TRACTATVS ILLVSTRIVM IN VTRAQVE TVM PONTIFICII, TVM CÆSAREI

iuris facultate Iurisconsultorum,

De Contractibus licitis.

EX MVLTIS IN HOC VOLVMEN CONGESTI, additis plurimis, etiam nunquam editis, hac * nota designatis; & multò, quàm antea, emendatiores redditi;

Summarijs singulorum Tractatuum locupletissimis illustrati.

INDICES ACCESSERE ITA LOCVPLETES, vt omnes materiæ, quæ sparsim leguntur, facillimè distinctæ Lectoribus appareant.

TOMI VI. Pars I.

VENETIIS, M D LXXXIIII.

INDEX AVTHORVM huius voluminis. Tomi VI. Pars I.

INDEX AVTHORVM Partis Secundæ. Tomi VI.

TRACTATVVM CELEBERRIMORVM IN VTRAQVE, TVM PONTIFICII, TVM CAESAREI IVRIS facultate Iurisconsultorum

Tomus Sextus.

DE CONTRACTIBVS LICITIS.

BALDVS DE VBALDIS DE PERVSIO,

De Pactis.

SVMMARIVM.

1 *Pactum quid sit.*
2 *Factum licèt versetur in pactis, tamen ex eo ius oritur.*
3 *Pactum de petendo prodest ad replicationem.*
4 *Pactum vnde dicatur.*
5 *Pactum à conuentione quomodo differat.*
6 *Verbum, promisit, si proferatur à tabellione qualiter intelligatur.*
7 *Media via eligitur in omnino dubijs.*
8 *Pactum à pollicitatione quid differat.*
9 *Pollicitatio à quo geratur.*
10 *Inuitum quæ obligent.*
11 *Lex non vestit contractum ante biennium.*
12 *Lex potest facere probationem omni tempore.*
13 *Differentia quæ sit inter probationem & id quod probatur.*
14 *Contractus quilibet potest in contractum literarum deduci.*
15 *Pollicitatio à pacto differt.*
16 *Obligatio naturalis à facto pendet.*
17 *Contractus est causa actionis, non aliquis euentus.*
18 *Pactum omne contractus est.*
19 *Actio ex vendito informata vtrum competat, vt permutetur.*
20 *Pactum nunquid vestiatur omni interuentu rei.*
21 *Conditionis existentia purificat non vestit.*
22 *Differentia quæ sit inter si, & cum.*
23 *Causa de futuro videtur esse idem quod conditio.*
24 *Causatum non potest præcedere causam suam in tempore.*
25 *Actuū vicinitas facit reputari totū esse vnum cōtractū, vnde inest pactū.*
26 *Contractus si non redigatur in scripturam quid fiendum.*
27 *Natura sola operatur in generando, accidens in vestiendo.*
28 *Contractus innominati vt fiant, quid sit necesse.* 29.
30 *Qualitatis adiectio non mutat actionem, nec eius naturam, sed alterat.*
31 *Coherentia omnis contractus nunquid vestiat pactum.* 32.
33 *Pactum legis auxilio an vestiatur in donatione, quæ perficitur nudo pacto.*
34 *Omnis promissio non habens causam an videtur facta ex causa donationis.*
35 *Interesse existens est causa sufficiens committendæ stipulationis.*
36 *Donatio perfecta reuocari non potest.*
37 *Pactū liberatoriū nō habēs cām an semper videatur factū ex cā donationis.*
38 *Actio quæ oriatur ex donatione facta nudo pacto.*
39 *Contractus nominati qui sint.*
40 *Donatio an sit contractus innominatus.*
41 *Conditio nunquid detur ad possessionem.*
42 *Pactum nudum an vestiatur.*
43 *Exceptio est actionis exclusio.*
44 *Augumētū & diminutio pretii re intregra an faciāt videri nouū cōtractū.*
45 *Pacta in rem & in personam quæ sint.*
46 *Pacta perpetua quæ dicantur.*
47 *Diei adiectio quid operetur.*
48 *Pollicitatio quando contrahatur.*
49 *Pacti effectus iuxta stipulationem appositi.*
50 *Stipulatio inutilis an sit pactum nudum.*
51 *Pactorum presumptio quæ sit.*
52 *Scriptura vna tantum valet, quantum duæ.*
53 *Instrumentum cū non contineat quod petitur, redditio eius nihil operatur.*
54 *Præsumptio duplex, quę aptatur iuri cōi, bene potest cadere sub eadem re.*
55 *Significatio verborum pacti non dat exceptionem reo.*
56 *Persona alicuius hæredis in pacto personali non exprimitur ex abundanti, sed necessariò.*
57 *Obligatio quæ respicit hæreditatem quomodo diuidatur.*
58 *Obligationes tacitæ quibus modis cognoscantur.*
59 *Pacta quos ligent.*
Pactio per quos nobis acquiratur.
60 *Potestatem qui habet in nobis paciscendo, nobis quærit exceptionem doli.*
61 *Maior pars creditorū si paciscitur, an cæteri creditores stare teneātur.* 62.
62 *Fraus præsumitur eoipso, quòd instrumētum est confessatum, & aliter quā per confessionem non constat de debito.*
Tutori legari an possit.
64 *Debitum liquidum durans quod sit.*
65 *Pacta super quibus rebus.*
66 *Impedimentum commercij vnde veniat.*
67 *Pactorum quis sit effectus.*
68 *Informatio vnde dicatur.*
69 *Conditionis existentia quid operetur.*
70 *Pacta an incontinenti pariant, & informent.*
71 *Actio præscriptis verbis non competit ad repetendum datum.* 72.
73 *Actio ex empto coniunctim potest dari ad certum & incertum.*
74 *Actio præscriptis verbis an informetur à pacto incontinenti apposito.*
75 *Pacta detrahentia quæ sint.*
76 *Maior summa continet minorem.*
77 *Secundus contractus si incontinenti factus est, à primo videtur recessum.*
78 *Pactum ad excipiendum an informet.*
79 *Renasci non possunt, quæ ipso iure tolluntur.*
80 *Instrumētū venditionū quæ dicunt, & donauit si plus valeret, qd operētur.*
81 *Contractus ipso iure rescindi non potest re non integra.*
82 *Contractus emptionis est respectiuus.*
Duplex fictio non cadit super eadem re.
83 *Dominium sine traditione ex vero contractu iure speciali in ciuitatem & ecclesiam transit.*
84 *Pacta per se stantia quæ sint.*
85 *Pactum quo promittitur non appellare an valeat.*

VOLENS ego Bal. de Peru. differere pactorū materiā & eorū q̄ circa eā occurrūt ꝑquirere veritatē, Christi & Beatæ Mariæ Virginis noībus inuocatis incipiā hoc ordine ꝑtractare. Vt primò videā, qd sit pactū, vn̄ dicat̄, qd differat à conuentione, qd differat à pollicitatione. Qualiter inter se pacta formaliter distinguant̄, qualiter ꝯhant̄, de p̄sumptione pactorū, quos pacta ligent, qbus ꝑficiant, ꝑ quas personas nobis pacto acquirat̄, de qbus rebus pacta fiāt, de effectibus pactorū, de executione & implemēto pactorū. 1 † Est aūt pactū duorū pluriumve in idem placitum & ꝯsensus. ff. eo. l. j. §. & est pactio. duorū vel pluriū, dico ad dr̄iam pollicitationis. ff. de polli. pactū. placitū & ꝯsensus, dico ad dr̄iam stipulationis, quę nō est absolutus cōsensus, sed ꝯsensus verbis solennibus declaratus, vt ff. de verb. obl. l. j. & ideo qa solus ꝯsensus, q est facti. ff. de curato. furio. l. ꝯsilio. in fi. & ar. ff. de acq. re. do. bonæfidei. §. j. desiderat̄ in pactis, dr̄ factū in eis versari, at in stipulationibus: quia iuris solennitas desideratur, & ea quæ stipulationem substantiat, Et pluriū pōt ius versari, hinc est, ꝙ effectum stipulationis sequēs stipulatio tollit ipso iure. Quia quod iuris est alio iure ciuili tolli ipso iure pōt, at pactum ab alio pacto nō tollitur ipso iure; qa ꝯsensus primus, q pactū substantiat, tolli non pt, cum facti sit. ff. eo. si vnus. §. pa-

ctus ne peteret, sed aduersari videtur. ff. de sol. Stichum. §. naturalis. ff. de iureiu l. fi. sed dico non aduersari. Considerandum n. est, ꝙ † licet in pactis factum versetur, tamẽ ex eo ius oritur, vt ff. de procu. licet. §. ea. & ff. ad l. Aquil. l. si ex plagis. §. in cliuo. (2)

Est autem istud ius naturalis obligatio, quæ est iuris vinculum &c. vt insti. de oblig. in princ. & ff. de actio. & oblig. naturales. hoc ergo ius tolli fateor, remanet autem factum interdum habens ipso iure effectum, & interdũ non habens: vt ecce, pactum de non petẽdo factum est, postea subsecutum est pactum de petendo, obligationem per primũ pactum inductam tolli dico. Tñ ipso iure adhuc primum pactum remissorium habet effectum; quia si fuisset ab initio simplex remissio, quę non producit aliquam obligationem: cum non ordinetur ad obligandum, sed ad distrahendum, quod cõuenit, ꝙ vbi resoluere obligationem non põt: vel quia nõ cõpetat; vel quia inefficax sit, & ꝙ non valet ff. de leg. 2. si ita scriptũ. §. si sub conditione, tñ exceptionem doli produceret: vt C. eod. (3) postq̃ liti. & ideo pactũ de † petẽdo prodest ad replicationẽ, vt in d. §. pactus. ¶ Est & alia ratio: quia pactum de non petẽdo sustulit primam naturalem, pactum ergo de petendo nõ resuscitat illam, vt l. qui res. §. aream. de solu. sed nouam inducit naturalem. Ex sola ergo prima ciuili ipso iure non competit efficax actio, nisi iuuaretur via replicationis, quod non placet, ar. ff. ad Treb. si hæres institutus, vnde primam approbo. ¶ Sed pone, nudo pacto promisi tibi decem, deinde liberasti me per pactũ nudum, dicam primum pactum ipso iu. oĩ effectu carere: vt ff. de sol. Stichum §. naturalis. Et ideo si tertio loco fieret pactum de petendo, nouus contractus esset. ff. eo. iurisgentium. §. adeo. arg. de contrah. emp. pacta conuenta. in fi. prin. & ff. eo. si vnus. §. idẽ dicemus. arg. ꝯ. ff. de iur. fis. l. deferre. §. fi. sed ibi lex resuscitat nõ conuentio: plus enim põt lex, quæ est causa efficiens, q̃ conuentio, quæ est causa materialis, ergo nõ trahit actionem, nisi ex tẽpore materiæ, si vltra tempus in idem dico nõ in eodem, vt de non esse, ꝙ consensus debeat esse de eodem non circa idẽ. Nã licèt in vnam sñiam tu & ego concurramus: tñ illud nõ est pactum, & hæc dicit Azo in summa. huius tituli in prin. & bene.

(4) Dictum est autem † pactũ à pactione. ff. eo l. j. §. pactũ. & dic à pactione. i. à pacis actu seu actione pacis: pacisci. n. est quidam actus ꝯcordię. & ab isto actu pacis dr̃ pactum. Et ideo pactũ à pace dr̃, vt effectus à causa, sed pactio à pacto dr̃ vt deriuatus à deriuãte. Nam à genitiuo pacti addita o, formatur seu deriuatur pactio ẛm Isido. sed Vlpianus dicit, ꝙ nomen pacis dr̃ à pacto, & sic ꝯdicit Isidoro, sed tñ sustinetur; quia Vlpianus loquitur de pace probata per ꝯctum pacti. Isidorus de pace intentionis per quã (5) ad paciscendum inuitamur. ¶ † Differt pactum à conuentione vt species à genere. Conuentio est genus, & dr̃ à conuenire, oẽs ergo qui simul conueniunt. i. congregantur conuentionem faciunt, siue ex diuersis locis in vnum congregentur, siue singuli propriis animi motibus in vnum consentiant. ff. eo. l. j. § conuẽtionis. alibi conuentio sumitur pro iudiciali inquietatione: pactum aũt suam specialẽ significationẽ habet, vt dictum est. Differt pactũ à promisso; quia plus & minus continere p̃t promissum q̃ pactum, loquor autem de ea continẽtia quę versatur circa solennitatem. Nam promissum ad pollicitationem aptatur, pactum non. Item ad stipulationem aptatur promissum, pactũ autem & à pollicitatione & à stipulatione separatur, vt hæc ꝓbant per tex. ff. de ędi. edic. sciẽdum. §. dictum. & ideo siue instr̃o, siue vbicunq; reperiatur, pactum est, non intelligam vnq̃ de stipulatione nec de pollicitatione, sed de pacto nudo, vt puto, nisi de vestimento doceatur: cum. n. vestimẽtum sit aliud ab eo qđ vestit, & sic extrinsecus sumat̃, arg. ff. de fun. instr. quæsitum. §. ea verò. & l. fi. non præsumitur. ff. de publi. quæcunque. in fi.

(6) Sed si istud † verbum, promisit, proferat̃ si quidẽ à tabellione, de stipulatione intelligam, ẛm gl. vt no. C. de vsu. l. j. ff. de pactis. l. j. in gl. per hoc differt. ff. de ver. oblig. sciendum. insti. de inuti. stip. §. si scriptum. Si verò à teste. de nudo pacto intelligitur, vt notatur in d. l. j. C. de vsur. Et attẽde rationem, quare notarius nunq̃ conficit instr̃m nisi inter p̃sentes, vt in auth. de tabellio. § nos autem. Vnde cum ex scriptura tabellionis præsentia partium comprehendatur, stipulatio p̃sumitur. C. de contrahen. stipul. l. j. Testis autem testificatur etiã de eo, quod fit inter absentes. Item attende rationem, quare intelligitur de nudo pacto, cum profertur à testibus, & nõ de pollicitatione: quia num pactum est medium inter stipulationem (7) & pollicitationem, & in omnino † dubiis media via eligitur, vt ff. si pars hæredita. peta. l. antiqui. & ff. de pœn. fine præfinito. ¶ Quid si hoc verbum apponatur in sententia. Respondeo de solenni promissione intelligi debet, ar. ff. de fideiuss. tut. cũ ostẽdimus. §. vlti. & ff. si ser. vendi. harum. & l. egi. Quid si reperitur hoc verbum, promisit, in libello conuentionali. Respondeo, tunc enunciado emittitur, & id spectatur quod actori prodest. ff. de iudi. si quis intentione.

¶ Quid si reperitur hoc verbum in scriptura priuata: quia facio scripturam, in qua cõfiteor me pacto promisisse, vel in qua promitto. Dicit Guli. ꝙ de stipulatione intelligitur: ita no ff. eo. iurisgentium §. quod ferè. alleg. C. de contrahen. & commi. stipu. l. j. & ff. de verb. oblig. l. Titia. §. penul. facit quod no. C. de dot. promiss. l. j. & verum dicit, vbi constat rem inter præsentes actã, vt ibi dicitur, alias secus diceremus. Item an contra istam præsumptionem admittatur probatio in cõtrarium. Dico ꝙ sic etiam (8) per testes, vt no. in d. §. quod ferè. ¶ Differt à pollicitatione pactum; quia pollicitatio est solius promittentis sponsio, vnde & absens pollicetur quis non directa sponsione per nuntium, vel epistolam, sed cum dirigitur & acceptatur; quia vbi duorum cõsensus interuenit, pactum est, vt ff. de pollicita. pactum. Item differt: quia ex pacto vnicuique regulariter obligamur, ex pollicitatione verò non nisi vel collegio alicui, vel ecclesiæ spondeamus; & tunc si cum causa, vt puta ob honorem, vel simile causam ab initio adstringimur, alias ita demum si cœperimus. ff. de pollicita. l. j. §. j. & d. l. pactum. cum simil. Item pactum, vel alius contractus si nõ producat obligationem re, vel aptitudine, nullus est, etiam si cum ecclesia, vel loco venerabili ineatur, vt no. ta. C. de sacrosan. eccl. illud in pollicitatione diuersum est; quia pollicitatio nõ habet in se naturalem obligationem vnquam. Nam obligatio naturalis ex parte obligati & eius cui obligatio quæritur debet habere consensum, vt ff. de pac. l. j. & ff. de solu. l. Stichũ. §. naturalis. qui consensus non interuenit vtrinq; in pollicitatione, vt dictum est: hoc tenet Guli. in §. pactus ne peteret. in princip. Dico tamen, ꝙ licet natura naturalis non sit ibi, est tamen quædam quasi naturalis, vt d. l. pactum. ibi, quasi debitum &c. Sicut reperitur, vbicunq; tacita obligatio nascitur præter id quod agitur. ff. commoda. l. si is qui. §. si libero. & ff. quib. ex caus. in pos. ea. apud Iulianum: at vbi ẛm naturam eius quod agitur obligatio nascitur, si quidem ex contractu planum est. Sed si ex quasi contractu, vt si gerantur negocia furiosi, potest dici, ꝙ ciuilis sit natiua. naturalis datiua, vel ꝙ sit vna obligatio tantum. scilicet ciuilis habens effectus naturalis & ciuilis, vel ꝙ vtraq; sit natiua, quasi lex fingat cõsensum, & hæc verior est. ff. de neg. gest. l. 3. §. pupillus & §. & si furiosi. erit ergo naturalis natiua, ex consensu datiua, quod est no.

(9) Breuiter ergo † quædam sunt, quæ non nisi ab vno geruntur: vt pollicitatio, & in istis cũ de necessitate sit non interuenire consensum aptum ad contractus; quia tunc transiret in pactum ab vtraque parte, sed ab altera nulla est propria naturalis, sed est quædam quasi naturalis, quæ à l. datur, ciuilis autem natura est & natiua quædam, in quibus præter aliquid quod agatur ab aliqua parte obligatio nascitur, & idem dico: vt ciuilis sit illa, quæ nascatur, sed naturalis detur, sic intelligo dictum §. si libero. in fi. non enim ciuilis obligatio potest nasci. Nam ex vero consensu non, cum nullus sit, ex consensu ficto non, duabus rationibus: tum quia tunc nõ oriretur præter id, quod agitur, sed ex eo quod ficte agitur: tum quia condictio indebiti, vbi est actum de repetitione, non oritur. Nam re contrahitur condictio. porrò vbi verba interueniunt, re contrahi impeditur, sic intelligitur. ff. de condi. inde. l. 2. in princi. & no. ff. rem ra. habe. l. si sine. in prin. & argum. ff. de noua. l. si stipulatus. §. fin. cum l. seq. & C. de rerum permutatione. ex placito. ff. de verb. oblig. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. cum simil.

¶ Quædam sunt quæ ex eo quod agitur ab vtraque parte vere vel ficte producunt actionem: & tunc dic, vt dixi in actione ne- (10) go. gest. Quædam † sunt, quæ iniuntim obligant, vt sententia, & tibi dico, ꝙ sententia iudicis generat ciuilem, quæ habet effectum naturalis quantum ad actionem producendam, vt ff. de peti. heredit. item veniunt. §. idem recte. ff. de re iudi. miles. §. decem. sed non quantum ad naturalem primam extinguendam, vt de condictio. indebi. Iulianus. instit. de excep. §. item. Nec obstat argum. contra. ff. de iureiurand. l. fin & ff. de solu. Stichum. §. naturalis. quia loquuntur non in necessario iuramento, ed in voluntario, vel iudiciali. ex quo infero, quod si reo condemnato fiat pactum de non petendo, cum vna sit obligatio tantum, dico illam quo ad vtrunque effectum elidi non tolli. Cum vterque effectus veniat ab vno stipite, durante principio, necesse est ipsum quoque durare: quia ex necessitate concurrunt, argum. ff. de tute. & rati. distra. l. j. §. in tutela. & ff. de liber. & posthum. si ita. §. regula. hoc in semicontractibus, vt est pollicitatio, & in quasi contractibus, idest in impropriis contractibus dicta sunt. Porrò euenit interdum: vt ex vestito contractu non sit duplex obligatio, vt in chyrographo ante biẽnium, vbi credimus solam naturalem esse propter consensum, sed ciuilẽ (11) non esse: quia † lex non vestit contractum ante biennium. ita intelligitur. C. si cert. pet. si non singuli. & ff. eo. qui mutuam. licet glo. vbiq; nobis contradicant. Item pro nobis est, insti. de litera. oblig. §. planè. nam ibi dicit obligationem nasci post biennium: nunc quæro, aut dices de naturali, & hoc est falsum, finge non esse modo aliquem qui consentire possit, ergo de ciuili dicit, ꝙ nascitur, ergo ante nata nõ erat. Item facit pro me; quia si ciuilis ante nasceretur, ergo actio efficax esset ante, nisi reus exceptionem non numeratæ pecuniæ proberet, quod est falsum; cũ ante biennium actor habeat necessẽ ꝓbare se numerasse, vt nor.

in d. § & C. de non nu. pec. si ex cautione, & hoc venit ex eo: qa actio sua non substantiatur, nisi hoc probet, at post biennium substantiata est, ideo reus suam exceptionem habet probare.

Ex hoc sequitur aliud nunquid exceptio nõ numeratæ pecuniæ possit obiici post conclusum in causa, dico ꝙ ante biennium obiici põt, nõ post. & ratio est; quia allegationes iuris ideo quolibet tempore obiiciuntur: quia ipso probantur. ff. de confes. l. 2. de aur. & arg. lega. ornamentorũ. Et quæ ipso iure non probarẽt: vt exceptio iuris consuetudinarii, quæ est facti, vt no. ff. de leg. 3. librorum. §. quod tñ Cassius. & extra de consti. c. j. lib. 6. non posset obiici, sed exceptio non numeratæ pecuniæ ipso iure probat̃ ante biẽniũ, (12) ergo pro hoc facit; quia † lex p̃t facere probationem oĩ tp̃e, sed oẽ quod probatur, eo ipso ꝙ non probat̃ ꝯrium, dr̃ probari per legem, vt C. lib. 12. qui milita. non pos. super seruis. ergo &c. Sed ꝯ me facit; quia si ciuilis non nasceretur ante biẽnium, ergo ex sola naturali non esset actio, vt ff. de solu. l. si is cui. §. Flauius. & in §. quinimmo. quod est aperte ꝯ legem, quę dicit, agenti exceptionem opponi. Sed dico, ꝙ hoc est casuale, ꝙ ex naturali sola nascatur obligatio, sic. ff. de act. & obl. naturales. & ita ibi ponerem casum. Vel põt dici, ꝙ vbi dubitatur, an sit ciuilis obligatio ꝑꝑ incertitudinem facti, ibi ex sola naturali agatur. Sed vbi solã naturalem esse constat, ibi agi non p̃t: vt in contrariis, arg. ff. de condi. inde. l. sufficit. & C. de condi. inde. l. fi. ¶ Illud quæro, qũo est, ꝙ inter se sic iura aduersantur. Dicunt enim quædam leges, probationem incumbere creditori ante biennium, vt dictum est, aliæ dicunt debitori, qui contra suam confessionem venit, probationem incumbere, ꝙ res aliter se habeat. C. de non nu. pec. generaliter. & ff. de probatio. cum de indebito. §. fi. Respondeo, interdum creditor allegat confessionem debitoris tanquã modum obligandi, interdum tanquam probãs obligationem, primo casu: quia creditor instr̃m dicit esse contractum literarũ, habet locum quod dixi de exceptione non numeratę pecunię, & fit iste contractus literarum, vt habeat locum exceptio non nu. pecuniæ super mutuo tantum. C. de non nu. pec. l. aduersus. & ibi no. secundo casu obtinent contraria.

Sed qualiter cognoscam ego, vtrum creditor nitat̃ ex instr̃o vt ex ꝯctu, an vt ex probatione contractus. Rñdeo, si inducit contractum. i. instr̃m propter se; tunc vt contractum inducit, si propter aliud probandum tũc (13) secus: inter † probationem enim & id quod probatur differentia est, vt ff. de pe. hære. qui interrogatus. & no. ff. de legi. nõ omnium, sed nunc nos. l. generaliter. aliter intelligimus, & sic ponimus casum. Cõfessus sum ego, ꝙ à te decem habui, & recepi ex causa mutui, postea in alio instr̃o dixi, ꝙ tibi promittebã decẽ, quæ fueram confessus &c. certe nullo tẽpore nec ante biennium, nec post, nec in causa mutui, nec in alia potero dicere mihi non fuisse numeratum, nisi per apertissima documenta &c. Et sic quod dicit lex generaliter ex antecedente causa, dico. i. cõtractu: sed gl. intelligunt. l. illum in confessione, quę est emanata ex alia causa q̃ ex causa mutui, vbi cessat contractus literarũ, & exceptio non nu. pecu. & hoc placet, licet ibi dicat generaliter, & subiiciat postea pro quibuscunq; &c. ¶ Item an erit in potestate creditoris, vtrum vtatur confessione debitoris ad debitum probandum, vt sic circunueniat totam illam materiam de non numerata pecunia & de litera. obliga. Respondeo non; nã aut ab initio fuit factum, vt esset contractus literarũ, & tunc planum est. C. si cer. pe. l. fi. aut nihil est actum, & tunc non vr̃ esse posse contractus literarum: nam aut debitor in instr̃o confitetur se debere, aut se obligat, primo casu per instrumentum non contrahitur, vt ff. de act. & obl. non figura, sed probatio conseruatur. secundo casu est contractus verborum ẛm ea quæ supra in principio dixi circa materiam. § si scriptum. ergo non est literarum obligatio: quia est species distincta ab obligatione verborum, vt dicit tex. in d. §. planè. de lite. oblig. Sed dico cõtra: nam vbi debitor dicit in sua priuata scriptura, obligo ego B. me tibi per præsentem scripturam ad decem, ipsa scriptura cõtrahitur. & § si scriptum. loquitur in scriptura, quæ ad probationem in- (14) ducitur, non in ea quam probari necesse est, & quilibet † contractus de mundo potest in contractum literarum deduci, vt C. de fide instru contractus, licet exceptio non numera. pecu. non sit prodita nisi in mutuo ciuili, vt dixi supra vel dic ꝙ propriè non sit, nisi super mutuo; quia proprietates quæ huic cõtractui attribuuntur per titulum de litera. oblig. alii contractui non conueniunt, & hæc uerior est. Non obstat. l. contractus. quia cõtractus non contrahitur per scripturam, sed contractus in scripturã redigitur ex partium conuentione volentium non stari contractui nisi solennitate conuentionali valletur.

Item quæro, an literis publicæ personæ fiat contractus literarum, an verò necessaria sit partium priuata scriptura. Respõdeo, & per alium scribi potest: nam & per alium quamuis contractum facimus. Hinc est, ꝙ ẽt reduo rei fiunt: nam licet duobus insolidum idem competere non possit, tamen vterque habere videtur, quod aliter habuit voluntate sua. C. si cer. pet. si non singuli. & ibi not. Sed in eo est questio, cum tabellio conficiat instrumentum, vt pars, quomodo authenticat illud. Respõdeo duplici ꝑsona fungitur: scribit enim tanquam quilibet, sed authenticat vt tabellio, argu. ff. de adopt. si pater. §. qui duos. & ita intelligatur, quod not. in d. l. si ex cautione. ¶ Item quæro, an exceptio non numeratæ pecuniæ habet locum, vbi per scripturam, seu sine obligat se aliquis. Respondeo non; quia verbis obligatur, non literis, & exceptio non numeratæ pecuniæ non habet locum in cõtractu qui verbis contrahitur, tex. est in d. §. planè. & no. C. si cer. pet. l. si nõ sin- (15) guli. in gl. quæ incipit, qualiter &c. Item differt † pactum à pollicitatione; quia pollicitatio vestitur implenti contra seipsum fauore voti & pietatis, vt ff. de pollici. l. j. §. cępisse, sed pactum vestitur implenti non contra eum, vt C. de pact. si certis annis.

¶ Qualiter inter se pacta formaliter distinguantur videamus, & quidem inutilia ab vtilibus distinguuntur per essentiam. Nã vtilia pacta habent esse, intilia non. ff. eo. iurisgentium. §. pactorum. & l. si vnus. §. pacta. C. eo. pacta quæ contra. Item vtilia inter se distinguuntur essentialiter & sic formaliter. Nam accipio formam pro essentia; quia forma est quæ dat esse rei & rem cõseruat, & in quantum conseruat, est idem forma quod essentia. ff. ad exhiben. Iulianus. §. sed si quis rem. ff. quib. mod. vsusfruc. amit. repeti. §. rei. ff. de lega. 3. quęsitum. §. illud. cum simil. ¶ Vtilium enim pactorum quædam actiones producunt, quædã exceptiones, quædam sunt in rem, quędam in personam, quædam ad tempus certum vel incertum, quædam perpetuam actionẽ producunt, vt sunt pacta vestita: exceptionem tantum producunt pacta, quæ sunt nuda. ff. eo. iurisgentium. §. quinimmo. & C. eo. l. in bonæ fidei. & illa est ratio; quia in pactis nudis factum versatur nudum & sine iuris solennitate. Et ideo ius vt ciuilis obligatio & actio, quæ oriuntur ex concursu solennitatum nõ nascuntur: naturalis autem obligatio nascitur & inde exceptio, quæ sola æquitate nititur, vt ff. de except. do. qui æquitate. & de (16) solu. Stichum. § naturalis. Et est ratio: † quia naturalis obligatio pendet à facto, idest consensu. ciuilis autem à iuris solennitate: non enim nisi solenniter oritur, ergo cessante solennitate iuris eiusdem iuris remedium cessat.

Pactorum autem quę vestiũtur, quædam vestiuntur rei interuentu, quod accipe in contractibus innominatis. Si agimus tu, & ego nudo pacto de permutando meum librum cum tuo, ab initio nõ nascitur aliqua obligatio ciuilis, sed naturalis propter consensum, & illi naturali additur ciuilis, & sic actum vestitur rei interuentu: istud autem vestimentum producitur tantum implenti, vt ff. de rerum permuta. l. j. & ff. de pac. iurisgentium. §. j. ¶ Sed pone, vendidi tibi librum pacto apposito de permutando domum meum cum tua, vtrum ex isto pacto incontinenti apposito nascatur actio. Respondeo, aut quæris, vtrum nascatur præscriptis verbis, & videtur quòd non, nisi re secuta ex parte agentis, argu. d. l. ex placito. de rerum permu. In contrarium, videtur, argum. C. de pact. inter empto. l. 2. & ff. de præscript. verb. si vir vxori. videtur enim nasci debere, licet obstare exceptio non implenti. ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. offerri. & l. qui pendentem, sed prima sententia verior est: sunt enim quidam con- (17) tractus nominati, & in istis statim cum sunt, actio est; quia † causa actionis est ipse contractus non aliquis euentus, vt ff. de pac. iurisgentium. in princip. Quidam innominati, & hi si cadunt in aliquem contractum innominatum respectiuum, vt ff. de præscrip. verb. naturalis. non pariunt actionem, vt si nudo pacto permutamus tu & ego ita dicendo, permutamus adinuicẽ codicem cum. ff. & hoc est quod dicit. ff. de pact. iurisgentium. §. j. vbi dicit, ꝙ implenti tantum ex parte sua nascitur, & ratio est: quia contractus innominati non habent se ad actionem vt causa actionem producens nisi remotissime. Sed euentus & impletio à qua contractus innominati denominantur est mater & causa obligationis & actionis. Et ideo cum hæc causa sit de futuro, ipso iure non producit actionem, antequam ipsa quæ est actionis mater producatur. ff. de adopt. nam adoptio. ff. de verbo. signifi. cedere diem. cum simil.

¶ Sed verò contractus innominatus cadit in simplex pactũ. Nam omne pactum † contractus est, vt not. ff. de actio. & obli- (18) gat. l. j. in fin. magnæ gloss. & probatur per tex. ff. de pact. si vnus. §. pactus. versic. ꝙ si non vt tolleret; tunc aut contractus iste ordinatur ad aliquem ex prædictis innominatis, & tunc, quia statim consentimus, & pure consentimus, naturalis obligatio nata videtur & ciuilis, si pactum cohæreat alicui contractui nominato, vt in quæstione præmissa. Tamen contradico; quia pactum istud ad actionem est causa remotissima, impletio est causa remota, obligatio proxima. Et ideo ciuilem obligationem, quæ est vicinior actioni, cum vtraque sit de ciuili, dico non nasci ante implementum, & per consequens nec actionem, sed naturalem obligationem dico natam; quia consensus in obligando qui sufficit ab initio est proxima causa eius, vt dictum est, sic intelligo. ff. de pactis. iurisgentium. §. sed cum nulla. ¶ Aut pactum ordinatur ad contractum nominatum; & tunc appositum iuxta contractum vestitur, & ideo

actionem præscriptis verbis producit, vt d.l.si vir vxori.& d.l.2. aut pactum non ordinatur ad aliquem contractũ, sed ad aliud factum, vt ire Romam, vel fossam fodi, & idem erit, vt ff. de cõtrahen.emp.fundi partem. & C.de pact. petens. ff. de pericu. & commo.rei vendi.si in venditione.gl.in §.quinimmo.ibi, dum dicit, ꝙ si conuenit, vt dos vlteriori die redderetur, ꝙ nõ valet pactum, dicit esse ideo: quia dies ille impedit actionem nasci; qa inest actioni de necessitate, sed istud dic esse expresse contra casum.ff.solu.matr.si socer.§ Lucius.

19 **Aut † quæris,** vtrum actio ex vẽdito informata cõpetat vt permutetur. & dico ꝙ sic: nã quantum ad contractum primum pertinet permutare cadit in simplex factum, arg.ff.de ver.obl.liber homo.in fi.& C. de pac. debitori.ibi, ex stipulatu &c.ergo sicut illud factum, fossam fodi, censetur esse pars pretii, vt in d.l. fundi partem. & ff. de actio. emp.Iulianus.§.si tibi.ita & hoc & ad pretium & quasi constat natã actionem ex vendito & obligationem ab initio, vt d.l.Iulianus.§.offerri.ergo &c.pro hoc est d.l.fundi.& eo. tit. qui fundũ. & d.§ si tibi.& d.l.2.C.de pact.inter empt. & vendi. cum simi. ¶Quęro, vendo tibi rem, an pactum, quod appono, dum trado dicatur vestiri rei traditione, dico ꝙ nõ; quia traditio fit ad dissoluendum, ergo non operatur contra, secus in cõtractibus innominatis; quia ipsa traditio obligationem constituit & dissoluit, & inquantum ordinatur ad obligãdum eum, cui impletur, bene potest vestire, vt not.ff.de pac.in traditionibus.& hæc distinctio notabilis est. Tñ attende; quia inuito eo cui traditur nõ potest aliqua lex dici in traditione, sed demum eo volẽte; quia duorum consensus interuenire debet, & sic debet intelligi. d. l. in traditionibus.& facit quod no. C. de dona. quæ sub modo.l.

20 perfecta.¶ † Sed quæro, nunquid omnis rei interuentus vestiat pactum, pone promisisti mihi decem, si ascenderem capitoliũ, ascendi, an habeam actionem, quasi vestiatur prima conuẽtio nuda ab interuentu facti. Respondeo non, hic facti interuentus purificat, nõ vestit, vt ff.eo.si intra.& ibi est casus, oportet ergo, ꝙ res interueniat causa implendi contractum, non causa purificandi illum. Sicut enim homo vestitur veste, ita contractus vestitur, dum impletur: assumit enim pro veste id à quo perficitur ex parte implentis, ergo concludimus; vt in solis quatuor contractibus innominatis rei interuentus vestiat pactum, licèt in altero non agatur ex pacto, sed de dolo pp pactum, vt ff. de præscrip.verb.naturalis.§.ꝙ si faciam.sed ẜm illos qui dicunt, contractus innominatos fieri per conditionem, vt ff. eo. si intra. & ff.de contrah emp.si mihi bibliothecam.& ff.de dona. l.hoc iure.§.j.& ff.de præscr.ver.solent.§.fi.& C.de re.permu. l. qm̃ asseueras. videtur ꝙ facti interuẽtus in casu prædicto vestiat pactũ; sed dicendum est, ꝙ omne pactum nudum inquãtum facit cõtractum per se, est contractus innominatus; cum non habeat nomen aliquod speciale, sed vocetur contractus pacti, & nõ cu

21 ro vtrum pure fiat an sub conditione. Nam † existentia conditionis purificat, non vestit, vt dictum est, per l.si intra. non tñ dici debet, ꝙ sit alter ex quatuor innominatis; quia illi fiũt per vt, non per si, & sic per causam de futuro non per conditionem, vt patet.ff.de præscri.verb.naturalis.per totam.l.& tamẽ fateor, ꝙ si nudo pacto promisissem tibi Stichũ, si manumitteres Pãphilum, ꝙ purificando conditionem habes præscriptis verbis, quæ dicitur in factũ, & ideo dicitur præscriptis verbis, quia verba præscribuntur, hoc est, quia nomen habet contractus, & per consequens nec actio, quæ sumit nomen à facto, vt not. ff. de act.& obl.l.consensu.item fateor, ꝙ manumittendo facis vt dẽ, & sic est contractus ille innominatus, facio, vt des, ante verò q̃ facias, nullus est cõtractus innominatus respectiuus, sed pactũ simplex, vt dictum est, & sic patet, ꝙ non obstat de contrahen. emp.si mihi bibliothecam.quia ibi actio non nascitur ex respectiuo contractu innominato, sed ex absoluto pacto, & ideo male dicit gl.quę est in l si intra.& melius illa quę est.ff.de iureiu.si quis cum.& ꝙ in d.l.si mihi.ex respectiuo contractu innominato non possit actio nasci apparet; quia conditio non fuit ibi verè impleta, sed ficte, & ficta impletio nõ potest facere illam speciem contractus, facio vt des, quia nõ fit aliquid. Item ibi datio, & factum non fuerunt respectiua; quia vnum ad alterũ, & econtra non habuerunt se per modum causæ, ergo non potest induci contractus innominatus respectiuus. Item quia licet per condictionem fieret cõtractus aliquis ex quatuor innominatis; tamen illud esset verum in conditione mere potestatiua, non in casuali vel mixta, de qua loquitur d.l.si mihi.

Quæro, nunquid per cum fiat idem quod per si, vt si dicam, faciam cum dabis, vel dabo, cum facies.

22 Respondeo, idem dico: quia inter si † & cum, non est differentia; nisi quia si, ex eo ꝙ respicit actum promittendi, denotat cõditionem principaliter, sed cum, quia respicit actum exequendi, denotat conditionem propter tempus incertum: vt ff.quando dies lega.ced.si Titio. ¶Quæro, nunquid per ablatiuum absolutum fiat contractus innominatus alter ex quatuor prædictis, vt ecce si dico, te dante mihi equum dabo tibi librum. Respon. quia præueniendo in datione libri non astringo te mihi. ff.de condi.& demonst.& testatore.ff. si quis omis.ca. test. si sub conditione. Constat idem contingere quod supra diximus, argu.cõtra ff.de leg.3.fideicommissa.§. cum esset. sed ibi per ablatiuum non denotatur conditio, ac si dicerem, exactis à te centũ dabo tibi librum: quia per ablatiuum significatur exactio & cõmodi repræsentatio non aliqua suspensio, ergo non denotatur conditio.ff.de condit institu.illa institutio.§.fi.& facit.ff.ad l.fal. in ratione.§ quo loco & quod ibi no.& ff.de contrahen. emp.l. cum ab eo. Item quæro, nunquid in prædicto exemplo, exactis &c.denotetur contractus innominatus respectiuus. Respõdeo non; quia natura horum est, vt agens præueniat in implendo, vt in l.ex placito, at conuentio hic ordinatur, vt præueniatur in exigendo, ergo &c.arg.ff de do cau.mor.vbi ita donat.& l.Seia. ex hoc sequi vr̃, ꝙ si tale pactum fuit nudum, ꝙ impletio ex parte mea non vestiat illud; quia aliter ordinatur quam vestiatur,

23 dubito. Sed contra prædicta obiicitur: quia † causa de futuro videtur esse idem quod cõditio. Item obiicitur: quia per vt, debet denotari modus non causa, ergo contractus innominati non fiunt per causam, sed per modum. Item obiicitur: quia causa nõ potest esse de futuro. Primum probo per l.ff. ad Treb.epistolã. in prin. Secundum probo per l.2. C. de his quæ sub modo. Tertium probo per l.ff.de condi.& demon. si ita legatum. Respondeo ad primum & dico, ꝙ interdum existentia causæ implet dispositionem, & tunc constat, ꝙ non facit conditionem, quæ cõditio non implet, nec executioni tradit dispositionem, sed purificat, vt ff.de verb.signi.cedere diem. interdum existentia causę purificat dispositionem, vt quia impletio causæ de futuro non est impletio ipsius contractus, & tunc obtinet contra. Item ad ẜm respondeo & dico, ꝙ per vt, tunc denotatur modus, qñ necesse est præueniri in eo, cuius gratia aliquid per vt, adiicitur, vt si do tibi cẽtum, vt facias ex eis domum mihi, vel fossam fodias. Nam & si dicerem, do tibi cẽtum, si ex eis domum facies, adhuc modus denotatur; quia ante oportet tibi emolumentum quæri, deinde te explicare, quod est contra naturam conditionis ꝓpriæ, quæ ante omnia dẽt impleri.ff.de leg.j huiusmodi.in prin. ff.de condi & demon.quibus diebus.§.Termilius.& l.cum tale. §.Titius.ff.de colla.bo.prætor.ff.de contrah. emp. cum ab eo.ff. loca.& conduc.l.antepe.§.lege dicta.& §.mandaui. Sed cum ex natura eius quod agitur potest præueniri, & debet præueniri in eo quod iniũgitur per vt, vel similes dictiones, dico causam denotari, & ita modo loquimur, vt C.de rerum perm.ex placito. Item ad tertium dico, ꝙ causa præsentis obligationis non põt

24 esse de futuro: quia † causatum nõ potest pręcedere causam suã in tempore. Sed causa futurę obligationis bene potest esse de futuro, dummodo præueniat tempus sui effectus: & ita modò loquimur in cõtractibus innominatis, vt d.l.ex placito. & l. iurisgentium.§ sed si alium. & hæc de causa producente actionem. Sed causa non producens, sed mouens animum ad aliquid contrahendum adhuc est necessariò de præterito imaginata, & hac ratione dico eam de præterito, licet in executione possit præueniri ab illo, quod fit propter illam causam, vt si do tibi, vt des mihi, vt no.C.de condi.ob cau.in rub.

Nunc videamus qualiter pacta vestiantur cohęrẽtia cõtractus. Iac. & Pet. dicunt tali modo nõ vestiri ex eo: quia non sunt nuda, cum actionem pariãt, vt C. eo.in bonęfidei.& l.legem.& ibi per doct. Sed ego dico videndum primò, qñ dicatur pactum cohęrere cõtractui. Iac.dicit, qñ pactum fit, anteq̃ contractus absoluatur à partibus; vt C. de fide instr.contractus. sed male dicit; quia pactum de quo ipse loquitur nõ cohęreret contractui; quia non dr̃ contractus, nisi postq̃ fuerit absolutus, sicut nec testm̃ dr̃, nisi postq̃ absoluitur, vt ff.de leg.3.fideicommissa.§.j.ff.de testa.si is qui.& l.ex ea.ff.de testa.mili. Lucius.C.de codicil.l.fi.§.illo.cum si. Dico ergo, pactum vestiri cohęrentia contractus, qñ partibus dispositis ad emendum pone, vel vendendum ante oĩa pactum aliquod fit, & absoluitur deinde cõtractus principalis, fit idem si postea fiat incõtinenti. Qm̃

25 vicinitas † actuũ facit reputari totum esse vnum contractum, vnde inest tale pactum.ff.si cer.pet.l.lecta.§.dicebam.& ff.eo.iurisgentium.§.quinimmo.sed pone, ꝙ pactum fit, anteq̃ contractus absoluatur à partibus, nõne vestitur? Respondeo vtiq;.vnde præscriptis verbis actionem parit, vt ff.de contrah. emp.l.labeo scribit, si mihi bibliothecam. Tñ non dico tale pactum vestiri, quasi cum gerit, cohęreat & hęsit cõtractui; sed quia hęret ei quod principaliter geritur inter partes, & quia dum absoluitur, oportet, ꝙ primò aut post principalem cõtractum absoluatur: cohęret ergo contractui respectui temporis, quo absoluit. Sed quid si absoluatur pactũ à partibus inter media ꝯctus? Rñdeo idem.ff.de liber.& posth.l.3.§.filius. vestitum est enim ac si primò, aut post appositũ esset: non tñ dr̃ uestiri cohęrentia contractus, sed uicinitate rei gestæ, quia (ut dixi) non est contractus præcedens aut sequens qui uestiat, sed est contractus partim p̃cedens & partim sequẽs, quid si duo ꝯctus principaliter fiũt; ut quia uendo tibi codicẽ, & permuto tecũ digestum, pactũ apponit, à quo dicet̃ uestiri? Rñdeo, distinguerem, ut distinguit lex in alia materia.ff.de libe.& posth.l.3.& C.de libe. pręteri. uel ex hære.

hære.l.j. Item quæro, ea quæ dixi obtinent in contractu de quo est actum, tu fiat in scriptis, vel vt redigatur in scripturã.s.ꝙ non dicitur contractus, antequam sit perfectus, & perfectus non dicitur, antequam absoluatur, & absolui non dicitur, antequam notarius legat, & partes confirment & approbẽt, vt d.l.contra-

26 ctus. Sed quæro † quid erit, cum contractus nõ redigitur in scripturam? Respondeo tunc ipsa prolatione verborum hincinde, vel aliter facta expressione consensus ẜm naturam negocii absolui dicitur. Et ideo pactum, quod subiicitur, negari nõ potest factum post contractum absolutum: vnde male dicit Iac.& hoc aptius ostenditur in contractu, qui re contrahitur, vt si mutuo tibi centum: nam ipsa numeratione mutuum perficitur, ergo contractus absoluitur, & tamen non est dubium, pactum vestiri posse cohęrentia talis contractus.

Modò redeo ad primum quod dicũt, & dico Petr. & Iac.male dicere: nã si ante contractum fiat, & absoluatur, pactum nudum nascitur, ergo vestitur cohęrentia post ea incontinenti facti contractus, idem euidẽter apparet, si fiat inter media contractus pactum, idem dico & si post fiat; nam nudum nascitur, licet immediate vestiatur. Vnde occurrit hic consideratio de puncto de qua in multis partibus. Et quòd nudum nascatur probo sic. Quorum natura est: vt nuda sint, nuda nascuntur, natura enim sola † operatur in gene

27 rando, accidens in vestiendo, vt hic patet ad sensum: sed natura conuentionum innominatorum non habentium solennitatem est, vt nuda sint, ergo nudas eas natura producit, contractus autem qui cohęret ex accidenti vestit. Item quæro, cohęrẽtia contractus cui vestiat pactum in contractibus vltro citroq; obligatoriis, planum est ꝙ vtriq; vestiunt, sed in aliis videtur dicendum, ꝙ ei pactum vestiatur, pro quo contractus interponitur, sicut dicimus in pacto quod vestitur rei interuẽtu; quia implenti tantum vestitur, vt l. iurisgentium. §. j. & l.si certis annis. & l.ex placito. pro hoc facit, quod notatur. C.de pac. petens. in j.q.glo.in contrarium videtur, ꝙ tale pactum nõ vestiatur, nec det actionem ei, cuius gratia primus contractus celebratur, sed alteri facit oriri actionem, & est ratio; quia tunc pactũ facit oriri actionem, quando habita relatione pacti ad contractum resultat contractus innominatus, & non aliter, vt no. Iac.& Petr. C.eo.in l.bonæfidei, sed iste contractus non potest resultare nisi diuersis aliquid quæratur: nam ex do & do, vel facio & facio, non potest resultare contractus innominatus, sed ex eo quod ego do & tu facis, vel econtra, vel similiter hoc ipsi probant ratione tali, vbi habet locum alia actio, ibi non competit præscriptis verbis, vt l.quoties.de pręscr. ver. ergo vbi habet locum informata, non deberet dari præscriptis verbis. Tamẽ quia ex alio fonte oritur. s. ex innominato tacito contractu concurrit ẜm eos, quia istæ sunt truffæ. Et ad hoc ostendendum ego induco

28 primò rationem talem, ad hoc vt cõtractus innominati † fiãt, necesse est, ꝙ datio vel factum habeat semper modum causę ad alteram dationem vel factum, vt supra plene probauimus. Itẽ inter causam & causatum debet esse proportio & adęquatio, vt no.C.de colla.si donatione.ff.de castren.pecu.si forte.C.de inofsi.testa.vnde si parens.& argu.quod no.ff.de superficie.l.j. §.j. in glo. ex conducto.

Aduerte ergo, quid sequeretur ẜm vltramõtanos, si nõ esset proportio & adęquatio inter id, quod deuenit in primo contractu, & id quod deuenit in pacto; quia non haberet se pactum ad contractum per modum causæ, & econtra non resultãte prędicto cõtractu innominato non oriretur præscriptis verbis, quod est falsum. Præterea ex eodem facto non duplex vniformis actio nascitur, sed vna, quia vna numero est materia. Vnde si promisisti mihi decem, non habeo nisi vnam actionem, ergo ex vno pacto non oritur duplex præscri.verb. At ẜm vltramon. oriretur vna ex pacto, vt dicit tex.in l.in bonæfidei. alia ex contractu resultante, quod est absurdum. Præterea quid est dicere, ꝙ ideo nascatur præscript. verb. quia resultat cõtractus innominatus alter ex tribus. Cum non solum ex illis, sed ex omni innominato nascatur, & omne

29 pactum stans in suo nomine est contractus † innominatus, ergo ex omni nascitur. Prætetea cõtra vltramon. sunt expresse casus legum. C.de iure do.auia C.de rei vx.ac. §. accedit. nam qñ id agitur, vt reddatur idem, quod datur, non est cõtractus innominatus aliquis ex his quatuor, & tñ oritur præscr.ver.vt d.ll.& C.de pac.inter emp.l.2.& ff.de præscr ver.l.si vir vxori. Cum.n. do tibi rem, & paciscor vt reddas in certum casum, nõ ideo do vt reddas, sed do & reddes. ¶Ex his breuiter dico, ꝙ in q.pręmissa siue pactum fiat pro eo, cuius gratia fit principalis cõtractus, dico cõtractum informari, & pactum vestiri, siue fiat gratia alterius dico pactum vestiri, casus est. C.de dona.legem. & in d. §. accedit. non tamen dico actionem informari. Quia non p̃t informari nisi ei cui nascitur, & ita intelligatur quod no.in d.l.petens. sed dices ista informata vnde nascitur? Nam si ex pacto nascitur, non oriretur inde etiam præscrip. ver. vt l. quoties. Item esset stricti iuris nõ bonęfidei, quod gl. dixit in §.quinimmo.& in l.pacta quæ contra.l.sol. dico ꝙ non nascitur ex pacto, sed ex quadam forma quæ habita relatione pacti & contractus superadditur contractui, vt plus contineat, quę forma non mutat speciem actionis, quod apparet; quia nomẽ actionis non mutatur, sed adiicit simpliciter qualitatem, & ideo male dicunt gl. ꝙ ta-

30 lis actio informata non est bonæfidei; quia qualitatis † adiectio non mutat actionem, nec eius naturam, sed alterat, vt ff.de noxa.in delictis.§.si detracta.& contra gl.est expresse casus. l. C. de pac.inter emp.l.2.in fi.vbi dicit, ꝙ à die moræ veniunt fructus, quod proprium est actionum bonæfidei, & istud placet domino Guli.in §.quinimmo.per d.l.2.& bene.

Et ex his est respõsum ad l.quoties, vel dic, ꝙ ideo pręscri.ver.concurrit cum informata; quia plus continet actio informata q̃ contineat præscri. ver.re & priuilegio, licet de hoc non multum curem per ea quæ no.ff.de leg.j.si creditori, & aduerte rationem, quare præscriptis verbis nõ cõpetit, vbi alia competit; quia si alia competit, contractus est nominatus, sed actio præscriptis verb.non habet locum nisi in innominatis, vt l.iurisgentium.§.j.& l.j.ff.de præscr. ver. & per totum, sed vr̃ lex expressa in contrarium.ff.de contrahen.empt. si mihi bibliothecam, vbi si vendo tibi sub cõditione armarium, conditione impleta possum agere contra te præscrip. ver. & ex vendito, & tñ quis innominatus contractus est ibi, immo solũmodo contractus nominatus est ibi sub conditione cõceptus, & qui purificatur per existentiam conditionis, qũo ergo ibi cõpetit præscr.ver. competit nescio: sed forte scio, quia intelligo, vt agatur ibi præscr.verb.ad hoc vt impleatur conditio q̃ consistebat ibi ex ptãte emptoris. Expedit enim agẽti, vt vere impleatur; qa facilius poterit docere ꝯditionẽ extitisse & agere ex vendito. Itẽ quia & alibi q per fictionem admittitur agẽdo cõsequitur, vt sine aliqua admittat̃, vt no.ff.ad Treb.apud Iulianũ.§.nõ ergo dico ibi nõ agi, vt impleatur vẽditio, actione præscr.verb. licet gl.dicat & male. Sed dico ex tacito pacto agi p̃scriptis verbis, vt impleatur cõditio, & ẜm veritatem purificetur emptio: cum enim emis sub cõditione, quæ põt per te impleri alio volẽte, videris cõuenire, ꝙ cõditionem implebis, vnde cogeris, diuersum dicerem in cõditione, quæ nõ esset mixta, sed mere potestatiua, & ratio est: quia hic ponis cõditionem in ptãte tua supra in ptãte alterius ex cõtrahentium proposito, nam ad illam implendam nõ cogitur, sed statim ꝙ non implet, cum põt, deficit, arg.ff.de ꝯd.& demõ.hæc ꝯditio.la 2.vel ibi in legatis: sed in ꝯctibps non lucratiuis serua, quod dicitur in hæreditatibus. ff.de hære.insti.l.si quis ita instituat̃.argu.ad hoc.ff. mand. si hæreditatem. vel dic, aut defectus conditionis afferret damnũ, aut

31 impediret lucrum, ꝙ satis dici põt. Item quæro, nũquid † cohęrentia omnis ꝯtractus vestiat pactum. Respondeo, aut talis ꝯtractus præcedit, qui parit actionem, & tũc vestit pactum, idem si parere possit, vt ff.de peri.& commo.rei ven.l. si vẽditione. & no.in l.petẽs.secus si non pariat actionem, vt l. si pacto quo pęnam nemo enim dat, quod non habet, vnde illud, quod est nudum, quomodo potest dare alii vestem?

Sed ego quæro quid de pacto nudo, quod parit actionem iure singulari, vt in l. si qs argentum. Rñdeo, non puto aliud pactum nudum ab eo vestiri: vt arg.ff.de ma.test.si ita scriptum.& no.in l.pacta. de contrahen.emp.ibi, sed hoc exemplum &c. Item quęro, quid de stipulatione pęnali, vtrum vestiat præcedens pactum nudum. Respõdeo non, vt l.si pacto quo pęnam.& l.nuda.& no.in l. petẽs. & arg.de vulg.substi.ex pupillari.cum si. Hic dicũt doc. ꝙ pactũ nudum principale non vestitur cohęrẽtia stipulationis, sed rei interuentu contra stipulatorem vestitur pactum implenti. Et sic rei interuẽtu, quod locum habet in contractu primo nudo vltro citroq; obligatorio, & in innominato, alias non est quid vestiatur, si promitto tibi decẽ sub pęna, licet pęnã præstem nihil inde quæro, nisi liberationem, sed si nudo pacto tecum permutaui sub pęna, p̃stando pęnã videor rẽ præstare, & ideo mihi impleo ꝯuentionem ẜm Guli.& Iac.But.in l.petẽs.itẽ q̃ro, p̃cedit ꝯctus vestitus, & sequũtur duo pacta nuda, vtrũ ambo vestiantur.& vr̃ vltimum non vestiri: quia non cohęret ꝯuẽtioni vestitæ, arg.sit quod dr̃.ff.de aqua plu.arc.si prius.in fi. & ff.de seruit.l.seruitutes.§.publico.& ff de ser.rust.pręedio.qui sella.§.in rusticis. sed ꝯ dico ẜm Guli. vt ipse no.in §.quinimmo.& est tex.& gl.ff.si cer.pet.l.lecta.& ibi dixi, dici enim p̃t, ꝙ vnus contractus vestiat mille pacta; quia omnia cohęrere vñr, maximè si vnitas sermonis omnia pacta copulet, arg. ff. de adul. quod ait.in fi.&

32 de acq hære.illud.cum si. Potest ẽt dici, ꝙ † pactum immediate cohęrens vestitum vestiat cætera pacta, arg.ff.de acq rerum domi.si epistolam.§. Paulus. ẜm eundem Guli. ꝙ non placet; quia iure alieno pactum vestitur, vnde debilius vestimentum est, q̃ si iure suo haberet, arg.ff.de fideicom.liber.si filius. §. erit. & ff. de legat.2.si augustæ.& l. iudex. de re iudi. cum simi. Item quæro, præcedit pactio nuda, sequitur pęnalis stipulatio, & postea pactum nudum an uestiatur à stipulatione pœnali? Respondeo, aut ẜm pactum pendet à principali, aut à pœnali, ut tunc tantum uestiatur. Item quæro, stipulatur filius, uel seruus, an pater apponendo pactũ iuxta illũ ꝯctũ sibi uestiat pactũ, & non puto

pactum vestiri nisi contrahenti,argu. ff. de adi.lega.legatũ nulli.Item quæro,quid si procurator contrahat, an cohęrentia talis contractus vestiat pactũ,quod dominus interponit, certum est enim dominũ pacisci posse,vt ff.de pac.si cum emptione.cogitabis in his quæstionibus , & in similibus.

Nunc videamus, an aliter pacta vestiantur.& dicunt Azo & Accur quod sic, scilicet re,verbis & consensu,truffa est ; quia vbi cõtrahitur re, verbis,vel consensu,pactum transit in speciale nomẽ , vnde nõ potest dici vestitum,quod non potest esse nudum, nõ ergo appellabo tales contractus nudos,neq; vestitos,sed simpliciter,vt ff.de pac.iurisgentium.in prin. Item dicũt legis auxilio † pactũ vestiri in donatione,quæ perficitur nudo pacto,vt l.si quis argẽtum.quod examinemus.& vr̃ quod istud nõ sit verum : nam si hoc est , sequitur : vt nudum pactum factum sine causa,cum videat̃ esse factum ex causa donationis, vt l.Cãpanus.de oper. libe pariat actionem per d.l.si quis argentum.& tum demum non pariat,qñ causa per errorem est expressa,vel est expressa alia à causa donationis , vt promitto tibi decẽ nudo pacto , ideo quia me sic damnauit testator meus, vel similiter Guil. dicit in §.sed cũ nulla.quod l.si quis argentum.non habet locum,nisi qñ promittitur ab eo,qui donat,dari,vel quasi,non autem vbi promittit fieri,& hoc ipse probat,quia §.alię.instit.de dona.dicit,quod donatio perficitur sicut emptio,sed emptio non perficitur,nec consistit in facto, sed locatio , ergo non potest ibi perfici donatio nudo consensu ad similitudinem emptionis, ex quo factũ in emptionem non cadit.ista ratio nõ placet mihi,qui gratia exempli ponit ibi de venditione dicendo : sicut venditio perficitur nudo consensu,ita & donatio,& ideo mihi videtur sic distinguendũ, aut in donatione deducitur tale factum,quod consueuit locari, & tunc idem,quod in dandis dico, vt perficiatur donatio nudo consensu,perficiatur dico ad instar locationis,vt d.§. aliæ. & ita intelligatur,quod habetur in gl.ordi.ff. de dolo.sicut mihi. quæ est notabilis ad hoc. Aut deducitur tale factum,quod de sui natura non potest cadere in contractum , qui perficiatur consensu;& tunc cadendo in donationem non perficitur consensu, vt d. §. & hæc dico in vera donatione; in pręsumpta enim donatione non puto,quod habeat locum.l.si quis argentum.vnde in proposita q.vbicunq; in promissione non exprimitur causa ꝓmissionis,siue in donatione præsumpta versetur dari,siue fieri, non puto locum habere.l.si quis argentum, nec quãtum ad id quod dicit de actione,nec quantum ad illud quod dicit de insinuatione.

34 Sed duo quæro, primò an † omnis promissio non habens causam videatur facta ex causa donationis.& vr̃, quod sic ; qa promissio & solutio æquiparantur,vt C.ad l.fal.l.fi.ff.de dona.si patronus. §. de illo.sed solutio facta sine causa vr̃ facta ex causa donationis, vt l.cuius per errorem.ff.de reg.iu.nisi constet factã animo dissoluendæ obligationis,vt ff.de pig.act.l. eleganter.§.q reprobos.& ff.de solu.si cum aurum.ergo pro hoc vr̃ lex expressa.ff.de ope libe.Campanus,sed ego dico considerandũ,an merita pręcesserint & condictiones personarum, vt no.ff.si cer.pe l.cum quid.& ff.mand.si verò non remunerãdi.§.inde Papinianus.& ita debet intelligi,quod not.ff. de except.doli.l.2.§.circa. cum si. Nec ob. l.cuius per errorem. quia ibi fuit facta traditio cum causa scienter expressa & non vera,sed hic loquor,vbi nulla causa fuit expressa.Item dico considerandum an sub conditione ꝑtãtiua concepta sit promissio.Nam tunc nunq̃ ex cã donationis facta vr̃,sed ex cã quasi onerosa , nisi ɔrium exprimat̃ in ɔctu,ita intelligo.ff.de iureiu.si quis cum debitũ & ff.de verb. obl.si ita stipulatus fuero te sisti.in fi.& l. vtrum. in fi. idem est si sub quauis cõditione stipulatus sim , dum forte mea intersit ɔditionẽ non existere,

35 nã interesse existens † est sufficiens cã cõmittẽdę stipłonis,ita ĩtelligo.ff.de ver.obl.à Titio.ĩ fi.prin. cũ si.

Secundò quæro, cũ interesse succedat in obligatione,si nõ fiat,cur facis differentiam inter obligationes dandi & faciendi? Rñdeo;qa licet interesse in obligatione succedat, tñ hæc obligatio nõ ꝓuenit ab aliqua liberalitate q̃ respiciat dari.Cũ ẽt in obligatione dandi inuitus incidat huic pacto, quod donationes facti nõ iõ sint insinuandę,quia dari possit subsequi;qa debet inspici principale,quod est factũ nõ datio fm Guil.in d.§ sed cũ nulla. alle.in ar.ff.de statuli.l.3.§ si quis seruũ.& §.seq.& ff.de don.qui saxum.ff. de præscri.ver.permisisti. Itẽ q̃ro , cum gl.dicat , pactũ ꝑdictũ vestiri legis auxilio an istud hẽat locum in donatione cã mortis,q̃ fit nudo pacto. Rñdeo sic,vt no.ff.de leg. 2.cum pater.§.Męuio.Item q̃ro,an hẽat locũ in donatione ob cãm. Rñdeo,aut dat̃ ob cãm ꝑteritam,aut ob merita,aut ob cãm futuram implendã à donatario,aut ob aliquam cãm q̃ respiciat donantẽ,vt metu mortis, in primo,& vltimo casu diximus locum hr̃e, sed in secundo casu dicimus non esse ɔctum donationis,sed innominatus,vnde qui præuenit in implendo pęnitere & condicere põt,anteq̃ per alium impleat̃,vt ff.de cõdi.ob cau.l.3.

36 donatio † aũt perfecta reuocari non põt. ecõntra põt donatio reuocari interdum, & tñ non ista datio , si hincinde contractus sit impletus : nam donatio reuocatur ob ingratitudinem,sed non ista datio:vt no.ff.de dona. Aquilius Regulus. & eo.tit.si pater.§.fin. fm Guil. Nec est necesse talem ɔctum insinuari, vt no eo.tit.l.j.& tñ gl.aliter innuit. C.de condi.ob caul.l.2.& male fm Guil.in d.§ sed cum nulla.vbi gl.dicit, talem ɔctum esse ɔctum donationis, ego dico, quia illa gl.bene dicit;quia ibi exprese erat actũ, vt esset donatio, vt apparet ibi in tex. Vnde ibi non est,do vt des,sed do & dabis, & verba literæ illius,vt creditoribus &c.sunt verba.l.non ɔhentium,est ergo mirabiliter notabilis lex illa,inquantum dicit,cũ dictionem ob cam si non des.Item quæro,an habeat locum l.si quis argentum.in ea donatione,quæ morte confirmatur, & dico quod sic, vt ex nudo pacto actio det,quia gl.est ord.in d.l.2.C.de condi.ob cau.dicit enim ibi fm vnam lecturam primæ gl.quod donatum fuit simpliciter filio in pñte,quæ donatio confirmatur per mortem,vt l.2.C.de inoff.do.& ibi plene not.alia gl.eiusdẽ legis dicit,quod talis donatio hodie consensu perficitur, & ideo dicit esse ɔctum nominatum ad instar aliorum contractuũ qui consensu perficiuntur,& hoc est nota dignum,& per hoc dico, quod licet olim non perficeretur donatio sine stipulatione vel traditione nec inter patrem & filiũ,nec inter vir.& vxo.vt de dona.cau.l.2.& ff.de do.inter vir.& vxo. Papinianus.& quod no.C. de act.& obl.si quidem.in fi.magis gl. tamen hodie contra fit.

37 **Item quæro,** pactum † liberatoriũ non habens causam semper videatur factũ ex causa donationis:vt l.tale pactum in princi.ff.eod.titu. licet in pacto ad obligandum distinguatur,vt supra modo quæro, nunquid talis remissio cum videatur esse datio,vt l.si mulier.de cond.ob cau. nudo pacto facta producat actionem ad non petendum ex forma d.l.si quis argentum.dicit Guil.in §.pactus ne peteret. in pe.q.& dicit,quod lex si quis argentum.non habet locum in fictis dationibus,quia & gl.dicit alibi,quod prior pars illius l.si quis argentum,inquantum loquitur de insinuatione, non habet locum in remissione,ita no.ff.de reg.iur.si quis obligatione, pro hoc quia transactio est remissio quædam & non eget insinuatione,in cõtrarium videtur; quia speciale videtur in remissione, quæ fit apud acta, vt non eget insinuatione, vt ff.de dona. quidam in iure. Et ratio specialitatis percipitur ex glo.ordi.in auth.de non alienan.§ quia vero verisimile.colla.2. Præterea iam mille fraudes fierent. Nam ego mutuarem tibi mille florenos & incontinenti te liberarem in fraudem legis, quod est absurdum. Mihi non placet distinctio inter liquidum & non liquidum,nam & non liquidum est tantum, quantum vendi posset; sed dico, quod aut pecunia erat destinata & parata solutioni,cum debitor liberatur,& opus fit insinuari,alias non:quia primo casu ipsa pecunia donata videtur, secundo non, sed liberatio sola, dubito.

38 ¶† Item quæro, quæ actio oriatur ex donatione facta nudo pacto. Respondeo condictio ex l. si quis argentum . quia ex noua l.obligatio ciuilis nascitur,& per ius ciuile naturali coniungitur, erit ergo actio natiua ex obligatione natiua & datiua,quod est notabile,licet nobis con tradicat,quod male no.ff.de act.& obliga.naturalis. in prima gl. quo enim potest dici natiua condictio ex l. cum toties competat, quoties lex noua oblationem causat, est ergo oblatio quæ est materia ad actionem, ergo actio natiua,vt ff.de pact.iurisgentium §.& ideo puto,sed quod diximus de conditione ex l.verum est donatario, sed donati si aliquid pactus est datur actio præscrip.ver.ad illud implendum. C.de dona. legem.ff.de dona.hæreditatem.& quod no. C.de don.quæ sub modo.l.perfecta. Item datur conditio ob causam ad repetendum, quod datum est,vt C.de condi.ob causam.l. 2. sed vtrumq; falsum videtur:nam nec præscriptis verbis habet locum in cõtractibus nominatis,nec ob causam conditio.ff.de condi. ob causam.l. si.sed donatio est hodie ɔtractus nominatus,ergo &c.Et quod sit nominatus,no.in d.l.fi.& d.l.2.de condi.ob cau.& ff.de dona.l.in ædibus.§.ex rebus.fm Guil. gl. dicunt prædictam regulã fallere in donatione,ego dico,quod hæc actio non oritur ex donatione,scilicet præscr.ver.sed ex pacto,vnde in ea non obstat cõtra.Item conditio ob causam oritur ex eo, quod tacite agitur, vt l.fi quis.§.si libero,sed in ista obligatione contra, quia illud quod per contractum nominatum peruenit ad aliquem, non potest condici per conditionẽ ob causam,vt d.l.fi. quid dices, potest dici, quod donatio etiam hodie fit cõtractus innominatus:

39 quia † nominati contractus sunt illi, qui iuxta nomen suum & contrahentium formant contrahentibus actionem, vt not.ff. de act.& obl.l.consensu.& ideo permutatio non est contractus nominatus,vt no.per Guil.in l.iurisgẽtium.in prin.& bene, sed donatio non format aliquam actionẽ à nomine suo, ergo &c. Nec ob. q. pficiatur consensu:qa nõ per hoc sequit,quod sit nominatus,licet olim nullus ɔtractus perficeretur consensu,qui nõ esset nominatus,vt d.l.iurisgentium.& hoc satis laco.But.placet:

Item quærit, vtrũ venit hoc,quod datum ex ɔctu innominato condicitur,si ex altera pte non impleat, & secus dicit in ɔtractibus nominatis,ex quibus solutũ repeti non potest: vt d.l.si. Rñdeo,in cõtractibus nominatis ex ipso contractu oritur actio & multo fortius retentio, at in innominatis impleti tm oritur actio,vt l.ex placito,& tunc cum implet,hoc fallit in transactione. l. quauis. C. de transact.& facit pro his quod no.C.de actio.&

actio. & obli. sicut item in traditione interdum, vt C.de transf. vbi pactum.vt no.ff.de pac.in traditionibus.& l.iurisgẽtium.in princ.& similiter eidem tantum oritur ius retinendi,ergo si nõ implet,competit repetitio,& quidem ꝑ ɔdõnem ob cãm;quia ob cãm datum est,sicuti cõdiceretur ꝑ ɔdõnem sine cã,vbi ob cãm præteritã,vel falsam,vel redeũtem ad nullam , vel ob cãm futuram non impletam datur,& sic interdũ cũ indebiti,ĩterdũ cũ ɔdõne ob cãm ɔcurrit,vt l.j.ff.de ɔdi.sine cã.

40 † Itẽ quæro, cũ dixerim donationẽ esse ɔctum innominatũ, an si dono tibi stichũ,& paciscor vt vadas Romam,possis agere ad Stichũ, anteq̃ vadas Romã.& vr̃ quod non,vt l.ex placito.& qa si ante agere posses,multo fortius posses retinere,& sic nõ esset locus ɔdõni ob cãm.põt dici,nõ esse propria donatio ; qa nõ mera exercetur liberalitas.ff.de don.l.j.tñ improprie dr̃ donatio,vt no.in d.l.2.de ɔdi.ob cãm.& sup.dixi:qa sic ɔcepta vr̃,do & dabis,vel facio & dabis,vel similiter,non sic cõcipitur do vt des,qa licet esset expressum,quod esset donatio,tñ non esset donatio:cũ ɔuẽtio repugnet donationi,arg.ff.loca.si vno.§. sed & si verbo. & in d.l.fi.ff. de ɔdi.ob cãm.de dona.vbi.cum si. Supra.n.non datur ob cãm, sub certa lege & sub certo onere datur, vt aliquid impleatur;& quia magnam vicinitatem habet cũ do vt des, vel do vt facias, vel similiter,ꝓcedit,qđ dixi de natiuitate actionis,quod est notan.

41 **Item** quæro,nunquid † ɔdõ detur ad possessio. Rñd.aut negotium fuit gestum super pos. & tunc non video cur possessio nõ possit cõdici,sicut & ad eã quælibet ꝑsonalis actio dari põt,vt ff.qđ met.cã.si mulier.§.qui possessionẽ.& ff.de verb. obl.nemo rem suam. Aut negotium fuit gestum sup eo,qđ cõcernit ꝓprietatẽ,vt qa debere existimans ꝓprietatẽ tibi,eã rem tibi trado,& tunc ɔdõ locũ non hẽt in eo,qui dñs est;qa nemo rem suam condicit præterq̃ a fure,sed in eo qui dñs non erat nõ repugnat iuris regula, & ideo ɔdõ datur ad possessionẽ, vt ff. de ɔdi.inde.l.indebiti. §. si nummi.sed pro Deo,quid est,qđ dr̃ in l. vlti.ff. vsufruc.quemad.ca.quod a solo fure dñs conducit.Nam aut dices,quod condicat possessionẽ,& tunc istud fit etiam a non fure, vt probatum est, aut dices,quod condicat dñium, & hoc procedere non põt,ut petat sibi dari,qui dñs est: cum dari sibi non possit,vt insti.de actio.§.sic itaque. Rñd. ɔdõ furtiua potest ɔsiderari respectu sui.Item respectu pœnæ dupli, vel quadrupli,in condictione furtiua respectu sui non venit nisi possessio, sed respectu pęnæ dominium venire videtur,nam eius ęstimatio duplatur,vel quadruplatur,non ęstimatio possessioni,in hoc ergo est speciale in cõditione furtiua, vt detur domino, vt in simplo qđ venit multiplicandum consideretur dñium non possessio. Vel potest dici,quod in hoc est speciale in cõdictione furtiua, vt detur dño,ex eo quod dñs est,& non aliter,quod non contingit in aliis.

42 **Item** quæro,an alibi † vestiatur pactum nudum. l. auxilio, glo.dicunt vestiri iureiurando in casu.s.de quo hr̃ in l.vt iurisiuran.de ope.lib.& in l.fi.ff.de lib. cau. Item in alio.s.in salario aduocati.l.j.C.de suffra. Item in salario procuratoris, ut l.salarium.manda.Item in alimentorum exhibitione.l.inter socerum.§.conuenit.ff.de pac. dot.Item rei initio. vt l.j.§. cępisse. de pollicita.sed ibi in pollicita.Sed attẽde: quia sup. dicta pacta non vestiuntur in tribus vltimis casibus , ut pariant actionem , sed vt dari faciant vel conditionẽ ex l. vel præscri. ver.ad id ad quod alia lege proditum auxilium erat quoquomodo,ut in cã alimentorum,de quibus diximus.Item in pignore pactum nudum ad pignus ɔhendum vr̃ vestiri legis auxilio ; cum nudum pactum pariat actionẽ hypothecariã,vt ff eo.si tibi. §. de pignore.& attende rationem,personalis obłatio diuiditur in naturalẽ & ciuilem,& ideo solus consensus producit solam naturalem: sed obligatio rei non sic diuiditur , vnde vna est obligatio tãtũ, quæ cum sit vna,necessariò nudo cõsensu ɔhitur:sed dices, cur nõ distrahitur ipso iure sicut ɔhitur.Rñd.quia distractus hypothecæ respicit obligationem personæ ad non petendum seu ad non agendum hypothecaria,vnde ordinatur ad exceptionẽ parandam.Conuentio ergo non dissoluit hypothecam ipso iure;

43 quia ad hoc vt sit exceptio,oportet quod sit actio : † cum exceptio sit actionis exclusio. Item in constituta pecunia vestitur pactũ prætoris auxilio,vt insti.de act.§ de constituta, item in ɔctibus bonęfidei pactum nudum etiam ex ĩteruallo appositũ videtur actionem parere,vt.ff.de ɔh.emp.pacta cõuenta.§.Paulus.& ff. de pac.iurisgent.§.adeo.in ɔrium vr̃.C.de pac.in bonęfidei.& ff. de pac.iurisgentium.§ idem rñsum.cum si.So.br̃ dici debet fm quod dicit dñs Papin.Vlpianus,Pomponius,& Paulus,nam aut res non est integra,& tunc pactum nudum nunq̃ potest inesse, sed exceptio.parit.Aut res est integra,& tunc aut pactum initũ sup naturalibus,vel accidentalibus ɔctus, & non inest , si fiat ex interuallo quò ad agendum,sed quò ad excipiendum tm̃,vnde si conuenerit,ne cautio duplæ præstetur,valet pactum etiã agẽte venditore,vt si dicatur ei caueas,possit replicare de pacto,quod est notabile,vt pactum nudum pariat replicationem.Itẽ si conuenerit:vt cum fideiussore cautio præstetur , sic pactum tendat ad augendum,adhuc valet quò ad excipiendũ,vt emptor ɔuentus ad pretium excipere possit,vt sibi sic caueatur, sed ad agẽdũ non valet.ff.de ɔh.emp.pacta cõuenta.in prin.Aut pactũ initur super substantialibus ɔctus, vt super pretio,& tunc quia tale pactum facit nouum ɔctum,& sic cadit in ɔctum nominatũ,parit actionem,ut d §.Paulus.cũ si.alleg.augmentum

44 † ergo & diminutio pretij re integra faciunt videri nouum ɔctum,plus puto,etiam si non difformis sed cõsonans esset in re & pretio sequẽs pactio,ut a priore ɔctu recessum videatur,& nouus ɔctus videatur initus.Nec ob.arg.ɔ.ff.de ɔdi.& demon.nõ ad ea;quia dicit Guil.quod in ɔctibus,qui pendent ex duorum ɔsensu, nõ dẽt seruari illa distinctio:ita no.Guil.in §.quinimmo.in fi.vel dic,quod in l.non ad ea.fuerit non duplex pura dispositio,sed pura & cõditionalis,ar.ff.de excep.do.pure.in princ.vnde non obst.planè in pactis ad dissoluendum serua.ff.de accep.l.fi.de rescin. vendi. cum emptor .& inf. eo.ab emptore.s.in pacto quod distrahit,& non contrahit , sed sup. in pacto quod distrahit veterem ex eo quia nouum inducit ordinem, hæc bene notabis ad multa.

45 **Nunc** † videamus,quæ pacta in rem & quæ sint in personam. Vlpianus dicit , quod aut in pactis persona eius cui pactum quæritur additur gratia demonstrationis,vt sciatur quis paciscatur , & tunc adiectio personæ non faciat pactũ esse personale,sed nihilominus sit in rem, aut persona adiicitur,nõ vt sciatur,quis paciscatur,sed vt sciatur, cui acquiratur , & tunc pactum sit personale,ita hr̃.ff.eo.iurisgentium.§.pactorũ. versi. vtrum.sed quomodo potero ego scire istud.Gul.ibi dicit,quòd aut persona adijcitur circa ipsam obłonem seu pactum,ut promitto tibi,quod non petã,& tunc pactũ in rem cõceptum vr̃ , allegat in arg.sua iura,aut fit adiectio personæ circa illud , qđ deducitur in obligatione,vt promitto,quod stichum non petam a te,& tunc sit ꝑsonale,vt ff.de lib.leg.non solum §.tale.ff.eo.qui in futurum.§.j.& ratio distinctionis est fm eum;quia primo casu de necessitate exprimitur ꝑsona circa ipsam obłonẽ,& ideo non vr̃ facta gratia restringendi, sed gratia designandi , at scđo casu circa rem ipsam ꝑsona exprimitur non de necessitate,vñ videt̃ expressa gratia restringendi,quæ verba sunt notanda,& hæc distinctio procedere vr̃ in pacto liberatorio : sed in pacto obligatorio si tale quid versatur in pacto qđ sit transmissibile ad hæredem,nunq̃ intelligam pactum ꝑsonale,vt.ff de prob.si pactum. Item pro Deo qũo cognoscam ego pactum mere ꝑsonale, qđ non competit nisi paciscenti ĩ vita sua,ab eo pacto ꝑsonali,qđ est personale,ideo quia non transit ad hæredes,transit tamẽ ad fideiussores in vita paciscentis. Respondeo,aut est actũ expresse,vt non transeat ad fideiussorem,& tunc demum sit mere personale,aut nihil est actum,& tunc sit personale eo modo vt hęredi non proficiat,fideiussori tamen proficiat,ne si illi non prodesset per indirectum etiam reus viuens conueniretur, istam distinctionem ponit lex.ff de pac.& hæredi.§.fi.& l.nisi.

46 **Nunc videamus** † quæ pacta sint perpetua . & constat, quod oĩa quæ tp̃s præfinitum nõ habẽt,sed quibus tp̃s præfinitur,interdũ præfinitur gratia limitandę liberationis,ut non cõpetat post tempus , & tunc ad diem est tale pactum,aut gratia differẽdæ exceptionis,& tũc ex die est tale pactum, sicut dicimus in pacto ad obligãdũ .ff.de ver.oblig.eum qui.§.qui ita.ff.manda.si tibi mandauero.§.Paulus rñdit. sed qũo cognoscam ego qua ex cã dies sit appositus , rñdeo aut appositum est tempus per dictiones significantes liberationem uel obligationem ex die, & tunc dies adiectus est vere gratia differendi,ut si promittam tibi decẽ ex vel a paschate in antea,uel similiter te liberem,aut dies adiectus per dictiones significantes promissionem ad diem , vt promitto tibi ad diem paschatis decem,& tunc dies est verè adiectus gratia limitandi obłationẽ,vt non porrigatur vltra certũ tp̃s. Istam distinctionem ponit lex.ff.de act.& obli.obligationũ ferè.§.j. & §.placet.sed vbi dies per verba ad diem non adijcitur circa substantiã obligationis,sed circa executionẽ, ut cũ dico, promitto tibi dare ad pascha.talia verba possunt significare & significant, ut ꝑtãs obligati circa executionem sit ad diem , vt sic interim nõ petatur,& ille libertatem soluendi habeat,postea verò non duret eius arbitrium in soluendo,sed possit inuitus cogi, & ita loquitur.d.§.Paulus.& est rõ;qa ex die,uel ad diẽ fit illud,cui dies adijcit̃,vnde si obligationi adijcit̃ & iuri actoris , ip̃m ius reddit̃ ex die vel ad diem,sed si facultati solutionis, sołonis ipsa facultas sic redditur ex die vel ad diem,& ubi ipsa ad diẽ est, obłationem efficit ex die,ut dictum est per §.Paulus.hoc verũ est in his obligationibus quæ diem nõ habẽt ex natura sui; nã in his quæ habent diem solutionis, vt in obligationibus annuis adiectum tp̃s semp pro reo videbitur,& obligatio esse ad diem cõstituta, vt d.§.qui ita.

47 † nã aliud nõ põt diei adiectio operari,nisi adijceretur singulis præstationibus,non toti dispositioni; tũc.n.idem dico,quod ĩ una obligatione & quæ dissoluitur unica præstatione, ff.quando dies le.ce.nec semel. §. si in habitatione. & l.Firmio. §.pater.quod dico in pluribus præstationibus dandi,idem dico in pluribus præstationibus faciendi , uel non faciendi diurnis , ut ecce,si lego tibi seruitutem , unica patientia non liberat hæredem,ut no.ff.de uerb.obl.pluribus.§.& si placet. & C.de vsuf. corruptionẽ.ergo ad plures patientias successiuas, & sic ad plura facta tenetur successiue, vñ tp̃s ꝓprium inest , ergo idem est,

quod

quod ĩ annuo relicto,& hoc probatur in d.l.cum qui.§. qui ita. ĩ fi.§.q̃ notãda sunt,& facit instit de ver.obl.§.oĩs. & qđ ibi not.

Nunc videamus, qualiter pacta ꝯhant. Rñdeo, pacta quę transeunt in nomẽ ꝯctus, certum est, qualiter cõtrahantur, nã uel ꝯsensu, vt emptio & locatio, vel verbis, vt stipulatio, vel re, vt mutuũ naturale, uel literis, ut mutuum ciuile; licet.n.ĩ his omnibus cõsensus requiratur: tñ vbi aliud plurimũ põt, ab eo denominatur, ar. ff. de sta.ho.quæritur.ea verò quæ in spãle nomen non transeunt, sic ꝯhuntur inter præsentes, ꝓmitto tibi decem,& tu consentis, inter absentes verò p nuntiũ, vel epistolã. Sed inter eos, qui loqui non possunt. rõne vitij uel morbi; vt quia ob mutitatem consensu nudo partiũ inhitur, & deprehenditur cõsensus in mutuo: cum ad interrogata annuit, vt ff.ad treb.qui ita.§.si pupillo.probamus autem hæc quæ dicimus per glo.quæ est in l.iurisgentium.§.igitur nuda.& l. Labeo. 48 in prin.& l.item quia.2.rñso.& l.emptor.§. Lucius. cum si.† pollicitatio autem ꝯhitur, qñ duorum consensus non cõcurrit in idem tp̃s, ut ff.de polli.pactum. Illud est no. ꝙ cum in nudis pactis consensus prædominetur, illud pactum dicetur expressum, ꝙ hẽt consensum expressum,& illud dicetur tacitè, qđ hẽt cõsensum p̃sumptum, nec curo, qũo consensus sit expressus, vtrũ verbis, an facto, vnde pactum qđ nutu ꝯhitur expressum est nõ tacitum, ar. ff. si cer.pet.l.certum.& ita no.in l.item quia. Quęro, stipulatus sum a te hoc acto, ꝙ istud sit pactum nudum, quærit, an nudum sit pactum, an stipulatio gl.in d.versi.igitur nuda.dicit esse pactum nudum p.§.quod ferè, in ea.l.pen.dicit, ꝙ cũ stipulari sit facti partium constitutione velle mutari non põt, ut ipse no.ĩ l.legem.C.eo.ego dico; ꝙ hic est pactum & stipło præcedens & pactum sequens, quod detrahit effectui stipulationis, & ita intelligo.§.qđ ferè,& hoc verum, qñ verba sequẽtia sunt apta ad pactum, sed si ad pactum sunt inepta, ut quia non proferuntur ad constituendum, sed ad interpretandum animum stipulantis. v.g. tu interrogasti me,& ego spopõdi hoc adiecto, ꝙ erat intentionis meę tibi obligari non per stipulationem, sed p pactum nudum, hic dico ꝙ vnus tñ est ꝯctus.s.pacti nudi, ut in d.§.quod ferè.& ita gl.loquitur & bene, licet vltramon.non ha 49 beant aliam beatitudinem nisi in reprobando gl.† Sed ego quæro de effectu pacti iuxta prædictam stipulationẽ appositi; licet enim satis dixerimus.sup.de effectu pacti, quod apponitur iuxta ꝯctum, tñ illud diximus in pacto, quod continet dari vel fieri, sed in eo ꝙ continet aliqd ad impugnationem ꝯctus, non diximus, sed modo dicemus, ꝙ aut tale pactum.s.ꝙ ista stipulatio habeat vim nudi pacti, & tunc inest istud pactum stipulationi, nõ vt informet, sed ut ciuilẽ perimat ipso iure, ac si ab initio esset actum, ꝙ non est illa talis ordinata sponsio stipulatio, sed pactum nudum,& vtor arg.ꝯdõnis per pactũ subiectæ stipulationi, nam si fit incontinenti, quia inest ipso iure, tollit ad tempus, vt l.lecta.§. dicebam. & ibi no.aut fit ex interuallo,& tũc ciuilẽ elidit; quia sic ordinatur, nec aliũ effectum hẽt, cum non insit stipulationi, ut d.§. dicebam.illud ego non dico, ꝙ aliquo casu tale pactum vestiatur; quia non curo de hoc, sed curo an insit.

50 Item quæro, stipulatio est inutilis† an sit pactum nudum, rñd.si est peruersus ordo formalis & substantialis, ut quia rñsio præcessit interrogationẽ, hic nõ põt dici vllam stipulationẽ; qa cessante forma stipulationis cessat stipulatio, erit ergo istud pactum nudum, vt sup.probaui: sed si ordo seruatus est, tñ aliàs est inutilis; tũc aut agebatur, ut esset stipulatio,& non valebit aliquo modo.l.j.§.non tm̃. ff. de verb. oblig.aut nihil est actum, & tunc ualebit ut pactũ, vt probat̃ ex coniunctione.ll.ff.de pac.Labeo.cõiuncta.l.ad tre. quidam ita.§.si pupillo.pro hoc induco simile de acceptil. ff. de acce. an inutilis.& ff.eo.si vnus. §. si accept.nam si libero te dicendo per acceptilationem; qa agitur, ut sit acceptilatio, non valet ut pactum, nisi in eo consensum.ut ibi aperte dr̃, tñ attende: quia in acceptilatione tacite vr̃ consensum vt valeat iure pacti, si peccatur in materia; quia materia sup qua acceptilatio interponit̃ non põt sine nouatione mutari ex prãte ꝯhentium, & iõ non est quid dicatur eis, ꝙ non habuerint animum paciscendi: cum non potuerint plus. Sed si peccatur in forma: quia formæ seruatio pendet a ꝯhentibus, non vñr habere animum distrahendi, si formã non seruant, quã eius generis distractus uel ꝯctus req̃rit ff.de reg.iur.actus legitimi.de act.& oblig.non solũ, & facit. 51 ff.de consti.pec.l.j.§.cum qui.& qđ ibi no. † De præsumptione pactorum aliqua pertingamus: si reddo tibi chyrographũ, quo te mihi obligatum probare possim: licet etiam testes habeã, uideor tecum pacisci, ne petam ĩ rem, ergo est pactum p̃sumptũ, sed si pignus tibi reddam, hypotheca distrahitur, tibi autem ab obligatione personali non contingit liberatio: vt ff. de pac. Labeo.§.sed etiam.& l.postq̃.& est rõ differentiæ: quia instr̃m cõtinet ius debiti, sed non pignus, vnde cedẽdo tibi instr̃m, & id qđ cõtinet cedo,& inde liberaris, qđ in literarum obligatione indubitanter dici potest ſm Mar.& bñ: vt ff.de leg.j.seruum filij.§. eum.& de leg.3.qui chyrographum.C.de remis.pig.creditricẽ, & ff.de lib.leg.l.3.cum si.alij dicunt, ꝙ reddito chyrographo: qa nullam hr̃et utilitatem, nisi pactum, p̃sumeretur, ideo videat̃ pactũ interuenisse, sed remissio pignoris operatur in seipsa: qa hypothecã distrahit, ĩ principali aũt oblatione ideo nõ operatur; qa principalẽ oblationẽ nõ ꝯtingit, nec cõsecutiue dr̃ remoueri princ.ad remotionẽ accessorię, ut d. ll.cõprobat̃, & adhuc isti bene dicunt,& eadẽ est hæc cum opin. Mar. vere intelligendo.

Sed nos quærimus de aliquibus, habeo duo instr̃a eiusdem debiti, qđ esse põt, vt C.de noua.l.fi.ff.de test. vnum.de secun.tab.l.j.§. si in duobus.de leg.2. Sempronius Proculo. C. de discus.l.ne casu.cum simi. modo reddo vnũ debitori, uolo agere, quasi non sit dissoluta obligatio pp retentionem alterius instr̃i, an possim. Rñdeo nõ: qa redditio instr̃i non hr̃et vtilita- 52 tẽ ſm Guli.in d.l.postq̃.itẽ qa † tm̃ valet vna scriptura, quãtum ambę, ut d.§. si in duobus.maxime fauore liberationis. Item ꝓ hoc inducit Guli.ar.auc.ut liceat mat.& auiæ.§.ad hoc.& C de diuer.rescrip.l.j.quæ male faciunt; quia expressum & tacitũ ibi tendũt ad idẽ, hic retentũ tendit ad oppositũ redditi,& vna prę sumptio tollit aliam.l.diuus.de rest.in int.ff.de rit.nup.nõ solũ. §.de vno.ff.de qõ.extraneo.§.j.ar. & no.ff.qđ me.cau.l.fi.& ideo tu dices idẽ, ꝙ Guli.sed alia rõne; qa & instr̃m dẽt hr̃e testes, & tñ licet sit ꝓbatio p testes, reddito instrumento debitum euanescit pp præsumptionẽ pacti. Itẽ quærit Guli. si in vno instrumento continentur duo rei,& vni redditur instr̃m, an videatur liberatus vterq;.& br̃ dicit ꝙ nõ, sed duo dicit operari redditionẽ instr̃i; qa liberatur is cui redditur,& sibi ꝯ ꝯreum videt̃ actio cessa, allegat ꝓ casu.l.valde no.ad hoc.ff.de lib.leg.si is qui duos. diuersum si non essent ꝯrei, nã nec alter liberaretur, nec ꝯ eum videretur actio cessa. Itẽ quærit, si debitor postq̃ reddidit illud instr̃m, videatur se reposuisse in pristinã obligationẽ, & arg. ꝙ non; qa vtilitatẽ aliã hẽt creditor, de qua dicit.ff.de fur.fullo.vel sar.in fi.certe qđ ibi dicit, hẽt locũ, qñ soluit̃ creditori, nõ qñ creditor remittit,& ideo dicit, ꝙ vr̃ se reposuisse in obligationem, arg.ff.man.si uerò remunerandi.§.idẽ Papin.de ꝯdi.inde.si non sortẽ.§.libertus.de peti.hæred.sed & si lege.§. cõsuluit.melius facit.ff.de fideius.si testõ.§.j. mihi vr̃ ꝯriũ, cũ ex illo instrumento nihil probari possit; nam si se obligaret, alius esset dies & cõsul 53 obligationis, quàm conditi instr̃i, vnde † cum instr̃m non cõtineat; quia nõ probat quod petitur, redditio eius nihil operatur. Credo enim, quòd istud præsumptum pactũ, ꝙ re.i.instrumenti datione debitori ꝯhitur omnẽ obligationem tollat, licet qđ verbo fit non tollat nisi naturalem: sic alibi plus possumus re q̃ verbo, ut C.de test.nostram.& ff.de his quæ in test.delen. l.ꝓxime.semp ergo attende quid cõtineat instr̃m, ut ab eo tm̃ recessum videatur. Et ideo si instr̃m hypothecæ tibi reddo, nõ liberaris a debito, vt sup.ꝓbauimus.& Guil.placet, si debitor paciscatur, ne a fideiussore petatur, pactus videtur, ne a se petatur.

Item quæro, si apud debitorẽ reperit̃ instr̃m cãcellatũ, an prę sumat̃ sibi traditũ a creditore. gl.distinguunt ꝯdõnẽ ꝑsonarũ debitoris & creditoris, an creditor sit homo largus, vel nimiũ auarus, ita ꝙ non p̃sumat̃ remisisse, ut ff.de ꝓb.cum de indebito.& an q̃titas sit magna vel parua,& an sit debitor malę ꝯdõnis,& an meruerit hãc liberalitatẽ in eũ exerceri, vt hæc no.in d.l.postq̃. istud ego dico verũ, qñ penes debitorẽ reperit̃ chyrographũ, qđ retinuerat sibi creditor, sed si penes eũ reperiretur chyrographũ iam in iudiciũ deductũ,& effectus pars actorũ nõ sibi ꝓdesset istud; qa p̃sumeret̃ subtraxisse, immo qa p̃sumeret̃ ex necessitate editionis habuisse ſm formã.l.C.de eden.is apud quẽ.qa delictum nõ p̃sumitur, vt l.quoties.§. q dolo.de ꝓbat. hæc vera sunt regulariter: sed in causa fisci, pupilli, uel ecclesię ꝯ seruatur, nã subtraxisse p̃sumit̃ ille, qui instrumenta eorum penes se habet non exhibens nec reddens eis, quod est no.ff.de iur.fis.l.2.§.j Sed ego quæro, an eo casu quo præsumitur debitor habere a creditore proficiat ei ꝯ conreum ſm formam.l.is qui duos.ff.de lib.leg. Respon. duplex præsumptio non vr̃ cadere.s.cessionis & liberationis, ar. C. de dot.promis.l.j.pro hoc facit.d.l.2.§.j.versi.j.de iure fis.dico: quia 54 duplex † præsumptio quæ arctatur iuri communi bene põt cadere super eadem re, sed non duplex fictio de iure speciali, nisi non ueniat ab eo.fonte fauoris, vel non sint ambæ pariter prin. sed una genus alia eius indiuidua,& hoc latius declarabo inf.

Si debitor paciscatur, ne a fideiussore petatur, pactus vr̃ ne a se petatur,& ideo si ꝯueniat̃, vtitur exceptione pacti, quod fideiussori cõpetit, ut ff. de pac.l.si vnus. §.si cum reo.sed duo vñr obstare, uel tria. Primò: quia p liberã ꝑsonam non quæritur nobis. Secundò: quia quæcunq; gerimus ad alium ꝑtinere non possunt nisi p nostrã ꝑsonam, ergo oportet ut in nostra persona principaliter initium sumant, non consecutiue ad alterum.ff.de actio.& oblig.quæcunq; gerimus. Titiò: qa licet paciscendo fideiussori nobis prouideamus, verũ est: ut a fideiussore non cõueniamur actione mandati: tollendo.n. oblationem fideiussoriam, tollimus & istam actionẽ, tñ ne directa uia conueniamur a creditore, nõ uideo cur pacti uideamur, ar.ff.de pac.l.fideiussoris. Solu.ad primũ, spãle est in plurib.obligatis ad idem, ut pactum unius ad liberandum prosit alteri, ut no.ff.de pac.idem in duobus.§.fi.item ad ſm dico, ꝙ hoc pactũ principaliter sumit initium in nostra ꝑsona; nã pacti uidemur, ne a

ne a nobis petatur, vt aliter valere nõ possit pactio, ergo est speciale, vt intelligatur contra. §. Chrisogonus.s.quia aliter valere 55 non posset pactio. Ad tertium dico † ꝙ significatio verborum pacti non dat exceptionem reo, sed pactum, quod de necessitate præsumitur ad hoc, vt stipulatio non sit inutilis, ar.ff.de acq. hær.illud.sed certe istæ duæ solutiones posteriores vidẽtur esse contra primam,& contra.d.l.idem in duobus.§.fi.& ideo dicas, ꝙ tale pactum non dat reo exceptionem pacti. Non obst.§.si cum reo.quia ibi non dicit aliquid de principali, sed solum de fideiussore, quod intelligo sic, vt fideiussor habeat exceptionẽ doli non pacti, ut d.l.idem in duobus, uel dic, ꝙ aliud est, cum fideiussor stipulatur principali, vt ibi, quo casu non ideo dici potest stipulatus sibi, vt proficiat reo, vt ff.eo.l.fideiussores,& aliud est: cũ principalis stipulatur fideiussori; tunc enim ideo sibi pactus videtur, vt fideiussori ꝓficiat,& acquirat exceptionem ex eo contractu, cum possit, non doli subsidiariam, ꝙ satis dici potest, licèt priorem sententiam approbet glo.in d.§. si cum reo.

Si quis paciscatur sibi & Titio hæredi suo, præsumitur & cęteris hæredibus prospicere voluisse, etiam si Titius nõ sit hæres, vt ff.de pac.tale pactum.§.fi.sed si ꝯstet eum eius animi fuisse: vt tantum vni ex hæredibus prospicere uoluerit, cæteris exceptio non proficit, vt ff.de pa.do.l.auus. Sed qũo 56 poterit cognosci hoc. Respon.in pacto personali; † quia ꝑsona alicuius heredis non exprimitur ex abundanti, sed necessario, ei tantum prodest, vt.ff.de pac.l.auus.sed si pactum esset in rẽ conceptum, persona hæredis frustra exprimitur, & ideo omnibus prodest, vt d.l.tale pactum.in fi.hoc in pactis ad excipiendũ, sed pactum ad agendum necessariò est in rem; quia obligationẽ ex eo nobis quærimus, & ideo necessariò transit ad hæredes ipso iure, si id super quo interponitur transitorium erat, ut ff.de ver. obl.eum qui, ita.quid tñ dicemus si vnius hæredis tantum ꝑsona sit pacto comprehensa, an cęteris proderit pactum, uel nocebit. Respond.aut a parte stipulantis fit talis expressio, aut a parte promittentis. Primo casu aut loquimur in obligationibus, quæ per ll.12.tab.diuiduntur, aut loquimur in obligationibus faciẽdi, quę non diuiditur. primo casu ꝑsona hæredis frustra exprimitur, & ideo quasi ex abundanti expressa non operatur aliquid, vnde etiam cæteris competeret actio: nam soli.nominato cõpetere non potest nisi pro parte hæreditaria; pro aliis.n.partib. extraneus est vnde testator sibi pacisci nõ potuit. Scđo casu cũ ratione minimę particulæ hæreditariæ habeat ius ꝓ solido possit respicere nominatũ illum solum respicit, ita distinguit.ff.de verb.obl.continuus.§. fi. idem puto in his quæ non transeũt ad hæredem ex persona defuncti, vt si aliquis sibi & Titio hr̃di suo stipuletur vsumfructum, ut Titio tm̃ quæratur; qa cũ nouus sit vsusfructus in ꝑsona eius & noua obligatio nõ hæreditaria, lex 12.tab.non diuidit eam inter hæredes, ut ff.de verb.oblig. stipło ista §.si quis ita vel dic ꝯ.s.quia oblatio transit ad hæredes vt ad hæredes, ideo eis potuit stipulari, licet seruitus noua sit pp nouas personas quibus cohęret,& nouas cautiones,& hoc est magis de mente d.§.si quis ita.3.responso. Secundo casu principali qñ expressio hæredis fit a parte promittentis, dicit lex, ꝙ nihil operatur, neque prodest cęteris.ff.de verb.obl.§.te & Titiũ.obli 57 gatio.n.† quę respicit hæreditatem sic diuiditur, ut hęreditas de necessitate,& non ante diuiditur q̃ hæreditas. ff. de leg j.seruo legato.§.si testator. & ff. de leg.2.l cum ab vno. sed contra istud vr̃ quod not.in l.auus.in prin.glo.ff.de pac. sed Guli.dicit, ꝙ illa glo.non bene dicit,& ad d.glo.respon ꝙ illæ loquuntur in obligatione legatorum, quæ non est onus hæreditarium, sed grauati, in qua distinguit, aut legatur quantitas, uel species non hæreditaria, & grauatus tenetur in totum, de le.j. ab omnibus. & l.si tibi homo.§.j.aut species hæreditaria, & tunc tenetur pro parte sua tm̃, si potest pro parte p̃stari, ut l.si fundus sub ꝯdõne.§.libertus.eo.tit.alias tenet̃ ad solidũ, ut l.cũ quasi §. si plures.de fideicom.lib.ita no.Guil.ff.de pac.auus.& Iac.de Are.& Abb.credo ꝙ habuit Guil. in d. l.si tibi homo.§.j.& dic ibi per eum.

Si aliquid do tibi ad locationem, inuecta & illata ex tacita cõuentione obligant̃. ff.de pac. item quia.& C.locat.certi iuris, ideo qa ex præsumpta ꝯuentione est ista hypotheca, in eo qui pacisci nõ põt locum non hẽt, vñ res minoris non obligantur, ut ibi no. Diuersum est in hypotheca legali, quæ in re minoris cadit.ff.de re.eo.l.3.C. de legi. tut.l.fin. lex.n.etiam minores astringit, ut ff.de curat.non tm̃. & de vaca. mu.sextũdecimũ. & ff. de admi.tu.sine hr̃de. §.Lucius.sed qũo 58 cognoscam ego obligationes tacitas,† vtrum inducẽtur p l.an ex præsumpta ꝯuẽtione. Rñd.ſm Guil.in d.l.item quia. ꝙ hypotheca aut resultat & nascitur post ꝯctũ, aut resultat ex ꝯctu & nascitur in ꝯctu. Primo casu hypotheca est ꝯuentionalis ex cõuentione tacita, vt l.item qa. Scđo casu hypotheca est legalis, ut in ꝯrijs, certe si anteq̃ locarẽ tibi rem induxisti in ea, ipso ꝯctu inducta obligant̃: & tñ ꝯuentionalis est obligatio: sed dici põt, ꝙ non resultat, nec nascitur ex ꝯctu, & ideo non obstat Guil. Cum enim ex ꝯctu resultat, priuilegio qđ dat lex materiæ nascitur, vnde ex l.nascitur.& ista sñia est notabilis,& vera, ex his aperte concluditur, si minor accipit dotem, ꝙ res eius obligen- 62 tur. Quia cum priuilegio materię.i.dotis hypotheca inducatur, legalis est. Si quis paciscatur, ut sibi detur, vel fiat, uel vt non petatur,& hæredi suo consultum est. ff. de proba.si pactum sed si paciscatur quis: vt ipse faciat aliud momentaneum, ex quo nulla obligationem quærit, quis transmittere potest, certe & hæredi suo prospexisse videtur, hæ.n.subtilitates a iudicibus non admittuntur. ff. quib.mod.pig. vel hypo.sol.sicut.§.si debitori. Itẽ si vxor diuertit ex interuallo,& ad primum virum redijt, etiam si medium matrimonium intercessit, pacta vr̃: vt sit illi doti qđ ex prima dote residebat apud eum, quod est notandũ, vt ff.sol. mat. l.pen.§. vxor & alibi præsumitur dos data, ut no. ff.de iur. dot.mulier. Item præsumitur pactum.C.de dot. promis. l.2.ego dico, ꝙ instr̃m promissionis vsurarum probat obligationẽ principalem, si allegetur, non autem facit præsumi, si nõ allegetur, vt arg.ff.de vsu.cum de in rem verso. Item præsumitur pactũ in l.4.C.de dotis promis.si enim confessus sum me plus habuisse in dotem, q̃ acceperim, nisi simulate id actum sit, agere possum: vt quantominus accepi, suppleatur, quasi hoc conuenisse videat̃, vt legitur & no item præsumitur pactum diuisionis, ut no.C.cõmuni diuidun.l.pen.item præsumitur.ff.de fideius.tut.cũ ostendimus.§ vlt.C.de ꝯh.stip.optimam.præsumitur ff.de exce.dol. l.2.§. nõ male.ff.de ꝓb.Procula.ff.loca.quæro. § inter locatorẽ. ff.de condi.ob cau.si extraneus.solu.mat.si cum dotem.in prin. §.rem in præsenti.in prin.& in multis aliis pactis transeuntibus in speciale nomen,& etiam in suo nomine remanentibus.

59 Nunc † trãseamus ad illum articulum, quos pacta ligẽt. & hic br̃ dici debet, ut dicit dñs Azo ĩ sum. huius titu.§. pactorum.& inter cætera dicit, ꝙ prodigus, cui bonis est interdictum, paciscendo obligatur naturaliter tantum, per l.is cui bonis.ff.de verbo obl.adde quod no.in l.si quis tm̃. & l.Fulcinius.§.adeo.quib.& caus.in poss.ea.qbus pacta prosint.dic per eundem Azo.in eo.tit.§ superest vt videamus.in pen.colum.& inter cætera duo no ibi, primò ꝙ sine aliqua cessione quæritur nobis ex stipulatione publicæ personæ, qđ inf.examinabo, secũdò no.omne pactum in duo præsumitur in rem, sed nos hoc s. subtiliter examinauimus. Nunc transeamus ad illum articulũ, per quos nobis pactio acquiratur.& quidem per administratores nostros nobis quæritur ex pacto actio & excep. ff. de pac.rescriptum.§.fi.cum l.seq.quod dic, ut plene dixi.inf.de ꝓc.in causę.§.si ex parte. Item acquiritur nobis per filium, quem in potestate habemus, si paciscatur, ne petatur a se: nam vbi conueniri poterat, sicut ipse directã habet exceptionem pacti, ita & nos, diuersum est in seruo, qui in iudicio esse non potest. Nam sibi non quærit exceptionem, cum non sit actio ꝯ eum, ergo exceptio pacti nõ potest transire ad dominum ex persona serui, sed de dolo excipiet, idem est in filio paciscente, ne a se petatur in causa profectitij peculij, ubi in iudicio non est: cum eius ꝓprietas non pertineat ad eum,& ita intelligitur. ff. de pac.& hæredi. 60 §.fi.& l.contra iuris.§.fi. Item is qui † potestatem hẽt in nobis, paciscendo nobis quærit exceptionẽ doli, unde pater paciscendo filio quærit filio exceptionem doli non pacti, si vt filio stipulatur, sed si vt extraneo nullam, ꝙ si vt hæredi, ꝙ in dubio pręsumitur, si in obligatione sua pater paciscitur, sed si obligatione filii præsumitur ei vt filio pactus, ita intelligo.ff.de pac. & hæredi.§.nõ autem.& l.si tibi.§.si pactus.& qđ ibi no. Item qñ pater paciscitur filio ad agendum, si quidem in eo, quod patri quæsitum erat, vr̃ vt hæredi pacisci, sed si in eo quod ad filium nõ põt deuenire ut ad hæredem patris, vr̃ ei stipulari ut filio tanquàm legitimus administrator eius, ut l.vt iurisiurandi. §. si liberi.ff.de ope. liber. Item acquiritur nobis pactio ad incommodum nostrum.ff.de pac.maiorem si plures.& l.rescriptum. & l.cũ in eo. & ut puto qui non consenserunt tibi non obligantur naturaliter ad non petendum, sed solummodo per exceptionem repel 61 luntur. † Et attende: quia dr̃, ꝙ si maior pars creditorum paciscitur, ꝙ ei cæteri creditores stare tenentur, est verum, qñ creditores non haberent quem conuenirent, sed per pactum factum est: vt habeãt, ut puta decesserat debitor plurium, & cum hęres nollet adire hæreditatem, metuens creditores, pacti sunt cũ eo se contentos esse certa portione.ff.de acquir.hęred.l.cum hęreditate.ĩ fi.l.huic quidem pacto stari debet etiam per eos, qui pacti non sunt. Si tñ maior pars creditorũ pacto consensit, ut d.ll. sed si creditores habuissent quem conuenirent: vt quia iã adiisset hæreditatem debitoris hæres hic tantum sibi præiudicarent paciscentes, arg.illo, ꝙ si bona debitoris sunt hypothecata: quia potest conueniri possessor, seruatur vt paciscentibus tm̃ obsit, quod faciunt, ut d.l.rescriptum.in fi prin. Item quia ideo q non paciscuntur superiore casu stant pacto: quia fauor versatur in adeundis hæreditatibus defunctorum. Item quia præsumptione iuris bñ negotiũ geritur, quæ p̃sumptio cessat: cum ꝯstat ꝯriũ ſm do.Guil.ergo ſm hoc si doceret̃, ꝙ hæres erat aliàs aditurus, non præiudicaret istud pactum nisi paciscentibus, vt probatur.ff.de admi.tut.cum hæreditas.& hodie forte quia pręsumptio est, ꝙ non timeat quis creditores propter bñficium inuentarij, dicemus illam.l.maiorem esse correctam, qđ est no. item dicimus ex prædictis, ꝙ si maior † pars remitteret totum, quod deberetur

deberetur sibi, q istud non præiudicaret aliis vllo modo,qa cõstat non expedire hoc his, qui non cõsenserunt secundũ Guil. ar.facit ad hoc.C.de aucto.præstan.l.fi.& quod no.ff.de rei vẽd. Pomponius si vni. & l.seq.ff.eo. contra iuris ciuilis regulas.§.fi. C.de transac.præses. de dona. filiusfa. cum si. Sed in quo est ista difficultas ante aditam hære.Cum iacenti hæreditati possit dari curator,& ipse conueniri,vt l.debitor.ff.de neg. gest. Respon. illud verum,quando non apparet aliquis, qui dubitet, an velit esse hæres sed quando apparet,vt in proposito, emergunt difficultates,de quibus habetur. ff. de hæred. insti. si quis. ff.de cura. bo.dan.l.j.& quod not.ff.de acquir. hære.quandiu.

Item quæro, an oporteat simul consentire oẽs istos creditores.Rñd.nõ,& põt vnus dare alteri vices suas, item põt dicere consentio in hoc, nec poterit pœnitere ẜm Guil.all. ff.de excep.do.apud in prin.& quod ibi no.facit ar.ff.de fal.vxori.§.j.& de excu.tut.spadonem.§.j.ff.de test.tut.l.ex sñia. cum si. Item quæro,an illi,qui dicunt se nolle stare pacto aliorum possint obijcere,q non sint creditores illi,qui pacti sunt. Rñ ↄstat, q exceptionem non nu.pec.possunt apponere, vt C.de nõ nu. pec.sicut.& quamlibet aliam exceptionẽ,vt fraudis,q in fraudẽ sunt ↄstituti creditores.ff.quę in frau.cre.l.2.quæ fraus ẜm Guil. p̃sumitur,si creditores sint ↄiunctæ p̃sonæ, quæ tale pactum faciunt,alleg.l.no.ff.de bon. liber. nihil.§. faciliter.ff si quis omis. cau.testa.qui autẽ §.si quis iurauerit. C. de sac.san.eccl.auc. quibuscunq; modis.C.de do.ante nup.auc.sed iã.necesse.de ęqual. do.§.aliud. † Item præsumo fraudẽ eoipso, q instrumẽtum est
63 confessatum & aliter,q̃ per confessionem non constat de debito.l.j.§.q si in lite si quid ĩ frau.patro.ff.de bon.dam.si quis post hac.C.de fide instru.scripturas.ff.ad velleia.Seia.

Nunc videamus aliqua circa l.cum in eo. & bñ dr̃ ibi, q tutor.qui erat creditor pupilli, ei pacto stare dẽt, cui & cæteri creditores,nec est sibi suum officium damnosum, cum idem esset & si tutor non esset,& hoc no.in gl. ff.de admi. tut.cum hæreditas.ẜm Guil.Sed quæro,an hodie d.l.cum in eo. & l.cum hæreditas sint correctæ,cum creditor pupilli non possit esse tutor eius,uel curator,vt in auc.minoris. Rñd. sic, qa lex cum ĩ eo.loqĩ de tutore legitimo aut datiuo, non de testamentario,cum loquatur ante aditã hære.ff.de test.tute. si nemo. sed nonne potest esse creditor ex ipso testõ; nam tutori legari põt. Rñd.his non officit, quod fit cum creditoribus. ff ad l.Falc.l.3. Itẽ an testamentarius tutor possit esse creditor, vel debitor pupilli.Rñd sic, ar.ff.de ritu nupt.tutor.ff.de re.eo.l.j.Itẽ an datiuus ob testim.Rñd.puto idem,ar.ff.de re.eo.l.fi. quid in administratore fisci & ęconomo ecclesiæ, an impediantur administrare ob id.l. quia sint debitores uel creditores.Rñd.non,casus est.C. de his qui spon.mu.sube.l.fi.lib.10.Item attende: quia mater & auia excipiuntur ab illa cõstitutione.minoris debitor, idem in patre,& filio,sed diuersum in fratre seruatur ẜm Guil. ibi alleg. in ar.ff.de leg.præstan.l.3.§.j.Quid de nepote dices,q auo mente capto datur curator,idem dico ad similitudinem auiæ, sed in pronepote diuersum ad similitudinẽ proauiæ. Item caue tibi : qa datio talis tutoris,q sit creditor,valet:sed cadit a credito : sed is qui debitor est dari non potest secundum Azo. ut not. inf.de procur.pater & de excu.tut.propter litem. non est enim defectus aliquis contingens personam tutoris, sed ex accidenti præsumitur minor fides, vnde eo sublato quod erat causa impedi-
64 menti & datio ualet,licet Vgo dixerit contra. Itẽ caue tibi † qa debitum liquidum durans est illud,quod impedit,quem esse tutorem,sed non illud de quo controuersia est,ut no.Iac.de Are. ff.de admi.tut.athle.§.dat remissionem. sed hoc sic intelligo,si tutor se asserit creditorem,secus si se negat debitorem,ne essendo tutor facile posset instrumenta pupilli subtrahere.

Item quo tpe inspicitur, an tutor sit debitor vel creditor. Rñd.tpe quo cedit dies tutelæ.Cedit autem dies tutelæ legitimę a morte eius,qui in potestate habebat pupillum,vel ab existentia sui iuris ut colligitur ff de excu.tut.sed & §.iã autẽ. cũ ibi no.dies datiuæ cedit a tpe dationis,dies testamentariæ ab adita hære.ff.de excu. tut. l.2. & l.si is qui tres. in datiuo ergo inspice tẽpus quo datur:nam si protestatus fuit,creditor est,& nõ valet datio, si non fuit protestatus, creditor esse desijt, & ualet datio ẜm Azo.Sed in legitimo cum inutiliter cedat dies tutelę quo ad eum,licet ei administratio decernatur, & debito qđ sibi debetur priuetur, si non fuit protestatus, tñ inutiliter decernit secundum Vgo.& sic utrunque saluamus.Item quod dicit lex, debitor & creditor, debet intelligi de eo qui actionem habet, ut l.fideiussor obl.§.fideiussor.de fideius.&ff.de so.si is cui.§.Flauius.uel potest dici,si tutor dẽt:nam expedit pupillo hoc debitũ deuolui in causam tutelę,secus si tutori debeatur, ne sibi soluat,ut ff.de ↄh.emp.fistulas.§.fundus.ff.de neg.gest. qui sine. ff. de fideius.tutor.In creditore verò, vel debitore ↄdõnali idẽ qđ in puro dr̃:quia & hic instrumenta pro pupillo facientia posset subtrahere.Item acquiritur nobis pactio, non dico factum sed effectus eius;quia si factum nobis quæreretur,ex facto datiuo resultaret ius natiuũ.ff.de acquir.re.domi.ea quę.& ff.de pc. certe. §.j.p eũ q hęres est verus,si nos sumus fideicõmissarii,sed demũ facta cessione. ff. ad treb.si hrs pecuniã.secus si reuera non erat hæres qui paciscebatur,ut ff.eodem.si tibi,§. cum possessor.

65 Nunc † videamus,sup quibus rebus pacta fiant.& hic dicas,ut dicit do. Azo in sum huius titu. in §.deficit quoq; pactum ratione rei,& ibi no. est ẜm eum circa pactũ, qd transit in ↄctum emptionis,qd interdũ ↄhitur sup re, cuius est commercium attenta natura rei,sed non attenta quadam qualitate mutabili:ut quia res sit furtiua, & tunc distingui dẽt,ut dicit lex.ff.de ↄh.emp.si in emptione.§.item si emptor.& rõ illius distinctionis est secundum Azo.quia in j.& 2. casu illius §.non debet iudex permittere emptori, ut exigat illud, q̃ efficeret fur.ideo ergo nõ fit illa executio;qa uitium hẽt, ergo cũ executio non possit fieri,obligatio & actio, quę ordinantur ad executionem,non subsunt,at in tertio casu illius §. qñ emptor ignorauit,qa ibi actionẽ quæsiuit, & ↄctus est respectiuus, oportet, q ualeat ab vtraq; parte,at.ff.de accep.l.fi.& ff. de rescin. vendi. cum emptor.ex his apparet in re vi possessa immobili: qa mobilis rapitur,non vi possidetur indistincte ↄhi posse. quia delictum non cõmittitur in ↄctu,nec executione eius,in cõmodato & deposito, idem quod in venditione dr̃ ẜm eundem Azo. Ego non video,quo distinctio illa cadat in commodato vel deposito.ff.commo.ita vt si fur.interdũ ↄhitur sup re, cuius non est commercium attenta natura sua, vt super libero homine, & hic dico nunq̃ ↄctum tenere;qa † impedimentum cõmercij
66 venit a re,non a scientia,vel ignorantia ↄhentium, idem dico in re,cuius non est commercium p p inuariabilem qualitatem; vt quia sit res sacra,uel campus martius,vt d.l.si in empt. §. liberum hominem.licet tñ non valeat ↄctus, lex ignoranti emptori dat actionem ad interesse,vel dic actionem nasci,quia lex fingit ↄctum tenere in præiudicium venditoris.ff.de ↄh. emp.& l. liberi.ibi,& intelligitur &c.q si emptor scit,nec implendũ cõtractum qui non est agere potest,nec ad interesse:quia seipsum decipit.Nec ob.nobis qd no.ff.de actio emp. si quis alienã. ubi scientia non impedit agi ad implementum contractus : qa ibi contractus valebat hic non.Sed quid dices in re quæ eximitur a certo commercio.sed non ab omni,ut in re dotali.ff.de iur.do. ita constante & l.si fides, vt ff.de vsucap. cum vir prædium. in legato huius rei habes gl.ff.de testa.mi.dotalem.& facit ad hoc. C.de iur. dot. si prædium. & ff. de fideius. cum lex. Generaliter autem restaret,ut quæreremus & enumeraremus casus,in qbus pacta non ualent,quos habes in summa D. Azo.& adde qd no. C.de decur.vacuatis.lib.10.vbi subtiliter & abunde not. an ualeat pactum,per quod promittitur non probare nisi per instrumentum &c.& de renunciatione quæ fit in causa criminali.

67 Transeamus nũc ad illum articulum vtilissimum & subtilissimum de pactorũ effectibus,præmittendum est autem, q pactorum quędam prin. sunt, quædam alij principaliori ↄctui accedunt & cohęrẽt. Item eorum quæ cohęrent.quędam adijciunt,quędam detrahunt,quędam remouent,eorum quæ adijciunt effectus est,vt præscr.ver. actionem pariant,quod sup.examinauimus, & veterem informent,qd modo examinamus.Et primo quæritur,quid sit informare.Dicit Azo in sum.eo.§.informatur, q informare est nouam formã dare veteri actioni,non dico (dicit ipse) q substantia primæ actionis sit alia ab ante,nam & idem nomen retinet, qd ante habebat,sed habet nouam qualitatem & exactionem, vnde ponamus,vendidi tibi librum pacto apposito,q vadas p me Romam,actionem ex vendito habebo vt vadas, tñ inquantum ad tale factum competit,censebitur esse stricti iuris; qa succedit in locũ actionis præscri.ver. quę est stricti iur.fallit in permutatione,ut insti.de actio.§.actionum.hoc idẽ hẽ in l.pacta cõuenta.in gl.& in l.pacta quę ↄ.§.quinimo.sed non vr̃ istud verũ, q actio ex vendito competat ad factum,vt ff.de act. emp.tenet. §.j.2.rñ.& ff.de præscri.ver.naturalis.§. at cum do. & l.insulam. So.dici debet,vt dicit lex,q actio ex empto & vendito simplex & considerata in natura sua non datur ad factum merũ, ut Ro-
68 mam iri,sed actio informata bene datur ad factum, † dr̃ aũt informari,qñ competit primo ẜm naturam suam, sed ex accidenti trahitur etiam ad nouam figurã & modũ psecutionis,& ideo si vẽdo tibi rẽ,& pueni:vt Romam ires, & ad pretiũ & ad factũ agi põt,diuersum sit de pretio non ↄtigisset:nã tũc esset ↄctus; qa nulla esset actio,quæ posset informari, istã distinctionẽ not, ponit.d.l.tenetur.§.j.& facit.ff.de ↄh.emp.qui fundum. & l.fundi parte.Itẽ non vr̃ verũ, qd dicit Azo. q informata inquãtum competit ad id quod deuenit in pacto sit stricti iuris : cũ lex dicat,fructus uenire ex mora ad modum actionum bonęfidei:vt C.de pactis inter emptorem.l.secunda,in fine.

Ego dixeram sup.recitando Guil.q gl.& Azo dicebãt male sentiũ mõ mihi vr̃,q dicãt bene,& hoc pbo sic.Actio quæ informat,aut informatur a noua substantia,aut informatur a noua qualitate:a noua substãtia nõ,qa ẜm oẽs substãtia actionis informatæ durat eadẽ,ergo a noua qualitate, sed qualitas actionis est,vt sit bonęfidei,vel stricti iuris,ergo.ita arg. Azo.Nõ obst. mihi l.2.C.de pac.inter empto.& vendi. vbi dicit,q si fundus eo pacto venditus est, vt reddatur pretio restituto, q si per

cum,

eum,qui vendit,nõ stat,quo minus redimat,& pretium offert, q fructus veniunt:illud.n.est ideo:quia actio informata cõcurrit cum actione noua ex empto:cũ ↄctus reuenditionis habeat pro facto,ex quo est impleta eius conditio,& sic est ibi speciale, diuersum dicerem,si tibi promisisset, non dico restituere rem, sed reuendere;tunc.n.non venirent fructus, nec esset actio informata bonęfidei:quia non hẽt sociam ad idem competentẽ, quæ sit bonęfidei,cum pmissio sit purificata, vt ex ea agi possit, vt ↄctus fiat,sed non vt impleatur: † qa ↄdõnis existẽtia maxi-
69 me ficta non plus operatur,q̃ si non esset apposita ↄdõ vlla;,sed promisissem uendere, non ideo ppea vẽdidissem,ergo &c. vel põt dici,q ibi fructus veniunt ex vi tacitæ cõuentionis, non iõ quia actio informata sit bonæfidei, quæ tacita ↄuentio perpenditur ex eo,q actum est, vt fundus redderetur,s.put debet cum suis accessionibus iudicio empti præstari,& hoc perpenditur ex illo verbo perpenderetur, qđ in verbis ↄuentionis ibi apponiĩ: tale.n.verbum cum ius in nullo diminutum significet, ẽt actiones conprehendit, vt ff.de vsu. videamus. §. in fauiana,qđ satis dici põt.Item nõ vr̃ bene dicere Azo, q informata succedat in locum actionis præscriptis verbis;quia in locum eius,quod nõ succeditur,sed in locum eius qđ nõ est,at actio præscriptis verbis est.vnde dico,q Azo in hoc improprie loquitur.& §.quod iniuriarum.non facit pro eo:quia hic est concursus non subro-
70 gatio. † Item quæritur,nunquid istud sit verum simpľr,q pacta incontinenti pariant, & informent, & vr̃ q sic. C. de pac. inter empto. & vendi. l.2.& colligitur bene ex coniunctione legum ibi allegatarum in gl.in ↄtrarium vr̃:quia vbi habet locum alia actio,non habet locum præscriptis verbis, vt quoties. Sol.dico, q tex.no.dicit,q aut potest informare & informat, aut non, & tunc solummodo parit:ita dicit text. in d.l.tenetur.§.j.ff. de act. emptio.Non obs.l.quoties.quia actio informata non nasciĩ ex pacto,sed datur ad nouũ quid p p pactum,qualitates n. & quælibet accidentia,sicut est hoc accidẽs, a quo dicimus actionẽ informari,non nascunĩ,sed danĩ,sed actio p̃scrip.verb.datur ex pacto,vnde non hñt eundẽ fontẽ & principium, vel dic vt s̃ dixi.

Et attende quod sequitur ex eo quod dixi,q actio p̃scrip.verb.oritur ex eo quod agitur.Nam sequitur,q ad repetendum, quod datum est non ↄpetat præsc. verb.vt ff.de p̃scr.verb.l.naturalis.§.finaũt rem do.Conditio.n. oritur ex eo quod agitur,vt l.si is qui §.si libero.ff.eo.sed pręscr. verb.ex eo quod agitur expresse,vt dictum est,ergo ad condicẽdum non hẽt locum actio præscri.verb.ar.ff. de condi.ob cãm. si extraneus.vbi ex eo quod tacite agitur competit ob cãm cõdictio, sed ibi in eo quod tacite agitur per præscriptionẽ legis, non aũt est consensus partium aliter expressus, & est illa.l.not. ad hoc,facit quod no.ff.rem ra.ha.si sine.in prin. Item attende,
71 q sequitur ex hoc † q actio præscri.verb.nõ competit ad repetẽdum datum:nam in illo ↄctui innominato, facio vt des, si p̃ueni in faciendo,factum non condico : quia non p̃t cõdici nec quanti mea interest nõ fecisse; quia istud succederet in locum condictionis facti.ff.de condi.inde. si non fortem.§.si libertus, sed quanti mea interest,q tu facias;quia succedit in locũ actionis,q̃ proponitur ad ↄctum implendum, & q ↄctum impleas, petere a te possum per actionem p̃scri.verb. Sed quia non fecisti,quanti mea interest non fecisse,ago de dolo.ff.de pręscr.ver. naturalis.§.q si faciam.& l.solent.alij dicunt, q aut ex meo facto nihil adest tibi, & tunc ago de dolo; quia ex quo non adest tibi, nõ videor implesse ex parte mea, & ideo pactum mihi nõ vestitur ad pariendam actionem præscri.verb. sed quia impleui eo mõ quo potui,ago de dolo. Diuersum si tibi fecerim non impleri,cum tibi adsit ẜm gl.ego non video,cur ẽt j. casu nõ impleam sicut si cõuenisset, vt dares mihi stichum. & ego asinum meum in mari proijcerem,vel eↄ,ar.ff.de condi.& demon. Meliius,vel p̃t dici,q ista sint proportionalia datum, & factum cõdici per pœnitentiam & agi præscrip.verb. vt ↄctus impleatur, vnde qui non p̃t condicere:vt quia factum non possit in pristinum statum reponi,nec aget præscri.ver. idem dico in ficta datione,vt in remissione querelæ inofficiosi;nam cum non possit instaurari,non põt condici,& ideo licet ↄhenti fieret remissio, sic ei aliquid adesset,tñ sola doli actio competeret, vt not.C.de transac.cum mora.sed si factum esset tale, quod condici posset idem q in datione dico.ff.de cõdi.ob cau.si quis accepto. & no. C.de transact.actionem.Nec ob.tex.illius l. quia ibi non agitur de dolo, iõ quia transactio non impleatur : sed ideo quia dolus fuit in transactione commissus, vt ibi not. sed vnde non est ista
72 proportio ego quæro,& nesciẽs taceo modo.† Item est alia rõ, quare præscri.verb.non ↄpetit ad ↄdicendũ: quia actio ex ↄctu nunq̃ proponitur ad eum resoluendũ,nisi ex conuentione partium vel dispositione testatoris resoluatur, vt ff.de ↄhen.emp. sed Celsus.§.j.& ff.de ↄtrahen.empt.ex empto.§.si quis vir.& de vsu.quoties §.si colono.cum si.Et ratio ex prædictis colligitur.

Sed ego quæro iuxta proxime præmissa, facio & do vt des, an habeam aliq̃ actionem,& vr̃ q nõ.Nam pręscri.ver. ex eo q dedi,non:qa ob id solum non impleui ↄctum ex parte mea.Itẽ de dolo:qa fecerim nõ eadẽ rõne: qa nõ impleui: sed dico dari p̃scri.ver.qa dubiũ est,quæ actio detur.ff. de p̃scri.ver. l.j.si rẽ tibi.& l.si gratuitã.cũ si.Quia nunc redeamus ad materiã de informatione,dixi q tũc actio informatur,cum põt. Quæro ergo,stipulatus sum a te centũ,& pactũ subiectũ est,an informetur prima actio stricti iuris a pacto.Rñd. aut pactũ ↄtinet certũ & informat,vt C.de pac.petẽs.idẽ dico eↄ si stipulatio & pactũ ↄtinerẽt ĩcertũ,sed si stipľo certũ,pactũ incertũ ↄtineat vel eↄ, non põt actio ↄ naturã suã informari,vt no. ff. si cer.pet.l.lecta. §.dicebã.in gl.j mensem,in fi. Nec ob.ar.ↄ ff.de ↄh.emp.fundi,
73 † qa actio ex empto cõiunctim põt dari ad certũ, & incertũ, ut ff.de act.emp.teneĩ.§.j.sup. alleg. Itẽ quæro,stipulor sub ↄdõne & paciscor pure,an informetur a pacto actio quæ oriĩ a stipľone Rñd.non pendente ↄdõne;qa nulla est, sed ea existente sic. ff.de peri.& com.rei ven.si in venditione, & ita intelligo quod no.in l.pacta ↄuẽta.Itẽ quæro de pacto princ.an informet stipulationẽ penalẽ,rñ.nõ vt l.si pacto.& l.nuda.Itẽ q̃ro, an vnus ↄctus vestitus appositus iuxta aliũ hẽat aliũ ĩformare. Rñdeo sic, vt no.ff.p soc.duo,qđ ĩtelligo verũ,si id qđ deduciĩ in ẜm ↄctũ poterat in primum deduci,& non aliter, plus dñt Pe.& q eũ sequuntur,q qa habita relatione pacti ad ↄctũ resultat ↄctus innominatus p̃scr ver.oriatur,q non placet;qa nõ est ↄctus innominatus,cũ hincinde res in stipľonẽ deduciĩ.Itẽ quęro,si stipľo est interposita p vno,an possit informari alteri,& dic q nõ; qa actio nõ mutat formam & substantiã sed qualitatẽ, at hic actio instituerent nõ nouã qualitatem hr̃e, vt no.in l.petens. & bene.

74 Item quæro † an actio præscri.verbis informeĩ a pacto incõtinẽti apposito, puta tu & ego pmutauimus librũ,& cõueni vt ires Romã,deinde tu impleuisti ex parte tua,& ego ex mea,an mihi ĩformetur actio vr̃ q sic, arg.eius qđ dixi p l.si in uenditione.de peri.& com. rei ven. sed ↄ dico:qa ab initio nõ informaĩ;cum nulla sit actio, nisi in ipso ↄctu impleuerim ex parte mea.Itẽ postea nõ informatur; quia fit ex interuallo,& tp̃s inspicitur,quo ↄctus impletur, ar.ff de fideius.si du.§.fi.& de verb.obl.q dã cũ in fi. & ad l.si in venditione.dicit Iac. But. in l.petẽs.q ibi ideo: qa ↄdõ in ↄctibus retrotrahitur,vt l.potior. & l.q balneũ. quę nõ placet:qa nõ est gñalis,sed p ea facit:qa in ↄctibus,qui ↄhuntur ↄsensu,vr̃ istud probari p l.q si pendente.eo tit.Nã ab initio ↄsensum est,& ad l.q dã.cum si.dic,q ibi iõ:quia stipľo successit in locũ ↄctus, qui re ↄhebatur,vnde tp̃s,quo res interuenit,inspicitur.& facit quod no.ff.de verb.obl.si filius.sed ẜm alios,q dicunt ↄctũ informari nõ solum actionem,ut no.p doc. in l.in bonæfidei. falsum esset hoc,sed horũ sñia est falsa:quia iã qualitas esset natiua, q est impossibile.Nam oẽ qđ accidit,accidit enti perfecto,ergo non in natiuitate entis,sed post,ergo oĩs qualitas est datiua,ut sup.dixi.

75 Nunc videamus † de pactis,q̃ detrahunt,sciendum est autẽ, q pactorũ, quæ detrahunt,quædã detrahendo perimunt, vt in ↄctibus bonæfidei,si aliqd ad detrahendũ ↄuenit circa substantialia ↄctus, ut cũ ↄuenisset de decem,ↄuenit de quinq; dãdis p pretio, uel cũ cõuenisset de toto fundo dando p decẽ conuenit de parte fundi.Nã noua emptio ↄcta vr̃, & a priore recessum, & idem est,si adijciat aliqđ pactũ circa talia:ut ff.de ↄh.emp.pacta conuenta. §.Paulus.Circa hoc quatuor sunt sñiæ, nam qdã dicunt, ut Io. veterem actionem tolli & nouam oriri : qa p̃sumatur nouatio ẜm antiqua iura,& pro se hẽt dictũ.§.Paulus.alii,vt Marti.dicũt vtrãq; actionem durare, sed ex prima dicit nõ posse agi nisi ẜm formam secundæ,& pro se hẽt.l.iurisgentium.§.adeo.item p se hẽt:qa nec olim fit nouatio,nisi tacitè agatur, vt.ff.de nou. oẽs. nec hodie nisi expresse agaĩ,ut C.de nou.l.si tertij.vt Azo dicũt idem q Marti.si incontinenti pactum fiat, sed vbi ex interuallo idẽ q Io.per l.ff.de ↄdi.& demonst.non ad ea.quarti ut Odo. dicunt eↄ.s.q opi. Io.procedat, ubi incõtinenti pactũ secutum est ↄctum primum,opi.Marti.vbi ex interuallo,ar.l.ff.de ma.te. stichus.immo Guli.tenet Io.& p eo est.ff.de rescin. ven. si quã. ego sup.secutus sum Io.Nõ obst.C.de noua.l. fi. Quia hic prior ↄctus nõ tollitur per nouationẽ,cum sequens nõ interponatur loco eius,sed tollitur ex eo:qa partes ab eo vñr voluisse recedere,põt dici,q aut pactum istud est relatum ad primum ↄctum, aut non. primo casu aut est facta commemoratio primi ↄctus ad augendum,aut ad detrahendum, qñ fieret commemoratio prioris ↄctus ad ipsum suspendendum, dic vt l.non ad ea.in fi. si ad augendum,ut quia pactum ita conceptum est, uolumus q dum diximus sup.de decem intelligatur de quindecim,& tunc sit uera opinio Martini; quia dum adijcitur, etiam summæ prio-
76 ris contractus statur: † cum maior summa cõtineat minorem, ut l.diem proferre.§.si plures.cum simili.

Secundo casu cum detrahitur conuentioni, aut obligationi,si conuentioni : vt qa agimus,ut sola quinque sunt in pretio,nouus cõtractus est: qñ a summa,in qua consistit prioris contractus substantia, recessum est,ut l.pacta conuenta.§.Paulus. si uerò detrahitur obligationi,ut quia dum pmisisses io. per pactum libero te a quinq;: tunc non uidetur a contractu recessum,sed paciscenti pro parte satisfactum, ut arg.ff.de pac.si conuenerit. & l. si unus.§ q si

non

non vt tolleret diuersum esset, si in totum emptor liberatus esset. Nam tale pactum distraheret contractum. ff. de rescin. vẽdi. cum emptor. & ff. de excep. l. fi. aut pactum circa substantialia ꝯctus fit sine commemoratione primi ꝯctus; vt quia vendidi tibi secundo loco rem, quam primo vendideram. Dico ꝙ aut & primo & secundo uendidi tibi pure, aut primo pure, secundo sub cõditione, vel econtra. primo casu dico, vt dicit do. Odof. 77 ꝙ incontinenti † ꝙ secundus contractus factus est, a primo recessum vr̃, & ita intelligatur. l. 2. ff. de rescin. vend. Si verò ex interuallo, dico ex vtroq; ꝯctu rẽ deberi sed vnã solutionem distrahere oẽm ꝯctũ, si in re vel pretio nihil est additũ uel minutum, aliàs nõ. ff. de act. & obl. si is qui stichũ. & l. ex promissione. cũ materia, secundo casu dico vt dicit Azo. nam si incõtinenti ꝯctus ꝯctui cumulatur, si ex interuallo, recessisse videntr̃ ꝯhentes a primo ꝯctu, arg. d. l. non ad ea. & sic omnes saluamus.

Videamus de pactis, quę detrahendo non perimunt. vt quia sint circa accidentalia ꝯctus, uel naturalia: vt ecce paciscor tecum, ne caueas de euictione, uel ne Romam vadas, an informetur tibi actio tua. ad hoc Placen. & bene dixit ꝙ non, ar. l. j. §. si debitori. vt in pos. leg. Sed non videt̃ procedere quod dicis, ꝙ istud pactum detrahens respiciat accidentalia contractus. Nam cum illud factum sit loco pretij, ut l. si sterilis §. si tibi. & l. fundi partem, & pretium sit de substantialib. ergo, sed dico, ꝙ factum censetur esse pars pretij, qñ contrahenti fit, sed vbi ei non fit, non habetur pro pretio, ꝙ necesse est ei dari, quod est notandum. Quid si ꝯuenio ego emptor tecũ: vt rupta & cęsa, q̃ ego possideo, sint penes me, an actio ex empto mihi informetur ad illa, ut si tu rehabeas illorum possessionẽ, 78 agere cõtra te possim. † Placen. dixisse videtur, ꝙ pactũ ad excipiendum non informat: sed certe ipse dixit de pacto, qđ respicit naturalia, uel accidentalia ꝯtractus, videtur tamen hoc idẽ: quia statim rupta cęsa facta sunt de dominio possidensis, & sic conuentio statim transiuit in executione. ff. de rei uẽdi. quædã. & ideo pone, ꝙ non habebat ista mobilia in cõspectu, uel ante non possidebat, sed detinebat, vbi dico actionem ex empto informari, & sic si ante possessio. per me adeptam emptor reaccipiat, agam ex empto contra eum, arg. ff. de libe. leg. quod mihi. Nunc videamus de pactis, quæ perimunt, quorum effectus est, vt naturalem tollant, & ciuilem elidant, non autem habent qđ informent, ut in §. pactus ne peteret. fideiussi pro naturaliter tñ obligato, ei est factum pactum, an liberet ipso iure, rñdeo sic, de rescin. vend. l. 2. & arg. eorum quæ no. ff. eo. si tibi. §. de pignore. Et quia non reperitur, ꝙ fideiussoria obligatio possit esse sine princi. ff. ad treb. si hæres pecuniam, ubi not. hanc. q. Guil. ponit, & ita determinat. ff. de transac. & post rem, interdum tollunt actionem ipso iure, ut apparet ex sup. not. in cõtractibus bonę fidei, idem est in actionibus quæ nascũtur ex maleficiis, ut ipso iure tollantur per pactum, ut l. si tibi. §. quædam. & d. §. pactus ne 79 peteret, † & quæ ipso iure tollunt̃, postea renasci non possunt, vt ibi dicitur. Quærit Guil. an actio iniuriarum tollatur ei, q cõfessus est peccata sua, de hoc no. insti. de iniur. in fi. ipse dicit & bene in d. §. quædam. ꝙ mala voluntas tollitur, sed remissio interesse facta non videtur cum pręsbyteris, qui quotidie celebrant, detur iniuriarum act. de epis. & cle. si quis in hoc genus. & de iniur. l. atrocem. Item quærit in §. pactus ne peteret. an pactũ quo promitto non agere tollat naturalem, vel vtranq; in obligationibus ex maleficiis, & dicit ꝙ non; quia tale pactum nõ est remissorium, & sic nõ concernit obligationem sed petitionẽ, ergo id, super quo nõ interponitur, non extinguit, ut l. si vnus. §. ante omnia. Ego credo, ꝙ male dicat, ar. d. l. quod mihi. de li. le.

Iuxta istam materiam pactorum cohærentium alteri contractui quæritur primò, numeraui tibi 10. an possim pacisci, ut reddas quindecim, vr̃ ꝙ non, ut l. si tibi 10. in prin. ff. eo. pro hoc. ff. si cer. pet. rogasti. §. j. glos. dicit, ꝙ nõ ualet, ut si mutuum, sed ut sit donum in quinq;, in d. l. si tibi decem. in fraudem. n. vsurarum quinque promissa per pactum non vñr apposita: quia requireretur stipulatio, ut l. Titius. de pręscrip. ver. sed Guil. ꝙ non præsumatur donum, & ex hoc dicit 80 † ꝙ instrumenta uenditionum quæ quotidie dicũt, & donauit, si plus ualeret, non operantur aliquid in hoc, ita ipse no. in d. l. si tibi. & pro eo facit, ꝙ ꝯctus præsumitur simulatus, cum res pro parte venditur & pro parte donatur, vt C. mand. l. ab Anastasio. & sic alibi dicit ipse, ex eo quod fit in ꝯctu, præsumitur fraus & simulatio, ut l. j. §. quæ onerandæ. quarum rerum actio non da. & l. j. §. j. & §. fi. ff. si quis test. liber esse ius. fue. Ego credo, ꝙ dicat male: nam in l. ab Anastasio est speciale in venditione nominũ seu cessione actionum, & hoc fit fauore debitorum, ne potẽtioribus aut calumniosis litigatoribus subijciantur, ut no. C. ne li. poten. l. j. ergo in contrarium est ius commune, ut ff. de legi. ius singulare. Item quæro de pacto pœnali, quid operetur, promisisti non petere sub pœna, an si petas, nouetur exceptio, quam habebam per interuentum pœnalis stipulationis. Rñd. nõ, ut l. rescriptum. §. si pacto. alibi tñ dr̃ exceptio nouari. ff. de præto. stip. l. j. §. conuentionales. in fi. magnæ gl. sed ibi exceptio magis perimitur, q̃ nouetur, cum non transfundatur in alteram oblõnẽ,

hæc autem ideo non perimitur nec nouatur; quia non deficit æquitas, a qua uenit exceptio, ibi sic. & adde quod no. ff. de arbi. l. 2. Item quæritur, vendidisti mihi rem, pactum postea apponimus, ut ab emptione recedatur, quid operetur. Rñd. si res erat integra, tollitur venditio ipso iure, aliàs per exceptionem. ff. de pac. ab emptione, sed quid si esset actum, ut res, quæ forte erat emptori tradita, retradatur venditori, & a venditione recedat, quid operabitur. Rñdeo, hic duo sunt pacta, unum ut retradat, & hoc non rescindit ꝯctum ipso iure; quia non tendit ad hoc principaliter, sed ad constituendum nouam obligationem, quã 81 non parit, si sit nudum omnino. † Item q̃ re non integra non potest ꝯctus ipso iure rescindi, sed anteq̃ venditori retradatur res sua, res non est integra, rursus post traditionem desijt esse pactum: quia transiuit in executionem, ergo non est reperire tempus, quo possit cõtractus ex tali pacto rescindi ipso iure: ita dicit lex. ff. de pac. ab emptione. in fi. sm̃ pactum est, ut a venditione recedatur, & istud pactum & re tradita venditori rescindit ipso iure: quia tunc committitur pactum non ab initio; nã conditio inesse vr̃, si retradatur: cum ergo pactum purificat, & committitur, reperitur integra, ergo perinde est, ac si ab initio non intercessisset traditio, & res semper fuisset integra, diuersum si pactum de rescindendo esset sic conceptum, & committeretur etiam ante rem reductam ĩ pristinum statum, puta q̃a sic pactũ cõceptũ fuit, ut ꝯctus rescindatur, & ob hoc res retradatur venditori, ut ita intelligimus, quod Io. dixit in d. l. ab emptione.

Quid si pactum venditori ꝯctus rescindi, & sic per ablatiuum absolutum, an p̃ hoc videatur pactum de rei restitutione interpositum. Rñdeo sic, ut d. l. ab emptione. & arg. ff. de leg. 3. fideicommissa. §. cum esset, & maxime quia † ꝯctus 82 emptionis est respectiuus, unde eius efficacia non det pendere: sed si ante retraditionem conueneris ad pretium, habes exceptionem conuentionis, non nisi rem retradas, quia hæc conditio inesse videtur, ut d. l. ab emptione. no. prædicta locũ habent in pacto de rescindendo, quod apponitur post contractum: sed si in contractu apponitur, dic ut no. ff. de dona. l. j. in glo. mag. & per Guli. in d. l. ab emptione. in prin. & in pen. q. & per glo. de in diem adiec. l. 2. Iuxta hoc quærit Guli. si procurator meus emit a te procuratorio nomine, & eo nomine constituis te precario possidere, an in me transferatur dominium, & videtur ꝙ sic. ff. de dona. qui mihi donatum. Guli. subtiliter dicit: contradicit. n. ꝙ duplex fictio non cadit super eadem re, ut l. j. C. de dotis pro. Item ꝙ sicut non est dare seruitutem seruitutis, ita non est dare fictionem fictionis, sed in proposito esset duplex fictio. una ꝙ p̃curator possideat, alia ꝙ dominus fingatur possidere. ergo &c. 83 pro hoc inducit ipse duas ll. una dicit, quod † ex uero contractu iure speciali in ciuitatem & ecclesiam transit dominium sine traditione. C. de sac. san. eccle. l. fin. alia lex dicit, ꝙ ex pollicitatione iure speciali obligamur ciuitati & ecclesiæ, ut l. j. de polli. alia dicit, ꝙ ex pollicitatione non transfertur ipso iure dñium in ecclesiam, ne concurrant duo specialia, ꝙ pollicitatio obliget, & ꝙ ex ea dominium transeat: ita dicit l. ff. de pollici. si quis rem. §. fi. Item pro sua sententia inducit. l. quam dicit bene facere. ff. mand. si uero non remunerandi. §. j. & §. si filio. sed contra videtur casus. l. quia quod possidet procurator, dominus uere possidet, non per fictionem, unde non est hic nisi una fictio, per l. ff. de præca. certe. §. j. & ff. de acquir. pos. quod meo. §. procurator uere possidet: quia alii nudum ministerium præbent, & p̃ nudum factum eius, quod nulla iuris constitutione mutabile est de his quæ possidet. ea. enim quæ naturaliter, idest naturali facto non iuris uinculo quæruntur per liberam personam nobis recte quæruntur; quia factum eius iuris constitutio non immutat, ut dixi. ff. de acqui. re. do. ea quæ. at hic procurator ficte possidet, & qui ficte possidet, non potest alium suo ministerio uerũ possessorem facere, maxime quia talis possessio ciuiliter acquiritur procuratori, & ea quæ ciuiliter acquiruntur & c. ut dic. l. ea quæ ciuiliter. de acquiren. re. do. dico ergo, quod isto casu procurator possidet & dominium habet, & actione mandati cogitur utrunque cedere, ar. ff. de acquir. pos. Pomponius. §. & si possessio. cum si. & caue tibi quia in l. si quis rem. §. fin. potest esse alia ratio, quàm dicat Guil. scilicet quia genus non corpus est in obligatione, & generis nũquam transit dominium, de leg. j. non amplius. §. si quis horum.

84 Nunc videamus de quibusdam pactis † quæ p̃ se stant, sciendum est autem, ꝙ ista sunt generalia & generaliter valent, fallit in pacto transactionis, quod non valet, nisi in deductis in iudicium: quia de lite & re per eam incerta transigitur non de alia, vt no. ff. de pac. emptor. §. Lucius. item fallit in his, quæ ex testamento depẽdẽt, super quibus transactio indefinita non habet vim generalem, nisi inspectis & c. vt ff. de transf. l. de his. ff. quemad. te. ape. l. j. specialis autem remissio ualet in expressis. ff. de verbo. oblig. qui Romæ. §. duo fratres. & C. de pac. l. j. regulariter autẽ indefinita remissio ualet in omnibus: ut ff. de lib. leg. creditor. § Caio. Item quæritur de effectu illius pacti, quo mihi promisisti quid dare ei cui dari non intererat mea, an incipiat actio mihi competere, si incipiat interesse? Respondeo, licet quo ad illum in cuius persona est destinata datio sit in pacto rem dari: tamen respectu stipulantis est fieri, vt ff. de verb. oblig. l. liber homo. in fi. & C. de pact. l. debitori tuo ibi ex stipulatu &c. sed in factis crescit exactio, sm̃ quod crescit interesse, ergo incipit actio incipiente interesse, argu. hoc tenet Guil. ff. de pact. l. debitori tuo. ibi, ex stipulatu. &c. sed in factis crescit exactio secundum quod crescit interesse, ergo incipit exactio incipiente interesse.

Item quæritur de effectu taciti pacti? & dic vt not. in l. Põpo- 85 nius. de neg. gest. Item quæritur * an valeat pactum quo p̃mittitur non appellare? Respondeo quod sic, l. tale pactum. §. qui prouocauit, & est text. ff. quib. appel. non licet. l. 1. §. si quis professus. Item quæritur de pacto quo fit, vt quis conueniatur, in quantum facere potest, & valet quidem, vt ff. de pact. l. nõ impossibile. & si in pari causa sit actor: diuersum si ex l. non ex pacto competeret: nam tunc melior est causa eius qui tractat de damno, vt ibi not. per Guli. alleg. in argu. ff. ad Treb. l. matrem. in fi. l. Nunc videamus de executione & implemento pactorum, & dic, quod aut habent causam successiuam aut momentaneam: prima totaliter impleri non possunt, vt no. C. de pac. l. 1. & C. de transac. l. siue apud. facit quod not. C. de vsufr. l. corruptionem, de verb. oblig. l. pluribus. in fi. Item facit. ff. de arbit. l. inter castel. & ff. de solutio. l. in numerationibus. Actum sub Anno Dñi 1340. vigesimoprimo anno quo natus fuit Bald.

IOANNIS BAPTISTÆ CACCIALVPI DE S. SEVERINO.

Tractatus de Pactis.

CVm ob aliquos casus, pestis timorem nõ iniustũ superioribus mẽsibus Dd. ob repẽtinas vacationes indictas quodam spacio vacauerint, & legere intermiserint, & ea propter non potuerint affectatos & consuetos processus legendo facere, & ob hæc cum ego Ioã. Baptista de Caccialupis de S. Seuerino minimus inter Dd. in hoc Gymnasio Senensi legentes, viderem me non posse residuo breui tempore præsentis anni absoluere titulum de pact. subtilissimum, necessarium & vtilissimum vt deceret, quem tamen in voce prosequar, vt hodie incepi: vtili putaui vt compendiosum tractatũ scriberem de materia pactorum quem excerptum habebitis Deo propitio ex commentarijs maiorum nostrorum, & præsertim D. Baldi de Vbaldis de Perusio qui de hac materia tractatum fecit non negligendum dum ageret annum vigesimũ secundum ætatis suæ. Conabor edere illum talem, vt si illum alacri studio acceperitis in materia pactorum, videatis vos nõ mediocriter profecisse multaq; præterea didicisse, quæ illam materiam pactorum contingunt Seruabo ordinem Baldi, per infrascriptas quæstiones.

I. Quid sit pactum.
II. Vnde dicatur.
III. Quid differat a conuentione.
IIII. Quid differat a promisso.
V. Quid differat a pollicitatione.
VI. Qualiter inter se pacta formaliter distinguantur.
VII. Qualiter contrahantur.
VIII. Quando præsumantur & qualiter.
IX. Quos pacta ligent.
X. Quibus proficiant.
XI. Per quas personas nobis pactio acquiratur.
XII. De quibus rebus pacta fiant.
XIII. De effectibus pactorum.
XIIII. De executione & implemento pactorum.

SVMMARIVM.

1 *Pactum est duorum pluriumve in idem placitum & consensus.*
2 *Stipulationem allegans illam probare debet.*
3 *Factum quando in pactis versari dicatur.*
4 *Accusandi casus quid obligatorium denotat, non autem ablatiuus.*

Quid sit pactum. Quæstio I.

1 REDEVNDO ad primum uidelicet, Quid sit pactum: Iurisconsultus in l. 1. ff. eod. dicit * quod est duorum uel plurium in idem placitum & consensus duorum uel plurium dixit ad differẽtiam pollicitationis, quæ solius est offerentis promissio: ut l. placitum. ff. de polli. & dicetur infra q. 5. placitum & cõsensus dr̃ ad dr̃iam stipulationis, quæ nõ est absolutus rudis & informis consensus: sed consensus uerbis solennib. declaratus, ut l. 1. cum sim. de verb. obli. & l. 2. §. fi. ff. si cer. pet. & ideo quod consensus qui est facti, ut l. consilio in fin. ff de cura. fur. & l. bonæ fidæi. 1. ff. de acqui. re do. desideratur in pactis, dr̃ factum uersari in pactis: at in stipulatione quia iuris solennitas desiderat̃, quæ illam substantificat, dr̃ ius versari. ut l. si unus. §. pactus ne peteret. ff. eo. tit. Declaro prædicta si consideretur stipulatio p̃ut est in fieri, tunc ius in stipulatione uersatur quo ad solennitatem, quod stipulatio est actus legitimus & solennis, ut prędixi: Si uerò consideratur stipulatio, prout est iam perfecta & p̃ducta, non tamen intentata adhuc in iudicio, & tunc ius continetur in stipulatione, idest, continetur uel obligatio uel liberatio efficacissima: cum. n. stipulatio habeat plurimum roboris a iure, ut singulariter declarat Bar. in l. singularia. ff. si cer. pe. plurimum potest in suo effectu: si uerò consideretur stipulatio prout intentatur in iudicio tũc ẽt dr̃ ius uersari. i. probatio 2 solennitatis † quia qui allegat stipulationem, debet illam probare, ut hr̃ in l. sciendum. ff. de uerb. oblig. & in l. 1. C. de usur. cũ sim. unde facilè est allegare & probare pactum: sed difficilè est probare stipulationem per testes: quia nõ sufficit probare interrogationem, & responsionem nisi probetur, quod incontinenti subsecutæ sint, ut l. continuus. in prin. ff. de uerb. oblig. & sing. not. in d. l. 1. C. de usur. unde si testes dicunt quod in aliquo actu interuenit stipulatio interrogati qũo sciunt: dicent quia uiderunt & audierunt qũo pręcessit interrogatio, & secuta est responsio: illud dictum non probat stipulationem sm̃ Bar. & Bal. in d. §. pactus. & in d. l. 1. C. de vsur. vbi pleriq; post Cy. aliter tenent in hoc vltimo: igitur pro veritate ibi videndum. 3 † Cæterum dum dixi ꝙ in pactis versatur factum, cõsideremus primo pactum dum est in fieri: & tunc in pacto versatur merũ factum. i. nudi consensus ministerium: non enim requiritur ad esse pacti, quod ius adminiculetur, sed sufficit quod nõ resistat, vt l. legitima. & l. pacisci. cum si. infra eo. Secũdo cõsideremus pactum post natiuitatem suam, antequam venerit ad conflictum iudicij quod verbum habes in l. fi. C. comminationes vel epistolas. tunc similiter dico quod in pactis versatur factũ scilicet vt merum a iuris solennitate abstractum, licet ex eo oriatur naturalis. Tertio cõsideremus pactum, prout in iudicio intentatur, & allegatur: tunc similiter in eo factum versatur, ꝙ sufficit solum factum proponere, & probare rudem consensum, vt per Doct. in d. §. pactus ne peteret, & singul. per Bart. in l. si is qui pro emptore. ff. de vsuca.

In idem dixit non in eodem, ut denotetur quod consensus debeat esse de eodem, non circa idem: nam licet in vnam sententiam tu & ego curramus, tamen istud non est pactum, secũdum Azo. in sum. huius titu. & Bal. hic Iac. But. hic in lec. noua dicit quosdam dixisse, quod ideo Iuriconsultus dixit in idem 4 in accusatiuo, quod † accusatiuus denotat quid obligatorium, sed ablatiuus non: vt si conuenimus in scribendo: nam hic nõ est pactum, quod non est obligatorium, quam differentiam dicit Iacob. But. se non videre inter accusatiuum & ablatiuũ, subdit tamen posse dici, quando præpositio in, iungitur cum accusatiuo denotet conuentionem super aliquo non facto nec in esse producto, & tamen est obligatorium, cum obligatio semper sub verbis futuris concipiatur l. stipulationis. §. stipulatio ff. de verb. obli. sed quando iungitur ablatiuo tunc denotat aliquid iam factum & in esse productum, quod sub verbis præsentis temporis, non constituitur obligatio. Cum ergo l. 1. loquatur de pacto quod est obligatorium & sic futurum respicere debet: ideo subiũgit accusatiuũ, ad quod dicit facere illos versus. In campo curro, &c. sed hæc pertinacib. relinquamus.

SVMMARIVM.

1 *Pactum a paciscendo dicitur, quod concordiæ actus quidam dicitur.*
Pactio significare dicitur pactum prout in fieri reperitur.
2 *Instrumentum dicens aliquos pactum fecisse, super iniurijs sibi illatis, intelligitur de pace facta.*
Pax & concordia quod inter se discrimen habeant.

Vnde dicatur pactum. Quæstio II.

1 SECVNDO quæro Vnde dicatur pactum. Iurisconsul. in d. l. 1. ff. eo. dicit, quod dr̃ a pactione, idest pacis actu † pacisci enim est quidam actus cõcordiæ, & ab isto actu pacis dicitur pactum sicut actus, id est, causa: sed pactio a pacto dicitur vt deriuatum a deriuante sm̃ Isido. quem refert gl. in d. l. 1. vbi Vlpia. aliter loquitur dicens: ꝙ nomen pacis dr̃ a pacto: soluit Bald. hic. quod Vlpi. loquitur de pace probata per contractum pacti. Isidorus de pace intentionis per quam ad paciscendum inuitamur, vel dic sm̃ Doct. in d. l. 1. quod pactum dr̃ a pactione, s. intellectualiter non ad literam, quod pactio significat pactum prout est in fieri & sic se habet per prius, pactum uerò significat effectũ, prout est in facto esse, & hoc se habet per posterius: qm̃ ex pactione resultat pactum. Pax verò est pactum speciale, ꝙ fit sup inimicitia & discordia, & ideo prius ponitur pactum tanquam genus, & subijcitur pax tanquam species, intelligendo de pace conuentionali qñ præcessit inimicitia: quæ pax cum sit pars pacti in minus se habet q̃ pactum: alio tñ modo posset dici, pacẽ in plus se habere q̃ pactum: nam pax est cõcordia animorum, quæ põt esse etiã citra pactũ vbi nulla præcessit inimicitia, seu guerra.

guerra.f.inter illos qui concordant & amicantur ad inuicē,ita no.declarat tex.in d.l.cū gl.& D.Io.de Lig.in tract.de pace.circa prin.& placet mihi dicta declaratio ex quib. infertur p Dd. 2 & maximè Bal.Ang Raph.& Pau.in d.l.2.† φ si in instr̃o dicatͣ φ partes fecerunt pactum de iniurijs sibi illatis, intelligatͣ esse facta pax:adeo φ sufficeret ēt in terminis statuti pacem requirentis φ profectò est valde not.Quib.adde ſm Bal.ibid. φ pax est plena discordiarum sedatio:cōcordia verò est remissio iniuriæ,& ex consequenti differunt.Adde Spec.in tit. de treu. & pace.& ibid.in addi.vbi dicit φ aliud est cōcordia iniuriȩ siue eius remissio,aliud pax.quod puto no.idem Cald.in l.de fideicom.C.de transact.dicit qđ cōcordia est quies vel pax,de quo ēt per Arch.in c.1.de immu.eccles.lib.6.consultus ēt Bald.a qbusdam Theologis,quæ sit dr̃ia inter pacem & concordiam, Rn̄dit concordiam esse sine interuentu amicitiæ, pacem cum interuentu amicitiæ,vt refert Raph.in d.l.1.inferens qđ si post pacem factam fuerit offensus,offendens pōt dici proditor : nō sic post habitam concordiam : & de materia vide in l.si tibi, §. quædam.infra eod.quæ tene menti, vt scias an probata cōcordia videatur probata pax.

SVMMARIVM.

1 *Pactum in quo a conuentione differat.*
2 *Pactum duobus modis attendi potest.*
3 *Conuenit verbum an in dubio importet stipulationem vel pactum.*

Quid differat pactum a conuentione. Quæst. III.

1 TERTIO quæro, Quid differt pactum † a conuētione? dicendum quod differt vt species a genere: conuentio ergo est & dr̃ a conueniri : oēs ergo qui semel conueniunt,i.congregantur,cōuētionem faciunt:siue ex diuersis locis in vnū congregentͣ siue singuli proprijs animi in motib. in vnum cōsentiant l.1.§.conuentionis infra eo. Aliter sumitur conuentio ,p iudiciali inquisitione:pactum aūt suam specialem significatio-2 nem habet,vt dictum est Bal.hic dicit adde† quod pactum pōt considerari dupliciter:vno modo prout inest, & tunc in quolibet 9ctu reperitur pactum consideratū vt conuentio in gn̄e vt d.§.conuentionis. Secundo modo prout est quid speciale, & habet propriam denominationem pacti, & hoc modo accipitur in tit.de pac.ff.& C.ſm Bald.in Rub.C.eo.quod not.Nec ignores,quod aliud est pacisci,aliud est renuntiare , aliud simpliciter 9sentire:vt per Bal.in d.Rub.C.eo. vbi videas pulchras 3 illationes,& ibi dixi.& in l.1.C.eo.tit.† An aūt verbum conuenit positum in instr̃o vel priuata cautione vel prolatū a teste in dubio importet stipulationem vel pactum . vide per Dd. in l.1.C.de vsur.& in l.lecta.ff.si cer.pet.vbi etiam traditur quid sit latius,an verbum conuenit, vel verbum promisit,de quo etiā per Iac.But.l.1.C.de procu.& singulariter per Bald.in l.sicut.C. de act.& oblig.

SVMMARIVM.

1 *Pactum in quo differat a promisso.*
2 *Promisit verbum in instrumento positum debet intelligi per stipulationem.*
3 *Conuenit & promisit uerba,qualiter inter se differant.*
4 *Promisit uerbum,quando stipulationem & quando pactum importare dicatur.*

Quid differat pactum a promisso. Quæst. IIII.

1 QVARTO quæritur , Quid differt pactum a promisso? dicendum ſm Bal.hic quod plus & minus continere potest promissum quàm pactum, loquēdo de ea continentia quæ versatur circa solennitatem:nam promissum ad pollicitationem,aptatur pactum nō : item ad stipulationem adaptatur promissum, pactum aūt separatur a stipulatione & pollicitatione,vt probat tex.no.in l.sciēdum.§.dictum.ff.de ȩdil.edic.& no.gl.in l.1.§.aut in eo.Et ideo infert Bal.hic.φ siue in instr̃o,siue alibi vbicunq; reperiatur pactus est,non intelligatͣ vnquam de stipulatione, nec de pollicitatione,sed de pacto nudo,nisi de vestimento doceatur : cū.n. vestimentum sit aliud ab eo φ vestitur,& sic extrinsecus sumatur,vt l.quæsitum.§.ea verò.& l.fi.de fun.instruc.non præsumi-2 tur.l.quæcunq;.ff.de pub. † Si verò istud verbum ,pmisit,insertum sit in instr̃o vel cautione priuata,vel prolatū a teste, vtrū intelligatur per stipulationem,vel per pactum,vel per pollicitationem,tractauit Bal.hic.sed Odof.latius in d.l.1.C.de vsu.& d.l.lecta.& in l.sciendū ff.de verb.obli.vbi latè de hoc. Nec lateat quod Ponta.& quidā Mod.in d.l.lecta.dicunt quod verbū ,pmisit est gn̄alius quā verbū conuenit: quod verbū conuenit solummodo importat conuentiones simultaneas, vt d.§ conuētionis.Sed verbū promisit,importat ēt pollicitationē,vt est tex.in d.§.dictū,& in l.pactū.de pollicita.Bar.verò Bal.Ang.Sali & Raph.in d.l.lecta.dicunt , quod verbum cōuenit est gn̄alissimū ad oēm cōuētionē,tacitè vel expresſè factā,vt d.§.conuētionis,cū seq.verbū verò ,pmisit nō est ita latū , vt d.§.dictū. 3 † Dicendum est quod inter ista verba hoc interest, qđ vnū est gn̄alius, altero ſm qd nō,simpliciter,vt patet ex p̄dictis,& latè dixi in d.l.lecta.Illud singulariter notabis, quod si in instr̃o reperitur,quod Titius promisit permutare cū Seio.quod intelligit nudo pacto,non aūt p stipulationem:nam cum instrm exprimat 9ctum innoīatum permutationis nō includit oppositā speciem,idest,9ctum nominatū stipulationis, φ non compatit vnum cum reliquo ſm Bald.in l.sicut.C.de ac.& ob.in q. pen.Si enim intellegeret p stipulationē fieri digressio de 9ctu innominato ad nominatū,vt l.ex placito.C.de rerū permut.& ideo non haberet locū pœnitentia, nec condictio ob causam: nam stipulatio apposita in 9ctibus innominatis facit vt causa nō secuta nō possit intentari condictio ob cau. ,p repetitione datorum:sed agendū est ad obseruantiam:ita dixit Bar.clarius quàm alibi in l.2.C.de condi.ob cau.de quo arti.vide p Bart.in l.si pecuniam.& melius in l.fi.ff.de condi.ob cau.& ista ,ppetuo menti tenebis. Et tenendo illā conclusionem φ vt cōis in di-4 ctis locis † quod verbū ,pmisit prolatū in instr̃o vel scriptura priuata in dubio importet stipulationē: prolatum verò a teste importet pactū nudum:rō diuersitatis est Bal.hic,q notarius nunquā conficit instrm nisi inter pſentes,vt in auth.de Tabel.§.nos aūt.& cū ex scriptura tabellionis pſentia partiū comprehendat stipulatio pſumitur l.1.C.de 9hen.& com.stipu.testis aūt testificat de eo φ fit inter absentes,quod not.Ideo aūt verbū ,pmisit prolatum a teste intelligit nudo pacto, non aūt p pollicitationē: φ nudū pactū est mediū inter stipulationē & pollicitationē, & in oīno dubijs media via eligit,vt l.antiqui. ff.si pars hære.pe.& instī.de rerū di.§.Alias differentias inter testes & scripturam vide no.per Dd.in d.l.1.C.de vsur.

SVMMARIVM.

1 *Pactum quid discriminis importet a pollicitatione.*
2 *Pollicitatio obligationem in se naturalem non continet.*
3 *Pactum in quo a pollicitatione differat.*
4 *Præsentia in actu fauorabili consensum & acceptationem inducit.*
5 *Donatio facta pauperibus non ualet nemine pro illis recipiente.*
6 *Pollicitatio quando locum habere censeatur.*
7 *Promittens priuato pollicitatione sola non obligatur etiam operæ cœpto.*
Pollicitator qui soluendo non reperitur, in quantum teneatur.
8 *Hæres pollicitatoris inquantum teneatur.*
Promittens pollicitatione ob honorem non suum, an teneatur perinde ac si ob suum.

Quid differat pactum a Pollicitatione. Quæstio V.

1 QVINTO quæritur † in quo differat pactū a pollicitatione.Bal.hic dicit,quod pollicitatio est solius promittentis sponsio:vnde absens φs pollicet non directa sponsione p nunciū vel epistolā:sed cū dirigit & acceptat,q duorū consensus interuenit pactum est,vt l.pactū.ff.de polli. Itē differt qd ex pacto vnicuiq; regulariter obligamur:ex pollicitatione verò nō, nisi vel vniuersitati,vel ciuitati,vel collegio alicui, vel ecclesiæ spondeamus, & tunc si cū causa puta ob honorē vel similē causam, ab initio efficaciter astringimur ſm d.l.1.§.1.& d.l.pactum.cum sim.q verba nota.Subdit idē Bal.hic ī tract.de pact.qd pactū,si nō producat obligationē re vel aptitudine nullū est,et si cū ecclesia vel loco venerabili ineat.vt no.C.de sacrosanct.Eccle.l. 2 illud † In pollicitatione diuersum est,qa pollicitatio nō habet in se naturalē obligationē,nā obligatio naturalis ex parte obligati & eius cui obligatio ōritur dē habere consensum,vt infra codē l.1.& ff.de solu.l.Stichū.§.naturalis.q consensus nō interuenit vtring: in pollicitatione vt dictū est: hoc tenet eleganter Guli.in l.si vnus.§.pactus ne peteret, infra eo.& sequunt ibi Bal.& Raph.qd no.vnde tex.in d.l.pactū.dicit qd est quasi debitū illud qd p pollicitationē promittit: & ideo licet oriat vera naturalis ex pollicitatione, oritur tn̄ qdam quasi naturalis,sed Bal.in d.§.pactus simpliciter tenet post Guli.naturalē nō oriri. subdit Bald.hic qd quando sunt q non gerunt nisi ab vna psona, vt pollicitatio:& in istis cū de necessitate sit nō interuenire cōsensum aptū ad 9ctū,qd tūc transiret in pactū ab vtraq; parte: sed qn ab altero nulla est ,ppria naturalis sed est qdam quasi naturalis q a lege dat,ciuilis aūt vera est & natiua intelligit Bald. eo casu quod ex pollicitatione det actio. Subdit idē Bal.hic in 3 char.3.† qd pactū differt a pollicitatione,qd pollicitatio vestit impleti,9 seipsum fauore voti,& pietatis, vt d.l.1.§.cœpisse.de pollici:sed pactū vestit impleti nō 9eu,sed 9 aliū,vt C.de pact. l.petens.cū sim.hæc Bal.Nūc vt vtiliter pasci possit ingeniū tuū ad saturitatē , o studiosē,aperiamus hanc tē aliqn̄ vlterius.Ecce tex.in d.l.pactū.dicit qd pollicitatio est solius deferentis ,pmissio,l.alicui facta &c.Opp.qd imo ex illo videat resultare pactū,& consequenter in effectu nō differunt:nā tacens & patiens vr̃ consentire his,q se pſente agunt in fauorē suum.l.si remunerandi.§.si passus.& l.q patit.ff.mandati:9sensus.n.tacitus pſumitur,vbi agit de re concupiscibili & fauorabili:vt notat in regula.qui tacet.de Reg.Iur.in sexto, & habetur per Innocen. in c.in Genesi.de electio.& tenet Bart.in l.quæ dotis.ff.soluto matri.

matrimonio.ad idem tex.iuncta glo.in l.donationis.§.species, ff.de dona.ubi donatio facta præsenti & tacenti valet:idem probatur in d.l.illud.iuncta glo.& tamen certū φ donatio ad eius validitatem requirit stipulationem,uel pactum nudum,& consequenter partium consensum,ut no.in l.cum pater. §. Meuio. de leg.2.& institu.de dona.in princip.& per Bar.& Doct.in l.iurisgen.§.sed cum nulla.inf.eo. † Patet ergo, φ præsentia ī actu 4 donationis seu fauorabili inducit consensum & acceptationē, ergo resultat pactū,ergo vr̃, φ pollicitatio non differat a pacto. Respon.φ pollicitatio dicitur solius offerētis promissio.f.facta absenti,aut in fauorem absentis,& ita debet ītelligi. d.l.pactū.f. φ pactum est duorum pluriumve consensus in idem expressus, vel tacitus modo prædicto,ut colligitur ex verbis Cyn. in l.j.C. eo.dum ponit de renunciatione facta præsenti,pollicitatio verò est solius offerentis promissio facta.f.absenti, φ si facta esset præsenti & tacenti non esset pollicitatio, sed pactum resultans ex communi consensu:ita formaliter declarauit hanc difficultatem Io.de Imo. in repeti. c.cum contingat. de iureiur. car.9. col.35.idem & melius & accuratius expressit Abb.Sicu.in repe. c.per tuas.de arbi.car.7.idem colligitur de mente doctorū post glo.ibi in d.l.illud.& Bal.in l.iurisgen.§.igitur nuda. inf eo.in lectu.noua Papiensi,& in repe.l.2.ff.de iniur.circa fi. 2.q.princ.& in l.Senium.C.qui test.fa.pos.Et Ang.in sua disputa.in refulgenti,ubi disputat intellectum gl.in d.l.illud.& Ioan.Andr.in addi. Spe.in tit.de instru.edi.in trac.executo.dum disputat intellectū glo.d.l.illud.ubi inter cætera eleganter dicit post Guliel. de Cu. 5 † φ licet sufficiat sola uolūtas testantis,uel legantis, & maxime in legatis factis pauperibus;cum in supremis iudiciis non referat cum quo quis loquatur.l.cū pater. §. donationis. ff. de leg.2. in donatione tamen inter viuos dicit Accur.illam non temere factam pauperibus,nisi sit qui pro illis recipiat,ut no.ī d. l.illud. & tamen illud,quod datur pauperibus Deo datur , qui est vbiq; præsens.Subdit ibidem Io.Andr.secundum Gul. de Cu. φ quia & ciuitas & pauperes ȩquiparantur,ut in d.l.illud.& l.fi.eo.titu. & pollicitatio facta ciuitati sine causa nō tenet: ut d.l.j.de polli. nisi facere cȩpit vbi ex causa tenet:ut eod.titu.l.ob causam.φ si donans pauperibus expressisset causam dicēdo,φ donabat pauperibus illius loci centum propter magnam penuriam victualium;quæ tunc erat ibi, φ tunc pollicitatio obligat,ex quo facta erat cum causa,de qua constabat:vt d.l.ob causam. & l.p̄p̄.eod. tit.ut ibi latius Raph.& in l.iurisgen.§.quinimmo.inf.eod.dicit, φ quando pollicitatio fit ciuitati,& ciuitas consensit,est pactū nudum, ex quo non deberet nasci actio nisi specialitate. l.hoc approbantis,si uerò non consensit,est pura pollicitatio, de qua dicendum ut superius. Volui nouissime videre illum tit.de pollici.qui nullibi per doc.est bene declaratus,&tandem collegi φ in illo tit.tria declarantur, primò quando habeat effectum pollicitatio , secundò inquantum teneatur pollicitator si pauper euaserit,tertiò inquantum teneantur hȩredes pollicitatoris sui 6 vel extranei,si soluendo non appareant. † Circa primum conclude,φ pollicitatio dr̃,qn̄ fit alicui, & illius consensus non cōcurrit acceptans,vel quia erat absens,ut sȩpius est dictum. Idem puto si erat præsens & expressit, φ nec acceptabat , nec recusabat,& sic est solius offerentis spon.vt d.l.pactum. Item 9clude, φ pollicitatione non obligetur,nisi qn̄ polliciteturciuitati,vel vniuersitati,vel collegio,uel ecclesiæ, vel pauperib. alicuius loci;ut sup.dicitur,& tunc ita demum obligatur efficaciter , & ab initio si cum causa,puta ob honorem decretum,uel decernendum,vel similem causam puta p̄p̄ incendium , vel terrȩmotū , vel aliqn̄ ruinam quæ reipublicȩ contigit , aliàs ita demum si cȩperit opus,φ facere promisit,uel ciuitas incipi fecerit sub prȩtextu illius sponsionis:vt d.l.j.§.j.& §.cȩpisse. & d.l.pactum. nisi enim cȩptum sit opus , nō obligatur quis ex pollicitatione sine causa,etiam si per epistolam promiserit,vt l.Charidemus.eo. ti. Illud tamē sciendum est , φ si quis vt honoribus fungeretͣ opus promisisset,honores subire cogendum , & opus promissum fa-7 cere.l.in priuatis. ff. de polli. † quando verò alicui priuato quis pollicitatione promiserit,siue cum causa, siue sine cā , nō obligatur etiam opere cȩpto : quia l.non cauetur. pollicitationem operari,nisi in casibus prædictis,ita intelligo hanc materiam,fateor etiam,φ si quis ex pollicitatione rem tradiderit municipibus,& uendicare eam uelit,repellendus est a petitione:ȩquissimum est enim huiusmodi uoluntates in ciuitates collatas pȩnitentia non reuocari:vt d. l.pactum.§. quinimmo. si municipes desierūt possidere,actio in factum eis competet, uel vtilis in rē. d.l.pactum.in fi.circa quod vide Bar.in l.si quis rem. eo.tit. not. loquentem in d.l.traditio.C.de pac. Circa secundum, videlicet inquantum tenetur pollicitator,si soluendo non esset.Dico,φ ex pollicitatione,quam quis fecit ob honorem apud rempub. vel cum causa tali,quæ ipsum obligauerit:ut sup.dixi,ipse tenetͣ insolidū , sed ipse donator pauper factus ex pollicitatione sine causa facta,qua tenetur operis initio quintam partem patrimo-8 nij sui debet.l.ex pollicitatione.ff.eod.tit.& ibi not. † Circa tertium,videlicet inquātum tenentur hæredes pollicitatoris. Concludeφ ex pollicitatione facta ob honorem habitum viuente pollicente æris alieni loco habetur & in hæredum persona nō minuitur:ut d.l.ex polli.& l.toties.in prin.eo.tit. Si verò ob honorem ,pmiserit , & antequàm magistratum inierit , decesserit hæres , non tenetur ad aliquid , quando opus non erat cȩptum illo viuente.l.si quis honorem.& l.qui honoris.eo.tit. Ob id verò,φ opus promissum cȩptum est, & pollicitatio extra causam honoris facta erat,quo casu solo operis initio erat obligatus, si bona liberalitati soluendo non sint, extraneum hæredem in quintam partem patrimonij defuncti,liberos in decimam teneri certum est,vel opus cȩptum perficere.ut d.l.ex pollici.& l.pe. eo.tit.ita tandem collegi ex legibus illius tit. & ex glo. & dictis 9 Iaco.de Are.& Dyn.in d.l.toties. † Superest scrupulus,quid dicendum,quando quis pollici. promiserit ob honorem nō suū sed alienum. Vtrum sit dicendum idem , φ quando ob suū honorem.Iac.de Aret.in d.l.toties.dicit,quosdam tenere,φ tenetͣ ita demum,si cȩperit soluere vel facere,ut l.j.§.j.de poll.& l.ȩstimatione.ff.de mune.& hono.& ita videtur sentire in d.l.toties. §.primo,cōtra quos dicit videri tex. vbi parificatur honor suus & alienus.ipse cum Iac.de Aret.videtur sentire , φ post monitionem parificentur,sed ante differunt.cogita: quia non reperi istud post eum ab alio examinatum.Ista sit uobis summula breuis totius ti.de pollici.qui solet facere musare doc.& scholares, nec alibi ita plene inuenietis.

SVMMARIVM.

1 *Pacta qualiter inter se distinguantur formaliter.*
Pactorum multiplex diuisio.
2 *Pacta quæ actionem producant & quæ exceptionem.*
3 *Vestimentum rei interuentus locum habet in innominatis contractibus.*
4 *Pœnitentiæ non est locus in innominatis contractibus.*
Interuentus rei an semper pactum vestiat.
5 *Contractus innominati per vt,& per si,possunt fieri.*
6 *Actio præscriptis verbis quæ sit, & vnde dicatur.*
7 *Contractus innominatus respectiuus non dicitur datione & facto per modum causæ non se habentibus.*
8 *Contractus quando secundum modum ineundi contractum iudicentur.*
9 *Donatio an sit cōtractus innominatus,& an in ea locum habeat pœnitētia.*
10 *Contractus innominati an possint per,cum,fieri.*
Contractus innominati an fiant quandoque per ablatiuos absolutos.
11 *Contractus vt ex quatuor innominatis dicatur,quæ necessariò requirantur.*
12 *Pœnitentia qualiter locum habeat in contractibus innominatis ante implementum.*
13 *Obligatus ob cām futuram,pœnitentia ductus tollere potest illam causam.*
14 *Datio pecuniæ facta alicui,vt eat aliquò,conuentionem quandam præsupponit intellectualiter præcedere.*
15 *Pœnitentia locum non habet in contractu innominato ad pias causas facto.*
16 *Pactum quando contractui cohærere aut inesse dicatur.*
17 *Pactum quando cohærentia contractus vestiri dicatur.*
18 *Pactum vere inest contractui , quod factum est , antequàm partes contractum pro absoluto habuerint.*
19 *Contractus cuiuslibet formæ receptiuus in fieri existens.*
20 *Pactum contractui appositum incōtinenti & ipsi dans legem censetur inesse eidem.*
21 *Pactum contractui nominato & uestito cohærens,illi legem dare censetur,& eidem inesse.*
22 *Actio oriri dicitur ex pacto,quod contractui incontinenter apponitur.*
23 *Actionē ex contractu oriri,vel ex pacto,qđ contractui inest, ȩquiparātur.*
24 *Venditori ex emptione emptoris competit actio ad pretium, & emptori actio ex vendito ad rem uenditam.*
25 *Pactum ex interuallo adiectum contractui ipsum non informat.*
26 *Actio præscriptis verbis non datur nisi ex vno ex tribus contractibus innominatis.*
27 *Pactum quod iuxta contractum apponitur quandoque idem, quod contractus continere censetur.*
28 *Actionis nouæ partus necessariò consequitur antiquæ actionis informationem.*
29 *Dominium legati diuerso respectu penes hæredem esse censetur & penes legatarium.*
30 *Actio vetus ex contractu, seu ipse contractus pacto incontinenti apposito informatur.*
31 *Actio quædam præscriptis verbis oritur ex pacto incontinenti apposito velut contractus cohærentia uestito.*
32 *Actiones plures habere omnium interest.*
33 *Contractus duo specie differentes simul concurrentes effectum inducunt pluralitatem.*
34 *Pactum quibus concurrentibus vestiatur cohærentia contractus.*
35 *Vestimentum cohærentiæ contractus in contractibus stricti iuris locum non habet.*
36 *Contractus tunc pactum vestire dicitur, si ex eadem causa pactum, & contractus efficiantur.*
37 *Pactum in contractu re contracta,nec informat,nec parit.*
38 *Cohærentia contractus nedum vnum pactum,verum etiam omnia pacta incontinenti apposita informat.*
39 *Pactum nudum iure singulari actionem pariens , pactum nudum non vestit illi cohærens.*

40 *Pactum factum ad excipiendum valet quandoque ad agendum.*
Vestimentum rei traditionis non differt a vestimento rei interuentus.
41 *Pactum in traditione vel iuxta traditionem factum tribus concurrentibus actionem producit, & ab ea vestitur.*
42 *Pactum in rei traditione præsumitur factum, quòd traditio non soleat fieri sine pacto.*
43 *Vestimentum rei interuentus, & rei traditionis equipollere dicuntur.*
44 *Donare absque traditione non differt ab eo, quod est promittere.*
45 *Pactum de vendēdo differt a venditione, & pactū de donando a donatione. L. si quis argentum. C. de dona. in quibus donationibus locum habeat.*
46 *Donatio præsumpta an veniat sub l. si quis argentum. C. de dona.*
Donatio vera non præsumitur si indebitum soluatur.
47 *Præsumptio vna cum vna specialitate potest quandoque concurrere.*
48 *Donatio remuneratoria an gaudeat priuilegio. l. si quis argentū. C. de donat.*
49 *Pacta in rem quæ sint, & quæ in personam, & qualiter discernantur.*

1 Sextò quæritur † qualiter inter se pacta formaliter distinguantur, dicit hoc Bald. ꝙ inutilia ab vtilibus distinguuntur per essentiam: nam vtilia pacta habent esse, inutilia non. l. iurisgen. §. pactorū. & l. si vnus. §. pacta. inf. eo. & l. pacta quæ contra. C. eo. Item vtilia inter se distinguuntur essentialiter & formaliter, accipiendo formam p essentia: quia forma dat esse rei, & inquantum conseruat, est idē forma, quod essentia. l. Iul. §. sed & si quis. ff. ad exhib. & l. quesitum §. illud. de leg. 3. Vtiliū enim pactorum quædam actiones pariunt, quædam exceptiones, quædam sunt in rem, quædam in personam, quædam ad tempus certum vel incertum, quædam 2 perpetua. † Actionem producunt pacta vestita, exceptionē tm̄ producunt pacta quæ nuda sunt, vt l. iurisgentium. in prin. & §. sed cum nulla. cum seq. inf. eo. & l. in bonefidei. C. eo. ratio est secundum Bal. hic; quia in pactis nudis versatur factum nudum, & sine solemnitate iuris, & ideo ius, vt ciuilis obligatio & actio quæ oriuntur ex concursu solēnitatum non nascuntur; naturalis autem oblō nascitur, & inde exceptio quæ sola nititur equitate. l. qui etate. ff. de do. excep. & l. Stichum. §. naturalis. ff. de sol. & est ratio; quia naturalis oblō pendet a facto, & consensu, ciuilis autem a iuris solēnitate: non. n. oritur nisi solēniter, ergo cessante solēnitate iuris eiusdem iuris remedium cessat, quæ verba no. adde ꝙ ciuilis oritur etiam qñ lex assistit & approbat pactū; quia subsit causa. d. l. iurisgen. §. sed in alium. & l. legitima. inf. eo. cā autem subesse dr̄ l. vestimētalis, puta datio vel factum, vt no. 3 in d. iurib † & hæc appellari solet vestimentum rei interuētus, quod habet locum in ɔtibus innominatis, puta si agamus tu & ego nudo pacto de permutando meum. ff. cum tuo. C. ab initio non nascitur aliqua oblō ciuilis, sed naturalis pp cōsensum, & illi naturali additur ciuilis statim secuta cā. i. implemento secuto, & sic pactum vestitur rei interuentu. Istud autem vestimentum producitur tm̄ implenti, vt l. j. ff. de re. permu. cum si. Illud circa prædicta perpetuò notabis, ꝙ licet alias oblō & consignatio soleant hr̄e vim traditionis, vt l. acceptam. C. de vsur. cū si. & ɔñr soleant liberare deponentem: tñ in ɔtibus innominatis secus est, in quibus requiritur validum implemētum pp pęnitentiam, quæ cadit in illis, qui sunt debiles in ɔhendo: qa ante implementum actuale, & verum aut nulla est orta naturalis, vt quidam tenēt, arg. l. j. ff. de re. permu. ibi, initium oblationis, aut orta est, reuocabiliter; quia cadit pnīa, vt l. si pecuniam. cum si. ff. de condi. ob cau. ita dicit glo. ordi. in l. iurisgen. §. j. quam ppetuò no. ītellige tñ sanè. d. glo. ꝙ licet dicta oblatio, depositio & consignatio non sufficiat in ɔtractibus innominatis ad finem, vt possim petere rem mihi principaliter promissam; tñ sufficit, vt possim agere ad pœnam, fm Rav. & Pau. de Cast. in l. si pacto quo pœnam. C. eo. tit. vbi dicunt esse casum no. per quem dicūt 4 declarari d. glo. Ex quorum dictis no. † ꝙ in ɔtibus innominatis non est locus pnīæ ad euitationem pęnæ, qñ stetit per illum, quem vult pęnitere, quo minus sibi fuerit impletum, quod diligenter nota. Vtile est, postq̄ de vestimento rei interuentus incepimus tractare, vt aliqua pro cōi vtilitate speculemur. Quæro igitur, nunquid omnis interuentus rei vestiat pactum. pone pmisisti 10. mihi pacto nudo, si ascenderem capitolium, ascendi, an habeam actionem, quasi illa nuda conuentio sit vestita ab interuētu illius facti. Bal. hic car. 4. dicit ꝙ non: quia in q. nostra facti interuentus purificat non vestit, vt l. si intra. inf. eo. ubi dicit esse casum. oportet ergo, ꝙ res interueniat causa implendi cōtractum non causa purificandi illum: sicut. n. homo vestitur veste, ita ɔtus vestitur, dū impletur: assumit. n. pro veste id, qđ proficiscitur ex parte implentis. concludit ergo, ꝙ in solis quatuor ɔtibus innominatis rei interuentus vestiat pactum: licet in facto vt des, qñq; agatur de dolo l. naturalis. §. ꝙ si faciam. ff. 5 de præ. verb. † Scio instabis dicens, ꝙ cōtractus innominati fiūt non solum per vt, i. per modū, sed ēt per si. i. p ɔdōne, vt not. in l. hoc iure. ff. de don. & d. l. si intra. & l. Labeo. scribit si mihi bibliothecam. ff. de ɔh. emp. & l. solent. §. fi. ff. de præscr. verb. ergo illud implementum in ɔdōne positum si est secutum, vestiat tale pactum. Pro solutione aduerte: quia aut ex implemento ɔditionis alteri parti aliquid adest, idest aliqd crescit commodi, & tunc est ɔtus innominatus, ita loquitur gl. in d. l. si intra. cum si. aut nihil adest, & tunc non est ɔtus innominatus, vt sing. determinat gl. in l. si quis cū debitore pepigerit ff. de iureiur. & ita ɔcordant. d. glo. do cōiter ibi, & in d. l. si intra. vnde ex ɔtrā decidetur d. q. ꝙ non sit ɔtus innominatus; quia ex illo ascensu in capito 6 liū nihil aderat alteri parti: fateor tñ † ꝙ dicto casu & sim̄ si nudo pacto promisissem tibi Stichū, si manumitteres Pamphilū, ꝙ purificando ɔdōnē ages præscrip. verb. quæ dr̄ in factū, & tñ ñ appellatur pscriptis; qa uerba pscribuntur, idest, qa ɔtus nō hēt nomen speciale, & sic ratio non hēt nomen speciale, & iō assumit nomen a facto, ut no. in l. ɔsensu. ff. de act. & oblig. & vt casus in d. l. Labeo scribit. vbi præscri. verb. agitur, & tñ nihil adest alteri parti, est quædā pscri. verb. quæ est idem qđ in factū, quæ datur, ubi equitas suadet actionē dari. l. quoties. ff. de pscrip. ver. non autē est illa pscrip. ver. quæ oritur ex ɔtu innominato: ita dicit Bar. in d. l. si quis cū debitore. quæ verba ppetuo not. & est illud, qđ voluit dicere Bal. hic in trac. de pac. car. 4. dum dicit, ꝙ in d. l. Labeo. actio nō nascitur ex ɔtu innominato respectiuo, sed ex pacto absoluto: nā ɔdō nō fuit ibi vere impleta, sed ficte, & ficta impletio nō pōt facere illā speciem ɔtus, facio vt des, 7 qa non fit aliqd. † Item ibi datio & factū non fuerūt respectiua; qa vnum ad alterum, & eō non habuerūt se p modū causæ, ergo non pōt induci ɔtus innominatus respectiuus: licet n. p ɔdōnē fieret aliqs ɔtus innominatus respectiuus, ex qua ɔtus innominatus, illud dicit esse verū in ɔdōne mere prætia nō in causali, vel mixta, de qua loqt̄ d. l. Labeo. vt dicit Bal. qui habuit hanc doctrina Bar. qui sic loquentē in d. l. si qs cū debitore. licet Bar. non alleget: potest tñ intelligere. d. l. Labeo. aliter, vt singlr p Bal. in l. interlocutio. C. comm. de epist. ubi oīno vide, & aliqd p Bal. in d. §. quinimmo. In ɔtibus tñ innominatis, qui fiūt pure modaliter, & cō dem de futuro, & ultro citroq; tendūt ad obligādū, pōt quælibet partiū præuenire in implendo ɔtū ex parte sua, ut l. naturalis de pscri. ver. Sed qñ fiunt per si, de necessitate expedit, ꝙ ille præueniat, ex parte cuius in modū ɔdōnis est oblō collata: nā si alius præueniret, actionē nō haberet, ut aduersarius cogeretur implere: qa illud qđ venit i ɔdōne nullo modo est in oblōne l. si qs sub ɔdōne. ff. si qs omis. causa te. fm Bar. in 8 d. l. si quis cū debitore. Vñ resultat aliud bñ not. positū in d. l. lb. † ꝙ licet ɔtus innominati iudicent fm modū incendi ɔtum. l. cum mota. C. de trās. & l. ex placito. C. de re. p. mu. & vtrobique no. tñ illud verum, qñ fiunt p vt, & modaliter. Sed si fiunt per si, tunc non attendit, ꝙ ɔcedat in ordine verborū ɔuentionis, qa semp vř actū, vt pueniat ille, q dr̄ implere ɔdōnē, qđ tenemen ti. Iterū forte instabis dicēs, tu dixisti, ꝙ in casibus præmissis est pactū nudū naturale, nō ɔtus inominatus, ɔq pactum nudū p sconsideratum est ɔtus innominatus, siue sit purū, siue sit ɔdōnale, vt dicit gl. ordi. in l. j. ff. de act. & obl. in fi. magnæ glo. ergo disputatio præcedens de nihilo fuerit. Rñdeo, ꝙ licet sit ɔtus innominatus: eo qa vocatur ɔtus pacti, & nō hēt nomē speciale, non tñ est de illis quatuor ɔtibus innominatis, de quibus sup. in d. l. naturalis. in quibus quatuor hēt locū pnīa re integra, vt d. l. si pecunia. cū si. at in pacto nudo licet sit ɔtus innominatus, non cadit pnīa, nec potest ille qui pacto nudo aliquid promisit, per pnīam se liberare ad oblōne naturali, qua tenetur illi, cui promisit, vt probatur in to. titu. de pac. ff. & C. tunc enim in ɔtu innominato cadit pnīa, qñ celebratus est gratia pœnitentis, vel gratia pœnitentis, & alterius, secus si gratia alterius tm̄, vt l. q Romæ. §. Flauius. ff. de verb oblig. & l. 3. ff. de fer. expor. & ibi no. ita eleganter dicit Bal. in d. l. iurisgen. in prin. in 4. col. 9 in lec. noua Papiensi. ꝙ multū valet pro tenentibus, † ꝙ donatio olim erat innominatus ɔtus: nā illi positioni non ob. arg. a plerisque factum dicentibus, si erat innominatus olim, ergo olim in donatione habuisset locum pnīa, ꝙ est falsum, & l. si Aristo. ff. de dona. nam pōt rñderi, ꝙ immo posito ꝙ fuisset innominatus: tñ pnīa locum nō haberet; quia facta est donatio gratia donatarij tñ, & ita formaliter dicit Bal. in loco præalleg. quæ uerba singlr no & oīno videbis Bal. in repe. l. 2. ff. de iureiur. col. 1. & in istis, vt dicit Bal. præalleg. loco erravit Bar. cum multis aliis in l. in edibus. §. j. ff. de don. & in l. iurisgen. in princ. ubi dicebat, ꝙ posito ꝙ donatio olim fuisset ɔtus innominatus, habuisset locum pœnitentia: si enim fuisset hoc verū, etiam in pacto nudo hēret locum pnīa, ꝙ dicere ridiculum esset iudicio meo, ita intelligo hanc materiam, notabis igitur hæc oīa: quia excutiēt multas dubitationes, quæ solent facere scholares subtilixantes 10 anxios. † Applicatur prædictis alia quæstio, nūquid ɔtus innominati fiant per cum, sicut aliqñ fiunt per si, vt si dicam, faciā cū dabis, vel dabo cū facies. Bal. hic car. 4 dicit ꝙ sic: quia inter si, & cum, non est differentia, nisi quia si, ex eo ꝙ respicit actum promittendi, denotat conditionem principaliter, sed cum, quia respicit actum exequendi, denotat conditionem propter tempus incertum. l. si Titio. ff. quando di. le. ce. Item quæro, nunqđ per ablatiuum absolutum fiat ɔtus innominatus, scilicet vnus ex quatuor, puta quia dictum est, sic te dante mihi equum, dabo tibi librum. Bal. hic in car. 4. dicit, ꝙ quia præueniendo in datione libri non astringo te mihi. l. 3. testatore ff. de ɔdi. & dem. con-

stat

stat idem cōtingere ꝙ sup. est dictum, qñ per ɔdōnē. Non obst. l. fideicom. §. cum esset. de leg. 3. quia ibi per ablatiuum non denotatur conditio, vt ibi videri potest, ecce si dixissem hoc modo. Exacta a te centum dabo tibi librum, per illum ablatiuum significatur exactio, & commodi representatio, non aliqua suspensio, ergo non denotatur conditio. l. illa institutio. ff. de hær. insti. & l. cum ab eo. ff. de ɔhen. emp. Nunquid ergo in prædicto exemplo &c. denotatur ɔtus innominatus respectiuus. dicit ꝙ non; quia natura horum est, vt agens præueniat in implendo. l. ex placito. C. de re. permu. At ista conuentio ordinatur, ut præueniatur in exigendo, ergo &c. arg. l. vbi ita donatur. ff. de dona. causa mort. huic ɔrīs est fm Bal. ꝙ si tale pactum fuit nudum, ꝙ impleto ex parte mea non uestiat illud; quia aliter ordinatur, quam ut vestiat, tandem dicit se dubitare, ego putarem, ꝙ nihil vestiretur, si nihil adest vltra id quod debebat etiam quo ad cōmodum interusurij medij tpis, ut d. l. si intra. inf. eo. Pro notitia 11 vberiore ɔtuum innominatorum scias † ꝙ ad hoc ut dicatur vnus ex quatuor ɔtibus innominatis, oportet, ꝙ statim agat, vt detur, uel fiat vtrinque, secus si ex interuallo, puta cum possideres fundum, conuenit inter me & te, vt alii dares. Certe tunc nō resultat ɔtus innominatus, ut no. per gl. & Bar. in l. si cum fundum. inf. eo. declaro clarius, ꝙ tunc inhitur ɔtus innominatus vt do vt des, vel do ut facias, uel similis, quando hæc duo simul iunguntur, sed qñ inter hæc duo est interuallum, non initur aliquis dictorum ɔtuum, ut l. si cum fundum. qđ manifeste patet in dicto exēplo. ecce tu possideres rem meā, pactus sum tecum: vt tradas alteri: nā non trado vt tradas, qa iamdiu ex interuallo tradidi, hoc interuallum impedit istum ɔtum, & ideo stamus in finibus pacti liberatorij, ut mādati sicut aliās interuallum vitiat ɔtum nominatum, ut l. j. & l. continuus. ff. de verb. obl. fm Ang. & Mod. in d. l. si cum fundum. circa quæ vide sing. limitationem Bar. in l. licitatio. ff. de publi. s. vt interuallum nō vitiet, 12 qñ ɔhimus cum persona incerta, ut ibi per eū oīno uideas. † Cęterum si quis vestrum adhuc instituerit dicens, quo est, ꝙ in ɔctibus innominatis habeat locum pnīa ante implementum, attento ꝙ naturalis statim fuit orta, vt l. si pecuniam. & d. l. iurisgēt. §. j. Rñdeo & tene menti hanc rōnem, ꝙ illud, qđ soluit penitere volens, nō fuit vnq̄ debitum naturaliter simplr, sed ob cām. ecce si debebam centum promissa ut ires Capuam, & dederim illa centum, illud tuum ire Capuam nullo iure fui obligatus recipere, vt l. si pecunia. ff. si cer. pet. si ergo ex pnīa tollitur, ne eas Capuam, uel ne impleas ɔtum ex parte tua, tollitur illa oblō naturalis, qua tenebar tibi soluere, & sic apparet oīno solutum indebitū. illud ergo, qđ dici solet, ꝙ ille qui dedit pōt pœnitere, non intelligas, ꝙ possit pęnitere eius, qđ dedit principaliter: qa cum ad id esset naturaliter obligatus, non possit pœnitere, sed intelligas, ꝙ peniteat cum de eo, qđ p aduersam partem est faciendū: ita subtiliter hanc difficultatem soluit Bar. in d. l. si pecu- 13 niam. 3. col. quæ uerba no. diligenter. † Voluit. n. in effectu, ꝙ qñ aliquis est obligatus ob aliquam cām futurā, ut regłr est in ɔctibus innominatis, per pnīam tollatur illa cā, & sic illud solutum remanet sine cā: quia cā redacta est ad non cām, & ideo est repetitioni locus, uel dicas, ꝙ illa naturalis est quædam naturalis debilis, ut superius dicebatur. Nolo ēt uos lateat quoddā subtile & ingeniosum motiuum do. Raph. in ista materia, qui dixit in d. l. si pecuniā. ꝙ ipse non uidet qūo naturaliter obligatus ex pacto nudo ī ɔctibus innominatis possit pęnitere, ppea imaginatus est dici posse, ꝙ qñ præcedit conuentio de dando 10. ut Capuam eatur, ꝙ tunc non esset locus pnīæ pp naturalē ortam ex pacto, & ꝙ nulla l. loquitur in istis terminis pmittēs pnīam. Si autē inchoatum est a facto uel datione, nō a pacto, ut in d. l. si pecuniam. & aliis, tunc sit locus pnīæ; quia qui dat pecuniam hic non erat obligatus naturaliter ad eam dandam; cū nullum præcesserit pactum prius factum, & iō pōt pęnitere, vt dnt iura. ita subtiliter declarauit hāc dubitationem præfatus doctor do. & præcep. meus in d. l. si pecuniā. dicit, ꝙ licet tale motiuum sit subtile & coloratum, tñ nullo pacto est tenendū: qa subuerterentur infinita iura loquētia de materia ɔctuū innominatorū. 14 † Præterea cum do pecuniā, ut uadas Capuā, illa datio vř p̄supponere ɔuentionē quandā intellectualiter præcedere, & ideo inter illos casus non fit dr̄ia: ita nitit̄ declarare sil̄r Pau. de Cast. ibidem approbat motiuum Fulgo. in eo tm̄, qui esset obligatus simpliciter & naturaliter, puta pacto nudo, ut sup. ēt tenui, dicēs ꝙ ridiculum esset admittere pnīam ī pacto nudo simplici absoluto & non reciproco, at in eo qui esset obligatus ob aliquā futuram cām, idem sentit qđ Bar. & ita est tenendū, ut cōiter oēs tenent, ꝙ in ɔctibus innominatis reciprocis & respectiuis, siue inceperint a facto ex altera parte, quæ uoluit pęnitere, siue a pacto, semper sit locus pnīæ etiam inuito eo, cui dedit, seu fecit. Nō obst. ꝙ paratus esset adimplere, ut no. in d. l. iurisgen. & sup. fuit dictum, no. glo. ord. ibi quam ēt eleganter limitabis, ut per doc. in d. l. si fundum. Fortasse iterum instabis dicens, ꝙ illud qđ sup. est firmatum locum non habeat, dum dixi, ꝙ non sit locus pnīæ etiam re integra, si recipiens paratus sit adimplere, quādo ɔctus est factus gratia recipientis tantum, ut sup. dicebat Bald. dixi enim, ꝙ ɔ hanc conclusionem videtur obstare. l. si ego. §. j. ff. de iure do. & l. si quis pro redemptione. C. de dona. p quæ iura Bal. in l. sicut. C. de act. & oblig. & in l. mandatum. C. mand. & in 15 c. j. qui succes. ten. in vsi. feu. † dixit, ꝙ in ɔctu innominato, q fieret ad pias causas, non habet locum pęnitentia, & tñ uidebat̄, ꝙ gratia recipientis tantum inhiti, essent, si ergo fauore pię causę ex speciali iure negatur pnīa in illis, ergo in ɔrium est ius cōmune. l. ius singulare. ff. de legi. pro solutione & ītellectu illorū iurium vide Mod. in l. 3. §. j. & in d. l. si pecu. & in l. quod Serui. ff. de condi. ob cau. & ibi, & tandē non recedo ab eo quæ sup. dixi, allegan. Bald. in d. l. iurisgen. §. sed cum nulla. sequendo ordinē Bal. hoc in suo trac. de pact. videamus vtrum sit dare vestimentum cohærētiæ ɔctus, & qñ locum habeat. Hic articulus est terribilis iudicio omnium, sed nō diffidatis; quia cum auxilio Dei huius puncti ueritatem attigentis. pro cuius euidētia uideamus in primis, qñ pactum dicatur cohærere ɔctui & illi inesse. Iac. 16 de Raue. Pet. & reliqui vltramon. dicunt † ꝙ tunc dr̄ factum incontinenti, & cohęrere, & inesse, qñ pactum fit, anteq̄ ɔtractus absoluatur a partibus, & sic qñ pacta omnia clauduntur eadem conclusione ɔctus, ut l. ɔctus. C. de fi. instru, glo. vbique tenuit, ꝙ tunc dicitur factum incontinenti, & cohęrere, qñ factum est, anteq̄ partes diuerterint ad extraneos actus. opi. vltramon. placuit Bar. inf. eo. l. iurisgen. §. quinimmo. & in l. lecta. ff. si cert. pet. in l. petens. C. de pact. & l. ex placito. C. de re. permut. nec tamen displicuit sibi opin. glo. quæ uoluit, ꝙ siue in ingressu ɔtractus, siue in ipso ɔctu, siue in egressu statim post sit factum pactum, semper dicatur incontinenti factum, alleg. text. in l. 3. C. de ędi. act. quem dicit non vidisse alibi: sed certe idem iudicio meo pbatur in d. §. quinimmo. ibi, subsecuta sunt, & ibi, ingressu. aliàs pro clariori concordia opinio. dixi secundum Cyn. Saly. & Rapha. in d. l. lecta. & in d. l. petens. ꝙ opin. vltramont. procedit indubitanter, & est certus casus, scilicet quando pact. est interpositum ante princip. contractum habitum pro absolu. tunc enim potius dicitur pactum cohærere negocio principali, quod principaliter agitur, quam cohęrere ɔctui, licet dicatur & cohærere ɔctui quò ad hoc; quia dū absoluitur, oportet ꝙ primò aut post principalem ɔctum absoluatur. cohęret ergo ɔctui respectu tēporis, quo absoluitur. pro hoc do tibi text. no. in l. quid ergo. §. quod ait. ff. de infa. & hoc casu potius dr̄ vestiri vicinitate rei geste, qñ interim dum principalis contractus fit, pactum apponit̄, 17 q̄ cohęrentiam ɔctus; † quia proprie cohęrentia ɔctus dr̄ vestiri, qñ contractus principaliter nondum est habitus pro absoluto, sed est in fieri cōtractus partim præcedens, & partim sequēs. opinio verò glo. locum habet in casu dubio, videlicet qñ nō apparet, an cōtractus sit habitus pro absoluto, vel ne, ut censeatur incontinenti inesse, quando statim post ɔctum: qm̄ vicinitas actus facit reputari totum esse vnum ɔctum, vnde inesse dr̄ tale pactum, vt d. §. quinimmo. & d. l. lecta. §. dicebam. idem si ante ɔctum celebratum celebrari inchoatum incontinenti, ut pbat tex. in d. §. quinimmo. ibi, in ingressu. Pone enim, ꝙ partibus dispositis ad ɔhendum, puta ad vendendum, & emendū, ante oīa pactum aliquod fit, deinde immediate fit cōtractus principalis, dicemus inesse & cohęrere cōtractui immediate post gesto, similiter pone ꝙ ego vēdidi tibi rem pro centum, & rogatus est notarius, & immediate tu dicis. Itē promitto pro te ire Romā, certe istud pactum dicitur incontinenti factum & inesse, licet contractus præcedens esset iam habitus pro absoluto; tñ qa per istud pactum adiacens primo ɔtractui suppleri vř quodāmodo illud, quod defecerat in cōtractu fm mentem ɔhentium, dicit̄ istud pactum inesse & informare & legem ɔctui dare, quasi reputetur quædam clausula præcedentis ɔctus, & istud voluit iu- 18 riscon. in d. l. lecta. ibi, inesse creduntur, in effectu dico † ꝙ qñ pactum est factum, anteq̄ partes habuerint cōtractum p absoluto; tunc illud pactū vere inest & intrinseca pars cōtractus est cohęrens potius rei principaliter gestę q̄ contractui. Qñ verò post contractum habitum pro absoluto incōtinenti tñ anteq̄ ad extraneos actus diuertatur, tunc censetur inesse, ut d. l. lecta. cum si. idem si ante cōtractum inchoatum immediate, vt dic. §. quinimmo. ibi ingressu, & dic. l. tertia. C. de ędili. actio. ita collegi esse de mente prefatorum doc. & Bald. in d. l. petēs. & in dic. §. quinimmo. & hinc ex prædictis sequitur, quòd quando constaret, partes habuisse contractum omnino pro absoluto, tunc pactum sequens licet immediate non censeretur inesse: quia ille contractus iam acquisiuit formam præcisam, & absolutos & certos fines, vnde alia forma imprimi non potest. l. perfecta. C. de don. quę sub modo. quando verò constat, quòd partes nondum habuerunt pro absoluto cōtractum, uel sumus in dubio; vt quia incontinenti secutum est pactum naturam contractus attingens, ut contractui conueniens; tunc insit, aut censeatur 19 inesse; † quia dum contractus est in fieri, tunc habet aptitudinem recipiendi quamlibet formam simpliciter, quando nondum est inchoatus, sed inchoandus statim; quia tale pactū censetur esse pars intrinseca, & formalis contractus. l. tenetur. §. primo. & l. si sterilis. §. si tibi. ff. de actio. emptio. & ideo tale pactum inesse dicitur, & legem contractui dare, qñ incontinenti ante,

vel poſt:quia pactum,& contractus conſiderantur velut quoddam integratum ex vtroque, quando verò pactum factum eſt ex interuallo ante contractum uel poſt, non poteſt illud pactū dici ineſſe contractui in dubio;quia ɔctus habet ſuam formam præciſam limitatam & perfectam.& quod perfectum eſt, non recipit nouam formam,vt dic.l.perfecta.quæ verba tene menti perpetuò;quia no.ſunt & ſubtilia & vtiliſſima in materia pactorum,nec reperies alibi iſta fundamenta clarius. Iſtis præmiſſis ſi quæratur a te, vtrum ſit dare ueſtimentum cohærentiæ ɔctus, & ut facilius intelligas punctum quæſtionis ante omnia habeas aliqua pro claris & expeditis. Et primò,quòd aliud eſt quærere, vtrum pactum ſui forma nudum cohærens cōtractui nominato ſeu ueſtito informet principalem contractum, & influet in ɔctum,ita ut veniatur pactum ipſi contractui , & actio ex ɔctu oriens detur etiam ad contenta in pacto & hoc expreſſe deciditur ī d.§ quinimmo.& in l.in bonęfidei. C. eo.cum ſi. ſcilicet ꝙ

20 † quando incontinenti eſt appoſitum & legem cōtractui dat: tunc ineſt ɔtractui & informat actionem ex eo,ſeu ɔctum prædictum,& aliud eſt quærere,vtrum dictum pactum de ſe & forma ſui nudam actionem non pariens ſi ſit appoſitum iuxta cōtractum innominatum,ſeu ueſtitum actionem parientem deſinat eſſe nudum & veſtiatur veſtimēto illius ɔctus cui cohęret, & ɔñr vtrum pactum nōdum appoſitum iuxta ɔtractum veſtitum veſtiatur ueſtimento cohærentis cōtractus,& ex ɔñti contractus eius virtute genitiua actionis influat in pactum,ita ut pactum ex ſe actionem pariat , & ex ɔñti vnam actionem habeamus ex cōtractu informatā a pacto, & aliam immediate orientem ex pacto fecundato proximitate illius contractus, controuerſia fuit magna apud veteres,quæ adhuc apud Mod.durat: ut autem diſputatio ſit probabilior accipe exemplum naturale,ſi ſigillum imprimatur ferro candenti informat illum ferrū candens,ita ut forma ſigilli impreſſa remaneat in illo ferro, recipit etiam illum ſigillum calorem ab illo ferro candente . Eſt ne illud idem in q.propoſita:ut ſicut pactum influit ɔctui veſtito informādo illum,ita ɔctus ueſtitus influat pacto illud calefaciendo & fecundando,ut etiam illud pactum actionem ex ſe pariat præſcriptis ver. Iac. de Rauen. Pe & alii vltramon. viri illuſtres in hac materia pactorum habuerunt fantaſiam ſpeculatiuam

21 & mirabilem,uoluerunt enim † ꝙ ſi pactum cohæret ɔctui nominato & ueſtito,planum eſſet,ꝙ cum illud pactum dat legem contractui,videatur pars illius ɔctus & inſit , ita vt informet illum contractum,obligationem, actionemq; ex illo ɔctu oriri, ſi eſt apta informari , adeo ꝙ quemadmodum ſi ab initio illud quod in pacto continetur fuiſſet deductum in contractu,actio ex illo contractu competijſſet ad omnia in contractu contēta, ita ſi ab initio non fuit deductum in ɔctu, ſed in pacto appoſito incontinenti iuxta contractum iſtud pactum informet,ideſt ampliet & dilatet illum ɔctum,& cenſeatur ineſſe,& actio illa ex contractu detur etiam ad contenta in pacto, & hoc dñt uoluiſſe iuriſcon.in d.§ quinimmo.& imperatorem in d. l. in bonęfidei.C.eo.& ɔñr ſecundum eos tota illa conuentio ɔctus & pacti ſimul integrati cenſura iuris poteſt dici conuentio nominata ſeu veſtita,quaſi uno contextu cenſeatur facta , & meritò

22 iuriſconſul.in d §.quinimmo.& in d.l.in bonęfidei. dicunt † ꝙ ex dicto pacto incontinenti appoſito oritur actio; quia uolunt dicere,ꝙ actio oritur ex ɔctu toto, in quo includitur etiam pactum illud virtualiter, demonſtratur ipſorum intentio ſubtiliter:nam actionem naſci ex pacto & actionem naſci ex ɔtractu ſunt ęquipollentia,ut d.l.iuriſgen.uer.ſed ſi in alium.ubi dicitur ex conuentione naſci obligationem,& in ver. ſi ob maleficiū. a contrario ſenſu,& in verſic.igitur nuda pactio. ubi dr naſci ex pacto,paulò ſup.dicitur naſci ex contractu,& ſic iurecōſul. vtitr promiſcue hoc modo loquendi,oritur actio ex ɔtractu ad oīa contenta in contractu ideſt ad oīa quæ placuerint ɔhentibus.i. ad omnia pacta poſita in ɔctu, & oritur actio ex pacto appoſito in ɔctu,vel iuxta ɔctum . Clarius demonſtraui aliàs in d.l.in bonęfidei hoc modo.Pone,uendidi tibi librum ualentem 40.ꝑ 25.& pacto promiſiſti ire pro me Romam. hic (ut ita dixerim,) ſunt tres conuentiones,ſeu tria capitula conuentionis. prima, ꝙ dem tibi librum , ex hac non oritur mihi actio, ꝙ uadas Romam.ſecunda conuentio vt des mihi 25.ex hac etiam non cōpetit mihi actio,ut uadas Romam,ſed oritur ex tertia conuentione,per quam promiſiſti ire Romā,& ſic iſta actio, quæ mihi competit,eſt actio ex empto informata . competit igitur mihi actio ex empto,ut uadas Romam , & oriri debet ex illo ultimo pacto,dictum eſt de hoc, & tamen hæc actio dr ex toto ɔctu.

23 † unde actionē oriri ex ɔctu,uel oriri ex pacto, quod ineſt, aut ineſſe cenſetur ɔctui,ęquipollent ſm mētem vltramon. q hoc habent pro expedito, ꝙ pactum incontinenti appoſitum iuxta ɔctum nominatum ſeu ueſtitum informet, ideſt inducat obligationem,& ɔñr actionem in illo pluri,quod continetur in pacto,& ſic actio ex ɔctu oriens detur etiā ad contenta in pacto, & dicatur oriri ex ɔctu,ideſt ex illo pacto, qđ eſt pars ipſius contractus:hoc dicunt uoluiſſe tex.ex pacto actio naſcitur in d.l.in bonęfidei.& hoc dicunt uoluiſſe iuriſcon.integraliter in dic.§.

quinimmo.ubi dr de actione informata,& nunq̄ ſm eos ibi,vel alibi expreſſe dr, ꝙ ultra actionem ex ɔctu informatā a pacto detur alia actio,quæ oriatur ex illo pacto tanq̄ ueſtito cohęrentia.Et ſi inſtares:quia a ɔrio ſenſu illud innuit.§.quinimmo. dū ſępius iuriſconſul.ibi dicit,ꝙ ex interuallo ibi nō informat,ne ex pacto actio detur.quaſi iuriſcōſultus innuere uoluerit,ꝙ incontinenti appoſitum informat actionem ex ɔctu,& ſic ipſum pactum ex ſe tanq̄ ueſtitum illa cohęrētia aliam actionem pariat. Rñdetur ex mente ultramon. ꝙ immo iuriſconſulti intentio fuit alia,ſ.ꝙ ex interuallo nō informat,ne etiam detur actio ex pacto,ſi enim informaretur,actio ex illo ɔctu nata ex illa particula ɔctus,quæ fuit pactum,& ſic illa uerba,ne ex pacto actio detur,uel inter hoc,ne ex ɔctu īformato actio detur,quæ quodammodo dr oriri ex pacto.iſta fuit mens vltramon.doc.impli

24 cite & obſcure cōiter relata.† Declaro clarius,ſi uendo tibi fundum pretio centum,ex mea venditione tibi datur actio ex vendito ad fundum,& ex tua emptione mihi datur actio ad pretiū, & tū quelibet oritur ex ɔctu eodem.ergo ſi adijciatur pactum, ꝙ tu uadas pro me Romam,ex illo pacto naſcitur mihi actio.i. ex illa particula pacti,ſed actionem ex ɔctu ad illud de quo eſt in pacto &c. De monſtro palpabilius.ſi inter me & te ſiat ɔctus nominatus continens 20. capitula, quorum 10. ego promitto obſeruare tibi,& 10.promittis tu obſeruare mihi cōgrue ſi uellem agere ad obſeruantiā unius ex illis capitulis mihi pro te promiſſis,dicam me actionem habere ex illo ɔtractu . Item & ɔgrue dicerem me actionē habere ex illo capitulo ɔctus,cuius obſeruantiam peto illa ergo ſniā,quam facit iuriſconſ.in d.§.quinimmo.ſcilicet,informat ergo ex pacto actio, datur intelligere ſm vltramon. hoc modo informat contractum,ergo ex pacto actio detur,ideſt ex cōtractu continente pactum, ſeu ex pacto cōtento in cōtractu actio detur,ſ.ex ɔtractu informato,de qua actione informata ibi tractatur:ſi enī iuriſcōſul.uoluiſſet ibi dicere,ꝙ ex pacto incōtinenti oriatur actio ſpecialis vltra illam ex ɔctu naſcentem,quæ eſt informata, expreſſiſſet & exprimere debuiſſet aperte,cum illud uideretur ſpeciale expreſſione dignum.Cum igitur non expreſſerit , ergo cenſendum eſt noluerit Declaro vlterius ultra doc.longe clarius mentem iuriſconſ.

25 in d.§.quinimmo.†ſcilicet ꝙ ex interuallo pacta non informant ad informandum,ideſt non incorporantur: quia non poſſunt integrari cum contractu antea ex interuallo perfecto , ut d.l.perfecta.C.de dona.quæ ſub modo.ſubdit tex.nec valent ad agendū, qñ ex interuallo ne ex pacto actio detur, ideſt ne dicamus vnū abſurdum,ſcilicet ꝙ ex pacto nudo, quod ſeorſum cōſideratur abſque ueſtimento aliquo actio detur,& iſta profecto fuit mēs illius tex.dum dicit,nec ualent ad agendum &c. quem a nemine reperies ita declaratum , & aperit illud uerbum id, in quo ſtat tota vis & fundamentum citramon. Non inſubtiliter ergo dicti ultramont.dixerunt,nullibi probari per d.§.quinimmo.& d.l.in bonęfidei.quod ſint ſimilia iura,ꝙ detur ueſtimentum cohęrentiæ contractus diſtinctum & ſeparatum ab aliis ueſtimentis,& ɔñr ipſi negant ex pacto illo tanquam ueſtito cohærentia oriri ſpecialem actionem præſcriptis uerbis, fatentur tamen ipſi vltramon. ꝙ quando facta relatione ex contractu præcedenti ad pactum immediate ſequens poſſet reſultare aliquis contractus innominatus.Ex illis tribus,in quibus datur præſcriptis verbis:tunc ſemper oriretur noua præſcrip.ver.actio. & ex ɔñti de neceſſitate intelligent tunc oriri poſſe nouam præſcrip. uer. tanq̄ ex contractu innominato reſultante ex relatione prædicta,ꝙ nunquam verificatur ſcilicet reſultare reciprocationem ex relatione prædicta,niſi qñ ɔtractus eſt pro vno vel ꝓ vtroq; & pactum pro altero,non autem qñ pactum eſſet pro eodē ꝓ quo eſt contractus;quia tūc ceſſaret correlatio & reciprocatio

26 † habent enim hoc pro conſtanti nunq̄ dari actionem pſcript. ver.niſi ex altero ex tribus ɔctib.innominatis, de quibus in d.l. naturalis.de præſcrip.ver.& illam præſcrip.verb.dicunt oriri ex diuerſo fonte a fonte vnde oritur actio ordinaria oriens ex cōtractu:nam ex ɔctu ipſo qui eſt nominatus oritur actio nominata . Ex cōſideratione vero prædicta relationis pacti ad cōtractum,& ɔctus ad pactū , unde cauſatur vna ex tribus ſpeciebus ɔctuum innominatorū,in quibus datur præſcri.ver.oritur præſcrip.ver.& ſic oritur ex diuerſo fonte . vnde nō obſt. l.quoties. ff.de præſcri.ver.vbi ergo facta relatione prædicta ɔctus ad pactum non reſultat reciprocatio prædicta cauſans vnum ex illis ſpeciebus cōtractuum innominatorum dicunt ex pacto illo licet incontinenti appoſito actionem præſcri.ver.aut aliam non oriri,quia veſtimentum cohęrentiæ non inuenitur,ſed dicunt tantum per pactum ɔctum,ideſt obligationem informari,quę dr oriri quodammodo ex pacto,quia pactum eſt materia contractus,ex qua orit actio ex ɔtractu ad id qđ in pacto deuenit, & hoc dicunt tam in contractibus bonęfidei ꝙ ſtricti iuris.Nec ob.eis l.lecta.§.dicebam.ff.ſi cer.pet.non intellectus illius l.ſm Raph.& Pau.de Caſt.ibi,& in d.§ quinimmo.eſt alius§ docto.

27 cōiter dicunt.Dicunt enim præfati docto. † ꝙ interdum pacti iuxta contractum appoſitum continet illud idem , quod ɔctus in alia ſi forma;vt qa primò fuit ſtipulatus pure,poſtea per pactum

ctum agitur,ꝙ debeatur in diem uel ſub cōditione: tūc dictum pactum ineſt,& effectus huius inhęrentiæ eſt,ꝙ cenſeatur receſſum a prima forma & factus tranſitus ad ſecundam, vt perinde ſit ac ſi ſtipulatio fuiſſet appoſita in diem vel ſub conditione,& iſte eſt caſus ſecundum præfa. doc. in d.l.lecta. ubi pactum non informat cōtractum,ſed reformat:quia primam perimit & nouam apponit. interdum pactum cōtinet aliud diuerſum, & tūc informare non eſt perimere,ſed ei addere,vt actio ex eo cōtractu non ſolum detur ad id quod venit in contractu, ſed etiā ad id quod continetur in pacto,tex.ergo in d.l.lecta.ſecundū præfatos doc.non probat illud ad quod allegatur,ſ.ꝙ nouam actionem pariat ibi pactum & ueterem informet,ſed potius ut ueterem reformet,ideſt nouam formam det ſtipulationi præcedenti:cum pactum ſit ſuper eodem,& ſit ibi pro reo non pro actore,& ſic ſit ibi ad finem excipiendi,vnde nec nouam parit, nec veterem informat,ſed ſtipulationem primam reformat , a quo ipſo iure videtur receſſum propter pactum illud,quod cenſetur ineſſe,ut latius ibi per eos,quod motiuum ad illum tex.ſumme placet domino meo ibi.Hæc ſufficiant pro declaratione ſpecifica mentis vltramontanorum in hoc articulo terribili , quorū reſponſiones ad l.2.C.de pac.inter emp.& vend. & ſimiles videre poteſtis in l.in bonęfidei. & d.l.petens. per Cyn. & contrariā partem quam tenuit glo.in d.§.quinimmo. & dic. l.petens.& in

28 d.l.ex placito.& vbique.ſ.ꝙ † ad informationem antiquæ actionis partus nouæ actionis ſit neceſſariò conſecutiuus, & in dic.§. quinimmo.& ꝙ iſta procedant a pari & concurrant,ſcilicet ꝙ quando vetus actio uel obligatio informatur informatione extenſiua,ut detur ad contenta in pacto, eodem caſu tale pactum etiam ueſtiatur cohærentia contractus & actionem pariat , cū informare ueterem obligationem,ſeu actionem & nouam parere ſint conuertibilia,ſecundum doc. qui tenēt hanc partem, quam tenent communiter doct. citramon. & nominatim Iac. But.Bar.Bal.Ang.Salyc.& tandem do.Raph.inducit tex.in d.§. quinimmo.& in d.l.in bonęfidei.Item tex.in l.etiam.ff.de vſur. & in l.frumenti.C.eo. tit. in quibus pactum veſtitur cohærētia contractus,& tamen non reſultat correlatio.Item tex. in l.fundi partem.& l.Labeo ſcribit.ff.de contrahen.empt. & in l.ſi cōuenerit.ff.de reſcin.vend.& l.ſi in venditione conditionali.ff.de peri. & com.rei ven.& l.ſi ſterilis.§. ſi tibi. & l.tenet.ff.de actio. empt. & l.vnica.§.accedit.C.de rei vxo.actio.& l.ex more. C.de pac.con.quas.ll.ad hoc alleg.Bar.Bal. Ri. de Saly. quam partem ſemper tenui & tenebo pro reuerentia illorum qui illā tenent, qui fuerūt luminaria iuris noſtri, ut latius dixi in l.in bonęfidei. & d.l.petens. Scio inſtabis dicens , ego video bonam rñſionem ad dic.l.quoties.de pſcrip.verb.quæ dicit,actionem præſcr.verb. dari,cum alia non datur. Reſpond. no. ꝙ negocio vno modo conſiderato ſi ex eo oriatur præſcript. verb. tanq̄ ex contractu innominato ſecuto implemento,eadem conſideratione retenta aliam actionem non producit : ſed negotio modo diuerſo conſiderato intellectualiter non eſt inconueniens aliam ꝓduci,ut puta,conſiderato pacto veſtito cohærentia:nam tūc non oritur ex eodem fonte,ſed tanquam ex diuerſo fonte propter dictam conſiderationem diuerſam:non enim incōuenit, ꝙ ex duobus fontibus bibamus duas aquas.ad hoc text.continuus in l.fi.ff.de ęſtima.actio.& in l.2.C.de pac.inter emp.& uēd. & d.l. Labeo ſcribit.ad idem tex.optimus iuncta glo. in l.pacto ſucceſſorum.C.eo.quem ad hoc inducit Iaco. Butrig. hic & in d.l.petens.

29 † ſimile videmus in alia materia,ecce in legato conſideratis regulis iuriſgentium dominium eſt apud hæredem, & cōtra eum datur actio perſonalis ex teſtamento traditione nō facta , conſiderato verò iure ciuili dominium eſt apud legatariū etiā traditione non facta;ut lege a Titio.ff.de furtis, cum ſimilibus , & ideo datur rei uendicatio.Et iſta eſt ratio,quare iſtæ actiones contrariæ concurrunt.l.cum filius.§.varijs.ff.de leg.2.ergo ſimiliter in quæſtione noſtra probatur hoc aperte in d.l.Labeo ſcribit.ibi ſecundum vnam conſiderationem datur ex uendito, ſecundum aliam datur præſcrip.verbis,datur enim ex uendito cōſiderata fictione,ſecundum quam uēditio habetur pro pfecta. datur præſcrip.verbis eo reſpectu,quo conditio non eſt vere impleta,ideſt eo reſpectu,quo contractus non eſt perfectus , & ſic ex illo contractu duæ reſultant conuentiones,una ꝙ per illum emptorem ematur locus,alia ꝙ venditori datur pretiū bibliothecæ.prima eſt conuentio innominata . ſecunda eſt uenditio bibliothecæ. illa enim conditio,ſi decuriones &c. habet hunc ſenſum,ꝙ volētibus decurionibus emptor bibliothecæ teneatur emere locum,ubi illam ponat:ut ibi per dominum Frācıſcū de Albe.de Aret.& Bald.in l.interlocutio.C.commi.uel epiſto. adhuc fortaſſe dubitabis dicens,ego non bene intelligo, quotuplex ſit iſta actio præſcrip.verb. & in quibus caſibus detur . uide Rapha.in ſuis libellis rubri.de actio.in factum. quæ dicitur præſcrip.uerb.& ceſſabit dubitatio,dum tamen addas glo.& Bar.in d.l.ex placito.ubi no.loquitur.Sit igitur ex præmiſſis concluſio

30 prima † ꝙ actio uetus ex cōtractu,ſeu ipſe contractus, aut obligatio a pacto incontinenti appoſito informatur,& iſta actio appellatur a glo.in d.l.petens.actio prima.ideſt originalis: quia ad id quod primò uenit in contractu,& in hoc omnes cōcordant tam citramon.quàm vltramon.in contractibus bonęfidei . In contractibus uerò ſtricti iuris licet communiter ſoleat idē dici per textum.in d.l.petens.& in d.l.lecta.tamē quidam tenuerūt, vt dixi in d.l.petens.Secundò,ꝙ ubi eſt correlatio pacti ad contractum,uel contractus ad pactum, poteſt reſultare una ex ſpeciebus contractuum innominatorum,de quibus in d.l.naturalis.ſtatim ſecuto implemento,& ſic ueſtita conuentione prædicta rei interuentu oriatur præſcrip. ver. tanquam ex contractu innominato impleto & veſtito : & in hoc etiam cōcordāt tam citramon.q̄ ultramon.ꝑ tex. in d.l.2.de pac. inter emp. & uend. Super tertio diſcordant vltramon.& citramon.cum eorum ſequacibus:quia vltramon.& ſequaces deteſtantur ueſtimentum cohęrentiæ, & cōſequenter negant actionem aliquam oriri ex

31 pacto incontinenti appoſito.† Citramon.verò dicunt etiam ex pacto incontinenti appoſito tanquàm ueſtito cohærentia contractus oriri quādam præſcrip.ver ſeu in factum, quæ datur,ubi ęquum eſt actionem dari,& ex ɔñti doc.vltramon. ī caſibus , in quibus reſultat correlatio ɔtractus ad pactū duas actiones oriri ɔcedunt,ſcilicet primam ex contractu nominato informatā a pacto,ſeu actionem ex ɔtractu nominato informato naſcentem,& aliam ex contractu illo innominato reſultante ex relatione,quæ oritur ſecuto implemento.Citramon. addunt oriri tertiam actionem ex pacto incontinenti ueſtito cohærentia,& hanc dicunt ſtatim oriri,& ex ea poſſe agi etiam non ſecuto implemento licet propter non implementum obſtet exceptio.l. Iulianus.§.offerri.ff.de act.emp.ita ſubtiliter & eleganter declarat Iac.But.in l.petens.quod notabis perpetuò . Sequitur etiam aliud ex præmiſſis,ꝙ in caſibus, in quibus non reſultat correlatio prædicta ut quia pactum & contractus ſunt pro eodem,certe ſecundum vltramon.ſola uetus actio ex contractu oriens cōpetit informata a pacto,ſed ſecundum Citramon. duæ cōpetūt dicto caſu,ſcilicet uetus īformata, & noua quæ ex pacto oritur propter ueſtimentum cohærentiæ ſeparatum , & hæc fuit ſnīa glo.& eſt communis opin.ponēs ueſtimentum cohęrētiæ ſeparatum ab aliis ueſtimentis,& ɔñr actionem oriri ex pacto . Iſta

32 opin.glo.& communi præſuppoſita reſultat utilitas† ꝙ intereſt noſtra plures actiones habere,ut l.qui duos.ff.de lib.leg. & una ex illis ſublata per pactum,uel iuſiurandum non erunt ſublatæ aliæ, cum oriantur ex diuerſis principijs. l.ſi actor. ff. de iureiur. cum ſi.Item aliud requiritur,ꝙ præſcrip.uer.non ſolùm in contractibus innominatis competit,ut d.l.naturalis. & iſta eſt generalis,ſecundum etiam ſpecialis ex pacto incontinenti appoſito ueſtita cohęrentia cōtractus, ut ſup. dictum. Item etiam detur, vbi dubitatur de nomine cōtractus.l.j.2. & 3.ff.de præſcrip. uer. & l.ſi tibi rem.eo.tit.& l.j.ff.de exer.act.ꝙ ſi adhuc miraris de cōcurſu dictarum actionum, & ex eodem facto oriētium ꝑꝑ tex. in l.2.in prin.ff.ſi cer.pet.ubi Bar.& doc.notāt, unam actionem tantum ex eodem facto oriri,debere deponi admirationem,nā quando concurrunt circa eundem ɔtractum duæ ɔtrahēdi formæ,ibi reſultant duæ obligationes,& duæ agendi formæ.patet; quia ſi iuxta ɔtractum emptionis, uel ſocietatis addatur ſtipulatio,ex utroque oritur actio.l.duo ſocietatē.ff.pro ſo. & late Bar.

33 in l.ſingularia.ff.ſi cer.pet.ſic ergo in propoſito † qñ concurrūt duo contractus ſpecie differentes, ſcilicet contractus nominatus & pactum quod eſt contractus nominatus , ut ſuperius dixi allegan.glo.in l.j.in fi.magnæ glo.ff.de act.& obl. diuerſitas illa formarum ſeu factorum debet inducere pluralitatem effectuū, cum pactum ſit contractus habens eſſe,& formam ex ſe,ſumēs tamen effectum ex uicinitate contractus ueſtiti. Hinc cauſatur imaginatio ueſtimenti cohęrentiæ contractus, quam ſup. præſupponunt communiter doc.præſertim citramon.Quib.adde, ꝙ ſi iuxta contractum,puta uenditionis incontinenti fuerit appoſitum pactum aliquod ſtipulatione uallatum in fauorē uenditoris,puta quia emptor promiſit illam rem ſibi uenditam locare dicto uenditori,certe ex illa ſtipulatione incontinenti appoſita iuxta contractum uenditionis actio ex uendito competens uenditori ad pretium informatur, ut detur etiam ad id qđ deuenit in ſtipulationem, ſicut informatur, ut detur etiā ad id, quod deuenit incontinenti appoſito,caſus eſt ſing. in l.prædia. ff.de act.emp.ſecundum unam lec.antiquorum . Vnde reſultat aliud mirabile , ꝙ illa ſtipulatio cū ſit ueſtita, licet nō ueſtiatur iterum cohærentia contractus uenditionis ad finem , ut ex ſe propter ueſtimentum cohærentiæ actionem aliam pariat,ſicut parit pactum ueſtimentum, cohærentia tamen informat ueterem actionem ſeu obligationem ex contractu naſcentem . ita

34 colligit ibi Paul.de Caſt.quæ bene no. † Reſtat nunc , ut uideamus pro communi vtilitate, quæ requirātur ad hoc, ut pactum ueſtiatur cohærentia ɔctus.Et primò requiritur, ꝙ incontinēti ſit factum iuxta ɔctum in d.§ quinimmo.cum ſi. & qūo intelligatur incontinenti ſup.habuiſtis.Secūdò requiritur, ꝙ pactum ſit pro illo,ꝓ quo eſt ɔctus.i.non ſit penitus contractus ꝓ uno, & pactum pro alio; quia tunc pactum non ueſtiretur a ɔctu ɔſe l.ſi tibi.C loca.ſecundum unam lec.pro cuius difficil. l.intellectu multiplici, & inductione diuerſa uide quæ dixi ī l.legem.

C.eo.de qua l.ſi tibi.Bald. etiam ponit caſum in d.l.petens.ſi tñ ɔ̃ctus ſit pro vtroque,dicas veſtiri: quia ſufficit nõ eſſe penitus ɔ̃ctum pro vno & pactum pro alio ſm doc. in d.§.quinimmo. & in d.l.petens.Et quorum dictis eligas,ꝙ pactum pro vno veſtitur a contractu qui eſt pro vtroque. Item pactum pro vtroq; veſtitur a contractu qui eſt pro altero ex ɔ̃hētibus tñ,quæ verba ſunt magni ponderis, igitur perpetuò notabis, & adaptabis caſibus occurrentibus.Tertiò requiritur,ꝙ contractus veſtitus non ſit ſuper acceſſorio tãtum; quia tunc pactum ſuper principali non veſtitur a contractu ſuper acceſſorio.l.ſi pacto.cum ſi. Quartò requiritur ſecundum Bal.in d.l.petens.ꝙ pactum nõ ſit extraneum a natura contractus.i.non ſit incompatibile cũ natura contractus.i.ſit tale,ꝙ ab initio potuerit eſſe pars ipſius cõtractus;vt per doc.in d.§.quinimmo.vbi hoc voluit etiam Bart. 35 præterea Pau.de Caſt.ibi,& in d.l.petens.dicebat† ꝙ dictum veſtimentum cohęrentiæ contractus non habebat locum ĩ ɔ̃ctu ſtricti iuris, qui rẽ ɔ̃hitur, vt in mutuo;quia non poteſt aliquid dari vltra,q̃ mutuatũ fuerit.l.ſi tibi 10.milia. ff. de pac. præterea etiam Pau de Caſt.in d.§.quinimmo.dicebat,ꝙ omnia iura loquentia de hac materia declarantur per tex.d.§.quinimmo. ſcilicet vt tunc pactum incontinenti appoſitum inſit, quando legem ɔ̃ctui datur.i.quia continet in ſe tale quid, ꝙ potuiſſet in ipſo contractu venire,vt ibi exemplificat, & hoc puto voluiſſe Bal.in d l.in bonęfidei.dum dicit, ꝙ tunc pactum informat, & veſtitur propter cohęrentiam,qñ habet eandem cauſam ſubſiſtendi.i.quia cauſa,quæ influit ɔ̃ctui,influit pacto, & eɔ̃ cã quæ influit pacto, influit ɔ̃ctui.i.ꝙ cauſa cõtractus congruat pacto, & cauſa pacti congruat contractui, ideſt adiaceat cauſę illius cõtractus tanq̃ pars illius contractus,quod etiã placuit Raph.Pau. & Mod.in d.l locis.Hinc Bal.perſpicatius inueſtigando dixit in 36 d.l.petens.in col.14.poſt longam diſputationem † ꝙ tunc contractus veſtit pactum,quando ex eadem cauſa fit pactum, & cõtractus, ſecus ſi ex diuerſa: quia tunc non habet veſtimentum eiuſdem cauſę,verbi gratia dono tibi per ſtipulationem 10.inſuper nudo pacto conuenimus facere permutationem,& diuiſionem.certe hoc pactum permutationis & diuiſionis cã donatio nullo modo poteſt contrahi, & ideo non veſtit, & ita dicit Bal.vbi ſum iſta latius proſecutus,quære Bal.in d.§.quinimmo. col.9. in lect. Papi. ꝙ tunc pactum veſtitur cohęrentia contractus,qñ pactum,& contractus reſpiciunt eandem cauſam principalem,ideſt ꝙ pactum ſit appoſitum ex eadem cauſa,ita ꝙ ſit ex appenditiis illius cauſæ:quando verò pactum nudum apponitur ex diuerſa cauſa, vt puta quia præcedit contractus mutui ſtipulatione vallatus, deinde ſequitur pactum ex diuerſa cauſa donatio,puta quia ex cauſa dona. ꝓmiſiſti pacto ſcribere librũ, hoc pactum non veſtitur cohęrentia,vt no.d.l.ſi tibi 10.milia. quia prima cauſa mutui non infert in hoc factum per pactũ promiſſum,quod eſt extraneum a cauſa illius mutui.l.ſi maritus.de dona.int.vir.& vxo.hæc omnia tene menti, & diligenter conſi37dera;quia ſunt valde ſpeculatiua.Bal.in d.l.petens.col.j.dixit† ꝙ in contractu,qui re contrahitur,pactum nec informat, nec parit:& ſubdit,ꝙ ſi literis contrahitur;tũc ſcriptura non informabitur ex pacto facto incontinenti ſine ſcriptura, arg. l.j. ff.de his quæ in teſta.& ex hoc ſuperiori anno inferebam, ꝙ pactum factum ſine ſcriptura incontinenti poſt alium contractum nominatum initum inter partes, de quo apparebat inſtrumentum guarentigiatum,non veſtiatur cohęrentia contractus, & inſtrũ guarentigiati præcedentis:quia ſcriptura non informatur a pacto,& pactum cohęrens ſcripturæ non veſtitur ſcriptura, maxime quia notarius,qui præcepit obſeruantiam nomine guarentigiæ de illo pacto non cogitauit,quando præcepit:nã illa guarentigia ad illud pactum trahi non poteſt. Ad idem facit, quod no.dixit Bar.per illum tex.in l.contractus.C.de fide inſtr.in cõtrarium facit,quod not.Bal.in l.vnica.C.quando non pe.par. in illo not.dum dixit,ꝙ decretũ iudicis interpolitũ in parte trahit̃ ad partem accreſcentem.Item ſicut verba ſtipulationis informantur a pacto,& pactum veſtitur ab illis, quæ tñ in forma ſtipulatur,in pacto non interuenerunt,ergo ſimiliter in dicto veſtimento ſcripturæ ſeu literarum,cogita:quia doc.non tangũt, & pro examine huius paſſus vide doc.in dic. §. quinimmo.& in d.l.petens.dum tractant, qñ dicatur incontinenti appoſitũ pactum iuxta ɔtractum in ſcriptis celebratum. Aliqñ ẽt notanda 38 in materia nolo vos lateant. † In primis ꝙ cohęrentia ɔtractus veſtitur non ſolum vnum pactum,ſed mille millia pactorum, quæ incontinenti facta eſſent veſtirentur ſm doc.in d. §. quinimmo.& in d.l.petens. bene facit d.l.cõtractus. & l.epiſtola.§.ſi inter.ff.eo.Secundò ſcias,pactum veſtiri ẽt cum tertio, qui non erat vnus ex contrahentibus:tñ res erat connexa, vt d.§.ſi inter. ſm vnam lec.ſing.dñi mei,quam oportebit defendere a d. l.ſi tibi.C.loc.recurras ad d.l.legem.C.de pac.Tertiò ſcias, tale pactũ veſtiri a ɔtractu,etiam ſi tale pactum tendit ad reſolutionẽ cõtractus prædicti.l.ſi conuenerit.ff.de reſcin.ven.nec eſt mirum: quia contractus ibi erat pro vtroq;,ergo pactum eſt ſaltem pro altero ex ɔtrahentibus ſm dñm meum in d.l.in bonęfi.Quartò ſcias, ꝙ vbi ſolo conſenſu veſtitur ɔ̃ctus, tunc pactum poſtea factum circa ſubſtantialia ipſius ɔtractus nõ eſt neceſſe, ꝙ veſtiat̃ ab ipſo contractu:quia dictum pactum nudum,ſed eſt ɔtractus renouatus ſimpl'r veſtitus conſenſu, vt d.l.iuriſgent.§.adeo.& 39 l.pacta conuenta.ff.de contrah.emp. † Quintò ſcias, ꝙ pactum nudum,quod parit actionem iure ſingulari,ſeu pp qđ agitur,vt l.ſi quis argen. C.de don. nõ veſtit pactum nudum illi cohęrẽs, vt determinat glo.in d.l.pacta conuenta. ibi, ſed hoc exẽplum, & ſequitur Bal.hic,arg.l.ſi ita ſcriptum ff.de ma.teſt. Sextò ſcias ſm eũdem Bal.hic in trac.de pac. car.6.ꝙ ſi ſtipulatur filius vel ſeruus,& pactum ſit factum cum patre, vel dño iuxta illum ɔ̃c. non veſtitur:quia non veſtitur niſi ɔtrahenti, aliud non alleg. Bal.hoc vr̃ dubitabile pp no.vt l.placet.ff.de acquir. hær. Septimò ſcias,ꝙ pactum appoſitum ex interuallo pro actore ad finẽ agendi licet non pariat actionem quia nudũ, tñ pariet exceptionem.Eritq; vtilitas:nam ſi ille,qui promiſit per pactum,agat ex ɔtractu,repelletur exceptio.niſi ſeruet pactum, text.eſt ſing.in d.l.pacta conuenta.ver.ſed quo quidem caſu, ſm Paul. de Caſt. in d.§.quinimmo.ꝙ dicit eſſe mirabile, & ab aliquo ñ animaduerſum in illo tex.alleg.ad idem ponderaui tex.in d.l.in bonęfidei.bene facit qđ dicit Bart.poſt Nic. de Ma.in d.§. quinimmo. Valet etiã dictum pactum ex interuallo in vim retentionis, vt 40 l.quamuis.C.de vſur. † Item aliqñ pactum factum ad excipiendum valet ad agendum,ſ.non ut agatur ex pacto, ſed vt agatur condi inde.tanq̃ ſit plus ſolutum,vt per Bar.in l.in traditionib. ff.de pac.quæ omnia diligenter not. Viſo de veſtimento rei interuentus,& de veſtimento cohęrentię ɔ̃ctus,ſequeretur videre de veſtimento re,verbis,literis,& conſenſu,in quibus non inſtabo;quia clare traduntur in d.§ quinimmo.& dixi in l.legem. C.de pac.tum etiam quia impedirentur ſpeculationes aliarum qõnum magis vtilium,inter quas illa eſt ſubtiliſſima,ĩ cuius intellectu facile ęquocatur,nunquid veſtimentum rei interuentus, & veſtimẽtum rei traditionis differãt inter ſe realiter,an verò in effectu ęquipolleant,iſtam q.examinaui latiſſime in d.l.petens.vbi retuli ſingularia quædam motiua quorũdã doc. Mod. Tandem accipe concluſionem,quam puto veram & vtilem in iſta materia,ſ.ꝙ veſtimentum rei traditionis, & veſtimentũ rei interuentus eſt vnum, & idem veſtimentum ſm Bar.in d.l.ĩ traditionibus.ꝙ dñs meus ibi ultra alios doc.ſingulariter declarat ita dicens. tria requiruntur ad hoc ut pactum factum in traditione uel iuxta traditionem actionem producat, & ueſtiat̃ ab 41 ea. † Primò,ꝙ traditio illa fiat uoluntaria,ideſt non procedens ex neceſſitate obligationis præcedẽtis:nam ſi fuiſſet neceſſaria, ideſt ratione præcedentis obl'o.facta:tunc pactum ab illa traditio.non ueſtiretur,ſed remanet nudum. l.ex morte. C. de pact. conuen.ita ſingulariter dixit gl.in d.l in traditionibus. & in d.l. ſi intra eo.ti.ꝙ diligenter no.ad intellectum multorũ iurium. Secundò requiritur, ꝙ dictum pactum fiat in ipſa traditione.i. incontinenti iuxta traditio.ut l.legem.C de pac.cum ſim. Tertiò requiritur, ꝙ pactum ſit factum in fauorem tradentis, ut in d.l.legem.cum ſi.nam ſi fieret in fauorem alterius, cui traditio facta eſt;tunc non ueſtiretur ab ea,ut dicunt doc. in d l.legem. & in d.l.in traditionibus.in ſolu.contrarij.l.ſi tibi.C.loc.iſtis pręmiſſis.Subdit præfatus do.dñs meus, ꝙ ideo prædicta tria cõcurrere debent:nam potuiſſet dubitari,an iſtud ueſtimentũ rei tradit.ſit idem cum ueſtimento rei interuentus. unde quia eſt unũ & idem,propterea dicta tria requiruntur,& hoc liquet ex eo;nã una de quatuor ſpeciebus cõtractuum innominatorum aliqñ conficitur expreſſe per expreſſam reciprocationem & relationem do ut des,& ſimilia.aliqñ dicta relatio fit tacite, ut contingit facta relatione pacti ad traditionẽ rei uirtualiter & iudicio intellectus,ut ſup.retuli uelle do.circa ueſtimentum pacti incõtinenti appoſiti iuxta cõtractum.Cum igitur ad hoc ut tale pactum ueſtiatur, neceſſe ſit, ꝙ reſultet una de quatuor ſpeciebus ɔ̃ctuum innominatorũ,& ex ɔñti ueſtiatur ueſtimento rei interuentus, ideo dicta tria ſunt reqſita.ſ.ut reſultet dictum ueſti42mentũ rei interuentus.† iõ.n.requirit̃, ꝙ pactũ fiat in ipſa traditione;qa ex ɔtextualitate & ꝓximitate cõiecturamus pactũ pp tradit.& traditionẽ pp pactum,arg.l.qui nõ militabat.§ Lucio. ff.de hær.inſti.cum ſi.& reſultet tacita relatio probatur in ſimili ultra eũ:nã nõ dr ɔ̃ctus innominatus,niſi qñ eodẽ inſtãti do uel facio,ut des uel facias,ſed ſi darẽ, uel facerem ſimpl'r, & poſtea ex interuallo ageret̃,ut dares,uel faceres, non diceret̃ cõtractus innominatus;qa oportet ut ſtatim agat̃,ꝙ detur uel fiat utrũq;, ut ſing.determinatur in l.ſi cũ fundum.in gl.j ff.eo. & ſup.dictũ fuit.Itẽ ideo requirit̃,ꝙ traditio prędicta non fiat ex neceſſitate præambula;qa ſi fieret,nõ hr̃et reſpectũ ad pactum, & ſic nõ reſultaret correlatio & reciprocatio.Itẽ ideo reqrit̃ tertiò, ꝙ pactũ ſit in fauorem tradentis;qa ſi fieret in fauorẽ eius,cui eſt facta traditio,non reſultaret reciprocatio, & ɔñr non reſultaret una ex quatuor ſpeciebus ɔtractuũ innominatorũ, ꝙ traditio 43 & pactum eſſent pro eodem:ut latius dixi in d.l.petens.† Concludeigitur,ꝙ ueſtimẽtum rei interuentus, & ueſtimẽtum rei traditionis ęquipollent,& nõ ſunt plura ueſtimenta, ſed idem, ut gl.determinat in d.l.legem.& in d. §.quinimmo.ubi enumerat ueſtimẽta pactorũ, & nõ enumerat ueſtimentũ traditionis,

idem

idem vult Cy. in d.l.ſi tibi.C.loc.Vbi dicit,ꝙ nunquàm pactum veſtitur traditione,niſi habita relatione pacti ad traditionem reſultet contractus innominatus,& idem vult Bar. in d.l.in traditionibus.idem Imo.in l.Ariſto.ff.de don. Et ita conclu. rñdẽdo omnibus obiectis in ɔ̃rium in d l.petens.quicquid Bal.aliter dixerit in l.legem.quam concluſionem tene mẽti perpetuò. ſunt præterea qui dicunt,veſtiri pacta legis auxilio.dicas, vt habetur in l.legitima.& in l iuriſgen.§.quinimmo.ff.de pac. Et quia glo. ſolent ponere exemplum in terminis. l.ſi quis argentum. C. de do. Notanda ſunt aliqua circa d.l.in primis vtrũ. d.l.ſi qs argentum.habeat locum in pacto de donando. ſecundò vtrũ habeat locum in donatione incõtinenti facta.tertiò vtrum habeat locum in donatione præſumpta. quartò vtrum habeat locum in donatione,quæ habuit in parte executionem.quintò vtrum habeat locum in dona.remuneratoria. ſextò vtrum habeat locũ in don.cau.mor.ſeptimò & vltimò vtrum habeat locũ in don. 44 quæ morte confirmatur.† Circa primum doc.antiqui cõiter tenuere,ꝙ non ſit differentia inter dicere,dono rem talem.ſ.quę non traditur,& dicere promitto donare:vt per eos in d. l.legitima.& §.quinimmo.& d.l.ſi quis argentum. & l.fi.ff.de cond.ob cau. Quibus caſibus dixerunt dari cõdictionem ex d.l.pp don. ſeu propter pactum de donando.Sali.verò in fi. dixit. d.l.ſi quis argentum.locum habere,qñ quis donat rem,quæ erat in abſentia,quæ erat olim nuda donatio a traditione, & ſm eum habebat locum penitentia,vt l.qui ſaxum.ff.de dona.hodie verò penitentia locum non habet, cum detur actio.ſubdit idem doct. ꝙ qñ promiſi dare 10.ex cauſa dona.locum hẽt.d.l.ſi quis argẽtum.ſecus qñ promiſiſſet donare 10. quo caſu dicit d.l.locũ nõ habere.Dixit enim D.Franc.de Ra.in d.l.fi.ꝙ d. l. ſi quis argẽtũ. non habebat locum in pacto de donando etiam hodie, & ꝙ ſi. d.l.diligenter conſideretur,nunq̃ loquitur de pacto de donãdo, ſed de donatione de præſenti nuda a traditione, quod motiuũ valde laudatur a dño meo ibi dicẽte ꝙ tria ſunt diuerſa. Primò donatio actualis re interueniẽte,& in iſta nihil eſt innouatum. Secundum eſt pactũ de donando de futuro, & in hoc etiã nihil ſit immutatum;quia illa lex non loquitur hoc caſu,& eſt corre45ctiua, † & nulli dubium:quia iſta differunt inter ſe.ſ.pactum de vendendo a venditio.pactum de donando a don.vt per doc.in d.§.quinimmo.& in d.l.fi.& per Matthe.no.47. Tertium eſt de dona.de præſenti nuda a traditione, quo caſu dicit loqui. d.l.ſi quis argentum.in effectu Saly.do.Franc.& dominus meus concordare videntur intellectum.d.l.ſi quis argentum. Venio ad ſecundum.ſ.vtrum habeat locum in donatione cõtinente factũ. Guil.in l.iuriſgentium.§ ſed cum nulla. & in l.ſi vnus. §. pactus ne peteret.eo.tit.quem ſequuntur ibi Barto. & quidam Mod.& Ang.in prin d.l.iuriſgen.tenuit ꝙ non;quia. d. l.loquitur in donatione continente dationem.vnde non eſt trahenda ad promiſſionem facti ad correctionẽ iuris antiqui, arg. l.pręcipimus. C.de appel.attento ꝙ obligationes facti non obligant ita pręciſe,prout obligationes dandi.l.ſtipulationes non diuiduntur. §. Celſus.ff.de verb.oblig.Bal.verò in d.§.ſed cum nulla. & in d.§. pactus ne peteret.& in l.pacta quę ɔ̃.C.eo.tenuit ɔ̃rium, ſcilicet ꝙ d.l.ſi quis argentum.habeat locum etiam in donatione cõtinente factum,alleg.glo.ord.in l.ſi cum mihi.ff.de dol. idem ſequitur Pau.de Caſt.in d.§.ſed cum nulla.& Raph.qui alleg.etiã glo.in l.promiſiſti.ff.de præſcrip.ver.& tex.inſti.de don.§.perficiuntur.qui generaliter loquitur,& parificat dona. venditioni, in qua venit factum potius q̃ datio,iuxta not. in l.ſtipulationes non diuiduntur. Et hoc dicit Raph.intrepide eſſe tenendũ. pro hac parte facit:nam illa lex non loquitur in datione, ſed in traditione,& conſtat, obligationem rem tradi eſſe obligationem facti l.rem tradi.cum ſi.de verb. oblig. quid dicẽdum? poſſet ad glo.prædictas rñderi,ꝙ in illis terminis facta habẽt incluſam dationem:quia dñium rei donatæ veniebat transferendum in donatarium, licet mediante facto donatarij.Guil.verò loquit̃, ubi veniebat merum factum,pro concordia vide Bal. in l. ex placito.C.de re.permu.q.9.vbi decidere vr̃. q. & nunc vltimò tenta46bam,anteq̃ viderem Bal.quem tu oĩno videas.† Super tertio,videlicet vtrum habeat locum in donatione præſumpta ſeu non expreſſa.Guil.ĩ d.§.ſed cum nulla.tenet ꝙ ſic.item tenuit Raph. in l.ſi pacto quo pœnam. C.eo. pro qua parte alias notabam gl. in l.hactenus.ff.de conſti.pecu.in glo.quæ incipit, de cõſtituta. ibi,ſed hodie ſic,cum qua tranſit ibi Bar.mouebar, nam vnum tantum ſpeciale concurrere vr̃.ſ.ex pacto de donando, ſeu promiſſione animo donãdi facta agatur, licet pactum fuerit nudũ, ꝙ autem ſcienter promittens id ad quod non tenebatur videat̃ donare,non eſt ſpeciale,ſed regulare & generale ex præſumpta mente,vt l.cuius per errorem.ff de reg.iu.cum ſi. Raph. etiã vbi ſup.dicit,ꝙ licet qñ ſcienter ſoluitur indebitum non ſit vera donatio,iuxta no.per glo. & Bart.in l.j.ff.de do.tñ qñ ſcienter quis promittit illud ad quod ſcit ſe non teneri, tunc eſt vera donatio,vt l.donari.ff.de reg.iur.l.Campanus.ff.de ope. lib.quæ generaliter loquitur in obligante ſe ad præſtandas operas, gñaliter eſt intelligendum etiam in obligante ſe ſolo iureiur. vt l. vt iuriſiurandi.ff.de ope.lib.& tunc eſt ſpeciale,vt d.caſu ex iuramẽto oriatur actio,patet ergo, ꝙ non obſtãte alia ſpecialitate prę47ſumitur donatio,vt d.l.Campanus.ſm præfa. doc. qui nõ habet pro abſurdo † ꝙ iſta cõcurrant, ſcilicet vna præſumptio, & vna ſpecialitas.quinimmo præfatus doc.ſubdit,ꝙ hodie non vr̃ ſibi ſpeciale,ꝙ actio competat in terminis. d.l.ſi quis argentũ. quia donatio vr̃ redacta ad inſtar venditionis,vt d.§. perficiũtur. Itẽ præſumptio d.donationis videtur quædam ꝓbatio, argu.l.licet imperator.ff.de leg.j.& hoc vr̃ de mente glo. in d.§. ſed cũ nulla.& in l.rogaſti.§.ſi tibi.ff.ſi cer.pet.Bar.verò in d.§.ſed cũ nulla. & in d.§.quinimmo.ver.idem eo caſu.& in l.ſi tibi.10. milia. eo.tit.poſt Ray.de For.tenuit ɔ̃rium,ſcilicet ꝙ locũ nõ habeat. Idem tenet Bal.ĩ d.§.ſed cum nulla.& in d. §. pactus. ne peteret. & in l.ſi pacto.vt l.petens.C.eod.hic car.7.& idem tenet Ang.in d.l.ſi tibi. 10.milia.idem Salyc.& do.meus in d.§.ſed cum nulla. & in d.§ hactenus.mouentur ea ratione, ſcilicet nec cõcurrant duo ſpecialia contra no.l.j.C.de do.promiſ.quæ ratio, vt paulò ante oſtendi,parum viget.idem tenet Guil.in d.§. pactus ne peteret.q pen.hoc videtur ſenſiſſe gloſ.in l. ſi quis obligatione.ff. de reg.iur.magna eſt acies doc.tenentium hanc partem negatiuam,ſed pars p̃cedens non eſt nuda ratione,& non caret auctoritate,alias d.§.ſed cum nulla.& §.igitur nuda.& d.l.ſi pacto.tenui partem affirmatiuam, ſi haberẽ decidere vellem maturius cogitare.Super quarto,vtrum habeat locum in donatione,quæ ꝓ parte habuit executionem ſtatim,vide per Guil. Bart.& alios 48 in d.§.pactus ne peteret.† Super quinto,videlicet vtrum d.l.ſi qs argentum habet locum in donatione remuneratoria. Bald.hic car.7.determinat ꝙ ſic,de hoc videndũ in l.Aquilius.ff.de don. & vide Ponta.in conſil.26. & quæ dixi in l.ſi dona. C. de colla. Super 6.vtrum habet locum in dona.cau.mort. nudo pacto facta glo.in l.cum pater.§.Meuio.de leg.2. determinat ꝙ ſic. Sup ſeptimo,& vltimò,vtrum habeat locũ in donatione quę morte confirmatur,puta inter patrem & filium, ſeu maritũ & vxorem.Bal.hic car.7.dicit ꝙ ſic,ſcilicet actio detur,gl.dicit ordinariam in l.2.C.de condi.ob cau. dicitur.n.ibi ſecũdum vnã lec.j. glo.ꝙ donatum fuit filio ſimpliciter in poteſtate, & illa donatio confirmatur per mortem.Alia gl.eiuſdem l dicit, ꝙ talis donatio hodie conſenſu perficitur, ſicut alii contractus conſenſu perfecti,ꝙ Bal.dicit eſſe no.dignũ. Vnde ĩferretur, ꝙ licet olim non perficeretur donatio ſine ſtipulatione vel traditione vel ficta,vt l.Papin.ff.de do.inter vi.& vx.& no.in l.2.C.de do. cau. non nu.quæ traditio requiritur etiam in donatione facta inter patrem & filium,ſeu inter virum & vxo.qđ no.in l.j.C.de dona. & per Bald.in d.l.2. C. de condi.ob cau.& in l.2. C.ſi quis alt.vel ſibi.& l.& in mortuis.C.ad l.Falcid.tamen hodie fit ɔ̃,vt abſque ſtipulatione, vel traditione nudo pacto ſit perfectus, quod eſt perpetuò notandum, ꝙ autem ex donatione nudo pacto facta abſque traditione detur condictio ex prædic. l.ſi quis argẽtum, & nõ actio ex pacto ſecundum communem opin.doc.in d.l.le49gitima.ff.eo.dixi in l.legẽ.C.eo. † Quæ autem ſunt pacta in rem & quæ in perſonam & quomodo cognoſcãtur, quæ ſunt in rẽ vel in perſonam.Bal.hic ponit car.8.verſ. & vr̃.de quo etiam in dic.l.iuriſgen.§.pactorum. per doc.& l.qui in futurum.§.altera. eo.tit.& in l.ſi pactum.ff.de proba.& in l.2.C.de pac. inter emp. & vend.& multa eleganter tradit Bal.in l.ſordidorũ.C.de excu. mu.lib.10.& ibi Bal.facit mentionem de trac.pactorum, quem ipſe fecit,& quem ſępius allegaui,& ad illum in multis ſe remittit.An autem priuilegium, vel beneficium in dubio ſit cenſendum perſonale,vel reale.vide Bar.no.in l.pater.ff.de ſerui.leg.& Bal.& Mod.in l.maritum.ff.ſol.mat.& Ang. in l.ſi ſeruitus.ff.de ſer.vr.præd.& doc.cano.in c.beneficium perſonale. de reg.iur. in 6.vbi oĩno vide Pet.de Anc.in rep.ex cuius dictis dicta Bart. in d.l.pater. declarantur & limitantur. Similiter quæ pacta ſint perpetua,& quæ temporalia,ponit hic Bal.car.8.in ver.nunc videamus.vbi not.docet,quomodo cognoſcatur, an tempus ſit appoſitum cauſa differendæ obligationis, vel cauſa limitandę obligationis,de quo per Bar.in l.obligationum ferè.§.j.& §.placet.ff.de act.& oblig.& in l.eum qui ita.§.qui ita. ff.de verb. obl. circa quod omnino vide dicta in l.& ſi poſt tres. ff.ſi quis cau.

SVMMARIVM.

1. *Pacta nuda & in nomen ſpeciale non tranſeuntia qualiter contrahuntur.*
2. *Pactum an fieri poſſit inter abſentes abſque nuncio vel epiſtola.*
3. *Conſenſus in pactis nudis prædominatur.*
4. *Conſtitutum reſultare dicitur, ſi mercator ſcribat ſcholari ſe recepiſſe pecuniam a patre ipſius, quam illi ſoluet.*

1 Septimò principaliter eſt videndum † qualiter pacta cõtrahantur quæ in ſpeciale nomen non tranſeũt,& nuda dñr. Rñdit hic Bal.car.9. ꝙ inter pręſentes ɔ̃hunt̃ hoc modo.promitto tibi 10.& tu conſentis, vel interrogas me, vtrum promittam tibi 10 & ego rñdeo ſignis vel nutu. Si militer ẽt pactum eſſet nudum qđ pręceſſiſſet interrogatio, & incõtinenti ſecuta eſt rñſio ɔformis,partes tñ egerunt,ꝙ ſit pactum, & non ſtipl'o,vt l.ſtipl'onum.§.fi.ff.de actio.& oblig.ita tandem collig̃t ex dictis doc.in d.l.iuriſgent.§.igitur nuda.& §.ſed cum nulla.& §.qđ ferè.ubi ẽt per glo. pro cuius intellectu uide oĩno Bald.ſubtil'r in l.cũ qs. C.de iur.& fac.ign.& aliqd uide per eun-

dem hic in trac. de pac. car. 9. ver. sed ego quæro de effectu pacti. inter absentes verò fit pactum per nuncium, vel epistolam, vt l. Labeo. ff. eo. † An autem inter absentes possit pactū fieri absq; nuncio vel epistola. i. aliquo tertio nō deputato ad hoc suo ꝓprio motu consensu vtrinque indicante, vt puta vnus existens in domo dixit se donare Sempronio mille qui est absens. quidam tertius auditis illis verbis cucurrit & intimauit illi, & ille acceptauit, vtrum donatio valeat. diceret quilibet ꝙ non; quia ī his quæ consensu perficiuntur, requiritur organum nuncij vel epistolæ, vt no. in l. consensu. ff. de act. & ob. contrarium consuluit Ponta. consi. 295. & ibi dat nouum intellectum ad multa iura. videas & cogita si procedunt dicta sua. † Illud tamen est bñ notandum, ꝙ cum in nudis pactis cōsensus prædominetur, istud pactum dicitur expressum, quod habet consensum expressum: & illud dicitur tacitum quod habet consensum præsumptum, nec curo quō consensus sit expressus, vtrum verbis, an facto. Vnde pactum quod nutu ꝯhitur expressum est & nō tacitum, vt no. gl. ord. in l. itē quia. ff. eo. Circa prædicta quæro a te scholare, qñ aliquis mercator scribit tibi ex nundinis alicuius loci, ꝙ recepit tibi pecuniam a patre tuo, quam soluet tibi, qs ꝯtractus resultet inter te & dictum mercatorem. † dicit Odof. in l. j. C. de const. pecu. ꝙ resultat constitutum, vide singulariter Spe. in tit. de so. § prænotādum. ver. pone quidam. & ibi Bal. no. loquitur. vide eundem in l. in personam. §. qui pecuniam. ff. de pac. & bonum tex. in l. a creditore. de consti. pec.

S V M M A R I V M.

1. *Rei plures debendi si in vno contineantur instrumento, & vni ipsorum reddatur instrumentum, an censeantur omnes liberati.*
2. *Debitor reddens creditori instrumentum debiti, an reponat se in obligationem pristinam.*
3. *Instrumentum debiti cancellatum penes debitorem repertum, an præsumatur sibi a creditore traditum.*
4. *Instrumentum debiti cācellatum debitori traditum a creditore, an illi prosit aduersus correum.*

Octauò principaliter quæritur, quando & qualiter pacta præsumantur, multa pacta tacita & præsumpta habemus in l. Labeo. & l. postquàm. cum si. ff. de pac. & per doc. in l. seruum filii. §. eum qui chyrographum. ff. de leg. j. & in l. 2. & in l. si creditores. C. de pac. † Notabis aliqua perpetuò. Primò, ꝙ si in vno instrumento continentur duo rei, & vni redditū instrumentum, an videatur vterque liberatus. Guil. in d. l. postq̄. dicit talem instrumenti redditionem duo operari; quia liberat is cui reddatur & sibi ꝯ correum vr̄ actio cessa, allegat pro casu. l. valde no. l. si is qui duos. ff. de lib. leg. diuersum si nō essent correi: nam nec alter liberaretur, nec ꝯ alium vr̄ actio cessa. idē tenent doc. ibi. & Bal. hoc, multa alia pacta præsumpta habentur. l. 2. & l. 4. C. de dot. ꝓmiss. & l. pen. C. cōi di. per glo. & l. cū ostendimus. §. vlt. ff. de fideiuss. tuto. & l. quæ dotis. ff. sol. mat. & l. Procula. ff. de proba. & l. 2. §. non male. C. de do. excep. Huic. q. præcedenti applicatur q. quid si ille debitor illud instr̄m creditori reddiderit, † vtrum videatur se reposuisse in obligationē pristinam. Guil. ibidem dicit, ꝙ vr̄ se reposuisse in oblĩonem, ar. l. si verò non remunerandi. §. idem Papin. ff. mand. & l. si testō. §. j. ff. de fideiuss. Bal. hic in tracta. de pac. car. 10. dicit ꝯrium, cum ex illo instr̄o nihil possit probari: nam si obligaretur, tunc quādo reddit, alius esset dies & consul oblĩonis q̄ cōditi instr̄i. vnde cū instr̄m non contineat quod petitur, nec probat illud, redditio eius nihil operatur: credit tñ Bal. hic, ꝙ istud præsumptum pactum, qđ re in instr̄i datione debitori ꝯhitur, cām oblĩonis tollat, licet qđ verbo fit, non tollat nisi naturalē oblĩonem, nec mirum: cum plus operetur actus realis q̄ verba. l. nostrā. C. de test. & l. proxime. ff. de his quæ in testa. del. tandem dicit hic Bald. inspiciendum quid contineat instrumentum, vt ab eo tm̄ recessum videatur. & ideo si instr̄m hypothecæ tibi reddo, non liberaris a debito, vt per Guil. & doc. in dictis iuribus, vbi latius, profecto videretur satis admittendum dictum Guil. in obligationibus quæ consensu ꝯhuntur, vt d. l. iurisgentium. §. adeo. cum si. & pro discutienda veritate huius passus valde cōferrent ea quæ dicit Pau. de Cast. in l. ꝯctus. C. de fi. instru. & qđ dixi in l. hac consultissima. §. per nuncupationem. C. de test. fraternizat cum præcedenti alia q. Nouissimum est omnibus qui leges penè odorarunt † ꝙ si apud debitorem reperitur instrumentum cancellatum, vtrum præsumatur sibi traditum a creditote, distingui solet per glo. & docto. in d. l. postquàm. inspiciendam esse conditionem ꝑsonæ debitoris & creditoris, an creditor sit homo largus, vel nimium auarus, ita ꝙ non præsumatur remisisse, & an quantitas sit magna, vel parua, & an debitot homo male conditionis, vel ne, & an meruerint hanc liberalitatem in eum exerceri, vtrum hoc indistincte sit verum. Bal. in 10. car. dicit esse verum, ꝙ si penes debitorem reperiatur chyrographum, quod retinuerat sibi creditor, sed penes eum reperiretur iam productū in iudicio, quod propterea effectum est de actis, hoc sibi nō prodesset; quia præsumeretur subtraxisse ex necessitate, iuxta no. in l. is apud quem. C. de eden. hæc dicit esse vera regulariter, sed in causa fisci, pupilli, vel ecclesiæ dicit obseruari, vt ille præsumatr̄ subtraxisse, qui instrumenta eorum penes se habet nō exhibēs nec reddens illa. l. 2. §. j. ff. de iure fis. quòd no. † Retentis eisdem terminis quæro, eo casu quo præsumitur debitor habere a creditore, an sibi prosit contra correum secundum formam. l. si is qui duo. ff. de lib. leg. Bal. hic cart. 10. dicit ꝙ non, quia videtur cadere duplex præsumptio, scilicet cessionis & liberationis, att. no. in l. j. C. de dot. promiss. facit. d. l. 2. §. j. de iure fis. tandem determinat contrarium; quia duplex præsumptio quæ adaptatur iuri communi bene potest cadere super eadem re, sed non duplex fictio de iure speciali, nisi veniant a diuerso fonte diuersi fauoris: vt per doct. in l. si is qui pro emptore. ff. de vsuc. & in l. singularia. ff. si cer. peta. cogita quia non habui tempus cogitandi.

Nonò principaliter quæro, quos pacta ligent. Dicas vt ꝑ Azo. in summa huius tituli. §. pactorum.

Decimò principaliter quæro, quibus pacta proficiāt, de hoc & per Azo. eo. titu. § superest. in pen. col. circa quod vide quod dicetur in q sequenti.

S V M M A R I V M.

1. *Pacto nobis quandoque ad nostrum præiudicium quæritur.*
2. *Fraus præsumitur, si de credito creditorum remittentium non constet.*
3. *Pacisci aut stipulari quo iure possit alter alteri.*
4. *Obligatio naturalis ex stipulatione alteri facta quæritur.*
5. *Obligatio naturalis an quæratur ei, qui pro alio stipulatur.*
6. *Agere quando possit de equitate is, cui stipulatus sum, & contra quem.*
7. *Actio an & quando ex pollicitatione oriatur de iure canonico.*

Vndecimò quæritur, per quas personas actio nobis acquiritur. Hæc est materia. l. stipulatio. ista. §. alteri. cum sim. ff. de verb. oblig. & l. rescriptum. §. fin. cum sim. & l. si hæredi. §. fi. & l. contra iuris. §. fin. de pac. tractatur etiā per doct. in l. in causę. §. si ex parte. ff. de procu. † Circa prædicta notandum est, ꝙ aliquando acquiritur nobis pacto ad incōmodum nostrum. l. maiorem l. si plures. & l. rescriptum. & l. cum in eo. ff. de pac. & in casibus dictarum. ll. illi qui non consenserunt, & tamen tenentur stare pacto facto per maiorem partē aliorū creditorum, non obligantur naturaliter ad non petendū, sed solummodo per exceptionem repelluntur, secundum Bal. hic, quod puto verissimum: nam & aliàs simile habemus in d. l. rescriptum. in acquisitione exceptionis doli, vt ibi videndum. Secundò est notandum secūdum Bal. hic, ꝙ quia iure nouissimo præsumptio est, ꝙ illi cui delata est hæreditas in casibus dictarum. ll. non timebit creditores, & adibit cum beneficio inuentarij, vt l. fin. C. de iure deliber. & in auc. de hære. & fal. §. sancimus. quòd d. l. maiorem. cum si. sit correcta, vide in hoc doct. l. maiorem. cum sim. † Tertiò est notandum, ꝙ si de credito illorum creditorum remittentium non constat, nisi per confessionem, tunc præsumitur fraus. l. j. §. quod sic. ff. si quid in frau. pat. & l. si quis probat. C. de bonis proscripto. cum si. secundum Bal. quòd no. Hoc puto verum, quando constaret per confessionem solū illius futuri hæredis, quando verò per confessionem defuncti non militat dicta præsumptio fraudis, cogitabis quando occurret: multa enim dicit Bal. hic in tractatu de pactis. in car. 13. ad materiam. l. cum in eo. & in l. cum hæreditas. ff. de admi. tuto. & auc. minoris debitor. C. qui da. tut. pos. inter cætera an dictæ leges sint hodie correctæ, cum pupilli creditor non possit esse tutor eius vel curator, vt d. auc. minoris debitor. & determinat ꝙ sic, quia l. cum in eo. loquitur de tutore legitimo aut datiuo, nō de testamentario, cum loquatur ante aditam hæreditatem. l. si nemo. ff. de testa. tut. Nec obstaret si diceres, ꝙ posset esse creditor ex testamento: nam tutori legari potest; quia illi nō officit, quod fit cum creditoribus. l. 3. ff. ad l. Falc. † Quartò est notādū, ꝙ licèt de iure ciuili alter alteri aut pacisci, aut stipulari nemo possit, vt d. §. alteri. cum sim. tamē de iure cano. si promitto tibi me daturum Titio 10. ego teneor, maxime vbi interuenit sacramentum, ita determinat gl. singularis. j. q. 7. c. quoties cordis oculus, quæ incipit, argumentum contra. in fi. Io. de Imo. in d. §. alteri. dicit, ꝙ doct. communiter tenent, ꝙ regula. d. §. alteri. de iure canoni. non procedit per d. gl. & no. 22. q. 5. c. iuramenti. ipse cū Ioan. de Imo. dicit illam gl. & eius decisionem non probari per iura in ea alleg. quam glo. dicit saluari posse forte in foro ꝯsciētiæ, vt ex quo quis semel promisit, debeat illud seruare, sed in foro iudiciali putat secus, arg. no. ī c. cum inter. de elec. Certe pro veritate dicti articuli oportet vlterius indagare, videlicet vtrū ex stipulatione alteri facta nascatur obligatio saltem naturalis, super quo oportet distinguere, quòd aut quærimus, an acquiratur naturalis ei, cui stipulatus sum, aut quærimus, an ipsa naturalis ipsi stipulanti pro alio. † Primo casu videtur ꝙ nulla naturalis sit quæsita: vt l. stipulatus. §. Chrysogonus. ibi, nullam obligationem. ff. de verbo. obligat. & in l. quo tute. ff. de regu. iur. patet ex eo, quòd regula dicti §. habet locum in pacto: vt ibi. ergo non oritur naturalis quę ex pacto consueuit oriri. Idem probat in l. rescriptum. §. fina. & l. si tibi. §. si pactus. ff. de pac. & ita firmiter tenent in dict. §. alteri. Angel. Cuma. & Paul. de Castr. & pro

pro certo videt̄ casus in d. §. si pactus. quia naturalis sola est potens ad excipiendū: vt d. l. iurisgentium. §. igitur nuda. & si quæreretur naturalis illi tertio, ipse posset excipere vigore talis naturalis: ꝙ tñ lex ibi negat, idē ꝓbari vr̄ in l. certi cōdictio. §. qñ. ff. si cer. pet. vbi hoc no. Bal. in l. j. §. quod seruus meus. ibi, nullius momenti. ff. de stip. ser. ¶ † Secundo verò casu. s. an ipsa naturalis quæratur ipsi stipulāti pro alio, vr̄ ꝙ sic, & ita intelligatur gl. in d. §. alteri. & procedat opi. Bar. & sequacium. s. ꝙ sit obligatus stipulanti naturaliter ad obseruantiā promissorū, nō ꝙ sibi debeatur. Item intelligo hoc procedere, qñ ita fuit concepta, promittis mihi ꝙ dabis Titio: qñ verò verba cōcepta fuissent hoc modo. promittis Titio ꝙ dabis ei, tunc stipulatio esset prorsus inutilis, ita vt naturalis non sit quæsita alicui, vt no. in d. l. stipulatio ista. §. si quis insulam in ver. fieri. ita declarat ibi Ang. & in l. j. ff. de pac. ¶ Nunc redeundo ad pūctum per me supra tactū. s. posito ꝙ illa naturalis sit quæsita stipulatione alteri facta, an ex tali naturali sit quæsita actio inspecta ęquitate canonica iuxta no. in c. j. & 2. de pac. Et certe si quæratur, vtrū ille stipulator agere possit. solet allegari. d. gl. c. quoties. ꝙ sic, vt supra retulit Imo. qui idem dixit in l. si stipuler. & Ang. idē dixit in l. j. ff. de pac. deinde idem Ang. in d. § alteri. dicit, ꝙ ea quæ ibi dñr procedunt, qñ quis paciscitur ꝙ sua interest. idē tenuit Abb. sicu. in c. si cautio. de fid. instr. & do. me. in l. pacta quæ ꝯ. C. de pac. vnde ibi sentiunt actionem sibi non cōpetere. Sed vtrū ibi per viam euangelicę denunciationis de qua in c. nouit. de iud. cum si. Ant. de But. in d. c. nouit. & Bar. in extrauag. ad reprimen. super verbo, ꝑ denunciationē. & Bal. in auth. ad hæc. C. de vsur. dicunt ꝙ sic. & ita dicit Abb. prętatus intelligi gl. d. c. quoties. in d. c. si cautio. ꝙ ēt vr̄ de mēte Imo. in d. § alteri. ¶ † Si verò quæratur, an ille cui stipulatus sum possit agere de æquitate canonica, & glo. in d. c. quoties. relata ad tex. innuit ꝙ sic, ꝙ etiā sentire vr̄ Ant. de But. in d. c. si cautio. & Bal. in l. generaliter. C. de nō num. pecu. q. 10. Sed istud confundi vr̄ per tex. in c. quāquā. de vsu. in 6. vbi ēt de iure canonico non possum stipulando alteri acquirere, quem tex. vt sing. ad hoc no. Ant. de But. in proęmio decratalium, circa fi. sui cōmenti. & D. Abb. in c. si cautio. & Pōt. in d. §. alteri. & hoc vr̄ in puncto iuris verius. s. ꝙ agi non possit. Vel forte posset attentari, ꝙ in casu d. c. quanquam. speciali ratione in odiū vsurarum Papa ibi voluerit personam stipulātem esse legitimam, inefficacius prouideretur illi cui fienda esset restitutio vsurarū in illo casu i. ciuiliter & naturaliter obligaret̄, & in oī foro posset ille obtinere attento oī iure sine scrupulo, nō aūt ibi negat̄, ꝙ de æquitate canonica ex illa stipulatione alteri facta non sit quæsitum ius illi tertio: tandem quia durū vr̄, ꝙ de æquitate canonica agi possit per illum tertium, & sic correctæ sunt oēs leges, verius puto, ꝙ agi non possit, vt iam supra dixi tenere Ant. de Bu. Abb. & Ponta. Fateor tñ, ꝙ ad conscientiam exonerādā per viam euangelicæ denūciationis audiretur, & ita tenet Ant. de Bu. in d. proę. decre. & Abb. in c. si cautio. quæ verba ꝑpetuò menti tenebis & diligenter notabis: verum quia gl. d. c. quoties. maximè illud firmat, qñ esset appositum iur̄m, ꝙ operet̄ d. casu iur̄m, vide do. Ant. de But. in c. cum contingat. de iureiur. in 4. col. & ibidē Inn. & Bal. in repe. l. 2. ff. de iureiu. in antep. car. & in auth. sacramenta puberum. C. si aduer. ven. & in l. pactum. C. de colla. q. 9. & in rub. C. res inter ali. acta. & Bar. in l. cum quis decedens. § codicillis. de leg. 3. Et ex his habes apertam viā, an & qñ procedat. d. § alteri. de æquitate canonica an & qñ procedat gl. d. c. quoties. † Conferunt prædicta ad q. vtrum de iure cano. ex pollicitatione oriat̄ actio, quod do. Abb. in d. c. quoties. de pac. volebat, præsupponens ex illa naturalem oriri, ꝙ non puto verum; tum quia naturalis non oriatur ex pollicitatione, vt plene dixi supra q. 5. & tenet Bart. vltra ibi alleg. in l. si vnus. §. pactus. ff. de pact. tum quia si in q. præmissa de iure can. nō oritur actio, quo casu respectu illius tertii videtur quædam pollicitatio, ergo nec in isto casu.

S V M M A R I V M.

1. *Pacta de quibus rebus fieri soleant.*
2. *Pactum quo quis promittit se non probaturum per testes, sed per instrumentum, an valeat.*

Decimò quæro de quibus rebus † pacta fiant. vide plene per Azo. in sum. huius tit. §. deficit quoq;. & adde quæ plene dixi in l. fi. C. de pac. & in l. pactum dotale. C. de colla. & doc. in l. alia. §. eleganter. ff. sol. ma. & gl. sing. in l. pactum inter hæredem. ff. de pac. & quod not. tradit Bal. in l. euacuans. C. de decurio. lib. 10. vbi inter cætera not. dixit, ꝙ licet dici soleat, ꝙ non valeat pactum, per quod promitto non probare, nisi per instrumentum, non autem per testes: vt dixi in l. pe. C. de pac. alleg. gl. sing. in auth. vt sine prohibitione matres. † tamen illud intelligendum, ꝙ tale pactum non valet. s. ad finem, vt impediat productionem testium, quæ non impeditur, sed bene valeret ad finem: vt producens contra conuētionem teneatur ad interesse parti aduersæ: & ita dicit reperisse excellentissimum doct. do. Iaco. de Bel. tenuisse, ꝙ singulariter notabis illud, per quod scies non impediri productionem testium dicto casu, etiam si interuenisset iuramentum, vt latius prosequitur Bald. ibi.

S V M M A R I V M.

1. *Obligatio naturalis tantum ex pacto oritur, nec actio vlla datur.*
2. *Actio non datur ex pacto nudo, si ille, cui fit, tractet de lucro captando.*
Pactum literis vestitum quod dicatur.
3. *Pactum legis auxilio vestitum quod sit.*
Actio de constituta quando & cui competere sit dicenda.
4. *Actio quæ oriatur ex secundo pacto super eadem re facto.*
5. *Actio de iure ciuili oritur ex nudo pacto facto ex interuallo super eadē re.*
6. *Actio de constituta datur, si super eadem re quis ex interuallo eidem paciscetur.*
7. *Actio de iure ciuili competit ob pactum donationis.*
Actio de iure ciuili ex pacto nudo non competit.
8. *Ius ciuile in terris Imperij, & canonicum in terris ecclesiæ debet seruari.*
9. *Actio de iure canonico non oritur ante implementum in contractibus innominatis.*
Pactum de non petendo ipso iure actionem tollit de iure canonico.
10. *Pactum sine causa de iure canonico non habet effectum, sicut nec stipulatio sine causa de iure ciuili.*
11. *Iuramentum faciens stipulationem inutilem vt pactum ualere, an operetur: vt iure canonico actio detur ex pacto.*

Decimotertiò quæro de effectibus pactorum, scilicet quæ principaliter & per se ꝯsiderantur: nam de effectu pactorum quæ alii contractui cohęrent supra est dictum. Et certe de iure ciuili expeditū est † ꝙ nō oritur nisi naturalis obligatio, & ꝯñr non datur actio, vt d. §. igitur nuda. cum si. licet prima facie videretur oppositū; quia tex. in l. iurisgentium. §. prætor ait dicit, pacta seruabo, quæ verba solent inferre actionem seu officium iudicis, sed responde, vt ibi per doct. vltra eos pōdera tex. in c. exiit qui seminat. de verb. sig. in 6. vbi Nic. Papa interpretatur professionē ordinis sancti Francisci continentem, promittunt obseruare sanctum euangeliū, vt intelligatur ꝙ promittunt obseruare pręcepta euangelii in vim pręcepti & recipere consilia in vim consilii, non aūt ꝙ simpliciter oē in euangelio cōtentū promittāt obseruare, ergo & pariformiter prætor dum dixit, pacta seruabo, intelligat̄ vest ta in sua virtute, vt per doc. in d. §. prętor ait. ista tñ regula, scilicet ꝙ ex pacto nudo non detur actio, fallit in aliquibus casibus no. in l. legitima. & l. iurisgentium. § quinimmo. ff. de pac. ¶ † Circa quæ notabis aliqua diligenter, & primò no. totum ti. de pactis. s. vt tunc non detur actio ex pacto nudo, qñ ille, cui fit, tractat de lucro captando, qñ verò tractaret de damno vitando; quia ex inobseruantia remaneret lęsus ille, cui per pactum est promissum, tunc sibi subueniretur actione de dolo, vt l. eleganter. §. seruus pactione. ff. de dolo, s̄m Bar. ibi, quod singulariter no. & addes no. in l. si cū mihi. ff. eo. tit. Secundò tene menti, ꝙ in curia mercantiæ, vbi negocia decidunt ex bona æquitate, non posset opponi exceptio, ꝙ non interuenit stipulatio s̄m Bar. per illum tex. in l. quintus. ff. man. & Bal. in l. si pro ea. C. eo. tit. ¶ Tertiò notandum est, ꝙ qñ de pacto apparet instr̄m, quod haberet executionem paratam ex forma statuti, tūc tale pactum diceretur vestitum literis, & diceretur legitima conuētio. i. adiuuatiua lege municipali s̄m Bal. in l. ex placito. C. de re. perm. & l. 2. C. de execu. rei iudica. quod dicit esse bene notādum. ¶ † Quartò not. ꝙ qñ in pactum nudū deducit̄ id quod erat de iure debitū, tūc p̄t dici, ꝙ illud pactū sit vestitum auxilio legis. gl. est sing. in d. l. legitima. dum alleg. tex. instit. de fidei. hæred. §. fi. quod sequitur ibi Bar. & prodest hoc scire: qa si agat̄ ex tali pacto, quod de se est inutile, si inueniatur, ꝙ in illo sit deductū id, quod iure debebatur, nō p̄t dici, ꝙ sit actū sine actione, vel ex cā inefficaci. Quintò notandū est, ꝙ vbi nudo pacto ꝓmittitur illud, qđ prius debebatur alio nudo pacto, tunc datur actio de ꝯstituta: ita in terminis decidere vr̄ Gul. in d. l. iurisgentium. in prin. dum dicit, ꝙ vbi pactnm fit ex cā præcedenti vera. s. obligatoria datur actio de constituta, vt l. j. §. debitum. ff. de consti. pecu. & insti. de act. §. de constituta. idem tenet Bar. in d. §. quinimmo. non enim requiritur ad esse constituti, ꝙ quis vtatur verbo cōstituo, sed sufficit æquipollens, puta promitto tibi, quod debes ex tali causa, vel ꝙ pridie commiseram, vel facio me tibi debitorē, vel satisfiet tibi pro me: vt colligitur de mente Azo. in sum. in tit. de cōsti. pecu. & est bonus tex in l. eum qui. §. Iulianus. & l. constituere. & l. Titio. & l. quidam & l. Lucius. ff. de const. pec. & in l. j. §. cū qui. eo. tit. vbi habes, ꝙ ideo stipulatio de qua ibi non valet in vim constituti; quia expresse patebat de mente, ꝙ voluerat stipulari, non aūt constituere, ergo si de mente apparuisset, valet in vim constituti, vt etiam eleganter colligitur ex dictis Bal. in rub. C. de const. pecu. q. fi. & expresse tenet do. meus in d. l. j. § debitum. de constit. pecu. vbi fortius non inuestigat vltra alios. † Quid si aliquis prius pacto nudo promiserat aliquid, deinde ex interuallo promisit illud idem pacto, nulla tñ habita relatione ad prius debitum. Vtrum ex hoc secūdo pacto oriatur actio de iure ciuili. s. de constituta. Et tandem post aliqua arg. pro & ꝯ opinatur ꝙ non: existimat enim, ꝙ ad esse constituti requirat̄ relatio

relatio ad prius debitum, & hoc satis innuunt veba Azo. dū dixit sufficere quæcunq; verba dum tñ apta ad exprimendū hūc sensum. s. ꝙ paciscatur se soluturum debitum. ex hoc infert pręfatus doc. ibi ꝙ forte male dixit Ang. ī l. si certis annis. C. de pac. & in l. fi. C. ad l. fal. dum voluit, ꝙ ex duplici pacto nudo oriatur actio, arg. no. in d. tit. de consti. pecu. quia si quidem illud fm pactum nudum non referat se ad primum, actio de cōstituta orit, ita dicit præfatus doc. ¶ Aduerte diligenter in præmissis: nam vltra Ang. Mathesilanus notabili. 35. dixit not. nouam regulā,
5 quam non ponunt legistæ † ꝙ ex duplici nudo pacto super eadem re ex interuallo facto oritur actio etiā de iure ciuili, quod dicit patere; quia inducta naturalis ex pacto. l. j. ff. de pac. Ex secūdo verò pacto inducitur actio de constituta. l. j. §. debitum. iuncta. l. qui aūt. §. fi. & l. seq. ff. de consti. pecu. & hāc regulam dicit sentire Host. in c. per tuas. de arbi. & Ant. de But. ibidem clarius, & in c. quintaualis. de iureiur. subdit, ꝙ forte etiam dici posset, ꝙ si pactum nudum sit fulcitū iurō statim vel ex interuallo apposito producitur actio de iure ciuili. l. si quis maior. C. de trāsf. quamuis ex simplici iurō promittentis aliquid se facturum & curaturum nō oriatur actio nec obligatio naturalis. l. si quis ꝑ eo. ff. de fideiuss. & ibi per Bar. hęc sunt formalia verba ꝑfati doc. in d. no. 25. Quidam etiam mod. dicunt esse casum in d. l. fi. C. ad l. fal. fm vnum lect. tota vis vr̄ pendere ab hoc, vtrum ad esse ꝯstituti requiratur expressa relatio ad prius debitum, & si quidē teneamus illud, non posset opi. Ang. Mathesi. & sequacium sustērari: si verò teneamus, ꝙ sufficit relatio ītellectualis ad prius
6 debitum, tunc procederet dictum pręfatorum doc. † Verbi gratia iam est mensis promisi tibi acceptanti 10. ob quoddam seruitium, & hodie promitto tibi simpliciter 10. ex causa eiusdem seruitii, quo casu constat, ꝙ dictum pactum esset super eisdem 10. & sic videretur relatio quędam intellectualis, hoc casu putarem non esse absonum dari actionem de cōstituta, & procedere opi. Hosti. Ant. de Bu. Ang. & Mathesi. ꝙ no. iam mēse elapso cum promisissem tibi 10. nudo pacto, licet hodie simpliciter ꝓmitterem 10. nulla habita relatione ad prima 10. expressa vel tacita, iuxta no. in l. quinquaginta. ff. de proba. cum si. non video qūo ista duo pacta coniungantur, ita vt præsumamus eadē fuisse promissa & pro eis demus actionem de constituta, nec puto Ang. & sequaces habuisse hanc mentem, sed illam, ꝙ expresse vel intellectualiter ex vnitate causæ vel aliter se retulerit ad prius debitum: & hoc innuūt, qñ dicunt oriri ex duplici pacto super eadem re. Dices tu fortasse, immo geminatio debet istud operari, arg. no. per Bar. in l. cum scimus. C. de agri. & censi. & similium quæ adducit Ponta. in l. si verò. §. de viro ff. sol. matr. in fallentia ꝑꝑ geminationem. Respōdeo, ꝙ licet geminatio qñq; operet̄ magnum effectū, in casu tñ nostro non reperit̄ iure cautum, patet: nam anteꝗ̄ prętor faceret edictum, de consti. pec. nō dabatur actio ex pacto, secūdo relatiuo ad primum. ergo patet, ꝙ duę naturales non coniungebantur, si dixeris coniungantur postꝗ̄ prętor ita voluit in edicto. Rñdeo, ꝙ prętor vr̄ dedisse fomentum suum illi secundo ꝑꝑ relationem ad primam: & quia se obligauit ex pacto ad illud, in quo præcedebat alia cā obligatoria, & ita innuit Guil. & Bar. in locis præallegatis: cogita tñ & tene menti dictum preallegatum, ꝙ ex duplici pacto nudo det̄ actio de iure ciuili, qñ super eadem re ꝑꝑ magnā auctoritatem
7 Host. Ant. de Bu. Ang. Mathes. & sequacium. ¶ † Sextò notandum, ꝙ ex pacto donationis ꝑꝑ nuptias datur actio de iure ciuili fm Cy. & Bal. in auth. eo decursum. C. de do. ante nup. ¶ Septimò notandū, ꝙ licet prædicta regula negatiua. s. ꝙ ex pacto nudo non possit agi, procedat de iure ciuili: tñ per ius canonicū cessare vr̄ prędictę difficultates: cum ius canonicum de quadā plana & simplici via statuat ex nudo pacto nasci actionem, seu posse quem conueniri efficaciter, vt in c. j. de pac. & ibi plene ꝑ doc. & est casus in c. j. de prob. quod nō est in iure melior, ꝙ ex sola naturali ibi datur actio, seu quis ꝯuenitur, & ibi videas inductionem Modernorum quasi nō curet ęquitas canonica de verborum solennitate, sed de vera existentia terminorū, & hoc est expeditum fm cōem opi. can. & legista. s. qñ pactum fuit nudum ab ordinatione solenni. s. vt quis compelli possit ad obseruantiam pacti, vt per legistas in d. § quinimmo. & in d. l. petens:
8 & maximè per Bal. in rep. Padua. col. fi. † Ex quo infert, ꝙ in terris Imperii inter laicos & in foro Cęsaris seruaretur decisio iuris ciuilis, in terris verò ecclesiæ seruaret̄ (ius canonicum, quod simpliciter inter clericos seruaretur vbiq;, vt per Bal. in auth. ad hæc. C. de vsur. in 4. col. & Ang. in l. si certis annis. C. de pac. in repe. & cau. in d. c. j. pro cuius intellectu vide etiam Sali. in l. legē. C. de pac. & dñm meum in l. pacta quæ contra eo. tit. & elegātia verba Bal. in l. ex placito. C. de re. permu. dū soluit illud, cur verba illa prætoris, pacta seruabo, non sunt causa actionis. an autē in terris Imperii laicus contra laicum possit agere ex nudo pacto in foro ecclesiastico. Ang. pulchre disputat in d. rep. l. si certis annis. col. 4. & concludit ꝙ sic, per viam denunciationis euāgelicæ, vide in c. nouit. de iudi. vbi per mod. plene. Qñ verò pactum esset nudum à causa vestimentali, vt in contractibus innominatis, vtrum ius can. discrepet à ciuili. Bal. in d. rep. l. petēs. in vlt. col. dicit, ꝙ idem est de iure can. & ciuili, cum nunc deficiat quoddammodo consensus ante rei interuentum, ar. l. fi. C. de non nu. pecu. idem tenet Bal. in l. siue apud acta. C. de trāsf. vbi
9 fortius dicit † ꝙ in contractibus innominatis etiam de iure canonico ante implementum non oritur actio, quod verbū veluti notabilissimū sequitur do. meus ibi, & in d. l. petens. Ex quo posset inferri ꝙ illud, quod dicit Mathesi. no. 11. in contractib. innominatis haberet etiam locū de iure can. ꝙ not. sed an hoc dictum procedat pendet ex eo quod doc. dicūt in l. j. C. eo. & in d. l. siue apud. & Bal. in d. l. ex placito. q. 14. videlicet, vtrū qñ est interposita stipulatio in cōtractibus innominatis sit orta actio ante implementum, attento ꝙ stipulatio de iure ciuili & pactū de iure can. parem virtutem habere vr̄, vt per Bal. in l. petens. ¶ Octauò notandum, ꝙ de iure can. pactum de non petēdo tollit ipso iure actionem, ita ꝙ nō est necessaria acceptilatio: quia ista vadunt à pari, parere & ipso iure tollere, vt l. legitima, & l. si vnus. §. pactus. ff. eo. secundum Bal. in d. repe. l. petens. in vltimis verbis. hoc vtrum sit verum pendet ab alio artic. videlicet vtrū stipulatio de nō petendo tollat actionem ipso iure, de quo per Bald. & mod. in d. §. pactus.
10 ¶ † Vlterius infert not. Bal. in d. l. petens. ꝙ sicut stipulatio sine causa non habet effectum de iure ciuili, vt l. 2. §. circa. ff. de except. doli. ita pactum sine causa non habet effectum de iure can. quia obstat exceptio doli, quæ dicta sequitur do. meus in d. l. petens. & sunt profecto valde no. vbi fortius dicit, ꝙ ex pacto nudo præsumptæ donationis non oritur actio etiam de iure cano. vide ibi, & adde dictis supra in 6. q. circa fi. in versi. super tertio. Reliquit etiam Bal. ibi sub dubio, vtrum de iure cano. sit locus pœnitentiæ in contractibus innominatis, de quo vide per eundem in rub. C. de rerum permu. & per mod. in l. 2. §. fi. & l. hęreditatem. ff. de don. & mod. in d. l. siue apud acta. & in l. si pecuniam. in prin. ff. de condi. ob cau. vbi dixi. ¶ Nonò circa hāc materiam pacti vide vnum nouum dictum Mathesi. no. 28. cuius veritas pēdet ex dictis mod. in l. j. § si quis simpliciter. ff. de verbo. obl. ¶ Decimò quæsiuit in d. §. si quis simpliciter. solennis &
11 recolendæ memoriæ doc. do. Thomas doctor Senensis † vtrū iuramentum, quod operatur stipulationem inutilem valere vt pactum, operetur vt ex pacto detur actio de iure cano. sentit ꝙ non, ar. no. in l. j. ff. de dotis promiss. Contra quod videtur illud quod supra retuli docuisse Mathesi. no. 37. & quod dixi supra q. 6. circa fi. in versi. super tertio. Alios effectus pacti de petendo & non petendo plenissimè tradunt doc. in d. §. pactus ne peteret. quem tibi legi in voce.

SVMMARIVM.

1 *Pacta quæ impleri seu executioni mandari possint, & quæ non.*

1 Decimoquartò & vltimò esset videndum † de executione & implemento pactorum, super quo Bald. hic, arti. vlt. distinguit inter pacta habētia causam successiuam & habentia causam momentaneam. s. vt prima totaliter impleri non possit: alia verò sic, vt not. in l. j. C. de pactis. & in d. l. siue apud acta. & l. pluribus. §. j. ff. de verbo. oblig. cum simil. vbi videndum.

¶ Laus Deo omnipotenti & dulcissimæ suæ matri virgini Marię.

FRANCISCI DVARENI DE PACTIS.

SVMMARIVM.

1 *Conuentio quid sit.*
2 *Conuentio alia est legitima, alia iurisgentium. Et quæ sit vtraque.*
3 *Ius omne gentium idem & ciuile est: licet quod ciuile est, non continuo gentium sit.*
4 *Pactum quid sit, & vnde dicatur.*

¶ De pactis. Cap. I.

1 DE pactis tractaturi, videamus quid pactū sit. Hæc enim est in omni artificiosa disputatione Princeps quęstio. Quod vt cōmodius intelligatur, rem omnem altius repetere & à genere ipso, quod est Conuentio, initium ducere necesse est. Est autem Conuentio † verbum generale, cōmercium omne, ac negocium, quodcūque inter homines contrahitur, suo ambitu cōplectens. l. j. §. conuentionis hic. Cum igitur duo pluresve in idem negocium consentiunt, siue inter absentes, siue pręsentes, siue ex publica causa, siue priuata id fiat, conuenire dicūtur. l. Labeo l. conuentionum hic. Nec refert, an verbis eorum exprimatur sententia, an re ipsa, & facto aliquo significetur: vt in exemplis à Paulo adductis videre est. l. item quia. hic. Con-

2 uentio † autem omnis aut legitima est, aut Iurisgentium. d. l. conuentionum. Legitima est, quæ lege aliqua confirmatur, & à iure tantum ciuili, seu Romano robur ac vires caput, vt stipulatio: quod quemadmodum accipiendum sit, in commētario docuimus. l. legitima. hic. Iurisgentium dicitur ea quæ ex eo iure descēdit, quod naturalis ratio inter omnes gentes cōstituit. Et quanquam ex his permultæ legum quoq; Romanarū auctoritate confirmentur, vt vēditio, & locatio: nihilominus iurisgētium esse recte dici possunt: quia idem ciuile ius, & gentium esse, nihil prohibet. Quinimmo, si Ciceroni credimus, li. 3. Off. oē
3 † ius gentium idem ciuile est: tametsi quod ciuile est, non continuo gentium sit. Conuentiones iurisgentium, vt legitimas tātum, quæ perpaucę sunt, omittamus, quędam transeunt in proprium nomen cōtractus, vt venditio, locatio, conductio, societas, commodatum, & similes. Aliis verò nullum propriū ac speciale nomen inditum est, l. Iurisgentium. in prin. sed oēs vocabulo satis lato, & generali, pacta appellantur. Eadē & pacta cōuenta vocari crediderim, ꝙ nullis legibus Romanis confirmētur, paucis quibusdam exceptis, sed ex conuentu tantū ipso valeant, per tuitionem prætoris: itaq; factum in eis: non ius ciuile versari dicitur, vt infra dicemus. vlt. c. 4. Hinc perspicuū est qd
4 † pactū sit. Quod si quis ἐτυμολογίαν quoq; huius verbi requirat, ex Vlpiano discenda est, qui pactum à pactione, idest duorum consensu dictum esse ait. l. j. in princ. hic. Quod autem vulgo tradiderunt interpretes, omnem consensum duorum pactum esse: tantum abest, vt recte id inde colligant, vt vel vnus ille locus iudicio meo ad infirmandam eorum sentētiam sufficiat. Nam si nihil aliud sit pacto quàm pactum, quæso quid illis Vlpiani verbis ineptius?

SVMMARIVM.

1 *Pactum quoddam nudum est, quoddam non nudum. Et quod sit vtrunque.*
2 *Pacta quædam in rem sunt, & quædam in personam. Et qualiter.*
3 *Pactorum aliud iustum, aliud iniustum. Et qualiter intelligantur.*
4 *Pactum aliud est expressum, aliud tacitum. Et qui intelligantur.*

¶ Diuisiones pactorum. Cap. II.

1 PRima diuisio pactorum † quoddam nudū est, aliud nō nudum. Cū enim pacto nihil extrinsecus accedit, præter cōuentionem ipsam & consensum, id nudum, quasi solum, simplex, & merum appellatur. Interdum aliquid aliud præter pactum subest, puta datio, vel stipulatio, quo casu nudum, aut simplex, seu merum pactum dici non potest, l. diuisionis. hic. l. legem. C. eo. vt verba ipsa per se clara, & aperta significant, quæ homines bonarum artium rudes sophisticis quibusdam, & inanibus argutiis mirum in modum obscurauere.
2 ¶ Secunda diuisio: pacta † quædam in rem sunt, alia in personam. In rem, cum quis generaliter paciscitur, ne rem petat, nec certam personam exprimit. In personam, cum quis à certa persona se non petiturum promittit. l. iurisgentium. §. pactorum.
3 ¶ Tertia diuisio: Pactum † aliud iustum est, aliud iniustum, Iustum intelligimus, quod legitimum est, & iuri, bonisq; moribus consentaneum: l. tale & l. epistola. hic. l. cum emptor. de rescind. vend. l. stichum. §. naturalis. de solutio. quamuis plerique alii, nodum quęrentes in scirpo, longe diuersam adferant interpretationem. Alciat. in l. pacta nouiss. C. eo. l. lege obuenire. de verbo. significa. Iniustum quid sit, inde cognosci nullo negocio potest.
¶ Quarta diuisio: pacta quædam de re publica fiunt, alia verò de re cuiusq; familiari & priuata. l. iuriusgentiū. §. si paciscar. Hæc satis nota est, nec vllam interpretationem desiderat.
4 ¶ Quinta diuisio: pactum † aliud expressum est, cum verbis declaratur paciscentium voluntas. Aliud tacitum, cum voluntas eorum verbis non expressa, ex coniecturis tantum colligitur: vt siquis debitori suo cautionem reddiderit, vel inutiliter ei acceptum fecerit: Nam vtroq; casu pactus cum eo videtur, ne petat. Is quoq;, qui in futurum à debitore vsuras accipit, ne intra id tempus petat, tacite cum eo pactus esse præsumitur. l. Labeo. l. si vnus. §. vlt. l. qui in futurum. in prin.
¶ Annecti possent & aliæ diuisiones: sed hæ nobis sufficere ad eorum, quæ sequuntur, explanationem visæ sunt.

SVMMARIVM.

1 *Pactum à seruo, seu filiofa. factum, ne petatur (quia in rem conceptum est) domino aut patri interdum nocet.*
Et Pactum de re dominica factum, quandoque vtile est. ibidem.
2 *Pactum à seruo: aut filiofa. factum ne petat, num est vtile?*
3 *Conditio nostra melior fieri potest per eas, quæ in potestate nostra sunt, personas.*
4 *Pactum à filiofa. ne à se petatur, num ei prodest?*
Et quid in seruo? num. 5.
6 *Pactum a patre factum, ne a filio petatur, filio non prodest, licèt postea hæres patri extiterit.*
Et quid de eodem pacto à procuratore facto? nu. 7.
8 *Pactum a procuratore meo factum, ne ego petam, mihi, præterquam in tribus casibus, non nocet.*
9 *Prætoris solius, non hominis priuati, Ius erat olim actionum alicui dare.*
10 *Pactum tutoris, aut curatoris minori prodest. Et quid in curatore, seu administratore Reipub.*
Magistri item qui dicantur. ibid. nu. 11.

¶ De personis quæ pacisci possunt, quæque non possunt. Cap. III.

1 PActum † à seruo aut filiofamilias factum ne petatur (qa in rem cōceptū est) domino aut patri interdum nocet, si videlicet de re peculiari, cuius liberam habeant administrationē, non donationis causa, sed transactionis aliave simili, fines administrationis non excedēte, factum sit. Quinimmo de re dominica aliquando vtile erit pactum, vt si seruus dominicam credens pecuniam, pactus sit, ne ante certum tempus ea petatur. l. contra. §. si filius cum seq.
2 ¶ Pactum † à seruo, aut filiofamilias factum, ne petat inutile est: d. §. si filius. cum enim regulariter petere, seu agere non possint, pactum de non petendo frustra in eorum personam concipitur. l. filiusfamil ff. de act. & ob. l. seruus. C. de iudi. Et hæc vt plurimum ita se habent, præterquam in certis casibus, quorum primus est: cum paciscitur filius, ne iniuriarū agat, vel alia quapiam actione ex earum numero, quæ iure singulari filiofamilias competunt: d. l. filiusfamilias. idq; verbis Caij satis expressum esse puto, cum ait. In persona filii vidēdum, ne aliquando, etsi pactus sit, ne ageret, valeat pactio: quia aliquando filiusfamilias habet actonem, veluti iniuriarum. l. in persona. hic. Solēt enim plerunq; talibus verbis sententiam suam exprimere iureconsulti. l. videamus. de edil. edict. l. habere licere. de euic. l. post quam. de pet. hęred. l. Iulianus. de rei vend. (id quod Accursium latuit) sicut & Cicero lib. 3. Offic. Itaque videndum est ne non satis sit id, quod apud Platonem est in Philosophos dictū &c. Alter casus est, cum pactum à filio confertur in id tempus, quo sui iuris effectus agere poterit. l. & hæred. §. filia.
3 ¶ Pactum filii, aut serui, ne à patre, dominove petatur, vtile est, prodestq; patri, aut domino. Per † eas enim personas, quæ in potestate nostra sunt, melior conditio nostra fieri potest, deterior non item. Idem dicendum est in eo seruo, in quo vsum fructum habemus, aut qui bona fide nobis seruit. l. si tibi. j. §. vlt. cum l seq. si debitor. hic. l. 3. l. filius. C. eo.
4 ¶ Pactum † à filiofamilias factum, ne à se petatur, ei prodest. l. acqui. hic. Nam ex omni contractu filiofamilias conueniri potest, sicut paterfamilias. l. si quis cum filio ff. de pecul. d. l. filiusfa. Ac tametsi pactum istud personale sit, patri nihilominus etiā proderit, si nomine filii conueniatur, quādiu scilicet viuit filius. Nam eius morte, quia personale est, extinguitur.
5 ¶ Pactum † à seruo factum, ne à se petatur, non valet. Ab eo enim peti non potest. l. cum seruis. de reg. iur. Itaq; domino eius non acquiretur pacti conuenti exceptio: quæ si in rem pactus esset seruus, acquireretur. Exceptio tamen doli subsidiaria hoc casu dabitur. l. & hære. §. j.
6 ¶ Pactum † à patre factum, ne à filio petatur, non prodest filio, etiam si postea hæres patri extiterit. l. si tibi. §. si pactus sim. Quod sic accipiendum, vt pacti exceptione directa vtatur. Nam doli exceptio ei deneganda non est. l. & hære. §. nos aut. l. quodcunq;. §. j. de verb. obl. Sed si pater filio paciscatur, vt hæredi futuro, quod tum facere intelligitur, cū super ea obligatione paciscatur, ex qua non potest filius, nisi vt hæres cōueniri, exceptio pacti ei danda est. l. auus. Hoc autem pactum patri, nomine filii conuento, vtile est, si in paciscendo id actum sit, idest, si timens filii nomine conueniri, eo animo pactus sit, vt sibi ipse prospiceret. d. §. nos autem.
7 ¶ Pactum † factum à procuratore meo, ne à me petatur, mihi prodest, scilicet vt doli tantum, non etiam directa pacti exceptio detur. l. rescriptum. §. vlt.
8 ¶ Pactum † à procuratore meo factum, ne ego petam, mihi non nocet præter quàm in tribus casibus. Primus, si mandaui ei, vt pacisceretur Alter, si sit procurator is, qui à Iureconsultis Omnium rerum, Totorum bonorum, Vniuersorum bonorū dicitur. l. nam & nocere. hic. Quibus verbis dubium non est, eū significari compēdio sermonis, cui plena, liberaque rerum administratio concessa est, l. procurator cui generaliter. l. procurator totorum. de procura. l. iusiurandum. § vl. de iureiuran. vt alibi fusius differemus. De quo M. Tullius in Orat. pro Cęcinna. Non alia, inquit, ratio iuris in hoc genere duntaxat, vtrum me tuus procurator deiecerit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia nō sit, absitve Reipub. causa, quasi quidam pene dominus, hoc est alieni iuris vicarius, aut tuus colonus &c. Huius tam ampla est potestas, vt exigere, nouare, aliud pro alio permutare, eaque omnia facere possit, quęcunque ad administrationem magis, quàm profusionem, dissipationemque patrimonii pertinet. Nam donationis causa pacisci

cisci non potest, ac ne eas quidem res vendere, quas diligens attentusque paterfamilias vendere non solet, quasque dominus ipse verisimiliter distracturus non fuit. l. contra iuris. §. j. hic. d. l. procurator totorum l. si consensit. §. videamus. l. sicut. §. an pacisc. quib. mod. pig.

¶ Tertius casus est, cum quis procurator in rem suam constituitur: idest, cum ei actio mandatur: habetur enim loco domini, vt Paulus ait, l. sed si tantum. hic. Sed cur Procurator is dicitur, non dominus, cum propria magis, quàm aliena negocia administret?

9 ¶ Respondeo, ita ius † olim constitutum fuisse, vt solius prætoris esset actionem alicui dare, non hominis priuati, cui competeret ea actio. Dabatur autem ab eo, directa saltem, ex verbis tantum edicti, quo eam proposuerat: vt exempli causa, edicto ita proposito, Quod quis commodasse dicetur, iudicium dabo: Commodatori solum actio dabatur non alii, cuius interesset, etiam si maximè id vellet commodator, ne à verbis edicti recederetur. Itaque si quis ius agendi sibi competens in alium transferre cuperet, imaginaria quadam procuratoris cōstitutione opus erat, vt nomine alieno institui videretur actio. Ac licet hodie in extraordinariis iudiciis formularum conceptio non obseruetur, ideoque subtilitas hæc superuacanea sit, l. actio. de nego gest. priscam tamen appellationem adhuc retinemus, procuratorem vocantes eum, qui reuera nihil minus quàm procurator est.

10 ¶ Pactum tutoris † aut curatoris minori prodest. l. tutoris. hic. Sed etsi transactionis causa non donationis pactum factū sit, etiam nocet. l. interdum. §. qui tute. de furt. l. pactū curatoris. C. eo. tit. l. tutor. ff. de iureiur.

¶ Curator: siue administrator Reipub. aut ciuitatis paciscendo non magis ei quàm tutor pupillo obesse potest. l. Imperatores. hic. l. præses. C. de transactio. Eadem est causa eius, qui societatis, vel vniuersitatis magister dicitur: l. itē magistri. hic. l. actor. ff. rem rat. hab. adeo vt inter hunc & procuratorem vniuersorum bonorum, tutorem pupilli, curatorem adulti, Reipub. administratorem nihil intersit. Et ita accipiendum est quod Vlpianus magistri pactum prodesse & obesse ait. Magistri † autē, 11 inquit Festus, non solum doctores artium, sed etiam pagorum, societatum, vicorum, collegiorū, equitum dicuntur: quia omnes ii magis cæteris possunt. l. quibus præcipua. de verb. sign. Asco. ped. in pis.

¶ Quicunq; stipulando aliis acquirunt, ijdem, & paciscendo acquirere possunt. l. per quos. hic.

¶ Personę publicę de negociis publicis pacisci possunt. l. conuentionum. hic.

S V M M A R I V M.

1 *Pacisci de re familiari & priuata tui licet.*
2 *Pactum, ne iumenti vitiosi aut morbosi venditor teneatur emptori actione redhibitoria, valet.*
3 *Pactio seruanda est. si inter emptorem & venditorem conueniat, vt venditor re euicta non teneatur.*
4 *Pacisci non possumus de eo, quod ad Reipub. magis, quàm ad familiarem respicit.*
5 *Pactis priuatorum non potest mutari ius publicum.*
6 *Pactum turpe virtuti contrarium nullius est momenti.*
7 *Pacto non potest tolli ius agnationis.*
Amicitiam consanguinitate potiorem demonstrat Isocrates. ibidem.
8 *Pactum quodcunque in rei traditione factum valet.*
Excipiuntur tamen nonnulla. ibidem.

¶ De quibus rebus pacisci possumus. Cap. IIII.

1 DE † re tantum priuata & familiari pacisci licet, vt si quis paciscatur, ne iudicati, incensarum, ædium, depositi, furti, agat: ne operis noui nunciationem exequatur: l. iurisgentium. §. si paciscar. ne vtatur fori præscriptione: l. penult. C. eodem, vt quatenus facere possit debitor, eatenus agat: l. si quis credider. vt ab hærede hæreditatem adituro minus petat: l. iurisgentium. §. vltimo, ne ab hærede satisdatione nomine legatorum sibi relictorum exigat: l. pactum inter hæred. Nam & diuus Marcus consultissimus sapientissimusque Princeps, ipsis rerum experimentis se cognouisse rescripsit, ad publicam vtilitatem pertinere, vt huiusmodi satisdationes testatorum voluntate remitti possunt. l. secunda. C. vt 2 in poss. leg. ob eandem rationem valet † pactum, ne iumenti vitiosi aut morbosi venditor teneatur emptori actione redhibitoria: l. pacisci. hic. licèt enim contra edictum edilitium id pactum fiat, ad rem tamen paciscentis priuatam, & familiarem tantum respicit. Item si fideicommissi onere inuicem grauati sint filii, rescripsit Diocletianus, mutuo consensu hæc remitti posse, quia iuri suo renunciare nemo prohibetur. l. cum proponas. j. C. eodem. Simile huic exemplum est ex rescripto Seueri, cum fideicommissum ab hærede relictum est, si decesserit sine liberis, eique renunciat fideicommissarius, repræsentata sibi ab hærede ante susceptos liberos pecunia. Nam ne liberis quidem postea susceptis, quod ita gestum est, irritum efficitur. l. j. 3 C. eodem. Ex eadem regula illud quoque consequitur, si † inter emptorem & venditorem conueniat, vt venditor re euicta non teneatur, pactionem seruādam esse. l. in emptionibus. hic. l. ex empto. de actio. emptio. Quod adeo verum esse existimo, vt ne ad pretium quidem restituendum eo casu teneatur venditor: idque aduersus Iuliani sententiam, quam negat veram esse Vlpianus, nisi dolus venditoris arguatur, qui sciens, prudensque rem alienam vendiderit. l. emptorem. §. qui autē. ff. de act. emptio. Et hæc quidem species cum ex facto incidisset, atque ego consultus, à celeberrimis quibusque causidicis & pragmaticis dissentirem, qui non satis accurate perpensis Vlpiani verbis contendebant pretium deberi, prolato à nobis. C. Norico, qui cæteris non paulo emendatior est, vltro in nostram sententiam iuerunt saniores nonnulli, sed ita tamen, vt à cōtraria opinione, quæ vsu iam recepta esset, respondendo deflectere non auderent. Quibus ego non sine stomacho occinere cœpi, quod Stalinus seruus festiue apud Comicum ait.

...mores
Leges perduxerunt iam in potestatem suam magis qui sunt
Obnoxij, quàm parentes liberis: eæ miseræ etiam
Ad parietem sunt
Fixæ clauis ferreis, vbi malos mores
Affigi nimio fuerat æquius.

4 ¶ De eo † quod ad Rempublicam magis quàm familiarem respicit, pacisci non possumus: vt si quis paciscatur, ne operis noui nunciationem, quæ Reipub. causa facta est, exequatur. dicto §. si paciscar. Nam † ius publicum priuatorum pactis mutari non potest. l. ius publicum. hic. Vnde Vlpianus generaliter 5 ait, quoties pactum iure communi, idest priuato remotum est, seruari non oportere. dicto §. si paciscar. l. si vnus. §. pacta. Itaque si is, cui oppignerat prædium, paciscatur cum debitore, vt is onera tributorum agnoscat, hoc pacto ius fiscale non conuellitur: tametsi, quod ad paciscentes attinet, iustum, ideoque seruandum sit. l. inter debitorem. l. epistol. §. pactum. hic. l. vlt. C. sine cen vel reliq.

6 ¶ Pactum † de re turpi, & inhonesta, bonisque moribus ac legibus contraria, factum, nullius momenti est: l. pacta quæ contra C. eodem. pacta de furto faciendo, vel alio quouis maleficio. Sed & si quis paciscatur cum aliquo, ne ob dolum suum aut furtum teneatur, si postea admissum fuerit, æque reprobatur hoc pactum: cum spes impunitatis illecebra quædam peccati sit. l. si vnus. §. pacta. Diuersa causa est eius pacti, quo conuenit, vt ne quod maleficium perpetretur. Nam quod lege cauetur, quæ (vt Demosthenes ait) conuentio quædam & pactio est, l. 2. de legib. cur de eo pacisci hominibus priuatis non liceat? l. non impossib. hic. Si tamen ob eandem causam promittatur pecunia, nulla nascitur obligatio, propter turpitudinem conuentionis. l. iurisgentium. §. si ob maleficium. Inter ea pacta, quæ contra bonos mores fiunt, duo præcipue à iureconsultis memorantur: vnum est: pactum de successione futura. Apud priscos enim Romanos turpe ac impudens habitum est, de hæreditate viuentis quęquam solicitum esse, quod & versus Horatiani iudicant, Ser. lib. 11.

Qui testamentum tradet tibi cunque legendum
Abnuere & tabulas à te remouere memento,
Sic tamen vt limis rapias, quid prima secundo
Cera velit, versu, solus multis ne cohæres:
Veloci percurre oculo &c.

¶ Talis ergo pactio, quæ hæreditatis captandæ mortis alienæ & more vulturum cadauer, vt aiunt, expectandi occasionem præbet, vt odiosa ac periculosa: merito legibus improbatur, nec libertatem testamenti faciendi auferre potest. l. pactum do tali. l. vlti. C. eodem. l. stipulatio hoc modo. de verbo. obligat. l. ex eo. C. de inutili. stipul. l. hæreditas. C. de pact. conuen. l. de fideicommisso. de transac. l. quidam. de donat. l. secunda, §. interdum. de vulga. Aliud in testamento dicendum est, quod cum secreto fiat nemine quid contineat intelligente, sitque ambulatorium & reuocabile, quandiu superstes fuerit testator, absque periculo hęreditas eo cuius defertur. In militibus sanè ad prælium pergentibus constitutum est hoc pactum valere, vt ad superstitem alterius bona perueniāt. Nam voluntas eorum quo quo modo declarata testamenti vim obtinet. l. licet inter priuatos. Alterum pactum est, quo causidicus à litigatore litem redimit, conuenitq; vt is nomine mercedis certam partem eius pecuniæ, quę adiudicata fuerit, vel maiorem aliquam summam in euentum litis accipiat. l. sumptus hic. l. salarium. l. si remunerandi. §. Maurus. ff. manda. Nam hęc pactio causidicis calumniosè litigandi occasionem præbet, & ijs artibus, ac strophis veritatem oppugnandi, quas homines in foro ac litibus triti (vt ait Plinius) vel nolentes ediscunt. Quoties enim spes aliqua vberioris quæstus certa ipsis ostenditur: Tunc immensa cani spirant mendacia folles &c. Quod vt verissime, ita parcissime de eisdem

eisdem scribit Satyricus poeta, si ex nostri seculi moribus superiorum æstimatio fiat.

¶ Ius † agnationis pacto tolli non potest. l. ius autem agnatio 7 nis hic. l. iura sanguinis de regu. iur. vt si quis cum alio paciscatur, ne eius frater sit. Est enim necessaria, ac naturalis hæc coniunctio, quæ ex voluntate arbitrioq; nostro non pendet. Hinc Isocrates amicitiā cōsanguinitate potiorem esse demonstrat, quod hæc ἐκ τῆς ἀνάγκης illa ἐκ τῆς προαιρέσεως proficiscatur. Eademq; est ratio sententię, si forte iudex adeo vecors sit, vt agnationem inter duos existentem ratione aliqua motus dirimat: aliter atq; si nullam inter eos agnationem esse pronunciet, quo casu merito ius facit sententia & pro veritate habetur. l. siue contra. de lib. agnoscen. At sicut pacto effici non potest, vt is agnatus non sit qui agnatus est: nec contra, ita etiam vt cohæres sit aliquis, cui neque ex testamento, neque ex lege delata est hæreditas, frustra cauemus, atque paciscimur. l. epistola. in prin. hic.

8 ¶ Quodcunque † pactum in traditione rei factum fuerit, valet. l. in traditionibus. hic. l. legem. C. eodem l. rebus. C. de rerum permu. Excipitur pactum quo conuenit, vt ei qui decem mutua dat, viginti debeantur: siue id de pecunia numerata, siue aliis rebus in pondere, numero vel mensura consistentibus intelligamus. Re enim non potest obligatio contrahi, nisi quatenus datum sit. l. si tibi decem. in princip. hic. l. rogasti. §. si tibi. si certū pet-t. Immo ne stipulatione quidem id fieri posse existimo: licet vulgo interpretibus diuersum videatur. Qui enim ita paciscitur, aut stipulatur totam summam velut ex mutuo debitam pacisci ac stipulari videtur. At si quis præter rem quæ mutuo data est, aliquid paciscatur vsurarum nomine: vel stipuletur, in quibus casibus stipulatio est necessaria, non re, sed conuentione contrahitur obligatio: nec dubito quin ea accessio peti possit. Item excipiuntur pacta de his interposita, quę nostra non interest fieri, veluti ne per fundum tuum eas, ne ibi cōsistas, ne inuito me alienes, ne mortuum in eo sepelias. l. nemo. hic. l. quoties. de seruitu. Verùm vbi interest paciscentis quòd res futura sit ei vtilis, aut certo vsui esse possit, seruanda erit conuentio. l. vlti. C. de pact. inter empt. l. venditor. ff. commu. prædi. l. si creditor. de dist. pigno. l. ei fundo. de serui. Quid enim si paciscar fundum me inuito non alienari, ne malus mihi contingat vicinus qui interdum hominibus plurimum incommodi afferre solet: d. l. vlt. vt enim inquit Hesiodus,

Μηδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.

¶ Cuius dictum non minus, quàm Themistoclis factum laudatur, qui fundum vēditurus vicinos bonos eum habere proscripsit. Cæteras exceptiones prætermittimus, quæ ex iam dictis facile colligi possunt.

S V M M A R I V M.

1 *Paciscendum quomodo sit.*

¶ Quomodo paciscendum sit. Cap. V.

IN primis videndum est † ne dolo malo pactum fiat. l. iurisgentium. §. prætor ait. hic. l. cum posteaquam. C. eodem. Secundo loco vt à forma legibus præscripta non recedatur. Itaque pactum de pecunia non petendo à pupillo factum sine tutoris auctoritate ratum non est, l. contra hic. sicut nec transactio de alimentis testamento relictis sine prętoris decreto. l. cum hi. de transact. Præterea cum hæres ante aditam hęreditatem pacisci vult, vt minus quàm debitum sit eis soluatur: alioquin non aditurus hæreditatem, forma diui Marci rescripto data, quam Vlpianus, Papinianus, Paulus eleganter declarant, seruanda est. l. iurisgentium. §. hodie. l. maiorem. l. si plures. l. rescriptum. hic. An autem pactum in scripturam redigatur necne, nihil interest. l. pactum quod bona fide C. eo.

S V M M A R I V M.

1 *Pactum non parit actionem.*
2 *Pactum nisi lege confirmatum sit, nulla competit actio, causa cessante.*
3 *Pacto licet actio non nascatur, nascitur tamen exceptio.*
4 *Pacto nudo non potest dominium rei in alium transferri.*
5 *Pactum actionem obligationemve ipso iure non tollit.*
6 *Prætor actionem denegare non ausus, ne aperte legis auctoritatem conuellere videatur, conditionem seu exceptionem addit ex iurisdictione sua.*
7 *Casus aliquot in quibus non tantum iure prætorio, sed etiam ipso iure per pactum tollitur obligatio.*
8 *Pactus quis ne peteret, postea conuenit vt peteret, alterius pacti maior potestas erit.*
9 *Pactum generaliter conceptum in omnibus nocet.*
10 *Pactum de vna re factum ad aliam non porrigitur. Et factum cum reo ad tempus, non prodest vltra ipsi reo, neque fideiussoribus.*
11 *Pactum cum vna persona factum ad aliam non extenditur.*
12 *Pactorum in rem distinctio ab his quæ in personam concipiuntur.*
13 *Pactum personale cum persona extinguitur, nec ad hæredem transit.*
14 *Pacti taciti eadem est virtus, quæ expressi.*
15 *Pactum ambiguum vel obscurum in contrahenda emptione aut locatione contra venditorem aut locatorem interpretandum est.*

¶ De effectu & potestate pactorum. Cap. VI.

1 PActum † non parit actionem. Intellige si solum ac nudum sit. Nam si pacto accesserit stipulatio, vel traditio, aliave iusta causa, actio dabitur. l. iurisgentium. §. sed cum nulla. l. diuisionis. l. si intra. hic. l. debitori. l. si pascē 2 da. l. legem. l. petēs. l. cum proponas. 2. C. eodem. Causa † cessante nulla competit actio, nisi lege confirmatum sit pactum, vel post contractum bonæ fidei statim interpositum sit. l. legitima. l. iurisgentium. §. quinimmo. l. si tibi. §. de pignore. hic. l. in bonę fidei. C. eodem. Quod adeo verum est: & si certis annis quod nudo pacto conuenerat, datum fuerit: nihilo magis competat actio. l. si certis annis. C. eodem.

3 ¶ Ex pacto † licèt actio non nascatur, nascitur tamen exceptio. dicta l. iurisgentium. §. sed cum nulla. In cuius locum succedit nonnunquam exceptio doli: l. rescriptum. § plerunque. l. si cum emptore. hic. & vtraque actionem inutilem atque inefficacem reddit. l. nihil refert de regu. iuris. Proinde eum qui liti de prædio motæ renunciauit causam finitam instaurare non posse, certi iuris est, nisi dolo aduersarii circunuentus fuerit. l. postquam liti. l. cum postea. C. eodem. Quod autem dicitur, pactum exceptionem parere, non de quouis pacto, sed de eo quod de non petenda pecunia interponitur aliove simili accipiendum est. Nam si pactus sim tecum, vt fundum meum, quem possides, Titio tradas, Proculus respondit vindicantem me eum fundum à te non aliter exceptione conuentione excludi, quam si iam à te traditus sit &c. l. si cum fundum. hic. Cęterum etsi ex pacto non detur actio: pœna tamen, si placitum non seruetur, promissa per stipulationem peti potest, si quis ita agere, quàm agenti exceptionem obiicere maluerit. l. rescriptum. §. si pacto. hic. l. si pacto. C. eo.

4 ¶ Nudo † pacto dominium rei in alium transferre non potest. Et ideo si quis vendat rem, pacto adiecto, vt emptor statim eius rei dominus fiat, id pactum nullius momenti est, quantum ad dominii translationem attinet. l. traditionibus. C. eo.

5 ¶ Pactum † ipso iure actionem aut obligationem non tollit. §. præter ea. institu. de exceptio. Nam ipso iure: idest iure ciuili, ac popu. Romani lege certi obligationum tollendarum modi comparati sunt, veluti solutio, stipulatio nouatio. titu. qui. mod. toll. ob. institu. l. obligationum ferè. de actio. & obliga. In hunc verò numerum non refertur pactum, nec vlla lex de pacto Romæ lata est, sicut de stipulatione, vt fusius supra à nobis demonstratū est. Hinc dicitur, in stipulationibus ius versari, cū in pactis nudum tantummodo factum absque iure ciuili versetur. l. si vnus. §. pactus. hic l. nec seruus de pecul. Itaque fieri non potest, vt ipso iure, seu iure ciuili obligationem tolli recte dicamus. Quod cum ita sit, is qui pactus est ne petat: ipso iure nihilo magis petere atque agere prohibetur: sed iure prætorio quod subsequitur emendat & ex bono & æquo interpretatur ius ciuile inhibetur vt iniquo eius petitio: idque fit exceptione data: 6 quia prætor † actionem denegare non ausus, ne aperte legis auctoritatem conuellere videatur, conditionem seu exceptionem addit ex iurisdictione sua: extra quam si pactus sit &c. At si ad effectum respiciamus huius exceptionis vis omnino inutilis & inefficax remanet obligatio, adeo vt ei qui ita pactus est, absque errore tamen mora nulla fieri intelligatur. l. si cum te. l. si pactus sim. hic. Hinc Cicero pacta sic iusta esse ait, vt iuri præstare dicantur. prætor si quidem eum cui ius ipsum aduersatur, exceptione pacti conuenti nihilominus tuetur. Excipiuntur 7 aliquot † casus, in quibus non tantum iure prætorio, sed ipso etiam iure per pactum tollitur obligatio: veluti si super ea obligatione interpositum sit, quæ solo consensu contrahitur. Contrario enim consensu eam dissolui ęquum est, modo res adhuc sit integra, nec tali obligationi accesserit stipulatio. §. vltimo, institu. quibus mod. tollen. obliga. l. iurisgentium. §. adeo. l. emptor. in princip. l. ab emptione. hic.

Item actio furti æquè iniuriarum ipso iure per pactum tolluntur. l. si tibi. §. quædam. l. si vnus. §. pactus. quoniam id lege veteri, quæ ipsum ius ἐμφαντικῶς appellatur, diserte cautum atque expressum fuit l. legitima. hic. vbi diximus. Sed quęritur, 8 pactus † ne peteret, postea conuenit vt peteret, vtrius pacti maior potestas erit? Nam constat ex iam dictis, ipso iure neutrum quicquam virtutis habere: ideoque prius pactum per posterius ipso iure non elidi siue tolli. Verum quia ęquitas suadet, nouissimam conuentionem seruari debere, ad pretoriam iurisdictionem recurrendum erit, & replicatione posterioris pacti exceptio prioris elidetur, vt Paulus ait. l. §. vnus. § pactus hoc. l. pacta nouissima. C. eodem. Eadem est ratio fideiussoris, si quis cum eo, vti dictum est, pactus sit, quæ & rei principalis. dicto §. pactus. versic. eadem ratione. Alioquin paciscente reo solo, vt

petere

petere liceat, vtilitas prioris pacti semel quæsita fideiussori non non aufertur l. vltima. hic.

Nec mirum est, si actio ea quæ pacto extincta non fuit, sed tantum ab eo impedita, ne vim suam exerceret, eliso pacto, summotoque impedimento conualescat. Quare in his pactis quæ actionem ipso iure tollunt, de quibus supra diximus, aliud dicendum est: idque quod idem Paulus subtiliter & eleganter explicat. d. §. pactus.

9 ¶Pactum † generaliter conceptum in omnibus nocet, licèt ea specialiter expressa non sint, vnde pactus ne hæreditatem petat, nullam rem hæreditariam petere potest. l. si vnus. §. item si pactus. Hoc accipiendum est, nisi verisimiliter aliud actum esse appareat, vt si post computatam accepti & expensi rationē adscripta sit epistolæ siue cautioni hæc clausula.

Si quod instrumentum à te emissum, cuiuscunque summæ, ex quacunque causa apud me remanserit vanum, & pro cancellato habebitur. quauis hæc verba generalia sint, tamen ex coniectura voluntatis paciscentium cæteræ obligationes manent in sua causa, quæ ad expensa acceptaque non pertinent. l. emptor. §. Lucius.

Præterea inter cohæredes facta diuisione, & interposito instrumento, quo cautum est, nihil commune remansisse, si ab vno subtracta sit, cæteris ignorantibus pecunia, cuius in instrumento nulla sit facta mentio, generalis pacti cōuenti exceptio doli replicatione eliderur. d. l. tres fratres. hic.

10 Pactum † de vna re factum ad aliam non porrigitur. l. si vnus. §. ante omnia. Proinde si conuenerit, ne dominus à colono petat, colonus à domino nihilominus petere potest. l. si conuenerit. hic.

Item si cum mihi 20. deberes, pepigerim, ne decem petam, reliqua 10. à te petere non prohibeor. l. si vnus. §. si cum mihi. Sed & si cum eo, qui mihi hominem debet paciscar, ne Stichū petam, aliud hominem petenti non nocet exceptio: tametsi in eo, qui stipulatus est decem aut Stichum, deinde pactus ne decem petat, aliud responsum sit. dicta leg. si vnus. §. sed si stipulatus. Quod si pactus sim, ne hæreditem, aut fundum petam, singulas res hæreditarias, aut vsum fructum fundi petere non possum: quia non aliam rem, sed eandem petere videor.

¶Pactum cum reo factum ad tempus, vltra neque reo, neq; fideiussori prodest. l. si vnus. §. si cum reo.

11 ¶Pactum † factum cum vna persona ad aliam non extenditur. dicta l. si vnus. §. ante omnia. l. si actionem. C. eo. Itaque debitorum pactionibus creditorum petitio nec tolli, nec mutari potest, vt Diocletianus rescripsit. l. tale. §. post diuisionem. hic. l. debitorum. l. pacto. C. eod.

Item si vnus ex duobus reis stipulandi, vel argentariis sociis pactus sit cum debitore de non petenda pecunia, alteri nō nocebit. l. si vnus. in princip. Interdum tamen pactum aliis præter paciscentes nocet, vt puta si maior pars creditorum seruata rescripti forma paciscatur cum hærede de certa parte debiti non petēda, qui alioquin hęreditatem aditurus non erat. Nam hęc conuentio cæteris dissentientibus obest, l. & suum. §. vlti. cum l. sequen. hic. cui per quam affine est quod Scęuola respondit, cū res in eo statu esset, vt pupillus ab hæreditate patris abstineret, tutorem qui cum creditoribus pupilli decedit, vt certam portionem acciperent, eadem parte contentum esse debere. l. cum eo. hic. l. cum hæreditas. de admin. tuto.

Sunt & alii casus, qui ex iam dictis obseruari possunt. supa c. 3. l. si cum emptore. cum simil. Vt autem commodius tradantur,

12 quæ ad hanc regulam pertinent: pacta † in rem ab his, quæ in personam concipiūtur, distinguemus. Igitur pacta in rem ad hæredes transeunt, prosuntque omnibus, quorum obligationem dissolutam esse eius qui paciscebatur interfuit. l. tale. l. & hæred. §. vlti. Itaque debitoris pactum prodest fideiussori, quia ipsius interest à fideiussore pecuniam non peti, ne postea actione mandati ab eodem conueniatur. Et quo apparet, ei qui donandi animo fideiussit, pactum debitoris: vtpote cuius nihil interest, non prodesse. l. quod dictum. hic.

Eadem ratione fit, vt fideiussoris conuentio nec reo, nec cōfideiussoribus prosit. Sed finge κατ' ὑποθέσιν, reū fideiussoris consanguineum aut intimum amicum esse, cuius opes non minui fideiussoris magnopere interest, cum si egeat, eisdem iuuari sustentarique possit, κοινὰ γὰρ τὰ τῶν φιλῶν, vt ait Euripides.

In hac specie an conuentio fideiussoris proficiat reo, quæri potest. Et responsum est, non proficere. Nam quod ante diximus, pacta omnibus proficere, quorum obligationē &c. sic accipiendum est, si conuentio principaliter ei, qui pactus est, proficiat: non si quo modo intersit. Et hic est sensus verborum Pauli, quæ in Codice Norico non recte punctis distincta esse arbitror. l. fideiussoris. hic.

13 ¶Quod ad pactum † personale attinet, animaduertendum est, cum persona id extingui, nec ad hæredem transire. Sed nec ad alium quemuis producitur, nisi ad singularem successorem, puta emptorē, aut donatarium, quādiu viuit is qui pactus est. l. si tibi. §. si quis. §. pactum. l. & hæredi. §. primo. l. idem in duobus. §. primo, l. epistola. §. vltimo, l. qui in futurum. §. vltimo. hic. Excipe, nisi contra paciscentium voluntatē verisimiliter id fiat: vt cum pater in dote constituenda filiæ suæ, pactus est, vt ea sine liberis defuncta dos fratri suo redderetur, quem sibi hęredem fore sperabat. Nam ea conuentio liberis præter spem à socero susceptis, & hæredibus institutis proderit. l. tale. §. vlt.

14 ¶Pacti, † taciti eadem est virtus quæ expressi. Istius regulæ aliquot exempla secundo cap. colligemus: quibus & alia quædam non inutilia accedere possunt: veluti si quis pecniam ab vno stipuletur, quam alius debet, videtur enim tacite pacisci cum debitore, ne ab eo petat, nisi forte stipulatus sit sub conditione, quod sibi pure debebatur, & ea conditio non extiterit. Idque etiam tum procedit, cum à seruo quis stipulatur, qui iustam intercedēdi causam habet, quo casu dominus de peculio potest conueniri, alias non potest. Nam licèt dominus ex contractu serui, quatenus est in peculio, recte conueniatur, ex fideiussione tamen cuius merito veteres noxam comitem essedicebant, non tenetur. l. in persona. §. qui pecuniam Plutarch. in lib. περὶ ἀδολεσχίας.

Præterea si creditores hæreditarii actiones suas aduersus emptorem hæreditatis instituerint, iique venditorem postea conueniant, exceptione taciti pacti submouebuntur. l. 2. C. eo. Eadem exceptio & creditoribus iis obstat, qui debitores insolidum obligatos pro sua quemque persona soluentes admisisse probantur. l. si creditores C. eo.

¶Pactum † ambiguum, vel obscurum, in contrahenda emptione, aut locatione contra venditorem, aut locatorem interpretandum est. l. veteribus. hic. Et quanquam vulgò interpretibus idem dicendum videatur in emptore & conductore, si forte legem dixerint contractui, tamen ex verbis Vlpiani sub titulo de diuersis regulis iuris antiqui, luce clarius apparet veteres iuris auctores hac in re emptori, ac conductori magis, quàm venditori aut locatori fauere voluisse. l. in contrahenda. de regulis iuris.

IACOBI RICHII DE VNIONE PROLIVM,

CAPVT I.

Vnio quot modis sumatur, & quo significatu hic accipiatur.

SVMMARIVM.

1. *Verborum in iure ratio habenda.*
2. *Agri diuersi sublatis terminis dicuntur vniri.*
3. *Beneficia Ecclesiastica vnione iunguntur.*
4. *Castra, Iurisdictiones dicuntur vniri.*
5. *Actiones plures dicuntur vniri*
6. *Animi hominum dicuntur vniri.*
7. *Vnio margaritam significat.*
8. *Vnio quomodo in hoc tractatu capiatur.*
9. *Exemplis illustratur descriptio vnionis.*
10. *Synonimum vnionis, parificatio.*

1 QVIA confusionem sępè parit, & obscuritatem ignota verbi rerum, de quibus agēdum, significatio, ordinarium duximus, varias huius verbi acceptiones præmittere, atque tunc demum, quo sensu hic accipiatur proponere. † Neglectus enim verborū parit rerū incertitudinem, rursus incertitudo neglectum, vt tandem neq; res, neque verba teneamus: vt non minus prudenter, quàm verè Moder. Classe 4. Actione Mandati. 24. in prolegomenis monēt. Neque certè frustra I.C. tam diligenter varias verborum significationes persecuti sunt. l. pueri 204. l. pronunciatio. 195. & aliis. ff. de verbor. significa. Sciendum itaque est hanc vocem

2 VNIO in iure varia habere significata. † Interdum enim dicūtur vniri agri, quando amotis terminis, è pluribus vnum facimus. argum. l. fundus. 32. ff. commu. præd. l. si quis ædes. 30. vbi

3 Barto. ff. de seruit. vrba. præd. Aliquando dicuntur † vniri beneficia Ecclesiastica, quemadmodum Cathedrales & Regulares Ecclesiæ sæpè vniuntur, de qua vnione text. in cap. sicut vniri. extra de excessib. prælat. cap. extirpandæ. §. qui verò parochialem. extra, de præben. & vtrobique Abbas Panormit. quæ quot modis fiat, vide glossam & Innocen. in cap. primo, extr. ne sed.

4 vacan. notat Guido Pap. singul. suo. 530. † Sic & castra, iurisdictiones, dominia, aliaque loca hodie vniri dicuntur, de quo

5 Roma. consi. 275. quod nostri dicūt incorporare. † Est & cùm duæ

duæ actiones vniuntur, & quando vnius vis, natura & effectus in alteram coalescit. l. vnica. § sed etsi. 2. C. de rei vxo. act. Vniti

6 animi † dicuntur homines qui sunt vnius animi, quod tamen in singulis animi motibus est rarum, propter naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem. l. itē si vnus. 17. §. principaliter. 4. ff. de recept. arb. vnde vix tria paria talium amicorū apud omnem antiquitatem numerantur, teste Cicerone in Lælio.

7 Sed † & vnio margaritam significat, sic dicta quod in conchis, quæ apud mare rubrum crescunt & coalescunt, nulli duo reperiantur indiscreti, vt inquit Plin. lib. 9. nat. histor. capit. 35. vbi plenè horum naturam pertractat, de his fit mentio in legibus nostris. l. 6. in princip. & l. 19. §. penult. ff. de aur. & argen. leg. l. apud Celsum. 4. §. item quęritur. 8. ff. de dol. except. Horum maximam copiam Christophorus Columbus tertia in Americā seu Occidentalem Indiam nauigatione, Anno 1498. Hispaniæ intulit, ex insula Cubagua, quam ipse perlarum, ex re vocauit: vbi tanta erat eorum vilitas (quippe cotidie eos piscabantur) vt Indicæ mulieres in vulgaribus ornamentis, ac quidem simpliciter haberent: siquidem pro catino fictili, & eo quidem fracto, quem Indicæ mulieri nauta Hispanus dabat, ea illum contra quatuor vnionum seu margaritarum lineis munerata est, vt refert Hieronymus Benzo Mediolanensis Historiæ Occidētalis Indiæ, libro primo, capite vndecimo, & passim alia memorabilia recitat, vt posthac solùm mare Rubrum de his opibus gloriari non possit: Verùm quæri hactenus dicta sunt significata, nostrum tractatum non designant, in quo aliter verbū Vnio

8 nis capimus, vt scilicet † VNIO sit pactum magistratus auctoritate subnixum, quo diuersi matrimonij liberi in hæreditatem proximorum deficientium parentum, & hi in illorum pariter successuri, ab his quorum interest declarantur. Exempli causa

9 fingamus, † Titia marito suo, ex quo liberos habet superstites, mortuo, ad secunda properat votat: iam quo inter & ex defuncto viro, & ex secundo thoro procreatos vel procreandos filios possit læta adolescere, quoque inter eos firmior custodiatur cōcordia, adhibitis liberorum consanguineis, itemque tutoribus, Iudicis auctoritate interueniente cum secundo hocce marito paciscitur, vt matrimonii vtriusque liberi in bonis quæ à suis vtrinque parentibus habent, vel sibi vnientibus succedendo habituri sunt, æquales & viriles portiones accipiant, ac perinde hæreditates hincinde parentum diuidāt, ac si ex vno & eodem matrimonio liberi editi essent, itemque si liberorum cuiusque matrimonij quis moriatur, vniti parentes tanquam veri & naturales succedant: Idemque fac virum mortua vxore agere: vel pone sic facti speciem. Titius liberis ex præmortua vxore susceptis alludit ad Pamphilam, quæ item ex defuncto viro superstites habet proles, sperantque se ex secundo contracto matrimonio similiter suscepturos: conuenit itaque inter eos, eorumq; hinc inde liberos & tutores seu curatores eorum causam cognoscente iudice, vt alter alterius sobolem mutuo pro sibi legitima, & quasi ex se progenita agnosceret, & hi perinde atque ex iis progeniti, ad vicem naturalium legitimorumque filiorum se habeant, pariterque ad hæreditatem admittantur, vt in simili aiunt de adoptione Imper. in l. mulierem. C. de adopt. text. in l. 2. ff. eodem. in verbis, An velit eum sibi iustum filium esse, quod ad propositum sic exprimimus. Quod inter liberos ex præcedentibus matrimoniis à se vtrinque susceptos, & ex præsenti matrimonio natos nascendosve vnionem velint facere, & fecerint: Tales Conuentiones dicuntur PACTA VNIO-

10 NVM, seu † PARIFICATIONES PROLIVM, nouo quidem & legibus Romanis ferè inaudito commento, de quibus nobis dicere propositum est.

CAPVT II.

De causa & Origine horum pactorum.

SVMMARIVM.

1. *Statutis municipalibus inductum vt liberi prioris matrimonij immobilia omnia, posterioris saltem acquisita & mobilia haberent.*
2. *Statuta talia duritiem quandam habuisse.*
3. *Quomodo iure communi diuersi matrimonij liberi successerint.*

1 Illud mihi verò quàm simillimū semper visum fuit, statuta municipalia † potissimum & in primis hoc pactum extorsisse, nam dum in plerisq; locis, aut vsu longæuo, aut etiā expressa reformationis sanctione, (de quibus vide Mod. Paris. non omninò iniquis rationibus talibus statutis infensum in Cōsuetudine Parisiensium. §. 10. q. 8.) erat receptum, vt prioris matrimonii liberi omnia bona immobilia, maximè quæ iam parentibus delata, & stante illo matrimonio fuerant acquisita, præceperent, posterioris verò matrimonii proles vel vtroque vel etiam hocce saltem matrimonio parta omnia & mobilia sibi vindicarent tantum, hinc magna vt plurimum eueniebat inæqualitas, vt aut hi, aut illi extremam ferrent inopiam, cùm vix minimum è parentum succes-

sione consequerentur, dum interim alii ex eorundem succes-

2 sione, benè & molliter se curarent. Quod † certè si non iniquum, saltem pędurum visum fuit, argumento l. maximum vicium. C. de lib. præter. in verbo, qui enim tales differentias inducunt, quasi naturæ accusatores existunt. & argumen. l lege XII. tabularum. §. huiusmodi. versic. cùm enim vnius sanguinis. C. de legitimis hæredibus. Atque hinc factum vt parentes & amici, conniuentibus oculis Magistratu Statuta prætereunte, ad ta-

3 lia pacta conuolarent. Cæterùm, † vbi talia vel similia Statuta non sunt, ibi de iure communi, si mulier successiue duos habeat maritos, & ex vtroque liberos quamuis nō omnes eodem modo maritis matris, patri & vitrico respectiuè simul succedant, sed quilibet ex ijs suo tantum patri, communiter autem matri: Et vir duas habens vxores, exque vtraque liberos, quisque succedit suæ matri, vt in Nouell. de cons. & vter. fratrib. l. matris. ff. ad Terty. aut. itaque mortuo. C. communia de succes. Verùm quia diuersorum matrimoniorum bona confusa, sæpè magnas lites pariebant, atque aliæ discordiarum causæ suborirentur, ex hac duplici seu triplici diuisione, pactum vnionis tanquam vnicum remedium inuentum est, vt omnes liberi siue fictitii, siue veri, ęqualiter in omnibus bonis, tā maternis, quàm paternis, seclusa differentia consanguineorum, & vterinorum, de qua habetur in Nouell. de consanguin. & vterinis fratribus, quæ tamen in successione collateralium non reiicitur. Atque his & similibus de causis, quæ variæ humanitus accidunt, pactū prius introductum modici vsus, nunc tantum propter æquitatem suam sumpsit incrementum.

CAPVT III.

An pactum Vnionis iure scripto valeat, & si non valet, consuetudine, statutis, vel pactis priuatorum sustineri possit.

SVMMARIVM.

1. *Iura sanguinis sunt immutabilia.*
2. *Jus publicum non patitur alicui liberum testandi arbitrium auferri.*
3. *Pactum de futura hæreditate inducit votum captandæ mortis.*
4. *Pactiones priuatorum legum auctoritate non censentur.*
5. *Quatuor sunt modi iure ciuili introducti ad vniuersitatem acquirendam.*
6. *Pactum vnionis non principaliter super hæreditate fit, sed super iure filiationis.*
7. *Aequalitas concordiæ, inæqualitas discordiæ seminarium.*
8. *Apophthegma Leonis pro æqualitate.*
9. *Parentes vnionis pactis litium radices succidunt.*
10. *Magistratus officium est lites dirimere.*
11. *Leges ad ea quæ frequentius accidunt, non quæ rarius respiciunt.*
12. *Hoc pacto ad mores aurei sęculi quatenus ad vnitos reditur.*
13. *Hoc pactum non ipsum ius sanguinis, sed effectum eius constituit.*
14. *Iura in defectum veritatis sępè fingunt, quod veritatis vice fungatur.*
15. *Hoc pactum non aufert omninò liberam testandi facultatem.*
16. *Donatio præsentium & futurorum valet, si donans parum quid habeat de quo testetur.*
17. *Quatuor modis abalienatur libera testandi facultas.*
18. *Testamenti factionem auferre, non est contra ius honestatis, vbi vide rationes.*
19. *Ingressu monasterij, & arrogatione tollitur liberum testandi arbitrium.*
20. *Parentes hoc pacto non de liberorum, sed de suis bonis disponunt.*
21. *Parentes hoc pacto de bonis aduentitijs liberorum disponentes, faciunt id iure administrationis.*
22. *Parentes hoc pacto nihil dicuntur alienare.*
23. *Non omnis alienatio parentum est prohibita, sed ea quæ deteriorem conditionem filiorum notoriè facit.*
24. *Calor iudicii plurima sustinet.*
25. *Non quicquid votum captandæ mortis inducere potest, improbatur.*
26. *Argumentum à contrario sensu, si absurdum quippiam sequatur, non valet.*
27. *Pactum hoc sine dispendio salutis æternæ potest seruari.*
28. *Quod contra bonos mores est ex naturali ratione ceu causa proxima iuramento non confirmatur.*
29. *Moribus prohibitum dicitur Iurisconsultis, quod legibus vel consuetudine prohibetur.*
30. *Pacta futuræ successionis eo casu moribus prohibita dicuntur.*
31. *Pacta futuræ successionis adeo sunt odiosa vt nusquam nisi in militibus admittantur.*
32. *Hoc pacto salus animæ & populi (summæ leges iuris Canonici & ciuilis) conseruatur.*
33. *Ratione incertitudinis & dubij euentus permittuntur quædam aliàs prohibita.*
34. *Donatio patris in filium facta valet propter cohærentiam matrimonij.*
35. *Pacta hæc sunt conseruatiua matrimonij & concordiæ coniugalis.*
36. *Interpretatio l. licet inter priuatos. C. de pactis.*
37. *Paganus non tenetur leges testamentarias obseruare, cùm non vult condere testamentum.*

38 *Intellectus l.hæreditas.C.de pactis.*
39 *Iure veteri pacta etiam aliquando eundem quem vltimæ voluntates effectum habuerunt.*
40 *In arrogatione pactum de successione interponitur.*
41 *Pactum hoc vnionis non simplex, sed publicum quodammodo est.*
42 *Pactum hoc quoad ius filiationis iure subsistit, quatenus verò ad successionem si non omnino iuri innititur, certè consuetudine, & statutis sustinetur.*
43 *Consuetudo ab honesto, & possibili & bonis moribus peti debet.*
44 *Testamenti factio tandem discursu quodam practico inducta est, non cum ipsis hominibus orta formæ variæ inuentæ.*
45 *Contrario vsu formæ illæ mutari potuerunt, & libertas ista aliquantulum constringi.*
46 *Lex ipsa quosdam libera testandi facultate priuat.*
47 *Non eadem Romanis semper testamenti forma in vsu fuit.*
48 *Filiatio à lege ad consuetudinem, tam affirmatiuè quàm negatiuè valet.*
49 *Statutis locorum passim hodie libertas testamentorum restricta.*
50 *Statuta talia non omninò à rationibus legum Romanarum aliena.*
51 *Ab ijs quæ in more posita sunt, I.C. frequenter argumentantur.*
52 *Hoc pactum ne in ipsis quidem bonis huic obnoxijs liberam testandi voluntatem aufert.*
53 *Vbi quid directè bonorum morum honestati contrarium est, ibi eadem partis quæ totius ratio.*
54 *Arbitrio testādi se abdicare nihil turpitudinis cōtinet testimonio Ciceronis.*
55 *Contra bonos mores ciuitatis est, velle quempiam pœnæ adiectione astringere ad certam hæredis institutionem.*
56 *Inhonestum est vinculo pœnæ obstringi matrimonia.*
57 *Improbum est de viui non consentientis hæreditate sollicitum esse.*
58 *Liberam testandi facultatem, statutis, consuetudine vel omnium consensu tolli posse, auctoritatibus confirmatum.*
59 *Quid iudici faciendum, vbi vnio non omnino recepta vel forma nō vndequaque conuenienti celebrata.*
60 *Vtilitatis causa quædam recepta, quæ stricta ratione recipi non poterat.*
61 *Consuetudo aliam formam potest inducere quàm leges iusserint.*
62 *Præsumptio voti captandæ mortis cadit non in omnes, sed sceleratissimos tantum.*
63 *Actus hominum ob solam mortis captandæ occasionem non improbantur.*
64 *Pacta priuatorum sine publica auctoritate in hac vnione non sufficiunt.*
65 *Argumentum à lege seu consuetudine ad pactum affirmatiuè non procedit, nec a pacto ad legem, vel consuetudinem negatiuè, nisi bonis moribus sint contraria pacta.*
66 *Differentia est, vtrum quis de suis bonis tantum, an etiam de ijs, quorum proprietas liberis est acquisita, disponere velit.*
67 *Solennitatis omissio personæ extraneæ liberis mixtæ nocet.*
68 *Quod dicitur pactum hoc a legibus Romanorum non omnino alienum, intelligendum est, omnibus solennitatibus interuenientibus.*

Atque hactenus de significatione verbi, nunc rem ipsam aggrediamur, Ibi primo loco, an iure pactum hoc toleretur scripto, tum si non scripto, an consuetudine, statutis, pactisve priuatorum sustineri possit tētabimus. Et certè videri potest tale pactum legibus no-
1 stris omninò improbabile esse. † Primò, quia iura sanguinis & filiationis omninò sunt immutabilia, quia naturalia. §.sed natural. Instit. de iur. nat. gent. & ciuil. quemadmodum pactis priuatorum non possunt dirimi, ita nec constitui. l. iura sanguinis. 8. ff. de reg. iur. l. ius agnationis. 34. ff. de pact. l. abdicatio. C. de pat. pot. sic nec legari potest ius agnationis. Barto. in l. cætera. 41. de leg. 1. neq; quis aliquem vt fratrem adoptare potest. l. nec apud. 7. C. de hęre. instit. pulchrè Ferrarius in forma libelli in causa societatis, in verbo societatem. num. 7. And. Gayl. li. 2. Practi. Obser. 126. Obser. nume. 7. facit optimè tex. in l. 2. ff. de vsufr. ea. rer. quæ vsu cōsu. vbi dicitur, ꝙ ratio naturalis auctoritate Senatus commutari non potuit.

2 Secundò idem suadet, † quia hoc pactum liberis & parentibus paciscentibus hinc inde liberam testandi facultatem aufert, sicque in ius publicum (quo proditum est, nihil magis hominibus deberi, quàm vt supremæ voluntatis, postquam iam aliud velle non possunt, liber sit stilus, & licitum quod iterum non redit arbitrium, text. in l. 1. C. de sacrosan. eccle. l. 3. ff. de alimen. leg.) peccat, tot. tit. ff. & C. si quis aliquem testari prohibuerit, vel coeg. l. vel negare. ff. testam. quemadmo. aper. tum etiam quod prematurè nimis de bonis & quasi fortunis illius qui vel in rebus humanis nondū existit, cuiusve adhuc nullæ sunt qualitates, vel cuius hæreditas, si qua est, nondum delata est, tale pactum videtur esse conceptum. l. j. §. si impubere. 17. Ibi, præmatura est enim spes collationis, cùm adhuc viuat is, cuius de bonis quarta debetur. quod hoc loco quilibet exempla huius pacti intuens, intelliget. Vt interim taceam parentes seu consanguineos ita pacisci super bonis interdum prorsus alienis, nempe super hæreditate defuncti coniugis, liberis iam delata, & pleno iure acquisita. Nouella constitu. 118. & tot. titu. ad Orficianum. ff. & C. quod etiam est prohibitum in d. l. vlti. in fin. C. de pact. paciscenti vsufructu saltem lege & fortè statuto reseruato. l. prima, & tot. titu. C. de bon. mat.

3 Tertiò † non videbatur hoc pactum admittendum; quoniam talia de futura hæreditate, præsertim acquirenda, improbabile votum captandæ mortis inducunt. l. de fideicommisso. 11. C. de transact. hæcque tristissimi euentus sunt plenissima. d. l. vlti. C. de pact. & vsque adeo contra bonos mores sunt ciuitatis, vt ne quidem iuramento confirmari possint Dd. communiter. in l. stipulatio hoc modo concepta. 61. ff. de verbo. obligat. ibi Zasius nume. 48.

4 Quarto † quoniam pactiones priuatorum quales hę sunt, legum auctoritate non censentur. tex. in l. fi. ff. de suis & legit. l. pactum dotali. 3. in verb. Iuris auctoritate improbatur. C. de collat. Atque vero iura ciuilia quatuor tantum modos constitue-
5 runt; † quibus per vniuersitatem res nobis acquiruntur. §. vlt. Institu. per quas personas nob. acqui. inter quos modos pactum non connumeratur, neque id immeritò, ne quis scilicet temere & per quandam fortè incogitantiam promiscuè alteri promittendo seu paciscendo, continuò in laqueos obligationis incidat, naufragiumque & iacturam omnium suorum bonorum vnico momento faciat, cumque habere cogatur successorem, qui pessimè de se aut iam meritus est, aut in posterum mereri possit, sicque libertas oris nimium constringatur, supremæque voluntatis liberum arbitrium (contra l. cùm hic status. 32. §. si prætor. 2. ff. de don. inter vir. & vxo.) suum perdat nomen & officium, dum sæpius temerario ostentandæ liberalitatis & beneuolentiæ quàm iustæ & constantis beneficendi voluntatis studio homines donant, aut montes aureos pollicentur, qui legitima deliberatione præuia vix carbones præstarent, quam inconsultam largitionem, quam liberalitatem Cic. lib. 2. de Offic. appellare maluit. Et hinc est, ꝙ in testamentis & vltimis voluntatibus, quæ vniuersitates deferunt, maior requiritur, & solennis testium numerus, cum alioqui iuxta dictum Christi. Matth. 18. In ore duorum vel trium consistat omne verbum. c. in omni. ext. de testib. Hisce tamen non obstantibus defendi hæc pacta iure optimo posse censemus. Primò, quia non principaliter
6 † nec præcipuè eriguntur super hæreditate vel successione futura, sed super filiationis iure, & quasi mutuæ & indiuiduæ confraternitatis, quo scilicet coniugalis amor, & fraterna inter vtriusque matrimonii proles dilectio tanto facilius coalescat, & progressu temporis firmissimum quasi robur accipiat, quæ cùm fere nulla re conseruetur melius quàm succedendi æqualitate. argu. opt. in l. cum oportet. 6. §. non autem. 2. versi. sin autem res, in verb. Quatenus in omni pace inter se successio eius permaneat, nec altercationis cuiusdam (maximè inter fratres) oriatur
7 occasio. C. de bon. mat. l. vlt. in fi. C. com. vtriusq; iud. Nā † æqualitas cum omnibus in rebus, tunc maximè inter fratres est inductiua, nutritiua, conseruatiua & consolidatiua concordiæ & fraterni amoris, ad quam ipsa lex parētes inuitat. §. fi. in Nouel. 22. de nupt. l. inter filios. 11. C. famil. ercisc. aut. in successione. C. de suis & legit. hered. Inæqualitas enim est seminarium discor-
8 dię. Nec quidem id ignorauit Leon † Eurycratidis Laconis filius. Is enim interrogatus in qua tandem vrbe possit quis tuto vitam agere: In ea, inquit, quam qui incolunt neque plus possident, neque minus, & vbi iustitia viget, iniustitia imbecillis est. Grauiter certe admonuit ęqualitatem esse pacis & tranquillitatis altricem, inęqualitatem turbarum & seditionis, vt refert Plu-
9 tarch. in Lacon. Apoph. Quid † autem aliud agunt parentes & amici liberorum hoc pacto, quam vt omnem materiam litiū & dissidiorum, quæ in huius vltimę ętatis quasi senecta copiosius & virulentius spiritus ille superbię, & procurator malitiæ infernalis disseminat, & pręsertim inter eos qui arctiori vinculo coniuncti sunt, conuellant, ac radicitus extirpent? Quando
10 † itaque pręteris & Magistratuum pręcipuum est officium, cōtrouersias priuatorū dirimere, & litium quò ad fieri potest, auferre & imminuere vires. l. quidam. 21. ff. si cer. pe. in verb. Quia ad officium eius pertineat lites deminuere. Quare si id priuati ipsi sponte inter sese faciant, ratū id habere debet pretor: Quod enim quis teneretur facere, si factum non esset, id magis cum factum est, probare cogitur. Nec certe hic periculū est, vt pactio priuatorū iussui pretoris ante lata videatur, tex. opt. in l. j. § inde quæritur 4. ff. de no. oper. nunc. quæ facit optime ad soluendam quartam dubitandi rationem supra motam, & latius infra discutiendam. Nec quicquam fecerit, si dicatur, contrarium aliquando vsuuenire, vt non tam auferantur quàm seminentur
11 his pactis lites. † Leges enim ad ea respiciunt, non quę raro, sed quę sępius accidunt. l. iura. 3. l. nam ad ea 5. cum l. seq. ff. de legib. Itemque voluntatem potius & initium, quam exitum & finē spectant. l. sed an vltro. 10. ibi. Sed sufficit si vtiliter gessit, etsi effectum nō habuit negocium. ff. de neg. gest. l. quod si. 3. ad fi. ibi. Quia ambo in rem domini vertere voluerunt. l. seruus. 17. in prin. ff. de in rem verso. l. qui iniurię. 53. in princip. ff. de furt. l. diuus. 14. ff. ad l. Cor. de Sicar. & vt pulchrè ille.

Careat successibus opto
Quisquis ab euentu facta notanda putat.

Quare hęc pacta vt lites amputantia non immeritò recipienda
12 sunt. Omitto, ꝙ per istas † cōiunctiones & adfiliariones ad mores ve-

res vetustissimi iuris gentium quodammodo redeatur, quo antequā bella suis inuentorib. perniciosa orirentur, inter omnes homines erat quasi fraterna communio. Quæ res vsqueadeo laudem meruit, vt ea ætas aureum seculum nominaretur.

Nec verò quæ supra pro dubitandi rationibus a nobis allata sunt, hanc sententiam turbant, qđ in singulis, quo ꝯtriorū collatione veritas clarius elucescat, ostendere paucis conabimur.

Ad primā qđ attinet, qua dr̄, ius sāguinis seu cognationis pactis constitui non posse, facilis est respōsio: Neq; n. hoc nos volumus, & si vellem⁹ facere nō possemus. Iura. n. sanguinis ibi accipiunt, ꝓ ipso sanguine ꝯiunctione, vti Philipp. Dec. in d. l. iura
13 sanguinis. in prin dicit, † at nos quoddā ius abusiuæ vel fictitię filiationis & parētelæ hoc pacto ꝯstitui posse defendimus, in eo qđ de facto est possibile, principaliter in finē & effectum fraternæ concordiæ & coniugalis amoris seminarium: frater eñ qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma, & iudicia quasi vectes vrbium, Prouerb. c. 18. secundario verò in finem succedendi mutuo æqualiter in bonis parentum & filiorum vtriusq; matrimonij. Et qm̄ verè non potest hoc pactum vterinos vel extraneos germanos fratres facere, facit quasi germanos, argu. l. 2. ff. de vsu fruct. ear. rer. q̄ vsu cons. eatenus solū quoties parētib. hi æqualiter, & illi his succedant. Neque verò hoc alienum est a legib. nostris, quæ super eo quod est possibile, quantumuis verum nō sit,
14 † sæpenumero ius aliquod fictitium constituunt. §. si ab hostib. insti. quib. mod. ius pa. po. sol. §. vlt. insti. quib. non est permis. fa. test. l. vni. in prin. C. de rei vxo act. l. fi. ff. de natal. rest. ibi. Perinde habetur, ac si ingenuus factus medio tempore maculam seruitutis non sustinuisset. l. bona. 22. ff. de cap. & postli. reuersis. can. non dicatur. 12. q. j. de quo Euerar. Præses in loco, A vi fictionis. Taceo ꝙ pro hac dubitationis ratione auferenda possint adferri omnia iura de adoptionib. loquentia, quib. etiam tanquā pacto effectum filiationis constitui nemo est qui dubitet. Sic itaq; sublata prima dubitandi ratione ad secūdam accingor, quæ nihilo plus obstat. Nam etsi fortè hoc pactum sup̱ vtriusq; lineæ parentum bonis communicandis erectum, eā habeat vim, ꝙ nullo modo reuocari possit, de quo infra c. fi. acturi sumus, per
15 id tamen non aufertur neq; parentib. † neque liberis super aliis bonis testandi facultas, vt enim infra c. 5. & 7. dicemus, tā parētibus, quàm liberis adhuc plures res manēt præcipuæ, quæ huic pacto nō includuntur. Iam verò post inueteratos opinionum adhuc discentium conflictus, communiori tādem calculo ob-
16 tinuit, † si paciscēti, vel omnia sua bona præsentia & futura donanti aliquid minimum saltem bonorū, de quibus testari possit, supersit, non videri peccatum in illam iuris prohibitionē valereque dispositionem & ferè irreuocabiliter. argu. l. licèt minimam. 10. cum sine præced. ff. de hæred. petit. Barto. in d. l. stipulatio hoc modo concepta. num. 19. Iason ibidem, nu 6. vbi hanc doctrinam euangelicam dicit. Vide Corasium lib. 6. Miscel. iur. ciu. c. 16. per tot. Rom. consi. 26. in c. Pro decisione eorū, in prin. & ibi addit. Mādosij ad verbū. PRO TESTANDO. itēq; eundem cons. 171. inci. pro decisione consultationis. At dices. Itaq; si tales res nec liberis nec parentibus supersint, vtique procedit dubitandi rō? Respondeo iuris nostri decisiones aliæ sunt gñales, quas Theses seu Regulas nominant, aliæ speciales, quas hypotheses seu in singula facta exempla dicere possumus. Iam demus regulam iuris fuisse antiqui, homini libero & sanæ mētis non esse auferendam testamenti factionem. l. pactum quod dotali. 15. C. de pact. l. si fratres. §. Idem respondit. ff. pro socio, adeo, vt ne principis beneficium contra valere dicamus. l. ex facto. 43. ff. de vulg. & pup. sub. tamen eadē regula etiā illo iure & vitium fecit & perdidit officium suum infinitis casib. arg. l. j. in fi. l. omnis definitio. 202. ff. de reg. iur. Et si dixeris, multa impertinētia regere, exceptionesque regulæ obiicere, non esse certo casu realiter soluere, sed magis argumentationem in casibus nō exceptis confirmare, quandiu de eis non doceatur, tum etiā ꝙ alia sit legis, alia hominis, & huius quidē multis modis inferior potestas. Respōdeo ꝓpius quatuor modis abalienari ab aliquo
17 liberā testādi facultatē. † Primò, legis scriptæ vel principis auctoritate. Secūdò, qñ quis nullo dato, recepto repromisso, oīa sua tam præsentia q̄ futura bona pacto vel contractu in alium transfert, expressè & nimis illiberaliter abdicans a se testandi facultatē. l. ex eo instru. 4. de inutilib. stip. Tertiò, qñ cōuentione aliqua reciproca, incerta, non etiā super tota hæreditate, sed saltē quota bonorū inita, præiudicium in bonis de quib. conuenit generatur, non tñ in totū testamenti faciendi libertas tollitur. Quartò, qñ auctor hanc legē rei dedit, vt non nisi in certas posset alienari personas. De primo mō inquirere seu dubitare sacri-
18 legiū esset. l. sacrilegij. 5. C. de diuers. resc. † Illud certè notandū est, testamēti factionē alicui auferre, nō ita esse ꝯ bonos mores, vt inde lædat̄ ius honestatis, vel sic vt peccet̄ ī iuris p̄cepta gñalia, q̄ sūt: honestè viuere, alterū nō lędere, suū cuiq; tribuere. l. iustitia. x. ff. de iust. & iu. tūc. n. nec prīcipis nec legū qcq̄ sup̱ eo valeret ptās, arg. l. ius ciu. 6. ibi. Ius ciu. est, qđ neq; in totū à nāli vel gentiū iure recedit. ff. de iust. & iu. Qđ ad s̄m modū attinet, nisi ꝯria opin. tā pertinaces hr̄et plerosq; patronos, primaq; frōte tā spinosa videretur, intrepidè affirmarem, nec eū esse omnimodo bonorum morum honestati & decori contrarium ea maximè ratione, ꝙ & hoc casu superesse res donatori possint, de quibus adhuc liberum habeat testandi arbitrium, Ioan. Corasij in terminis lib. 6. Miscel. iur. c. 16. per totum. Rom. consil. 26. incip. Pro decisione eorum, in princip. & ibi. Additio Mandosij in verbo PROTESTANDO. Et idem consilio 171. incip. Pro decisione consultationis, quod & supra hoc eodem c. notauimus. Item & hac ratione secundò: quia legibus ipsis ita ei neegeat prospectum sit, vt quidem huic suo priuilegio, quod cōpetentiæ vocant, renunciare non possit, argumento. l. necare. ff. de alen. lib. l. alia causa. 14. §. 1. ff. solut. matrimon. Quemadmodum militat tertiò ratio, quod reuocatione propter ingratitudinē donatarij bona sua recuperare possit, adeò vt nec iuri huius reuocationis renunciare possit. Bal. in l. vlt. C. de reuocan. donat. & Castrensis in l. fin. C. de pactis. Ioach. Minsing. Respons. Deca. 10. Rñ. nu. 10. Tertius modus p̄cedentib. attentè cōsideratis & benè ponderatis nullum habere dubium potest, argumento à maiori ad minus sumpto. probatur in §. cum autē impubes. Insti. de adopt. De quarto modo satis multos expressos legū tex. habemus. l. vnum ex familia. 67. l. peto. 69. §. fratre. 3. l. cùm pater. 77. §. libertis. 27. ff. de leg. 2. l. fin. C. cōmunia de leg. l. filiusfamilias. §. Diuus. ff. de lega. 1. & multis alijs. l. centurio. ff. de vulg. & pupil. Quod si quis hoc pactum acrius subuertere ni-
19 tatur; † quia testandi facultatem auferat, eisdem argumētis ingressum monasterij, & arrogationē aggrediatur, qui actus quāquàm liberam testandi facultatem auferant, tñ non modo tolerantur, sed & confirmantur à legibus. aut. ingressi. C. de sacrosanct. eccles. §. alio. & seq. Insti. quib. mod. testā. infirm. Et certè nō minor hic vel etiā maior ratio, quàm in ingrediēte monasteriū militat, ibi enim vnius personę, hic multorū gratia hæc libertatis constrictio toleratur: sed & d. l. stipulatio hoc modo, nō generaliter intelligitur, verisimiliter enim loquit̄ in extraneo, vbi nulla probabilis causa præcesserat hāc libertatē sibi adimēdi, ita nouæ intelligit d. l. Zasius in l. quidā cū filiū. 132. nu. 8. ff. de ver. oblig. quales plurimas causas hic uersari supra demō-
20 stratum est. Quod † porrò in eadem disputatione dicitur, parētes præproperè nimis de spe, seu bonis illius disponere, qui nōdum sit in rerum natura, id à veritate q̄ alienum est, quia parentes de suis proprijs rebus in casum mortis, & quomodo tū īter liberos hæreditatis debeat fieri successio, disponunt, qđ iniquū esset liberis hominibus interdicere, inq̄t Caius in l. 2. ff. si à parē. qs manumis. sit. l. vlti. C. famil. erciscūd. cū auth. subiecta. Quin nec liberi quidē nati viuis parētibus vllū ius, vel in legitima sua habēt, de quo vide Minsing. sing. Obser. cent. 4. Obser. 25. faciūt quæ paulo supra in quarto modo de abalienāda libera testādi facultato scripsimus, nu. 18. Sed in eadē dubitādi rōne dictū est. Hoc pactū ēt extēdi ad bona defunctorū cōiugū vel cōiugis, eius liberis iā acquisita, & sic ad aliena, super quibus nō valēt pactiones vel voluntatū vltimarū testationes. l. 1. §. si id quod dari 3. de oblig. & act. l. pactū. 46. in verb. Cū liceat sui iuris persecutionē &c. ff. de pac. l. testādi. 13. in verbis Pecunia sua &c. C. de testā. item per vulgaria. Res inter alios acta alii præiudicare nō
21 debet. Ad † hoc respondeo, parentes adhibito amicorū ꝯsilio, & propinquorū plena causæ cognitione Magistratuū intercedente, id facere auctoritate administrationis, sibi in bonis præmortui cōiugis cōcessa à lege, personamq; in ijs gerere legitimā, & gubernationē earū rerū apud eos penitus esse impunitā. l. 1. C. de bo. mate. d. l. cū oportet. 6. §. nō autē hypothecā. 6. C. de bo. quæ li. eosq; multo pleniorē quā alios vsufructuarios haber̄ vsumf. doctè declarat Arius Pinel. ad 2. part. l. 1. nu. 16. & aliquot
22 seq. C. de bo. mat. Neq; † verò qs dicat alienari hoc pacto quodammodo bona liberorū, quod prohibitum est Dd. ll. argumēto. l. vlt. C. de reb. alien. nō alie. l. pactū curatoris. 22. C. de pactis, & vide ea quæ habet Iason. in l. nul. li. 13. ff. de transact. nā id verum non esse patet ex ijs, quæ à nobis dicta sunt, & quę Doct. ad ll. allegatas tractarūt. Et si maximè quædā alienationis species esset, nihil tñ refragaretur. l. fi. §. penul. C. de bon. quæ lib. di-
23 cit enim patri nō permittēdū. † vt deteriorē filij proprietatem faciat, ita enim intelligitur patri cōcessa potestas in bonis aduētitijs, s̄m Bal. in l. 1. ad fi. C. de bo. matern. per regulā. l. creditor. 60. §. Lucius. fi. ff. mandati. facit in patre. l. generaliter. ver. negotia. ibi. vtiliter. C. de sec. nupt. Arius Pinel. 2. part. l. 1. numer. 60. C. de bon. mat. Non enim continuo si quid alienat, proprietatem filij deteriorem facit propter mutuam fortè acquisitionem, quod hic clarum est, facit optima præsumptio. leg. nihil. 50. ad finem. ibi. Cùm omnia quæ nostra sunt liberis nostris ex votis paremus. ff. de bon. liber. l. scripto. septima. §. finali. ibi. Parentum commune votum. ff. vnde liber. facit. l. penultima. C. de adoptio. in verbo, ibi nullius circumuentionis suspicio potest aliquam sibi vindicare licentiam, auita & proauita affectione hæc omnia resecante. Sed si cui adhuc in parentum persona, quoad huius administrationis functionem, defectus aliquis residere videbitur, is eum si lubet per Magistratus auctoritatem, & decretū (qui verè pa-

paternum & animum & officium debet inducere, argu.l.qui liberos,vel aliàs.Capite trigesimo 5.19.ff.de rit.nupt.l.bonorum. 7.ibi.Sciens hoc competens iudex.C.de nupt.l. ait prætor.7.§.j. vers.permittitur.ff.de minor.) emendet ac suppleat.Quid mirū 24 † cum & aliàs calor iudicii plurima sustineat: sic res minorum immobiles causæ cognitione præhabita decreto iudicis interposito validissimè alienantur,tot.tit.C.de præd.min.sine dec. non al.& ff.de reb eorum,qui sub tutela vel cura sunt, sine dec. non alien. Sic & solutio minori facta non liberat, iudicis tñ auctoritate intercedente liberationem inducit.l.ait prætor.7.§.j.ad fin. ff.de minor.§.fi.Insti.quib.alie.licet vel non.l.25.C.de admi.tut. sic res iudicata propter iudicis auctoritatem ꝓ veritate habetᷓ. l.res iudicata.207.ff.de reg.iur.l.ingenuum.25.ff. de stat. homi. facit plurimum.l.cum putarem.36.ff. famil.erciscun.l.j.C.de errore calculi. Sed nec tertia dubitādi ratio robur pacti nostri cō-25 iuncti labefactat. Neq; † eñ quicquid votum captandæ mortis inducere potest legib.nostris quasi propter acerbissimam eius spem improbatur,nam sic tota materia testamētorum, fideicōmissorum,legatorum,substitutionum,successionum ab intesta. donationum causa mortis,vnico quasi ictu præcisa concideret, quod a sanctitate legum , & veneranda Iurisconsultorum prudentia q̄ longissimè absit.Sed nec in Dd.ll.l.de fideicōmisso.l.j. & l.cū proponas 16.C.de pact. Ita argumentantur Impp.Fideicōmissa seu substitutiones inducunt votū captandæ mortis, ergo non valent:verū is potius sensus elicitur.Quandoquidē propter optimā hominis de homine præsumptionem (hominem eñ homini insidiari nefas est,& natura ipsa abhorret.l.vt vim. 3.ff.de iust.& iur.l.seruus ea lege.7.ff.de ser.export.l.non tñ.6.ff. de appellation.) leges ipsæ definitiones testamentarias,& fideicōmissarias reliquaq;,de quib.supra,inducāt,& licèt aliquo modo mortis alterius votum secum ferre videantur, stabiliant, tñ vbi pactione contraria talis metus & incertitudo tollitur, (quāuis ea alii vitio subiacere videatur.l.qui superstitis.94.l.si quis.§. iussum.5.ff.de acq.hære.) valet conuentio. Sed nec a contrario inducta dubitandi ratio ex eisdem legib.procedit.Si valet pactū quo votum illud detestabile aufertur.Ergo pactum quo introducitur,& ad peccandi libidinem fenestra aperitur, contra l.cō-26 uenire.5.in principio.ff.de pact.dotal.sustineri non debet. † Argumentū n.a contrario sensu non procedit, vbi absurdus intellectus resultat.Dd.cōiter in l.j.C.qui admitti ad bon. posses.Præses Euer.in loco a contrario sensu q hic fieret,omnis.n.materia successionis, & acquisitionis post mortem tot prudentium virorum elaborata vigiliis hoc argumento funditus euerteretur. Neq; eñ ista pactione quisquam magis ad delinquendum inuitabitur,q̄ aliis modis,quib.post mortem aliquid capturus est. Cum dici posset,pactum hoc multis casib.votū captandę mortis tollere.Quid.n.si qui ab intestato successuri essent, vereantᷓ, ne testamēto facto in extraneos quis conferat bona, hi eū intestatum & quidem q̄ citissimè, ne facultas mutandi successionē intestati,supersit,extingui optabūt, qui si pacto tali certi sint de 27 tali successione, forte nihil de eius morte solliciti sint. † Illud vtiq; certo tenendum hoc pactum posse sine dispendio salutis æternæ seruari,& non posse leges vel statuentes scire, quid sit in animis paciscentium, saltem ex eo quid animis eorū inesse dēt, inducunt præsumptionem potestatis paciscendi taliter,argum. l.sed licèt.12.ff.de offic.præsidis.Baldus in capitu.moribus.num. 2.si de feud.controuers.fuerit inter dominum & agnat. vasall. Cæterùm aut istam dubitandi rationem de bonis intelligis, de frustra , nam:

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Aut de malis: & respōdemus aut votum id in mente retinetᷓ, & nulli præterq̄ ei qui ꝯcepit,nocet: aut in actū aliquem procedit,& tunc scimus iō vigorem legū in medio cōstitutum,vt earū transgressores meritis suppliciis obiiciantᷓ; qa bonis nocet,q malis parcit:neq; verò possunt leges alia rōne singulorū prauis affectib.obuiare.Quod subiicit,adeo hoc pactū esse contra bonos mores, vt ne quidem iurato cōfirmetur, id multo aliā hēt 28 consideratione.Quocirca sciendū, aliud esse † ꝯ bonos mores fundata.s.prohibitione super ratione naturali, tanq̄ ex causa ꝓxima.Et tunc verus est intellectus Dyni traditus ad reg.iur. Canonici Non est obligatorium ꝯ bonos mores præstitum iuramentum:dū tenuit ibi actū non confirmari iuramento; quia sit prohibitus ꝑꝑ sui turpitudinem,eamq; certā, quo casu fatendū neq; lege,principis placito,statuto,vel etiam pacto,quicq̄ in cōtrarium disponi aut introduci posse,& hic accipiendus est text. in l.non dubium.5.ad fi.C.de leg.l.iurisgentium.7.§.si paciscar. 6.vers.Et generaliter.ff.de pac.l.si quis inquilinos.112.§.fin.ff.de 29 leg.j.& similes.Aliud item † bonis morib.vetitum,vel moribus cōtrarium esse:hic.n.terminus & similes in iurib. nostris complures vsurpantur pro legibus Romanis, vnde Vlpia.l.j.ad init. ff.de donat.inter virum & vxorem. Moribus apud nos receptū est,inquit,ne inter virum & vxorem donationes valeant. Sic in l.item apud Labeonem.15.§.meminisse.18.ff.de iniur.Non omnis qui affectatus est virginem, nec omnis qui eam appellauit iniuriarum tenetur,sed saltem qui contra bonos mores hoc fecisse dicitur,simile quid est eadem l.§.adiicitur.29. & l.moribus 2.ff.de vulg. & pupill. l.more.5 ff.de iurisdic.Nec multum hinc dissidet Viglius, qui ad §.i.ad verb.moribus.nu. 22.sic scribit, I.C.cum quid moribus inductum dicunt,significare velle arbitror,id ius ante duodecim tabulas fuisse vna cum vrbis primordiis obseruatum,vel postea vsu & cōsensu receptum: huius interpretationis optimum testem citat Vlpianum in l.j.ff.de curat.furio. Lege,inquit,duodecim tabulatum prodigo interdicitur bonorum suorum administratio,quod moribus quidem ab 30 initio introductum est. Sic quoq; † moribus Romanis pacta futuræ successionis sunt verita, nō quod in hoc proxima causa prohibitiua sit fundata,quasi honestati bonorum morum sint omnia repugnantia,vel turpitudinem introducentia certam: sed quia legibus (id est moribus) Romanis improbātur, ideo quod legumlatores & more ciuitatis ægrè ferrent, testamentorum iura,quæ ab initio publico populi Romani conuētu calatis comitiis fieri voluerant,ita labefactari, & fraudem paulatim iis attexi,vt priuatis pactiunculis & domesticis cautionibus euerterentur. Atque ita hoc pactum accipiendum, vt certa sui turpitudine non sit prohibitum,censet Bald d.c.moribus.num.2. lib. feud.cont.fuerit inter dom.& agna.vasall. Facit plurimum qđ hic de ascendentium & descendentium, nō quorumuis extraneorum conuentionali successione agatur, in quibus pietatis pſumptio & στοργῆς φυσικῆς, vt potentior alterā de voto captandæ mortis facilè negotio elidit, argumē.l. scripto.7.ff.vnde lib.l. nihil.50.ff.de bon.lib. Nam,vt inquit ille:

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Est & quartæ eique vltimæ dubitandi rationi respōdendum, ne quem ea transuersum rapiat,vtpote prima facie admodum verisimilis.Sunt enim moribus † (id est legib.) Romanis adeo 31 interdicta & odiosa pacta alterius successionis venandæ,vt nec dotis fauore,nec matrimonii honore (quibus multa alioquin & præstantissima in iure nostro priuilegia sunt concessa l.j.vbi glos.ff.soluto matrimo.glo.in c.j.in verbo,seruetur, extra,vt lite non contestata) sustineri posse dicantur.l.hæreditas.5.C.de pact.conuen.tam super dote & c.l.pactum dotali.3.C.de collat. immo nec si de certa tantum parte, seu quota bonorum, non etiam de tota hæreditate futura pactio esset inita,tex. in l.pactū quod dotali.15.ibi.Ex qua portione.C.de pac.l.donari.29.§.fin. ibi.Partis bonorum.ff.de donat.l.vlt.in verbis, Certos modos. & ibi, Certas pactiones.C.de pac.vbi gl.in verb.declarat.adeo: etiam quod nec reciproca,nec vicissitudinaria talis conuentio toleretur,nisi inter solos milites.l.licet.19.C.de pac. Respondendum tamen pactum nostrum,non modo non odiosum, sed & publicæ tranquillitatis summo fauore subnixum. † Nam cum 32 leges ciuiles salutem populi supremam legem faciant:canones verò salutem animæ summū canonē constituant,cuius vtriusque hæc conuentio est vindex & conseruatrix, facilè intelligeti sanctitas,æquitas, & maxima legum nostrarum conuenientia in hocce pacto apparet, cuius etiam non obscurum vestigium I.C.reliquerunt in l.quidam cum filium.132.ff.de verb.obliga. Pro solidatione & irretractabili huius pacti legitimè initi obseruatione,facit & multum iuuat,quod & aliās † ratione incer-33 titudinis & dubii euentus,item reciprocationis (qualia hoc pactum continet) multa in iure nostro tolerentur, quæ alioquin communi ratione reiicerentur subiecta, vel nulla esse videbantur.d.l.de fideicom.11.C.de transf.l.si ea lege.17.ibi. Propter incertum fructuum euentum.C.de vsuris.l.pen.C.de solut.l.si pater.12.ibi.Poterat peruenire.C.de inoffi. test. Sic leges nostræ detestantes generaliter donationes inter virum & vxo.l.j.ff.de don.inter virum & vxor. tamen reciprocam & mutuam inter eosdem,immo & inter alias personas sibi donare prohibitas admiserunt.l.quod autem.7.§.si vir.2.ibi.Inuicem.ff.de don. inter virum & vxo.glos.in l.2.C.de don inter uirum & uxor. quia genus quoddam quasi permutationis esse videatur,non insidiosæ negotiationis,arg.l.sed etsi.25.§.consuluit.7.ff.de hær.pet.adeo q Iason in d.l.si pater.12.nu.2.ratione spei vicissitudinariæ & incerti euentus, existimet valere inter coniuges donationem seu dispositionē, qua alter alteri in casum mortis bona sua dat, relinquit,uel hæredem esse vult,cuius sententiæ est etiam Barto.in conf.incip.Promitto tibi & tu mihi. Tenetque Calderin. consi.1.titu.de dona.inter uirum & uxorem. ubi multos in eādem sententiam citat.& Dom. Gayl Ob.Pract.li.2.Obs.126.vide Minsing.cen.2.Obs.33.

34 Facit † secundo,quod quamuis pater filio,quem in potestate habet, donare non possit.l.j.§.j.ff.pro donato.l.2.C.de inoffic. donatio.l.donationes.25.C.de donat. inter uirum & uxorem. tamen donatio inter eos facta & contemplatione matrimonii per patrem in filium collata ualet: quia pars & sequela est matrimonialis contractus, & cum toto ipso dotali contractu confunditur.l.Pomponius.35.ff.famil.ercisc.un.l.dotem quam dedit.16.ff.de collat.bonorum. ita ut cum contractus ipse matrimonialis ualeat, sublata difficultate acquisitionis de patre in filium uel filiam, propter cohærentiam, fauorem, & sanctitatem matrimonii istæ donationes quoque sine scrupulo firmæ

firmæ iudicentur,facit l.etiam 11.vbi Bart.ff.de inof.test.facit l. illud pen.vers.ad hæc.C.de coll.vlt.C.cōmu.vtriusque iudi. vide 35 Ferronum in consuet.Burdegal.tit.de testa.§.22. † Facit tertio, q si illa pacta penitus elimnarentur, multa matrimonia alioquin fausta futura aut nō contraherentur,aut etiam contracta, & bene concordantia,iamq; fortè liberis subnixa, vel dissoluerentur,vel pactis eiusmodi in quæstionem vocatis turbarētur, & dissidiis inextricabilib.obnoxia redderentur,qđ semper etiā si aliquo colore & iure fieri posset,fugiendum, argu.l.j.§.vltim. ff.de liber.exhiben.Hisce ergo fundamentis & auctoritatib.cōmitti,si iure etiam scripto pactū hoc defendere conabimur, ni-36 hil hanc sñiam morabitur.d.l.licet inter priuatos.C.de pac. † nā ideo ibi inter non milites reiicitur reciproca illa mortis cā donatio,vel hæredis institutio, quia propositum iis erat iure solēni testari,vel suprema sua ordinare,patet hoc ī verbis tex. Vim supremi iudicii.Item Pertinerent.Itemq; ibi, Alterius rebus potiatur.Et ibi, Ex fratris tui iudicio .Hæc.n. verba nō sunt pacisci vel contrahere, sed testari volētium.l.verba gesserunt.20.ff.de verb. sig.Et vix ex vno totius legis verbo, alius quàm testantiū animus colligitur. Iā constat militibus propter malum , quod 37 a Republica,a qua aluuntur,†auertūt.l.milites nostros.31.C.locati.iure populi Romani singulari esse tributum , vt quocunq; modo velint,de rebus suis disponere, & testamenta facere possint.l.j.3.C.de testam.militar.tamen paganus non potest facere, ne leges in suo testamento locum habeant.l.nemo potest.55.ff. de leg.j.l.testandi.13.C.de testam.Sed leges testamentarias non tenetur obseruare,quando non intendit enixa legum solemnitate obseruata testamentum condere,sed iure libero & securo res suas relinquere.l.codicillis.pen.§.vlt.& l. cum pater.77.§.filius.23.ff.de leg.2.l.ex ea scriptura.29.ad fi.ff.de test. Facit apprimè tex.in l. Lucius.88.§.fi.ff.de leg.2.Lucius Titius hoc meum testm̄ sine vllo iurisperito scripsi , rationem animi mei potius, quàm nimiam & miseram diligentiam secutus , & si minus aliquid legitimè , minusve peritè fecero , pro iure legitimo haberi debet hominis sani voluntas , quā scripturā I.C.ibi probant. Quod siquidem expresè pacto vel testatione voluntatis protestatus sit, (id quod in eo expresè leges requirunt.§.vlt.insti.de pup.sub.l.vlt. vers.illud quoque.C.de codicillis) vix vlla ratio est cur non valeat talis cuiuscunq; priuati pacta voluntas,& hic sensus.d.l.colligi vr̄ ex Bar.ibidem nu.1.in vers.alii assignant, & in summario eiusdē,cui expresè astipulatur Donellus in fin.l. ibidem.Estq; idem verus & genuinus intellectus.d.l.hęreditas. 38 † Hæreditas.n.non est nisi testamenti hæreditas, pactum verò vbi fit,testamentum non fit,sicq; hæreditas capi non pōt. Neq; dissidet,si dicas,verba hæc vice testamenti denotare imp.oprietatē,& quasi non verā seu legalem testandi volūtatem. Nos.n. ea veritatis potius expressiua,quā impropriati sensus subauditiua exaudimus:& q hoc pactum , vt testamentum eodemque robore censuerit habendum paciscens , qđ ipse efficere nō potuit.d.l.nemo potest.55.d.l.testandi.13.l.ius publicū.28.ff.de pactis.optimè faciunt notata ab Alex.de Imo. in cons.2.incip.visis codicillis,legitimatione & aliis,in vers.non obstat decimum arg.vol.2.dum dicit, q quoties dictio aliqua improprietatē demonstrans apponitur circa ea quæ possent esse vera ſm veritatē & proprietatem , magis dr̄ esse verbum veritatis expressiuū, quàm improprietatē denotans , & patet in dictione quasi, in l. si ante nuptias,& ibi notatur.ff.solu.mat.Sed cur obstupescis ad istam meam censendi leges audaciā? Audi quis me eo accinxe-39 rit. Vidi † ego non semel iure etiam veteri pacta contractusq; inter viuos q quidem priuatos, vim supremi eorum iudicii me ruisse,in l.tale pactū.40.§.vlt.ff.de pac.l. quidā cū filiū.46.versi. si tñ.ff.de hær.inst.vbi mandati actione hæreditas fideicōmissaria peti & transferri posse dr̄,adde.l.si vnus.27.§.itē si pactus.6. ff.de pact.dicitq; expresè Bar.in d.l.nemo potest.in prin.q species facti posita in §.vlt.insti.de fideic.& in l.fi.C d.tit.transeat in verum contractum,& q hæres ex sua promissione testatori facta a legatariis conueniatur, quem intellectum cōmendant & sequuntur Ias.Imo.Alex.& alii.Facit quod dicit Bal.in l.in tacitis.103.ff.de leg.j.q si nō subsit fraudis suspicio , posse quem se domestica cautione vel chirographo obligare ad præstandum quid,seu restituendam hæreditatem alteri. Non dico hic quod nutu,& in epistola,vel libello , vel sine scriptura hæreditas per fideicommissi viā dari alteri possit.l.& in epistola.22.C.de fidei cō.l.nutu.21.ff.de legat.3.In testamētis.n. ꝯ obtinet.l.iubemus. 29.C.de test.aliàs quidē ex testamento,qđ iure nō valet , nec fideicōmissum, si nō ab intestato succedentes quoq; rogati pro-40 bātur,peti potest.l.23.29.C.de fideic. † Suffragatur tandē & nō minimū momentū illustrādi pacti nostri p̄bet,qđ in arrogatione quoq; pactū satisdatione subnixū interueniat,q si qua hæreditas arrogato extrinsecus obueniat,& quæcunq; ex bonis eius arrogator consecutus fuerit,ea se restituturū eis,ad quos peruētura essent, si arrogatus in suo statu permansisset.l.nō aliter.18. & l.si arrogator.22.vbi Dd.ff.de adop.elegantius multo Imp.ipse in l.2.C.eo.quo in iisdē terminis refer pactum arrogatori de quarta bonorū suorū arrogato relinquēda.§.cū impubes.insti. de adop.l.fi.si quid in frau.pat.Tandē & hoc succurrit testamēti factionē nō priuati sed publici iuris esse, quæ causa est , cur eius forma priuatorum pactis nō lędatur.l.3.ff.de test.l.tabularū.2.in 41 prin.l.vel negare.5.ff de test.quēad.aper. † Actus verò iste vnionis nō manet in terminis simplicis pacti,sed publici instrumēti fidē & robur,vt ĩ.de forma dicetur,assumit , qa res ēt priuatim gestæ,& post in Archiuū publicū, vel armariū legitimè depositæ,seu descriptæ,instar sunt monumēti publici.Dd. in l.Celsus. 10.ff.de probat.auth.ad hęc.C.de fide instrumen.Canonist.in c. 2.& c.post cessionē.extra de prob.facit l.omniū.19.ibi. Sicut ergo securus erit.C.de test.Ex hisce perspicuum factum puto, quā non a rationib.iuris cōis, quāq; non a legum nostrarum mente pactum hoc sit alienum.Interim ne iudicis potius,quàm cognitoris partes egisse videamur,tutissimum sum ratus mediam viam eligere,iuxta illud,

Inter vtrunq; vola,medio tutissimus ibis.

42 Concludendum † ergo,pactum hoc quatenus in solis terminis vnionis & filiationis reciprocæ cōsistit,neq; ēt explicitæ successionis futuræ faciat mentionē,non mō esse sustentabile , sed & textib.rōnibusq; largissimis de iure stricto cōprobatū iri.d.l. quidā cū filiū.132.de verb.obl.& in progressu operis luculētius apparebit,quatenus verò conuentionē de successione mutua futura includat,maximè si irreuocabilitatē contineat,& liberā testandi,seu aliter disponendi facultatem abalienet , etsi censura legum Rom.illas conuentiones vtcunq; destruat & prosternat,morib.tñ toti⁹ ferè Germaniæ sūt q̄ receptissimę.Neq; morib.solū,sed & expressis Prīcipū scriptis,statutis & Ordinatiōib.

Et sic procedendo,videamus,quæ sit consuetudinis,vel statutorū circa hoc pactū firmandū potestas. Sanè nulla aut perquā 43 exigua ea esse vr̄ : vt.n.sit aliqua, † necesse est eam ab honesto, possibili,& bonis morib.peti.c.erit aūt lex.4.distin.l.2.C. quæ sit long.consuet.Quàm verò pacta ista ab omni pietate , honestate,bonorū morū obseruāda rōne & a I.C. (contra quæ nec facere quidē nos posse quicquā pie credendū.l. ꝯditiones.l.filius. 15.ff de ꝯdit.inst.) aliena videantᷓ , supra demonstrauimus. Sed quemadmodū ibi allegatas leges,de iure cōi nostro pacto non aduersari,supra demonstrauimus, pariter hic est declarandum qūo eorundem rōnes consuetudini, vel statuto nihil detrahāt. Aiunt pacta esse turpia,ideo turpia , qa sint ꝯ bonos mores , & hoc vt ostendant,trib.vtuntur cōcludendi mediis.Primò, q liberā auferant testandi,testamētiq; mutandi facultatē. Secūdò, q peccent in formā legū publicè introductā. Tertiò,q inducāt votū captādæ mortis,insidiādiq; vitæ alterius occasionē. Quod ad primū attinet notius est,q̄ vt probationē requirat.Testamē-44 ti factionē † iurisgentiū esse,& quidē eius, qđ vsu humano exigente,& practico quodā humani discursus exercitio dāte. paulatim ab omnib.gentib.receptū firmatumq; est,Ias.in rep.l.nemo pōt.55.nu.76.ff.de leg.j.& in l.interdū.29.ff.de cōdic.indeb. & in l.ex hoc iure.5.ff.de iust.& iu.Iulius Clar.in trac. de testa.q. 2.Cuius deinde formæ iuris cęperunt esse cuiusque ciuitatis ꝓpriæ,quanquā formā iuris Quiritū alii pleriq; populi sunt sectati;Nā etsi origo testamentorū fuerit antiquissima, & vt plerisq; placet ante tēpora.12.tabularū, a Romanis vsus eorū receptus, quod probatur ex verbis.Si paterfa.intestatus decesserit , inquit l.12.tab.Familia pecuniaq; eius agnatorū gētiliumq; esto.Ergo testatus mori poterat. In veteri quoq; testamēto exēpla huius vsus extant nō incognita.Nam Gene.27.c.Isaac filiū suū Iacob benedicēdo hr̄dē instituisse dr̄,& Leuit.25.Moys.dixit: Hos habebitis famulos & hr̄ditario iure ad posteros trāsmitteris : quo etiā pertinet c.27.Numer.Deut.2.tñ nō oēs gentes vsum testādi vno tēpore receperunt,vel retinuerūt. Cornelius.n. Tacitus in lib.de Germanorū morib.Hæredes,successoresq; sui euiq; liberi,inquit,& nullum testm̄,si liberi non sint,proximus gradus in successione fratres,patrui,auunculi.Sic apud Ath.primus Solon excitatus legē de testamētis tulit, & gratiā p̄ponens necessitati,& amicitiā propinquitati, omnib. de reb. propriis liberam disponēdi facultatē cōcesserit,vt Plut.est Auctor. Neque licuit cuiquā ante Solonē Athenis extra cognationē hr̄dē sibi quēquā ĩstituere.Ex quib.liqdo ꝯstat testamētorū vsum nō statim cū ipso genere humano ortū initiūq; suū sumpsisse, sed postea, dū insita ꝑ ipsam naturā in sanguinē (quē plerunq; successiones sequuntᷓ Nouel ꝯsti.de hær.quæ ab intest.defer.) affectio vitiosis hominū morib.deprauata flaccesceret & deperiret,trāsferri cæperūt cū ipsis aliis ēt hr̄ditates & bona mortaliū a proximis ad bene meritos,ex quo extremæ profluunt testantiū dispositiōes,atq; adeo institutiones ac substitutiones hr̄dū,liberis.n. de iure naturæ debetᷓ parētū successio, quēadmodū & vice versa turbato mortalitatis ordine liberorū parentib.l.cū rō.7.ff.de bon.dam.a qua per testamenta plerunque excluduntur.Et hoc esse puto quod Cice.lib.3.de fi.bon.& mal.Ex hac,ĩquit,animorum affectione testamēta , commendationesque morientium natæ sunt.Huic testamēti factioni,vti substantię inseparabiliter inest libertas illa qua vnicuiq; ciui Ro factio illa ē ꝑmissa.Quēadmodū.n.lex neminē aliis vitiis non incidentib.testari prohibet,ita neminem ad testādum cogit.Et hoc est qđ lege 12.tab.

fuit expressum. Vti quisque suæ rei legasset, ita ius esto, saltem eū qui testm̄ facere instituit, formam a iure præscriptam ad vnguē vt seruet astringit: sed id libertati testandi nihil detrahit, quemadmodum quod clericis aliisq; quibusdā personis carnalia matrimonia interdicuntur, libertatem matrimonii nō imminuit.

45 Ergo id quod † paulatim moribus, hoc est, legibus gentium est receptū firmatūq;, potuit ꝯtriis morib. abrogari, & in desuetudinē abire. l. de quibus. ff. de ll. cū infinitis aliis. Nam vt inquit ille:

Moribus antiquis res stat Romana virisq;.

Sed vt hic & quasi ad oculum tibi demonstrē, q̃ non sit consuetudo ista, cui pactum hoc innititur, nec etiam generaliter quarumcunq; prouinciarum statuta, ordinationes liberam hominib. testandi facultatem adimentes, a bonis morib. turpitudinem & omnem inhonestatis speciem auersantib. alienæ. In pri-

46 mis vides † lege ipsa abdicari a quamplurimis liberū hoc a natura quasi ipsa concessum testandi, testamentiq; mutandi arbitrium. Nam & paterfa. postquàm se arrogari permisit, non solū quod ante fecit testm̄ ruptum, irritumq; est. §. non tn̄. vers. nam si ideo. Inst. quib. mod. testa. infir. sed & stante hoc vinculo arrogationis aliud facere vel ante factum mutare nō potest, vti hoc ex §. non tamen, inferre & colligere licèt, & probatur in l. qui in potestate. 6. ff. de testam. & insti. quib. non est permis. fa. test. in prin. Item ingressi monasteria (vt & supra monuimus) ipso iure se ac sua Deo dedicant, itaq; in his, quod habuerunt, liberum amittunt arbitrium, vtpotè nec domini rerum. auth. ingressi. C. de sacrosan. eccles. Sic olim lege Aelia Sentia ius libertatum dādarum in testamēto fuit cōstrictum, vt tit. inst. quib. ex cau. manumit. non licet. Fusius item & Caninius lege lata vetuerāt, ne vltra certum numerum testamento datæ seruis libertates tenerent. Insti. de lege Fus. Can. tol. quam tn̄ vti libertati testamento

47 rum inimicam post sustulit Iustin. † Fuerunt apud eosdem Romanos variæ testamētorum formæ inductæ, rursusq; paulatim aut abrogatæ aut mutatæ. Insti. de testa. ord. in princi. vbi doctè Viglius. Inter cæteras ea testamēti forma, quæ per æs & libram, hoc est, imaginariam vēditionem fiebat, ideo progressu tēporum est antiquata, φ contra bonos mores ciuitatis esset, quasi votum captandæ mortis inducens, quod veterum simplicitas & in ipsa paupertate ꝓbitas nō cōsiderabat, prodigiosū hoc & abominabile genus insidiatū nō præsumēs, nā vt Tibullus ait:

Tunc melius tenuere fidem, cum paupere cultu
Stabat in exigua ligneus æde Deus.

Immo iure quo adhuc vtimur, libertates hæ testamentorum per legem Falci. & S.C. Trebellianum notabiliter, sed vtili & salutari admodum Reip. modo sunt imminutæ, tot. tit. Instit. & ff. & C. ad l. Falci. & ad S.C. Treb. Ex quib. vel luce clarius meridiana cerni pōt, q̃ nō sint coarctationes & cohibitiones hæ testamentariæ, eiusq; liberi arbitrii moderationes a ratione naturali atq; morū honestate seiunctæ: alioquin. n. nullo valuissent mo-

48 mento latæ illæ leges. Iam valet illatio † a lege ad consuetudinē tam affirmatiuè, quā negatiuè facta. l. de quib. in fin. ff. de lega. §.

49 sed ius. Insti. de iur. natural. gent. &c. † Videmus item hodie & innumerabilib. Prouinciarum exemplis & statutis locorū omnem passim testamentariam super hæreditariis vel auitis bonis dispositionem planè vel in parte esse prohibitam. Sic Ferronus in consuet. Burdeg. de testa. 22. §. 7. plerisq; locorum statutis receptum meminit, vbi nemini sit concessum parentē gradu cōsanguinitatis proximiorē testamento exhæredare a bonis immobilib. quæ successione obuenerint, sed debere illi duas omnino partes relinquere liberas, & ab omni onere immunes, qđ verum ait etiam iusta exhæredationis cā intercedente, quo casu statutum non solum aufert in besse illo liberam testandi fa-

50 cultatem, sed & eundē alteri immobiliter defert. Et huius † cōsuetudinis vel statutorum rationes etiam Romanarum legum auctoritate, haud obscurè cōprobari posse videntur, quib. libertus ita testari iubebat, vt patrono partem dimidiā bonorū suorum relinqueret: Et si nihil aut minus parte dimidia reliquerat, dabatur patrono cōtra tabulas testamenti patris dimidiæ bonorum possessio, videlicet. n. imago societatis & ad remunerandū tam grande beneficium, quod ex seruitute in ciuitatē Romanā esset productus, huius partis præstationē induxit & extorsit. l. j. ff. de bon. lib. Insti. de succes. libert. in prin. Quando itaq; eiusmodi statuta per totam ferè Germaniā & passim frequentantur, &

51 I.C. sæpenumero, † ab iis quæ in more posita & vsu sunt recepta validè argumentatur. l. quod si nolit. 31. §. quia assidua. 18. ibi. Ea enim quæ sunt moris & consuetudinis in bonæ fidei iudiciis venire debēt. ff. de ædil. edict. l. si fundus. 6. ibi. Ex consuetudine. ff. de euict. l. si de interpretatione, cum l. seq. & 4. præceden. ff. de leg. & plenè vidēda sunt, q̃ annotauit Præses Euer. in Topicis legalib. in loco ab vsitato, seu a solitis. Graue foret eiusmodi statuta, & a populo pacta frequētissima quasi ad viuum præscindere & eliminare. Sed dices. Illa ferè oīa quæ cōpilasti hactenus, de parte bonorū testamentis alienari vetita loquunt̄, in reliquis testādi arbitriū nō adimunt, & non tm̄ peccatur ꝯ bonos mores in parte, quantū in toto, iuxta illa quæ alibi expressim notauit Ioā. Dilectus de arte testandi. Quamuis hic respondere possem nec

nostro pacto, vel consuetudine pactū hoc sodente liberū & om-

52 nimodā testandi facultatē † abrūpi, immo ne in bonis quidem ipsis pacto obnoxiis auferri, sed voluntatē, quæ alias ad supremum vsq; vitæ halitū ambulatoria & mutabilis erat futura, a tēpore initi pacti arctat & obligatoriā facit, seu necessitatiuā cum quæ semel sunt libera, & sic non testandi potius, q̃ testamenti semel facti mutandi potestatē aufert, argu. eor. quæ tradit Petrus Peck. in trac. de testa. coniug. lib. 3. c. j. qn̄ statutorum & Prouincialium consuetudinum meminimus, respōdere aliter pos-

53 sumus, nēpe φ in his † q̃ sint in natura turpia, illicitaq; & bonorum morum honestati, quasi vnanimi gentium consensu, indubitanter ꝯtraria, eadē est cā illationis prohibitiua de loco ad locū, & de parte ad partē, quæ est de toto ad totū, ita vt nec lex generalis, nec specialis, nec super parte bonorum in talib. ferri vlla possit, impedientib. generalib. iuris præceptis & doctrinis. Iustitia. ff. de iust. & iur. §. iuris pcepta. Insti. de iu. nat. gen. & ci. quo referantur ea quæ scribit in Paradoxis Cice. Peccare est tanquā transilire lineas, qđ cum feceris culpa cōmissa est, q̃ longè progrediare, cum semel transieris, ad augendam transeundi culpā nihil pertinet. Et Cicero non Ethnico & indocto, sed Christia-

54 no & Iurisconsultissimo planè modo in libris de officiis. † Tale verò quid arbitrium hoc testandi nō est. Quid. n. peccarunt, quid turpiter egerunt illi qui libere & aīo bene deliberato semet hoc arbitrio priuarunt, siquidem voluntatē humanam, & spem futuræ actionis, plena intecedente donantis voluntate transferri vel auferri posse nō immerito placuit. l. 3. C. de don. c. si religiosus. de elect. in 6. Ergo nihil vetat tam pro parte q̃ in totum liberam testandi facultatem statutis vel etiam pacto tolli, & hoc vt oīa eleganter tenet Couar. in rub. de testa. par. 2. nu. 5. & 6. vers. nā & statuto, & nu. 15. ver. Sed hæc opinio vsus rōnibus Fortunii Garzias de vltimo fine iuris quem vtinam nobis videre contigisset, ne quid præter rōnē recti iudicii hac in parte scripsisse videremur. Sed iā restat reflect. stipulatio hoc modo. ff. de verb. obl. & l. ex co. 4. C. de inutil. stip. hac e. n. ambas Couarruuias d. loco. nu. 16. vnico significatu cōplectitur, & soluens ipse dicit. Istarum legū pacta non modo esse ꝯ bonos mo-

55 res ciuitatis, sed etiā honestatis, † siquidē illicitū & ab omni honestatis specie alienissimum sit, pœnæ adiectione velle quēq astringere ad certā hæredis institutionē Dd. ll. ne inuito cuiqua hæres suus agnascat. § sed si quis. Insti. de adopt. repugnante hoc casu in specie. l. j. C. de sacrosf. eccle. Hac rōne stipulatio pœnalis inter sponsos, & eorum parentes sup sponsalib. interposita est ipso iure nulla; q a nō est m bonos mores interposita nulla est ipso iure, & inhonestum vltra est vinculo pœnę matrimonia ob-

56 stringi, † siue futura siue iā cōtracta, vt ait I.C in l. Titia. 13. ad fi. prin. ff. de verb. obl. c. Gēma. ext. de sponsf. cum alioquin extra pœnam tractatus iste matrimonialis bene valuisset c. j. in fi. extra de sponsf. impub. c. sicut c. ex literis Siluani. ext. de sponsf. Legis itē finalis. C. de pac. non ita difficilis erit solutio ei qui rōnē Imp. in fine l. pōsitā diligenter examinat, ibi tex. Cum in alienis rebus ꝯ dñi voluntatem aliquid fieri vel pacisci secta nostrorū tēporū non patitur. Et hoc casu maximè improbū est & infau-

57 stū, quē sollicitū esse † de viui hr̄ditate, vt ait I.C. in l. 2. § interdū. 2. ff. de vul. & pup. sub. qui intellectus apprimè conuincit ex eo, φ aliæ eiusdē l. rōnes accedente etiā consensu eius, de cuius hr̄ditate agebatur, non cessent, qđ sagaciter expendit Couarr. d. loco. & in c. quāuis. de pac. in 6. in initio. 2. par. eius relectionis.

58 nu. 2. Sed vt † ea auctoritatē finiā † statutis prouincialib. & locorū cōsuetudine, itē proprio & libero paciscentiū consensu liberā testādi testamentumq; mutandi potestatē posse tolli, maximè si talia statuta loquantur de certa parte bonorū, non ēt de quota hr̄ditatis, pulchrè & neruosè tenet Couarr. in relec. d. c. quāuis. de pac. in 6. 3. parte statim ab initio, & Deci. in l. pactū qđ dotali. C. de coll. Bal. in d. c. morib. Ideq; sentit Vigilius in §. accessit. nu. 8. Inst. de test. Guil. Bened. in c. Rayn. in verbo duas habens filias. nu. 197. cū infinitis seq. & in verbis & vxore noīe Adelasiā. nu. 34. & seq. Idē Benedic. in d. c. Rayn. in eisdē verbis & vxore noīe Adelasia in quinta decisione. nu. 477. vbi multa, vt & ferè per totū illum tractatum tradit aureis signāda literis. Adde Capellā Tolosanā in decis. 453. & deci. 454. vbi vide additione Aufrerii, & Nicolaū Boeriū dec. 355. Sed iā ad finē secundi mēbri tertii huius capitis, ꝑperāti mihi iudex vt monendus,

59 vt si forte in loco, quo consuetudine vel statuto tales † vniones nō planè sunt receptæ, sed dubia adhuc fortuna suspensę pactū hoc in disceptationē vocet, ne ꝑtinus id explodat, sed aut principē cōsulat, iuxta l. eū quem temerè. 79. § j. ff. de iudi. & toto tit. C. & ff. de relation. aut etiā siquidē a formis aliarū prouinciarū, & reformationū, vel a præscripto huius tractatus non sit omnimodo alienū, p eo pnunciet. Nā si quo in loco consuetudo deficiat, tūc id qđ proximū & consequēs eidē est, sequendū erit. l. de quib. vbi elegāter Ias. nu. 4. & 14. ff. de legib. neque deterreat eū rigor legū, qb. s. hoc pactū in dubiū vocare, & destruere co-

60 nati sumus. Meminerit enim multa iure ciuili † contra rationem disputandi pro vtilitate communi recepta esse innumerabilibus exēplis comprobari posse, vt ait I.C. in l. Ita vulneratus.

tus. 51. §. vlt. ff. ad l. Aquil. & in l. vnic. C. vt act. ab hær. & cōt. hær. l. posthumus. 12. ff. de iniust. rup. & irri. fact. testamen. l. hoc. amplius. 9. ad finem pincip. ibi. Iuliani sententiam vtilitas probat. ff. de damno infecto, quam ad id allegat Cast. & Zasius in l. si inter me. ff. de excep. rei iudic. Expediti nunc de primo contra secundum membrum huius c. medio, quo dicebatur, consuetudinem hanc peccare in formam publicam a legibus introductā, excutiamus & secundum. † Et sanè cum eadem sit consuetudi-

61 nis iam inductæ quæ legis rogatæ potestas, ridiculum esset dicere consuetudinem peccare in legem, quæ in futuram non habeat imperium vt parem. l. nam magistratus. 4. ff. de recep. arbi. sed quæ legem publicam in loco, in quo viget, vincit & abrogat. Proinde queadmodum lex potest per figmētum adoptionis certa ad id data forma inducere, vt qs sit filius & hæres, qui in veritate nec filius nec hæres extra istam fictionem futurus erat, ita consuetudinem per sua solennia similes fictiones inducere posse, quis est qui merito dubitet. Facit, quod notat Bald. in l. sed ea. nu. 1. ff. de legibus vbi expresè tenet, consuetudinē posse derogare solennitatibus, videatur Ias. in l. j. col. 37. C. de sum.

62 trini. Tertium argumentum, † quo hoc pactum euertere conabamur, est, φ votum inducat, occasionemque præbeat alterius mortis captandæ. Quis verò ille est, qui genus humanum incōperti cuiusdam latrocinii reum facere aggreditur. Iste enim metus in profligatissimos tantum & sceleratissimos homines cadit, qui insidias ob leues res facilè struere solent his, quorum pactas vel deferendas hæreditates venantur, quorum etsi non desint exempla apud Suetonium in Galba c. 9. & in Caligula c. 38. & ostendit luculenter Cicero de quodam Oppiniaco & muliere Milesia ī orat. pro Cluentio, & Tryphoninus in l. Cicero. 39. ff. de pœn. §. si autem quis ita. Inst. de pub. subst.

Tamen heus tu
Desine paucorum diffundere crimen in omnes.

Vt ille cecinit, nam cum omnes probi esse credantur. l. pen. C. de euict. l. meritò. 51. ff. pro socio. l. quoties. 18. §. qui dolo. j. ff. de probat. cum concord. In dubio hanc fraudis suspicionē non admittimus. c. vlt. extra de præsump. l. omnimodo. 30. C. de in-

63 offi. test. l. cum pater. 77. §. rogo. 25. ff. de leg. 2. Adde † φ actus hominum ob solam captandæ mortis occasionem iure ciuili nūquam improbantur, cui rei argumento sunt legata mortis causa donationis, & omnes denique institutiones & substitutiones hæredum, siquidem periculum est, ne legatarii, donatarii, & hæredes instituti vitæ eorum insidientur, quorum mors sibi compendium est allatura, vide quæ doctè in hanc rescripsit Antonius Guibert. quæst. iur. memor. lib. j. capi. 6. & 7. Adde etiā quæ a nobis supra hoc capite dicta sunt nu. 25. & seq Descendamus porro ad tertium principale huius secundi capitis membrum. Diximus supra pactum hoc vnionis non esse omnino a rationibus iuris communis alienum: A nne ergo si priuati inter se super hæreditate, vel filiatione per vninem liberorum paciscant̄, tales dispositiones absque eo quòd publicis actis insinuentur,

64 vale. † In quo quidem puncto decenter nos submittimus censuræ Gaylianæ obseruationis. 125. in fin. vbi is inquit. Etiamsi ex generali quadam consuetudine promiscuè cuiuslibet voluntati & priuatæ affectioni permitteretur, citra vllam publicæ solennitatis necessitatem contractum hunc vnionis celebrare, talem consuetudinem tanquam corruptelam & multorum malorū causatricem, esse ipso iure nullam, neque attendendam. libr. 2. Pract. Obser. Neque reformido, φ obiici possit, id quod docent Barto. Bald. Castrens. & alii ad l. pactum inter hæredem. 46. & l. non impossibile. 50. ff. de pact. quod id etiam pacto potest fieri, quod lege vel testamento. Quæ ratio argumentandi maximè procederet in iis, quæ non sunt regulis honestatis & bonis moribus peccatum auersantibus contraria, quale hoc pactum no-

65 strum non esse supra deduximus. † Ista enim inductio iam dudum per eosdem, tum maximè per Iasonem ad supradic. leges est explosa exemplis ibi adductis elegantissimis. Pariter non obstat, si negatiuè intuleris. Quicquid est prohibitū fieri pacto, id nec per legem, statutum, vel consuetudinem expediri potest l. fin. C. de rebus alien. non alien. glo. in rub. de decur. libro 10. c. sacrosancta. c. Messana. extra de elect. Hæc enim tantum obtinent in iis quæ propter sui turpitudinem, & malos mores fieri prohibentur, ibi ratio illationis tenet, diciturq; consuetudo eatenus tacitum pactum in l. de quib. & in l. sed ea. ff. de legibus. in cæteris notissimum est maiorem consuetudinis & legis quàm pactorum esse virtutem. Dd. in d. l. non impossibile, & Præses Euer. in loco legali a pacto ad legem statutum, vel consuetudinem. Hic verò si & hoc ingesseris. Si pactum hoc non est omnino legibus nostris improbatum, sed earum exemplis similitudine quadam adaptabile; quis prohibebit me quo minus ēt absque solennitatibus hic requisitis priuatim paciscens legē diuisioni bonorum meorum dicam, & liberis succedendi modū præscribam, præsertim cum ea quæ inter liberos & parentes geruntur, minori negotio valeant, neque eam enixam legum desiderent solennitatem. l. fi. C. famil. ercisc. l. hac consultissima. §.

66 ex imperfecto. C. de testa. † Respondeo, quatenus de suis tantū bonis inter plurimum matrimoniorū proles volet disponere, liberum hoc ei ex forma superioribus legibus præscripta relinqui, de quo tamen latius infra in c. de forma. At cum de bonis liberis iam ex matris vel aliorum successionibus acquisitis taliter pacisci vult, tunc, quia speciem aliquā alienationis hæc res præ se fert, nō potest pater id priuatim facere nisi apud acta, totius vel certè maioris partis Ordinis intercedente decreto ineūdi contractus, vel dissoluendæ obligationis causa probetur, vt eleganter dicunt Impp. in l. 2. C. de præ. decur. lib. 10. tit. 33. & in l. j. ibidem in verbis. Interpellet iudicem competentē, omnesq; causas singulatim quibus strangulatur exponat, & infra sub fide actorum, tumque firmitatem res hæc habitura est. argumento l. cum putarem. 36. ff. famil. ercisc. und. Deinde considerandum est pactum hoc aliquando interponi cum merè extraneis, puta

67 vxoris ex alio marito filiis. Iam † certum est solennitatis omissionem quamuis liberis non officiat, extraneæ tamen personæ nocere. d. §. ex imperfecto. vnde merito pactum hoc priuatim factum non minus reiicimus, quàm legitimis solennitatib. in-

68 nixum probamus. Denique cum diximus † pactum hoc nō omnino a legibus Roma. alienum, ita diximus, vt omnibus solennibus adhibitis & præscriptis hoc iudicādum censuerimus: Itaque iam capite secundo finem donamus in hoc residentes, pactum hoc non directo improbari & si minus comprobetur, ex consuetudine tamen plenam vim sumere, non tamen eousq; vt sine solennibus ab eadem consuetudine inductis priuatim factum valeat.

¶CAPVT IIII.

¶Quæ personæ hanc vnionem facere possint, & coram quibus.

SVMMARIVM.

1. *Vnio potest ab iis celebrari, qui matrimonium contrahere possunt, quandocunque siue ambo ex alio thoro liberos susceperint, siue alter tantum.*
2. *Vtrum naturalis solus vel cum aliis legitimis existens pacto vnionis possit excludi.*
3. *Pater potest naturalem legitimari facere etiam inuitis his qui ab intestato vocarentur.*
4. *Naturalis in necem legitimorum non potest per hoc pactum vltra legitimum modum quicquam capere.*
5. *Nomen liberorum nunquam verificatur in naturalibus ad præiudicium legitimorum.*
6. *Olim singularis fauor erat eorum qui curiæ offerentur, sed hodie cessat id, cū quilibet id spontè affectet.*
7. *Concubinatus hodie non est de genere permissorum.*
8. *Si vnionem faciens non habeat alium præter naturalem, tunc is vocatus censebitur.*
9. *Nominatio est modus quidam legitimationis.*
10. *Concedens feudum ei quem scit naturales tantum habere liberos, videtur naturales etiam vocasse.*
11. *Naturalem excludi per legitimos verum est in paternis bonis, secus in maternis.*
12. *Quatenus hoc pactum naturales comprehendens extendatur ad bona aliorum.*
13. *Filii ex non legitimo coitu suscepti succedunt matri & mater ipsi.*
14. *Atque illa filiorum successio, ne quidem per legitimos impeditur.*
15. *An ex concubina & sacerdote natus matri succedat.*
16. *Coitus sacris ordinibus initiati cum concubina vtroque iure damnatus & punibilis.*
17. *Ex concubina sacerdotis iuxta Bartol. sententiam matri succedere non videtur.*
18. *Plenior huius quæstionis decisio, remissiuè.*
19. *Mulier ex non damnato coitu susceptum, licèt extra matrimonium, vi pacti vocasse censetur.*
20. *Vtrum vir & vxor inter quos propter ætatem, vel aliàs causas exilis proliū spes est, vnionem faciant.*
21. *Frigidi & reliqui, qui ad debitum carnale præstandum idonei non sunt, matrimonium non possunt contrahere.*
22. *Insigne Augusti Cæsaris de effœtæ mulieris libidinosis nuptiis & impio testamento iudicium.*
23. *Sola sterilitas non impedit nuptias.*
24. *Matrimonium in multis legis est obsequium & humanitatis officium.*
25. *Matrimonium etiam sine spe effectus matrimonii dicitur.*
26. *Moriens etiam in extremis matrimonium contrahere potest.*
27. *Si ambo licèt effœti, ex prioribus matrimoniis liberos habeant, vnionem facere possunt, aliàs secus.*
28. *Coram quo iudice hæc vnio facienda, remissiuè.*
29. *Si bona in diuersis territoriis sint sita quæ in vnionem veniunt, vtrum corā vtroque, an coram altero vnionem celebrare sufficiat.*
30. *Adoptio & emancipatio coram iudice etiam illius loci non ordinario fieri possunt.*
31. *Quæ voluntariæ sunt iurisdictionis etiam extra territorium expediri possunt.*

32 *Prorogatio iudicis non sui de iure est licita.*
33 *Veritas est sine vtriusque iudicis auctoritate vix fieri posse vnionem.*
34 *Sic tutela non committitur sine vtriusque iudicis auctoritate.*
35 *Decretum vtriusque iudicis necessarium in alienatione rei minoris extra domicilium sitæ.*
36 *Si alterius iudicis copia haberi non possit, sufficit eius auctoritas, sub quo maior pars rerum sita est.*
37 *Quæ causæ cognitionem requirunt, licèt sint voluntariæ iurisdictionis coram iudice territorij tractanda sunt.*
38 *Prorogatio quæ fit tacitè habet in ijs solum locum qui expresse prorogare possent.*
39 *Non solum clericis, sed & laicis hoc tempore interdicta est prorogatio promiscua.*
40 *Coram ecclesiastico iudice non est necessarium hanc vnionem facere.*
41 *Ratione iuramenti potest hæc causa ad iudicem ecclesiasticum trahi.*
42 *Propter res in vnionem deductas, quæ sunt in territorio Episcopi, coram eo hæc celebratur.*
43 *Si iudices malè aut negligenter in hac vnione versentur, in subsidium imploratur iudex ecclesiasticus.*

Illud est quam exploratissimum, personas, † quæ inter se matrimonium contrahere possunt, vel iam nunc in initio cõtractus, vel postea stãte matrimonio (secùs est ĩ statuto Frãcofurtensi, vbi nõ nisi ante matrimoniũ, vel in ipso nuptiali tractatu, licèt de vnione pacisci &c) posse super prioris & huius præsentis matrimonij liberis pactum illud vnionis cõficere. idque siue cõtracturi iã ambo ex prioribus diuersis thoris liberos habeãt superstites, siue alter tantum. † Sed pone, habet quis naturalẽ sobolem tãtum, vel etiam cum legitimis prolibus ex præcedenti matrimonio genitis, deinde aliud cõtracturus, vult eã vnitam esse, cum alterius matrimonij liberis, hoc est vult, vt hic naturalis pacto vnionis inclusus, simili cũ alijs omnibus spe succedẽdi gaudeat, quæritur, an hoc possit efficere pacto? Quod videbatur dicendum ad similitudinẽ eius legitimationis liberorum, quæ olim per oblationem curiæ celebrabatur, procedebatque existentibus ẽt legitimis. Nouell. cõstit. quib. mod. naturales effic. sui. 86. §. si quis igitur, in verbis. Siue legitimorũ filiorũ sit pater, siue nõ, & infra eod. Proinde pater quidem etiam existẽtibus legitimis offert Curiæ non legitimos filios. † Secundò quia hi vti extranei & inculpati etiam veteri Romanorũ iure videtur potuisse ex asse hæredes institui, modo portio legitimis iure naturæ debita ipsis asseruaretur integra, argumẽto. l. naturali. 7. ff. de cõfir. tut. pater enim potest filiũ naturalem legitimari facere inuitis & non consentientibus his qui ab intestato vocabuntur, aut verò in testamento disponere, vt legitimetur & ad eius successionẽ admittat, quare posset pater etiam inter alios & ex alia causa donãdo scilicet, legãdo, disponere & proprios filios vsq; ad legitimã priuare. Bar & Dd. in l. Gallus. §. & quid si tãtũ. ff. de lib. & posthum. Hinc in ijsdem digestorũ libris sæpius naturalium liberorũ mẽtionẽ fieri videmus, nũc vt à patribus hæredũ institutorũ. l. fi. ff. de iur. delib. nunc cũ legitimis simul successisse. l. Lucius. 40. ff. de vulg. & pupil. nunc ijs fideicõmissa relicta. l. Lucius 88. §. Damæ. 12. ff. de leg 2. nunc; super illis S. C. ita aliquot promulgata fuisse. §. fi. Insti. ad Terty. l. 2. ff. vnde cog. Et sic videbatur illos hoc expresso verborũ pacti tenore legitimè vocatos esse. † Sed nos cõtra cẽsemus naturali huic in necem filiorũ legitimorũ, vltra præscriptũ legis emolumẽtũ hoc pacto nihil acquisitũ esse iuxta l. humanitatis. 8. cũ auth. subiecta. C. de natural. l. Immò nec quidẽ ipsum aut vix cẽseri inclusum, argũ. l. filiũ. 6. ff. de his qui sui vel alien. iur. sunt. l. placet. 4. vbi gl. & Bal. ff. de li. & posth. & hoc liquida ratione cõstat; † quia actio seu repręsentationis hoc ius, quod ex d. §. Damę infertur, nũquã intelligitur in præiudiciũ legitimorũ verti, maximè quib. ius est acqsitũ. l. si mulier diuerterit. 20. ff. solu. mat. & ibi Dd. vnde elegãter dicit gl. in Clemen. vni. de baptis. ꝙ quoad cõmoda & honores legitimi tãtũ liberi cõtinẽtur nomine liberorum, neq; posse eorum, iuri iam quæsito in aliquo fieri præiudicium. Cæterum ꝙ quædã onera obsequialia & grauamina fieri aliquãdo, vt appellatione filium naturales tantũ cõtineantur. l. parentes. 6. vbi gl. & Dd. ff. de in ius voc. Neq; verò moueamur ijs quę de legitimatione per obligationẽ Curiæ celebrãda supra diximus, quia nihil illi cum hoc nostro pacto cõe est, vnde a separatis cessat illatio; tũ quia maior fauor eiusmodi, q̃ nostri, est pa ctitẽpore eñ † illarũ ꝯstitutionũ ius illud singulare legitimãdi ꝯcedebat ꝓpter magnã Curialiũ inopiã, quæ hodie cessat, cũ oẽs, quæ nũc inualuit ambitio, curialitates, vt ita dicã, affectẽt. Minus verò dubitãdi ratione altera offendimur, illa eñ iura sunt iãdudũ per d. l. humanitatis, & auth. licèt, Nouellãq;, vñ ea desumpta est, ad iustę moderationis arbitriũ restricta, arg. l. generaliter. 6. §. cũ autẽ. in verbis. Reliquerit vel dederit vsq; ad modũ quẽ nos statuim⁹ C. de insti. & subst. l. † neq; ẽt hodie ꝯcubinatus est de gñre permissorũ, queadmodũ olim fuit. di. 34. c. audite. 32. q. 2. c. ꝯcubinę in prin. q. 4. c. nemo c. dicat aliqs. Quid ergo si aliã sobolẽ q̃ naturalẽ nũq habuerit is, q vnionẽ de suis filijs paciscitur? † Certè humanitatis intuitu nõ absurdè videtur posse dici, tunc venientes etiam hanc in similem vnionis & communionis bonorum sortem vocare voluisse & potuisse. argumen. dicta l. generaliter. §. cùm autem dicta l. finali. ff. de iur. deliber. l. ex facto. 17. §. si quis rogatus. l. hæredibus. 77. §. fina. S. C. Trebellia. & dicto §. Damæ. Idque † ad exemplum eius legitimationis modi, qui per nominationem, fit proceditque in omnibus bonis nominatis, scilicet non existentibus, legitimis liberis, aut si quis verò. C. de natura. lib. Mar. Mãtua sing. 60. §. Nouell. vt liceat mat. & aui. §. si quis verò non habens. Nouel. quibus modis natur. effi. sui. huc facit quod tradit Iac. Aluarottus in §. naturales, num. 13. si de feud. fuer. contr. inter domi. & agnat. † Quod si dominus concedat alicui feudum pro se & liberis natis & nascituris, quem naturales tantum habere sciebat, naturales hos ad feudi successionem admitti debere. Qui latius argumenta harum quæstionum peruestigare volet, videat Valẽtinum Forsterum de success. ab intesta. titu. de succes. filiorum natura, in quæstione, an appellatione filiorum in testamento purè facta comprehendantur naturales, cum quæstio. seq. itemque in ea: An legitimatio in pręiudicium tertii fieri possit in iure quæsito, q hãc rem conclusionibus aliquot illuminauit, & vide non tamẽ nimis securè disserentem Ioan. Corras. Miscel. lib. j. c. 7. & Gabrielem Paleorum de Nothis spuriisque filiis. c. 27. & duobus seqq. † Et hæc in bonis patris taliter paciscentis locum habere puto. Nam matris successio filio naturali, etiam extantib. legitimis, iure est parta ciuili. Sed an pactum hoc etiam extẽdatur ad bona alterius qui cum hoc factum sit? † Quod & videbatur dicendum eatenus, dummodo per hoc non lædatur ius cæterorum, quod vtiq; læditur, filii aut supersint, aut in hocce matrimonio nascantur proles naturales & legitimæ, qui casus vt accidere potest, ita & ab amicis, tutorib. & magistratu ipso nõ debet ꝓiici, seu inaduertentia quadam præteriri, debetque iudex cuncta rimari & singula momenta conditionum plena cognitione peruestigari iubebit. l. j. & toto titu. C. de prædiis & aliis rebus minorum sine decreto non alien.

Hic dum mentis acumẽ in singulos (qui & in primis hodie) frequenter accidere possunt euentus, acrius intẽdo, talis subdit animum recordatio, exque ea hæc iuris dubitatio, quã vbi primo notabile vnum præmisero, subnectam. Illud † ferè constitit, si mulier extra matrimonium (quamuis ex coitu aliquo à legibus improbato & prohibito, dummodo nõ sit talis coitus, qui à lege certam & quidem in personam matris destinatã mereatur pœnam) vnam vel plures habeat proles, quemadmodũ hæ mariti & toti cognationi maternæ, ita & mater ipsis succeder. §. nouissimè Inst. ad S. C. Orphicianum. l. si spurius. l. ex parte. ff. vnde cognati. l. ex libera. C. de suis & legit. hære. l. quod verum exaudimus etiam extantibus, legitimis & naturalib. filiis, dictis locis. & ibi. Dd. Hæc † deinde mulier si matrimonium cõtractura vnionem facere intendat, nihil prohibet quominus & hasce proles per istud pactum in vicissitudinariam succedendi spem vocare possit. Quinimmo etsi simpliciter filiorum in instrumento vnionis facta sit mentio, hasce paciscẽtes intellexisse nemo recta ratione addubitauerit ex iis quę sup. adduximus. Verũ propone, mulier ex sacerdote habere prolem, deinde matrimonium contractura hanc cum sequentis matrimonii, vel mariti sui ex priori thoro susceptis liberis, cupit in vim vnionis succedere & communium bonorum reddere capacem, an potẽs sit id efficere pacto? Huius quæstionis decisio facilis erit, vbi deciderimus prius aliam opinionum aduersis inter se frontibus pugnantium mirè periclitatam, scilicet † an ex concubina & sacerdote natus matri succedere possit, nã si succedit, vtiq; vnionis pacto etiam tacitè inclusus censebitur. In huius itaque quæstionis decisionem præmitto coitum hunc inter solutum & sacris insignitum ordinibus coniungentem, † non solum de iure canonico damnatum esse & punibilem, vt patet ex cano. cum multa 15. quæstio. 8. quem textu veritati lectionis & nitori suo restituit nobis incomparabilis ille Didacus Couarr. in tract. de sponsalib. & mat. secundæ partis, capitu. 8. §. 5. num. 17. textus est alius in c. si concubinæ. 35. extra de senten. excom. c. clericos. c. sicut. c. si autem. extra de cohabit. cler. & mulier. Sed etiam legibus ciuilibus maximo operè esse improbatum, vt est tex. in §. si quis autem monasticam, in N. C de monachis. §. presbyteris. N. C. de sanctiss. episc. adeo vt non modo clerici concubinarii, sed & concubinæ ipsæ puniantur. p c. si quisquã. in fi. in verbis, fœmina verò canonicè iudicetur. vbi glos. ext. de cohabit. cleri. & mul. & in d. c. si concubinæ. ext. de sent. excom. † vnde videbat filios quoque ex illo coitu prodeuntes planè & matri insuccessibiles esse per doctrinam Bart. in l. fin. ff. de his quibus vt indig. num. 4. vbi is, inquit, natum ex tali coitu ex quo & mater ipsa punitur, matri non succedere, neque matrem ipsi, quod certè durum videri posset, nisi durius multo esset, tam fœdo delicto & execrabili magistratum per conniuentiam talem manus quasi dare.

Nos † itaque tempore exclusi subsistimus, remittentes lectorem ad Rodericũ Suarez, qui in allegationib. suis, in l. j. ti. de todo home. num. 29. arresti seu sniæ cuiusdã meminit latæ pro

filio

filio clerici de bonis maternis contra possessorem eorũdẽ bonorũ quendam Didacum de Madrigal. ciuem Salamantinum. Item ad Angelum Aret. in in §. nouissimè. Insti. ad S. C. Orficianum plenè in quæstionibus suis Hartmannus Pistoris de Seuselitz, quæstione 42. per totum. Interim quasi longa parenthesi interposita nostram prius propositam quæstionem absoluamus, qua quærebatur, vtrũ mulier vniẽs videatur ex nõ dãnato coitu susceptos † liberos extra mr̃imoniũ ĩ vnionẽ p pactũ vocasse, qđ equidem putarim factum, cum in mulieris liberis nõ distinguatur regulariter inter legitimos & extra matrimoniũ nõ tamen damnato coitu susceptos liberos, vnde & Germanis in ore multum est Prouerbium illud: Rhein mutter tragt eyn bastardt, hoc est, illegitimus nemo matri filius, quatenus scilicet ad successionem: quæ paulo supra etiam obiter notauimus.

Sed hic illud etiam in disceptationem vocari posset, † Vir & mulier cum iam vel propter ætatem, vel propter frigiditatem nulla, vel ex illis esset suscipiendæ prolis spes, contrahunt matrimonium, vnionemque istam in forma requisita cõficiunt, quæritur, an tale pactũ teneat? Sanè huius quęstionis decisio ex præiudicio illius, vtrum tale matrimonium teneat, multum iuuari vel eneruari potest, & planè videbatur huiusmodi matrimoniũ non tenere, vtpote cui bona sua prædicamentalia, fides, proles, & sacramentum non adsint, nam & explorati iuris est, † frigidos, maleficiatos, eosq; omnes qui ad debitũ carnale præstandũ idonei non sunt à matrimonio contrahendo arceri. c. 2. ext. de frig. & malef. vlterius, quando est impedimẽtum etiã non perpetuũ, quod tamẽ nõ potest sine corporis periculo amoueri, tũc tale impedimentum matrimonij contractum impedit. c. fraternitatis. 6. ext. d. tit. taceo ꝙ hi libidinis causa, & pruriginis seu fœdæ tentiginis inglíscentia potius, quã bono coniugij zelo cõiungi videãtur. Adde exẽplũ illustre, quod † Valerius Maximus li. 7. c. 7. refert, Septitia, inquit, mater Trancalorum Ariminensium filijs irata, in contumeliam eorũ cũ iã parere nõ posset, Publico seni admodũ nupsit, testamẽto etiã vtroque præterito: a quibus aditus D. Augustus, & nuptias mulieris & suprema iudicia improbauit, nam hæreditatem maternam filios habere iussit, dotẽ, qa nõ creandorũ liberorũ causa intercessisset coniugium, virum retinere vetuit, si ipsa æquitas hac de re cognoscere potuisset, iustiusne aut grauius pronũciaret? spernis quos genuisti, nubis effęta, testamẽti ordinẽ violẽto animo confundis, neq; erubescis ei totum patrimonium addicere, cuius pollincto iã corpori marcidam senectutem tuã substrauisti. Ergo dum sic te geris, ad inferos vsque cœlesti fulmine afflata es: Grauiter hæc & omnia Valerius, quæ omnia eò faciunt, vt fiat probabile coniugium illud, de quo diximus, improbandum & consequenter pactum reijciendum esse, de quo latius vide Meuizanum in sylua in nuptiali in ea quæstione, An sit ducenda vxor, amplia. 3. Verius tamen videtur dici matrimonium etiam hoc casu contrahi posse, pactumque quandoque subsistere, † nam sola sterilitas matrimonium nõ impedit. l. sancimus. 27. C. de nupt. Ideoq; Iustinianus legem Papiam emendauit, atque antiquauit, qua nuptiæ inter masculos & fœminas maiores quinquagenarijs & sexagenarijs interdicebantur. d. l. sancimus. l. si maior. 12. C. de legit. hære. Matrimonium † enim in multis vt senibus, legis est obsequium, & humanitatis solatium. can. quod si dormierit. can. quod si aperiant. 3. q. 1. Genesis c. 3. ibi. Nõ est bonum homini solum esse, faciamus ei adiutorium. † Et matrimonium dicitur, etiamsi omnis spes effectus matrimonij desit. can. Omne itaque. can. Beata 27. q. 2. superest itaque vt quam non potest habere maritus vt vxorem, habeat tanquam sororẽ. c. gaudemus. ext. de frig. & malef Hinc est † ꝙ moriens etiam in extremis matrimoniũ contrahere possit. c. 2. vbi latè Canonistæ. extra, de coniug. lepros. Sichar. in l. 3. nu. final. C. qui testamen fac. poss. Planè si corporis quadam imbecillitate & infirmitate nimia sensu iudicioque orbatus sit alter, matrimonionium cõtrahi nõ potest. l. patre. de his qui sui vel alien. iur. sunt. c. dilectus. 24. ext. de sponsa. & matrim. Ex hisce inferre facile est, † ꝙ si ambo hi contrahentes ex prioribus matrimonijs adhuc liberos habeãt, legitimè inter eos vnionem fieri, & in ad filiationem successioneq; mutuã eos inuicem cooptari potuisse, quod si eos aut ambo, aut alter non habeãt, neque ex hocce matrimonio vlli prodeant, pactum illud quasi necessaria conditione defectum sua sponte concidere.

† Sed iã ad alterum huius capitis membrum festinando, videamus coram quo iudice hæc pariatio & abusiua filiorũ adlectio celebrari debeat. Et quia hoc in fine capitis tertij attigimus. idemque latius in capite de forma prosecuti sumus, ideò remissione eò facta, duas hic saltẽ intendemus tractare quæstiones. Primò, † finge personas quæ huiusmodi vnionis pactum inter se erigere volunt, diuersæ iurisdictionis esse, vel propone bona quæ in cõsequẽtiam huius vnionis, post mortẽ parentum vniẽtium inter liberos cõmunicanda veniũt, sub diuersis districtib⁹ seu territorijs esse sita: quæritur an coram vtroque iudice vnio fieri debeat, an verò coram altero expediri possit? Et quidem prima fronte videri poterat sufficere, si apud alterum saltem iudicẽ hoc pactũ interponatur. † Primò instar adoptionis & emancipationis, quæ corã incompetẽte magistratu fieri possunt I. C. enim Paulus auctor ex, ẽt apud Procõs. in ea Prouincia quã sortitus nõ est, & manumitti & in adoptionẽ dari quẽ posse l. emãcipari. 36. ff. de adopt. Idẽ quoq; I. C. respõdet, emancipari filiũ à patre quocũq; loco posse cõstat. d. l. emãcipari. facit. l. 2. ff. de off. proconf. vnde Bar. Bal. Alb. & alij pro regula statuũt, † ea quæ volũtariæ sunt iurisdictionis extra territorium exerceri & expediri posse. gloss. & Dd. in c. nouit. extra de offic. legati. Secundò quia is qui est aditus, videatur hac in parte tam quo ad bona, quàm quo ad personas per quandam prorogationis speciem, competens fieri iudex, idque rationi taciti vel expressi consensus partium: † siquidem prorogare iurisdictionem iudicis, nõ sui, hoc modo aliquem posse ex multis nostri iuris locis constat, Bar. in l. j. ad finem. ff. de iudic. Innocen. in ca. cum venisset. extra de in integ. rest.

Sed nos rei & commodo liberorum ac pupillorum consulẽtes, putamus vix fieri posse legitimè vnionem, nisi vtriusque iudicis interponatur decretum, aut verò vtriusque territorii bona adamussim explotentur, argum. tex. in l. iurisperitos. 30. §. cũ oriundus. ff. de excusat. tut. ex quo Barto. & Dd. cõficiunt, ꝙ † qñ bona pupillaria sunt sita in duobus territoriis, tunc vtriusq; iudicis decretum requiri in declaratione tutelæ, text. in l. si prædiũ. 16. C. de pręd. & aliis rebus minorum. &c. ibi, Sine decreto præsidis prouinciæ in qua situm est. adde text. in l. j. & ibi Ange. vbi petantur tutor, vel curator. † Sic decretum vtriusque iudicis ad cautelam solet adhiberi in contractu minoris Coloniensis, puta alienantis rem suam forensem seu peregrè existenten. Cyn. & eleganter Bald. in l. j. C. de cont. empt. vide text. & Canonistas in c. j. extra de rebus ecclesi. non alienand. & in c. pastoralis. ext. de priuilegiis. † Sanè si vtriusque iudicis copia haberi non possit, sufficit decretum iudicis loci, vbi maior pars rerum sita est. Sic Bald in d. l. j. arg. d. l. si prædium. ibi sine decreto pręsidis prouinciæ in qua situm est, & cæte. vide textum & ibi Barto. in l. magis puto. § illud quæri potest. ff. de rebus eorum qui sub tutel. vel curato. Et certè † videtur hæc decisio optimam habere rationem ex glos. in d. capit. nouit. in verbo, terminos, dum ait, etiam in iis quæ sunt voluntariæ iurisdictionis, dummodo plenam requirant causæ cognitionem (qualem in primis hæc vnio exigit plenissimam) non modò debere intra fines territorii expediri, sed & iudice pro tribunali sedente, quod posterius propter formam quorundam actuum concesserimus, in vnione verò necessarium esse negauimus. i. capite de forma. nu. 27. textus est alius, quem ad huius quæstions decisionem multum pertinentem posteà inuenimus in l. fin. in fin. C. vbi de ratiociniis ogi oportet, in verbis. In loco in quo & instructio sufficiẽs, & nota testimonia, & verissima possunt documẽta præstari. cõcord. tex. in Nouel. vt omnes obed. iud. § hoc considerãtes &c. Atque sic prima obiectio remota est, adde Iasonem in l. nec qcquam 9. §. vbi decretum. j. ff. de off. proconf. & legati.

Quod ad secundam dubitandi rationem attinet, habe, † ꝓrogationem quæ tacito consensu fit, in iis solum locum habere, qui prorogare iurisdictionẽ expresse possent, ne tacitus cõsensus & præsumptus plus operetur quàm expressus & verus. Deinde scimus † non solùm clericos inconsulto Episcopo suo iudicium prorogare non posse. c. si diligenti. de foro compe. sed etiam in laicis hoc recepisse consuetudinem. Bar. in l. 2. ff. de iudiciis, & in l. j. §. & post operis. de nòu. oper. nũc. & ibi fusè Alex. Costalius in d. l. j. de iudiciis.

Sed † an corã Ecclesiastico iudice manifestari hæc vnio, aut possit aut debeat, quæ altera est huius secundi membri quæstio. Breuiter licèt is inter viduas, pupillos & miserabiles personas, quales ferè contrahentes hi sunt, latiori iuris dicendi & æquitatis statuendæ potestate ac discretione præditus esse videatur, tamen non censemus absolutè necessarium eius hac in re auctoritatem desiderare, cum hic neque de matrimonio, neq; de alia re spirituali, sed de iure succedẽdi, quod merè ciuile est, agatur, præsertim cum alibi Cynus (iniquior ferè Canonistis) contra aliquot c. censuerit in ciuilibus indicendum, dicens: seruetur eorum decretalis in ordinibus, & legem nostram seruabimus in successionibus, vbi nostram est iudicare. l. etsi contra. nu. 4. C. de nupt. in l. si quis tutores. in fin. C. de incest. & inutilibus nupt.

Planè † si ratione iuramẽti aliqua oriatur dubitatio, trahi potest causa ad iudicem ecclesiasticum. c. fi. de foro compet. in 6.

Item † si dominium temporale, seu iurisdictio rerum quæ in hanc vnionem deducuntur, ad iudicem ecclesiasticum spectet, eius auctoritas requirenda est c. veniens. extra de iureiur. c. fi. ne clerici vel monaci, vel † etiam si laici iudices aut malè aut negligenter & supinè in hac vnione conficienda versentur, tunc enim in subsidium imploratur Iudex Ecclesiasticus maximè à personis omni solatio destitutis, quarumq; maior in iure vertitur fauor, argumen. l. j. l. iudices. l. si præsens quidem. l. sancimus, vt si quando, & aliis. C. de episcopali audientia. c. ex transmissa in fi. c. licèt ex suscepto. c. ex tenore. extra de foro compet. vide Bald. in l. ordinarii. C. de rei vendi. & Aluarotum in d. §. naturales. titu. si de feudo fuerit controuer. inter domi. & agna. vasalli.

¶ CAPVT V.

¶ Quæ res veniunt vi huius vnionis communicandæ.

SVMMARIVM.

1. *A parentibus hinc inde acquisita liberis inter vnitos veniunt communicanda, quæ antè aliàs suis fratrib. conferre nō tenerentur, neq; vnitis conferūt.*
2. *Idem statuitur reformatione Moguntinensi.*
3. *Quæ filiorum forent, etiamsi parentum hæredes non essent, in vnione non compræhenduntur.*
4. *Sumptus studiorum, & libros filius vnitis non tenetur conferre.*
5. *An in dignitatem alicuius ex filijs collata veniant conferenda.*
6. *Quæcunque in quartam legitimæ imputantur collationi subiacent.*
7. *Militiæ quæ nec vendi, nec cedi, nec ad hæredes transmitti potest, nec confertur, nec in quartam imputatur.*
8. *Militia quæ vendi potest, licèt ad hæredes non transmittatur, in collationem venit.*
9. *Militia quæ ad hæredes transmitti potest, licèt non possit vendi, oneri collationi subiacet.*
10. *Quando feuda & emphyteusis conferantur, remissiuè.*
11. *Feudū à patre emptū pro se & hæredib. seu filijs imputatur & confertur.*
12. *Feudum antiquum ex prouisione primi acquirentis prouenies, nec confertur, nec imputatur.*
13. *Feudum pro se & hæredibus concessum, licèt antiquum, conferri debet.*
14. *Ex consuetudine Franciæ liberum est vasallo de feudo testari.*
15. *Ex eadem fœminæ in feudis succedunt.*
16. *Si inæqualitas maxima ex sumptibus in prioris matrimonij liberos factis oriatur, debebunt ad æqualitatem conseruandam eos conferre.*
17. *Ex qualitate personarum præsumitur fere aut non præsumitur donatio.*
18. *Quæ pater dat filio, videtur vt filio, dare, & sic non donare, sed in peculium concedere.*
19. *Magnę impensæ in librorum comparationem factæ conferuntur.*
20. *Vitricus seu nouerca impendens quid in ascitos filios, potius negotium eorum gerere, quàm donare videtur.*
21. *Iudicis æstimatio hoc casu & viri boni arbitrium plurimum attendendū est.*

Atque ista quidem de verbo vnionis vi, eiusque significatione, causa, & origine, itemque quibus iuris rationibus hoc pactum firmetur, sufficiant, progrediamur nunc eò, vt ostendamus quæ res huic nostræ pactioni subiiciantur. De quo regulam hanc constitui posse existimamus. † Quæcunque ex successione respectiuè paterna & materna filiis sunt acquisita, ea omnia vi vnionis huius veniūt communicanda, & vtrinque æqualiter diuidenda: at verò quæ iure communi ab onere conferendi sunt exempta, quæque filii præcipua haberent in successione parentum, si hæc vnio facta nō esset, ea nunc quoque præcipere debebunt, neque fratribus vnitis communicare tenebuntur: æqualitatis tamē semper regulis attentis. Sic † etiā quæcunquàm filiorum sunt, etiamsi parentum suorum hæredes non forent; puta, feuda, maioratus, primogenituræ &c. Regulariter censentur huic collationi vnionis esse exempta, arg. l. si patroni filius. 55. vbi gl. no. in verb ad hæredē. ff. ad S. C. Tre. debebunt itaq; ista vti æs alienum sibi debitum, cuiusq; matrimonii liberi præcipere, arg. l. pater filiū. 54. ff. ad l. Falci. quia hæc non iudicio parentum ad eos pertinent, sed principali seu legali prouidentia, argu. l. si arrogator. 22. §. j. ff. de adopt.

Quid verò de libris & sumptib. quos pater in studiis vnius horum filiorum impendit, anne conferentur? Et † tenet glo. in l. filiæ. 18. C. famil. erscisc. per illum text. & l. quæ pater. 50. ff. d. titu. talia non subiacere oneri collationis, rationem suggerit Barto. in l. j. §. nec castrense, de collat versic. quandoque pater emit libros filio, sed necdum ei tradidit &c. quia, inquit, quando pater dat arma, equos & alia ornamenta militaria filio in militiā proficiscenti, non confert ea: ergo nec hæc conferri debent, quia militant & aduocati causarum. l. fori. 4. l. aduocati. 14. C. de aduoca. diuers. iudic.

Sed an ea quæ † in dignitatē vnius filii pater insumit, veniāt conferenda: vt in dignitates Ecclesiasticas, promotiones studiorum, decurionatum? Quod videbatur dicēdum per l. illud. pen. C. de collat. vbi Imperator sic ratiocinatur. † Quæcunque in quartam legitimè imputantur, collationi subiacent, & tales ferè militiæ, dignitates imputātur d. l. illud. & l. omnimodo. §. imputari. C. de inoffi. test. Quocirca pro huius argumenti solutione libet succincta methodo & quasi in ordinem reuocare, quo antesignanus sacræ forensis militiæ Barto in d. §. nec castrense, post se reliquit, dum ait, † quædam est militia, quæ nec vēdi, nec cedi, nec in hæredes transmitti potest, vt sunt beneficia ecclesiastica, episcopatus, prælaturæ, doctoratus, & similia non veniunt in collationem, sed cum persona prorsus extinguuntur, cùm nec in quartā imputentur d. §. imputari. & d. §. nec castrense. vide l. sacrosanctæ 32. l. cum lege Leonina. C. de episc. & cleric. Alia † est militia quæ vendi quidem potest, non tamen ad hæredes transmitti, & ista in collationem venit, habita tamen æstimatione ad id, nō quantū pater ꝑ ea exposuit, sed quāti cōiter valeret post mortē patris qñ est conferēda omni onere deducto. Hoc post Bar. sic eleganter vide explicatū ꝑ Ias. in l. illud num. 5. de collat. Tertia militia † è contrario vendi quidem nō potest, sed ad hæredes transmitti, vt feuda, & hæc oneri collationis subiacere creduntur, arg. d. l. omnimodò. §. imputari, in verb. vendi potest, vel ad hæredes transmitti, multò magis id de ijs militijs dicetur, quę non minus vendi quàm ad hęredes possunt transmitti, cùm etiam alterutrum ad hoc satis fuisset: cæterùm ne eorum quæ supra diximus parum hic memores videamur. Quando † feuda & emphyteuses aut collationem patiantur, aut eidem eximantur, vide latius apud Ias. in d. l. illud. num. 4. apud Iacob. de S. Georgio in tractatu suo de feudis, versi. num pacto, quòd de ipso feudo possint vasalli inuestiti testari & per vltimam voluntatem disponere. nu. 17. per totum. Alc. in l. in quartam. 91. ff. ad l. Falc. Alex. cons. 19. & 27. volum. 5. Illud ferè de hac quæstione constitit. Quòd † si feudum à patre sit emptū pro se & hęredib. seu pro se & filijs, tunc & in legitimam imputari, & in filios vti hæredes transire, & similiter in collationem venire. Alc. d. loco. nu. 41. At † si feudum sit antiquum, sicque non ex substantia patris, sed ex prouisione primi acquirentis proueniens in legitimam non cōputabitur, arg. l. scimus. 36. in prin. versi. repletionem. C. de inoff. test. nisi † & antiquum feudum pro se & hæredib. esset concessum; tunc enim & imputat & confertur, & filius tale feudum non capit, nisi sit hæres patris, Alciatus d. loco, de quo vide tamen doctè, eleganter & latè disputantem Arium Pinellum, 3. par. l. 1. nu. 84. & multis seq. C. de bo. mater. Illud te quamuis vtrumque alieno loco, vt aureum & notatu dignissimum latere nolui, quod tradit Maturinus Mōtanus de hæredib. ab intest. venient. nempe ex generali consuetudine totius Franciæ liberum & permissum esse ciui libet vasallo de bonis feudalibus non secus ac de allodialibus & proprijs testari & disponere, firmamque eam & validam esse consuetudinem etiam de iure, per not. Bal. in c. 1. §. donare. qualiter olim feud. alien. pot. & in c. Imperialem de prohib. feud. alien. per Frider. Iasonem in l. de quib. nu. 64. & 65. ff. de leg. Guilelmus. Bened. in c. Raynutius. in ver. duas habens filias. nu. 70. extra. de testam. † Fœminas item ex inueterata & recepta ibidem consuetudine indifferenter & promiscuè cum masculis in feudis succedere. Cęterum ex his prædictis disparitas & inęqualitas sæpè potest oriri maxima, quid enim si (vt assolet) in prioris matrimonij proles iam fortè grandiores, vel militiæ, vel menchanici opificij, vel liberalium artium & studiorum auidos, & in ijsdem exercitatos, pater plurimis expensis factis, res suas vtcūq; exhauserit, dū in posterioris matrimonij liberos adhuc tenellos nullę, adhuc dum tales expensę vel collatæ sint vel conferri potuerūt, an nō prioris matrimonij filij hasce impensas præcipuas habere debent, an verò conferre teneantur? Et certè ex rigore supradictorum concludendum videretur, eos precipuas illas habituros. verum ne in hac quęstione scopum & Cynosuram, quā hoc toto tractatu sequendam ac obseruandam proposuimus, æqualitatem scilicet & concordiam ipsam amittamus, † & rationi & iuri magis consentaneum crediderim harum impensarum etiam rationē haberi debere, casu quo ijs patris res & opes euidenter exinanitæ essent, vt ea æqualitas quæ tempore vnionis apparebat, iam in ijs considerari non possit, idque argum. l. illud. §. adhæc. C. de collat. ne ex eo iniustum aliquod oriatur. l. fi. C. com. vtriusque iud. ibi. ad simile tñ lucrū computandas & ibi illo quod ad similem quantitatem currit excepto; cætera quasi paternę substantiæ facta secundum modum institutionum decidantur. facit. l. ex parte. 39. §. intestato ff. fam. ercisc. faciunt in argumentum ea quæ tradit Ias. in d. l. illud. nu. 8. & l. vt nemini. nu. 4. C. de collat. quod & nos maxime verum exaudimus, si stet præsumptio alterum vel vtrumque parentem noluisse expensas filio donatas. † Ex qualitate enim rerum & personarum pręsumitur, aut ferè non præsumitur donatio. Bal. Oldradus & Salic. in d. l. filię. C. fam. ercis. vnde I. C. in l. vtrum. 47. ff. de don. inter vir. & vxo. utrum negotium vxoris, ait, gerens, an officio mariti ductus in rem eius impenderit vir, facti non iuris est quęstio, iuuat quod quanquam impensæ modicæ propter coniunctionis affectionem à patre donatæ censeantur, licèt alioquin † quę pater dat filio, vt filio dare, & sic in peculium concedere, neque etiam donare censeatur. Bart. in d. §. nec castrense. vide Iasonē in authen. quod locum. C. de collat. si tamen † magnæ sint quæ in comparationem librorum collatæ sint, oneri collationis plerisque casibus subiacent. Bart. d. §. nec castrense. num. 2. Quæ ratio decidēdi adminiculum habere hoc videtur veritatis nam licèt inter germanos fratres, eorū quæ eis à parētibus intuitu castrorū vel Martis vel Mineruę impēdūtur nō facilis habeatur imputatio vel collatio, tamen cùm hic de vnitis inuicem inter se fratribus nobis sermo fit, ad quos quēadmodū nulla ex hoc pacto prouenit inter se successionis spes, ita nec isto casu exemptio collationis locū habere videt̄. Taceo † ꝙ pater iste cooptatus, & vel verius vitricus seu nouerca impēdēdi in filios istos ascitos potius negotiū eorū gerere, & ex bonis eorūdē subministrare q̄ donare videatur, argumēto. l. fi. C. de pet. hæred. l. Nesennius. ff. de neg. gestis. l. Titius. 43. in fi. cū l. seq. ff. de act. empt. Nos itaq;, ne scādalū īter fratres oriat̄, & vni⁹ generatio alteri⁹ sit corruptio, vna cū I. C. In l. donationes. 32. §. species. ff. de do. † Iudicē ęstima-

æstimaturum respondemus, & verecundiæ maternæ, reique qualitati congruam, bonique viri arbitrio competētem in hac quęstione ferre sententiam debere, argu. l. si paterno. vbi glo. in verb. repetiturus. C. de neg. gestis. l. patrem. C. de nuptiis. Manet itaque in causa & regula. Cætera bona tam mobilia quàm immobilia, item tam primo quàm hocce secundo matrimonio parta & acquisita, ijs casib. & pro ea quota pro qua parentibus respectiue acquirūtur, vel iam acquisita sunt, in communionē huius vnionis venire &c.

CAPVT VI.

¶ Qua forma quibusve solennibus celebrari debeat ista pariatio seu vnio.

SVMMARIVM.

1. *Statuta de forma vnionis faciendæ suis locis præcisè obseruari debeat.*
2. *Adoptio & emancipatio quomodo olim fuerint celebratæ.*
3. *Iustinianus putauit satis esse in adoptione & emancipatione ordinarium iudicem adire.*
4. *In vnione ordinarius iudex adeundus est.*
5. *Quare arrogatio coram principe fieri debuerit.*
6. *Quo tempore à populo in principē translatum sit ius arrogationis iubēdæ.*
7. *Leo Imperator statuit in arrogatione sufficere ordinarium loci iudicem.*
8. *Magistratus non impartitur officium suum, nisi petatur, maximè in ijs quæ voluntariæ sunt iurisdictionis.*
9. *In vnionis pacto parentum votum non sufficit, sed cognati etiā vocādi sunt.*
10. *In defectu cognati, amici honestiores vel alij à prætore adiecti adhibebūtur.*
11. *Quicquid ratione sanguinis disponitur inter coniunctos, hoc ratione affectionis locum habet inter amicos magna amicitia coniunctos.*
12. *Amicitię elegantia Solomonis & Socrat. elogia.*
13. *Magistratus diligenti cura in auctoritate vnioni præstanda versari debet.*
14. *Parua inæqualitas iudicem mouere non debet.*
15. *Diligēter iudices causam προκαταρκτικὴν. in parētibus considerare debent.*
16. *Parentes secundis nuptijs funestati rem prioris matrimonij liberorum, itē cognati vti ad se non pertinentem, negligentius curant.*
17. *Adhibiti debent coram iudice præstare iuramentum, quod credant hoc pactum salutare fore.*
18. *Idem est in statutis quibusdam particularibus expressum.*
19. *Curatores & tutores, si eos liberi habeant, debent adhiberi.*
20. *Maxima parentum cura de liberis.*
21. *Præsūptio metus reuerentialis præsentia Magistratus & cognatorū eluitur.*
22. *Leges minus fidunt parentibus nouercam vel vitricum liberis suis superinducentibus.*
23. *Si liberi tutores vel curatores non habeant, debent à Magistratu constitui, vel legitimè cognati vocari.*
24. *Liberis etiam adhuc in potestate parentum constitutis, propter euidentem vtilitatem tutor vel curator dari potest.*
25. *Iuramentum quod hic præstari debet, non est veritatis, sed credulitatis.*
26. *Iudicis officium generaliter informatur.*
27. *Vnio hæc non necessario iudice pro tribunali sedente celebranda est, sed alibi etiam fieri potest.*
28. *Si eorum qui vniuntur præsentia haberi possit, nec sint planè infantes, eorū assensus requiritur.*
29. *Si præsentes fuerint, licèt expressè non consenserint, sufficit tamen ex taciturnitate pręsumptus.*
30. *In vnione scriptura est necessaria.*
31. *Vnio iuris est singularis diuersa comprehendens capitula.*
32. *Consuetudines ferè omnes & statuta scripturam publicam requirunt.*
33. *Quicquid coram iudice fit, vt iudice, debet in monumenta publica referri.*
34. *Scriptura non præiudicat rei veritati.*
35. *In testamento coram principe condito requiruntur ad minimum duo testes.*
36. *In vnione non requiri testes.*
37. *In testamento quod actis interuenientibus fit, non sunt necessarij testes.*
38. *Scabinorum præsentia defectum testium supplet.*
39. *Si nulla adsit hominum copia, vt in iudicijs assolet, testes adhiberi debent.*
40. *Pupillis vtile & necessarium esse, vt inuentarium fiat, quamuis non vsurpetur hodie.*
41. *Iudicem ex causa parentes ad inuentarium faciendum posse cogere.*
42. *Licèt pater hæredi vel tutori remiserit inuentarij confectionem, iudex tamē ex causa potest iubere, vt fiat.*
43. *In vnione non nudus iudicis consensus sufficit, sed decretum etiam requiritur.*
44. *Cùm auctoritas non ratione sui commodi requiritur, videtur ad legitimationem personarum adhiberi.*
45. *Decretum hoc causæ cognitionem sequi debet, vtrum verò pactum vnionis vel pręcedat, vel statum sequatur, parum refert.*
46. *Vtrùm vnio inter fratres hinc inde vnitos aliquid ipsorū respectu operetur.*
47. *Argumenta pro affirmatiua sententia.*
48. *Fictio tantum in casu ficto, quantum veritas in casu vero operatur.*
49. *Largus sermo proferentem conijcit in promptum periculum.*
50. *Semper præsumitur idem mente concipi quod verba sonant.*
51. *In proxima quæstione negatiua verior sententia.*
52. *Mens & ratio potius quàm superficies & cortex verborū attendi debet.*
53. *Vniones regulariter intelliguntur saltem in ascendentium & descendentium successionem mutuam fieri.*
54. *Quæ scribendorum contractuum causa.*
55. *Non est prohibitum, ergo permissum, quando valeat.*
56. *Omissa vel verbis vel natura cōtractus iuris cōis decisioni cēsentur relicta.*
57. *Potest quis testamento inter liberos bona sua æqualiter distribuere, licèt liberi ex diuersis matrimonijs progeniti sint.*
58. *Dum suis liberis relinquatur legitima, potest quis vxoris suæ solius liberos æqualiter vocare.*
59. *Vnus parentum non potest testamento vnionem facere.*
60. *Potest vnus eatenus in testamento quid proficere, quatenus id iudici & curatoribus videatur.*
61. *Vnione ita testamento iussa, liberi contra fratres qui vnionem facere recusant, habent actionem ex testamento.*
62. *Aequalitas semper consideranda.*
63. *Iudex non tenetur præcisè arbitrium testatoris sequi.*
64. *Propter immoderatiorem & nimium excessum seu inæqualitatem receditur à persona, ac recurritur ad arbitrium boni viri.*
65. *Arbitrium hoc potest se extendere eatenus, quatenus ex bonis testantis liberi legitimam saluam habeant.*
66. *Cur hoc casu parens non potius per viam fideicommissi, vel similem, quàm vnionis alterius coniugis liberis hoc reliquerit.*
67. *Non possunt grauari, qui honorati non sunt.*
68. *Vtrùm parentes succedant etiam liberis vnitis, si de eo nihil sit cautum.*
69. *Parentes vnientes hoc casu etiam contineri.*
70. *Argumentum à correlatiuis procedit tam in testamentaria, quàm ea quæ fit ab intestato.*
71. *Superflua non nocent.*
72. *Exempla non restringunt regulam.*
73. *Expressio eorum quæ natura insunt nihil operatur.*
74. *Actus non ab euentu, sed intentione disponentium pendent.*
75. *Dispositum in vnum casum expressè, videtur in tacito etiam receptū, quatenus testator seu disponentes idem in tacitum expressissent, si id ipsis in mentem venisset.*

Extant vt supra memini, certorum territoriorum statuta & constitutiones super forma huius pacti scriptæ, † illa suis locis ad vnguem seruari debent. §. ius autem ciuile. Institu. de iure nat. gent. & ciuili. l. omnes populi. 9. ff. de iusti. & iure. at ijs locis quibus nulla certa vnionis forma statutis vel consuetudine recepta est, nostra principaliter subseruit oratio. Et certe multa huc ex multum affini materia adoptionis & arrogationis mutuari placet. in primis verò † adoptio specifica olim variis ambagibus per tres emancipationes & duas manumissiones in filiis, aut per vnam emancipationem in cæteris liberis fieri solebat. l. fi. C. de adop. At arrogatio (quia quo periculosior, eo pluribus erat obnoxia cæremoniis & cautionibus. c. vbi periculum. de elec. in 6.) coram principe Romano fiebat. §. j. Institu. eod. l. 6. C. eo. Verùm † quia Iustinianus veteres istos circuitus correxit, siue sustulit, & censuit sufficere competētis iudicis aditionem, apud quem legis actio est, hoc est, qui ordinariam & liberam habet iurisdictionem. l. j. C. de adopt. l. 4. ff. de adopt. & denique. l. fina. C. d. titu. † satis etiam putarim, si corā cuiusquam loci ordinario Magistratu vniones seu consolidationes, vt ita dicam, prolium, hæ insinuentur & perficientur, facit perspicuè. l. j. C. de emancip. libe. Nec enim hic ea solennitas debet interuenire, vt coram principe fiat, quemadmodum arrogatio. Ratio diuersitatis minimo negotio potest dari: † Arrogatio enim quia libero homini liberum quodammodo arbitrium auferebat, non poterat nisi apud populum fieri, vel nunc eius loco apud principem, dictis ll. & Gellius lib. 5. capit. 19. ista autem in vnione non interueniunt, cum inde nulla potestas in personam seu corpus acquiratur: neque etiam talis est & tanta in bona vnitorum. Quo † autem tempore a populo in principem sit translatum ius adrogationis iubendæ, vide paulo verius, quàm communius dicitur scribentem Franciscum Hotoman. Institu. de adopt. prope ab initio, qui arbitratur non sub Augusto seu Tiberio, sed circa tempora Impp. Diocletiani & Maximiani auctorum. l. 2. C. de adopt. id inualuisse, qui anno Christi 286. imperarunt, quanquam possit satis dici, longius ante eorum tempora id vsitatum fuisse, cum I. C. in l. 2. ff. de adop. meminerint auctoritatis principalis, qui sub L. Seuero patre & M. Antonio Magno Caracalla ferè omnes vixerunt, teste Anton. Augusti. lib. sing. ad Modest. libro 6. §. philosophi. & paulo ante fere, quorum imperium in annum Christi 195. incidit, nisi quis malit dicere compositores digestorum verba Caij paululum ad sua tempora deflexisse. † notādum autem a Leone Imperato. hoc mutatum: vt non solum coram Imperatore, sed etiam coram alio loci ordinario iudice arrogatio fieri possit. Nouell. 27. in fin. Maneat itaque in causa Magistratum inferiorem Ordinarium sufficere ad hoc vnionis pactum perficiendum, a quo parentes assensum & auctoritatem accommodari pacto huic postulare debent. † Magistratus enim non est cuiquam officium suum impartiri nisi rogetur, maximè in ijs quæ in facto consistunt, vel voluntariæ sunt iurisdictionis. l. 4. §. hoc autem iudicium, vbi Dd. ff. de dam. infect. Neque verò parentū votum in hoc sufficit, † sed vtriusque lineæ cognatos nec non consanguineos proximiores aduocare debēt, vt horum stipati præsidio, omni fuco & collusione actum carere iudicem edoceant.

ceant. tex. in l. 2. C. d. titu. in verbis: Si hi qui sanguinis necessitudine iunguntur, id ei expedire apud præsidem prouinciæ confirmauerint. Nam & ita Diuus Marcus Eutychiano rescripsit. l. 39. ff. de adop. tex. in l. 6. ibi. Pietatis fungeris munere, qui fratris tui filios (vt necessitudo sanguinis suadet) protegere conaris. Et in fine. Arbitrio cognatorum bonæ opinionis constitutorum. C. de suspect. tuto. textus elegans in l. hæc autem. 5. §. non defendi. j. ff. quib. ex causis in poss. eat. ibi. Requirendi cognati & **10** affines. † Quod si fortè & cognati desiderentur amici, vel si qui alii prolibus honesta & spectata familiaritate cõiuncti sint; adhibebuntur, aut a prætore duo vel tres probi & intelligentes viri adlegentur, facit. l. latæ culpæ. 223. §. j. ff. de verborum signi. nemo dubitat. 58. ff. de hæred. institu. l. 1. ff. qui pet. tut. Pro quo apprimè facit quod dicit Iason in l. exigendi. 12. num. 4. C. de p. **11** cur. † quod quicquid disponitur inter coniunctos ratione sanguinis, hoc ratione affectionis locum habere inter amicos ma**12** gna amicitia coniunctos. Hinc † Salomon Prouerb. 18. Vir amicabilis ad societatẽ magis amic⁹ erit quàm frater, inquit. Quod etiam Socrates vsu & prudentia cognouit, qui dicere solitus est, nullam esse possessionem preciosiorem verò bonoque amico, nec aliunde plus fructus aut voluptatis c. Itaq; præposterè multos facere, qui pecuniæ dispendium grauius ferunt quàm amici iacturam, faciunt eleganter notata apud Sichardum, num. 15. & alios in l. generaliter. §. sin autem. C. de instit. & substit. Sed nec iis adhibitis adhuc ista cõiunctio temerè & inexploratè per iu**13** dices est admittenda, verùm † diligenti inquisitione bonorum & conditionum ætatis ac valetudinis vtriusque prolis parentũ præhabita, argumento. l. comparationi. 68. aliàs in vulgo est. l. hæreditatum. ff. ad l. Falcid. scilicet vbi constiterit salutarem eã fore, vel non magnam inæqualitatem seu damnum allaturam, admittat eam, text. in l. nec ei. 17. §. & primum. ff. de adopt. Præterea videndum est, ait Vlpia. ibi, an non debeat permitti ei qui vel vnum habebit, vel plures liberos aliunde adoptare, ne aut istorum, quos iustis nuptiis procreauit, diminuatur spes, quam vnusquisque liberorum obsequio paret sibi, aut adoptatus minus percipiat, quàm dignum fuit eum consequi. concord. §. cũ **14** autem impubes. Institu. de adopt. Paruam † autem inæqualitatẽ non debere in considerationem vocari, potest dici, argumento eorum, quæ ratione incertitudinis, & dubii euentus in iure nostro plerunque conceduntur. l. si pater. 12. C. de inoffic. testa**15** men. vbi Dd. & in primis solerti cura † in id Magistratus aduigilare debet, ne sub copulandæ adoptionis istius seu vnionis obtẽtu alter in alterius facultates potius irruere, illisque insidiosè contra bonos mores inhiare, quàm coniugalis amoris arctiorẽ coniunctionem, & vitæ concordiam, vel denique litium fugã appetiisse videatur. Prætori enim ea res quærenda cõmissa est, non negligenda, nec donanda vel præcipitanda. l. cum hi. 8. §. si prætor. ff. de transact. arg. opt. l. magis puto. 5. § si æs alienum. 10. ff. de rebus eor. qui sub tut. vel cura. ibi. Prætori enim non liberum arbitrium datum est distrahendi res pupillares, sed ita demum si æs alienum immineat, & paulo post, Non enim passim distrahi iubere prætori tributum est, sed ita demum si æs alienum vrgeat, quam legem fusissimè illustratam vide apud Iaco. **16** Menochium de arb. iudicum lib. 2. cent. 2. casu. 171. Nam † cum in hoc actu personæ parentum iam secundis nuptiis funestatorum & liberorum prioris matrimonii spem vtique certiorem contristantium, aliquatenus sint suspectæ, cognati item hanc rem vti ad se commoditate non pertinentem, non qua decet diligentia exquirant, æquum est iudices hac in parte vices parẽtum agere, ac geminatum fidei ac pietatis officium præstare l. 3. §. si quis eum. ff. de homi. libe. exhib. Pro quo eleganter facit. l. si infanti. 18. ad fin. C. de iur. deliber. l. j. C. de nupt. text. opt. in d. l. magis puto. §. in primis. 7. versic. requirat ergo necessarios, ibi. Si nemo inueniatur, aut qui inueniuntur suspecti sint, iubere debet scilicet prætor edi rationes, itemque synopsin (Sic enim Florentiæ legi & legendum esse monuit Anto. August. libro 4. Emend. c. 3.) bonorum pupillarium, aduocatumq; pupillo dare, qui possit instruere prætoris religionem, absentire venditioni vel obligationi debeat. Textus est alius & quasi ad punctum, in l. lex quæ tutores. 12. C. de admini. tut. in verb. Scilicet per inquisitionem iudicis & probationem causæ interpositionemq; decreti, vt fraudi locus non sit. & in l. si quis a liberis. § j. ff. de agnos. & alend. liber. ibi. Et cùm ex æquitate hæc res descendat, charitateque sanguinis, singulorum desideria perpendere & pquirere iudicem oportet &c. Alius textus illustrior & aptior in d. §. in primis. vers. perquirere debet, scilicet prætor, eum qui se instruat de fortunis pupilli, nec nimium tutoribus vel curatoribus credere, qui nonnunquam lucri sui gratia adseuerare quid **17** prætori solent. Debet † præterea iudex religione iurisiurãdi adigere, & pro conditione personarum conscientias adhibitorũ vrgere, quod putent & sincerè credãt, pactum hoc salutare fore liberis omnibus, vel non magnum inde rerum dispendium eos facturos, argumento eorum quæ dicit Gellius de iureiuran**18** do quod in arrogãdo iuraretur. lib. 5. c. 19. † Sed an hæc sufficiãt, **19** neq; tutorũ curatorumve auctoritatẽ requirimus? † Equidẽ si eos habeant debẽt adhiberi, ar. l. qd vt nec. 8. ff. de adop. q si nullos habẽt vel testamẽto vel a Magistratu datos, videbant parẽ**20** tum & cognatorũ sufficere cõsilio, enixũ. † n. & ardentissimũ est desideriũ parẽtũ in liberos. gl. in l. Paulo Callimaco. 27. §. Põpeius Hermippus. j. ff. de le. 3. Et nullum est consilium qd vincat paternum. l. pen. C. de spons. Plus etiã parentes liberos amare dicuntur, q̃ a liberis amentur, arg. l. scripto. 7. ff. vnde lib. l. nihil. 50. §. sed nunquid. ff. de bon. libe. elegãs tex. in l. fi. in prin. C. de cur. fur. Quis. n. ait, talis affectus extraneus inueniatur, vt vincat paternum? vel cui alii credendum est res liberorum gubernãdas derelictis parentibus? quæ summè confirmantur: qa † suspicio **21** metus reuerentialis (quæ alioquin est. l. si superstite. 5. ibi. Paternam verecundiã. C. de dolo mal. tex. ti. qua. rer. act. nõ dat.) Magistratus auctoritate & amicorũ seu propinquorum interuẽtu eluitur. l. transactionẽ. 35. C. de transact. l. fi. ff. qd met. cã. l. j. C. de his q p met. iud. nõ appel. tñ qñ eædem leges sui nõ immemores ijs nõ obstantib. † parenti vitricũ vel nouercã liberis suis su**22** perinducenti minus fidunt, minusq; attribuunt. d. authen. ex testam. C. de sec. nup. Ideo. s q & defuncti cõiugis memoriã & liberorum charitatem neglexit. §. sin autẽ tutelã. Nouel. const. de nupt. 22. Per secunda. n. vota contristatur aĩa primi coniugis. §. prospeximus. & §. quæ verò nunc sequitur. d. Nouell. const. & ferè videmus inæstimabilem illã paterni maternive amoris affectionem, posterioris coniugis delinimentis, instigationibusq; corrumpi, ne dicã aliqñ etiã extingui. l. 4. ff. de inoffic. testa. Nouel. const. neque vir ex dote, neq; mulier ex donatione pp nuptias & c. 98. §. Illud certum est, in verb. Aut etiã proprios negligere filios. Quo plurimũ cõducunt exempla, quæ recenset Valerius Maximus dictorum factorumq; memorabilium lib. 7. c. 7. De testamentis quæ pp neglectum a parentib. pietatis officiũ **23** rescissa sunt. Ideo inquã consultius † immo decentius fecerint Magistratus, si aut tutores curatoresve hisce liberis præficiant, aut verò eosdem propinquos & amicos in debita forma ad tutelam curamve vocent, arg. l. lata. 27. ff. de dona. vbi nec inter parentes & liberos gesta omni suspicione liberantur, quemadmo**24** dum & aliàs receptum est, liberis † etiam adhuc ĩ potestate parentũ ꝯstitutis, pp euidentem eorum vtilitatẽ tutorem vel curatorem bonorum eis dari. l. fi. §. sin autẽ. C. de bon. quæ libe. vbi Bar. facit optimè in argumentum textus in l. quidã cum filium. 46. ff. de hæredib. insti. vbi plus de amico confidit filius, q̃ de patre ipso &c. Sed quia supra diximus debere huic actui adhibitos iusiurandũ subire, è re & vtilitate vtrinq; fore istã cõem liberorum, parentumve, quærat fortassis aliquis, quale hoc iura**25** mentũ debeat esse, veritatis an credulitatis? † Et sanè prius præstare non possunt, nec debent, qa tota ea res ex futuro eoq; valde incerto dependet euentu, estq; saltem in cõi & vulgata facti hominum existimatione sita, ne itaq; anceps incurrat periuriũ, ꝯ l. j. C. de indic. vid. toll. l. j. C. si aduer. ven. l. 4. ff. de in litẽ iuran. sufficere vr̃, si credulitatis tm̃ præstent sacramentum, argu l. j. §. j. ff. de vent. inspic. in verb. si renuncient prægnantẽ videri. & § igitur. An se putet prægnantẽ: sic in simili administratores legitimi & procuratores litium tenentur iurare f̃m credulitatem. l. fi. § quod obseruari. 2. C. de iureiu. propt. calum dand. in verb. & licèt verè cãæ natura alia forsitan est, tñ qd quisq; credit ac existimat est iurandũ. c. quoties. in fi. ibi, & credere ita esse. ext. de testib. nõ absimile iusiurandũ dr̃ præstandum a Dd. in examine seu promotione iuris cãdidatorũ l. nemini. 11. vers. iurisperitos. C. de aduoc. diuers. iudic. de quo Pan. in c. ꝓposuisti. ext. de ꝓba.

26 Sed & in hoc cautiores debent esse iudices, qñ post aliqd tẽpus a cõtracto secundo mr̃imonio, hæ consolidationes petuntur, cũ iã numerus liberorum alterius mr̃imonii maior minoris est & certior. In summa magistratus cũ primis parentũ hinc inde patrimonia tã in re, q̃ in spe consistentia diligenter explorabit, fortunasq; liberorum, collatione cũ amicis facta, sollicitè inquiret: neq; tñ vt supra meminimus, ab illorũ solùm pendebit arbitrio, sed motum suũ in varios qui accidere possent euentus, subiecto & discreto iudicio informabit, arg. tex. & eorũ quæ traduntur in l. si cũ dotẽ. 22. §. nec nõ illud. 6. solu. matr. Et eorum quæ plenius traduntur in l. cum hi. 8. ff. de transact. & in d. l. magis puto. versic. 27. perquirere &c.

27 Consequẽs † est nunc excutere, an necessariò fieri debeat actus iste corã iudice pro tribunali sedente, & in loco maiorũ, qd dr̃, in iure fieri. l. pen. ff. de iust. & iur. videbat̃ omnino ita dicendũ, qa causæ cognitionẽ desiderat, vnde p libellũ expediri nõ põt. l. nec quicq̃. 9. §. vbi decretum. ff. de offi. proconſ. & leg. l. a procedente. 4. C. de dila. l. 6. C. de p̃diis & aliis reb. minor. sine decret. nõ al. in verbis, p procuratorẽ delato ad prætorẽ vel p̃sidẽ prouinciæ libello fieri nõ potuit &c. Verùm qa quæcunq; voluntariæ sunt iurisdictionis, vti est adoptio, emãcipatio, vnio. l. 2. ff. de offi. proconſ. & leg. etiãsi causæ cognitionẽ desiderent, respondendũ est hunc actũ vbiq; peragi posse. l. emancipari. 36. ff. de adop. & quæ notant̃ in c. cũ episcopus. de off. ordi. in 6. Bar. in l. j. in prin. nu. 4. & 5. C. de confes. Ius. n. eũ locũ esse, vbi iurisdicẽdi vel iudicandi gratia consistat, vel si domi vel si in itinere hoc agat p̃tor. l. voluit. 4. ad fin. ff. de interroga. action. Et quod amplius

amplius esse vr̃ ẽt quolibet die feriato iste actus expediri põt, atque super eo instr̃a fieri. l. actus. 8. C. de feriis, & q̃ ibi notat Bart.

28 Sed † an & ipsorum qui vniuntur requiras assensum? Sanè si præsentia eorũ haberi possit, & nõ plane infantes sint, adhibebunt̃. l. fi. in fi. C. de adop. l. pen. C. de emanci. liber. in verbis, si tñ ipsæ, scilicet personæ emancipandę, nihilominus sub gestorum testificatione apud eundem iudicem, vel apud aliũ quemlibet proposito parentum suã etiam voluntatẽ consonare, vel ante preces oblatas, & sacros apices promulgatos, vel postea deposuerint, nisi infantes sint, qui & sine consensu etiã hoc modo sui iuris efficiuntur. facit huc l. in adoptionibus. 5. ff. de adopt.

29 Quid † si eos actui interfuisse doceatur, licèt de aperto consensu nõ liqueat, an ne sufficiẽter eos consensisse iudicabimus? Quod videt ex iis quæ tradit Dyn. in c. q taces. de reg. iur. in 6. ar. tex. in d. l. 5. ibi, vel non ꝯdicendo, tũ maximè, quia liberorũ cõsensus non perinde atq; parentũ seu magistratus ad integrãdã personã solenniter, sed rõne qd interest eorum saltẽ requirit̃. l. cũ ostẽdimus. 4. §. fi. ff. de fideiuſ. tutor. vide quæ latius in vtrãq; partem in simili disquirit Petrus PecKius de test. cõiugũ. li. 3. c. 4.

30 An † etiã scripturã exiges? Omnino, arg. tex. in l. 4. C. de adop. vbi Diocletianus & Maxi. Impp. Adoptio, inquiunt nõ tabulis licèt per tabellionẽ conficiendis, sed solenni iuris ordine apud Præsidẽ solet copulari. & l. fi. eo. tit. in verb. actis interuenientib. & l. pen. C. de eman. lib. ibi, subgestorũ testificatione. d. l. 6. mino**31** rũ. C. de p̃diis minorũ sine decre. nõ al. Probatur † rõnib. hisce, Primò; quia vnio est iuris singularis, multa & plurimũ habens **32** & diuersa capitula. Secundò † qa consuetudines ferè omnes & statuta locorũ, quib. vniones hæ confirmantur, scripturam nõ priuatam sed publicam requirunt, vt se iuri cõi accõmodẽt. d. l. **33** 4. Tertiò, † quia quicquid coram iudice, vt iudice, fit vel agit̃, dẽt in scripta & monumenta seu archiua publica referri, text. & ibi Canonist. in c. qñ cõtra. ext. de prob. Nouel. cõstit. de defens. ciuit. 15. a pri. ver. q̃ verò apud ipsos gerunt̃. l. gest. fi. C. de re iudi.

34 Planè † si res aliter gesta q̃ scripta doceatur, nõ dẽt veritas rerum gestarum errorib. vitiari. l. illicitas. 6. §. veritas. j. ff. de offi. pręsid. tot. tit. Plus valere qd agitur q̃ qd simul concip. In emancipationib. liberorũ, inquiunt relati Impp. & donationibus non tam scriptura quàm veritas considerari debet. l. 2. C. de emancipa. liber. arg. l. pactum quod. 17. C. de pa.

Verùm quoniam supra dictum est, pactum hoc vnionis naturam ferè & effectum habere testamenti reciproci & mutuo inter cõiuges facti dubitari meritò possit, an ne etiã quẽadmodum in testamẽtis septem, in alia vltimæ voluntatis specie quinque requirimus testes. l. hac consultissima. 21. C. de testa. l. fi. C. de codicill. & de don. cã mort. ita hic etiã alteruter desideretur numerus? Dicendum videbatur ad minimum duos vel tres testes esse necessarios. Nouel. const. de inst. caut. & fid. 73. §. sed etsi. vbi Iustinianus. Sed etsi, ait. instr̃a in foro & publicè conficiantur, licèt per tabelliones absoluta sint, adiiciatur & eis antequàm cõpleantur testiũ ex scripto præsentia. Adde Nouel. de hæredi. & Falcid. §. sancimus igitur. vbi gl. ad verb. quantum ad hoc. Nã **35** vt Bar. Bal. & Alex. in l. omnium. 19. C. de testa. † tenent, qd in specie eius legis testamenti corã Principe cõditi requirant̃ duo testes, quã multo fortius hic requirentur. His tñ non obstantib. **36** firmiter est † tenẽdũ nullos ad hunc actum requiri testes. In donationib. ait Imp. Zeno. in l. 31. C. de don. non esse necessarium iudicamus, vicinos vel alios testes adhibere, nã cũ publica monumenta sufficiant, superfluum est priuatum testimonium. Simile est in d. l. omnium. vbi æquiparatio fit eius actus, seu testamenti, qd corã septem testib. hoc est, aurib. priuatorũ vel actus cuiuscunque iudicis vel municipum, & eius qd in præsentia & conscientia sit Principis. Atq; ita speciatim censuit Castren. in **37** d. l. oĩum. † in testamẽto, qd actis interuenientib. fit, nõ esse necessarios testes, no. addi. ad Bar. ibi. est & tex. alius in l. sancimus. 27. C. d. tit. & verb. non minus trib. testib. vel inter acta manifestauerit, quæ minus dubii habent, si, vt iã ferè moris est, asses**38** sores seu scabini huic actui intersint † eorum. n. præsentia aliũ defectum supplet: Consuetudinib. tñ & locorum statutis his nihil detractum volumus. c. j. de consti. in 6. Nec obstat d. §. sed etsi. de inst. caut. & fide: neq; em̃ ibi Iustinianus loquit̃ de iudicialibus monumentis, sed ad morẽ veterum tẽporum alludit, quo argẽtarii seu nũmularii habentes publicè & in foro tabernas & rõnes suas, vices tabellionum gerebant, instrumentaq; publica cõficiebant. Iason in l. prætor ait. 4. nu. 1. & 2. ff. de edend. allegans gl. in l. quędam. 9. §. nummularios. 2. ff. eod.

39 Planè † quia cã nõ adhibendorum testium est, qd in iudiciis ferè semper plures psonæ sunt, iudex, scabini, assessores, apparitores, scribæ: item quia extranea hoĩum frequentia ferè stipata sunt. Ias. in d. l. omnium, & ferè oẽs, crediderim his cessantib. testes adhiberi debere. Feli. in d. c. qñ contra. arg. l. quæstionem. C. de fideicom. in verbis, cum. n. res per testium solennitatem ostẽditur, ac. j. vt per ampliores homines perfectissima veritas reueler̃. l. 4. ff. de pig. ibi, vt qd actum est per eos facilius probari po**40** terit. Tandẽ † non vtile modo pupillis sed & penè necessarium fuerit repertorium seu inuentarium bonorum conficere, omniaq; descripta publicis monumẽtis fideliter asseruari, pp multa qua intra os supremaq; labra intercidunt, interim qd curiarũ nostrarum ritus id non vsquequaq; obseruant, nõ multũ aduertendum duximus, ar. l. 39. §. si Stichũ. ff. de statuli. ibi, Trebatii & Ophilii sñia rõnem quidem hẽt, sed hoc iure quidẽ vtimur, vide tñ eos & quos cõgessit Arius Pinellus, ad l j. C. de bon. mat. par. 2. nu. 23. & seqq. Et alii passim de inuentariis tradiderunt. Il**41** lud † planè indubitatum censemus, si iudici ita ex causis rationalib. sederit, posse eum parentes cogere ad descriptionẽ bonorũ, quæ in hoc pactum veniunt, arg. l. vbicunque. ff. de interrog. & eorum quæ hẽt Decius in c. j. ext. de prob. nu. 31. & 53. arg. l. j. C. de edendo, in verbis, id ex causa ad iudicis officium pertinere solet, & in d. l. magis puto. §. in primis, vers. si nemo. ff. de reb. eorum qui sub tut. l. si ego. 9. circa mediũ. ff. de iure dot. Faciunt in simili ea quę tradit Ias. ad d. l. nemo potest. 53. ff. de leg. j. nu. 9. vbi **42** dicit, q † licèt pater remiserit hr̃di vel tutori inuentarii confectionem, f̃m l. fi. C. arbit. tut. Iudicem tñ debere inuestigare & perquirere ex morib. s. & facultatib. &c. qui si videat remissionẽ illam multum forè perniciosam & grassationis causatricẽ, eã voluntatẽ non sequetur. l. vtilitatẽ. l. in confirm. in do. ff. de confir. tutor. arg. l. cum tale. 71. §. Titius. ff. de cond. & dem. ibi. Rõni verò nõ exigendæ modus adhibitus censetur. Planè in locis vbi inuentarii confectio frequentatur, solent curatores, vel vitricus, vel nouerca, sub ipsam vnionis celebrationem, descriptionẽ bonorũ iudici exhibere, exq; ea ipsum plenè informare. Tã**43** dem † verò his omnib. quasi per modũ deliberationis & cuiusdã quasi consultationis p̃missis, decretũ etiam ac auctoritatem magistratus requirimus, dd. supr. legib. l. 2. C. de prædi. decur. lib. 10. in verb. non põt pater id priuatim facere, nisi apud acta, totius vel maioris partis ordinis intercedente decreto &c. & in l. j. C. eo. Et quia magistratus auctoritas cã cognita ĩtercedẽs pars est solennitatis ipsius actus, dum ad integrandã, vt sic loquar, & pupillorum & parentũ iam defunctorum personas adhibetur, ideo nõ nuda volũtas & consensus sufficit. neque etiã sat erit, si ex interuallo, aut etiam longè post magistratus consensum & auctoritatem suã interposuerit, sed requirit̃ etiã expressa p decretum approbatio atq; vt eadẽ incontinenti in ipsomet actu interueniat, causa vnionis plenè & exactè p̃cognita, nõ perfunctoriè atq; obiter inspecta. ar. l. 6. C. de p̃di. mino. sine deci. non alien. sic. n. ibi Impp. rescripserunt: Minorum possessionis venditio per procuratorem delato ad prætorem, vel p̃sidẽ prouinciæ libello, fieri non potuit, cum ea res confici rectè alr̃ nõ possit, nisi apud acta causis probatis quæ venditionis necessitatem inferant, decretum solẽniter interponatur. Nam hoc cõiter est **44** traditum, quoties † suffragium alicuius requiritur, non ad suũ ipsius cõmodum, sed vt contrahenti personæ in defectum aliarum adsit, citra suam tñ vtilitatem tunc videri eum consensum ad integrandam ꝓhentis vel absentis personam requiri. Bar. & Dd. in l. si qs mihi bona. 6. §. iussum. ff. de acq. hære. per l. quid ergo. in prin. ff. de his qui no. infam. Bal. in l. j. C. qui admitti, & cæt. & in l. si vxorem. C. de condit. infert. latè Tiraq. in legib. connubialib. in fi. in verbo, consentement. gl. 4. in prin. nu. 7. Dd. cõiter in l. transactionẽ. C. de trans. qui plura desiderat videat plaustra legum & auctoritatẽ apud Ludo. Romanum cons. 54. quasi per totum. Atq; hic magistratus auctoritatẽ requirimus, non rõne ipsius interesse, vnde ad validitatem & substantiam actus, legitimationemq; personarum adhiberi, plusquàm manifestũ est. **45** Verùm quæri possit: an † auctoritas ista seu decretum interponi debeat ante actum, vel eum sequi. Et vr̃, q præcedere debeat arg. l. magis puto. § ne passim. vbi Bal. ff. de reb. eor. l. 2. in verbis: auctoritate præsidis p̃cedente. C. si pp pub. pensitat, estq; gl. ordinaria in c. j. de reb. eccles. non alie. in 6. in verbo, tractatus. circa fi. Sed enimuerò dicendum est hoc in casu qñ debita causæ cognitio præcessit, decretum quod eam sequitur, actum siue iã celebratum siue mox celebrandum confirmare, arg. eorũ quæ scripsit Bart. in c. 2. de feu. sine culpa non amittendo, vbi & hoc nota, quibusdã in locis, proprios libros esse adhoc deputatos qbus vniones inscribantur. Pro auctario huius capitis. De forma tres libet tractare quæstiones. Prima esto, quoniam verba huius pacti sic ferè concipiuntur. Et oẽs liberi, quos vel habẽt, vel sequenti tpe suscepturi sunt, tales censebuntur, proq; ijs iudicabuntur, perinde atq; si ex his ipsis parentib. progeniti essent: ad similitudinẽ l. 5. C. de adopt. quæstionis esse potest, an hæc verba generalia efficiant, vt non solũ iura filiationis & parentelæ inter vitricũ seu nouercam assumptos parentes istosq; filios, & **46** vice versa, militent aut locũ habeant, sed † etiã inter hinc inde fratres cooptatos seu fictos, ita vt & hi inuicem succedant, mutuisq; confraternitatis officiis prosequi semet teneantur, adeo vt quib. in iure casib. fratris in cã fratris testimonium prohibet̃, vnitus etiã frater sit prohibitus: itẽ quib. casib. germanus frater, turpi persona instituta. fratris testm̃ per querelã inofficiosi expugnare, & in irritum deducere põt: iisdem hoc fictitius seu recep**47** titius frater possit. Videbatur q sic, † quia supra diximus verba dare huic pacto formam, & esse: & contractum hũc, vt omnes ex conuentione legem accipere. l. j. §. si cõueniat. 5. ff. depo- sit.

sit. Cum ergo conuenerit, eos perinde atque ex his parentibus progenitos habendos, censebuntur vt germani mutuo fratres: alioquin quid foret absurdius, quàm filios parentum esse eorūdem illos, qui fratres inuicem non sunt, cum † fictio tantum in casu ficto, quantum veritas in vero operari debeat. Quando itaque verba illa ex propria & necessaria argumentatione eā habent vim & ineuitabilem consequentiam, videbatur ex eis pactum etiam quoddam confraternitatis esse concludendum & inferendum, & satis vtique expressum esse, tam quod sententiæ & necessariæ verborum illationi, quàm quod verbis ipsis inest, arg.l.nominis.6.§.j.ff.de verb.sig. Verum enimuerò, licèt verba generalia magnæ & amplæ sint importantiæ & generaliter intelligenda, profususque † & largus sermo proferentem conijciat in promptum periculum.l.fin.C.de dot.promiss. licèt item † semper præsumatur idem mente concipi, quod verba sonant. l.Labeo.7.versi.idem.ff.de suppel.leg. verbaq; contractuum nō modo per figuram literarum, sed etiam per eorundem sententiam demonstrentur.d.l.nominis.& l.j.§.si is qui. ff. de exercit. act.dicendum tamen hoc casu contrarium, † illæ enim verborum generalitates constringi debent ad mentem & rationē cōtrahentium seu disponentium, debentq; narrationes, seu etiā dispositiones, eæ indistinctæ secundum naturam negotii & materię subiectæ qualitatem semper limitari, & interpretari.l.3.C. de lib.præter.de quo latius Felin.in c.causam.18.de rescript. Debet † enim in quacunque re mens & ratio, quæ spiritus & anima legum est, attendi potius quàm superficies & cortex verborum.arg.text.in l.scire.15.§.Aliud autem ff.de excus.tut.in verb. sed & si maximè scriptum legis eam sententiam efficiat, tamen legislatoris mens aliud vult. Suffragatur id quod dicitur in l.penul.ff.ad exhib. Non oportere ius ciuile calumniari, neque verba eius captari, sed qua mente quid dicatur, animaduertere cōuenire. facit l.credendum.fin.ff.qui petant tutor.ibi, incidit quidem in verba constitutionis, sed sententia excusatur. Item huc refer.c.certum.88.de reg.iur. in 6. Certum est, inquit Pontif.ꝙ is committit in legem, qui legis verba complectens, cōtra legis nititur voluntatem. Ponit enim posse legis verba teneri & tamen contra sententiam fieri, eleganter ad longum Ias. in l. nō dubium.C.de ll. Quando itaque hæ vniones ad istos casus & effectus regulariter & de sui natura non intelliguntur esse conceptæ, † sed solummodo in ascendentium & descendentium reciprocam successionem. sequitur eos vti nec verbis nec ratione inclusos, relinqui dispositioni iuris communis. In omnibus enim actibus oportet solum spectare scribētium voluntatem. Verba enim ambigua in plures intellectus ducta sunt, † at scribendorum contractuum causa fuit voluntatis expressio, eiusq; facilior probatio: ergo id vnum spectari oportet, propter quod scripta sunt, ne in vnum effectum inducta, vt voluntatem manifestent, contrarium operentur, voluntatem certam argutiis verborum obscurando & subuertendo. dic.l.3. Manet itaque inconuulsa decisio, vnionis pactum, etiam ex generalitate suorum verborum non venire extēdendum vltra casus vel in specie pactis conclusos, vel in materia & de natura sua consuetudine seu lege municipali introductos. Neque valet semper illatio qua posset deduci ex l nec non.28.§.quod eius.2.ff.ex quib. caus.maio. hoc pactum vnionis nō est prohibitum, ergo vel ex generalitate sermonis, vel iure cōi censebitur esse permissum, hoc enim argumentum valet in iis, quæ iure cōi inducta sunt, non etiam illis, quę contra vel præter ius statuta sunt, cum in iis dicat: omissum † vel verbis, vel ex natura pacti casum iuris cōmunis regulis relictum. Et sic in specie quæstionis huius cōcludimus, per ista seu similia verba, nec fraternam inter istos vnitos vel abusiuos fratres induci successionem, nec alios iuris effectus inter hosce, nisi quatenus de iure communi locum habere.

48 49 50 51 52 53 54 55 56

Altera q̃stio hæc est, an si vnio nō sit facta viuo parēte, possit is testamēto suo inducere, vt fiat: Et quidē si quæris, an sua bona possit † inter liberos vtriusq; mrimonii æqualiter distribuere, respōdeo vel oēs ex eo nati sunt, & iure cōi quo oēs æqualiter vocant. posse non est dubium, quum id summè Imperator suadeat.§.vlti.Nouel.constitu.de nupt.22.aut certè quidam vxoris solius sunt liberi, † & pōt iis cū suis æqualiter sua distribuenda bona relinquere, quatenus ꝓprii liberi, q pietatis sibi sunt conscii (ex l.parentib.C.de inofficioso test.) nō fraudent legitima, iuxta aut.nouissima.C.de inof.test. Quod † si de nostra hac vnione tibi sermo est, qua nō solū sua parētis testātis, sed ēt reliquorū parentū bona æqualiter diuidi vult, ex iis q̃ s̃.dicta sunt de solēnitatib.satis apparet eū nō posse accēdit arg.tex.l.h.in fi.C.de pac.adde l.fi.ff.ad S.C.Tre. Alioqn.n.vnius cōsensus, seu potius mādatū, aut iussus ad vnionē perficiendā sufficere, qđ ꝯ principia vnionis ꝯcederet. Sanè posset dici, patrē † vnionē vel ipsū testamēto erigentē, vel erigi cupientē: eatenus quid proficere, quatenus iudici adiunctis tutorib.curatorib. & cæteris quos s̃. diximus adhibendos ex iustissima cā videat vnio tū æqua, tum salutaris fore liberis. Quid ergo: † si, vt plerūq; contingit, vnius lateris liberi maius aliqđ emolumentū ex ista pariatione sentiāt minus habituri, si vnio erecta non esset: an vi istius vnionis

57 58 59 60 61

testamētariæ ita sibi consultū habeant, vt actione ex testamēto fratres suos vniendos, eorundē ve tuto. seu curam apud iudicē ad hāc fideicommissariā vnionē perficiendā cogere possint? Profecto licèt volūtas testatoris sit ꝓ lege, Regina & præses eorum quæ in testamētis scripta cōtentaq; sunt, liberisq; ꝑ ea parte qua sunt hędes, facta, pactaq; defuncti, grata rataq; habere teneant. l.cū a matre.14. vbi Dd.C.de rei vend. Si tū magna vel enormis læsio, si immoderata hinc resultaret iniquitas, nō censerē protes, curatores, seu ēt magistratus vigore huius testamēti absolutè & ꝓcisè ad hāc vnionē ea, qua testator voluit forma, faciēdā, ab alterius mrimonii liberis cogi posse, sed eā ad boni & prudētis viri arbitrium componendam, tū quia neque aliter testatorē voluisse præsumamus. argum.l.quæsitum est.12.§.sed & ipse Papinianus.24.ff.de fund.instruc.& instrum. leg. in verbis. facilem iudici voluntatis coniecturam fore, cæteris patris facultatibus examinatis: Plerunque enim de facultatibus suis amplius, quā in his sit, sperant homines.§.in fraudē.Insti.quib.ex cau.man.nō lic. Arbitriūq; † eousq; progreditur, vt semper ad æqualitatis Iustinianeæ rationem in omnibus hisce personis redigatur calculus. Auth.quæ tertiæ.C.de collat.& in Nouell.cōstit. de triēte & semisse.18.§.necq; illo.in verbis, Ita & nos eandē vtrique æqualitatem cōseruemus. Facit ad cōiecturā huius volūtatis.l.si libertus.30.ff.de oper.libert.& l.in personam. 22. §.generaliter. 1. ff. de regul.iur. Tum quia si maxime ea voluntas patris fuisset, nec deberent, nec possent magistratus hac sequi. Neq; † enim nouū est, iudicem non verbotenus vel ad amussim defuncti voluntatem sequi, sed sæpiusculè pro inclinatione tēporum, pro varietate & mutatione rerū, vel ꝓpter alias nō dissimiles causas (quæ humanitus multæ, & necopinato non rarò emergunt) arbitriū testatoris cū aliqua moderatione suscipere. Pro quo in primis nobis admodum seruit à duobus celeberrimis I.C. interpretata cuiusdā testatoris voluntas, relata à Pōponio in l. Quintus Mutiꝰ.ff.de annu.lega.in verbis, In testamētis quædā scribūtur, quæ ad auctoritatē duntaxat scribentis referuntur, nec obligationē pariunt, & ibi, Nec tamen semper voluntas eius aut illum conseruari debet, & ad finem. Et in omnibus vbi auctoritas sola testatoris est, neque omnimodo spernenda, neq; omnimodo est obseruanda sed interuentu iudicis hæc omnia debet, si nō ad turpē causam ferūtur, ad effectum perduci. Facit nō minus eleganter.l.quidā filium.74.§.fi.ibi.Imperator motus & æquitate rei & verbis testamenti. Accedit tex.in l.quidā in testamēto.30.ff.de leg.2.Nec omittēdū est hoc loco arg.quasi in terminis. l.quidam decedēs, vel vt Florē.l.ita tamē.5.§.Papinianus.6.ff.de adm.tut.ibi.Nō idcirco minus officium tutorum integrum erit, sed viris bonis cōueniet salubre cōsiliū matris admittere: tametsi neq; liberatio tutoris, neque voluntas patris, aut intercessio matris tutoris officiū infringat. ibi, liceat eis contemnere hanc patris voluntatem &c. & quæ sequuntur.vide l.cū filius.76.§.pater.5.ibi, Moderandæ portionis.ff.de legat.2.adde l.1.in princip. ff.vbi pupill.educa. Ex his satis liquet tale testatoris mandatum non omnino absolutè & præcisè liberos, tutores, seu executores ligare, cum multa suboriri possint, quæ pro bono & æquo æstimanda sint: ideoque huiusmodi varietatem merito viri boni subijcimus arbitrio, arg.l.Meuia.13.§.vxore.4.ff.de annu. legat. l.quidam in testamento. 30.ff. de leg. secunda. in verbor. Aut ex mediocritate facultatum &c. Faciunt denique & alia iura quibus propter † immoderationem & nimium excessum seu inæqualitatem receditur à persona, & recurritur ad opinionē & discretionem boni & innocentis viri.l.fina. §. sed & si quis. 9. C. commu.de leg.l.si fic legatum.75.in prin.ff.de leg.1. At q̃ res quousque debeat se moderamen & arbitrium hoc extendere: quid enim si illis qui voluntate hac paratum sese grauatos querunt legitima nihilominus salua ēt, an sine sic subsequi teneatur dispositionem defuncti? Plane sic lex scripta est. Ergo † quo ad bona testatis cōtenti naturali hac portione esse debebūt, in reliquis bonis nō censerē ista volūtatis inæqualitatē oīno executioni esse obnoxiū per ea quæ supra diximus. Sed dices: quorsum † hic vnio, quum id citra eam iure communi potuisset? Respondeo duplicem posse dari causam: Primā si iure cōmuni disposuisset, de suis tantum bonis alterius matrimonij liberis ꝓuidisset, at iam etiam ex aliorum parentū bonis vi vnionis inter se communicant partes. Secunda dari posset, quoniam titulus vnionis paulò est honestior, & minus in odium proprioum liberorum incurrit, dum propter circuitum nō statim intelligūt, parentem testantem sibi legitimam tantum reliquisse, videntq; rationabilē eius causam latuisse in animo eius. Certè si alterius matrimonij liberis ex hoc parente non editis immoderatum & magnum quod detraheretur, & proprijs adijceretur, non putarim eos cogi posse ad vnionem. † Non enim possunt grauari, ꝙ honorati non sunt.l.1.§.sciendum.4.& aliquot ll.seq.ff.de leg.3. Id quod ex statuto Francfurt.& VVormatien. in ingressu huius tituli docent & fusius demonstrari potest, vbi causæ statuentium & vnientium exprimuntur &c.

62 63 64 65 66 67

Tertia q̃stio, qua per excursionem quandam huic c.de forma ad finem sumus facturi, est hæc. Contingit vt plurimum pactum hoc in vnum solùm casum concipi, dū formalia eius verba sic ferè sonant. Prædicti itaque coniuges coram nobis Præfecto, seu Schultero, ꝙ Scabinis fecerunt, vt etiam vigore huius sigillati instrumenti faciunt vnionem, hac forma, & hoc fine, vt omnes & singuli prædictorum coniugum liberi, ex quocūq; matrimonio, etiam præsenti, nati, post mortem coniugum in communem hæreditatis diuisionem conferant omnem à parētibus acquisitam hæreditatem, & sic tandē inuicem æqualiter diuidant, eo modo quasi omnes ex vnius & iisdem parentibus legitimē nati seù procreati essent. Hinc, quoniam de parentum actiua successione nihil dictum est, solet ferè disputatio talis oriri. An † posito quòd non parentes ante liberos, vt sonant verba instrumēti, sed oēs liberi ante parētes fati munus impleuerīt, ēt parētes ipsis, vel vltimo eorūdē decedēti succedere possint. Et certè licèt pars negatiua ex ijs, quæ de ꝓhibita huius pacti extēsione sæpius diximus, haud difficiliter astrui posse videatur, tū & ex eo quod princeps & arbiter ꝯctus sit is qui cū alio paciscitur, id est, cuius gratia ꝯhitur, cuiusve fauorē res respicit, qui est is q verbis præit, & quasi formā ꝯctui præscribit, quod hoc pacto nostro vtiq; sunt parētes ipsi, vñ & ad eosdē pertinebat dispicere, vt lex ꝯctus apertius, hoc est in vtrumq; succedēdi euētū definiretur.l.cū in l.33.ff.de cōtrah.empt.l.si arborē.17.§.fi.ff. de seruit. vrb.præd.l.veterib.39.ff.de pactis, quod si nō fecerint, suis ipsi sciant ascribēdū partibus, neq; est qđ expectēt nūc arbitriū & supplerionē alterius, in quo ipsi sibi arbitrari per socordiā, & negligētiā dū poterāt, omiserūt, ita vt nō iniuria cēseātur pati dānū hoc, quod sua sentiūt culpa. Hisce tñoībus reiectis incūctāter te nemus † parētes vniētes ēt in vim vnionis vno casu expresso vocādos esse. Primò mouet me natura ac propria, & quasi genuina huius pacti vis, quam supra aliquoties delineauimus, fecimusq; eā cōem & reciprocā inter liberos & parētes hinc inde respectiuè. Atq; naturalia ꝯctuū ipsa vi & ex generalitate sensus semper inesse vidētur, maximè verò ea quæ ex illatio nec correlatiuorū per idētitatē rationis cōcedūtur. Pro qua decisione, & quasi in proprijs terminis facit, quod notat Baptista de S. Blasio in tract. suo correlatiuorū c.4. Exēplo seu casu 105. vbi dicit procedere ēt argumētationē † à correlatiuis affirmatiuè factā, tā in successione ex testamēto, quā in successione ab intestato, qa vbi filius vel filia pōt vel nō potest succedere patri, ibi & è ꝯrio pater succedit filio suo, vel filię. Id quod ante eū tenuisse videtur Bar.in l. fi.nu.5.ff.de his quib.vt indig.arg l.lege 12.tab.C.de legit.hæred. Accedit fauor & extēsiua in vltimis volūtatibus (qualis est hic) interpretatio permissa.c.cū dilecti.extr.de donat.l.in testamētis 12.ff.de reg.iuris. Facit tertiò, ꝙ superflua nō noceāt.l.testamētū.17.vbi Dd.C de testam.l.quæ dubitationis.81.ff.de reg.iur. Cùm itaq; si in simplici dictione vnionis permāsissent, vtraq; cōprehēderetur successio ex propria pacti natura, absurdum fuerit ꝑ vnū casum ex abūdantia expressum alterū excludi: Simile enim foret ac si cōmodato facto cōmodās diceret, Hāc tibi rē Titi charissime pro nostra amicitia cōmodo, vt tamē culpā præstes. Quare volo vt mihi cōmodatū reddens latæ culpæ ratione tenearis, si qs propter hāc specificationē latæ culpæ leuē præstare neget, quæ vi ipsa in cōmodato continetur.l. contractus. 23. ff. de reg. iur. meritò ab audiētibus irridebitur: † Exēpla enim nō restringunt regulā.l.damni.30.ad fi.ff.de dam.infect. Hic itaq; exemplū vnius effectus vnionis reliquos nō excludit. Adde regulam quæ traditur cōiter ex l.3.ff.de leg.1. Dec.in l.actus legitimi.71.nu.10. ff.de reg.iu. Cyn.in auth.nisi rogati.nu.4.ad fi.C.ad S.C. Trebell. † Quod expressio eorū quæ sui natura insunt, nihil operetur: hic autē successio descēdētiū æqualis sui natura inest, quare expressio eius nō debet operari exclusionē successionis ascēdētium, nisi alia ratio id suadeat. Quādo itaq; pacta hæc fortè fortuna ita ꝯcipi solēt, nō ꝙ in eo casu & ordine præcisè cōditionē certā cōstitutā volunt parētes paciscentes, sed ita simpliciter protulerūt, quia cōmmuniter & naturæ lege parentes ante liberos morituri vidētur gl.in l.nā etsi.15.ff.de inoff.test. Couar.var.resolut.li.2. c.7. vnde & parentum actiua successio, turbato mortalitatis ordine fieri dicitur.d.l.nā etsi. Atq; id apud Ouidiū innuere videt Penelope dū ad Vlyssē maritū de Telemacho cōi filio sic loqt;

68 69 70 72 73

> Dij precor hoc iubeant, vt euntibus ordine fatis
> Ille meos oculos comprimat, ille tuos.

74 Iam † cùm actus non ab euentu, sed ab intentione disponentium dependeant, exq; ea suam recipiant interpretationem.l. verū.39.l.qui iniurię.54.ff.de furt.l.quæro.54.§.inter locatorē. ff. locati.l.sed Celsus.6.§.si fundus.ver.in empt.ff. de cōtrah.empt. l.item queritur.13.§.item Iulianus.4.ff.locati. Liquido ēt & ex potenter præsumpta volūtate paciscētiū cōstet, eos in omnē & quidē in hunc grauiorē casum eandē succedēdi reciprocā spē præseruasse, liberi ēt & amici huic actui adhibiti vix saluo pietatis officio & respectiuè boni viri functione retēta, potuissēt petētibꝰ & volētibꝰ parētibus hūc casum instrumēto inseri denegare, nō esset mihi religioni, quin si casus in hisce terminis cōtingeret, ꝓ parentibus respōdēdū ac iudicādum decerneremus. Neq; verò me ab hac concepta sententia vel tantillum dimouent, quæ obiter pro contraria parte adducta sunt, quæq; porro moueri possent ex l.ad probationē.2.C.de proba.ibi. Quem tenor scripturæ designat. Itē quod tradit singulariter Bal.in l.per venerabilē, extra de election. dum ait, id qđ non cātat instrm, nec ergo cātabo.l.quicquid astringendæ.98.ff.de verb.obl. Illa.n. oīa (dum singulis occurrere nō sit huius loci) egregiè hic nō habere locū ostenduntur, per reg.quā pluries celebrauit Iason, quamque dicit Zasius in suis consiliis magnam sæpè laudē peperisse, quaque non sit alia vtilior in tota vltimarū volūtatum materia in §.actionum.19.Insti.de act.quæ est, qđ dispositū † sit vnū casum expresse, eatenus quoq; extendatur ad alterum casum non expressum, quatenus testator vel disponentes, idem in casum tacitum expressissent, si hoc ipsis in mentem venisset.l.cum res.47. in verbis, vbi verisimile est eum voluisse.ff.de leg.j.l.mulier.22. l.quidam ita.25.ff.ad S.C. Trebellia.latè Præs. Euerar. in loco a verisimili, ab initio text.in l.Gallus.29.§. Et quid si tātum.2.vbi Bar.& Ias.nu.21.ff.de lib.& posth.l.quæsitum.13.ff.de testib.ibi. Verum quod legib.omissum est.tex.& glo.in l.tale pactum.40. §.fi.ff.de pact. His adde quæ supra diximus de iis quæ sui natura insunt, & nullo obstante sine scrupulo concludes. Parentes, licèt expressum hoc statutum non sit, succedere filiis vnitis.

75

¶CAPVT VII.

¶De successione liberorum & parentum, nec non fratrum & sororum, eorumdemque liberorum hinc inde ex illo pacto.

SVMMARIVM.

1. *Vnio non fit ad agnationem perpetuam inter liberos constituendam, sed eatenus saltem vt bona vtriusque matrimonij communicentur.*
2. *Post mortem parentum vltra primam hæreditariam diuisionem vnionis effectus non porrigitur.*
3. *Quicquid ex latere fratribus aduenerit, id vnitis non communicant.*
4. *Consideratio vnionis saltem in recto limite locum habet, nec inde fratres sibi succedunt.*
5. *Vnionis notatio.*
6. *Casus omissus, vt est, sic habetur pro omisso.*
7. *Pactum de futura parentum & filiorum successione præter leges est.*
8. *Pactum de viuentis hæreditate non valet citra eius consensum.*
9. *Duæ fictiones circa eandem rem non cadunt.*
10. *Pacta quæ non omnino contra bonos mores honestatis fiunt, obseruanda sunt.*
11. *Vtrum pactum factum de acquestu alterius latoris, extendatur etiam ad aliud, affirmatiuè.*
12. *Quod quisque iuris in alium statuerit eodem ipse vtatur.*
13. *Vnio fit pro euitandis grauissimis litibus.*
14. *Ad vnum effectum inducta, non debent contrarium operari.*
15. *Iustinianus in dote & donatione propter nuptias, tam quoad data, quàm pacta æqualitatem seruandam censuit.*
16. *Dilatio vni parti data, parti etiam non petant, communis est.*
17. *In societate lucrum sentiens etiam damnum sentire debet.*
18. *Donatio simplex filio facta non confertur.*
19. *Fallit, si alij donationes ob causam conferant.*
20. *Si ratio vno casu expressè concepta militet etiam in alio, idem de vtroque est iudicium.*
21. *Voluntas tacita à iure, seu multum verisimili mente disponentium cōcepta, tantum operatur, quantum expressa.*
22. *Differentiæ & inæqualitatis euidentis ratio est habenda.*
23. *Prioris vel posterioris matrimonij liberi, etiam post vnionem aliquando certum quid præcipiunt.*
24. *Vtrum auorum successiones his pactis includantur, negatiuè.*
25. *Casus hisce pactis non expressus relinquitur dispositioni iuris communis.*
26. *Non omnis qui filius est, nepos est, & contra.*
27. *Aui ficti non succedunt nepotibus. quemadmodum nec hi illis.*
28. *Auorum successiones regulariter non includuntur huic pacto.*
29. *Spes bonorum debet considerari à Magistratibus & paciscentibus.*
30. *Bona post mortem parentum obuenientia, & testamentariæ dispositiones cognatorum non comprehendunt generali vocabulo vnitos fratres.*
31. *Relinquens proximos cognatos hæredes, non censetur vnitum fratrē vocasse.*
32. *Fratrum appellatio vtrum in testamentis similiter de consanguineis, vterinis, & germanis intelligenda sit.*
33. *Fratres simpliciter vocans censetur germanos vocasse.*
34. *Testator censetur in dubio voluntatem suam iuri communi conformasse.*
35. *Paritas gradus non inducit semper paritatem succedendi.*
36. *Fratris appellatio verificatur in vnito, si neque germani, neque consanguinei, neque vterini sint.*
37. *Vtrum patruus vel auunculus instituens cognatos, videatur vnitos fratris vel sororis filios vocasse.*
38. *Filios nepotes seu sobrinos hac scriptura non contineri.*
39. *Qui de exclusione fictorum in successione testamentaria dicta sunt, multo magis obtinent in successione ab intestato veniente.*
40. *Vnio semel confirmata, morte quorundā effectum in recta linea non amittit.*
41. *Pacta omnia sui natura realia sunt.*
42. *Pacta dicuntur personalia, quia obligant personas, non res.*
43. *Fideicommissum restituere rogatus, liberatur onere restitutionis, si liberos post se relinquat.*

Liberi

44 *Liberi non videntur ad hæreditatem parentum lucratiuo titulo, sed tanquam ad debitam successionem venire.*
45 *Vnio extenditur etiam ad vlterioris gradus liberos, putà, si filij sint ante diē functi*
46 *Transmissionis priuilegium habent liberi.*
47 *Transmissionis beneficium liberi habent, etiamsi extraneos hæredes habeant.*
48 *Parentes liberis omnia ex voto parent.*
49 *Descendentes etiam vlterioris gradus, quàm cum quibus pactum factum est, vnione comprehenduntur.*
50 *Heredes planè incerti ac nulli institui non possunt.*
51 *Filio longo etiam tempore post pactum aliquod factum nato, prodest pactum patris.*
52 *Pactiones quæ primogenito præcipuum quid tribuunt, etiamsi is necdum natus sit, valent.*
53 *Posthumi alieni olim propter incertitudinem hæredes institui non poterant, verùm id postea correctum est.*
54 *Posteritati etiam nondum natæ potest prouideri tam in successionib. quàm conuentionalibus dispositionibus.*
55 *Ecclesia construenda potest institui hæres.*
56 *Incertitudo obest venienti ex persona sua, secus si alterius personam prætendat.*
57 *Hi qui in vtero sunt quoad commodum succedendi pro natis habentur.*
58 *Existentia consideratur in successionibus ab intestato, non etiam testamentarijs, aut dispositionibus conuentionalibus.*
59 *Filiorum nomen in dispositione legis vel statuti comprehendit etiam nepotes & ex ijs descendentes, secus in dispositione hominis.*
60 *Filiorum talis acceptio locum habet præcipuè in extraneis vel collateralibus, non etiam in descendentibus, cùm absurdum quid sequeretur.*
61 *Renuntiatio matris de hæreditate paterna vel etiam fraterna non præiudicat filijs.*
62 *Feudi paterni renunciatio nihil obest filio.*
63 *Feudum quamuis refutatum, manet paternum.*
64 *Alienatio rei quæ extra familiam alienari non debet, licèt omnes qui tunc erant de familia consenserint, natis tamen ex consentientibus non præiudicat.*
65 *Posteritas tota quantum ad primam diuisionem faciendam, vel ratificandam, hoc pacto astringitur.*
66 *Iniquum in casum commodi quid probare, & in contrarium euentum impugnare.*
67 *Hæres iure defuncti vti debet.*
68 *Nepotes in hoc pacto parentum personas repręsentant, cùm de successione auorum tractatur.*
69 *Adoptiui filius adoptanti nepos est.*
70 *Ius succedendi separatum est a iure filiationis.*
71 *Vnus ex altero latere superstes, vtrumque etiam receptitio, parenti, cuius liberi obierunt, succedat.*
72 *Vnio non est nisi plurium rerum vel personarum.*
73 *Vnum solum superstitem receptitio parenti etiam succedere.*
74 *Vnio non solùm fit respectu liberorum, sed etiam parentum.*
75 *Nepotes ex defunctis fratribus vnitis superstites subintrant locum patris.*
76 *Statuta possunt statuere, vt vno saltem post mortem parentum superstite vnio non habeat locum.*
77 *Vnitis omnibus, non relictis descendentibus, ante parentes mortuis, expirat vnio.*
78 *Qualitas adiecta verbo secundùm tempus verbi intelligi debet.*
79 *Mors omnium liberorum successionem parentum passiuam, quæ vi vnionis fieret, mutat, non actiuam.*
80 *Vtrum nouerca vnitorum liberorum, matris bonorum, decedente marito, vsumfruct. habere debeat.*
81 *Vsusfructus aduentitiorum soli patri debetur, ei, qui liberos in potestate habet.*
82 *Fictio non debet plus operari quàm veritas.*
83 *Vsusfructus non potest constitui vsusfructus.*
84 *Beneficium in aliquem collatum non debet in eius necem retorqueri.*
85 *Vsusfructus bonorū maternorum an debeatur nouercæ, iudicis est despicere.*
86 *Nouerca cum germanis fratribus succedit vnito morienti.*
87 *Maternorum bonorum in vnione magis habetur respectus, quàm lucrorū.*
88 *Nouerca præfertur in bonis maternis fratribus consanguineis.*
89 *Si vnius moriens relinquat materni veram, vnio nullum habet effectum.*
90 *Fratribus germanis non existentibus, consanguinei præceptis paternis, reliqua matri relinquunt.*
91 *Fratrum germanorum filij excludunt fratres vnitos, vbi vide declarationē.*
92 *Fratres germani vel eorum filij excludunt consanguineos, & vterinos, eorumq; filios.*
93 *Soli fratrum germanorum filij etiam consanguineos & vterinos excludunt.*
94 *Germanorum filij etiam solos consanguineorum filios excludunt.*
95 *Si vinco vincentem te, multo fortius vinco te.*
96 *Sensus Nouellæ.118.vers.sed & is.*
97 *In fratrum filijs succedentibus duo sunt attendenda.*
98 *Carolinæ constitutionis sensus.*
99 *Filius non modo in patris sui gradum, sed etiam in omnimodam eius gradus qualitatem succedit.*
100 *Post fratrum filios proximitas & paritas gradus fixè attendenda.*
101 *Mulier vniens post mortem mariti ad alias nuptias conuolare potest.*
102 *Consuetudo matrimonij prohibitiua non valet.*
103 *Matrimonium potest sine dote consistere.*
104 *Vsusfructus in dotem dari potest.*
105 *Mulier cogit liberos de bonis vnione astrictis succedenti marito lucrum nuptiale constituere.*
106 *Dotatas mulieres esse publicè interest.*
107 *Pro expressis habenda, quæ disponentes verisimiliter expressissent, si cogitassent.*
108 *Dos in primo matrimonio data, videtur in secundo repetita.*
109 *Incommodum sentire debet, qui sentit commodum.*
110 *Donator non conuenitur nisi inquantum potest.*
111 *Dotis causa in multis comparatur alimentis.*
112 *Dotis vel donationis propter nuptias nomine res alioqui non alienabilis, alienari potest.*
113 *In fideicommissi euersionem non videtur dotis constitutio vergere.*
114 *Fideicommissum cessat propter necessariam alienationem.*
115 *Parentum munificentia circa liberos non est iniecta formidine retardanda.*
116 *In lucro nuptiali constituendo quis modus teneri debeat.*
117 *Liberi posterioris matrimonij, quorum mater antea vnionem fecit, quid habere debeant.*
118 *Legitima saltē liberis, de quibus præcedenti nu. ex bonis maternis debetur.*
119 *Gasparis Caballini declaratio ad l.si totas.C.de inoff.dona.*
120 *Gasparis Caballini reprobata opinio. qua in casu d.l.si totas, omnibus liberis viriles portiones tribuit.*

1 ID quod supra dixi sæpius non piget hic repetere vniones istas non in hoc erigi, † vt agnatio inter liberos & consanguineos vtrinque constituatur perpetua, sed eatenus saltē vt bona vtriusque matrimonij communicentur, & quasi vniãtur: quoad parentum defunctorum successionem, vtriusque matrimonij liberi æqualiter vocentur, & tantisper omnes liberorum loco habeantur. Quemadmodū ergo pacta omnia regulariter stricti sunt iuris.gl.in l.pacta.6. ad verb. nullam. C.de pac.nec facilè extra res & casus in ijs expressos trahenda veniunt.l.si vnus.§.Ante omnia.ff.d.ti.ita etiam hoc pactum vltra liberos siue veros siue fictos, patrem itē & matrem siue naturales siue fictitios, non extenditur, in eum scilicet finem & effectum, vt vtrorumque parentum bona, omnibus liberis tam veris, quàm adfiliatis communicentur æqualiter, & ècōtrario hæreditas siue bona liberorum omnium mediante parentum voluntate, accedente cognatorum, seu affinium proximorum assensu, & denique auctoritate iudicis cum causæ cognitione accedente, casu quo hos illis superesse contigerit, in potestatē & dominium parentum transferantur. In summa quoad bona quæ vtriusque lineæ liberi à suis habent, vel expectant parentibus, perinde debet haberi, ac si vnius eiusdemque lineæ & parētelæ essent, eandemque vicissim in bonis liberorum hinc inde debent habere prærogatiuam parentes. Hoc ergo effectu considerato vitricus induit personam veri patris, nouerca veræ matris, priuignus & priuigna germanorum filiorum & filiarum vices, & personas assumūt, nō tamē perpetuo hæc ita habēt, nā
2 post † mortem eorū vltra primā diuisionem hæreditariam, ad alios actus seu vlteriores successionis gradus, effectus vnionis natura & vi sua, porrigi & extendi nequaquam possunt. Quic-
3 quid † ergo hisce fratribus vnitis stante etiam parentum matrimonio ex latere aduenerit, id veris & germanis inter se fratribus manet præcipuum, neq; id hæreditatis diuisione postea vnitis communicare, seu conferre tenentur: quemadmodum etiā si vnus ex istis fratrib. vel ꝯstate parētū matrimo. vel soluto fuerit mortuus, ij soli huic succedēt, q ei non natiui, sed germani & natiui fratres sunt, aut ex talib. ꝑcreati, queadmodū & hi eosdē
4 in sui germani fratris successione excludunt. Saltē † ergo est reciprocū & strictū commodū successionis horum filiorū & eorundem adscitorum parentum, vt eius consideratio saltem in recto limite, non etiam transuerso locum habeat, vnde cum de fratrum transuersi limitis successione agitur, planè cessat vnio.
5 Ratio est, quia vnitas illa dicitur. † Vnitas seu Parentela liberorum, & non Vnitas fratrum quod satis patet ex vulgari germanico idiomate, quod dicitur Eint indt schafft nit Einbroderschafft. Ergo nec veri fratres fictis, nec ficti veris vi vnionis suc-
6 cedunt: Altera † ratio, quia casus omissus, vt est, sic etiam habetur pro omisso, siue omittatur à Canone, Lege vel statuto.c.ad nostrã.21.extr.de iureiur.siue à paciscēte.l.fin.C.de pac. con.tam sup.dot.siue ab appellante.Clem. appellāti, de appell. Ergo & quod & successione patrui, amitæ, auunculi, materteræ, pactis dotalibus, prosperitate fortunæ, filiisue similibus titulis, vni pluribusue ex hisce, stante hocce matrimonio, aduenerit, nō cadit in vinculum huius pacti. Ratio, qa pactum hoc vnio-
7 nis † quatenus de futura parentum & filiorum successione ē explicitè factum, si non directò contra, sanè omnino præter leges videtur esse. Ergo ad non expressa non extendendum. Alte-
8 ra ratio; quia vt pactum super alterius bonis † post mortem eius habendis valeat, necessum est eundem in id consentire, id quo agi

agi exprefsè tex. i l.fil.& ibi Dd.C.de pac. Sed hic fortè alij, quorum deinde extrinsecus hæreditates, vel lucra nuptialia fratribus meis fictitijs obtigerunt, vel si maximè, non tamen conuenit, vt & iste casus huic adfiliationis successioni subiaceret: vnde iuris communis dispositioni relinquendus, argumento.l.cōmodissimè.ff.de lib.& post. hæredib. institu. Tertia ratio; quia
9 † duæ fictiones circa eandem rem non cadunt.l.si quis in rem.
10 in princ.ff. de pollicitationib. Planè si & hoc † exprefsè actum sit, vt si alterutri fortè horum filiorum vnitorum, iam natorū vel nascendorum, hæreditas aliqua aduentitia, vel collateralis, bona ex donatione, matrimonijs, seu quibuscunque alijs causis accesserint, ea & hoc parificationis pacto fore comprehensa. Ista omnia & quęcunque porrò non omninò contra bonos mores honestatis, decoris & æqualitatis dicta conuentaque erunt, firmiter & strictè obseruanda erunt, argument. l.iurisgētium.§.ait prætor.ff.de pact.

11 Hinc plures resultant quæstiones. Prima, † Quid si de hæreditate certa futura, de bonis donatis, mercantia, vel aliūde quęsitis, in certum casum, seu à certa linea prouenientibus, exprefsè sit conuentum, quod præter naturam vnionis traditum est, Anne idem in acquisitis à fratribus alijs fictitijs seruandum? Finge, conuenit, vt si filijs primi matrimonij singulis vel in vniuersum, lucrum nuptiale, hæreditas, vel alius titulus lucratiuus ab extraneo fortè, vel etiam linea collaterali obueniat, totum id inter omnes vnitos fore communicandum: at in casum aduersum pactum est nihil, anne hoc pactum nihilominus erit reciprocum & commune, ita vt etiam in aliorum filiorum personas sit extendendum? Et licèt ex ijs quæ de strictissima pacti interpretatione supradicta sunt, videatur suaderi, extensionem nullatenus faciendam, hoc tamen loco eam admittendā, & in casum tacitum protendendum, pluribus & iuris & æquitatis rationis, vt credam, adducos. Primum ex æquitate sanctis-
12 simi illius Edicti Prætoris, † Quod quisque iuris in alium statuerit, vt eodem ipse vtatur. toto titulo ff. quod quisque iur.l. cum eo.44.ff.de pact.l.cum hæreditas.59.ff. de administratione tutor. Nam in eum finem parentes per hanc vnionem liberos suos ex diuersis matrimonijs natos, & sic quandoque inter se extraneos iungunt, vt quemadmodum (id quod de pacto quotidie fieri videmus) dicti parentes & prioris & posterioris matrimonij bonis communiter vtuntur, sic quoque illorū vniendi vtriusque lateris liberi in eorum successione æquali
13 postmodum iure inuicem censeantur, quo † grauissimæ contētiones, quæ alias facillimè hinc inde suboriri possent, effugiantur argumento l.vltim.ff.pro suo. Nunc si fortasse ex ipsorum parentum simplicitate, atque in hac vnione tale pactum fiat, quod saltem vnius, non etiam vtriusque lateris liberos respicere videatur, verbi gratia, si dicant, Hæreditas, lucrum nuptiale, donatio, &c. etiam ab extraneo istis lateris liberis accedens, inter alios omnes communicari debet, sanè illud pactum etiā ex tacita mente paciscentium, arg.l.item quia.ff.de pac.reciprocum, & sic ad alterius lateris fratres extendendum esse dicendum est: ita quidem vt si & illis, de quibus nominatim mentio facta non est, hęreditas, lucrū nuptiale, donatio & simile quid obueniat, inter cæteros quoque commune sit, alioquin certè vnio hæc non esset vnio, sed maximæ potius inæqualitatis, seu
14 confusionis administra: & sic † ad vnum effectum inducta aliū operarentur, contra l.non omnis.ff.de reb. cred. Secundò pro hac sententia eleganter facit, quod Inst. Imp.circa dotem & donationem propter nuptias.tam quo ad ea quæ dantur, quàm
15 quò ad pacta, omnino æqualitatem seruandam esse velit, † nō enim, ait, aliter iustitiæ & æqualitatis seruabitur ratio, si negotiatiuè se circunueniant, & videantur quidem facere æquas stipulationes, pro vero autem inæquales maneat effectus. §. hoc igitur. in Nouell.97.de æqual.dot. authen. inde sumpta. Sed iā necesse.C.de donat.ante nupt. Tertio pro confirmatione istius
16 opinionis adduci potest. Quod in † iudicio vni parti data dilatio, etiam alteri parti non petenti communis sit, ita quod quilibet in isto termino probare possit.l.petendæ.C.de temp.in integr.restit.Specul.de dilat. §. in summa. Lanfranc. in sua praxi super c.quoniam, in verbo, dilationes.nume.6.extr.de probat.
17 Quarto iuuat itidem, quod in societate † is qui lucrum sentit damnum etiam communicare debet, eo quia societas ius fraternitatis quodammodo in se habeat.l.verum. ff. pro socio, & iniquissimum (teste Vlpiano) genus societatis ex qua quis damnum non etiam lucrum spectat.l.si non fuerint. ff. pro socio. Quinto & vltimo non leue argumentum huic assertio-
18 ni præstat, quod licèt regulariter donatio † simplex in aliquē filiorum collata non conferatur secundum communem Dd. sententiam, quam pluribus commendat & defendit Iason in authent.ex testamento.C.de collat.casu tamen quo alij dona-
19 tionem propter nuptias † seu dotem conferunt, venit propter æqualitatem seruandam & donatio simplex conferenda.l. fin. C.commun.vtriusque iud.l.illud.§.final.C de collat. Alioquin enim ait imperator, ibi quid iniustum inde oriretur. Neque vero morantur hanc sententiam suprà pro ratione dubitandi adducta. Licèt enim verba ferè prout iacent, & pacta strictè ac-
20 cipienda sint, † tamen vbi ratio legis in vno casu concepta exprefsè, æquè in casu non expresso militat & verificatur, tunc ēt eo debet dispositio trahi & extendi, argumen.l.iura non singulis.ff.de ll.vbi Dd.argumen.l.si quando.109.ff.de lega.j. Neque verò tunc id dicitur fieri per extensionem sed ex proprio intellectu.l.nominis & rei.de verborum signific. Etsi enim hæ rationes singulis his speciebus sint differentes, quia tamen similitudine decidendi vna includuntur, certè de termino ad terminū per adæquationem, siue pariationem fit progressio. Cyn.& Bal. in l.quod verò.ff.de ll.quæ etiam dicit, quòd & aliàs volūtas ta-
21 cita, † siue in corde retenta, seu a iure, seu a multum verisimili contrahentium, testantium, fideicommittētium voluntate sit præsumpta æquè operatur ac si esset expressa.Bald.in l.j.§.si is q. ff.de exercit.act.vide Iasonem in l.Titius.25.§. Lucius.j.ff.de libe.& posthum. Pulchrè & neruosè PecKius in tractatu de testa-
22 ment.lib.j.capit.6.per totum ferè. Planè si ratio † differentiæ & inæqualitatis euidens subsit, vt si proles primi matrimonii, quorum iam numerus certus est & definitus, non sint facultatibus & fortunis pares vel contra, tunc aliud foret dicēdum, sed quia ista facti sunt, & non præsumuntur, nec ratione concluduntur, nisi probentur, ideo consultum, immo necesse foret ea semper
23 addere pactis. In † quem vltimum casum probè in plerisque ciuitatibus & prouinciarum reformationibus est statutum, vt liberis alterutrius matrimonii præcipuum aliquid (hoc est certa quædam quantitas pecuniaria vel species, vt fundus, & cæter. quod ante diuisionem bonorum cum vnitis fratribus, pręcipiatu.) assignetur, quod per totam etiam Franconiæ regionē obseruari ex aliorum relatu intelleximus: hoc tamen frequentius assignari solet tam prioris mr̄imonii liberis quàm posterioris.

24 Secunda quæstio, anne † etiam auorum successiones in hisce pactis veniant subintelligendæ? Finge parentes, qui vnionē fecerunt, vel ambos vel alterum eorum, suis adhuc parentibus superstitibus, qui aui sunt horum filiorum vnitorum, mori, nunquid hi nepotes simul veri & ficti mortuis auis iure repręsentationis succedent? Videbatur quòd sic, per rationes supra quæstione proxima traditas, tum verò maximè, quia (vt supra dixi-
25 mus) casus hasce † pactis non expressus relinquitur dispositioni iuris communis, quo iure descendentes ascendentibus in infinitum succedunt, personamq; parentum subintrant. Nouell. const.118. Tenendum tamen & concludendum est contrariū, argumento.l.si quis nepotem.10.cum l.sequent. l.quem filius. 26.ff.de adoptio. Quæ decisio hac ratione iuuatur, quia si secus diceremus, necessum haberemus, duas tresve fictiones in eodē imaginari subiecto. Primò enim filii, deinde nepotes esse finge-
26 rentur (neq; † enim omnis qui filius est, statim est nepos, & vice versa, argumen.l adoptare.27.ff.de adopt.) tertio repręsentatio ipsa fictio est, cuius beneficio nepotes auo succedunt. Ex his virtute correlatiuorum infertur, ꝙ quemadmodum nepotes
27 † extra quàm pacti sunt, auis suis datiuis, seu (vt ita dicam) emētitis non succedunt, ita neque auis eisdem succedere debere, & hoc multo fortius, quia non quemadmodum in descendenti linea recta, inferiores semper & in infinitum repręsentant suos maiores, sic etiam in ordine ascendentium.tex.in d.Nouell.cōstitu.118.§ consequens, vbi glos.Bald.in authen.defuncto.C.ad
28 S.C.Tertul. Ex quibus † omnibus perspicuè intelligitur, auorū successiones & bona adhuc deferenda regulariter, & natura sui non includi huiusmodi pacto. Ex quo, quia quilibet prima sta-
29 tim fronte contrarium respondisset, magistratus locorum, † & paciscentes parentes, & necessarios diligenter admonitos volumus, vt in confectione istorum pactorum sagaciter aduertant, ad hæreditates & spes eas bonorum quæ istis filiis respectiuè ex linea eorum ascendenti possent accrescere, & ꝙ si auita bona etiam pactis hisce inclusa esse velint, id non modo exprimant in iisdem, sed & auorum, de quorū bonis agitur, expressum requirant, & obtineant assensum, si secus faxint, norint se illicito & turpi planè modo sup alienis paciscendo, simbolū sine hospite (vti curialiter inquit Zasius, in l.stipulatio hoc modo.ff. de verborum obliga.) facere.

30 Ex supradictis infertur, † ꝙ quæcunque bona post mortem parentum, hæreditatem ve aditam, vel diuisionem factam obueniunt, item si quæ dispositiones testamentariæ erectæ ante per cognatos vnitorum fuerint, in hisce appellatione hæredū vel cognatorum, non venire fratres vnitos. Vnde si ego sim Titii frater per vnionem factus, mihique non habenti liberos, siue ex testamento, siue codicillis factis, ab intestato proximos cognatos successores bonorum vel hæredes, reliquero, argumēto.§.præterea.institu.de fideicommiss. hæredi.l.j.§.fi.ff.de leg.3.
31 † non censebitur vocatus Titius frater meus vnitus, fortè consanguineus, vel vterinus, vel etiam omnino extraneus, dummodo mihi sint superstites fratres germani & legitimi eorumve filii, quibus deficientibus admittetur fortè Titius, si consanguineus, vel vterinus sit, non quidem vi vnionis, sed ex iure communi.d.§.consequens.Nouell.de hæredita.ab intest.venien. At
32 dices: Nonne in testamentis † vel codicillis facta fratrum vel

sororum

sororum mentio venit intelligenda tam de fratribus consanguineis & vterinis, quàm germanis? Respondeo: Voluntatis esse eam quæstionem potius, quàm iuris, plurib. defensam & cõsultatam rationibus a Baldo in consi. ego Baldus, & cõsil. incip. In nomine Domini, Amen. Viso statuto Cortoniensis. Castrẽs. in l. tres fratres. ff. de pact. Bar. in l. Lucius. §. quæsitum. ff. de leg. 3. Franciscus de Porcellinis in Tractatu de duobus fratribus, par. 3. quæst. 9. tex. in l. Iurisconsultus. §. secundo gradu. ff. de gradib. affinit. Regulariter tamen in dubio decidendum censemus ẜm Castr. in l. fin. C. de verbo. signifi. dicentem. 33 † Si quis fratres suos simpliciter hæredes instituerit, vel vocarit ĩ partem bonorum, eum præsumi sensisse de fratribus vtrinque coniunctis, nõ verò simul de consanguineis & vterinis. Ratio est apud Baldum in l. j. C. de sacrosanctis eccle. & Dd. in l. hæredes mei. § cùm ita. ff. ad S.C. Trebell. 34 ꝙ † in dubio censeatur testator voluntatem suam ẜm ius commune conformasse. Neque obstat tex. in d. §. secundo gradu, vbi æquali gradu, scilicet secũdo, fratres germani, consanguinei & vterini, itemque sorores includuntur; quia huic eleganter videtur obuiasse Caius in l. j. ab init. ff. eod. titu. hisce verbis: Illud admonendi sumus, si quando de hæreditate seu bonorum possessione quærimus, non semper eos qui eiusdem gradus sunt concurrere, quasi dicat: 35 Paritas † gradus nõ inducit paritatem succedendi in hisce personis semper, sed paritas iuris & vinculi naturalis, quæ radix est successionum. §. repetitis. §. amotis. instit. de seru. cogn. §. quandoquidẽ. Nouell. 118. glos. in l. 2. §. legitima. ff. de suis & legiti. Meminimus autem supra vi iuris communis vterinos & consanguineos deficientib. germanis fratribus eorumq; liberis succedere: quid verò si hic Titius, cuius & supra meminimus, neq; consanguineus, neque vterinus sit mihi frater, sed cùm extraneus esset, saltem vnitus. Finge dum Berta patri meo nuberet, quemadmodũ pater me, ita ipsa ex priori suo toro dictum Titium habuit filium, qui ambo per vnionis pactum adfiliamur, & quasi confraternizamur, vt ita dicam: an mihi nunc taliter decedenti fratribus germanis eorumque filijs, necnon consanguineis, & vterinis deficientibus, Titius hic legitimus hæres mihi habebitur. 36 Profectò † si cùm nullum fratrem in rerum natura haberem, nisi hunc Titium vnitum, scripsi fratrem hæredem, dicendum est, Titium vocandum, cui soli hoc nomen quadrat. Sanè ab intestato prætextu vnionis, quæ iam dudum expirauit, non potest haberi. Ergò nullo modo: Nam aliàs iure cognationis venire nõ potest, Cùm si id posset, mater eius nõ potuisset facilè iũgi patri meo.

37 Vel finge fratrem eius, qui quæve vnionem fecit † qui patruus, vel auunculus est filiorum vnitorum, facere testamentum, quo simpliciter hæredum vel cognatorum meminerit, an etiã hos per vnionem sibi factos nepotes eũ intellexisse arbitrabimur? Et licèt aliqui putauerint distinguendum, vtrum patruus stante adhuc vnionis pacto (hoc est) viuo suo fratre, qui vnionem fecit, & hæreditate inter filios & adfiliatos nondum diuisa, an verò eo impleto & sublato taliter testat⁹ moriatur, quasi priori casu omnes, posteriori germani saltẽ ex fratre nepotes veniant: 38 mihi tamen placuit sententia † existimantium, neutiquàm fictos nepotes in dubio vocari, aut ad successionem huius venire. 39 Hic notandum † quod supra veluti per transcursum tetigimus, ea quæ in casu facti testamenti vel codicillorum diximus, multo magis obtinere, si planè & merè intestatæ hæ collaterales personæ decedant. Propone ergo Titium stante vnionis pacto relictis duplicis matrimonii liberis fati munus implere, moriuntur ante, vel etiam post Titij è viuis excessum alterius matrimonij proles ad vnam vsque omnes, vnus ille isq; solus eius lineæ decedens fratres suos vnitos non habet hæredes, nisi consanguinei vel vterini sint, & hoc quidem casu, non vlla vi vnionis, sed ex regulis iuris communis. Supersunt hic aliquot quæstiones, verùm hæ quoniam idem ferè in probatione habent principium, ne in singulis cum tædio repetere cogamur, id hic instar Regulæ ceu maximæ præmittemus. 40 Vnio † semel per diuersorum filiorum natiuitatem confirmata, postea per mortẽ quorundam vel omnium, in descendentem vel ascendentẽ parentum lineam adhuc vires porrigit. At quo expeditius in hoc themate, & manantibus inde quæstionib. versemur, neve opus sit sæpius intersistere, generalia quædam hic prius in vestibulo proponenda censeo. 41 Sit itaq; primum. Pacta † omnia sui natura realia esse, iuraque præsumere, vnumquemque non modo sibi, sed etiam hæredibus suis pacisci. l. si pactum. 9. ff. de probationibus, faciunt qua traduntur a gloss. & Dd. ad l. 2. C. de pact. inter emptorem & venditorem. 42 Nam † licèt effectu obligationis & hactenus quidem pacta dicantur personalia, & personas obligent non res: nec regulariter extra personas paciscentium euagentur. l. si viuus. 27. §. ante omnia. ff. de pactis: tamen quatenus transitionem spectamus, dicuntur realia, neque cum persona paciscentium extinguuntur. dicta l. si pactum, sed transeunt in successorem tam vniuersalem, vt est hæres. l. epistola. 52. §. j. ff. de pact. quam singularem, vt est emptor. l. si tibi. 17. §. pactum. 4. vbi Bartol. ff. de pact. l. in conuentionalibus. 219. ff. de verborum significationibus. Secundò præmitto, quòd quemadmo- 43 dum † rogatus restituere hæreditatem, seu fideicommissum liberatur onere restitutionis, si liberos post se relinquat, modo ipse sit ex liberis testantis. l. generaliter. 6. §. cùm autem. C. de instit. & subst. l. cùm acutissimi. 30. C. de fideicommis. (Quid † mi- 44 rum cũ filii seu nepotes ad parentum hæreditates accedendo, non titulo lucratiuo veniant, sed ratio naturalis, quasi lex quædam tacita eis parentum hæreditatem adiiciat, veluti debitam successionem tribuendo. l. fin. ff. de bon. dam. Neque etiam debet par videri eorum ratio, qui debita amittunt, vt sunt liberi, & parentes, & eorum qui lucra nõ capiunt. l. fi. C. de codicillis.) 45 Sic videbatur † etiam ex tacita legum interpretatione verisimili paciscentium voto, ad filios, & reliquam eorundem posteritatem hoc pactum extendendum esse. Immo, q̃d magis est, fideicommissaria ea species, non modo expirat, ipsoq; iure euanescit, si rogatus liberos post se relinquat, sed etiã si iis ante suã mortem interceptis, vel vlteriorem post se posteritatem relinquat. textus est perspicuus in l. j. C. de condit. insert. l. iubemus. 6. C. ad Senatusconsultum Trebellianum. & in d. §. cũ autem, ibi, nepotes, vel neptes: pronepotes, vel proneptes. Tertium locũ 46 occupat, priuilegium transmissionis, † quo liberis iure singulari est indultum, bonorum possessione non agnita, & ante apertas tabulas testamenti parentum decedentib. ius suũ nihilominus ad liberos, & deinceps omnem posteritatẽ transmittere. l. j. & toto titulo. C. de his qui ante apertas tabulas, quod ius nulla Suitatis ciuili ratione, sed sola sanguinis naturali consideratione est inductum, patet in verbis, d. l. j. matre, auia, proauia, quib. iungantur quę tradunt gl. & Dd. ibid. Quartò considerãda est 47 potentia, † vis, & efficacia Suitatis, & voti naturalis, vnde hoc transmittendi priuilegium habent filii eatenus, vt etiam ad extraneos hæredes non aditam hæreditatem transmittant. l. apud hostes 8. C. de suis & legiti. l. ex militari. 11. §. si filiusfa. fi. ff. de testam. milit. Bar. in l. ventre. 84. ff. de acquir. hære. Et ratio est; quia mortuo patre filius suus & in potestate existẽs absq; alia aditione a lege constituitur hæres necessarius omniũ iuriũ ac bonorum paternorum, perinde ac si naturaliter hæreditatem adiuisset. §. sui, insti. de hær. qual. & diffe. l. j. §. prætermittere. 3. ff. si quis omissa causa testament. Quintò prætereundum non est id, q̃d 48 vulgo dicitur, parentes omnia † liberis ex voto parare. l. nihil. ff. de bon. libert. item quilibet præsumitur hæredi suo consulere. l. vnum ex familia. 67. §. si rem tuam. 6. ff. de lega. 2.

Atque ex his generalib. propositionib. conclusionẽ formo 49 † ꝙ etiam in vlteriores descendentes, q̃ cum quibus pactum factum est, extendatur vnio. Neq; verò mordeat te, ꝙ hac cõclusione attenta, videantur illi etiam ad hanc testamentariam seu fideicommissariam pacti dispositione vocari, qui illo tempore necdum concepti, neque animal, & consequenter paciscentib. nullo sanguinis nexu coniuncti erant. l. Titius. 6. ff. de suis & legiti. l. 4. §. proximus. ff. vnde cognati. l. verũ. 3. ff. de bon. posses. secund. tabu. & plenè per Bart. in l. item prætor. 8. ff. de suis & legiti. & sic videatur dispositio eos vocare & quasi hæredes declarare, qui adhuc planè incerti & nulli sunt, ꝯtra. l. eius seruũ. 64. ff. de hæred. instituen. l. j. §. & cũ triplici. 2. C. de cad. tollend. 50 † Respondeo enim, licèt hi qui fortè per consequentiã successionis ad pactum hoc vocantur, tempore quo pactum hoc fiebat in rerum natura non essent, neque adhuc in vtero quidem, 51 tamen pactum hoc ijs prodesse posse. Neque † nouũ: sic enim si nunc paciscar, & post decennium nascatur mihi filius, inde ego decedam, pactum filio meo hæredi proderit: Non eñ tempore pacti hoc principaliter agebatur tam vt nascituro filio ꝓuideretur, quàm mihi: at is per consequẽtiam successionis, qua ius vniuersum, etiam ius illud pacti acquirit, cũ pro eadem hæredes persona habeantur, adeo vt etiam commodũ hoc pacti ad extraneum hæredem, licèt post pactum conceptum & natũ videar transferre posse, vide pulchrè Hartmannũ Hartmanni Obseruationum Forensium, lib. 2. tit. 40. de hæred. Obseruat. 8. 52 Facit secundo, † quod hodie videmus tam de iure, quã consuetudine pactiones eas valere, & effectui mandari, quib. vt primogenitus in certis bonis præcipuis succedat, prouideẽ, licèt tempore pacti facti & passati nondum is conceptus, & incertũ planè an aliquando in rerum natura futurus esset. Bald. in l. cum Artemidoram. 4. C. vt in poss. legat. pulchrè Guido Papæ decis. 53 Gratiano pol. q. 267. Nam † & veteri iure, licet posthumi alieni subtilitate quadam iuris attenta, quæ ipsis in multã cedebat perniciẽ, arg. l. sancimus. 7. C. ad Trebell. hæredes institui ꝑ incertitudinem non poterant, tñ post prætores hoc iniquũ esse vidẽtes eos per bonorum posses. ad successionem maiorum admittebant. Instit. de bon. posses. §. j. post superuenientes Impp. hanc æquitatem prætoriam, vti omni humanitati & naturali rationis ductu expositam in constitutiones certas redegerunt, quarũ vestigia extant. Insti. de leg. §. posthumo. & de bon. posses. Ex 54 quibus omnib. cõficiendũ hoc est, † ꝙ tã in successione legitima siue ab intestato, siue ex testamẽto ꝓueniẽte, q̃ ĩ dispositione ꝯuẽtionali, vt in pacto, nec nõ vi consuetudinis põt ꝓuideri filiis & toti posteritati, nedũ natæ, & in vtero matris existenti, sed & nondũ conceptæ, facit text. in c. mulier. & c. filij nati. si de feudo

feudo fuerit contr. & c. j. de filiis natis ex mat. ad morganat. ꝯct. Facit notabiliter. l. seruus. ff. de alim. & cib. legatis. Sic ecclesia 55 † construenda institui potest hæres & posthumus alienis. l. Gallus. §. ille casus. ff. de lib. & posthum. Bar. in d. l. seruos.

Neque obest, quod supra diximus, conceptum post mortem illius, de cuius hæreditate agitur, non posse ad illius uenire suc- 56 cessionem, hoc. n. verum est † quatenus ex persona sua nullo alio adminiculo iuris venire volet, nam quatenus ex persona patris venire, & priuilegio trãsmissionis potiri desideret, nihil obierit ei incertitudo & ignoratio personæ suæ d. l. j. C. de his q ante apert. tab. l. j. C. de successorio edicto, tp̃e mortis aui & proaui sui. Et hoc illud est, q̃d à ueterib. legib. non fuit incognitum, ꝙ 57 † qñ de cõmodo & iure succedendi agitur, ij q in vtero, vel nõdũ sunt cõcepti pro iam natis habent. Dd. in d. l. si quis filio. l. q in vtero. ff. de stat. ho. l. Paulus. 47. §. Paulus. ff. de bon. libert.

58 Sed quid multis? hoc † ius & tẽpus existentia, vt ita dicam, de quo sup. nu. 49. non habere locũ nisi in successionib. ab intesta. In successione ex testamento & aliis dispositionib. cõuentionalibus eã nõ attendi apertè testat Bar in d. l. Item pretor. ff. de suis & legit. hære. Sed age quemadmodum ansa ansam trahit, sic ex præcedentib. noua succedit quæstionis materia, quę quo minus expeditè propositas quæstiones dissoluamus nos suspendit & detinet: hoc veluti translatitiũ cõi ferè opinione vr̃ obtinuisse, 59 ꝙ † licèt in dispositione legis, statutorũ, vel consuetudinis appellationi filiorum cognationi seu aliàs vocationi per nomen collectiuum plurium personarum factæ non modo nepotes, sed oẽs ẽt ex eisdem descendentes censeantur includi, vt patet ex supradictis. l. iusta. l. filii. l. liberorum. ff. de verb. signi. ubi Bart. & Alciat. non minus doctè, q̃ cõpendiosè. Minsing. in §. si quis nepotis. Insti. qui test. tut. da. poss. tñ in dispositione hominis, puta fideicõmissi, testamẽti, codicillorum &c. uerius existimatum est, nepotes non includi, sed saltẽ ex uerbis ipsis uocatos & ipsi fideicõmitti proximi. l. cũ ita. §. in fideicõmisso. ubi Dd. ff. de leg. 2. l. peto §. fratre. ff. eod. l. fi. C. de uer. sig. Dd. in l. Gallus. §. q dã rectè. ff. de lib. & posth. hær. Coua. prac. q. c. 38. qñ itaq; hic in dispositione hoĩs mutuã & fideicõmissariã quõdã ꝑ interpretationẽ successionẽ demõstrate uersamur, & ferè hanc vnionẽ paciscẽtes, vix semel nepotũ vel vlterioris posteritatis faciant mẽtionẽ. videri poterat eos nec uocatos ex volũtate paciscẽtiũ videri. Sed longè ista inductio ab arte æqui & boni facessat, quæ ẽt duabus solutionib. postrata facilè corruet. Primò, ꝙ ea quæstio 60 ꝓpriè & principaliter procedit, † qñ testator cognati alicuius, vel amici sui, vel prorsus extranei fecit mentionem, eidem legãdo, fideicõmittendo, seu mandando quid: at nos loquimur de dispositione in proprios filios coniecta. Secundò soluo; quia licèt vbi coniecta est dispositio fideicõmissaria in lineam collateralem, dubium subsit maximum, utrum etiam descendentes ex eisdẽ lateralib. videanẽ uocati, nos tñ hic uersamur in linea paciscentium recta, in qua crebrius obtinuit etiã ex dispositione hominis venire oẽm posteritatem. Dd. dictis proximè legib. & Paulus Paris. Sed hic aliud nobis suggeritur dubium ab illis, qui existimabant hæc adhucdum aliquo saltem modo videri expedita eo casu quo nepotes parati sunt vnionis præscriptam formã ingredi, quid verò si reclamant, an cogi poterũt stare parentum placitis, q̃d non videbatur dicendum. Primò argumẽ- 61 to eorum quæ dicuntur de matre renunciante, † quæ si ad manus patris hæreditati toti in gratiam fratrum, vel etiam hæreditati fraternæ in commodum aliorum fratrum renunciarit, ipsaque ante patrem uel fratres moriatur. Eius enim renunciatio filiis ipsius non nocebit, pro qua quæstione videantur quæ in vtramque partem disputauit Maranta disputatione 10. per totam, præsertim uerò. nume. 8. & 42. & seq. nos enim omnia nec debemus, nec possumus persequi.

62 Secundò iuuat, † ꝙ renunciatio feudi paterni nihil noceat filio, puta si quis feudum receperit pro se & liberis, id quod subintelligitur, salua gradus prærogatiua, vt primo filii acquirentis admittantur, & deinceps nepotes, seu ex eodem stipite descendentes. l. peto. §. fratre. ff. de leg. 2. Contigit filium acquirente iã mortuo hoc feudum refutare, eique renunciare, quæritur, an hoc noceat nepoti, an uerò is possit hoc feudum a patre suo refutatum nihilominus ex successorio edicto acquirere. Et respõsum est, filii renunciationem non præiudicare hac in parte nepoti, quin is vti proximior renunciante, & quasi ex propria sua persona ad hoc feudum possit uenire. c. j. §. vasallus culpã. & argumento eorum quæ ibi notantur si de feud. fuerit contr. int. dom. & agnat. vasalli. & in l. pater filium. 14. & l. si is qui. 31. ff. de 63 inoffi. testa. † quia feudum quamuis refutatum manet tamen paternum. capitu. quidam vasallus. de vasall. decrep. ætatis. Atque eadem dici possent ad propositum quæstionis nostræ, siue enim iste nepos tempore pacti vnionis (in quo quasi renunciatio continetur bonorum auitorum, quo ad nepotem) erat in vtero matris suæ, siue etiam post cõceptus sit, videbatur illi renunciationem istã quæ fit per vnionem nihil nocere, quin nihilominus ad auita bona peruenire possit, & admitti nõ obstãte hoc pacto debeat. Tertiò, facit in argumẽtum huius decisionis negatiuæ, id quod tradunt omnes ferè Dd. ad l. quotiens. 11. C. 64 de fideicom. † ꝙ licèt valeat alienatio rei extra familiam prohibitæ alienari, si omnes, qui tũc erãt de familia cõsentiãt, ita vt ꝑ eosdẽ reuocari nõ possit. d. l. quoties, nati tamẽ ex cõsentiẽtib⁹ possunt eã reuocare, & ad nihilũ deducere, ẜm Dd. in d. l. quoties. Cuius hęc est ratio; quia nõ modo presentes sed oẽs in gradu sequẽtes, & quo ex cadẽ testatoris familia & stẽmate perpetua quasi succedẽdi serie nascẽtur, ista fideicõmissi voluntate suo ordine & quasi per cõtinuationẽ indesinẽtẽ vocati cẽsenẽ. l. peto. 69. §. fratre. ff. de leg. 2. l. si cognatis. ff. de reb. dubijs. l. fi. C. de verb. signi. in verbis. Et hoc videlicet gradatim fieri. Sed nos vnionis veritate & validitate posita cõtrarium indubitãter de- 65 fendebamus, pactum scilicet † hoc vnionis nõ in solis cõtrahẽtibus vim suã exercere, sed etiã in eorũ totã posteritatem propagari, à qua sñia necdũ cur recedatur video, quin omnia eã potius mihi sequẽdum suadẽt. Quid enim vel magis indignũ esset, 66 vel plus iniquitatis cõtineret, † quàm idẽ in casum damni reꝓbare vel impugnare, quod in euentum commodi probares, nulla singulari ratione id permittente? quod vel naturalis & communis rationis iudicio satis perceptum, leges tamen sępius notarunt. Impp. in l. penult. C. de solut. in verbis. Contrarium non postulaturus, si minoris distraxisse. Nec enim quis in sua persona æquũ existimare debet, quod in alterius persona iniquũ reputat, tot. tit. quod quis iur. Sed & hæc nostra sentẽtia generali- 67 bus iuris regulis cõfirmatur, quib. cõstanter proditum est, † eũ qui in ius alterius succedit, eodem iure, quo ille vti debere, itẽ ex qua persona quis lucrum capit, eũdem etiam factum eius approbare debere, nec mirũ. Hęres enim eadẽ persona cũ defuncto censetur. l. cum hęres. 11. ff. de diuer. & tempor. præscri. Nouel. const. de iurei ur. à morient. præstito hinc ratum & gratum habere debet hęres id, quod defunctus pepigit, contraxituè. Sanè si defunctus bona (quibus vnione facta quodammodo renũciauit) accepta infami modo abligurijsset, hæredes id pari cogerentur, cur ergo, cum tam honesta pactione nõ ea simpliciter amissa, sed in compensationem alijs accepta, quasi permutata sint, tam difficiles se præbere deberent hæredes in eo pacto ratificando. Nec verò obsunt nobis tantillum ea, quæ supra pro dubijs mouimus. Non enim hæc potest verè dici renũciatio, vt de superioribus speciebus scribitur, sed potius quædam permutatio. † Sed iam è semita in viam reuersi in proposita supra quæ- 68 stione nu. 59. concludimus, ẽt nepotes in hoc vnionis, seu vltimæ voluntatis pacto personas suorum parentum, & quidem ex persona sua, proprioq; iure repræsentare. d. l. Gallus. §. quidam rectè. ff. de libe. & posth. quam sententiam firmat responsum Iuliani. in l. 27. ff. de adopt. vbi † eum qui ex adoptiuo nat⁹ 69 est, nepotis locum obtinere respondit, facit & l. 1. C. de success. edict. vide Alcia. in l. liberorum. ff. de verbor. significa. facit eleganter quod tradit Grammaticus decis. 1. nu. 17. vbi ex senten- 70 tia Bart. in d. l. liberorum, inquit, † ius succedẽdi, quod liberis in bonis parentum competit, esse separatum quid à iure filiationis. l. nec ei. ff. de adopt. vbi dicitur, filios habere spem succedẽdi parẽtibus, & mortuo filio primi grad⁹ nepotes succedere in illud ius p̃ris sui. l. j. §. filius. ff. de suis & legit. §. posthumorũ. Inst. de exhęr. liber. Si ergo succedunt in illud, ergo est aliquod separatum à iure filiationis, cũ in iure filiationis nõ succedãt, hoc enim extinguitur cũ persona filij decedẽtis, vt in l. is potest. ff. de acqui. hæred. Et hoc ius succedẽdi quod descendentibus est paratum in bonis ascendentium elegãti circumlocutione alibi spes, alibi votum, alibi debitum bonorum subsidium, alibi portio iure naturæ debita vocitatur, non quod hoc ipsis iam nunc immobiliter sit acquisitum, & quasi per legalem quandã prudentiam è iudicio maiorum conceptam in totam posteritatem infallibiliter transmissum, sed quasi legum quadã mode ratione inuinculatũ nõ possit, nisi ab eisdẽ legibus sumpto remedio alienationi & distractioni vlli subiacere, partim uerò istud non continet merã alienationẽ sed legalẽ & permissam bonorũ administrationẽ, & eorundẽ euentualẽ acquisitionẽ perficiendã corã causam cognoscente prætore & exponẽte parente, seu fido amico, arg. tot. tit. C. de præd. min. sine decre. nõ alie. Porrò cũ certum sit, si duo saltẽ inuicẽ uniti, hoc est ex diuersis matrimonijs progeniti & ui pacti copulati supersint, pluribus uel nunq̃ natis, uel natis quidem, sed sine liberis mortuis, in horũ persona pactũ hoc cũ maximo eorũ emolumẽto uerificari, & effectũ suũ habere. Probabiliter dubitari poterat, q̃d 71 sit statuendum † si vnus saltem ex altero matrimonio supersit, omnibus alterius alteris liberis vita functis, an hic quoad commodũ succedẽdi vtriq;, tã verò, q̃ receptitio parẽti ꝓ iusto habeat filio. Sanè cũ primũ hãc quæstionẽ apud me discuterẽ, nõ putaui dubitãdũ, quin pactũ hoc quoad receptitium parentem cessaret, q̃a dũ cõiũctio illa & copula seu effectus parificãdi ante mortẽ parẽtum deficit (vnio enim † nõ est nisi pluriũ rerum 72 vel personarũ quæ inter se vniãtur) videbatur etiam dispositio vnionis ꝯcidere, sicq; eo ad q̃d vnionis fieri debebat relatio, extincto, etiã illud quod in eius cõsequẽtiã fuerat ꝓuisum extingui, hoc est pactũ paritatis, dum nõ est in quo pariatio nũc fiat.

73 At poſtea † contrariam ſententiā, quamuis inuitis penè omnibus quibuſcum contulimus, tenere non addubitauimus, ratione illa moti, quia vnio hæc non ſolum eſt facta † reſpectu li- 74 berorum vtriuſque matrimonii inter ſe, ſed etiam contemplatione parentum ita vt reciprocatio illa ſeu reſpectus vniendi tamdiu verificari poſſit, quamdiu vel vnus liberorum parentib. vel alter aut vterque parens omnibus vel vni liberorum ſuper erit, cuius deciſionis origo ex illa regula, quam ſupra tanquam ſummam conſtituimus, petenda eſt.

Quam ſine ſcrupulo probat ſtatutum Friburgenſe, quod in hanc ſententiam. tit. 4. 3. trac. §. conceptum eſt.

Atque ſi parentes eorum nullos naturales & legitimos filios habeant, ſoli vnione quæſiti filii ad hæreditatem admittuntur, eamque capiunt, reliqui verò omnes cognati ſiue aſcendentis rectæ, ſiue collateralis lineæ ſint, per eos excluduntur. Vides ibi vnius ſaltem lateris ſeu matrimonii ꝓles ſuperfuiſſe, nihilominus tamen pactum hoc vires ſuas exercuiſſe. Quare nihil cauſæ eſt, cur vnus alterius lateris hoc pacto non gaudeat, vbi tamen 75 † notandum, vnum hic ita admitti, vt ſi ex defunctis aliis fratribus vnitis nepotes ſuperſtites ſint, partem, quam ipſorū parens, 76 ſi viueret, habiturus erat, capiant. † Poterunt tamen locorum ſtatuta, quorum permagna vis hac in re in vtramque partē eſt, aliter prouidere, ſaltem vbi non aliter ſcriptum eſt, quod modo diximus obſeruandum cenſemus. Sic quia Francofurtenſe ſtatutum expreſsè ſtatuit poſt mortem parentum vtrinque vnitos filios ſupereſſe debere, cenſemus vnius ſaltem lateris liberis ſuperſtitibus vnionē expirare, tit. vlti. 3. par. §. 18. Quid verò ſi omnes vtrinque liberi nullis relictis deſcendentibus ante parentes moriantur, quod ex propoſita mihi facti ſpecie aliquando eue- 77 niſſe comperi? Profectò † hoc caſu putarim vnionis etiam ædificium corruere, quia tales diſpoſitiones quantum ad effectum deuolutiuum & deſtinatiuum attinet, vim habent vltimæ voluntatis, argu. notato a gl. in l. vlt. in verbo accommodauerit. C. de pac. quam communiter Dd. ſequuntur, iuxta Decium conſi. 578. nu. 7. VVeſenb. conſi. 38. nu. 49. Eſt enim quaſi reciprocum teſtamentum, ſeu donatio cauſa mortis vtriuſque cōiugis in filios collata. Iam quemadmodum ſi viuo teſtatore hæres moriatur, vel donās donatarium cauſa mortis ſuperuiuat, teſtamētū infirmatur & donatio corruit. §. poſteriori. Inſti. quib. mod. teſt. infir. l. ſi inter virum. 8. ff. de rebus dub. ita & filiis præmorientibus ceſſat atque abſorpta eſt diſpoſitio vnionis, quæ in fauorē 78 filiorum vtriuſque matrimonii plerunque erigitur. Nā † qualitas adiecta verbo debet intelligi ſecundum tempus verbi. l. in delictis. 4. § ſi damnū extraneus. j. ff. de noxal. actio. & rebus ita ſtantibus, i. liberis ex vtroque uel altero ſaltē matrimonio exiſtentibus, qua conditione deficiente, deficit & diſpoſitio, proq; non ſcripta habetur, iuxta notata per Robertum Marantā diſp. 10. nu. 8. & Iaſonem in l. qui ſuperſtitis. de acq. hære. c. quemad- 79 modum. extra de iureiur. cum ſimilibus. Hæc tamen † ita accipe vt de parentum ſucceſſione paſſiua (vt loquuntur) hoc pacto nihil actum cenſeatur, at actiuæ (qua ipſi liberis ſuccedūt) nihil hiſce præiudicare volumus, de qua ſucceſſione quædam in c. de forma. per nos dicta ſunt.

80 Verùm nunc talis occurrit facti ſpecies, † Titius cum prima vxore mortua ad ſecundum deſcendiſſet matrimonium, vnione in debita forma facta, liberiſq; ex vtroq; matrimonio relictis decedit, inq; bonorum illius proprietatem filii: vſumfructum vxor ſuccedit, vnde diſputabilis valde occurrit quæſtio, quam priuſquàm ad ſequentes huius capitis hypotheſes properem, diſcutiendam duxi. Eſt autem hæc: An vxor ſeu vidua hæc præter mariti quondam, iam filiis acquiſitorum bonorum etiam filiorum primi matrimonii, bonorum maternorum vſumfructum habere debeat? Quod videtur dicendum ex eo; quia (vt ſupra diximus) ea eſt vis & natura vnionis, vt vitricum faciat videri verum patrem, nouercam veram matrem. Deficiēte ergo Titio vero & non ficto liberorum primi matrimonii parte, videbatur ſuperſtiti matri datiuæ bonorum, quæ iidē liberi ex aſcendenti linea materna habent, deberi vſusfruct. argum. l. j. & 2. C. de bon. mat. authen. ex teſtamento. C. de ſecund. nupt. hac quoque ratione potiſſimum ſuffragante, ꝙ hæc eadē bona poſt illius mortem veniant communicanda inter omnes liberos. Diuerſa opinio, ꝙ vſusfru. in bonis liberis iam acquiſitis nouercæ non debeatur, nititur etiam quibuſdam fundamētis. Primum: 81 quia iure inuenitur cautum, † vt ſolus pater vſumfruct. bonorum aduentitiorum habeat, atque eo extincto plenum ius liberi conſequātur. d. l. j. & 2. C. de bon. mat. l. j. C. de bon. quæ lib. neque tñ indiſtinctè omni patri ſed ſaltē ei qui liberos in poteſtate hēt. d. l. j. l. 4. in prin. & paſſim. C. de bon. quæ libe. quare mater in bonis filii aduētitiis vel hæreditate paterna nullū vſumfr. ſibi fingere poterit, facit arg. l. j. C. ſi ſecū. nupſ. mulier. ſi eīn iure cōpeteret, legari nō opus eſſet. l. cætera. 41. § j. ff. de leg. j. l. proprias. 13. C. de le. q̃ filios in poteſtate nō hēt. §. fœminæ. Inſt. de adopt. multo igitur minus nouerca, quæ ſaltē fictitiè mater dr̄. Alio 82 quin eīn cōtra iuris regulas † plus fictio q̃ veritas operaretur, ſi nouerca, quia mater fingitur, vſumfr. filiis abſtraheret, quem ne mater quidē vera habere. Secundò ſpecialiter in bon maternis negatiua opinio probatur. Ecce eīn habuit pater vſumf. bono- 83 rum maternorū, q̃d ſi eundem relinqueret nouercæ, † iam cōtra iuris reg. vſusfr. cum perſona non extingueretur, & ſic vſusf. conſtitueretur vſusfr. contra l. j. ff de vſufr. leg. Tertiò quia hæ perſonæ, id eſt, nouerca, vel vitricus vi pacti ſubintrāt perſonas defunctorum parentum: Ergo in bonis maternis, ſi fictio aliquid operari deberet, cenſeretur domini, & per conſequēs eorū, vt rei ſuæ vſumfr. habere non poſſent. Quartò facit, quia ſic intolerabili iniuria hoc pacto liberi primi matrimonii afficerētur, quæ ſi vnio nō eſſet facta, oīa bona materna, & partem paterno rum ſine vlla abſtractione vſusfr. habuiſſent, iā verò ne partem quidem maternorum, quæ cū aliis cōicarent, ſolido iure poſſi- 84 dent, neq; † eīn hoc eorum in liberos alterius matrimonii collocatū beneficium ipſis necem adferre debet. His tñ pro utraq; parte motis & additis ijs, quæ accuratius paulo, de vſufru. mater- 85 no dicentur infra c. 9. totum hoc ſub iudice relinquentes † eum in id, cuius gratia pactum hoc eſt factum, id eſt, ipſam æquabilitatem nxis oculis intueri, neq; inde, dimoueri admonemus, cōtra quam ſiquidem a præſcriptis in hac materia per locorū ſtatuta regulis, aut obtenta longo tēporis ſpacio conſuetudine recedendo ſciens prudens iudicet, nō ſecus, q̃ ſi in legem ſcriptam peccaſſet, tenet. Quid eīn ſi hic Titius fuiſſet primus huius, nunc viduæ, maritus, ita ut caſum aduerſum ipſi de duplicis lineæ vel de tam opulento vſusfr. proſpectum eſſe non potuerit, argu. eleganti in l. j. ff. de reb. dub. Quid ſi viduæ parētes adhuc ſint in viuis, ita ut in ijs bonis Titio nullus vſusfr. eſſe potuiſſet, ſed præter hæc alia multa poſſunt iudicem variis motib. impellere, tam in hanc q̃ in illam partē. Coeant ergo in fœdera dextræ potius, neq; ſe ſumptib. tribunalia litib. defatigent, cū uix obtinēdi ſpē vllā ſe habere videant, arg. l. tem ſi res. 4. § j. uer. nō ſi. ff. de alienatione iudicii mutand. ca. Hæc eīn ait Iureconſultus, Verecūda cogitatio eius qui lites execrat̄ reprehendenda non eſt. facit huc tex. in l. j. ad finem. ff. de inoff. teſta. ubi cognatis qui ſunt vltra fratrem querelam diluadet l. C qui obtinendi ſpem non habent. Tantum de illa quaſi per parentheſin quæſtione, iam priori themate repetito. Finge deinde alterum ex priori matrimonio editum filium, fratrib. germanib, vnitis & nouerca in viuis relictis decedere, quæritur quomodo huic ſuccedi debeat, at- 86 que hic nobis uerius iuriq; magis vt † conſentaneū, vt germani in bonis defuncti fratris cum nouerca in matris locum cooptata potiori iure fruātur, argumēto, Nouel. 84. auth. defuncto. §. ſed ſi cum parentib. C. ad S. C Tertyl. auth. itaq; C. com. de ſucceſ. Sanè vbi de conſuetudine vel ſtatutis locorum hæredia, ve loquuntur, antiqua, ſeu bona gentilitia & auita, ad familiā agnationem q; ſemper redire debent, ibi exiſtimarim ita ineundam diuiſionem, ut germanis bona defuncti materna vnà cum nouerca præcipientib. in reliquis omnes æqualiter ſuccedant, nullo matri ſeu nouercæ vſufructu relicto: Nouell. conſti. 118. §. ſi cum aſcendētib. uerſi. nullum in hoc caſu vſumfructum. Eo ſi, niſi fallor, excepto, ut ſi defunctus bona reliquerit proſperitate fortunæ parta aliis lucris, vel deniq; ita acquiſita, vt oneri collationis regulariter eximantur, ea ſolis germanis inter ſe diuiden- 87 da maneant propria, tum maximè, † quoniam in vnione fit reſpectus cōicandorum bonorum maternorū, non etiā lucrorū.

88 Quid † autem ſi defuncto nulli ſint germani fratres, utrū nouerca & conſanguinei in maternis bonis cōcurrēt, an uero alterius cā erit potior? Atqui vt nouerca in maternis ſaltē præferēda, in reliquis bonis partes ſingulis viriles dandas, qa vi vnionis matris locū ſubintrat nouerca. Quid aūt ſi poſt patrē Titiū ſecundi matrimonii prolium vna præmoriatur? Reſpondeo, 89 † vnionis pactum hic nullum producere effectum; quia defuncto naturalis & legitima mater eſt ſuperſtes: paternis ergo bonis inter vitricū, matrimonii proles, matri vſufructu ſaluo, diuiſis, in reliqs fratres germanos defunctus habet in uiriles portiones hæredes. l. de emācipatis. C. de legit. hæred. Nouel. conſti. 22 §. ex hoc alios nos tractatus. uer. q̃ ſi filius inteſtatus. Sed quid 90 iuris ſi nec germanos fratres reliquerit defunctus † certè præceptis a fratrib. conſanguineis bonis paternis in reliquis vt mater ſuccedat, alienatione ſeu interuerſione omni prohibita. l. fœminæ. § illud etiā. C. de ſecund. nupt. Inſuper, & ſuper eiuſmodi caſus euētu, q̃d eſt iuris a me aliqū quæſitū memini. † Coniu- 91 ges ſtātes matrimonio duas habēt proles vnā maſculam alterā fœmellā, moritur mater patre ad ſecūda uota cōuolat, atq; pactū vnionis facit in debita forma: ex ſecūdo hoce mrimonio quatuor prodeunt filii, moriunt̄ ſucceſſiue parentes, exinde prioris mrimonii filia, filiis ex ſe genitis † uiuis relictis moritur, & poſt eiuſdē frater abſq; liberis in fata pcedit: quærit ad quē hæditatis huius capiēdæ ius tranſeat? Et licet qdā reſpōderint, ex præmortua primi mrimonii filia liberos ſolos aūculo in oībus bonis ſucceſſuros, & auth. itaq; (cuius deciſio fratres defuncti germanos cōſanguineis uel uterinis præſeres ex cōi, eaque approbata traditione et ad fratrū filios extēdit) & hoc ex cōib. iuris regulis: ideo, quia pactum vnionis ſm ſupra tradita præcepta, per mortē parentum & hæreditatiorum bonorum initam diuiſionem

nem prorſus eſſet extinctum, adeoque eius beneficium ſecundi matrimonii quatuor filios in ſucceſſione hac, de qua quæritur collaterali, inuocare non poſſe. mihi quidem deciſio ea etſi cum eiuſdem rationibus non diſpliceret, tamē in locis quibus in ſucceſſionibus, ex qua linea bona prouenerunt, de conſuetudine ſeu ſtatutis fixè obſeruatur, placuit inquirere, quæ & qualia defunctus bona reliquiſſet. Et videbam iſtic triplicis generis bona ſupereſſe, paterna uel profectitia, materna & aliunde quacunque ratione honeſta parta. Ad paterna omnes ſimul vocari dubium habere non putabam iure Codicis attento. dicta l. de emancipatis l. quod ſcitis §. ſi autem. C. de bonis quæ liberis &c. In reliquis filios ſororis defunctæ. Planè ſi pater iſte in uiuis fuiſſet, vel ſola mater, & ad eas ſucceſſio huius deueniſſet, exiſtimabam virtute vnionis omnes æqualiter vocandos ad hæc bona, non attento vnde proueniſſent. Tandem ne quid intactum reliquiſſe viderer, duæ dum hoc caput tractarē mihi perpetuo obuerſabantur quæſtiones, quarum Prima etſi directo ad materiam vnionis nō pertineret, poteſt tamen tam circa eundem, quam extra eam frequentiſſimè in dubium vocari. Diximus ſupra, quomodo fratres germani, & vniti ſibi ex iſto pacto mutuo ſuccedant, quibus pro complemento adden- 92 dum, quòd licèt † quàm diu defuncto ſuperſint fratres germani, eorumve liberi, tamdiu ex iuris diſpoſitione non admittantur fratres conſanguinei vel vterini, multo minus horum filii, ad illius ſucceſſionem. Nouell. 118. §. reliquum. verſicu. vnde conſequens, non attento vnde bona ad defunctum fratrem venerint. gloſſ. in authenti. itaque, communia de ſucceſ. Dyn. in ſuo tractatu de ſucceſſion. ab inteſtato, prope finem. Bald. in l. de emancipatis. C. de legitim. hæredi. tamen id tunc obtinere videtur, quando cum defuncti fratre vel fratribus filii fratrum ſimul concurrant, ſicque hi iure repręſentationis ad patrui vel amitæ, & reſpectiuè auunculi vel materteræ illi iure proprio ad fratris ueniunt ſucceſſionem, tunc enim & tamdiu non eſt locus fratribus conſanguineis vel vterinis, vti ex vno latere (qa duplicitas adhuc in defuncti fratribus integraliter extat) coniunctis. At ſi conſanguineus, vel uterinus frater cum ſolis pręmortui germani fratris filiis ſuperſit defuncto, videbatur fratrem ex altero latere ſaltem coniunctum præferēdum nihilominus nepoti, quamuis duplicitate vinculi vincēti, ex eo quòd ille in ſecundo, hic in tertio gradu defunctum contingat: Atque ex d. Nouell. 118. in §. ſi verò conſtat proximiorem gradu vlteriorum excludere. Et certè videbatur id dubio carere, quū quamuis conſanguineus, uel vterinus non eoſdem mecum vtroſque parentes habuerit, habuit ad minimum ſaltem alterum communem, at nepos neutrum, ſed ex alio qui mecū duplici uinculo iungebatur natus eſt, vt uerè quis dicere poſſit, nihilominus fratrem meum vno nihil latere coniunctum mihi proximiorem. Contrarium tamen Iuſtiniano placuit in Nouell. 118. §. ſi igitur. uerſicu. vnde conſequens, hiſce verbis: Vnde conſequens, ait, eſt, vt ſi fortè præmortuus frater, cuius filii viuunt per vtramque partem nunc defunctæ perſonæ iungebatur, ſuperſtites autem fratres per patrem forſan ſolū aut matrem ei iungebantur, præponantur iſtius filii patruis, auunculis, amitis, materteris ſuis, & ſi tertio gradu ſint, quemadmodum & pater eorum præferretur, ſi ſuperfuiſſet. Sed adhuc videntur vrgere in priorem ſententiam verba illa. Nouell. 118. dicto §. ſi igitur. uerſic. ſequen. Sed & ipſis, inquit, fratrum filiis hoc beneficium concedimus, quando cum patruis & auunculis, neq; non amitis & materteris vocantur. Ergo quia hic non vocantur cum propriis Thiis, ſed ſoli ſunt, præferri debent conſanguinei & vterini. Adde ꝙ ratio in Nouel. 44. (vnde hæc diſtinctio fratrum fluxit) poſita hic locum non habet: neque in his nepotibus & defuncto (ut ibi ait) & lege & natura iuuante ſe, eo ꝙ ex ijſdem ſint procedentes in atrium finibus, ſitque eis patris ſemen vnum, & vndique veluti ſignum quoddam germanitatis ijs reſpondet: vbi nihil certius eſt, quàm ibi de ſolis fratribus Iuſtinianum loqui. Ergo adhuc ſoli, licèt utrinque coniuncti ne- 93 potes excludantur. Verùm contraria ſententia † cum communi opinione in authen. ceſſante. & Noue. 118. nobis ſequēda videtur, ut adhuc nepotes vtrinque coniuncti, licèt ſoli excludāt conſanguineos vel vterinos fratres, & qui poterunt ex ſuperioribus eſſe ſcrupuli in ſequentis quæſtionis examine, quantum poterunt, commodiſſimè à nobis eximentur. Verùm noua q̄ſtionis ſpecies hic oborta progreſſum noſtrum moratur: Quid enim ſi ſoli fratrum & utroque & altero latere coniunctorum ſuperſint filii, ita ut ſinguli non iure patris eū repręſentando vocent, ſed ex ſuis perſonis & ꝓprio iure veniāt, ſicq; de ſucceſſio- 94 ne nō fratris, ſed patrui agit̄ tm̄: † ante his oīb. regulariter nullo vinculi duplicitatis habito reſpectu attribuet̄ hr̄ditas? Et ſanè hoc poterat videri ꝓꝓ paritatē gradus: hic. n. nulla pōt fingi p̄rogationis ſeu repręſentationis cōſideratio, vnde pariter poterāt vocādi uideri, argumēto vulgatiſſimæ in iure reg. pars gradu pariter ſuccedūt, auth. poſt fratres. 2. C. de legit. hær. & Noue. 84. ſaltē eā innouat, qn̄ fratres ꝯcurrūt cōſanguinei, vterini & germani: Nou. aūt 118. limitat eā regulā ſolū, niſi cū iis fratrib. germanis ꝯcurrāt nepotes ex alijs. Ergò eo caſu quo ſoli ſicut nepotes, correctio iſtius reg. non dēt conſiderari, per vulg. quibus correctionem legum odioſum & vitandam dicitur. l. præcipimus. C. de appell. Et quod hoc caſu nō parentum, ſed filiorum, nepotum defuncti perſona conſideretur. Probat ſatis Conſt. Caroli V. Imp. qua fratrum filios ſolos, in capita tanquam ſui conſideratione non in ſtirpes ex parentum perſona ſuccedere voluit, cuius tenor eſt inſertus reform. Iulia cenſ. c. 86. Contraria tamen ſententia, fratrum ſcilicet aut cōſanguineorum aut vterinorum filios à fratrum defuncto vtrinque coniunctorum filijs excludi, & iure & ratione verior eſſe videtur. Neque enim paritas gradus hac in parte ſemper paritatem præbet ſuccedendi. Nam (vt ſuprà dictum) & ipſe frater defuncti ab vno latere coniunctus hoc caſu excluderetur. Ergò multò magis eiuſ- 95 dem filij: quia ſi vinco † vincentem te, multò fortius te vincam. Allegatio etiam & inductio ad Nouel. 84. & Nouellæ 118. §. cōſequens. verſicul. Sed & ipſis, non plus hic quam in ſuperiori quæſtione rectè fit. Licèt enim in Nouell. 84. de ſolis fratribus collatione inter ſe facta fiat mētio, id tamen poſteà per Nouell. 118. in fratrum filios vſque productum eſt: at verſiculi, ſed & 96 ipſis, alius ſenſus eſt. Primùm † enim vult Imperator, quòd defuncti fratrum filij concurrentes cum Thijs iure repreſentationis ſuccedant patruo, amitæ &c. nec hæc ſuccedendi forma latiùs ſit extendenda in fratrum filijs, niſi quatenùs cum patruis auunculis &c. veniant, ita vt ſi ſoli ſint non iure repræſentationis ſub perſona patris, ſed proprio iure ex perſona ſua ſuccedāt. Deinde Imperatoris eſt intentio, eos excludere, ſi aſcendentes concurrant, quod ſequens verſ. oſtendit: vbi particula aduerſatiua A V T E M, hoc caſu, licèt cum Thijs concurrant, eos excludendos cenſuit, quod tamen ipſum poſteà Nouell. 127. 97 correxit. Itaque † in ſucceſſione fratrum filiorum duo principaliter debent attendi Coniunctio naturalis, & vinculum illud copulatiuū duplicitatis: ſi. n. ab vna parte cōiūctionis & vinculi eſt duplicitas illa, hoc efficit, quòd illi ad ſucceſſionem vocētur ſoli, excluſis ab vno ſaltem latere coniunctis. Deinde, an cum Thijs iure repræſentationis, an verò inter ſe iure proprio ſuccedere velint, defuncto patruo vel auunculo &c. priori namque caſu in ſtirpes fiet ſucceſſio, poſteriori verò ex Carolina Conſti. in capita, vbi ergo primum defecerit, coniunctio illa naturalis duplicitatis, ex qua ad hæreditatem, quæ cauſa eſt, ſine qua non vocantur, fruſtra poſterius membrum quod & in fratrum filijs ex altero latere defuncto iunctis, deficit, attendimus. 98 Vnde etiam † Carolinam Conſt non obſtare liquet, qua non voluit Carolus alios iure cōmuni excluſos vocare, ſed quomodo ij qui iure cōi vocātur, hæreditatē debeant diuidere clarè ꝓpter varietatem interpretum iure decidere, neque ſucceſſionē in capita inter eos tam iuduxit; quia pares gradu eſſent, quàm etiā quia iure proprio venirent, argum. l. fin. & quæ ibi notant Dd. C. de legib. Neque enim voluiſſe cenſetur Imp. vt qui aliàs hoc caſu inſucceſſibiles erant, & de genere excluſorum, illa Cōſtitutione generali ad ſuccedendum habilitarentur, arg. l. ſi qn̄. C de inoffic. teſt. c. ad noſtram. 21. de iureiurand. ex quib. perſpicimus rationem, cur filius fratris germani defuncti perſonę, de cuius ſucceſſione agitur, excludat eiuſdem fratrē ex altero tātū latere cōiūctū. Qualitas enim duplicati vinculi, & arctior in eo cōiūctio, ſanguiniſq; vnio, quæ planè integra in filio, vt in eiuſdē patre cōſeruātur, hoc efficit. Vn̄ Fulg. in d. aut. ceſsāte. C 99 de legit. hær. nu. 4. inquit, ꝙ in hac trāuerſali ſucceſſione † filius nō modo in patris ſui gradū, ſed ēt in omnimodā gradus eius qualitatē ſuccedat Frāciſcus itē Aretinus, nō eſt incōueniēs, inquit, ꝙ talis potētia ſuccedēdi cū tali qualitate tranſeat in nepotem ſurrogatum loco filij; quia dicitur eſſe pars corporis ſui, vt in l. cū ſcimus. 22. C. de agr. & cēſit. li. 11. vnde Dido ad Aeneam:

Parſque tui latitat corpore clauſa meo.

Et hæc abſque cōtrouerſia procedunt in diſpoſitione legis: At in diſpoſitione hominis contrarium tenuit Matheſilanus in trac. ſucceſ. ab inteſtat. par. 3. prin. nu. 3. in fi. quæ res quia non ſatis expedita eſt, tu vide vbi caſus occurrerit, ea quæ paulò ſupra dicta ſunt, quaque tradit Viuius in commun. opi. vel Filius 100 F R A T R I S, li. 2. in vlterioribus † ſanè lubens fatebor, Proximitatem & paritatem graduum fixè ſemper venire attendendam, & proximos perpetua lege præferri remotioribus, pareſque ſimul vocari, nulla neq; repræſentatione neque duplicitate vinculi, neq; bonorum prærogatiua attēta, ſed vndecunque bona peruenerint in gradu potiores in iure quoque ſuccedendi habere priores. Sic Matthel. in d. loco. nu. 19. vbi dicit ita tenuiſſe Bal. & gl. in authē. itaque, C. communia de ſucceſ. verſ. & eſt quidam ordo. Vnde ſi defunctæ iam perſonæ patrui ſuccedere uellent, quorum unus ab uno aut utroque, alter, altero ſaltem latere coniunctus eſſet, tunc ferè obtinuit. quòd non attento diſcrimine duplicitatis uinculi aut bonorum æqualiter admittantur. Iacob. de Beluiſo d. loco. Caſtren. & Corneus in d. aut. poſt fratres, fratrumque, uide Bartol. in l. ſecunda. §. legitima. ff. de ſuis & legitim. hære. Et hæc ſummoperè obſeruāda quæ ipſe uti aliena ferè huc nō retuliſſē, niſi boni cuiuſdā

viri communicato consilio. Succedit prope terrarū videnti, altera non minus dubia, quam necessaria quæstio. Pone igitur, Titius prima vxore sua mortua, superinducit filiis quos ex illa suscepit, mouet causa, cum eaque in tractatu sponsaliorum pacisscitur, & in debita forma liberos & ex priori matrimonio natos, & sequenti nascendos vnit, post existentibus & relictis ex vtroque matrimonio liberis Titius in fata cōcedit: hinc vidua, dono continentiæ non prædita, alium expetit maritū, ægrè desiderio suo remedium inueniens, ob id quod omnia bona sua vi pacti vnionis in liberos transfudisse videtur, & iam (sin minus ab initio) profecto morte uiri irreuocabile hoc pactum factum videretur, de quo in capitu. fina. differemus. Quare hic tria potissimum quæruntur. j. An hæc mulier nuptias iterare possit ij. si possit nuptias iterare quid in dotem dare, anne aliquod lucrum nuptiale in casum suæ mortis marito possit promittere. iij. qd de liberis ex hoc iterato mr̄imonio nascēdis sit iudicādū.

101 Prima quæstio † vtcunque expedita est, nulli enim in dubiū venire potest, quin mulier hæc ad alias nuptias conuolare possit. tot. titu. C. de secund. nupt. & Nouell. 22. de his quæ nuptias iterant. Dummodo annum luctus iuxta præscripta legum castè 102 obseruet, adeo quidem quòd non ualeat consuetudo † matrimonii prohibitiua vel impeditiua talis. glos. in capitu. j. in verb. priori. extra de sponsa duorum. ubi Canonist. vide capitu. j. extra de sponsa Neq; uerò hoc pactum, si maximè eo omnia bona sua amisisset, nec quicquam quo se dotaret haberet, obstat, 103 † cum matrimonium sine dote posset cōsistere nemo dubitet. l. fin. C. de dona. ante nup. d. Nouell. 22. §. matrimonium itaque.

Quare secundæ quæstionis paulò altioris ingrediamur pela-104 gus, vbi primum pedem figimus in eo, cum † vsumfru. in dotem dari posse constet. l. 7. & 78. ff. de iu. dot. ad minimum eam vsumfruct. quem habet in dotem dare posse. Sed quòd si hic ad onera matrimonii sufferenda non sufficiat, & ea fortè de causa difficilius maritum inuenire possit, an possit proles, in quas omnia bona per pactum vnionis transfudit, cogere non solùm ad se dotandam: sed & ad constituendum marito certū & nuptiale lucrum in euentum mortis: Quid item dicendum si hæc mulier irrequisitis liberis dotem ipsa vel lucrum tale nuptiale cōstituerit, an liberi teneantur agnoscere hoc onus, & exoluere.

105 Sanè pars affirmatiua ut æquior, † ita & iam quàm plurimis iuris rationibus, & doctrinis stabiliri posse uidetur. Primùm tā-106 tus dotis fauor, ut & publicè dicat interesse, † dotatas esse mulieres. l. j. & 2. ff. de iur. dot. l. j. ff. soluto matrimo. id suadet, præsertim cum ea bona de quib. dos cōstituenda ex ipsa processerint.

107 Deinde facit reg. toto iure decantatissima. † Ea scilicet omnia quæ uerisimiliter paciscentes, uel testantes expressissent, si de his cogitassent, uel interrogati fuissent, esse habenda pro expressis & positis. l. si cùm Cornelius. ff. de solut. l. cum uirum. 16. C. de fideicom. Iaso. latè in l. Titius. §. Lucius. ff. de libe. & posth. Dd. in l. mulier. 22. §. Basidas. ff. ad S. C. Trebellia. facit text. optimè in l. generaliter. 6. C. de institu. & substitu. l. cum acutissimi. 30. C. de fideicommis. l. cum auus. 102. ff. de condi. & demonstr. Et profecto humanum ueroque quàm simillimum foret sponsam si uiam sibi a morte mariti superfore cogitasset, illam in eum quoq; casum, (maximè si adhuc in flore ætatis cōstituta.

Iam matura viro plenos adolescat in annos.

Hanc vtique dotis repetitionem sibi excepisse quod nominatim facere, partim quia ominosum, noluit, partim quia parum virginali verecundiæ congruens putauit, puduit. Tertiò, 108 non leue momentum adfert, quòd † dos in primo matrimonio data censetur in secundo repetita. l. dotem. 30. l. diuus Seuerus. 40. l. post diuortium. Quartò facit, quòd nemo iustè ad eam contradictionem uenire possit, cum filii a matre habeant, cum enim liberis hoc fideicommisso, seu pactione honorarit mater, cur non eosdem & ad suum, quidem necessarium usum, onerare possit. l. j. §. sciendum. 4. & aliquot. ll. seqq. ff. de lega. 3. pulcherrimus casus, & ferè ad viuum huic conueniens, in l. cùm 109 quis. 37. §. nuptura duobus filiis. 4. ff. de lega. 3. † Secundū enim naturam est, eum sequi incommoda, qui sentit commodum. l. secundū naturam. 10. ff. de reg. iur. Faciunt quinto hic quæ pas-110 sim dicuntur, donatorem † non frustra desiderare, vt in quantum possit, conueniatur. l. 33. in princ. ff. de donat. l. & exhæredatum. 49. cum l. seq. ff. de re iud. hinc ꝙ non totum quod habet ei extorquendum sit, sed & ipsius ratio habenda ne egeat. l. inter 111 eos. 19. in fi. ff. d. tit. de re iud. At dotis causa † non minus quàm alimentorum fauorabilis habetur in multis. Cy. & Bar. in auth. res quæ. C. communia de leg. & fideicō. Satis enim dicitur mulier egere, quæ quia dotem dare non potest, maritum idoneum non inuenit, iuxta illud.

Cur nemo est Hecaten, nulla est quæ cœperit Irum:
Nempe quod alter egens, altera pauper erat.

Educatur in aciem & sextum argumentum. Ea enim res resti-112 tutioni obnoxia, † cum neque alienari, neque obligari possit. l. fi. C. communia de leg. ea tamen dotis uel donationis propter nuptias nomine & obligari, & alienari permittitur, dummodo pro modo honestati personarum congruo id fiat. Ea enim quę communiter omnibus prosunt, his quæ specialiter quibusdam vtilia sunt, præponimus, inquit Impe. in d. auth. res quæ. C. cōia de leg. & fideic. ubi optimus tex. & ibi Ias. ad longum, idem in l. filiusfa. §. diui. ff. de leg. j. num. 13. in lectura j. & num. 16. & 77. in lec. 2. vide Bald. Nouellum de dote, part. 6. priuilegio 13. per totum, quæ omnia vehementer augentur, dum hic de proprijs bonis, ibi de ijs quæ ab alijs relinquuntur constituere vult. Sed nec septimum prætereatur argumentum ex l. mulier. 22. §. cū 113 proponeretur. ff. ad Senatusconsul. Trebel. † vbi mulier, quæ rogata erit relicta restituere, dote certæ quantitatis constituta, decedens maritum instituit, quæritur; An dos detrahi possit: respondetque Vlpia. non posse dici in euersionem fideicommissi hoc factū, quod & mulieris pudicitiæ & patris voto cōgruebat: quare dicendū dotem decedere, ac si quod superfuisset, rogata esset restituere. Quandò itaq; nostrorū quoq; pactū, quasi quoddā continet fideicōmissum reciprocū & cōpendiosum, est que instar dispositionis testamētariæ, videtur dotis causa eidem semper esse exempta, quo facit apprimè l. cum pater. 77. §. mater. 2. ff. de leg. 2. Nec quidē octauò se præterire sinit argumen-114 tū, ꝙ hoc † onus tanq̄ ex causa necessaria proueniēs fideicōmissum cessare iubeat. l. peto. 69. §. prædiū. 1. ff. de leg. 2. l. cū fidei hęredis. 9. ff. de fideicom. libert. cui in argument. respōdet. l. pater filiū. 38. in fi. prin. ff. de leg. 3. ibi rectè ꝯctū (sic & dotē rectè ꝯstitutam) si nō erat aliud in hæreditate, vnde debitū exolueret. facit & l. magis puto 5. §. nō passim. 5. ibi. Si igitur deprehēderit. ff. de reb. eor. qui sub tut. ibi ēt legis prohibitio in causa necessitatis expirat. Videtur tādē & nonò absurditas cōtrariæ sententiæ in hāc nos inducere. Nisi enim id posset & deberet fieri, id prius pactū si nō principaliter, saltē indirectò causis matrimonij adiuuātib⁹, subtractis, viduitatē induceret, ꝯ l. 1. & tot. ti. C. de ind. vid. tollen. vide l. cū pater. 11. ff. de pact. dot. cui nō inelegāti rō-115 ne astipulatur Imper. in l. 2. C. de bon. quæ li. in ver. † Prospiciendū enim summopere est, nē hac iniecta formidine parētū circa liberos munificētia retardetur. Tādē ergò vt finē isthæc quæstio accipiat breuiter ꝯcludo, hāc opinionē, vt nō paulo plus ęquā, ita etiā de iure veriorē esse existimo, suffragāte supradictis etiā Scæuolæ respōsō in l. à filia. 62. ff. ad S. C. Trebel. vbi respōdit, id quod in dotē fuisset nō cōtineri in parte hæreditatis, quę restituēda est, sed etsi ex promissione dotis aliquid debitū fuit, æris alieni loco habēdū. Ergo & hoc onus, vt æs alienū agnoscere filij hæredes matris debēt. l. 1. C. si cert. pet. l. cū à matre. C. de rei vind. Eo etiam attento quod dotis causa sit pia, sancta & pro ea in dubio iudicandum. Bart. in l. 2. §. Titio. ff. de donat. Specul. in tit. de teste. §. postquàm vers. sed quid si.

116 † Est tamē modus seruandus in lucro nuptiali in morrē suā marito cōstituēdo, de quo sic habe, quod possit cōstituere non obstante pacto hoc vnionis, verum ita ne lucrū hoc egrediatur modū cūstitutū in l. hac edictali. 6. C. de secūdis nuptijs. vbi cauetur, ne ad secūdas trāsiēs nuptias nouercæ vel vitrico suorū liberorū plus quouis titulo possit relinquere, quàm reliquerit vni ex filijs præcedētis matrimonij, ei cui minus reliquerit, si enim quid vltra detur quocūq; titulo vel excogitata fraude ad solos liberos ex anteriori matrimonio eorumque sobolē si illi decesserint pertinere. d. l. 6. ad finē. authen. ad eos, d. ti. Neq; enī prudendes & pij filij facilè detrectabūt matri seu nouercæ certū cōstituere lucrū nuptiale cū æqualitatis tacita & reciproca ratio (per l. ex morte, cū auth. sequenti. C. de pactis cōuentis tā super dote) &c. eos in augmentum & participationē huius lucri vocare posset, nō est ergo quod renuāt pietatis officium & fortunæ aleā. l. 1. C. de pac. l. de fideicōm. C. de transa. Eis duabus questionibus ita expeditis, tertia & vltima huius hypotheseos oritur. Quid de liberis ex hoc forte matrimonio natis iudicandū? † Sanè cū existētia liberorū faciat deficere donationes quo-117 tæ bonorū, vel alias immoderatas testamētarias, vel fideicōmissarias dispositiones, videri poterat aut hoc pactū per superuenientiā, vt ita loquar, liberorū tolli. l. si vnquā, cū sua materia. C. de reuocādis donationibus. l. cū auus. ff. ad S. C. Trebell. aut verò hos filios superuenientes in partē bonorū maternorū saltē virilē, pacto quasi tacitè quo ad eorū personas eatenus repetito, aut etiam omnino extincto vocandos. Sed hanc nos quæstionē lectori apud illos relinquimus disquirendā, qui iustos in d. l. si vnquam. scripsere cōmentarios, vide Bar. in l. Titia Seio. §. Imperator. ff. de legatis. 2 Canonistas in c. fi. extr. de donat.

Illud vnum silentio transire non possum † legitimam iure 118 naturæ filijs ex bonis parentum debitam. § principio igitur, Nouella constitut. de hæredibus & Falcidia, & in qua filij quasi creditores censentur. l. scimus. §. cum autem. C. de inofficioso testamento. Iason in l. multi non notæ. nume 6. ff. de libe. & posthu. &c. quæque ipsius debetur liberè sine omni grauamine, conditione, vel mora. l. quoniam in prioribus. C. d. titulo. d. §. cùm autem, etiam hosce ex bonis maternis omnimodo capere debere, quod quasi in terminis nostris probari videtur in l. si totas. C. de inoffic. don. quam legem Gaspar Caballinus ab initio sui tractatus quem in eam edidit, in verbo, necesse, his ver-119 bis declarat, & nostro ferè themati applicat. Liquet † ergo, inquit, quod in tota hac lege non agitur, nec disponitur de reuocatione quæ fit ex voluntate tacita vel expressa donatoris, sed duntaxat detractione quæ ex necessitate iuris & sic etiā inuito donatore fit. Pater enim post dictam donationē mortua prima vxore, noluit secundam ducere in damnum filiorū primi matrimonii, nec eos contristari, itaque volebat donationē puta vnionem istam præteritorum bonorum stare, & immotā manere non obstante natiuitate secuta vel futura filiorum secundæ vxoris, & super hoc videlicet, an & quatenus eo inuito, non ex voluntate patris, sed ex necessitate iuris reuocari posset donatio per filios postea natos, consulti fuerunt Imper. per patrem vel filios primi matrimonii nomine patris, & responsum, vt hic videlicet quod etiamsi maximè pater donationi stare, filios verò deinde natos bona postea quæsita duntaxat habere, tamen facere nequit, quin postea nati possint etiam de bonis antiquis seu donatis si opus sit, legitimam detrahere. Hactenus il-120 le, a † quo tamen cauendum vt qui in eiusdem legis transactione nume 43. & sequentibus, censet talem donationem, vtpotè ab initio nec re, nec consilio, inofficiosam non solum vsque ad legitimam, sed in viriles portiones à filiis secundi seu posterioris matrimonii reuocari posse, quod probare asserit ex d. l. Titia. 87. §. Imperator. cum §. sequenti. ff. de legatis. 2. l. si libertus. §. planè. ff. de iure patronatus. l. tale pactum. §. fin. ff. de pactis. argumento Canonis quicunque. 17. quæstio. 4. Cuius argumenta etsi sint probabilia, Baldus tamen iam antea in terminis non longè dissimilibus aliter sensit, qui in l. j. C. de inoffic. dotibus, num. 4. & sequenti tenuit mulierem secundò nubentem, posse per pactum cum marito factum totum dotis lucrum ad filios secundi matrimonii transferre, dummodò primi matrimonii filii legitimam suam habeant saluam, quam & sententiam se tenere asserit, licèt totus mūdus & natura ipsa cōtrariū teneat.

CAPVT VIII.
De officio & potestate parentum ac liberorum vnitorum vltrò citroque.

SVMMARIVM.

1 *Vnio non est modus patriæ potestatis constituendæ.*
2 *Patri fictitio acquiritur media potestas inter patriam & tutelarem.*
3 *Vni parentes & filij debent sibi mutua officia.*
4 *Quæ notabiliter fiunt, si non specialiter notentur, neglecta videntur.*
5 *Alimenta ab vnitis mutuo sunt præstanda.*
6 *Ad alimenta a successione quandoque argumentum sumitur.*
7 *Bona vnioni subiecta, nihilominus alienari possunt.*
8 *Pacta non afficiunt rem.*
9 *Filiorum bona aduentitia ex causa necessaria a parentibus alienantur.*
10 *Alienandum est tātum, quantum extrema postulat necessitas, & nō vltra.*

Effectus vnionis in hoc etiam cōsiderari potest, vt de officio, & potestate parentum ac liberorum vnitorum vltrò citroque disputetur. Et quidem quod ad potestatem parentibus ex vnione acquirendam pertinet, breuiter 1 censemus dicendum, vnionem † non esse modum patriæ potestatis constituendæ, cùm enim vnus saltem modus iure ciuili sit introductus, quo ij qui ex nobis nati non sunt, nostræ subijciantur potestati, scilicet adoptio. Instit. de adopt. & ibi scribēt. & ijdem ad titu. de pat. potestate, ex sufficienti partiū enumeratione sequitur, vnionem hanc vim non habere, verū ne omni iure spoliemus vnione quæsitos parentes, arbitramur nō incommodè posse dici. Vnionem hanc tale aliqđ ius tribuere pa-2 tri fictitio, quod maius quidem sit eo, † quod tutor seu curator in pupillos aut adultos habeat, minus tamen potestate patria: & sic medium inter potestates has obtineat, quod magis quis secū considerare, quàm verbis exprimere possit. Est enim non alienum à ratione, vt is qui curam alicuius tanquam filii, aliquando etiam sibi successuri, gerit, atque omnia quasi verus non receptitius parens agit, maiorem aliquam potestatem in ipso habeat, quàm tutor qui sæpius extraneus commoditates pupilli tanquam ad se parum spectantes, negligit toto titu. de administrat. & pericu. tutorum, & in titu. de tutelæ & rationibus distrahen. vt autem tantam potestatem acquirat, quantam habet parēs naturalis, durum est, quum liberum caput alienæ potestati subiici, nō nisi certis & à legib. expressis modis liceat. Quod 3 autem ad officia, quæ vniti parentes † & liberi sibi mutuo præstare debent, arbitramur uerius ea quæ citra considerationem potestatis in naturalibus locum habent, eadem ferè ratione honestatis inter vnitos conseruanda: Quæ autem officia hæc sint, cùm longum esset scribere, transmitto lectorem ad ea, quę hac in re latissimè collegit Ascanius Clementinus in tractatu suo de 4 patria potestate, duo † tamen ascribenda duximus (ne ea quæ notabiliter fiunt, si non specialiter notentur, neglecta videantur. vt ait Iurisconsultus in l. item apud Labeonem. 15. §. ait præ-5 tor. 20. ff. de iniur.) Primum est † quòd vnione quæsiti liberi & parentes mutuo sint alendi, nec. n. in eo patria potestas spectat solū. l. si qs a liberis. in prin. ff. de agno. & alēd. lib & hi filios hos quasi adoptarunt, & professi sunt actis interuenientibus, quod tanquam liberos & parentes respectiue se colere velint. Deinde quia commmodum successionis sperant vtrinque: vnde ar-6 gumentum † ad alimenta sumi posse, perspicitur ex l. alimenta. 6. l. si quis à liberis. §. fi. & l. fi. ff. de agnos. & alen. lib. & ijs quæ scribit Cynus prope finem. l. alimenta. C. de negotijs gestis, quā sententiā hoc casu veriorem & æquiorem arbitramur. Alterū qnod hoc capite monendū scripsimus, est. Quod sit nobis eri-7 piendus is error, qui quorundam animos occupauit, † dū male existimant parentes bona propria, quæ huic pacto subiecerunt, etiam casu necessitatis vrgente, alienare seu obligare non posse, sed eos actus nullos esse, quod perspicue falsum est, (nisi specialitatis ratio ex statuto vel placito partium afferatur) idq; 8 primum inde liquet, quia † pacta non afficiunt rem, sed personā. l. fi. §. fi. ff. de cont. empt. & similib. Secundò demōstratur pul-9 chre a maiori; quia parentes † etiā bona filiorum materna, in quibus saltem vsumf. habent alienare, vel obligare possunt casu necessitatis vrgente, argum. l. 2. C. de patrib. qui fil. dist. vide quæ scribit late Arius Pinellus ad 3. part. l. 1. C. de bon. matern. adde Ascan. Clem. in tract. de pat. pot. effectu. 1. & 12. Multò ergo magis in bonis proprijs hæc posset casu necessario, pro quo facit. l. diuus. 5. §. causa. ff. de petit. hæred. l. 2. §. si eo tempore. ff. de adminis. rerum ad ciuit. pert. vbi & hoc pro declaratione doctrinæ huius est prænotandum, eatenus, & tantum solum in ca-10 sum necessitas † est alienandum, quantum vrgens necessitas requirit, neque vltra, ita Bal. cons. 332. præmittendum est ad euidētiam. lib. 1. Iason in l. creditor. nu. 3. ff. si cert. pet. & in l. qui Romę. §. duo fratres. nu. 37. ff. de ver. obl. idque arg. text. in l. fi. ff. de exer. act. ibi, quare & si in ea causa fuerit nauis, vt refici deberet, multò tamē maior pecunia credita fuerit, quum ad eam rem fuerit necessaria, textus est alius in l. quod adipiscenda. 40. ff. de donat. inter virum & vxo. quo probatur, donationem ab vxore viro factam ad dignitatis consecutionē eatenus valere, quatenus ipsa sola causa postulat. Est quoq; textus cæteris illustrior in d. l. magis puto. §. item prætor. ff. de rebus eorum qui sub tutela vel cura. ibi, ne propter æs alienum modicum possessio magna distrahatur. Quæ omnia discretioni boni & prudentis iudicis sunt committenda, arg. l. cùm hi. §. modus. ff. de transact. & in d. § item prætor. vide quoque plura quæ ad hoc Caput pertinent cap. seq. tractata.

CAPVT IX.
Vnio & adoptio quæ habeant similia, quæque dissimilia.

SVMMARIVM.

1 *Vnio adoptioni similis, quia itidem pro natiuis & viris liberis fictij habētur.*
2 *Similia maximam illustrandi vim habent.*
3 *Vt a populo adoptio expressè, sic ab eodem vnio tacitè inducta.*
4 *In vtroque actu vtriusque consensus requiritur.*
5 *In neutro actu propter se præsentia agnatorum requiritur.*
6 *In vtroque actu parentum tutorum & curatorum consensus spectatur.*
7 *Neutrum actum castratus celebrare potest.*
8 *Spadones vtrumque actum celebrare possunt.*
9 *Cæcus vtrique actui interesse agendo vel patiendo potest.*
10 *Vt vitricus priuignum adoptare, sic & vnire potest.*
11 *Fęmina non minus vniri quam adoptari potest.*
12 *Infans vt capax est adoptionis, itidem vnionis.*
13 *Instrumenta publica in neutro actu sufficiunt.*
14 *Filius in Magistratu existens tam vnioni quàm adoptioni auctoritatem præstat, paulò secus in patre.*
15 *Vterque modus si solennia desint a principe confirmatur.*
16 *Neuter actus in præiudicium tertij confirmatur.*
17 *Nec adoptio, nec vnio ius sanguinis, quod non est, reuera constituunt.*
18 *Nec adoptio specifica, nec vnio ius patriæ potestatis constituit.*
19 *Arrogatorum & vnitorum filiorum eadem natura quæ parentum.*
20 *Nemo vt frater adoptari vel vniri potest.*
21 *Arrogatoribus & vnientibus quæritur vsusfructum in bonis vnitorum & arrogatorum.*
22 *Quo iure vsufr. patri aut matri debeatur.*
23 *Vsusf. patri naturali debitus vel etiam vnito, non expirat filij veri vel fictitij capitis diminutione.*
24 *Consuetudo in quibusdam induxit, vt vsufr. bonorum filij, ex collaterali linea plena pubertate, vel matrimnnio pereat.*
25 *Onera adoptati & vniti transferuntur ad adoptantem vel vnientem.*
26 *Nec adoptiui nec vniti liberi prosunt ad obtinenda propter se priuilegia.*
27 *Nec vniti nec adoptiui liberi sufficiunt ad reuocandam donationem.*
28 *Conditio si sine liberis &c. non excluditur per adoptiuos vel vnitos.*
29 *Grauatus reddere non liberatur liberis adoptiuis vel vnitis.*
30 *Conditio liberorum non verificatur in adoptiuis vel vnitis.*
31 *Statutum simpliciter loquens de liberis, nec de adoptiuis, nec de vnitis intelligitur.*
32 *Quod masculi feminis præferantur, nō habet locum in adoptiuis vel vnitis.*
33 *Concesso feudi vel emphyteuseos facta filijs non extenditur ad adoptiuos, vel vnitos.*

34 *Ut adoptiui, sic vniti possunt inter se nuptias contrahere.*
35 *Vt sororis adoptiuæ, sic & vnitæ filiam vxorem ducere licet.*
36 *Pœnitentia nec adoptionem, nec vnionem dissoluit.*
37 *Adoptione & vnione finita, similiter nullus remanet effectus.*
38 *Vnionem promiscuè fœminæ, non etiam adoptionem celebrant.*
39 *In adoptante ætas certa requiritur ratione adoptandi, non item in vniente.*
40 *Adoptio, non etiam vnio, in descendentibus ex nobis locum inuenit.*
41 *Vniuntur non nati, sed non adoptantur.*
42 *Cælibes adoptant, non tamen vniunt.*
43 *Qui sui iuris sunt non adoptantur, nisi per principem, secus in vnione.*
44 *Vnio temporalis est, non item adoptio.*
45 *Arrogator, non etiam vniens, satisdatione oneratur.*
46 *Liberi nati adoptionem remorantur, at vnionem promouent.*
47 *Adoptio diffundit effectum suum in mutuas collateralium successiones, at vnio solam rectæ lineæ successionem respicit.*
48 *Adoptionis effectus non desinunt morte, at vnionis post primam diuisionem non viuunt.*
49 *Adoptiui potestati subiecti quærunt parentibus, non etiam vniti.*
50 *Adoptantis vxor adoptato matris loco non est, filia sororis loco est, contrarium in vnione seruatur.*
51 *Adoptio matrimonium impedit, non vnio.*

1 NULLI solēni iuris nostri ciuilis materiæ assimilior est hæc vnio, quàm adoptioni, in qua itidē ficti liberi pro natiuis & veris habentur, argum.l.2.ibi.Iustum sibi filium.ff.de adopt.l.2.ibi, filium habebis C.d.tit.l.quidam cū filium.132.in verbis.Si eum aliter quàm vt filium obseruasset ff.de verb.obli.

2 Quandoque itaque non † minimam illustrandi vim habeant similia, idemq; de iis sæpe fit iudicium, nisi aliqua diuersitatis iusta ratio appareat.l.non possunt.12.ibi., ad similia procedere, & l.seq.ff.de legib.& natura humana nouas semper deproperat edere formas, in prooem.decret.in 6.& l.2.§.sed quia diuinæ.C.de iur.vete.enucl.commodum duximus hic paulisper in collatione adoptionis & vnionis tanquā diuerticulo, cōmorari, earumq; tā præcipuas similitudines, quàm differētias obiter colligere, sed primo videantur similia.

3 Quemadmodum † itaque a populo expresse lege lata adoptio inducta firma est, hæc enim propter peculiarem quandam & ciuilem adoptandi formam a Romanis introductam, licet apud alias quoque gentes vsurpata sit eius ratio, merito iuris Romani dicitur, Vigil.in §.adoptiui.Institu.de exhæ.liber.VVesenb.in cōment.suis nu.1.ff.de adop.eo.mō hoc vnionis pactū tacitè iure non scripto, idest, consuetudine receptum, valet.

4 Secundò, † quemadmodū in adoptione requiritur adoptātis & adoptandi consensus.l.in adoptionib.5.l.neq; absens.24.ff.de adopt.sic etiam in hoc vnionis actu desideratur, vel consentiendo vel non contradicendo.

5 Tertiò, † quēadmodum in adoptione non est necessaria in eam rem eorum inter quos iura adgnationis consequunt̄ auctoritas & approbatio.l.cū adoptio.7.ff.de adopt.ita nec, cū sit vnio necessaria est cæterorū cognatorum præsentia: exceptis semper fratrib.& sororib.vniendis, aliisq; q honestum aliquod interesse prætendunt, arg.l.nam ita diuus.39.ff.de adopt.itemq; iis qui nō simulata affectione videntur adesse velle.arg.l.2.ibi. Si hi qui sanguinis necessitudine iunguntur.C.de adopt.

6 Quartò † quemadmodum in adoptione expressus patris cōsensus requiritur.d.l.in adoptionib.& curatoris.l.quod ne.8.ff.de adopt.ita etiam in vnione parentum, tutorum & curatorū consensus merito spectandus.

7 Quintò † quemadmodum castrati adoptare non possunt.l.2.vers.illud.ff.§.spadones.Insti.de adopt.ita nec vnionem facere, cū eīn liberos procreare non possint, quorsum vnio, quæ nō nisi diuersi matrimonii liberos vnit: at si ex priori matrimonio liberos habeant, videbantur posse facere. Sed dicēdū nihilominus non posse, quoniam cōtrahere nuptias non possunt, extra tot.tit.de frig.& malefi.VVesenb. in comment.suis nu.4 ff. de rit.nupt.quæ sanè intellige secundùm.c.hi qui.32.q.7.& ibi glo. fin.vide latius Connanum lib.2.c.15.

8 Sextò † quemadmodum spadones adoptare possunt.l.2.ver. illud vtriusque.ff.de adopt.ita etiam vnire, cū enim matrimonium ritè contrahāt.l.si serua.39.§.si spadoni.j.ff.de iur.dot. vtpote quibus seminis meatus impediti, cōtortiq; sunt, cum spes sit eos, sublato vitio aptos fore ad generandum. VVesenb. nu.3.ff.de adopt.quæ tamen vnio non prius effectum aliquem sortitur, quàm spes illa verificata sit, cum vnio non nisi diuersas proles vniat.

9 Septimò † quemadmodum cæcus adoptare uel adoptari potest.l.etiam cæcus.9.ff.de adopt.ita tam vnire sibi filium, quàm ab alio vniri potest.

10 Octauò † quemadmodum vitricus, tutor, priuignum, pupillum suum adoptare potest.l. nonnunquam 32.§.j.ff de adopt. sic etiam eundem vnire. Quod enim alibi dicitur, tutori non permittendum pupillum suum adoptare, id intelligitur nisi iusta subsit causa.l.nec ei.17.uers.eorum aūt duntaxat.ff.de adop. Hic autem ea subest, & suesse semper, nisi cōtrarium probetur, præsumitur, ut coniugalis concordia retineatur, quod non nisi ex sanctissima affectione proficisci potest, idque innuit addit. marg. ad d.l. nonnunquam.

11 Nonò † quemadmodum etiam fœmina adoptari potest.l.2. ibi.l.nam & fœminæ.21.ff.de adopt.ita etiam vniri, quum eadē ratio vnionis in fœminis, quæ in masculis militet.

12 Decimò † quemadmodum infans adoptari potest.l.etiam.42.ff.de adopt.ita etiam vniri.

13 Vndecimò † quemadmodum adoptio non tabulis, licèt per tabellionem conficiendis, sed solenni iuris ordine apud præsidem solet copulari.l.j.l.adoptio.4.C.de adopt.l.2.in princ.l.4.ff.d.tit.§.pen.insti.quib.mod.ius pat.pot.sol.ita nec vnio inter priuatos parietes, licèt interueniente tabellione publico, facta, tenet, nisi apud iudicem fiat, adeo ut ne consuetudo quidem talibus pactis uim tribuens ualeat, sed ut corruptela, & multorum malorum causatrix reiicienda sit. And. Gail. libr. 2. Pract. Obser. ad finem. 125. Obseruationis.

14 Duodecimò † quemadmodum si consul vel præses filiusfa. sit, apud semetipsum adoptari potest.l.si consul.3.ff.de adopt.ita quoque filius in Magistratu existens potest sibi ipsi hac in parte auctoritatem interponere. Planè si vniens sit in Magistratu, eum coram & per semetipsum hunc actum explicare posse, nō crediderim, tum quia nec hoc in adoptionibus permissum est l.si parte is.& l.seq.l.nec ei.17.per totam.l.non aliter.18.ibi, probabit.ff.de adopt. Non enim huc procederet, nisi hunc actum iamdudum ante sibi probasset, vt plerunque homines philautia quadam omnia quæ ipsi faciunt, sine scrupulo iusta iudicant, tum verò maximè quia patres sæpiusculè cæca & inconsulta feruntur affectione, eorumq; res & periculum non tam, quam filiorum agitur. Illi enim nouarum nuptiarum blanditiis deliniri, aliquando non solum bona, sed etiam vitam prolium prioris matrimonii vxori posteriori addicunt.l. lex quæ.22.C. de adm.tut. Itaque apud Collegam causa probata poterit, argumen.l.vn.ad fin.ff.de offic.cons.vnde & hic adoptio & vnio congruunt.

15 Decimotertiò † quemadmodum adoptio non iure facta, a principe confirmari potest.l.adoptio.38.ff.de adopt.eodē quoque modo vnio non omnibus solennibus subnixa faciunt, ut notat Andreas Gail. Obseruat. Practic.libro. 2. Obseruat. 126. numero 5.

16 Decimoquartò † quemadmodum adoptio nulliter facta nō confirmatur a principe, si in aliorum tendat præiudicium seu detrimentum.l.nam ita diuus.39.ff.de adopt.l.nec ausus.3.C.de adopt.ibi. Nec in cuiusquam iniuriam beneficia tribuere moris est nostri, ita nec vnio, si aliorum inde oriatur iniuria, confirmatur.

17 Decimoquintò † quemadmodum adoptio ius sanguinis nō inducit, quod iure ciuili nec adimi, nec constitui potest.l.iura sanguinis.8.ff.de reg.iur.l.ius adgnationis.34.ff.de pact.l.non nudis.14.C.de probat.l.parētes.22.C.de lib.caus.sed ius aliquod saltem successionis.l.cum in adoptiuis.50.§.sed ne articulum.C.de adopt.ita nec vnio facit eum sanguine iunctum, qui non est, sed saltem eum ad quasdam hæreditates capiendas legitimat.

18 Decimosextò † quemadmodum adoptiuus in potestatē patris adoptantis nō trāsit.d.§.sed ne articul.ij.ita nec vnitus vllo modo, nec enim vnio eū arrogatio, nec vniens potest auus maternus vel paternus esse, vt eum semel emancipārit, tum etiā nuptiæ hæc non consisterent.

19 Decimoseptimò † quemadmodum is qui liberos habens in potestate, si se arrogandum dat, non modo ipse potestati arrogatoris subiicitur, sed & liberi eius, tamq; nepotes in eiusdem sunt potestate.l.2.§.fin.l.arrogato.40.ff.de adopt.ita qui liberos habens vnioni se subiicit, nō modo ipse fictitius seu receptitius fit filius, sed & liberi eius qualitate eiusdem nepotes, argu.l.sed & nepos.14.ff.de adopt.

20 Decimooctauò † quemadmodum nemo potest adoptione sibi fratrem facere.l.nec apud.7.C.de hær.insti.ita nec vnione. Alex.consi.28.inci.ponderatis verbis.volu.3.num.5.vbi tenuit, quod pactum eorum, qui se fratres iuratos, constituunt, quo ad successionem, nullius sit momēti. Boer. deci.355. And. Gail.d. Obser.126.nu.2.lib.2.quanquam sequenti Obseru.127.id pacti in nobilibus & illustribus personis, moribus Germaniæ receptum, defendi posse dicat adde Vdal. Zas.consil.volum.1.consil.1. Decium consi.516.in princip.volum.4. VVesenb.consi.71. parte.2.quasi per totum.

21 Decimonono † quemadmodum arrogatori, omnium bonorum arrogati vsusfructus & commodum iure patriæ potestatis accrescit, tot.tit.de acquir.per arroga.l.j.C.de bon.mat.l.6.C.de bon.quæ lib.§.si verò pater naturalis. Institu.de adopt. ita etiam parentibus vi vnionis quæritur vsusfruc. in bonis vnitorū iam quæsitorum, quādiu quē parens alter mortuo viuit, respectu eius, argumento & æquitate.l.j.& 2.de bonis maternis de iure communi, illo vero mortuo in vim pacti, etiam si nihil de vsufructu explicitè pactum conuentumque sit.

Hic

22 Hic tamen † vnum quod multorum sensus fefellit hactenus, cautè est aduertendum, vsumfr. patri in bonis maternis iam filiis delatis, deberi iure patriæ potestatis.l.3.in princi.& in §.j.C. de bonis mater.in verb. Circa eorum quidem personam, quæ adhuc in potestate patris detinentur, vsumfru. ex legem auctoritate detinebit pater.l.j.C.de bon.quæ lib.in verb.iure potestatis acquiri.& l.4.eo.ibi.Parētib. verò sub quorū potestate sunt, vsumfr.tantum habituris. Arius Pinel.ad 2. parte rub. in princi. C.de bonis mat. Proinde cùm mater iure Romano nō habeat potestatem in liberos, neque debitus fuerit illi vsusfru. in bonis paternis filiis iam acquisitis (eo tamen moderamine ꝙ mediāte filii defuncti persona interdum vsumfr. capiat. l. mater.5.C. ad S.C.Tertul. Aut ex testamento C.de sec. nupt.) Sed quia inæqualitatis ne dicam iniquitatis hoc complusculum habere videbatur, inter eas personas quas vitæ sors eadem humani diuiniq; iuris communicatio nexuisset.l.j.ff.de rit.nup. ideo vsu primum receptum, deinde & lege confirmatum putamus, vt quē mulier a lege non haberet, eum vir extremam suam voluntatē constituens, de rebus propriis illi relinqueret plerunq; vsumf. argu.l.de fructib.18.ff.de donat.inter vir.& vxo. in verbis. Fructus quoque & vsuras licitam habere donationē.l. vxori vsufr. 24.cum seq.l.vxori maritus.27.l.35.& aliquot seqq.ff. de vsufr. & vsu leg.& l.vn.cum auct.subiecta.C.si secundò nups. mulier cui marit.reliquit vsumfr. Quod quidem ius ex paritate correlatiuorum tam visum fuit æquum, vt nunc peruulgata ferè omnium locorum consuetudine, quib.casib.viro, eisdem & vxori eorundem bonorum debeatur vsusf. Quid mirum? nefas quippe esset inter eos quicquam non commune esse. Nouel.consti. ne vir ex dot.aut mul.ex don.ꝓpter nup.98.34.q.j.& 2.c. Christiana religio.32.q.5.quinimmo & Impe. Alex.in l.j.C.de in ius vocan.bonis morib.conuenire rescripsit, reuerentiam viro debitam & vxori eius, re ita exigente, præstandam. Facit quod aliquando citra patriæ potestatis vinculū patri quid in bonis maternis acquiratur.l.3.ibi doctè Pinellus.C.de bon. mater.

23 Vigesimò † quemadmodum vsusfr. patri de iure communi debitus non expirat morte filii, maxima vel media capitis diminutione.l.j.ibi.In diem vitæ.C.de bon.mat. attenditur enim vita patris.d.l.j.& apertius in tex.l.fi.§.fin verò.vers. Pater quidem vsumf.quem & viuente filio habebat, teneat, donec viuit, incorruptum.C.ad S.C.Tertul. Arius Pinellus prima parte.l.j.nu.39. C.de bon.mat. Itidem vsumf. semel hoc pacto postea nō amittit morte filii receptitii, quanquam hoc non propriè inter similia adoptionis & vnionis referatur.

24 † Est tamē hic ad praxin notandum in plerisque locis vsu esse receptum, vt vsuf.bonorum, quæ ex linea filiorum vnitorum collaterali ad parentes prouenerunt, adueniente plena pubertate liberorum, vel vbi eos matrimonium contrahere contingit, expiret meminit Pinellus.j. parte.l.j.nu.34.ad fi.C.de bon.mat.Tiraquel.de retract.ligna.§. j.glos.9.num.6.Boer.decis.197.Sichard.in rub.C.qui admit.ad bon.poss.& in l.3.nu.fin.C.de iure deliberandi.

25 Vigesimoprimò † quemadmodum onera adoptiui in patrē adoptiuum transferuntur.l.onera.penul.ff.de adop.§.fi.Insti.de acquis.per arrog.ita etiam adscitus pater receptitiorum filiorū onera subire debet, arg.l.cum ad quem.7.C.l.si pendentes.§.j.l. hactenus.8.ff.de vsufru.latè Pinellus.C.de bon.mater.ad l.j.parte.2.nume.72. per tot.

26 Vigesimosecūdò † quemadmodum adoptiui liberi nō prosunt ad obtinenda priuilegia, quæ dantur ob liberos.l.2.§.j.ff.de vacat.mun.§.j.insti.de excus.tut. Quod & longo ante I.C. tempore iuris fuisse constat ex ea oratione quam P. Scipio Censor de moribus ad pop.Rom.habuit, in qua inter ea, quæ quod cōtra maiorum instituta fierent, reprehendebat, id quoque culpauit, ꝙ filius adoptiuus patri adoptatori inter præmia patrū prodesset, vt Aulus Gellius lib.5.Noct. Attic.c.19.memoriæ prodidit, pariter & in vnione hoc obseruandum censemus.

27 Vigesimotertiò † quemadmodum beneficium.l.si vnquam 8.C.de reuo.don. non habet locum in filiis solùm legitimis, idest, adoptiuis, spiritualibus, nec etiam in naturalib. tantum. Castren.in l.2.ad fin.C.si quid in fraud.pat.& consi. 433.incip. Respondeo per ordinem.Curt.in tract.iuris patrona.in verb.ipse & is a quo.quæst.34.Iason in l.generaliter.§.cum autem. versic. octauo limita.C.de insti.& substi.Decius in c.in præsentia.vers. quarto non habet locum, extra de proba.ita nec ad filios istos fictitios illa lex erit trahenda. Nam alioquin donanti erit parata via reuocandi donationem a se factam, quod fieri non dēt, vt in simili dicitur in l nec ei.17.§ j.ff.de adopt.

28 Vigesimoquartò † quemadmodum fideicommissum a filiis relictum. Si sine liberis diem suum obierint, adoptionis commento non excluditur.l.fideicommissum.76.ff.de condi.& demonst.l.si ita.51.§.is cui.j.ff.de leg.2.Guilel. Benedi.in c.Raynu. in ver.Si sine liberis.extra de test. ita nec ꝑ hoc inuētū vnionis.

29 Hinc cōcluditur vigesimoquintò † ꝙ quemadmodum præsumptio tacite cōditionis in grauato reddere nō verificatur in adoptiuo.l.gñaliter.6.§.j.ibi.Procreādorū.C.de insti.& subst.& ibi gl.l.cū acutissimi.30.C.de fideic.sic nec vnito subintelligit̄.

30 Vigesimosextò † quemadmodum relictum in tempus liberorum non debetur quæsitis adoptione liberis.l. si itaque quis 51.§.is cui.j.ff.de le.2.ita nec hoc pacto filiatiōis incipit deberi.

31 Vigesimoseptimò † quemadmodum statutum loquens simpliciter de filiis, nunquā intelligitur in filiis adoptiuis. Bal.in d. l.fideicommissum.76.& in consi.24.li.7.incip. statuto cauetur, argumento aperti tex.eiusq; elegantis in l.filio quē.23.ff.de lib. & posth ibi. Vt veri patris adoptiuus filius nunquam intelligatur, & ibi. Ne imagine naturæ veritas obumbretur, ita certè de vnitis erit interpretandum tale statutum.

32 Vigesimooctauò † quēadmodū statutum præferens masculos fœminis non hēt locum in adoptiuis. Iason in d.l. gñaliter. 6.§.cū antea.j.C.de inst.& substi.Ioan.Cāpeg.in tract. statutorū repellentium fœminas.q.40.Natta in repet.c. quamuis.3.q.3.q. princi.de pact.in 6.ita nec vnitos masculos præfert veris filiab.

33 Vigesimononò † quēadmodum concessio feudi vel emphyteusis facta solis filiis simpliciter nō cōprehēdit adoptiuos. De feudo est tex.in c.adoptiuos, vbi Bal. & omnes si de feudo fuerit contro.vbi & hoc notat Cardinalis Alexādrinus. Quòd statutum vel consuetudo loquens de simplici non extendatur ad fratrem, nisi adoptio ita fuerit facta a principio, vt adoptatus succedat in feudū, vti Bal.in §.naturalis.d.tit.tñ & hoc ita dēt intelligi, vt si sint filiæ, quæ ex pacto in feudo succedere possint, nec ipse quidem ita adoptatus excludat, sed potius ipse ab iis excludatur. Isern.in d.§.adopt.de emphyteusi, qđ scilicet illius cōcessio pro se & filiis nō includat adoptiuos, habet̄ testimoniū Speculatoris tit.de locato.§.nunc aliqua.versi.68.Bal.in d.l.fideicōmissum.Iason in l.2.vers.quartò quæritur hic.C.de iure emph. vide Couarru.lib.variar.resolu.2.c.17.nu.6.& c.seq.ita vix est, vt ad vnitos filios bona taliter affectionata & quasi inuinculata transeant, nisi expressè id conuenerit.

54 Trigesimò, † quemadmodum filii adoptiui possunt inter se cōtrahere nuptias glos.in c.vnde extra de cog.leg. Ita etiā vniti si parētes diuersos habuerint, arg.§.mariti tñ.Insti.de nuptiis.

35 Trigesimoprimò, † quēadmodum sororis adoptiuæ filiam ante adoptionem conceptam possum ducere vxorem.§.inter eas.vers.eius verò mulieris.Inst.de adopt. sic etiam sororis vnitæ ex diuersis parentibus genitæ filiam mihi ducere licet.

36 Trigesimosecundò, † quēadmodum qui semel in adoptionē consensit, nō pōt ex pœnitentia patrem adoptiuum ad dissoluendam adoptionem cōpellere.l.nō potest.31.ff.de adopt.§.fi. Insti.quib.mod.ius patr.potesta.sol.ita nec is qui semel in vnionem consensit, postea causa solo suo dissensu tollere potest, argumēt.l.sicut initio.5.C.de obliga.& actio.sed de hoc infra c. fin.latius fortasse dicetur.

37 Trigesimotertiò, † quemadmodum in omni ferè iure.finita patris adoptiui potestate, nullum ex pristino retinetur vestigiū l.in omni.13.ff.de adopt.d.l.cū in adoptiuis.§.sin autē per emācipationem.C.de adop. Sic etiam vnione finita nullus amplius superest effectus ex superiori tempore.

Atque hactenus ꝑcipuas adoptionis & vnionis similitudines collegimus, uerum quoniam non per omnia similitudo quædam in iis est, alioquin eadem essent, itidem quasdam differentias, leui brachio, quod aiunt, percurramus.

38 Primò in adoptionib. fœminæ nō admittūtur, nisi ex indulgentia principis.§.fœminæ.Insti.de adop.l.si suspecta.29.§.qm̄ fœminæ.3.Insti.de inoffi.testa.l.mulierē.5.C.de adopt. in vnione uerò indiscretè admittuntur fœminę & masculi, quanquā Leonis Imperatoris Nouel.27.indifferenter fœminis siue matribus siue uirginibus, quin etiam castratis permittit adoptare, quod etiam alibi Viglius submonuit, in §. Adoptiui. Institu.de exhæred.liber.

39 Secundò † adoptare qs prohibetur nisi plena puberta te maior sit adoptato.l.si paterfamilias.15.l.arrogato.40.§.nō tantū.j. ff.& §.minorē natu.Insti.de adopt. At vnire pōt quis liberos, licèt non plena pubertate maior sit vniendis. Ratio diuersitatis. Quoniam adoptans spectatur ut pater adoptati, & hac saltem ratione ut filium habere dicatur adoptionem facit, at vniēs nō tā hoc spectat, ut vnitus filius uideat̄ uel dicat̄, q̄ ut ꝯiugalis cōcordia nutriatur, & lites æquali omnibus successione tributa fugiantur, cui speciei nihil natura, quàm adoptio imitatur, obsistit, seu refragatur.

40 Tertia † adoptio ēt descendētiū nobis ex inferiori gradu in proximiorē admittit̄.l.si pater.15.§.q duos.j.ff.de adopt. at vnio in descendētib. ut proximiorem gradum capiant, locum inuenire non pōt: quia vnio non tam in nostris liberis nobis, quàm aliis uel aliorum nostris vniendis adhibetur.

41 Quarta † adoptio non potest fieri non natorum, argumento l.in adoptionibus.5.ibi, utriusque.l.neque absens.24.l.2.ibi, in potestate parentis sunt.ff.de adopt. At vnio etiam in nascendis, & qui nondum in rerum natura sunt locum habet.

42 Quintò, † Et qui vxores non habent filios adoptare possunt l.& qui.30.ff.de adopt. At vnionem facere non possunt nisi ratione matrimonii uel præsentis, uel mox futuri, uel etiam præteriti, si diuersi liberi sint.

43 Sexto, † arrogatio eorum qui sui iuris sunt, a solo principe impetratur.l.penultim.§.vltim.ibi. Augusta libertate.l.6.C.de adop.§.cùm autem impubes.§.j.ibi, principis auctoritate.Insti. eodem.Viglius in d.§.adoptiui.num.6.& 7.At vnio potest non modo apud Imp.sed etiã inferiorem magistratum fieri, de quo sup.capit.de forma dictum.

44 Septimò, † adoptio ita fieri non potest, vt certo tẽpore desinat adoptiuus esse, nec enim moribus nostris conuenit temporalem filium habere.l.quæsitum.34.ff.de adopt.at vnio semper temporalis, vtpotè quæ semper morte finiatur post primam hæreditariam diuisionem.

45 Octauò, † arrogator in ipso actu arrogationis satisdationẽ interponere debet, qua seruo publico caueat, se restiturũ quę est ex bonis eius consecutus fuerit, si pupillus ante pubertatem moriatur, iis ad quos peruẽtura fuissent, si arrogatus in suo statu mansisset.d.l.nec ei.17.cum 3.ll.seqq. Hac satisdatione nõ putamus onerandos parentes, tum quia id faciunt potestate administrationis sibi a lege cõcessæ.l.j.C.de bon. mat. tũ quia nõ cõsequuntur hi parentes eam potestatem quæ olim quærebatur arrogatori: illi eñ quasi precariã, & multis nominib. obnoxiã agunt potestatem in bonis horum liberorum: hæc tamẽ intellige procedere, nisi esset extraneus, huic actui non consentiens substitutus, iniquum enim esset ei per alterum hac vnione iniquam afferri conditionem.

46 Nonò, † causa liberorum vel existentium, vel nascendorum facit: vt ægrius admittatur, adoptio.l.nec ei.17.§.præterea.3.ff. de adopt.l.3.C.eod. At vnio saltem propter liberos natos vel nascendos admittitur, atque solùm propter pariationem diuersarum prolium fit.

Decimò, filius arrogatus, vel ascendenti in adoptionem datus, plenè sub eius potestatem redigebatur.l.pen.C.de adop. At vnio nullum patriæ potestatis ius tribuit.

47 Vndecimò, † filius adoptione in potestatem adoptantis trãsiens non tantùm cum eius naturalib. simul & legitimis ei succedit sed etiam ad vlteriores successiones cum aliis eodẽ planè modo quo alius naturalis defuncti cognatus admittitur.l.si te parens.5.C.de suis & leg.l.si is qui.44.ff.de adop.in quam.l.vide Duarenum lib.2.disput. Anniu.c.14.At vniti hi filii tantùm ad hæreditatẽ parentũ hincinde indifferenter vocantur. Neq; eñ vlterius se porrigit vnio, quàm vt bona parentum vtriusq; matrimonii liberis, & horum illis vniantur atq; cõicentur. Ratio diuersitatis est, quia adoptatus trãsit in familiã & agnationẽ adoptãtis, gẽtilitiaq; nõ modo eiusdẽ, sed & oĩum eius agnatorũ, fratrum, filiorũ nomẽ & insignia induit & assumit, vnio verò neq; genus, neque gentilitium nomẽ transmutat, sed saltem successionis spem in parentum bonis, liberis, & in liberorũ vicissim parentib. spẽ constituit. Ratio rationis est, quia adoptantis est propositum, vt hr̃dem sibi nominis pariter & bonorũ faciat, ad conseruãdã familiæ memoriam. Sic Caius Iulius Cæsar Caium Octau. Augustum in familiam nomenq; suum adoptauit, Tranq.in Iulio Cæsare, c.83. Sic postea Octauius Augustus Liuiã vxorẽ quã dilexit & probauit vnicè & perseueranter, nec non Tiberium suos hæredes, nomen suũ ferre iussit. Suetonius in Augusto.c.101.hoc est, adoptauit. Adoptat⁹ eñ quasi nouus surculus suo proprio & agnationis & familiæ nomine relicto, toti generi & agnationi patris adoptiui implantabatur atq; inserabatur, hanc augebat, illam deminuebat, id quod eleganter ex vetustatis fundamentis latissimè disseruit ex nouioribus clarissimis I.C.Franc.Connanus lib.2.c.15.at vnionis longe alius & finis & effectus est.vt supra differ.2.dictum est.

48 † Hinc resultat & duodecima differentia. Nam adoptio perpetuum & indissolubile ius tribuit, & actib. saltem certis solemnibus soluit.l.in omni.13.ff.de adop.casu eñ vt morte licèt potestas patriæ soluatur, tñ per suos liberos nomẽ familiare patris adoptiui retinet, & post mortem etiam effectus adoptionis manet.d.l.si te parens.5.quod etiam Connanus d.c.15.nõ obscurè probare videtur: At verò pactum vnionis non parit vinculum perpetuum, sed tale quod post mortem parentum vltra primã diuisionem ad alios etiam actus, vlterioresq; successionis gradus non debeat extendi, sed statim post mortem parentum & primam diuisionem expirat. Ex quibus facili negotio liquet, ꝙ in adoptiua sobole arctius ius, quàm in vnita persona cõsistat, & quod in radice seu causa finali vnio ab adoptione plurimum differat, & hæc dissimilitudo incidit in eam, quam supra, eodẽ num.44.tetigimus.

49 Decimotertiò, † adoptiui potestati subiecti oĩa quæ quęrunt exceptis castrensib.vel quasi, quærunt parentib.adoptiuis, d.l. penul.§.si verò pater, in verbo, eiq; acquirat.C.de adop.vniti nõ itẽ Neq; hoc mirum, tum quia verba pactorũ regulariter eo se se non extendunt, tũ quia vniti aliqñ prorsus sunt extranei, alioquin si ex proximiorib.essent, nõ possent parentes eorum coire matrimonium.c.pen.extra de consang.& affinit.quod omnino hic ponendum, vt matrimonium valeat.

50 Decimoquartò, † eius qui filium adoptat, vxor adoptato matris loco nõ est, filia tñ eiusdẽ adoptiuæ filio soror est.l.q ĩ adoptionẽ.23.ff.de adop.In vnione quoad affectum ꝙ seruatur, vt mater adscita quoad successionẽ pro vera habeatur: at soror adscita quoad eius successionem pro sorore non habeatur, quæ latius in c.de successio.persecuti sumus.

51 Decimoquintò, † stante adoptione & ĩ mea persona patria potestate, sororem adoptiuam quam pater meus adoptauit, in vxorem ducere non possum.d.l.qui in adoptionem.23.in fin.ff. de adop.§.inter eas.Insti.de adopt. At vnitam sororem diuersis parentibus progenitam, etiam stante vnione vxorem ducere possum, quoniam hic nulla est quæ impediat potestas, vt illa sola non impedit, argumen.l.3.ff.de rit. nupt. Atque hic subsisto: Plures qui vel similitudines vel differentias habere cupit, legendo inuestigare poterit.

CAP. X. SEV VLT.

Quæ vnioni sint contraria, seu quomodo dissoluatur.

SVMMARIVM.

1 *Pactum vnionis regulariter est immutabile.*
2 *Diuisionis hæreditariæ instar habet pactum hoc.*
3 *Deceptis vltra dimidium in diuisione subuenitur.*
4 *Remedium l.2.C de rescin.vend.non habet locum in vnione.*
5 *Damnum temporis euentu passi, non debent de eo quæri, cùm contrario casu de lucro gauisuri fuissent.*
6 *Transactionis quædam species est hoc pactum.*
7 *Transactio ob enormem læsionem non rescinditur.*
8 *Si legitima liberis alterutrius matrimonij propter hoc pactum non sit salua, possunt implorare officium iudicis.*
9 *Minores non restituuntur aduersus hoc pactũ, si bona fide omnia acta sint.*
10 *Minori probandum & se læsum, & facilitate minoris ætatis læsum.*
11 *Minores ex suis non prædecessorum contractibus restitutionem impetrant.*
12 *Testamenti cuiusdam vicem hoc pactum obtinet.*
13 *Testamenta coniugum etiam alterutro mortuo reuocari possunt.*
14 *Testamento non potest mutari hoc pactum.*
15 *Pactum vnionis non manet in terminis vltimæ voluntatis, sed transit etiam in contractum.*
16 *Libera testandi facultas pactis non perditur.*
17 *Philosophia Ethica tractatur in nostro iure.*
18 *Verbum, mores, triplicem habet significationem.*
19 *Verbum, mores, nedum est.*
20 *Mores intelligitur pro politica ratione cùm dicuntur pacta quæ liberam testandi facultatem constringunt contra bonos mores.*
21 *Priuatorum pactiones non derogant iuri publico, quomodo intelligendum.*
22 *Renunciatio iuris pro se introducti cuilibet licita.*
23 *Couarr. sententia in explicationem verborum contra bonos mores.*
24 *Pacta futuræ successionis non sunt merè à ratione aliena, nec peccatum inducunt.*
25 *Successionis futuræ pacta valent inter milites & fauore piæ causæ.*
26 *Militibus & ecclesiæ non permittuntur prohibita ob turpitudinem.*
27 *Propter ingratitudinem posset reuocari hoc pactum.*
28 *Clausula, rebus ita stantibus, semper intelligitur.*
29 *Mutatio testamenti iuramento abdicata, vtrum sit licita.*
30 *Causa noua mutationi locum dare potest.*
31 *In negotijs consideratur primùm voluntas expressa, secũdò verisimile, tertiò verba.*
32 *Reuocatur hoc pactum omnibus, quorum interest, consentientibus.*
33 *An in dotalibus pactis possit conuenire de quota hæreditatis, & vtrum sint irreuocabilia.*
34 *Dotalia hæc pacta valent.*
35 *Coniunx l.12.tab.à successione coniugis per fiscum etiam includebatur.*
36 *Vir & vxor præferuntur fisco ex edicto prætoris.*
37 *De viri & vxoris successionę ex iure nouissimo.*
38 *Pacta dotalia vbi de conseruanda successione agitur, valent, ex Zasio.*
39 *Pacta dotalia si reseruent omnia bona possunt testamento mutari, secus si partem.*
40 *Ingratitudinem cauere debent, quibus reseruatio facta est.*
41 *Ingratitudinis effectus quidam.*
42 *Ingratitudinis causa filius puniendus est.*
43 *Ingratitudo pacti mutationem causans, grauis esse debet.*

Cum hactenus, quatenus in nobis fuit, vnionis causas, effectus & similia obiter notauerimus, lubuit ad finẽ libri quædã eius contraria colligere, quib. scilicet qñque videatur tantùm dissolui, cùm tamen id non fiat: itemq; quibus reipsa dissolui possit. Regulariter autem ponimus, 1 † Pactum vnionis legitimè confectum esse immutabile, perpetuoq; ad hæredes vtrinque transitorium, quatenus scilicet respicit hæreditatem parentum, atque illa quidem regula ex generalib. iuris traditionib. satis firmatur, quibus illud perquàm notum est. Nihil fidei humanæ magis conuenire, quàm ea seruare, quæ inter eos placuerunt.l.j.in princip.ff.de pact. Et graue esse fidem fallere.l. j.de constitu.pet.facit.l.Quintus Mucius.48.ff.mandati.

Id quod & sup.c.de successione, & c.iure communi probauimus latius. Regula præmissa primùm vr̃ fallere, si vltra dimidiã hæreditariæ portionis partem alterutrius matrimonij proles decipiantur: vt vnio per implorationem remedij.l.2.C.de rescin. vend.annulletur. Statue, Titius prima vxore mortua ad secundas prouolat nuptias, atque vnione legitimè confecta, sobolẽ ex hocce matrimonio procreandam, in suæ & defunctæ vxoris bona cum præcedentis matrimonii liberè simultaneè vocat, contingit ex altero matrimonio numerosam prouenire sobòlem, ita quidem vt mortuis parentibus, subductisque rationib⁹ bonorũ, quæ nũc, & quæ isto pacto non facto, primi matrimonij proles habituræ fuerãt, reperiantur, nunc eatenus per pactũ defraudati, vt ne quidem dimidiã eius, quod ante habituri erant habeant. Hoc casu sicut diximus imploratio remedij, l.2.videbatur locum habere. 2 Habet † enim hæc pactio instar cuiusdam hæreditariæ diuisionis à parentibus, & eorum locum tenente magistratu atque curatoribus factæ argum.l.fi.C.famil.erciscun.in 3 † qua diuisione deceptis vltra dimidium subuenitur auxilio.d. l.2.tex.& ibi Dd.in l.3.C.commun.vtrius.iud.adeò quòd etiam si iurata sit illa diuisio, & expresse renunciatum sit vlteriori petitioni seu diuisioni, nihilò tamen magis hoc remedium cesset. Zasius in l.si quis cum aliter.ff.de ver.oblig.vnde Bal.in d.l.2.decidit. Quòd si partes diuisionem bonorum vel hęreditatis fecerint per breuia, & ex post facto appareat enormis læsio, quòd lęsus possit implorare officium iudicis, vel condictionem ex d.l. 2.intentare, vt iterum fiat æqualis diuisio gl.in d.l.3.in verbo, ꝑperam, quæ illud verbum exponit ibi, quandò alter est deceptus vltra dimidium ad instar venditionis.

4 Sed nos † saluo aliorum quorumcunque melius sentientiũ iudicio, contrarium verius iudicamus, vt hoc etiam casu firma permaneat reg. superius tradita, nec vitietur vnio propter querelam hanc deceptionis, tum quod supputatio illa læsionis ad id tempus, ad quod deberet, referri non posset. Præmisimus enim casum quo tempore erectæ & per magistratum cõfirmatæ vnionis æqualitas, vel non magna fuit inæqualitas bonorum & facultatum, vtriusque matrimonij liberorum natorum & nascẽdorum, quæ successu temporis ex natiuitate forsan plurium liberorum ex postremo matrimonio, vel etiam morte quorundam prioris matrimonij redacta fuit ad tantam inęqualitatem. Quandò itaque omnis fides pacti huius legitimè initi fortunæ euentu propter reciprocationem & incertitudinem fati, cuius apud conuenientes non potuit esse determinata veritas, debet committi hinc (quia tam contrarium eius quod euenit, ex post facto euenire potuisset) non debent filij 5 † læsi hoc fatum & incertum temporis euentum in querelam trahere, cùm si aliter accidisset, se ex eo, quod nũc impugnant, ipsi iuuari & tueri voluissent, argum.l.penul.C.de solut.l.de fideicommisso.C.de trã sact.toto titul. quod quisque iur.concordat materia Dd.tractata in l.cùm pater puellæ.C.de inoffic.testa. minusq; bono viro conueniret, nunc id reprobare, quod sub contraria spe & euentu fuerat approbaturus.l.Pomponius scribit.9.ff.de negoc.gest. c.quod semel.de regu.iu.in 6.tum etiam ideò remedio.l.2.hic 6 locum non dabimus; quia pactum hoc est trãsactio † quædam, intentione cõuenientium materiam omnem futurarũ litium inter hincinde proles amputans & concordiam seminans, id quod sup.cap.3.excussimus. Trãsactio verò ob solam deceptionem vltrà dimidium vix rescinditur, per tex. in l.Lucius.§.fi.ad S.C.Trebel.gl.in c.ad nostram, ext.de empt.& vend.& in l.2.de condi.indebi.tenetq; Afflictus deci.Neapo.220.Zasius pulchrè 7 consi.18.vol.2.qui dicit iuxta istam opinionem (quod † transactio ob enormem læsionem non rescindatur) fuisse iudicatum in Camera, quæ opinio vt vera etiam probatur ab Andrea Gaylio, lib.2.Pract.Obseru.Obserua.70. vbi etiam requisita narrantur planè etsi ex contingentia facti, quia res ita cecidit, non etiam ex proposito vel ab initio enormissima, vt ita loquar, sit læsio, ita vt fere tota sua substantia defraudati videantur alte8 rius matrimonij liberi, † hoc est, si neque legitimam iure naturæ ipsis debitam ex bonis parentum communibus seu cõicatis habere possint, putarim ipsos officium iudicis implorantes, & quasi querelam inofficiosi testamenti seu inofficiosæ donationis intendentes audiendos esse. Legitimæ enim tanta sunt priuilegia, vt neque ex futuro euentu (casu excepto fortuito) neq; vllo grauamine seu onere in necem filiorum eorũ, qui sibi pietatis sunt erga parentes conscij, possit prægrauari, seu constringi, vide Axioma per plures doctrinas dilatatũ à Friderico Suarez in l.quoniam in prioribus.C.de inoffic.testa. Schurf.consil. 85.cent.1.nu.2.& seqq.

Sed quid, nonne enormiter læsi minores in integrum restitutionis auxilio vnionem possunt subuertere? Huius pũcti bre9 uiter vera mihi resolutio vr̃ negatiua, † modò ab initio vnionis erectæ bonam fidem in contrahẽdo agnouerint partes, nã si in ipso vnionis actu se circumuentum minor docere posset, aliter decidendum esset ex l.3.§.si quis minor.ff.de minorib.nec vsquam dolo quid actum sit. Pro qua resolutione in primis facere videtur responsum Vlpiani in l.verùm.11.§.sciendum.ff.de minorib.vbi is ex sententia Pomponii. Sciedum est autem, ait, nõ passim minori subueniri, sed causa cognita si capti esse proponantur. Itẽ non restituitur qui sobriè rem suam administrãs occasione damni nõ incõsultè accidẽtis, sed fato velit restitui, nec eñ euentus damni, sed inconsulta facilitas restitutionẽ indulget.& l.nõ omn.44.ff.eo.l.in pupillo.47.ff.de sol. neque eñ capitur is qui ius publicũ sequitur, inquit I.C.in l.nihil consensui.§.j.ff de reg.iur.duo eñ restitutionẽ petenti minori proban10 da sunt, & se læsum, † & facilitate minoris ætatis lęsum.l.5.& ibi scribentes.C.de in int.rest.min. Hinc Imp.nõ vr̃, ait, circunscriptus, qui iure vsus sit cõi.l.fi.C.de in integr.rest.minor.arg.l.sine hærede.& l.Titium & Mæuium.47.§.Lucius.ff.de admi.tutor.l. inter eos fideiussores.51.§.cùm inter.ff.de fideiussorib. At hic damnum nõ facilitate inconsultæ ętatis, sed euentu saltem contigit, quod non consideratur, vt d.§.sciendum.& l.de fideicommisso.C.de transa facit qđ rõne incertitudinis multa tolerãtur.

11 Deinde & hoc sciendũ atque considerandũ, † minorib. si ex suo facto capti sint subuenire, nõ tñ etiam restitutionẽ si ex cõtractu parẽtum capti proponantꝰ.l.apud Iulianũ.ff.ex quib.caus. in possess.eatur, quo casu iure cõi vtitur, l.magis puto.§.si pupilli.ver.sed si pater.ff.de reb.cor.& c.l.quę à patre.C.de rest.militũ.

Secundò videbatur reg.nostra vitium facere, si pacta hæc per subsequens testamentum, aut aliam vltimam voluntatem mutarentur, reuocarentur, ac virib.suis spoliarentur. Et quãuis huius limit.quæstio sup.c.3.aliquo modo videatur dissoluta, ideoque hic non tractanda, tñ quoniam & illud nõ ex professo nec expresè, sed accidentaliter & obscurius est factum, & quia res non leuis momenti ex quotidiano & frequenti vsu est, placuit aliquando maiore diligentia in eius pleniorem dissolutionem incumbere. Illud Lectorem beneuolum maximo rogãtes opere, vt si fortè vel hic vel alibi in hoc tractatu, non vsu vsq; adeò trita, vel minus commodè applicabilia attulerimus, id nouitate rei tantisper excusatum habeat, dũ hæc materia vsu frequẽtissimo cõmendabilis meliorib. etiã studiis exornetur. Sed hanc excusationẽ modestis satisfacturã non dubito, de mordacib. autẽ, vel inuidis hic parũ solicit⁹ sũ, quos ne plaustris qdẽ excusationũ satiari docet experiẽtia. Verũ vnde egressi sumus, redeamus.

Quantum ergo ad superiorem quæstionẽ attinet, posset pri12 mo aspectu videri dicendum, quia † hoc pactum vicem cuiusdã testamenti inter coniuges obtinet, in quo quidem nõ ipsi semet hæredes vicissim faciunt, sed cogitatione futuræ successionis officium arbitri diuidendæ hæreditatis præueniendo, futurisq; litib.& discordiis occurrendo, viui coram cãm cognoscẽte & approbante magistratu, omnia bona sua inter hic inde liberos diuidunt, arg.l.quoties.10.l.si cogitatione.21.l.inter omnes.fi.cum auct.si modo. C.famil.erciscund.l.si filia.20.§.si pater.ff.fami.ercis.l.parentib.8.C.de inoffi.testam.adde Schurf.cõ13 sil.20.& 21.cent.j. Et porro quia talia mutua † coniugum testamenta, etiã altero mortuo, potestati reuocandi & annullandi sunt subiecta, prout latè tenet Perckius cum ijs quos allegauit in trac.de testam.coniug.libr j.c.18.& Minsing.cent.j.Obser.8. itemq; Andreas Gail lib.Prac.Obser.2.Obseruat.117. Ex his inquam posset videri dicendum, & finaliter concludendum, idẽ de pacto hoc censendum, vt quemadmodum aliæ vltimæ voluntates vsque ad mortem ambulant, & semper sunt reuocabiles, ita etiam hoc pactum annullationi sit subiectum. Verùm ijs 14 non obstantib. & hanc regulæ superioris † limitationem non ꝓcedere arbitror. Rationes diuersitatis inter alias vltimas voluntates & pacta hæc puto plures afferri posse. Ea autem vt pro15 cerior ante reliquas prodit, † qua dicitur, hanc vnionis dispositionẽ nõ manere seu cõsistere in terminis vltimæ volũtatis, sed porro in cõtractum & actum vltro citroq; trãsire obligatoriũ, ita quidem, ꝙ dispositio hęc seu pactio non quidem hẽt statim effectum deuolutiuum actionis, vt cõtractus & pacta pura, sed tñ ius aliquod tribuat, cuius effectus in tẽpus incertum suspensus est, atque interim irreuocabilis est hæc pactio quemadmodum cæteri contractus.l.sicut.C.de act.& obliga.vnde bona de reciproca & mutua successione in pactum hoc deducta deberi quidem ipso iure videntur, vi scilicet & efficacia obligationis, exactio tñ eorum propter tacitam q̃ inest conditionem ad tẽpus mortis suspenditur argu eorum quæ docet Gaylius Obser.126.nu.6.& seq.lib.2.Prac.obser.Obser.127.in fine. Hic nũc si & illud denuo mihi ingesseris, qa pacta ista liberã testamẽti, (quæ ad mortem vsque ambulat) faciendi voluntatem aufe16 rant, † à iure esse teprobata, quia contra bonos mores, pro responsione repetimus primum ea quæ sup.c.3.per totũ ferè diximus, deniq; quo penitus hic scrupulus eximatur dubitãtiũ animis quib. semper occurrit esse hęc pacta contra bonos mores, quia liberã testamenti factionẽ auferant, pro vero & genuino intellectu eorũ verborum, contra bonos mores, præmittendũ videtur, ꝙ Ioannes Faber & Dd. ferè antiqui in procemio Inst. aiunt, iuris nostri ciuilis scientiã esse subiectam illi parti philosophiæ quæ ethica dr̃, & circa morũ correctionẽ & disciplinã versatur, vnde passim in iure nostro fit mẽtio de malis bonisve morib.l.mercalẽ.C.de cõdic.ob turp.caus.l.j.§ j.ff.de in ius voc. l.fi.C.de pactis.l.cõditiones.j.& 2.l.filius.ff.de cõdi.insti.l.si quis inquilinos.§.fi ff.de leg.j.l.quidã.§.j.de don.l.ex ea par.§.mulier. l.Titia.

l. Titia. 134. in prin. de verb. oblig. Sed dici etiam consueuit, ex malis moribus bonę leges natæ sunt, vnde ab hisce tribus, honestè viuere, alterū non lędere, ius suū cuique tribuere pendēt lex & Prophetæ, illaq; sunt principia & tāquam summæ quędā regulæ iustitiæ tā ciuilis q̃ Canonicæ, ad quas non secus, atque nautæ ad cynosuram, omnia nostra componere debemus.

18 Secūdò præmitto, vocē hanc † Moribus, triplici ferè significatu in iure nostro accipi. Primò, pro actibus illis, q ad introducendā consuetudinē plurimū habēt momēti, vñ ait Gratianus in Can. 4. dist. j. mos est longa cōsuetudo de moribus tm̄mō tracta, & Imperator in §. pen. Instit. de iur. nat. gent. nā diuturni mores, ait, ↄsensu vtentiū approbati, legē imitant̄. Scdo, ꝓ eo qđ ad disciplinā & politicā ↄiunctionē honestè & decorè ↄseruandā est introductū, vñ cōplura in legibus nostris moribus inducta esse dñr, tex. in l. j. C. de sec. nuptijs. ibi. Ne in his quæ ad correctionē morū induximus, fisci videamur rōnem hr̄e. l. Labeo. 21. ibi, morē n. agētiū sequi debemus. ff. de statu lib. l. moribus. ff. de don. int. vir. & vx. l. j. § q eā, ibi, intra tēpus quo virū lugere moris est l. liberorū. §. j. ff. de his qui notantur infam. toto titu. C. de rep. & iudicio de morib. sublato. l. j. §. taceat. C. de rei vxor. actio. l. 2. C. de his qui ven. ęt. imp. ibi. honestate morum præditi. l. rei iudicatæ. j. ff. sol. mat. morū coerctionem non habet. c. refragante ext. de off. ord. Tertiò sumunt̄ mores ꝓ eo qđ à naturali rōne ꝓmanat, & ↄ̃ mores illud, qđ à naturali rōne longè alienū est, atq; omninò turpe, & peccato affine. d. l. mercalē. c. nō est obligatoriū. de reg. iur. in 6. Huic & tertio deducitur verbū hoc, mo-

19 res † videri verbū esse mediū, sicut & verbū venenū. l. q venenū. ff. de verb. sig, ita vt tam in bonā q̃ in malā partē accipiatur, suntq; alij boni, alii mali mores, alii mores simpl̄r & pro se, vñ si non adijciat̄ quid, sed simpl̄r ꝓferantur mores, dēt intelligi hoc verbū s̄m subiectā materiā. Iam qđ passim ī legibus nostris asseuerat̄, pacta liberā testamenti factionē auferentia esse ↄ̃ bonos mores, neq; ex primo, neq; ex vltimo morum significatu inter-

20 pretationē suā accipit, ad mediā † ergo significationem referamus esse necessariū. Quid n. peccauit, quid deliquit, in quam naturæ legem incurrit ille, qui liberrimo animi motu de bonis ac fortunis suis in euentum mortis pactū inijt? licèt n. pactum hoc s̄m bonos mores ciuitatis & rōnem politicā, non vndequaque validū sit, nihil tñ turpe cōmisit, qui tot rōnibus concurrentibus libero testamēti factioni quodāmodo renūciarit. Proinde cùm prohibitio horū pactorum non sit fundata super ratione naturali, tanquam cā proxima, sed tñ politica, sequitur cum pactis priuatorum (concurrentib. tot specialitatis rationib. matrimonii fauore, liberorū prouisione, magistratus cognitione, consuetudine, statutis atque ordinationib. &c.) mutari posse. Neque obstat, ꝙ iuri publico pactis priuatorum nihil derogari

21 possit, † id enim locum habet in iis quæ tam auctoritate quàm vtilitate publica sunt, & intentione publici commodi principaliter sunt sancita & promulgata. gl. in l. ius publicum. vbi & Dd. ff. de pac. vide eleganter differentem Gellium noct. Atticarum lib. 2. c. 23. alioquin potest quis ius suum paciscendo vel renunciando facere deterius. l. j. & l. pen. ff. de pact. Permittunt em̄ le-

22 ges vnicuiq; † renunciationem iuris pro se introducti. Deinde hoc pactum, nō quemadmodum reliqua pacta simpliciter est considerandum, sed cum reliquis causis, effectis & adiunctis, q̃ multum priuilegii huic pacto conferūt, vt ex superiorib. patet.

Resideo itaq; tandem in hoc, ꝙ pactum nostrum nō habeat rationem prohibitionis naturalem immediatè, & a turpitudine deductam, sed saltem ciuilem & politicam principali intentione in fauorem & salutem singulorum, secūdario verò in salutē & commodum populi, idest, reipubl. directam. Salus enim populi suprema lex esto, vt inquit ille. Vnde rerum varietas, vt plurima, ita & hęc commutans natura vim aliquam scitis iis de non transmittendis hæreditatibus per pacta facere potuit & fecit, arg. Nouell. de test. imperfectis. 107. in prin. ī procem. decret. in 6. vers. & quia humana natura nouas semper deproperat edere formas. Hinc nō possumus descēdere in sñiam Couarruuias dicentis in c. quamuis. de pactis. in 6. ab initio. 2. parte electionis.

23 Quòd quoties lex ciuilis respondet, † aliquid esse ↄ̃ bonos mores, non aliud sentit, quàm ꝙ illud sit turpe, & a ratione naturali alienum. l. si quis inquilinos. §. fin. ff. de legat. j. mercalem. C. de condict. ob turp. causam. hæc ille.

Nos verò priori opinioni adhuc inhærēdum opinamur, qua sequuti sumus Gaylium distinguentem cum Iasone, Zasio, & reliquis in l. pacta quæ contra. C de pactis. inter bonos mores ciuiles & canonicos, lib. 2. Obserua. 39. nu. 15. & sententiam nostram duab. etiamnum rationibus probare nitentur (quod tamen idem quoq; Couar. d. loco sentit) ꝙ scilicet pacta ista fu-

24 turæ successionis † non sint merè & prorsus a ratione naturali aliena, itaque neque peccatum incurrere, nec turpitudinem vllam admittere paciscentes, licèt ↄ̃ bonos mores facere dicant̄.

Illud in confesso est, inter milites & fauore piæ causæ pacta hæc futuræ successionis valere. l. licet. vbi Dd. C. de pac. quæ certè ne inter illas quidem personas valerent, si omnino forēt, & ita quidem contra bonos mores vt turpitudinem & peccatum

26 inducerent, quia † quotiescūque aliquid prohibetur ob turpitudinem, vel quod sit ↄtra bonos mores naturales, cōprehēdit prohibitio etiam militem. l. miles ita hæredem. §. mulier. ff. de mili. test. l. captatorias. C. de mil. testam.

Tum etiam ecclesia, quæ debet esse cultrix & altrix iustitiæ neque vlli inijcere laqueum vel scandalum præbere. capit. 1. verb. sed diuersum. de alienat. feud. non foret in re turpi, & contra bonos mores naturales inducta improbo gauisura priuilegio hoc, quo tamen gaudet &c.

Planè etsi hæc ita regulariter se habere existimem, posset ta-

27 men tāta esse contumacia, † tamq; magna ingratitudo vnius vel pluriū liberorū vnitorū, vt ēt exhæredari mœreantur, vel aliàs seueritate arbitrioq; parētū multandi veniāt, argum. l. cōgruētius. & toto tit. C. de patr. pot. hisce inquā casibus nolumus officiū & potestatē parētū, legumq; in harū rerū vindictā seueritatem quiescere. Habere ergo hoc pactū cēsemus vices quasdā testamēti, sed ita, vt, nō quemadmodū cętera testamēta indistinctè mutari possunt, & sunt ambulatoria vsq; ad vltimū vitæ spiritū. Ita quoq; hoc pactum indistinctè & semper mutari possit: sanè ex causa eaq; graui & constanti iudici expendenda in parte, vel in toto mutari posse videtur, quare nihil tā firmū.

28 † perpetuū & immobile excogitari potest, quin illa clausula rebus ita stātibus, subintelligatur, argum. l. 2. C. ad l. Iul. Maiest. c. veniens. vbi gl. in verbo pręsciuisset. ext. de iureiuran. quā clausulā mirè illustratam vide apud Tiraquellū ad præfationem. l. si vnquam. C. de reuoc. donat. nu. 165. cum innumeris seq. &c.

29 Facit † perspicuè pro intellectu huius decisionis explicatio quæstionis eius, in qua disputatur, an is qui in conficiendo testamento iurauerat illud nullo vnquam tempore reuocare, possitne illud reuocare vllatenus? Quam quæstionem egregiè explicauit Didacus Couar. de testamētis in 2. parte Rub. nu. 8. ver. ex quibus insinuat sese quæstio. Scinditur verò hæc quæstio in duas principales opiniones, vnam eorum qui existimabant, testatorem tale testamentū indistinctè, et absq; vllo reatu reuouocare posse; sic glossa in c. vltima voluntas. 13. q. 3. Bar. in l. cū duobus. §. idem respondit. ff. pro socio. Iason in l. stipulatio hoc modo & c. ab initio, vbi Alex. de Imola dicit eam opinionem esse cōmunē. nu. 5. Alci. in c. cū cōtingat. nu. 39. ext. de iureiur.

Altera opinio fuit eorū qui existimarunt testatori non esse quidem adimendam mutationem talis testamenti, qui tamen, si mutet, fiet periurus: sic Alc. d. loco. n. 77. & alij quos ad nauseam ferè congessit Couar. d. loco. ver. tertia igitur opinio &c.

Sed inter hasce mediā, & quidem nec iudicis veriorem opinionem consectatus est Fernādus Vasquius in locupletissimo suo tractatu de successionibus. ti. de successionum resolutione.

30 li. 1. §. 1. ab initio, dū inquit † neutram harum partium, & sententiarum sibi simpliciter videri veram, interim verò vtranq; aliquo cum moderamine apposito posse defendi, proinde ait, q testamentū fecit, iurauitq; illud nō reuocare, siquidem reuera & nulla noua causa & iusta testamenti mutādi orta est, vel cū retrò iam fuisset, denuò detecta nō est, nō video quonā modo testamētum mutare queat, quin periurus fiat. Quod si vera orta est noua causa, vel cùm antea esset occulta, tamē denuò detecta est, ęquissimum est, testatorem posse testamentum mutare, nec per hoc periurum videri. Quid enim si hæres testatoris vxorem compresserat, quid si eius vitæ insidiabatur, vel aliter inter eos culpa hæredis ipsius exortæ fuerunt inimicitiæ capitales? Certè in omnibus his speciebus & similibus inhumanū ac inciuile esset testatorē cōpelli in eadem voluntate perseuerare, illumq; indignū & immeritum lucro & non potius malo affici. hactenus ille, qui rationem addit euidentissimam.

31 Nā in rebus humanis ait, † voluntas agentium primum locum tenet, alterum verisimilitudo, tertium verba, primum probat̄ in l. obligationum substātia. 3. ff. de act. & oblig. l. non solū. 30. ff. eod. l. an inutilis. ff. de acceptilat. l. 3. & ferè per totum. C. plus valete quod agitur. Secundū probatur in l. penul. ver. cogitasse. C. de impub. & alijs substit. l. ita stipulatus. 115. ver. Sabinus autē existimabat. ff. de ver. obli. l. hæredes mei. §. cum ita, vbi optim⁹ tex. ff. ad S. C. Trebel. l. 3. C. de inoff. testam. in quibus quidē iuribus & alijs compluribus, vt in l. cum acutissimi. C. de fideicom. l. generaliter. §. cùm autem. C. de instit. & substit. recedimus à proprietate verborum, vt mentem sequamur non solum certam & indubitatam (nam hoc parum esset) sed etiam verisimilem tantum aut coniecturalem. Vltimum probatur in l. nō aliter. ff. de leg. 3. l. Labeo. de suppellect. legata. l. vnica. §. sin autem ad deficientis. C. de caduc. tollen. sicq; si de tali volūtate certò aut verisimiliter constet, posthabitis verbis ei standum esset, vt ait Cagnolus in l. semper in obscuris. ff. de reg. iur. Cùm ergo iuramentum illud sit interpretandum vt cesset, quādo iusta cā denuò detecta vel primitus est orta, arg. tex. in l. fi. C. de nō nu. pec. c. cum M. Ferrariensis. de constit. & quæ plenissimè tradit Tiraquell. de causa cessante quasi tunc consensus iurantis deficiat. d. l. fi. superest vt transgressio iuramenti postea secuta, nō tam sensui & menti iurantis, q̃ verbis dūtaxat pugnare videat̄, id quod in consideratione non est, sicque periurium non fit.

Consimili

Consimili planè ratione (vt vñ digressi sumus reuertamur) in casu pacti nostri dicendum videtur, alioquin enim in hac occasione data in moram & intolerabilem degenerarent tales filij contumaciam & inobedientiam in parentes, ex quibus omnibus videre est, vnam tantùm superesse limitationem ad istā

33 regulam: potest esse & altera. Quando scilicet † omnibus retroactis, omnibusque quorum interest præsentibus & consentientibus vnio ipsa ex causa aliqua magna dissoluitur, & ad ius commune reditur, argum. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iuris.

Atque hic quidem subsistere nunc constitueramus, verùm auctarij vice non longè remotam quæstionem ab hisce pactis discutere voluimus. An scilicet, pacta super quota successionis futuræ, in tractatu nuptiali facta, valeant, et si valent, an sint irreuocabilia, adeò quod nec per pactum aliud, nec per vltimam voluntatem, nisi consensu omnium, quorum interest, possint mutari, atque euerti: quæ quæstio si te a veritate iuris nō remoueas, facilem habet expeditionem, verùm si ea in concilium voces, quę passim Docto. (qui ex sono & cortice verborum earum legum, quæ de prohibitis pactionibus circa futuras successionum quotas loquuntur, falsi sunt) congesserunt, miram & inextricabilem patietur difficultatem. Itaque quantum ad

34 primum quæstionis membrum, talia pacta † scilicet valere, dubium nullum habere censeo, vel ex eo saltem, ꝙ ea hodie videamus esse quàm freqentatissima, argu. l. certi condictio §. si nummos ibi cum quotidie. ff. si cert. pet. l. quod si nolit. 31. §. qa assidua ff. de ædil. edic. l. si quis donaturus. 24. ff. de vsuf. ibi, quia vt ei talis seruus stipulari possit, vsitatum est, probaturque expressius per totum ti. C. de pactis cōuentis tam super dote quā super donatione ante nupt. & ff. de pactis dotali. itē de irreuocabilitate. in l. cū maritus. §. fi. ff. de pact. dot. l. mulier bona. 72. §. fi. ff de iure dot. l. cū quis decedēs. §. nuptura. ff. de leg. 3. Auth. sed hodie. C. ad l. Iul. de adult. in verbis, pactis dotalium instrumentorum in omni casu viro seruandis.

Alteram quæstionis partem de irreuocabilitate, vt sic dicam horum pactorum, antequam aggrediar, hoc lubet præmittere.

35 Magnam fuisse duritiem † & asperitatem legū 12. tab. quæ nullo modo indulgebāt coniugi superstiti, licèt pauperrimo, mortui coniugis etiam ditissimi successionem capere, sed deficientibus ad 10. vsque gradum agnatis fiscum vocabat: quod posterioribus legumlatoribus inhumanum visum fuit, eò quòd cōiuges diuini & humani iuris sint socij, & duo se vicissim in carne vna habeant, possideant, habeantur, possideantur. c. non debet. 10. de consan. & affin. & quia infortunia alterius alteri sunt cōmunia. l. aduersus. C. de cri. expil. hęred. l. 1. ff de rit. nup. l. si cū dotem. 22. §. sin autem in sæuissimo. ff. de iure dotiū: ideò quò minus afflicto adderetur afflictio, summa æquitate prætoria

36 † ↄstitutū est, vt si defunctus neq; liberos, neq; parētes, neq; vllos agnatos, aut cognatos intra prædictū decimū gradum habuerit (quod vtique rarius contingit) tunc eius successio fisco repulso deuoluatur ad coniugem, quæ successio vocatur VNDE VIR ET VXOR, per quam vxor marito intestato mortuo, & contra maritus intestatæ vxori in totum succedit: cui hoc à Iustiniano additum, vt si quis locupletior indotatam vxorem vltrò duxerit, hæc possit cum suis, aut etiam alterius matrimonij liberis in bonis mariti sui succedere, ita tamē, vt quartam saltem partem de bonis mariti, si tres vel pauciores liberi sint, accipiat vxor: sin plures tantundem, quantum quisque consequatur. Partis autem quam accipit proprietatem liberis seruare debet, quibus non extantibus, proprietatis etiam erit domina, imputabitur autem illi etiam in portionem debitam, si quid legati nomine acceperit à marito. Auth. præterea. C. vnde vir & vxor. Quæ omnia vice versa de marito vxori succedente sunt dicenda, quod ius etiamnum hodie, nisi alibi moribus populorum sit immutatum, durat, adeò vt coniunx moriens non coniugem superstitem, sed proximos agnatos & co-

38 gnatos habeat hæredes. Si ergo † in pactis dotalibus conuenit, vt in casum non existentium liberorum successio alterius, vel vtriusque coniugum ad proximos ab intestato hæredes deuoluatur, quid hoc aliud est, quàm pactum successionis conseruādæ nullo iure prohibitum. Atque hac in re vnius Zasij clarissimi Germaniæ nostræ luminis testimonium mihi sufficiet, cui⁹ verba, quia lectori grata fore existimabā, ascribenda duxi. Quāuis, ait, in pactis dotalibus non possit fieri Ordinatio super successionib⁹ (hoc enim in solis testamētis est receptū. l. hæreditas. C. de pac. cō. l. pactū qđ dotali. C. de col. l. pactū. C. đ pac. l. qđ ex eo C. de inut. sti. l. cū donōnis. C. de trāsa cū sim. in quib⁹ oībus ꝓhibet̄ ordinatio successionis in pactis dotalib⁹) tñ ī casu conseruandæ, seu reseruādæ successionis valent, & optimo iure pacta fieri pñt, vt cū dicit̄: Si ego marit⁹ præmoriar, tūc bona, quę tibi apportaui reuertātur ad agnatos meos, & ita ēt vxor reseruat circa bona dotalia: istæ reseruationes sūt receptę, qđ ego ab aliquo nō legi, qa aduocatis hoc in primorib⁹ labijs residet. In pactis dotalibus nō pñt ordinari successiones: Rñdete vos hoc verū esse in alio genere, sed in successione reseruāda bene pñt fieri ordinationes in pactis dotalibus: hoc ego didici a præceptore meo Doct. Ioanne Knapp. in quodam cōsilio, is dicebat ea valere in casu successionis deuoluendæ, cū debēt deuolui bona ad certas personas, sed nō allegabat ista iura, at ego memini.

39 Nihilominus qui † agnationi suæ reseruat ius succedēdi, is posset facere testm̄, nō obstante ista reseruatione, maximè si esset reseruata successio omnium bonorū: quia nunquàm dēt arceri in vniuersum testandi facultas. Sed si in aliquib. bonis fieret ista reseruatio, vt cum dr̄: Donatio propter nuptias morte obita reuertatur ad agnatos meos, & ita vxor disponeret de dote, tūc non posset testm̄ fieri in cōtrarium, nisi vtrisq; partib. recedentibus ab huiusmodi pactis, & hoc casu absentib. ius quæsitū est; quia in partē pōt tolli testandi facultas, in vniuersum non pōt, vt hic per Dd. Hęc Zasius in l. stipulatio hoc modo. in princ. nu.

40 19. & 20. scripta reliquit. Hoc tñ † vltimo casu diligenter aduertant & caueant sibi illi, qui ea spe hæreditatis potiundæ aluntur, quorumque messis ita adhuc in herbis virescit, ne verbis facto vel qualibet rōne grauiore (modica em̄ non curat prætor) eū a quo beneficium hoc expectant ad iustam iram, sicq; ad mutationem huius pacti lacessent, seu prouocent. Nam quemadmodum in reliquis actib. etiā iuratis, ita multo magis in hac dispositione subintelligi debet. REBVS ITA STANTIBVS, nihilq; potest tam firmum, tam perpetuum, aut inuiolabile excogitari, seu ita cautelosè poni, qn clausula ista locum habeat. Ingratitudo itaq; & offensa maxima sola causa est, q̃ pactum

41 hoc reuocationi & mutationi subiiciat. Neq; id mirum, † cum propter ingratitudinem liceat parentibus non modo liberos exhæredare, sed etiam alimenta denegare. l. si quis a liberis. § itē iudex. ubi gl. & Bar. ff. de liber. agnoscen. glos. fi. in l. fi. C. de alen. libe. gl. in § si igitur. in Aucten. Vt cum de appella. cognoscitur. Panor. in c. cum haberet. extra de eo qui duxit in mat. quam per adult. pol. nihil em̄ æquè societatē humanā dissoluit (quæ mutua beneuolentia confirmatur) atq; ingratitudo, & de illis malè mereri, qui de nobis bene meriti sunt: vt rectè aduersus ingratos apud Athenienses actio constituta sit: quia dandi, & accipiēdi beneficii cōmercium, sine quo vix vita hominum extat, perdit & tollit, quisq; bene merito parem referre gratiam non meminit, vt Valerius Max. lib. 5. c. 3. ait, vbi plurima pessimæ ingratitudinis vitia collegit. Sanè ingratitudo tollit debitum naturale, ita vt pater non teneatur filiam ingratam dotare, neque eidē legitimam assignare Bal. in l. fin. C. de dot. promis. Et, quod fortius est, crimen ingratitudinis facit cessare pœnam l. Pompeiæ parricidiis. l. diuus. vbi glo. & Bar. ff. ad l. Pomp. de par. Ias. in l. ius autem ciuile. ff. de iust. & iur. Item propter ingratitudinem retrahitur libertus in pristinam seruitutem. l. alimenta. §. j ff. de libe. agnosc. l. 2. C. de libert. & eor. li. c. octaua. 12. q. 2. c. de familiis. de seru. non ordin. quod primo fuit Athenarum institutum, vt conuictus ingratus a patrono libertus iure libertatis exueretur. Supersedeo, inquit, habere ciuē tanti muneris impium æstimatorem. Nec adduci possum, vt credam vrbi vtilem, quem domi scelestum cerno, abi igitur, & esto seruus, quoniā liber esse nescisti, qđ refert Valerius Maxi. lib. 2. c. j. Item propter ingratitudinem filius emancipatus patriæ potestati rursus subiicitur. l. vn. C. de ingra. lib. & legitimatus ad statum naturalitatis reducitur. Bal. in c. j. §. filii nati. ff. de feudo fuerit controuersia. facit text. in Nouel. ut liber. decætero. § illud verò, vbi manumissor æquipa-

42 ratur patri. Item filius † propter ingratitudinem & contumeliā in patrē seu matrem puniendus est. l. j. ff. de obsc. parent. & pat. & non modo in parentes & manumissores cōmissa punitur ingratitudo, sed etiam in quoscunque benefactores vt donatores

43 l. fi. C. de reuoc. donat. & d. §. illud. Non † tamen quælibet occasio sufficit, per quam officii debiti immemor censeatur, vt sic aperiatur via mutandi pacti (qđ ob ingratitudinē mutari posse ex superiorib. satis constat) sed requiritur grauis & insignis ingratitudo. d. l. fi. & c. vn. In quibus causis feud. amit. & causæ ingratitudinis specificātur latè per tit. quæ fuit prima causa benef. amit. Curtius tradit. 41. causas, & latissimè, cum Zasio petractat. Verùm hic anchoras figimus, obtestati Lectorē, vt cursui nostro, quē hactenus uaria fortuna nauigauimus, faueat, nec em̄ tanquàm indubitatè ex nostra sententia verum scripsimus: sed quod ex multis nobis verius fuit visum posuimus, melioribus diuersum suadentibus, libenter sententiam mutaturi.

IO. BAPTISTAE CACCIALVPI,

De Transactionibus.

SVPERIORIBVS annis diebus festis quadragesimalibus memini edidisse opusculum de aduocatis, in quo aliquas quæstiones forum poli respicientes & conscientiam consolātes examinaui, sed perfunctorie, inter quas inserui pericula, quibus aduocati circūdant̄, & sepenumero irretiunt̄, quorū tertiū in ordine fuit, ꝙ aduocatus aliqū in progressu materiæ aduertens cā esse

iniustam,

iniustam,non inducit clientem ad cedendum liti & causæ, vel ad componendū sine aduersarii damno,vt tenetur,vt cōcludit. 22,q.j.c.4,sed potius inducit reum ad trāsactionem & aliqd corradere de alieno,vt videatur hominib.astut⁹,bonus, & peruigil athleta iudicialis,& etiam vt tegat ignorantiā aut improbitatē suam in præiudicium aīæ suæ,nec de eis videri pōt: nunc eiusdē tēporis quadragesimalis remissio cohortatus aliquod opusculum extraordinarium proponam caritatib.vestris, quod nō sit inutile pigris aut nouis,onerosum deuotis & doctis, visum est texere opusculum de transactionib.in quib.maiores nostri plurimum laborauerunt,veluti in materia difficillima & speculatiua,& saltem per hanc nauiculam possimus nauigare per altū pelagus transactionum. Quo fiet vt sentiēt humanitatem nostram imbecillitates debilium,destitutio pupillorum & desolatarum laniamēta viduarum, in quib. iuuandis nemo est qui nō aliquam possit exequi beniuolentiæ portionē, nulli paruus est census,qui istis magnus est amicus,vt inquit inclitus Leo Papa sermone 2.de quadragesima. Cum igitur esse speretis & futuri sitis optimi causarum patroni cum auxilio diuinæ bonitatis sitis gratia præfuturi quandoq; minima re iudiciali & officii huiusmodi virorum sit ab initio elaborare per compositionē & cōcordiā esse proniores ad cōponendum quā ad contendēdū, vt 90.di.per totum.eo.tit.de transf.cum si.& p Spec.in ti.de prępa.iudi.parte.2.circa fi.vers.sed etiam iudicis officium circa huius compositionis,bonumq; sit intelligere,quæ debent esse partes iudicis,aut aduocati circa dictas transactiones aut compositiones iam institutas,pergamus.

¶QVAESTIONVM TABVLA.

SVMMARIVM.

1 *Transactio qualiter proprie & stricte definiatur.*
Transactio super lite futura vel præsenti debet fieri.
2 *Iustitia vel iniustitia causæ principalis ad transactionis validitatem non attenditur.*

1 Super prima quæstione, videlicet quid sit transactio proprie,& stricte sumpta. † Dic breuiter, ꝙ transactio est de re dubia & lite incerta non gratuita pactio aliquo dato vel retento,vel promisso,vel remisso, seu permisso.i.ꝙ attenta conuētione haberi potuit.l.j.ff.de transf.l.2.& l.sup pos.& l.transactio C.eo.tit.& ex eo.ti.sup eo.vbi hoc ꝓbant. Et intelligas,ꝙ transactio debet fieri super lite,scilicet presenti,vel futura saltē de facto mouenda etiā extra iudiciū,vt d.l.2.& ibi ꝑ doc.& sufficit,ꝙ sit de re dubia,siue ꝑ iustitiā,siue ꝑ aliud,vt d.l.j.& d.l.2.& vtrobique per doc.et si de iure nō esset dubia, sed de facto tm̄,vt dixi,vt puta pp potentiam aduersarii vel rixositatis, vel cauillositatis,aut simile cām,ar.no in l.j.ff.qui satisd.cog.& in l.si cōuenerit.ff.pro socio.& no per Mode.in si.in l.si.ff.si cer.pe. & in l.j.ff.de verb.obli.& singulariter per Io.And.in addi.Spe.in tit.de præpara.iud.in 2.par.Spe.& dicetur in q.9.& 19.Siue ergo sit dubia ꝑ litē,ꝙ est,vel esse potest de iure,vel de facto,vel aliter,sufficit ad validitatem transactionis, vt dictis iuribus, dum-
2 modo pactio fuerit non gratuita: vt dixi.† iustitia ergo vel iniustitia causæ principalis non attenditur quantū ad validitatē transactionis,vt d.l.2.cum sufficiat transactionē esse factā metu litis etiam futuræ,& de facto nō de iure,vt sępius dixi.Quod si quis dixerit,transactionem ex toto vel culpa non subsistere, vt in l.summa.ff.de condi.inde. Dicas de hoc vt dixi in q.12.

SVMMARIVM.

1 *Transactio quasi transitus, seu transitio actionis dicitur.*
Transigere quis dicatur proprie.

1 Secundò quæro,vnde dicatur transactio. † Dic,ꝙ dr̄ quasi transitio, aut transitus actionis secundùm Bal.in l.2.ff.de iureiur.in lec.& latius in repe.illius l.& in l.siue apud acta.C.de transact. Transigere enim dicitur ille, qui transit de lite,vel re dubia,ad illud, quod conuenit inter se & aduersarium,arg.d.l.j.ff.eo.tit.& proprie actor dicitur transigere quasi ab actione recedere,reus verò impropriè,& not.in d.l.2.C.de transactio.

SVMMARIVM.

1 *Transactio in quotuplici reperiatur differentia.*
Iusiurandum species quædam est transactionis.
2 *Pactum est duorum vel plurium consensus ad idem faciendum.*
3 *Arbitratoris officium post acceptationem est necessarium.*
Compositor amicabilis semper voluntarius est.
4 *Compromissum an sit transactio & an laudum & arbitramentum.*
Compromissum in arbitratorem est transactio.
5 *Compromissum transactio quædam implicita dicitur stricto ineunda arbitramento.*
6 *Compromissum in arbitratorem super eo de quo lis speratur, transactio quædam large sumpta dicitur.*
7 *Compromissum in arbitratorem non proprie compromissum dicitur, sed pactum quoddam.*
8 *Dolus aut culpa arbitratoris laudum non vitiat, licet exceptionem pariat.*
9 *Arbitramentum quando veniat transactionis nomine.*
10 *Renuntiatio est rei vel iuris proprij spontanea refutatio.*

1 Tertiò quæro † quotuplex sit transactio,ad hoc dicas,ꝙ istud nomen,transactio,generaliter & largo modo sumptum complectitur omnem actum,per quem a lite receditur: & ideo iusiurandum litis decisorium speciem transactionis continet,vt d.l.2.ff.de iureiur. Intellige ꝙ iusiurandum est species transactionis.sin genere sumpta pro omni recessu a lite,vt per glo.& doc.in d.l.2.& ideo amicabilis cōpositio quæ cadit in spiritualibus,vt in c.si quando.de offi.delega.& in c.ex literis.de transa.In quibus spiritualibus non potest interuenire transactio proprie sumpta,vt in c.constitutus.& in c.super eo. & c.præterea.extra eo.tamen appellatur transactio.i.amicabilis compositio,vt in d.c.si quādo.& in d.c.ex literis.& per Spe. in titu.de pace & transactionibus,vbi dicitur,ꝙ aliud est transactio,aliud pactum,aliud amicabilis compositio,aliud finis,refutatio,siue remissio,aliud renuntiatio: & tamen largo modo quælibet ex ꝑdictis posset appellari transactio, sed proprie sum-
2 pta est illa,de qua dixi supra q.j. † Pactum verò est duorum pluriumve consensus in idem dandum vel faciendum, uel non faciendum.l.j.ff.de pac.cum si.sed hoc pactum potest fieri super re certa & indubitata & gratuito,& tūc habet uim donationis, vt d.l.j.ff.de transac.& ibi not. Potest etiam fieri non gratuito tantum super certo & indubitato,vt habetur in l.j.C.de transa. & l.post rem.ff.eodem titu.& l.eleganter.§.si post.ff.de condi. inde.cum simi.Amicabilis compositio quæ cadit etiam in spiritualibus iudicis officio interueniente dicetur in q.9.est quid diuersum a præmissis,vt ibi dicetur.Hinc dicimus,quòd amicabilis compositor differt ab arbitratore:nam licet quilibet arbitrator possit dici amicabilis compositor, non tamen econtra quilibet amicabilis compositor est arbitrator, vnde differunt vnum ab altero in effectu,sicut genus differre dignoscitur a specie.Nam si aliquis partes discordantes amicabiliter componit sine compromisso,tunc negare non possumus esse amicabilem compositorem, non tamen recte diceremus eum esse arbitratorem,cum desit ei compromissi præambulū, vt l.3.§.tametsi. ff.de arbi.& l.non distinguemus.§.de officio.eodem titu.cum
3 simi. † Item officium arbitratoris est necessarium postquam acceptauit,ut d.§.tametsi.Amicabilis uerò compositor semper est voluntarius,idest nō præcedente compromisso.l.si de meis. §.recepisse.secundùm lect.eodem titu.& ibi per Barto.& per cano.in capit.5.de iureiur.Amicabilis verò compositor voluntarius,vt dixi,non subiicitur regulis arbitrorum,sed est quid diuersum; quia amicabilis compositor est, qui interuenit & reducit partes ad concordiam absque sua sententia. Applicatur meritò prædictis articulus quotidianus,vtrum cōpromissum, aut laudum,seu arbitramētum sit transactio proprie sumpta, an verò large,& quid in effectu dicendum. Omnes quotidie clamāt loquentes sine sale, † & dicunt quòd cōpromissum est transa-
4 ctio,allegantes text.in auct. vt differentes iudices.§.si verò contigerit.& ibi glos.& text.in auct.si verum.C.de iudi.& ibi glos. quandoque dicunt, quòd arbitramentum,seu laudū est transactio,& alleg.eadem iura, & propterea inferunt negata transactione negatum esse compromissum in arbitratore, & consequenter arbitramentum & laudum,vt per doc.in d.l.si causa cognita.& d.l.si post rem.& d.§.& si post.& in c.exposita.de arbitr. vbi Domi.Abb.& mod.expresse tenent, quòd arbitramentum est proprie transactio. Tu intrepide teneas,quòd compromissū in arbitratorem est transactio largo modo sumpta, intellige ꝙ est transactio non declarata,sed declaranda per laudum arbitratoris:non enim posset ipsa transactio conferri in aliquem, sed declaratio transactionis sic,vt l.vtrum §.cum quidam.de rebus dub.Transactio ergo proprie & stricte sumpta, de qua loquitur titu.de transac.est, quæ habet expressum consensum partiū declaratum ab eis. † Sed compromissum est transactio quædam
5 implicita ineunda stricto arbitramento,quasi tunc impleta cōditione dicatur perfecta,& quia partes non consenserunt explicite in id quod arbitrator declaraui,dicitur transactio quædam impropria secundùm doc.in d.l.2.de iureiur. & vbique cōmuniter:sed Barto.in consi.50.quod incipit, uisa constitutione. dixit,quòd arbitramentum est transactio sumpta.i.cōuentio per quā a lite receditur.Nam laudum,seu amicabilis compositio iō appellatur quædam transactio : quia partes videntur transigere illo dato vel retento quod arbitrator dixit. vnde laudum seu arbitramentum videtur quædam declaratio compositionis seu transactionis antea factæ secundùm Barto.in d.cons.idem Bar. in l.furti.§.qui iussu.ff.de lega.2.qui no.in facto dixit, quòd arbitramentum est quædam transactio generaliter sumpta, idest q̄dam per quam a lite receditur.Idem voluit in l.quòd si Ephesi. ff.de eo quod cer.lo.& in l. si societatis arbitrorum. ff.pro soc. idem volunt alii docto.ibi,& Bald.in d.l.2.ff.de iureiur. & l.fin. C.de contrahen.empt.& Ioan.And.in addi. Specu.in titu.de arbit.§.arbiter.vers.arbitrator,& omnes mod.conueniunt in hoc
6 scilicet † quòd compromissum in arbitratorem assumptū sup eo,de quo est lis,vel timetur,aut speratur lis,est quædam transactio largo modo sumpta per laudum futurum.Item conueniūt mod.quòd arbitramentum, seu laudum arbitratoris est transactio quædam generaliter sumpta iuncto compromisso vel cōpositionis antea factæ seu transactionis declaratio : nō ergo ꝓprie transactio,sed large & improprie seu implicite faciēda pro eo quod laudabit ille, in quem est compromissum secundùm Ang.qui idem dicit in d.auct.vt differentes iudices.§.j.ideo nō requiruntur in hoc compromisso seu arbitramento substantialia transactionis,vt non valeat de aliquo dato vel retento & nō gratuito,vt dixi supra q.j.quia si hoc esset, nunquàm arbitrator posset in totum absoluere,vel in totum condemnare,& tamen certum est,quòd arbitrator potest in totum absoluere & in totum condemnare secundùm Barto. & alios in dictis locis, meritò ergo ne sequatur dictum absurdum,dicendum esset , quòd est transactio impropria & largo modo, requiruntur tn̄ substātialia transactionis in compromisso in arbitratorem ex laudo inde secuto quantum ad hoc,ut super quo est laudum,lis fuerit aut esse potuerit.Quod qualiter intelligatur videbamus in q.9. 18.dixit enim Vber.vt refert Bald.in addi.Spec.in titu. de arbit. vers.Vbertus, quòd † compromissum in arbitratorem non est
7 proprie compromissum, sed quoddam pactum.i.quādo fit super contractu secundùm Guil.ibi in Specu. sed super lite est verum compromissum. vnde infert ibi ad statutum Perusinum, quod disponit,vel quo cauetur, ꝙ non ualeat compromissum, nisi in p̄ntem & acceptantem &c. nam si de lite compromittatur,habet locum statutum,si autem declaratio contractus compromittatur, non habet locum statutum , sed ius commune & sic valet,de quo ibi vide latius:dicit etiam Bald.in d.titu.de arb. in princip. ꝙ quando arbitrator eligitur super lite , tunc habet vim transactionis:tamen differt a uera transactione , ut quia in transactione uera sicut in sententia toleratur omnis læsio propter eius auctoritatem.l.Lucius.§.fina.ff.ad Trebellia. Secus in arbitramento:quia videtur cōpromissum sub spe futuræ æquæ pronuntiationis: hæc tamen spes non facit conditionem , sed modum,& exceptionem parit & ius petendi restitutionem.Nā si inesset vt cōditio,non ualeret laudum ipso iure, quod est fal-
8 sum: † nam nec dolus, nec culpa arbitratoris reddit laudū nullum,sed parit exceptionem.l.non distinguemus.§.cum quidā. & l.ita demum.ff.de arbit.ut ibi latius per Bald.qui subdit eodē titu.in 4.car.uersicu.arbitratus.ꝙ si quis diceret , quomodo declaratio arbitratoria est transactio, responderet idem inneniri in alio casu,scilicet in l.si de possessione.C.de transact. quod dicit esse not.quasi dicat,eo casu dicitur transactio,& tamen non concurrante ea,de quibus in l.transactionis.C. eodem tit. ergo & pariter dici potest de arbitramento. Quando eligeretur arbitrator super contractu,tunc an cōpromissum possit dici transactio iuncto laudo.uidetur ex præmissis inferri ꝙ non. Sed circa hoc vide omnino Paul.de Cast.consi.74.& doc.in l.si quis arbitratu.ff.de uerborum oblig.& in d.l.fin.C.de contrahen.empt. Aduerte etiam circa præmissa,ꝙ si quidem dictum laudum seu arbitramentum postquàm fuit prolatum & publicatum partibus partes approbarunt & homologarunt : tunc bene dici potest idem per omnia ꝙ in transactione propria,si concurrāt ea, de quibus dixi.2.q.j.Ita not.dixit Pet.de Anch.in disput.sua,quæ incipit.cum C.laicus.& in antepen.colum. Et ita dicitur posse intelligi in d.auct.vt differentes iudices.§.j.s.ut arbitramentum
9 sit transactio proprie sumpta † quando est firmatum consensu partium, quando uerò non accessit consensus partium arbitramento inde lato,tunc intelligas, ꝙ arbitramentum est quædā transactio largo modo sumpta,vt dixi supra & adde quod dicitur in q.4.posset etiam tentari, ꝙ quando arbitramentum esset prolatum taliter,ꝙ effectus laudi non latuisset partes compromittentes tempore cōpromissi,ut quia arbitrator dixit , sic laudo:tunc tale arbitramētum sit propria transactio, eo casu neutra dictarum partium posse sub prætextu grauaminis recurrere ad arbitriū boni uiri:ita sin.dixit Bal.in l.venditor.C.de rescin. vend.per illum tex.quod dictum mirabiliter extollit Ponta. in rub.ff.de arbit.& istud nunquàm tradas obliuioni , de quo nūc qō pendet.Finis,aut refutatio , seu remissio & huiusmodi referuntur ad idem quodammodo : non enim adeo æquipollent, quin diuersum habeant significandi modum,nec ualent , si iustam causam & titulum non continent sicut cessiones, vt in c. si cautio.de fide instrum.secundū Specu.in d. tit.de transactio.
10 adde Bald.in l. de fideicommisso.C.de transac. † Renuntiatio verò secundū Specu.idem est proprie,ꝙ rei,vel iuris spontanea refutatio,de qua etiam vide Bal.in rub.& in l.j.C.de pac. & quæ dixi in tra.de pactis,in princip.

SVMMARIVM.

1 *Transactio an sit contractus,an distractus.*
2 *Pactum de non petendo quando contractus,& quando distractus dicatur.*
3 *Statutum,quod de contractu loquitur,quando ad distractum extendatur.*

1 Quartò quæro † vtrum transactio sit contractus vel distractus. Bald.in repe.l.2.ff. de iureiur.dicit,ꝙ aut consideramus transac. respectu suiipsius, & dicitur contractus : quia in eo hincinde contrahitur noua obligatio,aut consideramus respectu contractus & obligationis super qua transigitur, & dicitur distractus, quæ verba nota. nec inconuenit, ꝙ vnus & idem actus vna consideratione sit distractus & alia sit contractus;ut in si. in l.in numerationibus. ff.de sol.& ibi per Bart.& doc.in l.si vnus.§.pactus ne peteret.ff. de pac.ubi habemus † ꝙ pactum de non petendo , quod est li-
2 beratorium,inquantum tollit naturalem , & parit exceptionē, dicitur distractus: sed inquantum ille , qui promisit non petere, obligatur naturaliter ad non petendum,dicta conuentio eo respectu dicitur contractus.vnde Bald. inferebat in consi. incip. ille non dicitur &c.ꝙ stante statuto prohibente contractum & obligationem dictum pactum de non petendo in uim contractus & obligationis non ualebit ob. statuto , sed in uim distra-
3 ctus.i.quoad liberationem ualebit , quod bene not. † Sed vtrū statutum loquens de contractu extendatur ad distractum,dicēdum ut per doc.in auc.sacramenta pube.C.si aduer. vendi.subdit Bald.in d.consi.ꝙ si consuetudo loquēdi ita se habet, ꝙ nomine connractus intelligatur omne instrumētum, ut communiter dicunt; tunc appellatione contractus in statutis comprehenderetur etiam distractus , quod est bene notandum. Quòd autem transactio sit contractus,est text.in l.cum te transigere. C.de transac.sicut & pactum est contractus , ut nota.in l.j.ff.de actio.& obliga.& habetur in l.j.de pac.adde etiam , ꝙ compromissum,quod est transactio quædam in genere, ut supra dixi in præcedenti q.est etiam contractus,vt l.3.§.sed si filius.ff.de pecu. secundùm Guil.& Barto.ibi.

SVMMARIVM.

1 *Transactio an sit contractus nominatus, vel innominatus , stricti iuris , aut bonæfidei.*
Transactio quis innominatus contractus sit censendus.
2 *Contractus transactionis proprie sumptæ an sit bonæfidei, vel stricti iuris.*
Delegatio & nouatio,quæ dolo innititur,ipso iure annullatur.
4 *Compromissum in arbitratorem stricti iuris esse censetur.*
5 *Arbitramentum seu laudum a partibus ratificatum bonæfidei esse potest.*

1 Quintò quæro † posito ꝙ transactio proprie in specie sumpta sit contractus, qs contractus sit,nominat⁹ bonęfidei,uel stricti iuris.Dicas ꝙ est innominatus,ut per Bar.& alios plene in l.siue apud acta.C.de trans.ubi assignant rationes , quib. adde aliam rationem eiusdē Barto.

Bar. in l. 2. ff. de iureiu. vbi dicit, ꝙ iō transactio ꝑprie sumpta, de qua loquit̄ in tit. de trans. est ꝯctus innominatus: quia habet nomē generis. i. quia istud nomen transa. tanq̄ gn̄ale omnem actū comprehendit, per quem a lite disceditur, vt dictum fuit supra q. 3. compromissum autem in arbitratorem, qđ (vt sæpius est dictum) est quædam transactio in genere, licet sit cōtractus: vt supra dixi in q. p̄cedenti, tamen non est contractus nominatus, nec innominatus alicuius speciei ex illis quatuor, de quibus in l. naturalis. ff. de præscri. ver. sed est idem ꝙ stipulatio, si interuenit, vel idem ꝙ pactum nudum, si stipulatio defuit: nam & pactum nudum dicitur contractus innominatus. i. nō uestitus, & conuentio quædam in genere, vt no. in d. l. j. ff. de act. & obli. Similiter & compromissum in arbitrum est contractus quidam, qui est idem, quod stipulatio, si interuenit, vel idem ꝙ pactum, si stipulatio non interuenit: vt colligitur a dictis doctorib. in l. si quis arbiter. ff. de verb. obli. cum si. Cum igitur conclusum sit, ꝙ transactio proprie sumpta sit contractus innominatus, videa-

2 mus quis contractus innominatus sit. † Et breuiter concludendo pōt adaptari, ꝙ possit esse cuiuslibet speciei ex illis quatuor, de quibus in d. l. naturalis. nam si actor petebat sibi dari fundū vel aliam rem, & transigendo pepigerunt ꝙ actor iret Romam pro reo, & reus daret sibi fundum, esset certe ex parte actoris facio vt des, ex parte rei esset do vt facias. Si verò transegissent, ꝙ actor daret reo centum & reciperet fundum, vt C. de transa. l. si super possessione. tunc ex vtraq; parte esset do vt des, posset ēt dictus transactionis contractus adaptari ad eas species contractus innominati vt de se patet. Igitur conclude, ꝯtractū transactionis posse cadere in quamlibet speciem cōtractus innominati, vt hr̄ per gl. Bar. & alios in d. l. siue apud. vbi videre potes ad saturitatem: compromissum verò in arbitratorem videtur cēsendum aliter, vt supra dixi, & patet ex eo: quia secuto implemento ab altera partium non reperies dari præscriptis uerbis, vt infra alibi patebit. bene fateor ꝗ, quòd si laudo secuto & homologato a parentib. posset teneri laudum adaptari alicui ex illis specibus contractuum innominatorum, de quib. in d. l. naturalis. ꝙ tunc illius speciei censeretur, aliàs non ar. eorum quæ dixi supra q. 3. circa fi. dum allegaui Pet. de Anch. quæ verba no.

3 diligenter; quia nullibi reperies ita declarata. † An autem cōtractus transactionis proprie sumptę sit bonęfidei, vel stricti iuris, diuersi diuersa sentiunt. Cy. in l. si maior. C. de trans. & Bald. dixit, ꝙ est semper stricti iuris, eo quia non est numeratus in §. actionum insti. de ac. & ideo si sit facta super actione vel contractu bonęfidei dicunt, ꝙ opus est actione de dolo ad rescindendum, ar. in l. actione. C. de trans. & in l. si quis cum a lite. de verb. obli. & idem tenent Sal. Pau. de Ca. in l. sub prætextu. C. de trans. & in l. in summa. ff. de condi. inde. Idem tenuit Do. Fran. de Rāpo. in d. l. sub prætextu. ar. no. in d. §. actionum. vt refert Inno. in c. j. de depo. sed Bar. in d. l. sub prætextu. & d. l. siue apud acta. & in d. l. in sum. & in l. de tutela. C. de in inte restit. mi. dixit, ꝙ qn̄que est stricti iuris, qn̄que bonęfidei, si enim fiat transactio sup actione bonęfid. sapit naturam bonęfid. si enim fiat super actione stricti iuris, sapit ēt naturam: ut per eum late in dictis locis, & hanc opi. Bar. Ant. de But. in d. c. j. de depo. si. dicit esse substantialem; quia debet attendi materia sup qua fit transactio, ar. no. in l. 2. C. de rescin. ven. & idem sequitur Imo. in d. c. j. arg. l. si mater. iuncta gl. & ibi per Bar. C. de dolo. & d. l. de tut. per quæ iura dicit suppleri tex. d. §. actionum. & huic opi. Bart. in cuius dictis solet esse veritas adherendum puto, pro qua est tex. optimus in l. ab empt. ff. de pac. ubi resolutio censetur bonęfidei, si obligatio ex contractu erat bonęfidei, secundū Bar. ibi per illum text. ad idem tex. & ibi Bar. in l. eleganter. § non solum. ff. de don. ad idem est tex. quem ponderat ibi Ponta. in l. si cū dotem. § si mu-

4 lier. soluto matrimonio. † vbi delegatio & nouatio dolo inita est ipso iure nulla, sicut contractus dotis erat nullus. l. si vt gn̄alis. in prin. de iure dotium. per doctrinam etiam Bart. habemus glo. sin. in l. si quis cum aliter. ff. de verb. obl. pro qua Bal. in l. dolo. C. de inuti. stip. dicit, ꝙ qn̄ cōtractus est duplex. s. bonęfidei, & stricti iuris in eo. instrumento, vt quia vendidi tibi ementi & stipulanti, sicut emptio non valet ipso iure rōne doli, similiter & stipulatio ipso iure non ualet: cum ueniat in quandam consequentiam ad bonæfidei actio. qđ no. & adde de materia stipulationis quæ dixi in l. singularia. ff. si certum peta. post Bar. Nō ob. tex. in d. l. in actione. nam ibi datur actio de dolo non ad rescindēdū ꝯctum transactio. quia ille fuerat nullus. Sed ad perimendam liberationē factā per acceptilationē, & iō reuocatur ꝑ act. de dolo, sicut traditio facta occasione cōtractus bonęfidei dolo initi. d. l. si maior. cū gl. C. de trans. per Bar. in d. l. actione. & latius in l. eleganter ff. de dolo. ubi oīno videas. & ex his videntur

5 declarata ar. Bar. & tenēdum simpl'r, ꝙ est stricti iuris. † Cōpromissum verò in arbitratorē, & eius arbitramentum an sit stricti iuris. satis vr̄ ꝙ sic, ar. in d. §. actionū. & in c. cum venerabilis. de exce. Item ex eo ꝙ cōpromissum nō annullat̄ ipso iure ꝑꝑ doli interuentum, vt tenēt Cano. in c. 2. de arbi. sed per doli except C. de inuti. stipu. l. dolo. patet ex alia: nā siue cōpromissum consideret̄ ut pactū, siue ut stip'lo, ut paulo ante dicebat̄, cōstat tam pactū, q̄ stip'lo esse stricti iuris; ut hr̄ in d. §. actionū. & de pacto hr̄ specialiter ī l. cū postea. C. de pactis. & ibi dixi post dn̄m meū.

6 † Tūc aūt qn̄ arbitramentum seu laudū esset a partib. ratificatū & approbatū, putarem non incongruè dici posse, ꝙ sit, qn̄que bonęfi. & qn̄q; stricti iuris, ſm actionē sup qua fuit cōpromisso medio laudum datum, arg. in si. dixi in q. præce. & ēt superius, q̄ verba no. diligenter. Itē trans. (vt puto) est cōtractus iurisg. eadē ratione qua acceptilatio quò ad q̄dā dr̄ esse iurisgent. & quò ad quædā s. ꝑꝑ pactū & consensum quē in se cōtinet est de iure natura. l. an inutilis. §. filiusf. ff. de accep. & ibi ꝑ gl. Iac. de Areti. Bar. & Imo. itē q̄a regulariter oēs cōtractus cōstat esse iurisgēt. exceptis q̄busdā, inter quos hic non reperitur. l. ex hoc iuregēt. ff. de iusti. & iure. & institu. de iure natu. gen. & ciui. & in auct. vt spon. lar. § j. & in dictis locis no. idē puto in arbitramēto i. trāsactione largo mō resultante ex cōpromisso, & in arbitratorem ex eadem ratione, quæ verba nota.

SVMMARIVM.

1 *Transactio stricte sumpta quot modis fieri posit.*
Transactio quando in aquiliana cadere dicatur.
2 *Promittens per aquilianam stipulationem quid facere censeatur.*
3 *Transactio de partium assensu ad cognita & incognita trahi potest.*

1 Sextò videamus † quot modis possit fieri transactio proprie & stricte sumpta, & dicendum est, ꝙ pōt duob. modis. vno modo mediante aquiliana stipulatione & acceptilatione sequēte, vt l. 2. de trans. cum si. & tunc bonū con. est, ꝙ aquiliana cōcipiat̄ iuxta modū positum in l. vno. ff. de accepti. videlicet sic. si qd mihi debes ex tali cā promittis mihi per stipula. & ille rn̄deat ꝑmitto, per q̄ verba non fit debitum magis liquidū q̄ prius: licet fiet transfusio primæ obligatio in istā secundā. Ista est doctrina Bald. in l. ubi pactum. C. de trans. dicentis, ꝙ si d. aquiliana stipulatio concipiat̄ isto mō nō exprimendo certā summam; transactio tunc cadit, alias si cōciperet̄ aquil. exprimēdo certā summā, vt puta cū disputaret̄ de centū, q̄ reus dicebat se nō debere, deinde reus volens præparare uiā transactio. ꝑ aquilianā promitteret illa centū actori stipulāti, debitū iā esset factū liquidū, & sic potius obstrueret uiā transactionis, q̄ aperiret, cū nō cadat nisi sup incerto, ut dixi supra q. j. ita dicit Bal. ibi, cuius cōsi. licet sit tutū, tamē

2 mihi nō vr̄ necessariū: † nā ille q̄ promittit ꝑ aquilia. illud, qđ prius erat incertū, licet promittēdo tanq̄ certū videat̄ liquidare nouando; quia tn̄ istud fit nō ad liquidādū & ad finē incertitudinis tollēdæ, sed ad p̄parādū viā transa. vt sit sublatū per accep. nō vr̄ curandū, arg. l. qui sit. ff. de solu. & not. per doc. in l. si pecuniam. ff. si cert. peta. quid ergo si pars facta aquilia. stipula. nollet postea acceptare, vel accepto ferre, prout inter eos actū erat, dicemus ne istum remanere deceptum, absit: posset enim cōdicere liberationē ab omni aquiliana stipulatio. quasi cā nō secuta, ar. no. in l. si quis accepto. ff. de ꝯdi. ob cau. uel saltē actio. de dolo subueniretur, arg. no. in l. actione. C. de trans. cum si. vel aliter ut in si. ꝑ Bald. in l. ex placito. C. de re. permu. Quinimmo cum partes intendunt facere contractus transac. cuius pars erat futura dicta aquiliana stipulatio, aliqua pars erat futura sequēs acceptilatio & reliqua pacta, de quibus conuenerat, licet illa prima pars pacta esset, nisi reliqua fieret, non videtur curandū: esset enim contractus imperfectus & non absolutus, ut l. cōtra-

3 ctus. C. de fide instrumen. & in simi. in l. si is qui. ff. de test. † Item sicut transactio potest ex uoluntate partium trahi ad cognita & incognita, & tamen transactio non potest fieri super incog. simpliciter. & hoc totum fit ratione sopiendæ litis, de qua transigitur, cuius prætextu ad illud extenditur, vt per Bart. in l. cum aquilia. ff. de transactio. & in l. sub prætextu. eodem titu. Item videtur, ꝙ istud liquidum non curetur: cum fiat ad aliud l. non omnis. ff. si certum peta. quæ uerba nota. quia non memini me legisse aliquem, qui disputaret ueritatem huius dicti Bald. supra alleg. Alio secūdo modo potest fieri transactio simplici pacto, vt d. l. 2. ff. eo. cum si. Quis autem sit effectus si fiat primo modo, dic vt dicetur in quæstio. 18.

SVMMARIVM.

1 *Transigere quis posit.*
2 *Maior annis vigintiquinque & mentis compos possunt transigere.*
Filiusfamilias de quibus transigere posit, & de quibus non.
3 *Filius mortuo parte compelli non potest seruare transactionem iuratā, quā fecit patre adhuc viuo.*
4 *Pater velut administrator legitimos in aduentitijs filij transigere potest.*
5 *Pater vsumfructum non habet in eo, in quo filius proprietatem non habet.*
6 *Tutores & curatores de rebus dubijs in pupillorum & adultorum bonis trāsigere & compromittere possunt.*
7 *Solennitas eadem in transactione & compromissio requiritur, quæ in alienatione per mulierem aut minorem facienda.*
8 *Collectores decimarum & impositionum per Papam missi pro Romana ecclesia transigere possunt.*
9 *Prælatus ecclesiæ quando sine consensu capituli possunt transigere.*
10 *Transigens nihil gratis remittere potest.*

Prælatus

11 *Prelatus licèt pro re immobili solus in iudicio agere possit, non tamen simpliciter transigere, aut compromittere.*
12 *Minor lædi censetur hoc ipso, quòd compromittere cogitur.*
13 *Procurator generalis cum libera duobus modis quis esse potest.*

1 Septimò videamus vtiliter quis possit transigere. † Ad hoc dicēdum est, ꝙ transigere potest omnis compos mentis habens liberam administrationem. Item maior 25. an. minores enim sicut in aliis vel conseruantur illæsi, vel restituuntur in integrum, si fuerunt adulti curatores non habentes. Item tutores & curatores eorum transigunt, & sindici viuersitatis & prælati ecclesiarum. item procu. habentes speciale mandatum, vel generale cum libera administratione. item dati ī rem suam, vt per Azo. in sum. etiam de trans. per doc. in l. pactum curat. C. de pac. & in l. pręses. C. de trans. Sed pro utilitate communi videamus aliqua distin-

2 ctius: non est dubium † ꝙ omnis compos mentis & maior 25. an. potest transigere; quia legitimam habet personam ad omnes contractus faciendos, vel omnes actus, vt in titu. C. qui legi. perso. & in l. fin. C. de his qui ve. æta. impe. dummodo liberā administrationem habeat, prout de iure habet paterfa. maior 25. an. sed si esset filiusfam. maior 25. an. tunc in castensi & quasi c. idem esset; quia posset omnia facere. l. cū oportet. § j. C. de bon. quæ lib. cum simi. In profectitiis uerò non posset; quia sunt patris pleno iure: nihil enim est in eis innouatum per iura nouissima, vt not. glo. in l. j. C. qui ad. & in l. frater a fratre. ff. de condi. indebi. & in l. fin. ff. quis ordo in bono. pos. ser. in aduentitiis aūt ipse filiusfa. sicut non potest illa alienare sine consensu patris, q̄ est vsufructuarius & legitimus administrator, vt l. fin. § filiis autem. C. de bon. quæ libe. & per Azo. in sum. illius tit. circa fin. ita nec transigere potest, vt l. j. C. si aduer. trans. intellige donec viuit pater legitimus administrator, aut durat, quinimmo posito ꝙ talis filiusfa. iuramentum apposuerit, non ualeret dicta trans. secundum Bald. in d. § filii autem. post gl. ibi, vt ibi latius fortius

3 voluit ibi Bal. † ꝙ etiam patre mortuo non potest filius compelli per episcopum ad obseruantiam talis iuramenti, vt ibi latius per eum. hoc non firmo; quia Ange. ibi tenet ꝯtra. & aliàs vidi multum dubitari, quid operetur iuramentum præstitum a filiofa. alienante rem aduentitiam, in qua pater habet vsumfru. patre ignorante uel non consen. de quo etiam Bald. in l. 2. ff. de iureiur. & Ang. in auct. de nup. § sed quod. & per Bar. in l. si quis pro eo. ff. de fideius. & doc. in c. cum cōtingat. ext. de iureiu. ipse autē pater legitimus administrator sup bonis aduētitiis, de quibus est lis, aut esse possit, transigere pōt. Bal. in l. j. C. de bo. mat. in j. q. dicit ꝙ sic in retinēdo, sed in dādo rē filii secus, ut ibi: subdit tn̄, ꝙ pōt permittere non petere, si debitū non esset liquidū, vt l. præses prædicta. & latius uide eū in d. l. j. sed in d. l. præses. vbi gl. or. hoc permittit cuilibet legitimo administratori & ēt patri posse transigere. Tu aduerte, ꝙ d. glos. ord. in d. l. venditor. ff. de

4 trans. determinat † ꝙ pr̄ pōt transigere hodie in aduētitiis, cū sit legitimus administrator, vt d. l. j. C. de bo. mat. & d. l. præses. & cū illius gl. cōclusione transeunt oēs doc. ibi, quinimmo vr̄ si esset minor 25. an. iste filiusf. tamen pr̄ transigere posset sup immobilibus sine alio iudicis decreto: ita tenet Bal. in d. l. præses. & in l. 3. C. de præ. mi. & in l. j. & in l. si Papi. § si pa. ff. eo. tit. in quib. locis semper Bal. ad hoc alleg. fin. doctri. Azo. in sum. C. de bo. quæ li. & alibi dicit nō reperiri, quasi sufficiat in patre legitimo administratore, ꝙ alienet ex legitima cā absq; decreto. & idem tenet Ang. in d. l. de re. ponit̄ in l. filiusf. ff. q. sat. cog. & placere vr̄ mod. in d. l. præses. qđ no. diligēter. Si aūt pr̄ nō ut legitimus administrator iure patrio, sed ut tutor filii emācipati ex officio tutelari vellet transigere aut alienare, tūc requirit̄ iudicis decretū ī immobilib. ut d. l. 3. C. de præ. mi. & ibi ꝑ Bal. & in l. j. eo. ti. quæ uerba no. diligēter. si aūt lis esset sup eo, qđ filius alicui dēt, si id qđ dēt nō est de p̄rimonio filii; q̄a tūc non esset legitimus admini-

5 strator in eo, cū nō habeat usumf. ut no. in auct. excipit̄. C. de bo. quæ lib. † vsumfructū aūt non pōt habere in eo, ī quo filius nō hēt proprietatem: secus esset, quia pater non posset transigere, arg. no. per Cyn. in l. fin. § necessitatem. C. de bon. quę libe. & in l. fin. in princ. de uerb. oblig. quod bene no. An autem filiifam. minores uolentes inter se diuidere bona aduentitia quorum vsumfr. pater habet, sufficiat diuidere cum auctoritate sui patris absq; iud. decre. Bald. tangit in l. generaliter in princip. C. de se. nup. & sentit ꝙ non, uide eum ibi & cogita, & non est materia nostra, ideo non insisto, sed in simili uide gloss. & Bald. in l. quæcunque. C. de bonis quæ libe. & in l. fin. § j. eodem titu. ubi etiam ponit nunquid pater bona aduentitia filiæ possit dare in dotem necne. Idem quod supra dixi de trans. facienda per patrem de rebus aduenti. intelligas locum habere in compromisso in arbitratorem secundum doct. in dicta l. præses. & Barto. & Bald. in l. si procura. ff. de procur. & Bald. in terminis in d. l. de re. vbi idem expresse tenet Dominus Francisc. de Alber. & Ange. & bene nota. quia sæpe dubitatum est, & adde quod dicetur

6 in viij. † Quantum verò attinet ad tutores & curatores, expeditum est, quòd possunt de re dubia transigere & compromittere, vt in dicta l. preses. per doc. cum simil. & ibi late late de his videre potes: illud tamen est bene no. ꝙ licet tutor & curator indubitanter transigere possint de re dubia; tamen si transactio fieret de iure immobili aut tali mobili, quę sine decre. ali. non pos. iuxta no. in l. que tutores. C. de admi. tu. cū sim. requirit̄ tūc decretū iudicis ēt in trās. ſm Bal. no. in d. l. pręses. & in l. 1. C. si aduer. trans. & c. ꝯtingat. & c. decętero. extra ēt. de transa. per doc. ex quibus vtiliter infert in d. l. preses. in meus, ꝙ quando tractatur, ꝙ minor auc. tuto. faciat compromissum super rebus immobilibus, que sine decre. ali. nō pos. ꝙ tūc necesse est, ꝙ iudex decretū interponat super cōpromisso, qđ dicit esse perpetuo no. Eadē em̄ solēnitas, quę requiritur in alienatione, requiritur in alienatione, requiritur in transactione & in compromisso in arbitratorē, ſm Bal. post gl. in l. j. C. si aduer. transa. & habetur in alijs locis pręalleg. & subdit idē do. meus, ꝙ dicta solēnitas req̄ritur tempore compromissi nō autē tempore laudi, arg. tex. in d. l. si pupillorū. § si pupil. ff. de re. corū. & qđ ibi per Dy. & Bal. & ita communiter tenetur per mod. post Bal. in d. l. j. faciūt ad materiam quæ dixi in auct. sacramen. pube. C. si aduer. vendi &

7 ideo aduerte † ꝙ in locis in quibus per statutum aut consti. prouincię requiritur aliqua solennitas in alienatione facienda per mulierem, aut minorem, aut filiumfa. eadem requireretur in transactione & compromis. per prędicta: & ita cōsuluit do. me⁹ apud Fulgineum, alibi idem con. apud Florent. ꝙ si iudex mandauit tutori vt faciat compromissum necessarium ex forma statuti, ille iussus & pronuntiatio iudicis de compromittendo habet vim decreti in tantum, ꝙ valeat compromissum etiam ex interuallo factum super immobilibus sine alio decreto, ar. no. in l. omnium. C. de testa. vbi donatio facta coram principe vel iudice non debet aliter insinuari, & arg. no. per Bart. in auc. si qs in aliquo. C. de eden. de copia data parti mandato iudicis, tunc quando minor aut tutor compromittit statuto cogente non potest se læsum ex compromisso dicere secundum Bar. in l. si dictum, § si compromisero. ff. de euic. & Bal. in l. nō videtur. C. de in integr. restit. mi. quę verba no. & adde, qđ ibi dicetur de p̄lato. Priores autē & anciani ciuitatis & locorum non possunt transigere sine speciali mandato; quia illi non habentur loco domini, nec sunt legitimi administratores, ar. no. in l. item magistri. ff. de pac. secundum doct. in d. l. pręses. & hoc de iure cōi. Si autem statuta darent latiorem potestatem; tūc illā seruabis.

8 † Collectores etiam, quos Papa mittere solet ad diuersas partes ad exigendum decimas & impositiones pro ecclesia Rom. transigere possunt. l. nulli. ff. de trāsac. & ibi per Bal. bene faciūt no. in l. qui Romæ. § Calimachus. ff. de ver. ob. & per Inno. in c. cum ex offi. de pręscrip. pręlatus autem ſm gl. & doc. in d. l. præses, pōt trāsigere de re dubia & bona fide, ꝙ qualiter intelligat̄, doc. ibi nō perfecte declarāt. vn̄ dicas ſm do. Abb. in c. statu. & c. ij. de trans. Si quęratur, an p̄latus, vel rector ecclesię possit trāsigere sine ꝯsensu capituli, vel auctoritate superioris, ꝙ aut per trāsactionē alienat̄ res immobilis vel mobilis p̄tiosa, q̄ aliter sine solēnitate debita nō poterat alienari, & tūc nō pōt fieri trāsactio nisi ꝯsentiēte capitulo & accedēte auctoritate supioris. vn̄ siue p̄latus petat possessionē ab alio detētā, siue ab eo petat̄, nūquam pōt fieri trāsactio, ꝑ q̄ possessio remaneat penes aliū sine solēnitate debita. ad hoc tex. gl. & Bar. in d. l. nulli. de transac. de quo ēt ꝑ gl. & doc. in l. cū hi. § cū lis. & fi. eo. titu. † Sed si

9 per transactionē remaneat res litigiosa penes ecclesiā aliquo dato vel facto, tūc poterit ipse pręlatus transigere sine alterius licētia & cōsensu, ar. not. in d. l. nulli ꝑ gl. & Bart. & ſm prędicta nō erit differētia īter tutorē, curatorē, administratorē ciuitatis & prælatū: quia do. Ab. intelligit eis licere transigere. bn̄ faciūt no. d. l. ij. C. si aduer. trās. & l. si ad resoluēdū. C. de prædi. min. adde quo dicit Bal. in l. pręses. de episcopo trāsigēte circa res episcopatus incorporatas vel nō, q̄bus adde, ꝙ super iuribus ecclesiæ ēt immobilibus & spiritualibus posset rector ecclesiæ transigere & componere in præiudicium suiipsius, quæ compositio valebit toto tempore, quo ecclesiam possidebit. tex. est no. in c. veniēs. de transa. vbi no. D. Abb. ꝙ rector ecclesiæ pōt ꝯhere super rebus ecclesiæ sine supioris auctoritate, vt ꝯctus duret toto tp̄e, quo est futurus rector, nec alibi melius no. in iure, quę verba no. Itē adde. no. verba Ange. in l. imperator. ff. de pac. vbi

10 dixit hæc verba. no. diligenter † ꝙ etiā trāsigens nihil gratis remittere pōt vt administrator, vel tutor, vel curator, vel reip. ꝓcurator habēs mādatū cū libera & gn̄ali administratione, & iō dicit se dixisse semp & dicere, ꝙ nullus istorū pōt cōpromittere de iure & de facto in arbitratorē: licet. n. arbitramētū sit q̄dā trāsactio, vt sepius dictū est, & isti administratores hn̄t potētiā trāsigēdi, vt d. l. p̄ses. tn̄ nihil pn̄t trāsigendo gratis remittere, vt no. in l. imperatores. & d. l. pręses. sed cōpromittēdo de facto in arbitratorē ꝯcedit sibi potētiā gratis auferendi de iure dn̄i, ergo non possunt vt supra dictum est. idem enim docto. dicunt in transactione & compromisso in arbitrum. Vnde Lapus alle. Ior. & do. Abb. in d. ca. contingit. de transac. idem dicunt, quòd dicebat Angel. s. quòd pręlatus non possit compromittere de re, de qua non posset solus disponere, & sic nō posset trāsigere,

vel

vel compromittere solus de re immobili, seu quæ inferret præiudicium perpetuum ecclesiæ sine consensu capituli & auctoritate superioris secundum Io. And. Host.in c.peruenit de arbi.
11 vide de his latius in d.c.contingit per Abb.& sic not. singu. † q licet solus prælatus possit agere in iudicio etiam de re immobili per doc.in d.c.contingit tamen transigere, vel compromittere non potest simpliciter, nisi ut dixi,& traditur per doc. in d.c. contingit. Illud autem, quod dicebat Ange.in d.l. Imperatores. fallit, nisi tale compromissum fiat propter bonum pacis & cōcordiæ, quam habere expedit pupillo, vel ecclesiæ aut alteri domino; quia forte contendit cum potentiore, & sic vtilius est sibi componere per arbitratorem quàm litigare, vt per eū ibi, quæ verba no.& adde, quod hr̄ in c.nisi de præb.in c.placuit.90.dist. & qđ dicetur in q.20.adde etiam, q gubernatores hospitalium & fraternitatum possunt pro his hospitalib.uel fraterni. facere cōpositionem & pacta: vt d.l.item magistri, per doc. nisi eorum potestas sit in illo loco aliter limitata, quæ omnia tene menti: quia quotidiana, an hæres si non restituat hæreditatem, possit transigere, vide in l.si post.cum si.ff.de consti.pe & in l.cum hæreditas.ff.ad Treb.vbi etiam est tex.sing. q super rebus & iurib. hæreditariis potest facere compromissum, quod qualiter intelligatur, vide ibi Bartol.& mod.& an sit facienda differentia inter cōpromissum in arbitrum & arbitratorem in terminis illis, pendet ex dictis Bar.& aliorum in l.minor.§.minorem.ff.de mino.ubi omnino vide,& in l.si dictum.§. si compromisero.ff.de eui.& ex dictis Bal.in l.j.C.de peri.& commo.rei vend. & in l.libera C.de sen.& in l.si domus de leg.j.& in l. nō videtur.C.de in
12 integr.resti.mi.ex quibus illud pro nunc tene menti † q eoipso q minor compromittit in arbitrum, uidetur læsus, adeo q aduersus tale compromissum potest petere restitutionem, vt d.§. minorem.secus si compromittere in arbitratorem, non ex eo q compromittit in arbitratorem: nam ex eo q cōpromittat, non posset petere se restitui, nisi aliter de læsione doceatur, vt probatur d.§.minorem.& in dictis locis: solet enim censeri leuis culpa compromittendo in arbirrum in d.l.cum hæreditas. vbi no.loquitur Pau.de Cast.de quo etiam per doc.can.in c. fin. de emp.& ven.& Spe.in tit.de ar.§.pe.uer.sed pone.& Ange.& Imo.in l.ex duobus.col.8.ff.de duob.re.Item aduerte, q procu. hn̄s mandatum speciale ad transigendum & cōponendum nō potest remittere debitum liquidū: quia esset donare, vt late per Fed.de Se.consi.179.item caue tibi, quia potest esse proc. gene-
13 ralis cum libera duob.mod. † vno modo omnium bonorum, vel illarum rerum de quib.agitur, & iste pōt transigere super cā prin.i.super debito vel rebus petitis: interdum aliquis cōstituit ad agendū & defendendum, deinde subditur clausula in fine, concedendo in prædictis liberam administrationē; & tūc scias, q vr̄ concessa libera in prædictis.i.in executione illius litis & super instantia litis, non autem super debito aut re petita, ex quo infertur, q transigere poterit & similiter compromittere super instantia non autem super debito prin.secundum Bart. in l.qui Romæ.§.Calimachus.ff.de verb.obli.ubi omnino videas, quem moder.sequuntur ibi.& in l.mandato generali.& l.procu. toto. cum simi.ff.de proc.& in l.transactio.C.de transa.& in c. qui ad agendum de procu.lib.6.& in l.postquàm liti.C.de pact.

SVMMARIVM.

1 *Solennitas quæ in transactione requiratur.*

1 Octauò quæro quæ † solennitas requirit in transactione. Ista q. est expedita p ea quæ mixtim dicta sunt in præce.q.nā eadem solennitas requiritur in transactione, quę in alienatione, vt per doct.in d.l.pręses.& l.j.C.si aduer.transac.& l.nulli.ff.de transac.& hr̄ in c.statu.& c.contingit.& c.decætero.eo.titu.oportet ergo considerare qualitatem personæ transigentis, & super qua re transigitur, & quæ solennitas in alienatione per talem personam facienda de eadem re requiratur, & illa serua in transactione & compromisso in arbitratorem faciendo, vt plenè dictum fuit in quæstione præcedenti.

SVMMARIVM.

1 *Transactio de quibus rebus fieri possit.*
2 *Renuntiatio sententiæ per transactionem quibus fieri debeat verbis.*
3 *Transactio an locum habeat super re iudicata.*
4 *Laudum secundum de partium consensu latum an valeat post laudum ab arbitro latum.*
5 *Sententia diffinitiua ipso iure nulla censetur, quæ contra aliam quæ in rem iudicatam transiuit, fertur.*
6 *Verba enuntiatiua inter partes fidem faciunt.*
7 *Transactio cadere potest super instrumento non ex toto liquido.*
8 *Statutum de compromittendis causis locum habere non dicitur, si is qui cōpromissum petit contra proprium instrumentum venit litem mouendo.*
9 *Compromissum in arbitrum super iudicato aut transacto an sit validum.*
10 *Transactio & si super re certa non valeat, valet tamen pactum.*
11 *Transactio an locum habere possit super spirituali subiectione.*
12 *Transactio an valeat super matrimonio, beneficio ecclesiastico, & super decimis, remissiue.*
13 *Tutelæ controuersia an possit in arbitratorem compromitti.*
14 *Transactio an possit fieri cum episcopo de rebus male ablatis, incertis, aut repertis.*

Venio ad nonam q. videlicet de quibus rebus, aut in quibus possit fieri trā-
1 sactio. † Hęc est not.q.pro cuius fundamento & declaratione primo loco videas Azo.in sum.C.de transac.§.de quibus rebus. solum hic prosequar aliqua not.& quotidiana. ecce omnes dicunt, q super re iudicata.l.super sententia quæ transiuit in rem iudicatam non potest fieri in transactio; quia cum iam sit impositus finis liti, non cadit vlterior finis. Si uero aliquo modo de iuribus sententiæ dubitaretur, probabiliter transactio facta valeret, vt l.post rem.ff.de transac.& l.eleganter.ff.de condi.indebit.& l.si causa cognita.C.de transact.& ibi late traditur. Sed opp. q imo ualeat transactio super re iudi.non eo ipso q trāsigitur, ipsi sententię renuntiatum uidetur: quia renuntiatio fieri potest, vt d.l.si causa cognita cum sim.Sol. † q nunquam videt
2 renuntiatum sententiæ per transactionem, nisi adiiciantur hęc verba non ob.sententia secundum Bald.eleganter in l.si diuersa.C.de transac.concludentem, quòd super re iud.ualet transactio & compromissum, quando expresse dictum est a partibus, q non ob.sententia, q dictum mod. extollunt in d.l.si diuersa. & in d.l.si causa cognita.& plerique dicunt illud dictum Bal.nō reperiri alibi: sed certe Bald.idem dicit in rep.l.2.ff.de iureiur.& in d.l.eleganter in princ.in lec.ant.& l.iurisgen.§. si pacisca.ff. de pac.quod perpende: quia aliquando partes uolunt facere compromissum generaliter et vt includat etiā res prius iudicatas. Est enim opus adiicere verba non ob.sententiis &c. & per d.verba in compromissis apposita ita demum erunt sublatæ sententiæ, si feratur laudum, si autem non feratur, manent sententiæ in primo robore secundum Bald.in d.l.si diuersa.quod nun-
3 quàm tradas obliuioni; quia milites faciet tibi honorem. † Et his diebus in causa graui dubitabatur, cum post res iudi. data esset auctoritas consi.quibusdam ciuibus non ob.sententiis terminare possent quędam negotia, an essent sublatæ sententię, ita vt si contingat in l.terminari per dictos, enacuatus sit omnis effectus dictarum sententiarum, & responsio patet in præmissis. Inquit etiam Bal.in d.l.post rem.in prin.in lec.noua. Papi.q quādo sententia esset certa, non posset transigi, nec compromitti, etiam si renuntiaretur sententiæ, secus puta qū laudo arbitratoris aliquid esset decisum: nam cum illud laudum sit species transactionis, vt dictum fuit sępius, & maximè in 3.q. pot eidem renuntiari sicut & transactioni, vt no.in d.l.si diuersa. Subdit Bal. in d.l.post rem q si esset factum compromissum ex necessitate statuti in arbitrum & arbitratorem, & laudum esset latū, q ad hoc ut possit renuntiari laudo, debemus facere, q ille allegetur pronuntiando uiam arbitramenti non arbitrii. postea dicit, q forte, propter gl.d.l.si diuersa.non posset renuntiari, quasi uideatur latum a iudice, cum successerit loco iudicis, ut in simili dī p Bal.in l.si iudex autem.ff.de his qui sunt sui uel alie.iu.deinde dicit, q forte super actione prima possit de nouo compromitti, arg.not.in l.duobus.ff.de excep.rei iu.tandem dicit, q ista, q nō est sine dubio, & sic ibi non firmat pedes, sed in eo iudicio accurarius fuit locutus idem Bald.in d.l.si diuersa.vbi super arg.illo,
4 † qū pcedit laudū latū ab arbitro, deinde ferat aliud de consensu partium, an ualeat illud secundum. Concludit in laudo arbitri, q aut hēt uim rei iu.illud primum laudum, & tūc oīno ualeat secundū, ar.no.in l.j.C.q prouo.non est ne. quia iudicatū quodammodo fine instātia sup eo. Aut nō hēt uim rei iud.sed solum paret metu pœnæ, & tunc posterior consensus valet: qā derogat cōtractui pœnali nō sniē arbitri, quę est nulla. & ideo si post latā sñiam p iudicē nolūt cōpromittere in arbitratorem, possunt, nisi cōpromittāt adiecta clā nō obst.sñia, vt supra dixi, ita dicit Bal.cuius dictū tēperabis ex his, q dicit Bal.& Ang.in l. eleganter.ff.de cod.inde.& j.df. Qū uerò primū laudū esset latū ab arbitro, deinde ferat fm de consensu partiū; tūc ualeret illud fm, quasi quodā nouo cōpromisso accedēte ex consensu partiū: sicut.n.ualet transactio ɔ transactionē, si partes nolūt, vt no.in d.l.si diuersa.eo.nō laudū fm arbitratoris ɔ pcedens fm
5 Bal.& doc.ibi, qđ no. † & tū sñia diffinitiua ɔ prima sñiam diffinitiuā, quæ transierat in rē iudic. est ipso iure nulla, ēt si partes consenserunt illi sñiæ fm glo.admirabilem in d.l.si diuersa.qđ nunquàm tradas obliuioni. Intelligo tū, q licèt illa secūda sñia nō ualeat in uim secūdæ, tū si partes expresse renūtiarēt illi primæ, deinde paciscantur de nouo, q alia feratur, saltem ualeret secūda cōuētione in uim pacti, vt in fi.d f p gl.in l.2.C.cōia utri. iudic. Valeret ēt transactio post rē iudi. qū id qd deductū est in sñiam cōdēnatoriā cōgnatū fuisset victori post sñiam: nā sup ipsa re poterit postea trāsigi & cōpromitti, ita disputādo tenuit D.Pau.de Elea in disp.incip.de re arbitrię iudicata. refert & sequitur Io.An.in addi.Spe.in tit.de arbi.§.arbiter esse pōt. in addi. quæ incip.sciēdū, qđ singu.no. Valeret ēt, qū uictor post sñiam pro se latā intētaret actionē ueterē quę cōpetebat ante sñiam, non autē act.ex sententia, fm Saly.in d.l.si cā cognita. qui dicit hoc

hoc esse de mente Iac.But.in l.j.C.quando prouo. non est ne.& idem voluit Bal.in d.l.post rem. & in d.l. eleganter. de quo ēt in l.duobus.de excep. rei iudi. & infra dicetur. & ista limitatio procedit præsupposita alia opi.pro vera. s. q si post latam sententiā intentetur iterum pristina actio, valeat secūda sententia lata super ea in hac noua instantia.de quo passu dixi in l. nā & postea. §.si damnetur.ff.de iureiur. & hr̄ per Do. in c.inter monasteriū. extra de re iudi. Tentauit etiam Ang.in l.tale pactum.§.qui pro uocauit.ff.de pac. q quando in instrumento transac dicitur sic:
6 † quia lis est, seu esse poterit, tunc valeat; quia talia verba enunciatiua qdē faciunt inter partes.l.optimā.C.de cōtrah.& cōmit. sti.sed contrarium voluit Bal.in d.l.eleganter.in fi.& ibi Bald.in lec.ant.per tex.in l.cum hi.§.si cum lis.ff.de transa.& idem tenet Ang.in d.l.post rem.in consi.55.vel 65.inci.D.Rober.dixit prętere Bar.tā in d.l.post rem.q̄ in d.l.si causa cognita, q quemadmodū super re iud.non pōt transigi, neq; compromitti de iure & de facto, vt sępius est dictum, ita nec super eo, de quo apparet instr̄m guarentigiatum, vel confessionatū, quod ex forma statuti haberet executionē sicut sñia, quod est no.intellige qū executio erat prompta, & aliqua exceptio opponi nō poterat, & sic nihil erat disceptabile, aliàs enim si fuisset opposita aliqua exceptio, quæ posset opponi, bene caderet compromissum & trāsactio super ipsa exce.opp.vt p Bar.in dictis locis.& in l.j.in fi.ff.de leg.2.& in l.j.iud.sol.& l.j.ff.de trans.& in d.l. eleganter. §. si quis post.& in l.ambitiosa.in 6.col.ff.de decre.ab or.fa.& in j.consti.
7 C.& per Bal.in repe.d.§.qui.prouocauit. † Similiter si dictum instrumentum non esset ex toto liquidū super eo, quod nō esset ex toto liquidū, caderet transactio & compromissum fm Doc. dictis locis, & Bal.in l.si causam.C.de exe.rei.iudi.hinc dicimus, q statutum iubens gn̄aliter causas compromitti in arbitratorē debet intelligi de causis cōpromittibilibus fm Doc.in dictis locis, dixi in d.l.eleganter. & ideo nō habet locum in dictis causis, quæ finitæ sunt per sententiam, quæ transiuit in rem iudi.aut de quibus apparet instrumentum guarētigiatum hn̄s execu.paratā sicut sententia, quod bene no.& adde, q vbi in instr̄o est data licentia de ingrediendo propria auctoritate possessionem cum clausula constituti, q tunc istud instr̄m non haberet executionem sicut sententia fm Bar.in l.3.C.de pig.in repe.igitur nō veniret in compromisso in arbitratorem, fm Pet.de Anch.in cōs. 171.quod not.sing.& adde Bar.& Bal.in l.non distinguemus. §.
8 de liberali.ff.de arb.vbi omnino vide ad hanc.q. † Item adde q tale statu.de causis compromittendis non habet locū, qū petēs compromissum, qui mouit litem, veniret ɔtra propriū instr̄m, fm Pau.de Cast.cons.65. quod dictum solet reputari valde sing. & est paucis notū. Adde prædictis, quod D.meus cōsuluit alias apud Pisarum, q tale statutum, de causis compromittendis, non inducit ea quæ prius essent terminata per trāsactionem iuratā, licet diceretur illam trāsactionem fuisse nullam; quia dolo, vel metu inhitam, aut non seruata forma statuti factam: nam prius debet peti absolutio ex iur̄o, iuxta no.in c.2.de pac.in 6.& c.j.& c.cum contingat.de iureiur.in antiquis.iste art.requireret altiorem indaginem. Oportet enim inuestigare, nūquid ille petens dictam causam compromitti sit audiendus, attenta facie & forma eius quod est narratum, arg.no.in l. cum quædam puella. §. quoties.ff.de iuris.om.iu. Item nunquid si excipiendo & incidēter petat se absolui sit audiendus, de quo per Ant.de But. in d. c. j.Si tamen iudex ille esset laicus, hæc dubitatio cessaret, & ideo adde quod dicetur in q.18.dixerunt etiam Bart.& Ang.d.l.ele-
9 ganter. † q si cōpromitteretur in arbitrū, valeret cōpromissum super eo, de quo erat iudicatum, aut trāsactū, seu de quo appare ret instr̄m hn̄s executionem paratā: nam sicut illud, super quo est iudicatum, pōt de nouo deduci corā iudice primitiua actione, vt est gl.no.in l.j.C.de iudi.eo modo pōt deduci coram arbitro, vt ibi latius per eos, quibus adde quæ dixi supra allegando Pau.de Leaz.& Io.An.adde prædictis, q post publicationē processus & conclusionē in causa non cadit ēt tale compromissū necessarium, quasi tunc negociū sit liquidū in facto, & sola sit quæstio iuris fm Bal.in l.j.ff.de transa.& ibi Doc.post eum.& d. l.post rem.& Ponta.in l.prætor.ff.de ope.no.nunc. Et ita sępius consultum per Do.me.& alios Doc.& ita etiam consului anno superiori, quod intellige sane, qū art.iuris, qui superest, est talis, super quo solo non debet fieri compromissum, nec possit in arbitratorē alias si posset, vt quia esset articulus valde implicatus & dubius, tunc secus, iuxta no.per Pe.Cy.& Bal in l.cum proponas.C.de re.cre.& dixi no.in l.pe.C.de pac.vbi omnino vide, & ibi etiam habes gl. Bar.& Doc.an & quando super vno solo ar. incidenti debeat fieri compromissum necessariū, de quo supra alias etiam pulchras quæstio.ad materiam tetigi in d.l.elegāter.
10 & d.l.post rem.vbi videndum &c. † Item adde prædictis, q licet super re certa & non dubia non valeat transa.vt sępius est dictū, valet tn̄ pactū, & istud pactū pōt esse gratuitum, vel non, vt d.l. j.de trans.& d.§. post.& p pea Bar.& alii in d.l.si causa cognita.dicunt, q notarii consueuerunt dicere, q partes deuenerūt ad infrascriptam transac.conuentionem, compositionem & pactū, quę verba operant, vt si res nō valeat in vim transactionis; qa sit super certo, valeat in vim pacti, & sic sup re certa, & super re iudicata, qđ no.diligenter.quinimmo posito q verba nō essent apposita, si tn̄ trans. esset iurata, tūc si valere non posset in vim trās.quia res esset certa, puta lata sñia, quæ transisset in rem iudicatam, vel nō aliquo dato vel retēto, valeret in subsidiū in vim pacti pp veritatem iur̄i, quod habet vim clausulæ, omni meliori modo, & clę, si non valet quod ago vt ago &c.l.cum pater. §. filiis matrē.ff.de le.2.fm Bar.in l.si quis maior.C.de trans.& l. si quis pro eo.ff.de fideius.& l.j.§.si stipulanti.de ver.obl.de quo ēt p Bal.in l.eā quam. C.de fideic.& plene no.p D.Abb.in rep.c. p tuas.de arb.Hinc infertur, q dispositio d.§.filiis matrē. loquens in vltimis volūtatibus & de defectu solennitatis probatorię locum hēat et in contractibus & defectu substantiali & materiali
11 quod bene no. † Successiuè nō est inutile videre, vtrum valeat transac.super spūali subiectione: vt puta sup subiectione fratrū, & dicendū q non interueniente aliquo tpali, vt, in c. pterea. de trans.secus si daret, vel remitteret aliud spūali, vt c.veniēs.eo.ti. & no.gl.sup eo.ti.Similiter sup subiectione tpali nō valeret trāsactio; qa esset certa subiectio, & iō inter Dn̄m & seruū eius indubitanter nō valet trans.vt l.interpositas in fi.de trans.vt ibi latius. Idē dicendū in trāsactione q̄ fieret inter monasteriū & Abbatē, vt p legistas ibi, & p l.fi.eo.ti.& can.in d.c.pterea.& Io.An. in regula, nō est obligatoriū, de reg.iur.in 6.in mercu.hinc dicit Fede.de Se.cōs.252.q si Abbas promisit monacho promoto ad prioratū se eū nō reuocaturū in vita, nō ob.illa promissione pt eū reuocare; qa Abbas non pōt obligari monacho, vt per Abb. in c.præterea.& in c.cum ad monaste.de sta.re. An aūt super matrimonio valeat transa.vide Doc.in d.l.fi.de trans.& c. ex parte. de trans. Itē an super beneficio ecclesiastico possit transigi etiā cum iur̄o, vide c.constituit.& c.super eo.de transac. per Doc.&
12 omnino vide Abb.in c.decętero. extra eo.ti. † Itē an valeat cōpositio seu transa.super decimis.vide in c.statuimus. & c.decętero.& c.super eo.de transa.& in c.pen.de confirma. vti. vel inuti. & in c.ex multiplici.& c.nuper.de deci. & Ioan.An.in c.fi.de rerum per mu.per Do.de Rota.decisio.44.& vide cōsi. Pe.de Anchar.28.vbi etiam traditur, an laicus possit esse arbiter super decimis, de quibus laici inter se contendebant, & vēdicabant per antiquum feudum, & an valeat super ipsis transac.& si non valet, vtrum renuncians possit redire ad ius suum. Item an arbitrator possit cognoscere de causa vsuraria incidenter, vel principaliter coram eo introducta, vide Moder.in l.Titia.ff. solu.matrimonio. Est etiam iterum aduertendū ad intellectum l. si diuersa.C.de transa.& ad D.supra q interdum laudum latum ab arbitratore posset esse adeo priuilegiatum ex forma statuti dicentis illud præcisè seruandum & virtutem habere sententiæ & maiorem, præsertim inter cōiunctos, q etiam de consensu partium de nouo compromittentiū non posset tolli per sequens laudū, vt diligenter inuestigat Pet.de Anch.in consi.quod incipit, di-
13 scutiendum, vbi omnino videas, qū q.occurreret. † item an si inter duos est controuersia de tutela, possit compromitti in arbitratorem qui laudet quis sit tutor. Videbatur q non l.pretor.ff. de tuto.& cur.da.ab his. Et idem tenet Do.Fran.de Albe. in l.nō distinguemus.§.de liberali.ff.de arb. Item an causa rest. in integ. possit compromitti in arbitratorem, & qū, vide Doc.& ibi plene dixi in l.fi.C.vbi & apud quē in integrum resti. in quibus aūt criminibus & qū & an liceat transigere vel pacisci & quis sit effectus. Doc.plene tradunt in l.transigere.C.de transa.& ibi dixi, tractat etiam gl.in l.j.§.pe.ff.de calum.& Gand.in suo opere maleficiorum, sub rub de transa.& can.2.q.3.§.notandum.& 5.q.2. c.fi.super alimentis aūt cuius auctoritate possit transigi, vide in l.cum hi.per to.l.ff.de transa.& per Bart.in tract. suo de alimentis &c. an aūt super his quæ ex test̄o proficiscuntur vel codicil. vel dona.causa.mor.possit transigi & qū & qualiter, vide in l.de his.& l.non est ferendus.ff.de transa.& in l.qui Romæ.§. duo fratres.ff.de verb.ob.multa etiam dn̄r in c.cum contingat.extra de iureiu.p An.de But.Imo.& Moder.circa fi.cōmenti. Reliqua ad hanc q.9.vide per summistas in tit.de transa. ēt vtile fuisset vide-
14 re † nunquid super male ablatis incertis possit fieri transactio, vel cōpositio cum epo.Bal.in l.post decisionem.C.de fur.remittit se ad dicta per Pau.de Elea. in cle.j.de pęnis. vbi Pau.dicit q non, sed dicunt distribui inter pauperes, & q recipiens, quicūq; sit ille, non pōt transigere de illis, vt in c.fi.de offi.vica.nisi super hoc esset priuilegiatus à Papa, seu ad hoc ptātem haberet. ita dicit ille Doc. vt puta qn̄q; videmus potestatem datā prædicatoribus, aut quęstoribus procurato. Ang.in l.cum hi. §. si in annos. de transac. vult, q ep̄s de relicto pro male ablatis & de relicto pauperibus in genere possit transigere, dummodo bona fide, ar. no.in l præses.C.de transa. De qua materia vide etiam per Doc. post Inn.in c.relatum.de test. Item potuisset quæri, nunquid de damnis illatis subditis cōitatum tempore guerræ poterit fieri transa.per communitates in præiudicium subditorum, de hoc vide per Ang.& Mod.in l.conuentionum.C.de pac.&c.

SVMMARIVM.

1 *Transactio fieri potest sub transactione & modo.*
2 *Transactio in dubio potius modalis, quam conditionalis est censenda.*

1 **Decimò** quæro † vtrum possit fieri transactio sub condi. & modaliter per si, & per vt. Respōdeas ꝙ sic, vt l. si super pos. C. de transac. & l. siue apud acta. eo. titu. & ibi Bar. & alios in l. si quis cum debitore pepigerit. ff. de iureiur. & in l. naturalis. in princ. & l. solent. ff. de præscri. ver. & per Bart. in 2 l. hoc iure. de donatio. † In dubio autem quando esset cōcepta per verba apta importare modum & conditionem, potius est censenda modalis quàm conditionalis secundum Pet. Cy. Bart. & alios in d. l. siue apud acta. & adde quę dicit Bar. in l. qbus diebus. ff. de condi. & demonstra.

SVMMARIVM.

1 *Transactio an admittat penitentiam re integra.*
2 *Compromittens in arbitratorem potest omissa compromissi via ad iudicium redire.*

1 **Vndecimò** quæro † vtrum in transactione admittatur pęnitentia re integra sicut in aliis cōtractibus innominatis. Dicas ꝙ nulli partium licet pęnitere, siue sit facta per stipulationem, siue nudo pacto. l. fratris. & l. quamuis. C. de transa. vbi videndum pro ratione. & l. si quis accepto. ff. de condi. ob cau. nisi concordauerit vtraq; pars ab illa recedere; tunc enim possent, & magis diceretur tunc distractus & resolutio transactionis iam factæ quàm recessus per viam pœnitentiæ, qui solet concedi alteri parti: de quo tamen latius in dictis locis, & ad propositum vide quod habetur in c. fi. de pac. lib. 6. Pet. de Anch. consi. 120. hinc caderet pulchra & sing. q. duo compromiserunt litem in arbitratorem, an alteri partiū liceat o nisi à illa via arbitratoris ire ad iudicium, an verò obstet pendentia 2 compromissi. † dicens ꝙ licet ad iudicium ire non ob. pendentia compromissi. vt l. si quis rem ff. de arbi. aduerte: quia pūctus est subtilis. Bar. tangit sing. in l. qui fidem. ff. de transa. & lec. eius reperitur varia. in hoc communiter dicitur, ꝙ illa. l. si quis rem. non habet locum in arbitratore, & sic ob. pendentia compromissi. & hoc sequitur Ange. ibi dicens esse no. & alibi non reperiri, de hac q. vide per Bar. in l. eos. §. Apostolos. C. de app. & per Ang. in auth. de iudic. §. antepe. & per Ant. de Bu. & Card. in cle. quandiu. de ap. & Ponta. in l. 2. ff. de re iud. sed inter Moder. plenius examinauit Pau. de Cast. in d. l. qui fidem. & in l. pecuniam. ff. si cer. pe. & ibi dixi.

SVMMARIVM.

1 *Decepto per transactionem quo subueniatur remedio.*
2 *Remedium legis secundæ. C. de rescinden. vendi. locum non habet in transactione.*
3 *Exceptio nulla obiici potest aduersus sententiam, quæ transiuit in rem iudicatam.*
4 *Læsus vltra dimidiam iusti pretij debet restitui.*
5 *Iurecconsulti vt plurimum inter se contrariantur.*
6 *Iudex qualiter iudicare debeat, si pro vtraque parte æquales rationes habeat.*
7 *Iurecconsulti in dubijs viam mediam eligere sunt soliti.*
8 *Causæ diuersis legum interpretationibus titubantes, quodam iuris moderamine temperari debent.*
9 *Princeps in dubijs arduis est consulendus.*
10 *Læso per transactionem impropriam quo remedio subueniatur.*
11 *Arbitramentum, quo specifico partium consensu acceptatur, vim trāsactionis propriè habere censetur.*
12 *Iuramentum validat arbitramentum aliàs inualidum.*
13 *Iuramentum conditionale non tollit remedium. l. ij C. de rescinden. ven.*
14 *Homologatio facta post laudum datum quando valere dicatur.*
15 *Subscribens vel sigillans literas quando dicatur approbare contenta in eis.*
16 *Deceptio in transactio. dolo aduersarij quo subueniatur remedio.*
17 *Transa. quando sit nulla aut rescindenda ob dolum in litigando commissum.*
18 *Actio furti competit aduersus eum qui alteri instrumenta subtraxit.*

Duodecimò quæro, vtrum decepto per transac. re ipsa vel dolo aduersarii aut tertij sub-1 ueniatur & qualiter & contra quem. † Ista quæstio habet plura capita. Capiamus primum, videlicet vtrum decepto per transa. reipsa subueniatur aliquo remedio ratione læsionis. & quidem si læsio prædicta esset citra dimidiam, omnes conuenire videntur, ꝙ nullū sit remedium. Sed pulchra dubitatio est, an si quis fuerit deceptus in contractu transac. vltra dimidiam iustæ æstimationis habeat locum remedium l. 2. de rescin. ven. Tex. videtur sing. determinare ꝙ non in l. Lucius. § fi. ff. ad Treb. ibi, si nō transac. fit. & ita firmat gl. Inno. Ioan. And. in c. cum causam. de emp. & ven. §. nunc videndum. ver. quid de transa. & ibi Io. An. in addi. & Dy. in l. si quis cum aliter. de ver. ob. & in d. l. Lucius. & Guli. de Cu. in l. ex causa. C. de vsuca. pro emp. & Bal. in l. 3. §. j. ff. de transa. vbi hoc sentit gl. in ver. debere. item Bal. in l. j. in 2. col. C. de pac. Item Bald. & Sali. in l. 2. C. de rescind. vend. & l. fi. §. j. in princ. C. communia de leg. & in l. ordo. C. de execu. rei iud. & in tit. de arbit. in addi. ad Spec. vt retuli supra q. 4. Item sequitur D. Fran. de Albergo. in d. l. Lucius. §. fi. vbi etiam gl. idem voluit se-2 cundum Dy. s. † ꝙ speciale sit in transa. vt non habeat locum remedium d. l. 2. quantacunq; fuerit læsio re ipsa per illum text. & pro hac parte opti. tex. in l. in summa. in prin. ff. de condi. indebi. & l. ꝙ si deferentem. iuncta l. præce. ff. de dolo. & l. à diuo Pio. §. si pigno. ff. de re iudi. & l. si superstite. in fi. de dolo. & tex. in l. sub prætextu. la 2. C. de transac. & l. j. ad ad finem. C. de plus peti. quæ iura allegantur in l. 2. ad idem bo. tex. in l. post decisionem. C. de fur. quem alleg. Bald. in d. l. ordo. ad idem l. j. C. de pac. l. de fideicom. C. de transac. l. si ea lege. C. de vsur. cum si. quasi non possit apparere læsio quanta sit, quādo super dubio euentu litis sit trāsactum. Item transa. videtur inducta, vt sit finis litium l. fratri. cū sim. C. de transac. habet etiam instar sententiæ l. 2. cum sim. ff. de de iureiur. ergo sicut sententia facit de indebito debitum l. j. C. de condi. inde. cum sim. ita & transac. ad hoc bonus text. in l. 2. 3 C. de transac. † Constat autem, ꝙ contra sententiam, quę transiuit in rem iudi. nihil potest opponi. l. 2. C. quando pro not. non est ne. ergo idem in transa. ad idem l. eleganter. per to. l. ff. de cōdi. indebi. alia quædam adduci Imo. in d. l. Lucius. §. fi. vbi omnino vide: sed contrariam partem, ꝙ remedium d. l. 2. habeat locum etiam in transa. voluit gl. in d. l. Lucius. §. fin. prout eum intellexerunt multi, quos infra referam. s. dummodo habeatur respectus ad æstimationem dubii euentus litis, super qua transac. facta est, & non ad veram æstimationem rei, & hanc dicunt fuisse mentem illius gl. vt voluerunt Ray. Bart. Angel. Imo. Pau. de Cast. in d. l. Lucius. §. fi. Item Bar. Ang. Imo. Pau. de Cast. & Ponta. in d. l. si quis cum aliter. & etiam Bart. & Ange. in d. l. 2. C. de re. ven. Item Bart. in l. si societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio. vbi idem tenet D. Flo. item D. Card. Imo. & Abb. in d. c. cum cā. & Imo. in ca. quintauallis. de iureiuran. char. 15. Ratio solet assignari: quia etiam opi. quæ videtur magis communis in d. l. 2. & in d. l. si quis cum aliter. est, ꝙ d. l. 2. habeat locum in stipulatione, & sic in contractu stricti iuris. ergo idem in omni contractu stricti iuris, & per consequens in transa. quæ aliquando est bonæfidei longe magis. Ad contraria respondet isti Doct. multis 4 modis vt dictis locis. † pro nunc respondere potes, ꝙ iura contraria possunt intelligi, quando non fuit læsio vltra dimidiam, vel secundò dicere potes, ꝙ loquantur habito respectu ad æstimationem veram, & non ad dubium euentum, & secundum hanc vidi consultum hoc anno per insignem. Doc. licet in illis terminis multa alia occurrerent, considerando quid in isto pūcto sentiam subsisto: cū iis sit sub iudice futura quodam loco, vt subscripsi, nec deliberaui super ea re aliquid adhuc. opin. prima, ꝙ non hēat locum, est fundata in optimo respectu, ne lites mortuæ suscitentur. opi. vlt. Bar. & sequaciū in summa æquitate, vt obuietur fraudibus, & tanta læsio non toleretur legibus: vt Doc. dicunt in dictis locis, cum in præmisso arti. reliquissem te subsistente, interrogauit me vnus ex vobis, quid arbitrarer in ea quæstione, si plenam ptātem arbitrandi à partibus haberem. Rndi tunc ſm ea quæ proponerentur & circūstantias aggrauantes dolum aut minorantes pacem maiorum partium: nunc volo ꝙ te non lateat vnū perpetua memoria dignū: cum in q. quadam pendente apud Ariminum reddita essent consilia ab illustri. Doc. inter se contraria, & punctus esset dubiissimus, & tandem remissa esset arbitranda illustri tūc Principi de Malatestis, consuluit D. Pet. de Anch. & Do. Ant. de Bu. quid ipse deberet arbitrari salua consciētia & timore Dei, præsertim cum lis esset inter duas ecclesias, rñderunt habito prius graui examine inter eos, vt patet in consi. D. Pe. de Anch. cōsi. 210. in effectu, vt infra quia illa contrarietas orit ex collisiōnum hinc procedēnū, & hoc nō est nouū, nā & sancti viri sepe inter se cōtrariari vnr, & vnus alterū corrigit, vt beatus Pau. Petrū de circūcisione, vt patet in toto vol. decretorū, vbi plene de contrarietate canonū. 5 † Item iurisc. etiam inter se contrariant, & alter alterū corrigit: vt patet in l. Domitius. de test. cū si. & not. in ca. ne innitēris. de consti. hoc aūt non habet reprehensibile iudicari. c. non debet. de consang. & affi. cum si. in illa aūt contrarietate iudex nō dē peccare, si elegerit, quod veritati & æquitati crediderit cōuenire, vt in c. literas. de restit. spo. & si aliqui vnam, aliqui aliā, alii mediam viā elegerint, in tanta ɔrietate oēs ab imperitia & temeritate excusant, vt ibi patet. facit quod no. in l. cū prolatis. de reiu. & in c. p venerabilē. §. rōnibus. qui fi. sint legi. Excusant aūt apud Deū & hoies ille iudex, qui in tanta varietate elegit opi. illā quā secundum eius bonam conscientiam credit fore veram, ēt si postea contraria declaretur per auctoritatem hñtem, vt in c. j. de postu præla. hoc enim est proprium humani iudicii. s. sæpe falli, & in hoc differt à diuino, quod nunquam fallitur c. cum à nobis. de sentē. excom. cum si. Istis præmissis concluserunt, ꝙ conscientia illius consultissimi recti & iusti Principis viis rationib. deductis in consiliis contrariis si inclinatur magis ad vnam partem ꝙ ad aliam intrepide illam sequi debet, nec agendo contra conscientiam ædificet ad gehennam. c. per tuas. de simonia. verò viis ɔsiliis & contrariis rōnibus ad vtramqꝫ partem ɔscientia eius remanebit dubia & perplexa, qd in similibus sit agēdū col-6 ligitur p exēpla 13. dist. c. nerui. † Quid si ille princeps cōscientia ductus nolit eligere times culpa, vbi culpa nō est more bonarū mentiū tunc pfati Doc. dixerunt, ꝙ ipsi hēnt determinare illum

illum casum dubium circūnscriptis ipsorum etiam consiliis, de quibus etiam diffiderēt, cum vtraq; partium in q. proposita tractaret de lucro quærendo, si vtraq; non lucratur, vt credit, debet equo animo ferre. l. fi. C. de codicil. vnde pro bono pacis & cōcordiæ partium postquā animus non inclinat magis ad vnā partē, quām aliā, cuilibet partium ipsi assignarent suā dimidiā partem, vt plene no. in c. licet causam. de proba. ar. etiam. c. afferte de præsum. vbi Salomon dubius cuius esset filius qui petebatur dixit, date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri, vt ibi. & licet respectu diuisionis pueri hoc tentando dixerit, respectu iustitiæ sūe hoc sensit, ꝙ vbi sunt dubia iura partiū, & quibet aliquid petat ad lucrum, diuidere per medium, æquitatem habet, vt sicut sunt pares in iure, quia quilibet pro se habet consilia, ita sint æquales in consecutione eius super quo 7 contenditur. † iurisconsulti etiam hanc viam elegit mediam in casibus dubiis. l. sed & si lege. §. adeo autem. ff. de peti. hær. l. Titius. ff. ad Trebel. Expedit etiam partibus, ꝙ ita fiat, quia si princeps cōsuleretur quid dicendum posset aliquo modo præter mentem partium statuere in fauorem suum, sicut fecit Imperator in l. & hoc Tiberius. ff. de hære. insti. & iurisconsulti profecto nouam sententiam statuerūt. l. fi. ff. de iure fisci. ad hanc decisionē faciunt multa iura tex. in d. c. nerui. & l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. & l. bona fides. ff. depo. cum sim. agebatur etiam in illa q. de offensione iuris humani & mere positiui. Vnde non conueniunt propter dubiū iuris, quod oritur ex tot contrariis Doc. opi. etiā propter bonū pacis arbitrari, vt supra vt per medium diuidatur iuxta sententiam rusticorum, & subdunt, ꝙ si esset incertitudo iuris diuini, naturalis, vel gētium, tutius esset in dubio abstinere ꝙ iudicare, vt d. c. literas. & no. in c. nisi constet. de renun. Itē si q. esset de bonis iam quæsitis alicui, res esset longe magis dubia, ꝙ vbi agitur vtrinq; de lucro: ita responderunt præfati Doc. quibus adde tex. insti. de re. diui. §. placuit. cum sim. & in l. Nesennius. ff. de neg. ge. & in l. antiqui. ff. si pars hære. pet. & in l. si seruus. ff. de pig. act. & in l. ita vt. ff. man. & in l. tutorem qui. §. j. ff. de admi. tuto. cum si. vide etiam tex. quo nescio meliorē ad hoc in l. filio. ff. vt in pos. leg. & tex. aureum & allegabilem in l. non finē. C. de bo. quę lib. 8 dum dicit † bonum esse diuersis interpretationibus legum titubātes causas quodam iuris moderamine temperare, bene facit, quod eleganter dicit Do. me. in l. precibus. C. de impub. in repe. & ibi dixi post cum. & quod dicit Bal. post Pe. & Cy. in l. cum ꝓponas. C. de reb. cred. vide ēt ad materiam solēnem doctrinam Matt. in opusculo de electione opi. vbi singulariter loquitur ɔcludendo, ꝙ quando non apparet, quæ sit opi. cōis, nec apparet, ꝙ vna opin. nitatur pluribus & melioribus rationibus, ꝙ alia, & tunc in materia iuri illa tenenda est, ꝙ vult iurm seruari, in alia vero materia eligenda est benignior, benigniorem dē esse pro matrimonio, pro dote, pro testo, pro libertate, pro religione, ꝓ pupillo, pro vidua, pro miserabili persona, pro ecclesia, pro pio loco. item est benignior contra fiscum pro priuato, etiam si priuatus ille fuerit actor ſm eundem Matt. item benignior est, ꝙ actus valeat testamenti vel alterius vltimæ voluntatis, itē actus cuiuscunq; iudicialis, item contractus bonæfidei ꝙ stricti iuris, & si ille, qui nititur pro validitate actus, sit actor, quod dicit mirabile. item notādum, vbi ageretur de stipulatione pęnali odio pęnę idem dicit si agatur vt valeat beneficium vel priuilegium, licet hoc vltimum debeat strictè intelligi, si in aliquo valet, qd 9 no. † Si verò dubitetur, quæ sit benignior, consulendus est princeps, si commodè pōt, ꝙ si non potest consuli commodè, eligēda est sentētia absolutoria pro reo. vnde infertur mirabiliter, ꝙ si idem casus occurreret modo pro reo, modo pro actore pt iudex salua conscientia sua, & saluo honore suo ferre sentētias ɔtrarias, iō magnū est cōmodum poss. & si apparet tibi quis reus aut actor & petit à te consi. quis habeat potiora iura contra tertium; tunc dr̄ eligendam illam opi. quā tenent Doc. maioris auctoritatis, ēt si sint numero pauciores, vt puta gl. quæ debet esse idolum tuū ſm Cy. in l. non moriturus. C. de contrahend. & cōmit. stip. nisi pro alia parte sit numerus duplo maior, si nō Doc. variantes sint pares auctoritate; tunc dr̄ standum opin. pro qua maior numerus Doc. si non oīa paria, quod rarò accidit, dr̄ abstinendum à consulendo cum sigillo à tali dubio, sed si esset iudex absoluit reū: ita concludit præfatus Do. vt ibi per eum, allegationes iurium omisi causa breuitatis. Adde prædictis, quæ dicit Aulus Gellius lib. 13. noctium Atticarum. c. 2. vbi sing. loquitur. hæc sunt omnino extra rem, & perpetuò habenda sunt an-10 te oculos. † Successiuè videamus, vtrum læso per trāsactionem impropriam. i. per arbitramentum succurratur & pro qua læsione. Dicas de hoc vt per Doc. in l. si societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio. & in c. quintauallis. de iureiu. & omnino vide sing. dictum Bal. in l. vēditor. C. de rescin. ven. quod retuli supra q. 3. circa fi. an autem arbitramentum coram iudice recursu ad arbitrium boni viri possit retractari per instrumēta antiqua de nouo reperta. vide Bar. & Bal. & Sali. in d. §. arbitrorum, & in l. fi. ff. de appel. recipien. per Bar. & Bal. in d. l. sub prætextu, superius alleg. per Fede. de Se. consi. 275. supra allegato. & Pet. de Anch. in d. dispu. cum C. laicus. dixi in repe. l. admonendi. ff. de iureiuran.

Posito pro constanti, ꝙ læso per arbitramentum non possit succurri ad arbitrium bo. viri, vt quia pars, cōtra quam fuit latum, specifice consensit, ꝙ illo modo fieret, vt per Bar. sing. in d. l. vēditor. vel quia illud acceptauit postquam fuit latum & sibi notum, vt per Doc. in l. 2. ff. de re iudi. Quæro, vtrum læso dicto casu succurratur saltem ex læsione excedente dimidiam remedio d. l. 2. C. de rescin. ven. in isto casu videtur idem dicendum, 11 quod in transactione propriè sumpta, de qua supra dixi: † nam arbitramentum acceptatum specifico consensu partium habet vim propriè trāsa. per omnia, vt in rubri. extra de arbit. & tenuit expresse Pet. de Anchar. in d. disputatione, incip. cum C. laicus. cha. antepe. vt retuli supra q. 3. circa fi. Vnde si tenueris remediū d. l. 2. habere locum in transac. propria: tenebis etiam locum habere in arbitramento specifico consensu partium approbato: nō est enim ratio, quare secus in illo, ꝙ si dicta approbatio esset iurata idem putarem, quod in transac. propriè iurata. Si verò cōpromissum fuisset iuratum, deinde arbitramētum specificè approbatum fuisset, seu acceptatum sine iuramento, an tunc sit idem dicendum, quod in transac. propria non iurata, attento ꝙ acceptatio q̄ facit arbitramentum æquipollere propriæ transa. vt prædixi, non fuit iurata, vidi consultum per insig. Doc. ꝙ idē sit dicendum quod in transa. propriè non iurata: cum iuramentum non habeatur pro apposito secūdum Ant. de But. in c. clericus. de iureiur. Nec ob. ſm eundem, ꝙ videatur consensus geminatus; quia etiam interueniente duplici consensu dicitur habere locum d. l. 2. C. de rescin. ven. ex mente Doc. in d. l. 2. & l. si quis cum aliter supra alle. bene faciunt, quæ dixi de confessione erronea reuocanda non ob. geminatione. l. j. C. de iura. calum. ad idem facit sing. decisio Do. mei, qui consuluit d. l. 2. habere locum non solum in venditione, sed etiam quando aliquis tenetur reuendere pro eodem pretio rem prius à se emptam ab aliquo vigore promissionis illi factę de retrouendendo ad omnē voluntatem suam, quando tempore venditionis illud pretium erat minus dimidio iusti pretii, quod dictum D. mei in casu suo vtrum procederet, requireret altiorem indaginem, nec memini me legisse alibi: cum prima fronte videtur durum illud di-12 ctum, & vide Bal. in l. 2. C. de rescin. ven. q. 8. † Cogitaui postea super præmissa conclusione dicti consulentis, & videtur ꝙ stare non possit: nam cum proximum fuit iuramentum licet censeat factum sub conditione, vel melius sub spe illa, si æquum fuit arbitratus, vt dixi supra q. ista tertio ver. dixit enim Bal. in d. tit. de arbit. in prin. tamen statim secuta approbatione laudi tāquam ęqui spes illa purificata videtur, & sic remanet illa conuentio tanquam pura causa iuramenti, igitur nō possit oppugnari ob. l. si quis maior. C. de transa. Item & pp dictum iurm videtur cessare remedium. d. l. 2. ſm opi. Doct. magis cōem. In contrarium facit pro opi. consulentis, ꝙ licet approbauerit laudum, non tamen approbauit vt æquum, nec affirmauit illud esse, sed simpliciter approbauit: per hanc igitur approbationem simpliciter factam non vr̄ extitisse cōditio, aut impleta spes ꝙ ęquum fuerit arbitratus; quia immo videntur ista stare simul. s. ꝙ iniquè, aut iniquissime fuerit arbitratus, & tñ pars re ipsa decepta approbauerit. vnde sequeretur, ꝙ non propterea dictum iurm excluderet remedium. d. l. 2. quia conuentio prima compromissi iurata fuit conditionalis, seu sub spe illa, si æquè fuerit arbitratus. Secūda verò approbatio non fuit iurata, & ideo subtilitate iuris forte procederet dicta conclusio Dñi consulentis, nō tñ transit sine dubitatione circa illud, vtrum sit necessaria absolutio à iuro anteq̄ agatur remedio d. l. 2. pp ea quæ dicit D. Pet. de Ancha. in dicta disputa. cum C. laicus. vbi omnino vide. Ad huc tñ in puncto iuris subtiliter considerando forte procedit decisio consulentis, nam ipse non tentat reductionem ad arbitrium boni viri fieri tanq̄ de laudo iniquo: hoc enim peti non posset obstan-13 te acceptatione facta post laudum, † sed vult intētare remediū d. l. 2. C. de rescin. ven. quod non videtur sublatū per dictū iurm conditionale, aut sub spe præmissa adiectum in cōpromisso, & non repetitum, nec appositum in acceptatione laudi. In hoc tñ puncto nihil decido, ne sumatur aliqua coniectura tenuis iudicii mei, quod nunc non aperio pro bono respectu, & vellem ēt melius cogitare, putarem conuenire, vt cōsideraretur persona acceptans vtrū simplicitate, facilitate, leuitate, vt in si. dicit Bal. in d. l. 2. C. de rescin. ven. q. 4. quæ perpetuò no. quia nullibi reperies ista examinata. Rursus si arbitramentum fuisset approbatū, anteq̄ ferretur, vt aliquando vidi, quid dicendum, vide Doct. in l. cum antea. C. de arbi. & Sali. in rep. d. §. arbitrorum. q. 15. & Pe. de Ancha. in d. disputa. cum C. laicus. col. 5. si verò fuisset approbatum, postquam fuit latum, antequā partes intellexissent specificè tenorem, vt sępius vidi fieri, tunc quid dicendum. qō est sing. circa quam oīno vide Bart. in l. 2. ver. quæro si instrumētū est subscriptum. ff. quemad. testa. ape. in 4. col. dicit etiam Paul. 14 de Cast. in l. ne in arbitris. C. de arbi. circa fin. † ꝙ homologatio, quæ fieret post laudum datum ita demum valet, si tenor laudi erat notus homologanti: sed si portaretur scriptura clausa, vel etiam aperta, & ipse nō perlegisset eā, & hoc posset ꝓbari, licet se subscripserit approbando, nil operatur, tex. est no. in l. fin. C.

plus va: quod agi. Dicit Azo & Pau. de Cast. in l. 2. C. de re. alie. non ali. in l. diuus. §. idem. ff. de fal. nisi appareat, quod voluerit approbare qualitercunque stet scriptura, vel quicquid contineat l. quod iure militari. de mi. test. per Doct. in c. humilis. de ma. & obed. quos intellexi, vt supra, nam in dubio dicitur non censendum voluisse approbare, nisi contineat vtilitatem suam, nisi appareat contrarium. ita dicit præfatus Doct. in d. l. ne in arbitris. Cæterùm idem Doct. in d. l. fin. C. plus valere, dicit hæc verba no. hanc singularem. l. quod illi, qui se subscribunt, vel sigillant scripturas, & eas non legunt; quia per hoc non censentur eas approbasse, vt ibi. & d. l. 2. C. de re. ali. non ali. & quod no. per Cy.

35 in l. j. q. 3. C. man. Bart. tamen in l. 2. §. fi. ff. quemad. testa. † videtur limitare scilicet, quando ille qui subscripsit, vel sigillauit, fuit deceptus dolo alterius, qui persuasit, quod aliud scriptum erat, quàm esset re vera. & oportet, quod hoc probetur in d. l. si aliàs simpliciter subscribendo videtur approbare, & imputet sibi, cur non legit, non censetur voluisse quod valeat, quicquid ibi scriptum sit, & si hoc ignoret, quod facere potest: vt d. l. qui iure militari. & per Docto. in d. c. humilis, & dicit ista esse valde singularia & menti tenenda. Ista sunt verba præfati Domini, quæ videntur in aliquibus contrariari. ego putarem hoc cōmittendum arbitrio iudicis, scilicet, an sit coniectura, quod omnino voluerit approbare qualecunque fuerit, vel credens aliud continere, ar. no. per Bal. in d. l. 2. C. de rescind. vend. q. 3. not. prædicta; quia quotidiana. ¶ Veniamus ad secundum caput huius q. videlicet vtrum dece-

36 pto in trāsactione dolo aduersarii succurratur, & qualiter. † Ad hoc respondeas, quod secundum ea quæ proponerentur aliter & aliter succurritur, nam si quidem transactio est facta super actione bonæfidei, censenda est bonæfidei. Si verò super actione stricti iuris censenda est stricti iuris, vt dictum fuit supra q. 3. circa fi. tunc vltra siquidem transa. de qua agitur. & ad quam quis fuit inductus dolo aduersarii dante causam transact. est iudicanda bonęfidei, consequens est transact. esse nullam ipso iure. intellige si hoc vult deceptus secundum glo. & Doct. in d. l. eleganter. in princip. vt quia declararet in iudicio, seu extra se nolle illam valere secundum Bar. ibi, quod bene no. sed si traditio seu liberatio esset consecuta: tunc per act. de dolo rescinditur, vt d. l. eleganter. in princip. si verò iudicanda esset stricti iuris; tunc valeret contractus ipso iure, vt l. dolo. C. de inuti. stipu. & lęso succurritur per excep. doli aut replicat. aut act. de dolo, vt l. sub prætextu. C. de transact. & huius subtilitatis est differentia in formando libellum super act. de dolo: nam quando transa. valuit, quis petit per actionem de dolo rescindendo transact. vel petit interesse; quia deceptus in transact. sed quando transactio non valuit, tunc peteret quis rescindi venditionem, vel liberationem suam, vel interesse; quia liberauit secundum Bar. in d. l. sub prætextu, qui subdit, quod ita est intelligenda l. actionem. eod. titu. de quo etiam vide in locis allega. supra 4. q. in fin. & hoc procedit, quando quis commisit dolum in extorquendo transactionem ab aduersario, & sic dolus dedit causam transactioni. Quo casu secundum Iaco. Butr. & Bart. non est facienda differentia inter

17 actorem & reum: quia vtroque casu idem. † Sed quando transactio non fuit dolo inita, sed dolus fuisset commissus calumniosè litigando puta agendo vel rescindendo calumniosè; quia certè sciebat se ius non habere, non tamen admiscuit aliud delictum; tunc si calumnia dicta fuerit ex parte rei de facto calumniosè resistentis, transact. non esset nulla, sed actori posset consuli per actionem vel replicationem doli, vt d. l. sub prætextu. ita plerique tenent, in quo Pau. de Cast. sentit opposi. vt d. l. 2. C. de transac. Quando verò ex parte actoris fuisset dicta calumnia, tunc transac. ipso iure sit nulla: vt l. in summa. ff. de condi. inde. secundum Iaco. But. & Bar. & communem Doc. opin. in d. l. sub prætextu. & in d. l. in summa. & aliis locis allega. in d. q. 4. supra maximè quando fuisset calumnia euidens, vt dicit text. in d. l. in summa. quando autem dicatur calumnia euidens. vide Bart. in l. fi. ff. de publ. iudic. Adde prædictis, quod quando ex parte rei fuisset admixtum delictum quia instrumentum celasset, sed & tūc quia cōcurreret duplex dolus eius in litigando calūniosè alius in celando instrumenta, tunc secundum omnes esset irritanda aut per replicatio. aut per actio. de dolo secundum Docto. Mo-

18 der. in d. l. sub prætextu. † Quando verò subtraxisset instrumenta: tunc daretur actio furti non de dolo, vt per Doc. latius ibidē, & ideo vide Bart. in d. l. eleganter. in princ. in 6. col. in versi. quęro, quando dolus committitur extra contrac. & per Abb. in c. super eo. de transac. in fi. & etiam vide Ang. omnino in l. si quis accepto. ff. de condi. ob causam. si verò fuisset dolus incidens in contractu; tunc dicas vt per Bar. in d. l. eleganter. in 2. col. in ver. aut fuit dolus incidens, quando verò dolus non fuisset commissus ab aliquo contrahentium, sed à tertio, tunc dicas vt per Barto. in d. l. eleganter. in princip. in 3. col. versic. ad hoc opponitur, & in prædictis casibus, in quibus ratione doli succurritur decepto, transactio fuisset iurata, quomodo succurratur decepto; quia non potest contrauenire ante obtentam absolutionem à iuramento, vide Docto. in cap. j. de iureiuran. & in c. quamuis. de pac. in sexto.

SVMMARIVM.

1 *Actori quo remedio succurratur aduersus reum non implentem in transactione promissa.*
2 *Condictio ob causam datur actori, qui ex parte sua promissa impleuit contra reum non implentem ex latere suo.*
3 *Condictio ob causam non competit ei, qui ex latere suo non perfectè impleuit, quæ in transactione promisit.*
4 *Actio vtilis datiua præscriptis verbis quando actori competere censeatur.*

Decimotertiò quæritur: quia sæpe contingit, quod reus non seruat, nec implet, quod promisit per transactionem, aut non plene implet, qualiter

1 succurratur actori contra reum. † Capio primum caput. s. qualiter succurratur actori contra reum non implentem. Distinguendum si actor prius impleuit ex latere suo; quia promisit aliquid implebile, puta liberare reum, quod consistit in facto affirmatiuo, & ita liberauit, reus verò cessat implere, tunc si reus se obligauit quia per stipulationem datur actori actio, quæ solet oriri ex stipulatione. l. certi condictio. vel ex stipulatu, vt seruentur promissa, vt l. siue apud acta. & l. si pro fundo. C. de transa. cum sim. hoc etiam casu potest condici liberatio secundum terminos l. si quis accepto. ff. de condi. ob cau. secundum Ang. ibi. Aut non fuit composita stipulatio, & certè cum actor impleuerit ex parte sua, datur sibi contra reum actio præscriptis verbis, nata ex vestimento rei interuentu, vt d. l. si pro fundo. & l. naturalis. §. j. ff. de præscript. ver. Prima etiam actio, quæ fuerat extincta per acceptilationem resuscitatur ex casu petendo se reponi in eam per condictionem ob causam ex capite causæ non secutæ, si actor impleuerit ex latere suo, & reus nullo modo impleuerit dolo, vel culpa, & actio sit talis, quæ possit consensu partium instaurari. l. si quis accepto. ff. de condi. ob cau. & l. actione. & l. cum mota. cum ibi not. C. de transa. ita expressè concludit Bar. in d. l. siue

2 apud acta. col. 5. ver. aduerte. † Istud autem, quod detur condictio ob causam actori, qui plene impleuerit ex latere suo cōtra reū, qui non impleuit: limita nisi reus licèt perfectè non impleuerit, tamē impleuerit eo modo quo potuit, & sic nulla culpa potest sibi imputari; nam tunc cum actori sit prouisum de actione præscriptis verbis, & simus in contractu transactionis, condictio litium non potest transac. rescindi, & cessat condictio ob causam, casus est no. & sing. in d. l. si pro fundo, quam perpetuo tene mēti, sed agetur ad obseruantiam promissorum tantum, & si promissa obseruari nō possunt, agetur ad interesse, vt d. l. si pro fundo. ¶ Venio ad sm caput eiusdem q. s. quando actor non plene impleuit ex latere suo; vt quia fortè promisit aliquid nō implebile formaliter promisit non petere amplius, quod intelligitur nec per se, nec per alium, nec hæredes, nec de iure, nec de facto, & in perpetuum sm gl. & Doc. in l. j. C. de pactis. & d. l. siue apud acta. & d. l. cum mota. & d. l. si pro fundo. impleuit tñ actor, vt potuit; quia non petiit, vt per Bar. no. in d. l. siue apud. & d. l. si pro fundo. & tunc si interuenit stipulatio, per quam reus se obligauerit ad obseruantiam promissorum per se agetur ex illa vt d. l. siue apud. & ibi per Do. Alii dicunt, quod nec tunc datur ex stipulatione vt l. Iulianus. §. offerri. ff. de act. emp. & ita voluit Ange. in d. l. si quis accepto. vide dicta in d. l. j. C. de pac. & Pau. de Cast. in d. l. siue apud. qui tamen subdit, quod sicut in l. insulam. ff. loca. vbi actio erat nata tamen præstatur cautio; quia ob. exceptio eodem modo hic præstari debet cautio per agentem ex stipulatione non ad actionē pariēdam; quia orta est de stipulatione desuper vestita, sed vt actioni natæ nō ob. exceptio, de qua in d. §. offerri. quod semper tene mēti, quia alius hoc non dicit, & vide dicta in

3 l. siue apud, præall. † Si verò nō fuit adiecta stipulatio, per quam reus se obligauerit, & tunc si actio quæ competebat actori fuit agenti fuit extincta per acceptilationem, licet sit talis, quæ possit consensu partium instaurari, si non instaurabitur; quia cessat condictio ob causam, quæ non datur ei, qui non perfectè impleuit sm Bar. & alios in l. actione. & d. l. cum mota. & d. l. si pro fundo. licet aliud dixerit Bar. in d. l. siue apud. col. pen. sed opinor, quod lectura sit mendosa, vel in discursu loquendi illud dixerit, vt aliquando contingit Doc. in discursu lectionis sm Bal. in l. fi. prædium. C. de ædili. act. Item actio præscriptis verbis directa & natiua similiter non cōpetit ex eadem causa et de iure canonico sm Bal. no. in d. l. siue apud. quod perpetuo no. sed datur actio de dolo ex æquitate, casus est in d. l. actione. quæ bene no. & ideo datur de dolo; quia reus in dolo est non obseruando promissa. † Si

4 verò actio prima, quæ competit actori, non fuit sublata per acceptilationem, & sic actio sibi non perit suo facto, sed aliter est extincta per casum, puta per mortem, & sic actor nō fecerat quicquid poterat, tunc datur actori vtilis datiua præscriptis verbis, vt d. l. cum mota. sm iwam lec. & ibi per Doc. & sic quando creditor non impleuit ex proposito, sed ex casu, succurritur sibi, vt ibi, vbi omnino videndum. Quando verò prima actio nō fuisset extincta; vt quia acceptilatio non interuenit in transactione, & sic actio solo pacto non tollitur: tūc posset actor agere actione. l. cum proponas. C. de pac. & prædicta quando transactio non fuit iurata, tunc enim serua quod dicetur infra in q. 15.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Reo qui ex latere suo plene impleuit, aduersus actorem non implentem, qui in transactione promisit, tria competunt remedia.*
2 *Actor actione caret, & ideo depellendus, qui quod promisit non impleuit.*
3 *Pacta & conuentiones ex parte sua non seruenti, per aduersarium in sui fauorem non debent seruari.*
4 *Contractum impleſſe non dicitur, qui pœnam soluit.*
5 *Rescriptum non censetur scriptum pro eo qui venit contra rescriptum.*

Decimoquarto quero, qualiter succurratur reo qui impleuit contra actorē nō

1 implentem aut non perfectè implentem. † Respondeo, quod reo competunt contra actorem tria remedia, scilicet exceptio trāsactionis, condictio ob causam, & præscriptis verbis actio, vt per Bart. l. in d. l. siue apud, col. j. debet tamen reus esse contentus vel obseruantia transactionis opponendo exceptionem trāsactionis, vel repetitione datorum, vt l. cum proponas. C. de trāsact. & l. qui fidem. ff. eo. tit. nec potest vtrunq; velle, sed altero debet esse contentus, nisi sit apposita clausula, rato manente pacto, vt in dictis locis, pęnam tamen petere posset, vt l. promissis. C. de transac. & hoc quando actio competens actori non erat ipso iure sublata, quando verò actio prima esset ipso iure sublata, quod quando sit supradictum fuit, & dicetur infra q. 18. tunc posset reus pęnam petere, & data repetere, & in effectu etiam seruabitur sibi transact. quia actor actione carens repelleretur tanquam agens sine actione saltem offic. iudic. casus est not. in l. vbi pactum. C. de transact. secundum lect. Azo. communiter approbatam ibi. & hoc fuit statutum in odium illius, qui tam solenniter transegit per Aquil. stipul. & acceptila. vel ipso iure se actione priuauit: vt dicit ibi Bar. col. pe. nam ideo quia dolosè versatur posteaquam contrauenit, reo competunt in effectu illa tria remedia. s. data repetere, pœnam exigere, & quod actor ab

2 agendo omnino repellatur. † Consequitur ergo reus in effectu illa tria, & nominatim quod actor repellatur: eo quia actor actione caret, sicut in si. prouisum est in l. si quis maior. C. de transac. nec subest aliqua æquitas, propter quam actori dederat aut vtilis ex ęquitate dari aut reponi in pristinam actionem: quoniam ipse actor contrafaciendo fuit causa sui mali, vt in regula iuris damnum. de reg. iur. in 6. & hoc quādo transac. non fuit iurata: tunc enim serua, quod dicetur infra q. 15. Et generalius pro euidentia multarum. ll. & ne paralogizes. i. æquiuoces scias, quod quādo reus non obseruat transactionem, & quærimus qualiter succurratur actori, qui obseruauit, recurrendum est ad l. actionem. secūdum lect. Placen. & ad l. cum mota. & l. siue apud acta. C. de transac. quando verò reus impleuit, sed non perfectè, & quærit quomodo succurratur actori, vide in d. l. si pro fundo. eod. titu. Item scias, quòd quando actio vetus non est extincta, loquitur. l. cum proponas. C. de pac. & de transact. quando verò est extincta consensu partium ipso iure loquitur l. actione. quando verò per casum, loquitur dicta l. cum mota. Si verò econtra reus obseruat transac. sed actor contrauenit. tunc recurre ad l. actione secundum lectu. Azo. & adde d. l. vbi pactum. & l. si quis maior eo. tit. quę verba tene menti perpetò; quia mirabiliter cōferunt pro intelligētia dictarum ll. quæ sunt difficillimæ totius

3 tit. de transac. † Adde etiam prædictis, quod illi, qui non seruant pacta & conuentiones ex parte sua, non sunt seruanda in fauorem sui per aduersarium, etiam si velit soluere pęnam & stare cōtractui, licèt in contractu esset apposita clausula, rato manente cōtractu, quia ille non potest ex illa clausula niti, qui contractum non seruauit, etiam si pęnam velit soluere, & stare contractui secundum gl. & Do. in l. qui fidem. ff. de transac. & tradit Bart. post Dy. in l. cum pater. §. libertis. ff. de leg. 2. & licet Bal. in l. cum proponas. C. de pa. & Pet. & Cy. in l. petēs. eo. tit. dicant, quod si quis soluit pęnam, potest petere obseruationem contractus: quia qui soluit pęnam, videtur seruare contractum, hoc dictum non est cōe, & contra eos tenent Bal. Sali. Raph. Pau. de Cast. & alii Moder. d. l. petens. nec habetur pro vero illud dictum, maximè quādo pęna apponitur propter malè factum non loco rei, vt declarat Bal. in d. l petens. in vlt. char. Præterea etiam si esset verum illud dictum, posset intelligi, quando pars voluntariè recepit pęnā, quo casu posset dici, quod videretur amisisse solutionem ad petendum obseruationem contractus, si aduersarius nolit recipere pęnam, nec seruare contractum, tunc indubitanter non teneretur ad obseruantiam, sicut dicunt gl. & d. l. qui fidem. Pro his bene facit, quod no. Io. And. in addi. Spec. in rub. de treu. & pac. in vlt. q. ibi posita, & ita vidi consultū per Do. me. Fran. de Acol. de Are. Accedunt præmissis sapida verba Richar. & Bar. de Sali.

4 in d. l. petens. † vbi dicunt fortius, quod qui pęnam soluit, non impleuit cōtractum, sed fregit & rupit. l. vbi pactum. & l. si quis maior. C. de transac. nec ideo quia pars recipit pęnam, dicendum est, quod propterea videatur acceptasse pœnam pro implemento, sed pro rescissione; & ideo quia sibi non implebatur, pœna ergo succedit loco rei quò ad recipiētem scilicet, quia postquàm habet pœnam, non potest agere ad implementum contractus, nisi sit clausula rato manente contractu: vt supra est dictum, non autem succedit loco rei quò ad soluentem, vt propterea habeatur pro implente, & ac si rem promissam in contractu impleſſet. Soluit enim pœnam contumaciæ, quod acutius demonstrat Rapha. in d. l. petens. dicens quòd pœna non succedit loco rei non traditæ, sed loco interesse, scilicet quanti interest contractum fuisse seruatum, vt ibi per eum, quæ omnia veluti singularissima & de apicibus iuris tene menti perpetuò. Et generalis ad illud vulgare scilicet, quòd non seruanti. contractum nō tenetur aduersarius obseruare, vide Doct. in l. quæro. §. inter locatorem. ff. loc. & Bald. qui dicit singulare verbum in l. inciuile. C. de rei vendic. & Bald. in auth. dos data. C. de do. an. nup. & in c. j. de for. fidel. & c. j. qualiter do. feu. priui. & Doct. in l. si non fuerint. ff. de iureiuran. & Innocen. in c. mandatum. de rescript.

5 quem Bald. & Sali. in d. l. petens. C. de pact. allegant † quod non videtur pro eo scriptum qui venit contra rescriptum, vide etiam Bald. in l. fi. C. de non nu. pec. & gl. in c. j. de mu. pe. & in c. quemadmo. de iureiur. & Pon. in consi. 241. Adde etiam prædictis, quod si contractus ex conuentione partium redditur nullus propter inobseruantiam alterius ex contrahentibus, hoc debet intelligi, si ille voluerit, qui non contrauenit, vel eo volente contractus erit validus non obst. dicto pacto, vt latè prosequitur Pet. de Ancha. consi. 137. quod incip. super prædicto dubio, vbi omnino vide, & adde, quod si dubitatur, vtrum pęna videatur apposita propter interesse, an verò propter contumaciam, vel contēptum præsumendum, videtur quod loco interesse, vt no. Io. An. in regula bona fides, de reg. iur. in 6. in mercurialibus, tenet Pet. de Anch. consi. 144. incip. apud antiquos &c.

SVMMARIVM.

1 *Actor non seruans transac. iuratam quatuor incurrit incommoda.*
2 *Laudum per amicabiles compositores latum frangens quando sit periurus, & an pars altera liberetur.*
3 *Debitor in centum causa transactionis iuratæ promittens soluere in septem terminis, si in vno terminorum fuerit in mora, poterit compelli ad totum residuum soluendum.*
4 *Pęna an possit peti vltra id, quod interest in transactione iurata.*
5 *Interesse lucri cessantis & damni emergentis peti potest ab eo, qui transactionem iuratam non seruauit.*
6 *Compromittere cogitur quis quandoque a statuto, vel iudice.*
7 *Iuramentum sponte adiectum compromisso, coactionem purgat eius, qui iurauit.*
8 *Iuramentum an possit licitè in compromisso interuenire.*
9 *Consanguinei compromittentes secundum formam statuti dicuntur coacti, eo quòd poterant per iudicem cogi.*
10 *Statutum arctans coniunctos vsque ad certum gradum ad compromittendas lites seu quæstiones, quæ inter ipsos contigerint, qualiter sit intelligendum.*
11 *Reus transactionem iuratam non seruans, quam maior annis vigintique iurauit, quas incurrat pęnas.*

Decimoquinto quæro, quid iuris in duobus q̄stionibus præcedenti. quando

1 transact. fuisset iurata. † Respondeo, quòd si quidem actor non seruauit transact. iuratam, aut alium contractum iuratum volūtariè factum, & fuerit maior 25. ann. tempore quo iurauit quatuor præiudicia incurrit quasi periurus: quia fit infamis ipso iure, item priuatus est actione ipso iure, item accepta restituit & pęnam soluet conuentam, & l. si quis maior. C. de transact. reus ergo qui seruauit, & cui non est seruatus contractus, liberatur ab omni vinculo, pęnam exigit, data reperit, securus euadit, vt amplius non molestetur, & pars aduersa periura cogitur stare contractui, præterea est infamis, quod totum procedit ex virtute mirabilis iuramenti, etiam si transact. fuerit nudo pacto facta, & non per acceptil. secundum Azo. in sum. illius titu. & est verissimum, & dictum fuit ibi, vbi Doct. dicunt, quòd illa l. habet locum in omni contract. iurato, quod si diligenter considerabis, faciet tibi millies honorem. Et Matth. in suis nota. no. 51.

2 dixit. † quòd si factum est compromissum per partes in amicabiles compositores, seu arbitros, & partes iurauerunt non contrauenire, deinde fuerit laudatum per arbitros, quòd altera partium deberet dare alteri aliquid intra annum, alia verò pars debeat econtra dare alii intra biennium, quòd primus, qui contrauenit, fuit periurus, & cogitur obseruare promissa alteri, & quicquid est laudatum, & soluere pœnam compromisso adiectam, & tamen alter erit liberatus, nec tenebitur quicquam adimplere per d. tex. Subdit, quòd secus esset, si idem terminus esset assignatus vtriq; parti: quia tunc nullus incurreret in periurium & pęnam huius l. nisi post implementum alterius partis. Si autem volueris scire, quis primò teneatur implere, vide cano. in regu. iur. frustra. de re. iu. in 6. intelligo hoc dictum, quando illud laudum erat omnino seruandum, & compromissum fuerat voluntariū: vt infra dicetur, & hoc dico pp ea quæ dixi supra in q. 12. Infert ēt pręfa. Do. Mat. quod si ego vedidi tibi fundum pro centū, & obligaui me de euic. ad duplū & tu soluisti mihi quinquaginta residuum pmisisti soluere hinc ad mensem, & cōtractus fuit hincinde iuratus, quod si tu fuisti ī mora: q a nō soluisti reliqua quin-

quaginta intra mẽsem, ꝙ omnino patieris pœnam huius l. quia cogeris ad soluendum integrum pretium, & ego ero liberatus à periculo euict. & duplæ. & ita dr̃, ꝙ poteris adaptare hanc l. ad alios casus, qui de facto contingunt. Et ego per prædicta vidi iu- 3 dicare in ista ciuitate per Do. Manfre. de Furli. † ꝙ cum quidam ex causa transa. iuratæ promisisset soluere 70. duca. in septẽ pensionibus, seu terminis, & soluisset primis duobus terminis, tertio verò termino fuisset in mora, ꝙ poterat compelli ad soluẽdum totum residuũ non expectatis aliis dilationibus rõne periurii. Hic cadit pulchra inquisitio. ecce iam est dictum, ꝙ pęna potest exigi, ne sis in æquiuoco. circa hunc art. vtrum pęna possit peti, scias ꝙ pęna can. aut legalis potest exigi 16. q. j. c. statu, & l. si quis in tam. C. vnde vi. cum temperamẽto tñ, de quo per gl. 12. q. j. c. fraternitas. Similiter pęna consuetudinaria potest peti. c. dilectus. de offi. ordi. Item pęna puniens contumaciam in iudicio commissam põt peti. l. j. ff. si quis ius di. non ob. & l. locum. §. condemnatio. ff. de tab. exhi. Item pęna arbitralis, seu cõpromissaria. c. dilecti. de arbi. & in prædictis Doc. conueniunt. Quædam est pęna conuentionalis, in qua Doct. vtriusq; iuris sunt varii, an peti possit & inquantum, vt põt videri in l. cum allegas. C. de vsur. & in l. Iulianus. §. idem Papin. ff. de act. emp. & c. j. de dolo & contu. & 25. q. 2. c. si ecclesiæ. per mod. in l. 2. §. idem si in facto. de verb. obl. & multi tenent, ꝙ põt peti, quatenus interest, si est apposita quantitati, seu dationi & non vltra, non aũt si esset apposita loco contumaciæ, vel contemptus, arg. d. c. si ecclesiæ. & ita dicendum esset in transactione non iurata, volẽdo sequi 4 opi. cõem, de qua in dictis locis: † sed in transactione iurata an pęna peti possit vltra, q̃ intersit, est pulchra q. & eadẽ q. esset in omni contractu iurato. Dñs Pe. de Anch. in d. consi. 144. incip. Apud antiquos. dixit ꝙ sic per d. l. si quis maior. ꝙ in odium deierantis vult oĩno illum teneri ad pęnam, conuenta & promissa implenda & accepta reddenda: cum alias teneretur ad alterũ. l. cum proponas. eo. tit. & dixi in q. præce. Hinc sequitur, ꝙ illa pęna imponitur deieranti, & peti põt quasi pęna legalis: vt d. c. statuimus. & d. c. si ecclesiæ. Ideo autem dr̃ legalis, licet à cõtrahẽtibus apposita: quia nisi illa lex sic diceret, appositio illius pęnę, vt vltra interesse nõ fuisset efficax per dicta iura. Præterea cũ iudex, vel arbiter à litigatore contemnitur, potest licitè peti pęna: vt supra dixi, multomagis cum contemnitur Deus ꝑꝑ periurium, cum longè grauius sit ęternam, quàm temporalem offendere maiestatem, vt c. vergentis, de pęnis, & auth. Gazaros. C. de hære. Præsupposito hoc pro vero, ꝙ pęna possit exigi auctoritate iuris vltra interesse, quæro in qua quantitate iste excessus toleretur, nunquid sine moderamine. præfatus Doct. in d. cõsi. 144. dicit, ꝙ dicta pęna est redigenda ad mensuram, vt in c. sua. de pęnis. iuncto c. animaduertendum. 22. q. 5. & no. in l. eos. de vsur. putat igitur iste Doc. saluo cõsilio saniore, ꝙ pęna ista non dẽt excedere quadruplum veræ sortis. insti. de acti. §. omnes. & hãc moderationem putat ęquã, excessum aũt quadrupli putat inhonestum, & iuro non confirmari. vnde pro 25. contentis in contra- 5 ctu nomine sortis putat posse exigi pęnã vsq; ad c. † Item putat posse peti omne interesse lucri cessantis & damni emergentis iuxta no. per Doct. in l. nummis. ff. de in litem iur. & l. non vtiq;. §. nunc de officio. ff. de eo quod cer. lo. & l. j. C. de sentę. quę pro eo. vt latius videre potes in d. consi. quam decisionem tene mẽti: quia aliàs non audisti. ideo dixi. l. illam, si quis maior. habere locum in maiore tñ; quia Bar. Rich. Malum. Iac. de Ra. Cy. Bal. Ang. Ra. Pau. de Cast. & cõiter in d. l. si quis maior. dicũt, ꝙ dispositio illius. l. non habet locum in eo, qui tp̃e quo iurauit erat maior 25. ex rationibus de quibus ibi per eos, quicquid aliter dixerit distinguendo Iaco. But. ibi. Colligitur ex prædictis, ꝙ dispositio d. l. si quis maior. habet locum etiam in compromisso iurato: & ita Bar. Bal. & communiter Doc. ibi dicunt, & idem tenuit Do. Abb. in repe. c. per tuas. de arbi. in 7. char. dummodo cõpromissum fuerat volũtariũ: vt infra dicetur, & hoc vr̃ oĩno tenendum; nam compromissum in arbitratorem est contractus. l. 3. §. si seruus. ff. de pecu. ideo dixi voluntarium: quia si cogente Imperio siue iniusto, siue iusto, puta iudicis imperantis, aut statuti astringentis quis compulsus fecerit compromissum, aut alium contractum iuratum, non haberet locum d. l. ſm Do. ibi super 6 quo aliqualiter insistamus: † quia in multis locis sunt statuta iubentia fieri compromissum inter litigãtes generaliter, alibi inter litigantes consanguineos aut coniũctos vsq; ad certum gradum, alibi in quibusdam causis. si ergo quis compulsus à iudice iustè vel iniuste, vel à statuto compromissum iuratum fecerit, & laudũ latum sit, aduersus quod nihil possit opponi, & quod sit omnino seruandum; tamen dispositio d. l. si quis maior. locũ non habet per prędicta, & hoc est expeditum, quando ex instrumento compromissi, vel aliter apparet, ꝙ partes venerũt ad cõpromissum ꝑꝑ necessitatem causatam à statuto, vel iussu iudicis, si aũt non appareret, ꝙ ex aliqua necessitate Imperii cogentis, tunc dicendum esset, ꝙ qui allegat necessitatem illam, probare debet, ar. l. fideicommissa. §. si rem. de leg. 3. cum si. ſm Sali. in l. fi. C. de iud. qui videtur innuere, ꝙ in dubio præsumatur voluntariè factum, hic est aduertendum not. ad duo. primum est, pone ꝙ statutum adstringebat solum ad compromissum, non autem ad iuramentum, partes autem compromissum necessarum iurauerunt super illo, vtrum militet d. l. Rapha. & Pau. de Cast. in d. l. si quis maior. dicunt ꝙ sic, arg. no. in l. 3. C. quod me. cau. & in l. si ob turpem. ff. de condi. ob turp. cau. & hoc puto verissimum, quando certum esset, ꝙ ad iuramẽtum non compel- 7 lebant. † Spontaneitas enim iuramẽti purgat coactionem illã, sicut etiam & longè clarius, quando post dictum compromissum necessarium laudum postea latum esset expresè homologatum cum iuramento; tunc enim indubitanter haberet locũ d. l. ſm Rapha. & Moder. ibi Adde in hoc, quod dixi supra q. 12. si verò statutum cogit partes ad compromittendum, & de iuramento nihil ibi dr̃, vtrum videatur ẽt compellere ad iurãdum? De mente Raph. & Pau. de Cast. ibi est, ꝙ non. ad quod bene fa. quod Doc. dicunt & maximè Anto. de But. in c. clericus. de iureiu. Putarem, ꝙ quando statutum cogit ad compromittendũ, videatur sentire, ꝙ compromissum fiat cum clausulis consuetis. l. ꝙ si nolit. §. quia assidua. ff. de ędi. edi. & l. fi. C. de fideiu. & l. bene à Zenone. C. de quadri. præscri. cum sim. & quia consueuit iuramentum apponi, si partes super compromisso necessario iurarent, putarem esse locum dispositioni. d. l. cogita tamen in 8 hoc. ¶ † Sed cõtra prædicta fortiter oppo. ꝙ immo nullo modo iuramentum possit poni in compromisso, & si fuerit positũ nihil releuet, casus videtur not. in auth. decernimus. C. de arbit. vbi per illum tex. dicit Bald. ꝙ dispositio d. l. si quis maior. non habet locum in compromisso iurato per illum tex. euacuantẽ oẽm virtutem iuramenti appositi in compromisso: & tñ Doct. in d. l. si quis maior. cõiter dicunt locum habere, qñ fuit voluntarium, quid ergo dicendum? Solu. primò ꝙ illa auth. nõ loquit̃ de compromisso facto in arbitratorem ſm Bart. ibi. & Bald. ibidem q. 2. quod no. ergo in compromisso iurato facto voluntariè in arbitratorem locum habet d. l. si quis maior. Restat dubitatio quid in compromisso facto in arbitrum, & de iure ciuili expeditum esset ꝙ non per illum tex. d. auth. sed Do. Abb. in repeti. d. c. per tuas. col. 14. & 15. & 16. determinat, ꝙ de iure cano. in omni compromisso potest apponi iuramentum, & operatur virtutem suam, & ita debere seruari tam in foro ci. q̃ in foro cano. vt ibi per eum potes latè videre, quæ verba no. Adde prædictis secundùm Petr. de Anchar. consi. 155. quod incip. rationes 9 quæ superius † ꝙ consanguinei, vel alii qui tenentur facere cõpromissum ex forma statuit; tunc si facient compromissum, antequàm à iudice hoc præcipiatur, videntur coacti facere, ex quo sciunt se posse ad hoc compelli, & hoc dicit tex. in l. nouissimè. §. quod si compulsus. ff. quod cum fal. tu. auth. gest. est argu. etiam eod. quæ dicit Bald. sicut alibi inspicitur nocendi potentia sicut nocendi actus, vt l. Labeo. ff. de statu lib. & c. pisanis. de restitu. spol. sic etiam appellatio in potentia idem operatur quod appellatio in actu c. non solum. de appella. lib. 6. Eandem conclusionem quò dicatur compromissum coactum propter præcedentem dispositionem statuti secutus est concludo Do. Franc. de Are. in consi. quod incipit. quatuor sunt dubia. bene faciunt ad prædicta, quæ Docto. dicunt in d. l. 2. C. quod met. cau. & in d. l. si ob turpem. & quod dicit Barto. in l. j. §. & parui. ff. quod vi aut clam. ad idem text. opti. in auth. vt immobilia. colum. 5. & quod per Bald. in c. j. qualiter debeat iurare vasal. & in c. Imperialem. in versic. pactiones. de prohi. feu. alie per Feder. quinimmo & singularius si quis fuerit iussus à iudice, ꝙ faciat compromissum, à quo iussu potuisset appellare, adhuc videtur, coacte tale compromissum facere, argu. tex. singu. in l. ait prætor. §. permittimur. ff. de mino. bene facit, quod dixit glo. in l. qui putat. §. j. de acquir. hæred. quinimmo etiam singu. tene menti 10 aliud, quod dixit Pet. de Anchar. in præallega. consi. 155. † quòd si statutum arctans ad compromi. coniunctos vsque ad certum gradum narrat, quòd partes compellantur ad compromittendum, quando est lis, vel quæstio, & quòd altera pars petat corã iudice, quòd iudex compellat, quòd fiat compromis. in vnum, si partes concordant vel in duos si discordant, aut quòd fiat de omnibus in libello contentis, quòd & iudex de tertium, si illi duo discordauerunt, & quòd petatur illud compromissum vsque ad publicationem processus, & simili. nihilominus illa omnia enumerata non sunt de forma substãtiali statuti, adeo quòd illis omnibus non concurrentibus cesset fauor statuti, sed illa duo videntur de substantia, quòd sit quæstio. Item ꝙ inter coniunctos vsq; ad dictum gradum, vnde si partes de concordia cõpromiserunt in plures quàm dicat statutum, & etiam post publicatum processum, & de parte contentorum in libello, aut similia fecerunt, statuti tamen fauor introductus ad terminandas facilius lites inter coniunctos locum habebit in laudo inde secuto, argu. no. in c. quia propter. de elect. & in l. j. §. & post operis. ff. de ope. no. nunc. & in c. prudentiam. ff. de offic. delega. in ratione sui. Iudicantur enim ista potius accidentialia quàm de forma: quia cõcernunt ordinẽ procedendi non decisionẽ, aliàs si diceremus oĩa supradicta esse de forma substãtiali, quę in statuto narrantur, difficile posset reperiri laudum, in cuius cõpromisso dicta omnia concurrerent, dicit præfatus Doc. in d. consi. vbi la-

vbi latius est videndum, bene facit tex. in l. j. in fi. ff. de ven. inspi. 11 † Si verò reus non seruasset transactionem iuratam, aut aliũ cõtractum voluntariè factum, & tempore iuramẽti fuisset maior 25. annis, tunc propter periurium & eiusmodi contrafactum an reus incurrat pœnas d. l. si quis maior. videbatur ꝙ nõ: quia pñt omnes istæ pęnæ adaptari reo, ar. no. per gl. & Doc. in l. mancipia. C. de seru fugi. & cap. j. de homi. lib. 6. per Io. An. in gl. super verbo Christianum, in nouella, & gl. not. in c. j. de vsur. super verbo hæreticum: contrarium tamen determinat gl. & Bart. in l. si quis maior. C. ꝙ habeat locum etiam in reo quo ad pœnas, quæ sibi possint adaptari, quod bene not. Alia pertinentia ad transactionem iuratam vide in d. l. si quis maior. & in l. si ex falsis. eo. titu. per Doct.

SVMMARIVM.

1 *Reus qui transactionem non impleuit, an & vsq; quo moram purgare possit.*

Decimosextò quæro, an liceat reo † qui non impleuit transactionem, qñ debuit implere, purgare moram, & vsq; ad quod tempus, vide gl. & Doc. in l. siue apud acta. C. de transac. & maximè Bal. vide etiam Bal. & Paul. de Cast. in l. si maior. eod. titu. & Doct. in l. super possessione. eo. titu. & hoc quando non esset iurata transactio: tunc enim iuramentum impedit purgationem moræ. d. l. si quis maior. & per Do. late in l. & si post tres. ff. si quis cau. & in l. si insulam. de verbo. oblig.

Decimoseptimò quæro, an ex parte actoris, qui venit contra transactionem, admittatur purgatio moræ. vide Bar. in l. vbi pactum. 4. col. C. de transac. & ibi dixi post Pau. de Cast. intelligendo qñ transactio non fuit iurata, alias si fuit iurata, dicas vt in præcedenti q. dixi.

SVMMARIVM.

1 *Transactionis effectus quis sit.*
2 *Compromitti causam petens non auditur, quando exceptio transactionis obiecta est.*
3 *Transactio duobus modis fieri potest pacto simplici & per acceptilationem.*
4 *Transactio propriè quæ censeatur includere.*
5 *Replicatio doli datur contra pacti generalis executionem, si transactio facta sit pacto simplici.*
6 *Compromissum si factum sit generaliter in arbitrum & arbitratorem, non potest compromittens cogi ad faciendam generalem remissionem.*
7 *Compromissum super vna re factum ad aliam porrigi non potest.*
8 *Sententia conditionalis valere potest, si conditio non sit extranea.*
9 *Arbitrator an possit manum extẽdere ad res in compromissum non deductas.*
10 *Clausula quæ in compromisso adiyci soleat.*
11 *Arbitrator vigore clausulæ illi appositę ad alias res manus potest extendere.*
12 *Confirmatio Papæ, vel Principis an aliquid roboris transa. adiyciat.*
13 *Confirmatio Papæ de beneficio alicui collato cum clausula, supplentes omnẽ defectum & c. quid operetur.*
14 *Dispensatio contra statuta confirmata obtenta, nisi de confirmatis sit mentio facta est inualida.*

Decimooctauò quæro, quis sit effectus transactionis, & quid includat, & an confirmatio Papæ, vel Principis aliquod robur adiiciat. Assu- 1 mo primum articulum huius q. & dico † ꝙ effectus transactionis est: quia ex parte eius qui erat actor lite sopita per transac. nudo pacto factam actio sibi competens non est extincta, obstaret tamen exceptio l. cum proponas. & l. siue apud acta. C. de transac. cum si. nisi intentasset actionem sibi competentem ex delicto: quia tunc ipso iure esset extincta, vt l. si tibi decem millia. §. quædam. ff. de pac. & l. si vnus. §. pactus ne peteret in fin. eo. titu. & in dictis locis videndum de hoc. Si verò lis esset sopita per transact. solennem factam per acceptilationem & cum Aquiliana stipula. vbi esset necessaria: tunc actio esset ipso iure extincta. l. 2. ff. de transact. & l. vt responsum. C. eo. titu. cum sim. Ex parte autem rei conuenti lite sopita si quidem simplici pacto transactio facta sit, exceptionem habet, & eam potest opponere, si ex parte sua soluit & alia fecit. l. si maior. C. de transac. & hanc excep. transa. potest opponere in vim declinatoriæ ad processum ante litem contest. & ex consequenti expellere à limine iudicii & à litis contest. & eadem exceptio opposita in vim declinatoriæ ad processum impediret etiam compromissum 2 alias necessarium ex forma † statuti vnde petens compromitti causam vigore statuti dicentis, omnem causam debere cõpromitti, non esset audiendus, quando esset opposita exceptio transact. vt in l. fratris. C. de transact. & ita dicit Bald. ibi, & placet Doct. ibi & in l. eleganter. §. si quis. ff. de condi. inde. quod bene no. quotidie allegatur, potest opponi etiam dicta except. in vim peremptoriæ ad merita causæ post litem contesta. vt dictis iuribus, si vero fuit facta solenniter cum Aquiliana & acceptil. tunc ipso iure extincta est actio non solum personalis, sed realis, vt rei vendi. Item mixta, vt petitio hære. vt d. l. vt responsum, & aduersus illum de facto iterum agentem habet exceptionem intentionis & facti. l. nec intentio. C. de transa. cũm simi. Potest etiam illum iudex ex officio repellere cum sibi cõstet illum agere sine actione: vt not. in l. vbi pactum. C. de transac. & ibi per Doct. bene facit. l. 2. in fi. C. vt nemo pri. & per Docto. in l. vnica. C. vt quæ desunt. & in d. §. pactus ne peteret. & in l. 4. §. hoc autem iudicium. de dam. infec. ꝙ si pœna erat apposita, quid possit facere actor vel reus, dictum fuit supra q. 13. & 14. 3 si verò iuramentum, dixi. q. 15. † Quod autem transact. possit fieri duobus modis scilicet pacto simplici & per acceptilatio. solennem: vt dixi supra q. 6. An autem oriatur actio ex transac. & quæ & quando & ad quid & cui, dictum fuit supra q. 13. & 14. Item transac. facit de indebito debitum: vt d. l. nec intentio. an autem læso per eam competat aliquod remedium, dixi supra q. 12. Est & alius effectus transactionis: quia instantia litis extinguitur, ita vt ad eandem veterem instantiam rediri non possit scilicet, quando partes illi instantiæ renunciauerunt expresse, vel transac. facta fuit cum acceptilatione. vel tertiò reus paruit transac. soluendo vel implendo: vt l. si diuersa. C. de transac. & dictis casibus instantia non potest resurgere etiam consensu partium. Quando verò transac. fuisset facta simplici pacto, & reus non impleuisset, & instantiæ non esset expresè renunciatum; tuuc actori liceret ad veterem instantiam redire de communi consensu, quasi potius fuerit suspensa & elisa, q̃ extincta, ista colliguntur ex dictis Cyn. & Bar. in l. si maior. C. de transac. & l. ex falsis. eo. titu. circa medium. & ex dictis Pau. de Cast. not. in d. l. si diuersa. de qua q. etiam habetur in d. l. siue apud acta. & l. cum mota. eo. titu. Sed prædicta conclusio videtur vera & naturalis, an autem per transactionem fiat nouatio & quomodo, vide in d. l. vt responsum. & l. si causa cognita. eo. titu. & Doct. in l. singularia. ff. si cer. pet. Item transactione tolluntur omnia iura competentia trãsigentibus, siue sint instrumenta, siue testes, siue præscriptione, siue quid aliud competens de iure communi. vel speciali: vt c. j. de transa. & ibi per Abb. in primo no. ¶ Venio ad secundum arti. huius q. videlicet quid includat transacti. 4 † Pro maiori declaratione considera diuersos casus. Primus est clarissimus, quando præcessit petitio specialis super aliqua causa, de qua litigabatur, & adiecta fuit generalis clausula in transac. & tunc generalis clausula defertur ad rem, de qua litigabatur. l. si de certa. C. de transac. vbi casus, nisi verba essent adeo latè cõcepta, ꝙ nõ possent restringi salua sententia verborum, vt per Bar. & alios vbi vide no. dicta Doct. Secundus casus est, quãdo est gñalis petitio, trans. verò fuit specialis, & tũc nõ includit nisi ea, de quibus est transact. l. age. C. de transac. secundum vnã lect. Tertius caus est, quando petitio fuit generalis, prosecutio specialis de quibusdam & transac. generalis, & tunc quid iuris sit, patet ex intellectu. l. licet. C. de iudi. quæ vult, vt restrictio fiat ad prosecuta tantum, & licet illa. l. loquatur in sententia. Doct. communiter extendunt eam ad transactionem, vt ibi per eos, & in l. sub prætextu specierum. C. de transac. Quartus casus est, quando petitio fuit generalis, prosecutio generalis, transac. generalis, & tunc refertur ad omnia, quæ in actione proposita poterant comprehendi, non tamen porrigitur ad ea, quæ postea emerserunt, vel tunc occulta fuere dolo rei, vt est casus in d. l. sub prætextu. vbi omnino vide, & vide in l. tres fratres. ff. de pa. in l. qui contutori. §. qui per fallaciam. ff. de transa. vbi glos. not. 5 per quam habemus † ꝙ quando transactio est facta simplici pacto: tunc contra executionem pacti generalis datur replicatio doli propter dolum occultationis: vt d. l. tres fratres. Si autẽ trãsac. esset facta per Aquilianã stipulat. & acceptila. quæ tollit primam actionem ipso iure: tunc non potest habere locum replicatio doli, de qua loquitur d. l. tres fratres. sed daret̃ actio de dolo: vt d. §. qui per fallaciam. & ibi gloss. præallega. quæ allega. l. actionem. C. de transact. secundum Petr. & Matth. qui reputat valde no. ad intellectum d. l. fratres. & Bart. hoc idem tenuit in d. §. qui per fallaciam. Generalis igitur transac. quæ est generaliter intelligenda: vt supra dixi, refertur etiam ad incognita specialiter cogitata tamen generaliter & inclusa in petitione & actione proposita: vt d. l. sub pretextu. vbi omnino vide, quando de similibus contigerit dubitare. Et vide Abb. in d. c. j. de transa. & diligenter inspicienda sunt verba transact. Si enim facimus transact. de omni lite, quæ esse posset inter te & me, & hoc de necessitate non refertur nisi ad ea de quibus est actum, vt d. l. si de certa. & l. Aquiliana. ff. eod. tit. sed si occasione vnius litis deueniamus ad hanc conuentionem, & facimus inuicem generalem remissionem, quod potest fieri, vt l. cum Aquiliana. eod. tit. tunc generalitas attenditur, ita tamen vt non sit captiosa, vt ibi est tex. not. per quem Doct. dicunt ibi, ꝙ tu non posses cogere aliquẽ, vt faciat tibi quietatio generalẽ: quia est captiosa. i. posset de facili capi in aliquo. Dicunt secundò Docto. ibi maximè 6 Bar. † ꝙ si compromissum est in arbitrum & arbitratorem generaliter cum hoc, ꝙ compromissum sit plenum & plenissimum, non poterit iubere, ꝙ fiat generalis quietatio & remissio, q̃ porrigit̃ ẽt ad incognita, vel etiã ad cognita, de quibus non erat lis,

nisi hoc specialiter sit permissum in compromisso. l. si cum dies.§.plenum.ff.de arbi.cum simil.talis enim iussus si fieret, cōtineret manifestam iniquitatem, scilicet vt remissio fiat de incognito:posset enim pars de facili capi:quia ex verbis generalibus fieret inclusio, quasi esset in genere cogitatum:probant autem,ꝙ non cogitasset,& esset quasi impossibile, dicit ibi Ange. oportet ergo, quòd specialis volūtas partium hanc potestatem concedat arbitratori: vt d.l.Aquiliana. cum sequen. dicit etiam ibi not. Barto. quòd si contentio erat inter te & me de fundo quodam,& compromisimus in aliquem,& dedimus ei plenam potestatem arbitrandi, non poterit arbitrator iubere, quòd altera pars det alteri aliquam aliam rem, de qua non erat contētio·vt d.§.plenum.cum simil.& l.arbor. §.de vestibulo. ff. communi diui. potest tamen iubere dari rem illam, de qua erat lis, vel pecuniam,prout ibi latius, quod dicit esse menti tenēdum, hoc dictum sequitur de Franc.de Albe.& Bald.ibi. Item Ange. 7 in lect.mea idem sequitur in l.de his.eo. titu. dicens † ꝙ si compromissum est factum super vna re, nō potest porrigi ad aliam, vnde si peto librum à te, non poterit arbitrator tibi adiudicare librum & damnare te, vt des mihi alium librum, sed bene posset damnare te ad dandum mihi 10. pro illo libro: quia pecunia,per quam omnia existimantur, succedit in locum libri. l. si ita fideiussorem accepero. de fideius. posset etiam te damnare ad reddendum mihi librum 10.per me tibi prius solu.& hoc dicit tenere Specu.in tit.de arbi.§.excipitur.versic. sed pone. & ita 8 dicit obtinuisse in q.de facto; quia † valet sententia conditionalis,dummodo non sit conditio extranea.l.cum iudex. C.de senten. cum simil.secus putat, quando hoc dixisset arbitrator vno contextu verborum,vt quia in vno capi. te damnauit ad librū, & in alio me damnauit ad 10.& sic dispositiuè:quia valebit sententia in libro, & non in 10. quod menti dicit esse tenendum, & se habuisse de facto,ista sunt verba eius,si lec.non est mendosa.Item Anto.de But.in c.nisi essent.de præben.sequitur Bart.in d.l.cum aquiliana.sentiunt igitur Bart.Franc.de Alber. Bald. & Ant.de But. vbi supra ꝙ possit extendere manum etiam ad alia extra compromissum cōnexa tamen rei quæ venit in compromissum,vt puta de pecunia, vel interesse, seu æstimatione, aut qualitate rei, vt ibi latius,licet Ange. vt dixi, videatur vim facere,vtrum vno contextu vel non.Posset tamen arbitrator quandoq; pro bono pacis extendere manus suas in adiudicando res non deductas in compromissum, vt est casus in d.c. nisi essent. secundum Do.Anto.Imol. & Abb. ibi, etiam si illa res non deducta in compromis.pertineret ad tertium,dummodo ille tertius etiam compromiserit,aut cōsenserit,ꝙ ita fieret,vnde not. illum tex.Imo.ibi,ꝙ arbitrator possit etiam tertium non nominatum in compro.condemnare ipso consentiente, quod dicit menti tenendum, & de facili non reperiri alibi, iuris fictione censeatur ipsum tertium condemnationi consensisse postea 9 ab initio compromissi,vt ibi latius:† & istud scilicet,quòd arbitrator possit apponere manum etiam ad rem extra compromissum pro bono pacis, tenuerunt multi Doc. Bono. Sen.& Perusi.in q.de facto. pendente in curia Rom. Idem secutus fuit. D.me. soluendo in materia finium inter Racanetum & Auximum: nam arbitrator assumptus super finibus laudauit in compensationem quādam etiam de pedagio pro bono pacis, quod est not.Quinimmo Ang.in aliquibus lect. in d.l.cum Aquiliana,vt ibi refert D.me.in arbitratore vult,ꝙ possit iubere vnam rem pro altera dari,vel remanere, vel apponere conditionem, modum & terminum quasi transac. quædam. l. si de possessione. & l. si pro fundo. C. de transact. & idem sequitur ibi. D. me. quod etiam videtur tenere Anto.de But.in c.quintauallis.de iureiur.in 24.differentia,quam ponit ibi inter arbitratorem & arbitrium,& similiter Imo.sing.& Abb.& D.Benedic. de Peru. in eo.c. quintauallis scilicet, ꝙ possit iubere dari aliquam rem in recompensam alterius rei, quæ venit in compromissum adiudicare alteri. Temperant autem do.cano.nisi sint talia, de quibus non est cogitatum:cum ad aliena prorsus & inco. non possunt extendere manum, quod no. & an tūc possint pro bono pacis, pendet ex prædictis,& vide quod dicetur in q.19.& 20.in arbitro autem planius habent dicti Doct. ꝙ non possit extendere manus ad ea,quæ sunt extra compromissum, & omnino extranea:vt l.non distinguemus. §. de officio. ff. de arbi.& in d.§.plenum.& nota.in c. cum dilectus. extra eo. titu.Et ita etiam tenet Ange.& Do.me. in l. cum Aquiliana. & cano.in d.c.quintauallis.quæ verba no.perpetuò,quia millies in die dubitatur de præ- 10 dictis. Cautela est igitur, vt cessent dubitationes prædictæ † ꝙ in compromisso ponatur clausula illa,videlicet, & intelligatur fuisse & esse lis & quæstio de omni eo de quo fuerit laudatum; tunc enim censetur data potestas, & adeo dilatatum compromissum & eius virtus, ꝙ etiam de iam liquidatis cōfessione vel aliter & de iudicatis dicit valere laudum, & illam dicit esse no. cautelam.Ang.in l.j.ff.de transac.postea idem Ang.in l. cum hi. §.si cum lis. eo.tit.dicit, ꝙ virtute dictæ clausulæ potest laudare de omnibus his, in quibus lex non resistit potentiæ transigendi,i.de eo de quo posset specialiter transigi.vnde infertur,ꝙ super iudicatis,quando non negetur esse iudicatum,& super iudicato nulla poterat esse lis,non posset:quia lex resistit, nec sufficerent illa verba isto casu, nisi verè esset lis, nō sufficit ergo lis asserta,vt ibi latius.Eandem cautelam ponit idem Ang.in l. tale pactum.§.qui prouocauit.ff.de pac.in repe.col.5.Ant.in c.exposita.extra de ar.dicit,ꝙ virtute dictę clausulæ poterit arbitrari etiam super eo, de quo vel fuisset iudicatum : quia poterat de validitate sententię in dubium reuocari.Item voluit ibi D.Car. & Abb.quando illud tale, quod dicimus includi per illa verba generalia, partes fuissent verisimiliter in specie cōpromissuræ, quod erat dubiū,vel aliquis probabilis tenor litis,vt ibi per eos. Illud saltem operatur dicta clausula,vt videatur per partes saltē in genere cogitatum de omni eo,de quo fuerit iudicatum, fm Ang.in d.l.cum Aquiliana.in aliquibus lec. vt ibi refert D. me. Idem dicit Pau.de Cast.in l.j.eo.titu.& Do.Abb.in d.c.exposita. 11 & ita hoc anno consului apud Scarlinū. vnde videtur † ꝙ arbitrator virtute dictæ clausulæ possit sine dubio apponere manū ad aliam rē aliàs non inclusam in cōpromisso, de qua potuisset specialiter transigi.Itē ad ea quę aliàs erant decisa snīa,quæ alio modo potuisset in dubium reuocari, seu de qua potuisset specialiter transigi & cōpromitti,qn̄ sic dictū fuit supra q.9. qn̄ vero certū esset,ꝙ non potuisset spāliter transigi,aut cōpromitti: tunc nō includeretur illud tale,cui lex resisteret, quæ verba no. singu.voluit.D me.ēt in d. l. cū Aquiliana.ꝙ virtute dictæ clausulæ non pōt iubere fieri quietationem gn̄alem,quod verbum not.p.p auctoritatem tāti Doc.requireret tn̄ iudicio meo altiorem indaginem,& adde Pon.consi.88.& 108.& 260.& 299.vide ēt quę dixi supra q.15.Qn̄ verò dicta clausula non esset apposita,tunc ad quid possit se extendere arbitrator,colligitur ex supra relatis.Item pone,ꝙ filii cōpromiserunt de oībus litibus,& pendente compromisso delata sit hæreditas materna, vel alia, an cōpromissum se extendat ad illam,vide Pon.cons.88.Itē an generaliter cōpromissum includat,ꝙ partes possunt cōpelli ad pacem.Itē ꝙ possit adiicere pęnam in laudo, vide Pon. cōs.15. itē an includatur illud, quod si includeretur quis esset periurus vide Pau.de Cast.cons.65.item si duo constituerunt procuratorem ad compromittendum cum quecunq; persona, an poterit ille procu. compromittere de causa vertente inter ipsos consti- 12 tuentes,vide Pau.de Cast.consi.74.¶ † Restat tertius arti. huius q.an confirmatio Papæ vel Principis aliquod robur adiiciat trāsac.& certè si causa cognita & ex certa scientia cōfirmauit, tūc dr̄ facta nō in forma cōi,sed specificata,puta inserto tenore trāsactionis,& est tunc tanquam transac.Papalis, confirmatio igit supplet oēm defectum & firmat actum inualidum, vt per Doc. in d.c.j.de transac.& c.j.de confir.vti.vel inuti. ad quod vide singularia verba Bal.in l.ex placito.C.de re. permu. & l. ex facto.ff. de vulg.& pup.[& Pe. de Anch. in c.quia regulares. de sup. neg. prel.& Gemi.in c.pręsenti.de offi.ord.& per Doc.in l.rescripto. C.de præci.imp.offe.& ita vidi consultum in q.de facto per solēnes Doc.Bon.Perusi.& Senenses.Hinc dicimus,ꝙ si Papa nō solum cōfirmat,sed approbat statuta laicorum super rebus ecclesiasticis, inserendo tenorem dictorum statutorum in confirmatione:tunc statuta valent fm Doc.singu.in d.c.j. de transa. Sola autem confirmatio simpliciter facta non valet, nisi probaretur certa scientia quam sentiunt non posse probari nisi ex his quæ continentur in ipsa confirmatione,quod est bene not.& tenuit 13 consulendo Fran.de Are.consi.quod incipit Abunde. † Item si Papa confirmat beneficium alicui collatū, & apponit illā clausulam supplentes oēm defectum de plenitudine ptātis, ista cōfirmatio operatur, vbi actus esset nullus ex defectu solēnitatis non seruatę:secus si esset nullus ex inhabilitate personæ,puta ꝙ quis esset excōicatus,vel illegitimè natus,vel aliū defectum naturalem pareretur;quia nullitas surgens ex tali capite non videtur sublata fm Spec.in tit.de leg.§.nunc ostēdendo,ver. 18. Idē si esset nullus ex defectu potestatis confirmantis fm An. de Bu. in d.c.j.vel eius qui primo fecit actum,quod bene no. ideo si Papa confirmat statuta laicorū,non videtur confirmare illa, quorum defectus surgit ex inhabilitate personæ, quæ est de iure diuino,etiam si sit clausula de plenitudine &c. supplentes oēm defectum fm præfa.Doc.in consi.prædicto.Qn̄ verò esset clausula 14 ex certa scientia,esset maius dubiū:† & ideo dispensatio obtēta contra statuta confirmata non valet,nisi de confir. sit facta mētio.c.constitutus.de rescrip.& vide Archi.in ca. Cenomanense. 55.dist.& tex.est no.in cle.j.de re iud. an autem alius citra Papā, vel Imperatorem possit supplere defectus commissos circa cōtractus vel iudicia.Spec.dicit ꝙ non in d.§.bene facit gl.in c.statu.de hære.lib.6. & ideo legatus de latere non posset, quæ omnia tene menti:quia singularissima.

SVMMARIVM.

1 *Transactio an sit meritoria,aut laudabilis.*
2 *Actor vincēs cæteris paribus ad componēdum promptior esse debet,quàm reus absolutus.*
3 *Litigans cum potentioribus concordiam capere debet, etiam si iustitiam foueat.*

Decimo-

1 **Decimononò** quæro,vtrum † transigere sit meritorium & laudabile,an verò secus dicit Spe.in ti.de præpara.iudi.in fi.parte secunda,ꝙ nemini expedit esse nimis promptum ad litigādum : scriptum est enim si quis voluerit tunicam tuam tollere & in iudicio tecum contēdere,dimitte ei & pallium.14.q.j.Apostolus dicit. Secularia iudicia si habueritis,omnino peccatum est in vobis,& vos contēptibiles facietis,vt ibi.& 14.q.§.ex his. & etiam videtur vt patet 88.dist.per to.maximè autem hic non expedit clericis. 24.q.j.c. j.quia nemo Deo militans implicat se negotijs secularibus. 2.q. 3.& extra ne cler.vel mona.c.j.in fi. cum hic vix sine nota peccati valeat explicari,de pęni.dist.5.c.qualitas.Hinc est,ꝙ litigiosos prohibet Apostolus ordinari:vt 90.dist.per tot. sequitur,ꝙ multominus conuenit religiosis.16.q.j.c.monachi. vnde cōsuluit Spec.vnicuiq; bona fide,ꝙ pronior sit ad componendum, quàm ad contendendum:ut 9.dist.per to.& c. fi. extra de trans. & 5.q.2.c.si primates.nam & litigans qui iurat ad pacem cum proximo non venire non ligatur tali sacramento.22.q.4.ca.qui sacramento.Dicit etiam Io.And.in tit.de præpar. iu.in fi. in addi. 2 † ꝙ cæteris paribus promptior debet esse ad compositionem actor vicens,quàm reus absolutus.Prima enim requirit executionem.2.non nisi forsan in expensis,quando in expensis actor esset cōdemnatus:quia ergo executio, quam petit actor,potest impediri de facto,vel multum tardari per legitimas appellationes,posset inuicem expedire cōpositio. & ideo dixi cęteris paribus;quia si actor succumbens litigiosus & pecuniosus est,& per appellationem fatigaturus est Reum absolutū, & maximè cū pro ipso actore qui succubuit faciebat aliqua æquitas,quæ non suffecit in puncto iuris propter aliquam solēnitatem omissam, vel vigorem non obseruatum,puta non insinuauit instrumentum,vel simile;tunc enim iuste moueretur iudex ad componēdum:vt ibi latius.Idem dicit Do.Abb in d.c.fi.de transa.& pro- 3 pter istud vidi consultum per famosissimos Doc. † ꝙ licet quis foueat iustitiam,tamen si litigat cum potentioribus, qui ducerent eum per anfractus iudiciorum,ꝙ debet capere concordiā & idem dicit conuenire prælatis & Rectoribus ecclesiarum litigantibus cum potentibus,& subdit, ꝙ putat illum peccare illo casu,si non recipit concordiam,& transac. cum dicto potente,seu litigioso,intelligo qn̄ omnibus circunstantiis consideratis bonus vir arbitraretur expedire ecclesiæ potius,quòd fiat cōcordia,quàm litigare, & hæc sufficiunt in hac q. bene faciunt, quæ dicentur in seq.q.

SVMMARIVM.

1 *Compelli quando quis possit ad transigendum,vel compromittendum.*
2 *Iudex paci & quieti prouinciæ debet studere.*
3 *Iudex ecclesiasticus quando possit supplere negligentiam iudicis secularis.*
4 *Compromissum suscipere,quando sit laudabile.*
5 *Papa & Imperator cogere possunt ad transigendum & cōpromittendum.*
6 *Aduocatus quando clientulum suum inducere debeat ad cedendum,siue cōponendum.*

1 **Vigesimò quæro, vtrum** possit quis cōpelli † ad transigendum,seu compromittendum,& quando & a quo.Gl. no. & Bar.in l.furti.§.qui iussu.ff.de his qui no.infa.dicunt, ꝙ iudex non potest cogere partes ad transigendum,neque ad compromittendum in arbitratores, quod Bart. dicit esse menti tenendum.Adde,ꝙ compromissum factum iussu iudicis indebite cōpellētis compromittere in aliquem, qui habet iurisdictionem, vel dignitatem,est ipso iure nullum,tex.est no.in l. si quis ex cōsensu.versi.ꝙ is.fm vnam lect.de epi.audi.& Bal.no.ibi hic. subditur pro Bar.post gl.in d.§.q iussu. ꝙ ōn potest quis cogi etiam ad pacem,nisi fortè per hoc quies populi inquietaretur:tunc.n. potest,arg.l.congruit.ff.de offi.pręsi.& l.æquissimum.ff. de vsufruc.& in auc.de man.prin.§.eos.de quo etiam per Bar.in d.l.cōgruit,& tunc qualiter fiat contractus pacis,vide Bar.in l. de die. ff.qui satisd.cog.& idem sequuntur in §. qui iussu.Franc.de Alberg.Bal.Ang.& Rap.Mod.ibi & Bal.in ti.de pa. tenen.§. si quis furatus.in vsi.feu.& idem d.l.æquissimum.vbi subdit, ꝙ quādo esset dissensio inter insignes personas,ex qua resp.turb.vt l.si qs 2 ingenuam.§.in ciuilibus.ff.de ca.† ꝙ iudex debet studere ad generalem pacem & quietem prouinciæ sibi commissæ:vt l. congruit.& hoc puto verum.audiui contigisse periculosas seditiones in multis illustribus ciuitatibus ex causis ciuilibus motis inter ciues potentes,& ꝙ peius est inter fratres,quibus nō fuit occursum,& de his multa dicit Aristo.in j.lib. polyticorum, dicit Pau.de Ca.in l.quidam æstimauerunt.ff.si cer.pet.ꝙ quando iudex videt se non posse causam expedire per sententiam, vt debet,potest suum officium interponere,& partes compellere ad compromittendum,per illum tex.cum si.ꝙ intelligo subsistente probabili causa,quæ mouere debeat bonum virum habendo respectum ad ea quæ dicunt præfati Doc.in d.§. qui iussu.bene faciunt,quæ dicentur j.q.21.dixit etiam do.Abb. in ca. cum inter.R.de ele.in 4.col.ꝙ causa legitima compellēdi partes ad componendum in quolibet iudicio est, quando diu partes litigauerunt,& quæstio est multum dubia: nam tūc etiam iudex seculi potest compellere partes ad componendum vel cōpro- 3 mittendum,& subdit † ꝙ negligētiam iudicis secularis in hoc poterit supplere iudex ecclesiasticus excommunicādo partes, nisi venerint ad concordiam,vt in ca. placuit.92.dist.per quem tex.sing.Ant.de Bu.& Imo.in ca.j.de mu.pe.dicunt, ꝙ quando dubitaretur de scandalo propter litem diu ventilatam, iudex potest compellere partes ad pacem, & cōpositionem. quinimmo licet nemo possit rīr cogi esse arbi.l.4.§.tametsi neminem. ff.de arbi.tamen quando esset tale litigium, vnde verisimiliter dubitaretur de scandalo,possent consanguinei partium litigantium cogi suscipere compromissum secundum Bal.in l.2.ff.vbi pupil.edu.de.Præterea recusans esse arbitrator, tali casu peccaret:vt habetur.j.q.j.c.sicut.& tenet Car.Flo.in c.pastoralis. de offi.dele.quæ verba nota sing.& ideo puto bene dixisse Bald. in l. ex stipulatione.C.de sen.vbi voluit, ꝙ partes non sunt cogēdæ ad compromittendum in arbitratorem,si timeretur scandalū: nam immo sunt cogendæ ex causis prædictis : est enim transactio pax quædam, quæ fieri suadetur:vt dixi s.in præfatione huius operis:& sicut potest fieri transactio etiam die feriato in honorem Dei:vt l.dies festos.C.de fer.ibi,transactiones loquātur. ita potest ferri laudum per arbitratorem dicta die,vt per Bar.& Doct.l.fi.C.de contrah.emp.& Doct.in c.quintauallis. extra de 4 iur.iur.quod no.† Fateor tamen, ꝙ licet quò ad Deum sit meritorium suscipere compromissum in se pro concordia inter litigantes,vt prædixi,quò ad mundum tamen affectare in se fieri compromissa,& illa acceptare sępe est attribuendum simplicitati:vt dicit gl.no.in auc.vt differentes iudices.post prin. sup verbo conuentum,& eo casu quando aliquis suscepit compromissum,& laudauit vt arbitrator, si bona fide contra iustitiam tamen laudauit,vtrum & quando teneatur in foro consciētię, vide Cy.eleganter post Pe.in auc.hodie.C.de iud. Iudex autem licet ab initio quando sibi sunt ignota iura partium debeat laborare pro compositione,postquam tamen videt ius clarum: vt quia iam est in causa conclusum,& cognoscit, ꝙ debet pronunciare pro altera parte,nunquid debeat illam inducere ad cōponendum.Spe.in præal.loco reliquit hoc disputandum a curiosis:sed Ant.de But.& Imo.in d.ca.j.de mu.pe.dicunt,ꝙ postquam sibi liquet de causa,non debet suadere,& abstinere debet a tali compositione:non enim posset suadere cum bona conscientia:quia esset de iure vnius alteri dare sine causa, nisi fortè videat expedire parti iustitiam fouenti ex aliqua causa, puta qa lis possit multum protelari per appellationes:nam posset tunc persuadere actori & etiam reo,ꝙ velit potius transigere,quàm diu sic litigare,vt d.c.placuit.& no.gl.in d.l.æquissimum. & Ioā. And.in addi.super ti.de præpara.iud. & tenet Abb. in d.c.fin.de 5 tran.† Adde etiam,ꝙ licet iudex rīr non possit cogere partes ad transigendum,aut compromittendum,aut ad concordiam:ut dictum est. Papa tamen,aut Imperator posset cogere in materia,in qua habent plenam administrationem : vt habetur in d. c.cum inter R.de elect.& c.cum pridem. de pac. quinimmo iudex seu officialis,qui videt aliquos rixari, & non interponit se, potest ab officio remoueri secundum Pe.quem sequitur Cy. in l.si seruus.C.de nox.& Bal.in l.j.§.quies.ff.de off.præfe.vr. Adde prædictis ꝙ inter alia pericula,quibus sæpe irretiuntur aduocati,illud est primum,quando inducit partem suam ad transac. q̃ scit iniustam fouere causam:consulit enim tunc ut alienum accipiat,vnde ipse aduocatus tenetur ad restitutionem : quia qui causam damni dat:vt in regu.iur.damn.& in l. inde Neratius.ff. ad l.Aqu.& tenet Albe.in l.j.de vsufru.dicit etiam beatus Tho. 6 2.2.q.71.ꝙ † aduocatus si in progressu viderit causam sui clientuli iniustam,debet eum,cuius causam agit,inducere ad cedendum,siue ad componendum sine aduersarij damno,& hoc aduocati plerunque negligunt. Vel tamen eis : quia in die iudicij de his & aliis reddituri sunt rationem.dixi.12. parti. quibus implicantur aduocati,in trac.de aduo.q.4.vbi omnino vide.

SVMMARIVM.

1 *Statutum uel decretum compellens ad compromittendum,an sit fauorabile,uel odiosum.*

1 **Vigesimoprimò quæro, vtrum** † statutum vel decretum superioris compellens ad transigēdū, vel compromittendum sit fauorabile,vel odiosum.Bar. in j.cōsti.C.§.hoc igitur.disputat de validitate dicti statuti, & sentit,ꝙ licet sit exorbitans a regu.iu.tamen sit fauorabile,quādo ad bonum finem,vt parcatur simplicibus,& non oriantur dissentiones,& non cogit compromittere de rebus liquidis, puta de quibus apparet instrumentum publicum,uel sententia. & idem sequitur Bal.ibi,& plures rationes assignant ambo referentes ad hoc.idem sensit Bar.in l.ambitiosa.col.6.de decre.ab ord.fa.Idē firmant Bald.Pau.de Cast.& Mode.in l. qui se patris.C. vnde li. & Mode.dicunt in c.quod clericis.de fo.compet.Bal.autem in consi.quod fecit apud ciuitatē Astensem sentit illud odiosum & stricto modo intelligendum, quod admitterem, quādo cogerer

gerer ad compromittēdum de rebus claris & indubitatis, alias puto, ꝙ ſit fauorabile, vt in d. lo. videre poteſtis.

SVMMARIVM.

1 *Statutum tranſactionem prohibens, an ſit validum.*

1 Vigeſimoſecundò quæro, vtrū † ſtatutum ꝓhibens fieri tranſactionem generaliter, vel aliquo caſu valeat. Reſpon. ꝙ ſi quidem ſtatutum vniuerſaliter prohibet tranſact. & compromiſſa & facta dicat non valere, hoc ſtatutum videt̄ inualidum: quoniam compromiſſa & trāſactiones ſunt de iu. gentium. vt dixi s̃. q. v. igitur non valet prohibitio generalis, vt Inſti. de iu. natu. gen. & ciui. §. ſed naturalia. & l. manumiſſiones. de iuſti. & iur. & no. inf. l. j. ff. de conſt. prin. & per Bar. in l. omnes populi. q. 3. princ. ff. de iuſt. & iur. Item impeditur publica quies & publica vtilitas, vt colligitur ex multis iuri. s̃. alleg. q. 19. q. 20. & per Doct. in locis alleg. in quæſtio. præce. & ita vidi determinatum per quendam Mod. Peruſi. in quodam tractatu de arbi. ſi verò ſtatutum aliquo caſu prohiberet tranſigi, vel compromitti, in quo aliàs licebat de iure communi, tunc puto valere, & ſufficit pro ratione voluntas. l. j. §. pueritiam. ff. de poſt. & ibi per Ang. in fi. & in l. proſpexit. ff. qui & a qui. & l. omnes populi. & l. tranſigere. C. de tranſa. & per Bal. in l. legem 12. tab. C. de le. hęre. bene faciunt quæ dicta ſunt s̃. q. 9.

SVMMARIVM.

1 *Iuramentum de non tranſigendo an ſit ſeruandum.*
2 *Iuramentum excludens id, quod eſt de genere bonorum ſeruari non debet.*

1 Vigeſimotertiò quæro, † vtrum iuramētum de nō trāſigendo ſit ſeruandum. videtur ꝙ non, quando ex obſeruantia d. iuramenti impediretur pax cum proximo: nam litigans qui iurat ad pacem cum proximo non venire, non tenetur illud iuramentum ſeruare. 22. q. 4. c. qui ſacramento. dixi s̃. q. 19. & ſentit Bal. in l. ſi ad excludendum. C. de reb. cred. vbi d. 2 † ꝙ iuramentum non eſt ſeruandum, quod excludit illud, quod eſt de genere bonorum, puta ſi iurat non doctorari, vel non facere aliqđ opus laudabile: iſtud enim iuramentum excludit bon. mores, ideo non eſt obligatorium ſecundum eum, vbi vide latius no. de multis q. ſimil.

SVMMARIVM.

1 *Contractus alias prohibitus, an poſſit iniri per uiam tranſactionis, compromiſſi, ſeu arbitramenti.*
2 *Alienare per uiam tranſactionis quando poſſint hi, quibus permiſſum eſt.*
3 *Iudex reſiſtere debet fraudibus palliatis per hos, qui litem compromitti procurant.*

Vigeſimoquartò quæro, vtrum 1 † contractus alias prohibitus iniri poſſit fieri per viā tranſactionis, aut compromiſſi & arbitramenti. Hæc q. pendet ex his quę d. ſunt s̃. q. 7. & 8. vbi in effectu fuit dictum, ꝙ prohibitus alienare, niſi ſeruata certa ſolennitate ſimiliter non poteſt tranſigere niſi illa ſolennitate ſeruata, vt ibi dictum fuit, & ſimiliter non poteſt compromittere in arbitratorem, niſi eadem ſolennitate ſeruata, vt ibi dictum fuit, & plenè per Barto. in l. j. C. ſi aduer. tranſ. eſt etiam videndum de materia in l. ſi pro fundo. C. de trā 2 ſact. † Illud eſt notan. ꝙ illi, quibus eſt permiſſum alienare per viam tranſactionis factæ tanquam de re dubia, vt habetur in l. Imperatores. & l. nulli. ff. de tranſact. & l. præſes. C. eo. tit. & dixi s̃. q. 7. ita demum poſſunt illud facere, ſi lis pendebat vera, ſecus ſi ficta lis eſſet. l. cum hi. §. ſi cum lis. ff. de tranſa. & ibi per Bar. & per Inn. in ſi. in c. grauis. de depoſi. lex enim non videtur aſſiſtere illis actibus, nec de illis loqui, qui finguntur a partibus, ſed q verè fiunt: ut d. l. cum hi §. ſi cum lis. de tranſa. & ibi per Bart. dicit do. Fran. de Alberg. nec permittitur per obliquum, quod eſt directo prohibitum, & tranſactio ſuper lite ficta nullius eſt momenti: vt d. §. ſi cum lis. colligit Ang. dicens, ꝙ ille text. eſt utilis pro pupillis, quorū tutores aliquando fingunt lites, vt habeant materiam tranſigendi, quod nota. vnde dicit ibidem do. meus, 3 † ꝙ iudices debent reſiſtere fraudibus, quas palliant illi, qui volunt facere compromitti litem, quæ ſecundum formam ſtatutorum non eſſet committibilis. narrant enim in petitione rem aliter, quàm in veritate ſit, vt ſic attenta facie petitionis res pronuntietur compromittibilis iuxta no. in l. cum quędam puella. §. quoties. ff. de iuriſdi. om. iud. debet enim bonus iudex reſiſtere & pronunciare, ita ꝙ fraudi non ſit locus, vt per eum ibi latius in d. § quoties. vnde vidi quandoque iudicari, fieri debere compromiſſum ſecundum petita hac declaratione adiecta, ꝙ in dicto compromiſſo nihil includatur, quod ex forma ſtatuti compromiſſum iubentis non fuiſſet compromittendum, probatur iſte modus pronunciandi ex dictis Bar. in l. ſi quis libertatem. ff. de pet. hęre.

SVMMARIVM.

1 *Tranſactio inter aliquos facta quando alijs præiudicet.*
2 *Obligatio naturalis & ciuilis fideiuſſoris, obligationem concernit rei principalis.*
3 *Exceptio quæ principali prodeſt, fideiuſſori etiam prodeſſe debet.*
4 *Tranſactio quæ fit cum hærede uero, nec nocet, nec prodeſt hæredi ficto.*

Vigeſimoquintò quæro, an & quādo tranſactio fa1cta inter aliquos præiudicet aliis. † dicendum eſt, ꝙ regulariter prodeſt & nocet tranſigentibus tantum & eorum ſucceſſoribus non autem alijs. l. iuriſgentium. § ante omnia. ff. de pac. & l. & hæredi. §. nos autem. cum ſeq. eod. ti. Tranſactio autem facta cum principali porrigitur ad fideiuſſorē, licet fideiuſſor eſſet prius condemnatus, & ſententia tranſiſſet in rem iudicatam, ꝑ tranſactionem ergo factam cum Reo principali minus obligato: quia nondum condemnato liberatur fideiuſſor magis obligatus; quia iam condemnatus, text. eſt no. in l. ſi fideiuſſor. ff. de tranſa. vnde do. meus ibi mirabiliter infert & dicit, non inueniſſe ab alio, ꝙ ubi reus principalis eſt naturaliter tantum obligatus, cui naturali tātum poteſt accedere fideiuſſor, vt l. j. & l. Marcellus. cum ſi. ff. de fideiuſ. qui fideiuſſor obligatus ſit naturaliter, & ciuiliter ſi poſtea reus liberat ſe per pactum de non petēdo factum in rem, tollitur non ſolum naturalis ſed ciuilis fideiuſſoris, & tamen per pactum proprium fideiuſſoris non tolleretur, niſi naturalis ſua & non ci. l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact. cum ſimi. quod videtur ſibi mirabile, & rationem pu2tat eſſe † quia obligatio fideiuſſoris naturalis, & ci. reſpicit obligationem rei principalis, & ſuper ea requieſcit & repauſat. vnde tollitur tota, licèt ſit natu. & ciui. & ſic potentior: ſicut videmus in ſi. in d. l. ſi fideiuſſor. & ſic conſequitur fideiuſſor per pactum factum reo illud, quod non conſequeretur per pactum factum ſibi. h. d. ibi do. me. Adde, ꝙ iſtud idem dixit prius Guil. de Cu. aperte, quod etiam reperi tenere Bal. in vna lect. ſequendo Guil. & alleg. pro caſu. l. Stichum. §. fi. & l. cum quis. §. fi. ff. de ſolu. idem etiam tenuit poſt Guil. Ang. ibi dicens, ꝙ pro d. opi. Guil. eſt caſus in l. 4. iuncta gl. ff. de rei ven. ſuper verſ. liberari, & d. l. Stichum. §. fi. & in l. an inutilis in fi. ff. de accept. idem tenet in d. l. fideiuſ. Paul. de Caſt. ſequendo Guil. & Ang. quod dicit eſſe no. quia pulchrum & ſubtile. Subdit idem doct. ꝙ ille tex. ſin3gu. probat † ꝙ exceptio competens, principali prodeſt fideiuſſori, licet inceperit competere, poſtquam fideiuſſor fuit condēnatus, & ſententia tranſiuit in rem iud. & ſubdit, ꝙ ſi non haberemus illum tex. eſſet valde dubium, quia ſicut non prodeſt fideiuſſori tranſac. facta ſecum, poſtquàm ſententia contra eum lata tranſiuit in rem iudi. vt in d. l. ver. ſi tamen. multominus videbatur ſibi prodeſſe tranſactio facta cum principali, cuius cōtrarium ibi determinatur, ſcilicet ꝙ illa tranſ. facta cum principali non condemnato valet, & prodeſt fideiuſſ. & tamen facta cum fideiuſſore non valeret; quia quoad ipſum lis erat finita, 4 quod per pe. no. † Tranſactio verò facta cum putatiuo hærede non prodeſt, nec nocet hæredi vero. l. debitor. ff. de tranſac. vbi de hoc plenius per doc. an autem tranſactio facta cum hærede qui vendidit hæreditatem, vel qui ex Trebelliano reſtituit ꝑiudicet emptori, vel fideicommiſſario. vide in l. vēditor. ff. de trāſa. per doc. Item an compromiſ. factum per hęredem ante reſtitutionem hæreditatis afficiat fideicommiſſarium, & quando, vide in l. cum hæreditas. ff. ad Treb. & ibi per Doct. & dixi s̃. q. 7. quando verò tranſa. eſſet facta inter hęredem ſcriptum in teſtamento & legitimum prætendentem hæreditatem ab inteſt. an afficiat creditores, vel legatarios, aut alium tertium, vide in l. cōtrouerſia. ff. de tranſ. per do. in d. l. fi. C. de pe. hæ. Alia multa pertinentia ad hanc quæſt. colligere potes ex dictis s̃. q. 7. & ex dictis doct. in c. auditis. de præſcr. & l. etiam ſi in rem. & l. creditor. ff. de iureiurando.

SVMMARIVM.

1 *Alienare prohibitus an & quando tranſigere valeat.*

Vigeſimoſextò quæritur, an & quādo ꝓhibitus alie1nare ſit prohibitus trāſigere. † Pro claue huius q. ſolet allegari. l. ſi pro fundo. C. de tranſ. vbi ſingulariter probatur, ꝙ ſi ex cauſa tranſactio. res dimittitur apud poſſeſſorem tanquam ſua, nō dicitur alienari: ſi verò tanquam actoris tunc aliter: verum quia iſtud poſſet habere multa capita, vide poſt doct. ibi Barto. in l. ſi quis aliam. ff. de ſolu. & Bald. in l. ſi inter ſuos. communi diui. & in c. j. de contro. inueſti. inter do. & alium de beneficio. & doc. in l. nulli. ff. de tranſ. & pro maiori parte colligitur ex dictis s̃. q. 7. 8. 9. & 14.

SVMMARIVM.

1 *Sententia & tranſactio an & quando contra tranſactionem valeant.*
2 *Supplicans principi pro ſententia retractanda, quæ tranſiuit in rem indicatam, impetratis caret & incurrit infamiam.*

Vigeſimoſeptimò quæro, an reſcriptū vel ſentētia, 1 vel tranſactio valeat. † De ſententia, & de tranſactione contra præce.

præce. tranſa. habetur in l. ſi diuerſa C. de tranſ. & dixi s̃. q. 9. per reſcriptum autem principis non reſcinditur legitima tranſactio: vt l. cauſas. C. de tranſac. niſi ſit adiecta clauſula non ob. vt ibi not. qualis autem debeat eſſe dicta clauſula derogatoria, vide Bar. in l. fi. C. ſi contra ius, vel vtil. publi. in extrauag. ad reprimen. ſuper ver. non obſtante. & Bal. in d. l. fi. & in auc. hoc inter lib. C. de teſt. & can. in c. ex multiplici. de deci. & in c. j. de exceſ. præla. in 6. & Moder. in c. j. de reſcrip. & adde, ꝙ ſicut non valet reſcriptum contra tranſact. vt d. l. cauſas. ita nec contra ſententiam l. fi. C. de ſent. reſcind. non poſ. vnde tex. no. in l. fi. C. vt lit. 2 pend. dicit † quòd ille qui ſupplicat principi, vt retractetur ſententia quæ tranſiuit in rem iudi. & iterum reuideatur, non ſolū caret impetratis, ſed etiam incurrit infamiam, quem tex. ſemp tene menti: quia, vt dicit Paul. de Caſtr. pauci aduertunt, & poſſet eſſe magni effectus; quia ſi infamis eſt, ergo incurrit præiudicia, de quibus in regula, infamis. de reg. iur. in 6. & ſemel vidi de facto in iſta ciuitate, & obiectum impetranti de illo text.

Vigeſimooctauò quæro, an reuocata tranſactione cenſeatur reuocatum iuramentum ſuper ea appoſitum. Reſpōdeas vt habetur in c. conſtitutus. extra de tranſac. per Do. in ca. j. de iureiuran.

SVMMARIVM.

1 *Statutum de tranſactione loquens prohibendo, aut alias diſponendo, de qua intelligi debeat tranſactione.*
2 *Arbitramentum non continetur ſub ſtatuto diſponente de tranſactione.*

1 Vigeſimonono quæro † ſi ſtatuta loquātur de tranſactione illam prohibendo, aut aliter diſponendo de ea, de qua tranſactione intelligetur. puto ꝙ intelligatur de tranſactione propriè & strictè ſumpta, de qua dixi s̃. q. j. quia ſtatutum debet propriè & ſtrictè intelligi. l. 4. §. hæc verba. ff. de neg. geſt. & l. conſtitutionibus. ff. ad munici. cum ſi. & per Bar. in l. omnes populi. ff. de iuſt. & iu. q. 6. prin. non includetur ergo tranſactio largo mo2do ſumpta † puta arbitramentum, de qua dixi s̃. q. 3. niſi iam eſſet a partibus poſtquam fuit latum explicitè acceptatum; cum tunc vim habeat propriè tranſactionis, vt ibi vide. Eſſet etiam ponderandum, nunquid tale ſtatutum ſit fauorabile, vel odioſum propter not. in regu. odia. de reg. iur. in 6. Item eſſet aduertendum, nunquid ratio contenta in dicto ſtatuto æquè militaret in tranſactione impropria ſicut in ꝓpria ſumpta: tunc enim vtrum fiat extenſio ad eam, recurrēdum eſſet ad regulas & fallentias, quas ponit Barto. in d. l. omnes populi. q. 6. circa partem interpretationis extenſiuæ, & ibi latè dixi.

SVMMARIVM.

1 *Aduocatus ſalarium ſibi conuentum, an poſſit petere, ipſo inſcio per tranſactionem ſedata lite.*
2 *Diſcipulus qui conuenit dare centum magiſtro, cum ab eo inſtitutus cauſam apud iudices oraſſet et viciſſet, ſi nolit cauſas recipere diſcipulus, et magiſter cum eo litem ingreſſus vincat eum, an teneatur, & quid replicare poſſit diſcipulus, ſiue victor.*

1 Trigeſimo & vltimo quæro, † an aduocatus poſſit petere ſalarium conuentum pro victoria, lite poſtea ſedata per tranſactionem ipſo inſcio. Bal. in l. j. C. de ſuffra. q. 5. dicit, ꝙ aut clientulus tranſegit culpa ipſius cliētis & fingitur aduocatus viciſſe, aut tranſegit bono conſilio, & fingitur ſuccubuiſſe, aut ſumus in quodam incidenti: quia neſcimus an prudenter, vel imprudenter fecerit, tunc dicit, ꝙ aduocatus nō debet aliquid conſequi ratione victoriæ, ſed ſolum ratione ſimplicis patrocinii: quia de futuro incerti ſumus. l. quod debetur. ff. de pecu. non obſt. quòd per aduocatū non ſteterit: quia in iſtis agoniſticis & caſualibus non ſufficit dicere non ſtetit per me, vt no. in l. in executione. §. fi. ff. de ver. ob. ita dicit Bald. cui adde quod habetur poſt gl. l. fi. ff. man. & per Pileum. q. 52. & Spec. in ti. de ſalari. §. ſequitur. ver. ſed pone. Tandem poſſet etiam inferi. hic q. illa, quę apud multos indiſſolubilis eſt, quam ponit Gellius lib. 6. c. j. & habetur in Spe. hiſtoriali lib. 4. c. 55. quæ fuit ta2lis. † Diſcipulus conuenit cum magiſtro dare ſibi centum ducatos die, quo primū ab eo inſtitutus cauſam apud iudices oraſſet & viciſſet: cum diſcipulus iam eſſet valde peritus cauſas nō recipiebat, ne ſolueret illa cētum. vnde magiſter litem cum eo ingreſſus eſt & conteſtatus eſt, & concludebat contra diſcipulum hoc modo, ſi vicero te in hoc iudicio, neceſſe habebis ſoluere propter ſententiam, ſi verò viceris tu, oportebit ſoluere ꝓpter pactum. Sed econtra diſcipulus retorquebat in eum dicēs ſi vicero & ſim abſolutus, iam ſum tutus ope ſententiæ: ſi verò ſuccubuero me, tuebitur pactum inter nos conuentum. Referunt prædicti in dictis lo. ꝙ dicta quæſtio tanquam indiſſolubilis per iudices coram quibus pendebat fuit diffuſa in longius tēpus, ſed Io. And. in addi. Spe. in tit. de ſalariis, parte j. in §. ſequit. in addi. quæ incipit propoſito congruit, & in tit. de appel. parte 2. §. fi. in fi. dixit cauſam poſſe diffiniri per regulam, cum ſtat ꝓ eum. de reg. iur. in 6. & per l. iure ciuili. ff. de condi. & dem. cum ſi. Iam ſuccido hanc telam tranſactionum, quam ordiri cęperamus. Inſtat enim tempus feriarum paſchalium, & confeſſionū, confiteor me in iſta materia difficillima tranſactionum nō adhibuiſſe diligentiam, vt conueniſſet, propter infinitas occupationes, quibus detentus fui. Tranſigo igitur vobiſcum, vt ſi qd bene dictum in hoc opuſculo inuenitur, illud tribuatis omnipotenti Deo, ſi quid verò ineptè & imperfectè, illud fraterna charitate emendetis & ſuppleatis.

BALD. DE VBALDIS De Peruſio.

De conſtituto.

SVMMARIVM.

1 *Mercator, quòd recipiat a me Lugduni centum florenos & occaſione cambij faciat mihi dare Romæ 90. nunquid ſit licitum.*
2 *Mercator conſtituit ſe ſoluturum fundum, & ſi non ſolueret, conſtituit ſe ſoluturum decem, qualiter intelligatur, ſi non ſoluerit.*
3 *Exiſtens Romæ ſi cōſtituto me ſoluturum Capuæ, vtrum creditor debeat ire Capuam, vel mittere ad recipiendum ſolutionem.*
4 *Conſtitutum nunquid per generalem nuntium poſſit fieri.*
5 *Inſtitores an poſſint dominum obligare ad pœnam.*
6 *Verba iſta in his appoſita, dabitis illi plenam fidem, quid operentur.*
7 *Scriptura hominis licet ſemper vigeat, non tamen ſemper homo conſentit.*
8 *Mercator quis dicatur.*
9 *Mercatores & alij artifices, an poſſint inter ſe facere ſtatuta.*
10 *Conſules mercantiæ qui iurant ſeruare ſtatuta mercantiæ, nunquid obligentur ad periurium ſi non ſeruant ſtatuta, quæ continent id, quod ius commune.*
Statutum, quòd contra ſcripturas mercatorum non poſſit opponi exceptio præſcriptionis, an valeat.
11 *Mercatores vtrum poſſint ſtatuere, quòd pater teneatur pro filio.*
Mercatores non poſſunt ſtatuere contra ius publicum totius ciuitatis.
12 *Statuto mercatorum, quo cauetur, quòd contumax habeatur pro confeſſo, quomodo intelligatur.*
13 *Diuiſionis beneficium, quod competit pluribus fideiuſſoribus, competit pluribus conſtituentibus pro alio.*

QVIA ſum aduocatus artis lanæ & mercatorum, ideo breuem ſummam cōponendam duxi ſuper materia conſtituti & cōſtituendi, quæ propriè reſpicit artem mercatorum. Ipſi enim magis vtūtur hac materia, quàm aliquod hominum genus, & hæc materia diuiditur in ſeptem partes. Nam primò quæram circa res. Secundò circa tempus certum conuētionale. Item tacitum legale, item circa conditionem. Tertiò circa locum. Quartò circa cauſam. Quintò circa perſonam. Sextò circa formam. Septimò & vltimò ſubdam, quis proprie dicatur mercator. Redeo ad primum, nū1quid ſit hoc licitum, videlicet ꝙ † mercator recipiat a me in hac ciuitate centum flore. & occaſione cambii faciat mihi dare in ciuita. Neapo. 90. & videtur quòd ſic, hæc enim nō eſt vſura, ſed periculi pretium, dummodo non nimis excedat modum. Sed ſecundum generalem cōſuetudinem mercatorū, vt ff. de nau. fęno. l. periculi. & iuris fictione dando mihi literas, vel conſtituendo ſe ſoluturum Neapo. non dicitur minus ſe conſtituiſſe & ſic iſta cambia permiſſa ſunt vſque ad condignum vel parū. s̃. Secundò quæro circa tempus certum an poſſim conſtituere pro nouem præſentibus 10. vſque ad annum, videtur ꝙ ſic ut extra de do. int. vir. & vxor. c. per veſtras. In contrarium eſt uerum: quia illud dicitur præſentatiuum temporis & cum vſura, vt ff. eod. l. hactenus. §. fi. non obſt. ca. per veſtras, quia ibi loquit̄ ratione licitæ negociationis, quæ præueniebat lucrum non ratione temporis. Tertiò quæro circa tacitum tempus, quod eſt 10. die. inter præſentes, vt l. ꝓmiſſor. ff. c. inter abſentes arbitrio iudicis, vt l. continuus. §. cum ita. ff. de verb. obl. nunquid per lapſum iſtius temporis, per quem conſtituit ſe ſoluturum mercator immediatè ſit in mora, videtur quòd non; quia iſtud eſt iniunctum in beneficium, ergo non conuertitur ad odium, contrarium tenet gl. ff. eo. l. ſi duo. facit quod nota. ſ. ſol. ma. l. ſi mo2ra. Quartò circa conditionem, quæro mercator † conſtituit ſe ſoluturum fundum, & ſi non ſolueret, conſtituit ſe ſoluturum decem, qualiter intelligatur, ſi non ſoluerit. Reſpondeo ſi fuerit in mora ſoluendi, vt ff. eo. l. ſi duo. in fi. nunquid autem conſtituto nudo pacto poſſit apponi pœna, dic quòd quantum ad pœnam non ſufficit nudum pactum, vt ff. eod. l. Titius. ſinautem interuenerit ſtipulatio, tunc an fideiuſſor poſſet eſſe deteriori loco, quàm principalis propter moram, vt l. centū Capuę. de eo quod cer. lo.

Modò venio ad locum, & quãdo locus sine vlla determinatione ponitur, & tunc ad ius commune refert, vt l. si duo. ff. eo. & ideo si in ista ciuitate sit constitutum inter duos Senẽses, non poterit cõstituens hic conueniri, si isti mercatores sint aduenæ, vt l. hæres. §. j. ff. de iudi. not. per Dy. in l. 3. de bon. aucto. iu. pos. sin autem esset promissor residens vel cõuersans, vel nõ cito recessurus, posset conueniri, vt not. ff. eo. titu. l. eum qui. §. j. hic autem patere potest ex qualitatibus personarum, aut est appositus locus determinato modo, & ille inspicitur, vt ff. de sol. l. quæro. de ver. obl. l. qui Romæ. §. Calimachus. de actio. & ob. l. traiectitiæ. §. de illo. aut est appositus locus in voluntate, vel in electione creditoris, & eligere potest, dummodo ibi inueniat debitorem, vt ff. depo. l. Lucius. quæ est ad hæc notabilis. Secun-
3 dò circa locum quæro, si constituo† existens Romæ me soluturum Capuæ, vtrum creditor debeat ire Capuam, vel mittere ad recipiendum solutionem, & dico ꝙ sic, aliàs debitor non esset in mora. ff. eo. l. item illa. l. Labeo. de nau. fœn. & ideo super hoc creditor debet conficere instrumentum. Venio ad causam & quæro, quid si constitutum est factum ex falsa causa, quam constituens confitetur esse veram, respondeo falsa causa apposita in antecedentia, vel consequentia erroris, idest cõstituti per errorem nihil operatur, vnde contractus inualidus nõ confirmatur per confessionem erroneam, vt ff. eo. l. fi. sed dubitatur, quid si non per errorem, sed ex scientia. Respondeo, si quidem nulla præcessit obligatio, vt donum, si autem præcessit, sed est elisa per exceptionem, agitur ex veteri causa non ex donatione, nec de constituto: quia videtur exceptionem donare, idest ex causa donationis non rem, vt l. si maritus. §. si quis. & l. hactenus. §. si quis. ff. eo. Item circa causam quæro, an si post constitutionem causa elidatur, desinat constitutum. Respõdeo, aut ibi elisio infertur in veteri actione & in constituto, & eliditur vtrunq;, puta pactum de non petendo, aut infertur solum in veteri non in noua, vt puta præscriptio & non elidit constitutum. ff. e. l. item illa. §. adiicitur.

4 **Venio ad personam,** & quæro j. de persona nuntij † vtrum per generalem nuntium possit fieri cõstitutum: pone enim ita, reperitur in quodam instrumento, facto talem nuntium meum ad constituendum cum quacunque persona, dans ei arbitrium loquendi quicquid velit in persona mei. dicit Barto. ꝙ non valet hoc mandatum: quia de esse nuntij est, ꝙ habeat formam specificam, vt in l. multum. C. si quis alteri vel sibi, & ff. e. l. licet. & ibi per Bar. ipse idem innuit contrarium ff. de fideius. l. nuncius. & melius, quia sicut se habet litera sic nuntius, & sufficiunt literæ generales, arg. ff. de insti. l. quicunque. §. sed cum fullo. quod intellige. vt j. dicam. Item circa personam quæro, vtrum discipulus contrahendo vel constituendo obliget magistrum suum, tota die videmus in discipulis sutorum, ꝙ portãt ad cameram seu apothecam pannum, deinde vendunt, vel pignorant, an dominus cameræ teneatur. Breuiter dicendum videtur, ꝙ si discipuli, vt discipuli non habent aliud mandatum, ꝙ non obligant magistrum seu dominum, iste est casus notus in d. §. sed cũ fullo. tamen si consentienti magistro cõsueuit negotiari in huius apotheca, per hoc constituitur institor, & tenetur magister, ar. ff. quod cum eo. l. Titianus. Quæro etiam circa personam, an hi
5 institores† possint dominum obligare ad pęnam. dic quòd sic, si sunt poenæ ex natura contractus, secus si extra naturam, primum fallit in officiali fisci, qui nullam pęnam promittere potest, vt l. si procurator. §. j. ff. de iur. fis. vbi tex. est no. vnum ẽt adde circa officiales publicos, ꝙ non possunt agnoscere bonam fidem, etiam si habeant arbitrium, etiam si illa bona fides sit cõiuncta obligationi. Vnde non possunt soluere ex capite suo vnum nummum, ar. ff. de solu. l. si is cui. §. Flauius. & quod no. per Bar. in l. 2. §. hæc uerba. ne vis fiat ei. Modo q̃ro circa literas mercatorum vtrum inducant obligationem, & dico ꝙ sic duobus concurrentibus. s. ꝙ materia patiatur & quòd loquantur dispositiuè, vt ff. eo. l. Lucius. secus si enunciatiuè: quia tunc probant, sed non obligant: vt ff. deposi. l. Publia in fi. ideo in l. Lucius. ff. de constit. pecu. non obligatur institor: quia non promisit, sed solum confessus est, & iste est intellectus illius. l. notabilis.

Quæro, an mercator possit reuocare lr̃as, antequam soluatur. dicendum est, ꝙ si sint dispositiuæ, non possunt reuocari, secus si sint literæ mandati, vt ff. eo. l. vtrum. §. vnde fal-
6 sam. Quæro vlterius de istis literis † dabitis illi plenam fidem, quid operenrur ista verba. Barto. ponit. ff. de fideius. l. Lucius. & interdum dantur nõ solum literæ, sed sigillum, tu dic ꝙ sic debent intelligi, dabitis plenam fidem & bonam fi. non enim omne quod loquitur credendum est, sed si ad bonã fidem spectet id credetur. Si ergo dicit aliquid verisimile, vel utile mittẽti, credi potest, arg. ff. commo. l. argentarius. sin autem pertinet ad spoliandum dominum: tunc non debet credi. ff. manda. l. creditori. in fi. facit l. fi. ff. quod cũ eo. Istæ ergo literæ intelliguntur, dabitis plenam fidem. s. discreto modo. Quæritur modo hic de libris mercatorum, reperitur in libro mercatorũ, quòd ego debeo recipere ab eo decem, quæ sibi mutuaui, vtrum iste liber p. bet contra mercatorem. Ista quæstio est dubitabilis: nã aut iste liber est codex rationum, & est quemadmodum liber auctenticus publicus; quia mercatores gerũt quasi publicè officium. ff. de eden. l. quædam. §. nummularios. & tunc huic libro creditur quasi publicæ scripturæ: nam præsumitur de consensu alterius partis hæc scriptura facta ab ipso principio. ff. de eden. l. si quis ex argentarijs. §. rationem. & §. seq. & argu. eius quod no. in auc. de tabellio. §. nos autem. & quia ita cõsueuit fieri, ar. de fideius. l. fi. sin autem non est codex rationum, sed quoddã simplex memoriale, tunc adhuc idem tali ratione: quia hęc scriptura semp. loquitur. Et ideo sicut si viua vox loqueretur omni tempore, posset omni tempore assentiri viuæ voci, ita & scripturæ, hanc rationem ponit ipse. ff. de do. l. nuda ratio. & videtur ratio mul-
7 tum pulchra. Tamen veritas est, ꝙ licet scriptura legis semper loquatur, & semper consentiat; tamen scriptura † hominis licet semper vigeat, non tamen homo semper consentit. Sed ꝯsensus attribuitur principio. & ideo alius ex interuallo superueniens non potest iungi cum principio; quia non est actus continuus, vel quasi continuus, qui requiritur in contrahẽdo, ut no. j. de do. l. nec pignorans. de sacrosan. eccle. l. illud. de act. & obl. l. consensu. & ideo iura inuenerunt organa coniungentia sensus vtriusque partis, idest nũtium vel epistolam. de do. causa mor. l. inter mortis. in quęstione ergo sua dico, quòd istud memoriale non plus operatur, quàm confessio facta ad obligandum coram testibus parte absente. Fallit in vsurario propter eius delictum, vt in c. j. de vsur. in cle. & arg. l. quæro. in fi. de ædi. edic.

Sequitur videre de præsentia, vtrũ ęquiparetur literis. & dico ꝙ sic: si fiant sub nomine præsentis, aliàs non. ff. quod iussu. l. j. §. si ratum. Sequitur videre de forma. vbi scias, ꝙ si sic dico, promittis mihi per stipulationem decem, & tu ex interuallo respondes, non valet ut constitutum. ff. e. l. j. §. j. sed si nõ apposuissem illud verbum, per stipulationem, sed dixissem, promittis mihi 10. & tu dixisti, ego deliberabo, & respõdebo cras, si in crastinum tu respondes, ꝙ sic, istud est constitutum, vel saltem pactum nudum: quia verba pariuntur, ita intelligitur, quod no. ff. de pact. l. iurisgentium. §. sed cum nulla. Quid dices de ista forma, constituo Titium pro me soluturum, & videtur ꝙ non valeat: quia promitto alium daturum, veritas est, ꝙ valeat: quia quando ad obseruantiã eius ad quod ego teneor promitto alium daturum, intelligitur, ꝙ faciam & curabo, ꝙ ille dabit, tex. est in l. qui autem. § j. ff. eo. & ibi per Bar. quod tene-
8 menti: quia nõ est alibi. † Vltimò quæro, quis dicatur mercator. ꝙ vna mercantia non facit mercatorem, sed professio & exercitium. Qua ratione credo in simili, ꝙ ratione vnius actus quis non dicatur propriè fęnerator; vt no. ff. de tribu. l. j. in gl. & ideo statutum, quod loquitur de scripturis mercatorum, non habet locum in vna negociatione. & vide Bar in l. legatis seruis. de lega. 2. & hoc verum, nisi hanc vnam mercantiam præcedat professio, seu matriculatio in matricula mercatorum. Nam nomina dicta a professione acquiruntur profitẽdo, nomina verò dicta a consuetudine, vel ab vsu, seu ab actuum generalitate acquruntur vsu & exercitio non per vnicum actum. Vnde non dicitur quis aleator, licet semel ludat, nec meretricator, licet semel delinquat, nec lector, licet semel legat, & idem in similib. Sed nomina, quæ non denominantur respectu actuum in genere, sed respectu vnius actus, puta hoc nomen homicida, vel adulter verificatur etiam ex vno actu, vt sicut in se habent esse formale habeant esse nominis. facit l. 3. C. de epis. audien.

9 **Quęro, an mercatores** † & alii artifices possint inter se facere statuta. & dic quòd sic, & ista statuta sunt confirmata a iure cõmuni, & ideo non est necesse, ꝙ confirmentur per l. municipalem, vt in auc. de fideius. §. fi. & est tex. no. Vtrum autem statuta mercatorum valeant in alia curia, & videtur ꝙ non; quia ipsi non possunt. l. imponere aliis officialibus præsertim superioribus. Sed huic rationi respondetur, ꝙ eorum statutum est cõfirmatum iure communi. Vnde ius commune imponit legẽ non ipsi mercatores, vt l. j. §. merito. de vete. iu. enu. & ideo dicũt docto. ꝙ si ita statuta mercatorum respiciunt actus eorum, vel fidem actorum, puta est statutum, ꝙ mercator possit conueniri ex nudo pacto, vel ꝙ scriptura priuata mercatorum faciat plenam fidem. Nam istud statutum valet in quolibet foro, nedũ seculari, sed etiam episcopali, vt nota. in l. ex ea. ff. de postu. nisi istud statutum referret se ad proprios iudices solum. Verbi gratia, si statutum mercatorum diceret, ꝙ consul mercatorum reddat ius ex nudo pacto, vel ꝙ credatur testimonio vnius legalis mercatoris, vel ꝙ non admittant exceptionem contra scriptũ mercatoris, tunc istud non seruatur in alio foro: quia non loquitur in illo: si verò statutum eorum respicit modum procedendi, puta est statutum eorum consuetudine confirmatum, ꝙ procedatur de plano sine strepitu & figura iudicij, istud non valet nisi in eorum foro. vnde coram Potestate seruabitur ordo iuris secun-

secundum doctri. Doctorum. in l. cunctos populos. C. de sum. Trin. & fi. cath. & l. j. C. de eman. lib. Sed dubitatur, nunquid cõ-
10 sules † mercantiæ, qui iurant seruare statuta mercantiæ, obligẽtur ad periurium, si non seruant statuta, quę continent id, quod ius commune. & videtur ꝙ non: quia ista statuta non sunt propriè statuta, vt no. in c. j. de consti. lib. 6. tu dic contra per text. ff. ad mu. l. magistratus.

Quæro, nunquid valeat statutũ, ꝙ contra scripturas mercatorum non possit opponi exceptio præscriptionis. Et videtur, ꝙ non, nam hoc non potest fieri per pactum, ergo nec per statutum: vt no. C. de decre. decu. in rubr. In contrarium, ꝙ hoc possit fieri per pactum. ff. de ædi. edic. l. ꝙ si nolit. §. si quis. Breuiter dico, ꝙ valet statutum eorũ: quia possunt statuere aliter, quàm disponat ius commune per illũ text. Ad argumentum de pacto responde, vt no. ff. de reg. iur. l. nec ex prætorio. & l. quod si nolit. §. si quis. nõ facit ad propositum, qa ibi loquitur de quadam prouisione inducta in defectum prouisionis hominis, cui renuntiari potest, secus in ea quæ est inducta mero odio negligentis, vt ff. de fideius. l. si quis postquã.
11 † Quæro, vtrum possint statuere, ꝙ pater teneatur pro filio. Respondeo non, nisi filius mercator patri referat quæsitum. ff. de eden. l. prætor. §. 2. & est ratio: quia istud statutum est cõtra iusgentium. Non obst. gl. quæ est in rubr. de decre. decu. quia loquitur in statuto ciuitatis non vnius collegij. Item nõ possunt statuere aliquid, quod sit naturaliter & euidenter iniustum. l. ambitiosa. de decre. ab ordi. faci. & no. C. quæ sit long. consue. l. j. Itẽ non possunt statuere contra ius publicum totius ciuitatis, puta quòd in depositis mercatorũ non possit opponi exceptio banni. Item non possunt statuere inter alias personas eis non subiectas, nisi subijciant se foro submittendo se, vel agendo: nam si agunt, possunt ibidem reconueniri vi iuris communis: vt in auth. & consequenter. C. de sen. & l. si idem cum eodem. § sed si mutuam. ff. de iuris. om. iud. Sed quid si quis est matriculatus in diuersis artibus? Respondeo, inspice artem, in qua conuenitur: nam ad iudicem illius artis pertinet. ff. de leg. 3. l. legatis seruis. §. si vnus. ff. de tribu. l. procuratoris. §. si plures. si autem est negotiũ extra vtranque artem, ad neutram pertinet cognitio, sed ad forum commune potestatis recurrendum est, tex. est not. ff. nau. cau. stabu. l. 4. §. eo. modo.

12 **Sed pone, quòd statuto** † eorum cauetur, ꝙ contumax habeatur pro confesso, quomodo intelligatur hoc? Respõdeo p trinam citationem, nec sufficit vna pro omnibus propter magnum pręiudicium, quod inde sequitur. ff. de iur. fis. l. edicto. §. si tribus. & adde, ꝙ qñ sententia fertur ex contumacia, oportet, ꝙ in sententia fiat mentio de cõtumacia. ff. de iu. fis. l. j. §. quoties. sciant etiã prædicti consules & officiales, ꝙ vnus officialis non potest intromittere se de tempore alterius officialis. ff. de iu. fis. l. fiscus. §. delatoris. item sciant, ꝙ pendente contradictione coram eis non debent fulminare tenutas, seu missionem in possessionem: vt ff. de iur. fis. l. res. § j. & ff. de re iud. l. a diuo Pio. § si super rebus. Item si mercator decedit sine hærede, succedunt ei in bonis quæ habet ibi non in alijs, arg. optimum. ff. de iur. fis. l. di-
13 uus Commodus. † Item beneficium diuisionis, quod competit pluribus fideiussoribus competit pluribus constituentibus pro alio, vt in l. fi. C. de const. pec. vbi quęsiui, vtrum istud beneficiũ diuisionis possit opponi in executione sententiæ. Doc. tractant in l. exceptionem. C. de prob. sed hic videtur casus, ꝙ sic. ff. de iure fis. l. bona. § fi. sed quid si constitui me soluturũ id quod erat relictum in testamento Titij, demum Titius testamẽtum reuocauit, an teneor? Dic ꝙ non. ff. de sol. l. fi. de leg. 3. l. cum quis decedens in prin. Quid si mercator debebat mihi decem, hæc me mandante promisit alij, nunquid iste duret obligatus mihi? Respondeo non. ff. de sol. l. si debitor. vbi videas.

FABIANI DE MONTE Sancti Sauini.

De emptione & venditione, ac de omnibus contractibus in genere.

¶ Præfatio cum diuisione.

TRACTATVS Emptionis, & venditionis satis est diffusus in iure: vt patet p varios titulos digestorum. & C. vbi interserunt rubri. circiter vigintiseptem nume. Nos autem vt necessaria complectamur: quia materia vtilis, & quotidiana est, principaliores titulos assumemus, & eos quasi per modum quæstionum examinabimus, & ordine. j. scripto dicemus. Primò, quid sit emptio & venditio, & quo iure sit introducta. Secundò, quid veniat appellatione emptionis & venditionis. Tertiò, quis emere & vendere possit & de personis ementium & vendentium. Quartò, quæ res vendi possint. Quintò, de forma & modo contrahendæ emptionis & qualiter, & quando contrahatur. Sextò, quæ veniant in emptione & ven. & de ipsius natura & effectu. Septimò, de pactis inter emptorem & venditorem. Octauò, quãdo liceat ab emp. discedere. Nonò, de periculo, & commodo rei venditæ. Decimò & vltimò, de contractibus in genere subijciemus.

S V M M A R I V M.

1 *Emptionis & venditionis diffinitio & quo iure introductæ.*
2 *Emptor obligatur ad pretium soluendum.*
3 *Consensus in emptione & venditione principaliter requisitus.*
Venditionis substantia consistit in pretio.
4 *Emptio & venditio tria requirunt, & quo iure introductæ.*
5 *Nummus quo iure inuentus.*

¶ Prima quæstio principalis.

1 PRIMò quæro † quid sit emptio & venditio. Solutio, est contractus bonæ fidei vltro citroque obligatorius, qui consensu, re & pretio perficitur. Contractus ad differentiam vltimarum voluntatum, qui non veniunt sub nomine contractus. l. verba gesserunt. ff. de verb. sig. bonę fidei ad differentiam stipulationis, & aliorum contractuum inter viuos, qui sunt stricti iuris non bonæ fidei: vt insti. de act. in §. actionum, & ideo bonę fidei: quia in eis exuberantior bona fides requiritur, quàm in aliis stricti iuris: vt l. si dolo. C. de rescin. ven. & in l. bonam fidẽ. C. de act. & obl. & no. in d. §. actionum. Vltro citroque obligatorius ad differentiam eorum qui sunt ex vna tantum parte obligatorii, vt donationis, deposi. & similium, in quibus regulariter non cadit obligatio nisi ex altera parte tantum. l. Aristo. in §. fin. ff. de do. & in l. ad res donatas. ff. de ędi. edi. cõtractus autem emptionis & ven. ideo est vltro citroque obligatorius, quia in eo ex bono & æquo alter obligatur: vt dicit tex. no. in l. ex consensu. in fi. ff. de act. & obl. in l. 2. in fi. j. eo. & insti. de obl. quæ ex con-
2 sensu in fi. † Nam emptor obligatur ad pretium soluendum, vẽditor verò ad rem tradendam, vt in l. ex empto. in prin. infra de act. emp. ita ꝙ obligationes & actio. inter eos oriuntur, vt insti. de auct. tu. in § j. consensu ad differentiam contractuum, qui re, verbis & literis contrahuntur, de quibus insti. de oblig. in §. fi. & l. obligamur. infra de ac. & obliga. Nam contractus emptio. & vendi. non tam verbis, quàm consensu confirmatur, vt singulariter dicit tex. in l. si stipulor. § fi. ff. de verbo. oblig. & empti. & vendit. potius quod actum est, quàm quod dictum sequi debemus, dicit tex. no. in l. sed & Celsus. in §. si fundus. j. eod. titu. & licet in aliis contractibus etiam requiratur consensus, & sine eo perfici non possint, vt in l. j. princ. ff. de pact. & in l. in omnibus neg. ff. de act. & oblig. tamen in emptione & ven. principaliter
3 requiritur, † ita ꝙ neque scriptura, neque præsentia, neq; aliqua verborum proprietas requiratur: vt dicit tex. in d. l. cõsensu. Pretio, ad differentiam locationis & conductionis, vbi non pretiũ sed merces, seu pensio interuenit: vt l. j. §. j. in gl. in ver. in ãgẽdo. ff. de superficie. licet in locatione etiam quandoque merces dicatur pretium, vt l. si quis ante. in fi. ff. de acq. poss. & in l. qui insulam in §. qui ædem. & in l. ea. l. in §. locaui. ff. loca. quia improprie & abusiue quandoque, vt dicit Bar. in disp. sua. Publicanus quidam. Nam substãtia venditionis consistit in pretio, vt dicit tex. in l. pacta conuenta. j. eo. & absque pretio, vel mercede, vel conuentione, certè contractus emptionis & vẽditionis nullus est, dicit tex. in l. empti fides. C. de act. emp. & probatur in §. pretium. insti. eo. & in l. 2. in § j. j. eo. Item ad differentiam permutationis, vbi res, vel merces, vel pretiũ interuenit: vt in l. j. j. de rer. perm. & in l. j. j. eod. Re, quia sine re emptio perfici non potest. l.
4 nec emp. & in l. sed si consensum. j. eo. † De substãtia itaque emptionis, & venditionis prædicta tria requiruntur, videlicet consensus, res & pretium: ita dicit gl. ma. no. in l. pacta. j. eo. & Bal. in l. in ementis. vbi bene declarat. C. e. ti. Quo autem iure sit introducta emp. & vendi. dic ꝙ iure gentium: vt in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur. & in l. j. in fi & ibi per Bar. infra eo. licet gl. in l. eas causas. ff. de cap. dim. dixerit, ꝙ erat de iu. naturali quantum ad quãtitatem, tamen est introducta de iur. ciui. Sed Bal. in rubr. C. eo. in j. q. reprobat dicens ꝙ est de iure naturali gẽtium: quoniam debet attendi principium, licet ei sit addita pecunia de iur. ciui. vt l. j. infra eod. propterea non desinit esse de iure gen. vt l. ius ci-
5 uile. cum l seq. de iu. & iur. Sed Bart. melius in d. l. j. infra eo. l. vbi dixit, † ꝙ nummus non est de iur. ciui. sed de iure gentium: quia nulla gens est, quæ non habeat materiam forma publica signatam, quam nos monetam, vel pecuniam appellamus: licet aliq habuerunt in corio, alii in carta, & sic non fuit nummus de iu. ciui. inuentus. facit, quod habetur. C. de uet. numismatis po. lib.

11. in rub. & nig. Quale autem debet esse pretium & quantum, & qualiter consensus debet adhiberi, dicitur infra in 5. quæst. de forma & modo.

SVMMARIVM.

1 *Emptionis & venditionis appellatione quid veniat. 2.*
2 *Alienationes omnes continent, quod in venditione locum habet.*
3 *Pretij mentio solum congruit emptioni & venditioni.*
4 *Emptio sine pretio non dicitur.*
Vulgi opinioni standum.
Statutum de gabella soluenda ex qualibet compra an trahatur ad permutationem.
5 *Verbum, Comparare, quid significet.*
Venditionis nomen in decreto iudicis positum.
Vendere aliud est, aliud est obligare.
6 *Sententiæ decreti vel iudicis verba strictè intelligenda.*
Emptionis nomen in odiosis ad alios contractus non trahitur.
7 *Statutum emptionis & venditionis mentionem habens ad alios nō trahitur contractus. 14.*
8 *Permutationis contractus similis est emptioni, non tamen idem, & est vicinus venditioni.*
9 *Contractus omnis etiam in statutis venditionis nomine continetur in sensu affirmatiuo.*
10 *Lex reipubli. utilis interpretatione benigna est iuuanda, & an si sit pęnalis.*
Statuta nunquam contra rempublicam sunt interpretanda.
11 *Dispositio hominis priuati venditionis mētionem faciens omnes contractus includit permissiue.*
Venditionem testator prohibens, donationem uidetur prohibuisse. 15. 18.
12 *Pignus est commercium.*
Alienatione prohibita quid censeatur prohibitum. 14. 28.
13 *Statutum prohibens emere, an prohibeat pignori accipere.*
Dotis datio venit consensu venditionis.
Decretum iudicis obseruandum ad literam.
15 *Gabella per statutum de venditione soluenda, an solui debeat de permutatione.*
16 *Venditio prohibita quid secum trahat. 21.*
17 *Permutatio nomine emptionis an & quando veniat.*
19 *Venditio prohibita per testatorem extra familiam permutationem an etiam videatur prohibuisse.*
20 *Intellectus l. ab Anastasio. C. man.*
Redemptio quandoque fit sine pretio.
21 *Personæ quæ sint, quæ possunt vendere, non autem donare.*
22 *Donatio non venit in generali administratione.*
23 *Venditio an dicatur permutatio re una pro alia data interueniēte pecunia pro æquiualentia.*
Aestimatio rei quomodo facienda.
24 *Attendendum quid veniat in quolibet contractu.*
25 *Permutatio vtrunque contrahentium facit quasi emptorem et venditorem, & est nomen generale ad omnem contractum.*
26 *Contractus emptionis & venditionis qualiter cognoscatur a contractu locationis & conductionis.*
27 *Locatio sine certa mercede contrahi non potest.*
Locatio proprie est, vbi merces in pecunia consistit.
28 *Locatio & conductio in quo differant ab emptione.*
Argumentum de emptione venditione ad locationem est optimum.
29 *Locatio an sit, an emptio, vbi merces in pecunia non consistit.*
30 *Verbum, emere & uendere, interdum sumitur pro locare & conducere.*
Baraptus & baraptare quid sint.
31 *Emptionis contractus dicitur onerosus respectu solutionis pretij.*
Emptionis nomen contractum gratuitum non capit.
Datio in solutum emptionis uicem habet.
Litis æstimatio pro venditione habetur.
32 *Emptor & venditor sunt correlatiua, sunt tamen diuersa quo ad personarū distinctionem. 33.*
33 *Diuersitas personarum non cadit sub eodem subiecto.*
Emptori pœna indicta venditorem afficit.
34 *Statutum compellens quem vendere, an intelligatur compellere quem emere.*
Emptio nominata locum habet in omni contractu emptioni simili.

¶ Secunda quæstio principalis.

1 SECVNDO quæro qd veniat appellatione emptionis & venditionis. † dicendum videtur, ꝙ tantum dictus contractus contineatur, & non alius, vt videtur probari in l. j. infra eo. in l. j. infra de rer. perm. in l. in quorum. ff. de pig. & in l. fi. C. de prædi. cur. li. 10. In cōtrarium, ꝙ omnis contractus contineatur, & omnis alienatio, ex quo dominium transfertur, quod probatur primò ex tex. in l. statulibe. a cęteris in §. quintus. ff. de statulib. vbi tex. in verbo emptionis, dicit ad literam, ꝙ l. 12. tabu. emptionis verbo omnem contractum ex quo dominium transfertur contineri voluit, quem text. Bal. in l. 2. ff. de vsuc. pro em. dixit, ꝙ ad dictum propositum erat notabilior tex. quam esset in iure. Secundò per tex. in l. sicut. in §. nā dicimus. ff. quibus mod. pig. vel hip. sol. vbi tex. dicit, ꝙ appellatione venditionis generaliter accipitur: ita ꝙ etiam legati contineat. Tertio per text. in d. l. sicut. in §. sed si promiserit. vbi qui consensit venditioni, videtur etiam & dotis dationi consensisse. Quarto per text. in l. sed quod ad eas. in §. quod emptione ff. de pigno. vbi tex. dicit, ꝙ illud quod emptionem & venditionem recipit, 2 etiam pignorationem recipere potest. † Quinto per tex. in ca. j. de conten. int. do. & em. in vsi. feu. vbi quod dicitur in venditione, locum habet in omnibus alienationibus, per quem tex. Pōt. in singu. suis dicit probari, sicut per d. §. quintus. de stat. lib. Sexto etiam probatur per text. in l. sequitur. §. de illo. iunc. gl. ff. de vsuc. in l. 2. in §. eam rem. ff. quæ res pi. ob. pos. & facit etiam tex. in l. fi. C. de re. ali. non ali. & in l. fi. vsufr. in §. in sum. ff. de lib. cau. Septimo & vlti. quia hoc idem declarando voluit & tenuit gl. & Cy. in l. 2. C. de vsu. pro emp. & gl. in d. §. ꝙ venditionis, appellatione continentur omnis contractus ex quo dominium trāsfertur. Idem etiam voluit Cy. in l. 2. C. de iure em. qui etiam vltra prædicta alleg. l. 2. responso. ff. de dot. prælega. & l. si ego. §. interdum. ff. de publ. hoc tamen fallit primò, vbicunque est facta 3 mentio pretii, quia tunc in illa dispositione intelligitur, proprie de emptione & vend. non de alio contractu propter proprietatem verbi pretium. Ita singulariter voluit Io. And. in additio. spe. in ti. de empt. & vend. in §. nunc dicendum. el. in versi. sed pone statutum: quia propter specialissimum nomen pretii intelligitur proprie de ipsa empt. & vend. non de alio contractu, tex. est notab. cum gl. in d. l. fi. C. de prædi. cur. Idem voluit Bald. in suo commento super decreto. 14. q. 5. ca. planè. & firmauit et Saly. in l. cum hi. in §. pe. ff. de transa. quia mentio pretii solū congruit emp. & ven. ita dicit tex. cum gl. in d. l. fi. in ver. intelligi. & in l. j. in §. j. in verbo, agendo ff. de superficie. & idem gl. & Bald. in l. cum dotem. C. de iur. dotium. in l. apud Celsum. in §. sed cū legitime. ff. de do. exce. in l. illicitas. in prin. in gl. 2. ff. de offi. præsi. in l. si quid earum. in ver. em. ff. de lega. 3. & Bald. in l. Gallus. in §. & quid si tantum. ff. de lib. & post. & no. scribentes in l. fideius- 4 so. in §. fi. ff. de leg. j. † quia vt sit emptio pretium debet interuenire, arg. l. fi. ff. de condi. ob causam. & in l. naturalis. de præscrip. ver. & dicit Spe. in d. ver. sed pone statutum. Secundo fallit, cum adiicitur verbum vulgare, comparare, vel comparationis, quia cum vulgus hoc vocabulo vtatur pro emptione tantum, standum est opin. vulg. vt l. sciendum. in §. illud. ff. de ædil. edic. & obstante statuto, ꝙ de qualibet compera soluatur gabella, non debet solui de permutatione: ita eleganter dixit Bal. in l. j. C. de rerum permu. pro quo facit: quia communis vsus loquendi attendi ac seruari debet. l. librorum. §. quod tamen Cassius, cum concord. ff. de leg. 3. alias si staremus proprio significatui verbi, prout est 5 in iure, hoc non procederet: † nam verbum comparare, non est proprium nomen emptionis & venditionis, sed est generale emptionis & permutationis: vt dicit gl. & Bal. in d. l. j. infra eod. & in l. j. ff. de rer. perm. & etiam Bart. in d. l. j. infra eod. & confirmatur per gl. in l. si quid earum. in prin. in verb. empta. de leg. 3. dum dicit empta, id est pretio comparata, alio modo quæsita vt per permutationem. Tertio fallit in decreto iudicis, vel sententia, vel alia eius dispositione, vbi nomen venditionis non comprehendit alium contractum, sed strictè accipitur: vt est tex. no. ff. de reb. eo. in l. si pupillorum. in §. si prætor. & in l. magis puto. in §. ne passim. ver. in primis. ff. eo. vbi permissa venditione non intelligitur permissa obligatio: quia aliud est uendere, aliud est obligare: ita declarando firmauit Bar. in l. alio. ff. de ali. & ci. leg. in l. fi. in §. sed si permiserit. ff. quibus mod. pig. vel hypo. sol. 6 & Bald. in l. voluntas. C. de fideico. quod probatur: † quia verba sententiæ, decreti, vel iudicis sunt strictè intelligenda tanquam stricti iu. & in suo proprio significatu & sensu: vt l. j. C. si plures una sententia. in l. diuus. ff. de libe. causa. & no. Bar. in l. j. C. quando prouo. non est necess. ho. text. in l. post sententiam. in verbo, finibus certis. C. de sen. & interlo. Quartò fallit in materia & dispositione pœnali, vel odiosa, in qua verbum emptionis ac venditionis, non comprehendit alium contractum, vt in dispositione testatoris, vel alia, ꝙ quis non possit uendere sub pœna & huiusmodi: ita eleganter voluit Bart. in l. qui duobus. ff. de sal. & Bald. in d. l. voluntas, quia pœnalia & odiosa debent restringi. l. cum quidam. ff. de lib. & posthu. c. odia. & ibi per Dy. de regu. iur. in 6. & in l. si de interpretatione. ff. de pœn. Item quia diuersitas uocabulorum hoc idem uidetur inducere: ut l. j. idem. C. de condi. ꝙ tamen intelligas, ut statim dicetur in seq. fallen. Quinto & ulti. fallit in statutis, in quibus fit mentio emptionis, & uenditionis, quia statutum sumitur strictè pro ipso proposito contractu, ꝙ uerbū 7 sonat, nec alius contractus comprehēditur. † Nam statutum de emptione loquens non comprehendit dationem in solutum, nec permutationem, ut eleganter dicit Spec. in titu. de emp. & uend. in §. nunc dicendum. el. 2. in uer. sed pone statutum. & ibi firmat & sequitur Io. And. in addi. qui subdit, ꝙ statutum, ꝙ de qualibet emptione soluatur gabella tantum pro libra, non comprehendit contractum permutationis: quia statuta sunt stricti iuris, & eorum uerba strictè sunt intelligenda: ut in l. quicquid astringendæ. ff. de uerb. obli. l. constitutionibus. ff. ad mun. & in l. j. §. si is qui nauem. ff. de exercit. quia licet contractus permutationis

tionis sit similis emptioni: nō tamen est idem. l. actionis verbo. ff. de act. & obli. & ita refert tenuisse Alb. Galeoti, & Gui. de Suza. qui etiam alleg. l. in quorum. ff. de pig. l. voluntas. C. de fidei. & l. vlt. C. de prædi. curia. lib. 10. & l. per diuersas. C. manda. quod etiam tenuit Bal. in l. j. C. de rer. perm. & idem etiam voluit Bal. in l. cum hi. in §. si cui. ff. de transf. dicens, ꝙ de proprio significatu vocabuli non venit alius contractus, nec etiam permutationis: & sic dictum statutum non haberet locum, licet in contra- 8 rium fortiter facere videatur: † quia quælibet permutatio sapit vim & naturam venditionis: vt d. l. j. C. de rer. permu. Item quia tatio est vicina venditioni, dicit tex. in l. fi. ff. ex qui. caus. in poss. ea. & in l. 2. ff. de rer. perm. im mo dicitur species venditionis: vt dicit text. ff. de ædi. edic. l. sciendum. in §. deinde. & plene posuit Spe. in ti. de loca in §. nunc aliqua. in vers. 121. & quod statuitur in venditione idem in permutatione statui debet: vt est tex. nota. in l. apud Celsum. in §. si quis autem. ff. de doli exc. Vnde Bal. multum sing. in quodam eius consilio, quod incipit. In Christi nomine. istud statutum terræ Gualdi dicit procedere prædicta, quando statutū loquitur per verba negatiua, vt ꝙ quis non possit vendere, vel ꝙ sit prohibita venditio, & tunc non comprehendat permutationem: ita loquit Spe. & Io. And. vbi s. nisi respiceret huiusmodi prohibitio publicam vtilitatem: quia tunc ad impediendum alienationem fauore publico verba latè accipiuntur & ampliantur, vt omnem alienationem comprehen- 9 dant, † alias in sensu affirmatiuo omnis contractus etiam in statutis continetur appellatione venditionis, per d. §. quintus. ita dicit Spec. in d. eius consilio, cui adde ad illud, quod dicit de publica vtilitate, quod bene videtur probari per text. q dicit, ꝙ lex reipub. vtilis benigna & lata interpretatione adiuuanda est: ita dicit tex. notabilissimus, quem perpetuò tene mēti in l. hoc modo. ff. de cond. & demon. & ꝙ huiusmodi statutum prohibitiuū de vendendo extēdatur etiam ad permutationem, & ad alium similem contractum, quādo vertitur publica vtilitas, vel fauor publicus. Dixit gl. ordi. & notanda in verbo, vendi. in l. quemadmodum. C. de agr. & cen. li. 11. volens vlterius, ꝙ alias, nec in emphyteusim dari, nec obligari possit, per l. fi. C. de re. ali. & in l. 2. §. eam rem. ff. quæ res pig. obl. pos. vbi Bar. in d. l. quemadmodum. 10 eleganter voluit per d. gl. ꝙ † licet lex pœnalis, vel alias odiosa non extendatur extra terminos eius, tamen vbi extensio pertinet ad fauorem reipubli. ita extendatur sicut fauorabilis, quod dictum nunquam obliuiscaris, & bene probatur per l. hoc modo. Item tex. no. in l. si quis in graui. in §. hi autem. ff. ad Sille. vbi statuta nunquam sunt contra rempub. interpretāda, quem tex. ibi summæ ponderat Bal. dicens ꝙ alibi melius non reperitur. Secundò adde, ꝙ hoc dictum Bal. de permissione & prohibitione, vel de actu affirmatiuo, seu negatiuo videtur fuisse de mente Bart. in l. alio. ff. de ali. & cib. lega. vt j. patebit: exceptis tamen casibus prædictis firma remanebit regula affirmatiua prædicta, quòd sub noīe, vel appellatione venditionis omnis ɔ̄ctus, uel dispositio, seu alienatio dominij discreta continetur.

Ad cuius articuli clariorem intelligētiam pro regula & fallentiis prædictis, vt videatur veritas, & ꝙ in iure bene fundatæ procedant; quia dignus est & sępe de facto cōtingit libet dicta Bar. Bal. An & aliorum summatim referre. Et primò est aduertendum, ꝙ Bar. in d. l. alio. de ali. & ci. lega. multum no- 11 tabiliter dixit, † ꝙ appellatione venditionis in dispositione priuati hominis permissiuè omnis contractus & alienatio continetur per quam impletur causa ob quam permissa fuit: vt ff. q. mo. pig. vel hip. sol. l. sicut. §. venditionis. secus in permissione iudicis; quia illa strictè sumitur pro ipsa venditione: vt in l. si pupillorum. in §. si prætor. ff. de reb. eo. Idem Bar. in l. filiusfa. in §. diui. de leg. j. dixit, ꝙ prohibita venditione omnis alienatio intelligitur prohibita: vt l. 2. & ibi per gl. Gui. & Cy. C. de vsuc. pro em. & quod no. in l. voluntas. C. de fidei. Idem etiam Bar. in d. l. 2. C. de vsuc. pro em. dixit, ꝙ vbi a testatore est prohibita venditio, intelligitur etiam prohibita donatio, per glo. in d. l. voluntas. & probatur in l. j. in fi. cum se. ff. de his quæ in frau. cred. Idem insuper Bar. latius & plenius in l. in quorum. ff. de pig. referens Iaco. But. distinguendo dixit, quandoq; prohibetur res vendi, qa eius interdicitur commercium, & tunc non potest pignori accipi; 12 † quia etiam pignus est commercium: vt in l. 2. in §. eam rem. ff. quæ res pig. obli. pos. Quandoque non prohibetur commercium in genere, sed prohibetur venditio; tunc ex propria significatione non prohibetur res pignori dari, vt ibi. Non obst. l. fi. C. de reb. alie. non alie. quia illud est magis ex quadam præsumpta voluntate, quàm ex significatione verborum secundū Iac. Butr. ipse autem dicit, aut prohibetur res vendi, aut alienari, & tunc potest obligari. d. l. fi. Ratio: quia per obligationem peruenitur ad venditionem: vt in tit. de distrac. pig. Vnde sicut prohibetur venditio ita & eius præambulū. l. oratio. ff. de spon. Quandoque persona prohibetur emere, res autem non prohibetur vendi: tunc illa non prohibetur pignori accipi, casus est ibi in l. in quorum. ratio: quia licet accipiat pignori, per hoc non deuenitur: vt ipse accipiat in solutum, vel emptionem, sed quòd alij vendat pro suo debito, quod non est prohibitum, nisi accipiat pro tanta pecunia, ꝙ nō sit verisimile debitorem luiturū. arg. l. qui habeat. de leg. 3. & sic intelligit l. illam, siue prohibitio 13 fiat a lege siue a iudice, cuius contrarium voluit ibi glo. † Et per hoc concluditur, quòd forensis prohibitus per statutum emere in territorio huius ciuitatis, potest pignori accipere: vt ibi secundum Bart. Vlterius & postremò idem Bar. in d. l. sicut. §. sed si permiserit qui. mo. pig. vel hypo. sol. dicit, nota mirabilem casum, vbi consensus venditionis extenditur ad dotis dationem. Hoc autem licet verum sit ex consensu partis, contra quā verba interpretanda sunt, in cuius potestate fuit legem apertius dicere. l. veteribus. ff. de pac. tamen idem puto in pręcepto, seu decreto iudicis, quod debet obseruari ad literam. l. si pupillorum. §. si prętor. ff. de rebus eo. Bal. autem in c. j. de feu. alie. dicit, quòd prohibita venditione absoluta & omnis cōtractus intelligitur prohibitus l. 2. de vsuc. pro emp. Si verò prohibitum est sub certa forma data in vendendo, tunc alii contractus qui non habēt eandem causam non intelliguntur prohibiti. l. j. C. de præd. cur. lib. 10. Sed gl. ibi dicit. Aut prohibetur contractus in singulari, & tunc non prohibentur alii contractus, aut in plurali, & continentur, nisi sit contra ius commune, quæ gl. est no. & singula- 14 ris, & dicit esse menti tenendam † Idem Bal. in l. voluntas. C. de fideicom. dicit aliter & hoc modo. Aut prohibetur vēditio strictè sumpto vocabulo: quia fit mentio pretii, & non continetū donatio. l. ad res. ff. de ædil. edic. Aut largo modo, & tunc secus, vt ibi. & d. §. quintus. Aut est dubiū de sensu prohibitionis, tunc si prohibitio procedit ex affectione, & includitur donatio: qa dilapidatio videtur multo fortius prohibita quàm venditio: vt no. in d. l. 2. de vsuca. pro emp. Aut in prohibente non cadit affectio: vt quando lex prohibet, & tunc non continetur donatio: vt no. in l. fi. C. de iur. emphy. & in l. j. C. de fun. patri. lib. 11. & subdit, an in statutis appellatione venditionis contineātur alij contractus. vt in l. sicut. §. venditionis. qui. mo. pig. vel hypo. sol. In contrarium l. in quorum. de pig. & ff. de condit. ob causam. l. fi. & hoc tenet Spe. in titu. de empt. & vendi. §. nunc dicendum. ver. sed pone. & facit insti. de loca. in §. adeo. l. fi. C. de iur. emp. & 15 l. fi. C. de prædi. curi. lib. 10. & sic facit, † ꝙ si statuto cauetur, ꝙ de venditione debeat solui gab. non tenetur soluere de permutatione. Sed in alia lec. quam fecit Papiæ in eadem l. uoluntas. sup hoc articulo, an prohibita uenditione uideatur prohibita donatio, dicit qnòd sic in l. sæpius allegata. Pro hoc facit l. ista: nā si speciale est in sorore, ergo in contrarium est ius commune. Dic, ꝙ aut prohibetur uenditio a lege, & non intelligitur prohibita donatio: quia talis prohibitio est contra ius commune, & non debet extendi. ff. de uer. obliga. l. quicquid astrin. aut prohibetur a testatore, & quia testator habet necesse causam apponere: ut l. filiusfa. §. diui. ff. de leg. j. & tunc oportet considerare causam, utrum concernat speciem contractus, aut rem ipsam. Primo casu non extenditur prohibitio. Secundo casu large sumitur ex ui finalis causæ secundum Cy. & Gui. de Cun. uel dic, aut est actui annexa pęna, & uerbum uēditionis intelligitur strictè. ff. de leg. j. l. si domus. §. fin. Aut est annexus fauor, & tunc large, de hoc per Iac. de Are. in d. l. §. fi. Idem Bald. in c. j. de conten. in- 16 ter d o. & capi. in usi. feu. † dicit, ꝙ appellatione uenditionis continetur omnis alienatio, quando prohibitio fit ratione rei: ut ibi. & ut in l. 2. secus super ratione modi, uel formæ: ut in d. l. fin. de prædi. cur. Idem Bal. in l. j. per quos fiat inuestitura dicit, ꝙ ꝓhibita uenditione intelligit̄ prohibita omnis alienatio illius rei non alterius: quia cui concessum est donare eidem & uendere. ff. de reg. iur. l. cui ius est. Idem Bal. in d. l. 2. de usuca. pro emp. dicit, ꝙ prohibita uenditione uidetur prohibita omnis species alienationis, ut dicit ibi gl. Tu dic, ꝙ uerbum, uēditionis, per seipsum non habet hoc significare, ut l. fin. de prædi. cur. sed ratione adiūcti, idest ratione causæ prohibitionis in exactione bene includit alios titulos, ut ibi. in gl. per l. 2. § fi. quæ res pig. obli. poss. aut est extra ordinaria & legalis, & non comprehendit alios casus. aut est regularis sicut ꝙ testator potest prohibere: quia uoluntas testationis reputatur esse lex communis, & tunc com- 17 prehendit omnem alienationis speciem. † Vltimò idem Doct. illustris in l. fi. ff. de condit. ob causam eleganter dicit, not quòd nomine emptionis continetur permutatio, & ad hoc alle. hac l. & sic si in statuto fit mentio emptionis, non continetur permutatio: ita no. Spec. ubi supra dicto §. nunc dicendum. uer. sed pone. & subdit ex hoc uideri, quòd si testator prohibuit filium uendere, quòd potest permutare. Ad idem facit d. l. fi. de prædi. curia. & l. pupillorum. §. si prætor dicit. & d. l. in quorum. & dicta l. uoluntas. In contrarium, quòd nomen uenditionis est generale. d. § quintus. & dicto §. uēditionis. & quod no. in l. 2. de usucap. pro emp. & de transac. l. cum hi. §. pen. Sol. quantum ad uerba non continetur permutatio, tamen quantum ad mentem, aut loquimur in statutis pœnalibus & odiosis, aut in actu fauorabili. Primo casu non continetur. Secundò sic. arg. de lib. & posthu. l. cum quidam. Non obst. l. fi. de re. ali. non ali. quia ibi in actu a partibus celebrato, de quo est quæstio, in quem cōtractū cadet. Sed quæstio prædicta est de contractu futuro & de interpreta-

pretatione verborum circa contractum futurum. Nam in sta-
18 tutis strictè accipiuntur,in testamentis largè;† quia testator,qui prohibuit venditionem,effectum magis,quàm modum consi derasse videtur.ideo eo nomine comprehenditur omne genus alienationis:sicut in simili not.Dy.in l.codicillis.§.instituto.de leg.2 secundum Bal.Postremò Ang.in d.l.cum hi.in §.si cui.ele ganter dicit,q gl.videtur tenere,q prohibita vẽditione videa- tur prohibita permutatio,& omnis alius contractus per quem transfertur dominium.Pro hoc videt casus in d.§.quintus. hãc partem tenet Iac.But.de larga significatione vocabuli non de stricta,per l.fi.C.de prædi.cur.l.j.C.de re.permu.& l. in quorum. de pign.Guil.de Cu.dixit,q si prohibitio fit ratione rei , prohi- bitus intelligitur omnis alius cõtractus, per quem dominium transfertur:si ratione pretii secus,sic intelligitur d.l.fi.& p hoc dicit esse casum in l.2.ff.de vsuca.pro emp.Bald,coniungit istas duas opi.& bene,scilicet,q de stricto significatu non contine- tur alius contractus, ideo si statutum prohibet venditionem , alij contractus non intelliguntur prohibiti.†Idem dicit,si pro-
19 hibitio sit facta per sententiam : quia similiter stricti iuris. d.l.si pupillorum.in §.si prætor , sed de significatu interpretatiuo, & largo bene continetur alius contractus,si prohibita sit vẽditio ratione rei.exemplum si testator prohibuerat rem vendi extra familiam:nam non poterit etiam permutari. d.l.2. Facit etiam l.fi.C.de pact.inter emptorem,& de leg.2.l.codicillis in §.insti- tuto.Sed si prohibitio fiat ratione pretii: tunc non continetur. d.l.fi.Nam ibi lex prohibet curialem vendere[;] quia cum pretio fugeret,& recederet a curia,cuius fugæ ratio cessat cum permu tatur,& sicut prohibetur omnis alius contractus,per quem do- minium transfertur,ita si transferatur aliud ius in re:quia loce tur ad tempus longissimum , vt in d.l.codicillis.§. instituto . & ibi per Dy.licet gl.ibi contra & male secundum Ange. quæ di- stinctio videtur complecti in sum. omnia prædicta . Ex quibus patet regulam prædictam cum fallẽtiis procedere,& si qua alia apparet colligas per teipsum.Et no.† q l.ab Anastasio. C.man.
20 quæ est constitutio pœnalis,& loquitur in venditione & dona tione,habet locum in quolibet alio contractu innominato, & permutationis,secundum quòd no.dicit ibi Bal.per dicto §.qn tus.cum concor.Et quia tex.ibi non se restringit ad pretium,qđ denotat solam emptionem secundum eum,cui addas, quòd ẽt licet sit pęnalis,tamen constitutio est reipub.vtilis & fauorabi- lis,ideo extendenda per prædicta.Hic tamen non est omitten- dum,quòd statutum prohibens rem vendi extra consortiariã intelligitur pariter prohibere ipsius rei iuris cessionem fieri:ita no.dixit Cy.& Bal.post Petrum in l.ad officium.in vlti.q.C.cõ- muni diui.quia ita exit de consortia per cessionem sicut per vẽ ditionem:vt l.cum pater.in §.libertis.de leg.2. Et quod dictum est,quòd emptio requirit pretium,vt s̃. in diffinitione , redem- ptio tamen quandoque fieri potest sine pretio:vt est text. & ibi gl.in l.seruum & filium.in §.fi.de leg.j.vnde dictum est,quòd vi tium contractum per venditionem rei , per eius redemotionẽ
21 non purgatur:ut l.j.in §.si rem.& ibi per Bar.ff.depos.†Sed ecõ tra appellatione donationis regulariter venit venditio & quę- libet alia concessio per regulam iuris,cui ius est donandi , eidẽ concedendi,& vendendi ius est.ff.de reg.iu.l.cui ius. Fallit in ca su.d.l.fi.C.de præd.curia.& specialitatis ratio assignata est supra. Ang.in d.l.cum hi.§.pe.Hæc tamen regula non conuertitur,q̃- dam sunt personæ quæ possunt vendere , quæ tamen non pos- sunt donare,vt sunt tutores,& similes administratores:vt in l.9̃ iuris.in § si curator.ff.de pact.in l.si præses.C.de transac. & in l. prohibere.in §.planè.cum concor.quod vi aut clam . & aliæ p- sonæ habentes liberam peculii administrationem , quæ simpli- citer prohibentur donare.d.l.cõtra iuris.in §.si filius. & est text. optimus cum glo.in l.tutor ad vtilitatem.ff. de administr. tuto.
22 †Ratio:quia in generali administratione non uenit donatio , quæ est dilapidatio quædam.d.l.contra iuris.in §.fin.l. seruus fu- riosi.ff.de manumiss.l.filiusfa.ff.de donat.& in l.creditor.§. Lu- cius.ff.man.Ideo verbum uendere,non comprehendit donare in materia prohibitiua,dicit gl.no.in l.fin.C. de iure emp. quia de venditione loquimur non de donatione,arg.ff.de bon. auc. iudi.pos.in l.in venditione.in §. de tempore . & in l.j.in §.j.ff.de
23 alea.†Sed circa prædicta quæritur,quando datur vna res p alia interueniente tamen aliqua pecuniæ quantitate pro æquiualẽ tia rerum,vel pro adęquando valorem mercium , an dicat̃ em- ptio,an permutatio.Dic inspiciendum esse , an quantitas , quæ interuenit,sit maior pars valoris rei; & tunc sit emptio ratione pretii excedentis maiorem partem,alias dicatur permutatio, p l.partem.j̃.eo.& in l.si sterilis.in §.si tibi fundum.ff.de act.empt. secundum Io.And.in c.ad quæstiones.de rerum perm.pro quo bene facit in ratione sui.l.quæritur,hermafroditum. ff. de statu ho.& l.si non sint.§.perueniamus.ff.de aur.& arg.leg.& in l.hoc legatum.de leg.3. vbi res existimatur eius qualitatis & naturæ , in qua plurimum præualet,q si rei valor, & pretium in eadem quantitate concurrãt:quia pro dimidia datur res pro alia dimi- dia pretium:tunc in dubio est censendus contractus nomina- tus emptionis,& vẽditionis:cum sit fauorabilior, quàm pmu-

tationis,cum ipso consensu pariat actionem: vt l.iurisgentium in prin.ff.de pac.ita no.dicit Bal.in vsib.feu.in proe.in 6.colum. in ver.quæro,vtrum feudum possit gratia nuncupari. ide Bart. in l.si emptione.in prin.j.co.dicit,q si permutaui ff. meum cũ. C.tuo ita q tu deberes mihi dare. 20. an sit emptio uel permu-
24 tatio.†attenditur. quod principaliter deuenit in contractu per illum tex.& facit l.j.in §.si tibi rem ff.deposi. Item si dubitat,an sit emptio debet inspici,an sit data pecunia numerata,& illa re spondeat pretio rei,& præsumitur emptio,alias secus l.si is qui. C.si man.ita fac.alie.secundum Bar.in l.3.in §.j.de codi.ob cau. Spe.tamen in titu.de rer.permu.in §.j.in 2.for. instrumenti ap- pellat hunc contractum venditionis & permutationis simul, sicut re uera est:& ita videtur probari per tex.& glo.in d.ca. ad quæstiones.de rer.perm.Et dixit idem Bar.in rubr. post gl. C.de rer.permu.q nomen permutatio est nomen generale ad om-
25 nem contractum.†Item aduertas, q in permutatione vterque contrahentium dicitur quasi emptor & venditor:ut in l.j.ff. de rer.perm.& l.sciendum.§.in emptorem.ff.de ædi.edic. & tradit gl.in d.c.ad quæstiones.Insuper vt sit permutatio requiritur, q detur res certa pro certa,alias si certa pro incerta , vel econtra, non esset permutatio,sed alius contractus innominatus:ita di cit Spe.in ti.de rer.permu.in §.j.in fi. Vltimo scias , q prohibita alienatione non intelligitur vsquequaque prohibita permuta tio:vt est tex.in l.imperator.in §.fin.cum l.seq.ff.de leg.2.& in l. ita constante cum seq.& in l.fi.ff.de iur.do. Vlterius quero qua liter cognoscatur contractus emptionis, & venditionis a con-
26 tractu locationis & conductionis. Solu.†Barto. ponit in dispu. sua.publicanus: quidam.ubi dicit eleganter,q gl.sing.in l.j.in §. quod ait.ff.de superfi.dicit,quod si dubitatur de eis,quod pretij & mercedis quantitas illud discernit , quasi non curatur de no mine pretij vel mercedis.Sed gl.& doct.C.de iure emp. melius declarando dicunt,q quando pretium est certum , & simul et soluendum est emptio & venditio,alias si annuatim,vel est in certum,est locatio secundum eum.Sed in l.qui saxum.ff.de do. idem Bar.dixit, q quando in contractu venit principaliter da- tio,secundario opus,est emptio,sed econtra, quãdo venit prin cipaliter opus faciendum,secundario datio , est conductio, de quo latius in l.corem ferro.in §.qui maximos.ff.de publi.Adde q hic probantur in l.j.in fi.ff.loca.& adde , q sicut emptio sine
27 pretio consistere nõ potest:vt in l.j.in §.j.& in l.2.in §.j.j.e. ita locatio sine certa mercede contrahi no potest,vt in l.si vir vxo ri.ff.de do.inter vir.& uxor.& ponit Spe.in tit.de loca.in §.post- quam.in ver.porrò.el 2.& in ver.pone feudum. el 2. qui alleg.l. 2.ff. loc.& l.j.in §.si quis seruum.ff.deposi Nam locatio propriè est,vbi merces in pecunia consistit.d.§.si quis seruum. declarat gl.in l.qui quatuor.in §.qui hortos.ff.de leg.3.& in l.j.ff.loca.Itẽ aduertas, q licet locatio & conductio sit proxima emptioni, & eisdem regulis cõstituatur,& sicut emptio statim q de pretio conuentum est contrahitur: ita locatio statim , q de mercede
28 conuenit: † quia habent simul vicinitatem quandam : vt dicit tex.no.in d.l.j.ff.loca.non tamen ita locationes,vt venditiones fiunt:ut dicit tex.in d.l. sciendum.de ædil. edic. quia in locatio- ne non transfertur dominium sicut in vendi. ut in l. non solet. ff.loc.Item quoties quis præstat operam & materiam simul,est emptio,quoties operam tantum,est locatio.Item quoties ma- teria manet eiusdem domini,& in eodẽ statu,est locatio & con ductio,quando non mutatur,vel alienatur,tunc est emptio:ita dicit tex.in l.conuenit.j.cod.tit.Ideo de emptione & uenditio ne ad locationem procedit argu.& est tex.in l.si. C.eo. Emptio tamen fructuum non est propriè locatio: quia ponuntur ut di- uersæ in c.le.j.de rebus eccl.non alie.ita dicit Bald.in l.si. C. cod.
29 †Sed pone,q merces nõ consistit in pecunia numerata, sed in alia re,puta in frumento,vino,vel simili, vtrum sit emptio, uel locatio. Respon.aut per nomina quotæ , vt tertia & quarta , & est societas.l.si merces.in §.vis maior.ff.loca. & in l. cum duob. in §.si in cocunda.ff.pro socio. Aut per certam mensuram , vt 10.corbes,& est contractus innominatus, & agitur præscri.ver. l.sed & si rem ff.de præscri.verb. & no.in l.si olei. C. loca.secun- dum Goff.& Ray.ut refert Bal.in l.j.ff. loca. & similis distinctio nota.in l.cum duobus.§.item ex pacto.ff.pro socio.& tene regu lam,quæ traditur in l.naturalis.de præsc.verb.quod vbicunque do pecuniam,ut rem recipiam,est emptio:vt dicit ibi tex.In lo catione tamen abusiuè,ubi merces non cõsistit in pecunia,na- turalia locationis locum habent: vt quod inuecta & illata sint tacitè hypothecata:ut l.certi iuris. C. loca. cum concord. Item quòd fiat remissio propter sterilitatem:vt not.insti. de actio.in §.item seruiana.in l.excepto.C.loca.& in c.propter.cod.titu. q æquum est: quia de similibus ad similia idem est dicendum , li- cèt quidam alii contra:ut dicit Spe.in ti.de loca.in §.postquã. in ver.porro el 2.in fi.in positione rei,in uersi.pone,quod fun-
30 dum.sed Bald.in d.l.j. videtur sequi priorem partem.† Verbum tamen emere & uendere interdum sumitur pro locare & con- ducere:ut l.hi qui.C.loca.l.qui insulam.in l.qui ædem.& in l.ea lege.in §.locauit.ff.eo.& l.corem.in §. Cæsar. de pub. secundum Goff.in sum.de loca.in §.j.& allegat etiam.l.ueteres. de contra- hen.

hen.emp.vt ponit Bar. in d.sua dispu. publicanus, & facit quod habetur in l.sciant.C.de his qui ex pu.rat.li.x.ubi interdum uer ba contractus impropriantur.Quid autem sit baraptus,seu ba- raptare.Dico,quod est, quando partim emitur , & partim uen- ditur.i.quando datur res pro re,sed pro æquiualentia additur ab aliqua parte pretium: ita dicit Ioan.And.in nouella ,in c.ad no
31 stram.de emptio.& vendi.† Item aduertendum , quòd contra- ctus emptionis dicitur onerosus respectu solutionis pretij.l.1. C.de impo.lucrati.descrip.lib.x. vnde uerbum,emptionis,non continet contractum gratuitum, quia sine pretio fieri non po- test: vt in l.2.in §.fine.j̃.co.secundum gl.in c.j.de simonia.Item quòd permutatio & insolutum datio vicem emptionis teneat: vt d.l.apud Celsum.in §. de auctoris. ff.de doli excep.& l.scien- dum.§.deinde de ædi.edi.ubi ille, qui permutauit, loco empto ris hr̃,litis æstimatio idem est quod venditio & emptio. l. si ser- uus uenditus.in prin.ff.de euic.l.3.ff.pro empto.Quia qui rei æ- stimationem soluit,emere videtur: vt l.si propter res. ff.rerum amo.& bonus tex.in l.eius rei.cum seq.ff.de rei ven.& plenè de
32 clarat Dy.in c.pro possessore.de reg. iur.in 6.† Vlterius & ulti- mò est notandum,quòd emptor & uen. sunt correlatiua,quo- rum natura & regula est , quòd ad positionem unius sequitur positio alterius,& econtra ad remotionem &c. vt in l.fin.ff.de acceptila. & optimus tex. in l.j. & ibi Bart. de cupressis ex loco daph.lib.xj.& in l.fi. C. de indic. vid.tollen. quia non datur em- ptor sine venditore,nec econtra;sunt tamen diuersa quò ad di- stinctionem personarum,quia alter est emptor,& alius vendi- tor,aliud emere, & aliud vendere, ut in l.j.§.j. & ibi text. & not. Bal.in l.2.C.si seruus exte.quia alius acquirens,alius concedẽs: & bene facit tex.in c.fi.de insti.cap.debitum. de baptismo.ideo cum sit diuersitas personarum, non cadit sub eodem subiecto,
33 vt in c.per nostras.de iure patro.& ibi gl.† Verum cum sint cor relatiua, quorum regula est regula pariũ,prout sing. dicit Bald. in l.cum te.C.si cer.pe. & alleg.l. Iulianus. in §. si procurator.ff. de ac. emp. & correlatiuorum dicitur eadem ratio & discipli- na:vt in l.si cum dies.in §.pe.ff.de arbi. ideo statutum in uno in- telligitur pariter statutum in reliquo . Vnde no. dicit Bart.per tex.in d.l.j.de cupres. ex luco daph. quòd pęna indicta emptori ex aliquo contractu prohibito a l. vel statuto intelligitur pari- ter indicta uenditori,& idem secutus fuit Bald.in l.j.C.de com- muni seruo ma.quia prohibitum in uno,intelligitur pariter p- hibitum in alio:ita etiam voluit eleganter Bal. in l.nemo mar- tyres.ad fi.C.de sac. san. eccle. Non tamen statutum compellẽs quem uendere intelligitur compellere,quem emere,nec econ
34 tra,† quia statutum de uno non includit alium , prout dicit gl. & Bal.in d.l.j.de communi seruo manu.Non ob.l.j.& ibi glo.& Bar.de cupressis , vbi pęna imposita ementi uidetur pariter im- posita uendenti , & econtra : quia prohibitio ibi fiebat ratione prohibiti,unde comprehendit utrunque : cum aliter non pos- sit explicari,licèt uerba referantur ad alterum tantum,& sic est ibi alia ratio quàm in d.l.j. de communi seruo, prout elegãter declarat hic Bal.in sum.tamen teneas, quòd loquẽs in emptio- ne,locum habet in omni alio contractu qui emptioni similis est:vt dicit text.ĩ d.l.apud Celsum.in §.si quis autem.de doli ex- cep.ubi litera dicit id quod de emptore dicitur, idem de permu tante,insolutum accipiente , & in omni alio qui emptori simi- lis est,quia causa quæ instar habet emptionis, ut emptio & uen ditio censenda est: ut dicit text.not.in l.3.in §. & generaliter.ff. de iti.actuque pri.

S V M M A R I V M.

1 Vendere quibus permissum.
2 Administratione rerum suarum quæ sint personæ,quæ non habeant.
3 Emptio & venditio inter patrem & filium constitui an possit , & quando.
Vsusfructus de quibus bonis filij non quæritur patri.
Palam quid fieri quando dicatur.
4 Patria potestas quo iure non curatur.
5 Contractus inter uirum & vxorem qui sint permissi.
6 Officium publicum gerens non potest in sua prouincia emere a subditis.
7 Tutor an & quando bona pupilli emere possit.8.
Personarum distinctio in contractibus requisita.
8 Fides pupillo vendente seruanda.
9 Contractus emptionis inter duos ecclesie administratores de re ecclesiastica fieri nunquid possit.
10 Emere prohibitus in sua persona prohibetur in persona propinquorum.
Emens per interpositam personam,fraudem committere uidetur.
11 Executor vltimæ uoluntatis rem defuncti a coexecutoribus emere vtrum possit.
12 Executor testamentarius bona defuncti pro exequenda voluntate vendere potest.
Executor testamentarius vnus sine alijs uendere non potest.
13 Prætor in uenditionibus quem modum seruet.
14 Executores habentes liberum arbitrium iusto pretio uendere debent.
Licentia data executoribus in codicillis minus solennibus,ualet.
15 Executores non uendunt nisi præsente pecunia.
Collusor a collusore in ludo existente non emit.
16 Emere an quis possit ab eo,quem scit pretium statim consumpturum.
17 Rex vnam ciuitatem vendere non potest sine ciuium consensu.
Constantini imperatoris donatio beato Siluestro facta cur ualida,
Rex subditi sui rem uendere quando possit.
18 Vassallorum res per dominum uendi nequeunt.
Vasallus per dominum potest alteri obligari.
Feudum uendi potest per dominum cum curia.
19 Emere an quis possit pro se & alio intra terminum nominando & non nominauit.
Demonstratio falsa in venditione non vitiat.
20 Emere nunquid liceat a carcerato.
21 Paraphrenalia per maritum non venduntur.
Fideiussor bona principalis vendere potest.
22 Procurator quando possit rem domini sui alienare.23.
Mandatum generale cum libera quomodo intelligendum.
24 Furtum rei immobilis non committitur.
Vendere mandans rem suam an possit postea consensum reuocare.
25 Mandatum an possit reuocari re integra ante uenditionem.
26 Venditio facta per procuratorem mortuo domino eo ignorante vtrum valeat.
Intellectus.l.fundi venditor.ff.de acqui.posses.
27 Dominium inuitis hæredibus etiam ex contractu defuncti transferri an possit.
Mandatum ad exigendum habens solutionem nisi à sponte soluente non recipit.
28 Vendens per procuratorem nomine proprio dicitur uendere.
29 Sindicatus generalis ad uendendum bona ciuitatis nunquid sufficiat.
Vendens rem alienam in dubio videtur eam nomine alieno vendere.
30 Mandatum ad vendendum habens an possit habere fidem de pretio, & quando.
31 Confessio pretij recepti facta a procuratore quando valeat.
Executor testamentarius vtrum possit vender e habita fide de pretio.
32 Venditio facta habita fide de pretio ad eo,qui habere non potest, non uitiat contractum.
Dominium rei uenditæ non transfertur,nisi pretio soluto.
33 Fideiussorem de euictione habens auctoritatem ad uendendum præstare nequit.
Mandatum generale quid tacitè comprehendat.
Clausulæ vsui regionis repugnantes & insolitæ inseri non debent.
34 Episcopus bona suæ ecclesiæ alienare an possit.
Ecclesiæ magnæ possessiones quando vendi possint.
35 Episcopus quando & quid consanguineis concedere possit.
Hospitalium bona quando alienari possunt.
36 Administrator ecclesiæ vacantis nullo modo alienat.
37 Prodigus etiam cum iuramento nunquid vendat.
Prodigi nullus est sensus.
Prodigus quis dicatur.
38 Emere & uendere an quis cogi possit ,& quando.40.
39 Victualibus iustum pretium imponendum.
Vendere rem uiliori pretio quando quis cogendus.
41 Vicinus uendere alteri quàm conuicino utrum possit.
Venditoris consanguineus præferendus.
42 Consors potest rem suam uendere irrequisito consorte , & quid si statutum hoc dicet.
Venditor debet conseruari indemnis.
43 Vendere gratiose nemo compellendus,sed quanti pluris.
44 Consors qu s dicendus.
45 Statutum de immobilibus per extraneos in territorio non emendis an ualeat & includat clericos.
46 Statutum quòd quis non vendat nisi subdito,habet etiam locum in datione insolutum, & nunquid ad ecclesiam trahatur.
Statutum arctans ecclesiam ad vendendum non ualet.
47 Vendere iussus per testatorem compellitur ad uendendum.
Contractus est quid facti.
48 Vendere obligatus an debeat esse perpetuò obligatus.
Hæres obligatus vendere ut creditoribus satisfaciat,an possit se a uendendo excusare.
49 Vendere prohibitus per statutum an possit uendenti consentire.
Vendere aliud est,aliud vendenti consentire.
Consensus domini confirmat uenditionem præcedentem.
50 Vendere eandem rem pluribus an & quando quis posit.
Alienans rem duobus dicitur male uiuere.
51 Vendere qui tenetur,an posit rem uenditam redimere.
Statutum prohibens uendere intelligitur etiam prohibere alium emere.
52 Intellectus.l.fi.C.de indicta uidui.tollen.
Testator statuti dispositionem tollere non potest.
53 Iudex rem absentis uendere potest.
54 Emere prohibitus nunquid emere ualeat bona aliquando sua.
55 Emptio contra formam statuti facta an iuramento roboretur.
Pactum contra publicam utilitatem non firmatur iurament.
Iuramentum non firmat donationem ionofficiosam.
56 Socius rem communem uendere an posit.
57 Regula,quod maior pars facit,quo casu non habeat locum.
58 Frater præsens & tacens alio fratre uendente an sibi præiudicet.
Consensus tacitus non sufficit ad uenditionem.

59 *Venditioni rei ſuæ præſens & non contradicens an ſibi præiudicet, & quando.*
60 *Pęna adiecta venditioni non habet locum in venditione nulla.*
Vendere qui tenetur, tenetur etiam ad rem emptoribus oſtendendam.
61 *Vendere obligatus nunquid penam contrahat, ſi in venditione non perſiſtat.*
Intellectus.l.inter Caſtellanum.ff.de arbitris.
62 *Traditione ſemel facta quis liberatur actione ex empto.*
63 *Venditione rei ſuæ conſentiens quando agat ad pretium.*
Sermo nimius vitio vertitur.
64 *Vendens rem ſuam cum alio, & confeſſus in inſtrumento ſe in pretio participaſſe, intelligitur pro dimidia.*
Pecunia non præſumitur negatoriè conſumpta.
65 *Confeſſioni mutui cum iuramento non ſtatur, niſi aliud probetur.*
Res ſua quando poſſit emi.
66 *Minor bona ſua vendere quando poſſit.*

Tertia quæſtio principalis.

TERTIA principalis quæſtio eſt de perſonis ementium & vendentium, & quis poſſit vendere. Circa quam dicas ponēdo regulam affirmatiuam, 1 † quòd quilibet habens ſui, vel alterius patrimonij adminiſtrationem, vendere poteſt. l.ſolutum.in §.fin.& in l.ſi conuenerit. in fin.& vtrobique no.ff.de pig.act.l.procurator cui, cum ſe.ff.de procu. & in l.iuſiuran. quod ex conuentione.in §. ſi tutor. de iureiur. Nam pulchrè dicit tex.in l.2. ff. ſi quis a pa.;fu. ma.iniquum eſt, non eſſe ingenuis hominibus rerum ſuarum liberam diſpoſitionem, cum rei ſuę quilibet eſt moderator, &c.vt in l.in re mādata.C.manda.& ſic quilibet poteſt uendere bona ſua, niſi aliter lege reperiatur expreſſum: vt dicit text. in l. dudum. C.eo. Sunt autem nonnullæ perſonæ, quæ non habent rerum ſuarū 2 adminiſtrationem, † ſed eſt eis a lege uel iudice bonis interdictum, ſicut prodigi furioſi, dementes, minores & ſimiles, & iſti non poſſunt, quia carent adminiſtratione: vt l.is cui bonis & ibi plenè per Bart.& doc.ff.de uer.ob.l.j.& per totū. ff.de cura.fur. in l.j.ff.de reb.eo.& in l.& ſi ſciens.j̃.eo.inſti.quib.ali.li.in §.j.cū vulga. Nōnunquam enim iudex interdicit ex cauſa, vtputa pp fugæ ſuſpitionem, ſicut & ſequeſtratio conceditur bonorum: vt eſt tex.no.in l.de pollicitationibus.ff. de polli. & facit.l.ſi ab eo.ff.de vſuca.prout eleganter declarat Ponta. in d. l. is cui &c.
3 † Sed primò quæro, an inter patrem & filium poſſit fieri cōtractus emptio.& vendi.ſol.non niſi forte in rebus caſtrēſibus: vt eſt tex.in l.ij.j̃.eo. Ratio, quia in caſtrenſibus filiusfa.habetur loco patrisfami.vt l.ij.infra ad maced. idem dicit Bar.in rebus peculii quaſi caſtrenſis, & aduentitij, in quibus patri non quæritur vſusfru.ut in auc.excipitur. C. de bonis quæ li. ita dicit in l.frater a fratre.in penul.car.de condi.inde. Sed in alijs rebus, in quibus eſt legitimus adminiſtrator, non valet emptio, niſi ematur palam & bonafide.l.ſi cum ipſi.C.eo. & l.ſi per impreſſionem. C.quòd met. cauſa. & intelligitur fieri palam ſecundum eum, quod ſit pręſentibus iudice & conſanguineis: vt l.tranſactionē. C.de tranſac.Bal.in l.iubemus.§.j.C.ad Treb.dicit, ꝙ ſi filius vēdit patri rem peculij non profectitij, oritur obligatio, & valet venditio: per d.l.2.ſed ſi pater filio vendit rem peculij profecti-4 tii, oritur obligatio naturalis de iuregentium, † quo iure patria poteſtas non curatur, & inſti.de pat. pote. in prin. De aduentitio peculio ratio eſt, quia ex cauſa aduentitij in caſibus, in quib. patri non quęritur vſufructus.nec eſt legitimus adminiſtrator, hodie conſiſtit ciuilis & naturalis obligatio inter eos; ut plenè declarat Bar.in l.ſi per eos §.ſi filius.ff. de fideicom. libert. & d.l. iubemus.§ j.& d.l.frater a fratre. Secundò quæro, an inter vir.& uxo.poſſit contrahi emptio. Dic ꝙ ſic, quòd ſi bonafide nō minoris fiat quam res ſit animo donādi.l. ſed & ſi uir.§. ſi duo.ff. de dona.inter uirum & vxo.& in l. ſi ſponſus.§.circa.eo.tit.& in l.ſi quid donatur infra eo. & C. eo.tit.ſi gaudentius. ſecundum 5 veram lec. † Nam inter virum & uxo. omnis contractus eſt pmiſſus etiam mutui præter donationem, vt eſt text. in l. Aurelius.§.fin.ff.de libe.leg.& per Bart. in l. non tantum.ff.de re iud. Poſſunt enim omnes contractus inuicem oneroſos celebrare, vt eleganter dicit Bal.in auc.de dona.C.de ſecun.nup.& Io. An. in addi.Specu.in ti.de dona.inter uirum & uxo.§.formatis.uer. ſed quæro utrum.allegat.l.quod autem.ff.de dona.inter virum & uxo.§.Imperator. qm̄ vir & uxor non ſunt inuicem prohibiti contrahere, niſi donando. Poſſunt enim emere & uendere, vt dictis iuribus.& l. ſi vir vxori.ff. de præſcrip. verbis ſocietatē contrahere, vt l.alimenta.§.fi.de alimen.lega. & contractus inter virum & vxo.bonęfidei facti non ſunt retractandi.d.l. quod autem. §. ſi vxor. ſed etiam ſi minoris uenditio facta inter ſe fuerit, dummodo non animo donan.vt l. ſi mulier ex pecunia. 6 ff.de don.inter vir.& uxo. † Tertiò quæro, an gerens officium publicum poſſit emere in ſua prouincia a ſubditis ſibi. Solu.dic quod non; quia emens perdit rem, & tenetur fiſco in quadruplum, tex.eſt not.in l.licet.& l.qui officij j̃.eo.& l.principalibus.

ff.ſi cer.pet.cum ſeq.& C. eo.l. eos.& l.j. C.de contract.iudi.niſi de rebus mobi.pro neceſſitate victus ſui, vel ſuorum, quod nō intelligitur prohibitum, vt l.j.C.de contrac.tuto. Quartò quæro, an tutor poſſit emere bona ſui pupilli. Solu. poteſt palam, & bonafide, vt eſt text.clarus in l.cum ipſe.C. de contrah.emp.& ibi optima glo.& l.v.§.ſane.ff.de aucto.tuto.non clam & mala fide, vt l.ſi in emptio.§.fin.j̃.eo.& contrafaciens punitur, & nō valet contractus & tenetur in quadruplum ad inſtar officialis, 7 vt dicit gl.in d.l.cum ipſe.d.§.fi.per l.non licet.infra eo. † Ad bonam autem fidem pertinet, quòd pretium ſit iuſtum, quòd cōtractus pupillo ſit neceſſarius & vtilis, aliàs non diceretur tutor bonafide verſari, qui iurat vtilia facere & inutilia pretermittere l.fi.§.defenſionem.C.de admin.tuto. iſto enim caſu ꝑpter modicam læſionem fieret reſciſio ſimi. ff. de reſcin. uen.l.fundus qui Lucij Titij ſecundum Bald. in d.l. cum ipſe.& intellige quando emit a pupillo altero contutore, præſente, & auctorāte qui haberet adminiſtrationem inſolidum, & cum decreto iudicis auctoritatem præſtante vt ibi requiritur, vt l.lex quæ tutores.C.ad admi.tuto.& aliis circunſtantijs requiſitis, ſed a ſeipſo emere nō poteſt, cum in contractibus requiratur diſtinctio perſonarum, vt l.2. ff. de ſtipu. ſeruo.a pupillo ſolo non poteſt; quia ipſe tutor ſibijpſi non poteſt auctoritatem præſtare in facto ſuo, vt l.j.in fi.ff.de aucto.tuto.nec altero contutore auctorante: cum vnus ſine altero non habeat adminiſtrationem: vt in caſu.l.ſi Titium & Meuium. ff. de admi.tut. facit etiam cle.1. de reb.eccle.in fi. Item nec a ſolo tutore, ex quo nō inuenitur perſona domini media conſentientis, in qua fundetur contractus, per gl.no.in l.j.C. de contract. iud. cum ideo ſi pupillus eſt infans erit poſſibilis contractus ſecundum Bal. in d.l.cum ipſe. 8 † ſed rem vēditam alteri, ſi emptor pretium non ſoluat, poteſt tutor ſoluendo pretium retinere: quia uidetur emptio non noua ſed antiqua, in qua fuit legitime auctoritas interpoſita, nec requiritur, vt eſt caſus ſingularis ſecundum Bart.in d.l.tutor rerum.ff.de admi.tut.licet a gl.in d.l.in emptio.§.fi. detur alius intellectus: ſed præcedens eſt uerior. Et nota quòd pupillo uendente ęquum eſt ſeruare fidem, vt l.4.in §.nihil. ff.de manumiſ. Idem uendente tutore aliàs non expediret pupillo, cum neminem reperiret, qui compararet, vel ſecum cōtraheret, dicit tex. no.in l.cum in plus.in §.j.ibi, nemine ſcilicet emente, de admi. tut. Ad idem tex.in l.ratas. C.de reſcin. uen.quia eadem.l.cōueniretur ab aliis, ſi ipſe emeret rem ipſi gratam, ſicut ibi dicitur 9 de milite. † Quintò quæro, an ſi in vna eccleſia ſint duo prælati, vnus maior & alter minor ſub eo, an unus poſſit emere ab alio rem eccleſiæ cum auctoritate maioris. Videtur quòd ſic palam & bonafide per d. l. cum ipſe. cum aliis ſ̃ alleg. In contrarium determinat Cyn. Pet.& Bal. in auc.quibuſcunque modis.C.de ſac.ſan.eccl.& Bal.in d.l.cum ipſe per tex ibi in d.auc.quibuſcūque, & ibi per gl. ordi. quam idem Bal. ſummè ponderat in d.l. j.de contrac.iudi.qui dicit, quòd inter duos adminiſtratores nō poteſt fieri contractus emptionis, niſi ſit perſona domini media, in qua fundetur contractus, quæ & ipſi conſentiant, cuius gl. auctoritas eſt menti tenenda ſecūdum gl. quia ualet ad mul-10 ta. † Sextò quæro, an prohibitus emere uel contrahere in ſua ꝑſona uideatur prohibitus ī perſona propinquorum & affiniū. Reſpon. ſic ratione ſuſpitionis fraudis, vt d.auc. quibuſcunque. & ibi Bal.no.in l.hac edictali.ī fi.prin.C.de ſecun.nup.in §.optime.in auc.de nup.col.4.& in l.ſi impreſſionē. C. quod met.cau. & in l.j.C.ſi quacunque prædi.pote. quia taliter emēs per interpoſitam perſonam videtur non bonafide emere, ſed fraudem committere, vt in l.5.in §. item ſi ipſe ff. de aucto.tuto. & in l.ſi is qui bonis.ff.de acqui.hære.ideo prohibitus per ſe emere intelligitur prohibitus emere per quamlibet interpoſitam perſonā, vt dictis iuribus, & l.eos.C.ſi cer.pe.in l.ſi ſponſus.§. & generaliter.ff.de dona.inter uir.& vxo.l.ſi quis inceſti.C. de inceſt.nup. & in l.j.C.de natu.lib. Nam attenditur perſona, ad cuius cōmodum actus celebratur, non perſona etiam interpoſita: ita dicit tex.not.ff.ad l.Fal.in l.cum dotem.& bene facit.l. cum ei qui.ff. de leg.2.in l.cogi.§.hi qui ſolidum.ff. ad Treb. & bene declarat gloſſ.ordi.in l.eam quam.C.de fideicom.Ideo.l.appellat ementem per interpoſitam perſonam ſubmittentem emptorem ad emendam rem pro ſe, in l. ſi mandauero in §. quorum.ff.manda. Ille autem præſumitur per interpoſitam perſonam emiſſe, qui poſtea poſſet & fructus & iura rei emptæ percipere: quia ex futuro euentu declaratur præcedens tractatus. l. ſecunda.C.de repu.hære.dicta l.ſi is qui bonis.de acquir.hæred. & in l. ſicut.§. ſuperuacuum. & ibi per Bartol.ff. qui. mo.pig.vel hypo. ſol.& 11 in l.cum propriam.C.ſi quis alteri, uel ſibi. † Septimò quæro, an executor vlti.voluntatis pluribus execu.ſimul datis poſſit emere ab aliis exec. ſeu collegis ſuis rem defun. Et uidetur dicendum quòd non, per text.in l. ſi emptor in §. fina. ff. eod. vbi tutor non poteſt emere a tutore rem pup. Item quia teſtator, qui mandauit de uendendo uidetur ſenſiſſe de extraneo, non de executore per ſe dato, arg.l.ſi tibi mandauero in §. ſi tibi.ff. manda. Item quia alter alteri tutor eſſe non poteſt, per theoricam gloſſ. ordi.dicta l.prima.C.de contrac.iudi. & addi poteſt, quia

quia nō videtur bona fide emere, per tex. in l.j.C. de dolo.& in l.ſi mandato Titij in §.j.ff.manda.vbi fideiuſſor emens rem ſui principalis non vr̃ bonafide emiſſe, ideo tenetur illam reſtituere pretio oblato. In contrarium determinat Bal.in d. l. cū ipſe. vbi dixit, ꝙ pōt æquo pretio interueniēte, & omni fraude ceſſante, quia amicitia ſua & confidentia quam teſtator habebat, ex qua motus fuit ad eum eligendum in executorem, non dēt ſibi nocere, ſed prodeſſe, arg.l.valet.ff.ex quib.cau.maio.& in l. ſi quis ex ſignatorib. ff. quemad. teſt. aper.& ſicut pōt prodeſſe aliis, ita dēt poſſe & ſibi.l.frater à fratre.in ver.porrò.ff. de cōdi. inde. Idem firmat idem Bal. in d.auc. quibuſcunque modis, addens ꝙ poteſt emere, qm̄ eſt aliquis datus hæres in teſtō, cui poſſit reddi rō, & in cuius perſona poſſit fundari contractus per d. gl. in l.j.de contrac.iudi.aliàs ſecus, ſi nullus eſſet hæres. Verum Io.An.in addi.Spec.in tit.de inſtr.edi.in §.nunc aliqua. in uerſi. ſed quid erit, tenet indiſtinctè, ꝙ palam & bonafide emere poſſit, & eo pluris, quod offertur ab aliquo, & ita tenendum eſt ad ſimilitudinem tutoris per d.l.cū ipſe.& l.non exiſtimo.ſ̃. alleg. 12 † Octauò quæro, an executor teſtamentarius ſimpliciter conſtitutus in teſtamēto poſſit vendere bona defuncti pro exequēda voluntate ipſius. Solutio.dicit ꝙ ſic: vt no.in l.3. C.quando decre.opus non eſt, & hoc j̃.annum, vt in l.nulli. C. de epiſc.& cle.vel j̃.terminum ab epō prorogatum, qui terminus currit a die ſcientiæ: vt in l.quinquaginta.ff.de excu.tuto. prout not.dicit Bal.in conſi.ſuo, quod incipit. In Chriſti nomine, executores. Sed aduerte, quia unus nō poteſt vendere ſine alio ſm Spe. in tit de inſt.edit.§.nunc aliqua.in ver.& no nec etiam eligere, prout etiam refert Bal.in l.fi.C.cōia de leg.quia ſi ſunt dati duo executores in teſtamento, quilibet vr̃ datus inſolidum: vt in l. ſi legatario.in §.a duobus.ff.de fideicom.lib. vnde vnus ſine altero exequi non poteſt, niſi alter ſit mortuus abſens, vel nolēs, vt eſt text in c.fi.in fi.de teſta.lib.6.in quorum venditione non dēt admitti dolus, aliàs erit ipſo iure nulla; quoniam in ipſis exuberantior bonafides requiritur, ſm ꝙ notāter declarat Bar. in l.alio.ff.de ali.& cib. leg. quem etiam refert & ſequitur Bald. in l.j.C.ſi uendi.pig.agatur. & debet ſeruari arbitrium boni uiri in uenditione, & non ponere manum ad rem quam volunt, 13 † ſed facere ſicut facit prætor incipiendo ab inutilibus: vt in l. magis puto.in §.ne paſſim.ff.de reb.eo.& in l.a diuo.in §. in vēditione.ff.de re iudi.& hoc ſi non habent liberum arbitriū, & ſi haberēt: nihilominus deberent ſeruare bonam fidem: ut l.creditor.§.Lucius.ff. manda.nec poſſunt pro minimo legato alienare rem magni pretii, aliàs eſſet venditio nulla.glo. eſt ualde not.in l.quādiu.C.de diſtra.pig.& ita debet ītelligi gl.in d.l.pen. quando decreto opus nō eſt, ſm Bar. in d.l.alio. Quinimmo executor teſtamentarius nō poteſt uendere ſine permiſſu teſtatoris: ut no.in d.l.alio.& quando teſtator permiſit, nō requiritur iudicis decretum: ut d.l.pe. & ibi not.Bald. quando decreto opus nō eſt. Sed quando teſtator permiſit expreſſè, poſſunt alienare: vt ibi & nota. in l.j.ff. de rebus eorum. Vnde concludit Bar.in d.l.alio, quòd fideicommiſſarius uniuerſalis, id eſt executor poteſt uendere, per l.ſi quis ad declinandam.C. de epiſcopis & clericis, ſed particularis ad legata ſoluenda non: ut d.l.alio, niſi ſit data auctoritas ab ipſo teſtatore. Item quòd executores habentes liberum arbitrium debent uendere iuſto pretio, 14 † aliàs ſi pro minimo uendiderint, poteſt reuocari uenditio: vt in l.j.C.ſi uendi.pi.aga.& multofortius ſi non haberet poteſtatem abſolutam, ſed redactam ad arbitrium boni uiri, ſm Bart. in d.l.alio. Inſuper debet requiri hæres, aliàs videretur clam facere ſm eundem, allegat.l.hac edictali.in §.omnibus.C.de ſecū. nup.l.j.§.cum dicitur.ff.ſi cui pluſquam per l.Falci.& l.creditor. ff.de diſtra.pig.& l.legatum.ff.uſufru.leg.ſicut quando iudex vēdit: prout no.in d.§.in uenditione.& per Cy. in l. ab executore. C.quorum ap.& ualet uenditio facta per executores teſtamēti poſtea reſciſi, in quo iuſſit teſtator bona diſtribui: quia per teſtamentum reſciſſum probatur eius uolontas, ut eſt tex.no. in l.fi. ff.de rebus eo. Vnde valet licentia data in codicillis minus ſo-15 lennibus ſm Ia.de Are.ibi. † Eſt aduertendum ultimò, quia nō vendunt niſi præſente pecunia.l.ſi procurator.ff.de iure fi.& l.a diuo.in §.pe.ff.de re iud. unde nō ſufficit confeſſio de recepto. l.non abſtulit. C. de noua. niſi habuiſſent liberum arbitrium a teſtatore: quia tunc poſſent habere fidem de pretio bona fide. l.qui Romæ.in §.Calimachus.de uerb.ob.prout dicit Bart.in d. l.alio. Nonò quæro, vtrum colluſor poſſit rem emere a colluſore in ludo exiſtente. Solutio, dicas ꝙ non, ſed alius extrane' ſic, licèt non poſſet agere de euictione, tex.eſt in l.2.§.j.ff. quarum rerum ac.non de.& glo.Bar.& Imo. bene declarant in l. ſi quis cum ſciret.ff.pro emp. & tenuit etiam gl.in c.ſi quis epiſcopus. 35.diſ. idem etiam Cald.in quodam eius conſilio, quod incipit. Cum quæritur, an victus; & ſic extraneus poteſt emere, & ualet contractus, ſi pretium ſoluit: quia nō dat ſtatim conſumpturo, 16 cum poſſit viuere: vt d.§.j.ſm Bar.in l.cum ſciret.& eſt bona gl. in l.ꝙ ſi minor.§.reſtitutio.ff.de mino. Decimò † quæro, an qs poſſit emere ab eo, quem ſcit pretium ſtatim conſumpturum. Solutio.Bal.in d.l.ſi quis cum ſciret. dicit, quòd ſi ei erat bonis

interdictum, non poteſt, & non ualet contractus, nec transfertur dominium, nec uſucapiendi conditio: vt in l.qui fundum. in §.qui ſciens.§. pro emp. aut non erat bonis interdictum, & tunc ſi erat minor idem, quia non ualet quod agitur: ut d.l. ꝙ ſi minor.in § pen.& in l.ſi uerò non remunerandi. in §. ſi adoleſcens, ff.manda. Aut erat minor, & neſciebat in quem uſum eſſet conſumpturus, & ualet d.l. ſi quis cum ſciret. Aut ſciebat in quem uſum, & non ualet ſm Iaco.But.ut refert Bar.in d.l.ſi qs. 17 † Vndecimò quæro, an rex poſſit uendere unam de ciuitatibus ſui regni ſine conſenſu ciuium. Solutio. Dic non ſecundū Hoſ. & Ioan.And.in c.dilecti filii.de maio.& obed.& in nouella. Et ideo Conſtantinus quando donauit urbem beato Siluestro fecit cum conſenſu populi, vt in cano.Conſtan.99.diſt. Facit.l.inuitus.ff.de fideicom.liber. & in cap. intellecto. de iureiur. Item not.dicit Bal.in c. in generali.ſi de feu.fue. contro. Tu dicas latius, quòd iuriſdictiones & merum & mixtum imperium non poſſunt regulariter uendi de iure, ut latius dicetur j̃. in ſeq.q. principali, quæ res vendi poſſunt. Illud autem eſt certum, ꝙ rex uel imperator rem ſubditi ſui vēdere non poteſt, niſi ob publicam utilitatem: ut no.glo.in l.fi.ff.de nata.reſti.qui publica utilitate ſuadente poteſt ſtatuere: cum res ſubditorum uiliori pretio uendantur, vt ciuitas abundet uictualibus: ut not.dicit Ang. per illum tex.ff. de vſufruc.in l.ſed ſi pendentes.in §.ſi quid coclearii. Facit.l.Lucius.ff.de euic.& dixit Bal.in l. cum nō ſolum. 18 in princ.C.de bonis quæ lib. † ꝙ dominus non poteſt uendere res ſuorum vaſallorum, etiam neceſſitate cogēte, alleg.l. extat. ff.quod met.cauſa.& l. domini prædiorum. C. de agri.& cenſi. li.xj.& l.j.ff.qui & a quib. Poteſt tamen dominus uaſallum alteri obligare, ut dicit gl.in c.imperialem. de prohi. feu. alie.ꝑ Fed. quia non eſt prohibitū.l.tutori.in fin.ff.de pig.act.& in l.2.C.de vſufruc.prout ſignanter dicit Io.An.in addi.Spec. in tit. de feudis, in §.quoniam.in verſi. 30. ſed ius ſuum non poteſt in alium transferre ſine voluntate ſubditorum niſi cum uniuerſitate: quia cum ea poteſt: ut in c.j.de capi.qui cur.vendi.& in §. præterea ducatus.de prohib.feu.alie.per Fed.bene facit.l. in modicis. j̃.eo.& l.quædam.ff. de acq. re.domi. de quibus latius dicemus j̃.in 4.q.prin.quæ res uendi poſſint. Poteſt enim dominus uendere feudum cum curia, ut ī c.ſi quis fecerit. quo tempo. miles, ſed admittitur contradictio hominum ſecundum Innocen.& 19 Hoſt.in d.c.dilecti.de maio.& ob. † Duodecimò quæro, an quis poſſit emere pro ſe, & eo quem nominabit j̃. certum tempus, puta j̃.annum, an ualeat, ſi neminem nominauerit, & uidetur dicendum quòd non, per l.fi.C.eo. tanquam venditio ſit conditionalis, qua conditione non exiſtente effectum non habet. Sol.Bal.ſing.in l.in ementis.C.eo.dicit quòd ſic, alleg.l.cū quidam.de leg.2.& l.utrum.in §.cum quidam.ff.de reb.dub.& licèt non nominauerit, nihilominus tenet emptio facta per ſe, vt eleganter uoluit dominus Fran.de Albe. de Aretio in l. ſecundùm diui.C.de contrahen. & commit. ſtipu. & bene probatur in l. fundus ille j̃. eod. Quinimmo notanter dixit Bald. in l.liberti libertęque.in penult. column.C. de bon.libert. quòd talis emptio habetur ac ſi pure & ſimpliciter pro ſe eſſet celebrata, allegat gloſſ. in l.qui mutuam. ff. manda. & l. cum quis decedens.in §.patre emancipato. de legat. tertio. Facit etiam, quòd demonſtratio falſa, vel exceptio certæ perſonæ in contractu uenditionis non uitiat: vt l.ſi in venditione. in princ. infra eo. & in l.fundum mihi cum venderes.j̃.eod.de acti.emp. Item qa ſi cōtraho nomine alterius, & ille non habeat ratum, mihi acquiritur, ut l.ſi abſentis.C.ſi cer.pet.& in l.ſi pupilli. in §. ſi Titij 20 ſeruum.ff. de neg.geſt. † Decimotertiò quæro, an liceat emere a conſtituto in carceribus. Solutio, uidetur dicendum quòd non, quia ubi non eſt corporis libertas, ibi nec mentis adeſſe præſumitur: ut in capit.j.quod metus cauſa.& in l. qui in carcerem.ff.eo.tit.dicas, quòd licet emere, quando contractus eſt futurus utilis ipſi carcerato, ut quia tendat ad eius liberationem, non ad utilitatem indebitè carcerantis, ut l.metum.in §.ſed licet.ff.quod metus cauſa.& l.nam & Seruius.ff.de neg. geſt.prout declarat Bald. in rubr. C. de reſcin. uend. & per eundem.l.1. C.de conſt.in 8.colum. Idem Bartol.in l.qui latronibus.ff.de teſta. in d.l. qui in carcerem.ubi vlterius dixit, quòd conſtitutus in carcere iuſtè poteſt uendere, donare, & ſoluere ſuo creditori, etiam ad commodum ipſius carcerantis. Non obſt.d.l.qui in carcerem, quia loquitur in carcerato iniuſtè, vel in conſtituto in priuato carcere: licèt quidam ad cautelam volentes euitare dubium faciant illum extrahi, quando promittit, vel ſe obligat, ſeu contrahit, ſed non releuat, ex quo non dicitur ſolutus, qui non eſt in ſua libera poteſtate dimiſſus.l.qui neque.in §.j.ff. de verb.ſign.& ibi per Iac.de Are. Idem etiam tenet Ang. in d. l.qui a latronibus, quòd carceratus poteſt contrahere & teſtari, ſed Bald.in l.nomen.C.de execu.rei iudi.dixit, quòd teſtamētum factum in carcere ab eo, qui aliàs non eſſet facturus non 21 valet, de quo uide latius per eum. † Decimoquartò quæro an maritus poſſit uendere rem paraphernalem ſuæ vxoris. Dic quòd non, ſiue ſit mobilis, ſiue immobilis, vt in leg. mater. & ibi not. Bald. C. de rei vendicatio. & bene

facit.l.fi. C.de pac.cōuen.& l.si ego in §.dotis.ff.de iur.no.Quid autē de re dotali.dic ut in ti.qui.alie.li.in §.1.& in auc.siue omne. C.ad Velle.& post Bald. plene in l. prima. ff.solut. matrim. & in l.si prædium.C. de iur.delib. de quo art. latius dicet in seq. 4.q.principali,quæ res vendi possint. Decimoquintò,an fideiussor possit vendere de bonis sui principalis,si ipse non est soluē- do,ne satisfaciat creditoribus.tex.dicit q̄ sic,tex.est no.in l.si procuratorem.in §.ignorantes.ff.manda.& tenet Barto.& Bald.in

22 auc.si captiui.C.de epis.& cler. Decimosextò † quæro,an procurator possit vendere, & alienare rem dñi sui vel principalis. Respon.sic,si habet speciale mandatum ad vendendum,vel habet æquiualens,i.generale mandatum cum libera,& plena administratione non aliàs,vt est tex.cum gl.& ibi tenet Bal. in l.procuratorem.C.de procura.& in l.procurator totorum.& in l.procurator cui libera.ff.eo.& in l.si qui venerit.in §.fi.ff. de pig.act. Qualiter autem intelligitur generale mandatum cum libera, vide in l.mandato generali.& in l.procurator cui.per Bar. ff.de procur.& per eum in l.qui Romæ.in §. Calimachus.de ver.ob. & hr̄ in c.qui ad agendum.de procur.lib. 6. quia intelligitur,qn̄ per verba expressa in instrumento mandati illud continetur.l. quam Tuberonis.in §.libera.ff.de pecul. vel per verba æquipollentia importantia idem,vt si dicat,q̄ concedat sibi plenam potestatem,& auctoritatem omnia agendi, quam ipse habet, ſm q̄ declarat Bar.in d.l.procurator cui generalis. Et intelligas verum de habente mandatum cum libera, q̄ possit res vendere, si esset talis, quam uerisimiliter dominus esset distracturꝰ, aliàs secus,vt l.si in emptione.ff.de mino. & q̄ no. Bal. in l.si hoīem. ff.manda.prout eleganter dicit dominus Ioan.de Perusio. in d l.procuratorem.pro quo facit.l.vel vniuersorum.ff. de pig act. Item.l.obligatione generali.ff.de pigno. coniuncta.l.j. C. q̄ res pig.oblig. pos. Et tutum est non ponere se in hoc discrimine, sed semper quærere mandatum speciale cum in generali non veniat rl̄r illud,quod quis non fuisset specialiter mandaturus: vt in c.generali de reg. iur. in 6.& in c.cum in generali de officio vicari.eo.lib.cum hæc exceptio semper obiici posset, q̄ do-

23 minus non fuisset distracturus,† aliàs uendens sine speciali mā dato,vel generali cum libera non transfert dominium , vt d.l. procuratorem cui libera.ff.eo.tit.in l.procurator totorum. sed si pretium solutum esset conuersum in domini utilitatem,posset emptor possidens exceptione tueri,donec sibi illud restituatur,vt in d.l.si pretium.& l.qui prædiū.C.de præd.mino.& optimus tex.in l.si emptor,ff.de rei vendi.& in l.patri.§.prędium.ff. de mino.cum simi.nisi essent res tp̄e perituræ, vel quæ de facili corrumpi possent, vt fructus & similes, quia illas vendere pōt ēt sine speciali mandato,vt d.l.procurator. & bene facit.l. lex q̄ tutores.C.de admi.tuto.Item res attritas,& superuacuas,ut in l. fi.C.quando decre.opus non est.Et quæ sint res tp̄e perituræ,vide per gl.in l.j.§.cui quæsitum.ff.ad Treb.& in l.j.C.si aduer.vsu. & bonum tex.in l.Aristo.in §.fi.cum l.seq.ff.de iur.delibe.in l.is cui. §. qui legatorum:ut leg. no. ca.& in l. pro hærede. in §.j.in uer.proinde.ff.de acqui.hær. in quibus iuribus probatur,q̄ venditio rerum tp̄e periturarum conceditur ei, qui aliàs uendendi potestatem non hēt,& bene cōcordat text.in l.diuus.in fi.prin. ff.de acq.hær.& scienter emens rem ab eo,qui non hēt speciale mandatum,vel uendendi potestatem,committit furtū,si scienter emit:vt dicit gl.ord.in d.l si pretium.quod ītellige,si modo

24 erat res mobilis: † nam rei immobilis non committitur furtū. insti.de usuca.in §.quod aūt. sicut vendens rem alterius mobilem, cuius venditio est sibi interdicta, pariter furtum committit,ut dicit tex.nota.in l.4.in §.fi.ff.de pigno.actio. Sed an qui semel ꝯsensit alteri, uel mandauit uendere rem suam, possit post factam uenditionē reuocare consensum, uel prohibere, ne res tradatur,dicas q̄ nō,tex.est not.ff.de publi.in l.si quis prohibuerit.& facit.l.qui sexum.ff.de don.quia ita obligatur,ac si ipse idē vendidisset,nec pōt vlterius uēditionem impugnare.ff.de euic. l.quidam ex parte.ff.de leg.j.l.si fundum per fideicommissum. in prin.& in l.nihil.in §.j.eo.titu.in l. codicillis.in §.insulam.de leg. 2.licèt quò ad alios non obligetur de euic. si protestetur se nolle teneri.l.quamuis.ff.de pig.act.prout signanter declaratur Bal.in l.fi.in §.& si præfatam.C.de iure delib.Sed ante uenditio

25 nem uel ꝯctum factum,† an possit re integra reuocari mādatū. Cy.in l.mandatum.C.manda.in fi.princi.qōnis dicit q̄ sic,ēt p̄curatore nō certiorato, & v3 reuocatio saltē ad fi.ut impediat̄ dominii translatio,si cum certa persona nō habuerit mandatū contrahendi:& idem sequitur Bar.in l.alio.ff.de ali.& cib.le.al- leg.l.si tibi mandassem.& l.si tibi mādauero.ff.manda.Quia dominium nō transfertur sine uoluntate nostra: vt l.id quod nostrum.ff.de reg.iu.& bene probatur in l.2.in §. si pecuniam.uer. sed si quis.ff. de dona. & in l. eius qui in prouincia.ff. si cer.pet. ubi tacitè reuocatur morte mandātis,ergo fortius expressa uoluntate,& idem firmat Bal.in l.j.in fi.j̃.eo.tit.& ita infert se consuluisse,licèt gl.ibidem uoluerit ꝯrium,& non bene per prędicta.Io.tamen An.in c.ex parte decani.de rescri.ubi tradit materiam,vr̄ uelle,q̄ requiratur certificatio reuocationis saltem in ipso procuratore,ut nō obliget dominum , & tunc poterit cō- trahens agere contra ipsum tanquam contra falsum procuratorem,de condi.inde.l.si procurator. Sed immediate quæritur,

26 † an uenditio facta per procuratorem mortuo domino eo ignorante ualeat.Ioan.An.in addi.Spe.in tit.de emptio.& uēd. in § 1.in uersi. quod si res.in l.si quis seruo.& l.qui hominem.§. Titium.ff.de sol.& de leg.2. l.cum pater.in §.Meuio.In contrarium allegat.l.pe.ff.si cer.pet. & l.si pater.ff.de manu.uindi.in d.l.ij.§. sed & si quis.ff.de dona. soluendo distinguit inter ignorantem,quòd in dubio præsumitur,ut in regula præsumitur.de reg.iur.in 6.& l.Lucius.de prob. & eo fortius ualet,cum non sit quid ei imputetur.l.uero procuratori.in §.ij.ff.de solu.& quod not.in l.si quidem.C.de actio. & obli. In sciente etiam de rigore uidetur ualere, tamen hæres potest se tueri, ne dominus fraudetur re sua. Et uide in d.l.eius. & in cle.j.de renun.& quod habetur in c.ex parte.el 3.de presc. Tu autem addas, quod de hac q.est casus in terminis, quem miror non fuisse per eum allegatum in l.fundi uenditor.ff.de acq. poss. ubi procurator mortuo domino non potest possessione fundi tradere,si hæredes prohibeant, uel si ipse mortem domini sciuit, quem not. qui est casus ualde no.& dignus memoria.

27 † Item quod dominium non possit transferri inuitis hæredib. etiam ex contractu defuncti, nisi specialiter fauore, & priuilegio dotis,est casus sing.in l.si ego.in §.j.ff.de iur.dot. ibi dum dicit. Nam dominium hæredis est, a quo discedere non posse eo inuito factum est. Et est aduertendum,quod habens mandatum ad uendendum non potest re uendita pretium recipere, nisi specialiter aliud contineatur in mandato,tex.est in l.j.in §. quod si ab initio.in uer.igitur præpositio.ff.de exercito. quē singulariter ponderat Pontanus in singularibus suis, sicut dicimus,quòd habens mandatum ad exigendum non potest recipere solutionem nisi a sponte soluente,ut concludit Bar.Bald. post glo.in l.non solum.ff.de solu.& ibi Io.de Imo.per legem l.hoc iure.ff.de solu.hoc tamen limita,nisi esset procurator generaliter præpositus ad contrahendum,ut institor alicuius negotiationis:quia tunc potest ei solui,& uidetur pariter præpositus ad solutionem recipiendam,ut l.qui hominem. in §.quod seruus.ubi Bar.hoc dicit.& in l.filię,& ibi etiam Bart.ff.de solu.

28 & alleg.etiam l.quod seruus.eo.titu.† Insuper notandum, q̄ uendit per procuratorem, dicitur nomine proprio uendere,& fundatur contractus in persona procuratoris,quia per obliqua pertinet ad dominum,& non directò ut in l. quæcunque gerimus.ff.de actio.& oblig. secus in dominio & traditione rei,ubi immediate actus executionis transfertur ad dominum l.certe. in l.si procurator.ff.de procu.& ff.de manu.uin.in l.pater ex prouincia.secundum quod declarat Bart.cuius uerba hęc sunt in l. quod sępe.in §.si quis amico.j.eo.Tu addas, quòd si quis mandās alteri emere ipse emere uidetur, ut dicit glo.ordi.in l.Lucius in §.Titius.ff.de leg.2.sic mandans uendere ipse uendere uidetur. l.si seruum Titii.§.mandati.in l dominij § eo.

Item quæritur an sufficit generalis sindicatus ad uendendum bona ciuitatis.Respō

29 deo non † nisi nominatim comprehenderetur bona, q̄ sunt uendēda,casus est in l.prohibere.in §.planè. ff. quod ui aut clā. per quem tex.Bar.in rub.C.eo.in uers.quero.3.eleganter,refert se consuluisse de facto,ut sup.facit.ff.quod cuiusque uniuer.no. in l.item eorum.in §.item si ita.Insuper aduertendum,quòd uēdens rem tanquam alienam in dubio uidetur eam uendere alieno nomine,secus si simpliciter, uel nulla facta mentione alterius domini,uel quod sit aliena, quia uidetur uendere nomine proprio,pertinet ad l.si ab uno.C.de neg.gest.& in l. in familia.C.famil.ercis.prout nota.declarat Bartol.& Bald.in l.mater filiæ.C.de rei uendi.facit.l.si quis dominum.in §.fina.ff. loca.&

30 in l.1.§.fina.& l.ratio.in prin.ff.de act. emp.† Vlterius quæritur, an habens mandatum ad uendendum possit habere fidem de pretio & transferre dominium habendi fidem de eo,id est credendo emptori sine pecunia præsenti, uidetur dicendum quod non per text.in l.a diuo Pio.in §.sed si emptor. ff.de re iudic.& in l.si procurator.in §.1.& ibi gloss.ff.de iure fi. In contrarium est text.in l.cuicumque.in §.fina.ff.de insti. Vnde Bartol.ibi, in dicto §.sed si emptor. quem etiam refert & sequitur Bald. in l. inciuile.C.de rei uendi.distinguit. Aut est procurator habens mandatum generale cum libera, & tunc potest habere fidem de pretio,ut dicta l.cuicunque.in §.fina.idem dicit ipse Bartol. in l.j.ff.de offi.procu. Cęsa. nisi fuerit prohibitus a domino,uel particularis non generalis. Aut mandatum habet speciale ad uendendum certo pretio limitato , & non potest. idem si pretium non esset limitatum, sed haberet mandatum ad uendendum ob certam causam, ut puta satisfaciat creditoribus, quæ causa non impleretur habendo fidem de pretio, ut dicto §.sed si emptor. Sed si habet mandatum simplex & indeterminatū, tunc regulariter potest uendere habita fide de pretio.l.qui fundum.§.procurator tuus.ff.p empto. ubi ulterius dixit no. Bar.

31 † q̄ non ualet confessio pretii recepti facta a procuratore, nisi in instrumento dicatur, habuit & recepit ; uel nisi appareat pecuniam

pecuniam esse conuersam in cām in qua habuit mandatum uendendi,ſm eum,licet Ang.in hoc ultimo sentiat ꝯtrariū,p tex.iuncta gl.in uer.apochę in l. Lucius.in §.tutelę.ff.de admin. tuto.& in l.fi.ff.de instito.s.qn̄ procurator est soluendo;quia p̄t hr̄e regressum ꝯtra eum,per gl.in l.fi.C.de apo.pu.libr.x.& hoc nisi fuerit procurator fisci,minoris,vel ecclesiæ, qui nō p̄nt hr̄e dictam fidem,sed vendere dn̄t p̄senti pecunia,p tex.& gl.in d.l. si procurator.ī fi.ff.de iure fis.& ponit Bar.in d.§. sed si emptor. talis.n.vendō facta a fisco vel reb.ecclesiæ vel mino. non valet absque pretij solone,vt ibi no.in l.j.C. de fide instr. & iure hastę fisca.lib.xj.& in l.3.ibi pretium aquæ ab eo solutū.eo.tit.& optimus tex.in auc.hoc ius porrectum in pretio modis omnib.dādo.C.de sac.san.ecc.Quid aūt de executorib.vltimarum voluntatum,an possint vendere habita fide de pretio. Bart.in d.§.sed si emptor concludit q̄ non: sed in l.alio. de ali.le. dixit ꝯriū,qn̄ hr̄et mandatum generale cum libera,si vēdat bonafide,p text. in l.si Romæ.§.Calimachus.ff.de ver.ob.sed Io.de Imo.ibi dicit q̄ si hēt fidem de pretio vsq; ad tp̄s,quo durat eorum officiū,d̄ quo in auc.hoc amplius.C. de fideicō. v3, & procedit qd̄ dixit Bar.in d.l.alio.aliàs secus,vt d §.sed si emptor. Bal. verò ī d.l.inciuile.dixit,tales non posse hr̄e fidem de pretio gratuitam sine ad pias causas,siue ad alias,ex quo hēt mandatum a testatore limitatum pro executione suæ voluntatis, & hoc videtur tutius.

32 †Vltimò scias, vendō facta habita fide de pretio ab eo qui hr̄e non pōt non vitiat ꝯctum q:uia nihilominus valet, sed agi dēt ad pretium,nisi contractus peccet in forma sua, puta quia esset tradō libera,vel libere promissa, & pretium promissum sub cōditione;quia tunc ꝯtractus non valeret,prout concludit Bal.in d.l.inciuile. ad finē. Et hæc iō:quia rl̄r rei venditæ non transfertur dominium,nisi pretio soluto,vel aliter satisfacto, & hęc est rl̄a,vt est tex.in l.quod vendidi.j̃.eo.& insti.de rerum diui. in §. venditæ.& in tm̄ non transfertur,q̄ ēt si in modica parte pretii sit habita fides,non transfertur per l quandiu.C. de distrac.pig. licèt in contrarium faciat.l.bona fides.j̃.eo.& l. cui fundus.ff.de cond.& demon.sed Bal. in d.l. inciuile. dicit priorem partē tutiorem;quia non vr̄ mandatum, vt transferatur,nisi integrum

33 pretium sit solutum.† Postremò aduertendum,q̄ habens auctoritatem ad vendēdum pōt præstare fideiussorem de euictione. Item apponere pacta pęnalia in contractu & bona domini obligare ſm morem regionis , licèt in mandato nihil cōtineat̄, vt in l.bene a Zenone.& hoc ibi not.Bal & Ang. per illum tex.C. de quadri. præscrip. & idem Ang. in l.2.ff.de iur. om.iud.& in l. mutus.§.is qui.ff.de procu.& no.etiam gl.in l.ciuitas.ff.si cer.pe. alleg.etiam l.si is.in prin.ff.de pigno.& bene facit.l. si fundus ff. de euic.Nam in generali mandato tacite veniunt ea , quæ sunt de cōsuetudine,vt in l.q̄ si nolit.in § quia assidua.ff.de ædil. edi. in l.si prius.in §.j.ff.de aqua plu.arcen.& bene declarat Bar. in l. fi.in prin.ff.quæ in fra.cre.non tamen pōt apponere clausulas īsolitas & non consuetas, vel vsui regionis repugnantes , ſm q̄ eleganter refert Ang.se cōsuluisse in l.si negotio.ff.de neg.gest. per iura prædicta coniuncta. l. vel vniuersorū.ff.de pign.actio.

34 Decimoseptimò † Quæro an prælatus ecclesiæ possit bona ipsius vendere vel alienare. Dic rl̄r q̄ non: cum quilibet ep̄s, qui immediate subest Papæ dēt iurare fidelitatem,& non alienare inconsulto romano Pontifice , & ita etiam iurant ep̄i, qui subsunt Metropolitano,vt hr̄ in c.ego.N.de iureiur. in c. vt sup.& in c.fi.de reb.eccle.non alie.& plene declarat Bald. in c.j.in fin. prin.qui feu.da.pos.& quod hr̄ in l.iubemus. C. de sac.san.eccl. Subdit tamen,q̄ hmōi ep̄i si a Papa impetrant lnīam vendēdi, vel alienandi non facta mentione iuri valebit alienatio, nec erunt periuri ſm Io.An.in nouella in d.c. vt super. Rō aūt vr̄ eē, quia cum illud sit de iure cōi,q̄ oēs ep̄i iurent,vt dictis iuribus, perinde est , ac si foret expressum , cum Pōtifex Romanus oīa iura in scrinio pectoris sui hr̄e p̄sumatur,vt in c.j.de const.in 6. & l.omnium.C.de testa. Item subdit idem Bal. in d.c.j. q̄ tanta posset esse instans necessitas ecclesiæ q̄ ēt magnę possessiones possint alienari,vt dicit Arch.in c.terrulas.12.q. 2. sed ipse dicit non esse p̄fectum,quia est solenniter ratificādum, vt ff. de neg. ge.in l.Pomponius scribit.ſm Bal.vbi s̄.dixit ēt Fed. de Senis in

35 consi.suo.cciij.qd̄ incipit.casus talis est, quidā ep̄s iurauit † q̄ licet ep̄s iuret non alienare:tamen pōt modicum terræ concedere cōsanguineo,si contractus fiat bonafide,& redundet in vtilitatem ecclesiæ.Idem dicendum est de hospitalariis , qui tenēt hospitalia ciuitatū,vt non possint alienare sine decreto ep̄i, vt in l.orphanotrophos.C. de episc. & cle.& in cle. quia cōtingit. de relig.do.q̄ colligitur ibi,dum æquiparantur tutorib. & curatoribus minorum. Sed ep̄i tanq̄ patres pauperum bene alienāt bona hospitalium sine decreto,vt in auc.de ęccle. tit. in §.si qs in nomine.col.8.ita notanter dixit Bal.in d.l.si prædia. ff. de rebus eorum.Idem tamen Bal.ī d.l.orphanotrophos.dicit,q̄ bona hospitalium vendi possint causa legitima subsistente,de qua plenius per eum in auc.hoc ius porrectum.C.de sac.san. eccl.& nos latius dicemus.j̃.in 4.q.principali , quæ res vend. pos.Insu-

36 per † administrator ecclesiæ vacantis non pōt modo aliquo alienare.gl.ordi.c.is cui.de elec. li. 6. sed si datus fuerit defensor eidem,is poterit cum auctoritate ep̄i, & euidenti vtilitate , vel imminente necessitate habito tractatu solenni & diligenti, & seruatis seruandis alienare,vt est tex.cum gl.in versi. defensore. in c.j.de rebus eccl. nō alie.in 6. & no. voluit Bal. q̄ canonicus præbendatus non potest alienare rem suæ præbendæ : nisi tractatu pręcedente,ep̄o auctorante,& causa legitima subsistente, vt in c.nulli.de reb.eccl.& xij.q.ij.c.sine exceptione, nec ad longum tp̄s locare sine solennitate expressa. ca. ad audientiam.de reb.eccl.non alie.cle vnica eo.ti. & cap. fi.ne præ. vices suas. ita singulariter inquit Bal.in suo consi.quod incipit. In CHRISTI

37 nomine,dominus Simon &c.† Decimooctauò quæro, an prodigus possit vendere. Respon. non:ēt cum iuro,vt dicit Iac.Bu. in l.hēt.ff.de tuteiis,quem refert & sequitur Bal.in l.sciens.j̃.eo. quia iur̄m prohibiti contrahere non ualidat contractum, vt in l.cum quis decedens.in §.Titię.ff.de leg 2.& l.qui testm̄.ff. de p̄ba.Idem ēt tenet Bar.in l.is cui bonis.ff.de uerb.ob. referens ita fuisse consultum:quia alienans contra præceptum legis cōmittit peccatum mortale, & sic non obligatur, vt in auc. qd̄ eis.C. de nup.& in c.non est obligatorium. de regu.iur.in 6. Non ob. auc.sacramenta puberum,quia.l.non resistit contractibus minorum sicut prodigorum.Sed Ang dicit q̄ immo,quia lex vltra procedit confirmando contractus minorū , & idē quod s̄. firmauit Bal.in suo eleganti consi.quod incipit , casus talis est. nobilis vir Petrus & hanc eandem sn̄īam ēt confirmat Fed.de Senis in cōsi.suo 30.quod incipit,minori 25. annis, per multas rationes & iustas præsertim quando erat per iudicem interdictum bonis , vel prodigalitas esset notoria, vt ibi latius per eū. Tu addas,quòd ratio est,quia prodigi nullus est sensus. vt in l. mutum.in §.j.& ibi gl.& Bal.ff.de acq.hær.& æquiparatur pupillo,vt in l.certi condictio.§.qm̄.ff.si cer.pet.& in l.Fulcinius.in §. adeo.ī ver.idem q̄ & in prodigo.ff.ex quib.cau.in posses. ea. cū ille sit prodigus,qui neque tp̄s,neque finem expensarum hēat, sed dilapidando patrimonium diffundit,ita dicit tex. no.in l.j. in prin.ff.de cur.fur. Prędictis adde , q̄ interdictio facta per patrem filio de nō alienan.tanq̄ prodigo in testō,licet sit aleator, & turpis persona,non valet,nisi sit vere prodigus ſm Bal.elegāter in l.filiusfa.in § diui.ff.de le.j.alleg.ff.de cura. furio.l.si furio

38 so puberi.& l.& si sciens.j̃. eo. † Decimononò quæro , an quis possit cogi emere vel vendere. Respon penes regulam negatiuam , q̄ nemo inuitus cogitur emere, vt in l. nec emere. C. de iur.delib.& in l.possessores.C.de fun. patri. lib. xj. similiter nec vendere.l.inuitum.C.eo.l.quāuis.ff.de pig. & l. nemo exterus. C.de iude.& in d.l. nec emere. quia in potestate alicuius eē nō debet,quasi ab initio per rapinam iniusto pretio comparare,dicit tex.no.in l.nec quasi.ff.de rei vendi.nec etiā iusto vel æquo pretio æquum est,inuitum res suas vendere,ut in l.nec enim ff. rerum amo.& plene per Cy.in l.j.C.de episco.audien.& bonus tex.in l.in fundo.ff. de rei vendi. q̄ tamen fallit in multis casibus.Primò in §.pe institu.de his qui sunt sui vel alie.iur.vbi dominus ptopter nimiam seuitiam cogitur vendere seruum . Secundò ratione publicę vtilitatis interdum cogitur quis rē suam vendere,vt in l.si quis sepulchrum.ff.de reli.& sum. fun.l.j. in §. sunt qui putant.ff.ne quid in loco publico.in l. lege Cornel.ad Sille. ff.quemadmo.ser.amit. in l.si locus.C. in qui.cau.ser.p̄ p̄mio libe.acci.in l.ij.ita singulariter dixit Ioan.And. tradens dictos casus speciales in tit.de execu.sen.super rub.in addi.Specu. Tertiò fallit in rebus necessariis competentibus ad uictum in l.j.in §.cura carnis.de offi.prefec.vrb.ubi Bartol.dixit,quòd pri-

39 mum est regulare, alię sunt fal. & subdit † quòd rebus victualibus vendendis potest, & debet statui iustum pretium , & quòd iusto pretio uendantur decerni,ut ciuitas abundet necessariis, allegat.l.munerum.§.item ipsi.ff.de mune.& hono. & not.per Cyn.in dicta l. 1. de epis. audi. Quartò fallit fauore libertatis , vt in casu.l. 1.C.de communi ser.ma. Quintò in casu.l. secunda,C. de pa. qui fil. distra. in redemptione filii uenditi ob necessitatē victus,vt quilibet & ab inuito redimere possit.Sextò fauore vltimę voluntatis,vt in casu.l. & si equo. secundum unum intellectum.ff.de legat.primo.Septimò in l.quamuis.ff. de pig.acti.licet ibi improprie sit fallen.Octauò in odium mentientis, vt in l.Iulianus.in §.si Titius.ff.de actio.emp.Nonò in casu. l. fina.C. de uen.re.fis.libr.10. Decimò fauore religionis,si testator mandauit construi ecclesiam in loco communi secundum Bald.in l.1.in §.ne autem.de cadu. tol. qui allegat.l. locum. ff. vsufru.& dicta l.si quis sepulchrum. ff. de reli. & sump.fune. de quibus etiam uide gloss. magistram,in §. penul. in auc.de fideius.

40 † Alia regula,quòd quis non cogatur emere,fallit primò in l.Iulianus.in §.idem Celsus.& in l.communi diui.in §.fi.ff.communi diui.& in l.cum in fundo.in §. si fuerit. ff. de iur. do.& in istis est ratio,ne quis inuitus inducatur in communione cōtra. l.si non sortem.in §.si tantum. ff. de condi. inde. & l. ultimam. C.communi diui.& bene facit.l. fundus ille. coniuncta gloss. j̃. eod. Secundò fauore vltimę uoluntatis,ut dicta l. & si equo secundum aliam lec.de leg. 1. & in auc. de alie. & emphy. in §.si uerò secundum prędium. Tertio fauore fisci in l. cotem ferro.in §.fi.ff.de publi.licet ibi loquatur in conductione, & loca-

tione. Et notandum, ꝙ tpe necessitatis quis cogitur vendere rē etiam minus iusto pretio, ut notanter dixit Bar. in d. §. cura carnis per l. 3. in §. quæsitum. ad l. rho. de iac. Et intelligas prædicta, quòd in casibus in quibus cogitur quis uendere, intelligitur pecunia præsenti, non quòd habeat fidem de pretio, sed ad pecuniam numeratam quę statim soluatur, ut dixit gl. no. & ibi bene declarat Bal. in d. l. j. C. de communi seruo ma. facit. l. si soluturus. ff. de solu. hoc probat tex sing. in l. venditor. in §. si constat. ff. communia prædio. ibi dum dicit solutum salarium præstet, ne domino satisfaciat.

41 **Vigesimò** † quæro, an uicinus possit uendere alteri q̃ conuicino. Respon. quòd cæteris paribus tenetur potius uendere conuicino, q̃ alii, aliàs posset appellari. l. quicunq. C. de omni agro deser. libr. 11. ita not. dicit Guil. de Cu. in l. 1. ff. de priui. cred. & referunt ista Moderni. in l. si mihi. ff. de uer. ob. quia interest nostra non hr̃e malos uicinos: ut in l. fi. C. de pac. inter emptorem, & confines fundos etiam s̃. iustā æstimationem īterest nr̃a interdum hr̃e, dicit tex. no. in l. si cui fundus. ff. de le. 2. & facit. l. cum duobus in prin. ff. pro so. Idem puto, quòd potius pręferatur consanguineus & necessarius uēditoris, q̃ alius cęteris paribus, bene facit. l. imperator. la ult. ff. de pac. & est casus secundum unum modum legendi in l. 1. ff. de priui. credi. facit. l. si in emptione. ff. de min. & C. de admi tu. l. lex quę. secundum Bal. in l. 1. cōi diui. dicit, ꝙ consors potest uendere rem suam alteri irrequisito consorte, per l. dudum. C. eo. nisi prohibeatur consuetudine, uel l. aliqua: ut est in c. constitutus. de in integ. rest. uel alio pacto in cōtractu apposito, ut l. 4. in §. ubi uerò. ff. de pig. act. & in l. q Romæ. in § cohæredes. ff. de uer. ob. Sed speciale est in domino castri, qui non potest uendere partem suā alteri pp iurisdictionis fauorem, quę est de iure publico introducta. l. quicunque. C. de fund. limitrophis. lib. xi. ita singulariter declarat Bal. in l. 1. in fi. rub. C. qui testa fa. pos. facit. c. imperialem. in §. prætcrea ducatus. de prohi. feu. alie. per Fed. Vltimò addes quæstionem no. quam ponit Io. An. in addi. Spe. in tit. de emp. & uendi. in §. nunc dicendum. in ver. sed pone statutum, in addi. quæ incipit coniugam de statuto &c. alle. Ros. &

42 Franc. de Rampo. ita tenuisse in eorum disputationibus, † ꝙ stante statuto, quòd habens terram trium tornaturarum nō allibratam seu censuatam teneatur illam uendere uicino habenti triginta tornaturas, quòd si quis habeat duas tornaturas liberas, & unam allibratam, quam adiunxit duabus, & fecit unum prædium, tenetur illam uendere, alle. fam. ercis. l. fundus mihi. & quòd res transit & unitur cum sua causa. l. traditio. cum concor. ff. de acq. re. do. Sed tunc quęro, stante statuto quòd cōsors pręferatur in emptione, & ipse offerat. x. & alius 15. ille qui plus offert est pręferendus: quia uenditor debet conseruari indemnis. C. cōi diui. l. ad officium. C. de sac. san. ecc. auc. hoc ius porrectum. l. fundo. ff. de rei uendi. ubi iustum pretium dr̃, quòd habiturus erat possessor. l. prętor. §. in eū. ff. de bo. auc. iud. pos. facit. ff. quod me. causa. l. sed & partus. ff. loca. l. sed & nos. ff. de cond. fur. l. si uendidero. & in l. si quis uxori. § fi. eo. titu. Ita eleganter determinat Io. An. in addi. Spe. in tit. de empt. & uend. in §. nūc dicendum. in fi. in uersi. sed pone statutum, quem etiam formaliter de uerbo ad uerbum refert & sequitur Bal. in l. 2. in ult. q. C. de rescin. uen. & dicit etiam probari ulterius per l. 2. & 3. C. si

43 pp pub. pensi. & d. auc. hoc ius porrectum. † Et quia non est qs compellendus gratiose uendere, sed quanti pluris reperitur. l. fi. ubi bonus tex. C. de iure emphi. hoc est sine collusione & æqualib. pactis. l. ubi. ff. de in diem adiec. & subdit hanc fuisse qōnem Mar. de Fano, quam etiam Ioan. An. refert & sequitur Io. de Imo. in l. qui Romę. in § cohęredes. de uerbor. oblig. res tāti ualet, quāti uendi potest. facit. l. 2. ff. de in diem adie. Nam s̃m eū satis est, quòd consors sibi gratificetur, absque eo quod damnū patiat̃ in percipiendo minus q̃ ab alio. facit. l. tutori. C. de nego. gest. ex quo tractatur de iure acquirendo per oblationem, secus si tractaretur de iure quęsito, ubi uenit & pretium iustum, & cōe, ut no. in l. 2. s̃. alle. & hoc tenendum per tex. d. l. fi. in ver. & si quidem. ibi, & tacitam quantitatem pecuniæ quantū ipse ab alio accipere potest. C. de iur. emphy. licet Ang. in d. §. cohæredes. tenuerit contrarium, alle. pro se Io. An. vbi s̃. sed dicit op-

44 positum: vt habuistis s̃. † Et intelligitur consors etiam, qui hēt minimam partē in re. vnde inter plures consortes habenti millesimam vendi poterit, vt dicit Bal. per illum tex. in l. j. C. de seruo cōi man. non tamen credo, ꝙ habens minimam partem p̄feratur habenti maiorem in emptione, iuxta ea quæ habentur in l. fi. C. qui bo. ce. pos. & l. maiorem. ff. de pac. & refert Bal. in l. 2. in §. j in fi. in vlt. verb. C. cōia de le. But. dicit, ꝙ assignatio dēt fieri ei qui habet in re plurimum iuris, alleg. ff. de acq. re. do. in l. ergo. & optime facit gl. ibi, in d. §. j. quæ dicit, ꝙ electio spectat ad habentem maiorem partem. Vltimò dicit Bar. in l. j. C. de metalla. lib. 12. ꝙ colonus habens frumentum venale dēt potius illud vendere domino fundi emere volenti q̃ alteri, si est recollectum in suo. Vigesimoprimò quęro, an valeat statutum, ꝙ qs non possit vendere forensib. vel ꝙ forenses non possint emere in territorio immobilia. Respondeo ꝙ sic, per l. dudum. C. eo. prout ēt tenet Old. in sua publica disputatione, quem refert, & sequitur Bar. ibi, & in l. fi. C. de sac. san. ecc. in l. j. C. non lic. hab. li. xj. & in l. multum. ff. de ver. obl. per l. dudum. & in l. quorum. ff.

45 de pig. † Sed non valeret, si diceret statutum, ꝙ non liceret vendere clericis, per ea quæ habentur in auc. cassa. C. de sac. san. ecc. s̃m eum in d. l. fi. & in d. l. dudum. & ꝯtractus ꝯtra statutum p̄dictum factus non v; ipso iure, ēt si statutum simpl'r loquat̃, nec vltra procedat annullando, prout declarat Bart. in d. l. quod ait lex. ff. de diuor. & in l. prætor. ff. de dam. infe. facit. l. j. ff. de his q̃ p non scrip. licet Nic. Math. & Cy. voluerint ꝯtrarium. in l. non dubiū. C. de le. ꝙ contractus ipso iure non sit irritus, si aliter statutum non procedit, de quo plenius ꝙ dictum statutū valeat. vide Bar. in l. filiusfa. in §. diui. ff. de leg. j. & in l. si in emptione. ĩ §. j. j̃. eo. sed Bal. in l. 2. in §. emptor. C. cōia de leg. & hoc facit ad statutum, & dicit ꝙ est ꝯ ius. l. j. C. eo. & iō si nō imponat pęnā, nec nos, & dicit esse expressum in d. l. j. C. non lice. ha. li. xj. quinimmo subdit posse retineri rem emptā, donec pretiū restituatur, arg. ff. de cond. inde. l. si non sortē. in §. si centū. Sed tale statutū simpliciter disponens non cōprehendit ecclesiam, per d. auc. cassa. & qđ ibi per Cy. s̃m ꝙ no. voluit Bar. in l. fi. C. de exac. tribu. li. x. facit, ꝙ idem voluit in l. j. §. quæ onerandæ. ff. qua. re. ac. non detur. & ꝙ hr̃ p Inn. in c. nouerint. de sent. excom. & tenuit Bal. in l. iubemus nullam. C. de sac. san. ecc. licet do. Signo. de Mediolano in sua disputa. tenuerit cōtrarium, & contra Io. An. & alios, ꝙ comprehendat ecclesiā, & non sit contra libertatē ecclesiasticam per multas rationes, de quib. ibi per eū, sed tex. vr̃ expressus, ꝙ tale statutum sup alienatione bonorū ecclesiasticorū dicatur cōtra immunitatem ecclesiæ, & non ualeat in c. fi. de reb. eccl. † Sed statutum, quòd quis non vendat non

46 subdito, hēt ēt locum ĩ datione insolutū, p l. senatus. in prin. ff. ff. de leg. j. nisi dans esset prouocatus vel cōpulsus p iudicē, arg. eorum q̃ habent̃ in l. cū fidei. ff. de fideicom. li. l. 2. de fundo do. ff. & in l. senatus. j̃. eo. s̃m Alb. de Rosa. & in d. l. senatus. de leg. j. & in suo opere statutorum, scđa parte. j. fol. in ver. ex prædictis. Item valet statutum, quòd nō liceat transferre bladū ad aliud territorium, est enim rōnabile pp abundantiā seruandā in loco s̃m Bal. no. in l. cætera. in §. si duob. ff. de leg. j. & vide qđ hr̃ in l. si quis post hanc. C. de ædifi. priua. & in l. cum proponas. C. de nau. fęno. Adde p̄dictis, quòd stante statuto, quòd nō vendatur forensi, vel non subdito, quòd non cōprehendat ecclesiā tanq̃ libertati ecclesiasticæ ꝯriam, est tex. no. cum gl. in c. fi. de imu. eccl. & ponit Io. An. ĩ c. nouerint. de sen. excom. & refert Ang. no in l. nemo. ff. de pac. Nec insuper valet statutū, quod arctat ecclesiam uel pium locum ad vendendum, quia loca pia hmōi statuta arctatiua, vel passiua non recipiunt, quę sunt contra libertatem, auctenti. cassa. prout tradit Bal. in auc. hoc ius porrectum. in ver. 3. dicebam. C. de sacrosanctis eccle.

47 **Vigesimosecundo** quęro, † an iussus vendere per testatorem possit cōpelli ad vendendum. Respon. posse, quinimmo & conueniri rei vendi. ad rem ipsam iusto pretio oblato, vt no. dixit Dy. & Bal. in l. si fideiussor. in §. meminisse. ff. de leg. 1. & in l. uxorē. ĩ §. agri plagā. ff. đ le. 3. Bal. tñ ĩ d. §. meminisse. tenuit ꝯtrariū s̃m Ia. de Are. dicens quòd non venit plus in legato, q̃ in venditione sed in venditione nō venit dominiū, ut in l. ex empto. in prin. ff. de ac. emp. sed solum rem tradit. facit. l. si hæres. eo. tit. scđò, qa contractus est quid facti. l. consi. in fi. ff. de cur. fur. sed in obl'atio nib. facti succedit obl'o ad interesse. l. stipulationes nō diuidunt̃ in §. Celsus. de uer. ob. & idē tenet ĩ l. 1. ubi uĩ ēt tenere Cy. in 9. q. C. cōia de leg. ubi Bal. alleg. gl. in l. in ęstimationibus. ff. de pet. hęre. quòd res non est in legato: secus eius æstimatio. Hanc ēt partem contra Bar. comprobauit etiam Inno. in d. §. meminisse. licet postea subdat, utranq; partem esse probabilem, uel posse sustineri. Moder. aūt Peru. ibi defendunt Bart. ut ibi per eos, mihi autem non potest in mentem cadere, quòd testator, qui mandauit hęredem uendere, noluerit eum grauare, nisi solum ad tradendū ius, qđ habebat in re, ut in l. si domus. in §. fi. cū cōcor. ff. de leg. 1. unde si habebat dominium ad transferendum illud ex contractu uenditionis, aliàs nisi solum quod habebat. l. si ita. in §. 1. j̃. eo. optime apud tex. in l. apud Iul. in § scio. ff. de le. 1. & ne videatur duplici onere grauasse hęredes rem uendere, & rem emptoris facere, contra l. Titia. §. quę in vita. ff. de leg. 2. & hanc arbitror fuisse mentem & opi. Bart. quòd hęres teneat̃ rei uendi. si ipse erat dominus, aliàs secus, quòd probatur apertè per tex. in l. non dubium. in §. fi. ff. de lega. 3. ubi est optimus ca-

48 sus. † Vigesimotertiò quęro, an iussus uel obligatus uendere debeat perpetuò esse obligatus. Respon. potest interpellare emere debentem, quòd emat, quia ipse est paratus vendere, & expectare per duos menses, aliàs post illos erit liberatus, & amplius non tenebitur, ut eleganter dicit Dyn. & Bartol. quos etiam ibi secutus fuit Innocen. in l. qui Romę. in §. cohæredes. ff. de uerbor. obligation. per illum text. iuncta l. fina. C. de iure emphy. Vigesimoquartò quęro, an hęres obligatus uendere, ut satisfaciat creditoribus, possit se excusare a uendendo, & dicere creditoribus ipsis, quòd uendant. Respon.

Respō. posse rem ipsis dare in solutum, & dicere, ꝙ ipsi uēdāt, & ꝙ ipse cōsentiet venditioni fiēdæ: quinimmo & potest protestari, ꝙ ipse non vult teneri de euictione, si fecit inuentariū, per l. q̃uis. ff. de pign. act. prout solenniter declarat Bal. in l. fi. in §. & si præfatam. C. de iu. deli. Sed si sibi nihil nocet, vel nocere potest, pōt ipse vendere, & soluere creditorib. aliàs si ei nocet, pp promissionem euictionis tunc non cogitur vendere, arg. ĩ l. 2. §. 2. ff. so. ma. vnde vt effugiat omne periculum, cōsiliū est, ꝙ dicat creditoribus, vt s̃. vendite vos, & ego consentio protesta-

49 tus &c. per d. l. quamuis. ita dicit Bal. vbi s̃. † Vigesimoquintò q̃ro, an prohibitus vendere statuto, vt minor, possit alteri vendēti consentire. Sol. Iac. But. in apostil. in l. 2. C. si aduer. dona. vt refert ibi Bald. dixit ꝙ sic, per l. si pater. in fi. ff. de manu. vindi. sed Bal. ibi non sequitur; quia fieret fraus legi. Nam statutum prohibens alienationem, intelligitur etiam prohibere consensum præstari alienanti, quando a consentiēte euellitur dominium, ꝙ nihil aliud est, quàm alienare, ꝙ est prohibitum. Nam q alienat rem, concedit domino consentiente, non videtur concedens donare, sed is qui consentit, dicit Bal. no. per illum text. in l. si liquet. C. de dona. & est tex. apertus in l. in ædibus. in §. ꝙ si filius. ff. de dona. quia licet consentiens venditioni non dicatur propriè venditor, vt d. l. si pater. in fi. de manu. vin. Et quia aliud est vendere, aliud vendenti consentire. ff. de re iudi. in l. aliud ē. & firmat Bal. in l. 2. in xx. q. C. de rescin. vendi. tamen effectus est ibi in prohibito, vt est casus expressus in l. cum quis possit. ff. de reg. iur. & in l. filium habeo vbi gl. alleg. concor. ff. ad mace. Nō ob. contraria. d. l. aliud. quia verum est, quando accessoriè pręstatur consensus, secus si ab eo, ad quem actus principaliter pertinet, vt in l. si fundus. in §. pe. ff. de pig. Ita sing. dicit Bald. in l. 2. C. qui accu. non pos. & in l. si vt proponis. C. de seruo pigno. dato manu. per d. l. cum quis. cum aliis s̃. alleg. Et est notādum, ꝙ cōsensus domini confirmat venditionem pręcedentem, quæ aliàs nullo iure valuit. s. in præiudicium ipsius. l. mater. C. de rei vend. l. cum quædam. C. de administ. tuto. l. fundus in §. 1. ff. de pigno. & l. quidam ex parte. ff. de euic. & in l. si fundum per fideicommissum. ff. de leg. j. & in l. cum essent. in § j. vbi Ange. non ponderat locum propositum. ff. de serui. rusti. prædio.

50 **Vigesimosextò** † An quis possit vendere eandem rem pluribus. Solu. dicit ꝙ non: quia incidit in crimen falsi vendens rem duobus diuersis contractibus, casus est in l. qui duobus. ff. de fal. sed ille est potior, cui prius res fuit tradita, vt in l. si duob. de diuer. & temp. p̄scr. in l. sine aūt. in §. si duob. ff. de publicia. & in l. quoties. ff. de rei vendi. & bo. tex. in l. multum. in fi. C. si quis alteri vel sibi. de quo vide gl. magistram. in d. §. si duobus. Quod intelliges, nisi primus emptor non soluerit pretium: quia tunc impunè posset alteri vendere s̃m Odof. qui ita no. in l. venditor ex hæreditate. ff. de hær. vel ac. ven. & refert & sequitur Bal. in d. l. quoties, & procedit. d. l. qui duobus. de fal. proprie in terminis, de quib. loquitur, videlicet in contractu venditionis facto duobus diuersis tēporibus. Secus si donauerit, vel alios ꝯtractus fecerit; quia non tenetur falsi, sed crimine stellionatus per l. 3. ff. de cri. stellio. si in instr̃o expresse dixisset, vel cautum esset, nulli alteri de ea re ius fecisse, vel obligasse, quia tunc teneretur falsi, si cōtra dictum apparuerit per l. si a debitore. eo. ti. de fal. & hoc pp expressam assertionem prædictam s̃m Bart. in l. qui duobus. Et no. ꝙ alienans rem duob. dr̃ male viuere, vt est glo. or. in l. 2. C. de digni. lib. 12. Adde prædictis, ꝙ Odof. singulariter limitat. l. q duob. de fal. procedere, qñ pretium est solutum a primo emptore, aliàs non incidit in falsum, ita refert Bal. Odof. dixisse in l. uēditor ex hęre. ff. de hęre. & act. uen. quæ est sing. limitatio, & mē-

51 ti tenenda perpetuò. † Vigesimoseptimò quæro, an q tenetur vendere, possit rem venditam redimere. Rñdeo nō, & non ualet redemptio; quia fit in fraudem, & uĩ delusorium præceptū, ut ff. de pęn. l. moris. s̃m Cy. & Iaco. de Are. in l. j. ff. de his q sunt sui uel alieni iuris. per tex. in l. 2. §. dominorum. in uerbo, nō reuertantur. eo. ti. & bene facit tex. in l. qui sic. ff. de sol. sed si dicta res publicè exponeretur omnib. uenalis, non puto uendentem prohibitum redimere per cām in l. cotem ferro. in §. eam rem. ff. de publica. & in l. si mandauero. in §. is cui bona. ff. manda. nā sufficit conditioni paruisse, licet momento durauerit. l. si quis hæredem. cum concordan. C. de institu. & substitu. & nisi ex dispositione appareat, ꝙ requiratur factum successiuum nō momentaneum, de quo in l. in numerationib. ff. de solu. & in l. si fideiussor. in §. meminisse. de leg. j. per Bar. de quo latius j̃. dicet̃. Vigesimooctauò quæro, an statutum prohibens uendere intelligatur pariter prohibere alium emere. Respondeo sic, per tex. & glo. quod ibi declarat Bar. in l. j. C. de cupres. ex luc. daph. libr. 11. & Bar. in l. fin. ff. de acceptilatio. ubi dicit, ꝙ statutum prohibēs aliquem uendere intelligitur pariter prohibere alium emere; quia sunt correlatiua per text. ibi, & in d. l. j. & l. fin. C. de ind. uid. ubi statutum in uxore intelligitur statutum in uiro, de quo diximus s̃. in præcedenti q. principali circa fin. in uersi. ulterius. Vltimò est no. quod etiam uoluit do. Abb. in c. ult. de iudeis. & bene facit gl. in l. j. C. ne fideius. do. dentur, de quo per eum la-

52 tius in c. j. de loca. † Sed adde ad d. l. fi. de indi. uidu. ꝙ non uĩ p̄bare illud ad quod allegatur; quia nihil ibi dicitur de viro, vel vxore, sed tantum ꝙ lex Iulia miscella prohibens nubere sublata in fœminis est, & parte sublata in masculis non quia correlatiua, sed potius ratione actus, qui non potest contrahi ab vno sine altero, quod est de mente Bal. ibi. Sed immediate quærit̃, an obligatus vendere ex mandato testatoris incidat in pęnam statuti prohibentis talem rem vendi. Dic ꝙ non excusatur, sed incidit in pœnā: prout no. ponit Bal. in l. cętera. de leg. j. & dicit fuisse disputatum per Ia. de Are. & quòd probatur in l. senatus. in §. j. eo. tit. Rationē addes: quia non potest testator tollere dispositionem statuti per testamentum suum. tex. est in l. quidam decedens. de admi. tut. in l. quod de bonis. in §. j. ff. ad l. falc. & in l. nemo potest. de leg. j. licèt contrarium voluerit Ia. Bu. per illū tex. ibi, in l. si tibi. ff. si cer. pet. sed do. Rapha. Ful. ibi dicit, ꝙ hoc mirum est Iac. dixisse, cum hæc contradictio sit contra ius statutarium, & censeatur impossibilis in iure. Vnde vitiatur, & nō vitiat. l. j. ff. de condi. insti. vnde hæres videtur sponte facere, &

53 sic in pęnam ĩcidit, quod no. † Vigesimononò quæro, an iudex possit vendere rem absentis. Respon. posse, quia ipse debitor vēdere videtur, vt l. si ob causam. C. de euic. l. si pignora. ff. eo. not. in l. quod nomen. in v. oppo. ff. de re iud. & in l. 1. C. si in cām iudicati. & tradit Bal. vbi bene declarat in l. ordo. C. de execu. rei iudi. & in l. j. C. si seruus extero. Sed aduerte: quia non hr̃ per omnia, ac si ipse vendidisset, vt tradunt Moder. in l. a diuo. in §. sed si emptor. ff. de re iudi. Nam ratione officij publici, vel priuati permissum est alteri res ad alium pertinentes vendere, vt est tex. in l. nemo. C. de rebus alie. non alie.

Trigesimo quæro, an prohibitus emere aliàs possit emere bona, quæ fuerunt sua, vel suorū auorum. Respon. sic, si aliqua causa iusta vendantur. d. l. cotem. in §. eam rem. ff. de publi. l. si mandauero tibi. in §. si hi quorum. & in §. is cuius bona. ff. manda. & in l. milites prohibentur. ff. de

54 re milita. & in l. qui officij. vbi hoc not. Bal. j̃. eo. † Trigesimoprimò quæro, an hæres possit vendere. Sol. dic quòd sic: quia emēs ab hærede tanquam a domino bene emit, vt in l. fin. C. de here. vel act. ven. insti. de hære. quali. in § fi. & in l. venditor ex hære. ff. đ hr̃. vel actio. ven. & intelligas, nisi emat̃ ab eo. j̃. tp̄s sibi datū ad deliberandum, vel adeundum: quia tunc interea aliena alienare non potest, casus est in l. si sciens. in 2. respon. j̃. eo. Item intelligas, nisi sit sibi mota lis super hæreditate, quia tunc non posset distrahere, nisi res tpe perituras, vel p causis necessarijs. tex. est in l. diuus. ff. de peti. hære. aliàs venditio per eum bonafide facta nō retractatur, licèt hæreditas ab eo fuerit euicta, vt est tex. & ibi Bar. declarat in l. sed & si lege. in §. item si rem. ff. de petit.

55 hære. † Trigesimosecundò quæro, an emptio vel venditio facta contra formam statuti prohibentis aliquid vendi ex publica vtilitate firmetur iuramento. Sol. Bal. in quodam suo elegāti consi. quod incipit in CHRISTI nomine, istud statutū dicit, ꝙ non vallatur iur̃o hmōi contractus, & ꝙ ep̄s debet ipsum relaxare faciliter. l. quemadmodum. C. de agri. & censi. libr. 11. quia irritum est, quod fit contra legis dispositionem. l. iurisgentium. § pactorum. ff. de pac. & competit minori restitutio in integrum, sicut euidenter decepto, & facit. l. 2. C. de vsu. pro empto. & l. statulibe. a cæteris. in §. quintus. ff. de statulib. nec ex tali iur̃o reputatur maior, faciunt not. l. 2. C. de rescin. vend. s̃m eū. Tu autem dicas, quòd nulli dubium, ꝙ iuramentum firmat cōtractum initum contra publi. vtili. vt nō sit in potestate disponentis illud facere tanquam super re posita extra nostrum cōmercium, vt est tex. elegans in d. l. iurisgentium. in §. pe. & fi. tex. expressè loquitur de pacto contra publicam vtili. quod non firmatur iuramento, & in c. si diligenti. de foro compe. & hoc verum, quando principaliter esset cōtra publi. vtil. vt hic determinat Bar. ad literam. in l. Seius & Augerius. ff. ad l. Fal. aliàs autem si secundariò, dicemus latius j̃. in processu, & bene facit text. in l. fina. C. si contra ius vel vtili. publi. vbi nec rescripta contra pub. vtili. admittenda. Item quia vbicunque iuramentum concernit interesse alterius quàm iurantis, ibi contractus non firmatur ab eo, vt in capitu. cum contingat. ibi, cum in alterius præiudicium, de iureiur. & firmat Bartol. in l. Titia. in §. imperator. ff. de legat. secundo. qui alleg. capit. quamuis. de pac. in 6. & capitu. licèt mulieres. de iureiur. eo. lib. Ita dicitur quod iuramentum non firmat donationem inofficiosam, cum vergat in damnum filiorum, vt in dicto §. Imperator. per Bartol. & Bal. in l. secunda. C. de inoffic. dona. Et adde supra ad 19. quæstion. de prodigo, quòd iuramentum non repręsentat prodigum sanæ mentis, & singu. dixit Iac. de Aret. ff. de tutel. in l. qui habet. quem refert, & sequitur Bald. in l. fina. in §. filius autem C. de bonisque li. & in l. secunda. in versicul. decimo, quæro. C. de re-

56 scin. vendi. quòd non repręsentat eum non prodigum. † Trigesimotertiò quæro, an socius potest vendere rem pro socio, quæ est communis, id est pro parte, qua non est dominus. Dicas ꝙ non, nisi pro parte sua tantum. Nisi fiscus sit, qui habet speciale priuilegium inductum a iure, vt rem communem cum alio vēdat pro solido, vt est text. in l. 2. C. de commu. rerum aliena. in

l.1.C.de vendi.re.fis.lib.10.vbi habet locum dictum priuilegiū, etiam si minimam partem habet in re, vt illam vendere possit retento tantum pretio partis suæ reliquo dominis propriis soluto,& no.in l.in familiæ.C.famil.erci s.& bonus tex. in l.nemo ex sociis.in princip.ff.pro socio.Sed iuxta hoc quęritur,pone,ꝙ sunt tres domini eiusdem rei pro indiuiso , & duo maioris partis vendant,an tertius cogatur ius suum etiam vendere? Respōdeas ꝙ non,nec tenetur stare ꝯctui maioris partis, immo poterit partem suam ab aliis vendicare, & pro ea ad diuisionem ꝓuocare,ita notanter dicit Ioan.And.in addi.Spec.in tit. de loc. in §.nunc aliqua.in versi.72.vbi allegat optima iura,& bene facit,quòd dicit Bald.in l.1.C. qui tes.fa. pos. & quod dictum fuit s.in 20.q.Et adde,ꝙ vbi agitur de particulari vel singulari īteresse alicuius,non statur regulæ,† quod maior pars facit,vt in l. j.§.j.ff.de magi.conue.& quod no.in c.cum omnes.de consti.& per Dy.de re.iur. in 6. in c. quod omnes. Et tamen res cōis plurium sociorum per vnum vendita in dubio videtur vēdita voluntate aliorum sociorum,si erat exposita venalis, quæ ideo tenebatur,vt venderetur, vt sunt merces, vel alia venalia, vt in l. 1.ff.de instito.l.cum tabernam.in prin.ff.de pig.aliàs non præsumitur animus vendendi,vt in l.j.C.de re.permu.prout elegāter declarat Bal.in d.l. in familiæ. C.fa. ercis. Tenens tamen regulā traditam ibi per gl.ꝙ res mea cum alio cōis vendita per alium socium semper potest a me vendicari, nisi præcedat voluntas, nec aliàs sequatur ratihabitio,vel nisi sit vendita a fisco habente partem in ea.d.l.2.C.de rerum cō.ali.& l.j.de vēdi.re.fis.l. mater.C.de rei ven.& in l.id quod nostrum.ff.de reg iur. & Dy.in c.ratum.eo.ti.in 6. nisi in hære. qui se solum hæredem putauit, quo casu tantum agitur ad pretium,vt in l.sed & si lege. in §.itē si rem.ff.de peti.hær.secundum gl.in d.l.in familiæ. similis casus est,quando hæres ignoranter vendit rem alteri obligatam,vel restitutioni subiectam,& emptori ignoran.quia tunc solum agitur ad pretium,casus est sin.in l.fi.in §.fi.ff.de leg.2.

58 Trigesimoquartò quæro, † si vnus frater vendat rem communem suā, & alterius fratris altero fratre ibidem præsente & tacente, vel non contradicente,an præiudicet sibi in parte sua. gl. in l. cum proponas.C. de pact. dicit ꝙ sic, ar.l. cum pater.in §. libertis.de le. 2.& l.quoties.C.de fideicom.licet subdat facere in cōtrariū. l.si fundum per fideicom.in prin.de leg.j.quam gl. reprobat ibi Bar.& Bal.nisi frater fuisset in dolo,qn̄ sciret & taceret,necerraret,vel ignoraret.l.si sine.C.ad velle.& idem Bal. reprobat.d.gl. in l.1.C.de bo. mat.dicens, ꝙ tacitus consensus non sufficit ad venditionem rei suæ.l.Gaius.cum gl.sua ff.de pig.act. & qđ no. in l.quę dotis.ff.sol.ma.sed videtur non meruisse reprobari, qa idem sentit,ex quo vltimò allegat pro cōtrario. d.l. si fundum. quæ indicat non nocere tacitum consensum ꝓꝑ verbum ibi positum in tex.præsente & assignāte,& clarius hoc firmauit gl. ꝙ præsens venditioni rei suæ non intelligitur vendere.l.q pati tur.ff.man.Tu aūt aduerte: quia immo vr̄, ꝙ præsens venditioni rei proprię,† & non ꝯdicens sibi prçiudicet,per tex. no.ff.de 59 dona inter vir.& vxo.in l. si cōis seruus. vbi si frater donat rem cōem alteri prçsente & tacente altero fratre, ille alter vr̄ donare,nisi rn̄deas,ꝙ hoc sit spāle inter coniunctas perso. donantes coniunctę,arg.ff.de proba.in l.Procula.vbi est text.no. Octauò facit tex.in d.l.quidam ex parte.ff.de euic. vbi vendō facta a cohærede prçiudicat alteri prçsenti & non ꝯdicenti,ꝙ colligitur ibi dum dicit,si cohçredes prçsentes fuerunt , nec dissenserunt videri vnumquēque partem suā vendidisse,ideo Bal. eleganter in l.Titia cum testō.in §.Luci.ff.de leg.2.cōclusit notabilia verba dicens, ꝙ prçsens ꝯtractui rei suę per coniunctam personā facto sibi prçiudicat,si non contradicat,vt l. si seruus cōis.idem si participauit pretium ex contractu alicuius alterius per d.l.q-dam ex parte,idem si tacuit ī fraudem,per d.l.si sine.idem si subscripsit eidem approbando actum,per l.si fideiussor. in §.j.ff.de pig.& ff.de leg.j.d.l.si fundum per fideicom.in prin. & in l.codicillis.in §.j.de leg.2.non ad solennitatē scripturę, vel ad testificationem,vt d.§. Luci.& aliàs sibi non prçiudicat, ita notanter dixit ipse,vt s. Vltimò Bar.in hoc articulo in l.quidam ex parte s.alleg.distinxit tres casus.Qn̄que est prçsens & tacens,nec ꝑtiū recipiens,nec subscribens,& tunc non vr̄ consentire,nec tenetē de euictione,vt in l.sicut.in §.non vr̄.ff. quib. mod.pig.vel hyp. sol.& in l.Gaius cum sua materia.ff. de pig. act. Qn̄que quis est prçsens & consentiens tacitè,vel expresse,non tamen pretium vel partem pretij recipiens,& tunc nō tenetur de euictione,sed bene prçiudicat sibi in iure,quod habet in re: vt ff.de re.iur.in l. aliud est vendere. & ibi no. Qn̄que est pn̄s & partem pretij recipit,& tunc sibi prçiudicat,& de euictione tenetur: vt d.l. qdam ex parte.Et ideo cautela est secundum eum, ꝙ qn̄ plures simul vendunt,& ponatur in instrumento tales vendiderunt. & confessi sunt omnes pretium recepisse pro parte & rata cuilibet tā- 60 gente,ꝙ not.† Trigesimoquintò quęro, an pęna adiecta venditioni habeat locum in venditione nulla.Sol. Bald.dicit ꝙ non in l.ij.C.de epis.au.per l.4.in §.cōdemnatum.ff. de re iud. & qđ hr̄ in l.alienationis.ff.de ver.sign. quia appellatione vēditionis absolute facta non comprehenditur venditio nulla ex defectu solennitatis requisitæ.Vnde mulier prohibita vendere sub pœna sine consensu consanguineorum , vel mundualdi vendens sine dicta solennitate non incidit in pœnā,optime probat tex. in l.ea quidem.C.si māci.ita fu.alie.& sen.Bal.in l.non putauit. in §.non quæuis.ff.de contrata.& idem sing.dixit in l.fi. in §.fin autem sub condi.C.cōia de le.ꝙ alieno quæ non tenet, non facit alienantem cadere in pę.statu.ꝓꝑ non solutam gabellam,ꝙ debet fieri pro qualibet venditio.seu alie.per d. l. ea quidem.& est sciendum,ꝙ qui tenetur rem vende.obligatur eam ostendere emptoribus,seu emere volentibus, etiam si sint mobilia,siue suppellectilia.l.quamuis.ff.de pign.act. & in l.2.C. qn̄ & quibus quar.pars.l.i.x.& decla.Bar.in l.ordo.C.de exec.rei iu.& Bar. plenius in l.alio.in ver.4.quæritur.ff.de ali.& ci.leg. ꝙ etiam probatur per tex.opti.in l.thesaurus.ff.ad exhib. in l.j. & ij.ff. de colla. 61 & in l.si tibi.in fi.ff.de op.leg.† Trigesimosextò quæro,an obligatus vendere incidat in pę. si in venditione non persistat. Sol. dicas,vt in l.in numerationibus.ff.de sol.per Bar.in l.permiscer.in §.species.ff.de acq.pos.& in l.si fideius.in §.fi.ff.de le.1.& in d.l.in numerationib.dicit,ꝙ cum aliquis esset iussus locare sub pœna,& ipse locauit, sed in locatione non perstitit, ꝙ nihilominus dicitur liberatus a pœna,semel locādo per d.l. in numerationibus.in fi.Sed subdit,ꝙ dicta determinatio habet multa, & difficilia contraria,de quibus dixit ibi,in d.§. fi. vbi idem tenuit,& addit pro hac determinatione.l. seruus si hæredi.ff.de sta. lib.& gl.in l.j.in fi.magnæ.glo C.de pac. Non ob.l. fundi partē. ĵ.eo.quia ibi fuit dictum , ꝙ conductum haberet, & sic pateretur.Non ob.l.inter Castellanium.ff.de arbi. quia ibi diuisit arbiter,& voluit sic esse & stare.Non ob.l.si hæres.ff.de act. emp.qa ibi agitur pro his, quæ venditioni accedunt , est ergo adhibenda cautela secundum eum,ꝙ dicatur etiam patiatur. Pro quo 62 etiam facit,† quia traditione semel facta quis liberatur actione exempto,vt dixit gl.in l.ab emptione.ff.de pact.in l. si cum fundum.in §.fere.ĵ.eo.& in auc.sacramenta. C. si aduer. ven. & bonus tex.in l.a diuo.in §.si post addictum.ff.de re iudi.& glo. in l. Claudius Felix.ff.qui pot.in pig.hab. Sed contrarium tenuit expresse idem Bar.post Guil. de Cu. in l.sed & si possessor.in prin. ff.de iur.dot.ꝙ non sufficit venditum , nisi perseueret venditū, & Ang.idem fuit secutus in d.l.in numerationibus. & do.Io.de Imo.in d.§.species. pro quibus est clarus tex. in l.si quas recepturus.ff.de pig.act.in d.l.inter Castellianum.ff.de arbi. Non ob.l. [illegible] norum.ff.de his qui sunt sui & c.quod etiam tenuit Iac. de Are. Oldr.& Bal.in l.Titio centum.in prin.ff.de cond.& dem.& Cy. & Bal.in l.si quis hæredem.C.de insti.& substi.Et quia non dicitur etiam satisfactum præcepto [illegible] do,nisi duret demolitum,& euacuatum,prout no.tradit Cy.in l.si seruus.C.de pœnis & Bar.in l.sicut.§.superuacuum. quia mo pig.vel hypo.sol.& hæc pars videtur tutior per multa quæ adduci pn̄t. Et est sciendum, ꝙ si testator mandat aliud emi alteri, intelligitur mandare de pecunia hæredis l.his verbis.in fi. & in l. si stichus.ff.de le.3.l.sed & si suscepit.in §.i.ff.de iudi.& in l.Titia Seio.in prin.vbi optime declarat Bar.ff.de leg.2. si enim mādat hæredem pro aliquo fideiubere, intelligitur mandare,ꝙ fideiubeat suo periculo & sua pecunia,& si soluat repetere non possit,casus est sing.qui non est alibi in l.trib.ff. de vsufru.ea.re quæ 63 vsu consu. Trigesimoseptimò quæro,† an consentiens venditioni rei suæ simpliciter possit agere ad pretium. Dic secundum Bald in l.mater. C.de rei ven.in 6.colum.in versi circa prædicta quæro,quod potest,si fuit protestatum ad pretium ius saluum fore,per l.si fundum per fideicom.in prin.secundum vnam lec. de leg.j.Item sine protestatione,quando voluit donare venditori & non potuit,quia lex impediebat, vt in viro & vxore. Itē si ex causa necessaria fiebat venditio.d.l. si fundum.secundum aliam lec.coniuncta.l.si fideiussor.ff.de fideicom.lib. & in l. ij.& 2.C. debito.ven.pi.impe.non posse secus si voluntaria,& erat prohibita alienatio.l.codicillis.in §.insulam.de le.3.& l.cum pater.in §.libertis.de le.2.In dubio autem videtur consensus potius adhibitus ad validandum actum,quā ad pretium remittendum.ita inquit Bal.vbi s.adde ꝙ ne vendatur in dubium, an pretium sit remissum,quia potest videri [illegible] fusulam.quia remittentibus actiones suas non est dandus regressus.l.quæritur.in §.venditor. ff. de ædil.edic.cum concor. Et ergo imputandum est ei qui se non restrinxit , sed nimis effuso sermone loquutus est, vt dicit text.not.in l.fina. C.de do.pro ideo cautum est semper consentire salua causa pretii. dict.l.nihil.in prin.& in l.item Labeo.in §.j.coniuncta glo.ff.fami. ercis.& in 64 l.Iulianus.in prin.ff.de leg.3.† Trigesimooctauo quæro,an vendens rem suam cum alio si confessus est se pretium participasse in instrumento,pro qua parte intelligatur pretium participasse. Sol.dic quod pro dimidia,ita quod aliam dimidiam solis potest repetere,si res pro solido spectabat ad eum iuxta l.nomine filiarum.§.portionis.ff.de verbor.significat. ita singulariter tenuit Bartol.in suo consil. vigesimoquarto.in ordine,quod incipit do.Pe.nupsit, quem sequitur Bald.in l.mater.C.de rei ven. nisi ex coniecturis contrarium appareat.l.maritum accepisse totum,& idem reperit Bald. consuluisse eundem Barto. in l.j.C. de duo.re.subdens,ꝙ mulieri postea agenti ad dotē potest obijci compensatio de parte illius pretij,nisi probaret re vera maritum pretium recepisse; quia non constante matrimonio . sibi pro parte facta fuit restitutio dotis, & præsumitur vxor adhuc locuples:quia non præsumitur pecunia nugatoriè consumpta, igitur pro parte,quia confessa est recepisse precium fit compensatio.Idem etiam dixit idem Bald.in auctē. si qua mulier.C.ad Velle.licet ibi videatur inclinare,ꝙ tali confessioni, licet iurate non sit standum,argu.l.cum quis decedens.in §. Titia. de leg. 3. nisi coram iudice confessa fuisset pecuniam in vtilitatem suam conuersam;quia tunc statetur.l.cum affirmes . & in l. nec si vo- 65 lens.C.de lib.cau. Et in hac sententia † ꝙ confessioni mutui cū iuramento non stetur,nisi aliud probetur,resider Spe.in titu.de obli.in §.j.in ver sed pone vir. & ita videtur etiam tenere ibi Io. And.in addi.nisi creditor probet versam in eius vtilitatem,per l.antiqui.C.ad Velle.etiam si distinctè fuisset certificata & renūtiasset,& iurasset,& placet,per ea quæ not.in l.j.in §. quæ honoranda.ff.quarum rerum actio non detur, nisi appareret expressè,ꝙ pecunia ad eius manus peruenisset, & perseuerasset; quia tunc potest obijci exceptio compensationis: de eo , quod ad eā peruenit in vita mariti,casus est notabilissimus in l. si vxor filio. in §.fi.ff.de dona.inter virum & vxo.Et not.ꝙ si plures sunt, qui vendant rem ipsorum inter se communem , vnus illorum potest emere rem ipsam , & partem suam cum aliis, vt est tex. in l. ꝙ si vno.in §.j.ff.de in diem adiec.& declarat glo.in l.si fundum per fideicom.in prin.ff.de leg.j. Quid autem si vir & vxor eodē instrumento emant rem,quid iuris sit,vide per glo.in l.si scripturæ.C.de fide instru.in l.in filij tui.C.de dona.inter virum & vxo. & in l.j.& ibi glo.C.si quis alteri vel sibi.& per Bald.in l. ex pecu- 66 nia.C.de iure do.& in c.j.§.j.qui feu. da. pos. † Trigesimonono quæro , Quid si pater & filius eodem instrumento vel cōtractu vendant fundum. Respondeo,pater videtur partem illius rei filio concessisse,& consensum,& voluntatem sibi accommodasse ad vendendum,vt not.declarat Bar.in l.cum pater. §. libertis. ad fi.de leg.2. Quadragesimō & vltimō quæro, An minor possit bona sua vendere, dicas ꝙ non,absque curatoris auctoritate & iudicis decreto. Nam ante legitimam ætatem xxv. annorum non habet bonorum suorum administrationem , vt dicit text. no.in l.j.in fi.cum se.& se.ff.de mino.& tex.clarus, ꝙ etiam si veniam ætatis impetrauit,sine decreto alienare nō potest.in l.eos. C.de his qui veniam ætatis impe. & hoc si habet curatorem ; quia tunc assimilatur ei,cui bonis est interdictum . Sed si curatorem non habet,potest alienare, sed læsus restituitur : vt C. de in integ. restitu.in l.ij. curatorem habens,quod glo.in titu.qui.alie.licet in §. nunc admonendi.intelligit & limitat,ꝙ possit alienare res tantum tempore perituras:& idem Cyn.in d.l.si curatorem.aliorū bonorum immobilium alienatio,vel venditio per adultum facta sine decreto iudicis & curatoris auctoritate, si habet, est ipso iure nulla,& bene probatur in l.j.in l.minorum.in l. prædia. & in l.si is qui.& in l.fin.C.de præd.mino.& C. si propter pub.pēsi.in l.fi.& in l.ij.C.de fideius.mino.

SVMMARIVM.

1 *Vendi,& emi quæ res possint.*
2 *Commercium quid significet , & comprehendat.*
3 *Res furtiuæ an vendi possint .*
4 *Res non esse in nostro commercio,quæ dicantur.*
Legatario debetur æstimatio marito fundum dotalem alteri legante .
5 *Venditio rei sacræ vel religiosæ,an teneat.*
6 *Obligatio oritur etiam si contrahentes erant ignorantes .*
Dolus cum dolo compensatur.
7 *Res aliena vendi potest quò ad præiudicium vendentis, & non domini in immobilibus.*
8 *Disponere de re aliena nulli licet contra domini voluntatem .*
9 *Possessor malæfidei emens non agit ad pretium .*
Venditio rei alienæ confirmatur,si venditor domino succedat .
10 *Bona publica,an & quando vendi possint.*
Legis auctoritas multa inualidanda validat .
11 *Iurisdictiones,& merum,& mixtum imperium vendi an possint.*
12 *Iurisdictio quid sit .*
Feudalia & emphyteutica non venduntur sine domino .
13 *Dotalia an & quæ vendi possunt. 16. 18. 32.*
14 *Maritus ad quid teneatur in dote vxoris.*
15 *Aestimacio debetur,si res dotalis per virum legetur .*
16 *Lex Iulia de fundo dotali in quibus locum habeat .*
Iuramentum firmat contractum rei dotalis tam per virum quàm mulierem factum.
17 *Standum est primo licito .*
19 *Minorum bona prohibita sunt alienari, & quando , & quæ. 20.*
20 *Fundus fructuosus quando dicendus.*
Res quæ seruando seruari non possunt , quæ sint.
Molendina quæ periculo impetus aquarum patent, etiam si sint minoris, possunt alienari.
21 *Donatio mortis causa contractui potius accedit, quàm vltimæ voluntati.*
22 *Prodigorum res & furiosorum an sint alienabiles , & qualiter.*
23 *Mentecaptus quis dicatur.*
24 *Fatuus quis dicendus.*
25 *Rubricæ quando pro nigro allegandæ.*
26 *Legis prohibitio per hominis prohibitionem fortificatur.*
Prohibitio addita prohibitioni magis astringit , sicut permissio permissioni iuncta.
27 *Ecclesia non moritur .*
Iuri canonico in alienatione rei ecclesiasticæ standum.
28 *Bona capellæ secularis, vel fraternitatis laicorum sunt inalienabilia.*
Cardinales sunt capita totius vniuersalis ecclesiæ .
29 *Vendi an possint bona restitutioni subiecta .*
30 *Dispositio inter viuos quomodo interpretanda .*
31 *Dos data quando reuocari non possit .*
Intellectus auct. res quæ. C. communia de legatis. 41.
32 *Prohibitio facta ne res alienetur, non exit quartam generationem .*
33 *Res litigiosæ vtrum vendi possunt , & quæ sunt res litigiosæ. 35.*
34 *Litigiosa res per quem actum efficiatur.*
36 *Litigiosi vitium est reale.*
37 *Ecclesia ex conuenienti difficultate non censetur persona idonea.*
38 *Alienari res prohibita an intelligatur aliquo casu permissa . 39. 43.*
39 *Alienatio voluntaria differt a necessaria.*
40 *Testatoris prohibitio de non alienando non includit causam necessariam .*
42 *Statutum de alienando forensibus quomodo interpretandum.*
43 *Papæ lex non potest imponi.*
44 *Alienatio cum vniuersitate facta an transeat cum eis , quæ prohibita sunt alienari.*
45 *Decimandi ius an veniat episcopo sua iura concedente.*
46 *Fructus futuri non possunt vendi.*
47 *Alienationis prohibitio quas res non comprehendat.*
48 *Bannitorum bona vendi possunt.*
49 *Emi res propria an possit .*
50 *Confiscatum propter collectam non solutam vendi quatenus possit.*
51 *Gabellæ licitæ & iustæ non debent fraudari.*
52 *Emphyteuta per alienationem partis nunquid perdat totum.*
53 *Vsusfructus ius & alimentorum vendi vtrum possit.*
54 *Vsusfructus per religionis ingressum quatenus duret.*
Intellectus. §. finitur. institu. de usufruc.
55 *Intellectus. l. uoluntas. C. de fideicom.*

Quæstio quarta principalis.

QVarta quæstio principalis est, quæ res vendi possunt, vt post personas sequatur videre de rebus. Pro cuius solu 1 tione dicas † ꝙ omnis res quam quis potest habere & possidere, potest emi & vendi præter illas quæ sunt exemptæ a commercio nostro vel natura, vel iure gentium, vel iure ciuili, ita dicit text. not. ad literam in l. si emptione. in §. omnium rerum. infra eo. Et hoc tenendum pro regula affirmatiua . Pro cuius declaratione est sciendum , ꝙ commercium est nomen generale ad omnem contractum, & comprehendit omnem contractum, & in c. notarius . de prohi. feu. alie. & plenè declarauit glo. or. insti. de inuti. stipu. in §. j. in verbo. commercium , quod etiam probatur in rub. C. de commercijs & mercatoribus . in l. iij. C. quæ res ven. pos. l. j. quæ res expor. non po. & in l. ij. C. de eunuchis. Vnde illa res dicitur exempta a nostro commercio, quæ prohibetur contractari , & non est in nostra dispositione, & dicitur commercium quasi mercium commutatio. Aliter ta 2 men ponitur generalius † vt sumatur pro conuersatione, societate, vel conuenientia, prout ponitur in c. forus. in fi. de verb. signi. vbi dicitur. iustitia cum scelerato homine nullum commercium habere potest. Et est exemptum a nostro commercio natura, vt liber homo iure gentium, vt res sacra, vel religiosa . Iure ciuili vel more ciuitatis, vt res publica vel publicis vsibus deputata, vt campus martius, Basilica, forum, & huiusmodi , ita dicit glo. in d. §. omnium. & probatur in l. sed & Celsus. in princ. & in l. qui officij. in §. j. infra eo. in l. vsucapionem. ff. de vsuca. & in l. j. §. eam rem. ff. quæ res pign. ob. pos. & l. inter stipulantem. §. sacrā. cum si. de verb. obli. Item distinguendum, ꝙ aliquando res non est in commercio communi; quia nulli hominum licet eā habere ex natura ipsius; quia sacra, vel religiosa, & tunc contractus est nullus , si verò est in commercio communi, sed non in particulari : quia alter contrahentium non potest talem rē habere, nec de ea disponere: vt est in iudeo de mancipio Christiano, vt in l. vna. C. ne Christia. man. vel quia iudex in causa interdicit alicui commercium certæ rei: vt in l. moris. ff. de pœ. tunc si non est in commercio concedentis, seu vendentis, valet contractus sicut in commercio acquirentis, seu recipere debentis, secus si econtra in commercio concedentis, sed non recipientis, vt est tex. & gloss. & ibi Bart. optime declarat in l. multum. ff. de verbo. oblig & in l. apud Iulianum. in §. fi. ff. de leg. j. Vnde stante statuto, ꝙ forensis non possit emere, vel habere aliquid in territorio Perusino, quod valet, l. in quorum. ff. de pig. quod si permutat vel vendat alteri, bene valet contractus & obligatur per d. l. multum, sed si emat, non valet contractus ex alia parte, vt in

l.suæ rei. infra eodem. nisi lex vltra procedat.l. non licet infra eo.ita no.dicit Bar.in d.l.multum.Sed circa prædicta quæro primò,† an res furtiua, vel vi capta possit vendi. Dic inter scientes φ facta venditio non valet;quia vergit ad crimen : vt in l. si emptionem.in § item si emptor.ʃ.eo.& eleganter tradit Bal.in rub.C.eod.titu.Et addes,φ ratio est;quia vendens rem alienam scienter committit furtum secundū Bar.in l.cum vir.ff. de vsuca.probatur in l.alienum.C.de fur.l.in re mobili.& in l.iiij.in §.fi.ff.de pig.ac.& firmauit gl.in l.rem alienam.ʃ.eo.sed rē vi possessam si quis vendit,non dicitur committere vim in ea vendēda secundum Azo.in sum.in tit.de contrahen.emp.in ver.quid in re vi possessa,& refert Bar.in d.l.cum vir.Item emens rem furtiuam scienter similiter incidit in criminis suspitionem.l.in ciuile.& in l.ciuile.C.de fur. & inter ignorantes non valet contractus in præiudicium domini.d.l.rem alienam.ʃ.e. quia nō trāsfertur dominium,nec vsucapiendi conditio rei furtiuæ, nisi res ipsa vendita in domini potestatem reuertatur,vt est tex. in l. sequitur.in §.quod autem.ff.de vsuca.& insti.eod.tit.in §. furtiuæ. vsq; ad §.nouissime.nec aliter purgatur vitium furti, quo est affecta.Et dicitur in potestatem domini redijsse siue vere, siue interpretatiue;vt quia dominus pro ea executionem acceperit,casus est no.in d.l.sequitur in §.rem in potestate.in ver. sed si vēdi cauero.ff.de vsucap. † Secundò quæro,quæ res generaliter dicātur non esse in nostro commercio, dicas φ omnis res quæ propter eius qualitatem perpetuam alienari nō potest, vt res sacra, vel religiosa.Item res,quæ habet in se perpetuam causam prohibitionis acquisitionis dominij non dicitur esse in nostro commercio,sed res quæ propter priuilegium causæ, vt quia dotalis vel personæ,vt quia minoris illa dicitur esse in nostro commercio,vt in l.si is.C.de præd.mino.secundum gl.no.in l.cum lex.ff. de fideiuſ.& sequitur Bal.in l.iij.vbi bene declarat, qualiter cognoscatur res,quæ sit in nostro commercio, vel ab eo exempta. C.de iure dot.l.ex quib.Bar.in d.l.cum lex.& Bald.in d.l.iij.post Cyn. in l.si prædium.C.de iure do.dixit,φ res dotalis non est in nostro commertio,quod non bene dixit,& ɔtrarium tenent ipsi,& alij doc.quia licet per mulierem non possit alienari, tñ per alios valet facta alienatio & venditio, vt in l. cum vir.ff. de vsucap.& patet:quia non habet perpetuam causam prohibitionis: quia in cæteris casib.potest alienari,vt in l. ita cōstante. & in l.fi. ff.de iu.do. Item quia emptori potest acquiri, vt in l. si fundum. ff.de fundo do.Ex quo infertur,φ si maritus legauit fundum dotalem alteri,debetur æstimatio legatario,vt dicit Bal.in d.l.iij.& tenent alij in d.l. dotalē.Tertiò quęro, † an rei sacræ vel religiosæ consistat venditio.Dic φ non, immò distrahens illas incidit in crimen læsæ religionis:vt in l.j.C.de sepul.vio.& in l.& liberi. cum seq.ʃ.eo.quia harum rerum sicut & publicarum non extat commercium,nec alienari, nec vsucapi possunt.l. vsucapionē. ff.de vsucap.nisi per principem,vel Papam ius statuētem, quod adeo est difficile, quando per vnum solum est explicandum, quod impossibile reputatur,vt dicit glo. in l. continuus.in §.cū quis.ff.de verb.obli.& Dyn.in c.quod semel.de reg.iur.in vj.per tex.in l.apud Iulianum in §.fin.præallegato,ponit Inno.in c. filius.de testa.cum simi.& quod habetur in cle.quia contingit.de reli.do.nisi ob redemptionem captiuorum vrgentia debita. 12. q.2.hoc ius.& in l.sancimus.la secunda.C.de sac.san.eccle.& nota glo.in d.ca.quod semel. oritur tamen obligatio inter sciētes quò ad refusionem pretij, secundum φ determinat Bart. in d.l. cum lex.de fideiuſ.allegat, l.emptorem.§.fi.ff. de actio. emptio. secundum Ange.ibi tenet contrarium, & dicit hoc esse falsum per tex.iuncta glo in l. & liberi. infra eo. † vbi oritur obligatio, quando contrahentes erant ignorantes, vel alter ex eis, vt emptor,φ idem probat tex.instit.eod.in §.fin. vbi tex. expressus,φ tunc demum datur actio emptori,quando fuit deceptus,quòd res religiosas vel sacras pro profanis & publicas pro priuatis emeret. Idem etiam probat tex. in l.si in emptione. in §.item si emptor.infra eo. & bene facit etiam tex. in l.iusto.in princ.ff.de vsuca.sed si ipse emptor sciuisset,nullo modo teneret contractus; quia seipsum decepisse videtur, & cum agitur de sciente & ignorante attenditur scientia emptoris non venditoris, vt d. l.& liberi.& d.§.item si emptor. nam tunc tenetur venditor, cū scienter vendit rem alienam;quia scienter facit,& in dolo uidetur,ut in l.tenetur. in §.fi.& in l.emptorem. in fi. infra de actio. emp.Sed nolenti & scienti dolus non infertur.l. cum donationis.C.de transac.& in l.j.in §.usque adeo.ff. de iniur. & sic dolus cum dolo compensatur.l.si duo.cum concor.ff. de dolo.

Quartò † Quæro. An res aliena possit uendi. Diç quòd non quò ad præiudicium domini: sed quo ad præiudicium uendentis bene potest :quia obligatur ex empto, tanquàm si proprium uendidisset,ut l.rem alienam. infra eod. & l.nemo.C.de re.ali.non ali.& de euictione tenetur.l.si fundū. C.de euic.si emptore ignorante,sed eo sciente non datur actio de euictione,ut in d.l.si fundum sciens, quia est in malafide rē alienam scienter emendo, ut l. cum quærebatur.C. unde ui. & idem not.in l.fin.in §.emptor.C.communia de leg.nisi fuisset stipulatus,ut d.l.si fundum sciens.& ibi declarat Cyn.& idem Cy. in l.fin.C.de litig. & in l.j.C. de vsuca.pro empt. & hoc intellige de re immobili : quia si mobilis vendatur, non tenet contractus,cum ipsa venditione committatur furtum d.l.j.C.de vsuca. pro emp.& dictum fuit supra in fin.j.q. huius.iiij.q. princip. Sed iterum ponamus vtrunque sciuisse rem alienam,an valeat venditio,glo.or.in l.si is qui pro emptore.in §.fina.ff.de vsuca.dixit φ non, quando vterque emptor & venditor scit alienam, φ videtur probari per tex.in l.domum.in fin.infra eo.sed alia glo. dicit contrarium,φ valet quò ad præiudicium vendentis.l. si in emptione.§.item si emptor.infra eo. & istam partem approbat Barto.in l.continuus.§.cum quis.ff.de verb.obli.& in l.cum lex. ff.de fideiuſ.vt teneatur venditor ad restitutionem pretij, vt dictum fuit. supra in pręcedenti q. nisi esset res furtiua, quo casu non valet,vt dicit tex.in d.§.item si emptor. sed potest attentari contrarium,cum vterque sit alienum.Primò † quia de re aliena nulli licet disponere contra domini voluntatem,tex. in l.fin.in fi.C.de pac.& sic videtur factum contra.l.& non valere.l.nō dubium.C.de legi.Secundò fortiter vrget tex.in d.l.domum.infra eo.vbi non valet venditio,quando vterque scit rem non esse in rerum natura;quia quilibet seipsum decipit. Tertiò cum vterq; agat rem illicitam de re aliena scienter contractando, vt dicit tex.in d.l.j.C.de vsuca.pro emp. iniquum est de sua improbitate consequi actionem,vt dicit tex.elegans in l.itaque fullo.in prin. cum concor.Quartò moueor per text.in d.l. si fundum sciens. C.de euic. vbi scienter emens rem alienam pretium non repetit,nisi in casu.l.fi.in §.emptori.communia de leg.quando scienter emit rem subiectam restitutioni,vbi est casus specialis secundum Bart.ibi. Quintò:quia cum vterque male agat contrahere de re aliena scienter,nulli dubium, φ possessoris melior est conditio.l.si seruum.§.sequitur.ff.de verb.oblig.& in l.ij. cum concor.C.de condi.ob turpem causam.Nam soluendo pretiū scienter videtur donare.l.cuius per errorem.ff.de reg.iur.& not.Cyn. in d.l.si fundum.Sextò probatur per tex.instit.eod.§. fin. & in d. l.si in emptione.in §.item si emptor. ibi tunc demum agitur, cum quis deceptus ignoranter emit. Septimò : quia † malæfidei possessor emens non agit ad pretium, vt est tex.in l.j.C.de præscript.xxx. ann. sed qui scienter emit rem alienam, non potest habere bonam fidem.d.l.cum quærebatur.& facit tex.in capit. de præscrip.sic ille qui cōtra iura mercatur.l.quemadmodum. C.de agri.& censi.lib.xi.& in c.qui contra iura. de reg. iur. in vj. & istam partem tenuit Ang.in d.l.cum lex. quod tamen intelligas procedere, nisi scienter emens fuisset stipulatus de euictione:nam eo casu agit,per tex.in d.l.si fundum.a contrario, vt ibi declarat Cyn. & in l. si fratres.C. communia vtri. iudic.& in d.l. quemadmodum.& tradit Cyn.in l.fina.C.de litig.& in l.j.C.de vsuca.pro emp. Confirmatur tamen venditio rei alienæ, si venditor succedit domino, vel ad ipsum rei dominium postea peruenerit,vt in l.si a Titio.ff.de rei vend.in l. cum vir. & ibi plene per Bart.ff.de vsucap.& in l. cum mater.& ibi per Bald.C.de rei vēdi. Quintò quæro.† An locus publicus,vel bona publica possint vendi. Dic φ ad hoc vt vendi possint: cum multæ solennitates requirantur: vt l.fin.C.de ven. re. ciui.lib. xi. φ primò & ante omnia debet fieri statutum in ciuitate, φ talia bona possint, & per quos,& qua forma, & cuius auctoritate, & tunc tute uendi & emi poterunt,vt notabiliter tradit Barto.in l.prohibere.in §. planè.ff.quod ui aut clam in l.cōtinuus.in §. cum quis.ff.de uerbo.obli.& in l.fi.de uen.re.ciui.ubi ulterius dicit, φ uenditio rerum ciuitatum imperialium potest fieri auctoritate consilij: quia uicem imperatoris gerit secundum Bald. in rub.C. cod.in uersi.3.quæro.Barto.ubi supra dicit, φ possunt uendi absque eo, φ fiat lex, uel statutum cum mandato eorum qui habent potestatem statuendi.l.Cæsar.de publica. Sed adde,φ legis auctoritas multa permittit,& ualidat, quæ alias prohibentur & infirmantur, ut etiam de statuto fiendo in simili dixit Barto.in l.quidam consulebat.ff.de re iud.& Bald.in auc.habita.C. ne filius pro pa. ideo tutior uidetur practica,quam tradit Bart. ut disponitur per l.de venditione talium bonorum:dixit tamen idem Bart. φ res prohibita vendi propter publicam vtilitatem, non potest vendi nec priuata pactione,nec iudicis auctoritate in l.j.per text.& glo.ibi.C.de agri.& cen.bona tamen publica a principe, vel ab qui loco Principis emi possunt:quia quo ad eum omnia bona sunt in commercio,eius contractus pro lege habetur, vt in d.l. Cæsar.de publ.secundum Bal.in d.rub.in ver.3.quæro.

Sextò quæro.† An possint vendi iurisdictiones & merum & mixtum imperium.Dicas φ non; quia non recipiunt æstimationem maxime respectu personarum, in quibus exercentur.ff.ad l.Aquil.l.liber homo, sed de consuetudine cōtrarium vsurpatum est. Nam tota die videmus vendi castra & territoria cum iurisdictione & mero & mixto imperio.quæ cōsuetudo vincit legem, vt dicit tex. in ca. Obertus.de feudi.cog. prout elegantes tradit Bald. in ca. ex eadem. de lege Corra. Sed idem Bald.in c.j.in fi.de pa.iur.fir.dicit,φ iurisdictio non potest vendi per illam consuetudinem,& sic erat ante de iure;quia est publici iuris.Item quia non est in nostro patrimonio,vel commertio.ff.de leg.j.l.apud Iulianum.in §.fi.& in l. inter stipulantem.

tem.in §.sacram.ff.de verb.oblig.& quia sunt prohibitæ barataria.quæ ex venditionem iurisdictionis prouenunt, vt in auct. vt ind.sine quoquo suffin §.i.& sic non valet contraria consuetudo secundum eum.Idem insuper Bal.in c.j.que sint rega.dicit non posse vendi,cum sint Principis de iure Romano,de quo vide per Bar.in l.eotem.ff.de pub.probatur prædicta ex diffinitione.† quia iurisdictio est potestas iure publico introducta cum necessitate iurisdicendi & æquitatem statuendi,vt magistraliter dixit Azo in sum.C.de iurisdi.om.iu.& Spe.eo.tit.in princ.& sequitur Bal.in c.j.de pa.constan. & bene facit tex.in l.fi.in §.iudicandi.ff.de mu.& ho.& est gl.in l.j.ff.de iurisd.om.iu.& in auc.de defen.ciui.in §.nulla.in ver.oportet,super ver.iurisdictione ideo ecclesia non potest vendere directam & inseparabilem iurisdictionem,vt not.in auc.quomodo oportet epi.in princ. Ad hoc de re iudi.c.cum Bertoldus.§.eo.in l. in modicis.& in l.quædam. ff.de acqui.re.do.Nam merum & mixtum imperium conceditur solū a lege vel a principe.l.iij.§.nouissime.ff.de o. iur.& not. Iac.But.in l.iij.ff.de iud.& in l.j.C.noua vecti.& optimus tex.ff.de off.præfe.vrb. in l.j.§.cum vrbem.& in l.j.ff.ad l. Iul. de ambi.& quia administratio officialibus debet concedi nullo dato vel accepto nisi ex publico, tex.est in auc.de defen.ciuita.§. & iudicare col.3.Septimò quæro. An bona feudalia, vel emphyteutica possint vendi.Dic regulariter φ non sine domini uoluntate, ut in l.fi.C.de iure emphy.& in ca. de prohi.feu.ali.de quibus late dicemus; quia materia ardua & grādis.& in rub. de iure emphy. † Octauò quæro,an bona dotalia possint uendi. Dic φ res, quæ seruando seruari non possunt,uendi possunt, aliæ uerò nō possunt alienari sine solēnitate, ut in auc.siue a me.C.ad Velle. prout ibi declarat Barto.in l.cum uir.ff.de usuca.& in l.j.sol. mat.& plene per Cy.& alios in l.j.in §.& cum lex.C.de rei ux.act. quia mulier admittitur ad uendicandum sol.mat.l.iij in §. Marcellus de iu.di.Bal.no.in l.j.solu matri addit quod omnes res quæ in genere suo recipiunt functionem.i. quæ consistunt pondere, numero,uel mensura,possunt alienari, casus est in l. res in dotem. ff.de iur.do.& bene facit.l.cum tabernam.in princip.ff.de pig.& quod not.in l.ubi adhuc.C. de iu.do. quod procedit in re mobili.&idem in rebus que seruando seruari non possunt,dicit Ange.in auc.ut immobilia ante nuptia.dona.col.5.quæ tamen alienatio ualet,si maritus est soluendo,dicit glo.in.instit.quibus alie. licet.in §.i.allegat.C.de sertio pigno.da.manu.l.j. quinimmò Bal. no.in l.si inter uirum.C.de iu.do.dicit, φ maritus potest alienare res mobiles datas in dotem æstimatas,utputa boues & alia aīalia cum pacto,φ illa solu.mat.restituatur, & hic cum ad bonum pretium deduxerit,ne sit postea,φ sibi imputetur,si ualuerit uilior.† quia maritus tenetur conditionem dotis facere meliorem.l.etiam.in §.j. in ratione sui.ff.solu.mat.& bene facit,φ possit alienari.l.& dotis.C.de iure do. Ioan. tamen de Imo. in l.si æstimatis.ff.sol.mat.per illum tex.indistinctè tenet, φ res mobiles æstimata in dotem data,ut eadem restituatur,non potest alienari,& si fuerit alienata solu.mat.debet restitui in ea æstimatione,quæ est secundum præsens tempus,licet tunc temporis cum data fuerit minus æstimata fuisset:cum per uirum staret,quominus restituatur.Et prædicta intellige, quando æstimatio nō est facta ea intentione,ut faciat emptionem,prout in dubio præsumitur,ut est glo.no.in l.si inter uirum.C.de iure do. & quod habetur in l.plerunque.in fi.ff.eo.& no.do.Io.de Imo.in d.l. si æstimatis.Nam tunc talis æstimatio facit desinere rem omnino esse dotalē, & haberi ac si empta fuisset a uiro . Vnde marito eius alienatio non est interdicta.l.φ si fundus.ff.de fun.dota. quia tenetur solum ad æstimationem.l.quoties. & in l. cum dotem.C. de iu.do.Rei autem immobilis dotalis inæstimatæ de iure nō ualet alienatio constante matrimonio facta a marito,ut in l.j.in §. & cum lex.C.de rei uxo.ac.& insti.qui.ali.li.in §.j.quia non dicitur in nostro commertio secundum glo.in l.dotalem.ff. de mili.test.licet in hoc φ immò sit in commertio , doc. tenent contrarium;quia certo casu potest alienari.l.ita constante. & in l.fi. ff.de iur.do.vt declarat Bald.not.in l.iij.C. eo. titu. & idem Bald. in d.l.dotalem.subdit, φ quantum ad mulierem non est in cōmertio:quia ab ea non potest alienari, sed quò ad alios contrahentes potest & tenet alienatio , licet non transferatur dominium,vt concludit Bart.in l.cum lex.de fideiuſ.& dictum fuit supra in 2.q.huius 4.princi. † & si legatur res dotalis, debetur æstimatio secundum Ia. de Are. Old.Cy.& Bar.vt refert Bald.in d.l. dotalem.sed subdit,φ prædicti hoc non aduerterunt;quia maritus legando fundum dotalem videtur legare ius quod habeat in eo.l.vxor.patrui.C.de lega.cum concor. sicut dicimus in emphyteuta,sed facilis est responsio, φ dictum argu. non habet locum:cum maritus solu.mat. nullum penitus ius habeat in re.Et in tantum est prohibita fundi dotalis alienatio,φ venditor non obligatur personaliter ad tradendum,nec tenetur de euictione si emptor fuit sciēs.l.& liberi.& in l. si in emptione.§. si emptor. ff.eo. secundum quod not. declarat glo. & Bald.in d.l.si prædiū. C.de iu. do. Item in tantum non valet venditio, quòd maritus ipse poterit rem vendicare constante matrimonio : cum sit factum contra leges.C.de agri.& censi.l.quemadmodum.li.11.

& eo soluto mulier l.in rebus.C.eo.secundum glo.insti.qui.ali. licet in §.1.& no.Bar.in d.l.1.sol.ma.quia lex Iulia de fundo dotali habet locum etiam ante matrimonium,vt in l.non sine.C. de bonis quę lib.& l.lex iulia.ff.de fun.do.Item eo constante,vt ff.de fun.do.per totum.& d.§.1.qui.ali.licet.† Item eo soluto antequam dos sit restituta,vt in l.etiam.ff.de fun.do.& in l. dotalē. vbi hoc tradit Bal.ff.de mil.test.hęc tamen prohibitio cessat,si in alienatione interuenerit iurm;quia firmat & validat ɔctum rei dotalis tam per virum quàm per mulierem factum,vt est tex.in c.cum contingat.de iure do.& in c.licet eo.ti.in 6.nisi præcederet iurm de non alienando contra alium;quia tunc secundum non valeret,vt dicit gl.in c.licet.& do.Io.de Imo.in d.l.si ęstimatis.ff.sol.ma.dicit , φ est optima cautela ad impediendum ipsius alienationem,quamuis subdat , an hoc procedat , se dicturum in l.si quis pro eo.vbi nihil scripsit.ff.de fideiuſ.sed Bal.in l.si prædium.C.de iu.do.dicit,φ in ɔrium facit; quia fundi dotalis alienatio sit iure publico seu fauore publicæ vtilitatis interdicta;qa publicè interest,mulieres esse dotatas,vt in l.1.ff sol. mat. vnde tale iurm.l.ciuilis non amplectitur.l.iurisgentium.in §.& generaliter.ff.de pact.& idem vr̄ voluisse gl.in d.l.vnica. in §. & cum lex.C.de re.vxo.per l.non dubium. C.de leg. sed iuri c. standum est:& † ita cautela valet,ex quo primum licitum est , standū est ei,vt in c.intellecto.de iure do.& tenet Spe.in ti.de emp.& vēd. §.3.loco ver.& generaliter. Nō ob.quod dicit Inn.in c.dilecto. de præb.quia intelligitur, quando primum iurm fuit interpositum super rebus non prohibitis alienarì : sed hic erant prohibitæ,ideo statur primo;quia secundum seruari non potest sine dispendio salutis ęternæ,de quo plene per cano.in d.c.licet.& per scribentes in d.§.1.qui.alie.licet.Item & secundò tradit Bal.cautelam,vt quis possit emere fundum dotalem,φ marito vendente alter tertius tanquam correus & principalis insolidum ac principaliter se obliget , & cessabit omnis scrupulus & altercatio,vt simili verbo alias vtitur gl.in l.cum proponas. C. de inter. ma.ita eleganter dixit Bal.in d.l. si prædium . C. de iu.do. Potest tamen alienari & † vendi in præiudicium vendētis,& se de euictione obligantis,vt in l.cum vir. ff. de vsuc.& per Dy. in l.cum lex.ff.de fideiuſ.& per Cy.in l.non dubium. C. de legi. Quinimmo dixit Cy. & Bal.in d l.si prædium.φ mulier potest alienare, & valet alienatio etiam absque iuramento,& sol.mat. non potest venire cōtra,quando dos ad eam esset reuersura,vt d.l. cum vir.de vsucap.Sed alij tenent opp.φ sicut vir non potest alienare vxore cōsentiente,vt in auc.siue à me.C.ad Velle.ita nec ecōtra vxor viro consentiente,nisi in casibus notatis in l.quamuis. ff.so.ma.licet Iac.de Are.in d.l.si prædium.tenuerit, φ licet mulier non possit consentire viro alienanti,tamen bene potest vir mulieri consentire,ut refert Bal.in auc.sed quāuis.C. de rei uxo. Sed contrarium tenet Bar.in l.si ęstimatis. supra allegata, φ uir non posit consentire;quia constante matrimonio dos nō potest restitui,nisi quando fieret melior conditio dotis,ut in l.fi.ff. de iu.do.secundum Bald. & Imo.in d.l.si ęstimatis. & ita teneas.

Nonò quæro.† An bona minorum possint uendi.Dic φ non regulariter : quia ipsorum prohibita est alienatio,ut dicit tex.in l.1.in prin.ff.de reb.eo.in l.1. & per totum. C.de prædi.mino.& in l.lex quæ C.de admi.tu.nisi ex causa legitima & interuenientibus solennitatibus & forma.in iure requisitis,de quibus plenè dicetur infra in uer.seq.q.principali de forma & modo in primo argu.Possunt tamen uendi propter tributa non soluta, & tenet uenditio , si interueniunt solennia iuris, ut est tex.& hoc declarat.Bal.in l.edicto.C.si adue.fis.φ sicut possunt vendi, pro collectis,ita ēt pro penis incursis rōne collectarum non solutarum,quę spectant ad eum,ad quem spectāt collectæ.l.creditor.ff.de actio.emp.Item possint uendi, quando expedit propter ęs alienum & debitum usurarium soluendum,ut habetur in l.si minor.& per glo.si non expediretur. ff. de bo.auto.iudi.possi. de quo plene in l. Fulcinius . in §.adeo . ex quibus cau.in poss.& in l.magis puto.§.ne passim.ff.de re. eo. Item possunt uendi,quando pater in testamento suo disposuit,quòd uēderetur,ut est casus rotundus in l.1.in princ.& ibi Bald.no.& in l.fi.ff.de rebus eo & in l.pe.C.quando decre.opus non est. Item bona sterilia minorum,quæ tamen requirunt eandem solennitatem in eorum alienatione, quam requirunt bona fertilia uel fructuosa,ut in l.cum hi.in §.eam transactionem.ff.de transa. & in d.§.ne passim.ubi declarat glo.& Barto.in l.2.C.de agrico.& censi.lib.11.non possunt similiter uendi:ut est tex.in l. si fundus in prin.ff.de rebus.eo.† quia non potest dici fructuosum, quod pro modo fructuum pretium sit inuenturum , ut not. dicit ibi text.quòd secus uidetur in ecclesia, ut in auc. sicut alienatio . & in auc.item qui prædium . C. de sacro. sanct. eccle. licet aliter de iure cano.ut in cap. ut super . de rebus ecclesia. non aliena. Et quòd res fructuosæ debeant vendi,est text.in l.fina.§.fina. de leg.2.& in l.fina.§.ubi autem ibi, steriles quidem non tamē inutiles.& in bonis.C.de tiles quæ lib.hæc tñ prohibitio alienationis nō extendit ad res,quæ facile corrūpunt,& seruari nō pñt,utputa vestes,quæ attritæ sunt, & animalia superflua, vinum, frumentum & oleum,& huiusmodi vt in l.lex quæ tutores.in fi.& l.vlti in §. fi.C.de

fi. C. de admini. tut. vt C. quando decre. opus non est. l. fi. ff. de mino. l. si fine. §. quæsitum. Item possunt vendi pro alimentis pupilli, si redditus non sufficiunt. l. nō solum. quam ibi ad hoc propositum ponderat Ang. ff. de pe. hær. & est optimus text. in l. sed si is. in §. an autem. ff. de carbo. & quod not. in l. ob æs. C. de prædi. mino. item molendina quæ sunt in periculo impetus aquarum possunt alienari secundum Ange. in d. l. non solum. & facit. d. l. lex quæ. de admi. tut. Si tamen bona minorum a statuto prohibeantur alienari, vt ꝙ minor non possit alienare tam inter viuos quàm causa mortis, non comprehendit nec prohibita videtur mortis causa donatio per minorem facta in codicillis † quę magis accedit contractui quàm vltimæ voluntati, vt not. in l. ij. ff. de dote præleg. nec est emere vltima voluntas. l. pater filium. in prin. ff. de leg. 3. nec id quod requirit auctoritatem curatoris, quæ in vltima voluntate non requirit, vt est tex. not. cum glo. in l. Aurelio. in §. fin. ff. de lib. leg. ita eleganter determinat Bald. in suo consil. quod incipit in Christi nomine. verba statuti sic dicunt, minores xxv. an. quod videtur mirabile, & ego pro tuto non tenerem, maximè quia ꝙ exprimit alienationē mortis causa, & inter viuos videtur omnem speciem alienationis comprehendere: cum inter actus inter viuos & mortis causa non sit dare medium, nec actus humani aliam diuisionem recipiant, ad quod sufficiat tex. no. in l. fi. in fi. ibi. actus viuentium sicut defunctorum. ff. communia prædio. Decimò quæro, quid de rebus furiosorum & prodigorum. Dicas, ꝙ cum non absimilis sit eorū natura, sed minoribus æquiparentur, † idem ꝙ de bonis minorum, vt in l. Marcellus. ff. de fideiuss. l. si infanti. C. de iure delib. & bonus tex. in l. iiij. §. j. cum l. seq. ff. de pri. cred. l. Fulcinius. §. adeo. versi. idemque. ff. ex qui. cau. in pos. ea. & optime not. & declarat glo. in l. ij. C. de cur. fur. in l. sub prætextu. C. de transac. ff. de reg. iur. l. in negotijs. & in l. certi condictio. §. quoniam. ff. si cert. pet. & l. interdum. in fi. magnæ glo. ff. de condi. indebi. & eleganter tradit Bald. in c. j. de duo. fra. de benefi. inuesti. quod priuilegium competens pupillo competit etiam prodigo, cui bonis est interdictum, & furioso, per glo. quam appellat singularem in d. l. ij. de cura. fur. & ponit etiam Bart. in l. j. §. cui quæsitum. ff. ad Trebel. & bonus tex. in l. apud Celsum. in § illa. de doli excep. & licet furiosi nullus sit sensus, vt l. ij. C. eod. item nulla voluntas. l. qui seruum. ff. de acqui. hære. & habeatur loco absentis. l. ij. §. furiosus. ff. de iure codi. & l. vbi non voce. §. furiosus. ff. de reg. iur. Et † mentecaptus est is, cui mens deficit, & consilium animi non habet, tamen nullum furorem ostendit, sed est extrinsecus in habitu mentis quietæ, prout not. declarat Bald. C. de nup. l. si furiosi. subdens ꝙ de mentecapto est tex. in auc. vt hi qui obligatas &c circa medium. colla. v. glo. tamen or. insti. qui testa. fa. pos. §. furiosi. dicit, ꝙ quæ dicuntur de furioso, habent locum in mentecapto, & idem Bald. in l. si quis in tantum. C. vnde vi. quia iura loquentia de furioso vendicant sibi locum in mentecapto. d. l. ij. C. de cura. furi. l. consilio. §. si de mētis. & l. obseruare. ibi, furiosum vel dementem. ff. eo. tit. & d. l. furiosi. C. de nup. vbi furiosus & mentecaptus coniunguntur, & not. Bald. in l. Gallus. in §. instituentes. de lib. & posth. & idem voluit in l. humanitatis. C. de nup. in ver. venio ad quartum not. vt in substitutione exemplaria furiosus demens & mentecaptus simul ponuntur & coniunguntur, vt in l. tam dementis. C. de epi. audi. & quilibet furiosus est mentecaptus, licet eius dementia sit cum seuitia, vt d. auct. vt hi qui obliga. Et idem de fatuo † qui is dicitur, qui vadit per vicos, & deridendo loquitur. ff. de ædil. edic. l. ob quæ vitia. §. j. & facit. l. quidam in suo. ff. de condi. instit. & de facto. vide tex. ff. de postu. l. fatuo. & ff. de priui. credi. l. vel fatuo. Et de lunatico tex. in l. bouem. §. aliquando. ff. de ædil. edic. & ꝙ omnia istorum bona equiparantur in alienatione, est tex. no. in l. prædia. ff. de reb. eo. ibi dū dicit, idem si furiosi, aliàs prodigi, vel cuiuscunque alterius &c. quæ omnia addes ad ea quæ supra dicta sunt in præcedenti quæstio. in 18, articulo de prodigo.

Vndecimò Quæro de rebus ecclesiæ. Dic ꝙ regulariter prohibetur alienatio, vt patet per omnes rub. de reb. eccle. non ali. in antiquis. vj. & in cle. & in auct. de non ali. aut permu. re. eccle. non ali. in antiquis. vj. & in cle. & in auc. de non ali. aut permu. re. eccle. col. 1. quæ cum loquantur negatiuè, in tantum disponere videntur, ꝙ † licet eas allegare pro nigro, vt dicit glo. ordi. C. ne fideiu. do. den. l. j. ad fi. in rub. C. ne liceat in vna eaque causa &c. & quod no. gl. in proœmio. vj. super verbo. titulis. & patet in §. sanctissimas. in auc. de ali. & emphy. co. ix. & in tantum procedit prohibitio, ꝙ si res sit relicta ecclesiæ cum hoc, ꝙ non possit alienari, ꝙ etiam imminente necessitate alienari non poterit, vt est glo. singu. in verbo alienare, in d. §. sanctissimas, licet de iure cano. secus, nisi esset relicta ad certum vsum; nam tunc sine licentia Papæ ad alium permutari non poterit; quia text. est in cle. quia contingit. de relig. do. & solenniter declarat Bal. in auc. hoc ius porrectum, in ver. sed pone, ꝙ cuidam. de sac. san. eccle. pro quo bene facit text. in l. legatum. ff. de admi. rerum ad ciui. perti. & in l. legatum. ff. de vsufru. leg. vbi tex. no. ꝙ relicta ad certum vsum non possunt in alium commutari sine principis auctoritate, & vocatis hæredib. & primatibus ciuitatis: hoc tamē iuris ciuilis dispositio probatur; quia vbicunque concurrat circa idem duplex prohibitio alienationis, scilicet testatoris & legis, ibi nunquam res poterit alienari, sed dicitur prorsus inalienabilis effecta glo. est singu. in l. ij. C. de vsuca. pro emp. & idem voluit do. Io. de Imo. in l. filiusfa. ff. de leg. 1. ꝙ etiam ibi colligit ex dictis Bart. & sequuntur Moder. in c. cum contingat. de iureiu. † Nam accedente prohibitione hominis in tantum fortificatur legis prohibitio, ꝙ etiam in casu aliàs a lege permisso nō poterit res alienari. facit glo. in l. fi. C. de reb. alie. non alie. & quod no. Inno. in ca. Rav. de te. vnde dixit Inn. in d. §. diui. in 2. co. ꝙ si relinquatur res ecclesiæ per testatorē cū hoc, ꝙ nō possit alienari, non poterit alienari etiam in casu alias permisso. auc. hoc ius porrectum. C. de sac. sanc. eccle. & 12. q. 2. c. sine exceptione. accedit, ꝙ prohibitio addita prohibitioni magis astringit, sicut permissio addita permissioni magis ampliat, vt in d. §. sanctissimas. de alie. & emphy. & no. in l. j. §. nūtiatio. de ope. no. nun. quia pactum seu dispositio debet aliquid operari. l. sed & si quis. §. quæsitum. in glo. ff. si quis cau. h. d. Bald. no. in c. 1. §. præterea. de capi. Cor. & licet ea quæ relinquuntur ecclesiæ, semper videantur ea intentione relinqui, vt perpetuò sint ad vsum ipsius & pauperum, & ideo cauendum est ab alienatione, & prælati periurium incurrunt Deo & Papæ, secundum Inn. in c. vt super. de reb. eccle. non alie. in eo qui eligit † ecclesiam pro perpetuo hærede, quæ nō moritur. 12. q. 2. c. liberti. & tradit Bal. sing. in c. j. in prin. qui feud. da. pos. tamen expressa magis operatur, quàm tacita. l. nonnunquam. ff. de cond. & demon. & ff. de reg. iu. l. expressa. cū concordā. & quia plus solet timeri, quod specialiter inhibetur, quàm quod in genere prohibetur, vt in cle. vna. cum concor. de excel. præl. Item facit illud, quod dicit Cy. in d. auc. hoc ius. in 4. q. ꝙ res prohibita alienari per expressam dispositionem, vt quia relicta sub conditione, ne alienetur etiam propter famis necessitatem, non poterit alienari, secus si simpliciter a lege prohibeatur. Sed res ecclesiæ, quæ semel est affecta alienabilis, semper durat alienabilis, vt dicit Bar. per illum tex. C. de impo. lucra. descri. lib. x. l. j. ver. ꝙ si res. & l. pater. in §. quindecim. de leg. 3. sed in alienatione rei ecclesiasticę standum est potius iuri cano. de redisponenti quàm iure ciuili, vt no. dixit glo. 96. di. c. bene quidem. & not. in c. ecclesia. S. Mariæ. de consti. & sicut res ecclesiæ non potest alienari, † ita nec bona capellæ secularis, vel fraternitatis laicorum, vt dixit Ange. per tex. ibi in auc. de ecclesia. re. immo. alie. col. v. & per tex. in auc. de alie. & emphy. § hoc etiam. & in auc. de non alie. §. vult enim. & §. nos igitur. ibi, actio pia constituit. & § si minus. col. 1. secundum Ang. potest tamē Papa alienare res ecclesiæ, vt in l. bene a Zenone. & in l. omnes. C. de quadri. præscrip. & in l. Valerius. de iu. fis. & not. Io. And. in nouella in c. cum venisset. de iudicijs. Quinimmò Papa necessitate cogēte potest possessiones ecclesiæ alienare & infeudare bene meritis, cum Imperator idem possit, vt in c. 1. de na. feu. & per Ioan. And. in d. ca. cum venisset, tamen in magnis & valde pretiosis rebus, vt in magna ciuitate debet id facere de consensu Cardinalium, qui sunt capita totius vniuersalis ecclesiæ, vt per Arch. 12. q. 2. c. de rei emptor. & in c. ab omnibus. facit. l. humanum. & quod ibi not. C. de leg. nisi esset statutum ecclesiæ Romanæ contrarium; quia tunc successor rescindere posset. 12. q. 2. non licet. per Arch. ita eleganter tradit Bald. in l. cum multa. C. de bo. quæ libe. quæ omnia addes ad ea quæ dicta sunt in 18. articu. præcedentis. q. an prælati. Duodecimò quæro. † An bona subiecta restitutioni possint vendi & alienari. Dicas ꝙ non. text. est in l. fi. in §. sed quia nostra maiestas. C. communia. de leg. siue pure, siue sub certa die subiaceat restitutioni, vt ibi, si autem sub conditione: tunc licet melius faciat, qui ab alienatione abstinet: tamen si alienata fuerit, & conditio extiterit, vendicari poterit per eum, cui debet restitui, nec vsucapi potest, ac si nulla facta esset venditio, vt d. l. ij. §. si autem sub conditione & qui scienter emit, solum agat ad pretium. d. l. fi. in §. si emptor. sed si vterque ignorās fuit tam emptor, quàm venditor, tenet contractus, & agitur solum ad æstimationem per eum, cui debeat fieri restitutio. casus est sing. in l. fin. ff. de leg. 2. quod Bald. secundum Dy. & Cy. in auctēn. res quæ. C. communia. de le. dixit procedere propter iustā ignorantiam vendentis & ementis: & subdit ipse causatam facto testatoris. Hoc tamen fallit, quando alienari poterit ex causa dotis, donationis propter nuptias & alimētorum, si bona propria non sufficiunt, vt in d. auc. res quæ. & in auc. cōtra rogatus C. ad Treb. & in l. mulier. §. cum proponeretur. ff. e. tit. quod habet locum in prohibitione facta in vltima voluntate, secus in contractibus inter viuos, vbi si detur sub conditione, ne alienetur, non poterit talis res dari pro dote † cum dispositio inter viuos non recipiat hanc interpretationem: ita elegāter dixit Bal. per glo. ibi, quam dixit notandam & magistram in l. nullam. C. de iur. do. in vltimis suis verbis. Secundò fallit: quia hæres poterit illam alienare ad pias causas in eius testamento, siue sciuerit, siue ignorauerit rem restitutioni subiectam, & hoc fauore piæ causæ & testamenti. ita not. Moder. quidam per tex. ibi qui bene facit in l. quidam ita. in §. fi. ff. ad Treb. æquiparata pia causa libertati secundum doc. Bart. in l. proxime. ff. de his quæ in testa. dele.

Tertiò

Tertiò fallit: quia licet per hæredem vel legatarium alienari nō possit, poterit tamen per iudicem ad instantiam creditorum iuris ordine seruato alienari, vt not. tradit Bart. in l. fi. §. & si præfatam. C. de iur. delib. Item per creditorem iure creditoris vendētem, vt soluatur æs alienum in præiudicium fideicommissi, vt not. ff. de leg. 1. l. si fundum per fideicommissum. in princip. & ibi not. Bald. & probatur in l. j. & ij. C. debi. ven. pi. impe. non pos. Et est intelligenda dicta prohibitio sanè, ꝙ pendente conditione poterit alienari, & interim valet alienatio, licet existente postea conditione possem reuocari, vt probatur ex text. in d. §. si autē sub conditione. in ver. melius quidem faciet, vt dicit gl. in §. quāobrem. de resti. & ea quæ parit. col. 4. & l. cum pater. §. libertis. de leg. 2. & firmat Pet. & Cyn. in d. auc. res quæ. & Bart. in l. seruo legato. §. j. de leg. 1. licet glo. in l. si fundum. ff. de condi. & demon. & d. l. seruo legato. §. iij. & in l. Marcellus. §. res quæ. ff. ad Treb. l. fina. §. si autem auaritiæ. C. communia. de leg. & in l. plerunque in fi. ff. de reg. iur. dicunt, ꝙ interim non valent, & non bene, secundum doc. vbi supra, quod est vtile scire propter fructus interim perceptos & causam præscriptionis & alia quæ considerari possunt. † Sed dos data quatenus fuit bonafide data, & vsque ad competentem modum. i. competenti moderamine non reuocatur per d. auc. res quæ. quando filij remanent, aliàs temporalis causa temporalem habet effectum. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure pa. & si sine filijs mortua fuerit filia, maritus solum lucratur partem dotis ex forma statuti. & hæc est differentia, quæ est inter dotem & aliam causam alienationis; quia existente cōditione, reuocantur alienata, sed non dos: ita sing. dicit Bal. in suo cōsilio, quod incipit, filia de restituendo post mortem suam grauata. Dispositio tamen dictæ auc. res quæ, non habet locum in contractibus, vel actibus inter viuos; vt supra dictum est, nec ad legitimam, vel trebellianicam se extendit, vt in auc. de restit. & ea quæ parit, in §. quamobrē. col. 4. Quartò fallit; quia possunt alienari in casu necessitatis, etiam si alienans habet aduentitia, maximè si pater in casu necessitatis alienationem promiserit secundum Pet. de Peru, in suo consi. quod incipit, super testamento cōdito, ꝙ debet probari. in d. auc. contra roga. ibi in fin. vel si non habeat vnde faciat expensas. Quæ an possint fieri ex vtroque patrimonio pro rata, vide tex. not. in l. Titius. ff. ad Treb. & in l. sed & si lege. §. quod autem. ff. de peti. hære. † Item legata pia nō tollunt, nec impediunt alienationem ex dicta causa dotis, secundum ꝙ tenet Bal. in d. auc. res quæ. licet idem in suo eleganti cōsil. qđ incipit. Franciscellus. dixit esse dubitabile propter fauorē matrimonij, quando mulier aliter absque dote & pulchritudine non reperiret virum, qui fauor debet præcedere, vt in l. ij. & auc. cui relictum. C. de indict. vidui. in glo. sed an idem. sed tu dicas minimè dubitandum, cum fauor filiorum præponatur piæ cāæ, vt 17. q. 4. c. quicunq;. vbi hr̄, ꝙ qui vult ecclesiā instituere, & filiā exhrdare &c. de quo meminit gl. in l. si quis ad declinandā. C. de episc. & cle. & in l. Papi. §. j. ff. de inoffi. test. Vnum tn̄ est perpetuò menti tenendum, ꝙ prohibitio facta, ne res alienetur, sed perpetuò stet in familia non extenditur vltra quartam generationem, tex. est in auc. de resti. fideicom. in §. seq. col. ix. secus si dixisset de descendentibus; quia tunc intelligitur in infinitum secundum Bal. in l. voluntas. C. de fideicom. qui refert Ia. de Bel. in d. auc. de resti. fideicom. §. fi.

Decimotertiò

Quæro de rebus litigiosis, vtrū possint vendi. Pro cuius declaratione est videndum, quæ dicatur res litigiosa, & qualiter efficiatr̄. † Idē dicendum, ꝙ illa efficitur litigiosa, de cuius dominio in iudicio tractatur, vel est controuersia, vt est text. in auc. res litigiosa: & ibi per Cyn. C. de litigioso. secus si de iure pignoris vel possessionis agatur; quia tunc non efficitur litigiosa, nec impeditur alienari, vt est text. in §. ad hæc. in §. autem. de liti. & videtur probari in l. j. C. eo. titul. & Barto. declarat in l. creditores. C. de pig. Cy. in l. j. C. de aliena. iudi. & notauit glo. or. in c. 1. de confirma. vti. vel inuti. & idem firmat Bal. in l. j. C. de reuo. his quæ in frau. credi. allegat not. in c. quāto. de iud. & idem tenet Spe. in tit. de appel. §. nouissime. ver. vtrum. sed coram arbitratore res non efficitur litigiosa secundum Inno. in ca. quintauallis. de iureiur. vt refert Bal. in l. ij. C. de rescin. vendi. Secundò est videndum, per quem actus, res dicatur effici litigiosa. & distinguunt; † quia aut loquimur de actione mere reali, & intelligitur per solam citationem deductam in aduersariorum notitiam: vt in clem. 1. vt lit. pen. in d. auc. res litigiosa. Aut de personali, & illa nunquàm efficitur litigiosa, nisi post lit. cōtesta, non potest alteri cedi. l. ij. & ibi hoc tenet Bart. C. eo. tit. nam actio personalis non facit rem litigiosam, vt dicit Spe. in tit. de appel. §. nouissime. ver. 6. & ver. cæterum. Aut in mixta, & tunc aut est actio vniuersalis, & idem ꝙ in mere reali, vt l. diuus. ff. de peti. hære. Aut est specialis, & tūc eligitur media via; quia requiritur litis contestatio, vt dicatur effici litigiosa; vt est casus not. in l. j. & ibi do. Bartol. C. communi diui. & ibi hanc distin. tradit Bald. quod etiam tenuit idem Cyn. Iaco. de Are. & Barto. in d. l. j. & auc. res litigiosa. C. de litigio. Et not. dicit Ang. in d. l. diuus. & ꝙ efficitur litigiosa actio, quæ intenditur, non res, de cuius dominio non tractatur secundum Cyn. in d. auc. res. de quo Inn. in c. cum M. de consti. & in d. ca. dilecto. de except. nam in actione personali propriè res non dicitur effici vitio litigiosi, argu. in §. j. auc. de litigio. & bene declarat Bal. in l. executorem. de execu. rei iud. in ver. pone ꝙ executio. & facit glo. in d. l. iij. de litig. Sed res, super qua est petita in integrū restitutio, etiam dicitur effici litigiosa, vt interim nō possit alienari, vt determinat Bald. in l. j. C. de in integ. resti. postu. ꝙ etiam vitium litigiosi cadit super re mobili, vt l. j. C. quæ res pig. oblig. pos. His præmissis respondendum est † ꝙ alienans vel vendens rem litigiosam nihil facit, nec valet alienatio, vt est tex. in l. fin. & in auc. si hæres. C. de litigi. & notauit glo. in cap. sæpe. de restit. spo. quia eoipso ꝙ res est in controuersia, prohibetur alienari, vt in l. alienationes. ff. famil. ercis. l. item veniunt. §. petitam. ff. de pet. hære. & in l. Diuus. & ibi not. Bartol. eo. tit. subdens ꝙ etiam in particularibus iudicijs locum habet secundum iura auc. nisi esset alienatio necessaria, quæ non impeditur ex vitio litigiosi: vt l. peto. §. prædium. ff. de leg. 2. l. j. ff. de fun. do. & l. ij. C. de litig. & not. declarat Bart. ff. de dam. infec. l. inter quos. §. si domus. Poterit enim alienari ex causa dotis, donationis propter nuptias, diuisionis, transactionis & legati; vt in l. fin. ver. exceptis. C. de liti. & tradit Barto. in l. hanc diuisionem. C. de iu. do. & glo. declarat ꝙ ex dicta causa necessaria poterit alienari, & non incidit in edictum. c. . de alie. iud. Et rei litigiosæ contractus venditionis & donationis adeo est nullus, & a lege reprobatus, ꝙ emēs scienter perdit rem & pretium & applicatur fisco, sed ignoranter repetit pretium cum. 3. parte lucri. tex. est in d. l. fin. & not. glo. in l. j. C. de præscr. xxx. ann. nisi fuisset solenniter de euictione stipulatus, vt latius disputando firmat Cyn. in d. l. fin. Idem licet nequeat alienari ab eo, qui de ea patitur controuersiam sibi, tamē possidenti bene potest ab alio fieri alienatio, & eius possessio cōfirmari per superuenientiam alterius iuris. l. per diuersas. §. exceptis. C. manda. ita eleganter dicit Bald. in l. cogi. de peti. hære. & idem consulendo tenuit Pontanus allegans. ca. abbate. de re iud. in 6. l. si rem. §. fi. ff. de pig. acti. & l. si autem. § possidere. ff. de rei ven. cum sim. † Et aduertendum, ꝙ huiusmodi vitium litigiosi est reale, & afficit rē, & eā reddit prorsus inalienabilem, quod non facit personale, vt l. vlti. & ibi not. C. de rei ven. & ponit Cy. in d. l. fin. sicut dicimus de vitio furti vel violentiæ. instit. de vsucap. §. furtiuæ. Item afficit rem, vt ea eadem instantia agi possit contra nouum possessorem. l. chyrographis. §. fina. ff. de admi. tuto. secundum Bald. not. in l. certa forma. C. vt in pos. lega. qui etiam allegat Inno. in ca. quia. V. de iud. in qua specie alienationis etiam habere rem pro derelicto continetur, vel tanquàm alienatio prohibetur, vt ibi not. dixit Barto. l. quod seruus. ff. de stipul. ser. quod intellexit ibi Ang. si fecit in fraudem, alias cum hoc genus alienationis non reperiatur interdictum, intelligitur esse permissum, ar. ff. ex quib. cau. ma. l. nec nō. §. sed quod eis, sed non potest fieri alienatio in potentiorem, qui de facili se facit aduersarium, vt not. glo. or. ff. de verb. oblig. l. si ita quis. §. ea lege. & per Iac. de Bel. in c. 1. de alie. feu. & quod not. in l. qui autē. ff. si quis cau. l. ij. ff. qui satisd. cog. & in l. vna. C. ne lice. potentio. inter quos fiscus connumeratur. l. iij. C. de litigi. & in l. ij. C. ne. fi. vel respublica. † Item ecclesia ex conuenienti difficultate non censetur persona idonea, facit quod not. in l. j. ff. si quis in ius vo. non ie. secundum Bald. in ca. 1. de alie. feu. & tenet Specu. in titu. de loca. §. nunc aliqua, versic. 117. & sequitur Salic. in l. fina. C. de iu. emphy. & ponit etiam glo. in ca. potuit. de loca. licet gl. videatur tenere contrarium in d. §. ea lege. Insuper alienata ab eo, qui statim erat maleficium commissurus, debent tanquam in fraudem legis ex æquitate reuocari, vt occurratur malitijs, vt dicit Rof. in libellis, in titu. de ac. pauliana, in princ. quia ei contra quē inquiritur, statim ꝙ inquirit, licet alienare secundum Inno. in c. veritatis. de iureiur. de quo plene per Bart. in l. post contractum. ff. de donatio. & per Cyn. in l. si quis post hac. C. de bo. proscrip.

Decimoquartò quæro

† an res prohibita alienari vel vendi intelligatur aliquo casu permissa. Dicas ꝙ videtur solum prohibita ex causa voluntaria alienari, non autem ex necessaria: quia illa nunquàm comprehenditur in generali prohibitione. text. est. ff. de fideicom. lib. l. cum fidei. l. pater filium. in princ. de leg. 3. ff. ad Treb. l. mulier. §. si hæres. ff. de ma. testa. l. qui potuerunt. l. j. ff. de fun. do. & l. magis puto. §. si fundus. cum vulgari. ff. de reb. eo. & Bald. optime declarat in auc. res quæ. C. communia de leg. in ca. 1. qualiter feu. olim poterit alie. & Barto. not. in l. quemadmo. C. de agri. & censi. lib. 11. l. si finita. §. si de vectigalibus. ff. de dam. infec. & quod not. in l. ob æs. C. de prædi. mino. l. ij. C. de pa. qui fi. distra. l. ij. de prædi. cu. lib. 11. & Bald. in l. fi. §. & si præfatam. C. de iu. delib. vbi dixit, ꝙ necessaria venditio est extra pœnam. l. peto. in princip. & ibi per Barto. cum alijs supra allega. probatur etiam. d. l. fin. C. de lit. l. qui solidum. §. fin. ff. de lega. 2. & in l. alienationis. ff. famil. ercis. † Est enim differentia inter voluntariam & necessariam alienationem. d. l. alienationes. & l. j. C. de libe. & eod. lib. & tradit glo. or. in l. Marcellus. §. res quæ. ff. ad Trebel. & bo. tex. & ibi not. Bart. in l. & ideo. ff. de condi. fur. Dicitur autem alienatio voluntaria, quæ originem trahit a voluntate,

de qua

de qua postea secuta est necessitas, vt dicit Bald. not. per illum tex.ff.de reb.eo.in l.magis puto.§.si pupillus.Et scias, ꝙ prohibita alienatione nunquàm intelligitur prohibita illa, quæ fit in fauorem illius, cuius causa vel fauore fuit prohibita, ita dicit gl. ordi. & ibi summe commendat Bald. in l. quicunque.C. de bo. quæ lib.Et ex prædictis determinatur quæstio, ꝙ statutum prohibens domum alienari irrequisito consorte, non habet locũ in necessaria alienatione, sed tantum in voluntaria, vt solenniter tradit Pont.in suo consi.105. Primò: quia cum sit contra ius commune, vt l. dudum.C.eod.ergo restringendum. Secundò. 40 quia † prohibitio testatoris de non alienando non includit causam necessariam.d.l.pater filium.in princ. de leg.3.l. peto.§.prædium.ff.de legat.2.l.filiusfamil.§.diui.ff.de lega.1.& ff. de admi. tuto.l.quidam decedens.in §.vsque adeo.aliàs.l.pater filium.ergo idem in legali qui æquiparatur.l.hac lege.ff.de manumis. Itẽ ex causa remunerationis dicitur alienatio fieri posse, quæ aliàs est prohibita.l. iubemus.C. de sac. sanc. eccle.& quod legitur, & not.ff.de dona.l.Aquilius Regulus.& l.si pater.ff. de dona. & facit.l. si remunerandi. in princip.ff. mandati.Item potest alienari de consensu eorum, quorum interest, vel quorum causa est facta prohibitio, vt l.cum pater.§.libertis.ff.de legat.2, & l. nihil.§. omnibus.ff.de legat.1. & not.ponit Bartol. in d.§.diui.Item potest alienari salua causa sua.l.nihil.in princip.ff.de lega.1. & ff.famil. erciscun.l. item Labeo.§.j.in gloss.de quo plene quando fit venditio saluo iure domini, tradit Bald.in l.j.C. ne rei domi. vel templo.& bonus tex.in l.j.ibi saluo iure fisc.C. de fun. pa.lib.11. Onus enim reale transit cum ipsa re.l. Caius. & ibi per Barto.ff. de annu.leg.l. Lucius.& ibi per Barto.ff. de alimen. & ciba.lega. & optimus tex.in l.traditio.ff.de acquiren.re.domi.& in c.ex literis cum concord.de pign. Item possunt alienari ex necessaria 41 causa dotis, vt supra dictum est.in 13.q. † quæ procedunt per auctenti.res quæ.C. communia de lega. nedum in dote propria filiæ, sed etiam in dote descendentium, puta nepotis, vt bona subiecta restitutioni possint diminui ex illa causa.l.mulier contra. l.cum proponeretur. & l. quidam.§. si quis filium.ff. ad Trebel. vbi bona subiecta restitutioni fauore publicæ vtilitatis alienari possunt inter viuos, ergo fortius in vltima voluntate: ita notanter determinat Barto.in l.à filia.in princ.ff.ad Treb. sed non habent locum in descendentibus per fœminas, quarum regulariter non est officium dotare: vt l. neque mater.C. de iure do. & quod not.in l.si dotale.C.ad Velle.& sic filia non poterit pro filia sua ex bonis subiectis restitutioni in dotem constituere, vt tenuit glo.& Barto.in l.a filia.& Pet.in d.auc.res quæ.Item pro soluendo ære alieno poterit alienari, in quo argu. Bald. solenniter distinguit in l.voluntas.in lec.anti.C.de fideicom.Aut alienatio fit per personam, cui testator non potuit legẽ imponere, vt per eius creditorem, & valet donatio.d.l.j.C. debi. ven.pig.in pe.nõ pos. aut per creditorem hæredis & valet eo viuo non postea.ff. de pigno.l.lex vectigal.Aut per personam cui testator potuit legem imponere, & non valet, nisi non poterat aliunde viuere, 42 vt d.l.pater filium.in prin. de lega.3. † Est tamen aduertendum, ꝙ stante statu.ꝙ in forensem non possit alienari immobile, poterit nihilominus sibi concedi & relinqui, vt illud vendat & pretium recipiat, & non dicetur alienatio prohibita, nec fieri contra formam statuti, vt signanter dicit Ponta. in suis not. per glo sing.in c.1.in verbo demum.de relig.do.in 6.subdens etiam, ꝙ dictum statutum non habet locum in acquisitione paruæ rei, vt domunculæ.per l.senatus.in ver.Marcellus.ff.de leg.1.Cui adde, quod bene facit gloss.in auc.minoris debitor.C.qui da.tu.pos.& in l.sciendum.in prin.in j.gloss.in 4.quæsito.ff. qui satisd. cog. & circa prohibitionem alienationis libet inserere sing.docto.Bal. qui magistraliter ita inquit in cap.1.in fin.de alie.feud.Quandoque prohibetur alienatio fauore alimentorum, & tunc etiam in coniunctum non potest fieri alienatio, vt in l. cum hi.in §.si vni.ff.de transac.siue sit prohibita simpliciter, siue data certa forma.Quandoque ratione personę, puta minoris, tunc idem, si est absoluta prohibitio; quia nequaquàm tenere potest, vt in auc. de alie.& emphy.§.sanctissimas.colum.ix.C. de vsuca. pro emp. l.ij.& in clem.quia contingit.de reli. do. salua auctoritate Papa-43 li, † cui lex non potest imponi.Si verò est data certa forma: tunc ea seruata valet.C. de iu.fisc.l. certa forma. Quandoque fauore tertij, tunc eo non consentiente non valet.l. cum pater.§. libertis.de lega.2. Quandoque prohibetur fauore publico, tunc si est præcisa, non valet.d.l.quemadmodum.C.de agri.& censi.lib.11. & l.si quis inquilinos.§.fin.ff.de legat.1. Si verò est data certa forma: tunc ea seruata valet, vt in l.j.C.de prædi.curia.libro 10. ita dixit Bald.in d.cap.1.de feu.alie.quod not.& tene menti.Sed an prohibitus alienare delinquendo possit. Dicas, quòd aut est prohibitus ratione suę personæ, & in sui fauorem, vt est minor, vt l. iij.in fin.ff.de reb.eo.tunc delinquendo alienat: quia perdit priuilegium suum. Aut est prohibitus ratione alterius: vt in muliere, & tunc delinquendo non alienat, vt l. quinque legibus.ff.de bo.dam. ita singulariter dixit Bartol. & se consuluisse de facto in l.si quis in tantum.C.vnde vi.& plenius dixisse in l.si finita.in §.si de vectigalibus.ff.de dam.infect.ad quod etiam.l. Valerius.ff.de iur. fisc. Vltimò prohibitus alienare non intelligitur prohibitus in persona eius, cuius status non mutatur; vt puta si duo fratres habent emphyteusim, & vnus alienat alteri secundum Bartol. per illum text.in l.vna.C.de imp. luc. descri. libro 11. allegat etiam Guliel.de Cu.in l.cum hi.§.si inter plures.ff.de transactio.& sic in consortem habentem partem in re, non intelligitur prohibita alienatio, argumen.l. voluntas.C. de fideicommis.& not.in cap.fina. de re.eccle. non alie. ita dicit Bar.de Sali. in l.fi.C.de iu. emphy. quod etiam videtur fuisse de mente glo. in l.dudum.C.eo.titu.

44 **Decimoquintò** Quæro † de alienatione quæ fit cum vniuersitate, an trāseat cũ eis quæ aliàs sunt prohibita alienari. Solu. dicas quòd sic, text.est in l.fina.ff.de fun.do.l.quædam.ff.de acquiren.rer.domi.l.in modicis.& quod ibi not.infra cod.l.operarum.ff.de ope.libe. capit. ex literis.de iurepa.& in cap.cum Bertoldus.de re iu.& declarat Bald.not.in l.j.in l.peto.§.fratre.ff.de legat.2. & plene tradit Specu.in titu.de loca.§.nunc aliqua. versicul.98. & not. dixit Bald.in l.si quis prioris.§.certum.C.de secun. nupt. quòd ea quæ requirunt præsentationem personæ, vt ius patronatus, non possunt absq; vniuersitate alienari.d.l.in modicis.& in d. cap. cum Bertoldus. Quædam sunt quæ non requirunt personæ repræsentationem, sed rebus cohærent & possunt absque vniuersitate alienari, vt in l.j.C.si cert.petat.l.j.ff.de præto. stipul.& facit.l.quia petitio.de.ff. ad Trebel.& quod ibi not.in gloss.Ideo dixit Innocen.in d.cap. ex literis, quod iura spiritualia non transeunt cum vniuersitate, sicut sunt decimæ quæ in nullo communicant temporalibus, prout est iuspatronatus, quod est annexum temporalibus, vt in 45 cap.quanto.de iud. † vnde si episcopus concedat omnia sua iura, nunquam veniret ius decimandi, vel alia sua iura spiritualia, nisi facta foret mentio specialis secundum Bald. vbi supra. Vltimò idem Bald.quòd multa transeunt cum vniuersitate, quę per se non possunt alienari.d.l.quædam.cum concor.quod est verũ in his, de quibus vniuersitas prædicatur, & a quibus ipsa dependet, vt sunt sacra, religiosa, publica, ascriptitij, de quibus nullum est commercium.l.si quis inquilinos.in princip.de legat.1. & in l.apud Iulianum.§.fina.eod.titul. & ea quæ per se possideri non possunt secundum Bald.eleganter.in cap.ex eadem.de l.Corra. Item quando immobilia transeunt in vniuersitatem, vel possunt includi ea, debet interuenire illa solennitas, quæ in alienatione immobilium requiritur secundum Bald. in l. bonorum. 46 C.qui admi.Decimosextò quæro, † an fructus futuri possint vẽdi.dicitur quòd non, cum nondum extiterint in rerum natura, sed tamen contrarium est verum: quia futuri fructus & partus nascituri vendi possunt, sicut quilibet futurus euentus, vt alea, iactus retis, captura auium, & huiusmodi, vt est text.in l.nec emptio.infra eod.l.si iactum.ff.de actio. empt.l. interdum.ff.de verbo.obliga.& in l.j.in fin.ff.de conditio.& demonstra.facit, quod habetur C.de dona.l.spem.& ff.de pig.l.& quæ nondum.in princip.cum vulg.sed si fructus prius fuissent grandine vel tempestate corrupti vel deuastati, vel alio casu, non tenet, neque valet; quia fuit erratum in corpore, ex quo contrahentes id ignorauerunt, arg.l.domum.infra eod.secundum Bald.not.in l.ij.eo.titu. pro quo tu vide casum in l. si consensum. in princip. infra eod. 47 † Decimoseptimò quæro. An prohibitio alienationis generaliter facta comprehendat omnes quascunque res. Dic ꝙ non extenditur ad eas, quæ seruando seruari non possunt, vt est text.in l.diuus.ff.de peti.hæredi.l.Aristo.§. fin. cum l.seq.ff.de iu. delibe. l.fin.C.quando decre. opus non sit.l lex quæ tutores.in fin.& l. fina.§.fina.C.de admi.tuto. cum alijs iuribus & concordantijs supra alleg. in 16. q. tertiæ partis prin.vbi plenè traditum est, si sint ea quæ seruando seruari nõ possunt, & supra in 12.q.de bonis mino.in quibus continetur pecunia numerata, vt not.gloss. in l.j.§.cui quæsitum.ff.ad Trebel. Quod tamen fallit in casu.l.si filius.ff.si cert. petat. scilicet in filium prohibitum alienare aduentitia: nam non poterit etiam pecuniam numeratam alienare, vt l.fina.§.filijs autem.C.de bo.quæ lib.inde est, ꝙ prohibitus alienare non intelligitur prohibitus alienare redditum ex re.l. codicillis.§.instituto.de leg.2. Item prohibita alienatione, non intelligitur prohibita alienatio de fructibus.l.in ædibus.§. ex rebus.ff.de dona.& not.Bald.in c.1.in princ.de succes.feu. & in ca. 1.§.donare.qualiter olim feudum poterat alienari, nisi facta esset alienatio reddituum sine temporis præfinitione, vel perpetua; quia tunc illa dicitur propriè alienatio quædam.l.j.§.quod ait.ff.de superficie.& fieri non potest a prohibitio.l.sancimus, in fin.C.de dona.facit quod not.per Dyn.& Barto.in l.codicillis.§. instituto.supra allegat. Hinc est, quòd missio aliquo in possessionem, qui aliàs non potest alienare, poterat tamen ea distrahere, quæ mora deteriora futura sunt, vt est bonus tex.in l.is cui 48 in §. qui legatorum.ff. vt in pos. lega. † Decimooctauò quæro. An bona bannitorum possint vendi & emi. Respondeo sic, & tenet contractus factus cum eis, nisi fuerit a iudice, vel a lege interdicta venditio.l. si sciens. infra eod.l. relegatorum.§.ad tempus.ff.de interdi.& relega.l.de pollicitationibus.ff.de polli.facit, l.chyrographis.§.fin.ff.de administra.tuto.& l.post contractum, cum

cum ibi not.ff.de do.& plene determinat Bal.in consi.suo, quod incipit, In Christi nomine bona prælatorum. sed si essent vendita a ciuitate, vel republica solenniter & iusto pretio, deinde ciuitas faceret capitula, quòd bona restituantur eisdem, poterũt ab emptoribus auferri vigore dictorum capitu.cum dictis bannitis initorum propter publicam vtilitatem; quia ex iusta causa potest ciuitas illa a priuatis auferre.l.certa forma.C.de iu.fisc.libro 10.l.Lucius.ff.de eui.l.item si verberatum.§.j.ff. de rei vend. l.venditor.§.post hac.ff.communia prædi.ita not.terminat Bartol.C.de fide instrumen.& iur.hast. fisca.libro 10.l. quæcunque. 49 † Decimononò quæro. An res propria possit emi. Dicas, quòd non.l.cum res.C.eod.infra eod.titu.l.suæ rei.& l.in emptione.§. rei suæ.nisi ratione partium sociorum l.si fundum, qui ex parte. ff.manda.vt not.tradit Bal.in l.ij.§. ꝙ si vno.ff. de in diem adiec. Itẽ nisi ratione possessionis, vel alicuius iuris, quod obesset emptori, vt d.§.rei suæ.& singulariter dixit Ang.ff.de inoffic. testa.l. si vt proponis.§.j. ꝙ emens vel conducens scienter rem, cuius habet potestatem aduocandi a possessore, iuri suo renuntiare videtur, nisi appareat, ꝙ emptio, vel conductio esset facta solum ratione possessionis, aliàs detẽtionis; quia tunc procederet vterque contractus.l.in bello.§.si quis seruum.ff. de cap. & postli.re. l.neque pignus.ff.de reg.iur.& d.l.suæ rei.& d.§.rei suæ.

50 **Vigesimò** Quæro. † An res confiscata propter gabellam, collectas, vel onera non soluta possit vendi. Respõdeo sic, & emi salua conscientia, vt plene declarat Ioan.And.in c.eos.de immu.eccle.in 6. quem refert & sequitur Bald.in l.iubemus nullam.C.de sac.sanc.eccle.& ratio est, ꝙ põt; quia quæ incidunt in cõmissum, statim iure dominij applicantur fisco, vt l.cum ipsa.& ibi glo.& Barto.ff.de publica. Et est sciendum, ꝙ statutum annullans contractum propter non solutam gabellam habet locum, etiam si in vno solo nũmo gabella soluta non fuerit, vt not.dixit Bald.post glo..ibi in l. res bona fide.infra eo.& sic erit nullus, etiam si in vno solo nummo fuerit cessatum, quod licet sit rigorosum, est tamen verum per illum tex.coniuncta glo.dicit ibi Bald.sed addes, quod alibi dicit, ꝙ paruus error commissus in solutione gabellæ non vitiat solutionem.l.quamuis.per illum tex.ff.de condi.& demon.Sed stãte statu. ꝙ debeat solui decima in communi pro qualibet causa mota, videlicet duo denarij pro libra, si fuerit minus debito solutum vel per errorem calculi, vel aliàs vitiatur processus secundum Bald.eleganter in addi.Spec.in titu.de appella. in versi. sed pone dicit statutum, allegat.ff. de appellat.l. eius cuius.licet subdat posse suppleri, donec tempora suffragantur. Idem dicit in l.j.C.si aduersus rem iudi.ꝙ si soluta fuerint quinquaginta, & debebãt solui centum, sententia non valet; quia tales solutiones non possunt scindi, facit.ff.de leg.2.l.qui ex duobus. & tu addas bonum tex.in l.cui fundus.ff.de condi.& demon. sicut dicimus in solutione census mille marcharum auri, secundum Pet.Cyn. & Bald.in auc.qui rem.C.de sac.sanc.eccle.per tex. in auc. de nõ alie.§.lex itaque.& idem Bal.in c.1.§.aut si libellario.quib. mod. feu.amit.& videtur sequi Specu.in titu.de locato.§ nunc aliqua. versicu.103.& Bald in rub.C.eo.in 10.q.per d.l. si res bona.cum 51 glo. † Et ideo dictum est salua conscientia ꝙ gabellæ iustæ & licitæ fraudari non debent, & fraudans tenetur etiam in foro cõscien.ad restitutionem: secus si essent irrationabiles, vel iniustę, vt plenè determinat Barto.in l.vectigalia.ff.de publi.& sequitur Bald.in l.veluti.ff.de iusti. & iu. adducens in argu.l.non videtur. §.qui iussu.ff.de reg.iur.& l.cum pater.§.Titio.ff.de lega.2. & idẽ etiam tenet in l.j.in prin.C.de cad.tol.& ponit etiam in l.ij.C. de iur.aure.annul.& plenius.in capit.1.quæ sint rega.in vsi.feu. quæ pœna non solutæ gabellæ non afficit non soluentem per errorem, sed tantum per fraudem, quo casu debet solui duplum veri vectigalis, sed res non incidit in commissum, vt est text.in l.fi. §.diui.el secundo.ff. de publi.licet in contrarium faciat eadem l.§. licet.vbi ignorantia non excusat a pœna fraudati; quia potest intelligi de ignorantia crassa & supina vel errore non probabili; quia in dubio præsumitur dolus non ignorantia in non soluente propter generalem consuetudinem soluendi, nisi nouiter imposita, vt dicit Bal.no.in l.leges sacratissimæ.C.de legib.

Et ex prædictis occurrit hic pertractanda quæstio vtilis & no-52 tabilis. † An per alienationem partis feudi vel emphy. vasallus, seu emphy.perdat totum. Dicas, ꝙ de rigore iuris Imperialis feudorum debet perdere totum, vt in cap.1. qualiter olim feu.poterit alie.& hoc propter ius indiuiduum feudi, vel emphy.vt l.j. in fin.ff.de pe.leg. & in l.eadem.§. Cato.ff. de verbo.obliga.propter quod indiuiduum reuocata parte alienata reuocatur ad totum.ff. de reb. dub.l.is qui ducenta.§. vtrum. sed de æquitate, seu benignitate canonica perdit solum partem alienatam, vt not.Ioan.And.in nouella, in cap.2. de feu. quem refert & sequitur Bald. in cap.1.§. aut si libellario. quib.mod.feud.amit.Idem etiam tenet ipse in cap.1. de feu.alie.& assignat rationem; quia non tradidit possessionem alterius partis.l. alienatum. de verb. significa.Idem tenet in cap.1.§.calidis. de prohi. feu.alie.per Fede.nisi alienatio fieret in fraudem legis, quo casu magis peccat alienans quàm in fraudem hominis. Idem etiam tenet in ca. 1. §.penult. de suc.feu. dicens, quòd licet quis non debeat in plus puniri quàm deliquerit, adde vt probatur in l.rescriptum & l.cũ hæres.ff.de his qui. vt indi.& in l.Paulus.ff.ad l. Falcid.& ad Trebellia. tamen de rigore consuetudinis totum perdit, sed secus seruatur de æquitate cano. quæ etiam probatur per text. in cap. j.de vasal.qui contra constit. Lotharij, vbi habetur, quòd si totũ alienat, totum perdit, si partem, partem solum, & per dictum tex. etiam confirmauit Ioan.And.in addit.Specul. in rubric.de feudis.in 3.colum.quæ incipit, Roffre.quæst.55. dicens ꝙ alienans partem, in partem tantum punitur secundum Roffre. qui verũ dixit in d.cap.1.idem etiam dixit Bald.in d.cap. 1. ad quod etiam bene facit, quod dixit Specu.in titul.de loca.§. nunc aliqua. versicu.3.voluit, quòd cessatio in parte canonis non facit totum patrimonium incidisse in commissum, licèt secus videatur voluisse, vt supra dictum fuit in versic.52.quæ omnia bene nota: quia digna sunt.

53 † Vigesimoprimò quæro, vtrum ius vsusfructus & ius alimentorum possit vendi. Solutio. Barto dicit quòd non in l.cum Titio.ff.ad l.Falci.allegat.ff.de iure do.l.si vsufructus. ratio est; quia a persona separari non potest, & alia sunt alimenta vnius personæ, alia alterius.institut.de vsufruct.§.finitur.& l.stipulatio ista.§. si quis autem.ff. de verbo. obligat. sed bene commoditas percipiendi fructus vendi potest: vt l. necessario.§. fina.ff. de peric.& commo. rei vendi. ita & annuus redditus emi, & vendi potest tam in pecunia consistens, quàm in alia re, vt C.de sacr. sanc.eccle.l.iubemus, in fin.& in auc. de non alie.§. vult enim, sed vsusfructus non potest alteri cedi, vendi, neque legari, sed tantum perceptio fruc. idest fructuum percipiendorum commoditas, vt d.l.necessario.§. fina.& in l.arboribus.§.vsufructuarius.ff. de vsufruct.& d.§.finitur.& not.Bartol.in l.j.C.de petitio. bon.sub-la.libro 10.& Bald.in l.per diuersas.C. manda. & alteri cedendo vel vendendo quàm domino, idest proprietario nihil agit, vt d. l.si vsufructus.& institut.de vsu & habi.§.item si ad quem.in glo. in verbo, transferre.& ff.eod.titul.in l.si nec locabunt.& in l.plenè.§.si vsus. & probatur bene in l. corruptionem.C. de vsufruc. 54 & in l.fundi trebatiani.ff. de vsufructu lega. † & ita in monasterium vsufructus non transit ex persona ingredientis vsufructuarij, sed tantum commoditas percipiendi, quæ durat, donec viuit ingrediens, vt plene declarat Bald.in aucten. ingressi.in versicu. septimò quæro.C.de sacr.sanc. eccles. sed habens vsumfructum formalem si ipsum vendiderit consentiente proprietario, & sic in casu a iure permisso, non perdit ipsum: quia.§.finitur, habet locum, quando venditur in casu prohibito: ita singulariter dixit Bald.in l.j.C.si pignus pig.da.sit.facit.l.vsufruc.ff.solut. matrimo. & vbi constat quòd qui voluerint totaliter vsumfructum formalem ad se pertinere, per venditionem ipsius non reuertitur ad proprietatem; quia videtur solum vendita commoditas ipsius non ius inseparabile a persona.d.l.necessariò. nisi vt tradit Bald.in d.l.j. si pig. pig.Sed pro conclusione prædictorum tu magistraliter distinguendo concludens.Aut vsufructuarius vẽdit rem, & non finitur vsufruct. quia rem alienam vendere potest in præiudicium suum.l. rem alienam.ff. eod. & probatur in l.res quarum.C. de iure dot. Aut tradidit vsumfructum formalem; & tunc aut non traditur possessio, & non finitur vsufructus; quia non erat separatus a vendente. Aut est tradita possessio, & est finitus & redit ad proprietatem.d.§.finitur.Aut venditur commoditas percipiendi fructus & non finitur.d.l. necessario.in fin.& quod not. in d.l.j.si pig. pi.ita signanter tradit Bald. 55 in d.l.res quarum.C.de iure do. † Et addas, quòd Bal.in l. voluntas.C.de fideicommiss.in lec.antiqua dixit, quòd si venditur vsufructus, finitur vsufructus. d.§. finitur, secus si vendatur ius suum.d.l.j.si pig.pi.Et nota. quòd bona ex quibus alteri debetur fructus seu alimenta, vel redditur, non prohibẽtur alienari.text. est in l.fundi Trebatiani.ff.de vsufruct.lega.l.fin.§. fina. infra eo. & in l.nihil.in princip.ff. de legat.1.& quod habetur in l. liberto. de annu.lega.in princip.quod tamen intelligit Angel. singu. in d.l.nihil.in personali; sed bene tenetur emptor hypothecaria in vltimis voluntatibus, vt l.j.C. communia de legat. cum omnia bona defuncti sint tacitè hypothecata pro exequenda voluntate ipsius, vt ibi.

SVMMARIVM.

1 *Alienatio propriè quid sit.*
Alienatum non dicitur, quod in dominio nostro manet. Et quando dicatur alienatum. 7.
2 *Verbum, alienare, cuius naturæ, & quid comprehendat, & quot modis capiatur.*
Traditio momentanea an alienatio dici possit.
3 *Obligare se personaliter non venit sub alienationis prohibitione.*
Alienare non dicitur quis per compromissum.
Arbitri sententia non transfert dominium.
4 *Alienationis verbum in odiosis qualiter interpretandum. Et quomodo in rescriptis. 11.*
5 *Alienatio quatuor modis sumitur.*

6 *Alienatione prohibita quando non intelligatur prohibita omnis species gratuitæ alienationis.*
Alienare quomodo intelligatur prohibitus, qui prohibetur rem extra suam manum ponere.
Translatio iustæ possessionis dicitur alienatio.
7 *Alienare non dicitur, qui retento dominio possessionem transfert.*
8 *Alienationis appellatione an veniat locatio. nume. 9. Et quid veniat. numero. 21. 25.*
9 *Locatio ad longum tempus dicitur alienatio.*
10 *Pignoris obligatio continetur sub alienationis prohibitione.*
Pignerata res manet in debitoris bonis.
11 *Intellectus. l. fi. ff. de reb. alie.*
12 *Vsufructus venit prohibita alienatione.*
Solutio comprehenditur sub alienatione prohibita.
Solutio est patrimonij diminutio.
13 *Alienatio prohibita seruitutis constitutionem etiam comprehendit.*
Libertas continetur alienationis appellatione.
Alienare dicitur, qui præscribi permittit, vel vsucapi.
Præscriptio remouetur appellatione remota.
14 *Alienare dicitur, qui actionem sibi competentem omittit, vt tempore pereat.*
Emphyteuta dominium vtile transferens alienare dicitur.
15 *Repudiatio an sit alienatio.*
16 *Diuisio an dicatur alienatio.*
Minor qui non potest alienare ad diuisionem prouocare an possit, & quando.
Diuisio emptionis vim habet.
17 *Permutatio nomine alienationis venit.*
Permutatio est similis venditioni.
18 *Dedicare se & sua non comprehenditur sub verbo alienationis.*
Minoris bona lex obligat & quando.
19 *Dedicatio tribus modis fit.*
Ecclesia est filius anomalus, & quando loco filij habenda.
20 *Constituens ius in re, vel ad rem alienat.*
Ius in re vel ad rem qualiter inter se differant.
Donatio includitur sub verbo alienationis.
Dominium per donationem facta traditione transfertur.
21 *Intellectus. l. fi. C. de prædi. curi. lib. x. & l. j. C. de fun. pa. lib. xi.*
Donatio an contineatur contractus appellatione.
Contractus quando propriè dicatur.
22 *Alienatio prohibita nunquid comprehendat hæredis institutionem.*
23 *Et an successionem ab intestato. 25.*
Ecclesia potest institui hæres in rebus prohibitis alienari non subditum.
24 *Viuere in hoc mundo nemo diu potest.*
25 *Alienare prohibitus quid curare debet.*
26 *Intellectus. l. ex hoc edicto. §. sed hæredem. ff. de alie. iudi. mutuam. causa fac.*
Auctoritas glo. & Bar. maxima.
27 *Statutum prohibens alienationem in non allibratum qualiter interpretandū.*
28 *Alienatione inter viuos prohibita quid veniat.*
Alienatio facta aduersus prohibitionē an transferat dñium rei prohibitę.
29 *Infectum est quod contra legis prohibitionem fit.*
30 *Furoris notitia in furioso sufficit absque alia interdictione.*
Sententia in prodigo an requiratur in prodigo ad supplendam sibi administrationem bonorum.
Notorium & sententia quando æquiparentur.
31 *Intellectus. l. patri pro filio. ff. de mino.*
Freneticus quid sit.
Dominij translatio per arbitri sententiam non impeditur. Et quando impediatur. 32.
32 *Superiorem non recognoscens cui subiaceat.*
Francorum rex superiorem non recognoscit in temporalibus.
33 *Intellectus. l. si sciens. ff. de contrah. emptio.*
34 *Contractus factus contra superioris intereictum non valet, nec contra legē.*
35 *Intellectus. l. si creditor. §. fin. ff. de distra. pig.*
36 *Emptor quando non teneatur stare colono.*
37 *Libertas est irreuocabilis.*
38 *Pactum in re alienata contra ecclesiam cum pacto, quòd si alienetur, reuertatur ad concedentem an valeat.*
39 *Actus fictus quis dicatur.*
40 *Alienare prohibitus quomodo contractum celebrare debeat.*
Alienari res specialiter prohibita an veniat in generali obligatione omnium bonorum facta per prohibitum.
41 *Testatoris nudum præceptum de non alienando sine causa non valet.*
42 *Concessum intelligitur, quicquid non reperitur expresse prohibitum.*
Alienata res semel an semper duret alienabilis.
Alienationem valere quæ faciant.
43 *Statutum, quòd non liceat rem soluentem collectam fisco alienari in ecclesiā in præiudicium ipsius, an valeat.*
Intellectus. c. vlti. de immu. eccle. lib. 6.
44 *Ecclesia est autrix iustitiæ.*
Ecclesia in bonis fisci nihil potest habere.

Vigesimosecundò, & vltimò quæro. Quia agimus in præsentiarū materiam latam venditionum, & prohibita alienatione propriè & strictè, in dubio comprehenditur venditio: vt dicit Bart. in l. fin. in secūdo not. C. de prædi. cur. lib. 10. & Cyn. in l. j. in prima oppo C. de iure emphy.

Ideo pro pleniori doctrina videndum est primò quid sit alienare, quid veniat eius appellatione, & qualiter accipiatur.
Secundò, an comprehendatur Possessionis translatio.
Tertiò, an Locatio.
Quartò, an Pignoris obligatio.
Quintò, an Vsufructus constitutio.
Sextò, an Solutio.
Septimò, an Seruitutis constitutio.
Octauò, an Præscriptio, vel vsucapio.
Nonò, an in Emphyteusim concesso.
Decimò, an Iuris quæsiti vel delati repudiatio.
Vndecimò, an Diuisio.
Duodecimò, an Permutatio.
Decimotertiò, an Vendicatio.
Decimoquartò, an Constitutio iuris in re, vel ad rem.
Decimoquintò, an Donatio.
Decimosextò, an Hæredis institutio.
Decimoseptimò, & vltimò, an abintestato Successio.

1 Ad primum † quid sit alienatio. Dicas, quòd propriè est patrimonij proprij diminutio, idest quando aliquid de patrimonio nostro diminuitur vel distrahitur, text. est not. ff. de dona. inter vir. & vxo. in l. si sponsus. §. si maritus. quem ad hoc propositum solenniter notauit Bald. in l. bonorum. C. qui admit. ideo non dicitur alienatum, quod in dominio nostro manet. l. alienatum. ff. de verbo. significa. licet quandoque largius accipiatur pro abdicatione, seu extinctione 2 quadam: vt in l. perinde. ff. si cert. peta. † Est autem verbum alienare, verbum latum & omnem contractum & speciem distractionis comprehendit: vt est tex. not. in l. j. §. j. cum seq. & seq. ff. quæ in frau. credi. in aucten. de non alie. reb. eccl. §. alienationis. colum. 2. l. fin. C. de reb. alie. & in cap. nulli. vbi plenè ponit Ioā. And. de reb. eccle. non alie. & Bald. clarè declarat in aucten. hoc ius porrectum. C. de sacr. sanc. eccle. Sed verbum, alienare, strictè, & propriè sumendo omnem dominij translationem importat: vt tradit glo. in l. j. in princip. C. de iure emphy. & quod habetur in l. ex hoc edicto. §. alienare. ff. de ali. iu. mu. cau. fa. §. nunc admonendi. instit. qui. ali. li. & quod not. Specu. in tit. de rest. act. §. j. in princip. Item omnis actus per quem dominium transfertur: vt in l. j. C. de fun. do. Quandoque latissimè accipitur: vt not. Cyn. in d. l. j. C. de iu. emphy. in prima oppo. vbi dixit, verbū alienatinnis interdum sumitur latissimè, & comprehendit omnem contractum & actum per quem dominium transfertur vel ius in re constituitur: vt d. l. fin. C. de reb. alie. non alie. Interdum strictè & propriè & comprehendit solum venditionem, quod vltimum voluit etiam Barto. in l. fin. C. de prædi. curia. & sic variè accipitur secundum subiectam materiam: vt posuit etiam glo. in d. cap. nulli. momentanea traditio, vt qui debeat statim recipiat, non dicitur alienatio. ff. de solu. l. qui sic soluit. & bene facit tex. ff. de acquiren. possess. l. non videtur. ff. de in rem verso. l. si pro parte. § versum. Item non continetur personalis obligatio. 3 † Nam prohibitus alienare non intelligitur prohibitus se personaliter obligare. d. l. alienatum. ff. de verbo. significa. & l. si pro fundo. C. de transactio. vt tradit Baldus in l. fina. § fin. & ibi tex. bonus. C. communia de lega. vbi etiam subdit, ꝙ per compromissum quis non dicitur alienare, vnde emphyteuta compromittens licet arbiter abindicet rē alteri non dr̄ alienare; quia ex sñia arbitri non perdit, nec transfert dñium, allegata de testa. in c. Ray. Item no. dicit Inn. in c. epis. de re. eccl. non ali. ꝙ alienatū dicitur, ēt si a nullo fuerit alienatū, dummodo sit alienū factū per occupationē alterius absq; alicuius concessione, iuxta illud in Psalmo. Alienati sunt peccatores. i. alieni facti sunt. In odiosis tñ & pœnalib. statutis, vel testatorū dispositionib. verbum, alie4 nationis, interpretat̄ propriè & strictè † vt ꝯtineatur illa alienatio, per quā dñium transfert̄: vt d. l. j. C. de fund. dot. nō illa qua ius pignoris ꝯstituitur nisi sit obligatio pro tāta summa, ꝓ qua non sit verisimile debitorē luiturū: vt in l. qui habebat. ff. de leg. 3. & in l. in quorū. ff. de pig. & in rescriptis latissimè ponit̄, vt ēt possessionis translationē ꝯprehendat: vt dixit Inn. in d. c. epi. & voluit ēt Spe. in titu. de rescri. impe. in §. rōne aūt formæ. in ver. quid si in rescripto ap̄lico, & sequutus fuit ēt Lud. Ponta. in suis 5 no. Vnde Bal. elegāter dixit † ꝙ alienatio quatuor modis sumitur. Vno modo proprijssimè, qñ dñium rei in perpetuum trāfert̄. d. l. j. C. de fun. dot. Secundò propriè, qñ non alienat̄ proprietas sed vtile tm̄ dñium transfertur. Tertiò impropriè, qñ alienat̄ vsusfructus, vel alia qualitas, vel cōmoditas rei, vel seruitus siue vsus. Quartò improprijssimè, qñ res pignerat̄ nisi nō subsit spes luēdi: ita sing. dixit Bal. in c. 1. §. aut si libellario. quib. mo. feu. am. Vltimò notabis singularem no. Bal. in auc. ei qui iurat. C. de bo. aucto. iud. possi. in 16. col. in ver. vlterius quæro. vbi dicit, ꝙ pro6 hibita alienatione intelligitur prohibita oīs species gratuitæ & voluntariæ alienationis. † Fallit, vbi lex est in contrariū, itē vbi lex rōne caret, itē qñ lex municipalis multomagis est ꝯtra rationē, vt nō possint vēdi bona laicorū clericis: itē qñ lex municipalis ꝯtinet ius singulare: vt C. de p̄di. curia. li. x. l. j. secundum Roff.

Vnum

Vnum tamen tene, ꝙ prohibitus rem extra suam manum ponere, intelligitur prohibitus alienare. i. rē extra vsum & domū suam ponere, s̄m Bal. in l. fi. C. de reb. alie. Facit, quod dicit Guli. de Cu. in l. manumissiones. ff. de iusti. & iure. Circa s̄m an comprehendatur possessionis translatio. dicas ꝙ sic, ꝙ translatio iustæ possessionis dicitur alienatio, ut dicit Bal. in d. auc. hoc ius. ꝑ l. magis puto. §. j. ff. de reb. eo. & quia parit perpetuam fructuum acquisitionem: ut in l. 3. §. ex ꝯrio. ff. de acq. poss. & hoc maximè in rescriptis, ubi latissimè fit interpretatio per supradicta in primo quæsito, s̄m Inn. in d. c. episcopi. licet enim alienatum propriè dicatur, quod est dominio distractum: ut in l. alienatum. ff. 7 de uerb. sig. l. j. & 2. C. de distra. pign. † tamen largè etiam quò ad possessionem dicitur, ut d. l. non solum. & in l. ex hoc edicto. §. alienare. ff. de ali. iud. & quod no. per Inn. in c. episcopi. de reb. eccle. non alie. & clarè probatur in l. si mulier. §. qui possessionē. ff. quod met. cau. & no. gl. in l. non alienat. ff. de reg. iur. & Inn. in d. ca. episcopi. expresse dicit, ꝙ dicitur alienatum quò ad possessionem, licet proprietas non fuerit translata. Et notanter dixit Bald. ꝙ vbi quis transfert possessionem sine titulo retento sibi pleno dominio, non dicitur alienare in c. j. de feud. aliena. Adde, ꝙ hoc probatur, ꝙ sola possessionis translatio absq; aliquo titulo non dicitur alienatio in d. l. non alienat. ff. de reg. iur. vbi non alienat qui solum omittit possessionem, licet posset intelligi omittit, idest non acquirit, aliud si acquisita omittat.

Circa tertium an cōtineatur locatio. Dicas ꝙ sic, si est locatio ad non modicum tē8 pus, ut in l. codicillis. §. instituto. per Dy. & Bar. ff. de leg. 2. † quia per eam transfertur utile dominium, ergo dicitur alienatio. l. j. §. quod ait. ff. de superficie. & in l. j. si ager vecti. vel emphy. pe. & facit quod nota. in auc. de non ali. § alienationis. col. 2. & quod no. per Archid. 12. q. 2. Abbatibus. & in c. fi. de rebus eccl. & in l. j. ff. de lo. pub. fru. Non obst. gl. in d. §. instituto. uolens, ꝙ si per cētum uel mille annos locetur, non dicitur alienari; quia per omnes reprobatur: ut per Dy. Pet. Bart. & Bal. in d. §. instituto. & Io. And. in cle. j. de rebus eccl. & Iac. de Bel. in d. §. alienationis. nisi esset actum expresse, ꝙ per talem locationem nullū ius uel dominium transferatur, quod pactum ualet: vt in l. ꝙ si nolit. §. fi. ff. de ædil. edic. & facit quod dicit Bart. in d. §. instituto. ꝙ si promitto fructus centum, vel mille annorum, non dicitur alienatio, ex quo tantum oritur actio personalis, & nullum ius transfertur, ut signanter dicit Bal. in d. §. instituto. Et aduerte diligenter ad singularem doc. quam tradit Bal. in auc. ei qui iurat. C. de 9 bo. auct. iud. possi. † ꝙ prohibita uenditione intelligitur prohibita alienatio ad longum tempus. Ratio secundum Roffr. quia alias sequeretur absurdum, ꝙ locator posset uendere utile dominium, & peruenire ad uenditionem per conductionem, qđ alias non posset per locationem, & dicit, ꝙ ista ratio non assignatur ab alio doctore in 17. col. in uersic. ulterius quæro si mittor. Et appellatione alienationis, ꝙ contineatur locatio ad x. annos, tenet Io. And. in c. fi. de rebus eccl. non ali. secundum Bald. qui eum refert & sequitur in c. j. in prin. in j. consti. feudorum, q feu. da pos. item subdit Bald. in auc. hoc ius porrectum. C. de sacrosan. eccle. quòd si commoditas percipiendi fructus conferatur ad non modicum tempus, licet non propriè sit alienatio; tamen materia prohibitiua loco alienationis habetur, ne fraus committatur, ut in c. consultissimo. de rebus eccle. non ali. in 6. & in cle. monasteriorum. eo tit. facit, quod no. in ca. abbatibus. 12. q. 2. & quod habetur in ca. exijt qui seminat. in §. porrò. versi. 10 non autem. de verbo. sig. lib. 6. † Circa quartum de obligatione pignoris dic, ꝙ continetur sub prohibitione alienationis, text. est in l. fin. C. de rebus alie. non alie. in verb. hypothecam uel pignoris nexum. & in c. nulli s̄. alleg. quia licet pignoris obligatio non sit propriè alienatio, nec tollat legatum seu adimat: ut in l. 3. C. de leg. & quia res pignerata pleno iure manet in bonis debitoris: ut in l. generaliter. ff. qui & a quibus, & in l. itaque fullo. §. j. ff. de fur. tamen quia pignus conuentionale possidet creditor ciuiliter & naturaliter: ut est gl. ord. & ibi optimè declarat, & ponit Bal. in l. cum notissimi. §. j. C. de præscri. 30. anno. Et qa constituit ius in re. l. pignoris. C. de pign. & Bart. in d. §. j. dixit, ꝙ possidetur pignus a creditore ciuiliter & naturaliter præterq̄ ad vsucapionem: ut in l. serui nomine. ff. de usuca. & idem sequtur Imo. in l. pignoris. ff. de acq. pos. & gl. & Ang. bene declarat in l. sciendum. §. creditor. ff. qui satisd. cog. ideo prohibita alienatione intelligitur prohibita pignoris obligatio d. l. fi. & d. c. nulli. quia saltem respectu possessionis dicitur alienatio, s̄m Bal. in c. j. §. præterea. de cap. Cor. in vsi. feu. maximè pigneratio rei facta pro tanta quantitate, ꝙ non subsit spes, pignerantem uelle redimere videtur propriè alienatio. l. legata. §. supellectilem. s̄m gl. & Bar. ibi. ff. de supellec. lega. & idem Bald. in l. uoluntas. C. de fideicom. ꝙ non dicitur alienatio rei pignoratio, quando subest 11 spes luitionis, secus quādo pro ualore rei pigneraretur. † In statutis odiosis & pęnalibus appellatione alienationis non continetur pigneratio, in quibus strictè fit interpretatio, ut comprehendatur illa solum, quando dñium alienatur, quæ est uera & propria alienatio: ut d. l. fi. de rebus alie. nisi esset pignus pro tanta quantitate, ut dictum est, ꝙ non esset spes luendi: ut no. dicit Bal. post gl. ibi in d. l. fi. ꝙ lex illa procedit interpretatiuè loquendo & non uerè, sed prohibita pignoratione non vr̄ quis prohibitus omnia sua obligare s̄m Bar. in l. voluntas. C. de fideicom. per tex. in c. j. de ca. qui curiam uendidit. Circa quintum de vsufructus constitutione dicas idem, ꝙ continetur: ut in d. l. fi. C. de rebus alie. non alie. in verbo usufruct. donationem. & in l. iubemus. §. fi. C. de sacrosan. eccl. & Bal. no. in d. auct. hoc ius porrectum ꝙ constitutio usufr. in re est alienatio, sicut fructuum uenditio vnius prædij pro centum annis constituendo ius in re: ut in l. fi. j̄. eo. & in l. liberto. ff. de annu. leg. secundum Bar. in l. codi12 cillis. §. instituto. de leg. 2. & est tex. expeditus † ꝙ prohibita alienatione vsufructus continetur. l. sed si pecuniam. §. nec vsumfructum. & in §. sed si proprietatem. ff. de rebus eorum. Item qa vsusfructus est ius in corpore & in multis casibus est pars dominij: vt in l. 2. & 3. ff. de vsuf. & plenius in l. rectè dicimus. ff. de uerborum signifi. Circa sextum de solutione dicas idem per tex. in l. ait prætor. §. permittitur. ff. de mino. l. j. & ij. C. si aduer. so. & in §. admonendi. insti. quib. alie. li. quia solutio est diminutio patrimonii, & non potest dici, ꝙ nō alienet, qui soluit: ut est tex. clarus in l. ꝙ si forte. §. fi. cum l. seq. ff. de sol. ubi subditur, ꝙ qui non potest alienare, nec soluere, uel solutionem recipere, licet adultus non habens curatorem possit pecuniam suam soluere & alienare pro se liberando, secundum gl. & Bal. in l. j. in §. cui quæsitum. ad Treb. & Azo in summa. C. de in integ. resti.

Circa septimū de constitutione seruitutis respondeas ēt idem, ꝙ continetur in d. l. fi. ibi, & serui13 tutes minimè imponi † quia qui non potest alienare, nō potest seruitutem constituere, ut in ca. j. §. quid ergo. de inuestit. de re. alie. facta: quia appellatione alienationis continetur libertas; ut ibi est tex. sing. quem summè ponderat ibi Bal. ad ꝙ etiam uide tex. & ibi no. in l. Męuio. §. fundo. de lega. 2. & quod tradit Bal. in c. j. per quos fiat inuesti. & est tex. expressus, ꝙ prohibita alienatione nō potest seruitus imponi, nec imposita permitti d. l. sed si pecuniam. §. simili modo. ff. de rebus eo. Circa octauum de p̄scriptione & vsucapione dicas idem, ꝙ qui permittit præscribi dicitur alienare. l. alienationis verbo. in prin. ff. de uerb. sign. qa a quo remouetur alienatio, remouetur præscriptio: ut ibi & in l. cum sponsus. §. sed si talis. ff. de publ. unde res dotales & ecclesiasticæ minorum & templorum, quę prohibentur alienari, ꝓhibentur pariter & præscribi, quia præscriptio species est alienationis: ut in l. j. § & cum lex. C. de rei uxo. act. l. j. ff. de fun. do. l. magis puto. § ne passim, & in d. l. sed si pecunia. §. nec vsufru. de re14 bus eorum. & in l. j. C. ne rei do. uel templo. † Item qui actionē sibi competentem omittit, ut tempore pereat, quę in bonis suis est, patrimonium suum diminuere uidetur, & sic alienare, text. est rotundus in l. j. in §. ꝙ si in lite. ff. si quid in frau. patr. & plenè no. in l. fi. C. in qui. cau. in integ. resti. non est ne. & tradit Bald. in d. auc. hoc ius porrectum. Circa nonum de concessione in emphyteusim similiter dicas idem, ut in auc. de non alie. §. alienationis. & in §. quia verò Leonis. & in d. l. fi. in verbo, necnō emphyteuseos contractum. & in c. nulli. e. ti. & in §. emphyteusim, in auc. de ali. emphy. §. emphyteusim. col. ix. & firmat Spe. in ti. de locato. in §. nunc aliqua. in uers. 125. ubi alleg. l. fin. C. de iure emphy. & d. c. nulli. & §. nos igitur. de non alie. & plura iura bene probantia, & expresè tenuit Bal. quòd quando transfertur utile dominium emphyteutæ uel feudatarii dicitur alienare. dicta auc. hoc ius porrectum.

Circa decimum de iuris delati quærendi repudiatione, an continetur appel15 la. alienationis, dicas ꝙ non: † quia nō alienat, qui repudiat, vel omittit acquirere, quod sibi delatum est, text. in l. si sponsus. §. si maritus. ff. de do. inter virum & uxor. & optimus casus in l. alienationis uerbo. §. per occasionem. ff. de uerborum signi. ubi qui occasione acquirendi non utitur, non intelligitur alienare, ueluti quia hæreditatem omittit, aut datam actionem nō amplectitur. idem dicit tex. in l. qua autem, in prin. ff. quæ in frau. cred. ideo dixit Bald. in l. j. in 3. oppo C. qui admitt. quòd non est propria & uera alienatio d. §. si maritus. licet sit quædam abdicatio ad seq. ut l. proinde. ff. si cer. peta. sed Bar. uidetur uoluisse contrarium, ꝙ repudiatio sit alienatio, in l. tutor. ff. de bon. poss. titu. generali. per l. magis puto. §. fundum. qui tex. uidetur bene probare. ff. de reb. eo. de quo tamen latius vide, qđ dictū fuit in 7. not. in sing. nostro. Circa vndecimum, an contineatur diuisio. ur̄ ꝙ non, ut in l. j. C. communia utri. iudi. & in c. j. §. præterea. de prohi. feu. alie. per Fed. & quod not. per Bart. in l. qui Romæ. §. duos fratres. ff. de verbo. obli. in l. & ideo eleganter. ff. de condi. fur. & 16 in l. cum hi. §. si vni. ff. de transa. † & maximè non comprehenditur illa diuisio, quæ fit gratia vberioris culturæ, vel commodioris, ut diuidendo rem per sepes & fossata: vt nota. glo. in l. iubemus. §. æconomis. C. de sacrosan. ec. l. si quis duas. ff. communia præd. & qđ hr̄ in l. ex facto. la grande. ff. de hær. inst. ita dicit Bar. no. in l. quemadmodū. C. de agri. & censi. lib. 11. Adde, ꝙ probatur optimè in l. Caius. & ibi per Moder. ff. de legatis 2. licèt aliàs

diuiſio dicatur alienatio,tex.cum glo.in l.inter oēs.C. de præd. mino.& tradit Bal.in l.generaliter.C.de ſecun.nupt.vnde dr̄, ꝙ minor,qui non pōt alienare, non pōt ad diuiſionē prouocare. d.l.inter oēs.per Ia.de Are.Cy.& Bal.in l.j.C.ſi aduer. tranſac.& l.iubemus.la 2.C.de ſac.ſan.eccl.niſi qñ ſibi expediret: quia haberet ſocium rixoſum,vel aliter ſibi vtile eſſet: vt in l.ſi conuenerit.ff.pro ſo.& nota.in d.l.iubemus. & in l.ſi pupillorum.ff.de re.eo.& aliàs dr̄ diuiſio habere vim emptionis,per Cy. in l.j. C. commu.diui.& gl.in l.pe.§.ſi pater.ff.pro ſuo.& ponit Bal. in rubri.C.eo.& in l.ſi domus.§.fi.ff.de leg.j.

17 Circa duodecimum de permutatione dic, ꝙ † permutatio ēt nomine alienationis continet̄:ut eſt tex.in c.nulli.de re. eccl. non alie.quia eſt ſimilis venditioni: vt in l.j.& ibi no. C.de re. perm. in l.apud Celſum.§.ſi quis aūt.ver.de auctoris.ff.de doli exce.& per eā transferret̄ dñium interueniente traditione.ff.de re.pm. in l.j.& in l.eum qui.§.ſi permutatio.ff.de public. & plene dictū fuit s̄.in j. princ.q.in verſi.vlti.Bal.in l.fi.& hoc niſi fieret in vtilitatem eccleſię,minoris,vel dotis;quia tunc non dr̄ prohibita: vt ff de leg.2.l.imperator.§. fi. cum l.ſeq.in l.ita conſtante.& in l.fi.ff.de iure do.in c.ut ſuper.de re.eccl.& tradit Ia. de Are. in l. magis puto.§.ſi æs alienum.ff.de re.eo.& Bal.in auc.res quæ. C. cōia de leg.Circa decimumtertium de dedicatione dic,ꝙ prohibitus alienare non intelligitur prohibitus dedicare cum ſua

18 perſona eius bona.ſ.profitendo:quia adultus non alienat, † ſed lex ipſa profitendo religionē facit,ꝙ omnia ſua mobilia & immobilia transferuntur in eccleſiam, licet ſine ſua perſona hoc non poſſet:vt no.declarat Cy.in auc.ingreſſi.C.de ſacroſ.ecc.& ſequitur Bald.in ſuo eleganti conſi.quod incip.In Chriſti noīe, q̄ritur, an reſeruatio,quia cui cōmitto, intelligor pariter in cōſequentiam & mea committere:ut in §.illud quoq;. in auc.de nup.& in l.j.in fi.coniuncta gl.ff.de ado.& eſt ſiīe,quod dr̄ de minore,cuius bona licet non poſſint obligari,vel alienari per eū, tñ accipiendo vxorem & dotem condignam eius bona intelliguntur ab ipſa lege tacitè obligata pro reſtitutione ipſius,vt voluit gl.ordi.& no.in l.fi.C.de legi.tut.& latius traditur in l. item quia.ff.de pac.quia alienatio legalis dr̄ potius,quàm hominis,q̄ non intelligitur prohibita:vt in l.alienationis.ff.famil. erciſ. Et quot modis fiat dedicatio.Bal.egregiè in l.ſi nōdum. C.de furt.

19 † vbi dixit, ꝙ corde, verbo,& opere,licet dedicatio propriè ſumatur quò ad perſonam:vt in l.2.ff.de pollici.ſm Cyn.in d.auc. ingreſſi.in 2.q.Item an fundus poſſit conſecrari de volūtate domini ſine voluntate principis territorii.Gul.de Cun.dixit ꝙ nō per tex.in l.fi.ff.vt in poſ.leg.quod examinat Bald. plenè in rub. ff.de re.diu.in princ. Et licet res prohibita alienari ēt pro aīa rīr dari non poſſit:ut in ca.j.§.donare.qualiter olim feu. po. alie.tñ in eccleſiam conferri poteſt,qñ eſt de ſuis. i. quia habetur loco filij:ut in c.in præſentia.de proba.ſ.per ingreſſum religionis: ut plenè ponit Bar. in l.ſi ita quis.in §.ea lege.poſt gl.ff.de ver.obli. & Bal.no.dixit in d.§.donare,ꝙ eccleſia eſt filius anomalus, & non habetur loco filij,niſi in caſibus a iure expreſſis in d. ca. in præſentia..& idem voluit in auc.rogati.in fi.C.ad Treb. & bene facit tex.in §.ſed hoc præſenti.in auc.de ſanc.epiſ. & qñ habeat̄ loco filij,plenè tradit Bar.in l.ſi ita quis.in §.fi.ff.de leg. 2. & Bal. in l.ſi ea lege.C.de cond.ob cau.in 6.q.ſuper hoc argu. dixit,nec vtile nec directum dñium poſſe in eccleſiam alienari tanquam in potentiorem,per tex.& rationem ipſius in c.ſi clientulus.de feu.ali.vbi hr̄,ꝙ eccleſia eſt auctrix & cultrix iuſtitiæ. Circa de-

20 cimumquartum de conſtitutione iuris in re vel ad rem † dicas ꝙ ſic:quia dr̄ alienatio,per text. & ibi notata in l.j.§. quod ait.ff. de ſuperfic.in l.j.§.qui in perpetuum.cum l.ſe.ff. ſi ager uec. uel emph.pe.& in d.l.fi.C.de re.ali.& bonus tex. in l. qui actionem. cū ibi no.ff.de re.iu.in d.c.nulli. in uer. ſpecialis hypothecæ. de re eccl.cōiuncta.l.pignoris.C.de pig.licet aliàs inter iſta ſit dr̄ia habere ius in re,vel ad rem:ut colligitur ex c.ult. de conceſ. pb. lib.6.& ponit gl.in clem.j.in verbo,vel ad Papam,de ſequeſtra. poſſ.& fructuum.

Circa decimumquintum de donatione dic,ꝙ vr̄ prohibita; quia alienatio eſt vnus actus per quem dñiū in aliū transfert̄.d.l.fi.C.de re.ali.& in l.j.C.de fun.do.ubi gl.ponit exēplum in emptione & donatione, ſed per donationē trāsfertur dñium facta traditione:ut probatur in l.cum res. & in l.emptis. C.eo.& in l.ſi tradita.C.de his qui a non do.ma.cum ſi. ſecūdò probatur per tex.in §.alienationis.in auc.de nō alie.col.2.tertiò per l.fi.C.de litigio.quartò per text.in l.fi.in §. ſimiliq; modo.ff. de his quæ in frau.cred.in quib. prohibita alienatione dr̄ prohibita & donatio,hoc firmat Cy.& Bart.in l.fi. C. de iure emphy.

21 †Non ob.l.fi.C.de præd.curi.lib.x.ubi prohibita alienatione nō venit donatio, quia ibi eſt caſus ſpecialiſſimus, niſi ſit prohibitio rōne pretii non rei,ſm Cy.in d.l.fin.de iure emphy. Itē non ob.l.j.C.de fun.patri.li.11.quia ibi fundus reip.vectigalis uel tributarius tranſit ad poſſeſſorē cū onere,& cā ſua, iō non prohibet̄ donari.l.fi.C.ſine cenſu vel reliquis,& iō uendi:qa pręſumitur,ꝙ venditio facilius fiat ꝑꝑ auiditatem ꝑtij,q̄ donatio,arg.ff. de prob.l.cum de indebito.Non ob.gl.in d.l.fi.C.de iure emph. quia Cy.& Bart.ibi tenent ↄ, ut ibi per eos,& eſt expreſſum in tex.in d.c. nulli. vbi prohibita alienatione enumerant̄ ibi ꝓhibiti ſex ↄctus,videlicet conductio,donatio, venditio,permutatio,emphyteuſis & ſpecialis hypothecatio,licet maior ſit dubitatio,an appellatione ↄctus contineat̄ donatio, vt videlicet ꝓhibito ↄctu ex forma ſtatuti,videatur prohibita donatio.gl.ordi.& Bal.in l.ſi quis emptio.C.de præſcr.30.an.dicit ꝙ ſic, & vr̄ tex.expreſſus in l.pe.C.de do.inter vir.& vxo. ꝙ ēt uoluit gl.or. C.quod me.cau.in l.donationis.& in auc.ſacrā.in glo.in uerbo ↄctibus. C.ſi aduer.ven.& vr̄ ēt tex.in l.ↄctus.C.de ſi. inſtr.& in l.iubemus nulli.cum ſi.C.de ſacroſ.eccl. licet in ↄrium uideret̄ quia erat rō dubitandi: quia ↄctus propriè intelligitur,q eſt ultro citroq; obligatorius:ut in l. Labeo.ff. de uerb.ſig.qualis non eſt donatio,præſertim ſi cępit a traditione per id, quod legit̄ & not.in l.Ariſto.§.fi.ff.de do.in l.ad res donatas.ff.de ædil. edic.& in l.j.C.de iure do.ſed quod prius dictum eſt teneas.Circa deci-

22 mumſextum de hæredis inſtitutione † dic ꝙ non ur̄ prohibita:ut dicit tex.in l.ex hoc edic.in §.ſed hæredē.ff. de ali.iud. mu. ca.fa.idem voluit & firmauit gl.in l.j.C.nemi.li.ha.li. 11. quā ibi ſequitur Bar.vbi dicit, ꝙ prohibitus alienare in non ſubditū pt̄ heredem inſtituere non ſubditum,& non dr̄ alienare. Itē ꝙ in rebus prohibitis alienari in nō ſubditum eccleſia pt̄ inſtitui hæres,ad quod facit,quod no.ff.de le.j.l.filiusf.§ diui. & ff. de uerb. ob.l.ſi ita quis.§.ea lege.& C.de agri.& cenſi.l.quemadmodū.li. 11.ſed in ↄriū vr̄ tex.in d.l.peto.§.fratre.ff. de leg.2.ubi prohibitus alienare ex familia hæredem extraneum inſtituēdo,vr̄ alienare & facere ↄ uoluntatem, niſi fuiſſet inſtitutus ueniens abinteſtato,quia tunc non diceret̄ alienatio fieri,glo. eſt ſing.in l. pater.§.Iul.Agrippa.ff.de le.3.& vr̄ ſimilis in l.cum pater.§.cum inter.ff.de leg.2.ꝙ ēt vr̄ uoluiſſe Bal.per tex. ibi in l. ſi quis prioris.§.certum.C.de ſec.nup.facit de le.2.l.unū ex familia. in prin. ſed idem Bal.in l.ea lege.C.de cond.ob cau.in 12.q.tenet ꝙ non

23 videatur alienari per inſtitutionē hæredis.† Vnde ex dictis ſuis ibi ponas regulam negatiuā cum infraſcriptis inſtātijs ſeu limitationib.Prima,ſi eſt res,q̄ ad hæredes non poſſit tranſmitti: ut in l.uxor patrui.C.de le.& in l.ſticho.ff.de vſufr.leg.Secundò,ſi eſt inſtituta perſona,in cuius odium fuit facta prohibitio: ut in d.l.ſi ita quis.in §.ea lege.ff.de ver.ob.Et adde,ꝙ bene probatur, vbi eſt tex.ad literam in l.codicillis.§.pe.ff.de leg.2. Tertiò ſi ꝓhibitio fuit facta,ne dolo fieret alienatio,& dolo fiat inſtitutio: vt in l.ex hoc edicto.in §.ſed hæredem ff.de ali.iud.mu.c. Quartò,ſi res prohibita alienari debeat ad alium deuenire:quia tunc inſtitutus illam habere non poterit.d.l.peto §.fratre. de lega.2. Quintò ſi alienatio eſt prohibita fauore reipu. ut ꝙ non fiat alienatio in non ſoluendo collectas.l.j.C.nemi.li.ha.li.11.& in l. certa forma.C.de iure fiſ.li.x.aliàs extra dictos caſus non vr̄ prohibita,ſed tranſit cum uniuerſitate oīum collectiua, ſeu complexiua.l.quædam.ff.de acq.rerum do.& in c. ex literis. de iure pa.ēt ſi eſſet facta prohibitio:ut imbecillitati alienantis ꝓuideret̄,ut minori:quia non videtur prohibita hr̄dis inſtitutio & cuiuſlibet ultimæ uoluntatis diſpoſitio:ut l.Aurelio.in §.fi.ff.de libe.leg.ita eleganter colligitur ex dictis Bal. in d.l. ſi ea lege.in 2. q.de cond.ob cau.Verum Bar.C.de agri.& cenſ.lib.11.in l.quēadmodum.notabiliter dixit poſt glo.ibi,ꝙ prohibita alienatione ſimpliciter,non intelligitur prohibita per ultimam uoluntatem,tanquam illa ſit neceſſaria alienatio d.l.3.§. ſed hæredem. de alie.iud.l.j.ff.de fun.do.& d.l.quædam.ff.de acq.rer. do. Si uerò eſt prohibita in certam perſonam:tunc in illam nō ualet hæredis inſtitutio,nec aliqua alienatio:quia tenetur curare huiuſmodi prohibitus, ne modo aliquo ad prohibitam perſonā deueniat:ut no.in d.l.ſi ita quis.§.ea lege.Si uerò in quibuſdam eſt permiſſa,in quibuſdam prohibita; tunc in vltima uolūtate nō videtur prohibita.l.pater filium.§.fundum.& in l.Lucius tertio reſponſo.ff.de leg.3.ꝙ licet uideatur in omnibus bene dictum, tamen clarius & plenius ipſe idem Bar.in d.§.fratre. pro clariori doctrina ita diſtinxit,aut lex,uel teſtator permittit alienationem, aut prohibet. Si permittit, permiſſus inſtituendo dicitur alienare in caſu permiſſo,ut C de ſecun. nupt.l. ſi quis prioris.§. certum.& in l.unum ex familia.in §.ſi duos.de lega.2. Secundo caſu qñ prohibet.Aut eſt facta prohibitio ſimpliciter, aut limitatè.Primò caſu non intelligitur prohibita tranſmiſſio ad hęredem teſtamentarium,alias legitimum.l.j.ff.de fun.do. & in l. q̄-

24 dam.ff.de acq.re.do.†quia quis non poteſt facere,quin decedat & hæredem habeat,cum nō poſſit omni tempore uiuere, licet prohibitio ſimplex in ultima uoluntate non habeat locum, cū non ualeat tanquam nulla ſine cauſa.d.l.filiusfa.§.diui. de leg.j. & l.pater filium.§.Iulius Agrippa.de leg.3.ſed congruit prohibitioni uel contrahentis. Si verò prohibitio legis eſt facta non ſimpliciter ſed limitatè. Aut limitatio ēt facta circa modū, qa quis eſt prohibitus alienare dolosè, uel in fraudem, & nō ur̄ ꝓhibita tranſmiſſio ad hęredē,quia in ea ceſſat dolus.d.§. ſed hæredē.Aut prohibitio eſt facta reſpectu tpis, ut quia eſt prohibitus alienare in vita,& non intelligitur in morte. l. pater filiū.§. fundum. de legat.3. Aut eſt facta prohibitio limitata reſpectu perſo-

perſonarum, in quas non debeat alienari, & tunc vr̄ prohibita iure hęreditario tranſmiſſio in illas perſonas,tam ex teſtamēto q̄ ab inteſtato.l.codicillis.§. mater. de leg. 2. & in d.l.ſi ita quis. §.ea lege. Aut eſt prohibitio limitata reſpectu perſonarum, in quas poteſt fieri alienatio,& vltra eos eſt facta prohibitio generalis,& tunc aut tranſmiſſio fit ad hęredem extraneum ex teſtamento,& vr̄ prohibita.§.fratre. Aut ad hæredem legitimum,& non vr̄ prohibita.l.cum pater.§.cum inter.de leg.2.& ita tenet gl.in d.§.fratre.in ſolutione contrarij.l.cum pater. §.15. eo. tit. idem gl.in l.pater.§.fundum.s̄.allegato,quod etiam tenuit Dy. & Iac.de Are.ſm Bart.in d.§.fratre.& idem etiam concludit in d.§.ea lege.quem ibi ſequitur Imo.

Circa decimumſeptimum de ſucceſſione ab inteſtato licet expeditum ſit in præcedenti q.tñ Bal.in d.§.fratre particulariter proſequens iſtud argumētum & diſtinctè a ſu-

25 periori dixit † ꝙ decedens ab inteſtato dr̄ alienare,qñ per illam ſucceſſionem res deuenit in perſonam prohibitā: vt no. in d.l. ſi ita quis.§.ea lege.alias non.idem tenet etiam Ange.ibi in d.§. ea lege.ſubdens, ꝙ in venientes abinteſtato ſi non eſt perſona ſpecialiter prohibita, non dr̄ fieri alienatio d.l.cum pater.§.cū inter.de le.2.& d.l.pater.§. Iulius Agrippa. Hoc ēt voluit idem Bal.in d.l.ſi ea lege.C.de condi.ob cau.in 3.q. ꝙ tunc dr̄ alienari,qñ eſt expreſſa qualitas hæredum venientium abinteſtato,& in illos fiat tranſmiſſio,aliàs non dr̄ fieri ↄ prohibitionem, ar. in l.j.C.de impo.lu.deſcri.li.x. quia alienatio legalis nō dr̄ prohibita.ff.fam. erci l.alienationes.Primum probatur,quia prohibitus alienare debet curare, ne in perſonam prohibitā veniat: vt in l.codicillis.§.matre.de le.2.& gl.in d.l.ſi ita quis.§. ea lege. Idem tñ Bal.in l.ſi quis prioris.§.certum.C.de ſecun.nup.per illum tex.dicit, ꝙ prohibitio alienationis comprehendit omnē alienationem,tam inter viuos,q̄ per vltimam uolūtatem, & tā

26 teſtati quàm inteſtati,per d.l.codicillis.§.matre.† Non obſt.l.ex hoc edicto.§.ſed hæredem.ff.de alie.iud.mu.cau.fac. quia eſt ibi prohibita alienatio non per ſe,ſed per accidens:quia doloſè & hæc opi.iuuatur:quia qui prohibetur alienare, nō poteſt dare occaſionem vt iuris miniſterio alienetur,tex. eſt ſingu.in c.j. in fi.de prohibita feu.alie.per Fed.glo.ordi.declarat in d.§ ea lege. quam ad hoc propoſitum alle.Bal.in l.quoties. C. de fideicom. Idem quia tñ operatur generalis prohibitio quò ad genus,quātum ſpecialis quò ad ſpeciem:vt in l.ſi duo.ff.de admi.tut.ſed in ſpeciali prohibitione includitur ſucceſſio,tam ex teſtō,q̄ ab inteſtato.d.§.matre. & d.§.ea lege.ergo idem in generali: & licet do.Io.de Imo.dicat, ꝙ hæc opi. Bal. videatur de iure verior; tñ ſuperior propter auctoritatem gl.& Bar.magis ſeruatur.Aduertendum eſt,ꝙ Bal.idem tenet,quod Bar. ꝙ in perſonam prohibitam non poteſt deuenire res prohibita per ſucceſſionem abinteſtato,ſed quādo in genere fit prohibitio,ambo concordāt, ꝙ veniens abinteſtato non dicatur venire cōtra prohibitionē, cum ſit alienatio legalis neceſſaria,quod dixit Bal.in d.§.certū. debet intelligi,quando eſt perſona ſpecialis prohibita:ut in d.l. ſi ea lege & in d.§. fratre. Hoc modo etiam debet intelligi, qđ idem Bal.dixit in rub.C.qui admi.in vltimis verbis ſuis, vbi uoluit,ꝙ prohibitus alienare: quia tenetur ad factum negatiuum implendum,debet facere & curare, ne id per legem uel hominem fiat per ſupra allegata. vnde prohibitus alienare in A. eſt prohibitus nedum ſi. A. abinteſtato ſuccedat, ſed etiam ſi per contratab.alleg.gl.in l.j.in §.maximè.ff.de cur.bo.pro cuius deciſione allegat caſum ad literam in l. in conditionibus primū locum ver.ſi patronus.ff.de cond.& dem.ubi conditio,ſi hęres

27 non erit,deficit ſi per cōtratabulas ſuccedatur. † Et ex prędictis determinari pōt quæſtio An ſtante ſtatuto,ꝙ alienatio nō poſſit fieri in non allibratum, an videatur prohibita abinteſtato ſucceſſio,vel ex teſtō forenſis non allibrati: & Bal. conſuluit in ciuitate Veronæ,ꝙ non habeat locum iſtud ſtatutum in uſi titulo ex teſtamento,vel ab inteſtato,per gl.ſing.in l.j.C.nemi.li. ha.li.11.licet illam gl.ibi notauerit pro ſingulari, & dixit eam menti tenendam,ꝙ prohibitus alienare in non ſubditum pōt nihilominus ipſum hæredem inſtituere; tamen ipſe idem Bal. in propriis terminis tenuit ↄrium, videlicet ꝙ ſit prohibita in teſtamento dicto caſu,qñ fauore reipublicæ eſt facta prohibitio alienandi in non ſoluentem collectas per d.l.j.C.nemini li. ha.& l.certa forma.C.de iur.fiſ.lib.x. hic uoluit in d.l.ſi ea lege. in 2.q.s̄. dictum fuit. Quinimmo expreſſe hanc partem tenuit idem Bar.in d.§.fratre,ubi dixit, ꝙ quando eſt facta prohibitio reſpectu certarum perſonarū,tunc in illas non poteſt fieri trāſmiſſio,nec ex teſtamento,nec abinteſtato,per d.l.ita ſi quis. §. ea lege.& d.l.codicillis.§.matre.Idem etiam uoluit ipſe Bart.in d.l.quemadmodum.C.de agri.& cenſi.lib. 11.vbi dixit,ꝙ qñ eſt facta prohibitio in certam perſonam, non valet hæredis inſtitutio de illa facta,& tenetur curare prohibitus, ne deueniat in perſonam prohibitam:ut no.in d.§.ea lege.quod etiam ſequutus fuit Ang.ibi allegans ad hoc glo.in d.l. quemadmodum.& ita etiam tenuit ſolennis doc.do. Lud. de Interanne in d.§.fratre.dicens ꝙ gl.in d.l.j.cōiter reprobatur & non eſt tenenda. ꝓ prædictis facit,quod dictum eſt s̄.in prin.in j.q. ꝙ lex reipublicæ vtilis interpretatione adiuuanda eſt.ff.de cond.& demōſ.l.hoc modo.vbi tex.ſing.& bonus tex.in l.ſi quis in graui §.vtrum. ff.

28 ad Sill.†dixit tamen eleganter Io.Andr.ꝙ prohibita alienatione inter viuos,& quod res immobiles non alienentur in forenſem,non intelligitur illa prohibita,quæ uenit ex teſtamēto, vt ſi teſtator iuſſit rem ſuam uendi uel permutari cum forēſi,& refert Iac.Bu.& Old.ita diſputando tenuiſſe, etiam ſi teſtamentū eſſet minus ſolenne,vt ipſe ponit in additionibus Spe. in tit. de rerum permu.in rub.ad fi.quem ſecuti fuerunt Ang.& Ioan.de Imo.in d.§.ea lege quia non eſt mera alienatio inter uiuos, ex quo trahit originem ab ultima uolūtate,vt in l.pater.§. fundū. ubi eſt caſus.ff.de leg.3.ſecus ſi ſimpliciter & indiſtinctè ſtatutū prohibet alienari in forenſem non expreſſe inter viuos; quia tunc teſtando hæredem facere non poſſet, & omnis alienatio, tam inter uiuos, quàm mortis cauſa prohibita videtur, ac incideret in pœnam prohibitionis,ſecūdum ea quæ dicta ſunt s̄. in 28.arti.tertiæ principalis q.in verſ.ſed hic quæritur, an obligatus uenditor,ubi uideas.

Deinceps offerret ſe alia q.notabiliſſima,utrum uenditio ſeu alienatio facta aduerſus ꝓhibitionem transferat dñium rei prohibitæ, & erit 24. in ordine. Ad cuius ſolutionem diſtinguas quatuor caſus. Aut enim eſt prohibitio legis,aut ſuperioris,vel iudicis,aut teſtatoris, aut ↄhentis, ex dictis Bar.& aliorum in d.l.ſi ea lege. & in d.§.diui. & in d.l.ſi ita quis.§.ea lege.Primo caſu ſi eſt prohibitio legis,alienatio fa-

29 cta in ↄrium non tranſiret dñium:† quia pro infecto eſt, quod fit ↄ legis expreſſam prohibitionē & auctoritatem.l. nō dubiū. & ibi per Bar.C.de legi.& in l.j.& 2.ff.de fun.do.& in auc. excipitur.C.de bo.quæ lib.& tenet & declarat Inn.in c.Ray. in glo. in verbo,tenetur.de teſt.& Bar.& doct.ubi s̄. Secundo caſu aut eſt,prohibitio iudicis vel ſuperioris, & illa etiam impedit dñii tranſlationem:ut in l.ſi ſciens.& ibi Bar.no.j̄.eod. & idem dicit in d.§.diui.ubi alle.l.diuus.ff.de peti.hære.ꝙ præceptum iudicis de non alienando impedit dñij tranſlationem.ad idem l ſi quis hac.l.alias.l.ſeruus hac.l.ff.de manumiſ.licet Inn. tenuerit ↄriū in d.c Ray.quinimmo ſin.voluit Bal.ꝙ ſola iudicis interdictio facta bonis,abſq; eo ꝙ det uel conſtituat curatorem bonis impedit bonorum alienationem,per l.is cui bonis.ff.de uerb.obl. l.Marcellus.ff.de fideiuſ.l.j.ff.de cu.fu.& d.l. ſi ſciens.l. certi conditio.in §.ſed & ei qui.ff.ſi cer.petat.& l.Fulcinius.§.deniq;.ff.ex quibus cau.in poſ.eatur.& tenet glo.or.licet confuſè loquat̄ in l.j.C.de cu.fu.& ibi Iac.But.prout dixit in quodam eius eleganti conſi.quod incipit,quidam Symon &c.Albe. de Ro. in d.§.diui.ſimpliciter ſequitur Inn.in d.c.Ray.qui dicit,ꝙ non impedit in beneficialibus eccleſiaſticis:ſed in prodigo & furioſo notoriè an requiratur interdictio,ut ↄctus ſit ipſo iure nullus. Sol.di-

30 cas ꝙ † in furioſo notorietas furoris ſufficit abſq; alia interdictione:ut in l.j.ff.de cu.fu.no.in l.is cui bonis.ff de uerb.obli.ſed in prodigo communiter gl.tenet,ꝙ requiratur ſentētia uel interdictio:& ita dicit Cy.in addi.quem ibi ſequitur Bal. in l. emptorem.in prin.ff.de act.empt.ubi concludit, quòd in prodigo ad ſupplendam ſibi adminiſtrationem bonorum ſuorum requiritur ſententia.l.Iulianus.ff. de confeſſ. ſed in alienis bonis non requiritur,ut in l.fi.C.de ſen.paſ.non obſtat,ꝙ notorium & ſententia æquiparantur:ut in c.fi.de cohab.cler.& mul.& in d.l.emptorem.quia illud eſt uerum quo ad aliquid probandum, non quo ad aliquid inducendum, uel prohibendum, ubi ſententia ſit de ſubſtantia:ut in l.ſi confeſſus.ff. de cuſto.reo. & in l. quòd ad ſtatum.ff.de pœ.Sed aduerte: quia in notorio prodigo uidetur ꝙ non requiratur ſententia,immo ſit ipſo iure bonis interdictum,per l.is cui lege.ff.de teſt.& ſpecialiter Bal. hanc partem tenens in quodam eius ſolenni conſilio,quod incipit,caſus talis eſt,nobilis vir Petrus &c.alle.tex.cum glo.in l.patri pro filio. ff.de mi.in prin.in uerbo,interdicti,ſed priorem ſnīam, ꝙ requiratur interdictio,ſequitur Bar.in d.l. is cui bonis.per l.j.ff. de cu. fur.quam etiam approbauit Bal.in l.cum fratrem.C. de his quibus ut indig.dicens,ꝙ ſi prælatus nō remouetur ab adminiſtratione bonorum eccleſiæ,niſi ſequatur ſnīa:ut dicit Inn. in c. cū in noſtris de conceſſ.præbē. multominus quis debet remoueri ab adminiſtratione ſuorum propriorum:hoc etiā tenuit Spec. in ti.de actore & reo.in §.j. in ver.item opponitur, ꝙ eſt prodigus,& Ang.hic etiam uoluit in l.ſed & ſi lege §.conſuluit.ff. de

31 peti.hære.†Non ob.d.l.patri.quia uerbum,debet,quod eſt ante uerbum,interdici,denotat,ꝙ non ipſo iure.

Quid autem ſit de frenetico.Bal.no.ponit in l.2.in x.q.C.de reſcin.ven. ubi dicit idem dicendum,quòd de demente,qui dum eſt in freneſi,non poteſt teſtari,nec aliquid diſponere, cum nullum habeat ſenſum.l.ob quæ uitia.ff.de ędi.edic.facit l.hac conſultiſſima.uer.at cum humana fragilitas.C.qui teſta.fac.poſſ. quę omnia addas ad q.de prodigo s̄.in 4.q.prin.in 18.arg.An prodigus poſſit uendere.& hac eadem quæſ.in xj. ar.quid de bonis furioſorum & prodigorum. Sed per ſententiam arbitri, ſeu interdictionem non impeditur dñij tranſlatio,quia oritur a pacto, & plus eo operari non poteſt.C.de arbit.l.j. & in l. non diſtinguemus.

mus §.nunc de officio.ff.e.tit.& Inn.in d.c.Ray.de testa. & sequtur Bar in d.§.diui.& tenet ēt Bal.ibi, dicens ꝙ arbiter non pōt interdicere bonorum alienationem,per d.c. Ray.Rursum non recognoscens superiorem pōt legem condere,& pōt apponere pactum in traditione rei suę,ne illam liceat alienare,& impedit alienatio tanq̄ si a lege prohibita foret:ita dicit Cyn.quē ibi secutus fuit Ang.in l.pe.C.de don.inter vir.& vxo.per illā.l.& l. Cæsar.ff.de publ.Sed idem Bal.ſm Petr.& Cy.in d.l.si ea lege.in

32 7.q.C.de cond.ob cau.hoc non sequitur,dicens † ꝙ licet nō subiaceat alterius imperio,subiacere tñ dēt,quia nemo est,q non sit sub vniuersali imperio principis.adde cū ipse sit dñs vniuer. vt in l.deprecatio.ff.ad l.Rhod. de iactu.& in l. bene a Zenone. C.de quadri.pscri.& in l.ꝙ si duas.§.j.ibi. vniuerso orbi.ff.de excu.tut.& oēs nationes sunt sub eo per id quod hr̄ in c.per venerabilem.qui fil.sint legi.excepto Rege Francorum, qui de facto non recognoscit superiorem:vt tradit Spe.in ti.de app.§. nunc tractemus.in prin.quē rēfert & sequitur Ang.in l.imperatores. ff.de app.sed Imo.ibi alleg.gl.ord.in c.j.de pa.iur.fir. in princ. ꝙ oēs reges sunt sub imperio de iure,& ēt Rex Francorum : ut vr̄ probari in l.2.in 2.col.C.de offi.pfec.Affri.& quod hr̄ in c. quicunq;.11.q.3. licet de facto ipse & alii de consuetudine nolint subesse, sicut gl.dixit de Rege Hyspaniæ in c.Adrianus.63. dist. tñ de iure oēs subesse debent ſm Imo.Bal.no.in d.l.si ea lege.in pe.q.dicit,ꝙ iudex non pōt impedire per eius interiectionē trāslationem dñii,ſm Nico.de Mathe.quia eius officium circa pos

33 sessionem,vel dñium non operatur insti.de offi.iud.§.fi. † Non ob.l.si sciens.j.e.quia loquit̄,qñ fit personæ,cui potest interdici administratio suorum bonorum:quia assimilatur prodigis , ꝙ no.ſm eum & no.in l.fi.C.de sen.pas.Non ob.l. si quis hac lege. ff.de manu.q a ibi interdictio poterat fieri solo pacto,ergo fortius per snīam:quia libertas,de qua ibi agit̄, æquiparat̄ morti q̄tum ad extinguendum obligationem speciei.Tu aūt in pdictis teneas opi.pcedentem pp auctoritatem Bart. & aliorū,ꝙ ꝯctus factus ꝯ interdictum superioris non valet, per id quod habetur per Inn.in c.venerabili.de offi.deleg.& in c.veritatis.de dolo & contu.& per Abb.antiquum in d.c.Ray.mandatum.n.superioris afficit rem & personam maximè habens decretū, irritū &c. vt in c.inter cætera.de preb.& in c.ei qui.de rescri.lib.6. facit.ff. de pollici.l.de pollicitationibus.ff.de lege commis.l.mulier fundos.& mādatum superioris habetur loco legis.d.l.Cęsar.de pu-

34 blica.†& ꝯctus factus ꝯ legem non valet:ut per Bar.in d l. non dubiū.de leg.& s̄. dictum fuit.Tertiò casu aut est prohibitio testatoris,& tunc impeditur,si cum causa ſm Bar.Ang.& alios in d.§.diui.per tex.ibi.& in l.pater.§.quindecim.ff.de leg.3.qa prohibitio legis & testatoris æquiparantur in auc.de nupt.§.disponat.sed prohibitio legis impedit:vt in l.j.& 2.ff.de fun.do.& s̄.dictum fuit,ergo & testatoris.Non obst.l.stichus suus.de manu.testa.quia ibi loquitur in ꝯctu inter viuos non in vltima voluntate.item ibi in prohibitione tacita nō expressa:hoc ēt tenet Inn. in d.c.Ray.in glo.in verbo,teneret,& assignat rōnem,ꝙ sicut p eius voluntate transfertur dominium in legatariū absq; traditione:ut ff.quemad.ser.amit.l.si partem.l.si per fundum. ita pōt impediri eius transitus,seu translatio,quod non pōt per ꝯhentes.Quartò & vlt.casu,qñ est prohibitio ꝯhentiū: tunc rl'r non impeditur dñij translatio:ut in l.nemo.quæ est lex pe.ff. de pac. & d.l.si ea lege.cum ibi no.C.de cond.ob causam.Hoc fallit pri

35 mò † si prohibens vel alienans reseruauerit sibi aliquod ius in re in casu alienationis fiēdæ, per tex.singularem in l.si creditor. §.fi.ff.de distrac.pig.ita no.dixit Bar.in d.§.ea.l.quod Imo.ibi intellexit verum,qñ reseruatio esset specialis non generalis obligatio bonorum , sed ꝙ nominatim reseruauerit sibi ius in illa re,qñ cōtingeret alienari, puta ꝙ in casu alienationis dicta res intelligatur reseruata ad ius & dñium dicti alienantis prohibētis,& non intelligatur concessa,ꝙ dicit fuisse de mente Bart. in l.qui absenti.§.si quis.ff.de acq.pos.& ita loquit̄ tex. in d.l.si creditor.§.fi.qui cum sit exorbitans,non debet extendi ad aliū casum ſm Imo. D.Ant.in c.verum.de condi.appo.vbi latè tractat istud argumentum.dicit hoc verum , qñ incontinenti apponit̄ pactum de non alienādo cum dicta reseruatione , aliàs si ex interuallo apponatur,dixit non valere,alleg.C.de don.q̄ sub modo.l.perfecta.& dictam cautelam de reseruatione iuris in re approbat ēt Ang.in d.l.filiusf.§.diui.per d.l. creditor.§.fi, prout est ibi in lectura Pisana,quem text.solenniter idem Ang.commemorauit in l.qui Romæ.§.cohæredes.ff.de ver.obli. dicens non esse alibi.idem ēt Bar.in d.§.diui.& in d.l.si ea lege.ꝙ non impedit dñij translatio,sed agitur ad interesse,nisi in casu factę reser

36 uationis per d.§.fi.& l.fin.C.de iure emphy.† Et hinc est,ꝙ licet emptor non teneat̄ stare colono,sed possit ipsum expellere : ut l.emptorem.C.locati.tñ hoc fallit,qñ de locatione esset confectum instrm,in quo essent obligata bona locantis colono , vel esset locatio ad non modicum tps, vel aliter esset constitutum, & reseruatum aliquod ius in re ipsi colono:quia tūc expelli nō poterit,ut notabiliter determinat Bar.in d.l.emptorem . & Bal. in l.diuortio.in prin.ff.sol.matr.& in l.si merces.§.j.ff.loca.& idē ēt firmauit in consi.suo,quod incipit,in Christi noīe. Papa siue ecclesia Romana, pactum. n. de non alienando appositum in traditione rei suæ de nō alienando dictam rem valet & est seruandum: ut l.vltima.C de pac.inter empto.& vend.& declarat gl.in l.pe.ff.de pactis sed in traditione rei suæ de alia re nō alienanda non valet, vt dicit gl.in l.in traditionibus.ff.de pac.ita dicit Bart.in d.l.pen.& subdit dictum pactum non valere quò ad impediendum dñium, sed alienata re agitur ad interesse.d.l.si ea lege.& d.§.ea lege.quod interesse erit iuxta valorem rei, sed bene impeditur, qñ reseruatum esset aliquod ius in re per d. creditor.§.fi.ff.de distrac.pig.& per eum ēt in d.l.si.& d.§.di-

37 ui.†Secundò fallit in libertate, quæ est irreuocabilis: cum sit species alienationis ꝯ expressam prohibitionem dñi alienantis, dicta libertas seruo præstari non poterit, & idem in alia re irreuocabili: ut no.in l.fi.C.de re.alie.non alie.& tenet Bart.in d.§. & Inn.in c.Ray.in gl.reneret.de test.allegat.C. si manci. ita feu. alie.ne ma.in l.ea quidem.insti.qui man.non pos.§.semel.& l.si quis hac.l.ff.de manu. Tertio fallit, qñ fuit appositum pactum, ꝙ si res alienatur, reuertatur ad alienantem primum concedentem,& ille promittat & constituat se illius noīe præcario possidere.l.cum fidei.§.fi.ff.de fideicom l. prout ponit Bart.in d.§. diui.de quo per Cyn.in d.§.diui.in d.l.fi.C.de re.alie. Verum Alb.de Ros.in l.peto.§.fratre.ff.de leg.2.referens Ray. de Forli. dicit,ꝙ cautela ad impediendum dñii translationem est,ꝙ fiat donatio vel venditio sub cōditione, ne alienetur, & si ꝯfiat ex nunc prout ex tunc res sit inempta & ad me reuertatur,vel donatio eam tali.Sed an hoc pactum valeat ꝯ ecclesiam in re alienata in ea cum pacto,ꝙ si alienetur, reuertatur ad concedentem. Bal.in d.l.si ea lege.C.de condit.ob cau in fi. remittit se ad gl.& Io.And.in c.verum.de cond.appo. Tu autem adde,ꝙ Bar.in l. in sua repeti.C.de pig.in v.col.in ver quid de rebus eccl.tenet,ꝙ

38 †pactum de ingrediendo rem propria auctoritate factū,nec lappositum in alienatione rei afficit etiam ecclesiam si ꝯ eum posset exerceri per ca.cum dilecti.de dolo & contu. & ita refert tenere Ioan.And.si præcessit conuentio valida, & res non fuerit consecrata,vel aliter dedicata,per c.semel Deo.de reg.iur.in 6. & idem voluit in d.l.si quis curialis.C.de epis.& cler. licet dicat Inn.voluisse ꝯtrium in c.verum.de for. comp.vbi dicit, ꝙ postquam est acquisitum dñium ecclesiæ, est effectum sanctū sanctorum,& nulli licet propria auctoritate ingredi sine competentis iudicis licentia,& aliàs committeretur sacrilegium. [illegible] nulli licet,sed præcedens opi.vt de iure probabilior.maximè ꝙ tex.in d.c.verum de cond.appo.ibi dum dicit, nisi sub ea conditione fuerit collatum, vt ea cessante debeat reuocari. Insuper Bal.in d.l.si ea lege.dicit, ꝙ potest uti hac cautela: ut non transferatur dominium,scilicet vendo eo pacto, ꝙ si ad actum alienandi processeris,res sit inempta: ut ff.de d.o.l.j. in magna gl. ꝙ dicit menti tenendum,sed si verba conferantur , pactum valet, si alienaueris res reuertatur,a me ipso factum quò ad proprietatem & possessionem,tunc per istud pactum nec res reuertitur, nec alienatio impeditur,ut l.stichus seruus.ff.de ma. testa. quia conditio collata post ius collatum tertio,arg. ff.de pac l.si. Sed si verba conferantur ad actum fictum,uel ad futurum: ut si alie

39 nabis,vel si tentaueris alienare † qui est actus fictus: tunc est bona cautela ad impediendum dominium per l.cum pater.§.liberis.ff.de leg.2.& l.pater.§.si 15.ff.de leg 3.& idem et voluit Ange. in d.§.diui.secundum doctrinam Bal.& Bar.in d.l.qui absenti §.si quis. de acquir.poss. Alia cautela est secundum eundem Bal. in d.l.si ea lege.quod dicatur bono, vel vendo,quandiu res manserit apud te quo ad proprietatem & possessionem, quādiu tu & tuus hæres in alium non transtuleris, & tunc reuertatur ad me,& cū veteri domino coniungatur, quia dominiū & possessio possunt dari & transferri ad tempus per contractum & ultimā voluntatem:ut est casus no.in l.fi.C.de pact.inter empto.& vend. Quartò fallit,quando prohibitio alienationis est facta in personam,quia tunc non posset alienare:ut in auc.de alie.& emp. §.sanctissimas. secundum Bart.in dicta l.si ea lege.C.de conditio. ob causa.

Postremo circa prædicta notabiles infrascriptas cōclu-

40 siones in materia alienationis notabiles & dignas. † Prima est, quod prohibitus alienare debet ita cōtractum celebrare, ne ex eo sequatur prohibita alienatio:ut l.codicillis.§.pe.ff.de le.2.& in c.j.in fi.de prohi.feu.ali.per Fed.& no gl ord.in d.l si ita quis. §.ea lege.& eleganter ponit Bal.in l.j.C.de inoffi. do. in rub.C qui admitt.& in auc.præterea. C.unde vir & uxor ubi dicit,quod prohibitus alienare non potest per contractum suum inducere alienationem legalem, immo tenetur curare ne id fiat per glos.in dicto §.ea lege.& tetigit etiam in dicta l. si ea lege. C.de condi.ob cau.quod no.& tene menti.

Secunda conclusio, quod in generali obligatione omnium bonorum facta per prohibitum non uenit res specialiter prohibita alienari, nec ea quam non fuisset specialiter obligaturus,ne incideret in pœnam l.bonis uenditis.ff.de priuil.cred. & in l.obligatione generali.cum concord. ff.de pign. ita nota dixit Ang.in suo commento.in verbo,alienatio.uer.item quid si talis

sit talis prohibitus.facit ēt: quia separatio dura non est admittēda.l.qui concubina.§.tutor.& in §.concubinæ.de leg.3.& l.pos-

41 sessionū.C.commu.utr.iud.†Tertia conclusio,ꝙ nudum prœceptum testatoris de non alienando sine cā non valet.l.peto.§.pdium.ff.de leg.2.l.Lucius.in prin.& in l.pater filiū.§.Iulius.Agripa.de le.3 .& l.filiusf.§.diui.& ibi plenius de materia per Bar.& alios de leg.j.nisi emanasset in vim conditionis non dispositionis:ita singulariter dixit Bal.ſm Dy.in l.4.§.fi.ff.de cond.inst.& vr̄ facta prohibitio cū causa uel alterius cōtemplatione, qñ est adiecta persona,ad quam deueniat si res fuerit alienata.l. pater. §.quindecim.ff.de le.3 ſm Dy.Bar.Ang.& alios ī d.§.diui. Quarta conclusio,ꝙ licet dñium transferatur ab alienante ꝯ prohibitionem testatoris nudam uel sine causa,ut s̄.dictum est, illud verum,qñ dñium ipso iure transferretur in legatarium:& ita loquitur.d.§.diui.& d.§.quindecim.secus qñ de manu hęredis est præstandū legatum:quia tunc poterit hæres nolle dare,nisi sibi caueatur de non alienando ſm voluntatem testātis: ita est tex. no.in l.Titio centum.in 2.rñso.ff.de condi.& dem.prout egregiè voluit Ang.in d.eius commento.in verbo,alienatio.in ver.

42 item illud quod dixi.Quinta conclusio,ꝙ † in alienatione & administratione rei suæ quicquid non reperitur expresse prohibitum,intelligitur concessum,& eꝯ,in cōcessione & administratione rei alienæ quicq̄d non reperitur permissum intelligit̄ phibitū.C.de proc.l.maritus.ff.de neg.gest.l.qui alienā.§.liberto. ita sing.tradit Bar.pro rl'a.C.de iu.do.l.nulla.Sexta cōclusio , ꝙ re semel effecta alienabili. i. semel legitimè alienata sp poterit alienari,& durat alienabilis:vt est tex.ī l.pater.§. quindecim. de leg.3.& l.j.ver.ꝙ si res.C.de impo.lu.descri.li. 10.& dictum fuit. s̄.in pcedenti.q.in 12.art.de reb.ecclesiæ,ꝙ procedit , qñ prohibitio fit in personam, secus si in rem; quia illa sp durat & trāsit cum ipsa re:ut dixit Bar.in l.peto.§.fratre.de leg. 2.nec intelligit̄ alienare,qui alienationē veterem inuenit,& eam confirmat,ēt si in aliam personam trāsferat:ut in l.j.§. permittitur.ff. de aqua quoti.& ęsti.in gl.in auc.hoc ius porrectū.in vlt.gl.C.de sacros. ec.& probat̄ in c.j.in prin.vbi hoc no.Bald.per quos fi.inuesti.& bene facit text.in c.2.de feu.Septima & ultima cōclusio, ꝙ iuris ptās seu auctoritas, & voluntas dñi siue consensus hæc duo sit iuncta faciunt alienationē valere.l.cum spōsæ.vbi tex. expssus. C.de don.ante nup.quem ibi no.ponderat Bar.& allegat ēt l.si filię.l.& si ante.e.ti.& alibi dicit tex.dñi consensus & volūtas ad veritatē sufficit.l.circa dñam.C.de pign.Demum pro fin. huius articuli alienationis complemento subiungant no.& sing.q. q̄

43 mouit Bal.eleganter in repe.c.cæterum.de iudi.† An ualeat statutum , ꝙ non liceat rem soluentē collectam fisco alienari in ecclesiam in præiudicium ipsius.& arguit ad partes.primò,ꝙ sic dicit tex.in c.j.§.donare.qua.olim feu.po.ali. & ꝙ ecclesia hēat priuilegium in bonis acquisitis nō in acquirendis, & ꝙ nō possit ꝯ voluntatem dñi acquirere,per Dy.& Bart.in l.si ita quis.§. ea lege.de ver.obl.& per totam Italiam sunt statuta , ꝙ non liceat vendere ecclesiæ,& seruatur in Lombardia . Idem si istud pōt fieri per pactum,ergo per statutum fortius , per l. principis generalem,quæ habet eandem vim.l.fi.C.de acq.pos.& sic non potest ꝯ dñi voluntatem acquiri.insti.de re.diui.§.si quis a non dño,fortius ꝯ imperium superioris.ff.de legi.l.legis virtus.& ut in pos.lega.C.in l.pen.ne li.ha.l.j.de iu.fisc.l.certa forma.de pig. l.in quorum.& l.quemadmodum.C.de agri.& censi. Non obs. c.ult.de immu.eccl.li.6.quia loquitur circa res acquisitas : quia si valet statutum,ꝙ bona efficiantur tributaria,ut dicit Bar.in l. rescripto.§.fi. ff.de mune.& hono.igitur &c. Alij ꝯ,ꝙ non possit statui,nec in acquisitis, nec in acquirendis.ca.cum esses.& in c.relatū.de testa.iō non valet statutum, ꝙ non possit relinq ec-

44 clesię pro aīa.c.si filius.de testa. Pro prima parte facit:quia † ecclesia est auctrix & cultrix iustitiæ:ut in ca. si clientulus.de feu. ali.& iura fisci intelliguntur reipu. quam ecclesia debet augere; quia publica utilitas includit ecclesias , & cum respu. defendit̄, defenditur ecclesia , nec possunt militares expensæ citra pecuniam agi,ut in auc.ut iud.sine quoquo suffra.§.oportet nos.ecclesia & fiscus parificantur.l.vlt. C.de sacros.eccle.Et sicut fiscus in re ecclesiæ nō potest aliquod ius habere,ita & ecclesia in bonis fisci,ita inquit Bald.in d.c.cæterum,non aliter determinans, sed in hanc ultimam partem inclinare uidetur.Tu autem adde ꝙ Bar.in l.j.C.ne li.hab.lib. 11.dixit,quòd valet statutum, quòd non licet alienare in non subditum , ex quo si fiat alienatio in clericum non ualebit . Non obst. quòd statutum non possit disponere in clericum:quia non disponit,sed in subditos suos , ꝙ non possit vendere,& hoc potest per d.l.secundum Bal.ibi , sed quòd dictum statutum non ualeat tantum in præiudicium ecclesiasticæ libertatis,tenet Ange.in l.nemo. ff. de pac. per dicto c.vltimo.de immu.eccle.& nota. per Ioan.And.in ca. nouerit. de senten.excommun.in nouel.& idem uoluit in dicto §.diui. idem etiam uoluit Bar.in l.fi. C.de exac.tribu.lib.10. in 2. quęst. & Bald.in l.iubemus nullam.C. de sacrosanc.eccles.quæ addas ad ea quæ dicta sunt supra in 3.quæst.princip.in 21.artic.in ver. sed tale statutum.

SVMMARIVM.

1 *Contractus quæ sint substantialia.*
2 *Pretium quas circunstantias & qualitates habere debeat.*
Pecuniæ solutio qualis esse debeat.
Pecuniæ faciendæ expensa de publico soluenda.
3 *Pecunia vera tria requirit.*
Pecuniam cudere est iuris publici, & de regalibus.6.
Aurei quod facere debeant libram.
4 *Pecunia falsa quot modis dicitur.5.*
5 *Pecuniæ cudendæ potentiam consuetudo tribuit.*
6 *Numus non habens suum pondus reprobatur.*
7 *Pecuniam falsam cudens qua pœna puniatur.*
Numos radens quomodo puniatur.
8 *Alchimia an sit ars permissa.*
Alchimistæ speciem vnam metalli in pretiosiorem mutant.
9 *Aurifices ligam minuentes qua plectantur pœna.*
Monetam falsam expendens,an & quando vt & falsarius puniendus.
10 *Monetam fundere & massam conflare nunquid liceat priuato.nu.12.*
Pecunia ad quid destinata.
11 *Vsui destinata publico non sunt in nostro commercio.*
Mensuræ & pondera debent esse iusta. 13.16.
13 *Mensuram falsam tenens qualiter puniatur.*
14 *Pretium constitutum in dubio in qua moneta intelligatur.*
Statutum de moneta loquens de qua intelligendum.
15 *Contractus pecuniæ mentionem habens de quo intelligendus.*
Monetæ valor quam relationem habeat.
16 *Pretij appellatione quid veniat.19.*
17 *Expensarum appellatione non venit pretium rei.*
Pretium intelligitur deductis expensis & labore.
18 *Statutum de gabellis soluendis ex pretio rei venditæ quō intelligendum.*
20 *Pecunia facit omnia.*
Pecuniæ appellatione quid veniat.
21 *Pretium debet esse valori congruum.24.*
Venditio in vnno nummo an dici possit.
22 *Obligatio potestatiua contractum nunquid reddat nullum.*
Gabella de donatione quando possit exigi.
Venditio per pretium & mercedis quantitate discernit à locatione.
23 *Pretii distinctio diuersas operatur venditiones.*
24 *Pretij quantitas quid operetur.32.*
25 *Conditio potestatiua retro non trahitur.*
26 *Azo dicitur fons legum & vas electionis.*
Illustrium virorum exempla sequenda.
27 *Venditio quanti reperisset valet.*
28 *Pretium in venditione incertum per iudicem declaratur.*
Testator rei suæ pretium addens,an quicquam promoueat.
29 *Pretii incertitudo contractum quando non vitiet.*
Adiectio quanti pluris nunquid pretium constituat incertum.
30 *Pretia & rerum valores quomodo varientur.*
Victus appellatione quæ veniant.
31 *Vendere vilius a iure non prohibetur,sed carius.*
32 *Pretij paruitas nonnunquam donationem præsumit.*
33 *Pretium non transfert dominium in emptorem sine solutione.*
34 *Solutio quas circonstantias habere debeat.43.*
35 *Legis verba non debent cauillari.*
36 *Vendita res semper vendicari quando possit.*
37 *Fides de pretio quando videatur habita. 40.*
38 *Oratio respiciens plura determinabilia debet ea pariter determinare.*
39 *Probatio ex pluribus quæ sumenda.*
41 *Actus agentium vltra intentionem non extenduntur.*
Intellectus lege qui ea lege.C.de pac.inter emp.
42 *Dominij translatio per verba obliqua,an inducatur.*
Attendendum quid veniat in contractibus.
43 *Pactum legis commissoriæ per quæ verba constituatur.*
Venditio nunquid resoluatur per conditionem non seruatam.
44 *Solutio particularis an admittenda.*
Pignus in re sua non cadit.
45 *Emptor quando teneatur ad vsuras.*
Vsuræ propter retardatam solutionem an licitæ, & quando.
Intellectus lege Iul. §.ex vendito.ff.de actio.emp.
46 *Venditionis verbum quid importet.*
Consensus in emptione qualiter adhibeatur.
47 *Consentire quid sit, & quomodo diffiniatur consensus.*
Consensus ex interuallo adhibitus contractum bonæ fidei nunquid vitiet.
48 *Absentes qualiter contrahant.*
49 *Præsentia in quibus requisita.*
50 *Consensus præstiti interuallum contractum quando non vitiet.*
51 *Verbum,volo,in contractibus quid operetur & importet. 52.*
Verbum præteriti imperfecti rem imperfectam significat.
53 *Venditio quibus verbis fieri debeat, & quę verba non faciant venditionem, supra 51. 55.*
54 *Intellectus lege contractus.C.de fide instru.*
Contractus in scriptis quando dicatur fieri.76.
55 *Intellectus lege in bone fidei. §. si tamen.ff.de eo quod certo lo.*
56 *Vēdere pmittēs et arras accipiēs pœnitere an possit, & q d si soluēs pœniteat.*

57 Errores nouem sunt qui circa contractus concurrunt, & quid error operetur. 58. 59.
58 Venditionis substantia in quo consistat.
59 Error in confinibus contractum non vitiat.
60 Contractus perfectio est quadruplex. 63.
61 Res pondere, numero, vel mensura consistentes dupliciter venduntur.
Venditio ad mensuram facta quando dicatur perfecta.
62 Cōtractus quādo dicatur imperfectus, etiā si cōstet de notarij abbreuiatura.
63 Contractus vt dicatur perfectus quid requirat. 65.
64 Libellus de venditione quo potest formari.
65 Dissensus distrahit emptionem & venditionem.
66 Venditio metu facta est nulla.
Desinere rem non esse integram in contractibus, qui consensu perficiuntur, quæ faciant. 74.
67 Arrarum datio an faciat desinere rem esse integram.
Arra in dubio qua mente videatur esse data.
68 Arræ qua actione petantur.
69 Arrarum prouisione non videtur recessum a legis prouisione.
70 Intellectus lege si pro fure § furti. digestis de condictione furti.
71 Emptio vt dicatur, quæ veniant probanda.
72 Contractus accidentalia possunt remitti in alterius arbitrium, non autem substantialia.
Substantialia contractus quæ sint.
73 Tempus & locus quæ prædicamenta sint.
74 Arbitrator deportato venditore nunquid arbitrari valeat.
75 Eligendi facultas ex deportatione non perditur.
77 Contractus inscriptis augmentum aut diminutionem non recipit.
Contractus quando dicatur esse absolutus.
78 Emptio & venditio quam solennitatem & formam requirant.
Vendens venditionis instrumentum secundum quam consuetudinem cogatur facere.
79 Venditor emptori ad quid teneatur.
Verba quæ sint in contractu venditionis posita, quæ nihil operant. 81.
80 Verbum, dedit, in venditione quid importet, & quid de verbo tradidit.
81 Cautela ad probandam possessionem fuisse traditam.
82 Clausula, vendidit, cessit & cōcessit in venditione apposita cuius effectus sit.
Res immobilis vendita quō specificanda.
83 Subhastatione quæ venditiones egeant.
Minor ecclesiæ comparatur.
84 Subhastatio quid sit & vnde dicta, & in quibus requisita, & cuius efficaciæ. 86. 87.
85 Pauperum bona bonis minorum æquiparata,
Subhastationis solennitas, an videatur sublata ex auctoritate testatoris de vendendo.
86 Bona quorum sint prohibita vendi.
87 Venditio facta per fiscum de rebus propter cessationem solutionis onerum quæ requirat.
88 Statuta de vendendis rebus captis pro executione rei iudicatæ qualiter intelligenda.
89 Subhastatio pretium iustum discernit.
90 Subhastata res quibus concedenda.
Minor in licitationibus restituitur.
91 Subhastatio an requirat præsentiam ementis.
92 Subhastationis fiendæ forma.
93 Licitationes quō fiant, & qualiter in eis veniat liberatio. 94.
Licitator idoneus quis dicendus.
94 Subhastationis verba clare intelligenda.
Intellectus. §. si quis ante l. si seruus plurium. ff. de leg. primo.
95 Minorum alienatio habet xv. requisita.
96 Alienatio bonorum minorum sine decreto quando nulla 98.
97 Alienatio pro dote an requirat decretum in bonis minorum.
99 Testantis voluntas in alienando seruanda.
100 Decretum quis iudex debeat apponere in bonis minorum, & ecclesiæ in diuersis locis.
Consensus cuius requisitus in alienatione rei ecclesiæ.
101 Cautela circa alienationem rerum minorum.
102 Decretum iudicis doli suspitionem tollit & metum excludit. 103.
103 Decreti interpositio sub conditione, an valeat.
104 Decretum iudicis cās exprimere quō debeat, & quale debeat esse. 115.
105 Imperitia multa in iudicijs hodie deprauat.
106 Clausula decreti iudicis quantum de iure possit quid importet.
107 Cautela pro ementibus ab ecclesia, vel pupillis.
108 Alienatio rerum ecclesiasticarum quæ requirat. 109. 112. 115.
109 Statuta legalia nunquid ligent ecclesiam.
110 Tractatus in alienatione rei ecclesiasticæ quid sit, & qualiter fieri debeat. 113.
111 Ignorantia iuris an semper excuset a consumptione fructuum.
Intellectus lege finali. C. pro emp.
113 Alienatio de rebus ecclesiæ illa vacante nunquid valeat.
114 Confessio per modum voluntariæ iurisdictionis emanans non debet ecclesiæ preiudicare.
Abbatissa consensum monialium requirere debet in alienatione.
Abbas vendens rem ecclesiæ inferiorib. sibi subditis an possit illā reuocare.
115 Intellectus. c. auditis. de electione.
116 Solennitas in alienatione rei ecclesiæ omissa quando contractum non vitiet. 117.

¶ Quinta quæstio principalis, in qua abunde de materia monetarum.

SEquitur quinta qō principalis, qualiter ɔ̄hatur venditio, & de modo & forma ɔ̄hendæ emptionis. Pro cuius declaratione; quia in superioribus de personis & rebus dictū est, restat nunc videre de pretio & consensu. Deinde de forma & solennitate ɔ̄ctus venditionis, † quæ tria. s. res, pretium & consensus de substantia, seu substātialia ipsius ɔ̄ctus sunt, vt notabiliter & ibi plene declarat Bal. in l. vendentis. alias in emētis. C. eo & in l. pacta. j̃. e. & ponit ēt Bar. in l. singularia. ff. si cer. pet. De pretio patet. insti. eo. in prin. & in §. pretium. in l. j. in fi. & in l. in venditionib. j̃. e. de consensu in d. l. in venditionib. in l. 2. e. insti. eo. in prin. & in l. consensu. ff. de actio. & obli. de rebus in l. si consensu. & in l. qui duos. j̃. eo. & dictum fuit s̃. in prin. in diffinitione in i. q. Et pro faciliori expeditione diuidetur hæc qō in tres partes principales. In prima tradetur de pretio. In secunda de consensu. In tertia de forma & solennitate. In prima igit̃ parte continebitur. Primo pretij consistentia & qualitas. Secundò pretij conuenientia & natura. Tertiò pretij congruitas & moderatio. Quartò pretij certitudo, & specificatio. Quintò pretij iustificatio & taxatio. Sextò & vltimò pretii solutio & numeratio. Circa primum de pretii consistentia & qualitate est sciēdū, ꝙ † pretium debet habere istas circunstantias & qualitates. & primò dēt consistere in pecunia numerata. i. in quātitate, vt est gl. no. in l. naturalis. §. & cum do. ff. de præscr. & in l. j. & ibi Bald. no. in l. 2. §. j. in 2. gl. j̃. eo. quam glos. in d. §. & cum do. summe ad hoc propositum pōderauit Bar. in l. quoties. C. de iure do. licet loquatur in locatione, & hoc rl̃r: licet qñq; possit consistere in specie & aliqua alia re loco pecuniæ de cōsensu partium, vt est tex. in l. pretii. C. de rescin. ven. & no. in l. 2. in 3. gl. infra eo. Sed q̃ritur, qualis debeat esse pecuniæ solutio. dēt esse iusta & legalis: nam dēt in se continere duplicem iustitiam. s. materiei & ponderis. Primò n. debet consistere in materia electa & ꝓba, vt no. & ibi est tex. in l. j. in §. j. infra eo. ibi electa materia. & in l. j. C. de vete. nummis. pot. lib. 11. ibi, probæ speciei. Secundò in pondere iusto: nam debet esse iusti ponderis, vt tantum valeat argēteus nummus vel aureus, quantum tantundē argēti, vel auri in massa sine formæ impressione, vel charactere, & ne tantā afferat vtilitatem in forma quantum in materia: quia expensa formæ dēt fieri de publico, vt nihil detrahat̃ valori materiæ, si esset in massa, vt est tex. gl. & ibi declarat Bar. in d. l. j. C. de vete. nūmis. po. in verbo, debiti ponderis. & in l. j. eo. in gl. in verbo ęstimatio. & solenniter declarat Bar. in l. j. ff. de auro & arg. lega. & in l. j. in prin. ff. si cer. pe. & bene facit text. in c. quanto. de iureiur. & ibi gl. declarat, ꝙ † tria requirunt̃, materia, pondus, & forma, licet ꝙ expēsa fiat de publico de ɔsuetudine non seruet̃ s̃m Bar. Tertiò: qa dēt habere publicam formā in charactere publica auctoritate impressam aliàs diceret̃ pecunia adulterina. i. falsa, vt in d. l. j. in verbo publica. j̃. e. Ex quo infert̃, ꝙ cudere pecuniā est iuris publici nō priuati, vt est tex. no. in c. j. in verbo monetę, q̃ sint regalia, in vsi. feu. & egregiè declarat Bar. in rubr. C. eod. ti. in prin. & tetigit ēt in l. j. §. e. & bene probat tex. in l. 2. C. de fal. mo. Et pondus iustū erat olim, ꝙ septuagintaduo aurei facerēt librā auri, ut in l. quoties. C. de suscep. & archa. li. x. & ponit gl. in rub. C. de vete. nūmis. po. Sed Bar. utrobiq; dicit, ꝙ hodie & maximè Florentiæ seruat̃, ꝙ nonagintasex faciunt librā: qa octo floreni cōstituunt vnciā. † Et dr̃ moneta adulterina, i. falsa duobus modis, vel qa sit ęre cōtaminata: qa tota dēt esse de auro, si est aurea, vl̃ tota de argento, si est argentea: & sic immixtio alterius ęris, vel materię reddit illā falsam totaliter, vel qa tota est in substātia, & materia falsa: qa est fucata. i. tincta colore auri vel argenti, & de hoc est casus in l. q cunq; in nūmos. ff. de falsis. & no. in l. 2. de fal. mo. Itē dicit falsa mo. qñ est de bona materia, sed nō hēt publicā formā. i. publicū characterē, vel qa q cudit non hēt auctoritatē cudēdi a superiore, ēt si hēret publicā formā, & isti oēs puniunt̃ pariter de falsa moneta, vt ꝓbat̃ in l. j. C. de fal. mo. d. l. qui falsum. ff. de falsis. & d. c. quanto. de iureiur. Vñ si societas cāpsorū, vel mercatorū absq; auctoritate, vel licentia principis cuderet monetā de bona moneta, & imprimeret in eadē formā ꝓpriā nō superioris, punirent̃ tanq̃ falsarij monetarū. Sed gl. in d. l. vr̃ tenere ɔ̄riū, quā reprehendit Pe. ibi, dicēs ꝙ comi. & barones nō dēnt ēt sub eorum ꝓpria forma & impressione cudere monetā, & si cudūt, male faciūt, nisi longissima ɔsuetudine excusarent̃: † quia ꝑ eā tribuitur potentia cudenti, ex quo cōsuetudo tribuit iurisdictionem, vt in l. j. C. de emāci. lib. Idē videmus, ꝙ obseruant ciuitates & ēt magni dñi de consuetudine. Societates aūt de quib. supra non obseruant: & ideo sibi pręcaueant. ita egregie dixit Ang. ad literam in d. l. j. C. de fal. mo.

Tu autem dicas, ꝙ gl. in l. 3. e. ti. dicit, ꝙ consuetudine tolerat: qa plurib. ciuitatibus est ɔcessum cudere. & idem glo. Barto. in dicta rubr. C. de vete. nummis. pot. & in l. j. & l. fi. eod. tit. dicit Bar. ꝙ ciuitates non possunt cudere, nisi de licentia principis. Verum Bald. multum eleganter more suo

in cōsilio suo, quod incipit. casus talis est. domini de la scala &c. dicit, monetam dici falsam tribus modis. Primò, quando vitiatur materia: quia auro miscetur auricalchum & huiusmodi, vt in l. j. j̃. eo. Item dicitur falsa ex causa formali: quia in materia requiritur forma. s. principis imago, vt l. j. C. de vet. nummis. po. li. 11. & no. in rub. eiusdem tit. & in euangelio, Cuius est hęc imago & s̃. scriptio? dicunt ei Cęsaris. Item dicitur falsa ex causa efficiente, vt quia non habens auctoritatem cudendi monetā ipsam cudi faciat sine auctoritate Cęsarea vel regali: quia fabricensis punitur, vt in l. fi. C. de fal. mo † quia cudere monetam est de regalibus, vt in d. c. j. in ver. moneta. 10 col. & in Longobarda in ti. de crimine violatæ pacis, in §. sumministrales. ita Bal. dixit singulariter illam dici falsam monetam, quæ fit ab eo, qui non habet auctoritatem cudēdi: & Bal. in l. 3. C. de fal. mo. dixit no. ꝙ in moneta duo requiruntur. s. veritas & auctoritas. Veritas cōsistit in qualitate materiæ, & impressione veræ formæ, & in iustitia ponderis, vt in c. quanto. de iureiuran. & in d. l. j. j̃. eo. auctoritas autem consistit in habendo merum imperium, vt patet in l. 2. co. ti. Et ex prædictis dixit Ang. no. in l. lecta. post gl. ff. si cert. pet. ꝙ in instrumentis frustra adijciuntur hæc verba, tot florenos boni auri & iusti ponderis &c. quia sic intelliguntur absq; eo, ꝙ alias exprimatur: quoniam non iusti ponderis, vel nō boni auri sunt reprobati, & expendi non possunt, vt est tex. in l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pig. acti. ꝙ etiam sensit Bart. in d. l. j. C. de vet. nu. pot. † cuius falsæ monetæ principis fabricatoris est pęna ignis, vt d. l. 2. C. de fal. mo. ibi flammarum exustionib. mācipentur, alias idest alterius ciuitatis, vel inferioris a principe est pœna capitis, vt in d. l. j. de fal. mo. & optimè declarat gl. in d. c. quanto. & Cy. in l. 2. C. de falsis. Item est crimen maie. vt ibi in d. l. 2. quod intelligit ibi Bal. nedum in principe, sed qualibet ciuitate & subdito eius, ꝙ cudens committit crimen læsæ maiesta. ad quod allegat Pau. de Elea. in cle. pastoralis. de re iud. Sed reddens nummos, vel tingēs damnatur ad bestias, si liber est, & seruus vltimo supplicio: ut dicit text. in d. l. quicunque. & declarat gl. in d. c. quanto. Sed hic quæritur incidenter, an alchimista, vel faciens alchimiam puniatur de falso. Dicas ꝙ † non: quia est ars perspicaci ingenio inuenta, vbi expenditur tantum pro tanto, & tale pro tali sine aliqua falsificatione formæ, vel materiæ s̃m And. de Iser. & Old. in consi. suis vt refert Bal. in d. ca. j. quæ sint regalia. Idem etiam tenet Io. An. in addi. Spec. in ti. de cri. fal. in rub. hoc insuper firmauit Abb. Siculus in c. 2. de sortil. vbi alleg. Old. in cōsi. 74. ꝙ licet non posset vna species in aliam commutari nisi a Deo. 26. q. 5. c. episcopi. tamen hic vna non transmutatur in aliam: cum omnia metalla procedant ex eodem fonte, & origine. s. ex sulfure & argento viuo: sed vbi est melior influētia astrorum, ibi producitur metallum pretiosius, vnde per influentiam astrorum & cum herbis & lapidibus preciosis quib. insunt multæ virtutes potest una species metalli in aliam transmutari magis pretiosam secundum eum.

Sed aduerte, quia S. Tho. 2. 2. q. 77. dicit hoc verum, quando sciretur ars vera, & fieret verum aurum, quia nihil prohibet vti arte naturali, alias dicit hoc non esse tutum, si daretur aurum alchimichum pro vero: cum multæ proprietates insint in vero quæ non sunt in alchimicho vt lætificandi cor, & ad multas infirmitates. † Sed aurifices q faciunt aurum de minori liga, quam sit statutum in ciuitate, tenētur pœna falsi: quia vitiant thesaurum pœna legis cor. afficiunt̃ vt in l. l. Cornel. la j. ff. de fal. Item conflantes aurum ex metallo illicito in quadruplum tenentur, vt l. sacrilegij. §. fi. ff. ad l. Iul. pecu. An tamen expendēs falsam monetam puniatur ut falsarius. do. Nico. Abb. in c. ad falsariorum. dixit ꝙ non, sed Cy. in l. maiorem. C. de fal. dicit hoc verum, ꝙ expendens excusatur, quando dicit illam habuisse ab alio, & illam exhibet. Tu autem aduertas, ꝙ vtens scienter falsa moneta puniatur falsi: mitius tñ q̃ fabricans, ar. tex. in l. falsis. in §. ordine. ff. de falsis. sed Bar. in l. saccularij. ff. de vari. crimi. dicit, ꝙ expendens falsam monetā non punitur de falso, sed extra ordinem exceptis casibus notatis in l. lege Corn. ff. de falsis. iterum idem Bar. in d. l. lege Corn. dicit, ꝙ expēdens nummos falsos, idest nummos plumbeos, stagneos, vel æneos tenetur pęna falsi, ut ibi, alias non punitur pœna falsi, sed extra ordinem, & per hoc dicit plures euasisse a pœna falsi. Hinc sumpta occasione quæritur, † an liceat fundere monetā & massam conflare, seu virgas argenti, vel auri conficere. Videtur dicendum ꝙ sic: quia rei suæ quilibet est moderator. C. mādat. l. in re mandata. Secūdò: quia nihil refert, ꝙ quis pecuniam suam incapaci det, an in mari proijciat, ut in l. me. ff. de condi. & demon. Tertiò: quia videtur licere de re sua disponere, prout libet, nisi lege vel iure prohibeatur, vt in l. libertas. ff. de statu homi. sed hoc non reperitur prohibitum, ergo permissum intelligitur, vt in l. necnon. §. sed ꝙ eis. cum concor. ff. ex quibus cau. ma. In contrarium: quia non licet re sua abuti, & interest reipublicæ, ne quis re sua male vtatur. insti. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. fi. sed qui destruit, videtur male vti. i. ad vsum non destinatum. Quartò: quia pecunia est destinata publico vsui hominū, ut necessariis commutationibus sibi prospicere possint, vt in l. j. §. j. infra eo. † sed illa quæ sunt vsus publici non videntur in nostro commercio esse, vt in l. litora. & in l. sed & Celsus. infra eo. & potest dici proprietas priuatorum, vsus tamē publicus, vt in ripis, vt in l. riparum. ff. de rerū diui. Quintò: quia ille potest destruere qui potest & condere. l. eius est. ff. de reg. iu. sed priuatus non potest condere, ergo &c Sextò auctoritate euangelica, dū dicit Dominus, ostendite numismata &c. & dixit eis, cuius est imago & suprascriptio ista, dicunt ei, Cęsaris: reddite, ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ sunt Dei Deo, vt hr̃. 23 q. iij. c. fi. cum seq. & in c. ex parte. de cleri. coniug. Et sic rem tanquam ad Cæsarem & ad principem pertinentem, priuatus destruere non p̃t, vt etiam domos & ædificia, ne vrbs ruinis deformet̃. l. senatus. cum concor. infra eo. solutio. hæc vltima pars est vera, ꝙ probatur per tex. coniuncta gl. & ibi Bar. in l. j. C. de auri publici persecutoribus li. 10. † vbi non licet monetam in massam redigere sine licentia, & hanc etiam partem tenent theologi in foro conscientiæ. Ex qua l. vnica Bar. no. infert, ꝙ omne lucrum, ꝙ faciūt officiales ex publica pecunia, vel florenos redigendo in monetam, vel monetam in florenos, id totum tenētur fisco restituere, & in foro conscientiæ obligantur, & ab eis in contentioso exigi potest, ꝙ est summe notandum. Et sic moneta, qua pretiū soluitur, debet esse iusta & legalis, ut s̃. dictum est. Ita & mensura qua res mentiuntur, & pondera, seu statera, quibus appendūtur, debent esse legales, & iustæ, vt est tex. expressus in capi. 2. de emp. & ven. cum concor. & in c. j. ne cle. vel mon. alias exercens vel tenens iniustas mensuras & stateras adulterinas ad emendū & vendendum punitur l. Corn. de fal. & relegatur. vt dicit text. no. in l. annonam. §. fi. ff. de var. & extraor. cri. & in l. in dardanarios. ff. de poe. Et signanter dixit Bal. † ꝙ mensura deputata & statuta est seruanda, ne fraus committatur. l. non dubium. C. de legi. in l. fraus. §. eo. & in l. libertus minorem. ff. de iu. pa. ita dixit in suo consi. quod inci. statuto ciuitatis cauetur, & valet statutum ꝙ res certo pretio vendantur: vt in l. j. & ibi no. Bal. C. de monopolijs. Alias mensura iniusta ab officiali reperta frāgi debet, tex. est no. & ibi Bal. ponderat. ff. loca. l. item quæritur. §. si quis mensuras. Et deceptus in mensura potest agere ad supplementum, vt in l. arbitrio. §. de eo. ff. de dolo. & in c. per tuas. de donat. nisi per temporis lapsum sit tacitè renūtiatum, vt in l. qui fundum. infra eo. & l. actione. ex eo contractu quanti minoris vel pluris traditum, seu numeratum, mensum, vel appensum sit; vt est bonus tex. in l. si quis a me. ff. de act. emp. de quibus falsis mensuris & ponderib. qualiter & qñ agatur, gl. magistra. & plenior, q̃ sit in corpore iuris in d. l. arbitrio. §. de eo. ff. de dolo, ad q̃ sp recurras.

Vlterius est † not. ꝙ pretium constitutum intelligit̃ in dubio in moneta vsuali & frequentata in loco contractus, & de ipsa debet solui, etiam si nihil aliud conuenerit vel exprimatur, ut est tex. in l. imperator. infra eo. l. si seruus plurium. ff. de leg. j. & bonus text. in cle. si beneficiorū, in verbo, monetam currentem, de decimis. facit de le. 3. l. nummus. de fun. instr. l. cum de lanionis. §. asinam. & si plures essent monetæ, intelligitur de minoribus, ut in c. ex parte. de censi. & bene declarat gl. in c. olim. de iniur. & dā. da. & l. semper in sti. ff. de reg. iu. & si vtraq; est vsitata, tunc vsitatior, & si non æquè vsitatę: tunc minor, ita dixit Gof. s̃m Host. quem ibi sequitur Abb. Sicu. in d. c. 2. de male. & hoc uerum in contractibus, sed in legibus, vel statutis secus, quia si statutum facit mentionem de moneta, in dubio intelligitur de antiqua, non de vulgari, seu vsitata, vel currenti: ita eleganter dicit Bal. in l. quæcunq;. in fi. C. de ser. fug. in vl. col. in verbo. deinde cōuertor &c. & in l. fi. in prin. C. cōia de le. ver. itē q̃ro. alleg. l. j. C de ve. nu. po. li. 11. & l. si aliud. C. de suscep. & archa. li. x. & concludit, ꝙ in legibus intelligitur de moneta currenti illo tempore † sed in ɔ̄ctib. in currenti tp̃e ɔ̄ctus. l. cum q d. ff. si cer. pe. & adducit, qđ legitur & not. in d. cle. si beneficiorum. de deci. Et qm̃ varia sunt pretia rerū & monetarū, valores & æstimationes ex varietate locorū, & regionum alterant̃: ut est bonus tex. in l. ideo in arbitriū. ff. de eo, qđ cer. lo. iō semper intelligit̃ de monetis, pretiis & pecuniis currentib. in loco ɔ̄ctus non alibi, & de his q̃ in illo loco frequentant̃: ut est gl. or. in l. semper in stipulationib. ff. de reg. iu. quam no. alle. Bal. in d. l. qui non militabat. in §. Lucio. ff. de hęr. insti. ꝓ qua est bo. tex. in l. imperator. j̃. e. in verbo p̃sertim si nihil ɔ̄ cōsuetudinē. & in d. l. sp. ibi. in regione in qua actū est frequentat̃. Et tenetur quis recipere monetā pro tanto, pro quāto est in publico taxata, aliàs punitur non recipiens, vt in l. j. & fi. C. de ve. nu. po. li. 11. & declarat Bar. in l. qui falsam. C. de fal. Et ꝙ valor monetæ dēt referri ad consuetudinem vigentem in loco, & non ad statutū, dixit solenniter Bal. se consuluisse in l. si quis argentū. C. de do. † Et idem ꝙ de moneta, de mensuris & ponderibus dicendum est: ut ad consueta referantur, per tex. in d. l. imperator. & quando fuit expressa certa moneta, uel mensura, uidetur tacitè actū, ꝙ in illo loco res præstet̃, tradatur, vel soluatur, ubi illa mēsura, uel moneta frequentat̃, & in usu est: ut est text. sing. in l. sed & si susceperit. in §. libertis. ff. de iudi. in ver. ex genere cōparationis: quia ubi res tradi dēt, ibi ɔ̄ctus factus vr̃, & illius loci consuetudo quò ad mensuras, pondera & monetas attendi debet in dubio,

bio,vt in l.ratio.in fi.ff.de act.empt.l.contraxisse.ff.de act. & oblig.& in l.2.ff.de bo.auct.iud.poss.& facit.l.vinum. cum vulg.ff. si cer.pet.Quid autem veniat appellatione pretij, dic ꝙ non venit damnum,vt in l.j.& ibi no.Bald.C.de ædil.act.allegat etiam tex.sing.in l.quibus diebus.in §.j.ff.de cond.& dem. qui probat

17 ꝙ † appellatione expensarum non venit pretium rei,& intelligitur pretium deductis oneribus & expensis, vt in l.illud. C.de coll.& facit bo.text.in l.sed si hoc.§.sed cuidam.ff.de condit.& demon.& ibi Bar.C.man.l.per diuersas. vbi pretium dicitur deductis expensis & labore,qui adhibentur & expendunt in exactione illius.bene facit gl.no.in l.j.ff.de impen.in re.do.fa in dotem,vbi de nomine debitoris dato in dotem inæstimato deducitur,quòd impensum fuit in eius exactione,secundum Bar.& Ang.ibi. Sed stante statuto,ꝙ soluatur gabellla de pretio rei vẽditæ,an debeant deduci sumptus facti pro vẽditione, vt in subhastationibus,proxenetis & aliis, & de residuo soluatur.Ange. no.in suo commento in verbo pretio rei,dicit attendenda verba statuti, quia si dicunt de pretio,quod venditor recipit, solua-

18 tur tantum:& tunc debet fieri deductio,† quia non intelligitur recepisse,quod ad eum non transit l.sed si hoc.§.cuidã.ff.de cõdi.& demon. Aut dicit pro pretio quo vendit:& tunc nulla est deductio fienda:quia verum est, ꝙ tanti vẽdidisset. l. in quarta. & in l.cui fundus.ff.ad l.Fal.aut simpliciter,de qualibet vẽditione,ꝙ soluatur tantum pro libra,& tunc idem ꝙ primo casu, ꝙ fiat dicta deductio per id,quod habetur.in l.quamuis.ff.ad l.fal. & in l.fi.§ in computatione.C.de iure delibe.& quod traditur p Bar.in d.§.cuidam.ita inquit Ang.vbi supra.p hoc facit, quod no.Bar.in l.in quantitate.ff.ad l.fal.vbi dixit, ꝙ quicquid expenditur pro re vendenda,detrahi debet de pretio ipsius per illum tex.& quod soluitur nomine gabellæ,debet detrahi: ut tãto minus quis recepisse videatur,vt dicit Bar.in d.§ cuidam, quia valor & quantitas rei non æstimatur, nisi deducta gabella, vt in l. quoties.ff.ad l.Fal.vbi hoc no.Bar.& sequitur Põta in sing. suis. Circa secundum,s.conuenientiam & naturam pretij est sciendum,ꝙ licet pretium conueniat conductioni, sicut vẽditioni, vt l.si quis ante.ff.de acqui.pos.& in l.si quis dixerit.ff.loc. & declarat Bar.in d.sua disputatione.Publicanus quidam.& in l.co-

19 tem.§.qui maximos.ff.de publica.† tamen proprius seu strictè conuenit tantum venditioni,vt est gl.quæ allegatur pro singula.in l.fin.C.de præd.cur.lib.10.etiam videtur similis in l.si quid earum.ff.de leg.3.& ponit etiam gl.in l.illicitas. in prin.in 2.gl. ff.de offi.præsi.& in l.apud Celsum.in §.de auctoris.ff. de do.excep.& tradit Bal.in l.Gallus.in §.& quid si tantum.ff.de li.& posthu.& in l.j.C.de iure do.in tantum ꝙ vbi est facta mentio pretij,intelligitur contractus emp.& ven.vt dicit glo.ord.in l.cum dotem.C.de præd.cu.quod Bal.in d.l.cum dotem.intelligit procedere,quando fit mentio pretij conuenti,secus si de pretio cõmuni: quia tunc intelligitur omnis cõtractus,vt in l.j.C.de sen. quæ pro eo quod interest.Et adeo conuenit pretium venditioni,ꝙ sine eo venditio est nulla,vt insti.eod.in §.pretium.& in l.2.§.j.ĩ.eod.& in l.empti fides.C.eo.ti.& declarat gl.ord.in d.l.fi. & Cy.in l.j.C.de contrahen.& commit.stipu.& dictum fuit s̃.in 5.q.principali,vt consistat in pecunia numerata,vt dictum fuit s̃.in prima qualitate pretij; quia nihil est tam proportionabile rebus sicut pecunia: vt est tex.no.in l.si ita fideiussorem accepero.ff.de fideius.qui dicit,ꝙ omnes merces pecunia æstimantur,

20 non ita pecunia mercibus.† Vnde sine illa nec emptio, nec locatio consistere potest: vt in l.naturalis.§.at cum do. in gl. ff. de præscri.uerbis,secundum Bal.not.in l.j.in 44.q. ff.de rer.diuin. ideo dixit gl.or.ꝙ pecunia est vita hominis in l.aduocati. C. de aduo.di.iudiciorum,super verbo.vitam, quam egregie ponderauit Bal.in l.si Tays.C.de ope.libe.& licet verbum pecuniæ,sit latum,aliàs vt etiam corpora cõtineantur & res mobiles & immobiles: vt in l.pecuniæ.la j.2.3.ff.de uerb.sig.tamen appellatione pecuniæ numeratæ soli nummi continentur: ut dicit gl. ordi.in l.j.ff.de triti.sicut quando verbum quantitas adiũctum verbo pecuniæ significauit numerum s̃m Bal.in l.j.C.de ac.& obl. qui alle.gl.in l.hec venditio.§.in huiusmodi.ĩ.eo.de cuius significatu plenius per Bar.in l.talis scriptura.ff.de leg.j.& adde, ꝙ in pecunia veteres omne robur patrimonij posuerũt, vt dixit tex. in l.lex quæ tutores.C.de administ.tut.& alibi refert iuriscõsultus audiuisse rusticos senes dicentes pecuniam sine peculio pugilem esse.l.si chorus.§.j.ff.de leg.3.

Circa tertium

scilicet cõgruitatem pretij & eius moderationem est notandum, ꝙ

21 † pretium debet esse congruum, seu competens secundum rei valorem & æstimationem,vt in l.& si equo. & l. si fundum per fideicom.in prin.ibi.excusso pretio secundum redditum emi. & ibi no.Bart.ff.de leg.j.hinc est, ꝙ venditio vno nummo facta non valet:quia videtur potius donatio,quàm uenditio, nisi res non esset maiori pretio digna: vt est text.in l.si quis ante. & ibi Bar.ff.de acqui.poss.& in l.si quis nummo. aliàs si quis conduxerit.ff.loca. vel nisi fieret ex causa necessitatis pro remedio a lege inducto,cum aliter actus explicari non posset,vt est tex.singu.in l.si vsufructus.ff.de iure do.Idem si dictum fuit,vendo pro 10.& renuntio petitioni ipsius pretij, quia videtur facta animo donandi,& non valet,ut in l.si donationis.ĩ.eod.& ibi opinio do. Nico.de Mata.vt refert Bal.in l.si ex cautione.C.de non nu. pec.Idem dici posset,si in venditione esset dictũ, quod emptor solueret pretium,quandocunque vellet, & cogi non posset ad soluendum: quia parum est pretium adiectum, si non sit exigibile,sed positum in voluntate ementis, quando soluatur, vt in l.in ementis.cum ibi no.C. eo.& fuit sententia Bal. ibi in uerbo his præmissis,ꝙ si dico vendo tibi cum hoc,ꝙ non tenearis,nisi

22 donec voles,est contractus nullus † ex quo est obligatio potestatiua,non necessitatiua,per d.l.in ementis. & dicetur latius ĩ. in 7.q.de pact.inter empt. & ven.Idem vbicunque pretium cõfitetur quis se habuisse animo donandi, aut fugiendi gabellas, non dicetur venditio,sed donatio, & potest gabella exigi tanquam de donatione:quia videtur contractus simulatus,ex quo est actum de pretio non exigendo:ita not. dixit Bald.per illum tex.ibi in l.cum in uenditione ĩ. infra eo. facit secundum eum.l. l.nuda.eo.ti.& l.4.§.si ab ignoto.ff.de manu.vnde est,ꝙ ex quãtitate pretij coniecturam accipimus s̃m Dy. in l. patronus.in l. j.§.j.ff.de leg.3.& Cy.in l.a caligato.C.de nup.& est gl.o in l.si ex falsis.in verbo firmis.C.de transac.qualitas enim pretij & quantitas demonstrant,qualis sit contractus,& quæ fuerit contrahentium mens,& si fuit condignum rei valori per tex. & gl.in l.j.§. quod ait.ff.de superficie.& no.declarat Bald.in l.ex conuentione.C.de pact.& in l.j.C.qui testam.face.pos. inde est, ꝙ pretium & mercedis quantitas discernunt venditionem a locatione,secundum gl.in l.j.§.j.ff.de superficie.quod intelligit Bart.scilicet pretium,quod semel soluitur,mercedis quãtitas,scilicet quæ vna, vt in l.j.C.de iu.emph.ut plenè per eum in dicta sua disputatione.publicanus.& sic quando pretium est soluendum,similis est venditioni,aliàs si annuatim,vel est legatum,vel locatio secun-

23 dũ gl.& doc.in d.l.j.C.de iur. emph.† Item distinctio pretij pro singula re,idest tantum pro tali,& tantum pro alia, facit censeri diuersas venditiones factas,vt est casus in l.cum eiusdem.ff.de ædil.edic.& facit lex,quod dicitur.& l.scire debemus.ff.de ver. obl.Et econtra res plures emptæ uno pretio faciunt unam emptionem & contractum,ut l.si uno pretio.ff.de act. empt.& l. cum duo.ff.de in diem adie.& dicta l.quod dicitur.de uer.obl. quia vnitas pretij in plures res simul constituti non in singulas res & quælibet de per se separatim facit censeri unitatem uenditionum, non diuersitatem,licet sint res diuersæ, ut in l. quod sæpe.§.in his quæ.& in l.si duos.infra eo.& in l.quod si uno.cũ concord.ff.de in diem adiec.Item si non apparet, quantum sit uenditum,vel sit dubium,recurrendum est ad quantitatem pretij per d.l.j.§.j.& gl.ff.de superficie.quia ad magnam rem pretiũ modicum non sufficit.Ita autem.in prin.ff.de admi.tut.ut plenè concludit Bal.in suo consi.quod incipit.ad sciendum, quæ

24 & quantæ sint res emphyteuticæ.† Itẽ ex quantitate pretij plus & minus in dubio venditum præsumitur,ut in l.cum in fundo. §.uxor.ff.de iure do.& in l.j.ff.de rebus dub.vt tradit Gui.de Cu. in l.an ipse.§.si ff.ad l.Rhodi.de iac.ex quantitate enim pretij coniecturatur quid & quantum uenerit in uenditione, per d.l.j.de rebus du.& l.quoties.ff.ad Trebel.& no.concludit Bald. in suo consilio,quod incipit,commune & homines de Clusio.& bene facit gl.in d.l.si ex falsis.C.de transac.

Circa quartum, quod

est pretij certitudo & specificatio, est notandum,ꝙ pretium debet esse certum & specificè declaratũ in sua qualitate & quantitate:ut probat tex in l.empti fides.cõiuncta gl.C.eo.titu.& insti.eo.in §.pretium.vnde non ualet contractus,si dixero, tibi uendo, & tu fueris contentus emere pro quanto pretio erimus in concordia, nisi secuta concordia & p̃tii specificatione:& tunc ualebit ex tunc,ut autem retro.l.qui

25 balneum semper.qui pot.in pig.hab.† quia conditio potestatiua non trahitur retro.Si autem non fuerimus in concordia,nõ ualet ut uenditio; quia deficit pactum cõuentum,sed facta traditione ex parte uenditoris agi poterit actione in factum subsidiaria,inquantum æquum uisum fuerit iudici: ut in l. si tibi pollienda in fi.ff.de præscrip.uer.s̃m Nicol.de Mata.qui ita eleganter no.in l.in ementis.C.eo.quem refert & sequitur Bald.in l.fi. in j.q.in verbo,modo uenio,eod.ti.Adde,ꝙ hæc opi.iuuatur ex eo,quod dixit idem Bal.in l.contractus.C.de fi.instr.in 4.col.in uer.modo hic quæro.ubi posuit hanc no.q.locaui tibi domum pro iusta mercede,uel uendidi pro iusto pretio nullo apposito declaratore,uel apposito,sed mortuo, utrum contractus dicatur imperfectus,uel ualeat,& uidetur quòd non ualeat:quia nõ est certa merces,uel pretium.unde nullum uidetur remedium, ut in l.fi.C.eo.Sol.quod iste contractus dicitur imperfectus sub specie contractus nominati nec potest fundari petitio tanquã ex conuentu,sed agetur præscriptis uerbis, uel in factum ex æqui-

26 tate.l.quoties.ff. de præscript. uerbis † ita ponit uas electionis, idest fons legum do.Azo.in summ.insti. de loca. quod non est alibi:ita ipsum refert & sequitur solenniter Bald.in dicta l.contractus.Lud.autem de urbe in l. sciendum.ff. de uerborum obligat. quem ibi etiam sequuntur Modern. dicit hoc ultimo casu

su contractu non valere,& tenet contrariũ:quia paria sunt pretium non esse appositum, seu expressum & appositum, sed incertum.Facit.l.j.C. de rerum permu. ibi, non taxata quantitate. Tu aũt non recedas à prædictis;quia magna est auctoritas Azo. Ni.& Bal.quorum magnorum virorum tanquam illustriũ exẽpla sequenda sunt,vt no.dixit Bal.in l.nemo.C.de sent.vbi allegat l.an apud.ff.de manu.vin.& inst.de codicil.in prin.& potest dici,ꝙ satis est certum,ex quo dicitur pro iusto pretio,quod intelligitur declarandum boni viri arbitrio, in quo nulla potest esse incertitudo vel mora,vt dicitur tex. not. in l.fin.ff.de leg.2. Item ꝙ Ponta. loquitur de contractu nominato, prædicti autẽ de innominato, vt patet ex prædictis, licet Saly.in d.l.fin. dicat solum agi posse, vt res restituatur illæsa, quia in l.si tibi. fuit facta pollicitatio.

Sed quæritur

27 † an valeat venditio, vendo quanti reperissem apud alium emptorem. Dicas ꝙ sic emptorem.s.reperto certi pretii,& non intelligitur de pretio iusto:sed de quocunque, quod repertum fuerit etiam singulari & non communi æstimatione,vt no.determinat Ioã. And.in tit.de emp.& vend.§.nunc dicendũ. in addi.Spec. in addi.magna,quẽ refert & sequitur Bal.in l.2.ad fi.C.de rescin.ven. & Io.de Imo.post Ang.in l,qui Romæ.§. cohæredes. ff. de verb. obli. & Moder. in l.si fideiussor.§. fi.ff.de leg.j. & bene probatur in l.fi.C.de iure emphy.ibi, tantam quantitatem, quam ab alio recipere potest,de quo etiam supradictum fuit in 3.q.principali,in 20.arti.in versi.sed nunc quæro stante statuto.

¶Et no.ꝙ vbi pretium est incertum, semper à iudice est de-

28 clarandum: vt in l.j.& ibi plenè declarat Bal.C.de cõi ser.ma.† q̃ obscuritas & incertitudo declarabitur s̃m qualitatem & valorẽ rei venditę,vt no.dixit Ang.in l.veteribus.ff.de pac.per l.si vno. ff.loc.& de illa moneta,quę congruit rei æstimationi & valori,. per l.damni.ff.de dam.infec.Itẽ aduertas,ꝙ taxatio pretii facta à testatore de re sua regulariter non nocet,nec aliquid operatur; quia non auget,nec minuit valorem rei,vt in l.j.C.de arb.tu.l.si fundum sub conditione.in §.si libertus.ff de leg.j.& in l.cum pater.§.qui filio.& ibi per Bar.& Bal.ff.de le.2. & in l. quod de bonis.ff.ad l.fal.& ibi vide concor.Quod tñ fallit : quia valet qñ legaret rem,quã diceret esse tãtę æstimationis: qa siue pluris, siue minoris esset,nil vltra peti posset s̃m Bar.in d.§.si libertus.Itẽ & secundò fallit,si iurasset testator tanti rẽ esse; quia tunc ei staret gl.& Bar.in l.fi.§.j.de leg.2.facit auth.quod obtinet.C. de proba. & l.cum quis decedẽs.§.codicillis.de leg.3.ꝙ testatoris iuramẽto standũ est.Item & tertiò,qñ constaret præcisè de cuius volũ-

29 tate:quia tunc ei staretur.d.l.fi. §. j. † Vltimò sciendum est,ꝙ incertitudo pretii non vitiat contractum, qñ versatur circa dimidiam ipsius:vt in hoc exemplo,vẽdo tibi pro 10.& pro illo pluri,ꝙ Titius arbitraretur,etiam Titio vel arbitrante valebit contractus,si dicta. 10. faciant dimidiam pretii, vel illam excedant, vt possit recurri ad iudicem,qui arbitretur, ar.l.domũ infra eo. prout firmare vr̃ Bal.no.in d.l.fi.in 10.oppo.C.eo. pro qua opi. bene facit tex.in l.hæc venditio.§.fi. eo. tit. vbi venditio facta p centum,& quanto pluris vendidero; habet enim pretium certum,licet augeri possit,vt ibi no.dixit iurisconsul.Sali.aũt in d.l. fi.referens Bal.ibi dicit,ꝙ sicut incertitudo pretii in totũ vitiat, totũ ɔ̃ctu, vt d.l.in emẽtis.ita in parte l. q̃ de nota.ff.de rei ven. quia contractus non potest pro parte valere & pro parte non. l. cum duo ff.de in diem adiec.& in l.triticum.ff.de verb.obl.Sed hoc non ob.dicit contractum valere:quia dictum pretium non est incertum,nec ex mente contrahentium,nec ex l.dispositione,vt l.cum furti.ff.de in li.iu.& in l.ab hostibus.§. sed quod simpliciter.ff.ex quib.cau.maio.& subdit, ꝙ vr̃ potius factum accidentale,q̃ substantiale.d.l.in ementis. Tu dicas, ꝙ tex.in d.l.hæc venditio.in fi.probat hanc suam opi.dum dicit, ꝙ hæc adiectio quanti pluris non facit pretium incertum, licet augeri possit in euentum conditionis,si fuerit declaratum, & hoc teneas indistinctè,quandocunq; pretium fuerit expressum.

Circa quintum

30 de pretii iustificatione & taxatione † sciendum, ꝙ pretia rerum & valores variantur per singulas ciuitates & regiones,maximè vini,frumenti & olei,vt no.dicit tex. in l. ideo in arbitriũ. ff.de eo qđ certo loco,ideo singulariter dñt Pet.Cy. & Bal.in l. j.C.de episc. audi. ꝙ pretia sunt taxanda tam pro rebus necessariis ad victum venalibus expositis,q̃ etiam pro pannis & habitatione.i. pensionibus pro illis præstandis, quæ omnia victus appella.continentur,vt in l.verbo victus.ff.de verb.sig.ita intelligitur.l.2.§.Imperatores.ff.ad l.Iul.de anno.& quod sit iustum pretium,iudex,vel prælatus decernere debet,vt in l.placuit.de em. & ven.Nam excessus in pretio iudicis officio minui & moderari debet l.officium.& ibi Bal.no.infra eo.& debet minui ratione minoris mensuræ,sicut augeri ratione maioris, vt in l. qui fundum.in prin.& in §.qui augmentum.& ibi per Bal. infra eo. tit. & ratione deficientis qualitatis rei venditæ,vt in l.Dñs.2.respõso.infra eo.& ratione emergentis improuisi oneris rei venditæ, vt in l.in vẽditione. ff. de actio. empt.nam carius vendere à iu-

31 re prohibitũ est,† non vilius.l.negociatores.quæ est.i.C.de epis. audi.& in c.j.de empt. & vendi.l. si pendente.§. si quidam.ff. de vsufruc.in l.fi.ff.de proxene.l.annona.ff.de var.crimi.& in c.j. §. post natales.de pa. te. in vsi.feu.& in l.j.§.cura carnis.ff.de offic. præfec.vr. Et debet statui & esse pretium iustum secundum rei qualitatem & fructuum seu reddituum quãtitatem, vt in l.& si equo. & in l. si fundum per fideicommissum. in verbo. excusso pretio secundum redditum eius.& ibi no.Bar.ff.de leg.j. & in l. si quis.C. de rescin. ven. & in l.si fundus.ff.de reb. eorum.Nam ex qualitate rei venditæ interdum intelligitur quantum sit pretiũ, vt dicit gl.ordi.in l.semper in stipulationibus.ff.de reg.iu.& no. Bar.in l.nummis.ff.de lega.3.& Bald. in l.j. C. qui testa.face.pos. & res non debet emi pluris q̃ sit,sed iusto pretio, etiam si testator diceret simpliciter per hæredem rem emendam,tex. est no. in l.alienus.ff.ad l.fal.inde dictum est,paria sunt, nolle vẽdere & iniusto pretio velle vendere,vt in l.non dubium.§ fi. ff. de leg. 3.& l.alieno.in fi.ff.de fideic. lib. Item eo modo emptorẽ nõ reperire,& reperire,sed non iusto pretio,vt in l.2.C.si in cã iudi.pi.

32 fa.sit.† vnde ex quantitate parua pretii interdum cõtractus redditur,seu præsumitur nullus & inualidus.l.j. §. quod ait.ff de superficie.facit. c. ad nostram. de iureiuran. l. 2.& l.si vno. ff. loc. aliàs si quis vno.& C.mand.l.per diuersas.secũdum Ang. qui bene declarat in l.cum hi.§.modus.ff.de transac.Item paruitas pretii nonnunquam præsumi facit donationem,vt d.l.j.§.j.ff. de superficie.secundum Bal.in l.Gallus.§.& quid si tantum.ff.de libe. & posth.quia res viliori pretio vendita dr̃ proiecta,vt l.si pignore.ff.de euic.& ex prædictis intelligitur,quod dicitur, res tãtum valet,quantum vendi potest,vt l.si seruus fugit. ff. de condi. fur. & in l.3.ff.de in diem adiec.l.j.§.si hæres.ff.ad Trebel.& in c.in ciuitate.vbi gl.allegat concor.de vsur.s. homini sciẽti eius conditionem.gl.est singu.in l.mortis causa capio.§.fi.ff.de dona.causa mor.quam sic pro singulari alleg. Bart.& Angel. in l. pretia rerum.ff.ad l.fal. & Bald. in l.illud.in fi. C. de colla. Item intelligitur in loco publico & sono tubæ præmisso & pluribus emptoribus & non vni soli. d. l. pretia rerum . Item in re mobili non immobili : ita singulariter declarat Bald. in dicta l. si seruus. de condi.fur.

Circa sextum

& vltimum. s. pretii solutionem & numerationem. Aduertendum, ꝙ

33 † ad hoc vt rei venditæ dominium transferatur in emptorem, debet pretium esse solutum & numeratum, vel aliàs pro eo satisfactum.s.fideiussore dato,vel pignore,vt est text. expressus in l.quod vendidi.& in l.vt res infra eo.& insti.de re.diui.§. venditæ.& in l.ex empto.in prin.ff.de act.emp.quæ solutio & numeratio debet habere has circunstantias,videlicet.Primò ꝙ pretium sit perpetuò mansurum penès venditorem, quem reperit, vel saltem pro tẽpore quo res vendita est; quia & pure & ad tẽpus venditio fieri potest,& dominii translatio,vt in l.fin. C.de lega. Aliàs si post immediate fuerit restitutum per venditorem emptori,nõ diceretur. venditio facta, nec dominium translatum; quia si sic soluit,vt statim repetat,dñium non transfert,vt in l.q sic soluit.ff.de solu.ita solenniter concludit Bal.in suo consi. qđ incipit,in Christi nomine, inter Dominicum ex vna parte &c. Tu autẽ aduerte. ꝙ licet regulariter emptio & venditio hẽant perpetuam & incommutabilem causam dominii,sed dos commutabilem & temporalem.i.quandiu durat matrimonium, vt in l.in reb.ff.de iure do.prout egregie dicit Bal.in l.quoties.ff.de rei ven. potest tamen ad tempus fieri & temporale dominium trãsferri non perpetuum,vt probatur in d.l.fi.C. de leg.& in l.3. infra eo.tit.& in l.j.& 2.ff.de leg.commi.& in l.j.cum se.ff. de in-

34 di.adie.† Secunda circunstantia est,ꝙ emptor tenetur facere rẽ venditoris,licet econtra venditor non teneatur rem facere emptoris, sed solum tradere, ex quo dominium transfertur, si est Dñs,vel vsucapiendi cõditio, vt est tex.de pretio in l.ex empto. in prin.in ver.emptor.ff.de ac.emp. & rationem differentiæ ponit ibi gl.in ver.cogitur:quia emptor obligatur ad quantitatẽ. i. ad genus,quod est largius,q̃ obligari ad spẽm,si est venditor. vnde in hoc grauatur : vt dominium pecuniæ transferre debeat, ar.l.cum qui.ff.de iure do.Tertia circũstantia, ꝙ sit numeratũ.i. ꝙ consistat in quantitate,vt dictum est supra in prin. q. vnde si quis emerit pro pecunia,quę est in folle signata,vel in arca;cum tunc esset pecunia tanquam species & certum corpus, vt l. planè.§.sed si hoc. & l.& si certos nummos. & l.si seruus legatus. §. qui quinq;.ff.de leg.2.non dicetur emptio,sed potius permutatio:ita dicit gl.sing.in l.hæc venditio.§.huiusmodi.ff.eo.ti.quam gl.pro singu.ad propositum allegant & sequuntur Moder.Perusini,vt D.Io.de Perusio in l.talis scriptura.in prin.ff.de leg.j.& licet Doc.communiter illam sequantur,Bar. tamen de Sali.in d. §. huiusmodi. vedetur tenere contra, ꝙ videtur satis quantitas expressa,ex quo dicitur,pro quanto pretio habeo in arca, & sic fuit expressum pretium & mihi placet;quia alias esset vim facere illi literæ,& tex.qui expresè dicit ualere uenditionẽ hoc mo-

35 do factam,uel quanti emisti,quanti pretii habeo in arca.† & uerba.l.non debet cauillari,ut in l.2.§.tractari.ff.ad Tertu.& bo.tex. ff.ad exhi.l.pe. ibi , non oportere ius ciuile calũniari, nec uerba eius captare.De pecunia tamen in folle.i.in bursa oblata , ꝙ nõ

uidetur

uidetur rectè soluta,dicit tex.no.in l.cum seruus.ff. de condi.& de.Quarta circūstantia : quia debet emptor soluere,& pretium numerare, aliter venditor non tenetur rem tradere, nec est in mora tradendi,nec conueniri potest ad tradendum, nisi pretio soluto vel oblato,vt l.fistulas.§.qui fundum.& ibi Bal. no. infra eo.l. Iuli.§.offerri.de act.emp.& bo.tex.in l.fi.ff. de rescin. ven. l. si.in fi.ff.de lo. publi.fru.l.q̄ro.§.inter locatorē.ff.de loca.& optimè declarat Bal.in l.j.infra de act.emp. & semper poterit per vēditorem teneri donec pretium soluatur l. hæreditatis. ff. de hęre.vel ac.ven.& ibi no.non quidem iure pignoris, sed iure proprio: quia cum non sit dominium translatum non soluto pretio,vt d.§.venditæ.insti.de re.di.cum concor. in re sua nō cadit obligatio.l.neq; pignus.ff.de re. iu.ſm Ric.Mal.facit.d.§.offerri. & l.in bello.§.si quis seruum.ff.de cap. & postli. reuer. ita inquit Bald.in d.l.hæreditatis. † Quinimmo res per me vendita semp poterit à me vēdicari,nisi pretium sit solutum , aut habita fides de eo per d.§.venditæ.& est optimus tex.in l.procuratoris.& ibi per Bar.ff.de tributo.& in l.diligenter. in prin. ff. mand.& optimè declaratur in d.§.venditæ.& in d.l.quod vendidi. vel nisi in iudicio venditori offerretur pretium.l. si diligenter.ff.mand.Et sic est no. ꝙ quātum ad dñij translationem ista tria paria sunt.s. primum pretium esse solutum & numeratum . Secundum pro pretio esse aliter satisfactum. s. pignoribus vel fideiuss.& venditor cōtentus fuerit. Tertium fidem habitam de pretio,hoc est, ꝙ venditor secutus fidem emptoris pretium sibi crediderit , & de eo confisus fuerit,& hæc colliguntur ex eis quæ leguntur, & not.in d.l.quod vendidi.& in l.vt re.ff.eo.ti. & in l. ex empto. in prin.ff.de act.empt.in d.§.venditæ.insti.de re.di. & in l.procurator.§.plane.ff.de trib.

Sed circa istud vlti.quæritur, qn̄ videtur habita fides de pretio,& dicas in dubio,ꝙ † si venditor rem tradit simpliciter emptori,videtur habuisse fidem de pretio , & sic dominium transtulisse,si nihil dicit,vel excipit,vt dicit gl.in d.l.quod vēdidi.& in d.§.venditæ.& in d.§. planè. de tributo. Et licet Doc.communiter transeant cum gl.ego tamen contrariū dicerē,ꝙ non dicatur habita fides de pretio , nisi expresſè actū fuerit inter cōtrahentes , & moueor ex pluribus. Primò in hoc contractu cum sit bonæfid.illud præsumitur actum, quod naturaliter inest,& fieri debet,vt dicit tex.in l.ex empto de act.empt. sed illud naturaliter inest,& fieri dēt,vt dicit tex.ī l.ex empto.de act. em. sed illud naturaliter inest,videlicet ꝙ vēditor tradat rē, si modo p̄tiū fuerit solutū,vt dicit tex.in d.l. ex empto.ergo nō intelligitur aliter translatum dñium nisi pretio soluto , quod ꝓ expresso debet haberi.l.cum quid.ff.si cer.pe.secundò quia illud est resumendum,quod est verisimile & credibile esse actum; vt in c.quia verisimile.de præsump.& l.non est verisimile.ff. quod me.cau.sed cum emptor nondum impleuit contractum ex parte sua;quia non soluit pretium,ideo non est verisimile , ꝙ venditor voluerit prius dñium transferre,q̄ sibi solutum fuerit.Tertiò:quia † oratio respiciens plura determinabilia debet ea pariter determinare,vt l.quamuis.C.de impub.& aliis substi. & l. iā hoc iure.ff.de vul.& pupil. sed hæc tria simul ponuntur exceptiuè à regula in d. l. quod vendidi.& in prædictis iuribus supra alleg. s. ꝙ dñium non transfertur nisi pretio soluto & satisfacto, vel habita fide,esse pretium solutum & satisfactum non præsumitur,nisi probetur,vt d.l.inciuile.C. de rei vend. & l.si duo patroni.§.si quis iurauerit. ff. de iure do.& l.quinquaginta.ff.de ꝓba. ergo non habita fides de pretio non præsumatur nisi probetur.Quartò: quia fundans intentionem suam in aliquo regulariter debet illud probare l.2.cum cōcor. ff.de proba. & l.si rem minorem.ff.de in inte.resti.ergo emptori conuento à venditore rei ven.dicenti habitam fidem cum fundet intentionem suā in eo debet liquide probare.Quintò :quia translatio dñii est magni præiudicii,& difficilior q̄ possessionis:vt l.si quis vi.§ differētia.ff.de acqui.pos.& in l.id quod nostrum.ff.de reg. iur. igitur ꝑ simplicem traditionem rei nō inducatur , nec factum videatur præter animum & mentem vendentis : † cum non satisfaciat traditio solius pensionis. Accedit , ꝙ nemo præsumitur iactare suum,vt l.cum de indebito.ff.de proba. & ex pluribus probationibus illa sumi debet , quæ probabilior sit , & minus contineat absurditatis,ar.l.in concubinatu.ff.de concu.& in l.in liberæ.ff. de ri.nup.Vltimò:quia cōtractus emp.& vendi.est reciprocus.i. vltro citroq; obligatorius,vt supra dictum fuit in prin.& in diffinitione,& nō debet claudicare,vt in l.Iul.§.si quis colludente ff.de act.emp.Sed si dicimus dñium trāslatū & nō solutū pretiū claudicabit , igit̄ &c. Sed vt tollat̄ oīs scrupulus,cautela est optima,ꝙ semper in instrumento dicatur,ꝙ vēditor tradit rem seruato tamen sibi dominio rei , nec intendat illud transferre , donec pretium fuerit solutum,quod pactum valet & impedit dominii translationem, vel reseruare sibi manuum iniectionem. l.Titius.ff.de ser.expor.ita eleganter dicit Bal.in rub.C.eo. in 13. q.& idem voluit Io.An.in addi.Spec.in ti.de emp.& ven.in rub. in ver.sed an possit sibi prouidere hoc facto, & poterit tutè rem vendicare pretio non soluto,vt est tex.apertus in d.l.procuratoris.§.planè.ff.de tribu & gl.declarat in d. §. venditæ. & in d.l.q̄d vendidi.& sic retinet dñium,hoc est solum trāsferre posset precariam,vt est tex.no.in l.qui ea lege.C.de pac.inter emp. & ven. & expressè declarat ibi Azo in summa,ꝙ tunc venditor poterit rem vendicare ratione retenti dominii. † Sed non videtur habita fides de pretio ab eo qui vendidit in nūdinis.vel qui statim erat inde recessurus,per l.si quis.ff.de pig.actio.secundum Bal.in l.si non dōnationis.C.eo.tit. Item vbi est præsumendum,ꝙ statim voluerit pretium solui,vt quando non est verisimile,ꝙ habeat fidem de pretio personæ ignotæ.uel statim recessuræ,ut est in eo qui uendit equos,uel animalia; quia potest,si immediate non soluatur,vt de iudi.l.si legationes.& l.si soluturus.de solu.Sed quæritur, quid si fuit appositus terminus ad soluendum, puta mensis,an si non fuerit fides de pretio habita, post mēsem possit vendicari, nisi appositum fuerit pactum. l. commissoriæ ꝙ non soluto pretio in termino præfixo res fieret inempta, vt l.commissoriæ.C.de pac. inter emp. & vendi. cum simi. Et licet Doc.transeant cum gl.posset attentari contrarium, & probabiliter dici,ꝙ post terminum nō probabitur rem vendicare, tāquam non habuerit fidem post ipsum terminum. Primò:quia si dominium pōt trāsferri ad tempus,vt d.l.fi.C.de leg. ergo nihil prohibet dñium reuerti ad venditorem solutione facta in termino. Secundò:quia † actus agentium non debent operari vltra ipsorum intentionem.l.non omnis.in prin.ff.si cer.pe.cum concor. sed venditor apponendo terminum,videtur tacitè noluisse post terminum fidem habere:& sic rem non intelligi translatam,igitur haberi debet pro expresso, vel l.cum quid.ff.si cer.pe. Tertio:quia permissum ad tempus post tempus intelligitur prohibitum,vt l.Imperatores.ff.de poll.& l.statuli. in §. sciendum. de le.2.& tamen videtur potius res tradita sub cōditione,si pretium soluatur,ꝙ vt videat dñium trāslatū, vt l.sub cōditione.ff. de solu. Quartò,quia ex appositione termini ad soluendum præsumitur coniectura venditoris expressa,ꝙ noluerit fidem habere de pretio post tempus, & ꝙ forte aliter non fuisset venditurus,si putasset emptorem pretium non soluturum,igitur nō seruata fide debet sibi actio ad rem sibi vendicandam concedi,ut est optimus tex.in l.cum te fundum.C.de pac.inter emp.& uē. Nō ob.tex.in l.qui ea lege.C.de pac.inter emp.ubi apposito pacto de soluendo infra certum tempus, & ꝙ alias res reuerteret ad uenditorem,non tamen conceditur uenditio, ꝙ nō fuit translata postea possessio,quia non fuerunt apposita uerba directa legis commissoriæ.i.res esset inempta , sed obliqua,quæ nō faciūt ipso iure dñium trāsferri,ut dicit gl.magna in l.j.ff.de don. † Sed in ꝯrariū est tex.in l. si quis hac lege.ff.de rei uen. ubi sunt uerba obliqua,recedat,& tamen inducitur dñii translatio. idem uidetur uelle tex.in l.j.C.de pac.inter emp.& uen.in uer.pertineat,licet ibi gl.impropriet illud uerbum,pertineat,dum exponit i.restituere.quæ est uiolenta expositio, maximè quia in contractibus potius mens q̄ uerba & subtilitates & apices iuris attendi debet,ut benet probatur in l.si.ubi opti.tex.C.quæ res pig.ob.& in l.in conuentionalibus.ff.de uer.ob.& in l. si in uenditione.ff. communia prædio.& in l.j.in fi.ff.si cer.pet.

Vltimo facit: quia emptori non seruanti fidem in soluendo,fides contractus à uenditore seruari non debet,ut l.cum proponas.la 2.C.de pac.cum cōcor. & tutius est rei incumbere q̄ in personam agere.ff. de reg.iur.l. plus cautionis insti.de ob.quæ ex deli.nas.§.furti.unde nō uidetur inconueniens dicere, ꝙ dñium sit trāslatum ad tempus termini facto de soluendo , uel melius ꝙ nullo modo sit translatum,sed potius sit res tradita sub condi.ut si soluatur in termino,dñium transferatur & non aliter per d.l.sub conditione.Postremò hoc adiuuatur per text.cum gl.in l.j.in fi.ff. de excep. rei iud.ubi habetur, ꝙ uenditor re etiam per se tradita potest uendicare ab emptore,si pretium non fuit solutum etiam extra casum,uel actionem legis commissoriæ, uel adiectionis in diem, non potest agi rei uend.sed personali actione præscrip. uer. uel ex uenditio:nisi transtulisset precariam pos.quia tunc ratione retenti dñii haberet rei uendic.per d.l.qui ea.l.& l.si ca.hanc pat. tenuit & firmauit Bal. in repe.in l. Meuius.ff.de mino. † dicens ꝙ uerba pacti,ꝙ res reuertatur,non sunt uerba pacti legis commissoriæ:quæ sunt,ꝙ dixit,ꝙ esset inempta: sed si non dixisset, uel nō reseruasset aliquas reliquias dñij, sed totaliter transtulit, non reuertitur, ꝙ etiam firmatur ex eo,quod dixit Bar.in l.si ut proponis.C.de condi.ob causam.ꝙ uenditio non resoluitur ex non reseruata conuentione,sed agitur ad obseruātiam eius quod conuentum.l.ea quæ.C.de rescin.uen. secus in contractibus innominatis,ut d.l.si ut proponis. quia in illis agitur ad resolutionem,nisi qn̄ res esset uendita sub certa conditione,qua non seruata quis non fuisset uenditurus,nam tūc rescinditur pp̄ inobseruantiam,ut est casus notabilissimus in d.l.cum te fundum.C. de pac.inter emp.& ideo optima cautela est, semper dñium reseruare expressè,ut supra dictum est.Quinta & ultima circūstantia pretii est, ꝙ solutio fiat integra totius quantitatis, aliter non dicetur solutum, ut dicatur dñium translatum, uel ut possit agi ad rem tradendam,ut probatur in l.j.quādiu.C.de distrac.pigno. & in l.tutor.§.Lucius.ff.de usur.† ubi particularis solutio nō est admit-

admittenda.ff.de pig.act.l. solutum. §. si creditori & in l.Iulia §. offerri.ff.de act.empt.in 2. responso in uerbo partem pretii , cū vulg.prout est in creditore,prout etiam est in cōductore, vt nō dicatur soluisse,si integram pensionem nō soluit, vt cadat à toto pp minimam partem non solutam,vt est gl.ordi.in l.res bonafide.ff.eo.tit.& no.dixit Bal.in rub.ff.eo.in 10. q. & quod not. in auth.qui rem.C.de sac.san.eccle.per Cy. & Bald. & in Specu. de lo.§.nunc aliqua.versi.63.Est enim concessum pro parte pretii non soluti venditori rem vendi. loco pignoris retinere , donec integrum pretium soluatur,vt dicit tex.in d l.Iul. §. offerri. vt supra dictum fuit in quarta circustantia,non dixi quare, quia verè in re sua nō cadit pignus,vt l.neq; pignus.ff.de re.iu.sed Barto.ibi dicit , ꝙ res mea simpliciter & absolute non potest mihi esse obligata:sed illa,quæ est alteri tradita,non dicitur mea liberè & absolutè. ideo potest esse obligata,vt ibi.& alleg.l.ex sextāte.§.Latinus.ff de excep.rei iudi.quod procedit,etiam si statutū diceret,ꝙ nulla exceptio possit opponi: quia exceptio pretii nō soluti opponi poterit,per dictum §.offerri.& l.si pater.C.eo.tit. Ita dicit Bal.in l.traditio.C.de act.emp. & re tradita per vēditorem si emptor pretium non soluit † tenetur ad vsuras pro pretio tardius soluto venditori , si fructus ex re percepit , quo casu tolerantur etiam de iure communi: quia non sunt uerę vsuræ , sed quędam recompensatio,& fundatur in naturali æquitate,vt in simili in c.salubriter.de vsur. vnde cessat ius prohibitiuū : ita solenniter dixit Bald.per illum text. l.Iul.§.ex vendito.ff. de act. emp.quod habet locum,etiam si non sit translatum dñium,sed sola possessio,ꝙ sufficit,ꝙ habeat commoditatē vtēdi & fruendi,vt in §.possessionem.ea.l.quod firmauit gl.& Cy.in l.curabit. C.de act.emp.& gl.in c.cōquestus.de vsur.& videtur æquissimū, ne emptor locupletetur cum aliena iactura. d. §. ex vendito. & firmat glo.& Bar.in l.Iulianus. § idem Pompo.ff.de act.emp. & Bar.in l.at qui natura.in §.fi. de nego. gest. & tenet etiam Bar. & Bal.in l.in minorum.C.in qui.cau.in integ rest. non est neces.& Bal.in l.2. C. de vsu.vbi dicit, ꝙ tenetur, etiam si nullum fructū perceperit;quia non debentur ratione fructuū , sed perfidiæ;qa venditor soluit, quātum est ex persona sua. Vltimò est sciendū, ꝙ dispositio.d.§.ex vendito.& l. quod vendidi. ꝙ non transferē dñium nisi pretio soluto, habet locum nedum in contractu vēditionis,sed in quolibet alio contractu,vt dixit gl.& Bart. in l.si seruus.§.locum.ff.de fur.& in l.cum proponas.C.de dolo.probatur in l.3.de pig.act.& in l.procur.§.planè. de tributo. † quia verbū venditionis importat omnem contractum alienationis, vt l.statulib.§.quintus.ff.de statulib. licet contrarium dixerit gl. & non bene in l.2.C.de re.permu.& in l.traditionibus.C.de pac.

Sequitur secunda pars principalis quæstionis , quæ est de consensu , & qualiter contractus empt. & vendi.dicatur perfectus.vnde primo quæritur,qualiter consensus adhibeatur . Dic ꝙ simul & eodem tempore à partibus præsentialiter adhiberi debet;quia ꝯsentire est simul sentire,tex.est ꝯiuncta gl.in ver.ꝯsentire,in l.ꝯsensu,in prin.ff.de act. & obl.& bene probat tex.in l.j.in prin.ibi, in idem placitum & cōsensus. ff.de pac.vnde non contrahitur emptio , si dixero volo vendere Titio absenti equum pro 10.& vni referat sibi,& dicat,se velle emere,vt dixit gl.ordi.in l.j.in fi. in verbo per literas. infra eo. tit.& in d.l.consensu.super dicto verbo consentire.Et ideo diffinit † cōsensus est plurium voluntas ad quos res pertinet simul iuncta,vt dicit gl.magna in c.j.de re.eccle. non ali.lib.6.gl.tamē ordi.ff.de verb.obl.in l.si stipuler.in §.fi.dicit , consensum ex interuallo adhibitum non vitiare contractum bonæfidei , quod sine dubio intelligendum est procedere, qn̄ cōsensus præstatur in absentia. s.per nuntium vel epistolam : quia tunc non potest statim & pręsentialiter pręstari , sed temporis interuallū intercedere necesse est.d.l.j.in fi.infra eo.& in d.l.consensu. Ita videt̄ intelligere Pau.de Cast.in l.à Titio.ff.dē verb. obl. nisi in casu illius.l.vbi fauore dotis dicit valere etiam sine nuntio,vel epistola in vim tacitæ donarionis,quādocunq; ex interuallo adhibeatur consensus per no.in l.j.ff.sol.matr.Sed Doc.solen. D. Franc. de Acolitis de Aretio dicit idem in omnibus contractibus,qui consensu perficiuntur , ꝙ sufficit consensum adhiberi quandocunq; ex interuallo,nec requiritur,ꝙ statim,allegat.l. quod seruus.ff.de stipu.ser.& no.per Bar.vbi solenniter declarat in l.& si tempore.C.de fi.instr.& iur.hast.fisca.lib. 10. & solennius in l.licitatio.in prin.ff.de publi.ad quod etiam accedit.l. qua ratione. in §.fi.ff.de acqui.re.do.Tu autē aduerte:quia gl. ord. & ibi Bart. in l.illud.C.de sacrosan.eccle. dicit † ꝙ inter absentes sine nuntio vel epistola non valet contractus, seu donatio in vim donationis etiam ad piam causam , vt si dixero,dono pauperibus talis loci,vel eccle.Idem glo.in l.j. C.de dona.causa mor. pro quo etiam facit.l.miles ad sororem.§.j.& in l. cum pater. §. donationis.in ratione dubitandi,de leg.2.cōfirmatur etiam ex eo, quod dixit Pet.& Cy.in l.generaliter.C.de non nu.pec.quod refert & sequitur Bar.in rub.C.de confes.ꝙ omnis actus, qui inter viuos sumit effectum,requirit præsentiam partis,vel æquipollētis. Itē etiam Bald. in l.cum virum.C.de fideicom.& in l.filiæ cuius.C. fa.ercis.ꝙ requiratur præsentia partis, vel aliquod organū nuntii,vel epistolæ,allegat.l.inter mortis.ff.de don.cau.mor.& l.donatione in concubinam.§. species. ff.de dona. Idem voluit Ioā. An.in addi.Spec.in tit.de instr.edit.in §.porrò.in ver.sed an pauperes,quod etiam tenuit gl.in l.nec ambigi.C.de don.ꝙ si dico, dono tibi absenti,& vnus referat sibi,& ille acceptat,non valet. hoc etiam probatur;quia regula est, ꝙ inter absentes non contrahitur obligatio nisi per literas,vel nuntium,vt in l.j.in fi.& d. l.consensu.ff.de actioni.& obli.& in l j. ff. manda. qui consensus debet præstari per nuntium non per extraneum secundum gl. in d l.consensu.& in d.l.j.in fi.infra eo.& firmat Bar.in cōsi. suo quod incipit. Quæritur, an procurator constitutus in absentia: nam verbum de consensu intelligitur. s. inter præsentes præstito,vel medio organo nuntii,vel epistolæ:vt dicit gl.& Bar. in d. l.j.in fi. infra eo. ¶ Vlterius etiam probatur † quia licet in pactis tacitis non requiratur partis præsentia,vt in l.2 & in l.si creditores.& vtrobiq; per Bar.C.de pac.tamen in expressis secus est: qa præsentia partis requiritur,aliàs nō valet,vt in l.j.ff.de pac. & in d.l.j.in fi.infra eo.quod Bar. vbi supra dixit esse menti tenendū, & singulariter meminit Io.de Imo.ff.sol. mat in l.post dotē. Idē ꝙ supra tenet Bar.& Imo.in l.absenti.ff. de dona. Nam inter absentes non potest contrahi obligatio.l.ex maleficiis.in §. longè minus.ff.de actio.& obli.& in l.fi.C.de tabu.lib.10. nisi per modum nuntii vel epistolæ : vt dictis iurib. per quos consensus reintegratur,& vno tempore adhibitus pręsumitur:nam nuntius, vel epistola iungunt consensum,aliàs sunt actus separati, & nō valent eundem effectum reintegrare:ita no.dixit Bal.in d.l.j. in fi.infra eo.¶ Vltimò concluditur ex auctoritate Pau.ad literam in l.si ego.ff.si cer.pet.vbi eleganter dixit, consensum in contractibus debere simul interuenire , nec ex postfacto sufficit adhiberi,allegat l.remittit. ff. de iureiur. quod demonstratur per gl. & Bar.in l.Labeo.ff. de iureiurā. vbi gratia fit absenti mediante nuntio vel epistola secundum Do.Io.de Imo. in d. l. si stipuler. §.fi solenniter dixit,ꝙ † interuallum consensus præstiti non vitiat contractum,qui consensu perficitur,si interrogās dedit terminum ad respondendum,vel ex post ratam habuit responsionem,vel forte non contradixit,arg l.si filius.ff.ad Mace. aliàs iniquum foret secundum eum dicere, ꝙ contrahens , vel interrogans non esset liber,& ꝙ non possit alteri vendere l. in bonæfidei.§.si tam.ff.de eo quod certo loco.Non ob.l. quod seruus. qa ibi in tacita donatione , quę inducitur ex re habita ꝓ derelicto, quæ non requirit præsentia partis,vt supra dictum est. Non ob. l.si pater.& l.licitatio.cum ibi no. per Bar. quia ibi durante tempore subhastationis semper vēditor præsumitur ad esse,ex quo posuit rem venalem in publico, vt plus offerrenti concederet, qui consensus exprimitur per verba , item per subscriptionem vt l.non aliter in gl.ff.de adop. & tradit gl. magna in c. si quis p̄sbyterorum.de re.ec.& no.in l.Caius.ff.de pign.acti.item per signa.i.annuendo capite,vel humeris:vt dixit gl.ord. in l.itē quia. ff.de pac.& in l.j.in §.si quis ita.ff.de uerb.obli. & declarat Bal.in l.discretis.C.qui testa.face.pos.Optime facit.l.j.in prin. ff. de leg. 3.& l.vbi non uoce.ff.de reg. iu. Item per percussionem palmarum,ut no. l.j.ff.de pac.& insti.de uerb.obl.in prin.in gl. ¶ Secūdò quæritur,an per hæc uerba.† uolo tibi uendere pro 10. & respondens uolo emere contrahatur uenditio.Dicas ꝙ sic ſm gl. in l.in ementis.C.eo.facit tex.insti.de sing.re.per fi.reli.in §.fi.qa ubi actus solo consensu perficitur,uerbum,uolo, plenam perfectionem significat:secus ubi requiritur factum:ut si dixisset,uolo ascendere arborem:quia non sequitur , ergo ascendo. Aliud est enim facere,aliud uelle facere,ut not. in l. serui electione. in prin.ff.de leg.j.secus si dixisset,vellē tibi uēdere,& tu diceres,uellem emere:quia uerbum pręteriti imperfecti rem imperfectā significat ſm gl.in d.l.in ementis.Sed Pet.& Cy.tenent contrariū ibi de uerbo,uolo,ꝙ non contrahatur uenditio,nisi aliter esset de consuetudine loquendi , per l. Labeo.ff. de suppel.lega. pro quo optimè facit tex.ff.qui.mo. pig. uel hypo.sol.l.sicut.§.uolūtate.ibi,non.est satis ad repellendum creditorem ꝙ uoluit ueni re:quia licet donatio solo cōsensu perficiatur , non tn̄ sequitur uolo donare,ergo dono,ſm Pet. Item facit pro eo tex. & gl. in c.pe.de reg.li.6.ubi aliud est profiteri religionem , aliud uouere de profitendo: licet secus in ultimis uolūtatibus † ubi uerbum, uolo,importat plenam dispositionem,ut est tex.no.in l. Pāphylo.§.propositum.ff.de leg.3.ubi l.interpretatur , ꝙ testator uelit disponere:ut l.ex hac scriptura.& ibi no. ff.de dona. & quod hr̄ in c.fi.de suc.abinte.de quo plenè per Bar. ubi optime declarat in d.l.serui.electione.in prin.de leg.j.& Bal.in d.l in ementis.ad fi.C.eo.Sed bene ualet promissio de uendendo, licet non sit p̄tium taxatum, sed non ipsa uenditio:ut dicit Bal. in l. si fideiussor.§.fi.ff.de leg.j.& alleg.Cy.in l.j.C.de cōtrah.emp.& commit. stipu.qui Bal.in d.l.in emētis.in terminis huius q.videtur tenere cum gl.in sua lect.in 5.q.sed si dico, uendo tibi , si uis pro 10. & tu dicis,emo si uis,bene ualeat contractus:quia est condictio de præsenti,quæ non suspēdit.ff.si cer.pe.l.si itaq;. ita dicit Bal. post gl.in d.l.in ementis. ¶ Tertiò † quæritur an dicatur uenditio ꝑfecta,si dico tibi,uendo pro tanto pretio , & uolo tibi facere instrumentum ad tui petitionem & requisitionem.Dicas ꝙ non

sed dicitur

sed dicitur potius quoddam ratiocinium de vendendo secũdũ Pau. de Cast. qui ita dicit se pluries consuluisse de facto per illũ tex. ibi in l. contractus. C. de fi. instru. & allegat etiam gl. ordi. in stit. eo. §. j. in verbo conficiuntur, & dicit, ꝙ eius consilio se subscripserunt Doc. Paduani. pro quo optime facit: quia aliud est vendere, vel locare, aliud vendendo, seu locando promittere, tex. est secundum vnam lect. in l. in bonæfi. in §. si tamen. ff. de eo quod certo loco, quod etiam dixit & voluit Ia. But. & Ang. per illum tex. in l. j. C. de pac. pig. tu aduerte, ꝙ hæc denunciatio videtur dubitabilis: quia facere instrumentum non est de substantia emptionis, immo, valet sine eo, vt habetur in l. cum res. C. de proba. cum concor. cuius reseruatio non debet illam factam vitiare, sed pro superuacua haberi debet illa adiectio de instrumẽ 54 to fiendo, arg. l. fundus ille infra eo. † Non ob. l. contractus. quia ibi loquitur, quando huiusmodi contractus ex cõuentione partium debet fieri in scriptis, quod est, quando est actum expresse, ꝙ redigatur in scriptis, & aliter non valeat secundum Cy. ibi, licet gl. in §. j. in vers. conficiantur, dicat cõtrarium, ꝙ dicatur fieri in scriptis, quotiescunq; actum est, ꝙ fiat scriptura, per d. l. cõtractus. ibi dum dicit, illos tñ quos in scriptis fieri conuenit &c. Item adde, pro opin. D. Paul. quia aliud est tractatum & colloquium cum aliquo habere de contrahendo vel vendẽdo, aliud contrahere vel vendere, vt no. dixit Bal. per illum tex. in l. elegãter. in princip. ff. de condi. indeb. vt est in ecclesia: vt in auth. hoc ius porrectum. C. de sacrosan. eccles. & facit secundum eum. l. fin. ff. de preca. ¶ Quartò quæritur iuxta prædicta, aliquis pro- 55 misit vendere, & accepit aliquid nomine venditionis † an soluens possit pęnitere. Tex. est secundum vnum intellectum in d. l. in bonæfidei. §. si tamẽ. ff. de eo quod certo loco. & per promissionem de vendendo promissor obligatur stipulatori, non ecõtra: cum stipulatio non sit vltro citroq; obligatoria. vnde cum non sit obligatus, in sua potestate est an obligetur, vt in l. qui pecuniam. ff. si cer. pe. & in l. si pecuniam. ff. de condit. ob causam. Non ob. l. Labeo. quia ibi loquitur in venditione. i. in conditione, quę pendet ex voluntate vendentis & alterius, quæ habetur pro impleta si per emptorem stat, secus in ea, quæ pendet ex voluntate emptoris, ita videtur fuisse de mente Bald. in l. si quis cũ debitore. ff. de iure do. per illam. l. Labeo. & facit, quod dicit Cy. in d. l. contractus. in 3. q. C. de fide instr. secundum Moder. in d. §. si tamen. ex quo infert in d. l. j. C. de pac. pign. ꝙ stante stat. ꝙ de qualibet venditione soluatur gabella, ex ea promissione nõ de- 56 bet solui cum non sit venditio. † Tu aduertas: quia si datum est aliquid nomine arræ, & altera pars consentiat dissolutioni contractus, repeti potest. Si verò nomine pretii: tũc quia res desinit esse integra ex tali donatione, à tali conuentione recedi nõ potest, immo agi potest ad id, qđ venditor est obligatus, casus est apertus in l. 2. C. quãdo lic. ab empt. di. non ob. ꝙ fuerat promissum de vendendo, & aliud est vendere, aliud de vendendo promittere. d. §. si tamen. quia vel ex stipulatione, vel ex pacto vestito agi potest ad obseruantiam contractus, seu promissionis per l. ius gentium. in prin. & in §. quinimmo. de pac. prout agitur qñ quis promisit non vendere nisi mihi, vt no. per gl. & Doc. in l. si cum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cau. & per Bar. in l. actione. C. de transac. quod videtur probari per l. si sterilis. §. si tibi. ff. de actio. emp. & in l. qui fundum. l. 2. infra eo. tit. & obligatur ad interesse, non præcisè ad vendendum, vel tradendum: quia in obligationib. facti succedit obligatio ad interesse. l. stip. non diuidũtur. ff. de verb. obl. & bene facit tex. in l. si vir vxori. ff. de præscript. verbis. vbi ex tali pacto de vendendo agitur præscr. verbis, maximè si pretium fuit certum, vel specificatum, vt dictum fuit supra in 57 2. q. huius partis, & dicetur infra in 7. q. ¶ Quintò quæro, † quia consensus impeditur ab errore: qm̃ nihil tam contrarium consensui q̃ error, vt ff. de iurisdi. om. iud. l. si per errorem. & in l. 2. in prin. ff. de iudi. & vbi non est consensus, ibi deficit substantia emptionis, vt in l. 2. & ibi no. Bal. C. eo. qualiter & quãdo dicatur ꝯsensum impediri ab errore. Dicas, ꝙ gl. or. infra eo. tit. in l. in venditionibus. ponit sex errores concurrentes circa cõtractũ emp. & vend. de quibus ibi latius in tex. cum sequen. legibus vsq; ad l. & si consensum. §. j. sed gl. in l. in negotiis. ff. de act. & obl. ponit 4. Bar. verò latius prosecutus materiam in l. j. in §. j. ff. de off. procu. Cęsa. vbi est melior gl. q̃ sit in corpore iuris, posuit quinq; errores, de quibus etiam Bal. & Ang. tradunt in l. si ego. ff. si cer. pe. sed ego latissimè posui in rub. ff. de acqui. re. do. in 3. q. principali in prin. vbi tradidi octo errores, & plenè examinatur hic articulus per quatuor cartas. Addi potest & nonus, videlicet error in mensura, qui impedit dñii translationem & emptionem fieri, vt in l. si quis vxori. in §. si quis minora. ff. de furt. & bene declarat gl. in l. arbitrio. §. de eo. ff. de dolo. & concludas, ꝙ siue erretur in corpore rei, siue in materia, vel substantia, siue in essentia, vel sensu, siue impletio impedit consensum, & per cõsequẽs ipsa venditio, vt d. l. in venditionibus. cum seq. vsq; ad l. in huiusmodi infra eo. nec prætermittendum, quod dicit Io. And. in addi. Spec. eo. tit. in §. j. in addi. quæ incipit, si conuertatur casus, ꝙ error in qualitate dñii rei venditæ impedit venditionem, vt si habens directum & vtile dñium vendat ei, quem putat habere directũ, vtrunq; erat apud vendentem, & concludit vẽditionem non valere, alle. Dy. ita tenuisse in suo consi. 25. in ordine, 58 † quia substantia venditionis consistit in consensu. l. j. in infra eo. & ff. de rescin. ven. in l. emptio. sed consensus deficit, vbi est error. d. l. si per errorem. cum concor. Item si errans: quia vẽdit rem propriam vt alienam, non tenet venditio. l. & si cõsensum. in §. fi. infra eo. & ff. de acqui. re. do. l. si procu. & propositum est circa vtile, ergo nihil operatur circa directum, quinimmo nec circa vtile: quia quod potuit noluit &c. l. multum. C. si quis alteri vel sibi. Item quia cum species dñii sint diuersæ: quia aliud directum, aliud vtile. l. j. & 2. ff. si ager vecti. & in l. 2. & vlt. ff. de perfi. constat, ꝙ si erratur in corpore vel in specie, cõtractus nõ valet d. l. in venditionibus. & in l. si quis in fundi vocabulo. ff. de leg. j. Item error contrahendum circa speciem contractus impedit cõtractum vt si vnus intelligit de vno, alius de alio, vt plane ponit Bar. in d. l. j. in §. j. ff. de off. procu. Cæ. vbi latè declarat, 59 & Ang. post Ia. But. in l. si ego. ff. si cer. pet. † Et licet error circa corpus rei vitiat emptionem, vt d. l. in venditionibus, tamen circa accessoria vel rei qualitatem error non vitiat, casus est no. in l. si in emptione infra eo. de quo Ang. fecit festum in l. veteribus. ff. de pac. quod tene menti, sed error in nomine rei, vel qualitate ipsius, & error in confinibus non vitiat contractum, nec impedit: cum constat de corpore, vt colligitur in l. si quis in fundi vocabulo. ff. de leg. j. in l. patronus. §. j. & 2. vbi de errore finium ff. de leg. 3. & in d. l. in venditionib. in fi. in l. aliter. & l. Labeo. in posteriorum infra eo. & ff. de actio. in l. Iulia. in §. j. & in l. ex empto. in §. si quis virginem. & in l. si in qualitate eo. tit. ¶ Sexto quæritur, quando dicatur contractus emptionis perfectus. Sol. dicas 60 ꝙ † triplex est perfectio. Vna est, quando à partibus absoluitur contractus, vt amplius non sit locus penitentiæ. l. cõtractus. C. de fi. instr. Secunda, quando nascitur obligatio & transit periculum in emptorem, vt l. necessario. ff. de peric. & cõmo. rei ven. Tertia, quando est deuentum ad executionem facti, id est ad vlt. effectum, vt amplius discedi non possit, nisi intercedat actus retro similis, vt in l. ab emp. ff. de pac. secundum Cy. in l. 2. C. quando li. ab. emp. di. quæ refert & sequitur Bal. in d. l. necessario. sed iurisconsultus tradit regulam firmiorem & breuiorem, dicens, ꝙ tunc dicitur perfecta venditio, quando apparet illud, quod venditur, & pretium quale quantumve sit, & pure sit venditum: ita dicit in d. l. necessario. §. j. nam conditionales venditiones nõ perficiuntur: cum conditiones impletæ sunt, vt dicit tex. non l. hec venditio. §. j. infra eo. pendente enim conditione venditio non valet, nisi conditio extiterit: vt in l. si quis fundum infra eo. nec agi potest, vt conditio impleatur: vt in l. cum ab eo infra eo. & est interim nulla deficiente conditione deficit in totum. d. l. necessario. in §. j. & in l. fi. C. eo. Vlterius sciendum est, ꝙ rerum consistentium in pondere, numero, vel mensura non intelligit perfecta venditio, si secuta appensione, numeratione & mensuratione si pro singulo corpore, pondere, vel mensura certi pretium sit statutum: secus si in vnum vniuersale pro omnibus: quia tunc statim, ꝙ de pretio est conuentio, dicitur esse vẽditio perfecta, casus est no. in l. quod sæpe. in §. in his infra eod. & dicit ibi 61 Bal. † ꝙ quæ consistunt pondere, numero, vel mensura dupliciter venduntur, vno modo simpliciter, & tunc statim est perfectus contractus à prin. quantum ad agendum & ad periculum emptoris. secundo sub mensura mensurando, & sub numero numerando; & tunc secus: quia conditionalis videtur contractus q a hẽt pendentiam de futuro: ita no. declarat ibi Bal. & tunc dicitur venditio facta ad mensuram, ꝙ si pro singulo stario vel iugere terræ constituitur certum pretium, puta decem pro singulo stario, non qñ dicitur ꝙ venditur prædium, quod dixit esse tot iugerum: ut notanter dixit Bar. in l. Iulianus. §. si Titius. ff. de act. emp. vnde concludendum est, ꝙ venditio facta ad mensuram non dicitur perfecta, nisi facta uel secuta mẽsura. d. l. quod sæpe. §. de his. & l. si in uenditione. §. j. & quod ibi no. ff. de pericu. & commo. rei vendi. & in d. l. Iulianus. §. si Titius. ita eleganter dixit Bar. in suo consi. quod incipit. Petrus Ioannis de antiquo, in ordine 22. inter contractus, de quo tetigit & non decidit in l. 2. C. de pericu. & commo. rei uendi. Et in tantum requiritur, ꝙ consensus sit absolutus, ut dicatur contractus perfectus, quod no. uoluit Bar. ꝙ si reperiatur instrumentum, uel abbreuiatura 62 notarii hoc modo dicẽs, † talis uendidit rem pro 10. Titio hoc pacto, nec reperitur ulterius, ꝙ contractus dicitur imperfectus, & non ualet: ita singu. dixit Bar. ff. de testa. in l. si is qui. & cum secutus fuit Bald. & in d. l. contractus. C. de fid. instru. Idem dicitur de instrumento, in quo reperitur, ꝙ Abbas uendidit domum Titio, nec reperitur pretium diffinitum; quia non continetur pro quanto pretio, ꝙ non probatur emptio per dictum instrumentum, ꝙ pretium tanquam solennitas extrinseca non præsumitur: cum sit quid informe. l. aliquãdo magnum, aliquãdo paruum: ut no. dicit Cy. in l. j. C. de contrahen. & comit. stip. licet subdat dictam quæstionem non improbabiliter Pet. fuisse uisam dubiam, & ipse etiam sub dubio reliquit. ¶ Septimò quæritur, quæ & quot requirantur: ut contractus emptionis & uen- 63 di. dicatur perfectus, & dñium transferatur. Dicas, ꝙ ad hoc ut omni

omni ex parte dicitur perfectus & consummatus & completus & absolutus, requiritur, ꝙ venditio sit facta communi consensu, pretium solutum, & res tradita: ut insti. de emp. & vend. §. pretium. in l. 2. §. j. & in l. pacta. infra eod. in l. Iulianus. §. offerri. ff. de actio. emp. & insti. de re. diu. §. venditę. & in §. per traditionẽ. aliàs quando res non esset tradita, non diceretur venditio perfecta; vt in d. §. venditæ. quia verba cum effectu sunt accipienda: vt dicit Spec. in tit. de loca. §. nunc aliqua. in ver. 95. & debet tradi vacua possessio, vt à nemine detineatur: vt in l. 2. in §. vacua. & ibi Bar. ff de act. emp. de quo tamen dicetur latius infra in seq. q. principali, quid veniat in venditione. Et dicitur perfecta variis modis secundũ subiectam materiam & diuersis effectibus. Nã quandoq; dicitur perfecta, si ille, qui tenetur emere, offerat pretium, licet hæres, qui vendere tenetur, nolit accipere: vt not. dixit Bar. in l. vxorẽ. in §. agri plagam. ff. de lega. 3. per l. Labeo scribit, si mihi bibliothecam infra eo. de quo etiam per Cy. in l. 2. C. communia de leg. & Dy. in l. si fideiussor. in §. meminisse. ff. de leg. j. ideo latius dicas, ꝙ perfectio ꝯtractus dicitur quadruplex. Prima respectu ipsius existentiæ: vt in contractibus, qui solo cõsensu contrahuntur, & dicuntur perfecti solo consensu: vt in l. iurisgentium. in prin. ff. de pac. instit. de oblig. quæ ex consensu per totum. & de dicta perfectione loquitur tex. in d. l. ab emp. ff. de pac. ¶ Secundo modo dicitur perfectio respectu actionis & obligationis ex contractu producendæ, si sit contractus conditionalis; quia conditione pendente non dicitur perfectus, nec producit actionem sicut purus: vt in l. hæc venditio. infra eo. & in l. fi. ¶ Tertio modo dicitur perfectus respectu substantiæ: vt omnia, quæ sunt de mente contrahentium, sint expressa, & quę requiruntur pro solennitate sint apposita, & tunc dicitur cõtractus perfectus: vt in l. contractus. C. de fid. instru. ¶ Quartò dicit perfectus quantum ad effectum; quia ex contractu facta est executio, & deuentum est ad traditionem rei, & de hac fit mentio in gl. ordi. in l. necessariò in prin. ff. de peri. & commo. rei vendi. in l. j. C. eo. tit. in l. si post perfectam. C. de euic. & in l. 2. quãdo li. ab emp. di. ita solenniter tradit Do. Bern. de Narnia, hodie Car- 64 dinalis Spoletanus in d. l. ab emptione. in prin. ff. de pac. † & dicit Bal. valde no. ꝙ procedit iste libellus, dico ꝙ promisisti vendere, quare peto, ꝙ aut vendas, aut rem præstes, nec dicitur nudum pactum, ex quo obligatione pretii vestitur. d. l. Labeo scribit, si mihi infra eo. præsertim de iure can. vt in c. j. de pact. in 6. & si dicatur, ꝙ iste libellus est incertus, respondetur, immo actus habens in se ordinem ex natura contractus, licet sit euentus incertus, istud contingit ex facto rei non seruantis promissa. ideo de tali incertitudine non potest opponi: vt in l. j. §. quod autem. ff. de quorum lega. ita egregie dixit Bal. in suo eleganti consilio, quod incipit. In Christi nomine, allegationes hincinde factę. Et est no. ꝙ qui tenetur ad vendendum, non tenetur ad nudum factum: vt not. in l. certi condictio. in prin. ff. si cer. pet. sed ad tradendum & dñium transferendum si est Dñs: vt in l. ex empto. in princip. ff. de act. emp. l. in conuentionalibus. §. fi. ff. de verbo. obl. & ita declarat Bar. in l. vxorem. §. agri plagam. ff. de leg. 3. & in l. j. in princip. ff. de actio. empt. de quo tamen latius dicetur infra in sequen. q. principali.

65 **Octauò quæritur** † an sicut emptio & vẽditio solo consensu contrahitur, ita solo dissensu distrahatur. Dicas ꝙ sic re integra. i. re nõ tradita, nec pretio soluto, aliàs requiritur, ꝙ interueniat actus retro similis: vt est tex. not. in l. j. C. qñ lib. ab emp. di. & in l. ab emptione. ff. de pac. ratio est: quia per quoscunq; modos res contrahitur per eosdem dissoluitur. l. prout quisq; ff. de sol. & ff. de reg. iur. l. nihil tam naturale. & in c. j. extra eod. & erit huiusmodi distractus bonæfidei sicut contractus principalis. vnde dolus dãs causam illi ita reddit eum nullum sicut cõtractum, iuxta illud quod legitur & notatur in l. eleganter. §. non solum. & ibi per Bart. ff. de dolo. & bene facit. l. de tutela. & quod ibi habetur. C. de in integ. restit. & plenè declarauit Bal. in d. l. j. quando lib. ab emp. & Bar. in l. in summa. ff. de condi. inde. & in l. & ideo. ff. de ꝯdi. fur. Item dicetur vnus contractus non duo, & sic vna duntaxat gabella erit soluenda non duæ; quia primus vocatur solum contractus, secũdus verò pęnitentia dicetur, licet si precarium interuenerit ex parte venditoris, ex quo sit translatum dñium in emptorem per l. quod in eo. ff. de acqui. pos. & etiam possessio per l. & habet. §. eum qui. ff. de preca. non sufficit sola rescisio contractus, vel incisio instrumenti, sed debet interuenire cõtrarium precarium emptoris, quo reseruatur primum venditoris: ita eleganter concludit Bald. in 2. q. in fi. in d. l. j. C. quando lib. ab emp. di. & sufficit, etiam si actus retro similis ex interuallo intercedat post dissolutam emptionem solo consensu factam: vt in l. Modestinus. ff. de solu. si ab initio ita cõuenit, vel pars ei consenserit, aliàs secus. l. quod ab initio. ff. de reg. iur. secundum Bar. 66 in d. l. ab emptione. Illud autem non est omittendum, ꝙ † venditio metu facta non consensu est ipso iure nulla; sicut quando dolus dat causam contractui bonæfidei: vt signanter ponit Bar. in l. 3. ad fi. C. quod me. cau. Quid autem faciat desinere rem nõ esse integram in contractibus, qui cõsensu perficiuntur. Dicas, ꝙ solutio pretij in toto vel pro parte: vt in l. j. & 2. C. quando lib. ab emp. di. Item traditio rei vera vel ficta, vt per constitutum: vt dicit gl. in d. l. ab emptione. Itẽ si interuenerit aliquis actus. quo venditor sit liberatus, vt mors rei venditæ & similis: vt in l. emptio. in fi. ff. de rescin. vend. Item si res vel pretium in stipulationem deducatur: vt in l. emptor. in prin. ff. de pac. & in l. emptor. ff. de rescin. ven. sed non simplex datio arrarum: vt in d. l. 2. C. qñ lice. ab. emp. secundum Bar. no. in d. l. ab emptione. ¶ Nonò quęro, an datio arrarum faciat desinere rem esse integram, vt solo 67 consensu recedi possit. gl. & Bar. in d. l. ab emptione † dicunt ꝙ non, nisi data fuerit arra pro parte pretii & pagamenti; quia tũc desinit esse integra, ex quo transit in aliam naturam: vt est text. expressus. & bene notandus in d. l. 2. C. quando lice. ab emp. di. & in l. quod sæpe. §. j. infra eo. & declarat Bart. not. in d. l. ab emptione. & confirmat etiam Bal. in cõsi. suo, quod incipit, in Christi nomine, dubia mouetur. & in dubio arra videtur data, vt cedat in partem pretii, si erat in pecunia nu. constituta: vt dicit gl. & Bald. in l. 3. ff. de leg. commis. per no. in d. l. quod sæpe. §. j. & sic videtur etiam pro parte pretii & pagamenti, facit. l. ex empto. §. is qui vina. ff. de act. emp. vbi hoc no. ponit Ric. Malum. & Cy. in addi. quos refert & sequitur ibi Bald. & alleg. l. vlt. ff. de lega. commis. licet datio arrarum sit cõtractus separatus de per se ab ipsa venditione: vt in l. contractus. C. de fide instru. Sed tamen aduertas: quia si hoc esset indistinctè verũ, sequeretur, ꝙ ex datione arrarum, semper videretur desinere rem esse integrã, qđ videtur expresse contra d. l. 2. quando li. ab emp. & no. per Bar. in d. l. ab emp. nisi intelligas hoc procedere duntaxat, quando arra est constituta in pecunia nu. nõ in alia specie, prout videtur loqui tex. in d. l. 2. in ver. arrarum. Et adde, quod no. dixit Dy. ꝙ inuestitura facta, vel datio annuli non faciat desinere rem esse integram: vt dixit in c. j. de reg. iur. lib. 6. & secutus fuit Bald. in d. l. ex empto. in §. si quis virginem. ¶ Decimò quæritur, qua actio- 68 ne petantur arræ. Dicas, † ꝙ actione ex eo contractu, si est contractus perfectus. & ideo repetuntur: quia non possunt confundi cum pretio: vt si datus fuit annulus, vel alia species: vt in l. Celsus. §. j. & in l. ex empto. §. si quis virginem. ff. de act. empt aut contractus est imperfectus; quia pęnitet venditorẽ, & tunc agit condictione ob causam, vel sine causa: vt reddantur. Si verò agitur vt tãtundem reddatur; quia debent reddi duplicatę per pęnitentem, tunc agitur conditione ex d. l. contractus. C. de fi. instru. ita magistraliter ponit ibi Bald. Et no. ꝙ pretio ad idem nõ soluto videtur actum, vt arra & pretium solutum perdatur: vt in l. si fundus. & ibi no. ff. de l. commis. quod Bal. ibi limitat verũ in pacto duntaxat. l. commissoriæ: secus si sit simplex terminus statutus ad soluendum: quia tunc cum valeat contractus, pretiũ solutum semper imputabitur in partem illius

Vndecimò quæritur, an datis arris si altera pars pęniteat, vltra ꝓmissionem arrarum possit agi ad interesse pro perfectione contractus. Dicas, ꝙ gl. in d. l. contractus. C. de fid. instru. & instit. de empt. & uend. §. j. dicit ꝙ sic, quas secuti fuerunt Dy. & Bar. in l. j. 69 §. si quis dixerit. ff. de publica. dicentes ꝙ † per promisionem arrarum non uidetur recessum à prouisione legis de interesse, quod etiam uidetur tenuisse Bal. in d. l. cõtractus. ꝙ possit interesse peti, quatenus excedit arras. Non ob. ꝙ pęna succedat loco rei; quia illud est uerum usq; ad concurrentem quantitatem & non ultra, ut in l. prædia. ff. de act. empt. Item non ob. ꝙ arra petitur tanquam rescisio contractus; quia immo concurrit cũ esse contractus, ut in d. l. ex empto. §. si is qui uina. Ita dicit Bald. in d. l. contractus. & refert tenere Ray. de Forl. & ita dicit, ꝙ approbat usus. Hanc etiam partem tenuit Spec. eo. tit. in §. j. in fi. primi contractus arrarum, in uer. sub pęna. in j. charta Dy. uerò in d. l. contractus. tenet contrarium, & idem dicit tenere Iaco. de Are. quia uidetur partes uoluisse stare cõtentæ solis arris, & idem sequitur ibi Bar. de Sali. sed Io. And. in addi. Spec. in tit. eo. §. j. in addi. quæ incipit, de emptore loquitur. refert Mar. de Fano. disputasse hanc q. & pro utraq; parte multa adducit, & nihil expresse soluit, nisi ꝙ ult. loco alleg. l. ulti. C. de pac. inter emp. & uend. & uidetur inclinare ꝙ non ob. datione arrarum possit peti res uel interesse, prout elegerit. Tu autem aduerte, ꝙ huic decisioni uĩ obstare tex. in d. l. 2. in j. respõso. C. quãdo li. ab emp. ubi dicitur, ꝙ si aurum nomine arræ datum sit, potest hoc solum secũdum fidem pacti recuperare, secus si sit pars pretii, & sic notando di- 70 ctionem taxatiuam, solum, uĩ ꝙ nihil ultra peti possit † idẽ uĩ uelle tex. in §. j. uer. ita tamen. insti. eo. & idem l. contractus. uer. illud, ꝙ datis arris nolẽs perficere solum afficiatur illarum damno. Sed põt responderi ad hos duos ultimos tex. qñ conuenit ꝯtractum in scriptis fieri, quo casu nullum ius oritur nisi eo habito pro completo, perfecto & absoluto, ut dicetur latius infra in 15. q. Sed Io. An. ubi supra secutus fuit Ang. in l. stipulationes nõ diuiduntur. ff. de uerb. obl. ꝙ possit emptor cogi præcisè ad perficiendum contractũ non obstãte, ꝙ dicat uelle perdere arras, & non recipere illas duplicatas. Io. autem de Imo in d. l. j. §. si qs dixerit. ff. de publ. dicit, ꝙ tres sunt opi. una, ꝙ non possit agi ad interesse, secũda, ꝙ utraq; agi possit copulatiuè: ut ar. in l. si pro fure.

fure.in §.1.ff.de condi.fur.3.ꝙ possit agi, quatenus plus sit in intereste,q̃ in arris:& hæc videtur esse communis opin. quam sibi placere dicit;quia licet inducat pœnam in arris, tamen ipsæ arræ originantur à conuentione contrahentium,& sic loco interesse in dubio cedunt.facit l.si quis à socio.ff.pro soc.& in l.Pedius. ff.de act.emp. Et per hoc non obstat §. furt. in l.si pro fure supra allegata:quia loquitur in pœna mere legali secundum Imo.

¶Duodecimò quæritur,quæ probanda sunt:vt dicatur emptio 71 & venditio facta.† Dicas secundum Specu.in titu.de testa. in §. nunc tractandum.ver.quid ergo, ꝙ testes debent deponere cōmuni consensu cōtractum celebratum rem emptam fuisse traditam & pretium numeratum, vel habitam fidem de eo, quod probatur per tex.ad literā in l.cum res.C. de proba. vbi tria sunt probanda,videlicet emptionem factam,pos. vacuam traditam, & pretium numeratum. Verum vt agens ex empto possit obtinere,dēt esse cautus:vt probet se emisse tali tpe,videlicet tpe illi. conte.vel cāe,& pretiū soluisse,alias si indefinite probet se emisse & soluisse sine tempore succumbit : quia probatio sine tempore non inducit tempus,quod erat necessariò probandum secundum Io.de Imo.Io.An.vt solēniter refert Bal.in l.j.C. si plu. vna.sen.in pe.col.ver.sed pone.secus si probet tempus venditionis,licet non probauerit tempus solutionis;quia solutio veniēs ad implendum veterem cōtractum potest quandocunque fieri pendente iudicio.Adde vt probatur in l.si rem.§. fin. ff.de pigno.acti.Ita signanter dicit Bal.in d.l.j.pro quo bene facit,quod legitur & notatur per Barto.in l.non solum §. sed vt probari.ff. de oper.no.nunc.

Decimotertiò quæritur, an & quādo dicatur ꝯtractus perfectus,qn̄ aliquid est in voluntate,vel arbitrio alterius ex cō 72 trahentibus vel tertii.Dicas † ꝙ accidentalia cōtractus possunt remitti in arbitrium alterius, vel vnius ex contrahentibus, sed non substantialia;vt in l.nec emptio. & in l. pacta conuenta infra eo.tit.& gl.ordi.bene declarans,quod communiter Doc.sequuntur in l.in ementis. C.eo tit. & probatur etiam per tex.in l. centesimis.§.fi.ff.de verb.obl.& voluit Bar. Ange.& Imo.in l.si quis arbitratu.ff.de ver.obli. Sunt autem substantialia cōtractus res,pretium,& cōsensus:vt plenè dictum fuit in prin. huius 5.q. prin.& probatur in d.l.pacta conuenta infra eo.in versi.Paulus. & tradit Bald.ple.in d.l.in emētis.& in l.fi.C.eo. ac etiam probat in l.j.in fi.& in l.in venditionibus infra eod. Alia verò dicuntur accidentalia,vnde tempus non est de substantia,& sic potest in alterius arbitio remitti,vt in l.eum qui calendis.§.quoties. ff.de verb.obl.vnde si vendo cum voluero, valet, non si voluero: qa primo casu substantia obligationis non est reposita in voluntate vendentis sicut secundo:vt in l. centesimis.in §.fin.& in l.sub hac.in gl.op. ff.de actio.& oblig.& ita declarat Bal.in d.l.in emētis.in versi.3.quæro,vbi dicit,quando potest remitti in voluntate alterius allegantis.l.Lucius.ff.deposi. in versi.vbi voles, & qn̄ 73 voles † quia tempus & locus sunt prædicamenta accidētalia accidentis,& non substantiæ,vt in c.cum Ioannes.de fid. instru.& sic valet,vt in d.§ fi.l.centesimis.& in l.si sub hac. dummodo in vita declarauerit,ꝙ declarare debet,vt in l.4.ff.loc.Sed pretium in arbitrium ementis vel vendentis remitti non potest , vt in l. quod sæpe.§.j.infra eo.nec contractus d.l.in ementis. sed res,vel eius qualitas bene potest remitti:vt si placuerit,vel displicuerit, insti.eo.§.pe.ita dicit gl. in d.l.quod sæpe. in §. j. & de quo plenè in l.in personam.in §.generaliter.ff.de reg.iur.& in d.l.in ementis.& sing.dixit Io.An.in addi.Spe.eo.ti.in §.nūc dicendū in versi.est etiā actio in forma sequenti, ꝙ licet substantia contractus non possit in arbitrium alterius committi.d.l.in ementis. tamē contractus perfecti resolutio bene potest poni in alterius arbitrium,vt in l.3.ī.eo.& in d.§.pen.instit.eod.& quod not.in c.illo nos. de pig. Prædicta tamen limitat Bal. eleganter, ꝙ licet non valeat venditio posita in alterius voluntate per d.l. in ementis. tamen si interuenit traditio,bene valet gl.est sing. in l. inter stipulantem.in §.si stipulatus.ff.de verb.obli. quam solenniter cōmendauit Bal.in c.j.de feu.da.in vicē.l. commis.in vsi.feu. & dicit ibi probari per illum tex.& bene facit,quod idem tradit in l. contractus.C.de fid.instr. Sed quando remittitur pretium in arbitrium alterius,valet contractus tunc,deinde si ille fuerit arbitratus,aliàs efficitur nullus,nec receditur à persona, vel ad alterius arbitrium itur,vt est tex apertus in l.fi.C.eo.no.in d.l.si quis arbitratu.ff.de verb.obl.licet in vltima voluntate secus sit : quia recurritur ad arbitrium boni viri,vt in l.j.ff.de lega.2.& in l.fi. §. 74 fi.C.communia de leg.† vnde no.dixit Bal.ꝙ si vltima voluntate habes sit damnatus vēdere alicui, & sit pretium remissum in alterius arbitrium,receditur à persona illa non arbitrante,vt attendatur potius causa prima & origo, q̃ secundaria , allegat.l.si habes testō.ff.de ac.emp.ita sing.inquit in d.l.fi.in 3.oppo.C. eo. de qua materia,quando recedatur à persona,& quando incertitudo pretii non declarati vitiet, plenius dictum fuit supra in ea. q.in 4.arg.de pretii certitudine,vbi videas.Sed si venditor sit deportatus,antequam arbitrator declaret pretiū, an possit postea arbitrari.Bar.no.in l.postquam.ff.vt leg.no.ca.dixit, ꝙ non, per l.quoties.in §.fi.ff.de noua, & ita refert se consuluisse. Sed Bal. & Sali.in l.fi.C.eo.tit. tenent contrarium, ꝙ immo arbitrator potuit arbitrari, & fiscus obligatur ex tali declaratione sicut successor. & hæres d.l.quoties.in §.fi. & l.Statius Florus.in §.fi. ff. de iure fisc. & in l.cum quædam §.si fiscus. ff. de vsu. Sed quid contra, si ipse arbitrator antequam declaret deportaretur, an poterit arbi- 75 trari, dicas ꝙ sic: quia † ius & facultas eligendi non proditur ex deportatione tex. ibi apertus in l.cum pater.in § hereditatem.ff. de leg.2.& in l.ex facto. §.si quis rogatus. ff. ad Treb.& ita videtur declarandi, potestas deportatione nō fuisse perempta, maximè cum deportatus vere non habeatur pro mortuo, vt in l.ex ea.in §.insula.& ibi no.ff.de verb.obl. licet quo ad quædam loco mortui sit habendus, vt in l.j.in fi.ff.de bo.pos.cōtratab. de quo dicas vt ibi & in d §.insulam. licet deportatus iure arbiter esse nō possit, vt in l.2.ff.ad l.Iul.pe.& ibi Bart.& Angel. in l.illa verba.ff.de verb.sign.& diximus in no.8.in litera.B. ¶Decimoquarto quæritur, quando partes conueniunt, ꝙ contractus emptionis fiat in scriptis, quando dicatur perfectus. Respondeo, tunc demum cum scriptura inde conficienda, vel instrumentum fuerit completum, perfectum & à partibus absolutum & in mundum redactum, & sine aliqua falsa suspitione: quia non sit ibi rasura, vel vitiū & sic à notario debet esse absoluta. i. partibus lecta, & ab eis approbata. ita dicit tex.no.in l contractus. C de fid. instr. cum dictis expositionibus suppletis, & intellectibus, quæ colliguntur ex no.inst.de contrahen.emp.§.j.& in l.fi.C.eo.tit.& solenniter declarat Bal.in d.l.contractus.in prin.& bene facit gl.ord.in l.fideicom.§.j.ff.de leg.j.& quod habetur per Bar.in l. ex ea scriptura. ff.de testa.& antequam hoc sit factum, locus est pœnitentiæ & 76 nulla oritur obligatio. vt in d.l.contractus. † Dicitur autem cōtractus fieri in scriptis non solum, quando hoc inter partes conuenerit, ꝙ fiat scriptura de eo, sed quandocunq; est facta scriptura de ipso, licet post sit dictum, & primo sit factum. vnde quandocunq; ante factum aliqua partium dicat, habeamus notarii, ibi est signum, ꝙ debet contrahi in scriptis, ꝙ non aliter sit contractus, & idem si à iure, vel consuetudine hoc sit inductum: vt dicit Bal in d.l.contractus, qui allegat Nico de Mata. & Cy. in l. cum instrumentis. C.de fid.instr.& ideo subdit, ꝙ contractus formantur & breuiantur in schedulis, sicut sunt contractus, qui fiunt per subhastationem, & qui à regibus & comitibus, in quibus forma scripturæ præcedit consensum, omnes isti sunt cōtractus in scripturis: ita dicit Bal.in d.l.contractus.in tertio no. Cy. autem ibi dicit, ꝙ contractus tunc dicitur fieri in scriptis, quando partes hoc agunt, ꝙ fiat scriptura, & ꝙ aliter non fiat contractus, & hoc dicit tenere Azo. Sed Bar. dicit, ꝙ debet primo fieri scriptura, deinde sequi consensum partium per l.2.C.de sen.ex breui.reci.Bal. vero dicit de tali ordine non curare, & eius opinio videtur approbata à gl. ut supra dictum fuit in 3. arti. seu q. 77 huius 5.prin. ¶Et aduertendum, ꝙ † contractus in scriptis habitus non recipit additionem nec diminutionem aliquam, postquam est in scriptis redactus, ut no.dicit Bal.in l.Gallus. §. idem credendum.ff.de lib.& posthu. quem refert & sequitur Bald. in suo consi.quod incipit. In Christi nomine, in primis uidendum est: quia ipsa scriptura est forma contractus. & idem dixit Bal.in l.quoties. C.de fideicom. nec recipit aliquam facti supplētionē fm Io.in nouella in c.cum P.tabellio de fid.instru. pro quo etiā Bal.in d.l.contractus.allegat Inno.in c.dudum.de re.eccle. non alie. Sed Bar.in l.actorum.ff.de re iud.dicit, ꝙ potest per ipsum notarium emendari, licet sit in scriptis redactus. Item quando contractus fit in scriptis, & factus fuit, licet instrumentum sit deperditum: nihilominus ualet & tenet secundum Spec. in tit. de loca.in §.nunc aliqua.in uer.139.& idem dicit Cyn.in l.cum instrumentis.C.de fid.instr.per gl.ibi.& tex.in l.testium in fi. C.de testi.& facit quod no.ff.ad l.Aquil.l.in Aquilia si deletum. Item omnia pacta quæ partes faciunt, antequam cōtractus habeatur pro perfecto & absoluto, dicuntur fieri in continenti, etiam si fierent mille pacta, per d.l.cōtractus. secundū Bar. in l. lecta.ff.si cer.peta. Itē si quis promiserit alicui facere chartā ad sensum sui sapientis, intelligitur, ꝙ contractus sit celebratus in scriptis: ita dicit Spe.in tit.de empt.& uend.in §.j.in uer.sed si dictum, allegat glo. in d.l.contractus. Vltimò dicit Bald.ꝙ donec partes loquūtur, non dicitur contractus absolutus, sed demum illis amplius non loquentibus, per d.l.contractus. secundum eum in l. in bonæfidei.C.de pac.

Sequitur tertia pars, q de forma & solennitate contractus emptionis 78 & uenditionis, † de qua materia formæ qualiter concipiatur instrumentum, & sub qua forma, & quibus uerbis latè ponit Spe. eo.tit.§.sciendum & in §. tertio loco. ubi uarias & diuersas formas tradit & ad eum est recurrendum. Verum est aduertendū, ꝙ licet omne minimum uerbum positum in dicto contractu debeat operari: ut in l.hanc.l.infra eo.tamen uerba debent intelligi secundum naturam eius contractus, ut ei magis conueniant: ut in l.si stipulatus ff.de usur.& in l.si uno.in prin.ff.loca.& p Inno.in c.ex literis de iure patr. Et sicut ampliatur emptio per dictiones ampliatiuas & copulas; ut in l.qui fundū.in §.quia agrū. infra

infra eo.& l.hęc tamen adiectio.de lega.3.ita restringitur per ꝯtrarias dictiones & restrictiuas:vt in l.qui fundū.ff.de verb.sign. ita no.dixit Bal.in rub.C.eo.tit.Et qui alicui vendit, cogitur sibi facere instrumentum venditionis fm consuetudinem loci. l.ꝙ si nolit.in §.quia assidua.ff.de ędil edi.& ibi per Iac.de Are.q etiam alleg.l.2.C.de discus.lib.12.fm Bal.in l.instrumenta. C.de fideicom.licet de iure non cogatur instrumentum facere: vt in l.cum res.C.de probat.& l.contractus.& l.non idcirco.C.de fid. 79 instru.& l.non idcirco.C.de contrahen.empt. † Sed bene tenet̄ venditor tradere emptori instrumenta suæ emptionis de re vēdita cum opus fuerit pro ea defendenda:vt in l.Titius.ff.de acti. empt.& in l.prædiorum.C.ad l.fal.vt bene declarat Bal.in l. j. C. de dona. Et si in instrumento emptionis apponantur hæc verba,vendidit,dedit & tradidit,illud verbum,tradidit,nihil operatur,tex.est no.in l.si stipulatus.in ver.verum.ff.de vsu.prout no. declarat Bar.in l.fi.ff.de condi.ob causam , sed importat solam licentiam de ingrediendo possessionem propria auctoritate:vt in l.prædia.ff.de acquir.pos.& per Dyn. in l.2. C. de acqui.pos.& Spec.in tit.de empt.& vend.in §.sciendum.vers. Sed si in instrumento.idem de ver.dedit, quia non importat rem emptoris fieri,vt in l.ex empto in prin.& in § j ff.de act.empt.hæc tamē verba apposita vt supra non faciunt desinere esse contractum emptionis & vendi. quia impropriè accipiuntur fm naturam contractus.per d.l.si stipulatus,fm Bar.in d.l.fi.& in d.l.j.C.de re.permu.Nec insuper dictum verbum, dedit, importat : vt censeatur contractus innominatus; quia ponitur impropriè pp verbum, 80 vendidit,† sed si solum diceret,dedit & tradidit,intelligitur cōtractus innominatus:vt in d.l.fi.ff.de condit.ob causam & si diceret tm̄, tradidit pro certa pecuniæ quantitate, intelligitur ex causa venditionis:vt in l.naturalis.§.j.coniuncta gl.ff. de præscr. verbis.ita dicit Bar.in d.l.fi.& in d.l.j. Rursum verbum,dedit, est superfluum,& impropriè ponitur ; quia intelligitur , si est Dn̄s, aliàs idem importat,quod verbum tradidit.per d.l. si stipulatus. & per dicta verba non intelligitur ꝙ sit venditio,licet cumuletur:vt dixit Bald. in d.l.fi.vbi dicit , si do tibi 10. vt des 10.corbas frumenti,non est venditio,ex quo datio est in obligatione, qđ non est de natura emptionis; quia in emptione non potest emptor concludere ad dandum,non obstāte ꝙ natura generis est, ꝙ semp dari est in obligatione:vt in l.si domus. in §. de euictione.& ibi no.ff.de leg.j.etiam si nō dicatur;quia cum est Dn̄s, datio in executione non in obligatione fm eum ibi. Item per illa verba,tradidit,non intelligitur tradita possessio,sed tm̄ denotatur tradendi voluntas,& apprehendendi concessa licentia, nisi res fuisset tunc in conspectu confecti instrumenti,aut instrumētum esset confectum in ipsa re ; quia tunc probaretur traditio , aliàs non.vnde esto cautus fm Ang. ꝙ quando vis probare tra- 81 ditam possessionem, ꝙ † te fundas ex alio , quam ex instrumento prædicto,vbi sit verbum,tradidit,nisi vt supra esset confectū, quod probatur per d.l.prædia.& ibi per Bar.ff.de acq.pos. & in l. j.C.eo.de acq.pos.vbi hoc solenniter dicit & declarat Ange. cui adde quod de conspectu rei, vel de confectione instr̄i in ipsa re probatur per tex.in l.j.§.si iusserim & l. quod in eo.§.si venditorem.ff.de acq.pos.Et idem tenet Bal.in l.inditia.C. de rei ven.& Io.An.in c.2.de consue.Itē est vtilis dicta clausula , quod liceat emptori propria auctoritate ingredi possessionem,qua licentia non data emptor teneretur de vi,si propria auct. ingrederetur; quia vim committere dr̄:vt l.si ex stipu.ff.de acq.pos.l.3.ff.vi bo. rap.C.solu.matr.l.dotis.& in l.extat.ff.quod me. causa. fm Bart. & Ang.in l.3.C.de pig.quod intelligas sanè, qn̄ illud faceret sine consensu & voluntate venditoris tacita vel expressa:ita loquit̄. l.si ex stipulatione supra alleg.aliàs secus:vt in l.2.& ibi no. C.de acq.pos.& in l.quædam mulier.ff.de rei vendi.quia videtur adepta possessio ex præcedenti titulo,vt in dictis iuribus,& insti. de re.diui.§.per traditionem.& sufficit tacita voluntas: vt non dicatur prædo,quæ inducitur ex tit.abili, si Dn̄s faciat & non contradicat:quia non vr̄ consentire:vt ponit Bar.in d.l.si ex stipula- 82 tione.† Est tn̄ vtilis illa clausula , ꝙ ponatur in instr̄o vendidit, cessit & concessit omne ius suum , omnesq; actiones sibi competentes & competituras occasione dictæ rei,faciens eum procuratorem vt in rem suam & ponens ipsum in locum suū, quā cautelam valde commendat Bal.in l.j. C.de iure do.dicens ꝙ p ea poterit emptor denunciare auctori sui actoris litem motam absq; alia cessione.Itē est vtilis,maximè si addatur, ꝙ possit agere & experiri,quæ verba Bar.dicit esse vtilia,per text. ibi.in l.j.in §.j.ff.de superfi.& facit tex.in l.in creditore.ff. de euic.¶Vltimò aduertas,ꝙ res immobilis vendita debet specificari & terminari in instrumento per eorum quātitates, qualitates,loca,latera & fines:vt in l.forma.ff.de censi.l.Titius.in §. fi. ff.de act.empt.& in l.si rem.ff.de rei vendi.ita magistraliter ponit Specu. in tit. de emp.& vend.in §.j in versi.si ita.

¶ Subhastationum materia.

83 Sequitur de solennitate subhastationis † quæ requirit̄ in aliquibus vēditionibus particularibus ex speciali priuilegio,vt est in vēditione bonorum minorum,quæ non possunt vendi absq; subhastationis solennitate : vt probat̄ in l.si sine:in §.j.iuncta gl.& ibi Bar.ff.de mino.& idem dicit idē Bar.in l alio.ff.de ali.& ci.le.& firmat Spec.in tit.de emp.& ven. in §.nunc dicendum.in versi.si igitur tutor. & tit.de cita.§.sequitur videre. in versi. si verò subhasta.& hoc dicit Bald fm.cōem opi. Doc.teneri per d.l.& si sine,quia minor,vel pupillus ęquiparantur ecclesiæ , quæ habet hoc priuilegium : vt in auth.hoc ius porrectum C.de sacrosan.vt dixit in suo no.cons. quod incipit, in Christi nomine,ad intelligentiam prędictorum.quod etiam voluit idem Bal.in suo commen.super Inno.in litera C.in verbo contractus.allegat Inno.ita tenere in c.dudum. de reb. eccl. non alie.lib.6.Est autem subhastatio rei venalis publicè expositio cum edicto vel proclamatione præconis,quæ plus offerenti conceditur:vt probatur in d auth. hoc ius porrectum. & in l. 84 j.C.de fid.instru.& iur.hastæ fis.li.10.Et dr̄ subhastatio,† quia hastarium fm Papiam est locus, vbi venduntur, vel vendebantur bona proscriptorum.Quæ etiam subhastatio requiritur in vendi.bonorum ecclesiæ de iure ciuili , nisi qn̄ venderentur ex necessitate pro satisfaciendo debito , vel qn̄ pro vtilitate ecclesiæ fieret venditio:vt in auth.hoc ius. secus tn̄ de iure cano. vt dicit Inno.in d c. dudum. & ꝙ in rebus templorum vendēdis habeat locum solennitas subhastationis de iure ci.dixit etiam Bar. in l. eos qui.C.de præd.vrba.li. 11. Item requiritur in rebus fisci vendendis:vt in l.edicto.C.si aduer.fis.Item in execu.sn̄iæ,hoc est in venditione bonorum,quæ fieret pro sn̄iæ exec.in l.ordo. C.de execu.rei iudi.& in l.2.& fi.C.de fid.instru.& iur.hast. fis. lib.10. Item in venditio quæ fit pro executione vltimæ voluntatis : vt per executores testamentarios: vt not. ponit Bart.in d.l.alio.de ali.& cib.leg.Sed Bal.in hoc tenuit contrarium in suo consi. qđ incipit.Carnouale turcarini de Spello suam condidit vltimam voluntatem,dicens ꝙ sufficit fides à testatore electa in bonis distribuendis inter pauperes Christi , & ꝙ à defuncto fuerit ex dicta causa commissa iurisdictio & ptās vendendi. l.2. C.qn̄ decr. opus non est.& in l.si quis ad declinandam.C.de episc.& cle. & 85 in l.vlt.ff.de reb.eo.† non ob. ꝙ bona pauperum æquiparentur bonis minorum & ecclesiæ,in quibus requiritur subhastatio:vt l.fi.& auth.hoc ius porrectum.C.de sacros.eccl.& in l.orphanotrophos.C.de episc.& cle.& in d.l.& si sine. de mino & hoc nisi consuetudo,vel statutum dictaret cōtrarium , sed bene dicit,ꝙ requiritur bonafi.per l.creditor.in §. Lucius.ff.man.quæ præsumitur:vt in l.pe.C.de præscr.long.temp.& insti.de act.§. aliæ. ita no.dixit Bal.in d.consi.sed dici posset pro tenenda opi.Bar.ꝙ ex auctoritate data vendendi per testatorem non videatur sublata solennitas subhastationis,arg.l.si qn̄.in prin.C.de inoffic.test. nec ppea vr̄ electa via,vt venditio nō rite fieret,arg.l. si miles,q destinauerat.ff.de mili.testa. coniunctis his quæ hn̄r in l. nemo potest.ff. de leg. j. Itē requiritur subhastatio in omni venditione,quæ fit a repub. vel à fisco de bonis suis vel alterius propter debitum soluendum:vt in l.si quis. C.de rescin.vend.& in l.2.& in l.fi.C.si pp pu.pen. Item in oībus venditio. bonorum absentium requiritur subhastatio:vt in l.fundus qui.ff.de rescind. vendi.In rebus verò pręsentium non requiritur , nisi fuerint mino- 86 rum,ecclesiæ,vel decurionum,& fisci† quorum bona sunt prohibita vendi ratione publicæ vtilitatis:vt in l.j.C.de prædi.curia. lib.10.d.auth.hoc ius porrectum.& in l.j.ff.de mino.ita solenniter declarat Bal.in d.l.ordo.C.de execu.rei iudi.& est tanta solēnitas subhastationis,ꝙ vbi interuenit , cessare vr̄ omnis fraudis suspitio:ut d.l.si quis.C.de rescin.uen. item firmat contractum, & sibi perpetuò robur attribuit:ut d.l.fi.C.si pp pub. pen. nā inquit tex.notabilissimus,fiscalis hastę fis.facile conueniri non debent:vt C.de remis.pi.l.si hypothecas.ideo gl. ord. dicit, ꝙ non est leuis solennitas subhastationis,in auth.de fideius.in § j.super uer.sumus,quam signanter ponderauit Bal. in d.l.ordo. Est aūt tempus subhastationis , in quo res venalis debet stare sub hasta à iure diffinitum spatium 20. dierum in rebus fisci,ecclesiarum & minorum:ut in d.auth.hoc ius.ibi,per 20.dies rem esse uenalem,in aliis uerò est arbitrarium.i.arbitrio uenditorum,nisi aliter tempus esset limitatum statuto , uel consuetudine : ut dixit Bar.post gl.in l.si tempora.C.de fid.instru.& iur.hast.fis.& Bald. etiam tradit in l.j.C.de pręscrip.30.an.Sed idem Bal.in d.l.ordo. C.de exec.rei iudi.uoluit contrarium,dicens ꝙ est in iudi. arbitrio , & potest facere rem sub hasta teneri post suam sn̄iam usq; ad annum per c.quærenti.de offi.deleg. quod tn̄ tempus officia- 87 lis potest augere non minuere fm Bar.in d.l.si tempora.† & elapsis diebus primi banni, in quo aliquis obtulit, nō pōt fieri fm bannimentum, ut alius admittatur , & tollatur ius iam quæsitū priori offerenti nisi esset minor,uel persona , quæ ex restitutione hoc impetraret.d.l.& si sine.§.quæsitum.ff.de mino.aliàs primo banno standum est:ut l.2.C.de loca.fun.ci.li.11.ita declarat gloss.& Bart.post eam in d.l.si tempora & in l.licitatio. in princip.ff.de publica.

Insuper no.ꝙ ad hoc ut uenditio facta per fiscum de rebus priuatis pp cessationem solutionis onerū ualeat,quinq; requirūtur.s.ꝙ subsit debitum,ꝙ bonafide distrahatur, ꝙ sub hasta , ꝙ iusto pretio & plus offerenti detur:ut in l. j.C.si pp publicas pensitationes.& singulariter ponit gl. ordi.in

d.l.si

d.l.si quos.C.de rescin.uend.& melius in l. j. C. de præscri.long. temp.& optime declarat Bal.in l.fi.C.si aduer.fisc.Item aduerte, ꝙ bona quæ sub hasta vendi debent,non sunt statim concedēda,sed plùries præconizanda & diu subhastāda sunt, vt plus offerenti detur:vt in d.l.ordo.C.de exec.rei iud.ibi,dum dicit, diu subhastatas,& ibi no.Bal.& hř in d.l.si tempora.de fid. instru. & iure has.fis.Et diligenter est aduertendum, ꝙ † statuta loquētia de vendendis rebus captis pro execu. rei iudic. ad vnguem seruanda sunt,aliàs irritum est & inane quicquid fieret lege municipali non seruata:vt no.tradit Bal.in d.l.ordo.C.de execu.rei iudi.in cuius rei vendi.quæ fit pro execu.sñiæ quatuor de iure cōi sunt necessaria , vt plenè no. in l.Fulcinius.§.hoc edictū.ff.ex q. cau.in pos.ea.Et addas ad id quod supra dictum est de rebus eccl. vendendis in quibus de iure cano. non requiritur subhastatio; quia Bal.in d.auth hoc ius porrectum.in versi.sed hic quæritur, dixit hoc esse verum,& ꝙ nulla dec. reperitur , quæ dicat, ꝙ sit necessaria . & idem scribit , ꝙ in venditione bonorum minoris etiam non requiritur subhastatio, dummodo aliàs fiat in casu licito & bona fide.d.l.siue.& ibi per Guil.cuius contra supra idē dixit.Sed in d.l.si sine,distrinxit,ꝙ tunc requiritur , qñ venditio fieret per iudicem pro execu.sententiæ,allegat l.à diuo Pio. §. si pignora.ff.de re iudi. aliàs si per ipsum minorē cum decreto iudicis dixit,non reperiri iure cautum , ꝙ reperiatur subhastatio, remittit tñ se ad no.per Spec.in tit.de emp.& vend.§. nunc dicēdum infra eo.tit.& j.& 2.decre.tamen sequitur , res fuit vendita sub hasta,ergo fuit vendita iusto pretio.l.si quis. C.de rescin. vē. prout no.declarat Bar.in l.j.C.de præscrip.30.anno.quem sequitur ibi Ang.immutans nisi facta foret subhasta. rite & rectè; qa tunc videtur vendita iusto pretio, nec poterit dicere emptor se deceptum,nec implorare beneficium.l.2.C.de rescin.vend. per casum,quem dicit sing.in l.j.C.de prædi.curi.li.10.pro quo optime † facit,quod elegantissime tradit Io.An. ꝙ quid sit iustū pretium discernitur per subhastationem,allegat.C.de sacrosan.eccle.auth.hoc ius porrectum.C.cōi diui.l.ad officium.l.fi. §. pen. C.de iur.do.impe.l.2.& 3.C.si pp pu.pe.ita inquit in tit.de empt. & vend.in addi.Spec.in §.nunc dicendum.in vers.fi.sm Mar.de Fan.quod tene menti,& nunquam obli.Quid autem fiet, si plures concurrunt in subhastatione.Dic ꝙ dabitur primo offerenti,si tantundem offeratur per oēs:vt in d.l.j.C. de cōi seruo manu. Si verò simul concurrant , & sint æquè idonei & tantūdem offerant, dabitur cuilibet pro rata , vel erit locus gratificationi: ita solenniter ponit Bal.in l.fi.C.de testa ma.Offerens tñ plus iusto non vt emat,sed vt alios inducat ad pluris emendum, tenet crimine stellionatus.i.pęna extraordinaria ad arb. iudicis:vt est tex.no.in l.3.in §.si quis imposituram.ff.de cri.stel. quem singu. commemorat Pon.in no.suis.& vide tex. in l.licitatio.in princ. in ver.calore.ff.de publi.Item aduertendū , ꝙ statim ꝙ quis offert,obligatur tñ dare in subhastatione:vt ponit Bart.in d.l.si tēpora.C.de fid.instru.& iure ha.fis.& officialis vel venditor cogitur vendere & dare plus offerenti,si prætor dixit, ꝙ plus offerēti dabitur , † nisi expediat alteri potius dari offerenti minus pp faciliorem solutionē , quia magis idoneus:vt in l.3.& in l. Sabinus.ff.de in diem adiec.sm Bar.in d.l.si tempora.& in l.licitatio. in princ.& ad hoc vt dicatur melior conditio oblata:vt in l.4.& in l.sed & si proponatur.ff.de in diem adiec.Minor tñ in licitationibus restituitur:vt d.l.si sine.in § j.& facit.l.Emilius.ff.de mino.& declarat Bart. in d.l.si tempora.& in l.licitatio. & licet res fuerit concessa alicui , tñ veniens alius infra tempora subhastationis debet admitti, & res sibi vendi , si plus offerat:vt dixit gl. & Bar.in d.l.si tempora.Et si inter bannimenta & prouisionem intercedat temporis interuallū;tūc ex tali prouisione,vel oblatione postea secuta oritur obligatio;quia ex quo facio rem pręconizari,vel edictum infigi, videor contrahere cum incerta psona,hoc est cum illo,qui plus promittente contractus est perfectus;sicut si dico,volo emere,& tu dicis volo vendere: vt no. in l.in ementis.C.eo.& sicut pecunia proiicitur in populo : quia videor donare ei,qui illam occupauerit:vt in l.qua rōne.in §.fi. ff.de acqui.re.do.Nec requiritur præsentia personæ,† quia sufficit,ꝙ vadat ad promittendum ad illam personam vel locum,q continetur in præconio,vel edicto: & ita obligatur proponens ad vendendum,nisi antequam aliquis offerat, publicè reuocet, sicut publicè proposuit : vt l. sed & si pupillus.in §.proscribere. ff.de instituto.sed si non vult obligari proponens ad vendendū, non apponat illa verba,ꝙ plus offerenti dabit, quo casu potius videtur voluisse rei pretium explorare,q̄ vendere: ita not. dixit Bar.in d.l.licitatio.& d.l.si tempora.

88 89 90 91

De forma autem subhastationis vide quod tradit Barto.in d.l.licitatio in plus.& in l.j.C.de fid.instru.& iure hast.fis.& per Doc.in d.auth.hoc ius.& Bal.in l.ordo supra alleg.& Spec.in titu.de cita.§.sequitur.versi. si verò subhastatio.vbi ponit formam subhastationis rei pupillaris, vbi Bart. in d.l.licitatio.dicit,ꝙ forma est, † ꝙ fiat notum voce præconis vel edicto,quicunq; vult emere talem rem veniat infra tot dies coram talibus ad promittendum,& plus offerēti dabitur : vt in auth.hoc ius.& in d.l.j.de fide instru.lib.10.& qñ fit licitatio,vēditor debet notificare emptori de meliori conditione oblata p alium, & qualiter ab altero plus offertur, vt possit vincere licitantem, vel superare sm Bal.in l.licet necesse. ff.de in diē adiec. & est simile de licitatione.l.vlti. C. de iure emphy. in l.si quibusdam.& in l.cum pater.§.rogo.ff.de lega.2.quia qui semel minus obtulit superatus ab alio iterum poterit plus offerre, & admitti debet:quia venit vt alius & pro noua obligatione:vt dicit gl.& Bar.in d.l.si tempora. Et si vnus emerit cum hoc, ꝙ si melior conditio fuerit oblata, & secūdo emerit plus cum dicta cōditione statim vř recessum à prima venditione:vt in l. qui autē. & ibi declarat Bal.ff.de in diem adiec.& si fuerit infra tēpus subhasta.vni concessa & vēdita : nihilominus audiatur alius postea veniens durante termino, & admittitur ad emendum , quia vř prima facta sub conditione, si alius meliorem conditione non attulerit.d.l.si tempora.& ibi Bar.declarat,licet subdat hoc non habere locum , qñ primus vendit sed tantum , qñ fiscus vel respub. Vltimò attendas diligenter, ꝙ † in licitationibus,i.oblationibus pretii factis ad rem venalem pro illa emenda primus licitator liberatur per alium vltimum,& post eum venientem,qui ultra aliquid offert ad pretium iam oblatū , qñ ille vltimus est idoneus & soluendo & admittitur per venditores, secus si non reperitur, vel non sit idoneus:quia tunc primus remanet obligatus:ita determinat singu.Bal.in suo consi. incip. modus & forma dationum in ciuitate Cremonæ &c. dicens ꝙ vř liberatur; quia qui promisit dare fideiussorem, dando non idoneum liberatur.l.qui satisdare.§.planè.ff.de fideiuss.In contrarium quia sequitur,ꝙ licitator sit talis,qui possit obligari & conueniri.d.l.qui satisdare j.responso.& non dr idoneus, qui conueniri non pōt. l.sciendum.ff.qui satisda.cog.in auth.de exhi.re.in §.suscepto.& in l.nec ciuitatis.ff.de procura.Item probatur per d.l. qui satisdare.in fi.ibi,qui amisit,a contrario sensu.Item per tex.in l.ubi autem.§.si.ff.de in diem adiec.ubi ad hoc ut licitator admittatur, requiritur,ꝙ sit maior idoneitas,maior utilitas & conueniendi facultas. & qui non habet unde soluat,similis est habenti exceptionem peremptoriam:ut no.in l.Titius.ff. de procu. & facit l. nam is.ff.de dolo.Item † quia verba incantamenti debent intelligi cum effectu:vt no gl.in l.2.ff.qui satisda.cog.& in l.j.ff.in ius voc. vt caut. item quia non uidetur obtulisse, qui non seruaret cętera quæ seruare debebat,nec perficit cōtractum, nec fideiussores idoneos dedit:ut in l.arbitro.ff.qui satisf.cog. Item quia uenditor potest ex pluribus licitatoribus eligere magis idoneum.l. Sabinus.ff.de in diem adiec. Item tunc est admittenda licitatio, cum licitator fideiussores idoneos dare paratus est d.l.licitatio. in prin.ff.de publi. Item quia alias sequeretur absurdum, ꝙ qui male licitaretur,subministeret aliū non idoneum, ut se à promissione liberaret.l.cum hæres.§.nam si cum lis.ff.de trāsa.maximè hoc procedit in uenditione reipublicæ, cui semper debet excipi,ꝙ est utile.Item quia fiscus non acceptat nisi sufficiētes & soluendo.l.j.in §.an uerò.ff.de iure fis.& facit in ratione fui.l. si seruus plurium.in §.si quis ante.ff.de leg.j. Item quia non vř respublica dedisse in mandatis subhastatoribus, ut acceptent nō idoneum licitatorem & dimittant idoneum.l. si in persona. in §.si in pecunia.ff.de pae.& in l.si bene.ff.de usu. ita solenniter concludit Bal.in d. eius consilio. & idem in paucis uerbis uidetur sensisse Bar.in d.l.licitatio. & in d.l.si tēpora,quod non liberetur licitator primus per secundum non idoneum.

92 93 94

¶ De solennitatibus in alienandis minorum rebus.

Sequitur videre de forma & solennitate quę requiritur in alienatione rerū pupillarium seu bonorum minorū. Circa quod dicas, ꝙ † quatuor sunt necessaria:ut uenditio uel alienatio eorum ualeat. Primū est tutoris auctoritas.Secūdum est causæ examinatio. Tertium iudicis decretum:ut probatur in l.fi.C.si propter pub.pensi.Lodęs.l.si quidem.C.de prædi.mino.& in l.cum hi. §. si prætor. ff.de transac.hoc ponit Azo in tit.de præd.mino.in summa. Quartū subhastatio.l. & si sine.§.j.ff.de mino.sm Inno.in c.dudū.de reb. eccle.non alie.lib.6.ita no.tradit Bal. in l.j.C. de prædi.reperto super Innoc.in uer. contractus.Sed idem Bal.in suo eleganti consilio incipiente,in Christi nomine,uidetur dicēdum, ꝙ nulla ex dictis uēditionibus ualeat & dixit latius & plenius , ꝙ sunt necessaria octo. Primum, ꝙ subsit causa necessaria urgens ad uenditionē, Secundum,ꝙ debitū urgens ex nobilibus solui non possit. Tertium,ꝙ hic liqueat prætori per rimationem. Quartum,ꝙ uēdātur res minus damnosa.Quintum, ꝙ pro paruo debito non uendātur res magnæ,seu magni ualoris.Sextum, ꝙ interueniat subhastatio. Septimum,ꝙ interueniat tutoris auctoritas.Octauum,ꝙ interueniat decretum iudicis,ita solenniter refert do.Mar.de Perusio in suo consil. quod incipit. Ser Petrus Masioli &c. Addi potest & nonum.s.iudicis subscrip.ut in l.2.C.de adsessio. & not. in l.j.ff.eo.Item & decimum. s. ꝙ præcedat iudicis interlocutoria,per quam declaretur non extare mobilia:ita no. dixit Ang. per tex.ibi,facta æquiparatione bonorum ecclesię & minoris, in auth.de ecclesiasticis rerum imo.ali.coll.9. Item 11. s. præsentia tutoris & curatoris:ut dixit gl.& Bal.in l.j.in prin.ff.de re. eorum,ubi dixit tria requiri.s.decretum,causa,& præsentia in alienatione

95

natione bonorum minoris ecclesiæ.Sed intelligenda sunt prędicta ultra illa prima quatuor, quæ sunt de forma debere de necessitate interuenire,alias cōtractus nō ualet tāquā omissa forma uel nō seruata:vt in l. cum hi. §. prætor.sup.allega. sed alia si interueniunt vltra illa pstant cōtractū,ēt per rest.in inte.irreuocabilem:cum nō possit illis seruatis minor dici læsus,arg.l.non vř cum ibi no.C.de in integ.rest.Et aduertendum,quod † decretum iudicis adeo est necessarium , quod ipsius defectus redddit alienationem bonorum minorū ipso iure nullā ; vt dicit gl.ordi in auc.sacra pube.C.si aduer.ven. Statutū est enim, quod bona minorum nō possint alienari sine decreto , bona fide & nō per obreptionē interposito,ut dicit tex.in l. 1.in prin.ff. de reb. eorum. Et quòd in alienatione bonorum minorum requirat decretum,aliàs sit ipso iure nulla,probatur in l.si quidem.C.de prædi.mi.in l.magis puto §. si æs alienum.ff. de reb. eorum.ubi dř,quod est nullum , ēt si fuisset nō recte interpositum , qa sine iusta cā.Item tutores sine decreto alienantes nihil agunt , dicit tex.in l.3.§ seuerus.ff.de suspe.tuto.& in l.4.& in l. si quidē. C.d prædi.mino.quod ēt requiritur in alienatione rei emphyteuticæ facta per minorem,ut in l.ēt.C.de prædi.mi. & declarat Spe. in ti.de loca.in § nunc aliqua,in uers. 99. quia sicut pupillus nō pōt alienare ius directæ pprietatis , ita nec utile dñium , uel ius vsufructus,uel iura quorūcunque redditiuum, ut in l. 2. §. sed si ius habeat.ff.de reb.eorum.& ibi per Bal. Hinc aduertas ad istā fal.quia forte non est ueram,† quia licet dos sit legitima cā alienandi,nō tñ poterit fieri sine decreto.unde qñ uenerit de facto uideas diligenter:quia illa stant simul,quòd sit legitima cā alienandi : & tñ ꝙ requiratur decretum , & audiui a dño Io. Bap. doc.meo, qui cum deberet consulere in quadam q. an statutū requirens solennitatem in alienatione rerum minorū , habeat locum in alienatione ex causa dotis me interrogauit,si aliquid habebam in ista q. tunc inter alia ostendit sibi istam fallentiā, & ipse dixit tunc,ꝙ iste dñs decipiebatur ī hoc,& ꝙ in hoc multi errabant: tamen fallit in causa dotis , vbi possunt alienari,& valeat alienatio ex dicta causa absque alio decreto,ita sing.no. gl.ordi.in uer.de dote.in l.lex quæ tutores.C. de admi. tut.& in l. C.de legi.tuto.ratio est,quia in minore causa dotis est iusta causa alienationis:ut C.de præd. mi. l. prædia.l. Titia. ff. de iure do.& in d.l. lex quæ tutores. de admi. tuto. Item quia cā dotis est alienatio legalis, quæ non uidetur prohibita:vt dicit glo. in d. l.fina.in versi. teneri.C.de legi.tuto.& no. in l.item sequit. ff.de pac.& ponit etiam Cy.in auct.ingressi. C.de sac.san.eccl.in 3.q.& bene declarat in suo consi.in cip.quæritur an reseruatio. † Secūdò fallit.si res minoris fuerit pignerata iudicis auctoritate,quia poterit vendi per creditorem absque decreto, quia ī eius obligatione semel interuenit, licèt tutius sit adhiberi.tex. est no.& ibi Bal.no.in l.si pupillorum.§.j.ff.de reb. eorum.Item & tertiò fallit in alienatione , quæ fit per neligentiam absque alicuius facto , quæ non requirit decretum ad sui validitatem: vt no.dicit Bal.in l. .§ si ius habeat.ff. de reb. eorum, ubi dicit casum de eo de quo dubitauit glo.in l.fi. C. in qui. cau.in integ. rest.non est ne. Sed dicas ꝙ ibi est : quia est alienatio legalis.i. præscriptio.vt in l.alienationis verbo.ff.de uer.sig.Item & quartò fallit,quando pater alienat bona filij minoris iure patrio nō ratione sui officij in casu permisso nō prohibito , quo casu valet sine decreto,si subest necessitas alienādi:ut tenet Azo ī summa.C.de bo.quæ lib.quæ signanter refert & sequitur Bal. in l.3. C.de præd.mi.allegat.l.j.C.de bo.ma.hoc idem dicit & sequitur ipse Bal.in l.j.ff.de reb. eo. ꝙ pater iure patrio tanquam legitimus administrator in casu necessitatis alienat sine decreto , aliàs non:vt in l.si pupillorum.§.si pater.ff.de reb.eorum. & hoc secundum Azo. quod dicit alibi nō reperiri. Item.v.& ultimò fallit,ꝙ non requiritur decretum,quādo in alienatione cōcurrit defuncti uoluntas: quia pater in testō iussit vendi : ut l.j.& l. 3.& ibi Bal. no. C. de prædi. mino. † quia voluntas testantis in alienando seruanda.ff.de reb.eorum.l.j.in princ. & in l.j.& ij.C. quando decre.opus non est. & in l. magis puto. §. si pater. ff de reb.eo & hoc ēt dicit gl.ordi.in l.j. in prin. super uerbo,caueāt. ff.de reb.eo.& in l.fistulas.§.j.ff. de contrah. emp. sed hic occurrit pulchra & no.q. si Paduanus vendit prędium situm in territorio Parmensi, cuius territorij iudex debeat decretum interponere.Bald.no.in l.j.C.de ꝯh.emp. referens Iac.Bu. arguit pro ꝯ,& ꝙ iudex territorij adducit.l.si prædium.C. de prædi. mi.In ꝯrium,ꝙ iudex loci vbi agitur negotium,allegat.l.magis puto. §.illud.ff.de reb.eo.& C.de don in l.in hac soluit, ꝙ quilibet potest auctorizare,licet cautum esset, ꝙ quilibet. i. vterque interponeret suum decretum: ut in l.iurisperitos.§.j. ff. de excu.tut. patet: quia coram quolibet potest conueniri, ergo quilibet potest decretum interponere,quia decretum æquiparatur sententię.ita dicit Bal. solenniter in d.l.j. Et subdit , quòd si duę ecclesię in unam permittantur,puta Florentina & Pisana , bona existentia in alio loco, ut puta Lucę, dicit quòd ille pręlatus consentit , & decretum uel auctoritatem interponit,qui est diocesanus:quia † in ecclesia non attenditur locus, in quo sunt bona sita,sed quis sit locus dioce.ut dicit Inn.in c.pastoralis de priuil. quia ubicunque sunt posita sunt sub cura dioce. tanquam generalis curatoris,cuius auctoritas est necessaria, & sufficit auctoritas episcopi loci , vbi sita est res.l. quero. ff. de solu.Sed aduertendum,quia quò ad formam ꝯctus inspicitur locus ꝯctus, sed in substantia per cōtrahentes inspicimus , cui persona subiecta est ratione originis uel domicilij.Nec enim habilitatur psona ratione loci , ut pluries inquit Bald.se dixisse in l.cunctos populos.C.de sum.tri.ita eleganter dicit in d.l.1.C.eod. Tu aūt addas,ꝙ in alienatione rei ecclesię requiritur consensus eius superioris , qui ordinat rectorem in illa ecclesia , vnde si ecclesia subest uni abbati,sufficit consensus illius,& non requiritur episcopi secundum Io.And.in c.hac consultissima. de reb.eccl.nō alie.lib.6.& Bar.in l.hoc ius porrectū.C. de sac.san. eccl. & Cy. in l.si prędium.C.de prędi.min. vbi dicit, ꝙ requiritur auctoritas diocesani eccle. non episcopi , in cuius territorij res est sita secundum Host. & Inn. & ꝙ ille eps debet interponere decretum,in cuius dioce.est sita ecclesia,concludit gl.in c.casellas.x. q.j.§.ꝙ si necessitas. quę alias.est c.pręcedens.s. precarię causę.allega.d.l.si prędium.quam gl. sequitur etiam Io. And.in d.ca pastoralis.de priui in nouella.In contrarium uř tex. in l.toties. in fi.ff.de polli.ibi,dum dicit,fundum quem in territorio Gabinorū habet , quasi eps loci, ubi sunt bona,debeat auctorizare.Sed Bal.in d.l. si prędium.soluens dicit , ꝙ potest vterque eps auctorizare,sed alterius sufficit auctoritas , siue dioce. rei , siue dioce. ecclesię,de quo in d.c.casellas.& per Cyn. in d.l.si prędium.ubi in addi. dicit, quòd tutius est, quòd uterque decretum interponat,de quo tamen plenius per Ab.sicu.in d.c.pastoralis.ubi ponit varias opi.& idem quod s.in d.l. si prędium.dixit , & voluit idem Bal.in l.magis puto.§ illud. ff. de reb. eorum.† ꝙ cautela est, ꝙ quando res in vna ciuitate posita uenditur in alia, uterq; iudex suum decretum interponat per illud, quod habetur in l. iurisperitos §.oriundos.ff.de excus.tuto.& per Archi.17.q.4.in c.in uenditionis.licèt Ia.de Are.secundum Cy. in d.l. si prędiū. dixerit,quòd alterius tantum decretum sufficit,siue eius, in cuius territorio res est sita,siue eius,ubi quis contractum celebrat per l.fi.C.de prescrip. lon. tempo. sm Iac. de Are cuius decreti solennitatis interpositio tanta est efficacia , ꝙ in instrumento, in quo interpositum reperitur iudicis decretum,pręsumuntur omnia solenniter acta & probata , si in eo fit mentio de illis,q̄ interuenerunt.gl.est singu.in l.1.C. de fide instru. & iur. hast.fis. lib.11.quam solenniter ponderauit Bald.in l.j.in prin.ff.de reb. eo.in dubio enim semper pro decreto pręsumitur : ut actus ualeat,super quo interpositum est: ut not. tradit Specu. in titu.de empt.& uendi.§.nunc dicendum.uer.& illud scias,& probatur in l.min.25.annis ex aspectu.ff. de min. in l.actor. ff. rem rat.ha. & in l.sciendum.ff.de uerbor.oblig.& tradit etiam Bal. in c.j.qs potest inuesti. Nam semper est utile in contractibus interueniri facere iudicis decretum;† quia ex eo cessat omnis suspitio & pręsumptio doli,& culpę:ut in l.ait prętor. in §. permittitur.ff. de min.ita pulchre dixit Ang.post gl.ibi.in l. si stipulatus. in §.si lancem.ff.de sol., sed idem Ang.in l. quęcunque. §. quę a pupillo.ff.de publ.no.sequitur glo.in d.l.1.C.de fide instr. & iur.hast. fis.& dicit eam iure non probari , sed pōt dici immo probari ex dictis iuribus,maxime ex d.l.mi.25. annis ex aspectu. ff.de min. quę dicit , ꝙ iudicis decretum reperitur interpositū per modū voluntarię iurisdōnis ad confirmationem actus sp pręsumit, ꝙ causę cognitio & iuris ordo pręcesserit , non sic in decreto actus cōtentiosi:ut no.in d.l.j.de fide instr.& Spe.optime declarat in d.uersi.& breuiter scias,& qđ hř in l.actor.ff. rē ra.hab.nisi ꝯtrarium probet:hæc sunt notanda uerba Bal. in l. nec.n.ff.đ adop. & idem tenuit & firmauit in suo no. consi. incipiente.In Chři noīe,utrum dictus ꝯctus,ꝙ ubicunq; requiritur & reperitur decretū superioris, ibi pšumunt oīa solēniter acta , ut dicit Spe.in d.uer. & breuiter scias, licèt in illo eius ꝯsi. incipiēte,ad intelligentiā quæsitorū,dixerit nō esse simpľr uerum, nisi constet formā iuris esse seruatā, per d.l. actor.& l.1.C.de pdi.curi.li. x.& ī l.cū hi.§.si prætor.ff.de trās.subdit gl. dicere in d l.1. ꝙ oīa pšumunt interuenisse,si notarius dicat in instřo fuisse adhibita, & ita vř cum d.gl.ptransire. Itē qa † decretū a iudice interpositū includit oēm metū & doli præsumptionē & suspitionē ī illo contractu : ut in leg. 2. C. de prædi. curi. libr.10. in l. si is qui spontaneos.C. de decu.libro 10. & not. tradit & declarat Bald. in l. pacta nouissima. C. de pact. & Angel. solenniter in sua disputa. quæ incipit, Astensis miles. allegat. l. cum hi.in prin.ff. de trans.& bene probat in l.lex quæ. C.de admi.tut. in l.non verisimile.ff.quod me.cau.& quod habetur in l.omniū. C.de test.

96 97 98 99 100 101 102 103

Sed circa hæc occurrit pulchra & elegās q an valeat đcreti interpositio sub ꝯdōne hoc modo facta,quatenus debeo de iure interponeř,& nō alř. Bar. mouet ī l.si ꝯdōnalis.ff.de aucto. tuto. & non determinat,& Bal. in l.1.ī pe.col.ver.vlterius quæro,c[…] statuto. C. q admitti ad bo. pos.& ibi đt ꝙ sic qa iudex dēt interponere,si qualitas negotii suadet,& aliter non.d.l.cū hi.§.si prætor.licet dicat Bart. in d.l.si

condōnalis non determinasse, & subdit decretum interpositū actui per hæc uerba, quatenus de iure valere possit, valeat, alle. Bar. in l. cum pp. ff. de leg. præstan. ad quē ēt se remittit Ang. in d. loco, ar. l. j. §. biduum. ff. qñ ap. sit. ubi ēt alle. Ia. de Arc. in l. qui hēt. in §. si pupillus. ff. de tute. qđ decretū non possit pēdere; sed in ꝯriū vr̄ casus in l. mutus. in §. is qui curatorem. ff. de procu. & bene facit tex. in l. ait prætor. in §. j. & in l. a diuo Pio. in §. in uendōne. ff. de re iud. & qđ hr̄ per gl. & Bal. ī l. cum iudex. C. de sen. sed idem Ang. dixit eleganter non posse decretum sub ꝯdōne interponi sicut non pōt sn̄ia, vt l. cum sn̄iam. C. de sen. & in l. j. §. biduum s̄ alle. hoc dixit in l. item eorum. §. si decuriones. ff. quod cuiusq; vni. no. qđ magis placet, qa actus legitimi rr̄ nō recipiunt cōditionē. ff. de reg. iu. l. actus legitimi. item qa decretū hoc mō interpositū vr̄ derisorium, ex quo iudex non vr̄ approbare ꝯctū, nec habuisse cāæ cognitionē, prout requirit in

104 eius interpositione † qa debent cāæ sigillatim exprimi, vt in l. magis puto. in §. ne passim. ff. de reb. eo. & in l. j. coniuncta gl. & ibi optime declarat Bar. C. de præd. cur. li. x. & negotij qualitas apertè iudici dēt declarari, vt plenè intelligat, quid agatur, ad hoc vt decretū valeat, fm ꝙ eleganter voluit Bal. C. qui admi. super rub. q allegat. l. fi. C. de edi. diui Adri. toll. aliàs non vr̄ factū cum pñtia vel auctoritate. & idem voluit in l. j. in pe. q. C. q admit. Itē qa hoc vr̄ decretum pfunctoriū & delusoriū, qđ nō valet, cū nil decernat. l. meminerint. C. vnde vi. l. iuste possidet. cū ibi no. ff. de acq. pos. & īterpositū sine causæ cognitione, vel leui non valet, vt tradit Bal. signanter in c. j. in §. sifr. de controuer. inuest. Itē quia iudicis decretū non dēt esse alternatiuū. l. si pupillorum. in §. si prætor. ff. de reb. eo. Item qa hæc pars cōprobat per id qđ hr̄ in l. in cāæ. in §. cā cognita. ff. de mi. in l. nec qcquā. in §. vbi decretū. ff. de offi. procō. & in l. cum hi. §. vult igit. ff. de transac. Itē qa decretū dēt esse certū sicut sn̄ia, instit. de ac. §. curare. & tex. & gl. ī d. l. itē eorum. in §. si ita. ff. qđ cuiusq; vni.

105 no. † Est tñ verum, ꝙ de cōsuetudine gñali hodie ubiq; seruat, ꝙ in iudicijs multa recipiunt, vel fiunt, uel pp imperitiā assidētiū, vel qa locus & tp̄s non patitur plenius deliberandi cōsiliū, vt dicit iuriscō. in l. j. in prin. ff. de exercito. sub dicta ꝯdōnali auctoritate: vt in libellis recipiēdis, seu exceptionib. & actis acceptandis; quia dictus iudex s̄. dictū libellum, vel instrumentū, & oīa & singula supradicta admisit & recepit si & inquantū de iure tenet, & dēt, & aliter nō, q̄ practica vr̄ approbata: vt plene ponit Bar. in l. ambitiosa. ff. de decre. ab ordi. fa. in l. si qñ. in prin. & ibi ēt per Imo. ff. de le. j. & per eundē in l. iudex postquā. ff. de re iud. cuius clausulæ effectus est, ꝙ si dēt admitti, habetur pro nō admisso, nec est opus alia appellatione. gl. ordi. in c. cū cōtingat. de off. deleg. & Bar. in l. cū pp. de leg. præstan. & plenius per eum in l. prætor ait. § j. ff. de dam. infec. & Bald. in l. j. C. qui admitti. & in l. edita. in repe. C. de eden. bene facit gl. in arg. in c. in Genesi. & in c. Cumana. in versi. vel quasi. de elec. & ponit ēt Bart. in l. si duo. in §. Iul. ff. de iureiu. & in d. l. si ꝯdōnalis. & Lud. de vrbe in rub. ff. de arbi. & D. Petr. de Peru. in suo consi. cui Bal. subscripsit incipiēte, iudex tulit sn̄iam, & dixit Bar. in d. l. ambitiosa. in ver.

106 quæro, qđ si in reformatione † ꝙ si in decreto, vel reformatione sit dictū, si & inquantū de iure possit, dicta verba importāt, idest si de iure effectualiter fieri pōt. ff. de hære. insti. in l. in tempus. & ff. de condit. & demon. in l. hæc ꝯdō. & ideo si aliquid interuenerit qđ fieri non potuerit, erit ipso iure nulla; cum dicta conditio si possit sit de præsenti, quę deficit, ergo dispositio redditur, vt l. cum ad tēpus. ff. si cer. pet. & in l. cōditio in præteritū. ff. de verb. oblig. sed hæc procedunt in cōtentiosis, vbi est cōtradictor, supradicta verò de decreto in actibus voluntariæ iurisd. vbi nō vertitur tāta dubitatio, vel altercatio. Cuius decreti forma dēt concipi sub his verbis, dictā venditionem supradictus dn̄s iudex confirmauit, & suā auctoritatē interposuit, vt no. tradit Bar. in l. fi. C. de prædi. cur. lib. 10. idē dicit Spe. in tit. de empt. & ven. in §. nunc dicendū. in versi. si igitur tutor in forma vēditionis rei pupillaris, in fine dicit, cæterū ad robur oīum prædictorū prędictus iudex dictę venditioni & solutioni & omnibus & singulis supradictis suā, & talis curiæ auctoritatem interposuit & decretum, ad hanc formam accedit. C. de admin. tut. in l. lex quæ. ff. de fur. in l. interdum, in §. qui tutelam. C. de præd. mi-

107 no. l. si quidem l. ob æs. cum sim. † Et aduerte: quia cautela est, quòd emens ab ecclesia, vel pupillo soluat creditoribus eorū, vel habeat apocham de soluto, & erit semper securus: ita no. dicit Ang. per tex. in auct. de alie. & emphy. in §. ab illis. in fin. sed hæc cautela non est de necessitate: nā licet creditor non petat debitum, nisi probet illud versum in vtilitatem ecclesię: tamen emptor non cogitur hoc inquirere, vt pretium conuertatur in vtilitatem ecclesię, vel minoris: sed illud spectat ad solicitudinem superioris, vt in l. magis puto. §. ne passim. ff. de re. eo. ita dicit Inno. in d. c. 1. de deposi. & Bar. in d. auc. hoc ius porrectum,

¶ De rerum ecclesiasticarum alienatione.

Videndum restat de alienatione & ipsius solēnitate & forma rerū ecclesiasticarum, in qua primò requiritur causæ cognitio, vt colligit ex

108 c. j. † in fi. vt eccle. benefi. 17. q. 4. ca. in venditionibus. per Arch. debet enim constare de causa alienationis legitima & iusta, & postea discuti, quid magis expediat alienari: ut in l. magis puto. ff. de reb. eorum coniuncta. l. nec quicquam. §. ubi decretum. ff. de offi. procon. sicut dicimus, ꝙ ubi disputatur, similiter requiritur causæ cognitio, ut dixit Arch. post Inn. in c. licet cām. de elec. lib. 6. ita dicit Fed. de Senis in consi. suo 135. verum Accur. in gl. ord. C. ne rei do. vel templo. dicit quinq; requiri, vt ualeat alienatio rei eccle. uel reipublicæ. Prima causa, ꝙ debitum subsistat, bona fides, iustum pretium, subhastatio & præsidis auctoritas, de decreto & consensu superioris patet in d. c. dudum. & ponit gl. in d. l. j. C. de trans. & Bal. in rub. C. de rescin. uend. Item requiritur in alienatione rei ec. capituli uel mensæ episcopalis consensus c. cum auctoritate episcopi non in alijs bonis: ita loquitur Inno. in c. j. de his quæ fiunt a maiori parte Capituli, secundum Fede. in d. consi.

109 † Et ꝙ requiratur decretum epi, dixit gl. in d. l. j. C. de trans. & fine eius auctoritate est ipso iure nulla secundum Arch. in c. nullam. 18. q. 2. quem refert & sequitur Bald. in l. fi. in §. necessitate. C. de bonis quę libe. sed Inn. in c. dudum. hoc non tenet, ꝙ in alienatione rei ecclesiæ requiratur decretum, uel auctoritas epi, sed tm̄ causæ cognitio cum expresso consensu epi. 12. q. ij. in c. casellas. & in c. hoc ius. dicens ꝙ in alienatione rerum pupilli requiretur decretum: tñ in bonis ec. non reperitur expressum, & si leges dixissent, statuta legalia non ligant ecclesiam nisi ab ea recipiantur. 96. di. bene quidem circa fi. Sed decretum & alia requisita ecclesia non acceptauit nec vsu, nel alio modo. Et cōcludit Fed. in d. consi. ꝙ duo requirantur in alienatione prædicta. s. ueritas causæ, ꝙ sit uera & legitima. Item solēnitas forensauctoritas epi & tractatus capituli: vt 12. q. 2. in §. his oībus. & in d. c. dudum. in 6. & Inn. in d. c. continebatur: incerta est. & in c. de his quæ fiunt a præla. ita ꝙ in summa tenendum est, ꝙ in alienatione rei ecclesiæ requiratur tractatus præcedens, aucto. epi. & cōsensus rectoris eccl. secularis uel collegij, si sit collegiata, vt in d. c. j. de re. eccl. Est aūt tractatus, ꝙ † conueniant oēs in

110 unum, & dicat unusquisque, quod sibi vr̄ super prępositonegotio, ut declarat gl. in c. tua. de his quę fiunt a pręla. sed solennitas auct. hoc ius porrectum, non seruatur de iure can. ut not. d. c. & Bar. in d. auct. quia alia forma est inducta. & Inn. in d. c. dicit, ꝙ fuit introducta ab imperatore, qui non habet potestatem statuendi: res autem eccl. capta pignori potest uendi sine solēnitate, sicut res minoris, per l. si pupillorū. in §. j. ff. de re. eo. put declarat Bar. in d. auc. hoc ius porrectum. & idem etiam in d. l. 3. in repe. C. de pig. ratio: quia decretum & solennitas semel interuenit in eius obligatione, alle. Dy. ī d. l. si pupillorum in §. 1. Item contrahens cum ecclesia non seruata forma, si ecclesia postea uelit recuperare rem suam, debet reddere, ꝙ accepit, si est effecta locupletior, uel habeat illud, vt dixit gl. & Bar. in auten. quę res iam. C. de sac. san. eccl. si contrahens emanat bona fide, & tenent Cano. in d. c. ad audientiam. de reb. ecc. aliàs secus, si mala fide: ut in l. iubemus. ī §. sanè. el j. C. de sac. san. ecc. Quinimmo dicto casu res ecclesię alienata in casu a iure non permisso, nec seruata forma, poterit a pręlato eiusdem cum fratribus uendicari, ut est expressum. 12. q. 2. in c. non licet. & in c. si quis presbyterorum. in fi. de reb. ec. & in l. iubemus. in §. sanè. el 1. ꝙ non solum habet locum in fructibus extantibus, uerum etiam in consumptis, & uoluit Io. Cald. in d. c. si quis presbyterorum. per tex. ibi indistincte loquentem, & ibi hoc etiam di-

111 cit Ioan. de Imo. licet emptor fuerit ignorans † quamuis aliàs iuris ignorantia excuset à fructibus consumptis. l. sed & si l. §. scire. ff. de pet. hęr. secundum eum, nec talis timens poterit recuperare pretium ab ecclesia: ut in l. iubemus. §. sanè. s̄. alle. & & in cap. ad audientiam. de reb. eccle. non alie. & ibi per doct. maxime per Inn. & quòd ille idem, qui malè & illegitime alienauit, possit uenire contra factum suum, & alienationem reuocare, tenuit glos. in capitul. diuersis fallentiis. de cler. coniug. & illud quod dicitur, quòd res ecclesię alienatas non potest recuperare nisi soluto prius eo, quod ecclesia recepit, ut in l. si prędium mino. procedit qo contractus nō esset a iure reprobatus, vt d. l. iubemus. §. æconomus. sed deficeret aliqua iuris solennitas vt superioris auctoritas, vt plenè declarat Bald. in d. l. si prædium. Insuper ecclesia & minor alienantes non seruata solennitate a iure requisita non faciunt contractum ualere, licet fecerint cōditionē meliorem, vt dicit glo. ordi. in l. si fundus. ff. de reb. eo. nō ob. tex. in l. fi. C. pro emp. quia uerum est, quòd pōt retinere res, donec pretium restituat. Ita non ob. inst. de auc. tu. in prin. qa loquitur quando alium sibi obligat, non qñ uendit & se obligat alteri: ita eleganter dicit Bar. in l. cum hi. §. eam transactionem. ff. de trans. ubi gl. tenet cōtra, sed malè fm eū, & ipsū Bar sequitur Ang. ibi, quòd vendō est ipso iure nulla dicto casu de quo ibi plenius p eū, & idē firmauit ēt Bal. in d. l. fi. §. necessitate. C. de bo. quæ lib. cum sit contractus contra canonum auctoritatem: vt l. si quis inquilinos. §. fi. ff. de leg. 1.

Vt au-

112 Vt autem valeat alienatio † uel uenditio rei ecclesiæ requirit, ꝙ fiat causa necessitatis, uel euidentis utilitatis ecclesię, ut pro soluēdo ære alieno, uel redimendis captiuis. 12. q. 2. c. sine exceptione. c. ut super. de reb. eccl. non alie. & plenè ponit Host. eo. tit. in summa. §. ex quibus. & habetur in c. dudum. eo. tit. lib. 6. bona enim ecclesiarum possunt alienari pro utilitate eius, sicut quando fit pro expen. factis in electione prælati, cum sit facta, ut manuteneretur in prælatura, ad quod facit, quod no. in c. ut præteritæ. de elec. & c. cupientes. §. deniq;. & §. fi. eo. tit. lib. 6. ꝙ prælatus possit alienare p necessitate & utilitate monasterii bona ipsius, probatur in d. c. sine exceptione 12. q. 2. & in c. apostolica. & in c. tua de his q̄ fi. à præla. in c. j. & 2. de re. eccl. lib. 6. & in cle. j. eo. tit. s. interueniēte debita solennitate, ut in dictis iuribus & in d. c. j. de his quæ fi. à præla. quæ interuenit, qñ adhibetur decretum, uel auctoritas episcopi, & cōsensus canonicorum, & sic caput totius ecclesiæ cathedralis, prout interuenire debet, ut in d. c. j. ne præla. 12. q. 2. in abbatibus. 17. q. 4. in uenditionibus. & no. in c. 2. de trans. & sic res dicto modo alienata non poterit uendicari à prælato. c. j. de his quæ fi. à maio. parte capi. & in c. sine exceptione. & non sufficit sola utilitas prælati & personæ ipsius, ut tenet Pet. de Anch. in d. cle. j. Et ꝙ requiratur iuris solennitas, & ꝙ alienatio sit à iure permissa, probatur in c. 2. de reb. ecc. ubi tex. copulatiuè loquitur, & qñ aliàs non ualeat alienatio, ut uoluit gl. in c. j. de in inte. resti. Gofr. in c. j. de his quæ fi. à præla. & Io. Cal. in d. c. si quis presbyterorum. in repe. & ita cōiter tenetur per id, quod habetur in c. 2. & in c. quę in ecclesiarum. de consti. esto ꝙ aliud tenuerit gl. 12. q. 2. in sum. & in d. c. sine exceptione. & nō bene ut plenè no. per Do. Io. de Imo. in d. c. si quis presbyterorum. & in d. c. quæ in ecclesiarum. & in d. c. j. de in integ. restit. & ꝙ requiratur cap. cōsensus, uel conuentus, si est locus religiosus, & aliàs non ualet, no. in d. c. j. de his quæ fi. à præla. & ibi per Inn. qui hoc tenet per illum tex. & idem tenuit Do. Io. de Imo. & D. Abb. in c. edoceri. de resc. ad hoc tex. in d. cle. j. de eccle. non ali. in uers. conuentus fuit, facit c. nouit. & c. quanto. de his quæ fi. à præla. & Bald. in d. rub. C. de rescin. uend. dicit in uenditione rerum monasteriorū seruandum esse, quod legitur & no. in c. monasteriorū. de reb.

113 eccles. † Item requiritur tractatus, fm ꝙ habetur in d. c. sine excep. & in c. tua. de his quæ fi. à præla. in c. j. de re. eccl. lib. 6. & si nō seruatur forma à iure tradita, redditur contractus nullus: ut in c. 2. de reb. ecc. non ali. in 6. & quod no. per gl. in d. c. si quis presbyterorum. & in d. c. j. de his quæ fi. à præla. Sed hoc, ꝙ requiratur tractatus, est uerum fm Bal. in d. rub. C. de rescin. uen. qñ ecclesia est collegiata non in aliis. Et notandum ꝙ non ualet alienatio de rebus ecclesię illa uacante, sed fieri debet cum aucto. episcopi & cōsensu capituli, ut in d. c. dudum. de reb. eccl. non alie. lib. 6. & in c. j. ne sede ua. Item ꝙ res effecta de mensa pp antiquā consuetudinem uel statutum prælati non potest alienari: ut tradit Io. An. in c. ut super. de re. eccle. in nouella, quam refert & sequitur Bal. in c. j. de cle. qui inuesti. fe.

Et aduertendum, ꝙ de utilitate & necessitate ipsius ecclesię pro alienatione fienda debet cōstare aliter q̄ per assertionem uel cōfessionē ipsius pręlati fm Pe. de Peru. & Do. Car. Florē. in c. quod quibusdam. de fideius. & Ant. de But. in c. j. de depo. per id quod habet in auth. hoc ius porrectum. de sacrosan. eccl. in c. dudum. de ele. in c. præsentium. de test. in 6. & Pe. de Anch. in cle. j. de reb. eccle. & ita cōiter tenetur in dictis iuribus. immo confessio prælati & c. in hoc non tenet, ut uoluit gl. in auth. de non alie. in §. si uerò. ibi Iaco. de Bel. hoc idem firmat. & Bald. in d. auth. hoc ius porrectum. Pet. de Anch. & Do. Anto. in c. j. de depo. & Imo. in d. c. ꝙ

114 quibusdam. ea potissima ratione, † quia confessio per modum uoluntarię iurisdictionis emanans non debet ecclesiæ præiudicare per id, quod habetur. ff. de confes. in l. certum. in §. sed an ipsos. & ibi per Bar. per Cy. in l. j. C. de confes. & per plures alias rationes deductas per Io. de Imo. in d. c. ꝙ quibusdā. ubi dixit hāc opi. esse tenendam. Et quod dictum est de cōsensu prælati & capituli, idem est dictum in abbatissa, quę debet requirere consensum monialium: ut in c. continebatur. de his quę fiunt à præl. & in c. j. §. abbatissa. qui feu. da. pos. in usib. feu. Sed hic quæritur, an Abbas uendens rem eccle. inferioribus sibi subiectis possit eam reuocare. uidetur ꝙ non per l. 1. C. ne fis. rem quam uendi. li. 10. In contrarium; quia iuri ecclesiæ inferioris non potuit derogare, ut in c. j. episcopum, uel Abb. in usib. feu. So. Bal. in c. j. qui feu. da. pos. in prima cōsti. dicit, ꝙ potest, si erat immediate subiecta, secus si mediate, nisi esset uacans, alleg. no. per Inno. in c. cū deputati. de iud. maior est enim auctoritas pręlati q̄ rectoris ut ibi. Illa autē dicitur immediate subiecta, cuius rector administrat nomine superioris non suo, & dicitur manualis non perpetua:

115 ut in c. quanto. extra de offi. ord. Vltimò attendas, ꝙ † circa interpositionem decreti est seruanda consuetudo episcopalis curiæ quæ habet hanc iurisdictionem interponendi & illam pōt præscribere: ut dicit Bal. in d. l. fi. §. necessitatem. C. de bonis quæ lib. aliàs decretum debet interponere in ipso actu. ut dicit Inno. fm Bal. in l. quæcunq;. C. de bonis quæ liber. quia forma debet esse coniuncta actui, & hæc dicit gl. ord. in l. ait prætor. §. permittitur. in gl. sed cur secus. ff. de min. quia est quędā permissio, seu habilitatio ad actum, quæ semper debet præcedere: quia est quędam ptātis relatio, fm quam inferior nil potest: sed idem Bal. in d. l. quæcunq;. dicit, ꝙ contractus qui est vtilis ecclesiæ potest p̄cedere & sequi etiam ex interuallo, & valet contractus. Nō ob. c. auditis. de elec. quia est speciale in elec. quæ si non est can. non p̄t confirmari, de quo ibi latius per eum: solennitas tñ tradita & requisita in alienatione rei eccle. siue de iure ciuili, siue de iure can. omissa non vitiat cōtractū: primò, si res sit modici valoris, vt dicit gl. in c. j. de his quæ fiunt à præla. & sequunt Doc. & Fed. de Senis consi. 22. & statur iudicis arbitrio, qñ res dicatur modici valoris vel æstimationis fm Fed. vt refert & sequitur D. Car. Spolet. in d. auth. hoc ius. & bene facit tex. in l. scio. ff. de in integ. restit. & in l. res bona fide. ff. de cōtrah. emp. vbi res bona fide vē-

116 dita pp minimam causam non debet inempta fieri. ¶ † Secūdò si alienatio continet manifestam & euidētem vtilitatem ecclesiæ: nam tunc etiam sine solennitate facta valet, per gl. in l. cū hi. §. eam transactionem. ff. de trās. quæ opi. licet sit dubitabilis fm Bar. tñ probari potest per tex. in l. fi. ff. de iur. do. & in l. fi. ff. de pol. li. & in l. cui bonis. ff. de noua. & eam vr̄ sequi Bal. in l. si fundus ff. de re. eo. p quo ēt est bonus tex. in l. non eo minus. facta ęquiparatione de minore ad ecclesiam. C. de procu. ¶ Tertiò in alienatione rei ecclesiæ reuersæ ad eam consuetæ tm̄ in emphyteusim alienari, q̄ poterit concedi & alienari absq; solennitate: vt in c. 2. de feu. & no. declarat Bal. in d. §. eam transactionē. & hoc ēt tenuit & consuluit Fed. de Senis consi. 131. & idem Bal. in l. 3. §. fi. ff. de reb. eo. Sed Io. And. in c. quæ in ecclesiarum. de consti.

117 dicit, ꝙ † iura requirentia certam solennitatem in alienatione rei ecclesiæ hn̄t locum, qñ alienatur directū dn̄ium, non qñ vtile solum per d. c. 2. de feu. Sed ille tex. loquitur existente ꝯsuetudine alienandi in emphyteusim non simpliciter, & vr̄ dubitabile per tex. in l. 3. §. sed si ius habet. ff. de reb. eorum. ¶ Quartò nō requiritur in alienatione necessaria, vt in c. extirpandæ. de preb. & in l. 3. §. pignori. ff. de re. eo. ¶ Quintò in re pignorata cum solennitate, & nō ptāte alienādi ex lege, vel ex pacto, quæ poterit alienari absq; alia solennitate. l. si pupillo. §. si pupillus. ff. de reb. eo. vbi Bal. extendit ad bona ecclesiæ. licet loquatur in minore, vt supra dictū fuit. ¶ Sextò, qñ ep̄s, vel prælatus emit rē à sua ecclesia vel cap. quia nō requiritur solēnitas, quę requiritur in extraneo emptore fm Bald. in l. voluntas. in prin. C. de fideic. Sed hoc vr̄ dubitabile; quia multæ possent fieri fraudes in damnum ecclesiæ. ideo vide quæ dicta sunt supra in tertia principali q. in 5. art. ¶ Septimo in alienatione rei quæ seruando seruari nō potest: vt dicit Inno. in d. c. dudum. per tex. in l. lex quæ. C. de admi. tu. ¶ Octauò & vltimò in repudiatione rei ecclesiæ legatæ, vbi propriè non dicitur alienatio, de quo per Bal. in l. contra iuris. §. fi. ff. de pac. & nos diximus plenè supra in 4. q. princ. in 10. arg. alienationis, quando quis repudiat ius delatum, videatur alienare, & plenius in 7. no. ubi latius de hoc arg. discussum fuit.

SVMMARIVM.

1 *Dominium an & quando ueniat in uenditione.*
Contractus superficiarius quando dicatur.
2 *Emphyteuticus contractus per retentionem directi dominii constituitur.*
Species censetur remota remoto naturali effectu.
3 *Dominium semper uenit in uenditione generis.*
4 *Venditor non Dominus non tenetur ad dominii translationem.*
Venditio domus excepta superficie, aut fundi exceptis arboribus an ualeat.
5 *Emptio arborum in fundo existentium an ualida.*
6 *Res an & quando dicatur libere iure proprio & in perpetuum uendi.*
7 *Emphyteuta iure proprio uendere non potest.*
8 *Alienans simpliciter præsumitur in dubio iure proprio alienare.*
Adiacentia, cohærentia, et pertinentia rei quæ dicantur.
9 *Verba, cum adiacentiis, in uenditione quid important.*
Instrumentum fundi & prædii quid dicatur.
10 *Clausula, cum omnibus iuribus, quæ intra se habet, in uenditione posita cuius operationis sit.*
Molendini an ueniant concesso castro.
11 *Verbum, pertinentiis, in uenditione positum quid significet.*
Curia quid sit & à quo nomine ueniat.
12 *Clausula instrumenti uenditionis, cū omnibus & singulis &c. quid operetur.*
Iurisdictio an uideatur uendita uendito castro.
Vniuersalia qualia sunt apud concedentem transferuntur.
13 *Concedens locum quid uideatur concedere.*
Iurisdictio cohæret loco.
14 *Clausula, cū instrumentis et oī iure suo, in uenditione posita quid cōprehēdat.*
Fundum uendens cum suis confinibus quid uideatur uendere.
15 *Littora, ripæ & fossæ an ueniant in uenditione.*
16 *Ripa an ueniat mensuranda in uenditione.*
Intellectus l. littora. ff. de contrahen. emp.
17 *Riparum usus communis.*
Proportio nullius ad aliquid est nulla.
18 *Fossæ an veniant mensurandæ in emptione, & illius vsus an sit publicus.*
Vulneratus in fossa dicitur vulneratus in re sua.

Alluuionis incrementum vtrum cedat commodo venditoris.
19 *Mensura quæ præstari debebat in venditione non præstata quàm pariat actionem.*
20 *Fundo 10 iugerum vendito an veniat quod pluris erit, & quid si minus,*
21 *Confines falsi venditionem fundi nunquid annullent.*
22 *Fructus in emptione an veniant, & ad quem pertineant.*
23 *Venditor quando teneatur emptori ad interesse.*
24 *Emptor ante pretium solutum fructus an & quando petere non possit.*
25 *Pensiones præteritorum annorum an veniant in venditione,*
26 *Contractu resoluto ex pacto non seruato qualiter res ad venditorem reuertatur.*
Arrarum natura est, vt illas emptor perdat, si per eum stat, quo minus contractus non perficiatur.
27 *Reuendere promittens an teneatur ad fructus medii temporis.*
Pullus an veniat vendita equa.
28 *Minor in rescissione contractus petens rem cum fructibus qualiter audiēdus.*
29 *Venditio, quicquid iuris habetur in tali re, quid comprehendat, & an valeat. 30.*
30 *Emptor cautus rem facit designare per vocabula & confinia.*
31 *Venditio rei differt à venditione iuris in re,*
Dictio, intra, est inclusiua extremorum,
32 *Ligna incisa an veniant vendita silua.*
Sella an veniat equo vendito.
33 *Venditio generalis quid secum trahat.*
34 *Intellectus l. qui tabernas. ff. de contrahen. emp.*
Pecunia reperta an veniat vendita domo.
35 *Ignorantia præsumitur pro quantitate pretij.*
36 *Indefinita æquipollet vniuersali,*
Prædio vendito quid veniat.
37 *Apothecarum redditus reuendens, quid præsumatur vendere.*
38 *Venditor an cogatur possessionem rei venditæ præcisè tradere & qualiter. 40. 41.*
39 *Pecunia pro reinuito creditore non soluitur.*
41 *Res vendita non dicitur mea absolutè.*
42 *Venditor damnatus rem tradere, nunquid possit in executione sententiæ exceptionem pretij non soluti exponere. 43.*
43 *Sententiæ verba quomodo intelligenda.*
44 *Beneficium venditoris prodest emptori.*
45 *Emptor primus rem alteri venditam quando vendicare possit.*
Res vendi pluribus an possit.
46 *Emptor etiam à fisco subit onera.*
47 *Venditio conditionalis damnum deteriorationis rei tranfert in emptorem.*
48 *Furti damnum ad quem spectare debeat.*
49 *Venditio bonorum suorum simpliciter facta an trahatur ad futura & comprehendat feudalia. 50.*
51 *Venditor an & quando teneatur promittere de euictione rei venditæ.*
52 *Emptor pretio soluto nunquid possit cogere venditorem, vt sibi satisdetur de euictione.*
53 *Obligatio de euictione facta an valeat contractu nullo. 55.*
54 *Regula, vitato principali &c. quomodo limitanda.*
56 *Venditor quando teneatur de euictione rei venditæ.*
57 *Venditor de quo vitio teneatur. 58.*
Animal venditum qualiter redhibetur.
Actio redhibitoria in quibus locum habeat, & cui detur. 58. 60. 61.
59 *Cautela pro animali mortuo vt redhibeatur.*
Actio quanti minoris qualis dicatur.
60 *Redhibitionis tempus quod sit.*
61 *Redhibitio quid sit.*
62 *Venditor vacuam possessionem quando teneatur tradere.*
Possessio vacua quæ dicatur.
63 *Bona vacantia per quem occupanda.*
Verbum, vacare, quid significet.
64 *Possessionem vacuam tradere qui tenetur, ad quid obligetur. 66.*
65 *Res vacans quando dici possit.*
Possessio pacifica quæ dicatur.
67 *Venditor nominis ad quid teneatur.*
68 *Fundo vendito an veniant boues.*
Claues veniunt domo vendita.
69 *Vendens omnes possessiones suas, quid intelligatur vendere.*
70 *Venditor an teneatur præstare viam emptori per fundum.*
71 *Seruitus actus qui erat penès alienantem rei venditæ an debeatur.*
72 *Seruitutes constitutæ transeunt cum re.*
73 *Ire per partem alterius in diuisione bonorum inter fratres quando videatur actum.*
Seruitus quid sit.
74 *Clausula, saluo iure coloni, in venditione apposita quomodo intelligatur.*
75 *Emptor tanquam singularis successor non tenetur stare colono.*
76 *Venditio in qua uenditor se obligauit de suo dato & facto tantum quid includat.*
77 *Cautela pro uenditoribus.*
78 *Vim non facere promittens, quomodo promittere intelligatur.*
Actio ex empto quid contineat. 80.
79 *Rem tradi & interesse an possit in eodem libello inseri.*
80 *Actio ex non contractu datur ad contractus resolutionem.*

¶ Sexta quæstio principalis.

SVccedit sexta quæstio principalis. Quæ veniant in emptione & venditione & eius effectus. Pro cuius faciliori expeditione sunt videnda ex ordine infrascripta membra.

¶ Primò de dominio, & quando veniat in venditione.
¶ Secundò, an & quando res dicatur vēdi libere & iure proprio & in perpetuum.
¶ Tertiò, quæ dicantur adiacentia & cohærentia ipsius pertinentia iura.
¶ Quartò, an & quando veniant littora, viç. ripæ & fossata in venditione, & quando sint in mensura computandæ.
¶ Quintò de fructibus quando cedant in emptione, seu quādo ad emptorem pertineant.
¶ Sextò, si veniant in venditione hoc modo facta, quicquid iuris habeo in tali re.
¶ Septimò, quid veniat in venditione simpliciter facta.
Octauò, an venditor cogatur rem præcisè tradere, & qualiter teneatur.
¶ Nonò de effectu venditionis & emptionis.
¶ Decimò, an veniant futura in vēditione simpliciter facta.
¶ Vndecimò, an veniant feudalia, vel emphyteutica.
¶ Duodecimò, quando venditor teneatur de euic. promittere cum fideiussorem.
¶ Tertiodecimò, qualiter & quando venditor teneatur de euictione rei venditæ.
¶ Quartodecimò, qn̄ venditor teneat̄ vacuam poss. tradere.
¶ Quintodecimò, ad quid teneatur venditor nominis.
¶ Sextodecimò, an vendito fundo veniant mobilia, vel se mouentia.
¶ Decimoseptimò, an venditor teneatur præstare viam per fundum venditum.
¶ Decimooctauò, quid veniat in venditione, saluo iure coloni.
¶ Decimononò, quid veniat in venditione facta pro suo dato & facto tantum.
¶ Vigesimò & vltimò, quid veniat in actione ex empto, & quid in actione ex vendito, & ad quæ competant.

1 Circa primum de dn̄io † an & qn̄ veniat in contractu venditionis dicēdum est, ꝙ de natura emptionis & venditionis est, vt rei dn̄ium in emptorem transferatur, si vendens est Dn̄s, alias transfertur vsucapiendi cōditio: vt est tex. in l. ex empto. in prin. & in § j. ff. de act. empt. in l. clauibus. ff. de contrah. emp. inst. de re. diui. §. venditæ. in l. cum res. C. de proba. & in l. si ager. cum vulga. ff. de rei ven. & hoc est de ipsius contractus natura, vt in l. cum manu sata. in §. j. ff. de contrah. emp. vbi tex. sing. dicit, ꝙ non videtur res vendita, de cuius dn̄io agitur ex pacto, ꝙ non transferatur, sed erit contractus locationis, vel alterius generis, vt ibi & in l. cōuenit. vbi bonus tex. ff. de contrah. emp. inst. de loc. §. item eū cum queritur. & in l. 2. ff. loca. hn̄s enim proprietatē si vendat vtile dn̄iū tm̄, dicitur contractus superficiarius; quia alius esse non pōt. d. l. cum manu sata. in §. fi. vt declarat Bal. in c. j. in §. hoc aūt. de succes. feu. † Sed retētio directi & vtilis dn̄ii facit contractū nullū, sed directi tm̄ facit emphyteuticū, vt declarat gl. & Bar. in d. l. cū manu sata. in §. fi. ¶ Et ex prædictis no. concludit Bal. ꝙ si apponatur pactum, quod remoueat à contractu naturalem eius effectum. puta dicendo, vendo rē retēto dn̄io directo & vtili, ꝙ nō teneat venditio; quia à quo remouetur naturalis effectus, remouetur species, vt in d. l. cum manu sata. in §. nemo. si aūt vendat vtile dn̄ium retēto directo, bene tenet vēditio: licet emphyteuta non sit ꝓpriè Dn̄s, vt ibi no. gl. ord. ſm Bal. in rub. C. de ꝯtrah. emp. in ver. querit̄ vndecimò. Sed nō est de substantia contractus, ꝙ de necessitate veniat dn̄ium; qa absq; dn̄io tenet vēditio vt est tex. expressus in l. si ita. in §. j. & quod hr̄ in l. cū venderes. ff. de contrah. emp. quia transfertur ius vsucapiendi, qđ habet venditor, & alias tenet̄ ad interesse de euictione, vt in l. rē alienā. & l. clauibus. ff. eo. no. in l. ex empto. §. j. per gl. ff. de act. emp. & optimus tex. in l. alienatio. ff. de ver. sig. vbi nō est de esse vēditionis, vt dn̄ium rei transferat̄, nec venditor ex natura contractus obligatur rem emptoris facere: vt in d. l. fi. ff. de cōd. ob cau. & ibi plenè no. Hoc tn̄ procedit in venditione rei consistentis in certa 3 spē, puta libro, equo, veste, fundo & similibus: † sed in venditione generis, vel rei in genere cōsistentis semper venit dn̄ium in venditione, & venditor tenetur ad illud transferendum in emptorem: sicut econtra emptor tenetur transferre dn̄ium nummorum vel pretii in venditorem: vt in l. Iulia. §. ex empto. ff. de act. emp. nō ex natura contractus, sed ex natura rei, sicut in legato. l. si domus. in §. de euictione. ff. de leg. j. & in l. qui concubinā. in §. hæres. ff. de leg. 3. vt puta si vēdo. 10. salmas vini 5. pōdo argenti, aliàs non liberatur venditor, nisi dn̄ium trāsferatur, vt dictis iuribus, & in d. l. Iul. ponitur modus libellandi dicto casu, & signanter ponit Bal. in l. j. ff. de peri. & commo. rei vend. exēplū rei venditæ in specie, vt talem vegetem uini. Secundò in genere subalterno, ut 10. salmas uini. & ita not. declarat Bart. de dominio transferendo dicto casu uenditionis generis in dicta l. ex empto.

empto. in §. j. in l. si finita. § iul. ff. de dam. infec. & in l. ij. in princ. ff. si cer. pe. pro hoc l. sterilis. in §. si per vēditorem. ff. de act. emp. vnde idem Bar. in l. certi condi. in prin. ff. si cer. pe. dicit, ꝙ quia venditor tenetur transferre dominium, si est dominus, † aliàs 4 non, per l. ex empto. dr̄ in solutione nō verti merum factū sed mixtum, quia sapit naturam dandi in eo, tenetur dominiū trāsferre, sicut dominus l. in conuentionalib. §. fi. ff. de ver. obl. ideo dr̄, ꝙ dominium non uenit de necessitate ꝯctus, sed consecutiuè. d. l. si ita. §. j licet quādoque veniat in executione obligationis, si uendens est dominus, ꝙ est no. emens tamen rem simpl'r in dubio vr̄ tenere quò ad dominium vel rōne dominij, nisi agatur expressè ꝙ rōne possessionis solū, vt in l. si rem aliquā. & ibi ponit Bar. ff. de acqui. pos. & not. in l. si in emptione. in §. rei suæ. & in l. q tabernam. ff. de ꝯtrah. emp. & per gl. & Bald. & in l. ex prædijs. C. de eui. Item no. de vendente domo excepta superficie, & solo exceptis arborib. vt inst. de rer. diui. in §. si Titius. & in l. fi. ff. de superficie. & ꝙ non valeat talis exceptio tanquam contraria facto, dixit gl. ord. in l. si pater. in prin. ff. de adop. facit l. in l. ff. de contrah. emp. & in l. si fundum. in §. qui fundum. ff. đ lega. j. & l. obligationum ferè. in §. placet. ff. de actio. & obli. sed qui vendit arborem, an videatur vendere viam & solum ad ipsum vr̄ ꝙ sic in legato in l. si fundum. §. qui fundum. ff. de leg. 1. quod Bar. intelligit, si legauit arborem cōtemplatione fructuū secus si materiæ: vt l. ligni. ff. de leg. 3. † Tu verò vide tex. in l. qn̄5 tus. ff. de act. emp. ꝙ emptio arborum existentium in fundo nō vr̄ valere: quia non potest tradi, nec dominium transferri: tamē ex isto contractu potest agere ad patientiam, quia loco traditionis hr̄, vt videtur in d. l. quintus. de his autem quæ pēdent & separari possunt, vt de vuis pendentibus & similibus nō est dubium: ut in l. qui pendentem vindemiam. ff. de act. emp. vnde patet, ꝙ qui emit arborem, nō emit solum: quia cederet dominium, & dominij translatio, de quo per doc. in l. si fundum. ff. đ leg. j. ita dixit Bal. in l. quintus. & idem voluit in rub. C. eo. tit. in vlt. q. ꝙ possint vendi ficus, oliua, & qualibet alia arbor existēs in agro absque ipso solo, & valet contractus, licèt dominium non transferatur, nec possit arbor vendicari, sed solum ad patiētiam agi per d. l. quintus. secundum Bal. vbi s̄.

6 Circa ſm, an & quando dicatur vendi res liberè iure ꝓprio, † & in perpetuum. Dicas in cōtractibus onerosis, prout emp. & uen. & dotis & similib. vr̄ res semper uendi libere & cum plena dominij translatione & iure proprio & in perpetuum, vt no. gl. & Bald post eam in l. ex prædiis. C. de euic. probatur in l. in venditione. ff. de act. emp. & in l. cum venderes. ff. de contra. emp. nisi emptor fuerit certificatus de qualitate soli: nam tunc vr̄ solum uendi ius, ꝙ quis habet in re: vt in l. qui tabernam. ff. de contrah. emp. non præiudicat emphy. quia solū vr̄ vendere pensionem non rem, quam ab eo auferre nō pōt, vt tradit Spe. in ti. de loc. §. nunc aliqua. ver. 94. vbi uideas: sed in contractibus lucratiuis semper intelligitur donatum, legatum, seu concessum quod quis habet l. ad res donatas. ff. de ædil. edi. l. si domus. §. fi. ff. de leg. j. & in l. vxor patrui. C. de leg. ut no. declarat Bal. in rub. C. de contrah. emp. uersi. sextò quæritur. ꝙ verbum, iure proprio, denotat translationem dominii a uero do7 mino fieri: † & ideo emphyteuta iure proprio vendere nō potest ſm Spe. in ti. de emp. & uend. in §. j. in prin. & probatur in l si quos. ibi perpetuo domino. C. de rescin. vend. item vendens rem simpliciter vr̄ eam vendere pleno iure ut liberam & nemini obligatam nec seruitutem debentem, vt in l. in venditione. ff. de acti. emp. quia seruitus alteri uendita nō uenit, nisi expresse sit dictum. l. in vendendo. ff. de contrah. emp. & in l. quoties. ff. de ædi. edi. & si venditor scit rei qualitatem, & nihil dicit, vel excipit, vr̄ eam vendere liberam: vt dictis iuribus & in l. qui tabernam & in l. cum uenderes. ff. eo. sed tenetur ad interesse, si reperitur serua, uel alteri obligata, ut in l. j. in prin. & in l. Iul. ī prin. ff. de acti. emp. si uerò uenditor ignoraret, ur̄ uendere ius, quod habet, sed tenetur quanti minoris emptor fuisset empturus, si illud sciuisset, ut d. l. j. §. j. ff. de ac. emp. & hoc quando res transfertur tit. oneroso, ut dictum est, secus si lucratiuo, quia tunc uenit solum ius, quod quis habet, ut in dictis iurib. s̄. allega. & in c. pastoralis, de don. & in l. senatus. §. fi. ff. de leg. j. licet Bal. in auct. quas actiones. C. de sac. san. eccl. in uers. ego habui de facto, di8 cit, ꝙ † donans, uel alienans simpl'r præsumitur in dubio iure proprio alienare, si non exprimit, ꝙ sit emphyteuta: & adde ꝙ maxime ur̄ uendita eo modo quo per uēditorem possessa est, tex. est no. in l. creditor §. fi. ff. de ac. emp. sed uendens rem ut in optima maximaque est, dr̄ uendere liberam & nulli seruituti obnoxiam: non tamen ꝙ ei seruitus debeatur, ut in l. nō tamē. & in l. si cum fundum. ff. de uer. sig. & in l. pe. ff. de eui. & no. in l. cum uenderes. ff. de contrah. emp. & ꝙ res potest uendi perpetuò, & ad tempus ut l. necessariò. §. fin. ff. de peri. & commo. rei uen. & in l. fi. C. de pac. inter emp. & uen. & plene per Bar. in l. cotem. §. qui maximos. ff. de publi.

Circa tertium membrum, quæ dicantur adiacentia, cohærentia & pertinentia rei. Dicas, ꝙ oīa ea, q̄ sunt ad instr̄m pos. uel domus, & sic in uenditione facta cum oībus adiacentiis, cohęrentiis, & pertinentiis suis omnia q̄ dicta sunt ueniunt, & tradi debēt, ut est bonus tex. & ibi Bart. decl'at in l. si qn̄. C. de bo. ua. & bona lr̄a q̄ facit mentionem de possessione adiacenti in l. uxorem. § legauerat. ff. de leg. 3. & dicit Bar. in d. l. 9 si qn̄, ꝙ † uerba cum adiacentiis, idem important, ac si diceret, fundum instructum l. sępe. §. fi. & in l. prædia. ff. de fun. instr. Est aūt instr̄m fundi apparatus rerum diutius mansurus, sine quib. possessio exerceri nequit, ut in l. quæsitū. in prin. ff. de fun. instr. Item instr̄m prædij est illud qđ ad aliud non est deputatum, l; aliis qn̄q; deseruire solitum sit, ut in l. q̄situm. §. idem rn̄dit, domo. ff. de fun. instr. & in l item qui legato. §. proinde. ff. de leg. 3. simpl'r uendens & ꝯcedens rem ur̄ eā uendere, & cōcedere cū cohęrentiis suis. l. uia constitui. §. pen. & fi. ff. de ser. ru. p̄di. l. 2. & 3. ff. si ser. uen. & l. & in prouinciali. C. de ser. & aqua. & est bonus tex. in l. ædes sacrę § j. ff. de ꝯtrah. emp. & tn̄ cl'a posita ī ꝯtractu cū oīb. iurib. quæ intra se hēt, q̄uis sit gn̄alis: tn̄ non est referen10 da nisi ad ea quę sunt de natura rei uenditæ † non aūt quę sunt alterius iuris, prout colligitur ex determinatione Inn. in c. ex literis. de iure pat. & firmat Bal. in l. procurator. C. man. igitur uēdito castro, videt̄ vendita curia cum oīb. pertinentiis suis: ut d. l. creditor. in prin. & §. fi. ff. de ac. emp. Itē qa curia est nomē ul'e, vt plenè ꝑ Bal. in c. j. de capi. q cur. uen. sed an cōcesso castro, ueniant molēdina, dic ꝙ non, qn̄ solū cōcederet̄ iurisdō castri, qa molēdina n̄ sunt īperatoris. l. sed & Celsus. ff. de ꝯtrah. emp. & in l. inter publica. ff. eo. ti. & in l. inter publica. ff. de uer. sig. l; si concederet̄ castrum cum oīb suis ꝑtinentiis & iurib. bene venirent, nisi essent molendina priuatorum, arg. l. si adoptauero. & qđ ibi ꝑ gl. ff. de p̄ca. ſm Bal. in c. j. de capi. q cu. uen. qd aūt si11 gnificet verbū, ꝑtinentiis. dic † ꝙ oīa quæ reb. principal'r venditis adhęrent: & ita dicit gl. & Ang. in l. q tabulas. ff. de fur. ad qđ in l. proinde si seruus. in verbo cohęrentes. ff. ad l. aql. & Ang. dicit ēt verbū notandum, siue cohęreant corpori, siue iurib. īcorporalib. qd aūt si curia. dicas, ꝙ est locus tam intra castrū q̄ ꝓpe castrū, q ab ipso castro defendit̄, & in quo habitantes defendūt ipsum castrū ſm Bal. no. in l. si p̄ses. C de ꝯd. inser. q cqd. n. dn̄s intra curiā t; , & curiæ annexū est, noīe curiæ significat̄, ꝓut dixit Bal. in d. c. j. de cap. q cur. ven. iō in instr̄is vendōnū cōiter apponi ꝯsueuerunt ad oēm dubitationē tollendā, hæc verba, vc; cum oīb. & singulis quæ intra p̄dicta cōtinētur cōsi. accessibus quoq; & egressib. suis vsq; in viā publicā, & cum oīb. & singulis q̄ hēt s̄. se, vel infra, seu intra se. integrum oīq; iure & actione vsum seu requisitionē sibi aut dictæ rei uel pro ea qūolibet cō12 petenti. † q̄ uerba qd ualeant & significent plenè ꝓsequit̄ Spe. ī tit. de emp. & uend. in § j. in ij. forma instr̄i in uer. quæ infra p̄dictos, vsq; ad uerbū hoc ēt scias. sed vēdito castro an uideat̄ uēdita uel cōcessa iurisdō ipsius. uide ꝑ Oldr. in ꝯsiliis suis, ꝯs. 203. & Spe. in ti. de iuris. om. iud. in uer. si aūt. & Io. An. ibi in addi. quæ incipit in sua vlt. q. Dy. & Bar. in l. inter eos. ff. de acq. rer. do. & Bal. in ꝯs. suo incipiente, cōe Spoleti. & in d. l. si qn̄. de bo. vac. Bal. in d. c. j. de cap. q cur. uen. in c. j. §. ex eo. de l. Cor. l. j §. cū vrbē. de offi. p̄fec. vr. & in l. fi. ff. de const. prin. & in l. a procuratore. C. manda. & concludas ꝙ sic expresso noīe castri, qđ est qd v'le, & sub se iurisdōnem comprehendit, ut ēt uilla, oppidum & si'ia, ꝑ no. ꝑ Inn. in c. ex lr̄is. de iurepat. u'ia enim transferuntur, qua lia sunt apud cōcedentē. l. tradō. ff. de acq. re. do. l. alienatio. ff. đ cōtrah. emp. & sic ueniunt sacra & religiosa cum uniuersitate. l. in modicis. ff. de cōtrah. emp. & in l. quędam. ff. de acq. re. do. er13 go fortius & prophana. † Itē quia concedens locū ur̄ concedere cohærentia ipsi loco, ut s̄. dictū est. l. uia cōstitui. in §. pe. & fi. ff. de serui. rust. p̄dio. cū alijs s̄. allegatis, & hoc fuit ꝯ Bar. in d. l. inter eos. quem ēt secutus fuit Bal in d. c. j. de cap. q cu. uen. d. §. cū urbem. l. beneficiū. de cōst. prin. ī l. rei appl'one. & in l. princeps. ff. de uerb. sig. Itē quia iurisdō cohęret loco: vt probatur in d. §. cum urbem. in l. fi. ff. de iuris. om. iud. in. l. ult. C. ubi & apud quē in inte. rest. & in l. pupillus. §. territorium. ff. de uerb. sign. & in l. 3. de offi. præsi. ꝙ etiam idem uoluit Ia. de Are. in l. quòd usumfructum. ff. de uerb. oblig. quem refert & sequitur Bald. in d. l. si plures. in ij. col. C. de condi. inser. & plene etiam per ipsum in eius consilio incipiente considerandum est, ꝙ iurisdictio: secus tamen esset, si uendita forent prædia castri, quia tunc non ueniret iurisdictio ſm Inn. in c. cum ad sedem. de restit. spo. bene facit tex. & ibi declarant Bal. in c. j. in fi. quib. mo. feu. amit. vbi appellatione prædiorum quantumcunque lata non uenit iuris14 dictio. † Clausula cum instrumentis & omni iure suo comprehendit seruitutes. item artifices in fundo existentes, qui eius cā parati essent: ut est tex. no. in l. quæsitum. §. idem rn̄dit, domo. el 2. ff. de fund. instru. & in dubio ur̄ vēditum, qđ quis hēt in re tpe venditionis. l. 2. in §. j. ff. de hære. uel actio. uēdi. l. Rutilia. & l. in l. ff. de contrah. emp. & emptor sciēs ur̄ solum emere ius quod est uenditoris. d. l. qui tabernam. sed ignorans non, quia ꝯctus nō est gratuitus, ideo uenit euictio ſm Cy. & Bal. in l. si domus. in §. fi. ff. de leg. 1. sed qui uendit fundum cum suis confinibus, vr̄ uendere, quicquid intra fines cōtinetur: ut l. qui fundum. §. si fundus. ff. de contrah. emp. & optime declarat Bald. in d. cap. j. de cap. qui cu. uen. & bonus text. in l. si fines agri. C. de euic.

ſed qui vendit locum,& excipit fontem, non videtur excipere ſolum,quod eſt circa fontem, niſi expreſſe ſit dictum. l. ſi quis duas el 2.ff.de ſerui ruſt.præ.& bene facit tex. in l. ædes ſacra.§. j de contrahen.emp.

15 Circa quartum membrum † an littora,ripæ & foſſata veniant in venditione,& an debeant in menſuris imputari. Dicendum eſt,ꝙ viæ publicæ, vel plateæ, quæ ſunt intra medium agri,non debent cum agro menſurari. l. id quod in §. j.ff.de pericu.& commo.rei ven.declarat Bald.in rub. C.de ɔh. emp. ſed ripæ iuxta agrum exiſtentes debent menſurari, qa ex his acquiritur vtilitas,licet non totale ius,vt ar.in l. prædia.in §. ita legatum.ff.de fun.inſtru.Non ob.l.littora. ff. de ɔh. emp.qa littora non afferunt vtilitatem priuato.l.riparum.ff. de re.diui. & hoc eſt,qñ ipſarum facta eſt mentio in inſtrō incluſiue vēditarum,& ſunt notabilis quantitatis, vel utilitatis, vt quia ſit ibi ſalictum,quod veriſiſr venditor non fuiſſet gratis cōceſſurus. ar.l.j.ff.de reb du.& in l.j.in §.j.ff. de ſuperfi. ſecus ſi fiat mentio excluſiuè de termino terminãte,licet Bar.in trac.de alueo,ſim plr dicat non debere commenſurari:ita dicit Bal. in d. rub.C.đ ɔh.emp.Sed idem Bar.in d.l.littora.dicit,ꝙ aggeres & fontes & foſſata debent menſurari per d.l.prędia.§.ita legatum.ff.de fun. inſtr.cuius ɔrium voluit expreſſe Bal.in rub.ff.de re.di. ꝙ cedãt emptioni:tñ non debeant menſurari,vbi in 13.col.in ver.de ripa,dicit,ꝙ ripæ fluminis, flumen publicum, via in medio agri 16 † licet veniant in venditione:tamen menſurari non debent,al leg.ff.de ɔh.emp.l.in modicis. quia non ſunt plene venditoris, vt ibi traditur ĩ l.littora.ſ.alle.& in l.id quod.§.j.ff.de peri. & cōmo. rei ven. Sed aggeres, & foſſata priuata quæ ſunt inter agrū veniunt menſuranda,& menſurabuntur in ſuperficie. d.l.ꝑdia. §.ita legatum, ſed ripa non menſurabitur, niſi quatenus eẽt ibi terra,quæ arari poſſet ſm Bal.in d.rub.rurſum idem Bal. in l.riparum.ff.de rerum diuiſio.dicit,ꝙ ſi venditur prædium,qđ dicatur eſſe x. iugerum, dẽt mẽſurari ripa per d. l. id qđ & l.fundi.ff. de actio.emp.ſm Rich.Malū.& Cy.in addi.verum Bar.ad literã aliter ſentit dicens: cūm ager venditur, an ripæ & loca, quæ ripæ cedunt,veniant menſuranda.vr̃ ꝙ non d.l.littora.in ɔrium ꝙ ſic.d.l.prædia.§.ita legatum.& ibi nota. pro hoc facit: quia d. l.littora.loquitur de littorib.maris,q̃ cōia ſunt,ripæ aūt eorum ſunt,qui prope ripam prædia poſſident,& rñdet,ꝙ prædicta nō veniunt menſuranda,niſi ſit dictum, ſicut dicimus in limitibus fundi,qui cohęrent.d.l. id quod.§.j. rō eſt ſm eum: quia ꝑdicta non venduntur,ſed magis rei venditę cedunt,ꝙ apparet,quia ꝑ 17 ſe vendi non poſſunt † cum enim riparum vſus ſit cōis de iuregen.apparet,ꝙ proprietas per ſe ſola ſit inutilis:cum ſemper duret vſus cōis.l.3.§.ne tñ. ff. de vſufru. ideo per ſe non cenſẽt,ſed alij cedunt,& hoc ſm eum vult dicere tex.in d.l. id quod. §.j.ꝙ eſt no.ſm Bal. Sed ipſe ſubdit, tu melioribus rationib. vtere,vt dixi in ſemita, & dictum Ric. ſalua in ripis proprietate & vſu, non ripis publicis fluminis publici,cum ergo ripæ priuatæ uenduntur,ergo & menſurantur, ſi ripæ ad aliquem vſum ſunt: ſi autem nulli vſui ſeruiunt, non debent appreciari : quia nullius ad aliquid nulla eſt proportio: ita dicit Bal. in d.l. riparum.ſed ſepes,quæ ſunt in terra, debent menſurari per dictam rationē: quia veniunt in venditione,quæ ſunt intra fundum.Foſſæ verò quæ ſunt extra ſepes,intra ſepem & viam non menſurantur, licet deſeruiãt fundo.ſecus ſi ſunt intra fundum.d. l. prædia.§.ita legatum ſm Bar.quia ſunt eorum quorum ſunt prædia,nec poſſunt dici viæ:quia per eas nemo vadit.l.2.§.ait prætor.ff.ne qd ĩ 18 lo.pu. ſed vr̃ uſus publicus ſicut riparum † quando quilibet pōt animalia ſua ducere ad bibendum, de illo torrente, & hoc no. quia quotidiana ſunt,prout idem Bal.dicit ĩ d. l.riparum. vnde infertur,ꝙ vulneratus in tali foſſa dr̃ vulneratus in re ſua,cum vſus ſit cōis,& ſunt acceſſiones, & per ſe vendi non poſſunt,qa acceſſiones concretæ a ſuis ſubiectis non poſſunt ſeparari,vt in l.quemadmodum.C.de agri.& cenſ.li.xj.& prædicta ẽt refert & ſequitur Ang. de Are. inſt.de rerum diui.in §. riparum.adde,ꝙ Bar.dicit in l.prædia.§.ita legatum. ꝙ fundo legato cedunt foſſata & menſurari debent, ſed non uia ſm gl. ꝙ ẽt probatur in l. ſi ſepulchrum.de reli.& ſump.func.& dicit text.not.ꝙ oẽ,quod venditur,cedit in menſura,niſi aliud ſit dictum d.l. id quod.§.j. Quid autem de incremento alluuionis, vtrum cedat cōmodo venditoris. Dicas ꝙ ſic, qñ fuit ignorans & vendidit ad menſuram:vt l.Iulianus.§.ſi Titius.ff.de ac.emp.& l.ꝙ ſepe.§.in his.ff.đ ɔh.emp.& in l ſi uenditione.§.j.ſi ante menſuram factum contingit,vel poſt,ſicut periculum ſpectat ad emptorem, ita & cōmodum.Inſti.de ɔh.emp. §. ſed & ſi poſt. & in l. ex mille.§.j.ff. 19 de euic.† Inſuper attendas,ꝙ menſura quæ præſtari conuenit,ꝑſtanda eſt,aliàs agitur ex empto quanti minoris:ut in l.ſi in emptione.in prin.& in l. Iulianus.§.ꝙ tamen. & in l.ſi ſeruum.§.fi. ff.de act. emp. nam deceptus in menſura agit ad ſupplementū quanti minoris ex c.per tuas.de do.niſi adiectum ſit tp̃s menſuræ fiendæ & referendæ, quia eo lapſo renuntiare vr̃, ſi conuentum fuit de menſurando, & referendo infra certum tp̃s: vt eſt tex.no.in l.qui fundum.ff.de contrah.emp. Sed quid eɔ, ſi vendatur fundus,qui dicatur 20.iugerum,& reperitur 25. & ſic pluris menſuræ quàm ſit dictum. Dicas, ꝙ id quod pluris eſt in vēditione non uenit: ita determinat Spe.& Io. An. poſt eum in tit. de emp.& vēdi §.i. verſi. quid ſit uenditio. & Io. An. in addi. ſua quæ incipit, hic quæritur, ſi venditor.& Bal. in rub. C.eo.ad ſit uer. pe. vbi dicit, vt pretium eſſe augēdum pro portione menſuræ, ſicut econtra debet minui, quia contrariorum eadem eſt diſciplina & primò vr̃, ꝙ alia quinque iugera non ſint uendita, quia venditio eſt taxata ad certum numerum iugerum, arg. ff. de ɔh. 20 emp. l. Rutilia. & in l. comprehenſum. † In contrarium vr̃: quia deſignatio confinium rem deſignat, & quicquid intra eſt, includit: vt in l. ędes ſacra. in §. j. ff. de contrah. emp. Iſta enim uerba, 20 iugerum. fuerunt enuntiata nō reſtrictiua, arg. l. cum pater. §. vicos. ff. de leg. 2. ſol. dicunt multum intereſſe, an partes conceptum ſuum exprimentes incipiant a numero, uel menſura, & tunc nihil plus uenit, ar. ff. de leg. j. in l. ſi quis teſtō. ut uēdo x. iugera terræ. Aut exprimant conceptum per nomina deſignantia certam ſpeciem uel corpus determinatum, licet in latitudine aliqua plus falſa demonſtratione ſit denuntiatum, & tunc talis enuntiatio non uitiat actum, nec debet augeri pretium, qa integritas terræ uenditæ conſiſtit in ſeipſa, non in menſura: ita no. dicit Io. An. ubi ſ. in addi. Spe. tenuiſſe doc. ſuum in legibus, & ſubdi. Bal. in d. rub. hoc eſſe uerum: quia aut pretium firmat menſura, ut puta x. florenos pro ſingulo iugere, uel tornatura, & tunc menſura uenit in uēditione. ff. de ɔh. emp. l. qui fundū. in §. qui agrum & in l. ſi diuortii de act. emp. aut formatur ſimpliciter ab ipſius rei totalitate, & falſa demonſtratio ɔtūs nō 21 minuit, † ſicut nec falſi confines. ff. de uer. ob. l. ſi diuortio. & in l. lege uendita. ff. de contrah. emp. ſm Bal. in d. rub. ſed Io. An. ubi ſ. dicit, ꝙ facilius procedit hec quęſtio in legato, uel donatione. ubi non exprimitur pretium, per iugera, ſiue non expeditum eſt ſemper, ꝙ in illa uenit ratio pretii, ut pro rata iugerum & pretii uē uenditum. Sed magis uidetur dubium, ubi non eſt pretium, & uidetur ꝙ ſola iugera numerata ueniant in empt. donatione, uel legato per l. pe. §. ſi. ff. de act. emp. & l. comprehē ſum. ff. eo. refert tandem audiuiſſe dominum ſuum in ll. tenuiſſe contrarium per l. ſi fundus ſub conditione. §. ſi libertus. ff. de leg. 1. & in l. cum pater. §. pater qui filium. ff. de leg. 2. demum cōcludit aduertendum, an contrahentes exprimentes conceptū incipiant a numero, uel a menſura, ut ſ. Bal. retulit, & ſecutus ē eum in d. rub. ad quod bene facit ſecundum eum. l. ſi uenditor. & d. l. pe. §. ſi. ff. de act. emp. Vltimò Bart. no. in l. ſerui elect. in §. cum fundus. ff. de leg. 1. dixit, quod ſi legatur fundus x. iugerum totum cedit lucro legatarii uſque ad menſuram deſignatam, ac ſi dixiſſet iugerum.

22 Circa quintum membrum † an ueniant fructus in emptione, & ad quem pertineant. Et dicas, quòd fructus omnes pendentes in re uendita tpe contractus emptionis ueniunt in uenditione & cedūt emptori non tanquam acceſſorium, ſed tāquam pars ipſius rei principalis uenditæ, adeo ꝙ nihil remanet uenditori pro tēpore preterito, licet nihil remanet de fundo, ut eſt no. & clarus in l. fi. §. pe. ff. quę in frau. cre. & in l. Iul. in §. ſi fructibus. ff. de act. emp. & in l. qui concubinam in §. ſi fundus. ff. de leg. 3. coniuncta l. fructus pendentes. ff. de rei uen. ſi uero erant ſeparati, & tūc nullo modo ueniunt, ut in l. 2. C. de act. emp. & declarat Bald. in l. fructus. eo. ti. Si uero erant nec pendentes, nec ſeparati, qa poſt contractum fuerunt a uenditore ſati, uel prouenti natiū, tunc ſiue naturales, ſiue induſtriales in totum ueniunt in emptione. quia cum uenditor ſit dominus, ergo bona fide poſſidet: ut l. ſi pater. C. de act. emp. & intelligas moram ſiue regularem ſiue irregularem, per l. curabit. C. de act. emp. ſed ſi erant fructus ciuiles ut penſio: & tunc ſolus uenditor agat ex locato ɔ conductorē, ſed tenetur pro rata anni reſtituere illam emptori per actionē ex empto. Et hanc opi. tenet Bal. & ſequitur & dicit eſſe ueram in ſuo conſilio incipi. in primis eſt uidendum, ꝙ pro rata tēporis diſtribuatur inter empto. & uen. ut d. §. ſi fructibus. in uer. ſed ſi locatus, ſm gl. & la. Bu. ut dicit Bald. in d. l. fructus. ſed ſubdit Dy. & Cy. tenuiſſe, ꝙ tota penſio pertinet ad emptorem per l. fi. ff. de iure fiſ. ſed ſi penſio erat iam ſoluta, tunc tota pertinet ad uenditorem, quia iſte fructus penſionis erat iam perceptus, nec poteſt conqueri, quia pōt expellere colonum, ſed ſi expellere non poſſet, uel de iure, uel de conſuetudine: tunc ſibi im 23 putandum dicit, qui ſibi non proſpexit, † uel dicas & melius, ꝙ tunc uenditor tenetur emptori ad intereſſe: quia non tradidit ei effectualem rei poſſeſſionem, nec ipſum premonuit de percepta penſione per l. ſi mercedem. §. fina. ff. de act. emp. ita dixit Bal. in d. l. fructus. C. de act. emp. ſed Bart. in d. l. fi. in fi. ff. de iure fiſ. dixit, quod quando uenditur res, in qua erant fructus extantes naturales, tunc ſine dubio cedunt rei uenditę, ut d. §. ſi fructibus. & d. l. fi. §. pe. ff. quę in frau. cre. fallit in fiſco, cuius emptor tenetur ſtare colono, ut ibi in d. l. fi. aut ſunt induſtriales, & tunc pro preterito ſunt uenditoris, pro futuro uerò emptoris, ut eſt in naue, ſeruo, domo & ſi ut l. ſi nauis. ff. de rei uend. quando q; in iure ſunt fructus naturales, ſed eorum occaſione debetur ꝓ eis pretium, uel penſio: ut in fundo locato pro fructibus, tunc ſi eſt

ſi eſt talis emptor.qui de neceſſitate tenetur ſtare colono reſpectu temporis,quo penſio ſolui debeat. Aut non debet ſtare colono vt in emptore priuati, & tunc debet attēdi tempus quo ꝑcipiuntur,ita inquit Bar.in d.l.fi.de iure fiſ.ſed poſt præfatam vẽditionem omne lucrum, obuentio & acceſſio rei venditæ ſpectat ad emptorem,& fructus & partus ex ea percepti,vt d.l. Iuli. §.ſi fructibus.& in §.ꝙ ſi quis ſeruo.ff.de act.emp.&in l.pe.C.eo. tit.& in l.j.C.de peri.commo.rei ven.& in l.id quod.in princi.ff. eo.tit.& inſti.de emp.& vend.in §.cum autem.Quod limita verum,dummodo emptor pretium ſolueret: † quia ante fructus 24 petere non pōt, ſed ſoluta parte pretii ſolum pro rata pretii ſoluti petere pōt,vt in l.fi.ff.de fun.do.ita declarat Bar.in d.§.ſi fructibus.& Bal.in l.traditio.C.de act.emp.quia ante moram in ɔtractu emptionis non veniunt fructus:vt no.ff.de vſuris.in l.moram.in gl.mag.in ver.item tertium habet effectū,& tradit Bald. in d.l.fructus.C.de act.emp.Item prædicta intelligas, ꝙ emptor faciat fructus ſuos demū ſoluto pretio, vt ſupra niſi in caſu, qñ immineret euictio ante ipſum pretium ſolutum,& per vēditorē non offeretur fideiuſſor de re defendenda;quia tunc emptor non vr̃ in mora,& facit fructus ſuos tanquam ex re ſua: ita limitatur.l.curabit.C.de act.emp.ſm Bald.eleganter in l.j.C. de bon. ma.in ver.modo quæro.ratio eſt: quia cum dicto caſu venditor teneatur præſtare fideiuſ.vt in l.habitationū.in §. fi. ff. de peri.& commo.rei ven.& in l.ſi poſt perfectam.C.de eui.nec prius emptor tenetur ad pretiū,vt ſibi merito imputatur, qui primò fuit obligatus,ſi non fecit quod debet.Inſuper & Bal.in l.j.in verſ.ſimilis quæſtio formatur.C.de vſur.& fru.le.ſuper præcedenti artic.an penſiones redeant ad emptorem,dicit ꝙ gl.loquitur trū 25 catè.in d.§.ſi fructibus.ſed Nico. in ſuo apparatu dicit, ꝙ † penſiones præteritorum annorum nec veniunt, nec præſtãdæ ſunt, nec reddendæ,niſi aliud actum ſit inter partes: nam quod prius agitur,poſtea reperitur.l.item quia.ff.de pac.& ſubdit, ꝙ penſiones præſentis anni non cedūt emptori, ſi fructus agri recollecti ſunt,licet nondū dies ſoluendi venerint:vt in l.ſi defuncta.ff.de vſufr.& ſubdit,ꝙ idem ſi non ſunt collecti:penſio tñ ſoluta eſt, non præſtabit eam venditor emptori ſupple, ſed conſuluit ſibi emptor per expulſionem coloni,& ſubdit, ꝙ ſi non ſoluta pẽſio,diuiditur pro rata anni,arg.in l.diuortio.ff.ſol.matr.ita tenet Bar.in l.fi.in fi.ff.de iur.fiſ.ſm Bal.ad literam in d.l.j. C.de vſufru. leg.ſed reſoluta venditione ex pacto l.cōmiſſoriæ,vel adiectionis in diem,licet emptor interim lucretur fructus perceptos: vt in l.2.in §.fundo.ff.de in diem adiec.tñ adueniente caſu reſolutionis illos reſtituit venditori,ſi contractus reſoluatur,vel quia alius conditionem attulerit,vel quia pretium in termino conſtituto non ſoluatur,vt eſt tex.in l.idemq́;.in prin. & in l. Imperatorē.ff.de in diem adie.& l.fi.ff.de iure.fiſ.& in l.fundo.ff.de lege cōmiſ.vbi dr̃,ꝙ nullus remanere debet apud eum,qui fidem fefellit, nec emptor lucratur fructus medii tēporis, licet res remanſerit penès eum ex noua licitatione: quia ex nouo ɔtractu cum prior ſit reſolutus haberi vr̃,vt eſt tex.apertus in d. l. itē qđ dictum.§.ſi quis extiterit.& ibi no.Bal.ff.de in diem adi.ſed ſi qd de ſuo emptor impendit,habere pōt retentionem ex fructibus, donec ſibi reſtituatur impenſum, vt d.l.Imperator.ſed reſoluto cōtractu lucratur fructus effectualiter pro parte pro qua pretiū perdidit,vt eſt tex.ſing.in l.ſi fundus.in 2.reſponſo.ff. de leg. cōmiſ.ſed venditor dato caſu reſolutionis tenetur reſtituere pretium cum vſuris,ſicut ipſe rem recipit cum fructibus,tex.eſt no. in l.quoties.C.de rei ven.& optime facit tex.ĩ l. fi.in fi. ff. de fun. 26 dota.† Et qñ reſoluitur contractus ex pacto non ſeruato, debet reddi res cum fructibus venditori,vt in l.cum fe.C. de pac.inter emp.& vend.& in l.neceſſariò.in §.ꝙ ſi pendente.el 2.ff.de peri. & cōmo. rei ven. Item quoties contractus annullantur debent reſtitui fructus per emptorem vēditori,niſi retineat,vt reſtituat pars pretii ſoluta,vt eſt tex.no.in d.l. ſi fundus.ff.de leg.commiſ. quam Bal.ibi dicit no.pro regula & exceptione,& dicit, ꝙ facit ad no.per Gui.de Cu.C.de fid.inſtr.in l.contractus.in fi.gl.ſed tu vide tex.in l.fundo dato.ff.de le.cōmiſ.vbi emptor perdit arras, & tñ non lucratur fructus:ſed dicas, ꝙ ibi non loquit̃ de pretio perdito,ſed de arris,quarum natura eſt,vt emptor illas perdat,ſi eum ſtat,quo minus contractus perficiatur:vt in d.l.contractus. in fi.C.de fi. inſtr. aliàs tñ fructus percepti per emptorē pendente dilatione pertinēt ad eū:vt no.ff.de rei vē.in l. emptor. oīs.n. dilatio concedit fructus poſſeſſori, vt in l. mulier. in §.ſi hæres. ff.ad Treb.niſi ſit conceſſa ad conſeruandos fructus, vt in l.in fideicom.in §.cū Pollidius.ff.de vſur.ſecus ſi gratia ſui, vt in l.poſtulante.ff.ad Treb.ſaluo ꝙ dilatio legalis non debet eſſe dãnoſa,vt in l.pe.C.ad Sille.& ibi per Iac. But. ita eleganter dicit Bal. 27 in c.j.de feu.da.in vi.le. cō.ſed qui promiſit reuendere † non tenetur ad fructus medii temporis, niſi poſtquam fuerit conſtitutus in mora:vt in l.his.in §.mancipia.& ibi not.Bald.ff.ſolu.matri.vendens autem affictum certæ quantitatis ſibi debitum, intelligitur vendere futuri temporis non præſentis vſque ad punctum venditionis debentur ipſi venditori,vt ff.de act. emp. in l. Iul.in §.ſi fructibus.& no.per Bar.in l.fi.ff.de iure fi.& patet.ff.qđ vi aut clam.in l.ſi is qui in puteum. in §. ſi poſtea.vt egregie cōcludit Bal.in conſilio ſuo incipiente, factum tale eſt. A.inueſtiuit.& ſic emptor illam partem petere non pōt;quia ſibi non debetur,facit quod no.per Cy.in l.extra territorium.in fi.ſui cōmẽti.ff.de iuriſdi.om.iu.& in d.l.ſi defuncta.ff. de vſu. ſed quæritur, an vendita equa vel vacca veniat pullus vel vitulus.Ang.in l.eū qui.in §.non ſolum.ff.de fur.dicit ꝙ ſi non pōt ſeparari abſq; periculo interitus & conſiderata vtilitate pretii venit in venditione,arg.in l.ſed & addes.in §.ſi quis mulierem.ff.loc.in l.vxorem. §.cōcubinæ.ff.de leg. 3.aliàs nō venit tanq̃ res ſeparata & à principali ſequeſtrata ſm Ang.de quo tñ vide per Guli.in l.ſi vt certo.in §.vſq; adeo. ff.cōmo. ſed venditor poſt ſolutum pretiū rē colendo & fructus percipiendo vr̃ gerere negotium emptoris, & ideo tenet̃ ſibi fructus perceptos reſtituere, ſed imperceptos non,vt in l.venditor ex hæreditate.in §.quædam.ff.de hære. vel acti.ven.& l.ſi mora.ff.ſol.mat.nō ob.l.mulier.§.alia. ff.ad Treb. quia ibi qñ debentur ex cauſa lucratiua,ita no.declarat Bald.in 28 d.§.quemadmodum.¶ Vltimò aduerte, † quia minores petentes rem cum fructibus in caſu reſciſionis cōtractus ita demum audiuntur,ſi pretium cum vſuris offerant:vt dicit tex.in l.vtere. C.de prædi.mi.quo caſu emptor etiam debet ſequi meliorationem factam in re,vt eſt bonus tex.in l.intra vtile.in §.in vendẽtibus. ff. de mino. & bene facit in ratione ſui in l. Imperator. ff. de in diem adiec.

Circa Sextum membrū,quid venit in emptione vel venditione quicquid iuris habeo in tali re,& eſt dicendū,hmōi venditionē, ſeu quãuis aliã conceſſionē hoc modo factam fore ipſo iure nullã ꝑꝑ eius incertitudinē, & nihil emptū vr̃,niſi ꝓbetur ius quod hēbat auctor in re,vt eſt melior tex.q̃ ſit in iure in l.ꝙ ſi in venditione.ff.de hære.vel act.ven.vbi vēdens ſi quid iuris habet in hęreditate,licet nullū ius habeatur , nil ꝑſtabitur,& patet ad ſenſum,qa ſine re emptio cōſiſtere non p̃t, vt ff.de contrah.emp.in l.nec emp. vnde tanq̃ nullius rei vel incertæ ſeu ſpei venditio nō ſubſiſtat nulla re ſubſiſtēte:vt d.l.nec emp.& in d.l.nam hoc modo.ff.de hęre.vel act.ven.& in l. ſi iactum.ff.de act.emp.l.ſpem.C.de don.hoc etiã probatur per tex. in l.ꝙ ſi ſit,uer.quicquid iuris haberet.ff.de hære.vel act. ven. ꝙ 29 autem hmōi contractus † quicquid iuris habeo, rōne incertitudinis vitietur,dicit tex.apertus in l.locus certus.ff.de acq.poſ.vbi dr̃,ꝙ nulla eſt traditio hoc modo facta, quicquid iuris habeo in tali fundo:quia qui ignorat, nec tradere, nec accipere id quod incertum eſt,pōt,& ꝓpea dixit Bal.in d.l.ꝙ ſi in venditione,ꝙ ſi comes donat eccleſiæ,quicquid iuris habet in tali caſtro, ꝙ eccleſia nihil vēdicare pōt,niſi probetur de iure donatoris, quod dictum fuit Dy.& Bar.ẽt ibi,refert in l.ſi ſit.in §.j.ff.de le.j.incertitudo enim rei & iuris quærendi impedit acquiſitionem: vt in l. 3.§.incertam.& l.locus.& in l.ſi quis fundum ff.de acq.poſ.& ff. de vſuc.in l.ſi fur.in §.fi.& ponit Spe.in ti.de inſtr.edi.in §. nunc autem.in ver.j.Et ita etiã non valet libellus,peto quicquid iuris poſſides in tali loco,vt ponit Inn.in c.cum ad ſedē. de reſti. ſpo. quē refert & ſequitur Bar.in l.Titia cum teſtō.in §.j.ff. de leg. 2. Sed aduerte;quia iſte libellus,peto oẽs res meas, quas poſſideo, gl.ord.vr̃ innuere,ꝙ valeat l.rei appellatione.ff.de ver. ſig. & cū ea vr̃ tranſire Bal.in l.4.ff.de iure do. in ver. facit ad q. & vēditio hoc modo facta nō affert tit.niſi probetur de iure auctoris, eleganter tractat Bal.in d.l.ꝙ ſi in venditione.& nihil emptor vendicare poteſt,niſi ꝙ probatum fuerit fuiſſe de iure actoris,vt ibi Bart.tamen in l.emptor fundi.ff.de vſuc. pro empt. videtur ſentire,ꝙ talis venditio valeat per d.l.ꝙ ſi venditione . ſed puto intelligendum,quatenus ius habet, vt ſupra vel vt ſciens uendens 30 teneatur de dolo:ſubdit tamen no.† ꝙ ex tali uenditione, quicquid iuris habeo in tali fundo , ſecuta traditione totius fundi ꝓcedit uſucapio;quia credit emptor ſe totum emere, ar. l. 2.in §. ſed & ſi fundus.ff.de uſuca.pro empt. Idem etiam tenet Spec. in titu.de loc.in §.nunc aliqua.in uerſic.59. ubi dicit de conceſſione facta ab Abbate, concedo & confirmo omnia, quæ de iure tenes de bonis monaſterii,de quo ibi latius per eum: & bene ꝓbantur prædicta per l. Titius. ff. de act.empt. ubi dicitur,ꝙ ualet uenditio facta quicquid iuris habeo in tali fundo , ſed tenetur oſtendere iuſtitiam ſuã,& quicquid iuris habet,& confines demonſtrare, & bonus tex.in l.quæro. ibi.intra terminos ipſe poſſedit.ff.de act.emp.& in l.patronus.§.j.ibi.oĩa quæ ſunt uſque ad prædium.ff.de leg.3.ibi eſſent poſiti fines.unde multum elegan ter dixit Ang.in l.bonis,ſupra allegata, ꝙ uendens quicquid iuris habet in tali loco non poteſt teneri de euic. quia ſemper poſſe dicere,hanc rem tibi non uendidi,ideo cautus debet eſſe emptor,ut faciat rem deſignari per uocabula,& cōfinia.ut in l.forma.ff.de cenſi.& tradit Bal.in l.2.ff.de uſuc.pro emptore,ſm eū, quod dictum tu limita eſſe uerum,niſi ſciens nullum ius hr̃e ita uendiderit ignorãti;quia tunc tenet̃ ex dolo,caſus eſt notabiliſſimus.in l.hoc aūt.ff.de hær.uel act.uen.qñ enim ſciens ſe nullū ius hr̃e,uendidit,etiam ſi conuenerit,ut aliàs præſtaret,tñ obligatur de dolo,& tenetur,ut eſt tex.aureus quē pro primo tenebis menti in l.tenet̃.in §.fi.ff.de act. emp. niſi emptor pariter ſciret,nullum ius habere uenditorē,& ita emere uoluerit;quia tūc nec ex dolo agere pōt ꝑꝑ eius ſcientiam , cum nō poſſit dicere

se deceptum, vt est tex. qui semper allegatur in l. si fundum sciēs. C. de eui. cum concor. quia ipse seipsum decepit: nam tunc quia vterq; sciuit, dolus inter vtrāq; partē cōpensatur: ita pulchrè dixit tex. in terminis in d. l. domum in §. fi. in vlt. responso versi. ꝙ si vterq; ff. de contrah. emp. quia scienti & volenti dolus nō infertur, vt in l. j. in fi. ff. de act. emp. & in l. cum donationis. cū cōcor. C. de transa. & dicit iuris regula, nemo vr̃ fraudare eos qui sciunt, & consentiunt, in regula iuris nemo vr̃, quæ omnia tenementi: quia quotidiana sunt, vt dixit tex. in l. legaui. ff. de lib. leg.

31 ¶ † Vltimo no. dictum no. Bal. quia aliud est dicere, vendo tibi talem, aliud ius quod habeo in tali re: quia primo casu vr̃ vendita proprietas, secundo feudum quod habeo cum prãte alienandi, & sic ista potestas poterit alteri cedi, vt no. Bar. in l. 2. de ope. no. ita dixit Bal. in c. j. de feu. non hab. propri. na. feu. vendens tñ quicquid iuris habet intra tale murum, vel talem arborem, vr̃ includere murum ipsum & arborem, si erat venditoris; quia dictio, intra, includit sua extrema, vt in l. j. §. dicimus. ff. de suc. edic. & in l. j. §. cum vrbem. ff. de offic. præfe. vrb. & ibi hæc no. ponit Bal. ſm Cy. & Guil. facit. l. anniculus. ff. de verb. sig. & in l. fundi. in prin. ff. de act. emp. ſm eum in d. §. cum vrbem. vide omnino ad istam q. do. meum. in l. si quis vi. in §. differentia. ff. ad acq. pos.

Circa septimum membrum, quid veniat in vēditione simpliciter facta. Di-32 cas ꝙ non veniunt separata à solo tpe venditionis. † vnde vendita silua non intelliguntur vendita ligna ibi incisa, tex. est in l. in vendendo. § fi. vbi hoc no. Bal. ff. de contrahen. emp. sicut vēdito fundo nō venit granum secatum ibi existens ſm eum, sed ꝙ est in pendenti sic: vt in l. fi. §. pe. ff. quæ in frau. cre. & vendita silua cędua, non intelligitur vendita glãs, quæ ante incisionē siluæ cecidisset, sed tantum illa quæ in arboribus erat tpe incisionis, & illa solum spectat ad emptorem, vt est tex. expressus in l. cum manu sata. §. silua cędua. ff. de contrah. emp. Secus si venditus fuisset oĩs fructus siluæ: quia tunc glandes & ligna venirent, arg. in l. fructum. ff. de vsuf. leg. ſm Bal. in d. l. in vēdendo. sed an vendito equo veniat sella, vide tex. in l. ædiles. la 2. in princ. ff. de ędi. edic. vbi dr̃, ꝙ veniunt oĩa ornamenta quibus ornatus erat, cū vendebatur, & idem declarat Guil. & Bal. in l. si vt certo. ff. cō mo. subdit ibi Bald. ꝙ Ray. de For. in hac q. de accessoriis, an veniāt cum re principali, cōsiderat pretii quãtitatem, arg. in l. j. ff. de reb. du. & l. quoties. ff. ad Treb. Item ornamenta affixa seu vestimenta consumpta accedunt & veniunt cum equo. l. limes. & l. labra. ff. de act. emp. & in l. cum auro. in fi. ff. de au. & arg. le. aliàs non veniunt nisi tempore emptionis res ostendatur cum eis, vt equus cum sella: vt d. l. ædi. aiunt. in princ. ff. de ædil. edi. & per Guil. in d. §. vsq; adeo. ſm Ang. in l. eum qui. §. nō solū. ff. de fur.

33 † Item veniunt in generali venditione ea oĩa quæ vendi cōsueuerunt; quia non debet eadem res diuerso iure cēseri, vt in l. eū qui ædes. ff. de vsuc. sed ea quæ non consueuerũt vendi, transeũt cum vniuersitate ex potestate venditionis, vt in l. in modicis. ff. de contrahen. emp. sed ea in quibus oportet venditorem habere licentiam à suo superiore non veniũt, vt in c. j. de capi. qui cu. ven. tenetur tñ vendens quanti minoris: vt in l. Iul. ff. de act. em. ita no. dicit Bal. d. c. j. de capi. Item qui simpliciter vēdit, nihil intelligitur excipere, sed quicquid intra fines continetur, id videt verbo generali contineri, vt in l. si fines agri. de euic. & in l. forma. ff. de censi. & in l. in modicis. ff. eo. ita egregie declarat Bal. in c. generali. de feu. contro. facit. l. qui concubinam. §. si fundus. ff. de leg. 3. ibi, quia id pretium ad totam causam fundi pertinet. ꝓbatur etiam in l. ædes sacræ. §. j. ff. eo. vbi in venditione sepulchri veniunt etiam loca circum adiacentia non religiosa, sed hortis vel culturis deputata. l. vxori vsumfructum villæ. per Accur. ff. de vsufr. leg. & in l. qui fundum. ff. de euic. in dubio tñ quis non vr̃ vendere, quod ignorat, vt in l. lege. ff. de contrah. emp. & vendita re vniuersaliter intelligitur talis apud ementem translata, qualis erat apud concedentem. l. traditio. ff. de acqui. re. do. & in l. alienatio. de contrah. emp. & bonus tex. in l. creditor. §. fi. ff. de act. emp. in versic. vti. ab eo. possessa fuit, nec simpliciter ven-34 dens videtur velle aliquid de alieno vendere, vel cōcedere; † qa nemo præsumitur de alieno velle contrahere. l. qui tabernas. ff. de contrahen. emp. vt pulchre dicit Bal. in l. in testamento. C. ad l. fal. sicut nec quisquam de alieno velle testari ſm eum, ut in l. si domus. §. fi. ff. de leg. j. inst. ad l. fa. in prin. in uer. suę rei. & tex. no. in l. conficiuntur. §. si post. ff. de iure codi. qui dicit, ꝙ de alieno quis nō testatur: sed an uendita domo intelligatur vendita vel veniat pecunia ibi existens abscōdita postea reperta per emptorem, tex. habetis sin. ꝙ nō nisi esset thesaurus l. à tutore. ff. de rei ven. Sed an vendito gallo intelligitur uēditus anulus qui est repertus in eius corpore? Ang. in suo quolibeto in uer. uenditio, ad fi. dicit ꝙ non; quia non est consensum in eo. alleg. tex. ff. de acquir. re. do. in l. sed si de meis. §. arbor. rursus vendens rē simpliciter uidetur uendere ius quod habet in ea. d. l. qui tabernas. & in l. cum uendes. ff. de contrah. empt. sicut dicimus in legāte. d. l. si domus. §. fi. & l. senatus. in fi. de lega. j. ideo eleganter dicit Bald. in l. j. C. qui test. face. poss. ꝙ uendens rem communem ur̃ tantum partem suam uēdere, per d. l. qui tabernas. & hoc si emptor sciebat, alias si ignorabat nō debet decipi: ut in l. j. ff. de euic.

35 † Scientia autem uel ignorantia præsumitur pro quantitate pretii, & an totum ueniat uel pars, no. in l. j. §. j. ff. de superfic. & in l. pupillus. §. fi. ff. de uerb. sig. ut dicit Bal. in d. l. j. C. qui testa. fa. pos. quod confirmauit fortius idem Bald. in l. j. C. de præsc. 30. ann. ubi post gl. solenniter dicit, ꝙ uendens rem in dubio intelligit uendere omne ius quod habet in re. d. l. qui tabernas. non ꝙ ad illud solum sit obligatus; quia illud transit in emptorem, sed ad totam rem, ex quo simpliciter uēdidit. l. j. C. si pig. pi. da. sit. & ibi per eum in d. l. qui tabernas. quod plene etiam prosequitur ipse in eius no. consilio incip. officiales cōis Perusii. Item in uēditione fundi includitur quicquid habet uēditor iuris in eo. l. in modicis. ff. de contrahen. emp. l. quædam. ff. de acqui. rerum do. & in l. fundum. ff. de act. emp. præsertim qñ pretium correspondet toti rei; quia pro rata datum vr̃. d. l. j. § j. de superfic. facit. l. creditor. § j. in prin. ff. de act. empt. nam si uendo fundum quem pro parte locaueram, debetur etiam merces emptori tanquam fructus agri, ut l. Iul. §. sed si locatus. ff. de act. emp. pręsertim in fisco, ubi emptor tenetur stare colono. l. fi. ff. de iure fisc. ꝙ probatur etiā in l. si mercedem. in fi. ff. de act. emp. ubi emptor saluo iure colo-36 ni potest petere mercedem, licet non possit illum expellere: † & quia indefinita æquipollet uniuersali. l. si necessarias. §. si annua. ff. de pig. act. & in l. si seruitus. ff. de ser. urb. prædi. nec interest coloni cui soluat, ita signanter dicit Bald. in d. consi. officiales cōis Perusii. quę adde supra ad dicta in 5. membro, qñ ueniunt fructus, & infra ad 18. ubi dicetur de uēditione facta saluo iure coloni. Insuper aduerte, ꝙ uendito prędio uenit aquęductus qui ei debetur, licet nihil in uenditione dictum fuerit. Item fistulæ & canales qui extra prædium protenduntur ad aquam recipiēdā, licet ius aquę fuerit amissum, ita dicit text. in l. si aquęductus. cū seq. ff. de contrahen. emp. Rursum uendens simpliciter non expressa rei qualitate uidetur uendidisse tanquam propriam & allodium, ut pulchrè declarat Bal. in l. qui tabernas. ff. eo. dicēs ita tenere Spec. eo. tit. & facere. l. cum uenderes. ff. eo. l. fi. ff. de euic. d. l. qui tabernas. & in l. uxor patrui. C. de leg. idem uoluit in d. l. cum uenderes. dicens, ꝙ uendens simpliciter, uidetur uendere iure ꝓprio & libere, nisi rei qualitas fuisset expressa, ꝙ esset emphyteutica, uel feudalis per dictam l. qui tabernas. immo qui uēdidit liberum, debet dicere tanquam proprium, & quod est emphyteuticum debet dicere tanquam emphyteuticum ſm Bal. in d. l. cum uenderes. Ex quo Bal. in d. l. qui tabernas. dicit not. ꝓ

37 his qui emunt redditus apothecarum cōis, † quia reuendendo postea eas non uidentur postea uendere proprietatem, sed redditum; quia certus erat uenditor, ꝙ proprietas uendi non poterat, quod not. ꝑ Cy. in l. j. C. si pig. pi. da. sit. & facit. l. si quis domū. §. pe. ff. lo. & quod tradit Inno. in c. inter dilectos. in gl. tanquam. de fi. instru. & Spec. in tit. de loc. §. nunc aliqua. uer. 94. & 107. & de don. c. pastoralis. & de iurepa. c. illud. ſm Bald. in d. l. qui tabernas. & etiam quæ ueniunt accessoriè in uenditione debent præstari integra & sana, & pro illis tenetur uenditor, ut habetur. de ædili. edic. l. proinde. & no. in l. pe. §. fi. ff. de ac. emp. & est tex. expressus in c. quicquid uenditor. ff. eo. titu. Et adde ad id quod dictum est supra ꝙ res separata à solo tempore uenditionis non uenit in uendi. est uerum, etiam si separata fuisset inuentorum: ita est tex. not. in l. si post inspectum. de peri. & commo. rei uen.

Ad octauum, an uenditor cogatur possessionē rei uenditæ præcisè tradere, & qualiter

38 teneatur. † Dicas quod dicit gl. insti. de don. §. alie. in uer. uenditionis. ꝙ Mar. dicebat, ꝙ præcisè cogitur: sed Io. contra, & nihil determinat, & in l. j. in princip. ff. de act. empt. uolunt, ꝙ non cogatur: & idem in l. j. C. de sent. quæ pro eo quod interest. in gl. in §. pretium. insti. de contrahen. empt. in uers. caute. licet dicat sub dubio forte, tenet opin. Mar. ꝙ si uenditor est Dominus & possidet & habet facultatem rei tradendæ, præcisè cogatur tradere: & hæc est uera & communis opin. quam firmat Bart. in d. l. j. ff. de acti. emp. uersi. item quero, utrum dicens, ꝙ ista est ueritas, & idem Dyn. & Bart. in l. stipulationes non diuidũtur. ff. de uerbo. oblig. quod etiam uoluit Cy. & Bald. in l. traditio. C. de act. empt. ubi Bald. dicit, ꝙ hoc tenet etiam Iaco. de Are. & Nico. Mat. & etiam fuit secutus Cyn. in l. contractus. C. de fid. instru. & Bart. & Angel. in l. certi condictio. in princip. ff. si cert. pet. Idem etiam Bald. in c. si pacta. si de feud. fue. contro. ꝙ teneatur præcisè tradere, alias ꝙ teneatur in litem, ut in l. qui restituere. ff. de rei uend. allegat etiam no. per Bar. in l. si cum dos. §. j. ff. re. amo. hoc insuper firmauit Io. An. in addi. Spec. in titu. de emp. & uendi. in §. nunc dudum. uersic. prius agitur, ꝙ cogatur præcisè, qñ habet facultatem rei restituendæ, aliàs secus: hoc etiam secutus fuit Ioan. de Imo. in dicta l. stipulationes non diuiduntur. idem

39 etiam tenuit Bald. in dicta l. contractus. C. de fid. instrum. † quia pecunia pro re inuito creditore solui non potest. j. q. 3. c. qui studet. & hoc quando est Dominus, ut dictum est: quia tunc in executione contractus uenit dare, alias si non est Dominus, soluendo interesse liberatur, nec cogitur incurrere pœnam duplæ in euentum euictionis: ita intelligitur. d. l. j. de actio. empt. & facit. l. cum emptor. ff. ad l. fal. & in l. qui restituere. in fin. ff. de rei uendi. idem

idem insuper Bal. in l. j. in pe. col. versi. & vlterius quęro, an uenditor. C. de sent. quæ pro eo, intelligit prædicta vera, si cōmode tradere potest; quia non subiaceat alicui casui euictionis, & dicit hãc esse communem opi. quamquam gl. in d. l. j. de act. emp. dixerit contra, ꝙ non cogatur præcisè tradere, si est paratus soluere interesse: hoc est vsq; ad duplum æstimationis. & idem voluit ipse Bald. in suo notabili cōsilio incipiente, quidam nobilis, ꝙ non cogatur præcisè, qñ non potest rē præcisè facere emptoris, per l. nepos Proculo. ff. de verbo. signifi. & l. fi. in fi. C. cōia de leg. præsertim si sciebat emptor rei qualitatem. l. si in emp. §. si emptor. ff. de ꝯh. emp. & in l. si fundum sciens. C. de euic. Item si vendat feudum, ꝙ nō potuit nō consentientibus agnatis: qa tenetur ad interesse secundum eum, & quòd per officium iudicis compellatur præcisè uenditor ad tradendum, firmat etiam Bal. in l. j. ff. de act. emp. subdens hoc maximè, quando cōtractus esset velatus iuramēto, arg. eius quod no. in l. si pecuniam. in gl. parua. ff. de cond. ob cau. Item ꝙ vēditor teneatur ad traden. & ad faciendum dñm emptorem, si ipse est dominus † alias tene-40 tur transferre vsucapiendi conditionem, vt l. in conuētionalibus. ff. de verb. obli. secundum Bal. in l. j. C. de sen. quæ pro eo qđ inter. & idem videtur tenere gl. & ibi etiam Bar. in d. l. certi condictio. ꝙ in emp. & vend. non veniat merum factum, & non est omittendum ꝙ Bald. in sua solenni repetitione in l. Emilius. ff. de mi. posuit quatuor casus, in quibus absq; dubio quis cogitur præcisè ad tradē. Primò, si interueniat præcarium. Secūdò, si in instrumēto præcisè obligauerit ad tradēdum. Tertiò, si fuit dānatus tradere per sentētiam. Quartò, si interesse affectionis dedit causam cōtractui. Quintò secūdum aliquos si interuenerit iurm: sed in d. l. j. C. de sen. quæ pro eo, latius & clarius limitãdo prædicta, ꝙ quis teneatur præcisè tradere, si commodè facere pōt, nisi venditor constituerit se præcario emptoris noĩe possidere; quia tunc cum sit res effecta emptoris, cogitur præcisè tradere, si de pretio fuerit sibi satisfactum, alias secus, ut l. purè. §. ex quadrante. ff. de do. excep. cum dicto casu possit rem loco pignoris retinere per l. Iul. l. offerri. ff. de act. emp. & in l. si non sortem. §. si centum. ff. de cond. inde. & sicut venditor præcisè cogitur tradere, ita eꝯ emptor præcisè cogitur pretium soluere, vt in l. ex empto. in prin. ff. de act. emp. & ponit Bar. in d. l. j. ff. eo. Item & 6. limitauit prædicta, nisi ex vēditione sit factum instrumētum guarentigiæ, quo casu venditor indistinctè & præcisè cogitur rem vendere tãquam lata sentētia, casus est sing. in l. q

41 restituere. ff. de rei vē. secundum Bal. vt in d. l. fi. † Vltimò intelligas prædicta, ꝙ venditor cogatur præcisè rem tradere, si facultatem habet tradendi, dummodo cōtractum sit solutum, aliàs (ut dictum est) semper poterit rem venditam loco pignoris retinere, donec de eo fuerit satisfactum, vt d. §. offerri. ibi quasi pignus. & in l. ꝙ si nolit. in §. Marcellus. ff. de ædil. edi. & in l. hæreditatis. ff. de hære. uel act. ven. & optimè declarat Bald. in l. fi. C. commo. subdens secundum Richar. Malum. ꝙ non est verum pignus: cum recedat a dominio uēditoris, nisi pretio soluto & re tradita, vt in §. venditæ. insti. de rerum diui. igitur & c. l. neq; pignus. ff. de reg. iu. ex quo sequitur ſm eum, ꝙ si cadat a possessione, non potest agere hypothecaria, vt latè ibi ponit Bal. & alle. Bal. tex. in l. j. in fi. ff. de re. eo. vbi habetur, quòd in re vendita nō ꝯhitur pignus, nisi expresse agatur. Item l. ex sextãte. §. Latinus. ff. de exce. rei iud. Sed Bar. in d. §. offerri. dicit & bene, ꝙ res mea liberè & absolutè, nō potest mihi esse soluta, sed res vēdita nō dicitur mea absolutè, ut probatur in d. §. Latinus. de quo etiam per Bal. in l. si traditio. C. de act. emp. unde subdit, ꝙ mercatores, qui veneunt habita fide de pretio, non sunt in re uēdita potiores alijs, tanquam in re sibi obligata, per tex. in l. quidam. ff. de in rem verso. & in l. si uentri. §. in bonis. ff. de priuil. cred. & in l. j. in

42 fi. ff. de excep. rei iud. sed quæritur de pulchra q. an † uēditor dānatus rem reddere per sñīam, possit in executione ipsius opponere exceptionem pretij non soluti. Bal. no. in l. si duo patroni. in §. si quis iurauit. ff. de iure do. voluit ꝙ nō, & ꝙ talis exceptio non opituletur, si nō fuerit opposita ante sentētiam, & cogitur rem tradere, licet pretium nō sit solutum: & ita etiam elegãter tenuit Bald. in l. j. C. de his quæ sub modo leg. uel fi. relin. allegat gl. or. in l. siue apud acta. in gl. magna. in uer. non obst. C. de transa. & idem etiam tenuit in l. peremptorias. C. sen. rescin. nō pos. & Spec. idem in ti. de exec. sen. in §. vlti. in versic. item quæritur. & secutus fuit etiam idem Bal. in d. § si quis iurauerit. Sed aduertè: quia hoc non videtur posse procedere: nam sicut venditori agenti ad pretium obstat exceptio rei non traditæ, ita emptori agenti ad rem obstat exceptio pretij non soluti: ita tenet Albe. de Rosa. in sua margarita per l. fundus qui Lucij Titij. ff. de resc. ven. quem ibi refert & sequitur Bal. & idem videtur tenere Spe. in tit. de excep. in §. d. in versic. sed pone. & videtur probari in d. §. offerri. & dicit Bal. ꝙ omnis exceptio licet peremptoria pōt opponi in executione instrumenti guarentigiati, licet verè exceptio pretii non soluti nō dicatur peremptoria: quia non perimit ex toto negotium, sed differt secundum Spec vbi s̃. Et quia exceptio rei nō traditæ possit opponi in executione, tenet idē Bal. in l. ex prædijs. C. de euict. & hoc: quia videtur probabilior

43 † tanquam exceptio, quæ executionem moderetur, semper potest opponi post sentētiam, ut in l. Nesennius. §. si. ff. de re iud. & in l. ex diuerso. in fi. ff. so. mat. sicut exceptio compensationis, q̃ similiter in execu. potest opponi, vt in l. si cum militi. §. si intra. ff. de compensa. & in l. 2. C. e. tit. Item quia verba sentētiæ debēt intelligi secūdum subiectam materiam, & naturam cōtractus: vt in l. si stipulatus. ff. de vsuris. Vltimò comprobatur hæc pars per text. no. in l. si pater. in fi. C. de act. emp. in versi. reperit. & in versi. ęstimauerit. ubi colligitur, ꝙ iudex ex officio agētem rei vendicatione potest cogere ad pretij solutionem, ergo fortius poterit parte insistēte. Ad contrarium de effectu emptionis & venditionis, dicas quòd effectus est multiplex, vt colligitur ex s̃. dictis & infra dicendis. Sed pro forma colligas ista primò, qa emptor occasione temporis utitur vēditoris, & sic iure vtitur per omnia tãquam ipse venditor in re empta, ut in l. Pompon. §. præterea. ff. de acqu. poss. & in §. dolia. l. j. vbi optimus tex. ff. de cōtrah. emp. vnde etiam ius excipiendi transit ad eum, de quo plenè per Bar. in l. flumina. §. adiicitur. ff. de dam. infec. & quod

44 habetur in l. etiam. ff. de iure do. † Et beneficium venditoris ꝓdest emptori, ut in l. emptori. ff. de hære. uel act. ven. nisi sit beneficium personale, ut in l. licitatio. §. fin. ff. de publ. ideo dicit Io. de Imo. in l. si sub vna. §. j. ff. de verb. obli. ꝙ venditor cogitur cedere emptori ius personale tãtum, unde ius vniuersitatis competens alicui de uniuersitate pro bonis suis, transit etiam ad eū, qui emit prædiū eius, qui est de illa vniuersitate, vt in l. testatrix. §. fi. ff. si quis uen. Item potest uti exceptione acquisita per uēditorem post traditionem factam secūdum Spec. in ti. de empt. & ven. §. j. ver. Item pone per l. illicitè. ff. de rebus eo. & in l. nec vlla. ff. de peti. hęre. & quod accedit emptioni pars emptionis est, vt in l. ꝙ si nolit. §. fi. ff. de ędil. edi. Secundò: quia non currit prę scriptio emptori ad rem emptam, donec venditor, qui constituit se emptoris nomine possidere, illam teneat, ut in l. malè agitur. C. de præsc. 30 anno. vt consuluit Bal. no. in consi. suo incip. in Christi. venditor constituit. Tertiò † quia rem alteri ven-45 ditam primus emptor uendicare potest, si sibi primò res fuerit tradita, ut est tex. in l. quoties. C. de rei vend. & in l. siue autem. §. si duobus. ff. de publicia. & quod not. in l. quod meo. ff. de acqui. poss. & in l. ab empt. ff. de pac. quia in emp. legitima ille potior habetur, cui primò res fuerit tradita, ut in dictis iuribus, & l. si ea res. §. fi. ff. de act. emp. & plenè prosequitur Bald. in d. consi. valet tamen 2. venditio primo emptore consentiente, nec amplius admittitur volens illam rescindere: quia remittentibus actionibus & c. ut in l. quæritur. §. si vēditor. ff. de ædil. edi. Item si fiat secundo venditori scienti: quia dolus non infertur scienti, nec committit crimen stellionatus, vt in l. nemo uidetur fraudare eos. ff. de reg. iur. maximè si vendidit mulier, ut elegãter firmat Bal. in consilio suo, quod incipit, præsupposito statuto communis Placentiæ, quæ addas s̃. in 3. principali q. in 26. artic. an quis possit vendere rem pluribus, & quãdo venditur res duobus, vide bonum tex. in d. l. si ea res. §. vlti. ff. de act. empt. ubi dicitur, ꝙ ille est tendens ex duobus qui emit rem a domino, no. tamen, ꝙ vēditor, qui primò uēdidit pro x. postea alteri pro 15. illi priori emptori non tenetur nisi ad x. tradere, non autem ad 15. quæ recipit, nisi fuisset uēditor hæreditatis, ut in l. uēditor ex hæredi-

46 tate. vbi hoc declarat Bal. ff. de hęre. uel act. vē. Quartò: qa † emptor tenetur subijcere omnia onera realia pro re empta, etiā si emisset a fisco, ut in l. imperator. & in l. cotem. § fi. ff. de publ. & in l. j. C. ne fis. rem quam ven. euic. lib. x. bonus tex in l. si pater. in ver. vectiga. ibi per Bal. C. de act. emp. & in l. fi. C. sine cen. vel reli. Quintò, ꝙ standum est venditioni factæ per prædecessorem: quia est facta bona fide, ut in l. in vēditione. §. j. ff. de bo. aucto. iudi. poss. & quod habetur in c. vlti. in gl. ne præla. vic. suas. Sextò: quia consentiētes uēditioni res sibi obligatæ sibi præiudicat, ut amplius ueniens cōtra non audiatur, casus est no. in l. apud Celsum. §. quęsitum. ff. de dolo excep. quia uendere & vēdēti cōsentire, paria sunt, ut in l. quoties. la j. C. de fideicom. & bonus tex. in l. si fundus. § j. ff. de pign. Septimò: quia res empta ex pecunia alterius rei illius loco succedit, casus est in l. si mulier ex pecunia. ff. de do. inter virum & uxor. & res empta ex fructibus loco est fructuum, casus est sing. secundum Bal. ibi in l. fi. C. qui. ad lib. ꝓcla. & non lic. & uide bonum text. in l. ita constante. cum seq. ff. de iure do. Octauò: quia omne commodum & incommodū, periculum & damnum pro facta emptione spectat ad emptorem, ut in l. is qui. §. si postea. ff. quod ui aut clam. & C. de peri. &

47 commo. rei uen. §. j. cum concor. † quod intelligas uerum in vēditione pura, sed in conditionali damnum deteriorationis rei spectat ad emptorem, sed damnum interim ad venditorem, ut est tex. no. in l. necessariò. ff. de peri. & commo. rei uend. §. j. Ratio: quia re perempta fictio non reperit, ubi figat pedem. l. huic scripturæ. ff. ad legem Aquil. ita signanter dicit Bal. secundum Odof. & Cy. in d. l. necessariò. Item periculum derobationis rei pertinet ad venditorem, si eius inimici mercantias uenditas cęperunt, alias si fuerint derobatæ non a suis propriis inimicis, dicitur periculum casus fortuitus, non sua culpa proueniens, & venditor non tenetur: ut in l. si merces. §. culpæ. ubi hoc ponit

&

& declarat Bal.ff.loc.qui allegat.l.qui eas res.de act.emp.& Bar. ita tenere & se ita consuluisse.facit l.pe.in prin.ff.sol.matrimo. vbi damnum illatum a proprijs inimicis dicitur sua culpa datum,& quod habetur in l.cotem.§.dominus.& in l. Cęsar. ff.de publi.Et ꝙ damnum furti vel derobationis spectat ad emptorē non ad venditorem perfecta emptione qui solum tenetur præstare actiones ad illam prosequendam,dicit tex.no.in l.si ea res. §.allegata.ff.de contrahen.empt.in l.quod sæpe.§.si res.& tenet Bal.in d.§.culpæ.Nonò:quia † re mea vendita per illum illa perempta vel præscripta possum agere ad pretium ratam habēdo venditionem,ut in l.fi.ff.de nego.gest.& in l.si eum seruum . ff. si cer.pet.& in l.mater.C.de rei vend. ꝙ est uerum duobus concurrentibus & in duobus casibus,valet quando uenditor habebat titulum lucratiuum in re vendita.Secundò , quando habebat onerosum, sed pretiū, quod mihi restiturus est,potest repetere & recuperare a suo emptore,siue uenditore,ꝙ est no. dignum,& menti tenēdum, prout dicit Ang.in l.Iul.ff.de rei vendi.Decimò & ultimò,ꝙ si venditor succedat domino rei vēditæ confirmatur eius uenditio & corroboratur, quæ prius nō valebat,vt est text.in l.apud Celsum.§.si a Titio.ff.de doli except. & in l.a Titio.ff.de rei uen.& in l.j.§.si a Titio.ff.de exce.rei iud. & in l.cum vir prædium.ff.de vsuc.& in l.pe.ff.de fun.do.ita pulchrè declarat Ang.in l.nec nos.C.de capt.& postli.reuer. & facit tex.in l.filiam.ff.ad Treb.

Ad decimum, An in venditione bonorum suorum simpliciter facta veniant futura. 49 † Dicas non,sed tantum præsentia,vnde vendēs omnia bona sua intelligitur tantum vendere præsentia non futura , quæ postea venditor acquisiuisset,ut probatur in l.si ita.ff.de auro & arg.lega.l.si tibi mandauero §.is cuius bona.ff.manda.& in l. nā & Seruius.§.si uino.in gl.j.ibi,quasi omnia gesturus, nō quę postea emerserunt.ff.de neg.gest.ita no.declarat gl.ord.in l.fi. C.q̄ res pig.obli.pos.& in l.non ad ea.ff.de cond.& dem.quòd est regulariter in omnibus dispositionibus & contractibus,quòd appellatione bonorum meorum,vel suorum non comprehēdūtur futura,sed præsentia tantum,ut eleganter concludit Bal. in l.nulla.l.C de iur.do.& Bar.no.in l.certa forma.C.de iure fis.lib. 10.ita egregiè voluit Ang.quòd donans omnia bona sua,intelligatur donare præsentia tantum nō futura.l.fi.C.de pac.& in l. j.ff.de testa.de quo ego latius tradidi in rub.de acqui.rerum do. in 2.prin.q.quæ veniant appellatione dñij,in uers.vlterius quæro.in 6.charta,fallit in pignore: quia obligans omnia bona sua intelligitur etiam futura obligare,ut in d.l.fi.C.quæ res pign.de cuius ratione ibi traditur per gl.quia non est magni præiudicii: sed in contractu emp.& alijs similibus potest assignari ratio; qa æstimatio refertur ad præsentia nō ad futura,ut in l.fi. in §.j. vbi Bal.no.& dicit esse casum.ff.de lega.2.Item quia nemo vendit, quod ignorat,vt in l.in l.fundi.ff.de cōtrah.em.sed futura ignoranter,ergo &c.ubi gl.in d.l.in l.allegat concor.ꝙ pacta referuntur ad ea tantum,quæ apparent non ad futura.facit.l.si seruitus. ff.de ser.urb.præd.

50 **Circa vndecimum,** † An veniant feudalia, vł bona emphyteutica in venditione simpliciter facta.dicas,ꝙ in generali venditione non ueniunt feuda,ut in c.j.de ca.qui cu.uen. & bene facit text. & quod ibi no.in l item videre.§.fi.ff.de pet.hære.Item non veniunt vasalli,nisi de ipsis expresse sit actum,ut veniāt. vnde dominus vēdens castrum nō intelligitur vendere vasallos:nam talis uenditio intelligitur sine prę iudicio iuris alieni & dumtaxat de proprietate directa,ut in l.Titius.la grāde.ff.de act.emp.l.inuitus.ff.de fideicom.lib.& est expressum in d.c.j.de capi. qui cu. ven.& in c.in generali.si de feu.fue.contro.ita signanter ponit Bal.in l.in testamento.C.ad l.Fal.subdit tñ ibi.& in d.c.j. de cap. qui cu.ven.ꝙ venditor tenetur de dolo, quia nō certificat emptorem & ad interesse,ut in l.eleganter.ff. de do. sed idem Bal. in l.si plures.C.de cond.inser.in 2.col.in uer. sed nunquid.limitat prædicta dicens,ꝙ tunc nō ueniūt vasalli,quando non sunt vasalli curiæ,alias sic,de quo ibi latius per eum:similiter nec emphyteutica veniunt quæ quis non potest vendere sine licentia domini,vt in l.2.& vlt.C.de iur.emph.& in dubio illud est præsumendum esse factum,quod de iure quis facere potest, vt in l. si procurator.in versi.Celsus.ff.de cond.indeb.no. in l. Cayus.ff. solu.matr.& in l.Gallus.§.quidam rectè.per Dy. Cy. & Bald de libe.& posthum.

51 **Circa duodecimum,** † An & qñ venditor teneatur promittere seu se obligare de eui.rei uenditæ cum fideiussore.dicas rłr , ꝙ non tenetur fideiussorem præstare pro euictione de re defendenda,ut est tex.in l.emptori duplam.& in l.illud.ff.de eui.fallit in aliquibus casib.quos no.Bar.in l.j.in §.j.ff.de præto.stipula. ut qñ imminet euictio in limine ꝯctus , ut in l. si post perfectam . C.de euict.in l.j.& ibi Bal.no.C.de bonis mater.& in l. habitationum.in §.fi.ff.de peri.& commo.rei vend.nam qñ in lumine ꝯctus immineret euictio.i.re nōdū tradita nec pretio soluto moueretur controuersia super re uēdita,non tenetur emptor p̄tiū soluere , nisi sibi satisfdetur de euictione per idoneos fideiussores,vt d.l.habitationum.§.fi.& d.l.si post perfectam. & bene declarat Spe.in ti.de emp.& ven.in §.j.in 2.col.vbi Io. Andr.in addi.dicit sufficere motam esse controuersiam , licet nō fuerit lis contes.ad hoc ut præstari debeat fideiussor.Item fallit,nisi quis se per pactum specialiter ad id obligauerit.i. ad præstandum fideiussorem,casus est no.in l.2.C.de hære.vel act.ven.& in l.si dictum.ff.de eui.& in d.l.j.§.pe.& ibi per Bar.ff.de præto.stip. alius casus est in l.j.in fi.C.de bo.mat.quando pater vendit bona filii aduentitia.alius casus quando venditio confirmatur per rescriptum principis,ut in l.vniuersa.C.de preci.impera.offe. alius casus,quando esset in loco consueto satisdandi , ut in l. qui soluit. §.quia assidua.ff.de edil.edic.& in l.si prius.ff.de aqua plu.arcen. 52 fm Bar.in d.l.j.§.fi.de præto.stipu. † Sed quid si pretium est solutum,an poterit emptor cogere vēditorem,si immineat euictio, vt sibi satisdetur de euictione? Io.An.in addi.Spe.in ti.de empt. & uen.in rub.in versi.item scias,ꝙ Guli. de Suza. cuius dictum fuisse refert,dixit ꝙ sic,allegat l.ex empt.ff.de act.empt. Sed do. Pau.de Cast.in d.l.j.§.pe.illud non tenet,dicens ꝙ esset limitatio l.illud.de peric.& commo.rei vend.& mutras.ll.Sed quia fraus committi posset in submittendo petitorem, ut præstaretur fideiussor,ideo Io.And.in addi.versi.facile erit , dat consilium ꝯ fraudem & dolum emptoris,ne submittat petitorem , qui moueat litem de re uendita,vt habeat fideiussorem , dicens ꝙ si non tradatur , nisi totum pretium soluatur , vel ꝙ fiat pactum de soluendo pretio non obstante lite mota , vel ꝙ retineatur possessio per precarium per venditorem, vel ꝙ constituatur terminus certus ad soluendum, de quibus ibi per eum. Et aduertas, ꝙ fideiussor datus a uēditore emptori post motam litem tenetur de euictione promittere pro ipsa re defendenda non tantum pro lite mota,vt uoluit Cy.no.in l.si post perfectā.de euict.quē sequitur etiam Io. An.in dicto tit.de empti.& uend. super rubr. 53 in versi.quia iste §.dicit quod uenditor.† Vltimo est explicanda quæstio no.& difficilis,an obligatio, vel promissio facta de eui. teneat & valeat,ut ex ea agi possit,si ꝯctus ipse venditionis,sup quo interposita est,fuit nullus,& non ualeat,& vindicetur.& non.ff.de fideius.l.cum lex.ubi habetur, ꝙ qñ lex resistit venditionibus,rescinditur eui.fideiussionis nō tenetur: hoc etiam firmat gl. ord.& valde nota.in l.j.in §.i.ff.fiquid in frau.pat.in uersi. Fautana.ubi dicitur, ꝙ rescisso contractu principali donationis,vel venditionis rescinditur accessorium,ut pactum euictionis,arg. ff.de euic.l.si pater.idem etiam voluit alia gl.in ca.j.C.de prohi. feu.ali.per Fed.in prin.in ver.bonæ fidei,in si.ibi dum dicit,quare uenditio nulla fuit,& ibi Bal.hic elegantissimè tenet dicens, si principalis cōtractus non tenet;quia cōtra.l.ibi promissio de euictione nulla est.l.non dubium.C.de legi.l.fi.C.de ling.l.quēadmodum.C.de agri.& cens.li.11.l.Seius & Augerius.ff.ad leg. Fal.& in l.stipulatio ista.§.alteri.ff.de uerb.obl.non obst.l.si fundum sciens.C.de euict.quia ibi non erat ꝯctus contra l.licet esset de re aliena secūdum Bal.in d.c.j.& aduerte,quia hæc determinatio videtur dubitabilis per tex.nota.in l.& si is quem.C.de præd.mino.ubi ualet obligatio de euictione pro pignore fideiussoris dato,licet uenditio pretij minorum facta per tutorem, uel curatorem fuerit nulla.& idem dicit ibi Cy. etiam in redotali uendita per maritum,ꝙ promissio de euictione teneat per gl.ord.& in l.cum lex.§.allegata.& idem ibi voluit Bal. & in d.l. & si is quem,ꝙ licet uitiatio principali uitietur accessorium,ut 54 non dubium.C.de leg.† Illud est uerum, quando eadem ratio, quæ est vitiandi principale,est pariter uitiādi accessorium, alias potest stare accessorium sine principali.l.si tibi.§. de pignore.ff. de pact.& in l.j.§.j.qui.mo.pig.uel hypo. solui. & sic poterit fieri obligatio euictionis sine subsistentia principalis contractus fm eum.Item quia emens rem in ea causa constituta,ut alienari non possit,vt fugitiuum rem alienam,uel alteri obligatā,seu alienari prohibitam.si solenniter de euictione stipuletur agere poterit & ualet obligatio non obstāte scientia emptoris , ut in l.apud Celsum.§.Labeo.ff.de doli excep.& in d.l.si fundum.C. de eui.l.quemadmodum.C.de agri.& censi.lib.11.C.ne lice.habe.& in l.j.C.de fundo limitro.lib.11.& in d.l.fratres.C.communia utriusq; iud.ita expresse ponit Cy.in d.l.fi. C.de liti.& in l.j. C.de vsuca.pro emp.& in d.l.si fundus.de euic.ꝙ etiam videtur voluisse Bar.in d.l.cum lex.licet ibi Ang.dicat hoc esse falsum, quod emens rem sacram,religiosam,uel liberum hominē possit agere ad pretium,ut dicit Bart.in d.l.cum lex per l.emptorē. §.fi.ff.de acti.empt.quia dicit hoc uerum, quando contrahētes erant ignorantes,uel alter eorum,ut l.&licet.ff.de contrahē. emp.Sed circa præsentem arti.Barto.nota. distinguit in d.l.cum 55 lex.† ꝙ si persona,cuius fauore prohibetur a l.alienatio. ut minor, vel mulier rem alienet,& de euictio.promittit,non ualet uenditio, nec tenet de euictione promissio,ex quo lex improbat, & resistit, & sic non oritur aliqua obligatio , per dictam l.cum lex.sed si alius extraneus, quam persona prohibita venderet: quia uendens personaliter obligatur,tunc valet promissio de euictione, & tenetur fideiussor, per dicta l.si is quem. quod dicit fuisse de mente Petrum & Cynum . in l.non dubium.

bium.C.de legi.& idem sequitur Bald.dicens ꝙ ista ipsa est veritas,in l.si prædium.C.de iure do.Ex quo infertur,ꝙ si maritus vēdit rem dotalem,obligatur de euic.licet glos.in d.l.si prædium. hoc intelligat verum,si emptor fuerit ignorās.Sed hic indistinctè tenent contrarium,licet Bald.ibi dicat , ꝙ est optima cautela ad remouendum omne scrupulum,ꝙ quidam tertius tanquā principalis se pro euic.obligaret.Non ob. text.in l.cum vir prædium.ff.de vsuca.vbi dicitur, ꝙ viro vendente prædium dotale nulla est venditio; quia intelligitur nulla effectualiter in præiudicium mulieris: ita videtur de mente Barto..in d.l. cum lex. de quo dictum fuit s̃.in 4.prin.q.in 2.& 3.articu.

Circa decimumtertium , Quando teneatur venditor de euic.rei venditæ dicendum est,ꝙ † vendens rem li56 tigiosam,aut vendit ignoranter,& tenetur redhibitoria, idest,rē recipere & pretium restituere,aut quanti minoris res valet:si verò scienter tenetur ad interesse emptoris s. nedum ad pretium, sed ad omnia damna emptoris resarcienda, nisi esset vitium furis;quia tunc etiam ignoranter vendens tenetur idest , si venderet seruum furem,vt est tex.in l.Iul. in princ.ff. de act. emp.& in l.j.C.de ædil.acti.quo casu furis ignorantia non excusat venditorem,vt est tex.in l.j.§.causa.ff.de ædil.edic.item tenetur ignorās, si res esset tributaria,vt dicit glo.& Barto.in d.l.Iul. quod intelligas verum,nisi emptor fuisset sciens, quo casu venditor non tenetur:quia scienti & volenti non fit dolus.l.j.in fi.ff. de act. emp. & l.si fundum sciens.C.de euic.si verò fecit protestationem venditor se nolle teneri pro aliquo,& tunc aut generalem, & nihilominus tenetur,aut specialem,valet specialibus verbis scilicet, nolo teneri de tali vitio,& non tenetur,vt l.quæro.ff.de act.emptio.si verò vitium erat patens & notum emptori,& non tenetur,vt in l.ea quæ commendandi.ff.de contrahen.empt.aut non erat notum, & tenetur:quia dolus venditoris præponderat culpæ emptoris,vt in l.item si obstetrix.in fin.ff.ad l. Aquil. Si verò vterque ignorans , & agitur quanti minoris res valet propter vitium,vel quanti minoris empturus fuisset emptor:ita not.declarat Cy.& Barto.in l.j.C.de ædi. ac. non vendens scienter rem vitiosam tenetur ad interesse extra rem , sed ignoranter quanti minoris esset empturus,vt d.l. Iul. & in l.Labeo: libro posteriorum.ff.de contrahen.emptio. dicit tamen Cy.in d.l.j. ꝙ vitium apparens,venditor non tenetur denuntiare,idest, qñ est extrinsecum,& in loco aperto: vt si equus est deoculatus , vel manifestè claudicat:de vitio autem non manifesto & latenti siue obscuro loquitur glo.or.in l.j.§.fine.ff.de tab. exhi. & in d.l. ea quæ 57 commendandi.supra allegata. † Et non solum tenetur vēditor de vitio,quod erat, vel apparebat tempore venditionis, sed etiā si postea immediate statim apparuit ; quia præsumitur ab initio ante venditionem,arg.in l.si ventri.§.in bonis.ff.de priui. cre.secūdum Cy.& Bal.in d.l.j.C.de ædil. act.Item redhibetur animal non solum si est vitiosum,vel etiam si aliquid sit dictū , vel promissum,vt de senectute vel iuuentute , vt in l ædiles.§.non tantum.ff.de ædil.edi.& non solum pro animalibus vel seruis competit redhibitoria , vel ædil. sed etiam pro alijs rebus & mercib. vnde etiam pro libro corrupto vendito agetur redhibitoria, vt d.glo.in l.j.in princ.ff. de ædil.edic. & sequitur Bald. in l. si prædium.C. de ædil.ac. Item etiam in rebus immobilibus habet locum dicta actio,vt ff.de ædil.edic.l. in fundo.§. sciendum. sed an id,quod dic tantum est supra,de protestatione aduerte ; quia si quis vendat animal , & pronuntiet ipsum habere plura vitia & defectus, vel quos euidenter constat non habere , & inter cætera commouerat vitium occultum,quod verè habebat, sed emptor non credidit;quia dixerat,ꝙ erat cæcus,vel claudus , & nō erat , ꝙ nihilominus tenet̃ de illo occulto actione de dolo , vel redhibitoria; quia dolosè versatus in circumueniendo emptorem in verbis:ita dicit Spe.in tit.de emptio.& uend. in §. nūc dicendum.el ij.in uer.quid si uendens. per l.ea quæ commendādi. ff.de contrahen.emptio.ubi Io.And.ibi,in addi.suis.d.§.& uersi. 58 subdit. † ꝙ si quis uendat animal morbosum , & dicit , ꝙ non uult teneri de ossibus & supraossibus,seu magagnis,& si esset uitiosum,seu morbosum,non uult teneri redhibitoria , ꝙ nihilominus si animal fuerit morbosum,& uenditor sciuerit,& specialiter non manifestauerit,tenetur de dolo,& indubitanter,alleg. l.quæro.ff.de actio.emp.l.quæritur §.fi.de ædil.edic.l.j. in fi.ff. de ac.emp. & l. uenditor ex hæreditate.ff. de hære.uel actio.uendi. quem referunt & sequuntur mod.in l.pacisci.ff.de pac. ubi Ang. expresè hoc idem tenet per glo.ibi,& dicit tenuisse Cy.in d.l.j. de ædil.act.C.& Spe. ubi supra, si moribus erat latens,uenditor sciebat & emptor ignorabat:& idem noluit Bald. in d.l.j. in fi.ff. de actio. emp.aliàs regulariter redhibitoria non datur emptori scienti uitium.d.l.j.C.de ædi.act.l.si tamen.§.in ædi.& l.quæritur. §.fi.ff.de ædi. edic. & d.l. ea quæ commendandi.quia scienti &c. d.l.j.& l.si fundum sciens.nec enim actio de euic.ex clausula generali,ut not.declarat Io.And.in d.uersi.quid si uenditor ; fallacijs enim uendentium occurrendum est.l.j.in §.causa.ff.de ædi. edic.ubi text.dicit,ꝙ emptoribus tantum,quia uenditoribus circunuenti sunt,est subueniendum: sed statim quæritur , si equus uēditus infra triduum moriatur apud emptorem , & reperiatur habere iecur marcidum,dicas ꝙ præsumatur ita fuisse apud uenditorem,& tenebitur redhibitoria,secundum ꝙ eleganter decidit Io.And.in addi.d.titu.de emptio.& uendi.in § sciendum.in uer.& not.ꝙ in uend.& sequitur Io.de Imo.& Lud.de Ro.in l.si quis cum aliter.ff.de uerb.obli.licet Ang.ibi tenuerit contra,de quo ibi per eum:sed Bald.doc.Illustris sequitur Io.And.dicens, 59 ꝙ est de practica, † ꝙ animal mortuum infra triduum decorietur , ut sciatur , si est mortuus ex passione membrorum uitiatorum,& si apparet intra in membris ulcus intrinsecum, ꝙ pretiū est reddendum:ita solēniter dicit Bald. in l.ij.C. de rescin.uend. & ita fuisse de facto obseruatum & practicatum per doctrinam Io.And.ubi supra,& idem elegāter in d.l.j.C.de ædil. ac. ꝙ mors contingens infra triduum præsumitur ex præcedenti uitio,arg. d.l.si uentri.§.in bonis ff.de priui.cre.& glo.in l.j.C. de emē.propin.& plura alia ad materiam redhibitoriæ uide per Bald.in d.l. ij.in uersi.3.quæ usque ad alium uersic.3. quæro.ubi tractat de actione quanti minoris,quæ respicit interesse commune, & quāti maioris esset empturus,quę respicit interesse singulare,de quibus etiam per Bart.post glo.in l.Iul.§ quid tamen.ff. de ac. emp. & per Cy.in d.l.j.C.de ædi.act.Et est duplex,una ciuilis, alia prætoria quanti minoris res communiter ualet , de qua est melior tex.quàm sit in iure secundum Bald.ibi in d.l.Iul. in princ.ff.de act.emp.Tu autem concludas circa hunc articulum redhibito60 riæ † ꝙ habet locum dictus titulus , vbicunque morbus , uel uitium est impedimento ministerio rei,uel usui,ad quem a natura deputata est,ut in l.j.§.sed sciendum.in uer.proinde.& in l.idem Offilius.ff.de ædil. edi. Item competit pro uitio corporis tātum non autem animæ,ut in l.j.in fi.& in l.ob quæ uitia.§.j.ff.de ædi. edi.sed pro eo datur actio ex empto,qñ uenditor fuit sciens , ut dictis iuribus,& in d.l.ob quæ § in summa . animalia autem uel calcitrosa non sunt morbosis annumeranda , & redhiberi non possunt,ut in l.ob quæ uitia.in § autem.ubi glo. aliter.ff. de ędil. edi.& in l.bouē.eo.tit.Bos autem,qui cornu petit, & multa quæ pede uitiosa sunt,ut in d.l.bouem.quid autem de lunatico , dic ut in §.aliquando.in d.l.bouem. Item dictum edictum non pertinet ad morbos,uel defectus exceptos,ut in d.l.quæritur.§.si uēditor.ff.de ædil.edic. Item nec ad illos euidentes & manifestos , quos emptor non ignorauerit , uel ignorare debuit,ut d.l.quæritur.§ fi.De tempore autem redhibitionis,idest, intra quod res redhibere potest,habetur in l.sciendum.in § fi.& in l.ꝙ si nolit. 61 in §.sed ꝙ ita.l.ædiles.in prin.& in l.cum res.ff.de ædil.edic.† Est autem redhibitio resolutio uēditionis,ut dicit tex.in l. Pomponius.§.præterea.ff.de acquir.pos.quæ resolutio perinde censeri facit,ac si uenditio nulla facta fuisset,ut in l.si hominem. in fi.ff. de usuca. Vltimò notandum , ꝙ si quis uendit equum retrogradum non certificato emptore , si cum eo intrauit ad bellum, & captus fuerit,tenetur ad interesse per l.Iul.in §.j.ff.de actio.emp. Ita eleganter dicit Io.And.in addi.Spec.in titu.de emp. & uend. §.j.in j.forma instrumenti.Nec omittendum , ꝙ in uenditionibus ciuitatum,idest factis per ciuitatem,non habet locum redhibitoria per tex.in l.j.§.illud.ff.de ædi.edi.quem tex.no. intelligit & declarat Bar.in l.pen.C.de ædil.act.scilicet ꝙ ille.§. loquitur in uenditionibus fisci , in quibus non habet locum redhibitoria,sed bene in uenditionibus reipublicæ .

Circa decimumquartum, quando uenditor teneatur ua62 cuam pos. tradere. † Primò uidendum est , quæ sit uacua pos.de quo tradit Barto.in l.Meuius.§.fundo.& ibi etiam mod.de leg. 2. & in l.uim facit.ff.de ui & ui arma.Io. de Imo.in l.fundi uenditor.ff. de acquir. posses. & glo. insti.de usucap.in §. alijs quoque.ubi dicit glo.ꝙ quędam ex possessio plena, quædā semiplena,quædam vacua , & ista tripliciter , uel per absentiam domini,uel eius negligentiam sine desidia, uel quando sine successore decesserit,quam glo.solenniter ponderauit Ang.dicens illam nescire alibi in l.si me in uacuam.ff.de acquir.pos.& dicas illam appellari uacuam pos. quæ ab alio nec animo nec corpore detinetur,& in qua nullus etiam simplex detentator sit, ut dicit tex.not.in l.ij.§.uacuam.ff.de act, emptio. ita intelligit gloss. ord.in l.fi.C.unde ui.in uer.uacuam,& in l.improba.§. in uacuā. C.de acquir.posses.& in l.cum res.in eo.uerbo.C.de prob.& tex. & glo.in d.§.cum autem.in uersi.uacantem.insti.de usuc. & est bonus tex.& ibi Barto.in d.§.in uacuam.ubi dicit , ꝙ illa est uacua,quæ a nemine detinetur. & ita declarat in d.l. uim facit aliquando tamē uerbum,uacua,intelligitur domino , ut dicit tex. in l.j.in princ.ff.de suc.edi.ibi dum dicit,ne bona hæreditatis uacua sine domino diutius iacerent : & ita accipitur in titul.C.de bo.uacan.lib.x.& in l.j.§.diutius.in uer.uacantium.ff.de iur.fisc. 63 † quæ bona uacantia non possunt per aliū occupari , quàm per fiscum infra tempus constitutum, ut dicit text.in l.si quando.la ij.C.de bo.uacan.lib.x.sed bona habita pro derelicto , quæ ex illa tantum causa uacarent,ut pro derelicto habeātur, & constat sic esse habita, fiunt occupantis cuiuscunque statim , ut in l.j.& in l.v.in fi.ff.pro dereli.& probatur expresè,ꝙ dictus titu.habet locum solum in dictis bonis, quæ constat uacare ex ea causa solum,ut habeatur pro derelicto.l.ij.ibi,a domino habitam si sciamus.& in l.iiij.ibi,habitum est & haberi putamus . & in l.nemo

ff.pro

ff.pro derelicto. Vacare enim multiplicem habet significationem, aliquando enim idem est ꝙ intendere vel abstinere,text. est.33.q.4.in c.sciatis.quem ponderat Io.And.in c.1.ne cler. vel mona.lib.6.aliquando idest,cessare,vt ff.de ædil.edic. in l.quid si tertiana. Aliquando vacans idest,vtilis, tex.est in l.quintus Cecilius.ff.de depo. Aliquando vacans accipitur de iure & de facto, vt quãdo ecclesia vacat morte prælati,vacat enim titulus & possessio,vt in c.1.ne sede vacante.& in c.ꝙ sit.de ele.lib.6. Aliquando vacat de iure; quia non est prælatus, sed alius in possessione existens,vt habetur in c.licet episcopus.de præb.& vacans & vacua idem est,dixit glo.ord.in l.fi.in ver.vacuam.ad fi.C.vnde vi. per d.§.cum autem.insti.de vsuca.no.tamen, ꝙ † qui tenetur dare possessionem vacuam,non tenetur vltra,si dedit rem,quæ alteri debet seruitutem; quia non propterea dicetur non vacua propter vinculum seruitutis,vt est tex.& ibi not.Barto.in l.Meuius.in §.fundo.ff.de leg.2.vbi etiam ad hoc pro casu alle.l.quæ ad seruitutis.ff.de eui.& l.ij.& l.iij.ff.de act.empt.& idem voluit idem Barto.in d.l.ij.in §.vacua.de act.emp. Sed si promisisses dare possessionem liberam, non dicitur dedisse liberam si tradidit rem alteri debentem seruitutem; quia per seruitutem affertur aliquid de iure rei,ita ꝙ liberè habere & possidere nõ potest, vt l.stipulatio ista.§.alteri.ff.de verb.oblig. Item quia pro seruitute datur perenti illam & dicenti sibi deberi interdictum vti possidetis,vt in l.si duo.in §.si vicinus.ff.vti possi.ergo possidens dicitur turbatus in possessione,& per consequẽs non dari sibi liberam, & probatur.in l.vim facit.& quod ibi per Barto.ff.de vi & vi arma.& idem sequitur do.Io.de Imo.referendo Barto.in d.§.fundo.in l.fundi venditor.ff.de acquir.pos.& probatur optime per tex.in l.traditio.in §.si quis igitur.ff.de acquir.re.do.vbi promittens tradere fundum liberum,qui est seruus, tenetur ad interesse;quia debet præstare ꝙ prosit.ꝙ non videtur fecisse, si dedit rẽ alteri seruientem,& not.dixit Bald.in l.in seruis.ff.de libe.& posthu.ꝙ verbum liberum,exponitur,idest ꝙ non sit alteri obligata in toto vel pro parte,allegat.l.si pro fundo.in glo.in verbo liberum.C.de transac. idem si promisisset dare possessionem vacuam,liberam & expeditam;quia non dicitur tradita expedita, si in ea alteri seruitus debetur,vt dixit Bart.in d.l.ij.§.vacua.ff.de act.empt.Et not.glo.ordi.quæ dicit, ꝙ non dicitur res vacua:ita dicit in c.cum nostris.de conces.præbẽ. † tunc enim dicitur vacans,vel vacare, quando nullus in ea habet legitimum titu.vel talem,ex quo eius sit detentator,licet eius possessio sit apud aliũ absentem constituta,& bene declarauit glo.in d.l.cum quærebatur.in ver.vacuam.cum not.in d.§.ꝙ autem.insti.de vsuca.& est bonus tex.in l.j.C.si per vim,vel alio modo.& quod not.glos.in l.improba.in ver.vacuam.C.de acqui.poss.in l.acquiritur.in fin. ff.de acquir.re.do.& in l.iij.in fi.ff.de acquir.poss.not.ponit Bart. in l.Celsus.in versi. procedo & quæro.ff.de vsuc. Vltimò no. tex. ꝙ stipulatio vacuam possessionem tradi, non continet nudum factum,sed causam bonorum,idest,proprietatem: ita dicit text. in l.in conuentionalibus in §.j.ff.de verb.obli.quod verbũ,causam bonorum,ita exponitur ab Accur.idest, proprietatem,in l. ratio.in §.j.ff.de act.empt.Quæ autem dicatur pacifica possessio, vide glo.Io.And.in c.commissa.in versic.pacifica.de elec.lib.6. Inno.in c.constitutus.de appel.Archi.33.dist.in nomine domini.& quod habetur in l.j.C.vti pos.glo.in clem.j.super ver.ante. de sequest.pos.& fruc.& bonum tex.in l.fi.in fi.ff.de rescin.vendi.dixit tamen Bald.vnum verbum not.ꝙ instrumentum,quod dicit vacuam,intelligi debet etiam & liberam, aliàs non essent verba cum effectu:ita no.dixit per illũ tex.in l.si tibi.C.de euic. Nunc ad propositum † an venditor teneatur emptori vacuam possessionem rei venditæ tradere,multa sunt iura,quæ dicere videntur,ꝙ sicut in l.ij.§.vacua.in l.ratio.§.ij.ff.de actio.emp.in l.si pater.C.eod.tit.in l.cum res.C.de proba.in l.fistulas.in §.fundũ. ff.de contrahen.emp.in l.minus instructus.C.de acquir.pos.in l. si prædium.C.de distra.pig.in l.ad eum.in §.pe.ff.de don.& in l. fundi venditor.& in l.si me in vacuam.ff.de acquir.poss.in quibus omnibus iuribus dicitur de pos.vacua tradita seu tradenda: sed in contrarium dicas verius,ꝙ vẽditor emptori aliter nõ cogitur tradere vacuam possessionem rei venditæ, nisi aliter ad id se astrinxerit specialiter, cum multis casibus hoc accidere possit, ꝙ id facere non possit,casus est rotundus & notabilis in l.si cum fundum.§.ferè.ff.de contrahen.emp.ita voluit glo.ord.in l. si fundum.ff.de fun.dota.in l.& ideo eleganter.ff.de condi.furt. & in l.cum res.C.de proba.Bal.in l.naturaliter.§.nihil commune.in 2.oppo.ff.de acquir.pos.Ang.in l.si culpa.ff.de rei vend.& idem voluit & conclusit in l.qui prædium.C.de dist.pig.in d.l.ij. C.de acqui.pos.in suo quolibeto, in ver.dominium.& in versic. vtrum transferatur sine possessione,& in d.l.cum res.vbi dixit, ꝙ ad acquisitionem dominij non est de substãtia, ꝙ vacua posdet.& Cy.in ea.l.cum res.dixit not.ꝙ non, licet venditor teneatur vacuam pos.tradere,tamen si non tradit, nihilominus trãsfertur dominium in emptorem ex traditione facti,si fuit dominus,sed si traditio facta non domino ad hoc vt trãsferatur vsucapiendi conditio requiritur, ꝙ tradatur vacua possessio, aliàs non transfertur secundum eum,allegat.ff.de pub.in l.siue autẽ.

in §.hæc actio.& l.fi.ff.pro socio.sed Nico. Mat. quem refert & sequitur Bald.in d.l.cum res,dixit, ꝙ sufficit, ꝙ res sit ita tradita, ꝙ possit præscribi, licet sit ab alio detenta. pro hoc allegat.ff.de vsuca. pro empt.in l. nisso. secus si præscribi non possit.l.a diuo Pio.§.si super rebus.ff.de re iud.sed Ang.in d.l.qui prædium. sequitur Cy. ꝙ ad hoc vt habeat locum vsuca. requiratur traditio vacuæ possessionis, aliàs præscribi non posse alio possidente; quia duo insolidum. &c.l.si vt certo.in §.si duobus.ff.commo. Barto.verò in d.l.Celsus.in uersi.procedo.& quæro, dicit ꝙ quo ad dominium sufficit traditio possessionis non vacuæ,& ita omnes concordant,& Iac.But.in §.aliæ.insti.de ac. sed quò ad vsuc. non sufficit,vt in l.naturaliter.& in l.si sine pos.ff.de vsucap.quia si alius ciuiliter & naturaliter possideat, vel ciuiliter tantum, is cui tradita est possessio, licet naturaliter possideat,nõ icipit præscribere, nisi ille dimittat, vel desinat possidere ex negligentia longi temporis vel morte, ut idem dixit in l.si de eo.in §.i.ff.de acquir.pos.& dicit hoc tenere glo.in l.j.in fi.C.de ser.fugi.& Dy.in regula,sine pos.de re.iu.lib.6.

Circa Decimumquintum ad quid teneatur venditor nominis. 67 † Dic ꝙ obligatur, ꝙ nomen sit uerum, idest ꝙ debitor assertus sit verus debitor, & verè debeat & teneatur: non autem obligatur, ꝙ sit locuplex vel soluendo,vt est expressum in l.si vero.ff.de hæred.vel act.ven.in l.fi.plus.in §.si.ff.de euict.& in l.inter causas,in §.abesse.ff.mand. vnde creditor vendens tanquam creditor debet hoc præstare se esse creditorẽ cũ effectu sine exceptione,& tenetur facere nomen bonum de iure,idest obligatum non de facto, idest ꝙ sit soluendo, vel locuplex,ita egregie declarat Bal.in d.l.si verò. per illum tex.ff.de hære.uel act.uen.qualiter autem intelligatur si quis promisit facere bonum ius rei,uide tex.in l.ratio.in prin.l.empto.§.idem Neratius.& in l.si quis fundum.ff.de act.emp.

Circa Decimumsextum, an vendito fundo ueniant mobilia seu se mouentia. 68 † Dicas, ꝙ uendito fundo non intelliguntur uenditi boues,aut asini ibi existentes tempore uenditionis,nec alia pecora, nec aliquid aliud, quod non sit affixum,seu defixum,nisi aliter factum probetur,ut bene probat tex.in l.fundi.ff.de act.emp.& in l.qui fundum.§.pen.& in l. dolia.ff.de contrahen.emp.& signanter declarat Bald.in l.C. de uerbo.sig.idem pulchrè not.Ang.in l.sed & si quid.in §.vestimentorum.ff.de usufru.alle.l.ij.in §.dotis.ff.de fun.instruc.& in l.j.C.de verb.sig. Vendita tamen domo debent tradi claues,quibus per eas intratur ad possidendum, vt in l.clauibus.ff.de contrahẽ.emp.vt dicit Bal.in d.l.ij.& vide quod habetur in l.fi.prædiorum.C.ad l.Fal.Tu dicas,ꝙ de clauibus est tex.expressus in d.l.fundi.in prin.supra alleg.& latius,quæ mobilia veniant vendito prædio rustico,& quæ vendito vrbano,vide op.tex.in l.Iul.§.fi.cum sequen.in quibus includitur d.l.fundi.vsque ad l.veteres. ff.de act.empt.vbi extensè ponit Iurisc.ea mobilia,quæ veniunt in venditione,& regulariter omnia defixa & infixa rei veniunt, vt est text.in d.l.dolia.de contrahen.empt.& in l.granaria.ff.de act.emp.latè etiam tradit Spec.quæ mobilia & se mouentia veniant in titu.de emptio.& ven.in §.j.in ij.forma instrumenti,in versi.supra se, vel intra se,& infra se. 69 † Vltimò congruit ponere illam quæstionem quam ponit Cy.post glo.in l.fi.C.de cõpen. & Bart.in l.vxorem.in §.legauerat.ff.de lega.3. vtrum vendens omnes possessiones suas intelligatur vẽdere mobilia & immobilia.Et glo.in d.l.fi.in fi.videtur dicere,ꝙ sic.facit.l.j.C.de communi.re.alie.in contrarium.l.j.C.vti possi. Sol. determinatũ fuit ꝙ sic,per d.§.legauerat.subdit Cy.videri male fuisse determinatum per l.fi.in §.qui fœnus.ff.ad muni.tandem dicit, ꝙ multa possunt dici hincinde: in dubio tamen ad commune & vulgare eloquium recurrendum esse, secundum quod nõ appellatur possessio rerum mobilium, sed secundum communem intelligentiam intelligere debemus, vt in l.Labeo.ff.de supel.lega.& de fun.instru.in l.cum de lanionis.in §.asinam. ita dicit ipse in d.l.fi.& ita etiam concludit Bar.in d.§.legauerat. quod attenditur communis vsus loquendi, quo immobilia tantum dicuntur possideri.

Circa decimumseptimum, An venditor teneatur præstare viam emptori ad fundum. 70 Dicas † ꝙ vendens fundum non tenetur præstare accessum ad ipsum,qui iure seruitutis debitæ vel constitutæ non deberetur, casus est in l.binas. la.j.ff.de ser.vrba.prædio.& in l.in vendendo.ff.de contrah.emptio.in prin.nisi aliter sit expressum de accessu vel præstãda via, ideo in contractibus apponitur clausula,cum ingressibus & egressibus,introitibus & exitibus vsque in vias publicas,prout no.declarat Ang.in d.l.binas.& formaliter ponit Spec.in tit.de empt.& ven.in §.j.in 2.forma instrumenti.in versi.cum accessibus & egressib.suis.vbi notabiliter dicit, ꝙ si res habet speciales & priuatos accessus & egressus,siue per prædium vicini, siue per priuatum callem,seu semitam, illi cederent emptori, supple si comprimantur: sed prædiales seruitutes, vt iter,actus & via sequuntur ipso iure prædia,quæ illas debent & quib.debentur:res enim trãsit cum sua causa & onere,vt in l.alienatio.ff.fami.ercis.& nisi

diceretur

diceretur de egressibus & accessibus, non tenetur vẽditor dare viã emptori l.ꝙ fundum.§.in l.ff.de ꝯh.empt.In ultimis tñ voluntatibus bene uenit & præstanda est via,vt est casus in l.damnas.in §.j.ff.de vsuf.le.& d.l.binas.& l.prędijs.§.qui balneas.ff.de leg.3.& latè posuit gl.in l.3.§.sed si loci ff.de adi.leg. 71 † Pro cuius articuli declaratione, an rei venditæ vel legatæ debeatur seruitus illius actus qui erat penes alienantem ex alia re ipsius. Bart. no.tradit in l.j.ff.de serui.leg.vbi in effectu distinguendo dicit, ꝙ sic,si erat seruitus habens causam continuam & permanentem,casus est in d.l.j.ff.de serui.leg.& l.quod conclaue.ff.de dã. infec.aliàs si habet causam discontinuam,vel non permanẽtẽ, vt viæ vel itineris,non vr̃ imposita seruitus: & ideo nõ transit, sed potest agi,vt imponatur legato vsufruct. si aliàs sine eo vsufructus esset inutilis,vt dicit tex in d.l.damnas.in §.fi.ff.de vsuf. lega.& in d.l.binas.in §.fi.de serui.vrb.præd.& clarius tex.in l.j. & 2.ff.si vsufru.pe.In legato proprietatis idem: quia a legatario debet præstari hæredi,vt in l.testatrix.in prin.ff.si serui.vend.l.si fundum sub conditione.in §.qui fundum.ff.de leg.j.& in l.fi.ff. de serui.vrb.præd.& econtra ab hærede legatario, & ab vno legatario alteri,vt in l.olympico.de serui.vrb.pręd.& in d.l.binas. quam dicit esse clauem in hac materia. & hoc in vltima voluntate:inter viuos verò secus,vt in d.l.in vendendo.de ꝯhẽ.empt. quia necesse est,ꝙ in eis fiat mentio de iure seruitutis, vt dicat̃, ꝙ transferatur cum accessibus & egressibus, vt cõiter dicũt infra,vt s̃.dictum est,aliàs non transeunt: ut in l.via in §.fi.de serui.rusti.præd.& l.quicquid.ff.cõia præd. ꝙ intelligas in seruitutibus non constitutis, 72 † sed constitutæ transeunt cũ re ad quoscunque vadant,vt in l.si aquæductus.ff.de ꝯh.emp.& in l.via.§. si fundus.ff.de serui.rusti.præd.nisi essent seruitutes tigni immittendi,vel oneris ferendi,quia legata re uel vendita transeũt, vt in d.l.ꝙ conclaue.de dam.infec.& in l.j.& ibi per Bar.ff.de serui. leg.ita ipse declarat l.binas.ff.de seru.vrb.præd.& in l.binas.la 2. co.ti.ꝙ semper vr̃ actum in translatione rei, ꝙ dictæ seruitutes tigni immittendi,vel oneris ferendi vti stant,ita stent, quod dicit esse speciale in talibus seruitutibus,& dicit esse menti tenendum:& idem ẽt voluit de his duabus seruitutibus in l.quicquid ff.cõia præd.quia eo ipso ꝙ res venditur,vel legatur,vr̃ transferri cum suo onere,vt in l.si domus.in fi.ff.de leg.j.& in d.l.ꝙ conclaue.& l.j.de seru.vrb.præd.sed unum est valde singulare, ꝙ in diuisione bonorum inter fratres,vel cõsortes nunquã vr̃ actũ, 73 ꝙ quis possit ire per partem alterius,sicut prius ibat † nisi aliud fuisset expressum,& sic in concessione qualibet inter viuos secus in vltima voluntate:ita dicit Bar.in l.via.in §.fi.ff.de seru.rusti.præd.& bene probat tex.in l.cum essent.in prin.ff.de seru.rusti.præd & dixit Spe.vbi s̃.quia non erat seruitus constituta: cũ res sua nemini seruire potest.ut in l.in re cõi.ff.de serui.vrba.p̃d. Hoc tñ fallit in sepulchro,ad quod fauore religionis semper aditus,vel accessus est præstãdus,vt est tex.in l.si quis sepulchrũ. in prin.ff.de relig.& sump.fun.Et not.ꝙ seruitutes rei sibi debitæ,vel quam alius debet tanquam accessiones ipsius ipsam rem sequuntur.l.si ædes meæ.in §.libertas.ff.de seru.vrb.præd.l.uia.§. si fundus.de seru.rusti.pręd.& in l.cum fundus.ff.cõia prędio.& optimè declarat Spec.eo.ti.in §.j.d.versi.cum accessibus.Est.n. seruitus qualitas quædam,quæ prędijs cohęret.l.seruitutes.la 2. ff.de serui.tit.generali. Sed ꝙ s̃.dictum est de legatario,ꝙ vnus debeat alteri collegatario seruitutem constituere, vt & facere hæredi,& eꝯ:prout vr̃ dixisse Bar.in d.l.j.ff de serui.leg.vr̃ dubitabile: quia legatarius alteri legatario aditum ad fundum legatum per suum sibi legatum præstare non tenetur,sed hæres cogitur redimere,vt dicit tex.ff.de leg.j.seruum filii.§.fi.& ita vide tur velle tex.in l.si fundum sub conditione.in §.si fundum.ibi, vt alteri seruiat,eo.tit.

Circa decimumoctauum de uenditione facta saluo iure coloni 74 † dicas,ꝙ uenditio facta cum dicta clausula uel pacto,idest saluo iure coloni uel laboratoris,intelligitur de oĩbus aliis præterquam de ipso uenditore,text.est no in l.si mercedẽ.in §.fi.& ibi Bar.de act.empt.quia dicta reseruatio nihil operatur,si nullus est colonus,ut optimus tex.in l.si quis legauerit. & ibi per Ia.de Are.& Bar.qui allegat plura iura ff.de lega.j. ubi constat,ꝙ nullus erat colonus,nisi ipse uẽditor: ita ꝙ ab eo necessariò fuerit intelligendum,ut in l.si quis duas.in §.in uẽditione.alias incipit.l.si in uenditione.ff.cõia prædi. tunc enim bene deducit ꝭm Iac.de Are.& Bar.in d.l.si quis legauerit.& ita debet intelligi,quod ponit Ang.in l.si in uenditione.dum uoluit, ꝙ si nullus est colonus,nullus fructus possit retineri,alle.Ia.de Are. & Bar.in d.l.si quis.& dicit probari etiam in l.in l fundi.& in d. l.si mercedem.& l.minor.in fi.ff.de euic.item intelligas, nisi dixisset,salua parte coloni,quia tunc cum ad factum se retulerit, illam proculdubio deducere poterit:ita not.declarat Bal.in d.l. si quis legauerit.& est de mente Barto.in d.l.si mercedem.in fi. 75 † Hoc autem pactum iõ apponitur: quia emptor tanq̃ singularis successor nõ tenetur stare colono,ut in l.emptorem.cũ con cor.C.loca.ideo ne eum expellat,hoc pacto sibi cauetur:qa uẽditor sibi ius suum reseruauerit:tunc non poterit expelli: ut in l.si merces.in §.qui fundum.& ibi no.Bal.ff.loc.& ille qui emit cum dicto pacto,saluo iure coloni,licet non possit eum expellere,ut dictum est,bene tñ potest ab ipso mercedem petere: ut d.l.si mercedem.in §.fi.ff.de act.emp.ita egregiè declarat Bar.in suo no.consi.incipiente,officiales cõis Perusij.& sic ut emptor aliter non tenetur stare colono,ita nec fructuum emptor, nisi ex ꝯctu sit sibi causatum ius in re,ut in l.si quis ita.ff.de usufruc. lega.secus si tantum sit personalis obligatio,ut in l.si fundus.ff. loc.& in l.emptor.C.eo.ti.ita egregiè dicit Bal.in l.fi.§.fi.ff.de ꝯhen.emp.& in d.l.si merces.§.qui fundum.ff.loc.quæ r̃la fallit: quia emptor tenetur stare colono,si colonus conduxit ad non modicum tp̃s,ex qua cõductione habeat ius in re, ut in l.j.§.qđ ait.ff.de superficie.Secundò, si colonus haberet bona obligata locantis,uel iustam retentionem pp expensas in eis factas,ut in l.colonus.ff.de ui & ui ar.Item & 3.in colono partiario, qui p̃t expelli,cum habeatur loco socii,vt in l.cum duobus.in §.dãna. ff.pro socio.de quo tamen dicas,ut in l.ædem.& per Cy.in l.emptorem.C.loca.& Spe.in ti.de loc.§.j.in uers.sed pone locaui.& in §.nunc uerò aliqua.in uer.124.& per doc.in l.si filio.§.fi.ff.solu.ma.ita eleganter tradit Bal.in d.l.si merces.§.q fundũ.ff.loca.

Circa Decimumnonũ membrum 76 † quid ueniat in uẽditione,in qua uenditor se obligauit de suo dato, & facto tantum.dicas, ꝙ qñ uẽditor se obligat pro suo dato & facto tantum,ꝙ tenet̃ ẽt ex persona eius,cuius est hæres: qa factũ auctoris pręsumit̃ suũ:sicut hęredis factum auctoris, ut probat̃. l.stipulatio ista habere licere.in prin.& in §.j.ff.de uer.obl. tenet & firmauit Bar.expresse in l.si seruus.ff.de cond.furt.per tex.ibi iuncta gl.licet Bal.in c.j.qui succes.tene. dixerit hoc non esse p oĩa expeditũ per ea,quæ no.Cy.in l.siue.C.de neg.gest. & sic tenetur de facto successorum suorum;ꝭm Bar.in d.l.stipulatio ista per tex.ibi,& idem concludit Bal.in l.fi.C.de act.emp. Non ob. ꝭm eum dictio,tãtum,apposita in promissione; quia illa dictio taxatiua uenit ad excludendũ extraneas personas,nõ aũt ad excipiendum successores,ut d.l.stipulatio ista.in uersi. si se obligat ubi est casus sing.ꝭm eum.Et quid importẽt dicta uerba, de suo dato & facto,uide per Bal.plenè in d.l.fi.& in l.j.ff.de euic.& Ludo.de urbe in rubrica.ff.de arb. Qui.n tenetur de suo dato & facto tantum,non obligatur nisi ad pretij recepti restitutionem: quia reducitur cã ad non causam,ut in l.si quis domum.ff.loca. nisi dictum fuisset quò ad extraneos teneretur: 77 † ita tu uẽditor sp̃ facias poni in instr̃o si potes,ut pro primo sis securus: ita solẽniter tradit Ang.in l.non dubitatur.C.de euict.& Ray.de Forli. in apostillis in l.si cum fundus.ff.de uerb.signi.alias de suo facto tenetur,ut in l.2.in prin.in uer.de facto suo.ff.de hęre.uel actio. uen.ideo confiscato fundo uẽdito uẽditor non tenetur emptori,nisi ad pretij restitutionẽ,ut est tex.no.in l.si fundus.ubi Bald. hoc no.ff.loc. promittẽs causam simpliciter aliquam defendere,seu rem aliquam,intelligitur promisisse de iure nõ de facto, quia ad factum nõ tenet̃ de natura ꝯctus,ut in l.dam.infec.qdã. & ibi hoc no.Ia.de Are.& Bart.ff.de dam.infec.& alleg.Bar.ultra.l.expulsos.C.de act.em.l.permisceri.in §.fi.ff.de acq.pos.ꝭm unam lect.& quod hr̃ in l.2.C.de in litem dan.tu.& idẽ uoluit d.Io.de Imo.in d.l.permisceri.§.fi.ꝙ tenetur defendere, si q̃stio moueatur in iudicio,ut in l.si parentis.& in l.empti actio.C.de eui. 78 † Vltimò no.gl.sing.ꝙ promittens non facere uim intelligitur propria auctoritate non autem iudicis ptãte: secus si promisit habere licere; quia tunc etiam de iudicis auctoritate,& tenetur ad interesse,ut est gl.ordi.in l.factum.in §.non ur̃.ff.de regu. iur.quam signanter ponderauit Bal.in l.fi.C.de act.empt.

Circa Vigesimum qd ueniat in actione ex empto, & qd in actione ex uendito.dic ꝙ Io.An.ꝭm Io.de Blono.in addi.Spe.in ti.de emp.& uen.super rub.ponit 10.etiam c. in actione ex empto & ex uendito,quę ipse latius prosequitur circa.3.col.tu scias primò, ꝙ actio ex empto datur ꝯ unũquẽque socium pro portione, qua socius est, sed redhibitoria uel quanto minoris dat̃ ꝯ unũquẽq; insolidũ qui in uẽditione maior est,ut est tex.in l.iustissimè.in §.j.ff.de ędil.edi. Item ꝙ p̃cedit iste libellus peto rem mihi tradi ex cã emptionis, ut probat̃ in l.j.in §.j.ff.de act.emp.& in l.2.§.item si ex facto.ff.de uer.obl. & tenetur uẽditor ad id quod est de natura ꝯctus emptionis & uen.s.tradere rẽ liberam emptori,ut in d.l.j.in fi.de act.emp.l.cũ uẽderes ff.de ꝯh.empt.& in l.in uẽdi.ff.de act.empt.& si non est libera,põt per emptorem agi ꝯ uenditorẽ ẽt post traditionem factã,ꝙ eam liberet,& ẽt antequam euincat̃,ut declarat gl.in l. ex prędiis.circa fi.C.de euic.& in l.cum tibi.C.e.ti.ubi per Ang. qui no.dicit 79 † ꝙ licet uenditor non teneatur de eui. nisi re euicta,ut l.cum.q.eo.ti.tñ tenetur ẽt ante ad liberãdam rẽ quę appareret obligata,& ipse emptor ex.d.cã põt denegare solutionẽ pretij,si nondũ soluit,ut probat̃ in d.l.ex prędiis.& hoc expresse ẽt tenuit Io.And.in addi.Spe.in tit.de em.& uẽ.in §.j.in addi. q̃ incipit,quia iste §.dicens ꝙ põt retinere pecuniã ẽt pro re liberanda,ẽt si non de dñio agatur,sed de pignore,allegat.l.quãuis.ff.de pig.ac.l.si suspectus.ff.de suspec.tut.l.j.C.qñ lic.unicuique si iu.uin.& in l.quę de tota.ff.de rei uen.& qñ pars est obligata,sufficit pro parte rẽ retinere.l.qui solidum.§.ẽt.ff.de le.2.ꝭm

Io.

Io.And.vbi s̄.& sic etiam vidi consultum per excellen.do. Ioā. de nobilibus de mōte de Sperello de Perusio. Sed quæritur,an eo.libello possit peti rem tradi & interesse,quia non fuit debito tempore tradita.Roffre.in libellis in ti.de act. ex empto. uersic. item adhuc opponitur.dixit q̄ non,sed Spec.in titu.de emp. & ven.in §.in anterioribus.in 3.forma libelli,vr̄ dicere 3̄rium,dū ipse format copulatiuè ad vtrumq;.Io.An.eo.ti.post principiū,
80 in addi.dicit,† q̄ agi pōt ad rei traditionem & ad accessiones ip sius & obuentiones,puta p̄p fructus & huiusmodi, quę accessissent post perfectā uenditionem.alleg.de act.emp.l. Iulia.in §. fi.cum trib.seq.& C.eo.ti.in l.fructus.sed oēs concordant,q̄ triplex est practica,videlicet ut petatur rem tradi. Secūdò,vt interesse præstetur,quia res non fuit tradita. Tertiò, q̄ res tradatur, & si non vult tradere soluat decem pro interesse: ita tenēt Spe. Rof.& Io And.Sed gl.in l.j.in prin.de act.empt.& Bar.in l.stipulationes non diuiduntur.in pe.col.ff.de ver.obl.dicit, q̄ immo practica est,q̄ petatur rem tradi, tempore sententiæ iudex interroget uenditorem,an velit rē tradere,vel præstare interesse; & ita s̄m eius responsum condemnet,de quo plenè per Bar. in d.l.j.& dictum fuit latius s̄.in 12.membro,quando cogatur præcisè emptor rem tradere.Item no. q̄ etiam ad contractus resolutionem datur actio ex eo contractu, vt in l. ex empto. §. si qs virginem.& in §.si quis vina.ff.de actio.empt.q̄ procedit,quando tacitè vel expresse actum esset secundum Bart.ibi.

S V M M A R I V M.

1 *Pactum factum per emptorem venditori de reuendendo rem emptam sibi valet.*
Intellectus & limitatio ad l.2.C.de pac.inter emp.
2 *Pactum de reuendendo duobus uenditoribus factum per emptorē an conseruandum sit uni,altero nolente.Et utrum pro parte uni tātum emptor cogatur reuendere.*
Inuitus non debet in communionem incidere.
3 *Conditio mixta dandi & faciendi in persona duorum apposita impleri non potest in persona unius.*
Res non potest pro parte redhiberi.
4 *Præscriptio nunquid currat in pacto de reuendendo quandocunque uoluerit uenditor,possit redimere.*
Præscriptioni trigenariæ propter odium renuntiari nunquid possit. num.6.
5 *Possessor malefidei dominij confirmationem præscribere potest.*
Item contra ius,quod alicui competit de iure speciali.
Priuilegia facilius tolluntur,quàm ius commune.
Pacisci de perpetuo tempore,an quis possit.
6 *Argumentum de infinitate in multis casibus toleratur in iure.*
7 *Intellectus.l.in bello.§ si quis seruum.ff de cap. & postli.reuer.*
Reuendita res primo uenditori,an transeat cū onere obligationis super re contracta per emptorem.
8 *Pactum de reuendendo inter creditorem & emptorem pignoris debitori cuius erat res,nunquid prodest.*
Emptor utrum possit cogi reuendere ante tempus appositum in redēptione.
9 *Contractum fuisse usurarium quæ præsumant.*
10 *Pacti legis commissoriæ formula.nu.13.*
Pactum legis commissoriæ,an permissum in casibus omnibus.
11 *Cautela feneratorum super pacto legis commissoriæ.*
12 *Pactum,q̄ creditor habeat pignus pro soluto,an in uenditione impediat dominij translationem.*
Pacti legis commissoriæ effectus.
13 *Dominium non reuertitur per uerba obliqua.*
14 *Contractus conditionalis uel purus, sed resoluendus sub conditione quando dicatur.*
Pactum legis commissoriæ est odiosum propter fraudem vsurarum,quod nū quam fingitur retro ex interuallo appositum.
Pactum,quòd emptor soluat uenditori annuam pensionem,donec pretio soluto,ualet.
15 *Cautela pro pensionibus quæ soluuntur propter insolutum pretium.*
Clausula retentionis dominij,donec pretio integre soluto,in uenditione apposita quid operetur.
16 *Vendere promittens alicui potest conueniri, si rem uenalem habet, ut nulli, quàm sibi rem uendat.*

¶Septima quæstio principalis.De pactis inter emptorem & venditorem.

SEquitur septima qō principalis de pactis inter emptorem & uenditorem,pro cuius expeditione uidendum est. Primò de pacto de reuendendo.Secundò de pacto. l. cōmissoriæ & adie. in diem. Tertiò de aliis pactis. Circa primū
1 de pacto de reuendendo primò quæro. † An valeat pactum factum per emptorem uenditori de reuendendo rē emptam ipsi.dicas q̄ sic,casus expressus in l.2.C.de pact.inter emp. & ven. quæ l.non habet locum in adulto emente absq; curatore & p̄mittente reuendere,seu restituere,si intra terminum constitutum pretium fuerit sibi restitutum:ita singu.dixit Io.An. disputando tenuisse Fran.Accur.in add.Spe.in ti.de pac.per l.si ad resoluēdam.C.de præd.mi. Tu autem pro ista decisione alle. tex. ad literam in l.j.in fi.cum seq.ff.de rebus eo. vbi minor non pōt obligare ex pacto rem emptam, & vêditor illam retineat loco pignoris,donec pretium fuerit solutū,ex quo dñium fuit semel acquisitum:licet uno & eo.tpe concurrat dñii acquisitio, & pignoris obligatio, q̄ vr̄ mirabile:& tñ litera innuit ista, nisi fuerit confirmatum pignus rescripto principis. unde colligit tacitè q̄ valuisset pactum ante dñium acquisitum.Secundò quæro.
2 †An pactum factum de reuendendo duobus venditoribus per emptorem dēat conseruari uni eorum tantum emere volēti altero nolente,& vtrū pro parte uni tantum emptor cogatur reuendere.Bar.eleganter in l.si quis aliam.ff.de sol.dicit se consuluisse q̄ non,per illum tex.in l.q̄ autem.§.fi.ff.de in diem adiec.q̄a non dēt diuidi cum parte quis non fuisset empturus.idē firmauit ipse Bar.in l.qui vsusf.ff.de vsufru.leg.quia cum sit facta vno pretio,non dēt reuendi,nisi illud totum pretium reddat.d.l.q̄ aūt.in fi.cum seq.& in l.q̄ si vno.ff.de in diem adiec.& quia nō est verisile,q̄ emptor vnam tantum partem emisset sine alia.d.l.si quis aliam.& quia non affert tantam vtilitatē pars respectu partis,quantā totū respectu totius,quia inuitus nō dēt in cōionem incidere,iuxta no.in l.si fundus ille.ff.de 3̄h.emp.& in d.l. si quis aliam.& quia vendere nō est quid diuiduum sed indiuiduum,vt in l.certi cōdictio in prin.in gl.magna.ff.si cer.pet.vbi dr̄,q̄ vendere est factum licet non merum,s̄m Bar.in d.l.q̄ vsusfru.Adde ad hoc,quia venditio partis non minima habet incōmoda,vt in l.2.C.q̄n & qui.quar.pars.lib.x.& in l.si non fortē in §.si ter.ff.de cond.inde.prout no.declarat Bal.in l.vnica.§.in primo.C.de cadu.tollen.& minus valet pars respectu partis,q̄ totū respectu totius,ut in l.Meuius.§.in fundo.ff.de leg.2.& egregiè tradit Bal.in l.filium quem.C.famil.ercisc. Hoc insuper uoluit
3 Bar.in suo no.cons.incipiente,Ang.& And.† quia cōditio mixta de dando & faciendo apposita in persona duorum non pōt impleri in persona unius,ut in l.si fuerit.in prin.& in §.hæc q.ff. de manu.test.no.in l.si plures.C.de condi.inser.sed conditio de emendo consistit in dando & faciendo,ut in l.consilio.ff.de cura.furio.& in d.l.certi condictio in gl.Non obst.l.legatum.§.fi. & l.pen.in §.j.ff.de cond.& dem. quia ibi loquitur in conditione dandi.Item in legatis,in quibus fauorabilis dēt fieri interpretatio.l.in testamentis.ff.de reg.iur.Præterea conditio non dēt diuidi.l.cui fundus.ff.de condi.& dem. Præterea in 3̄ctu emptionis & venditionis uenit rem tradi.l.ex empto.ff.de act.emp.sed obligatio rem tradi est indiuidua.l.obligationes non diuiduntur. ff.de uerb.obl.ita inquit Bar.in d.cons.& idem est uoluit sequēs cum Bal.in d.l.2.C.de pac.inter emp.& uen.& est bonus text,q̄ bene probat in l.fistulas.in §.pe.ff.de 3̄h.emp.ubi quis non tenetur 3̄ctum diuidere.Item adde alium bonum text.in l.q̄ si nolit.in §.si plures.cum seq.ff.de ædi.edic.ubi res non potest p̄ parte redhiberi.item aduerte,q̄ debet considerari, q̄ emptor non fuisset partem empturus a prin.ut s̄.dicetur,& bene probatur in d.l.fundus ille.ff.de 3̄h.emp.& in l.Iulianus.§.idem Celsus.ff.de
4 act.emp.& in l.cōi diuid.§.si.ff.communi diuid.† Tertiò quæro, an pacto de reuendendo,qñcunq; voluerit uenditor redimere possit per emptorem præscribi,& an valeat pactum,q̄ sine temporis præfinitione vsq; in infinitum emptor teneatur reuendere uenditori,& ut q̄ sic,ut l.si.§.si nolit.§.si quis ita.ff.de ædi.edic. & ff.de consti.pec.in l.item illa.§.quod adijcitur.& quia vr̄ emptor possidere malafide:cum sciat rem a se posse euinci,ut C.de fur.l.apud antiquos,sed malefidei possessor illo tempore nō p̄scribit,ut in reg.possessor.In 3̄rium,ut infinitas euitetur.itē q̄a præscri.30.anno.est odiosa,cui non potest renunciari, ut tenet Bar.in l.nemo potest.ff.de leg.j.nec est uerum,q̄ interim iste sit malefidei possessor:quia interim res est sua. item quia licet malefidei possessor nō possit præscribere dñium,potest tñ præscribere dñij cōfirmationem,ut in l.in bello.§ si quis seruum.ff.de
5 cap.& postli.re.& no.in l.2.C.quod me.cau.Item 3̄ius,† quod alicui competit de iure speciali non iure gent. itaque malefidei possessor p̄scribere potest,ut in resti.in integ.ut l.fi.C.de pepo.in integ.resti.& in l.in honorarijs.§ sed cū rescissa.ff.de acti. & ob.Nimirum quia priuilegia facilius tolluntur q̄ ius commune,ut in l.eius militis.§.militia missus.ff.de mil.testa.& quia de facili redit res ad ius cōe,quod uocatur natura,ut in l.si unus.§. pactus.in ver.quod & in specie dot.ff.de pac. ita eleganter dixit Bal.formaliter in eius no.consi.inci.quæritur vtrum possit dari curator,quem libuit referre ad literā,quia visa est ius determinatio satis dubia:nam tex.in d.§.si quis ita.expresse vult 3̄rium, q̄ valeat pactum,q̄ res in perpetuum possit redhiberi,in uersi. si uero conuenerit.ubi dicit iurisconsul.q̄ si redhibitioni certum tempus est præfinitum,illud debet seruari, si nihil de tempore est conuentum,potest †.40.dies:sed si in perpetuum valet conuentio & est seruanda,& sic patet,q̄ sicut potest de certo tēpore conuenire,ut puta 10 uel 20.anno.potest & simili modo de perpetuo,ut ibi uult tex.idem uidetur uelle in l.2.C.de pact. inter emp.& uend.ubi quandoque uel 3̄.certa tempora.Secundò,quia nō potest negari,q̄ emptor, qui emit cum dicto pacto de reuendendo,non sciat se obligatum ad illud:& sic cum habeat sciētiā obligationis, est constitutus in malafide,& sic non potest

potest præscribere.c.quoniam omne.de præscrip. Non ob. q̄ sit
6 dominus;quia est reuocabilis. † Tertiò non ob.ar.de infinitate: quia in multis casibus toleratur in iure,vt in c.cum in multis. in glo.de rescri.lib.6.& Bar.in l.qui bona.§.fi.ff.de dam.infec. Quartò non obst.q̄ præscriptioni odiosæ non possit renunciari: nā plerique voluerunt contra,vt expressè voluit idem Bal.in l.j.C. de sen. quæ pro eo q̄d inte. in 6.col. in uer. non de infinitate,dicens q̄ pacto potest fieri,quòd nulla præscriptio currat, alleg.d. §.si quid ita.hoc etiam firmat Io.de Imo.in l.j.ff.de usuca.& voluit Dy.in l.nemo potest.ff.de leg.1.ubi Bald. ipsum referens dicit ita se consuluisse,q̄ exceptio præscriptionis potest tolli pacti replicatione,per quod inducitur malafides, & quòd communiter doc.adhærent Dy. & sicut debitor sciens rem obligatam aduersus creditorem non præscribit,ut in l.sicut.C.de præscrip.30. an.& in l.j.C.si aduer. cre. & Bart. ponit in l.si quis fundum.ff.de acquir.pos.ita nec emptor sciens rem vel se obligatum ad reuēdendum. Quintò: quia si esset comprehensum certum tempus specificum,puta 30.ann. nulli dubium, quòd nemo diceret interim præscriptionem non currere, ergo nec quando dicitur in
7 perpetuum,vel quandocunque. † Non ob.l.in bello.in § si quis seruum.quia ibi redimēs erat in bonafide, ideo non oblato pretio statuto tempore præscribit. Item quia uertitur fauor redemptionis.Præterea si curreret præscriptio,esset decipere contrahē tes,scilicet vendentem,qui non vendidisset sine dicto pacto,q̄d esse non debet,ut in l.j.in § magistrum.ff.de exercito. Item quia hoc pactum de redimēdo est fauorabile, ex quo redit res ad suā naturam,idest ad priorem dominum.d.ver.quod & in specie,ergo interpretatione iuuandum.

Quartò quæro, si res uendatur primò venditori ex pacto, an transeat cum onere obligationis super re contractæ per emptorem.Bar.in l.in diem.ff.de aqua plu.ar.dicit,quòd quādo res trāsit ex necessitate ad uenditorem,rescindetur omne ius seruitutis& obligationis,vt ibi,& in l.vbi autem.§ sed si Marcellus.ff.de in di.adiec.secus si ex volūtate ut in l ij. in fi.ff. quib.mo.pig.uel hyp.sol.& in l.bouem.in § pignus.ff.de ædi edi. hoc est,quando ex facto emptoris ad hoc ordinato reuersa fuit, aliud si non eius facto directo ad hoc ordinato; quia tunc dissoluitur, ut in l.lex
8 vect.ff.de pign. † Quintò quæro,an pactum de reuendendo interpositum inter creditorem & emptorem pignoris prosit debitori,cuius erat. Dic q̄ sic,ut in l.si cum uenderet.ff.de pig. act.in prin.& not.ponit Bart.in l.epistola.in §.j.ff.de pac.& facit.l.si pignoris.ff.famil.ercis. Sextò quæro, quidam promisit reuendere venditori vsque ad quinque annos,an uirtute istius pacti possit cogi ante tempus præfinitum, an verò postea? Bald.not. in eius no.consi.incip.in Christi nomine, si emptor promisit uenditori reuendere &c. concludit, q̄ ante quinque annos non possit cogere uendere,sed post sic,cum uideatur conceptum in eius fauorem ut habeat illam dilationem,alleg.not.per Bart.in l. eum qui ita.in §.qui ita.ff.de verb.obli. quæ tamen decisio mihi videtur dubitabilis:hoc tamen pactum, q̄ liceat redimere vsque ad certum terminum pro eodem pretio, & non ante,non facit cēseri contractum vsurarium; quia forma huiusmodi contractus non est a iure improbata,vt in d.l.ij.C.de pac. inter emp.nisi es-
9 set factus a consueto fœnerari, † quia alteratio contractus, pacta insolita, & q̄ sit vsurarius faciunt præsumi contractum vsurarium,vt not.in l.vj.ff.de condi.insti.facit.ff.de proba.in l.qui testamētum.& in l.cum tacitum.C.de nat.lib.& in l.j.& in l. fraus. ff.de legib.ita eleganter dicit Bal.in c.1.de feu. da. in 6.le. cōmis. Tu verò addas,q̄ exiguitas pretij, consuetudo fœnerandi & pactum de reuendendo simul concurrētia faciunt præsumi contractum vsurarium,vt not.d.glo.& ibi.D.Abb.Sic. in c. conquestus.de vsu.glo.& Inno.in c.illo vos.extra de pig.facit.l. vel vniuersorū.ff.de pig.act.& in l.qui semisses in §.fi.ff.de vsur. & not. ponit Bald.in suo excel.consi.incip.in q.Galuagnini. & q̄ dicta tria simul cōcurrentia operentur præsumptionem vsurariam, soluit etiā Iaco.de Are.in quadam eius disput.idem Cy in l. emptione.C.plus va.quod agi.& Raymun.de pœna furti, refert Archi in c.plerique.14.q.4.& est communis opi. secundum Bal.in consi.suo incip.hunc passum tangit. & in alio consi. verba Bart. in l.Gallus.Non obst.gl.in d.c.conquestus. dum dicit præcipuè, quia reprobatur ab omnibus secundum eum.

Restat videre de secundò,scilicet de pacto.l.commissoriè. q̄d
10 concipitur sub hac forma verborum. † Si tu emptor non solueris pretium infra mensem,vel alium terminum,res sit inempta, vt in l.j.& per to.ff.de leg.cō.Et primò quæro, an dictum pactū. l.commissoriæ sit permissum in omnibus casibus. Solu. dicas q̄ non;quia est prohibitum in pignoribus inter creditorem & debitorem propter eius asperitatem,vt est tex.in l.fi.C.de pac. pig. exemplum,si pactum est factum, q̄ debito non soluto ad tempus pignus sit creditoris pro debito, & istud est, quod reprobatur in d.l.fi.sed si apponatur pactum, q̄ dicto casu pignus sit sibi emptum iusto pretio, vel tanto pretio, istud non est pactum.l. commissoriæ: sed cessat in eo omnis captio & deceptio, vt est tex.in l.si fundus.in §.fin.vbi est tex.valde not.ff.de pig. quo casu debet per iudicem æstimari, quando fuit dictum pro iusto pretio, vt in l.fi.in fi.§.C.de iu.do.impe.vbi ita declarat Bart.subdēs q̄ fœneratores ex consilio eorum aduocatorum vtuntur cautela,& fraude,vt faciant confici instrumentum, q̄ si pretium non fuerit solutum ad tempus,res sit sibi empta pro illo pretio,quod declarabitur per talem, & talem,quos exnunc elegerūt, q̄ dicit
11 esse bonum consilium, supple non pro debitore. † Sed fallit dicta prohibitio, si ex interuallo non incontinenti sit appositum tale pactum;quia tunc si ex interuallo non reprobatur,vt est casus in l.si totius.ff.de pig.actio.& l.cum dominam.C.de pig & in l.ij.vbi hoc tenet Bart.C.de pac.pig. & in l.quamuis.aliàs incipit. Calipodius.ff.de solu. & est ratio secundum eum:quia tempore contracti debiti debitor faceret quicquid vult creditor,vt haberet pecuniam: ideo lex voluit tale pactum non valere, vt creditor habeat pignus pro soluto; sed quando tale pactum apponitur ex postfacto,cessat ratio,& ideo valet,prout hoc ratio colligitur in d.l fi.C.de pac.pig.prout not.declarat Ang. in suo quolibe.in ver.pactum.l.commissoriæ. & Bart.in d.l. Calipodius & in d.l.ij.in fin.C.de pac.pig. Secundò fallit, si est appositum iuramentum in tali contractu,vt in c.significante. de pign. & tenet Bart.in l.Seius & Augerius ff.ad l.Falc.& in l.si quis pro eo.ff.de fideius.& ponit etiam glo.in c.cum cōtingat. de iureiu.& sequitur etiam Bald.in l.j.C.de pac.pig.referens Fede. de Senis ita etiā voluisse in suis consilijs.Tertiò fallit, si fuit inter principalem & fideiussorem,non inter creditorem & debitorem; vt in l. fin.in prin.ff.de contrahen.emp.& not.in c.1.per glo.de feu. da.in vic. le.commis.Quartò & vltimò fallit,quando est dictum, q̄ sit empta pro iusto pretio, vel pro tanto pretio, vt supra dictum fuit, non simpliciter q̄ sit res sua in solutum cōcessa pro debito, per d.l.si fundus.in § fi.ff.de pig.& firmat Bart.in d.l.fi.C. de pac. pig. & glo.in l.j.eod.titu.& Ang.in d.ver. pactum.l.commis. & Bart. in l.iij.in repe.de pig.in ver.iuxta hoc quæritur, vbi hoc idem te
12 net, & reputat hoc multum not.& Ang. in d.l. cum dominam. de pig. † Et in tantum non valet tale pactum in pignore, q̄ in venditione impedit translationem dominij, vt dicit glo. in d.l. fi.C.de pac.pig.& Ang.in d.l.cum dominam.C.de pig.no.dixit, q̄ licet sit elapsa dies reluendi pignus, poterit nihilominus post lapsum moram purgari,& non habebit creditor pignus insolutum,vt d.l.Calipodius.ff.de sol.vbi est tex. sing. secundum Ang. in d.l. cum dominam.

Secundò quæro,quis sit effectus pacti.l.commis. vel adiectionis in diem.Sol.aut fuerunt apposita verba directa,aut obliqua, seu inflexa.Primò casu si fuit dictum, q̄ pretio non soluto, vel meliori conditione allata sit res inempta, aliàs quòd res sit venditoris,seu ab emptione recedatur,quæ propriè sunt verba directa,tunc transfertur dominium ipso iure in venditorem absque alia retraditione, & agi poterit rei vēdica. ad ea conditione aduenientे.Aut fuerunt apposita verba obliqua,uel inflexa, ut puta non soluto pretio res reuertatur ad uenditorem;& tunc non transfertur dominium ipso iure, sed agitur actione ex vendito vel præscri.uer.ad obseruantiam cōtractus, ita probatur per tex. in l.j.in l.qui ea lege.& in l.commissoria.C.de pac.inter empt. & ven.in l.si quis hac.l.ff.de rei uendi.& ponit glos.ordi. quæ bene declarat in l.j.ff.de dona.& declarat Barto.in l.j.C.de pac.pigno. & Cy.in l.ij.in addi.ff.de contrahen.emp.licet etiam primo casu quando re transfertur dominium ipso iure, competere possit actio ex vendito ad retradendum, in l. Imperator.ff. de in diem adiec. in l. si fundus.ff. de leg.commis.& in l.sed & Celsus. in §.j. ibi,sed nec conturbare debemus,de contrahen.emp.ita forma-
13 liter declarat Bald.in l.j.ff.de leg.commis. † & est casus ad literā, q̄ non reuertitur dominium per uerba obliqua,in d.l. qui ea lege.C.de pac.inter emp.& uend.Est enim proprium pactum.l.cōmissoriæ dicere, q̄ si reliquum pretium non soluatur infra terminum,res sit inempta,& pretium solutum perdatur,ut in l.sed & si lege.in prin.ff.de peti.hære.& no.tradit Bal.in c.1.de feu.da. in 6. le. commis.& scias, q̄ tale pactum non operatur effectum, nisi uolente uenditore,in cuius fauorem appositum fuit,ut in l. ij.& iij.& in l.si per emptorem.ff.de leg.commis. & sic non soluto pretio,uēditor lucratur pretium solutum, nec illud restituit; quia sic actum inter eos uidetur de natura contractus, vt d.l. si per emptorem, & declarat glo.in l.cum fundus.ff.eo. tit. Itē not. uerbum,inemptum, sicut facit rem inemptam: ita uerbum inuenditum, quia utrunque est uerbum directum secundum Bal. in l.fi.ff.de rescin.uend.Item aduerte, q̄ venditio & emptio,seu pactio.l.commissoriæ,uel adiectionis in diem non dicitur conditionalis,sed pura,licet sub conditione resoluatur,ut dicit text. no.in l.ij.§.j.ff.pro empt. Sed tu latius dicas, q̄ hoc deprehendit ex cōceptione uerborum & forma pacti.Nam si dicatur,ut meliori conditione allata a uenditione discedatur, erit contractus purus,& resoluitur sub conditione.Si autem dicatur, quòd perficiatur,nisi melior conditio afferatur,erit conditionalis, ita di-
14 cit tex.ad literam in l.ij.ff.de in diem adiec. † & quando dicatur contractus conditionalis,uel purus,sed resoluendus sub conditione,idest si conditio extiterit,uide glo.& ibi Bald.in d.l.ij.ff. de indi. adiec.& in l. quibus diebus.§. quidam Titio.ff. de condi.& demon.& in l.iij.ubi bon.tex.ff.de contrahen. emp. Rursum tenementi,

ne mēti, quòd pactum l. commis. uel adiectionis in diem ex interuallo appositum nunquam fingunt retro, ut not. dicit Bal. referens Guil. de Cu. in l.ij. C. commu. de leg. Vltimò aduertendū, φ pactum l. commis. est odiosum; quia in fraudem vsurarū adiectum præsumitur, ideo in pignoribus reprobatur, text. est not. & ibi etiam hoc not. in l. Aemilius. ff. de mino.

Sequitur tertium de alijs pactis. Et primò quæro, an valeat pactum appositum in cōtractu emptionis, φ emptor teneatur soluere uenditori singulis annis certam mercedem uel pensionem pro re empta, quandiu pretium ipsius non soluerit. Sol. dicendum est quòd sic, cum sit conforme, seu consonum naturæ contractus; quia non debet emptor fructus percipere impune pretio non soluto, & ipsos lucrari in dānum uenditoris; quoniam non est ęquum re & pretio simul carere, ideo permittitur sibi petere interesse ratione pretij tardius soluti, ne uersetur in damno & emptor in lucro, ut probatur in l. bonafides. ff. de act. emp. & in l. curabit. & ibi per Cyn. & Bald. C. de ac. emp. in l. Iul. in §. idem Papinianus. & ibi per gl. & Bart. ff. eo. & plenè per Bal. in l.ij. C. de usur. & bo. tex. expressus de huiusmodi pacto in l. fi. §. fi. ff. de fun. do. † cautela tamen est, ne uideatur pactum suspectum uel appositum in fraudem usurarū, quòd apponatur clausula, φ non intelligatur dominium trāslatum, nisi integro pretio soluto, & quòd interim habeat rem titulo locationis, & soluat tantum nomine pēsionis, ut plene colligitur in d.l. cum uenderem. & in iuribus supra alleg. & in l. fistulas. in §. pen. ff. de contrahen. empt. φ pactum de reseruando dominio uel non transferendo, nisi pretio soluto valet, ut in §. uenditæ. instit. de re. diui. & in l. si procuratoris. §. pen. ff. de tribut. & op. declarat Bald. in rub. C. de contrahen. emp. in 13. q. & supra dictum fuit plenius: hoc enim pactum a iure non reprobatur, quòd quis habeat aliam partem rei, quam non emit, conductā pro tanta mercede. Insuper potest res uendi, ut precario sit penes emptorem, donec pretium soluat, quo soluto deficit precarium, & non soluto potest reuocari, ut est text. clarus in l. si distracta. ff. de preca. & ecōtra valet pactum, quòd emptor teneatur relocare uenditori, & φ remaneat pęnes eum titulo locationis, & debet seruari. Item φ non possit rem uēdere alteri quàm sibi, ut est tex. not. in l. qui fundum. el ij. ff. de contrahen. empt. & not. per glo. Barto. & doct. in l. cum qui. in §. qui iniuriarum. ff. si quis cau. nec propterea ex dictis pactis præsumitur contractus simulatus, ut not. declarat Bald. in d.l. qui fundum. & facit. l. cum ab eo. ff. de contrahen. emp. † Secundò quæro de eo qui promisit non uendere nisi mihi, an possit me conuenire, ut mihi uendat, dicas φ sic, si habet rem uenalem; idest, si uult alij uendere, non aliàs, ut not. ponit Barto. in l. actione. C. de transl. & in d.l. si eum. §. qui iniuriarū. ff. si quis cau. vbi Ange. hoc expressè ponit, qui allegat. ff. de act. empt. l. si sterilis. in §. si tibi fundū. & in l. qui fundum. la secunda. de contrahen. emp. & sequitur do. Ioan. de Imo. in l. qui Romæ. §. cohæredes. ff. de uerb. obli. Tertiò quæro, uendita fuit equa prægnans cum pacto, φ si pareret masculum, pertineret ad emptorem, si fœminam ad uenditorem, si peperit utrunque Bar. in l. si extraneus. ff. de condi. ob cau. post Guil. de Cu. ibi uidetur concludere, φ partus debet diuidi inter eos ex æquitate, arg. l. si ita. ff. de lib. & posthu. & l. qui quadringenta. ff. ad l. Falc. sed tu dicas, quòd hæc quæstio de facto propter impedimentum naturæ animalia nō potest euenire, cum equa uno, & eodem partu non possit, nisi unum pullum parere, nisi contingeret, quòd esset utriusque sexus, quia tunc præualet potentior in eo, per l. quæritur hermophraditum. ff. de sta. ho.

SVMMARIVM.

1. *Recedere ab emptione bonafide facta parte inuita non licet, & quando fallat.*
2. *Rescissionis venditionis qui sint effectus. 3. 4. 5.*
   Pretium restituere quando teneatur, qui contractus rescissionem petit.
3. *Venditione resoluta res in pristinam formam redit.*
4. *Meliorationis ratio habenda rescisa venditione.*
   Instrumenta cassanda contractu irrito facto.
5. *Gabellæ restitutio in venditionis retractatione venit.*
   Contractu annullato clausulæ omnes extinctæ.
6. *Venditio reuocari potest ratione affectionis.*
7. *Remedium l.ij.C. de rescind. vendi. quando locū habeat. 9. 10. 12. 19. 21. 23.*
8. *Aequalitas in contrahentibus seruanda.*
   Venditio propter nimiam causam iniquitatis rescindi non debet.
   Vendere pluris & minoris emere, & se inuicem circumscribere, naturaliter est concessum.
10. *Contractus permutationis est similis emptioni.*
11. *Transactio propter immoderatam læsionem non rescinditur.*
    Transactio æquiparatur sententiæ, & est contractus liberatorius.
12. *Deceptio excedens dimidium æstimationis dubij litis euentus rescinditur.*
    Iuramentum & transactio æquiparantur.
13. *Barto. opinio præualet.*
    Transactio captiosa rescindenda.
    Rescisio contractus per procuratorem celebratus quando per dominum deceptum peti potest.
14. *L.ij.C. de rescin. ven. nunquid habeat locum in feudo & emphyteusi.*
15. *Beneficio l.ij.C. de rescind. ven. tacite vel expresse per contrahentes renunciare qui possint.*
    Venditor renunciare non præsumitur emptore renunciante.
16. *Iuramentum in dubio nunquam referatur ad enormem læsionem.*
    Renunciatio generalis non sufficit, vbi ratione ignorantiæ alicui subueniretur.
17. *Remedium l.ij.C. de rescin. ven. per clausulam, & si quid pluris valet, donauit &c. nunquid tollatur.*
18. *Clausulam donationis pluris valentiæ in venditione apposita quid agat, quam relationem habeat.*
19. *Sciens remittenti æquiparatur.*
    Clausula donationis maioris valentiæ non induit veram donationem, nec habet locum in cessione iurium incorporalium.
    Clausula donationis maioris ualentiæ nihil operatur in procuratore, sindico & administratore ecclesiæ.
20. *Ignorantia uerisimilis ex coniecturis præsumitur.*
    Læsio enormis potius præsumit ignorantiam, quàm scientiam.
    Patrimonij sui uires intelligere quando quis censeatur.
21. *Vendere uilius non est donare.*
22. *Venditio cum iudicis decreto nunquid possit rescindi, per l.ij.C. de rescind. uend.*
    Sententia diffinitiua pro ueritate habetur.
23. *Iudicium rescissorium uenditionis contra quos detur.*
24. *Libellus pro consequendo l.ij.C. de rescin. uen. quomodo formandus.*
25. *Pretium iustum quod sit.*
    Aestimatio rei quomodo facienda.
    Iudex in æstimatione rei, de qua petitur contractus rescissio per læsionē, quid debeat considerare.
26. *Venditio ad æstimium facta præsumitur iusta.*
27. *Valor rei qualiter probetur.*
    Testis qualiter debeat deponere dictum suum ad probandum rei ualorem.

Octaua quæstio principalis, quando liceat ab emptione discedere.

1 SEQVITVR octaua q. princi. quando liceat ab emptione discedere. Et primò sciendum est † φ ab emptione bonafide facta non licet recedere regulariter altera parte inuita, vt in l.iij. C. de rescin. vend. & in l. sicut. C. de act. & obl. etiam si vendens esset pupillus, non debet venditio retractari non subsistente iusta causa; quia inutile foret pupillo, cum alias neminem reperiret emptorem l. cum in plures, in §. j. ff. de adm. tuto. & idem contra eum contingere posset, vt emptio per eum facta rescinderetur sine causa, vt in l. ratas. C. de rescin. ven. nisi esset venditio facta malafide, quæ rata habenda non est, sed irrita debet haberi, vt in l. j. C. de rescind. ven. & in d.l. cū in plures. §. j. & bene notabis, φ vendens, & pretium recipiens regulariter repellitur a rei venditæ vendicatione; quia contra factum suum venire nō potest, vt l. post mortem. ff. de adop. Item quia quem de euictione tenet actio &c. vt in l. vendicantē. ff. de euic. Hoc tamen fallit fauore reipublicæ, ne agrorum cultura deseratur, quo casu vendens admittitur ad repetitionem rei venditæ, vt l. quemadmodum. C. de agri. & censi. lib. 11. Sicut etiam fit in l. iubemus. C. de sac. san. eccle. & in auc. de non alie. in prin. in l. j. C. de fide instru. Non ob. φ qui vendidit, turpiter faciat, ex quo cōtra iura mercatus fuit, & in pari causa turpitudinis potior sit conditio possidentis, vt in regula in pari de reg. iur. in 6. quia fallit fauore reipublicæ, vt supra dictum est. Ita formaliter dicit Barto. post gl. in d.l. quemadmodum.

2 Secundo quæro, quis sit effectus rescissionis venditionis. Dicas, φ primus est, φ venditor debeat restituere pretium perceptum ab emptore, vt dicit tex. in l. j. §. si quis fundū. ibi, recepto pretio. & in §. sed si forte. ff. quæ in fraud. cred. etiam si venditio fuisset nulla, idest non seruata iuris solēnitate facta, dummodo pretium in rem venditoris sit cōuersum, vt in l. pretium. vbi bonus text. C. de procu. volens enim rescindere venditionem non auditur, nisi primò refundat pretium in eius vtilitatem conuersum; vt bene probatur in l. si non sortem. §. si centum. ff. de condi. inde. & in l. fundus. ff. de rescin. ven. quod plenè & late firmat Bal. in eius not. consi. incip. executores poterunt vendere, vnde si emptores cogantur restituere rem emptam ex vitijs, debet eis pretium restitui, vt in l. si Senatus. ff. ad Sille. fallit in l. pe. & fi. C. de rescin. ven. in quibus emptor perdit pretium, vt in eo qui scienter emit ab eo, qui vult recedere de ciuitate ad effugienda munera publi. vt in d.l. pe. & in cæteris rem prohibitam, vt in casu d.l. fin. alias regulariter qui petit contractum rescindi, semper tenetur pretium restituere, vt C. de sac. san. eccle. in auc. & qui res iam dictas in l. bona fides. ff. de act. empt. in l. j. C. si seruus exte. in l. j. C. de fur. & in ca. j. in §. j. & ibi not. Bald qui feu. da. pos. quod procedit etiam in minore petente contractum rescindi, vt in l. quod minor. in §. restitutio. in l. patri. §. si pecunia. in l. si iudex circumuento, & in l. tutor. §. j. ff. de minor. nec aliter auditur volens vendicare rem alienatam nisi oblato pretio, quod fuit in eius vtilitatem conuersum, vt in l. vterc. in l. prædiorum. & in l. j. l. prædium. C. de prædijs mi. in l. edicto. C. si aduer. fis. & l. fundus.

3 dus. de rescin. uen. † Secundus effectus est, φ qn̄ rescinditur venditio ex utraq; parte accessiones hincinde restitui dicunt, vt nil amplius quicquam consequatur alteruter ipsorum ɔ̄hentium, quàm si venditio facta non esset, vt bene probatur in l. cum autem. in §. j. ff. de ædi. edic. quia venditione resoluta perinde habetur, ac si retro facta non esset, vt in l. si hominem. in fi. ff. de vsu. ca. quia resoluta venditione res in pristinā causam redit, & omne ius rei est saluum & integrum, ac si nunquam interuenisset venditio, vt in l. uoluntate. §. j. ff. quibus mod. pig. uel hypo. sol. & bonus tex. in l. intra utile. in §. vendentibus. ff. de minor. ideo in casu rescissionis emptor poterit rem retinere, donec sibi interesse soluatur, & quò ad agentem excipere, arg. d.l. si non sortem. in §. si centum. de cond. inde. & in l. pater. §. ex quadrante. ff. de doli excep. & no. tradit Bal. in c. si vasallus. si de feu. fue. contro. in quibus accessionibus & fructibus ueniunt, quæ dicunt restitui, nisi in pacto adiectionis in diem, de qua dic, vt habetur in l. ij. in fin. & in l. item φ dictum. ff. de in diem adie. φ habet locum etiam, qn̄ rescinditur venditio tanquam nulla, ut declarauit gl. in l. ij. in ver. reuocare. C. si propter pu. pen. quæ alle. l. j. C. de fide instru. & iure hast. fisc. li. x. nā vbi ɔ̄ctus est nullus, emptor non lucratur fructus: ut d.l. j. & in l. j. C. de præd. cur. lib. x. & vtrobique per Bar. †

4 Tertius effectus: quia rescissa venditione debet haberi ratio meliorationis factę in fundo ab emptore, ut sibi restituatur, ut in l. j. & ij. C. de alluuio. & palu. & in l. intra utile. in §. vendentibus. ff. de mino. in l. in fundo. ff. de rei uen. nisi quando reuocarentur illicitè alienata, ut est tex. in l. chirographis. in §. j. ff. de admi. tut. & not. declarauit Bal. in l. fi. C. communia. de leg. ubi quærit, an rescissa uenditione dominus debeat pati ędificium tolli, vel meliorationem destrui, de quo dicas, ut ibi per eum. Quartus effectus est; quia contractu irrito facto agitur ac. ex eo ɔ̄ctu, & instrumenta inde confecta cassentur. gl. est singularis in l. ex empto. in §. qui vina. ff. de acti. empt. quam no. ponderauit Ponta. in l. si id quod. ff. de uerb. obl. & quòd detur actio ex eo ɔ̄ctu ad resolutionem ipsius, tradit Bar. in l. ij. C. de rescin. uend. per l. sed & Celsus. in §. j. ff. de ɔ̄h. emp. & l. ex empto. §. si qs virginem. ff. de act. empt. qui est bonæ fidei & habet duo capita, vnum ad rescindendum, aliud si reus uelit supplere pretium, alias rem restituere, quod etiam voluit gl. in d.l. 2. †

5 Quintus effectus: quia in retractatione uenditionis factæ extraneo uenit restitutio gabellæ, licet ille qui emerit ex qualitate suæ personę illam non soluerit, puta quia clericus, prout no. dixit Cy. in l. nec pro se. C. de hære. insti. Sed Bal. ibi contra, quia non potest petere, nisi quod sua interest. l. fin. C. de fruc. & lit. expen. Sextus effectus: quia annullato & rescisso contractu ex quacunque causa intelliguntur omnia in eo contenta annullata & rescissa, & sic renunciatio, pœnæ obligatio & quælibet alia clausula ibi posita, ut dicit gl. or. in l. j. in §. patronum. ff. si quid in frau. pa. & Bald. in l. seruum filii. in §. eum qui chirographum. ff. de lega. j. ubi dicit, φ rescisso contractu propter non solutam gabellam intelliguntur annullatæ omnes obligationes in eo cōntentæ, & idem no. voluit op. gl. in c. j. in prin. in fi. sui apparatus, de prohi. feud. alie. per Fede. Septimus effectus: quia si petitur rescin. vend. formatur libellus ɔ̄ emptorem uel eius hæredem per l. qui solidū. §. j. ff. de leg. ij. & hoc si possidet ipse emptor, alias citādus est possessor per l. si deserta. C. si propter pu. pen. & l. cum militiæ. §. j. ff. ex quib. caus. ma. ut bene declarat Bal. in d.l. qui solidum. in §. j.

6 † Octauus: quia admittitur quis ad reuocandum venditionem nedum ratione deceptionis uel pacti, sed etiā ratione affectionis ad rem, uel ratione alicuius probabilis interesse, puta qa fuerat ibi educatus, vel fuerint ibi sepulti parentes eius, aut φ ea res fuerit maiorum suorum, tanquam ibi sit memoria suę antiquitatis, seu originis, ut bene probatur in l. si in emptione. ff. de mi. in l. lex quæ tutores. C. de admi. tuto. in l. milites prohibentur. ff. de re mili. & in l. j. §. sed si rē. ff. si quid in frau. pat. Nonus effectus, φ quò ad resoluendam venditionem contractam de partium consensu non requiratur noua contraria reuēditio, ut dixit gl. in l. vlt. C. quando lice. ab emp. dist. sed sufficiunt verba apta ad resolutionem contractus, licet non fiat cōtractus, vt probatur in l. ab emptione. iūcto prin. cum simi. ff. de pact. & facit l. iurisg. §. adeo. eo. tit. & sic non erit ex tali resolutione soluenda noua gabella secūdum Bart. in d.l. ab emptione, & si fuerit tradita res emptori, sufficit ficta traditio, scilicet φ emptor cōstituat se uēditoris nomine possidere: quia licet debeat interuenire actus retro similis, tamen sufficit dicta ficta traditio, quæ est æquipollens. l. si mater. C. de insti. & substi. l. mulier. ff. ad Treb. & in l. pręses. C. de sen. & perinde est ac si retro tradiderit. l. certi cōdictio.

7 in fi. ff. si cer. pet. ita no. declarat Bar. in d.l. ab emp. † Quartò quęro de rescissione vēditionis, quæ fit beneficio seu remedio. l. ij. C. de rescin. ven. de cuius materia, quia latè traditur per Bar. Ange. & alios Mod. in d.l. si quis cum aliter. ff. de uerb. obl. & Bal. & Sali. in repe. d.l. ij. & per cano. in c. cum dilecti. & in c. cum causa de emp. & uend. ideo breuiter attingemus solum infrascript. q. tanquam vtiliores & frequentiores.

Primò igitur Quæro, quando & ex qua deceptione locum habeat. d.l. ij. Respondeo, quando emptor fuit deceptus vltra dimidiam iusti pretii, ut puta si res quæ ualet x. fuit empta pro quatuor, & hoc in venditore, & econtra quantum ad emptorem, si res quæ valet x. fuerit empta pro 16. & sic excessus est in quantitate, quæ facit maiorē vel minorem dimidia iusti pretii, facit l. si ex uoluntate. C. de rescin. ven. ita not. declarat Bal. post gl. in d.l. 2. & dicitur excessus iusti pretij, etiam si fuerit in uno nummo: quia sufficit, φ sit excessus, ex quo l. ita determinat, quia stare debemus cōtenti eius taxationi, ut in l. si non fuerit. in glo. ff. pro so. secundum Bal. in d.l. ij. & habet locum dictum beneficium tā in uenditore quàm in emptore, ut s̄. exemplum positū est, quia ita succurritur emptori decepto qui emerat vltra dimidiam iusti pretii

8 † quoniā in contrahentibus seruanda est ęqualitas, ut in l. si socius ꝑ filia. ff. pro so. & quod vni licet, dēt alteri licere, ut in l. j. C. de cupres. ex luco daph. li. 11. & ita declarat gl. in d.l. ij. in gl. magna in ver. item habet locum ecōtra. l. ista. & Bal post eam. Sed modicitas pretii uel maioritas non rescindit contractum, nisi sit excessus supra dimidiam maioris, licet glo. in l. si uoluntate. & in l. si quis. C. de rescin. ven. dixerit, φ ratione modicæ iniquitatis rescinditur vend. tu dicas cōtra, quia propter minimam causam rescindi non debet, ut dicit tex. in l. res bonafide. ff. de contrah. empt. ad idem l. scio. ff. de in integ. resti. & est tex. clarus in l. item si pretio. in §. j. ff. loca. ubi inter empt. & uen. naturaliter est cōcessum pluris uēdere & minoris emere, & se inuicem circumscribere, qui text. est notabilissimus & perpetuò menti tenēdus, & idem dicit tex. in l. in causæ. la ij. in §. idem Pomponius. ff. de mino. & hoc de iu. ciui. sed in foro poli strictius est agendum; quia inqt Apostolus, ne quis circumueniat fratrem in negotio & etiam iure naturæ prohibitum est cum aliena iactura locupletari. ff. de reg. iur. l. iure naturæ. & hæc procedunt in deceptione pretii, sed in deceptione alia propter uitium ei succurritur decepto, & competit sibi remedium, etiam si deceptio consistat circa dimidiam, dummodo non sit minima: ita no. declarat gl. ord. in l. Iulianus. in prin in gl. magna super ver. furem. & Bal. qui illam sequitur, & allegat in d.l. 2. de rescind. ven. in 2. q.

9 † Secundò quęro in quibus contractibus locum habeat remedium d.l. ij. Sol. dic, φ non solum in emp. & vend. sed in omnibus bonæfidei cōtractibus, ut probatur in l. maioribus. C. communia utriusq; iud. & in l. si olei. in gl. C. loca. & tradit gl. ord. in d.l. 2. & Bar. & Bal. optimè declarant in l. item si pretio. in §. fi. ff. loc. & ultra no. uoluit Bal. φ etiam in donatione remuneratoria locum habeat, auct. ex testamento. C. de colla. & in omnibus contractibus bonæfidei nominatis & innominatis, ut in permutatione secundum Bal. in d.l. ij. & sic etiam in locatione & diuisione per supradicta iura, & l. sciendum. §. deinde autem. in ver. emptorem. ff. de ędi. edic. & in ɔ̄ctibus stricti iuris, ex quibus hincinde ex æquitate naturali par nasci debet obligatio: vt no. declarat Bal. in d.l. ij. ꝑ gl. in d.l. si quis cum aliter. de verb. oblig. licet gl. in d.l. ij. solum se restrinxerit ad contractus bonęfidei. & licet Bal. in allegationibus Spec. in tit. de dolo & contum. dixerit Spec. tenere, quòd d.l. non habet locum in contractu locationis per d.l. item si pretio. §. fin. Tu dicas, quòd etiam in locatione locum habet, ut tenuit Ioan. And. in d.c. cum dilec. de emp. & uend. & glo. in d.l. si olei. quinimmo etiam tenuit Spe. in tit. de emp. & ven. in §. nūc dicendum. el ij. in ver. sed nunquid prædicta. l. vbi allega. l. j. §. si quis. ff. si quid in fraud. pat. Item etiam in datione in solutum, vt ung. voluit Ioan. And. in addi. Spec. in tit. de iud. in 4. parte. in §. sequitur. in versic. ij. licet Bal. voluerit contrarium, quod non habeat locum propter auctoritatē rei iudicatæ l. 3. alias, ordo. C. de execut. rei iudi. & Barto. in l. j. C. de prædi. cur. libro 10. sed potest intelligi pro concordia dictum Ioan. And. in datione in solutum extraiudiciali de partium consensu & voluntate vbi iudicis auctoritas non interuenit. Item in diuisione hæreditatis secundum Ioan. And. vbi supra. & idem voluit Bald. in l. per diuersas. C. mand. qui allegat. d.l. maioribus. C. communia vtriusque iud. Item inter clericos & ecclesiasticas personas, vt in dicto c. cum causam. de emptio. & vend.

10 † Item in contractu permutationis, qui similis est emptioni, secundum Ioan. And. in dicto §. sequitur. per l. fi. ff. de bon. aucto. iudi. poss. quod idem voluit Spec. in tit. de empt. & ven. §. nunc dicendum. el ij. in vers. & nunquid in contractu permutationis, & firmauit etiam Bal. in dicta l. ij. sed non habet locum in contractibus liberatoriis, seu distractibus, vel pacto gratuito: vt no. dicit Bal. in l. prima. C. de pact. & in dicta l. ij. de rescin. ven. quem etiam retulit & secutus fuit do. Pau. de Castro in dicta l. si quis cum aliter. de verborum obliga. Item cessat remedium dicta l. ij. in casu l. habitationum. in princ. ff. de pericu. & commoda. rei vend. ratione dubij euentus. Item in casu l. Lucius. in §. fina. ff. ad Trebellian. Item quando venditor diceret ignorasse pretium rei, de quo per Specul. in titu. de emptione & venditione. in dicto §. nunc dicendum. in versic. item quid si aliquis, prout tradit Bald. in l. j in fin. ff. de actio. emp. Rursum tene menti, quòd in dote. dicta l. ij. non habet locum in dote, quasi ęstimatio fuisset iniusta, citra vel vltra dimidiam iusti pretii, & res data esset perempta, & non extaret in rerum natura, quia tunc in subsidium standum esset ęstimationi

mationi factæ in instrumento dotali, dũmodo maritus vel mulier dicens ſe deceptum non fuiſſet in dolo, ita elegãter probat per tex. & gl. quem Ang. ibi ſummopere commẽdat, & dicit eſſe no. dignum in l. ſi circunſcripta. C. ſolu. mat. & idem ibi tenet Bar. de Sali. & idem firmauit ipſe in l. 2. in 14. q. C. de reſcin. ven. Sed an habeat locum d. l. in tranſa. facta etiam vltra quadruplũ iuſti pretii non põt procedi ab ea ratione enormis læſionis, ut vr̃ probari in l. Lucius. §. fi. ff. ad Treb. quem tex. dicit Dy. ibi nõ reperiri parem de iu. ciui. vt refert ibi Ang. quam l. ita intellexit ibi Dy. & Inn. & Io. And. in c. cum cauſam. de emp. & uen. & idẽ Io. And. in addi. Spe. in ti. de arbi. in §. j. in addi. quæ incipit, & eſt ſciendum, ꝙ Mar. de Fan. quam etiam ſententiam tenuit, & ſecutus fuit Bal. 11 † ꝙ tranſac. propter immoderatam læſionem nõ reſcindatur, per d. l. Lucius. §. fi. etiam ſi læſio excederet dimidiã iuſtæ eſtimationis, vt ibi no. & in l. poſt deciſionem. C. de fur. ita voluit Bar. in l. 3. alias, ordo. C. de exe. rei iud. idem etiam voluit & clarius firmat ipſe Bal. in d. l. 2. de reſcin. uend. Primò per tex. in l. j. C. de plus peti. Secundò, quia tranſac. æquiparatur ſententiæ, vt l. poſt rem. ff. de tranſa. Tertiò: quia tranſac. eſt ꝯctus liberatorius, in quibus ꝯctibus nõ habet locum. d. l. 2. & hoc refert tenere Dy. Ia. de Are. & Rich. Malum. & Cy. & hanc ſuam opi. ipſe idem Bal. ſequitur in l. fi. §. j. C. communia de lega. dicens ꝙ a tranſac. non poteſt recurri etiam ad arbitrium boni viri, quia ꝯhentes non poſſũt ſibi iuſtitiam facere, ut l. Lucius. §. fin. ſed ab arbitrio, ſeu arbitramento iniquo bene recurritur, licet habuerit plenum mandatum, vt in l. creditor. §. Lucius. ff. man. & in eandem partem videtur inclinaſſe in l. ſub prętextu. C. de trãſac. dicens non reſcindi prætextu læſionis, dummodo ceſſauerit conſilium fraudis. Sed Bar. concludit ꝯrium in d. l. Lucius. §. fi. per gl. ibi, ꝙ d. l. habeat locum etiam in tranſa. ꝙ quis eſſet deceptus ultra dimidiam iuſti pretij non rei in tranſact. deductæ, ſed dubii litis euentus; quia quando quis eſt deceptus vltra dimidiam ęſtimationis & valoris eius, ꝙ valet litis euentus, non dimidiam valoris eius rei, in qua facta fuit tranſac. tunc bene reſcinditur ratione læſionis. C. man. ſm̃ Bar. in d. §. fi. & in d. l. 2. & etiam voluit in d. l. ſi quis cum aliter. ff. de uerb. obl. & ipſum ibi ſequuntur Io. de Imo. & Lu. de vrbe per gl. in d. l. fi. & in d. l. per diuerſas. 12 Inſuper etiam Ang. ſequens Bar. in d. l. fi. dicit † ꝙ quãdo deceptio excedit dimidiam valoris, ſeu æſtimationis nõ rei ſed dubij litis euentus reſcinditur, & ita etiam in arbitramento, vel arbitrio, prout refert voluiſſe Bart. in l. ſi ſocietatem. §. arbitrorum. ff. pro ſo. & ſubdit magiſtraliter debere eſſe cautum petentem reſciſſionem, ut in articulis, ſeu poſitionibus non referat ſe ad rei æſtimationem dicti litis euentus, ꝙ tamẽ ſemper dicit intelligendum, niſi tranſac. huiuſmodi fuiſſet facta dolo alterius; quia tunc ſemper reſcinderetur. ff. de tranſac. in l. qui cũ tutoribus. ſecundum Ang. in d. §. fi. & hanc etiam partem ſecutus fuit in d. l. ſi quis cum aliter. ubi dicit ipſam tenendam propter gl. allegatam ab eo d. Pau. de Caſt. in d. l. ſi quis cum aliter. dicit, ꝙ de iure videtur uerior opi. Bal. in d. l. 2. ꝙ non habeat locum in tranſac. pro qua facit ſecundum eum l. ſub prętextu. C. de tranſac. ſm̃ unum intellectum Dy. dum uult, ꝙ ideo ibi non agitur ad reſoluẽdum: quia ibi tractatur de actu liberatorio. Itẽ ſecundò per rationem. l. ꝙ ſi deferente. ff. de dolo. ubi deciſa per iur̃m non reſcindunt̃, eſto ꝙ quis velit probare de læſione enormi, vel de periurio, ergo idem in tranſact. quia iur̃m & tranſac. æquiparantur, vt l. 2. ff. de iure do. Tertiò per l. ſi ſuperſtite. C. de dolo. ubi tunc agitur ad reſciſſionem tranſact. ſi expreſſe dolus interuenit. Quartò: quia hanc partem refert tenere Inn. in d. ca. cum cauſam. de emp. & uen. & in c. conſtitutus. de reli. do. Vltimò: quia pro actu liberatorio non habet locum remedium d. l. 2. ſecundum Bal. in l. j. C. de pac. & in d. l. 2. de reſcin. uen. 13 † ſed determinatio Bar. tanquam æquior tenenda videtur, ut tollat̃ deceptio, & quia etiam tranſac. captioſa & damnoſa reſcindi dẽt, vt in l. cum aquiliana. ff. de tranſac. ibi, liberalitatẽ enim captioſam interpretatio prudẽtium fregit. Prædicta tamen limitabis, ꝙ ſi exceſſus ſit in dimidia, uel deceptio, ſuccurratur per d. l. 2. eſſe uerum, quando ꝯctus fuit celebratus per principalem, ſecus ſi per procuratorem, quia tunc ſufficit, ꝙ ſit deceptus dominus in 6. parte æſtimationis, ut poſſit peti reſciſſio: ita no. ponit Barto. in d. ſua repe. in l. ſi ſocietatem. §. arbitrorum. in 6. col. ff. pro ſo. ſm̃ do. Pau. in d. l. ſi quis cum aliter. Tu autem circa hunc ar. de uenditione facta per procuratorem recurres etiam ad no. d. Ang. in l. qui fundum. §. procura. ff. de vſuca. pro empt. ubi dicit, ꝙ interdum procu. rem valentem quatuor uendit pro uno nullo interueniente dolo ipſius, nec emptoris, ſed ignorantia; & tunc valet contractus, & transfertur dominium, ſeu uſucapiendi conditio, & imputet ſibi dominus, cur talem procu. elegit, ut in l. ſiue hæreditaria. cum concor. ff. de negot. geſt. ſed habet remedium d. l. ij. Interdum procurator cum emptore fuerunt in dolo, tunc non ualet contractus, nec dominium transfertur, ſiue fuerit pecunia corruptus, ſiue gratia, vt d. l. ij. §. procura. cum gl. Interdum fuit doloſus proc. tunc non transfertur dominiũ, ſed bene uſucap. conditio, vt ibi. Interdum fuit in dolo emptor non procu. & tunc diſtinguendum, aut dolus dedit cauſam cõtractui, aut non: ut in l. eleganter. in prin. ff. de dolo. & ita no. dicit Ange. ubi ſupra.

14 **Vlterius** quæro † an d. l. ij. habeat locum in feudo. Sol. Spe. in ti. de emp. & uen. in §. nunc dicendum. el ij. in uer. ſed nunquid habet locum in feudo, dicit ꝙ non: qa feudum magis præſtatur gratia, fauore & amore quam pretio: quia eſt remuneratio inæſtimabilis fidei. facit in arg. l. ſi pater. ff. de do. & ſequitur Bal. in d. l. ij. ſed nunquid habeat locum in emphyteuſi. Spec. in d. §. nunc dicendum. uer. quid de conceſſione in emphyteuſim. dicit ꝙ non: quia emphyteuſis conceſſio non eſt emptio, nec uenditio, ſed Bal. in d. l. ij. reprehendit ipſum dicens, ꝙ non bene dicit: quia ſimilis eſt locationi, & eadem æquitate regulatur, vt inſtit. loca. §. adeo. Sed tu aduertas: quia idem Specu. dixit contrarium, ꝙ habet locum in emphyteuſi, in ti. de loc. §. nunc aliqua. in uer. 90. de quo tamen plenius per Bart. de Sali. in ſua repeti. in l. de quibus. in 4. col. ff. de legi. Rurſum d. l. 2. non habet locum in ven. facta ad tempus, puta cum pacto, ꝙ tu tenearis reuendere infra certum tempus ſm̃ Bald. ſingulariter in l. cum allegas. C. de vſur. quem refert, & ſequitur do. Paul. in d. l. ſi quis cum aliter. 15 † Tertiò quæro, an poſſit renuntiari per cõtrahentes beneficio d. l. ij. So. dicas ꝙ ſic, ꝙ poteſt renuntiari tacitè uel expreſsè. l. quæritur. §. ſi uenditor. ff. de ædil. edic. ſecundum Odof. Nico. de Mata. & Bald. in d. l. ij. Quod tamen limita verum ſecundum Bal. niſi renuntians eſſet ruſticus re & opere & conuerſatione, mulier, uel minor, tunc enim debet certificari de beneficio d. l. ij. ne magis ex facilitate quam ex liberalitate feciſſe dicatur, arg. l. athletę. § de ruſticis. ff. de excuſ. tut. & l. fi. C. de teſta. & notabis, ꝙ ſi renuntiat emptor, non proprerea pręſumitur renuntiare uenditor, ut in l. iubemus. C. ad uelle. & in l. ſi unus. § in ſumma. ff. de pac. ſecundum Bal. no. in c. j. qualiter do. pro. pri. in uſi. feu. ratificans tamen contractũ ex poſtfacto non uidetur illi l. renuntiare, nec ſibi præiudicat in illo beneficio, caſus eſt ualde no. in l. j. C. ſi ma. fa. ſi. dece. & ibi Bal. no. Sed utrum iur̃m prę́ſtitum a muliere, minore, uel ruſtico de non veniẽdo contra, excludat dictum remedium. Dom. Io. de Imo. in c. cum contingat. de iurciu. dicit ꝙ non: quia ad tam enormem lęſionem non refertur tale iur̃m, & ita refert tenere Do. Ant. de Bu. Abb. & Pet. de Anc. in c. canonum ſtatuta. de conſtit. quia quo errore fuit inductus ad uendendum, eodem errore pręſumitur inductus ad renuntiandum. l. doli. in dicto §. diuerſum. ff. de noua. ſecundum Imo. & 16 † quòd iuramentum in dubio non referatur ad enormem læſionem, tenet Roffre. ut refert Ia. Bu. in auc. ſacramenta puberum. C. ſi aduer. uen. Dy. expreſſe conſuluit, ꝙ non tollitur dictum remedium per dictum iuramentum, niſi fuerit certificatus de eo. & idem tenet Ioan. An. in d. c. cum cauſam. de empt. & uend. ſed Bart. tenet contrarium, ꝙ indiſtinctè tollatur per iuramẽtum, per l. j. & auct. ſacr̃a puberũ. C. ſi aduer. uen. & gl. ord. quæ hoc voluit in d. l. j. circa medium. in uer. item quid ſi iſte uenditor iurauit, ꝙ etiam uoluit Bal. in ſuo conſi. incipiente. In Chriſti nomine, domina Angela. niſi probaretur, ꝙ habuiſſet ſcientiam ualoris rei, quod non præſumitur in dubio, ſed ꝙ errauerit ex enormi lęſione ſecundum Cy. in d. l. 2. in 14. q. Concludit tamen tutius eſſe, ꝙ petatur prius relaxatio iuramenti, & in hanc partem uidetur inclinare Spec. in d. §. nunc dicendum. el ij. in uer. quid ſi uenditor iurauit. ubi ulti. loco refert Accur. voluiſſe, ꝙ tollatur, ut ſ. dictum eſt. Iuramentum tñ prę́ſtitum a minore de non ueniendo ꝯ, non tollit dictum remedium, quia intelligitur ratione minoris ætatis & non ratione iuſti pretii ſm̃ glo. Bar. & Bal. in d. l. 2. quia ſicut maior factus ratam habens venditionem factam in minori ætate non impeditur, quominus poſſit dictum beneficium implorare, ut d. l. j. C. ſi ma. fa. ita minor promittens per iur̃m nõ venire ꝯ, niſi ſpecialiter promiſiſſet non venire ꝯ ex certa ſcientia, nec ratione ętatis, nec ratione minoris pretii: quia tunc non audiretur, niſi aduerſarius eum induxerit dolo, ar. l. de tutela. C. de in integ. reſti. mi. & l. tres fratres. ff. de pact. determinat glo. & doc. in d. l. ij. ſed ſi uenditor ſit maior, nec excuſari poſſit aliqua ſimplicitate, ꝙ ſit maior & diſcretus, tñ propter ignorantiam ſit lęſus, ſi in inſtrumento contineatur, ꝙ renuntiauerit omnibus beneficiis ſuis, non tamen vr̃ renuntiaſſe beneficio d. l. ij. quia generalis renuntiatio non ſufficit, vbi alicui ratione ignorantię ſubueniretur, ar. l. cum aquiliana. ff. de tranſa. & l. ij. in fi. ff. ſi quis in ius vo. non ie. ſecundum Nic. & Bal. in d. l. ij.

17 **Quartò** † Quęro, an remediũ d. l. 2. tollatur, ſi in inſtrumento venditionis ponatur clauſula communiter apponi conſueta uidelicet, & ſi quid pluris ualet, donauit &c. Bar. in d. l. ſi quis cum aliter. de uerb. obli. concludit ꝙ non, quia ea non obſtante poterit reſcindi, dummodo ignorauerit deceptionem; nam ſi ſciuiſſet ualorem rei, tũc ceſſaret dictum remedium. l. ſi libertus ita. ff. de oper. lib. Do. Pau. de Caſt. ibi dicit, ꝙ quando ſubeſſet ſcientia & certitudo ualoris rei ceſſaret. d. l. ij. etiam ſi non fuiſſet apposita dicta clauſula quia ſcienti dolus nõ infertur, ut in l. j. ff. de ac. em. ſed Bal. in d. l. ij. limitat Bart. niſi fuiſſet dictum totum, & quicquid plus valet &c. quia tunc nullo modo poterit peti reſciſſio, quod tamen do. Pau. in dicta l. ſi quis cum aliter dicit nõ eſſe fortè verum: quia eadem eſt rõ, quando ſimpliciter dicit, ſi quid plus valet, donauit, & qñ dixit totum, & quicquid plus ualet. Ideo etiam Bald. in l. cũ filius. in §. pater. ff. de le. 2. ſimpliciter dixit, ꝙ ex dicta clauſula nõ ceſſat dictum remedium, ſed in l. 2. ſ. alle. diſtinxit. ꝙ aut dicitur, ſi quid plus valet donat, tunc hæc clauſula ad modicam quantitatem refertur, vt l. hæc adiectio. de verb. ſign. ita Bar. in d. l. ſi quis cum aliter, & dicit, ꝙ hæc donatio non tenet: quia eſt captioſa veniens ex conſequentia erroris, ut d. l. cum aqui. ff. de tranſac. aut dictum fuit omne totum & quicquid plus valet, & tollitur dictum remedium, & ſic loquitur Nicol. de Mata. & ita dicit ẽt de cautela, ꝙ in inſtrumento apponatur, non per errorem, ſed ex certa ſcientia, vt in auct. ſed cum teſtor. C. ad l. fal. 18 † Sed Bart. in d. l. 2. & in d. l. ſi quis cum aliter, dicit, ꝙ dicta uerba excludũt dictum remedium, qñ quis ſciebat valorem rei, aliàs ꝙ vr̃ modicum donare. d. l. hæc adiectio. & l. ſi libertus ita. ff. de oper. lib. & in l. ſi de meis. §. recepiſſe. ff. de arbit. & ideo ſi ſit læſio in magna quantitate, poteſt peti, ſeu implorari dictum remedium, ad quod euitãdum debet dici, & ſi quid plus valet, id totum donat: ſiue ſit magna quãtitas, ſiue parua, & valet l. ſi donauimus. ff. de ꝯhen. emp. In dubio autem ſemper præſumitur ſcĩa per l. ſi qs. C. de reſcin. vend. vbi eſt caſus no. & fortè ſing. & ibi tenet glo. 4. & Bar. & Specu. & Io. An. in ti. de emp. & ven. in §. nunc dicẽdum. el 2. in ver. quid ſi aliquis, & Io. de Imo. in d. l. ſi quis cũ aliter. Aduertas tamen: quia Bal. no. in ſuo conſi. quod incipit, quidam Petratius indiſtinctè dixit, ꝙ d. clauſula, & ſi quid plus ualet, refertur etiam ad magnam quantitatem, vt aliquid operet̃, maximè facta a ſciente cõditionem rei ſuæ. Illud autem eſt certum, ꝙ 19 † qñ uenditor ſcit valorem rei, non habet locum dictũ beneficiũ ſm̃ Spe. in tit. de emp. & ven. in d. uer. quid ſi aliquis. & Bal. in l. j. in fi. ff. de act. emp. ubi allegat caſum in l. domum ff. de ꝯhen. emp. & idem etiam ipſe uoluit in d. l. 2. quia ſciens æquiparatur remittenti, tex. eſt nota. in l. quæritur. §. ſi uenditor. ff. de ædi. edic. niſi perſonæ uendentis ſimplicitas, ſeu ruſticitas aliud perſuaderet, quod totum arbitrio iudicantis remittendum eſt, vt l. cum de indebito. § fi. ff. de proba. Item ſcias, ꝙ dicta clauſula non inducit veram donationem, ut tradit Ang. no. alle. Bart. & Bal. in l. ſi tibi. x. ff. de pac. ꝙ fuit dictum Guli. de Cu. quia non profertur ex mera liberalitate, ſed potius ex quadam facilitate, & ignorantia quid & quantum res valeat. ita dixit in ſuo quolibeto ſuper ver. clam. Item ulterius tene menti, ꝙ per dictã clauſulam non intelligitur receſſum a d. beneficio l. 2. quia intelligitur de modico pluri, nõ de pluri, quod excedat dimidiam iuſti pretii, ita no. dixit Bal. in l. cum filius. §. pater. de leg. 2. & facit. l. cum pater. §. qui dotalem. ff. eo tit. quod etiam idem uoluit & firmauit in ſuo not. conſil. incipiente. in Chriſti noĩe. domina Ang. Item ſciens, ꝙ dicta clauſula nõ habet locum in ceſſione iurium incorporalium, ſed tñ in venditionibus bonorum corporalium: ita ſing. uoluit Bal. in l. per diuerſas. in 3. q. C. manda. inſuper in procuratore & ſindico nil operatur d. clauſula. q nõ poteſt donare ſm̃ Bal. in l. ꝯ iuris. in §. fi. ff. de pac. idem ſi uenditio facta fuit per quoſcunq; adminiſtratores eccle. vel alterius retractatur, etiam ſi fuerit ſcienter facta, quia nõ eſt permiſſum eis tam damnoſam aliena. facere, & ſunt in malafide ꝑpter eorum ſcientiam. l. qui fundum. §. ſi tutor. ff. pro emp. & in l. qui filium. ff. de ma. teſt. & in l. creditor. §. Lucius. ff. mand. l. ſi in emp. §. fi. ff. de ꝯh. empt. ſm̃ Bald. in d. l. 2. 20 † pręſumitur autem ſcĩa, vel ignorantia venditoris ex cõiecturis: quia ſi verſabatur circa res colendas, præſumetur ſcĩa: ſi verò res erat in remotis, uel habebat patrimonium valdè diffuſum, pręſumitur ignorantia, in dubio autem æſtimatæ læſionis enormitate potius præſumit̃ ignorantia quàm ſcĩa: quia quis nõ præſumitur iactare ſuum. d. l. cũ de indebito. ſm̃ Nicol. de Mat. & Bal. in d. l. 2. item in vendentẽ præſumitur ſcientia ualoris rei ſuę, per d. l. quiſquis. C. de reſcin. uend. quæ tñ præſumptio tollitur, quando eſt exceſſus magnus ultra dimidiam iuſti pretii: nam tunc propter enormem læſionem præſumitur potius ignorantia: quia non eſt veriſimile, ꝙ ſi ſciuiſſet, vendidiſſet pro tam paruo pretio, ſm̃ Cy. Bar. & Bal. in d. l. 2. & Ange. & Imo. in d. l. ſi quis cum aliter. Quomodo autem procedat, ꝙ quis intelligat̃ ſcire uires ſui patrimonij, qualiter intelligatur, tradit Io. An. in d. §. nunc dicendum. in uerſ. ſed non res emp. 21 † Vnum tamen ſcias, ꝙ vilius vendere non eſt donare, ſed eſt ꝯctum damnoſum facere: ſicut dãnoſa diuiſio non eſt donatio, ſed ſibiipſi iniuſtitiam facit, qui tali modo ꝯhit, iõ de iniuſtitia non poteſt cõqueri, ſed de ſeipſo, ut in auc. de triẽ. & ſemiſ. §. j. etiam ſi apponatur dicta clauſula, non eſt donatio, ſed actus conſecutiuus venditionis, in qua licitum eſt ꝯhentibus utilitatem propriam procurare. Nam natura commercij talis eſt; quia non ſunt introducta commercia, niſi propter utilitatem contrahentium, vt ff. de mino. l. in cauſæ. §. idem Pomponius. niſi excedat dimidiam iuſti pretii; quia tunc excedit terminos æquitatis, qui dati ſunt naturæ contractus, alias eſſet uera donatio in eo, quod iuſtum pretium excederet, vt in l. ſi quis donationis. ubi Bal. hoc formaliter no. ff. de ꝯhen. emp. Vltimò tene menti, ꝙ d. l. 2. non habet locum, quando apponitur pactũ ꝙ ſi non ſoluatur pretium conuentum in paſchate, poſtea ſoluatur iuſtum pretium, quia ſufficit prouiſio hominis per quã tollitur l. prouiſio. ita eleganter dixit Bal. in c. j. qualiter do. propri. priue. in uſib. feu.

22 **Quintò** Quæro † an uenditio facta cum iudicis decreto reſcindatur per l. 2. Bart. not. voluit ꝙ non ꝑ tex. ibi in l. j. C. de pręd. cur. lib. x. quod idem etiam tenuit Bal. in datione in ſolutum, niſi decretum interuenit propter auctoritatem rei iud. in l. ordo. C. de execu. rei iud. prout accidit in trãſa. vt in d. l. Lucius. §. fi. ad Treb. & in l. poſt deciſionẽ. C. de fur. Sed Imo. & Pon. in d. l. ſi quis cum aliter. tenent ꝯrium dicẽtes, ꝙ dictum decretum tantum operatur, ꝙ videatur vẽditio facta ſcienti, unde poterit probari ꝯrium, & glo. ord. in l. j. C. ſi aducr. fiſ. tenet, ꝙ in venditione facta per fiſcum, in qua requiritur decretum habet locum d. l. 2. pro qua etiam uidetur bonus tex. in l. ſi quos. C. de reſcin. vend. ubi ſolennitas ſubhaſtationis nõ tollit, quominus poſſit dici res vendita uiliori pretio: tu autem aduerte quoniam Bal. in eius excellenti conſilio incipiẽ. iudex & creditor in executione ſententiæ diffinitiuę & eleganter dixit, ꝙ uenditio facta a iudice exequente ſeruatis ſubhaſtationibus non poteſt reſcindi beneficio d. l. 2. primo. per d. l. j. C. de prędi. curi. quia ubi eſt ſeruata tanta ſolennitas, non poteſt quis conqueri de iniuſtitia ꝯctus. Secundò per l. ab executore. C. quo appel. non reſcin. ubi ſi iudex excedit modum appel. ſicut generaliter a præcep. iudicum appellandum eſt, ut in l. ait prætor. in §. permittitur. ff. de minor. hoc maximè ſi fuit debitor contumax qui habetur pro præſente & abſente, prout ei magis nocet, ut in auc. qua in prouincia. C. ubi de crimi. agi oportet. Tertiò: qa creditor deceptus non poteſt conqueri. l. a diuo §. ſi pignora. ff. de re iud. ergo nec debitor; quia debet ſeruari æqualitas, ut in l. in ſacris. C. de proxi. ſa. ſcri. li. 12. Quartò: quia quatuor, quę ſunt ſubſtantialia in tali uenditione concurrerunt, ut in l. Fulcinius. in §. cum hoc edictum. ff. ex quibus cau. in po. non continent iuſtum pretium. Quintò: quia ſtandum eſt uenditioni, niſi quis fuerit probabili cauſa abſens, vel minor, ut in l. ignorare. C. de reſti. mili. & in l. ſi finita. §. ſi fortè. ff. de dam. infec. alias decreta prætorum eſſent deluſoria, ut in l. ſi prætor. ff. de iudic. Non ob. l. j. §. uerba. ne uis fi. ei. quia ibi fuit obreptũ prętori, ſed hoc non potuit; quia fuit ſententia diffinitiua, quæ pro ueritate habet̃, ut in l. res iudicata. ff. de re iu. Item non obſt. l. fundus qui Lucij. ff. de reſcin. uen. quia ibi nõ fuit iuris forma ſeruata. Ita pulchrè dixit Bald. in d. ſuo conſilio, cui addas, ꝙ pro hoc articu. facere uidetur, quod no. tradit Spec. in ti. de empt. & uen. in §. nunc dicendum. el j. in uer. & breuiter ſcias, cuius dictum ſemper allegatur, ꝙ ubi interuenit decretum iudicis, ibi omnia prę́ſumunt̃ ſolenniter acta, & adhibitæ iuris ſolennitates, & multa facit pręſumi pro eo, niſi contrarium oſtendatur. 23 † Sextò quæro, an d. l. 2. habeat locum, ſi quis fuerit dãnatus a teſtatore uendere pro certo pretio. Bal. no. dixit ꝙ non. in l. ſi fideiuſſor. in §. meminiſſe. ff. de lega. j. & in l. imperator. in §. ſi centum. per text. ibi. ff. de leg. 2. & plenè etiam per Pon. in d. l. ſi quis cum aliter. Septimò quæro, an habeat locum, ut detur contra emptorem emptoris, ſi fortè emptor alienauit alteri. Sol. Cyn. in d. l. 2. in 11. quæſt. uidetur dicere ꝙ ſic; cum ſapiat quandam reſtitutionem, quæ datur contra ſingu. ſucceſſorem, ſi ſcienter emerit, per tex. no. in l. in cauſæ la j. §. fi. cum l. ſeq. ff. de mino. Sed Bal. ibi in d. l. 2. intelligit hoc uerum, quando ſecundus emptor emit minus dimidia iuſti pretij, uel quando haberet ti. lucratiuum, uel nullum, alias ſi haberet oneroſum, uel iuſtum ti. non daretur cõtra eũ. arg. l. apud Celſum. ff. de doli excep. niſi ſolum in ſubſidium qñ prius emptor non eſſet ſoluendo, uel non reperiretur, quo caſu ne uenditor uerſetur in damno, habet regreſſum contra ſecundum emptorem, per tex. in d. l. in cauſæ. in §. fi. cum l. ſeq. & l. planè. la 2. §. j. ff. de leg. 2. & bene facit tex. in l. fi. in princi. ff. de eo per quem fac. fu. & ita loquitur Bal. in l. qui ſolidum. in §. j. ff. leg. ſecundo. ubi dicit, quòd contra hęredem emptoris, & contra ſucceſſorem, & contra poſſeſſorem datur iudicium reſciſſorium uenditionis, de quo ſupra dictum fuit in ſeptimo effectu ſecunda quęſtionis huius 8. principalis. Item Specu. in tit. de emptio. & uend. § nunc dicendum. el ſecundo. in uerſi. quid ſi emptor. ſimpliciter dicit, quòd ſi emptor rem alteri uendiderit, adhuc locum habet dicta l. 2. ſecundum Azo. ſecus ſi res penes eũ caſu perierit. 24 † Octauò quæro, qualiter formatur libellus pro conſequendo beneficio dicta l. 2. dicas, quòd uẽditor debet petere rem ſibi reſtitui, & offerre ſeparatum reddere pretium, qđ accipit: iudex autem in ſententia debet condemnare ad rem reſtituendam & adiicere, ut ſi emptor uelit, poſſit ſupplere pretiũ, ita quòd rem reſtitui eſt in obligatione pretii, aut ſuppletio eſt in poteſtate emptoris vſque ad litis conteſtat. uel quaſi in executione ſecundum glo. ordin. Richar. Malum. & Bal. in dicta l. 2. non autem poteſt peti, ut pronuncietur uenditio nulla; quia tunc libellus eſſet ineptus, & ſententia ſuper eo non ualeret, ut in c. cum dilecti. de emp. & uen. & ſi in libello nihil fuit dictum de ſuppletione pretii, quòd ſit in electione rei, nihilominus ualet, quia poteſt in iudicio poſtea offerri, ut l. ſi maior. C. de tran-

transac.& in l.foror.C.de colla.quia non est obligatio alternatiua:& quia licet non fiat mentio de beneficio rei in libello, nihilominus tenet, vt in l.si pater.ff.quod cum eo secundum Bal. in d.l.2.Et aduertendum quia qui petit contractū rescindi tanquam deceptus vltra dimidiam iusti pretij, videtur praesupponere ab initio contractum validum, vel saltem fuisse talem, qui dat coloratum tit.possidendi, ita no.concludunt do. de Rot.in decisionibus suis, in deci.112.in decisione quae incipit.item licet causa.quod no.quia eo hoc tanquam bonaefidei possessor facit fructus suos, vt in l.certum.& in l.si fundum.C.de rei venditio.

25 †Nonò quaero, quid sit iustum pretium.dicas illud esse iustum, q res valet consideratis considerandis, idest oneribus, redditib. & qualitate & consuetudine loci, vt in l.mortis causa.§.fin.ff.de do.cau.mor.dēt enim res aestimari sm rei qualitatem & redditum quantitatem, vt in l.si quos.C.de rescin.ven. & dicitur res tantum valere, quantum de fructibus respondet, vt in d.l.si fundus.& ibi Bal.no ff.de re.eo.& plenè tradit gl.in d.l.2.& est bonus tex.in l.si fundum per fideicom.in prin.ff.de leg.j.ibi.excusso pretio secundum redditum, & debet probari valor rei per testes, q tantum valebat tempore contractus, & si dicerent ante per annum tantum valuisse non concludunt, iudex tamen debet respicere diuturnitatem temporis & vsum regionis, an res esset deteriorata, ita no.voluit Cy.in auc.sed quamuis. C.de rei vxo.ac & debet attendi valor rei, qui erat tempore vēditionis, vt d.l.2.& l.si voluntate.C.eo.tit.& no.gl.& doc.in ca.cum dilecti.de emp.& ven.& bonus tex.in c.cum causam, quae inter ęconomum.ibi.venditionis tempore, de testi. Item aduerte, q pretium, quod contrahentibus placuit, praesumitur iustum, nec vēditor praesumitur calumniari, & lites execrari, ut in l.minorib. ff.de mino.& in l.haereditatem.C.man.secundum Bald.in l.per diuersas in 4.q.C.man.Et no.quod res minori pretio vendita di

26 citur quasi proiecta, in l.si pigno.ff.de euic. Item † quid sit iustū pretium, vide per Io.And.in ti.de emp.& ven.in §.nunc dicendum.in ver.fi.ubi alle.plura iura ad illud discernendum, maximè.l.in fundo.ff.de rei ven.l.praetor.§ in eum ff.de bon.auc.iu. poss.l.ubi.§.vlt.ff.de in diem adiec.l.si seruus furtiuus ff.de con di.fur.d.l.mortis causa.in § fin.cum pluribus aliis.Et adde, quòd venditio facta secundum ęstimationem catasti, & aestimi praesumitur iusta, & bonafide facta, idest iusto pretio, quia praesumitur pro catasto a publicis personis confecto. l. hac aedictali, in §.immobilium.C.de secun.nup.ita no.dixit Bald.in l.fi. per tex.

27 ibi C.de mag.conue.†Decimò & vlti.quaero, qualiter probabit valor rei, seu pretium.dicas, q fiat articulus, q res communiter tantum valet & tantum venderetur, vel vendita fuisset homini scienti eius conditionem, tex.est cum gl.& ibi Bart.declarat in d.l.mortis causa.§.fi.vbi Bar dicit, q debet apponi hoc verbū homini scienti eius conditionem, alias non cōcludit.l.nō hoc. C.vnde cogna.sed in l.pretia rerum.ff.ad l.Falc.dicit, hoc nō esse necessarium; quia illud incumbit aduersario, & presumitur, q emens sciat eius conditionem, & sufficit artic. praesumptiuè concludere per l.omnes.in §. Lucius.ff.quae in frau.cred.sed do. Io.de Imo.in d.§.fi.dixit cautum esse illud opponere ad tollendum omne dubium, & qualiter testis debet deponere dictum suum ad probandum rei valorem in casu.d.l.2.Bal.plures tradit ibi in 6.col.in versi.nunc videamus, qūo probetur, & vide bonum tex.in l.non intelligitur.§.diui fratres.ff.de iure fisci.

S V M M A R I V M.

1 *Maritus an possit retinere, quod vxor nomine proprio emit, donec sibi pretium restituatur.*
Vxor viro mortuo quando uendicare possit fundum emptum de mulieris pecunia.
2 *Res in dubio pro quo praesumatur empta.*
Emens in dubio videtur emere nomine proprio.
3 *Statutum, q emens rem in foro non teneatur domino restituere non ualet: quia est contra ius diuinum.*
Venditor rei alienae dicitur in culpa.
Bonafides in contractu emptionis & venditionis, quando requisita, ut possit praescribi.
Emptor bonaefidei quando quis dicendus.
4 *Emptio malafide celebrata quae dicatur.*
5 *Possessio ex simulata uenditione non transfertur.*
Vinum post degustationem dicitur plenissimè uenditum.
Regula omnis obligatoria fortior est in prima causa, quàm in secunda.
6 *Venditor traditione liberatur, nisi postea res euincatur.*
Possessio precario tradita uenditorem non liberat.
Emptio dicitur ambulare per plures personas & manus.
7 *Pretij additamentum nouum contractum praesumit.*
Contractus effectus attendendus, non nomen.
8 *Venditor promittens de pretio detrahere, si res tanti ueneat, an teneatur re minoris aestimata.*
Ecclesia rescissa uenditione quando teneatur ex pretio surrepto.
9 *Recedere ab emptione totius respectu partis quando liceat.*
10 *Ratihabitio sequens uenditionem praecedentem reconciliat.*
11 *Venditio ad uitam quando ualeat. Et quid de uenditione facta ad usum.*
Onus probandae solennitatis requisitae in uenditione cui incumbat.
12 *Venditor promittens uni uendere, & alteri uendit, tenetur de promissione, & possessor est citandus.*

¶Nona & vltima quaestio principalis.

NONA & vltima quaestio est cōis, de emp & vend.in qua tradentur quaedam praeludia, quae sub praecedentibus qō.congruè adaptari non potuerūt, quae explicabimus per conclusiones, & no.

1 †Si uxor uiuente viro emit aliquid nomine suo, acquirit sibi dominium & poss.& in l.multum C.si quis alter.uel sibi, sed praesumitur de pecunia viri emptum, vnde illam retinere potest vir, donec sibi pecunia restituatur.l.si vt proponis.C.de rei ven.& in l.uxor marito.C.de do.inter virum & vxo.ita no.concludit in suo consi.inci.p.ponitur, q quidam Vannes, adde, q non refert, ex cuius pecunia quid sit emptum, vt in l.non vnde originem.C.si cert.peta. & bene facit tex.in l.si aurea.C.de dona.nisi fuerit pecunia militis, mortuo, vel ecclesiae d.l.si ut proponis. Item uxor viro mortuo potest vendicare fundum emptum per ipsum de ipsius mulieris pecunia si asseruit in instrumento emptum eius nomine ex sua pecunia & sibi fuerit tradita: ita dicit Io.And.in addi.Specu.in ti.de emp & vend.§.in loco in ver.hoc autem sciās. Item

2 aduertas, †quod res non praesumitur empta in dubio pro eo cuius est pecunia, sed pro emptore & eius haerede, vt in l.si pactū. ff.de proba.& de do.inter virum & vxo.l.si non virum. & in l.si filii.ita dicit gl.ad probationem.C.de prob. Fallit in pecunia militis, ecclesiae & minoris ex quorum pecunia res empta eis acquiritur, licet non eorum nomine ematur.d.l.si ut proponis, & ibi no.si ematur per eius administrationem, vt in d.l.si curator.C.de arb tu.& gl.in l.1.C.quando ex facto tutoris. si ex pecunia vxoris per maritum ematur, efficitur eius vxoris, si eius nomine ematur, si maritus non est soluendo, ita loquit l.vxor. prout declarat Bal.in d.l.si vt proponis & Ang.in l.uenit in prin.ff.de pe.her. Item q emens in dubio videtur emere nomine proprio non alieno.l.& magis.ff.de sol.quia persona extrinseca non est subintelligenda, vt in l.si ita stipulatus.in §.Chrisogonus ff.de verb.obli.& tradit Bar.in l.si pater.C.communia vtriusq: licet Bal.ibi dicat recurrendum ad coniecturas, vtrum cōsueuerit nōe suo emere.an alterius.l.vel uniuersorum.ff.de pig.ac. Item ex his, quae inter partes acta sunt, de quo ibi latius per eum Item q ex pacto procuratoris, vel alicuius alterius alieno nomine ementis non potest resolui, seu rescindi emptio contracta nomine dñi, tex.est no.in l.si.ff.de rescin.ven.quem perpe

3 tuò not.†Secundò not.q non valet statutum, q emens rem in publico foro non teneatur illam recognoscenti domino restituere: quia est cō ius diuinum, & nutrit pactum, ita tenet Host. in ti.de pe.nit.& remiss.in sum.in §.si in uers. quid si quis emit rē furtiuam.& Pet.de Ancha.in repe.in c.canonum statuta. de cō sti. Item eo ipso, quod quis uendit rem alienam dicitur in culpa. l.quod saepe.in §.si haeres.ff.de act.emp. Similiter uendens rem, quam non possidet, dicitur in culpa, ut est tex.cum gl.in l.uenditor ex haereditate.in §.si in uer.alio possidente.ff.de haer.uel act.uen. De bona fide in contractu emptionis & uend. quando requiritur dicas, q duobus temporibus requiritur: vt praescribi possit.s.tempore contractus.& tēpore traditionis, licet in aliis cōtractibus sufficiat solum tempore traditionis: ita dicit tex. no.in l.2.in §.j.ff.pro emp.in l.3.ff.pro solu.& in l.in aliena.in prin.ff.de vsucap.& ad hoc ut concurrat bona fides in emptore requirit primum, q putet illum a quo emit dominum. Secundo, q putet illum habere bonorum admi. Tertium, q emat cum solennitate legali, alias dicitur in mala fide: ita eleganter concludit Bal.in l.& si sciens.ff.de cōhē.empt. item q dolus debet abesse a venditore non solum tempore uenditionis, sed perpetuo cunque, ut dicit Cy.in auc.sacra pube.in 17.q.C.si aduer.uen.& refert & sequitur Bal.in l.si cum fundum.in §.j.per tex.ibi.ff.de cōhen.emp.item q dolus uenditoris nocet emptori l.cum qui.in §.praetor.ff.de pub.item q uenditor committit fraudem ita tacendo sicut loquendo & obscurè uel ambiguè uerba proferendo.l.ea quę commendandi.ff.de cōh.emp. & in l.j.§.j.ff.de actio.

4 emp.†Et dicitur emptio dolo facta & mala fide celebrata, si ut facta, postquam quis est uocatus ad iudicium, uel erat spes, q uocaretur, & talis emptio non patrocinatur emptori, ut colligit in l.si ea res.in §.si.ff.de acti.empti. Et per hoc reparatur multis fraudibus & barattariis, ut no. Odof.in l.quoties.C.de rei uend. quem ibi refert & sequitur Bar. & tenet Io.And.in addi.Specu. in tit.de causa poss.& proprie.in 4.parte, in §.nunc uidendum. in addi.ibi posita, & idem etiam no.in l.cogi.in §.2.C.de pet.haeredi.per Bar.item si quis post protestationem & denuntiationem sibi factam de non emendo emerit, dummodo habuerit ius denuntiandi, ut in l.si fundum.C.de rei uen.& in l.in maior.

5 C.de rescind.uend.† Tertiò nota. quod ex simulata uenditione non transfertur possessio: ut in l.emptor.ff.de aqua pluu.arcen. item uinum dicitur plenissimè uenditum, cum fuerit degustatum, text.est in l.j.in princi.ff.de peric.& commoda.rei uendi. nam

nam vbi vinum venditur ad mensuram, requiritur degustatio & mensura, vt fiat periculo emp.ita declarat glo. not. in d.l.j.in princ.item qui post terminum praefixum tenuit vinum, potest petere mercedem doliorum, inquantum alteri locasset, seu cōduxisset: vt d.l.j.§.licet.item venditor tenetur non solum retradere, sed tutè & liberè tradere secundum Barto in l.ratio.§.j.ff. de act.emp.& refert & sequitur Bal.in l.fi.C.eo.& exponitur tutè a seipso non ab alio, vt d.l.fin.quia omnis regula obligatoria fortior est in j.causa quàm in 2.vt in l.frater a fratre.in ver. porrò.ff.de cond.inde.& ita traditione venditor liberatur.gl. est in auc.sacra.pub.C.si aduer.ven.In venditione sufficit tradere possessionem facti secundum gl.& Bal.in l.rem alienam. ff. de cōh. emp.& idem no.in l.2.& fi.C.si res ali.pi.da. sit. & traditione semel facta liberatur venditor, nisi postea res euincatur, ut l.si cū fundum.in §.ferè.ff de cōh.emp.ita intelligit Bal.in l.j.in 3.opp. C.de iure emphy.

6 † Item precario pos.tradita per venditorem emptori non liberat eum: quia non transtulit dominium, nec possessionem ex eo animo se liberandi, sed donec pretium soluatur, vt in l.Iul.§.possessionem.ff.de act.empt. facit l.si tibi.ff.si cer.pet.& quod habetur in l.ab emptione.ff.de pact. sed primus emptor, qui pretium soluit, vel cui habita fuit fides de pretio, & cui res fuit tradita uerè, vel fictè per precarium, vel constitutū, praefertur secundo emptori secundum Io.And.in ti.de emp. & ven.in §.j.in ver.no.quòd expensae in addi.Spe.quod no.ad materiam.l.quoties.C.de rei ven.Quartò est notandum de empt. quae dicitur ambulare per plures personas & manus, de qua habetur in l.si quis sub hoc pacto.ff.de cōh emp.& in l.sed vbi.ff.de mino. Item bona quae semel vendita sunt amplius augmentū percipere non possunt, vt est text.in l.si creditores. ff. de separa. bo.

7 †Quintò no q additamentum pretij facit videri nouū contractum & recessum fore a priore, ut in l. pacta cōuenta. in ver. Paulus.ff.de cōhē.emp.& facit l.Valerianus.ff.de praeto. stipu.& bene declarat Bal.in l.item q dictum.in versi.si quis steterit. & in l.quod in diem.ff.de in diem adiec.Item in adiectione ad pretium attenditur, quod domino venditori utile est & quod ipse acceptat & comprobat pro conditione meliori, pro tali habendum est, quicquid sibi placet, vt est tex no.in l.quicquid. & in l. Sabinus.& in l.si praedio.ff.de in diem adiec.Item si instrumentum dicit. Titius concessit talem rem pro tāto pretio, valet instrumentum, licet non sit reus: quia praesumitur venditio ratione pretij, vt in l.fi.C.de praed.cur.lib.x.ita no.refert Bal.cōsuluisse Bar.in l.2.C.ne li.po.& bene facit, quod idē Bal. dicit in rubr. C.de iure emphy.in fi.vbi voluit, q attendatur effectus contractus positus in instrumento non nomen.Item si plures res vno pretio emantur, vel vendantur, videlicet pro cētum, & postea specificetur singulariter, videlicet.x.pro tali.& x.pro tali, intelliguntur plures venditiones factae: ita dicit gl.singu.in l.ędiles autem.in §.fi.ff.de ędil.edic.in gl.in ver.unico. quam etiam allegauit Bar.in sua q.publicanus quidam, & bene probatur in l.cum plures.ff.de euic.vbi plures res vno instrumento emptę faciunt

8 plures emptiones & venditiones.†Sextò notandum, q qui promisit uendere librum valentem cētum pro x. minus quàm alii personae, q si non reperiantur, nisi 60. fit detractio de x.prout fieret de centum: ita dicit Cyn.in addi.secundum Pet. in l.illud in §.minus.ff.de tribu quia nulla locutio debet esse captatoria, ut ff.de transa.in l.cum Aquiliana.& ita refert & sequitur Ang. in auc.de non ali.secun.nuben.in §.pspeximus.in uers. quapropter.super glo.quae incipit circa hoc posset.Item si uenditor rei ecclesiasticae non est soluendo rescissa uēditione tenetur ecclesia, quatenus est facta locupletior ex pretio surrepto: ut dicit gl. no.in auc.qui res.C.de sacrosanc.eccl.quam ibi sequitur Bar.& dicit pluries de facto ita fecisse fieri & seruari, & comprobat ēt Bal.ibi & cano.in c.ad audientiam.de rebus eccles non alie.nisi emens fuisset in dolo, debet remanere impunitus, ita dicit Petr.

9 Cy.& Bald.in d.auc.qui res.† Interdum receditur ab emptione totius respectu partis, ut quando quis non fuisset empturus nisi totum, vt l.si tutor.in §.j.ubi gl.alleg.concor.ff.de mino. item si vendatur fundus pro centum cum pacto, q si apparuerit emphyteuticus, diminuitur pretiū arbitrio Titij, si apparuerit emphyteuticus, Titio mortuo debet fieri diminutio arbitrio iudicis secundum Bar.no.in l.si quis arbitratu.ff.de uerb.obli. qui allegat.l.domum & l.suae rei.cum seq.ff.de contrahen. empt. Sed Saly.in l.fi.C.de contrahen.empt.dicit, quòd illae legis non probant: quia ibi fit diminutio.l. auctoritate, sed dicit, q probatur in gl.in l.in ementis.alias in vendentis.in gl.magna.C.de cōtrahen.emp.ubi dicitur, q in accidentalibus receditur a persona, sed ista diminutio non est essentialis, sed accidentalis, ergo &c.

10 †Septimo notandum, q ratihabitio sequens confirmat & reconciliat venditionem praecedentem, ut l.si fundus.§.j. ff. de pigno.l.si fundum sciens.C.de euic.& l.fi.§.fi.C.communia.de le. Octauò notandum, quòd emptor non potest petere, quae inuitus non potest cogi recipere, dicit tex.in l. si vina.ff. de peric. & commo.rei uen.Item qui vendit, agit furti pro arboribus prius cęsis, casus est in l.fi.ff.arbo.fur.cęsa. secus si damnum respiceret futurum: vt pro opere facto, quod agro noceat: quia tunc datur actio emptori, vt in l.si tertius.in §.si quis prius. ff. de aqua plu. arcen.Nonò est notandum, q emptor non potest esse melioris conditionis in re empta, quàm ipse vēditor fuerit auctor suus, ut in l.iñ his.§.non debeo.ff.de regu. iur. & eadem causa debet esse emptoris in agendo, quae fuit venditoris.l.inuitus.§.plerunque.ff.de reg.iur.& in l si quando.in §.haeres.vbi Bal.no.ff.de lega.j.quia fungitur uice illius, ut in l.2.§.fi.ff.de haer.uel ac.uen.& ex persona uenditoris transeunt exceptiones in personam emptoris: ut in l.si a te.in §.fi.& in l.si mater.in fi.ff.de excep. rei iudi.probatio tamen facta contra uenditorem nō pręiudicat emptori non uocato, qui prius emerat: ita not.dixit Io.And.in addi.Spec.in tit.de teste, in §.nunc tractemus. referens consilium Dy.& econtra q ob.emptori obstabit pariter & uēditori.l.quo

11 ties.ff.si fami.fur.fe.di.& in l.emptori.C.de euic.†Decimò notādum, q ualet uenditio facta ad uitam, quando datur congruū pretium considerata qualitate rei & aetate ementis, secundum q no.declarat.in l.si pater puellae.C.de inoffi.testa. & per Cy.in l.cum lege.C.de usu.& tradunt mo.in l.de fideicom.C.de transac.& facta pro se & filio, filius uiuente patre non habet ius in ea, prout dicit Bal.in l.liberti libertęq;.in 6.col.in uersic.quaero igitur.C.de bo.lib.Et uenditio rei facta ad usum intelligitur ad proprietatem plenam per tex.in l.donationes in concubinam. §.species ff.de donat.ita dicit singulariter Bal.in rubr.C.de iure emphy.Vndecimò est notandum, q uenditio facta ex necessitate subeundorum publicorum munerum, uel alia opportunitate cogente, non propterea rescinditur, quod non uideatur facta ex libera & mera uoluntate & sponte, tex.est sing.in l.nō idcirco.C.de rescin.uen.Item cui incumbit onus probandi solennitatem requisitam in uenditione interuenisse, uel fuisse adhibitam reo uel actori, uide per gl.in l.imperatores.ff.de priuileg. cred.& per Bart.qui bene declarat, q illi contra quem est praesumptio in l.fi.ff.de separa.bono.& quod no.in l.j.C. de iure fis. li.10.Item in uēditione pro satisfactione legatorum debet seruari ordo: quia primo fructus debent uendi, secundò mobilia. tertiò immobilia & sterilia & minus damnosa.tex.est no.in l.fi. in §.ubi autem in unum.C.de bonis quę lib.in l.a diuo Pio.§.in uenditione.ff.de re iud.& in l.is cui.§.qui legatorum.ff. ut lega. no.ca.

12 †Duodecimò & ultimò notandum, q si quis promiserit mihi rem uendere infra certum tempus, si alteri uendat, an possim agere contra emptorem & possessorem, an contra principalem obligatum & promittentem.uidetur, quòd contra principalem per tex.in l.fi.in fi.ff.de contrahen.emp.quia actio personalis non sequitur fundum. Item quia hoc pactum non impedit dominij translationem, si contrafiat, ut in l. penult.ff. de pactis.& quod no.in l.ea lege.ff.de conditio. ob causa. & ita dicendum.Est tamen possessor citandus per l.si deserta. C. si propter publi.pensi.ut tradit Bald.in l.qui solidum.in §.primo.ff.de lega.secundo.probatur per tex.nota.in l.in causę.la j.§.fin. cum l.sequenti.ff.de mino.ubi si uendi.uendat alteri, secundus non conuenitur, si bona fide emit, nisi in subsidium primo existente non soluendo.

FRANCISCI ZOANETTI I. V. D. CONSVLTIS.

De emptione & venditione sub pacto retrouenditionis.

S V M M A R I V M.

1 *ALEXANDRI Caesaris laus summa.*
2 *L. 2. C.de pact.inter empt.& uend.magno consilio & prudentia latam.*
3 *Pactum retrouendendi a temporibus usque Vespasiani in orbe Romano vsitatum fuisse.*
4 *Conditionem potestatiuam non transire ad haeredes, quando illorum mentio non est facta in dispositione.*
5 *Rationem dubitandi duplicem in hac lege.*
6 *Pactum de re empta restituenda ad utriusque contrahentium haeredes, quorum nulla sit facta mentio, transire.*
7 *Cedi pactum de retrouendendo an alteri possit, usque ad nu.25.26.*
8 *Alienationem rerum prohibitam non pertinere ad alienationes, quae fiūt ex necessitate, siue a statuto, siue a iure communi, aut magistratu, uel testatore prohibitio sit.*
9 *Cedi alteri ius competens de iure speciali non posse: cum limitatione tamen insigni.*
10 *Cessionem iurium non posse in alterius euidens praeiudicium fieri.*
11 *Cedi ius magistratui vel alij potentiori contra alium non licere.*
12 *Cedi ius non posse, quod cohaereat duntaxat personae vnius.*
13 *Vasallum ex iuramento fidelitatis non obligari opem ferre domino contra ipsius uasalli filium.*
14 *Prohibitum alienare in potentiorem, non prohiberi in filium potentiorem distrahere,*

distrahere, & quomodo procedat, nu. 22.
15 Legatione qui funguntur, non alios regulariter, ac proprios filios, posse uicarios sibi constituere, & quis eius rei sit effectus. nu. 23.
16 Electionem uni competentem in alterum non transferri.
17 Accidere uel offerri quid ab uno potius, quàm ab alio, nostra referre.
18 Profiteri aut docere per substitutum, an, & quando cui sit integrum, regulariter autem nemini.
19 Filios ex iniuria parenti illatam non minus, ac parentem, lædi.
20 Agnationem totam iniuria affici ex ignominia vni agnatorum irrogata.
21 Patris personam non esse eandem cum persona filij, nisi fictè.
24 Cessionarium vtiles actiones aduersus debitorem, suo nomine mouere.
26 Regulam qui habet pro se, iure certo niti. & nu. 77.
27 Quandocunque, dictionem, nullo temporis termino inclusam videri. & numero 35.
28 Præscribi num possit pacto de retrouendendo quandocunque: quòd non, habes num. 33.
29 Verba contrahentium interpretari secundum naturam contractus.
30 Crotum olim inter Germaniæ Nobiles consuluisse, pacto de retrouendendo quandocunque, nullo tempore præscribi: sed eius rationes inefficaces omnes.
31 Conditionem fieri per illas præpositiones, Si, & Cum.
32 Contrarijs non respondere consulendo, notam esse insignem.
33 Pacto de retrouendendo quandocunque, nullo tempore præscribi.
34 In æternum, in perpetuum, & similes dictiones, quantum inuicem distent.
35 Quandocunque, in perpetuum, & similes dictiones in materia transitoria ad hæredes sine vllo fine constant.
36 Quandocunque, dictioni vim repetitionis vsque in infinitum inesse.
37 Præscribi simplici pacto de retrouendendo annis 30.
38 Præscribi iuri adeundæ hæreditatis annis 30.
39 Præscribi pacto de retrouendendo, cui sit inditum iusiurandum, annis triginta, communi suffragio receptum.
40 Intellectus Gozadini argutus ad l. vlt. C. de non numer. pecun. parum tamen idoneus.
41 Declaratio auctoris contra Bart. & communiter scribentes ad l. nã posteaquàm. in §. si is qui temporali. ff. de iureiurand.
42 Vsurarium venditionis contractum non præsumi propter additum pactũ de retrouendendo, an & quando verum sit. & nu. 43. 44. 45.
46 Vsurarius venditionis contractus num præsumatur ex sola pretij modicitate. & nu. 48. 52. 55. 57.
47 Simulatum, vel vsurarium contractum in dubio non præsumi: sed instrumento standum, donec simulatio ostendatur.
48 Valet res minus propter onus illi annexum.
50 Valet res minoris propter petulantem & malum vicinum.
51 Valet res minoris, si uenditor sponsorem pro euictione non inueniat.
53 Dolum ac fraudem patefieri ex quantitate pretij, quando sit verum. & numero 59.
54 Contractuum qualitatem discerni ex tenui pretio, aut magno.
56 Iudicem, virum bonum, locoque patris litigatoribus esse.
57 Iudicis partes in discernendo emptionem simulatam in fraudem usurarum quales. & nu. 62. 63. 67. 69. 70.
58 Singula quæ non prosunt, multa iuuant: quomodo intelligi oporteat.
60 Homines natura sunt procliues, pro modico præsenti multis renunciare futuris bonis.
61 Declaratio vera c. ad nostram. extra de empt. & vend.
64 Natio infamata præsumptionem contra se habet.
65 Famam malam generalem per bonam in specie aboleri posse.
66 Feneratores pessimum genus hominum: ob idq; contra eos facile præsumi.
68 Bonum quenque credi, donec malus appareat.
69 Dationem in solutum factam pro modica summa cum pacto retrouendendi, à simulationis suspicione prorsus alienam.
71 Emptor qui rem restituere potest, an ex vi pacti de retrouendendo, cogatur illam præcisè reddere, aut potius soluendo interesse liberetur. & nu. 73. 75. & 78. vbi emptorem præcise compellendum, decernitur.
72 Obligationem ad fructus post moram, argumento esse, debitorem non teneri ad merum factum, non ad interesse, sed ad rem ipsam.
74 Promissionem cessionis, & ipsam cessionem, esse diuersa.
76 Venditori magis esse consultum, quando promittit emptor se redditurũ fundum recepto pretio, quàm si retrouenditurum se spondeat.
77 Regula, uelut Bononiensi Carocio, donec aliud doceatur, standum.
79 Debitorem onerosum, sicut nec creditorem delicatum esse tolerandum, & econtra.
80 Pactum de retrouendendo, sicut aliud simile onus annexum censeri partem pretij.
81 Venditioni factum & ius permixtum inesse.
82 Venditio & emptio ex quibus constet, quandove perfecta habeatur.
83 Venditionem ac emptionem contrahi, si alter dicat, Volo hoc vendere pro decem: & respondeat alter, Volo id emere tanti.
84 Gozadini lapsus in explicatione l. consilio. ad fi. ff. de curatorib. furio.
85 Venditionem aliud esse, quàm promissionem de vendendo, quomodo accipiendum sit. & antea nu. 73.
86 Venditor quando agat contra emptorem actione ex empto, propter pactum de retrouendendo.
87 Pactum, vt emptor nulli alij, quàm venditori, rem emptã distrahere queat, cur valeat. & nu. 88.
89 Nisi, & Quàm, dictiones exceptiuæ, cuius sint virtutis.
90 Verba & quælibet dictiones etiam minimæ, debent in contractibus et rescriptis aliquid operari.
91 Pactum, vt emptor nulli alij, quàm uenditori, rem comparatam vendere possit obligare emptorem retrouendere, venditori etiam inuitum, licet Bar. & Doctores contra.
92 Verba, emere, vendere, & id genus alia, actum propriè vendendi & emendi naturaliter significare.
93 Verbis facta, aduerbijs qualitates demonstrari.
94 Verba ubi conueniunt dispositioni, illic & dispositioni locum fore.
95 Genus à quo remouetur, & quælibet generis species.
96 Verba cuiuscunque dispositionis, de actu puro, non etiam conditionali intelligenda.
97 Verba dispositionis alicuius ita demum ad solam potentiam atque habilitatem faciendi detorquentur, si in recto sensu nequeant ad actum uerum, & naturalem referri.
98 Obscuram pactionem nocere potius venditori, quàm emptori: & locatori, quàm conductori debere: quomodo accipi id oporteat. & numero 99. 100. 101.
102 Emptor, qui promisit, rem emptam nemini, quàm uenditori distrahere, quando sit compellendus ad distrahendum. & numero 103. vsque ad numero 110.
104 Recuperatione rerum festina nimis, præcedentem actum infectum reddi.
105 Repeti commodatum, aut quid aliud, intempestiuè non posse.
106 Mutuum simpliciter contractum, non posse creditorem ilicò repetere.
107 Hispaniensium quorundam lapsus insignis, & declarata duo Africani Vlpianiq; prudentum responsa in tit. de lega. 1. & de leg. 3.
108 Debitorem, qui sine præstituto tempore simpliciter debet, non statim ad solutionem præproperè compellendum.
109 Tempus a lege ubi non est expressum, ius dicentis arbitrio intelligi commissum.
110 Emptorem & venditorem esse correlatiua, quibus eadem insit, ratio, eademq; ipso iure dispositio.
111 Retrouenditionem simpliciter promissam, absque certi pretij mentione, quanto peragi pretio oporteat, & eodem quo prior celebrata fuit uenditio, faciendam, contra Gozadinum & Taurinenses deciditur. numero 117.
112 Valorem rerum, secundum uarietatem temporum, varium esse, sicut nec in diuersis locis eundem semper esse constat.
113 Valorem rerum augeri cultura diligenti, & minui negligenti.
114 Declaratio ad Barto. in l. cum emptor. § fi. ff. de dam. infecto. in l. non intelligitur. §. diui. ff. de iure fisc. & in l. Titius. la j. ff. de actio. empt. contra Gozadinum.
115 Declaratio ad Baldus. in l. prima. C. communia. de legatis contra Gozadinum.
116 Declaratio ad l. si fideiussor. §. meminisse. ff. de leg. j. contra Modernos Taurinenses.
118 Absurditatem in omni re uitandam.
119 Repetitam qualitatem unius, censeri in altero, quod in eadem sit ratione copulatum.
120 Declarata planissimè l. qui fundum. la j. in prin. ff. de contrah. emp. quæ Accursio perobscura atque difficilis uisa fuit.
121 Diem solutionis esse obligationis partem.
122 Repetitas qualitates dispositionis & verba in eius ratione videri.
123 Melioramenta, & sumptus utiles aut necessarios, vẽditorem, qui iure pacti de retrouendendo fundum redimit, restituere oportere: & quonam tempore æstimatio sumptuum facienda sit, habes nu. 125.
124 Fructus percepti cum sumptibus factis quando sint compensandi, & quando non.
126 Gozadini lapsus insignis: & declarata l. in fundo. ff. de rei uend.
127 Alluuionis incrementum an uenditori redimenti fundum ex ui pacti de retrouendendo cedat, aut potius ad emptorem, qui possidet, pertineat. & nume. 128.
129 Insula in flumine nata, quæ fundo uendito cum pacto retrouendendi accessit an ad uenditorem, qui redimit, vel ad emptorem, qui restituit fundum, pertineat. & nu. 130.
131 Fetus pecoris uenditi cum pacto retrouendendi emptorem semper lucrari: cum moderatione tamen, de qua ibi.
132 Partus ancillarum, quæ uenditæ fuerunt cum pacto retrouendendi, quando ad venditorem, qui redimit, quandove ad emptorem spectent.
133 Vniuersitatem sui natura recipere incrementum & diminutionem, quin & omnimodam immutationem, retento eodem nihilominus nomine.
134 Fructus pendentes tempore oblati pretij per venditorem, redimentem prædium ex ui pacti de retrouendendo, cui, & pro quota parte debeantur. Et nu. 137. ubi contra scribentes difficilis altercatio, ut noue, ita æquissimè deciditur.
135 Defenditur Alexander aduersus Bartholomæum Socinum & alios.
136 Aequitatem rigori iuris præferri.
138 Petere nemo debet, cuius contrarium non esset alioqui postulaturus.
139 Tempus uenditionis repetitum intelligi in pacto retrouendendi statim subiecto.
140 Intellectus nouus ad hanc legem secundam.
141 Emptorem obligatum retrouendere, qui fructus immaturos tempore retrouẽditionis decerpsit, teneri eo nomine uenditori.

142 Hæ-

142 Hæredem, qui adire hæreditatem est cunctatus, ut pendentes fructus nõ percipiat vsufructuarius vsufructuario eo nomine de dolo obligari.
143 Venditorem, qui fundum redimit ex vi pacti de retrouendendo, colono emptoris stare oportere.
144 Emptor, qui tenetur ex pacto retrouendere nemus, an euellere arbores radicitus queat, & ad culturam interim redigere remissiuè.

L. II. C. DE PACT. INT. Emptor. & venditor.

ALEXANDER. IMP. A. CARISIO.

SI fundum parentes tui ea lege vendiderũt, ut siue ipsi, hæredesve eorum emptori pretium qñcunque, vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur: teque parato satisfacere cõdictioni dictæ, hæres emptoris non paret: vt contractus fides seruetur, actio præscriptis verbis, vel ex uẽdito tibi dabitur: habita ratione eorum, quæ post oblatã ex pacto quantitatem, ex eo fundo ad aduersarium peruenerunt.

PLINIVS, vir in omni disciplinarum genere clarus, dicere solebat, commilitones dilectis. beatos illos, quibus Deorum munere datum esset, aut facere scribenda, aut scribere legẽda: beatissimos quibus vtrũque. Cuius beatitudinis supremum gradum non immeritò saluberrimę istius legis auctor, Alexander Mammeæ filius, iuuenis admodum legitur assecutus. Inter id genus homines, quibus scilicet imperãtibus, ferream Monarchiam diuellere, atq; tandem prorsus contereре iuxta Propheticum vaticinium statuit Deus, hic 25. de serie [1] Cæsarum Romanorum Imperator præstãtissimus floruit. † Fecit Alex. non modo scibenda, verum & ipse legenda cõscripsit Dominum, exemplo Augusti, se appellari vetuit. Vitas bonorum Principum carmine depinxit. Doctos amauit, formidauitque simul. Permultas leges optimas sapientissimorum Iuriscõsultorum iudicio cõdidit. Sine sanguine imperauit: licet sanguinarij Maximini Thracensis maleficio apud Mogũtiam unà cũ matre occubuerit, vndetrigesimo ætatis suæ anno, administra- [2] tionis verò imperij Romani tredecimo. † Putare igitur, legem hanc, sicuti alias plures, à prudentissimo Principe citra consiliũ doctissimorum Iuriscõsultorum, quibus familiarissimè vtebatur, promulgatam fuisse, religio est. Quare eo nimirum adducimur, vt maiore cum attentione eam velut æquissimam, humano generi pernecessariam, ac denique sacrosanctam ambabus, quod aiunt, vlnis, suscipiamus, interpretemur, & illustremus.

[3] † Plures ante nos, quàm lex ista lata fuisset, Marcus Antonius, cognomento Philosophus, prærogatiua hac redimendi res vẽditas Romæ est vsus. Cum enim Marcomanico illo bello graui premeretur, ærariumq; exhaustum esset, Imperatoriæ aulæ supellectilem distraxit, quò reliquias suscepti belli persequeretur. Quo pęnè tandem fęliciter confecto, Romam reuersus, ornamenta Imperatoria ab his, qui pridem emerant, volentesq; restituebant, redemit. Atque dudum anteà hoc retrouendendi pactum in orbe Romano vsitatum fuisse, ex Proculo, qui Vespasiani floruit temporibus, constat in l. si vir vxori. ff. de præscript. verbis.

Epitome huius legis sic colligi a Doctoribus solet: Vendito fundo cum pacto retrouendendi, si emptor vel eius hæres nolit pactioni parere, tenetur præscriptis verbis, aut ex vendito actione: præterea quoq; emolumentum, à tempore moræ quod percepit, restituet.

Commodè non potest diuidi, quòd thema unicum, vnaque principalis decisio sit in ea.

Causam dubitandi in hac lege Moderni Taurinenses esse voluerunt: quoniam ius implendi potestatiuam conditionem ad hæredes non transit, l. si decem cum petiero. quem text. Bar. hic ante illos citauit. ff. de verb. obli. debet enim implementum recipere a contrahentibus, vel altero ipsorum, verè & formaliter adiecta conditio: quæ si ab hærede impleretur, non esset quidẽ formaliter & propriè, sed per fictionem impleta, quod fieri nõ debet, l. qui hæredi. in prin. & l. Męuius. ff. de cond. & demon.

[4] Hanc rationem dubitandi prorsus ipse non recipio. † Porrò verum est, conditionem potestatiuam ad hæredes contrahentium regulariter non transire, quando scilicet in conuentione non fuit facta mentio hæredum, & ita loquitur tex. in d. l. si decem cum petiero. Nos verò sumus extra illos terminos longè positi. Hic etenim pacto fuit disertè cautum, vt siue venditores, siue ipsorum hęredes pretium obtulissent, fundus restitueretur. Igitur absque dubitandi ratione lex ista subfrigide edita foret.

[5] † Crediderim ipse, in consilio Alexandri Cæsaris dubitatũ fuisse de duobus circa illud pactum. Prima exoriebatur dubitatio, qua actione posset agere venditor, aut eius hæres, cõtra emptorem, vel eius hæredem ex illo pacto. Videbatur, per oblationẽ pretii restituendi fuisse resolutum emptionis contractum, & fundum inemptum protinus censendum: ob idque nimirũ rei vendicationem aduersus emptorem competere venditori, qui pretium obtulisset: quemadmodum alioqui videmus, si venditur res cum pacto adiectionis in diem, aut legis commissoriæ, existente pacti cõditione, res euestigio inempta efficitur, & dominium eius ad venditorem ipso iure redit: pro quo rei uendicatio postea competit l. si quis hac lege. in prin. ff. de rei vendi. l. fi. ibi, vt a venditrice vendicari debeant. ff. de lege commissa. l. si quis ex duobus. §. sed & Marcellus. ff. de in diem adiect. l. commissoriæ. J. titulo nostro.

Altera fuit dubitatio, q̃ resoluto ea ratione contractu, videbantur omnes ab initio percepti de fundo fructus, venditori restituendi. Nam quoties venditio est conditionalis, toties lecti fructus omnes sunt ab emptore restituendi, l. 2. ver. sinautẽ hoc actum est. & l. vbi autem. ff. de in diem adiect. Contrarium in vtroque dubio Alexander rescripsit, vt videtis.

Ratio decisionis primi dubii vtique est, q̃ in proposita quæstione pactum illud neque adiectionis in diem, neque legis cõmissoriæ conuentio fuit: sed in tertia quadam peculiari & propria specie conuentionis remansit: appellatumque est simplici & differenti a prædictis nomine, pactum inter emptorẽ & vẽditorem: Et cum sit contractui, ilicò admotum, recipit ab ipso contractu propter cohęrentiam robur, atq; ex eo datur actio ex uendito; aut si malit venditor, præscriptis verbis actione vtetur, vt in ipsa lege ac in gl. prima eius, necnon & in l. sequenti videre est. bene facit l. qui fundum vendidit. ff. de contrah. empt. & melius l. si vir vxori. ff. de præscr. verb.

Proinde & ratio secundæ dubitationis nõ obscuro loco est. Quandoquidem enim purè fuit facta venditio, quæ sub conditione resoluitur, si venditor redimere volet: nõ iniuria emptor fructus medio tempore vsque ad moram cõtractam perceptos ceu verus eorum dominus, sibi habet. Scite itaque admonet Vlpianus, in id genus contractibus primum inspici oportere, quid actum sit inter partes, d. l. 2. ff. de in diem adiect.

[6] † Collige primum ex tex. pactum hoc, de re empta restituenda ad vtriusque cõtrahentium hæredes, quorum etiam nulla esset facta mentio transire. Quod & gl. in verb. siue hæredes. subnotat. Aliter quoq; ratione probari potest. Nam contra emptoris hæredem, qui non fuerat in conuentione nominatus, transit pactum illud, vt restituere fundum, actione præscriptis verbis, aut ex vendito compellatur: ergo multo magis ea uis pacti consistens respectu venditoris, in dando, transibit ad eiusdem uenditoris hæredes, tametsi illorum nulla fuerit nominatim habita mentio, argumento. l. uni. §. nè autem. J. de caduc. tollen. iuncta l. cum ita. ad fi. ff. de condit. & demonst. ità Barto. arguit ex hoc tex. in l. si decem cum petiero. ff. de uerb. obliga. Vel meliorem causam huius notabilis ex eodem Bart. in pręallegato loco adduces. Quando ille, qui alteri promittit se passurum impleri cõditionem, aliquid ex illo contractu percipit, semper huiusmodi conditio transit ad utriusque contrahentis hæredes. Exemplum uides in hoc tex. Accepit fundum emptor, fructusq; medij temporis præterea est lucratus. Proinde etsi pacto non forẽt comprehensi paciscentium hæredes, nihilominus tamẽ p̱ eos, contrahentibus defunctis, rectè implebitur conditio. Extat & de hoc alius tex. minimè anceps, in l. si prædio. in princi. ff. de in diem adiec. Sin uerò perciperet nihil, qui cõditioni parere debet, tunc nequaquam ad contrahentium hęredes conditio implenda pertineret, d. l. si decem cum petiero. in fi. ff. de uerb. obl. l. qui Romæ. §. Augerius. eod. titu.

[7] Cum itaque dixerimus, transmitti ad hæredes pactum de retrouendendo fundo, siue restituẽdo: proximum est cognoscere, num ius illius pacti alteri cedi possit. † Negat Angelus in l. ad officium. supra communi diuid. hoc ius redimendi fundũ posse cedi. Quo loco & ad propositum Cynus, quem Bal. & Salycetus sunt imitati, ait in simili, si consuetudine aut statuto ei, qui habet rem cum altero indiuisam, seu communem, cuius portionem socius extraneo uendidisset, intra annum redimendi eam ius competat, illud ius redimendi cedere nequibit alteri.

Oppositum Castrensis defendit in suo consil. 45. incip. Videtũ dicendum, quòd dictus Christophorus. in antiquis, li. 1. alias est in consil. j. lib. 2. Nititur primum uulgari illa regula. Quod est transmissibile, est cessibile, l. ex pluribus. ff de administr. tut. Sed responderi potest, regulam negatiuè duntaxat procedere, puta, Non potest quid ad hæredes transmitti: igitur illud idem, nec cuiquam cedi, sicuti propriè loquitur Papinianus in dicta l. ex pluribus. Cæterum affirmatiuè si concipiatur argumentatio, prout sic argumentatur Castrensis, falsa est: ita notant Alexander in l. si stipulatus fuerim illud aut illud. ff. de uerborum obligat. Ias. in auth. res quæ. C. communia de lega. & l. j. §. fin. col. 3. ff. de no. ope. nunc. Ad hęc text. in l. si mulier. §. ex asse. ff. de iur. do. ubi ius fideicommissi alteri cedi non potest ante factam restitutionem, quanquàm possit ad hæredes transmitti.

Secundò adducebat Castrẽsis aliam rõnem: Quemadmodũ uẽditor in casu nostrę legis, si redemisset fundum, posset illum cuicunq; alteri uendere atque concedere: eodem modo deberet ius redimendi posse alteri cedere. Replicari quoque ad hoc

potest,consequentiam esse malam. Etenim videmus,ꝙ fideicõ missarius potest bona fideicommissi post factam sibi restitutionem in alium, ceu dñs, transferre: & tamen ante restitutionem non valet illud ius fideicommissi alii cedere,d.§.ex asse.

Allegabat deinde præterea Castrensis textum in l.Gracchus. ĩ.de adult.vbi ius occidẽdi adulteram vxorem potest alteri cedere maritus. Tollitur æquè istud fundamentum,quoniã ea potestas solum modo filiis,vt ibi dr̃,a patre cedi potest,aliis autem non. Bar.in l.non solum.§.si mandato.ver.sed q̃ritur.ff.de iniuriis. Alc.in d.l.j.§ fi.ff.de no.ope.nunc. & Salyc.in d.l.Gracchus. Fel.in c.si verò.el.j.extra de sent.excom.

¶ Quare Moderni Bononienses aliquot cõclusiones pro explicatione quæstionis propositæ cõstituerũt: quas in præsentia recensere ociosum non erit. Prima est,ꝙ facultas hęc redimendi,siue reemẽdi fundum,potest ex causa necessaria alteri cędi: exempli gratia,creditori:sicuti pulchrè decidit Pau.Castr. in p̄allegato cons.45.ad fi.alias consi.j.lib.2.† Benè facit, quod voluit Lud.Ro.in suo cons.107.incip.Circa id,quod quæritur.Statutum prohibens alienationem rei cõis,nisi consors prius requiratur,num ipse velit emere, non pertinet ad alienationem necessariam. Ale.in iisdem penè terminis ipse quoq; consuluit in cons.52.li.j.Bar.tradit in d.l.si stipulatus fuerim illud , aut illud. ff.de verb.obl. Prædictæ conclusioni congruit: quia in simi videmus,ꝙ prohibitio alienationis rerum alioqui iure cõi indicta, non nisi ad voluntarias alienationes, non quidem ad necessarias,est referenda,l.alienationes.ff.fa.ercis.l.diuus.ff.de peti.hęr.

8

Huc accedit,validum esse argumentum à prohibitione legis seu iudicis,aut etiam ꝯhentis,ad prohibitionem testatoris,l.seruus hac lege.ff.de manumiss. Cęterùm prohibitio alienationis rerum facta per testatorem cum causa, necessariam distractionem non continet,l.pater filium.in prin.ff. de leg.3.l. peto.§.p̄dium.ff.de leg. l.filiusf.§.diui.de leg.j.l.quidam decedens.§.vsqueadeo.ff.de administ.tut. Igitur idem iuris in conclusione ꝓposita erit,vt si vel alias cedi cuiquam hoc pactum de retrouendendo non posset,ex causa saltem necessaria id iure liceat. Ex quibus nimirum liquet,restringi limitarive notata in d.l.ad officium.C.commu.diuid.

9 Secunda est conclusio:† Quando hoc ius redimẽdi competeret alicui personæ non ex pacto,sicque non de iure gentium cõi,quo pacta sunt introducta,sed tãtum iure speciali, puta ex statuto ꝯ regulas iuris cõis:tunc nostri Bononienses existimãt, id non posse cedi,per notata à Baldo in c.j. §. si quis verò. nu.3. in tit.de pace iura.fir.vbi ait,ꝙ facultas faciẽdi aliquid propria auctoritate,licet possit rr̃ in alium transferri,tñ est secus,quando ꝯ regulas iuris cõis competeret transferre volẽti, utputà in priuilegium. Idem tradit Bal.in l.accusationis.C. quod me.cau. Alex.in d.l.j.§.fi.nu.5.ver.item limitat Bal.ff.de no.op.nunc. Ita ẽt in simili consuluit Ro.in cons.484. incip. Hoc quod vicinus & consors.inquiens,disponente statuto, vt uicinus in emptione prædii confinis,seu vicini præferatur emere volenti, qui nõ est vicinus (quoniam iuri cõi ꝯdicit ea dispositio,l.dudũ. C.de ꝯh.emp.) illam prærogatiuã non posse à vicino cuiquam cędi.

Contra istam conclusionem ipse oppono:Siquidem ea,quę competunt iure speciali,multo sint imbecilliora, faciliusq; pereant his,q̃ à iure cõi sunt tributa,l.eius militis. §. si militia missus.ff.de testa.milita.§ quia verò verisimile.prope finem,in Authẽ.de non alienand.aut permutand.reb.eccle. Ergo & facilius deberent posse cędi. Rñdeo,si in ea persona, cui fit cessio, adessent eædem qualitates (velut quia cessionarius fuisset socius vẽditoris,seu consors in fundo vendito, vendidissetq; eidem emptori suam portionem fundi) (quæ sunt in altero venditore cędente: utiq; tunc fieri cessio in subiecta qõne posset,arg.l.dudũ. C.de ꝯh.emp. Sin autem cessionario non competerent eædem qualitates,quæ sunt in cedente, dico procedere Bononiẽsium conclusionem:qm̃ ius singulare extendi non debet.l. quod uerò.l.ius singulare.ff.de legib.c.quæ à iure.de reg.iu.lib.6. Nõ ob. ratio illa:Facilius tolluntur ac pereunt iure speciali competentia iura,q̃ si iure cõi nobis dẽrent. Etenim verũ est,facilius perire & amitti,non tñ facilius in aliũ p̃nt transferri, per prędicta.

Tertia est conclusio † Si ex illa cessione præiudicium emptori,aut alteri,euidens & manifestum inferretur, cessionẽ nõ posse fieri. Sunt pro ista conclusione annotationes Doct.in pręall. l.ad officium C.cõi diuid.& in d.l.j.§.fi.ff.de no.ope.nun.ubi traditur,non posse ius cędi in pręiudicium consortis. Sic quoque Pau.Castr.in d.suo consi.45.alias cons.j.lib.2.necnon Roma.in consi.memorato.484.memorię prodiderunt.

Verùm ne res egeat exemplis,q̃ Moderni Bononienses omi-
11 serunt,illud intereà adduxerim:† Pone,venditorem velle cędere suum ius potẽtiori cuipiam,qui ratione officij seu magistratus eo in loco potentior fit,tantum abest, vt hoc ei in præiudiciũ emptoris liceat,quin si fecerit,illud,quod habuit ius ad fundum,protinus amittet,atq; cessio effectum habitura non esset, l.2.cum gl.j.C.ne liceat potentiorib. Sed si vellet cędere alicui, qui non gereret magistratum,alias tñ potentior esset:non sanè perderet ius suum:attamen cedendo illud,nihil ageret,l.cũ mi-

les & ibi Bar.ff.de alie.iud.mut.cau.fac. Iniquùm planè crediderunt prudentes,eam alienationem rerum admitti,per quam alicuius causa ex alieno facto fiat deterior,l.j.in prin.& tot.ti.ff.de alien.iud.mut.cau.fac.l.non debet alteri per alterum.ff.de reg.iu. Alterum habes ex eo Romani consilio exemplum: Ius inferendi mortuum in fundũ oppigneratum, competens debitori ex legis beneficio,quum euidenter tendat in creditoris prçiudicium,non poterit alteri cedi,l.2.in fi.ff.de religio.& sump.fune. Ex hoc subiecto Romani exemplo habes amplificatam nostratium conclusionem:vt et si non magis ex cessione inferret euidens præiudicium emptori,q̃ si ipse venditor fundum illum redimeret:non tñ possit ius illud (si modo vtroque casu præiudicium euidens generetur emptori) alteri cedere, per d.l.2.ad fi. Quod teneas menti:quoniam plurimi faciendum est, & dominus Gozadinus non animaduertit,& cõtrarium potius ex eius verbis uidetur colligi.

12 Quarta conclusio est: † Quum ex pacto contrahentium deprehenditur,q̃ ista redimendi facultas cohæreat dũtaxat, competatve solum personæ venditoris,velut si dictum fuisset in ꝯtractu, Tu ipse venditor,vel, Tu solus possis eodem pretio redimere fundum:tunc cedi huiusmodi ius nulli poterit. Ità decidit in simili Roma.in præalleg eius consi.484.inquiens,Vbi quid est a lege vel ex pacto infixum,cedi non poterit. Pone, spoliato per vim lex tribuit recuperandi rei suæ possessionem incontinenti propria auctoritate:illa facultas quandoquidem est infixa ac vnicè concessa spoliato, non poterit ad alium transferri, secundum gl.in l.cum fundum,in verb. postea ff.de vi & ui ar. facit tex.in l.seruus si hæredi.post prin.ibi personæ dũtaxat eius &c.ff.de statulib.& facit notata in c.quia frustra.in verb.ipse restitueret.extra de vsur.per Abb.atque alios in c.quoniam apostolica.§ is autem.extra de off.iud.deleg.

Limitant nostri Bononienses prælatam conclusionem, ne procedat in filio venditoris,cui pater suum ius redimẽdi cederet. Mouentur illi à simili. Licet sit electa industria personæ,nõ valeat quis alium sibi substituere,l.vn.§.ne autem.versi. sin verò talis.C.de caduc.toll.l.inter artifices.ff. de solu. attamen quis tum potest eam rei gerendæ curam filio demandare. Rom.tradit in suo singulari 691.incip.Ille,cuius industriæ,sed est in fin. 665.quo loco ait,Bald.in Ticinensi Gymnasio hoc fecisse: qui p filium haud raro auditoribus suis publicas lectiones prælegit. Eodem spectant notata in d.l.Gracchus.C.de adul. per Fel.in c. afferte.col.fi.extra de præsumpt.

Confirmo limitationem Gozadini. Porrò pater & filius censentur vna & eadem persona,l.fi.ver.nobis autem.C.de impu.
13 & aliis substitu.§.ei verò qui Instit.de inutilibus stip.† Hinc est, quod vasallus,qui præstitit iuramentum fidelitatis domino,de iuuando ipso contra omnem hominem , excepto Imperatore &c. nihilo magis tenetur iuuare eundem dominum contra filium suum,quando filius ex illo auxilio esset lædendus.ita Bal. in c.j.in prin.nu.3.in tit.de noua forma fidelit.facit tex. in §.fin. ibi,quis enim patiatur filium suum &c.Instit.de nouallis. (Ob id) sicut non valet confessio à quoquam facta metu tormentorum in suo corpore,vel renunciatio litis,l.j.§.diuus Seuerus. ubi no.& §.si quis vltrò.ff.de quæstion.ita non valebit facta metu tormentorum in corpore filii ipsius confitentis. Doctores post gl.in c.afferte.extra de præsump.est bonus tex.in l.isti quidem.in fi.ff.quod met.causa. Quare per prædicta, si venditor in casu præmisso ius suum cedere filio vellet, minimè prohibendus videtur,quasi de vna manu in alterã ipsius venditoris trãslatum ius foret. Adduco de in pro hac parte doctrinam Bal.in
14 l.ea lege.nu.15.C.de condict.ob causam.† Prohibitus rem alienare in potentiorem non prohibetur in filium potẽtiorem se ipso alienare.allegat Bal.gl.in l.si ita quis.§.ea lege.ff.de verbor. obligat. Etenim continuatum tunc potius dominium in filio, quam ad illum translatum videtur,l.in suis.ff.de lib. & posthu. Debuit sanè cogitare emptor,uenditorem (sicuti cæteros parẽtes) omnia ex voto filiis suis parare,l.nihil interest.ver. facilior-
15 que suspicio.ff.de bon.libertor.† Et videmus,q̃ legati,quorum certè industria est electa,non alios regulariter , quàm proprios filios,in sua legatione vicarios dare possunt,l.sciendum.§.legati.l.filius.ff.de legationibus.

Verumtamen nec prædictis etiam adducor, vt limitationem domini Gozadini,uiri nimirum excellentis ingenij, probem. Contra istam eius limitationem vrget tex in c.si.§.is autem.et gl.ibi in verb.& personaliter & § seq.extra de offi.iudi.deleg.in l.nullus qui nexu.C.de decurionibus lib.10. vbi dicitur, quòd est electa industria & fides personæ,vel personę alicuius quod est iniunctum,delegari commissionem siue officium nemini non posse cuiquam alii. Rursus insto: Pactum hic fuit sub conditione conceptum: vt si quando ab eo ipso venditore redderetur pretium,emptor deberet restituere fundum: Ideoq; propriè & ad vnguem in forma specifica eiuscemodi conditioni per uenditorem met,& non per alium, quantumuis coniunctissimum satisfieri oportet,l.qui hæredi.in princip.l.Meuius.ff. de conditio.& demonstratio. ut enim inquit glo. 1. in l. cum quis sibi ff. de

de verb.oblig.certa est persona,à qua recedi non potest. Præterea & acrius insto in fortioribus terminis aduersus Modernorum limitationẽ: † Si seruus aut filiusfamilias sibi electionẽ rei alicuius,ẽt simpliciter stipulatus fuisset,vtputà, Dabis illam aut illam rem, vtram ego velim &c. talẽ electionem per Dñm aut patrem eius,vtpotè cohærentem solius stipulatoris personæ, fieri nequaquàm posse,cõstitutum est,l.fi.in prin.l. si stipulatus fuerim illud aut illud.in prin.ff.de verb.obl.licèt quidquid aliàs acquirunt seruus & filius, Dño,atq; patri potiùs quærant,l.acquiritur.ff.de acq.rer.dom.l.placet.ff.de acq.hære. Quamobrẽ, quũ ista facultas restituendi pretii & fundi recipiendi non simpliciter,sed vnicè cohæreat venditoris personæ,ab eius persona,inuito emptore,multo minùs recedi poterit. Eodẽ refertur: Quia emptoris conditio deterior fit , vbi venditor vel suo filio cederet. Quippe fieri posset,vt filius pretium emptori statim offerat, fundumq; reposcat: id quod vẽditor fortè aut prorsùs non fuerat facturus,aut tardiùs saltem,quum varia sint hominum iudicia ac voluntates,iuxta textum in l. quia poterat. ff. ad Trebelli.

16

17 † Proindè Modestinus Vlpianusq; aiebant , nostra referre , ab vno potiùs,q̃ ab alio,quid offerri aut accipi : & nostra voluntas in ea re est pro rõne habenda,l.is, qui ex cã.l.generaliter §. quotiès.ver.ꝙ si nolit.ff.de fideicom.libertat. Igitur tanquam in euidens præiudicium emptoris cessio huiusmodi admittenda nõ est,per ea quæ diximus in tertia præcedenti conclusione.

Neque aduersantur opinioni meæ, quæ pridem in contrariũ fuere obiecta. Licèt nanq; Bal.in Papiensi studio prælegerit auditorib.per filium suum,attamen id iure cõi regulariter est veti-
18 tum.† Nulli,inquam,professorum per substitutũ docere est permissum:nisi substitutus eiusdem esset peritiæ, & inter cõductorem & professorem locatorem in specie illud foret cautum, p substitutum scilicet doceri posse , l. nemo est qui nesciat . & ibi Bar.nu.5.per illum tex.ff.de duob.reis. Nisi fortè quoq; Bald. ex causa per substitutum filium legisset,velut imbecillitate sui corporis correptus,aut consuetudine Gymnasii permittente, sicut Bar.accuratè annotat in d.l.nemo est qui nesciat. Aut etiã Bald. si viginti annos Iura cum laude,quemadmodũ fecit,prius fuisset professus, vtiq; per substitutum posteà legere potuisset : qm̃ illustrium virorum dignitatem esset adeptus,d.l.nullus qui nexu.in fi.C.de decurionib.li.10.l.j.cum gl.C.de profess. qui in vrbe Constan.lib.12.Bart.ac idem Bald. tradunt in proęmio.ff.in princ.Bart.in l.ex eo.ff.de milit.testam. Vtut igitur Bal. munere legendi per filium functus Papiæ fuerit,exemplum eius nostratibus non inseruiet.

Nec obstant notata in d.l.Gracchus.infrà de adulte. Lubens equidem assentior,patrem eam curam occidendi vxoris adul-
19 terum filiis demandare posse. † Qm̃ ipsi filii ex iniuria illata parenti,non minus,ac parens ipse,læduntur,l.j. & l.2.ff. de liberali causa.quibus respondent tradita per Innoc.in c.cùm locum. in prin.extra de sponsalibus. Si patri fiat violentia in corpus, & filius aliquid dedit,aut promisit,quo patrem liberaret , dicitur ea
20 datio facta per metum,ac si filiomet illata fuisset . † Nec solum filii,sed & tota eorum agnatio eam irrogatam patri ignominiã sentiunt,l.lege Cornelia.§.qua lege.& ibi gl. magna circa med. ff. de iniuriis . Vnde cùm sint participes iniuriæ , non immeritò eius constituuntur à patre vindices . Secus statuendum in quæstione proposita,vbi talis non subest ratio.

Non obstat,quod ipse adducebam pro confirmatione limitationis illius. Esto sic sanè,ꝙ pater & filius pro vna eademq; ꝑsona habeantur: Vox vnius,credatur esse vox alterius: Vasallus pater non teneatur iuuare Dñm ad offendendum filium suiipsius vasalli : ac deniq; pater non minùs iustè metuat tormẽta &
21 cruciatus in corpore filii, q̃ in proprio. † Veruntamen dubium nõ est , reuera duas esse persona specie,numero,& effectu,inter quas sit certa differentia constituta . Nam persona patris gradũ superiorem tenet in linea consanguinitatis,filii verò inferiorẽ. Idcircò per fictionem solam & impropriè propter sanguinis ꝯiunctionem illud accidere,verius est, vt vnus dicatur esse alter. Quin & nisi in præcipuis casibus hoc ipsum recipit : veluti quũ agitur de reb.quæ patri per filium p̃nt acquiri,non aliàs , d. §. ei qui.Insti.de inutil.stip. Quæstio autem mota est generalis,meritò pater & filius in ea quæstione pro eodem non sunt censendi. Simili modo,ne possit offendere filiũ pater,& moueantur eius viscera propter tormenta in corpore filii:ista sunt iuris naturalis,cui vel volentes vix derogare aut contradicere possumus , l. j.§.ius naturale.ver.hinc liberorum.ff.de iust.& iur.§. sed naturalia.Insti.de iure natura . At proposita disputatio iuris ciuilis est , num scilicet ex illis ciuilibus verbis pacti cohærẽtis personæ vẽditoris,poterit nihilominus venditor suum ius filio cedere.

Nec refragatur sequens obiecta doctrina Bal . vt ex conuentione prohibitus fundum alienare in potentiorem , possit nihi-
22 lominùs in filiũ potentiorẽ distrahere.† Intellige Bal.quemadmodum loquuntur gl.& leges,quas ipse allegat, nempe vti possit pater moriens eum fundum ex testõ, vel ab intestato transferre in filium,qui sit suus hęres. Id enim loquitur gl.prędicta in suis hæredibus,in l.si ità quis.§.ea l.in ver.interest.ff.de verb.obl.

Sicq; propriè de his differit Paulus Iurisconsultus in d. l.in suis. ff.de lib. & posth. Cæterùm subiecta disputatio nostra est generalis de quibuscunq; filiis, tam existentibus in potestate parentis,quàm emãcipatis:item est quæstio de cessione, quæ fit inter viuos,non etiam de translatione seu alienatione fundi , quæ fit à moriente in vltima voluntate.

Illuc æquè spectat,quod dr̃, parentes omnia sua ex voto liberis suis parare,d.l.nihil interest.ff.de bon.liber. Illud planè dictũ est de voto parentum morientium,qui tum vniuersa , quæ sua sunt, ad liberos moribundi transmittere cupiunt. Siquidem viuentes ipsi malint se,q̃ filios,patris bonis frui,l.nam etsi parentibus.in prin.ff.de inoff.testa.l.scripto.in fi.ff.vnde liberi.

Nouissimè contradicit oĩum minimè:qm̃ legati nullos,præ-
23 ter ipsorum filios,vicarios sibi in legatione constituere p̃nt.† Filii vicarii tum à patre cõstituti, legatione fungi solius patris nomine;patriq; duntaxat,non ẽt sibiipsis, vacationem biennii per eam functionẽ quærere p̃nt,& pater solus,nõ aũt filius, legatio-
24 ne illa functus vr̃,d.l.filius decurio. ff. de legationib. † Id qd̃ cessionarius nõ facit:qui suo nomine vtiles cessas aduersùs debitorem intendere põt actiones,l.fi.C.de hæred.vel act.vend.l.j. vbi gl.& Doctores in verb.mandatas.C.de act. & obl. drq; propriũ negotium & propriam litem cessionarius agere , l. qui stipẽdia. C.de ꝓcurato.l.quæ oĩa.§.planè.ff.de procuratoribus. Dici quoque p̃t,ꝙ filius in ea legatione designatus vicarius à patre , nihil nisi nudum & purum eius ministeriũ (quemadmodùm epistola,nuncius,vel,vt ità dixerim,pica alioqui faceret) patri pręstat, l.filio propter patrem.ad fi.ff.de legationibus.l.qui autem.§.fin. cum l.seq. iuncta gl.ff.de const.pecunia. Verùm cessionarius in actionibus sibi cessis non se talem gerit, vt pridem notauimus : ideoq; ex diuersis inconcinna est & falsa argumentatio,l.Papinianus exuli.ff.de minoribus.

25 ¶ Quinta & vltima conclusio est:† Vbi venditor habet facultatem redimendi fundum de iure cõi, idest, ex pacto : neq; agit̃ de euidenti præiudicio emptoris : neq; redẽptio fundi cohæret singulariter personæ ipsius vẽditoris:neq; ẽt ex necessitate ,sed sua sponte cessionem facit,cedi ius illud pacti posse . Ad hoc est tex.in simili in l.j.§.vsufructuarius.ff.de no.ope.nun. Quo loco asserit Bar.per eum tex.probari, vt si habeam ius ingrediẽdi fundum debitoris propria auctoritate, possim id æquè alii cedere. est idem tex.in l.j.§.item Iuliano.ff.de remiss. Simili modo videmus,ꝙ interdictum Vndè vi,põt cedi,l.ꝙ si in diem.§. Iulianus. ff.de petit.hæred.notatur per glossam in l.licèt.in secunda positione casus, C.de except. habes bonum textũ in materia cessionis in l.quod sæpè.§.si res.ff.de contrah.emp.est gl.in l.2.in verbo,deductæ.& Bal.C.de litigiosis. Et missio in possessionem alicui competens,ceditur alteri,s̃m Salic.in l.fi.§.sin autem hi.per illum tex.C.de bon.auctoritate iud.poss. Priuilegium quoq; cõpetens fisco,põt per iudicem priuato alicui cedi,l.fi.C. de priui. fisci. Ad propositum dicebat gl.in c.hinc est. in verb. sigillatim. 16.q.j.ꝙ minor priuilegium restitutionis in integrum sibi cõpetens cedere alteri p̃t. Quod intellige verum,subsistente causa, l. ꝙ si minor.in prin.ff.de minor. Et Bart.in d.l.j.§.vsufructuarius. aiebat,officium iudicis ad aliquem pertinens probè cedi,ac per ꝯñs restitutionem in integrum,quę per solum iudicis officium impetratur,d.l.ꝙ si minor.in prin.ff.de minoribus.l.si minoris. ff.de administrati.tut. Cùm itaq; iura nedùm realia,sed & personalia possint cedi, vt videtis , & facultas eiuscemodi redimendi fundi sit actio personalis,quemadmodum in isto textu legitur: non immeritò eadem cedi regulariter poterit. Porrò,sicuti docent nostrates,regula iuris est,multis argumẽtis à simili probata,vt possit illa redimendi fundi licentia cedi:proindè onus pro-
26 bandi contrarium incumbit neganti. † Qui enim regulam hẽt pro se,ius certum habere dr̃,s̃m Bar.& alios in l.quotiès.ff. si qs cautio.l.2.ff.si quis in ius vocatus non ierit.atq; illa iure nobis ꝑmissa creduntur,quæ lege prohibita non reperiuntur, l. necnõ. §.quod eius.ff.ex quibus causis maior.c.nuper. extra de sent. excom. Hanc partem sequutus est Paulus Castr.consulendo in d. suo consi.45.aliàs est consi.j.incip.Vr̃ dicendum,ꝙ dictus Christophorus,lib.2. And.Siculus ita decidit in cons.suo.51.inc. Scripsit sapientiæ fons.col.16.versi.& sic apparet.lib.1.Phil. Dec. in consi.164.in fi.incip.Non fuisset propositi mei.lib.j.Et Gozadinus,Moderniq; Taurinẽses,opinionẽ istã hoc loco sũt amplexi.

Neq; te moueant doctrina Ang. & traditiones Cyni ac aliorum in d.l.ad officiũ.C.cõi diuid. Quippe certum est per prædicta,Angelũ eo in loco ineptè locutum. Veruntñ concedi oportet,prout dicebat inibi Cyn.si ex dispositione statuti consors p̃t intrà annum redimere rem venditam per suum consortem, illud ius extraneo cuipiam alii cedere nequeat. Ratio differentiæ est inter nostrum & illum casum:Ibi nõ admittitur cessio : qm̃ fieret contra statuentium mentem,quibus cordi fuit, nè res ad alios,q̃ ad consortes,ex distractione olim perueniret. Quarè interdicitur consorti iuris sui in extraneum cessio, quum ratio statuti illud ipsum statutũ limitet,restringatve,l.adigere.§.quãuis. ff.de iure patro. Secùs in proposito themate nostro , ubi talis rõ nulla est. Ita propriè rñdet Castrensis in prænotato cons.suo 45. aliàs pri-

aliàs primo, lib. 2. Præterea aliter quoq; rñdebant nostri Bononienses: Ea facultas consorti competens ex statuto est cōtra ius commune: ideoque non potest cedi, prout ostendimus proximè in secunda conclusione. Cæterùm in casu nostro facultas redimendi à iure gentium est, hoc est, ex contractu, qui à iure gentium proficiscitur, nimirum rectè cedi poterit. Respondent postremò non incommodè ad d. l. si mulier. in §. ex asse. ff. de iure doti. vti apud eos videre est.

¶ In hoc tex. habetur, non esse differentiam, vel intrà certum tempus, vel quandocunq; concipiatur illud pactum de retrouendendo: qñquidem semper sit permissum, necq; suspitio aliqua simulationis aut vsurarū inde oriat. Id qd quoq; vidit Bartholomæus Veronensis in Tractatu suo de simulatione contractuū, in 12. præsumpt. tertii casus principalis. Verum tñ aliquo differunt pactum ad certum tps & pactum quandocunq;. Porrò is, cui est factum pactum de retrouēdendo intrà certum tempus, elapso illo tempore, non potest amplius agere, vt sibi retrouendatur: qm concessa ad certum tempus, inhibita censentur post illud, l. statuliberum. §. Stichum. ff. de leg. 2. & inclusio certi temporis est exclusio alterius temporis, l. si ita quis substituerit. ff. de vulg. & pup. facit l. maritus in fi. C. de procur. l. cum prætor. in prin. ff. de iud. At ille, cui est ius redimēdi fundum qñcunq;, videtur,

27 ꝙ possit illum perpetuò redimere. † Ea nanq; esse creditur natura geminatæ illius dictionis. Quandocunq;, vt quædam temporis infinitate præ se ferat, fm gl. in l. nemine. in verb. quādocunq;. C. de decurionibus. lib. 10. facit tex. in l. qui cum vno. §. j. cum gl. in verb. ad bestias. ff. de re milit. l. 2. §. ꝙ si in patris. iuncta glo. in verb. quandoque. ff. solu. matri. l. ab omnib. §. cum quidam, in princ. ff. de leg. 1.

28 ¶ † Tum videamus, an præscriptione saltem aliqua ius illud pacti, ita vt diximus, cum dictione illa, Quandocunq;, concepti, pereat. Articulus frequens est, & quæstio planè vsitata, ideoq; accuratius tractanda. Pet. de Anch. in suo cōs. 331. inci. Visis diligenter actis & actitatis. col. 2. ver. 3. aduertēdū. putauit, pacto de vendēdo qñcunq; pro certo pretio, decem annis ad minus præscribi. Interpretari debemus id pacti, inquit ipse, sicut potestatiuā conditionem, vt cum primum is pōt, cui tale ius competit, fundum dato pretio redimat, l. rogo. ff. qñ dies leg. ced. iuncta l. hæc conditio. ff. de cond. & dem. Cursus aūt decennii illum negligentiæ arguit, iuxta tradita in simili in c. plerunq;. extra de rescri. I. gitur sua mora negligens & cessator decennio factus, redimendi facultatem amplius non videtur habere, arg. d. l. statuliberum. §. Stichum. ff. de leg. 2. Quod magna æquitate niti existimat, vt qui vult per oblationem pretii à se fiendam quærere sibi contra alium actionem, offerre etiam pretium teneatur cùm primùm potest. arg. d. l. hæc conditio.

Cæterum ea de re magis propriè ac deliberatè differuit Ang. Perusinus in cons. suo. 55. incip. Gulielmus & Fran. vendiderūt. vbi ait, iuri offerendi pretii pro redimendo fundo &c. quod venditori competit, posse annis triginta præscribi, non paucioribus. l. cum notissimi. §. eo. iure. vbi bona gl. in verb. opponere. in 2. responsione Bulgarini. C. de prescr. 30. vel 40. anno. & altera gl. in l. j. §. nemo itaq; in verb. pro socio, paulò ante fi. ipsius, C. de annali exceptio. Vel vtcunq; etiam iuri offerendi pretii, nullo tempore præscriberetur: tñ actio præscriptis verbis, aut ex vendito, quæ personales sunt, & dantur venditori, triginta annorum spatio peribunt, l. sicut. §. j. C. de præscr. 30. vel 40. ann. d. l. j. §. ad hęc. in tra de annali excep. Nec obst. licet dictum fuerit, ꝙ qñcunq; aut omni tempore venditor, vel eius hæredes redimere fundū possit. &c. Etenim non ob id præscriptioni renunciatum censebitur. Potest sanè (si caueat nominatim) decenni longius aut breuius tempus præscriptioni: verum ea prorsus nequaquam pōt tolli, auth. quas actiones. vbi gl. in ver. excluduntur. C. de sacros. eccle. Quæ conclusio, vitandæ infinitatis gratia, tanto iustior videtur, cùm in multis de rescr. lib. 6. Et quamuis etiam iureiurando confirmatum esset pactum, nihilominus tñ subintelligēda foret: sicuti tradidimus in principali, talis conditio. Si oblatum pretium & fundus petitus intra annos triginta fuerit: quia iuisrm recipit conditionem & naturam actus, super quo præstatur, l. fi. C. de non nu. pec. Ad propositum Ro. in l. j. ff. de vsuc. voluit hac dictione, Quandocunq;, nullo modo præscriptionem longi temporis adimi, allegat tex. iuncta gl. in c. j. in versi. quandocunq; in tit. de feu. dato in vicem legis cōmisso. Simili modo per dictionem in perpetuum. adducit l. prætor ait. §. hoc interdictum perpetuò. cum gl. in verb. perpetuò. ff. de ope. no. nunc. Istam opin. sequutus est Feli. in rub. extra de præscrip. col. pen. in c. si diligenti. col. 4. ver. secundum corollarium. extra de fo. comp. Pro hac parte consuluisse olim Bal. refert Fabianus de Monte S. Sauini in Tractatu de emp. & ven. in 3. q. 7. q. princip. pag. 302. Et illud est consilium 303. cuius initium est. Ad euidentiam præmittendū. ver. quæro, vtrùm valeat pactum &c. lib. j. vbi (quod plus est) consuluit Bal. ipse, non valere pactum, vt emptor absq; vllo tempore fine teneatur retrouendere fundum venditori, quo minus præscriptio 30. ann. tali pacto deroget. Ias. hoc ipsum tenuit in l. petens. nu. 10. supra C. de pactis. & in l. si mater. nu. 5. C. de in-fir. & substi. Aitq; Io. Franc. Balb. in Tractatu suo præscr. in 4. parti 5. partis prin. q. 3. fol. 116. illud esse magis cōe, quodq; iudicando & consulendo sit tenendum. Ac postremò quoq; huic opinioni accedunt Dñs Gozadinus & Moderni Taurinēses hic. Aitq; idem Gozadinus istam esse cōem opinionem, cōtra quam difficile esset obtinere, pp auctoritatem Bal. Petri de Anch. Angeli. & aliorum. Et confirmari pt ē istorum conclusio: Si quis ꝓmiserit alteri soluere quotannis aliquid semper, non dicetur ab ea promissione exclusum præscriptionis beneficium ob eam dictionem, semper, l. in reb. §. oīs. C. de iure doti. vbi in simili videmus præscribi actioni dotis 30. annis, licèt causa ipsius dotis sit semper & vbiq; plena fauoris, l. j. ff. sol. mat. Quo loco ita Bal. propriè docet, necnon & in l. ꝙ si nolit. §. si quid ita. ff. de ædil. edict.

¶ Quæ cōis opinio etsi periculosa nihil non videatur ex his, quæ alii Doctores, nempe Fabianus de Mōte in Tract. de emp. & vend. in 7. q. principali allegata, reliquiq; à Taurinēsibus hic relati, cōtra illam obiecerunt: falsa tamen esse, atq; prorsus reiicienda, ex his, quæ ipse præter hos nouissimè subiiciā, liquebit.

Primùm facit textus, fm Doctores, cōtra præmissam opinionem, in d. l. ꝙ si nolit. §. si quid ita. ff. de ædilit. edict. vbi in specie dr, valere pactum, quo res in perpetuū possit redhiberi: per ꝯñs, redhibitionem perpetuò esse permissam. Et nota, ꝙ ibi dicitur, posse à contrahentibus præfiniri tempus, intra quod res redhibeatur: ꝙ si non fuerit præfinitum, poterit redhiberi intra sexaginta dies vtiles, à iure cōi cōcessos. Postea illicò subicitur, posse etiam cōueniri, vt in perpetuum redhibitio fiat. Quasi videatur dixisse Iuriscōsultus, non solùm ad tempus certum præfinitum, sed & absq; tempore finito huiusmodi cautio redhibitionis rectè interponetur. Sed si defendere cōem malles, replicari posse ad hoc videtur, ꝙ illa dictio, in perpetuū, quanquàm multum temporis in se contineat, non tamen præscriptionem 30. ann. excludat, prout antea ostensum est ex Romano in d. l. 1. ff. de vsucapionib. & glo. in l. ait prætor. §. hoc interdictum. ff. de operis noui nunc. & l. j. ff. solu. matri. iuncta l. in rebus. §. omnis. C. de iure dotium.

Secūdò adducitur contra cōem conclusionem. Quia emptor, qui se obligauit quandocunq; restituere fundum recepto pretio, & scit fundum sibi posse euinci, creditur esse in mala fide ꝯstitutus respectu præscriptionis, l. apud antiquos. C. de furt. toto tit. ff. & C. de vsuc. & præscriptio. Ideoq; nullo tempore præscribit, c. possessor. de reg. iur. lib. 6. c. fi. omne. extra de præscrip. Ad istud fm respondere potest non esse generale argumentum, vt potè solummodo cōueniens personæ emptoris, qui obligationem huiusmodi à se factam ignorare non potuit: secus de personis hæredum illius dicendum est, qui iustam ignorātiam istiusmodi obligationis habere facillimè poterunt, l. qui in alterius. ff. de reg. iu. At verò lex ista generaliter loquitur, sicut & quæstio mota, tam de ipso emptore, ꝙ eius hærede: meritò parum decēs contra cōem sententiam argumentatio illorum mihi videtur. Hæc nostra responsio (ne erres) procedit de æquitate Canonica, qua non obest mala fides defuncti hæredibus, iuxta tradita p Dyn. in d. c. possessor. ante fi. ver. itē quæri posset &c. Vel rursùs respōdebis ad hoc fm obiectum: malam fidem, aut quid aliud tale, non posse obiici emptori, qui legis auctoritate & iuris cōis permissu prescribit, arg. l. iustè possidet, ff. de acq. pos. l. Gracchus. C. de adult. l. fi. ff. qui satisd. cog & facit l. j. §. vim vi. l. idē est. §. cū igitur. ff. de vi & vi arm. l. vt vim. ff. de iusti. & iure.

Tertiò dein arguitur cōtra cōem: si in pacto certum tempus, putà 40. annorum, comprehensum foret, intra quod venditori fundum redimere liceret: vtiq; ante illud tempus finitū nulla præscriptio curreret, d. l. ꝙ si nolit. §. si quid ita. ff. de ædilit. edi. Ergo eadem ratione non præscribetur vnquàm, vbi dictum fuit, in perpetuum, vel quandocunq;: qm tunc perindè est, ac si finis huius pacti esset æternitas omnis æui. Id æquè motiuum sic tolli potest: procedit illud duntaxat, si hæ dictiones, in perpetuum, aut quandocunq; tempore nullo includerentur, sed in infinitū vsq; excurreret. Verùm accipi solent fm subiectam materiam, & modò longius certumq; tempus, modò breuius significant, vti videre est, Insti. de perpe. & temp. actionib. in prin. vbi glossator notat, & paulò antè ex Romani snīa ac aliorū monuimus. Igitur communi per hoc identidem non derogatur consulto.

Quartò, Si præscriptio tricennalis curreret aduersùs illud pactum sic initum, frustaretur opinione sua venditor, deciperetur ve, ratus nimirum absq; vlla vnq̃ temporis præfinitione aut meta se fundum redimere posse: quæ deceptio legibus improbatur, l. j. § magistrū. el j. & 2. ff. de exercitor. Ad istud simili modo responderi pōt, venditorem in casu proposito non decipi. Porrò verba illius pacto interpretari ac declarari debēt fm ius

29 cōe. † Indè dici solet, contrahentium verba non immutare substantiam contractus. Si enim dico, me commodare tibi cētum aureos: certè non id erit commodatum, sed mutuum potius. gl. vlt. & Doct. in l. 2. C. de his qui ex pub. ratio. lib. 10. l. ubi ita donatur. & Bart. ff. de dona. causa mortis. Vel si testator legaret decē ea conditione, vt aliquid fiat: non propterea dicetur conditionale legatum illud, sed tantùm sub modo factum. Bar. in l. quibus. §. Termilius. col. 2. ver. ꝙ si testator dicat. ff. de cōd. & demō. Et verba accipienda sunt, prout natura & qualitas rei subiectæ patitur, l. 3. §. si quis hæredi. ff. de statulib. l. si in diem. in prin. ff. de condi. & demon. Quare quum dictiones prædictæ, in perpetuū, & quandocunq;, admittant iure cōi præscriptionem 30. ann. cōtra se, vt dictum pridem est: itē actio personalis competens ven

31 ditori ex eo pacto, nā sui pereat annis triginta exactis: ꝯñs est, vēditorem in nullam deceptionis, præter spem, incidere plagam.

Quintò quoq; ac vltimò adducūt, qui à cōi calculo recedūt, fauorem huius pacti de redimendo, qm venditus fundus reuertit per illud pactum ad manus prioris dñi, & sic ad suam naturā, ideoq; fauoris plenū est, atq; latè sumendū, ar. l. si vnus. §. pactus nè peteret. in ver. quod & in specie. ff. de pac. c. ab exordio. 35. dis. gl. in c. statutum. in verb. numerandū. de præben. lib. 6. Ceterùm verò abiicies tu rectè propositam argumētationem, quia verū est, interpretationem illam, quæ nos reducit ad primæuam rei naturam, esse fauorabilem & cùm primis amplexandam, velut qñ res propriam habet naturam, à lege aut statuto tributā, quēadmodum annotatæ indicant leges. Diuersum autem est in casu nostro dicendum, vbi per retrouenditionem fundi non pōt videri fundus ille ad suam pristinam naturam redire. Natura n. agrorum aliarumq; rerum est, seruire homini, cuius causa res cunctæ à Deo sunt creatæ in mundo, l. in pecudum. ff. de vsur. l. iustissimè. ff. de ædil. edic. Et prout quisq; de re sua legitimè disposuerit, ita ius erit, l. verbis legis. ff. de ver. sig. l. in re mandata. C. manda. §. disponat. in Auth. de nup. l. Caius. §. Titius. ff. de leg. 2. Vnde ait Iurisconsultus in l. quod in rerum. §. si quis post. ff. de leg. j. nostra destinatione fundorum nomina & domorum, nō natura constitui. Igitur non possumus dicere, ꝙ fundus ille magis redeat ad suam naturam, si retrouēdatur priori domino, q̃ si remaneat penès emptorem, qui est secundus dominus.

Post hęc reperi dñm Ioannem Crotum in l. nemo pōt. nu. 81. affirmantem, sibi magis placere hanc opinionem cōtra cōem,

30 olimq; se ita etiam consuluisse. † Illud eius consilium quū nusquàm viderim impressum, magno studio scriptum quæsiui (sic enim consuluit inter quosdam Germanię Nobiles) atque omnia, quæ in proposito aduersùs communem sententiam faciūt, ex illo decerpsi.

Dictio illa, Quandocunq;, fm eum dubio procul tēporis infinitatem denotat: proindè talis infinitas contrahentibus placita est minimè respuenda. Regula nanq; traditur, vt quoties verba in contractibus sunt apta ad infinitatem, toties infinitas illa toleretur, l. si ita stipulatus à Seio fuero. ff. de fideiuss. vbi pp illā dictionem, qñcunq;, in stipulatione adhibitam, itur in infinitū vsq;. Sed responderi pōt, illam legem huc non spectare, neq; ad quæstionem motam rectè trahi. Stipulor à te quantam pecuniā Titio quandocunq; credidero: valet stipulatio, inquit Iurisconsultus, ita vt si vel sæpius crediderim pecuniam Titio, nihilominus tu in omnes summas mihi futurus sis obligatus. Ratio dubitandi principalis in eo tex. fuit, & potissimum atq; vnicum dubium, ꝙ videbatur, si semel ego pecuniam Titio credidissem, te mihi semel fore ex ea numeratione obligatum, stipulationēq; totam confestim euanuisse: siquidem verba prolata intelligenda sint regulariter de prima vice, reiterationēq; non admittant, l. boues. §. hoc sermone. ff. de verb. sig. Veruntamē contrarium Pau. inibi respōdet, pp illam admotam dictionem, qñcunque, inquiens, & si sæpius Titio, non tm̄ semel pecuniam credidero, te mihi obligatum sæpius iri. Vnde compertissimè liquet, nihil prorsus ex eo loco, quod sententiæ cōi deroget, posse elici. Quinimmò in d. l. si ita stipulatus à Seio fuero. nō negatur, quin ego amissurus essem omne ius meum ex illa stipulatione contra te, si annis triginta continuis supersedissem aliquid pecuniæ Titio mutuare. Omnis etenim actio, oē ius, aut obligatio tanto tpe perit, l. sicut. §. j. & per totum penè illum tit. C. de præscr. 30. vel 40. ann. Maximè autē, ꝙ sępè dicta dictio illa, quandocunq;, & similes finiūtur, vt anteà dictum est, triginta annorū spatio. gl. in c. j. in tit. de feudo dato in vice leg. commiss. d. l. j. ff. sol. mat. iuncta l. in rebus. §. oīs. C. de iure doti. cum sim. Et Dñs Crotus, alioquin peracuto ingenio vir, istas non sustulit difficultates.

Deinde adducit alium tex. in l. annalibus. inf. de leg. vbi testatoris legatum factum mihi, hæredibusq; meis, extenditur in infinitum, vt relicti exactio non solū primis hæredibus meis, sed & hæredibus hæredum meorum in infinitum competat, sicq;

36 ergo infinitas toleratur. Crediderim ego, illum tex. non meruisse ad hoc propositum subortæ quæstionis allegari. primum nulla legit ibi dictio, qñcunq;, aut similis. Et Imperator met, qui legem eam tulit, dicit illud pro testatoris voluntate ita seruari. Et ratio est minimè obscura: qm̄ appellatione hæredum alicuius, oēs in infinitum continentur hæredes eius, l. fi C. de hæred. insti. Cui ergo mirum videri potest, pręstandū esse hmōi legatum hęredibus meis in infinitum, si ita testatori, qui pro libero arbitrio de rebus suis iure disponit, visum planè fuerit?

Nititur alia ratione Crotus in eo, de quo diximus, ꝯsilio: Fuit illud pactum de retrouendendo collatum in liberam voluntatem venditorum hoc modo, vt quocunq; anno voluerint, possint redimere ab emptore fundos illos &c. Sed facultati implēdi potestatiuam conditionem nullo vnq̃ tpe præscribitur. fm Bar. in l. pignori. in fi. prin. ff. de vsuc. per tex. in l. fi. ff. de cond. instit. Igitur neq; illic præscriptioni locus erit. Errauit vtique toto cęlo Crotus, & falsum est eius assumptum, in illo pacto fuisse ꝯ

31 ditionem aliq̃ potestatiuam. † Nam potestatiua conditio, sicut alia quæuis, fit per illas præpositiones, si, aut, cùm quarum nulla vel in quæstione Croti interuenit. gl. est cōis & à Doctoribus recepta in l. j. in ver. pro ꝯditione. infra de his, quæ sub modo leg. vel fideic. relinq. & altera gl. in l. qui promisit. ff. de cond. indeb. Quod aūt in pacto virtualiter continetur, si venditor obtulerit pretiū &c. illud non ex vi conditionis, sed ex natura contractus accidit: aliàs agere contra emptorem venditor non posset, l. Iulianus. §. offerri. ff. de act. emp. Benè facit tex. in c. illo vos. ibi, & ex forma contractus venditio non appareat conditionalis, sed pura: quanuis per conditionem possit resolui &c. extra de pig. Et ꝙ in eiuscemodi pacto nulla sit potestatiua cōditio, planè testatur Pet. de Anch. in allegato suo consi. 331. col. 2. ver. aduertēdum. vbi decidit, tale pactum ad instar potestatiuæ cōditionis hñdum, interpretandumq;: negat autem potestatiuam oīnò in illo esse conditionē. Aut si in illo pacto adesset ptātiua ꝯditio, quemadmodū non est, nihilo magis sentētia Crot. valeret. Esto sic sanè, vti Bar. docet in d. l. pignori. ꝙ ptātiuæ conditioni nullo tpe præscribatur: attamen cum primū pōt implere conditionē is, ad quem implere spectat, debet cōditioni satisfacere: alioqui amplius ei id iuris implendæ conditionis non erit, l. hæc conditio. ff. de cond. & demon. Et aiebat Pet. de Anch. in præd. eius ꝯs. cursum decennii ad summum sufficere, vt quis credatur potuisse semel distractū fundum redimere, quod si non fecerit, neque posthac, velut negligens & cessator redimere fundum queat, al

32 legat Anch. in argm̄ c. plerunq;. extra de rescrip. † Et est insignis nota in illo cōsi. Dñi Croti, ꝙ non rñderit ad ea, quæ in mediū obiiciuntur pro cōi sententia, neq; contrariā sibi Pet. de Anch. opinionem expugnarit, aut de ea mentionem fecerit: ac proinde difficultatis neruum haudquaquam euulserit.

Quid ergo tenendum? Nunquid & cōi prudentium decreto

33 accedemus? id qđ nuper nos esse facturos pernegauimus. † Dissentio ipse planè Doctoribus illis in hac parte, & in ꝯriā snīam (pacto. s. retrouendendi qñcunq; nullo tpe præscribi) facilè eo.

Scire primùm oportet, has dictiones, in perpetuum, semper, & qñcunq;, à Doctoribus eiusdem efficaciæ diiudicari, oēsq; in eodem significato accipi. Vnde loquentes de vi vnius, oēs nos

34 complecti existimabis. † Præterea hoc distant hæ dictiones, in perpetuum, semper, & qñcunq;, à dictione, in æternū, ꝙ dictio, In æternū, nullo tpe, nullo æuo finem habet, l. nulla societatis. & ibi gl. ff. pro socio. Dictio verò in perpetuum, aut similis, variè accipitur, vti subiecta materia suadet. In ꝯctu nanq; societatis, q̃ sui natura ad hæredes non transit, sed morte socii finitur, si hæc dictio posita sit, vitam hoīs nō excedit, l. j. ff. pro socio. l. hęres l. adeò. eo. tit. Si ad litem iudiciariam referatur, vltra illius litis fatalia non progreditur, l. exceptiones aut perpetuæ. ff. de excep. seu pręscr. Qñ versamur in præscriptionum materia, modò ad annos triginta, modò ad quadraginta, modò ad breuius tps extenditur, Insti. de perpet. & temp. act. in prin. vbi per gl. in ver. ꝯstitutionibus. Cùm aūt extra prædictos terminos à legislatore profertur ea vox, tunc vel pro dictione, generaliter, vel pro tpe infinito ipsa sumitur, l. si vsusfructus municipibus. ff. de vsuf. leg. l. de accessionib. in prin. ff. de diuer. & tēporal. præscr. l. edit. s. de eden. l. j. cum gl. in ver. perpetua. ff. de cōtrah. emp. l. iurisperitos. in prin. & ibi Bar. per illū tex. ff. de exc. tut. § itē loco tutorū. Inst.

35 de curat. § hi enim qui. Inst. de excusat. tutor. † Idem, si à ꝯhentibus quid in perpetuum, aut qñcunq; dandum vel faciendū caueatur, & materia seu ꝯctus sit transitorius ad hæredes: tum hæ dictiones absq; tpis fine vllo constarent, fm Floria. de S. Petro in l. in hoc iudicium. §. si conueniat. ver. sed si in ꝯctu sui natura trāsitorio ad oēs hæredes. ff. cōi diuid. per l. eum debere columnam. ff. de seruit. vrb. præd. Quamobrē in subiecta qōne tex. nostri, quū ius illius pacti de retrouēdendo transeat ad quoscunq; & in quoscūq; emptoris & vēditoris hrdes, sicut in primo notabili anteriore loco ostendimus, reliquū est ex ꝓximè adductis, eas dictiones nulla præscriptione temporis, quantumuis longissimi, cogi, sed absque temporis fine penitus haberi.

36 † Aut ēt dices, in illo pacto de retrouendendo qñcunq; &c. virtualiter ob eam dictionis auctoritatem cōtineri, vt quoties ius redimēdi illius fundi esset amissum, veluti præscriptione triginta annorum, aut aliàs qūolibet, toties nihilominus reuiuisceret, vt qñcunq;, id est, in perpetuum, seu oī tpe, liceret venditori aut eius hæredibus fundū semper redimere. Alioqui nihil operaretur ea dictio, qñcunq;: quod à ꝯhentium mēte alienū esset. Induco ad hoc propriè doctrinam Bar. qua cōis contraria opinio falsa redditur, in l. sicut in annos. per illum tex. in prin. ff. quibus mod. vsusfr. amitta. Quærit ibi Iurisconsultus. Si cui, quādiu viuat, legetur vsusfructus, an pp ea legati verba, Quandiu viuat, censeatur repetitum legatum eiusdē vsusfructus, quoties amissus esset idē vsusfructus, puta, capitis diminutione legatarii, re-

spondet

ſpondet legiſlator, legatum intelligi ſemper repetitum vſq; dũ is legatarius vixerit. Quare Bar. eo loco aiebat per eam legem, ſi ſi cui quid legetur, quod poſſit legatarius ab hærede petere, qñcunq; &c. quanuis petitio eius legati præſcriptione aliqua fortè eſſet ſublata (licèt Bar. & tunc dubitet, an locus ſit præſcriptioni aduerſus illam dictionem, qñcunq;) tñ, hoc ẽt admiſſo, ꝙ currat præſcriptio, dicentur eſſe ob eam dictionem, qñcunq;, plura legata: & ſublato vno legato per præſcriptionem, ſuccedit iterũ aliud pp tacitam repetitionem. Quam deciſionem dicit eſſe notatu dignã, quia multis qõnibus poſſit eſſe perutilis. & bene facit ad eam tex. in ſimili in d. l. eum debere columnã. ff. de ſeruit. vrbano. præd. Nimirùm Pet. de Anch. alibi in conſ. 27. inci. Non ſeruato ordine dubiorum. col. 4. ver. dixi ſecũdò &c. de proprietate iſtarũ dictionum differens, ſcribit, id perpetuũ dici, ſiue in perpetuum fieri, qđ in locũ deficientis ſubrogatur: allegas p̃dic. l. eum debere columnã. de ſeruit. vrb. præd. Hanc partem cõtra cõem tenebis, conſulendo & iudicando, ea præſertim quoq; ratione: quoniam appoſita fuit illa dictio, quandocunq;, in materia tranſitoria ad hæredes, ſicuti cum Floriano nuper diximus.

Supradicta ſic procedunt, qñ non fuiſſet appoſitum iurm̃ in pacto illo de retrouendendo, qñcunq;. Sin verò pactum etiam iureiurando eſſet cõitum, vtiq; multo magis locus foret prædictis, quum efficacius quis obligetur interuentu iurĩ, q̃ ſine eo, au then. ſacramenta. & quod ibi no. ſupra ſi aduer. vend. & arg. eorum quæ habentur in materia l. ſi quis maior. ſup. de tranſac. per Imo. & Alex. in l. miles. §. decem. ff. de re iud.

Neq; te moueant, quæ pro cõi ſunt nuper adducta: Nanq; admittas licet tricenariam præſcriptionẽ in hoc ipſo, de quo agitur, pacto: attamen rurſus poſt illam præſcriptionem reuiuiſcet ilicò pactum, vt qñcunq; venditori, eiusq; hæredibus fundũ redimere integrum ſit, d. l. ſicut in annos, & Bart. ff. quibus modis vſufr. amitta. Item cum verſemur in materia, quæ eſt trãſitoria ad hæredes, non eſt locus in generali illa dictione, qñcunq;, vel ſimilibus, præſcriptioni, per ea, quæ pridem ex Floriano tradidimus. Locum proinde habebit præſcriptio tricennalis cum effectu in voculis illis generalibus duntaxat, qñ inditæ ſunt diſpoſitioni, quæ ad hæredes ſui natura non tranſeat: tuncq; allegatæ in contrarium auctoritates fortè aliquid valere poterunt. Neq; aduerſatur, quod eſt obiectum de infinitate vitanda &c. Regulare illud eſt: cęterum fallit, vt hic, & multis aliis caſibus, in quibus toleratur infinitas, ſi modo verba apta ſint, iuxta no. per Barto. in l. qui bona §. fi. ff. de damno infec. cum ſimilibus proximè adductis. Cùm etenim contrahentium ſit, quam malunt legem contractui ſcribere, l. j. §. ſi conueniat. ff. depoſiti. æquius itidem viſum eſt infinitatem inter emptorem & venditorem ipſis ſolis vel vtilem vel noxiam tacitè pactam ſic admitti.

Non deniq; obſtat, quod allegatur de cã dotis: quæ etſi ſemp ac vbiq; præcipua eſſe dr̃, nihilominus tñ præſcriptio aduerſus eam efficax & cum effectu recipitur, d. l. j. ff. ſol. mat. l. in rebus. §. oĩs. C. de iure. doti. Tolli põt eiuſcemodi difficultas negando, ꝙ Iuriſconſultus propriè ac ſimpliciter dixerit, cãm dotis ſemper & vbiq; forè præcipuam. Quinimmò addi oportet generalibus illis vocibus legis aduerbium Ferè: ſicq;, vt non ſemper, ideſt, oĩ caſu, ſed fermè adeò ſemp dotis cã ſit præcipua hñda. Ita doctè monet gloſſator in præalleg. l. j. in verb. ſemper. ad fi. dum opponit eidem verborũ generalitati tex. in l. maritum. eo. tit. ſol. ma. Quam expoſitionem, velut maximè cõgruã, probat ibidẽ Bar. nu. 19. ver. nunc venio ad ſolutionem contrarii. Quare talis adhibita expoſitio oẽm in ſubiecta controuerſia facilè conciliat repugnãtiam: & obiectionem illam pręſcriptionis dotis eſſe alteram ab regula exceptionem oppido indicat. Aut ẽt aliter perappoſitè rñdebis nempe in d. l. in rebus. §. oĩs. & per totam eam legẽ, Imperatorẽ loqui de hypotheca dotali, quæ prærogatiua illa gaudet, vt aliorũ hypothecis, quantumlibet tp̃e prioribus, in mariti bonis præferatur. Cæterùm tale priuilegium hypothecæ dotis ad hæredes non tranſit, l. vna. C. de priui. dot. declarat Bar. in d. l. j. nu. 2. ff. ſol. ma. Ideoq; generale aduerbium illud, ſemper, infinitatem tp̃is non continebit, ac per ꝯñs præſcriptionẽ iure non euitabit per ea, quæ ex Floriani præſcripto haud multò antè indicauimus.

Videamus iam, qñ inter emptorẽ & vẽditorẽ pactum de retrouendendo ſine illarum vocum gñalitate, ſineq; iurõ ſimpliciter factum eſſet, quanto tp̃e eidẽ pacto præſcribatur. Quæſtio

37 parũ habet difficultatis. † Pro executione talis pacti cõpetit venditori perſonalis actio præſcriptis verbis, aut ex vẽdito, quæ 30. annis perit, d. l. ſicut. §. j. infra de præſc. 30. vel 40. ann. l. j. §. adhęc. infra de annal. excep. Itaq; tanto tp̃e deſinet venditor ex eo pacto aduerſus emptorem poſſe agere.

38 † Sic & illo eodẽ propriè tp̃is ſpatio iuri hæreditatis adeundæ præſcribitur. gl. eſt ſingularis in l. q̃diu. la j. ff. de acq. hær. notat in l. licet. infra de iure delib. Feli. in c. de 4. col. 6. extra de præſcr. Corn. in conſi. 70. lib. 4. Identidem remedium l. 2. ſupra de reſcindenda vend. 30. annis perit, ſm̃ Bar. & alios inibi, & Corn. in d. cõſ. 17. col. 6. li. 4. Ita determinant Moderni Bononienſes hic, reſpõdentes abundè obiectionibus Pet. de Anch. in præalleg. conſ. 331. vbi niſus eſt defendere Petrum, ꝙ annis decẽ virtus illius pacti de retrouẽdendo q̃tuncunq; ẽt generaliter atq; latè concepti, planè extinguatur.

Sinautem pacto ſimplici de retrouendendo additum fuiſſet

39 iurm̃, quæritur, an præſcriptio 30. ann. obſtet vẽditori. † Pro parte affirmatiua illud facit: qm̃ ſimplici pacto de retrouendendo abſq; iurõ præſcribitur tanto tp̃e. vti proximè oſtendimus: cæterùm iuſiurandum induit naturam & qualitatem diſpoſitionis, cui apponitur, l. fi. infra de non nu. pec. Igitur nihil plus tẽporis in præſcriptione iurati pacti, q̃ nõ iurati, deſiderabitur. Id quod & Ang. in d. ſuo conſi. 55. verius eſſe arbitratur. Sequuntur Fel. in rub. extra de præſcr. col. antepe. Iaſ. in d. l. ſi mater. infra de inſti. & ſubſti. quo loco refert, ſe pro hac parte ſæpenumero conſuluiſſe, & in l. petẽs. ſupra de pac. Necnõ & Balb. in d. eius Trac. præſcriptionum, in 4. parte 5. partis prin. q. 3. fol. 116.

Non aſſentit iſtorum decreto Dñs Ludo. Gozadinus hic, vir planè excellentis doctrinę, ingeniiq; haud mediocris. Iurm̃ pręſtitum ẽt in contractu, ait ille, habet vim litis conteſtatæ, eſt doctrina Bar. de hoc cõiter probata, in l. nam poſteaq̃. §. ſi is qui tẽporali. per illum tex. ff. de iureiur. Litis autem conteſtatio actionem, quæ temporalis aliàs erat, perpetuam, ad quadraginta ſcilicet vſq; annos, reddit, l. fi. infra de præſcr. 30. ann. l. j. §. exceptis. infra de annal. exceptio. Igitur eiuſcemodi pactum ſimplex de retrouendendo firmatum iurõ non annis triginta, ſicut Scribẽtes illi contendunt, ſed quadraginta tantùm peribit.

Neq; refragatur ſnĩę Bar. & aliorum, ꝙ Iuriſconſultus in d. §. ſi is, qui tẽporali. videatur loqui ſolùm in iurõ iudiciali: qñquidem debeat ſm̃ Iaco. Butr. Bar. & reliquos ibidem intelligi quoque ille tex. de iuramento extra iudiciali, quod præſtitum ſit in contractu: quia Iuriſconſultus generaliter loquitur. Vnde illic Roma. dicebat, ſi ſtatutum diſponit, ꝙ vbi creditor diſtulerit decennium petere debitum, ſit petitione poſthac excluſus: non fore locum tali ſtatuto in contractu iurato: tum enim iuſiurandũ in annos 40. petitionem producit. Quod dictum Romani & p̃miſſam concluſionem Ang. inibi ſequitur, & ibidem Rom. in l. naturaliter. col. j. ff. de vſuc. Bart. Veronenſis cautela 35. Iaſ. in §. de conſtituta. Inſt. de actio. Feli. in c. j. col. 3. ver. limita ſecũdò. extra de præſcr. Idẽ Iaſ. in §. ſed aliquando. in additionib. ad Chriſtophorum Porcium, Inſt. de vſuc. Hippo. de Marſiliis Bonon. in ſuo ſing. 141. incip. Audiuiſti fortè aliàs.

40 † Reſpondet præterea argutè Gozadinus ad l. fi. C. de nõ nu. pec. Iuramentum imitatur naturã cõtractus, cui apponitur &c. Verum quidẽ hoc eſſe, reſpectu rei debitæ, nè in plus quis obligetur pp iuramẽtum præſtitum, ita propriè habetur in d. l. fi. At verò ſecus reſpectu efficacioris obligationis, quæ iureiurãdo interueniente, ſolidius dubio procul, neruoſiusq; ꝯtrahitur, auth. ſacramenta. vbi copioſè traditur, C. ſi aduerſ. vendi. faciunt notata Imo. & Alex. in l. miles. §. decem. ff. de re iud. cum ſimi. Hęc reſponſio Gozadini non placet. Nam alias videmus fideiuſſorẽ non poſſe in plus obligari, q̃ principalem, pro quo fideiubet, l. j. per totam, ff. de fideiuſſ. Attamen ſi fideiuſſerit cum iuramẽto, obligatur in duriorẽ etiã cãm, ſiue maiorem ſummam. Bar. in l. ſi quis p̃ eo. col. vlti. ff. eo. de fideiuſ. Rurſus inquit, diſpoſitionẽ d. l. fi. procedere rõne deficientis conſenſus: vt ſi confitens, ſe recepiſſe pecuniam mutuam ſub ſpe futuræ numerationis, nolit obligari, nec obligetur ad eam reſtituendam, niſi reuera numeretur, ita nihilominus obligatur propter additum confeſſioni iuramentum. Hic intellectus non eſt Gozadini, quandoquidem ita propriè reſpondet Bar. in l. ſi quis pro eo. ad fi. ff. de fideiuſſ. & inquit Bal. in l. j. in 2. q. C. commodati. vbi actus non valet ex præſumptione deficientis conſenſus, ibi iuramentum nihil operatur. In quæſtione autem noſtra actiones perſonales 30. annis pereunt, non quia lex præſumat vltra id temporis deficere conſenſum contrahentium, puta, ꝙ intelligeretur ſub cõditione obligatio pacti contracta, ſi intra 30. annos retrouẽditio fuiſſet petita &c. Sed illud ſic accidit in odium negligẽtis proſequi ius ſuum, notatur in c. fi. extra de præſcripti. Inſti. de vſuca. circa prin. l. fi. §. ſed licet. ibi, cùm non ſimilis &c. C. de præſcr. 30. ann. Quę negligentia tanta non eſt in illo, qui vel fuit litem conteſtatus, vel pro tali habetur beneficio iuramenti præſtiti, d. l. fi. in §. ſed licèt. C. de præſcr. 30. vel. 40. anno. Proinde nõ conſtat differre plurimùm terminos quæſtionis noſtræ à diſpoſitione illius l. fi. C. de non nu. pec.

Dura mihi & acris nimium videtur cõis illa deciſio Bar. in d.

41 l. nam poſteaq̃. §. ſi is, qui temporali. ff. de iureiu. † Verba etenim tex. clara ſunt, & ad iudiciale iuramentum illam legem pertinere haud obſcurè produnt. Cur ergo Bar. id decretum ad iuramẽtum extraiudicialiter in contractu pręſtitum trahat, ratione pręſertim eadem minimè ſuadente, non ſat intelligo. Ibi apertè Iuriſconſultus in verbis illis, quia poſt litem conteſtã &c. affirmat, per eam iuramenti delationem in iudicio litis fieri conteſtationem. Quod per ſe alioquin etiam patet: Cùm enim litis conteſtatio fiat per narrationem actoris & negationem aduerſarii, l. j. vbi gl. & Doctores, C. de lit. conteſt. nulli dubium, ꝙ reo deferente actori in iudicio iuſiurandum, conteſtatio litis peragitur. Quamobrem extendere virtutem illius iuramẽti, per quod ve-

rè ac propriè litis conteſtatio fit, ad iuramentum, per quod nulla prorſus vel re, vel aptitudine agitur cõteſtatio litis, iniquum ſatis videtur. Aliud quoq; cogitabam: In d. §. ſi is, qui temporali. iurat creditor, & ad vtilitatem propriam, & in iudicio. In contractu autem iurat regulariter debitor extra iudicium, non quidem ad vtilitatem propriam, ſed contra ſe, quo magis obligetẽ creditori ſuo. Illationem proinde iſtam, à remotiſſimis petitã finibus, vix probo. Cogitabis tamen tu hæc altius aliquando, mihi etenim in præſentia non vacat.

Poſtremò collige ex iſto textu, pactum de retrouendendo, p̃ eodem pretio, non improbari legibus, ſed nominatim recipi:

42 † Neq; contractum vſurarium, aut pignoratitium ob id proptereà præſumi, vt antea notauimus. Ideoq; nec emptor imputabit ſibi fructus quos ante oblatum pretium legit, in ſortẽ, quinimmò lucrabitur eos, quemadmodùm Cęſar ſub finem legis appoſitè hic explicat: quod & Bald. animaduertit, & iure Canonico æquè eſt admiſſum. Archid. ſic tradit in c. pleriq;. 14. q. 3. Abb. in c. ad noſtram col. j. ver. primus caſus. poſt gl. ibi in verb. patet extra de emp. & vend. gl. & Doctores in c. cõqueſtus. ex̃ de vſuris.

Sed his repugnare videtur, qñ ex pacto vel aliàs reſoluitur ꝯtractus debent percepti fructus cum re principali reſtitui, l. cùm autem. §. cùm redhiberetur. l. ꝙ ſi nolit. § pen. & fi. ff. de ędil. edi. l. Imperator. ff. de in diem adiect. Vnde pro veritate pręſentis ar-

43 ticuli aliquę nobis erunt concluſiones conſtituendæ. † Sit itaq; prima concluſio: Re vendita pro iuſto pretio, & collata per pactum rei redimendæ poteſtate in venditorem, contractum vſurarium aut ſimulatum non præſumi: fructus verò emptorẽ ea rõne lucrari, ꝙ venditor, qui licuit, rem illam prius nõ redimit, vt hic: & Arch. Abb. & reliqui in locis antea citatis.

44 Secunda eſt concluſio: † Vbi facultas reſoluendi contractũ, ſeu redimendi rem vẽditam, eſt collata in arbitrium emptoris, aut tertii cuiuſpiam, puta, offerentis meliorem conditionem, rẽ cum fructibus emptor (quaſi nihil ſit tunc, quod poſſit venditori obiici, cur contractum reſoluat) reſtituet. d. l. cùm autẽ. §. cũ redhiberetur. ac aliis ſimilibus adductis. ita cenſuit Abb. poſt Ioan. And. in c. illos vos. num. 6. extra de pignor. & hic Taurinenſes ſequuntur.

45 Tertia eſt concluſio: † Quandò fit pactum de retrouendendo ea lege, vt poſt certum tempus quandocunq; res pro eodẽ pretio poſſit redimi, ante non, & modico pretio res fuit empta: tunc contractum præſumi vſurarium, per ꝯñs, rem cum fructibus oportere reſtitui, aut in ſortem fructus cõputari, d. c. ad noſtram. vbi Doctores per illum tex. extra de empt. & vend. c. cõqueſtus. extra de vſur.

46 † Sed incidit dubium, an ſola pretii modicitas cum pacto de retrouendendo ſimpliciter arguat pręſumptiuè contractum ſimulatũ: aut potius aliud cũ exiguitate pretii in ea præſumptione deſideretur. Inno. quem refert Io. And. in d. c. ad noſtram. in fi. tenet per illum textum, modicitatem pretii ſolam cum pacto de retrouendendo, non ſufficere tali pręſumptioni. Et Abb. antiquus aiebat, id plurimum verbis illius capituli cõuenire. Huc ſpectat, quod refert Cyn. in l. 3. C. plus val. quod agi. Iac. de Are. exiſtimaſſe, hęc tria ſimul ẽt concurrentia, emptorem vſurariũ, pretium modicum, & de retrouendendo pactum, non inducere ſimulationis præſumptionem. & Io. And. commemorat in

47 c. illo vos. col. 2. ver. Iac. de Arę. extra de pignor. † Nanq; in dubio contractus non iudicatur ſimulatus, ſed ſtandum eſt inſtrõ, donec contrarium doceatur. l. cùm precibus. vbi Doctores, C. de probati. accepimus. §. interim autem. extra de fid. inſtr. Itaq; quum nominetur in inſtrõ ille contractus emptio & venditio, talis nimirùm æſtimabitur, qualis in ſua forma apparet, c. in ciuitate. ibi, ex tali forma. extra de vſur. Et Bal. in l. rogaſti. §. ſi tibi. ad fi. ff. ſi cer. peta. ait, in dubio contractum nõ cenſeri vſurariũ. Vr̃ hoc quoq; ſatis conſtare ex d. c. ad noſtram. vbi Pontifex nõ ob ſolam pretii modicitatem, ſed principaliter, quia cautũ fuerat, vt ante certum tempus non poſſet redimi fundus, ſicq; emptor interea temporis lucrum certò ex ſua pecunia capere ſtudeat, iudicat illum contractum ſimulatum. Et inquit gl. in l. dolus. in verb. non ex quantitate pretii. C. de reſcind. vend. non prę ſumi dolum ex quantitate pretii ſola, ſed cum aliis concurrentibus indiciis ſic.

48 † Hanc partem conſulendo æmulatus fuiſſe videtur Pet. de Anch. in conſi. 9. incip. Plurimæ coniecturæ, per totum, vbi ex plurib. tantùm ſimul congeſtis ſuſpitionibus contractum emptionis in propoſito ſibi themate ſimulatum oſtendit, & multò apertius alio conſi. 257. incip. Si prædicta ſnĩa. col. j. ver. diſcutiẽdum eſt &c. Id ipſum manifeſtè voluit Alex. in conſi. 109. incip. Viſo proceſſu cauſæ. col. fi. ver. nec contractus: lib. 4. aſſeuerans, ex pacto de retrouendendo cum ſola modicitate pretii non argui contractum ſimulatum in fraudem vſurarum: illamq; eſſe magis cõem opinionem teſtatur, quia contrarium non apparet iure cautum, Cor. conſ. 224. 241. & conſi. 346. col. 5. ver. nã ſunt tres opiniones. lib. j. Soci. antiquior in conſi. ſuo 155. incip. Præſtantiſſimè Doct. col. fi. ver. ſed ad hoc reſpondetur. li. 2. & in cõſi. 248. incip. Nunquid ex duabus præſumptionibus. per totum, lib. 2. Dec. conſ. 197. incip. In cauſa, quę coram Reuerendo vicario, col. 2. lib. j. Bartholomæus Veronenſis copioſè in ſuo Tract. ſimulationis contractuum, ante fi. necnon & Moderni Bononiẽſ. hic, Taurinenſesq; ſimul, affirmantes hanc magis communem eſſe atque tenendam ſententiam.

Pro quorum opinione facit, ꝙ deceptio, quæ dolo caret, & vltra dimidiam iuſti pretii non excurrit, in pretio emptionis & venditionis contrahentibus eſt naturaliter impunè permiſſa, l. in cauſæ. la 2. § idem Pomponius ait. ff. de minor. l. ſi voluntate.

49 C. de reſcin. ven. † Et ratione illius oneris annexi de retrouendẽdo, res vtiq; ęſtimatur minoris, l. fundi partẽ. ff. de contrah. emp. Abb. in d. c. ad noſtram. col. 2. ver. ſecundò, quia res. & in c. in q̃buſdam. in 2. notab. extra. de decim. Eſt tex. in l. j. §. ſi hæres. ff. ad Treb. Habes clariorem textum in l. ſi ſterilis. §. ſi tibi fundum. ff.

50 de act. emp. † Atqui etiam ratione vicini petulantis & moleſti res minoris æſtimatur, l. quod ſæpè. in fi. ff. de cõtrah. emp. Quare quum filio debeatur legitima de bonis patris abſq; grauamine vllo, l. qm̃ in prioribus. C. de inoff. teſt. § j. in Auth. de trien. & ſemiſſe. non debebit ei res tradi, quæ habeat vicinum cõtentioſum, ſi aliũde poſſit legitima detrahi. Ang. & Alex. per illam ra-

51 tionem ſic tradunt, in l. in quartam. ff. ad leg. Falc. † Simili modo res minoris eſſe pretii creditur, vbi Dñs volens eã vendere, non põt, qui fideiubeat pro euictione, aliquem inuenire. Bar. & Doctores communiter in d. l. j. § ſi hæres. ff. ad Trebel.

52 † Altera eſt opinio affirmatiua, vt ex modicitate pretii cũ pacto de retrouendendo ſimulatus ille pręſumatur contractus. gl. in c. ꝯqueſtus. in ver. de feudo. ante fi. extra de vſur. Arc. in c. pleriq; 14. q. 3. Et Alberi. in l. emptione. C. plus val. quod ag. ſcribit, ſe ita de facto in ſubiecta quæſtione reſpondiſſe, proq; ſua opi-

53 nione latam ſententiã fuiſſe. Pro qua opinione facit: † qm̃ aliàs ex quantitate pretii deteguntur fraudes, aperiuntur doli, l. cùm hi. §. modus quoq;. ff. de tranſac. c. etſi quæſtiones. extra de ſimo-

54 nia. l. per diuerſas. C. mandat. † Et ex pretii tenuitate aut magnitudine qualitas contractus diſcernitur. gl. in l. j. §. j. in verb. agendo. ff. de ſuperficiebus. Bar. in l. cotem ferro. §. qui maximos. ff. de publica. Nemo enim ſuum iactare facilè creditur. c. ſuper hoc. extra de renunc. l. cùm de indebito. ff. de probati. Ita decidunt Imo. in d. c. ad noſtram. de emp. & vend. Ant. de But. & Abb. ibi nu. 9. ver. dictum tamen in ſe videtur verum &c. iterum Ant. de But. in c. illo vos. extra de pignor. Idem Imo. reſpõdit in ſuo cõſ. 55. incip. In caſu præmiſſo eſt videndum. col. 2. ver. nec obſtat ẽt prædictis &c. vbi ait, Licet exiguitas pretii remediũ paret reſciſſionis contractus iuxta l. 2. C. de reſcind. vendi. non tamen facit præſumi contractum ſimulatum, niſi quoq; interueniret pactũ de retrouendendo: Illa etenim duo ſimul cõcurrere debent ad hoc, vt ſimulatum contractum cõiici liceat. & rurſus ita defendit in conſi. 99. incip. In quæſtione, quæ vertitur. col. 3. verſi. ſed certè videtur &c. Ita æquè Abb. conſuluit in conſi. ſuo 76. inci. In præſenti conſultatione. col. 2. ver. & nimirùm. lib. j. dicens ſic cõiter teneri, & à ſe legendo & conſulendo iſtud ipſum defendi. Alex. in hoc articulo ſibi contrarius in conſi. 46. incip. Circa præſentis conſilii materiã. col. j. & 2. in j. dubio. ver. circa primũ. & ver. & ſic nihil alius &c. lib. 3. inquiens, illam opinionem videri magis communem: quæ in dubio etiam fęneratori ſeu emptori magis tuta eſt exonerandæ eius animæ cauſa: idcircoque amplectenda, arg. c. iuuenis. extra de ſponſ. illud idem repetit in conſi. 54. col. j. lib. 6.

Quid igitur in tanta varietate, tamq; difficili opinionum re-

55 pugnantia propoſitę quæſtionis nobis ſtatuendum erit? † Reor ego equidem, quum agatur de dolo ſeu fraude probanda, quæ in dubio non præſumuntur, l. quoties. §. qui dolo. ff. de probat. l. meritò. ff. pro ſoc. perſpicuis indiciis, & coniecturis haud ſinuoſis eſſe opus, l. dolum. C. de dolo. Verù ꝙ hæc indicia non ſunt legibus præfinita, arbitrio iudicis concredita eſſe putarim. l. j. ff. de iure delibe. c. de cauſis. § illis. extra de off. iud. deleg. l. 3. §. ideo

56 que. ff. de teſtib. † Quocirca iudex, quia vir bonus eſſe dicitur, & litigatoribus patris loco conſtituit, l. vir bonus. ff. iudi. ſol. §. eos autẽ. in Auth. vt iud. ſine quo. ſuff. gl. in §. interim. in verſ. iudex. in Auth. de defenſ. ciuita. itidem quod bonum æquumq; eſt, ſequi accuratè debebit, c. fi. in fi. extra de tranſac. li. j. circa princ. ff. de iuſti. & iu. Nè aũt eiuſmodi æquitas à nobis, qui iuſtitiam colimus, æquumq; & bonum profitemur, hoc loco optata deſideretur, quid ius dicenti conueniat, ordine demonſtrabo.

57 † Aut cum pacto de retrouendendo ſola paruitas pretii concurrit, quæ non implet dimidiam partem iuſti valoris: tunc arbitror. contractum nullo modo cenſeri ſimulatum. Porrò ex huiuſmodi paruitate pretii (niſi aliud accedat) dolus aut fraus emptoris minimè gentium præſumitur, tametſi propter enormem læſionem venditoris, vel reſcindatur contractus, vel emptor reliquum pretii numerare cogatur, c. cùm dilecti. c. cùm cauſa. vbi etiam gl. & Doctor. extra de empt. & ven. l. 2. vbi Bar. & alii, C. de reſcin. ven. Simili modo per ſolum pactum de retrouendendo, tantum abeſt, vt ſiniſtra aliqua pręſumptio oriatur, cùm & legibus ſit maximè illud cognitum atq; probatum, vt hic, & in l. ſi vir vxori. ff. de præſcri. verb. Ergo illa duo, quæ ſingula

gula omni fraudis carent suspitione,simul iuncta,suspitionem non gignent aliquam,iuxta copiosè tradita per Bart. in genere probatorio, in l.admonendi. ff. de iureiuran. optimum textum iudico in l.spadonem.§.qui iura multa.ff. de excusationibus tutor. Alioqui si secus diceremus, & nos impossibile quoddam admitteremus, & absurdum planè foueremus. Vbi nāq; dolus non esset,inde tamen opinione nostra dolus colligi posset, qđ per rerum naturam impossibile iudicatur, quum non entis nullæ sint partes,l.nam etsi.§.post defectum. ff. de iniusto rup. irrit. test. Absurdum quoque præterea foret,vt qualitas sine subiecto existeret,l.si seruum.§.j.ff.de act.empt. l. eius.§.fina.ff.si cert.pet. Quare si dolus neque hinc neque illinc descendit, vtique illam qualitatem simulationis, siue fraudis, contractui admouere non possumus.

58 † Neque aduersum censeri debet sententiæ nostræ quod in ore omnium est: Singula quæ non prosunt,multa iuuant. Illud verum est,quando in singulis,& si non totum, aliquid tamē est ius,quod quæritur,l.instrumenta. ibi, si non aliis quoque adminiculis iuuentur,sola nō sufficiunt.C.de probati. est bona glossa in l.3.§ eisdem quoque in ver.speciem. ff.de testib. Dein,quādo exiguitas pretii est vltra dimidiam iusti valoris, habet remedium ordinarium venditor, nempe rescissionis contractus ex d.l.2.supra de resc in.vend.cum similibus. Ideoq; extraordinarium simulati contractus, quod ex solis suspitionibus & minimè apertis probationibus comparatur, eidem venditori nō cōpetet,l.in causæ.la 2.in prin.ff.de minoribus. Maximè verò,quia in obscuris,quod minimum est,nos sequi oportet, l. semper in obscuris. vbi gloss. & Dec. ff. de regul. iur. dolusque emptoris non exiguitate pretii,sed qualitate facti ęstimetur,l.dolus.supra de rescind.vend.

59 † Nec obstat, quod alibi legitur, paruitatem pretii nonnihil ad fraudes reseruandas facere,l.cùm hi.§.modus quoq;. ff.de trāsact. Id sanè procedit (licet gl.in d.l.dolus.in ver.non quantitate. aliter locuta fuerit,& malè quidem) in casu valde singulari,propter facilitatem eorum,qui de alimentis annuis sibi legatis,modica præsenti pecunia accepta,transigere libenter & incautè so60 lent,vti patet in d.l.cùm hi.in prin.† Sunt enim homines natura procliues (prout experientia rerum parens docet) pro modico præsenti multis renunciare bonis futuris. l. j. sup. de pact. d.l. cum hi.in prin.& ibi gl.j. Id quod in alimentorum causa,quæ sēper fauorabilis est atq; præcipua,nè postea egeant, tales admitti dedecet,d.l.cùm hi.& Bar.latè tradit in l.Mela.ff.de alim.& ciba leg. Alex.in l.mulier.§.cùm proponeretur.ff.ad Trebel. Cęterùm subiecta qō nostra nullo,præter ius cōmune, gaudet priuilegio,& longè distat ab alimentorum causa. Sicuti nanq; in alimentis legatis, ob eam fauoris rationem, modicitas etiam sola pretii est nonnihil argumento fraudi:ita exiguitas sola pretii nihil creditur in emptione continere doli,d.l.2.C.de rescind.ven. cum similibus.

Inde nimirum constat,errasse Corneum in suo consi.4.inci. Multùm diffusè.col.5.vers.nam si est res vendita.& rursus consi.246.inci. Visa copia petitionis.col.6.in fi.versi. in tanto autē opinionem cōflictu.lib.j.vbi ait,ex magna paruitate pretii,quæ dimidium iustæ æstimationis non impleat,cum pacto de retrouendendo contractum præsumi simulatum. Quam opinionē si Abb.in d.c.ad nostram.de emp.& ven.nu.9.ver.sed debet esse pretium valde tenue &c.est æmulatus,non vtiq; minore errore & is mihi videtur lapsus.

61 † Neque repugnat decisio d.c.ad nostram.de emp.& ven. Ibi certè aliud,q̄ exiguum pretium,emptori obfuit. Nam tractatus de mutanda pecunia fuerat antea habitus: vel etiam si tractatus non fuisset habitus,attamen pactum, ne liceret venditori ante septēnium redimere fundum, & post septennium vsque ad nonum duntaxat annum posset,simulationem in illo cōtractu detegit,sicut inibi expressè cauetur in ver.quod patet ex eo &c. Et quanuis fiat illic quoque mentio modicitatis pretii,illa mihi videtur exprobratio potius in emptorem,q̄ causa,vnde coniiciatur dolus. Quasi dicat summus Pontifex, Non sat fuit emptori agere contractum simulatum in fraudem vsurarum, φ etiam vix dimidium iustæ æstimationis venditori numerauit. Facilè concesserim, eam ibi modicitatem pretii non carere fraudis suspitione,non quidem p p se,sed accidentaliter propter pactum,& præcedentem simul mutui tractatum:iuxta illud, Facienti malum,omnia cooperantur in malum:sicuti facienti bonum, omnia cooperantur in bonum.

62 † Aut cum pacto de retrouendendo est exiguitas pretii, quæ tamen implet dimidiam partem iustæ æstimationis,ita φ nō est locus remedio rescissorio d.l.2.C.de rescin.vend. Tum vel probatur, initiò venditorem pecuniam mutuā ab emptore petiisse, & emptorem se mutuò daturum assensisse, sicq; tractatum de mutuo contrahendo præcessisse,& contractum emptionis & venditionis ilicò subsequutum fuisse: ex illo præcedenti tractatu præsumam contractum esse simulatum,arg.l.quanuis.§.si cum essem.ff.ad Velleia. Quæ enim vno temporis tractu aguntur,ab eadem voluntate proficisci,eodemque iure censeri, creduntur,l.quod ait lex.§.fi.ff.de adulter. facit tex. in l.hæredes palàm.§.vno contextu.ff.de testa.& quæ incontinenti fiunt, præcedenti actui inesse iudicantur,l.iurisgentium.§. quinimmo.ff. de pact.l.lecta.ver.dicebam.ff.si cert.pet. Nimirum itaque ex facti qualitate, non etiam ex pretii modicitate dolus rectè deprehendetur,d.l.dolus.C.de rescind.ven. Eodem spectat: quoniam probationes admittuntur ad docendum contractum vsurariũ, quæ in alia causa minus essent idoneæ. Quod ita meritò accidit propter excogitatas fœneratorũ fraudes, quas, nè aculeos sacræ leges incurrant, contractibus impostores sæpenumero induunt, Io.And.in c.ex literis.extra de iureiur.in c.2.eo.tit.lib.6.necnon & in d.cap.ad nostram.vbi etiam Petrus de Anchar.de empt.& vendit. Alexander in cons. 54.incipiē. Circa primum dubium. nume.3.lib.6.

63 † Aut in proposita quæstione nihil constat de præcedenti,sicut diximus,tractatu:tunc si contractus fuit celebratus in loco, vbi communiter solent fieri tales simulati contractus, & exerceri vsuræ, quemadmodum hodie pluribus in locis pernicioso exemplo fieri scimus ac dolemus: & emptor sit indigena loci, 64 aut incola: † iudicabo contractum illum ob eam infamatam nationem simulatum,l.quod si nolit.§. qui mancipia. ibi, præsumptum est,quosdam malos videri,quia ea natione sunt, quæ magis infamis est,&c.ff.de ædil.edi. Præsertim autem, quoniam in obscuris attendi debet, quod est verisimilius,aut quod plerique in loco fieri consueuit,l.in obscuris.ff.de reg. iur. l.si seruus plurium.§.si numerus nummorum.ibi,deinde regionis, in qua versatus est &c.ff.de legat.j. Et multis in aliqua regione grassantibus,seueriore censura debet cohiberi delicta,l.aut facta.§.nonnunquam. ff.de pœnis. His respondent quàm maximè notata per Alexan.in propriis terminis in consi.19. incipien. Sine dispu65 tatione.in vltimis verbis,li.4.† Vnde emptor notam illam fugientis in præmisso casu à se amoliri non aliter posset, quàm si testibus perspicuis, omnique exceptione maioribus, probitatē suā,animumq; verè Christianũ,ab huiusmodi fœneratitiis cōtractibus alienum ostenderet. Tum præsumptionem illam aduersam se aboleret,& velut per speciem derogaret,quia verisimile.extra de præsumpt.l.in toto iure.ff.de reg.iur. Bona nanque fama hominis, honestas, & auctoritas extinguit malam contra eum suspitionem c. nisi essent.in princ. & ibi glo. extra de præb.vbi præterea Abbas & reliqui Canonistæ tradunt per eum textum.

Aut in eo loco vel ciuitate celebrati contractus non sunt cōmuniter tales imaginarii contractus,non exercetur communiter fœnus:tunc aut emptor est ipse fœnerator, & cōtractus tales improbatos atque illicitos facere assueuit: præsumam illo quidem casu contractum emptionis esse simulatum, d. c.illo vos. 66 in fi. extra de pignor. † Facilè etenim contra vsurarium est præsumendum:quia sunt fœneratores pessimum genus hominum, secundùm Hostien.& Io.And.in d.c.ad nostram.col.j. ver.& dicit de facili contra vsurarios.de empt.& vend.idem Io.And.in d.c.illo vos.in vltimis.verbis. Quare, quū improbi adeo sint vsurarii,mirabere minus, φ acerbiores in illos extiterint Iurisconsulti existimus,l.&ita de facto.§.mirabitur igitur.ff.nau.caup.stab. Et semel malus,semper postea præsumitur malus in eodem genere delicti,l.si cui.§.iisdem.ver.si tamen.& ibi notatur,ff.de accusationib.l.nō omnes.§.a barbaris.ff.de re mili.c. semel malus. de reg.iur.lib.6.facit tex.in l.cum hi.§.in persona. ff. de transact. d.l.si seruus pluriũ.§.fi.ibi,ante omnia ipsius patrisfamilias consuetudo &c.ff.de leg.j.

67 † Aut emptor non est solitus aliis fœnerari, estq; aliàs integræ 68 opinionis: † & contractum emptionis cum modicitate pretii & pacto de retrouendendo fictitium nō suspicabor. † Regula est, & naturæ & iuris ciuilis protrita:quemq; bonum credi, donec malus doceatur,l.omnimodo. ver. si tamen non ingrati. C.de inoff.test.l.cum quidam ita fideicommissum. & ibi gl.in verb. qui non offenderint.ff.de leg.2.l.si cui.§.iisdem. ver. si tamē.& gl.in verb.admittendum.ff.de accusa.

Sic vides, nullo casu exiguitatem pretii cum pacto de retrouendendo quicquam facere ad suspitionem simulatus contractus contra emptorem eliciendam,nisi & alia accedant.

69 † Sin autem loquerer de fundo dato pro modica summa in solutum creditori cum pacto de retrouendendo:vtiq; multo minus simulatam eam in solutum dationem,φ ipsam venditionem,præsumeremus. Nam emptionis & venditionis cōtractus est voluntarius,& pretium interuenit tempore cōtractus:in solutum verò datio & acceptio fit ex necessitate debiti præcedentis,& nulla tunc temporis adnumeratur pecunia. Ideoq; tanto longius abesse doli suspitionem ab illa datione in solutum crediderunt nostrates. Sic & ante eos respondit Raphael Fulgosius suo consi.134.inci.In quæstione versa.col.2.ver. sed & illud animaduertione &c. Dec.consi.167.incip.In causa,quæ coram Reuerendo col.2.ad fi.ver.tertio respondetur. necnon & in consi. 18.incip. Viso puncto.col.2.ver.nec obstat.lib.j. Pergo nunc ceptas Iudicis referre partes.

70 † Nouissima erit obseruatio & amussis quædam Iudici tenēda:Cùm venditio fuit certo pretio facta, addito pacto, vt possit venditor intra certum aliquod tempus, maiore tamen summa pecuniæ,q̄ antea pretium illud fuerit, rē redimere, & φ fructus interea perceptos, sibi emptor imputet in sortem:cōtractus habeatur in fraudem vsurarum simulatus: quandoquidem illa sit pignoris species,non etiam venditionis habeat imaginem, d.c. illo vos.& Doctores omnes,extra de pignor.

Quarto iuxta ordinē textus nostri, an emptor obligatus ex pacto retrouendere,si habet facultatem rei restituēdæ,cogatur ita omninò præcisè eam restituere,vel potius soluendo interesse liberetur? Quotidiana quæstio est, & valde frequens: meritò 71 diligentius nobis examinanda.† Videtur in hoc textu satis probari, emptorem copelli præcisè debere ad rem ipsam reddēdā, quando eam in sua potestate habet. Competit enim venditori ex primo contractu actio ex vendito, vt emptorem retrouendere cogat:at ea est illius contractus emptionis & venditionis natura,φ debitorem obliget pręcisè ad rem tradendam,quę in eius sit potestate,gl.magna in l.j.in princ. ff.de act.empt. Regula est vulgata, Aliud pro alio inuito creditore solui non posse, l.2. §.mutui datio.ff.si cer.pet. Ergo &c.

Aliter quoque pro hac parte possunt verba istius legis expendi. Oblato per venditorem pretio, si confestim fundus non restituatur, ad fructus à die moræ perceptos emptor etiam tene72 tur:† Cæterum qui à tempore moræ obligatur ad fructus,& nō ad interesse, non dicitur obligatus ad nudum factum: quia veniret tunc à die moræ interesse, non fructus, l.si fundum certa die.ff.de verbor.oblig.l.si quis ab alio.in fi.ff.de re iudic.sed causam bonorum,idest, proprietatem fundi, in creditorem transferre est obligatus,l. in conuentionalibus.in fin. eodem titu. de verbo. oblig. Enimuerò hæc inuicem distant, fructus deberi à tēpore moræ,vel interesse,secundùm Barto. in l. si filiumfamiliàs.§.j.ff.de verbo.obliga. Igitur illi regulæ iam non erit locus, vt in obligationibus faciendi succedat obligatio ad interesse: de qua in l.stipulationes non diuiduntur.§. Celsus. ff. de verbo. obligatio. d.l.si quis ab alio.in fin.quoniam huiusmodi promissio de retrouendendo purum factum non continet, sicuti ex prædictis liquet.

Huc pertinet quod voluerunt Ioan. And.in addi. ad Spec. in titu.de obliga.& solutionib.in princ. Alexan.& Ias.in l.cùm fundus.§.seruum.in princ.ff.si cert.petat. Quando promisi me obligaturum tibi dare decem certo tempore, termino solutionis adueniente, dicor absq; alia noua obligatione adstrictus ea decem dare, perfectaque tum esse creditur obligatio. Sic in proposita quæstione, cùm quis est obligatus retrouendere certo pretio,oblatione pretii facta, dicetur absque alio extrinsecus accedente venditio esse perfecta:per consequens ille tenebitur præcisè rem tradere secundum naturam contractus venditionis.d. gl.magna in l.2.prin.ff.de act.emp.

Vel si promisi tibi retrouendere certum fundum, non possum absque tuo consensu in alium quempiam fundum ipsum alienare: quinimmo vbi solueris pretium, fundus ad te reuerti debet sine onere vllius obligationis per me factæ. Bar.in l.diem. per illum textum.ff.de aqua plu.arcen.in l.si ex duobus.§. sed & Marcellus.ff.de in diem adiectio.& in l.si res per illum tex.ff. q-bus modis pigno.vel hypot.sol. Ergò præcisè ad illum,eundem fundum retrouendēdum restituendumque ero tibi obligatus: alioquin alteri vendere possem, & tibi interesse, dare quirem. Vnde aiebat Pau.Cast.in l.si cùm venderet.per illum textum.ff. de pign.actio.vim illam inesse pacto de retrouendēdo,vt oblato pretio dicatur perfecta retrouenditio,etiam absque traditione,atque dominium vtile censeri translatum: ob id & competat vtilis rei vendicatio aduersus quoque singularē successorē.

73 † Præterea qui promisit retrouendere,& obligauit se ad rem restituendam, tenetur dubio procul retrodare: quia verbum, reddere,siue restituere,habet retrodandi significationem,l.verbum reddendi.ff.de verbo.signifi.l.cùm quidam vxori.ff. de lega.2. Ideoque illius rei dominium debet in recipientem transferre, si ipse dominus sit, l. non videntur data. ff. de regu. iur.§. sic itaque. Institu.de actio.l.vbi autem.§.fin.ff.de verbo. obliga. per consequens, solutio eius,quòd interest,eum non liberaret, per prædicta.

Dein,si tenetur rem restituere, eamque penès se habet, non potest soluere interesse,inuito creditore: quum in obligatione rem restitui, non succedat obligatio ad interesse post moram, nisi re perempta, l.in re furtiua. ff. de condict. furt. Barto. & alii Scribentes in l.stipulationes non diuiduntur. ff.de verbo. obligatio. meritò rem penès se emptor habens, eam propriè restituere compelletur.

Accedit prædictis; Ista restitutio fundi potest momento temporis facillimè expediri: igitur præcisè ad id emptor est obligatus. Porrò quamuis alias obligatus ad factum, liberetur soluendo interesse,d.l. stipulationes non diuiduntur. §. Celsus. cum similibus;attamen vbi factum illud posset facilè & temporis momento fieri,vtiq; præcisè ad illud debitor teneretur,secundùm Ioan.And.in addi.ad Spec.in titu.de rebus eccles.non alien.§.j. vers.non fuerunt &c. Rapha.Cum.& Ang.scribunt in d.l. stipulationes non diuiduntur. Ita pro hac parte,& per prędicta consuluit Barthol.Socin.in consi.253.incip. In causa Domini Ioannis Francisci.col.5.ver.circa tertiam quæstionem.lib.2.& in cōsi.80.incipiente, In quæstione quæ vertitur.col.j.& 2.lib. 3.& in consi.170. incipien. In præsenti consultatione.col.j.& 2.lib.2. Eundem sensum videtur habuisse Barth.in l.si fideiussor.§.meminisse.ff.de legat.j in l.vxorem.§.agri plagam.ff.de lega.3.in d. l.in diem.ff.de aq.plu.arc.cū similibus proximè adductis. Ang. Areti.in §.fi.Insti. quibus mod.toll.oblig. Ioannes de Ana.in c. conquestus.extra de vsur.

Contrariam verò partem,φ soluendo interesse emptor liberetur, in quæstione subiecta tueri nihilominus conantur Moderni Bononienses hic. Pro qua semel consulentes,inquiunt illi,effecerunt, vt aduersarius eorū clientis obtinere potuerit nūquàm proprii fundi restitutionem. Mouentur: Quoniam promissio de vendendo non est ipsa venditio, Bar.in l.si pupillus.ff. ad leg.Falc.in l.fi.num.8. ff. de condict. causa data causa non sequut. Ang.in l.j.C.de pactis pig.facit bona gl.in l.Titius cùm credidisset.in gl.vlt.in fi.ff.de pig.act.vbi allegat in proposito tex.in l.Callipodius.aliàs incipit,quanuis.in prin.ff.de solutio Idem tenet Alex.in consi.119.in prin.consi.120.& 121.lib.4.necnon & in consi.72.lib.3.& consi.73.lib. 2. Defendit in proposito Ioan. de Ana.in suo cons.64.φ statutum vetans,probari testib.liberationem debiti, non vendicabit locum sibi in promissione de li74 berando. Bene facit,quod Corn.respondit in cōs.74.li.4. † Cōcessio & promissio concessionis faciendæ, sunt diuersa, Ias.in l. quoties.C.de rei vend.Dec.in cōsi.183. Quare si emptor solummodò est obligatus ad retrouendendum, videtur ad nudū duntaxat factum teneri,si quidem contractus omnes sint facti.l.cōsi.in fi ff.de curat. furios. In obligationibus autem facti solutione eius,quod interest,debitor liberatur,nec præcisè factum prę stare inuitus compellitur, d.l. stipulationes non diuiduntur.§. Celsus.de verbo. oblig.l. si quis ab alio. in fi.ff.de re iud. Idcircò emptor,qui interesse soluere malit, retrouendere fundum nolens minimè adigendus erit.

Rursum sic instant mei Bononienses: Dispositioni l. si quis argentum.in §.fi.C.de donationib. vt ex solo donationis pacto oriatur contra donantem actio &c.non est locus in promissione de donando facta per pactum nudum. Ita Ioannes de Imola tradit in l.in ædibus.§ j.ff.de donatio. Salicetus in l.2.C.de dona. ob causam.& in d.l.si quis argentum. §.fin.C.de dona. Alex.& alii in l.iurisgentium. in prin.col.3.ver.item adde, quantū iuxta prædicta.ff.de pac. Idem Imo.in c.qualiter.extra de donatio. Ratione illa vnicè nituntur memorati Scribentes:quoniam aliud est donare aut vendere,& aliud promissio de donando aut vendendo. Itaque in proposita quæstione,licèt qui vendidit, teneatur præcisè rem tradere,quando potest,sicuti notatur in d.l.j.in princ.ff.de act. emp. hoc tamen non videtur procedere in promissione de vendendo,quæ diuersa est ab ipsa venditione.

Vrge adhuc sic tertiò acutus Gozadinus: Tum quis cogitur præcisè rem venditam actione exempto tradere,quum actio illa ad tradendum intenditur:ita propriè loquitur glo.in d. l. j.in prin.de act.empt. Verum in subiecta disceptatione proponitur actio ad retrouendendum,non etiam ad tradendum: meritò ille locus gl.in d.l.j.de act.emp.nō impediet, quo minus maneat quæstionis præsentis decisio sub regula d. §. Celsus l.stipulationes non diuiduntur. cum similibus. Maximè verò, quum in dubiis ab regula non sit recedendum, Barto. in l. quoties. ff. si quis cautio.

Considerant præterea Moderni Bononienses,quod qui vendidit,tenetur ideò præcisè tradere, si penès se rem habet; quia obligatio illa continet aliquam mixturam obligationis dandi: ob id nimirum eligitur via quædam media, vt si possit præcisè rem tradere,id,creditore petēte, nullo modo detrectet.alleg. notata per Bar.& alios in d.l.j.de act.emp.& in d.l.stipulationes non diuiduntur.de verb.obl. Vides bonū tex.in l.ex empto.circa prin.ff.de act.emp.vbi venditor,qui tradere rem tenetur,dare quoque,idest,dominiū transferre, debet, si Dominus ipse est. Enimuerò cessat ea ratio in pacto de retrouēdendo,vbi ad merum factum, sine mixtura aliqua obligationis dandi vel tradēdi,emptor tenetur:propterea cessante illa ratione mixturę, nō erit cogendus præcisè tradere,per prædicta.

Nouissimè pro hac parte allegant Bononienses decisionem Alex.in cons.68.inci. Visis duobus.col fi.lib.j.affirmantis, φ qui promisit vendere,si vendere nolit,obligatur ad interesse,alleg. l.si sterilis.§.si tibi fundum.ff.de act.emp.& l.qui fundum.la 2.ff. de contrah.emp. Quam opinionem defendit Are.in l.si fideiussor.§.meminisse.ff.de leg.j.dicens,in promissione de contrahendo contineri factum,aut etiam interesse,si non contrahatur, citat ad hoc tex.in l.ex parte.in prin.ff.de verb. oblig. Ita quoque consuluit Corneus cons.256.incip. Primus consultationis.col. 3.ver.nec obstat secunda ratio.lib. 4. Idem & multo clarius uoluit ipse Corneus in cons.4.incip. Multum diffusè.col.2.ver.pactum de retrouendendo.lib.j.Francis.Areti.in consi.6.incip. Viso in-

ſo inſtrumento diuiſionis &c.penè per totum.Hanc partē ſimpliciter ſequuti ſunt Taurinenſes hic per regulam d.l.ſtipulationes non diuiduntur.in §.Celſus. At quando eiuſcemodi pacto de retrouendendo eſſet additum iuramentum, putant iidē Taurinenſes,Bononienſesq́; ſimul emptorem præcisè tunc rem, ſi poſſet,reſtituere compellendum,propter efficaciam iuramenti arctius iurantem ligantis,iuxta notata per Iaſonem in l.ſi pecuniam.in prin.col.fi.ff.de condictio.ob cauſam.cum ſimilibus,ꝑ ipſos adductis.Vide Corn.in d.conſi.256.per tot.lib.4.

75 † Neq; anteriore loco in contrarium adducta huic alteri opinioni refragari videntur.Reſpōdent etenim ſic noſtrates ad Primum & ſecundum obiectum:Hic agitur actione ex vendito,& veniunt fructus à tempore moræ &c. quoniam non interuenit pactum de retrouendendo fundum,ſed de reſtituendo illū reddito:Sicque lex iſta loquitur, quando emptor erat obligatus rē reſtituere,in qua obligatione rem reſtitui ſatis cōſtat, ipſam eādem rem (ſi modo extet) eſſe reſtituēdam,neq; intereſſe pro ea inuito creditori vel poſt moram poſſe ſolui,l.in re furtiua. ff. de condi.fur.Bar.in d.l.ſtipulationes non diuiduntur.in 6.q.Enimuerò quæſtio exorta eſt principaliter de fundo retrouendendo iuxta promiſſionem factam, quæ ſanè promiſſio nihil aliud, q̃ merum factum continere viſa eſt: idcircò à diuerſis & ſeparatis iniqua eſt argumentatio.

Ad id, quod dixit Ioan. Andr. in additio.ad Specu.in titu.de obliga. & ſolutio. in princip. ꝙ ſi promiſi me obligaturum tibi dare decē certo tp̄e,adueniente tp̄e, ſit perfecta obligatio,obligatusq́; ſim tibi dare decem &c. Reſpondent Bononienſes,illud eſſe verum non ſolū in illo,ſed etiam in caſu noſtro, ſi emptor promiſiſſet,ſe certo tempore aut quandocunque obligaturum retrouendere. Nam tunc adueniente tempore eſſet efficaciter obligatus retrouendere, & ſic ad purum factum,vti antea dictū eſt.Igitur ille locus Io.And.nihil venditori opitulatur.

Tolli poteſt quartum obiectum:quoniam Bart. in l. in diem. ff.de aqua plu.arcend.cum ſimilibus,loquitur de pacto de retrouendendo per adiectionem in diem,prout leges,quibus ipſe nititur,manifeſtè indicant:&tunc euentus reſolutionis cōtractus pendet à voluntate extranei,qui emere illam rem carius cupit, & ſic à caſu fortuito:In quæſtione autem noſtra pendet à libera venditoris voluntate,volentis pretium reſtituere.Idcircò termini non ſunt omnino ſimiles. Et ꝙ dictū Bartoli huc ad quæſtionem noſtram non pertineat,probari perſpicuè videtur in l. ſi ſterilis.§ ſi tibi fundum.ff.de act.emp. & in l. quifundum.la 2. ff.de contrah.emp.vbi emptor fundi, qui promiſit nullli alii, q̃ venditori, fundum reuendere, poteſt nihilominus, cui velit, diſtrahere, licet ex vendito actione primi contractus ſit venditori obligatus.

Quintò reſpondetur ad opinionem Pauli Caſtren. in allegata l.ſi cùm venderet.ff.de pignor.act.eam eſſe falſam, neq; per illam legem probari.Inibi certè Iuriſconſultus refert ſpeciem facti in venditore,qui non erat Dominus rei venditæ,ſed tātùm in illa conſtitutus creditor hypothecam habebat.Proinde vendens eam, ius ſuum duntaxat pignoris transfert in emptorem: dominium verò apud debitorem permanet. Id quod non obſcure indicant ibidem legis verba, Liceret debitori eripere rem ſuam &c.Ita quoq; declarat, & Paulum Caſtrenſem reprehendit,Alex.in conſi.10.col.vlt.verſi.vel poteſt dici &c.lib.j. & Curtius in conſi. 2.per totum. Igitur probabile non eſt per eam legem in propoſito themate noſtro,ꝙ oblato per venditorē pretio cenſeatur protinus retrouenditio perfecta,atq; dominium ſaltem vtile in venditorem translatum.

Simili modo ſextus & ſeptimus obices tolluntur, ſicuti duo primi:quādoquidem illis poſſet ſolummodò eſſe locus,vbi pactum interueniſſet de reddendo fundo, aut reſtituendo : diuerſum in occurrenti dubio, in quo dicuntur pepigiſſe partes, vt fundus retrouenderetur,quum pretium reſtitueretur.

76 † Hinc reddi cautiores poſſunt venditores,qui res ſua cū pacto redimendi diſtrahunt. Concipiant enim pactum iuxta præſentis legis normam,nempè ſic:Titius vēdidit Sempronio fundum cum pacto, vt quandocunq; pretium reſtituerit, teneatur viciſſim Sempronius reddere,aut,ſi mauis,reſtituere fundū &c. Tum quippe res extra omnem diſceptationis aleam erit. Alioqui ſi pactum fieret de retrouendendo,cernis reuocari ſeriò in dubium,an ſoluēdo intereſſe ſuę ſatisfaciat ꝓmiſſioni emptor.

Octauum venditoris fundamentum, ex omni parte falſum, in ſe corruit.Non planè vera eſt doctrina Angeli & aliorum, ꝙ ſi factum promiſſum poſſit facilè & temporis momento explicari,tunc debitor ad id præcisè teneatur. Quia hoc iure non ꝓbatur,& regulam,à qua non eſt temere diſcedēdum, habemus contrariā,ꝙ in omnibus faciendi obligationibus ſuccedit poſt 77 moram obligatio ad intereſſe.† Ergo illi, donec aliud iure doceatur,velut Bononienſi Carocio,ſtari oportet, glo.in l.omnis definitio.ff.de reg.iur. Bar.in l.quoties.ff.ſi quis cautionibus. vnde Io.Imo.& Alex.in d.l.ſtipulationes non diuiduntur.reiiciūt illud Angeli dictum.

Poſtremò expungitur obiectio illa,quæ ex Bar. in l.ſi fideiuſſor. §. meminiſſe. ff. de legat.j.& in l. vxorem. §.agri plagam.ff. de legat.3.huc transferibatur. Nam ſententia illa Bart. procedit in vltimis voluntatibus:nos autē in contractu inter viuos verſamur. Et ratio differentiæ inter vtroſq; caſus nō incōgrua eſſe videtur,vt hæres damnato hæreditariam rem in vltima voluntate vendere,ſtatim per obligationem pretij dominium rei trāsfeat in legatarium emptorem:quia aliàs dominia eorū, quæ in vltimis relicta ſunt volūtatibus,rectà via in legatarios transeūt, l.à Titio.ff.de fur.cum ſimilibus.

Sublatis itaq; propoſitis aduerſus emptorem argumentis, videbitur fortè accedendum eſſe ipſius emptoris partibus,vt ei liceat pro retrouenditione fundi pacta, intereſſe in caſu præmiſſo venditori præſtare. Ita nanq; pro emptore Alex.Franciſcum Aret.Pet.Philippum Corneum.Franciſcum Curtium, Ludouicum Gozadinum,ac nouiſſimè Modernos Taurinenſes,reſpōdiſſe audiuiſtis: cùm pro altera contraria opinione duo, Paul. 78 Caſt.& Bartholomæus Socin ſoli recenſeantur. Verum † ipſe opinor (non equidem per rationes & fundamenta Caſtrenſis vel Socini,quibus facile,vt noſtris,reſponderi potuit) in præſenti difficultate contra emptorem & conſulendum eſſe, & omnino iudicandum: illumque nimirum adigendum, rem (ſi eam apud ſe habeat) præcisè venditori retrouendere, ſimulque tradere, neque eius creditori inuito intereſſe tunc præſtare vllo iure poſſe.

Primò conſiderandum eſt,ꝙ emptor retrouēdere obligatus, 79 non debet in ea re venditori eſſe onerosus: † quæ regula eſt generaliter vera in aliis etiam obligationibus. Sicuti viciſſim nec actor nimis delicatus eſt tolerandus,& ecōtra.l.ſi ſeruos pignoratos.in fi.ff.de pig.actio. At ſi emptori permittatur facultas ſoluendi intereſſe pro fundo, vtiq; oneratur & ſumptibus, & probationibus venditor cui probandi ſuum intereſſe munus incumberet,l.vni.C.de ſenten.quæ pro eo quod intereſt,proferatur eo modo ſumptibus litis vexaretur: quod ne fiat, nimis multū cuiuſq; intereſt,l.minoribus 25.annis.ff.de minoribus. Quod in bonæfidei contractibus,vbi ex bono & æquo iudicari oportet, iniquum planè foret,§. in bonæfidei iudiciis.Inſt.de act.

80 † Secundò, Illud pactū de retrouendendo, vt quod vis aliud ſimile onus,lex ſubrogat in partem pretij,& pro pretio reputat, l.ſi ſterilis.§.ſi tibi fundum.ff.de actionib.empt. l. fundi partem. ff.de contrahen.empt. Verùm emptor obligatus ad pretium cogitur illud præcisè dare, nec intereſſe eo nomine poſſit præſtare,l.ex empto.§.emptor autem.l.Iulianus.§.ex vendito.ff.de act. emp.Bar.in l.ſtipulationes non diuiduntur.nu.12.in decima oppoſitione,ff.de verb.oblig. Igitur in ſubiecta cōtrouerſia ad ſolutionem intereſſe non eſt admittendus emptor,quum ſubrogatum illud pactum de retrouendendo in partē pretij cenſendum ſit eodem iure, quo pretium, l.ſi eum.§. qui iniuriarum. vbi gloſſ.not.in ver.danda non eſt.ff.ſi quis cautionibus.§. fuerat.Inſtit.de actio.

81 Tertiò & efficacius ſic dico: † Venditio ipſa ſeu retrouenditio non continet purum factum,ſed ius & factum permixtim in ſe habet.Factum quidem, propter certi pretij conuētionem inter emptorem & venditorem cum primis neceſſario ineundam.l. j.§.conuentionis.ibi, Nam ſicuti conuenire dicuntur &c.ff.de pact.item propter rei venditæ traditionem,in qua actus naturalis ſiue corporalis interuenit,vel ſit mobilis,vel immobilis res, quæ traditur,l.plebs.§.pignus.ff.de verb.ſignifi.l.fiſtulas.§.fundum.ff.de contrah.emp.l.j.§.ſi vir vxori.ff.de acq.poſſ. Ius quoq; ineſt venditioni:quoniam venditor ius ſuum,quod habet in re vēdita,transfert in emptorem,l.ex empto.circa prin.ff.de actionibus empt.Bartolus inſigniter explicat in d.l.ſtipulationes non diuiduntur. num. 39. dum rationem differentiæ oſtendit inter obligationem,rem tradi ex venditionis contractu,& obligationem,rem tradi ex alio cōtractu, puta ſtipulatione. Idem annotat rurſus in l.j.in prin.nu.13.ff.de act. emp.vbi etiam Paulus Caſtrenſis & reliqui Scribentes probant.Ergo qui venditionem promiſit, ſeu retrouenditionem, non purum factum promiſit,ſed factum iuſque ſimul,vti dixi.Et hoc voluit gl.quauis non ita affatim declarat,in l.certi condictio in princ. in verb.certum.ff.ſi cert.pet.dicens, factum purum in emptione & venditione non contineri.Habes de hoc præterea doctrinam Bar. indubitatam in l.cui vſusfructus.ante finem.ff.de vſufru. legato.quo loco ait, ꝙ vendere eſt quid facti non meri. Sic propriè in terminis quæſtionis noſtræ decidit idem Bar.in ſuo conſi. 195.incip. Angelus & Andreolus. vbi in diſcurſu conſultationis obiter proconſtanti affirmat,pactum de retrouendendo, conſiſtere in dando & faciendo:citat l.conſilio ad fi.de cura.furio.& d.glo. in l.certi condictio in ver.certum.ff.ſi cer.pet. Rurſum perſpicuè hoc idē voluit ipſe Bar.(ſi puriore mētis acie inſpiciatur)in d.l.ſi fideiuſſor.§ meminiſſe.ff.de leg.j.& hanc dico veram,quia ille &c.ff.de leg.j. illic aſſignans rationem.cur damnato hærede in teſtamēto vendere,& recuſante oblatum pretium recipere, cenſeatur translatum abſque alia traditione dominium rei in legatarium &c. inquit:Quoniam ille,qui damnatus eſt vendere,non eſt ſimpliciter damnatus ad factum,ſed ad dandū,ſit eſt dominus.citat prædictam

dictam l:ex empto & gloſſam in d.l. certi condictio. En igitur Bart.noſter, qui rationem indicat generalem,conuenientē nō minùs contractui & pacto de retrouendendo, quàm teſtatoris diſpoſitioni, hoc ipſum ſenſit nobiſcum. Repetit denuò idem in l.vxorem.§.agri plagam.ver.ſecundò per rationem.ff. de lega.3.Itaque ſi obligatus vendere, dicitur eſſe obligatus ad dandum & faciendum ſimul,vti Barto.teſtatur,& veritas certè ipſa demonſtrat:emptorem in caſu noſtro fundum, quem apud ſe retinet, præcisè tradere venditori compellendum, optimo iure crediderim.

Quartò, ſi penitiùs pactum hoc de retrouendendo intueor, nihil prorsùs aliud,ac ipſam fundi traditionem ex cauſa venditionis in eo pacto peculiariter contineri,videre videor.† Licèt 82 nanque conſtet ex duobus venditio, ex pretio certo conſtituto,& ex partium conſenſu l.2.in ſecundo reſpōſo,l.in venditionibus.in prin.ff.de contrah.emp.§.pretium. Inſti.eo.de emp.& vend. veruntamen tunc & imperfecta eſt, & effectu ſuo caret, niſi res vendita tradatur, & pretium numeretur,l. ſi quis alienā rem.ibi,cogetur implere venditionem.ff.de actio. empt.l. fina. ibi,& precia perſolui,& venditionē ad effectum peruenire &c. C.de contrahen.empt.l.j.per totam,ff.eo. de contrah. empt.l. ſi ſoluturus.in fi.ibi,quia emptio perfecta ſit.ff. de ſolutio.l. fi. ibi, conuentione facta eſt &c.ff. de acceptilationibus. Vnde nimirum Iuriſconſultus ait, ineſſe imprimis naturaliter huiuſmodi contractui emptionis & venditionis,vt rem venditor emptori omninò præſtet,tametſi de re pręſtanda actum expreſſim inter contrahentes nihil fuerit:viciſſim vt emptor, quamuis de pretio numerando dictum aliquid non fuerit, ex natura tamen contractus venditori pretium numeret,d.l. ex empto.in princ. & in §.emptore autem.& l.Iulianus.§.ex vendito.in princ.ff. de actio.empt.d.l.j.ff.de contrah.empt.facit tex.in l. cùm quid.ff.ſi certum pet.l.ſi vno. in prin.in ſecundo reſponſo,l. quæro.§.inter locatorem.ff.locati.Proindè reliquum eſt,talem promiſſorem teneri non ſolùm vendere ſimpliciter,ſed etiam rē ex cauſa venditionis tradere principaliter:ſicq́ue promiſiſſe intelligitur non purum factum. iuxta notata per Bartol. Paulum Caſtrenſem,ac alios in d.l.j.in prin.ff.de actio.empt.& per Bar.in l. ſtipulationes non diuiduntur.nu.39.de verb. obl.meritò præcisè rem tradere,ſi poteſt,quia eam penès ſe habeat,cogēdus erit.

Nouiſſimè puto dici poſſe:per id pactum de retrouendendo pro eodem pretio, retrouenditionem ipſam eſſe (quantùm ad ſubſtantiam eius & ſolennia requiſita attinet) tunc illico celebratam,quum pretium venditor offert:nihilq; amplius, quàm rei reſtitutionem,pro eius perfectione atque implemento deſi 83 derari.† Nam ſi duo ſimul de re & pretio ita conſentiant,vt alter dicat, Volo hanc rem vendere tibi pro decem: & reſpōdeat alter,Et ego pro decem illam emere volo : ꝑtinus eſt vēditio contracta & emptio.glo.habes inſignem, & communi Scribētium calculo receptam, in l.in vendentis. paulò ante finē eius, C.de contrah.emp.tradit Bart.in l.ſerui electione.in ſine principij,ff.de leg.1.Enimuerò in pacto de retrouendendo fundū pro eodem pretio,verba prædicta ſaltem virtualiter interuenerunt: quia emptor promiſit ſe velle venditori retrouendere illū fundum pro eodem pretio,quando vēditor ipſe pretium reſtituiſſet.Simili modo & venditor dixit ſiue aſſenſit, ſe velle eodem pretio retroemere eum fundum,vbi pridem ipſemet pretiū obtuliſſet.Quare oblato ꝑtio retrouenditio protinùs erit contracta.

Pro iſta opinione induco prætereà text.in l. pacta conuenta. §.an idem dici.in fin.ff.de contrah.empt.Quando poſt primam venditionem ſi rursùs de augendo aut minuendo pretio eiuſdem rei inter partes conueniant, noua ſtatim emptio contrahitur,& à priore receſſum videtur.Rationem inibi aſſignat Iuriſconſultus:quoniam emptionis ſubſtātia conſiſtit ex pretio. Sic ergo,quamprimùm de pretio rei conuenit inter contrahentes, emptio & venditio celebrata eſt. Vnde in quæſtione tractata, quum fuerit conuentum inter emptorem & vēditorem, quòd pro eodem pretio retrouendetur fundus,quando pretium venditor reſtituiſſet &c.dicendum eſt,oblato illo pretio,retrouenditionem confeſtim eſſe peractam.

Quapropter huic ſententiæ,quæ multo æquior atque iuſtior ſanè mihi videtur,& à qua vel conſulendo,vel iudicando nunquàm ipſe recederem,firmiſſimè inhærendo, in contrariū oppoſita expugnare operoſum minimè duxerim.

Admitto equidem in illis,in quib. Doctores loquuntur, terminis,aliud eſſe promiſſionem de vendendo,& aliud ipſam vēditionem.Nam,vt inquit Barto.in l.ſi pupillus.ff.ad leg.Falcid. ſubſequens venditio eſt præcedentis promiſſionis ſolutio. bene facit tex.iuncta glo.in l.certi condictio.in prin.in ver.ex omni cauſa.ff.ſi cer.peta. Attamen non ob id in controuerſa quæſtione negari poteſt, quin in ea venditionis promiſſione ius & factum ſimul fuerit promiſſum : quandoquidem venditio ipſa purum factum non contineat, ſicut paulò ante in tertio argumento demonſtraui.

84 † Neque adeo verum eſt, quod hic profitentur Bononienſes, venditionis & emptionis contractum eſſe ſolummodò facti, non etiam iuris,allegantes ad hoc l.conſilio.ad fi.ff. de cur. fur. Quia illic contrarium Iulianus haud ſinuosè docet. ita ſcribēs: quia ſolutio,venditio,traditio magis facti,quàm iuris ſunt. Fatetur itaq; Iuriſconſultus inibi, venditionem non eſſe meri facti,quamuis plurimùm facti illa habeat: ſed iuris etiam nonnihil eſſe,quemadmodū Papinianus alibi de poſſeſſione loquēs, ait:poſſeſſio plurimum facti habet,l. denique. ad fi.ff. ex quibus cauſis ma.cæterùm non negauit propterea, eidem poſſeſſioni & ius quoq; ineſſe,l. poſſeſſio quoque. in princ.& in §. qui aliena.l.poſſeſſionem pupillum.ff.de acqui.poſſeſſ.

Secundò reſpondeo (& hæc reſponſio priore nō eſt inferior) 85 † Dum Bar.Doctoreſq; cæteri aſſerunt, promiſſionem de vendendo non eſſe ipſam venditionem, loquuntur neceſſariò, vbi quis ſimpliciter promiſit, ſe venditurum aliquam rem alteri, nullo certo in promiſſione expreſſo ꝑtio. At verò ſecus in themate noſtro, vbi non fuit ſimplex pactum de retrouendendo, ſed ꝑtium certum,quod venditionis ſubſtantia eſt,fuit nominatim cōuentū. Pro eodem etenim, quo ipſe emerat,ꝑtio retrouendere velle emptor, qn̄cunq; reſtitueret̄ pretium, promiſit. Meritò ex illa ꝑtij conuentione retrouenditionē eſſe celebratam,cùm primis offert̄ pretium,facilè cōiectari licèt, d.l.pacta conuenta.in §.an idē in fi.ff.de ꝯtrah.emp.Et cùm aſſenſerit cōtrahentium vterq; emptor,velle ſe retrouendere pro eodē pretio,& vēditor,velle ſe eodē pretio retroemere: peregi protinùs venditionē oblatione pretij,certo certius eſt.d.gl.in l.in vēdentis.C.de contrah.empt.vt anteà pridem tradidimus. Ideoq́; cōſtat per illud pactum de retrouendendo, non ſimplicem promiſſionem venditionis eſſe factam,verùm eam ipſam vēditionem,oblatione pretij accedente, propriè actam.

86 † Ob id per prædicta dixerim,oblatione pretij facta,agendū eſſe tunc actione ex empto ad rē tradendā: vtpotè emptione per illam pretij oblationē peracta,l. ex empto.in prin.l. Iulianus.§. offerri.ff.de act.emp.non aūt actione vēditi ex primo ꝯctu agitum oportere:q̄a non ſumus in terminis amplius nr̄æ legis,vbi ꝯtrahentes pacti fuerunt, ꝑdium reſtitui, non quidē retrouēdi.

Per hæc primum & ſequens contrarium fundamentum eſſe expugnatum,videre eſt. Vel ēt vltra ꝑdicta dices, obiectū illud ſecundo loco,de donatione facta pacto nudo, & nuda promiſſione de donando &c.diſputationi noſtræ parum cōmodè applicari. Nāq; pacto nudo facta donatio actionē parit valde ſingulariter donatario,contra oēs Iuris noſtri ciuilis regulas,d.l.ſi quis argentū.C.de don.l.iuriſgentiū.§.igit̄ nuda.ff.de pact.Quapropter minimè mirū videri pōt, ſi illud ſingulare legis decretū non retinet vim roburq́; ſuum in nuda pactione de donando: quum ius ſingulare, & contra cōes regulas vno aliquo caſu receptum ad conſequentias latius non ſit prudentium interpretatione producendum,l.quod verò,cum ſequentib.ff.de legib.

Ex punctis proinde primo & ſecūdo partis aduerſæ argumētis,neque tertium conſiſtit. Porrò aget venditor in caſu noſtro poſt oblationem pretij actione ex empto præcisè ad tradendū, ſicut iam dixi.Ergo locum adhuc habebunt notata per gl. Bart. & alios in d.l.1.in prin.ff.de act.empt.nempè ꝙ res, qui rē apud ſe habet,eam præcisè tradere ſit compellendus. Aut etiam ſi diceremus,non eſſe per oblationem pretij retrouenditionē celebratam,prout eſt & venditorem agere tantiſper ad retrouēdendum: nihilominus tamen diceretur tū quoq; agere hic vēditor principaliter ad tradendum:quoniam traditio rei principaliter ineſt venditioni ex propria illius contractus natura, d.l. ex empto.in prin.ff.de act.empt.l.1.per totam,ff.de contrahen. empt. Quod & pridem in tertio,ac quarto fundamento latè ſcripſi.

Conſtat dein ex proximè dictis, non eſſe verum, quod quarto loco à dn̄o Gozadino eſt propoſitum : vt ſ. venditor agens contra emptorem ad retrouendendum,dicatur agere ad merū factum:quinimmò agit ad factū & ius ſimul, quia in pacto fuit promiſſa retrouenditio, quæ iuris & facti eſt, d.l.conſilio.ad fi. ff.de curatoribus furioſ. & vberius ante notaui in tertio fundamento. Prætereà,quod & fortius eſt, reor venditori agendum eſſe poſt oblationem pretij ex empto ad tradendum, non ad vendendum,quemadmodum anteriore loco ſcripſi.

Neque valet poſtremò,quod ex conſi.Alex.68.in vlt.col.lib. 1.adducebatur:eum,qui vēdere promiſit,niſi vendat, ad intereſſe obligari.Illud dictum Alex.arbitror ad leges, quas inibi ipſe allegat,eſſe referendum,iuxta doctrinam Bar.in l.nō ſolùm. la ſecunda.§.ſi liberationis.nu.7.ff.de lib.legat. Sed in legibus citatis per Alexan.de eo tantùm legitur,qui promiſit,nulla certitatis & definiti pretij facta mentione. nemini, quàm mihi,vendere fundum, quem alij poſteà nihilominus vendidit,ſicq́; apud ſe nō retinuit:quare actione ex vendito mihi eo noīe tenebit̄,l. ſi ſterilis.§.ſi tibi fundū.ff.de act.emp.Cæterùm in occurrenti diſputatione fuit promiſſa retrouenditio fundi pro eodem pretio: & ſic per eam qualificatam promiſſionem cum oblatione pretij, vt dictum eſt, peracta intelligitur venditio : præſupponiturq́ue prætera, quòd fundum hic promiſſor, contra quem agitur, penes ſe habeat. Et Alexand.intelligit, actione ex vendito ad intereſſe illum teneri in caſu dicti §.ſi tibi fundum.

Id quod & ipse admitto, si modo uendidit ille, simulque emptori fundum tradidit: aliàs fundum apud se iam si retineret, vtique fundum mihi præcisè vendere tradereque omni iure adigeretur, per superius copiosè à nobis deducta. Nec illo casu, quando fundi tradendi potestatem habet promissor, Alexand. loqui puto, aut certè eo casu loquentem ex ante latis reprehendo. Explicitus est tractatus ille pacti de retrouendendo quandocunque, aut intra certum tempus, pro eodem precio.

Iam quæro, si fundi emptor venditori promisit, nulli alij, quàm ipsi venditori, emptum prædium vendere: an ex vendito actione emptorem venditor cogere possit retrouendere?

87 † Dispiciamus primò, si placet, num id pactum recipi oporteat quod alienandæ pro arbitratu rei propriæ adimit potestatem. Et non recipiendum, Pomponius clare satis respondisse videtur in l. nemo. ff. de pact. ubi statuit non valere pactum, quo qs fundum suum citra vicini assensum non distrahere promittat. Sed Pomponio Paulus atque Hermogenes palàm dissentire visi sunt in dicta l. si sterilis. §. si tibi fundum. ff. de action. empti. in l. qui fundum la 2. ff. de contrah. empt. vbi valere pactum asserunt, quo nemini, quàm uenditori, comparatum fundum uendere emptor se obliget.

Vnde pro conciliandis pugnacibus Iurisconsultorum sententijs dices: valere quidem pactum hoc à nobis propositum, per quod licentia distrahendi rem propriam emptori non penitus aufertur, tametsi coangustetur plurimum, ad eamque amussim restringatur, quo minus in alium, quàm uenditorem suum, distrahere queat, dicta l. si sterilis. §. si tibi fundum. cum similibus. Quinimmò tunc emptori lex subuenit, ut si uenditor, de emendo fundum interpellatus, emere neglexerit: in alium quemuis emptor libere possit alienare, l. qui Rome. §. cohæredes. vbi Doctores, ff. de uerbor. obligationibus. Quare allegatus locus in d. l. nemo. ff. de pact. a quæstione mota est alienus. Procedit sanè, quando nemini vnquam uendere quis rem suam absque vicini assensu alicui promittit: quod lex nimis seuum esse existimat, argum. l. dudum. ibi, neque homines suo arbitrio vendenda distraherent &c. necnon ibi, vt homines de rebus suis facere aliquid cogantur inuiti &c. C. de contrahen. empt. l. inuitum. eodem titu. facit in simili. l. illa institutio. ff. de hæred. institu. In hunc penè sensum Petrus de Bellapertica, Ioannes Imolensis, & Raphael Fulgosius responderunt in dicta l. qui Romæ. §. cohæredes. de uerbor. obligatio. sicut inibi Alexand. num. 7. scribit.

88 † Altera est responsio certior, adeoque probata magis: non valere quidem pactum regulariter, quo rem propriam alienare quis sibimet interdiceret, dicta l. nemo. nisi alterius paciscentis interesset, pactum huiusmodi seruari: aut etiam uenditor in rei suæ traditione talem emptori præscripsisset legem. Tum quippe venditor, illa fretus pactione, ius suum transtulit in emptorem: ideoque spe ipsum frustrari sua, ęquitas sacrum legum non est passa. l. fina. infra eodem titu. nostro. l. in traditionibus. ff. de pactis. dicta l. si sterilis. §. si tibi fundum. de acti. empt. cum similibus. Sic propriè docet Bartol. cui Doctores communibus suffragijs accedunt, in l. si ita quis promiserit. §. ea lege. in princ. ff. de verbor. obligationib. & glos. reliquique. Scribentes tradunt in præallegata. l. nemo ff. de pactis. Ad institutam quæstionem tunc redeo.

Quandoquidem in pacto conuento præcessit oratio negatiua, vt quia promisit nulli alij fundum vendere emptor, & statim consequitur exceptiua illa dictio. Quam, seu Nisi: dicendū est, venditori ius esse agendi ad retrouendendum contra emptorem.

89 † Porrò vbi negatiuæ orationi iuncta est huiusmodi exceptiua dictio, nisi: quod in oratione præcedenti negabatur, in exceptione sequenti certò affirmatur, l. actione, ubi post gl. Doctores omnes per illum textum. C. de transact. Dyn. in cap. peccatum. in princip. de reg. iur. lib. 6. Ant. de Butrio, Cardinalis, & reliqui in cap. ex parte. extra de sponsali. Alex. in consi. 152. incip. Viso processu causæ matrimonialis, col. 2. lib. 5. indico bonum textum in l. prætor ait. §. sed & filiusfamil. versi. Labeo. ff. de edendo. in l. venationem. ff. de usur. Ideoque emptorem cogi, distrahere fundum, a venditore posse uidebat. Quin & in subiecto dubio ita penè sensit per omnia glo. in l. si eum. §. qui iniuriarum. in verb. idem Pomponius ait. ff. si quis cautionibus. Idem glossator repetit remissiuè in d. l. actione. in verb. nisi. necnon & in d. l. si sterilis. §. si tibi fundum. in verb. sed ita. ff. de act. emp.

Bartol. autem, cuius sententiæ Doctores communiter subscribunt, in d. l. actione. & in d. §. qui iniuriarum. contrarium docet. Inquit ipse, in tali pacto non actum uendendi, sed potentiam solum contineri: ut si quando emptor vendere comparatum fundum uoluerit, nemini, quàm uenditori suo, uendere possit, allegat in simili text. in l. Titia. §. Lucius. ff. de manumiss. testam. ubi Onesiphorus a domino iubetur non esse liber, nisi rationes diligenter reddiderit: & tamen Scæuola respōdet, uel ipsis rationibus redditis, nihilo magis Onesiphorum fore liberum: nimirum itaque aiebat Bartol. illum locum de potestate tantum, seu habilitate perueniendi ad libertatem, non etiam de ipso actu libertatis consequendę, intelligendum. Perinde ac si testator elogio suo cauisset, ut Onesiphorus liber esse non possit, nisi rationes reddiderit: ergo ubi rationes reddiderit, ad libertatem (si hæredi domino uidebitur) perduci tunc poterit, antea non poterit. Sic quoque in proposito ex ui pacti emptor fundum nemini uendere poterit, nisi uenditori suo. Igitur si distrahendi fundum emptori animus non est, nec uenditori retrouendere cogetur, arg. l. non quicquid. ff. de iudic. l. sæpe audiui Cæsarem. ff. de offi. præs. Bartolum sunt imitati Ange. Imo. & Alex. in l. qui Romæ. §. cohæredes. num. 9. ff. de verb. oblig. Ias. & alij in d. l. actione. C. de transac. & in l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis caution. ac citra controuersiam Moderni Bononienses hic.

At uero Bald. in cap. cum accessissent. extra de constit. contrarium ea ratione uerius esse autumat, quod illa pacti exceptio, Nisi tibi &c. inanis illic foret atque superuacua: alias etenim iure communi emptor potuit retrouendere fundum soli uenditori, si ita utrique libuisset, l. sicut. C. de acti. & obligat. l. in re mandata. C. mandati. Quamobrem eiusdem pacti exceptione frustra conuentioni indita uideatur, præstare quid ultra ius cōmune debebit, puta quod uenditori teneatur vendere emptor. l. si stipulatus. ff. de usur. l. j. in fin. ff. ad municipal. l. si quando in

90 princip. ff. de legat. j. † Maximè autem, cum in contractibus, tū in rescriptis uerba aliquid operari debent: neque minimum uerbum, nè dixerim dictiones, in illis oportet esse uacuum, glo. in cap. solitæ. in verb. tanquam. extra de maior. & obed. Bald. ipse in rubrica, C. de contrah. emp. in 9. quæst. num. 9. In qua opinione, contra Bartol. priusquam Bald. aut alios viderim, ego certè fui. Sed responderi potest argumento Baldi, eam pacto admotam exceptionem satis operari ultra ius commune: quia emptor, alteri si vendet, actione ex uendito ad interesse obnoxius venditori fiet, d. l. si sterilis. §. si tibi fundum. de act. emp. Iure autem communi nō item, prout Iaso refert in d. l. si eum. §. qui iniuriarum. col. ult. nu. 4. ff. si quis cautionibus.

91 † Cæterum ipse disputationis ergo, veritatisque indagandæ studio, vehementius contra Bartol. & communem sententiam insto, atque emptorem posse cogi a uenditore, ut fundum sibi retrouendat, secundum ea, quæ proponuntur, existimo. In illo de quo loquimur, pacto promisit venditori emptor, nulli, nisi

92 ipsi, vendere fundum: † Enimuerò uerbum Vendere, ex propria eius natura, propriaque significatione actum uendendi cōtinet: sicuti uerbum Emere, actum emendi quoq; demonstrat, l. inuitum. C. de contrahen. emptio. patet hoc in rubrica, Cuius res uendi non possunt, & qui uendere vel mercari vetantur. in l. non interest. ibi, possessionem uendere cogerentur. C. de his, quæ vi metusue causa. & verbum Reficere, item Purgare, actum reficiendi, ac purgandi naturaliter indicant, l. 1. §. deinde ait prætor. ff. de riuis. quemadmodum Eximere, necnon Eripere, verba, cum effectu semper in dispositione dicuntur adscripta, l. sed eximendi verbū. ff. ne quis eum, qui in ius voc. est, vi exim. cum similibus. Meritò emptor uendere promittens, non quidem nudum arbitrium, sed actum uendendi potius, promisisse censendus erit. Alioquin verba illa, Emere, & Vendere, intelligerentur prolata sine effectu, quum demonstrarent solummodo licentiam & potestatem vendendi, non etiam actum uenditionis, quod nusquam alias sic est receptum, l. j. §. hæc autem verba. ff. quod quisque iur. l. pen. §. docere. ff. ne quis eum, qui in ius voc. est, vi exi. l. blanditus. C. de fideiussoribus. Quid enim prodesset uenditori hoc pactum, si promissio nullum haberet effectum? vt inquit Iurisconsultus in dicto §. hæc autem verba, in fine.

93 † Eodem spectat, quod alibi scripsit Bartol. in l. Pomponius. num. 19. ff. de neg. gest. dicens. Verbis factum prægnantibus. Aduerbijs autem facti qualitatem notari. Proinde uerbo Vendere, in pactione illa nihil, quam actum propriè uendendi, seu actus uenditionis perfectionem, designari puto.

Subinde cogitabam, quod ipsi soli venditori, per illam pacti exceptionem, fundum uendere promisit, sicque ipsam venditionem, quum uerbum Vendere, venditionem actualem significet, sicut ex quouis alio uerbo factum prænunciari dixi. Ergo si uenditionem promisit emptor, vtique actum uendendi seu factum, atque actus consummationem promisit, non solam uendendi licentiam siue potestatem, l. consi. ad fi. ff. de curatoribus furios. ubi dicitur, facti magis, quàm iuris esse uenditionem.

94 † Quare, si verba pacti cōueniunt opinioni nostræ contra Bartolum, ut & ipsa pacti dispositio conueniat, est necesse, l. j. §. generaliter. ff. de legat. præstand.

Aliud præterea deniq; uenit in mentē: Nemo creditur ī dubio tacitè uendere, aut in vendōne excipere, qđ ignorat & nō scit, in lege fundi. ibi nemine n. nec excipere potuisse, quod non scit. ff. de 3h. emp. Sed emptor, secundum Bar. & reliquos Scribentes, spe, quo promittit, nulli vendere fundū, nisi vēditori, non scit adhuc, an re fundū vēdere uelit: igitur uēditionem, quam nescit futurā, neque promittere aut excipere ī promissione

missione valuit. Nam si non potest quis vendere, vel in uenditione excipere, quod illi est incompertum: æquè idem non potuit promittere, quod ignorat.

95 † Quoniam à quo remouetur geuus, remouetur & quælibet generis species. habes gloss. de hoc in l. si causa cognita. in verb. peremisti. C. de transactio. est bonus textus in §. vulgò quæsitos. Insti. de succe. cog. in l. 1. § quod autem prætor. in si. ff. de aleæ lusu, & aleat. & gl. vlt. in l. j. in fi. ff. de suis & legit. Sic ergo qui non potest vendere, venditionis promissionem, quæ eius est species, non quibit facere. Quare vides, opinor, pactum illud, si ad Bartoli normam retuleris, inutile prorsus iudicari oportere. Quod tamen pernegauit Paul. in dicta l. si sterilis. §. si tibi fundum. ff. de actio. empt.

Quintò moueor: Verba simpliciter prolata debent simpliciter intelligi, & non secundùm quid. l. hoc legatum. ff. de legat. 3. Verùm si pactum hoc intelligatur sub conditione, quemadmodum à Barto. intelligitur in d. §. qui iniuriarum. in fin. nempe. Si emptor volet aliquando vendere fundum &c. verba eiusdem pacti non simpliciter, vti debent, accipientur. Quia conditionalis conuentio non est simplex conuentio, l. j. §. si quis simpliciter. ff. de verbor. obligatio. Igitur istiusmodi pacti verba ad sensum Bartoli non sunt referenda.

96 † Sextò dicebam: Vera non modo pacti, sed cuiusque dispositionis (nisi aliud dictum manifestè constet) de puro actu, non etiam cōditionali, dicta esse credendum, secundùm Bartholomæum Socinum in l. 1. in 1. notab. nu. 3. ff. de vulga. & pupilla. Quod & manifesto iure probatur. Lex simpliciter iubet filium institui vel exhæredari, l. inter cætera. ff. de liber. & posthu. Non veruntamen præcepto legis satisfit per institutionem vel exhæredationem conditionalem, l. si pater. C. de institu. & substit. l. 3. §. purè. ff. de liber. & posthum. Vel pone, municipali lege caueri, de quouis contractu aut legato quid fisco pendi debere: nihil de contractu conditionali siue legato soluetur: siquidem statuti verba ex proprio significatu ad contractus purè celebratos duntaxat pertineant, Barto. in l. cùm Titio. ff. ad leg. Falcid. Bald. in l. in annalibus. C. de leg. Itaque verba huius pacti de actu vendendi puro, non autem conditionali, si quando emptor vēdere volet, sunt sanè intelligenda.

97 Septimò ac postremò sciendum est, † quòd verba cuiuslibet dispositionis ita demum inflectuntur detorquēturve ad solam potentiam siue habilitatem, si in recto sensu nō possint de actu vero intelligi. non aliàs. Exempli gratia. Seruit, idest, seruire potest: vel Nocet: idest, nocere potest: Videbitur, idest, videri poterit: Tenetur, hoc est, teneri potest: & id genus similia verba. Quę cum in sensu directo citra orationis vitium non possint ad actu efficaciter referri, detorquentur, vti dixi, ad solam eorum aptitudinem vel potentiam, nè dispositio elusoria reddatur. l. si pater mulieris. in fin. cum glo. in verb. seruiat. ff. de iur. dot. l. Labeo. vbi est text. de hoc singularis, ff. de statuliber. l. patri. in princip. & ibi glo. in verb. tenetur. ff. de minor. Quocirca hic quum verbum illud, Vendere, sine orationis vitio, quinimmò commodius magisque propriè in sensu recto & cum effectu vendendi naturaliter possit accipi, ad solam duntaxat potentiam non benè videtur referri.

Has venditoris partes, quæ multò validiores apparent, tutari si libet, obiectam de libris Scæuolæ difficultatem minimo negocio ita delebis: In d. l. Titia. in §. Lucius. ff. de manumiss. test. verba illa testatoris, Liber nè esto &c. non poterāt de actu proprio consequendæ libertatis intelligi, sicut ibidem Scæuola respondit: propterea Barto. ad solam adipiscendæ libertatis potentiam ea haud immeritò transfert, d. l. Labeo. ff. de statulib. & proximè scripsi in septimo fundamento. At non sic in subiecta pacti conuentione verbum illud, Vendere, ad solam vendendi potestatē est trahendum, cùm in recto ac proprio sensu actum vendendi aptissimè comprehendat, per prædicta.

Neque sententiam protrita iuris regula nostram lædit: obscuritatem pacti nocere potius venditori, quàm emptori, & locatori, quàm conductori debere, l. Labeo scribit. la 1. l. cùm in lege. ff. de contrahen. empt. l. veteribus. ff. de pactis. capit. contra eum. de regul. iur. lib. 6. Respondere multifariam obiectioni possum.

98 † Vbi in venditionis & emptionis contractu aliquid obscurè pronunciatur ab emptore, non etiam æquè exprimitur à venditore, illud non debet venditori nocere: sed ea tum accipienda est interpretatio, quæ emptori, qui id protulit, incommoda est: ita enim præmissa regula restringi solet, l. si in emptione. in principio. iuncta gloss. 1. ibi, necnon & altera gloss. in ver. intellexetit. ff. de contrahen. empt. Verùm sic accidit in disputatione proposita: emptor promisit (his enim verbis quæstionem glossa, Bartolus, & Doctores in medium referunt) nemini, nisi suo venditori, comparatum fundum vendere. Quamobrem, si quæ dubietas in tali promissione inest, nulli certè, quàm emptori, qui eam protulit, iustius oberit. Tum quippe Labeo atque Papinianus aiunt in d. l. Labeo scribit. la 1. & in d. l. veterib. esse, quod imputetur illi, qui pactam conuentionem ambiguè enunciauit, cùm eam explicatius proponere potuisset.

99 † Secundò respondeo, verba ancipitia venditionis, ab ipso venditore emissa, contra eum esse accipienda, quando ex dubijs illis verbis, quid inter contrahentes actum sit, deprehendi nō potest: secus, si constet, quid actum sit inter eos: quoniam id nos iudicando sequi decet, d. l. cùm in lege. ibi, primum spectari oportet, quid actum sit: si id non appareat &c. ff. de contrahen. empt. Sic propriè tradit Barto. in d. l. veteribus. colum. 2. versi. nec obstat &c. per l. insulam. ff. qui potior. in pignor. hab. Cùm itaq; ex pluribus aduersus Bartol. nuper à me obiectis, plus satis videas, quid per illam pactionem egerint inuicem contrahētes: operępretium non est, in venditorem præmissa pactionis verba, præter eorundem sonum, propriumque significatum, duriter nimis detorquere.

100 † Tertiò dico, Iuris regulam, vt ambigua pactio soli venditori noceat, procedere, si pactio vel ob id dubia sit, quòd eius verba varias præ se ferant significationes: alioquin, si verborum pactionis certa esset significatio, licèt in alio esset obscuritas, præscriptæ tamen regulæ nō foret locus: quia a verborum significatione tum recedere fas non esset, secundùm Dec. in l. in contrahenda. num. 2. versicu. item regula dictæ l. veteribus. intelligitur. ff. de reg. iur. Benè his conuenit textus in l. non aliter. in princip. ff. de legat. 3. Sed in oblata disceptatione verbum, Vendere, vnicam atque indubitatam secum vendendi trahit significationē, vti à me pridem scripta indicant: proinde non sic habenda pactio illa erit, quo vēditori noceat, emptoris autē partes foueat.

101 † Rursus nouissimè respondeo, pactum, de quo agitur, fuisse in venditione gratia venditoris, inque fauorem eius adhibitum. Nam pars pretij aliqua tale pactum esse censetur, d. l. si sterilis. §. si tibi fundum. ff. de action. emptio. At pacta, vtut obscura, vt libet à venditore præscripta, si in venditoris aut locatoris, qui inuicem æquiparantur, fauorē contractui induntur, semper contra emptorem vel conductorem pro vēditore seu locatore interpretanda sunt, l. ea lege. in princip. & ibi gloss. in verb. pro locatore. ac Bartol. in summario notant per illum text. ff. locati. bene facit d. l. insulam. ff. qui pot. in pignor. hab. Tunc quidem regula prædictæ. l. veteribus. ff. de pact. pœnitus silet, & alteri, qua in fauorem alicuius, quod est introductum, non posse præter commodum illius conuerti, disponitur, locum cedit, capit. quod ob gratiam. de regul. iur. libro 6. l. quod fauore. C. de legibus tradit Dyn. in cap. contra eum. circa princip. eodem titul. de regul. iur. libro 6. Meritò pro venditore est respondendum. Cernis itaque, vt Bartol. nostri opinio contra venditorem in præmisso dubio defendi non possit: glossatoris autem sententia in d. l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionibus. multò solidioribus possit rationibus sustineri.

102 † Nunc igitur ordine q̄ro qñ venditor ad retrouendendū hūc tibi fundum agere possit? Dixit fortè aliquis (quòd sine die emptor vēdere promisit) præsenti eū die venditori ad retrouendendū obligari, l. eum qui calendis. §. quoties autem. ff. de verbo. oblig. §. omnis. in princip. Institut. de verbo. obligatio. l. si dies. in princip. ff. quando dies legat. ced. neque id graue emptori posse videri: quum & ipse vicissim fundum, si displiceret emptio, inuito etiam venditori pro suo arbitratu protinus retrouendere posset, l. quod quis aliquo anno. ff. de actionib. & obligatio. l. quod in diem certum. ff. de solutionibus. aut certè post interpellatum venditorem, eiusque in retroemendo compertam negligentiam, in alium quemuis distrahere, l. qui Romæ. §. cohæredes. & ibi Doctores, ff. de verb. oblig. Si ergo emptor oneratur in vno, & commodum sentit in alio: non est, quarè in subiecto themate conqueratur, l. eum qui. in prin. ff. de iureiur. l. secundùm naturam. ff. de reg. iur. c. qui sentit. de reg. iur. lib. 6.

103 † Quanquàm verò hæc iure stricto colorem in casu nostro aliquem habere videantur: veruntamē saporem illis inesse nullum, facilè sentio. Animaduertere quippe est, emptionem rerum, & venditionem eam ob causam peculiariter contrahi (licèt non exprimatur) vt commodum indè contrahētium vterque capiat. Nam pone, ego cum abundarem nummis, & indigerem frumento pro alenda familia, à te, qui agros possidebas, & pecunia ad instruendam mercium negociationem aliquam egebat, fundum comparaui: sicque neuter ex nobis suo caret emolumento, l. 1. per totam, ff. de contrahen. emptio. Hæc ideo, quoniam inter venditorem & emptorem verisimiliter aguntur, etsi nominatim non exprimantur, vt dixi, pro expressis tamen, cautisve habenda sunt l. tale pactum. §. pater. vbi gloss. vltima ad fi. notat per illum textum, ff. de pact. l. insulam. ff. qui pot. in pigno. habean. l. cùm quid. ff. si cert. petat. Cùm itaque debeat ex illo contractu vterque contrahentium referre commodum, non poterit venditor confestim, omni emptoris posthabita cōmoditate, pro suo tantum libitu emptorem ad vendendum intempestiuè etiam cogere. Eo pacto nimirum res tradita, censeretur non tradita: & pretium, quod fuit solutum, pro minimè

104 soluto haberetur. † Recuperatio etenim festina nimis, totam perindè venditionem præcedentem infectam redderet, ac si facta nunquam illa fuisset, l. qui sic soluit. ff. de solutio. Quamobrē putarim, tamdiu venditori expectandum esse, priusquàm agat contra emptorem ad retrouendendum, quàmdiu emptor ex ea

emptione commodum aliquod, cuius gratia prædium comparauit, percipere queat. Neque antea vēditorem debere id petere, ac emptor suæ promissioni satisfacere diu fuerit cunctatus, 105 planè censuerim. † Sic nanque in simili videmus, ei, qui rem alteri cōmodat (quamuis officij & humanitatis studio ductus, amico commodet) nihilo magis rei commodatæ vsum intempēstiuè auferre, integrum esse, l. in commodato. §. sicut autem. ff. commodat. Potuisset enim, inquit ibi Iurisconsultus, cōmodatum aliunde sibi commodatarius quærere, si ille non commodasset: & sese vicissim beneficio homines iuuare, non decipere debent.

Præsens quæstio deciditur penè in terminis in l. Lucius. ff. mādati. vbi qui rem alteri commodauit, permisitque, vt eam creditori suo obligaret, non posse illam euestigio repetere, sed diu expectandum esse, quò creditori satisfieri possit, Marcellus perapositè monet. Idem voluit glo. quam Barto. & Scribentes communibus suffragijs probant, in l. de restituendis. C. commoda. dicens, eum, qui consensit rem suam pro alio obligari, non prius agere posse, quam transactum fuerit tempus, ad quod rem obligari est passus: vel, si absque præstituto tempore obligationem contrahi permisit, non antea aget, quàm si commodatarius aut diu persoluere debitum distulit, aut facilis ei exolutio debiti fuerit. Proinde fretus ea glossatoris sententia Bart. in l. si pœnam. ad 106 fi. ff. de verb. oblig. in proposito aiebat: † Si mutuaui tibi pecuniam simpliciter, nullo solutioni tempore præfixo, non tamen potero agere, vt mutuum statim reddas: sed ita demum agam, si diu soluere cessaueris, aut tibi graue non sit solutionem illicò facere.

Ad confirmandam hanc Bartoli doctrinā Hispanienses quidam in additionibus suis ad Decium nostrum in l. in omnibus obligationibus. ff. de regul. iur. vidisse videntur bene quadrare text. in l. si seruus legatus. §. fina. ff. de legat. 1. & in l. fideicommissa. §. si hæres. ff. de legat. 3. Testator si damnet hæredem Sempronio pecuniam certis sub vsuris leuioribus fœnori dare, inquit il- 107 lic Iuriscōsultus, legatum ex toto vtile fore. † At lapsi sunt Hispani splendidè nimium. Ibi legitur, huiusmodi legatum, de mutuanda pecunia pro leuioribus vsuris designatis, esse vtile, ac per consequens, hæredem non posse protinus mutuum repetere ex voluntate testatoris certò colligitur, aliàs legatum vtile appellari non posset. Id sanè ibidem sic accidit non propter latentem contractus ineundi vim, sicut Hispanienses non adeò bene sunt opinati: sed propter certas illic à testatore decretas vsuras. Porrò iussit testator, certis vsuris, putà annuis, vel menstruis, tantam pecuniam Sempronio credi. Igitur ex certis illis præfinitis vsuris satis superque patet, testatorem vetuisse hęredi, mutuum antè repetere, quàm sors demonstratas (vt sic dixerim) promeruisset vsuras: quemadmodum de loco obligationi adiecto, qui spatium tēporis solutioni tacitè tribuit, dicere solemus, l. eum qui calendis. §. quoties. ff. de verbo. obligatio. Alioquin vsuræ certæ videri non possent, nisi quantitas earundem foret expressa, l. certum. ff. si certum peta. Si quantitas ergo vsurarum, quas legatarius hæredi præstare nomine mutui debuit, à testatore fuit expressa: necessum identidem est, tempus fuisse expressum, cuius solius gratia vsuræ præstantur, l. debitor vsurarius. l. cum quidā cauisset. in princip. §. si pupillo. in fin. & per totum titulum, ff. de vsuris: atque ideò ipsum testatorem noluisse prius mutuum repeti, quàm legatarius emolumentum vsuris illis vberius de mutuo sibi percipere potuerit: quia legata continent merum lucrum, l. si hæreditatem. ff. mandat. & vt alibi traditur, est donatio quædam legatum, hoc est, merum commodum, pura vtilitas, l. legatum est quædam. ff. de lega. 2. l. legatum est delibatio. in princip. ff. de legat. j. §. legatum itaque. Instit. de legat. Meritò illos Africani Vlpianique prudentum locos in d. l. si seruus legatus. §. fina. & d. l. fideicommissa. §. si hæres. à relata Bartoli doctrina & quęstione, vbi nec temporis, nec vsurarum mentio vlla penitus habita est, oppido alienos, huc minimè gentium duximus transcribendos. Vnde eram digressus, iam redeo.

Dicta glossæ & Bartoli in locis pridem memoratis, aliàs sua vi, suaque firmitate consistunt, & frequenti Doctorum assensu 108 recipiuntur; † quin & generaliter procedere in quouis alio debitore, qui sine temporis pręfinitione aliquid debeat, vt is statim ad solutionem adigendus præproperè non sit, Decius rectè existimat in d. l. in omnibus obligationib. nu. 6. ff. de regu. iur. Quod & ego propter rationis identitatem maximè probo.

Quandoquidem autem proximè statui, non prius posse venditorem agere ad retrouendendum, quàm emptor diu re empta fuerit vsus: dispiciamus nunc, quatenus diuturnitas illa tem- 109 poris excurrat. † Qua in re quum nulla sit ab emptore & venditore certa constituta meta, diutinum hoc tempus ius dicentis arbitrio commissum, ex regula generali non iniquè iudicabimus, l. j. ff. de iure delib. Id quod & Marcellus faciendum apertè docet in d. l. Lucius. vbi quoque glossator in verb. condemnetur. adnotat, ff. mandati.

110 † Enimuerò quas venditori hoc loco præscriptas esse debere leges, testati sumus: easdem & emptori nō minus ipso iure indictas profitemur. Sunt hi quidem venditor & emptor correlatiua, quibus eadem inest ratio: idcirco statutū in altero, ad vtrunque pertinere æquo iure, consentaneum est. l. fin. ff. de acceptilationibus. l. cùm emptor. in prin. ff. de rescind. vendi. l. bona fides. ff. de actio. empti Quid enim si præproperè emptor, priusquàm vsum de pretio sibi necessarium venditor capere posset, retrouendere fundum volet? Vtique intempestiuo eius desiderio locum non faciet iudex, sicut de venditore nuper nos differentes audistis.

Conclusioni nostræ nequaquam aduersatur textus in d. l. cū qui calendis. §. quoties. ff. de verbo. oblig. in §. omnis. Instit. eodem, cum similibus, Loquuntur illæ leges in remotissimis à disputatione nostra terminis: quando obligatus sine diei præfinitione commodum ex vi & natura contractus de re debita nullum erat laturus. Diuersum quippe, vbi emolumento frui aliquo debitor ante solutionem posse debet, quemadmodum in controuersa iam quæstione nostra accidit: præceps tum creditoris interpellatio damnatur, per prædicta.

Simili modo non repugnat textus in d. l. qui Romæ. §. cohæredes. ff. de verbo. obliga. vbi qui promisit nemini vendere fundum, nisi cohæredi, potest quandocunque cohæredem interpellare, vt emat, aliàs &c. Nam illic quoque hæredi per eam pacti conuentionem, eiusue naturam, nulla sibi vtilitas ex pretio fundi seu valore accessura erat: siquidem prior altera de eodem fundo non præcesserat venditio, vti in quæstione nostra contigit. Igitur huc ille casus non spectat.

Quod verò fertur, creditore suo debitori etiam inuito confestim, nullo temporis interiecto spatio, soluere posse, l. quod in diem certum. ff. de solutio. l. quod quis aliquo anno. ff. de actio. & obliga. eò pertinet, vt ex celeri illa debiti solutione conditio creditoris solum fiat melior, nequaquam. Ob id debitori, ac cuius alteri, lex illud haud difficulter indulget, argumē. l. soluendo. ff. de nego. gest. l. soluere. ff. de solution. Institut. quibus modis tol. obligat. circa princip. Secus est in subiecto disputationis articulo, vbi aduersario nihil, quàm incommoditas & damnum ex huiusmodi intempestiua properatione alterius generatur. Vlteriora tradere pergamus.

111 † Non procul à terminis nuper tractatæ quæstionis vagantes dispiciamus, quanto nam pretio (vbi pretij certi in pacto de retrouendendo, quod fuit incontinenti appositum, non sit habita mentio) retrouenditionem prædij emptor facere teneatur. Nostri Bononienses, ac post illos Moderni Taurinenses asserūt, pretium, quo res communiter valet tempore retrouenditionis, dari oportere: non autem pretium, quo res vendita fuit, inspici debere. Sed nē illos sæpius citando defatigemus, suum iam ipsi exordiantur narrare commentum.

Pactum hoc de retrouendendo, inquiunt illi, in quo nulla est facta mentio de pretio, intelligitur de pretio, considerando tempus retrouenditionis, argum. eorum, quæ ponit Barto. in l. cum emptor. §. fina. ff. de damno infect. & in l. non intelligitur. §. diui. ff. de iure fisci. vbi vult, quòd valor rei inspiciatur secundùm tempus præsens, non præteritum. Et similiter dicit ipse in l. Titius. la 1. per illum textum in 2. notab. ff. de constitut. pecu. quòd valor rei inspicitur tempore, quo euincitur res, non autem tempore, quo fuit vendita. Et in terminis decidit Bald. in l. 1. colum. penulti. versic. item nota. C. communia de legat. dicens, quòd pretium debet declarari tempore venditionis, non autem promissionis de vendendo. Et sentit Dominus meus Senēsis in d. l. qui Romæ. ff. de verb. obligationibus.

His postremò in hunc modum sequentia verba Taurinenses addebant: Si promissio de retrouendendo simpliciter facta fuerit an intelligatur pro eodem pretio, vel quomodo, elegans est dubitatio. Sed pro iusto & legitimo pretio conuentionem dici intelligi. Burgos latè in capit. ad nostram. in secundo casu, colum. 2. extra. de empt. & venditio. facit notab. textus iunctis dictis Doctorum in l. si fideiussor. §. meminisse. ff. de legat. 1. & quæ scribit Socin. in l. si quis arbitraru, col. 11. ff. de verb. ob. Hæc illi.

112 Vltra eos hanc ego partem disputandi gratia cōfirmo: † Rerum valor secundum diuersas temporum vicissitudines varius est, sicut in varijs locis non solet esse idem, l. pretia rerum. §. nō nullam. ff. ad leg. Falcid. l. ideò. ff. de eo. quod certo loco. l. dario possessionis. §. si per venditorem. ff. de act. empt. Proinde pactū de retrouendendo, cuius effectus in aliud tempus refertur, haud secus, quàm illius temporis conditio circa pretium sit futura, videtur intelligendum. Aliàs vnum hoc pactum censeretur diuersis iure respectu temporis & pretij quod Iurisconsultus de vna eademque re sic statuendum pernegat, in l. cum qui ædes. in fin. 113 ff. de vsuca. † Et, vt Callistratus ait in d. l. non intelligitur. §. diui fratres. ff. de iure fisci. agrorum pretia ampliantur diligenti cultura, quemadmodum negligentius si excolantur, eorum pretia minuuntur. Ideoque diligentia emptoris aucto fundi pretio, iniquum foret, si minoris, quàm posteà valeat, retrouendere deberet, argumento eorum, quæ in succedenti quæstione de sumptibus & melioramentis mox sumus acturi.

Hæc porrò veritatis quandā imaginem, si superficiem eorum

solam eminus prospexeris, præ se ferre videri poterunt. At verò altius si petantur, veritasque nuda penitus referetur, contrariū esse tenendum, & meos Bononienses cum Taurinensibus hac parte destituendos, non (opinor equidem) iudicabitur. Dicamus aliqua priùs de illorum argumentis.

114 Tenuis admodum est illorum prima ratio. † Nam etsi Bartolus in d. l. cum emptor. in §. fin. ff. de dam. infect. & in d. l. non intelligitur. §. diui fratres. ff. de iure fisci. rectè affirmet, rerum valorem considerandum esse secundùm tempus, quo peragitur venditio, non etiam secundùm tempus præteritum; non tamen loquitur in terminis nostris, quando venditio ista appellanda est retrouenditio, quæ fiat inter easdem personas ex necessitate pręcedentis pacti incontinenti appositi, & propter priorem alterā de eadem re certo pretio factam venditionem. Cæterùm loquitur expressim Barto. de venditione, seu rei æstimatione, quæ fiat absque necessitate præcedentis pacti, prout alioqui res vēdi aut æstimari communiter solent. Tunc planè verum est, antiquum illius pretium, quo semel anteà res illa fortè valuit, nō esse posthac considerandum: quoniam res, vt dixi, modo pluris, modo minoris æstimantur, quemadmodum à possessore segnius aut diligentius coluntur, d. §. diui fratres. Igitur cum nostra quæstione Barto. verba non habent quicquam commune.

Quòd autem allegatur præterea Barto. in l. Titius. la 1. ff. de cō stit. pecu. qui scribat, valorem euictæ rei inspici tempore euictionis præsentis, non tempore venditionis præteritæ, error est impressoris. Id enim sic voluit Barto. in l. Titius. la 1. ff. de actio. emptio. Sed responde, ꝙ etiam si maximè tempus euictionis considerari debeat pro æstimatione rei euictæ, iuxta l. Titius. la 1. & l. idemque & Iulianus. in princip. cum gloss. in verb. deterior. & Bart. ff. de actio. emptio. nihilo magis id emptoris partes in casu nostro promouet. Illud quidem ita accidit propter actionis empti naturā, cuius proprium est interesse emptoris totum cōplecti, d. l. Titius. la prima ibi, non enim pretium continet tantùm, sed omne quod interest emptoris &c. & l. 1. in princi. eodem tit. de actio. emptio. At nos quærimus, num ex conuentione partiū venditioni illico subiecta, quin potius in venditionismet oratione & verbis comprehensa, censeatur illud idem venditionis pretium repetitum. Quæ res longè oppidoque nimis à Bartoli doctrina distat.

115 † Nihil denique magis verum est, ꝙ propositam quæstionē Baldus decidat in l. 1. col. penult. C. communia de legat. Eo loci Bald. loquitur de simplici promissione venditionis, quam altera prior venditio inter easdem personas non præcesserat. Sicque ad casum nostrum verba Baldi nulla ratione queunt applicari. Id qđ manifestè liquet ex verbis & quæstione ipsius Baldi proximè præcedentibus, dum allegat. l. & si æquo. ff. de legat. 1. Est deinde quoque animaduertendum, quia dominus Gozadinus commutat verba Baldi, in suamque sententiam, quoad eius fieri potest, cautè pertrahit. Ait nanque Baldus, non oportere declarari pretium tempore promissionis de vendendo, sed tempore venditionis sic: quasi dicat, non esse hoc necessarium, licèt tum fieri possit. Gozadinus autem refert, debere declarari pretium tempore venditionis, non tempore promissionis de vendendo. Est certè emphasis ibi non modica in verbo illo; debet: perindè ac si nō aliter fieri posse, Baldus testatus esset: quum Baldus ipse ab eo sensu fuerit nimirum alienus.

116 † Simili modo ostensus à Taurinensibus locus in d. l. si fideiussor. §. meminisse. de legat. 1. huc malè transfertur. Damnauerat illic simpliciter hæredem testator vendere fundū: cuius nulla prior, quæ certo pretio facta fuisset, præcesserat altera venditio. Respondet Iulianus, venditionem iusto tum pretio peragendam. At quæstio oblata in eo tota versatur, ꝙ in contractu primæ venditionis, actæ sub certo pretio, interpositum fuit pactū de retrouendendo. Inde quæritur, an semel de eadem re inter easdem personas incontinenti constitutum pretium vtriq; credatur præscriptum venditioni. Quod planè asserere, minimè ineptum paulò post agnosces.

Neq; te tandē moueat, ꝙ pretia rerum debeant imitari cōditionem temporum. Siquidem illud ita generaliter obseruetur, nisi aliud contrahentes fuerint pacti, quorum est proprium placitam conuentioni præscribere legem, l. j. §. si conueniat. ff. depositi. Cuius rei exemplum de hac sumito lege. Et licèt diligenti cultura possint augeri rerum pretia, non tamē quod inter partes cautum est, ea contēplatione culturæ exolere potest, vt hic, & in l. fin. infrà eodem. l. fundi partem. ff. de contrahen. emptio. l. si sterilis. §. si tibi fundum. ff. de actio. empt.

Vides ergo, quàm parū solida sint, quàmve multum exigua, quæ pro domini Gozadini, proque Taurinēsium opinione possunt adduci. Arma nunc itaque nostra in illos confertissima, si placet, è regione conuertamus.

117 † Reor ipse, non alio pretio retrouenditionem prædij faciendam in oblata disputatione, ac prima venditio inter contrahentes celebrata fuit. Porrò cetum est, propter pactum de retrouendendo contractui interpositum venditionem primam fundi illo sic conuento pretio fuisse actam: aliàs enim pluris emptori prædium distraxisset venditor, dict. l. fundi partem. & d. l. si sterilis §. si tibi fundum. de actionibus empti. Si igitur propter retrouēditionem promissam fuit inter contrahentes sic constitutum illud mediocre fundi pretium, multò magis & ipsi retrouenditioni idem competere constitutumque esse pretium debet. Nam propter quod vnumquodque est tale, & illud magis, c. cùm Marthæ. post princip. extrà de celebrat. Miss. auth. multò magis. C. de sacrosanct. eccles. Clem. vnica, in prin. & ibi gloss. in verb. profectò. de reliquijs & veneratio. sanctor.

Secundò argumentum desumo ab vltima voluntate ad contractum. Quod (ni diuersa ratio impediat, prout in casu nostro minimè impedit) constanti efficacia pollet, l. iure ciuili. ff. de conditio. & demonstr. l. pactum inter hæredem. vbi etiam glossa in verb. diui Marci. & Bartol. de pact. l. seruum filij. §. eum qui chirographum. ff. de legat. 1. l. obligationum ferè. §. placet. ff. de actio. & obligatio. Testator libertis suis fundum instructum legans, postea ex interuallo codicillis iubens partes morientium superstitibus restitui. neque instrumenti tunc amplius habeat mentionem: nihilominus talem videtur in codicillis præcepisse fundi restitutionem, qualem prius in testamento fecit donationem, l. fundum instructum. in princip. ff. de fund. instru. Quo etiam loco Barto. generaliter monet per illum textum talia credenda esse subiecta, qualia demonstrant prædicata. Quare si ibi qualitas fundi expressa in legato repetita videtur in fideicommisso ex interuallo: multò magis in quæstione nostra qualitas pretij semel expressa videbitur in pacto, quod est incontinenti appositum, repetita, capit. cùm in cunctis. in princip. extrà de electio. capitu. quemadmodum. post princip. versicul. nam si post contractum. extrà de iureiuran. & d. authen. multò magis. C. de sacrosanc. eccles. Quòd autem maior multò sit ratio firmiusq; robur in his, quæ fiunt incontinenti, quàm in his, quæ aguntur ex interuallo, nusquàm non passim traditur, l. quod ait lex. §. vlti. ff. de adulter. l. iurisgentiū. §. quinimmò. ff. de pact. l. continuus. in princ. ff. de verbo. oblig. l. lecta. §. dicebam. ff. si cert. petat. l. hæredes palam. §. vno contextu. ff. de testam.

118 † Tertiò: Absurditas atque captio cùm in omni mortalium actione, tum præsertim in bonæ fidei conuentione est vitanda prorsus, leg. nam absurdum. ff. de bon. libert. l. prima. §. vnde quæritur. ff. de publican. l. scire oportet. §. aliud. ff. de excusat. tut. Sed promissam eiuscemodi retrouenditionem si pro iusto pretio, quo tunc temporis æstimabitur fundus, tacitè factam intelligeremus, accidere facillimè posset, vt lucrum emptor cum venditoris captione, & iactura iniquè faceret; Meritò ea interpretatio iustius relinquenda videtur: nostra autem, quæ tali vitio caret, opinio tenenda.

Minor sic euidenti exemplo potest significantius ostendi. Pone, quòd tibi vendiderim fundum, qui communi æstimatione valebat triginta, pro viginti tantùm, cum pacto tamen de retrouendendo (legis etenim quoque est ea præsumptio, vti res vilius distracta credatur propter onus retrouendendi aut locādi annexum, d. l. fundi partem. & d. l. si sterilis. ff. de actio. empt.) quandocunque, aut intra constitutum aliquod tempus: certè si postea fundus tempore retrouenditionis pretio auctus esset, aut etiam pristinum retineret valorem, quia triginta, vt prius, communiter æstimaretur, & iusto ac communi pretio triginta mihi redemptio fieri deberet: duorum alterum non leuius altero subirem necessariò damnum: vel deterritus pretij magnitudine fundum non redimerem, sicque perderem illa decem, quibus initio fundum minus vendidi: vel vltra viginti, quæ sola ipse à te prius accepi, decem nunc numerare deberem, si fundum redimere cordi foret. Quod etiam absurdum, minimeque ferendum, Imperator inquit. Ego nanque tali conuentione de retrouendendo fretus, res meas in te minoris alienassem: iam verò ex incerta & vaga interpretatione captionem incurrerem. l. fin. ad fin. infrà eod. Præsertim verò ea pactio quum sit in venditoris fauorem contractui adiecta, non debet aduersus eum reflecti, l. ea lege. in princ. vbi glo. in verb. pro locatore. & Bartol. per illum text. ff. locati.

Neque dixeris, eandem prope modum posse mihi contingere captionem, si eodem, quo tibi vendidi, pretio retrouenditionem tacitè censeri promissam fateremur: velut quoniam fieri æque possit, vt fundus retrouenditionis tempore non tanti, aut pluris, sed quandoq; minoris valeat, quàm anteà, quum tibi illū venderē. Respondeo, nullam isto casu venditori imminere captionem, nullam inde effluere absurditatem: itaque nec ob id nostram fluctuare argumentationem. Aut enim nunc minoris æstimatur fundus retrouenditionis tempore ob dolum, vel culpam emptoris, qui in eo colendo solertem sese minime præbuit: & poterit venditor fundum redimens, tantum ab emptorem consequi, quantum iudicis religioni & bonum & æquū fuerit vsum, §. in bonæ fidei iudicis. Instit. de actio. & inferius commodiore loco aliam nacti occasionem de hoc latiùs differemus. Aut minoris iam valet fundus ex euentu conditionis temporum; & nihil tum habet, quod conqueri possit. Aut si mauult redimere, quàm emptori relinquere, sibi imputet ven-

ditor, quum nulla captio volenti, nulla irrogetur iniuria consentienti, c. scienti de reg. iur. lib. 6. l. j. §. vsque adeo. ff. de iniurijs. l. qui autē. §. prætereà. ff. de his quæ in fraud. creditorum. l. nemo fraudare. ff. de reg. iur.

Quartò mouet me: quoniam pactum istud de retrouendendo est & habetur pars quædam pretij venditæ rei. d. l. si sterilis. §. si tibi fundum. cum similibus. Vnde cum pretium sit substantia emptionis & venditionis, l. pacta conuenta. §. an idem. ff. de contrahen. emptio. si dico in terminis subiectæ quæstionis, Vendo hunc tibi fundum viginti: oratio mei sermonis adhuc est imperfecta atque inefficax, quia deest pactum de retrouendendo, hoc est, integrum pretium, quod est substantia voluntatis meæ, orationis, & contractus, argum. l. si is qui testamentum faceret. ff. de testament. Ideoque non prius erit perfecta oratio, vtpotè orationis deficiente substantia, quàm addidero partem pretij reliquam, id est, pactum retrouendendi. Quo facto, orationis meæ verba vno vocis, vt ita dixerim, spiritu quasi continebuntur: sic nempè, Hunc fundum cum pacto retrouendendi &c. vēdo tibi pro viginti. 119 † Si itaque pactum de retrouendendo continetur in vna eademque oratione venditionis, consequens est necessarium, ꝙ expressa qualitas certi pretij in venditione repetita dicatur in pacto de retrouendendo: neq; minus illi ac principali venditioni conueniat, l. Sciæ. §. Caio. ff. de fundo instruct. vbi Bart. quem nemo non sequitur, in fortioribus terminis ait per illum tex. quando duo copulantur in eodem oratione, qualitas vni adiecta creditur in altero repetita, etiam si qualitas subintellecta per repetitionem nō sit eadem numero cum illa qualitate, quæ fuit expressa, sed sit eadem tantùm genere. Exemplū habes apud Barto. & in text. Verùm, ait Barto. si qualitas vna eademque esset genere & numero, quę vniformiter respicere posset vtrunque in vna oratione copulatum: vtiq; huiusmodi qualitas adiecta vni multò magis intelligenda foret repetita in altero. Istud ipsum tradit Bartol. in l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. nume. 4. ff. de verbo. obligat. Sic ergo in casu nostro, quum illa qualitas 30. aureorum pretij expressi in venditione sit eadē genere & numero cum ea quæ reperitur in pacto de retrouendendo, vniformiterque respiciat venditionem & retrouenditionem, multò magis repetitam censeri, ipse fatebor.

120 † Quintò, hanc pro opinione nostra litem penè in terminis sustulisse dudum videri potuit Paulus in l. qui fundum. la prima in princip. versicu. respondi, interesse quemadmodum lex &c. ff. de contrahen. emptio. Fundum vendidi, inquit ille, & cū emptore pactum pepigi, vt in diebus triginta proximis fundū metiatur, & mihi renunciet, quanti modus agri minor sit, reddituro pretium scilicet pro modo agri minore. Si renunciet emptor post diem trigesimum, quot sit iugerum ager, nihil id ei planè est profuturum. Sed si in triginta illis dieb. renunciasset, minorem agri modum esse: poterit posteà quandocunque pretium pro modo minori agri repetere. En ibi in contractu venditionis expressum fuit tempus triginta dierum pro metiendo agrum, pro renunciando autem mensuram agri nullum pœnitus erat tempus expressum: & tamen Paulus ait, si post diem trigesimum renunciauerit agri modum emptor, nihil sibi huiusmodi renunciationem vsui futuram. Igitur tempus illud triginta dierum, quod erat, vt sic meritò dixerim, substantia mensuræ agri (post enim illos triginta dies admetiri agrum iuxta conuētionis legem non poterat emptor) non expressum verè in renunciatione post mensuram facienda, nihilominus repetitum in ea quoque renunciatione atque expressum intelligitur: aliàs iure suo non caderet emptor, si post triginta dies renunciasset. Ita in proposito dicamus: pretium viginti aureorum, quod est primæ venditionis substantia, expressum in ea duntaxat venditione, repetitum nihilominus videri in promissione retrouendendi, quæ illicò sit à contrahentibus subiecta. Quanquàm, verò glossator inibi in d. l. qui fundum. in verb. triginta proximis. putet eam Iurisconsulti distinctionem difficilem, negetque repetitionem temporis expressi in metiendo, fieri in renunciando: attamen, manifestus est glossatoris error, introspicere tu verba textus, & mentem simul Pauli cum mea hac explicatione accuratius expende: nihil sanè difficile illic, & omnia indubitata planaque comperies. Quapropter alibi glossa in §. capite tertio. in verb. prima parte. Instit. de lege Aquil. errorem suum latenter accusans, melius citra controuersiam est locuta, dum inquit: quod est expressum in præfatione contractus, haberi pro repetito in ipso contractu: atque adeò inter cætera, quæ allegat ad hoc iura, citat prædictam. l. qui fundum. ff. de contrahē. emp.

Sextò adduco doctrinam Barto. in l. si Stichum. §. legata. ff. de nouat. Debebas mihi centum in diem, ante diei aduentum nouaui eam tecum obligationem, nulla diei habita mentione: respondet Bartol. si dictum fuit simpliciter in nouatione, Quod ex prima mihi debes obligatione, promittis? & respondeas, Promitto: quoniam nulla fuerit in ea nouatione expressa quātitas, nullaque expressa dies, intelligi in dubio diem prioris obligationis repetitum in nouatione. Quamobrem in proposito haud aliter videtur dicendum: quinimmò multò certè magis idem 121 est iudicandum. † Nanque sicut dies solutionis obligationi additus, pars est ipsius obligationis, l. j. §. editiones. versic. nam dies. ff. de eden. §. plus autem. Instit. de action. cum similibus, repetitusque existimatur in noua promissione etiam ex interuallo facta: ita & pretium, quòd est maxima venditionis pars, atq; substantia in promissione de retrouendendo incontinenti facta, in eodemq; orationis spiritu & cōtractu venditionis, vt diximus, comprehensa, multò fortius repetitum meritò arbitrabimur.

Septimò cogitabam, rationem illius mediocris pretij, in solis viginti constituti, non aliam, quàm pactum hoc de retrouēdendo, fuisse d. l. fin. infra titul. nostro, d. l. si sterilis. §. si tibi fundum. 122 ff. de actio. emptio. † Enimuerò qualitates & verba dispositionis repetita censentur omnia in ratione ipsius dispositionis, secundùm Bartholomæum Socinum in consil. suo, quod est consilijs Curtij interpositum, in ordine autem 40. incipiens, Cum in præsentiarum. colum. 8. versic. quod etiam patet. & colum. 9. in fine, versic. accedat, nam testator &c. vbi ad hoc allegat notata per Barto. in l. prætor. la. 2. §. eritque differentia. in princi. ff. vi bonor. rapto. Idcircò in pacto retrouendendi pretium illud vēditionis repetitum rectè putabis.

Vel si nobis à legibus ad contractus exempla ducere licet, sicuti leges & pacta haudquaquàm inuicem dissimilia sunt, l. non impossibile. ff. de pactis. est bona gloss. in rub. C. de decurion. libro 10. expressum vtique semel pretium in venditionis contractu, repetitum in pacto retrouendendi erit. Etenim primo legis Aquiliæ capite cauetur, vt qui seruum alienum iniuria occiderit, quanti is eo anno plurimi fuerit, tanti domino damnetur, l. 2. in princip. ff. ad leg. Aquil. Instit. eod. in princi. Cæterùm capite tertio eiusdem legis, si quis alterius seruum vulnerauerit, quanti seruus ille in diebus triginta proximè præteritis fuerit, tanti erit condemnandus. Non autem additum erat in hoc tertio capite verbum illud, plurimi, quemadmodum in primo: veruntamen Sabino placuit, repetitum æque verbum, plurimi, in tertio sequenti capite haberi, l. quemadmodum. in fin. ff. ad leg. Aquil. §. ex hoc tamen. Institu. eo. Quamobrem facilius in proposita controuersia repetitum idem pretium in pacto retrouendendi, quod non erat separatim, sed in eadem venditionis oratione & contractu fuit comprehensum, videri quiuis dixerit. Vlteriora tradam.

Quæro iam, emptor, qui promisit retrouendere, intereà temporis dum fundum possideret, sumptibus & melioramentis fundum ipsum reddidit auctiorem, pretiosioremve: num eidem melioramenta & sumptus, venditor fundum redimens restituere teneatur? 123 † Quippe certum est, redimere volentem fundum ad illos sumptus restituendos (obiecta ei per possessorem doli mali exceptione) teneri, quos vel necessariò, vel vtiliter in fundo factos constat. l. domos hæreditarias. ff. de legat. 1. l. intra vtile. §. vendentibus. ff. de minoribus. l. colonus. in princip. ff. locati. Habes bonam gloss. in l. in fundo. in gloss. magna in verb. deducto. ff. de rei vendi. cap. 1. §. si vasallus, vbi gloss. in verb. soluit. & Doctores, in tit. hic finitur lex &c. in vsibus feud. ita propriè respondit Bald. in consi. suo 167. incipiente, Titiur vendidit fundum Sempronio. lib. 1.

Neque dixeris, vtiles sumptus, aut necessarios, cum perceptis fructibus computandos iuxta. l. sumptus. l. emptor. in princip. ff. 124 de rei vend. † Etenim illi compensationi est ita demum locus, si fundus tempore lectorum fructuum erat alienus, non possessoris: Secus verò quando possessor pro domino fundi habetur, legisque dispositione decerptos fructus suos facit, vt hic in lege nostra, & quæstione mota. Fructus tum lucratur, & sumptus huiusmodi factos per exceptionem, vti diximus, nihilominus seorsim consequitur: ita declarat Alexander post alios communiter in dicta l. domos hæreditarias. colum. 2. versi. quando fit expensa in re subiecta &c. necnon & nu. 2. versicu. & hoc est bene notandum. ff. de legat. 1.

125 † Est veruntamen, quod accurratè subnotes: Sumptus factos in fundo, non nisi secundum tempus, quo fundus redimitur, & exceptio propter sumptus opponitur, esse æstimandos. Tempus enim factæ impensæ præteritum, non oportet in ea re inspici, d. l. domos hæreditarias. ibi, ædificiorū qualitatib. extantibus æstimatis &c. Quo etiam loco idipsum Bar. atq; Alex. cū cæteris per illum tex. tradunt. facit textus in l. ex damni. in princ. ff. de damno infect. iunctis notatis per Bart. in l. cùm emptor. §. fin. eodem titu. Quod quia vsu sæpissimè venit, memorabile ideo est, obliuionique minimè tradendum.

126 † Inde nimirum rōcinari licet, dñm meum Gozadinum affatim lapsum, vbi voluit in tractata qōne, si emptor quinquaginta duntaxat in fundo insumpsit, sed fundū meliorē reddidit in centum, sola quinquaginta per doli exceptionē posse seruare, plura non posse, d. l. in fundo. versi. & si plus pretio. cū gl. ibi, ff. de rei vēdi. Respondeas tu, Celsum eo loci verba facere de illo, qui bona fide ductus in alieno ꝑdio imprudēs fecerat sumptus, qui & alios fructus, si quos percepit, cū impendijs cōpensare cogit. d. l. sumptus. l. emptor. eo. tit. At nos diuersam nunc agimus caussam, quando scilicet emptor, qui erat fundi dominus, & decerptos

ptos fructus, velut è re propria, habebat præcipuos, impensas ante restitutionis diem vtiles vel necessarias in fundo ceu proprio fecit: tunc non præteritum, sed præsens tempus est considerandum, vti Alexan. cum reliquis in d. l. domos hæreditarias. oppidò appositè insinuat.

¶His proximum erit, de incremento fundi, quod alluuione 127 contingit, aliqua dicere. † Vendidi tibi fundum cum pacto retrouendendi, intereà dum tu eum possides, per alluuionem augetur: quæro num incrementum illud commodo meo cedat, vt id quoque cum fundo pro eodem nihilominus fundi pretio restituere mihi cogaris? Procliues sunt erga me venditorem, qui fundum iam redimo, Taurinenses hic, ac proinde meo alluuionem cedere commodo censent: idque per textum in l. itē si fundi. §. huic vicinus. ff. de vsufruct. quo loco Celsus scribit, accessionem alluuionis respectu vsusfructus ad fructuarium fundi pertinere. Sic itaque augurantur illi, quòd ea alluuionis accessio latens, quum ad proprietatē fundi pertineat, & inde propterea fructuario vsusfructus illius debeat, nō absimili identidē rōne posse defendi, accessionem eiusmodi mihi totum fundum reposcenti sine onere soluendi alicuius pro ea pretij debitam iri.

¶Sed Neratius, Vlpianusque contradicunt in l. Iulianus. §. si Titius. versicul. si verò ignorans &c. ff. de actio. empt. vbi ad eū, qui vendidit fundum, necdum tamen emptori tradidit, alluuionis spectare augmentum legitur.

128 † Qua de re sic tecum deliberatius planè statues: Quando vēdidi fundum tibi vniuersaliter, & indiscretè, suis solummodo, intrà quos clauditur, finibus demonstratum, aureis vtputà mille, addito retrouendendi pacto, quicquid, te possessore, alluuionis iure accesserit fundo, id sanè mihi, fundum olim pro pretio anteà conuento ac numerato redimenti, totum lucro absque onere vllo cedit, §. cùm autem emptio. versicu. sed & si post. Institut. de emptio. & venditio. facit à contrario text. in l. ij. versic. cùm autem vniuersum. & ibi gloss. vlt. ac Doctores, C. de periculo & commod. rei vend.

Cæterùm si vendidero tibi fundum discretè, putà sic. Vendo tibi illum fundum Sempronianum centum iugerum, eius singula iugera aureis decem, cum pacto retrouendendi &c. tunc alluuionis incrementum erit tuum: siquidem iugera eadem cētum illius prædij à me tibi venditi promiseris retrouendere. Ergo nihil prætereà retrouendere mihi cogeris: sicque alluuionis emolumentum illud tu solus feres, d. l. Iulianus. §. si Titius. versicu. si verò ignorans. vbi etiam Bart. & reliqui ita declarāt. ff. de actio. emptio.

129 ¶At verò insulam eo, quo tu possides, tempore proximè fundum in flumine natam, ad te emptorem pertinere, atque in restitutionem fundi non venire, Taurinenses putarunt. Aiunt illi, esse augmētum apparens insulam, cuius alioqui vsusfructus ad fructuarium fundi non spectet, d. l. item si fundi. §. sed si insula. ff. de vsufruct. Ideoq; nec in retrouenditione comprehendet.

¶Errasse mihi videntur Taurinenses, qui ab vsufructu ad proprietatem argumenta malè ducunt: vtpotè ratiocinantes à re temporali ad perpetuum, à re incorporali ad corporalem, l. si vsusfructus municipibus. ff. de vsufructu legato. l. prima. l. secunda. ff. de vsufructu. Institut. eodem in princip. & in §. finitur. Itaque à diuersis non vsqueadeò dextrè illationem per illos fieri constat, l. Papinianus exuli, in princip. ff. de minor.

130 † Enimuerò crediderim ego potius, quoniam disputatio nostra de toto fundo est, ac eius proprietate potissimum, iuxta l. rectè dicimus. ff. de verbo. significat. non esse tantam vsusfructus fundi, quantam exigunt Taurinēses, rationem habendam. Quarè quum insula proxima fundo proprietati fundi accedat, d. l. itē si fundi. §. sed si insula. ff. de vsufru. l. inter eos. l. ergo ff. de acquirend. rerum domin. similiaque sint (proprietatem fundi si respexeris) alluuionis incrementum latens, & augmentum, quod fundo adijcitur euidenter, l. quod in rerum natura. §. si quis post. ibi, & similis est causa alluuionis &c. ff. de legatis primò, non insulsè reor, in casu proposito eandem pro insula nata, atque pro alluuione facta, relatam nuper adhiberi distinctionem.

¶Fœtus autem pecorum & iumentorum quæ distraxi cum pacto retrouendendi, mihi cum pecoribus & iumentis non esse restituendos, sed emptorem eos optimo iure lucrari, Taurinenses scribunt. In fructu siquidem sunt istiusmodi fœtus, l. in pecudum. in princip. ff. de vsur. l. plerunque. §. si serui. ff. de iure doti. Igitur illos medio tempore contingentes, emptori lex concedit, vt hic.

¶Dubitatio veruntamen incidit, an ne ancillarum partus sint cum seruabus & mancipijs in retrouenditione prædicta restituendi? Dicitur enim in d. l. plerunque. §. si serui. quòd vbi dotales serui sobolem ediderunt, mariti lucrum id non esse: secus in pecorum fœtu. Sed nihilominus putant ipsi, & ancillarum partus lucrifacere emptorem: ac ob id eos venditori restituere non cogendum: quoniam huiusmodi mancipia periculo ipsius emptoris fuerunt, arg. l. si mancipia. cū gl. ibi, ff. de iure dot.

¶Ego verò, omissa in vtrisque propositis dubijs Taurinensium doctrina, quæ infirma est & vacillat, crediderim rem to131 tam cōmodiore alia certioreve methodo sic posse tradi: † Aut vendidi tibi sub collectiuo nomine vniuersitatis animalia quædam, vno pro omnibus generaliter pretio constituto: putà gregem ouium, seu armentum, aut equitium, cum pacto retrouendendi. Aut cum eodem pacto vendidi tibi, detracto vniuersitatis nomine, singula quorundam animalium capita, in singula corpora certo constituto pretio. Primò casu lucraris tu quidem emptor omnes equitij vel gregis natos fœtus: siquidem hi in fructu sint, §. in pecudum. Instit. de rerum diuision. d. l. in pecudum. ff. de vsur. meritò tui sunt, vt lege hac nostra. Cæterùm in locum demortuorum capitum seu inutilium, fructuarij maritique exemplo, noua eiusdem generis summittere animalia, gregemque conseruare emptorem tunc debere, existimo, l. vetus quæstio. §. planè. cum l. sequenti, ff. de vsufructu. dict. l. plerunque. ff. de iure doti. Nam quum fructuarium, vti accuratum patremfamiliàs in re, cuius vsumfructum capit, bona fide versari oporteat, l. sed cùm fructuarius debeat. ff. de vsufruct. ita quoque emptorem, qui retrouendere promisit, haud aliter, ac bona fides patitur, decere, consentaneum est, l. bona fides. ff. de actioni. emptio. § in bonæ fidei. Institut. de action. Prædictis benè congruit textus in l. quæsitum. §. item nonnullis. ff. de fundo instru. l. item si fundi. §. seminarios. l. agri. ff. de vsufructu. Altero casu, quando vendidi corpora singula animaliū, emptor identidem editos pecorum fœtus lucrabitur, l. post perfectam. C. de actionibus empti. neque noua veteribus substituet capita, argumento. l. quid ergo. §. sed quod dicitur. ff. de vsufructu. Porrò quia singula animalium capita in venditione & retrouendendi promissione speciatim sunt demonstrata, ab illis posteà retrouendendo recedere, non est necesse, l. si quis in fundi vocabulo. in princip. in gloss. in verb. nominauerit. ff. de legat. 1. in l. certum. ff. si cert. petat.

¶Sin autem de ancillarum partu quæsieris, distinguendum 132 simili modo rursus opinor: † Aut vendidi cum pacto retrouendendi ancillas, siue mancipia, sub nomine vniuersitatis, veluti chorum aut familiam seruorum, iuxta l. si chorus. in princi. ff. de legat. 3. l. pronunciatio §. seruientium quoque. ff. de verbo significat. Aut ancillas seu mancipia quædam, singulariter numerata, cum eodem pacto distraxi. Primo casu omnes ancillarum partus natos ante retrouenditionem, quoniam sub eo vniuersitatis nomine, chori aut familiæ, ipso iure comprehenduntur, neque in fructu referuntur, mihi pro eodem, quo vniuersi133 tatem illam anteà vendidi, pretio restituendos dixerim. † Vniuersitas etenim sicuti natura sui recipit diminutionem in speciebus sub se contentis, quin & omnimodam prorsus immutationem: ita vicissim & incrementum in ijsdem speciebus complectitur, retento nihilominus eodem suo priore nomine, l. proponebatur. ff. de iudic. l. sicut municipij. §. in decurionibus. ff. quod cuiusque vniuers. Indico ad propositum optima iura in l. peculium legatum. in princip. ff. de legat. 2. l. equis. §. equitio. ff. de vsur. & in l. denique. §. vltim. versicul. vtrùm autem. ff. de pecul. legat.

Secundò casu, quum vendidi singula mancipiorum corpora, ancillarum partus venditori haud esse restituendos autumo. Emptori nanque, qui proprietatis mancipiorum intereà dominus fuit, sicuti in lege hac nostra est videre, ancillarum eiuscemodi partus occupat proprio dominij iure, l. & seruorum §. iure gentium. ff. de statu hominum. §. in pecudum. ibi, ad dominū proprietatis pertinet &c. Instit. de rer. diuis. l. in pecudum. versi. partus. l. partum. ff. de Vsur. vel etiam, quia ancillarum capita tùm in venditione, tum in retrouendendi conuentione singulatim fuerunt nominata: eadem solùm postmodùm, vbi retrouenditio peragitur, absque vllo partu erunt restituenda. Quippe tum certa sunt mancipiorum corpora, quæ per legem venditionis restitutioni fuerunt addicta. Igitur illis solis penitùs non inhærere religio foret, vti pridem antea, fœtuum pecorum faciens mentionē, scripsi, per d. l. certum. ff. si cert. pet. & d. l. si quis in fundi vocabulo. in prin. ff. de leg. 1.

Ex ordine verborum textus nostri quæstio (vsitatane an difficilis magis, non facile dixerim) quæ nec per omnia distat à præcedentibus, tractanda occurrit.

134 † Vendidi fundum tibi cum pacto retrouendendi intra certum tempus: nunc autem offero pretium, retrouenditionemque peto, dum flauent lata, fructus in agro sunt pendentes, ante quàm seges sit demessa, & vindemia facta: num ergo plenum frugibus fundum te mihi restituere confestim oportet? Inclināt verba nostræ legis in partem hanc, vt refertum ac vberem agrū sine mora cogaris restituere, alioquin ad fructus illos omnes post moram lectos mihi teneberis.

Verùm Bart. in l. qui Romæ. in fine principij, ff. de verb. obligatio. aliud docuisse videtur. Inquit enim, si creditor ex pacto fructus prædij oppignerati vsurarum nomine est percepturus, iuxta l. vsuræ vicem. ff. de vsur. & debitor solutionem ante decerptos fructus pendentes offerret: diuisionem illorum fructuum secundùm normam cùm à Papiniano, tum ab Vlpiano

dotalibus præscriptam prædijs esse faciēdam. l. diuortio. in prin. in l. de diuisione. ff. solut. mat. l. vnica. § sed & nouissimi anni. vbi gloss. in verb. temporis. C. de rei vxo. actio. Vnde Raphael Cumanus in præallegata. l. qui Romæ aiebat, istud dictum Bartoli pro venditionibus, quæ cum pacto retrouendendi non rarò fiunt, apprimè notatu dignum: ad huncque certè modum legē nostram esse limitandam. Idem Cuman. in dicta l. diuortio. tametsi nihil inibi indubitatè statuat, periniquum tamen esse affirmat, si venditori permitteretur, vtut vellet, pretium quocunque tempore emptori offerre, & fundum fructibus plenum auferre. Repetit hoc ipsum in l. final. ff. de iure fisci. dicens, bonæ fidei æquitati cōgruere, in casu nostro fructus, qui sunt colligendi, pro temporis illius anni ratione inter emptorem & venditorem diuidi. Bartholomæus Socinus quoque in allegata l. qui Romæ. in princi. pro hac diuisione fructuum sic facienda, citat Bartol. in dicta l. diuortio. vbi in huiusmodi fructibus diuidendis vult differentiam esse inter dotem & venditionem, per dictam l. diuortio & l. Iulianus §. si fructibus. in princip. ff. de actio. emptio. quoniam fit venditio ex voluntate, at verò dos restituitur ex necessitate. Sic itaque monet latenter Bartolus, eandem partitionem fructuum in venditione, quæ fieret necessariò, adhibendam, quæ in dotis restitutione est facienda. Quarè cùm retrouenditio ex necessitate præcedentis pacti agatur, haud secùs de fructibus retrouendendi agri, ac de fructibus dotalis prædij restituendi, inire nobis rationem vtique licebit. Et hanc partem, vtpotè æquiorem tutiorem, sequitur Iason in dicta l. qui Romæ. Sequuntur hic Moderni Bononienses, Taurinensesque postremò. Ad hunc proinde modum inter emptorem & venditorem fructus in agro maturi partiendi essent: Pone, quòd tibi vendiderim fundum Calendis Octobris cum pacto illo retrouendendi: post decennium autem offero tibi pretium Calendis Iunij, fundumque repeto: tunc principium huius vltimi anni debet simili modo à Calendis Octobris accipi. Illo ergo anno, quo fundum mihi restitui peto, octo menses tu possedisti fundum, per consequens bessem fructuum tu, ego verò trientē feram. Anteaquàm tamen huiusmodi fructuum diuisio fiat, omnes sumptus, gratia culturæ & fructuum factos, tibi præcapies, l. fructus. in princip. ff. solut. matrimo. d. l. diuortio. & d. l. de diuisione. eodem titulo.

¶ Sed Alexander in d. l. qui Romæ. in princ. licèt in Raphaelis Cumani opinione æquitatis speciem quādam conspici posse existimet, attamen illi apertè dissentit. Hæc etenim, ille inquit, Cumani opinio abijcienda est propter textum in l. secunda. C. de pact. inter empt. & vendi. Veruntamen Taurinenses hoc loco replicant aduersus Alexandrum, nō statui in lege præsenti, quòd omnes fructus post pretij oblationem pertineāt ad venditorem. Porrò legis verba alium intuenti repręsentant sensum, dum sic legitur sub finem eius: habita ratione fructuum, post pretij oblationem ex eo fundo perceptorum &c. Nostri igitur textus verba, institutam illam de fructibus à Papiniano diuisionem, in memorata l. diuortio. nullo pacto reijciunt, quia debebit talis ratio in fructibus hic adhiberi, qualis illic à Papiniano docetur. At replicari contra Taurinenses potest, legem nostram secundùm Papiniani præscriptum, eadē ratione vtrobique non subsistente, minùs rectè intelligi, vti paulò inferius latè ostendam.

Subinde Alexander contra Cumanum adduxit glossam in c. illo vos. in verb. percepti. extrà de pign. & alteram in capit. conquestus. in verb. de feudo. post medium, extrà de vsur. Quibus in locis glossatores tradunt, &, vt dixi, probatur in lege ista, emptorem, qui ex pacto tenetur retrouendere, lucrari fructus omnes ante oblatum pretium, sicque ante moram ab ipso commissam perceptos: post oblatum verò pretium, si moram emptor in retrouenditione fecerit, fructus quoscunq; fundi venditoris commodum fore.

Præterea, si diuisionem illam Papiniani hoc loco obseruaremus, ait Alexander, profectò emptor fructus ante moram quoque perceptos non faceret omnes suos: quoniam exemplo dotalis prædij, fructus etiam lectos ante moram pro ratione anni, & temporis, quo fundus restituitur, emptor cum venditore diuideret, d. l. diuortio. in princip. §. interdum. & in l. fructus. solut. matr. Hanc veruntamen considerationem Alexandri, Bartholomæus Socinus in d. l. qui Romæ. expugnare sedulò contendit, inquiens, concludere argumentationem Alexandri, si loqueremur de fructibus ante moram ab emptore perceptis: quia tūc omnes non lucraretur, si ad diuisionem fructuum prædij dotalis quæstionem istam referemus: id quod falsum est, vti hac lege cauetur, cum similibus. At nostra est disputatio solùm de fructibus fundi pendentibus necdum collectis, in quibus diuisionem

135 esse faciendam, suadet æquitas. † Cum ea Socini arguta distinctione licèt Ias. ibidem & Gozadinus hic cum Taurinensibus in sententiam Cumani pertranseant, nihilominus tamen, rem totam si accuratius expenderis, Alexandri obiecta adhuc stare cognosces. Considerandum est, inquam, quòd illius diuisionis fructuum, de qua in dicta l. diuortio. cum similibus, vna eademque semper est ratio, siue de iam perceptis fructibus, siue de pendentibus non perceptis, quæramus, nempè onus matrimonij, quod sustinet maritus, l. pro oneribus. C. de iure dot. Enimuerò ea ratio prorsus deficit in casu nostro, etiam quādo fructus sunt pendentes. Ergo dispositio illa Papiniani huc, vbi ratio illa exolet, trahi nequit, l. quod dictum est. ff. de pact. c. cùm cessante. extrà de appellat. Sed pendentes fructus oblationis pretij tempore omnes lucrabitur venditor per prædicta.

Dein respondet Alexander ad doctrinam Bart. in d. l. qui Romæ. in fi. princ. quòd quum vsuræ debeantur propter cessationem debitoris, factam in solutione sortis, l. lecta. versic. sed cùm sortis. ff. si cert. pet. idem iuris esse debet in fructibus fundi oppignerati, vbi actum fuit, quòd fructus vsurarum loco cedant creditori facit textus in l. vsuræ vicem. ff. de vsur. In quæstione autē proposita fructus fundi capit emptor iure dominij, meritò nō debet inspici, quanto is fuerit tempore dominus, vel qua parte anni debeat propter pactum illud retrouendendi desinere esse dominus, l. Herennius. la 1. ff. de vsur.

Restat tunc quoque obex Socini contra Alexan. ex Barto. in d. l. diuortio. paulò antè adductus. Quem tu tamen paruo negocio remouere potes, quandoquidem necessitas restituendi fundum dotalem, non sit prima causa diuisionis fructuum, aut pręcipua: sed onera matrimonij potissimum sunt, quæ pro tempore existentis matrimonij sustinuit maritus, d. l. pro onerib. C. de iure doti. Quamobrem exin satis apparet, & dictum illud Bart. si huc applicueris, nihil habere firmitatis, & Cumani illam pręs-

136 dicatam æquitatem nulla in casu nostro ratione niti. † Cæterùm aduersatur nihilominus Alexandro asperitas illa & iuris nimius certè rigor, qui in Iure nostro æquitati posthabetur, l. si tibi pecuniam. in fi. ff. si certum petat. l. placuit. C. de iudic. Quocirca prospiciens in controuersia disceptatione tantam difficultatem Ias. in d. l. qui Romæ. ff. de verbo. oblig. non ab re videtur dixisse, hanc esse pro amico quæstionem, vt Iurisconsultus consulenti amico pro alterutra parte possit responsione sua gratificari.

¶ Quid itaque nunc nos dicemus? Ne malos imitemur nautas, qui dum maris fluctibus & tempestate aguntur, animum pauidi cum arte perdunt: pauca post alios, ab æquitate haud alie-

137 na subijciemus. † Arbitror ego, nullam pœnitùs inter emptorem & venditorem in themate oblato diuisionem fructuum faciendam; cæterùm venditorem, emptore reclamante, non alio mense, non alio die, non alio denique agri statu, quàm quibus ille eidem emptori olim anteà & vendidit & tradidit, fundum redimere posse iudico. Tunc enim si eo anni tempore, quo primitus ille vendidit, extabant fructus in fundo, plenumque sic fructibus agrum emptori tradidit: vtique sanè plenum fructib. identidem & ipsi redimere licebit. Sin verò, lectis fructibus, fundum postea vendidit, nullo iure tum redimere fundum, ante decerptos ab emptore fructus, poterit. Id quod ratione conspicuum facio, & lege ac æquitate verum esse demonstro.

Quippè venditor, qui fundum frugibus vacuum initio distraxit, volens iam ab emptore fructibus plenum recipere, mini-

138 mè gentium, est audiendus. † Quia nemo illud petere debet, cuius contrarium non esset alioqui postulaturus, l. penulti. C. de solu. l. j. §. si quis. in fin. & tot. titul. ff. quod quisque iur. l. bona fides. ff. de actio. emptio. Ad hæc commodissimum indico textum pro argumento à simili, in l. item si fundi. § seminarios. ff. de vsufruct. Ibidem ait Celsus, seminarios etiam fructus ad fructuarium pertinere: ita tamen, vt illos renouet, semperque in fundo paratos habeat, quos restituat proprietatis domino, vbi desinet vsusfructus deberi. Conspicis ergo nimirùm æquitati legum hoc maximè conuenire, vt cum ijsdem qualitatibus restituatur, cum quibus fuit acceptus ager.

Vel (quod & acrius vrget) dico, tempus expressum in venditione repetitum videri in retrouenditionis conuentione statim subiecta. Ita nanque (exempli gratia) narratur in instrumento venditionis: Titius anno tali, mense tali, & die tali vēdidit pro centum Sempronio cum pacto retrouendendi tale prædium.

139 † Igitur ea pars anni, nempe, mensis & dies venditionis, repetita censetur in promissione retrouendendi, argumento, l. si, vt proponitur. ff. de fideiusso. Mutuam pecuniam Sempronio dum crederes, locum, & per consequens diem, vbi solueretur, adiecisti, iuxta l. eum qui calendis. § quoties. ff. de verbo. obligat. Respondet inibi Paulus, Si ego mandator, pro Sempronio demùm simpliciter intercessero, mandatum meum cum ijsdem loco & die accessisse videri. Bene facit textus in l. centum Capuæ. ff. de eo quod cert. loc. l. in illa stipulatione. la 1. ff. de verbo. obligatio.

Et dum fiebat in venditione pactum de retrouendendo si vterque paciscentium fuisset interrogatus, num eodem mense ac die, & fructibus sic pendentibus, vti vendebatur tūc fundus, retrouendi quoque deberet; verisimillimum est ex prædictis, ambos responsuros fuisse, quòd sic, æqualitatis seruandæ gratia, & ne alter cum iactura alterius lucrum iniquè faceret. Ideoque talis assertio habenda est pro expressa in pacto, l. tale

pactum

pactum. §. pater. & ibi. glossa vlt. communiter approbata per illum textum, ff. de pactis. Hinc porrò dignoscere licet, neque Raphaelem Cumanum cum sequutoribus suis, neque Alexandrum, sacrarū bases & lumina legum, difficilem hanc quæstionem optimè explicuisse.

140 † Est & aliud quoque, quod subnotes diligenter: legem nostram sub finem eius aliter, atque a Doctoribus hactenus, intelligendam: vt moram restituendi fundi per emptorem, oblato à venditore pretio, fieri nō credatur, nisi ea parte vltimi anni, qua uenditus ager anteà fuit, retrouenditio petatur.

Neque obstat, si tu acutè sic obijceres: Secundùm opinionē meam ita æque fructus prædij dotalis cum agro esse restituendos: quoniam anni tempus & dies, quo fuit data dos, intelligendus erit repetitus in promissione dotis restituendæ. Quod tamen est falsum, d. l. diuortio. ff. sol. matr. Respondeo, terminos quæstionis nostrę longè lateque distare à restitutione prædij dotalis, ac ob id de vno ad alterum argumenta elicere esse nefas. Hic etenim retrouenditio peragitur ex sola uenditoris voluntate, cui prędium redimere libet: idcircò eius uoluntas non debet emptorem damno indigne afficere, l. non debet alteri. ff. de reg. iur. Neque debet petere, cuius contrarium non esset postulaturus, vt pridem dixi. Illic autem dissoluitur ex necessitate matrimonium (per consequens restituitur dotale prædiū) velut naturæ lege, hoc est, morte, aut ciuili iure, idest, repudij libello, utputa ex causa adulterij, aut similis misso. Quocirca quū hic libera uoluntas unius, ibi necessitas naturæ aut legis, contractum dissoluat, fundumque reposcat, minimè mirum uideri poterit, si ab uno ad alterum non pateat argumentandi transitus.

141 † Sed iam è contrario tempestiuum erit dicere, quando emptor obligatus retrouendere: suspicatur, quòd uelit redimere fundum venditor, antequàm maturuerint fructus, ob idque immaturos ipse illos ante oblatum sibi pretium decerpsit, non decerpturus aliàs scilicet: an eo nomine venditori obligetur? Existimat Gozadinus, & benè, emptorem uenditori teneri: sicut videmus in simili, qui nummis colit, si postremo locationis mense acerbos collegerit fructus, nè illos percipiat dominus, ad interesse domino teneri. gloss. est in l. penult. ff. de vsufruct. leg. allegat textum in l. & hæc distinctio. §. cum fundum. ff. locat. habes alteram non absimilem gloss. in l. si pendentes

142 fructus. in princip. in uerb. extantes. ff. de usufruct. † Moram si dolosè faciat hæres in adeunda hæreditate, quo minus fructus pendentes vsufructuarius percipiat, de dolo eidem fructuario tenetur. Adducit glossator textum in l. si vsusfructus legatus. in princ. vbi de hoc est bona glossa in uerb. præstabitur. ff. eodem, de vsufruct. in l. si quis rogatus. uersic. sed etsi nondùm. ff. de fideicommissar. libert.

Quid autem, si emptor ad certum tempus fundum locauit, quem ex antecedenti pacto retrouendere nunc ante locationis finem cogitur: nunquid colono fundum redimens vendi-

143 tor stabit? † Et uenditorem, qui redimit, colono emptoris stare oportere, Bald. scribit in l. 1. sub fin. C. de iure fisci. lib. 10. Alexander in l. si filiofamiliàs. §. si uir. num. 11. ff. solut. mat. Bartholomæus Soc. in cons. 125. lib. j. Ratio est prædictæ conclusionis: quia quum sit in arbitrio venditoris fundum redimere, intereà temporis si non redimat, cum autem locet emptor, videtur voluntate venditoris, & possidere & locare, l. si vir vxori. ff. de præscrip. verb. & d. l. si filiofamilias. §. fina. cum ibi notatis per Alexandrum & alios, ff. sol. matr. vbi mulier, quæ uiro fundum tradidit, ut illo fruatur, consentit tunc etiam tacitè, quo enim locet. Sequuntur & hoc post Gozadinum Taurinenses.

144 † Videamus postremò, an qui nemus emit cum pacto retrouendendi, possit, donec interim possidet, arbores radicitus euellere, nemusque ad culturam redigere? Eam quæstionem habes apud Cæpollam Veronensem diligenter examinatam in eius tract. de seruit. rust. præd. sub tit. de mensib. in 6. q. quapropter huc eam transcribere perexiguum operepretium fore existimaui.

IODOCI DAMHOVDERII BRVGENSIS.

Subhastationum compendiosa exegesis capitatim distincta.

SVMMARIVM.

1. *Iuris sanctiones ad ea quæ frequentius accidere solent, conditæ sunt.*
2. *Legislatores ad eorum quæ sepenumero eueniunt cognitionem, multo magis quàm quæ rarò contingere solent astringuntur.*
3. *Praxis vera legum & canonum enucleatrix est.*
4. *Theorica, idest scientia sine experientia parui est momenti.*
5. *Expertus non artifex certius operatur artifice inexperto.*
6. *Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem, & cuilibet artificio præbet experientia nutrimentum.*
7. *Experientia efficax rerum magistra.*
8. *Quæstio omnis a diffinitione proficisci debet.*
9. *Subhastatio quid sit.*
10. *Subhastatio vnde dicta.*
11. *Subhastatam rem esse & præconizatam paria nonnunquam sunt.*
12. *Subhastare quid sit.*
13. *Hasta quid erat.*
14. *Præcones qui sint.*
15. *Subhastatio in quibus requisita.*
16. *Subhastatio an requisita in venditione bonorum ecclesiæ ac similium piorū locorum.*
17. *Subhastationibus omissis, si res ecclesiæ vendantur, an teneat venditio.*
18. *Subhastatio præter commodum, bonum & æquum nihil adfert.*
19. *Subhastationis solennitas, nequaquàm leuis solennitas est.*
20. *De alienatione, ipsius solennitate & forma, rerum ecclesiasticarum, & similium.*
21. *In alienatione rerum ecclesiasticarum causæ cognitio principio desideratur.*
22. *De alienationis legitima causa debet apparere ac discuti, quid magæ alienari expediat.*
23. *Vbi disputatur, causæ cognitio absimiliter requiritur.*
24. *Alienatio rei ecclesiasticæ, vel rei publicæ, vt valeat, quinque secundùm Accursium requiruntur.*
25. *Alienatio vel venditio rei ecclesiasticæ, vt valeat, debet necessitatis aut euidentis utilitatis ecclesiæ causa fieri.*
26. *De ipsius ecclesiæ vtilitate ac necessitate, ad effectum alienationis fiendæ, aliter constare debet, quàm per prælati aut superioris assertionem aut confessionem.*
27. *Confessio per voluntariæ iurisdictionis modum emanans, ecclesiæ præiudicare nequit.*
28. *Abbatissa debet requirere monialium consensum pro alienatione fienda.*
29. *Consuetudo curiæ episcopalis, circa decreti interpositionem est seruanda.*
30. *Forma debet esse actui coniuncta.*
31. *Decretum, quia est habilitatio ad actum, semper præcedere debet.*
32. *Contractus quando est vtilis Ecclesiæ, decretum potest & præcedere & sequi, etiam ex interuallo, valetq; contractus, Baldo teste.*
33. *In alienatione rei ecclesiasticæ solennitas quocunque etiam iure requisita, omissa, nonnullis in casibus contractum minime uitiat.*
34. *Res quandò modicæ æstimationis dicatur, iudicis arbitrio statur.*
35. *In rei ecclesiasticæ alienatione iura certam solennitatem requirentia, habēt locum, quandò alienatur directum: nequaquàm, quandò utile dominium duntaxàt.*
36. *Epistopus vel prælatus quandò emit rem a sua ecclesia aut capitulo, non requiritur solennitas, quæ requiritur in extraneo emptore.*
37. *Statutum arctans Ecclesiam vel pium locum ad uendendum, an ualeat.*
38. *Subhastatio an requisita in alienatione rerum publicarum ac communitatum.*

Caput Primum.

1 QVoniam † sacrosanctæ iuris sanctiones ad ea quæ frequentiùs accidere solent, conditæ sunt, teste Pomp. in l. Iura constitui. ff. de legib. præsentis instituti meique muneris esse non absurdè censui, nonnullas studij horas in huiusmodi collocare: 2 † quum legislatores ad eorū, quæ sæpenumerò eueniunt, cognitionem multò magis, quàm quæ rarò contingere solent, adstringuntur: ut in authen. ut sine prohib. matr. debit. & credit. §. quia uerò. Cuius itidèm & luculēter meminit Cels. I. C. in l. Nam ad ea. ff. de legib. Huius itaque Exegesis materia admodùm frequens & utilis est, necnon 3 in praxi (quæ † uera legum canonumque enucleatrix est, Baldo teste, in titulo de Feud. sine culpa non admittend. in vsib. feud.) apprimè commendabilis. Hinc regulariter ait D. Ioan. An. in c. Post translationem, per illum textum, de renunciat. 4 Theoricam † sine practica seu adaptatione, id est, scientiam sine experientia, parui admodùm esse momenti. Quod etiàm 5 perpulchrè alibi ait quidam magni nominis philosophus. † Expertum non artificem, certiùs operari artifice inexperto. Atq; 6 idem alio satis etiam celebri loco. † Natura potentem, ars facilem, vsum promptum reddit artificem. & cuilibet artificio præbet experientia nutrimentum, cuius partim & meminit Marcellus I. C. in l. legatis. §. Ornatricibus. ff. de legat. 3. quibus nec inconcinnè addi poterit textus in c. quàm sit, ad exordium, cū 7 glo. in uerbo, magistra rerum, de electio. lib. 6. habens † magistram rerum efficacem, experiētiam esse. Quamob rem ad munus susceptum progrediamur. Sed nè ex ignotis, incognitisq; 8 procedamus † quandoquidem omnis quæstio à diffinitione proficisci debeat (vt inquit Cic. primo officior. libro) pretium operæ duximus, Musis benè fauētibus, sciscitari, Quid subhastatio? vnde dicta? In quibus requisita? & cuius efficaciæ sit? Cuius or-9 dini vt faciamus satis. † Subhastatio est rei venalis publicè expositio, cum preconis uel edicto uel proclamatione, quæ pluris licitanti seu offerenti conceditur, sicuti probatur in authen. Hoc ius porrectum. C. de sacrosanct. eccles. & in l. prima. C. de 10 fid. instru. & iure hast. fisca. libr. x. Et † dicitur subhastatio, ab hastario, quod secūdum Papiam locus est, ubi uenduntur vel vē-

debantur

debantur proscriptorum bona. Animaduertendum tamen, † nequaquàm disparia in iure vnquàm reperiri,rem esse subhastatam & præconizatam, vtì Impp. Seuer. & Anton. meminerunt in l.Old.coniuncta gloss.in ver.Subhastatas, C. de execut. rei iudica necnon Dioclet. & Maxi. Impp.in l. Edicto.C.Si aduers.fisc.restitu.postule.cum nonnullis iuribus minimè dissimilibus.Hinc † subhastare,est sub hasta mittere,hoc est,per auctionem vendere.Hasta † enim erat virga, quæ dabatur quum potestas cuiquam daretur alicuius mercis.Et † precones (Prisciano teste) sunt qui iussu magistratus publicè aliquid ore denunciant,qui auctionem faciebant,& audientiam in theatris indicebant, &c.de eiusmodi satis, quæ elementarijs veniunt relinquenda. In † quibus verò requisita subhastatio, (hoc opus, hic labor est) seriatim elucidabimus. Subhastationis solennitas in nonnullis uenditionibus particularibus, speciali ex priuilegio competentibus, quàm sit cognitu necessaria,nemo non ex sequentibus facilè iudicabit † vtpotè in bonorum ecclesiæ, templorum,hospitalium, necnon similium venerabilium domorum;collegiorum ac piorum locorum (vt à dignioribus exordiamur) venditione, quorum bona, potissimùm immobilia, subhastationis absque solennitate vendi,alienarìve proculdubiò nequeunt.Huic nec dissentanea sunt,quę habentur per Impe.Iustinia.in authen.Hoc ius porrectum.C.de sacrosan. Eccle. & in authen.de non alie.aut permut.reb.eccles.immob.§. Nos igitur.colla 2.in auth. de alien.& emphy. colla.9.§. Hoc autem super ipsis,& §.Hæc verò iubemus.constit.3.vndè dicta auth.de prompta est.& vtrobique Bart. Cui auth.concordat §. Hoc ius. 10.q.2. vbi hanc authenticam verbotenùs legimus canonizatam iurique canonico incorporatam. His seruit quod uoluit Ang.in d.authen.de aliena.& emphyteu. §. hoc autem.1.colu. in verbo.nota hic quòd res Ecclesiæ subhastantur.collat.9. Bartol.in l.Eos qui.C.de diuers.prædi,vrba.lib.11. Sed præcedentibus subnectere proposuimus quęstionem,quam ponit Baldus ad præallegatam authenticam. Hoc ius porrectum, vbi inquit. † Demus res ecclesiæ vendi, subhastationibus omissis, nũquid tenet venditio? Cui interrogationi succinctè ibidèm satisfacit resoluendo: Si ius ciuile inspiciamus,minimè. dicta authentic. Hoc ius porrectum, quodque notatur in l. Si tempora. de fid. instru.& iure hast.fisc.lib.10.C.Si verò ius Canonicum seu Põtificium perlegamus,non esse subhastationem necessariam iudicabimus,nec aliqua est decretalis, quæ canat necessariam esse,quod ait signandum. Eiusdem sententiæ ac opinionis videtur Innoc.in c.dudum.de reb. Eccles. non alie.in 6. Quia dicta authen.(inquit) fuit introducta ab Imperatore, statuendi potestatem nequaquam habente. Tamen quicquid Baldo sentire placuerit, communi doctorum opinioni ac sententiæ inhærebimus:quandoquidem vti suprà allegatum est,dictam authen. Hoc ius porrectũ.ĩ §.Hoc ius porrectũ. x.q.ij.verbotenus canonizatã,ac iuri canonico ĩcorporatã reperimus. relinquimus tñ iuris studiosis interim cogitandũ.Subhastatio†enim (vt vulgo notum est) præter commodum,emolumentum,bonũ,& ęquũ affert nihil, quemadmodum ex subsequentibus facilè constabit.Ideo glo.ordin.(cuius authoritas, deficiente textu,maxima est,omnium authoritates antecellens.Bar.in l.vt uim,ff. de ius. & iure.Bald. in l. Cum hęreditas.C. depo. testibus nequaquam minimis) ait, Subhastationis † solennitatem minimè leuem solennitatem esse,in authen.de fideius.in § j super verbo, sumus. quam signanter ponderauit Bald.in dicta l. Ordo. Nec † incassum fuerit, hoc passu de alienatione, ipsius solennitate & forma,rerum ecclesiasticarum atque similium obiter ac leui brachio mentionem facere, in † qua profectò causæ cognitio principio desideratur,sicuti colligitur ex c.j. in fine extra. vt eccles. benefi.sine diminutione conferan.atque per Archidiaconum. in c.in venditionibus. 17.quæst.4.Debet† enim de alienationis legitima ac iusta causa constare, & apparere: necnon discuti, quid magis alienari expediat, iuxta Vlpia. I. C. l. Magis puto,ff. de rebus eor.qui sub tutel.vel cura sunt,coniuncta l. Nec quicquam.§.vbi decretum.ff.de offi.proconsul.& lega. quemadmodum dicimus,† quod vbi disputatur, causæ cognitio non absimiliter requiritur, vti placuit Archidiacono post Innocentiũ in cap.Licèt causam,de elect.lib.Idem nec displicuit D. Federico de Senis in suis consilijs,consi. 137. Verum Accurs. in gloss. ordinaria.C.ne rei Dominicæ vel templo vendica. tempo præscrip.submoueat, ait quinque requiri, quo rei ecclesiasticæ vel reipublicæ alienatio valeat.† Nempe, quòd debitum subsistat, bona fides,iustum pretium,subhastatio, & Præsidis auctoritas. De decreto ac superioris consensu claret in dicta auth.hoc ius porrectum,dicto c.dudum. meminitque illius gloss. in l. fin.C. de transact. necnon Baldus in Rubri.C.de rescind.vend. Et † vt rei Ecclesiasticæ alienatio vel venditio valeat requiritur necessitas,aut euidentis vtilitatis ecclesiæ causa fieri:quippe,aut pro æris alieni solutione,vel captiuorum redemptione, aut simili. cap.sine exceptione.12.quæst.2.& cap.ut super.extra de reb.eccles.alienan.vel non. Plenè meminit Ostiensis eo.titu. in summa.§.ex quibus.atque huius fit mentio in c.dudum,eo.titu.lib. 6. Et † animaduerte de ipsius ecclesiæ vtilitate ac necessitate,p alienatione fienda aliter constare debere, quàm per Prælati aut superioris assertionem aut confessionem Petro de Peru.& D.Card.Florent. testibus in cap. quod quibusdam.de fideiusso. Anto de But. in cap.j. de depos. per id quod habetur in speculo allegata authent. hoc ius porrectum. in cap.dudum,de elect.in cap.præsentium de testib lib.6. necnon Pet.de Ancho. in Clem.i.de reb eccles.atque ita communiter in præfatis iuribus ac passibus tenetur.Immò confessio Prælati & capituli hoc casu non ligat, quemadmodum glossæ placuit in authen.de non alienan.in §. si uerò, & ibi Iac.de Bel.hoc idem firmant Bal.in dicta authentica.hoc ius porrectum.Petrus de Anch.& Anton in cap.j.de depos.ea potissimum ratione,† quia confessio per uoluntariæ iurisdictionis modum emanans Ecclesiæ præiudicare nequit, per id quod habetur in l. certum. in §.sed an ipsos.& ibi per Bart.ff.de confessis,per Cyn.in l.j.C.de confess. atque per plures alias rationes deductas per Io de Imo.in dict. cap. quod quibusdam. vbi ait,hanc opinionem esse tenendam & obseruandam,& quod dictum est de prelati,& capituli consensu idem dictum censeri oportet in Abbatissa,† quę debet requirere monialium consensum, iuxta S. P. Alexandri III c. continebatur. extra. de his quę fiunt a prela. sine consen.capit. & in cap.j.§. Abbatissa. que feu. dar pot. in vsib. feud. Propterea † attendite circa decreti interpositionem curię episcopalis consuetudinem seruandam esse,que habet hanc iurisdictionem interponendi,cui & potest præscribere,ut inquit Bald. in l.finali. §.necessitate, C.de bo.quę liber. alias decretum debet interponi in ipso actu,idest, venditionis contractu & ex parte actu, vt dicit Innocen secundum Bald. in l.quęcunque. C. de bon.quę liber. forma † enim debet esse actui coniuncta, & hęc dicit glossa ordinaria in verbo, auditurum non esse. in l. ait Prętor. § permittitur.ff.de minori.quia† istud decretum,quod est quędam permissio, addictio, seu habilitatio ad actum, semper prędere debet, quia est quędam potestatis factę seu legatę relaxatio,sine qua inferior nihil potest.Huic seruit,† quod notatur in dicta l.fina.§.necessitate: sed idem bald in prçalle.l. quęcunque ait,quando contractus est vtilis ecclesiæ,potest præcedere, & sequi etiam ex interuallo, valetque contractus. Nec pugnat cap. auditis. de elect.quandoquidem in electione sit speciale: de quo ibi latius per eum.Solennitas † tamen tradita & requisita in rei ecclesiasticæ alienatione, siue de iure ciuili, siue canonico omissa,contractum non uitiat.Primò,si res sit modici valoris,vt inquit gloss. in cap.j.extra, de his quæ fiunt a præla.sine consen.capit.quam doctores imitari non erubescunt, maximè Feder.de Senis in suis consiliis, consi. 22. staturque † iudicis arbitrio,quandò res modici valoris aut æstimationis dicatur, secundum Feder.vt refert ac sequitur d. Card. Spolet. in d. auth. hoc ius porrectum.His optimè congruit text. in l. scio.ff.de in integ.restit.& in l.res bona fide ff. de contrahen. empt.Vbi res bona fide vendita minimam ob causam inempta fieri nõ debet.His seruit glossa in verb. magno incommodo ad finem,in cap.propter.extra.de loca & condu. Secundò,si alienatio manifestam & euidentem ecclesiæ vtilitatem cõtinet. Nam tum etiam omissa solennitate ualet, per glossam in l.cum hi.§.eam transactionem.ff. de transact. quæ quidem opinio, licèt (teste Bart.) sit ambigua & dubitabilis, fulciri ac probari tamen potest textibus.l.finalis.ff.de iure dot.l.finalis.ff.de polli. necnon.l. cui bonis.ff.de noua. eamque sequi apparet Bald. in l.si fundus. ff. de reb. eor. cui etiam seruit bonus textus in l. non eo minus facta ęquiparatione de minore ad ecclesiam.C.de procur. Tertiò,in alienatione rei ecclesiæ reuersæ ad eam, consuetæ tantũ in emphyteusim alienari,quæ poterit concedi & alienari absq; solennitate,vt in cap.ij.de feud.& notanter declarat Bal. in dicto §.eam transactionem. & hoc etiam tenuit & consuluit Federicus de Senis in suis consiliis, & consilio 131. Idemque Bald. in l.3.§.fina ff.de reb.eo. Sed Ioan.And.in cap. quæ in ecclesiarum,de constitu.dicit, † quòd iura requirentia certam solennitatem in rei ecclesię alienatione habent locum, quando alienatur directum, nequaquàm quando utile dominium duntaxat,per dictum cap.2.de feud.Sed ille textus loquitur existentę consuetudine alienandi in emphyteusim, non simpliciter: & anceps seu dubitabile apparet,per textum.l.3.§.sed si ius habet. ff.de reb.eor.Quartò, non requiritur in alienatione necessaria, vt in cap.extirpandę, de prębend. & in l.3. §. pignori. ff.de reb. eor.Quintò,in re pignorata cum solennitate, & cum potestate alienandi ex lege, uel ex pacto, quæ poterit alienari absque alia solennitate,l.si pupillo.§.Si pupillus.ff.de reb. eor. vbi Baldus extendit ad bona Ecclesiæ,etsi in minore loquatur. Sextò, quando † episcopus uel prælatus emit rem à sua ecclesia aut capitulo,quia non requiritur solennitas, quę requiritur in extraneo emptore,Baldo attestante in l.voluntas.ad exordium.C.fideicommiss. Sed id suspensum multumque dubitabile uidetur ob infinitas fraudes, quę in damnum Ecclesię quotidie fieri ac redundare possent: ideò nec ab re fuerit desuper cogitandi ansam iuris studiosis relinquere. Septimò, in alienatione rei, quæ seruando seruari nequit,sicuti placuit Innocentio in dicto cap.dudum,per textum l.lex quæ.C.de administra.tutor. Octauò ac ultimò in repudiatione rei ecclesiæ legatæ, vbi propriè non dicitur alienatio,de quo per Bald.in l.Contra iuris,§.fina. ff.de pact. Sed argutus quispiam hic aliquod dubium mouere posset, Vtrùm † statutum arctans ecclesiam, vel pium locũ ad vendendum valeat? Cui paucis statui facere satis, quum nec opus habeat magno uerborum ambitu.Nempe huiusmodi statutum robore effectuque proculdubio carere.Loca enim pia, huiusmodi statuta arctatiua, uel passiua non recipiunt,quãdoquidem libertati Authenticæ desumptæ ex noua constitutione Federici imperatoris, collat. 10. Cassa & irrita.C.de sacrosanct. eccles. aduersentur, prout tradidit Bald. in sæpe allegata authentica,hoc ius porrectum.in versi.tertiò dicebam. C.de sacrosanct.eccles.Item † in alienatione rerum publicarum,nempe vrbium, ciuitatum,pagorum, atque id genus communitatum, subhastationis solennitatem profectò desiderari,est omnibus meo iudicio in confesso: Angelo eiusque sequacibus testibus in præallegato Authentic. de alienat. & emphy.§.hoc etiam.j. column. in uerb. nota hic quòd res Ecclesiæ subhastantur,collatione 9. in quorum sententiam haud dubiè inclinandum est.Omitto interim plura, breuitatis studio, quæ hic dici commodè possent.

SVMMARIVM.

1. *Subhastationis solennitas est necessaria in bonorum pupilli ac minoris venditione.*
2. *Subhastatio trium consideratione ac respectu fieri debet.*
3. *Subhastatio fierì debet seruata forma statuti, aut consuetudinis, aliàs nulla.*
4. *Subhastatio cùm fit, si quippiam promittatur, in contractu sequenti repetitum censetur.*
5. *In subhastationibus patriæ, loci consuetudo, vsus ac stylus obseruandus.*
6. *In subhastationibus, licèt formæ nonnullis in locis diuersæ sint, effectus finisque idem erit.*
7. *Subhastationes non sunt necessariæ in bonorum mobilium minorum alienatione.*
8. *Subhastationis solennitas est necessaria in rerum mobilium minorum alienatione, in quibus consisteret affectio.*
9. *Minor aut pupillus Ecclesiæ æquiparatur.*
10. *Quòd venditio rerum minorum ac similium valeat, quatuor sunt necessaria.*
11. *Quòd venditio rerum minorum ualeat, octo secundùm Baldum sunt necessaria.*
12. *In alienatione bonorum minorum iudicis decretum est necessarium.*
13. *Statutum est, minorum bona alienari obligarive non posse sine decreto, &cæt.*
14. *Administratores bonorum minorum sine decreto alienantes, nihil agunt.*
15. *In alienatione rei emphyteuticæ per minorem facta decretum necessariò desideratur.*
16. *Minor nequit suam emphyteusim sine decreto uendere.*
17. *Minori non tantùm proprium, sed ne vectigale quidem uel emphyteuticarium prædium sine decreto venundare permittitur.*
18. *Pupillus sicut nequit ius proprietatis directè alienare, ita nec utile dominium, aut ius vsusfructus vel iura quorumcunque redditũm.*
19. *Exceptiones aliquot prædicta admittunt.*
20. *Voluntas testantis in alienando seruanda est.*
21. *Voluntas testantis idem operatur, quod iudicis decretum.*
22. *Brugensis si vendidit prædium in territorio Gandensi situm, utrius territorij iudex debeat decretum interponere?*
23. *Decretum sententiæ æquiparatur, secundùm Baldum.*
24. *Decreti solennitatis interpositio cuius efficaciæ est?*
25. *Decretum iudicis vbi interpositum reperitur, omnia atque singula solenniter acta præsumuntur.*
26. *Pro decreto semper in dubio præsumitur, ut actus, valeat super quo interpositum est.*
27. *Iudicis decretum in contractibus facere interueniri, semper utile est.*
28. *Iudicis decretum omnis doli a culpæ præsumptionem cessare facit.*
29. *Decretum iudicis omnem metum dolique præsumptionem in contractu excludit.*
30. *Interpositio decreti sub conditione an ualeat?*
31. *Iurisdictio est officium necessarium.*
32. *Decretum sub conditione interponi non potest, sicut nec sententia.*
33. *Actus legitimi conditionem regulariter non recipiunt.*
34. *Causæ singulatim exprimi debent.*
35. *Qualitas negotij, iudici apertè ac enucleatè declarari debet, quòd decretum ualeat.*
36. *Decretum sine causæ cognitione aut leui interpositum robore caret,*
37. *Decretum iudicis non debet esse alternatiuam.*
38. *Decretum iudicis debet esse certum, sicut sententia.*

Caput II.

PRosequendo huius libelli materiam † non est iuris ambigui,in bonorum pupilli,aut minoris vẽditione, subhastationis itidem solennitatem esse pernecessariam, quorum bona absque subhastationis solennitate uendi,alienarique proculdubio nequeunt,quod stabilitur in l. & si sine.in §.j.coniunctis glossa & ibi Bart.ff.de minorib. Idem adstruit Barto.in l.alio. ff. de ali. & cibar. lega. & firmat Speculator in titulo de empt.& venditio.in § nunc dicendum. in vers. si igitur tutor.& titulo de citat.§. sequitur videre,in uerb. si uerò subhastatio.& titul.de 1.& 2.decreto. §. 5. verb.sed qualiter. & sequenti titulo de empt.& uendit.§.4.versi.hoc quoque. Et Bartol.in l.licitatio. ad exordium.ff. de publi.& vectig.& Ang. in §.hoc etiam.in Authentic.de alienat.& emphy. collat.9.ubi inquit,† fieri debere trium consideratione ac respectu, vtpotè respectu loci,vt publico in loco uno aut pluribus, pro consuetudine,usu,vel stylo fiat.Item respectu modi: subhastator enim obligatur & cogitur dicere, quòd plus offerenti dabitur. Tertiò,respectu temporis,quod durare debet 20. dies. Sed seruare consuetudinem,& locorum statuta. Debet † enim fieri seruata forma statuti aut consuetudinis subhastatio,aliàs prorsus inefficax,& nulla est,teste Bald.in l.Ordo.C.de execu.rei iudic. Et si quippiam, † cum fit subhastatio promittatur, in contractu posteà sequente repetitum indubiè censetur, secundùm Bart. in l.Sciendum.ff.ædili.edict. Quibus locis nec grauabimini edictorum ac proclamationum formam,de iure communi, hoc loco (breuitatis causa) omissam videre, quæ satis obseruationi hodiernæ in talibus concors est: hoc tamen admonitum iuris tyronem volumus, † patriæ locique consuetudinem, usum ac stylum in huiuscemodi esse omnibus modis obseruandum. Licèt † formæ agendi videantur nonnullis in locis diuersæ, tamẽ effectus finisque omnium idem profectò erit. Superiora tamẽ quodam cum temperamento intelligenda indubiè sunt. † Nisi bona minorum essent mobilia,ut frumentum aliaque victualia, quæ essent uendenda & alienanda. In huiuscemodi enim mobilium rerum alienatione,quæ vendi possunt publico in foro; minimè subhastationes sunt necessariæ, nec etiam præconia: immò si fierent, essent frustranea, iuxta notata Bald.ad l.1. C.si prop.publi. pensita.quia præconium eorum adeò est manifestum,quòd ibidem collusiones nequeant interuenire, & habere locum,secundum l.ij.C de rescind.uendit.& ibi Bald.uidere lubebit,post Barrol.in l.fina. C. de fid.instru. & iur.hast.fisca. libr.10. quod † quidem temperamentum etiam sub temperamento gaudet:nempè, nisi essent tales res mobiles, in quibus consisteret affectio, quia tum sine subhastationis solennitate vendi alienarique prohiberentur, cui seruit præalle. l. & si sine. ff.de minoribus,& prædictis subscribit Bald. communi doctorum opinioni inhærens, per l. & si sine, sæpiùs præallegatam, quia † minor,aut pupillus Ecclesiæ æquiparatur, quę id priuilegii habet,secundùm authen. Hoc ius porrectũ. C. de sacrosan. eccle.quàm sæpissimè prænarratam,cuius meminit Bald.in suis consilijs,consilio suo notabili, incipiente, In Christi nomine, ad intelligentiam prædictorum,quodque eidem Bald. placuit in suo commento super Innocentio,in litera C. in uerbo,contractus,alleganti Innoc.ita tenere in cap.dudum,de reb.eccles. non alie.lib.6.deinde nec incassum fuerit hic commonefacere de forma atque solennitate, quę in rerum pupillarium seu bonorum minorum, necnõ similium subiectarum personarum, alienatione requiritur. † Quatuor enim sunt apprimè necessaria, vt uenditio, alienatiove eorum ualeat ac robore gaudeat. Primò,tutoris curatorisve auctoritas.Secundo causę examinatio siue discussio.Tertiò,iudicis decretum, quemadmodũ probatur in l. finali.C. si propter publi.pensita. ac per Imperatores Diocletia.& Maxi.in l.si quidem.& in aurea leg.ob æs.C.de præ di.& alijs reb.minor.sine decre.nõ alienan.uel obligand. & Vlpianum I.C.in l.cùm hi.§.si prætor.ff. de transact.id ponit Azo titulo de Prædijs minor.in summa.Quartò, Subhastatio vulgata ac non semel allegata l.& si sine,§.j.ff.de minoribus 25.annis secundum Innocen.in pręallegato capit.dudùm,de reb.eccles. non alienan.libr.6.Ita notabiliter tradit Bal. in suo repertorio super Innoc.in uerbo, contractus. Sed idem Baldus in suo eleganti consilio,incipiente,In Christi nomine, videtur dicendũ, quòd nulla ex dictis uenditionibus, &c. latiùs pleniusque ait † octo esse necessaria. Primò, quòd causa necessaria ac urgens ad uenditionem subsit.Secundò, quòd debitum vrgens ex mobilibus solui non possit. Tertiò, quòd hoc liqueat Prætori, aut Pręsidi per inquisitionem ac diligentem scrutationem. Quartò,quòd res minùs damnosa vendatur. Quintò, quòd pro paruo debito res magnæ,seu magni valoris non vendantur.Sextò, quòd subhastatio interueniat.Septimò,quòd tutoris uel curatoris auctoritas ĩteruenniat. Octauò, quòd iudicis decretum interueniat. Ita solenniter refert Mar. de Perusio in suis consilijs, consi.incipiente, Ser Petrus ma. filioli &c. Addi potest & Nonò,iudicis nempè subscriptio:ut in l.ij.C. de assesso. & notatur in l.j.

in l.j.ff.eod.Item & Decimò,quòd iudicis interlocutoria pręce
dat, per quam mobilia minimè extare declaretur.ita notabili-
ter dixit Ang.per tex.ibi,facta æquiparatione bonorum eccle
siæ,& minoris,in Authen.de eccles.rer.immobil. aliena.colla.
5.Item & Vndecimò, Tutoris & curatoris præsentia,vt inqunt
glossa & Bald.in l.j.in princ.ff. de reb.eor.ubi glossæ placuit tria
requiri,scilicet,decretum, causam, & præsentiam in alienatio-
ne bonorum minoris & ecclesiæ.Sed prædicta indubiè intelli-
genda sunt,vltra illa quatuor,quæ sunt formę,necessariò inter
uenire debere, aliàs contractus effectu omnino caret, tanquã
omissa,vel non seruata forma, vt in l.Cùm hi.§. Prætor, suprà
alleg.Sed alia præter illa,si interueniunt, præstant contractum
etiam per resti.in integ.irreuocabilem: cum nec possit,illis ser-
uatis, minor dici læsus, argum.l. Non videtur, cum ibi notatis.
C.de in integ.rest.& l.inter eos.§.quum inter.ff. de fideiusso.Et
12 animaduertendum signanter. † Iudicis decretum adeò esse ne
cessarium, vt ipsius defectus bonorum alienationem ipso iure
reddat nullam: ita sensit gloss. ordin. in vulgatissima authent.
13 Sacramenta puberum.C.Si aduers.vendit.Statutum † est enim
bona non posse alienari obligariue sine decreto,bona fide,&
non per obreptionem interposito, id est, per mendacium,fal-
soque a Prætore,Præside aut iudice, quòd alienetur,impetrato
quemadmodum censuit Vlpian.I.C.in exord. l. j. necnon in l.
magis puto.§.manet actio pupil.ff.de reb.eo.qui sub tute.uel cu
ra sunt. Quodque in bonorum minorum alienatione decretũ
requiratur,aliàs ipso iure nulla.Diocletia.& Maxim. Impera.ac
plerisque alijs eorum sequacibus visum est,in l.si quidem. & in
l.si prædium rusticum. C.de præd. & alijs reb.min. atque Vlpia.
I.C.in præfata.l.magis puto.in §.si æs alienum,vbi,inquit,decre
tum nullum, si fuisset non rectè interpositum, quia sine iusta
causa.idem quoque uisum est Valent. & Gal. Imp. in l. non so-
14 lum.C.de præd.min.Item † tutores,curatores, ac id genus simi
les administratores sine decreto alienantes nihil agunt, sicuti
sensit Vlpianus I. C.in l. tutor quoque.§. Seuerus.ff.de suspect.
tuto.& curato.& Imperatores Valentin.& Gal. in l.cum eman
cipatis,atque Imperatores Diocleti. & Maxi. in l. siquidem,at-
que Imperator Gord.in l.2.C.de præd.& aliis reb.mino. Idque
15 adeo uerum est,† vt etiam in rei emphyteuticæ alienatione per
minorem facta decretum indubiè requiratur,quemadmodum
Imperatores Diocletian.ac Maxim. senserunt in l. etiam.C.de
16 prædi.& aliis rebus minor.ubi inquit Bald. minor † nequit suã
emphyteusim sine decreto vẽdere. Idem Saliceto enucleatius
17 placuit in d.l. etiam,non † tantum proprium, sed nec vectigali
vel emphyteuticarium prædium minori sine decreto venun-
dare permittenti: quod Speculator declarat in titul. de emphy
18 teusi in §.nunc aliqua.in versic.99.Sicut † enim pupillus nequit
ius proprietatis directè alienare, ita nec utile dominium, aut
ius vsusfructus,vel iura quorũmcunque reddituum. Ita sentit
Vlpianus I.C.in l.sed si pecunia. §. si ius emphyteuticarium ha-
beat pupillus.ff.de reb.eo.qui sub tut.vel cura sunt, & ibi Bald.
19 Prædicta † aliquot adsciscunt & admittunt fallentias seu exce
ptiones.Prima est,nisi res minoris iudicis auctoritate pignora-
ta fuerit, quo casu absq; decreto per creditorem proculdubio
vendi, alienarive poterit, quandoquidem in eius obligatione
semel interuenit iudicis auctoritas, licèt tutius & securius lon-
gè foret rursus adhiberi. Textus est admodum notabilis Vlpia
ni I. C. in l. si pupillorum. §. si pupillus. VERBA TEXT.
Si pupillus dedit res pignori ex permissu Prætoris, nonnulla e-
rit dubitatio, an alienatio possit impediri. Sed dicendum est,
posse creditorem ius suũ exequi. Tutius tamen fecerit, si prius
Prætorem adierit, qđ Bal. ibi signat. ff.de reb. cor. qui sub tutel.
vel cura sunt. Secunda, in alienatione quæ fit per negligentiã
absque alicuius facto, quæ ad sui validitatem decretum mini-
mè desiderat aut requirit. vt notabiliter inquit Bal.ad l.sed si pe
cunia. §. si ius emphyteuticarium habebat suprà allegatam, vbi
dicit esse casum de eo in uerbis, an ergo hic non vtendo amit-
tatur, si tutor causam præbuerit: huius rei & manifestum est re-
staurari debere,de quo tamen dubitauit gloss.in l.fin.C.in qui-
bus causis in integ.rest.non est necessaria.Respondendum aũt,
quòd ibi est alienatio legalis,id est,præscriptio,vt in l. alienatio
nis verb.ff.de verb.sig.Tertia,Quum pater iure patris bona mi-
noris filij alienat, non ratione sui officij, in casu permisso non
prohibito: quo quidem casu valet ac robur habet sine decre-
to,si alienandi necessitas subest:quemadmodum adstruit Azo
in summa.C.de bo.quæ liber.quem signanter refert ac sequitur
Bald.in l.3.C.de pręd.& aliis rebus min.secus in casu prohibito
alleg.l.j.C.de bo.mater.Huius etiam meminit ac insequutus est
idem Baldus in l.j.ff.de reb.eor. qui sub tut.uel cura sunt.Nem-
pè patrem iure patris, tanquàm administratorem legitimum,
in casu necessitatis sine decreto alienare posse: aliàs minimè,
vti nec displicuit Vlpiano I. C. in l.si pupill.§.si pater.ff.de reb.
cor.qui sub tut.vel cura sunt: & id secundum Azonem, quod
alibi ait non reperiri.Quarta exceptio seu fallentia est, decretũ
20 non desiderari nec requiri † quum in alienatione defuncti vo
luntas concurrit:quia pater in testamento venundari iussit, vt
lib.j.& 5.& ibi Baldus notat.C.quando decreto opus nõ est: vo
luntas enim testantis in alienando & in testamentis, & codicil
lis profectò seruanda est. Ita quoque censuit Vlpianus in l.j.
princip.& in l.magis puto.§.si fundus, necnon Paulus in l. vlti-
21 ma.ff.de reb.eor.qui sub tut.vel cura sunt. Voluntas † enim te-
stantis seu testatoris idem operatur, quod decretum iudicis, &
ibi Baldus in l.magis puto.§.si fundus.ff.de reb.eor.qui sub tute.
vel cura sunt,atque ita sensit gl.ord.in l.j.in princip.super verb.
cauerint.ff.de reb.eo.qui sub tutel.vel cura sunt.Alias exceptio
nes seu fallentias,quas hoc loco in medium adducere possem,
iurisprudentię studiosis sciscitandas ac inuestigandas relinquo
quãdoquidem multò plus laboris, quàm vtilitatis earum per-
22 scrutatio ac enarratio esset allatura.Sed hic † occurrit pulchra,
& notabilis quęstio.Si Brugensis vendit prędium in territorio
districtu seu ditione Gandensi situm, vtrius territorij iudex de
beat decretum interponere? Bald.notat in l.j.C. de contrahen.
empt. & vendit. (in vtranque partem argumenta succinctè re-
ferens,Carneadis Philosophi instar,qui quauis de re vtranque
in partem disputare solebat) pro iudice territorii, quòd suum
debeat interponere decretum. Adducitur.l. si prædium.C.de
præd.& alijs rebus minor.In contrario,quòd iudex loci,vbi ne
gocium agitur,allegatur.l.magis puto.§.illud.ff. de reb.eor.qui
sub tutel.vel cura sunt, & in l. in hac. C. de donat. Cui quidem
quęstioni nonnulli faciunt satis,expressim sustinentes quemli-
bet auctorizare posse, licèt securius foret vtrũque suum inter-
ponere decretum:cui nec incongruit Papini.I.C.l.iurisperitos.
§.j.ff.de excusa.tut.vel cura.patet, quia coram quolibet conue-
niri nequaquàm prohibetur: ergo cuilibet decretum interpo-
23 nere licet. Decretum † enim sententiæ æquiparatur, vt inquit
Baldus in l.j. in pręallegata. Animaduerte tamen Bald. in cre-
brò allegata.l.magis puto.§.illud.ff.de reb.eor.qui sub tutel.vel
cura sunt, cautelę loco haberi voluisse, nempè quando res in
vna ciuitate posita venundatur in alia, vt vterque iudex suum
interponat decretum, iuxta illud quod reperitur in pręcitata l.
iurisperitos. §. cùm oriundus, & apud Archid.17.q.4.in cap.in
venditionis,licèt Iac.de Are.teste Cyn.in dicta l. si prędium,al
terius duntaxat decretum sufficere senserit, siue eius in cuius
territorio res sita est, siue eius, vbi quis contractum celebrat,p
24 l.fi.C.de long.temp. pręscrip. cuius † decreti solennitatis inter-
positio tantę est efficacię, vt in instrumento, in quo interposi-
25 tum iudicis decretum reperitur † omnia atque singula solen-
niter acta & probata indubiè pręsumuntur & intelliguntur: si
in ea mentio fiat illorum, seu de illis, quę interuenerũt.glossa
est aurea & singularis in l.prima. C. de fid. instru.& iure hast.fi-
sca.libr. 10. quam solenniter ponderauit & excussit Baldus in l.
26 j.in prin.ff.de reb.eor. qui sub tut. vel cura sunt. In † dubio enĩ
pro decreto semper pręsumitur, vt actus valeat, super quo in-
terpositum est, sicuti notabiliter tradit Speculator in titulo de
empt.& vend.§.nunc dicendum,uer.& illud scias, & probatur
in l. minor 25. annis adito pręside ex adspectu. ff. de minorib.
25.annis,in l.actor.ff.rem rat.haber. & in l.sciendum. ff. de ver.
oblig.quod tradit etiam Bald.in capitul. primo, quod sit inue-
27 stitu. Nam † semper ac perpetuò utile est, in contractibus effi-
28 cere,ut interueniat iudicis decretum,† ex eo nanque omnis do
li ac culpę pręsumptio & suspicio cessat. Vulgata l.ait Prętor.§.
permittitur. ff. de minorib. 25. annis. ita perpulchrè ait Ange.
post glossam in l.si stipulatus.§.si lancem. ff. de solut.Sed idem
Angel.in l.quęcunque.§.qui a pupillo emit.ff.de publicia.in rẽ
actio.non sequitur glossam in d.l.j.C.de fide instrumen.& iure
hast.fisca.lib.x.aitque eam iure minimè probari.Sed (salua inte
rim pace tanti viri) dici nec iuri dissonum fuerit, immò proba
ri ex pręallegata l.mino. 25. annis adito Pręside ex adspectu.ff.
de minorib. 25. annis dicens, cum iuris decretum reperitur in-
terpositum per modum uoluntarię iurisdictionis ad confirma
tionem actus,quòd tum semper causę cognitio iurisque ordo
pręcessisse pręsumuntur,nequicquàm sic in decreto actus con-
tentiosi,sicuti notatur in d.l.j.C. de fide instrumen. & iure hast.
fisc.lib.x.nisi contrarium probetur.Hęc sunt verba Baldi signã-
da in l. nec enim. ff. de adop. Idemque tenuit & firmauit i suo
notabili consilio,incipiente, In Christi nomine, utrum dictus
contractus:Quòd vbicunque requiritur & reperitur decretum
superioris, ibi pręsumuntur omnia solenniter acta, ut inquit
Speculator in uer.& illud scias §.nunc dicendum,titu.de empt.
& vendi. licet in suo consilio incipiente, Ad intelligentiam
quęsitorum, dixerit non esse simpliciter & categoricè uerum,
nisi constet formam iuris esse seruatam per dictam l.actor.& l.
primam.C.de pręsaid. decurio.lib.x. & in l.cum hi. §. si pretor.ff.
de transact. subditque gl.in d.l.j. quòd omnia presumuntur in-
teruenisse, si notarius dicat in instrumento fuisse adhibita, &
29 & ita uidetur ea glossa pertransire.Item, † Quia decretum a iu
dice interpositum omnem metum, dolique presumptionem
ac suspicionem in illo contractu excludit, vt in l.2. C. de predi.
decurio.lib.x.in l.si quos spontaneos.C.de decurio.lib.10.signã
ter tradit,& declarat Bald. in l. pacta nouissima.C.de pact.nec-
non Ang. solenniter in sua disputatione, incipiente, Astensis
miles.

miles.allegans.l.cum hi,in exord.ff.de transact. & sat benè pro
batur in l.lex quæ.C.de administra.tuto.vel cura.in l.nõ est ue-
risimile.ff. quod met. caus. facit, quod habetur in l. omnium.
C.de testamen.sed circa hæc occurrit pulchra, elegans & utilis
30 quæstio. An † valeat decreti interpositio sub conditione hoc
modo facta,quatenus,vel, si & inquantum de iure debeo,inter
pono,& aliàs minimè. Bartolum præsentem quæstionem mo
uisse ac tradidisse in leg.& si conditionalis.ff. de auth. & cõsen.
tuto.& cura.sed nequaquam determinasse reperio. Affirmati-
uæ tamen parti subscribit Baldus in l. j. in penultima colum.in
versiculo,vlterius quæro:cauetur statut.Cod.qui admitt.ad bo
nor.posses.possunt.Nempè iudicem debere interponere, si ne-
gocij qualitas suadet,& aliter non.dicta l.cum hi.§.si prætor.de
iure enim,inquit,debet interponi, ex quo petitur,itaque se re-
fert ad iuris dispositionem,quæ certa est,quod signandũ perpe
tuo ait.Nam actus voluntariæ iurisdictionis quò ad partem est
31 necessariæ iurisdictionis, quò ad iudicem † cum iurisdictio sit
officium necessarium,quemadmodum ex iurisdictionis defini
tione apertè claret.l.j. iuncta glossa in verbo, Potest.ff. de iuris-
dict.omnium iud.l.2. ff. de offic. proconsul & lega. idque verũ,
sicuti prius meminimus, si æquitas contractus decretum inter
poni suadebat: secus, si dissuadebat argumento l cum hi.§. si p̄-
tor.ff.de transact. facit l. final. C. si contra ius vel vtili.pub.sed
prædictis allegationibus ac argumentis, necnon infinitis alijs
breuitatis studio prætermissis minimè obstantibus, Ange-
li opinionem esse longè receptiorem ac rationabiliorem arbi
tratus sum (quem & ego sequor) eleganter, nedum argutè sub-
32 tiliterque dicentis † decretum sub conditione interponi non
posse,sicut nec sententiam,vt in l.cum sententiam.C. de sentẽ.
& interloc omnium iud.& in l.j.§.biduum.ff.quando appel.sit.
Huius meminit idem Ange.in l. item eorum. §. si decuriones.
ff.quod cuiusq; vniuersi.nomi. Rationes sunt in promptu. Pri-
33 mò, Quia † actus legitimi conditionem regulariter non reci-
piunt,iuxta Papinianum I.C. in l. actus legitimi. ff. de regu.iur.
Item secundò, Quia decretum hoc modo interpositum vide-
retur derisorium, ex quo Iudex nequaquàm videtur contra-
ctum approbare, nec causæ cognitionem, prout requiritur &
34 desideratur in eius interpositione habuisse. Causæ † enim sin-
gulatim exprimi debent,vt in l.magis puto.§. non passim.ff.de
reb.eo.qui sub tut. vel cura sunt: necnon in l.j. coniuncta glos.
& ibi optime declarat Bartol. C.de præd. decur.libr. 10. Nego-
35 cijque,† qualitas iudici apertè ac enucleatè declarari debet, vt
plenè & ad amussim,quid agatur,intelligat, ad finem effectũq;
quod decretum valeat, secundum quod eleganter voluit Bal-
dus.C.qui admit.super rubr.allegans.l.finalem. C. de edic.Diui
Adria.tol. alias cum præsentia, vel auctoritate factum non vi-
detur:Idem placuit Baldo in l.j.in penultima quæstione. C.qui
admit.Item tertiò, quia hoc decretum videtur perfunctorium
ac delusorium,quod non valet, quandoquidem nil decernat.l.
meminerit. C. vnde vi. l. iustè possidet. cum ibi notatis. ff. de
36 acquir.poss.& † decretum sine causæ cognitione, aut saltem le
ui interpositum non valet,roboreque caret, iuxta Baldi tradi-
tionem in capit.j. in §. Similiter. de controuer.inuest. Item 4.
37 quia † Iudicis decretum non debet esse alternatiuum, Vlpia.I.
C.in l.si pupillo.§.si prætor.ff.de reb.eor.qui sub tutel. vel cura
sunt:quod comprobatur per id quod habetur in l.In causæ. pri
ma,in §.causa autem cognita.ff. de minor.25. annis.ĩ l. nec q c-
quam.in §.ubi decretum.ff de offi.procõs. & in l.cum hi §. vult
38 igitur. ff. de transact. Item quintò, quia † decretum debet esse
certum,sicuti sententia. §. cura re. institu. de actio. & textus &
glossa in præcitata l.Item eorum.§.si ita.ff. quod cuiusque vni-
uersi.nomi.nemo tamen est qui nesciat,de consuetudine gene
rali seu stylo hodie vbique seruari,in iudiciis multa fieri aut re
cipi vel propter assessorum, seu consiliariorum imperitiam,
vel quia locus, & tempus non patiuntur plenius deliberandi
consilium,vt inquit Vlpianus in l.j.in prin.ff.de exercito actio.
finaliter missam hanc facio quæstionem. Interim tamen eius
materiam ad satietatem examinare ac discutere desiderantem
ad apostillas seu additiones Bartoli in dicta l. & si conditiona-
lis,ac Baldi in l.j.C.qui admitt.ad bo.posses.possunt, necnon ad
D.Fabianum de Monte in suo Contractuum tractatu ibidem
copiosius explicantem,prolixitatis euitandæ causa remitto.

SVMMARIVM.

1 *Subhastationis solennitas in sententiæ executione desideratur.*
2 *Executori licitum est sono tubæ aut voce sua horrida, vel alias pro loci con suetudine rem esse venalem proclamare, & subhastare.*
3 *Fraus, & dolus in subhastatione ab executore committi non debent.*
4 *Executor in subhastatione multa singulatim narrare obligatur.*
5 *Limitatio ad illud, quod plus offerenti dabitur.*
6 *Præconis horrida vxor in solenni festo silescat.*
7 *Necessariorum omissio omnem dispositionem vitiat.*
8 *Subhastationes debent fieri per plures & plures dies, nè fiat fraus.*
9 *Res quæ capiuntur pro subhastatione, non debent statim adiudicari parti, sed debent priùs poni ad incantum ac iusto pretio vendi.*
10 *Publicus exactor debet iusto pretio vendere res subditorum, nec debet pati vllam in subhastatione fraudem.*
11 *In subhastatione practica Pauli haud aspernanda.*
12 *Res etsi fuerit vendita ad incantum, nihilominus potest venditor, aut is cu ius erat res, conqueri de vltra dimidium iusti pretij defraudatione.*
13 *In re subhastata ius prætendentes debent vocari ad ius ante decreti adiu- dicationem.*
14 *Subhastationum edictum proclamatorium est necessarium.*
15 *Subhastatio est solennitas, cuius defectus, quicquid actum fuerit, reuocat.*
16 *Subhastationis solennitas in cuius fauorem introducta.*
17 *In venditione, cuius hic fit mentio, nonnulla desiderantur.*
18 *Iudicis decretum efficit, nè quis de dolo aut metu conqueri possit.*
19 *In iudicis præsentia acta, iustè legitimeq; facta præsumuntur.*
20 *In venditione per subhastationem celebraca debitor verè, vel interpretati- uè necessariò præsens desideratur.*
21 *In iudicio agitato inter aliquos, tertius de cuius præiudicio agitur, semper ci- tari debet.*
22 *Si pars, de cuius præiudicio agitur, & cuius res subhastatur, appellet, pendẽ te appellatione, an satelles aut apparitor supersedere obligetur?*
23 *Appellatione indecisa pendente, iudici legitimè insinuata, ante discussionem bene ne an malè fuerit appellatum, non procedetur per iudicem ad de- cretum.*
24 *Appellatione pendente nil nouari oportere.*
25 *Solennitates non dicuntur iudicium, sed præparatorium ad iudicium arripiẽ dum coram iudice.*
26 *In subhastatione an liberetur qui minùs obtulit per plus offerentem.*
27 *Quando res subhastandæ sunt, non est subitò ad venditionem procedendum, sed sæpiùs diutiusq; sunt subhastandæ, quo plus offerenti addicantur.*
28 *Subhastatio in venditione, quæ pro vltimæ voluntatis executione fit, re- quiritur.*
29 *Pauperum, minorum, & Ecclesiæ bona æquiparantur quò ad subhastatio- nis requisitionem.*
30 *Subhastationis solennitas an uideatur sublata ex auctoritate testatoris de vendendo.*
31 *Subhastatio semper requiritur, quando uenundatur res absentis.*
32 *Subhastatio an in locandis, sicut vendendis rebus fisci perpetuò de- sideratur.*
33 *Subhastatio in pignoris venditione an requiratur.*
34 *Consuetudinis his in partibus maxima auctoritas.*
35 *Pactum inter creditorem & debitorem, quo res pignorata creditoris efficia- tur, si debitor intra statutum tempus non luat inualidum est, nisi adda- tur, quòd empta sit pro quanto iustè æstimabitur.*
36 *Fęneratorum praxis circa pignora.*
37 *Subhastatio pignoris debitoris citationem semper affectat.*
38 *Exclamatio inuectiua Auctoris in nostræ ætatis fœneratores pestilen- tissimos.*
39 *Pignus nequaquam distrahitur, nisi debitoris ter fuerit denunciatum, ut soluat, & cessauerit.*
40 *Fęneratores, furibus ac prædonibus impudentissimis comparantur.*
41 *Casus apprimè signandus pro egentibus fœneratorum opera, contra eosdẽ tamen fęneratores.*
42 *Annus fœneratoribus ex consuetudine permissus, nõ conceditur, ut eo lapso pignora omnino, & simpliciter ipsorum efficiantur, sed duntaxat vt ex illorum venditione sortem cum vsuris recuperare possint, & residuũ de- bitori restituant.*
43 *Fœneratoribus sufficere debent sors & permissæ vsuræ.*
45 *Fęneratorum inerme argumentum.*
45 *Fęneratorum consuetudo inuiolabiliter obseruata.*
46 *Vsuræ præsentes ab antiquis mirum in modum discrepant.*
47 *Subhastatio an & quando requiratur, priusquàm ad secundum decretum perueniatur.*

Caput III.

MAteriam præsentem vt continuemus, nulli non cõ-
1 pertissimum est, † subhastationis solennitatem in
sententiæ executione, hoc est, in bonorum vendi-
tione, quæ pro sententiæ executione fit, indubitato
desiderari & requiri, Impp.Seue.& Ant.in l.ord.C.de execu.rei
iudic.necnõ Imp.Gor.in l.duplex,& Imp.Aug.in l. si quis p̄scri
2 bente.de fid.instr.& iure hast.fisc.li.x.C. Executori † enim licitũ
est, rem proclamare sono tubæ, si tuba sit, aut voce sua horrida,
aut alias pro loci consuetudine (quæ optima legum interpres
est, id adstipulantibus Innocentio III. in cap. cum dilectus.ex-
tra, de consuet. atque Paulo I. C. in l. si de interpretatione, qui
textus ad hoc quotidiè citantur. ff. de legi.) remque vænalem,
& exponere, & subhastare pro primo termino octo dierum,
aut pauciorum, aut plurium, secundum locorum consuetudi-
nem, usum, vel stylum, in quibus fiunt, virtute literarum obli-
gatoriarum, condemnatoriarum, ac similium executorialiũ,
quod intellige in loco publico & solito, necnõ in die fori ter-
ritorij, in quo res sita fuerit: & ad quam maxima fieri poterit
populi

populi affluētia, nè fraus ac dolus in huiuſcemodi ſubhaſtatione præſumantur, 3 † quæ ab executore committi minimè debēt, textus eſt Valent. Theod. & Archad. celebris in l. ſi quos. C. de reſcind. vēdit. potiſſimum ibid. Nè ſub nomine ſubhaſtationis publicè locus fraudibus relinquatur, vt poſſeſſionibus viliore pretio diſtractis, plus exactor ex gratia, quàm debitor ex pretio conſequatur, & ibidem ad finem. Etenim periniquum eſt, vt alienis bonis ſub gratioſa auctione diſtractis, parum accedat publico nomini, cum totum pereat debitori, & ibi per ſcribentes, & per Paulum Caſtrenſem, in dicta l. ordo. C. de execu. rei 4 iudica. Et † debet executor ſingulatim narrare cauſæ ſaiſinæ, nomen creditoris, debiti quantitatem, propter quod res eſt ſaiſinata & ſubhaſtata. Atque poſt octo dies primæ proclamationis & ſubhaſtationis completos, aut aliud tempus iuxta locorum conſuetudinem, vſum ac ſtylum, ita quòd nec ſufficit tēpus ab vno die Martis, vſque ad alium diem Martis proximū. Poſt completum octo dierum ſpatium executori nec illicitū eſt, publicè (ſicut dictum eſt) ſono tubæ, aut uoce iterum pro ſecundo edicto proclamare, ac ibidem manifeſtare, ut ſciant omnes & intelligant, quòd talem rem emere volentes veniāt in ſecundum edictum octo aut quindecim dierum (ſecundū quòd conſuetudo, vſus, aut ſtylus habeat & dictet) coram talibus in tali loco, ad uerum rei ualorem licitādum, & quòd plus offerenti dabitur. Adſtipulatur Iuſtinian. Imperator in vulgata authent. Hoc ius porrectum. C. de ſacroſan. eccleſ. necnon Imperat. Aug. in l. prima, de fid. inſtru. & iur. haſt. fiſca. libr. x. Limi5 ta, quòd † plus offerenti dabitur, niſi quando eſſet adiudicatio facta iuſtè. Et ſic tranſactis, & elapſis præfatis octo aut quindecim diebus pro tertio edicto, quadraginta dierum, aut aliud tēpus, iuxta conſuetudinem proclamari, & ſubhaſtari debet, ꝙ omnes ſciant, vt dictum eſt & cæt. Et intellige, quòd a diſtantia ſecundi edicti ſubhaſtationum, quod eſt quindecim dierum, vſque ad tertium edictum, quod dicitur quadragenaria, debeāt eſſe tres hebdomadæ: aliàs quindecim dies non complerentur: & totū tempus illud debet eſſe completum, adeo quòd ſi vna dies ſupereſſet, nihil eſſet. Et ſi aliquod ſolenne feſtum interue6 niat in illis edictis, quo † uox preconis ſileſcere debet, ut volunt Impp. Leo & Ant. in l. dies vox. C. de ferijs, tempus fori ſequentis, quod erit octo dierum, expectandum erit executori, quia huiuſcemodi die feriato fieri nequeunt: cum tuba & uoce preconis opus ſit, quæ his diebus ſilere neceſſe eſt. d. l. dies feſtos, & illius fidem faciat per eius relationem, illud quippe obſeruatum fuiſſe. Si autem bis ſit forum una in hebdomada, & illud feſtum interueniat in vna die edictorum, debet expectari dies ſequentis hebdomadę, in qua habuerunt ortum ſubhaſtationes, & non alia dies fori: & hoc modo nonnulli practicarūt. Hæc autem omnia in decreti literis inſerta ſint, ut videatur, an interruptio temporis facta fuerit. Si enim unius diei intermiſ7 ſio defectusve ſolēnitatis illius interceſſerit † quicquid antè actum eſt, reuocari debet nec præſumuntur ſeruata ſolennia, & ſic neceſſariorum omiſſio omnem diſpoſitionem uitiat, textus eſt ſolennis Imperatorum Archad. & Honor. in tritiſſima l. teſtamentum. Codic. de teſtamen. & ibi Alexander. Ex quibus nota poſt Paulum, in dicta l. ordo. C. de execution. rei iudi8 ca. Subhaſtationes † debere fieri per plures, & plures dies, ne fiat 9 fraus, quodque res † quæ capiuntur pro ſubhaſtatione, non debent ſtatim adiudicari parti: ſed debent prius poni ad incantū, ac iuſto pretio uendi. per textum & ſcribentes in dicta l. ſi quos 10 Codic. de reſcinden. uendit. ubi † publicus exactor debet uendere res ſubditorum iuſto pretio, nec debet pati ullam in ſubha11 ſtatione fraudem, & ibi Paulus ponit hanc practicā. † Antequā ponat in ſubhaſtatione, faciat rem æſtimari per habētem illius rei notitiam, & tum demum ponat in ſubhaſtatione pro pretio declarato per æſtimatores. Deinde detur plus offerenti. per dictam l. creditor. 2. ſi enim non præmiſſa tali æſtimatione poneret in ſubhaſtationem, magna fraus committi poſſet, cum graui damno, & debitoris, & creditoris: addiceretur enim res fortaſſis pro viliori pretio gratioſè per publicum exactorem alicui fortè amico ſuo, & ita plus lucraretur exactor ex gratia, quàm creditor ex debito. Et idem Paulus notat ī dicta l. ſi quos.
12 Quòd † licet res fuerit uendita ad incantum, nihilominus poteſt uenditor, uel ille cuius erat res, conqueri de ultra dimidiū iuſti pretij deceptione, quia nequaquàm ſequitur: Non fuit repertus qui plus offerret ad incantum, ergo non pluris ualebat, textus eſt in d. l. ſi quos, & ſic non perdit beneficium. l. 2. C. de reſcinden. uendit. Animaduertite (quandoquidem è memoria 13 excidere nefas eſſet) quòd † prætendentes cauſam & ius quoddam in re ſubhaſtata debent uocari ad ius ante adiudicationē decreti, ut ibi iura & rationes ſuas ſeriatim adducant, ut per eaſdem cognoſcatur, uter prior & uter poſterior, per Ioan. Fab. in l. properandum. C. de iudi. Innoc. in cap. cum uenerabilis, de religio. domib. & debeat cenſeri ſecundum naturam ſuarum hypothecarum cum cauſæ cognitione, & hoc cum intimatione fiet, quòd aliàs procederetur ſuper his, prout erit rationis. Dein14 de ſigna, quòd † eſt admodum conueniens & neceſſarium edictum proclamatorium ſubhaſtationum, pro foribus tribunalis 15 territorij, cui ſubeſt prædium ſubhaſtatum, affigere, † & eſt profectò vna de ſolennitatibus, cuius defectus, vel alterius ſi interceſſerit, quicquid actum fuerit, reuocabitur: quia nō præſumerentur ſeruata ſolēnia, vt hinc debeat res reſtitui cum ſuis fructibus, teſte Imper. Aug. in l. j. de fide inſtru. & iur. haſt. fiſc. lib. x. C. nec mirum ſi hoc ſit neceſſarium, quia ſubhaſtatio (quę auctio dici poteſt, ab augendo, per argumentationem pretij) eſt venditio facta in publico, vt declarat Bartol. in l. licitatio. ff. de pub. & vecti. & in d. l. j. de fid. inſtru. & iu. haſt. fiſ. libr. x. C. ne videatur fraus ſecretò & clandeſtinè committi: fores enim tribunalis dicuntur locus publicus, in quo talia debent exerceri, ne fraus interueniſſe præſumatur, quæ in talibus abeſſe debet, per d. l. ſi quos, & per d. l. j. per Paul. in d. l. ordo, & in d. l. ſi quos.
16 Hæc † autem ſolennitas eſt inducta in fauorem debitoris, cuius bona alienantur, ne ſua bona magni valoris vili pretio vendantur. Nam ſæpenumero videmus rem oblatam uenditioni in neceſſitate viliſſimo pretio venundari. Sed huic iniquitati 17 proculdubio iura ſubueniunt. Nam † vt valida ſit talis, & quæuis alia uenditio, nonnulla profectò deſiderantur, ſuntque neceſſaria: Primum quòd debitor ſit in mora ſoluendi. Secundū, quòd talis venditio fiat cum auctoritate præſidis ſeu iudicis. Tertium, quòd fiat bona ſynceraq; fide, & ſine fraude, per ſcribentes in d. l. ſi quos. Quartum, quòd iuſto pretio fiat. Quintū, quòd fiat ſolenniter, & cum ſubhaſtatione. Nam ſi aliquod illorum deficiat, & maximè ſi non interueniat præſidis, iudicis, ſeu magiſtratus auctoritas, venditio retractari poteſt. Hinc 18 † certum eſt, iudicis decretum operari, ne quiſquam de dolo 19 aut metu conqueri queat. Præſumptio † enim eſt de his, quæ 20 fiunt in præſentia iudicis, quod iuſtè legitimeq; ſint facta, † Iacobo Rebuffi ſentiente in l. j. de loca. præd. ciuil. lib. xj. C. In qua quidem venditione neceſſario deſideratur præſens debitor, de cuius præiudicio agitur, quod intellige verè vel interpretatiuè. Nempe quòd fuerit citatus cum intimatione ad perſonam, vel domicilium: aliàs ſibi nequaquàm fieret præiudicium: & ad 21 hoc allegatur, † quòd in iudicio agitato inter aliquos debet ſemper citari tertius, de cuius præiudicio agitur, ſecundùm Iacobum Rebuffi in l. prohibitum. ſuper gloſſa, quorum intereſt, de iure fiſc. lib. x. C. alias poſito, quòd valeat iudicium inter præſentes, minimè faceret preiudicium abſenti nō citato. Cui ſeruit, quod notatur in l. in cauſæ. j. §. interdum. ff. de minoribus 25. annis. l. cum miles. ad finem. ff. ex quibus cauſis maior. per D. Cyn. in l. j. ante finem. C. de aduoca. diuerſo. iudi. & gloſſam in d. l. j. de fid. inſtrumen. & iur. haſt. fiſc. libr. x. C. Nec peregrina, & extranea erit ſequens quæſtio, ſi & huic loco ac materiæ in22 feratur. Quid † ſi pars, de cuius præiudicio agitur, & cuius res ſubhaſtatur per preconem (IVXTA ILLVD Ciceronianum, Bis iam vidimus haſtam in foro poni, & bona ciuiū ſubiacere voci preconis) appellet, pendente ſubhaſtatione, an ſatelles vel apparitor debeat ceſſare virtute appellationis, aut ſuas ſubhaſtationes iuxta formam, conſuetudinem, vſum ac ſtylū loci, in quo fiant, proſequi. Cui faciunt ſatis docti ac præcipui noſtræ memoriæ practici, intrepidè ſuſtinentes, apparitori eo caſu minimè ceſſandum ac ſuperſedendum, quum is cognitione cauſæ ac iuriſdictione careat, immò debet & obligatur procedere uſque ad ſolennitatum completionem, quæ ſuum concernunt officium. Etiam quia caſus appellationis reparari poteſt in diffinitiua, ubi ſubhaſtationes proſequens, ſuam (vt uo23 cant) requeſtam ſuſtinere nequaquàm valeret. Attamen † non procedetur per iudicem ad decretum, appellatione indeciſa pendente, iudici debitè ac legitimè inſinuata, quæ debet prius ante omnia diſcuti, an bene uel male fuerit appellatum. Nec pugnat illud tritum iuris inuolucrum, contrariarum opinionū 24 rationibus inuolutum ſeu brocardicum. Nil nouari † oportere appellatione pendente: quandoquidem id intelligi debeat, verum eſſe inter eaſdem perſonas, & iudicio pendente, ſeu vi illius ſententiæ a qua eſt appellatum: hic uerò inter diuerſas, quia plures ſunt opponentes, per Cy. in l. appellatione, C. de ap25 pellat. & iudicio non pendente, † quia ſolennitates non dicuntur iudicium, ſed præparatorium ad iudicium arripiendum coram iudice, ut ſignat Pyrrhus Anglebermæi in ſæpiuſculè alle. l. j. in glo. magna, de fid. inſtr. & iur. haſt. fiſ. li. x. C. Iudicare enim, iudicis officium duntaxat reſpicit, Cyn. teſte, in l. ſancimus. C. de iud. Deinde hic velut ob oculos inſignem quandam ſeu ſingularem in hac materia ſubhaſtationum obſeruationem adij26 cere cupio. Videmus † enim bona hypothecata pro quodam debito ſub authentico ſigillo ſubhaſtatione, iudicisque decreto venundari vltimo appreciatori, ac plus offerenti tradi. Largiamur & fingamus tres fuiſſe appreciatores: Vnum ad decem, alium ad viginti, & tertium ad triginta: demusque ultimū ſeu tertium mortuum eſſe, aut alias dicta bona nequaquàm concupiſcere: immò expreſsè eis renūciaſſe ac renuiſſe, aut adeo egenum ac inopem, ut non ſit ſoluendo, aut alias nequiret haberi ad & contra eum recurſus, vel hoſpite inſalutato receſſerit: quęſtio uertitur, an moleſtari, & cogi is poſſit, qui uiginti obtulerat,

vt pro illo oblato pretio capiat? Bar. in l. licitatio. ff. de public. & vectigali. ait, oblatione facta a ſecundo primum minimè liberari: ideoque indubiè talis cogi poteſt, ut rem tali pro pretio capiat, cui Vlpianus I.C. ſubſcribit in l. Sabinus. ff. de in diem adiecti. Bald. verò contrarium adſtruit, & primum licitatorem liberatum eſſe, ſuſtinet, allegans. l. cum plures. §. lege. ff. loca. Vbi per ſecundum actum ante rem perfectam videtur recedi a primo actu, & reſpondet ad dictam l. Sabinus, quòd loquitur in actu perfecto & iam conſummato, puta in uenditione facta cū pacto adiectionis in diem: tunc enim creditore inuito per oblationem factam a ſecundo, non reſcinditur prima actus venditionis perfectæ. Secus in caſu præſenti, vbi uenditio non erat perfecta, ſed erat in ſuſpenſo, donec plus oblatū eſſet ab alio: & hac opinione dicit Bal. ſe cētū aureos fuiſſe lucratū. Qđ tn̄, Paulo Caſtrenſi teſte in d. l. Licitatio, limitationē aſſiciſcit, quando adhuc non fuerat adiudicata ſecundo, vbi eſſet uēditio perfecta. Atque hæc Baldi opinio cum conſuetudinibus, iuribusve municipalibus Flandrenſium, potiſſimum autē Brugenſium conſentit. Aduerte tamen hoc unum, cuius meminit Baldus & eius ſequaces in frequenter allegata l. ordo. C. de execut. rei iudic. ponderando ac excutiendo textum in verb. diu 27 ſubhaſtatas, † minimè repentè ac ſubito ad uenditionem procedendum eſſe, quoties res ſubhaſtandæ ſunt, ſed ſæpius ac diu ſubhaſtandæ, id eſt, preconizandæ, quo plus offerenti dentur.
28 Dein † ſubhaſtationem in venditione, quæ pro vltimæ voluntatis executione fit, vtpotè per executores teſtamentarios, deſiderari ac requiri, explorati iuris indubiè eſt, vt ſignanter ponit Bartolus in l. Alio. ff. de alim. & cibar. legat. Sed Baldus in hoc contrarię opinioni ſubſcribere nequaquam erubuit in ſuo vulgato conſilio, incipiēte, Carnouale Turcarini de Spello ſuam condidit vltimam uoluntatem, inquiens fidem a teſtatore electam in bonis diſtribuendis inter pauperes Chriſti, ſufficere atque a defuncto fuiſſe ex dicta cauſa iuriſdictionem & vendendi poteſtatem commiſſam, l. 2. C. quando decre. opus non eſt. l. ſi quis ad declinandam. C. de epiſco. & cleric. & in l. vltima. ff. de 29 reb. eor. qui ſub tutel. vel cura ſunt. Nec oppugnat, † pauperum bona minorum ac Eccleſiæ bonis æquiparari, in quibus ſubhaſtatio neceſſaria eſt, ut l. finali, & authentic. hoc ius porrectum. C. de ſacroſanct. eccleſ. & l. orphanotrophos. C. de epiſc. & cle. & crebro citata l. & ſi ſine. ff. de mino. 25. annis. & hoc niſi conſuetudo, ius municipale, ſeu ſtatutum vrgeret contrarium: ſed bene (inquit) bonam ſynceramque fidem deſiderari ac requiri, per l. creditor. §. Lucius, ad finem. ff. mandat. quæ profectò p̄ſumitur, vt in l. penultima. C. de præſcrip. long. tempo. & §. aliç. inſtitut. de actionibus. ita notabiliter ſenſit Baldus in præfato ſuo conſilio. Sed nec obſcuram fuerit dicere, pro Bartoli opi30 nione tuenda ac defendenda, quòd † ex authoritate vænundādi ſeu vendendi data per teſtatorem nequaquàm cenſeatur ſubhaſtationis ſolennitas ſublata, argumento exordij l. ſi quādo. C. de inoffi. teſta. nec ea ratione apparet electa via, quòd vēditio non ritè fieret ſeu celebraretur, argum. l. ſi miles, qui deſtinauerat. ff. de milit. teſt. coniunctis his quæ habentur in l. ne31 mo poteſt. ff. de leg. j. Item † in omnibus ac ſingulis venditionibus bonorum abſentium abſque dubio ſubſtaſtationis ſolennitatem interuenire, operæpretium neceſſariumque eſt, ut in l. fundus qui. & ibi Alexan. ff. de reſcind. uendit. & in non ſemel citata l. Licitatio. ff. de publica. & vectigal. per eundem dominum Alexandrum in l. ordo. C. de execu. rei iudic. In rebus verò præſentium ſubhaſtatione minime opus eſt, niſi fuerint minorum, Eccleſiæ, decurionum, aut fiſci, quorum bona, ratione vtilitatis publicæ, venundari ſunt prohibita, vt in l. j. de pręd. decurio. lib. x. d. authen. hoc ius porrectum. necnon in l. j. ff. de mi32 norib. 25 annis. Hoc pacto apprimè ſolenniter declarat Bal. in ſepiſſimè allegata l. ordo. C. de execu. rei iud. Subhaſtatio † quoque in uendendis rebus fiſci deſideratur & requiritur, vti Imperat. Diocletianus & Maximianus atteſtātur in l. edicto. C ſi aduerſ. fiſc. reſtit. poſtule. hoc eſt, in omni uenditione, quæ fit a fiſco de bonis ſuis vel alterius propter debitum ſoluendū, ſubhaſtatio neceſſitatur. Nec a propoſito alienum erit, hoc loco alterius quæſtionis recordari. Nempe ſubhaſtatio an requiratur in locatione rei fiſcalis, ſicut & in uenditione. Hæc quæſtiuncula negatiuam, deſiderat partem, iuxta gloſſam in uerb. Publici prædij, in vulgata ac notabili l. quamuis. C. de uend. reb. ciuitat. lib. xj. & ibi Bart. necnon gloſſa in uerb. licitatio. in l. 3. C. de fund. patrimo. libr. etiam ij. quæ gloſſa diſtinguit inter locatio33 nem perpetuam, & temporalem, quam videre poteritis. Superioribus adnectere minimè abſurdum fuerit, ſubhaſtatio † in venditione pignoris ſeu diſtractione an requiratur? Cui interrogationi affirmatiuè ſatis fieri haud dubium eſt, per Iuſtinianum Imperato. in l. fi. C. de iure domi. impetrād. quod uerum adſtruit Bal. ibidem in j. col. in uerſi. nota diuerſitatem iſtorum & c. etiā ſi pactum fiat, ſine ſubhaſtatione ac debitoris citatione fieri poſſe, & ait inualidam cenſendam eſſe cōuentionem, vt ſine vlla ſubhaſtatione diſtrahi poſſit, etiam debitore certificato ac certiorato poſt biennium. Hinc Bal. ibidem ait apprimè notandum ꝯ & aduerſum fœneratores, qui elapſo biēnio a die pignoris vendunt: quod de iure nequeunt, immò vetitū legitur, quia illud biennium incipit a die nunciationis, non pignoris, uti placuit gloſſæ in uerb. niſi ei, in l. ſi conuenerit. ff. de 34 pigno. actio. Niſi † id conſuetudo (cuius his in partibus maxima proculdubio eſt authoritas, ac cui obtemperandum eſt) admittere, ſicuti placuit gloſſæ in pręalleg. l. fi. Sin aūt eſt creditor gratioſus, tum profecto obſeruandum, quod notatur in tritiſſima. l. ſi conuenerit, iamiam prænarrat: cuius recitationē prolixitatis euitandæ cauſa, poſthabere conſtitui. Ex quib. indubiè 35 ſuſtineri minimè extraneum fuerit. † Pactum inter creditorem & debitorem, ꝙ res pignorata efficiatur creditoris, ſi debitor ītra certum tp̄s non luat, inualidum eſſe, roboreque carere, niſi addatur, ꝙ ſit empta ſummo iuſtæ ęſtimationis pretio. Alexandro in l. j. necnō Dioclet. ac Maximi. in l. 2. Imperatorib. teſtib. C. de pact. pigno. atq; Martiano I.C. in l. ſi fundus. §. fi. & ibi doctores Bar. & Ang. ff. de pigno. Verba textus: POTEST ita fieri pignoris datio, hypothecæve, ſi intra certum tp̄s non ſit ſoluta pecunia, iure emptionis poſſideat rem iuſto pretio tunc æſtimandam: hoc enim caſu vr̄ quodammodo conditionalis eſſe venditio: & ita Diuus Seuerus & Anto. reſcripſerunt, ubi inqt 36 † eſſe fraudulentorum uſurariorum ſeu fœneratorum aſtutias ac praxim huiuſmodi ꝯctus celebrare, quib⁹ addūt, ꝙ niſi luat, reſoluatur ac redimatur intra tp̄s, omne pignus detur ipſis integrum, inſolidum pro pretio æſtimando Titij ac Seij arbitrio, quos ex nunc in arbitratores & bonos uiros eligimus, qđ memoriæ commendandum aſſerit, ſed ſubdit Ang vſurariū ſeu fęneratorem, callidum, vafrum ac aſtutum eſſe debere, ꝙ eligat amicos, qui pignus æſtiment ad ipſius animi ſententiam, quod poſtremum Ang additamentum mihi (ſalua interim pace tanti uiri) admodum diſplicet, ut quod apertè erroris vitium præ ſe ferat, ſicuti omnib. rectè ſyncereque ſentientibus perſpicuū eſt, de quo uidere nemo grauabitur Bar. in l. fi. C. de pac. pigno. dicentem, ſubdolos fęneratores Bononienſes ex conſilio ſuorum antiquorum doctorum & aduocatorum facere fieri inſtrumenta, hoc modo. Si pecuniam ad tempus non reſolueris ſit fundus mihi emptus iuſto pretio, arbitrio huius & illius declarando, quos ex nunc in arbitratores bonosque viros eligimus, quod conſilium ait ſignandum Barto. in l. 3. in vlt. q. C. de pigno. & in d. l. ſi fundus & Bal. in c. j. 2. col. de feud. dat. in uicē 37 leg. commiſſo. in vſibus feud. Nec † obliuiſcendum cenſui, pignoris ſubhaſtationem debitoris citationem deſiderare, & requirere, gloſſa & doctores in allegata l. fi. in j. col. C. de iure domi. impet. ac in l. 4. C. de diſtract. pigno. & in vulgata l. ſi conuenerit. ff. de pign. actio. doctores in l. ordo. C. de execut. rei iudic. quibus quidem paſſibus clarè & expreſsè huius fit mētio, quos 38 intueri licebit. Sed † quid hic de noſtrę ętatis peſtilentiſſimis, numero (proh dolor) infinitis fœneratoribus mihi dicendū? qui pignora à debitoribus recepta poſt finem anni, uti propria ſępe clam & ſecreto, rarius autem palam aut publicè ex ſuo arbitrio, parteque minime uocata uendunt atque diſtrahunt: vnde non contenti ſua ſorte & uſura recepta, vniuerſam etiam pecuniæ ſummam excreſcentem ſibi impudenter vendicant, in animarum ſuarum, niſi tempeſtiua ſequatur reſtō, perpetuum & ineuirabile exitium, qui iuxta utriuſque legis humanę & diuinę ueritatem, nullo penitus in republica honore digni ſint, ſed eꝯ tam haberi quàm uocari debent voraces ut lupi, execrabiles & deteſtabiles ac infames ut prędones, tametſi hoc ſeculo uerè infelici, ꝓdōnis multò melioris appareant quibuſdam alijs inculpatę vitę hominib. qui egenis depoſito pignore, mutuum dant, nil inde ſperantes (quos doctores ſępenumero creditores gratioſos appellare conſueuerunt) l. ſi conuenerit. ff. đ 39 pignor. actio. vetitum † legimus pignus diſtrahi, niſi debitori ter fuerit denunciatum, ut ſoluat, & ceſſauerit: ſolutione autē ceſſante, diſtractio publica permittitur eatenus, ut quod, accepta ſorte, ſupereſt, debitori reſtituant. Secus illi: nam ut dictum eſt, non contenti ſorte & uſura, reſiduum (ēt inuitis dominis) poſt anni terminum pertinaciter retinent, & quod deterius eſt debitoribus idipſum, iuſtè repetentib. minaciter & odioſè recu40 ſant, ueluti fures, latrones, & prędones impudentiſſimi † quibus meritò ueniunt comparandi, quanquàm ſuam rapinam conētur in humeros principum nonnunquam reijcere, prętextu quarundam literarum ſibi ad vſuras exercendas ab iiſdem principibus, alias importunis & improbis precibus, aliàs ingentib. munerib. (reſtitutioni tamen indubiè obnoxiis) conceſſarum & permiſſarum, quum tamen huiuſmodi literę, ſi penitus introſpiciantur, nihil ſupra uſuras fieri poſſe conniuent. Quamobrem uſuris huiuſmodi, utut permiſſę ſunt, receptis, reliquū vt debitori, etiam anno elapſo, reſtituant, neceſſum eſt, atque 41 ad hoc iudicialiter ſine dubio compelli poſſunt. Quod † teſtari poſſum. Dum enim Louanij operam iuri nauarem, ac eximio D doctori Nicolao Heems a Bruxella tunc in humanis agenti cohabitarem, contigit quendam clericum ſex argenteos ſcyphos deauratos, quos neceſſitate conſtrictus fęneratori Louanienſi pignori dederat, anno decurſo, ſorte & uſura realiter oblatis,

latis, repetere: fœnerator negauit se debere huiusmodi realem oblationem accipere, & scyphos velle restituere, quandoquidem sui (vt aiebat) facti essent, per annuam possessionem, quo non luisset pignus. Tandem re in controuersiam iuridicam delata, cōsilio eiusdem D. doctoris Nicolai Heems à Bruxella succubuit fœnerator, vtiq; condemnatus, & dictorum scyphorū restōnis, & expensarum, citra vllam ēt tpis illius vel anni lapsi considerationem. Quamobrem simili casu occurrente sic iudicandum erit. Nam [42] † annus ex consuetudine fęneratoribus admissus, non conceditur, vt eo lapso pignora prorsus & simpliciter illis fiant propria: sed ita demum, vt ex illorum venditione sortem cum vsuris sibi recuperare possint: quibus receptis, iuris, rationis, & summæ æquitatis est, vt reliquum debitori resti[43]tuant † sufficere enim illis debent sors & vsura permissa. Ne[44]que † ipsis suffragari potest inerme argumentum, quo suam iniustitiam tutari volentes, dicunt pignora nonnunquam anno lapso sortem & decursas vsuras præstare non posse, & sic suis p̄missis fraudari vsuris: huius nanque periculi casum facilè pro[45]uidentia fœneratoria vitare satagunt, qn̄ † duntaxat habitæ ratione dimidij valoris oblati pignoris, sua mutua vsuraria ex cōsuetudine per eos ēt inuiolabiliter antiquitus obseruata] exercent, adeò vt nihil illis periculi superuenire possit per anni huiusmodi decursum. Et haud dubium etiam est, pignus semper pluris ęstimari quàm debitum. Vnde dicitur, ꝙ residuum debet reddere creditor debitori, qn̄ pluris debito pignora vendit, l. fi. §. sin autem minus. C. de iure domi. impetran. l. si inter colon. in fine, ff. de pignor. Vlpianus: Quia quod amplius debito cōsequutus creditor fuerit, debitori restituere debet pignor. actio. Sed [46] dolendum † ꝙ ab antiquis adeò discrepent præsentes usuræ, vt optimè (quid dico, norunt) sentiunt, quicunque necessitate adacti, modernorum fœneratorum operam, seu verius immitē immisericordiam implorare coguntur, a quibus velut ab hirudinibus exuguntur: neque etiam minus deplorandum uideo, tam abiectos olim & infames homunciones, ad primos nunc honores vbique forè locorum, atque adeo in ipsas aulas principum vsque prorupisse, vt ipsos quibuslibet viris, extra oēm controuersiam ēt authoritate longè maioribus, ac dignitate, prudentia, consiliove magis conspicuis, solo mammonæ iniquitatis respectu, passim in matrimonijs ꝯhendis, in priuatis, & publicis conuentib. prandijs & cœnis, denique in accessibus ad principes, ad consilia cum optatissima audientia præferri uideamus: subticendum interim, quia ea est materia, quam hic altius repetere non est consilium, & de quibus amplius dicendū esse non arbitror. reliqua enim communia sunt, & ingenio & prudentia facilè in promptu erunt. Præterea qō occurrit minimè [47] aspernāda. Subhastatio † an & qn̄ requiratur, priusquam ad fm decretum perueniatur? Huic facit satis Bal. qui iuris nodos, & legum ænigmata vt plurimum soluit in l. ordo, in j. co. in verb, sed tu vlterius nota. C. de exequu. rei iudic. ꝙ ad fm decretum non peruenitur, nisi pendente subhastatione: hoc enim est necesse, vbicunque res absentis vænundantur. l. si fundus, ff. de rescind. uend. Bar. in l. acceptam. C. de vsur. secus si res præsentis: nisi sit fiscus, minor, Ecclesia, vel decurio cuius bona sunt prohibita distrahi publicæ vtilitatis fauore, vt in auth. hoc ius porrectum. C. de sacrosanct. eccles. necnon in l. j. de præd. decur. li. 10. C. l. sed & fine. ff. de minori. 25. annis, dicitq; glossa, ꝙ vendere rem cum subhastatione, non est solennitas leuis, vt in auth. de fideiuss. post exordiū. De hoc capite satis, ad alia veniamus.

SVMMARIVM.

1. *Bartolus secundum nonnullos* { *Iuris lucerna* / *Cæcorum dux* / *Veritas speculum* / *Veritas pater* } *appellatur.*
2. *Baldus subtilis ac ingeniosus.*
3. *Speculator vetustioris seculi practicus insignis.*
4. *Bartolum iurisperiti pro numine colunt.*
5. *Subhastationis forma secundùm Bartolum.*
6. *Licitatio quando fit, uenditor emptori de meliori conditione per alium oblata notificare obligatur, quòd licitantem vel vincere vel superare possit.*
7. *In subhastatione ac licitatione, qui semel minus obtulit, superatus ab alio, iterùm poterit plus offerre, & admitti debet, quia venit vt alius,*
8. *In licitationibus, id est, oblationibus precij ad rem uænalem, pro illa comparanda, priorem licitatorem, per posteriorem (qui ultra aliquid ad precium oblatum offert) liberari certum est, si soluendo sit, & licitationi aptus ac idoneus, alias vero minimè.*
9. *Idoneus non dicitur, qui conueniri nequit.*
10. *Licitator vt admittatur, requiritur maior idoneitas & maior vtilitas.*
11. *Non habens vndè soluat, similis est habenti exceptionem peremptoriam.*
12. *Verba incanti cum effectu intelligenda.*
13. *Obtulisse nec videtur, qui minimè seruauit, quæ seruare debebat.*
14. *Venditori indubiè licitum est, pluribus ex licitatoribus maximè idoneum eligere.*
15. *Licitatio tum est admittenda, cùm licitator fideiussores idoneos dare paratus est.*
16. *Fiscus non acceptat, nisi sufficientes, & soluendo.*
17. *Subhastatoribus in mandatis non videtur dedisse respublica, vt inidoneum licitatorem accepteut, & idoneum dimittant.*
18. *Licitator prior per posteriorem inidoneum minimè liberatur, sed vt ante obligatus remanet.*
19. *Per subhastationem aut alias res immobiles, tam vendendæ quàm uendita, specificari ac terminari debent in instrumento, literis decurionalibus, aut similibus, per earum quantitates, qualitates, loca, latera & fines.*
20. *Pretia seu æstimationes rerum aliquot probantur modis.*
21. *Testis obligatur debonere per sensum corporeum actui congruentem.*
22. *Iudicare non ad testem, sed iudicem spectat.*
23. *Probatio valoris rei in duobus priuilegiatur.*
24. *Probatio de credulitate admittitur in his, quæ non cadunt directò in sensum corporeum.*
25. *Res postquàm fuit subhastata, non est locus remedio. l. 1. C. de rescind. vendit.*
26. *Aduerte ad distinctionem.*
27. *Franci seu Galli ex more habēt, ut impetrent literas regias pro contractus rescissione, quas literas regias rescissorias appellant.*
28. *In Gallia, elapso decennio a tempore contractus, non habet amplius locum remedium l. 2. C. de rescind. uendit.*
29. *Literæ huiusmodi rescissoriæ, elapso decennio, in Gallia non dantur.*
30. *Memoria hominis est labilis.*

Caput IIII.

TRactaturus de subhastationis forma ac modo, sequentes doctores legendos atque relegendos interim omnibus modis, nequaquàm dissuadeo: vtpotè [1] † Bartolū (quem nonnulli iuris lucernam, & cæcorum ducem, alij verò speculum atque veritatis patrem appellare solent) in l. licitatio. ff. de publica. & vectiga. necnon in l. j. C. de fid. instru. & iur. hast. fisca. lib. x. atque doctores in sæpè dicta authen. Hoc [2] ius porrectum. C. de sacrosan. eccles. Et † Baldum in l. ordo. C. [3] de execu. rei iudica. quàm sæpissimè allegata. Et † Speculatorē in titulo de cita. §. sequitur. verb. si uerò subhastatio. Vbi formæ subhastationis rei pupillaris notanter meminit, quorum opiniones, dogmata, & interpretamēta hac in materia omnes passim sequuntur, laudant & asserunt: nec est, meo iudicio, etsi tenui, vlla iuris ciuilis pars, in qua adeò Bar. Bal. & Speculatori assentiantur, & tribuant scriptores: ita recepta est in hoc scribendi genere eorum authoritas, vt pro lege (quamuis vtique nullis corroboretur legibus) apud omnes habeatur. [4] Bartol. † tamen (quem iurisperiti pro numine colunt, & cuius scripta inter sacrorum vatum oracula in larariis habent) in allegata. l. licita[5]tio. ait, subhastationis formam esse, † ꝙ edicto aut præconis voce notum manifestumque fiat, quicunque talem aut talem rē emere, comparare ac mercari desiderat, coram talibus, uel talibus, infra tot dies ad promittendum compareat: & plus offerenti dabitur, vt in dicta authen. Hoc ius porrectum, & in allegata. l. j. C. de fid. instru. & iur. hast. fiscal. lib. x. Et [6] † qn̄ fit licitatio venditor emptori de meliori ꝯdōne per alium oblata, ac qualiter ab altero plus offertur, indicare tenetur, ꝙ licitantem, vel vincere vel superare possit fm Bal. in l. licèt. & in l. necesse. ff. de in diem adiect. & est simile de licitatione in l. vlt. C. de iure emphy. in l. si tamen quibusdam. & in l. cùm pater. §. rogo. ff. de leg. 2. Qui [7] † enim semel minus obtulit superatus ab alio, secundo poterit plus offerre, & admitti debet: quia uenit vt alius; & pro noua obligatione, vt inquit gloss. & Bart. in l. si tempora. C. de fid. instru. & iur. hast. fisc. lib. 10. & si unus emerit cū hoc, ꝙ si melior ꝯdō fuerit oblata, & secundo emerit pluris cum dicta conditione, statim a prima venditione recessum uidetur, vt in l. qui autem. & ibi declarat Bald. ff. de in diem adiect. & si res fuerit vni addicta & vendita, nihilominus audietur alius postea ueniens, durante termino, & admittetur ad emendum: qa vr̄ prima facta sub conditione, si alius meliorem conditionem infra tempus in subhastatione adpositum non attulerit, dicta l. si tempora, & ibi Bart. declarat, licèt subdat hoc locum non habere, [8] † qn̄ priuatus vendit, sed duntaxat quum fiscus vel respublica. Animaduerte diligenter in licitationibus, id est, oblationibus pretij factis ad rem vęnalem pro illa emenda ac comparanda, primum licitatorem per alium vltimum, & post eum venientem, qui vltra aliquid ad pretium iam oblatum offert, liberari, quando is vltimus est idoneus & soluendo, atque per vēditores admittitur; secus, si non soluendo aut inidoneus reperiatur: tum enim prior remanet obligatus. Ita determinat singulariter Bal. in suo consilio incipiente, Modus & forma datiorum in ciuitate Anconæ &c. inquiens eum videri liberatū, quia qui dare fideiussorem promisit inidoneum, dando liberatur, authore Vlpiano I. C. in l. qui satisdare. § planè. ff. de fideiusso. & mandato. quia nō dicitur in incantu, ꝙ dabitur idoneo, sed plus offerenti, & plus est oblatum, ergo ex virtute verborū recessum est a penultimo licitante. Quamobrem nequaquàm curandum est, si sit soluendo an non, dummodò sit talis ꝙ obligari

ligari possit. Sed his ac similibus rōnibus minimè obstātibus, in ꝯrium est proculdubio ipsa veritas, qđ præall. l. probat̄: requirit̄ enim ꝙ licitator sit talis, qui possit obligari & ꝯueniri d. l. qui satisdare. j. resp. Et [9] † nequaq̄ dr̄ idoneus, qui cōueniri nequit. Martia. I. C. in l. sciendū. ff. qui satisdare cog. in Auth. de exhi. reis. in §. suscepto. probat̄ per d. l. qui satisdare. in fi. ibi. qa qui admisit, à ꝯrio sensu, necnō per tex. in l. qđ aūt. § fi. ff. de in diem adiect. vbi [10] † ad hoc vt licitator admittat̄, & dicat̄ plus offerre, reqrit̄ facultatū idoneitas, maior p̄missio, vtilitas, & ꝯueniendi facilitas, l. vbi aūt. §. pen. & fin. ff. de in diē adiect. sed in his ac similibus oīno ꝯrium censendum; qa nec ꝯueniendi facilitas, nec par vtilitas, nec par quantitas pōt esse, vbi quis non est soluendo. Nam [11] † qui non hēt vnde soluat, similis est hn̄ti exceptionem peremptoriā, vt notat̄ in l. Titius, ff. de procu. & in l. nam is. ff. de dolo. [12] Itē † verba incanti siue (vt nonnullis placet) incātamenti cum effectu intelligi debent, vti notat gl. in l. 2. ff. qui satisd. cog. necnō in l. j. ff. in ius vocati vt eāt. [13] Itē † nec obtulisse vr̄, quisquis minimè seruauit cętera, quę seruare debebat, nec ꝯctum perfecit, nec idoneos fideiussores dedit, vt in l. arbitro. ff. qui satisd. cog. [14] Item quia † venditori indubiè licitum est pluribus ex licitatoribus maximè idoneū eligere: quemadmodum testatur Vlp. I. C. in l. Sab. ff. de in diem adiect. [15] Item † tunc est licitatio admittenda, cū licitator fideiussores idoneos, & cautiones offerre ac dare paratus est, Auctore Pōp. I. C. in sępissimè alleg. l. licitatio. ad initiū. ff. de publ. & vecti. aliàs eñ maximum sequeret̄ absurdū, vtpotè, ꝙ qui malè licitaret̄ seu offerret alium inidoneū, ꝙ sese à promissione liberaret, p̄culdubio submitteret. Vlp. I. C. in l. cū hi. § si cùm lis. ff. de trans. & maximè hoc p̄cederet nōnulli aiūt [16] in vēditione Reip. cui semper debet excipi qđ est vtile. Itē † qa fiscus nō acceptat nisi sufficientes & soluendo. l. j. §. bona. ff. de iu. fisc. facit in rōne sui. l. si seruus plurium. §. si quis ante. ff. de le. [17] j. Itē † qa respublica nequaq̄ vr̄ subhastatoribus in mandatis dedisse, vt acceptent inidoneū licitatorē, & idoneū dimittant. Caius I. C. in l. in personā. § qui pecuniā. ff. de pact. & Vlp. I. C. in l. si benè. ff. de vsur. ita solēniter ꝯcludit Bal. in d. suo consi. Idemq; ēt paucis vr̄ sensisse verbis Bart. in d. l. licitatio & in d. l. si tp̄a. ꝙ [18] † prior licitator per posteriorē inidoneum minimè liberet̄, sed [19] vt prius obligatus indubiè remanet. Pręterea animaduerte † res immobiles per subhastationē, aut quouis alio ēt modo tā vēdēdas, q̄ vēditas specificari ac terminū debere in instr̄o, literis decurionalibus (vulgò scabinalibus) aut pariū curię, per earū q̄tites, qualitates, loca, latera & fines, vt signanter Vlp. I. C. placuit. in l. forma. ff. de censib. necnon Scæuolæ. I. C. in l. Titius hęres. §. fin. ff. de act. emp. Ita cōfidenter ponit Spec. in tit. de emp. & vēd. in §. j. in ver. si ita. quod passim practici oēs oībus in curiis ac foris insequunt̄, saltem obseruare q̄ maximè studēt & nituntur, ꝙ indubie controuersię oēs, concertationes, discrepationes, rixæ, [20] necnon oīs generis discordiæ facilè deuitabunt̄. Præterea † meminisse minimè obfuerit hoc passu (tametsi à subhastationum materia nonnihil abhorreāt, occasione tñ oblata, cùm alioqui cognitu sint digna, nō piguit annotare) pretia seu rerū æstimationes aliquot probari modis: Primò, per iudicē, facta p̄ eum taxatione. Scđo, per relationē peritorū & assumptorū p̄ iudicē ad hoc. Tertiò, p̄ librū æstimi siue catastri publici (vt volunt Itali) in quo describūtur res oīum ac ipsarum pretia qui quidē liber minimè plenā fidē facit, sed præsumptionē ac iudiciū duntaxat inducit, Bar. ac Bal. testib. in l. vlt. C. de magistr. conue necnon ēt Bal. in l. si pater. C. de act. emp. Quartò per testes, quorū probatio oīum difficillima, vtpotè per indirectū seu obliquū, nequaq̄ autē per directū, s. per sensum corporeū: æstimatio n. rei in sensum [21] corporeū testis non cadit, sed per iudiciū intellectus: manifestissimi. n. iuris est, testē † debere & obligari deponere p̄ sensū corporeū actui ꝯgruentē, vt l. qui testa. §. fi. & ibi latè Bart. & Doct. ff. de test. Bar. in l. ad testiū. C. de testib. ibidē Inno. decis. referens. Gl. solen. & ibi Bar. in l. 2. C. de rescin. vend. tex. notabilis in l. vlt. [22] & ibi Bar. C. de præd. nauic. lib. 11. & non per iudiciū intellectus. [23] † non eñ ad testē, sed ad iudicē spectat iudicare, vt notat Bar. in l. j. ff. si cer. pe. Ex quo elicere nequaq̄ pigebit. † valoris rei probationem in duobus debere expendi, quod (vulgo) dicimus priuilegiari. Vnum, quo in eo obliqua & indirecta probatio admittatur, neq; cogitur quis per sensum corporeum deponere. Bar. in l. 2. C. de rescin. vend. Alterum est priuilegium, licèt regulariter nō admittatur depositio de credulitate sed tantūmodo de certitudine. Bar in l. 3. ff. de iureiu. tñ in probando valore rei admittitur depositio de credulitare, & in hoc priuilegiatur. Bart. in l. [24] pretia rerum. §. vlt. ff. ad l. Falc. Ratio est; quia in his quæ non cādunt directo in sensum corporeū, † admittitur probatio de credulitate l. j §. j. de vent. inspic. c. proposuit, de probat. in antiq. qđ est solenne. Quintò, per subhastationē, quæ oīa aut his similia explanare, neq; est oīno virium nostrarum, neq; p̄n̄tis instituti, quinto duntaxat modo excepto, quo ęstimatio seu valor rei p̄batur per subhastationem: sed horum vberius explicatusq; meminit D. Ang. Aret. in suis cōmentariis in §. si quis agens, instit. de actionib. quem petite. Prosequendo tñ materiam nostram, amplexabimur præfatum quintum modum, quo fructuum aut rei æstimatio per subhastationē probatur, quia tunc ad æstimationem factam in subhastatione conuolatur & recurritur, per tex. in sæpissimè allegata auth. hoc ius porrectū. C. de sacrosan. [25] eccle. Hinc scribit Io. de Imo. in d. l. pretia rerum. §. vlt. ꝙ † postquàm res fuit subhastata, non fit locus remedio. l. 2. C. de rescin. vend. Ratio fm eum, quia tunc venditio vr̄ legitimè facta. Sed Bar. contrarium indubiè sensit, allegans text. l. 2. C. si propter publi pensita. Existimo tñ (salua interim pace tam eximii ac singularis uiri) priorem opinionē, quæ est Imolæ, esse profecto ueriorem. Ratio est, quia res quæ hastæ submittitur ac subhastatur, & traditur plus offerēti, datur fm loci publici æstimationem, quæ dr̄ ac cēsetur æstimatio legitima & uera, ut scribit Bar. in sæpiusculè citata l. Pretia rerum. §. ult. Pro concordia atq; cōciliatione dictarum opinionum intrepidè ac fixo pede censendū pau[26]cis arbitror: Vbicunq; † res uenditur seu uenundatur ad subhastationem, dolo & fraude cessantibus, idq; ob necessitatē, & dat̄ plus offerenti, tum in illa nequaq̄ est locus remedio, l. 2. C. de rescind. uend. & hanc opinionem amplexantur & obseruant huius ætatis practici oēs. Res uerò quæ minimè ob rei familiaris necessitatem, sed quadam ex uoluptate uenundatur, si ad subhastationē, repugnante statuto loci aut consuetudine, plus offerenti non detur, eo casu locus erit remedio d. l. 2. C. de rescin. uen. hoc certè pacto intelligitur opinio Bar. in l. j. C. de præscr. 30. uel. 40. anno. Ita intelligitur opinio Ang. & Pau. in non semel allegata [27] l. Pretia rerum. §. ulti. Nota, ꝙ † semper in Frācia hn̄t pro more, ut impetrent literas regias pro contractus rescissione, quas Galli literas regias rescissorias appellitant. Sed id ab hinc aliquot an[28]nis limitatum per regias ordinationes reperi, † ut decēnio elapso, à tempore contractus celebrati, non habeat amplius locum [29] remedium. l. 2. Itaq; † post decennium effluxum huiusmodi lite[30]ræ nequaquàm dantur † quum hominis memoria labilis sit, sicuti meminit Imperator Iustinia. in l. 2. §. si quid autem. C. de ueter. iure enuclean. Spec. de locato. §. 3. uer. habito quandoq; post annum. gl. in c. si testes. 4. q. 3. l. si arbiter. ff. de probat. His satis, nè copia fastidium pariat.

SVMMARIVM.

1. *Subhastationis tempus.*
2. *Subhastationis tempus iudici seu officiali augere, non minuere, permittitur.*
3. *Subhastator vendens, an fidem de pretio habere queat?*
4. *Subhastatio an ementis præsentiam requirat?*
5. *Exponens venalia, si obligari nolit, illa verba, quòd plus offerenti dabitur, non adponat, quo casu potius rei pretium explorare, quàm vendere voluisse videtur.*
6. *Subhastatio iudicis decreto facta, an exceptionem deceptionis dimidia excludat?*
7. *Ioannis Andreæ profundissimus vtriusque censuræ monarcha, & veritatis iuridicæ defensor amantissimus.*
8. *Subhastatio pretium iustum descernit.*
9. *In subhastatione si plures concurrant, quid iuris, quidq; fiet?*
10. *In subhastatione offerens plus iusto, non vt emat, sed ut alios inducat ad pluris emendum, tenetur crimine stellionatus.*
11. *In subhastatione statim quòd quis offert, obligatur tantum dare.*
12. *Minor in licitationibus restituitur.*
13. *Edicta publica uulgò banna seu bannimenta nuncupantur.*
14. *Ex quo facio edictum fieri seu rem præconizari, uideor contrahere cum incerta persona, quippe plus promittente.*
15. *Subhastatio cùm fit, an habens duas partes rei, præferatur habenti unam duntaxat?*
16. *Quum eris iudex super re communi diuidenda, optio defertur habenti maiorem partem, quam si non acceperit, transit optio ad habentem minorem partem.*
17. *In subhastatione offerens an possit pœnitere?*
18. *Subhastaoio an requiritur, quando hæres confecto repertorio uendidit?*
19. *Subhastatio non probatur uenditionis instrumento, in quo fit mentio subhastationis factæ, quæ fieri non potuit tempore instrumenti.*
20. *Subhastationis factæ confessio in ultimo elogio an probet, & quid, si fit cum iuramento, remissiuè.*
21. *Subhastata res cui concedenda.*
22. *Subhastatæ res Ecclesiæ iustum pretium, non plus offerenti traduntur.*
23. *Ecclesia in suis contractibus nequit fraudem adhibere.*
24. *Ecclesia cultrix & auctrix iustitiæ, non patitur contra iustitiam aliquid fieri ac moliri in se uel alterum.*
25. *Priuatus sæpè obuiat iustitiæ.*
26. *Lex ciuilis admittit: ut contrahentes se inuicem decipiant.*
27. *Ius diuinum & forum conscientiæ non admittunt, ut contrahentes se inuicem decipiant.*
28. *Euangelium Matthæi 7. iubet cuique facere, quod sibi uult fieri, & prohibet alteri inferre, quod sibi nolit fieri.*
29. *Omnia quæcunque uultis ut faciant uobis homines, & uos eadem facite illis. Matth. 7.*
30. *Nemo præsumitur iactare suum.*
31. *In foro conscientiæ quilibet debet esse bonus uir.*
32. *Ratio, quare in foro ciuili ac canonico licitum est contrahentibus se circumuenire, & non in foro conscientiæ.*

33 Lex diuina nihil impunitum reliquit, quod sit virtuti contrarium.
34 Iustum pretium non est punctim determinatum.
35 Subhastatio cuius efficaciæ.
36 Subhastatio vbi interuenit, omnem doli fraudisq; suspitionem cessare facit.
37 Subhastatio firmat contractum, & perpetuò ei robur attribuit.
38 Hastæ fiscalis fides facile conuelli non debet.
39 Subhastatio non est leuis solennitas.
40 Subhastatio tollit præscriptionem contra vendentem.
41 Quòd plus offerenti dabitur, illa verba in subhastatione quid importent remissiuè.

Caput V.

ANtequàm huic Exegesi vltimam imponeremus manum, nonnulla adhuc alia mihi subiicienda videbātur, quorum explicatio & enarratio non parum ad intellectum eorum, quæ capitibus præcedentibus exposita & declarata sunt, conducet. 1 Est † autem tempus subhastationis, in quo res venalis stare debet sub hasta, à iure diffinitum, spatium quippe viginti dierum in rebus Ecclesiarum, minoris, fisci, & id genus nec dissimilium, vt in dicta authentica, hoc ius porrectum ibi (per viginti dies rem Ecclesiæ esse venalem &c.) In aliis verò est arbitrarium, idest, arbitrio venditorum, nisi aliter tempus statuto aut consuetudine esset aut reperiretur limitatum, sicuti sensit Bart. post glossam insignem ac memorabilē in l. si tempora. C. de fid. instru. & iure hast. fisc. lib. 10. à cuius sententiā & ratione non abhorret Bald. id etiam tradens in l. j. C. de præscrip. 30. vel 40. annorum. Sed idem Bald. in d. l. ordo. C. 2 de execut. rei iudica. censuit contrarium, inquiens: In † iudicis esse arbitrio, posseq; efficere rem sub hasta teneri, post suā sententiam, ad annum vsq;, per c. quærenti. de offic. deleg. quod tn̄ tempus officiali augere, non minuere permittitur secundū Bar. ita adstruentem in l. si tempora præcitata: atq; elapsis primi banni diebus, in quo aliquis obtulit, fm̄ bannimentum fieri nequit, quo alius admittatur, ac ius iam quæsitum priori offerenti tollatur, nisi esset minor vel persona quæ ex restitutione id impetraret, expressa l. & si fine. §. quesitum. ff. de minorib. 25. annis. aliàs primo banno standum est, vt l. 2. C. de loca. præd. ciui. lib. 11. ita declarat gl. atq; Bar. post eam in sępè allegata l. si tempora. & in l. citatio. in prin. ff. de pub. & vectigal. Nec inconcinniter priori-3 bus subsequens quæstio accommodabitur: An † subhastator vēdens fidem de pretio habere queat? Hęc quæstio negatiuam asciscit partem, ipsum fidē de pretio habere non posse, vti Vlp. I. C. visum est in trita ac vulgata l. A diuo Pio. §. sed si emptor. in verbis, oportet enim res captas pignori & distractas pn̄ti pecunia distrahi, non sic vt post tempus pecunia soluatur. ff. de re iud. & ita Bar. sensit in l. j. ad finem. ver. quæro, vtrum procurator. C. de fid. instr. & iur. hast. fis. lib. 10. dicitq; gl. pretio pręsente, vt l. si procurator. in fi. ff. de iure fisci. Adde Bal. in l. contractus, in 2. col. in ver. secundam verò opinionem. C. de fid. instr. & in prac. Pap. in ver. per publicū nunciū. in ti. de exec. sent. Huius nec immemor reperitur Ioannes Bertachinus in suo tractatu Gabellarū, tributorum, atq; vectigalium. 4 Deinde, subhastatio † an ementis præsentiam requirat, præsens quæstiuncula destructiuam partē desiderat, nec requirit personæ ementis pn̄tia, sufficit enim ꝙ eat ad promittendū, ad illam personam vel locum, qui continetur in pręconio aut edicto, & ita obligatur proponens ad vendendū, nisi antequā aliquis offerat, publicè reuocet, sicut publicè ꝓposuit, vt l. sed & si pupillus. §. de quo palam. in prin. ff. de instit. 5 actio. Sed † si exponens ad vendēdum, obligari nolit, illa verba, ꝙ plus offerēti dabitur, nequaq̄ adponat: quo casu potius rei p̄tiū explorare, q̄ vendere voluisse vr̄. Ita notabiliter placuit Bar. 6 in d. l. licitatio. & in d. l. si tempora. Præterea † subhastatio iudicis decreto facta, an exceptionem deceptionis dimidiæ excludat? Pro huius quæstionis enucleatione considerandū est, hoc quippe pacto iustū pretiū probari posse, vtpotè ꝙ res fuerit sub hastata in loco publico alta voce, atq; non plus fuerit repertū, nisi tn̄. Isto enim casu quum res est vendita per subhastationē, nequit dicere venditor se vltra dimidium iusti pretii circunuentum ac deceptum, si iudicis decretum interuenerit, vt in l. j. C. de præd. decurio. sine decre. non alienan. lib. 10. & ibi Bar. pro quo 7 optimè facit quod elegantissimè tradit Ioānes † An. profundissimo vtriusq; censuræ monarca, & veritatis iuridicæ defensor amantissimus in add. ad Spec. tit. de cita. §. sequitur. vers. si verò 8 subhastatio. Quod † quid sit iustū pretiū, discernitur per subhastationē, allegat auth. hoc ius porrectum, C. de sacrosan. Eccl. l. ad officium, C. commu. diuidun. l. fi. §. pen. C. de iure do impetr. l. 2. & 3. C. si propter publi. pēsita. quod tene memoria: id expresse etiam sustinet D. Ang. in l. obseruandū §. corpora. ff. ad l. Falcid. licèt Bar. aliter sentiat in l. j. C. de præscrip. 30. vel 40. annorum, allegans l. si quos C. de rescind. vendi. quia (inquit) non sequitur, res fuit subhastata, ergo iusto pretio vendita. Ideoq; nequaquam sequitur necessario, ꝙ non possit esse iniustū pretiū, atque ꝙ nequeat esse reuera deceptio, seruit quod habetur in simili in l. 3. in fine, de supel. leg. alias sequeretur, ꝙ re vendita per minorem cum subhastatione, cum auctoritate tutoris seu curatoris, & cum decreto iudicis non posset per in integrum restitutionem retractari, quod est à veritate haud dubio alienum, vt est bonus textus in l. si quidem C. de prædi. minor. Sed ibi clarè fuit probata ambitio, secundùm Angel. in d. §. corpora. Ita refert Matth. ab Afflictis Neapol. in suo commentario, super Constitutione Fed. Imp. de iure Protomiseos. §. 2. num. 9. Similiter & Angel. in §. si quis agens, num. 3. instit. de actionib. quos, si lubet, videre. Quandoquidem aliquot nūc scrupuli circa sub-9 hastationis materiam memoriæ occurrunt, Quid † iuris, quidque fiet, si plures in subhastatione concurrant? Respondendum arbitror, primo offerenti dari debere, si tantundem per omnes offeratur, vt l. j. C. de commu. seruo. manu. Si verò simul concurrant, & sint equè idonei & tantundem offerant, cuilibet pro rata dabitur, aut gratificationi locus erit. Ita solenniter ponit Bal. 10 in l. fi. C. de testa. ma. Offerens. † tamen plus iusto, non vt emat, sed vt alios inducat ad pluris emendum, tenetur indubiè crimine stellionatus, idest, pœna extraordinaria iudicis arbitrio imponenda, seu infligenda, vt est textus notabilis in l. tertia. in § item si quis imposturam. ff. de cri. stelliona. quem sing. commemorat Innocen. in notab. suis, & vide tex. in l. licitatio. in prin. in verb. 11 calore. ff. de publ. & vect. † Aduertendum, quòd statim cùm quis offert, obligatur tantùm dare in subhastatione, quemadmodùm ponit Barto. in sæpissimè citata l. si tempora. C. de fid. instrum. & iure hast. fisc. lib. 10. & officialis aut venditor cogitur vendere & dare plus offerenti, si dixit, quod plus offerenti dabitur, nisi alteri potius offerēti minus propter faciliorem solutionem dari expediat, quia magis idoneus, vt in l. tertia, & in l. Sabinus ff. de in diem adiect. & in l. licitatio in exor. & ad hoc quod dicatur melior conditio oblata, vt in l. quarta & in l. sed & si proponatur. ff. de in diem 12 adiect. minor. † tamen in licitationib. restituitur, vt d. l. si fine. §. primo. & facit l. Aemilius. ff. de minoribus, 25. anno. declarat Bartol. in crebro citata l. si tempora. & in l. licitatio. Et licèt res fuerit concessa alicui, tamen veniens alius infra subhastationis tempora debet admitti, & res illi vendi: si plus offerat, vt dicit 13 glossa, & Bar. in d. l. si tempora. Et † inter edicta publica (quæ secundùm vulgare Gallicorum & Lombardorum acos insequentium appellantur banna seu bannimenta, si ita fari liceat) & prouisionem intercedat temporis interuallum, tunc ex tali prouisione, 14 vel oblationes postea sequuta oritur obligatio † quia ex quo facio rem præconizari, aut edictum fieri, videor contrahere cum incerta persona, hoc est cū illo, qui plus promittit, quo promittente contractus est perfectus, sicut si dico, volo emere: & tu dicis, volo vendere: vt notatur in l. in vendentis. C. de contrahen. emp. & vend. & sicut cum pecunia proiicitur in populo: quia videor donare ei qui illā occupauerit, vt in l. qua ratione. §. finali, ff. de acquir. rer. do. Deinde etsi plurimarum quæstionū superius memini, quæstiuncula nequaquam silentio prætereun-15 da in mentem venit. Subhastatio † cùm sit, an habens duas partes siue maiorem partem alicuius rei, præferatur habenti vnam aut minorem dūtaxat? Bal. in l. sancimus. in principio ad finem secundæ columnæ, nu. 9. & 10. C. de donatio. affirmatiuam partem intrepidè sustinet, nempe habentem duas partes aut maiorem partem rei anteferri debere habenti solum vnicam aut minorem rei partem: quia inquit loco præallegato, maior seu præ-16 cipua pars rei, quippiam operari debet. Subditq;, quòd † etsi iudex super re communi diuidēda, optio defertur habenti maiorem partem: quam si non acceperit, transit optio ad habentem minorem partē. Præterea hic obiter occurrit nodus apud scriptores indissicilis, explicandus ac commonefaciendus: Offerens 17 † in subhastatione an possit pœnitere? Bar. in vulgata l. licitatio. ad exordium ff. de publica & vectig. affirmatiuam sustinere partem legimus, si modò publicè pœniteat, sicut & publicè promisit per l. sed & si pupillus. §. j. ff. de instito. actio. quod Ang. displicet, cùm emptio sit perfecta, à qua non licet discedere, argumento l. sicut. C. de actio. & oblig. l. primæ & secundæ. C. quando licet ab emp. discel. l. secundæ. ff. de rescin. vend. & l. ab emptione ff. de pact. dicere tamen nec obscurum fuerit secundùm Ang. de Perigliis post Bar. in non semel allegata l. licitatio. Bar. opinionem 18 posse esse veram, si Reipublicæ expediat, alias secus, quod signa. Dein, subhastatio † an requiratur, quando hæres facto inuentario vendidit? Negatiuè respondendum est cum Bart. in l. finali. §. & si præfatam. C. de iure deliber. hoc est, hæres repertorium conficiens potest vendere bona pro soluendis & satisfaciendis 19 debitis & legatis, nec subhastatio aut alia solēnitas desideratur. Præterea † subhastatio non probatur venditionis instrumento, in quo fit mentio subhastationis factę, quæ fieri nequaquàm potuit tempore instrumenti, glo. & Bar. in l. j. C. de fid. instru. & iur. hast. fisc. lib. 10. nec non in l. sciendum. & ibi Alex. 10. colum. de 20 verb. oblig. Deinde † subhastationis factæ confessio in testamento siue vltimo elogio an probet? & quid sit, si cum iuramento, vide Bal. in suis consiliis consil. 475. in quinta parte. Et quādoquidem nonnulla locis superioribus de subhastatione tradi-21 dimus, obliuiscendum nequaq censuimus, Rem † subhastatam

plus

plus offerenti profectò concedi & tradi debere, sicut non minus rationabiliter, quàm eleganter tenuerunt ac tradiderunt Bart. eiusque sequaces in l. si tempora. C. de fid. instru. & iur. hast. 22 fisc. lib. 10. Quod † verum habebitur præterquàm in rebus Ecclesiæ, quæ indubiè iustum pretium offerenti tradi debent, & si alter plus obtulerit, secundùm glossam singularem in verb. vt plus in c. hoc ius porrectū. 10. q. 2. & ibi Arch. & Bartolom. Cęp. in libello de simulat. contract. in 2. præsum. & Lud. Pon. in sing. verb. venditio vers. scis ꝙ res atq; Bal. in l. in causæ. § penul. ff. de minorib. 25. annis. Itaq; si in vēditione plus offertur, quàm pro rei valore res valeat, Ecclesia summam illam oblationem recipere nequaquàm debet, sed duntaxat iustum rei pretium, iuxta 23 allegationes iamiam in mediū deductas, † quia Ecclesia in suis contractibus non debet fraudem aliquam adhibere, vt in c. per tuas. extra de donat. cui seruit. textus in c. j. §. j. in titul. de aliena. 24 feud. in vsib. feud. vbi pulchrè textus sic habet: Ecclesia † cultrix & auctrix iustitiæ non patitur contra iustitiam aliquid fieri in 25 se vel in alterum: priuatus † verò sæpè obuiat iustitiæ, quod ait satis notabile ibidem glossa in verb. Ecclesia. quia Prełati quàm sæpissimè contrario student sub prætextu, quòd semper melior 26 conditio Ecclesiæ fieri debeat. Nec aliquid operatur, legem † ciuilem ac humanam admittere, vt contrahentes se inuicem decipiant. I. C. Vlp. referente in l. in causæ. 2. §. idē Pomp. ff. de mino. 25. ann. vbi textus. Idem Pompo. ait in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circunuenire, quia Ecclesia in suis contractibus nequit dolum aut fraudem 27 committere, dicto c. per tuas. Itaque † sustinendum de iure diuino seu poli, & sic in conscientiæ foro minimè licitum esse contrahentibus se decipere, etiam citra dimidiū iusti pretii: & etiā in casu vbi non daretur restitutio, contrahentesq; essent laici, ꝑ 28 id quod etiam Euangelico fundatur eloquio, † quo quisque iubetur alij facere, quod sibi vult fieri: & prohibetur alii inferre, quod sibi nolit fieri. Vnde Christus in Euangelio Matth. 7. Om-29 nia † quæcunq; vultis vt faciant vobis homines. & vos eadē facite illis: hæc est enim lex & prophetæ, iuxta c. humanū genus prima dist. Sed certum est vnumquenque velle quod sibi venderetur iusto, ęquo & communi pretio: neque quenquam tam patientis animi, qui in pretio decipi velit, vel etiam citra dimi-30 dium iusti pretii. Nemo † enim præsumitur iactare suum, trita l. cum de indebito. in princip. ff. de proba. cum sine numero similibus. quamobrem vnusquisq; debet velle vēdere iusto & communi pretio, & neminem decipere, potissimùm mendaciis ac periuriis, teste beato August. in c. quoniam 88. dist. & Cassiodorus eadem distinctione, c. quid est aliud. Quos textus vtinam nostri æui mercatores ac negociatores memorię scrinio perpetuò cōmendarent, præque oculis haberent, nequaquàm tam proni ad mendacia & periuria (proh dolor) essent. Ad prædicta vide glossam notabilem in l. semper in conuentionibus. ff. de reg. iur. quæ dicit, Quòd licèt lex dicat, ꝙ sit licitum contrahentibus se 31 circunuenire, non tamen conuenit viro bono, † sed in con-32 scientiæ foro quilibet debet esse bonus vir, ergo &c. Verū † quęnam apparet ratio, cur in ciuili vel canonico foro admittatur contrahentibus qualisqualis circunuentio in pretio, qua licitū est carius vendere & vilius emere, etiam vsque ad dimidium iusti pretii exclusiuè, & non sic in conscientiæ foro? Huic interrogationi facio satis, secundùm B. Tho. secunda secundæ, q. 77. articulo primo, versic. ad primum. ergo dicendum: Quòd lex humana populo datur, in quo sunt multi à virtute deficientes, nequaquàm autem datur solis piis, bonis ac virtuosis. Quocircà lex humana non potest prohibere quicquid est contra virtutem, cui sufficit vt prohibeat ea quę destruunt humanam coniunctionem: alia verò habeat quasi licita, non quòd ea approbet, sed quòd non puniat. Sic ergo habet quasi licitum, pœnam non inducens, si absq; fraude venditorem suum superuendat, ac circunueniat, aut emptor illius emat, nisi sit nimius excessus. 33 Nam tunc lex humana cogit ad restitutionem, puta quoties aliquis decipitur vltra vel citra dimidium iusti pretii. Porrò † lex diuina, quę non solum datur populo, sed omnibus virtuosis, nihil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrarium. Vnde secundùm diuinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit æqualitas iustitiæ obseruata, & tenetur ille qui plus habet, resarcire omne detrimentum illi, qui iacturam 34 & fraudem passus fuit, si sit notabile damnum: quod ideò dico, quia † iustum pretium quandoque non est punctim determinatum, licèt magis in quadam existimatione consistat, ita quòd modica additio vel diminutio nō videtur tollere æqualitatem iustitiæ, & hoc videtur rationi consentaneum. Huius opinionis ac sententiæ etiam legitur beatus Bernardinus in libello de cōtractibus & vsuris, in sermone 35. arti. j. c. 2. Præcedentibus interim minimè inutile fuerit annectere cōclusionem admodùm signandam, ac nulli non compertissimam: Quamuis ius permittat & toleret, vt contrahentes sese decipiant infra dimidium iusti pretij, tamen in conscientię siue poli foro (vt vocatur) omninò illicita est huiusmodi deceptio. Hæc est omnium Doctorum ac bonorum virorum sententia, D. Anto. de Butrio in c. cùm. extr. de empt. & vendi. & bea. Thom. 2. 2. quæst. 77. 1. & 2. art. testibus. Tenet Cynus in additione ad l. causæ. 2. §. penult. ff. de min. 25. ann tractant id Sali. in authen. ad hæc. C de vsu. Petr. de Anchar. in regula. peccatum, de regu. iur. lib. 6. Panor. in cap. plerique. de immunita. Eccles. Innoc. in c. ciuitate. de vsur. ac ibi latissimè Io. de Ana. quodq; confirmat Bald. in c. cùm causam. de testib. huiusmodi ratione dicens idem esse conscientiam & bonum virum, sed minimè cōuenit bono viro, vt aliquem decipiat contrahendo, etiam in minimo, ergo &c. & hoc placuit etiam Bald. in Rub. C. de contrahen. emptio. & vendi. in allegata authen. ad hæc. Præfatę tamen conclusioni admodùm aduersari videntur c. primum, prima distinct. atque c. sana, 9. distinct. continentia ac disponentia, Ius naturale & diuinum idem esse, sed iure naturali admittitur deceptio infra dimidium iusti pretii, vt inquiunt Vlpian. I. C. in l. in causæ. 2. § Idem Pompo. ff. de minor. 25. annis, & Paulus I. C. in l. item si pretio. §. finali. ff. loca. quia naturaliter licet contrahentibus inuicem se circunuenire, ergo huiusmodi deceptio non est illicita, etiam in conscientiæ seu poli foro. Huic, omissa digressione, faciēdo satis, indubiè dicendum arbitror, verbum naturaliter illis in legibus nequaquàm significare idem quod de iure naturali, cùm dicitur in d. c. 1. distinct. 1. Naturali iure iubetur quisque alii facere, quod sibi vult fieri, & prohibetur alii inferre, quod sibi nolit fieri. Sed dictio, naturaliter, in prædictis accipitur pro eo, quod est ex natura contractus, qui non est ex iure naturali, sed ex iure gentiū, vt inquit gl. in verb. naturaliter licere, in d. l. in causæ. secunda. §. Idem Pomponius. cùm dicit, naturaliter licere, id est, iure gentium. Haud spernendum exemplum ob oculos ad præcitatam conclusionem non inconcinniter accommodabimus: Si mercator vendat rem vni habenti bonam rei notitiā, 12. alteri ignoranti vendat 15. Vel si quis non mercator ex causa vendat fundum suum minoris, quàm re ipsa valeat & emptor nouerit pluris valere: nam his casibus ac minimè dissimilibus procedit indubitatò pręallegata conclusio. Aut, vt nemo hominum (potissimum lectione multa exercitatorū) nescit, potest generaliter saluari prætacta cōclusio: nempe legem ciuilem ac canonicam permittere contrahentes inuicem se circūscribere re ipsa, idest, rem pluris vendere quàm valeat, citra tamen dimidiū iusti pretii, ita ꝙ in contradictorio & iudiciali foro talis venditio nō rescinditur: relinquit tamē venditorem, qui rem pluris vendidit, quàm valeat, suę conscientię: quia si venditor ex hoc habeat conscientiam remordentem, quia rem tanti vendidit vltra laborem ac impensas factas, ad restitutionem proculdubio tenetur: neq; eum tuetur lex canonica vel ciuilis, quæ solùm loquūtur in exteriori siue iudiciali foro, idq; contingit multis aliis in casibus, in quibus canon relinquit aliquem suę consciētię, vt in c. mulieri. de iureiu. & in c. 2. de sponsali. iuncta ibi optima ac scitu dignissima gl. in verb. tolerari, & in c. veniēs. qui cleri. vel vouen. matri. contrah. poss. seruit tex. in c. cùm iam dudum. de pręben. item facit, ꝙ Ecclesia tolerat & permittit passim prostibula c. inter opera. de sponsalib. Similiter lex ciuilis ob vitæ vtilitatem meretrices dignas legum obseruatione non credidit, inquit Constan. in vulgata ac trita l. quæ adulterium, ad finem. C. ad l. Iul. de adult. & stup. item lex ciuilis permittit concubinatum. ff. de concub. per vniuersum titulum. Possentq; dari exempla, in quibus venditor rem pluris vendendo, vel emptor minoris emendo, habere debeat conscientiam lęsam, vt in casibus præmissis & similibus, vt quia modico labore vult nimis lucrari, quamuis citra dimidium iusti pretii. Deinde, quo præsentis opusculi sit terminus, nè offendat vnius nimia longitudo, restat 35 demonstrare, cuius † efficacię sit subhastatio, & vt quàm paucis-36 simis enucleem. Tanta † est subhastationis solennitas, ꝙ vbi interuenit, abesse & cessare proculdubio omnis doli fraudisq; suspitio appareat. Cui minimè dissentit Impp. Valen. Theo. & Archadii haud incelebris l. si quos. C. de rescinden. vendi. Præterea 37 † subhastatio eius est efficacię, vt firmet contractum, ac sibi perpetuò robur attribuat, Imperat. Constantino auctore in l finali. C. si propter publi. pensita. vendit. fuer. celebrata, ibi. sub hasta distracta comparauerit, perpetuam emptionis accipiat firmitatem &c. Cui admodum seruit Imperatorum Diocletiani & Maximiani text. notabilissimus in l. si hypothecas. ad finem. C. de 38 remissio. pignor. ibi. Nā † fiscalis hastæ fides facilè conuelli non debet, cum similibus etiam iuribus, in glossa, in verbo, fides, al-39 legatis. Ideò glossa ordinaria ait † subhastationis solennitatem nequaquam leuem solennitatem dicendam esse, in auth. de fideiussoribus. § j. super verbo sumus quam plurimum signanter ponderauit Bald. in sępè allegata l. ordo. C. de execu. rei iudi. di-40 cens, † ꝙ vendere rem cum subhastatione, nō est leuis solennitas: quod & passim & vulgo hisce in partibus adamussim obseruari cernimus. Est etiam subhastatio tantæ efficaciæ, vt tollat p̄scriptionem contra vendentem, in Spec. de cessio. act. §. primo. 41 in 6. colum. ver. sed opponitur. Et † quid importent illa verba, quæ vtplurimum & semper in subhastationibus ponuntur & adiiciuntur, quòd plus offerenti dabitur, iubebit videre Bald. in suis consiliis, consil. 191. in 3. parte. Quæ omnia surda aure non

sunt

sunt prætereunda, sed altius infigenda animo, atque memoriæ scrinio commendanda, quoniam optima, notatu digna, vtilia & quotidiana sunt. Cętera quippe, quę pertinerent ad huius materiæ ampliorem enodationem, non licuit per meorum negociorum molem examinare ac sciscitari. Sed plura desiderantem ac expectantem remitto ad Bartolum in l. licitatio. ff. de publica. & vectigalib. necnon in l.j. C. de fid. instrum. & iure hast. fiscal. lib. 10. Baldum in l. ordo. C. de execut. rei iudic. & Speculatorem in titulo de cita. §. sequitur. versicu. si verò subhastatio. quorum opiniones, dogmata & interpretamenta (vt prius memini) hac in materia omnes passim sequuntur, laudant & afferunt, nec est meo iudicio, etsi tenui, vlla iuris ciuilis pars, in qua adeò Bar. Baldo ac Speculatori assentiantur & tribuant scriptores, nō solùm speculatiui, sed etiam & practici: ita recepta est in hoc scribendi genere eorum auctoritas, vt pro lege (quamuis vtiq; nullis corroboretur legibus) apud omnes habeatur. Quocirca vt res tandem ad finem decurrat, his impono finem huic exegesi, etiam si sine numero alia pulchra, vtilia & quotidiana, huic materiæ minimè incongrua, sed admodum conuenientia, in medium adferre facilè potuissem, quæ nè lectorem multis morer, posthabeo & omitto, atque studioso in rebus publicis non occupato, indaganda relinquo. Interim hoc pium, candidumque rogans lectorem, si in huiusmodi exegesi, celeri calamo edita, aliqua fortassis oscitanter per incuriam aut imprudentiam minus rectè, syncerè ac dexterè excussa & absoluta reperiantur, ea & quæuis etiam alia præscripta, saniori semper iudicio peritorum atque melius sentientium discutienda & sciscitanda benignè humiliterque submitto.

DE EVICTIONIBVS
GASPARIS CABALLINI DE CINGVLO.

SVMMARIVM.

1 *Euinco idem quod vincendo extorqueo.*
2 *Validissimum testimonium sua cuique fides.*
3 *Fides appellata vt fiat quod dictum est.*
4 *Inter bonos bene agier oportet.*
5 *Graue facinus est fidem datam fallere.*
6 *Nequis fratrem suum in negocio circumueniat.*
7 *Euictio propter bonum publicum introducta videtur.*
8 *Statuta maleficia punientia extendenda.*
9 *Euictio videtur remedium pęnale.*
10 *Concluditur esse remedium mixtum.*
11 *Actio ex empto pro euictione.*
12 *Actio ex stipulatu pro euictione.*

PRAEFATIO.

EVICTIO elegans nomen est, nec humanarum literarum auctorib. incognitum. Nempe Cicero Act. secūda in Verrem ita ait: Qui tā nefariis criminib. tam multis ex fastibus euictus ora iudicum aspicere, atque os suum populo Romano ostēdere auderet. Virgilius 4. Aeneid. Tu lacrymis euicta meis &c.[a]

Significatque † idem, ꝙ vincendo extorqueo. Liuius libro secūdo ab vrb. cond. Omne id tempus cum coniuratis consultando absumunt, euincūtq; instando, vt literæ sibi ad Tarquinios darentur. Columella libro sexto, capite quinto: Euincendi sunt autem quamuis pestiferi morbi, & exquisitis remediis propulsandi. Et in hunc sensum Marcellus Iurisconsultus accepit, dum in titulo de regulis iuris, dixit: Quod euincitur [b] non est in bonis. Idem Pau. Iurisc. in tractatu de euictio. inquiens: Euictus autem à creditore tunc videtur, cū ferè spes habendi abscissa est.

Quæritur quare introducta fuerit euictio? Faciebat dubitationem, quòd venerabile quiddam, & immaculatum putabatur fidelitas, ac validissimum † testimonium sua cuique fides. Zasius §. de constituta, institut. de actio. ab eo † sic appellata; quia fiat, quod dictum est. Cicero libro primo Officio. ex quo etiam extitit illa priscorum temporum aurea vox † inter bonos bene agier oportet. idem Cicero libro tertio Offic. & libro septimo Epist. Fam. cui fidei templum Romæ erectum erat, teste Halicar. libro secundo.

Adeoque sacrosancta priscis, & erat fides, & habebatur, non ignorantibus † quàm grauè, turpeque facinus sit semel datam fidem fallere. l.j. de cōstituta pecunia. l. postquam. §. Imperator, vt leg. nomine caueatur. Cic. in Orat. pro Sexto Roscio Amer. Id propter illo sic fœlici seculo omne id, quod agebatur inter homines seruabatur, vt nec latum quidem vnguem à promissis recederent, sic constans erat inter ipsos fides.

Verum gliscentibus deinde moribus in peius, necessum fuit illud, quod in hominum fide consistebat, in legis nexum deducere. Quocirca, cum aliquando accideret, vt promissa nō adimplerentur: vel, quia non esset res promissa in bonis promissoris, vel facilè à manu accipientis extorqueretur secuta traditione: vel, quia in limine contractus immineret euictio, vt homines auocarentur ab huiusmodi alieni promissis sub species, ac velamine rei proprię, introductum fuit remedium euictionis, quandoquidem Diuus Paulus dicat ad Colossenses 1. capite quarto. † Ne quis fratrem suum in negocio circumueniat, vel supergrediatur.

Secundò dubitatur, an istud remedium euictionis sit fauorabile, vel odiosum? Videbatur dicendum, ꝙ esset fauorabile, † quoniam bono publico introductum est, vt rerum commercia libera; & absque fraude procedant, argum. l. primæ, de vsucapionibus. velut in simili dicimus, ꝙ in maleficiis puniendis fauor publicus vertitur, cum reipub. intersit, ne maleficia remaneant impunita. l. ita vulneratus, ad legem Aquiliam. & propterea dicebat Bartolus in l. secunda, §. exercitum, de his qui notan. infami. l. quemadmodum. C. de agricolis & censi. libro vndecimo. † quòd statuta maleficia punientia extendenda sunt fauore publico.

In contrarium facit, ꝙ immò sit odiosum, † quoniam est remedium pœnale, vt probatur in rubrica hoc titu. dum dicitur de euictionibus, & duplæ stipulationibus &c. & in l. secunda, illo titu. Paulus Iurisconsultus dicit: Si dupla non promittitur, & eo nomine agebatur, dupli condemnandus erit reus &c. ita sentit Paulus de Cast. in l. cum emptor, ad legem Falcidiam. Cum igitur sit pœnale, odiosum reputatur ideo restringendum, cap. odia, & ibi no. Dynus, de regulis iuris, lib. 6. l. commodissimè cū ibi not. de liberis & posthumis.

Concludendum † videtur, ꝙ ex parte agentis dicatur fauorabile, ex parte verò rei conuenti odiosum, vt in simili dicunt Doctores de statuto excludente fœminas propter masculos &c. ꝙ tale statutum ex capite masculorum est fauorabile ratione cōseruandæ agnationis, ex capite fęminarum est odiosum, vt no. Bald. post gloss. ibi, & alii sequuntur in l. prima, C. de in ius vocand. Ias. l. qui exceptionem, de condictione indebiti. Verùm in his diu immorandum non est, cum ad vtiliora properemus: poteris tamen multa mutuare etiam ad saturitatem ab Andrea Tiraquello, qui copiosè loquitur in præfatione ad tractat. de retractu proximiorum.

Tertiò quæritur, quomodo appelletur actio, quæ oritur ex euictione? Bartolus in l. qui concubinam, §. si hæres, de legatis tertio. & in l. Aristo. §. primo, de donationibus. quem sequitur Aretinus in §. actionum, numero vigesimosecundo, ibi, & aduersus &c. Institu. de actionib. tenet, quòd † appelletur actio ex empto pro euictione, quæ nascitur statim re euicta: & hoc probat tex. in l. non dubitatur. C. de euictionibus. Alibi idem Bartolus in l. eleganter, in principio, de pignoratitia actione. in l. si quis aliam, de solutionibus. nuncupat vtilem actionem ex empto, quod colligitur ex l. si prædium. C. de euictionibus. quæ cū sit personalis durat triginta annos, qui incipiunt, cum res euicta est, tex. in l. empti, & ibi Salicetus, C. eodem. Balbus de præscriptio. in 4. part. quartæ partis principalis, quæstione vigesimaseptima. Rebuff. titulo de resciss. contr. articulo primo, glossa sexta, in fine, & gloss. 19. num. 24. tom. 2. Intelligendum est tamen nulla præstita cautione pro euictione.

At illa pręstita nūcupabitur † actio ex stipulatu pro euictione, [c] Bartol. in l. cum quis. §. qui hominem, & in l. si quis aliam, in fine, de solutionibus. Alexander in l. finali, colum. penult. de condictione ob causam. Socinus Iunior præceptor meus consi. vigesimosecundo, numero vigesimoseptimo, & sequent. libro tertio. Quæ non est actio, sed actionis nomen, vt aliæ similes, sicut dictio homo significat hominem, & tamen non est homo, quod comprobari potest. Nam ideo actiones ex empto, & similes non sunt propriæ actiones, quoniam cum adiuncto proferūtur, Bar. l. Lucius. §. quæsitum, de legatis tertio. Ias. l. videamus, in principio, numero sexto, de in litem iurando. & l.j. numero 5. de re iudicata, latè Gomes. Institu. de actio. in principio, num. vigesimoquinto. eritq; actio bonæ fidei ad similitudinē actionis ex empto primæuæ, §. actionum, insti. de act.

SVMMARIVM.

1 *Euictionis diffinitio Azo. & Coruesii.*
2 *Diffinitio est breuis oratio.*
3 *Euictio est rei emptæ rectè facta ablatio, amissiove.*
4 *Emptionis verbo omnem alienationem complecti.*
5 *Venditionis appellatione omnem contractum contineri.*
6 *Verbum, rectè ad iustitiam refertur.*
7 *Ablatio simpliciter prolata importat iure, vel iniuria.*
8 *Amissio est verbum priuatiuum.*

§. I. Euictionis diffinitio.

EVictio † (Azo. diffinitore in Sum. C. de eui.) est emptæ rei, vel ex aliqua iusta causa acceptæ per iudicis sententiam abductio, vel (vt puto) alio euincēte causæ amissio. Non enim semper necessarium est rē abduci vt videatꝛ euicta. l. euicta. §. j. de euict. Pet. Corues. in add. ad Dec. in l. quod euincitur, de regulis iur. sic describebat. Euictio est abductio quædam, vel amissio rerum, quę emptæ sunt, vel alio modo alienatæ vero domino inscio.

Verum cum † diffinitio sit oratio, quæ rē quæ est quid sit breuiter enarrat, teste Cicerone in Topicis, nos sub breuiori compendio, vtcunq; fieri pōt, sic describimus (reiectis subtilitatibus, quas dialecticis relinquimus.)

Euictio † est rei emptæ rectè facta ablatio, amissiove.

Persuasum omnibus esse velim, † emptionis verbo omnem alienationem complecti sic lege 12. tab. disponente, text. est ad hoc peregrinus in l. statuliberi à cęteris §. fin. de statulib. quem singularem dicit Roma. sing. 520. verbum emptionis &c. Anto. Burg. in c. si. nu. 25. de empt. & vend. Soci. Iun. præceptor meus consi. 73. num. 10. & consi. 129. num. 13. lib. 2. quemadmodum † venditionis appellatione omnem contractum contineri l. sicut §. venditionis, quib. mod. pig. vel hyp. cōtrah. Scimus enim (vt infra latius demonstrabitur) in multis speciebus contractuū euictionem locum habere, vt tradunt Doct. in l. si domus §. de euictione, de legatis primò & alibi: frequentius tamen in emptionum contractibus. Hæc tamen emptionis significatio quo modo procedat, & quas declarationes recipiat, explicant latè Scrib. in l. filiusfa. §. diui. in q. 8. Bar. de leg. j.

Non sine causa dictum est. Rectè factam, qm̄ aduerbiū † (rectè) ad iustitiam causæ refertur. l. hæc verba, la 2. de verb. sig. no. Scrib. maximè Alcia. in l. lecta. verb. rectè. si cer. pet. Vnde infertur, ꝙ si per iniuriam iudicis, vel imperitiā sequatur euictio (vt multoties contingere potest) l. si per imprudēriam. de euictio. l. si non iniuria. C. eo. vel quia emptor fuit in culpa non defendēdo. l. si ideo. de euict. aut non denunciando litem suo [a] auctori. l. emptor. C. eod. vel quia vi ablata, occupatave est. l. fina. C. de act. empt. non tenetur venditor de euictione, quæ omnia suo loco expendentur.

Si simpliciter esset prolatū verbum illud ablatio † posset significare iure vel iniuria ablatio subsequeretur. l. 3. §. non solū. de incen. rui. naufr. Verum cū additū sit. rectè, intelligitur ablatio iustitia mediante. l. qui rem. C. de euict.

Amissio † licet sit verbum priuatiuum sicut ablatio. l. nec vtilem. ex quib. cau. mai. tamē intelligitur per sententiā. not. Gem. consi. 23. col. j. Aymo consi. 239. nu. 1.

SVMMARIVM.

1 *Euictio est quadruplex.*
2 *Quid sit euictio expressa.*
3 *Quid sit tacita.*
4 *Venditor post venditionem cogi potest ad cauendum de euictione simpliciter.*
5 *Re euicta agitur ad interesse.*
6 *Quid sit solennis euictio.*
7 *Præstatur fideiussor de euictione quando ita conuentum est.*
8 *Idem quando in limine contractus imminet euictio.*
9 *Ad officium iudicis spectat, ne fraudes committantur.*
10 *Faciles sunt homines ad iurandum.*
11 *Iusiurandi religio contempta Deum vltorem habet.*
12 *Fideiussio pro euictione aduersus omnes præstanda est.*
13 *Lex nihil frustra operatur.*
14 *Pater vendens bona filiorum an teneatur fideiubere de euictione.*
15 *Quando in loco est consuetudo, vt præstetur fideiussor.*
16 *Cum princeps suo rescripto venditionem confirmat, datur fideiussor.*
17 *Idem quando creditor cogitur in solutum accipere de bonis debitoris.*
18 *Si auctor venditoris suscipit in se iudicium, si est diues, habetur pro fideiussore.*
19 *Fideiussor euictionis non potest petere se ab obligatione eximi, quamuis diu permanserit.*
20 *Venditio si rescinditur via ordinaria, fideiussor non tenetur, secus si extraordinaria.*
21 *Habet electionem fideiussor vel rem euictam restituere, seu interesse soluere.*
22 *Et potest appellare quiescente venditore.*
23 *Impropria euictio quæ dicatur.*
24 *Pactum generale ne teneatur emptor de euictione includit etiam pretium, secus si à certa persona, uel causa.*
25 *Rationem differentiæ ex Baldo.*
26 *Ex mutuo pacto ne debeatur euictio, includit pretium.*
27 *Absque dubio procedit si expressè conueniatur etiam de pretio.*

§. II. Euictionis species.

EVictio † est quadruplex, expressa, tacita, solennis, & impropria.

Expressa † est, quando quis stipulatus est duplū [a] euictionis nomine à venditore, illo enim casu dicimus expressè emptorem sibi prouidisse pro euictione, vt casum relatum habemus in l. non ex eo. C. de euict.

Tacita † est quando venditor de euictione se non obligauit, tamen ex natura contractus non est necesse exprimi. Dec. cons. 483. nu. 15. Cur. Iun. consi. 38. nu. 2. potest tamen venditor † post venditionem cogi ad cauendum de euictione simpliciter, quia est de cōsequentibus, & naturalibus cōtractus emptionis, Pau. de Cast. cōs. 207. visis omnibus in prin. lib. j. gl. fi. in fi. in l. rē alienam. de contrah. emp. Hinc est, ꝙ Iabolenus Iurisc. dicebat in l. si in venditione. de euic. Si in venditione dictum non sit, quantū venditor pro euictione præstare oporteat, nihil venditor præstabit præter simplū euictionis nomine, & ex natura ex empto actionis hoc quod interest: & no. ibi Sali. ꝙ natura actionis ex empto est, vt re † euicta agatur ad interesse. Sali. in l. non dubitatur. C. eo. Rebuff. tit. de contum. art. 6. tom. 3.

Solennis † est, quando interuenit fideiussor, qui verborum solēnitate intercedit. l. blanditus. C. de fideius. hoc colligitur in l. auctore, & seq. C. de euict.

Hæc solennis euictio multis in casibus contingere pōt, quos seriatim ponit Bar. in l. j. §. stipulatio duplæ. de præt. stip. & illos reassumit Aret. in §. fi. inst. de susp. tut.

Primò † quando expressè conuentum est inter partes: vt vēditor pro euictione det fideiussorem, quem secundum auctorē lex appellat. l. illud. de euict. l. j. §. stipulatio duplæ. de præt. stipu. ex quo tex. colligit ibi Pau. de Cast. ꝙ venditor qui tenetur cauere de euictione (vt dicunt multa iura) non habet necesse præstare fideiussores, nisi expressè actum fuerit. l. emptori dupla. in prin. de euic. l. pacta conuenta. verb. fideiussore. de cōtrah. emp. l. non idcirco cum gl. C. eo.

Secundò quando † in limine contractus imminet euictio, l. habitationem. §. fi. vbi Bar. Bal. & Sal. de pericul. & com. rei ven. l. fi. §. j. vbi Bar. Bal. & Sali. de rescin. vend. l. si post perfectam, vbi Cy. Bal. & Sali. C. de euict. & tunc dicitur euictio imminere in limine contractus, quando pretium nondum solutum est. adde Pau. de Cast. consi. 46. super eo quod quæritur. lib. j. Nattam cōs. 267. vbi declarat non procedere, primò si lis aliqua mota non fuerit, secundò non procedit in eo qui sciebat rei qualitate. Sali. post Cy. in l. si fundum. C. eo. Neuiz. consi. 57. nu. 15. Bertr. consi. 60. lib. 2. par. 2. Intellige tamen s̄m Bal. in d. l. si post perfectam, ꝙ venditor non cogitur præcisè ad dandum fideiussorem, sed causatiuè si vult pretium consequi, & istud ope exceptionis cōtinget. Ang. in §. quod autem. in auth. de fideius. & vide infra casu 18. alioquin doli exceptione repelletur. l. pater. §. ex quadrante. cum gl. in verb. submoueri. de dol. excep. inferūt not. Cy. Bal. & Sali. in d. l. si post, ꝙ aduena statim recessurus si contrahit, ibi non sortitur forum. l. hæres absens. §. proinde. de iudi. nihilominus si immineat euictio in limine contractus, ibi forum sortitur per illam. l.

Dn̄t Doct. in locis supra citatis, & Pau. de Cast. in d. §. stipulatio duplæ. ꝙ s̄m d. l. si post. aperitur via emptoribus extorquēdi fideiussores, si nondum soluerūt pretium submittendo aliquē, qui cōtra emptorem moueat litē. Bal. in l. nō idcirco. C. de contrah. emp. Attamē huic fraudi poterit per iudicis officiū ad quē † spectat prouideri, ne fraudes cōmittantꝛ, arg. l. hoc aūt, in prin. si cui plusquam per l. Falc. iudicis officiū in hoc versabitur s̄m Bart. in d. l. si post. qm̄ cōpellet emptorē iurare, ꝙ per calumniā non facit. Soc. Sen. cons. 208. col. pen. ver. secunda defensio, li. 2. Cur. Sen. in l. vni. in fi. C. de proh. sequest. pec. & similiter ille qui mouet litem. Sali. in d. l. non idcirco. Et si detegeretur calūnia, emptor repelleretur, Neuiz. consi. 37. Melius tn̄ foret: vt illi actori iur̄m deferatur, vt iuret, an ab illo emptore requisitus litē mouerit, nam is facilius rei veritatem iurabit, cū tanti sua nō intersit, vt testatur Iac. Menoc. de arb. iud. li. 2. casu 224. nu. 5. Sed heu quantum sit periculosa via hęc docet nos experientia, qn̄quidē hoīes † faciles sint ad iurandū. l. quæ sub cōditione. de cōst. inst. in Dei cōtemptum. Bal. in d. l. si post. tales tn̄ pseudo christiani Deum saltem vltorē habebunt. l. 2. C. de iureiu. vbi Alex. Imperator inquit, iurisiurandi † religio contempta satis Deū vltorē habet. Cæpol. caut. 52. aliquis emit &c. & cau. 181. multi emptores. Poterit ēt vēditor allegare, ꝙ emptor per dolum, & fraudē actorē inducit, vt litem ei moueret, ne pecuniā numeraret, quā fradē probare poterit coniecturis iudicis arbitrio pensatis, Cur. Sen. in d. l. vni. in fi. C. de sequest. pec.

Cur verum sit, ꝙ imminente euictione per litis motionem à tertio vēditor teneatur fideiussorem præstare. Oritur dubium. An aduersus tm̄ motorē litis, vel aduersus quemlibet alium, & sic generaliter teneatur illum præstare? Dyn. in d. §. stipulatio duplæ. quem referunt & sequuntur Doct. in supra citatis locis, tenet ꝙ venditor † debet fideiussorem præstare aduersus oēs, & dicit hoc probari in l. fi. § fi. de rescind. vend. vbi Bart. Bald. &

Salv.Rom.consi.204.2.dub.Pau.de Cast.in d.consi.col.2.Quod satis comprobari potest ex generalitate d.l.si post. quæ lex cum generaliter loquatur,generaliter intelligi debet. l. j. §. generaliter.de leg.præst.essetq; legis prouisio frustratoria, si non teneretur venditor aduersus quemlibet pro euictione fideiubere, & 13 lex † nihil frustra operatur.l.hæc stipulatio. §.diuus, vt leg. no. caue.Crat.consi.135.in fi.lib.2.vbi attestatur de communi. Restringe hoc principale dictum secundùm Bal.in l. non idcirco. ante fi.C.de contrah. emp.vt non procedat in emptore petente fideiussorem pro euictione quando est in notoria calumnia, ꝙ contingere facile potest.Immò si ex parte venditoris constaret de notoria calumnia,quia res vendita non est sua, emptorē hunc non teneri ad pretii solutionem, etiam si offerret fideiussorem euictionis, quia venditor detegit eius calumniam. Neuiz.consi.37.num.9.

b Tertiò quando b † pater vendit bona filiorum in quibus ha-14 bet vsumfructum,illo enim casu pater debet præstare fideiussorem pro euictione.l.j.§.fi.C.de bon.mat.intellige si emptor velit.Bar.& Pau.in d.§.stipulatio duplę,&Bal.in d.l.si post.Verùm Pau.in d.§.fi.aliud sentire vr̄ post Bar.& Bal.vbi inquit, ꝙ ita demum tenetur pater fideiubere,si ante solutum pretium filius litem mouerit, quo casu imminet euictio in limine contractus, & sic videtur innuere,ꝙ nulla specialitas sit in casu d.§.fi. sed ꝓcedat s̄m terminos d.l.si post,& in d.§.fi.dicebat Saly.ꝙ ille.§.loquitur per viam consilii, consulendo emptori, vt ab initio sibi prospiciat de fideiussore.Verùm attende diligenter,ꝙ Bart. ibi iuxta intentionem antiquorum reprobat opinionem gl.illa ratione,qm̄ cum filius sit in ptāte patris nō pōt agere.l.j.§.fi. C. de anna.excep.Rebuf.tit.de resciss.cōtract.art.j.gl. 23. in prin. tom. 2.ergo non pōt imminere euictio.Sed aduerte, ꝙ si viuente patre non pōt agere,nulla filio curret præscriptio:quia non valēti agere non currit.d.§.fi.& præsupponit hoc tex.in citato. §. fi. in illis verbis.Nullam præscriptionē poterit filiis opponere qñcunq; rem suam vendicātibus &c.quo casu semper dici pōt, ꝙ immineat euictio ꝓꝓ periculum sub quo stat emptor, ꝙ mortuo patre filio vendicabit rem suam.Mors enim certa est, quāuis dies incerta.l.j.de cōdi.& dem.cum semel (s̄m Apostolum) constitutum sit hominibus mori,& dicit Sāctus Dauid, quis est homo,qui viuet, & non videbit mortem? Vnde cum primum sciuerit emptor rem venditam à patre esse filii, & pater non docuerit esse suam emptor, si velit, coget patrem ad præstandum fideiussorem de euictione,vt clarè præsupponit ille text. in illis verbis.Docere debet pater proprii iuris eam rem esse quam donat,vel distrahit &c.& in hoc stabit specialitas illius §.ne cogamur incidere in superfluitatem:cum alibi lex hoc disposuerit ꝑ viam consilii·l.illud.de euict.& d.§.stipulatio duplæ.

15 Quartò qñ † in regione est cōsuetudo: vt venditor fideiussorem exhibeat emptori.bonus tex.in l.si fundus.vbi Bar.Bald. & Sali.de euic.l.ꝙ si nolit.§.quia assidua,de ædil.edi. & ita sentiunt Bar.& Pau.in d.§.stipulatio duplæ, & Bald. in d. l. si post.& fuit opinio gl.2.in d.l.illud.de euict. Feli. consi.15.nu.7.prout talem consuetudinem esse Bononiæ testatur Gratus consi. 135.nu. 9. lib.2.Propterea dicebat Bar.in l.si pignore.§.fi.de pig.act.ꝙ euictio intelligitur promitti cum clausulis consuetis.Soc.Iun.cōsi. 148.lib.3.Aymo consi.325.nu.3.

16 Quintò qñ † Princeps suo rescripto venditionem cōfirmat, arg.l.vniuersa.C.de prec.Imp.offer. Bar. & Pau.in d.§.stipulatio duplæ.Bal.in d.l.si post.tunc enim venditor debet pręstare fideiussorem,Iste casus solum doct.auctoritate nititur.Aret.in §. fi. insti.de susp.tut.Nā in l.vniuersa.solum probatur, ꝙ debitor, q impetrat dilationem per rescriptum principis ad soluēdum fideiussorem idoneum præbere debet,alioquin huiusmodi priuilegio non frueretur nolens cauere.Rebuf.de liter.dilat.§.j. gl. j. nu. 49. tom. 2. Propterea ego hunc casum nō pono pro ꝯstāti.

17 Sextò qñ † creditor necessitatur insolutū capere ex bonis debitoris, tunc tenetur debitor fideiussorem præstare qualem p̄t. §.ꝙ autem,in auth.de fideiuss.& not.ibi Bar. nu. 7. ꝙ si debitor non pōt præstare fideiussorem, præstabit iuratoriam cautionē. l.cum non facilè.cum ibi no.si cui plusquam per l.Fal.

18 Septimò quando † auctor venditoris suscipit in se iudicium motum, tunc si est diues, habetur loco fideiussoris, & emptor non potest retardare solutionem pretii, ita votauit consilium Neapolitanum,vt testatur Affl.dec.171. quidam vendidit. Natta consi.267.num.4.

19 Fideiussor † euictionis non pōt petere se eximi, & liberari à fideiussione, quanuis diu steterit in promissione nisi re euicta. Bar.Bal.Pau.Alex.in l.facere.sol.mat.Cy.Bald.Sali.in l.si pro ea. C.mand.vbi Sali.nu.5. testatur hanc esse cōem Doc. opinionē. Bald.in l.j.C.de fideiuss.min. Bal. Pau.Alex.Ias.& Dec.in l.si pater.C.de colla. Bart. in l. Lucius. mand. Affli.decis.241.nume.4 quidam Notarius.

20 Si rescinditur † venditio beneficio restitutionis in integrum fideiussor euictionis tenetur,secus si remedio ordinario,puta.l. 2.C.de resc.ven.Bal.Sal.Pau.& Alex.in l.j. C.de fideiuss. min. q̄uis Bart.ibidem dubitaueri t, probatur hoc in l.in causæ, la prima,in prin.de min.& in l.2.C.de fideius.min.

21 Fideiussor † euictionis habet electionem vel restituendi rē c euictam, vel interesse soluere.l. fideiussor, c de dol.mal.except. vbi Bar.no.& in l.si insulam.nu.14.de ver.obl.

22 Similiter † potest appellare à sententia lata in causa euictionis etiam quiescentibus venditore, & emptore.l.à sententia.3. resp.& ibi no.Bar.& Ang.Aret.de appell.

23 Impropria † qñ venditor pactus est, ne de euictione teneat, licèt ex hoc liberetur secuta euictione ab interesse, obligatus tamen remanet ad pretii restitutionem.l.emptorem.§.fi.de act. empt.Bal.l.j.col.fi.C.de per.& com.rei ven.& ibi Sali.q.5.& in l. non dubitatur.C.de euic.Hanc decisionem esse singulariter intelligendam docuit Rom.sing.382.Si vendo rem &c. vt ita de-24 mum procedat, qñ † in genere esset factum pactum à quocūq; euinceretur, secus si specificaret à certa ꝑsona, puta à Sēpronio, tunc enim ēt pretiū nō restituitur, casus est singularis in l.qui libertatis.in prin.vbi Bar.Bal.& Sal.de euict.& ibi colligit gl.ex illo tex.idē esse qñ exprimitur, ꝙ nō vult teneri ex certa causa, vt Bar.ibi no.Bal.in d.l.j.q.2.C.de peri.& com.rei ven.Rebuf.in 25 tit.de dilat.ar.5.gl.j.num. 51.& 53.tom.3.Ratio differentię † est s̄m Bal.in d.l.qui libertatis. quia vbi venditor excipit aliquē specialem casum, vel personam per hoc videtur certiorare emptorem ꝙ in tali casu, vel persona pōt res euinci.l.j.in fi.de act.emp. Sed vbi generaliter excipit,tunc saltem tenetur ad pretium, qa per generalem exceptionem non potest esse certus emptor,nisi sciuerit venditorem non habere ius: sed vide infra casu 6. vbi reprobatur hoc.

26 Item verum est, nisi dictum pactū † sit factum inter mutuò vendentem,& ementem, quia tunc neuter agit ad pretium,gl. singularis in l.si familiæ.C.fam. erc. & ibi Bar. dicit non habere locum in diuisione,tenet Bal.in l.non.dubitatur.in fi.C.de euic.

Poneretur tamen hoc extra omnem dubitationem si expres-27 sè, † & specialiter conuenerint, ne etiam ad pretii restitutionē venditor teneatur,vt no.in d.l.emptorem.§.fi.per gl.& Bar.Sal. in d.l.j.q.5.C.de peric.& comm.rei vend.

SVMMARIVM.

1 *An emptor teneatur nunciare litem venditorem scienti.*
2 *Certus non est certificandus.*
3 *Denunciatio in dubio præsumitur exigi ad certiorandum.*
4 *Tutius,immò oportet scienti denunciare.*
5 *Venditor melius scit rem venditam defendere.*
6 *Ias.mouit dubitationem.*
7 *Venditor denunciatus tenetur de euictione.*
8 *Nunquid emptor debuerit appellare.*
9 *Non solum in prima instantia,sed in aliis etiam denunciatio fieri debet.*
10 *Emptor à sententia contra eum lata tenetur appellare.*
11 *Denunciatio aliquando fit ad duplicem effectum.*
12 *Debitor ex sola scientia cessionis videtur inhibitus.*
13 *Cessio aliquando fit ad commodum cessionarij, aliquando cedentis.*
14 *In solutum datio æquiparatur emptioni.*
15 *Conciliatio Baldi duplex ad illa iura.*
16 *Non sufficit simplex scientia,sed inhibitio ne soluat.*
17 *Dies interpellat pro homine.*
18 *L.magnam,procedit in die certa,secus in incerta.*
19 *Obligatus ad factum tenetur si requisitus fuerit.*
20 *Promissor non potest defendere,nisi sciat.*
21 *Non sufficit simplex nunciatio,sed requiritur etiam incitatio.*
22 *Venditor debet venire ad defendendum.*
23 *Lex super aliquo disponens præsupponit cætera habilia.*
24 *Muliere prægnante satis est denunciare ijs quorum interest.*
25 *Quando est vnica ratio habetur pro expressa.*
26 *Emptor potest se tueri iuribus propriis,& venditoris.*
27 *Dicitur defendere venditorem,si emptorem instruit.*
28 *Pro forma requiritur:vt venditor interpelletur.*
29 *Forma data adimplenda est.*
30 *In claris non est opus coniecturis.*
31 *In denunciis sufficit narrare factum.*
32 *Intellige declaratoriis non incitatoriis.*
33 *In denunciatione requiritur insertio libelli.*
34 *Emptores auctoribus suis litem intimant in hac forma.*
35 *Intimatio debet fieri sub forma clem.causam,de elect.*
36 *De consuetudine non seruari quidam aiunt.*
37 *Doctori attestanti de consuetudine credendum.*
38 *Datur copia libelli,vt reus deliberet.*
39 *Doctori concessum est iura interpretari.*
40 *Venditor credere debet emptori,si vir bonus reputatur.*
41 *Aduersario meo credere non debeo.*
42 *Alicui non creditur in eo quod eius commodum respicit.*
43 *Libelli copia dari debet,si petatur.*
44 *Venditor sponte veniens ad litem suscipiendam non est requirendus.*
45 *Quatuor conclusiones colliguntur ex supradictis.*
46 *Venditor qui iurauit,sciens litem motam non est requirendus.*
47 *Vasallus tenetur dominum defendere sciens vi iuramenti.*
48 *Promissio,& iuramentum debent aliquid operari.*

49 Iuramen-

49 *Iuramentum quod est uinculum animæ interpellat.*
50 *Licet arguere à materia feudali ad alios casus non decisos de iure communi.*
51 *Conductor qui iurauit soluere cessans per annum constituitur in mora.*
52 *Qui pramittit facere,& curare,cum primum potest,& non facit,constituitur in mora.*
53 *Iuramentum habet vim litis contestatæ,intellige vt infra nu.69.*
Iuramentum interpellat.
55 *Iuramentum intelligitur secundùm naturam actus, & probatur duobus exemplis.*
56 *Iuramentum non obligat in plus,sed efficacius.*
57 *Iuramentum non auget obligationem,sed addit vinculum religionis.*
58 *Iuramentum intelligitur secundùm naturam actus primordialem, non accidentalem.*
59 *Non procedit,quando accessoriè venit ad actum per accidens.*
60 *Vel intellige quantum ad pœnam.*
61 *Vasallus non obligatur Dominum defendere propter iuramentum, nisi requisitus regulariter.*
62 *Ad constituendum in mora requiritur interpellatio.*
63 *Fallit in certis casibus,inter quos non numeratur iuramentum.*
64 *Lex si habeat clausulam decreti, inductum ab ipsa censetur pro forma datum.*
65 *Intellectus ad c.breui.de iureiur.*
66 *Valet Arg.de feudo ad emphyteusim.*
67 *Reprobatur doctrina Bal.in c.querelam.de iureiur.*
68 *In eo qui promittit se facturum requiritur interpellatio.*
69 *Declaratur doctr.Bar.in §.si iurauero.l.cum qui.de iureiur.*
70 *Distinctio Soci.refertur,& improbatur.*
71 *Refertur distinctio Ripæ,quæ pariter reprobatur.*
72 *Quando venditor sciens habet instrumentum ad victoriam, & vltro non exhibet emptori in lite mota, alia non requiritur interpellatio quod reprobatur.*
73 *Cum venditori nulla competit defensio,non requiritur denunciatio.*
74 *Intellige si emptor probat iustitiam euincentis.*
75 *Si debitor non est soluendo,non potest opponi exceptio discussionis.*
76 *Vbi est notorium rem esse euincentis, venditor tenetur de euictione non secuta sententia iudicis.*
77 *Si constat ex actis sententiam fuisse latam ex legitimis probationibus, emptor contumax non impeditur agere.*
78 *Citatio omitti potest,quando constat nullam defensionem competere.*
79 *Emptor qui non denunciauit venditori nullum ius defensionis habenti, non aget de euictione.*
80 *Lex per aliam legem distingui potest,non per hominem.*
81 *Lex præsumit pro sententia iudicis.*
82 *Emptor,qui non denunciauit,præsumitur succubuisse sua culpa.*
83 *L.emptor.C.de euict.an sit præsumptio iuris & de iure.*
84 *Quid sit præsumptio iuris & de iure.*
85 *Aduersus quam præsumptionem admittitur probatio per notorium rei.*
86 *Intellige hæc duobus modis.*
87 *Cessante causa impulsiua non cessat dispositio.*
88 *Quæ dicatur causa impulsiua,& quæ finalis.*
89 *Ripæ distinctio reprobatur.*
90 *Duæ aliæ distinctiones referuntur.*
91 *Improbatur quædam opinio Aymo.consi.86.nu.6.*
92 *Prima distinctio approbatur,& latius declaratur.*
93 *Secunda distinctio reprobatur Rubei & Fulg.*
94 *Aymonis opinio saluatur.*
95 *Quædam Rubei consideratio.*
96 *Cautela quædam Petri Rebuffi.*
97 *Quando emptor,& venditor sunt simul conuenti in eodem iudicio,an requiratur denunciatio disputatur.*
98 *Emptor non tenetur denunciare,si non potest.*
99 *Denunciatio absente venditore domi facienda est amicis vicinis, vel per edictum,vel secundùm formam clem.causam,de elect.*
100 *Si venditor dixisset,quòd nolebat emptorem defendere, non requiritur alia interpellatio.*
101 *An credatur nuncio referenti citatum nolle comparere,discutitur:pro cuius resolutione refertur distinctio Franci.*
102 *Fauore minorum,piæ causæ,& Fisci non requiritur interpellatio.*
103 *Intellectus l.minorum.C.in quibus caus.in inte.rest.non est nec.*
104 *In ecclesiam transfertur dominium absque traditione.*
105 *Priuilegia non sunt multiplicanda.*
106 *Fiscus regulariter vtitur iure priuatorum.*
107 *Reprobatur gl.in §.fiscus.l.cum quidam,de iure fisc.*
108 *In ecclesia requiritur interpellatio,Ant.Burgos probat.*
109 *Ecclesiis est fauendum,nisi alijs præiudicium inferatur.*
110 *Expenditur constitutio.c.breui,de iureiur.*
111 *Intelligentia ad c.potuit,loca.*
112 *Vltimæ voluntates, & contractus bonæfidei à pari procedunt stante similitudine.*
113 *Gl.auctoritas à multis commendatur.*
114 *Si pacto remissa est denunciatio,non requiritur alia interpellatio.*
115 *Quomodo procedat gl.in l.1.C.ne fideiuss.dot.dent.*
116 *Non obstante remissione nunciationis ex æquitate facienda est secundum Rebuf.*
117 *Cedenti non fit denunciatio,duplex ratio adducitur.*
118 *Venditor non potest declinare forum emptoris.*
119 *Quid in clerico venditore dicendum latè disputatur, & concluditur idem.*
120 *Hieronymi cautela.*
121 *Refertur distinctio Ripæ in clerico no.*
122 *Iudex ecclesiasticus in hoc casu inhibere non potest iudici seculari.*
123 *Potest clericus coram iudice seculari suo iure vti.*
124 *Quid in fisco venditore? idem dicitur quod supra.*
125 *Intellectus.l.3.cum gl.C.de iu.fis.lib.10.*
126 *An venditor vigore statuti possit petere compromissum contra agentem.*
127 *Per compromissum non mutatur forma.*
128 *Compromissum non perimit,sed suspendit iudicium.*
129 *Iudex coram quo fuit res euicta cognoscere potest inter emptorem, & venditorem.*
130 *Fallit in clerico venditore.*
131 *Venditor potest vti declinatoria fori emptori competente.*
132 *Excepto fori competens principali non competit fideiussori.*
133 *Pluribus hæredibus venditoris in solidum denunciandum est,intellige, vt infra num.137.*
134 *Ius defensionis indiuiduum est,intellige vt infra num.136.*
135 *Dictio omnis,est collectiua.*
138 *Non sufficit vt denunciatio fiat fideiussori.*
139 *Auctori fieri debet,non procuratori,nisi in causa absentiæ.*
140 *Procurator potest præstare fideiussorem de euictione, licèt in mandato non contineatur.*
141 *Procurator denuncians litem venditori debet docere de mandato.*
142 *Sufficit vt pupillo fiat.*
143 *Quando res vendita transit per plures manus quid agendum.*
144 *In denunciando tempus seruandum est.*
145 *Per denunciationem non eximitur emptor à defensione litis.*
146 *Emptor defendens litem ad quæ contra venditorem regressum habet.*
147 *Ad quos sumptus tenetur venditor.*
148 *Venditor tenetur ad expensas litis necessarias.*
149 *Si emptor fuit in culpa non petendo aduersarium in expensis condemnari.*
150 *Emptor vltra duplum à venditore an aliud consequi possit.*
151 *Interesse duplum excedere non potest.*
152 *Si lis mota est super possessione,an agatur de euictione.*
153 *Per hythecariam verè res non euincitur.*
154 *Emptor si rem meliorauit,soluit primam æstimationem.*
155 *Obligatus ad dandum liberatur primæua actione si det,& caueat.*
156 *Venditor promittens stare simplici verbo, vel iuramento emptoris de omnibus expensis,an talis conuentio ualeat?*
157 *Pacta,& conuentiones seruandæ sunt,si absque peccato seruari possunt.*
158 *In arbitrio boni uiri tacitè subintelligitur,dummodo dolus absit.*
159 *Emptor tenetur conducere aduocatum expertum.*
160 *Agitur de euictione re euicta, fallit in quatuor casibus, ut infra numero 162.*
161 *Differentia est inter stipulationem duplæ,& habere licere.*
162 *Contra impedientem me uendere agere possum actione de dolo.*
164 *Si uenditor promisit de euictione rato manente pacto.*
165 *Sententia lata contra emptorem,an exequi posit contra uenditorem.*
166 *Si emptor & uenditor sciant rem uenditam esse alienam, an debeatur euictio.*
167 *Quando consanguineus retractus iure agit, an uenditor teneatur de euictione.*
168 *Si promissum est,quomodocunque res euincatur.*
169 *Emptor bonæ fidei recuperat meliorationes.*
170 *Emptor malæfidei non recuperat,nisi necessarias,eandem distinctionem facies circa fructus perceptos.*

§. III. Vt emptor agere possit contra venditorem de euictione, quæ præcedere debeant.

AD huius intelligentiam de trib. videre contingit, quibus cognitis facile intelligi poterit, quæ interuenire debeant, vt euictio locum habeat. Primo 1 quæritur, An emptor † teneatur denunciare litem motam contra se venditori, scientiam dictę litis habenti?

Videbatur dicendum quòd non, per regulam iuris, quòd 2 qui † certus est, amplius certificari debet minime.c.eum qui, de reg.iur.in 6.Non enim (inquit Vlpia.) certiorari debet qui non ignorauit.l. j. in fin. de actio. empt. l.1. §.si intelligitur,de ædil. edi. l. item veniunt. §. petitum, de pet. hæredi. Et in dubio ad 3 quem finem exigatur † denunciatio præsumitur exigi ad certiorandum,& ideo tunc sola scientia sufficit. Dyn. in d. c. eum qui,refert Alexan.consi.24.num.6. lib.4. & consi. 138. nume.3. lib. 7. allegat Cyn. & Iacob. de Beluis. in l. emptor. C. euictio. cuius opinio probari videtur in l.si cum quęstio. C.eod. dum ibi disponitur, ꝙ emptoris auctor certus reddatur. Si verum est, quòd uenditor est certificandus, si iam scit litem motam, adimpletum videtur quod in lege disponitur, Bertrand. consi. 233.num.3.lib.3.

Contrarium tñ vbiq; tenent Doct ꝙ immò nõ obſtante ſciẽtia oĩno emptori eſt denunciandũ. Huius opinionis auctor eſt 4 Accurſ.in l.emptor.C.eo.quoniam ait,ꝙ tutius † eſt ſcienti denuntiare. Strictius tñ cęteri loquuntur, ꝙ oĩno oportet denuntiare. Spec.de emp.& ven §.fi.in fi.vbi Io. And Bar.Bal. Saly.in l.emptor.C.eo.in l.j.in fi.de act.emp.Bar.in l.2.§. voluntatem, in fi.ſol.mat.& ibi Alex.Iaſ.& Rip.Bar.in l.denuntiaſſe.§.j.de adul. in l.non ſolum.§.morte.nu.52.de no ope nunc.& ibi Alex.nu. 44.Iaſ.num.40.Rub.num.408.Bar.Bal. Pau.in l.qui abſentem, de procu.Pau.Ang.& Iaſ.in l.in executione.§.inſolidum,de verbo.oblig.Feli.c.cum M.nu.65.& Rip.nu.166.de conſti.Feli.in c. cum contingat,conclu.4.de reſcrip.Canon.in c.fin.de empt. & vend.vbi Ant.Burgos.col.3.Alex.in ſupra citatis conſi.& in cõſi.191.num.8.lib.6.Bald.conſ.279.lib.3.Pau.de Caſt.conſi.308. col.pen.viſis,&ponderatis,lib.j.Capel.Thol.q.407.& ibi Aufr. in addit.Corn.conſi.6.num.4.& 231.nume.10.lib.2.conſi.255. lib.3.Ioan.de Amicis conſi.145.num.5.Soc.Iun.conſi.4.num. 34.lib.2.Curt.Iun.conſi.104.num.1.Natta.conſi.38.num.5.Frã. Marc.deciſ.581.num.9.Riminal.conſi.147.nume.3.lib.j.conſi. 205.num.1.& conſi.274.lib.2.Bertrand.conſi.12.li.4.Bello. cõſi.50.dub.2. Alciat. conſi.404. circa primum. & in l.deteſtatio, col.19.in paruis,de verb.ſig.Rebuf.tit.de dilat.arti.5.glo. vn.nu. 27.To.3.Didacus Couarr.li.3. variarũ reſol. c.17. illat.j.Viui.li.j. cõmunium opin. nu. 434. qui multos ex ſupra dictis non citat. quib.planè conſtat,hanc eſſe communem opinionem.Iſta opinio probatur.in l.empti actio,& in l.ſi parentes. C. eo.ibi,vt defendatis:& hoc ponderat Bald. in l.ſi cum quæſtio.C.eo.probatur etiam in l.qui abſentem,de procu.ibi. poſtulabat à venditore fundi,vt ab eo defenderetur &c. Et ratio huius denunciationis eſt ſecundùm Dec.conſ.74.quia venditor 5 † melius ſcit rem venditam defendere,cum magis certus, & inſtructus ſit de iure ſuo:& non fit talis denunciatio ad illum finem ſimpliciter, vt venditor ſciat,ſed vt faciat aliquid de nouo, vt declarat Bart.in d.l.denuntiaſſe,& colligitur ex ſupra citatis iurib.Corn.d. conſ. 6 255.Mod.in conſuet.Pariſ.§.13.gl.11.num 5.At Iaſ.† in d.§.voluntatem,num.26.mouet dubitationem, ꝙ differentia Bart. & Doct.eſt verbalis,& nõ realis,dum aiunt, ꝙ ſi intimatio fit ſimpliciter ad certificãdum,ſi aliunde eſt certus non requiritur. Si verò non fit ſolum ad notificandum,ſed etiam ad incitandum, tũc requiritur omnino non obſtante eius ſcientia: inquit enim Iaſ. Nam quid intereſt,ꝙ vẽditor certioretur ab vno tertio, vel ab ipſo emptore? Reſpondetur ſecundum Bar.in d.l.emptor.C. eo.Quando venditor certioratur ab extraneo de lite mota, nõ eſt ꝙ imputetur venditori,ſi non venit ad defendendum litem motam, poteſt enim præſumere ꝙ ipſe emptor poſſit ſe defendere ſine auxilio ipſius venditoris: ſed quando emptor denunciat ipſi venditori,videtur ꝙ nõ poſſit ſe defendere,ideo eſt neceſſe,ꝙ veniat ad defendendum. Tu verò diligenter aduerte,ꝙ cum huiuſmodi denunciatio vltra ſimplicem ſciẽtiam incitet ipſum venditorem:vt ad defendendum,omnino neceſſaria eſt. Nec diuinandum eſt,vt faciunt Bart.& Iaſ.ꝙ ſi emptor nõ denunciauit,ſed aliquis tertius,forſitan ipſe emptor cõfidit de ſuis iuribus,quod incredibile eſt, cum omnes leges cõſulant ipſum emptorẽ denuntiare debere,ſi cautius procedere vult, vt in caſu ſuccumbentię venditor 7 † teneatur de euictione,ad quam regulariter non teneretur, niſi præcederet notificatio Corn. & Dec.in præcitatis conſiliis.

Alio modo pungit Cum in d.§. voluntatem.Bart.dicit enim ꝙ Bar.ineptè allegauit gl.in d.§.volũtatem.in verb.ſcire. & l.allegatam in ea. Nam ait,ꝙ tex.in l.Herennius.§.Caia.de euic. nõ loquitur de deenunciatione litis motæ,ſed de ſentẽtia lata. Nũ 8 quid † emptor debuerit appellare à ſnĩa,cum debuerit denunciare venditori,ꝙ appellet. Et ſic videtur,ꝙ Bar.non bene ponderauit illum tex. Reſpondet Iaſ.in d.§.voluntatem,ꝙ Bar.conſiderauit,ꝙ qua ratione ibi non requiritur denũciatio, ſicut qñ venditor ſcit,eadem ratione non debet requiri denunciatio euictionis,qñ venditor ſcit. Aduertendum eſt,ꝙ Iaſ.ſic interpretãdo mentem Bar.videtur potius deſtruere,cum ipſe Bar. vbique teneat,ꝙ denunciatio requiritur, ꝙuis venditor ſciat litẽ motã eſſe,quicquid ibi gl.ſenſerit. Vnde ego rñdeo,ꝙ Bar.aptè allegauit.d.§.Caia.ꝓbatur hoc in illis verbis. Auctorẽ laudauerat &c. interpretatur.Sal.ibi,ideſt laudabiliter denunciauerat,& ſic ibi tex.loquiť de denunciatione litis motæ.ꝑpea malè reprehendiť Bar.à Cum.quinimmò ipſe potius redarguẽdus eſt,qui malè intellexit Bar.inductionẽ. Dicendũ tñ eſt ad intelligentiam principalis deciſionis.d.§.Caia.ꝙ emptor fuit in culpa nõ denũciãdo,& quia ẽt negligẽs fuit in permittendo labi tps fataliũ appellandi, vel appellationẽ proſequendi. Et ex illo textu colligiť,ꝙ 9 non ſolũ † in prima inſtantia,ſed ẽt in ſecunda, & vlteriori dẽt fieri denunciatio litis,alioquin emptor non hñet regreſſum aduerſus ſuũ auctorẽ,vt in fi.illius l.hř,vt animaduertunt ibi. Bar. 10 & Bal.& hoc planè colligiť;qñ emptor † à ſnĩa ꝯ eum lata tenetur appellare,& appellationẽ proſequi, cũ ipſe noĩe proprio ad vtilitatẽ tñ alterius.ſ.venditoris condemnet,vt no.docet & cõcludit Bar.in l.ſi procurator.§.ſi ignorãtes.in fi.& ibi Sali. mãd. Dec.d.conſ.74.nu.3.Papien.in forma lib.in cauſa vend.gl.verb. promittens de euictione.nu.8.Mod.in Apoſt.ad Dec.in d.conſi.74.teſtatur cõem opinionem eſſe in contrariũ,ꝙ non teneatur appellare,vel appellationẽ proſequi,allegat Bar.in d.§.Caia. & Bal.in l.inuitus.q.2.C. de procur. qui mihi hæc non probant Rub.in d.§.morte.nu.414.ſed vide infra q.12.vbi latius.

Similiter Iaſ.in d.§.voluntatem,reprehendit Bar. qñ doctri-11 na ſua fundamenta in d.l.denunciaſſe,nõ eſt vera. Nam qñ † denunciatio fit non ſolũ ad finẽ ſciẽtiæ,ſed ẽt incitationis,ille cui dẽt denunciari ad hũc duplicẽ effectũ nõ dẽt certiorari ſi ſciat. probať hoc fñ eum per duos tex. ſimul iunctos.ſ. per l.3.C.de a nouat. iun.l.fi.[a] de tranſa. inducendo ſic. Pone aliquis cedit mihi debitorẽ,dicit ibi tex.in d.l.3.ꝙ non obſtãte ceſſione debitor põt adhuc ſoluere creditori,ſaluo niſi lis fuerit cõteſtata,vel denunciatũ ſit debitori ne ſoluat. Põdera ergo,ꝙ denũciatio quę fit in d.l.3.fit ad duplicẽ effectũ.primò,ꝙ ſciat me feciſſe ceſſionẽ. ſecũdò,vt inhibeã debitori ſoluere,& tñ ſi debitor ſciret,nõ eſt opus certioratione,d.l.fi.vbi eſt tex.ꝙ ſi ſciat aliunde non eſt amplius certiorandus,ergo contra Bar.

Cui obiectio rñdet Rip.in d.§.voluntatem,poſt numerũ 17. 12 ꝙ debitor † ex ſola ſcientia ceſſionis vř inhibitus ſoluere cedenti,cũ ſciat illũ remiſiſſe iura ſua.l.ſi cũ emptore.in prin. de pact. non ſic in d.l.denunciaſſe,nec in qõne noſtra, quia etſi vẽditor ſciat litem eſſe motam,non tñ ſcit,ꝙ emptor velit vti defenſionibus ipſius venditoris, cum poſſit emptor etiam ſe defendere ex iuribus propriis.l.emptori.C.de euict.

Sed aduerte fm Hormano.Detum.in d.§.morte.nu.128.ꝙ illa iura non faciunt in propoſito,quia loquunť in ceſſione actio-13 nis,in qua diſtinguiť, ꝙ aut † ceſſio fit ad commodum ceſſionarii,vt in d.l.fi quia vendita hæreditate,oẽ commodum,& incõmodum eſt emptoris,& tunc ſatis eſt ſciẽtia debitoris.Bar.in d.l. ſi cũ emptore,cum quo trãſit Iaſ.ibidẽ, & idem repetit Bar.in l. facta.§.ſi hæres,ad Treb.Si autem fiat ad cõmodum cedentis,vt in d.l.3.omne quod exigitur à ceſſionario cadiť in vtilitatẽ cedẽtis,quia in tantũ liberatur, & tunc requiritur denunciatio. Nos autem non verſamur in his terminis debitoris ceſſi, ſed agitur inter venditorem,& emptorem,qui venditor debet certiorari, vt veniat ad defendendum.

Verùm Rubeus in d.§.morte.nu.409.reprehendit iſtã dñam, & mouetur. Nam in l.3.C.de noua.debitor meus mihi ſolutionis cauſam mandauit actiones cõtra debitorem ſuum,& tñ nõ ſufficit ſola ſcientia illius,cõtra quem ſunt actiones ceſſæ,vt impediatur ſoluere ipſi cedenti,ſed requiritur vel exactio partis debiti,vel litis conteſtatio,vel denunciatio,& tñ ibi periculum,& commodũ pertinet ad ceſſionariũ, ſicut in caſu d.l.fi.de trãſ. Nã in caſu d.l.3.debitor meus dedit mihi nomẽ debitoris inſolutũ, 14 & periculum eſt meũ,q̃a inſolutum datio † æquiparať emptioni,& venditioni.l.libera.C.de ſen.l.ſiquis aliã,& de ſolu.l.j.C.de peric.& com.rei ven.ergo ſi debitor cõtra quẽ ceſſæ ſunt actiones efficeretur non ſoluendo,periculum ad me ceſſionariũ ſpectaret: quia vbi quis recipit nomen debitoris inſolutum ſtatim liberatur dans,ſecundum Imo.& Scrib.in d.l.facta.§.ſi hęres,ad Treb.Quod cogitandum reliquit.

Circa intellectum d.l.3.vide eundem Rub.cõſi.159.Soc.Iun. conſ.82.nu.17.lib.j.Hæc Rub.conſideratio fuit Cum cõſi.4.col. fi.D.Stella.Vbi Cuma.conſiderat pro concordia dictorũ iuriũ, ꝙ in d.l.fi.tranſigens non poteſt præiudicare ceſſionario, ſed bene ſolutionem recipiendo,vt in d.l.3.antequam interueniat alterum illorum requiſitorum.

15 Non omitto,† ꝙ Bald.in l.j.col.fi.C. qñ prouo.non eſt nece. duobus aliis modis ſaluat,& conciliat dicta iura. Primò, ꝙ d.l.3. loquitur in caſu ſuo.ſ.qñ ceſſio fit creditori cedentis,ſecus ſi fieret emptori,vel donatario. Et eſt ratio dñæ,quia iſta ceſſio, quæ fit creditori, ſuccedit loco pignoris, & cum in iuribus non interueniat vera traditio, remanet quaſi poſſeſſio illius iuris penès cedentem.

Secũdò & verius,ceſſio,q̃ fit creditori fit gratia vtriuſq;,ſed ſi fit emptori,ſeu donatario,fit gratia emptoris,vel donatarii tm. Et ideo lex æquiparat emptorem ei cui facta eſt reſtõ ex Trebelliano,tex.eſt vulgaris,tñ vnicus in iure.in d.l.fi.de tranſ. Ergo debitor,ſi cedẽs agat,põt ei obiicere de iuris incõpetẽtia. Quas ſolutiones Bal.refert,& approbat Bertran.conſi.290.lib. 2. par.j.

Poſtremò ego rñdeo,ſi in d.l.3.C.de nou.alterũ ex illis ibi expreſſis requiriť,vt debitor videať inhibitus, ne ſoluat creditori, inter q̃ pręcipua eſt denũciatio,& in d.l.fi.de trãſ.ſimpliciter dř, ꝙ ſi debitor hæreditarius ignorabat venditionẽ hæreditatis excuſať,ſi ſoluerit hęredi,nõ põt inferri à ꝯrio ſenſu,ergo ſi ſciuit 16 nõ excuſať,qñ non ſufficit ſimplex † ſcientia,ſed requiriť inhibitio,vt d.l.3.& hoc ſentit ibi gl.j. in primo intel. q̃cquid poſtea dixerit,quã in hoc reprehendunt Paul.de Caſt.Alb.Fulg.& Iaſ. ſibi cõtrarius ibi.in d.l.fi.Sali.in l.nomẽ.col.j.C.quæ res pig. obl. poſſ.Et ſic cõcludendũ vř,ꝙ in caſu.d.l.fi. ad hoc vt debitor dicatur inhibitus,ne ſoluat,requiritur ſaltẽ denũtiatio, iuxta d.l. 3.Cautio tñ adhiberi poteſt,vt tollatur prouiſio.d.l.ad fauorem ceſſionarii,vt per Cępol.caut.240.tu habes &c.

Vlterius Rip.in d.c.cum M.nu.166.de conſtit. opponit con-17 tra Bar.ꝙ immo non requiritur de denuntiatio,quoniã † dies interpellat pro homine.l.magnam.C.de ꝯh & committ. ſtipu. Verum venditor promiſit lite mota defendere cauſam ſtatim, quamprimum ſcit litem motam eſſe, dies illa dicitur eũ interpellare,vt defendat.

18 Cui argumento reſpondet ipſemet, ꝙ † regula.l. magnam, procedit in die certa,ſecus in die incerta, quia illa non interpellat,vt declarat Bart.in l.ita ſtipulatus, la grande.in 2.q. princ. de uerbor.obliga.

Vel dicendum eſt, ꝙ promiſſa eſt ſimpliciter legitima defen-19 ſio,quando lis moueretur,quo caſu qñ aliquis obligatur † ad factum,tunc ita demum tenetur,ſi requiſitus fuerit.gl.eſt no. in l. vniuerſa.quam ibi multis ſiľibus exornat Iaſ.C.de ꝑci.Imp. off.

Quemadmodum ſi in ciuitate lex eſſet,ꝙ prętor cogat agnatos ad compromiſſum,intelligitur,ſi aliqui litigatorum petierint. Nemini enim prætor officium ſuum impartitur,niſi petẽti.l.4.§.hoc autem iudicium,de dam.inſe.

Quòd & in ea lege pluries reſponſum eſt, quæ forẽſem ſatiſdare iubet,intelligitur enim ſi cautio petita fuerit.l.peto.§ fi.de leg.2.Alcia.li.j.de verb.ſig.pag.26.in paruis.

Vel reſpõdeas,ꝙ argumentum procedit in ſimplici promiſſione facti,ſecus in iſta de defendendo,quia non poteſt promiſ-20 ſor † defendere,niſi ſciat. Abb.conſi.49.col.2.lib.2.Fely.c. ſi autem.col.3.de reſcrip.Alciat.conſ.760 in fine. Blancus &c. Nor. tamen,ꝙ ſi emptor,cui mota eſt lis, proteſtatur ſe nõ poſſe denuntiare uenditori; quia neſcitur, vbi ſiť, ꝙ eo reuerſo tenetur vltra primam proteſtationem iterum denuntiare, alias intelligeretur receſſiſſe à proteſtatione,ita tenet Iaſ.in l. de pupillo.§. ſi quis ipſi prætori.num.4.de no. operis nunci. quicquid contra ſenſerit Ange.ibi.

21 Secundò dubitatur, An ſufficiat † ſimpliciter denuntiare litem eſſe motam,an uerò dicendum ſit, ut ueniat ad defendendum,& in ſe litem ſuſcipiendam,& ſic, ut non ſufficiat denuntiationem fore notificatoriam,ſed etiam requiſitoriam? Bar.in l.non ſolum.§ morte.nu.51.de no.oper.nunc.tenet, quòd in libello nuntiatorio dicatur,quòd ſibi mota eſt lis, & ꝙ veniat ad defendendum,allegat tex in l.j.C.de peri.& comm.rei uend.in illis uerbis, vt cauſæ agendæ adeſſet &c.& l.ſi rem la j.§.fi.ibi, vt de ea re agenda adſit &c. de euict.& l.ſi parentes.C.eo.idem tenet in l.at qui natura.§.cum me abſente.nu 4 de neg.geſto. Addit Iaſ.in d §.morte. nu.39. ꝙ ſufficeret denuntiare venditori; ꝙ aſſiſtat liti motæ.hoc tenet Ang.in l.denuntiaſſe, in prin. de adult.allegat tex.in l.empti actio.C.de euictio.ubi formalis tex. ibi,interpellare uenditorem,ſiue ſucceſſorem eius debes, ut tibi aſſiſtat,cauſamq; inſtruat &c.& Iaſ.addit tex.in l.cum ſucceſſores. C.eo.qñ ait,aſſiſtere negotio denuntia &c. Et iſta eſt communis opinio,vt teſtantur Fely.nu.64.& Rip.nu. 165.in c.cum M.de conſt.quæ opinio fuit originalis gl.j.in l.auctore.C.de eui. idem tenet Hier.Cagn.in l.vẽditor.col.j.de iud.tex.& gl.j.Abb. & alii in c.fi.de emp.& ven.Bal.l.ſi cum queſtio.C.de euic.Pau. de Caſtr.conſi.240. effectus,in 2.dub.lib.j.& in l.j.nu.3.C.ubi in rem act.qui allegat tex.in l.ſi plus.§.mota.de euic.Bal.in tit.ſi de feud.uaſ.ab alio interp.fue.in prin.Ang.conſ. 177. Abb.conſil. 45.& conſi.49.col.2.lib.2.Alex.conſi.24.col.2.lib.4.conſ.190. nu.20.lib.6.conſ.27.lib.7.Cor.conſi.325.col.3.lib.j.& communem dicit idem Corn.conſi.255.col.2.li.3.Rub.d.§. morte. nu. 416 Gozad.conſi.94.nu.41.plenè Gratus conſil.139. col.j.& ij. lib.ij.Capyc.deciſ.106.nu.2.Aufr.In addi. ad Capel. Tholoſ. deciſ.407.circa fi.Rimin.conſi.147.nu.3.lib.1.Alciat.l.deteſtatio. col.19.in par.de verbo.ſign.Did.d.lib.3.var.reſol.cap.17.illat.2.

Contrarium tenent idem Bal.in l.emptor. C. de euict.Salyc. dicta l.j.C.de peric.& comm.rei uen.Iaſ.in d.§.morte, & mouetur ex pluribus.

Primò,per tex in l.ſi cum quæſtio.C.de euict.ibi, Auctorem tuum certum feciſti &c.in quibus verbis videtur probari, ꝙ ſufficiat ſimplex denuntiatio litis motæ. Et quamuis verum ſit, ꝙ 22 venditor † teneatur venire ad defendendum, non tamen ſequitur,ꝙ neceſſe ſit illud denuntiari,cũ ex denuntiatione litis motæ habeat ſcire ſe obligatum venire ad defendendum. adde l.ſi controuerſia.C.eo.cum ſimilibus.

Reſpondet Rip.in d.ca.cum M.nu.165. ꝙ illa lex ſimpliciter loquens de certificatione debet declarari per alia iura ſpecialiter loquentia. Quæ reſponſio ſuſtineri poteſt. Nam quando lex 23 † ſuper aliquod diſponit,præſupponit cætera habilia concurrere.l.qui teſtamento,la ij.in princi.de teſta.unde cum lex,ſi cum quæſtio,diſponat,ꝙ uenditor eſt certificandus; dicẽdum eſt talem certificationem continere debere ſua requiſita, de quibus in dicta l j. C.de pericu. & commod.rei uend.& in aliis iuribus ſupra citatis.

Secundò Bal.mouetur in d.l.j.col.ij.in ſecundo caſu.C. de periculo.& comm.rei uen.per tex.in l.j.§ denuntiare igitur,de uen. 24 inſp.ubi probatur,ꝙ † muliere prægnante ſatis eſt denuntiare ijs quorum intereſt partum non edi.

Reſpondetur ſecundum Iaſ.in d.§.morte, loco pręcitato, ꝙ ibi non ſufficit denuntiatio certificatoria, ſed etiam requiſitoria interuenire debet,ut probatur in d.l.j.§. de inſpiciendo, ibi, denuntiandum curet,ut mittant (ſi velint) q̃ uentrem inſpiciãt.

Tertiò adducũt. Denuntiatio litis motæ ſolum fit ad finem, 25 vt denuntiatus defendat emptorem. Ergo cum ſit vnica † ratio denuntiationis,debet haberi pro expreſſa,iuxta glo.l. quamuis. C.de fideicomm.

Reſpondet Iaſ.in d.§.morte, ꝙ poteſt hæc denuntiatio fieri ad duplicem effectum,uel vt veniat ad defendendum, vel ut teneatur de euictione. Quæ reſponſio nulla eſt,cum ſemper ad illum finem fiat denuntiatio,ut uenditor teneatur de euictione d.l.ſi cum quæſtio.

Alio modo reſpondet Rip.in d.ca.cum M.præſupponendo, 26 ꝙ emptor † aduerſus eum,qui litem mouit,poteſt ſe tueri,& iuribus propriis,& iuribus uẽditoris.l.emptor.C.de euic. unde dicit,ꝙ ad alium effectum poteſt fieri denuntiatio,ſcilicet ut uenditor inſtruat ipſum emptorem de iuribus ipſius,quibus mediãtibus poſſit ſe defendere.

Replicatur, ꝙ denuntiatio fit principaliter, ut uenditor ve-b niat ad defendendum [b] emptorẽ,ut iura ſupra allegata demon-27 ſtrant,& dicitur † defendere uenditorem,etiam ſi non aſſiſtat, dummodo inſtruat emptorem,& iura,quæ habet ad cauſam facientia, ipſi commodet, ex quibus iuribus litis motæ defenſio proueniat.

28 Reſponde igitur clarius,ꝙ pro forma † requiritur: ut in denuntiatione ponatur,ꝙ ueniat ad defendendum vẽditor.l.em-29 ptor C.de euict.Igitur forma † data adimplenda eſt ſpecificè,& geſta contra formam ſunt nulla.ca.cum dilecta,ubi Fely.de reſcrip.l.cum hi.§.ſi prætor.de tranſ.Alex.conſi.24.lib.4.Non obſtat illa gl.qñ nos nõ loquimur,nec quærimus de ratione motiua,quare lex noluerit venditorẽ interpellari, ut veniat ad defendendum,ſed nos diſputamus de expreſſa legis diſpoſitione, 30 quæ cum ſit clara † non eſt opus coniecturis.l.cõtinuus.§.cum ita.de uerbo.oblig.

Quartò facit contra Barto.& communem illud,quod ponit 31 Bal.in l.uinum,ad fi.ſi cer.petat.ubi ait,ꝙ in denuntiis † ſufficit narrare factum,nec requiritur petitio,uel concluſio.

Reſpondet Rip.in d.c.cum M.quòd dictum Bal. procedit in 32 proteſtationibus † declaratoriis,vel certificatoriis, ſecus in incitatoriis,vel prohibitoriis, in quibus per modum nũtiationis & non petitionis requiritur concluſio,ut tenet idem Bal.in tit. ſi de feud.vaſal.ab alio interp.fuer.nu.2.& hoc modo Bal. ſeipſum declarat. Et ita cum priore communi opinione tranſeundum eſt,pro qua ſtat etiam gl fi.in cle.cauſam,de elect.

Tertiò in dubium reuocatur, An quando denuntiatio uenditori eſt facienda ſufficiat denuntiare litem eſſe motam:an verò ſit neceſſe, ut in publicam formam libellus tradatur uenditori oblatus contra emptorem; alias uenditor non teneatur ei credere litem fore motam?

Bar.in l.empti actio.C.de euict.& in d.§.morte. nu.48. Alex. nu.41.& Iaſ.nu.38.Ange.in l in executione.§.inſolidum.& in l. cum ex cauſa,de uerb.obl.& Alex.in conſ.33.col.fi li.3. tenent, 33 ꝙ requiratur † inſertio libelli in denuntiatione. Et hanc eſſe cõmunem opinionem teſtatur Rip.poſt Fely.num.63.in d.c.cum M.nu.163.de conſtit.Aret.in §.actionum.nu. 8.circa medium inſti.de act.Rub.d.§.morte.nu.414.Ruy.conſ.136.nu.8.lib.5.Riminal.conſ.147.nu.5.lib.1.Anan.conſ.31.Alcia.l.deteſtatio,col. 19.in par.de uerb.ſigni.Rip.in l.quod te.nu.65.ſi cer pet. Rebuf. d.tit.de dilat.art.5.gl.vn.nu.33.Didacus d.lib.3.var.reſol.c.17 illa.3.Et propterea Hier.Cag.in d.l.uenditor,de iud.dicit,ꝙ ſerua-34 tur in practica,ꝙ emptores † uenditoribus,& auctoribus ſuis litem intimant contra eos motam ſuper re vendita requirendo, & interpellando,ut ueniant ad defendendum eos, & onus defenſionis cauſæ in ſe aſſumere,exhibendo ad hunc effectum,vt certiores de omnibus reddantur copiam petitionis, & libelli,actaq; (ut dicitur) disbrigata, proteſtando de omnibus damnis, expenſis,& intereſſe, & de agendo contra eos de euictione ſuo loco,& tempore:&,ut magis ſecurè cuncta procedant, auctoritate iudicis hæc ſuis auctoribus intimare faciunt. Hoc idem tradit Card.Zabar.in clem.cauſam.§ fi.de elect.ſubdens, ꝙ intima-35 tio,† quam facit emptor venditori lite ſibi mota in caſu. c.fin. de emp.& uend.de rigore iuris debet fieri, ut arctetur uenditor ſub forma d.clem.quod perpetuò nota dicit,quia cõiter ignoratur,& raró bene intelligitur,manda igitur memoriæ.

Eſt uerum,ꝙ Ang.in d.l.emptor,ubi etiam Bal.nu.5. dicunt, 36 ꝙ de conſuetudine † hoc non ſeruatur, ſed ſolum ꝙ uenditor citatur:ut ueniat ad defendendum emptorem in cauſa euictionis,& litis motæ,& in citatione nuntiatur ei litem eſſe motam, & dicit iſtud eſſe tenendum, & nihil allegat, cuius dictum ſaluatur per Alex.& Iaſ.in d.§.morte.& Rip.in d.c. cum M. & in l. quod te,in numeris præcitatis,ut procedat,quatenus denuntiatio,& intimatio litis motæ fieret auctoritate iudicis: quoniam tunc non eſſet neceſſarium,ꝙ fieret fides de contentis in proteſtatione intimatoria,quod dictum Ang.tenet etiam Bal.in l.ſi cum queſtio.C.de euict.

Dum

Dum præfati Bal.& Ang.dicunt,consuetudinem extare, videt
[37] illis credendum,quia doct.†excellentibus attestantibus de con
suetudine credendum est,Dec.in l.2.§.j.col.fi.si cer.pet. consil.
691.nu.12.cum seq.qui ad hoc multos citat Soc.Iun.consi.60.
lib.2.Gratus cons. 12.nu.58.cum seq.li.j.subdens ꝙ opinio Bar.
in l.de quibus,de legib.videtur communis,vbi tenet, ꝙ doc.at
testanti de consuetudine credatur.

Ego circa principalem articulum seruarem opinionē Bar.si-
ue iudicialiter,siue extraiudicialiter fiat talis intimatio, in quā
sententiam etiam inclinat Cagn.in d.l.venditor.nu.4. de iudic.
[38] Ratio,quæ me mouet,est illa: quoniam semper † solet libelli,
& petitionis in iudicio productæ dari copia,ut reus conuentus
deliberet,an velit cedere,vel contendere.l.j.de eden.Et cum vē
ditor suscipere litem debeat, certior reddi debet de statu litis,
vt sibi consulere possit quid agere debeat.Et ꝙ Bald.& Ang.di-
cunt de consuetudine seruari contrarium scimus,ꝙ Doct.quā-
uis excellenti asserenti ita seruari de consuetudine nō esse cre-
[39] dendum,†quoniam illi est concessum iura interpretari,non āt
super his,quæ sunt facti disponere.Dec.consi.472.nu.17.qui a-
lios allegat.Neuiz.consi.45.nu.7.cum seq.qui infinitos allegat,
& cons.66.nu.31.vbi etiam de more doc.turbam inducit, atte-
stans ex allegatis hanc esse communem sententiam, quicquid
in contrarium dicat causæ illi inseruiendo in d.consi.691.& in
d.§.j.ubi Mod.Apost.attestatur veriorem esse opinionem con
tra Bar.& uide eundem Dec.cons.402. in materia consuetudi-
nis.Vel responde & intellige,ut nouissime declarat Aymo cō-
si.166.nu.9.vbi infinitas Doct.auctoritates allegat. Vel dicas,ꝙ
de huiusmodi consuetudine allegata poterit se iudex informa
re,& secundum probata procedere.Grat.consi.139.in fi.lib.2.

Rom.etiam in d.§.morte,ut ibi referunt. Alex. & Ias. asserit,
ꝙ Bar.opinio non est vera,immo non oportet libellum osten
di litis motæ venditori,quasi hoc sentiat gl.fin.in d.cle.causam,
iun. tex.dum ibi gl.vult,tutius esse seruari formam d.cle.in hac
denuntiatione,& sic non est necesse, ꝙ seruetur forma exhibi-
tionis libelli.Vnde certus dicitur secundum eū venditor quo-
modocunque sit certificatus.l.certum.ff.si cert.pet. & debet uē-
[40] ditor † credere simplici assertioni emptoris, si vir bonus repu-
tabatur,arg l.argentum,commod.& gl fi.in l.a Titio, de condi.
& demonstrat.

Alex. & Ias. his non obstantibus dicunt non esse recedendū
ab opinione Bar.& pro ea dicunt facere d.clem.causam, in fin.
ibi,dum dicit tex.idem quoq; in alijs casib.obseruari uolumus,
in quibus requiritur intimatio facienda.iuncto princ. illius cle.
[41] & ita intellige gl.ibi.Nec est uerum, ꝙ debeat † credi aduersa-
rio meo mihi protestanti,ut pro eo aliquid faciam, nec istud di
[42] cunt iura allegata in contrarium. Non enim † creditur alicui
in eo,quod cōcernit commodum suum,& onus alterius.l.nul-
lus,de test.l.omnibus.C.eod.alias sequeretur, ꝙ nunquam pro-
testanti incumberet onus certificandi aduersariū,sed esset cre-
dendum protestanti,contra l.nomen.C.quæ res pign. obl.poss.
l.si quis inficiatur,depos. præsertim cum quilibet bonus præsu-
matur.l.seruus,cum gl.de manum.testam.l.meritò,pro soc.cap.
fi.de præsumptio.

Subdit postea Ias.in d.§.morte, ꝙ uerba Bar.sunt sanè intelli-
[43] genda,dum dicit,quòd † libelli debet dari copia auth.intellige
si petatur a uenditore,alias sufficeret ei legere, iuxta dispositio-
nem d.clem.causam,ubi tex.alternatiuè loquitur, & ibi glo.in
verb.petita.

Non vr̄ recedendum ab antiqua practica,quæ est, vt semper
in libello nuntiatorio inferatur petitionis tenor ad hoc, ut uē-
ditor certior reddatur de lite mota,& possit consultius respon-
dere.Vnde Rom.frustra conatur ostendere,quod simplici rela
tioni emptoris esset credendum, quandoquidem ultra simpli-
cem notitiam litis motæ requiritur,ut uenditor incitetur, atq;
interpelletur,ut ad defendendum ueniat, litiq; ipsi assistat,pro-
pter quod a legis forma deuiandum non est.

[44] Quid si uenditor sponte † uenit ad suscipiendum litem? Di-
cendum est,ꝙ non requiritur tunc alia denūtiatio, cum cesset
causa propter quam fieri solet.s.vt inuitetur venditor ad defen
dendum,quo casu cum vltro se offerat, non est superuacuis la-
boribus insistendum,arg.l.is qui se obtulit,de rei uend.ita tenet
Bal.in l.j.nu.10.C.de peric.& com.rei uē.vbi ait, ꝙ debet admit
ti ad instructionem causæ pro suo interesse,ut no.in l. si suspe-
cta,in princ.de inoffi.testam.probat tex.in l.si parētes.C.de eui-
ctio.ubi no.Salyc.ꝙ qui de euictione tenetur,non potest prohi
beri,quominus assistat in iudicio,Aymo consi.14.

[45] Colliguntur † ex supradictis quatuor conclusiones.

Prima,ꝙ venditori etiam scienti notificari debet ab empto
re litem sibi motam super re uendita.

Secunda,nō sufficit simplex notificatio, sed requiritur ut in-
citetur ad suscipiendam defensionem.

Tertia,in libello nuntiatorio debet inseri copia libelli,& pe-
titionis contra ipsum emptorem factæ.

Quarta,si ultrò venit uenditor ad suscipiendum litem, non
requiritur alia insinuatio.

Tres priores conclusiones recipiunt aliquot notabiles limi-
tationes.

[46] Prima limitatio est,ut non procedant supradicta, si † uendi-
tor in instrumento uenditionis iurasset uenire ad defendendū
emptorem in causa euictionis,quoniam tunc si sciat litem mo
tam,non requiritur alia denuntiatio. Hanc limitationem po-
nit Alex.in l.2.§.uoluntatem.nu.16.sol.ma.illam tenet Ias.in l.
quod te,nu.22.Dec.in lect.nu.11.& in rep.nu.43.si cer.pe. idem
Alex.consi.126 lib.j.Aret.consi.150.Corset.in repe. rubr.de iu-
reiur.priuil.4.Bauer.in trac.de iur.iur.illa 7.Cremens.sin. 122.
vbicunque &c.Rubeus cons.152.in fi.& in d §. morte, nu.420.
Soc.cons.27.nu.10.& consi.57.nu.11.Grat.cons.139.nu.7.cum
seq.lib.2.Cur.Iun.cons.74.nu.7.Capy.decis.106.nu.3.uer.secun
do facit &c.Aufr.in add.ad Capel.Thol.q 407.limit.5.Fely.c.li
cet Hely.col.3.limit.4.de sym.Roland.à Valle consi.6.cons.57.
nu.45.lib.j.& consi.25.nu.22.li.2.Natta consi.262.nu.20.Dida-
cus lib.3.variar.resol.capi.17.illat.5. ex quibus uidetur, ꝙ ista sit
communis opinio,ut testatur etiam in dicta l.quod te. pro qua
opinione faciunt infrascripta.

Primò,dictum Cano.in c.breui,vbi Abb.nu.5.de iureiu. vbi
[47] dicūt,ꝙ si vasallus,† vel alius promisit defendere ecclesiam,&
ita iurauerit, si postea talis iurans sciat imminere necessitatem
ecclesiæ,non requiritur alia interpellatio.

Secundo,dictum Spec.in ti.de Aduo §.j.ver. quid si is qui iu
rauit &c.mouetur Spe.simpliciter propter stimulū iuramenti.

Tertiò,tex.in c.j.§.licet.si de feu.fue.controuer.inter dom.&
agna.vasal.vbi videtur tex.apertus, ꝙ vasallus sciēs domino im
minere periculum, tenetur vltro non requisitus auxilium præ-
bere,& hoc propter iur̄m fidelitatis &c.c.j.de nou.for.fidel.

Quartò Rip.in d.§.uoluntatem,inducit nu.18.hoc fundamē
tum,cum absque promissione, & iur̄o venditor facta denuntia
tione tenebatur liti assistere.l.j.C.de peric.& com.rei uen.ergo
[48] †promissio,& iuramētum debent aliquid vltra ius operari, ne
sint frustratoria.l.si quando,de leg.j.dicamus igitur,ꝙ operent.
vt teneatur venditor etiam denuntiatione non facta.idem sen
tit Rip.in l.si insulam.nu.91.de verb.obl.

Quintò,Gomes.in §.item siquis postulante.num.10.instit.de
act.allegat hanc rationem,quia ex quo quis iurauit certum qd
[49] facere,eo ipso,ꝙ instat terminus faciendi,iur̄m †ex quo est vin
culum animæ interpellat,arg.c.præterea.de app.& c.fi.ne præ-
lat.uic.suas.

Sextò,idem Gomes.loco citato strictius ad propositum no-
[50] strū inducit d.§. licet. Nam † vbi aliquis casus est decisus in ma
teria feudali,qui non reperitur decisus de iure communi,possu
mus de illo arguere,& inferre ad alios casus non decisos conti-
nentes eandem rationem,& iustitiam.ita no.decidit Rom. con
si.212.in 2.dub.allegat Bar.in l.si mihi,& Titio,de uerb.obl. Ias.
in l.j.nu.60.de iur.emph.cum igitur tex.in d.§.licet,loquatur in
materia feudali,& sit fundatum in ratione naturali,& iusta, po
test ex eo inferri ad decisionem causarū in aliis causis.Ergo erit
concludendum,ꝙ sicut ibi iur̄m constituit quem in mora sine
interpellatione,ita & in quacunque materia, & per istud dictū
tenet hanc limitationem Ant.Burg.in c.fi.de emp.& vend.

Septimò,Ias.in d.l.quod te,adducit doct.Bal. in c. querelam.
[51] de iureiur.per illum tex.cum gl.ubi tenet, ꝙ conductor † qui iu
rauerat soluere pensionem cessando per annum constituit in
mora,quam decisionem referunt & sequuntur Alex.consil.85.
lib.j.Corset.in uerb.Emphyteuta,il j.Marsil.sin.226.emphyteu
ta &c.Ias.l.si quis maior,nu.12.C.de trans.& in l.2.q.9.C. de iur.
emphyt.& Cagnol.in d.l.si quis maior,nu.51.

[52] Octauò facit † is qui promittit facere, & curare ipso iure cō-
stituitur in mora:quia intelligitur,quamprimum potest,ita sin
gulariter dicit Bal.in c.j.§.ad hoc,nu.3.hic fi.lex.quod dictum p
no.refert,& sequitur Ale.cons.157.nu.2.ubi Moder.Apost.mul
tos concordantes allegat.lib.6.& cons.148.nu.2.li.7. Cur.Iun.
cons.74.col.4.Rub.d.cons.152.ad fi.sed iur̄o intelligitur quis p-
mittere facturum,& curaturum,ut probatur in ca. ex literis,de
spons.Bal.in l.fi.C.de non num.pecu.Adde Are.consi.152.Fely.
c.ex rescripto,col.fi.de iureiur.ergo &c.

[53] Nonò,iur̄m † habet uim litis contestatæ.l.nam & postea.§.si
is.qui temporali,ubi Bar.& alii de iureiu.Ias.§.item siquis postu
lante,col.j.ver.hinc sumpta occasione &c.insti.de acti. Aymo.
cons.71.nu.2.sed per litis contestationem debitor constituitur
in mora.l.si in Asia.§.fi.depos.cum sim. ergo & per iuramentū.

Decimò,probat tex.in l.eum qui.§.si iurauero,ubi Bar. versi.
post mortem &c.de iureiur.ubi habetur,ꝙ stante iur̄o interue
niente mora ante interitum rei debetur res. Cum nemo regu-
lariter constituatur in mora,nisi per interpellationem,attamē
ibi constituitur stante iuramento:ergo iuramētum habet vim
interpellationis.

[54] Vltimò addendum est,ꝙ stante † iur̄o alia interpellatio ne
cessaria non est.c.breui,de iureiur.ubi Doct.Cur. Iun.& Rub.in
supra citatis consiliis,Goz.cons.27.col.3.consi.31.col.j. in fi.cō
si.57.col.3.in fi.circa medium.Aymo consi.64.nu.2.

Contrariam opinionem, ꝙ immo requiratur denuntiatio
litis

litis nō obstāte iur̄o,tenēt idē Alex. sibi cōtrarius ī d.l.quod te,
nu.8.si cer.pet.& ibi Alcia.in verb deberes.Gomes. in d. §. item
si quis postulāte nu.10.insti.de act.Io.Lupi in c.per vestras,in fi.
de don.inter vir.& vxo.Rebuff.in tit.de dilat.art.5. gl.vni.nu.36.
vbi attestat̄ in praxi hanc limitationē non seruari:quia oportet,
ꝙ emptor đclaret vēditori litē, & an velit eū defendere.Anteq̄
ergo venditor requiratur,non tenetur, & hanc opinionem p-
bat Baue.tracta.de mora,part.2.num.21.Plaut.in l. quod te. lib.
4.nume.24 & sequen. vbi alios huius opinionis assertores alle
gat,& Cagno. ibidem nume. 95. Quæ opinio probatur ex in-
frascriptis.

Primò, quoniam de natura contractus emptionis, & vendi-
tionis est, vt requiratur denunciatio etiam scienti facienda per
[55] supradicta.Igitur iuramētum † debet intelligi s̄m naturā actus,
super quo interponitur l.fi.C.de non num. pec. vbi iuramentū
quo quis iurat soluere pecuniam sibi mutuò numeratam eam
conditionem habet,vt intra biennium possit, qui iurauit,oppo
nere exceptionem non numeratæ pecuniæ. Hæc siquidem pro
missio soluendi pecuniam numeratam propriam hanc naturā
habet, ꝙ possit intra biennium obiici exceptio non numeratæ
pecuniæ.Idem constat in c.quemadmodum,de iureiur etenim,
qui iurat aliquam in vxorem se ducturum,non tenebitur eam
in vxorem ducere si post hanc promissionem ipsa fuerit forni-
cata;quia huius sponsalitiæ promissionis illud est proprium, ꝙ
sponsa non fornicetur:igitur iuramentum non mutat hanc p-
priam huius actus naturam.facit optimus tex.in l.vlti. C. de lib.
caus.& sic iuramentum habet illam tacitam conditionem,quā
habet actus, super quo interponitur, vt not.Ang.consi.35. sta
tuto cauetur,col.1.Oldr. q.278.licèt quantum.q.3. Deci. consi.
600.in fi.euictionis conditio ea est, vt ita demum venditor te-
neatur,si illi fuerit denunciatum, etiam scienti ab emptore; vt
supra pluries inculcauimus, ergo eadem conditio inest iuramē
to super illo actu interposito.

Huic solidissimo fundamēto pro hac opinione primo respō
[56] det Dec.in d.l.quod te,in repe.nume.44. ꝙ iuramentum † non
obligat in plus quàm sit in principali,ita procedat d.l.fi. sed be-
nè obligat efficacius,vt not.Pau.de Cast. Alex. & alii in l.miles.
§.decem,de re iudic.& isto casu agitur de obligatione efficacio
ri,quòd obligetur non interpellatus.

Replicatur,ꝙ quamuis iuramētum efficacius obliget,Neuiz.
consi.21.nnm.11.non tamen operatur,vt excedat in sua opera-
[57] tione naturam actus, quandoquidem iuramentum † nō auget
obligationem,sed solùm addit vinculum religionis.Old.q.238.
cum mulier.Dec.consi.408.nu.10. Verùm in proposito nostro
iuramentum in plus obligaret venditorem non laudatum,nē-
pe vel ad pęnam dupli.l.2.de euict.vel ad interesse vltra rem,l.fi
deiussor.de dol.mal.except.quo casu Dec.decipitur in hoc: cū
præsupponat efficacius, & non in plus obligari uenditorem nō
interpellatum,quod non est verum,vt demonstratum est. Vn-
de secundò modo respondet Rip.in d.l.si insulam,nu.91.de ver.
[58] oblig.ꝙ verum est iuramentum sequi † naturam actus, intelli-
ge primordialem, Mars.sigu 226.emphyteutam. Aymo consi.
102.num.7.non enim s̄m accidens,de qua nos loquimur,Dec.
c.j.col.13.de iud.glo.in verb.ex omni causa, in fi. in l. certi con-
dictio,in princip.si cert.pet.arg.l.item veniunt. §. cum prædixi-
mus,de pet.hære.Sed vēditorē teneri de euictione naturale est.
l.pacta conuenta,de contrahen. empt.ꝙ tamen scienti lis sit de
nuncianda non est quid naturale, nec proprium huius contra-
ctus, sed generale & omnibus aliis conueniens ad moræ consti
tutionem,atque item accidentale,Bal.in l.j.col.j.C.com.Ego au
dacter teneo, ꝙ iuramentum sequatur naturam actus acciden
[59] talem,quando accessoriè † venit ad actum,Alex.in l.certi con-
dictio,in prin.num.8.quem ibi sequitur Dec. si cert. pet. sed cui
dubium,ꝙ denunciare litem motā venditori est de natura em-
ptionis & venditionis consecutiuè, vt supra demōstratum fuit
in j.& 2.quæstio.Vel responde,vt per Gomes.in §.fuerat. nu. 12.
[60] inst.de act.vt † illud procedat, quando illud accidens continet
pęnam, veluti est in actione legis Aquiliæ, quæ per inficiationē
crescit:ꝙ non contingit in proposito nostro.Quinimmò,si cō-
cedimus denunciationem requiri,venditor liberatur à pęna(si
vult)nempe dupli,vel interesse.

[61] Secendò facit;quia † vasallus regulariter propter iuramentū
fidelitatis non obligatur dominum defendere, nisi requisitus,
tex.est in c.j.de nou.for.fidel.c.j.§.ad hoc,hic fin.lex. tex. rotun-
dus,& gl.in c.j.in fi.an ille,qui interf.fra.dom.Igitur arguendo à
causa feudali ad casum nostrum, videtur quòd venditor ratio-
ne iuramenti non teneatur emptorem defendere, nisi inter-
pellatus.

Respondet Dec.in d.l.quod te,in rep. nume. 43. ꝙ in vasallo
considerandum est, ꝙ non obligatur simpliciter cum iuramen
to,sed tunc demum quando sit requisitus d.c.j.de no.form.fide-
li.vnde si requisitus non fuit,non tenetur, non obstante forma
iuramēti,quia lex vltra procedit, & requirit interpellationem,
secus videtur,quando iuramentū interponitur simpliciter, put
Doct.loquuntur in d.c.breui,quia iuramentum operatur,vt de-
bitor sponte,quod promisit,offerre teneatur.

Dicas hanc responsionem Dec.nullam esse,quoniā d.c.bre-
ui,loquitur in iuramento,& tamē vult,ꝙ interueniat interpel-
latio,& sic Doct.malè ibi ex illo tex.arguunt.

[62] Tertiò, regula est, ꝙ † ad constituendum in mora requiritur
interpellatio,vt probatur per gl.Bar.& Ias.nu.22.in d.l.quod te,
idem Bar.in l.si duo.§.ait prætor,de const. pec. per illum text.&
in l.ita stipulatus,la grande in 7.opp.5.par.de verb.obl.Dec.cōs.
[63] 516.num.21.Aymo.consi.89.num.4.verum † reperiuntur certi
casus speciales in cōtrarium,de quibus per Alex.in d.l. quod te,
& in istis non reperitur aliquid de iuramēto, ergo debemus sta
re regulæ,quia dicens fallentiam illā probare debet.l. ab ea par-
te,de prob. Et non reperitur in iure aliqua dispositio legis, quæ
inducat hoc priuilegium iuramenti,ergo nec nos inducere de-
bemus,arg.l.de pretio,de pub.in rem act.erubescimus enim cū
sine lege loquimur.§.consideremus,in auth.de trien. & semiss.

Quartò,cum ex natura emptionis proueniat:vt nūciatio fiat
venditori litis motæ, omnino facienda est, etsi in instrumento
sit iuramentum interpositum.Facit in arg tex. in l. non dubita-
tur.C.de euict.sicut enim in illa lege disponitur, ꝙ etsi in instru
mento nō apponatur promissio euictionis,nihilominus ex na-
tura contractus tacitè subintelligitur; ita etiam tacitè subintel-
ligendum est, vt ita demum venditor teneatur de euictione, si
sibi lis mota fuerit intimata.

Quintò est fortis tex.in l.emptor. C. de euic.qui negatiuè lo-
quitur,& vult,ꝙ emptor,nisi auctori suo denunciauerit,nō ha-
beat regressum de euictione contra venditorem,quo casu quā-
[64] do † lex habet decretum annullatiuum tunc inductum ab ipsa
lege dicitur datum pro forma,& gesta contra formam sunt nul
la.c.Pisanis,de resti.spol.Feli.c.cum dilecta,col.7.vers quintum
signum,de rescri.Cum igitur in d.l emptor,lex velit,ꝙ emptor
non habeat regressum contra venditorem, nisi denunciauerit,
ergò necessariò requiritur denunciatio, cum pro forma à lege
sit inducta, quæ non potest alterari per iuramentum, arg. l. qui
per salutem,de iureiur.facit in arg.illud quod no. in l. doli.§. di-
uersum,maximè per Pau.de Cast. de nouat.similiter quod not.
per gl.& Bar.in l.fi.§.fi.de cōd. inde. Probatur etiam hæc nostra
sentētia ex doct.Bal.in l.j.nu.6.C.de peri. & comm. rei vend. &
in l.nomē,nu.2.C.quæ res pig.obl.poss. vbi vult expresse, ꝙ vbi
cunq; in denunciando requiritur certa forma:tunc semper de-
nunciatio est de substantia,nec sufficit sola scientia.

Hęc posterior opinio placet etiam Moder.Apost.in d.l.quod
te,ad Dec.quia iuramentum intelligitur secundùm ius, & sub-
iectam materiam: quanquam contrarium consuluerit Alexā.
consi.9.num.5.& consi.148.num.6.lib.7.& malè,vt ibidem di-
cit idem Moder. Apost. Cui opinioni non obstant in contra-
rium allegata.

[65] Primò,dictum Cano.in c.† breui,de iureiur. est falsum,cum
tex.ille super quo eorum assumptum fundant,probet cōtrariū:
præsupponit enim requisitionem pręcedere,antequam ille qui
iurauit ecclesiam defendere periurii reatum incurrat. Vnde ex
illo tex. colligi potest pro ista opinione argumentum, ꝙ iur̄m
non constituit in mora absque interpellatione.

Secundò,dictum Spec.non obstat, qui solum considerat sti-
mulum iuramenti, quoniam ille stimulus in plus non obligat,
quàm natura actus,quanuis strictius liget.

Tertiò,tex.in d.j.§.licet,non officit, quia omnes in hoc con-
ueniunt in d.l.quod te,& alibi,ꝙ ibi illud est speciale in vasallo,
ꝙ teneatur dominum iuuare, quando illi imminet maximum
periculum,qui aliàs non tenetur,nisi interpellatus d. c.j.fi.an il-
le qui interf.fra.do.

Quartò,Rip.fundamentum fragile est, cum nec lege, nec ra-
tione illud probet, quia iuramentum sequitur naturam actus.
d.l.C.de non num.pec.

Quintò,quod dicit Gomes.non est verum, si simpliciter præ
stetur iuramentū, quia regulatur ab actu super quo interponit.

[66] Sexto, non obstat Rom. consi. quia opinio sua procedit † in
feudo,& emphyteusi,de qua loquitur;quia vr̄r habere maximā
conuenientiam,& interdum in illis argumentamur, vt no.Bar.
in l.vt iurisiurandi.§.si liberi,de oper.liber. Est igitur concludē-
dum, ꝙ ex matera feudali ad aliam materiam non est inferen-
dum,Bal.in c.j.in fi.prin.de feud.cog.Sal.in l.j.C. de iure emphy.
& est communis opinio.

[67] Non obstat septimò doctrina † Bal.in d.c.querelam, de iure-
iur.dicendum est enim non esse veram pp naturam, ac proprie
tatem contractus emphyteutici,cuius proprium est non amitti
emphyteusim ob non solutam pensionem nisi intra bienniū,c.
potuit,loca.l.vlt.C.de iur.emph. Similiter. vt locationis simpli-
cis propria est natura, vt conductor non possit priuari iure suo
nisi post biēnium.l.quæro.§.inter locatorem,loca.Hæc proprie-
tas non tollitur per iur̄m, quia ex eius contractus specie descen
dit,vt in simili dicebat Bal.in l.j.nu.j.C.commo.& hanc opinio
nem Bal.improbant Mod.Apost.ad Alex.in d.consi.85. lib.j.&
Cur. Iun.in l.siquis maior. C. de trans.nu. 30. Quinimmò Dida-
cus Couarruu.in c.quamuis,par.j.§.4.illat.6.num.5.de pact.li.6.
ait ex

ait ex mente illius c.querelam, deduci posse contrarium illius, quod colligit ibi Bal. siquidem post biennium à cessatione pensionis solutionis agitur ibi ad priuationem rei, cuius ratione soluere pensionem iurauit. Etenim quod emphyteuta non possit ob cessationem pensionis soluendæ priuari emphyteusi intra bienniū, proprium est eiusdē contractus ab eius exordio, & natura, non ex accidenti.

Ad illud quod octauò dicebatur, quod iuro intelligitur quē promittere, se facturum, & curaturum, & qui promittit facere, & curare constituitur in mora quamprimum scit, & nō facit: igitur idem dicendum in iurante. Respondetur quod iurm recipit in proposito nostro limitationem ab ipso contractu, sicut enim in contractu promissio euictionis obligat vēditorem facta notificatione, vt demonstrat Dec.consi.74.Rip.d.c.cum M.nu.166.de consti.ita ēt in iuramento inest eadem tacita conditio notificationis. Vel responde secundum Rub.in d.§.morte.nu.421.

68 quod † immo in eo, qui promisit se facturum, & curaturum requiritur interpellatio, vt uoluit Aretin. sibi contrarius cons.72.col.ult. qui loquitur ubi adest iuramentum, eiusdem sententiæ est Deci.consil.2.nu.7.& in l.quod te, col.4.si certum peta.Moder.Ferra.in trac.moræ, col.2.

69 Quòd nonò loco dicitur † iuramentum habere uim litis cō testatæ, intellige, scilicet, delatum & præstitum in iudicio ad litis decisionem: quia non requiritur alia contestatio, nec cōclusio in causa, ut feratur sententia, ita singulariter declarat Mod. Apost.ad Dec.cons.682.nu.7. Adde Ias.in l.si pecuniam, nu.23. de cond.ob causam. Dec.c.j.nu.23.ver.quartò non obstat, de iudi. Rip.in l.si insulam, nu.90.de verb.oblig.& sic non est verum in iuramento in contractu interposito.

Ad doctr.Bar.in d.§.si iurauero, decimo loco inductam rn̄det Rub. in d.§. morte, nu.425. quod iuramentum non cōstituit in mora tempore contractus, sed quamprimum potuit, vt in simili dicit gl.in §.omnis, instit.de verbor.obliga.& ista fuit consideratio Alex.in d.§.si iurauero, in fi.

Tu dicas, quod doctr.Bar.nihil obstat, quia si consideramus primum membrum ex mente Iac.But.& tunc loquitur in iuramē to decisiuo iudiciali, prout loquitur d.§.si iurauero.si verò consideramus sequens membrum, quando per iuramentum est cō stitutum debitum, & tunc Bar.sentit, quod iuramentum non constituat in mora, & sic potius probat opinionē nostram, quam contrariam. Et non obstat responsio Decij in rep.l.quod te, nu.43. in fi. quādo ait, quòd sicut interpellatio non excludit illud modicum tempus, ita nec iuramentum, ut à pari procedant, & elapso illo modico tempore iuramentum interpellaret. Nam respondetur, quod in d.§ si iurauero, uirtute iuramenti non constituitur in mora, sed bene præsupponit tex. quod propter moram tenetur de interitu. Quod intelligendum est, quando interuenit mora, vel per interpellationem.l.si ex legati causa.de verb.obl. vel lapsum temporis, seu iuramento decisiuo interueniente.

Postremò, quod iuramentum habeat uim interpellationis iuxta.c.breui, de iureiu.teneas, quod in d.c.potius probatur contrariū, vt supra deduximus: cum uerba tex. sint clara ab illorum significatione recedendum non est.l.non aliter, in prin.de leg.3.cum enim in verbis nulla est ambiguitas, non debet admitti uoluntatis quæstio.l.ille aut ille §.j.de leg.3.

Et ex his uides quantum parum constantes sint rationes, & argumenta Scrib.qui hanc limitationem sequūtur. Quo circa hæc limitatio tenenda non est per supradicta.

Non omittam, quòd aliqui fuere, qui fœdere distinctionis vtranque opinionem conciliare conati sunt.

70 Imprimis † Soc.consi.133.col.4.ver.secundò principaliter, li.1.distinguit, aut agitur de pœna, & requiritur interpellatio, aut de interesse, & non requiritur: quia de uno ad alterum non arguitur, quam distinctionem refert, & sequitur Goz. consil. 27. col.3.circa med.& habere eam maximam æquitatem dicit Aymo consi.64.nu.1.consi.192.nu.17.& consi.246.nu.1. sentit Bauer.in tract.de mora par.2.nu.19.& nouissimè probat Mod. Apost.in consil.Alex.157.lib.6.Cum igitur actio de euictione cō tineat interesse, & non pœnam, dicendum est interpellationē non requiri stante iuramento, Barto. in l.si insulam, in 3.oppo. 2.par.princip.de uerb.oblig.

Hanc distinctionem non probo, quoniam si talis virtus attribuitur iuramento, ut constituat in mora absque interpellatione, non video rationem diuersitatis inter interesse, & pœnam; quandoquidem & pro euictione agatur ad pœna. Pau.de Cast. in l.si cum emptor, ad l.Falc.l.2.de euic. unde hæc distinctio oīno explodenda est, cum supra satis amplè probatū sit, iuramentum non habere vim interpellationis.

71 Postremò Rip.† in d.§.uoluntatem, dicebat. Si uenditor simpliciter iurauerit, tunc non procedat limitatio. Si verò iurauerit suscipere defensionem, quamprimū fuerit mota lis, & tunc procedat limitatio, quia tunc stimulatur uenditor stimulo iuramenti absq; interpellatione statim suscipere defensionē metu periurii euitandi.l.siquis maior.C.de transa. Hanc distinctionem (tacito auctore) probat Didacus lib.3.var.resol.c.17.illat. 5.in fi. Subdit tn̄ hoc esse maturius cōsiderandum propter Alex. qui in d.l.quod te, nu.8.tenet contrarium. Tu ideo illam reproba, quia nulla lege, nec ratione probatur, sed simplex illius figmentum est, & est contra tex.expressum in d.c.breui. vbi ille in indiuiduo iurauit ecclesiam defendere, & tamen præsupponitur requisitionem præcessisse.

Id propter non recedas ab opinione contra limitationem, velut iustiorem veriorem, & in praxi frequentiorem.

Est bene verum, quod ad tollendum omne dubium posset adijci in clausula euictionis, qui venditor promisit dictam litem in se suscipere quamprimum sibi fuerit denuntiatum, & legitimè intimatum &c.

72 Secundò limitatur, † ut non procedat, quando uēditor sciēs habet instrumenta ad victoriam facientia penes se; quia tenebitur de euictione, si illa ultrò non exhibuerit emptori, etiam quod sibi non fuerit lis denuntiata, secundum Bal.in l.j.col.2.uersi. vel nisi venditor.C.de peri.& comm.rei ven.allegat in arg.tex. in l.Iulianus.§.idem Iulianus, & l.Titius cum decederet, de act. empt.Gratus cons.139.nu.12.cum seq.lib.2.Aufr.in addit.ad q. Tholos.q.407.limitat.3.Rebuff.tit.de dilat.art.5.gl.vnic.nu.41. tom.3.Rub.in d.§.morte, nu.434.arguit contra dicens, quod a cōmuniter accidentibus uenditores habent iura rei vēditæ penes se, ut est casus in l.Titius hæres, & in l.creditor, de act.emp.ergo raro haberet locum ista denuntiatio. Non obstat d.l.Titius. quia vbi venditor vendit scienter rem alienam, licet expensæ transcendant duplum rei, possunt repeti ab eo, licèt emptor possit consequi eas ab euincente. Sed ibi non apparet, quod denuntiatio remittatur. Concludit tandem, quod scienter vendens rem alienā nulla denuntiatione facta tenetur ratione doli etiam nulla euictione secuta.l.seruus quem.§.si sciens, de act.emp Cepol.caut. antepe.in fi. Verum si emptor molestaretur ratione rei uenditę necessaria esset denuntiatio, ut agi possit de euictione.

Similiter ista limitatio reprobatur a Ripa in d.§. volūtatem. Quia venditor potuit credere, quod emptor ideo illi non denuntiauit litē, quia confidebat de iuribus suis.l.emptori.C.de euict.

Hæc limitatio confunditur per dictum Bal.in d.l.j.num 6.vbi vult expresè, quod vbicunque in denūtiando requiritur certa forma, tunc semper denuntiatio est de substantia, nec sufficit sola scientia.idem Bal. in l.nomen.nu.2.C. quæ res pignoris obliga. poss.probatur hæc forma in d.l.j.versi.itaque. C. de peric. & cō. rei vend.& in l.emptor, & in l.cum successores.C.de euict.

Tertio limitatur secundum Alexā.in l.non solum.§.morte. nu.46.de oper.no.nunt.quando

73 † omnino res esset euicta, etiā si facta fuisset denuntiatio, vt si uēditori nulla competebat defensio.allegat Fulgo.in l.si ideo, de euic.Cano.in c.fi.de emp.& vend.idem Alex.consi.67.lib.3.Soc.Iun.consi.120.nu.11.& 12. lib.3.Natta consi.232.nu.5.& cons.462.nu.8.Capy.deci.106.nu. 4.Aufr.ibi add.ad q.Tho.q.407.limit.6.Rebuf.d.tit.de dila.arti. 5.gl.unic.nu.37.& tit.de liter ciuil.are.un.gl.2.nu.38.tom.1.dū-

74 modo † emptor ipse probet iustitiam euincentis, [d] idque iure ab eo rem euictam fuisse, nullumq; ius habuisse venditorem quo posset rem illam defendere, Alex.consi.63.colum.fi.& ibi Mod.Apost.lib.6.Claud.d.§.morte nu.101.& ibi Rub. nu.418. Alex.col.ult.Ias.col.2.nu.14.in l.si domus §.de euictione, de lega.j.Fely.c.cum olim, nu.11.& c cum Bertoldus, nu. 24.de re iudic.Afflic.deci.49.conuenitur &c.Corn.consi.50.in fi.lib.2.Riminal.consi.205.nu.15.lib.2.Moder.in consuet.Paris.tit.j.§.44. col.pen.Rebuf.loco supra citato, nu.45.Didac. d.li.3. uar. resol. c.17.illa.6.vbi asserit hanc esse communem opinionem, pro qua faciunt infrascripta.

Primò probatur per doctr.Ang.in l.decem, de uerbo. obl.in fi. Quamuis non possit conueniri fideiussor, nisi excusso principali debitore, auth.præsente.C. de fideiuss. Attamen si debitor

75 † non est soluendo, non potest opponere exceptionem discussionis; quia sua non interest, cum debitor non sit soluendo. Sic in proposito nihil refert venditori non fuisse denuntiatum, si cōstat manifestè sibi nullam defensionē competere, quam decisionem sequitur, & comprobat ibi Alex.col.2.cir.fi.

Secundò facit gl.2.l.si cum questio.C.de euicti.vbi Bal. Ang.

76 & Saly.in qua not. quod ubi est † notorium rem esse alienam, uenditor tenetur de euictione etiam non secuta sententia iudicis.

Tertiò, quia quando constat notoriè nullam defensionem competere uenditori, cessat ratio, propter quam debet fieri denuntiatio, uidelicet, ut non dicatur, quod emptor succubuit, quia minus instructus causam defendit, ut per Bart.Ange. & Pau.de Cast.in l.at qui natura.§.cum me absente, de neg.gest.

Quartò, inducit per Dec.cons.74.col.4.in prin.uer.cōfirmat &c.licet enim emptor qui succubuit propter contumaciā non

77 possit agere de euictione.l.si ideo, de euic. Tn̄ si constaret ex tactis sn̄iam fuisse latā ex legitimis probationib.non impedit cō tumax agere, secundum gl.verb.absens.l.2. C.de cōtr.iud.tute.& Bal.in l.2.col.4.C.quib.res iud.non noc.Fel.d.c.cum Bertoldus, nu.24.

Quintò facit secundum Rip.in dicto §. voluntatem, nume-

78 ro 21. Nam omitti potest citatio † quando notoriè constat nullam defensionem competere citando.l.2.§. quod de frumentaria, ubi Barto.not.de administ.rerum ad ciui.perti. quem singu-

larem dicit Rom.sing.228.Abb. c.cum olim, de re iud. & in ca. ad nostrum, de iureiu.

Vltimò facit tex.in l.si fundo.§.fi.de euic. vbi dicitur, quòd ille, qui non denūtiauit, videtur perdidisse causam, eo quòd erat male instructus. Ergo à cōtrario sensu, ubi causam perdidisset: non quia male instructus, sed quia habuisset malam causam, videtur, quod de euictione agi possit probando iustitiam euincentis.

79 Contrariam opinionem, quòd immo † emptor qui non denuntiauit venditori nullum ius defendendi habenti agere de euictione non possit, tenent glo.Bar.& Saly. in l.emptorem, in princ.de act.empt.Barto.d.§.cum me absente.Aret. §.fi. inst.de emp.& vend.Dec.d.consi.74.col.4. vbi attestatur, quòd ista videtur communis opinio.idem fatetur Gratus consi.1.num.57. lib.1.& dicit Rebuf.in d.tit.de dilat art.5.glo.vni.num.37.quòd opinio d.glo.seruaretur in practica, quum semper ferè denuntiare soleamus, saltem ad repetendum interesse, & expensas ab eo, qui rem alienam vendidit. Pro qua Soc.in d.§ voluntatem, adducit tria.

Primò, quia leges indistinctè loquuntur, & dicunt emptorē, qui non denuntiauit agere non posse.l.emptor. [e] C.de euict.cū simil. Ergo generaliter sunt intelligendæ.l.prima.§.& generaliter, de leg.præst.

Hoc fundamentum fragile dicit Rip.in d.§.voluntatē, quia vbi reperitur lex generaliter loquēs aliquo casu restricta per legem etiam nos ratione subsistente possumus restringere, ut per glo.in l.de pretio, de pub.in rem act. Sed leges loquentes de denuntiatione reperiuntur restrictæ in multis casibus, & maximè quando venditor scienter vendidit rem alienam.l.seruus quē. §.si sciens, de act.emp.ergo &c.

Hæc solutio vera est in se, quæ sic declaranda est ex intentione Nicol.Belloni in §.1.inst.quib.mo.re contr.obl. ut procedat argumentum in oppositum, quoties lex ipsa debet distingui per

80 hominem, secus si lex † per legem, quia bene potest, ut est in l. quoniam, de cond.fur.quæ indistinctè loquitur, quæ per aliam legem distinguitur, vt in l.falsus.§ sed etsi is, de furt. Sic in proposito d.l.emptor, debet distingui, & intelligi secundùm d.§.si sciens. quod sic deducitur. Regulariter agi non potest de euictione, nisi euicta res sit per sententiam.l.qui rem.C.de euict.& tamen in d § si sciens, agi potest nulla secuta euictione, & consequenter nulla præcedente denuntiatione.

81 Secundò lex † præsumit pro sententia iudicis. l. Herennius. §.Caia, de euict.c.in præsentia, de prob.& tamen non obstante hac præsumptione statuit quòd emptor, qui non denuntiauit agere non possit.d.l.emptor. [e] C.de euict. ergo datur intelligi, quòd lex non considerat iustitiam, vel iniustitiam causæ: aliàs statuisset emptorem posse agere tanquam præsumatur iustè cō demnatus.

Rip.in d.§.voluntatem, respondet, quòd non stringit dicta consideratio: quoniam contra venditorem non citatum, neq; in iuribus suis auditum non præsumitur pro sententia, gloss.2. l.fi.C.de legib.Abb.c.cum inter.nu.9.de elect.

Dicendum est, quòd si emptor probaret etiam lite denūtiata: nihilominus venditorem succubuisse, tunc præsumeretur pro sententia iudicis.Paul.de Cast.d.§.cum me absente, num.5. l.atqui natura, de neg.gest.

82 Tertiò mouetur, quia emptor † qui non denuntiauit, præsumitur succubuisse eius culpa, & tanquam malè instructus defensauerit causam, & ista est præsumptio iuris, & de iure, super qua lex statuit d.l.emptor.C.de euict. Vnde non auditur uolēs probare contrarium, gl.in c.is qui fidem, de spons.Bar. & Doct. in auth.sed iam necesse.C.de donat.an.nup. & hac ratione vtitur etiam Dec.in d.consi.74.col.fin.

Rip.in loco præcitato credit talem præsumptionem nō esse iuris, & de iure, quia emptor uolens probare, quòd venditor scienter vendidit rem alienam, auditur contra præsumptionē huiusmodi.d.l.seruus.§.si sciens, de act. empt.ergo non iuris, & de iure, secundum gl.in d.c.is qui fidem.

Hæc responsio vr̄, quod non cōcludat in proposito, si rectè ponderetur distinctio Bar.in d.§.si sciens, in 2.memb. vbi vult, quod de euictione agi non possit, nisi re euicta.l.euicta, in prin. de euict. & cum d.l.emptor, tollat regressum contra venditorem, si nō denuntiauit, colligitur, quod emptor fuit in culpa in non denuntiando, & consequenter quod causam amiserit sua culpa: & damnum, quod postea sentit quoad ipsum emptorem damnum non reputatur, quia ita voluit.l.damnum quod qs, de reg. iur.

83 Illius † tamen.l.emptor, præsumptio sit iuris, & de iure subsisto per doct.Pau.de Cast.in d.§ cum me absente, nu.5.vbi determinat, quòd emptor possit docere nullum ius competiisse ven-

84 ditori in re euicta.& idem tenet Saly.in d.l.si ideo, de euic.† Est enim præsumptio iuris, & de iure, quādo lex aliquid præsumit, & super præsumpto disponit. Si rectè expendatur constitutio. d.l.emptor, potius ibi disponitur super facto quàm super præsumpto. Nisi fortè diceremus, quòd ibi ideo ita disponitur, quia lex præsumit culpam emptoris non denuntiantis, propter quā ita disponit, & sic vr̄, quod sit præsumptio iuris, & de iure. Vtcūque sit, demus quod ita sit, ex alio sustinetur fallentia; quoniam aduer-

85 sus † talem præsumptionem iuris, & de iure admittitur probatio per notorium rei, ita singulariter limitat illam regulam Felyn.in c.quanto, fall.5.de præsump.allegat Rom consi. 350.col. 6.ver.fallit secundò.& sequitur Alciat.tract. de præsumpt. in 2. parte nu.16.ver. quartò limitatur &c. Nam sublata qualibet probatione in contrarium nunquam censetur illa prohibita, quæ fit per euidentiam rei.Bald.in l.contra negantem, in fin.C.ad l.

86 Aquil. Quod † dictum intellige duobus modis. Primò, vt procedat, si istud notorium allegaretur in actis, alias nihil iuuaret. Alex.l.vn.nu.4.C.quę des.aduo.facit.l.si adulterium.§. idē Pollioni, de adult. Secundò intellige: vt procedat in notorio facti permanentis, vt sensit Roma.in d.cōsi.350. & in proposito nostro ita intelligit Pau.de Cast.in d.§.cum me absente, num. 5.

Vltimò Rip.in d.§.voluntatem, inducit pro opinione Soc.

87 nouam rationem (vt ipse appellat) Cessante † causa impulsiua, non cessat dispositio.l.j §.sexum, de postu. Ratio autē quare requiratur denuntiatio est impulsiua, vt tollatur emptori occasio colludendi cum actore, allegat Alb.in d.§.cum me absente, licet ergo cesset ista ratio, quando notoriè constat venditorem habere malam causam, non tamē cessat dispositio, & istud est, quod fortè voluit dicere text in l.si fundo.§ j. de euict.ibi, hoc ipso videtur dolo fecisse &c.

Si verum esset, quod causa denuntiationis esset impulsiua, fa si esset doctr.Bal.in l.j.C.de peri.& com.rei vend. Dum ait, quod pro forma requiritur, vt denuntiatio fiat. Et ego nūquā legi, quod forma, quæ dat esse rei, non sit de substantia actus, sed potius sit quid accidens & impulsiuum.

88 Hoc obiter admonere volo, Causam † impulsiuam illam dici, quæ propter finem vltimum mouet agentem, causam dat actui, & sine qua non fieret actus, & est illa, quę pręcursionem quandam adhibet ad efficiendum. Causam verò finalem dici, quę principaliter in agendo actu ab agente consideratur, quæ ipsum præcipuè mouet, & in quam ipsius mens dirigitur, Bart. l.ambitiosa, num.19.de decret.ab ord.fac.Didac.lib.j.var. resol. c.20.num. 2.

Ex quibus facile à quolibet colligi potest, si denuntiatio litis

89 sit causa impulsiua vel finalis, Postremò Rip. † in sępe citato §. voluntatem nititur vtranq; opinionem saluare fœdere distinctionis (inquit enim) Aut notoriè constabat tempore motæ litis, quod nulla competebat venditori defensio, & tunc procedat limitatio, aut tunc non constabat, sed post sententiam notoriè apparuit de non iure venditoris: & tunc procedat contraria opinio; quia tunc non potest emptor se excusare, quod non denuntiauerit pretextu iniustitię venditoris, cum sibi adhuc non constaret de tali iniustitia, & ideo fuit in culpa, & hoc ipso dolo fecit, merito non aget d.l.si fundo.

Sed mihi videtur, quod ista distinctio sit verbalis, quandoquidē sufficit tempore quo agit emptor contra venditorem pro euictione, ut sit notorium nullam ipsi vēditori cōpetiisse defensionem, quia nihil refert quantum ad rei effectum, quādo istud notorium appareat, dummodo de eo constet, antequam agat emptor aduersus venditorem de euictione, solet enim effectus attendi, & non curatur modus.l.cum seruus, de verb.obl. Quintò fortius dicam, sufficere quandocunque istud notorium certificaretur, etiam quod succubuerit emptor in iudicio intentato contra venditorem: quia non denuntiauit, & retractatio illius sententię posset fieri iuxta dispositionē.l.admonendi, de iureiu. Notorium enim solet facere sententia, confessio, vel instrumētū, no.in c.vestra, de cohab.cler.& mulier.l.cū precū. C. de proba.

90 Alij † quidam distinguendo dicebant, quod prior sententia potior est emptore adsumente onus probandi iustitiam euincentis. Posterior autem procedit: cum emptor agnouit bonam fidem, eamque agnitionem allegat agens de euictione, nō tamē probat iustitiam euincentis.

Vel tandem quoad simplicem actionem de euictione obtinebit prima opinio: secunda verò quoad duplam, non enim emptor aget ad eam, nisi prius denuntiauerit solenniter litem motam venditori, etiam si postea probet iustitiam euincentis secundum Imo.d c.vlt.num.28.de empt. & vendi. qui non ita indistinctè hoc tradit, sed eo casu quo emptor non expectata sententia rem restituit agnoscens bonam fidem, text. optimus in l.habere licere, de euic.Barto.in l.emptorem, in princi.de act. empt.Affli.d deci.48.nu.3.explicat Rub. in d.§. morte. nu.418. requiritur enim sententia, vt ad duplam agi possit, Fulg.in d.l si ideo, de euict.hanc distinctionem probat dicens actionem ad duplam iure conditionis exigere semper denuntiationem.

Sic sanè iuxta priorem opinionem emptor qui sententia iudicis rem restituit aget de euictione ad duplam, quamuis non denuntiauerit litem venditori, si probet ius euincentis, iusteque sn̄iam latam fuisse, nec vēditori vllū ius in ea re cōpetere.

91 Quo fit † omnino falsum esse, quod scribit Aymo consil.83. nu.6.& consi.179.nu 6. existimans in hac q. conuētum actione euictionis ab emptore, qui allegat nō fuisse necessariam interpellationem, nec denuntiationē; quia venditoris nō intererat condemnan-

condemnandum fore, nisi venditor ipse ostendat, & probet, ꝙ si fuisset interpellatus, potuisset seipsum defendere. Itaq; onus venditori incumbit s̃m eum, qui ad hoc citat Imo. in d. cap. vlt. nu. 28. de emp & uend. & Alex. in d. §. morte. num. 47. a quibus hoc ipsum not. Ant. Burg. in d. c. vlti. nu. 6. qui optimè eam opinionem improbat, & post eum Mod. Apost. ad Alexã. cons. 63. col. fi. lib. 6. siquidem emptor ipse, qui non denuntiauit omnino probare tenetur iustitiam euincentis; et si uenditor non alleget, ꝙ potuisset rem defendere, si ei denũtiata fuisset lis. idem expresse no. Mod. Apost. ad Alex. consi. 63. col. fi. lib. 3. Didacus d. lib. 3. var. resol. c. 17. illat. 6. vbi alia deducit. Ego verò circa præmissa aliqua animaduertenda censui. Et primò † circa primam distinctionem illam latius extende, & intellige secũdum Pau. de Cast. in d. §. cum me absente, nu. 5. qui ita inquit. Quando emptor est incertus, an res sit propria uenditoris, vel aliena, & tũc expectet sententiam, per quam hoc declaretur, & tũc si postea agat de euictione non habebit necesse probare, ꝙ res erat aliena, quia hoc probabit sola sententia, per quam hoc est declaratum venditore sciente, & ɔ̃trium non probante, & eo requisito. Sed si emptor certus erat, ꝙ res erat aliena & cõfidit posse hoc probare etiam non lata sententia posset restituere, tamen cum aget de euictione habebit necesse probare, ꝙ erat aliena, & sic quòd iustè restituit, & potuit agnoscere bonam fidem.

93 Secundò aduerte, quòd secundam † distinctionem nõ ꝓbo, quoniam si dupla euictionis fuerit promissa, quamuis non denuntiauerit, sufficit probare iustitiam euincentis, qua probata aget emptor ad duplam ex stipulatu de euictione, Bar. in l. cum quis. §. si hominem, & l. si aliam, in fi. de solut. Alexan. l. fin. de cond. ob cau.

Consequenter non est verum, ꝙ docet Rub. in d. § morte. nu. 48. vt ad duplum agi non possit, nisi secuta sententia: quoniam satis est emptori demonstrare iustitiam euincentis, quãdo agnouit bonam fidem, Afflic. d. decis. 49. quæ bonæ fidei agnitio fieri omnino debet ex legis consilio, quando constat ius non fouere, Bart. in l. destitisse, de iud. & alibi.

Minusq; procedit, quod dicit Fulg. in d. l. si ideo, actionem de dupla requirere denuntiationem: quia nullibi hoc probatur, & constituere talem differentiam inter actionem dupli, & simpli nulla reddita ratione est potius verbalis contra l. 1. C. commu. deleg. propterea tenendum est intrepidè constito de iure euincentis quomodocunque, & qualitercunque ante sententiam, lata sententia, semper limitatio locum habebit.

94 Tertiò considero, ꝙ Aymo † incidenter loquitur in citatis consilijs, nec principaliter cõsuluit in terminis illius doctrinæ, sed inducit illam in argumentum ad comprobationẽ suę principalis opinionis. Sed demus, ꝙ principaliter loquatur, & omnino pro vera illam opinionem probet, saluari potest illo casu quando venditor allegaret, ꝙ non obstante iustitia euincentis potuisset se defendere venditor, tunc probare debet ex quo capite, & quo modo se potuisset defendere, circa quæ certa doctrina tradi non potest, sed totum residebit in iudicis arbitrio.

95 Rub † in d. §. morte, nu. 420. dicit, ꝙ ista limitatio procederet absq; dubio, ubi esset tale notorium, quòd nulla tergiuersatione celari posset, quia isto casu vẽditor esset in dolo præsumpto. c. j. cum ibi no. de postu. præla. Idcirco talis dolus culpæ emptoris, qui non denuntiauit, præponderare videtur.

96 Ad vnum † aduertendum puto, quod in praxi seruari posset & illud ponit Rebuf. in d. tit. de dilat. art. 5. gl. vni. nu. 46. ex intẽtione Præpos. in c. solicitudinem, col. 41. de appel. Quando uenditor nullam iustam allegat defensionem post sententiam, ꝙ si ei denuntiatum esset antea, alia non allegasset, tunc emptor etiam sine denuntiatione aget: expensas tamen litis nõ soluet, cuius culpa non sunt factæ, sed emptor qui sic temere est litem prosecutus.

97 Quartò limitatur, † ut non procedat, quando emptor, & uenditor in eodem iudicio essent simul conuenti ab eo, qui rem euincit, quia tunc absq; alia denuntiatione poterit emptor superatus agere ɔ̃ uenditorem, gl. est singularis in l. si dictum §. simili, uerb. possit, de euict. quam ibi ad hoc no. Sal. & ex ea colligit Bologn. in suis interpret. ꝙ denuntiatio non debet fieri uẽditori, qui simul cum emptore in iudicio conuentus fuit, cum satis denuntiatum sit postquam ad hoc est citatus. Et ratio est secundum Præpos. in d. ca. solicitudinem, col. 38. fallen. 7. Nam ex quo uenditor erat in iudicio, potuit suas defensiones adducere, iuxta no in c. 2. circa fi. de procur. in 6. sequitur Rub. d. §. morte. nu. 426. cum seq. Natta cõsi. 208. nu. 2. Fran. Marc. deci. 583. Capyc. deci. 106. nu. 3. Bebuf. d. tit. de dilat. art. 5. gl. vn. nu. 38. Hãc limitationem ponit Alex. in d. §. voluntatem nu. 15. l. 2. sol. matri. & fuit Bal. in l. libera, in prin. C. de senten. & interl. omnium iudi. Soc. in d. §. voluntatẽ, dicit ꝙ hæc fallentia procedit, quando uenditor comparuit, & simul cum emptore causam defendit, & in istis terminis loquitur gl. allegata, sed si uenditor nunquam comparuit tunc esse necessariam denuntiationem, ut appareat, quod emptor egeat auxilio venditoris. Rip. tamen ibidem animaduertit, ꝙ si uenditor fuit condemnatus simul cum emptore, frustra videtur excipere, ꝙ lis non fuerit sibi intimata: quia emptor aget de euictione tanquam res fuerit euicta ab ipso venditore propter eius contumaciam, & negligentiam, argu. l. si ideo, de euict. Non omitto, ꝙ Rub. in d. §. morte. nu. 428. in fin. testatur, ꝙ communis opinio est, ꝙ siue compareat, siue non, ꝙ requiratur denuntiatio. Ego sic dicerem, si citatio fuit simplex vt compareat, tunc procedat dictum Soc. si verò in citatione est inserta causa, propter quam redditur certus vẽditor de lite, tunc procedat dictum Ripa. Intellige, nisi res illa euicta fuisset communis inter emptorem, & venditorem, quia tunc si propter eandem causam ab vtroque fuit euicta, non obstante contumacia venditoris, quamuis nulla fuerit facta denuntiatio, venditor tenebitur de euictione tãquam sui culpa, & negligentia illa contigeirt, & cum respectu partis suæ nullam excusationem habeat simili modo, nec respectu partis, quam vendidit, cum res tota ex eadem causa iudicio euictionis subiecta fuerit. & ita exemplificat gl. allegata, & Saly. ibi.

98 Quinto limitatur, si emptor † potuit denuntiare, & non denuntiauit, secus si non potuit, vt quia venditor aberat, vel latitabat. l. si ideo. versi præsenti, & l. si fundo, cum gl. fi. de euic. l. cũ successores. & l. si permutationis. C. eo. facit, quia qui malitiosè abest, videtur abesse quoad sui præiudicium, tradit Innoc. in c. quoniam frequenter, de eo, qui mitt. in poss. bene facit tex. in l. si eum seruum. §. fi. a contrario sensu, de fideicom. liber. & cum hac limitatione trãsit Præpos. in d. c. solicitudinem. col. 39. lim. 8. de appella. si haberet † habitationem in loco, esset denuntiatio facienda domi secundum Bar. in l. 4. § prætor ait. num. 6. de dam. infe. vel tutius esset, si absens sit venditor, vt citentur amici, vel per edictum continens denuntiationem, & ut liti assistat & eam instruat, ac defendat arg. l. hęc autem. §. non defendi, ex quibus caus. in poss. ea. l. si eo tempore. C. de remiss. pig. ita dicebat Bald. in d. l. si permutationis. C. de euict. quem sequitur Rebuf. in d. tit. de dilat. art. 5. glo. vni. nu. 44. Vel poterit fieri secundum formam d. cle. causam. §. fi. de elec. Fulg. consi. 76. ita sentit Rip. in d. §. voluntatem. nu. 24. & in d. §. fi. admonet Card. Zaba. emptorem vt semper intimationem faciat venditori secũdum formam d. clem ad hoc vt de rigore iuris arctetur uẽditor. Addit Rub. in d. §. morte. num. 451. ꝙ in puncto iuris sufficit semel protestari ad domum uenditoris, aut vxori, vel vicinis per text. in l. aut qui aliter. § etsi fortè, quod ui aut clam. Cum igitur in casu nostro venditor ex necessitate contractus teneatur de euictione, & sic agitur solum de conseruando illud ius, quod competit ipsi emptori, sufficit vnica protestatio, sicut quando agit de conseruando exceptionem non numeratæ pecuniæ in l. in contractibus, in fi. C. de non numera. pecu. & de conseruando ius agendi in l. ut perfectius. C. de anna. except. Aufr. in addit. ad q. Tholos. q. 407. in fi.

100 Sextò non procedit, si vẽditor † dixisset, ꝙ nolebat eum defendere à lite mota, uel mouenda, Ant. Burgos in c. fi. col. pen. de empt. & ven. mouetur per gl. in simili in l. tres denuntiationes, vbi Bar. & Bal. C. quo. & quando iudi. gl. illa loquitur de citato, qui respondit nuntio nolle venire, idem not. Bar. in l. consentaneum nu. 10. eod. tit. facit tex. in ca. venerabilibus. §. secus, de senten. excommu. in 6. quem allegat Rip. in d. §. voluntatem nu. 25. Rebuf. d. tit. de dila. art. 5. gl. vni. num. 48. citat text. in c. 2. de dolo, lib. 6. Dicit tamen Rip. ibidem, ꝙ istá limitatio non uidetur tuta, tum quia simile de citato, qui respondet nolle comparere, ꝙ non sit amplius citandus, non est expeditum, ut per Fely. in c. consuluit, col. 4. de offi. delega. Tum quia denuntiatio requiritur, ut appareat, ꝙ emptor non supposuerit actorem, & vt appareat, ꝙ emptor indigebat defensione venditoris, quæ rationes militant, ẽt ꝙ vẽditor dixisset nolle causam defendere.

Attende diligenter, si uenditor fuit extraiudicialiter requisitus, vt in se iudicium suscipiat, & tunc dixerit nolle comparere quia interpellatio non est formiter facta, non constituitur venditor in mora. Si vero via iuris fuerit incitatus ad litem defendendam, & nuntio respõdeat nolle venire hoc casu incidimus in quæstionem.

101 An † credatur Nuntio sic referenti.

In qua quæstione Scrib. varij fuerunt. Bar in l. fi. de rest. in integ. in d. l. tres denuntiationes, in l. ex consensu. §. fi. de appel. asserit, ꝙ nuntio credendum sit, quia responsio citati videtur esse de pertinentiis citationis, & propterea est sibi credendum, argu. c. præterea, de offi. deleg. & probatur in simili in c. cum parati, de app. vbi creditur nuntio quoad locum, & ita ibi resident Abb. & Dec. post alios, idem tenet Zabar. clem. 1. q. 8. de dol. & contum. & mouetur, quia sicut in mandato, quod est stricti iuris, veniunt ea, quæ sunt iuxta mandatum. l. iam tamen, iud. sol. ita & in iuramento nuntij, Rip. c. j. num. 83. de iudi. stat cum hac sententia, & respondet argumentis in contrarium facientibus.

Contrariam opinionem tenent Saly. in d. l. tres denuntiationes. nu. 3. Ias. in l. properandum. §. & si quidem, no. 6. C. de iud. q. alios allegat. Fely. dicto c. consuluit, colum. 9. & in c. inquisitionis, col. penul. de accus.

Placet mihi subiicere in hac quæstione distinctionem Phil. Fran.

Fran. in d. c. venerabilibus. §. porrò, glo. verb. in iudicio, de sent. excom. in 6. si talis citatus comparuit, vel nolens cõparere fuit iusto impedimento detentus, & hoc constat, & non potest dici manifestus contumax, arg. l. eius qui. si cert. peta. Si uerò non comparuit, nec constat de impedimento, & tunc si constat per suam confessionem factam in iudicio, vel per testes, ꝙ sic dixerit nuntio, & tunc potest dici verus contumax, & ita procedere potest prima opinio, sed si de hoc non constat, nisi per relationem nuntii, & tunc procedat posterior opinio, pro qua facit, quia licet credatur nuntio, ꝙ citauerit aliquem, quando esset nuntius iuratus, tamen ipsi nuntio non creditur super respõsione partis, vel eius facto, quia tunc deponeret extra suum officium, ut ibi sentit Gemi. cum nuntius teneatur referre factum suum, & non alienum, sicut ei non creditur, si assereret esse percussum, & vulneratum, Io. And. in addi. ad Spec. in tit. de contuma. in addi. mag. Guid. Papæ deci. 557. Mars. sing. 560. Alciat. de præsump. reg. 3. præsump. 14. Et cum hac distinctione pertransëundum censeo in proposito nostro.

102 Septimò nõ procedit † fauore minorum, piæ causæ, & Fisci. l. in minorum, cum gl. C. in quibus caus. in inte. rest. non est necess. Alciat. consi. 702. in fi. omissis &c. & consi. 685. nu. 8. verba pacti &c. Rebuf. tit. de resti. art. 2. gl. 4. nu. 11. tom. 2. Quod procedit, si uenditor habuerit scientiam litis motæ, alias non posset dici esse in mora secundum Bal. in l. 1. nu. 6. C. de pericu. & com. rei vend. ita resident Rip. in d. §. voluntatem. nu. 26. Gratus consi. 136. nu. 16. lib. 2. & Rebuf. in d. tit. de dilat. art. 5. glo. vn. nu. 34.

103 lex illa † in minorum, loquitur solum in minore, pro qua scribunt etiam Imo. consi. 75. Corn. consi. 184. lib. 3. Soc. consi. 133. col. 4. lib. j. & consi. 174. per totum, lib. 2. qui oẽs dicunt, ꝙ in minore mora irregularis contrahitur, etiam quoad pœnæ cõmissionem. Scrib. verò sunt (veluti est Salyc. in d. l. in minorum, in not.) qui extendunt ad piam causam, fuit dictum gl. in §. ex maleficiis, uerb. in iudicium, insti. de act. quam extollit Rom. sing. 116. tu habes &c. & Matthes. no. 44. No. ꝙ ecclesiam. Bal. auth. quod amplius, col. 3. nu. 16. C. de fideicom. Alexã. l. quod te, nu. 8. & Purpu. nu. 95. si cer. pet. Ias. d. §. ex maleficiis. nu. 32. Rub. d. §. morte. nu. 429. & est communis opinio, vt testatur Didacus d. lib. 3. var. resol. ca. 17. illat. 4. vbi alios in id allegat. Probatur ista opinio primò per gl. in d. §. ex maleficiis, Stef. Aufr. in add. ad q. Tholos. q. 407. secunda limit. Secundò, quia minor, & ecclesia æquiparantur secundum gl. in l. resp. verb. solet, ubi Bart. & alii. C. ex quib. cau. maio. tex. expressus de iure canonico in ca. auditis, in fi. de in integ. rest. Tiraq. de priui. piæ cau. priuil. 142. Bertr. consi. 240. nu. 2. lib. 3. par. 1.

Tertiò facit secundum Gomes. in dicto §. ex maleficiis. num. 49. quod immo maior ratio concurrit in ecclesia, quàm in minore, ut sibi priuilegia minorum competant, quàm ipsis minoribus: quia ecclesia subiacet magnis fraudibus cum alieno tantum arbitrio regatur, maior uerò suo, & alieno. Et ideo strictiores sunt ecclesiarum prohibitiones, quàm minorum, idem sentit Ias. in l. j. nu. 9. C. de his quib. ut indig.

Ego credo limitationem hanc fundatam in d. l. in minorum non esse veram: quoniam si esset uera, procederet per extẽsionem, quæ non admittitur in exorbitantibus. Regulariter enim nemo constituitur in mora, nisi præcedente interpellatione. l. mora. de vsur. l. si ex legati causa, de verb. obli. quod non procedit in casu d. l. in minorum, ubi minores habent hoc priuilegiũ vt in contractibus bonæ fidei mora contrahatur re ipsa: uerum priuilegium non extenditur extra casum suum c. sanè, de priuile. §. quod principi, insti. de iur. nat. igitur non potest procedere in casu nostro, de quo non loquitur d. l. in minorum.

104 Comprobo hoc dictum à simili, licèt † ecclesia habeat priuilegium, ꝙ ex solo titulo trãsferatur in eam dominium sine traditione. l. fi. C. de sacros. eccl. tamen ei non competit publiciana, nisi facta fuerit traditio, cum ille casus non sit expressus in d. l. fi. quia in exorbitantibus non debet fieri extensio. ita concludit Ias. in §. sed istæ, nu. 35. insti. de act. Abb. in c. ex literis, colum. 2. de consuetu. Quod ex alia ratione suadetur; quia priuilegia

105 † non sunt multiplicanda. l. in fraudem. §. si quis, de test. mili. & l. 1. C. de dot. promiss.

106 Præterea facit. Nam Fiscus † solet in multis casibus esse priuilegiatus; attamen nisi reperiatur specialiter, & nuncupatim priuilegiatus, utitur iure priuatorum. l. item veniunt. §. in priuatorum, cum gl. de pet. hær. quam sequitur Dec. consi. 531. nu. 3. qc-

107 quid † dicat gl. in proposito in l. cum quidam. § fiscus, verb. inferunt. de usur. secundum Bolog. ibi in suis interpret. Alex. in l. quod te, num. 8. si cer. pet. & Fely. in c. licet Hely, nu. 3. de simon. Bal. in l. j. col. 2. C. de his quibus ut indig. Rom. in l. si ex legati cã de verb. obl. Quoniam ɔ̃rium tenet ipsamet gl. in l. sed etsi reipu. uerb. in rem, de vsur. vt animaduertit Bal. in d. § fiscus in dubio enim non præsumitur fiscus priuilegiatus. l. non puto, de iure fis. s̃m intellectum Decij in c. ex literis, col. 3. uer. vel aliter cogitabam &c. de probat. Rip. in l. j. nu. 4. sol. ma. in l. si debitor, nu. 7. de pig. Didacus lib. j. varia resol. c. 16. in prin. Aymo cõsi. 168. num. 10. Idem multo magis concludendum est in piis locis, & fisco, cum. n. lex illa in minorũ, loquatur de minoribus, & illa fauore minorum non debet extendi extra casum suum; multo magis non debet extendi ad piam causam, & fiscum, de quibus lex illa non loquitur.

108 Ant. † Burgos in dicto c. fi. num. 9. de empt. & vend. hanc partem sustinet.

Primò per tex. in c. breui, de iureiu. qui insinuat necessariã fore interpellationem, vt ecclesiæ debitor constituatur in mora.

Secundò adducit tex. in c. potuit, de loca. vbi præmittitur nõ potuisse constitui in mora ecclesiæ emphyteutam sine interpellatione, nisi contractus, & pensionis solutio diem certum constitutum haberet.

Tertiò censet glo. in d. § ex maleficiis, veram esse quoad ea, q̃ in testamentis ecclesiæ relinquuntur, probat hoc auctoritate Bal. in repet. l. 1. nu. 47. C. de sacrosan. eccles. & Fely. in c. licet Hely, nu. 4. de simo.

109 Et quamuis multum † ecclesiis sit fauendum, illud esse verũ fatetur, nisi ex hoc inferatur alteri præiudicium, per tex. in c. ex tenore, de fo. compe. & no. Bal. per illum tex. in l. si quis presbyter, not. 3. C. de episc. & cler. quia ecclesia debet esse iustitiæ cultrix, Bal. in l. ea lege. q. 6. C. de cond. ob cau. & non debet sibi uẽdicare, quod iure minimè noscitur pertinere.

Didacus verò in d. lib. 3. varia. resol. illa 4. ca. 17. respondet sigillatim supradictis argumentis tuendo communem. Et pri-

110 mò, † nam licèt Rom. Pontifex in d. c. breui, ex facto, quod ita contigit, meminerit interpellationis, non ex hoc censet eam fuisse necessariam. Immo etiam absque interpellatione saltem ratione iuramenti foret debitor in specie illius tex. constitutus in mora secundum Io. Andr. Abb. & alios ibi, quoties ex tacita lege conuentionis, & eius natura compertum esset debitori, ecclesiam eius auxilio, quod is præstare promiserat indigere, quem intellectum ad illum tex. etiam probarunt Ias. in l. quod te, nu. 22. & Purp. nu. 97. si cer. pet. & est communis opinio secũdum Dec. ibi nu. 11. Atque ita iuxta præmissam interpretationem illa decisio non oberit communi sententiæ.

Ego uerò considero, ꝙ in d. c. breui, Sum. Pont. non ponit illud de requisitione solum, quia ita in illo casu in facto contigerit, sed absolutè si debitor fuit requisitus, quo casu colligitur, ita demum debitorem in mora constitui, si fuit interpellatus, & quod dicit de iuramẽto satis suprà suo loco discussum fuit, nõ cõstitui quem in mora absque interpellatione: quicquid dicat Dec. in d. l. quod te, quem ibi reprobat Mod. Aposto. quia ius m intelligitur secundum ius, & subiectam materiam. l. fi. C. de nõ numer. pecun.

111 Non obstat † c. potuit, quia ex illo solum colligitur, emphyteutam ecclesiæ non aliter in mora constitui, quàm si per biennium cessauerit à solutione pensionis. Nec tamen ex hoc necessariò infertur, nunquam ecclesiæ debitores in mora constitui, nisi per interpellationem, aut per lapsum diei: hoc etenim non sequitur ex primo, nam requiritur biennij transcursus, qa is dies ad pœnam commissi, quæ legalis est, à lege constitutus. Vnde liberum erit non obstante ea decisione tractare, An non apposito die committatur mora irregularis absque interpellatione in ecclesiæ fauorem.

Hæc responsio sustineri potest ad d. ca. potuit. non tamen sequitur, ꝙ aliunde veniat, ut ecclesia habeat istud priuilegium: quia suprà diximus nullibi hoc probari.

Vltimò (inquit) ꝙ parum urget interpretatio ad glo. d. §. ex maleficiis, quia ea falsa est.

112 Nam hac in re ultimæ † uoluntates, & testamenta paria sunt ɔ̃ctibus bonæ fidei, tex. est in d. l. in minorum, cuius præter doc. ibi meminere Bart. in l. si cum te, de pact. col. 1. & Ias. §. actionũ, nu. 5. instit. de actio. Vnde constat opinionem Bal. in d. l. j. C. de peric. & comm. rei uen. in fauorem ecclesiæ admittendam esse. Præsertim ꝙ ubi uenditor sciuerit litem motam fuisse ecclesię, eo ipso intelligit ecclesiam indigere eius auxilio ad defensionẽ litis, & ideo ex hoc uenditor iure quodã speciali requisitus censetur, & ut liti assistat tacitè interpellatus.

Respondetur ex intentione Salyc. in d. l. in minorum, in no. ꝙ illam similitudinem non semper obtinent testamenta, & ɔ̃ctus bonæ fidei. allegat. l. alias. de in lit. iur. & l. si hęres, iun. l. in bonæ fidei, de eo quod cert. loc. & propterea subdit, ꝙ in casib. expressis a iure facienda sit æquiparatio, & non alias, ut unumquodque in dubio iudicetur s̃m suam naturalem regulam. l. ius singulare, & l. quod verò, d. ll. vnde id quod disponitur in d. l. in minorum, non est trahendum extra casum suum.

Non tamen probo opinionem Ant. Burg. constituentis differentiam inter vltimas uoluntates, & contractus bonæ fidei iuxta terminum d. l. in minorum. cum ex ipsamet lege colligatur contrarium.

Minus probo sententiam Didaci nitentis probare hanc limitationem auctoritate solum d. gl. argumentatiuè a d. l. in mino-

113 rum. & quamuis sciam gl. † auctoritatem a multis commendari, quos congerunt Dec. & Clau. de Seysello in l. ut uim, de iust. & iur. in glo. fi. Nihilominus ipsamet de se dicit in l. sed licet, de off.

off.præfid.not.contra eos,qui gl.auctoritate nitūtur, quoniam illius auctoritas probabilis eft,& non neceffaria.

Stemus igitur cum opinione Ant.Burgos, cū limitatio nullam legis decifionem habeat,quamuis docto.teftentur habere locum communem opinionem Rub.d.§.morte.nu.432.

Octauò fallit,fi pacto † remiffa fuerit denuntiationis neceffitas emptori per venditorem.l.Herennius,in prin.& ibi Bal.& Sal.not.de euict.Bal.in l.j.nu.10.& Salyc.q.5.C.de peri.& com. rei vend.Bal.& Saly.in l.non dubitatur.C.de euict. Bart. & Pau. de Caft.in l.emptorem §.fin,de act. empt. Ang.confi.177.col.1, Præpof.c.folicitudinem col.40.limi.4.de app.Corne.conf.6.in fin.lib.2.Aufr.in add.ad Tholo.q.407.Rip.d.§ voluntatem nu. 27.Rebuf.d.tit.de dilat.art.5.gl.vn. nu.39. Subdens ex intentione Ang.in l.emptor.C.de euict.q̄ folent quidam in inftrumentis venditionum fcribere,q̄ venditor de euictione teneatur ēt non facta denuntiatione Facit in fimili pro limitatione text.in l.quæritur §.fi venditor,de ædil.edic.vbi remittentibus iura fua non eft regreffus dandus.Comprobatur hoc per rationem illā generalem,quia quilibet fauori fuo renuntiare poteft. l. fi quis in confcribendo C.de pac.Cepol.caut.134.tria faciunt &c.Rubeus verò in d.§.morte,nu.443.dicit,q̄ fibi videtur, q̄ ifta neceffitas denuntiandi non poffit remitti; quia inducta eft a lege quæ fic præcipit.l.fi fundo.§.fi.& l.fi ideo,in fi.de euict.vbi ergo 115 lex præcipit ei renuntiari non poteft,vt eft † glo.no.in l.j.C.ne fideiuff.dot.den.& eo maximè, quia ifta denuntiatio fit magis ad tollendum negligentiam in denuntiante, quàm ad moram inducendam in denuntiato.Rñdet tñ ipfe,q̄ continet vtilitatē denuntiati.quia ipfe vr̄ magis inftructus, & q̄ legi prohibitiuæ aliquid in fauorem alicuius poteft ille fciens renuntiare, ut declarat Cy.in d.l.j.in fi.Replicari poteft, q̄ pro forma inductum eft à lege,vt fiat denuntiatio Bal.d.l.j.de peric.& com.rei vend. cui legi renuntiari non poteft Refpondeas,q̄ non procedit,qñ illa forma eft introducta ad utilitatem priuatam,Abb.c.fin.§.is autem,no.2.de offi.deleg.Dec.l.pen.nu.27.C.de pact.Ad argumentum Rub.facilis eft rñfio.Nam etfi verum fit,q̄ legi præceptiuæ renuntiari non poffit,illud verum eft, nifi lex ipfa hoc p̄mitteret,vt cōtingit in propofito.Vnde quamuis.l.emptor. C. de euict.deneget regreffum emptori non denuntiāti aduerfus venditorem; nihilominus non procedit,fi pacto fuerit remiffa denuntiatio d.l.Herennius in prin. Dicit tamen Pract. Papienf. in libello in cauf.vendi verb. promittens de euictione, nu.7.q̄ hæc remiffio fit raró,quia per eam ipfe venditor fubiiceret̄ magno periculo,ideoq́ue fit cautus Notarius in hoc. Subdit tamē ibidē nu.9.q̄ plerunque ut cautius fuccurratur emptori folent Notarij in inftrumentis apponere huiufmodi pacta,quę vulgo appellantur pacta utilia,& conuenienti,congruoq́; vocabulo, quia emptoribus valde vtilia funt.Addit vnū fingulariter not. Rebuf.vbi fupra,ut non obftante remiffione denuntiationis,nihilominus adhuc ex æquitate † denuntiandū eft,alioqui fi venditor haberet inftrumentum,quod fi productū fuiffet emptor non amififfet caufam,in culpa eft emptor non obftante pacto.

117 Nonò fallit in cedente † cui non fit denuntiatio. Dec.confi. 102.Præpof.c.folicitudinem,col.fi.de appel.Rebuf.d.ti.de dila. art.5.gl.un.nu.42.Ifta limitatio comprobatur duplici ratione a Dec.in d.confi.prima, quia ad hoc ut emptor agere poffit de euictione ƺ venditorem,non requiritur q̄ fuerit præfens in iudicio vēditor,fed fatis eft, q̄ fuerit præfens per procuratorem. Pau.de Caft.l.j.in fi.C.de peric.& commo.rei vend Sed ipfe cedens habuit in iudicio ceffionarium ab ipfo conftitutum procuratorem (vt fieri folet in inftrumento ceffionis) vnde in tali iudicio videtur cedens præfens fuiffe.l.fi.C. de procur.Ifta ratio videtur debilis:quia forfan cedens,fi illi fuiffet denūtiata lis, fciuiffet melius defendere caufam vt magis inftructus.

Secundò: quia in præfenti cafu agitur ƺ lædentem,ut adimpleat,quod promifit: quo cafu non requiritur denuntiatio, ut confuluit Alex confil.67.lib.3.vbi concludit q̄ quando agitur contra venditorem,ut tradat rem liberam,quæ reperitur obligata,agitur etiam,q̄ nulla denūtiatio interuenerit,allegat plura ad hoc facit gl.in l.qui rem.C.de euic. Aymo confi.109.nu. 4.Quod comprobatur: quia exceptio implementi non fecuti, ficut nocet cedenti,ita & ceffionario, eo quia rei cohærens eft. Aret.confi.95.Dec.confi.59.in fi.Neuiz.confil.50.nu.63.verfi. non obftat quarto &c.

Expeditis limitationibus aliæ quædam non impertinentes quæftiones examinandæ funt.

1.Qō. Venditor ab emptore denuntiatus,vt eum euictionis nomine defenderet,intendebat caufam ad fuum iudicem trahere.

Et videbatur q̄ poffet, quia ipfe furrogabatur in locum emptoris,& tanquam reus coram fuo iudice conueniendus erat, quia actor fequitur forum rei.lata tamen §.fi.iudi.fol.l.fi. C.ubi in rem act.

Nihilominus in propofita materia aliud vifum eft Paulo Iu 118 rifc.in l.venditor.de iud.qui fidit,venditorem † temporis iudicem fequi folere. Affl.decif.227.nu.2.quidam nobilis,&c. Bald. confi.460.lib.4.Soc.Iun.confil.46.nu.5.lib.j. Natta confil.630, dub.2.Ang.Aret.in l.à fententia,col.3.de app.Barto.confil.219. Agitur ƺ Cio.&c lib.j Rebuf.tit.de dilat.art.4.gl.vni.nu.7.tom. 3.Et hoc duplici ratione fm Accurf.ibidem gl.3.quia ibi iudicium cœptum eft l.vbi cœptum,de iudic.& quia quafi procurator eft emptoris,vnde in fuo tribunali debet eum defendere.l. fed & hæ.§.non folum,de procu.Emptor enim conuenitur,& non venditor,Io.de Amic.confi.19.Et hoc procedit,fiue venditor vteretur hac exceptione declinatoria iure priuilegii,fiue iure cōi,vt Pau.de Caft.in d.l.uenditor.annotauit.Poffet tñ ille iudex recufari,fi ipfe de euictione teneretur,ut docet Spec.ti.de iud.dele.§.fupereft,uer.item fi caufa aliquo modo &c.biduū. §.palam.2.q.6.l.j.§.proprium,qñ appel.fit.Rebuf.titu.de recus.art. 9.gl.unic.nu.13.vbi nu.12.infert, q̄ fi caufa illa fit alicui commiffa ƺ Titium,& Titius laudet Sempronium,poterit is iudex delegatus ēt ƺ Sempronium in refcripto delegationis non nominatum cognofcere,quia uenit in confequens primæ litis,& de illius annexis Pau.& alii in d.l.uenditor.Afflict.decif.227.q. dam nobilis.& uide tex.in l.minor.de euict.

119 II.Qō. Verum dubium maximum oritur,quid dicendum fin clerico venditore,An ipfe poffit declinare forum iudicis fecularis,& trahere agentem ad fuum iudicem ecclefiafticum? Videbatur dicendum q̄ poffet. Nam clericus proprium iudicem habet.c.clericum nullus 11.q.1.c.fi diligenti,de for.comp.Sunt enim clerici exempti à iurifdictione iudicis fecularis,cum fint res fpirituales,ex quo corpus,& animam in feruitium CHRISTI deuouerunt,c.cui portio.12.q.1. Idem videtur tenere Spec. tit.de primo & fecundo decreto.§.reftat,verf.quid fi dominus. & fubdit Ang Aret.in §.actionum.num.19.infti.de act.q̄ iftud feruatur.Verum ipfemet Ang.Aret.in rubr.de except.nu.17.in inftit.multa inculcat,& ƺrium fentit.Barth.Socy confi.91.vlti. dub.lib.3.fubtiliter hunc articulum difputat & tandem cōcludit ƺ clericum.Ant.Burg.in d.c.fi.poft Abb. ibi de emp.& uen. nu.17.per tres col.hoc difcutit, & tandem fe refoluit ƺ clericum:ita etiam concludit Anch.in c.ea quæ.q.17.de regu.iur.in 6.Quæ opinio probatur in d.l.venditor,de iud.in fua generalitate,dum ibi agit de venditore,cui ex priuilegio competebat declinatoria iudicii:& ita ibi no.Pau.de Caft.Adducit Abb.gl.in d.c.clericum nullus.Nam iudicium eft inftitutum ƺ emptorē, tanquam poffefforem, fed venditor venit folum ad affiftēdum emptori,& illum defendendum,vt in l.j.C.vbi in rem acti.hoc enim cafu non dicitur clericum cōueniri coram feculari, quia folum præftat auctoritatem,& defenfionem ipfi emptori. Sub-120 dit vnum in practica no.Hier.Cag.in d.l.uenditor,q̄ boni † practici inchoato iudicio quicunque veniat ad defendendum caufam motam proteftantur,q̄ non intendunt deferere cōuentū, nec mutare ius fuum,& iudicium: fed ƺ conuentum profequi, ficq́ue defenfionem animo mutandi iudicium non admittere. l.fi mandato meo.§.j.man.quæ practica eft Ang.Aret.in l.à fententia,col.3.de appel.Natta confi.630.dub.2. Et hæc opinio cōmuniter a Scrib.recipitur,& ultra fupra citatos illam fequūtur Anch.conf.333.Corn.cōf.79.vlt.dub.li.4.Dec.confi.700.Mar. fingu.694.apud omnes &c.Capy.deci.197.nu.7.vbi atteftatur, q̄ in Sacro Regio confilio de ftilo feruatur contrarium: & fic intelligatur procedere illud, quod dicit Io.de Arnono fingu. 69.eandem fequitur,& rñdet ƺriis Dida.Couarr.pract.quæft.c. 8.nu.3.Io.Fab.§.fi.infti.de fatifd.Aufr.in addit.q.Thol.360.Rebuf.tit.de dilat.art.4 gl.vn.nu.8.tom.3.Rip.c.2.nu.24.de iudic.q 121 fubdit hanc nota.diftinctionem.† Aut iudicium fubftantiatur in perfona laici conuenti,& ifto cafu clericus comparēs ad defenfionem illius debet defendere illum coram iudice laico,coram quo cęptum eft iudicium,ita procedat d.l.venditor.Aut iudicium non fubftantiatur in perfona laici conuenti, puta q̄ nominet clericum in iudicio,afferens fe nomine clerici comparere,& ifto cafu procedat gl.in d.c.clericum.& dictum Specu.in quam diftinctionem inclinat ēt Abb.in d.c fi.& uide Afflic.decif.21.fuit dubitatum &c.Natta confi.324.

122 Etfi iudex † ecclefiafticus inhiberet iudici feculari fub pœna excommunicationis,ne in caufa procederet, fed clericū ad fe remitteret,iudex fecularis de huiufmodi inhibitoriis curare non debet,cum ab illo iurifdictionem non habeat,ut per Bald. in l.j.C.quom.& qñ iudex.Alex.in Apof.ad Bart.in l.iudicium foluitur,de iudic.Soc.d.conf.91.in fi.& in confi.99.col.fi.lib.3. Sequitur Cagn.in d.l.venditor. Et adeo hoc verum eft, q̄ etiā fi clericus compareret ante litem conteftatam,& peteret cām remitti ad fuum iudicem,q̄ nihilominus reiiceretur per fupradicta;quidquid in contrarium fenferint Aret.in d.rub.de exce. loco præcitato,& Dec.d.confi.700.& hoc probatur in generalitate dictæ l.uenditor ut ibi animaduertit Cagn.

123 Hoc tamen uerum eft, q̄ coram † iudice feculari non prohibetur clerico uti iure fibi competenti,& beneficio.Anch.d.cōfi.333.& Cor.d.confi.79.col.fi.lib.4.Afflic.decif.15.Vtrum fi auctor &c.ubi ulut,q̄ minor veniēs ad talem defenfionem poft publicationē teftium poffit teftes de nouo ex perfona fua inducere non obftante publicatione teftium: quia non debet fibi denegari,quod de iure communi eidem cōpetit, iuxta.l.minor 25.ann.omiffam,de minor.

3 Qō.Quid in Fifco venditore? An reuocet caufam † ad fuum iu-124 dicem? Ancha.in c.ea quę,q.17.de reg.iur.in 6.refpondet q̄ fic, ad quod inducit text.in l.3.cum glo.C. de iur.fifc.lib.10 (inquit enim) Fifcus habet priuilegium fui Iudicis; quia fifcales caufæ agitantur coram procuratore Cæfaris.l. ad fifcum, C. vbi cauf. fifc.Modò fi Fifcus vendidit fundum cuidam priuato, à quo extraneus vult vendicare,& fifcus eum defendere, coram procuratore Cæfaris agendum eft,qui eft iudex inter fifcum, & priuatum,& ita videtur fentire glof.mag. ibi in verf. fi autem contra emptorem.idem fentit ibi Bart.in fecunda lect. quem fimpliciter fequitur Paul. de Caftr. in dicta l. venditor, de iudi.latè Capyc.decif.197.in primo dub.Rebuff.titu.de dilat. articu.5. glof. vn.nume.9.

Cæterùm contrarium fuaderi poteft ex generalitate,d.l.venditor;vbi in priuilegiato deciditur, q̄ non poteft declinare forum iudicis emptoris. Verùm Fifcus vtitur hac prærogatiua, vt trahat caufam ad fuum iudicem virtute priuilegij à iure fibi cōceffi,fi perfona priuilegiata comprehenditur in cafu l.vēditor: ergo etiam ipfe fifcus,& hoc fentit Bald.in d.l.3.col.2.reprehendens glo.Aret.in rub.infti.de except.nu.17.nititur pluribus modis refpondere ad illam l.3. attamen fecundùm Anto. Burg. in d.c.fi.num.18.in vanum nititur.Soc.in d.confi.91. circa fi.duobus modis refpondet, vt apud eum videri poteft. Cagno. perfiftit cum priore opinione, dicens illam effe communem in d.l. venditor.quia Fifcus hac prętogatiua fuffultus eft,vt caufam eū tangentem ad iudicem fuum trahat,tot.tit.C.vbi cauf.fifc.& l. j.& 2.C.fi aduerf.fif. Ego fequor opinionem Bald. in propofito noftro propter generalitatem,d.l.venditor,quę loquitur in perfona priuilegiata;& fifcus vtitur iure priuati, nifi exprefsè in cafu illo reperiatur exemptus,glo.l.item veniunt.§. in priuatorū, de pet.hære.facit l.in fraudem.§.fi.de mil.teft. cum no.per Dec. 125 confi.5.& quamuis † Io.de Plat.in d.l.3. relatus à Soci. in confi. 46.lib.4.in prin.dicat illam l.fingularem ad hoc propofitum; licèt inter priuatos priuilegiatus actor fuperueniens ad defenfionem emptoris pro euictione rei venditæ non immutet forum rei,nec trahat actorem ad forum ipfius actoris.d.l.venditor: tamen fecus eft in Fifco,qui fuperueniens ad defenfionem venditoris trahit actorem ad fuum iudicem,ideft procuratorem Cæfaris,vt ibi eft cafus not.Nihilominus ipfemet Soc. d.confi. 91. eum reprehendit (inquiens) q̄ in cafu illius l.Fifcus erat obligatus agenti contra emptorem fibi rem reftituere,quod non contingit in cafu noftro: licèt enim vēditor teneatur de euictione emptori,non tamen tenetur ad aliquod euincēti,& confequēter termini funt diuerfi,& ex feparatis non poteft Illatio fieri. l. Papinianus exuli,de min.Corn.confi.79.in fi.lib.4.Præterea ibi emptor conuenitur propter contractum Fifci, quia emit minori pretio,nimirum fi coram iudice Fifci conuenitur:in cafu autem noftro non ratione contractus,fed vt poffeffor videtur coram fuo iudice caufa ventilanda,d.l.venditor. & hanc tenet, & acriter defendit appellans illam non folum communē, fed veriorem Didac.pract.quæft.cap.8.num.3.Emens à Fifco tunc nō patitur euictionem quādo Fifcus poffidebat rem venditam.Riminaldus,confi.103.num.52.lib.j.

4.Qō.Scrib.inferūt ex præmiffis ad not. quæftionem. Si ftatutum 126 † extaret,q̄ caufæ inter confanguineos, & affines compromittantur;fi accidit,q̄ venditor denunciatus ab emptore fit cōfanguineus agentis: an poterit vigore prædicti ftatuti petere compromiffum venditor? Bart.hanc q.difputauit in ciuitate Pifana, & eft fecunda in ordine fuarum q.fecundum quam cōfuluit ibidem in contingentia facti,vt patet in confi. 29. lib. 2.confilium Pifanæ ciuitatis,& idem repetiit in d.l.venditor,& in l.procurator ad exhibēdum.§ j.rem rat.habe.& vbiq; tenet,q̄ poffit.Mouetur,quia cum ille veniat tanquam procurator in rem fuā, & pro fuo intereffe poterit allegare beneficium ex perfona fua. l. idemq́;.§.generaliter,mand.& d.l.procurator ad exhibendū. §. 127 j.rem rat.hab. & quia etiam per tale † compromiffum non dicitur fieri mutatio, nec fori, nec iudicis. & ita poft multa refidet Aret.in rub.inft.de excep.nu.16. atteftans fe bis pro ifta opinione iudicaffe,idem tenet Pau.de Caft.l.j.C. vbi in rem act. Anto. Burg.c.fi.nu.21.de emp.& vend.fubdens, q̄ eft benè no. Cag.in d.l.venditor, nu. 21.atteftatur hanc effe cōmunem opin. quam etiam fequitur Soc.d.confi.91.nu.12.lib. 3. Syluan.confi.49.nu. 70.cum feq.Iaf.conf.76.lib.3.vbi plenè in terminis loquitur, dicens hanc effe cōem fententiam.Bal.verò in d. l.j. C. vbi in rem act.hunc articulum fubtiliùs perpendes,& poft eum ibidem Sali.tenent cōtrarium. Nam, fi venditor non pōt transferre forū, ergo multo minus perimere,fed ita eft, q̄ ifta exceptio eft perēptoria fori:ergo nō poterit opponi,d.l. vēditor. Præterea ille dr̄ rectè defendere, qui facit id quod debet defenfor facere. l. hæc aūt.§ rectè,quib.ex cauf.in pof.eat.nec detrectat iudiciū.l.ait p̄miffum. Vnde non videtur, q̄ actor ex perfona fua cogatur ad tranfigendum,quia per hoc detrectaretur iudicium. Addit tres alias rationes Sali.in d.l.j.quæ ad eundem finē tendunt vt fuperiores:& cum facilè videri poffint eas omitto. Bal. fequitur Io. de Arn. licèt eum non alleget fing. 70. & cum eo fimpliciter tranfit Pau.de Caft.confi.178.vifo puncto,in fin.lib.2.

Verum his,& aliis fubtilitatibus reiectis non eft recedēdum in practica ab opinione Bar.quam tutatur Aret. in d.rub.de excep.& obiectis Bal.fatis argutè refpondet. Tu verò dicas quòd 128 compromiffum † non perimit,nec detrectat iudicium illud petens,fed folum fufpendit.clem.quamdiu,de appell. Quod fuadetur ex alio, quia compromiffo expirato, vel expedito partes ad eundem iudicem redire poffunt, Bar.in l.fi focietatem.§.arbitrorum,nu.21.pro foc.l.2.C. vbi & apud quem.c.expofita, de arb.Abb.ibi,& in c.quintauallis,nu.39.de iureiur. Soc.confi.18. nume.31.lib.j.Mar.Blan.de compro.quæft.10.nu.13.Alex.cōfi. 131.lib.2.nu.1.vbi Mod.apoft.afferit hanc opinionem in praxi receptā effe.Fed.de Sen.confi.285.Phil.Franc. in rub.de appell. lib.fexto,Petr.Ferra.in fua prac.ti.de form. lib. quo agitur ad pę. compro. verfic.nec reductio,&c.nume.quinto, Lanfr.tract.de arbit.par.vlt.q.19.

5.Qō.Si in terminis.l. venditor,res euinceretur,iudex † coram quo 129 venditor defendit caufam, an poterit cognofcere inter emptorem,& venditorem in caufa euictionis circa intereffe, vel pœnam dupli? Dicendum eft, q̄ fic, quia hoc venit in confequentiam primæ litis,arg.text.no. in l.cum vendente. C.vbi cau.fifc. vbi Paul.de Caft.allegat tex.ad propofitum. materiæ noftræ in l.minor.25.ann.de euict.Et ibi not.infert. Si iudex maleficiorū accufatum, uel inquifitum coegit ad dandum fideiufforem de pœna pecuniaria foluenda,& facta condemnatione compellit fideiufforem ad foluendam pœnam, poterit fideiuffor implorare officium iudicis, vt eodem modo compellat accufatum ad fibi reftituendum quod foluit, licèt maleficiorum iudex nō habeat fe de caufa ciuili impedire,vt l.folemus.§. latrūculator, de iudi.Et hoc illa ratione inductum eft,quia illa caufa defcendit a criminali,& idē iudicium eft de depēdentib.l.fi quis ex argentariis.§.rationem,de eden.Hoc idem probat Rebuff. tit. de dilat.art.quinto,glo.vn. nu.5. quia cum de hac caufa inftructus fit,facilius de ea iudicabit, c.1.de cauf.poff.& propr. quippe de qua re cognouit iudex,de ea pronuntiare tenetur.l.de qua re.de iud.& ne caufæ continentia diuidatur.l.nulli.C.de iud.quā fententiam intelligit veram effe,vt primus iudex,qui de re cognouit,poffit de præmiffis cognofcere, fi partes nō reclament:alioquin non,quod eft not.idem in fimili fenfit Soc. in confi. 224. num.4.lib.2.qui allegat Aret.in confi. 83. Aduerte ad vnum,q̄ venditor non poffet allegare contra emptorem fe non fuiffe dominum illius rei venditæ,Alex.in add.ad Bart. in l.commodare,commod.Bar.& Bald.poft gl.in l.cum res, de prob.Principale dictum not.limitat Cagnol.in d.l. venditor vt non proce-130 dat † in clerico venditore,quia tunc non haberetur ratio dictæ fequelæ,feu talis confequentiæ,allegat Ang.in l.qui abfente,de procu.ratione enim dictæ confequentiæ erubefcit lex inter vēditorem clericum, & emptorem cum iudicem facere, quē clericus volens nō poffet eligere,c.fi diligēti, de for. cōpet.quæ rō ceffat in eo,q poffet renuntiare fori declinatoriæ, vt in cafu s̄. relato, cuius auctor fuit Paul.de Caft. in d.l.j. C.vbi in rem act.

6.Qō.Quamuis venditor denuntiatus non poffit declinare forum emptoris ex perfona propria,ut dictum eft,& tenet Natta cōfilio 99.in fin.afferens hanc effe cōem Doct. opinionem: dubitatur an ex p̄fona emptoris poterit cui talis exceptio cōpetit?

131 Refpondet Paul.de Caft.in d.l.venditor,q̄ † ex perfona emptoris principaliter conuenti bene poffet declinatoriam opponere pro fuo intereffe etiam poft lapfum termini præfixū ipfi principali,fi poftea compareret,allegat Inn.in c.capitulū fanctę crucis,in gl.incip.dices nōne, &c.de refcri. Qđ dictū p̄ fingulari no.Rom.fing.624.lex venditor.&c.vbi afferit fm illud dictum aliàs iudicaffe,Bart. l.idēq;.§. gñaliter, mand.Alcia.ƺf.216.in fi. q̄uis &c.cui fe fubfcribit Cagn. in d. l.vēditor,nu.9.Subdens q̄ hēt ęqtatē,ne emptoris negligentia,& malitia noceat vēditori.

7.Qō. Nunquid fideiuffor ex perfona principalis obligati poterit 132 declinare forum? (qđ eft dicere, An exceptio † cōpetēs principali p̄fit fideiuffori) Bald.in rub. C.de priui.dot.in fin.qōnem format in fideiuffore clerici,& inquit ex intentione Spec. in tit.de cōpe.iud.adit.§.regulariter,verf.Sed pone clericus &c. q̄ nō p̄t, qa illud eft priuilegiū perfonale, qđ ad eius fideiufforem non tranfit.l.fi reus,iudi.fol.l.fed fi reftituatur, in prin.de iud.& ita fe cōfuluiffe afferit Rom.fing.627. Nunquid fideiuffor. quem refert,& feqt̄ Affl.decif.206.penes &c. Marf.rub.de fideiuf.q.42. l.verū,in prin.pro Soc.l.etfi fideiuffor,de re iud.Quamuis regulariter ƺ.l.oēs exceptiones,de except.Alex.confi 66.col.3.lib 4. Dec.confi.25.col.fi.Neuiz.qui alios allegat,confi.51.nu 27.

8.Qō. Si venditor moriatur ante denuntiationem plurib. relictis hæredibus,an oībus infolidū denuntiandū eft? Illud certū eft,q̄ 133 fi plures funt dñi, omnibus nuntiandum eft,idem † in pluribus hæredibus.l.in executione.§.infolidū, de verb.obl.l.cum fucceffor.C.de euic.qm̄ euictionis indiuifa natura eft. l.cum ex caufa, de verb.obl.& fecuta denuntiatione omnium fi vnus folū fuftineat iudicium,& vincat,omnibus vincit, fi vincitur contra ab-

sentes quasi defensos pro euictione ager, egregius tex. in l. si rē, la seconda. §. j. de euic. Rebuf. tit. de dilat. art. 5. glo. vni. num. 25. cum seq. Rimi. consi. 380. num. j. lib. 2. Et hoc ideo est, quia quodammodo totam suam causam defendere debet, cui insolidū defendendi necessitas est, nec audiretur si pro parte defendere paratus sit. l. si cum vno, si ex nox. cau. aga. & ita pertranseunt Aret. § actionum. nu. 18. ver. & p̄dicta &c. inst. de act. Ant. Burg. in c. fi. col. j. in fi. de emp. & vend. Ang. d. §. insolidum. & in d. l. 134 cum ex causa, dicit istud ideo contingere, quia ius † defensio- f nis [f] indiuiduum est. Verum Rip. in l. 4. §. Cato, nu. 77. de uerb. ob. asserit, ꝙ obligatio defendendi est diuidua. ad quod probandum ponderat in d. l. cum ex causa, ꝙ omnes hæredes sunt de- 135 nuntiandi &c. dictio enim omnes † est collectiua. Bart. in l. hoc articulo, de hæred. insti. ergo obligatio defendendi est diuidua, alioquin a quolibet posset integra pœna peti. l. 2. §. ex his, de 136 verb. ob. est tamen verum, quòd in dictis iuribus defensio † est indiuidua solutione, ne sequatur inconueniens, vt fiat solutio in diuersis rebus, & ita procedat dictum Ang. Et ex his videtur ꝙ emptoris cōdictio s̄m Pau. de Cast. in d. l. cum ex causa, morte venditoris fiat deterior: quia vbi illo viuente non habebat denuntiari nisi vni, nunc pluribus denuntiari debet; quia omnes prætendunt interesse, uerum emptor non debet de hoc cō queri, quia euenire posse prospicere debuit. l. si quis domum. §. idem quærit, loc. Est bene uerum, ne incommodo afficiatur actor, illo requirente necesse habebunt illi hæredes vnum procuratorem constituere, vt omnes defendat. l. ita tamen. §. si ta- 137 men plures, iud. sol. & † hoc intellige, qn̄ lis iam inchoata erat cum uenditore defuncto: alioquin si cum ipsis hęredibus tunc vnius litis plurium personarum plures dari procuratores non est prohibitum. l. si quis cum procuratorio. §. vnius, de procu. Quid si hæreditas iacet, quomodo erit consultum emptori? Pau. de Cast. consi. 240. dub. 2. lib. j. effectus, &c. dicit, ꝙ erit denuntiandum hæreditati iacenti quantum ad cōseruandum sibi regressum de euictione, saltem quoad pretium: nec tenebitur facere sibi dare curatorem, reprehenditur a Mod. in tract. de usur. q. 40. nu. 309. inducit in argu. tex. in l. si dictum. §. fin. de euict. & tunc satisfactum erit, si fiat ad domum venditoris mortui. Si uerò emptor decesserit pluribus hæredibus relictis, unusquisque ob euictionem suæ partis pro portione sua habebit actionem. l. 4. §. fi. de uer. ob.

9. Qō. Cum adeò necessaria sit denuntiatio vt venditori fiat.

Quæritur an sufficiat fieri fideiussori? Respondetur ꝙ non 138 † l. auctore. C. de euict. Rebuf. tit. de dilat. art. 5. gloss. vn. nu. 28. facta tamen uenditori censetur facta & fideiussori: quia sicut mora rei fideiussori quoque nocet. l. mora, de uerb. obl. ita facta interpellatio uenditori, & ipsum fideiussorem censetur interpellare. Dec. cōsi. 74. col. 4. d. l. ex persona, de fideius. l. exceptiones. § rei autem, de except. & propterea dicit Bal. in d. l. auctore. ꝙ sufficit causam agitari cum eo, quem negotium tangit principaliter, nec est necesse, ꝙ illi, qui læduntur per quandam consequentiam moneantur. Potest tamen ipse fideiussor inuito actore suscipere in se defensionem tanquam procurator in rem suam, & pro suo interesse. Pau. de Cast. consi. x. dub. 6. præmitto &c. lib. j. allegat tex. in l. sed si lege. §. item si res distraxit, uersi. qd tamen, de peti. hære. cum declaratione Bar. post Dyn. in l. nouationem, num. 5. cum seq. de solutio. alioquin si non haberet interesse non posset. Fulg. consi. 185. Idem concludendum est, ꝙ 139 fieri debet † auctori non procuratori. l. item ueniunt. §. petitā, de pet. hær. etiam si esset procurator generalis, quod est uerum si auctor esset præsens, alioquin contra. gl. in l. si dictum. §. si p̄sente uerb. procuratori, de euic. gl. in c. fi. de emp. & uend. l. j. §. mulieri, de vent. insp. Rebuf. vbi supra num. 31. Not. tamen, ꝙ 140 † habens mandatum ad uendendum potest præstare fideiussorem de euictione, licèt in mandato nihil contineatur. Fabia. de Monte trac. de emp. & uend. q. 3. prin. num. 33. quia in generali mandato tacitè ueniunt, quæ sunt de natura actus. l. nō dubitatur. C. de euict. & tunc an teneatur ipse procurator, vel dn̄s in casu euictionis, tu sequere distinctionem Bar. in l. si procura- g tor, in prin. de iu. fis. Similiter no. ꝙ procurator [g] † quando de- 141 nuntiat litem uenditori debet docere de mandato. Bart. in l. q absentem, nu. 3. de procu. per l. si quis inficiatus, depo. qui procurator sic vendens non potest ipse euincere: quia obstat sibi exceptio. l. seruum, & ibi Bar. mand.

10. Qō. Si hæc denuntiatio facienda est pupillo, si tutor non appa- 142 reat, an sufficiat † vt ipsi pupillo fiat? Concludendum vr̄ ꝙ sic, h probat hoc text. in l. si dictum. §. fina. [h] de euict. & ratio est, vt ibi per Bal. quia fit causa damni euitandi, & nō lucri captandi, & nō requiritur, ꝙ persona cui denūtiatur sit legitima. l. minor §. denuntiare, de euictio. Nam ista fit ad ius protestantis cōseruandum. Pau. de Cast. consi. 240. dub. 2. lib. j. effectus &c. & ideo sufficit, si taliter est facta qualiter fieri potest. l. si ideo. §. præsenti, de euict. & ita pertranseunt Aret. in d. §. actionum, num. 18. versi. sin autem pupillus, inst. de act. Ant. Burg. d. c. fina. col. 2. in prin. de emp. & uen. Soc. Iun. consi. 46. nu. 5. lib. j. Aret. consi. 26. nu. j. & ratio etiam est, quia ipso pupillo nihil faciente omnino tenetur. glo. in l. cum filius. §. in hac, gl. stetisse, in fin. de uerbo. ob. Bal. in l. libera, num. 9. C. de senten. & interlo. omn. iud. Et aduerte, quòd speciale est in hac denuntiatione, quam facit emptor de lite mota, quòd possit fieri sine tutoris auctoritate, ostendit litera illius tex. in d. §. fin. ibi. benignius receptum est & cæt. quasi sentiat secus esse secundum iuris rigorem, & fuit hæc pōderatio Saly. in l. mora, de vsur. Natta consi. 513. num. 9. Regulariter. n. contra. l. sed si ex stipulatu, de uerb. ob. gl. in d. l. mora, in prin. in uerb. difficile, & in d. l. si dictum. §. fi. de euic. ubi Bal. not. quòd denuntiatio constituit pupillum in mora in his, quę solus gerere potest sine tutore non in alijs, Salyc. in d. l. mora, col. 2. uersi. iuxta hoc quæro, vbi uult, pupillum ex denuntiatione in mora non constitui. Rub. tamen in d. §. morte. n. 429. audacter arguit contra, ubi latius declarat, ad quem te remitto. Tu tamen non recedas a supradictis ad quorum comprobationem vide latius per Salyc. in l. mora. nu. 4. de usur.

11. Qō. Quid agendum erit, quando res uendita transit per plures 143 manus? † Aret. in d. §. actionum, nu. 18. vnum in practica not. esse dicit, & fuit originale Bald. in l. cum successores. C. de euic. quòd si res uendita transit per plures manus ex uenditione, & ultimo emptori, & possessori mouetur quæstio, iuxta. l. j. cum materia. C. ubi in rem act. ad hoc ut primus uenditor teneatur de euictione, non tm̄ vltimus emptor tenetur denuntiare suo auctori immediato, sed opus est, ut eius auctor suo auctori denuntiet in infinitum, quousque ad primum uenditorem deueniatur: alias autem ille venditor, cui non esset denuntiatum, non teneretur, licèt alijs fuerit denunciatum: ut est gl. sing. in l. si pro re pupilli, in § j. verb. agere, de euic. & illam simpliciter refert & sequitur Ant. Bur. in d. c. fi. col. 2. de emp. & uend. Restringitur tamen hoc dictum: ut non procedat, si in instrumento venditionis fuerint cessæ omnes actiones competentes, & cōpetituræ uenditori occasione ipsius rei, & ipsum emptorem fecerit procuratorem in rem suam, iuxta tex. in l. si res quam a Titio, de euict. ut ibi animaduertunt Bart. & Bald. quo casu non erit necesse, quòd ille qui emit a me denuntiet mihi, & ego auctori meo, sed ipse potuit directò auctori meo denuntiare d. l. si res, & ita tenet Bart. in d. l. si pro re. § j. & in l. Iulianus. § fin. de verbo. ob. quem ibi sequuntur Paul. Alex. & Ias. & Alex. consi. 67. lib. secundo. Capyc. decis. 197. numer. 9. Dec. consi. 74. col. 2. in fine.

12. Qō. An in denuntiando tempus sit seruandum? Et Pomponius Iurisc. respondet, quòd quolibet tempore uenditori denuntiari potest, vt de ea re agenda adsit, quia non pręfinitur certum tempus in ea denuntiatione, dum tamen ne prope ipsam sententiam fiat, & sic legitimo, & congruo tempore facienda. 144 † l. si rem, la prima. §. fin. de eui. Aret. consi. 26. nu. 6. quo quidē tempore adhuc venditor possit litem suscipere, & rem ipsam defendere, Aufr. in add. ad q. Tholos. q. 407. circa fi. & intelligitur congruum tempus, dummodo ius auctoris deterius factū non sit secundum glo. ibi, quod contingit, si fiat, ante litem cōtestatam s̄m Henric. post Spec. in d. c. fi. col. 3. de empt. & uend. aut non nimis post, id est, secundum Did. d. libr. 3. var. resol. c. 17. illat. 8. ante publicationem testium prioris instantiæ. Vnde si erit in causa conclusum fieri non poterit secundum gl. fi. d. §. fi. Corset. uerb. denuntiatio &c. paria enim sunt sententiam esse latam, & in causa conclusum secundum Bar. in l. si mater. §. eandem, de excep. rei iudic. Abb. in c. pastoralis, de excep. Ias. in l. error, nu. 11. C. de iur. & fac. igno. & sentit Bar. in l. qui concubinam. §. si hæredes, de le. 3. & in l. aut qui aliter, in prin. quod ui aut clam, Ant. Burg. in d. c. fi. col. 1. Cagno. d. l. uenditor, nu. 4. de iudi. Bal. in l. libera, num. 11. C. de sent. & interloc. om. iud. Vnde Igne. in l. propter ueneni. § fi. nu. 18. ad Syll. credit ueriorem esse opinionem, & tutiorem, ꝙ isthæc denuntiatio fiat ante conclusionem in causa. Poterit nihilominus fieri hæc denūtiatio in causa appellationis. Rebuf. tit. de rescrip. art. 3. gl. 4. nu. 3. tom. 2. dummodo ius uenditoris sit saluum, & omnia eius iura sint integra, ut quia testes habet, & nihil deperit, ita tenet gl. fi. in d. §. fi. in fi. & adducit tex. in l. mancipiorum, de opt. leg. & cum ea pertransit Rebuf. tit. de dilat. ar. 5. gl. vn. nume. 29. Addit Ign. ubi supra, ꝙ hoc apud iuris utriusque interpretes magis receptum est in forensi examine, sequitur Didacus in loco iam citato, qui allegat Ioan. And. Host. Ant. & Imol. col. 2. in d. c. fi. & propterea potest uenditor quandocunque iudicium in se suscipere litis motæ contra emptorem, Ant. de Butr. consi. 44. 145 Aduertendū † tn̄ est, ꝙ p hanc denuntiationē non eximit emptor a ꝓsecutione, & defensione litis, nec ab appellando intellige s̄m distinctionē glo. d. §. Caia, uerb. p̄scriptione. ꝙ si hēt bonam cām, tenetur appellare, & prosequi: secus si malam, uel dubiam, & illam sequit̄ Bar. & ibi Bal. & Ang. Bal. in l. pp ueneni. § fi. ad Syl. Saly. in l. si ꝓcuratorem. §. si ignorātes, mād. Aret. §. actionū, col. 12. vers. q̄ro an emptor &c. inst. de ac. & sequit̄ Ale. in l. inuitus. C. de ꝓcu. Bal. & Ang. l. ī emptor. C. de eui. ubi gn̄alr̄ dicunt, ꝙ emptor victus non tenet̄ appellare: qa p̄sumit̄ ꝓ sn̄ia. Natta consi 208. Franc. Mar. decis. 587. Dec. consi. 74. num. 3. quòd si aliter egerit, non poterit agere de euictione cōtra venditorem; quia mora emptoris, cum quo formatum erat iudicium, magis præponderat, Rimi. cons. 205. nu. 5. li. 2. & cum nullus rem defenderit, & sic euicta emptori, magis imputandū est, vt de euictione agere nequeat, Bal. in l. 1. num. 7. C. de peric. & comm. rei vend. Pract. Papiens. in forma libell. in causa uenditionis, in verb. promittens, num. 8. Bart. in l. si procuratorem, § si ignorantes, in prin. mand. Dec. cons. 74. num. 3. Cagno. in d. l. venditor, nu. 5. de iudi. Aret. d. §. actionum, nu. 20. de act. Corn. consi. 425. lib. j. colum. 2. cons. 169. num. 5. lib. 2. Idem si expresè renuntiaret appellationi interpositæ, vel priori instantiæ; quia tunc etiam venditor esset liberatus de euictione, Ruy. cons. 84. lib. 5. Et aduerte, quòd si emptor causam defenderit, & contra eum lata fuerit sententia, quamuis elapsum fuerit tempus decē dij ad appellandum, nihilominus poterit venditor appellare ꝓ suo interesse; quia illi non currit tempus nisi à die scientiæ, Pau. de Cast. in l. ab executore. § alio, C. de appell. quod latè & elegāter discutit Io. Cepha. consi. 106. lib. 1. & consi. 279. lib. 2. intelli ge sano modo, dummodo ipsi emptori permissum fuisset appellare. Didac. prat. quæst. c. 15. num. 4. quam sententiam restringe. Primò nisi venditor fuisset præsens temporale latæ sententiæ. Secundò nisi emptor denuntiasset venditori sententiam, ut appellare posset, vt est casus in d. §. Caia. & in d. § si ignorantes, & ibi Saly. in glo. fin. in l. emptor, & ibi Bald. & Ang. C. de euict. Natta cons. 208.

13. Qō. Si emptor ipse causam defendit (vt quia venditor ipse denuntiatus noluit litem in se suscipere) ad quæ contra vendito- 146 rem regressum habet? Dicendum est, quòd † emptor non tantum regressum habet de euictione, sed recuperat omnes sumptus in lite factos, etiam si emptor obtineat in causa: & sic iniustè fuerit sibi mota lis, l. vēditores, cum ibi not. per Scrib. de verbo. obli. Bar. in l. qui absentem, de procur. Corn. consi. 255. libr. 3. Bend. Capra cons. 90. dub. 3. Franc. Marc. decis. 584. Abb. in d. c. fin. in fi. de empt. & vendi. Saly. l. si statur. C. de euict. Est bene verum, quòd Notarij hodie vt tollatur omne dubium circa litis expensas inferunt in instrumento, quòd lite mota promittit defendere uenditor, & litem in se suscipere oībus suis sumptib. & expensis, quam clausulam extraxerunt ex d. l. venditores. Addēdo & si ipse emptor causam defenderet se agniturū oēs sumptus in lite mota factos &c. pp quod oēs expensas recuperat, ēt si illi lis iniustè mota fuerit, & ab aduersario nō recuperauerit. Et rō est s̄m Alex. in d. l. venditores, quia venditor tenet̄ defendere emptorem in indicio euictionis, l. si plus. §. mota, de euict. & sic tenetur ad factum, ergo illud factum explicare debet sua impensa. l. suo victu, de oper. libert. & per consequens si non facit tenetur ad interesse. l. stipulationes, vers. Celsus, de verb. obl. in quo interesse sunt dictæ expensæ, tenet Bal. in l. qui absentē, de procu. Natta. cons. 232. Intelligendum tn̄ hoc est, si res euincitur ex defectu iuris venditoris: secus tn̄ est, si euictio causaret̄ ex natura iudicij intentati, veluti est finium regundorum, l. si fines, C. de euict. ad cuius l. intellectum vide Riminal. consil. 92. nu. 22. lib. 1. quia tunc nulla euictio causatur.

14. Qō. Ad quos sumptus teneatur venditor dubitari potest: Paul. 147 de Cast. in d. l. vēditores: dicit, † ꝙ tenetur ad expensas tantùm, quæ fierent in exhibendo testes, & in recolligendo instrumenta, & sic ad expensas necessarias ad instructionem causæ, vt sic emptor possit se defendere. l. si parentes, & l. empti, ibi, causam instruunt, &c. C. de euict. Addit Alex. ibidem, ꝙ hoc videt̄ probari expressius in l. 1. C. de peric. & com. rei vend. Vbi venditor non tenetur de euictione, si emptor fuit contumax in lite, ēt si venditori denuntiasset, ꝙ defenderet eum, quod si non denuntiasset non teneretur venditor, etiam dato ꝙ cōtumax emptor non fuisset, vt l. emptor. C. de euictio. Sed si verum esset, quòd teneretur ad totalem defensionem, non posset venditor se excusare, quando non defendit denuntiatus, & ideo teneretur, etiā si emptor fuisset contumax in lite, quod est contra d. l. 1. & sic infert ibi Alex. quòd ad expensas quæ fierent in scripturis exceptionum non teneretur venditor, nec ad expensas gabellę, quę ex forma statuti pro lite soluerentur.

Hoc dictum Pau. de Cast. & Alex. mihi vr̄ durum, imò cōtra- 148 rium verius videtur, ꝙ venditor † teneatur ad oēs expensas litis necessarias s̄m Inn. in c. finem litibus, de dol. & contu. & expensæ necessariæ dicuntur oēs illæ, sine quibus lis agitari non pōt, veluti sunt expensæ instrumentorum, testium c. statutum. § ꝓferendo, de rescrip. in 6. salarium Aduocatorum. l. sancimus. C. de iud. procuratorum, & notariorum. l. salarium, mand. viatica iudiciū. l. cū quē temere, de iudi. circa quæ vide latius Rebuff. in tit. de expens. art. 5. gl. vn. nu. 16. cū seq. in cōment. ad cōstit. Regias. Lanfr. in c. quoniam contra, in ver. expensæ, de probat.

149 Qō. Quid si emptor † fuit in culpa non petendo aduersariū in expensis cōdemnari; an illas hoc nō obstāte recuperabit à vēditore? Scrib. in d. l. venditores, dicunt, quòd si emptor fuisset in culpa non petendo aduersarium condemnari in expensis (quo casu si non petatur, non potest iudex ex officio suo condemnare, vt p Bar. & alios in l. 4. §. cōdēnatū, de dā. inf.) tūc illas nō poterit recuperare à vēditore, p tex. sing. in l. idēq; §. 1. de act. emp. vbi si emptor expensas ædificiorum quas fecit in re empta potuit consequi ab aduersario opponendo exceptionem, & non opposuit, venditor non tenetur, idem not. in gl. fi. l. si cōtrouersia. C. de euict. facit tex. in l. sumptus, de rei vend. Aduerte tn̄, ꝙ tex. in d. l. idemque. § j. non loquitur de expēsis iudicij, sed de factis in re: vt ibi in suis interpret. ponderat Bolog. quo casu cum diuersa sit ratio, non vr̄ tanquam ex separatis argui posse ad casum q. nostræ. l. Papinianus exuli, de minor. Sed dicendum est, ꝙ quamuis sit differentia in qualitate expensarum, tn̄ quia culpa notatur in emptore, quia non petijt aduersarium cōdemnari in expensis, quæ culpa etiam consideratur in ędificante in d. l. idemque, arguendo à similitudine rationis argumentum concludens videtur. l. à Titio, de verb. obli.

i 16. Qō. An vltra duplum [i] emptor à venditore aliud consequi possit? Sapienter Cassius iurisc. respondit in l. emptorem. §. 2. de 150 act. emp. † ꝙ ille qui ex duplæ stipulatione litis æstimationē cōsecutus est, aliarum rerum nomine de quibus in venditionibus caueri solet nihil consequi potest, ēt si in instrumento per Notarios dictum fuerit, ꝙ venditor promisit duplum, expensas, & oēs alias brigas ita dicit Ang. in l. qui absentem, de procu. Cum Ale. & Ias. in d. l. venditores. Intelligendum est. n. oē quod promisit vēditor promisisse s̄m naturā ꝯctus l. si stipulatus, de vsur. Dicit tamen Ias. ibidem, ꝙ cum Bal. dixerit in rub. C. de ꝯh. em. q. 9. nullum verbum in instrumento positum otiosum esse debere, sed aliquid operari. hinc dicendum vr̄, ꝙ si in instrumēto vltra stipulationem duplæ promiserit vēditor etiam expensas, ꝙ etiam illas emptor cōsequi debeat. Miror de huiusmodi Ias. inductione argumētatiua, quę est ꝯ expressam dispositionem. d. §. Cassius, ubi asseueranter dr̄, ꝙ si emptor ex duplæ stipulatione litis æstimationem consecutus est, aliud consequi non dēt, quamuis de aliis in instrumento caueri soleat. Est igitur in proposito solum attendendum, vt emptor habeat litis æstimationem, & sic prudenter Alex. subticuit ea de quibus à Ias. temerè reprehenditur. Comprobatur hoc: quoniam expresè Iustinianus sanxit in uenditionibus, & emptionibus id quod interest 151 † excedere non debere dupli quantitatem. l. j. C. de sen. quæ pro eo quod int. vbi Dec. no. 4. dicit hoc ideo cōstitutum esse, quia cum pœnæ quæ imponūtur pro delictis taxatæ sint a iure, vt habetur in §. omnes, inst. de act. ēt congruum fuit taxare quantitatem interesse, ne procedatur in infinitum. Subdens, ꝙ ideo taxata fuit quantitas in duplo; quia non erat verisimile, ꝙ in maiore quantitate promissor uoluisset se obligare, ut colligitur in l. Titius. §. fi. de act. emp.

17. Qō. Si in instrumento fuit simpliciter promissum restitue- 152 re sumptus litis, an si † lis solum mota sit super possessione rei, possit agi de euictione? Bar. in l. 3. in prin. per illum tex. de actio. emp. dixit, ꝙ si fundus euincitur iure possessionis (quod contingere potest, si agatur hypothecaria, vel Saluiano interdicto, per quę remedia solum nuda possessio auocatur. l. si cum uenditor, in prin. de euic.) non potest agi de euictione, sed actione ex empto quasi re non tradita. Quo casu sequi vr̄, ꝙ cum non competat actio de euictione, ꝙ nec ad sumptus litis tenetur venditor cum illo casu non fuerint promissę, sed tantum cum euincitur fundus iure dn̄ij, Soci. cons. 199. dub. 2. li. 2. vbi pulchrè discutit. Ceph. consi. 18. nu. 5. lib. 2. & propterea instruit emptorē Bar. ut in instrumento adiiciantur ista verba, ꝙ promittitur duplū nomine euictionis, siue euincatur iure possessionis, siue iure proprietatis, & Bar. sequitur Bal. in l. j. q. pen. C. de peric. & com. rei vend. Cepol. caut. 134. tria faciunt, &c. Ryminal. consi. 490. li. 3. Verum idem Bar. & alii in d. l. venditores, tenent ꝯrium, ꝙ immo in dubio siue euincatur fundus iure proprietatis, vel iure possessionis, siue alterius cuiuscunq; iuris, semper uēditor tenetur ad sumptus litis. per tex. no. in l. stipulatio ista. §. si quis fortè, vbi Alex. no. de uerb. obl. est bene verum, ꝙ quando euinceret̄ sola possessio; non posset emptor agere de euictione ad duplā promissam in causa euictionis: sed debet agere primęua actione ex empto, quia non vr̄ res sibi fuisse tradita per venditorem, ex quo possessio est euicta. d. l. 3. in prin. de act. emp. ubi Bart. no. & sequitur Ias. in d. l. venditores, in fi. Vnde cū agatur hypothecaria, & sic emptor inquietatur a creditore, non agit emptor de euictione ꝯ venditorem quasi res ipsa euincatur: quia per hypo- 153 thecariam † res verè non euincitur, sed tantum auocatur possessio ab emptore, donec creditori agenti soluatur debitum petitū, aut litis æstimatio d. l. si cum venditor, in prin. l. ex ijs p̄diis. C. eo. Quæ lex ēt procedit in eo, qui scienter emit rem hypothecæ subiectam, quod patet; quia ibi dr̄, ꝙ agenti ad pretium doli exceptio opponi pōt; sed scienti dolus non infertur. l. cum donationis. C. de trans. l. nemo fraudare, de reg. iur. Natta cōsi. 267. nu. 3. & nisi venditor liberet rē venditā ab onere hypothecę tenet̄ emptori ad interesse, Ale. ꝯs. 63. li. 6. nu. 10. l. si rē meā, & ibi Bar. de solu. Ang. & Alex. in l. j. §. si hæres. ad Treb. Rebuf. titu. de constit. redd. art. j. gl. 14. nu. 42. tom. 2. Et propterea venditor qui facit obligationem creditori, facit illam non ad suam utilitatē, sed ad vtilitatem emptoris: vt habeat rem liberam ab onere hypothecæ, & non solum emptor potest agere contra uenditorē, ut li-

vt liberet rem ab onere hypothecæ, sed etiam potest emptor hypothecam liberare, aut tollere offerendo litis æstimationẽ, aut debitum venditori agenti hypothecaria: & deinde potest emptor ita soluens repetere, quod soluit ab ipso venditore.l. qm̃ liberum.C. de compens.l. cum tibi. C. de euict. nec potest imputari emptori soluenti cur ita soluerit; cum non denũtiauerit litem venditori, quia tenetur venditor actione ex empto ad tradendum rem liberam: & cum vere appareat de hypotheca, potuit hypothecam emptor soluere, & omissio denuntiationis isto casu non nocet, tradit glo.in l.qui rem.C. de euict.& Alex.in d.consi.63. in fin. Et propterea dicebat Ang.in l.3.C de euic. ꝙ cautela est pro emptore, vt dicat rem vẽditam esse obligatam, quia tunc non dicitur res libere tradita, & dicit Bal.in d.l. quoniam liberum. C. de comp. ꝙ tenetur tradere liberam non solum a seruitute, sed ẽt a creditoribus: non enim est res libera, prout nec quando est aliena, gloss. & doc.in l.si pro fundo.C.de trans.versi.liber. Bal. & doct.in l.3.& in l.ex ijs p̃diis.C. de euict.Ias.in l.Iulianus.§ qui fundum, ad fin.col.3. de uer.obl. vbi clarius Ale.ad fin.1.no.& sic potuit retinere pretiũ, donec res liberetur, vt per Ang.in d.l.3. Fabia.in tit. de emp.& vend.q. 6.col.fi.Rauen.verb.euictio, ad fin.& in verb.venditor, in prin. Vbi etiam dicunt procedere, si res etiam esset obligata sub cõditione.l.si seruus, in prin.de cond. furt.Alex.consi.67.lib.3.ex quib.soluitur illud, quod indecisum reliquit Bal. in d.l.ex ijs p̃dijs, ad fin.& post eum Alex.in l.j.§.si hæres.col.2. ad Treb.Neuiz.consi.37.num.2.Subdens nu.3. post Saly. in l.si rem quam, in prin.de euict.sicut posset pretium repetere, multo magis retinere.l.j.de superfic.imò venditor presumitur in mala fide:qa debet habere notitiam qualitatis rerum suarum, & scire vitiũ quod habent res, quas vendit.Cor.consi.81.lib.3. imò & si fuisset ignorans, fuit tamen in culpa in afferendo faciliter rem esse liberam, quam ignorabat secundum Azo. in sum. C. de act. empt.col.2.versi.si autem ignorauit.Pau.de Cast.in l.Iulianus, ad fin.princip.de act.emp.Corne.consi.2.circ.fin.lib.3. ergo saltem teneretur in conscientia.Abb. c. quoniam, col. 8.in fin.de probat.& quia etiam si fuisset ignorans, tamen quia tenebatur hoc dicere, & certificare emptorem de qualitatibus rei, & eius obligationibus, tenetur sibi deducere, quanto minoris fuisset empturus, si sciuisset illam qualitatem.§.fin. insti.de em.& vẽd. l.seruus quem.§.fi.vbi Sal.de act.empt.Aret. consi.104. ad fi.& quando interuenire potuisset dolus venditoris, fortè statur iuramento in litem emptoris, Alex.consi.69.lib.4.subdens Saly. in d.l.Iulianus, quòd imò potest emptor dicere, ꝙ nullo modo fuisset empturus. Soluendo igitur emptor creditori fecit illud, ad quod venditor omnino tenebatur, & negotium eius vtiliter gessit, ob id culpa emptori imputari non potest, ita enim considerat satis diligenter Aymo consi.298.nu. 14.Ant. Burg. d.c.fi.col.fi.de emp.& vend. Didacus lib.3.var.resol.c.18.nu.4.

154 Not.casum singularem, quòd si emptor † rem illam meliorauit sic obligatam, quòd liberatur præstando primam æstimationem rei, antequam esset meliorata Bart.in l.in ijs not.vlt.C. de præd.& om.re. Nauic. libr.11. quem sequitur Pau. de Cast.in l.si conuenerit.§.si fundus, de pigno.act. & pro not. signat Corse.in verb.melioratio &c.

155 Not.etiam quòd obligatus † ad dandum liberatur primęua actione, si det, & caueat de euictione, qua secuta agi poterit actione de euictione, quod intellige, & declara vt per Alex.in l. fina.in fin.de condi.ob causam, vbi Ias.not.vltim.

18.Qõ.Si instrumento venditionis dictum fuit. De quibus † sum-156 ptibus dictus venditor voluit, & consentit stare simplici verbo dicti emptoris, vel eius iuramento, an illud valeat? Bar.Bal. & Saly.in l.iusiurandum quod ex conuentione, in princ.de iureiur.tenent quod valet, & Ias.ibi dicit, ꝙ ista est cõmunis opinio, vbi multos concordantes allegat, Alex.consi.37. col.pen. lib.2.est uerum, quòd idem Bart. l. fin.de prætor.stipul.addit ꝙ talis conuentio quamuis ualeat, tamen reuocari potest, antequam iuratum sit, per l. si quis iusiurãdum.C.de iureiu. Abb.in c.fi.litibus.col.fi.de dol.& contu.tenet cõtra Bar. quòd nõ possit reuocari, & ita etiam sentit Alex.in consi.130. in fin.lib.j.attestans communem opinionem esse contra Bart.& mouetur

157 Abb.quia pacta † & conuentiones seruandæ sunt, quæ seruari possunt absque peccato l.j.de pac. 22. q. v. c. iuramentum.& si iniquè iurabit, uel declarabit reducetur ad arbitrium boni viri l.si libertus, la 2.de oper.libert.& quamuis hoc deducatur in liberam uoluntatem emptoris, vt sic non videatur locus, arbi-

168 trio boni uiri, attamen † intelligitur, dummodo absit dolus.l. creditor.§. Lucius. mand. Ias.ut saluet dictum Bar.dicit, ꝙ eius sententia procedet, quando superuenit iusta causa reuocandi iuramentum, vt quia secundum Ang.in d.l.fi. sit effectus vnus ribaldus, alias si nota.causa suspitionis non superuenerit reuocari non posset, argu.l. si cum Cornelius, de sol.& subdit ꝙ ita pluries consultus respõdit, & ita iudicaret Considera.n. ꝙ Bar. se fundat per d.l.si quis iusiurandum. Verum ille tex.inquantũ præsupponit delationem iuramẽti posse reuocari, communiter intelligitur ex causa de nouo superuenienti, vt quia superuenienti, ut quia superuenerunt probationes de nouo. Saly.ibi circa fin. Aret.autem in §.actionum, nu.21.insti.de act. dicit ex intentione Raph.in d.l.fin. ꝙ melius esset, quòd debeat declarari præmissa taxatione iudicis, sicut quando defertur iurm̃ in expẽsis: ut l.sancimus, cum auth.ibi posita. C.de iud.& in iuramẽto in litem, vt l.videamus.§ pen.& fin.de in lit.iuran.& parte p̃sente, & tunc talis declaratio non potest peti, quòd reducatur ad arbitrium boni uiri, & ita praxis obseruat.

19.Qõ.Ne emptori negligẽtia imputari possit, si venditor nõ vult in se litem suscipere, vel in illa assistere, an teneatur conducere emptor aduocatum, & procuratorem? Dicẽdum est quòd sic,

159 † non quemlibet, sed bonum, alioquin si non conduceret uel non idoneum, non haberet regressum de euictione, gl.est fin. in l.ꝙ si nolit.§ si mancipium, uerb.adhibuit, de ædil.edic.quã not.dicunt Are.in §.fi.inst.de emp & uend.col.fi.& in §.actionum.nu.22.de act.Ant.Burg.d.c.fi.col.ij.de emp.& uend.intellige bonum aduocatum, qui solet frequentare palatium causarum, & se exercet in litibus forensib.& nomẽ habet excellens, & fama est, ꝙ in exercitio sit peritus, & si forte ꝯtingat, ꝙ in causa negligenter se gerat, emptor excusatur, quia adhibuit bonũ aduocatum: uide no. per Aret.in §.præterea, instit.de leg.Aql. & quæ in aduocato requirantur, uide per Georg. Natt.in cle. sæpe, in fin. princ. de uerbor. sig. & nouè per Politum in tract. de aduoc. Sed si emptor esset aduocatus in causa euictionis, & succubuerit, non recuperat expensas litis a uenditore. Bar.in l. quòd si domus, loc. quod intelligitur uerum, nisi uenditor sit obligatus ad omnes sumptus litis.Bal.in l.fin.col.fi. C.de fruct. lit.expen.

20.Qõ.Quando agi potest de euictione? Respondetur, quòd † vt 160 emptor agere possit de euictione contra uenditorem requiritur, quòd res euicta fuerit per sententiam iudicis.l. qui rem.C. de euic.Bar.in l.atqui natura.§.cum me absente, in not.de neg. gest.in l.emptorem, in princ. de act.emp.& in l.utique, de rei vend.Paul.de Cast.consi.309. col.penul. uisis, & ponderatis li. j.Soc.Iun.consi.81.in fi lib.j.Cor.consi.231.num.ix.lib.ij.Riminal.consi.147.in principꝑ. & in fin.lib.j.Bertrand.consi.12.nu.4.lib.4.siue in totum, siue pro parte: & tunc agitur de euictione, etiam si defensio pro euictione expressa promissa non fuerit.l.j & ij.iun.l. non tamen, de euic. ad quod vide Aret.in §.actionum, nu.22.inst.de act.& Rebuf.tit. de dila.ar.v.glo.un.nu. 16.& quamuis actor nolit sententiam ferri, feretur ad petitionem emptoris rei conuenti. Bar.in d.l.utique, de rei uend. Aduerte tamen ad unum, quod ponit Ang.in l.si seruus.§.idem Iulianus, de euict. & refert Rubeus in d.§. morte l. non solum, de

161 ope.no.nunc.num.458.ꝙ est magna † differentia inter stipulationem duplæ, & stipulationem habere licere. Nam vt committatur stipulatio duplæ, sufficit, quòd sit lata sententia, licèt non sit restituta res: sed stipulatio de euictione vt emptori habere liceat non committitur ante restitutionem rei, licèt sit lata sententia.l.excepto.§.siquis autem, de act.empt.l.habere licere de euict.& traditur in l.stipulatio ista habere licere.§.j.& §.quęsitum, de uerbo ob. & sic stipulatio duplæ statim committitur lata sententia, stipulatio habere licere vbi res est restituta, Cępol.caut.102. regulariter &c.& caut. 227. not.ꝙ emptor &c.& ideo secundum Ang. debet emptor facere, ꝙ instrumentum venditoris ita cantet. Vendo ad habendum, tenendum, & possidendum, & tibi, & tuis hæredibus quicquid placuerit faciendũ, & etiam promitto illam rem ab omni persona defendere, & auctorizare: & si tibi illam rem habere, & possidere non licet, vel euincatur pro toto, vel pro parte qualibet, dicta de causa duplum dicti pretii solenni stipulatione promitto &c.

162 Fallit † in quatuor casibus relatis per glo.in d.l.qui rem. Primus est, si ita cõuentum est, quòd mota lite etiam ante euictionem secutam possit agi.l.siue in libertatem, ubi Bal.& Saly.no. C.de euict.Imol.& Ant.Burg.in d.c.fi.Corn. consi.95. nu 7.lib. 4.Gratus consi.135.nu.8.lib.2.Rub.d.§. morte, nu. 466. Secundus est, quando scienter vendidit rem alienam ignorãti, vt est tex.no.in l.seruus.§.fi. de act.emp.tunc enim statim agi potest. Bar.in l.atqui natura.§.cum me absente, in fin.de neg.gest. Cępo.caut.antep.in fi.Bal.in l.libera, num.13.C.de sent.& interlo. om.iud.& hoc casu non tenetur emptor denuntiare litem motam venditori.Bar.d.§. cum me absente, Bald.in l.j.opp.5.C.de peri.& cõ.rei uen.Ale.d.§.fi. in addi.ad Bar.nõ tñ ibi dr̃, ꝙ agat de euictione sed ꝙ agi põt de interesse, q̃ti intererat emptoris, rẽ alienã nõ fuisse sibi uẽditã, vt aĩaduertit. Ant. Burg. in d.c.fi. col.fi.nu.27.Rot.Ped.decis.vlt.nu.5.Sed attẽde, ꝙ uenditor emptori promittere solet, q̃ti eius interesset d.l.uẽditores, de ver. obl.vñ tale interesse ꝯsiderari solet, qa emptori rem hr̃e non licet. Tertius est, qñ imminet euictio in limine ꝯctus l. si post p̃fectã.C.de euic.& ista limitatio infra suo loco latius explicabit. Quartus casus est, qñ uendita res alteri est obligata emptore ignorante.l.ex ijs p̃dijs.C.de euict.l.creditor.§.p̃diũ, vbi Pau.de Cast.no.de act.emp.Bal.in l.ex conuentione, in fin. C. de pact. Vnũ est sing.no.ĩ hac materia, ꝙ si aliqs malo aĩo mouet mihi qõnẽ in re quã uendere uolebã, pp q̃d emptor ab emptiõe dsti-

163 tit, possum agere contra † eum impedientem ad interesse.tex. est singul. in l.rei quam, de dol. quod menti tenendum commendat Anto. Burg. in dicto capitul. fina. numero 8.de emp. & uend.

21.Qõ. Quid si in instrumento sit apposita clausula, quæ vulgo so-164 let in instrumentis apponi, videlicet, quòd promisit † duplum nomine pęnæ, quam exigi, & consequi posse voluit rato manẽte contractu? Cepol. caut. 102. regulariter &c. Rui.consi.121. num.9.libr.v.Soc.Iun.consi.94.num.39.lib.iij.Franc.Marc. decis.413. Respondit Aret.in §. actionum, numer.25. inst.de act. quòd si huiusmodi uerba non essent apposita, posse tantummodo aut pœna peti, aut sors, & verum interesse, ut in l.rescriptum.§.si pacto.de pact. ratio est secundum Ias.ibi in not.quia pœna conuentionalis succedit loco rei l.prædia, de ac.emp.vn de petendo rem, & pretium peteret quis id quod bona fides non patitur.l.bona fides, de regu.iur. Verùm quando uerba illa modo supradicto apponuntur, tunc videtur vtrunque peti posse, & quòd contractus firmus remaneat, scilicet, quòd teneatur ad obseruantiam contentorum in contractu, & quòd pęna exigatur.l.qui fidem, de trans. quem text.dicit ibi principaliorem. Ias.de iure, de effectu clausulæ rato manẽte pacto &c. Soc.Iun. consi.23.num.7.libr.2. & est ratio secundum Iac.But.ibi, quem refert, & sequitur Vital. in trac. claus. quia per istam clausulam videtur esse actum, vt pœna non succedat loco rei, quæ aliàs succederet, vt dicta l.prædia, & sic non posset peti utrunque, & sic talis clausula operatur, ut possit peti utrunque tam sors, q̃ pœna, nec per vnum renunciatur alteri. Adde tamen ut fortius operetur, quòd consilium est, ut addatur secundum Saly. in l.quoties, la prima, in fi.C.de fideic. quæ pœna soluta, vel nõ soluta toties adhuc pœna committatur, quoties fuerit contrauentum, idem Saly. in l. si pacto, conclus. 18. C.de pact.quem sequitur Ryp.in l.si insulam, numer.80.de verbo.oblig.Fulgos. consi.112.dicit Alcia.in l.cum proponas. C. de trans. quòd huiusmodi clausula est huius effectus, ut pœnam adiectam videri faciat, qua cõtemptus ipse puniatur, & ideo non restringitur secundum id quod interest. Bar.in l.ij.§. idem si in facto, de verb. obl.Declara tamen hoc secundum Mars.sing.472.quod pœna conuentionalis semel tantum peti potest, nisi additum sit toties, quoties &c. Bal.in addi.ad Spec.titu.de loc. §.nunc aliqua. q.37.versi.not.ergo &c.

22.Qõ. Sententia † lata contra emptorem in causa euictionis an 165 executioni debeat mandari contra uenditorem necessarium illius litis defensorem? Dicendum uidetur quòd sic secũdum gloss.Bartol.& Scrib.in l.venditor, in prin.de iud. & secundum eundem Bartol. Bald.Pau. de Castr. Saly.in authen.qua in prouincia.C.ubi de crim.agi opor. & Bartol. in l.si procuratorem. §.si ignorantes, mand. per illum text. ibi. ex substantia debitoris soluerint &c.qui tex.patitur plures intellectus, ut per Rip.in l.4.§.Cato, nume.46.de verbor. obliga.Quòd si hoc uerum est, intellige duobus modis: Primo secundum Fel. in capit. olim, de accus.colum.6.versi. & per illum text. &c. vt ita demum p̃cedat, si bona emptoris reperiantur pęnes uenditorem, & fuit opinio Ana.in dicto cap.olim.ut refert Rip.ita dicto §.si ignorantes.intelligentem.Secundò declara secundum Ioan. Fab.in §.fin.inst.de satisd.num.x.vt non procedat, quando uocatus ad litem non esset soluendo, tunc cõtra emptorem fiet executio fuit dictum Bald.in authen.si captiui.C.de episc.& cler. Verum quia ista opinio est ambigua, fuerunt nonnulli in d.l.uenditor, inter quos Paul.de Cast.qui restrinxerunt hanc conclusionem vt procedat solum quoad fructus, sumptus, & interesse, pro q̃bus fieri poterit executio in bonis venditoris, & necessarij defensoris. Vtrunque tamen dictum reprobat Cagno.in d.l. venditor, in fin.Rebuf.uerò in titu.de dilat.ar.5.gloss. vna, in princ. dicit quòd si nominatus non comparet, quòd iudex proferet sententiam contra nominantem, & executioni mandabit cõtra nominatum, nisi quoad expensas, & interesse, quorum executio fit contra nominantem, intellige si nominatus uenditor possidebat, vt docet Iacobi. in l. venditor, colum. 2. de iud. Et quamuis iniquum uideatur circa reliqua executionem fieri cõtra emptorem nominantem, tamen quia temere litigauit contra dominum rei, in expensis, & aliis condemnari debet l. properandum.§. sin autem. C. de iud. quas postea poterit a suo auctore repetere coram eodem iudice. Aduerte tamen, quod Bal. in d.auth.qua in prouincia, dicit d.§. si ignorantes, non habere locum in procuratore ad iudicia, de quo etiam per Angel.in l. Plautius, de procur.Fel.in d.cap.olim.loco præcitato. Alex.in l. sæpe, num.92.de re iud.ponit hoc not. quòd licèt prima executio fiat in defensorem d.l. Plautius, tamẽ executio secundaria in subsidium ratione scientiæ, & patientiæ fiet in emptorem d. auth.qua in prouincia, & sic defensore non existente soluẽdo fiet executio in bonis emptoris, propter eius patientiam, quod perpetuò esse mentem tenendum dicit Pau.de Cast. in l.in causæ.§.j. de procur. Aduertendum ad vnum censeo, quod ponit Inno.c.fi.col.fi. de alien. mut. iud.cau.fac.qui ait, quòd etiam si emptor sciat, causam agi cum venditore, nullum sibi fecit præiudicium: quia sententia nõ mãdabitur executioni contra eũ in re vendita; sed venditor conuentus tenebitur ad interesse, sicut ille qui se liti obtulit: cum nõ possideat, Abb ibidem col. fi.& sequitur Neuiz.consi.20.in prin. quæ decisio not. est. Ego sum huius sententiæ, vt executio fiat contra necessarium litis defensorem eo modo, quo fieri potest, & in subsidium contra emptorem in alijs necessarijs, & consecutiuis rem euictam, in re tamen euicta contra possidentem, quia cum agatur actione reali ad certam rem, & determinatam, in illa est facienda executio, iuxta l. qui restituere, de rei vendic vt declarat Cagn. in d.l.venditor, in fi. Et quando sententia lata contra venditorem noceat emptori, ponit Bal.consi.173.lib.5.Et quid si venditor offerat emptori rem æquè idoneam & bonam rei euictæ? non liberabitur gl.in l.si quis domum, & ibi Bar.loca.

23.Qõ. Pone venditor † scit rem venditam esse alienam, & etiam 166 emptor: an isto casu teneatur venditor de euictione? Nam emens scienter rem alienam nõ habet regressum de euictione, etiam ad pretium, ut per Bar.& alios communiter in l.fi.§.emptor, C.communia de lega.& facit: quia in pari causa turpitudinis deterior est conditio petitoris l.4.de condi.ob turp.causam, & ideo tex.in l.si fundum.C.de euict. & in l.fratres. C. communia utriusque iud. volunt, ꝙ emptor sibi prouideat de euictione, qua promissione facta a uenditore sciente rem venditã esse alienam, ut quia promisit emptori illam defendere sumptibus suis requiritur denunciatio litis, ita est de mente. Cor.consi.2. versi.sed his non obstantibus lib.3. & istud uidetur generale, ꝙ vbi venditor promisit rem defendere sumptibus suis, quòd his verbis non obstantibus est eidem intimanda lis; quia pacta apposita in contractu emptionis & venditionis intelliguntur secundum naturam contractus, super quo interponuntur.l. si stipulatus, de vsur.l.si vno, in prin.loc. ideo talis promissio debet intelligi si lis eidem fuerit intimata: ut pulchrè declarat idem Cor.consi.255. col.ij.li.3.quem sequitur Rub.in d.§. morte, nu. 434.& seq. Tiraquel de retract.proxim.§.12.glo.j. Est bene verum, ꝙ uenditor sciens tenetur certiorare emptorem de qualitate rei: alioquin teneretur ad omne interesse, Alex. consi.63. lib.6.Are.consi.105.Cur.Iun consi.177.nu.5.

24.Qõ. An quando † consanguineus retrahit, venditor teneatur 167 de euictione? Respondetur ꝙ non: quia cũ res non ideo euincit, ꝙ non sit uenditoris, sed iure speciali, non tenetur uenditor emptorem defendere, per not.in l. Minor.in princ.de euict.ubi Saly. & quia etiam id ius retrahendi ꝯ emptorem competit ex iuris municipalis permissione, & ex emptoris vtpote extranei persona non uenditoris, propterea non tenetur vẽditor de euictione, arg l.si per imprudentiam & ibi not. & l. hoc iure, cum l.seq.& l.si seruum, l.si fundum, & l.si mancipium, de euict.Ioã. de Amicis consi.145.num.18.uide plenum consi.Grat.114.libr. 1.Quin etsi ex persona vtriusque res euincatur, nõ debetur euictio l.sed etsi, & ibi no.de euict. Nam & alias cum res euincitur ex natura negotii, siue rei non debetur euictio, sed sibi debet imputare qui sic contraxit.gloss.not. in l.si familiæ, & ibi Scrib. C.fam.ercisc.Bal.in l.j.q.ij. de rer. diuis. in cap. primo.§.rursus si fidelis, circa med.& ibi alii feud.tit.quib.mod.feud. amit.Alex. consi.21.col.3.li.5.Aret.consi.3. Curt. Sen. consi.49.col.18.nu. 71.Rui.consi.72.col.3.num.5.libr.5.Rip.lib.j.respons.respons.1. nu.62.cum seq.Tiraquel.de retract.proxim.§.j.glo.ix.nu.34.cũ seq. Afflic.decis.153.venditur domus &c.

25.Qõ.Quid si promissum † est qũocunq; res euincatur? an ipse vẽ-168 ditor teneatur de euictione, ẽt si nõ fuerit facta eidem litis motæ denuntiatio? Et profectò apparet ita rñdendum fore, ut eqdem venditor de euictione teneatur, & id probatur auctoritate gl.in l.cum pęna, de arb.quo in loco Accursius scribit promissione de euictione in hunc modum facta, ꝙ venditor de ea teneatur, qũocunq; res fuerit euicta, uenditorem teneri ẽt re euicta per sñiam Arbitri, in quem spontè cãm emptor compromisit, tametsi alioqui re euicta per sñiam arbitri, ẽt denuntiatione facta legitimè ipsi uenditori locus non est euictionis actioni.l. si dictũ.§.si compromisero, de euict.Bald.ibi in d.l. cum pœna. Alex.in l.filius a patre.§.vlt.de liber. & posthu.Dec. rub.de p̃b. nu.12.Ale.consi.4.lib.3.Ant.Burg.d.c.fi nu.14. de emp. & uẽd. Aret.§.vlt.col.fi.de emp.& vend.in inst.Bal.Ale.& alii in l. si domus.§. de euictione, de leg.j. Goz.consi.1.num.19.consi.14.nu. 22.& consi.63.num.9.Tiraquel.de retract.proxim.qui alios citat.§.vlti.in fin.numer 97.Cur.Iun.cons.primo.num. secundo. Didacus libr.3. var. resol.cap.17.illat. 7. ubi tandem concludit, quod dictum est obtinere solum quoad pretium rei uenditæ, non quoad duplum, nec quoad interesse, quòd in se ęquitatem habere videtur. Adde unum singulariter not.quòd pactum, ne quis de euictione teneatur, non ei prodest, qui scit causam ex qua postea res euincitur, & eam tacet.l.tenetur.§. ultim.de act. emp.ubi Bar.nam hic dolo non caret.Alex.consi.4.nu. 2.lib.3. Tiraque.de retrac.proxim.§.12.glo.j.

26.Qõ. Quid si emptor in re euicta fecit aliqua melioramẽta, ꝑputa domum, uel aliud simile, quomodo erit illi consultum pro illorum recuperatione? Ego distinguendum esse censeo.

169 Aut emptor † erat bonæ fidei possessor, & tunc si rem emptam possidebat, iure exceptionis illa consequi debet a uendicante, uel agente. Rom. consi. 69 allegat l. intra utile. §. vendentibus, de minor. Soc. Iun. consi 6 lib. j. Curt. Iun. consi. 44. & consi. 175. Alex. consi. 328. eleganter ꝙ si non fecerit, a uenditore non recuperabit. l. idemque. §. j. de act. emp. Si uerò non possidebat, sed forsan absque sua culpa desijt rem possidere eorum prosecutionem habet l. si controuersia: vbi no. doc. C. de euic. computabuntur tamen talia melioramenta cum fructus. 170 l. super, vbi Bal. C. de euic. l. sumptus, de rei ven. Aut † erat malæ fidei possessor & tunc meliorationes non recuperat, quas fecit in re empta l. fi. §. emptor. C. com. de leg. Io. de Amicis cõsi. 54. nu. 10. Nisi sm Pau. de Cast. ibi, & sequitur Ias. fuissent necessariæ, quibus non factis res fuisset peritura, uel deterior effecta. bonus tex. in l. domum. C. de rei uend. vbi Scrib. multa de materia expensarum, quos vide Negus. in tract. de pigno. par. v. mēb. 4. Iacob. Menoch. in tract. recuperandæ possess. in remedio. ca. reintegranda. 3. q. j. ubi latissimè Bart. in l. in fundo, de rei vend. & ita in terminis nostris magistraliter distinguit Bened. Capra consi. 90. 2. dub. qui omnino videndus est.

171 Circa † fructus perceptos per emptorem eãdem distinctionem facias. Nam bonæ fidei emptor stricto iure non potest in fructuum perceptione turbari, quamdiu euictus nõ fuerit fundus l. qui scit. §. fi. de vsur. attamen euicta re eos fructus quos ꝑcepit post litem contestatam iudicis officio restituet. gl. in d. §. fi. & l. euictis, eo. tit. Malæ fidei emptor ad fructuum restitutionem tenetur l. certum. C. de rei uend. l. mala fide. C. de cond. ex leg. l. 2. C. de fruc. & lit. expens. Vide latè Bart. in l. ex diuerso, de rei uend. Ang. in §. si quis a non domino. inst. de re. diuis. vbi plenè materiam per distinctiones tractat. Soci. Iun. consi. 81. lib. j. & consi. 150. eo. lib.

SVMMARIVM.

1 *In contractu emptionis, & venditionis propriè procedit euictio.*
2 *In donatione an habeat locum euictio, distinguuntur tres casus.*
3 *Ratio differentiæ inter donationem incip. à promissione & illam a traditione.*
4 *Euictio non habet locum in donatione remuneratoria.*
5 *Actio mandati datur pro interesse agentis.*
6 *Non habet locum euictio in donatione facta à patre filijs.*
7 *In contractu dotis an habeat locum euictio, distingue ut supra.*
8 *Not. diligenter casum singularem.*
9 *In legatis an habeat locum euictio quatuor axiomatis explicatur.*
10 *Legati titulus lucratiuus est.*
11 *Hæres adeundo quasi contrahit cum legatarijs.*
12 *Ex qua persona quis lucrum capit eius factum approbare debet.*
13 *Quod in genere debetur, numquam perire potest.*
14 *Non procedit, quando legatur incertum de certis.*
15 *Non procedit quando legatur quid uniuersale.*
16 *In legato facto de re certa propria testatoris non debetur euictio.*
17 *Hæres obligatus ad legatum tenetur dare qualis res est.*
Fallit in duobus casibus nu. 18 & 19.
20 *In legato rei alienæ scienter facto debetur euictio.*
21 *Hæres tenetur semel tantùm pro euictione.*
22 *In legato rei alienæ ignoranter distinguitur.*
23 *Intellectus §. euictis l. cum pater de leg. 2.*
24 *In legato rei alienæ quid sentiat ius canonicum.*
25 *Hæres tenetur cedere actionem quam pro euictione defunctus habebat.*
26 *Testator uidetur legasse omnem actionem sibi competentem occasione rei.*
27 *Quilibet tenetur facere quod sibi non nocet.*
28 *Dictum docto. intelligitur secundum l. quam allegat.*
29 *Refert casus not. in quo habet locum euictio.*
30 *Hæres tenetur de euictione, quando legatur libertas seruo alieno.*
31 *Pia causa & libertas æquiparantur.*
32 *Si legantur duæ res alternatiuè, debetur euictio.*
33 *Quando euictio prouenit ex facto legatarij, hæres non tenetur.*
34 *Ponuntur quatuor differentiæ inter legatarium, & emptorem.*
35 *Iure actionis uenit cautio in contractu emptionis.*
36 *Actio ex testamento est stricti iuris.*
37 *Emptor non agit de euictione, antequam res euincatur; legatarius sic.*
38 *Legatarius ante litem contestatam denuntiat emptori quandocunque.*
39 *Statutum loquens in uenditione non habet locum in datione in solutum.*
40 *Cautela quadam Bar. relata a Cepolla.*
41 *Datio in solutum dicitur venditio.*
42 *In datione in solutum habet locum euictio.*
43 *In permutatione, & in alijs contractibus innominatis habet locum euictio.*
44 *Euicta re tradita ex causa permutationis datur actio præscriptis uerbis.*
45 *In permutatione statim agere possum, si imminet euictio.*
46 *In transactione an procedat euictio, distinguitur.*
47 *Si euincitur ius patronatus secularem datur actio pro euictione.*
48 *Idem in iure patronatus spirituali, intellige, vt declaratur.*
49 *In feudo non habet locum euictio, quia alienari non potest.*
50 *Emptio facta contra legis interdictum non ualet.*
51 *Bona feudalia quomodo obligari possint pro euictione.*
52 *Quid in diuisionis contractu dicendum; distinguitur.*
53 *In pignore locus est euictioni.*
54 *Quid in cessione.*
55 *In emphyteusi habet loco euictio.*
56 *Quid in litis æstimatione.*
57 *Idem in locatione & conductione.*

§. 4. In quibus causis habeat locum euictio.

1 NON est dubitandum, quòd in cõtractu † emptionis, & uenditionis proprius procedit euictio.[a] Quinimmò & si de ea nullum verbum sit factum in instrumento, nihilominus ex natura contractus subintelligitur l. non dubitatur. C. de euic. quam euictionis cautionem Papinianus iurisconſ. adminicula emptionis appellat. l. pacta conuenta, de contrah. empt. Alcia. lib. 5. Parod. capit. 16. dicit in emptione euictionem esse quid naturale, scilicet quòd etsi expressè non agatur inest. Et propterea not. Bal. in d. l. non dubitatur, quæ conueniunt ex natura contractus non est necesse exprimi. Et propterea vt emptor cautior reddatur, si dubitat de re empta ne euincatur, vel super ea molestetur, potest in solutione pretij dicere, quòd pretium conuertatur in emptionem aliorum bonorum, quæ erunt prius obligata pro defensione rei venditæ, & tale pactum valebit. Alex. in l. si fideiussor. §. si necessaria, colum. j. qui satisd. cog. & si res postea empta fuerit in illa præferetur emptor, dummodo probetur emptam illa pecunia a me data. Rebuf. tit. de const. redd. art. j. glo. 8. num. 29. tom. 2. Et in facto consultus Soci. Iun. consi. 52. lib. 4. nouiter impresso respondit, quòd si duo simpliciter vendunt rem communem, & promittunt de euictione, quemlibet pro eorum parte promisisse censetur, quam vendidit, primò quia de natura venditionis est, vt venditor de euictione rei per se venditæ teneatur, & non per alium. l. j. in prin. de euic. Secundò quia quilibet ipsorum recepit pretium pro sua rata, hoc est, pro partibus per se venditis. Nam sicut ex eo arguitur, quòd quilibet partem dicitur vendidisse vt l. quidam ex parte, & ibi traditur per glo. & doct. de euict. ita etiam debet dici, quòd quilibet tantum pro partib. a se venditis defensionem, & euictionem promiserit.

2 In donatione † an habeat locum euictio Abb. in d. c. fin. nu. x. de emp. & vend. quem simpliciter refert, & sequitur Anto. Burg. ibi nu. 22. facit tres casus.

Primus est, si expressè promissum fuerit a donatore de euictione,[b] & tunc absque dubio tenebitur l. 2. C. de euict. quia cõtractus ex conuentione legem accipiunt. l. j. §. si conueniat. depos. Bald. & Sal. in d. l. 2. Abb. consi. 43. col. j. lib. j. Dec. consi. 323. num. quarto Ruy. consi. 184. in princ. lib. primo. Boer. decis. 33. numero 26.

Secundus est, si donatio incipiat a promissione, tunc tenetur donatarius de euictione, siue fiat promissio donationis per stipulationem, siue nudo pacto hodie l. si quis argentum. C. de donat. ita sentit Bar. in l. Aristo. §. fin. de dona. Bald. & Saly. in d. l. 2. Ias. in l. si domus. §. de euictione, nu. x. de leg. j. Vide plenum consi. Corne. 141. lib. secundo. Goz. consi. 60. Alcia. consi. 340. filias & cæt.

Tertius est, si donatio incipit a traditione, aut datione, tunc donator non tenetur de euictione. Ias. consi. 73. dub. 3. li. j. Curt. Iun. consi. 174. num. 34. Ruy. d. consi. 184. num. 8. Boer. decis. 67. num. j Bertrand. consi. 317. lib. 2. par. j. Alcia. d. consi. 340. Sed bene actione de dolo, si donator scienter rem alienam donauerit d. l. Aristo, in fi. & ibi gloss. fi. hos tres casus considerat Ryminal. consi. 409. num. 21. lib. 3. Adde quòd Paul. de Cast. in d. §. fi. clarius loquitur. Si promisisti mihi dare rem aliquam ex causa donationis, quæ non erat tua, & tradidisti, non fuisti liberatus a promissione: quia promisisti dare, id est dominium trãsferre. §. sic itaque, instit. de act. & hoc non fecisti, & ideo re euicta possum agere actione prima l. cum quis. §. qui hominem de solut.

3 Quæ † ratio differentiæ considerari possit, quare habeat locum euictio in donatione quando incipit a promissione, & quando incipit a traditione minime, ergo dedici a Bald. in l. prima col. fina. versic. Tertij dicunt & cæt. C. de iu. dot. (inquit enim) quòd ideo hoc contingit in donatione, quando incipit a traditione, quia qui tradit magis distrahit, quam contrahit. §. j. inst. quibus mo. re contrah. obl. ille verò qui promittit contrahit, & sic obligatur, vt donatarios habere liceat, quia donatio dicitur doni datio, & dare significat dominium trãsferre. l. vbi autem. §. fina. de uerbor. obligationib. Bartol. in l. iurisgentium. in fin. prin. de pact.

4 Quamuis in donatione, quæ incipit a traditione, non habeat locum euictio, nihilominus non procedit † in donatione remuneratoria Bartol. & Scrib. in l. Iulianus. §. j. de verb. oblig. Ias. consi. 34. colum. fi. lib. j. Boer. decis. 67. Ratio est: qa interest donatoris suam rem donatam euictam non fuisse, vt sit liberatus ab obligatione antidorali, per tex. in l. idemque. §. fin. cum l. seq. & prin. seq. mãd. Vbi fideiussori liberato ex causa donationis remuneratoriæ datur actio mandati contra principalem debitorem ad totam quantitatem, in qua fuit liberatus fideiussor, perinde ac si pecuniam debitam actualiter soluisset, & ta-5 men † actio mandati non debet dari, nisi quatenus interesset agentis. l. si procuratorem. §. mandati, eo. tit. Quæ limitatio sustineri potest, quia iura loquentia de donatione simpliciter non extenduntur ad donationem remuneratoriam, tradit Bar. in l. iurisgentium. §. quinimmò, nu. 20. de pact. Rursus in illa non requiritur insinuatio, nec reuocatur propter ingratitudinem. l. si pater. §. j. de dona. vbi Bar. Bal. in l. illud. C. de sacrosan. eccle. Et donatio remuneratoria est magis similis dationi in solutum, quàm donationi, nimirum si debetur euictio, iuxta not. in l. eleganter, in prin. de pign. act. in l. libera. C. de sent. & interl. omn. iud. idem tenet Alex. consi. 47. col. ij. lib. 3. quicquid in contrarium senserit Cuma. in d. l. Iulianus. §. fin. cui respondet Ias. ibi. nu. 12. Aym. consi. 64. vbi alios allegat. Fallit etiam in casu relato per Reb. ti. vt benef. ant. vac. ar. 2. gl. vlt. tom. 2. ꝙ rex Franciæ in rebus iure a se donatis euictionem suscipit.

6 Limita etiam secundum casum: vt non procedat † in donatione simplici facta a patre filio vel filiæ, in qua non habet locum euictio, ita singulariter no. Bal. in auth. ex testamento col. 2. versi. conclude &c. C. de colla. quem simpliciter refert, & sequitur Ias. in §. fuerat, num. 35. inst. de act. super qua amplius deliberandum censeo.

7 An in contractu † dotis euictio procedat? Habemus text. apertum ꝙ sic in l. j. §. j. C. de rei vxor. act. iun. l. j. C. de iur. dot. & recipit illammet distinctionem quam fecimus in donatione. Si enim dos incipit a promissione, tunc dotis dator tenetur de euictione, aut a traditione, & tunc secus. Bal. & Saly. in d. l. 1. Ant. Burg. in d. c. fi. nu. 23. de emp. & ven. Ias. in §. fuerat, nu. 33. inst. de act. Bal. Nouel. in trac. dote par. 7. priuil. 42. Intelligit tamen Aret. in d. §. fuerat, nu. 12. ut procedat, quod dictum est in extraneo dotante, quia tunc cum uideatur donare, si sibi non est stipulatus in casu reddendæ dotis: ut l. j. §. accedit C. rei vxor. act. sicut ex causa donationis quando incipit a traditione quis non tenetur de euictione, ita etiam non tenebitur de ista dote. At in patre, & alijs qui tenentur dotare in omni casu tenentur de euictione. l. si pro re pupilli. §. j. cum ibi not. de euict. maximè cum maritus in dote dicatur habere titulum onerosum. l. ex ꝓmissione, de act. & obl. licèt ex parte mulieris dicatur lucratiu[9] l. fin. §. j. vbi Bar. quæ in fraud. cred. Cuma. consi. 29. ij. dub. Negus. tract. pign. par. 2. memb. 4. nu. 27. Attende tamen diligēter, ꝙ si rectè ponderetur tex. in d. l. j. C. de iu. dot. loquitur de socero dotante, & tamen vult tex. ꝙ si dos incipiat a traditione, nulla marito competit actio pro euictione, & restrictio quam facit Aret. in extraneo videtur contra nerba text. aperta d. l. j. Vnde tenēdum censeo, quòd distinctio d. l. j. seruanda sit ut loquitur tam in socero quàm in extraneo dotante. Et dum ille text. loquitur, quòd si res in dotem data fuerit æstimata, quòd tunc si fuerit euicta agatur actione ex empto, adde tex. in l. quoties, in l. non solum, de iu. dot. & hoc ideo est: quia tunc censetur cõtractus emptionis, & dominium transit in uirum incommutabiliter, & in restitutione non venit res data: sed æstimatio. l. plerunque. §. sed si ante, de iu. dot. Bal. Nouel. in trac. dot. par. 7. priuil. 39. & seq. Soci. declarat latè & distinguit in consi. 55. libr. 1. Rub. consi. 5. Non obstant adducta per Aret. quoniam l. sequēs. §. allegatum declarat vt intelligatur, quando præcessit promis-8 sio. Not. † diligenter singularem casum, quòd si res empta per mulierem euincatur a marito, cui eam dedit in dotem, committitur actio de dupla contra auctorem mulieris d. l. si pro re pupilli. §. j. cum l. seq. de euict. & ibi Bar. not. & mirum non est: quoniam mulier naturalis est, & uera illius rei dotalis domina l. in rebus. C. de iur. dot. imaginariumque duntaxat dominium maritus habet. l. dote ancillam. C. de rei uend. & propterea cũ ius dotis, quòd mulieri reseruatum erat, per talem euictionem perimebatur, & sic mulier efficiebatur indotata, ideo stipulatio duplæ committitur propter euictionem factam marito. Ias. in l. Iulianus. §. 1. in fi. de ver ob. Alex. consi. 67. li. 2. Negus. in trac. pign. par. 2. memb. 4. nu. 28.

Mulier habēs alia bona unde se dotaret, dedit in dotem marito rem restitutioni subiectam, mortua muliere absque liberis maritus vigore statuti lucratur partem dotis, res illa in dotē data est in casu euictionis: quia euenit casus fideicommissi. Respondit Bal. consi. 468. quidam habens duas filias &c. libr. 4. ꝙ maritus habebit actionem pro euictione pro parte ab ipso lucrata in alijs bonis mulieris, allegat tex. in d. l. 1. C. de iu. do. quē simpliciter refert & sequitur Aymo consi. 186. nu. 17.

Si maritus uendit fundum dotalem, quando teneatur de euictione, ponit Spec. ti. de emp. & uend. §. tertio. uer. itē pone. &c. Et quando simul uxor, & maritus uendunt, & ambo promittunt de euictione, ambo tenentur: & quando vxor uendit, & promittit de euictione cum consensu viri, ipsa solum tenetur. Alex. consi. 38. lib. 2. Natta consi. 552. num. 3.

Hipotheca competit mulieri ꝓ dote data, etiam si res dotalis sit euicta l. 1. §. & ut plenius. C. de rei uxor. act. Rebuf. titu. de constit. redd. ar. 1. glo. 14. nu. 40. tom. 2.

Dotalis fundus filiæ datus in dotem si euincatur debet defendi ab hærede, si uxor, eademque filia abstinuit ab hæreditate paterna. l. creditor. §. prædium, & ibi Bar. de act. emp.

9 In legatis † an habeat locum euictio? Bart. in l. si domus. §. de euictione, post gl. ibi de legat. 1. quatuor axiomatis explicat articulum.

Illud imprimis certum est, hæredem teneri de euictione ꝓ portione hæreditaria. l. quidam ex parte, de euict. l. 2. C. eo. Bertrand. consi. 235. nu. 8. lib. 4. Saly. in l. cum alienam. C. de legat. nisi in casu. l. de euictione. ff. ad Treb.

Primum axioma est, qñ legatur aliquid in genere: tũc debet euictio magis ex qualitate obligationis, quàm titulo legati, qa in gñe. l. qui concubinam. §. si hæres, de leg. 3. quem text. ita ibi summat Barto. ꝙ in legato generis ab hærede debetur euictio. Rña enim est, ꝙ vbi quis tenetur in genere rem facere accipientis, tenetur & per ɔñs de euictione. Et dum dicit, q̃ titulo legati 10 illud ideo est: quia † legati titulus lucratiuus est, instit. de lega. in prin. cuius natura est: ut quis non teneatur de euictione, nisi promittatur ad instar donationis l. Arist. §. fi. de donat. d. l. 2. C. de euic. Addit preterea Ias. in d. §. de euictione, not. 3. ꝙ ideò hę-11 res rñr tenetur de euictione: quia † hæres adeundo hæreditatē dicitur quasi ɔhere cum legatariis l. apud Iulianum. §. fi. ex qb. caus. in poss. ea. §. hæres, instit. de obl. quæ ex qua. contr. nascun. & per ɔñs efficitur postea debitor necessarius, ideo tenetur de euictione, licet ex titulo lucratiuo legati. l. si hæreditatem. §. 1. mand. Hæc ratio mihi non placet, quia nõ est generalis in omnibus casib. relatis a Bar. qui infra subiicientur, sed tñ in iis, in quibus de iure obligatur hæres ad euictionem: & sic ille quasi ɔctus qui causatur ab aditione facta per heredem nouam non inducit obligationem cum legatariis, præter id quod est in testamento expressum, & a iure inductum, a iure enim inductũ est: ut hęres in certis casibus teneatur de euictione, in aliis nequaquam. l. si substituto. §. hęres, de leg. 1. ubi Pau. de Castr. optimè declarat. Vlterius considera ꝙ regula iuris est, ex qua per-12 sona quis lucrum capit eius factum approbare debet. l. ex qua persona, de regu. iur. intellige pro portione sua in qua est hæres. d. l. 2. C. de euict. l. cum a matre. C. de rei uend. Cum igitur. Testator legauerit, hæres qui eiusdem iuris, & potestatis est. l. hęredem, de reg. iur. mentem defuncti exequi debet, probatr hoc in d. l. qui concubinam. §. si hæres de leg. 3. Confirmatur hoc ta-13 li simili, † quod in genere debetur, nunquam perire potest. l. incendium cum glo. C. si cer. pet. propter ea si euincitur a manu legatarii res legata: cum in genere debeatur, nunquam per euictionem perit, uel minuitur, igitur hæres nunquam liberatur, nisi effectualiter rem accipientis fecerit. Bertran. consi. 31. li. 8. ubi idem dicit in uenditione in genere facta.[d]

14 Restringitur hoc axioma duobus modis. Primò ut non † ꝓcedat, qñ legatur incertus de certis, ut lego unũ ex seruis meis, quia tunc æquiparatur legato speciei l. in rõne. la 2. §. diligēter, ad l. Falc. & l. qui decem. §. sticum. de solut. Intellige hoc sano modo sm terminos iurium allegatorum, & maximè d. §. sticũ, qui loquitur in terminis exempli per Bar. positi, ut ita demum procedat, & sit liberatus hæres, quando omnes illi serui, qui erant Testatoris desierunt esse in potestate hæredis absque culpa eius, & non aliter: quandoquidem semper viuit obligatio vsque ad unum seruum, qui superuixit.

15 Secundò non procedit † quando legaretur quid uniuersale, non autem unum de genere indeterminatè: ueluti si legaretur peculium, uel hæreditas, quo casu si euinceretur esset legatarii damnum l. 1. C. de euict. ubi Bal. & Saly. intellige secundũ Bal. ibi, etiam si nihil in hæreditate remaneat: quoniam cum hæreditas consistat in iure, subsistit etiam si nihil remaneat in hæreditate.

16 Scđm axioma est, qñ legat † certa species, quæ est ipsius Testatoris: quo casu si euincitur, hrs non tenetur, qm̃ sufficit rem dari qualis est. l. si a substituto. §. 1. de leg. 1. Ant. But. in d. c. fin. de emp. & uend. nu. 24 Abb. cõsi. 45. li. 2. Et qñ res est ꝓpria testõris, non põt euinci nisi per iniuriam iudicis, quo casu hrs non obligatur l. si ꝑ imprudentiam, de euict. nisi hrs[e] fuerit ĩ culpa, vt qa noluit exhibere instrã legatario. l. exceptione, cũ ibi not. de fideius. l. instrã. C. de fideic. Itẽ nisi fuerit ipse hrs citatus, tũc tenetur, qa uideret ɔ ipsum lata snĩa. Pau. de Cas. d. §. de euictione, & l. si seruus plurĩ. §. 1. de leg. 1. Cuius dictum uerum eẽ nõ 17 puto, † qa hrs in plus non obligatur, q̃ tradere rem qualis est, ut supra dictũ esset: nisi forsan culpa, & negligētia hrdis legatarius 18 legatũ amisit: illo. n. casu tenebit, ut dictum fuit. Item † nisi euinceretur res illa respectu alicuius iuris, puta pignoris, uel hypothecæ. (forte ꝑ hypothecariã, uel Saluianũ interdictũ, & tunc hrs teneret iuxta distinctionẽ l. si res, de leg. 1. qa licèt hypothecæ nõ sit ius dñij, est tñ tale ius propter qđ auocatur res legata ĩ totum, Ias. d. §. de euictione. num. 27. Et dum dicitur, quòd suffi-19 cit rem præstati qualis est, intelligitur dummodo † illa qualitas

f non sit causa euictionis, f vt si hæres in fundo legato sepelierit, quo casu fundus ille in parte sepulturæ fit religiosus, & sic diminuitur legatum, vnde cum illa qualitas sit causa euictionis tenetur hæres l. Mæuius. §. in fundo, de legat. 2. Bald. in l. prędia, colum. ij. vers. extra oppono. C. de fideic. Rip. in l. j. numero 8. de interd. Vel nisi adsint verba talia, per quæ qualitas illa altere tur, quod contingere potest, si fundus qui legatus est, seruitutem impositam habeat, qualis est dari debet, nisi legatus sit vti optimus, maximusque est, quia tunc liber præstandus est. l. seruo legato. §. si fundus, de legat. primo. l. non tantum. de verbor significat.

20 Tertium axioma est, quando legatur † res aliena alicui a sciēte, tunc hæres tenetur de euictione. l. cum alienam. C. de legat. quod intellige, quando sciuit alienam simpliciter: secus si respectu alicuius iuris, quia tunc videtur legare ius quod habet: veluti est si legetur ab altero dominorum res communis simpliciter, censetur relinquere tantum petitionem suam. l. serui electione §. fina. de legat. j. Bertrand. consi. 56. libr. 3. par. j. Aliud in vendente rei qualitatem ignoranti: illo casu tota vendita censetur. Bald. in l. j. C. si pignus pig. da. sit. in l. ex ijs. C. de euict. Alexand. in l. si domus. §. fina. de legat. j. Ias. l. j. numer. 21. C. qui testa. fac. poss. Bertrand. consi. 6. libr. 7. latè Rom. distinguens consi. 396. Item si legatur fundus uectigalis simpliciter, videtur solum legasse ius, quod in uectigalibus fundus habuit, non proprietatem. l. si domus. §. fina. de legat. j. bonus text. in l. sticus 21 testamento, de vsuf. leg. Est bene verum, † quòd si hæres semel rem illam redemerit a domino, si euincatur, non tenetur vlterius illam luere, argum. l. fideicommissa. §. si quis decem, de legat. tertio. nisi hæres fuerit in culpa redimendi. l. cum res. § fi. l. quid ergo, la prima. § si hæres, de leg. primo. Tenebitur tamen hæres illo casu, quando non est in culpa, cedere legatario actionem de euictione, quam habet contra venditorem, argumen. l. in creditore, de euic. Alex. post alios per eum relatos in dicto §. de euictione. nu. 4. & Ias. nu. 28.

22 Quartum axioma est, quando legatur † res aliena ignoranter, & tunc si legatur extraneo, non ualet & cessat euictio: si verò coniunctæ personæ valet, & debetur euictio dicta l. cum alienam. C. de legat. Intellige ut declarat Cuma. consi. 29. dub. 2. Dec. consi. 349. numer. 8. Fallit in casu. l. cum pater. §. euictis. 23 † de leg. ij. cuius casus rationes plures afferuntur. Nam glos. ibi inquit, quòd ideò illud est, ne crescat inuidia inter fratres, hanc rationem reprobat ibi Bart. Ias. in dicto §. de euictione, numer. 32. tres alias refert post Saly. in dicta l. cum alienam, numero 10. cum sequen. & tertiam probat, quam communem asserit, quæ est, quòd ibi coniuncta persona erat instituta hæres simul cum alijs, & ei erat factum prælegatū rei alienæ testatore ignorante, tunc licet ei prælegatum euincatur, tamen cohæres non tenetur de euictione, quia ei remanet emolumentum de parte hæreditatis. Hanc rationem ponit Bartol. in dicto §. euictis. & sequitur Cyn. in d. l. cum alienam, Ruy. aliqua discurrit pro intellectu dicto §. euictis, in consi. 212. numer. 14. libr. j. Ego scio, quòd hodie salua legitima possunt parentes de rebus suis quomodo voluerint disponere. authen. vt lic. matr. & auiæ. in prin. Vnde nulla habita ratione sanguinis, & æqualitatis seruandæ inter filios hæredes adimplere debent pro eorum petitione defuncti voluntatem. l. cum a matre. C. de rei uend. Et quamuis remaneat emolumentum de portione sua, cui factum est legatū, non tamen pro hoc adimpleretꝰ voluntas testatoris, immò potius destruitur: quia illud præcipuum ante partem haberi voluit a filio sibi prælegatum, quo casu melior ratio quærenda est. Ego sum istius opinionis, quòd casus dicto §. euictis, habet hāc specialitatis rationem. Nam lex laborat quantum potest, vt seruetur æqualitas inter filios. l. vt liberis. C. de collat. l. fin. C. communia vtriusque iud. & lex hortatur patrem quantum potest ad seruandum æqualitatem in filijs. §. illud quoque, in authen. de nup. inquiens Imperator, Omnes sunt filij: si enim intestatis eis mortuis lex omnes ex æquo vocat, competēs quoque est eos imitari legem. Et in illo §. probatur illud vulgare secundū Ange. ibi, quòd pater non debet facere unum filium bastardū, & alium legitimum, & hoc ne inter fratres nascatur īuidia, quæ euitari debet. l. cum oportet. §. j. C. de bon. quæ lib. & mecum tacitè uidetur sentire Dec. in l. j. not. 2. C. vn lib. Mirum igitur non est, si in illo casu non habet locum euictio: quia illa cessante filij reducuntur ad æqualitatem, quam lex ubique prædicat, & hortatur fieri debere. Vnde benedicebat Alex. in d. l. cum alienam, ꝙ non concurrentibus illis qualitatibus in d. §. euictis. expressis non habebit locum eius decisio, quasi sententia, ꝙ ille casus non sit extendendus, sed intra suos limites conseruādus: vt etiam annuit Io. Fab. in §. quod aūt, nu. j. inst. de leg. reprehēdens illos qui contrarium sentiūt, vt in extraneis quoq; illa de-24 cisio procederet. Ad unum † diligenter aduertendum censeo, quod dictum est de legato rei alienæ, cum de iure canonico videatur dispositum, vt hęres non possit pro tali legato molestari. c. filius, de testa. vꝰ inferendum, ꝙ in terris subiectis in temporalibus Ecclesiæ Rom. in quib. seruatur ius canonicum, ꝙ hæc duo postrema axiomata Bar. non seruentur, tanquam illa procedant de iure ciuili, ita tenet Ias. in d. l. cum alienam, in glo. C. de lega. Circa quæ uidenda sunt quæ nouissimè scribit Didacus in d. c. filius, ubi solerter omnia expendit.

25 Stante ꝙ hæres † non teneatur de euictione legatario, an si testator aliquam actionem de euictione habuisset contra uenditorem rei alienæ, teneatur hęres illam cedere legatario? Pau. de Cast. in d. §. de euictione, col. fi. refert glo. 2. in l. si res quā, de euict. ex qua colligit, hæredem non teneri cedere actionem legatario: non potest tamen si vult. Contrarium est verius, quia 26 testator † videtur legasse omnem actionem sibi occasione rei competentem, arg. l. apud Iulianum. §. idem Iulianus, de leg. j. & facit l. in creditore, de euic. Respondebat tamen Imo. in d. §. de euictio. ad d. §. idem Iulianus, sustinendo gl. opinionem, ꝙ testator uidetur legare actionem, quæ directo competit pro ipsa re ut ibi, sed in casu nostro actio cedenda non datur pro re, seu ad rem, sed pro interesse ratione euictionis. Hoc non obstante Scrib. stant pro opinione contra Pau. de Cast. quia per hoc nō grauatur hæres in plus vltra mentem testatoris, quinimò utcūque pōt eius uoluntatem adimplet, & in id studere, dēt ut voluntas testatoris exitum habeat, & ita residet Alex. in d. §. de euictione, nu. 7. quæ opinio optimè probatur in d. l. in creditore, 27 ubi Bal. no. ꝙ quis † tenetur facere quod sibi non nocet, & alij prodest, & sic illud quod prodest mihi, & uenditori non nocet, facile impetratur, & ista est ratio, quare beneficium cedendarum est introductum, facit tex. in l. mulier, qui pot. in pig. hab. Et propterea gl. pręallegata in d. l. si res quam, non probat illud ad qđ Pau. de Cast. & Alex. illam ponderabant, quinimmò pbat contrarium, cum alleget d. l. in creditore, & dictum Doct. 28 † intelligitur secundum l. quam allegat. Bart. in l. non solum. §. liberationis uerbo, de lib. leg. subdens rationem, quod est inutile mihi, & alijs est utile, concedi solet, allegat not. in l. fi. in prin. uerb. per cessionem. C. de iu. dot. & sic glo. allegata stat pro opinione Doct. ut heres debeat cedere legatario actionem, & omne ius quod defunctus habebat occasione rei legatæ.

29 Est casus † singularis in quo hēt locum euictio, non obstante, quòd res aliena ignoranter extraneo legata sit, ut probatur in l. hęres pręcepto, ad Treb. Ratio est secundum Pau. de Cast. ibi: quia hæres habebat retinere pro quarta, quę sibi debebatur ex dispositione legis, & sic pro debito necessario. Secus si sponte legetur, non pro aliquo debito: tunc seruatur distinctio d. l. cum alienam. Vnde inferebat ibi Pau. de Cast. quòd si testator legat rem alienam ignoranter quam putabat esse suam, animo compensandi cum debitore naturali tantum censetur uelle illi deberi æstimationem, si res euincatur, ꝙ not. asserit.

30 Alius † est no. casus: vt hęres teneatur de euictione, quando testator ligat libertatem seruo alieno putans esse suum l. Paulus, in princ. de fideicom. lib. legatum enim libertatis ualet fauore libertatis. Nec enim ignotum est, quòd multa contra iuris rigorem pro libertate sunt constituta l. generaliter. §. si quis tutorem, de fideicom. lib. ex quo Alex. in d. §. de euictione. nu. 8. 31 infert ad legatum ad pias causas, quia † pia causa, & libertas ęquiparantur, ut probatur in l. j. §. fina. uers. ad rationem pietatis. C. de ser. com. manu. Bar. in l. si vnus, nu. 2. C. de test. Verum Alex. in loco supra citato in legato facto rei alienę pię causę, an ualeat, se remittit ad Bal. in rep. l. j. C. de sacros. eccl. nu. 44. vbi Bal. firmat, ꝙ non teneat, quia lex Dei uetuit c. filius, de testa. & propterea Abb. in rep. c. cum esset. q. j. in fin. de testa. colligit ex d. c. filius, ꝙ legatum rei alienę ignoranter, siue scienter factum de iure canonico non debetur, nec eius ęstimatio, & illud procedit de ęquitate canonica, quę in foro ecclesiastico seruari dēt.

32 Quid † si legatum non est factum in genere, sed duę res alternatiuè legatę sunt, una pręstatur, & euincitur, an debeatur euictio indistinctè, sicut quando legatur aliquid in genere? Dicas ꝙ sic, ita sentit glo. in l. hęres, de euic. allegat l. quę de legato, de leg. j. quę optimè suam sententiam probat, & hoc dictum simpliciter approbat Alex. in d. §. de euictione, nu. 8.

35 Nota † tamen ad intellectum omnium supradictorum, ꝙ quādo euictio prouenit facto legatarij, hęres non tenetur. Imo. consi. 82. quod etiam exemplificari potest in casu, in quo consuluit Soci. Iun. consi. 52. in 2. q. lib. 4. nouiter impresso, quando testator legauit puta Sempronio: ut teneatur de euictione, si Titius molestetur super re ab ipso testatore ei uendita.

34 In terminis † euictionis quatuor dñas ponunt Scrib. in d. §. de euictione, inter legatariū, & emptorē, q̄ in practica sunt no.

Prima dña est, quia legatarius qñ agit de euictione ꝯ hrdem petit rē legatam, ac si nunquam fuisset sibi soluta l. qui concubinam. §. si hrs, de leg. 3. Emptor uerò agit actione ex empto ad iteresse l. venditor hoīs, & l. si in uendōne, de euic. l. non dubitat C. eo. Rō dñę est, quia venditor rīr non tenetur nisi ad tradendum, non ad dandū l. j. de rer. permu. l. ex empto. in prin. de act. empt. ideo facta traditione sublata est actio ex empto, & si res tradita erat aliena, vt est gl. in l. ab emptione, de pac. propterea re euicta non potest amplius agere ꝯ venditorē ad ipsam rem, sed ad interesse. Hīs verò in casibus in quib. tenetur de euictione

ne non liberatur ab actione ex testamento per traditionem rei legatæ, cum teneatur facere irreuocabiliter accipientis, quod non facit, ex quo potest euinci, vt dicit tex. in d. § si hæres, ideo potest agi actione ex testamento ad ipsam rem, ac si tradita non fuisset.

Secunda differentia est, quia venditor facta traditione, & re non euicta potest directò conueniri actione ex empto vt caueat, absque eo ꝙ eadem res petatur. l. ij. cum glo. 2. de euic. quia 35 † iure actionis venit cautio in contractu emptionis d. l. ex empto, in prin. Hæres verò non potest directo cōueniri vt caueat, quia hoc venit officio iudicis mercenario: vt in d. §. de euictione, in fin. Ergo legatarius poterit petere rē legatam actione ex testō, non vt eam consequatur quam habuit, sed vt hæres caueat. l. Iulianus. §. j. de verb. oblig. l. etiam, de solut. Ratio diuersitatis est; quia actio ex empto est actio bonæ fidei. § actionum, instit. de act. ideo in ea veniunt omnia quæ æquum est venire, & consequenter venit vt caueat de euictione d. l. ex empto, in 36 prin. † sed actio ex testamento est stricti iuris. l. alias, & ibi Bar. de in lit. iu. licèt habeat naturam bonæ fidei quoad fructus, & accessiones, propter moram. l. in minorum. C. de in integr. restit. id propter in ea non veniūt nisi illa, quæ testator disposuit. alia verò veniunt officio iudicis mercenario ex dispositione legis.

37 Tertia differentia est, quia † emptor non agit de euictione antequam res euincatur. l. habere licere, de euict. & l. vtique, de rei vend. sed legatarius etiam potest agere antequam euincatur, si constaret esse alienam, & esset casus, in quo hæres teneretur redimere à domino; quia non est liberatus sola traditione, cum teneatur ad dandum. l. cum quis. §. qui hominem, de solut. & l. si à substituto §. hæres, de leg. 1.

38 Quarta differentia est, quia † legatarius cum habeat rem titulo lucratiuo, debet denuntiare ante litem contesta. emptor verò qui habet titulum onerosum potest denuntiare quādocunque ante sententiam, dummodo defensiones sint saluæ. Barto. post glo. ibi. & in l. si rem quam. §. fin. de euict. in l. qui concubinam. §. si hæres, de leg. 3.

Quid in datione in solutum, an in ea habeat locum euictio? Videbatur dicendum ꝙ non per dictum Spe. in titu. de emp. & vendi. § nunc dicendum. il 2. ver. sed pone statutum, quem refert, & sequitur Alex. consi. 76. colum. 3. lib. 5. dicens ꝙ si statu-39 tum † concedit facultatem vicino, vel consorti, vt possit rem venditam recuperare, non habebit locum statutum in datione g in solutum.

Secundò facit quod not. ponit Fulg. consi. 134. in quæstione versa & c. col. 3. vbi inquit, ꝙ illud quod dicitur in ca. illo vos, de pig. de contractu venditionis, ꝙ præsumatur simulatus in fraudem vsurarum ex modicitate pretij, & pacto de retrouendendo, non habet locum in datione in solutum, quia illa non est vera, & directa venditio.

Tertiò præstat argumentum illud quod ponit Dec. consi. 18. colum. 2. ꝙ in contractu venditionis pretij numeratio interuenit, & contractus voluntarius est. Datio insolutum videtur necessaria, nec pretij numeratio interuenit, ergo de vno ad alterum non videtur posse inferri, quia ex diuersis non fit illatio. l. Papinianus exuli, de min.

Quartò, quia si idem esset venditio, & datio insolutum, diuerso nomine non appellarentur, arg. l. si idem. C. de cōd.

40 Vltimò si vtraque idem esset, frustratoria esset † Bart. cautio quam ponit in l. si quis aliam, de solu. & sequitur Cępol. caut. 168. si aliquis & c. Salyc. in l. libera, prima oppo. C. de sent. & interl. om. iud. dicens, ꝙ quādo debitor tuus vult tibi dare aliquid insolutum, ꝙ tu creditor recipias cum reseruatione, & protestatione, idest, ꝙ tu non intendis per illam dationem in solutum recedere ab hypotheca, neque ab obligatione fideiussorum. Nam si tunc res euinceretur, duraret obligatio hypothecæ, & fideiussorum: alioquin non. l. cum ea conditione. § creditor, de euic. tenebitur tamen cedere actionem secundum glo. ibi, allegat l. in creditore, illo tit.

Verum his non obstantibus in proposito nostro contrarium est verius, ꝙ immò euictio habeat locū in datione in solutum.

41 Primò: quia † datio in solutum dicitur venditio; & hoc clarū est capiendo vēditionem largo modo, quia lex 12. tab. emptionis, & venditionis verbo omnem alienationem complecti voluit. l. statuliberi à cæteris. §. quint. Mut. de sta. lib. & l. sicut. §. venditionis, quib. mo. pig. vel hyp. sol. Idem etiam dicendum, si venditio in specie accipiatur.

Hoc probatur primò: quia datio in solutum similis est vēditioni. l. fi. ex quib. cau. in possess. ea.

Secundò propius ad materiam nostram accedendo probat tex. in l. si prædium. C. de euict. vbi dicitur, ꝙ datio in solutum vim obtinet venditionis.

Tertiò probat tex. in l. eleganter, in princ. de pig. act. Ioan. de Amicis consi. 120. nu. 8. Cuman. consi. 29. secundo dubio, Rub. consi. 5. nu. 7. Soc. Iun. consi. 41. nu. 14. lib. 3. Natta consi. 207. nume. 3. Riminal. pulchrè consi. 586. lib. 3. Ioan. Cęphal. consi. 98. lib. 1. & consi. 9. nu. 21. cum seq. lib. 2.

Quartò ita arguit Bart. in l. j. §. cum prædium. de pigno. vbi dicit, ꝙ dare in solutum est vendere, allegat d. l. fi. ex quibus caus. in poss. ea. & l. 3. pro emp.

Vltimò facit, quia sicut emptor debet denuntiare venditori litem esse motā, ita etiam ille qui recipit in solutum. not. Bart. Bald. & Sal. per illum tex. in l. libera. C. de sent. & interlo. om. iudi. & hoc modo de datione in solutum ad venditionem arguit Bart. in l. si pupillorum §. si prætor, de reb. eorum. Fulg. cōsi. 137. quia ex facto & c. colum. pen. in fi. & consil. 190. visis toto processu & c. col. 2. Dec. consi. 586. & consil. 592. & hanc partem tenet, & sequitur Anto. Burg. in d. c. fi. de emp. & ven. nu. 25.

Non obstant in contrarium allegata, quia illa procedunt in materia odiosa, & pœnali. Abb. in ca. 1. col. 1. de his quæ fiunt à præl. Ant. Bur. in rub. de emp. & vend. nu. 20. Et quod dictum est de cautione Bartol. quando instruit creditorem vt sibi reseruet primęuam actionem, semper vtilis est, quia duplex remedium sibi competit per talem reseruationem, scilicet primęua actio, & vtilis ex empto actio. d. l. eleganter, in princ. de pig. actio Sed prior pinguior est, quàm secunda, cum per illam consultum sit creditori, etiam contra tertios possessores, qui emerūt post creditoris obligationem, facit l. Moschis, de iure fisci.

42 Vel responde contrarijs argumentis. Demus † ꝙ euictio habeat materiam odiosam, vt supra conclusum fuit in præfatione. q. 2. ex parte obligati: nihilominus cùm lex expressè etiam loquatur in datione in solutum. l. si prædium. C. de euict. non est amplius ambigendum. Alba consil. 2. nu. 12. Idem est in datione in solutum facta auctoritate iudicis. Affl. decis. 8. nume. 4. Bertrand. consi. 298. lib. 3. par. 1.

43 Quid in contractu † permutationis; an in eo locum habeat euictio, & similiter in alijs contractibus innominatis? Dicendum est ꝙ sic, quia permutatio vicem obtinet emptionis, vt dicit text. in l. 2. de rer. permut. & est similis venditioni. l. fin. quib. ex caus. in poss. ea. Affl. decis. 359. nume. 2. fuit latum & c Vnde si similis nō est idem l. quod Nerua, depos. & propterea si in statuto fit mentio de emptione, & venditione, non continetur permutatio. Specu. & ibi Ioan. And. in titu. de empt. & vendi. §. nunc dicendum, versi. sed pone statutum & c. quia statutum dicitur esse stricti iuris, & non operatur vltra verba. l. quod constitutum, de milit. testa. cum simil. ita tenet Bal. Alex. & Ias. in l. fi. no. 3. de cond. ob causam. Verum in terminis nostris ꝙ in permutatione g habeat locum euictio probat text. in l. j. C. de rer. permut. Dec. consi. 281. colum. 1. & consi. 555. nume. 10. Anto. Burg. d. ca. fi. de emp. & vend. nu. 25. facit tex. in l. si permutationis. C. de euic. vbi Bald. no. arg. illius tex. ꝙ in contractibus innominatis habet locum euictio. Soc. Iun. consi. 84. nume. 5. lib. 2. Ruy. consi. 94. nu. 6. lib. 1. est bene differentia inter permutationem, & venditionem circa dandam actionem re euicta. Nam 44 † euicta re tradita ex causa permutationis datur actio præscriptis verbis. l. naturalis. § j. de præscri. verb. Alciat. l. si pro fundo, in figuratione casus. C. de transi. in contractu venditionis datur actio ex empto secundùm Pau. de Cast. in l. j. num. 4. de rer. permut. cuius sententia optimè probatur in d. l. . C. de rer. permu. illis verbis, ad exemplum ex empto actionis & c. & quamuis in contractu emptionis nondum euicta re agi possit. l. qui rem. C. 45 de euict. tamen † in permutatione statim agere possum, si imminet periculum euictionis, ac si non tradidisset. l. fin. de condi. ob causam. Pau. de Cast. d. l. j. de rerum permut. nu. 11.

46 An † in trāsactione habeat locum euictio? Huius resolutio habetur in l. si pro fundo. C. de transi. vbi concluditur, ꝙ pro re quæ dimittitur ex causa transactionis, non debetur euictio: qa non id actum est, vt eius fundi dimissi dominus fieret, sed vt penes se qualiscunque dimitteretur. Soc. Iun. consi. 84. nume. 26. & consi. 98. nume. 16. lib. 2. Cremens. singul. 111. volo dare & c. Bertrand. consi. 1. nu. 55. parte prima. Secus in illa re quæ traditur transactionis nomine, in qua debetur euictio: non tamen prima actione amplius agi potest (idque speciale est in transactione vt sit litium finis) sed præscriptis verbis actione. Scrib. in d. l. si pro fundo, Rip. post alios in l. naturaliter. §. nihil commune, nu. 111. cum sequen. de acquir. poss. Anto Burg. in d. c. fi. de emp. & vendi. nu. 26. Intellige omnia supradicta secundum Rubeum consi. 152. & Goz. consilio 94. nu. 40.

47 Quid † in iure patronatus seculari? & Bal. in l. 1. in fi. C. de peri. & commo. rei vendi. tenet ꝙ si euincitur ius patronatus, cōpetit actio pro euictione, allegat text. not. in l. Titius, la prima, de actio. emptio. Ita illum tex. not. ibi Bart. & admonet ibi Pau. de Cast. nu. 2. ꝙ licèt ille qui habet ius patronatus, non dicatur ex hoc locupletior, vt l. naturalis, in fi. de præscriptis verb. & sic propter hoc non posset onere pecuniario grauari, vt l. planè, la secunda. §. fi. de legat. primo: si tamen sibi aufertur, censetur fieri pauperior: vt sic possit agere de euictione. d. l. Titius, quod diligenter not. est. Dec. consi. 483. nu. 15.

48 Quid in iure patronatus ecclesiastico? Idem † videtur dicendum. Facit in argumentum quod ponit Ias. in d. §. de euictione, nume. 11. dicens, ꝙ si episcopus, vel alius prælatus confert vni beneficium ecclesiasticum, quod erat alteri debitum, tenetur illo

illo euicto prouidere illi de æquiualenti beneficio, vt est text. valde not.in c.inter cætera.in fi.& ibi Abb.not.vlt.de præb.Rebuf.tit.de recus.art. secundo gloss.1.nu.3.tom.3. intellige hoc sano modo,quando collator eidem teneretur conferre, vel in vim mandati apostolici,aut nominationum, dict. cap.inter cætera.Rebuf.tract.nomin.q.19.versic. 2. alioquin non idem Rebuf.titu.de dilat.artic.2.glo.1.nume.34.tom.3.& quomodo cõ tingere possit,vt iuspatronatus ecclesiasticum euincatur exemplificari potest in l.in modicis,de contrah.empt. in l.quædam, de acquir.rer.domi.in c.cum seculum,& c.ex literis,de iur.patr. Sicut enim in dictis iuribus habetur,q vendita vniuersitate bonorum transit ius patronatus ibi existens, ita potest contingere si euincatur dicta vniuersitas bonorum, & ius patronatus euincatur, vt & hoc respectu contingere potest euictio in iure patronatus ecclesiastico . Vide in simili Soc.Iun. consil. 51.& consi.79.lib.2.Ferret.consil.134.& consil.179. Paul. de Cittad. tract.iurispatr.par.9.q.3. Et verum, q ius patronatus de per se vendi non potest.ca. quia clerici, de iurepatr. & consequenter euictio locum habere non potest,argu.l.si fundum.C.de euict. & l.quemadmodum.C.de agric.& cens.lib.11.quinimmò emptor sciẽter emens amittit pretium , & applicatur ecclesiæ.Ab. ca.de iur.patr.Roccus Curt.trac.de iur.patr.§.fi.nu.52.c.de hoc, vbi not.de symo.Bar.in §.& hunc,in auth.quomodo opor.epis.

h An in feudo h locum habeat euictio? Bar. in l.si plures,num. 11.C.de condi.inser. tenet q in feudo debetur euictio , & nihil allegat.Idem Bald.in cap.1.in prin. nu. 22.de prohib. feud.alie. 49 per Feder. † tenet contrarium , q non debeatur euictio, quando feudum alienari non potest,quo casu si alienetur , cum fiat contra legem,sicut principalis est contra legem , ita & euictio, quæ est accessoria.l.non dubium.C.de ll. quæ sententia infrascriptis similibus probatur.Primò per tex.in l.necessario.§.fi. de peri.& com.rei vend.vbi probatur, q si vsufructuarius vendat cõmoditatem vtendi,& fruendi,mortuo vsufructuario extinguitur, nec emptor habet regressum contra hæredes vsufructuarij pro euictione,quia illud contingit ex natura rei.Aymo. consi. 211.vbi quibusdam exornat. Secundò per text.in l.si seruus,in prin.de euic.vbi disponitur,q si seruus venditus decesserit ante quam euincatur,stipulatio non committetur; quia nemo eum euincit,sed factum humanæ sortis. Tertio per text. in l. si quis domum §.fina.loc.& hoc ideo est; quia emptor prospicere debuit hoc euenire posse, & cum hac opinione pertransit Rom. sing.vbicunque fit euictio &c.in antiquis. Mirumque non est: 50 quia † cum emptio fiat contra legis interdictum,non tenet.Tiraq.de retract.proxi.§.1.2.glo.1.nume.12.Rub.consil.152. Non obstat.l.si fundum.C. de euict. quia ibi contractus non erat cõtra legem , licèt esset super re aliena, cum rei alienæ alienatio subsistat.l.rem alienam, de contrahen. emptio. Intellige sano modo , q non datur actio pro euictione etiam ad pretium ; vt ita demum procedat, si sciebat emptor rem illam non posse alienari:secus si ignorabat.Card.Zab.in clem.1.in princ.q.25.de reb.eccles. non alien. & ita etiam cum opinione Bald. transit Curt.Iun.tract.feud.par. 4.q. 28.asserens hanc esse communem doct.opinionem.Paul.de Cast. in l.si familiæ, nume.4.C.famil. 51 ercis.Et quomodo † bona feudalia possint obligari pro euictione,ponit Affl.decis.286.Iacobus &c.vbi concludit, q possunt obligari cum consensu Domini; & euicto feudo teneretur Fiscus prouidere feudatario de excambio, iuxta nota. in ca.1.de inuest.de re alien.fac.maximè quando ob merita l.Aquilius,de donatio.Capy.decis.197.nu.8.

Quid in diuisionis contractu dicendum? Ponunt docto. in l. cum pater.§.euictis,de leg.2.& Scrib.in l. qui Romæ.§. duo fratres.q.vlt.Barto. de verb. obliga.adsunt duo iura magistralia in l.si familiæ.C.famil.ercis.& in l.si fratres.C. communia vtriusq; iud. & ibidem Scrib. Tu conclude secundùm distinctionem Rip.in d.§.duo fratres.q.vlt.Cohæres non tenetur cohæredi de euictione pro re euicta , quæ ex diuisione testamentorum illi obuenit gloss.Bald.& alij in d.l.si familiæ.Ratio est:quia diuisio testatoris habet vim specialis legati.l.quid ergo , la seconda de leg.1. hæres autem pro speciali legato non tenetur de euictione.l. à substituto.§.1. de legat. 1. ergo etiam non tenebitur pro re euicta , quæ ex diuisione testatoris alteri obuenit . Et ista est communis opinio.

Cohæres tenetur de euictione cohæredi, cui res euicta obuenit ex diuisione facta ab ipsis cohæredibus.d.l. si fratres,quia diuisio,quæ fit à partibus vicem obtinet permutationis,l.communi diuidundo.§.si debitor,communi diui.Soci.Iun. consi. 119. nume.14. & 28. lib.3.Curt.Sen.consil.63 .in quarta differentia, colum.penul.Rom.consi.457.colum.2.Alexand.consil.21.lib. 5.Quod procedit,etiam si sit facta diuisio à iudice d.l.si familię, quia factum iudicis reputatur factum partis.l. si ob causam.C. de euic. Hæc conclusio intelligitur tribus modis, primò vt nõ procedat,quando portio alterius est in eadem euictionis causa secundum Bald. Paul. de Castr.in d.l.si familiæ . Secundò,vt non procedat in diuidentibus,scientibus rem diuisam subiacere periculo euictionis, nam inter scientes non datur actio de euictione.l.si fundum.C.de euict.& d.l.si fratres.Goz.consi.58. nume.6.& 22.plenè discutit Ruy.consil.146.lib.1. Curt.Sen.in supracitato consi.col.pen.Aymo.consi.311.nume.7. Dec.cõsi.411.in fin.idem Ruy.consi.10.nume.14.& consil.14.nume.5. lib.1.Tertiò,vt non procedat , vbi actum est , q nullus teneret. d.l.si familiæ.Ex quibus breuiter colligi potest, quando in contractu diuisionis habeat locum euictio,& quando non .

52 In pignore † habet locum euictio per ius offerendi, vt probatur in l.1.secundo resp.C.si antiq.cred.Affl.decis.8. quidam &c. & decis.16. fuit in relationibus &c.

54 An † & quando in instrumento cessionis habeat locum euictio,vide Paul.de Castr.consi.207.visis omnibus &c. lib.1.Cor. consil.61. nu.24.lib.3.

55 In emphyteusi † habet locum euictio ad similitudinem venditionis,not.Scrib.in c.1.de inuest.de re alie.fac.Alb.l.habebat. §.fi.de instit.Bertrand.consi.312.lib.3.par. 2.

56 In litis † æstimatione soluta an habeat locum euictio? distingue ex intentione Dy. in regul. pro possessore, de reg. iur.in 6. q.1.& 2.Bart.in l.litis,pro emp.q.2.& 3.Rip.post alios in l.in depositi, nu.3. de re iud.

57 i In locatione & † conductione.l.si quis domum, i in prin.loc.

SVMMARIVM.

1. *Emptor regulariter agit de euictione .*
2. *Quem de euictione tenet actio &c. limitatur quatuor modis.*
3. *Euictio non procedit in vno , & quinquaginta casibus relatis hic per ordinẽ.*
4. *Quando emptor omisit denuntiare.*
5. *Si emptor fuit contumax,intellige vt declaratur .*
6. *Si sententia lata est per imprudentiam,seu iudicis iniuriam.*
7. *Iniuria facta per iudicem emptori reputatur casus fortuitus .*
8. *Imprudentia iudicij culpa iudicis est .*
9. *L.si per imprudentiam, videtur continere iniquitatem.*
10. *Est consultum actori aduersus iudicem.*
11. *Venditor non tenetur de casu fortuito.*
12. *L.si per imprudentiam,non procedit in Fisco, & Rep.*
13. *Sententia lata per iniuriam iudicis non nocet emptori,quando venditor erat inimicus iudicis .quod intellige sano modo nu. 14.*
15. *Quando emptor compromisit , non procedit euictio intellige quatuor modis & amplia duobus.nu.16.17.18.19.20. 21.*
22. *Si de facto extra iudicium emptor perderet rem , cessat euictio.*
23. *Futurus casus euictionis post venditionem ad emptorem spectat.*
24. *Princeps tenetur aliquando de facto defendere .*
25. *Non debetur euictio,quando conuentum est venditorem non teneri.*
26. *Expenditur intellectus.l.qui libertatis,in prin. de euict.*
27. *Mutua remissio euictionis includit etiam pretium.*
28. *Cautela ad tollendum omne dubium.*
29. *Quando emptor sua culpa non vsucepit,euictio non procedit.*
30. *Similiter quando vniuersitas rerum venditur,& res particularis euincitur.*
31. *Idem in scienter emente rem alienam .*
32. *Nouus intellectus ad l.fi.§.fin.C.communia de leg.*
33. *Quando euincitur res secundùm propriam naturam . intellige duobus modis nu.34. & 35.*
37. *Quando creditor vendit ius quod in re habet , non tenetur de euictione , nisi expresse se obligasset , vel sciret rem esse alienam.nu. 38. 39.*
40. *Si emptor habuit inexpertum aduocatum .*
41. *Si non appellauit emptor .*
42. *Si succubuit ex causa ab ipso trahente originem.*
43. *Pro suo facto tantum non excludit factum auctoris sui,intellige vt num.44.*
34. *Quando auocatur sola possessio .*
45. *Venditor non tenetur de euictione,quando iudex inordinatè processit .*
46. *Quid si remissum fuit ius denuntiandi respectu inquietudinis facti .*
47. *Quando emptor se tueri potest exceptione præscriptionis.*
48. *Quando imminet euictio in limine contractus .*
49. *Tunc præstatur cautio de dupla cum fideiussore.*
50. *Si emptor sua culpa cecidit à possessione.*
51. *Quando euinco rem ex facto suo vel sui auctoris.*
52. *Cum vitium rei venditæ post contractum superuenit.*
53. *Si emptor domino rei venditæ hæres extitit .*
54. *Quid si dominus rei succedit emptori.*
55. *Quid si emptor erat dominus rei,quam ignoranter emit .*
56. *Quando res euincitur facto Principis .*
57. *Cum promittitur seruum noxa solutum .*
58. *Si res vendita pereat,antequam euincatur .*
59. *Cum res in iudicio euicta non est .*
60. *Pro re euicta dependente à vendita.*
61. *Si res vendatur ex necessitate officij .*
62. *Quando pro parte res perijt .*
63. *Quando emptor non est secutus consilium venditoris.*
64. *Pro pignore euicto debitoris cessi.*
65. *Quando pacto remissa est euictio.intellige tribus modis nu.66.67.68.*
69. *Eorum quæ tacitè insunt nõ debetur euictio,nisi vt infra nu.70.71.72.73.*
74. *Pro re pro derelicto habita.*

75 Quando

75. *Quando emptor præstitit causam rei amittendæ.*
76. *Non tenetur,si tacuit causam,quam ignorabat.*
77. *Res non tradita non procedit euictio.*
78. *Pro re vendita causa ludi cum distinctione, vt nume.79.*
80. *Quando emptor succedit venditori, vel econtra.*
81. *Quando datur res in dotem domino rei.*
82. *Pro re donata incipiente à traditione .*
83. *Pro re in specie legata .*
84. *Cum euincitur pars serui .*
85. *Pro bonitate contingente in re tempore euictionis.*
86. *Non agitur pendente interim controuersia.*
87. *Dictum Matth.not.50.reprehenditur .*
88. *Fiscus nunquam in contractibus fiscalibus tenetur de euictione .*
89. *Venditor non tenetur de euictione ante solutum pretium ab emptore .*
90. *Quando res euincitur remedio extraordinario .*
91. *Si venditio rescinditur remedio.l.ij.C. de rescind. vend.*

§. 5. In quibus casibus euictio locum non habet.

1 EMPTOR † regulariter agit de euictio contra venditorem re euicta.l. euicta re , & l. venditor, de euict.l.non dubitatur.l emptor l. si cum quæstio.l.qui rem.C.eod.l.tenetur.§.si tibi iter,de act. emp.Affl.cap.1.nume.1.cum alijs seq. si de feud. vas.ab alijs fuer. interp. & in cap.1.nu. 22 de cõt. int.vas.& alios.Didacus lib.3.varia.resolu.cap.17.in prin. Ratio est secundum Abb.& Anto.Bur.in d.capit.fin.not.vlt.de empt. & vend.quia venditor tenebatur rem tradere cum effectu.l. ex empto,de actio.empt.Soc.Iun.consi.84.num.19.lib.2. Et adeo verum est,q si emptor à seipso sibi euinceret,poterit etiam agere de euictione.l.Iulianus.§.si fundum,de actio.empt.l. si ei.§.i. l.si vendideris,& l.non tamen,de euict.immò si sibi mota sit lis ab alio, potest agnoscere bonam fidem , & nihilominus agere de euictione.Affl.decis. 49.conuenitur . Ergo & cum à seipso, Neuiz.consil.37.nume.11. Quod intellige,etiam si iure speciali fuerit euicta, vt si beneficio restitutionis in integrum , vel alio quocunque iure speciali.l.minor 25.ann.in princ.vbi Barto.de euict.Aget tamen de euictione hoc casu quoad simplam, stipulatio vero duplæ nullo modo committitur,gloss. est singularis in verb restitui,in d.l.minor,quod bene not. propter l. dudum. C.de contrahen empt. Et adeo verum est , q venditor tenetur de euictione,q si ageret contra emptorem , repelleretur exce-2 ptione,quem † de euictione tenet actio , eundem agentem repellit exceptio.l.vendicantem,de euic.Rom.consi.457.colum. 2.Curt.Sen.consi.63.4.difficultate.Ioan.de Amicis consi.3 . nu. 13.Ryminal.consi.39.nume.37.consi.77.num.7. & consi. 191. num.25.lib.1.Bertrand.consi.235.nu.8.lib.4.& consi.53.num.1. eod.lib.Bellon.consi. 4.nume.13. Quam regulam limita quatuor modis secundum Rip.in l.qui Romæ.§.duo fratres,nume. 43.de verbo. obliga.

Primò,vt non procedat, quãdo agens habuit causam ab eo, vel auctore eius,contra quem agit , si ipsius, vel sui auctoris facto secuta fuerit euictio,Soc.Iun.consi.116.nume.61 .cum seq. & consil.128.nu.113.& 13 .lib.1.Exemplum vendidi tibi fundum ,quem prius alteri obligaueram,postea ego illum reemi à te,contingit , q tibi illud ius quod alteri constitueram cessum fuit,agis contra me ratione illius iuris tibi cessi, ego nõ possum te repellere exceptione illa , quem de euictione &c. quia facto contingit meo hæc euictio,nõ autem tuo qui nunc agis,& antea vendidisti propter illud ius quod antea super ista re constitueram.l.fundum meum,de euict.

Secundò limita,vt non procedat , vbi contractus nõ valuisset alterius quàm vendentis occasione,seu defectu.l.si tibi.C.de euict.vbi venditio non valuit non fauore vendentis, sed fauore personæ,quæ vendebat,quæ libera erat:& tamen licèt venditor teneatur de euictione:tamen illum agentem non excludit exceptio,vt Bald.& Salyc.ibi not. Et in similibus terminis Alex. consi.19.colum.2.lib.4.consuluit,q maritus,qui tenetur de euictione rei dotalis per ipsum venditæ,potest venire contra contractum , & vendicare , quia prohibitio alienationis rei dotalis est facta fauore mulieris.l.j.§.& cum lex.C.de rei vxo.act.

Tertiò limita,vt non procedat in casu.l. fin.C. de euict. quia secundùm Bald.ibi,quem de euictione tenet actio hæreditario nomine,eundem agentem proprio nomine non repellit exceptio . Intellige in eo quem de euictione tenet actio accessorio nomine,non principali,vt non obstet.l.siue possessio,vbi Saly. C.de euic.& ibi probatur, q quem tenet actio de euictione hæreditario nomine,eundem proprio nomine agentem , repellit exceptio,& sic intellige ibi principali,non accessorio , vt in d.l. fi. Ratio differentiæ est : quia hæres principalis obligati factum eius approbare debet.l.ex qua persona,de reg.iur.non sic in hærede accessoriè obligati veluti fideiussoris contingit , quamuis de euictione teneatur,cum ipse accessoriè obligatus nihil fecerit , sed facto à principali obligato cum promissione accessit.§. fideiussoris, instit. de fideiuss. Vnde not.infert in practica Bald. in d.l.siue possessio.Not.istam legem , quia quandocunque patres vendunt res matris,quæ remãserunt filijs iure hæreditario, ille contractus ab initio non valet,vt l.j.C.de bon.mat. Tamen si filius adijt hæreditatem patris, valet venditio : intellige non facto inuentario.l.cum à matre.C. de rei vend.l.fi.§. in computatione.C.de iu.delib. quod perpetuò not.

Vltimò limita,vt non procedat in casu, quando fratres diuidunt bona feudalia inter se , & promittunt ad inuicem de euictione , & se liberant , & renuntiant omni iuri quod habent in feudis,vel habere sperant:quia per hoc non videntur refutare, & promittere in casu quo feudum de sui natura reuerteret ad alterum.Curt.Sen.consi.49.colum.65.versic.ad x. argu. Socin. Iun.consi.119.nu.3.lib.3.Aret.consi. 2.

3 Supradicta regula fallit † in multis casibus, vnum & 50. collegimus varijs in locis sparsos,ex quibus quadraginta duos enumerat Affl.in titu. quib. mod.feud.amit.§.rursus si fideles.quos omnes diligenter examinabimus,sicut nostri ingenioli subministrabunt vires.Attende diligenter quia not.sunt.

4 Primus † est,quando emptor omisit denuntiare litem venditori.l.1.C.de peric.& com.rei vend.l emptor.C. de euict.c.fi.de empt.& vend. Ratio est secundùm Abb. ibi ; quia venditor sciuisset melius rem venditam defendere:cum magis sit certus,& instructus de iure suo. Vnde præsumitur , q emptor perdiderit causam propter ignorantiam iuris venditoris . Emptor enim potest vti iurib vẽditoris.d.l.emptor . Intellige hunc casum cũ suis requisitis quæ latè supra explicauimus in § 3.in princ.videlicet,q denuntiatio fiat etiam scienti litem motam, q requiratur,& incitetur ad suscipiendam litem,q detur illi copia libelli auctentica,quibus non interueniẽtibus , vel altero illorum deficiente procedet casus iste, quia paria sunt non facere , vel minus bene.l.quoties,qui satisd.cog.& his adde Didacum. libro.3. var.resol.c. 17.illat. 1.

5 Secundus est † si emptor fuit contumax tempore sententiæ latæ.l.si ideo,de euic.d.c.fin.de empt.& vend.Corn. consi. 326. colum.2.lib.1.Capy.decis.106.num.4.Dec.consil.74.colum.3. Riminal.consi.147.nume.8.lib.1.& consil.274.lib.2. Ratio est secundum Abb.in d.capit.fin. quia data contumacia emptoris sententia videtur lata contra eum , nõ propter defectum iuris, sed propter negligentiam suam,ideo imputari sibi debet,& nõ venditori.Cremen.sing.88. si emptor &c. Et propterea dicebat Ange.in d.l.si ideo & post eum Salyc. not.2.q ista est mirabilis præsumptio , q absens qui succumbit videatur potius succumbere ex eius contumacia,quàm propter defectum iuris.Intellige sano modo hunc casum,vt declarat Bart. in l.si superatus, de pign.quando emptor passus est causam eo contumace liquidari:tunc enim magis ex contumacia,quàm quia bonam causam non habuit videtur succumbere,Rebuf.tit.de dilat.artic.5.glo. un.nume.18.Sed si totam causam pertractauit præsens , licèt in ipso actu sententiandi fuerit contumax . nihilominus habebit actionem de euictione contra vẽditorem ; quia eius præsentia in illo actu prolationis sententiæ nihil profuisset.l.si rem.§. fin. de euict.cum Barto.sentiunt Saly.in l.1.q.vlt.C. de peric. & cõ. rei vend.& in l.emptor , nume.7.C de euict.Dec.consil.34.nu. 3.Rubeus in d.§.morte.num.469. Didacus loco supracitato illat.9.Abb.consi.45.nume.2.lib. 2. Subdens ex intentione Bald. in l.res inter alios.C. quibus res iud. non noc. q si ex inspectione actorum potest apparere, q absens contumaciter iustè succubuit, non habet nocere sententia condemnationis. Bald. in l.2.C.de contrar. iud. tut. Et propterea secundum Rub. in d.§. morte,nume.præcitato poterit probari per emptorem , q succubuit propter defectum iuris, probando se succubuisse propter exceptionem ex persona venditoris sibi obstantẽ, vel probando sententiam latam ex falsis allegationib. argum.l. sed si ex vtriusque,de euic.& l.si prætor.§. Marcellus, & ibi gl. de iud. Mathes.not. 18. Idem erit , si emptor fuit absens ex iusta causa, quia tunc sibi talis sententia non nocebit,Bald.in c.1.in fi.si de feud. Vas.ab al.interp.fuer.allegat glo.2.in d.l.2 .

6 Tertius casus est † si sententia fuit lata per imprudentiam,errorem,vel iniquitatem iudicis.l.si per imprudentiam,in princ. de euict.l.emptor fundi.C.eod.d.ca.fin. de empt. & vend. Bald. consi.460.in fin.lib.4.Corn.consi.325.colum.2.lib.1.Ruy. con-7 sil.171.lib.4.Ratio est secundum Abb.in d.ca. fi. quia † iniuria facta emptori reputatur quidam casus fortuitus ; ita etiam imprudentia iudicis ca.1.de nou.form.fidel.ibi.iniustè,vel fortuito casu &c.qui non imputatur venditori, immò statim post factam emptionem res vendita perit emptori.l.necessario, de peri.& com.rei vend.l.j.C.eo §.cum autem,instit.de empt. & vẽd. Circa istum casum est aduertendum:quia gloss.in d.l. si per imprudentiam,intelligit hoc , quando emptor fuit causa istius iniustitiæ,aliàs posset agere de euictione, eadem tamen glos. in l. exceptione,& ibi Bart.& Pau.de Cast.de fideius.& idem Bar.in d.l.si per imprudentiam,quem ibi Salyc.sequitur , concludunt communiter, q siue sit culpa emptoris in sententia lata per iniuriam iudicis,siue nõ, imputatur sibi tanquam casus fortuitus 8 non autem ipsi venditori.Ratio est secundum Bar .quia † imprudentiam

pruden-

prudentia iudicis culpa iudicis est (imperitia enim culpæ annumeratur l. imperitia, de reg. iur.) & eius qui fecit eum iudicē in illo officio. Et ideo non datur regressus ipsi emptori contra vēditorem, cum casus fortuitus ad ipsum spectet. Hoc dictum mihi videtur contra expressa verba text. d.l. exceptione, vbi dicit, ꝙ iniuria iudicis nocet, si culpa illius qui damnatus fuit illud accidit. Vnde præfati docto. vt vtramque opinionem saluent, dicunt, ꝙ in sententia lata contra fideiussorem per iniuriam iudicis, illius culpa fideiussori non nocet, & ita procedat, quod disponitur in d.l. exceptione. Ratio differentiæ est: quia in causa euictionis res pertinet principaliter ad empt. d.l. necessario, nō immeritò si omne periculum ipsi imputatur, sed in alio casu negotium pertinet principaliter ad dominum, non ad fideiussorem, ideo iniuria illata sine culpa eius non tibi, sed domino imputatur, quod est menti tenendum. Et ita pertranseunt Ant. Burg. in d. cap. fin. nu. 14. de empt. & vend. & Didacus lib. 3. var.
9 resol. cap. 17. illat. 10. Rub. in d. §. morte, nume. 474. dicit † ꝙ d.l. si per imprudentiam, continet iniquitatem, quia emptor non deberet carere re, & pretio, patet: quia vbi venditor paciscit, ne teneatur de euictione, recuperat tamē ab eo pretium l. emptorem. §. fin. de act. empt. Dicendum, ꝙ quamuis sit dura hæc lex, seruanda est l. prospexit, qui & à quib. & ista durities non procedit venditoris facto, sed iudicis. Est tamen consultum ipsi em-
10 ptori † aduersus iudicem secundum glo. in d.l. si per imprudentiam, actione in factum; quia litem suam fecit, quam post doc. ibi sequitur Affl. in d. §. rursus si fidelis. l. ex maleficijs. §. si is qui. de act. & obl. l. si filiusfamilias, de iudi. Sed quid si iudex non esset soluendo: Dic, ꝙ adhuc non ageret emptor de euictione;
11 quia † venditor non tenetur de casu fortuito. Non procederēt supradicta, si iudex nullo secuto ordine iudiciario tulisset sententiam, quia tunc non teneretur ipse emptor sed venditor. l. fistulas §. si frumenta, de contrahen. empt. quia non videtur se obligasse in casu isto insolito, Ange. consil. 177. quem sequitur Alex. in apost. ad Barto. in d.l. exceptione, Goz. consi. 94. num. 42. limitat hunc casum Rom. singul. 754. in l. si per impruden-
12 tiam &c. † vt non procedat in fisco vel rep. venditrice; quia tenebuntur de euictione emptori, quamuis per errorem, vel iudicis iniuriam lata fuerit sententia, allegat text. cum gloss. in l. 2. §. graui, verb. per iniuriam, de admin. rer. ad ciuit. pert. intellige tamen vt infra casu 47. Ratio est; quia istud damnum sentit. Respon. suo facto, & culpa, cum talem iniustum iudicem constituerit l. damnum, de reg. iur. secundò limita secundùm Bart. in l. stipulatio ista, in fin. prin. de verbo. oblig. vt non procedat, si
13 venditor erat inimicus iudici: quia † tunc sententia lata per iniuriam iudicis contra emptorem censetur culpa venditoris lata, & ideo hæc iniuria non imputatur, nec nocet emptori l. si
14 merces. § culpæ, loca. intellige † sano modo hanc limitationem secundùm Ias. ibidem post alios per eum relatos, quando talis inimicitia est suborta ante venditionem factam, secus si post; quia venditor non tenetur de aliquo casu superueniente post venditionem celebratam l. Lucius, in princ. de euict. Ruy. consi. 59. nume. 14. lib. 4. Ad euitandum prædicta bonum est, vt conueniatur, ꝙ venditor teneatur de euictione, etiam si res per iniustitiam euincatur, Rub. d. §. morte. nu. 474.

15 Quartus casus est, quando † emptor compromisit, & succubuit, quia tunc regressum contra venditorem non habet, cum illud fecerit nulla necessitate cogente l. si dictum. §. si compromisero, de euict. Imo. consi. 82. Paul. de Cast. consi. 309. colum. penul. visis & ponderatis & c. libr. 1. Riminal. consi. 92. num. 17.
16 li. 1. Restringe hunc casum quatuor modis. Primò † vt nō procedat, si fuerit compromissum in ipsum venditorem, & ipse tulerit laudum contra emptorem: tunc enim poterit agere emptor: quia facto venditoris rem perdidit l. 2. in fin. C. de ass. toll. ita dicit Spec. titu. de arb. §. restat, versicu. sed pone &c. quod dictum pro not. commendat Roma. sing. 463. emptor &c. Cremens. sing. 31. tu scis &c. Alexan. consi. 4. lib. 3. & in l. si domus. §.
17 de euictione, in princi. de legat. 1. Secundò † vt non procedat, quando emptor necessitatur ad compromittendum ex forma statuti; tunc enim non procedit dispositio d. §. si compromisero. & stipulatio de euictione committetur: quia illud fecit necessitate cogente, ita Bart. ibi Bald. in l. fi. not. 7. C. de iud. Lanfr. cap. quoniam contra, verb. recusationis, nume. 18. de probat. & probat ibi tex. in d. §. si compromisero. à contrario sensu: vt pōderat ibi Bald. in 2. lect. Admonet Sal. in d. l. fin. nume. 4. ꝙ hæc scribantur apud acta, vt appareat, emptorem non voluntariè compromisisse, quæ animaduersio videtur superflua, cum sufficiat potuisse compelli ad compromittendum l. nouissimè, quod fal. tut. Requiritur tamen secundùm eundem Bald. in d. §. si compromisero, in lectura antiqua, & in l. 1. col. 2. versi. vlterius opponitur &c. C. de pericu. & com. rei vend. vt venditor citetur ad electionem arbitri, quia sua interest, ne sibi suspectus eligatur in arbitrum, & ita fieri consuluit, sequitur Felyn. in ca.
18 quamuis, nume. 13. in fin. de re iud. Tertiò vt † non procedat, si emptor probat se ideo succubuisse, quia venditor non fecit ei bonum ius, Bal. in l. libera, num. 10. C. de sent. & interl. om. iud.
19 Alex. in d. §. de euictione, in princip. Quartò, vt † nō procedat, si venditor promisit de euictione quomodocunque, & qualitercunque res euincatur: quia tunc etiam si per arbitros fuerit sententiatum, tenetur venditor de euictione. gloss. est not. in l. cum pœna, de arb. quam ibi ita ponderat Bolog. in suis interpret. & ad hoc propositum citat Aret. in §. fin. de emp. & vend. instit. Alexand. consi. 4. nume. 3. vbi Mod. apost. allegat concordantes lib. 3. Goz. consi. 14. nume. 22. & consil. 63. nu. 39. Gratus consi. 163. nume. 22. lib. 2. Riminal. consi. 362. nume. 6. cum seqnen. lib. 2. Et propterea Barth. Cępol. caut. 132. tria faciunt &c. instruit emptorem ad hoc vt in omnibus supra relatis casibus teneatur venditor de euictione, vt in instrumento apponantur hæc verba. Et promittit d. venditor de euictione quomodocunque, & qualitercunque euincatur: etiam si euincatur per arbitrum voluntarium, vel necessarium, electum cum voluntate, vel sine venditoris: & promisit dictus venditor non opponere, vel allegare, quòd sentētia lata fuerit iniqua, vel in iniuriam emptoris, seu propter eius absentiam, negligentiam, vel alio quocunque modo &c. Quid si compromiserit in arbitrum, vt de iure procedat? Inquit Anto. Burg. in d. capit. fin. nume. 15. de emptio. & venditio. ꝙ superatus emptor non aget de euictione contra venditorem, quod nota. dicit pro extensione d. §. si compromisero. Didacus libro 3. var. resol. capit. 17. illat. 7. Am-
20 plia † hunc casum duobus modis, primò vt procedat etiam, quando emptor detulit iuramentum euincenti; quia tunc emptor non potest agere de euictione contra venditorem, Cremens. singul. 115. tu scis &c. & illum sequitur Anto. Burg. in d. cap. fina. colum. 8. in princip. Specul. de iura. cal. §. 5. & Bartol. in l. manifestæ. nume. 6. de iureiur. Aret. in practica dicit not. in §. item si quis postulante, nume. 8. instit. de actio. vbi Ias. nume. 84. & remotis quibusdam contrarijs idem tenet Alexan. in d. l. manifestæ, nume. 4. Cępol. caut. antepen. Et propterea dicebat Bartol. in l. atqui natura. §. cum me absente, nume. 5. de nego. gest. Imo. in cap. si. de empt. & vend. ꝙ emptor non tenetur respondere positionibus actoris, Alexan. vbi supra. Quod comprobatur ex regula quæ habet, ꝙ qui non potest alienare, vel de ea liberè disponere, non potest etiam super ea iuramentum deferre, ad quod vide Iaso. in l. 2. quæstio. 76. C. de iur. emphi. Francis.
21 Marc. decis. 586. Secundò amplia † vt procedat etiam in iudice prorogato per emptorem, qui illius iudex competens nō erat: quia si superatus fuerit, non aget de euictione contra venditorem, glo. est not. in d. §. si compromisero, in verb. feci, quam cōmendat Rom. sing. 12. nunquid. Anto. Burg. in d. cap. fin. nume. 15. & ratio est secundum Bald. ibi in secunda lect. quia illud fecit nulla necessitate cogente. At Salyc. in citato sæpius. §. si compromissero, videtur ibi contrarium dicere; quia ordinarius esse non desinit, & ab eius sententia appellatur, & iurisdictionē habet quam non habet arbiter, vt l. j. de arb. Tu respondeas, quòd iurisdictio illius iudicis ordinarij prorogati non alteratur, sed cum suis quantitatibus censetur prorogatus l. j. cum ibi amplè not. per Paul de Cast. de iud. Verùm quia illud fit voluntariè, vēditori non præiudicat l. si qui ex consensu. C. de epis. aud.

22 Quintus casus est, si de facto † emptor extra iudicium rē perderet, non habet regressum de euictione contra venditorem, præsupposito etiam quòd venditor promisisset se velle teneri, quomodocunque res euincеretur etiam de facto; quia non intelligitur de violentia extraiudiciali, quæ non venit secundùm naturam contractus, per tex. in l. fin. C. de actio. emptio. Abb. in d. cap. fin. nume. 7. de empt. & vend. Barto. & alij Scrib. in l. stipulatio ista, in princ. colum. fin. de verborum obligat. Bart. in l. factum. § non videtur, de reg. iur. Bald. in l. non solum. § si status. de procura. Neuiz. consil. 92. nume. 21. Natta consil. 181. nume. 2. vbi ex intentione Angel. in l. si filius. §. si vir, solut. matrimo. not. infert, quòd Florentini, quibus vendita fuere certa loca, & modicum post ablata per Pisanos, contra venditorem de iure nullum regressum habent: quia venditor vendendo, & tradendo transfert omnem casum fortuitum & violentum in ipsum emptorem. Et considerandum est, quòd text. in d. l. fina. dicit, quòd emptor violenter eiectus nullam habet contra venditorem actionem, ex quo ostenditur, quòd non modo agere nō potest contra venditorem de euictione ratione interesse, sed nec etiam ad pretij restitutionem propter illam negatiuam nullam actionem &c. quæ omnia complectitur, Bartol. & Salyc. in l. non dubitatur. C. de euictio. l. fin. cum glo. de lib. & posthum. Abb. in cap. petitio, circa fin. de iureiuran. qui ait, ꝙ venditor, qui promittit defendere emptorem de iure & de facto contra omnem personam, illud verbum de facto, restringitur secundùm naturam contractus, quod est dicere secundum Barto. in d. l. stipulatio ista, de facto, scilicet in iudicio, vt venditor faciat ea, quæ facti sunt, vt assistere apud tribunal, producere testes, soluere expensas, & similia, Are. in §. actionum, nume. 23. instit. de actio. post Bal. in d. l. fin. C. de actio. emptio. dicit quòd huiusmodi verba debent intelligi ciuili modo. l. si cui, de serui. Alexand. consi. 137. colum. 2. versic. tertiò etiam post et. lib. 5. & quibusdam comprobat Ias. in d. l. stipulatio ista, Anton. de Butconsi-

consilio 22. nume. 5. Goz. consilio 94. numero 42. Ruy. consil. 212. nume. 10. lib. 1. Natta consi. 181. Vnde infertur, ꝙ si feratur sententia per iniuriam iudicis, ꝙ tenetur venditor de euictione, si fuit in culpa in non appellando; quia ius infertur in iudicio, Bald. in d. l. fin. nume. 5. Et illud intellige sano modo secundùm præfatos Scrib. nisi ante dictam possessionem venditor fuisset causa, & origo huius molestationis, quam nunc de facto patitur emptor, argu. l. si merces. §. culpæ, loca. l. nam & Seruius, in princip. cum glo. in verb. iudicium de nego. gest. Bald. consil. 460. lib. 4. Corn. consi. 12. nume. 7. lib. 4. Secus si post venditionem factam; quia tunc non teneretur de aliquo casu superue-
23 niente post venditionem celebratum; cum † futurus casus euictionis post contractam emptionem ad venditorem non pertinere dicat, tex. in l. Lucius, in princip. de euict. Reprobat hanc distinctionem Ruy. consil. 86. num. 11. lib. 1. innuens, quòd siue inimicitia venditoris procedat venditionem, siue sequatur, semper dicendum est, teneri de euictione venditorem; quoniā inimicitia eius fuit causa talis expulsionis, quod videtur habere æquitatem, quamuis videatur in consil. 59. nume. 14. libr. 4.
24 sequi illam distinctionem. Hunc † casum limitat singulariter Petr. de Ancha. consi. 87. nume. 3. vt procedat in priuato venditore: quia ille non tenetur armata manu defendere emptorē. Barba. consi. 62. lib. 4. Secus in principe, vel alio superiore, quia illi debent armis defendere cap. 1. de offic. delega. lib. 6. Intellige, quando aliquos sub earum protectione receperunt, & ita loquitur Ancha. secus si ipse princeps vendidisset rem particularem, quia illo casu vtitur iure priuati, & sic non teneretur defendere armis, sed alio modo vt priuatus ex natura cōtractus, ad quod vide Bart. in procœ. ff. orum nume. 7. & sequitur Alex. in d. l. stipulatio ista, in princ. in fi. verbis.

25 Sextus casus est, quando † venditor in instrumento dicit, ꝙ nullo modo vult teneri de euictione: tunc enim emptor non
a potest agere contra venditorem de euictione, sed solum ad a pretij restitutionem l. emptorem. §. qui autem. versicu. ibidem ait &c. vbi Paul. de Cast. de act. emp. quem singularem dicit Roman. sing. 387. si vendo &c. sequitur Aret. d. §. actionum, num. 22. inst. de act. Ant. Bur. in d. c. fi. num. 15. de emp. & vend. Corn. consi. 226. num. 6. lib. 2. Cassaneus consi. 55. num. 43. Rub. cons. 152. num. 2. & seq. Alcia. consi. 158 allegatum est &c. Rebuf. tri.
26 de dilat. art. 5. gloss. vn. num. 51. Quod verum † est, ubi in genere euictio excipitur, at si ita conuentum sit vt venditor non teneatur de euictione si res empta fuerit euicta a Sempronio, vel ex causa libertatis: secus erit: quia nec ad pretium agere poterit emptor, ita voluerunt glo. Fulg. Ang. Bald. & Saly. per illum text. in l. qui libertatis, in princ. de euict. Rom. dict. singul. Paul. de Castr. d. §. qui autem, Bald. & Sal. in l. j. quæst. 5. C. de peric. & com. rei vendi. Mars. singul. 656. venditor &c. Rip. in l. si aliquā, num. 47. de acquir. poss. Tiraq. de retract. proxi. §. 12. gl. 1. num. 14. Rationem differentiæ ponit Bald. in d. l. qui libertatis. quam supra in §. 2. retulimus, Nat. consi. 181. nu. 7. & hæc est communis opinio. Nouiores quidam contrarium sentiunt, & asseuerāter dicunt hanc communem sententiam falsam esse. Hi sunt Rub. in d. §. morte, num. 446. Didacus lib. 3. var. resol. capitu. 17. in princip. & Mod. Apost. ad Decis. consil. 281. colum. tertia circa fin.

Rub. mouetur, ubi quis non vult teneri de euictione pro facto alieno, tenetur ad restitutionem pretii, ergo idem videtur, vbi non vult teneri pro facto Sempronij, vt idem operetur genus in suo genere, quod operatur species in sua specie. l. si duo, de testamen. tut. & videtur hoc probare tex. (secundum eum) in d. §. qui autem, versi. ibidem ait &c. vbi dicit tex. ꝙ si in instrumento dicatur, nihil euictionis nomine præstitum iri, pretiū quidem deberi (subdit tex.) neque enim bonæ fidei contractus hanc patitur conuentionem, vt emptor rem amittat, & venditor pretium retineat, &c. Ista enim ratio ita concludit, ubi quis non vult præstare euictionem respectu certæ personæ, vel causæ: sicut vbi non vult aliquo modo teneri de euictione, quia semper militat ratio, quòd sumus in bonæ fidei contractibus, debet ergo tex. in d. l. qui libertatis, declarari per d. §. qui autem, vt non præstetur euictio respectu interesse, sed bene respectu pretii. Addit Didacus arguendo a sufficienti partium enumeratione. Nam pretium istud vel pertinet ad uēditorem, potestque ab eo retineri iure venditionis, vel causa donationis saltē præsumptæ, aut in pœnam emptoris rem alienam scienter, & mala fide ementis, nulla harum causarum in hac specie sufficiens est, igitur pretium iniquè a uenditore retinetur, & iustissimè est emptori reddendum. Prima quidem causa manifestè deficit, eo quòd cum res vendita fuerit aliena, & ab emptore euicta, nec transierit in eius dominium iure uenditionis, venditor eo titulo pretium habere nequit. Secunda causa satis debilis est: cum donatio minime sit præsumenda, vbi alia tractatur causa, nempe commutatio rei; & pretii. Tertia item non probatur iure: nec enim sequitur, consensu emptoris fuit recepta specialis euictionis causa, ergo emptor sciuit rem alienam esse, potest enim cogitasse, & existimasse nihil periculi sibi ex euictionis causa quæ excepta fuit imminere. Satisque erit, quòd venditor sit immunis ab actione euictionis, atque exemptus quoad interesse, & alia damna illius causa contingentia, & huius sententiæ fuit Alberi. in d. l. qui libertatis. Quæ opinio in puncto iuris mihi uidetur verior, ac sustentabilior: quandoquidem tex. ille in d. l. qui libertatis, dicit simpliciter, ꝙ venditor non tenebitur euictionis nomine &c. nec de pretio aliquod verbum, & tamen in d. l. emptorem. §. qui autem explicat, ꝙ & si euictionis nomine nihil debeatur, pretium nihilominus restitui debere &c. & sic uides casum legis expressum, vnde non videretur ambigendum, quicquid Doct. in contrarium senserint, quorū auctoritas probabilis est, legis vero necessaria. Bal. in l. conuenticulam, col. 2. C. de epis. & cler. Abb. c. 1. in fin. de constit. Soc. Iun. consi. 62. nu. 22. lib. 3. Comprobo hanc inductionem isto simili. Scimus, quod vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. l. de pretio, de publicia. & tamen si aliqua lex generaliter loquatur, & in illomet casu alia lex distinguat, tunc interpretanda est lex illa generaliter loquens secundum aliam distinguentem. exemplum in l. quoniam, de condi. furt. quæ indistinctè loquitur, quæ per l. falsus. §. sed & si, de fur. distinguitur.

27 Similiter nec teneretur ad † pretii restitutionem, quando est mutua, uel reciproca traditio, & inuicem conuentum est, ne de euictione teneatur, tunc enim non tenebuntur nec ad pretij restitutionem, gloss. singularis in l. si familiæ, in glo. mag. C. famil. erciscun. quam not. dicunt ibi Bar. & Pau. de Cast. & ad hoc ponderat Rom. d. singul. 387. Ias. consil. 211. colum. 5. vers. qui conuenit &c. lib. 2. Soc. tract. fallen. reg. 437. Rebuf. loco pximè citato num. 54. ego etiam in hoc casu sum eiusdem sententiæ: vt pretium restituatur per supra allegata, quæ hic repetenda sunt, vel intelligas secundum declarationem Bal. & Sal.
28 ibi. Ad tollendum † omne dubium cautela est, vt in instrumēto dicatur, ꝙ uenditor non vult teneri de euictione, nec ad pretij restitutionem, nisi pro dato, & facto suo tantum, qūocunq;, & qualitercunque euincatur, & ꝙ emptor renuntiat omni iuri, & actioni, ex quibus posset de euictione agere contra formā prædictam &c. & tale pactum valet, ut dicit gl. in d. §. qui autē, Rub. in d. § morte, nu. 447.

29 Septimus casus est, quando † emptor potuit usucapere, vel præscribere rem emptam, & non fecit sua culpa, text. est cum glo. in l. si dictum. §. si cum posset, de euict. quia taliter se impediuit perquirendo, an aliquis esset dominus rei, & sic sibi fuit euicta. Soc. tract. fallen. reg. 438. Iste casus forte hodie non procederet inspecto iure canonico, quod in materia peccati vbiq; seruatur in vtroque foro, quo iure quandocunque interuenerit bonæ fidei defectus, vsucapionem vitiat. cap. fi. de præscrip. Immò etiā perfecta vsucapione fuere qui in foro conscientiæ tutum non esse possessorem crederent. Cano. c. vigilanti, de pscrip. Alcia. in rub. de acq. poss. nu. 3.

30 Octauus casus est, quando † venditur vniuersitas rerum, & aliqua res singularis euincitur: nam uenditor non tenetur de euictione. casus est in l. j. C. de euict. Ruy. consi. 146. col. 1. libr. 1. Boer. decis. 33. num. 26. Ratio est secundum gl. ibi, quia aut erat hæreditaria, & tūc est sibi facta iniuria l. serui uenditor, de euic. aut non erat hæreditaria, & tunc non videtur vendita. l. 2. in prin. de hæred. vend. cum neque plus, neque minus iuris emptor habeat, quàm apud hæredem futurum sit. l. hæreditas, de pet. hær. sequitur Soc. d. re. 438. & omnes Scrib. simpliciter ubique pertranseunt. Si uenditor asseruisset, tot esse in hæreditate illa debitores, & non sint, tenebitur de euictione, ad quod vide Cuma. consi. 53.

31 Nonus casus est, quando † quis scienter emit rem alienam. l. si fundum. C. de euict. quo casu non agitur de euictione etiam quoad pretium. gl. fin. & ibi Abb. in c. ad audientiam, de reb. eccle. non. alien. glo. Bald. & Sal. in l. non dubitatur. C. de euict. gl. Bald. & Sal. in l. iubemus. §. Sanè, il primo C. de sacros. eccl. Abb. consi. 30. num. 3. lib. 2. Dec. consi. 411. num. 4. Paul. de Cast. in l. emptorem. §. qui autem, num. 3. de actio. emp. Goz. consi. 24. numer. 7. Natta consi. 181. num. 8. Cum. consi. 33. & consi. 170. colum. fin. Iste casus non procedit, quando sciens aliter sibi prouidit de euictione per pactum, ut d. l. si fundum, & supradicti Scrib. Bart. in l. quemadmodum, post gloss. num. x. C. de agri. & Cens. lib. 11. Cor. consi. 2. num. 13. libr. 3. Abb. in cap. si quis alio, in fin. de reb. eccle. alien. Tiraq. de retract. proxi. §. 12. glo. 1. nu. 11. Aymo consi. 64. num. 4. Non procedit ista restrictio in sciēter rem emente a fisco, casu quo procurator eius vendens non habuit in mandatis, vt promitteret de euictione. Bald. in d. l. si fundum, Cassaneus consi. 55. num. 43. Huic casui obstat tex. in
32 l. fi. §. fin. † C. communia delega. ubi scienter emens recuperat pretium, quamuis non sit stipulatus. Ias. ibi post alios respōdet, ꝙ ibi est speciale, & rationem specialitatis explicat post glo. ibi Cor. in d. consi. 2. nu. 5. Aduerte, ꝙ non esset ponere os in Cęlum dicere d. l. si fundum, corrigi per d. §. fi. cum sit vna ex quinquaginta constitutionib. Iustiniani, Codici postmodum insertis, quia eundem casum in utroque loco decidi comprehendo.

Nam

Nam φ dicitur, fundum alienum scienter emens non potest agere ad pretium in d.l.si fundum,in §.fi.Iustinianus dicit, cum sufficiat ei saltem pro pretio, quod sciens dedit pro aliena re sibi satisfieri &c. cogita tamen, & pro ista consideratione facit dictum Cur.Sen.consi.63.in quarta difficultate.col.pen.

33 Decimus casus est, quando † euincitur res secundum propriam naturam suam, veluti quando res est subiecta restitutioni, vel feudalis, seu emphyteutica: tunc enim iudicio euictionis locus non est. Alexan.consi.21.nu.3.lib.5.Alcia.consi.133.nume.5.superioribus &c.& consi.138.prima facie &c.& quomo-34 do possit cautelari emptor,ponit Dec.consi.323.intellige † tamen hunc casum, quando sciebant contrahentes rem esse talem,secus si ignorabant: tunc enim haberet locum euictio.gl.Bar. & Scrib.in l. si familiæ. C.famil. ercisc.Roma.consi.503.vlt. dub.Cuma.consi.33.colum.2.Ruy.consi.42.nu.19.& cōsi.146. 35 num.3.lib.1.Aym.consi.24.& consi.211. Vel quando † sciebat emptor, prouidit sibi de euictione. Alcia.d.consi.133.nu.5. aut ex coniecturis colligi potest, vt inquit Dec. consi.79. & consi. 265.verbi gratia,quando manifestè læsio aliàs induceretur, Alcia.d.consi.138.

36 b Vndecimus casus est, quando † creditor b vendit ius quod in re habet: nam de euictione non tenetur l.1.C.credit. euict. pig.nō deb. l.periculum.de pig.& l.cū ea conditione.§.1.de euictio.Natta consi.38.quia venditor tenetur solum præstare rem esse obligatam.l.si nomen. de hær. vel act. vend.l. si plus.§.fina. de euictio. sicut qui vendit nomen debitoris tenetur solum præstare illum esse debitorem, non autem illum fore locupletem dicta l.si nomen, & dicto §.fina.Pau. de Cast.consi.171. in secundo præmiss. viso puncto suprascripto libro 2. Aym. consi.145.nume.22.dicit Bal.d.l.1.num.4.φ quamuis ipse creditor non tenetur de euictione,teneatur tamen debitor,perinde ac si ipse vendidisset l.si ob causam.C.de euic.Est bene verum,quod ille qui vendidit iure creditoris,debet instrumenta crediti edere emptori ad hoc vt emptor possit probare iura auctoris, Bertrand.consi.217.lib.7.& pro indemnitate emptoris tenetur cedere omne ius,quod habet crditor contra auctorem suum l.in creditore,de euict.Et propterea Notarij in instrumētis emptionum apponunt illa verba.Cedens,& concedens eidem emptori omnia iura personalia, realia, & mixta, quæ dicto venditori competunt, & competere possunt ratione dictæ rei &c. Bertrand.consi.317.lib.3 par.j.Alcia.consi.216.num.7.quamuis &c.

38 Restringe hunc casum duobus modis. Primò † vt non procedat,si creditor expresse se obligauit pro euictione. Deci. consi.
39 449.num.37.Secundò quando † mala fide sciens rem alienam esse,& non debitoris vendidit.l.2.& ibi Bal.& Sal.C.cred. euict. pig.non deb.Vendens simpliciter ius,quod habet in tali predio nullo reperto iure, nulla contra venditorem subsistit euictio. Bertrand.consi.268.lib.7.

40 Duodecimus casus est,si emptor † habuit inexpertum aduocatum, hoc enim casu non tenetur venditor de euictione, vt not. per glo. in l. quòd si nolit.§ mancipium, verb. culpam, de ædil.edict.vide supra in 3.§.q.19.Franc.Mar deci.583.Rymi.cōs. 205.num.7.& consi 274.nu.16.lib.2.Rebuf.tit.de dilat.art. 5.gl. vn.num.18.

41 Decimustertius est,si emptor † non appellauit à sententia lata;quia tenetur condemnatus appellare ab ea sententia contra eum lata, quoties venditor tempore sententiæ abest à iudicio, & ipsa sententia est manifestè iniqua,Rymin.consi.274.nu 24. lib.2.secus si esset æqua,vel in dubio essemus;quia tunc non tenetur appellare.gl.vlt.Bar.& alij in l.Herennius.§.Caia, de euic. Nat.consi.208.& si appellauerit, tenetur appellationem prosequi.glo.j.in d.§.Caia,verb.venditori &c.Bart.in l. propter veneni.§.fin.ad Syl. Sed tu dicas ex intentione Didaci li.3. var. resol. c.17.illat.9.emptorem condemnatum ad rei venditæ restitutionem debere omnino appellare,etiam eo casu, quo dubium sit de iustitia sententiæ, quia licèt præsumendum sit pro sententia iudicis,d.§.Caia,ea tamen pręsumptio coram iudice appellationis admittit probationem in contrarium, immo etiam si ex actis processus appareat sententiam iudicis æquam, & iustam esse,adhuc appellandum fore, forsan etenim in causa appellationis probabitur iustitia venditoris ex his testibus, & instrumētis, quæ non fuere producta l.per hanc.C.de temp. appel.

42 Decimus quartus casus est. Si emptor † succubuit iniustè in causa per obiectū,seu obstaculū alicui9 exceptionis,quę ab ipso emptore contraxit originem. Veluti si seruum quem emit manumiserit l.si seruum, de euict si permiserit in re empta venditori sepeliri.l.si per imprudentiam.§.si quis locum,eo.tit. & generaliter in similibus facti speciebus l.hoc iure, cum seq.eo. tit. l.tenetur.§.si tibi,vbi Bar.de act.empt. Tunc enim emptor non agit de euictione tanquam ipse fuerit causa huiusmodi impedimenti,Rim.consi.205.nu.22.lib.2.Et procedunt præmissa,nisi per pactū specialiter fuerint hæc omnia à venditore remissa: vt l.quæritur.§.si vēditor,de ædi.edi.l.Herēnius, in prin.de euic.

Solet etiam multoties venditor specialiter conuenire, ne pro alieno facto teneatur,sed pro suo tantum, quo casu solum tenetur si ipsemet alij rem vendidisset, vel obligasset.l.de tuo. mand.l.2.in princip.de hær. vel act. vend. φ est nor. Dec. consi.492. Nam plerunque Notarij (vt cautius succurratur emptori) solent in instrumentis apponere huiusmodi remissiones, quæ vulgo pacta vtilia appellantur. Adde † tamen, φ per illam taxatiuam tantum non videtur excludi factum sui auctoris, c istud est dictum Bar.in l.si seruus,la 2.nu.4.de condi.furt. Ias.post alios in l.si stipulatio ista,in prin.not.4.de verbo. oblig. Cre.sing.32. Sepe istud &c.Marsi.sin.475. Non est tibi nouū &c. & sing.656.Venditor &c. Dec.consi.281.dub.2.quicquid dubitādo teneat Bal.in tit.qui suc.tenen.in fin.& Ray.consi.94.nu.3.& 6. & consi.184.nu.3.& 14.lib.3.Boer.decis.67.nu.3.& 4.Cephal.cōsi.168.q.i.nu.20.lib.2.& φ Bar.stat Saly.in d.l.si seruus, prima oppos.& ibi Pau.de Cast.nu.20.cum seq.facit glo.fin.in l.si cū fundum,vbi etiam Alcia.not.verb.ius fundi &c.de verb.signi.Hoc † dictum Bar.intelligit procedere Ant. Burg. in d.c.fin.nu.16. de emp.& vend.in auctore vniuersali:secus in particulari,vt qa ipse mihi vendidisset,& ego postea tibi vendidi,& dixi me velle teneri pro meo dato,& facto tantum:quia tunc nō ero obligatus si euincatur ex facto mei auctoris particularis, d puta qa ipse alias vel illam alteri vendidit,vel seruitutē imposuit l.fundum.de euict.quem singularem dicit Crem.sing.158.vnus socius,Marsi.de sing.656.in fin.tenebitur tamen ad pretij restitutionem,Alex.consi.88.lib.j.Viuius communium opi.lib.2.nu. 317. Aduerte tamen, φ Senatus Burdeg. A resto suo contrariū pronunciauit,vt restatur Boer.d.decis.67.nu.7.& alterius sententię est Mod.Apo.ad Deci.in d.cōsi.281.φ vigore dictæ clausulæ excludatur tam auctor particularis,quam vniuersalis:quia illa clausula directo apponitur ad excludendum factum prædecessoris ipsius promittētis,idē repetit ad Alex.consi.88.lib.5. Super quibus amplius deliberandum censeo:si cum communi stabilis,non errabis.

44 c Decimusquintus casus est,qñ † auocatur possessio sola, puta per hypothecariā, c vel Saluianū interdictū: quo casu vēditor nō tenetur de euictione,Bal.in l.j.in fi.ff.de peric.& com.rei vēdi.& in l.si cū venditor,in prin.de euict.Bar.in l.3.in princip.de act.emp.de quo supra late diximus §.3.q.17.

Decimussextus casus est,qñ vēditor in instrumento promisit emptorē defendere de iure,& de facto, & (qd plus est) se obligauit ēt si per iniuriā iudicis euincatur.Boer.decis.67.nu.2.Hoc 45 † pactū intelligitur,qñ p imperitiā iudicis iuris, vel facti euinceretur,seruato iuris ordine.Secus aūt si iudex prætermisso iuris ordine procederet,& res euinceretur:quia hoc casu vigore dictæ promissionis venditor non obligaret,ita singulariter dicit Ang.cōsi.176.& sequitur Alex.in Addi.ad Bar. in l.exceptione, de fideiuss.refert,& mēti tenēdū dicit Mar.sin.354. in dubio &c. 46 Decis.consi.74.col.3. Quid † si remissum fuit ius denuntiandi respectu huius promissionis de iure & de facto, vt fieri solet p bonos praticos; an stipulatio committatur ad duplam euictionis? Rub.in d.§.morte,nu.442.sic distinguit. Aut venditor sciebat inquietudinem facti inferri ipsi emptori, & tenetur ad duplam,facit l.in delictis,in prin.de noxal.l.socium in princ.ad l. Aquil.& l.2.si quad.paup.fecisse dic. Aut ignorabat ipsā inquietudinem inferri,& isto casu non cōmittitur stipulatio ad pœnā l.j.§.occisorum.ad Syll.Ang.in d.consi.sed ad pretium tantum. Hæc distinctio videtur confundi per ea quæ dicta sunt supra in casu 5.vbi videas.

47 Decimusseptimus casus est,quando † emptor qui rem alienam ignorans emit debito tempore præscripsit, non aget de euictione: quia præscriptionis exceptione se tueri potest.l.quia-lienam,in principio de euict.& l.si obligata.C.eod.Rebuf.titu. de dilat.ar.5.gl.vni.nu.17.Vnde si eam opposuit,& non fuit admissa,& sic passus est iniuriam à iudice, venditor non tenetur d.l.si per imprudentiam,in princ.de euict. Vel si eam non opposuit,tibi imputet l.si rem quam.§.si duplæ,de euict.

48 Decimusoctauus casus est, quando † imminet euictio in limine contractus: tunc enim non agitur de euictione, sed tenetur venditor præstare fideiussores l.si post perfectam. C.de eu. l.habitationum § fin.de per.& com.rei vendi.Ang.consi.121. Roma.cōsi.8.quæst.vlti Barto.in l.à diuo Pio.§.post addictum, de re iudi.Bald.Saly.Paul.de Cast.in l.non idcirco.C.de contrahen.empt.Socy.consi.208.in fin.lib.2. Natta consi.267. Alba consi.107.num.5.Bertrand consi.60.lib.2.parte 2. Cepo.caut. 171.quotidie &c.Rub.in dicto §.morte, numero 461.dicit,φ vbi imminet euictio in limine contractus non cogitur emptor accipere fideiussores, & sic committere se fragilitati cautionis l.plus cautionis, cum concord.de regulis iuris, sed videtur, quòd cogi possit venditor ad liberandum rem venditam l.ex iis prædijs.C. de euict. Alexand. in l. 1. §.si hæres, nume.3.ad Treb.& consi.67.li.3.Alb.de Rosa.in d.l.ex iis prędiis, dicit,φ etiam ubi constat rem venditam fuisse traditam obligatam,φ venditor consequitur pretium offerendo fideiussores: ita dicit se obtinuisse in contingentia facti. Et si colligi pōt,φ sit in ptāte venditoris vel fideiussorem prestare iuxta d.l.si post perfectā, vel rem ipsam liberare,d.l.ex iis,φ in se æquitatē habet,

bet,Grat.consi.155.li.2. Et quamuis Bal.in d.l.ex iis prædiis, dubitet,an illa lex habeat locum in obligatione conditionali, attamen Alex.in d.§.si hæres,& d.consi.67.cōcludit φ sic.Et not. φ in casu l.si post perfectam,secundum Ang.ibi debet præstari 49 cautio † de dupla cum fideiussore,tradit Rom.d.consi.8.l.habitationum.§ fi.de peri.& com.rei ven.& ista fideiussio sm Alb. debet præstari,dato φ venditor sit locupletissimus. l. minor. §. fi.de proc. Verum hæc fideiussio euitari solet, qñ denūtiatus vēditor auctori suo pariter sibi litem motam denuntiet:quia vbi soluendo est,euictionis periculum imminere nō dicitur, Affli. decis.171.Idem dicendum esset, quando ipsemet venditor immediatus soluendo esset,Iac.Menoch.de arb.iud.li.2.casu 224. nu.4.Quæ fideiussio debet præstari aduersus omnes,non tantū litis motorem,faciunt quæ supra diximus in §.2.in casu 2.quicquid in contrarium dicat Rub.in d.§. morte, nu. 464. cum seq. distorquendo tex.Consultum tamen videtur venditori,vt non præstet fideiussorem de euictione,si immineat in limine cōtractus,vt in instrumento apponantur ista verba. Quòd ei soluat pretium,nec teneatur dare fideiussorem nō obstante, φ sibi aliqua lis de euictione moueretur, Bal.in d.l.non idcirco.

50 Decimusnonus casus est † si emptor culpa sua cecidit à possessione rei emptæ.l.si rem quam.§.si duplæ & l.si mancipiū, in prin.de euict.l.si controuersia,vbi gl.fi.& Bal.C. eo.l. idemq; §. 1.de act.emp.arg.l.Iulianus,& l.si hominem,de rei vendi.Vnde si emptor faciat conscribere in instrumento rem esse sibi datā in solutum,vel causa permutationis, vt ius & necessitatē retractus euitaret,non aget re euicta, sed perdet pretium retracta re per proximiorē,si fraudis particeps extitit,Affli.de iur. protho. §.nisi,no.6.Rebuf.tit.de dilat.art.5.glo.vn.nu.20.

51 Vigesimus casus est,quando † vinco rem ex facto suo vel sui auctoris,non teneor sibi de euictione.l.fundum,de euict.Corn. consi.42.colum.fi.lib.4.Ruy.consi.7.num.21.lib.3. Vnde si tibi in dotem dederim fundum alteri pignoratū pro filia mea, tuque ei in testamento prælegaueris,hæres tuus non potest cogi, vt illum fundum liberet:quia facto meo ita obligatus erat l.licet,de dot.præle.Similiter frater superuiuens euincit fideicommissum ex facto illius auctoris fratris præmortui,scilicet Testatoris,qui portionem præmortui sine liberis reliquit per fideicommissum fratri superuiuenti, & etiam ex facto ipsius fratris præmortui absque liberis,qui adeundo hæreditatem quasi contraxit,l.apud Iulianum.§.fin.ex quib.caus.in poss.ea.Ias. in l.qui Romæ.§.duo fratres,nu.35.de verb.obli.

52 Vigesimusprimus casus est, quando † vitium rei venditæ post contractum superuenit: tunc enim causam euictionis non parat l.3.de eui.vbi not.Bal.quæ emergunt post contractum,non veniunt in contractu: quia futurus casus post contractam venditionem ad venditorem non pertinere ait tex. in l. Lucius, in princ.eod.tit.

53 Vigesimussecundus est,si † emptor domino rei venditæ sibi ab alio hæres extiterit; tunc enim non aget de euictione: quia res sibi non abest,sed actione ex empto ad pretium, l. si vendideris,de euict.& ibi Bal.appellat hāc tacitam euictionem,& ratio est; quoniam ei euinci non potest,nec ipse sibi videtur euincere.l. si ei cui.§.item si domino,de euic.& l.seruum Titii mād. Cuma.consi.33.colum.1.

54 Quid † si dominus rei succedit emptori? explicat hoc Boer. decis.23.nu.17.vbi concludit,quòd confirmetur venditio.l.vēditrici.iuxta 2.intell.gloss.2. C.de reb.alien.non alien.l.Seia,vbi Bar.& Bal. de euict. Scrib.in l.cum vir.de vsucap. econtra verò 55 si ipse emptor † erat dominus,& ignoranter emit rem suam, si extitit hæres venditori,sibijpsi euincere potest, Ang. & alii in l. cum emptor,ad l.Falc.

56 f Vigesimustertius est,quando † res euincitur facto principis; tunc enim venditor nō tenetur de euictione,l. Lucius,f in prin. de euict.Bal.consi.460.lib.4.Natta consi.181.num.4.Alc. consi. 340.filias &c.quia factum principis reputatur casus fortuitus, facit.l.item si verberatum.§.item si fortè,de rei vend.l.apud Iulianum.§.constat,de leg.1.Hinc est,quòd in qualibet promissione censetur reseruata superioris auctoritas.l.fina. vbi Ias.qui satisda.cog.tenebitur saltem ad pretium,si à principe illud consecutus est,quod præsumendum est.l.venditor.§.si constat, communia præd.

57 Vigesimusquartus est, quando † promittitur seruum noxa solutum esse,venditorem conueniri non posse propter eas noxas,quæ publicè coerceri solent l.Lucius.§.1.de euict. Et si noxæ appellatione omne delictum contineatur.l.plebs.§. fina.de verborum significat.tamen in edicto ædilium comprehenditur ea, quæ priuatim & non publicè coercetur l. quis sit fugitiuus §.quod aiunt,de ædil.edic.vnde qui promittit seruum noxa solutum, intelligitur, quòd noxali iudicio subiectus non sit l.hæc stipulatio,de verbo. signifi.Bal.in l.si prædium C. de ædil. act.nu.15.rationem reddit,quia publica iudicia non sunt inuētā propter priuatam vtilitatem,sed propter publicam vindictā l.pen.si ex nox.cau.aga.

Præterea cum publica vltio sit in promptu, iudicium noxale esset momentaneum,arg.l.1.C.de cust.reor.cum velox pęna consumet sceleratos,& propterea prætor actionem noxalē ex publicis criminibus non instituit.

58 Vigesimusquintus casus est, si res † vendita perijt, antequam euincatur,stipulatio non committitur: quia nemo eam euincit: sed factum humanæ sortis,de dolo tamen agi poterit, si dolus intercessit l.si seruus,in principio de euictio.l. si quis sibi seruum,C.eodem vbi Bald. not. quòd periculum euictionis interitu finitur l.vtique,de rei vendi.Riminal. consil. 490. numero 4.lib.3.

59 Vigesimussextus est, quando † res in iudicio euicta non est: tunc enim venditor non tenetur de euictione l.non tamen, cū gl.3.de euict.& sic requiritur,quòd quæstio super re mota sit, & coram iudice.l.emptor,& l.si cum quæstio.C.de euict. & quòd g res sit euicta per sententiam. g l.qui rem.C.eod. c.fin. de empti. & vendit. Nec venditor tenetur ad sumptus ante sententiam, quia nondum certum est debitum iri.Bald. l. cum testamento, vbi glo.C.de testa.manu.per l.petito,de lib.leg.Rebuf.tit.de dilat.ar.5.glo vn nu.15.

60 Vigesimusseptimus est,quando † euincitur res,quæ à re vendita descendit,si tamen tempore venditionis non erat in rerū natura,non debetur euictio, veluti fructus agri, vitulus vaccæ venditæ,vel partus ancillæ: quia huiusmodi non censentur vēdita l.si prægnans,cum duabus sequ.de euict.Roma.consi.503. dub.4.

61 Vigesimusoctauus est,si res † venditur ex necessitate officii sibi incumbentis,venditor non tenetur de euictione. l. si pignora,vbi Bal.& Salyc. de euict.& per hoc no.decidit Bar. in l.alio, numero 25.de alim.leg.quòd executor testamenti vēdens rem hæreditariam,& (quod fortius est) promittens de euictione secundùm consuetudinem loci non tenetur ipse de euictione, sed hæres. Similiter vendens rem vt tutor, vel vt curator, procuratorve,non tenetur de euictione.l.1.& ibi Bar.Bal.& Salyc. C.cred.euict.pig non deb.Bar.in l.qui erat, famil.erciscun.Alb. consi.12.nume.9.& ratio est secundum Ias.in l. à diuo Pio. §. si post addictum,de re iudi.numero 4.quia officium suum nemini damnosum esse debet.l.si quis ex signatorib. quemadmo.testam.aper.c.cum non deceat,in princip.de elect. in 6. Limita vt non procedat,si præfati promiserint de euictione suo nomine. l.procurator,qui pro euictione,vbi Bar.& Peu.de Cast.de proc. Rymi.consi.151.dub.2.lib.1.

62 h Vigesimusnonus est,quando † pro parte fundus casmate,vel alluuione h perijt: si postea quota pars eius fundi euincatur,nō tenetur venditor de euictione, quia quod periit damnum emi ptori,non venditori attulit.l.ex mille, i in princip.de euict.secus si totus fundus euinceretur, quia iure euictionis obligatio non deminuitur, d.l.§. si totus. Idem est, si aliquid accreuit fundo & postea incrementum euictum est: nec hoc casu tenetur venditor: quia alluuionis periculum ipse non præstat.d.l.§ quòd si modo.

63 Trigesimus est,quando † emptor fuit monitus a venditore, vt certa actione ageret, & non fecit, venditor non tenetur de euictione.l.si cum venditor,in princ.de eui. quia emptor fuit in culpa non sequendo consilium venditoris melius instructi de iurib.suis.l.si fundo.§.1.eod.tit.Intellige vt sequatur consilium venditoris circa ea,quæ respiciunt naturam contractus, Bal.in d.l.si cum venditor.

64 Trigesimusprimus casus est, quando † pignora sunt euicta creditori debitoris cessi, iuxta l. cum ea conditione. §. creditor, de euictio. vide supra in §. quarto, in materia dationis in solutum.

65 Trigesimussecundus casus est, quando † quis de euictione pacto non tenetur.Bertran.consi.112.lib.5.part.2.& consil.101. 66 lib.6.quod pactum ad tria non porrigitur. Primò † si venditor fuit in dolo.l.tenetur.§.fin.& ibi Bart. de actio. emptio. vt quia sciuit causam,ex qua euinci poterat,& tacuit.Bald. in l. si tradi-67 tio,q.5.C.de act.empt.Secundò † si ipse vel hæres eius euincat, 68 l.si emptorem,eo.ti.Tertiò † potest tamen repeti pretium;quia pretii quod emptor non soluit petitione non repellitur,d.l. cū ea conditione,in prin.l.emptorem.§ fi de actio emp. Aufre.in add.ad q.Tholo.q.360.vbi plenè loquitur,Bertrand.consi.205. lib.2.par.2.& consi 217.lib.7.

69 Trigesimustertius est, venditorem † non teneri de euictione eorum,quæ tacitè insunt.l.quo ad seruitutes,de euic. ubi Salyce. & not. ibi Bal. quòd ille qui vendit prædium, intelligitur vendere tale quale est.l.cum venderes, de contrahē. emptio.& K ideo si non est liberum,sed debet seruitutem,non k tenetur euicta seruitute.

70 Intellige † actione de euictione,sed bene aget actione quanto minoris contra venditorem si ignorabat illam seruitutem.l. quoties,cum glo.de ædil.edict.secus si sciebat. l. in venditione, de act.empt.vbi Paul.de Cast.Dec.consi.483.nume.18. nisi venditum sit vti optimum, maximumque esset, d.l. & l.cum fun-71 dus,eod.titu.& l.non tantum de verbo.signific.ab aliis † tamen oneribus rem ipsam liberam præstare debet venditor, alioquin

quin tenetur, quanto minoris de euictione.l. si prædium, C. de euic. Aret.consilio 105. Alcia.in d.l.non tantum. Et si † venditor dixerit, fundum esse liberum ab omnibus datiis, intelligitur de extraordinariis,non ordinariis,fuit dictum Bal.in l. si tu las §. si frumenta,de contrahen emptio. Cremens.sing.108.vendidi &c Non procedit iste casus in seruitute vsusfructus: quia si euincatur,vēditor tenetur de euictione,l. si ab emptore l. fundum,in prin.& l. si rem §. fi.de euic. Similiter si est vendita seruitus realis,illa euicta debetur euictio.l.si quis per fundū, & l. fundum §. si quis per alienam,eo.tit.

72, 73

74 Trigesimusquartus est,si emptor † rem alienam,quam emit, pro derelicto habet:tunc enim actionem de euictione amittit: quia donasse videtur.l. fi.de euic.l.quod seruus,de stip. seruo. interuenit enim in persona emptoris quid,quod illi imputari potest,Rimi.consi.274.nume.15.lib.2.

75 Trigesimusquintus est,quando † emptor non est consecutus rem ratione obligationis ex sua persona, vt quia fecit pactum de non petendo rem venditam possessori,vel iusiurandum detulit,& iurauit suam esse,non deberur euictio.l. hoc iure, cum glo.de euic.

76 Trigesimussextus est,quando † venditor exprimit seruum statuliberum esse,& causam non expressit,tunc si ignorabat, non tenetur,si vero sciebat,& tacuit emptori iudicio tenetur.l.minor, qui statuliberum.l.qui libertatis. §. sed & si quis, de euic. Ratio est:quia interpretatio fit contra venditorem, qui potuit legem apertius dicere.l. Labeo,& l.cum in lege, de contrah. empt.l.veteribus,de pac.

77 Trigesimusseptimus est,vt non † agatur de euictione, quādo res non fuit tradita emptori:vt l.euicta.§. si seruus, de euic. & l. 3.de dol.mal.excep.vbi Bar.not.

78 Trigesimusoctauus est,quando † venditor res causa ludi,vel res ipsa in ludo perditur,non agitur de euictione, si euincatur. l.fi.§...qua.rer.act.non dc. Aduerte quod † Stepha.Costa in tracta.de ludo,dub vlt. distinguit post Bar. in l. si quis cum sciret, pro empt. quod si vendens vendat collusori, non tenetur de euictione,d.l.fi. si vendit alteri,tenebitur, Ang.in d.l.fi.§.1. vide tamen glo.3.in fin.in c.clerici,& ibi eam sequitur Abb.de vit.& honest.cler.quæ simpliciter loquitur, Ang. in d.l. si quem referunt,& sequuntur Paris de Put.in suo trac.de ludo, num. 24.& Caccialup.eo.trac.q.5.casu vlt.quærit, an saltem pretium repetet,iuxta l.emptorem.§. fi. de act.emp.qui tenet,quòd non, si lusit illud pretium, secus si non lusit.

79

80 Trigesimusnonus est, quando † emptor successit venditori, vel è contra,tunc non agitur de euictione.l. si ei cui,de euic.l.2. C.eo.ratio est: quia successio habet vim solutionis .l. Vranius, de fideiuss. & Bar. not.in d. l. si ei cui . In ratione legis Falcidiæ imputatur simplum ad legatariorum fauorem. l. cum emptor, ad legem Falci.vbi Bar.explosis quibusdam in contrarium facientibus inspecto iure. C. intellige tamen secundùm Paul. de Castr.& Alexan. ibi. Bal. Pau. de Castr. Alexan. & Ias in l. fi. § in computatione, in gloss. in verb. confundatur, C. de iure deliber.

81 Quadragesimus casus est,quando † res datur in dotem domino rei,tunc non agitur de euictione, sed mulier contra venditorem habet actionem ex empto l.non tamen, de euic.

82 Quadragesimusprimus casus est, † quòd non agitur de euictione re donata euicta, quando donatio incepit à traditione, l. Arist.§. fi.de donat.l.a.l res donatas,cum ibi not. de ædil. edic. & vide supra in §. 4. in materia donationis. Vnde si ego donaui rem,quam à te emi,si euincatur a donatario, non possum agere contra te venditorem de euictione : quia mea non interest,ex quo donatario non teneor de euic.cum inceperit donatio à traditione,glo.fin.in finalibus verbis in l.si pro re,§. fin.de euic. & ibi etiam Bar. Bal.& Salyc. & idem Bar. & alii in l.Iulianus,§.1.de verborum obligatio.extra gl.& ibi Bolog.dicit hunc casum singularem per illum tex.limita hoc dictum, vt supra in §.3.q.m.Capy.decis.197.num. 9. Et propterea Paul. de Castr. & Saly.in l.Iulianus,§.si fundum,de act.emptio. dicebant, quòd si vendidsti mihi fundum Titii,& Titius postea illum mihi donauit,remanes nihilominus mihi obligatus ad tradendum : quia tradere non potes,teneris ad iateresse,si quod passus sum , non solum ad restitutionem pretii.facit Azo in summ.de act.empt. colum.3.versic.item tenetur venditor &c. licuit emptori quærere sibi talem donationem fieri sibi,l.atqui natura, §. cum me absente,de nego.gest.quem ad hoc allegat Iason in l. si seruus plurium,§.si ante,de lega.primo,ante fi.sequitur Neuiz.consil. 37.numero 1.

Præterea idem Paul.dicebat in l. seruus , §. si sciens , de actio. emptio.in fi.quòd si emptor rei alienæ postea illam emat a uero domino,& pretium soluat,si postea velit probare rem fuisse illius veri domini , non cogetur pretium soluere venditori rei alienæ,immò si soluerit,poterit repetere per l.si rē quam,de euic.secundùm intellec.gloss. 1.in fi sequitur Bal.in marg.verb. venditor.Ias.l.huiusmodi §.qui seruum,not.2.de legat. 1. vbi si emptor habeat rem ex alia causa,q̄ venditionis,non tenetur ad pretium:quod est correspectiuum ad rem venditam, Neuiza. consi.37.num.4.intellige secundum eundem postea num. 21. nisi emptor a venditore non domino consecutus esset possessionem: quia tunc tenebitur illi pretium soluere, l. rem quam, in princip.& ibi Ang. de euic. quia aliàs videtur iniquum emptoris facto venditoris conditionem deteriorem facere ex proposito hoc facientis,l. si seruus.in fi.princ.iunc gl. in verb. propriè,de acqu.poss.& l. si dictum,§. si compromisero, de euic.vbi Ang.no.2.colligit,quòd illud quod mea voluntate iacio,mihi non alio nocere debet.

83 Quadragesimussecundus est,quando † legatur res in specie, illa euicta non agitur,ut in l.hæres seruum,de euic.secus si in genere,l.si domus,§.1.de legat.1. ad quæ vide supra latius in §.4.in materia legatorum.

84 Quadragesimustertius casus est, quando † euincitur pars serui,non agitur de euictione nisi specialiter sit promissum, l. si dictum, §. in stipulatione, de euic.secus in aliis rebus, l. 1.vbi Bar. Bal.& Salyc.& l.naue,eo.titu.& Bal.in l. 1. C. eo. agitur tamen actione ex empto,ut ibi not.in d.§ in stipulatione, Pau.de Castr.consi.305.vilis,lib.1.Aret.consi.129.num. 1.Dec consil. 483.num.15.

85 Quadragesimusquartus est ; quia non agitur † pro bonitate rei contingente re euicta,sed venditionis tempore,l.bonitatis, de euic.vbi Bal.& Saly.not.Boer.decis.46.nu. 8. vbi dicit attendendam esse bonitatem rei,nō partem rei euictæ.Pau.de Cast. in l.si ex falsis,num.11.C.de trans.

86 Quadragesimusquintus est,quia non agitur interim pendente controuersia,sed postquā res fuit euicta,l.qui rem,C.de euic. Bal.consi.3.& cons.23.lib.1.Franc.Mar.decis.584. nisi vt venditor rem defendat,l.si plus. §. mota , de euic. & postquam res est euicta per sententiam potest purgari mora in casu euictionis: vt l.fideiussor,cum ibi not.de dol.mal.excip.quamuis regulariter contra.ad no.in l.si insulā,de verb.obl. quòd non pono pro constanti: quia non dicitur propriè moræ purgatio : pro cuius resolutione vide ibi Rip.nu.72.& plenius per Corn.cons. 149. nu.8.cum multis seq. lib.4.

87 Quadragesimussextus casus est, † relatus à Matthes. not 50. Not.magnum periculum &c.in eo qui fundum emit , & pretii reliquam partem certa die se soluturum iurauit, deinde constituta die non fecerit,censuit cadere eum à iure petendæ euictionis,quam decisionem simpliciter sequuntur Ias.in l.si quis maior,not.4.& Cagn.nu.50.C.de trans.Dec.consi 452.nu.8. & nouissimè Rol.à Valle consi.31. li.2. quam decisionem non puto veram,& illam iuure meritò reprobat Alc.in d.l.si quis maior, in verb. pacta. in fi.post Rimin.& Parpal.ibi.

88 Quadragesimusseptimus casus est in fisco. † Nam in contractibus fiscalibus fiscus nūquam tenetur de euictione vltra simplum,etiam si sit expresè promissum, l. si procurator Cesaris, in prin.de iur.fisc.Bal.in l.1.nu.5.C.de hæred. vend. Rebuf.titu. de dilat.art.2.glo.1.nu.32. qui testatur , quòd in regno Franciæ idem in omnibus seruatur quod in fisco,& hodie emptor fiscalis non potest molestari,sed fiscus infra quadrienniū post venditionem,l.2.in prin.C.de quad.præscrip.Bar.in d.l. si procurator,Paul.de Cast.in d.l.1.C.de hære.vend. & ita in facto consultus respondit Bello consi.51.remotis quibusdam obstaculis. Similiter si fiscus possidebat rem venditam,emens ab eo non patitur euictionem,Riminal.consilio 103.num.52.lib. 1. Nota etiam,quòd fiscus non potest euincere rem quam vendidit,l.1.& 2.vbi Bar.l.ne fisc.rem &c.lib.10.Bal.in d.l.1.colum. 2. C.de hæred.ven.

89 Quadragesimusnonus casus est , quòd venditor † nō tenetur de euictione ante solutum pretiū ab emptore sibi.l. ex empto, in prin.& ibi Bar.not.3.de act.emp.Spec.ti.de actio. versic.item repellitur venditor.

90 Quinquagesimus casus est , quando res † euincitur remedio extraordinario,puta per restitutionem in integrum. Item si patronus ageret contra donatarium per Caluisianam , seu Fauianam,l.qui res.§.diuersum,cum glo.de solu.Bal.in l.2.in fi. C.de euic.intellige tamen sano modo,secundùm Paul. de Cast.in d. §.diuersum,vt procedat in causa lucratiua , secus in onerosa.l. minor,in princi.de euic.ita sentit Alcia.& approbat hanc communem sententiam in consil. 140. Filiusfamil. quondam Hieronymi,&c.

91 Quinquagesimusprimus † casus est , si venditio rescindatur remedio,l.2. C. de rescinden. venditio. tunc enim euictio locum non habet, Rebuff.titu. de resoiu.contr.art.primo, glo.1.5. numero vigesimonono , tom. 2. quo casu etiam fideiussores pro euictione dati liberantur : vt docet Iacobi. in l. 1. C. de fideiuss. mi. quia resoluto contractu principali , & fideiussorum regulariter contractus resolutus censetur , l. lex vectigali, de pign.

SVMMARIVM.

1 Formula euictionis.

§.fin: Formula ectionis.

1 PRomittens † dictus uenditor per se , suosque hæredes dicto emptori pro se, suisque hæredib.stipulanti,& recipienti litem, vel controuersiam ei , aut eius hæredib. de dictis rebus, uel aliqua earū nullo tempore inferre , nec inferenti cōsentire , sed dictas res, & quamlibet earum ei suisq; hæredibus tam in proprietate, quàm in possessione ab omni p̄sona,& vniuersitate legitimè defendere , auctorizare,& expedire.Quòd si quo tempore lis,uel quæstio,aut controuersia per libelli oblationem, uel alio quocunque modo eidem emptori, aut eius hæredibus de dictis rebus vel aliqua earum , uel parte , seu ipsarum occasione moueretur, ipsam litem, controuersiā , vel quæstionem quandocunque , vel quotiescunque ei denuntiatum fuerit,in se recipere,& in eadem causa ipsius rei , & dicti emptoris,uel suorum hæredum legitimæ defensioni se offerre, & in causa,uel causis,tam principalium , quàm appellationum sistere usque in finem omnibus suis expensis.Quod si non fecerit, promisit ei soluere,atque dare duplum dicti pretii pęnæ nomine ultra litis expensas,de quib.dictus uenditor uoluit, & cōsentit stare simplici verbo dicti emptoris , uel eius iuramento , quam duplam pœnæ nomine exigi,& consequi posse uoluit rato manente pacto : & quæ pœna soluta , uel non soluta toties adhuc committatur pœna, quoties fuerit contrauentum , siue res fuerit euicta: siue non,quia sic actum inter eos extitit,& cōsensum, remissa ex nunc per pactum dicto emptori appellandi necessitate, si super euictione contra ipsum pronuntiari contigerit.Et promisit dictus uenditor de euictione , quomodocunque,& qualitercunque res euincatur per arbitrum uoluntariū, vel necessarium electum cum uoluntate , uel sine uenditoris. Et etiam promisit non opponere,uel allegare, q̄ sententia lata fuerit iniqua,uel in iniuriam emptoris , uel propter eius absentiam,negligentiam,uel alio quocunque modo,aut quòd ei denunciatum non fuerit,quòd defenderet infra legitimum tempus . Quòd si contra eum super euictione lata fuerit sententia post tertiam diem,postquam ei fuerit denuntiatum , prædictū pretium cum pœna dupli,& omne interesse ipsi emptori in integrum restituet, & persoluet. Cedens præterea ad omnem bonum finem præfatus uenditor dicto emptori omnes actiones competentes , & competituras occasione ipsius rei , & omnia iura personalia, realia, & mixta , & ipsum emptorem facit procuratorem in rem suam .

Ex Specul.in titu. de emp. & uend.§.j.versic.promittens,&c. quibusdam aliis additis ex docto. intentione,ut supra multis in locis demonstratum fuit, præsertim in §.3.quæst.11.18. & 21.& §.5.casu.4.& 16.&c.

Contingit multoties, quòd uenditor non vult ad omnia supradicta obligari : propterea illis deletis possunt addi in instrumento ista uerba, videlicet .

Et ipse venditor nullo modo vult teneri de euictione , nec ad pretij restitutionem,nisi pro facto,& dato suo tantum,quomodocunque , & qualitercunque res euincatur , & q̄ emptor renuntiat omni iuri , & actioni , ex quibus posset de euictione agere contra formam prædictam, & quòd ei soluatur pretium, nec teneatur dare fideiussorem , non obstante quòd sibi aliqua lis de euictione moueretur, &c.

Pro quib.vide supra in §.3.casu.6.& 18.&c.

DE AEDILITIIS ACTIONIBVS LIBELLVS.

Eiusdem Gasparis Caballini.

SVMMARIVM.

1 *Quid inter se morbus, & vitium differant.*
2 *Platonis sententiam in materia ædilitia.*
3 *Aedilium edictum solum res animatas continet. iurisconsul. ad alias res extendit.*
4 *Apud Christianos seruitus personalis non exercetur.*
5 *Quæcunque res redhiberi potest, quæ sit morbosa.*
6 *Tres actiones oriuntur ex edicto ædilium.*

CAPVT I.

AEDILES creatos fuisse comperimus anno 388. ab Vrbe condita,vt auctor est Liuius in fine libri sexti,ab eo dicti,quòd ædes sacras, & priuatas procurarent , teste Varrone libro quarto linguæ latinæ, qui à solio eburneo, quod eis datum est , Curules dicti §.prætorum , instit. de iur. nat. Cicero libro tertio , de legibus , ex lege duodecim tab. Suntoque ædiles curatores vrbis , annonæ , ludorumque solennium , ollisque ad honoris amplioris gradum is primus ascensus esto . Quorum iurisdictio, & auctoritas quanta fuerit constat , quia officium eorum erat ludos publicos exhibere , & sacras , priuatasque ædes procurare, totam Vrbem tueri, vt cloacæ, aquæductus , & quæque publica ædificia munda, & integra essent , loca in theatro assignare , si quispiam seruum , aut iumentum morbosum , vitiosumve pro integro sanoque uendidisset,edicto ædilium emptori succurrebatur: idque edictum ędilitium dicebatur , quod ab Vlpiano in l. prima , & per tituli illius discursum explicatur. ff. de ædil. edict. iusque præcipuè reddebant de animalibus morbosis uenditis, circa quæ aliqua ab illis remedia constituta fuere, quibus læsi facilè subleuarentur . Et quo fauorabiliores se exhiberent, primò redhibitoriam actionem indixerunt illis. qui infra semestre rescindere voluerint uenditionem : qui verò non rescindere, sed pretium constitutum diminuere uoluerint rei morbosæ occasione , quanto minoris actionem infra annum pollicebantur . Et quia multoties contrahentes paciscebantur , si res emptori displiceret, esset inempta, sexaginta dies ad hoc declarandum illi constituerunt . Facta redhibitione, quia ab utraque parte contrahentium quædam adimplenda supererant , proposuerunt actionem in factum ædilitiā, quam & pro accessoriis ad rem venditam competere declararunt Hæc est totius ædilitij edicti summa , super quo multa in praxi utilia tractare intendimus .

1 Illud sciendum præmoueo (cum de morbo , & vitio noster sermo habēdus sit) quod uaria inter antiquos fuit opinio † qd inter se morbus , & vitium differrent, & Modestinus in l inter stuprum §.uerum.ff.de uerbo signific. morbum temporalem , vitium uerò perpetuum esse dixit . At Sabinus in l prima §.sed sciendum. ff. eod. vitium generalius nomen esse diffinit, quod etiam ad animum referatur . Vlpianus uerò ibidem pro eodem accipi morbum , & uitium ait , quamuis in edicto ædilium curulium tollendæ dubitationis causa bis ibi idem dictum sit . Marcus Cicero in Tuscul. quæst. libro quarto , morbum totius corporis corruptionem existimauit ęgrotationem si imbecillitas accedit : uitium , cum partes corporis inter se dissident, aut distorsio membrorum , & deformitas. Huius iuriscon.controuersiæ etiam meminit Aul. Gell. libr.noct.act. 4. cap 2.Alcia.in d.§.verum.

2 Non omitto, quòd diuinus Plato dialogo decimo , de legibus disseruit , refert Iac.Meno. de arb. iud. libro secundo,casu quinquagesimo,numero secūdo,si † artifex aliquis huiusmodi rerum peritus ignaro , & rudi cuipiam tale aliquid uendidit, qui emit citra sex menses in aliis,in morbo uerò sacro vsque ad annum integrum reddere possit .

3 Editi † ædilitii formula res animatas solum continet ratione, uel ea minime utentes. Iurisconsulti interpretando ad mobiles , & immobiles res extenderunt : quorum interpretationes pro lege seruantur. § responsa , institu. de iur. nat. Quoniam † in Christiano orbe personalis amplius non exercetur seruitus , ut testatur Barto. in l.hostes. ff. de cap. & postl.reuer. missa faciemus,quæ primum edicti caput continent , & solum ea tractabimus , quæ in hominum commercijs versantur. Non est † ambigendum , animal cuiuscunque sit generis morbi causa in redhibitione esse , vt explicatur clarè in edicti formula. l. ædiles aiunt , hoc titu. & hinc propriè ędilitiis actionibus utimur . Si res mobilis morbosa uendatur , veluti fructus uenenosi , res commestibiles corruptæ , & similia id genus , pariter si res immobilis vendatur , vt fundus , qui herbas pestiferas producat l.etiam , hoc titu. l. si prædium. C. eod. vel si domus uendatur , quæ aerem in salubrem habeat, aut in ea serpentes nascantur , vt Cicero egregie demonstrat libro tertio , Offic. his enim contingentibus ciuiles actiones exercebimus l. Iulianus, in princip. l.ex empto. § redhibitionē. ff. de actio. empt. Bald. l. si prædium , nume. 3.eod.

4, 5

6 Tres † oriuntur actiones ex edicto ædiliū redhibitoria, quanto minoris , & in factum ædilitia , de quibus singulis dispiciamus, sentit Azo in initio summæ.C.de ædil.act.

SVMMARIVM.

1 *Quid sit redhibere.*
2 *Actio redhibitoria contra quem intentetur.*
3 *Quotuplex est redhibitoria.*
4 *Redhibitoria actio est arbitraria.*
5 *Vt redhibitoria competat, quatuor concurrere debent.*
6 *Redhibitoria datur pro contractibus onerosis,non pro lucratiuis.*
7 *Aediles non præerant iurisdictioni locationum.*
8 *Redhibitio est in pristinum statum repositio.*
9 *In emphyteusi , in feudo , & in locatione ad longum tempus habet locum. numero decimo, & vndecimo.*
12 *Competit subsidiaria actio pro prædictis.*
13 *Idem in contractibus innominatis.*

14 Azonis opinio, in quibus contractibus habet locum redhibitoria.
15 Pro rebus minimis non datur redhibitoria.
16 Statutum de vulnere non procedit in vulnuſculo.
17 Diſtinctio Cy. circa modum redhibendi.
18 Ignorantia venditoris non minuit damnum emptoris.
19 Bald. diſtinctio circa ſcientiam, & ignorantiam morbi.
20 Sciens venditor morbum, & tacens non eximitur à redhibitoria.
21 Verba generalia, & captioſa fallenti non proſunt.
22 Morbus patens liberat venditorem.
23 Venditor ſciens morbum emptor ſupine ignorans, an liberetur.
24 Vendens cum omni magagna, non liberatur, ſi ſciens morbum tacuit.
25 Morbus præcedere debet venditionem.
26 Si equus poſt venditionem ſtatim moriatur, quid agendum.
28 De animi vitijs mancipiorem non tenetur, ſecus belluarum.
29 Fallit in tribus caſibus.
30 Redhibitoriæ præſcribitur ſex menſibus vtilibus.
31 Dies vtiles qui dicantur.
32 In dubio tempus reputatur vtile, ſi ignoranti noceret.
33 Si ſtatutum præſcribit tempus redhibitoriæ an ſit vtile, vel continuum.
34 Ex diſplicentia redhibitoriæ præſcribitur 60. diebus.
35 Quod tempus an ſimplici declarationi, vel effectuali redhibitioni ſit aſſignatum diſceptatur.
36 Declaratio ad conſi. Soc. per conſilium Decij.
37 Si venditor non eauet, emptor infra duos menſes cogit.
38 An ſint 60. dies diſputatur.
39 Quando principale propter acceſſorium redhibetur infra 60. dies ſit.
40 Emptor poteſt redhibitoriam per viam exceptionis deducere.
41 An excipiendo perpetuetur hæc actio.
42 In venditionibus fiſcalibus non procedit redhibitoria.
43 Fideiuſſor contractus redhibitoria conuenitur.
44 Emptor contra plures ſimpliciter vendentes in ſolidum agit, ſi vult.
45 Intellige redhibitoria non actione ex empto.
46 Plures rei inſolidum etiam tacite conſtituuntur.
47 Si emptor decedat cum pluribus hæredibus, quomodo agetur.
48 Facta redhibitione venditor reſtituit gabellam, & non fiſcus.
49 Pro libro mendoſo agitur vtili redhibitoria.
50 Pluribus animalibus venditis propter vnius morbum quandoque alia redhibentur.
51 Redhibitoria agitur ad pretij recuperationem, ſi pacto receditur à contractu.
52 Venditor pretio reſtituto agit ad rem cum aeceſſionibus.
53 Emptor redhibens promittit pro ſuo dato, & facto.
54 Deminus pro rei deterioratione facta à procuratore tenetur.
55 Si venditor nolit recipere animal, quomodo eſt conſultum emptori.
56 Libelli conceptio in redhibitoria remiſſiuè.

De redhibitoria. Cap. 2.

1 REdhibere † eſt facere vt rurſus habeat uenditor quod habuerat, vt Vlpianus eſt auctor l. redhibere, in princip. hoc ti. redhiberique id dicitur, quod redditum eſt, improbatumque, & qui dedit, rurſus coactus eſt habere. vt Feſtus ait. l. ſi is qui hęres. ff. de excep. rei iudi.

2 Actio † redhibitoria contra eum intentatur, qui quid vitio corruptum commutauerit, vendideritve, vt cogatur & reſtituere pretium, & retro quod tradiderat accipere.

3 Duplex † eſt redhibitoria, prætoria, & ciuilis, prætoria, quæ ędilium edicto datur propter animal morboſum: ciuilis quæ datur pro alijs rebus in edicto non comprehenſis, vt non multo antea diximus.

4 Redhibitoria † actio arbitraria eſt, Zaſ. §. præterea, nume. 11. inſti. de act. Petrus Loriotus tract. act. axiom. 69. Nam ſi venditor rei morboſæ iuſſus non reſtituat pretium, & acceſſiones, iuratur contra eum in litem ex iudicis arbitrio. l. redhibitoria, vbi gl. in ver. iubetur, ſentit hoc ff. hoc tit. Iaco. Menoch. de arb. iu. lib. 1. q. 5. num. 23.

5 Vt † competat redhibitoria actio ſecundùm Specul. titul. de emptio. & venditio. §. de reſcind. vend. poſt Roſr. in libellis, quatuor concurrere debent. Primò, quòd interuenerit venditio l. 1. in prin. hoc tit. aut permutatio, l. ſciendum. §. deinde, verb. emptorem, eodem tit. quem text pro ſingulari notat Crem. ſin. 158. ſi res vendita &c. Secundò, quòd animal ſit morboſum l. ob quæ. §. idem Pomponius, eo. titu. Tertiò, quòd morbus erat latens, nec apparebat tempore venditionis l. 1. §, ſed ſi intelligitur, eo. titu. Quartò, quòd morbus ille erat ante venditionem l. quæro §. final. eod. titu.

6 Circa primum requiſitum Bal. in l. 2. C. de ædil. act. dicit, quòd actio † redhibitoria datur pro contractibus oneroſis, ex quibus transfertur dominium, ſecus in contractibus lucratiuis, & in quibus non transfertur dominium. Ratio differentiæ eſt ſm eum, quia donatarius ex ipſo ꝯctu non damnificat, ne eo caſu liberalitatis ſuæ donator pęnā patiatur, de dolo tñ ſe obligare debet, & ſolet, ne quod benignè cōtulerit, fraudis ꝯſilio reuocet. l. ad res donatas. hoc titu. in locatione duplicem aſſignat Bald.

7 rationem. Primò, quia † ædiles non præerant iuriſdictioni locationum: Secundò quia non ſimiliter locatio ſit vt venditio, quæ rationes conſideratæ ſunt à iuriſc. Modeſt. in l. ſciendum eſt, hoc tit. Conductor enim accipit vſum rei, & non rē l. nauta. ff. naut. caup. & ſtab. &

8 cum † redhibitio ſit in priſtinum ſtatum repoſitio l. facta. hoc tit. nō mirum ſi locatio in edicto nō comprehenditur; quia cum rem non habeat, illam reddere nō poteſt l. cum autem. §. iubent, hoc titu. Sed rei uſum habere deſinit, quàm conducto accepit.

9 In emphyteuſi † habere locum ſimiliter autumat Bald. in loco præcitato, quia ex ea transfertur dominium utile l. prima C. de iur. emph. tu intellige ſano modo, ſi conceſſio facta ſit titulo oneroſo, ſecus ſi lucratiuo, per d. l. ad res donatas, hoc tit.

10 Idem dicendum cenſet in feudo † quod vt plurimum concedi ſolet propter benemerita, vel titulo oneroſo, raro ex gratia, feudiſtæ in c. primo, de feud. cog.

11 Idem exiſtimat in locatione † ad longum tempus, quod credo verum, quia ex ea transfertur utile dominum. Card. Zab. clement. prima. §. fina. de reb. eccl. alien. Bald. in auth. ei qui. C. de bon. aut. iud poſſ. Alexand. conſilio primo, libro quarto, Corn. conſilio ducenteſimoquadrageſimotertio, libro tertio. Intel-

12 lige uerum, quòd competet actio † redhibitoria in ſubſidium: quia ædiles non habebant hāc iuriſdictionem, cum caſus ſit ſimilis, datur in factum l. quoties. ff. de præſcr. ver. Eodem modo

13 hæc † ſubſidiaria habet locum in contractibus innominatis, docet Bald. in l. ex placito. q. 15. C. de rer. permut.

14 Azo † in ſum. C. hoc titu. aſſerit in quolibet contractu habere locum hanc actionem vtiliter, ex quo agitur de euictione, quæ ſententia magis placet, & in quibus contractibus locum habeat euictio explicatum fuit à nobis ſupra in tract. de euict. §. quarto.

15 Circa ſecundum, quòd animal ſit morboſum, intellige ſiue in totum, ſiue in parte, dummodo res † minimæ non ſint. l. ſi tamen. §. fin. cum glo in ſecundo intel. ff. hoc tit. ſimiliter nec pro paruis morbis redhibitoria datur, proinde leuis febricula, aut vetus quartana, vel vulnuſculum modicum in ſe non habet delictum l. prima. §. ſed ſciendum, & l. cui dens. ff. hoc tit. ex quo ſolent Scrib. inferre Bald. præcipuè in l ſi prædium, nume-

16 ro tertio. C. eod. quòd ſi extet ſtatutum † quòd pro vulnere ſoluatur certa pœna, non habebit locum in paruo vulnuſculo per dicta iura, quod non ſat ſcio an hodie admitterent iſti latrunculatores ſolertes nummorum eruſcatores.

17 Circa 3. diligenter obſerua diſtinctionem Cyn. in l. prima C. eod. & refert Abb. in cap. iniuſtum. colum. fin. de rer. permut. inquit † enim. Aut morbus erat notus tam emptori, quàm vēditori, & non competit aliquod remedium, quia ſcienti non fit iniuria l. prima. §. ſi intelligitur. ff. hoc tit. l. paciſci. ff. de pac. l. ſcienti, de reg. iur. in ſexto. Corn. conſil. optuageſimoprimo, libro tertio, aut vterque ignorauit, & tunc nihilominus tenetur venditor: quia non intereſt emptoris, cur fallatur, an ignorantia uenditoris, an calliditate d. l. prima. § cauſa. Aut venditor ſciebat, & tenetur ad omne intereſſe, quod inde paſſus eſt emptor nō ſolum ad pretium. l. Iulianus, in prin. ff. de act. empt. niſi interueniſſet pactum, quod non teneretur. d. l. paciſci. quā diſtinctionem tempera ut infra.

18 Ex quibus intelligis, quòd ignorantia uenditorem non excuſat, & hoc ideo eſt ſecundum Bald. in l. prima. opp. 1. C. eo. quia † ignorantia uenditoris non minuit damnum emptoris, ergo nec actionem, quæ formatur ad damnum facit ceſſare. Vt tamen tollatur obſtaculum dic. l. prima. C. eo. quę uidetur innuere, ꝙ tantum ſcienter uenditorem obliget, diſtinguit ibi Bald.

19 Si conſideras † damnum intrinſecum, quod ex morbo prouenit, & tunc nulla ſit diſtinctio, ſciat, uel ignoret uenditor. dic. §. cauſa. Si conſideras damnum, quod extra rem eſt, & tunc conſideratur ſcientia, uel ignorantia uenditoris contingerit illud damnum d. l. ptima. C. eod. & l. Iulianus. in princip. ff. de actio. empt. Eſt tamen ignoranti conſultum, ſi explicauerit, ſe nolle teneri pro aliquo morbo, qui in re uendita aliquando

20 appareret. Sciens † uerò non eximeretur ab actione redhibitoria ex huiuſmodi effuſo ſermone, niſi etiam ſpecificè mor-

21 bum nominaret; quia verba † generalia, & captioſa fallenti non proſunt l. prima, in fin. ff. de actio. empt. uerba verò ſpecifica proſunt, quia dolus non fit ſcienti. l. cum donationis. C. de

22 tranſ. l. quæritur. §. ſi uenditor. ff. hoc titu. Si morbus † patens erat, ut quia equus uenditus erat cæcus, uel claudus. l. ea quæ. ff. de contr. empt. nec de illo uenditor emptorem admonuit, non tenetur: quia ſecundùm Bald. in l. prima, quæſtione prima. C. eo. quoties ſignum de ſui natura demonſtrat ſignatum, non eſt neceſſaria alia hominis declaratio l. prima. §. ſi intelligatur, & l. ſi tamen. §. ei qui. ff. eo.

23 Quid ſi uenditor † morbum ſciebat, emptor verò ſupine ignorabat. l. nec ſupina, de iur. & fac. ign. cui uenditor non denuntiauit, an nihilominus teneatur? Quidam dixerunt quòd teneatur: quia venditor eſt in dolo l. quod uenditor ff. de dol. emptor verò in lata culpa, quæ eſt non intelligere quod omnes intelligunt l. latæ. ff. de uerbo. ſignifi. & ſic dolus culpæ præponderat. l. ſi mora. ff ſolut. matr. G lo. in l. prima. C. eod. aſſerit venditorem non teneri: quia vbi culpa præſumptiuè præcedit ignorantiam emptoris, nihil prodeſt emptori d. l. ea quæ. §. primo. ff. de contrah. emptio. Immo ſecundùm Bald. in dic. l. prima, quæſt. ſecunda venditor non eſt in dolo; quia præſumere debuit, quòd emptor non eſſet fatuus, ſed potius ſciret, quòd omnes ſcirent, paria enim ſunt ſcire, vel ſcire debere. l. quod te. ff ſi cert. pet. Ego antiquorum opinionem ſequi ſoleo contra gloſſ. & Bald. illud mihi præcipuum eſt argumentum, quòd ille, qui cum alio contrahit, notam illius qualitatem habere debet. l. qui cum alio. ff. de reg. iur. & ſupina illius ignorantia eum excuſat; quia fatuo ſimilis videtur, qui quod videt ignorat, & ſicut illius nulla eſt obligatio l. furioſi. ff. de regu. iur. ita nec iſtius qui rudis & hebetis ingenij eſt, & venditor videtur eſſe in dolo in omittendo, iuxta dic. l. ſi mora. ff. ſol. matr. qui ſemper præponderat latæ culpæ emptoris. Saluari poteſt opinio gloſ. & Bald. iuxta exempla relata in dic. l. ea quæ. ff. de contrahen. emp. & dummodo emptor aliàs in negotiis propriis vir frugi ſit, & diligens.

24 Si venditor † dicit emptori, uendo tibi equum cum omni vitio, & magagna, ſi ſciens uenditor reticuit morbum, nihilominus redhibitoria tenetur propter dolum l. quæritur. §. ſi uenditor. ff eod. huius ſententiæ eſt Specul. in titu. de empt. & vēd. §. de reſcind. uend. Iaſ. in l. paciſci. ff. de pact. poſt Ang. & Paul. Corn. conſi. optuageſimoprimo, lit. c, libro tertio. Alex. conſil. quartodecimo, in fin. & conſil. 95. libro quinto, emptor enim probare debet uenditorem ſciuiſſe morbum, nec illi proderit pacti exceptio, quòd noluerit teneri de aliquo morbo: quia replicabit emptor de venditoris dolo in reticēdo ſpecificū morbum, ut in d. §. ſi uenditor.

25 Circa quartum, quòd † morbus fuerit ante venditionem, dicit Paulus in l. actioni. ff. hoc tit. quòd actioni redhibitoriæ non eſt locus, ſi animal uenditum poſt uenditionem in morbum inciderit, ex quo antiqui anſam ceperunt in hac quæſtione qd

26 dicendum. Si † animal ſtatim poſt uenditionem perijt, an ex præcedenti morbo, qui latebat forſan, an ex inopinato caſu deceſſiſſe præſumendum ſit? Cyn. & Bald. in l. prima, nume. duodecimo. C. eo. dicunt ex celeritate mortis morbum præceſſiſſe, argum. l ſi uentri. §. fin. ff. de priuil. cred. & dicitur celeritatis, ſi intra triduum obijt ſecundùm glo. in l. prima. C. de emend. ſeru. quando morbus erat occultus, ſecus ſi iudicio Mareſcalli apparet morbum antiquitus uiguiſſe (exempli cauſa) ſi uitium in veſica apparebat l. quæritur. §. item de eo. ff. eo. aut iecur, uel pulmo marcidus l. qui clauum. ff. eod. tunc enim clarè colligitur, morbum præceſſiſſe uenditionem, Ioan. And. in titu. de empt. & uend. §. de reſcind. uend. in add. Spec. magna. Bald. in l. ſecūda, quæſt. ſecunda. C. de reſcind. uend. Abb. c. iniuſtum, colum. pen. de rer. permu. Ang. Imol. & alii in l. ſi quis cum aliter. ff. de uerb. oblig. Aret. in §. duplum, colum. pen. inſtit. de act. uide tex. in capit. ſecundo, de cler. percuſ. Mart. in l. ſtatulibet, nume. quintodecimo. ff de quæſt. & in contingentia facti conſultus Alex. conſi. centeſimoquadrageſimooctauo, lib. ſecundo, reſpondit, quòd equus uenditus, & cognitus vulſus per peritos in arte inſpectione inteſtinorum cenſetur illum morbum ante uēditionem habuiſſe, ſi incontinenti poſt uenditionem mortuus ſit per ſupradicta; & quia etiam aliqui ex teſtibus probabant cognouiſſe illum equum viuum vulſum. Non eſt ambigendum in arte peritis credendum fore. Ang. in l. quod ſi nolit. §. ſi mancipium. ff. eo. l. ſemel. C. de re mil. lib. 10.

27 Vendens † equum in ſpatula patientem, non tamen uitium apparebat, niſi poſt fatigationem, interrogatus ab emptore an eſſet morboſus? Reſpondit, equus iſte habet effoſſa lumina, eſt lunaticus, & calcitroſus, & ſic inter multa expreſſit ſpatulæ vitium, emptor verò credens, quòd ſicut de luminibus effoſſis, & aliis quæ uera non erant, ſic eſſet & de uitio ſpatulæ, ſicut de omnibus aliis, equum emit, poſt hoc comperto, agit redhibitoria contra uenditorem, uenditor uerò dicit ſe non teneri cū omnia expreſſerit. Dic, quòd tenetur, quia talia inſidioſè expreſſit. l. ea quæ. § fin. ff de contr. empt. l. quod cum uenditor. ff. de dol. Abb. in cap. iniuſtum, colum. 2. de rer. permu. Are. in §. in duplum, col. pen. inſt. de act. Iaſ. in l. paciſci. ff. de pact.

28 Aduertendum ulterius eſt, quòd uenditor † non tenetur de animi uitiis actione redhibitoria ſecundùm Specul. tit. de emp. & uend. §. de reſcind. vend. quoniam ędiles de corporalibus uitiis loquuntur, attamen ex empto actionem habebit l. prima. §. fin. ff. hoc tit. hoc intelligendum de mancipiis, de iumentis verò dicendum eſt propter uitia habere locum redhibitoriam l. ædiles. aiunt. in princip. & l. bouem. ff. hoc tit. Non procedit tamen

29 † principale dictum in tribus caſibus; primò, quando nominatim promiſit, & tunc agetur ex ſtipulatu. l. ob quæ. §. animi. ff. hoc titu. ſecundo, quando ſciebat illud animi vitium, & emptori tacuit: & tunc tenetur, uel quòd redhibeatur, uel quòd ad intereſſe teneatur. l. prima. §. exempli. ff. hoc titu. tertio, ſi uitium animi ſit admixtum corporis morbo. l. ob quæ. §. in ſumma. eod titu.

30 Redhibitoriæ † actioni præſcribitur ſex menſibus [a] l. ædiles

a autem, in prin. & l. cum ſex. ff hoc titu. quod tempus utile eſt in ſui principio glo. in l. ſecunda. C. eod. & ideo non currit ignoranti, niſi ignorantia ſit ſupina. Ratio eſt ſecundùm Bald. ibi. quia ſcire debere reputatur pro uera ſcientia. l. quod te. ff. ſi cer. pet. & dicitur ſupina ignorantia ſecundùm qualitatem perſonarum l. profeſſio. C. de mun. patrim. lib decimo, & vide glo. & Barto. in fin. in rubr. ff. de diuer. & temp. præſcrip. quod tempus utile eſt etiam in progreſſu, ut no. in l. annus. ff. de calum. & ſentit gloſſ. in ſecunda lect. in dic. l. cum ſex. Et ratio eſt ſecundùm Bald. in dic. l. ſecunda, quia præſcriptiones prætoriæ ſunt utiles toto ſuo curſu: quia prætor non vult eas currere, niſi quando poteſt adiri l. ſecunda. §. dies. ff. quis ord. in bon. poſſ. ſeru. cōſiderat enim ſolum dies efficaces. Cyn. poſt Iacob. Butr. in dic. l.

31 ſecunda, & illi dicuntur † dies utiles, & efficaces, quibus iudex ſedit, & copia eius haberi poteſt: probatur in l. iure mariti. C. de adult. & eſt text. in l. prima, in princip. ff. de diuer. & temp. præſc. & in iure ob eam cauſam tales dies dicuntur aliquando dies ſeſſionum. l. is cui. §. ſex autem menſium. ff. ut in poſſ leg. ibi. continuum tempus ſeſſionum, &c. Accedit quod not. Bal. poſt Iacob. Butr. in l. genero, opp. 3. ff. his qui not. infa. quòd

32 tempus † adiectum à lege dicitur utile in dubio, quando aliàs eius curſus noceret ignoranti, Soc. Iun. conſi. decimonono, nume. 16. cum ſeq. lib. tertio.

33 Ex quo Bald. in dic. l. ſecunda, numero octauo, ad ſtatutum infert. Si enim lex † municipalis diſponeret, quòd poſt tres menſes emptor non audiretur in redhibitoria, an hoc tempus erit utile uel continuum. Ipſe reſpondet, quòd erit nihilominus utile: quia tale ſtatutum interpretatur eſſe ius commune. Item iſta præſcriptio ſtatutaria redacta eſt ad inſtar prætoriæ ex materia & forma. Item iſtud tempus non eſt naturam mutans l. proponebatur. ff. de iud. ſi æquitatem deſideras breue eſt, & artificiale, & ideo tempus utile eſt, quæ rationes Bald. ſubtiles magis ſunt, quàm ueræ. Et propterea concludendum eſt, quòd immo iſtud tempus eſt continuum, quia populi ſtatutum eſt de iur. ciui. l. omnes populi. ff. de iuſt. & iur. & præſcriptiones ciuiles ſunt continuæ, inſt. de perp. & temp. præſc. in princ. niſi in caſibus in quibus. de iure contrarium eſt deciſum, glo. & Barto. in rub. & in l. prima, in fin. ff. de diu. & temp. prę ſ. text. in l. nunquam. §. in uſucapionibus. ff. de vſuc. vbi Bart. ad idem. text. in l. ſi partem. §. fin. ff. quemad. ſeru. amit. l. fin. vbi latè Alexand. C. de dol. l. fin. C. de præſ. long. temp. Soci. conſil. centeſimooctauo, colum. tertia, verſic. nono, reperio. lib. quarto, & in tempore ſtatuti Calc. tradit conſi. ſexageſimotertio, colum. quarta, in fin. quo caſu ignoranti non currit, aut aliter impedito. l. genero. ubi Barto. not. primo, & Bald. not ſecundo. ff. de his qui not. inf. dic. l fin. ubi Alexand. C. de dol. Paul. de Caſt. conſil. ducenteſimouigeſimo. Ego Paulus, colum. ſecunda, in princip. lib. ſecundo. Rot. deciſ. ducenteſimoquadrageſimo. pro iniuriis, in no. Aymo conſi. 271. nume. quinto, vbi diligenter ſupradicta conſiderat.

34 Aliquando huic † actioni redhibitoriæ præſcribitur ſexaginta diebus, & hoc contingere ſolet ex pacto inito inter emptorem & uenditorem, quòd ſi res uendita ſibi diſpliceret, eſſet inempta, ne igitur ſemper eſſet in poteſtate emptoris à uenditione recedere, ſtatutum eſt tempus ſexaginta dierum utiliū, egregius tex. in l. quòd ſi nolit. §. ſi quid ita. ff. eod. Rom in l. ſi

35 quis arbitratu. ff. de verbo obligat. vult quod illud tempus † ſit præfixum effectuali redhibitioni, non autem ſimplici declarationi, quod reprobat Alexand. ibi nume. ſextodecimo, quia eo ipſo quòd redhibet, declarat ſuam voluntatem eſſe rem ſibi non placere. l. Paulus. ff. rem ra. hab. quod intelligit Iaſ. ibi numero vigeſimoquarto, quando à redhibitione incipit: ſecus ſi à declaratione, quòd falſum putat Iacob. Meno. de arb. iud. libro primo, quæſt. vigeſimaſecunda, nume. tertiodecimo, quoniam eo ipſo quòd iſte declarauit intra ſexaginta dies rem ſibi non placere, locus factus eſt redhibitioni, & ſtatim, ac deinde quandocunque poteſt rem apud ſe retrahere, quem text. ad hoc propoſitum ſingularem dicit Rom. ſing. 705. vendo tibi &c. & ſing. 769. emo à te &c. Quod tempus ſexaginta dierum poteſt per partes immutari, & perpetuum reddi, ut in illo text. probatur. Bald. in l. ſecunda, nume. tertio. C. eod. Iaſ. ubi ſupra. Soc. Senior conſil vlt. libro tertio, in fin. Cagn. l. ſecunda, nume. ſeptuageſimooctauo. C de pac. int. emp. & uēd. Dida. Couar. libro primo, reſolut. capit. nono.

36 Hinc in facti contingentia † in d. conſi. vlt. reſpondit Socin. per tex. in dic. §. ſi quid ita, quòd emptor cui facta erat venditio ad menſuram poſt ſexaginta dies reclamare non poteſt, ut mēſura ſibi reintegretur, ſi deficiat. Intellige hoc dictum ſano modo ſecundum Dec. conſi. 347. in fi. quando fuiſſet dictum à partibus, quòd terra deberet menſurari: ſecus ſi de hoc nihil dictum ſit: quia tunc iſta facultas petendi ſupplementum ſecundùm numerum expreſſum eſt ꝑpetua, & durat triginta annis.

l. omnes. C. de præscrip. 30. anno. Abb. in cap. per tuas, post Imo. de donat. & ratio, quòd mensura debet integrari: quia in contractu oneroso assertio qualitatis obligat ad euictionem, ergo & quantitatis, Ias. consi. septuagesimotertio, & 79. libro tertio. Neuiz. consi. 38.

Quandoque etiam duobus mensibus præscribitur, inquit Ca 37 ius iurisc. in l. si venditor. hoc tit. Si enim venditor † de his quæ edicto ædilium continentur non caueat, pollicentur aduersus eum iudicium redhibitorium intra duos mēses &c. quos duos 38 menses esse dies † 60. ostendit iurisc. in l. ædiles aiunt, in princ. ff. eod. Videbatur tamen contrarium dicendum, quia ubi lex duorum mensium mētionem facit, qui sexagesimoprimo, die venerit, audiendus est l. vbi lex. ff. de reg. iur. Non obstat dic. l. ædiles aiunt: quoniam ibi agitur de alia præscriptione redhibitoriæ occasione accessionis rei venditæ, hic autem quando vēditor non cauit, quocirca ex diuersis non est bona illatio. l. fin. ff. de calum. Attamen in proposito nostro dicendum est, solū dies 60. comprehendi: quia de tempore vtili tractatur, quòd singulo mense dies 30. absorbet, Alexand. consilio 114. in fi. libri quinti. Dec. in dic. l. ubi lex, & post eum Cagno. Verùm ego dubito, an istud tempus sit vtile, vel continuum, quandoquidem non ex edicto ædilium uenit, sed ex interpretatione Caij iurisc. cuius interpretatio ius ciuile est, quo iure tempus continuum est, instit. de perp. & tem. act. in prin. nisi exprimeretur in lege, ꝙ vtile esset, ut fit in l. quòd si nolit. §. siquid ita ff. eod. vnde in dubio dicendum est, quòd sit continuum. Non obstat d. l. ædiles. in princip. quoniam ibi clarè exprimitur de 60. diebus. & est vtile, quia ex edicto venit, quod ius prætorium sapit. §. prætorum, instit. de iur. nat. & præscriptiones prætoriæ sunt utiles, ut supra aliquando diximus. Cum tamen ipse iuriscons. concedi ab ædilibus dicat, teneas esse tempus utile.

Multoties huic actioni præscribitur etiam 60. diebus, & hoc 39 contingere solet, quando principale † redhibetur propter accessorium, ut equus propter sellam non præstitam, vel malè pręstitam. l. ędiles aiunt, in prin. ff. eod. Et propterea quando venditor ostendit equum phaleris ornatum, tradere etiam debet ornamenta, & si non vult tradere, licitum est emptori redhibere equum infra illos 60. dies l. eum qui, ubi Barto. §. non solùm. ff. de fur. illud enim uenit in contractu in dubio, quod tempore contractus demonstratur. dic. l. ædiles aiunt. §. Celsus ait. ff. eo. Aret. in §. in duplum, colum. pen. inst. de act. si tamē emptor non vult agere redhibitoria, sed ad ornamenta, poterit ꝑpetuò agere l. secunda, C. de const. pec. Bal. in l. 2. nume. 4. C. eo.

40 Emptor † conuentus ad pretium opponit exceptionē redhibitoriam, quod potest, quia cui datur actio multo magis exceptio l. nemo inuitus. § cui damus. ff. de reg. iur. tex. in terminis in l. cum in ea causa. ff. hoc tit.

41 An † per istam exceptionem sit perpetuata actio? Videtur ꝙ non, quia super exceptione non contestatur lis c. exceptionē, de lit. cont. in sexto. l. eleganter. §. si quis post, de cond. indeb. Bald. in l. exceptionem, colum. penult. C. de prob. nisi excipiens excipiendo diceret velle litem contestari, quia potest. Inno. in cap. cum venerabilis, de except. Et istę præscriptiones sua natura currentes non perpetuantur, immo nō interrumpuntur nisi lite contestata l. si eum. §. fin. ff. si quis caut. Francis. Accurs. disputando determinauit contrarium per l. omnes actiones, ubi Bar. ff. de reg. iur. Sed aduerte, quòd secundùm Alb. ibi intelligitur perpetuari ita demum, si interuenit litis contestatio, quem sequitur ibi Cagnol. Ioan. And. in add. ad Specul. titu. de emp. & vend. §. de rescind. vend. tenet opinionem Francis. Accur. & sequitur Bald. in l. secunda, in fin. C. eod. allegat text. in l. quod in diem § primo. ff. de comp. & l. si autem. §. fin. ff. de neg. gest. sola igitur propositio exceptionis perpetuat actionem l. secunda. C. vbi in rem actio. Bald. in l. si eum. §. fin. ff. si quis caut. & in l. fin. in princ. ff. de eo per quem fa. erit. Non obstat, quòd in dubio lis non contestatur in exceptione, quia non est necesse. Bald. in l. cum notissimi. § immo, in fi. C. de præsc. 30. ann.

42 In venditionibus † fiscalibus non habet locum redhibitoria, sed in venditionibus ciuitatum sic l. prima. § illud. ff. eod. & infert Bald. in l. si prædium, in fin. C. eo. contractus ciuitatis non dicitur contractus fiscalis, & ratio differentiæ colligitur ex tex. in l. eum qui. ff. de verbo. signifi. & aliud dici non potest, nisi ꝙ fisco in priuilegium hoc sit concessum. Bald. in l. prima, colum. vlt. C. de hæred. vel act. uend. Et hoc est propter auctoritatem hastæ fiscalis, quam facilè conuelli propter vtilitatem reip. nō conuenit. l. si hypothecas. C. de remis. pign. Vel ideo, quia fiscus vitia rerum à se uenditarum scire non possit, quòd ab eo exigi non debeat, ut illa prædicantur, omninoque vtilitatis publicæ causa ad res ab eo emendas sic accedi oporteat, vt qua conditione sunt eadem emantur. Vgo Bonel. in d. § illud.

43 Fideiussor † contractus potest conueniri redhibitoria l. Latinus largus. ff. eod. ratio est secundùm Bald. in l. fin. numero decimonono. C. eod. quia fideiubens in contractibus qui possunt per pœnitentiam resolui videtur in omnem causam fideiubere.

44 Si plures † inierint mercaturam animalium, & aliqua ex eis alicui vendiderint, si factus sit locus redhibitioni, quomodo cōsultum erit emptori, vt agere possit, erit ne in illius electione omnes conuenire, uel illorum alium insolidum? Paucis hoc deciditur, cum text. in proposito clarum habeamus in l. iustissime. §. proponitur. ff. hoc titu. ubi Iuriscons. sic determinat, quòd emptor poterit contra quem voluerit insolidum agere. dummodo ille contra quem agit maiorem, uel æqualem in societate habeat partē: lex enim ipsa præsumit hos mercatores esse socios, quoniam ita consuetum est, alioquin si minorem partem habeat, solum pro sua portione conueniri poterit, & sic duo specialia habentur in hoc iudicio redhibitorio. Primum est, quòd illi qui solidum modo promiserunt insolidum conueniri possunt. Secundum, quòd ille qui cum pluribus contraxit, non cogitur litigare, nisi cum vno secundùm Bald. post Iac. Butr. in l. si prædium, nume. decimoquinto. C. eod. quod pro singulari refert Crem. sin. centesimosexagesimo 45 sexto, emi à pluribus &c. qui & alio modo exemplificat. Alioquin si ageretur actione † ex empto ciuili, omnes pro sua parte conuenirentur, ut in dic. §. proponitur; cauetur; nisi ipsi insolidum se obligassent iure. C. inspecto, at iure nouissimo authenticorum considerato quamuis insolidum se obligassent, attamen vnusquisque pro sua portione conueniretur, nisi in casu absentiæ uel inopiæ alterius correi, aut. hoc ita. C. de duobus reis. Cauti tamen notarij hodie solent ex generali stilo (quāuis à partibus non rogati) ponere clausulam, quòd renuntiat beneficio nouarum constitutionum &c. ad quæ late videas pract. Papien. in form. libel. contra plur. reos. Hinc not. dicit Aym. consilio septuagesimoseptimo, numero secundo, quòd plures 46 † rei possunt insolidum constitui expresse, & tacitè, quod contingere solet tacitè, quādo vnusquisque insolidum obligat sua bona, quod est not. Quando omnes comparerent in iudicio, si simul uendiderunt & non singuli seorsum, possunt cogi, vt vnum constituant procuratorem l. quòd si nolit. § si uenditor. ff. eod. & d. §. proponitur. Bald. in d. l. si prædium. nume. tertiodecimo. C. eod. adde text. in l. iam tamen. §. sed si plures, & ibi Barto. ff. iud. sol.

47 Si emptor † decedat duobus hæredibus relictis, si vnus agere velit redhibitoria, alter verò non? solet distingui, aut animal venditum uiuit, & non potest agere altero inuito, & ratio est: quia venditor nolens incideret in communionem per partis animalis redhibitionem, ad quod cogi non potest l. si non sortem. §. si centum. ff. de condi. ind. Si verò mortuum sit, agere poterit: quia tunc tractatur solùm de pretio ex se diuisibili: dicitur enim, quòd labor & pecunia diuisionem recipit. l. Seio. §. medico. ff. de an. leg. Facit ad materiam nostram text. in dic. l. quòd si nolit. §. idem ait in homine, & tunc quilibet procuratorem constituere potest dic. §. sed si plures. Secus esset, si venditor mortuus esset pluribus hæredibus relictis: quia tunc ipsi coguntur vnum constituere procuratorem, nam si ex vna persona originali in plures distribuitur obligatio, vnus procurator dandus est dic. l. quòd si nolit. §. si plures, & arg. l. cui fundus, in fin. ff. de cond. & demon.

48 Facta redhibitione venditor † tenetur restituere emptori gabellam, quam soluit pro re empta (extat enim in multis locis statutum, quòd de re vendita soluatur gabella) similiter illud, quod proxenetis ex loci consuetudine exhibuit, non tamen id quod ex sua liberalitate soluit, est ad hoc tex. egregius in l. tenetur. ff. eo. Bal. in l. si prædium, nume. 6. C. eo.

49 Si liber † mendosus uenditur, & eum habere quàm non habere expediat, agi potest vtili redhibitoria (ex librorum lectura homo sapiētior fit l. fi. ff. ad exhib.) arg. l. ob quæ. § idem Pomponius rectè, & l. prima, §. sed sciendum. ff. eod. Azo in sum. C. eod. Specu. titu. de empt. & vend. §. primo, versic. & no. Bal. in dic. l. si prædium, numero quarto, sicut in scriptura testamenti dicitur vitium ab Imperatore in l. fin. C. de edic. diui Adr. tollen. & intellige non solum de vitio visibili secundùm not. per Bar. in l. prima. ff. de his qui ante aper. tab. Alexand. consil. centesimoseptuagesimotertio, lib. quinto, & consilio centesimosexagesimotertio, lib. septimo, in fin. sed etiam inuisibili, qui non legi, sed intelligi potest. Scientiam enim intellectus pabulum appellat Cicero libro primo offic. & vitium dicitur in proposito quod se oculis exhibet. l. quæritur. §. fin. ff. eod. facit cap. si forte, de elect. in 6.

50 Plura † animalia emi, inter quæ reperi vnum morbo affectum: tunc si vnicum pro omnibus pretium constitutum est, vel pro singulis certum pretium, potero agere redhibitoria pro infecto tantum, nisi sint in aliquo officio coniuncta, ut par boum ad laborandum, ad quod vide text. in l. ędiles. §. cum autem. ff. eod. intellige hoc vltimum quando vniuscum pretium est constitutum: secus si pro vnico boue, quia tunc vnus tantum, & qui morbosus est in redhibitione erit l. cum eiusdem, & l. si plura. ff. eo.

51 Ex pacto † venditor, & emptor recesserunt à contractu iuxta materiam. l. ab emptione. ff. de pac. & venditor rem ipsam recepit,

recepit, emptor agit redhibitoria ad pretium, quamuis non adfuerit causa propter quam competit hæc actio, nempe propter morbum, vnde non videbatur competere. l. debitor. §. fi. ff. ad Treb. Tamen vtilis in factum competit, cum venditor propter receptionem rei sibi præiudicauerit. l. quod si nolit. §. in factum ff. eod.

52 Venditor † conuentus ad pretium redhibitoria restituit illud, nec illi emptor rem restituit, quia illam non petit, nec ab emptore fuit oblata in iudicio, poterit nihilominus illam petere cum accessionibus ad rem, si ante litem contestatam emergunt, ueniunt officio iudicis l. ædiles. §. item sciendum. ff. eod. & non solùm illæ accessiones veniunt, quæ perceptæ fuerunt, sed etiam quæ percipi potuerunt: quia hæc restitutio auctoritate legis fit. l. cum autem. § fin. ff. eod. Bald. in l. si prædium. C. eo. nume. 5.

53 Emptor † qui redhibuit rem venditori tenetur promittere de suo dato, & facto, text. not. in l. cum mihi. ff. eod. Bald. in dicta l. si prædium, numer. vndecimo. intellige quòd includat etiam eum tanquam hæredem alterius, vt not. Bartol. in l. si seruus, la secunda. ff. de condiction. furt. Bald. in l. fina. C. de act. emption. Alexand. consil. decimooctauo, umer. tertiodecimo, libro tertio. Dec. in l. hæredem. numero septimo. ff. de regul. iur.

54 Si procurator † rem emptam deteriorem fecit, tenetur dominus in iudicio redhibitorio ad damni illius emendationem, quando procurator habuit speciale mandatum ad emendum. l. ædiles etiam. §. procuratorio. ff. eod. aliqua ad huius decisionis comprobationem mutuanda sunt a Dec. consil. 493. Bald. hoc not. in dicta l. si prædium. numero decimoseptimo C. eo.

55 Venditor † noluit recipere equum, qui sibi reddebatur tanquam morbosus, emptor ligauit eum ad ianuam venditoris, & recessit. Venditor timens equum ibi posse perire, vel propter frigus, vel aliud accidens, si autem illum disligaret poterat vagans alicui nocere, tandem illum recepit in domum suam, dubitari potest, an ob hoc uideatur agnouisse redhibitionem? Petr. Iacob. in libello act. in fact. ædil. numer. secundo. credit quòd sic. Consulit tamen, quòd sanius esset illum reducere ad emptorem: si nollet recipere, quod ligaret ad eius ianuam, vel duceret ad iudicem: vel si uelit intra domum suam recipere, quòd protestetur coram testibus, quòd illum recipit ne pereat, & non ex alia causa, quo casu in tuto erit venditor argum. l. si quis impediat. § plerique filij. ff. de relig. & sump. fun. vel dicat saluo iure suo, argu. l. si debitor. §. j. ff. quibus mod. pig. uel hyp. solui. Et est not. quia hic casus frequētius in practica occurrit.

Quædam alia huc spectantia videre poterit per Bald. in titu. C. eod. per discursum, nos ea sola retulimus, quę nobis digna visa sunt specialia nota.

56 Quomodo concipiantur † libellus in actione redhibitoria habes a Ros. in libell. Spec. tit. de emptio. & vendit. §. de rescin. vend. a Petr. Iaco. in titu. de redhib. ab Aret. in § in duplum, in fi. inst. de act.

SVMMARIVM.

1 *Duplex est actio quanto minoris.*
2 *Hæc actio annalis est.*
3 *Actor electionem habet agendi redhibitoria, vel quanto minoris.*
4 *Et in illis variare licet, si tempora largiantur.*
5 *Exemplum in actione quanto minoris ciuili.*
6 *Differentia inter quanto minoris res est, & quanto minoris esset empturus.*
7 *Clausula, quanti rei est, quid contineat.*
8 *Qualitas personæ non alterat communem rei ualorem.*
9 *Prætoria temporalis est, ciuilis perpetuat.*
10 *Ciuilis quanto minoris datur etiam pro rebus fragilibus.*
11 *Si egi quanto minoris, an iudex condemnare possit in redhibitoria.*
12 *Libellus in quanto minoris remissiuè.*

De actione quanto minoris. Cap. III.

1 ACTIO † quanto minoris [a] est duplex Prætoria, quę datur propter morbum. l. quòd si nolit. §. si plures, in fin. ff. eo. Ciuilis quæ datur propter alium defectū l. Iulianus, in princ. ff. de act. emp.

2 Hæc actio † annalis est l. ædiles autem, in prin. ff. eod. & hoc nomine nuncupatur, quia res uendita quæ 20. ualeret propter morbum valet decem. l. quòd si nolit. §. si quis egerit. ff. eo. l. Iulianus §. j. ff. de act. emp. l. 2. C. eo. Et sic rescinditur contractus aliquando in totum, vt quando agitur redhibitoria, vel in parte, quando agitur quanto minoris. l. redhibere. ff. eod. estque in 3 electione † actoris vtrum velit intentare dummodo tempora largiantur. l. si is qui hæres, de except. rei iud. l. quod in hærede. §. eligere. ff. de trib. act. l. cum filius. §. varijs ff. de legat. secundo.

l. nemo ex ijs. § quoties. ff. de regul. iur.

Et propterea uidebatur dubitabile dictum Bald. in l. si præ4 dium. C. de ædil. actio. nume. 9. ubi † concludit, quòd quando competunt duo auxilia quorum vnum est breue, alterum maioris spatii, si denegatur breue, potest aliud locum habere. l. si tamen. §. non nocebit. ff. eo. nec dicitur electum, quod est præscriptione absorptum. Attamen cum lex hoc concedat prædicta ratione illi adhærendum est, quod dictum singulare reputat Crem. sing. 165. post sex menses, &c. & cum inciderimus in materiam cumulationis, vide illā latè tractatam per doct. in l. ędita. C. de ęden. ne huc transplantem quod ibi conuenit.

5 In actione † quanto minoris ciuili exemplificari potest, qui fundum simpliciter vendit, si seruitutem debeat, talem qualis est præstare debet l. cum uenderes. ff. de contrahen. empt. competit tamen emptori actio quanto minoris, si seruitutis ignarus rem emit l. quoties. ff. eod. poterit etiam ex empto agere l. in vēditione. ff. de act. emp. quòd si additū sit optimum, maximūque vendi, tanquam fides seruata non sit, nec uenditor pro parte sua impleuerit, posse etiam ad rescissionem contractus agi uerius est. Sed & si vicinus seruitutem imponi aduersus emptorem obtinuerit per actionem de euictione prouidebitur. l. pen. ff. de euict. ita sentit Alcia. in l. qui vti. ff. de verb. sig.

Aduertendum est, quòd Bald. in l. secunda, quæst. secunda, C. 6 de rescind. vend. constituit differentiam † inter actionem quanto minoris res est, & quanto minoris aliquis esset empturus, & continet affectionem, & singulare propositum emptoris, illa interesse commune, idest quāti res communiter uendi potest, hanc eandem sententiam per alia verba sentit etiam Barto. in l. Iulianus, in prin. ff. de act. empt. & suam opinionem ibi tribus modis exemplificat. Primò (inquit) emi seruum homicidā: ego si sciuissem, nequaquam emissem: at tirannus charum habuisset pro ipsius tutione. Secundò, equum uitiosum doctor aliquis non emisset, etiam minimo pretio: Marescalcus verò sic, quia facile propter artis peritiam curasset. Tertiò, Scholaris non emeret librum mendosum, & lituris plenum: doctor verò emeret propter scientiæ peritiam. Ex quibus constat multum interesse pretium commune à singulari inspecta emptoris qualitate.

7 Ego didici iurisconf. hanc clausulam † quanti res est, veram rei ęstimationem continere interpretatum fuisse l. inter hæc verba. & l. hæc uerba. ff. de verbo. signif. unde aliquod interesse in ea considerari non potest etiam commune, ut rectè docuit Alcia. in illa. l. hæc verba, minusque in illa quanto minoris esset empturus, cum de interesse nullum uerbum, sed tantum respexisse iurisconsul. autumo iustum rei valorem per iura allegata, quod nec etiam Bald. affirmare ausus est, sed sub credulitatis verbo respondit.

Nec Barto exempla me mouent, quoniam considerandum 8 est, quòd qualitas † personæ non alterat communem rei valorem, ut faciat illum transire in singularem, sed tātum hoc agit, ut quod mihi expedit habere, alteri nihil valet, sed ex hoc non ęstimatur rei ualor, sed inspecta illius substantia, ad not. in l. pretia rerum. ff. ad l. Falcid. & sic dici potest, quòd equus morbosus mihi nihil ualet, at Marescalco aliquid valet: quia sua peritia ad pristinam restituet sanitatem.

Præterea Bart. ī præcitata l. Iulianus, dicit inter se differre has 9 actiones, quoniam prætoria † temporalis est, ciuilis verò perpetua: illa datur solum de illis rebus, de quibus ędiles prouiderunt, hæc pro omnibus. Cyn in l. secunda, de ędi. act. non probat primam Barto. differentiam. Quoniam si actio quanto minoris res est, temporalis est, & repellitur ab interesse commune, ergo multo fortius actio quanto minoris esset empturus, debet esse temporalis, & repellere ab interesse singulari, quia iura singularia facilius tolluntur & breuiori tempore. l. in honorariis. § sed cum rescissa. ff. de act. & obl. & l. eius militis. §. militia. ff. de testam. mil. Sed cum ciuilis sit, tolli non potest nisi 30. annorum spatio. l. secunda, C. de const. pec. igitur hæc Bart. differentia uera esse non potest.

Vnde Bald. in d. l. 2. q. C. de rescind. vend. vt tollat hanc contrarietatem, dicit, quòd duplex est quanto minoris ciuilis, duplex quanto minoris prætoria. Nam cum in hoc contractu cōsideretur interesse singulare, & commune, datur electio emptori, an agere velit, quanto minoris esset empturus: sed differunt tempore, quia differunt iuxta rei naturam. Nam ædiles solum animata considerant, quæ sunt fragilia & corruptibilia, & ideo non erat conueniens, quòd actio esset perpetua super fragili materia, sed ius ciuile considerat inanimata quæ sunt maioris durationis communiter, vt patet ad sensum.

Hæc Bald. consideratio subtilis est, tamen non generalis, 10 quia ciuilis † quanto minoris datur etiam pro rebus fragilibus & corruptibilibus, ut in secunda differentia Bartol. & probat textus in l. ex empto. §. si quis virginem. ff. de act. empt. propterea tenendum est, actionem quanto minoris res est esse prætoriam, & actionem quanto minoris empturus esset, esse ciuilem, vtranque continere iustam rei ęstimationem per supra-

supradicta. Sed in hoc stat illarum differentia, quia prætoria datur pro morbosis, ciuilis verò propter alias causas, quæ rei valorem minuunt, & non aliter, sic diuerso nomine appellantur, nisi vt vna ab altera cognoscatur, cum à diuerso oriantur fonte.

11 Egi † quanto minoris contra te, modo res erat quasi inutilis, adeo quòd pro nihilo emissem. An poterit te iudex condēnare in redhibitoria? Quilibet diceret quòd non: quia sententia iudicis debet esse conformis libello l. vt fundus ff. communi diuid. c. licet Hely. de simo. In contrarium est casus singularis in l. boues §. aliquando. ff. eod. quod tamen singulariter limitat ibi Ang. si modo egi quanto minoris infra sex menses, & sic aliud est sing. vbi quanto minoris expirat sex mensibus, contra l. prima, & secunda, C. de ędil. act. Sed istud non est mirabile, qa ex quo iudex omittit illam quanto minoris, & amplectitur redhibitoriam, tunc redhibitoria durat solum sex mensibus: ut in iuribus supra allegatis. & hoc prius animaduertit Petr. Iacob. in forma libel. de act. quanto minoris, nume. tertio, allegat tex. in l. si is qui hæres. § primo ff. de excep. rei iu. vltra d. §. aliquando. Et ibidem aliud not. admonet, quòd si emptor nondum soluto pretio cognouerit equum esse morbosum, & sic sciens soluerit pretium, postea non poterit agere nec redhibitoria, nec quanto minoris, argu. l. secunda, C. his quæ vi met. &c. & l. pen. ff. de con. ob turp. caus. Alia quæ hic desunt supplebis per supra-

12 dicta in materia redhibitoriæ, libellumquè † in hac actione cōcipies secundum doct. citatos in capite præcedenti.

S V M M A R I V M.

1. *Actio ædilitia in factum est subsidiaria.*
2. *Dubitatur an sit temporalis vel perpetua.*
3. *Competit aliquando pro animalibus nocuis.*
4. *Libelli formula remissiuè.*
5. *Citantur plures loci remissiuè de materia tractantes.*

De actione in factum ædilitia. Cap. vlt.

1 QVoties supradictæ actiones non competunt recurrendum est ad actionem † in factum ædilitiam, de qua meminit iurisc. in l. quòd si nolit. § in factum actio. ff. eod. Soletque vt plurimum competere, quando facta rei redhibitione vēditor moratur pretij restitutionem, cum enim iniquum sit, ut quis re, & pretio fruatur l. emptorem. §. cū autē. ff. de act. emp. placuit hac actione ipsum venditorem conueniri posse, & tunc amplius non quæritur, an res sit in redhibitione, cum iam sit facta restitutio, sed solum pretij restitutio petitur.

2 Sed dubitatur, an ista † sit temporalis, uel perpetua? Spec. titu. de emp. & uend. § de rescind. ven. tenet, quòd sit perpetua: quia est rei persecutoria l. in honorariis. ff. de act. & oblig. Verùm Petr. Iac. in libel. huius actionis in fin. tenet, ꝙ sit temporalis: quia ędilitiæ actiones licèt sint rei persecutoriæ tamen ipsæ sunt temporales, ut not. in l. ædiles autem, in prin. ff. eod.

3 Competit † etiam quando eo loci quo inter vulgo fit, habeat quis canem, verrem, aprum & simile animal, quod possit nocere siue ligatum, siue solutum l. hi enim, & seq. ff. eod. qua tamen pœna huiusmodi puniantur, ponit Meno. de arb. iud. lib. secundo, casu 366.

4 Formabis libellum † in hac actione: vt docet Petr. Iacob. in forma lib. huius actionis.

5 Cætera quæ hic deficiunt, si non graueris poteris vltra iam relatos doct. videre † per Alb. Ang. Cępol. & alios in hoc tit. ff. & Saly. Io. Fab. in C. de ædil. act. Bald. consi. 385. lib. tertio. Signor. consilio 53. Anchar. consi. 222. colum. secunda, Barb. consil. 56. colum. secunda, lib. secundo & consi. quadragesimonono, colum. quinta, lib. quarto, Anan. cap. ad fin. de homi. Aquen. in l. si quis cum aliter, ad fi. ff. de verb. oblig.

ADDITIONES NOVAE

EIVSDEM AVCTORIS.

PRAEFATIO.

A MEIS) Oratius lib. 2. Serm. Sat. 3. Sic puerilius ijs ratio esse euinces amare.

B Euincitur) Euincere est (vt verbi vis, & ratio facilè indicat) vincendo aliquid ab aliquo auferre & cōsequi. Vnde in disputando, atque omni orationis contentione, quod vi argumentorū, ac dicendo ab aduersario extorquemus, vt concedat, euincere ab alio dicimur. Eoque modo nunc accipitur. Sed quoniam verbo iuris utimur, & in contentionibus ciuium inter ipsos de rebus, negocijsque omnibus, quæ iuribus suscipiuntur, hæc vna vincendi ratio est, si iure, iudicioque agamus. Vnde actio definita est, ius persequendi non vi, aut alia ratione, sed iudicio, quòd nobis debeatur. Eo fit, vt euincere hoc loco id sit, rem non quouis modo, sed per iudicem auferre & auocare ab emptore, vincere denique iudicio rem illius non esse, de qua quæritur. Tunc rem euictam intelligi, & (quod quærimus) tunc emptori aduersus uenditorem regressum esse propter euictionem, cum emptor de ea re, quam emit, iudicio victus ob eam causam, ꝙ res actoris non erat, quodque per eum rem obtinere non licebat, eam dimittere, eamque cedere coactus est.

S V M M A R I V M.

1. *Actio euictionis duplex.*
2. *In quibus conueniant, in quibus disconueniant.*
3. *An illarum electio, & variatio detur.*
4. *An idem permittatur dupla non promissa.*
5. *Emptori vt pro euictione actio competat, quæ requiruntur.*

C 1 EVictione) Actio † euictionis nomine duplex. Vna ex empto, quæ siue quid de euictione promissum est, siue non est, semper iudicii potestate continetur. l. ex empto, de act. empt. de qua sic Paulus ait. Euicta re, ex empto actio non ad pretium dumtaxat recipiendum, sed ad id, qđ interest, competit. l. euicta, eod. tit. idest, quod interest euictam rem non esse. l. cum successores C. eod. Altera est ex stipulatione duplæ certi condictio, vbi ea stipulatio interposita est, aut simplæ, quibus in causis eam tantum stipulari possumus, vt si stipulatio interposita est, liceat alterutra actione experiri. l. si tibi. C. eod. Sed huic tantum (vt dixi) locus est, cum stipulatio nominatim interposita est, illa tum maximè cum nihil conuenit. In hac cætera cum actione ex empto communia. Nam, & emptori competit re euicta, & aduersus venditorem, hæredesque venditoris. Illud proprium, ꝙ hæc quantitatem certam persequitur, illa incertam, nimirum quod īterest, quod temporibus, & personis, & locis, & negotiis variè mutari potest.

2 Et specialius explicando, stipulatio † duplæ & actio ex empto (quantum ad præsentem materiam) conueniunt in duobus, & differunt in aliis. Primò conueniunt in hoc, quòd sicut stipulatio habet duplex simplum, siue simplum duplum, videlicet, primum loco rei vel pretij, secundum loco interesse surrogatū & adiectum iure consulente & approbante. § fin. inst. de verbo. oblig. l. fin. de præt. stip. ita actio ex empto habet duplex caput, scilicet, ad pretium & interesse. Secundò conueniunt respectu primi simpli vel capitis, vtraque enim actio (quantum ad hoc) habet se vniformiter, idque ratione eiusdem subiecti. Vt ergo stipulatio semper committitur pro rata pretij, siue totius, siue veræ partis rei euictæ, ita & actio ex empto quantum ad primū caput, quod pretium respicit. Differunt autem quantum ad secundum simplum vel caput, quia in stipulatione duplæ alterū hoc simplum, quod loco interesse surrogatur, semper est æquè vniforme, quia de vniformi duplo pretij, siue totius rei, siue partis euincendæ transactum est cum incerto casuali interesse, quod aliàs posset esse maius, vel minus pretio. Itaque stipulatio ista nullatenus concernit interesse, nec ab eo pendet, quamquam loco eius surrogatur, sed solum concernit factum euictionis, tanquam euentum conditionis sub qua concepta est, & à qua pendet, siue aliàs intersit, siue non, aut pluris vel minoris intersit, & sic tota re euicta sine alia distinctione committitur in totum, parte verò euicta pro rata partis tantum. Secus in actione ex empto, quæ ex primo quidem capite, quo competit ad pretium, semper habet certam vniformem quantitatem pro rata rei euictæ, sed non ex secundo capite, quod competit ad verum & iustum interesse casuale. Præterea differunt, quia ad hoc vt committatur hæc stipulatio, requiritur rem ipsam per iudicium euinci, vel eius partem, quæ propriè & verè venit appellatione partis, puta, quota indiuisa, vel portio diuisa, vel vsusfructus, vt in l. naue. l. si ab emptore. de euict. quia vsusfructus est pars rei & dominij. l. quarta, de vsufr. Secus si euincatur, quod post venditionem natum est ex re, puta, partus vel fetus. l. si prægnans. l. vaccæ. de euict. sed ex empto agitur. l. venditor. hominis. eod. titu. l. non quacunque. § Iulianus. de leg. primo. Intantum, quòd si ancilla etiam iam prægnans vendita sit sub conditione duplæ, si postea decedat relicto partu, qui postquam adoleuit, & est magni valoris, euincitur, ex eo quòd ipsa ancilla non spectabat ad vendentem, sed ad euincentem, licèt partus videatur surrogatus loco matris, eamque eodem iure repræsentare, prout eodem iure ex defectu iuris in matre euincitur, & sic satis dicatur ancilla euinci in partu, & inspecta causa euictionis, quodque si ancilla viueret, pariter euinceretur, tamen non committitur stipulatio duplæ nec in totum, nec in parte, nec pro rata quidem partus, vel embrionis tempore contractus inspecto, quia nō erat propriè pars quota, vel integralis ancillæ,

ancillæ, & sic remanet soli actio ex empto. Pariter si membra quædam nauis venditæ, puta velum, gubernaculum, vel membra domus, vt quædam cementa, vel tabulæ euincantur, non committitur stipulatio duplæ in aliquo, nec in totum, nec pro parte rei euictæ, quia non est res empta, nec eius pars homogenea, cui competat appellatio rei emptæ. Ideo cessat stipulatio, quæ ad ipsam rem emptam concepta est, sed locus est simplici actioni ex empto. l. emptorem. l. si quis rem, de act. emp. l. naue. l. schapham, de euict. Pariter si quælibet seruitus alia ab vsufructu euicta sit, cessat stipulatio, quia non dicitur res, nec pars homogenea rei euictæ, sed tātum locus est actioni ex empto. l. cū fundus, de euict. Rursus etiam si pars quota, puta, dimidia pro indiuiso serui venditi euincatur, nondum committitur in aliquo stipulatio duplę. l. si dictum §. in stipulatione, de euict. nisi per diuisionem alteri adiudicetur. l. si mancipium. § si communi diuidundo, de euic. Tamen statim committitur actio ex empto pro rata partis. Et quamuis Cyn. & Alber. qui eum transcribit in l. secunda, col. fi. C. eo. post Petr. ibi multum super hoc inuoluantur: quia aliàs stipulatio duplæ etiam pro parte committitur non solum in fundis, vt l. ex mille, de euict. sed etiam in rebus animatis. l. vaccæ, eod. titu. Verior & expeditior solutio est Io quam Iac. Butrigar. Alb. Bart. Bald. sequuntur in l. prima, de euict. speciale esse in homine, qui non censetur tam facilè diuidi posse, prout nec aliis rebus accedere. l. iustissimè, de ędil. edic. Quæ scrupulositates & differentiæ procedunt propter odiositatem strictamque naturam stipulationis duplæ, quæ stricti iuris est, contra quam etiam in dubio fit interpretatio. l. stipulatio ista habere licere. §. in stipulationibus, de verbo. oblig. Contra verò actio ex empto bonæ fidei est, & etiam fauorabilis, cum non competat ad veram pœnam, sed subsistere oportet, & probari verum & iustum interesse, meritò in ea plenior fit interpretatio. Hinc est etiam, quòd stipulatio duplæ non committitur, nisi habere non liceat propter ipsam euictionem. l. si seruus, de euic. secus si emptor succedat domino rei, licèt hoc probare velit, tamen non potest agere ad duplum. l. si vendideris, de euict. sed bene poterit agere ex empto. d. l. si vendideris. l. si ei cui, in fi. de euict. Quod intelligendum est, quatenus defunctus tēpore obitus poterat vindicare, vel aliter euincere, vel is à quo emptor etiam ex causa merè lucratiua (non tamen contemplatione venditoris) verum ius acquirit. l. Iulianus §. si fundū, de act. empt. Idem si res aliter quàm in iudicio euincatur. l. non tamen, de euict. Moder. Parisiens. in l. prima, nume. 122. cum seq. C. de sent. quæ pro eo quod int. prof.

3 Sed circa prædicta oritur necessaria quæstio. An † stipulatione duplæ commissa electio sit emptoris agere, ex stipulatu uel ex empto. Et an vna electa redire possit ad aliam, saltem quatenus in ea plus est? Breuiter dicendum quòd sic, per tex. in simili in l. prædia, de act. emp. in l. si quis à socio, cum l. seq. pro socio. facit. l. si emptori duplam, ad fi. de euict. Nihil enim aliud est ea stipulatio, quàm quædam pœna loco probationis interesse apposita § fin inst. de verbo. oblig. cum vulg. ubi tamen non intelligitur excludi actio vetus ad interesse, nec alioquin in dubio censetur stipulatio, siue æquè principalis, siue pœnalis nouandi causa interponi. l. fin. C. de nouat. sed simpliciter fauore creditoris, faciunt not. in l. quamuis, de pign. act. facit. l. si seruus. l. non tamen, de euic. quæ probant per hanc stipulationem non esse sublatam actionem ex empto, sed hanc efficacem esse, vbi stipula-

4 tio ob strictam sui naturam deficit. Sed quid † si per stipulationem non est promissa dupla, sed minus. An tunc poterit eligere, uel variare? Dicendū quòd non, per text. in fortiori in l. emptori duplam. § simplam, de euict. Vbi si simplam pro dupla stipulatus sit emptor, ita demum superest ei actio ex empto quanto minus stipulatus est, si per errorem simplam pro dupla stipulatus sit. Secus igitur si scienter, & sic stipulatio simplę scienter interposita censetur facta causa limitationis, quod est intelligendum, quando est interposita cum ipso principali, & pro ipsa euictione, uel eius quantitate, vel in casum euictionis, & sic tanquam principalis conuentio, nec apparet de alia diuersa mente contrahentium. Secus si adiectum sit sine præiudicio damnorum, vel maiorum damnorum, & interesse, vel si nihilominus promissa sint damna & interesse. Item secus, si ita stipulatum sit à fideiussore: quia tunc operatur, quòd non fideiubet in omnem causam, sed vsque ad summam expressam tantum. Secus etiam si sint plures venditores, & emptor ab vno simpliciter stipulatur simplam: quia etiam si de aliis nil sit dictum, cēsentur obligati iure communi secundùm naturam actionis ex empto pro partibus suis. Is autem à quo simplum stipulatus est (nisi relatio facta sit ad pretium conuentum, vel quantitas expressa) non tenetur de toto pretio, sed pro parte sua pretij, quę respectu eius est simplum. Item secus si stipulatio non sit interposita principaliter, uel simpliciter, sed nomine pœnæ, & idem in pacto cæteris paribus. Moder. Parisien. in dicta. l. prima. numero 120.

5 Tria † concurrere oportet antequam de re aliena distracta emptori competat actio aduersus venditorem. Vnum, ut res certo emptori ablata sit, vt eam illi habere non liceat. l. tertia, C. de euict. l. si prius. § mota & l. habere licere. ff. eodem. Alterū, vt iudicio ablata sit. l. non tamen. ff. eodem. Tertium, vt ob eam causam ablata sit, quòd aliena esset, neque eam per vēditorem emptori habere liceret.

§. I.

A Auctor) Auctorem laudare veteres dixerunt, scilicet, illi litem denuntiare. l. Herennius. ff. eod. l. auctori. C. eod. Auctorem enim generaliter appellamus venditorem, & generaliter qſqs est, à quo rem ex uēditione, donatione, permutatione, aut alia qua iusta causa nobis traditam accepimus, qui nobis habendi, scilicet, & possidendi causam & initium dedit, denique qui, cur rem haberemus, nobis auctor est. l. apud Celsum. § de auctoris, & § auctori, de except. dol. Laudare verò veteribus dictum est idem, quod nominare & citare, vt testatur Gellius lib. 2. cap. 6. & Macrob. lib. 6. cap. 7.

§. II.

A Duplum) Sed quæritur simplum illud, quod in stipulatione duplæ includitur, quid est? Breuiter dicendum, rem ipsam principaliter debitam, vel in dispositionem deductam certæ quantitatis, uel naturæ, cui accedit extrinsecus obligatio ad interesse l. vn. C. de senten. quæ pro eo quod int. prof. Vnde considerandum est, quòd in venditione, in qua tota res uendita certo suo toto pretio communi consensu adpretiatur, pretium ipsum in effectu dicitur simplum, seu (proprius & pressius loquendo) ipsa res vendita, quæ est verum simplum, omnino cēsetur esse tanti, quanti vendita est. Ita quòd pretium, etiam ex parte emptoris ad interesse agentis, vocatur & in effectu est simplum, tex. est rotundus in l. cum & forte, de actio. emp. in l. si in venditione, de euict. Et hoc etiam sensus communis ostendit. Amplia siue res fuerit vendita æquali, siue inęquali pretio. Vt enim si emptor domum tunc valentem mille emerit quingentis tantum, re non tradita vel euicta, non potest pro simplo petere, nisi quingenta, quæ soluit. Ita si eandem rem duobus millibus emerit & soluerit, re non tradita, uel euicta, verum simplū erunt duo millia, & ultra sensum communem hoc probāt oīa iura in materia euictionis, quæ disertè aiūt, non ad rem agi, sed ad pretium, scilicet, conuentum & solutum, text. in l. Titius, in fi. versi. non enim, de act. emp. l. si fundo, in princ. l. si in venditione. l. euicta re, 2. l. si plus, in prin. de euict. l. super empti. C. eod. vt nulla lex sit in toto iure, quæ dicat de euictione agi ad rem, sed ad pretium, & in id quod interest, vel simpliciter in id quod interest, & tunc largè accipitur, & simplum suum comprehendit. Non obstat. l. cum successores in fi. C. eod. quia concordat, vt ibi glo. & Doct. rectè exponunt. Non obstat. l. quòd si nulla, in princ. de hæred. uel act. vend. Vbi si res vendita ad venditorē non spectat, debet ęstimari, vt sic ad æstimationem agat. Quia hoc ibi dicitur ad finem augendi actionem, vt siue pretiū nondum sit solutum, exigatur quod superualet pretio, siue pretium solutum sit, exigatur maior ęstimatio, non autem ad finem restringendæ actionis, si fortè ea hæreditas minoris æstimetur, q̃ empta sit, sed tunc totum solutum pretium ad minus repetet. Immo etiam si quid præterea iustè intersit, nec superfluum pretij cedet lucre non implentis quasi verè impleuisset. Moder. Parisiens. in d. l. vn. num. 66. 69.

S V M M A R I V M.

1. *Consideratio ad textum in l. 1. § fin. C. de bonis maternis.*
2. *Duæ incidentes quæstiones pro illius. § intellectu.*

B 1 PAter) Dum † in l. prima. § fin. C. de bon. mat. dicitur. Patrem vēditorem teneri edocere rem venditam proprij iuris fuisse, & quòd emptori licebit, si voluerit, petere satisdari &c. Ecce tex. apertum iun. glo. in l. prima, in fi. C. de anna. exceptio. quòd licèt filius non possit patre viuente agere, & rem aduentitiam à patre venditam vindicare. dict. §. fina. de ann. excep. tamen emptor potest contra patrem agere, ut doceat rem venditam proprij iuris esse, aut quòd euictionis nomine satisdet. d. §. fi. de bon. mat. Si ergo emptor agere potest, vt doceatur res propria, siue libera, multo magis si pretiū petatur excipere poterit. l. inuitus. § cui damus, de reg. iur. Et quāuis Bart. ibi reprobata glo. teneat ementem a patre rem, cuius proprietas ad filium pertinet, tanquam propriam ipsius patris, non posse contra patrem agere, ut satisdet euictionis nomine, cum filius donec extat in patris potestate agere non possit, & sic euictionem non dici imminere, uel quasi in limine contractus. Quia respōderi posset. Bar. loqui in casu speciali, & specialitatis ratio adduci potest, propter reuerentiam quam habere debet filius erga patrem, & potestatem quam in filium habet pater, quarum occasione lex erubescit esse castigatores parentum. § sed quod sancitū est, in auth. de nupt. quem citat Alb. in d. § fi.

Superior tamen sententia verior est, & ęquior ad emptoris beneficium, cuius indēnitatem prospicit lex & Imperator in d. §. fi. Placet igitur subijcere quādam distinctionem quam in simili secutus est Senatus Subalpinus. Aut venditor tempore venditionis bona habebat, in quibus per hypothecam indemnitati emptoris in casum euictionis cautum esse poterat, & tunc non teneatur venditor satisdare. Aut venditor bona non habebat, ex quibus emptori cautum esse poterat, & tunc de indemnitate emptoris in euentum conditionis satisdare teneatur. Si verò nec bona habeat, nec satisdare possit, reponendū tunc erit pretium in emptionem bonorum immobilium, quæ emptori hypothecata in casum euictionis remaneant, vel apud tertium virum probum sequestrandum, ad venditoris tamen vtilitatem, donec cautum emptorem fecerit, arg. eorum quæ no. glo. in l. 4. C. de vsufr. Aret. in l. 2. col. 5. sol. mat. Ruy. consi. vlt. nu. 25. lib. 2. Rot. Pedem. decis. 24. nu. 13. cum seq.

2 Sed primò † incidenter quæritur. An ipse pater alienans possit rem vindicare ab eo in quem alienauit? Videretur nō admittēdus ex regula vulgari. l. post mortem, de adopt. vbi gl. & Doc. not. quòd nemo audiatur contra factum proprium. l. cum profitearis. C. de reuoc. donat. Secūdò ex alio, quia quem de euictione tenet actio, eundem agētem repellit exceptio. l. vindicantē, de euict. Quibus non obstantibus dicendum est, patrem alienantem contra prohibitionem. d. l. j. C. de bon. mater. ex ea admittendum ad irritandam alienationem, & rem vindicandam nomine filij, secundum glo. expressam Bal. Saly. & alios in l. cū à matre. C. de rei vend. arg. l. quemadmodum. C. de agric. & cēs. lib. 11. quam not. glo. in d. ll. pro eorum limitatione, ut nō procedant, quando alienatio fit contra legem, & ita Alb. & Saly. in d. l. vindicantem, Bald. in l. j. C. de lib. cau. & alios referens tradit Ias. in l. iusiurandum. §. procurator, nu. 30. in fi. de iureiuran. Secundò respondetur ad d. l. vindicātem, quòd ibi repellitur venditor, si veniat iure proprio cōtra alienationem quam fecit, hic autem pater obligatus ex sua persona reuocat iure & nomine filii, vt eius administrator, quod generaliter licet secundùm Salyc. in d. l. vindicantem, Alb. in d. l. post mortem, col. 3. versic. 2. Alexand. consi. 109. nume. 4. lib. 4. qui adducit arg. ex gl. in prin. inst. quib. alien. lic. verb. interdicta. Pro quo faciunt Bal. Nouel. tract. de dot. 7. part. prin. lim. 1. Campeg. de dot. part. 4. limit. 20. Bar. in l. cum vir, nu. 13. de vsuc. vbi etiam Imol. Idem ꝓbatur magis ex cap. si quis presbyterorum, secūdùm communem intellectum, de reb. ecc. non alie. Ibi enim prælatus alienans rem ecclesiæ contra iuris præcepta potest eandem rē vindicare nomine ecclesiæ, quia tunc censetur altera persona, secundùm Imo. & alios ibi, & nouissimè Beroum num. 46. vbi ita generaliter limitat regulam. d. l. vindicantem, quod in terminis decidit quæstionem nostrā. Et ita cessant, quæ ex aliis tradit Tiraq. de retrac. prox. §. 26. gl. 2. nu. 7. & ita residet Arrius Pinel. in l. 1. C. de bon. mat. par. 7. nu. 74.

Secundò incidenter quæritur An filius admittatur ad irritādam alienationem factam à patre? Videretur dicendum quòd non, cum ante finitum vsumfructum patris ius agendi non ipsi filio, sed patri competat in aduentitiis, & filiusfam. regulariter non agit, iux. l. filiusfam. de act. & oblig. cum traditis in l. fi. §. necessitate. C. de bon. quæ lib. Nec quis ante diem agendo audit̄. l. j. §. dies, quan. di. vsuf. leg. ced. Hoc apertè probari videtur ī l. 1. §. fi. C. de ann. excep. Bart. in l. si cōstante, nu. 63. sol. mat. Bellon. consil. 24. nume. 5. Exea de pact. nu. 214. His non obstantibus cōtrarium respondendum est, quoniam impedimentum iuris tantum est ex potestate non ex vita patris. Aduerto etiam, ꝙ lex fauet liberis, ne durāte patria potestate præscriptio currat, sed eis non adimit facultatem agendi contra alium, quia ęquum non esset, ut patre alienante aduentitia filii, non posset filius eo viuente admitti, Bal. in l. fi. §. in computatione. C. de iur. deliber. Fab. in auth. nouissima, nu. 239. & seq. C. de inoff. testa. Paris. in c. 1. nume. 24. de præscrip. Ias. consi. 56. colum. 3. vers. confirmatur, lib. 3. In quo §. in computatione, probat Bal. filium audiendum, & patrem compellendum cōsentire filio, licèt pater ipse promiserit, se nunquam venturum contra alienationem. Nō obstat d. l. 1. in fi. C. de anna. except. quia verba illa, quæ filiis potestatem agendi negare vident, non præcisè nec omnino negant. Obstaret enim ęquitas, & ratio vitandæ fraudis, obstaret etiam decisio. l. Imperator, ad Treb. vnde verba d. §. fin. referri possunt ad regulam. §. necessitate, vbi dicitur, filium agere non posse: quia non potest regulariter agere sine consensu patris, cuius est administratio, & ius agendi in aduentitiis, ex reg. d. l. prima. C. de bon. mat. & l. cum oportet. C. de bon. quæ liber. Satisque verificantur ea uerba attenta regula prohibente filium agere, attenta etiam difficultate qua filius præsumitur ex potestate patris, arg. text. in l. in coniunctione. C. de nupt. text. & gl. in l. prima. §. quæ onerandæ. qua. rer. act. non dat. Quibus attentis, satis dicitur non posse, quod sine magna difficultate fieri nequit. l. qui cum maior. §. primo, de bon. libert. Confirmatur etiam ex decisione d. l. Imperator, ibi enim auditur filiusfam. contra iniquam alienationem patris in bonis, in quibus spem non dominium habet, à fortiori ergo in aduentitiis secundum Paul. & Alex. ibi. Et ita aliàs in alienatione feudi admittitur statim filius, vt in c. 1. §. Titius, si de feud. fuer. controuer. int. dom. & agna. Et consultius est, vt filius quamprimum audiatur, ne lapsu temporis difficilior fiat reuocatio, Arrius Pinel. in auth. nisi. C. de bonis matern. nu. 44.

L. Fideiussor) Aduerte pro intellectu d. l. fideiussor. Quanquam autem certo fundo vendito & euicto non teneatur venditor, nisi ad pretium & id quod interest, tamen offerēdo rem per euictionem non deterioratam liberabitur à pretio. Et sic omnino sufficit, quòd rem & id quod interest offerat, quo facto non superest amplius iudicium, nisi super extrinsecō interesse ęstimando, casus est in d. l. fideiussor, qui ita planè debet intelligi, reiectis intricationibus & sophisticationibus Accurs. & Doct. ibi, & in l. si insulam, de verb. obliga. Circa quam grauius ibi errauit Ias. nume. 25. dicens in d. l. fideiussor, speciale esse in fideiussore, cum quo (tanquam morbo alieno laborante) mitius agitur, secus asserens in ipso principali venditore. Hoc enī non solum est contra text. ęquitatem, & dictamen rationis, sed etiam text. rotundum in l. emptori, de euictionibus. vbi patet idem esse in ipso venditore. Quod autem quidam pragmatici opinantur euicto fundo empto agi posse ad alium fundū ęqualis ęstimationis falsum est, & rectè confutatum per Tiraq. de retract. prox. §. 31. nume. 3.

§. III.

L. Fin.) Tex. in d. l. fi. de trans. dicit, quòd transactio facta inter debitorem & hæredem præiudicat emptori hæreditatis, per quem text. ita tenet glo. in l. si cum emptore, de pact. quam refert & sequitur Afflict. decis. 335. nume. 22. cum seq. vsque ad fi. vbi post Fulg. ibi relatum tenet, non sufficere scientiam debitoris cessi, nisi sciat alio de tribus modis, de quibus in l. tertia. C. de noua. & ibi Alber. nume. 3. Et ratio esse potest secundum Ioan. And. in addit. Spec. tit. de procur. §. sequitur, versi. sed quid si debitor, quia cum l. 3. C. de noua. ponat regulam, à qua excipit tres casus, non est tutum addere quartum. Sed in contrarium ponderatur d. l. fi. arguendo à contrario sensu, attenta scientia debitoris cessi. Nam sicut transactio, de qua in d. l. fi. nocet, quia debitor cessus ignorabat, ita à contrario sensu, non debet nocere vbi debitor sciebat, & ita not. glo. 2. & fin. in d. l. si cum emptore, refert & sequitur Paris. latè consi. 19. col. pen. & fi. lib. 3. vbi dicit, hanc esse communem opinionem, vbi respondet ad d. decis. Afflict. 335. tenet Alciat. consi. 1.6. num. 3. Bart. in d. l. si cum emptore, & in l. facta. §. si hæres, nume. 5. ad Treb. sic distinguit. Quandoque cessio fit ad commodum cedentis, quia quod exigitur debet verti in eius vtilitatem, & tunc eius factum nocet cessionario, nisi cessus habuerit scientiam vno de tribus modis, de quibus in d. l. 3. C. de nouat. Quandoque cessio fit ad cōmodum cessionarij, & tunc quoquo modo debitor sciat factū cedentis, non nocet cessionario, refert & sequitur Ruyn. cōsil. 177. nume. 5. & 6. lib. 1. est de mente Spec. in d. §. sequitur, versic. sed quid si debitor, & sequitur Bald. in d. l. si cū emptore, Rom. consil. 102. in princ. Ang. Aret. in §. præterea, colum. 24. inst. de except. Paul. de Cast. in d. §. si hæres, nume. 4. & in d. l. si cum emptore, col. pen. & fi. qui optimè declarat hanc materiam. Et ita censuit Senatus Subalpinus, quicquid dixerit Alex. in cōsi. 46. lib. 6. Rot. Pedem. decis. 45.

Defendendum) Et propterea actio lite mota non datur ad pretij restitutionem, nec de euictione, sed solum ad defendendum, vel cauendum, aut liberandum, l. si plus. §. mota, de euic. l. qui rem. l. siue in libertatem, & l. si post, & ubique glo. C. eod. per Bened. Cap. in suis reg. com. cap. 87. nume. 202. & sequitur Paul. de Cast. consi. 207. nu. 4. Rot. Pedem. decis. 179. nu. 5.

Interpellatio) Quia iuramentum habet vim interpellationis continuæ. Ioan. And. & Abb. in c. breui, num. 5. de iureiur. Ias. in l. quod te, nume. 22. & 24. si cert. pet. Dec. num. 11. ubi dicit ita communiter Doct. tenere, Claud. in l. non solùm. §. morte, colum. 16. de oper. nō. nunc. Bauer. de virt. iur. priuil. 7. Rip. in l. 4. §. Cato, in l. si insulam, num. 91. de verbo. oblig. Goz. consil. 57. numero 11. post Ioan. And. Imo. Alexan. per eum allegatos, Aymo consil. 57. nume. 2. Afflict. decis. 174. nu. 5. Rot. Pedem. decisio. 49. nume. 7.

Euincentis) Ideo qui patitur à se euinci non facta denunciatione in forma non habet expeditam actionem de euictione, hoc est, executoriam, eo ipso quòd per sententiam cōdemnatus & euictus est, sed tenebitur probare fuisse euictionē iure factam, Fulg. in l. ex empto. §. emptorem, de act. emp. Apost. ad Alex. consil. 63. lib. 6. Mod. in tract. usur. q. 89. nu. 674. ad quod allegat tex. in l. si vendideris, in l. si non tamen, de euict.

L. Emptor) Hanc l. limita, si aliàs est notorium de iustitia euincentis, vel si emptor per viam actionis procedere velit aduersus venditorem, & suscipere in se onus probandi iustitiam euincentis, & sibi fuisse venditam rem alienam, & hoc probato locus est in effectu euictioni, etiam si nec denunciatio, nec sententia in præsentem processerunt, per text. in l. emptorem, in prin. ibi, siue quia non manifestum fuit &c. de act. empt. ubi

Alb. ita tenet, dicens emptorem (& idem de alio quoq; in simili) posse bonam fidem agnoscere, adde bonos text. in l. si vendideris, & in l. non tamē, de euict. vbi etiam secuta euictione sine aliquo iudicio locus est actioni ex empto, licèt non sit locus stipulationi ad duplam, idem tenent Bald & Ang. in l. si cum quæstio. C. de euic. Ang. Pau. in l. atqui natura. §. cum me absente, de neg. gest. Vbi tamen Ang. inaduertenter errat, dū dicit, emptorem posse agere ad duplam, quod est falsum, & contra tex. in d. l. si vendideris, eandē sn̄iam tenet Fulg. in d. l. emptorem, in princip. Rom. in d. §. morte, & ibi Alex. col. pen. Alex. consi. 67. lib. 3. & consi. 63. lib. 6. Bellam. decis. 698. incip. conclusio col. 2. vers. hinc est, Aufr. in addit. ad q. Tholos. 407. ver. 6. nisi. Soc. in l. 2. §. voluntatem, sol. mat. Ias. in l. si domus. §. de euictione, col. 2. de leg. j. Feli. in c. cum olim, col. 7 de re iud. c. cum Bertol. col. 11. eo. tit. Et hæc sententia in praxi seruatur. Aduertendū ad huiusmodi limitationem, de emptore euicto, qui denūciationē omisit, & nunc vult suscipere onus probandi de iustitia euincentis, vt sanè debeat intelligi, quādo non multum post euictionem differt agere contra auctorem, secus si diu distulerit, & medio tempore probatio, quam habere potuisset auctor deperierit, qm̄ dolus præsumitur contra eum, qui distulit agere, donec periit probatio rei conuenti, vt tradit Bal. consi. 37. quidam tabellio, lib j. Afflic. decis. 13. col. 6. ver. nona coniectura, facit gl. in cle. sępe. §. & quia, ver. non obstante, ver. tertii dicunt. quam ibi sequuntur Cardi. Flor. Lanfr. de verb. sig. Mod. in consuet. Paris. §. 44. q. 9.

SVMMARIVM.

1 *Defensio an sit diuidua?*
2 *Tres emergentes quæst. explicantur.*
3 *Fundus filii venditur à patre, filius pro parte hæres.*
4 *Defensio an sit accessoria.*
5 *Tres incidentes quæst. examinantur.*
6 *Sex consideranda sunt pro resolutione qq.*
7 *Distinctio quædam bimembris accommoda.*
8 *An detur tertium membrum?*
9 *Quæstio vna in locatoris hæredibus.*

F IVS defensionis.] Quæro venditor fundi obiit relictis quatuor heredibus, Emptor Tertii vindicantis denunciat litem vni dictorum hæredum præsenti, eumq; in ius vocat, vt eam litem cessare faciat, sumptus præroget, defensiones ministret, iudiciumq; suscipiat. Reus ait se heredem pro quarta parte tantū, nec vltra teneri, nisi simul cum cohæredibus, & illis prius vocatis. Emptor replicat se adhuc esse in primo capite euictionis, in quo singuli hæredes insolidum tenentur.

1 An † reus teneatur insolidum defendere, suosq; (si velit) consortes suo sumptu vocare? Videtur ꝙ sic, quia illo primo capite defendendi singuli tenētur insolidum, ergo quilibet eorum insolidum conueniri, & vrgeri potest. tex. in l. 2. §. ex his, de verb. oblig. l. in executione. §. insolidum. l. cum ex causa, eo. tit. l. si rē. §. j. de euic. saluo recursu suo contra cohæredes. d. §. ex his. l. hæredes. §. an ea, fam. ercis. habita etiam dilatione ad eos vocandos sine præiudicio litis & obligationis, qua insolidum tenetur. l. fideicommissa. §. pen. de leg. 3. In cōtrarium videtur exceptio & oblatio rei valida triplici ratione. Prima, quia nullus text. dicit planè & simpliciter singulos hæredes venditoris insolidum teneri, aut vrgeri posse. Nulla lex vtitur signo distributiuo in hac specie, sed tantum signo vniuersali collectiuo, omnes, pluries repetito d. §. insolidum. d. l. cum ex causa. d. l. si rem. §. ei qui. Secunda, quia hæc obligatio quamuis incipiat à solido, tamen desinit in partes singulas singulorum. d. l. in executione, in prin. & §. insolidum, & d. l. cum ex causa. Et sic hæc obligatio insolidū videtur valde modificari, vt pote exiens in obligationem non solum diuiduam, sed actu diuisam. Igitur reus habet iustam causam petendi, vt prius cohæredes sumptu creditoris simul vocētur. Tertia, q̄a ad huiusmodi caput euictionis, scilicet, ad defensionem non videntur hæredes teneri tanquam singuli, sed collectiuè, quia tex. ait, ꝙ cęteris (idest singulis) subsistere nihil prodest. d. l. cum ex causa. d. §. ei qui. Si ergo singuli non implent, ergo non tenentur vt singuli, aliàs solutione eius quod debetur, tolleretur obligatio, inst. quib. mo. tol. ob. in prin. Quòd si singulis præstare impossibile sit, igitur nulla singulorū obligatio est. l. impossibilium, de reg. iur. Et ita in proposita specie ꝙ hæredes non teneantur insolidum vt singuli, sed tantum collectiuè omnes simul, latè contendit & decidit Ruy. in l. 4. §. Cato, num. 78. cum seq. de verb. oblig. Quid dicendum? Breuiter prima pars & communis sententia vera est. Probatur primò in iuribus præallegatis. Secundò, per locum ab absurdo, quia hæredes non sunt cohæredes collectiuè, sed distributiuè, nec vt vniuersi, sed vt singuli, non enim faciunt corpus, nec collegium, & sic nō possunt esse obligati vt vniuersi, sed vt singuli. Probatur tertiò per regulas communes iuris. l. ea quæ in partes diuidi non possunt, solida à singulis hæredibus debentur, de reg. iur. idem tex. in d. §. ex his, & in d. l. hæredes. §. an ea. Et sic non obstat prima ratio in cōtrarium allegata, quia etiam si non reperiatur tex. in indiuiduo de hæredibus venditoris, ꝙ singuli teneantur defendere insolidū, tm̄ sufficit hoc iure cautum in genere indiuiduorum. Quid? ꝙ etiam in propria specie tex. est in d. § in executione, in princ. capiendo tex. integrè, vt fieri debet. l. inciuile, de legib. Verba. n. à singulis hæredibus, posita in prima specie. d. l. referūtur ad oēs species immediatè sub eadem periolo sequentes, vt certum est de secunda & tertia specie, ergo etiam de quarta, quæ exemplificat in hæredibus venditoris obligatis defendere emptorem. Ergo tex. est ibi, ꝙ singuli ad hoc tenētur insolidum, & sub signo distributiuo, quo idem tex. in quatuor primis speciebus vniformiter, & sic in hoc indiuiduo vtitur. Et sic nō est verum, ꝙ nulla lex in hac specie vtatur signo distributiuo, sed tantum signo collectiuo, omnes. Præterea, quamuis dictio, omnes, in plurali regulariter sit collectiua, per Bar. in l. hoc articulo, de here. insti. in l. Moschis, in fi. de iur. fis. & in extrau. ad repri. in verb. omnis. Tm̄ hoc fallit propter materiā subiectam, vt in indiuiduis, quorum natura est, obligari singulos insolidum distributiuè d. §. an ea. l. ea quæ, de reg. iur. d. §. Cato. Soc. in l. 3. in fi. de duob. reis, ibi, omnes tenentur, idest, singuli, & alibi passim pro materia subiecta. Et sic Rip. in d. §. Cato. nu. 77. ver. tertio probatur, & Eguin. Baro in tract. diui. & indiui. lib. 3. malè tenent, dictionem, oēs, stare collectiuè in d. l. cum ex causa. Et in specie, ꝙ in obligationibus indiuiduis dictio, omnes, in plurali stet distributiuè, tex. est in d. l. cum ex causa, in fi. ibi. omnes tenetur, quod idem text. exponit distributiuè ibi, vnusquisque pro parte hæreditaria. Adde tex. in d. §. Cato, vbi verba ab omnibus, exponuntur distributiuè, pro parte hæreditaria cuiusque. Minus obstat secunda ratio; quia obligatio euictionis est duplex non mixta, habet enim duo capita distincta, & subordinata, Mod. Paris. in tract. diui. & indiui. in prin. num. 41. Primum indiuiduum. Secundum verò caput diuiduum, nec primum transit in sm, nec cum eo permiscetur, sed primo sufficiente euanescit secundum, & primo deficiente tunc secundum succedit. Non obstat. l. si rem. § j. de euic. ibi, vna de euictione obligatio est, quia (vt tex. ostendit) loquit̄ de primo capite, scilicet, defendendi, quod dicitur vnū quia oēs distributiuè obligat insolidum, quemadmodum obligatio Correorum hoc respectu dicitur vna; quia singulis insolidum, & in singulos insolidum competit, non autem omnibus & collectiuè. l. j. in fi. de duob. reis. Minus obstat tertia ratio, quia sensus d. l. cum ex causa, ibi cæteris subsistere nihil prodest, nō est, ꝙ singuli implere non possint, sed ꝙ si quidam ex singulis defendunt ꝑ partibus suis tantum, neq; sibi, neq; cohæredibus prosunt inuito actore; quia totum simul defendi debet, & non seorsim, nec per partes, secus si aliqui ex singulis, vel vnus etiam solus totam defensionem suscipiant; quia possunt, sibiq; & aliis vincēdo prosunt, idest, implent & satisfaciunt huic primo capiti indiuiduo, tex. est in d. l. si rem. §. j. ibi, nullus tamen ex his &c. Ergo in singulis & possibilis, & pręstabilis est obligatio, licèt (vt plurimum) facilior in omnibus simul, q̄ in vno seorsim, quod obligationē solidi singulorum non tollit. d. §. ex his, in fi. Et reiicienda est noua opinio Ruy. qui etiam parum sibi cōstat; quia nouam suam inuentionem limitat procedere, quando euictio debetur ex cā vēditionis tm̄, ex eo ꝙ non fuisset quis partem empturus, secus ait si ex alia cā debeatur defensio. Sed certè etiam in aliis causis non esset quis communionem subiturus l. si quis aliam, de solu. l. si non sortem. §. si centum, de cond. ind. Immò etiam ex causa merè lucratiua, puta, si quis dedit domum, & de euictione promisit, & reliquit quatuor hæredes, singuli non minus tenentur defendere insolidum, q̄ hæredes venditoris, quia huiusmodi defensio in omni materia indiuidua est. Et sic vera est & tenenda cōmunis sententia gl. & Doct. vbiq;, vt gl. 3. in d. l. si rem. §. Quāuis nouam hanc fantasiā Ruy. secuti sint Hier. Butig. in d. §. Cato. nu. 155. & Zas. num. 43. vbi errorem auget, dicēdo ꝙ omnes dempto vno non possunt solidum defendere, contra tex. rotūdum in d. l. si rem. §. j. vbi vnus solus potest solidum defendere, satisfacere, & omnes liberare. Fateor tamen, ꝙ vnus insolidum conuentus non solum potest consortes vocare in idem iudicium, sed etiam dilationem obtinere ad hoc iudicium. l. fideicōmissa. § pen. de leg. 3.

Hic aduertendum in praxi, ꝙ circa initium huius litis, seu recursus euictionis, 2 tres † emergere possunt quæstiones. Prima, an reus (uidelicet vnus hæredum denunciatus) teneatur de euictione vel non? Secunda, an teneatur in solidum defendere solus aliis non expectatis, vel dilatione lapsa cessantibus, aut recusantibus? Tertia, cuius cura & sumptu, an actoris, an rei, consortes illi vocandi sunt? Prima quæstio emergens quamuis videat̄ præparatoria, tamen quia est præter, immò contra naturam euictionis, non spectat ad iudicem causæ principalis, & euictionis, in quantum talis, sed ad iudicem & forum rei, quia negando se obligatum, & teneri de euictione, tollit fundamentum iurisdictionis iudicis denunciantis, vel cuius auctoritate denunciari potest, nisi alias iudex sit rei, in cuius foro discutiendum, & iudicandum est, an teneatur de euictione, vel nō. Secunda, & tertia

quæſtiones tanquã præparatoriæ ſpectãt ad iudicem cauſæ principalis, vt & cognitio ipſius defenſionis, & vtriuſq; capitis euictionis, nõ obſtante quocunq; priuilegio fori etiam eccleſiaſtici. l. venditor, de iud. vbi Lancel. Dec. idem Bal. Pau. in auth. clericus. C. de epiſc. & cler. Ancha. in rep. c. ea quæ, col. 25. de reg. iu. lib. 6. Aufr. in repe. clem. j. de off. ord. reg. 2. fall. 5. Et hoc niſi reus tale priuilegium haberet, cuius vigore etiam cauſam principalem in vindicante intentatam auocare poſſet, & trahere ad ſuũ iudicem, vt in regno Franciæ Scolares publicarum Academiarum, Mod. Pariſ. in tract. diui. & indiui. par. 2. num. 464. Ad ſecũdam queſt. reſolutiuè dicendum ꝙ ſic, ſub duabus modificationibus, quæ omnibus indiuiduis obligationibus cõmunes ſunt, & ſub vna tertia, quæ huic obligationi alium defendendi peculiaris eſt, videlicet, vt non ſit præciſa, niſi in quantum & quamdiu obligatus poteſt iuſtè defendere, & habet media & inſtrumenta, quæ præciſè tenetur edere. Secus quatenus ſibi impoſſibile, vel q̃ cito apparet defenſionẽ iniuſtam, quia tunc hæc obligatio indiuidua reſoluitur in quantitatem, vel æſtimationẽ diuiduam, & ſemper licitum eſt agnoſcere bonam fidem. Prima modificatio communis eſt, vt petenti dilationem ad ſuos conſortes vocandos oĩno danda ſit. l. fideicõmiſſa. §. pen. de leg. 3. Secunda, vt ſi fatetur debitum, ſed ait ſe non poſſe, aut nõ tam cito præſtare, & hoc dicendi iuſtam cauſam habeat, moderanda eſt executio & iuriſdictio, tex. in l. ſi domus. §. in pecunia, de leg. j. qui loquitur etiam in diuiduis, & ſic multo fortius in indiuiduis. Confirmatur, quia etiam debitori contradictorio iudicio victo quadrimeſtre indulgetur. l. 2. l. debitoribus, de re iudic. l. 2. C. de vſu. rei. iudi. Deinde q̃ cõmodius, & minori debitoris damno fieri debet executio. l. ait prætor. §. venditione, de re iud. Vnde nec curioſus creditor nec delicatus debitor audiẽdus. l. ſi ſeruo, in fi. de pign. act. Quemadmodum enim ſi lex iuſta & neceſſaria ſit, ſupplet prętor, quod legi deeſt, etiam ex parte actoris ad actionem dandam, vel ampliandam, tex. in l. quia actionem, de præſcript. verb. ita & ex parte rei pro qualitate perſonarum, & actio formatur, & condemnatio moderatur, inquit tex. in l. Põponius, in fi. de neg. geſt. l. nonnunquam, in fin. de iud. facit. l. Pædius, in fi. de incen. rui. & naufrag. l. aut facta, de pęn. l. vlti. in fin. act. & oblig. & in vſibus feud. in tit. hic fi. l. §. ad hoc, verſ. bonus tamẽ iudex variè & c. iuxta illud. Quod legibus omiſſum eſt, nõ omittatur religione iudicantis. l. quæſitum, in fi. de teſt. Ad tertiam quæſt. vñr omnes citandi ſolicitudine & impenſis emptoris, vel actoris, per tex. in d. l. in executione. §. inſolidum, ibi. Nã auctoris hæredes inſolidum denunciandi ſunt, non dicit hæredes venditoris, ſed auctoris, quod refertur ad ipſum agẽtem de euictione. Igitur denũciatio omnium hæredum eſt onus ipſius, & verbum hæredes, ſtat pro vniuerſali, vt patet ibi. Omneſq; debent ſubſiſtere, quod præſupponit oẽs denunciatos, & ſic ſumptu actoris. Secundò probatur in d. l. cum ex cauſa, ibi Venditoris hæredes inſolidum oẽs conueniendi ſunt, & gl. ibi exponit denunciandi. Sed agitur de denunciatione facienda ab actore, ergo ſumptu eius omnibus denunciari debet. Tertiò, per text. in d. l. ſi rem. §. j. de euict. ibi Omnibuſque denunciari. Igitur per emptorem de quo tex. loquitur, quia vnus hæredum venditoris non denunciaret ſibimetipſi, nec omnibus, & ſic illa verba, omnibus denunciari, non adaptatur niſi diligentiæ emptoris. Quartò probatur ponderando verba vltima. d. §. ſi ei, ibi. Recteq; cũ cæteris agam. loquitur enim de emptore, ergo ipſemet cæteris denunciauit, aliàs videtur, ꝙ non poſſet recta contra eos agere. In contrarium ꝙ ſumptu & ſolicitudine rei, quia aliàs hæredes venditoris non tenerentur ſinguli inſolidum in effectu, niſi in ſubſidium, videlicet, aliis prius vocatis, & deficiẽtibus, quod eſt abſurdum; quia obligatio defendẽdi vt indiuidua ſingulos obligat inſolidum. Tum ſumptus fieri debet per eum, qui petit actũ fieri, & cuius bono fit, vt per Bald. in l. generaliter. §. ijſdem præſentibus. C. de iureiur. Gem. Fran. in c. præſentium, col. 6. de teſt. lib. 6. Bar. & Alex. in l. cum ſeruus, de verb. oblig. Sed dum emptor vnum ſolum vtpotè potiorem hæredum vrget, vt poteſt, ſi iſte velit ſuos quoq; conſortes vocari, hoc ſuo bono & commodo petit, ergo ſuo ſumptu, & ſua cura faciat. Secundò probatur per tex. in l. fideicommiſſa. §. fin. de leg. 3. quem diligẽter expendunt Mod. Pariſ. in tract. diui. & indiui. part. 2. nu. 469. cum ſeq. Quid dicendum? Veritas eſt, ꝙ vt mero iure ſinguli hæredũ ſunt ad defenſionem obligati inſolidũ, ita mero iure procedit libellus contra vnum ſolum eorum. Aut ergo vnus inſolidum conuentus non allegauit conſortes denunciandos, nec eis denunciauit, vel ab hoc cępto deſtitit, & ſolus litem ſuſcepit, & inſolidum defendit, ſiue vna cum denunciante contra vindicantem, ſiue ſolus denunciante feriato & à lite exempto, iuxt. not. in l. 2. C. vbi in rem act. & procedit iudicium, quod in totum ꝓdeſt & nocet denunciato etiam extra litem, & telam inſtantiæ poſito. Si enim vincit, quia abſoluitur, prodeſt denunciãti, & ex cõſequenti neceſſariò ſuis conſortibus, qui remanent in tuto. Si autem vincitur, hoc omnino nocet denuncianti, ſed non cõſortibus ſuis, qui non ſunt debitè denunciati, nec vocati. Et tũc aut iſte ſe ſolum hęredem auctoris dixit, vel ſimpliciter & inſolidum ſe liti obtulit, & inſolidum tenetur, codemq; iudicio ex ſecundo capite euictionis ad damna & intereſſe condẽnari debet erga emptorem, vel ſimilem de euictione agẽtem. Quamuis enim initio non teneretur ad hoc ſecundum caput, niſi pro parte ſua, tamen facto ſuo in totum ſeſe obligauit. Aut vero denũtiãti dixit, ſe cohæredes habere, nec velle obligari ad ſecũdũ caput euictionis vltra partem ſuam, vel de hoc ante litem conteſtatam denuncianti poteſtatus eſt, & tunc reſpectu victoris ſolus inſolidum (prout condemnatus eſt) tenetur, reſpectu verò denunciantis non tenetur, niſi pro parte hæreditaria, tex. in d. l. in executione, in fi. prin. & §. inſolidum, & ſibi denunciator imputet, qui non omnibus denunciauit. Emptor ergo, vel ſimilis, qui ſatis confidit de denunciato quantum ad ipſam defenſionem, ſi timet vinci, curare debet omnes conſortes vocari. Debet ergo hoc caſu ſuo ſumptu eos vocare, vt in euentum cauſæ prædictæ ſimul omnes eodem iudicio erga ſe condemnentur. Et pariter ſi denunciatus non indiget diligentia, & auxilio conſortum in defendendo, ſed non eſt certus de victoria, debet cõſortes vocare, vt in caſum contrarium ſimul ſecum condẽnentur, & ad refundendum pro partibus ſuis ſumptus, quos iſte pręrogauit. Et multo fortius ſi ſentit ſe imparem, & grauari omniũ ſumptuum & laborum prærogatione. Et hoc caſu certum eſt, ꝙ ſaltem poſt litem conteſtatam debet ſumptu ſuo conſortes denunciare, & vocare. Immò etiam ante litem conteſtatam in caſibus in quibus æquitas ſuggerit emptorem non teneri alios vocare, vt mox dicetur. Quandoq; verò neq; alter neque reus curant conſortes rei ſumptibus ſuis vocare, ſed reus inſiſtit ſe habere cohæredes prius denunciandos, & citandos, quàm teneatur ſolus procedere, non eſt abſolutè reſpõdendum, ſed ex bono & æquo. Aut ergo omnes conſortes, quos reus (vt tenet) & eorũ domicilia deſignet, ſunt in eadem ciuitate, vel prouincia, nec incommodę conuentionis, & tenetur emptor (& idem de aliis de euictione agentib.) ſuo ſumptu & diligentia eos denunciare, & in ius vocare, & ſemel vocaſſe, & cõtumaciã ſemel accuſaſſe ſufficit ad omnes prædictos effectus. Et commodæ cõuentionis dixi, quia ſi vnus hæredum prodigus, vel hebes curatore indigeat, vel obierit relictis pupillis, cui vel quibus non eſt promptum de certo tutore, vel curatore prouidere, non teneť emptor curare, vt cum effectu tutor vel curator detur, cum habeat alium idoneum hęredem, quem cogere poteſt ſolidam defenſionem ſuſcipere, qui etiam in euentum cauſæ perditæ non tenebitur ei, niſi pro parte hæreditaria, vt & alii denunciati. Idẽ in aliis exemplis incommodæ conuentionis. Ideo ſi emptor velit dictos quoq; tutore indigentes pro parte hæreditaria ſimul condemnari, debet ſine retardatione defenſionis ſolidæ per pręſentem ſubeundæ, curare tutorem dari, & ei denunciare. Amplio etiam ſi denunciatus ſit hæres pro maiori parte & magis idoneus; quia ſemper emptoris intereſt reliquos vocari, immò ſi magis id poſſit, quàm hæres pręſens ad hoc tenetur, vt innuũt iura ſupra allegata. Aut verò quidam abſunt extra prouinciam, & emptor non tenetur eos etiam ſibi deſignatos vocare, niſi vt conſequatur commodum, de quo nuper, ſed tãtum habebit dilationem ad eos vocãdos, & ita intelligitur. §. ſi in opere. l. 2. de leg. 3. Fallit, ſi hæres præſens eſt hæres tantum in ſextante, vel minima parte, & alius in beſſe, vel dextante, qui etiã eſt inſtructus de ſpectantibus ad defenſionem, & omnia inſtrumenta habet in poteſtate ſua, abeſt in alia prouincia non hinc remota; quia emptor poſſit contra eum experiri, tunc ſi hæres præſens, penès quem non eſt facultas inſtrumentorum, & defenſionum, iuſtã habet cauſam petendi, vt emptor illi prius denunciet. Et hoc caſu boni iudicis eſt arbitrari præſentem non eſſe in mora, ſed cohęredem prius ſumptu denunciantis vocandũ, & hoc caſu non procedit, ſed limitatur deciſio. d. §. ſi in opere, per iura allegata ſupra, quibus adde. l. mora, de uſur. vbi an & quando verus debitor ſit in mora iudicis eſt examinare. Ad hoc etiam text. in l. cũ in plures. §. inſtrumenta, loca. vbi Dominus habens directam actionem ex locato cum fullone, qua mero iure & cum effectu agere poteſt, tamen ſi non minus agere poteſt contra furem, & magis agere quàm pauper fullo, qui induſtriam ſuam litigando perderet, cogitur Dominus iudicis officio contra furem agere, & ab eo res ſuas conſequi, & hoc ex illa ęquitate, qua habens plures actiones, vel plura remedia cogitur eligere viam minus oneroſam, & per qnam inſpecta vtriuſq; partis vtilitate negocium commodius expeditur. l. prima, & ibi Paul. ſi quis caut. l. cum Stichus, in fi. ibi. Quatenus & commodius promiſſoribus ſtipulatoribuſque eſt, de ſolut. l. ſi cum dotem. §. eo autem tempore, verſic. ideoque officium, ſolut. matri. §. vlti. inſti. de dona. l. Dominus, in fin. de condi. ind. Et eligenda via per quam multæ quæſtiones facilius dirimuntur. l. j. §. ſi hæres; ad Treb. facit. l. ſi rem tibi, in princ. de præſ. ver. j. §. item ſiquid, de ſepa. bon. facit etiam regula de qua in l. j. §. denique, & ibi gl. & omnes, de aqua plu. arc. gl. in cap. precariæ. 10. q. 2. Alb. Pau. l. fluminum, in fi. de dam. infec. Iaſ. rep. l. quominus, col. 14. de flu. Mod. Pariſ. in trac. diui. & indiui. q. 9. par. 2.

3 Pater † nomine ſuo vendidit fundum defunctæ vxoris, & obiit relictis filio ex prima uxore, & filia ex ſecunda hæredibus, filius vindicat fundum ab emptore, qui excipit agentem teneri de euictione, & ſic inadmiſſibilem. l. vindicantem, de euict. Et inſuper ei & eius ſorori, cuique inſolidum denunciat, & contra vtrunque concludit, vt quilibet inſolidum tanquam heres venditoris teneatur facere cum effectu ceſſare vindicationem illã, ſeque inſolidum defendere, ſumptus, & probationes, & productiones facere. Filius inquantum eſt actor replicat, & inquantũ reus excipit, ſe non eſſe hæredem, niſi pro dimidia, pro qua cedit intentioni actoris, & abſtinet à vindicando, perſiſtens in libello pro alia dimidia tantum, pro qua non eſt hæres. Emptor reſpectiuè triplicat & replicat filium teneri inſolidum ſatisfacere dictæ denunciationi, & inſolidum defendere, & ſic in totum abſtinere à vindicando, nec admiſſibilem eſſe ad defendẽdum pro parte tantùm. Quid iuris? Et prima facie videtur emptor cauſa ſuperior; quia certum eſt hanc obligationem defendendi indiuiduam eſſe, & præciſam in eo, qui habet facultatem, & quemlibet hæredum obligare inſolidum, ſaltem quatenus facultatem habet ſolidum defendendi, vel faciendi habere licere pro ſolido, etiam ſi eſſent decem hæredes, multo fortius cum iſte actor ſit hæres pro dimidia, & inſuper pro reliquo & ſolido facultatem habens. Et ita nonnulli Doct. cenſuerunt, & in quæſtione occurrenti conſuluerunt. Et ita de facto bis iudicatum Senis, vt ſe vidiſſe teſtatur Soc. in l. 4. §. vlt. ad fi. de verbo. oblig. In contrarium tex. eſt rotundus in l. cum à matre. C. de rei vind. Vbi filius hæres parentis venditoris non repellitur à vindicando, niſi pro qua parte hæres eſt, per quem tex. viſum eſt multis præcellentibus Doct. obligationem defendendi etiam in hæredibus venditoris eſſe diuiduam, immò etiam actu diuiſam, alias non poſſet hic filius vindicare in aliquo, quia qui tenetur defendere inſolidum, multo magis tenetur abſtinere ab offendendo in aliquo, & qui tenetur cõtra alios defendere inſolidum, multo fortius contra ſeipſum. l. frater à fratre. §. porrò, de condi. ind. Quid dicendum? Alcia. in d. §. Cato, num. 155. in paruis & ibi Lãcel. Galiau defendendo communem ſententiam, ꝙ obligatio defendendi (maximè in venditione) ſit indiuidua, dicunt ꝙ in d. l. cum à matre, nulla erat obligatio defendendi, nulla obligatio euictionis, quia emptor ſcienter emerat rem alienam, vt expreſsè ait tex. ibi. Scienter comparaſſe, & ſic nõ debetur euictio. l. ſi fundum ſciens. C. de euict. Vnde non mirum ſi filius hæres pro parte, & ſic ratificans pro parte hæreditaria, & vindicans ꝓ alia parte non repellitur exceptione euictionis, vel defenſionis, quæ eo caſu non debetur. Et ſic cẽſent, ꝙ ſi defenſio deberetur, puta ſi emptor ſtipulatus eſſet, vt in d. l. ſi fundum ſciens, in l. ſi fratres, in prin. C. commu. vtriuſque iud. vel bona fide emiſſe, ꝙ tunc filius, vel Dominus hæres venditoris in decima, vel minima parte repelleretur in totum à vindicando, & ſic in effectu teneretur approbare venditionem inſolidum, & defendere inſolidum. Et ſic quòd bene iudicatum fuit Senis contra filium vindicantem pro parte, qua non erat hæres. Et dicunt quòd Socin. in dicto §. vlt. in fin. & Ruy. in dicto §. Cato, errant, dum putant dictos iudices Senenſes erraſſe. At Maria. Soc. Iun. in d. §. Cato, num. 221. Nouiſſimos reprehendens (Alciat. intelligit) Dominum ſuum (hoc eſt) Barth. Soc. patruum ſuum, & Carol. Ruynum tuetur, & cẽſet malè Senis iudicatum per aliam rationem, videlicet, ꝙ obligatio defendendi etiam in venditione diuidua eſt, & dicit non obſtare, ꝙ d. l. cum à matre, loquatur de emptore ſciente, quia contingentia facti eſt, & habet locum. d. l. etiam in emptore bonę fidęi ignorante, vt etiam ibi tenent gl. Bald. Saly. Pau. & in hoc bene dicit. Et hæc ſententia valde procliuis eſt, & facilis tenendo dari obligationem defendendi diuiduam eſſe. Sed tenendo eſſe indiuiduam, magnus labor, ingens difficultas eſt ad reſpondẽdum. d. l. cum a matre, quia reſtringere illam ad contingentiam facti de emptore ſciente, nec valente agere de euictione, non congruit menti legum, nec communi ſententiæ. Barth. Soc. in d. §. vlt. conatur aliter duobus modis ſoluere. Primò, faciendo differentiam inter defenſionem, ad quam ex natura contractus tenetur venditor, & conſequenter eius hæredes, vt hæc obligatio ſit diuidua, & ita procedat. d. l. cũ à matre, & inter defenſionẽ ſpecialiter, & expreſsè promiſſam in contractu, vt hæc ſit indiuidua, & ita procedant dictæ ſententiæ bis latæ Senis, per tex. in l. cum ex cauſa, de verbo. oblig. quæ loquitur in defenſione debita ex cõtractu ſtipulationis, in text. ibi. Duplæ ſtipulationis. Sed hæc ſolutio non valet, nec probatur in d. l. cum ex cauſa, vbi ſtipulatio duplæ non implicat expreſſam nec meram promiſſionem defenſionis, & tantùm valet tacita obligatio ex natura contractus, quãtùm expreſſa cautio. l. cum quid, ſi cert. petat. præſertim in contractibus bonæ fidei. l. quia tantum, de neg. geſt. Immò hæc euaſio eſt contra tex. in l. ſi rem quæ. §. ſi ei qui, de euict. vbi probatur, obligationem defendendi eſſe indiuiduam ex ſimplici natura contractus circunſcripta omni promiſſione euictionis, vel duplæ. Ideo Soci. non perſiſtit in hac euaſione, ſed reprobando dictas ſententias Senenſes tranſit ad aliam ſolutionem, videlicet, ſtando generaliter & indiſtinctè contrario. d. l. cum à matre, vt Dominus hæres venditoris non impediatur à vindicando pro qua parte eſt hæres. Et ad obiectionem de indiuiduitate defenſionis fatetur illam, ſed ait, quòd clauſula, vel obligatio defenſionis venit acceſſoriè ad fortificationem contractus, ſicut ſtipulatio pœnalis & de euictione. Sicut permittitur filio hæredi in parte venire contra factum defuncti, pro qua parte non eſt hęres, ita permittitur ei denegare defenſionem pro eadem parte. Quemadmodum filius hęres vnicus poteſt inofficioſam patris donationem reuocare non obſtantib. clauſulis quibuſuis pœnæ euictionis, & aliis acceſſoriis, glo. in l. ſi patronus. §. patronum, verb. Famana, ſi quid in frau. pat. Mod. Pariſ. in l. j. §. ſi quis ita, num. 117. de verb. obl. Hæc ſolutio valde plauſibilis eſt, ſed cuncta penitius inſpiciendo, plures incidentes quæſtiones ſimul occurrũt, & illa imprimis excutienda.

4 An † in vẽditione obligatio defendẽdi ſit acceſſoria? Quod videtur. Primò, quia defenſio non eſt propter ſe, ſed propter retentionem poſſeſſionem, & fruitionem rei vẽditæ, quæ principaliter debetur, & diuidua eſt, & ſic non mirum ſi obligatione principali diuiſa, vel reſciſſa in parte, diuidatur & reſcindatur obligatio defenſionis, vt acceſſoria, quia non eſt propter ſe, ſed propter aliud. Secundò, quia cedit rei iudicatæ, & veritati detectæ, quod etiam pro parte vſu venire poteſt, vt quotidie contingit. Tertios vindicantes pro parte vincere, & emptores pro reſiduo abſolui. In contrarium arguitur, quòd obligatio defendendi ſit principalis, immò principalior, quia, vt eſt primum caput euictionis, ita eſt primæua obligatio, qua tenetur vẽditor emptori. Obligatio vero ad intereſſe, & reſtitutionẽ pretii cum non ſuccedat, niſi in prioris defectum, ſecundaria eſt, & potius videtur acceſſoria, illa verò principalis vt primaria, immò principalior, vt principaliter intenta, tantum abeſt, vt ſit acceſſoria. Secundò, quia obligatio defendẽdi reſpicit traditionem ipſam rei vẽditæ, & ipſum habere licere, quod eſt principale intẽtum, & finalis cauſa conditionis & emptionis. Non eſt ergo acceſſoria, ſed principalis, vt non ſecundaria, ſed primaria obligatio. Et hæc ueritas. Non obſtant obiecta, quia dicere, ꝙ nõ eſt propter ſe, ſed proptor retentionem, non eſt aliud quàm dicere, ꝙ non eſt, vt perpetuò lis duret, ſed quàm citius & efficacius fiat, ut emptori habere liceat pacificè, quæ eſt principalis & primaria obligatio, & finalis intentio uenditionis. l. 3. in princ. de act. empt. l. ſeruus. l. habere licere, de euict. l. 3. C. eod. Quod autem ſecundò obiicitur, cedere rei iudicatæ, non eſt aliud quàm ad æſtimationem, uel intereſſe ſubſidiariè reſolui, quãdo debitũ ipſum principale præſtari nequit, quod non ob id acceſſorium eſt, uel ſubſidiarium, ſed potius èconuerſo. Non enim defenſio ſubordinatur damnis & intereſſe, ſed potius damna & intereſſe ſubordinãtur defenſioni. Quorſum ergo ſecũda ſolutio illa Soc. Certè ſententia eius uera eſt, ſed per aliam rationem.

5 Quare cuncta rimando dependet à tribus † aliis incidẽtibus quæſtionibus. Prima, an hæc obligatio defendendi ſit præciſa? Secunda, cur ſit indiuidua, cum pro parte fieri poſſit? Tertia, de prouiſionali executione, & eius effectum? Et hæc ultima omnibus aduſque Scrib. penitus ignota fuit. Et (omiſſis ambagibus) primam quæſtionem dicendum breuiter, ꝙ eſt præciſa nõ abſolutè, ſed ita ſi uenditor, uel quiuis debitor habet, & quatenus habet facultatem defendendi, ut de actione ex empto ad habẽdum tradunt glo. Bart. Bald. Pau. in l. j. in princ. de act. empt. Fab. Ang. Aret. Iaſ. §. actionum, inſtit. de act. quæ facultas intelligitur ex bona fide & æquitate vnà cum præceptis ciuilibus & prætoriis. l. bona fides, depoſ. vbi tex. eſt in fortiori. Quid enim magis præciſa reſtitutione depoſiti? l. pen. C. depoſ. Si igitur temperatur d. l. bona fides, quãto magis actio ex empto. Et nihil tam pręciſum, quin recipiat moderationem. l. licet autem, de arb. Alex. conſi. 80. num. 15. lib. j. conſ. 36. num. 10. lib. 4. Fel. c. 2. col. 8. & ibi Dec. num. 7. & Rip. ad fi. de reſcrip. Iaſ. l. j. col. 2. de iuriſd. om. iudi. l. ſtipulatus ſum Damam. l. liber homo, in princ. de verb. obl. Poteſt ergo vẽditor, vel eius hæres præciſè cogi emptorem defendere, vt etiam nominatim volunt Iaſ. Zaſ. in l. 4. §. ſi is qui duplum, de verb. obli. ſed ita ſi habet facultatem, vt bona fides exigit, ſcilicet, ex cauſis veris & iuſtis, & per legitimas probationes, non per mendacia, vel cauillationes. Et ita vt liceat agnoſcere bonam fidem, & cedere liti, ſi vendens iuſtè agit. l. quoties. §. ſicut, de admini. tut. & in emptione text. in l. emptorem in princ. ibi, ſiue defendat, ſiue non, quia manifeſtum fuit, de act. empt. glo. & Doct. in l. ſi cum quæſtio. C. de euictio. facit tex. in l. nepos Proculo. de verb. ſig. & bonus tex. in l. hæc ſtipulatio. iud. ſol. vbi ſtipulatio defendendi reſoluitur & extinguitur ſimul, atque defendi debere deſierit. Sed quamprimum cauſa apparet iniuſta, deſiit debere defendi. l. non eſt ignotum, iun. l. vlt. §. omnem. C. de admi. tut. ¶ Ad ſecundam quæſtionem dicendum, ꝙ eſt indiuidua non ſolum propter bonam fidem, & quia aliàs nõ probè defenditur, quæ ratio ſola non concluderet indiuiduitatem, ſed inſuper quia hæc obligatio reſpicit vnicam, & integram totius controuerſiæ defenſionem, quaſi certam quandam formã, vt in l. ſi is qui quadringenta. § quædam, ad l. Falc. Et ſic ꝙ non ſit indiuidua ex neceſſitate, vt ſeruitus prædialis, ideo recipiat diuiſio-

diuiſionem abſolutam ex parte actoris, & ex parte rei recipiat modificationes, de quibus ſupra. ¶ Ad tertiam quæſtionem (quã vix intelligitur, niſi ab exercitatis in praxi forenſi) ponã caſum in terminis. Fac hunc filium prætendere ius ex donatione patroni retento vſufructu facta, cui frater ſucceſſit à quo emptor emit, cum eſſet nepotis, qui vindicando nondum docet de donatione patrui, ſed indiget teſtibus, vel comparatione literarum, aut aliis documentis longioris inquiſitionis. Reus autem emptor promptè docet de venditione, & actorem venditoris hæredem in ſemiſſe obligatum inſolidum ad totius defenſionem quocunq; vindicãte, & petit ſaltem prouiſionaliter ſuum inſtrumẽtum exequi, & obſeruari, & ſic ſilentium imponi actori, quem hodie conſtat inſolidum teneri reum defendere, ſed de mediis actoris non conſtat. Videtur ergo actor interim à limine iudicii repellendus, & ſic in perpetuum, quia non poteſt docere de iure prætenſo, niſi prius admittatur ad agendum à quo prouiſionaliter repellitur. Et hæc q. faceſcit negocium. Ad

6 omnem † ſcrupulum amoliendum, & omnes inueteratas nebulas diſcutiendas, ſex ſimul conſideranda ſunt. Primum, ꝙ hæc obligatio defendendi deſcendens in ſingulos hæredes inſolidum, non deſcendit in eos, niſi ſub expreſſa contemplatione partium, in quas debet reſolui & diuidi, tex. in l. in executione. §. inſolidum. l. cum ex cauſa, de verbo. oblig. l. ſi rem quæ. §. j. de euict. Ita ꝙ quamuis vnus ſolus hæredum comparens teneatur defendere inſolidum, id eſt totam cauſam, non tamen tenetur defendere tanquam hæres inſolidum, ſed tanquam hæres in tali parte cum denũciantis cohæredibus pro talibus partibus, ſub ſpe diuidendi exitum litis in eaſdem partes, per iura prædicta. Tum in venditione tria ſubordinata veniunt, primò traditio, ſecundò defenſio, tertiò refuſio pretii & intereſſe. Cum ergo defenſio ſtet inter duo extrema diuidua, non eſt tam prçcisè indiuidua, quin etiam ex parte debitoris ex bono & æquo diuidatur. Secundum, ꝙ creditor non debet eſſe tam oneroſus, vt ab eodem poſt implementum plus exigat, quàm exacturus fuiſſet ante implementum. l. ſi ſeruus, in fi. de pig. act. & ne durius agatur cum parente, quàm cum nullo modo implente. Sed ſi venditor etiam poſt totum pretium receptum nunquam tradidiſſet, verus Dominus ei ſuccedens in ſemiſſe non teneretur ad aliud, quàm ad traditionem dimidiæ partis fundi duntaxat, & nullo modo ad reliquam partem, pro qua emptor non poſſet agere, niſi contra alterum hæredum, quem filius nullo modo teneretur defendere, nec pro eo quicquam facere, nec ſumptum, aut periculum litis in totum, vel in parte ſubire, ſed traditione partis pro ſua parte hæreditaria liberatus eſſet in omnibus. Igitur non debet eſſe deterioris cõditionis, nec cum eo durius agi dẽt ex eo, ꝙ defunctus traditionẽ rei non ſuæ prerogando hũc verum Dominũ materius & poſſeſſione & fructibus ſpoliare, præſertim cum hoc ceſſerit commodo emptoris, qui proinde non debet durius, ſed potius mitius cum vero Domino damnũ paſſo agere. Tertium conſiderandum, ꝙ ſiue vnus heredum vẽditoris nõ tenetur in aliquo defendere emptorem in cauſa iniuſta, ſiue cõtra verum Dominum iuſtè vindicantem. l. emptorem, in princip. de act. emp. l. ſi cum quæſtio. C. de euict. ita nec cõtra ſeipſum, in quantum tertius eſt & extraneus. l. an vitium. §. ex facto, ibi. Quia in extranei locum ſucceſſit, de diuer. & tem. præſcr. vbi tex. loquitur in fortioribus terminis, videlicet, in eo, qui eſt hæres inſolidum, ſed habet ius ab extraneo, & non à defuncto. Quanto maior æquitas in eo, qui eſt hæres in parte tantùm, & pro eadẽ parte confundit ius, quod habet aliunde. Quartum, iſte poteſt iuſtè dicere emptori, cape confuſionem, ſeu remiſſionem partis meæ pro mea parte hæreditaria, & eſto de me contentus, aut redde mihi totum fundum meum, & accipe reſtitutionẽ totius pretii & intereſſe, cedendo mihi actiones tuas contra cohæredes meos pro partibus eorum. Certum eſt, emptorem non poſſe hæc iuſtè recuſare, igitur non poteſt quid vlterius exigere. Igitur acceptando confuſionem dictæ partis à filio non poteſt eundem cogere, vt ſe porrò defendat ab aliis partibus, quas conſtat in effectu ſpectare ad onus aliorum hæredũ, & non ad onus actoris à quo in effectu vtrunque exigeretur, videlicet, traditio & euictio, quod eſt iniquum. Debet enim altero contentum eſſe. l. apud Plautium. §. Labeo, de do. ma. excep. l. ſi duo. §. item ſi duo, ſi quis caut. l. pater. §. ſi mulier, de pac. dotal. Quintum, debet eſſe differentia inter hæredem vnicum, & inter hæredem in parte, etiam in indiuiduis. Sed ſi dictæ ſententiæ Senenſes haberent locum, verus Dominus hæres venditoris in decima parte tantum grauaretur, quantum ſi eſſet hæres inſolidum, & tantum ab eo exigeretur, quantum ab omnibus hæredibus, quod eſt abſurdum; quia iura volunt in effectu hoc oneris inter ſingulos hæredes pro portionibus eorum diuidi. Tum palam eſt, quòd hoc caſu emptor non certat de defendendo cauſam iuſtam, vel dubiam, ſed de lucrando cauſam ſuam iniuſtam reſpectu veri Domini iuſtè agentis omiſſis cohæredibus pro eorum portionibus, ad quos hoc oneris & periculi ſpectat. Sextus, hæc ſubtilitas defenſionis indiuiduæ, & proinde à ſingulis hæredibus inſolidum debitæ, non eſt à iure inuenta, nec introducta, niſi vt commodius negocium expediatur, & obligationi euictionis citius, & melius ſatisfiat, tam ex parte debitorum, quàm creditoris. l. cum Stichus, in fi. de ſolut. Non autem vt alteruter damnificetur, nec vt emptor aliquem ſupergrediatur, ſed ex bono & æquo, alioqui ſub auctoritate iuris ſcientiæ contingeret pernitioſè errare. l. ſi ſeruum §. ſequitur, in fi. de verb. oblig. Tum hęc prçciſa indiuiduitas in ſingulos hæredes non reperitur à iure introducta, niſi in ea qualitate hæredũ, non autem ſi aliunde haberent ius ex perſona ſua, quo caſu aliter ſtatuitur. d. l. cum à matre, & in l. an vitium. §. ex facto, de diuerſ. & temp. præſcrip. l. rem alienam. §. non eſt idem, de pig. act. Vnde de mente iuris rigor defendendi inſolidum à ſingulis hęredum venditoris, vel alterius ad hoc obligati, procedit in hæredibus, qui non habent aliud ius in re, quàm hæreditarium, & quando adeundo tantum incidunt in eam obligationem, non ſatisfaciẽdo per hoc obligationi in aliquo, ſecus quatenus vnus adeundo hæreditatem ſatisfaciat obligationi, ita quòd principium obligandi eſt etiam principium obligationis implendæ in parte, vt in Domino hærede in parte. Non obſtat ſcrupulus quæſtionis tertiæ de inſtrumento emptionis garantigio, vel cũ clauſula in forma Camerę prouiſionaliter exequendo. Vt enim omittam non eſſe locum ſummariæ & exequutoriæ prouiſioni quando principale decidi poteſt. l. vn. vbi Alber. C. de oper. no. nunc. l. hęc autem, in princip. quib. ex cau. in poſ. ea. Dico, ꝙ etiam ſi principale nondum liquidari poſſit, tamen non habet locum prouiſio, quãdo per eam abſorberetur principale, vt hic. Tunc nemo tenetur relinquere ius ſuum indefenſum. l. illud, de pet. hære. Tum diſtinguendæ ſunt qualitates, quæ hic ſunt ſubſtantiales. Actor enim verè eſt hæres pro media tantum, & extraneus pro alia dimidia. Et hæc ſunt non ſolum ſeparabilia, immò etiam prorſus ſeparata. Vt ergo pro qua parte eſt hæres repellitur, ita pro qua parte extraneus eſt admittitur, nec hoc reſpectu tenetur emptorem defendere. Et cum vna pars ſit ab altera prorſus ſeparata, ex ſepatatis non fit illatio. l. fi. de calum. Tum in quantum eſt hæres non modo prouiſionaliter, ſed etiã diffinitiuè ſatisfacit cedendo liti pro hac parte, & perdendo dominium & omne ius ſuum pro eadem parte ex eo ſolo, quòd eſt hæres ſatisfacit, & ſeſe liberat ab omni obligatione, qua tenetur vt hęres, & ſic ſolutione eius quod debetur ſublata eſt omnis obligatio, etiam defendendi inde dependens. Non obſtat, ꝙ etiam ſi in parte tantum ſit hæres, tenetur defendere totum contra extraneum, ergo contra ſe, in quantum eſt extraneus, quia verum eſt, niſi hic hæres obligationi hæreditariæ ſatisfecerit, & emptor obligationem defendendi diuiſerit, immò totius rei perceptione conſumpſerit in ea parte. Hæc enim obligatio diuidua eſt ex parte creditoris, & ſic nõ ſolum liberaliter ab eo pro parte, vel reſpectu vnius hæredum remitti poteſt, ſed etiam multo fortius conſumi in parte perceptione partis.

7 Aut † ergo emptor non vult diuidere, nec aliquid percipere, vel retinere pro parte, ſed offert totum fundum reſtituere reddito toto pretio & intereſſe, & non eſt locus obligationi diuiſionis, quæ vnà cum contractu principali reſoluitur, ſed eſt locus reſolutioni, in qua poteſt Dominus fundi contra cohæredes pro partibus eorum agere, vt refundant pro partibus ſuis, pro quibus nec implent contractum, nec implere poſſunt. Poteſt etiam totum refundere emptori; quia tunc cedet ei actiones quales cõtra alios hæredes habet, nec ad aliud tenetur. Aut verò emptor vult vti diuiſione actionis, quam facit actor inſtituendo litem, & ſibi acceptare & acquirere confuſionem iuris actoris pro parte, quam actor offert, & per neceſſarium conſequens actionem ſuam ex empto, & quicquid inde pendet diuidere, ſeu pro hac parte extinguere eiuſdem partis perceptione, & ſibi imputet, quia iam non poterit vti ſua actione, nec aliquo iure inde defendẽdi contra actorem, cuius reſpectu illam remiſit, diuiſit, & extinxit, ſed tantum pro reſiduo contra cohæredem actoris, vel ſi actor habet plures cohæredes, aget emptor contra ſingulos eorum inſolidum ad defenſionẽ totius reſidui.

8 Quod ſi dicas eſſe † tertium aliud membrum, videlicet, quãdiu dubium eſt, & litigatur de iure actoris, quod ius emptor neget, & tamen nec refutat, nec acceptat confuſionem pro parte hęreditaria actoris, ſed forſan expreſsè proteſtatur, ꝙ non vult partem fundi, ſed potius à toto contractu diſcedere, & interim vult actorem excludere à toto, quaſi obligatum ad ſolidam defenſionem. Reſpõdeo ineſſe tacitam cauillationem, quam per explicationem inuolucri retego, quia perinde eſt, ac ſi emptor explicatè diceret actori, nolo diuidere, ſed volo totum fundum retinere, ſi fuerit defuncti, vel totum tibi reddere, ſi tuus ſit, & tamen nolo te admitti ad probandum. Quemadmodum enim expreſsè, vel tacitè acceptando abſolutionem à cauſa, vel inſtantia pro parte, qua actor hæres eſt, diuidit (vt tunc diuidere tenetur) defenſionem, & admittit actorem ad agendum pro reliquis partibus, pro quibus non eſt hęres, ita refutando abſolutionem partis, admittit actorem ad agendum pro toto, & ſic vtroque caſu debet actor admitti ad probandum, nec poteſt in totum repelli, cum totum non ſit hæres. Tum omnia iura, & ipſa naturalis iuſtitia volũt differentiam eſſe inter hæredem inſolidum & hæredem pro parte.

9 Quidam † locauit domum ad nouem annos, ſed non erat Dominus, & paulo poſt obiit relictis quatuor hæredibus, quorum vnus eſt Dominus domus, qui agit contra inquilinum, vt pro dodrante exeat. Reus denunciat ſingulis hæredibus inſolidum, etiam ipſi actori. Certè locator tenetur non ſolum præſtare patientiam vtendi fruendi toto tempore locationis, ſed etiã defendere non ſolum à ſuis, ſed etiam ab extraneis, ſaltem quos prohibere poteſt. l. ſi quis domum, in princ. l. ſi in lege. §. colonus, in fi. & per to. loca. Porrò non eſt dubium, quin obligatio illa defendendi ſit indiuidua & præciſa, vt locator præcisè cogatur, ſi poſſit, nec liberetur offerendo damna & intereſſe, niſi in caſibus iuris, vt in l. æde. C. loc. Cum ergo hæc obligatio defendendi, & manu tenendi præciſa & indiuidua deſcenderit in omnes hæredes, ſequitẽ actorem inſolidum teneri, etiam prçcisè, cum facultatem præſtãdi habeat. Breuiter veritas eſt, quòd non tenetur, niſi pro parte hæreditaria, quia nõ habet domum iure hæreditario, ſed proprio vt extraneus, & ſic remittendo ius ſuum proprium, & de ſuo proprio implendo pro tota parte hæreditaria ſatisfacit toti obligationi, qua tenetur vt hæres, & conſequenter non tenetur vltra defendere. Quemadmodum ſi domus non fuiſſet tradita, & iſte Dominus conuentus ad tradendum offerret pro parte hæreditaria, nõ teneretur ad aliud, obligatio enim tradendi diuidua eſt (quicquid omnes glo. & Doct. adusque malè putauerint) Mod. Pariſ. in tract. diui. & indiu. par. 2. num. 306. 312. 314. Et ſic iſte tradendo domum ſuam pro parte hęreditaria ſcipſum euincit pro eadem parte, & omni euictioni ſatisfacit in ea parte conſenſu creditoris eam partem acceptãtis per prædicta in hoc vel ſimili themate, quo mutato aliud eſt. Si quis enim vendidit, vel locauit fundum alienum, nec tradidit, ſed reliquit quatuor hæredes, qui nihil habent iuris in ea re, certum eſt, ꝙ vnus hæredum non tenetur tradere, niſi pro parte, & tradendo partem ſuam liberatur ab obligatione traditionis, ſed non proinde ſequitur, quòd non teneatur defendere, niſi pro ea parte, ſi poſtea emptor, vel conductor ab extraneo impetratur. Hic lõgè alius caſus eſt à quæſtione noſtra, quia hic omnes hæredes ſunt in pari cauſa, nullus habet ius aliunde, & ſic pari iure regulantur, & quiſque tenetur inſolidum defendere totam rem controuerſam, vel partem controuerſam ſaluo mutuo recurſu, & modificationibus, de quibus ſupra, & defenſio inter eos eſt vniformis, tam reſpectu totius quàm reſpectu partis, & niſi vnus totum defendat, non facit ex bona fide. Sed in quæſtione noſtra eſt oppoſitum, in qua hæredes non ſunt in pari cauſa, vnus ſolus eſt Dominus rei venditæ, vel locatæ iure proprio, qui ſolus adeundo partem, quam iure proprio habet confundit, & ſoluit, ſeipſum euincens, quod alii cohæredes nõ faciunt. Et ſic fieret huic iniuria, ſi eadem fidelia, vt alii, dealbaretur, ſi nihil haberet immunitatis prę aliis, qui adeũdo ſe obligant, nec adeundo ſatisfaciunt de ſuo proprio, nec aliquem exonerant, prout iſte, qui eſt Dominus, adeundo exonerat alios à defendendo rem illam vſque ad ratam portionis ſuæ hæreditariæ, & vſque ad eandem metam transfert ius ſuum proprium in communem aduerſarium, & vſque ad eandem ratam liberat conſortes de ſuo proprio, quod illi non faciunt, & ſic cum ſit magna diſparitas terminorum, debet etiam eſſe diſparitas iuris. Præterea, quòd dicitur, obligationem defenſionis rei diuiduæ indiuiduam eſſe, tum demum verum eſt, quando quis tenetur alium defendere contra tertium. Secus quãdo quis tenetur defendere ſeipſum ſuper certa re diuidua, quia tunc ea obligatio diuidua eſt, Mod. Pariſ. in d. tract. diui. & indiui. par. 2. quæſt. 8. num. 420. 479. Et pari ratione idem quando tenetur defendere cauſam contra ſeipſum, quia tunc hæc obligatio defendendi diuidua eſt, ſicut obligatio dandi, vel tradẽdi rem, de qua agitur. Sed hæc obligatio defendendi pro toto reſiduo concernente alios hæredes, qui nihil confundunt de ſuo proprio, indiuidua eſt contra eos ad commodum creditoris, & inter eos habet locum regula. §. inſolidum. l. in executione, & l. cum ex cauſa, de verb. oblig. & §. j. l. ſi rem quæ, de euict. vbi aliis vocatis vnus defendens ſolidum omnibus vincit, & vincitur. Quod tamen ſingulariter limitandum eſt, quando vnus ex vocatis, ſeu denunciatis, nec defendit, nec contumax eſt, ſed dicit cauſam iniuſtã, & offert nunc ſoluere partem ſuam euictionis tanquam ea ſecuta, ſed alius obſtinatus defendit, & litem peragit. Certè tunc iſte ſi euincatur, non vincitur illi, ſibi enim & obſtinationi ſuæ impenſum ferre debet reſpectu eius, qui initio acquieuit, qui non tenetur de impenſis deinceps factis, ſed victus vincitur ſibi & denunciatis contumacibus, & in eos pariter exequitur ſententia ex ſecundo capite euictionis lata ad commodum emptoris, videlicet, ad pretium & intereſſe. Sententia autem principalis de fundo cum fructibus victori adiudicato exequetur in emptorem, necnon adiudicatio impenſarum litis, & damnorum, ſi quæ ſint factæ victori, ſi emptor mãſerit in lite. Quòd ſi à lite mancipatus fuerit, exequetur in victum, & ſuos conſortes pro partibus eorum, & in ſubſidium, ſi ſoluendo non ſint, in emptorem, qui eos vocauit, Fab. inſti. de ſatiſd. §. vlt. colum. vlti. Bald. in l. vlti. in fin. C. vbi in rem act. Quòd ſi obſtinatus ille vincat, non ſolum ſibi & contumacibus, ſed etiam ei, qui liti ceſſit, vincit. Quamuis enim vnus hęredum venditoris initio malit ſoluere, quàm litigare, tamen nihil ſoluit, quamdiu ſupereſt, qui defendit, facit. l. 3. §. pen. ibi. Ob rem non defenſam ſtipulatio non committitur, quamdiu poterit exiſtere, qui eum defendat, iud. ſol. Immò etiam ſi venditor ipſe viuat, & denunciatus offerat ſubire condemnationem, tamen emptor poteſt, ſi velit, aleam iudicii ſubire, & per ſe defendere, & ſi vincat, proderit auctori ſuo, qui liberatus & exoneratus in totum remanebit, quamuis ſi vincatur, non teneatur venditor vltra, quàm initio obtulit, ergo idem reſpectu hæredum venditoris, nec tenebitur ſubire iudicium, qui partem ſuam offert. l. ex iudicatum, iudic. ſol. l. ſi reus paratus, de procu. l. ſi debitori, de iudi. Quod tamen reſpectu eius, qui liti cedit in præiudicium alterius, quem defendere tenetur, non eſt generaliter tenendum, ſed tantum ex bona fide. Si enim probetur, quòd habet inſtrumenta, & facultatem defendendi, & veras probationes miniſtrandi, præcisè tenetur, & ad ſummum tenetur ſe purgare iuramento, & quandocunque inuenietur fefelliſſe, tenebitur, non pro parte hæreditaria, ſed ratione doli ſui ad omnia damna, & intereſſe, Moder. Pariſ. tracta. diui. & iudic. par. ſecunda q. 10.

G Procurator.] Procurator denunciare poteſt etiam generalis, quia eſt actus vtilis emptori, vnde nullum ſpecale mandatum requirit. Tenetur tamen procurator nomine emptoris denuncians docere de mandato, inſtrumentum authenticum oſtendendo, Ang. in l. ſi hæres, ad Trebell. Bart. & alii in dicto §. morte, & expreſsè in ſimili. Afflic. de iu. prothom. in verſic. vt intra 30. dies, colum. 4. verſ. ſed quid è contra. Quod intellige: vt procedat, ſi Dominus exigat, & petat ſibi oſtendi procuratorium, aliàs ſecus, vt expreſsè not. Bald. in cap. Cumana, colum. penult. verſic. ſi quis proteſtatur, de elect. faciunt not. per Barto. Iaſo. alios in l. vniuerſa. C. de precibus Imperat. offerend. Ex quibus infertur, quòd ſimplex negociorum geſtor, non poteſt huiuſmodi denũciationem facere. Nec obſtat, quòd negociorum geſtor interpellare poteſt, & conſtituere in mora, & periculum transferre in venditorem. l. qui decem. §. j. verſi. ſed quid ſi ignorante, de ſolut. Quia eſt verum hoc, quando facit oblationem realem de pecunia, vel re ſua, quam transferre poteſt, Albe. in l. ſi fundum, nu. 4. C. de rei vind. Quod procedit, etiam ſi poſtea emptor expreſsè ratificaret denunciationem nomine ſuo factam, quia adhuc non valet, etiam vt ex nũc. Igitur opus eſt vera & debita notificatione de integro. Et ex his conſtat, ꝙ non obſtat conſi. Paul. de Caſt. 84. viſa dicta, ad fin. lib. j. quòd ſi ſtatutum requirat notificationem fieri per ſe, vel per alium, tamen non requiritur, quòd notificans habeat oſtendere mandatum, quia loquitur in aliis terminis. Mod. in conſu. Pariſ. §. 13. glo. 11. nume. 2. cum ſequen.

H §. Fin.] Ideo in dicto §. fin. permittitur, quòd ſoli pupillo fiat notificatio non apparente tutore propter neceſſitatẽ talis nunciationis, qua omiſſa denuncians graui damno afficeretur, & perderet actionem, & recurſum euictionis, & ſic certat de damno vitando, & non debet conditio ſua vſque adeo deterior fieri ex perſona hæredis auctoris ſui. Vnde non placet ſolutio cõmunis, quam tradunt Scrib. in l. ſi ex legati cauſa, de verb. oblig. ꝙ id quod dicitur in d. §. fi. poſſe ſoli pupillo denunciari, eſt ad commodum pupilli, vt teneatur emptor, vel illi ſoli denunciare, & ſi omittat, careat recurſu euictionis, etiam ſi tutor non potuit inueniri. Quia dico quamuis hoc poſſit tendere ad commodum pupilli per obliquum, tamen directò diſpoſitio d. §. tendit ad incommodum, obligationem, & onus pupilli, quia ex denũciatione ei facta tenebitur, & obligabitur efficaciter de euictione, vt patet per ſeriem d. l. ſi dictum. Ideo tenendum eſt quod dixi, ꝙ illud eſt propter neceſſitatem denunciationis, in quo aduerſario proſequente periculum eſt in mora, & ne propter mutationem in perſona, vel hærede auctoris emptor bonæ fidei habeat damnum. Afflic. de iur. prothom. colum. 6. verſi. ſed quid ille. Cęterùm aliàs non ſufficeret ſimilis interpellatio ad ſolam pupilli perſonam facta, per tex. vbi not. Docto. in d. l. ſi ex legati cauſa, cum l. ſequen. ſed ſi pupillus careret tutore, debet adiri iudex, vt faciat prouidere de tutore. l. diuus, qui pe. tut. Mar. Soci. in tract. de citat. artic. 20. num. 49. Mod. in conſuetud. Pariſ. §. 13. num. 7. in tract. vſur. q. 40. num. 309. Dico tamen, ꝙ ſi tempora patiantur, vt poſſit denuncians inuenire tutorem, vel alium facere ſurrogari, ꝙ tenetur curare hęc fieri, & iterum illi tutori denunciare, nec tunc ſufficeret iſta denunciatio ſoli pupillo facta, immò ex bono & æquo debet etiam amicis & cognatis nũciare, alioquin puto ſimplicem denunciationem ſoli pupillo factam non prodeſſe denuncianti, ſi aliam diligentiam pro temporis ſpatio facere potuerit & omiſerit. Et hoc not. in praxi. Ex quibus facilè intelligis, ꝙ tutori poteſt fieri talis denunciatio, vel curatori. Fruſtra tamen notificaretur tutori habenti à teſtatore, vel iudice diuiſam adminiſtrationem ad alias res. l. fin. C. de aut.

de ant. præst. frustra curatori ad lites, vel litem, siue ad aliam rē. Sed si sint plures tutores, vel curatores administratione non diuisa, sufficit vni ex eis notificari. d. l. fi. Sed quid si per seipsos administrationem diuiserunt? Respondetur, si sint diuisi in diuersas prouincias, opus est notificare illi, cuius prouinciam negocium respicit l. 2. C. de peri. tut. l. & si pluribus, de aut. tuto. gloss. j. Ioan. Fab. in l. 2. C. de diui. tut. Si verò administratio sit in eadem prouincia, sufficit alterutri, quia tunc non est in consideratione diuisio ab eis facta. dicta l. 2. Moder. dicto §. 13. gloss. 11. nume. 10.

I Duplum.] Emptor fundi conuentus à Domino laudat auctorem, liteque diu protracta, vel agitata, tandem euincitur, & in omnes fructus à lite contestata damnatur, eidemque venditor eodem fortè (vt fit) iudicio euictionis nomine damnatur. Certum est in condemnationem euictionis venire dictos fructus, quos emptos debet restituere victori, sed an in totum per se, an infra duplum? Et primò, quòd indistinctè subdatur duplo, facit illud quod dicitur de partu in l. si prægnans, de euict. qui non minus est causa rei, & accessio naturalis & fauorabilis, nec minus in rei persecutione consistit quàm fructus, & tamen in causa euictionis subest duplo, vt ibi dictū est, ergo & hi fructus. Non obstant, quæ dicunt Mod. Paris. in l. j. num. 10. cum sequē. C. de senten. quæ pro quod int. prof. de causa rei non duplanda, sed in totum per se exigenda, quia illud procedit in fructibus, vel partubus, quos ipse venditor & debitor post moram regularem, vel irregularem percepit, aut percipere debuit, & sic nō potest duplo imputare, sed omnes (cum etiam consistat in rei persecutione) restituere tenetur, alioquin ex mora sua continua, continuum perciperet commodum, & meliorem suam cō ditionem faceret, quod est absurdum, facit l. inficiādo. §. infans, de furt. Sed hic loquimur in fructibus quos venditor nullo modo percepit, & sic contra eum non dicuntur rei persecutio, sed interesse, sicut quodlibet etiam intrinsecum & permanens rei augmentum, quod in causa euictionis duplo subiicitur. Mod. Paris. in d. l. j. num. 103. igitur multo magis hi fructus. In contrariū videtur, quòd indistinctè per se in totum veniant, nec subsint duplo hoc casu etiam, quia ex quo emptor retro à tempore restitutionis fructuum euincitur, debet venditor eodem modo euinci, & non solum pretium, sed dictos fructus restituere emptori, vel eos pro eo soluere, vt euictio sit æqualis, vel tota recidat in auctorem, qui eam præstare debet. Confirmatur, quia interim habuit pretim penès se, & eius interusurium, quod sibiipsi debet compensare cum dictis fructibus, præsertim cum eos regulariter excedat, Mod. Paris. in d. l. j. nume. 126. Breuiter hæc est veritas in themate proposito, quo emptor initio venditorē laudauit. Non obstat, quod nuper dictum est de partu, & alio etiam intrinseco augmento, quia verum est, quando prouenit casu vel natura rei, vt in l. venditor hominis, de euict. vel solo facto & industria emptoris, in l. Titius, in fi de act. empt. Secus si facto, vel mandato venditoris, vt hic vbi litem suscepit, vel mādauit suscipi ab emptore, & sic ipso facto sese obligauit ad euentum litis, & iudicatum soluendum, puta, fructus & impēsas, quę est noua obligatio à veteri separata ex nouo quasi contractu, & negocio separato contestationis. l. 3. §. idem scribit, de pecul. ideo non subest taxationi. d. l. 1. quia est noua principalis obligatio, & idem in expensis litis, non solum factis ab emptore, sed etiam quos emptor tenetur restituere victori, & ita obseruatur in praxi, quamuis Bereng. in d. l. 1. verb hoc quod interest, q. 10. contrarium velit, & malè vt ibi rectè animaduertunt Mod. Paris. num. 150. Sed quid si emptor non laudauit venditorem, sed per se litem sustinuit, & succubuit, postea via actionis agit contra venditorem, iux. not. in l. emptorem, in princip. de act. emp. Mod. in consuet. Parisien. §. 44. nume. 25. & in tract. vsur. nume. 675. Respond. aut venditor impediuit ne laudaretur, vel contumax fuit, & idem vt supra. l. Seruius, quod vi aut clam. Aut non impediuit, & tunc aut emptor diligentiam fecit laudandi venditorem, vel eius hæredem, & non potuit, vel erat hæres emptoris habens iustam causam ignorandi, & tunc veniunt dicti fructus, & impensæ litis in damnis & interesse cum omni alio extrinseco interesse, sed infra duplum, quia venditor non laudatus non tenetur ad hoc ex aliqua noua obligatione, sed ex veteri tantum, & sic non aliter quàm per viam iusti interesse, consequenter non vltra duplum. Mod. Paris. in d. l. 1. num. 30. & 150. Nec est iniustum hoc casu recursum euictionis per viam actionis dari non solum ex primo capite ad pretium, sed etiam ex secundo in id quod interest sub moderatione legali huic emptori, qui potuit laudare, sed solus litem probabilem sustinuit, quā non tenebatur relinquere indiscussam. l. illud, de peti. hæredit. Immò potuisset esse in culpa erga venditorem, si defensionem iustam, cui locus erat, deseruisset. Non obstat, ꝙ emptor habuit interim pretium & eius interusurium, & sic ꝙ vēditor indistinctè, & integrè dēat exonerare emptorem restitutione fructuū. Tum quia solum interusurium non obligat sine aliqua mora vel culpa. Tum quia sæpe contingit nullum esse, vel nullius vtilitatis interusurium, Mod. Paris. in d. l. j. num. 151. Sed si emptor laudauit in fine litis. Quid de fructibus & impensis temporis medii? Respond. tunc absolutè responderi non posse, sed hoc in circunstantiis cuiusque casus subiecti consistit, vt in l. de accessionibus, de diuer. & temp. præscrip. l. Mæuia. §. pen. de ann. leg. Potest enim esse emptorem prudenter fecisse, quod venditor facturus erat, & tunc idem quod primo casu, quod est indubitatum, si venditor, quod tempore medio factum est ab emptore ratum habeat. Sed si improbet, & cautè vt initio cedendum liti fuisse, nō continuo aliud dicendum est quàm cedendum, sed boni viri arbitrio totius negotii circunstantiæ expendendæ. Quid enim si cō stet, venditorem non potuisse tempore medio prudentius facere? Et adhuc idem, quia tunc præsumitur venditor hoc iactare, & fingere in fraudem emptoris & recursus euictionis. Moder. Paris. in d. l. j. nume. 153. Quid si emptor initio notitiam habuit iuris agentis, & tamen litigare maluit, & euentum tentare, vt verisimile sit, cum difficile venditorem laudare, ne fortè is cedendum liti suaderet? Tunc iustum est venditorem, qui statim bonam fidem agnoscit de augumento præterito nō teneri, sed imputari emptori, qui debuit bonam fidem agnoscere, cum ab initio veritatis notitiam habuerit, vel venditorem consultum laudare. Quid si venditor initio laudatus vult liti cedere, & condemnari de euictione, emptor autem vult litem experiri quod (vt potest) fecit, & tandem succubuit? Respond. si emptor nullam iustam causam habuerit cedendi, quàm à diffidentia venditoris, vt quia nondum liquebat de iure agentis, non est ei prorsus imputandum, si experiri voluit. Sciendum, de vsu nō enim tenebatur ius suum linquere indiscussum. l. illud, de pet. hæred. præsertim cum iustam causam habeat credendi Dominum, ad que ab ipso venditore & eius facto. Quare dico, ꝙ fructus & impendia donec appareret clarè de iure actoris veniunt in damna & interesse infra duplum, vt dixi in secundo casu, Moder. Parisien. in dicta l. j. nume. 153.

SVMMARIVM.

1 *Melioratio fundo cedit.*
2 *Emptor non perdit melioramenta.*
3 *Intellectus §. emptor. l. fi. C. comm. de leg.*
4 *Non tenetur emptor illa deducere super fructibus.*
5 *Fallit quando percipiuntur sola bona fide.*
6 *Nisi per ea res facta sit melioris reditus.*
7 *Quæstio singularis discutitur.*
8 *An idem dicendum in creditore hypothecario.*
9 *Quid in malæ fidei possessore.*
10 *Aliquarum legum in materia intellectus.*

K 1 Melioramenta] Meliorationem † fundo cedere exploratissimum est. l. §. si quis sciens. C. de rei vind. & statim necessariò acquiritur Domino directo, vel vtili. Bald. in c. j. §. si quis de manso, colum. 4. versic. pone ꝙ vasallus, de controu. inuest. Albert. Brun. in tract. de augu. col. 69. concl. 20. & valet argumentum de feudo ad emphyteusim, quando dispositio feudalis non est contra regulas iuris communis, Alex. in l. diuortio. §. si fundum, col. j. sol. matr. & in consi. 106. col. pen. lib. 4. Dec. in c. cæterum, col. 6. de iudic. Corn. consi. 67. col. 2. ver. Quartò præmitto lib. 2. Quod argumentum dicitur magis à ratione, & naturali iustitia, lege vel consuetudine deficiente, quod est efficacissimum, quoniam iura feudorum sunt singularia, nec habent vim legis, nisi in materia feudali, nec possunt allegari decisiuè in alia materia, vt tenent Iac. Beluis. in titu. epis. vel Abb. Bald. Alua. & omnes in c. j. de feu. cog. Bart. in l. vt iurisiurandi. §. si liberi, in princip. & circa med. de oper. libert. Salic. in l. 4. colum. 4. C. de iur. emphy. Ias. in l. de quibus, num. 26. de legi. quicquid aliàs dixerit idem Ias. consi. 62. colum. 3. in fin. lib. 1. Moder. in consuetu. Parisien. §. 1. gloss. quinta, nume. 72.

2 Emptor † qui tenetur restituere rem euictione secuta nō perdit meliorationes, sed eas, seu earum æstimationem potest retinere. Quod probatur primo naturali ratione quæ neminem patitur cum iactura aliena fieri locupletiorem. l. nam hoc natura, de cond. ind. cum vulg. & bonus tex. in l. planè. §. sed benignius, de pet. hæred. Secundo, per dispositionem iuris communis, quo cauetur, cum qui bona fide in re aliena etiam sciente (modo nō adsit animus donandi) vel in re sua, sed restitutioni subiecta ædificauit, vel quid aliud ad perpetuam vtilitatem fecit, posse sumptus huiusmodi vtilium, vel necessariarum impensarum repetere. §. certè illud, insti. de rer. diuis. l. qua ratione, in prin. de acqui. rer. domi. l. domos, de leg. j. l. si quis sciens. l. si in area. C. de rei vendi. cum sim. Scrib. in l. Senatus. §. Marcellus. de leg. j. Bal. in auth. excipitur. C. de bon. quæ lib. in l. 2. ad fin. C. de rei vind. l. in rem. §. tignum, ad fi. de rei vind. Paul. in auth. qui rem. C. de sacrosan. eccle. in consi. 237. primò videndum est, ad fi. lib. j. Cuman. latè consi. 57. Monasterium, colum. secunda. Guid. Pap. decis. 169. & decis. 439. Ias. in l. secunda. not. 7. C. de iur. emphy. Dec. consil. 518. Albert. Brun. dicta conclus. 20. & hæc veritas, quamuis Fulgo.

Fulgo. aliter consuluerit in consilio 9.

3 Non obstat † § emptor. l. fi. C. communia de leg. Vbi dicitur, emptorem, qui fundum subiectum restitutioni, vel fideicommisso scienter emit, & meliorauit, illo euicto habere aduersus venditorem actionem tantummodo ad restitutionem pretii, neque dupli stipulatione, neque melioratione locum habente. Quia ille §. loquitur inter emptorem & venditorem tantum, & vult emptorem nullum recursum habere euictionis aduersus venditorem etiam meliorationum nomine, non autem loquitur inter euincentem & emptorem, nec excludit emptorē à recuperatione meliorationum respectu euincētis, ad quē perueniunt sine causa illæ meliorationes præsentes, sed de hoc nihil dicit, & sic relinquit iuri veteri & communi, quod est in d. l. domos. Et sic d. emptor habebit exceptionem, & etiam incerti conditionem aduersus legatarium, vel fideicommissarium vindicantem ratione huiusmodi sumptuum & impensarum inspecto præsenti valore rei, sicut haberet ipse hæres & venditor per d. l. domos, & duas seq. de leg. j. Et hoc not. ad sanum intellectū. d. §. emptor, quia nullus Doct. Scribentium ibi, quotquot legi, aduertunt, sed simpliciter dicunt, illum emptorem suos perdere sumptus, quod est falsum, vt nouè dixerunt Moder. in consuet. Paris. § j. gl. 5. num. 76.

Et hoc adeo verùm est, ꝙ recuperat sumptus meliorationū, 4 vt non † teneatur deducere super fructibus, nec cum eis compēsare dictos fructus, ratio: quia interim fuit Dominus, & sic omnes fructus ad eum spectabunt iure dominii, siue iure proprio, ita ꝙ non potuissent illi fructus ab eo peti, nec auferri, & sic succedit decisio sing. glo. in l. emptor, in prin. in verb. superfluum, in fin. de rei vindicat. dicentis, ꝙ hoc casu fructus non debent in sumptus imputari, & sequuntur Bar. Bald. Ang. ibidem, Bald. Imo. Cum. Paul. Alexan. Ias. in dicta l. domos, col. j. Bald. Angel. Imo. Alexan. in l. in insulam. §. fructus, vbi glo. in verbo. compēsatis, idem sentit, solu. matr. Bald. in c. grauis, col. 2. versi. secundò. si autem ædificassem, de restitu. spolia. Alex. consi. 123. in fi. lib. j. Cremens. sing. 105. Et hoc nedum procedit in fructibus perceptis iure dominii, sed etiam ex quauis alia iusta causa, aliàs † q̃ 5 ex simplici & nuda bona fide; quia si sola bona fides cultura & cura suffragetur percipienti fructus, tenebitur eos imputare in huiusmodi sumptus, tex. in l. ꝙ si artificem, & l. sumptus, de rei vind. l. super empti. C. de euict. Et intellige semper de sumptibus qui fiunt necessariò & vtiliter ad perpetuam rei vtilitatem, non autem de his, quæ fierent gratia quærendorum fructuum; quia isti primitus & ante omnia imputantur fructibus, & illos minuunt, quia non dicuntur fructus, nisi deductis huiusmodi impensis eorum gratiam factis, tuncq; procedit regula. l. fructus, in princ. solu. matr. l. j. C. de fruc. & lit. exp. & bonus tex. in l. si à domino. §. fi. de pet. hære. Vbi dicitur, ꝙ etiam prædonibus deducū tur; q̃a nullus casus interuenire potest, qui hoc genus deductionis impediat, inquit Vlpian. in l. fundus qui, in fi. princ. fam. ercis. & declarat Bal. in Margarita, verb. fructus, & in consi. 303. aduidentiam, lib. j.

Quod dictum est, eum qui non ratione dominij, sed ex sola bona fide pro cultura & cura fructus lucratur, teneri eos com- 6 pēsare cum necessariis & vtilibus impensis, non procedit † qn̄ per tales impensas res nedum est facta maioris pretii, sed maioris reditus, ita ꝙ ipsæ meliorationes nouum reditum & fructus afferunt vltra antiquum reditum rei, vt esset satio arborum fructiferum, vel ædificatio domus ad locandum, vel conuersio desertæ terræ in vineam. Certum est enim, ꝙ sumptus ad hoc facti sunt restituendi, cum res euincitur.

Sed nō est modicum dubium. An refusio illorum sumptuū minuatur ex fructibus, quos possessor percepit non ex antiquo reditu rei, de quo non est dubium, per no. in d. l. sumptus, de rei vindic. sed ex reditu percepto ex melioratione facta. Vt si res prius afferebat in reditu singulis annis ducentos florenos, & post meliorationem attulit mille florenos, & sic propter dictas impensas & meliorationes fuerū t maiores fructus, & valor eo- 7 rum actus est in florenis octingētis in singulos annos. An † fiat compensatio nedum vsque ad antiquum valorem ducentorū, sed etiam vsque ad valorem mille florenorum quolibel anno? Hanc quæstionem mouet Steph. Bertr. consi. 15. ex themate, in fi. lib. j. & non soluit. Afflict. verò decis. 87. magnum est dubium, ad fi. tenet, ꝙ non debent fructus meliorationis compensari cū sumptibus factis etiam ab illo, qui non erat Dominus rei, Ang. in l. cæterum, de rei vindic. Hinc inferebat Lācel. Dec. in l. apud Iulianū. §. fructus, de leg. j. ꝙ in omnibus casibus, in quibus malæ fidei possessor tenetur de fructibus, quos potuisset percipere ex augumento rei facto per ipsum, casus est in d. l. cæterū, Mod. in d. consuet. Paris. §. j. gl. 5. nu. 85. num seq.

8 Eodem † iure vtetur emptor aduersus creditorem hypothecarium, quoniam omnes meliorationem in re hypothecata factas ante omnia deducet, vel ei reddenti prædium debent restitui. l. fi. de censi. l. qui agros. C. de omni agro deser. lib. 11. Vel poterit excludere creditorem offerendo suum debitum. l. in his. C. de præd. & om. re. naui. lib. 11. Et ita decidit ibi Barto. & Alex. Pau. in l. si conuenerit. §. si fundus, de pignor. act. Soc. consi. 224. eleganter, col. 2. lib. 2. Corset. sing. verb. melioratio, Ias. in l. creditor, si cert. pet. Brun. tract. de aug. conclus. 14. fall. 2.

9 Malæ fidei † possessor etiam impēsas deducit, immò repetit, quando constat, ꝙ non animo donandi illas fecit, saltem quando Dominus rei efficeretur locupletior tempore recuperationis rei suæ, probat tex. in l. si pupilli. §. sed & si quis negocia, de neg. gest. Vbi dicitur, ꝙ etiam prædo, qui sui lucri causa, & non contemplatione Domini aliquid impendit, habet etiam actionem negociorum gestorum contra Dominum, quatenus inde efficitur locupletior secundum inductionem Mod. in consuet. Paris. §. j. gl. 5. nu. 87. quicquid in contrarium Doct. ibi senserint. Probatur secundò per tex. in l. planè, de peti. hære. vbi dicitur, ꝙ etiam prædoni habetur ratio huiusmodi expensarum. Tertiò probatur per tex. in l. 2. C. de rei vind. in fin. vbi malę fidei & sciēter in alieno ædificanti conceditur repetitio, & vindicatio materiæ dissoluti ædificii, nisi animo donandi ædificauerit, ergo non potest dici, quod eo ipso quòd est in mala fide vera censeatur donare, & non possit repetere, nisi aliunde probetur de animo donandi.

10 Solùm restat † respondere ad quosdam text. quorum litera ad reliquos tex. iuris non diligenter expēsos dedit omnibus gl. & Doct. hucusque ansam errandi, videlicet, ad tex. in §. ex diuerso, in fi. §. certè illud, in fin. insti. de rerum diuis. in l. adeo. §. ex diuerso, de acquiren. rerum dom. Quibus respōdetur dupliciter. Primò, cum subauditione, ꝙ illi tex. intelliguntur, dummodo etiam aliunde q̃ ex sola scientia appareat illum malæ fidei possessorem ædificasse, vel impendisse animo donandi vero domino, vel perdendi. Et hæc erat solutio Mart. vt testatur glo. in d. l. adeo. §. ex diuerso, verb. petit, in fi. sed quia vix vsu veniret. Secūdò, & melius respondetur absque subauditione, ꝙ illi text. procedunt, & intelligūtur de mero iure. Alii text. pro mea opinione allegati loquūtur de benignitate & æq̃tate naturali, vt latius hoc explicant Mod. in d. consue. Paris. §. j. gl. 5. num. 88. cum seq. & probat tex. in d. l. planè, ibi. Sed benignius est. Vbi postquam dixit, prædoni non succurrendum, sed ꝙ de se quęri debet, qui sciens in rem alienam impendit, discedit ab illa priori sententia non tanquā iniustam, sed quia benignior & æquior est sequens contraria sententia.

L Fructus.] Circa fructus lucrādos ab emptore in hac materia euictionis fac breuiter duas conclusiones. Prima sit. Emptor tenetur restituere fructus perceptos post litem cōtestatam vel cō sumptos, & ad omnes etiam percipiendos. l. certū. C. de rei vin. Et reprobo sententiam gl. & omnium Doct. in l. si fundum. C. eod. vbi per illum tex. (sed arguendo à contrario sensu) dicunt malæ fidei possessorem habentem titulum excusari à fructibus percipiendis, etiam post litem contestatam, idque propter titulum, nisi in quatuor casibus à glo. fi. ibi exceptis, quibus (si eorū opinio esset vera) deberet addi pro quinta fallentia casus. l. si patri. §. ex diuerso, de min. quando titulus habetur à minore. Sed eorum opinio est falsa, quia d. l. hoc non dicit, nec ex ea sumendum est argumentum à contrario sensu ad correctionem, d. l. certum, nec ad limitandum specificam dispositionem d. ll. Verùm est, ꝙ Io. Fab. in d. l. certum, limitat d. opinionem, vt procedat, quando titulus est iustus, secus si est à iure reprobatus, & sic ꝙ non est speciale in d. quatuor casibus d. glo. fi. Quidam etiam Doct. veritati magis accedentes limitant dictam opinionem, vt procedat in eo, qui fictè tantum & pręsumptiuè est malæ fidei possessor, puta ratione denunciationis, vel litis motæ aut contestatæ, iux. l. illud, de petit. hæred. Secus in eo, qui est in vera & positiua mala fide, vt is in nullo propter titulum excusetur, & ita tenuit Petr. in §. omnium, num. 38. insti. de act. Pau. in d. l. si fundum, Lancel. Dec. in d. l. apud Iulianum. §. fructus, no. 2. de leg. j. & sentit Bald. consi. 397. in causa, lib. 4. Aliter etiam distinguit Sali. in l. mala fide. C. de cond. ex. l. non refero, sed concludo indistinctè, ꝙ etiam verus bonæ fidei possessor etiam cum iusto titulo tenetur ad omnes fructus etiam percipiendos à tempore litis contestatæ in omni iudicio etiam particulari, per vniuersalem dispositionem. d. l. certum & legū similiū. Nec potest sumi in diuersum argumentum. d. l. si fundum, quia (vt patet per d. l. tenorem) non intendit illud, quod per argumentum à contrario sensu inferunt. Et sic cessante mente, cessat illud argumentum, Dec. in l. j. num. 38. & num. 53. de offic. eius, cons. 216. col. fi. consi. 364. per totum, consi. 386. col. 2. Moder. in consuet. Paris. §. 2. gl. 2. num. 3. cum seq. Tum quia per illa iura satis reperitur expresè dispositum, & illa expressa dispositio facit cessare tacitum, si qua resultaret à contrario sensu, vt no. in l. 2. C. de condi. ins. Moder. in consuet. Paris. §. 22. nu. 50. cum seq. Secunda conclusio. Emptor non tenetur restituere fructus perceptos & consumptos ante litem contestatam, quod intelligit Barto. nisi in quantum est factus locupletior, ita tenet in l. sed & si lege. §. scire, post gl. ibi, de petit. hære. in l. si fur. §. j. de vsucap. & plenè in l. ex diuerso, col. 3. de rei vindic. & sequitur Ang. ibi, & in l. si me & Titium, si cer. pet. in consi. 133. super primo puncto, & in consi. 260. D. Catherina, ad fin. Pau. in l. si fundum. C. de rei vind. But.

Abb. in c. grauis, de restit. spol. Alex. cons. 21. ad fi. lib. 4. Soc. consi. 251. col. fi. lib. 2. Et aduerte, quod in dubio non præsumitur factus locupletior, sed allegans tenetur probare. Nec satis esset ostendere, quod conuertit in vsus suos, quia potuit latius vtendo sicut re sua consumere. l. sed & si lege. §. si quis re sua, de peti. hære. ita tenet Ang. in d. cons. 133. & 160. in fi. Cur. Sen. cons. 73. col. 3. conclus. 7. Ias. in l. Nescennius. §. 2. de re iudic. Hoc intellige in iudiciis vniuersalibus, vt in petitione hæreditatis, & ita expressim tenet gl. in l. ex diuerso, de rei vind. Pet. Cy. in l. non est. C. fam. ercisc. Bald. in l. j. col. j. C. de vsu, & fruc. leg. Imo in l. sequitur. §. j. de vsuc. & in d. c. grauis, Ange. in d. l. Nesennius. § j. & ibi Alexand. in fi. Rom. in d. l. si me & Titium, Curt. Sen. cons. 71. colum. fin. Et hæc est vera & communis sententia. Moder. in d. §. 22. num. 49. Secus in iudiciis particularibus, quia tunc bonæ fidei possessor non tenetur restituere fructus industriales consumptos ante litem etiam quatenus factus est locupletior, per textum in §. si quis à non Domino, de rer. diuis. Vbi postquam tex. dixit, fructus industriales sunt bonæ fidei possessoris pro cultura & cura, áddit quod superueniens Dominus fundi agere nō potest pro illis consumptis. Igitur huiusmodi fructus nedum efficiuntur bonæ fidei possessoris, quod est commune omnium fructuum à quocunque separantur à solo, sed etiam eos per cōsumptionem lucratur. Et per negatiuam additam verb. potest, in d. §. si quis à non Domino, excluditur omnis eorum persecutio, excepta sola compensatione cum impensis, secundùm not. in l. sumptus, de rei vind. Naturales tamē fructus etiam consumptos restituit, quatenus est factus locupletior & non vltra. l. fructus, de vsur. Moder. d. §. 22. num. 51.

§. IIII.

SVMMARIVM.

1 *Augumentum accessionis & diminutio.*
2 *Euictionis capita quot.*
3 *Si pluries res euincatur.*
4 *Mora tradendi an noceat succedente euictione.*
5 *Res vendita deterior facta.*
6 *Augumentum casuale.*

A 1 EVictio.] Quidam fuerunt in ea opinione, quòd † in actione ex empto attenditur augumētum secutū accessionis, aut valoris, aut meliorationis post cōtractum ad augendam actionem euictionis. l. Titius, ad fi. de actio. empt. l. venditor hominis. l. sed si quid. l. euicta. j. in princ. & §. fi. l. si cum venditor, in fi. de euict. Quemadmodum in eadem actione ex empto attenditur subsecuta diminutio, vel deterioratio ad diminuēdam actionem euictionis. l. euicta. 2. in fi. eod. tit. quanquam aliud sit in actione ex stipulatu ad duplum, quę non recipit augumentum, vel diminutionem ob diminutionem, vel deteriorationem rei, saltem secuta euictione totius. l. ex mille. § si totus, de euic. quam Accur. Salic. ibi, & omnes vbique ita prædicta iura intelligunt, fatendo contrarium, & soluendo simpliciter, aliud in actione ex stipulatu, aliud in actione ex empto. Sed ego dico, quòd gloss. & Docto. superficiem tantum non intimum sensum horum iurium attingunt.

2 Dicendum † pro breui & plana conciliatione, quod actio ex empto de euictione præter præuium & præambulum caput ad defendendum, de quo Scrib. in l. 4. §. Cato, de verb. obl. Moder. Paris. tract. diui. & indiui. par. 2. q. 9. habet duo capita. Vnum perpetuum, scilicet ad pretium non autem ad rem. Secundum casuale, scilicet, in id quod interest præter pretium. Et hęc duo capita apertè distinguuntur in l. emptorem. §. fi. in l. Titius, ad fi. de act. emp. in l. si in venditione. l. euicta. 2. l. si plus, de euict. & alibi passim in iure. Quantū autem ad primū caput, quo actio ex empto competit ad pretium, vel pro rata pretii, semper quoties pro rata committitur, fit relatio ad bonitatem, quę erat tempore contractus tantum, & secundum eam metitur, iuxt. l. j. & l. bonitatis, de euict. quæ non solū habent locum in stipulatione duplæ, sed etiam pariter in actione ex empto ex primo capite, immò plenius in hac actione ex empto, prout (vtpote bonæ fidei & vberior) nō solum committi potest pro parte (in omnibus casibus in quibus stipulatio duplæ pro parte committi pōt) sed etiā vbi stipulatio duplæ ob strictam sui naturam non potest committi pro parte, vt in l. si dictum. §. in stipulatione, de euic. tñ committi pōt actio ex empto, vt alibi dicetur. Quantum aūt ad secundū caput, scilicet ad interesse, recipit augumētum & diminutionē, prout plus, quandoq; minus, quandoq; nihil pręter pretium interest. Et de hoc secundo capite intelliguntur iura reliqua, quæ videntur contraria. d. l. j. & l. bonitatis. Quoties enim iura dicunt agi euictionis nomine, si aliud non exprimatur, nec ex materia subiecta colligatur, non intelligitur de stipulatione duplæ, sed de actione ex empto, quæ est naturalis & perpetua actio euictionis, stipulatio verò accidētalis, & casualis est. Et rursus qñ exprimitur, vel tacitè (vt in dubio) intelligitur agi ex empto, nisi aliud addatur, vel suppleatur in facto, non sequitur agi, nisi ad pretiū, vel pro rata pretii, vt probat. l. quod si nulla, in fi. cum l. seq. de hære. vel act. vend. quia interesse non venit nisi intersit, & adhuc nisi probetur, quod à facto & probationibus pendet, & adhuc etiā si cōstet interesse, qñq; non agitur nisi ad pretium, vt qñ pactum est de euictione non agi. l. emptorē. §. fi. de act. emp. His ergo casibus, cum ad pretium tantū, vel pro rata pretii parte euicta agitur, non inspicitur secutum augumentum, vel decrementum, sed status qui erat tempore contractus, & ad preciatio tunc facta, iuxta d. l. j. & l. bonitatis. Et hoc ipsa naturalis iustitia, sensusque cōis dictant. Si enim fundū à te emi mille, deinde cum negligentia mea, vel casu dimidio deterior factus in totū euictus, nec apparet de alio extrinseco interesse, cur actio ex empto euictionis nomine limitabit ad dimidiū pretii, videlicet, ad quingenta, vt omnes gl. & Doct. hucusq; malè sentiunt? Cur tu cum non esses Dominus, nilq; iuris habeas, lucraberis dimidiam partem pecuniæ meæ cum iactura mea pretextu deteriorationis ēt casualis? Cur qui non est dominus, & alium decipit, versabitur in lucro, deceptus verò in damno? Cur non potius tanquam tota re euicta totum pretium repetam sine alio interesse, quia pluris non interest? Quòd in venditione pretium sit verum simplū Io. Igneus in l. quatenus, col. 17. 18. & in fi. de reg. iur. limitat si sit læsio vltra dimidiam iusti pretii, quo casu censet nō debere attendi pretium vt erroneum & iniustum, sed cōmunem rei ęstimationem, eamq; simplum esse, & duplandum esse. Sed nō aduertēs ad praxim, nec quorsum res euadat, iudicio lapsus est. Sequeretur enim melioris conditionis esse decipientem q̃ deceptum, quia emptor, qui fundum valētem mille cōi vera æstimatione non emisset nisi quadringentis, posset secuta euictione, probando tanti sua interesse, consequi non duplum modo, sed ferè quadruplū, vtpotè mille quadringēta, quia primò haberet pretium quadringentorum, deinde extrinsecum interesse vsq; ad mille, & sic ferè quadruplum, cum nō numerauerit nisi quadringenta. Contra si res non valebat nisi quadringenta, & emisset pro mille, quæ numerasset, nō posset nomine eius, quod interest, consequi vltra quadringenta, & sic longè infra dimidium pretii numerati. Hoc aūt non solum esset contra mentem. l. j. C. de sent. quæ pro eo quod int. prof. sed in se absurdissimum, & cōtra sensum cōem. Quomodo enim venditor, qui pluris vendidit allegare poterit cōtra factum suum rem minoris valere, cū ipse tanti emptorem inuenerit, cum tanto pretio fruitus fuerit? Quomodo in actorem reijcere poterit culpam vel læsionē, cuius ipse non solum auctor est, sed etiam lucrum sentit? l. cum in fundo. §. quod si mulier, de iur. dot. Rursus si actor vilissimo emerat, quomodo contra factum suum causari queat rem pluris valere contra eūdem? Quomodo culpam, cuius actor est, & lucrū sentit, in alium reiicere? Et sic. l. 2. C. de rescind. vend. prorsus impræsentiarum impertinens est. Præterea (vt verisimile esset) vili vendentem noluisse de eo quod intererit vltra duplum pretii teneri. d. l. Titius, in fi. cum seq. de act. emp. ita si pluris vēdat, eo ipso sese obligat, vt teneri possit de eo quod intererit vsq; ad duplum pretii. Ex quibus liquet ampliandam conclusionē nostrā, quod pretium sit verum simplum, etiam si læsio fuerit vltra dimidiam rei, vel pretii. Mod. Paris. in l. j. C. de sent. quæ pro eo quod int. num. 69. cum sequen.

3 Quęro quid † si pluries res euincatur? Vt si primò tota domo euicta emptoris extrinsecus interfuit in mille vel quingentis, q̃ venditori soluit, & loco pretii domum ab euincente redemit & restituit, quæ postea rursus ab alio euincitur, vnde rursus damnificatur emptor in aliis mille. Vtrum debeant compēsari, vel diduci priora mille, vel quingenta? Videretur quod sic per prædicta, cum dicta restitutio domus non fuerit noua venditio, sed prioris impletio, & sic semper ex eadem causa vnius vēditionis agitur, & eadē vetere actione ex empto. Igitur ne duplum excedatur, debet dicta compensatio, vel deductio fieri, alias nō solum duplum, sed etiam triplum, vel quadruplum eodem actu subinde repetito posset excedi. Sed his non obstantibus, contrarium puto, quia alias sequeretur, quod emptor posset impunè inquietari, nec amplius ageret ad interesse. Non obstāt prędicta, quia hic voluntaria traditio, & sic nouum factum vēditoris interuenit, ex quo de nouo ad euictionem obligatur, quæ obligatio nō debet esse elusoria. Tum venditor contra eum, vel eos & singulos à quibus successiuè redemit, habet nouum & distinctum recursum euictionis, quo sibi subinde consulere potest, & quem ad minimum cedere tenetur Mod. Paris. in d. l. j. num. 89.

4 Vlterius quæritur. Venditor † fundi, vel domus recepto pretio fuit primùm in mora tradendi, vnde damnatus ad fructus, vel mercedes moræ, & in id quod extrinsecus emptoris ob eā moram interfuit, quod probatum fuit ascendere ad ducenta, q̃ soluit re tradita, sed postea euincit, & emptor multo magis dānificatur extrinsecus. Vtrū in æstimatione & interesse euictionis debeant in duplo cōputari illa ducenta ob præteritā morā nō tradendi soluta? Vr quod non, quia mora illa præcedens nihil habet cōe cum cā & dānis euictionis, sed diuersæ sunt obligationes. Prima ad tradendum & præcisa, quæ est primitiua. Secunda verò conditionalis, & oritur ex noua causa, videlicet, euictionis, nec competit ad rem, sed ad pretium & interesse. Et sic videtur quęlibet obligatio suum & diuersum simplum habere, quia primæ simplum est res ipsa empta, secundæ verò simplum est pretium quod repetitur. l. si in venditione, de euict. Igitur quælibet suam taxationem ad simplum suum habere poterit. Quib. non obstantibus dico illa ducenta deducenda, vel in duplo computanda, non autem quòd nomine dictorum fructuum, vel mercedum præceptum est, & hoc per text. in d. l. ex empto. §. idem Neratius, qui continuatur ad §. præcedentem, de acti. empt. qui loquitur de cautione habere licere, quæ cōcernit euictionem, loquitur etiam de interesse ob non traditionem, vel moram tradendi, & tamē subiungit clausulam generalem, deducto eo quod præstitum est, litem æstimandam, vt sufficiat propter hęc omnia, quod plurimum est, idest, summum (quod per dicta l. 1. C. de sent. duplum est in omnibus certis) præstari. Et sic est ibi casus rotundus, quòd etiā in causa euictionis deducitur, quod priùs ob veterem moram tradendi nomine interesse, scilicet, extrinseci solutum est. Non obstat, quod diximus in præcedenti quæstione, quia ibi post rem euictam retraditio rei redemptę est noua venditio; quia est merè voluntaria, nec fit ex necessitate prioris contractus ex quo sufficiebat pretium cum interesse, quod ad summum non poterat pretium excedere, & sic cum fiat ex noua voluntate, nouus est contractus, consequenter noua causa, & nouum simplum. At in hac quæstione traditio rei & purgatio moræ non est nouus contractus, sed necessaria impletio prioris, nec fit ex libera volūtate, sed ex necessitate, & sic est merum implementum necessarium primæ & vnicæ venditionis, consequēter vnum & idem simplum, quod ab eo quod extrinsecus interest, siue simul, siue particulariter excedi neqt. Mod. Paris. in d. l. j. nu. 90. cum seq.

5 Res vendita † vsu vel ætate deterior facta est, veluti est equus & similes, quo tempore euicta est, dubitatur illius æstimatio, cuius temporis attendenda, an contractus, an euictionis? Et prima facie videtur hæc quęstio indubia, nam ea deciditur in l. ex mille. §. si totus, de euict. vbi est text. nominatim loquens in seruo vēdito & tradito, deinde deteriore facto, & deciditur, quod siue casu, siue iniuria deterior factus sit, non diminuitur obligatio euictionis, & sic nulla est quæstio. l. ancillæ. C. de furti. l. illam. C. de colla. Mod. Paris. in dicta l. j. num. 124. Contrarium dicendum est. Primò arguendo ab absurdo. Nam absurdum videtur, quod emptor, qui equo toto plenè & pacificè toto ferè vitæ tēpore fruitus est, possit prætextu euictionis circa finē vitæ, quæ retro non trahitur, & sic toto fructu retento totum tamen pretium repetere. Cum ergo toto ferè tempore vitæ præuisæ fruitus sit emptor, nec per euictionem absit nisi modicum, & ferè inutile tēpus, non potest totum pretium repetere, cum intus habeat totum ferè commodum & fructum præuisæ fruitionis & vsus. Mod. Paris. in d. l. j. num. 126. cum seq. Ad §. si totus respondetur distinguendo. Aut res euincitur ex defectu totius iuris venditoris, puta quod tota res ab initio esset aliena, & tunc procedat dicto §. Aut verò euincitur ex defectu iuris à tempore euictionis tātum, puta quia erat restitutioni subiecta sub conditione, quæ extitit sub finem temporis tantum, & tunc procedat secunda pars, vt non debeatur euictio, nisi pro rata temporis euicti. Verum hæc distinctio penitus inspecta non satisfacit, quoniam non est æquum huiusmodi bonæ fidei venditorem, de quo loquimur, omni commodo possessionis, quod ad eum spectare debebat, priuari, & ad emptorem, qui etiam nullum ius (nisi a venditore suo habuit) transferri neutro enim domino existente iustius & æquius priori qui bona fide possidebat, commodū suæ possessionis antiquæ seruari, saltem pro rata vel tempore, quo prior ille impleuit, & liberam & efficacem fruitionē præstitit. Debet igitur retinere pretiū, uel mercedes pro rata. Hanc partem probat tex. appositissimus in l. si mancipium. §. j. de euictio. vbi licèt seruus emptus euincatur ex defectu iuris venditoris in parte tantum quia seruus erat cum alio communis, tamē quia totum adiudicari contingit aduersario, committitur in totum duplæ stipulatio, quia (inquit tex.) non interest quo genere iudicij extet conditio euictionis, vt totum ipsum habere nō liceat. Sed tamen aduertendum, quòd licèt hæc stipulatio ob strictam sui naturam & formulam mero iure committatur in totum, obstat exceptio in parte, & in effectu non committitur nisi pro parte, quę erat aliena, ratione cuius facta est euictio. Cogitur enim emptor vel pro illa tantum parte agere, vel si pro toto agat, computare & deducere pretium partis suæ, quod ab euincente habuit, vel habere debuit, quod in idem recidit, ac si pro parte ageret, obstat enim doli exceptio, si totum petat, & exigere bis idem certet. l. bona fides, de reg. iur. Ita dicendum in proposito, licèt mero iure in totum committatur stipulatio duplæ, etiam quando equus diu post euictionem iam senex factus euincitur, & deinceps per euictionem totum habere non licet, & sic extat formula, sub qua concepta est stipulatio, siue totus equus euincatur ex antiquo defectu totius iuris venditoris, siue ex iure nuper resoluto, tamen ex quo euictio non trahitur retro, & sic emptor totum ferè rei, & proprietatis, & emptionis emolumentum retinet, & in his habet, obstat exceptio si pro toto euictionem petat, ne bis idem consequatur, contra d. l. bona fides. Non ergo aget in effectu, nisi pro rata reliqui emolumenti sublati. Et in effectu totum hoc casu relabitur in actionē ex empto, quæ ex primo quidem capite competit ad pretium pro rata rei effectualiter euictæ, ex secundo verò capite quantum iustè interesse probabitur, dummodo non excedat pretiū vel summam rei principalis. Non obstat dicto §. si totus, quia intelligi debet, vt si seruus infra annum vēditionis casu vel culpa mutilatus est, vel in moribus corruptus, aut aliter deterioratus euincatur. Tunc enim emptor non retinet, nec intus habet notabile emolumentum operarum serui, quas non percepit, meritò stipulatio duplæ in totum cum effectu committitur. Si verò emptor plenè & pacificè seruo diu frueretur, qui tandem natura, solitoq; cursu temporis ferè consumptus est, tunc non loquitur dicto §. si totus, nec ad hunc casum trahendus est, in quo euictio, quæ non trahitur retro ad cōmoda præterita, non concernit totum seruum effectu, sed tantum eius minimā partem, cum sit temporalis. Vnde quemadmodum si vsusfructus serui euinceretur, nō totus seruus, sed pars esset euicta, ita si emptor toto ferè tempore vitæ serui vsus est, tandem sequatur euictio, quæ non trahatur retro, etiam si fiat ex defectu totius iuris non dicitur totus euinci inspecto effectu, quamuis fundus (qui perpetuò durat) diceretur etiam ex magno interuallo totus euinci per prædicta, Mod. in d. l. j nu. 130. cum seq.

6 Quid dicendum † de augumento casuali? Emi fundum mille, pretium fundorum successu temporis creuit, nunc mihi fundus euincitur, an venditor teneatur ad istud casuale augumentum? Videtur quòd non, quia perfecta venditione, & multo magis re tradita, vt hic, omne periculum, damnum, & commodum spectat ad emptorem non autem ad venditorem. l. necessariò, de pericul. & commoda. rei vendi. Si igitur non tenetur venditor de damno, vel decremento contingente casu fortuito, in quo emptor magis videbatur certare de damno, igitur multo minus tenetur de incremento fortuito, in quo emptor videbatur non de damno, sed de lucro certare. Tum videtur text. rotundus in l. ex mille. §. quòd si modo, de euict. vbi loquendo in materia euictionis decidit venditorem non teneri de euictione augumenti, quod per alluuionem accesserit, igitur nec de huiusmodi augumento, quod æquè fortuitum est. Et sic videtur venditorem hic non teneri, nisi ad pretium. Breuiter dico, quòd tenetur etiam in id quod extrinsecus interest ratione huius augumenti, non tamen vltra duplum, & non vltra bis mille, quæ moderatio indubitata est. Quòd autē veniat in considerationem huiusmodi formatum interesse habēs totum à casu probat text. in l. venditor hominis, de euicti. Vbi in causa euictionis habetur ratio eius, quod per seruum emptum acquisitum fuisset emptori cessante euictione, vt si seruus emptus postea fuit ab aliquo hæres institutus non contemplatione emptoris, sed quacunque ratione, vel casu, quod augumentum nō minus est casuale, quàm illud de quo in themate. Tum etiā sine lege specifica sufficerent theses generales de eo, quod interest præstando præter pretium. l. si in venditione. l. emptori, de euictio. Non obstat quòd venditor non tenétur de casu fortuito; quia verum est non solum de lucro, quod per casum aufertur, sed etiam de damno, quod casu infligitur. Secus si dānum infertur, vel lucrum aufertur non casu, sed per euictionē ex defectu iuris venditoris: quia tunc etiam si illud lucrū, quod nunc per euictionem aufertur, fuerit casu quæsitum, tamen venit in euictione, & rependi debet, text. in l. venditor hominis, de euictio. Non obstat dicta l. ex mille, quia loquitur in stipulatione duplæ. Fateor etiam, quòd dicta l. ex mille, potest procedere in actione ex empto ex primo capite ad pretium, secus in secundo capite actionis ex empto, in quo venit iustum interesse etiam casuale. dicta l. venditor, itaque istud secundum caput modo in minus competit, prout plus vel minus iustè interesse probatur. l. si cum venditor. § diuisione. l. euicta. 2. de euict. Moder. in dicta l. j. numero 135.

B Euictione) Promissio etiam donatoris de faciendo bonam donationem obligat donatorem non solum, vt faciat illud esse donatarii, sed etiam vt teneatur de euictione, ita decidit Corne. consilio 141. colum. fin. libro secundo. Moder. Paris. consilio 36. nume. 15.

C Euictio) Contra. l. si vnquam. C. de reuo. dona. non datur euictio, Corn. consi. 11. lib. 3. Mod. Paris. tract. de dona. fac. in cōtr. matr. nu. 41. in fi.

D Genere) Res in genere vendita post euictionem agi potest non solum de euictione, sed etiam si malit emptor primitiua obligatione ad dandum, vel præstandum in simili specie. Sed certa specie vendita non potest post euictionem agi primitiua actione ex empto, sed secundaria duntaxat ad secundum caput euictionis, videlicet, ad interesse, Moder. Paris. in tract. diui. & indiuid. in princ. nume. 26. Nisi sciens rem alienam esse mala fide tradiderit bonæ fidei emptori, tunc enim ante euictionem

ctionem conueniri potest ad solidum interesse. l. seruus quem. § si sciens, & ibi gl. Bar. & Saly. de actio emp. gl. pen. in l. sed hoc nomine, de euict. gl. 2. in l. si tibi. C. de euic. tex. iun. gl. 2. in l. si decem, de statul. facit tex. in l. si hominem, ibi, nec expectabimus, vt creditor euincat, & ibi glo. penul. de solu. Cepol. caut. penul. quamuis Pau. limitet illum tex. in d. §. si sciens, vt agatur ad particulare interesse tātum, donec euincatur & malè. Verum est, quòd dicto §. si sciens, loquitur in eo, qui speciem alienā sciens vendit. Sed ego amplio etiam si tempore contractus est bonæ fidei, sed tempore traditionis malæ fidei, & tamen tradit bona fide recipienti. Et moueor, quia tenetur venditor præstare dolum malum abesse, in qua ratione & obligatione fundatur expresè dicto §. si sciēs, & sic a ratione in eodem tex. expressa extenditur, etiam si non sit mala fides, nisi tempore traditionis, in qua dolosè de facto versatur, Mod. Paris. vbi supra, nu. 28.

Hęres) Nota, quòd § diuisione. l. si cum venditor, de euictio. necessariò debet intelligi de euictione secuta non facto, vel defectu iuris defuncti (quo casu non agitur ad interesse extrinsecum, sed ad simplum dumtaxat, & pro parte cōuenti) sed facto, vel culpa cohæredis, qui conuenitur, quo casu nō solum ad simplum pro parte sua cōuenitur, sed etiam in omne id quod extrinsecus interest, infra tamen duplum cessante dolo. Et sic rectè quadrat casus secundum. l. si fratres. C. commu. utri. iud. vbi cohæres prius hypothecauit creditoribus suis, deinde diuisit & tacuit, vnde alter euictionem patitur, ob huius factum aget cōtra eum non solum ad simplum, sed etiam ad omne interesse, etiam si diuisio facta erat cum procuratore eo ignorante, sed postea diuisionem ratam habuit simpliciter non admonendo nec deducendo hypothecam à se factam. Pariter si culpa huius in causa euictionis laudati noluit, vel neglexit edere instrumēta, quæ penes se erant, unde euictio secuta est, habet locum d. §. diuisione, qui debet intelligi de solo interesse extrinseco, quod tanto minus est, quāto res tunc vilior & deterior est, vt in l. euicta. 2. in fi. eodem tit. Cæterum simplæ euictionis obligatio ob rei deteriorationem non minuitur. l. ex mille. §. si totus, de euictio. Moder. Paris. in l. j. C. de sent. quæ pro eo quod int. nu. 147.

Euictionis) Vel nisi testator omnino voluit hæredem teneri de euictione ac si vendidisset, quod dico, quia aliàs in dubio testator etiam expresè obligans hæredem de euictione non censetur cogitare, nisi de pretio, non autem de damnis & interesse. Quæritur ergo, quædam domus legata est sub conditione qua pendente creuit, vel decreuit eius æstimatio. Cuius temporis valor attēdetur in taxatione eius, quod propter moram, vel culpam hæredis non tradentis interest. An tempus dispositionis, siue testamenti, an mortis, an conditionis extantis, legatiq; cedentis? Si legatum est purum, vel testatore viuo purificatum non tempus testamēti, sed tempus mortis testatoris inspicitur. Sed quid si in diem certum etiam adhuc tempore mortis pendentem? Et prima facie videtur idem, quia non impedit cessionem, & certi simpli determinationem facit l. si filiusfa. in princ. de verborum obli. l. quæ legata, de reg. iur. cum similibus. Contrarium dico, quia non potest inspici æstimatio rei antequam efficaciter debeatur, & peti possit. Itaque quantum ad hoc non inspicitur valor vel æstimatio, quæ est tempore dispositionis, vel etiam obligationis cedentis, sed quæ est tempore, quo non solum cessit, sed venit dies, & peti potest, text. est rotundus in l. quoties, cum l. seq. de verb. oblig. idem in vltimis voluntatibus. Non obstat d. l. si filiusfam. cum sim. quia loquuntur quantum ad ipsam acquisitionem iuris & obligationis, quia tunc est differentia inter contractus, in quibus tempus contractus inspicitur, etiam si est conditionalis, & vltimas voluntates, in quibus dies legati cedentis. Et hoc ad sciendum cui acquiritur ius. Sed ad sciendum quantum sit illud ius, & quanti debeat æstimari, non potest attendi tempus, antequam efficaciter debeatur, & peti possit, facit. l. cum quis. de act. & obliga. Moder. Paris. in d. l. 1. numero 73.

SVMMARIVM.

1. *In permutatione rei æstimatio quo tempore inspicitur.*
2. *Euictio locum habet in permutantibus beneficia.*

G 1 PERMVTATIONE) In pemutatione † & aliis contractibus præter venditionem res quam quis moram, vel euictionem passus habere debet, vel eius æstimatio communis tempore contractus inspecto, est verum simplum, cessante uero partium æstimatione, ꝙ ipsum simplum referendū sit ad valorem & æstimationem, quæ erat tempore cōtractus, et tex. rotundus, licet non soleat citari, in l. Titia, in fin. de iure dot. Vnde circa hæc diligenter aduertendum, quod istud simplum non recipit ex post facto augumentationem, nec diminutionem respectu eius, quod per l. i. C. de sen. quę pro eo quod int. taxandum est. Et ratio est manifesta, quia hoc simplum nō est aliud quàm illa certa quantitas, uel natura in dispositionem vel obligationem principalem deducta, sed non potest habere certam & statam naturam, nisi per respectum ad tempus dispositionis, vel cōtractæ obligationis principalis, ad quod tempus dispositio (si est conditionalis vel in diem) refertur. Et sic certitudo, quæ tunc inuenitur, taxat hoc simplum, nec attenditur mutatio sequens. l. Rutilia Polla, de contrah. emp. Et alioquin, cum omnia humana in perpetuo motu consistant. §. ut autem, in Auth. de non alie. aut permu. nihil esset certum, nisi per eam relationem. Tum punctualis ratio huius taxationis, quæ est, ꝙ non censetur quis uelle, nec æquum est, periclitari vltra quam sit principale, non refertur nisi ad tempus, & principium contractæ obligationis principalis, Moder. Parisien. in d. l. j. nu. 71.

2 In duobus † permutantibus beneficia potest habere locum euictio. Quod intellige primo, si euictio sequatur ex defectu iuris resignantis, saltem ob eius dolum vel culpam, secus aliàs c. si beneficia, de præb. lib. 6. Secundo, nisi euictio fieret ex dispositione legis, cōtra quam nulla querela datur, siue fiat ex potestate legis scriptæ l. damni infecti. [illegible] & ibi Imo. de damn. inf. Ro. consi. 403. in fi. siue ex potestate legis animatæ. l. Lucius, de euictio. Tertiò nō procedit, nec datur ob causam de nouo superuenientem l. i. in prin. ibi. Actor enim ex his tantum causis suo ordine tenetur, quæ ex præcedenti tempore causam euictionis pariant. C. de peric. & commu. rei vend. l. 3. in fi. ibi. Hic autem actio postea esse cępit, de euict. Mod. Paris. in regu. Cancel. de public. resignat. nu. 130.

H Feudo) An patronus teneatur in futurum ipsi vasallo de euictione feudi? Dic breuiter ꝙ non, siue vasallus impetatur in iudicio siue extra, in petitorio siue in possessorio. Aut enim iniustè impetitur, & agat contra impetentem, & ius suum deducat. Aut iustè & idem. Quia huiusmodi renouationes inuestiturā semper intelliguntur fieri saluo iure alieno, & hoc solet in illis exprimi, & omissum tacitè subintelligitur. Fallit tamen quantū ad ea quæ patronus recepit à vasallo, uel nisi ad hoc expresè se obligauerit patronus, & ad defendendum in totū vasallum cōtra omnem. Sed quid si feudum in totum, vel in parte euincit attenta solum originali inuestitura? Distingue, aut est facta gratis & liberaliter, prout est natura feudi, & tunc non est locus recursui euictionis, sicut nec in donatione. l. 2. C. de euict. l. Arist. de dona. l. ad res donatas, de ædilit. edic. Sed solum vasallus pro futuro tempore releuatur ab omnibus oneribus feudalibus ꝓ rata respectu rerum euictarum. Aut apparet infeudationem esse factam mediante pretio, vel ęquipollenti compensatione, & tunc locus est euictioni, nisi culpa vasalli interuenerit, quemadmodum in contractu venditionis, permutationis, & similibus locus est euictioni secundum dispositionem iuris communis. Feudum enim inquantum non habet propriam naturam feudi regulatur secundum naturam contractuum, quibus hactenus accedit, no. Feudistæ in cap. j. de feud. non hab. prop. nat. feu. Curt. Iunior tract. feud. par. 1. q. 6. Debebit igitur tempestiuè interpellari patronus, & omnia obseruari, quę in materia euictionis à iure disponuntur, alioquin cessabit euictio. l. emptor fundi. C. de euictio. quam l. limita & intellige ut supra §. j. Mod. Paris. in consuet. Paris. §. 44. quæst. 9.

SVMMARIVM.

1. *Locatio in materia euictionis dupliciter consideratur.*
2. *L. si tibi alienam, cum l. seq. intellectus.*
3. *L. si prægnans, & l. venditor, de euictionibus explanatio.*
4. *Doct. obscurant. §. ex empto. l. emptorem. de act. emp.*

I 1 LSI quis domum) In §. j. huius. l. no. Alb. Bal. in lec. antiqua in fi. Bart. & Pau. differentiam esse, an † qs locet rem simpliciter, an verò tanquā vsufructuarius vel emphyteuta; quia hoc ultimo casu secuta euictione sine sua culpa secundum naturam illius iuris, vel qualitatis, in qua ꝯxit, non tenet de euictione, secus si tanquam proprietarius, uel dn̄s ꝯxerit, quia tunc secum ꝯhentem decepit, & teneri debet. Item secus si expresse se obligauit de euictione. In quo no. ꝙ non sufficeret generalis & solita clausula euictionis: qa illa generalis clausula intelligitur ſm naturam actus, per l. fi. & quæ ibi not. C. de non nu. pecu. Sed tūc opus esset, ꝙ specialiter promitteret euictionem. Tamen quo casu dixi non teneri de euictione, debet intelligi de damnis & interesse, quia ad restitutionem pretii tenetur secum ꝯhenti pro rata, s. qua ille ꝯhens non potuit frui, per tex. & no. in l. emptorē. §. fi. de act. emp. nisi specialiter esset conuentum non pręstari euictionem respectu certæ personæ, quia tunc ex quo ad certam & specialē cām euictionis est deuentū, excluditur etiā pretii restitutio, sicut si de pretio non repetendo expresse esset ꝯuentū, per tex. in l. qui libertatis, in prin. de euic. vbi ita tenent Bar. & Bal. Saly. in l. j. C. de peric. & com. rei vend. Ro. sing. 382. si vēdo. Pau. in d. §. fi. Aret. in §. actionū, col. 16. insti. de act. Marsi. sing. 656. Quod est intelligendum in venditione fructuum pro certo pretio à principio semel soluēdo. Secus in locatione, vel venditione fructuum pretio per singulos annos pro rata distributo, quæ est uera locatio, ut tradit in Bar. in disputatio. Publicanus.

blicanus. In locatione autem indistinctè fiēda est remissio mercedis pro annis, quibus non licet frui, per iura vulgar. l. qui insulam. §. ædilis, l. si fundus, & per to. loca. Mod. in consuet. Paris. §. j. gl. 8. nu. 39. cum seq.

2 L. si tibi alienam, † cum l. seq. loca. not. Vbi emolumentum maioris relocationis à conductore ob euictionem amissum, maiorem efficit condemnationem eius, quod interest, quod per prædicta debet intelligi, vt cum omni alio extrinseco interesse non excedat duplum, in quo inest simplum per hāc. l. Simplum autem ex parte conductoris est tota merces conductionis euictæ secundum not. per Moder. in d. l. j. C. de sent. quæ pro eo quod int. num. 131. quæ si prærogata fuerit, debet pro rata restitui, aliàs remitti præter id quod extrinsecus interest. Et circa hoc valde errant Accur. Bar. Saly. in d. si quis domum, in princ. in l. si fundus, in fi. loc. ubi d. iura restringunt ad scienter locantem domum alienam, & tenent, quòd locans ignoranter secuta euictione non tenetur in id quod emptoris interest, sed solū ad remissionem mercedis pro rata, quod est falsum, & contra tex. rotundum in l. si verò. §. vbicunque, in fi. eodem titu. & contra tex. satis apertum in d. l. si quis domum, in princi. quæ loquitur de eo, qui bona fide fundum, vel domum emit, & mihi locauit. Plus addit text. quòd res locata sine dolo & culpa locatoris euicta est, ergo bona fide & ignorans alienam locauerat. Et sic Accurs. & sequiores peruertunt illum tex. dum supplent, cum sciret alienam, quia tunc fuisset in dolo, quod text. negat, & expresse loquitur in eo, qui est in bona fide, quem tamen vult teneri ad interesse, quod est iustum sub d. l. 1. moderamine, ut dixi, ex quo defectu iuris locantis euincitur, & alioquin locatio non iisdem regulis vteretur quibus & venditio, contra text. in l. 2. loc. inst. eo. in princ. Et ita contra glo. tenet Pau. in d. l. si quis domum, & in dicto §. vbicunque. Secus si non euinceretur ex defectu iuris locātis, sed per vim de facto illatam ab alio, quem locator prohibere non potest; quia tunc sat est mercedem pro rata reddere, vel remittere. l. si fundus. in fi. eod. tit. quæ ita clarè loquitur, & ita debet intelligi, & hoc nisi procedat ob inimicitias culpa locatoris contractas. l. si merces. §. culpæ, loca. Apost. ad Alex. consi. 168. in fi. lib. 2. Mod. in d. l. j. nu. 176.

3 L. si prægnās, † de euict. quæ negat solo partu euicto venditorem teneri de euictione, solutio facilis est, quam rectè tradunt gl. & Doct. quod ea. l. loquitˀ non de actione ex empto, sed de actione ex stipulatu ad duplum, quæ competit ad duplum rei, vel partis euictæ, etiā si non interfit, nisi in simplo euictio. Quæ solutio non a remotis colligitur, sed primò ex eadem. l. ex ratione decidendi in ea expressa, quia partus (inquit) euictus non est. Quæ ratio meram cōtractus & verborum formulam strictam recitat, & sic non congruit actioni ex empto, in qua (vtpote bonæ fidei & fauorabili) magis effectus attenditur, sed solum actioni ex stipulatione duplæ, quæ stricti iuris est & odiosa. Secūdò ex l. vaccæ, quæ mox ad prioris declarationem subtexitur. Quamuis enim vsusfructus sit pars rei, vt possit inde committi stipulatio duplæ, tamen partus non dicitur pars rei, in quātum res est simpliciter vendita, etiam si tempore venditionis ancilla prægnans erat, & ob id carius vendita. Quemadmodum ob quamlibet aliam accessionem tempore contractus inexistentem, quæ non ob id dicitur pars rei venditæ, sed accessio. Sicut in simili, quę commodatis, vel depositis rebus accedunt, non dicuntur simpliciter commodata, vel deposita, sed eorum accessiones, licèt etiam pro eis competat actio commodati, vel depositi. l. si vt certo. §. vsque, commo. l. j. §. quæ depositæ, depo. Sic etiam competit actio ex empto. l. emptorem. §. si quis rem. l. Iulianus. §. in his, de act. empti. In quo aduertendum, in quantum hæc accessio inerat actu tempore contractus est pars rei, & si ꝓ parte rei habetur quantum ad actionem ex empto, in quātum autem hæc accessio tunc non inerat actu, sed postea superuenit, vel aucta est, non est pars rei, nec simpli, sed velut augumentum (si non cadit in fructus) vt partus hominis, vel hæreditas, & sic computatur cum reliquo interesse extrinseco duplādo, vt dixi super l. venditor, de euict. Si verò cadit in fructus, ut fœtus vaccæ, non computatur in interesse duplando, sed compensatur cum interusurio, puta quod habet venditor, Moder. in di. l. 1. numero 129. 148. Sed hic suboritur alia quæstio necessaria ad prædicta, quid in casu dicta l. venditor, si ancilla uendita & tradita erat aliena, sed prius obiit, quàm euinceretur, relicto p̄tioso partu, qui euincitur? Respond. stipulationi duplæ locum non esse, sed tantum actioni ex empto, non ex primo, sed ex secundo capite duntaxat, veniet ergo partus tanquam interesse, & sic hoc casu venditor (qui tamen non fuit in dolo) non tenebitur nisi vsque ad simplum, videlicet, vsque ad metas pretii tantum, ne quod interest illud excedat, & ne venditor per obliquum teneatur de casu ancillæ, quę emptori periit, ad quem casus spectat l. necessario, & per tot. de pericu. & commo. rei ven. l. ex mille, de euict. Idem si ancilla uiuit, sed non euincitur, siue, quia dominus abdicat, siue quia venditor redemit a domino, aut aliter facit, ut eam omittat, quia satis est eam nō euinci, sed emptori (si ea uiuat) relinqui. Secus si non relinquitur ei, licèt de facto non euincatur, eo quòd in fuga sit, sed declaratur spectare ad euincentem, & condemnatur emptor ad restitutionē, si in suam potestatem uenerit, tunc enim satis dicitur euicta, ēt ad stipulationem duplæ. l. euictus, de euictio. Non obstat, quòd partus est causa rei, vt fructus, & sic nō debet computari in interesse extrinseco, nec duplo subsit, sed in totum uenire, quia aliàs responsum fuit, & tradunt Mod. in d. l. j. nu. 149.

4 Pariter † glo. & Docto. obscurant. §. ex empto, in dicta l. emptorem, versi. satis autem non dantem, quantiplurimi actorem periclitari oportet. Qui text. est clarissimus, nec vult aliud dicere, quàm reum damnandum in verum, & plurimum, siue summum interesse actoris. Non enim loquitur de simpli repromissione duplæ, quia satis per actionem ex empto suppletur. l. 2. l. emptori duplam, de euic. sed de satisdatione promissa non præstita, siue sit promissa de euictione totius rei, siue certæ qualitatis, puta vitii, vel seruitutis, siue de simplo, siue de duplo. Et dicit quòd non satisdans vti promisit, debet damnari quanti plurimi actor inde periclitatur. Ait autem, periclitari oportet. Quæ verba (nempe Vlpiani viri scientissimi, & elegantissimi) habēt magnam, & elegantem emphasim, non solum enim præsens, sed etiam futurum tempus respiciunt, perinde ac si dixisset. Cōdemnandum in id quod ob id interest, & intererit actoris. Hoc duntaxat vult dicere ille tex. nec potuisset melius, quia interesse satisdationis non præstitæ non momentaneum est, sed successiuum. Cęterum de taxatione & exactione huius interesse nihil dicitur in dicto uersi. sed hoc in aliis iuribus & æquitati subiecti negocij relinquitur. Et sic reiicienda est anxia intricatio Accurs. ibi, necnon operosa distinctio Barto. Paul. & Docto. ibi non minus falsa, quàm commentitia. Quod enim dicunt, cessantem satisdare per dolum statim in duplum condemnandū & exigendum, ut nec reddat, si periculum, vel euictio non sequatur, per l. 2. de euict. l. locum. §. condemnatio, de tab. exhib. & idem vult Bart. in d. l. 2. falsum est, quia in d. §. condemnatio, pœna est specialis in illo edicto specialiter facto cōtra non exhibentes tabulas testamentarias duntaxat, qua in re nō solum priuata, sed etiam publica versatur vtilitas. l. vel negare, quemadm. testa. aper. Ideo pœna illa non potest ad diuersum casum, vbi est alia, & minor ratio, trahi. Dicta uero l. 2. nullo modo dicit, nec sentit statim duplum exigendum, sed condemnādum ad soluendum duplum, quando casus eueniet, perinde ac si per stipulationem cautum fuisset. Patet, quia condemnatio, de qua ibi, refertur ad actionem, actio autem ad promissionem, scilicet, per stipulationem faciendam; quia actum fuerat de dupla, vel id rei qualitas & consuetudo exigebat. l. emptori duplam, de euictio. Ergo sententia non potest intelligi plus continere, quàm actio, vel stipulatio, & ita debet ille text. planè, simpliciter, & sine vlla sophistia intelligi reiectis anxijs, & superuacuis intricationibus Accur. Bar. & aliorum ibi. Redeundo ad dicto vers. satis autem, fateor, ꝙ si emptor omnino non erat empturus sine satisdatione, & hoc actum fuit expresè, vel tacitè sciente, videlicet, venditore non empturum (aliàs propositum emptoris in mente retentum nō faceret duriorem obligationem venditoris. l. si repetendi. C. de condit. ob caus.) & potest (si uelit) emptor agere ad redhibendum & resoluendum cōtractū, argu. l. arboribus. l. sed Celsus. §. j. de contrahen. emptio. & tunc non loquitur dicto ver. sed loquitur dicta l. arboribus, & l. si vēditor, de ædil. edic. & similes, quæ de redhibitione, vel resolutione loquuntur. Sed si emptor nolit, vel non possit agere ad redhibendum loquitur dicto uer. Et sic etiam contra dolo cessantem non poterit statim totum exigi; quia nec duplum, nec simplum quidem totius ob id venit, sed tantum quod ob id interest, & intererit, nec priusquam intersit taxari, uel exigi poterit. Moder. in d. l. 1. nu. 86. cum seq.

§. V.

Qui autem] Obligatio restitutionis pretij ob euictionem secuta superest ob æquitatem d. §. qui autem, quæ est æquitas, de qua in l. si me & Titium, si cert. pet. ne venditor lucrū retineat, & emptor damnum ferat. Mod. Paris. consi. 49. nu. 2.

SVMMARIVM.

1. *Nominis venditor non tenetur præstare debitorem locupletem.*
2. *Creditor tenetur præstare se creditorem esse.*

B 1 CREDITOR) Qui † uendit nomen, non teneretur præstare locupletem esse debitorem; sed dumtaxat debitorem esse, tex. in l. si nomen, de hæredit. uel acti. uendit. ubi Bal. uetus pragmaticorum dictum citat, quòd cedens non tenetur facere nomen bonum, Bald. consilio 270. libro 1. Paul. consilio 170. libro 2. Alexand. consilio 242. ad fin. libro sexto. Immo text. ait, quòd cessionarius ipse nomen bonum facit, id est, pro tali suo periculo accipit, ut inquit tex. in l. inter causas. §. abesse, mandat. ibi. Quia bonum nomen facit creditori, qui admittit debitorem delegatum,

id est, accipit in solutum pro bono qualecunque sit, Mod. Paris. consi. 49. nume. 9.

2 Creditor † licèt non teneatur de euictione ex defectu iuris pignorantis. l. j. & per tot. C. cred. euict. pigno. non debe. tamen tenetur præstare se creditorem fuisse, hoc est, tenetur ad limites iuris pignoratitij, seu qualitatis in qua vendidit, vnde tenetur omne ius pignoratitium, quale habet, si est efficax, saltem contrariam pignoratitiam, quam in omnem euentum habet, contra debitorem cedere emptori suo, eiusque indemnitati, quantum sine dispendio suo potest consulere, & ad hoc emptori suo ex proprio contractu obligatus est, & in hoc emptor secutus est fidem venditoris sui. Et plus, creditor ad hoc tenetur etiam iure actionis. l. pen. de distr. pig. & l. in creditore, de euic. vbi tex. inquit, quòd ad hoc teneatur ex empto, Moder. in tract. vsur. q. 46. nu. 335. nisi promisisset non solum euictionem iuris. l. si nomen, de hæred. vel actio. vend. sed etiam facti, videlicet, debitorem fore soluendo, quia tunc teneretur. Mod. in d. tracta. vsu. q. 62. nume. 413.

C Auctoris] De natura contractus emptionis, & venditionis est teneri venditorem de euictione respectu sui, & pro facto auctorum suorum etiam extraneorum. l. emptorem. §. qui autē, & ibi glo. in verb. per omnes, de act. emp. & in l. inter stipulantē, in princ. & ibi glo. in verb. habere licere, de verbo. obliga. facit. l. si fundus, vers. nam & si vendideris, & ibi Albe. post glo. loca. vbi venditor fundi publicati post venditionem, licèt nō teneatur de euictione respectu interesse, tenetur tamē restituere pretium. Et in hoc à pari procedunt locatio, & venditio, nec traditio in hoc casu videtur considerabilis respectu translationis periculi l. 1. & l. necessario, de peric. & commod. rei vendi. & l. j. C. eodem titu. & ibi Ang. in 1. not. Alb. in l. euicta re, num. 2. de euictio. Item pro hac opinione videtur in terminis decisio Ang. in dicta l. j. no. 2. C. de pericu. & commoda. rei vendi. Vbi si exules ex forma legis, seu pactorum restituuntur ad bona, tenetur tunc venditor de euictione, quia causa euictionis iuris fictione præcessit contractum.

D Particularis) Venditor pro facto auctoris singularis non tenetur secundum glo. fi. in l. si cum fundum, de verborum signi. quam dicit singu. Crem. singu. 158. quem sequitur ibi Apost. nume. 3. & Alciat. in d. l. si cum fundum, in fi. Tiraquel. de retract. conuentu. §. j. glo. 6. num. 5. Non procedit, quando facta est promissio de præstando, & conseruando indemnem partem agentis ab omnibus cōditionibus propter quam promissionem tenetur de euictione, quomodocunque res euincatur, Abb. consil. 43. lib. 1. quem refert & sequitur Dec. consi. 313. nume. 4. Paris. consi. 76. nu. 21. lib. 3. Gratus consi. 7. nu. 24. lib. 2. Natta in rep. clem. sæpe, in prin. verb. causas, col. fi. de verb. sign. & tenetur de casu fortuito secundum Saly. in l. 1. not. 2. C. commod. perinde enim est ac si promisisset facere, ꝙ damnum non euenisset, & sic tenetur ad omne interesse, Soci. Iunior consil. 78. nu. 20. lib. 2. post Salyc. in l. 2. q. 2. C. de sent. quæ sine cer. quant. prof. Did. lib. 3. resolut. cap. 17. nu. 7. vbi latè de promissione euictionis cū verbis vniuersalibus, & generalibus. Ex præmissis patet responsio ad adducta in contrarium, quia non habent locum in casu nostro. Nam Crem. d. sing. 158. & alii loquuntur, quando venditor pacto noluisset teneri de euictione, nisi pro suo facto tantū quo casu non tenetur pro facto auctoris singularis. Et ita cēsuit Senatus Subalpinus, vt refert Rot. Pedem. decis. 48.

SVMMARIVM.

1 *Oblatio altero de sex modis fit.*

E 1 HYPOTHECARIAM) Et tūc habebit locum oblatio, quæ † altero de sex modis fit. Primò ad moræ purgationem, & tūc sola sufficit absque depositione, seu consignatione. l. illud, de peric. & commod. rei vend. l. si seruum. §. vlti. de verborum obliga. Ideo datur remedium ad hoc, ne venditor constituatur in mora, Bart. in l. pen. circa fi. de distr. pign. quia quando debitor dicit, sum paratus soluere, debet creditor respondere, sum paratus recipere. Quod remedium pro singulari commendat Ias. in l. 2. col. 63. C. de iure emph. Alex in l. si mora, col. 5. ver. omnes, solu. mat. Secundò fit ad vsurarum prohibitionem, & tunc aut quæritur de cursu earum incipiendo, aut de iam incepto. Si de iam incipiendo, tunc sola oblatio impedit. l. si per te, & l. ex prædiis. C. de vsur. Si de cursu iam cępto, quidam dicebant, quòd sola oblatio non prohibet, sed requiritur consignatio, & depositio. l. si creditori. C. de vsur. Paul. in l. acceptam. C. eod. col. 3. post Bald. ibidem, cuius dicta ad hoc multum commendat. Sed contrarium est verius. Moder. in tract. vsu. q. 39. Si enim compensatio ipso iure impedit cursum vsurarum, quæ incęperunt currere, etiam si compensatio non opponatur ab homine. l. cum alter, cum l. seq. de compe. l. si constat. l. etiam. C. eod. & tenent gl. Bar. Bald. Ang. Pau. Fulg. & omnes in d. l. si constat, & generaliter vbicunque defectus solutionis posset afferre præiudicium, vel damnum debitori, Alex consi. 45. nu. 4. lib. 3. consi. 74. nu. 4. lib. 5. Soc. consi. 130. ad fi. lib. 4. Curt. Sen. consil. 70. col. vlt. Iaso. §. in bonæ fidei. insti. de act. Soci. in l. Iulianus, num. 9. de condit. & demonst. Quanto fortius oblatio congrua facta ab homine, quæ plus est quàm compensatio non oblata ab homine. Adhuc ra in contrarium respondent Moder. in d. q. 39. Tertiò ad euitandam pœnæ commissionem, & tunc sola oblatio sufficit. l. Celsus, in fi. de arb. l. traiectitiæ, de acti. & obli. Et sic in quolibet debito cōditionali. l. si post diem. §. item si qua, quan. dies leg. ced. Quartò fit ad pignoris liberationem, vel ad agendum pignoratitia. Tunc aut fit in iudicio, & tunc sola oblatio operatur, itaque nascitur pignoratitia actio. l. si rem. §. fi. cum l. seq. de pign. act. Aut fit extra iudicium, & tunc aut quæritur nunquid operetur quantum ad ius actionis pignoratitiæ, aut quantum ad ius excipiendi. Si quantum ad actionem, tunc quidam dicebant, quòd sola oblatio nō operatur absque cōsignatione, & depositione, d. l. acceptam. l. nec creditores, in fi. C. de pign. act. l. inuicem. C. de compe. l. si residuum. C. de distr. pigno. Sed verius est, quòd oblatio operatur absque consignatione; quia extra iudicium sola realis & congrua oblatio impedit ipso iure pignorum venditionem, tex. in d. l. si residuum, in 2. resp. ibi, siue oblato superfluo, intelligitur etiam extra iudicium, prout indistinctè loquitur, quamuis princip. d. l. loquatur de oblatione iudiciali etiam nō reali. Et ita debet d. l. rectè intelligi, & in vtroque resp. distingui, quamuis nemo animaduerterit. Quintò aliquando fit ad transferendum periculum in aduersarium, tūc sola oblatio cōgruo loco & tempore facta, vt in l. si soluturus, de solu. sufficit, non solum ad eximendum à periculo, sed etiam ad transferendum illud, si creditor recusauerit, vel alias in mora constitutus fuerit, etiam si prius offerens fuerat in mora, quia vltima attenditur, tex. in l. illud, de pericu. & commod. rei vendi. text. in l. qui decem, in prin. de solu. l. si debitor, eod. tit. l. si ex legati causa, de verbo. obligationibus. Et secundum communem gl. Barto. & omnium Doct. in d. l. qui decem, debitor generis summa oblata perempta liberatur ope exceptionis debitor verò speciei ipso iure. Idem in debitore generis ex causa dotis, & sequit. Deci. in l. quod te, nume. 16. lect. vlt. si certum petatur. Sextò fit ad debiti liberationem, & tunc sola oblatio non sufficit, sed requiritur depositio. & consignatio. l. si debitor offerret, iun. gl. de solu. & l. obsignatione. C. eodem titu. Anchar. consil. 331. col. 2. in princ. Bar. in l. prætor ait. §. si quis paratus, de ope. no. nun. Rom. consi. 163. in fi. consi. 204. colum. 2. Bal. in c. licet, si de feud. fuc. contr. Sed quid si debitor non offert, nec deponit, sed dicit se paratum soluere, & solo verbo offert? Dicit Barto. in d. l. acceptam, quòd in rebus quæ offerri non possunt realiter, vt in immobilib. dicta verba habere vim validæ oblationis, vt in auth. dos data. C. de dona. ante nup. alias nullum haberent effectum, nisi post talia verba non acceptata creditor vendat pignus, quia tunc potest debitor petere venditionem rescindi. d. l. si residuū. l. pen. de rescind. vendi. Barto. in d. §. si quis paratus. Sed quid si dominus, vel creditor nō est præsens, nec aliquis pro eo, an valeat consignatio, & depositio sine oblatione? Paulus in d. l. acceptam, colum. 4. in fin. dicit, quòd debet adire iudicem, & ibi protestari, quòd est paratus soluere. dicta l. si creditori, in fin. & expressius in l. vlt. de leg. commis. Et talis protestatio habet vim realis oblationis secundum eundem Paul. in l. 2. C. de naut. fęn. l. pupillo. §. si quis ipsi prætori, de oper. no. nun. aliàs autem non sufficeret debitori propria auctoritate facere depositum, licèt creditor abesset, nec propterea purgaret moram. Et sic secundum eundem Pau. debet intelligi tex. in l. pecuniam, in fin. in l. cum quidam. §. si pupillo, de vsuris. Et si non potest habere copiam iudicis deberet secundum eum facere istam protestationem coram honestis personis, & rogare notarium super eo. l. fin. C. de his qui prop. me. iud. non app. & dicto §. si quis ipsi prætori. Est etiam sciendum, quòd ad hoc vt fiat oblatio valida, debet fieri loco, & tempore congruis. l. si soluturus, de solut. gl. in d. l. obsignatione. l. mora, de vsur. l. qui Romæ. de verbor. oblig. cum ibidem not. per Scrib. ideo fieri debet de die, & non de nocte, ut dicit Petr. in d. l. acceptam, Mod. Paris. consi. 57.

F L. Lucius.) Vbi emptor prędiorum, quæ post contractum emptionis ex principali dispositione ab ipso emptore fuerunt auocata, & aliis assignata, non potest aduersus venditorem agere de euictione, nec ad restitutionem pretii, nec etiam illius retentione vti. Et ratio est secundum Iurisc. quia futuri casus euictionis post perfectam venditionem non ad venditorem, sed ad emptorem pertinent. Et facit tex. in l. j. C. de peric. & comm. rei vend. & l. necessariò. ff. eod. tit. & l. fi. C. de act. empt. & l. si per imprudentiam, prim. resp. de euic. vbi violentia, seu iniuria, quę fit emptori, uel alia causa superueniens non nocet uenditori, Ias. in l. stipulatio ista, in prin. nu. 14. de uerbo. oblig. Saly. in d. l. fi. C. de acti. emptio. concordat tex. in l. si fundus, uers. nunc & si uendideris mihi fundum, loca. arguendo à contrario sensu, uidelicet, si publicatio, de qua ibi, fuit facta post traditam uacuā possessionem rei uenditæ, non competit emptori actio ad restitutionem pretii, sequitur Alb. in dicta l. Lucius. Item facit doctrina Ang. in l. si filio. § si vir in quinquennium, sol. mat. quem sequitur Ias. in dicta l. stipulatio ista, ubi determinat, quòd Florentini, quibus fuerunt vendita certa loca, quæ paulo post fuerunt per Pisanos ablata, cōtra venditorem de iure nullum possunt habere regressum dicta l. fi. C. de act. empti. cum similibus. Et ratio est, quia per venditorem transfertur omne commodū & incommodum in emptorem.

Sententiam) Ante sententiam, & post realem euictionem rei, ad quam agitur, non dicitur nata actio de euictione. l. si seruum, in princip. iun. glo. in ver. abesset, & ibi Bart. Albe. & Paul. de Cast. de actio. emptio. l. euicta. §. duplæ. l. minor 25. annis, in fi. prin. l. si seruus. l. habere licere, vbi Ang. in j. not. de euict. l. qui rem. C. eodem titu. Imo in l. si fundum per fideicommissum, in fi. princ. de leg. j. Alexan. consi. 4. num. 1. & sequen. lib. 3. & cons. 119. nume. 33. libro 6. Cępol. caut. 71. Ias. in l. quoties, nume. 48. C. de rei vindicatio. Bened. Capra in suis regul. commu. cap. 87. num. 202. & 214.

Alluuione) Quid autem sit alluuio, & de eius effectu vide vltra locos communes vberrimo, & facili stilo per Iasonem consilio 126. lib. 4. Mod. in consuet. Paris. §. 1. glo. 5. nu. 102. vbi aliqua vtilia carpes ad propositum.

SVMMARIVM.

1 *Diligens explanatio. l. ex mille.*

1 L. EX MILLE) Accipio primum responsum l. Titius erat dominus quartæ partis indiuisæ mille iugerum ab alio venditorum, postea flumen abstulit ducenta pro diuiso, nouissimè Titius euicit ducēta indiuisa residui, & sic pro rata quartæ partis suæ indiuisæ, quæsitum fuit quatenus esset commissa stipulatio duplæ? Et videbatur pro quarta parte, primò quia euictio facta est iure, & nomine quartæ partis verè spectantis ad Titium, & sic cū quarta pars totius verè esset aliena, vendicata & ablata fuerit, iustū, & æquum videtur committi stipulationem pro eadem quarta parte, siue facias vim in verbis, quia euictio est facta iure, & nomine quartæ partis, siue facias vim in æquitate, quia non videtur fieri iniuria venditori, si vrgeretur pro rata quartæ partis totius, ex quo ea pars erat prorsus aliena, nec debet venditor lucrum facere de alieno, saltem postquam emptor toto alieno caret, vt hic. Tum etiam alia ratione videretur iniuria fieri emptori, cui licet per euictionem non absit, nisi quinta totius, tamen cessante euictione spes erat, quòd amissum per eluuionē in totum rediret per alluuionem, quam spē perpetuò pro quarta parte amittit euicta quarta parte residui, & sic partim re, partim spe videtur in effectu quarta pars totius euicta. Quibus non obstantibus decidit Papin. non committi, nisi pro quinta parte & rationem breuissimam, & efficacissimam reddit. Nam quod perijt (inquit) damno emptoris est non venditoris. Vult dicere, quòd sicut id quod per euictionem (qua tenetur venditor) infertur, damno venditoris est, ita quod per flumen, vel alium casum (quo non tenetur venditor) aufertur damno emptoris cedit. Hæc autem concludit non solum in stipulatione, sed etiā in actione ex empto, quatenus tamē ex primo capite (quod ad ratam rei pretiique refertur) competit, quia tunc necesse est, quòd ad ratam rei euictæ limitetur vt stipulatio. Sed quia stipulatio in totum, & vndique respicit euictionis, sicut conditionis euentum, necessariò in totum limitatur ad ratam euictionis. Non obstat prima ratio dubitandi, quia in materia euictionis non curatur de maiori iuris titulo aut qualitate euincentis, sed de euentu, & executione euictionis. l. habere licere, de euictio. Vnde si Titius habuisset dominium dimidiæ, vel etiam totius, si tamen quintam tantum partem euicit, non debetur euictio, nisi pro quinta parte, quocunque modo siue per intercessionē venditoris, siue per casum etiam fortuitum impediatur euincere. Nec spes illa, quòd posset tanta sequi alluuio quanta fuit eluuio (& sic quòd pars quæ nunc euincetur postea augenda erat) considerabilis est, tum quia incerta, tum quia inutilis, iure abiicienda, cum etiam oppositum, videlicet, maior rursus diluuio contingere possit. Porrò licèt per iudicium sit euicta quarta pars inspecto statu pręsenti, videlicet residui, tamen hic status non debet attendi, sed quantitas quæ erat tempore contractus, cuius in veritate non fuit euicta quarta, sed quinta tantum. Et sic stipulatio duplæ ipso iure non potest committi ad duplam, nisi pro quinta parte totius, quod erat tempore contractus ad quod refertur. Et idem necessariò in actione ex empto ex primo capite, videlicet, quo committitur ad simplum quintæ partis pretij. Ex secundo verò, capite in id quod pręterea interest ob euictionem, quod poterit esse nullum, vel plus, aut minus dicta quinta parte pretij. Eius autem quod ablatum est per diluuionem, quia spectat ad periculum emptoris, vel domini non autem venditoris, nulla debetur euictio, nec ex stipulatione, nec ex empto actione. Nec hęc analytica nostra discussio ociosa est, sed ad multa vtilis, non solum ad plenam lucem & intellectum. l. sed in praxi, vt scias, quanti in consulendo & iudicando referat emptorem sibi cauisse de dupla, vel natura contractus contentum fuisse. Fac mille iugera venijsse decem millibus, & sic quartam fundi bis mille quingentis, quintam verò bis mille correspōdere. Si agatur dupla ratione quintæ partis euictę, quę est ducentorum iugerum, habebit actor 4000. nec minus, etiam si nihil pręter ratam simplici pretii intersit, nec plus, etiam si pluris intersit. Agendo verò ex empto consequitur 2000. tantum pro rata pretij ex primo capite. Ex secundo verò capite nihil, si nihil pręterea iustè interesse probetur. Quòd si extrinsecus intersit vltra 2000. puta in quinque vel sex millibus, quamquam raro contingere possit, potest tamen id consequi ex quo non excedit totum principale, ita tamē vt si postea ob residui euictionem intersit, debeat primum illud interesse computari in duplo. Et sic non obstat quartum, quia nullum est absurdum, dummodo venditor non fuerit in dolo tempore contractus, vel postea colludēdo, aut aliàs, quo casu cessat hęc taxatio dupli.

Subsequitur § si totus, vbi non pars fundi, sed totus fundus, postquam flumen partem abstulit, euictus est. Quęritur quatenus commissa sit stipulatio duplæ? Et prima facie videbat non in totum commissa, sed solum pro rata residui, quod per euictionem iudicialem euictum est, deducto eo quod prius flumē abstulit. Primò probatur, quia hæc stipulatio nō committitur, nisi quatenus fit euictio per iudicium. l. non tamen, de euict. Secundò, quia diluuionis periculum non præstat venditor, sed quod perit, emptori perit, vt in princi. huius legis. Si igitur prius dimidia vel alia pars flumine, casmate, vel alio casu perierit, residuo per iudicium euicto, non tenetur venditor, nisi pro rata partis per iudicium euictæ. Quibus non obstantibus decidit Papin. in totum committi, quod duobus claris argumentis probat. Sed in hoc decipiuntur glo. & Doctor. quòd eas putant esse non solum rationes decidendi, sed etiam rationes differentiæ prioris & huius responsi, ad quas minimè quadrant, nullam enim ostendunt rationis differentiam, quinimmo vtrique responso pariter congruunt. Vnde ad pauca aduertentes multis sese tenebris inuoluunt. Prior enim ratio, quæ in hoc §. si totus, adducitur, quòd obligatio euictionis non minuitur, nec augetur, siue res euicta deterior, aut melior facta sit, non solum procedit si totum euincatur, sed etiam si pars siue pro indiuiso, ut principaliter dicta l. ex mille, siue pro diuiso, vt in fi. eiusdem l. quia adhuc bonitas, quæ erat tempore contractus, vtrobique attenditur, ad sciendum quantum respondeat pretio. l. prima l. bonitatis, de euictio. Et sic non concludit aliud, sed idem debere dici, tam in primo quàm in secundo responso, & per totam ferè l. quòd portio flumine sublata nō cadit in euictionem, sed cedit damno emptoris. Arguit idem in secundo responso, ut stipulatio non committatur pro toto, sed solum pro residuo verè euicto. Tum videtur his peculiariter eadem ratio in toto, quæ in parte, cum hæc stipulatio vniformiter commensuretur ad duplum pretii rei euictæ, siue totius, siue partis. Igitur &c. per l. quæ de tota, de rei vindicat. Quod erit luculentius, si totus fundus flumine, vel casmate perierit dempta decima parte, quæ post euincatur. Si enim pro toto committatur stipulatio duplæ, vt in hoc §. si totus, damnum quod casu contingit non spectabit ad emptorem, sed ad venditorem, qui tenebitur longè vltra quàm pro parte euicta, contra prędicta iura, & contra l. si seruus, & l. non tamen, eodem titulo. Hęc sunt quæ reddunt dictā l. obscuram, in quo glo. & Doctor. dum eluctari nituntur, magis intricant. Accur. enim verbo damnum, sentiens hanc repugnantiā responsi primi & secundi, soluit primò post Azonem, quòd parte euicta post eluuionem spes est id quod amissum est redditurum per alluuionem, & sic nō debet committi stipulatio, nec agi ob id quod flumen abstulit, secus quando totum residuum est euictum, quia tunc omnis spes accessionis adempta est emptori, & sic in totum etiam pro eo quod flumen abstulit agi potest. Et hanc tenet Accur. Sed Iacob. Rauenn. vt hic refert Albe. rectè subtiliterque reprobat, quia secūdum hoc deberet committi stipulatio pro rata partis totius fundi, quæ spectabat ad euincentem, videlicet, vt in princip. l. pro quarta parte totius, quia certum est spem alluuionis pro tanta parte ademptam emptori, & translatam in euincentem. Et sic hæc ratio subuerteret primum responsum tex. & faceret indistinctè locum esse secundo responso, ut non pro rata residui per euictionem ablati, sed pro rata iuris euincentis committeretur stipulatio. Secundò soluit Accurs. quòd in §. si totus, etiam si flumen nihil abstulisset, tamen totum fuisset euictum. Sed hunc meritò reprobat; quia æquè in primo responso constat, quòd quarta pars totius fuisset euicta, & sic semper eadem vtrobi, quæ ratio est de toto ad partem & è diuerso. Albe. columna 2. aliis verbis conatur elabi, dicendo quòd in primo responso non est aliquid disputatum de parte ablata per flumen, an esset venditoris, vel non. Sed hoc, præter id ꝙ diuinat, non quadrat, nisi diceretur, ꝙ pars pro diuiso residui uendicabatur, vel ꝙ pars per flumen ablata erat fundus separatus, in quo euincens

cens nihil habebat. Sed vtrunq; est contra tex. qui loquitur de parte eiusdem fundi per flumen prius ablata, deinde de quarta parte residui ꝓ indiuiso euicta, & sic necessariò, nisi diluuio præuenisset, fuisset euicta quarta pars totius. Iaco autem Rauē. aliter reddit rationem, dicens ꝙ vbi tota res euincitur spectat damnum dictæ diluuionis ad venditorem, sed vbi pars, spectat ad emptorem, exēplo emphyteutæ. l. prima, C. de iure emphyteutico. Sed certè hæc ratio præter id quòd deuiat à regulis cōmunibus venditionis. l. necessariò, in principio, de pericu. & cōmod. rei vendi. inepta est, vtpote eadem cum dicto, cuius rationem quærimus. Tum in dicta l. j. tantum casus acciderat, & de solo casu quærebatur, hic autem post casum euictionis, nec directò de casu, sed de sola euictione facta sub nomine quotæ indiuisæ, vel totius quæritur, & sic dicta l. j. non est ad propositum. Quid dicendum? Ego dico, quòd in §. si totus, vers. non magis, non ponitur propriè ratio decidendi, sed confirmatio per locum à fortiori, & ab oppositis. Si enim totus fundus iniuria & sic culpa emptoris deterior factus sit, & tamen non diminuitur euictionis obligatio, sed æquè ad duplam agi potest, igitur multo magis, aut saltem non minus, si non culpa emptoris, sed casu fortuito deteriorem & diminutum esse contigerit. Et rursus per locum ab eadem contrariorum disciplina. Si enim fundus melior & auctior fuerit factus casu, non augetur quantitas euictionis, igitur si casu diminutus fuerit, aut vilior factus, non minuitur euictio. Dices quòd eadem argumenta concludunt non debere diminui euictionem in primo responso, sicut nec etiam augetur propter alluuionē, vt in tertio responso. Respon. hoc verum esse, quia etiam in primo responso non diminuitur euictio in parte euicta propter casum. Vnde si fundus erat deterioratus & vilissimi pretii factus, siue ineuria, siue casu, non minus committetur stipulatio pro parte verè euicta, quæ est quinta totius, sed ibi merito negatur cōmitti vltra partem, quæ per euictionem aufertur, quia quod ideo per euictionem non aufertur, quia prius flumen abstulit, non debet venditoris, sed emptoris damno cedere, per regulas casus generales & notissimas in contractu emptionis & venditionis, vt in l. necessario, & per totum C. de pericu. & commod. rei vendi. In his igitur singulis responsis tradit Papini. optimam & concludentem rationem decidendi sui cuiusque responsi, rationem autem differentiæ inter primum & secundum responsum non exprimit, sed præsupponit, & in aliis iuribus relinquit, vnde & ex materia subiecta petenda est. Ratio autem differentiæ & cōciliationis est duplex. Prima, quia parte etiam indiuisa residui euicta, non verificantur verba stipulationis, nisi pro parte residui, & sic non potest committi, nisi pro ea parte, scilicet, residui tantum non autem totius, quia eius quod perijt, nihil per euictionem aufertur, & ex quo formula stipulationis semel limitatur ad partem, necesse est vt limitetur ad partem realiter, & per euictionem ablatam, toto verò residuo iure & nomine totius euicto, verba stipulationis verificantur in toto, quia totum residuum est totus fundus, & totus euincitur, igitur in totum stipulatio committitur, non deducto quod prius perijt. Nō ignoro hac formula non præscindi occasionem cauillandi, referendo ad tempus contractus, quo inspecto totum istud residuum, non est totus fundus, qui erat tempore contractus, sed eius pars. Vnde do aliam duplicem rationem omni cauillatione superiorem, nec minus in sensu communi, quàm in ratione ciuili fundatam. Videlicet, primò ꝙ totum valet plus quàm omnes singulares partes per se, nec tantum valent partes fundi seorsum consideratæ, quantum totus fundus simul. l. Mæuius. §. fi. fam. erciscun. l. Mæuius. §. in fundo, de lega. 2. glo. & Docto. in l. j. C. cōi diuidnu. Bar. in l. vxorem. §. agri plagam, in fi. de legatis tertio. Salycetus in l. finali, C. de iure dotium. Nec obstat, quòd non rarò vsu venit pluris diuersis vendi singula iugera ꝑ se, quàm simul eidem cum tota villa, vel synthesi prædiorum. Tum quia illud casuale est, & procedit ob singulares quasdam circunstantias, puta affectionis aut vicinitatis singulorum emptorum, non autem perpetuò, nec communiter, & sic non est in consideratione. Tum quia communiter illi qui essent empturi singula iugera, non essent accepturi totum, nec empturus totum esset empturus singula, nec inueniunt in fundis tot singulorum iugerum emptores, vt totum minutatim eodem tempore, vel anno vendi possit. Pręterea satis est, quòd vni possessori totum vtilius, & commodius est communiter, quàm singulis singula iugera singulari vtilitate, vel affectione remota. Secundò dico, quòd vt plurimum plus valet modicum residuū totius villę ob reliquias plenioris possessionis & alia quędam commoda, quàm simplex adiectio, vel detractio tantundem spacij. Et consequenter plus læditur & damnificatur cæteris paribus à quo totum residuum aufertur, quàm à quo singulæ partes, donec aliquid restat. Vnde si primò dimidia aufertur, deinde reliquum, dicitur nunc plus auferri & euinci, quàm prius; quia totum aufertur, & hoc etiam sensus communis (vt plurimum) ostendit, quia sæpe pluris interest reliquum residuum non euinci, quàm interfuerit prius dimidiam partem sublatam fuisse. Ex multis enim causis sæpe nostra interest prædia habere in diuersis locis, quòd luculentum est in prædiis vrbanis, potest etiam vsu venire sæpe (licet non æquè frequenter) in rusticis, meritò tota re iure totius euicta, committitur stipulatio in totum, quia verum est dicere totam rem euictam, nec tam iusta ratio subest limitandi ad partem, quæ non est, nec ulla remanet emptori, & sic apparet non esse hic eandem rationem in toto & in parte, & sic non obstat dicta l. quæ de tota, sed dicto §. si totus, cum tota reliqua l. rectè cōciliatur. Et sic reliqua plana sunt, vt in §. quod si modo, vbi ponitur casus superioribus oppositus, videlicet quando fundus non est diminutus, sed auctus per alluuionem, postea pars pro indiuiso euincitur, & sic tam de antiquo, quàm de augumento, & ibi deciditur non committi stipulationem, nisi pro rata antiqui status fundi, non autem pro rata augumenti, & optima ratio decidendi datur, quia alluuionis periculum (idest, euictionem) non habere licere non præstat venditor, hoc est, non tenetur de euictione augumenti, & est idem quod dixit in fi. dicto §. si totus, si quinta pars fundi venditi indiuisa erat Titii, deinde per alluuionem quinta pars augendi, quæ est sexta totius aucti accesserit, postremo Titius euincat quintam totius aucti, non in plus committitur stipulatio duplæ, quàm si cessante alluuione sola vetus quinta pars euicta fuisset.

Sum nunc in quarta parte l. §. quæsitum, vbi ponitur casus ex superioribus, scilicet, diluuione & alluuione mistus, videlicet, quando ex dictis mille iugeribus, quorum quinta pars indiuisa spectabat ad Titium, primo flumen 200. abstulit, mox per alluuionem 200. retulit, nouissimè Titius quintam suam partem indiuisam de toto, quod inuenitur, & sic 200. euincit. Quæritur pro qua parte committatur stipulatio duplæ: Et (aliis quidem multum probabitur) videbatur committi pro quinta parte. Tum quia verè realiter & effectualiter & per iudicium euincitur quinta pars fundi, vtroq; etiam tempore inspecto & contractus & euictionis. Tum quia ex quo tantum attulit alluuio, quantum abstulit eluuio, videtur prioris status eiusdem fundi redintegratio. Facit, quod incrementum alluuionis non est nouus ager, sed pars primi. l. adeo. §. i. de acquirenda rerum domi. & omnino fit simile ei cui accedit. l. si ego. §. idem ait, de publ. actio. & per omnia vnionem identificam operatur. Moder. in consu. Paris. §. i. glos. 5. numero 99. cum sequen. & tanto fortius quanto est reciprocatio, seu vicissitudo prioris eluuionis, cuius loco surrogatur & rei incorporatur, vt hic. Sed forsan nec hoc quidem huic emptori sufficiebat contendenti committi pro quarta parte, ex eo quod illud quod euincitur ascendit ad quartam partem residui post diluuionem, & alluuionem secutam debere prodesse venditori. Papin. Scitè & ingeniosè ex superioribus colligit, nec pro quinta, nec pro quarta parte mille iugerum committi stipulationem, sed solum pro quinta parte 800. siue residui post diluuionem, quia quod nouissima alluuione restitutum est, habetur pro noua regione, seu noua acquisitione, quæ non fuit vendita, quæque ad hanc euictionem non pertinet, in qua solum consideratur, quod per iudicium de eo quod venditum & traditum fuit euincitur. Cum autem de his 200. quæ nunc vindicantur à Titio 40. euellantur de alluuione, non sunt illa 40. iugera in cōsideratione, sed sola 160. quæ de octingentis illis residuis eorum, quæ vendita & tradita sunt euelluntur, consequenter non committitur stipulatio, nisi pro rata 160. tantum, & sic nec pro quarta, nec pro quinta parte, sed paulo post sexta parte rei venditæ tantum. Hęc autem clarissimè & necessario colliguntur ex superioribus, quia quòd non committatur pro eo quod euellitur ex eo, quod accessit per alluuionem, est casus in dicto §. quæsitum, quod autem residuum, videlicet 160. iugera non debeat ad residuum 800. (quorum esset quinta pars) casus est in princip. eiusdem l. cuius reliquum per se patet, nec expositione nostra indiget. Sic diligenter considerant Moder. in l. j. C. de sen. quę pro eo quod int. prof. nu. 109. cum seq.

Seruitutem) Sed quæritur de ratione differentię inter seruitutes prędiales & mixtas, nempe vsumfructum, vsum, & habitationem. Dicendum est. Cuius enim ædes vicino prędio seruitutem debent, ei de iure domini nihil imminuitur, neque ad perfectionem, neque ad vtendi fruendi facultatem. Neque enim quisque vicinus, qui seruitute utitur, de re aut fructu ad se aucat, quod nomine fundi seruientis habere non liceat. Nec si ille ire agere licet, id minus domino licet facere. Quod in vsufructu, vsu, & habitatione secus fit. Sic enim fructuarius vtitur, vt id emolumentum, quod ad se transfert, domino auferatur. Vnde euenit, vt hoc modo rem ei habere pleno iure non liceat. Duo obstant suprascriptæ sententiæ de prędiorum seruitutibus. Primò negatur, ob euictionem seruitutis venditorem non teneri. Vlpia. in l. stipulatio ista. §. si quis forte, de verb. obl. non de vsufructu tantū & vsu, sed de omni reliquo iure eius, quod distractū est. Haber. n. non licet ei, cui aliqd minuitur ex iure, qd habuit. At qui ius esse eius, qd distractū est seruitu-

tem prędii, negari non potest. Secundò in contrarū facit tex. in l. quoties, de ędil. edic. vbi ita scribit Vlpia. Quoties de seruitute agitur (agitur autem, sic accipe, aduersus uenditorem ob euictam seruitutem, vt sequentia declarant) victus tantum debet præstare, quanto minus emisset emptor, si scisset hāc seruitutem impositam. Sed ad primum, quod de omni iure dicit, dupliciter rñdetur. Primò, quod ait, stipulationem habere licere cōmitti, si quis de vsufructu, aut de quo alio iure eius, quod distractum est, controuersiam fecerit, de quo alio iure rem habendi, s. intelligendum est. De proprietare enim & possessione, & vsufructu, & vsu dixerat, quibus omnib' fit vt res habeatur. Ita quod de alio iure subiicit, de iure simili accipiēdum est, per quod res habeatur. Non sunt autem seruitutes huiusmodi, ut si in re insint, eo minus rem habere liceat. Secūdò, potest & hoc modo accipi, vt sit de quo alio iure, nempe quod emptor in re vendita habere debeat, & venditor tradere. De actione quanto minoris quod Vlpian. scribit in d. l. quoties, ita accipiēdum est. Seruitute euicta condemnari venditorem ait, quanto minoris emisset emptor, si scisset hāc seruitutem impositam. Sed addit, condemnationem hanc fieri, cum de seruitute agitur. At sciendum est, iure duobus tantum casibus de seruitute euicta agi, ut rectè Duarenus annotauit in d. §. si quis forte. Vno, si venditor seruitutem prædio impositam sciuit, & emptorem celauit, quo casu in id quod interest venditor emptori tenet. l. j. de act. emp. Altero, si fundum liberum esse dixerit, & ita vti optimus, maximusq; est tradiderit. l. pen. de contrah. empt. vbi duntaxat in id, quanto minoris emptor emisset, agitur.

L Euincitur pars) Si pars tantum euincitur, si quidem pro indiuiso, idem est ac si euinceretur totum, quia agitur ad pretium pro rata partis euictæ, tex. in l. j. de euic. Si verò pro diuiso adhuc in effectu idem, quia bonitas loci euicti debet æstimari. d. l. j. qđ vltimum intelligendum est procedere sub duplici consideratione. Primò non habita ratione ad ualorem, qui est tempore euictionis, vel actionis, aut sententiæ, sed ad valorē, qui erat vēditionis tempore, tex. in l. bonitatis, de euict. quæ ꝓcedit & dēt intelligi secundum veriorem sententiam, non solum quando ex stipulatione duplæ, sed etiam quando ex empto agitur. Item secundò non ad finem faciendæ & exigendæ æstimationis, quæ erat tempore ꝯctus sed solum ad finē distributionis pretii conuenti & soluti inter partem euictam & non euictam pro rata valoris illarum partium, qui fuit tempore ꝯctus, quia tūc uidetur ex mēte partium quamlibet rei partem respexisse & adpreciasse pro rata valoris qui tūc erat, & sic mutatio valoris sequēs tanquam in hoc impertinentes non attenditur. Igitur æstimatio partis rei euictæ reperitur, habita ratione bonitatis, quæ fuit tempore contractus quoad partem pro diuiso tātum, & hic est verus & planus intellectus. d. l. j. Mod. in l. j. C. de sen. quæ pro eo quod int. prof. nu. 67.

Aret. cons. 129. licet dubia rñdit, ꝙ si vnus vendidit fundum, deinde pars euincitur à tertio, ꝙ tenetur de euictione partis tantum, non autem cogitur contractum resoluere, per tex. in l. vlt. C. de com. re. alie. in l. j. de euict. quamuis aliud sit in datione insolutum, quæ in hoc differt à venditione, per tex. in l. si quis aliā. & ibi Bar. de solu. facit. l. inciuile. C. de rei vind. & est regula, quā limita tripliciter. Primò, si venditor fuerit in dolo sciens partē alienam, vel alias euincibilem, & reticuit, tunc enim nō solum etiam ante euictionem potest agere emptor de euictione. l. seruus quem. §. si sciens, de act. emp. gl. in l. 3. C. de euict. quam Bal. ibi malè reprehendit, sed etiam potest, si uelit, agere ad resolutionem. Tum quia dolus inficit contractum bonæ fidei. l. eleganter, de dol. Tum quia dolosus nullum inde commodum referre debet. Hinc est, ꝙ si duo simpliciter vendiderunt, & vnus scienter reticuit Seium minorem esse, vel scienter induxit ad contrahēdum cum eo, qui nullum ius, vel resolubile habebat, tunc propter dolum cogi poterit ad contractus resolutionem, etiam pro parte sua. Secundò limita, si est actum inter partes, vt euicta parte liceat à toto discedere, vel si actum sit, ꝙ pretio nō soluto contractus resoluatur, vel si constet fundum emptum contemplatione certæ rei, quæ deficit, vel non seruatur, text. in l. j. in l. cum te. C. de pac. int. emp. & vend. Idem si præcisè pactū sit dñium transferri, tunc enim apparet, ꝙ emptor non solum non erat alias empturus apud se, sed etiam hoc transiuit in pactum tacitum, vel expressum, tunc enim locus est resolutioni, seu condictioni ob causam in totum, tex. est in l. vlt. quę ita simpliciter & sine sophistica diuinatione intelligenda est, de cond. ob cau. Mod. Paris. in tract. diui. & indiui. in prin. nume. 18. Tertiò limita si res redhibitoria sit, ꝙ non solum in mobilibus & se mouentibus, sed etiam in prædijs locum habet. l. si prædium. C. de ædili. edic. vbi duo genera redhibitionis fundorum pulchrè exprimuntur, & distinguuntur. Primum genus in prin. de redhibitione procedente ex conuentione partium. Secundum in 2. resp. ibi, idem obseruatur ex natura rei, videlicet, quādo fundus fuit emptus ad certum vsum, vel contemplatione certi finis, q deficit, vt si quis emat agrum pascuum, & fert quidem herbas, sed pestibulas, hoc est, lætiferas, vtroque casu locus est redhibitioni. Verbum autē redhibere generale est. l. redhibere, in prin. de ædil. edi. Et per prædicta fuit aliàs responsum. Quidam emerunt domum, quæ postea subiecta apparuit restitutioni, egerūt ad resolutionem, venditor excipit, ꝙ malè per l. inciuile. C. de rei vind. Tum ꝙ præmaturè, cum liceret eis pacificè habere licere nemine controuersiam faciente l. 3. C. de euict. l. si plus. §. mota, eo. tit. Tum ꝙ esset soluendo, & insuper prædibus & prædiis cauisset. Fuit dictum primum vēditorem affirmasse domū nulli substitutioni obnoxiam, & hac affirmatione induxisse emptores, quod sibi prodesse non debet. Secundò emptores esse mercatores indigentes domo pro mensa, & officina mercatili, & domicilio certo constituendo. Et sic ex qualitate personarum, quam venditor sciebat, satis constat nunquam empturos fuisse, nec subiturum periculum mutandæ mensæ, officinæ, & domicilii. Qualites enim personæ nota & cognita dispositionē extendit, vel restringit, tex. in l. plenum. §. equitij, & ibi Bart. Bal. de vsu & hab. in l. fortissimis, & ibi gl. Bar. C. de mili. vest. lib. 12. in l. si quis filio exheredato §. sed & si quis, de iniu. rup. test. Ro. cons. 18. Cur. Sen. cons. 66. Cors. verb. conditio personæ.

Rursus fuit responsum in simili facti specie. Donata est terra duobus fratrib. naturalibus, & post eorum obitum filiis eorum legitimis, ita ut si filii decederent sine filiis reuertatur ad hæredes donatoris. Fratres indigentes vendiderunt cuidam vili pretio, puta pro 150. florenis cum valeret vltra 320. & ei tradiderunt omnia instrumenta, præsertim dictæ donationis, seq; absolutè obligauerunt vnusquisque insolidum de euictione. Anno sequenti emptor vult expellere colonum, pro quo dicti fratres litem suscipiunt, intentantes remedium. l. secundæ. C. de rescindenda venditione. Et probant prædium ultra 320. valere tempore contractus. Reus excipit multominus valere propter periculum substitutionis conuentionalis: & quia contrahētes non habent nisi ad vitam. Et vicit omnino per sententiam primi iudicis. Fuit dictum malè iudicatum, & insuper, ꝙ appellantes possunt reuocare oblatam facultatem supplendi. Non obstat, ꝙ habent ius tantum ad vitam, quia promiserunt de euictione perpetua, & adhuc singuli insolidum. Et sic nō debet inspici ius, quod habebant, sed ius, quod vendiderunt, & pro quo de euictione cauerunt, & consequenter læsio est multo vltra dimidiam. Et vltra hoc concurrunt primo scientia actoris, qui sciebat venditores prohibitos alienare, & hoc obtentu uili pretio emit, & nihilominus scienter stipulatus est (verisimiliter extorsit) ab eis obligationem euictionis perpetuæ & liberę ꝓprietatis. Sed l. secunda loquitur in emptore bonę fidei, & qnādo non contingit lęsio nisi re ipsa, tunc enim datur electio & facultas supplendi, quę non debetur, nec dari debet sciēter decipienti. Rursus aliud accedit, quia si emptor admitteretur ad supplendum, non esset purgare, sed continuare vitium, quia vēditores non possunt pręstare euictionem illam iuris, quod non habent. Et si emptor uelit eligere supplementum sibi periculosum, apparet, quod hoc facit, vt torqueat dictos venditores, vtque in eorum necem abutatur promissione euictionis, quam indebitè exegit, vel nouam satisdationem ab eis exigat, aut reddat remedium dictę l. 2. inutile. Quibus consideratis appellantes poterant reuocare clausulam supplementi, & pręcisè ad rescissionem concludere. Et à doctis & peritis iudicibus ita iudicandum esse. Moderni Parisienses in dicto tractatu diui. & indiuid. part. vlt. nu. 621. cum seq.

DE AEDILITIIS ACTIONIBVS.

CAPVT II.

SEX MENSIBVS) Paulus Iurisconsul. ea enumerans in l. ex empto, de actio. emptione, quę empti iudicio continentur, inter cętera sic scribit. Redhibitionem quoque empti iudicio contineri Sabinus & Labeo putant, & nos probamus. Quibus verbis ex empto actionem etiam in hanc causam competere ostendit. Quę res plerosque valde torsit. Nam si hic actio ex empto est, perpetuò quoque in eam rem dabitur. Est enim actio ex empto ciuilis, eoque etiam perpetua. Quod si est, erit inutile ex edicto ędilium intra sex experiri menses, cum perpetua iure ciuili competat. Immo absurda sententia admodum efficietur, vt cum iure ciuili ex hac causa actio competat, Aediles, qui adiuuandi iuris ciuilis, & ęquitatis constituendę causa edicta proponere debent, ac ius ciuile subsequi. l. scio, de restitu. intra sex menses tantum dent, id est, ꝯtrium ius proponāt. Quamobrem redhibitionē sic vulgò interpretati sunt apud Paul. q ista ꝓsecuti sunt, ñ redhibitionē ex hoc edicto, sed resolutionē emptionis q̄libet quā, iterdū actione ex empto ꝯsequimur, qđ & eodē loco

Paul. docet in §. si quis, veluti si quis virginem se emere putauerit, cum esset mulier. Quę interpretatio manifestè eo ipso loco refellitur. Nam vt intelligere liceret illic Paul. cum redhibitionem nominauit, eandem redhibitionem intelligere, quam cæteri Iurisconsul. quæ ex edicto ædilium constituta est, non autem aliam resolutionem emptionis. Primum exemplis edicti ædilitij vsus est, deinde exemplum attulit, in quo redhibitionem quidem non competere ait, sed tamē actionem ex empto competere ad resoluendam emptionem. Quid ergo est? Etiam ad redhibendum ex empto actione vtimur? Sanè verò vtimur. Idq; ostendere Paulus voluit. Nec mirum. Nam si ea, quæ more & consuetudine vsitata pręstari solent, in bonę fidei iudicium veniunt. l. φ si nolit. §. quia assidua, de ædil. edi. quāto magis redhibitio ex hac causa veniet, quæ non more & cōsuetudine, sed iure certo præstanda est? Et hoc edicto nimirum ex suprascriptis causis ex empto actio inducitur. Sed non ideo actio his casibus ciuilis erit. Certis finibus ea ab ædilibus inclusa est, quos excedere non liceret. Erit igitur ad redhibendum actio ex empto, sed intra sex menses. Nam longius excurrere eam ex his causis uetant ædiles.

CAPVT III.

A QVANTO minoris] Sic oēs ferè tradidere in l. Iulianus. in prin. de act. emp. duplicem esse quanto minoris actionē, vnam ciuilem (quod vt facerent, ea re moti sunt, φ Iulia. eo loci dicat, si signum vitiosum venditum sit, & vēditor vitiū ignorauit, actione ex empto emptorem consequi posse, quanto minoris empturus fuisset) alteram prætoriam ex hoc edicto. Hāc de mancipijs & iumentis hoc edicto præpositam esse intra annum, illam esse de cæteris rebus perpetuam, ut de tigno. Prætoriam esse in id, quanto minoris res est. l. ædiles aiunt, de ædilitio edic. Ciuilis quanto minoris quis empturus fuisset. d. l. Iulianus. Inter quæ (inquiunt) plurimum interest. Quorum utrunq; falsum est. Nam primum, φ dicunt actionem quanto minoris edicto ædilium de iumentis & mancipijs esse propositam verè dicunt. Quòd addunt de ijs tantum, in eo apertissimis sententiis iurisc. refelluntur à quibus de sententia edicti est hoc traditum edictum ædilium, & si de mancipijs & iumentis cōceptum sit, tamen sententia ad venditiones rerum omnium pertinere. l. j. de ædil. edic. Quòd autem hæc genera ita distinguunt, ut prætoriam esse dicant in id, quanto minoris res est, ciuilem, quāto minoris empturus fuisset, ineptissimè faciunt, cum inter hęc nihil intersit. Non enim in edicto ædilitio dicitur, quanto minoris iumenta sunt, sed quanto minoris, cum venierint, fuerunt. Id autem est, quanto minoris empturus quis fuerit. Tūc enim empturus erat, cum veniebat, & non pluris empturus erat, quàm valebant, & quanti valebant, tanti illum emptum habere ęqꝗssimum est. Vnde hoc iudicium æstimatoriū appellatur, quia res ęstimatur quanti verè valuerit eo vitio affecta, quo tenetur, ut quanto minoris valuit, quàm empta est, tantum reddatur. Ne multis illi ædilitiam quanto minoris esse aiunt de mācipiis, & esse in id quanto minoris res fuerit, cum ueniebat. Hoc iam nihil aliud esse, nisi quāto minoris actor empturus fuisset, cognoscant ex eodem Iuliano, qui in l. quia dicitur, de euic. ita scribit. Egit emptor quanto minoris propter fugam (de mancipio loquitur) deinde agit propter morbum. Id agendum est, ne lucrum faciat emptor, & bis eiusdem vitij æstimationem consequatur. Fingamus emptum decem, minoris empturum fuisse duobus. Hæc consecuturum propter fugam scribit. Mox competijsse, φ sanus non esset, similiter duobus minoris empturum fuisse, si de morbo non ignorasset. Rursus duo cōsequi debebit. Hæc ille. Ex quibus vel ceco apparet, & nihil aliud esse, quanto minoris quis empturus fuit, quàm id, quāto minoris res fuit & de mācipio hanc esse actionem quanto minoris fuerit, quod illi negabant. Quid plura: extat Gordiani rescriptum in l. 2. C. de ædil. act. quo generaliter demonstratur, nec actionem redhibitoriā vltra sex menses, nec quanto minoris post annum competere. Ex quo colligitur, nullam esse ciuilem ex empto perpetuam, q̄ si esset, actio aliqua post annum competeret. Ridiculum est. n. quod Bar. ait, cum illud Gordiani rescriptum situm sit sub titu. de ędilit. actio. accipiendum esse quoque esse de ędilitia quanto minoris actione. Quasi verò, quia sub tit. de ædil. act. à Tribuniano postea relatum est, efficere possit, vt sententia Gordiani mutetur, & cum appareat illum de omni actione, quæ eo nomine competere posset respondisse, de eo non responderit. Rectè igitur sic dicetur: cum de omni actione consuleretur Gordianus vitij nomine, nulla autem alia actio quanto minoris competeret, quàm ædilitio edicto, eaque intra annum duntaxat, vnde & generaliter de eo rescripsisset, rescriptum eius in titu. de ædil. act. bene relatum est. Non autem quia sub eum ti. relatum est, ideo de alia actione, quàm de ædilitia antea non respondit. Quid ergo est, quod Iulia. ait, si quidem ignorans fecit, id tantū actione ex empto præstaturum, quāto minoris emptor empturus fuisset, si ita scisset? An non actio ciuilis ex empto, eoq; perpetua est? Ego de hac re idem, quod de redhibitione video. Ex empto actionem induci ex hoc edicto in id quanto minoris; quia id inductum sit ab ædilibus, vt emptori propter emptionem præstaretur, quanto minoris empturus esset. Quæcunque autē emptori præstanda sunt, vel more, vel iure certo, vel quocunq; alio modo, iudicio ex empto peti possunt. l. ex empto, de act. em. l. φ si nolit. §. quia assidua, de ædil. edic. Sed idem affirmo hac conditione, ijsdemq; legib. agi ex empto ex hac causa posse, quæ edicto ædilium constitutæ sunt, ut ultra annum agi nō possit, quia nec sit post annum, quod emptori ullo iure præstari debeat. Denique actio ex empto est in hanc rem inducta, adiecto hoc temperamento, quasi quodam titulo actionis quanto minoris. Vt actionem de peculio dicimus, cum principalē aliquam actionem intelligere volumus, quæ ex contractu filiifa. competat, quæ tamen peculiotenus competat.

HIPPOLYTI BONACOSSAE NOBILIS Ferrariensis.

De Equo, siue Caballo.

FEROCISSIMVM & inquietissimum animal insomniq; & inexpleta voragine est Equus, nil domino insolētius, Animal in quam & ocij impatiēs, & laboris tumidum, deiectum, impetuosum, ignauum, audax, intrepidum, volatile, caducū, vmbrosum, dominum spernens, diuersisq; illum viis in discrimen trahens. Quis enim contumaciam, quis morsus, aut calces explicet? quis hinnitus, & ascensoris impatientiam? Quot enim equorum mores, totidem cōstat ęsse pericula, ob id Equus fallax dictus est, ait Lucas de Penna, in l. probatorius. col. fi. C. de diuersis officiis, lib. 12. ex eoq; adagium ortum, Equorum domitoribus. Bis equum male facere. Animal etiam, φ si conferantur cum obsequijs tedia, nemo sapiens emet, nemo diligens pascet. Eundum igitur pedester, & ibi pro libito nemo re transuehit, nemo morabitur, nemo concutiet, nemo deijciet, nemo aget in præceps, vnus tibi labor in via, vnum opus ire, nihil tibi tuo cum rectore negotii. Non cogeris Equum frenare, non pungere, non adaquare, non substernere, non circunducere, non fricare, non pascere, non aut tergum vngere, aut arentem pedis vngulam & tractare digitis ancipites clauos, aut nocturnos sudibus arcere concursus, & somno exciri trepidus semperq; solicitus, quid belua peruigil cum vicinis agat, saltem noctibus quiesces. Nam qui euitāt noctu etiam laborant, & alia patiuntur, de quibus Ethruscus Poeta, de remediis vtriusque fortunæ, lib. 1. Dialogo 57. & 51. vbi de Equo meminit. multa (licet) de Equo sint vtrinq; contraria, obsequiosum tamen illud fidumq; Animal quis negabit? de quo tam multæ iactantur fabulæ, scribuntur historiæ. Animal profectò nobile, regium, optabile, colendumq; dignū quod de enormi pretio comparetur anxia nutriatur cura, Est id quidem vtile, interdum & celeritati adminiculum, & fatigationi remedium, & nobilitatis insigne, gloriosum quippe vulgo censeri insigni Equo vehi, & cunctos excellere, nec vertice solo, sed humeris & penè toto corpore supra esse. Equos prima Thessalia reperit domuitq;. Tametsi Celius Rhodiginus lec. anti. li. 11. c. 57. ex vrina Neptuni ortum referat, qui olim super saxo consopitus profuderit. Lactantius verò grāmaticus in Thessalia terram tridēte percussam à Neptuno potius existimet. Ingentes sanè viros vsq; ad ludibrium Equorum studio captos legimus, & nobilis Equi spiritum moresq; descriptos quādoque pro sugestu vidimus. Scriptum extat Alexandrum Macedonē amato Equo tumulum erexisse, vrbemq; de Equi nomine appellatam. Augustum præterea Equo sepulchrum instituisse cōstat. Diuum item Iulium ante Aedem Veneris marmoream Equi effigiem consecrasse. Antonium quoque Verum viuenti Equo, quem immodicè amabat, simulachrum aureum, & ipso mortuo sepulturam in Vaticano extrui fecisse narrant hystorici. Nec defuere adhuc, qui eorum Equos, ut filios luxerūt, egrotosq; ter quotidie licet podagræ morbo laborarent unà cū medicis uisitarunt. De Equis undiq; scribunt Hystorici fusius, nepe Pli. li. 8. c. 7. Textor in officina, in j. parte, Gellius de Bucephalo Alexandri Equo & alij, quos sciens reticeo, ne uerbosus fiā. Scitissimus noster iurisperitus Tiraquellus in suo, de legibus cōnubialibus, in 7. l. ex Plinio recenset. Equum periisse prærupta, & exanimatum esse, cum detracto operimēto oculorum secū matre coijsse uideret. Idem recēset Archiepiscopus Flo. in eius summa, parte 2. tit. 5. c. 5. §. 2. de incestu in fin. §. Idem dicit sum. Angelica in v. impedimento matrimonij. fol. 207. nu. 1. Idem recitat & Q. Curtius li. 5. Ex quo satis apparet naturā tacito quodā sensu promiscuam detestari libidinem. Licet aliter censeat Naso, vt videtur Metamorpho. x. his carminibus.

> Coeunt animalia nullo
> Cætera delicto, nec habent turpe iuuencæ.
> Ferre patrem tergo, fit Equo sua filia coniunx.

Et uide Neuiza. in Sylua, lib. 11. sub nu. 117. in prin. Equus itaq; cum victor sit exultat, victus autem dolet. Lactantius lib. 3. ca. 8. Item Equorum cursus hominum clamoribus incitatur. Lucas de Penna in l. per hanc. C. de cursu publico, li. 12. Scribit autem Iurisconsultus noster Petrus Iacobus in eius iudiciaria Praxi, φ Rex Aragonum habuit semel Equum optimum & magni valoris, qui fuit factus quasi furiosus & interfecit multos scutiferos, & φ Rex ille fecit poni disferratum & sine freno ad bellandum cum Leone, qui obtinebat, si fuisset ferratus expositus. Et refert Gl. iuris ciuilis in l. si seruus. ff. de act. emp. versi. cloacam, φ Cæsar tertio die ante mortem suam intrauit podromū suū, idest Equorum stabulum, & inuenit Asturdonem vel Asturconem, vt legit Budeus de Asse. lib. 3. pag. 254. suum Equum flentem, quod fuit indicium mortis futuræ domini.

Equus enim ab ęqualitate dicitur, licèt e breuietur, quia quādo quadrigis iungebantur pares æquabantur. Inde diminutiuū equuleus, idest paruus Equus, vel genus tormentorum. Inde ēt equulus & equinus, equestris, equa, equula, equum equitis, equito, equitas, equitor, equitatio secundum Papi. de quo ita Lucas de Penna in l. 3. C. de spectaculis &c. lib. 11.

Vetustissimum Marin tradunt scriptores, qui primus Equū inscendit & freno inhibuit, Ausonem indignè omnium. Siquidem princeps Italiam inhabitasse feruntur, quorū vnus iste Marin, vt ex Celio Rhodigino Lect. anti. lib. 5. ca. 40. videre fas est. Idemque Auctor lib. 11. c. 57. scribit, Equitandi artem primum excogitasse Neptunum, qui ob id Hippius sit appellatus (vt Diodoro placuit) Primus autem, qui Equos iunxit currui, fuit Ericthonius, de quo Virgilius,

> Primus Ericthonius currus & quatuor ausus.
> Iungere eques &c.

Rhodiginusmet li. 7. c. 27. vbi disertè & copiosè hæc habui, quę pro nunc congessisse volui.

QVAESTIO PRIMA.

QVAERITVR modo in iure nr̄o Cæsareo. An Equus ipse, ferum, mansuetumve animal sit? Respō. mansuetum animal esse. Equus enim & Bos mansueta sunt animalia, quæ si ferociunt, si impetunt, est contra eorum naturam, & ita procedit titulus. ff. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. Vnde animal iusta facere dicitur, cum iuxta naturam suam mouetur, l. j. §. & generaliter, eo. ti. vbi si quadrupes nocet, cum secundùm naturam suam mouetur, hoc damnum aīali non imputatī, quia iusta facit. Si mula enim plus iusto onerata onus euertat, mulierem puta lędendo, damnum vtiq; dedisse non dr̄, cum hoc naturale animali fuit, vt abhorreret ab his, quæ sunt dolori, iste est tex. in l. pen. eod. ti. Nam & muli debent onerari s̄m onus, ad quod portandum sufficientes cōsuetudine reputantur, tex. est optimus in arg. in l. publici. C. de cursu publico, & Ang. lib. 12. & ibi Bar. dicit illū tex. facere, φ si ego onerau i mulum tuum onere librarum quinquaginta, qui bonus & sufficiens putabatur ad tantùm pondus, si tamen ita oneratus deces sit ex pondere, non teneor; quia permissum est mihi onerare ipsum secundùm consuetudinem & muli sufficientiā, ex cuius dictis facit singulare Corsetus, in singularibus suis, in ver. onus quod dicit notatu dignum. Alioquin, si animal commota feritate cōtra naturam nocet, puta equus est calcitrosus, & calcem reijciat, iam dicitur iniusta facere, & censetur damnū dedisse, isq; pro noxa dabitur, aut damnum à domino resarcit, d. l. j. gl. uer. contra naturam, Instit. eod. tit.

Quæstio Secunda.

Quæro, pone cursu equi puer est occisus, an equo sedēs, baiulans ve, aut currens capitali pęna puniatur? Et non puniri ait Saly. in l. non ideo minus. ver. quæro quintò. C. de accu. sed mitiori pęna. Tu autem distingue: vt per Bonifa. in rub. de insultu. nā si currit in loco deputato & aut dolosè? & capitali pœna puniri tunc ait, secus atq; si vitium sciret equi, vt quia effrenatus indomitusve foret, & tunc leuiter esset puniendus. Si verò nō in loco deputato, & aut dolo: & capitaliter plectendus venit, aut culpa, vt culposus esset puniendus, Vide Iac. Nouellum in Praticam. vbi de inquisitione pro casu agit, sub nu. 7. Fely. in ca. significasti. primo. de homici. in initio Bart. in l. si fouea. §. nauis. ff. ad l. Aquiliam, vbi & Floria. & Bar. in l. intelligendum. §. si pꝑter. ff. de pub. Saly. in l. non ideo, col. 3. C. de accus. Fusius Iodocus in eius criminali. c. 42. vbi de damno pecuario agit: & quid si ex cursu equi quis pcutiatur, & ex percussione vulnerat, Bal. consi. 443. in 4. parte per totū. Et no. φ currentes equos debent dicere alta voce guarda, guarda. Bald. in l. si putabat. ff. ad legem Aquiliam, per illum textum.

Quæstio Tertia.

Conduxit quispiam equum ad vecturam, quem fuste vel baculo percussit in capite, ita φ mortuus reperitur, tenebitur ne de occiso? Et teneri Felyn. dicit in c. significasti. de homicidio, Corsetus in repertorio Abbatis, versi. Cōductor. Ratione enim loci percussi percutientis animus deprehēditur, cum equus virga & calcaribus, & non fuste vel baculo solicitatur, ad æstimationem teneri existimat.

Quæstio Quarta.

Petebat actor equum totum brunum, reus autem libellum non procedere contendebat, quia multi reperiuntur equi toti bruni, negabat, item actor, quæritur quid iuris in isto casu? Respon. Albericus in l. idem Pomponius. §. si plures. ff. de ædil. edi. in contingētia facti ita determinatum fuisse. Quòd equus actori exhiberetur, q declarare haberet, an idē esset petitus equus, l. si quis in tantum. ff. de testibus, vel vt exhiberetur testibus, qui hoc declararent, vt in Auth. de testib. § quoniam, Nam & identitas equi probari debet. Ale. cōs. 138. nu. 4. in 8. vol. & 207. nu. 2.

Quæstio Quinta.

Veterinarius quidam equum scholastico commodauit, vt iret ad studium, & misit secum famulum, qui male gubernatus equus moritur, an is emendare damnum tenetur? Et teneri cēset Alber. in l. penul. ff. vsufruct. quemadmodum. Licèt enim famulus adhibitus fuerit, vt custodiam haberet de equo, quoniā autem scholastici culpa periit, ipse tenebitur, quod secus si non culpā ex parte eius, sed naturaliter, Bologn. in auth. habita. C. nę filius pro patre, l. si ut certo. §. si me rogaueris. ff. cōmodati, vbi & Alberi. & § seq. Bal. in l. ex diui. C. loca. cum simil.

Quæstio Sexta.

Equum oberrantem accipis in pascuis, incidis ne in pœnam statutam aduersus eos, qui propria auctoritate res inuadūt alienas? Et te non incidere ait Bellaperticanus in rep. l. si quis in tantam. nu. 17. C. vnde vi arg. l. quod Nerua ff. de acq. pos. Differentia est enim inter rem mobilem & immobilem, possessionem enim rerum immobilium possidemus, vbicunque sint, mobilium autem non, nisi quatenus in nostra fuerint custodia, d. §. Nerua. vbi Ias. & cæteri.

Quæstio Septima.

Pro vno vitio in equo quis redhibitoria agere potest, sed de aliis ne quoque non apparentibus vitiis rectè protestabitur? Et posse ait Bal. in l. si prædium, col. 2. ver. sed pone emi. C. de ędil. act. per tex. in l. si tametsi. §. cum redhibitoria. ff. eo. ti. De quibus potest reseruare sibi ius agendi quandocunque apparuerit. Marantha in Prat. iudicia in 4. parte, nu. 18. pagi. 40. Et not. φ dentes equi in iuuentute sunt crocei coloris, & in senectute albescunt, s̄m Aristo. in Problema. vbi ponit rationem.

Quæstio Octaua.

Duo petunt equum sequestratum, equus tandem moritur, an instantia censeatur perempta? Et peremptam fore tradit Io. Montolonius in eius defensorio iuris ad fin. nu. 32. q. 6. quotiēs, & q. j. plures. & vide Archiepiscopum Floren. in eius summa, li. 3. de pertinentibus ad iudicium, qui est ix. §. 8. vbi de Salariis iudicum agit.

Quæstio Nona.

Commodasti tu mihi equum, vt irem ad bellum, ibique est mortuus, an soluere tenear? Respon. Marsil. in rubr. de fideiuss. sub nu. 229. me non teneri, nam scire poteras aliud regulariter & communiter euenire de equo tuo non posse, nisi tamen me ingesserim, quia tunc secus idem Alba in consi. 104.

Quæstio Decima.

Licet ne equum in duello ferire? Respond. D. m. Alciatus in tractatu de duello, licere, nisi aliter conuentum fuerit, ibi capi. 42. nume. 4.

Quæstio Vndecima.

Armorum appellatione venit ne equus? Respō. Paris de Puteo in tract. de re militari §. duo num. 4. non venire, Licèt de ratione sit equestris militiæ.

Quæstio Duodecima.

An equi militibus in bello auferantur? Resp. Paris in tracta. de re mili. §. an pugnans. quod sic.

Quæstio Tertiadecima.

Equi pugnatorum ob ignem appropinquare nolunt artificiosè certè immissum, quis igitur victor aut victus existimabitur? Respon. idem Paris in d. tracta. de re militari. in §. orta, nu. 1. vt per eum ibi fusius.

Quæstio Quartadecima.

Appellatione equi venit ne pullus equinus? Respō. φ non, l. sed addes. §. si quis mulierem. ff. loca. Quod facit ad statutum secundùm Alberi. in Dictionario, in dictione hac, φ quilibet vadens ad exercitium habeat solidos decem pro quolibet equo, nam si sit equa quæ pullum pariat, pullus non venit, igitur decem non consequetur.

Quæstio Quintadecima.

Equus militaris extra prouinciam duci ne poterit? Respon. non

non posse, ff. de re militari, l. officium; Alberi, vers. Equus.

Quæstio decimasexta.

Mortuus est equus in bello, vel itinere, quonam pacto mors eius erit probanda? Respon. scriptura cum iuramento eius, cui equus fuit commodatus. Bar. in rubr. C. de fide instrumen. col. 3. vel per instrumentum, quod plerunque quis sibi fieri facit, qualiter equus talis sit ibi mortuus, Iaco. Belui. in auth. vt liceat matri. §. fi. vbi & Bar. quod sanè instrumentum debet fieri coram testibus. Idem si ambasciator dicit, equum sibi fuisse in itinere mortuum, de morte producta scriptura a quocunque facta, dato etiam quòd illa non faciat semiplenam probationē. Cassaneus in consue. Burg. in §. 5. pag. 60. in 21. casu. Abb. & Fely. in c. auditis, de præscrip. sub num. 25.

Quæstio decimaseptima.

Statutum dicit, quòd equus non redhibeatur, nisi sit bulsus, duo testes deponunt illum esse bulsum, alii inficiantur: ius autem commune dicit in omne vitium occultum redhibēdum. Quæritur quid iuris? Resp. Bal. in auth. omnes peregrini. C. cōmunia de success. in dubio præsumi in causa potius redhibitionis, quia dubium facti decidi debet secundùm naturalē æquitatem. Alex. consi. 48. in secundo.

Quæstio decimaoctaua.

Conductor equi æstimati an teneatur de casu fortuito? Resp. Bal. in l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. commodati. de quo Ias. in §. actionum, num. 86. insti. de actio. vbi de leuissima quoque culpa teneri ait.

Quæstio Decimanona.

Equus probatur mortuus, sed non probatur cuius pilaminis, an hoc probare debētem a probatione releuet? Resp. Abb. in c. auditis, num. 25. de præscriptio. vbi & glo. quod non, & ibi Ioan. Andr. ait se hoc practicasse. Alexan. consi. vltimo, volum. 7. sub nume. 3.

Quæstio Vigesima.

Scholasticus quidam volens in patriam redire equum conduxit ad vecturam, qui in subitum incidit in itinere morbum, & ob id vicino hospiti relictus fuit gubernandus, & diligenter curandus, nihilominus tamen moritur, an hoc sufficiet, vt amplius non teneatur? Et sufficere probat consulendo Bal. consil. 22. Vantius in 3. vol. & Arnonus dialogo 9.

Quæstio Vigesimaprima.

Mariscalcus curauit equum absque mercede, an illum pro mercede rectè poterit retinere equum? Respon. Bal. q. sic in l. fi. C. commo. Et no. q. Mariscalcus veterinarius rectè appellari potest, vt probat Iodocus in Praxi crim. c. 74. vbi de homicidio per venenum agit, pag. 173.

Quæstio Vigesimasecunda.

An ad probandum Equum fuisse suum, & eius valorē & ad probandum commodatarium culpam commisisse circa equū, necesse sit, q. testis rationem sui dicti, etiam non interrogatus adsignet, & quid si serò medicum in curando equo adhibuit? vide Alex. consi. 183. in 7. vol. per totum, vbi & alia.

Quæstio Vigesimatertia.

Equus posuit pedem in foramine molæ, & ob id effectus est inutilis. An qui ibi molam traxit equi damnum emendare cogatur. Resp. Alberi. in l. qui foueas, ff. ad l. Aquil. teneri aquilia, seu in factum.

Quæstio Vigesimaquarta.

An vendito equo venit sella? Respon. venire Petrus Raue. in tract. de consuetu. num. 116. & Rochus de Curte de consue. & Firma in reperto. & Crauetta consil. 112. sub nume. 13. communem dicit Gomez de quo Soarez communi. opi. pag. 79. vide omnino An. Gomez in tractatu de emptione, & venditione, num. 15. vbi dicit standum in hoc consuetudini, si quæ adsit in loco.

Quæstio Vigesimaquinta.

Furto subtractus fuit equus alicui, an is auctoritate propria, fallaciave aliqua eum habere poterit? Respon. Alexan. consil. 64. in 3. num. post Ang in l. qui vas, ff. de furtis, in princi. & in l. extat, ff. quod metus cau. Paul. de Castr. consi. 37. & seq. Alexan. etiam in l. 2. ff. de iurisdict. omnium iud. Ioan. Andr. & Doct. in c. nullus, de pign. q. poterit, nec debet ducere equum ad iudicē.

Quæstio Vigesimasexta.

Quid si duo equi currerent vnus versus alium, & in cursu casu inuicem se percutiant, an tum fiet emendatio? Resp. Bal. q. non, in l. scientiam, §. cum stramenta, ff. ad l. Aquil.

Quæstio Vigesimaseptima.

Extat statutum, quòd nullus vendat equum sub certa pęna, quidam insolutum dedit equum creditori suo, vel dono dedit, an ex statuto tenebitur? Et non teneri ait Bonifa. in trac. malef. in rubri. Quid sit accusatio, num. 89. quia statutum loquitur de venditione tantùm, quod certè seruandum est, prout sonat, l. non aliter, ff. de leg. 3.

Quæstio Vigesimaoctaua.

Dicit statutum Patauinum. Nemo vendere debeat equum non subiecto, quispiam vendidit equū. An tenebitur, & an contractus valebit? Respon. Bal. in l. quod ait, ff. de iure do. Non puniri tali statuto, sed extra ordinem, vt not. in l. nemo martirem. C. de sacrosan. eccle. quod secus atque si statutum diceret aliter, scilicet non possit vendere, quia tunc inhabilitat personam, l. in quorum, ff. de pignoribus, facit, C. non licere habitatoribus metrocomiæ.

Quæstio Vigesimanona.

Peregrinantur quidam cum equo de mense Maii, an licebit eis stare in via, & capere herbam pro equis suis, domino quoque inuito? Et licere ait Rom. sing. 231. per c. fi. de pace tenen. & eius viola. in vsibus feudorum.

Quæstio Trigesima.

Equus præter domini voluntatem dat damnum, an tunc dominum dominus emendabit? Et non teneri vult Panormit. in c. dilectus, num. 2. de homici.

Quæstio Trigesimaprima.

Equus fuit venditus, vel dono datus, an possit famulus aliqd consequi de iure pro capistro? Et posse existimauit Ias. in l. de quibus, num. 77. ff. de legibus, & in §. actionum, sub nu. 82. insti. de act. vbi asserit hoc de consuetudine seruari.

Quæstio Trigesimasecunda.

Equus absque sessore currit ad brauium, quia cecidit in terram, an equus brauium consequetur? Respon. Docto. in l. 1. §. item acquirimus, ff. de acqui. possess. vbi & Ias. ibi etiam ponit, qua pœna puniantur, qui impediunt cursum equorum currentium ad brauium, vel facientes cadere sessorem. Firma, versicu. equus, qui tenet, quod sic: Et no. quod equi currentes ad brauiu debent seruare terminos cursus. Bar. in l. in tantum, versic. vniuersitatis, ff. de rerum diuisio.

Quæstio Trigesimatertia.

An veniat pullus equinus vendita matre? Respon. Ias. post alios in l. si extraneus, ff. de condic. causa data, num. 22. & in §. actionum, num. 6. Insti. de actio. quod sic. Fabian. de Monte in tract. de emptio. & ven. q. 6. prin. sub num. 27. Item not. q. equis per fideicommissum legatis post moram hæredis fœtus quoque debentur? Equitio autem legato etiam si mora intercedat, incremento gregis accedit, l. equis, ff. de vsuris.

Quæstio Trigesimaquarta.

Vendidi tibi equam cum pacto, quod si marem pareret, esset meus, si femellam, tua esse, peperit vtrunque, quomodo res se habebit? Respon. Ias. in l. si ita scriptum, num. 4. de lib. & posthum. & in l. extraneus, nume. 15. ff. de condi. causa data, quod mas erit tuus, femina autem erit mea. Et no. q. equarum libido extinguitur iuba tonsa, secundum Plinium lib. 8. c. 51.

Quæstio Trigesimaquinta.

Quidam videns equum multum sudantem in aliquo stabulo, illum extraxit & ligauit, qui equus ita se incapistrauit, quod mortuus est, an extrahens emendare teneatur equum? Respon. Ang. in l. eleganter, §. idem Labeo. per illum tex. ff. de dolo. teneri. Licet enim principium fuerit licitum, finis tamen non debet obesse domino equi. Ias. in l. 1. §. ait prætor, nume. 3. ff. ne quis eum.

Quæstio Trigesimasexta.

Subtrahens equum de grege principis, quonam pacto debet puniri? Resp. Mart. Laud. in tract. de Principe. pag. 348. puniri in libra auri, & equum restituere.

Quæstio Trigesimaseptima.

Qua pœna autem puniantur, qui equos ad spectacula deputatos in proprios conuertunt vsus? Resp. Franc. Luca. in tracta. de fisco. quod soluunt fisco auri libram.

Quæstio Trigesimaoctaua.

Quispiam vendendi causa equum bene ornatum ostendit, an in contractu veniant ornamenta, quæ ipsi emptori tradere habeat venditor? Respon. Ias. in §. actionum, institu. de action. teneri tradere. Quæ si recusat, emptori licebit agere infra quadraginta dies: & not. quod vendito equo, non solum veniunt ornamenta, quæ tempore venditionis equus habebat, sed quæ antea per duos habebat dies, q. probat Ias. ibi. Dic tamen, q. vendito equo ipso ornamenta venditoris arma habentia non veniunt in contractu. Cur. in tract. de consuetu. num. 9. Item ornamenta supradicta facta redhibitione, & in casu redhibitionis ipsius equi recusata per venditorem petuntur per actionem in factum ædilitiam. Petrus Iacob. in sua prat. iudi. & Rofre. post cum in libellis, vbi de redhibitoria agit, & Panormi. in c. iudi. de rerum permu. Et ideo demphaleras equis venalibus vetus est cautela, secundum Petrarcham lib. vltimo, de solicitu. cap. 8. sub litera B.

Quæstio Trigesimanona.

Duo contendunt de equo, & vterque per testes probant de dominio, & possessione equi, ac eorum quilibet probat, q. talis equus fuit & est natus de vna sua equa, quam habebat in domo, quæ nam erit sufficiens probatio? Respon. Paris de Puteo in tracta. syndic. §. probatio, vt ibi per eum fusius.

Quæstio Quadragesima.

Equus est pignoratus, & ad vecturam commodatus, quid iuris? Respon. Negusan. in tractatu de pignoribus, 3. membro, par. 7. sub num. 17. quòd inde cum expensa compensatur merces, & quod superest sit in sorte, & ibi vide num. 16. quando expensæ factæ equo petantur. Et præfertur omnibus aliis creditoribus, tàm pro alimentis, quàm pro custodia, Bar. in l. interdū, ff. qui po. in pigno. ha.

Quæstio Quadragesimaprima.

Equus in pascuis accipitur ab eo, qui suum esse putabat, quomodo repetet dominus? Respon. rei vendicatione, alias actione furtiua repetet, si a sciente non esse suum accipitur, gloss. l. si quis in tantam, C. vnde vi.

Quæstio Quadragesimasecunda.

Commodauit quis mihi equum, vt rus peterem, postea pœnitet, & accipit mihi equum non finito vsu, vel finito, an tenebitur mihi ad aliquid? Respon. Bal. in l. si quis in tantam, C. vnde vi, num. 25. non teneri, ratione duplici, vna ex parte expellentis, quia plenè possidet, altera ex parte expulsi, qui nō possidet, licèt commodatarius habeat ex commodato actionem.

Equus in bello fuit vulneratus, & postea in Ciuitate mortuus, an fiet de equo ipso aliqua emendatio? Respon. Firmanus hac litera, quòd sic, vt ibi fusius.

Quæstio Quadragesimatertia.

Equitans ire ne dicatur? Respon. q. sic, non agere: ideo potest per alterius fundū iure seruitutis ire, licèt aliàs ire pedester non posset, & manu equum ducere, l. qui sellam, in prin. cum gl. vbi Floria. & Doct. ff. de seruit. rustico. prædio.

Quæstio Quadragesimaquarta.

An equi appellatione veniat equa? Respon. quòd sic, l. seruis legatis, § pen. ff. de lega. 3.

Quæstio Quadragesimaquinta.

Equus commodatus offenditur absque commodatarii culpa, an pro eo satisfacere domino tenebitur? Respon. quod non, l. fin. vbi Floria. ff. ad l. Aquil.

Quæstio Quadragesimasexta.

Soluit ne passagium Equus, sicut sessor? Respon. vt in l. cum plures, § vehiculum, ff. locati.

Quæstio Quadragesimaseptima.

Gentes alicuius exercitus auferunt mihi equum, an si postmodum ad alterius manus perueniat potero eum recuperare? Respon. Felyn. in cap. significantibus, in 4. colum. de libelli obla. q. sic, probata, scilicet violentia, licèt non probato inuasoris nomine. Ia. in § sequens, instit. de actio. num. 48.

Quæstio Quadragesimaoctaua.

Furatus fuit equus Flo. & est hic ductus, an fur erit securus? Respon. Bar. in l. sed nec Legatarius, colum. 2. C. de condi. furti. q. non, tanquam rem de nouo cōtrectans, ideo puniri poterit.

Quæstio Quadragesimanona.

Emi equum a viatore, & pretium solui: verisimiliter. n. videtur tacitè actum, vt incontinenti equū ipsum mihi tradere habeat, sed quid si non tradit? Resp. cōuenire possum in loco contractus, etiam ratione delicti, quia me decepit, q. Tholosana, nume. 103. Et not. quòd si tibi do fundum pro centum aureis pro vno equo, & quæratur, an sit venditio, vel permutatio? Resp. attenditur, quod plus valeat, an Equus, an centum aurei? si centū aurei, est venditio: si autem plus valet equus, erit permutatio, c. ad quæstiones, de rerum permu. vbi not. Bal. in l. Aristo. §. 1. ff. de dona. Alexan. consi. 119. in 3. sub nume. 5.

Quæstio quinquagesima.

Equus, cum quo stipendiarius recessit, est penes quendam baronem magnum, a quo non potest sine magna difficultate recuperari, quomodo fiet? Respon. habebit locum, l. si mater, C. de rei vendi. & q. Tholosana nume. 202.

Quæstio quinquagesimaprima.

Mercator, qui vendidit equum in loco, in quo assiduè conuersabatur, an ibi, vel alibi pro equo conueniri poterit? Respō. nedum ibi, sed & alibi, si alibi fuerit equus euictus. Felyn. in cap. dilectus, versic. ad domicilium, de rescriptis, vbi bene.

Quæstio quinquagesimasecunda.

Venditor Equi eum transmisit emptori, & in via est reprehensus, cuius ne erit damnum? Resp. Bal. in l. pen. per illum tex. ff. de actio. empt. venditoris quidem damno equum esse. Quod verum putat Perusinus in c. significauit, de appell. num. 14. Nisi foret actum, quod per certum nuncium mitteretur, vel equus missus fuisset per proprium emptoris nuncium, quod debet notari, q. secus existimat Marsilius singul. 430. si quis commodauit equum tibi, & scribat literas, q. tu mittas equum, quia tūc non videtur petere a te, vt des illum famulo, seu nuncio, qui literas attulit tibi. Nisi hoc expresè in literis caueatur, vnde tu si tradas illi & fugiat cum equo, non liberaberis, inquit ipse.

Quæstio quinquagesimatertia.

Quid si conductori equus est ablatus in itinere? Respon. Bal. consi. incip. Thomas.

Quæstio quinquagesimaquarta.

Duo socii vendunt equum morbosum, an vnus pro alio tenebitur? Respon. Franc. Crema. no. suo. 145.

Quæstio quinquagesimaquinta.

Equus ne suppellectilium massaritiarumve appellatione venit? Respon. Bar. quòd non, in l. 1. ff. de suppellec. leg.

Quæstio quinquagesimasexta.

Facto tertii equus alterum percussit, an tenebitur, respon. Bar. in l. eleganter, §. quadrupes, ff. de dolo, vt per eum Docto. in l. Agaso. ff. si quad. paup. fecisse dicatur.

Quæstio quinquagesimaseptima.

Quo iure cogatur possessor equum restituere? Respon. l. de vsu. ff. de variis & extraordina. cogni. & Specul. tit. de offic. omnium iudi. §. 2. versic. item imploratur.

Quæstio quinquagesimaoctaua.

Conduxit quis equum, vt Romam peteret, & duxit Mediolanum, an furtum fecisse dicatur? Respon. quòd sic, l. si vt certo, §. denique, versi. quinimmo, ff. commo. & in l. si furtum, in prin. ff. de condi. furti. l. qui iumenta, ff. loca. Areti. in tract. Malefi. versic. vestem cœlestem. Quod intelligit Barto. in l. item quæritur, §. fi. vlt. col. ff. loca. non procedere in equo locari solito, quia tunc qui retinuit pluribus diebus, furti nō tenebitur, sed reconduxisse censebitur, vel nisi crediderit conductor, aliàs dominū permissurum: vide Archiepiscopum Florenti. in eius summa, libr. 2. titulo de speciebus furti. §. 4. d. l. furtum, allegata per ipsum Ang. in l. inter omnes, §. rectè, ff. de furtis, glo. in §. furtum: Institu. de obliga. quæ ex delic. nascun. Cassaneus in consuetu. Burgundiæ, §. v. pagi. 40. Plotus in repeti. l. si quando, sub nume. 550. C. vnde vi.

Quæstio quinquagesimanona.

Equus conductoris culpa incidit in commissum, quia diu stetit in loco, an ad mercedem tenebitur? Et teneri putat Bal. in l. colonus, §. fina. ff. loca. per illum textum.

Quæstio sexagesima.

An conductor equi teneatur, si equus erat infirmus? Respon. Odofre. consi. incip. In nomine Domini.

Quæstio Sexagesimaprima.

Conductor equi an teneatur sumptus facere ex ęre proprio? Respon. quòd sic, l. in rebus, § possunt, ff. commoda. & debet facere bonos sumptus tempore abūdantiæ. Alias tenetur de deterioratione. Bar. l. animalia, C. de cursu pub. libr. 12. Cagnolus in l. contractus, ff. de reg. iur. num. 62.

Quæstio sexagesimasecunda.

Adest ne aliqua cautela, per quam quis sit securus, si equum quis emat furtiuum, puta in foro? Respon. Cœpolla cautela x. quòd sic: vt scilicet protestetur se nomine Domini equum emere offerens se paratum illi restituere, restituto sibi precio & interesse. Vide Ioseph. Ludoui. decis. Perusi. 42. per totum: Vide decis. Tholosa. 151. Beninted. conclusione Bono. 34. Ex noua tamen constitutione D. Ducis nostri Moderni sancitū est, quòd sit securus emptor, vt patet ad officium Bulletarum. Verùm hanc cautelam refellit Dominus meus Alciatus in tracta. Præsumptionum, regula 3. præsumpt. 29. versic. sed ista opinio. Vidi tamen practicari coram me, tunc quando fui Superior Bulletarum Ferrariæ, quòd ducebatur equus ad officium, emptor emptitabat cum dicta protestatione, & tunc seruatis de iure seruandis, meum tandem interponi decretum & auctoritatem postulabat emptor. Nam videtur, q. hoc sufficiat: istud enim est facere contractum bonæfidei, quia fit in præsentia Iudicis. Bar. l. frater a fratre, ff. de condi. & demon. & Imo. in l. 1. §. fuit quæsitum, ff. ad Treb. colum. 4. Grammaticus consi. 40. sub num. 25. cum simi. Præsentia enim Iudicis facit cessare læsionē & deceptionem præsumptiuam: prout post multos concludit Craueta in consi. 114. sub num. 2. in 1. volum. Vide Bal. in consi. 448. in fi. vbi dicit, q. semper vtile est in contractibus decretum Iudicis interuenire: vt ff. de solu. l. si stipulatus, §. lancem, in 1. volum. cogita tamen. Cœpol. cautela 181. Sed contra Cœpollam, d. cautela x. consuluit Natta consi. 436. de quo Iulius Clar. in practi. in §. furtum, versi. sed hic incidenter. Vide tamen Couarruuiam in sua Relect. par. 2. §. 1. num. 5. Limitat istam cautelam, ut per Grammaticum consi. ciuili. 20. num. 1. procedere, si iumentum fuisset emptum minori pretio quam valuisset, ex quo eo casu sibi competeret vtilis actio negociorum gestorū ad repetendum pretium prædictum, quod probat, alias secus, & vide eundem in consil. 36. numero 1. Vide Franciscum Marcum decisio. Delphin. quæstio 7. parte secunda, vide decis. Tholosa. 151.

Quæstio Sexagesimatertia.

Quid est equitium? Respon. Spiegel. in Lexico. hac litera. esse equorum armentum.

Quæstio Sexagesimaquarta.

Qui nam sunt equuli? Resp. Iustin. in §. in pecudum, instit. de rerum diuisio. quòd sunt parui equi, & supra dictum est.

Quæstio Sexagesimaquinta.

Quibus vestibus vtuntur equi Cardinalium? Tradit Bertachi. in reperto.

Quæstio Sexagesimasexta.

Equi ne ad militis sepulturā ducti Ecclesiæ pro sepultura remanere

manere debent? Respon. Bal. in l. sancimus, C. de latina lib. toll. remanere debere. Contrarium vidi obseruatum Ferrariæ.

Quæstio Sexagesimaseptima.

Equus de bonis Ecclesiæ a clerico est emptus, de bonis Ecclesiæ inquam suæ, erit ne ipsius Ecclesiæ? Resp. Archid. in c. statutum, §. assessorem, de rescrip. in 6. Ecclesiæ prorsus esse.

Quæstio Sexagesimaoctaua.

Equa per alium est possessa, quomodo repetitur? Resp. Bar. in l. de vsu. ff. de variis cognitio. Specula. in tit. de offi. omnium iudic. §. 2. versic. item implorat. De causa possessio. §. 4. vbi etiã ponunt, quomodo equa ipsa cum partu repeti possit.

Quæstio Sexagesimanona.

Occidens equum qua actione cõueniri poterit? Resp. prout in l. 1. §. si quadrupes, ff. ad l. Aquil. ad damni æstimationem.

Quæstio Septuagesima.

Commodasti tu mihi equum, vt item Parisius, vbi habebam magna negotia expedire, quispiam crus equo meo fregit, & ob id illhuc ire nequiui, quam actionem aduersus ipsum intentabo? Respon. Iaco. de Rauenna in l. item Mela, §. eum qui vestimenta, ff. ad l. Aquil. quòd dabitur mihi in factum subsidiaria. Alberi. ibi post eum.

Quæstio Septuagesimaprima.

Habeo equum tuum pignori, an tenearis illũ pascere? Resp. Alberi. in l. quemadmodum, §. municipales, & alias incipit magistratus. ff. ad l. Aquiliam, per illum text. & ait sufficere, ꝙ ego permittam afferre tibi ei cibaria, & ita seruatur.

Quæstio Septuagesimasecunda.

Aliquis credens sibi licere aufert de manibus alteri equum, an punietur? Resp. Ange. in l. prætor, §. hac actione, ff. vi bonor. rapt. Marsil. in consi. 1. volum. 2. sub numero 22.

Quæstio Septuagesimatertia.

Cingari, vulgo Cingani, vel Aegyptiaci furto quotidie subtrahunt equos, an pro eorum restitutione quid licitè percipere possint? Respon. Bal. in l. fi. C. de condi. ob turpem causam, iure quidem nil consequi eos posse. Natta consil. 76. nu. 2. Licèt isti ioculatores, qui faciunt ire caballos per cordã & similia facientes licitè quid accipiant: ij enim supra in gl. ver. scena, l. 2. §. miles, ff. de iis qui no. infam. sunt infames.

Quæstio Septuagesimaquarta.

Quis vendit equum, quem tradit per frenum, vel capistrum, an censeatur per hoc dominium in emptorem translatum? Respon. glo. ver. transferat in §. interdum, instit. de rerum diuisio. translatum censeri.

Quæstio Septuagesimaquinta.

An quis equum depositans, capistrum quoque deponere videtur? Vide l. 1. §. quæ depositis, vbi & glo. ff. depositi.

Quæstio Septuagesimasexta.

An liceat alicui immittere equum suum in pascuis prati mei? Vide c. 1. §. fi. de pac. ten. & Guido Papæ sing. 471.

Quæstio Septuagesimaseptima.

Si equitarem equum, cuius non essem dominus, nec haberem ius aliquod equitandi. Quod ius igitur habere dicat? Resp. Archiepi. Floren. in eius summa lib. 3. tit. de ingressu religionis, ꝙ dicor habere vsum equitationis equi nudum per omnis iuris denudationem.

Quæstio Septuagesimaoctaua.

Captione vtuntur malitiosi equorum locatores, qui a principio dicunt plura verba, & postquam est conuentum de precio dicunt, domine non habeatis pro malo, volo, quòd coram istis testibus equum hunc accipiatis, & promittatis, quòd si equus pereat incursu latronum vel incendio, seu alio casu, periculum sit vestrum, Cyn. in l. 1. col. 2. C. commo. decidit, an hæc cautio procedat? prout eum sic refert Neuiza. in sylua, lib. 2. sub num. 39. pag. 172. in fi. Alia etiam agunt hoc pessimum genus hominum. Qui iumenta locat meritoria seu veterina dat successorem, quem male sessor alit: ponit idem Neuiza. in carminibus, in calce syluæ.

Quæstio Septuagesimanona.

Quæritur, an Legatarius teneatur dare equũ hæredi, vt quærat seruum, qui post testamentum aufugit? Respon. Bar. in l. si seruum, ff. de leg. 1. ꝙ debet inspici persona hæredis, & eius conditio, & si erit talis, quòd ire pedester nequeat, tenebitur.

Quæstio Octuagesima.

Si fiat legatum de equo morello, an debebitur equus albus, quem vnicum tantùm testator habebat? Respon. Ale. in l. nominatim, ff. de lib. & posthum. de qua re pertractant Docto. in l. si quis in fundi vocabulo, ff. de leg. 1.

Quæstio Octuagesimaprima.

Quid agendum sit equo furto subtracto? Respon. Follerius in sua criminali Praxi, parte 2. titu. Capiat informationem, sub num. 11. pag. 18. Quòd primò probatur dominium equi & quòd fuit visus & repertus equus in posse alicuius, & ꝙ equus paulò ante visus est in stabulo furtum passi, & demum ibi minimè repertum, & quòd stabulum fractum est. Quid modò, quando furto subtractus est equus hospitatori? Respon. consulendo Barba. consil. 53. in primo volumine.

Quæstio Octuagesimasecunda.

Quæritur, Aliquis in armis suis equum designare cupit, quomodo hoc rectè faciet? Respon. quòd in parte anteriori aliqualiter eleuatus esse debet. Bar. in tracta. de insigniis & armis, sub numero 17. & 32. Ponit etiam quomodo in coopertūris ponatur equus, & dono percipiatur equus. c. & si quæstiones, §. cum in accipiendis, extra de symonia. vbi dicitur, quòd sic. vide tamen glo. ibi.

Quæstio Octuagesimatertia.

Quid si mihi promissus sit equus in instrumento confessionato, & mora debitoris amplius non extet equus? Respond. potest fieri executio in æstimationem. Benedictus de Barzis in tract. de libellis guarentigiatis, vel rectius valentigiatis, quæstio. 11. partis 1.

Quæstio Octuagesimaquarta.

Venditor equi dicit se vendere equum habentem omnes defectus, exprimens aliquos ex eis euidentes, occultos autem silet: Quæritur, an de occultis, & non expressis teneatur? Respon. propter occultos non teneri. Petrus Iacob. in sua practi. vbi de redhibi. agit. Ioan. And. ad Specu. tit. de empt. & ven. §. nunc videndum, in addi. incip. quid si vendas. Ang. & alii in l. si quis cũ aliter. vltima. ff. de publi. Abb. in c. iniustum, de rerum permut. Bal. & Saly. in l. 1. C. de ædil. actio. Dicebat tamẽ Diogenes, nihil stultius esse, quàm venditorem narrare rei vitia, quam vendit: Et not. ꝙ licèt emens equum patientem in loco euidenti non possit agere redhibitoria, l. quæritur, §. fi. ff. de ædil. edic. tamen illud non habet locum in minore, muliere, & rustico. Bal. in l. 2. C. de rescin. ven. in 6. colum. quem refert Barba. consil. 16. in 3. volu. Ale. in consil. 148. in 2. per totum: vide etiam Angelum in § prætorum: Insti. de iure naturali.

Quæstio Octuagesimaquinta.

Quid si equus venditus intra triduum sit mortuus? Respon. Dom. m. Alcia. in tractatu præsump. regula 2. præsump. 26. in fi. Alexan. in l. si quis cum aliter, num. 24. ff. de verborum oblig. Abb. in c. iniustum, de rerum perm. Si animal emptum triduo mortuum fuerit, imminet hoc detrimentum venditori: quoniam ex vitio morbi ante venditionem contracti censetur periisse, l. si verò, § qui pro rei, ff. qui satisda. cogan. Et no. ꝙ si emo a te equum, vt si non placuerit mihi, possim tibi restituere spatio sexaginta dierum, ꝙ postea non poterit declarari. Ita est casus in l. quòd si nolit, §. si quis ita, ff. de ædil. edic. Roma. singul. 769. Item no. ꝙ si aqua subterranea duceretur in equum lateribus circunstructum, per cuius os aqua stillaret, fortè æneum, & venderetur, illa domus cederet domui, & emptori esset lucro, si de ea re nihil esset dictum, l. si venditor, §. firmius, ff. de actio. emptio. & vend.

Quæstio Octuagesimasexta.

Quid si quis vendit equum cum omnibus suis schinellis & magagnis, & cum pacto, ꝙ nolebat teneri de eis, an hoc sibi proficit? Vide Pet. Iaco. in sua practi. vbi de redhibitoria meminit, & Placent. in tracta. de act. personalibus, tit. 22. de actioni. emp. sub num. 5. cum seq. & bene per Panormita. in c. iniustum, de rerum perm. & eundem Pet. Iac. vbi de actione quanto minoris ciuili agit, vbi fusius vide omnino. Vide etiam Archiepiscopum Floren. in eius summa, lib. 2. ti. de fraude in negociatione, §. 2. ad fi. & §. 6. inibi ponit, an semper teneatur venditor dicere defectum rei venalis? Et ait, ꝙ si monoculus sit equus, non tenetur manifestare, sed tenetur pretium diminuere pro illo defectu, quem emptor ignorabat, nisi visus eius esset periculosus, vel noxius; quia tunc tenetur. Et ait idem Petrus Iac. vbi supra, quòd venditor, qui verbis deceptoriis inducit emptorem ad equum emptirandum, tenetur: vt ibi per eum fusius. Vbi etiam format libellos, positiones, articulos, & denique etiam sententias super equis petitis in iudicio. Et quando vitium dicatur patens inibi. Et vide tu quoque Panor. in d. c. iniustum, vbi ait vitium patere, quando, si quilibet aspiciens perpendere posset. Et no. ꝙ equus castratus non dicitur vitiosus. Bal. in l. 1. C. de ædil. act. vbi dicit, ꝙ benè equus retrogradus dicitur vitiosus: vmbrosus sæpenumero consuenit esse castratus equus, rationem assignat Arist. in probl. Item not. ꝙ licèt actione in factum nõ agatur post quadraginta dies, agi tamen potest certi condictione generali, vel sine causa, l. ædiles, §. iumentorum, ff. de ædil. edict. prout equus spado sanus dicitur, vt ibid.

Quæstio Octuagesimaseptima.

An de equis, super quibus equitantes transeunt, teneamur soluere dacium, seu gabellam? Resp. Anch. consi. 264. per totũ, quòd non: tamen malè seruatur, vt sæpe experimur.

Quæstio Octuagesimaoctaua.

Quæritur, cuius expẽsis & sumptibus exhibeatur equus exhibendus, & cuius etiam expensis ali? Respõ. Ias. in § præterea, nu. 48. insti. de act. Paris in tract. synd. §. An. nu. 4. vbi & de expensa facienda in sequestrando equum.

Quæstio Octuagesimanona.

Stipulatio, qua promittitur, ꝙ equus venalis gradarius, non calcitrosus sit, an teneat necne? Resp. ꝙ sic, si per verba præsentis temporis concepta sit, l. si ita quis, ff. de euictio.

Quæstio Nonagesima.

Locauit quidam equum alicui, qui deteriorem factum reddere volebat, locator petit, postea nõ vult: Equus interim moritur, cuius ne erit periculo, locatoris, an cõductoris equus mortuus? Resp. Alberi. in l. huiusmodi, §. ædem, ff. de leg. 1. videri, ꝙ conductoris, qui fuit in culpa eum deteriorem reddere. Verũ stat Dini sententia contra; quia non constaret de æstimatione deteriorationis, & ideo debet recipere sub protestatione, arg. l. quidam ęstimauerunt, ff. si cer. pet. cum simi. vt ibi recitat Alberi. vide Ang. post Bar. in l. qui sibi, §. qui stichum, ff. de solu. Crauetta consi. 106. nu. 2. in 1. vol.

Quæstio Nonagesimaprima.

Cuidam equum commodaui meum, cui posuit valisiam, & ob id effectus est deterior, an debeat emendari? Resp. Bertachi. ꝙ sic. Cagno. in l. contractus, nu. 64. ff. de reg. iur.

Quæstio Nonagesimasecunda.

An conductor equi teneatur post mortem ipsius equi vsq; ad solutionis æstimationem, ad mercedem pro eo, dato, ꝙ fuerit inter ipsum & locatorem conuẽtum de sibi præstando qualibet die mercedem, vel equum locandum? Resp. Odofr. quod non, consi. locaui tibi mulam, Spec. tit. de locato. §. iam dicendum, versi. sed ecce locaui.

Quæstio Nonagesimatertia.

Si conductor Roncini seu equi suscipit in se mortis periculum, an tenebitur, si equus decedat morbo naturali, puta ex viuolis: Respon. Bal. in additio. ad Spec. tit. de loca. colum. 2. quòd non: Et an Locator eum sic magagnatum recipere habeat absque deteriorationis pretio? Marsil. sing. 607. & Paul. de Castr. in l. qui stichum, ad fin. ff. de solutio. Et si ipsum locatori restituit tanquam sanum, & dominus ignorat tunc vitium in receptione, non liberatur ipse conductor. Bar. in l. opus, ff. loca. & in l. qui sibi, §. stichum, ff. de solutio. Bal. in proęmio ffορum, §. hęc autem tria.

Quæstio Nonagesimaquarta.

An locator equi vitiosi ad interesse teneatur? Resp. Bar. in l. sed addes, §. 1. ff. locati, quod distinguitur sciens ab ignorante. Est autem in libro, qui Meridiana dicitur, quòd si locaui tibi conuenta mercede equum ad vecturam, ducendum Florẽtiæ, & restituendum inde ad octo dies, & equus adeo vitiosos erat, vt commodè eo vti non posses, quia fortè cespitabat, vel cadebat, vel sessorem lædebat, cum calcaribus vrgeretur non ambulabat, vel male, & similia faciebat. Distinguendum censet Archiepisc. Flor. in eius summa, lib. 2. §. 6. col. 1. tit. de speciebus furti: nam si locaui certum, puta hunc equũ, & sciebam vitiosum, teneor ad omne damnum datum & interesse suum: Aliàs secus: sed si locaui tibi incertum, puta vnum de equis meis, cum haberem plures bonos & malos equos, & postea tibi præsentaui malũ, hoc sciẽs, teneor tibi ad oẽs expẽsas, quas fecisti in eqtatione, & tu teneris specialiter ad ea, quæ mecum conuenisti.

Quæstio Nonagesimaquinta.

Quid si quis vendat alicui equum, nec eum coram abducat, sed ita verbis depingat, vt deprehendi cogitatione eius species in indiuiduo possit, an si pereat equus, quem venditum voluit, antequam emptori traderetur, cuius ne erit periculum? Et venditoris esse constat, l. quòd si neque, & l. lectos, ff. de periculo, & commo. rei vendi. Hoc tamen verum est, cum incertum de incertis debetur: nam si certum de incertis debeatur, puta si vendiderim vnũ equum ex meis: tunc si omnes equi mei pereant, vẽditor liberatur a traditione rei, quæ sine culpa periit, ac proinde emptoris periculo & damno periisse censetur, nec si solutum sit pretium id ab emptore repeti potest, arg. l. in ratione, §. incertæ, ff. ad l. Falc. secus si vnus tantum periit equus.

Quæstio Nonagesimasexta.

Ait Papinianus in l. equis, ff. de vsuris, equis per fideicommissum relictis, post moram fętus quoq; pręstabitur vt fructus. Sed & fœtus secũdus vt causa, sicut partus mulieris: quonam modo inibi secundus fętus intelligatur, & quæ sequũtur? Sanè innuit vtcũque lex illa, ꝙ causas dixerint veteres eas accessiones, quæ licèt non ex ipsis rebus prouenissent, in illisq; hærerent, tamen earum occasione productæ meritò res ipsas sequentur. Disertè igitur in lege illa distinguuntur fructus à causa, vt fętũ ex equa natum inter fructus, secundum verò fœtum, & partum mulieris, inter causas numeret: & profectò, siue secundùm fœtus lex vocet eum, qui ex eadem equa est æditus qua primus, siue eum, qui ex primo fœtu natus est, satis patet, ꝙ ex causa rebus accessisse dixerint veteres, id quod non re ipsa, sed occasione rei debitum esse videretur? Quòd autem in eadem lege partus mulieris intelligatur, perpende ex his.

Quæstio Nonagesimaseptima.

Quæritur item, quidam grammaticus Mediolano Bononiã iturus, equum a Veterinario certa in dies mercede conduxit, quo vsus eundem remisit epistola missa, in hunc fermè modũ. Pegasus, qui me tollutim succussit, apud campanæ peluis copã erit, inde petito, phoretumq; ex eo tempore prædicito. Hinc orta inter prædictos cõtrouersia est, nempe Veterinarius ob nimiam obscuritatem scripti sermonis equum amiserat. Et ij, qui de re pecuaria ius dicebant, pro Veterinario iudicarunt. Debebat vtiq; grammaticus tali idiomate vti, quod à Veterinario intelligi posset, qui equum percipere habebat, l. 1. de excusa. tuto. Ponit D. m. Alcia lib. de verb. signi. pag. 79.

Quæstio Nonagesimaoctaua.

Quidam proposuit equum venalem, quem vno tantùm vitio vrgeri dicebat, nempe ꝙ nunquam sueuerat arborem conscendere: Emptor credidit hoc esse iocum, contigit autem emptori pontem trabibus contextum trascendere, verùm equus transire nolebat, sessor autem calcaribus & fuste pluries solicitat, sed nihil agit, tandem victus grande relegit iter, tũc equi vitium non futile esse cognouit, volebatq; hunc redhibere, dolumq; venditoris adesse dicebat, calidus autem vẽditor pacto se defendit, quæritur inquam quid iuris? Et pro decisione vide omnino Pe. Iaco. in dicta sua Practica, vbi de redhibitoria agit. Gribaldus autem in suo de ratione studendi, tertio, ponit carmina, & votum Papiniani pro responsione desiderat, vide tu glo. vers. fallendi, l. ea quæ, in fi. ff. de contrahen. emptio. ibi fallendi, vt si dicat equum non ascendere arborem, & sic non tenetur, ideo quia non ascendit pontem, & ita Florentinus ibi decidit casum.

Quæstio Nonagesimanona.

Equa fuit data, vt ab equo cooperiatur, an polledri inde nati erunt domini equæ? Respon. Ange. de Perusio in tracta. de societate, quòd non, sed erunt communes vtrique, ibi in 2. parte, num. 18. Nam ita dicit text. in extrauagan. si quis dedit iumenta, in rub. Consuetudo societatis, quæ ita ad literam iacet. Si qs dederit iumenta cooperienda equo alicuius, omnes polledri debent esse communes, nati in illo anno de iumentis illis partiendi, quæ secundum consuetudinem sunt. Et si aliquis equus cooperuerit de iumentis illis, & ille cuius sunt iumenta debet partiri poledros, & immittere electionem cuius est equus, vtrũ velit accipere poledrum aut partem pretii secundum conuentionem, vbi autem aliqua conuentio facta non esset, seruanda est consuetudo loci, vbi autem de consuetudine non apparet, ad arbitrium boni viri recurrendum esset, maximè ad exonerationem conscientiæ, nè quis cum aliena iactura aliquid lucretur: illud enim tanquam indebitum restituendum esset, l. nam hoc natura, ff. de condit. indebi. Quando autem equa, vel asina alteri datur, vt cooperiatur ab equo, & non aliter ad meliorandũ, dicitur esse contractus innominatus, l. si tibi areæ, ff. de præscrip. ver. Cassane. in consuet. Burg. pag. 195. ad fi. Licèt contrarium dixerit Ang. de Perusio in l. si pascenda pecora. C. de pactis, vide tamen l. idem Pomponius, §. idem scribit, supra allegata, ff. de rei vendi. Si equam meam (inquit tex.) equus tuus prægnantem fecerit, non esse tuum, sed meum, quod natum est, iure enim gentium, & ea, quæ nobis ex animantibus nostris nascũtur, nostra fieri. Neq; interest, an ex rationali, vt ex serua, vel irrationali, vt ex equa, quid nobis natum sit, nam idem ius de vtroq; genere animantium intelligitur, l. partum. C. de rei vendica. Quare nihil ambiguitatis est in hoc modo acquirendi, nisi fortè quis dubitet, an ex sexu fœmineo solum, non etiam ex masculo nobis putẽtur nasci animantia, vt cũ tuus equus meã equam pręgnantem fecerit, quæras vtri fœtus cedere debeat? verum indubitati iuris est, ꝙ in considerando dominio natorum, non pater, sed mater respiciantur: nam sicut in rationabilibus animantibus partus sequitur conditionem matris: ita & in irrationalibus eius fœtus fit, cuius est mater, dictis legibus. Vsus aũt hodiernus recipit, vt certa hordei quantitas pro equo admissorio præstetur? Sed modò, quid si equa ipsa cooperta ab equo non efficitur prægnans, an dominus admissori equi talem hordei quantitatem conuẽtam, vel consuetudine limitatam consequi poterit? Et puto quòd sic, iuxta not. in l. si iactum per illum text. ff. de actio. emptio. nam cum iste sit contractus innominatus, vt probatur in d. l. si tibi areæ, ff. de præscrip. verb. do vt des, & adimpletum fuerit adimplendum pro parte domini equi admissorii, debet itidem conductor & ipse non deficere, cùm spem tantùm imprægnandi conduxisse videatur, d. l. si iactum, & Bar. in l. cotem ferro. §. qui maximos, col. 2. ad fin. ff. de publica. & in l. nec emptio. ff. de contrahen. emptio. Spem pretio non emo, inquit Comicus. Quod si conductor equi teneri nolebat, debebat cautius agere & negociari, l. veterib. C. de pac. & supra no. in l. nepos Proculo. ff. de verbor. significat. per Docto. & melius declarare eius intentionem, iuxta not. in l. non omnis, ff. si cert. peta. propositum in mente retentum nihil operatur, & ita seruat communis obseruantia, nisi admissorius equus ad coeundum esset impotens, puta senex, qui est frigidus, & siccus, & non aptus palestræ venereæ, secundùm Aristotelem, libr. de generatione animalium, & fusius per Tiraquell. de legib. connubialib. in 6. l. connubiali. Neuizanus in syl. nuptiali, & Dom. m. Alcia. in suo, de eo quod interest, pagina 493. & Parergon lib. 1. cap. 42. Et not. quòd spes ad aliquam rem

rem non est sufficiēs ad agendū ad ipsam rem.Panor.in c.super qq.de concess.præb.nu.6.Conferunt supradictis ea, quæ refert Cassaneus in consuetu Burgun.§.23.pag.195.facc.2.in prin.vbi dicit,ꝙ in sua Burgundiæ patria suprascripta iura extrauagantia super iumentis non obseruantur: quia consuetudo loci est in contrarium,quæ apparet:nā ille,cuius est equus, nihil habet de poledro,sed solùm scit,quantū habebit, eo ꝙ locat equum ad cooperiendum iumentum,vbi aūt de consuetudine nō apparet,ad arbitrium boni viri esset recurrēdum, maximè ad exonerationem conscientiæ, nè quis indebitè damnum patiatur, iuxta l.nam hoc natura,ff.de condi.indebi.

Quæstio Centesima.

Quæritur,emi equū ab aliquo, qui ex Asia pone veniebat ad Ciuitatē Ferrariæ super quadam galia,& soluit sibi pretiū, ipse vult recedere cū equo,vtrū potero eū conuenire Pisis, vbi cōtractus celebratus fuit? Dic, ꝙ sic, ad traditionem equi scilicet, Bal.in l.hæres,in addi.de iudi.col.1.& ex assidua quoq; conuersatione mercatoris obligatur ad hoc.Felyn.in c.dilectus, 2. sub num.11.de rescriptis.

Quæstio Centesimaprima.

Volebam emere equum,& inueni cozonū, seu prosenetam equorum, & promisi sibi dare vnum ducatum; si ipse faceret, quòd haberem equum: quid si deinde equus reperiatur vitiosus,potero ne ducatum sibi datum repetere? Respon.Alberi. in l.1.§.fin.in fi.per illum tex.ff.de cond.causa data, causa non secuta,me sanè posse.

Quæstio Centesimasecunda.

Equum locaui tibi meum, tu quidem ei non dabas comedere,fuit tibi furto subtractus,teneberis ne ex eo, ꝙ sibi comedere non dabas? Respon.quòd non: cū culpa illa ad casum subtractionis non fuerit ordinata. Alberi. in l. damni infecti. §. ei qui in solo,ff.de damno infec.

Quæstio Centesimatertia.

Filiusfamilias habebat equum,quem sibi pater suus emerat, postea filium ipsum emancipauit: Equus ne iste erit sibi præcipuus cum aliis quoque filiis? Respon ꝙ sic. Alber.in l.donationes.§.pater filiæ,ff.de dona.

Quæstio Centesimaquarta.

Commodatum per te mihi equum perdidi,cuius tu quidem æstimationem a me petis, ego vnum alium tibi offero equum ęque bonum,an sufficiat? Respō. Alberi.in l.cum quidam,col.2.C.de fideicommissa.libert.videri,ꝙ sic,vt ff. loca. l.si quis domum.2.resp.Dic tamen vt per Spec.de solutio.& oblig. §.sequitur videre,versi.vltimò ponit.

Quæstio Centesimaquinta.

Si tibi commodaui equos duos,& postea dixerim, cū duob. equis,quos tibi commodaui,promitto commodare quinque, tenebor te ad quinque alios equos, an quinque computatis primis duob.iā commodatis? Resp.Christofo.Por. Inst. de libertinis,2.col.me tantū ad tres alios equos teneri, & non ad septē.

Quæstio Centesimasexta.

An quis retinere possit equum in suo prato repertū & instabulare? Resp.vt per Bart.in l prætor.§.si dominus,ff.de dam.infect.& Doct.Insti.si quadru.paupe.feci.dicatur,in princ. & Spe. in tit.de Actore, §.1.versic. pone nostro, & in §. cæterum,ad l. Aquil.l.1.vbi Doc.& Doct.in §.si læserit:Inst.de iniuriis,& Bar. in l.hoc amplius.ff.de damno infect.

Quæstio Centesimaseptima.

Emo equum tuum,si placuerit mihi infra mensem, an tenet venditio? Resp.Christ.Portius,Inst.de emptio. & venditio. col. fi.ꝙ tenet venditio.De permutatione autem equorum cum vitio Diomedis & Glauci, tradit glo. pen.versic.permutantes,in procemio ffforum.Quid si non sit statutum tempus? Respon.ꝙ infra 60.dies l.quòd si nolit.§ si quid ita,ff.de ædil.edic.

Quæstio Centesimaoctaua.

Petenti equum commodatò respondit quis concedo, an equus ob tale verbum censebitur dono traditus, cū verbū concedo,donationem quandoq; importet? Resp.Abb.in cap.cum venerabilis,de except.ꝙ bene verum est, ꝙ verbum concedo, quandoq; donationem importat: quotiens tamen ex circunstantiis contrarium non apparet,vt in casu petentis equū commodatò.Relator est Alex.in l.si donatione. C. de collatio. sub nu.17 vbi de verbo concedo,verba facit.

Quæstio Centesimanona.

Forensem in Ciuitate transeuntem cerno cum equo meo, possum ne iudicis officium implorare, vt satisdet mihi, ad finē, vt mecum in loco reperto in iudicio interesse possit, vel facere,vt equus deponatur,& penes quempiam consignetur? Resp. Castr.ꝙ sic,in l.acceptam,num.11.C.de vsuris, per l. fideiussor. §.fi.ff.qui satisd.cog.

Quæstio Centesimadecima.

Si mulier equum dederit in dotem,& maritus sellam, vel frenum pro equo emat, soluto matrimonio poterit vir ne ipse retinere,quod emit? Et posse ait Cast.in l.in his.§.seruum vxoris, ff.sol.matrim.num.3.

Quæstio Centesimaundecima.

An militibus stipendiariis perdentibus equos & arma in bello,aliqua debeat fieri emendatio? Respō.Sal. in l. laborante,§.si conseruatis,num.3.ff.ad l.Rhodiam de iactu. ꝙ nulla: nisi cum eis aliud fuerit conuentum,per illum text.

Quæstio Centesimaduodecima.

An factor domini equum ad vecturam pro eundo rus petere possit? Respon.sic,quando conditio personæ hoc exigit,nec secus.glo.in l.idemque.§.idem Labeo. ff. mandati. quam refert Feli.in c.causam quæ,sub num.17.de rescriptis.Et an vecturę repeti possent per vxorem? Doc.in l.operæ enim.ff. de operis lib. vbi tex.meminit de vectura.

Quæstio Centesimatertiadecima.

Sciebat quis vitiū equi, & nesciebat equitare: & ascendit equū ferocem,quapp ei quid deterius contingit, an sibi est imputandum? Respon.Bal.in l.idem iure.ff ad l.Aquil.de quo Feli.in c.significasti,de homici.sibi hoc imputandum esse.

Quæstio Centesimaquartadecima.

Quid si scienter quis deposuerit penes aliquem Equū morbosum.pro suo interesse ne poterit sibi iuramentum deferri in fide? Respō.Plotus in rep.l.si quando, C.vnde vi,sub nu.426.& nu.566.ꝙ poterit,& subdit ibi,ꝙ contra mandantē emi equum mandatario potest ēt deferri similiter iuramētum prædictū in litem,si executus fuerit mandatum,& equum emerit, quē postea mandans denegat accipere:& inibi idem auctor num.580. ponit posse adhuc iuramentum in litem aduersus aliquem deferri,qui meum equum dolosè,vel meticulosè alienauit, & inibi nu.699.& ꝙ occidens,vel vulnerans equos meos, boues,pecudes,& alia animalia, aut offendens,tenetur ad expensas curationis & eorum pretium,ac ad damnum intrinsecum,& extrinsecum, & lucrum cessans & ad interesse etiam cicatricum,& deformitatum,& vt per eum ibi fusius, vide l.fin.ff.commo. & l.si id quod,ff.pro socio.& Thomam Gramm. deci.Neapolit.num. 19.sub nu.7.Cor.cons.241.& seq.in 1.vol.Parisi. cons. 143.in 1. vol.per totum,& Boerium decisione vltima,& glo.in l.quòd si seruus.ff.de actio.emptio.

Quæstio Centesimaquintadecima.

Equus ne diligit suum comparem? Resp.in l.1.§. per seruum, ver.per vnum.ff.de acquir.possess.ꝙ sic,qui si mutetur,nescit ipse trahere iugum,& se non totum existimat,c.horrendus,32.q. 5.Asinus autem intumescit, si videt se apprehendi per comparem,extat carmen illud,Arserat aurigam cura rebellis equi.De agitatoribus autem equorum meminit glo. ver. Agitatoris circa,l.Athletas.ff.de iis,qui no. infam.

Quæstio Centesimadecimasexta.

Quæritur adhuc,aliquis promittit equum,aut mulū, an vno mortuo extinguitur obligatio? Dic quòd sic, nec tenetur aliter ad alium equum præstandum, vide Hispanum in tracta. communium opinionum,versi.Debitor obligatus,sub num.9.pag. 98.quod probat.

Quæstio Centesimadecimaseptima.

Quæro nunc de Equarum Socida? pro quo vide decis.parlamenti Delphi.q.888.& ponit Cassan.in consue.Burg.q.195.vbi de socida animalium grossioris gñis scribit, in hunc fermè modum.Nam aut inæstimata animalia grossioris generis, vt equæ, data sunt: & tunc,aut nullum adest pactum inter socios de capitali,aut fructu, & in hoc sunt quædam iura extrauagantia in lib.feudorum, in fi.10.colla.& in rub. est consuetudo societatis iumentorum,in nigro verò est sic.

Si quis dederit iumenta iure societatis,ille,qui accepit, debet tenere per quinque annos,si nihil dictum est de tēpore, & omnes poledri debent esse communes, & id quod quæsierint tempore triturationis,& in capite quinque annorum separat societas,& ille,qui dedit debet habere iumētum ante partem.sed si ille,qui accepit dedit tertiam partē,dicit glo.pretii in emendo iumentum,tunc iumenta & omnia sunt partienda per medium: & si amiserit iumēta culpa sua:quia non bene custodierit,& corium ostēdere non potuerit,vel caudam,tunc debet emēdare: & non sufficit, ꝙ ostēdat corium, immo opus est, ꝙ probet ea esse mortua,nec sufficeret probare, qđ visum fuit vnum iumētum in domo sua mortuū,nisi ēt probetur, ꝙ illud fuerat ei datum per dñm,aut socium,per ea quæ dicit Io. And.in c. auditis, de præscrip.vbi dicit se practicasse in ciuitate Bononiæ, & obtinuisse contra quēdam bidellum habētē ad vecturam pro eūdo ad certum locum,& probauit per comitē itineris,ꝙ equus,quē equitauit,naturaliter perierat. Nam dicit Andr. ꝙ ex quo non probat,ꝙ fuerat idē equus,quē conduxerat, ꝙ probare debeat per signa,ꝙ talis probatio nō erat sufficiēs, prout eum sic refert Alex.consi.118.& seq.in 1.vol.& Ias.in l cum qui.§.in popularibus,in pen.& vlt.col.ff.de iureiu.& in l non hoc,in 3.col. C. vnde legitimi.vbi videtur impugnare velle Ioan.Andr. sed tandē residet cum eo,& tenet in l. 2. in fi. C. de bonorum poss.secundùm tab.& vide ēt Fel.in c.cum Ioan in 3.col.extra de fid.instr. Et ait ēt Castrēsis in d.l.ita legat.§.species.vbi & Bal. ꝙ nō sufficit rusticis, vt pelles & coria dñis suis portēt ad probādum bestias

stias esse mortuas absq; eorum culpa:& vide Bal in l.3.C.de episcopali audien.vbi de rustico,qui equum cū in pascuis habuisset,noctè quadam lupus comedit: & lege DD. in l. si pascenda pecora.C.de pac.& Dec.in rep,l.quod te,col.2.nu.9.ff. si cer.petа.& Ale.in consi.158.in ij.vol.Si verò aliàs sit æqua,debet arbitrio boni viri conueniri:& tunc quolibet diuino & humano iure seruanda est.Si iniqua,& tunc de iure ciuili, si obtēta fuisset per vnum actum in ꝯdictorio iudicio,seruanda esset,vt ait glo. in l.1.C.quæ sit longa consuetudo.Dummodo tantam iniquitatem non contineat,ꝙ abusio & corruptela potius, quam cōsuetudo dici possit,vt habetur in l.de quibus.ff.de legibus, & in c.consuetudinis,extra de consuetu.De iure autem diuino,quo iuris rigor ciuilis non attenditur,sed iustitia & æquitas, 14.q.3. plerique.tunc dicta consuetudo seruanda non esset, immo ad restitutionem tenetur,qui ad damnum socii consentire vellet, cum non remittitur peccatum,nisi restituatur ablatum.c. peccatum.de reg.iur.in 6.& potest vir.bonus arbitrari,an ęqua,vel iniqua sit consuetudo,considerato valore animalium cōicatorum,& opera socij,& fructu eorū,& sic,quid plus ponat quàm alter,vt dicit tex.in l.si non fuerit.ff.pro socio,& inibi fusius per eundem Cassaneum,ad quem etiam in ceteris animalibus te remitto,& vide l.repeti.§.fi.ff.quibus modis vsusfru.amitta.& in l.id quod.ff.pro socio.vbi de eo, qui equum habebat, & coiuit societatem cum alio, qui tres alios habebat equos, vt quadrigam venderet.

Quæstio Centesimadecimaoctaua.

Rursus de forma instrumenti locationis equorum conficiēda quærit? Ponit Petrus de Mussis in notariatus formulari sub forma locationis.pagi.115.& inibi pagi.264. ponit etiā formā instrumenti venditionis equi.Et not. ꝙ ij roncinorum locatores,seu veterinarii mercatores dici possunt.Panormita. c. 1.colum.pen.extra de iudiciis.

Quæstio Centesimadecimanona.

Quæ nam debet esse forma libelli in actione commodati equi? Respon.est illa de qua Ias.in §.sequens.insti. de actio.sub nume.18.cum simi.

Quæstio Centesimauigesima.

Quomodo debet formari libellus in publiciana pro equo? Ponit Hermanus in tractatu de formandis libellis,vbi de publiciana agit.Tomo.18.pag.238.

Quæstio Centesimauigesima prima.

Quomodo formatur libellus in actione depositi contracta pro equo? Respon.idem Barensis in d.tract.de forman. libel. libello.43.

Quæstio Centesimauigesimasecunda.

Quomodo ēt formatur libellus in actione ex empto quanto minoris ciuili pro equo? Ponit idem Hermanus in d.tracta. de forman.libellis,ista actione Et not.ꝙ si institor vēdiderit alicui equum, qui propter compertum morbum redhibitus est dño institoris ab emptore,tunc donec institor est soluendo, non p̄t emptorem conuenire actione ædilitia,vt ipsi reddat, quæ occasione empti equi acquisiuisset. Nam si quid tale apud emptorē est,pōt conuenire institorem actione mandati, & pro interesse petere,vt efficiat,ꝙ illud,quod cum vendito equo acceperit emptor,restituatur,aut ipse cedat aduersus equi emptorem q̄sitam per venditionem equi actionem.

Quæstio Centesimauigesimatertia.

Quæritur item,qualiter formetur libellus in actione ex empto quanto minoris prætoria pro equo? Resp. Hermanus idē in d.trac.libello.49.& Pet.Iac.in Praxi.Rofr. & ceteri vbi supra.

Quęstio Centesimauigesimaquarta.

Qualiter formatur libellus in actione redhibitoria in equo? Quære Hermanum ipsum vbi supra.

Quæstio Centesimauigesimaquinta.

Qualiter autem formabitur libellus in actione furti manifesti in equo,item in actione furti,nec manifesti? Respon. idē Hermanus libello.53.& seq.vsq; ad nu.58. vbi & de libello accusatorio super furto equi subtracti. Et de duello etiā propter equū raptum,ad quem omnino te remitto.

Quæstio Centesimauigesimasexta.

Commodauit quis equum ei, qui nec benè nec competēter equitare sciebat, an si per illius equitationem equus lęsionem, siue deteriorationem sit passus,teneatur commodatarius? Rñ. Bal.in l.quod Nerua.ff. depositi. Quòd si in equitādo extra suā diligentiam,culpam non cōmisit,sed ex sua nescientia hoc procedit,vt in scholasticis multotiens euenit,tunc ipse non tenet, & imputet sibi,q ei commodauit,secus si culpam in eo, in quo potuit esse diligens,commisit,ut eum non pascendo, uel eū vagum lassando,vel ad ventum ligatum calidū retinendo equū, vel in loco non tuto relinquendo,vel ipsum currere faciendo, necessitate non imminente,quia his casib.teneretur, licèt leuissimam culpam commiserit ꝯm naturam commodati. In eo āt quod dicit,ꝙ ex læsione suæ equitaturæ non tenetur,arguit Sal. ex §.at is qui vtendum.Insti.quib. mo.re ꝯhitur obligatio. Soluit aūt,ꝙ ibi in custodia & diligentia,quam non tantum per se, sed ēt per alium adhibere potest,in casu autem Bal.loquitur in equitatura suæ personæ,quam per alium adimplere nō potest, sed tantum per se, ideo sui ipsius tantum diligentia, quam habet in equitando,consideratur.

Quæstio Centesimauigesimaseptima.

Quæritur denuo,quibus vtendi cursus publici facultas concessa videatur? Rñ.tex.in l.his tantummodo. C.de cursu publico.li.12.s. qui legati diuersis gentibus ad nostram clementiam properare festinant.Et vide omnino illum titulum vbi & alia. Et ibi Lucas de Penna,vbi in l.quoniam.eod.tit.notat illud,qđ inquit ibi textus, ꝙ scilicet sella in frusta ceditur.

Quæstio Centesimauigesimaoctaua.

Postremò ēt quæro,an liceat Principi aliquo in templo Domini facere stabulare equos suos? Rñ.Archiepiscopus Florentinus in eius summa,li.3.sub titulo de veneratione Ecclesiarum, in fi.non licere prorsus.Et ideo,oēs illi, qui irreuerentiam, vel iniuriam fecerunt ecclesiis,ꝙ malè fortunati fuerunt, vt patet de Heliodoro secundo Machabęorum,tertio de Antiocho,secundo Machabęorum,quinto de Pompeio Magno, qui postq̄ in templo Dei Ierosolymis equos suos stabulare fecit (vt inq̄t Orosius) semper postea in prælijs deuictus fuit, vbi prius victoriosus fuerat.Idem quoque est in basilica l.basilicam.C.de operibus publicis.Et pro coronide etiam not. ꝙ quādo milites stāt supra ripas fluminis herba virenti,nullus in loco illo se balneare debet,nec ēt equos sudatos lauare,gl.ibi no.ver.sudorem.in l.cum supra.C.de re mil.legem illam,quam dicit curialem contra eos, qui more bestiarum se inuerecundè balneant in nauigio,& quæ plus vltra prosequitur gl.ibi.

Hactenus quidem de equo ipso,a quo olim Hippolytus Thesei & Hippolytæ Amazonis filius Virbius dictus fuit, cuius etiā in fęlicis nominis sum ego inauspicatus Hippolytus Bonacossa Iurisconsultus Ferrariensis, equum Seianum fortè fortuna ducens.

PARS SECVNDA.

CVM nulli nato post mille secula pręcludatur occasio aliquid adhuc addendi, (vt ait Seneca in Epistolis. Epistola 65.) Operæpretium esse duximus prioribus nostris in materia equorum q̄stionibus,& has addere,facientes,ut Calones in Castris solent:boni igitur consule Lector.

Quæstio Centesimauigesimanona.

An dentes Equorum aliquam habent efficaciam? Respon. Tiraq.in suo,de Iure Primigeniorum,in Præfa. nu.52. Equorū (inquit) dentes qui primi cadunt,facilem præstant dentitionē Infantibus adalligati.Efficacius licet, si terram non attingunt.

Quæstio Centesimatrigesima.

Quid si Equus uoluit se in aquis,& destruuntur conductoris vestes.Tenebitur ne locator ad interesse,& damnum? Et teneri existimat Ange.de Claua.in eius Summa.versi. locatio. sub nu. 24.Et not.ꝙ qui nescit equitare,teneat se ad Arzonem: ut dicit Saly.de quo Ale.consi.74.nu.20.in 4.vol.

Quæstio Centesimatrigesimaprima.

Quis aperuit cisternam,vel puteum,& Equus meus in eo cecidit,& mortuus est.An mihi tenebitur? Vide gl.& Doct. in ca. 2.& fi.per illum tex.extra de iniuriis & damno dato. Et Rñ.Vitalinus in suo opere Maleficiorum. Titulo, de Dāno dato. nu. 25.Tenetur enim emendare damnum,& operas.Secus autem, si in suo priuato fecit,vbi est cōsuetum fieri.d.c.2.l. qui foueas. ff.ad l.Aqul.Et hoc est verum secundum ipsum.Si non denunciauit,quod fecit, Aliàs secus.

Quæstio Centesimatrigesimasecunda.

Est ne Equus diuiduus,,vel indiuiduus? Respon.Bar.in l.ubi. ff.de cond.ob turpem caus.quòd est diuiduus, sicut cæteræ species.Possumus enim habere partem dimidiam Equi, tertiamve,aut quartam.

Quæstio Centesimatrigesimatertia.

Superius in prioribus qq. Quæstio.18. habetur.Quod Locator locans Equum æstimatū faciat in conductorem transire periculum: vt per Bar.Bal.& alios ibi citatos.Et ꝙ de leuissima culpa tenebitur.Sed qūo hoc practicabitur? Resp. Bar. ī l. ea igitur. ff.de pig.ac ibi tradit prac.probandi leuem, vel leuissimam culpam.Illa autem est leuissima culpa,quæ summam diligentiam potest imitari. Ang.in l.si vt certò.§.nunc videndum. colum.2. ff.commod.

Quæstio Centesimatrigesimaquarta.

Equus ne connumeratur inter bestias grossas? Resp.Bar. in l. ij.ff.de Abigeis.in fi.quòd sic.

Quæstio Centesimatrigesimaquinta.

Quis vult Equū redhibere morbosum. An prius offerre dēat oē,quod ex Equo illo percepit? Rñ.Ang.de Aret.in §. prætorū. Instituti de iure naturali, nu.1.his.s. verbis. Qui vult redhibere Equum morbosum,quē emit,necesse est,ut primò offerat omne id,quod fructus,& lucri, ac commoditatis causa interim ex

Equo

Equo ipso percepit, aliàs in dicta redhibitione obtinere nō potest, vt l. Ediles. §. fi. & ibi no. ff. de ædili. edic. Et etiam si Emptor aliquid soluerit pro medicinis, vel alio modo, potest à venditore etiam recuperare: vt est casus in l. 1. §. qui potest, eo. ti. Et ideo introducta est actio quantominoris, hoc est pro quantominus emissem, vel communiter emptum fuisset, si sciretur illud vitium, vt l. sciendū, §. fi. de ędili. edic. hæc ille. Vide tu Ioan. Copi. in trac. de fructibus legatorum, &c. c. 4. sub nu. 5.

Quæstio Centesimatrigesimasexta.

Conduxit quis Equum, vt iret ad Patriam certo in singulos dies pretio dando. An tenebitur maius dare in redeundo pretium? Respon. Pet. Rebuffus post alios, in trac. de Priuile. Schola. Priui. 151. T. v. quòd non. Nam idem est labor in redeundo, quòd & in eundo, & sic idem debet esse præmium, l. Seio. ff. de annuis lega.

Quæstio Centesimatrigesimaseptima.

Combustæ sunt Capannæ, vbi Equæ in nocte morabantur cum custodibus. An custos earum tenebitur? Resp. Corn. prout in consi. suo 242. in 1. vol. vbi & Actuarium. Et ibi etiā Resp. in casu, quòd Custos fuisset minor.

Quæstio Centesimatrigesimaoctaua.

Emptor Equi non soluit pretium. Quid erit agendum? Resp. Pau. de Cast. in l. si donationis. C. de contrah. empt. Potest venditor ipsius Equi incontinenti offerre Equum, & implorare iudicis officium: & tunc, etiam ꝙ esset forensis Emptor Equi, & tanquam viator, sortitur forum ibi: vt possit scilicet compelli ad soluendum, vel Equum restituendum: vt not. in l. hæres absens, §. 1. ff. de iudic. & in capit. Romana, de foro competen. supra, quæst. 48.

Quæstio Centesimatrigesimanona.

Fur quispiam Equum mihi furto subtraxit, & suis expēsis retinuit. Ego eum recupero, ille vult, vt sibi expēsas reficiam, an tenear? Respon. Bal. in l. ex argento. ff. de condi. furti. ꝙ non. Nam furi nulla prorsus expensarum datur retentio.

Quæstio Centesimaquadragesima.

Possidebas tu quidem Equum meum, sed bladum non habebas, fecisti semel ducere ad mōtē, vt pasceretur: Ego cognosco Equum, ꝙ est meus, & soliuagum reduco. An tenear? Respon. ꝙ non. Si credidi Equum ipsum a nemine possideri, aliàs tenerer condictione, l. si quis in tantum. C. vnde vi. Bal. in ea. nu. 27. vide supra q. 6.

Quæstio Centesimaquadragesimaprima.

Quidam accepit Equum meum experiendum, & postea alteri locauit. An id rectè egisse censetur? Vel furti tenebitur? Resp. Bal. in l. si is qui. §. si quem quæstum, ff. commo. locare potuisse, nec furti aliter actione teneri.

Quæstio Centesimaquadragesimasecunda.

An expensæ lite pendente factæ in curando Equum peti possint. Etiam, ꝙ in libello peritæ non fuerint? Resp. Frideri de Senis in q. seu consi. 139. ꝙ sic.

Quæstio Centesimaquadragesimatertia.

Pro prauis vitiis ne in Equo dabitur redhibitoria? Respon. Tiraquell. in suo De iudicio in rebus exiguis, pagi. 33. ver. Decimò est textus, post Bal. in l. si prædium, versi. quæro pro quibus rebus, colum. 1. C de ædili. actio. quòd non: paruum enim vitiū non nocet: vt in cap. Thomas, de corpore vitiatis, & l. cui dēs. ff. de ædili. edicto. Corsetus in tract. de minimis, in secunda parte, num. 22.

Quæstio Centesimaquadragesimaquarta.

Quæritur, superioribus qq. fit mentio de Equo Admissario. Quid est Equus Admissarius? Postula Budeum in posterioribus annotat. in princip. pagi. 7. Equus (inquit) Admissarius est Equus ad initium electus, vt Asinus, vel Taurus. Illud obiter scias, quòd Taurus quantumcunq; ferus, si alligetur ficui mansuescit (vt inquit Isidorus in li. Etymologiarum) de quo meminit Archiepisc. Flor. in eius summa Tit. 31. capit. 2. de medio salutis nostræ, parte 4. §. 4. ò maxima ficus potentia, iux. illud. Regna regunt ficus, &c. vide Virgilium lib. 1. Georg. 3. vbi de Equo sene. Frigidus in venerē senior, &c. & ibi docet Virgilius. Equos à venere arcendos esse.

Quæstio Centesimaquadragesimaquinta.

Qui sint Agminales Equi? Docet Budeus in posterioribus anno pagi. 267. Eos enim agminales equos intelligit, qui agmen exercitus sequuntur, ad conuehenda. s. impedimenta.

Quæstio Centesimaquadragesimasexta.

Qui verò veterinarii sint? Tradit idē qui supra Budeus in posterioribus quoque annot. pagi. 275. veterinarii sunt (inquit) iumentorū, veterinorumq; curatores & medici qui idem ipsi solcas, id est ferreas crepidas equis affigunt.

Quæstio Centesimaquadragesimaseptima.

Quid sit autem Hippodromus? ex Budeo perpendes in l. penultim. ff. de actio. emptio. est autem Hippodromus (teste ipso Budeo) Equorum curriculum, in quo de pernicitate certatur, citra simulacrum pugnę. Quemadmodum & Catadromon stadium dicitur, in quo equites decurrere solebant imaginario, scilicet pretio. Principe spectante. Licies vocant. Sic & Hippotrophium, locum Equitio alendo destinatum, dicit idem auctor libr. de Asse. 4. pagi. mihi, 476. Equisones autem Equorum domitores esse autamat. Tolerare etiam est sustentare, nouus sanè loquendi modus. vnde Cæsar Equos tolerari, cætera iumenta interiisse dicit Dom. m. Alciat. in l Censoria, ad fin. ff. de verborum significatio. Idem quoque de grege Dominico, lib. 11. C. Equos palmatos eosdem ferè esse, quos vulgò baios vocamus, existimat, vel quibus vtebantur Aurigæ in circo, à palma. Ibi fusius prosequitur, ad quem pro breuitate me remitto. Et ibi de cursu publico etiam meminit. Nam per dispositos locos prouinciarum habebant Imperatores quosdam Equos, qui sumptu publico alebantur, vt quotiens repentinum aliquid accidisset, mutatione Equorum, citissimè, quò vellet Imperator, posset mittere, quemcunque nuncium: vulgus Postas vocat. Ibi fusius D. m. etiam in Ru. C. de cursu publ. libr. 12. & Egendorphi in l. 2. ff. de in ius vocan. verbo. Nec eum, qui equo publico, &c. vbi benè. vide etiam Virgilium libr. 3. Georg. vbi equitandi auctores Lapithas canit, ibi.

Frena Pelethronii Lapithæ, gyrosq; dedere.
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis,
Insultare solo, & gressus glomerare superbos, &c.

Quæstio Centesimaquadragesimaoctaua.

Equus commodatus in tumultu perit, an teneatur commodatarius? Respon. Monta. in l. contractus. §. Animalium, ff. de regul. iur. Contrac. itaque casus fortuitos non recipit Iur. est: vide etiam Corn. in cons. 28. in 3. vbi quando custos teneatur de casu fortuito? Et idem consil. 108. in 1. Alexan. consi. 158. in primo volum. nisi conductor equi fuisset in mora restituendi; quia tunc damna etiam fortuito præstarentur. Idem Monta. ibi. in fi. & Cagno. in ea. Vide Plotum in l. si quando, num. 550. C. vnde vi.

Quæstio Centesimaquadragesimanona.

Quis equum dato pretio conduxit. An de leuissima quoq; tenebitur culpa? Respon. Monta. in d. l. contractus, ff. de reg. iur. ꝙ sic, quàm diligentissimè illum custodire tenetur, & culpam hunc præstare, l. si merces. §. qui columnam. ff. loca. & l. legem, C. eo. & §. qui pro vsu insti. eo.

Quæstio Centesimaquinquagesima.

Quid si nulla Socii culpa pereat equus. An teneatur Socius? Respon. Monta. in d. l. contrac. § dolum, ff. de reg. iur. quòd non tenetur. Ideoque pro socio actione dimidiam damni partem alter agnoscet. Aliàs autem de dolo & culpa tenetur. Societas siquidem dolum & culpam recipit. Vide ibi etiam Cagnol. numero 89.

Quæstio Centesimaquinquagesimaprima.

Equus ex sponsione apud sequestrum positus est. An id rectè? Respon. rectè. Orta fuit semel inter Lotarium & Azonem contentio tempore, quo Henricus Imperator VI. Germanorum Rex Bon. accessit. Lota. siquidem meri imperii ius tantum habere principem existimans. Azo & cæteris quoq; Magistratibus proprium esse contendebat. Vterq; eorum in sponsione Equum in sequestrum posuerunt, & Regem adierunt, qui pro Lota. pronunciauit. Verum Azonis sententia per scribentes recepta tantum fuit vsque quò Dom. m. Alcia. libr. 2. Parado. cap. 6. istorum opiniones conciliauerit. Meri nanque Imperii ius soli Principi competere ait, eius autem exercitium etiam cæteris Magistratib ordinariis communicari. Vide Ioann. Quinti. in Aristocratia. Vbi de Regis Imperio agit, col. 2. & per Monta. in l. nemo potest gladii, ff. de regul. iur. & Marium in l. quæcunque, ff. de offic. eius, cum simil. sicque ex æquo Azo amisit Equum.

Quæstio Centesimaquinquagesimasecunda.

Equus fuit commodatus, & deterior effectus tempore, quo fuit redditus, absque tamen commodatarii culpa, an tenebitur? Et non teneri ait Cagnol. in l. contrac. numero quadragesimo. ff. commod. Quia vsus fuit equo ad vsum, pro quo fuit commodatus, de qua re etiam Felyn. in cap. auditis, colum. 16. de præscript.

Quæstio Centesimaquinquagesimatertia.

Equus furto subtractus reperitur penes aliquē, qui ob id fuit incarceratus. An ex hoc solo resultet sufficiens indiciū ad torturam? Respon. Bar. ꝙ sic in l. fi. colum. penul. ff. de quæstio. cum simil. vt per Marsil. in practica crimin. in §. diligenter, num. 91. & singul. 392. incip. Aduertes ad vnum. Nisi ipse doceat a quo equum habuerit? D. Machellus spectatæ fidei iuriscon. moder. Bononien. Patrocinio. 46. nume. 12. vbi defendit nihilominus quendam, penes quem equus repertus fuerat, eò quia furtum prius probādum erat. Nec habet locum superius dictum, quando res furto subtracta reperitur penes hominē bonæ vitæ. Marsil. d. singu. 392.

Quæstio Centesimaquinquagesimaquarta.

An equus præsumatur illius, cuius est signum? Respon. ꝙ sic. Restau. Castal. in trac. de Impera. quæstio. 89. tomo 5. Fusius per Stracham in trac. de Mercatura, in 2. par. nume. 73. pagi. 47. Et ideo

ideo si quis agit pro equo mercato marco gregis sui, seu armēti sui, licèt non probet dominium eiusdem equi ipsius esse, sufficit tamen probare, ꝙ illo suo marco mercatus sic reperitur. Idem Stracha ibi num. 79. quod probat plenè. Sed hoc non habet pro constanti, quicquid Lucas de Penna in contrarium pedibus erat. Vide Bal. in Prac crimi. vbi de statutis agit: & alias dixi in meo trac. de argum. in argumento a signo vniuersali.

Quæstio centesimaquinquagesimaquinta.

Quid si ex pari equorum, vel equarum alterum quis occiderit. Ad quid tenebitur? Resp. Mon. in §. fi. insti. ad l. Aquiliam. Si ex pari equorum (inquit) quis occiderit, non illud modò damnum, quod perempti corporis est æstimari, sed eo amplius quicquid perempto corpore damni patimur, puta ob vecturas, quas interim negligere oportet. Nam quòd eius nostra interest, venit sarciendum non secus atque si ex quadrigis (hoc est secundum Columellam) equis quadrigam ducentibus, vnus aut alter fuerit peremptus. Si quidem equis, & Mulis simul iunctis vehicula duci consueuerant teste M. Varrone, vbi de grege Mulorum loquitur. Et nos experientia certiores auribus oculos arbitros redit. Virgilius li. 3. Georgi.

Martis equis bijuges, & magni currus Achillis.

Quæstio centesimaquinquagesimasexa.

Quis habet equum album, an sit animo quietus? Respond. Neuiza in sylua nup. lib. 2. sub numer. 85. in paruis, pagi. 176. his scilicet verbis. Chi ha caual bianco e bella mogliere, non è mai senza pensiere. Idem ibi numero 88. subdit. calcina vēde muro, biaua uende cauallo, & biacca vende culo. Et ibi numer. 89. ponit. Quòd in emendis equis phaleras non cuemus, nec consideremus, & ornatissimæ ceruicis diuitias, sed solum corpus eius & animum intueamur, illa tamen, quæ ostenduntur veniut vendito equo. Ange. in l. eum qui §. non solum. ff. de furtis, & est superius. quæst. 24. repetitum. Sed solum corpus non intuebatur ille rusticus, de quo Archiepiscopus Floren. in eius summa, parte prima titu. de æstimatiua. § tertio. in fin. pag. 8. vbi refert vnum, quod in legenda beati Bernardi habetur: Conquerebatur semel beatus Bernardus cum quodam rustico in itinere de tanta distractione mentis, vt vnum Pater noster dicere nō valeret, sine alia cogitatione. Asseruit rusticus se hoc facere posse, cui Bernardus mulam, cui insidebat, si hoc agere posset, promisit, quòd cum ille attentaret, in medio eius occurrit sibi cogitatio de sella.

Quæstio centesimaquinquagesimaseptima.

Quis scienter, & dolo malo apud aliquem deposuit equum vitiosum, an tenebitur? Respond. Plotus in repeti. l. si quando. num. 426. C. vnde vi. quòd sic: tenebitur enim de omni damno, & interesse, quod inde oriri poterit, supra repetita quæstio. 113. & not. quòd uitium personæ est, quod est naturale, & irremediabile, vt cęcitas surditas & similia. illa verò, quæ non sunt naturalia, sed accidentalia, & potest aduersus ea reparari, propriè non dicuntur vitia, sed morbus seu morbi. l. . §. sed sciendum. ff. de ædil. edic. ita Pau. de Cast. in l. fluminum. ff. de damno infecto. §. vitium. nu. 2. vide Plotum in l. si quando. nu. 331. C. vnde vi. par. 154.

Quæstio centesimaquinquagesimaoctaua.

Emit quis equum me mandante, & postea nolo accipere, quid iuris? vide Plotum in d. repeti. l. si quando. num. 566. C. vnde ui. vbi dicit, quòd sum in dolo, & fidem rumpere dicor. Et competit actio mandati contraria mandatario contra mandātem, vt rem emptam accipiat. text. & Docto. in l. si verò non remunerandi. §. si mihi mandaueris. ff. man. Et sic poterit contra ipsum mandantem iurari in litem per mandatarium, sup eius interesse in ipsa actione contraria, vide inibi Plotum.

Quæstio centesimaquinquagesimanona.

Occidit quis mihi equum, an teneatur ad expensas curationis, & ipsius precij, ac demum intrinsecum, & extrinsecum, & lucrum cessans, & ad æstimationem operarum amissarum, ac amittendarum, & ad interesse etiam cicatricum, & deformitatum? Vide Plotum in d. repeti. l. si quando. C. vnde ui. nume. 699. vbi dicit ꝙ sic. & potest in eum iurari in litem per damnū passum, & ibi latissimè Plotus, supra q. 68.

Quæstio centesimasexagesima.

An quis arctari possit ad commodandum equum reipublicæ ad aliquam angariam, vel perangariam? Resp. gloss. in l. j. vt operæ a colla. non exi. per illum tex. ꝙ non, de qua ad rem Ripa in tract. de peste. p. 39. in 6. quæst. sub nume. 104. uide tamen per eundem ibi, num. 108. vbi allegat. l. fina. §. fi. ff. de pigno. ac. per quam dicunt ibi Guil. de Cune. Alber. de Rosa. & Bar. ꝙ ciuis potest cogi commodare suum ronzinum, vel asinum pro conducendo falsarium mitriatum per Ciuitatem ad caudam ipsius ronzini. Criminalistæ locis suis. Et not. ꝙ respublica, seu princeps tenetur soluere pretium equi accepti pro traxinando hominē ad iustitiam. Debet similiter respublica, aut princeps soluere domino bouum pretium ad id acceptorum: quia dicti boues de cętero non arabunt, vel si arabunt, terra non germinabit fructuum, secundum Pari. de Puteo in tract. Syndi. verb. captura. versi. An si officiales?

Quæstio centesimasexagesimaprima.

Sed an teneant rustici gratis cōmodare equos, & Boues istis Bariselis, & similibus? Resp. Ripa in d. trac. de peste. num. 187. p. 44. ꝙ non, per tex. in l. comperimus. C. de cursu pub. lib. 12. Nec ipsis alimenta præstare tenentur, vt ibi latius etiam per Doct.

Quæstio centesimasexagesimasecunda.

Conductor equi in dorso, seu vulgo in gropa, superinduxit socium, vel amicum, & ob id effectus fuit deterior, an tenebitur? Resp. Bar. in l vnica C. nè quid oneri publico impo. de quo ita Ripa in d. tracta. de peste. p. 51. sub num. 267. itidem si posuit valisiam, vel quodlibet aliud: vt per ipsum Bartol. ibi. & est repetitum superius quæst. 90. vide & adde ibi Bald. in l. qui insulam. ff. loca. & Parisium consi. 123. in j. vol. ad finem consilii. Et vt scias Sarcinarii dicuntur isti equi, quibus imponuntur valisiæ, & simi. prout eos ita nuncupat Budeus lib. de Asse. v. par. 547. & ibi etiam pagi. 560. vbi & de iugalibus quoque equis meminit.

Quæstio centesimasexagesimatertia.

Commodauit quispiam equum amico, qui eo inscio frumēto eundem onerauit, & cum exportaret extra deuetum, fuit cōfiscatus dictus equus an commodator habebit regressum contra ipsum exportantem? Resp. ꝙ sic, argu. l. si. in fi. & ꝙ ibi no. ff. de pigno. actio. & l. 1. C. de noxa. Ripa in tract. de peste. p. 58. sub nu. 362. Quòd procedere existimat, si hoc ignorabat dominus ipsius equi. Et si fortè commodatarius non esset soluendo, fortasse danda erit domino ignoranti restitutio in integrum, ex clausula generali. Si qua mihi iusta causa esse videbitur. Ripa ibi, nu. 36 . quòd probat. Et in dubio præsumitur ignorantia. regula. Præsumitur. de reg. iur. in 6. vbi Dyn. & alii: & ibi etiam per cōmunem præceptorem nostrum dom. Iac. Cagnazinum, conciuem nunquam sine magna præfatione memorandum. Vel stabitur iuramento domini, vt per Ripam ibi, quod probat. Quēadmodum etiam statur iuramento ignorantis vitium equi, vt per Calephatum inter consilia crimi. consi. suo. 91. in 2. volu. nu. 3. Quid si duobus equus fuit commodatus, & ob id etiam confiscatus & amissus? ponit ibi Ripa nu. 366. Vide Montanū in l. in contrahenda ff. de regu. iur. Vbi etiam dicit, quòd vectigal, vel passagium soluere tenetur locator. l. cum plures. § vehiculum. ff. locati. & l. veteribus. ff. de pactis. & supra dictum est. quæstio 45.

Quæstio centesimasexagesimaquarta.

Famulus dimisit equum in pascuis, quem lupus comedit, vel fures abegerunt, an tenebitur ad æstimationem? Resp. Bal. in l. nemo deinceps. ad fi. C. de episcopa. audien. teneri. Nisi adesset consuetudo loci dimittendi equos in pascuis sine custodia, refert cum sic Ripa in d. tract. de peste. p. 70. sub nume. 522. & Vitalinus in suo opere Malefi. titulo, de damno dato. nu. 69. pagi. 100. Cœpolla consi. crim. 13. sub nu. 26.

Quæstio centesimasexagesimaquinta.

Habebam equum, quem tenebam in pascuis cum non haberem quid dare sibi comedere. Tu requisiuisti me, vt tibi cōmodarem istum equum, annui & tibi dixi, eas ad pascua, & inde recipias, completo vsu eundem ibi reponis me ignorante, & ibi dimittis: superuenerunt latrones, & equum ipsum furati sunt vel lupus occidit, an tenearis? Respondes nullatenus te teneri, quia dimisisti sicut tu recepisti in pascuis, & sicut eram solitus dimittere ego dominus equi, an eris excusatus, vt non tenearis emendare mihi damnum? Resp. Pau. de Cast. in l. si negocia. nu. . ff. de neg gest. ꝙ ille tex. videtur facere a contrario sensu, ꝙ non tenearis de casu, quia fecisti, ꝙ facere consueui ego dominus de equo ipso, & hoc etiam tenet Petrus, & Cyn. in l. nemo. Cod. de episcopa. audien. Cōtrarium uidetur tenere Specula. in titu. de loca. § postquam. ver. quòd si locaui tibi Boues, dicens, ꝙ commodatarius tenetur de culpa leuissima, & quāuis culpa mea dimittentis in pascuis sine custodia non sit punienda, est tamen repræhendenda: in commodatario tamen non solum est repræhendenda, sed punienda. l. si constante. § si maritus. ff. solu. matri. Debuit enim consignare commodanti. Et hæc opinio rationabilior, videtur, inquit Pau. de Ca. ibi. Adde & uide supradictis Dec. & Cagno. in l. contractus. nu. 29. & nu. 92. ff. de reg. iu. & l. fi. ff. commo. & Abb in c. auditis. col. 9. de prescrip. ver. quidam bidellus. vbi etiam Fely. ver. & in quantū. nu. 28. & Alex. in consi. 137. nu. 4. in 7. vol. & consi. 217. nu. 3. & consi. 183.

Quæstio centesimasexagesimasexta.

Quid si equus conductus a Medico sibi derobetꝰ ī itinere, an ei ad ptiū ꝯpetat actio ꝯ infirmum? Rñ. Fel. in c. 1. de libelli obla. ꝙ non, allegat Bal. ī l. nihil. ff. de rei vēdi. de quo Ripa ī Trac. đ Peste. sub n. 180. p. 82. vbi tñ đr se nō repisse Bal. ibi hoc dicerꝰ.

Quæstio centesimasexagesimaseptima.

Quid si equus venditus incontinenti post venditionem sit mortuus, eo qa fortè comedit herbas venenosas, vel qa nimia itinerōne oppressus fuit, an tenebitꝰ venditor? Rñ. Ale. in l. si qs cum aliter. col. fi. num. 24. ff. de verbo. oblig. quòd non. Nam li-

etiam infra triduum fuerit mortuus, si tamen a peritis in arte deponatur, & indicetur mortuus, eo quia comedit herbas veneno affectas, iux. l. semel. C. de re milit. li. x. non debet ad aliqd teneri. Ita Alex. refert & sequitur Ripa in tracta. de Peste. in vltima parte p. 83. nu. 186. vide etiam Bal. in l. 1. col. pen. C. de ædil. Actio. & Ange. de Aretio in §. in duplum. nu. x. Insti. de actio. & Marsil. in l. statuliber. nu. 16. ff. de qq. Et an & quando quis præsumatur mortuus ex morbo præcedente? Alex. vbi supra, & alios ibi, & fusius per Petr. Rebuffi. in Praxi beneficiaria. par. 3. p. 396. in glo. xj. Et istud debet probari per afferentem equum, s. mortuum propter herbam malam, vel propter mala medicamenta. Bal. in vsibus feudorum. §. Item qui dominum, quæ fuit prima causa beneficij amittendi.

Quæstio centesimasexagesimaoctaua.

Qui habet suum patrimonium totum, vel in parte in equis, vel equabus, & aliis quoque animalibus, an compelli possit ad præstationem munerum patrimoniorum? Resp. Tho. in eius Tracta. de Collectis, distinguendo, vt per eum ibi fusius. Breuiter tamen. Aut sunt equi domiti ad inseruiendum culturæ, & sic tanquam instrumenta sunt fundi instructi: Et tunc non tenetur dominus. aut sunt principaliter acquisita: vt ex ipsis principaliter fructus capiat. Et ea dominus vltra modum suorum prædiorum tenet, & fortè etiam nutrit super pascuis publicis. Tunc separatim dominus habet soluere, & muneribus prægrauari potest.

Quæstio centesimasexagesimanona.

An pars equi sit ipse equus? Resp. ꝙ non, sm Aristote. de natura animalium, in prin. sunt enim res dissimilares pars equi, pars domus, pars faciei, quemadmodum etiam is, qui lecticam commodauit, si partem petat, non rectè agit. l. in commodato. §. duobus. ff. commo. quia pars lecticæ non est lectica, non petit igitur, quod commodauit: ita Vaconius declarationum iuris, par. 3. decl. 190. p. 235.

Quæstio centesimaseptuagesima.

Mandaui tibi, vt equum pro me emptitares, tu dixisti da mihi pecuniam, ego non dedi tibi tam cito. vnde tu emisti pro te, & tuo nomine, quid iuris? Resp. Bar. in l. 4. §. vnde quæri potest. ff. mandati per illum tex. ꝙ lex præsumit emptum esse de mea pecunia, ex quo a principio ita inter nos fuit actum, quòd not. inquit Bar. contra fraudes, quæ fiunt tota die. Ias. in §. sequens, num. 35. insti. de actionibus.

Quæstio centesimaseptuagesimaprima.

Quidam in domo mea reposuit equum, & non apparet me suscepisse custodiam, an tenebor depositi, si furto fuit subtractus? Resp. Ias. in §. sequens. num. 30. Inst. de actionibus, ꝙ non: vt per eum ibi pulcherrimè.

Quæstio centesimaseptuagesimasecunda.

Conductor equi ad vecturam dicit equum mortuum esse in via, seu in itinere diuino iudicio, & probat equum, quem eq tauit in itinere mortuum esse diuino iudicio; an liberabitur? Respon. Ioan. Andr. in capitu. auditis. de præscrip. ꝙ non: quia necesse erat probare de identitate mortis equi commodati, sequitur Alex. in consi. 33. incip. viso themate. col. 2. volum. 2. de quo Marsi. in practi. crimi. in §. Et quia. nu. 14. Et Ale. consi. 112. num. 12. in 6. vol.

Quæstio centesimaseptuagesimatertia.

Quid si equus contra voluntatem domini deuiat, & portat res, quas habet super dorso in deuetum: an puniatur? Respon. Ange. in l. fi. § si propter. ff. de publica. ꝙ non, prout eum sic refert Marsi. in §. præterea. num. 34. ff. de quæstio. par. 32. vide Bossium in practi. crimi. titulo de fraudantibus vectigalia. nu. 9.

Quæstio centesimaseptuagesimaquarta.

Dictum est supra in quæst. 38. ꝙ si equum venalem ornaui vltra quam fuerim consuetus quem, postea vendidi inornatū, ꝙ possunt consequi ornamenta &c. Infra quantum tempus datur repetitio? Respon. infra duos dies, ꝙ si postea petit emptor, non habebit. l. ædiles. §. vendendi. la 2. ff. de ædil. edi. Et sic post. duos dies ipse emptor nullam poterit opponere exceptionē. Dynus in Tracta. præscrip. in præscriptione duorum dierum. Vide tamen Ias. in l. de quibus. nu. 87. ff. de legibus.

Quæstio centesimaseptuagesimaquinta.

Quis vult occidere eius equum, qui est vtilis, an sibi permittatur? Respond. Beluisius in practica crimi. in Rub. de quæstionibus &c. num. 150. ꝙ non, per text. in l. 2. ff. de iis, qui sunt sui, vel alie. iur. & Institu. eo. §. pen. cum ibi no. super ver. malè vtatur. Expedit enim Reipublicæ (inquit Cæsar) nè quis re sua malè vtatur.

Quæstio centesimaseptuagesimasexta.

Commodaui cuidam equum, & ille inuadens inimicos fuit cum equo interfectus, an ipsius hæredes ad damnum emendandum tenebuntur? Respon. Beluisius in Prac. crimi. Titulo. de Quæstionibus &c. num. 220. ꝙ sic: quia fuit in culpa, cum primò inuasit. Nam vbi culpa præcessit casum, non excusatur quis. ff. commo. l. si vt certo. §. commodatum. cum simi. vt ibi fusius, & reperit hoc numero 229.

Quæstio centesimaseptuagesimaseptima.

Vasallus amisit equum in guerra, an Dominus, qui fecit eu ire, teneatur emendare sibi damnum? Resp. Beluisius in Pract. crimina. Titulo de quæstionib. nu. 229. ꝙ non, si ipse Vasallus fuit in culpa eum amittendo, aliàs secus. Salus nulla bello &c. Marsil. in l. j. §. si seruus. nu. 18. ff. de quæstion.

Quæstio centesimaseptuagesimaoctaua.

Equus cum pede calcitrat, vel mordet, an Dn̄s equi teneat? Respō. Vitalinus in opere Malefi. titu. de damno dato. nume. 5. ꝙ sic: ad damnum tantùm scilicet, vel noxam noxiæ dare. l. i. in prin. & §. j. & l. fin. ff. si quadru. paupe. feci. di. Et hoc si motu proprio, & commota feritate contra naturam sui generis fecerit, ꝙ si culpa hominis hoc facit, vt quia plus iusto est oneratus, vt supra fuit dictum q. j. tūc secus. Adde ibi. & uide Bar. in l. vnica. C. nè quid onc. lib. xj. vbi dicit: quòd onerantur animalia secundum modum consuetum, solitum, & debitum. Cagnol. in l. contractus. nu. 64. ff. de reg. iur. Et Mansue. in eius Practica, titulo de interesse, nu. 2. & Ioanne Bap. de S. Blasio inter consilia crimi. consi. 76. per totum. in 2. vol. & Carrerium in practi. cri. §. Homicidii. nu. 5. pagi. 64. & Iodocum in Enchiridio suo crimi. cap. 142. num. j. vbi de damno pecuario agit: & ad illud superius in q. ij. Adde Vitalinum ipsum ubi supra, num. 45. dum dicebatur, ꝙ currentes equos debent præcauere & admonere gentem alta uoce, caue, caue. vbi allegat. l. si quis foueas. §. fina. & l. si putator. vbi etiam Doc. ff. ad l. Aquil. Vide etiā Ang. de Vbaldis inter consi. crimi. 75. in ij. vol. per totum, vbi in terminis terminantibus, & Carre. vbi supra latissimè. Et subdit, ꝙ ita debet acclamare, ꝙ euitari possit: vt per Geminia. in c. si duo. & in c. sæpæ. 50. distin. Felyn. in c. ex literis. 2. de homicidio. Et consuluit Bal. in consi. cix. in ij. vol. & Pau. de Cast. in consi. 194. & Ancha. in consi. 254. vt per Petrum Calephati. inter consi. crimi. consi. 91. in ij. volu. per totum, ubi & ipse in his terminis consuluit. Et subdit, quòd ignorantia vitii equi probatur per iuramentū, ibi nu. 3. Item si propter angustiam loci dederit damnum equus, non poterit agi actione in factum de pauperie, sed iniuriarum contra illum, cuius culpa sibi damnum datum est. d. §. fin. Item si equus calcaribus, vel baculo percutitur, & recalcitrat, & dānum dat, tenetur ille, qui percussit: si autem palpitauit tantùm, tenetur dn̄s etiam equi. d. l. j. §. & generaliter. & §. seq. & uide eūdem Iodocum vbi supra, nu. 7. & si recalcitrando alterū equū percutiat, tenetur vt sup. q. 55. de æquitate. vt ait Vitalinus vbi sup. nu. 57. d. l. fi. ff. ad l. Aquil. & l. si seruum maritus. libellus autem in actione de pauperie in factm formatur, vt per Odofre. in tracta. de formādis libellis. c. 57. tomo 17. pagina 235. & Herma. Baren. in tracta. de forman. libellis. libello xc. eo. tomo. pagi. 249. vide etiam Maria. Soci. inter consi. crimina. consi. 63. num. 3. in 1. vol.

Quæstio centesimaseptuagesimanona.

Quid modo si equus tuus meum percutit equum, & per hoc equus meus dat alicui damnum, an tu, vel ego tenear? Resp. Vitalinus de malefi. titu. de damno dato. num. 5. ꝙ tu, non ego, teneberis. d. l. j. §. & si animalia. ff. si quadrupes paupe. fe. dica.

Quæstio centesimaoctuagesima.

Quid si equus recalcitrat, & frangit crus alicui, vel brachiū, an tenebitur dominus? Resp. Vitalinus vbi supra nu. 13. vbi dicit, ꝙ si contra naturam sui generis hoc fecit, dn̄s damnū emēdabit, vel equum pro noxa dabit. d. l. fi. ff. si quadru. paupe. fe. dicat: sed si instigatu alterius, ille tenebit, & venit in æstimatione dāni æstimatio expēsarū factarū ī medicatura, & curatione vulneris, & operarum, quibus caruit, si erat homo alicuius artificij: vt ff. si quadru. pauperie. fe. di. lege ex hac. & Codic. de ijs, qui ad eccle. confu. l. fin. deformatus tamen ab equo non agit contra dominum ad deformitatem, sed tantū ad expensas vulneris, & operas amissas: vt dictum est. Romanus consi. 278.

Quæstio centesimaoctuagesimaprima.

Quis equam prægnantem percussit, ita ꝙ parum eiecit, & ita dominus est damnificatus, an percussor teneatur? Respon. Vitalinus in opere Malefi. de tit. de damno dato, nu. 4. quòd sic. l. si seruus. §. si quis. ff. de manu. §. sequen. & idem quoque erit secundum Vitalinum. ibi. si quis nauem perforauerit, & ex eo quis damnum passus fuit. Vt mihi dixit contigisse sibi. D. Doctor. D. Petrus ab oleo tempore, quo discessum fecit a ciuitate Tergesti, vbi assidebat: quia sibi perforata fuit in portu nauis, in qua sarcinulas, & supellectiles doctoreas posuerat propter sententiam aliàs per ipsum latam contra quendam Tergestinum (& sic contra vn cittadino della tiera, vt eorum verbis vtar) quæ tamen à famosissimo Doctore nunquam satis laudato ac decantato. D. Mantua moderno consumatissimo, & D. Gasp. Fabiano comprobata fuit. Sed ii sunt fructus officiorum. Quòd si uerum est, vt ipse mihi dixit. Ego vellem cum Cicerone dicere illud ad Lentulum. libro quinto. inibi: dalmatis Dii male faciant, qui tibi molesti sunt. Semper enim habiti sunt bellicosi, an credam? Et si sic est, Illud quoque decātare licet Ouidianum, s. Elegia. ix.

Siue locum specto, locus est inamabilis, & quo

Esse nihil toto tristius orbe potest.
Siue homines, vix sunt homines hoc nomine digni,
Quamque lupi sæuæ plus feritatis habent, &c.
Fuge litus auarum &c.

Quòd si non credam, & dicam cum Hannibale, vt per Valerium, de humanitate. Ergo humanitatis dulcedo etiam inefrenata Tergestinorum ingenia penetrat &c. Vt ibi sæpius expertus sum, cum pluries præturam gessi, & in Dalmaticis quoque regionibus iterum atque iterum vocatus moderni Imperatoris sanctissimi locum tenui. Absque tamē labe aliqua semper euasi: quod profectò est mirum. Quia ibi habent prouerbiū huiusmodi videlicet.

Chi va à Trieste in officio, e non se inciampa,
Può andar securamente sino in Franza.

Quæstio centesimaoctuagemasecunda.

Quis autem coegit equam in locum strictum, & eam percussit, & per hoc eiecit partum: an tenetur? Resp. Vitalinus vbi supra: ꝙ sic. l. si boues. ff. ad l. Aquiliam.

Quæstio centesimaoctuagesimatertia.

Quis immisit equam in syluam meam, an teneatur? Respō. Vitalinus vbi sup. num. 72. quòd sic: tenetur enim. l. aquilia ad damni emendationem. l. j. C. ad l. aquil. & dixi quandoque in meo tract. cui est tit. crimin. ad statuta quæst. ubi de damno dato verba feci, & supra q. 75.

Quæstio centesimaoctuagesimaquarta.

Inuenio Equam tuam in vinea, vel campo meo dantem mihi damnum. Quid agam? Respon. Vitalinus in Malefic. possum d. equam capere, & ducere ad domum meam, & tibi denunciare, qualiter inueni eam ibi, & petere a te, vt mihi damnum emendes. Sed non possum equam tuam percutere, vel offendere, quod si facerem, essem puniendus. ibi nu. 78. possum tamen eam expellere de fundo meo. Quid si ex expulsione equus dānum recipit, puta posuit palum in ventre, vel alias? Dic quòd tenetur actione in factum. glo. in l. quintus. ff. ad l. Aquiliam. per l. si boues. eod. titu. Vide Cassane. in consuetu. Burgun. vbi damno dato agit, pagi. 72. num. 12. vbi etiam alia notatu digna.

Quæstio centesimaoctuagesimaquinta.

Quis furatur vnum equum de armento, vel stabulo, an puniatur? Respon. Vitalinus in Malefi. titulo de abigeis, quòd si de armento, & est abigeus, punitur. Vide Iodocum in eius enchiridio crimin. c. 113. vbi dicit, ꝙ si de grege, vel armento, vel in pascuis subtrahit, punitur in metallum, & in perpetuum exilium. l. 1. & l. 3. ff. de abigeis. Sed si adhibita vi depredatur equum ex armento, vel grege, aut in pascuis, subijcitur bestijs, & ad bestias damnatur. l. abigeatus. eod. titu. Si quis tamen equum errantē inueniat, & subtrahat, non est abigeus, sed fur. l. j. § abigei. ff. eo. & Vitalinus vbi supra nu. 1. Anto. Gomez in tra. de delictis. c. 6. de iniuriis. nu. 12. fol. 88.

Quæstio centesimaoctuagesimasexta.

Quomodo puniantur receptatores, qui deprædatores equorum scientes volentesque excipiunt hospicio, & ita abscondūt & quantum est in ipsis tuentur, & fauent? Respō. Iodocus in d. Enchiri. crimi. cap. 113. puniri relegatione decem annorum. l. fin. ff. de abigeis. Vide tamen Marsil. consi. 53. numero 30. in 1. volumine.

Quæstio centesimaoctuagesimaseptima.

Aliquis equorum greges in saltus immisit rei Dominicæ, an illos amittit? Resp. ꝙ sic. l. 1. lib. 11. C. de fundis & saltib. rei Dominicæ. Petrus Iaco. in eius practi. titu. de actione de pauperie.

Quæstio centesimaoctuagesimaoctaua.

Quid si quis me nescio, & prorsus ignaro, occidit aliquem, & meo cum equo aufugit. An sim in culpa? Respon. Bald. consi. 120. vol. 3. ꝙ non. & Marsi. in pract. crimi. §. constante. nu. 48. & 55. Signoro. consi. 134. & Blancus in eius practi. crimin. vbi de de defensionibus pro imputato de auxilio agit. pag. 120. secus si scienter. Bal. in l. quicunque. C. de seruis fugitiuis.

Quæstio centesimaoctuagesiamnona.

Vidistis supra, ꝙ conductor equi tenetur facere sumptus equo sibi locato. q. 60. vide & adde Budeum lib. de Asse. 5. pagi. 547. apud nos (inquit) equus viatoriis per diuersoria cibus statutus est in dies cistellæ ternę auenæ, vt in Italia ordei: sic enim semper tulit stabulariorum formula: Quid si stringosi sint eq? Resp. Budeus ibi his verbis: sed stringosis equis cum lōgis itineribus fatiscunt, auctarium noctu dari solet, i. quarta cistella.

Quæstio centesimanonagesima.

Quid etiam si iudicis equus occasione causæ, quam habet coram se, propter quam oportet facere moram longiorem, moriatur. An possit a partibus petere, vt reficiatur? Respon. Archiepisco. Floren. ꝙ non, in eius summa, titu. 9. par. 3. titu. de offi. iud. delegati. §. 8. per tex. in l. inter causas. §. non omnia. ff. mandati, pagina 110.

Quæstio centesimanonagesimaprima.

An permissum sit iudici equum accipere, sibi dono datum? Respon Milleus in practica crimi. pagi. 94. num. 27. ꝙ sic. cap. & si quæstiones. §. cum in accipiēdis, extra de simonia, ꝙ mihi nō placet, vide infra q. 239.

Quæstio centesimanonagesimasecunda.

Quid si incommodi aliquid contingat ex equo ob incuriā serui, vel malitiam, vel eorum, qui in stadiis ad cursum arte docent, equos, vel ad aquandos ducunt. equorum institutores nūcupantur: an ij, vel Domini teneātur? Respond. Iodocus in d. Enchiridio, illos, & famulos. nō autem equorum dominos teneri. l. fi. ff. ad l. aquiliam: secus si alicuius instigatione: vt superius est repetitum.

Quæstio centesimanonagesimatertia.

Commodasti tu mihi equum, vt irem ad villam, postea te pęnitet mutuasse, & non vis pati me eo vti, quid iuris? Respō Bar. ꝙ non potes mutare voluntatem. Nam inest tempus tacitè, intra quòd possum ire, & redire de villa. l. 3. §. si quis ita. ff. de eo, quod certo loco, & tunc finito vsu commodati agi potest, & ibi Bar. docet formare libellum in casu isto, vide supra q. 44.

Quæstio centesimanonagesimaquarta.

An forenses teneantur præstare equos reipublicæ? Respon. Bartol. in l. munerum. §. iudicandi. ff. de munerib. & hon. quòd non, nisi vsurarii existerent.

Quæstio centesimanonagesimaquinta.

Habebat quis equum album, & fecit testamentum, in quo legauit alicui equum morellum, & tamen nullum alium equū præter album, habebat, an iste albus legato cedet? Resp. Ang. & Imo. in l. 4. ff. de leg. 1. ꝙ cedet: prout sic refert Alex. in l. nominatim. num. 1. ff. de libe. & posthu. Ratio secundum Alex. quia appellatiuum cum adiectiuo conueniens vni soli æquipollet nomini proprio, argum. d. l. & d. l. 4. cum gl. ibi. ergo sicut in nomine proprio non vitiat. l. si in nomine. C. de testamen. ita nec in casu prædicto, supra repetita. q. 79.

Quæstio centesimanonagesimasexta.

An mandatarius, qui equum pro aliquo emit, teneatur pro interitu, & morte ipsius equi emendare damnum mandanti? Respon. consulendo Parisius in consi. 123. in 1. vol. per totum. Nam aut culpa mandatarii equus decessit, & tenetur, aliàs secus. Et ibi Parisius ponit quando quis de casu mortis equi fuerit in culpa? Et hoc totum quandoque residet in peritia expertorum, & peritorum. Si ex vulnusculo etiam præcedente, postea sanato, vel superuenta ægritudine, culpa commissa equus moritur? Vide omnino ipsum Parisium.

Quæstio centesimanonagesimaseptima.

An in legato mobilium veniant equi? Consuluit Parisius in consi. 67. nu. 1. & per totum, vol. 2. ut ibi per eum, & in legato vsufructu mulieri veniunt equi futuri, quos tempore testamenti non habebat, testator. Hieron. Gabriellius in consi. 119. nu. 9.

Quæstio centesimanonagesimaoctaua.

Quidam aufert equum de manibus alicui, existimans hoc sibi licere: an puniatur? Respon. Ang. in l. prætor. § hac actione. ff. vi bono. rapto. ꝙ non. Marsi. refert consi. 77. nu. 22. in 2. vol. supra repetita. quæst. 71. Et not. ꝙ auferre est de manibus rapere. l. 3. §. non autem. ff. de incen. rui. naufra. & vide ibi no. & quādoque ver. auferre, sumitur pro accipere. Vide Alberi. in dictio. versi. isto.

Quæstio centesimanonagesimanona.

Defunctus duos equos deposuit penes aliquem, vnus hæredum recuperauit vnum ex eis, alter verò decessit. Quæritur, nūquid equus recuperatus pertineat ad vtrunque? Resp. Bald. in l. superuacuum. nu. 2. C. depositi. ꝙ sic. Nam equus non consistit in pondere, numero vel mensura, nec diuiditur inter hæredes respectu pōderis, numeri, vel mensurę. Et ideo communis est. ff. de rei vendi. l. Pomponius. 80. dist. si ex equis, & arg. ff. de stip. seruo. l. si cum duorum, & ita tenet Pet. Cyn. & Bal. ubi s.

Quæstio ducentesima.

Petrus fuit equus, q forte est mortuus, & sic succedit æstimatio, si ista cā esset ordinaria, an posset ferri snīa in æstimatione? Resp. Grammati. decis. Neapo. nu. 19. co. 2. sub nu. 7. ꝙ non: qa negari non pōt esse latam iuxta petitionem, i. propè, licèt non sm ipsam petitionem, & idē tenet Bal. in l. fi. C. de fideicōmissa. liber. & de æstimatione damni ex equo mortuo, vel debilitato, vide Casane. in ꝯsti. Burg. p. 73. nu. 8. vbi post Bal. in ꝯs. 387. ī 3. vol. dicit ꝙ de æstimatione non pōt ꝯqueri post annū. & ibi fusius Cassaneus de æstimatione dāni dati in aīalib. vide oluo.

Quæstio ducentesimaprima.

Testator multos habebat equos, & cuidā legauit suos Palafrenos quid continetur appellatione Palafrenorū? Res. Rochus de Curte in tracta. de consuetudine. nu. 626. ꝙ hoc declarabit ex cōi vsu loquendi, & ad declarandum ipsum cōem vsum loquendi ita est formandus articulus. Quòd a decem annis citra, & per ipsum tempus cōis vsus loquendi fuit in tali ciuitate, vnde est testator, vel vbi conuersabatur, ꝙ equus talis conditionis appellatur Palafrenus. Testis verò deponat contenta in ipso articulo fore & esse vera. Interrogatus quomodo scit? Resp. qa p dictum tempus, in dicto loco audiuit, & intellexit equum talis conditionis ab omnibus talia tractantibus Palafrenum dici, nominari, & uocari.

Quæſtio ducenteſimaſecunda.

Vendito igitur equo venit ſella: vt ſuperius.q.24. fuit dictũ, & vltra ibi citatos tenet Iaſ.in §.actionũ.nu.54.inſtit. de actio. & nu.58.& idem Iaſ.in l.de quib.nu.87.ff. de legib.vbi dicit, ꝙ non ſolum hoc eſt de conſuetudine, ſed ẽt de iure cõi: vide ẽt Dec.in c.præterea.nu.8. de offic.del.& Fabi. de monte in tract. de emp.& vend.q.vj.principali circa ſeptimum membrũ n.32. quid mõ ſi equus oñdit Emptori ſine ſella, an ea quoq; vendita cenſeatur? Dic ꝙ non: quia de iure commu.illud venit in cõtractu, quod tempore contractus oſtenditur, vt inquit Bald.in l.2.C.de ædil.actio per tex.in l.Ediles.§.vendendi ff.de ædil.edi. de quo Rochus de Curte. in tracta.de conſuetu. nu. 230.

Quæſtio ducenteſimatertia.

Equus eſt ſequeſtratus, quis teneatur impendere expenſas? Reſp. Paris de Puteo in tracta de Syndi.§.an carcerarius teneatur? titu. 14.nu.4.pag.96.ꝙ debet impenſas impendere is, qui fecit ſequeſtrari, arg.l.ſi in Aſia.§.j.ff.depoſiti.

Quæſtio ducenteſimaquarta.

Quid de occidente equũ, cui inſidet clericus; an erit excõicatus? Reſp.Ioan.de Ligna.in trac.de cenſura eccl.§.5. num.16.& licèt hinc inde adſint opiniones, concludit tamen, ꝙ ſi hoc fecit iniuriam ipſius clerici, ꝙ ſit excommunicatus, alias ſecus, vide etiam Fran.de Platea in tracta. de excommunica.§.35. nu. 14.& beatum Ant.in tracta.de excommunica.c.j.nu.19.

Quæſtio ducenteſimaquinta.

Duo equi ſunt ſimul vẽditi, q erant eiuſdẽ officij, & alter reperiẽ eſſe morboſus, an teneat vẽdõ? Reſ. ꝙ ſic.l. cũ eiuſdẽ. ff.de ædil.edic. licèt ſecus eſſet, ſi pretiũ fuiſſet conſtitutum pro ſingulariter conſideratis. Ioan. de Selua in tractatu de beneficio. quæſt.16.num.7.

Quæſtio ducenteſimaſexta.

An equitãdo Imperator magis debeat equitare mulam, vel equũ, prout facit Papa? Reſ.Reſtaurus Caſtaldus in tract.de Imperatore.q.85. ꝙ olim Imperator vtrunque genus habebat.l.j. C.ne ruſticani &c. lib.xj. inibi.mularum fiſcalium, vel equorũ miniſterium: ſed hodie pro libito voluntatis vtuntur principes vtriuſq; ordinis, p̃cipuè cum recreationis gr̃a equitant, & ibi refert Salomonẽ regem habuiſſe quadraginta millia præſepia equorum curilium, & duodecim millia equeſtrium: vt legitur iij. Regum cap.iiij.

Quæſtio ducenteſimaſeptima.

An quis compellatur equũ locare ſcholaſtico qui velit recedere a ſtudio? Reſp.ꝙ ſic. Si dñs equũ locare ſit ſolitus. Pet.Rebuf.in tract.de priuilegiis ſcholarium in 7.priuilegio nu.3.poſt Ia.Rebuf.eius patruũ in l.curſu.C.de curſu pub.lib.12.arg illius l.nam hoſpes poſtquam ſigna hoſpitii erexit, cogitur hoſpites recipere.l.vna,§ j.vbi Bar.hoc dicit, ff.furti aduerſus nautas.multò fortius, qui conſueuit locare equum. Tenebitur tamen ſcholaſticus dare penſionẽ conſuetã pro locatione ſm eundẽ Petr. ibi, arg.l.excepto.Cod.loca.§.j. inſtit. eo. fallit ſm ipſum nu.6. qñ ſcholaſticus eſſet ignotus: quia tunc dominus equi non tenetur ſibi locare equum, niſi prius præſtita per eum fideiuſſione: & ſi non haberet fideiuſſorem, poſſet dari nuntius expẽſis ipſius ſcholaſtici ad ſequendum equũ ipſum vſque ad iter perfectũ, prout quotidie ſeruaẽ: niſi ille ſcholaſticus eſſet peſſimus, & haberet continuò diabolum a dextris, inquit ipſe.

Quęſtio ducenteſimaoctaua.

Quidam occaſione cuiuſdã Caſtri, qđ tenebat a te, debebat tibi dare quolibet anno vnum equũ, q ꝑ lõgiſſima tp̃a ipſe, & ſui anteceſſores ſtetit, & ſteterunt, quod non p̃ſtitiſti, vel præſtiterunt equũ ipſum, ſed quolibet anno qd aliud fuit datũ. Nũquid p̃ſcripſiſti in equo? Reſp.Petrus Antibo.in tract.de munerib.par.2.§.reſtat.nu.18.ꝙ ſic, per l.is cui.ff.quemadmodũ ſerui. amitta.& per l.prece.eo.titu.& l.ſi quis alia.in princ.

Quæſtio ducenteſimanona.

Dubitatur de æſtima.ſeu valore cuiuſdã equi corã iudice, qd iuris in iſto caſu? Reſp.Io.Baptiſta in tract.de arbitris.lib.3.c.xix. ver.dubitatur.ꝙ magiſtri deputandi ſunt ad æſtimandũ: ut per gl.in l.hac ædictali.§.his illud.C.de ſecũdis nup. & iſte eſt vnus ex caſib.in quib.ſtatuit ius arbitros eligendos eſſe, vt ibi ꝑ Ioan. Baptiſta.d.verb.dubitatur.tit.xij.& iudex debet eſſe ille, qui deputet tales magiſtros, vel arte peritos & expertos, & ad ipſum ſolũ ſpectat electio, & non ad partes; vt ꝓbat mihi Federicus Schen.in tracta.de probationib.nu.24.tomo.13.pagina.56.vidẽ quæſo, ſi libet. Hoc tamen procedit, vt per Corſetum, in ſingu. ver.Medicus.quando merum factũ pendet a poteſtate ipſius iudicis, ſecus ſi a poteſtate partium, quia partes eligunt, ſi concordant, quod probat.

Quæſtio ducenteſimadecima.

Conductor Ronzini reſtituit eum domino, & dominus eũ recipit tanquam ſanum, an conductor teneatur? Reſp.Bar.in l. opus.ff.loca.ꝙ non. Quòd intelligit, ſi dominus ſciuerit vitiũ, ſecus ſi in reſtitutione illa fuerit deceptus.

Quęſtio ducenteſimaundecima.

Aliquis facit tranſitũ cũ equo meo per ciuitatem iſtam, an hic poterit conueniri rõne præſentis poſſeſſionis? Reſ.Bar.in l. ſed ſi poſtuletur.ff.de iudiciis, ꝙ nõ.l.fi.C.vbi in rẽ actio.vbi no.

Quæſtio ducenteſimaduodecima.

Quæritur qñ dicatur vitium apparens in equo? Reſ.Saly.in l.j.C.de ædili. actio. ꝙ vitium apparens dr̃, qñ eſt extrinſecũ in loco aperto, ꝙ põt intueri a quocunq; reſpiciente, ſecus ſi non eſſet in loco aperto: vt puta, ſi auis eſſet ſub ala vitiata.

Quæſtio ducenteſimatertiadecima.

Vendito igitur equo, præſumitur ex celeritate mortis vitiũ, ſeu infirmitas præceſſiſſe, & dr̃ celeritas, & incontinenti, ſi ĩtra triduum obiit.l.j.C. de emẽda.ſeruo. vbi & gl. & ſuperius q.84. fuit repetitum.adde Marſi.in l.ſtatuliber.n.16.ff.de q̃ſti.ubi plures ad hoc adducit: ſed illa gl.non eſt vera, qñ decedit ex cã manifeſta: ſed bene eſt uera, qñ decedit ex cã occulta, q̃ eſt in viſcerib.vel interioribus, & non apparet aliquo mõ liuor exterior manifeſtæ ſuſpitionis, ſecus ſi iudicio iudicis, vel mareſchalchi apparet vitium antiquitus viguiſſe.l.quæritur.§.ſi aũt vitio veſicæ,& l.q clauum.ibi.iecur, & pulmo.ff.de ædil. edic. vide Bal. in l.j.C.de ędili.actio. col.pe.ſub nu.13. vbi allegat Spec.in titu. de emp.& vend. §.ſciendum. in additio.de illo, qui ſimpliciter vendit Bouem: & ibi tenet, ꝙ eſt dictum de triduo: vnde quis dẽt dicere vitia equi, vt ſuperius eſt dictũ, vide Cicero officio. lib.3. inibi, ac de iure quidem prędiorũ ſancitum eſt apud nos iure ciuili: vt in iis vendendis vitia ẽt dicerentur, q̃ nota eſſent venditori, & quæ ſequuntur.l.j.§.1.ff.de ædil.edic. Carneadis tñ diſputatio aliter ſuadet, vt ꝑ Fortuniũ in tract. de vltimo fine iuris cano.& ciuil.ſub nu.284.qui quibuſdam argumentis oſtendere conabatur, nullam eſſe iuſtitiam, aut ſi quæ eſſet, ſummã eſſe ſtultitiam, & inter alia exempla hoc afferebat. Bonus vir (inquit) ſi habeat ſeruũ fugitiuum, vel peſtilentem domum, & vendere velit profitebitur, vel celabit emptorem? Si profitebiẽ bonus erit, qa non fallet, ſed ſtultus iudicabitur, qa vel paruo p̃tio vendet, vel oĩno non vendet, ſed ſi celauerit, erit quidẽ ſapiens, quia rei conſulet, ſed idem malus, quia fallet, vnde hoc afferebat inconueniens, bonum virum ſtultum eſſe, ac ſapientẽ malum, cui Reſ.vt per eum, ex Cicerone ẽt vide Tiraq de legibus connubialib.in 4.l. connubiali. Et not.ꝙ vitium eſt perpetuum corporis impedimentum.l.inter.§. verum.ff.de ver.ſign. vide ibi per D.M. Alcia. Plura congeſſi de vitio, aliter q̃ hic in meo tractatu de argumentis, in argumento a vitio naturali.

Quęſtio ducenteſimadecimaquarta.

An milites poſſunt ducere equos ſuos ad paſcendum in pratis, tam publicis q̃ priuatis? Reſ.Bar.in l.inſignis. C. de paſc.publicis, vel priua.lib.11. per illum tex. ꝙ eſt eis prohibitum: & ait Andr.de Barulo, & poſt eum Ioan. de Platea, ꝙ nè prata deuaſtẽt ꝑ cõitates & Barones Regni, ſunt ſtatuenda loca in eorũ territoriis, in qb.aĩalia eorũ paſcanẽ, abſq; ſubditorũ iniuria, vide Caſſa.in ꝯſue.Burg p.71. vbi de dãno dato loquiẽ, vbi fuſius.

Quæſtio ducenteſimadecimaquinta.

An dñs dans equum pro noxa liberatur a damno dato? Reſ. ꝙ ſic.l.1.ff.ſi quadru.pau.fe.di.c.fi. & gl.in c.ſi læſerit, de iniuriis, damno dato, ꝙ intellige. Niſi ipſemet dñs deduxit equum ſuũ in alienum campum, vt ibi depaſceret: quia hoc caſu non liberaretur, dando Equũ pro noxa, cũ ipſemet videatur dediſſe dãnũ. Et ſic tenetur ĩſolidũ.d.l.1.& l.2.ff.ad l.aql.& d.c.fi. ſed qualiter formabitur libellus in iſto caſu? Ponit Spec. in tit. de iniu. & damno dato.& Rofr. in libel.in tit. de actio.in factum, & de pauperie.Caſſ.vbi ſupra, ſub nu.17.pag.72.

Quęſtio ducenteſimadecimaſexta.

An villa teneatur pro equo occiſo, vel vulnerato ĩ ſtrata publica, q poſtea ſit mortuus? Reſp.Ale.ꝯſi.91.in 6.vol.ꝑ totũ, ꝙ non, qa villa nunq̃ teneẽ pro dãno dato in ſtrata publica.

Quæſtio ducenteſimadecimaſeptima.

Quid ſi inciſa fuit cauda equo meo, prout contigit mihi anno 1556.in meo ronzino, an incidens teneatur? Reſpõ. Vitalinus in ſuo opere Maleſi. tit. de damno dato ſub nu.58. verſi.& generaliter in quolibet caſu, ꝙ ſic.& qm̃ inciſa eſt cauda equo, q̃ finis ipſius eſt eq, auctarii quoq; huius noſtri finis exiſtat. Ad laudẽ oĩpotentis Dei Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Amen.

PARS TERTIA.

PRAECEDENTIBVS quęſtionibus nonnullas etiã adijcere decreuimus, ꝙ an ſint conducibiles, aliorum erit iudicio.

Quæſtio CCXVIII.

Quæro igitur adhuc, an ſit facienda equi diuiſio, & qũo? Reſ.Flo. in l.vſufructuarius venari.ff.de vſufruct.& Iac. But.in l.nam & ſi fur. §.fina. ff.ſi cer.peta. ꝙ poteſt fieri diuiſio Equi, quæ non per medium, ſed cum pretio, per eum dando, cui remanet Equus, arg.§.fin.inſtit.de offi.iudi.

Quæſtio ducenteſimadecimanona.

Quæritur ẽt, quidam Monticula deſcendens in planitie diſtrictus huius cum pecudib.habens in cuſtodia polledrum ſub mercede,

mercede, quem alius ita oneratur, vt tranſeundo padum ſubmerſit ſe, & mortuus eſt, an teneatur reſarcire dño damnum? Reſ.Bal.in l.cum ita.§.ſpecies. ff.de leg.2.ꝙ ſic, quia ille, q teneẽ ad cuſtodiam, tenetur de caſu, ẽt fortuito, ſi ipſe fuerit in culpa, & ſi non fuerit, debet probare oẽm diligentiã adhibuiſſe. Ale. in conſ.158. vol.2. Moderni in l. quod te.ff.ſi cer. peta. Gozadi. conſ.63.nu.3.& caſum fortuitum allegans debet probare. vide Aemilyanũ in conſ.105.nu.6. & ſeq. vbi poſt Imolam extendit etiam ad eum, qui ad collaticum boues habebat. Imo. in l.cum ita.§.ſpecies. ff. de lega.2. Dec.conſ.573. Gui. p̃p̃.ſingu.171. Paſtor.Bart. l.quod ad præſens.C.de Murile.lib.11.

Quæſtio ducenteſimauigeſima.

Quis Equum meum in ſtabulo liberauit, per quod ego incidi in damnum, an ille teneatur? Reſpõ. ꝙ ſic. Sed qua actione? Reſp.in factum.§.fin.inſt.de l.Aquilia, inſignis Modernus, in l. j.§.tenebitur.nu.19.ff.de Religio.&c.

Quæſtio ducenteſimauigeſimaprima.

Fructus ne equorum pertinent ad vſufructuarium? Reſpon. Bar.ꝙ ſic, in conſ.50.in j.vol.& con.87.in fin.in 2.

Quæſtio ducenteſimauigeſimaſecunda.

An filius conferat cum fratribus equum ſibi dono datum a patre? Reſpon.Bar.ꝙ non: quia iſtud eſt caſtrenſe, per l.j.§.nec caſtrenſe.ff.de colla.bono.Bar.in tra.de duobus fratrib.

Quæſtio ducenteſimauigeſimatertia.

Scholaſticus equitat equũ in tranſitu alicuius Ciuitatis. An poterit equus pro repręſaliis capi? Reſpon.Barto.in tra.repręſa.in 8.quæſt.nu.2.ꝙ non.

Quæſtio ducenteſimauigeſimaquarta.

Quid requiritur in æſtimando Equo? Reſp.Bar.in trac. Teſtimoniorum, nu.7. Diſcurſus ſcilicet, & fortè vehementior, quã in fundo. Alex.in l.pretia rerum, vlt.col.ff.ad l.Falc.

Quæſtio ducenteſimauigeſimaquinta.

Quid ſi dubitatur, an Equus ſit ille, qui ante fuit Titij, & examinatur teſtis ſuper eo. Cuius nam erit teſtificatio? Reſp. Bart. in tract.de teſti.ver.Hanc eandem rem, nu.29.ꝙ erit per ſigna ſuper corio ipſius. Et ita conſuluit in contingẽtia facti D.Aemilanus noſter in conſ.50.in cauſa Equina.nu.6.& ſeq.

Quæſtio ducenteſimauigeſimaſexta.

Quid hẽt dicere teſtis in rõne, vt negociũ appareat factũ diligenter, ſi equus ſit venditus? Reſ.Bar.in trac teſtim.circũſtãtias. i.ꝙ equus venditus erat ſenex, vel alium habebat defectũ, propter quem illum vendidiſſet quilibet diligens paterfamilias. Bar.ibid.in ver.œconomica, nu.85.ad fin.

Quæſtio ducenteſimauigeſimaſeptima.

Quomodo probatur dolus in equo vendito? Reſp.Bar.in d. trac.teſtim.ver.dolus.nu.102.

Quæſtio ducenteſimauigeſimaoctaua.

Conductor pullum equinum nimium, & præmaturè onerauit, vnde eſt mortuus, an fuit in lata culpa? Reſp.Bart.in d.tract. teſtimonio.ꝙ ſic.ibi.in ver.lata culpa.nu.111.

Quæſtio ducenteſimauigeſimanona.

Quis equum ſibi commodatum currere, vel ſaltare plus ſolito coegit, & vltra id, quod cõiter homines illius conditionis feciſſent. Quomodo hoc probatur? Reſp.Bar.d.tract.teſtimo. ver. lata culpa.nu.111.per teſtes, qui actum viderunt.

Quæſtio ducenteſimatrigeſima.

Equus perdidit ferrum, ob quod dico me damnificatum, an erit in culpa equitans? Reſp.Bar.in d.trac.teſtimo.ver.leuis culpa.num.116.ꝙ ſic, in culpa leui.ſ. Diligens ſiquidem homo ſua propoſitione ab hoc p̃cauiſſet, ſæpius pedes vidẽdo, inqt Bart.

Quæſtio ducenteſimatrigeſimaprima.

Extat ꝯſuetudo, ſimul & ius, ꝙ vẽdito equo eſt vẽdita ſella, vt ſæpius eſt repetitum ſuperius: ſed qũo rectè aget emptor ꝓ ſella? Reſp.Bar.poſt Guil.in l.de quibus.in 1.lect.col.fin.nu.16. rectè agere actione ex eo ꝯ̃ctu. Faciet tamen mẽtionem in Libello de ꝯſuetudine. Roſ.ĩ libell.de acti.in fact.edil. nu.4. p.31.

Quæſtio ducenteſimatrigeſimaſecunda.

Quid ſi tibi dedi equũ ad certũ vſum, nõ limitato certo tp̃e tacitè, vel expreſsè. An datio iſta ad voluntatem meam reuocari poterit? Reſp.Bar.in l.in cõmodato.§.ſicut.ff. commo. ꝙ ſic: cũ ſit precariũ, & agi debet interdicto de precario. Secus atque ſi adiecta cauſa, vel tp̃s, quia finito vſu, ageẽ cõmodati actione.

Quæſtio ducenteſimatrigeſimatertia.

Miles habens duos equos, vnum Fratrib. Prædicatoribus, alterum Fratribus Minorib.legauit, vnus eorum eſt longe altero præciſior, quibus iſtis erit præciſior equus? Reſp.Euerar.in Centuria, in loco, ab ordine, verſi.3.iſtud argu. ꝙ ſine dubio Fratres Prædicatores tanquam primò nominati eligent.

Quæſtio ducenteſimatrigeſimaquarta.

Quis legauit equum cũ Aſino, an ambo debeanẽ? Reſp.Io. Fab.in §.ſi qs ancillas. Inſti.de legatis, vtrunq; deberi, & eſſe, ac ſi dixiſſet; lego equum & Aſinum, quod dicit mẽti tenendum Euerar.in Centuria, in loco a natura copulæ.ver.Hinc eſt.

Quæſtio ducenteſimatrigeſimaquinta.

Teſtator habens equũ album, & nigrum in teſt õ legauit Sẽpronio equum album, ſeu nigrum: an binos habebit Sempronius equos? Reſp.Bal.in c.inter cæteras, de reſcrip.ꝙ non, ſed alterum tantum. Cum ipſe teſtator vſus fuerit verbo ſingularis numeri. Euerat.in centuria, in loco a numero.p.391.

Quæſtio ducenteſimatrigeſimaſexta.

Legaẽ alicui equa cũ pullo, moriẽ equa, an pullus debeatur? Reſp.Io.Fab.in §.ſi quis ancillas, inſtitu.de legatis, ꝙ nõ, Euerat. in centuria, in loco, à natura copulæ, ver.itẽ ex hoc ſequitur.

Quæſtio ducenteſimatrigeſimaſeptima.

Vendo tibi equũ ꝓ libris decẽ, nõ adiecta qualitate monetæ de qua intelligeẽ? Reſp.Gãmarus ĩ dialectica legali, lib.1.ĩ loco a veriſĩli: aſſumiẽ veriſĩlitudo hæc, vel ex ꝯparatiõe rei ad p̃tiũ.

Quæſtio ducenteſimatrigeſimaoctaua.

Malæ fidei poſſeſſor fecit expenſas in paſcendo equũ, vel curãdo eũ, an rectè repetit? Reſ.Ang.ĩ ſũma, ver.expẽſæ, n.3.ꝙ ſic.

Quæſtio ducenteſimatrigeſimanona.

An liceat curiali dono accipere equũ? Reſ. ꝙ non vide Archiep.Flo.in eius ſumma, p.3.tit.21.c.3.ubi agit, ꝙ Papa dẽt diſſipare gentes, q̃ bella volunt. Vbi refert Bar.ad Eugeniũ, & recitat hyſtoriã de quodã d. Martino, q Cardinalis exiſtẽs legatus miſſus in Daciã terram, auri, & argenti tã pauper remeauit, ut penè expenſis & equis deficientib. vix ꝑuenit Florentiã: vbi cũ ep̃s loci donaret ſibi vnum equũ, eum accepit, cũ ipſo reuerſus ad curiam, q̃ tunc erat Piſis. Inde ad modicum tp̃s ep̃s Florentinus vadens ad curiam, pro quadã cã, quam ibi habebat, viſitauit prædictum Cardinalem Martinum, recommẽdans ei cãm ſuam, cui Martinus, decepiſti me, neſciebam enim in curia tibi imminere negocium, tolle equum tuum, ecce in ſtabulo eſt.

Quæſtio ducenteſimaquadrageſima.

An rectè agunt Principes, nolentes peregrinari, niſi aſcẽdãt equũ die & hora eis ab Aſtronomis ſtatuta? Reſ. Io.de Ana.ĩ c. 1.de Sortilegiis. principes non benè facere, refert Troylus Maluitius in trac.de Sorti. in 1.p. nu.x. licèt magni Barones & Dñi incidant in laqueũ.l.nullus. C.de malefic. vbi incãtationes p̃nt fieri ad bonum: ita Ang.poſt Odofr.de quo Troylus ibi nu.16.

Quæſtio ducenteſimaquadrageſimaprima.

An liceat iſtis Fabris ferrariis, vulgo mareſcalchis, die ſancti Io.Baptiſtæ, & die Apoſtolorũ Petri & Pauli præciſe minuere, vel fleborhomare equos, & alia iumenta, potiuſquam aliis diebus in eodem tempore? Reſpon. Martinus de Arles, in trac.de Superſtitionibus, ſub nu.x. uerſic. Nec video. Non licere prorſus, & eſſe ſuperſtitioſum, & a Diabolo ſuaſum.

Quæſtio ducenteſimaquadrageſimaſecunda.

Quis præcipitatur ab equo effreni, & indomito in uia lubrica, vel in flumine eſt ſubmerſus. An liceat ob hmõi infortuniũ cãm ſuperſtitioſè inueſtigare, vel ſic contigiſſe dicere ob aliqđ ſignum præcedens, puta in exitu domus cautus, vel lepus offendat? Reſp.idem Marti.de Arles in tract de Superſtitionibus, nu. 16.non licere, & eſſe peccatum iſta obſeruare.

Quæſtio ducenteſimaquadrageſimatertia.

An liceat iſtis incantatorib.equorum, & iumentorum facere vermen quendã ſuſpendere? Reſp.Mar.de Arles in d.trac.de Superſtit.ſub nu.44.licere, ſi vtuntur licitis verbis, & adiurationib.ſi aũt aliqua inutilia uerba, & ſuperſtitioſa facta admiſceantur verbis ſanctis, vt ipſi faciunt, prohibẽdi ſunt, ſm illud Apoſtol.1.ad Theſſalonicenſes 3. Ab omni (inquit) ſpecie mala abſtinete vos.c.cum ab omni, extra de vita, & honeſt.cler.

Quæſtio ducenteſimaquadrageſimaquarta.

An debitor obligatus alternatiuè ex ſtipulatione ad dandũ equũ, vel centũ, ſatisfacit ſi tp̃e ſolõnis equus ſit debilior q̃ tp̃e obligatiõis? Reſ ſatisfacere, & hæc qdẽ eſt cõis opi. Cur. Iun ꝯſ. 24. Moder.Hiſp.in tract.communium opinionum, uerſic. Debitor, vide Alex.in conſ.17.colum.2.circa medium.

Quæſtio ducenteſimaquadrageſimaquinta.

An commodare equos eſt onus reale, pro quo poſſint collectari commodatores, vel ne? Vide per Aret.in conſi.132.col. 2.circa princ.ubi dicit multa eſſe onera realia mere, quæ nõ habent vniformem perpetuamq; præſcriptionem, ſicut commodare equos.l.munerum.§.patrimoniorum.ff. de immuni.

Quæſtio ducenteſimaquadrageſimaſexta.

An viſitatores pro ferraturis equorũ poſſint aliqd exigere? Reſ.Paulinus in trac.de uiſitationib.q.9.primæ p̃tis nu.30.ꝙ ſic.

Quæſtio ducenteſimaquadrageſimaſeptima.

Nobilis hẽt priuilegiũ, nè conueniatur, niſi in quantũ facere poteſt, ſ.deducto ne egeat. Aliquis eſt nobilis, & habet equũ an ita erit fienda illa deductio, vt ſolus abſque equo remanere coactus ſit? Reſ.Bonicontus in tracta.de Nobilitate, parte 5.nu. 65.ꝙ non, & ſolus abſque ſuo equo eſſe, cogi nequit.

Quæſtio ducenteſimaquadrageſimaoctaua.

Miles cadit ab Equo, an præfertur ei, qui factus eſt ſemiuiuus ex percuſſione ſibi facta? Reſpon. Paris de Puteo in tract. de re militari.§. duo in haſtiludio.trac.5.pag.364.

Quæſtio ducenteſimaquadrageſimanona.

Ductor Equi, vel Equitans non denunciat hominibus quòd Equus reijciat, vel percutiat, niſi cum percutit,

tit,& periculum euitari non poteſt;an veniat condemnandus? Reſp.Floria.in l.ſi putator.ff.ad l.Aquil.ꝙ ſic,de quo Laur.Sylua,in tract.de Feudi cogni.q.18.nu.j.

Quæſtio ducenteſimaquinquageſima.

Quid ſi Equus legatus aufugit: an liberetur hæres,vel teneatur redimere? Reſp.Ang.in trac.de Teſtam.in glo.32.

Quæſtio ducenteſimaquinquageſimaprima.

Vſurarius Equum de pecunia vſuraria emit, & alteri donat, poſtea efficitur non ſoluendo, nunquid ille, qui ſoluit vſuras poſſit petere cum effectu Equũ emptum de vſuris ab ipſo poſſeſſore? Reſp. Guido p̃p̃.in tract.de vſuris, ꝙ ſic,nu.38.verſi.Pone,quòd Vſurarius.

Quæſtio ducenteſimaquinquageſimaſecunda.

Venditor Equi dicit Equũ id patitur vitii, nimis rodit,mordet,aut oportet habenas retineas, id eſt ceſpitat, & conſimilia, nimis obſcurè loquitur : an fiet contra eius verba interpretatio? Reſp.Cagnolus ꝙ ſic in l.ſemper in dubijs,nu.18.ff.de reg.iur.per l.idem Iulianus.§.idem Iulianus,cum gl.ff.de act.emp. Ang.in § prætorum,Inſti.de iu.naturali.

Quæſtio ducenteſimaquinquageſimatertia.

Quis dicit ſe ſponte donare Equum,quomodo hoc intelligitur? Reſp. Cagnolus in l.qui cum alio num.25.ff.de regu.iur.ꝙ ſponte donaſſe dicitur,id eſt nõ requiſitus, & ſic idem videtur importare,ꝙ motu proprio.

Quæſtio ducenteſimaquinquageſimaquarta.

Teſtator legat alicui Equos ſuos & arma, an comprehendãtur arma Equorum tantùm, vel etiam equitantis arma? Reſpõ. Bal.in l.j.ff.de verb.ſig.quòd etiam arma equitantis, vide Ripã in c.2.de reſcri.nu.47.vbi ſequitur Bal.& ampliat.

Quæſtio ducenteſimaquinquageſimaquinta.

Quis damnum dedit cum pecudibus & Equo, an tenebitur ſtatuto,quod de pecudibus tãtum loquitur? Reſp. Ang.in prin. inſt.de lege Aquilia, nume.5.ꝙ ſic,quia ſtatutum conſiderauit damnum,& ita iſte Equus infert damnum,ſicut pecudes in vulgari,nam Equus continetur appellatione pecudis.

Quæſtio ducenteſimaquinquageſimaſexta.

Equus tuus eſt impinguatus mea herba,quam actionem habebo contra te? Reſpon.Io Fa.inſt.ſi quadr.paup.fe.dicatur.col. j.in fi. ex æquo propter Equum mihi dari actionem in factum. l.ſeruandum.§.fi.& l.quotiens.ff.de præſcri.verbis.

Quæſtio ducenteſimaquinquageſimaſeptima.

Habebam pratum clauſum,Equus tuus laſciuia ductus clauſuram rupit,& herbam,vel bladum depaſtus eſt, quam actionẽ habebo aduerſus te? Reſp. Io. Fab. Inſti.ſi quadr. paupe.fe.di.in prin.illam.ſ.de pauperie. Sub dubio tamen fortè idem ait Pet. Iaco.in eius Practica titulo de actione de pauperie. vide glo.in c.ſi culpa,extra de iniuriis,& damno dato,vel habet locũ actio de paſcuo.l.quæ ſeruandarum.§.fi.ff.de præſcrip.verb.Amanellus de claris aquis iſto ſingulari,in ſuis ſingularibus.

Quæſtio ducenteſimaquinquageſimaoctaua.

Quis non immittit,ſed permittit Equũ ſuum intrare agrum meum & depaſcere, an teneatur mihi inſolidũ reficere dãnũ? Reſp.Io.Fab.Inſti.ſi quadr.paup.fe.dica.col.ij. nu.9. ꝙ ſic p̃p̃ dolum ſuum:præſentia enim operatur conſenſum.l. falſus. §. ſed is.ff. de furtis, facit l. 2.ff. de noxalibus act. vide Rofr. in titu. de actio.de paſtu pecoris, & Bellaperti.q.182.

Quęſtio ducenteſimaquinquageſimanona.

Famulus tuus immiſit Equum tuum in re mea, vel fortè paſſus eſt malicioſè,vel negligentia, quia fortè obdormit,vel erat alibi,qui Equus blada ,vel prata mea depaſtus eſt : an tu dominus mihi teneberis? Reſp.Io.Fab.inſti. Si quadru. paupe.fe.di. col.2.nu.x.ꝙ ſic.Si fuiſti in culpa in eligendo malè hunc famulum,quæ mala electio ſemper imputatur.Niſi probetur feciſſe diligentiam de inquirendo cum eum recepit, extra de elect. capitu.innotuit.

Quæſtio ducenteſimaſexageſima.

An in legato mobilium veniant Equi exiſtentes in domib. Teſtatoris? Reſp.Pariſi.ꝙ ſic in conſi.67.in j.vol.num.j. ꝯ Corneum,qui aliter conſuluit in conſi.49.in præſenti conſultatione.vol.3.vbi loquitur ſine lege,& caſus etiam ſunt diuerſi.

Quæſtio ducenteſimaſexageſimaprima.

Cui diuo antiquitus immolabatͬ Equus? Reſp.explanator in lege 12.Tab.c.5.ꝙ Marti immolabatͬ, Ioui autẽ maximo ouis. Apollini & Neptuno Taurus.Bacco capra, q̃ nunq̃ febre caret.

Quæſtio ducenteſimaſexageſimaſecunda.

Quid ſi Equus excęcauit aliquem, an habeatur ratio deformitatis? Reſpond.Rofre. in tit.de actio.in fac. de pauperie. nu. 6.ꝙ non,ſed tantum operarum amiſſarum, & impenſarum,vt ff.eod.l.ex hac.& l.vl.ff.de ijs,qui deiece.vel effu. & de hoc Rofre.ponit libellum.

Quęſtio ducenteſimaſexageſimatertia.

Equus tuus fregit mihi vaſa mea , vel vegetem meam calce, & vinum eſt effuſum, naturali,puta feritate: an tenearis? Reſp. Rofre.tit.de actio.pauper.ꝙ teneris mihi. Et liberatur dominus Equi tradẽdo Equum pro noxa. Et opus eſt, ꝙ Equus det damnum per ſe,non inſtigatu alterius,vel per factum hominis,aliâs dominus non tenetur,ſed inſtigator,vt fuſius ibi per Rof.nu.5.

Quęſtio ducenteſimaſexageſimaquarta.

Quis Equum ſibi damnum dediſſe dicit : an ei onus probandi incumbat? Reſp.gl.in rub.ff. ſi quadru.pau.fe.di.ver.dicatur. ꝙ ſic,ibi.dicatur & probetur,& ſit verum pro qua gl. vide concor.per Alberi.in l.j.eo.ti.per Marſi. ſing.570.& in prac.crimi. in §.diligenter,nu.174.& per Pariſ.conſi.92.nu.13.in j.vol.quãdo autem ſtatur dicto alicuius , licèt non probet, ponit idem Marſi.in l.j.§.ſi quis dicatur,nu.17.cum ſeq.ff.de quæſtion.

Quæſtio ducenteſimaſexageſimaquinta.

Pone,Equi duo commiſiſſent, & alter alterum occidit,quæritur quid iuris? Vide l.j.§.cum arietes ff.ſi quadru.paupe.fe.di. Nam ibi verbum committere, accipitur pro irritare, ſiue prouocare,vt probant Moder.in trac.de inueſtigandis actionibus in princ.num 8.aliter autem expendit Bart.in l.j.§. vſque adeo. ff.de iniurijs.

Quæſtio ducenteſimaſexageſimaſexta.

Omne verbum dubium eget interpretatione,l.j.§.ſed ſciendum.ff.de ædil.edic.inibi.Ego puto ædiles tollendæ dubitationis gratia, bis enim achatonicos idem dixiſſe,nè qua dubitatio ſupereſſet pro cuius textus intellectu vide D. M. Alcia. Prætermiſſorum li.2.p.mihi 687.facit,quod inquit Cicero. Nullã artem literis ſine interprete aliquo . & quæ ſequuntur. Modò dr̃ in l. Agaſo.ff.ſi quadru. paup. fe. dic. ꝙ cum deduceret quidam Agaſo in tabernam equum, equus mulam olfecit , mula calce reiecit, & crus Agaſonis fregit, fuit conſultum, poſſet ne cum domino mulæ agere de pauperie Agaſo? Cui reſponſum fuit per Alfenum ꝙ ſic. Nã dubium poterat eſſe, an caput, an culũ olfeciſſet,& ideo reſpon. gl. olfecit.i.naſum ad culũ poſuit. Ita Gammarus dicit in tra.de ueritate, ac excellentia legalis ſcientiæ,reſpondens cuidam medico,qui irridebat gl. illam, & gloſſam quæ exponit fœnum,id eſt herba ſicca.

Quæſtio ducenteſimaſexageſimaſeptima.

Duo permutant aſinum cum equo,& ſic ſunt vterque quaſi emptor & venditor.l.ſciendum.§. deinde.ff.de ædil.edic.an quilibet eorum poterit agere redhibitoria pro vitio equi, vel aſini? Reſ.Pet.Iac.in eius Pract.vbi agit de actio.ex empto redhibitoria,ꝙ ſic,ibi col.2.vbi etiam dicit, ꝙ habet locum in equo dato inſolutum:cum illud vicem emptionis obtinet. C. de euic.l.ſi prædium. & ibi ſubdit, ꝙ vix eſt aliquis Equus qui aliquando non calcitret. Et an ſit calcitroſus Equus morboſus,vel vitium in eo ſit leue, vel nõ leue, hoc totum remittitur iudicio Mareſchalchi ſecundum ipſum ibi, non vnius, ſed duorum ad minus,qui ſuper eo eorum iuramento habent deponere.

Quęſtio ducenteſimaſexageſimaoctaua.

Quid ſi culpa Emptoris Equus ſanatus recidauerit,an ipſe ab agendo repelletur? Reſp.Pet.Ia.in Pra.tit.ipſo,de actio.ex emp. redhibitio.ꝙ ſic,arg.l.ꝙ quis ex culpa ff.đ re.iu. Et de hac recidiuatione tangitur ad alium tamen finem.ff.locati.l. Martius.Secus atq; ſi infra breue tempus recidauerit abſque ipſius culpa, q̱a præſumitur Equus non ſanatus, ſeu curatus, & tunc tenebit venditor; ex breuitate. n. tp̃is põt aſſumi præſumptio, vt alias no.ff.de priui.credi.l.ſi uentri.in fi.Breue itaque tempus,vel lõgum committitur iudicis arbitrio cũ conſi. Mareſchalcorum.

Quæſtio ducenteſimaſexageſimanona.

Quid ſi emptor Equi vitioſi eſt Mareſchalcus,& ſic arte peritus,an poterit redhibitoria,uel quãto minoris agere? Reſp.Pe. Iac.in Prac.ſua,titu.de actio.ex emp.redhi. ꝙ ſic,quia facti ignorantia plerunque peritiſſimos fallit. l. 2. ff. de iuris & fac.igno. idem dicit,ſi venditio facta fuit inter abſentes , & ſic non fuit emptori imputandum.

Quæſtio ducenteſimaſeptuageſima.

An venditor teneatur ad intereſſe, ſi fuit in mora cauẽdi de vitijs & morbis? Reſpõ.ꝙ ſic.Petr.Iac.in Prac.ſua,tit.de actio.ex emp.redhi. Poterit enim ipſe emptor agere redhibitoria cõtra eum infra duos menſes,dato,ꝙ nullum vitium vel morbus inſit in Equo.l.ſi venditor. ff. de ædil.edi. vel ad intereſſe infra ſex menſes:ſed parum & debile erit tale intereſſe ſecundũ ipſum.

Quęſtio ducenteſimaſeptuageſimaprima.

Venditione & traditione facta, ſi pretio nondũ ſoluto emptor cognouerit equũ eẽ vitioſum & morboſum, & nihilominus poſtmodũ ipſe ſic ſciens ſoluerit pretiũ , an poterit poſtea agere redhibitoria.vel q̃to minoris? Reſp.Pet.Ia in ti.de actione ex empto quanto minoris pretoria,in fi.ꝙ non poterit,arg. C.de his,q̃ vi metus ve cau.l.2.& l.pe.ff. de cond. ob turpẽ cãm.

Quæſtio ducenteſimaſeptuageſimaſecunda.

Emptor recuſat accipere Equum morboſum, & ligat eũ ad ianuam venditoris,& inde diſcedit . Vẽditor timens ne Equus frigore moriatur,vel ſi ſe deligat,damnificet agros, diſcurrendo uel ſe deſtruat,& ſibi poſtea præiudicet. Quid habet in hoc poſtea agere? Reſpon.Pet.Iac.in Pract.tit. de actione in fac.ædilitia.Quòd aut ducat recta via ad emptorem, qui ſi recuſat accipere,liget Equum ad ianuam ipſius,vel ducat coram iudice,vel ſi vult Equum diſligare,& recipere in domum ne pereat,quòd proteſtetur, quòd equum recipit infra domum ne pereat, & quia eſt nox,& tũc erit tutus venditor.l.ſi quis impediat. § plerique filij.ff.de religio. & ſum. fune. vel quòd dicat, ſaluo iure ſuo: vt argum. ff. quibus mo. pignus, vel hypothe.ſol.l. ſi debitor.§ j.& ait idem Pet.Ia.quòd actio illa in factum ędilitia non durat,niſi 40.diebus.l.ædiles autem,in prin.ff.de ædil.act.credit tamen,quòd poſt 40.dies poterit agere certi condictione generali,vel ſine cauſa.

Quæſtio ducenteſimaſeptuageſimatertia.

Equus fuit alicui furto ſubtractus, an alius,qui in eo aliquod intereſſe non habet, poſſit accuſare furem de furto? Reſp.Pet. Iac.in pac.titulo , ſuper accuſatione furti libell. col.3. ad fin.ꝙ non, furtum enim non eſt crimen publicum,ſed priuatum.l.fi. ff.de furtis.ergo extraneus non poteſt de furto accuſare, vt no. in l.fi.ff.de priuatis delictis.

Quæſtio ducenteſimaſeptuageſimaquarta.

Nocte quadam hora ſuſpecta quis fuit viſus ad ianuam ſtabuli tentare,ſi poſſet intrare, & cum uideret tranſeuntem , ſe abſcondebat,& poſtea redibat ad ianuam,an erit vulgaris opinio ſeu ſuſpitio contra eum, vt uellet furto ſubtrahere inde equũ? Reſpon.Pet.Iac.tit.ſuper accuſa furti,in uer.ſuſpitio.quòd ſic.l. cum delanionis.§.aſinam ff.de fundo inſtructo.

Quæſtio ducenteſimaſeptuageſimaquinta.

An tale indicium, de quo q.præcedenti probari ſufficeret p̱ vnum teſtem? Reſpond.Pet.Iac. tit.de actione furti nec manifeſti,vbi de libello,ſuper ver.ſuſpicio, quòd non.C.de teſtibus. l.iureiu.ſecundum Ioan.at contra Azo , & quilibet eorum etiã inducit pro ſe, & reputat caſum legis ff. de q. l. Maritus , & D. Bertran. tenet opinionem Ioannis, & ibi Pet. Iac. ponit plura indicia contra fures,vt poſſint quæſtionari, & ibi etiam de tormentis, & modis quæſtionandi, etiam ait , quòd modus quæſtionis eſt in arbitrio iudicis.l.quæſt.& l. de minore.§.tormenta.ff.de qq.vide D.Machellum Patrocinio 47.

Quæſtio ducenteſimaſeptuageſimaſexta.

Quæro antequam feratur ſententia interlocutoria ad torquendum, ſeu ad quæſtionem habendam, an oporteat probare accuſatorem amiſiſſe equum ipſius furto ſubtractum? Reſpon.Pe.Ia. vbi ſupra in §. ſequuntur, quòd ſic,ar.ff.ad Sillania. l.j.§.item illud,& l.prius.potuit enim eſſe,quòd accuſator nunquam habuit talem Equum, vel ſtabulum non erat in domo illa,& ſim.debet igitur probare, quòd ipſe habebat talẽ equũ, & quòd in nocte,in qua ſuſpectus fuit viſus ad ianuam dictę domus,ſeu ſtabuli, fuerit data præbenda auenæ d.Equo in ſtabulo,& poſtea de mane equus non fuit ibi inuentus, & ianua fuit rupta,& ſimilia.

Quæſtio ducenteſimaſeptuageſimaſeptima.

Probatum eſt furtum ſic criminaliter agendo contra furẽ, qui equum furto ſubtraxit,an in ſententia iudex poterit pronũciare equum accuſatori reſtituendum? Reſpon .Pet. Ia.tit.de actio.fur.nec mani.ubi de ſentẽtia contra reum meminit,ꝙ ſic, diſtinguendo,vt per eum.

Quæſtio ducenteſimaſeptuageſimaoctaua.

Quomodo puniatur equi vi raptor? Ponit Pet.Iac. in pract. tit.de actio.vi bon.rap.quòd debet condemnari in quadruplũ, equo in quadruplo computato, ſ. ad reſtituendum equũ actori,& in triplum æſtimationis dicti equi,dandæ,& ſoluendæ ipſi actori,& uictum victori in expenſis condemnari.

Quæſtio ducenteſimaſeptuageſimanona.

Equus meus fuit mihi per vim raptus, an potero per vim ſimiliter recuperare? Rñ.Pe.Ia.in eius prac.tit.de duello, ꝙ ſic,ĩcontinenti.ſ.metu criminis,vt probatur.ff ad l.Aqui.l. ſi ex plagis.§.tabernarius,& de vi & vi arm.l.3. §. cum igitur. ſecus ſi ex interuallo,quia tunc ſecunda violentia punietur,& prima violentia eſſet ex toto per ſecundam obſeruata, vt C. ad l.Iul.de vi pub.vel priua.l.ſi quis ad ſe fundum , ꝙ uideter ſ̃m ipſum mirabile ſpecialiſſimum,ꝙ crimen crimine ſic tollatur.

Quæſtio ducenteſimaoctuageſima.

Dominus equi occiſi habuit corium ipſius equi , an deducetur valor ipſius corij in condemnatione equi illius per iudicẽ ſcilicet? Reſpon.Pet.Iac.in prac.tit.de actio.l. aquil.noxa. ꝙ ſic, vbi ẽt põit libellum p̱ equo occiſo, vide Bellamer.q.547.col.3.

Quæſtio ducenteſimaoctuageſimaprima.

Caſus his verſibus in facto euenit.

Nexus ouem geminam ſupra ſpinam duxit equinam
Læſus ſurgit Equus pendet vtrunque pecus.
Atque molendinum pondus portatur ouinum
Spargendoque focum,ſe cremat atque locum.
Cuſtodes aberant,& ſua damna ferant.

Dñs molendini combuſti petit emendã a Dño equi,qui equus ſparxit focum,& exinde combuſtum fuit molendinũ. Quæritͬ quid iuris? Rñ.Pet.Iac.in Prac.tit.de actio.de paupe.Quòd non põt agi ꝯ dñm equi: quia equus fuit commotus a põdere ouiũ. Item quia equus fuit cõbuſtus . Nęc dñs equi poteſt petere dãnum equi mortui & combuſti a dño ouium;quia oues cõmouerunt equum ad intrandum molendinum,& exinde combuſtus fuit,& ſunt mortuæ,& cõbuſtæ.l.j.§. plane.ff. ſi quad. paup. fe.di.Si autem prædictæ oues ſuper eſſent,tunc tam dñs equi, q̃ dñs molendini haberent actionem de pauperie ꝯ dñm ouiũ. Ipſe tñ dando eas pro noxa poſſet ſe liberare a damnis reſarciẽdis,ſeu emendandis,vt ea.l.in prin.& inſti.eo.in prin.Sed ſi dñs ouium reperitur in culpa, tunc non hr̃et locũ actio de pauperie,& ſic ceſſaret datio pro noxia.Sed ipſe teneretur ex l.Aql.& ſic inſolidum,ut ff.eo.l.j.§.ꝙ ſi p̃p̃ iniquitatem.Item ſi dñs molendini fuit negligẽs ſuper cuſtodia ignis ,dum equus intraſſet molendinum , fortè non poſſet agere contra dñm, licèt oues ſupereſſent.l.item quæritur.ff.loca.§.exercitu,& ff.cõmo.l.ſi ut certo.§.ſed interdum.uolenti enim dolus non infertur.l.cũ donationis.C.de trãſa.l.nemo vr̃ fraudare.ff. de re.iu.Itẽ dãnũ,qđ quis ſua culpa ſentit,ſentire non vr̃.l.qđ q̱s ex ſua culpa. eo.tit.

Quæſtio ducenteſimaoctuageſimaſecunda.

Aliquis poſuit ſpinas ſubtus caudã equo tuo, qui taliter cõmotus pauperiem fecit.Qua actione teneatur commouẽs? Rñ. Pe.Ia.tit.de actione de pauperie,col. j. teneri actio. legis Aquil. quia fuit in culpa.l.j.§.ꝙ ſi p̃p̃ iniquitatem.ff.ſi quad.paup.fe.di. & §.generaliter,& ff.ad l. Aquiliam.l.item Mela. §.item cũ eo.

Quæſtio ducenteſimaoctuageſimatertia.

Quid ſi porcus momordit equum , & equus ob id occidit porcum,an habebit locum aliqua actio contra dñm equi? Rñ. Pet.Iaco.in pra.tit.de actio.de pauperie.colum.2.ꝙ nulla erit actio.l.j.§.cum arietem.ff.ſi quadrupes paupe.fe.di.

Quæſtio ducenteſimaoctuageſimaquarta.

Quid ſi canis momordit equum , & equus inde commotus recalcitrauit,& calce occidit porcum,an dominus equi tenebitur? Reſpon.Pe.Ia.in tit.de actio.de paupe.col.ij.ꝙ non.Sed dominus canis tenebitͬ actione illa de pauperie.l.j.§. & ſi alia quadrupes.ff.ſi quadru.paupe.fe.di.

Quæſtio ducenteſimaoctuageſimaquinta.

Quid ſi quis palpaſſet equum ſuauiter , & benignè cum manu in coſtis, vt cõiter fit , & equus tunc recalcitrans occidiſſet porcum,an palpans teneretur aquilia? Rñ. Pet.Iac. tit.de actio. de paupe.ꝙ non.Sed actione de pauperie ꝯ dñm eſſet agendũ, l.j.§.at ſi equum.ff.ſi quadrupes paupe.fe.di.Eſſet tamẽ reſpiciẽdum,an ille palpans eſſet in culpa:palpare enim in loco ſic ſolito non eſt commouere.Si aũt ſciret equum calcitroſum,palpans teneretur, & ſi cum palpabatur ſtatim recalcitrabat .

Quæſtio ducenteſimaoctuageſimaſexta.

Quid ſi muſca equũ ſtimulans calce porcũ interemit, an teneatͬ dñs eq emẽdare dãnũ dño porci? Reſpond. Petr.Iac.in d. tit.dę actio.de paupe.ꝙ non.Idem ſi lupus momordiſſet equũ.

Quæſtio ducenteſimaoctuageſimaſeptima.

Quid ſi canis curialiter lambebat equum , vel oſculabatͬ eũ in pede,& equus occidit porcum,an dominus equi,vel dñs canis tenebitur ad dãnũ? Reſ.Pet.Ia.in ti.de actio.de paupe. col.2. ꝙ dñs eq & nõ dñs Canis tenebitͬ.l.fin.ff.ſi quadru.paupe.fe.di.

Quæſtio ducenteſimaoctuageſimaoctaua.

Quid ſi equus intrat domum alicuius, & ſubito comedat aliq̱d:an habebit locum actio ipſa de pauperie? Reſp. Petr.Iac.in Pra.d. ti.de actio. de paupe. Sibi videri ,ꝙ ſic: vr̃ ĩñ debere agi tunc actionem in factum ex quadam æquitate,vt ff.de preſcrip. ver.l.quotiens,& l.qui ſeruandarum.§.fi. ubi ẽt vr̃ argu.ꝙ actio de pauperie non habet locum ibi . Et ſi dñs vult dare equũ pro noxa,poterit: & ibi ẽt ponit Pet.Iac.de cane , vel cato non ſylueſtri,qui panem ingreſſi domum alicuius comedunt , vel q̱d aliud ſimile agunt,& de vere,& cane ligato dante damnum,& ibi de pauperie fuſius,pag.136.col.ij.

Quæſtio ducenteſimaoctuageſimanona.

Reus accuſatus fuit mentitus, negando ſe eſſe dominũ equi, qui damnum dedit, quomodo tenebitur? Reſp.Pet.Ia.tit.de actio.de paupe.teneri ĩſolidum actione de pauperie ſine noxę deditione.l.j.§.interdum.ff.ſi qua.pau.fe.di.

Quæſtio ducenteſimanonageſima.

Quid ſi poſt litem cõteſtatam equus eſſet occiſus ab aliquo, ſine mora tamen, & culpa domini ipſius equi,quia equus occiderat porcum? Reſ.Pet.Iac.in Prac.tit.de actio.de paupe.Quod ſufficeret,ꝙ dominus equi cederet actionem domino porci,ꝯ illum, qui equum occidiſſet.l. j. §. ſi poſt litem,& §. plane.ff.ſi quadr.paup.fe.di.& l.electio. § ſi is.ff.de noxalibus.

Quæſtio ducenteſimanonageſimaprima.

Mulier fortè fortuna mingebat,& exinde ex illo ſono irritatus canis momordit equũ:an dominus canis tenebitͬ? Reſ.Petr. Ia.in Pra.tit.de actio. de paup. ꝙ non, q̱a canis fuit commotus, ſeu irritatus ex illo ſono,ſi̾r nec mulier tenetͬ, quia mingendo rẽ naturalẽ agebat,arg. l. ſi ſeruus ſeruũ. §. ſi fornacarius.ff.ad l. Aql.niſi probaretͬ mulierem eſſe in culpa , ꝙ alias accidit ſibi, ꝙ quando mingebat canis irritabatur. Tunc.n.ip ſa teneretur actione legis Aqliæ,vel actione in factum.l.item Mela.§.cũ eo. ff.ad l.Aquil.debuit enim præuidere ſibi illa mulier,vbi & quãdo mingebat , ſi poterat , quia q̱ occaſionẽ dãni dat, damnum dediſſe vr̃.l.qui occidit.§ in hac.ff.ſi quadr.paupe.fe.dicatur.

Quæſtio ducenteſimanonageſimaſecunda.

Quis emit a te equum ſi placuerit, equus ſibi non placet, infra quantum tempus poſſet reſtituere? Reſpon. Roma. ſingu. 758. quod poſſet reſtituere ſpatio lx. dierum tantum, & non poſt declarari poteſt, caſus eſt in l. quòd ſi nolit. §. ſi quis ita. ff. de ædili. edic.

Quæſtio ducenteſimanonageſimatertia.

Equus cum equo eſt permutatus, & eſt vitioſus, an erit locus redhibitoriæ? Reſpon. Fran. Cremen. ſingu. 158. quòd ſic. & ibi etiam qualiter teneatur venditor de vitio equi, & per Bellapticam, q. 58 & vide ſupra.

Quæſtio ducenteſimanonageſimaquarta.

Egi quanto minoris contra te pro equo vendito, modò equus erat quaſi inutilis, adeo quòd pro nihilo emiſſem, an Iudex poterit te condemnare redhibitoria? Reſpon. Fran. Cremen. ſing. 159. quòd ſic. tex. eſt in l. bouem. §. aliquando. ff. de ædil. edic. quod limitat ibi Angel. Si modo egi quantominoris infra ſex menſes; ex quo enim Iudex omittit illam quantominoris & amplectitur redhibitoriam, tunc redhibitoria ſolum durat ſex menſibus, vt iuribus allegatis.

Quæſtio ducenteſimanonageſimaquinta.

Egi redhibitoria poſt ſex menſes pro equo vitioſo, & ſuccubui, an potero infra annum agere quantominoris? Reſ. Fran. Crem. ſingu. 164. quòd ſic. probat. Nam actio quantominoris clauditur anno, redhibitoria autem clauditur ſemeſtri, & act. de dolo biennio. Corſetus ſingulari, ver. præſcriptio. incipi. licèt regulariter.

Quæſtio ducenteſimanonageſimaſexta.

Forenſes mercatores plures, qui venerant Ferrariam cum centum equis, iſtos equos mihi vendiderunt ſimul, poſtea pars eorum aufugit, & equi venditi reperiuntur morboſi: an ſuperſtites Ferrariæ mercatores teneantur inſolidum pro iſtis equis venditis? Reſ. Franc. Cremen. ſingu. 165. quòd non, ſed pro virili. Nam qui habet minorem partem in ſocietate non tenetur īſolidum, ſed ſolum de ſua particula, & hoc eſt ſpeciale in iſtis ædilicijs actionibus.

Quæſtio ducenteſimanonageſimaſeptima.

Quis equum meum interemit, an potero contra ipſum criminaliter agere? Reſ. Amanellus ſing. ſuo, quòd ſic, ut not. in l. fin. ff. de priuatis delictis, ibi ver. occidat, & ſic interuenit dolus.

Quæſtio ducenteſimanonageſimaoctaua.

Ruſticus iuit in aliquo loco ad ferendum teſtimoniū equeſter, an ſibi danda erit expenſa pro equo? Reſpon. Amanellus ſing. iſto, ꝙ non, vt no. ff. manda. l. idem. §. Labeo.

Quæſtio ducenteſimanonageſimanona.

An uocans amicos ad bellum iniuſtum teneatur de equis amiſſis? Reſ. Gui. pp. ſing. 226. quòd non.

Quæſtio Trecenteſima.

Quomodo in actione de pauperie pro equo concludetur? Reſ. Specu. de quo per Gui. pp. ſingu. 784. per tex. in l. j. in prin. ſi quadru. paupe. fe. di. ſ. alternatiuè ad duo, aut ad æſtimationem noxæ datæ, aut animalis, quod nocuit pro noxa tradere.

Quæſtio trecenteſimaprima.

Quis commodauit equum alicui, qui eum deteriorem fecit, & uellens reſtituere domino noluit recipere, quod uidens commodatarius equum dimiſit ad oſtium domini, præſente ipſo domino, & teſtibus, qui Equus poſtea fuit derobatus. Cuius nam erit periculo? Reſpon. Caſtr. in l. qui ſtichum, col. fin. ff. de ſolutio. quòd periculo commodatarij: quia ipſe dominus non tenebatur acceptare ſine pretio deteriorationis, refert & ſequitur Marſi. ſing 607. ſuperioribus, vide Bellaper. q. 134. & q. 434.

Quæſtio trecenteſimaſecunda.

Tu tenes equum meum, & mihi petenti denegas, ego eum tibi refero uiolenter, an tibi dabitur actio ui bonorum raptorum? Reſpon. Soc. in fallen. regula 86. fallen. 1. quòd ſic, & in hoc non habet locum regula, quòd paria delicta mutua compenſatione tolluntur.

Quæſtio trecenteſimatertia.

Quid ſi ragatius dicat, iſte equus eſt meus, an ſibi erit credendum, quòd ſit ſuus quò ad dominium? Reſpon. Soc. in fallen. regula 95. fallen. 2. quòd non. Nam intelligitur quò ad curam, & ſolicitudinem, vt no. gl. in l. 2. ff. de origi. iur. facit. l. ſi pupilli. §. item quæritur. ff. de negotijs geſt.

Quæſtio trecenteſimaquarta.

Qui cępit equum damnum dantem in fundo ſuo, an ſtandū erit iuramento ipſius, quòd ſic in fundo ſuo cęperit? Reſpon. Manſue. in ti. de expenſis intereſſe, & damnis, in prin. quòd ſic: contrarium tamen probari poterit.

Quæſtio trecenteſimaquinta.

Debitor offert creditori equum debitum, qui non vult acceptare, & debitor non poteſt ſine periculo relinquere, an habeat penes ſe cuſtodire, vel ſecus? Reſp. Bellaper. quæſt. 42. Nam aut debitor inuenit aliquem penes quem ſecurè poteſt deponere. Et tunc ibi deponat, aut non inuenit, & abſque ſumptu penes ſe retinere poteſt, aut cum ſumptu. Et tunc retinere non habet, niſi velit relinquere in tuto alibi, & liberationem conſequit.

Quæſtio trecenteſimaſexta.

Quid ſi plures ſint hæredes, & vnus eorum egerit, & partem conſequutus fuerit, an partem illam cum aliis communicabit? Reſpond. Bellapert. quæſt. 45. Nam aut erant illæ partes in tali ſpecie, cuius partes non recipiunt in ſuo genere functionem, vt quia etiam tu debebas illis ſocijs tres, uel quatuor equos; tūc quia vnus equus cum alio equo non recipit functionem, alijs communicare non tenetur. l. cum ſtichum. ff. de ſolu. cum ſimi. ut ibi per eum.

Quæſtio trecenteſimaſeptima.

An ſi dicam, vendo tibi Equum quantum voluero, valebit contractus? Reſpon. Bellaper. quæſt. 48. quòd non. Secus ſi confertur contractus in voluntate tertii, quia ualet. Si arbitretur æquum, ſecus ſi iniquè.

Quæſtio trecenteſimaoctaua.

Vendito tibi Equo, cuiuſnam erit periculū eius ante traditionem? Reſpon. Bellapertica quæſt. 52. venditoris. l. ij. ff. de pericu. & commo. rei vendi. & l. in ratione. §. incerti. ff. ad l. Falc. & Bellaperti. quæſt. 51.

Quæſtio trecenteſimanona.

An quis ſit cogendus vendere equum ſuum alteri? Reſpon. Bellapert. quæſt. 162. quòd non: etiam ſi iuſtum offeratur pretium, fallit in caſu neceſſitatis publicæ eminentis. l. fi. ff. ad l. Iuliam de anno. & l. j. §. corporum ff. ad l. Rhodiam de lac.

Quæſtio trecenteſimadecima.

Commodauerat quis Equum ſuum mihi ad eundum Pariſius, cum autem potuiſſem ducere per viam, duxi per nemora, vbi erant occulti latrones, qui vi acceperunt mihi Equum, an tenear de caſu? Reſpon. Bellap. quæſt. 163. quòd ſic. Nam culpa mea præcedens caſum facit me tenere de periculo. l. ſi vt certo. §. ſed vt interdum. ff. com.

Quæſtio trecenteſimaundecima.

Teſtator legat Equos ſuos, an fœtus editus poſt teſtamentū veniat in legato? Reſpon. Dilec. de arte teſtan. tit. 6. caute. x. ꝙ non. l. ſi ita. ff. de leg. 3. Debebat enim teſtator legare armentū equorum, ſi uolebat vt fœtus deberetur. ſm ipſum.

Quæſtio trecenteſimaduodecima.

Si cui equi æſtimatio legata ſit, an mortuo equo ipſo legatarius ęſtimationem habebit. Reſpon. Dilec. de arte teſtan. ti. vi. caute. xxv. quòd non: nam ęſtimatio ſpeciei relicta, ſi ſpecies relicta pereat, non debetur. l. quidam. §. ſi tibi. ff. de leg. 1. Sed vt equo mortuo debeatur ęſtimatio legatario, debet eſſe ęſtimatio certa, & deſignata relicta: quia quando ęſtimatio eſt expreſſa, & taxata, debitor quantitatis reſpectu ſpeciei perempta ſpecie non liberatur, ꝙ probat.

Quæſtio trecenteſimadecimatertia.

In curſu hoſtium fuerunt Equę deperditę, quas tunc habebat ruſticus in ſocidam, an ipſe ruſticus teneatur reficere damnum domino? Reſpon. conſulendo conciuis noſter egregius D. Ia. Aem in conſi. 37. non aliter teneri: & ibi ponit quando etiam ſocidalis de culpa & caſu teneatur.

Quęſtio trecenteſimadecimaquarta.

An armatura hominis & equi veniat in legato equi armati? Reſpon. ꝙ non. Licèt ſic in legato equi & armorum, & ſi plures ſunt, minor debetur, niſi qualitas perſonarum aliud ſuadeat, Bal. l. j. ver. ſed quid ſi teſtator, cum uerſi. ſeq. C. de verbo. ſign. Flo. in l. vetus. de vſufruct.

Quęſtio trecenteſimadecimaquinta.

Conductor Equi ſecum ducit nuntium locantis, & poſtea reconducit equum, an conuentio facta cum nuntio, vel termini prorogatio tollit, uel perimit, aut alterat obligationem ipſi domino locanti ab initio quęſitam? Reſp. Ang. in §. Calimacus. ff. de uerb. obl. de quo Alex. in d. §. nu. 3. ꝙ non, licèt Alex. relinquat cogitandum.

Quęſtio trecenteſimadecimaſexta.

Quis ſciens equam meam poſſidet, quę penes eum peperit, Quod remedium habeo contra ipſum, vt equam & fœtum mihi reſtituat? Reſpond. Specula. in tit. de cauſa poſſeſſ. & proprieta. §. 3. ver. tertiò locum habet, ſub nu. 20. lib. 4. officium iudicis, & ibi ponit libellum.

Quęſtio trecenteſimadecimaſeptima.

Quid ſi vaſallus promiſit, quòd manutenebit unum equum ad honorem pręceptum, & ſeruitium epiſcopi. Aut dabit, & ſoluet omni anno tot menſuras vini, ſi ei placuerit, & uaſallus aliquid iſtorum non fecit non requiſitus, an cadit a iure ſuo? Reſpond. Bald. conſi. 191. inter cętera. 1. volum. quòd non cadit, refert ſic Baue. in tract. de Mora. par. vltim. numero decimooctauo in fi. to. 16.

Quęſtio trecenteſimadecimaoctaua.

Equus in foro frondes habet in capite, quod ſignum hoc erit? Reſpon. Roſr. in conſtitutione, ſi qui deſideria, col. 2. ſignificat, quòd eſt venalis. Cum igitur equus in foro deductus ſit uenalis, non eſt quid aliud quęrendum. Ne ſic in immenſum creſcat damnoſa papyrus.

PARS

PARS QVARTA.

QVONIAM (vt inquit Cicer. pro Murena) quicquam tam anguſtè ſcriptum non eſt, quòd ipſi non poſſit, qua, de re agitur addere, ideo & ſequentes quæſtiones addere è re volui.

Quæſtio CCCXIX.

An promittens, ꝙ equus eſt bene ambulans, cenſeatur promittere factum alienū? Rñ. Fab. in inſti. de inutili ſtipul. ꝙ non in §. ſi quis alium, quia hoc non eſt factum alienum, ideſt ab alio faciendum, ſed quædam qualitas ſecundùm præſens, vel præteritū, & ideo in ædilicijs non eſt aliqd ſpeciale.

Quæſtio tercenteſimauigeſima.

Quæro, an inquiſit⁹ de furto Equi, torqueri poſſit? Rñ. Riminal. in conſi. 32. in j. ꝙ ſic: ſi eſt quid magnū, ſecus ſi leue, & modici valoris, duorum puta, vel trium florenorum.

Quæſtio tercenteſimauigeſimaprima.

Loco tibi equum pro certo precio, cum pacto ꝙ ſi perierit, tibi pereat an erit contractus vſurarius? Rñ. ꝙ ſic. Specu. de loca. §. nunc dicendum. de quo Riminal. conſi. 91. num. 10. per Apoſtill.

Quæſtio tercenteſimauigeſimaſecunda.

Quomodo probabitur, ꝙ equus ſit mortuus ex percuſſionibus? Rñ. Rimi. conſi. 360.

Quæſtio tercenteſimauigeſimatertia.

Quid ſi non eſt probata equi petiti æſtimatio, qui ex percuſſionibus ſit mortuus? Rñ. Rimi. conſi. 360. in fine, ꝙ iudex ex officio poteſt ſe interponere pro liquidatione, iuxta not. per Barto. in l. ſi quòd Pamphilo. ff. de leg. 2. & in l. vlti. C. de ſenten. quæ pro eo, ꝙ intereſt.

Quæſtio tercenteſimauigeſimaquarta.

Agebas contra me, ꝙ traderem tibi equum, quem dicebas me tibi vendidiſſe. Ego lite conteſtata negaui, produxiſti teſtes, iudex pronunciauit pro te, volo excipere, ꝙ non tenear equū tradere, niſi offeras precium, an poſſim? Reſpond. ꝙ ſic Ioann. Fab. in §. appellantur. num. 10. inſtit. de exceptio.

Quæſtio tercenteſimauigeſimaquinta.

An equi conductor non reſtituens teneatur de furto? Rñ. ꝙ non. Rimina. conſi. 385. num. 53.

Quæſtio tercenteſimauigeſimaſexta.

Cuidam Bononienſi Bononiæ fuit equus furto ſubtractus & Ferrariam ductus, ad quam ſe tranſtulit, & equum ab alio emptum Ducali reſcripto impetrato petebat, an debeat probare equum furto ſibi ſubtractū? Rñ. Barb. ꝙ ſic in conſ. 42. in 2. vol.

Quæſtio tercenteſimauigeſimaſeptima.

Qui nam debeant eſſe martiales equi? Rñ. Ferretus, de equis martialibus.

Quæſtio tercenteſimauigeſimaoctaua.

An conſignatio cadat in equo? Reſpon. ꝙ non, ſed oblatio. Barto. in l. ſi mora. num. 7. ff. ſolu. mat.

Quæſtio tercenteſimauigeſimanona.

An dominus equum inueniens ſuum furto ſibi ſubtractum auctoritate propria de manibus furis auferre poſſit? Rñ. ꝙ ſic. Ange. in l. qui vaſ. ff. de fur. Et hoc, ſi fur cum equo fugit, vide ibi Iaſ. conſi. 20. volum. 3. in princ. vbi communem dicit. Petr. Rauen. in alpha. aureo, ver. fur. & ego dico in meis communibus criminalibus opinionibus propediem in lucē venturis, in verſicu. Dominus.

Quæſtio tercenteſimatrigeſima.

Duo habebant equos in ſtabulis ligatos, quorum alter alterū percuſſit in ſpatula, ex quo eſt mortuus, an Dominus equi percuſſoris equum pro noxa dare, vel damnum reſarcire teneat? Rſpon. Andr. de Alferiis inter conſi. crimin. 27. ꝙ ſic, quoties ſcilicet conſtat, ꝙ non prouocatus percuſſit, ſecus ſi non conſtat, quis nam fuit aggreſſor, vt ibi per Apoſtillantes.

Quæſtio tercenteſimatrigeſimaprima.

Equus ne ſcholaſtici gaudet eius priuilegiis? Reſpon. Bal. in auct. habita. C. ne fili. pro patre, ꝙ ſic.

Quæſtio tercenteſimatrigeſimaſecunda.

Quis cœpit equum ſoliuagum in paſcuis, an dicatur quempiam ſua ſpoliare poſſeſſione? Reſpon. ꝙ non, quādo credebat ſuum eſſe equum, vel ſciebat alienum, poſſeſſio licèt nō fuiſſet apud Dominum. Portius, vel quiſquis ille fuerit, ī ſuo commu. opin. lib. j. conclu. 38. in 13. limita. ſed an incidat in pœnam. l. ſi quis in tantam. C. vnde vi? Et non incidere dicit Zannetinus de acquiren. vel amitten. poſſeſſ. num. 37. temeritas etenim compeſci debet ex l. fi. C. vnde vi. l. ſi quis abortionis. ff. de pœns. ibi, res mali exempli: ſecus atque ſi equus incęperat à paſcuis aberrare Alexan. in l. 3. §. Nerua. ff. de acqui. poſſeſ. Barto. d. l. ſi quis.

Quæſtio tercenteſimatrigeſimatertia.

An equus natus ex equa litigioſa pendente lite vendi poſſit? Reſpon. Afflic. ſuper conſtitu. regni Rub. 41. num. 19. verſ. decimuſoctauus caſus. lib. 2. ꝙ vendi poteſt.

Quæſtio tercenteſimatrigeſimaquarta.

Emens ne equum furto ſubtractum à tranſeunte puniatur furti, & precium amittat? Reſpon. Afflic. ſuper conſtitu. Regni lib. 3. Rubri. 36. furti non teneri, amittere tamen precium. Portius conſi. 60. quid ſi cum cautela 10. Cœpolæ emerit erit ne ſecurus? Reſpond. ꝙ ſic, ex decreto Illuſtriſſ. & Excellentiſſimi D. Ducis noſtri, ſed alibi non erit ſecurus, vbi non adſit ſimilis prouiſio. Natta in conſi. 4:6. de quo Clari. in practi. crimi. §. furtū, verſi. ſed hic incidēter. Et ſi equū acquiſiuit bona fide, tenet eū reſtituere, ſi extat, & ſi nō extat, tenet quaten⁹ effectus ſit locupletior, quā ꝯcluſionē dicit Clarus eſſe frequētiſſimo Theologorum conſenſu receptam, & probatam. Didacus in repeti. c. peccatum. fol. 303. Et nunquam bona fide durante emens tenetur rem reſtituere, ſi periit. l. 2. C. de fur. item bona fide durāte expenſas, quas fecit in quo ipſo conſequi poterit, & equum ob id retinere, quo fuerit ſatisfactus. Ange. in l. ſi non ſortem. §. ſi centum. verſi. & ſuper hoc puncto, ff. de condi. indebi. & ſi dicta bona fide durante ſententiam contrariam reportet, poterit emens precium conſequi à venditore, quem prius debet citari facere ad ſuſcipiendum iudicium in ſe, & eum defendendum, & ſeruet incolumen: in conſcientia autem, qualitercunque reſtituerit equum domino venditori, tenetur ei ad precium, ſm ma Ang. in verſi. reſtitutio. num. 7. verſ. vtrum emēs rem raptā: vide deciſ. Tholoſ. 151. & etiam Beninten. conclu. Bono. 34.

Quæſtio tercenteſimatrigeſimaquinta.

Emi ab aduena equum, & precium perſolui, qui denegat mihi dare. Potero ne hic, vbi contraxi eum conuenire? Reſpond. Barto. ꝙ ſic in l. hęres abſens. §. perinde ff. de iudi. col. 2.

Quæſtio tercenteſimatrigeſimaſexta.

Promiſit quis ſeruitium cum equis, an liberatur, ſi ſeruiuit cum malis equis? Reſpond. ꝙ non: quia debet ſeruire cum bonis, & aptis equis ad ſeruitium. Bald. in l. qui ſibi. §. qui ſaccum. ff. de ſolut.

Quæſtio tercenteſimatrigeſimaſeptima.

Quid ſi equus eſt derobatus & per aliquod ſpacium itineris fuit adductus, & de loco ad locum cōtrectatus, an poſtea pœnitentia eximat à pœna vi raptorem, vel derobatorem? Reſpon. D. m. Cęphalus, ꝙ non in conſi. 57. num. 48.

Quæſtio tercenteſimatrigeſimaoctaua.

Quidam mutuò accepit equum, vt rus peteret, q poſtea fuit in mora illum reſtituendi domino, & interim eſt mortuus, vel deterior effectus, cuiusne erit damnum? Reſpond. moroſi. ſi tamen liquidò conſtiterit eodem prorſus modo apud creditorē fuiſſe interiturum, ſecus eſſet, vt eſt communis opinio Soarez in eius theſauro, verſi. periculum. nu. 91. & 92. l. ſi plures. § ſiue autem. in fin. ff. depoſi l. cum emptor. §. emptio ff. de reſcin. vēd. vide Placenti. in tracta. de iudiciis vbi de mora agit, & omnino etiam Caſt. in l. eum, qui rem. in princ. ff. commoda. num. 3. Couarru. relec. par. 2. §. 6. num. 1. Papi. in for. libelli ad ficti præſtationem, in glo. inueſtiuit, num. 7. fol. 97.

Quæſtio tercenteſimatrigeſimanona.

Quidam perdidit equum, & tandem inuenit, & dum vellet habere, opponebatur ſibi, ꝙ equus nō erat ſuus, dicebat dominus equi illud ſignum, quod habet in femore, eſt meum ſignū, an iſthæc ſit ſufficiens probatio? Reſpond. Barto. ꝙ ſic, in l. ſtigmata. in fin. C. de fabricenſi. lib. 11. de quo Pet. Rauen. in Alphabeto, ver. ſtigmata.

Quæſtio tercenteſimaquadrageſima.

Quis equas alienas ſciens poſſedit, fœtumque earū, nec poteſt probare dominium, vel quaſi earum, an tunc probando de poſſeſſione, aliquod remedium, ſi impediatur, ſibi competat? Reſpond. ꝙ ſic: nam ſibi ſuccurritur per officium iudicis. Petr. Rauen. in Alpha. ver. vſucapio. col. 3. ad fin.

Quæſtio tercenteſimaquadrageſimaprima.

Quid ſi pro fundo tuo do tibi centum & vnum equum. Erit ne emptio, vel permutatio? Reſpon. Barto. in l. Ariſto. ff. de dona. ꝙ ſi principaliter emitur, erit emptio, ſi principaliter permutatur, erit permutatio. Et in dubio inſpicitur, quod plus valet. Petr. Rauen. in verſi. empt.

Quæſtio tercenteſimaquadrageſimaſecunda.

An bonum eſt emere equos cauſa mercantiæ? Reſpō. Ang. in l. ſi negocia. col. 2. ff. de nego. geſt. ꝙ eſt periculoſum emere equos cauſa mercantiæ; quia faciliter egrotant, & vitia ſumūt, propter quæ poſtea reuendi non poſſunt: & ſic ibi probatur illud vulgare.

Donna, Vin, e Caual chè la mercantia del ſal.

Quæſtio tercenteſimaquadrageſimatertia.

Quid ſi in ſocietate aliquorū ſodalium, qs fuerit derobatus de equo, deinde equus ille inuenitur Florentiæ, an qui perdidit equum per metum ſibi illatum ī tali ſocietate, recuperabit eò ipſo, ꝙ probet equum ſibi fuiſſe ablatum, licèt non probet per quem fuerit ablatus? Reſpon. Ange. ꝙ ſic, in l. ſi cum. §. in hac actione. in fin. ff. quod metus cauſa.

Quæſtio tercenteſimaquadrageſimaquarta.

Quid ſi quis dedit Cozono equum vendendum, an erit excuſatus, ſi male fecit? Reſpond. ꝙ non: quia debuit diligenter præmeditari, an ad ſuam fidem debuit decurrere. Fallit tamen, ſi

commu-

communiter decurrebatur. Ange. in l. item videndum, in prin. ff. de peti. hæredi.

Quæstio tercentesimaquadragesimaquinta.

Commodo tibi equum ad certum vsum pro vna die, tu autem longius duxisti, & pluribus diebus tenuisti, periit equus sine culpa tua commissa in interitu, vel furto est subtract⁹, an teneaπis de furto, vel pro furto & interitu? Respon. Ang. in l. qui furtum. ff. de condi. furtiua, ꝙ sic: nisi ratio amicitiæ contrariũ suadeat: quia nec eris fur, nec teneris de interitu, quod dicit mẽti tenendum; quia quotidie accidit in facto: idem in deposito dicit ibi Angel. Archiepiscopus Florenti. in eius summa, parte 2. tit. de furto, cap. 15. §. 4. in princip.

Quæstio tercentesimaquadragesimasexta.

Contigit, vt quis equam prægnantem à nõ domino emerit, & postea fœtu iam edito dominus equam tanquam iniquè sibi subductam, & se inuito à non domino venditam cum fœtu repetit, cuius nam erit fœtus illius? Respond. I. C. in l. bonæ fidei. §. fin. ff. de acquir. rerum dom. sibi videri, vt fœtus illi cedat, qui equam bona fide emit, ac possidet, propterea ꝙ & fętus animãtium loco fructuum habeatur. Consi. titu. de natiuitate cap. 30. parte 3. fol. 138. summa Ang. in ver. restitutio. num. 6. versi. vtrũ emens. vide omnino.

Quæstio tercentesimaquadragemaseptima.

Legatus est vsus equorum aurigæ, an solùm ius equitandi habere censeatur, vel etiam iungendi eos ad trahendum currum? Respond. Eos vtique ad trahẽdum etiam currum ius habere. l. plenum. §. reficiẽd. ff. de vsu & habita. Con. de vsufructu, parte 2. cap. 64. fol. 308.

Quæstio trecentesimaquadragesimaoctaua.

Minor 25. annis in emptione equi se deceptum dicit. Frena tamen effracta sibi tantùm dicit, quid iuris? Respond. Forcatulus in suo auiario cap. 11. ꝙ pro ambobus debet restitui: nam per hanc restitutionem maiori rei, idest propter equum, ex frenis effractis contractui equi vult præiudicare. l. scio. ff. de mino. quia vult pro re vili maiori rei præiudicare

Quæstio tercentesimaquadragesimanona.

Quis promisit non vendere equum, nisi Titio, an si alteri vẽdat, quam Titio, teneat venditio? Respond. ꝙ sic. l. si sterilis. §. pen. ff. de actio. empt. quamuis teneatur actione ipsi Titio vendere: tamen si alteri vendidit, hæc venditio valet: nam ille, qui promisit non vendere equum, nisi Titio, censetur promisisse illum equum venditurum Titio, si enim vendere habuerit, nõ tamen promisit purè vendere. Couarru, de sponsa. parte. 2. cap. 4. §. j. num. 5. fol. 56.

Quæstio tecrentesimaquinquagesima.

Quis est debitor vnius equi alicui in genere, & ille talis sibi debet quantitatem, an fiet compensatio? Respon. quòd sic. l. vltima. C. de compensa. Con, titu. quibus modis tollit. ob. cap. 30. par. 3. nu. 3. fol. 3 8.

Quæstio tercentesimaquinquagesimaprima.

Scholasticus huc venit ad studium, & duxit equum, super quo vehit & libros, qui decedens legauit in hũc modum. Quęcunque hic habeo, cum moriar, tibi lego, an veniat equus conductus? Respon. quòd non. Ange. in l. debitor. ff. de pigno. & hypo. cum equum hic non habeat, vt perpetuò hic sit, sed libros sic, & ij tantùm veniunt; quia hic dicitur perpetuò habere ad vsum suum, scilicet donec studet, vide le Cirier, in tract. de primogenitura q. 8. 2. lib.

Quæstio tercentesimaquinquagesimasecunda.

Quidam equum surripuit, vel asinum & postea occidit qua puniatur pœna? Respond. furti & lege Aquilia tenetur, nec vna actione conuentus, & ob eam punitus, altera liberatur Con. de oblig. delic. nume. 8. fol. 649.

Quæstio tercentesimaquinquagesimatertia.

An extraneus transiens eum equo per alicuius territorium ibi sortiatur forum ratione rei mobilis, sicut immobilis? Resp. Frã. Mar. dec. parla. Delph. q. 1058. & q d si sit clericus? ibi. q. 1060.

Quæstio tercentesimaquinquagesimaquarta.

An in probando equi valorem testis debeat reddere rationẽ dicti sui? Respon. quòd sic. Campegi. in tract. de testibus, regu. 192 in 10. fallen. q a requiritur magnus discursus cũ intellectu.

Quæstio tercentesimaquinquagesimaquinta.

Quid si hostes venirent ad ciuitatem, & ciuis aliquis eundo pro defensione ad portam, illis resistendo, equum amitteret, & moreretur equus ipsius, an ei debeat ciuitas, vel commune dãnum emendare? Respon. ꝙ sic. Alber. de Rosa. in l. 1. ff. ad l. Rhodiam de iactu. de quo Rolan. a Valle. consil. 69. numero 31. in 2. volum.

Quæstio tercentesimaquinquagesimasexta.

An vsufructuarius habito fundi vsu, & commoditate, equorum fructuum paratorum quoque fundi consequetur? Respõ. Gallus in consue. Parisi. in §. j. in glo. 8. nu. 7.

Quæstio tercentesimaquinquagesimaseptima.

Stat statutum, quòd assassinus occidens propter pretium puniatur, an locum habebit in eo, qui occidit sub spe equi, quem existimet fore, ut sibi donetur a mandante? Respond. Bald. in consilio. 583. in 5. quòd non. D. M. Alcia. in consil. 11. num. 14. in j. par.

Quæstio tercentesimaquinquagesimaoctaua.

Commodasti tu quidem equam alicui, pullum habentem, an conductor, vel commodatarius de pullo quoque teneatur quasi idem sit commodatus? Respon. I. C. in l. si vt certo. §. vsq; adeo. ff. commoda. ꝙ sic: quia in commodato non transfertur dominium, ut in venditione, nec ideo dicitur ibi pullum quoque commodatum intelligi, sed eum, qui accepit custodiam præstare debere. l. eum, qui. §. non solum. ff. de fur. l. j. § quę depositis. ff. deposi. nimirum igitur pullus matrem comitabitur, qa fortè etiam lactens est, & euitanda est dura separatio. l. plerunque. ff. de ædil. edic. l. quãuis. ff. de preca. Forcatulus in suo Auiario. cap. 6. num. 6.

Quæstio tercentesimaquinquagesimanona.

An depositarius possit retinere equũ depositarum pro sumptibus? Respon. quòd sic. Gloss. & Bal. in l. si quis vel pecunias. C. depositi. Angel. in l. si non sortem. §. si centum. ff. de condi. inde.

Quæstio tercentesimasexagesima.

Quid si qs equos emat, sibi reddendos a uenditore in certis nundinis, pro maiori pretio quàm ualent tempore contractus an sit vsura? Respon. quòd sic: nisi verisimiliter dubitetur, vel credatur plus, uel minus sint valituri tempore solutionis, summa Angeli. ver. usura. nu. 72.

Quæstio tercentesimasexagesima prima.

An vectura equi solui debeat testi testificanti pro aliquo? Respon. quod sic: si testis erat solitus dare equum suum ad uecturam, & cum illo equitauit. Alber. in l. quoniam. C. de testib. Campegi. In tract. de testi. regu. 263. vbi etiam dicit, quòd uectura equi debet solui ei, qui solitus erat equitare, aliàs non.

Quæstio tercentesimasexagesimasecunda.

An dominus teneatur pro delicto famuli cõmisso in equo, cuius custodia spectabat ad dominum? Respond. Alex. in l. nequid. ff. de incen. rui.

Quæstio tercentesimasexagesimatertia.

Quo nam equo Papæ legatus vtatur? Resp. Specul. titu. de lega. §. j. & §. sequitur, quòd in eius aduentu legati uti debent insigniis, videlicet uestibus rubeis, palafreno albo, freno & calcaribus deauratis. Fran. Mar. decisio. Delphi. 383. lib. 2.

Quæstio tercentesimasexagesimaquarta.

Quid si legetur palaphrenus, vel curserius Abbatis, uel prioris, qui semper mutant & uendunt equos suos? Respond. debetur æstimatio Ioan. Fab. insti. de lega. §. non solum. nu. 6.

Quæstio tercentesimasexagesimaquinta.

Quis abstulit mihi equum, qui casu mortuus est, vel fortè occisus, antequam possem eum in ius vocare: an teneatur hæres de iure ciuili? Respond. Fab. insti. de perpe. & tempo. actio. in §. pęnales. num. 10. quòd sic.

Quæstio tercentesimasexagesimasexta.

An Marescalcus, qui promisit sanare Equum inclauatum, & non sanauit teneatur? Respon. quòd sic. Fran. Mar. decis. 523. li. 1. Iul. Ferre. in tra. de re mili. vbi de equis agit martialibus. num. 16. vbi dat medelam. s. ꝙ piper cum sale, & ipsis impleto foramine, & illo obturato cum bombice prodest ad inclauaturas equorum, & poterit apponi ferrum vngulæ dolentis equi inclauati sine periculo, euulso primo ferro cum clauo illo, quo fuit pes inclauatus equi, cui vulneri etiam prodest oleum, aut succus herbę tassi barbassi.

Quęstio tercentesimasexagesimaseptima.

An equus veniat appellatione rerum sese mouentium? Respond. D. M. Alci. quòd sic.

Quęstio tercentesimasexagesimaoctaua.

Quid si ex trabe marcido stabulum ruit, & equus est occisus an stabularius tenetur ad damnum? Responde. Moder. in trac. de eo, quod interest. num. 188. & 189. vide omnino si placet, & Gramma. consi. ciuili. nu. 90. nu. j. vbi dicit, quòd de iure locator nõ tenetur de damno dato ab ipsa re locata, nisi possit locatori aliquid imputari. tex. est & ibi Bar. in l. si tibi domum. ff. loca.

Quęstio tercentesimasexagesimanona.

Equus, qui facile perire potest, est uenditus pro certo pretio & venditori simpl̃r datus, qui p̃tium non ꝑsoluit, an uenditor vsuras ꝑtii non soluti rectè petere queat? Res. Gallus in tract. de vsur. nu. 548. ꝙ sic; amplia. 3. Si equus erat solitus locari, ita. n. vẽditor solitus locare, potest tradere sub hac lege, vel si simpliciter tradiderit, deinde mora fiat, vsque ad concursum earundem mercium vsuras petere, etiam citra pactum, vel eas stipulari vsque ad concursum mercedis, vel quincuncis vsurę poterit.

Quæstio tercentesimaseptuagesima.

Cuidam legatur equi æstimatio, moritur equus, an sibi debebitur æstimatio? Respond. ꝙ non. Sed vt consequi possit, vide per Duran. de arte testan. lib. 6. caute. 25.

Quęstio tercentesimaseptuagesimaprima.

Patitur hospes, ꝙ mittas Ronzenum in stabulo, & tu vadis postea

postea a libi & reuersus non inuenis Ronzenum: an teneat̃ hospes? Respond. ꝙ sic. Marsil. consi. 53. nu. 8. Bald. in l. j. §. j. ff. nautę caupo. stabu.

Quæstio tercentesimaseptuagesimasecunda.

Legatum est factum duorum equorum, duob. videlicet, de vno vni, & de altero alteri, quomodo legatum hoc debebitur. & cuius erit electio? Respond. Dy. in l. si ita scriptum. ff. de lega. 2. Dy. & Barto. in l. qui duos seruos, vbi & Ang. eod. tit. & not. in l. quoties. ff. de vsufruct.

Quæstio tercentesimaseptuagesimatertia.

Aliquis mandauit alicui sua negocia curanda, & postquam curata fuerint, pollicetur illi se daturum equũ: an ea curata poterit equum petere, & qua actione? Respond. ꝙ sic. Et potest ille procurator, aut actione mandati contraria informata, aut ꝑ implorationem officii iudicis, vt ipsi equus à mandante detur propter pollicitationẽ sibi factam. Spec. de salario. §. 3. in princi. con. de pollicitatione.

Questio tercentesimaseptuagesimaquarta.

Quæritur qui nam sint boni equi, cuiusve pilaminis? Respõ. ꝙ pilus non curatur; quia ex omni pilo aliqui boni, & aliqui mali reperiuntur equi, licèt albus & niger maculatus pilus cõmendetur, vt placuit Xenophonti, de quo Ferrettus in suo de arte militari. Vbi de equis martialibus meminit num. 15. Et ibi ponit de bonitate equorum, & eorum medela etiam circa scabiem, & cætera.

Quæstio tercentesimaseptuagesimaquinta.

Defunctus deposuit duos equos, vnus hæredum recuperat, & alter hæres decedit, quæritur quid iuris? Respond. Bal. in l. superuacuam num. 2. C. depositi.

Quæstio tercentesimaseptuagesimasexta.

Quispiam pupugit equum calcaribus, ex qua punctione vehementius currens percussit aliquem, vel calce, duo fecit vulnera, quid iuris? Respond. Bald. in consi. 444. numero 1. & 2. in 4. volumine.

Quæstio tercentesimaseptuagesimaseptima.

An super morbis & vitiis equorum pactum interpositum seruari debeat? Respond. ꝙ sic: vt legitur, & not. in l. ꝙ vẽditor. ff. de dolo. & in l. si ita quis. ff. de euictio. & l. sciendum. §. dictum. ff. de ædili. actio. Bald. in consi. 499. in 5. volum.

Quæstio tercentesimaseptuagesimaoctaua.

Certissimi iuris est, ꝙ si equus venditus tempore vẽditionis patiebatur morbũ, ex quo decessit, ꝙ emptor potest agere redhibitoria, vel quãto minoris, idest quãto minus esset emptor empturus, quibus iudiciis restitutio pretii continetur. l. bouem. §. aliquando. ff. de ædili. edic. Et si interuenit pactum, potest agi actione ex empto, similiter ad eundem finem. l. Ex empto. §. si quis virginem. ff. de actio. empt. sed quomodo probabitur de morbo equi, & quomodo liquebit de eius morbo? Respond. Bald. d. cons. 499. parte vltima probabitur enim ꝙ equus patiebatur morbum lethalem tempore venditionis, & traditionis, liquebit autem de morbis existentibus tribus modis, vel quatuor. Primò per locum ab effectu, nam qui non comedit, nec bibit, sanus non est, immo mortuo similis. l. in hac. ff. de tritica. Secundò probatur per mortis celeritatem; quia qui cito moritur, præsumitur mortuus vulnere, vel vlcere, vt not. in l. j. C. de emenda. seruo. Tertiò probatur per corruptionem membrorũ inferiorum visibilem, & apparentem, qua corruptione existẽte res erat omnino peritura, & ideo tenetur venditor, maximè, qui promisit esse sanum de testa, & corpore, cum totum cõtrarium apparuerit. l. ædil. ff. de edil. edic. Quartò, etiam ex iudicio Marescalcorum, quibus credendum est, vt in l. semel. C. de re mili. lib. 12. Ang. in l. pacisci. ff. de pactis, & an ex causa veteri, vel noua censeatur equus mortuus? Respon. Cagnol. in l. 2. nu. 146. C. de rescin. venditio.

Quæstio tercentesimaseptuagesimanona.

Ronzini conductor non esse deterioratum dicit, at cõtra locator, tenetur ne ipse locator in dubio recipere ronzinũ? Resp. Ang. in l, sed mihi. §. j. ff. commo. ꝙ sic, quia deterioratio non p̃sumitur, nisi appareat, vel probetur, tenetur autem recipere cũ protestatione interesse. Sed si de deterioratione constat, non tenetur recipere, nisi offerat interesse: sed quid si scienter recipit magagnatum non dolosè: an sibi præiudicet? Respond. Ange. in l. qui sibi. §. qui stichum. circa fin. ff. de solutio.

Quæstio tercentesimaoctuagesima.

Quis commodauit equam, vel asinum causa eundi ad molẽdinum, vbi erat periculum, & est mortua, an talis receptator teneatur ad damnum, si dominus ob id fuit damnificatus? Resp. Ang. in l. si vt certo. §. si interdum. ff. commoda. ꝙ nõ: nam imputet sibi rusticus, qui commodauit. secus, si commodauit simpliciter, quia commodatarius debet esse discretus, & eligere locum tutum.

Quæstio tercentesimaoctuagesimaprima.

Scholastico fuit accommodatus equus ad redeũdum, & est effectus deterior, an ipse teneatur? Respond. Ang. in l. cum qui rem. ff. commo. ꝙ si non fatigat equum vltra debitum, non tenetur, secus si onerat onere insuportabili, adeo, vt equum destruat eius culpa.

Quæstio tercentesimaoctuagesimasecunda.

An mutuò dans equum morbosum, qui habet euidentem morbum teneatur? Respond. Ang. in l. quæritur. §. si nominatum. ff. de ædili. edic. ꝙ non. Sic nec restituentem equum habẽtem euidentem morbum, ꝙ per restitutionem nõ teneatur talis restituens, seu commodans.

Quæstio tercentesimaoctuagesimatertia.

Tu tenes equum meum, & mihi petẽti eum denegas, aufero tibi violenter, an habebit locum quod dicitur, ꝙ paria delicta mutua compensatione tolluntur? Respond. Soci. ꝙ non in fallen. regu. 86. cum delicta sint diuersa. ideo dabitur actio vi bonorum raptorum. Inno. in c. sicut. de iureiuran.

Quæstio tercentesimaoctuagesimaquarta.

An equi à patre filio dati in legitimam imputantur? Respõ. ꝙ non, vt est communis opinio, de qua glos. & Doct. in l. quæ pater. ff. famil. ercis. Ripa in l. in quartam. num. 167. vbi & Saly. num. 8. sentiunt Bald. & Ang. de quibus Vasquius de successio. lib. 3. §. 30. parte 2. nume. 215. fol. 102. quæ conclusio secundum omnes indubitanter procederet, quando filio militi arma ad bellum pergenti data essent, ꝙ si filio pagano arma & equus sint data, esset distinguendum, vt ibi per eum.

Quæstio tercentesimaoctuagesimaquinta.

An venditor semper tenetur dicere defectus equi venalis? Respon. secundum Senecam, ꝙ stultus est, qui vitium rei patefacit venalis, secundum B. Thomã in 2. 2. q. 77. de quo Archiepiscopus Floren. in eius summa, parte 2. titu. j. cap. 17. de Fraude in negocia. §. 6. Et dicit, ꝙ aut defectus equi est occultus, aut manifestus? Si occultus, aut reddit vsum equi venalis impeditum, vel noxium, aut non. Si quidem talis defectus reddit vsum equi impeditum, vel noxium, puta, cum quis vendit equum claudicantem pro veloci, peccat grauiter iniustitiam committendo in dolosa & fraudulenta venditione, & proximum damnificãdo, ex hoc, vnde & tenetur ad damni recompensationem, per regulam illam, qui occasionem damni dat, dãnum dedisse videtur. cap. si culpa. de iniu. tenetur ergo manifestare vitium rei, nec potest celare. Si autem defectus equi non impedit totaliter vsum eius, nec reddit noxium, sed minus reddit equum vtilem, si demat de pretio, quantum importat ille defectus, celãdo defectum, non importat, nec peccat, dum tamen non dicat mendacium, nec tenetur manifestare vitium equi, si tunc nec iustũ pretium inueniret, vel etiam emptorem, multò magis si defectus sit de se manifestus, puta quia equus est monoculus, non tenetur manifestare, sed tenetur pretium diminuere pro illo defectu, quem emptor non ignorat, nisi vsus eius esset periculosus, vel noxius, tunc enim tenetur dicere emptori illud ignoranti. Immo nec deberet exponere vẽditioni, pręcipuè si estimet emptorem ex leuitate, & præsumptione non curare, se periculo personæ exponere, vel alium in vendendo equũ morbosum decepturum, nec ex hoc, ꝙ ille fuit deceptus in emendo equum defectuosum, credens bonum, potest ipse similiter aliũ decipere vẽdendo iusto pretio, ac si nullũ defectum haberet, postquam defectum nouit, vt ibi latius. Et licèt extet iuris regula, ꝙ licita sit inter contrahentes deceptio l. in causæ. § penulti. ff. de minoribus. distinguendum tamen est in dolo contrahentium; quia si quis inducit aliquem, vt emat, vel vendat, cum id facturus citra eius persuasionem non erat, tunc ipso iure irrita est emptio. l. j. C. de rescind. vendi. Et si quis maior 25. annis pluris emat, vel minoris vendat, quàm oportuit, non auditur: nemo enim debet esse tam negligens & supinus, vt rei familiaris, quam venditurus est, pretium ignoret, neque tam temerarius, vt rem ignotam nullo adhibito consule emat. l. quisquis. C. eodem titu. & hoc casu habet locum d. l. in causæ. Si quis tamen decipiatur vltra dimidiam iusti pretii, datur aduersus decipientem actio. l. si voluntate. ff. de rescinden. vendi. Et stultus est secũdùm Senecam, qui equum empturus, non ipsum aspicit, sed stratum & frenos. Sic stultissimus est, qui hominem, aut ex veste, aut ex conditione vestis, quæ nobis circundata est, modò existimat. Archiepiscopus Florenti. in summa, parte j. titu. 4. c. 5. de præsumpt. §. 2. colum. j.

Quæstio tercentesimaoctuagesimasexta.

An fratres dicantur æqualiter viuere, si alter ipsorum tenet plures equos, quàm alius, etiam ꝙ illi equi non essent sui? Resp. ꝙ non. Bald. in consi. 351. lib. 5. num. 2. vide omnino, si placet.

Quæstio tercentesimaoctuagesimaseptima.

Quæro de bellissima q. vtrum asino liceat deferre equi ornamenta? Respon. Bald. in l. item apud. §. adiicitur. ff. de iniur. per illum text. ꝙ non, quem text. not. contra modernos causidicos, qui deferunt vestes doctoreas, ꝙ est in dedecus Doctorũ, de quib. potest dici, quod dici solet. Purpura vẽdit Causidicos.

Quæstio tercentesim. octuagesimaoctaua.

Emptor equi à venditore non expressis omnibus equi vitiis, infra quantum tempus debet intentare redhibitoriam in iudicio ciuili? Respond. Ferrettus in consi. duellari 22. ꝙ infra sex menses,

menſes, quod eſt legitimum tempus. l. ſciēdum. §. fina. ff. de redhibito. & in l. ędiles ff. de ædil. edi. & debet condemnari venditor ad precii, damnatorum, expenſarum, ac intereſſe reſtitutionem per text. in l. in emptione. §. ſi emptor. cum glo. ff. de contrahen. emp. & in l. quæritur. §. ſi venditor. ff. de ædi. edic. & cum vitium eſt tale, quod impediat totum, ritè ſententiam obtinet. l. eum qui. vbi & Barto ff. de fur. & in l. ædiles. compenſatis expēſis victus cum vſu, ſcilicet ipſius equi.

Quæſtio tercenteſimmaoctuageſimanona.

Sed an minor teneatur ex equo ſibi accōmodato culpa ſua perempto? Reſpond. ꝙ ſic, quoties adſit conſuetudo ī ciuitate, ꝙ contractus facti inter minores, vel à maioribus cum minoribus teneant, ſecundum Nicol. de Neapoli. in l. ſed hic, in fin. ff. de rebus eorum. per text. in l. ſine. §. Lucius. ff. de admin. tuto. de quo Firma in verſ. Minor conuenitur. Facit. l. ꝙ ſi minor ff. de minori. ibi. Non ſemper autem ea, quæ cum minorib. gerūtur, reſtituenda ſunt, nè magno incommodo huius ætatis homines afficerentur, nemine cum his contrahente, & quodammodo eis commerciū interdiceretur. Quid modo ſi ambo eſſent minores, & vnus filiusfamilias, alter gerat ſe ꝓ patrefamilias, an ex accommodato equo ab alio, qui ſe pro patrefamilias non gerat, tenetur? Reſpon. ꝙ ſic. Nam priuilegiatus nō vtitur priuilegio contra pariter priuilegiatum, quando tractat de lucro captando, & alter de damno euitando. Aemil. conſi. 25. Rimi. conſil. 447. in 3. Maurit. de reſtitu. mino. cap. 218. D. m. Ceph. conſi. 36. l. ſi quis patremfamilias. ff. ad Macedo. Barba conſi. 20. ad fin. in prima. Et filiusfamilias obligatur & agit ex commodato. l. filiusfamilias la prima. ff. de actio. & obligatio. Firma. in verſicu. filiusfamilias obligatur. Et tenetur filiusfamilias ex cōtractu prohibito, quatenus ſit factus locupletior, & ex culpa, quid modò ſi dolo aſſerat ſe publicum mercatorē in contractu equi cum ignorante ipſum eſſe filiumfamilias, an teneatur. Non obſtante ſtatuto Ferrariæ, de contractibus minorum? Reſp. Alexā. ꝙ ſic in conſi. 109. num. 11. in 4. volum.

Quæſtio tercenteſimanonageſima.

Aliquis vouit equum ſuum determinatum Deo. Poteſt ne commutare votum auctoritate propria? Reſpon. Archiepiſcopus Flo. in ſumma parte 2. titu. 11. §. 8. verſicu. item not. 3. ꝙ nō: ſed opus eſt auctoritate eius, qui equum iam tradidit, cum non ſit res ſacra, poſſet alienare, & ante traditionem poteſt commutare.

Quæſtio tercenteſimanonageſimaprima.

Captus fuit equus ſub haſta in executione ſententiæ, poſtea d. ſententia beneficio principis fuit reuocata, equus fuit in longinquas partes abductus, an ſufficiat ſoluere precium ex venditione equi prædicti, redactum ſub haſta? Reſpond. Cagnol. ꝙ non in l. 2. nume. 162. C. de reſcind. vendi. quia ſubhaſtatio, & ſolennitas equi prædicta non arguit iuſtum precium domino contradicente, & cōtrarium probante, ideo ipſum equum reſtituendum eſſe dicit Cagnol. ſi extet, & ſi non extet, iuſtum precium.

Quæſtio tercenteſimanonageſimaſecunda.

An equus ferens contra bannum, amiſſo cōtrabanno publicetur? Reſpon. ꝙ ſic. Si eſſet eius, qui defecit in ſolutione cabellæ: ſed ſi eſſet alienus, ſecus eſſet. Niſi adeſſet conſuetudo in cōtrarium l. quoties §. dominus. vbi Barto. ff. de publica. & ita cōſuluit Marti. Lauden. in conſi. 39.

Quæſtio tercenteſimanonageſimatertia.

Emptor multum ex re, quam emit, iuuatur, & vendens non damnificatur vltra communem æſtimationem rei: an debeat venditor eam vtilitatem vendere emptori? Reſpon. Cagno. in l. 2. num. 34. C. de reſcin. vend. ꝙ non; quia non eſt ſua, ſed emptoris, licèt etiam in foro conſcientiæ poſſit ei vēdere damnū, & intereſſe, quod incurrit in venditione, puta equi vēditor ſentit damnum, vel intereſſe ſolidorum centum, licèt equus non valeat, nec communiter æſtimetur plus ſolidis quinquaginta, poteſt ipſa centum vendere; quia venditor per hoc, ꝙ vendit equum per accidens incurrit tantum damnum, & illud totum erit iuſtum pretium equi, ſecundùm omnes doctores noſtros & theologos.

Quæſtio tercenteſimanonageſimaquarta.

Quid ſi proxeneta equorum intrauit ſtabulum domini, & extraxit equum, & vēdidit credens facere vtilitatem domino, an tenetur furti? Reſpon. Ang. in l. j. C. de fur. circa fin. ꝙ ſic ſi dominus contradicit, de quo Stracha, de aſſecura. in gl. 39. nu. 8. qui tamen diſtinguit, vt ibi per eum.

Quæſtio tercenteſimanonageſimaquinta.

Equus fuit emptus de re eccleſiæ, an ſit ementis? Reſpon. gl. in c. res eccleſiæ. 12. q. j. ꝙ non, niſi reſpectu vſus. deciſ. Pedemō. 32. numero 2.

Quæſtio tercenteſimanonageſimaſexta.

Quæro prout in dubijs mihi propoſitis? Reſpon. ꝙ non, nec obſtat d. conſ. Crauettæ. 97. num. 4. in j. vol. quia eſt reprobatum à Gallo. in ſuis nouis intellectibus, & in tract. de eo, quod intereſt, nume. 180.

Facit, quia ad euitandam culpam, non eſt neceſſe aliquem eſſe curioſum in explorando vt dicit Bal. in l. quæ fortuitis, ad fi. C. de pig. actio, vbi etiam dicit, quòd ille non eſt in culpa, qui fecit, quod neceſſe eſt fieri, licet alij noceat, l. in naue Saupheli. ff. loca.

Item, quando id, quod euenire poteſt, eſt caſualiter, & ex ſui natura, vel hominis diſpoſitione ad caſum contingentem in futurum non ordinatur, de eo, quod contingere poteſt, non habetur conſideratio. Ange. in l. ſi idem cum eodem. ff. de iuriſdi. om. iudi. de quo Afflic. ſuper conſtitu. regni, lib. 2. rub. 12.

Et ideo debitor excuſatur, ſi res debita, quæ interijs omnino & in omnem euentum interitura erat apud dominum. l. ſi plures. in fi. depoſi. l. ſi is. in prin. ff. de iure do. & iſta eſt communis opinio. Pomera. in ſuo communium opi. libro 2. titu. de mora. quæſtio. 7.

Item facit; quia cum ex facto mei tibi aliquid nocumenti cōtra vel ſaltem extra voluntatem meam datur, hoc potius caſui, quā mihi imputatur, c. de occidendis. 23. q. 5. & ibi glo. quæ multas concor. adducit. l. Labeo. ff. de riuis. quem ſolus ad hoc allegat Zaſi. in conſi. 20. num. 20. in j. vol. fol. 329.

Item facit, quia cum equus eſſet ſenex, & in ſtatu peſſimo, eodem modo apud veterinarium quoque fuiſſet interiturus: nam licèt aliàs periculum rei debitæ, poſt debitoris moram peremptæ, ad ipſum ſemper ſpectet Bar. l. quod te. num. 10. ff. ſi cer. pet. & eſt communis opinio, vt ibi per Alex. num. 8. & alios. Attamen, ſi eodem prorſus modo apud creditorem fuiſſet interitura, non tenetur debitor, & hæc quidem etiam eſt communis opinio, vt ibi per Fulgo & alios, eſt tex. in l. ſi plures. §. ſiue autē. ff. depoſi. in fi. ibi vtique cum interitura eſſet ea res, & ſi reſtituta eſſet actori: naturalem, enim interitum eſt equum ad actorem pertinere, & l. cum emptor. §. empti. ff. de reſcin. vend. Graſſus lib. . communium opi. cap. j. q. 7. pagi. 87. Et culpa non eſt vti re ad vſum deſtinata l. vtique. §. culpa, vbi Bart. ff. de rei vendica. Et culpa debet ſpecificè probari. Alex. in l. ſi vt certo. in fi. prin. ff. commo. & in l. ſi quis. § ſi. ff. de eden. vide omnino Sylu. conſi. 49. per totum.

Item caſus contingens nocet domino. Corne. conſilio. 318. in prin. in 4. volu. qui omnino eſt videndus. nec dicatur, ꝙ fuit in mora deducēdo equum alibi, quam dixerat, ideo teneri, &c. quia nihil refert & hoc non recipitur in equo locari ſolito Bar. in l. item quæritur, §. fi. vlt. col. ver. quærit glo. ff. locati. nam retinens equum pro pluribus diebus quàm commodatus, vel locatus fuerit, non tenetur, ſi credidit dominum permiſſurum, vel equus ſit ſolitus locari, cum videatur conductor eum reconducere. Firma. in verſ. conductor equi, nume. 13.

Immo dici poſſet, quòd ipſe ſtabularius tenetur ad intereſſe ipſi reo conuento, qui non potuit vti equo conducto, vt per Bar. in l. ſi tibi. ff. loca. nam locator tenetur conductori de vitio equi locati ſi damnum inferatur. glo. in l. in rebus. vbi & Bar. ff. commodati. Archiepiſcopus Flo. in eius ſumma, par. 2. titu. j. c. 15. de ſpeciebus furti. §. 6. colu. j. circa prin. vnde culpa potius ipſius locatoris equi arguitur quam iſtius conductoris, præſertim cum præſumptio legis adſit aduerſus ipſum locatorem, ab huiuſmodi, enim fraudib. nec nunc quidem ſe abſtinēt ſtabularij, vt dicit Vlpia. in l. . §. 1. ff. nautæ, caupo. & ſtabu. Fely. in c. nonne. colu. 3. de præſump. & dixi fuſius in meo tractatu de præſumptionibus, & eo magis cum iſte actus ſit ſeparatus a culpa, quo caſu non præſumitur culpa, niſi probetur. Ruin. conſil. 93. nu. 7. in 5. vol.

Quæſtio tercenteſimanonageſimaſeptima.

Quid ſi equus fuerit caſtratus, & ob id mortuus, an teneatur ille, qui eum caſtrauit? Reſpon. quòd ſic, ſi incuria ipſius, dolo, negligentia, vel culpa fuerit mortuus, vide omnino Caſſa. in conſi. 48. per totum, vbi idem dicit, ſi medicus, vel mareſchalcus male curauit equum ęgrotum.

Quæſtio tercenteſimanonageſimaoctaua.

Clericus emit equum de bonis eccleſiæ, nunquid efficitur dominus? Reſpon. ꝙ non. 13. q. j. res eccleſiæ. 44. diſt. in prin. ver. ſacerdos. Firma. in verſi. clericus acquirit. Redoanus in tract. de ſpolijs. q. 3. nu. 3. & nu. 32. & q. 9. nu. 50. & q. 12. nu. 7. & in tract. de rebus eccle. non alie. pag. 290. & 293. nume. 8.

Quæſtio tercenteſimanonageſimanona.

Commodatarius equi nunquid de morte equi tenetur? Reſpond. quòd non, niſi culpa præceſſerit. l. ſi vt certo. § ſed interdum ff. commoda. Firma. uerſic. conductor, & uer. commodatarius.

Quæſtio quadringenteſima.

Commodatarius equi obligans ſe ad caſus fortuitos, uel ad omne periculum an teneatur de morte ſine culpa ſua? Reſpon. Bald. in l. j. in j. col. uer. quæro igitur. C. commoda. poſt gl. ibi. Firma. uer. commodatarius.

Quæſtio quadringenteſimaprima.

Legatum eſt factum unius equi, cum plures haberet teſtator equos, de quo nam equo intellexit? Reſpon. de illo, quo frequētius utebatur. Bal. in l. j. C. de uerbo. ſigni.

Quæſtio quadringenteſimaſecunda.

Statutum dicit, ꝙ currens equum per plateam puniatur, vt extat Ferrariæ, quomodo intelligatur? Reſpon. Barto. in l. fin. §. ſi propter. ff. de publica. quod intelligitur, ſi voluntariè currat non ſi violenter.

Quæſtio quadringenteſimatertia.

Venditor equi recipit equum tanquam morboſum ab emptore an ſibi præiudicet? Reſpon. ꝙ ſic. videtur enim fateri caſum redhibitionis, & tenetur reſtituere pretium. Barto. in l. ꝙ ſi nolit. § in factum, per illum text. ff. de ædil. edic. Firma. ver. venditor animalium. ver. 3.

Quæſtio quadringenteſimaquarta.

Equus eſt venditus alibi, quàm Bononiæ, & reſtitutus poſtmodum ex diſtractu, oritur lis inter contrahentes Bononię, an ꝓ deciſione iſtius caſus debeat ſeruari ſtatutum Bononiæ, vel ius commune, quod viget alibi? Reſpond. ꝙ quò ad litis ordinationem debet ſeruari ſtatutum Bononiæ, at ſecus quò ad deciſione; quia caſus debet decidi & terminari, ſecundum ius commune, vel ſecundum ius, quod viget in loco, vbi actus fuit geſtus, Pariſi. conſ. 120. per totum in j. volu. vbi etiam dicit, teſtē, qui in diſtractione contractus equi venditi fuit, rectè probare, quoties adminiculatur ex dicto alterius teſtis, qui deponat equum vidiſſe penes venditorem, facta reſtitutione de ipſo equo.

Quæſtio quadringenteſimaquinta.

An iudicis officio ſuccurratur, ſi agitur de venditione equi, quem vnus ex ſociis venditoribus tradere poteſt, & hoc conſtat ſed cauſatur abſentia ſociorum, vt fruſtretur emptorem in periſtaſi conſtitutum, vel vt quid ab eo extorqueatur? Reſpō. ꝙ ſic, poteſt enim & debet bonus iudex compellere vnum ex talibus ſociis præſentem ad ſatisfactionem ſuo, & ſociorū vel conſortum nomine, ſiue agatur de venditione, vel locatione equi in ſpecie vel in genere. Gallus in ſuo de diuiduis & indiuiduis parte 2. num. 239.

Quæſtio quadringenteſimaſexta.

Quis recipit equum in pignus, an pro expenſis equi, famuli, & penſione ſtabuli habet tacitam hypothecam? Reſpon. Bart. ꝙ ſic. in l. interdum. ff. qui potio. in pigno. ha. Et præfertur anterioribus creditoribus.

Quæſtio quadringenteſimaſeptima.

An vendentes equos ſtatim receſſuris, ſi ſtatim eis non ſoluitur pretium, recuperare poſſunt equos venditos? Reſpon. ꝙ ſic: cum non ſit tranſlatum dominium, quia fides de pretio habita non ſit. Vital. in tract. clauſula. Et ſpecialiter obligauit ipſam rem emptam. num. 19. fol. 51.

Quæſtio quadringenteſimaoctaua.

An cum tui interfeciſti equum mihi commodatum, poſſim agere contra te ad intereſſe? Reſpond. Vitalis in tract. Clauſularum, in q. Si pœnæ, quę adiiciuntur in compromiſſo, aut inſtrumentis ex partium conuentione, an licitè, & in foro conſcientiæ peti poſſunt, & exigi, etiam in foro canonico, pagina 476. num. 4. verſi. quæſitum. ꝙ ſic. per tex. in l. interficiendo. §. ſi tibi. ff. de furtis.

Quæſtio quadringenteſimanona.

Maſſaritiarum ne appellatione venit equus, vel aſinus? Reſp. Barto. quòd non in l. j. ff. de ſuppellecti. lega.

Quæſtio quadringenteſimadecima.

Quis vendit equum 10. ducatis, quem, ſi intra menſem non traderet, vendidit fundum, an fundus ſit tantùm in obligatione? Reſpond. Ripa ꝙ ſic in l. ita ſtipulatus. nu. 64. ff. de verb. obli. tanquam vtriuſque partis fauore fundus ſit ſubrogatus. Sylua. conſi. 102. num. 32. in 2.

Quæſtio quadringenteſimaundecima.

Teſtator legauit equum cum ſella, & eſt mortuus viuente ipſo teſtatore, an ſella debeatur? Reſpond. Papien. in for. libelli ꝓ legato rei ſingularis. num. 62. vide omnino.

Quæſtio quadringenteſimaduodecima.

Cauetur, ꝙ pro equo vendito ſoluantur quinque ſolidi pro aureo, vt in decreto Medio. ego vendidi equum pro centum aureis, ſed in proxenetis expendi decem, an pro dictis decem etiam debet ſolui gabella? Reſpon. Cotta rerum memora. ver. ſtatuto Med. ꝙ ſolum debeo ſoluere pro nonaginta, & Barto. in l. ꝙ ſi. § cuidam. ff. de condi. & demonſt.

Quæſtio quadringenteſimatertiadecima.

Quid ſi eſſet contentio de equo, qui in ſequeſtro remitteretur ſuper hoſpitio, an dilationes eſſent coarctandę? Reſpond. coarctanda eſſe probat doctus & Menochius de arbi. iudi. caſu. 52. num. 15. lib. 2.

Quæſtio quadringenteſimadecimaquarta.

Promiſi tibi equum ſine vlla ſpecificatione, ſi ad liberandū fidem meam tibi obtuli equum nigrum, quem ob eum colorē accipere nolles, & interim equus moriatur, an ipſo iure ab vllo alio equo dando ſum ne liberatus, an ope exceptionis tantummodo? Reſpon. Iodocus in Enchiridio parium, vel ſimilium. ver. obligatio generalis.

Quæſtio quadringenteſimadecimaquinta.

An creditor præſumatur equum pignori datum ſuis expenſis aluiſſe? Reſpond. quòd ſic, niſi contrarium doceatur D. m. Alcia. in tract. præſumptio regu. j. præſumpt. 50. Peckius in tra. de iure ſiſtendi capitu. 34. numero 2. Natta conſ. 547. nume. 32. Villalobos in ſuo communium opinio. ver. pignoratus equus. numero 87.

Quæſtio quadringenteſimadecimaſexta.

Quid ſi domus minabatur ruinam, & corruēs occidit equū commodatarii, cuius certè ruinam diligentiſſimè reparaſſet, vel ibi non poſuiſſet equum commodatum, quid iuris? Reſpō. Abb. in capitu. j. de commodato. de quo Petr. Santerna in tract. aſſecura. parte 3. num. 67. pagi 468.

Quæſtio quadringenteſimadecimaſeptima.

Si ſtatuto indiſtinctè cauetur, quòd ſoluatur pedagium de equis & iumentis, an etiam intelligatur de iis, quæ ſui vſus cauſa ſunt? Reſpond. Ancha. in conſi. 264. ꝙ non: ſed de iis tantū, quæ negotiationis cauſa conducuntur, de quo Rolan. à Valle in conſi. 42. num. 28. in 3. Natta in conſi. 158. num. 6. in j. Marſil. ſingu. 86.

Quæſtio quadringenteſimadecimaoctaua.

Quid ſi fuit venditus equus, & habitum pretium, & traditus equus: poſtea impedit princeps, & accipit equum ab emptore, an debeat releuari emptor à venditore? Reſpond. Rolan. à Valle in conſi. 45. per totum in 3. volum. ꝙ non: quia eſt caſus fortuitus, qui nocet emptori, & non venditori, vide omnino.

Quæſtio quadringenteſimadecimanona.

An poſſint ſequeſtrari equi, vel muli mulionum, ſtipendiariorum, vel forenſium venientium ad ciuitatem cum equis & mulis? Reſpondeo ꝙ ſic, quia cum ſemper ſint in itinere, & pedem teneant in ſtapedio, ſemper dicuntur ſuſpecti, ſi ab eiſdem petantur equi vel muli, vel quid aliud, niſi ſatiſdent. Ideo practicatur, ꝙ ſequeſtrum fit. Ange. in l. ſi fideiuſſor. § fin. ff qui ſatiſd. cog. facit. quod not. Barto in l. hæres abſens in fin. ff. de iudi. vbi dicit, ꝙ viatores ſemper dicuntur ſuſpecti Fran. Curt. in tracta. de ſequeſtris in §. 2. num. 30. fol. 488. in ſelectis diuerſorum de aſſecurationibus.

Quæſtio quadringenteſimauigeſima.

Quæro forenſis debitor meus Papiam accedit, vbi non ſortitur forum, nec ratiōe domicilii, nec delicti, adeo poteſtatem, & dico, hunc forenſem eſſe meum debitorem, & ſuſpectum de fuga, & receſſu, & impetro ſequeſtrari equos: an teneat ſequeſtratio? Reſpondeo ꝙ ſic. ad finem ſcilicet vt ſatiſdet, de iudicio ſiſti coram iudice competenti, & de re non baratanda. Et hoc modo remittentur partes ad iudicem competentem, vide omnino Curt. in tract. de ſequeſtris. §. 2. numero 6. in 17. quæſtio. inter tract. aſſecura.

Quæſtio quadringenteſimauigeſimaprima.

An lucrum equi pignorari, locati per creditorem, computatur in ſortem? Reſpondeo Bald. ꝙ ſic in l. 2. C. de pigno. quatenus ſcilicet eſt ſupra ſumptus.

Quæſtio quadringenteſimauigeſimaſecunda.

An quæſitum cum equis communibus debet eſſe commune cum ſociis communibus? Reſpond. ꝙ non: quia equi carēt ſenſu, & ideo per eos non acquiritur. Bald. conſilio 41. ad fin. in primo volumine.

Quæſtio quadringenteſimauigeſimatertia.

Amicus meus, me inſcio fugit cum equo meo, vel famulo meo, an ei videar opem præſtare ad maleficium? Reſpondeo Bald. in conſi. 250. num. 4. ꝙ non. volum. j.

Quæſtio quadringenteſimauigeſima quarta.

An merces equi à viſitāte conducti exſolui debet ab eccleſia viſitata? Reſpondeo ꝙ non, vt not. ſcriben. relati per Philip. Franc. in c. 4. §. procurationes, de cenſibus in 6.

Quæſtio quadringenteſimauigeſimaquinta.

Bidello mortuus fuit equus conductus in itinere, probauit equum ſibi fuiſſe mortuum in itinere, ſed non probauit in ſpecie fuiſſe illum equum, quem conduxerat, an ſufficiat? Reſpon. ꝙ non. Ioann. Andr. in capitu. auditis. de præſcrip. vbi in ſpecie de hoc. Grammati. conſilio ciuili. j. num. 13.

Quæſtio quadringenteſimauigeſimaſexta.

Aliquis promittit de euictione pro equo vendito alicui per aliquem, ꝙ equus ſibi non leuabitur: equus de facto ſibi eſt leuatus & derobatus, an tenebitur? Reſpond. ꝙ non: quia eſt promittere factum alienum, ꝙ eſt vltra naturam contractus, & ſic non valeret ſtipulatio vide Grammati. in conſ. ciuili. 22. per totum.

Quæſtio Quadringeſimauigeſimaſeptima.

Super liquidatione pretii equi, vel muli teſtes deponunt, ꝙ equus erat bonus, bellus, & craſſus, & ꝙ valebat triginta ducatos & ꝙ ipſi teſtes tanti emiſſent, an rectè probent pretium, & valorem equi prædicti? Reſpondeo Grammati. conſilio ciuili. 35. per totum, ꝙ ſic.

Quæſtio quadringenteſimauigeſimaoctaua.

Qualiter probabitur equus occiſus ab aliquo clam & de nocte

noćte? Reſpond. Gramma.conſ.ciuili.45.per totum.vide Ioan. de Amicis in conſilio 83. vbi defenſio pro equo occiſo cum partiſana.

Quæſtio quadringenteſimauigeſimanona.

Quid ſi equum furto tibi ſubtraxi, & tu ob iram indignatus ſimiliter furto ſubtrahis mulam meã, an fiet mutua delicti cõpenſatio? Reſpon. Ambo venimus puniendi, licèt magis punitur, qui prouocauit, & qui grauius deliquit. Gramma.conſ.ciuili.69.num.21.

Quæſtio quadringenteſimatrigeſima.

An quælibet ciuitas, ſiue caſtrum poteſt imponere gabellã equis delatis cauſa cõmercii? Reſpond. quod ſic. Grammati.cõſil. ciuili.69.num.17.

Quæſtio quadringenteſimatrigeſimaprima.

Petitur equus, qui eſt mortuus, & conſequẽter ſuccedit æſtimatio. Si cauſa ipſa eſſet ordinaria, an poſſet ferri ſententia ſuper æſtimatione? Reſpondeo quòd non: cum non fuerit petita. Fallit, ſi procedatur ſummariè, quia poterit fieri condemnatio in æſtimatione; quia non poteſt negari iſtam ſententiã fuiſſe latam iuxta formam petitionis, ibidem propè petita, licèt nõ ſecundùm ipſam petitionem. Lanfr. in clem. ſæpe. in verſi. libellus. 3. colum. de verborum ſignific. de quo Grammati. conſilio ciuili.94.numero 4.

Quæſtio quadringenteſimatrigeſimaſecunda.

Puer quidam habebat equum, qui cucurrit, & pauperiem fecit, quia quidam incidẽs ligna metum equo incurrit, quæritur, an teneatur, id. puer damnum reficere, vel ille, qui incidebat ligna, cãm dedit, vt pauperiẽ fecerit? Reſp. ꝙ aut iſte puer fuit in dolo vero, aut præſumpto, vel ĩ culpa. Si in dolo vero, & tenẽt: aut in dolo prę ſũpto vel in culpa. Et tũc in vtroq; caſu reſtituit in integrũ. Si quidam culpa incidentis ligna fecerit pauperiem, datur actio in factum contra eũ, vel vtilis Aquilia. Si verò culpa pueri equitantis, datur reſtitutio in integrũ, nec tenetur eius pater, ſi eum cum equo miſit ad aquandum, aut equus commota feritate illud fecit, & contra ſui naturam, abſque alicuius culpa, & nemo tenebitur; ita Grammatic. conſi. 139. per totum vide omnino.

Quæſtio quadringenteſimatrigeſimatertia.

An ſocius teneatur ex morte equi, vel iumenti ſocio? Reſp. Ioan. de Amicis conſ. 38. ꝙ non. vide omnino.

Quæſtio quadringenteſimatrigeſimaquarta.

An clericus poſſit emere pullum equinum nutriendum, vt eum carius poſtea vendat? Reſpon. quòd ſic. Redoanus in trac. de ſpoliis q. 2. numero 14.

Quæſtio quadringenteſimatrigeſimaquinta.

An valet pactum, ꝙ ſi vendo tibi equum hoc acto, quòd ſi diſplicuerit tibi intra certum tempus? Reſpond. quòd ſic. Natta conſi. 213. nume. 4. in j. volum.

Quæſtio quadringenteſimatrigeſimaſexta.

An pendente appellatione fiat ſequeſtratio equi, de quo litigatur, & eius mercedis, & vecturę? Reſpondeo quòd ſic. Natta conſilio 584. numero 3. in 3. volum. vbi, quando ſequeſtrantur & fructus naturales & ciuiles, pendente appellatione, & ibi per quem iudicem fiat d. ſequeſtratio, an per iudicem à quo, vel ad quem, & ſi non habetur ſtabulum pro equo ſequeſtrato poteſt vnum conduci, & ita etiam vna domus pro fructibus ſequeſtratis conduci poteſt.

Quæſtio quadringenteſimatrigeſimaſeptima.

Teſtator armabat equum diuerſis modis, vt quia quãdo ibat ad torneamenta ponebat ſibi phaleras, ideſt ornamenta cum gemmis & auro, ſed quando accedebat ad prælium, erãt phaleræ, de corio, & legauit armaturas equi, quænam debẽtur? Reſp. Barto. in l. j. verſicu. ſed pone. C. de verborum ſignifica. quòd mediocres debentur; quia medium eſt viri prudentis & legis à ſapientibus inſtitutæ, allegat. l. qui lancem. ff. de auro & argento lega. & hoc, niſi propter eximiam nobilitatem teſtatoris atque legatarii aliquid amplius prę ſumatur. Natta conſilio 626. num. 19. & ibi. quando legatum largè, vel ſtrictè interpretatur.

Quæſtio quadringenteſimatrigeſimaoctaua.

Quæro quomodo habet teſtificari teſtis ſuper deterioratione equi? Reſpondeo. Lanfr. de Oria. in tract. de teſtibus. numero 21. vbi dicit, quòd debet teſtis eſſe certus, & oportet, quòd deponat de duobus temporibus, ſi velit deponere ſuper deterioratione rei. Nam debet deponere de valore, tempore quo quis commodauit equum, deinde de valore reſpectu temporis, quo fuit redditus. Ecce dicit teſtis. Equus, quem accommodauit Titius Seio tempore commodati valebat decem, & erat equus pinguis, & ſanus, tempore autem, quo reſtituitur ſibi equus, non valebat, niſi ſex, & erat macer, & claudus &c.

Quęſtio quadringenteſimatrigeſimanona.

Quis de alieno ſtabulo equum arripuit, quo conſcenſo, vt inimici manus aufugeret, an deliquiſſe cenſetur? Reſpondeo quòd non. Nec furti tenetur. l. verum. ff. de furt. argum. l. quemadmodum. §. item Labeo. ff. ad le. Aquilia. Royſius deciſio. 3. numero 288.

Quęſtio quadringenteſimaquadrageſima.

An cicatrix, vel deformitas in equo æſtimatur? Reſpondeo quòd ſic: cum per eam minus valeret equus ipſe, & minori pretio venderetur. Anton. Gomez in tract. de delic. cap. 6. de iniuria. num. 12. fol. 388. vide omnino.

Quęſtio quadringenteſimaquadrageſimaprima.

Si dico, quòd vendidiſti mihi equum ſtellatum in fronte: Si ſit facta probatio de equo, ſed non de qualitate frontis ſtellatę, an concludat probatio? Reſpondeo Bald. ꝙ non in l. edita. col. fin. C. de eden. de quo Iaſo. in l. non hoc. nu. 13. C. vnde legi.

Quæſtio quadringenteſimaquadrageſimaſecunda.

Quædam mulier dedit in ſocidam cuidam ruſtico equam cum pulla, quæ nouem ſcutis ęſtimatæ fuerunt, eo pacto, quòd capitale eſſet ſaluum, & fœtus communiter diuideretur, qua ſocida durante quædam filia parua dicti ruſtici duxit equam prædictam ad fontem, vt biberet, extimeſcens equam ſinit illã abire à ſemetipſa, quæ ſiniſtroſum incedens propè quandam rupem, de ea cecidit, & eſt mortua. Quæritur, cuius nam ſit damnum, an dictæ mulieris in totum, vel in parte? Reſpondeo. Deciſio Peruſina. 10. quòd ad ruſticum pertinet emendare damnum, cum bene non cuſtodiuit equam, vide tu Bald. in conſil. 441. colum. 2. poſt med. lib. j. vbi loquitur de committente cuſtodiam pecorum puero, quòd in culpa non dicitur, quãdo ita erat conſuetudo cuſtodiẽdi beſtias per pueros, de quo Crauetta conſi. 8. num. 22. vide omnino.

Quæſtio quadringenteſimaquadrageſimatertia.

Aduena emit equum non ad credentiam, an ſi nõ ſoluat poteſt capi, & detineri, tanquam ſuſpectus & fugitiuus? Reſpond. Paul. de Caſt. in l. hęres. §. j. num. 13. ff. de iudi. quòd ſic, quia cenſetur actũ, vt ſtatim ſoluat, ideo ſi non ſoluit, poteſt capi, & detineri, quia ſuſpectus & fugitiuus eſt.

Quæſtio quadringenteſimaquadrageſimaquarta.

Quiſpiam emit equum vitioſum, ob idq; egit redhibitoria, ſed pendente iudicio vitium illud omnino ceſſauit, an ceſſare debet ipſa redhibitoria actio? Reſpondeo quòd ſic. Tiraquellus in ſuo. Ceſſante cauſa. parte 1. nume. 221. & ibi, quis eorum tenetur ad expenſas.

Quæſtio quadringenteſimaquadrageſimaquinta.

Faber ferrarius, ſiue mareſcallus ſi quid in arte ſua præter æquum & bonum commiſerit, ad quæ tenetur. Franciſ. Mar. deciſio. 523. parte j.

Quæſtio quadringenteſimaquadrageſimaſexta.

An ad probandum equum fuiſſe ſanum, & eius valorem, & culpam commodatarii, ſit neceſſe, quòd teſtis reddat rationẽ dicti ſui etiam non interrogatus? Alexand. conſi. 183. in vltimo vol. & ibi quid ſi locator adhibuit medicum tardè ad curã equi infirmi, an imputetur ei, ſicut ſi nullum adhibuiſſet, & quid ſi in vno deponit falſum, an in omnibus perdãt fidem? vide omnino Bald. in conſi. 404. in ij. volum. & in conſi. 22. in 3. volum.

Quæſtio quadringenteſimaquadrageſimaſeptima.

Quidam legauit mihi decem equas, & fecerunt fœtus, an ex mora conſequar fœtus? Reſpondeo. Ange. in l. equis. ff. de nautico fœnore, ꝙ ſic: ſecus ſi legauit equos.

Quæſtio quadringenteſimaquadrageſimaoctaua.

Si video forenſem in ciuitate tranſeuntem cum equo meo, an poſſum iudicis officium implorare, vt poſſit ſtare mecum in iſto loco, vel quòd equus deponatur, & conſignetur penes quendam. Caſt. in l. acceptam. num. 21. C. de vſuris.

Quæſtio quadringenteſimaquadrageſimanona.

Commodans equum, quem ſciebat non poſſe ferre laborem, an teneatur? Reſpondeo tenetur contraria commodati ipſi commodatario ad intereſſe, ſi propter hoc, quòd equus in via defecit, damnificatus eſt, ſed ſi gratis commodauit, & pereat, non tenetur commodatarius. Caſt. in lege eum, qui rem. ff. commod. per ibi dicta. ſubdens, quòd multi laici idiotæ (vt pluries vidit) errant, dicentes, quòd quando res commodatur gratis, ſi pereat qualitercunque, teneatur commodatarius emendare, & habent iſtud quaſi pro lege, & tamen ſecũdum ipſum hoc eſt erroneum: vt patet in dicta lege, quod nota.

Quæſtio quadringenteſimaquinquageſima.

Stante ſtatuto, quòd mulier, vel minor non poſſit alienare ſine conſenſu conſanguineorum, quid ſi vendunt equum ſine illa ſolennitate, & moriatur poſtea, cuius nam erit periculo? Reſpondeo vt per Iaſo. in l. non omnis. § primo. numero 6. ff. ſi certum petatur, quòd perit periculo ementis.

Quæſtio quadringenteſimaquinquageſimaprima.

Si ruſtico dedi equum paſcendum, & de eo retineo dominium, ſi perit culpa, vel dolo ruſtici, tenetur reficere damnum mihi. Doct. in l. ſi paſcenda. C. de pact. vbi & Iaſon nume. 2. Nec ſufficit probare interitum, & pellem portare domino, niſi probet caſum fortuitum, vel ipſam mortem naturalem.

Quæſtio quadringenteſimaquinquageſimaſecunda.

Si quis puta ambaſciator, vel alius eſſet permiſſus ducere ſex euectiones, i. equitaturas: an poſſit inter illas famulum ducere pedeſtrem?

pedeſtrem? Reſpondeo quòd ſic. Abb. in capitu. in ſingulis. numero 1. de ſtatu. monach.

Quæſtio quadringenteſimaquinquageſimatertia.

Habentes equos caualcatæ, an ſemper ſtare debent parati? Reſpondeo quòd ſic. Bald. in l. nam ſalutem. §. ſciendum. ff. de offic. præfe. vigil.

Quæſtio quadringenteſimaquinquageſimaquarta.

Actio de dolo non concurrit cum actione de pauperie, ſed pone tres equitantes, fuit vnus, qui exit de medio, vt equi ſociorum inuicem rixarentur, vel quis eleuauit ſtangam de medio inter duos equos rixoſos, an teneatur actione de dolo? Reſpõdeo quòd ſic; quia fuit dolus, cum non ligauit, vt non poſſet vnus alium mordere, non autem tenetur lege aquilia, quia factum deſiderat. vide Bald. in l. & eleganter. §. quadruplex. ff. de dolo malo.

Quęſtio quagringenteſimaquinquageſimaquinta.

Si conductor Ronzini deteriorauit Ronzinum, ita quòd non eſt amplius equitabilis, an teneatur? Reſpõdeo tenetur ad vecturam totius temporis, & ad intereſſe totius deteriorationis. Bal. in l. ſi vno anno. §. item, cum quidam. in lectu. antiqua. ff. loca. Odoffr. tamen in con. incip. locaui tibi mulam, conſuluit, quòd conductor equi nõ tenetur ad mercedem poſt mortem equi, vſque ad ſolutionis æſtimationem, etiam ſi fuerit factum pactum, quòd qualibet die equus intelligeretur locatus pro quinque ſolidis, vide apoſtillan. ad Bald. vbi ſupra. litera A. & Specul. in titu. de locato. §. iam dicendum. verſiculo ſed ecce locaui.

Quæſtio quadringenteſimaquinquageſimaſexta.

Mulio, vel equorum locator an teneatur ſoluere paſſagium muli, vel equi ſcholari locati pro libris portandis? Reſpondeo quòd ſic. Bald. in l. cum in plures. §. veſtimenta. in apoſtil. in fin. ff. loca. idem repetit in §. vehiculum. in ead. l. in apoſtil.

Quæſtio quadringenteſimaquinquageſimaſeptima.

Proxeneta equorum concluſit mercatum de equo, qui erat venalis, an ſit perfectum? Reſpondeo quòd non: quia officium Proxenetæ non eſt concludere, ſed tractare: niſi a partibus haberet mandatum. Bald. in l. multum. colum. 2. num. 3. C. ſi quis alteri, vel ſibi. vide Stracham de Proxenetis.

Quæſtio quadringenteſimaquinquageſimaoctaua.

Equus ne traditur per capiſtrum, vel frenum? Reſpondeo quòd ſic, & aliàs non poteſt bene, nec aptè tradi: & equus ducitur, & ideo dominium transfertur per viſum. Fab. inſtitut. de rerum diuiſ. §. item ſi quis. numero 3. aliàs, ſi tradatur capiſtrum non ſuper equo, nec equo fortè in præſentia exiſtente, & in iſto caſu non videtur traditus. vt ibi.

Quæſtio quadringenteſimaquinquageſimanona.

An vendi poſſint Mareſcalis ſine pœna res vendi prohibitę, pro medela ſcilicet facienda vni equo? Reſpondeo quòd ſic, pro bono, & perſonæ notæ & fideli, de quibus veriſimile eſt, quòd indigent pro bono. Ioann. Fab. inſtitu. de public. iudi. §. item lex Cornelia, ad fin.

Quæſtio quadringenteſimaſexageſima.

Equus non dicitur deferratus, niſi aliàs fuerit ferratus. Ioann. Fab. Inſtitu. quibus modis re contrahitur ob. in principio numero 2.

Quæſtio quadringenteſimaſexageſimaprima.

Dicit aliquis, tu ſurripuiſti meum equum, & probat, an ſuo iuramento ſtabitur de æſtimatione ipſius equi? Reſpondeo Ioann. Fab. inſtitu. de verborum obligatio. §. non ſolum. numero 5. quòd ſic.

Quæſtio quadringenteſimaſexagaſimaſecunda.

Volebas ire Pariſius, rogaſti me, quòd traderem tibi equum meum, conceſſi, quid iuris? Reſpond. quòd hic eſt certus vſus, & tempus tacitum, quo poteris iuiſſe & rediiſſe, hoc eſt commodatum, ſed ſi non ſit tempus tacitum, vel expreſſum, tunc eſt precarium, & ideo quandolibet, reuocatur, vt concedo tibi habitationem illius domus. Ioann. Fab. in §. ſequens, numero 23. inſtitu. de actio. vbi communem eſſe opinionem dicit.

Quæſtio quadringenteſimaſexageſimatertia.

Si promiſiſti mihi equum, qui conſueuit portare frenum, an debes mihi frenum? Reſpondeo quòd ſic, ſicut in venditione. l. ædiles. §. primo cum ibi nota. ff. de ædili. edic. Ioann. Fab. inſtitu. de actio. §. actionum autem. num. 8.

Quæſtio quadringenteſimaſexageſimaquarta.

Contraximus ſocietatem ſuper certis mercationibus, pacto incontinẽti appoſito, quòd ego darem tibi equum meum pro tuo; quia fortè tu debebas præſtare operam, & ire ad mercata, & meus equus erat melior, quam tuus, certè præſcriptis verbis & eſt bonæ fidei, vel fortè contracta ſocietate ſtatim conueniſti equum meum ducere ad forum pro vendẽdo, quem tradidi tibi æſtimatum pro decem, certè actio præſcriptis verbis locũ habet, & eſt bonæ fidei. Ioann. Fab. inſtitu. de actio. §. actionum autem. numero 12.

Quæſtio quadringenteſimaſexageſimaquinta.

Quietaui de debito te, in quo mihi tenebaris, vt mihi dares equum, tibi adeſt ex facto meo, ideo ago præſcriptis verbis, vt des: ſed ſi manumiſi ſeruum meum, vt dares mihi equum, tunc ex manumiſſione illa tibi nihil adeſt, & ideo agitur de dolo, Ioann. Fab. inſtitu. de actio §. actionum. num. 17.

Quæſtio quadringenteſimaſexageſimaſexta.

Quid ſi à me fundum conduxiſti, & colonus factus eſt meus, & quotannis obligaris mercedis nomine aliquid præſtare mihi, & induxiſti in eũdem fundum complura, inter quę & equũ, an talis equus pro mercede erit mihi obligatus? Reſpondeo ꝙ non, niſi ex pacto conuentum ſit, ita ex Theophilo in §. eſt & ſeruiana. inſtitu. de actio. deducit doctus Menochius in tracta. de adipiſcen. poſſeſſio. remedio 3. num, 41.

Quæſtio quadringenteſimaſexageſimaſeptima.

Quæro, quis nam dicatur equus ſuccuſſarius? Reſpond. humaniores. Ambro. & cæteri, quòd eſt ille, quem vulgo dicimus, che trotta, qui concutiendo ſeſſorem graditur.

Quæſtio quadringenteſimaſexageſimaoctaua.

Equa datur ad paſcendum, quid iuris de fœtu ipſius? Fir. verſ. ſocietas diuiditur. ver. 40.

Quæſtio quadringenteſimaſexageſimanona.

Emptio ne contrahitur, ſi dico, volo vendere Titio abſenti equum pro decem, & vnus referat ſibi, & dicat ſe velle emere? Reſpondeo. Fa. de Monte ꝙ non in tractatu de empt. & vendi. q. 5. nume. 46. tomo 8.

Quæſtio quadringenteſimaſeptuageſima.

Emptor emens latenter equum vitioſum, quas intẽtare poſſit actiones? Reſpondeo Ioan. de S. Bla. in tracta. de actio. §. in rem. num. 43. tomo 16.

Quæſtio quadringenteſimaſeptuageſimaprima.

Emptor, ſi ratione vitii rem emptam reſtituere cogitur: an pretium ei reſtituere cogitur venditor? Reſpondeo ꝙ ſic. Fabian. de Monte in tracta. de emptio. & vendi. quęſtione 8. ſub numero 7.

Quæſtio quadringenteſimaſeptuageſimaſecunda.

Emptor equarum ſi recepiſſet fructus ex equabus emptis, & moram commiſerit, in ſoluendo pretium, an venditor dictos fructus tanquam intereſſe petere poteſt? Reſpondeo quòd ſic. Fabian. de Monte in tract. de empt. in quæſtione 6. princip. numero 19. fol. 53. tomo 8.

Quæſtio quadringenteſimaſeptuageſimatertia.

Emens equum alienum ſcienter an pretiũ repetitur? Reſpõdeo Firma. in tract. de epiſcop. in §. ſupereſt. nume. 119. tomo 2. fol. 256. ꝙ non, nec de euictione agitur.

Quæſtio quadringenteſimaſeptuageſimaquarta.

Emẽs pluries equos furtiuos, an furti particeps præſumatur? Reſpond. ꝙ ſic. Montaltus in tract. de reproba. ſententię Pilati, articulo 2. num. 6. tomo 3. fol. 13.

Quæſtio quadringenteſimaſeptuageſimaquinta.

Emens vilius equum, vt carius vendat, non ex cupiditate, ſed vt ſuis prouideat neceſſitatibus, & familię, an peccet? Reſpond. ꝙ non. Lauren. de Rodulphis in tra. de vſuris. in cap. ſalubriter. numero 151. fol. 61. tomo 9. tractatuum. parte 3. aliàs ſecus.

Quæſtio quadringenteſimaſeptuageſimaſexta.

Emere an quis poſſit equum pro ſe & alio intra terminum nominando, & non nominauit? Reſpondeo Fabia. de Mon. quòd ſic in tractatu de emptio. & vendi. quæſtione tertia. princip. numero 19. folio 26.

Quęſtio quadringenteſimaſeptuageſimaſeptima.

Emens equum furtiuum à fure tenetur ne furti? Reſpondeo ꝙ ſic l. ſi liberam. C. quod cum eo. Alexand. in l. rem alienam. ff. de contrahenda emptio. vbi idem dicit in vendente. Fulgo. conſi. 175. in 2.

Quæſtio quadringenteſimaſeptuageſimaoctaua.

Emptor equi furtiui poteſt ne conueniri etiam à poſſeſſore, cui fuit equus furatus? Reſpondeo quòd ſic gloſſ. in l. ſi coloni. C. de agrico. & cenſib. lib. 11. Bal. in l. inciuilem. C. de furtis. vbi Barto. & gloſſ. not. & not. in l. manifeſtiſſimi. §. ſed cum in 2. eodem titu. & in l. & ideo. §. Neratius. ff. de condi. furti.

Quæſtio quadringenteſimaſeptuageſimanona.

Emens equum à fure an præſumatur ſciens vel ignarus? Reſpondeo gloſſ. & Bart. in l. inciuilem. C. de furt. ſi autem emit ab alio, præſumitur in bona fide. Bald. in Rubrica de inueſtitu. de re alie. fac.

Quæſtio quadringenteſima octuageſima.

Emens equum à fure conuentus ad eum reſtituendum, an teneatur furem in iudicio nominare? Reſpondeo ꝙ non, niſi ex vrbanitate velit. l. inciuilem, & ibi Barto. C. de furtis.

Quæſtio quadringenteſimaoctuageſimaprima.

Emptor equi furati an teneatur equum reſtituere domino, pretio ſibi non reſtituto? Reſpondeo quòd ſic l. inciuilem, vbi docto. C. de Furtis. niſi emerit à latrunculis, & hoſtibus. lege. mulier in opus. ff. de captiuis. item, niſi fuerint proteſtatus, ſe emere nomine domini, vel illius, cuius intereſt, Hoſtienſis in ſumma de pœnis. § fin. verſic. quid ſi emat. Bertachi. verſic. emptor rei furtiuæ. verſic. 3. vbi plenius.

Quæſtio

Quæſtio quadringenteſimaoctuageſimaſecunda.

Emptor equi accipiens illum experiendum per octo dies, ſi currat ad pallium,ſeu brauium,& vincat,vel aliter lucretur, cū equo,an teneatur domino,ideſt venditori reſtituere lucrum, etiam ſi emere velit? Reſpondeo quòd ſic.l. apud Labeonem. in princip.ff.de præſcript. verb. Firma. verbo. emptor animalium,verſicu.6.

Quæſtio quadringenteſimaoctuageſimatertia.

Emptor equi furtiui ſi ſciebat furtiuum non valet emptio. Bald. in Rubrica C.de contrahenda emptio. quæſtione 5. per text. nota. in lege ſi emptione. §. item ſi emptor. ff. eodem titulo.

Quæſtio quadringenteſimaoctuageſimaquarta.

Emptor equi ad incantum an valet? Reſpondeo quòd ſic, etiam facta oblatione pretii ex interuallo poſt ſubhaſtationem. Barto. in lege ſi tempora. quæſtione prima. C.de fide inſtrum.libro 10.

Quæſtio quadringenteſimaoctuageſimaquinta.

Emptio præſumitur fieri nomine proprio in dubio. Barto. in l.Imperator.in fin.ff.de lega.2.per l.& magis.ff.de ſolu. Bart. in l.ſi patruus C.communia vtriuſque iudi.

Quæſtio quadringenteſimaoctuageſimaſexta.

Emptio equi pro pretio declarando per tertium, mortuo Titio ante pretium declaratum: an valet? Reſpondeo quòd non. Bald,in l.2.§.ſed ſi quis 4.colum.C.communia de leg. per l.fin.C.de contrahen.empt.

Quæſtio quadringenteſimaoctuageſimaſeptima.

Quomodo inſtrumentum concipiatur emptionis fœni pro equo? Specula.titu.de empt.& vendi.§.j.in 6.forma.

Quæſtio quadringenteſimaoctuageſimaoctaua.

Emens à prodigo equum vel ab eo,cui bonis eſt interdictū, an præſumatur in mala fide? Reſpondeo præſumi, ſi ſciat venditorem ſtatim conſumpturum. gloſſ. & Imola in capitu.ſi diligenti. de præſcript. & nota in l.ſi quis cum ſciret, & ibi Barto. Imola & doc.de verborum obliga.

Quæſtio quadringenteſimaoctuageſimanona.

Emptores equorum deprędatorum in bello an ſint tuti in conſcientia? Reſpondeo Fely in capitu.quæ in eccleſiarum.colum.9.verſicu.2. not. de conſtitu.

Quęſtio quadringenteſimanonageſima.

Emptor equi dubitans de venditore,quòd ſit malæ vitæ, qd habet agere? Reſpondeo quòd poteſt cogere venditorem ad ſibi tradendum equum venditum,& debet deponere pecuniā apud tertium,vt ſi fortè ſibi euincat equus, ſit tutus de pretio. Ioan.de Prato in l.ſi reus.in fin. ff. de procurato. per nota. per Barto. in lege. ſi cum cor. de ſolut. vel poteſt ſoluere vni creditori anteriori,& facere ſibi cedi iura, vt per Barto. Cæpolam cautela.318.

Quæſtio quadringenteſimanonageſimaprima.

Emptor agit ne actione de dolo contra eum,qui equum emptum valde commendauit, animo decipiendi? Reſpondeo quòd ſic.l. quòd venditor. & ibi Bar.ff de dolo.

Quęſtio quadringenteſimanonageſimaſecunda.

Emptor equi poteſt agere actione ex empto contra venditorem,vt ſibi equus liber tradatur, quando eſt alteri obligatus. Et poteſt excipere contra eum de dolo,quando pretium petit. l.ex prædiis,& ibi per docto.C.de euictione.

Quæſtio quadringenteſimanonageſimatertia.

Emens ne equum in ſubhaſtatione cum auctoritate iudicis, pro maiori pretio vltra dimidiam iuſti pretii, dicatur læſus, & ideo agat l.2.C.de reſcind.vendi? Reſpondeo Bald.in dicta l.2. & per Barto. & Alexand.in l.ſi quis cum aliter.ff.de verborum obligatio.

Quæſtio quadringenteſimanonageſimaquarta.

Emptor equi debet intra ſexaginta dies equum emptum vēditori refutare,aliàs non agit poſt,niſi aliud tempus fuerit à partibus præfixum.l.quòd ſi nolit.§.ſi quis.ff. de ædil. actio. Firma. in reperto.verſic. Emptor agit de euictione.

Quæſtio quadringenteſimanonageſimaquinta.

Emptor poteſt ne petere contra venditorem equi, quòd dictus equus venditus,& alteri pignoratus liberetur etiam ſi non fuit facta denuntiatio litis motę? Gloſſ. in l. qui Romæ. C. de euic.Bald.in l ex conuentione.in fin.C. de pact. Firm. fuſius in repertorio,verſic.44.

Quęſtio quadringenteſimanonageſimaſexta.

Emens equum an credere teneatur proteſtanti ne emat? Gl. & Bald.in l.ſi fundum.C.de rei vendica.

Quæſtio quadringenteſimanonageſimaſeptima.

Emens equum à pupillo,agens ad equum debet probare, ꝙ emit cum auctoritate tutoris,aliàs ſuccumbit gloſſ.31.quæſtio ne 2.l.otharius.& per Ioann. Andr.in capitu. circa. de elect. & Matheſila.not. 13

Quæſtio quadringenteſimanonageſimaoctaua.

Emptor agit ad intereſſe contra venditorem, qui non notificauit emptori defectum empti equi, qui propter illud minus venderetur in futurum. Bal.in l.2. C de pericu. rei vendi. & per Barto.in l.quæro ff.de actio. emptio.

Quæſtio quadringenteſima nonageſimanona.

Emens equum morboſum,vel vitioſum ignorāter, quomodo agat? Specula. de renuntiatio.& concluſio. verſiculo ſunt, & ſequenti.

Quæſtio quingenteſima.

Emptor equi, qui noluit implere contractum, poteſt ne cōueniri,niſi purget moram intra modicum tempus, vt impleat, & arrham non perdat? Reſpondeo quòd ſic. Bald. in l. ſecunda.quæſt. ſeptima.C quando liceat ab empt.diſce.

Quæſtio quinquageſimaprima.

Emptor equi ſi non habet, quod ſoluat, quid habet agere? Reſpondeo ſit cautus, vt excipiat contra venditorem, quòd rem liberam non tradidit, ex eo quia eſt obligatus pro dote vxoris,vel aliis creditoribus,quia donec diſcutiatur, vel donec equus liber tradatur,non tenetur ad pretium.Bal.in l. qui rem, & l.ex prædiis.C.de euictio.

Quæſtio quingenteſimaſecunda.

Emptor accipiēs equum, vt oſtendat peritioribus, non tenetur de caſu fortuito contingenti in eo,dum haberet alteri oſtēdere.l.ſi gratuitam.§.ſi cum mihi veſtimenta. de præſcript. ver. lege apud Labeonem. §. fina. eodem titulo. ſed de dolo & culpa ſic.

Quæſtio quingenteſimatertia.

Emptor accipiēns equum experiendum intra certos dies, cū pacto,quòd niſi placuerit,pro ſingulis diebus ſoluat venditori certum quid dietim,ſi emptio eſt perfecta, an teneatur de periculo interim contingente in equo, & ſic ad pretium? Reſpondeo quòd ſic: ſi autem non eſt perfecta, tenetur tātum ad mercedem pro ſingulis diebus,caſus eſt nota.in l.apud Labeonem. §.item apud Labeonem.ff.de præſcript.verb

Quæſtio quingenteſimaquarta.

Emptor an teneatur ad pretium equi, licèt perempti apud venditorem? Reſpondeo quòd ſic.l.fin.& ibi Bald.C.de pericu. & commod.rei vendi.

Quæſtio quingenteſimaquinta.

Emptor ſi cognoſcat vitium in re empta an poſſit ad pretiū conueniri? Reſpondeo Gloſſ. ꝙ non. Inſtitu. de ſuſpect. tuto. §. penulti.

Quæſtio quingenteſimaſexta.

Emēs equum à procuratore mandatū habente ad vendendum,ſi ſoluit ei pretium,an teneatur ad illud iterum? Reſpondeo quòd non: ſed liberatur. Barto. in l. filiæ.ff.de ſolutio.

Quæſtio quingenteſimaſeptima.

Emptor equorum,quos latrones vendentes acceperunt ab hoſtibus,an teneantur reſtituere? Reſpondeo ſic l. latrones.ff. de capti.Bald.in l.hoſtes.eodem titulo.

Quæſtio quingenteſimaoctaua.

Emens equum ab executore teſtamenti, confeſſo recepiſſe pretium,an ſit tutus à legatariis? Reſpondeo quòd ſic: etiam ſi eis executor non ſatisfecerit de pretio.Barto.in l.alio. ff. de alimen.& ciba. lega.

Quæſtio quingenteſimanona.

Emptor equi cogitur præciſè ne ſoluere pretium venditori? Reſpondeo quòd ſic.Barto.in l.prima.in princip. poſt glo.ff.de actionibus empti: quia cogitur facere pretium vēditoris, cum ſit debitor pretii in genere.gloſſ.& Barto.in l.ex empto.in princip ff.de actio.empt.

Quęſtio quingenteſimadecima.

Emens equum vitioſum, ſi poſtea certificatur de eius vitio, an poſſit alteri vendere? Reſpondeo quòd non,quia teneretur. Paul.de Caſtro in l.ſi te bonis. per gloſſ. ibi. C.de iure deliber. quod verum eſt ſi tacuerit vitium,vt ibi.

Quæſtio quingenteſimaundecima.

Emptio equi vitioſi quanto minoris, qualiter procedat? Reſpondeo Ioann. Bapti. de Sancto Blaſio in tract. de actione & eius natura §.in rem.nu.48.Tomo 16,

Quæſtio quingenteſimaduodecima.

Emptor & venditor equi qualiter in pretio, & valore ſe habere debent? Reſpondeo Ioann. Nider in tracta. de contractibus mercatorum.capitu.11.nume.15.

Quæſtio quingenteſimadecimatertia.

Emptori equi vitioſi facilius ne ſuccurritur cum vitium eſt latens, quàm cum facile poteſt deprehendi? Reſpondeo quòd ſic Dominus M. Alcia. in tracta. de eo, quod intereſt. numero 89.

Quæſtio

Quæſtio quingenteſimadecimaquarta.

Empti ſi ſint plures equi vno p̄tio,an vna ſit emptio, & vnus contractus? Reſpond. ꝙ ſic.Fab.de Mon.in tract. de empt.& vēdi.q.5.prin.nu.23.Tomo 8.

Quæſtio quingen teſimadecimaquinta

Vendens equū alicui,ſi dicat emptori,ego confido de te vſq; ad decem dies,& non vltra, an dominium reuertatur ad ipſum vendētem poſt decem dies,ſine retraditione equi, pretio intra illud tempus non ſoluto? Reſpon. ꝙ ſic.Bertachi.in trac. de epiſcopis.§.ſupereſt.nu. 35.tomo 20.

Quæſtio quingenteſimadecimaſexta.

Vendere qui tenetur equum, an ad equum oſtendendū emptori teneatur? Reſp. ꝙ ſic. Fabia. de Monte in tract. de empt. & vendi.q.2.ſub nu.60.tomo 8.

Quæſtio quingenteſimadecimaſeptima.

Vendere equum mihi promittens infra certum tēpus,ſi alteri vendat,contra quem agere poſſum? Fabia.de Mon.in trac. de emp.& vendi.q.9.nu.18.

Quæſtio quingenteſimadecimaoctaua.

Vendere quis ne poteſt carius equū homini experto, quàm ſimplici? Reſp. ꝙ ſic.Io.Nid.in trac.de contra.Mercato. c. 2. nu. 14.tomo 8. vbi etiam dicit, ꝙ vendere carius quàm valeat res ſcienter,nunquam licet capi.3 nu. 4. Et quis vendere rem ſuam iuſto pretio præſumitur. Cępola de ſimulatione contractus,nume.139.tomo 9.

Quæſtio quingenteſimadecimanona.

Venditio equi facta,ꝙ niſi ſtatim pretium ſoluat,equus ſit inemptus,an ſi vnus nūmus deficiat, valet venditio? Reſp. ꝙ non. Gigas de penſio.q.92.nu.11.tomo 4.

Quæſtio quintegeſimauigeſima.

Emere equum promittens nomine alicuius poteſt ne agere contra ementem,vt ipſum equum emptum ei tradat? Reſpō. ꝙ ſic actione mandati, ſi pręceſſit mandatum: aliàs negociorum geſtorum,ex illa promiſſione:vt per Soc.in conſi. 228. col. fin. ver.exquibus.in 2.vol.per gl communiter approbatam in l.legitima.ff.de pactis.

Quæſtio quingenteſimauigeſimaprima.

Venditio equi poſita in alterius voluntate an ualeat? Reſp. ꝙ non. Tamen ſi traditio interuenit, ualet.Fabia.de Monte in tracta.de emptio.& uendi.num. 73.fol.39. Tomo 8.& an ualeat d. uenditio ita facta, quando pretium in alterius uoluntatem remittitur? ibi & an ualeat uenditio,& ſit perfecta, ſi quis uendat equum pro iuſto pretio,nullo appoſito declaratore, uel appoſito,ſed mortuo? ibi nu.25.fol.37.

Quęſtio quingenteſimauigeſimaſecunda.

Venditio equi in arbitrium ne tertii fieri poteſt? Reſpond. quòd ſic. Afflic.in tracta. de iure protho. in §. ſcriptum. ſub nume.13.Nam contractus poſſunt conferri in arbitrio alieno magis latè,quàm vltimæ voluntates,vt tenet gloſſ.in fi in l. 3. ff. de teſta.& ideo clauſula,quod inſtrumentum extendatur ad conſilium ſapientis,in contractibus operatur, vt ſapiens addere illis poſſit:vt dicit Benedictus de Vado Semproniano in additio ad reperto.Feli.in ver.clauſula,quod inſtrumentum.nume. 3. allegat Feli.in c. ex literis.de fi. inſtr.& poteſt imponere pœnam ſapiens in non obſeruante vide Io. Graſſam in ſua formula mandati,in ver.ad conſilium ſapientis,& Doct.in l.ex ea parte. ff. de verb.ob.& ibi maximè per Iaſ.vide etiam D.m.Cęphal.in conſ. 28.& conſi.88. & omnino atque omnino Neuiza in conſi.64. per totum.vbi quid poſſit ſapiēs?& licèt non poſſit mutare ſubſtantiam contractus,poteſt tamē addere omnia, quę bonus vir arbitraretur,etiam inuſitata,vt dicit Pacius à Scala in ſuo tract. de conſilio Sapientis,titu. de contractibus.c.3.quòd not.contra quoſdam ſciolos.

Quæſtio quingenteſimauigeſimatertia.

Venditio Equi fuit facta duobus,nec apparet,cui primò traditus fuerit, cui præſumitur primò traditus? Reſp. quòd illi,qui pretium numerauit.Guido Papa.in tract.de præſump.ſub num. 26.Tomo 13.

Quæſtio quingenteſimauigeſimaquarta.

Venditio equi an ante traditionem eſt perfecta? Reſpond. ꝙ non.Neguſ.de Pigno.in 3.membro.par.2.ſub nu.73 tomo 8.& ideo ab ea nudo conſenſu receditur: à venditione tamen parte inuita recedere non licet.Fabia.de Mon.in trac. de emp.& vēd. q.8.pe.tit.j.etiam ſi ſit minor, nulla ſubſiſtente ſcilicet cauſa iuſta.ibidem.& quomodo libellus formetur,quando venditio reſcindi petitur.ibi.num.24.fol.50.

Quæſtio quingenteſimauigeſimaquinta.

Venditor an poſſit retinere equū venditū pro vno numo p̄tii non ſoluti.Corſet.in tract. de minimis.in 2.par. ſub nu. .to.1.

Quæſtio quingenteſimauigeſimaſexta.

Venditor equi an ipſum præciſè tradere tenetur? Reſp. ꝙ ſic, ne liberatur præſtando intereſſe.Gammarus in tract.de permutatione.nu.29.tomo 4.

Quæſtio quingenteſimauigeſimaſeptima.

Venditor an poſſit aliqua cautela verborum vti, vt inducat emptorem ad emendum equum? Reſp. ꝙ non.Io.Nider in trac. de contractibus mercatorum.nu.8. c.3. & ſi inducit emptorem ad emendum plus dolo,quàm vēdi debuiſſet, vel ecōuerſo peccatum committit:vt in trac.de vſuris.num.64.tomo 9.

Quæſtio quingenteſimauigeſimaoctaua.

Venditor ſi fuit condemnatus ad reſtituendum equum tenetur reſtituere,ſed an poſſit cogi manu militari? Reſpond. ꝙ ſic. Odofre.in trac.de j.& 2.decre.nu.25.tomo 16.

Quæſtio quingenteſimauigeſimanona.

Venditio equi pro quanto erimus in concordia an valet? Reſpō. ꝙ ſic.ſecuta concordia in pretio, aliàs nō,ſed poteſt iudex audiri,vt arbitraretur facta traditione equi.Bal.in l. fi. in j. q. C. de contrahen.empt.

Quæſtio quingenteſimatrigeſima,

Venditio equi collata in voluntate partis, quò ad pretium, an valeat? Reſpon.quòd non.l.in vendentis.C.de contrah. emptio.& ibi plenè Bal.in j.col.verſi primò quæro.l.quòd ſæpe.§ j. Bar.in l.ſi res.& in l.hęc venditio.ff.eo.titu. ſed ſecuta traditione poteſt agi actione præſcrip.verſic. ad pretium,declarandum,& declaratum ſoluendum.Alexand. in l.j. ff. de contrahen.empt. Bald.in c.j.de feu.da.in vic. leg. commiſſ. Alex. in l. ſi fundus.§. poteſt.de pigno.

Quæſtio quingenteſimatrigeſimaprima.

Venditio equi an fieri poteſt cum pacto, quòd dominium non tranſeat,niſi pretio totaliter ſoluto,quo caſu non eſt noua retraditio neceſſaria,pretio non ſoluto.Bal.in rub C. de contrahen.empt.q.13.

Quæſtio quingenteſimatrigeſimaſecunda.

Venditio equi an valet pro quanto pretio emptor vendidit alteri? Reſpon.Bald.quòd ſic in l.in ementis.3.q.C.de contrahē. emp.& valet venditio etiam,ſi vbi, & quando confertur in arbitrio emptoris.

Quæſtio quingenteſimatrigeſimatertia.

Venditio equi valet ne per verba,vis emere procē? volo? Reſpon.ꝙ ſic:Idem ſi vēdo,ſi vis emere,emo ſi vis vendere. Bal.in l.in ementis.5 q.C.de contrahen.emp.

Quæſtio quingenteſimatrigeſimaquarta.

Equus poteſt ne tradi vendēdus alteri certo pretio, pro quo, vel eius pretio detur æſtimatoria contra recipientem? Reſpō.ꝙ ſic.l.j.in prin.& ibi Bar.ff.de æſtimat.

Quæſtio quingenteſimatrigeſimaquinta.

Venditio an valeat abſq; conſenſu eius,ad quem equus ſit reuerſurus? Reſp.ꝙ non.l.in diem.vbi Bar.ff.de aqua plu.arcen.

Quæſtio quingenteſimatrigeſimaſexta.

Venditionem equi quis impedit ad quid teneatur? Reſpon. domino tenetur actione de dolo,vel in factum.l. rem quādam. vbi & Bar.ff.de dolo.

Quæſtio quingenteſimatrigeſimaſeptima.

Venditor equi an præſumatur dominus? Reſp.ꝙ non:niſi probetur.Bal in l.fi.C.de aſſertio.tollen.per illum tex.in ver.venditor oſtendat:& licet probare ſuum eſſe l.j.& ibi Bal.de bon.mater.in j.col.per illum tex.in ver.docere.

Queſtio quingenteſimatrigeſimaoctaua.

Venditor equi an pręſumatur vēdidiſſe iuridicè? Reſp.ꝙ ſic: niſi probetur contrarium.l.j.& ibi Bal. in j. no. C. de rebus alie. non alienan.

Quæſtio quingenteſimaquadrageſima.

Venditor equi licèt non teneatur redhibitoria, quia equus non ſit vitioſus,ſi tamen equum recepit,quia emptor nō ſit cōtentus,tenetur ne de eo pretium reddere? Reſp.Bal. in l.fi. C. de ædili.actio.in 2.col.in prin.ver.ſed pone,quòd res.

Quæſtio quingenteſimaquadrageſimaprima.

Venditor equi pęnitens quomodo teneatur emptori? Reſpō. gl.& Doct.in l.j.in fi.ff.de act.emp.

Quæſtio quingenteſimaquadrageſimaſecunda.

Vēditor equi præſumitur ne ſcire defectus ſeu qualitates equi morboſi? Reſp.ꝙ ſic.Corn.conſ.80.litera B.in 3.par.

Quæſtio quingenteſimaquadrageſimatertia.

Venditor conuentus redhibitoria pro equo vendito tenetur ne ad pretium,& ad id quod ſoluit pro gabella de cōtractu? Reſpon.ꝙ ſic:& ſi nolit reſtituere pretium tenetur ad duplum, & dicitur nolle reſtituere:ſi ſe non præparat ad reddēdum. Bal. in l.fin.in 2.col.verſ.ſed nunquid redhibitione facta,iuncto verſic.ſed pone,lata eſt ſententia.C. de ædili. actio. Ang. in l.debet. ff.de ædili.edic.

Quæſtio quingenteſimaquadrageſimaquarta.

Vēditor equi ſuſpectus cogit ne tradere,ēt ſine p̄tio? Rñ ꝙ ſic, dū tñ p̄tium deponat.Io.de Prato in l.ſi reus.in fi.ff.de ꝓcurato.

Quæſtio quingenteſimaquadrageſimaquinta.

Equus ſi cadit in foueam per aliquem factam,quid iuris? Reſpon.prout no.in c.2.de iniuriis, & damno dato. Cœpola in tit. de ſerui.vrba.prædio.c.47.vide omnino,ſi lubet.

Quæſtio quingenteſimaquadrageſimaſexta.

Equa,ſi ſit data in ſocidam per quinquennium,ſi pereat,quomodo emendetur? Reſp.Bertachi in ver.animal.verſi.11.

Quæstio quingentesimaquadragesimaseptima.

Equus in damno repertus per officialem, vel saltuarium retentum, vel pro pignore captum, si pereat, debet per officialem, vel saltuarium emendari ne? Respond. quòd sic.l.quemadmodum.§.magistratus.ff. ad l.Aquil. Bertachi. in versic.animal in damno.

Quæstio quingentesimaquadragesimaoctaua.

Equus alienus fuit à lupo reacceptus, an debet domino restitui? Respon.φ sic.l.Pomponius in fi.ff.de fami.erciscun.Cœpo. in tract.de serui.rustico.prædio.C.de aucup.& in l.columbas,ad fi.ff.famil.erciscun.

Quæstio quingentesimaquadragesimanona.

Equus si immittatur in segetes alienas,quomodo agatur contra immittentem? Respon.Specu.de offic.iudic.§.j.ver.item imploratur,& in tit.de cau.poss.§.4.ver.sed & si.circa fin.& si reperiatur in dãno dando in fundo alieno inuocentur testes, & fiat, prout in l.quintus.ff.ad l.Aquil.

Quæstio quingentesimaquinquagesima.

Si culpa rustici sit amissa equa, qui eam habebat in custodiã, vel fures abstulerunt, aut lupus comedit, an debeat emendare damnum domino? Respond. quòd sic: si capitale erat saluum domino, aliàs secus. Ambr. de Vigna. in tracta.de vsur. nume. 179. Tomo 9. & si rusticus erat laborator & colonus, quia dominus & colonus sunt socii. l. cum duobus. §. si in coeunda. ff. pro socio. qui textus non reperitur alibi secundum Petrus de Vbal.in tract.de duobus fratribus,in 6.par.q. 13. num. 14. ideo non tenetur,nisi in quantum facere potest, & postquam equus est amissus, & à lupo editus, frustra quid de eo amplius loqui tentare valeo.

D. HIPPOLYTI BONACOSSAE

NOBILIS FERRARIENSIS IVR. VT. DOCT.

DE SERVIS VEL FAMVLIS.

PRAEFATIO.

DE SERVIS vel famulis verba facturus. Quid sit Seruus,famulusvè primò inquirã. Et Seruus(de quo noster sit sermo) est homo liber, qui propter indigentiã non est per se sufficiens ad benè viuendum, quē oportet alii famulari, & seruire. Aristoteles.j. Politi.de quo Ligna.in tract.de Amicitia.§.viso,nu.2.Serui itaque multis modis dicuntur.secundùm eundē Philo. Alii dicuntur serui per beneuolentiam solam.Vnde Tibullus.

Nullus liber erit,si quis amare volet.

Et in hoc laudatur,qui talem sibi acquirit amicum, ait Seneca ad Lucillum.vbi laudat in hoc Lucillum, φ amicabiliter & familiariter viuebat cum Seruis suis.Et tales debent esse Prælati.Hinc Papa se vocat Seruum seruorum Dei, quia vtilitatibus & commodis seruorum Dei incumbit & insistit.Soc.Senior in c.fi.nu.2.de Clerico viatore.Alii sunt serui per malitiam. Alii p denominationem extrinsecam.Alii per violētiam. Alii per natiuitatem,captiuitatem,vel venditionem, vel aliam legis dispositionem,de quibus fusius Ligna. ibi. Serui aūt per malitiam regulariter oēs sunt vitiosi & fures.Et ideò dicit lex,φ surriperent cineres,si aliud non possent.Bellapertica.q.54. Portius in §.singulorum.Insti.de rerum diuisio.Bauer.in repet.l. cum filio.col. fi.in fi.ff.de leg.j.Allegat illud Poetæ.

Quid Domini facient,audent cum talia fures?

Vbi exponit Seruius.fures,i.serui.gl.magna circa fi.l.Iulianus. ff.de act.em.Quos seruos,si deputas calculatores,docēt detrahere Trebellianicam.gl.in l.ne diutius.C.de Num.lib.12.Caue inquit Neuiza.in Sylua nuptia.l.3.nu.17.ab ostio posteriore, qa solet domū destruere.Et alia plura de seruis ibi.Et de seruis quoq; clericorum, qui noctis tempore patronos trucidarunt ibi. Docet antiquitas,φ seruo illi, qui occidit Dñm suum Sulpitiū Tribunum Plebis acerrimum hostem Sillę,Sylla libertatem donasse,& eundē seruum factū libertum è saxo Tarpeio post Capitolii proiecit Sylla in præcipitē,in aliorū exēplū, qui Dños suos impiè audent occidere.Iul.Ferre.de militari iustitia.nu.40.Et φ sint fures serui,experientia rerū magistra docet.Vnde tenet cōsequentia.Est seruus,ergo fur.d.l.Iul.§.Itē qui furem. Est seruus, ergo malus.l.Liberti.in fi.C.de liber.& eorum libe.Est seruus,ergo nequam.Si seruus,ergo capifer,gl.d.l.Iulianus.Bal.Cast.& cęteri in l.pe.de liber.in fi.Grammati.consi.49.nu.8.D.m.Alcia.in trac.præsump.reg.3.præsump.40.Constat etiam ex Barbario,φ populum Romanum decepit:vt in l. Barbarius.ff.de off.præto. Constat ex Ioanne Papa septimo Anglico, mulier in habitu virili, quæ malis artibus Pontificatum adepta est: vt se seruum seruorum diceret. Vnde lex infert,φ si emi seruum, supponere debui,φ vitiosus erat,vel fur.l.sterilis ff.de act.emp. Nimirum si vilis persona dicatur.Et quadrupedibus quandoq; ipsum lex equiparat:vt no.Alba. in consi.56.nu.29.per tex.in l.2.ff.ad l.Aquil. facit illud Arist. Polit.j.seruū (inquit) nihil hominis habere, sed pecudis instar esse, ac rei familiaris & domesticæ instrumentum, de quo sic Menochius de arbitrio Iudicis,casu 49.nu.12.lib.2.& licèt lex voluerit ponere salutem Dnorum sub custodia seruorum.l.j.ff. ad Sylla Bossius titu. de iis quibus vt indignis. Cauendum tñ omnino est ab eis, vt ab igne, quia sunt mali, & hostes domestici. Et nulla est capitalior pestis, φ familiaris inimicus: vt ait Cicero. Et cur assignat rōnem fusissime Archiepiscopus Flo.in eius summa,par.2.tit.6.c.22.§.j. vbi de proditione agit. si seruus ergo iniquus. Petr. Rauen in suo alphab.aureo,in ver.seruus. Et serui vt plurimum Dominos oderunt.in tract.de po.se.in prin.nu.10.Hinc Alexander 8.lib.

Affert tellus stellas,septemque triremes
Allicit Oceanus,& siccum piscis amabit
Quam seruū Domino sit verus nexus amorum.

Macrobius in Saturna. & Plato de legibus 6.Tot famuli, tot hostes.Quod plenissimè scribit Ethruscus Poeta, Rerū Senilū. lib.4.epist.4.& lib.12.epist.49.vbi dicit se bonum seruum nunq vidisse.Et in Bucolicis Egloga 6.Serue infide,fugax, Dnoq; ingrate benigno.Et de remedio vtriusq; fortunæ li.2.Dialogo 29.& seq.vbi & de seruis fugitiuis,& rerum senilium lib.j.epist.10. Apud me (inquit) iniquissimum est seruorum genus.Et Prouerbium illud vetus à Seneca reprehensum verloquiū habet.Totidem esse hostes, quot seruos. Et de remedio vtriusq; fortunæ li.j.dialogo 33. Rursus insurgit aduersus seruos,& ibi numerosum famulatum detestatur: quia segnius expediunt cōmissa negocia plures. Vide Boetium de Philosophica cōsolatione 2.An verò (inquit) te longus ordo famulorum facit esse felicem? Qui si vitiosi moribus sunt perniciosa domus sarcina, & ipsi dño vehementer inimica.Sin verò probi, quo nam modo in tuis opibus aliena probitas numerabitur?Et Petrarcha de Ocio religiosorum.Scriptū est (inquit) φ qui delicatè, & à pueritia nutrit seruum,postea illum sentiet concionantem.Hinc Psalmista.Qui manducat meum panem, leuabit calcaneum suum contra me. Fusius Nouellus in trac.ad defensam.titulo quę personę accusare non pñt.nu.17.& illud Psalmographi.Impinguatus & incrassatus recalcitrauit.Et Petrarcha ad Eneam Senensem; O pudor, ò pluquā pudor.Heu hoc tpe surgit in dñm seruus, patroni in colla eruentus libertus,vulgare odiū,post verbera,semp acrior ardescit famulus.Hinc Iuuenalis, de quo Tiraquellus, de Pœnis tēperandis cā.51.nu. 9. vbi plura de famulis ancillisq;. Maxima quæq; domus seruis est plena superbis. Hinc adagium. Credere seruis terq; caue.Camertus Prouerbiorum li.& Polydorus Virgilius vt prouerbio,totidem nobis esse hostes, quot seruos.Et Stephanus Forcatulus in Necyomantia dialogo 93. Arist.2.Polyticorum.φ ab ipsis famulis, quibus plurimum indigemus,φ ancillares administrationes ostendimur, vt indignemur erga illos.refert Pennensis in l.4.C.de cast.pecul.lib.12.& Marsi.in l.vnius.§.seruo.col.3.ff.de quæstio.vbi dicit,φ nemo vnquam seruorum dilexit dñm,nisi vnus, qui illū occidit, & Neuiza inter consi.Bruni,cōs.12.nu.6.Verum enimuero, cū non debeamus stare fine seruis,& seruitoribus, aliàs nos seruitores esse necesse habemus:vt inquit Bar.in l.j.circa med.C.de serui.& aqua. Præcipuè, cum serui sint rei familiaris tāquam animata instrumenta, vt dicebat M. Crassus, de quo Plutarchus in eius vita: Præcipuā nostrorum curam erga seruos esse oportere propriū erit: vt ipsi sola beneuolentia & amore amicabiliter,& familiariter nobiscū viuant.Nam non habemus seruos hostes,sm Senecam,sed faciamus,dum illis,non tanquam hominibus, sed tanquam iumentis abutimur.Tot enī habemus hostes (vti prouerbio apud Macrobium meminimus) quot seruos tyrannidē nobis efficimus. Montanus in l.nihil consensu.ff.de reg.iur.& in trac.de app.lib.3.c.5. monet ex Paulo Apostolo. Ne seruis simus iniqui,cum oditq; quis,quod metuit. Scituri,φ dñm in cęlis habemus,qui repetiturum ex nobis,φ in fratrem secus,φ nobis id fieri velimus. Ecclesiastici habet. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, & quasi fratrem sic tracta illum. Nempe quoad Deū non est differentia inter seruos & Dñs.quod male aduertunt quidam dñi, qui suę naturę immemores,seruos tractāt vt animalia,& eos in mensa,vel aliis recipere dedignantur,vt inquit Io Fab. insti.de iure personarum.§.seruitus,nu.j.Contra quos facit illud.

Degeneres animo,cum qui prouehuntur in altum.
Hos nouisse negant,quos habuere pares.

Ioan. Fab.de legitima agna. tutela.§.quibus.Fidelitas itaque ipsius serui,seu dispensatoris ostenditur circa bona sibi commissa in rebus: vt scilicet non dissipet, non defraudet, & vt multiplicet, quę tria prosequitur, exemplificando Archiepiscopus Florenti.in eius summa, lib. 4. de virtute fidelitatis, titu.5.

tu.5.c.16.col.pe.& fi.vide omnino,si placet. Et famulus non debet esse auarus,vbi dñs est largus. Nam melius est de misericordia quàm de seueritate reddere rationem.26.q.vlt.Specul.de dispensa.§.2.num. 5. & fusius Archiepiscopus Florenti. vbi supra, venerandos quoq; & reuerēdos famulos nostros,præsertim Seniores Tiraquellus censet in suo de iure Primogeniorū. in Præfa.nu.79.ex Homero.qui inducit Penelopem,sic Eurycliam famulam alloquentē. vertit Tiraquellus his fermè verbis. vt proindè aduersus eam non irascatur,vti aduersus aliam fecisset,qui sibi talia fecisset. quasi velit dicere. Se illam Senectæ gratiam reuereri.Nec in seruos nostros inseruire debemus.l.2.in fi.ff.de iis, qui sunt sui. vbi diuus Adrianus Vmbriciam quandam matronā in quinquēniū relegauit,φ ex leuissimis causis ancillas atrocissimè tractasset.Sic mulier vidua operosa ancillas habēs, ipsas noctu ad opera ad Gallorum cantus excitans, vt assiduè defatigatas labore,occiso domestico Gallo, ignorans tum Gallorum horā,qui noctu excitabat horā, temorius excitās damnatur, ex Aesopi Apologo.29.E republica enim magis esse,& satius boni Principes existimarunt, vt vel serui nostri mansuetudine quadā demulceantur,pertractenturq; q̄ vt duris modis excepti, etiam inuiti opus faciant, & id parum benè.Ita etiam admonet Diuus Augustinus lib.19.de ciuitate Dei c.16. & iure nostro statutum est in l.vnica.C.de emēda.seruo.& insti.de iure personarū,& de iis,q sunt sui,vel alie.iu.§.in ptāte. & §. sed maior. vbi Theophilus.l.6.tit.21.par.4.& Caius.I.C.lib.j.insti.tit.3. Couarru. in relec. par.2.§.11.nu.3.in fi.pagi.194. Vnde Cato.

Cum seruos fueris proprios mercatus in vsus.

Et famulos dicas,hoīes tum esse memento. Plato itaq; iratus in famulum assistente Xenocrate. Accipe (inquit) & hūc flagris affice,ego enim irascor. Placa in Epito.delictorum c.j.pag.4.circa prin.Et Seneca,qui in seruos suos irascitur, & crudelis est,satis ostendit ptātē aduersus alienos sibi defuisse.Nouellus in trac. ad defensam.fol.35.nu.134.Quòd si pleriq; etiā, qui Christo nomen dedimus,hodie obseruaremus, familiam nostram, dubio procul,non perinde atq; bestiā aliquam haberemus,sed ęquitatē, & ęquabilitatē ipsi exhibētes.Ita.n.ęquabilitate pellecti serui,quicquid fecerint,ex animo facient,tanquam dño.non hoībus obsequia prestantes.Neuiza.in Sylua lib.4.Porrò indecorū ventris,aut gulæ causa graues lites,& controuersias cum pueris & ministris dicebat Cato Censorius: vt in eius vita Plutarchus. Cum semel quæreretur Cato.quid in re familiari expediret? Respondisse fertur. Benè pascere,benè vestire,benè arare.Sed cōtra fit. vnde Vagnonus de conditionibus hoīum huius tēporis. Pascit herus famulos tantum durante labore. vnde euenit. Segnis & assiduo sibi parcit seruulus astu. Nec debemus seruis nostris imponere aliquid impossibile, quia ad illud nemo tenet. Reg.impossibilium.ff.de reg.iur.Bal.& Ang.in l.Titius.§.fi.ff.de excusa.tuto.& Bar.in §.si tanta,nu.j.eo.Dñi, inquit Diuus Paulus,quod iustum est seruis vestris præstate, scientes φ vos dñm habetis in cęlis,apud quem non est acceptio personarū, refert Bal.in consi.328.nu.7.in j.vol.vbi & alia Nec debemus erga seruos esse monosyllabi. Solent enim quandoq; dñi imperiosiores rem dignam censere, si pluribus verbis sit vtendum ad seruos.Atq; adeò dimidiatis interim semiplenisq; verbis sat hñt.Si quid actum velint,significare,quod si quis paulò hębetior,non vel ex nutu vel ex duob. ad summū syllabis. quid sibi Chremes ille suus velit,statim intelligat. Huic quæ tū sibi obiurgationes? Quę fulmina? quæ tonitrua? Et quid non cęlum cadere,& ruere credas, & Iouem ipsum cum omni strepitu suo inde decidere.hæc Agricola de inuen.Dialec.li.3.c. 5. & ibi per Scholiastē. Debet vtiq; dñs ignoscere garrulis famulis suis, vt faciebat Seneca.Exemplo Cæsaris Augusti, dicens idem Seneca contra se. Nunquid in domo mea possum, quod Augustus toto terrarū orbe? Ille patiens fuit & hostibus ignoscebat. Et ego nō ignoscā pigris,negligentibus,& garrulis famulis meis? Refert Archiepiscopus in eius summa,par.4.tit.3.c.7.de virtute Patiētiæ.§.2. col. 2. Nam mala electio est in culpa. Et dñi est facere diligētiam de inquirendo seruum,cum eum recipit.c.innotuit.de electio. Io. Fab.insti.si quadrupes paupe.fe.di. qui debet eligere paucos bonos,cum sit melius habere paucos ministros, q̄ multos malos. c.cum sit ars.de ętate & quali. Plura Cotureus de re militari lib. 2.c.24.Augustinus de emēdatione iuris,pag. 337.Alb.li.2.c.63. & famula famulæ Ancilla.Cice.5. Tuscul.Sin autē virtus subiecta sub varios incertosq; casus famula fortunę est.Seruitium autem primi inuenere Lacedemonii, quā Elotas, siuè Elotia sua appellant Mancipia.Cretenses Perucos, quorum meminit Aristot.in Polyticis. Galli Ambactos seruos gallicè nominant,eorum, vt quisque est genere, copiisque amplissimus, ita plurima circum se Ambactos,clientesque habent. Testatur Beroaldus in Commēto in Apuleum. 4. de famulis quoque loquitur Tiraquellus de legibus connubia.in 6.l. in gloss.j. par.6.num.4. vbi etiam refert illud Aesopi,qui dicebat famulos, tūc maximè priores dominos desiderare, cum secundorum cœperint experientiam.Et habes etiam in vita ipsius Aesopi. Serui etenim debent seruire hylariter, quia hylarem seruitorem diligit Deus, argu.15.q.1.non est.& 23.q.6.§.ex his.glo. ver.alacriter.in pragtitu quomodo diuinum officium sit celebrandum.pagi.205.ad fi.Serui (inquit Apostolus ad Ephesions 6.) obedite dominis cū timore,& tremore,& in simplicitate cordis vestri,sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed, vt serui Christi, & vt fili parentes. Sic Naaman à famulis pater vocabatur.Cum scriptū sit,φ qui inuitus seruit, etiam rem & meritum perdit,vt dicit glo.ver.iam non, facit.c.qui ex timore, de regu. iur. Nam satis inutile est, vt coacta seruitia Domino præstentur.c.illud autem.20.q.j. cum nihil infęlicius agitur, quàm quòd inuita Minerua. Quoniam si rectè pensitauerimus, vbiq; in mūdo est seruitus.Vt dicebat Codrus,de quo Neuiza.in Sylua lib.4. num. 18.quod ex multis ostendit Blesensis in quadam eius epistola, de qua alibi quæ est legenda omnino & relegenda,quia ibi est videre quātoperè hominis status seruitutis in deterius existat, quod & ex Couarru. deprehendere fas est, relec. par.2.§.11.vbi de seruitute agit naturali. Nam & Imperator ipse quoque seruus est.l.quas gratias.C.de offic.præfec.præto.Africæ.in ver. per nos seruos. Nunquam tamen debet se facere seruum maiorem Domino. Matthæi c.10. Et de seruis Germanorum fecit tractatum Zasi.vt ipse dicit in consi.19.nume. 10.in 2. par. pagi. 351. Cum igitur vndique sit seruitus, & omnes simus serui. Attendamus facere, quod cecinit Martialis his carminibus.

Viue memor mortis pascendis vermibus esca:
Vana fuge,& soli quære placere Deo.

Quæstio I.

Seruus malus quis dicatur: & seruus quis. Serui & famuli an differant.

HIs sic præfatis. venio ad Quæstiones. Et primò quæro, quis dicatur malus seruus? Nam cognito vno de contrariis,cognoscitur & alterum. Institu. de hiis qui sunt sui vel alieni iuris. in princip.vbi & gloss. & Doct. Respō. quòd ille dicitur malus seruus,qui sua fideicōmissaria cōditione dissimulat. l. Licinius. ff.qui & à quibus,& l.cum autem.§.excipitur.ff.de ædili. edic. & malus dicitur seruus, qui est inobediens.§. j. in Auth. de defenso.ciuit. Vide Gilbertum Cognatum in suo de officio famulorum,& Doct.in l.ei quoque.ff.ex quibus cau.maio. Tiraq. de iure primige. Quæro modo vnde dicatur seruus? vide in §.serui. institu.de iure perso.vbi & scribentes. Ioan. Hugo. in tracta. de officio quatuor Prælatorum.§.sed cum vno. Alberi. in Dictionario.Spiegellius in Lexico, & Pardulphus Prateius in suo Lexico. In proposito autem nostro dicitur seruus à seruiendo. l. detestatio.§.seruorum.vbi etiā D.m.Alcia. ff. de verb. sig. & ita tenent Grammatici. Et serui appellatione etiam ad Ancillam refertur d.l.detestatio.§.serui.vbi & D.m.Alcia.& Alberi.in dictione serui,& Prateus.d.ver.Deci.consi.470.num.2.in 4. Et appellatione famulorum continentur serui. Abb. in c. famulis 2. not.per illum tex.de seruis non ordinan.& in l.iubemus.vbi no. Bart.C.de Præposi.lib.12. Alberi. in Dic. Et appellatione seruæ famula continetur.Ang.in Auth.de nuptiis.§.si verò. per illum tex.Differentia tñ est inter seruos,& famulos. Nā si dñio seruos habemus,serui sunt,non famuli.D.m.Alcia. in l.meorum. ff.de verbo.signifi.Castellioneus in addi.ad Alberi.dicto versi. serui. Serui (inquit) stricto modo dicuntur carentes libertate. Largo modo,etiam seruientes pro mercede,qui famuli propriè dicuntur,vt inquit Panorm.in rub.de Iudæis.Et famuli dicuntur, qui quotidie famulantur.l.j.C.de iis,qui in eccle.manu.Paris de Puteo in tracta.Syndica.§.An ex eo φ fuerint familiares, pag.110. Tomo 14.Nunc autem dici possunt conductitii seruitores, idest,qui pretio seruiūt,vt inquit Abb.in c.nullus,num.6.de iudic. vbi & apostillan.de famulo, artificibus, ac operariis etiam vide per Bald.in l.aduersus,& l.seq. C. loca. Et ille propriè dicitur famulus,qui viuit expensis alicuius c.fi.de verb.signi.in 6.l.si chorus.ff.de lega.3.l.2.§.familiæ.ff.vi bono.rap.d. l. pronunciatio.§. familiæ.ff.de verb.signifi. Guido Papæ singu. 321.Et appellatione familiæ continentur famuli, l.j. §. familia.ff.de vi & vi armata. Innocen. in c. si verò, de sententia excommunica. Qui nam verò propriè sint familiares? Tradit inter tantos Bardus in tracta.de tempore vtili,vel continuo, cap.16.& Areti.inter consi. crimi.consi.74.& alii,de quibus infra. Familiares itaque dicuntur omnes habitantes in domo. Summa Angeli. in versic. familiaris. Famuli origo (vt scias) ab Oscis dependet,apud quos seruus Famel nominabatur. Vnde & familia vocata, & vnde famulor famularis, quòd est seruio tanquam seruus. Est enim genus iniustæ seruitutis, vt inquit Cicero 2.de republica,quum ij sunt alterius, qui sui esse possunt. Sed certè, nec sit alterius, qui potest esse suus, vetustissimus est huius vocis significatus. Subiectus esto,qui liber esse nesciuisti Bald. in l.j. C. de ingratis. liber. Nam in libertate sola consistit decus & splendor. l. edicimus. C. de Murilegulis lib.11. Libertas cunctis anteferenda bonis,inquit Corrasius.

Non benè pro toto libertas venditur auro.

Antiqui enim famuli seruum dicebant, vnde famulari verbum à quo familia. D.m. Alcia.d.§.familiæ. Mod. in l. si famulia. super verbo familia.ff.de iurisd.om.iud.Martia.

Argolico famulum non te ſeruire Tyranno
Vidiſſent gentes,ſœuaque regna pati.

Pli.lib.2.de familiari adminiſtratione. Vbi de eligẽdis ſeruis. eorum officio,& patronorum officio, & alia ad rem latiſſimè. vide l.fi.C.per quas perſo.no.acqui. vbi ſeruus non debet ſua libidine ſpernere domini iuſſionem.

Quæſtio II.

Seruus gratus & idoneus quis.

QVisnam dicitur gratus & idoneus ſeruitor? Reſp.qui honeſtis moribus & virtuoſus exiſtit,c.venerabilis.de præben. Caton Philoſophus Stoicus: cum ab eo aliquando eſſet quæſitum. An beneficium ſeruus domino dare poſſit? Reſpondit. Quædam ſunt beneficia, quædam verò officia, & quædam miniſteria.Beneficium eſt,ꝙ alienus dat, alienus autẽ eſt,qui potuit ſine repræhenſione ceſſare.Officium eſt filii, vxoriſq; ac cæterarũ perſonarum,quas neceſſitudo ſuſcitat, & opem ferre iubet.Miniſterium eſt ſerui,quem conditio ſua,eo loco poſuit, vt nihil eorum,quæ præſtat,imputet ſuperiori.In hiſtoria Mundi. in 5.ætate fol.85. Largo autem modo dr̃ ſeruus benemeritus, q nõ demeruit.Redoanus in tracta. de rebus eccle. nõ alie.in rub. de alie.rerum eccle.ſeſe mouet,in 12.fol.74. Et benemeriti ſunt ſerui,qui aliquod inſigne ſeruitium fecerunt, gl. in c. ſi quos. de ſeruis.12.q.2.vel qui gratum impẽdunt famulatum.c. graue, de præben.Caſſane.in conſi.7.nu.13.Alex.in conſi. 55. in 2. col.in j.vol.Quænam autem bona famula dicatur? Reſp.bonã famulã oportere tribus dotibus eſſe p̃ditã. Vt ſit fidelis, vt ſit deformis, vt ſit ferox,quam vulgò malam vocãt. Qui nam verò dicantur nouitij ſeruitores.ponit Ang.in l.ſi negocia.nu.3.ff.de neg.geſt. vbi ſunt ij,qui nondum anno ſeruierunt.

Quæſtio III.

Seruitores Papæ an poſſint obligare fructus ſuorum beneficiorum pro ſuis vrgentibus neceſſitatibus.

AN ſeruitores Papæ poſſunt obligare fructus ſuorum beneficiorum,quos percipiunt, licet abſentes, pro ſuis vrgentibus neceſſitatibus? Reſp.ꝙ poſſunt.Nouellus ad regu. Duen.regu.126.num.4.in 4.fallen.

Quæſtio IIII.

Famuli familiares Papæ & Cardinalium qui verè dicantur.

AN famuli familiaresve Papæ & Cardinalium non habitantes domum dominorum,ſed quotidianã recipientes portionem,verè dicantur famuli, & familiares? Reſpon. Bardus in tract.de tempore vtili,vel continuo,c 17.ꝙ ſic vide tñ poſtea.Et ſubdit, ꝙ quis non ſolum cõmenſalitate efficitur famulus, ſed animo.An autem exceptio de non diſpẽſandis beneficiis familiarium continuorum commenſalium Papę,& per eum poſita in indulto Cardinalium, comprehendat etiam ſuos familiares continuos commenſales ex priuilegio? Vide Bombi.conſi. 27. per totum.vbi ponit etiam, qui ſint familiares ex priuilegio, & alia.Familiares itaq; Prælatorum omnes illi dicuntur, qui ſunt propoſiti ad famulandum eis,vel in coquina,vel in camera,aut cubicularii,vel ſtabularii.Inter conſi.crimi.conſi.74. Et probatur,ꝙ quis ſit familiaris, eo ipſo, ꝙ eſt aggregatus & aſſociatus cum familiaribus,& ſeruit dictis Prælatis, ſiue præſtat opera ſeruilia,ipſis ſcientibus.Bar.in l.j.§.familię.ff.de publica.Bombi.cõſi.27.Gome.in regu.Cancellariæ in proęmio q.vlt. litera F vbi dicit,ꝙ Paulus III.Pontifex glorioſæ memoriæ regulam conſtituit ſuper hoc:vt ſcilicet verè familiares ſint, & non per fictionem.Et idem Gome.etiam in regula Cãcellariæ.de impetra. benefi.per obi.Card.q.13.vbi dicit,ꝙ familiares Cardinalis ij dicũtur,qui ab ipſo Cardinale pro familiaribus hñr, & hoc totũ cõſiſtit in facultate ipſorũ dñorũ Cardinaliũ, vide Menochiũ de arbitrio iudicis,caſu 201.nu.119.& nu. 123.126.& 127.Ant. Gabriel. ĩ ſuo cõium opi.ti.de teſtibus,cõcluſione 10.per totũ. Nõ tñ ſtatur dicto Cardinalis, aſſerẽtis aliquẽ ſuum familiarem,ad effectum, vt ipſius beneficiis poſſit diſponere.Sarnen.in reg.de impetra.benefi.per obi.fami.Cardi.q.13.Ant.Gabriel. vbi ſupra tit.de probatio.conclu.3.nu 19.vide Hiero. à Monte in ſuis quęſtionibus.q.22.nu.24.vide Gome.vbi ſupra in ſeq.q.vbi dicit, ꝙ famuli familiarium Cardinalium hñr pro familiaribus, diſtinctione habita, vt per eũ ibi. Et qui ſint familiares Papæ propriè, & qui fictè,tradit Caſtrẽ. in ꝯſi.340.li.j.Et an probent familiares nobiliũ, Principum, aut Cardinalium tradit Crotus in tract. de teſtibus,3.par.nu. 125. vbi Petrus Mõcada dicit ꝙ ſic. Diſpoſitio autem loquens de familiaribus, & continuè cõmenſalibus, nõ habet locum in ſimpliciter familiaribus, Beroius.q.35.nu.2.vide ad ſupradicta Pariſi.conſi.58. per totum in 4. vol. vbi ponit, quis ſit verus familiaris Papæ deſcriptus in indulto. Et vide per eundem in conſ.50.eo.vol.An añt credatur Papę, ſi dicit aliquẽ ſuum familiarem,vide Ant. Gabriel.in ſuo communium conclu.tit.de probatio.conclu.2.nu.3.& nu.19.vbi plenè.

Quæſtio V.

Cardinalis an debeat habere plures ſeruitores.

AN Cardinalis debeat habere plures ſeruitores? Reſp. ꝙ ſic, doctos (ſcilicet)& venerabiles, quia tendit ad decus eccleſię Romanę,vt in c.ſuper,de magiſtris.Nam ad honorem Cardinalis ſpectat,ꝙ à pluribus aſſociet̃.Iuuenalis Satyra 7.& Arioſtus ſatyra 3.quod no.And.Siculus in c.ex parte, col.2.de conſtitu. tanto enim maior quis reputatur, quanto pluribus famulis & dignioribus præeſt,vt probat Gondiſal. in tract. de dignitate Vicecãcellarię,q.7. allegat tex. in §.Nos igitur, de defenſo.ciui. facit illud prouerbiorum, 14. c. in multitudine populi dignitas Regis.Facit c.ecce.95.diſtin.Hinc Virg.j. Aene. Laudans Didonem in iſto apparatu famulorum.

Quinquaginta in ius famulæ,quibus ordine longo
Centum aliæ,totidemq; pares ætate miniſtri.

Gomes.in regu.Cãcellarię de impetran.benefi.per obi fami. Card.q.6.vbi ſubdit,ꝙ impenſæ,quæ fiunt ſeruitoribus, & miniſtris,cenſentur factæ intuitu eccleſiæ, propter honorẽ inde reſultantem,vt tradit Franc.in c.pręſenti.§.porrò,in 2.no. de offi. ordi.lib.6.Nam multorum neceſſitatibus ſubuenitur, quia multi pauperes clerici,nobiles, & literati in eorum domibus conſolantur, & viuunt in maximũ Cardinalium & Sedis Apoſtolicę decus.Caſſane.in Catalogo gloriæ Mundi par.5.conſidera.15.

Quæſtio VI.

Cardinalium in domibus an cenſeantur eſſe uiri flagitioſi.

AN in domibus Cardinalium cenſeantur eſſe viri flagitioſi, ac priuatione digni? Reſpon.ꝙ non.Quia de iure pro illuſtri Cardinalium dignitate præſumuntur habere familiares honeſtos,vt dicit Inno.& alii in c.literis,de reſtit. & in c. inſinuante,de offi.delega.Ex qua præſumptione infertur cõiter ad d.c.literis,quod diſponit, familiares non eſſe idoneos teſtes, vt non procedat in familiaribus Cardinalium & Epiſcoporũ, quia nõ præſumuntur habere perſonas ſuſpectas domi, ſed probatæ vitę,& exemplares:vt dicit Bal.in l.etiam.C.de teſtibus & ſequuntur Mod.in trac.de teſtibus Firma.in trac. de Epiſcopo in 5. par. lib.4. Aret. & alii in d. c. literis,& in l.2. C.de teſtibus.Inuigilare magis,atque magis habent igitur ſuper familiam ſuam Reuerendiſſimi omnes,vt ſic in bono erudiantur eorum familiares, relatione ſcilicet non facta ad id,quod fit, ſed ad id, quod facere conuenit,vt dicit Paulus.I.C.in l.pe.ff.de iuſti.& iu.& Proculus in l. ſed licet. ff. de offic. præſi. Non tam ſpectandum, quod Romæ factum eſt,quàm quod fieri debeat. Quia Principis debent ſibi magis cauere ab omni re illicita, & reprehenſibili, quàm alii, quia plura ſunt licita aliis, quæ non liceret ipſis, gloſſ.in l.Imperatorum ff.de hęredi.inſtitu.vbi dicit Bald.quòd iſta verba deberent ſcribi literis aureis. Nulla ſiquidem auctoritas neque Principis, neque Senatus poteſt facere, quòd Princeps non ſit animal rationale, mortale, nec eum abſoluere à lege naturæ, vel à dictamine rectæ rationis, vel legis æternæ. l. 2.C.de vſufruct.earum rerum.Bald.in l.ſi aquam. num. 4. C.de ſeruitu.& aqua.

Quæſtio VII.

Famuli Cardinalium à quibus iudicibus puniuntur.

QVæritur,a quibus iudicibus puniuntur famuli, domeſtici, & familiares Cardinalium? Reſpond. Clar.q.35.verſi. excipiuntur, quòd ij omnes ex conſuetudine remittuntur ad ipſos Cardinales puniendi. Et ꝙ ita ſeruatur in vrbe Romana.Et ideo ob id habent Cardinales priuatos carceres.q. 68. allegat Manfre.in trac.de Cardina.c.8.in 9. Priuilego, dicẽtem hoc vſu obtinuiſſe.

Quæſtio VIII.

Famulus Cardinalis ſi obeat,cuius erunt bona.

FAmulus Cardinalis obiit,cuius erunt bona? Reſpond.Cardinalis.l.iure ſuccurſum in princip.ff.de iure do. vbi defuncta filia iuſtum putat.I.C.conſolari patrem, vt ſolatii loco, dos ei reddatur. Facit l.ſi filius, de bon. damn. vbi conſolatur pater ex morte filii militis, ſi illi ſuccedat in caſtrenſi peculio. Facit l. 4.§.cum autem.ff.ad l.Rho.de Iac.Nam & honeſtum eſt,vt iuxta dictum Apoſtoli humanitate plenum, ꝙ Cardinalis, qui ſocius fuit tribulationum,& onerum,gubernando famulum & familiarem ſuum,ſit etiam particeps,& ſocius cõſolationis, quia iuris eſt naturalis,vt qui habet onus, ſentiat commodum l.ſecũdùm naturam.ff.de reg.iur.Ita Gome. in reg.Cancella.de impe. benefi.per obi.Cardi.q.8.

Quæſtio IX.

Seruitores an debeant à dominis remunerari.

AN Eccleſia, Cardinales, vel Prælati teneantur remunerare ſuos ſeruitores,& qualiter? Reſpon. Afflic.ſuper conſti.regni lib.j.tit.de decimis.in princ. num.2. ꝙ ſic. Et debet conſtare de meritis,aliter quàm per aſſertionem Prælati.Nec ideo debẽt alienari res eccleſiæ, vt remunerentur ſeruitores, ſed poſſunt eis concedi fructus ad modicum tempus alicuius rei ſtabilis, & hæc quidem eſt obligatio ad antidora, vt ſcilicet benefacienti benefaciamus. Vide omnino Redoanum in tract. de Spoliis. q.7.nume.1.& ſequen.fol.200.& idem in tract.de Rebus eccleſiæ non alienan.pag.284.§.contra autem. Vide Monta.in l.conſilii.ff.de reg.iur.& in trac. de appella. lib.4. c.2.& Archiepiſcopum Flor.in l.ſumma tit.de inuidia par.2.§.3.c.j. Super inuido & auaro aulico.

Quæ-

Quæſtio X.

Beneficij collatio à prælatis in ſeruitores an dicatur ſimoniaca.

AN collatio beneficii facta per Prælatos ſeruitoribus contemplatione remunerationis ſeruitiorum dicatur ſymoniaca? Reſp. Fran.Mar.deciſ.285.& 288. lib. j. & eſt deciſum per gl. in c.ſunt nonnulli.j.q.j.vbi, ſi eſt facta dignis,nõ eſt ſymoniaca,aliàs ſecus.Portius conſi.221.nu.33.in j.

Quæſtio XI.

Beneficij rẽ ut famulus prælati ſolicitet ſi quis donat, an dicatur ſymonia commiſſa.

QVis donat famulo alicuius Prælati, vt rem beneficii ſolicitet, an dicatur commiſſa ſymonia? Reſp.Si ille famulus non eſt talis,cuius intuitu Prelatus ſit donaturus,non eſt commiſſa ſymonia.Cardinalis in c.tuam,de ętate & qualita. Dicens. ſe ita reſpondiſſe cuidam Curiali vrbis Romæ. Ferra. cautela 9.nu.10.vide Afflic.ſuper cõſti.regni lib.j.ti.de decimis. in prin.nu.j.& Fran.Mar.deciſ.121.lib.j.

Quæſtio XII.

Famuli Cardinalium an ſortiantur priuilegium dominorum.

AN famuli Cardinalium ſortiantur priuilegium dominorum? Reſp.ꝙ ſic.Cum ex ſubiectione priuilegii familiaribus vſus dominis ſuis incommodior redderetur,arg.ff.de iudi.l. ſi verò.§.legati.Oldr.conſi.293.nu.5.Capici.deciſ.12

Quæſtio XIII.

Prælati an teneantur de delictis famulorum.

FAmuli, vel familiares vtriuſq; Prælati faciunt rixam ad inuicem ſępe ac ſæpius,in qua interueniunt hinc inde homicidia,& vulnera,nec ob id à Prælatis recedunt.Sed dicti Prælati ſemper retinent iſtos familiares.An ipſi Prælati teneãtur de delictis per eos perpetratis, ſaltem arbitrio Iudicis extra ordinẽ? Reſpon.prout.in conſ.74.inter conſi. crimi.per totum.vbi Ange.Aret.pulcherrimè in d.conſ.vide D.m.Alcia.conſ.20.in 7.li. Fran.Mar.deciſ.Delph.1074.lib.1.

Quæſtio XIIII.

Succeſſor prælati an teneatur ſoluere eius debita.

AN ſucceſſor Prælati teneatur ſoluere debita cõtracta per eius prędeceſſorem propter impenſas neceſſarias pro eccleſiæ miniſtris,& ſeruitoribus per prædeceſſorem factas? Reſp. ꝙ ſic.Fran.Mar.deciſ.436.num.2.lib.1. vide omnino Redoanũ in trac.de Spoliis,q.10.per totum.vbi etiam nu.33.ſubdit,ꝙ ſalaria famulorum,quæ famuli in vita Pręlati petere,& conſequi diſtulerunt, non debẽt ſolui poſt mortem per Camerã Apoſtolicã de bonis,ſeu ſpoliis Prælati,quia ſuper hoc emanauit Motus proprius Pauli III.quo determinatur, ꝙ ſalaria, quæ famuli nõ habuerunt in vita Prælati,niſi pro biennio petant, & poſt mortẽ infra annũ petant,aliàs ꝙ ſoluta præſumãtur, vt eſt videre in d.Motu proprio,vide Menochium conſi.64.nu.20.& ſeq.

Quæſtio XV.

Famuli Epiſcopi an gaudeant fori priuilegio.

AN famuli Epiſcopi gaudeant fori priuilegio? Reſpon. Panor.in c.nullus de foro compe. ꝙ communiter tenetur, ꝙ ſic.In ſumma Angelica in ver.Famulus, nu. 6. Calcan. conſi. 71.nu.2.& ſeq. vbi latius. Et hoc eſt ſpeciale in ipſis Epiſcopis c. fi.de offi.Archi.& ibi hoc tenent communiter Doc. Capici. deciſ.12.Beluiſ.in prac.crim.tit.de iniuriis.nu.43.D.Iul. Clar.q.35. ver.quæro nunquid familiares? Etiã ſi non ſint ſacris imbuti clericali foro.Secus in aliorum clericorum famulis,vt eſt cõis opinio Capici.d.deciſ.& Clar.ibi.& Soarez litera.C. nu.128.& 129. vide Grãmati.conſi.ciuili. 102. per totum. vbi famuli clericorũ tenentur ex ſtatuto de dãnis datis.Vide Iac. à canibus in trac.de repræſa.in 2.par.nu.3.vbi dicit,ꝙ docto. in c.cum non ab homine.de iud.concludunt, ꝙ gaudent famulantes in domo clericorum priuilegio.Et idem tenet gl.in clemen.j. de decimis. Et idẽ de tota familia dicit Proſdocimus in c.2.de fo.compe.vide omnino Grammati.d.conſi.102.Natta in conſi.576.in 3.vol.vbi & de famulis Principum,qui gaudent priuilegio dominorum, & idem in famulis ſcholaſticorum: & ibi plura notatu digna. Famuli tamen eccleſiæ, qui mercede cõſtituta cuſtodirẽt paſcua, ſeu animalia eccleſiæ, non ſunt immunes:vt eſt communis opinio.Grammati.d.conſi.102.Burſatus conſi.42.nu.15. Et ſeruitores mercenarii non gaudent priuilegio fori, competente alteri priuilegio quàm Epiſcopo,vel clerico.Graſſus communi opin cap.10.q.7.

Quæſtio XVI.

Seruitores Epiſcopi an pro præſentibus habeantur.

AN ſeruitores Epiſcoporum pro præſentibus habeantur? Reſp.ꝙ ſic in c.audientiam.de clericis non reſiden.

Quæſtio XVII.

Famuli Epiſcopi an poſſint accuſare ipſum Epiſcopum.

AN famuli,vel familiares Epiſcopi poſſunt accuſare ipſum Epiſcopum? Reſpon. Inno.in c.nulli.de accuſa. & Bal. in Margarita,in ver.Famulus,& ver.Familiaris, & Firma.in ver.Familiares. Feli.in d.c.nulli,vbi etiam dicit, ꝙ laici non poſſunt accuſare Epiſcopum, nec eius cubiculares, quod intelligit Abb. ibi,de familiaribus nutritis domi iamdiu à primęua ętate.Aliàs ſecus. Et poſſunt excuſari Epiſcopi per ipſos ſeruos, quia extraneis non ſunt noti ſecreti mores. Floria.in d. l. teſtis idoneus.de teſtibus.Franc.Mar.deciſ.899.nume.26.lib.1.Gome. regu. Cancella.de impetran. bene. per obi. Cardina.q.7.vbi tamen familiaris Epiſcopi reperitur criminoſus, in pœnam tolerantis talem in domo ipſum Epiſcopum accuſare poteſt d. c.nulli c.nullus.de accuſa.2.q.7.Tancre.de ordine iudi.titu quis poſſit accuſare.lib.2.pag.98.Amentes ergo ſeruos domi non habendos ex Apollogo de Sacerdote, qui turdos puero ſuo aſſandos dederat,docemus;quia talis quis eſſe præſumitur, quales famulos habere dignoſcitur.vnde ait Ludo.Roma.in l.cum mulier. ff ſolu. matri.colum.13. Ad epiſcopos pertinere bonis & honeſtis vti famulis, ne ſi contrarium appareat præſumatur Epiſcopum famulos diſcolos nutrire, ad effectum, vt dolos inſtruant, vt ſuppleant defectum probationum, & quæ ibi fuſius. Gome. d. q. 7. Talis dominus, qualis ſeruus. Tiraq. in ſuo de pœnis temperandis. cauſa 52.nume.95. facit c.cum in iuuentute, de Purga. ibi.domini dictum facile ſequitur multitudo,& in prag. de collat.in gloſſ.domini. Nam omne ſimile diligit ſuum ſimile. Et ignari ignaros defendunt, & diſſimiles odio habent. Cicero de Senectute.Pares cum paribus, & ſimilibus, & ſimilis ſimilem diligit, vt in adagio. Similem habent labra lactucas. Oratius lib.Epiſtolarum 1.

Oderunt hilarem triſtes, triſtemque iocoſi
Sedatum celeres agilem. Iuuenalis. Et Columella.
Magna inter moles concordia eſt.

Similibus ſimilia faciliora fecit natura, bonum bono aptiſſimum, & malum malo. Seneca. Tuta eſt inter feras ſimilitudo morum. Omnium (inquit Cicero) ſocietatum nulla præſtantior eſt,nulla firmior quàm cum viris bonis moribus ſimiles ſunt familiaritate coniuncti. Sic & Princeps debet habere famulos morigeratos, quia qualis familia, talis præſumitur Dominus, Hieron.in Epiſtolis. Natura (inquit) Principis æſtimante populo, quemadmodum mores & ſtudia dominarum, ex ancillarum & Comitum moribus iudicantur, refert Cagno. in ſuo de vita & regimine boni Principis, num. 123. Famuli tamen Epiſcopi pro flagitio non admittuntur ad probãdum aduerſus Epiſcoum, Alberi. de Malef. in tract. de teſtibus. §. ſupereſt num.19.titu.14.nec etiam pro ipſo Epiſcopo admittuntur. Niſi eſſent expulſi propter talia crimina, propter quæ non debuiſſent eſſe familiares Epiſcopi. Et not. quòd ſi Epiſcopus audiuit eius familiam aliquem minantem,& de ſe accipere vindictam dicentem.Si dixit inhibeo vobis expreſsè, ne ei aliquid faciatis, ne ordinis mei diſcrimen incurrere valeam, & animæ meæ detrimentum. Si familia nihilominus eum occidat, non tenetur, ſi ſuo nomine factum fuerit, & ipſe poſtea ratum habeat,ſecus erit. Aliàs non.Beluiſi.pract.crimi.titu. quotuplices ſint cauſæ,num.224.

Quæſtio XVIII.

Famulo Epiſcopi ſi fiat iniuria an pro illa competat Epiſcopo actio ciuilis.

QVid ſi fiat iniuria famulo Epiſcopi,an competat actio ciuilis Epiſcopo, quaſi ipſi ſit illata? Reſpond.Bart.in l.1.§.fi. ff.de iniuriis, quòd ſic. Si in eius contumeliam illata ſit. Aliàs ſecus.l. apud Labeonem. §. ſi apud. ff. de iniuriis. pro quo vide d.Rolan.à Valle conſi.48.num.8. in 2.Ant. Gome. in trac. de delictis.c. 6. titu. de iniuria.num.6.fol. 386.Nullus certè fuit vnquam ita ſapiens,quòd iniuriam recipere non poſſit. Ang.in l.ad eos.ff.commo. Et nemo eſt tam bonus & induſtrioſus, qui à malis hominibus non poſſit decipi.Idem Ang.in l.argentum. eo.tit.& dixi alibi fuſius.

Quæſtio XIX.

Epiſcopus an poſſit ordinare ſuos familiares abſque literis ſuorũ ſuperiorũ.

AN Epiſcopus poſſit ordinare ſuos familiares, ſine literis ſuorum ſuperiorum? Reſpond.Federic.de Senis. conſi.188.ad fin.

Quæſtio XX.

Clerici in famulatu perſonarum Eccleſiaſticarum vilia officia non exeunt.

AN Clerici in famulatu exercere poſſint eccleſiaſticarum perſonarum vilia officia, aut opera, quæ clericali decoro non conueniunt? Reſp.ꝙ non,Redoanus in tract. de Spoliis,in fi.in c.incip.in famulatu.

Quæſtio XXI.

Clericus an poſſit ancillæ legare.

AN Clericus poſſit eius ancillæ legare? Reſp. Natta ꝙ ſic in conſi.559.in 3.per totum. Sed non concubinæ vt ibi. Niſi pro meritis,quantum ſcilicet eius merita ſe extendunt, vt dicit Anch. in conſi. 247. vide Bermondum de concubinis. Et quænam ſit propriè concubina,tradit Areti. in conſi. 48 vbi ponit differentiam inter ancillam.& concubinam, & Bermon.vbi ſupra.Et Concenatius lib.2.quæſtionum.c.1.

Quæſtio XXII.

Clericus doctor an debeat ſtare ſine famulo.

AN Clericus doctor debet ſtare ſine famulo? Reſpon.quòd non.vide Redoanum in tract.de Spoliis.q.10.num.33.& alibi in eo.titu.

Quæstio XXIII.

Clericus vel Episcopus an possit de fructibus seu mobilibus seu ecclesiæ famulis relinquere.

AN possit Clericus, vel Episcopus de fructibus suæ ecclesiæ, & mobilibus sibi ratione ecclesiæ acquisitis, seruitoribus mercedes relinquere, & donare ac remunerare? Respon. Specula in tit. de Statu Monacho. ver. 57. Quæritur, ꝙ potest. l. Iubemus. C. de sacrosan. eccl. Redoanus de Spoliis. q. 3. nu. 9. fol. 107. Dum tamen absit fraus.

Qnestio XXIIII.

Subrogatus famulus quando gaudeant priuilegio famuli prioris.

QVæro, Episcopus habet indultũ, vt famuli ipsius gaudeant fructibus beneficiorum suorum. An istud indultum porrigatur ad eos famulos, qui loco illorũ subrogati fuerunt? Respon. ꝙ sic. Ant. Gabriel. in suo communium conclu. lib. j. tit. de legibus. conclu. 3. in 12. limita. num. 45. ꝙ no. contra quendam Episcopum, qui studuit titu. de iuris & facti ignorantia, & nesciebat, ꝙ vbi est Collegium, ibi est dignitas. Bal. in consi. j. nu. 3. in j. vol. vnde in eo verificatur illud, quod dicit Bald. in l. per adoptionem. ff. de adopt. in j. lectura. Vbi dicit, ꝙ nobiles pro maiori parte hodie sunt superbi, inimici popularium, gulosi, & luxuriosi plusquam populares sunt, & nihil aliud sciunt nisi comedere, bibere & superbire. Et præsertim falsi Prælati, qui, vt dicit Bal. in consi. 10. num. 8. vol. j. vbi dicit, quædam sunt, quę habent similitudinem entis, & tamen non sunt ens, vt chymera, hypocrita, & falsus Prælatus l. Paulus. ff. de verb. sig. prout ille, qui pro vno marcello totum mundum destrueret.

Quæstio XXV.

Famulus Abbatis an possit esse testis in causa monasterij.

AN famulus Abbatis potest esse testis in causa Monasterii? Respon. Bald. in consi. 444. nume. 4. in j. par. quòd sic. Specula. in tit. de teste. Aliàs esset in potestate Abbatis subtrahendi probationes Monasterii, faciendo aliquem sibi famulum.

Quæstio XXVI.

Priuilegium pro familiaribus an extendatur ad futuros.

AN priuilegium concessum Monasterio pro se, & eius familiaribus, extendatur ad familiares futuros? Respond. quòd sic Ioan. Andr. in regu. qui sentit, regu. iur. in 6. & c. fin. cum ibi not. de priuileg. in 6, pro quo vide Franc. de Mar. decis. 425. num. 8. lib. 2.

Quæstio XXVII.

Famulus conuersus ecclesiæ quis, & quomodo illi acquirit.

QVid si famulus conuersus acquirit ecclesiæ. An sit necessaria ratihabitio? Respond. ꝙ non. Scribentes in l. qui Romę. §. Statius. ff. de verb. oblig. Conuersus enim est, qui mutato habitu religionem ipsam profitetur, minimè ordine ecclesiastico præditus, & is cum cæteris religiosis intra Monasteriorum claustrum vitam agit. Couarru in c. Alma mater. par. 2. §. 2. nu. 9. de sententia excommu. in 6. Et isti non habent vocem in c. Federi. de Senis in consi. 213. licèt faciant professionem, & ipsi sint verè professi, & veri religiosi & habentur in numero religiosorum. Et an conuersus gaudeant priuilegio ecclesiæ. Respon. ꝙ non nisi sint in aliquo seruitio ecclesiæ, & non viuunt seculariter, vt no. Prosdocimus in c. 2. de foro compe. Iac. à canibus in tract. de Repręsaliis. 2. par. nu. 3.

Quæstio XXVIII.

Pueri deseruientes in choro an gaudeant priuilegio clericorum.

NVnquid pueri deseruiẽtes in choro, & destinati clericatui, qui se gerunt pro clericis, habitum & tonsuram deferẽtes habeant priuilegium de quo in c. si quis suadente Diabolo? Respon. Duennas, ꝙ sic. Regu. 99. in 10. amplia. Num percutiens eos est excommunicatus. Vide in Concilio Tridentino lib. 4. c. vnico, de Priuilegiis Clericorum.

Quæstio XXIX.

Famulantes Principi an omnes sint in dignitate.

AN omnes famulãtes Principi sunt in dignitate, & ideò nobiles? Respond. Cassaneus in Catalogo gloriæ Mundi par. 8. considera. 19. quòd sic. Etiam in officio quocunque minimo seruientes. Etiam si sit coquus Principis dicitur esse in dignitate, & habere dignitatem, assistendo scilicet seruitio, & obsequio ipsius Principis, Cagno. in l. diem functo. nu. 17. ff. de officio Adsessoris.

Quæstio XXX.

Principi qui seruire tenetur, an possit seruire per substitutum.

QVi tenetur seruire Principi, an possit per substitutum seruire? Resp. ꝙ non. Nisi de eius voluntate. Bal. in vsibus feudorum tit. Episcopum, vel Abb. §. mutus, nu. 3.

Quæstio XXXI.

Familia Principis an teneatur ad munera extraordinaria.

AN famuli, vel familia Principis teneatur ad munera, & onera extraordinaria, vt cubicularii, medici, & alii seruientes cum fide, vt tenentur in Palatio Principum, & pro domo principali negociãtes procuratores, notarii, curiales, coqui, & similes? Respon. Ferrettus in trac. de Gabellis nume. 535. quòd non. Sed sunt immunes.

Quæstio XXXII.

Serui nobilium an sint melioris conditionis quàm plebeiorum.

AN serui nobilium sunt melioris conditionis, quàm serui plebeiorum? Respon. ꝙ sic. Corse. fusius in Reperto. Abb. in ver. Aduocatus defendit. Et ideò inferens iniuriam istis, vel acriter verberans, punitur ac si effecta fuisset iniuria domino. Vide Alberi. in l. quamuis, num. 2. ff. de in ius vocan. & Mansue. in prac. sua tit. de inertiis, nu. 6. Et isti serui nobilium debent habere meliora fercula, vt in illis Cardinalium & Episcoporum, vt ibi per Corsetum.

Quæstio XXXIII.

Seruus inobediens mandatis Principis qualiter punitur.

QValiter debet puniri seruus contemptor, vel inobediens mandatis Principis? Resp. Bal. in consi. 367. col. 2. lib. 3. Et familiares Principum puniũtur grauius q̃ alii. l. vniuersali. vbi Sali. per illũ tex. C. vbi fiscales. vide omnino Feli. in c. cum dilecta. ver. amplia. j. de rescript.

Quæstio XXXIIII.

Famuli absentium causa Reip. an gaudeant priuilegijs dominorum.

AN famuli legatorum, vel absentium causa reipublicæ gaudent priuilegiis dominorum, vt restituantur aduersus læsionem passam tempore absentiæ? Resp. ꝙ sic. Cyn. & Bal. in l. j. C. vxo. mili. Pet. Rauen. in alphabe. aureo, ver. Bidelli.

Quæstio XXXV.

Famuli Ambasciatorum hostium an offendi possunt.

AN famuli Ambasciatorum hostium offendi possunt? Respon. quòd non. l. fi. ff. de lega. Franc. Mar. decis. Parla. Delphi. q. 425. num. 4. lib. 2.

Quæstio XXXVI.

Seruitoribus Inquisitorum hæreticæ prauitatis an liceat arma deferre.

AN liceat seruitoribus Inquisitorum hæreticæ prauitatis arma deferre? Respon. ꝙ sic. Afflic. super constitu. lib. j. de illicita por. arma. num. 6. Nec possunt prohiberi, & si prohibentur, puniuntur prohibentes tanquam turbatores clem. 2. vbi Doc. ad fi. de hæreti. Idem est in famulis & seruitoribus Episcoporũ & potestatum. ibi.

Quæstio XXXVII.

Princeps an possit contra ius positiuum dispensare pro suis seruitoribus.

AN Princeps possit contra ius positiuum dispensare pro suis seruitoribus & familiaribus? Respon. ꝙ sic Afflic. super cõstitu. de probatio. libro secundo, nume. 11. Principes enim solent (inquit) contra ius positiuum dispensare pro seruitoribus & familiaribus suis. Nam potest Princeps pro libito voluntatis tollere leges positiuas, cap. primo, de constitu. libro sexto. Gome. regu. Cancellariæ. prima q. 15. Parisius consil. 23. nume. 250. in 1. volu.

Quæstio XXXVIII.

Seruitia indebita à seruis facta an præsumatur extorta.

AN indebita seruitia à seruis facta, præsumantur à magnis dominis per metum extorta? Respond. quòd sic. Alexand. in l. prima, §. quæ onerandæ. in apostillis ad Barto. ff. quarum rerum actio non datur. Aemylia. in consi. 73. nume. vigesimoprimo.

Quæstio XXXIX.

Famulus an possit prohibere nequis domum ingrediatur.

AN quilibet famulus de familia possit prohibere aliquem, ne domum ingrediatur? Respond. Barto. quòd sic in l. lex Cornelia. §. lex itaque. nume. 1. ff. de iniur. Et si ingreditur habet actionem ex lege Cornelia. Prohibentes tamen famuli. & impedientes apparitores capere malefactorem, tenentur lege Iulia de vi. Bart. in l. furti. §. ope. nu. 5. ff. de fur. Firma. ver. familiares omnes.

Quæstio XL.

Famulus an possit accusare dominum.

AN famulus potest accusare dominum? Respond. Barto. in l. penul. C. qui accusa. non possunt, quòd nisi suam, vel suorum præsequatur iniuriam. Et actio de dolo non competit famulo contra dominum, qui est positus in dignitate. Et ideo cautela est, quòd ipse intentet actionem, vel exceptionem in factum verbis temperatis, non faciendo mentionem doli, quia ista iudicantur à pari actio, & exceptio inquãtum ad hoc. Ita Cœpola, cautela 107. & 162. Seruus tamen Dardanarii dominum accusat. Francisc. Mar. decis. 284. nume. 3. lib. secundo. Fallit, si est infamis infamia facti, vt quia habent vxorem, & cõcubinam vno & eodemmet tẽpore: vt est cõmunis opinio. Viuius communi opi. ver. Accusare. Limita non procedere parte non opponente, quia tunc accusatio facta à seruo contra dominum procederet, & ista est communis opinio. vt ibi.

Quæstio XLI.

Potestates terrarum teneantur pro delictis suorum famulorum.

NVnquid Potestates terrarum teneantur pro delictis suorum famulorum? Respond. quòd sic. pœna (scilicet) pecuniaria. Liberantur autem, si eos exhibent. Ferra. caute. 49. vide tamen Franc. Mar. decis. 425. & 426. lib. 1. & in prag. titu. de colla. in gl. ver. familiæ. Ang. in l. j. §. familię. ff. de publica. Itẽ liberatur dñs, si famulus banniatur. D. m. Cęphalus consi. 187. nu. 6. in 2. Nec etiam tenetur Potestas de facinoribus per suos Officiales commissis extra suum ministerium. Marsil. singu. 560. Rom. consi. 331. in casu propositæ consultationis. vide Menochium de arbitrio iudicis, casu 354.

Quæstio XLII.

Potestas pro debitis famulorum factis durante officio an teneatur.

AN Ptãs pro debitis, vel cõtractibus factis per eius famulos durante officio teneatur? Resp. ꝙ nõ. Iaffredus decis. 500.

Quæstio XLIII.

Famuli Doctoris an possit pro debito carcerari.

AN famulus Doctoris possit pro debito incarcerari? Resp. ꝙ non D. Brogni. Caualcan. in tract. de tuto. & cura. nu. 318. vbi dicit, ꝙ quemadmodum Doctor non potest pro debito incarcerari, ita nec eius famulus. Et Doctor non potest renunciare huic priuilegio, nec statutum potest ei derogare: nisi specialiter & indiuiduò loquatur de ipso priuilegio.

Quæstio XLIIII.

Famuli Doctorum an gaudeant priuilegio eorum.

AN famuli Doctorum gaudeant priuilegio dominorum, vt scilicet non teneantur, nisi in quãtum facere possunt? Respon. ꝙ sic Brunus in tract. de Cessione bonorum. q. 10. 4. par. princ. num. 3. vbi idem dicit in filiis Doctorum & eius familia. viuentibus ipsis Doctoribus.

Quæstio XLV.

Seruitor an ali ex bonis domini qui non tenetur, nisi inquantũ facere potest.

DOctor, siue alius, qui non tenetur, nisi in quantum facere põt, deducto negeat, habet seruitorem. An ipse seruitor ali debet vnà cum dño, vt sic priuilegium dñi extẽdatur ad seruitorem? Resp. ꝙ sic, quia sine seruitore Doctor stare non põt. Nam ei, qui non conuenitur vltra q̃ facere potest, tantum relinqui debet, vnde ipse & sui ministri eidem necessarii sustentari possint. Brunus in trac. de Cessione bonorum. q. 31.

Quæstio XLVI.

Famulus Iudicis non deferens insignia solita an præsumatur famulus?

FAmulus iudicis, qui non defert vestes, & insignia deferri solita, an præsumatur eius famulus? Respon. Ang. ꝙ non in l. item apud. §. si quis virgines. ff. de iniur.

Quæstio XLVII.

Famuli Scholarium vel artificum an faciunt collegium.

AN famuli Scholarium, vel discipuli artificum faciunt Collegium? Resp. ꝙ non. Bal. in auth. habita. q. j. col. 2. ver. Extra, circa prin. C. ne filius pro patre, Alex. in l. sodales. de colle. illici. Firma. versi. Collegium.

Quæstio XLVIII.

Famuli Scholarium qui faciunt eis furti an dicantur fures.

AN famuli Scholasticorum, qui faciunt eis quædam furtula dicantur fures, & pro multis paruis furtis possint tanquam famosi furca suspendi? Respon. Bal. in tit. de pace iura. fir. in vsib. feudo.

Quæstio XLIX.

Scholaribus contra famulos aliter expendentes pecunias an succurratur.

AN contra Scholasticorum famulos, qui pecuniã sibi pro cibo, & potu emẽdo traditam aliter expendunt, succurratur? Respon. Schodobius in auth. habita. C. ne filius pro patre, super ver. Tam ipsi in auctario litera A, ꝙ sic. Vt eos scilicet iurare cogant, nõ aliter expensuros ac ipsi perceperint, secundùm Cardi. in clem. j. §. porrò. in 6. no. de hære.

Quæstio L.

Scholares an puniantur propter accessum ad fanteschas aliorum.

AN debeant puniri Scholares, qui habent accessum ad istas mulieres, quæ fanteschæ, idest Massare vulgò dicuntur, quæ stant cum ciuibus, & minus honestè viuunt, licet sint liberæ? Respon. Ang. in l. si vxor. ff. de adulte. ꝙ non. de quo. Alex. in consi. 13. nu. 6. in vlt. vol.

Quæstio LI.

Famulus Scholaris se portauit libros ad Hebræos, qui negant quo cogantur.

QVid si famulus Scholaris portauit librũ meũ ad Hebræũ & Hebræus negat. An debet cõpelli ad ostẽsionẽ libri rationum? Resp. Bal. in l. j. §. rationes. ff. de eden. quòd sic.

Quæstio LII.

Famuli scholasticorum an gaudeant eorum priuilegijs.

AN famuli Scholasticorum gaudẽt eorũ priuilegiis? Resp. ꝙ sic Calcane. in consi. 71. distinguendo, vt per eũ. Abb. in c. nullus. nu. 6. de iud. Duen. reg. 305. Rebuffus in trac. de Priuilegiis Schola. Priuilegio. 63. nu. 15. & 6. Abb. in consi. 53. in 1. par. Bertachi. in ver. famulus, & ver. clerici. Et sicut Scholaris capi nõ potest. Ita eius famulus in executione famulatus pro dño. Rebuffus, vbi supra. Feli. in d. c. nullus. Tiraq. in trac. Cessante cã, par. j. nu. 105. Capici. decis. Neapo. 2. Si tñ Scholaris mittit in nocte famulum pro meretrice, & promittit famulo immunitatẽ, si capiatur à familia potestatis, nõ tenetur Scholasticus pro eo. l. si verò. §. id, ꝙ vulgo. ff. de fideiusso. per illum tex.

Quæstio LIII.

Seruus an teneatur præferre charitatem domini propriæ charitati.

AN seruus teneatur præferre charitatẽ dñi sui propriæ charitati? Resp. ꝙ nõ de iure Canonico, arg. j. dist. c. humanũ. ibi quicunq; Secus de iure ciuili. Et si contra. l. Pręses. C. de serui. & aqua. vbi est tex. ꝙ prima charitas incipit à se ipso, & est tex. in l. j. §. eo. tecto ff. ad Syllania. Bap. de S. Blasio in trac. cõtradictio. contradictione 55. Sed collige solutionem ex gl. in ver. Soluti. & contra. d. l. Præses vř tex. in c. dilectu, de præb. & l. isti quidem. ff. quod metus cau. §. fi. insti. de noxalibus & §. serui. insti. de iure persona. Crauetta consi. 6. num. 5. lib. 1.

Quæstio LIIII.

Seruus an repræsentat persona domini.

AN seruus repręsentat personam domini? Resp. ꝙ sic. ff. de optio. leg. si Pamphilo. §. post mortem. insti. de inutili. stipula. Sed famulus est ad dominum, non econuerso. Federic. de Sen. in consi. 46. col. 2. in fi.

Quæstio LV.

Famulus tum dicatur subtraxisse res domini.

QVid si famulus fugit, & reperiuntur amissæ res aliquæ dñi. An videatur res illas subtraxisse? Resp. glo. in §. si verò. in Auth. de exhiben. reis. ver. factum, ꝙ sic. & not. Ang. in ea. nu. 19. Beluisius ibi. Petr. Rauen. in alphabe. in ver. fuga. Bossius in prac. crimi. titu. de iudi. nu. 33. Marsil. in prac. § diligenter. nu. 47. pag. 39. vbi latè. Feli. in c. nullus in 3. fallen. de præsump. Corse. in singu. verbo fuga famuli. Neuiza. in Silua, lib. 3. nu. 17. Blancus in repeti. l. fi. ff. de quæstio. ver. fuga famuli. nu. 423. Diaz regu. 303. Cassane. consuetu. Burgun. pagi. 48. nu. 37. Viuius Cõmuniũ opi. opinione 84. in prima impressione, & in 2. 120. col. 6. vbi & qñ facit indicium ad torturam. Casonus in suo de indiciis & tortura c. 4. de fuga. nu. 22. vbi dicit, ꝙ qñ hæc duo cõcurrunt. videlicet, dñum habuisse dicta bona, & seruum verisimiliter potuisse auferre, & quòd dominus sit bonæ fidei, & seruus aliquantulũ suspectus, ꝙ tunc procedi potest ad torturã, aliter non. Et qñ fuga famuli probet delictũ factũ in domo dñi? Duẽ. reg. 389. nu. 3. in 3. limi. vbi fusissimè. Dec. consi. 130. col. fi. D. m. Alcia. cons. 153. lib. 5. Claudius reg. crimi. 32. Soarez in ver. fuga famuli. Natta consi. 407. per totum in 2. vol.

Quæstio LVI.

Famuli hospitis pro rebus acrobatis in hospitio an sint suspecti.

BOna quædam sunt depositata per viatorem in hospitio, & furto sunt subtracta. An famuli hospitis, vel nautæ habent contra se indicium, & possunt torqueri ex vi præsumptionis legalis? Resp. Bar. & ibi per Apostillan. litera c, vbi fusius, & in l. fi. ff. furti aduer. nautas. Nouellus. in prac. crim. in forma inquisitionis contra fures, nu. 24. fol. 51. vbi videtur, ꝙ sic. Sed contradicere videtur Neuiza. in Sylua lib. j. nu. 68. dic vt per Doc. vbi supra. & vide Claudium regu. crimi. vbi de indiciis agit, & Plot. in l. si quando. C. vnde vi.

Quæstio LVII.

Dominus an teneatur pro famulo.

AN dñs teneatur pro famulo. Etiã, ꝙ sit Caupo? Resp. ꝙ non. Si Caupo cõi opinione sit bonus existimatus Rebuffus in prac. benefi. fol. 61. nu. 189. dñs eñ regulariter pro facto sui seruitoris hoĩs liberi nõ tenetur. l. apud antiquos, in fi. vbi not. Bal. C. de fur. c. cum ad sedem, de resti. spolia. Menochius d. c. & hæc quidem est cõis opinio: vt dicit Cur. iun. in l. j. nu. 13. C. de seruis fugi. de quo Clar. q. 86. in prin. vbi pulcherrimè, & Cagn. in l. culpa caret. ff. de reg. iur. Corse. sing. vers. Præceptum. Bellapertica. q. 451. Benedictus de Vado. in Repert. Fel. in vers. Delictum cõmissum per famulum. Fran. Mar. decis. 61. lib. j. & 425. Io. Fab. in-sti. de obliga. q̃ ex quasi delic. §. si filius. & instit. de noxalibus. nu. 3. & in gl. in ver. familiæ. In prag. de collatio. fol. 78. Grammati. decis. 34. nu. 39. Apostill. ad Bar. in l. j. §. fi. ff. quod vi aut clam. litera e. Ber. Diaz reg. 183. 201. & 204. Duen. regu. 303. Nouellus in pract. crimi. fol. 50. Corne. consi. 40. in j. Ana. consi. 2. Riminal. consi. 391. num. 24. D. m. Alcia in tract. præsump. reg. 3. præsump. 40. Iodocus in practi. ciuili. c. 29. num. 6. Areti. in §. fin. instit. de obliga. quæ ex quasi delic. num. 4. Et serui nobilium, si quid mali agant, tenentur domini, nec excusantur, allegantes ignorantiam, quia cogitare debent illud contingere posse. Dec. in l. nullum crimen. ff. de regu. iur. Arno. Dialogo 4. Nec est verisimile, quòd famuli quid tale agant insciis dominis. Barto. in l. de pupillo. §. si quis ipsi. q. 10. ff. de operis no. nunc. Zas. consi. 15. in j. volu. decis. Tholosa. 195. Et quando dominus teneatur de facto sui domestici. Petr. Rauen. in alpha. ver. damnum. col. 3. vide omnino Placam in Epito. delicto. lib. 1. c. 14. Bald. in consi. 385. in j. volu. Et vide Caraui. inter consi. crimi. consi. 116. per totum, & licèt delictum familiaris non imputetur domino. Tamen, si delictum habet causam successiuam, & dominus non prohibet, præsumitur de eius consensu factum. Abb. in c. constitutus. 1. & in cap. causam, quæ de testibus. Ber. Diaz regu. 791. vniuersitas. Et an pro incendio per seruum commisso teneatur dominus? Carauita vbi supra. Menochius consi. 53. Bursa. consi. 59. nume. 14. plura. Moro. de fide, treuga & pace. q.

ce q.138.& q.141. nume. 1. Item ſi famulus deliquit in re, cuius cuſtodia ſpectaret ad dominum, tenetur Dominus, quia imputatur ei, qui præpoſuit ſeruum inutilem. Ange.in l.j.§. magiſtri.ff.de exercito. Et ait Bart.in l.j.§.familiæ,vbi & Moder. ff. de publica. ꝙ ſeruitores debent eſſe morigerati. Aliàs ex facto ipſorum tenetur domini. Quando officiales teneantur pro famulo viuo & mortuo. ponit Ferretus in tracta. de Gabellis.nume. 218. Et quando Poteſtas teneatur pro ſuis famulis. Bald.d.conſi. 385.in j.vol.quibus verò caſibus teneantur domini pro famulis in damnis datis.Petr.Rauen.in alphabe.ver.famulus.Pariſ. conſil.87.num. 6.in 4.volu. Vitalis in tract. Clauſu.de metu officialis,nume. 4. & 5.pag.291. Item tenetur dominus ſoluere Pedagium pro famulo,non autem ad collectas. Et tenetur dominus pro famulo proiiciente turpitudinem ex feneſtra, ſi proiecit in locum, per quem conſuetum erat homines pertranſire. Aliàs non. Item tenetur dominus pro damno dato à famulo nō pro delicto,niſi quatenus ad eum peruenerit immediatè, nō aliter. Vel niſi dominus ſciat,& non prohibeat, quia videtur ratificare.vel niſi faciat de voluntate & mandato domini, vel niſi ſtatuto caueatur dominum teneri pro famulo,quo caſu etiam teneatur de commiſſis ante.Secus ſi ſtatutum dicit,ꝙ dominus teneatur pro delicto famuli,quia intelligitur ſcilicet de commiſſo tēpore,quo fuit famulus. Et ſi dominus ſoluit pœnam pro famulo in caſibus, in quibus non tenetur, repetit ab eo. Bertachi. in tract.de Gabellis par. 7.principali,num.29.ver.Vndecimò quæro.Tomo 6.fol.62.Et dominus nō tenetur ex facto famuli,niſi conſtet de mandato.l.j.§.familiæ.& §. filius. ff. de vi & vi arma. Natta in conſi.18.num.15.in j.vol.

Quæſtio LVIII.

Famulus occidens inimicum Domini, an præſumatur eius mandato occidiſſe.

QVid ſi famulus meus occidit inimicum meum. An præſumar, ꝙ ſibi mandauerim? Reſpond. Boſſi. in pract. de Manda. ad homicid. nume. 39. Duen. regu. 302. Carre. in §. circa, Bald.in l.1. C.de ſeruis fugi. vbi tenet, ꝙ non. Et dicit,ꝙ de facto ſemel fuit caſſata quædam inquiſitio,formata cōtra dominum, ex eo, quia eius famulus dicebat dominum ſibi mandaſſe,ꝙ faceret quiddam facinus, tanquam continens non veriſimile.Franc.Mar.deciſ.Delphi.q.423.num.j.in j.par.& q.92.& 504.in 2.par.

Quæſtio LIX.

Dominus ſi alloquatur ſeruum in aure, & inde faciat homicidium, an præſumatur Dominum mandaſſe.

DOminus alloquitur famulum in aure, qui per breue tempus interfecit hominem. An id de mandato domini videatur feciſſe? Reſpond.Bart.in l.ſi ventri. §. in bonis. ff. de priui.credi.ꝙ ſic. Gratus reſpond. 110.num.12.Bald.in l.j.col.3.nume.10.C.de ſeruis fugi.Cœpola.caute. 39. Bald. in c.j §. iniuria. de pace iura.fir.Grāma.voto.6.num.20.& conſi.ciuili.74.num. 5.Anto.Gomez in tract.de homicidio.num.46. Mitius. tamen punitur famulus,qui interfecit hominem de mādato domini, Cœpola caute.40.quam ſequitur Dec.conſ.535. Sed eam impugnat Cagnol.in l.velle.num.14.ff.de regu.iur.Arno Epito.8.Per quæ autem verba cenſeatur reuocatum mādatum,iam impreſſum in animo ſerui in tali caſu? Tradit Cœpola cautela vltima, col.fi.Vide Clar.q.89.ad fi.Petr.Placa.in Epito.delic.c.14. nu. 5. Anto.Gabriel.Communium conclu.lib.vlti.titu. de criminalibus,conclu.2.& ſeq.vbi fuſiſſimè.

Quæſtio LX.

QVid ſi ſeruus timens mortem ſibi comminatam à domino, occidit ipſius domini vxorem,vel aliquem alium. An erit excuſatus? Reſpon.ꝙ ſic.Beluiſius in pract. crimi in §.iuris permiſſione,nu.63.

Quæſtio LXI.

Seruus an excuſetur in grauibus delictis qui obtemperat Domino.

AN excuſatur ſeruus in grauibus delictis, qui obtemperat domino? Reſpond.ꝙ non. Abb.in c.vniuerſitatis.de ſententia excomm.Nec debet obedire domino,etiam contra præcepta eccleſiæ.Abb.in c.relatum.num.2.eod.titu.licet ſint ſoliti famuli ſeruire dominis per fas & nefas,vt dicit Bald.in c.cum in literis, de teſtibus.Et tenentur protegere dominum l.j.& per totum.ff.ad Sylle.Nec in turpibus tenentur ſeruire domino, & obedire.Marti.Syllima.in tract.de Feudo.in princip.num.2. excuſantur tamen,vt ibi,num.3.

Quæſtio LXII.

Dominus quando pro delicto ſerui teneatur.

QVid ſi dominus dixit eius famulo. Ne reuertaris domum. Niſi ſentiam nouum de te. Et poſtea famulus interficit aliquem. An dominus pro eius delicto teneatur? Reſp. ꝙ ſic.Si prius recepit dominus ab interfecto iniuriam.Vide Anto.Gomez de homicidio nu.45.vbi declarat,& limitat, & Burſa conſi.20.num.19.vbi & ipſe declarat, quomodo iſtud procedat.Limita multipliciter,vt limitat Duenas reg. 302.Fran. Mar. deciſ.Delphi.423. li.j. nu.j.vbi dicit communem opinionem,ꝙ dominus decapitetur.Vide tu Clar.q.89.ver.ſed hic incidenter, & Pet.Placam in Epito,delictorum c.15.nu.3.

Quæſtio LXIII.

Seruo quando præſumatur Dominus mandaſſe delictum.

DOminus eſt præſens & habet verba cum alio, & famulus illum enſe ferit. An præſumatur illud ſeruo dominum mandaſſe? Reſpon.Barba.in c j.de offic.deleg.Afflic.ſuper conſtitu.regni de percuſſione illicita,num.18. Dec.in l.ſi ſeruus.nu. 7.ff.de pac.Iaſ.in l.j.num.14.C de ſeruis fugi.Menochius.in j. recuperan.poſſ.remedio,num.59. Caſſane.in conſue. Burgun.& in conſ.58.nu.8.Cur.Senior.conſi.41.per totum.Pet.Rauen.in alphab.ver.Collegium.ad fi.Soarez litera famulus, nu. 50.& in hoc eſt reſolutio, ꝙ ſi fecit domino conſcio tenetur dominus, aliàs eo inſcio non tenetur. Diſtingue tamen vt per Doctores iam memoratos,& infra dicetur.

Quæſtio LXIIII.

Dominus pro rapta meretricis ab eius famulis facto eius mandato quando teneatur.

QVid ſi quis potens vir mandauit ſuis ſeruitoribus,vt raperent quandam meretricem, & ea capta contra eius voluntatem fornicationem cum ea fecerunt omnes. An dñs mandans ob id teneatur? Reſp.Afflic.ſuper conſti.de violentia meretricibus illata,nu.9.ꝙ ſic, pęna tamen extraordinaria.l. j.ff.de extraord.crimi. vide Couarru.Variarum lectio.lib.3 c.14. nu.2.& Boſſi.in pract.crim.tit.de pluribus violen. nu. 68. Cotta rerum memora.ver.meretrix. Sed quid ſi meretrix eſſet in lupanari,an poſſet cogi ad venerē? Reſp.Dec.in l.inuitus. nu.9.ff.de reg.iur.ꝙ poſſet.Pariſ.de Puteo in trac.Syndica.§.adulterū,par. j nu.3.pag 86.Tom.14.Sed Purpuratus cōtra,de quo D.m. Alc. in l.rogaſti.nu.5.ff.ſi cert.pet.quia nemo inuitus malè facere cogitur. Et ne ſcandala & rumores veniant in populo. Et ſubditi ſunt compeſcendi,ne faciāt rumores.l.j.§.quies.ff.de offi. præfe. vrbis,fuſius Paris de Puteo in trac.de re militari. in §. an ſi duo. Tomo 5.vide Scodobium in authen.habita,ſuper ver. Peregrinantur.C.ne filius pro patre,& in Parerg.litera A.ibi.Nam accepta condigna mercede ſunt meretrices ad venerem alliciendę, argum.l. Idem & ſi. §. ſed & ꝙ. ff. de condi.ob turpem cauſam, nec ſunt rapiendæ.

Quæſtio LXV.

Famulus an præſumatur in domo Domini agere eius voluntate.

NVnquid famulus pręſumat tale quid agere in domo domini de voluntate ipſius? Reſpond.D.m.Alcia.in conſil. 13.num.17.lib.2.ꝙ ſic,quod conſilium in cauſa propria fecit,allegat illud Gellii.Aedibus in noſtris, quæ recta,aut praua geruntur.Pręſumitur enim quilibet ſcire,quæ domi ſuę geruntur.Iuxta no. in l. de tutela. C.de in integ. reſtit.mino.l.j.ff.de iis,qui deiecerunt,vel effu.Licet prouerbialiter dicatur.ꝙ dominus damna ſuæ domus ſciat vltimus.Secundùm Iuuena. de quo Præpoſi.in c.ſignificaſti, nu.j.in j.no.de diuor. iuxta & illud poeticum. Dedecus ille domus ſciet vltimus.vt no.Moder.in l.vnica. C.de raptu virgi.Pariſ.conſi.64. nu. 20.in 3.vol. Nullus tamen debet ſe negligēti committere,alias dicitur in culpa.Inſti. quibus mo. tolli.ob.§.pen.& §.fi.inſtit.de ſocieta.in fi.Zaſi.conſi.15.in j.par. poſt Bart.in l.de pupillo.§.ſi quis ipſi prætori.nu.10.q. 10. ff. de noui operis nunc.allegat.c.conſtitutis.de teſtibus. Abb.in c.eſto te,de reg.iur.c.cum non ab homine de vita & honeſta. cleri. & l.quoties.ff.de verb.oblig.& conſi.74.num.6.inter conſi. crim. Firma.in Repert.ver.familiaris. Bart.in l.j.§.familiæ.ff.de vi & vi arma. Anchar.in c.cum ad ſedem.col.vlt.de reſtit.ſpolia.verſic. quintò oppono. Et ſi famulus hoſpiti bona opinione æſtimatus,facit furtum in hoſpitio, tenetur hoſpes omnino. Gallus in tract.de eo,quod intereſt,num.190.vbi ponit rationem.Similiter nauta, ſi recipit cuſtodiam rei, vel pretium, quia tunc tenetur etiam de periculo rei.Iaſ.in Addi.ad Por.inſtit.de mandato. col.pen.An mandatarius? Soarez in eius theſauro Communió opin.ver.periculum.

Quæſtio LXVI.

Famulus an debeat adiuuare Dominū armis & clamore & quocunq; modo.

AN famulus debet adiuuare dominum armis & clamore, & quocunque modo, etiam cum ſui corporis periculo? Reſpond.quòd ſic.Ange.de Are.in malefi. ver. Et dictus Titius, nume.34.allegat. l.j.§.eodem autem lecto. ff. ad Sylla. & l.cum dominus.eo.Et ita tenet Floria.in l.ſcientiam.§.qui cum aliter. ff.ad l. Aquil. Et tunc laudabilis eſt fides ſerui vindicātis necem dñi ſui:vt no.Caſt.in l.j.per illum tex.C.de precibus Imp.offerē. Aliàs punitur morte.l.fi.C.de iis,quibus vt indignis. l.j.ff.ad Sylla.Seruus tamen cōductitius non tenetur defendere, ſi nō vult. Bal.in l.j.C.vnde vi,Placa Epito.delicto.c.22.nu.17.Si tamē patronum defendit,à delicti pęna eſt immunis,vt ibi.

Quæſtio LXVII.

Dominus an teneatur defendere ſeruum.

SEd quid econuerſo. An dominus tenetur defendere ſeruum ſuum? Reſpon.quòd ſic. Etiam, ſi ſit conductus famulus.Iodo.in pract.crim. titu.de neceſſa .defen num.36.& inter conſi.crim.conſi.69.num.22.& eſt tex.in l.hos accuſare.§. ſi ſeruus.ff.de accuſa.Petr.Placa Epito.delic.c.28.num.28. verſi. Cæterum,pag.487.Etiam occidēdo aliquem in eius domo, vt defenderet

fenderet famulum.Alexan.poſt Bal.in conſi.140.nu.7.in 2.vol. expedit enim domino familiares defendere gubernare. Aliàs diceretur infidelis: ut dicit Apoſtolus ad Thimo.c.5.Si quidem ille,qui ſuorum, maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & infideli eſt deterior. Translatiuè. 29.diſt.c.neceſſe. Afflic. ſuper conſtitu. de defenſis.nume.15. Aluaro inter conſi.crimi.conſi.74.num.45.in 1.vol. Idem debent facere conſanguinei Nam præſumuntur conſanguinei & affines nō omiſſuri defenſionem conſanguinei ſui l.hæc autem.§.j.ff.ex quibus cau.in poſſ.eatur D.m.Alcia.in tract.præſump. regu.1. pręſum. 22.Et ciuis ciui opem debet. unde Cicero. qui ſocium non defendit,nec obſiſtit,ſi poteſt iniuriæ, tam eſt in vitio quàm ſi parentes aut amicos deſerat.Monta.in regu.culpa caret.ff.de reg. iur.vbi fuſius. Et natura docet,vt quiſque ſe & ſua defendat.l.vt vim.vbi tex.& ibi Doct.ff.de iuſti.& iur.& c.per ambitiones.64. diſt.ubi glo. ponit carmina.

Cuilibet eſt homini licitum ſua iura tueri.
Quoque reſiſto tibi: non potes inde queri.

Zaſ.conſi.10.in 2.par.pag 207. Propertius.

Non ſolum Taurus ferit vnus cornibus hoſtem
Verum etiam inſtanti læſa repugnat ouis.

Nam eſt virtutis ſe defendere.c.non inferenda 23.q.3. Nam defenſio,etiam in iudicio vnicuique non eſt deneganda: etiam Diabolo c.cum inter,de excep.Bar.in diſputatione Virginis cōtra Diabolum.Rota deciſ.200.in nouis.& 364. c. cum ſpeciali. de appella.Marſil.ſingu.388.Zannetinus in d.l.ut uim De fauoribus autem defenſionis in cauſa reorum Boſſius titulo ipſo. Cagnol.in l.non videtur defendere. ff. de reg. iur. Vaſquius de ſucceſſio.§ j.nu. 2.in prin.& defenſio aliquo pacto tolli non poteſt.Luc.de pen.in l.facultas.C.de iure fiſci lib.10 Neuiza.in ſylua.lib.quarto,nume.95.ubi allegat Carmen. Optima nam nullo cauſa tuente perit. Et iudex debet ex officio, & nemine petente quærere defenſionem rei. Brunus inter conſi.feuda.cōſil. 69.nu.2.& iſta eſt communis opinio ſecundùm Brunum ibi. Et propter defenſionem licitum eſt occidere,etiam Cardinalem. Ioan.And.in c.fin.ver percuſſerit de pœnis.Ang. & Iaſ.in d.l ut uim. Gratus Reſpon. 114. in 2. Item licitum eſt ſe defendendo occidere ſtultum & furioſum.Marſil.ſingu.375. Et ideo non valet pactum,ne quis ſe defendat,in quæſtione criminis,uel ſtatus l.3.& ſeq.ff.de libera. cau. Luc. de Pen.in l.ex empto.in fi. C. de decurio.lib.10.Et nemo debet pluribus defenſionibus vti. cap. nullus,de regu. iur. in 6. & quilibet etiam debet perquirere defenſiones pro reis. Bart.in l.abſentem.ff.de pœnis.apud Gelliū. Cum quidam Aſius reprehēderetur, ꝙ hominem improbum in iudicio defenderet? Reſpondit, nemo bonus huiuſmodi patrocinio indiget.Licet Collegium dominorum Doctorum Boniæ reprehenſum fuiſſet, quando ſupplicabat, pro D.Ricardo Malumbra, qui erat condemnatus de hæreſi: vt per Bald.in l.quicunque. C. de epiſ. & cler. Vide alia per Placam in Epito. delic.cap.18.& per Doc.in d.l.vt vim,quia ſatis eſt digito monſtraſſe fontem.

Quæſtio LXVIII.

Seruus an debeat eſſe ſolicitus pro commodo patroni.

AN ſeruus debet eſſe ſolicitus cōmodo patroni, cōtra quoſcunque etiam contra ſe ipſum? Reſpon Bal. ꝙ ſic in cōſil. 445.nu.1.in 1.vol. allegat.l.frater à fratre.§ potius ff.de condi. indebi.& Specul.ut per eum.

Quæſtio LXIX.

Seruus an teneatur reuelare delictum ſui domini.

AN ſeruus, vel famulus teneatur reuelare delictum domini ſui,quando eſt requiſitus per obedientiam ſuperioris? Reſpon. ꝙ non. Si criminaliter vult procedere ſuperior:ut 4. q. 3. c.lege Iulia. 2. quod intellige, quando nullum malum ex hoc immineret. Aliàs ſecus, quia non teneor cum malo meo facere bonum proximi temporale Summa Angelica ver. familia. Fran.Mar.deciſ.12.li.2.& 772.co.lib.& deciſ.ſeq.vide D.Rolan. à Valle.conſi.88.per totum lib.2. An autem liceat mentiri pro ſaluanda uita propria,uel alterius? Franc.Mar.deciſ.770.lib.2.facit, quod dicitur de Seraphico diuo Franciſco, qui immiſit digitum in manica, nolens occiſorem reuelare.

Quæſtio LXX.

Seruus inſidians vitę domini qua pęna puniatur.

SEruus inſidiatur mortem patroni,qua pœna puniatur? Reſp. Pœna mortis, & comburi debet l.capitalium. §. igitur. ff. de pœnis.Monteleo.in prac.cri.par.4.nu. 22.

Quæſtio LXXI.

Famulus an dominum obliget ſi vltra commiſſa agat.

MItto famulū, qui ut miniſter certa verba obligatoria pro me dicat,& dicit vltra quàm ſibi commiſi,ero ne obligatus? Reſpon.ꝙ non.Bellame.deciſ.556.

Quæſtio LXXII.

Seruo an credatur, ſi non appareat de commiſſione domini.

NVunquid ſeruitori credatur,ſi non apparet de commiſſione domini? Reſpon.ꝙ non. Etiam ſi eſſet Iudicis ſeruitor. Signoro.conſi.57.nu.5.allegat.l.j.C. de Decurio.& l.diuus.ff.de cuſto.reo.& quod no.Cyn.in l.ea quidem.C.de accuſa.Nam ſeruitori ex parte domini aliquid nuntianti non facilè eſt credendum. Boeri.deciſ.282.nu.4 Gerar.ſing 87.nemo enim debet eſſe credulus.l fi.in prin.C.de accuſ.l.j.§.j.de eo,per quem fac.fuit. l.4.§.ſi accepi.ff.de in rem verſo. Si quidem leui ſunt corde, qui facilè credunt:vt inquit Ariſto.vide Gome.in regu. Cancella. de valore exprimendo in impetratione Benefi.q.10.

Quæſtio LXXIII.

Commodatarius an liberetur ſi mittat per ſeruum librum domino ſerui, & ille aufugit.

SCribo tibi literas, ꝙ tu mittas mihi librum, vel aliam rem, Tu autem librum,vel rem tradis famulo,qui portat literas, & ille aufugit. An ideo liberaberis? Reſpon.Marſi.ſingu.430. ꝙ non. Etiam ſi ipſe ſeruus hoc tibi dixiſſet,ꝙ eſſem contentus,ꝙ talem librum ſibi traderes. Abb in c.ſignificante, num.8. de pigno.Firma.in Reperto.& D.m.Alcia.in conſil. 133. nu.11.in 5. vol.vbi inducit.l.ſi mei cauſa. §. fi. ff. commo. vbi ſi ego miſero ad te ſeruum cauſa te admonendi, vt mihi rem commodatam reſtitueres,& tu illi ſeruo tradidiſti, qui aufugit, periculum eſt tuum,quia non debuiſti illi credere,cum ego ad te miſi eū cauſa admonendi,non autem accipiendi dictam rem. Et iſta eſt cōmunis opinio.Soarez in eius Theſauro ver.literæ.num.177.Vide tamen Stracham in trac.de Adiecto.in 3.par.nu. 20. vbi hoc limitat.Si ſeruus eſſet probus,& conſueuiſſet eſſe probus & diligens,quia tunc liberaretur.Pariſi.conſi. 156.nu. 25.& 26.in 4. volum.Ioan.de Amicis conſi.41.ad fi. ver. Et iſtam pulchram doctrinam,ꝙ famulis non credatur. Tradit Bart. quem omnes ſequuntur vbiq; in l.deferre.§.Item decreuerunt.ff.de iure fiſci. Plot.inter conſi crimi.conſi.3.num.9.& ſeq.Anto. Gomez in trac.de commodato,& depoſito col.fin.fol.214.Nam aſſertioni alicuius nōn eſt ſemper credēdum. Fuſius per Tiraq. de pœnis temperan.Cauſa.51.num.26. Troylus Maluitius in tract. de Canoniza.Sanctorum.in vlti.dubio,eſt text.in l.ſicut, vbi Bald. C.de fide inſtrum.& glo.in cap.cupientes.poſt princip. de elec. in 6.glo.in l.j.ff.de eo per quem fac.erit.§.j.l.fin.in princip. C.de accuſa.l.4.§ j.ff.de in rem ver.Deci conſi.487.num.12.& Canit Naſo. Credulitas damno ſemper ſolet eſſe puellis, & Cato. Nā miranda canunt, ſed non credenda Poetæ. Credulitas itaque (vt inquit Cicero ad Plancum) error eſt magis quàm culpa,& quidem in optimi cuiuſque mentem facillimè irrepit. Quando autem ſit credendum alicui. ponit Tiraq.vbi ſupra, vide Lapū allega.126.Fely.in capitu cum contingat.de reſcript.vbi fuſiſſimè.Zaſ.conſi.1.in 2.Alexand.in d.l.j.ff.de eo per quem fac. eſt, vbi fuſiſſimè.& ait Cæſar.in Commentariis de bello ciuili lib. 2.Nam quæ volumus,& credimus libenter, & quæ ſentimus ipſi,reliquos ſentire ſperamus.Hinc Caſſiodorus in 3. epiſtola. Illi credere debetis,quem veſtris vtilitatibus arridere cognoſcitis,quod dictum placet Principibus ſecundùm Fely. in d. capit. cum contingat,ad fin.vbi etiam allegat illud Ariſtotelis in 2. Retho.iuuenes (inquit) facilè credunt, eo ꝙ in multis nondū decepti ſunt.vide omnino Tiraq.de legibus connubialibus, in 9.l.ſub num.137.& ſeq.Excuſatur tamen ille, qui eſt facilis ad credendum delicto committendo,vt obuietur, gloſ.in capitu. hoc videtur 22.q.5.Barba.conſi.64.nume.11. in j. volumi.Item etiam excuſatur,qui credit ſuo procuratori,vel ſeruo de eo,qđ illi commiſerat.Caſt.poſt Bart.in l. quod vulgo. ff. pro empto. Et contra ſimulationem. vide per Damaſum Brocardo iſto nu. 85.& leges minus credunt mulieri quàm maſculo. l.j.§. ſexum. ff.de poſtulan.Alexan.conſi.24.num.39.in 2. Nec eſt credendū iſtis Zuntatoribus,qui vadunt per diuerſas Mundi partes,fingēdo aliquam fraudem,qui debent puniri acrius quàm fures.Marſil.ſingu.318.Nec eſt credendum iis, qui nuntiant aliquod triſte,vt alium diſtrahant à iudicio, & tenentur pœna, de qua in d.l.j.ff.de eo,per quem fac.eſt,ad intereſſe,vide Riminal.conſil. 569.in 3.vol.Propertius.

Sed vobis facile eſt verba,& componere fraudes.
Hoc vnum didicit fœmina ſemper opus.

Vide Rhodiginum lib.8.c.14.Neuiza. in ſylua. Tiraquel. de legibus connubialibus.Si quis tamen mittit rem per aliquem inopem,qui erat bonus & legalis,excuſatur:ſecùs ſi malus.Bar. in l.ſi ſuſpectum.ff.de ſuſpec.tuto.Firma.verſic. debitor ſoluens pro famulo.Gomez vbi ſupra num.3.& hæc ſatis.

Quæſtio LXXIIII.

Famulus quando poſſit eſſe teſtis pro domino.

FAmulus reportat à me librum ad te, poteſt ne de hoc eſſe teſtis? Reſpondeo Barto.quòd non.l.deferre.§.idem decreuerunt.ff.de iure fiſci.

Quæſtio LXXV.

Seruus pōt eſſe teſtis pro domino,qñ eſt perſona honeſta et cōtra dominum.

AN ſeruus poteſt eſſe teſtis pro domino? Reſpond. ꝙ ſic,ſi ſit honeſta perſona.deciſ.Tholo.4.& etiam contra dominum ibi,Marſi.ſingu.5.Bald.conſi.222.in j. Tiraq. de pœnis tēpe.cauſa.51.nu.18.Præſertim,ſi non habet ſalarium: vt ibi per Marſil.Io.Fab.Inſtit.de teſta.§.in teſtibus nu.3. Admittitur etiā pro domino propter difficultatem probationis, & ſubiectam

materiam,

materiam, quando ipſi domino clã furto ſunt ſubtracta bona. Pariſ.conſil.74. nume. 22. lib.j. Curtius in ſuo coniecturalium iuris, cap.19. lib.2.& licèt famulus ſit vilis perſona, admittitur tamen contra ualde diffamatum. Alba in conſi.71.nu.9.admittitur etiam pro domino. Quando tempore iuramenti & teſtificatus non eſt famulus.do.Rolan.à Valle conſil.41.nume.25.in 1.uolu. admittitur etiam, ſi eſt tutoris famulus in cauſa pupilli. Bald.conſi.444.nu.4.in 1.par.admittitur etiam famulus Principis in teſtem pro ipſo Principe,nec poteſt repelli,ſi eſt teſtificatus, propter familiaritatem.no.Inno.in c. literis, de teſti.Bal. & Saly.in l.ſecunda.C.de teſtibus Crottus in conſi.122.nume. 17. admittitur etiam ĩ cauſa criminali pro Epiſcopo eius domino. Amplia & limita, ut per Firma.in uer.Famulus.Admittitur etiã famulus in teſtem pro domino in ſyndicatu; ſi cauſa non tãgat ipſum famulum, & ſit probatæ vitæ.Iaffredus deciſ.387. Et cõtra etiam dominum.Fran. Mar.deciſ.Delphi.q.917.num. ſexto, lib.2.& Paris de Puteo in trac.ſyndica. uer. probatio D.m.Cœphalus in conſil. 171. nume. 51. Item admittitur famulus & famula in teſtem pro domino tẽpore peſtis,ſi ſit honeſta & omni exceptione maior.Corne. conſi.170. uol.3.Barba.conſi.58.colum.8.volum.j.Crottus in conſi. 131.Et licèt teſtis non ſit omni exceptione maior ipſe famulus.Alex.in cõſi. 18. in 1. D.m.Alc. in conſi.68.lib.8.Rolan.à Valle in conſi.41.nume.25.Aemylia. conſi.76.num.4.Pariſi.conſi 67.nume.85.in 3.uol.Præſertim ſi diutiſſimè manſit in famulitio domini,& cum bona gratia,etiã ex eodem famulitio diſceſſus, cum maneant quædam reliquię dñicæ. Hoc tamen totum iudicis arbitrio relinquitur. Tiraquellus,Ceſſante cauſa in 1.par.nu. 103. ubi & alia. Alberi.de Maleſtis in trac.de teſtibus c.2.nu.35.Vide Nouellum regul.216. nume.9.& ſeq.& nu.82 Steph.Aufre.in trac.de teſtibus. nume.34. ubi fuſius,& in uer.Famulus,nume.43.& Lanfr.in trac. de teſtibus.uer.teſtes nu.63.Anto. Gomez in trac. de delic. c.10 nu.15. fol.411. Secus atque ſi per paucos dies, uel menſes diſceſſiſſet, dũmodo tempore teſtificationis non ſit amplius famulus Zaſ. in conſi.3.in 2.par.pagi.83.uide Angel. Aret. in §.pater.inſtitu. de teſtamen.nume.5. Crottus in conſi.131. nume.57.Admittitur etiam in teſtem famulus pro domino, quando eſt teſtis rogatus in inſtrumento,vel teſtamento etiam contra dominum. Cępola cautela. 219. Non autem famuli Bariſelli admittuntur in teſtes pro Bariſello.Marſi conſi.103.nu.47. lib.ſecundo. Nec Beroarii pro Poteſtate in Syndicatu non admittuntur in teſtes; ut probat Moncada in Addi.ad Crotum in trac.de teſtibus par. quarta,nu.131.Item famulus & Pediſequa non ſunt teſtes idonei pro matrimonio clandeſtino.Ferrettus conſi.196. in 1.uol. Alex.de Neuo in conſi.j num.ſecundo. Parte tamen non opponente eſt idonea Pediſequa. Iudex uerò poteſt eam repellere. Alex.Neuius in cõſi.ſexto,in his quæ non poſſunt probari, niſi per domeſticos, admittuntur famuli, & ancillæ in teſtes. Idem Alexand.de Neuo in conſi.4.nume.15. Campegius fuſiſſimè in trac.de teſtibus,regula 11.cum ſeq.Crottus de teſtibus par.3.numero 124.& par.4.nu.21.& ſeq.ubi Moncada.Et famuli Scholaſticorum,Cerdonum,& ſimi.non admittuntur in teſtes, quia ſunt perſonæ uiles:uide tamen ibi,quando habent,uel non habent ſalarium. Afflic. ſuper conſtit.lib.3.rub.53.de Aleatoribus nume.18.ubi etiam,quando in factis domeſticis familia res teſtificari poſſint.Fran.Mar.deciſ.Delphi.q.92. & ſeq.lib.2.famuli autem Epiſcoporum & nobilium dominorum ſunt pro eis teſtes fide digni, quia præſumitur pro patronis, ꝙ non teneant, niſi familiares diſcretos, & bonæ opinionis, licèt quandoque habeant ſuſpectos, & malæ opinionis,Pet.Rauen.in alphabeto aureo.fol.179.col.3.in prin.teſtis vtique famulus,qui repelleretur,poſſet admitti de conſenſu partis. Firma.in Reperto.uer.teſtes, qui eſſe poſſunt? & an familiaris ſit teſtis idoneus, plura Anto.Gabriel.Communium conclu.titu.de teſtibus concl.10. vbi ponit amplia.& limita.

Quæſtio LXXVI.

Iudex an poteſt iudicare in cauſa famuli.

AN iudex poteſt iudicare in cauſa ſui famuli? Reſpon. Nouellus.regu.32.quòd ſic.Limita,vt ibi.uide Fran.Mar.deciſ. Delphi.quæſt. 437. ubi dicit hoc verum, quando delinquit in officio. Nec eſt locus appellationi. Clar.in quæſt.35.uer. Solet etiam quandoque.

Quæſtio LXXVII.

Officialis poteſt ne formare inquiſitionem contra iniuriantes eius famulos.

POteſt ne officialis formare Inquiſitionem contra iniuriantes eius famulos? Reſpon. Bart. quòd ſic. ſi notoriè ſit effecta iniuria.Bar.in l.ſi quis forte.§.j. ff.de pœnis. vide omnino d.Rolan.à Valle in conſi.48.in 2.vol.

Quæſtio LXXVIII.

Famulus defendendo dominum ſi occidat an teneatur.

FAmulus conductus defendendo dominum eius, occidit inimicum.An teneatur de occiſo? Reſpon.Blancus in prac.crimi.in §.iuris permiſſione,nu.36.pag.116.non teneri.

Quæſtio LXXIX.

Seruus ſimpliciter morans in domo alicuius an debet habere ſalarium.

QVid ſi ſeruus ſimpliciter moratur in domo alicuius. An debeat habere ſalarium, quando non eſt ſibi promiſſum? Reſpon.Caſt.in conſi.346.in 2.in nouis.Pet.Rebuff.in tract.de Priuilegiis ſchola. priuilegio 163.& ſeq. Firma. in Reper.Bald. conſi.155. in 6. par. Nam inſpicitur primò quid eſt actum inter partes.Et ſi non apparet,debet inſpici qualitas perſonarũ, cuius ſcilicet induſtriæ, cuius peritiæ ſit ille, qui miniſterium præſtat. Et debet conſiderari, ſi ſit homo pauper, qui non habet unde viuat,niſi de ſuo labore,quia non eſt veriſimile,ꝙ uoluerit operari gratis.l.j.ff.de uariis & extraord.cogni.Ita dicit Pet.de Vbal. ĩ trac.de duobus fratribus.circa 6.par.in fi. Tomo 8. uide Alex. ꝯſi.109.in 6.vol.& debet omnino merces tribui famulo. Iuxta illud Dominicum. Dignus eſt mercenarius mercede ſua,& qui fraudat aliquem mercede ſua,ſanguinẽ effudit c.immolans 24. quæſt.5.Caſſane.in Catalogo gloriæ Mundi,in 3.par.conſidera.1.nu.9.ver.condeſcendo, Tiraquel.in l. ſi vnquam. ver.facultatem.C.de reuo.dona.Neuiza.in ſylua. fol.9. Summa Angelica, ver.famulus.vbi dicit,ꝙ ſi ſeruus cõſueuit locare operas.& dominus conducere operas miniſtrorum, tenetur dominus ſoluere vſque ad ſummam, qua alius fuiſſet conducturus,argu.l.ſi non fortem.§.libertus.ff.de condi.inde.Archi.1.q.j. ſunt. Natta in conſ.376.in 2.uol. Quid ſi fuit conductus ſub mercede taxãda arbitrio domini? Reſpon. ꝙ tunc iudicio boni uiri taxabit. Summa Angelica ver.Arbiter.§.10.Firma.ver.famulus recedẽs à domino.Et no.ꝙ ſeruus poteſt facere compelli dominum ad ſe induendum, ſi hoc non faceret. Et hoc eſt de iure naturali, quia quis tenetur alere illum, cuius opera alitur. Et alimenta & veſtitus debent præſtari ſeruitoribus & miniſtris ſecundùm ordinem & dignitatem ipſorum, & plus ſumpturus eſt domicellus quàm regacinus. Ang.in l.ſed & quid, in prin.ff.de vſufru.& dic, quòd licèt ſeruitor, ſeu famulus à ſuo domino ſimpliciter debeat ab eo ueſtiri. Tamẽ ſi ex pacto ſeruiat pro alimentis tantùm,prout faciunt Scholaſticorum ſeruitores,eo recedente,tenebitur ſeruitor reſtituere veſtimẽta ſibi facta.Bermon.in trac. de publicis Concubinariis.nume.32.fol.325. Aliàs ſecus,ſi non adſit pactũ Caſt.in l.peculium. ff.de pecu. Quod intelligit Caſt. ſi ſunt ueſtes quotidianæ,ſecus ſi ad ornatum. Idem Caſt.in l.id veſtimentum.eo.tit.Et inquit Bal.in l.in his rebus.§.ſeruus.ff.ſolut.mat.col.2.quòd ſi famulus, uel famula recedit infra annum à domino,non reddit ueſtimenta trita,prout extant, dominus poteſt retinere de ſalario, quanti eſt illud pretium ueſtimentorum,per illum tex. Vide Pet. Rebuff. ubi ſupra, qui dicit, quòd ſi famuli diſcedunt à domino,& eum relinquunt culpa ſua, mercedem futuram amittunt. Vide Bal.in l. 2.num.2.col.j.uer.Sed ſi quis promittit.C.loca.& in l.ędem.nu.8.in prin.eo.tit.& Doc.in l.pen.ff.ſolut.mat. & in l.diuerſitatis.C.de poſtlimi.reuer.& Iulium Ferre.de militari iuſtitia, nu.13. Vbi dicit,quòd in actis, in quibus conſideratur intereſſe pecuniarium, & nobis damnum non ſit,neque intereſſe, vt in famulis militum, & ciuium diſcedẽtibus,ſoluitur pro rata temporis ſalarium, ſed ſi tñ damnum patiuntur milites,uel ciues ex eorum receſſu,quantum cõmodum habuerunt ex ſeruitio & acceſſu, non tenẽtur propter cõpenſationem hinc inde.Et not.ꝙ ſi famulus ſit malus & fraudator,poterit expelli ante tempus, & perdit ſalarium totius temporis.Rebuffus ubi ſupra nu. 12. Et poterit dñs propria auctoritate ſpoliare eius famulum ueſtimentis.Bal.d.§.ſeruus,quia iſtas veſtes famuli non habent in proprietate, ſed habent ſolummodo in vſufructu, & intelliguntur precariò uel ſub commodato à domino habere. Et ideò licitum eſt domino ſua auctoritate ſibi ius dicere.l.ſi ſeruus. C.quod cum eo.Nam tenet iſte famulus iſta ueſtimenta, ſicut aſinus ſellam. Iuxta illud Virgilii. Sic uos non vobis vellera fertis oues. l. veſtimentum.ff.de peculio. Quod intellige verum,niſi veſtes eſſent traditæ famulo æſtimatæ, quia tunc tranſit dominium in famulum & poſſeſſio, nec habet tunc dominus ius in veſtibus,ſed in pretio,quanti autem pretij eſſe debeant famuli ueſtes,ponit Bar.in l.fortiſſimis.C.de milita.ueſte.lib.12.Et no.ꝙ etiam in famulis,& ſumptu familię eſt ſeruanda conſuetudo,ut inquit Bar.in l.ſuper creandis.C.de iure fiſci.lib.10.Regulariter autem eum,cuius opera utimur,alimentare,veſtireque tenemur. Roma.conſi.440.nu 2.& potiſſimum, ut eſt dictum. Si eſt ſolitus locare operas ſuas pro famulo,quia conſequi debet & ueſtimenta & ſalarium,licèt nõ conuentum.Federi.de Senis in conſi.218.& Petr. Moncada in addi. ad Crotum.in trac.de teſtibus,par.4.nu.139.& nu. 161. Et uide Capram regu.88. nu. 46. Et ſi ſerui ſunt pares in conditione & dignitate omnibus uiriliter debent præſtari alimenta, ſecus ſi diſpares, & non inſpicitur, quòd vnus comedat & bibat plus ꝙ̃ alter.Firma.ver.alimenta miniſtris.

Quæſtio LXXX.

Famulus an cenſeatur reconductus eodem ſalario.

COnduxi famulum pro decem, & finito anno, eundem reconduxi,non facta mentione ſalarij. Quid iuris? Reſpond. quòd intelligitur recõductus famulus eodem pretio,quo antę. Bald.

Bald.in l.cum quidam.ad fi. C.de iure do. per l. qui ad certum. ff.loca.Cremen.ſingu.13. Viuius fuſiſſimè in ſuo communium opi.ver.Officialis.in 1.par.Scribentes in l.diem functo.ff.de officio adſeſſo.D.Rolan.à Valle in tract.de Lucro dotis.q.75.nu.5.

Quæſtio LXXXI.

Seruus ſi iuret ſeruire per annum, an poſſit aſtringi ad ſeruiendum.

QVid ſi ſeruus,vel famulus iuret ſeruire per annũ. An aſtringatur ſeruire per tale iuramentum? Reſpon.quòd ſic.Alberi.in l.ſi quis pro eo.ff.de fideiuſſo.in prin.quòd probat per illam l.& aliàs.Quod procedit, quando fuit liberum iuramentũ, ſecus ſi extortum.Gallus in conſi.14.nu. 10.

Quæſtio LXXXII.

Famulus conductus per annum ſi Dominus moriatur infra annum, an conſequatur integrum ſalarium anni.

DOminus habet famulum per annum conductum, & moritur ipſe dominus infra annum. An ſeruus conſequetur totius temporis ſalarium? Reſpon.Dec.& alij in l. diẽ functo.ff. de offi. Adſeſſo.quòd ſic,ſi alteri eius ſeruitium non locauit.

Quæſtio LXXXIII.

Seruus locans operas ſuas ad quid tenetur.

SEruus vſque ad annum locauit operas ſuas. Ad quæ tenetur ipſe ſeruus? Reſpon. Tenetur ſingulis diebus laborare,& cõtinuè ſecundum morem famulorum. Lucas de Penna in l.j.C. de agrico.lib.11.& conſueta obſequia, & miniſterium ſeruile, & non ſeruile,ſecundùm qualitatem ſerui facere tãtum,& exercere tenetur.Iul.Ferre.in conſi.9.num.j. Sed an teneatur laborare etiam diebus feſtiuis requiſitus a domino? Habetur de conſecra.diſtin.3.Rogationes,in glo.vbi Archi.Alberi.in rub.C.de ferijs.

Quæſtio LXXXIIII.

Famulus quòd debeat ſoli Domino operari, an valeat.

AN pactum eſt licitum, quòd famulus meus mihi ſoli operari debeat,durante tempore operarum, nec diuertere ſe ad contrariam operam,& mihi nociuam? Reſpon.Bal. in conſ. 445.num.j.in j.par.quòd ſic,allegat.l.in operis.ff.loca.& Firma. in Reperto.

Quæſtio LXXXV.

Seruus & homo liber an poſſit locare operas ſuas in perpetuum.

NVnquid ſeruus, & homo liber poteſt locare operas ſuas in perpetuum? Reſpond.quòd ſic. Et eſt communis opinio.Viuius communi opinione 162.in 2.par.Soarez in Theſauro litera O,num.16.Nam poteſt ſeruire, etiam per ſubſtitutum. Alberi.in l.nominis quoque.ff.de vſufruc.lega.Firma.ver.famulus.Ioan.Fab.inſtitu.de iure perſona §. ſeruitus, num. 5. vbi bene.Niſi eſſet electa induſtria perſonæ.l.inter artifices. vbi Doct. ff.de ſolu.per illum tex.Pactum autem, quòd teneatur tibi perpetuò ſeruire,eſt ipſo iure nullum,glo.no.vbi Bal.in l. poſt certi.C.de liberali cauſa. Petr.Rauen.in ſuo aureo alphab.ver. Pax. col.4.fol.109.

Quæſtio LXXXVI.

Seruus an cogi poſſit per patronum ſeruire alij.

NVnquid ſeruus cogi poteſt per patronum ſeruire alio? Reſpon.Bar.in l.ſi non fortem.§.ſi libertus.ff.de condi.indebi.quòd ſic,fuſius Duen.regu.304.Ange.ibi nu.5.in d.§.ſi libertus. Vbi an famulus poſſit per dominum conducentem alteri delegari,vt eędem operæ ſibi præſtentur? Et ita diſtinguit. Nam aut ille famulus eſt artifex,& poteſt. Aut eſt domicellus, qui eſt conductus,vt ſeruiat in menſa, vel aſſociet dominum per ciuitatem,vel exhibeat aliud miniſterium,concernens ſolum perſonam conducentis:& tunc alteri non poteſt delegari.Alexan. ibi no.10.& Caſt.qui limitat.Niſi quando operanti afferret præiudicium;quia nullo caſu fieri poterit eo inuito. Vide omnino Petr.Rauen.in ſuo aureo alphabe. ver. Quadriennij.col.3.circa prin.Firma.ver.conductor famuli. vbi bene.

Quæſtio LXXXVII.

Pactum an famulo factus vt non poſſit vendere alterius quàm domini merces valeat.

AN teneat pactum cum famulo deputato ad vendendum merces domini, quòd non poſſit vendere aliquas merces alteri ſub pœna? Reſpon.Bal.conſi.445.nu.j.in 1.parte incip. Titius locauit.

Quæſtio LXXXVIII.

Seruus an poſſit per interpoſitam perſonam quod non poteſt per ſe.

SEruus promiſit non vendere talem rem, vel quid ſimile. An poterit per interpoſitam perſonam eas vendere? Reſpond. Bal.conſi.445.num 3.lib.j.ꝙ non, quia veniret contra conuentionem.l.fraus.ff.de legibus.l.hæres meus.§.quòd in fraudem.ff. de condi.& demon.

Quæſtio LXXXIX.

VBi pater,vel magiſter tenetur ſoluere condemnationem pro filio,vel famulo delinquente. An pater, vel magiſter eſt citandus? Reſpon.Iaffre.deci.196.

Quæſtio XC.

Seruus dãnatus ad mortẽ, differtur executio uſquequo reddat dño rationẽ.

DAmnatus eſt ſeruus ratiociniis domino obligat⁹. An differatur eius pœna vſque dum reddat rationem? Reſpond. ꝙ ſic in l.j.C.de bonis proſcriptorum. Tancretus de ordine iudicario.titu.de execu.ſententiæ,pag 122.ad fin.

Quæſtio XCI.

Famulum militum ſint reſtituendi vt milites.

AN militum famuli ſint,vt domini reſtituendi? Reſpondeo. Dolanus in ſuo de in integr.reſtitu.mino.c. 338.

Quæſtio XCII.

Famulo agenti negotia quicquid datur vltra ſalarium cenſetur donatum.

QVid ſi famulo,vel agenti negocia aliena ſoluitur ſalarium conuentum. An quicquid vltra datur, cenſeatur donatũ? Reſpond. Arius Pinelus in l.j.C.de bon.mater.in verſi. infertur 3.pag.320.ꝙ ſic,quicquid enim vltra datur, etiã ſi dignè ob fidelitatem,diligentiamve datur, cenſebitur iure ſimplicis, liberaliſque donationis, contra mentem omnium ferè ſcribentium.

Quæſtio XCIII.

Famulus furti conſcius an teneatur in foro conſcientiæ.

QVæritur an famulus furti cõſcius, qui furto obuiare tenetur,in foro conſcientiæ teneatur ad reſtitutionem? Reſp. teneri.ex Domini.Soto.lib.4.de iuſti.& iure q.7.art.3.quem refert & ſequitur Menochi.de arbi.iudi.caſu.355.num.3.lib. 2.

Quæſtio XCIIII.

Dominis an licet caſtigare ſeruos.

AN liceat dominis caſtigare ſuos ſeruos? Reſpond.ꝙ ſic, leuiter tamen & moderatè. Menochius de arbitrio iudicis, caſu 364.Bald.in l.idem & ſi.§.quoniam,de vſufruc. Si quis tamen immoderatè ſeruum furti ſuſpectum caſtigaret, punitur de exceſſu iudicis arbitrio. Alexand. conſil. 75. libro 3. Menochi. ibi numero 14.

Quæſtio XCV.

Officiales an teneantur eorum ſeruis viuis & mortuis.

AN officiales teneantur pro eorum ſeruis viuis & mortuis? Reſpond.Barto.in l.j.§.familiæ.ff. de publica. & per Doct. in l.j.C.de Aſſeſſo.& in l.quoties.ff.de noxalibus. Ferre. in tract. de Gabellis,num.218.

Quæſtio XCVI.

Familiares in teſtes an admitãtur in probanda uiri ſæuitia cõtra mulierẽ.

QVæritur,admittuntur ne teſtes familiares & domeſtici in probanda ſæuitia viri contra mulierem? Reſpond.D. Rolan. à Valle in conſi.27.in 3.

Quæſtio XCVII.

Dominus quod tenetur pro ſeruo cõdẽnato an teneatur pro eo in contumaciam condemnato.

STatuto cauetur, ꝙ dominus teneatur ſoluere condemnationem pro famulo. Si famulus fuit condemnatus per contumaciam,quæ facit eum haberi pro confeſſo & conuicto ſecundum formam Statuti occaſione incendii. An dominus teneatur pro famulo? Reſpon.prout in conſi.20.inter conſ.cri.ꝙ non,quia eſt fictè confeſſus, & ficta confeſſio non attenditur in Statuto.Niſi in eo fiat mentio,ꝙ etiam habeat locum ſuper ficto.l.3.§.hæc verba.ff.de nego.geſt.ſequitur D.Rolan.à Valle in conſi.29.num.28.& ſeq.in 3.volum.

Quæſtio XVCIII.

Salarium an poteſt peti ab eo qui pro famulo cum aliquo ſtetit.

NVnquid ſalarium peti poſſit ab eo, qui cum aliquo mercatore pro famulo ſtetit? Reſpon. Petr. de Valdis in tractatu de duobus fratribus,in 6.parte ſub num.26.to.8.

Quæſtio XCIX.

Famulus operans in apotheca domini an poſſit dicere ſe ſocium in arte.

EGO conduxi operas alicuius famuli pro famulando. Et poſtea illum exerceo ĩ factis meis in aliqua Apotheca. An poterit dicere ſe fuiſſe ſocium in arte,in qua per me præpoſitus fuit? Reſpond.ꝙ non.Sed debet habere tantum ſalarium conuentum.l.qui operas.ff.loca.Riminald.conſi.356.num. 14.in 3. volum.Et ideo iſti famuli, & familiares Cerdonum, & ſimilium qui ſolum in apothecis aſſiſtunt,& mercedem habere debent ſecundùm operas. Alexand. in Addit. ad Barto. in l. teſtium.in fin.princip.ff.de teſtibus. Et ij non ſunt idonei teſtes pro ſuis magiſtris & patronis. Petr. Moncada in addi.ad Crotum in tract.de teſtibus,parte 4.nume.139. Vide omnino Bald. in conſi.50,in 2.volum.

Quæſtio C.

Famuli miſſi ad villam,pro cuſtodia non poſſunt grauari pro re & perſona.

AN famuli miſſi ad Villam pro cuſtodia, & vt laborarent grauari poſſint pro re & perſona? Reſpon.Ferrettus de Gabellis num.505.ꝙ non.

Quæſtio CI.

Seruiens an per conſtitutum transferat poſſeſſionem.

AN ſeruiens per conſtitutum transferat poſſeſſionem? Reſpon. Tiraquell.in ſuo Conſtituti poſſeſſorii,parte 3. limita. 17.numero 1.

Quæſtio CII.

Mercedem ex famulatu ſemper peti poteſt, non obſtante ſtatuto.

Quid

QVid ſi quis mercedem recipere debeat ab aliquo ex operibus diurnis, uel famulatu. Et non petierit infra terminum à Statuto præfixum iuſto impedimento detentus. An poterit poſtea petere? Reſpon. ꝙ ſic. Petr. Duennas regu. 306.

Quæſtio CIII.

Famulum vt infirmitas excuſet.

QVuid ſi famulus eſt infirmus. An infirmitas eum excuſet? Reſpon. Bar. in l. opere. ff. de vſufruc. lega. Abb. & Dec. in cap. j. de præben. & Dec. in c. ſignificatum. num. 7. eo. tit. Abb. in c. j. de cleri. ęgro. vel debili. nu. 6. ubi dicit, quòd quando ſeruus eſt infirmus pro tempore durante infirmitate non debet habere ſalarium, vt eſt communis opinio, ſecundùm ipſum ibi. Vide Iaſ. in l. diem functo, nu. 47. ff. de offic. Adſeſſo. Et communem dicit Couarru. Variarum lectio. lib. 3. c. 14. ubi differit ad partes. & tandem cum communi reſidet. deciſ. Tholoſa. 359. & Barto. in l. ſi vno. §. item cum quidam, nu. 8. ff. loca. Alber. in d. l. opere. & in l. arborib. §. de illo. ff. uſufruc. & quemadmo. Viuius Communi opi. ver. Famulus. in 2. par. Cagnol. in d. l. diem functo. nume. 215. Et non tenetur ſeruire per ſubſtitutum famulus infirmus l. fin. §. j. & §. fin. C. de agen. in rebus lib. 12. Alberi. d. §. de illo, nu. 3. Tiraquel. in l. boues. §. hoc ſermone, nu. 73. ff. de verbo. ſign. regu. j. ubi etiam dicit, ꝙ ſi famulus promiſit ſeruire per annum, & infirmatur, quòd non tenetur ſupplere anno ſequenti. Et ſalarium debetur ꝓ rata temporis, quo ſeruit. l. ſed vno. §. cū quidam. ff. loca. Bald. conſi. 43. in 2. vol. deciſ. Delphi. per Franc. Mar. q. 798. lib. j. Ferrettus de militari iuſtitia nu. 117. Sed quando ſeruus poſſit ſeruire per ſubſtitutum, ponit Alber. in l. quiſqs cenſibus. C. de Epiſc. & cleri. Firma. in ver. Famulus. Et dominus famulo infirmo tenetur modicas expenſas facere. Ferre. de militari iuſtitia, numero 117. Sed non magnas, deciſ. Tholoſa. 263. Summa Angelica ver. Famulus, nume. 2. Quod intellige ratione famulatus, ſecus ſi dominus tenetur, vt pauperi ibi, & Ioan. de Amicis conſi. 98. nu. 13. Sed an teneatur dominus ad expenſas & medicinas famulo? Bar. in l. cum dotem. §. ſin autem in ſęuiſſimo. ff. ſolut. matr. Sed an mortuo famulo nondum finito anno præſtari debeat integrum ſalarium eius hæredi? Reſpond. Fran. Mar. deciſ. Delphi. q. 798. Vbi dicit, quòd pro rata debetur. vide D. m. Cęphal. conſil. 70. nume. 4. & 7. & conſi. 71. nu. 3. 4. 13. 18. Viui. communi opi. 108. ver. Famulus, in 2. par. Sylua. conſil. 28. num. 2. & nu. 23. Vbi dicit quæſtionem eſſe valde dubiam. Et de rigore iuris eſt communis opinio, quòd famulus infirmus non debet habere ſalarium, ſecus de ęquitate.

Quæſtio CIIII.

Famulo quando debetur ſalarium.

QVando debetur ſalarium famulitij famulo? Reſpond. infra annum, & poſtea non auditur. Focherius in prac. iudicia. cap. 36. & hæc quidem exceptio eſt commentitia, & ſi famuli tenentur vigore legis petere ſalarium in annum. Idem erit in ancillis. Petr. Rebuff. in trac. de Priuile. Scho. Priuile. 177. numero quarto. Limitat Duennas regu. 306. Vide Vaſquium in tracta. de Succeſſio. lib. primo. §. 10. num. 33. Famulus tamen annalis debet habere ſalarium in fine anni, & ſi ante recedit, ſibi imputet. Bald. in l. 2. C. loca.

Quæſtio CV.

Seruus ex pacto an quis efficiatur.

AN quis efficiatur ſeruus ex pacto? Reſpon. Baren. in tract. de formandis libellis, quòd non, & probat.

Quæſtio CVI.

Famulus an poſſet acquirere ius perpetui famulatus.

AN famulus poſſit acquirere ius perpetui famulatus, in domo alicuius? Reſpon. quòd non. Crauetta de antiquitate tempo. par. 4. nume. 233.

Quæſtio CVII.

Seruo donatum an licet domino propria auctoritate auferre.

AN liceat domino donatum ſeruo propria auctoritate illud auferre? Reſpon. Caſt. poſt alios in l. in his. §. j. ff. ſol. matr.

Quæſtio CVIII.

Famuli res an ſint tacitè domino obligatæ pro ſeruitio.

REs famuli ſunt illatæ in domo domini. An ſint tacitè obligatæ domino pro ſeruitio ipſius famuli? Reſp. Bal. in l. certi iuris q. 4. C. loc. ꝙ non de quo doctus Menochius de adipiſcen. poſſ. nume. 145. in 3. remedio. Et ideò retineri non poſſunt, ſi recederet ante tempus, de quo Neguſan. in tracta. de pigno. in 4. membro. ſecunda par. princ. nume. 151. Tomo 8. Scodobius in auth. habita. pag. 43. C. ne filius pro patre. & in Auctario. litera A. ubi & alia. Et famulus dicitur de familia domini. l. ſecunda. ff. de vſu & habi. Alexand. in conſil. 140. numero ſeptimo, in ſecundo vol. Et ſeruientes & ancillātes veniunt appellatione domeſticorum. gl. Inſti. de teſtamen. §. in teſti. verſic. in ea re. Alex. conſ. 150. nu. 17. in 4. col. Et famulus dicitur habitare in loco, in quo habitat patronus. Bart. in conſi. 42. Etiam, quòd exterus eſſet. Grammati. deciſ. Neapoli. 87. nu. 4.

Quæſtio CIX.

Famulus a domino expulſus an debeat habere ſalarium pro toto tempore, quo non ſeruiuit.

FAmulus fuit expulſus per dominum ſine cauſa. An debeat habere ſalarium pro toto tempore, quo non ſeruiuit? Reſp. ꝙ ſic, deciſ. Tholoſ. 268. ubi fuſius. Sed pone famulus meus non vult amplius mihi ſeruire, ego volo repellere, & de præterito tempore volo ſibi aliquid dare. An poſſum? Reſpond. Bald. in l. ęde. C. loca. nu. 8. ꝙ ſi tantum damnum patior de receſſu, quantum cōmodum habui ex ſeruitio & acceſſu non teneor, ꝓpter compenſationem hinc inde, ſi autem mihi non eſt damnum, neque intereſſe, ſoluere debeo pro rata temporis. Vide ſuprà.

Quæſtio CX.

Promiſſor ſerui de omni damno ſarciendo domino an teneatur de furto.

QVidam promiſit reſarcire omne damnum datum a famulo Scholaſtico. An tenebitur pro furto per famulum commiſſo? Reſpon. ꝙ ſic. Bal. in l. quod Nerua. col. 4. C. depoſi. de quo Gratus Reſpōſo. 154. nu. 24. lib. 2. Sed an ſtetur iuramēto Scholaſtici de damno, uel furto paſſo? Reſpon. ꝙ non: quia aliter quàm per iuramentum debet conſtare tam de ſubſtantia damni, quàm de quantitate; ne duo ſpecialia ſimul concurrāt. Et regula ſe habet communis, ꝙ diſpoſitio legis, uel ſtatuti non habet locum contra tertium, ſi hoc non exprimatur. c. ſuper eo. 2. de offic. dele. vide Dec. conſi. 82. in fi. & conſi. 146. col. 7. & in l. ſi col. 4. C. de edendo. uide Stracham de Aſſecura. in gloſſ. 31. nu. 4. Plot. in l. ſi quando nu. 768. C. unde vi.

Quæſtio CXI.

Famulus quando furtum facit, an ſit caſus fortuitus.

AN ſit caſus fortuitus, quando famulus furtum facit? Reſpon. ꝙ ſic. Cagnolus in l. contractus. nume. 24. ff. de reg. iur. Et eſt communis opinio, de qua Iaſ. in conſi. 42. vol. j. Bal. in l. j. C. depoſi. vbi reputatur caſus fortuitus, quando vxor, vel famulus facit furtum. quia de eis erat confidendum. l. argentum. ff. cōmoda. Pariſ. conſi. 156. nu. 20. in 4. vol. Et caſus fortuitus eſt ſolum, quando à perſona domeſtica fit: vt eſt communis opinio. Cherianus in ſuo communium opi. ver. furtum.

Quæſtio CXII.

Famulus pro furto leui domino facto an poſſit puniri.

FAmulus furatus fuit domino aliquid leue, puta Pitalphum vini, vel mòdicum de ſale, vel carnibus ſalſis, uel aliis cibarijs. An per iudicem puniri debeat? Reſpon. ꝙ non. Sed dominus eum puniet, verberando cum loris, vel virgis, uel aliis, moderatè tamen, ut inquit Beluiſius in tract. cri. titu. de furtis, nu. 9. Iodocus titu. de correctione, nu. j. lex eſt in l. reſpiciēdum. §. furta. ff. de pœnis. Nec poteſt conueniri actione furti, ſed vi bonorum raptorum. Bar. in l. prætor. §. generaliter. num. 2. ff. vi bono. rap. Hoc tamen procedit, quoties ſemel hoc fecit. Sed ſi hodie ſurriperet rem vilem, & cras aliam, & alio die aliam & pluries res viles furaretur, deberet furca ſuſpendi. Ita dicit Bal. in l. pen. C. de fur. qui ita limitat tex. in d. §. furta domeſtica, quem refert & ſequitur Ariminenſis in addi. ad Ang. in ver. veſtem cœleſtem. nume. 34. Vitali. titu. de furibus. Iodocus titu. de furto. numero 41. Dicit tamen Io. Fab. Inſti. de pub. iudi. §. alia. quòd familiaris, uel ſeruitor, & iuuans illum ſuſpenditur pro primo furto. Diaz. in practica criminali canonica. cap. 84. ad fin pag. 144. D. Iulius Clarus in pract. crimi. lib. 5. §. furtum. uerſi. item excuſatur. & ver. ſeq.

Quæſtio CXIII.

Dominus an & quando teneatur pro delicto ſerui.

AN dominus teneatur pro delicto ſerui, vel famuli ſubtrahentis res pignoratas, vel aliàs apud eum depoſitatas, ſeu aliàs penes eum exiſtentes. Reſpon. Bald. conſil. 222. per totum. volu. 2. ubi dicit, ꝙ ſi diſcipulus, vel famulus erat homo ſibi & aliis notus, & pro fide habitus, q poſtea fractis horreis aufugit, reputatur caſus fortuitus. Et non tenetur dominus fœnerator, vel ſimilis. Si uerò ignotus, & improbatus homo. Tunc eſſet in culpa, ſaltem leui ille, qui fidit in eo. In quo homines mediocris diligentiæ non debuiſſent confidere. l. veteribus. C. de pact. Firma. ver. famulus D. m. Alcia. conſi. 153. in quinto vol. in nouis. uide Plotum in l. ſi quando. num. 768. C. unde vi.

Quæſtio CXIIII.

Famulo an liceat furari tantam quantitatem quæ equiualeat ſuæ mercedi.

AN liceat famulo furari tantam quantitatem, quæ ęquiualeat ſuę mercedi, quam à domino conſequi non poteſt, ſicut & alius facere poteſt? Reſpond. Marſil. ſing. 177. Malitiis hominum, quòd ſic. Et hæc eſt communis opinio, ut dicit Couarruuias variarum lectio. lib. j. c. 2. nu. 15. ver. quarto eodem iure. Soarez in eius Theſauro. ver. furtum. num. 399. Arno. Solilogo 45. Alex. conſi. 135. in 1. volu. D. m. Alciat. in conſi. 6. lib. 7. col. 2. Grāmat. conſi. 50. Plot. in l. ſi quando. nu. 874. C. unde vi. Iaffredus deciſ. 140. & Alex. in conſi. 134. in 1. vol. ubi in terminis terminantibus pro Barbacina. Nā in conſcientia non teneor, ſi furatus ſum aliquid, vt mihi ſatisfaciam de eo in quo quis mihi tenebatur, nec aliter conſequi poteram. Neuiza. in Sylua lib. 3. nume. 43. Cagnol. in l. non eſt ſingulis. ff. de regu. iur. & de orig. iur. nu. 206. & ſeq. facit dictum Bal. in conſi. 345. in 4. ubi dicit, quòd qui iuſta ratione credit ſe dominum, & ideo ui rapit, uel clam ſurripit, excuſatur à furto. Idem ſi quis retinet rem meam, nec poſſim

poſſim illā cōſequi per iudicē, poſſum illā licitè furto ſubtrahere, vel æquiualentem. l. ait prætor. §. ſi debitorem. ff. quæ in frau. cred. Inno. in c. olim. de reſtitu. ſpoliato. limita non procedere ſi oriretur ſcandalum, quia tunc non poſſem. Barb. in conſil. 11. vol. j. Iaffredus. d. deciſ. 140. Abb. in c. per prælatum. de his, quę vi metusve cauſa. Tiraquell. de pœnis tempe. cauſa. 46. limi. 239. nu. 4. Fuſius Couarruuias variarum reſolu. libr. j. cap. 2. nu. 15. Et ita tenet Archiepiſcopus Floren. in eius ſumma, part. 2. titu. de furto. c. 15. col. 2. circa prin. in §. j. uide omnino. Tenentur tamē pœna arbitraria famuli furantes, ut de debito ſalario ipſis ſatisfiant. Alex. d. conſil. 135. in 1. uol. de qua re etiam Monteleo. in practica arbitraria. pag. 437. vide l. extat. ff. quod metus cauſa. Viui. communi op. 133. in 2. par. furans uerum, inquit Dominus noſter. Deuther. c. 24. Cum repetes à ꝓximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum, vt pignus auferas. vide deciſ. Pedemon. per D. Oſaſcum. 68. nu. 31.

Quæſtio CXV.

Famulus occupans rem alienam an præſumatur domini mandato.

FAmulus occupat rem alienam. An præſumatur occupare mandato domini? Reſpond. ꝙ non. Etiam ſi res reperiatur apud eundem dominum. Bal. in l. j. C. de epiſco. & cler.

Quæſtio CXVI.

Famulus creditoris rem repetit poſtea aufugit, an debitor ſit liberatus.

FAmulus creditoris rem repetit, & poſtea aufugit. An liberetur debitor? Reſpon. Iaſ. in l. ſi procuratori falſo. nume. 11. de condictio. cauſa da.

Quæſtio CXVII.

Famulus nolens operari, an poſſit à domino caſtigari.

FAmulus non vult operari. An dominus poterit eum caſtigare? Reſpon. quòd ſic moderatè: quia familiaris inimicus peſtis eſt in domo. Bal. in l. idem. §. ſi quoniam. ff. de uſufruc. Hortor tamen cauendum eſſe ab hoc tanquàm ab igne, quia vidi triſtum exitum ſenſiſſe dominos. Et in caſtigante famulum funiculo præſumitur, quòd non habuerit animum vulnerandi. Alex. conſi. 75. lib. 3. vide Auguſti. ſuper Epiſto. Ioan. dicentem. Non putes te tunc amare ſeruum tuum, quando eum non cędis, aut tunc amare filium tuum, quando ei non das diſciplinā, aut tunc amare vicinum tuum, quando eum non corrigis, non eſt iſta charitas ad emendandum & corrigendum, ſi ſunt boni mores delectent, ſi autem mali emendentur.

Quæſtio CXVIII.

Famulus tranſiens mercantias non ſoluens gabellam non præiudicat domino.

FAmulus meus tranſit mercantias, & non ſoluit gabellā. An per hoc debent dici confiſcatæ meæ mercantiæ? Reſpon. ꝙ non. Doc. in l. prima. C. de ſeruis expor. Guido Papæ ſingu. 21. Fran. Mar. deciſ. 63. lib. primo, & conſuluit D. m. Alcia. in conſil. 54. per totum. lib. 2.

Quæſtio CXIX.

Dominus quando teneatur pro famuli incendio.

FAmulus meus minus diligenter in ſtalla tenuit lucernam, ob qđ domus per me conducta fuit exuſta. An tenear emendare damnum? Reſpon. quòd ſic. uide tamen Cagnol. in l. contractus. nu. 70. ff. de regu. iur. & in l. culpa caret. nume. 15. eo. titu. D. Rolan. à Valle conſi. 95. lib. ſecundo, vbi dicit, quòd ſi famulus non eſt deputatus à domino ad cuſtodiam ignis, non tenetē dominus pro eius famulo. Aliàs ſic. uide Franc. Mar. deciſ. 61. lib. primo, & 521. lib. ſecundo.

Quæſtio CXX.

Seruum an alere teneatur, qui dominum eius alere tenetur.

ALiquis tenetur alere quempiam. An & ſeruitorē eius alere tenetur? Reſp. ꝙ ſic. Rebuffus in tracta. de priuile. ſcho. priuilegio 163. Et no. quòd qui inuitat dominum, tenetur & eius ſeruitorem acceptare. Rebuf. ibi. nu. 10.

Quæſtio CXXI.

Legatum ſi fit famulis, quibus famulis debeatur.

LEgatum fit famulis, quibus famulis debetur? Reſpon. ijs debetur famulis, qui ſunt famuli tempore teſtamenti. Et eſt deciſio Tholoſ. 190. l. ſi ita. ff. de auro & argen. legat. Etiam ſi eſſe deſierunt tempore mortis. l. Titia. ubi Ang. de manu. teſta. & no. in l. ſi cognatis. de reb. dub. Firma. in ver. legatum incertæ perſonæ. nume. 2. vbi idem dicit in pediſequis.

Quæſtio CXXII.

Famulo quando ſalarium minuatur.

QVid ſi famulus cœpit ſtare cum duobus, vel tribus ſcholaſticis, & duo receſſerunt. An ſalarium minuatur? Reſpon. ꝙ ſic, quatenus labor minuitur. Barto. in l. Seio. ff. de annuis lega. & Bald. in l. liberti. C. de operis liber. & Bald. in Authen. habita. C. ne filius pro patre. Firma. in reperto. vide tamen Cagnol. in l. diem functo. num. 159. ff. de offic. adſeſſo. vbi quando hoc habeat locum.

Quæſtio CXXIII.

Seruus quas operas tenetur domino præſtare.

SEruus tenetur præſtare operas domino. An intelligatur de carnalibus? Reſpon. quòd non. Baueri. in §. eſt autem. col. j. inſti. de hære. inſti. vbi etiam dicit, quòd punitur contrafaciens. Neuiza. in ſylua lib. 4. nu. 64. Nam debet comburi ſeruus, & dominus decapitari. l. vnica. C. de mulieri. quæ ſeruis ꝓpriis ſe iunxerunt, quod intellige in ſeruo in poteſtate. Refert tamē Papo. Areſto. 4. fuiſſe furcis ſuſpenſum quendam famulum qui cum domina adulterium commiſerat. D. Iul. Clar. in §. adulterium. verſi. ſed quæro quæ ſit pœna.

Quæſtio CXXIIII.

Famulus in officio delinquens an priuetur ſalario.

FAmulus, vel ſeruus in officio deliquit. An priuatur ſalario? Reſp. ꝙ ſic. l. j. C. de ſtatuis & imagi. vbi Paul. de Caſt. per illū tex. vbi etiam dicit facere contra adulatores, quibus plenus eſt mundus. Adulatio autem eſt perditionis ſpecies.

Quæſtio CXXV.

Famuli velut perſonæ viles qua pœna puniantur.

QVa pœna puniuntur perſonæ viles, prout famuli, vel infames? Reſpon. ꝙ comburuntur, vel furcis ſuſpenduntur. l. in ſeruorum. §. j. ff. de pœnis. Bald. in l. data opera. C. qui accuſa. non poſſunt. Milleus in Pract. crim. pag. 2. num. 141. Maximè famuli Poteſtatis diuidētes prædam cum aggreſſoribus viarum, qui viui debent comburi: vt dicit Bart. in l. ſi quis. ff. de re milit. lib. 12. Paris de Puteo in tract. Syndica. §. an ex eo. pag. 109.

Quæſtio CXXVI.

Famulus quando poſſit teſtificari pro domino.

ALiquis erat famulus tempore celebrati contractus. Nunc cum debet teſtificari pro me ſuper tali contractu deſinit eſſe meus famulus. An pro me rectè teſtificari poſſit? Reſpond. ꝙ ſic. Bar. in l. j. §. idem. ff. de quæſtio. Marſi. plenè ibi. nu. j. pag. 6. & Marſil. in l. vnius. §. ſeruo nu. 9. eo. tit. & ſupra dixi.

Quæſtio CXXVII.

Famuli militum an mereantur reſtitutionem in integrum milites.

AN famuli, quos milites ſecum ducunt de propria patria merentur in integrum reſtitui, ſicut ipſi milites a patroni? Reſpond. Caſt. in l. prima, nume. ſecundo. C. de vxo. milit. ꝙ nō: quia ipſi vadunt ſponte, & ſponte poſſunt recedere. Ex cauſa tamen probabili, & neceſſaria reſtituūtur, puta, ſi ſunt chyrurgi, vel medici, aut aliàs neceſſarii ſerui.

Quæſtio CXXVIII.

Domino an ſit parendum, qui iurare fecit ſeruum de veritate dicenda.

AN Domino ſit parendum, qui iurare fecit famulum de veritate dicenda? Reſpond. Aut iſte dominus eſt truculētus, & probabiliter eſt ferus. Et non tenetur; quia illicitum fuit iuramentum. Aut manſuetus. Et probabiliter creditur, quòd non procedet, niſi rationabiliter, & debet parere. Summa Angelica ver. famulus. nu. 8. ubi latius.

Quæſtio CXXIX.

Seruorum digladiatio badalucum appellatur.

DIgladiantur inuicem duo famuli, quæ nam dici poteſt talis digladiatio. An erit prælium corporale? Reſpon. ꝙ non. in l. prima, per Bar. col. 3. nu. 14. C. de litis conteſt. & Abb. in ca. j. de litis conteſta. Sed appellatur Badalucum.

Quæſtio CXXX.

Statutum in officialibus an habeat locum in ſeruitoribus.

AN ſtatutum in officialibus, habeat locum in ſeruitoribus? Reſpond. quòd non. Guido Pap. conſi. trigeſimo, numero quinto. Nam ibi priuilegium conceſſum dominis non cenſetur conceſſum ſeruitoribus.

Quæſtio CXXXI.

Seruus quando furti non teneatur, vel teneatur.

QVidam campſor ſemel dedit aureos cētum cuidam iuueni eius famulo, & gargiono in Banco, qui poſtea eis vſus fuit, nec detulit ad locum & perſonam deſtinatam. An furti teneatur? Reſpond. Iaſ. in l. in naue Saupheli. ver. idem iuris. ff. loca. & in §. quas verò. l. eius, qui in prouincia. col. 4. nu. 3. ff. ſi cert. peta. quòd non. Licèt fuerit Romę laqueo ſuſpenſus. Nam ſi pecunia fuit tradita per modum commendæ, vel depoſiti, numerando, ſi depoſitarius ea vtatur, non incurrit in pœnam furti, quia non dicitur furtum facere. Secus, ſi per modum ſpeciei ſit tradita, vel depoſita. vide deciſ. Tholoſa. 18. Sed contra Iaſonē ſtat Caſſanei eius diſcipuli ſententia. in conſue. Burgun. §. 5. pag. 39. vbi dicit determinationem Iaſ. eſſe contra tex. in l. ſi mandauero. § ſi dedero. ff. manda. ibi in textu centum, erat igitur numeratio, & tamen furti tenetur. vide Crotum conſi. 41. per totum. & D. Iul. Clar. in §. furtum. ver. poſſet etiam. ubi dicit, quòd fuit laqueo ſuſpenſus quidam famulus, cui dominus pecuniam tradiderat: vt alteri mutuaret, & ipſe illam conuertit in vſus ꝓprios, pro quo fuit aduocatus Imola: vt ipſe fatetur in l. ſi tibi dederim. ff. de dona. & in l. Caſſius. ff. de ſol. quem refert Igneus in l. prima, num. 91. & ſeq. ff. ad Sylla. Subdens, quòd ita Rothomagi fuit pluries iudicatum, & aliàs etiam exequutum in qbuſdā ancillis, vt fuſius ibi Clar. vide omnino. Sed vide Crauettam in conſi. 244. numero octauo, verſi. Quam opinionem. vbi dicit, ꝙ quando traditur pecunia numerata nuntio diuiti, quia tradens tunc non videtur curare. An tradat in genere, vel ſpecie: niſi ex verbis committentis pecunias apparet, quòd eas in ſpecie commiſit, ut quia dictum ſit iſtas pecunias tali viro inferes, uel numero

mero tibi centum aureos, vt eos ipsos ad talem referas, vel talem meam pecuniam tali reddes. Secùs si dictum sit. Accipe talem pecuniam, ut tali soluas pro me, nā hic solum dictum fuit de effectu solutionis non de qua pecunia. Quid modo, si pecunia taliter consignata, vt suprà, furto subtracta fuit tali famulo? Respon. D.m. Alcia. in consi. 152. in 5. vol. per totum. Subdens, quòd dominus non tenetur de culpa, quando famulus aufugit, & pecuniam, vel rem depositatam asportauit. Et fuga famuli facit indicium ad torturam. Blancus. in l. fi. ff. de quæst. ver. fuga famuli, nu. 423. vide Parisi. in consi. 156. in 4. vol.

Quæstio CXXXII.

Famulis magnorum virorum an debeantur vestes lugubres.

NVnquid vestes lugubres debeantur, etiam famulis magnorum virorum defunctorum? Respond. quòd sic. Secus, si patroni defuncti sunt viles personæ. l. si ex re. §. illud. vbi Alex. ff. de stipula. seruo.

Quæstio CXXXIII.

Iudeus quādo teneatur restituere pignus scolari ab eius famulo pignoratum.

FAmulus subpignorauit librum domini scholastici Iudæo, scienti eum esse scholastici. An dominus poterit librū suū ab eo repetere, si non de plano vult reddere? Respond. φ sic per condictionem ob turpem causam: ita Bal. in l. seruus cuiusdam. ff. de condi. indebiti. vide plenè per Marquar. in tractatu de Iudæis par. 1. c. 12. nu. 8. & Abb. in c. φ clericis. de foro compe. de quo Cremen. singu. 81. Marsil. sing. 13.

Quæstio CXXXIIII.

Famulus Iudæi an possit esse Christianus.

AN Christianus possit esse famulus Iudæi? Respond. φ non. Marquardus de Iudæis par. 1. c. 4. nu. 14.

Quæstio CXXXV.

Iudæi quando dicantur furtum committere, recipiendo pignus.

FAmulus surripit vestes, vel aliqua mobilia alicuius, & defert ad hebræos ad subpignorandum. An hebræi ipsi recipientes tales res alienas scienter pignori, dicantur furtum committere? Respon. quòd sic. Bald. in l. seruus. ff. de condi. indebi. Secus, si ignoranter. vide Marquar. in tractat. de Iudæis, par. prima, quæst. 12. nu. 18.

Quæstio CXXXVI.

Iudæus negans pignus quia agendum.

FAmulus portauit pignus ad Iudæum fœneratorē, & Iudeus postea negat pignus sibi datum. An cogitur edere libros, ad fundandum actoris intentionem? Resp. quòd sic. Vide tamen Dec. in c. ex epistolæ. nu. 20. de proba.

Quæstio CXXXVII.

Famulo alicuius quando possit dari alapa impunè.

QVid si famulus dicat iniuriā alicui nobili, ob quā dedecus esset ei adire Prætorem. An talis nobilis poterit ei inferre alapam? Respon. φ sic. Grāmati. decis. Neapoli. 14. quia aliàs prętor rem poneret in derisum. allegat Paul. de Cast. in consi. 190. In causa carceratorum. quem sequitur Ariminen. in Addi. ad Ange. de Malefi. in verbo Andream auxiliatorem.

Quæstio CXXXVIII.

Spurius quando ex famulatu potest sibi alimenta acquirere quando pater non teneatur.

IVris explorati est, quòd filius naturalis, vel spurius à patre, vel eius hæredibus ali debet: vt aliàs dixi. Quid si ex famulatu potest sibi alimenta parare. An debeat ali? Respon. quòd sic, quando esset summæ verecundiæ tale exercitium famulatus exercere, vel aliquam artem mechanicam facere, & esset ortus ex honorato patre, & de familia honesta D. Rolan. à Valle in consil. 54. nume. 70. volum. secundo, & in consi. 55. num. 5. eo. volum. & in consi. 14. nume. 50. in 3. volum. Bursatus consi. 83. & consil. 62. nume. 12. vbi communiorem dicit. Si autem haberet aliquā honestam artem, vnde se posset sustētare, secus esset, quia tunc cessaret naturalis ęquitas, vel canonica, nec esset alendus D. Rolan. à Valle consi. 119. in 2. vol. & ita concludit D.m. Alcia. ɔsi. 213. nu. 16. lib. vlt. vbi dicit, quòd quando esset iuuenis, validus, & haberet exercitium & artificium. ita quòd posset largè expēsas lucrari, non deberentur ei alimenta, quia aliàs esset incitare ipsum ad inertiam. l. si quis à liberis. §. sed si filius. ff. de lib. agno. vbi inquit lex. Eum, qui ex operibus suis possit ali, summoueri à petitione alimentorum, prout etiam est text. ubi omnes in l. 1. C. de medican. validis. lib. 11. vide Fran. Mar. decis. Delphi. quęst. 457. libro secundo. Capici. decis. Neapol. 64. Chircouius in suo communium opin. Centuria. 1. conclu. 48. num. sexto, pag. 119. Et quando dicatur habere, vnde se alat, ponit Aemylia. consil. 139. & Crauetta consil. 199. In omnem tamen casum tenentur filij, quibus alimenta præstantur, operari ipsi patri, aliàs non debent ali D.m. Alcia. in consil. 36. in quinta par. Et licèt pater non teneatur alere filium, quando habet, vnde se alat, hoc procedit, quando pater tenetur tantum officio iudicis alere. Secus, si iure actionis, vt ex lege, vel statuto: quia licèt habeat, vnde se alat, tamen ipse pater nihilominus alere tenetur D.m. Alcia. consi. 88. in 5. vol. Ruin. consil. 80. nume. 5. & seq in 2. vol. Alciat. consil. 338. & consi. 267. nume. 5.

Quæstio CXXXIX.

Domini libro an statutum sit qui in eo scripsit seruum sibi debere.

AN standum sit libro rationum domini, qui in eo scripsit seruum sibi debere? Respon. φ non. Nisi sit inserta iusta, & vera causa. tex. est in l. non solùm. §. an debitor. ubi Bar. no. ff. de peculio. quod totum tamen pendet à materia legis nuda ratio. ff. de dona. Ias. in §. actiones. nu. 33. insti. de actio.

Quæstio CXL.

Dominus an possit mittere famulum quando colliguntur fructus.

NVnquid dominus mittere possit famulum, quando colligūtur fructus, vt videat, ne colonus partiarius fraudet eū? Respon. Cotta rerum memora. versi. fructus, quod sic. Subdens, quòd oporteret, quòd famulus ille esset oculatior argo, si vellet occurrere fraudibus rusticorum. Et incideret in illud. Sed qs custodiet ipso custode? Subdola rusticitas patitur, violenta superbit. Pungentem pungit, pungentem rusticus vngit. Vel contingeret illud euangelicum. Matthæi cap. 21. vbi rustici interfecerunt seruos missos à domino, vt acciperent fructus vineæ. Est Euangelium 9. vide Petrarcham de remedio vtriusque fortunæ. lib. 2. Dialogo 59. vbi de villico malo & superbo. Et ibi etiā dicit, φ mutare villicum nō prodest. Ad vnum modum fermè omnes facti sunt, nisi, quod semper peior est vltimus. vide Iac. de S. Georgio in trac. de feudis. vbi de roydis agit, qui est vltimus. nume. 52. vbi dicit, φ dñs potest ponere inspectorem, qui videat quantitatem messium, & vindemiæ. Et potest apponere pœnam, ne rustici colligant messem, vel vindemiam, nisi prius ea visa quia dubitet fraudari. allegat no. per Bal. in l. si ita &. dominus. ff. de vsu & habita. & no. Ang. in auth. nunc hæres. C. de litigiosis. Et ita dicit fuisse iudicatum ipso Iacobino consultore. Et subdit Ang. φ si dñs habeat vasallū suspectum potest pro suo interesse apponere custodem in castro vasalli, quod dicit not. 3 rusticos. Et no. φ rusticus est maledictus, vt dicit Bart. in l. j. C. sine censu, vel reliquis, & in l. 2. C. in liceat ab empt. discede. & Aret. in consi. 115. in fi. dicit, maledictus sit ille rusticus in ęternum, qui sibi fecit manum fessam in scribendo. Et dicunt rustici, qui timet de aīa nunq̄ erit diues, qui timet de corpore nunq̄ erit audēs. Neuiza. in Sylua. lib. 4. nu. 6. de tenacitate aute rusticorum scribit Card. Papien. episto. & Ias. in se inducebat in voce. rubr. C. ne rustici nullum obsequium vocentur. lib. 11. ad propositum, quod nullatenus sunt obsequiosi rustici.

Quæstio CXLI.

Dominus quando ex statuto tenetur pro seruo non tenetur pro condemnato in contumaciam.

STatutum vult dominum teneri pro seruo. An erit locus statuto, si seruus in contumaciam fuerit condemnatus. Resp. φ non. Fely. in c. cum Bertoldus. nume. 10. de sententia & re iudi.

Quæstio CXLII.

Famulus tenetur restituere domino pœnam quam pro eo soluit.

DOminus soluit pœnam pro famulo. An teneatur sibi restituere, quod soluit famulus? Respon. Specula. titu. de iniur. & dam. dati. ver. in summa. vbi & Bal. in eadis. quod sic.

Quæstio CXLIII.

Famulatus quomodo probetur.

AN testes satis probant, qui deponunt se vidisse stare, & famulari per tres annos continuos in domo Titij, licèt interrogati responderent, eum non vidisse singulis diebus & horis stare? Respond. Cornel. in consi. 171. in secundo volum. ad fi. Amodeus de syndica. in rubr. qua pœna puniuntur officiales de negligentia. ver. item in eo & de eo. de quo Benintendius decis. Bono. 43. nu. 13. vbi, quod sic.

Quæstio CXLIIII.

Famuli quando examinantur pro delicto commisso in domo.

QVuid si delictum fuit cōmissum intra domum. Quid agendum pro informatione. Resp. Foller. in pract. crimi. tit. capiant informationem. nu. 10. dicens, quod pro informatione debent examinari serui, & famuli, & omnes de domo, qui tamē fuerunt præsentes tempore perpetrati delicti. Qui dicantur familiares, domestici, adhærentes, complices? Marsil. in l. j. §. prætorea. ver. Et qui dicantur nu. 82. pagi. 36. ff. de quæstio. Franc. Mar. decis. Delphi. 181. nu. 3. lib. 2.

Quæstio CXLV.

Publicanus pro famulo quando teneatur.

QVid si famulus publicani exigit per fraudē amplius quàm quid debet? Respon. quod ī duplum tenetur publicanus. Et si per vim in quadruplū l. cotem. ff. de publica. Vitali. in tract. malefi. titu. de collegiis illicitis. num. 3. Iodocus. in pract. titu. de Teoloniis ac aliis exactionibus. Si tamen seruus, etiam liber homo exhiberetur à publicano, suo iure tenetur, & erit liberatus publicanus. Bar. in l. j. §. qui nouissimè. nu. j. per d. l. & seq. ff. de publica. Fran. Mar. decis. Delphi. 425. De pœna autem domini, vel patris nō exhibentis seruum, vel filium vide per eundem Fran. Mar. decis. Delphi. q. 426. lib. 2.

Quæstio CXLVI.

Dominus pro famulo institore quando teneatur.

Præcepi

PRæcepi famulo meo, φ mutuò reciperet pecuniā, vel quid aliud, qui ita fecit. Ob id conueniri ne potero? Resp. Fab. inst. quòd cum eo. §. si igitur. nu. 3. φ sic. vtili (scilicet) institoria, sed qualiter probabitur famulum esse præpositum tali & tali officio? Respon. Bart. in l. j. § familiæ. ff. de publica. Eo ipso probari, φ officium exercet domino sciente, videtur enim quis cum ꝓponere. l. j. §. magistrum. ff. de exercito. Franc. Mar. decis. Delphi. 469. lib. 2. Et ibi habetur. An ex contractu institoris, seu factoris competat actio domino, absq; cessione: vbi determinat, φ non. nisi in subsidium, quando non esset soluendo, vel quando esset absens. Quid si famulus contrahit cum aliquo, vel accipit mutuò pecuniam, & dicit se hoc facere de mandato domini, & tñ non sit verum. Postea ipse famulus scribat ad dominum quō contraxit cum tali, & petit ab eo, vt soluat dictam pecuniam creditori, si dominus recipit dictas literas, & non contradicat. An videatur tacitè cōsentire? Resp. Cæpola φ sic. cautela 9. Et ideo mandati, uel iussu tenetur. Ruin. consi. 81. nu. 19. in 3. vol.

Quæstio CXLVII.

Actio qualis competat contra dñm qui famulum suum mercari proposuit.

QVæro qualis actio competat contra dominum, qui famulum suum mercari proposuit, contrahere, vel quid aliud agere? Respon. Specula. titu. de obliga. generali. vbi fusissi. Aret. in § igitur. num. j. insti. quòd cum eo. Limita, ut per Aret. insti. de noxalib. in prin. nu. 2.

Quæstio CXLVIII.

Dominus an teneatur ex mala custodia famuli pastoris.

AN dominus teneatur ex mala custodia famuli pastoris. Respond. Cassa. in consuet. Burgun. §. 6. num. 12. pag 72. Gozad. consi. 63. Aemylia. consi. 103. Nam mala electio est in culpa. Franc. Mar. decisione. 724. vide omnino.

Quæstio CXLIX.

Famulus gregis an tenentur de mala custodia.

NVnquid famulus gregis & bestiarū custos teneatur de mala custodia? Resp φ sic. Bal. in l. j. C. loca. vbi plenè Cagnol. in l. contractus, nu. 23. ff. de reg. iur. Plotus in repet. l. si quando. nu. 750. C. unde vi. Gozadin. consi. 103. & consil. 63. nu. 3. Et an teneatur de casu fortuito & aliis? Resp. Corn. consi. 28. in 3. ꝑ totum. Ias. & alii in l. si pascenda pecora. nu. 4. C. de pac. Bald. in l. j. nu. 12. versi. quæro an vincam. C. de ędili. actio. Aemylia. consil. 103. Dec. in l. qđ te. nu. 9. ff. si cert. peta. Corn. consi. 108. in 1. par.

Quæstio CL.

Res existentes in domo an possint probari per familiares.

AN res, quæ sunt in domo possunt probari per familiares? Resp. Saly. in l. lex quæ. C. de admi. tuto. per illum tex.

Quæstio CLI.

Famuli dominorum simul rixantes an dicantur rumpere pacem.

AN famuli dominorum simul rixantes intelligantur rumpere pacem dominorum. Et vtrum domini pro ipsis teneantur? Resp. φ sic. Si violaretur pax propter eorum discordiam, & dñi tenerētur ꝓ eis. Nouell. in pract. crimi. in fi. tit. de pace. n. 79. Ferret. de treuga & pace. nu. 87. Moronus de fide, treug. & pace.

Quæstio CLII.

Famulo si fiat iniuria, ad quem spectat remissio.

QVuid si fiat iniuria famulo. An ei spectat remissio iniuriæ, vel domino? Respon. Aut fit iniuria ꝑꝑ dominū, & domino spectat remissio. Aut ipsi famulo ī ipsius iniuriam. Et ipsi tantum spectat remissio. Bossi. titu. de pace, nu. 17.

Quæstio CLIII.

Famulus an iurare cogatur non expendere nisi pro commissione.

IVris extat dispositio, φ expendens pro alio iurare debet non expendere, nisi pro commissione. An si sit famulus scholastici, de quo est suspicio periurij, debeat iurare? Resp. φ non: quia incideret in periurium, ēt pro modico, quod fraudaret. Card. in cle. j. §. porrò. de hæreticis, Bertachi. uer. expendens.

Quæstio CLIIII.

Dominus habēs vnum vel duos seruitores an dicatur habitare cum familia.

QVid si in loco dominus vnum, vel duos habet seruitores. An dicatur habitare cum familia? Resp. D.m. Alciat. cōsil. 163. in 5. lib. φ non, allegat l. detestatio. §. fi. ff. de verb. sig.

Quæstio CLV.

Famulo an liceat stare in lecto & strigliare equos.

AN liceat famulo stare in lecto, & striglia fricare equos domini? Resp. φ non. Et ideo in obsidione Troiæ in exercitu græcorum fustigabatur Liptopus propter pigritiam suā. Nam illo segnior fuit nemo vnquam in toto argolico exercitu. Ferret. de militari iustitia. nu. 103.

Quæstio CLVI.

Domino quomodo succurratur, si eius seruus librum pignorat alij.

FAmulus scholaris puta, eius librum pignorat alicui fœneratori ignorante domino, quomodo ei succurretur? Respon. remedio l. fin. C. de acquiren. poss. quod est valde vtile. Si quando scholaris non posset probare eius dominium, vel titulum. D. Cæsar Contardus in l. prima, nume. 86. si de momenta. poss. suc. app. fol. 60.

Quæstio CLVII.

Dominus exemptus a solutione pedagij an teneatur pro famulis.

DOminus est exēptus à solutione Pedagij. An teneatur soluere pedagium pro famulis? Resp. φ sic. Bal. in l. usurpatione. & ibi per Saly. C. de vectiga. & commissis. Nec valet priuilegium exēptionis. l. omnium, eo. tit. Nisi fiat specialis clausula derogatoria. Secundū Bertachi. in tract. de Gabellis, in 7. part. q. 9. Franc. Mar. decis. Delphi. q 423. nu. 3. lib. 2. Nam priuilegium cōcessum dñis non trahitur ad famulos, secundùm magis cōem opinionem, de qua per Capici. decis. 12. Hercula. in trac. de Cautione de non osten. c. 19. nu. 3. & nu. 4. Et an priuilegium concessum alicui trahatur ad eius adhærentes, famulos, familiares, factores, & huiusmodi? Vide Dec. in regu. in omnibus, nu. 9. ff. de reg. iur. Et priuilegia concessa famulis fauore dominorum durant, quamdiu sunt in eorum seruitio; quia cessante causa, cessat effectus, & consequenter cessante causa fauoris, cessat fauor. Tiraquellus cessante causa. ver. fauoris causa. nume. 104.

Quæstio CLVIII.

Famuli pro manuum iniectione in clericos an teneantur Papam adire.

AN famuli, qui seruilis non sunt conditionis, ad hoc, ut absoluantur à manuum iniectione, quam in clericos intulerunt, Papam adire teneantur? Resp. φ sic. Franc. Mar. decis. 826. lib. 2. Fallit, si essent minores 25. annis, vt in decis. 868. eo. lib.

Quæstio CLIX.

Debitor soluens famulo creditoris an & quando liberetur.

NVnquid debitor soluens famulo creditoris, de quo creditor confidere consueuit, & fugiat, liberatur? Respon. Alex. in l. argentū. ff. cōmodati. φ sic. Licèt cū re, vel pecunia fugiat. Bar. in l. eū qui. §. fi. eo. ti. Bal. in l. si is C. de fur. Idē, si soluat Factori apothecę. Casus est singularis ſm Dyn. in l. φ seruus, in fi. ff. de solu. Et si quis mittit rem per aliquem inopem, non tenetur, si erat bonus, & legalis, secus si malus, quia sibi imputet. Bar. in l. si suspectum. ff. de suspec. tuto. & Alex. in d. l. argentum.

Quæstio CLX.

Dominus pro famulo an teneatur statuto.

AN dominus pro seruo, vel famulo teneatur Statuto? Resp. decis. Tholo. 195. Et quando Statutum vult dominum teneri pro famulo. Intelligitur quando erat famulus tempore delicti. Bart. in l. Titius. ff. de testa. mili. Areti. institu. de legiti agna. successio. nu. 3. in prin. vide D.m. Alcia. in trac. Præsump. regu. 3. Præsumptio. 40. vbi ponit fallen. Et de validitate ipsius Statuti Ana. consi. 2. ubi etiam. An per Statutum induci possit ut dominus teneatur pro famulo? Et Alber. tenet, φ sic in quæstio. ad Statuta. q. 50. in j. parte & q. 52. Arno. dialo. 4.

Quæstio CLXI.

Dominus nominans eius seruum filium an faciat filium.

QVid si dominus nominat eius seruum filiū. An ideò eum facit filium? Respon. quòd non. l. vnica. §. simili modo. C. de latina liberta. tollen. quia non attenditur denominatio, sed effectus, Gomes. in regu. Cancella. titu. de Trienna. poss. q. 4. litera E, pagi. 338.

Quæstio CLXII.

Promittens seruum furtum non facere, si fecerit, an teneatur.

QVid si ex pacto quis promisit seruum, vel famulum furtum non facere, An teneatur si furtum faciat? Respon. quòd sic, tex. est in l. nō impossibile. ff. de pac. Nam qui neglexit seruū fieri furem, tenetur ex pacto, quo promisit, seruum furtum nō facere. Gomes. in regu. cancellariæ. de trienna. posse. q. 28. In epilogo negligentiæ. casu 38. pag. 397.

Quæstio CLXIII.

Obligatus pro culpa seruitoris an censeatur obligatus pro dolo.

QVid modo, si me tibi obligaui de culpa seruitoris. An intelligor obligatus etiam de dolo? Respon. Bart. quòd sic in l. magistratus. ff. de magistra. quia sub nomine culpæ cōprehenditur dolus. Bar. in l. quod Nerua. in 3. col. ff. depos. Aret. in §. prætera. nu. 22. insti. de actio. Abb. in c. j. de mand. Alex. in l. etiam. §. licèt. ff. solu. matr. Et si dominus tenetur pro delicto famuli, etiam ex statuto, requiritur, quòd sit seruus tempore delicti. Aliàs nō tenetur, Aret. instit. de legiti. agnato. successio. in prin. num. 3. Et obligatus ex delicto famuli, dicitur obligatus ex quasi delicto. §. primo, institu. de obliga. quæ ex quasi delic. & Floria. in l. prima. §. quòd cum. ff. de ijs, qui deiece. vel effu. Quando aūt teneatur fideiussor famuli, ponit Bossi. in prac. titu. de carcerato. numero 58. Caueant itaque omnes, ne accipiant famulum, qui non potest inuenire laudatorem, & fideiussorem, vt discāt exemplo Petri Rauen. in eius aureo alphabe. in ver. famulus. in fi. quia tales sunt trufatores.

Quæstio CLXIIII.

Negligentes non eligere bonos seruos an puniantur.

AN negligentes in non eligēdis bonis seruis, & ministris, puniantur? Resp. φ sic. l. si seruu. §. seruum. & §. fornacarius. ff. ad l. Aquil. Gomes. in reg. cācellariæ de triennali poss. q. 28. casu 49.

Quæstio CLXV.

Seruus vetitus rationes reddere a testatore an negligens teneatur.

Quid

QVid ſi ſeruus ſit vetitus rationes reddere à teſtatore an negligens teneatur? Reſpon.quòd non , caſus eſt no.in l.ſi ſeruus uetitus.ff.de legi.Gomeſ.in reg.cancella.de trienna.poſſ. caſu 7.q.28.pag.404.

Quæſtio CLXVI.

Dñs p domeſticis minoribus delictis dño an liceat carceri mancipare ſeruũ.

NVnquid dominus pro domeſticis minoribus delictis ligare ſeruum,aut carceri mancipare queat? Reſp.ꝙ ſic. Et idẽ in famulo mercenario,qui moderatè caſtigare poteſt : vt dicit Io.Fab.inſt.de ijs,qui ſunt ſui §.Sed hoc tempore.Sed tutius eſt, eos ſinere abire,ne id contingat,quod contigiſſe dicit D.Mantua Franciſco Parmæ, & Franciſco Niconitio, qui fuerunt à famulis interempti D Mantua in catalogo Doctorum.

Quæſtio CLXVII.

Famulus alterius ex ſocijs ſi damnum dedit,an dominus teneatur.

QVid ſi famulus alterius ex ſociis dedit damnum.An eius dominus teneatᷓ?Reſp.Aut famulus ſocij fuit talis, de quo præſumebatur,quòd faceret damnum.Et tenetur.Aliàs ſecus.l. cum qui.§.fi.ff.commo.l.videamus.ff.locat.iuncto text.inſti.de noxali.in prin.ita Io Fab.in §.ſocius.nu.3.inſti.de ſocieta.

Quæſtio CLXVIII.

Famulus perdens pecuniã alteri miſſam per dominũ cuius periculo pereat.

MItto tibi pecunias per famulum,vel nũtium meum,& eas perdit. Cuius nam erit periculo? Reſp. ut in l.nõ ob eam. ff.pro ſocio.facit l.de illo §.j.in glo.ante.in fi.& l.planè,p ſocio. Io.Fab.inſti. de ſocieta.§. ſocius.nu.3. vide omnino Emanuelẽ Soarez in eius theſauro cõium opinionum,ver.furtũ.nu.400.

Quæſtio CLXIX.

Furtum factum a ſeruo mittentis rem vel recipientis cuius periculo fiat.

QVid ſi furtum ſit factum à famulo, vel ſeruo mittentis rem aliquam alicui,vel à ſeruo recipientis illam. An liberatur mittens,vel is ad quem res mittitur? Reſpon.quòd ſi ſeruus eius ſit conditionis , quòd & ſimilia negocia gerere ſit ſolitus, furti damnum patietur ille, ad quem res eſt remiſſa.Et iſta eſt communis opinio.Soarez in ver. Furtum.nume.400.Niſi res illa ſit pecunia,aut res aliqua,quam in genere deberet eius miſſor. Vel niſi expreſsè fuiſſet conuentum rem illam à debitore apportãdam eſſe creditori. Vide ibi latius,& Cagnol.in l.j.§.ſi procurator.nu.3.ff.ſi quis ius dicen.non ob.& dixi ſupra.

Quæſtio CLXX.

Seruus qui tenetur reddere rationes illarum libros reddere cogatur.

NVnquid ſeruus, qui alicui tenetur reddere rationes, illarũ libros reddere cogatur?Reſpon.quòd ſic.Et iſta eſt cõmunis opinio.Soarez.Communi opi.ver.rationes.

Quæſtio CLXXI.

Famulus ſi facit furtum domino,an dominus poſſit eum punire.

QVid ſi famulus facit furtum domino.An poterit dominus eum punire? Reſpon.quòd ſic.Leui ſcilicet pœna, & eum in carceribus ponere. Si autem ſeruus eſſet inobediens, & nollet rem furtiuã reddere, põt dñs adire Iudicẽ, & eius officiũ implorare,qui ſeuerius vindicabit.Io.Fab.in§. furtũ aũt inſti.de oblig. quæ ex delic. naſ. vbi ſubdit,ꝙ ſi ſeruus,uel filiusfamilias tradat rẽ furtiuã ſciẽti rẽ furtiuã,& acceptãti,tenetur furti.l.eos. C.de furtis.Et idem dici põt in Abbate, & Monachis c.quanto. de offic.ord. Nec iudex poteſt aliter ſe intromittere ex officio, nec punire famulos , niſi eſſet magnum furtum, & magnæ rei , probat Io.Fab.ibi.Vide gl.ver.familiæ.in Prag. de collatio.

Quæſtio CLXXII.

Seruientes qui nam ſint.

QVæro quinam ſint ſeruientes? Reſpond. Guil. Rouille in trac.de iuſtitia & iniuſtitia,ꝙ ſunt officiales , per quos litis executio,& ipſius cauſæ reparatio iubente Iudice expeditur. Azo in rub.de Sportulis,& diuerſimodè vocantur.

Quæſtio CLXXIII.

Dominus præpoſitus ad cuſtodiam alicuius territorij an teneatur pro robaria facta ab eius famulis.

ALiquis eſt præpoſitus ad cuſtodiam alicuius Territorij, & eſt facta robaria ibidem per eius famulos. An teneatur pro eius famulis dominus? Reſp.quòd ſic l.j.§.familiæ. ff.de public. Sic & Poteſtas, & Rector tenetur pro eorum famulis. l.ſi poſt. C.de Adſeſſo. Liberantur tamen prædicti , exhibendo malefactores,vt in d.§.familiæ,& l.ſi cum exhibuiſſent.ff.de publ. & in glo.familiæ.in Pragma de colla.& ſupra ſcripſi.

Quæſtio CLXXIIII.

Hoſpitij rector ſi tenetur pro famulo an ſufficiat illum exhibere.

DIctum eſt ſupra,ꝙ Rector hoſpitij tenetur pro famulo malefactore.Sed an ſufficeret exhibere malefactorem? Reſp. quòd non.Sed eſt in optione damnificati agere, vel contra dominum hoſpitantem,vel contra famulos.l.j.ff.furti aduer. nautas.Latè Bal.in l.obſeruare.ff.de offic.proconſulis.Vbi idem dicit in nauta, qui tenetur ex maleficio facto per eius famulum, ciuiliter tamen in Prag.de collatio.in glo.familiæ.

Quæſtio CLXXV.

Dominus an teneatur pro delicto famuli commiſſo in re, cuius cuſtodia ſpectabat ad dominum.

NVnquid dominus tenetur pro delicto famuli commiſſo in re,cuius cuſtodia ſpectabat ad dominum?Reſpon.quòd ſic Alex.in l.nequid,de incendio, naufragio.

Quæſtio CLXXVI.

Famulus vbi dicatur habitare.

VBi nam dicatur habitare famulus? Reſpond.Barto.in conſi. 42.numero tertio,vbi dicit,quòd dicitur habitare,vbi habitat dominus, vide ſuprà.

Quæſtio CLXXVII.

Domino an liceat verberibus afficere ſeruum ſui coloni in correctionem.

NVnquid liceat dño verberibus afficere ſeruum ſui coloni in correctionem?Reſp. ꝙ ſic.Calepha.poſt conſi.crimi.deciſ.4.vbi famulus mei coloni damnum dãs in fundo meo tanq̃ famulus & mercenarius per me dominum caſtigari poteſt.

Quæſtio CLXXVIII.

Famulus quando non teneatur continuare famulatum cum hæredibus dñi.

AN diſcipulus,ſeu fabri famulus, qui cõuenit ſtare cũ magiſtro p trienniũ, & dare totũ lucrũ,qđ faceret, mortuo magiſtro,teneatur ſtare cum hæredibus,& eius lucrum dare?Reſp. Alberi.in l.inter artifices.quòd non.ff.de ſolu & ibi latius.

Quæſtio CLXXIX.

Famulus quomodo probabit quòd ſit de familia.

QVomodo probabit famulus,quòd ſit de familia? Reſpond. Ang.in l.j.§.quòd nouiſſimè.ff.de publica.

Quæſtio CLXXX.

Famulus qualiter probabit,quòd famulus ſit præpoſitus ad tale officium.

QValiter probabit famulus, quòd ſit præpoſitus ad tale officium?Reſp.Ang.in l.j.§.quòd nouiſſimè.ff.de publica.

Quæſtio CLXXXI.

Domino conceſſus ſaluuſconductus an comprehendat eius ſeruum.

COnceſſus fuit dño ſaluuſconductus. An comprehendat eius ſeruum?Reſp.ꝙ ſic Ferrettus de fide ſeruanda.num.12. Sic & ſocii & res domini,Hercula. de cautione.c.37.Fely.in ca. vergentis.de hæret.Cagnol.in l.ea ſola ad fi.ff.de regu.iur.

Quæſtio CLXXXII.

Famulus ſi tranſit mercantias non ſoluendo pedagium an merces debeant dici confiſcatæ.

FAmulus meus trãſit mercantias meas abſque ſoluendo pedagium.An pp hoc mercãtiæ ipſæ debeant dici confiſcatę? Reſp.Guido Pap.ſing.21.Doct.in l.j.C.de ſeruis exportan.

Quæſtio CLXXXIII.

Famulus tutoris an poſſit eſſe teſtis in cauſa pupilli.

AN famulus tutoris poteſt eſſe teſtis in cauſa pupilli? Reſp.ꝙ ſic Bal.cõſi.444.in 1.par.idem ſi ſit famulus Abbatis, poteſt eſſe teſtis in cauſa monaſterii.

Quæſtio CLXXXIIII.

Dominus ſi mandat famulis decimam percipere de aliquibus campis,ſi occidant reſiſtentes,an dominus teneatur.

MAndans famulis dominus decimam percipere de aliqbus campis.Si inuenerint reſiſtentes,& venerint ad arma. An ſi quiſquàm reſiſtentium occidatur,mãdans teneatur. Reſpon. Cæpola quòd non in conſi.36.nu 8.

Quæſtio CLXXXV.

Famulus vel famula reperti mortui in domo alicuius aduerſus quem ſtat præſumptio.

FAmulus, vel famula reperitur in domo alicuius mortuus vel mortua,aduerſus quem ſtabit præſumptio?Reſpon Gramat.voto 23.aduerſus dominũ, quòd eum, vel eam occiderit, vel à domina, ſi dominus eſt abſens.

Quæſtio CLXXXVI.

Famulus immittens equum in re mea an dominus pro damna teneatur.

FAmulus tuus immiſit equum in re mea, vel fortè paſſus eſt maliciosè,vel negligentia,vel obdormit, vel alibi erat. Et equus blada, vel prata mea depaſtus eſt. An tu dominus mihi teneberis? Reſpon.Io.Fab.quòd ſic.inſti. ſi quadru.paupe.fe.di. nu. 10. Si fuiſti in culpa in eligendo malè hunc famulum, quæ mala electio ſemper eſt in culpa. Niſi probaueris diligentiam in eum eligendo,cum recepiſti.c.innotuit.de electio.

Quæſtio CLXXXVII.

Famulus ſi accipit pro dño pecuniam,& cum ea lucratur,cuius erit lucrũ.

FAmulus aliquis accipit pro dño pecuniã,eo tñ inſcio : & cũ ea lucratur.An iſtud lucrũ conſequatur dñs?Reſp.quòd ſic. Si famulus erat pauper , & pecunia accepta erat ad periculum domini.Summa Angeli.verſi.reſtitutio.nu.11.uer.famulus.

Quæſtio CLXXXVIII.

AN teneat inquiſitio, in qua continetur. Qualiter famulus mandauerat domino ſuo,vt tale perpetraret facinus?Reſp. quòd non.Bal.in l.j.C.de ſeruis fugi.

Quæſtio CLXXXIX.

Commodatarius,quando teneatur de furto facto a ſuo ſeruo accommodato.

QVæritur fuit factum furtum à ſeruo, vel famulo accommodato vnà cum re accommodata. An teneatur cõmodatarius?Reſp.quòd nõ.Eſto, quòd aliàs teneretur de cuſtodia. l.ſi vt certo.§.ſi de me.& §.ſeq.ff.commo.Idem, quando fuiſſet tranſmiſſus famulus,vt cuſtodiat rem commodatam, quia tũc commodatarius nõ tenetur de cuſtodia.l.ſi ſoluturus. ff.de ſol. Et hoc ſi ab initio fuiſſet tranſmiſſus,ſecùs ſi poſtea,Et hoc niſi periiſſet apud ipſum famulum.d.§.ſi de me.& ibi Bar. Imola in c.vnico. cõmoda . Capra regula 78.nu.62. & ſeq. vide omnino Pariſi.conſi.156.nu.25.& 26.in 4.volum.

Quæſtio CXC.

Famuli de facto an teneatur principalis.

NVNQVID principalis teneatur de facto eius famuli? Reſpon.Ange.in l.debitor.ff.de pignor.& hypothe.per glo.in l.ex facto.ff.de nego.geſt.

Quæſtio CXCI.

Famulus alteri ſe locans à collectis exempto vt illas euitet, an nõ teneatur.

QVIS, vt nõ ſolueret collectas, ſe pro famulo locauit alicui qui erat immunis. An nihilominus debeat ſoluere collectas? Reſp.Ferrettus de Gabellis,nu.524.ꝙ ſic. Et talem non ſubſiſtere locationem in fraudem fiſci pp dolum.l.fi.ff. pro ſocio.

Quæſtio CXCII.

Relictum factum ſeruitoribus pro ſtipendio præcedit legitimam, ne in computatione.

AN relictum factum ancillis & ſeruitoribus, pro ſtipendio illis fortè pro toto tempore vitæ ſuæ debito, præcedat legitimã in computatione?Reſp.Alex.conſ.31.lib.1. Cagnolus in l.Papinianus.§.quarta.nu.11.ff.de inoff. teſt.

Qnæſtio CXCIII.

Teſtator legans victum eius famulo in domo, quid videtur legatum.

QVID ſi teſtator legat victũ eius famulo in domo, vt quotidie faciunt teſtatores,quid nam videatur legatũ? Reſp.Bar.in trac.de alimen.ꝙ videntur legata omnia,quę ad victũ ſunt neceſſaria.l.quos nos.§.verum.ff.de verb.ſigni.Et debẽt alimenta præſtari ſecundùm qualitatem perſonæ, & quantitatẽ patrimonii.l.1.de alim.leg.Non tamen præſtabuntur illa alimenta,quę ſui tantum gratia præſtabat teſtator. Vnde non habebũt veſtes domicillares,quibus vti ſolum ſolebant , cum dño ſeruiebant ad menſam,vt l.Seio,§.fi.ff.de annuis leg.Vitalis in trac. clauſularum, vbi de alimentis agit,nu.215.pag.mihi 634.

Quæſtio CXCIIII.

Famulorum ſalaria extrahuntur ante omnia.

QVID ſi quis ex priuilegio,vel conſuetudine ſibi prętendat competere bona eccleſiæ vacantis.An debet intelligi de his tãtum,quæ ſolutis expenſis & ſalariis famulorum, atq; onerib.ſuperſunt? Reſp.Rota deciſ.702.ꝙ ſic.per c.præſenti.§.porrò . de offi.ord.li.6.Tiraq.de retrac.§.15.in gl.1.num.7.

Quæſtio CXCV.

Dominus de homicidio ſerui,an & quando teneatur.

AN teneatur dominus de homicidio , ſi dixit eius famulo, da vnum gnocum illi,ſi nõ vult recedere: & ille illum occidit? Reſp.Iaſ.conſi.188.num.3.

Quæſtio CXCVI.

QVID ſi famulus ſciret aliquos decreuiſſe de nocte ingredi domum domini,& dominum ipſum trucidare,idq; ei nõnotificaret. An dicetur reus mortis?Reſp.Clar.q.87. ver. punctus, ad fi.ꝙ ſic,arg.l.1.§.occiſorum, ff.ad ſylla.

Quæſtio CXCVII.

Dominus pro ſeruo an collectam ſoluere teneatur.

AN dñs pro ſeruo collectam ſoluere teneatur? Reſp Bar.ꝙ non.in l.ſi penès.in fi.in addit.C.de agrico lib.11.

Quæſtio CXCVIII.

Statutum an valeat, quòd quis teneatur pro delicto famuli.

NVNQVID valet Statutum,ꝙ quis teneatur pro delicto famuli? Reſpon.Bar.in l.1.§.familiæ.ff.de publica.

Quæſtio CXCIX.

Dominus pro famulis an teneatur ſoluere gabellam.

AN dñs pro famulis debeat ſoluere gabellam. Reſp.quòd ſic.Bal.Saly.& alii in l.vſurpatione.C.de vectiga.

Quæſtio CC.

Priuilegia collegiatorum an extendantur ad famulos collegij.

PRIVILEGIA collegiatorum,an extendantur ad famulos Collegij?Reſp.quòd non,Ange.in l.Titius.§.fi.ff. de excuſ. tut.

Quæſtio CCI.

Suſtentari quomodo quis dicatur.

QVIDAM legauit in teſtamẽto, quòd famulus ſuus ſuſtentaretur in domo ſua,toto tempore vitæ ſuæ. Quæritur quomodo quis dicatur ſuſtentari? Reſp. quòd debet habere victum,& veſtitum: vt probat tex.iun.glo.in c.omnino 31.diſt.gl.in c. Epiſcopus 10.q.2.vbi appellatione cibariorum non ueniunt veſtimenta,nec appellatione alimentorum cõtinentur medicinæ. gl.fi.in c.nihil.7.q.1.Petr.Rauenn.in eius Alphabe.aureo, verſ. in notabilib.fol.185.colum.1.

Quæſtio CCII.

Famulus quando dicatur habitare pro famulo in domo domini.

TESTATOR reliquit eius famulo libras cẽtum in memoriam fidelis & legalis ſeruitii,& obſequii ſibi præſtiti. Et hoc ſi tempore mortis ipſius teſtatoris habitabit prò famulo in eius domo,nec aliter,nec alio modo. Quid ſi continuata ſeruitute vxorem acceperit conſentiẽte patrono,& quandoque cum ea pernoctauerit,præſtitis ideò nihilominus domino debitis ſeruitiis,An conſequetur legatum? Reſp.D.m.Cęphalus quòd in conſi.80.in 1. par.Bart.in l.ſi quis ita.ver.facit etiam pro Rectoribus.ff.de verb.obl.Vbi dicit,ꝙ teſtis probat. Vidi Poteſtatem continuè retinere famnlos, licèt quãdoq; famuli iuerint extra Territorium.Bardus in trac.de tempore vtili, vel continuo. c. 17.num.4.Archiep.Flor.in eius ſumma.par.1.titu. 16. Vbi de 5. lege,quæ dicitur conſuetudo, agit.§.4. col.3.in fi. & ſeq. & Bar. in l.nulli.C.de offi.Recto.prouin.

Quæſtio CCIII.

Famulis merces an debeatur ante ſolutas decimas.

AN famulis merces debita ante ſolutas decimas perſolui debeat? Reſp.ꝙ non.c.cum homines.extra de decimis.

Quæſtio CCIIII.

Seruire inferiori,vel ſe deteriori an ſit dedecus.

AN dedecus ſit ſeruire inferiori,vel ſe deteriori? Reſp.Pet. Rauen.in ſuo aureo alpha.in nota.extrauagan.col.fi.ver. Vitiũ libidinis.l.1.C.de Sena.conſul.Clau.vbi Bal.dicit,ꝙ ſic.

Quæſtio CCV.

Aromatarius uendidit ſeruo toxicum, qui dixit velle interficere mures an excuſetur.

AROMATARIVS vendidit toxicum ſeruo , qui ſibi dixit velle interficere mures.An excuſet aromatarius, ſi qd deterius contingat?Reſp.ꝙ non.Marſ.in l.2.§.alio.ff.ad l.Cornel.de ſica. Arno.dialogo 44. Vbi admonet Aromatarios , ne malũ venenum vendant fatuis,ſeruis,vel meretricib.Sed poſſunt vendere perſonis probis,& patribusfamilias , in quibus nulla cadit ſuſpicio,non aũt perſonis ſuſpectis , quæ velint & poſſint vti toxico illo in alterius damnũ.Pariſius conſi.167.per totum, in 4. volu.

Quæſtio CCVI.

Cautio de non offendendo poteſt peti etiam pro familiaribus.

QVIS timet offendi ab aliquo . An poſſit petere a Iudice ſibi præſtari cautionem,fideiuſſorem,& ſecuritatem, ſi non poſſidet immobilia,non tantum pro ſe, ſed pro familiaribus & cõplicibus? Reſpon.quòd ſic.Pet.Rauenn.in ſuo aureo Alphabe. ver.offendi.

Quæſtio CCVII.

Ciuitas quando teneatur mercatoribus pro panno empto a prioribus ad veſtiendum ſeruitores.

PRIORES, vel Antiani pro induendis , & veſtiẽdis famulis recipiunt pannum à mercatoribus,ſed poſtea nõ induunt . An teneatur ciuitas?Reſp.ꝙ ſic,Caſt.in l.ciuitas.col.3.nu.11.ff.ſi cer. pet.quod dicit no. & ſingu. Nam nõ oportet probare pannum eſſe cõuerſum in vtilitatem ciuitatis,vel eccleſiæ,ſi Abbas fuit, qui pro induendis monachis recepit pannum a mercatoribus, & not.ꝙ familiaris,ideſt de familia, & domeſticus ſunt ſynonima. Aret.in c.literis,de teſtibus Fely.ibi in 1.& 2.conclu. Zaſius conſi.vlt.nu.7.par.2.fol.351.

Quæſtio CCVIII.

Seruus ſufficit quòd mandatum domini oſtendat, & illius copiam faciat.

QVOTIDIE videmus dominos & mercatores mittentes ſeruitores cum mandato ad eorum debita per campos,& loca exigenda,& leuanda.An teneantur iſti ſeruitores cuilibet debitori dimittere vnum originale inſtrumentum?Reſp.ꝙ nõ,quia ſufficit oſtẽdere debitori,& notario originale, qui notarius habet inſerere illud in inſtrumento quietationis de verbo ad verbum,& plura exempla facere,ſi & cum opus ſit . Boerius deciſ. 281.nu.6.col.2.in 2.par.fol.108.col.1. circa medium.

Quæſtio CCIX.

Legatum ſeruo factum,cuius intuitu factum pręſumatur.

AN legatum ſeruo factum,intuitu ipſius, vel domini pręſumatur factum? Reſpon.domini intuitu.Bal. in auth. Similiter . uer.quid ſi donatur.C.ad l.Falci.per l.filio. ver. directè, de condi.& demon.

Quæſtio CCX.

Poteſtas an teneatur pro famulo ſuo,contra quem teſtes deponunt non ſpecificato nomine.

AN teneatur Poteſtas pro famulo ſuo, contra quem teſtes deponunt, non ſpecificato nomine? Reſpon. Bal. in Additio. Specu.de accu.uer.Sed quid ſi ſtatutum ſecundo. Et an pro famulo contumace, & an pro familia per ipſum non electa , ſed per communitatem.Et an pro famulo mortuo,vel exbannito. co.ti.uer.Sed nunquid Poteſtas,vbi,ꝙ non . Firma.ver.Officialis ſyndicatur.ver.47.Fely.in c.petii,vlt.col.de homici Paris de Puteo de ſyndica.in uer. an ex eo. Firma. ver. Poteſtas ſyndicatur.ver. vlt.

Quæſtio CCXI.

Secretum quale dicatur.

SECRETVM quale dicatur? Reſp.Illud etiam,ꝙ dominus non vult ſciri a ſeruo.l.eius,qui,in fi.ff.ſi cert. pet. Firma.in Reperto.ver.ſecretum.

Quæſtio CCXII.

Seruitus an præſumatur ex longiſſimis ſeruitijs.

AN ſeruitus præſumatur ex lõgiſſimis ſeruitiis?Reſp.glo.in ver.Ancillis,& Bal in l.2.C.de inge.& manu.quòd ſic.

Quæstio CCXIII.

Famulus non obediens domino an debeat habere salarium.

FAmulus non est obediens domino. An debet habere salarium? Resp.Bar.in l.Nensennius.ff.de excusa.tut. quòd non. Firma.ver.Famulus, vbi plenè de famulis.

Quæstio CCXIIII.

Famulum potestatis offendens quando teneatur.

ALiquis offendit ptātis famulum. Stat statutū, ꝙ offendens familiā ptātis puniatur. Iste offensus non hēt diuisiam, vt moris est. An offendens tenebitur statuti pęnæ? Resp. ꝙ nō. Floria.in l.si putator.ff ad l.Aquil.Firma.ver.Offendens famulum.

Quæstio CCXV.

Famuli quando testificentur de rebus extractis de capsis obsignatis, & dissigillatis.

QVidam mercator in custodiam dedit, & consignauit cuidā duas capsas plenas bonis, & diuersis reb. clauibus clausas & firmatas, & sigillo cereo obsignatas, q̄ fuerūt dissigillatæ, & bona illa surrepta. An bona intus posita in illis capsis possint per famulos ipsius deponētis, & familiarib. probari, & quæ nā sint, & qualia? Resp. Parisi.cōsi.74.ꝙ sic nu.12.in 1. vol. Et ibi, ponit, qn̄ deferri possit iurm deponēti cōtra depositariū, & custodē de quantitate bonorum, & vide ēt Paris.consi.75. nu. 22. in 1.vol. Plot.in l.si quando, nu.400.C.vnde vi. Mars.consil. 23. in 3.Dec.in l.2.nu.12.in 2.lect.ff si cer. pet.

Quæstio CCXVI.

Actus occulti possint probari per domesticos.

QVæritur an actus occulti probari possint per domesticos, & pedissequas? Resp.ꝙ sic. Parisi.consi.10.nu.87.in 2. puta, ꝙ secretò adulter osculabatur eius filiū spuriū, licet filium pp honorem matris coniugatæ ex viri non nominaret, & nutriebat secretò charissimè, & vt filium tractabat.

Quæstio CCXVII.

AN vxor viri famuli dicatur? Respō.Bal. Nouell.in tract.de dote.par.10.nu.10.ꝙ sic, quodam (.s.) respectu.

Quæstio CCXVIII.

Famulus cui primo seruire debet si duobus te conduxit successiuè.

AN seruitor seruiens vsurario, possit consequi mercedem suā? Resp.ꝙ sic, si seruit in licitis, secus si in illicitis, & qn̄ sciebat dn̄m esse vsurariū, q̄a sibi imputet. Archiepi.Flo.in eius summa, part.2.titul. 9.§. 1. de cooperatione, & participatione vsuræ. Vbi etiam in §. 4. dicit, ꝙ serui stantes in persona vsurariorum ad mutuum tenentur restituere vsuras. Vide omnino.

Quæstio CCXIX.

FAmulus duobus successiuè se conduxit, cui primo seruire debet? Resp. primo domino seruire tenetur. Bal.in l. in operis. in 1.lect.in fi.ff.loca.

Quæstio CCXX.

AN emphyteuta volens dare in feudum rem emphyteuticā alicui seruitori suo, teneatur dn̄i requirere consensum? Respon.Spec.tit.de emphy.nu.155.q 129.quòd non.

Quæstio CCXXI.

Officialis an possit recusari, ut suspectus, qui velit punire eius famulum.

AN officialis possit recusari, vt suspectus, q̄ velit punire eius famulum? Resp. Aut delictum est notorium, vel iniuria est notoriè, & notoriè concernens officium, & pœna est a iure taxata, & non posset recusari. Secus si pœna esset iudicis arbitrio taxanda, quia posset recusari. Iastre.decis. 44.

Quæstio CCXXII.

FAmulus, qui non habet, vnde se alimentet, petit salarium. An obstent sibi feriæ? Resp.Bal.ꝙ non, in l.eadem, col.2. litera B.ff.de feriis.

Quæstio CCXXIII.

AN ad probandum quem cōtinuo retinuisse famulos, sufficit, ꝙ testes dicant cōtinuò retinuisse, quia viderūt eos in prandio, & in cœna? Resp.ꝙ sic, nec est opus, ꝙ dicant aliquo momento. Beninten.decis.Bono.43.nu.13.

Quæstio CCXXIIII.

FAmulus librarii, qui pro domino sit transmissus ad nundinas pro emēdo, & sit minor, licèt se obliget pro creditore. An tenet obligatio, & possit vt suspectus de fuga iurari? Respō.ꝙ non Gramm.consi.ciuili.17.per totum, quia minor nō potest intercedere pro alio, & se obligare.

Quæstio CCXXV.

QVOMODO cognosci possit, ꝙ quis sit famulus? Resp. Bar.in l.1.§ familiæ ff.de publi.ꝙ famuli ex qualitate seruimenti, seù seruitii cognoscitur, ꝙ quis sit famulus. sequitur Ioan. de Amicis consi 41 nu.4.

Quæstio CCXXVI.

Ancillæ vestimenta an veniant in legato ornamentorum uxori facto.

QVID in legato ornamentorum ad vsum vxoris paratorum, veniunt ne ancillæ vestimenta, quæ erat ad opus vxoris, quæ est eius accessoria? Resp.quòd sic.l.vxori.ff.de auro, & arg. leg.Ioan.de Amicis in consi.94.nu.11.

Quęstio CCXXVII.

QVIDAM aromatarius fecit pactum cum gargiono pro aliquo, ꝙ ipse gargionus seruiat per annos quattuor in arte aromatariæ. An ista stipulatio, vel pactum porrigatur ad hæredes illius, pro quo fuit stipulatus aromatarius? Respon.ꝙ non, Ioā. de Amicis in consi.100.per totum.

Quæstio CCXXVIII.

AN famulus, & pauper repellatur a testimonio? Resp. Bar. in consi.111.col 2.in fi.quòd sic, Crauetta consi.249.nu.11.in 2. vol.licèt sola paupertas non sufficeret, vt ibi.

Quæstio CCXXIX.

Dominus an possit acceptare serui contractum, absque modis, & conditionibus.

AN dominus possit acceptare serui contractum absq; modis & conditionibus? Respon. quòd non. Crauetta consil.251. col.pen.ver.non obst.in 2.vol.

Quæstio CCXXX.

AN obligatus ex delicto famuli dicatur obligatus ex delicto? Resp.ꝙ non. Sed dicitur obligatus ex quasi delicto.§.1.inst. de oblig.quæ ex quasi delic. Floria.in l.1.§.ꝙ cum .ff. de iis, qui deiec.vel effu. Firma.in reper.ver.obligatus.

Quæstio CCXXXI.

AN obligatus pro culpa famuli, teneat ēt pro dolo? Resp.ꝙ sic.Bar.in l.qd Nerua.2.char.depositi. Abb.in c.1.de cōmo. Alexan.in l.ēt.§.licèt in dotalib.ff.de sol.mat Firma. vbi supra.

Quæstio CCXXXII.

QVID si ego expellā vnū magnū diuitem cū oībus eius famulis de domo. An quilibet famulorum possit agere cōtra me de spolio? Resp.ꝙ non, l.1.§.deiicitur.ibi. nō tamen si colonus. ff.de vi & vi arm. Natta consi.18.num.19.in 1.vol.

Quæstio CCXXXIII.

Beroarius an sit testis idoneus pro potestate, vel contra.

AN Beroarius sit testis idoneus pro Potestate, vel cōtra potestatem. Resp. Aufrerius, in trac.de testibus, nu.12.vbi dicit, ꝙ sic: sub distinctione tamen, ut ibi per eum.

Quæstio CCXXXIIII.

Dominus an possit capere famulum fugientem.

AN dn̄s possit capere famulum fugientem? Resp.ꝙ sic. Bar. in l.fi.C.de lib.exhi. Cępol.in l.Marcellus.ff.de ver.sign.

Quæstio CCXXXV.

INIVRIANS famulum an criminaliter puniatur? Respō.ꝙ sic. si in eius contumeliam, Pet.Rebuff.in trac.de priuileg. scho. priuilegio 166.nu.7.Tomo 5.

Quæstio CCXXXVI.

AN castigans famulum funiculo dicatur habere animum vulnerandi? Respon.quòd non. Alexan.consi.75.lib 3. Hercula.de negatiua, num.166.

Quæstio CCXXXVII.

AN statutum loquens de habitatoribus ciuitatis cōprehendat famulū, qui stat cū alio? Resp.quòd sic.Bar.cōsi. 42.in 1.vol.

Quæstio CCXXXVIII.

Dominus, quòd teneatur pro famulo statuto, an intelligatur indistinctè.

STANTE statuto, ꝙ dn̄s teneatur pro famulo, an intelligatur indistinctè? Respon.quòd non. Sed intelligitur, si famulus commisit delictum, antequàm esset famulus, quòd dominus non teneatur. Gratus responso.5.nu.30.in 1. vol.

Quæstio CCXXXIX.

AN famulus capitanei sit idoneus testis pro offensa facta ipsi capitaneo? Respō.quòd sic. Si tempore factę offensæ non erat famulus. Alex.cons.10.in 6.volum.num.6.

Quæstio CCXL.

GARGIONES funtici sunt socii in fundico: An possunt esse testes pro domino? Respon.ꝙ non. Secùs si non sunt socii, quia possunt, nec repelluntur, si sunt bonæ cōditionis & famæ, vt per Ang.in l.quoniam.C.de testibus.

Quæstio CCXLI.

FAMVLVS delinquit in officio, an suo priuetur salario? Respon.Castr.quòd sic, in l.1 C.de statutis & imagi.

Quæstio CCXLII.

AN dominus possit corrigere famulū per viam iurisdictionis? Resp.Bal.in l si filius tuus.C.de patria potest.

Quæstio CCXLIII.

QVIS est seruus alicuius, & fortè expenditor, vel in alio officio existit pro patrono. An finito officio, vel cum non sit amplius expenditor teneatur macellario, vel alteri ex propriis pecuniis carnes in credentia habitas soluere, & postea regressum contra dn̄m habere? Resp. D.Hier.Gabriellius consi. 71.per totum.vide etiam omnino Moronum de fide, treuga & pace.q. 133.& Cur.iun.in consi.272.per totum, in 3.vol.

Quæstio CCXLIIII.

AN dicatur pax rupta per famulos principalium, si rixa interueniat? Respō.Corse.in trac.de pace, num.28.& nume. 82.& Moronus in trac.de fide, treug.& pace.q.134.num.25.

Quæstio CCXLV.

ALICVI nobili debentur alimenta, an debeant præstari pro ipsius seruientibus? Resp.D.Brogninus Caualcan.in tractatu de vsufru.lega.num.27.pag.203.

Quæ-

Quæstio CCXLVI.

AN interdicto de libero homine exhibendo, si miles subducat regacium tuum, & facit, vt dicat, ꝙ libenter stat cūco, tenearis ostendere titulum? Respon. ꝙ sic. Contardus in l.j. si de momen.poss.fue.appella.in §.7.nu.26.fol.119.

Quæstio CCXLVII.

Ancilla commiscens se cum domino suo patiatur aliquam penam.

NVnquid ancilla se commiscens cum dn̄o suo patiatur aliquam pœnam. Rn̄ Aret.in §.est aūt casus. insti.de hr̄.insti. Clar.in §.fornicatio.ver.mulier. Si q̄s tn̄ violenter vteretur ancilla sua, nec vellet desistere, si aliter non posset euadere malū, licitè fugere pōt, & dn̄m dimittere. Archieps̄ Fl. in Summa tit. de furto.c.15.§.1.col.fi.ad fi.p.2.& titu.5.c.7. de raptu.§.j. col.fi. ad fi.p.2. Et stuprum est, si dominus propriam ancillam futuat. Si sit tamen honestæ ꝯdōnis, quæ honestas dēt capitulari, & probari; quia vt plurimum istæ ancillæ sunt meretrices. Bossi. tit.de coitu damnato nu.28.vbi fusius. Et istæ ancillæ cum q̄b. commiscentur dn̄i non sunt concubinæ. Et, ꝙ non sint concubinæ. Resp. Aret.in terminis in cons.48.& Bermondus de concubinarijs & concubinis.fol.187. Concenatius lib. 2.c.j.nu.j.cōcubinam appellat Demosthenes in oratione ꝯ Neeram, quam pp quotidianam corporis curationem habemus, meretrices uerò voluptatis gr̄a. Vxores porrò ad legitimos liberos ꝓcreādos, & fidelem rei custodiam domesticæ habendam.

Quæstio CCXLVIII.

Filius famulæ, quæ habitat seorsum a domino an possit legitimari p subsequens matrimonium.

AN filius famulæ, q̄ habitat seorsum a dn̄o, pōt legitimari p subsequens matrimonium? Rn̄. Ang.in Auth. q̄b.mod. nat.effi.legit.in fi.principij. D.m.Cephal. ꝯs.48.ī 1. p discursū.

Quæstio CCXLIX.

Nuptiæ an dicantur turpes, si quis accipiat famulam vel famuli filiam.

AN dicātur nuptiæ turpes, si quis accipit famulā, vel famuli filiam? Resp. Rui.ꝙ sic in consil.8.nu.20.in 3.vol. Bar.ī l.3.C.de nup.in l.si rogatus.ff.de manu.vindic. Petr.Rauen.ī suo aureo Alphabe.ver.nuptiæ f.95.col.2. Cagn.in l.si qua illustris. C.ad Orficia.n.6. Cur.cons.136.Bar.in l.pen.ff de ꝯcubi. vbi dicit, ꝙ filij non legitimantur p subsequens matrimonium, quādo sunt nati ex ancilla. Cur. Iun.d.cons.136.in 2.Rui. cons 92. in 3.vol. Sed ꝯrium consuluit Ias. in cons. 234.in 2. uol. Gallus in cons.15. Aemylia.in cons.31. Nicolaus de Vbal.in trac.de successio.ab intesta.in 1.p.n.63. Pau.de Monte Pico sup §. Titia cū nuberet.nu.66.ff.de leg.2.vbi allegat infinitos Doctores ꝯ Rui. d.cons.92.in 3.vol & D. M.Alc.in tract. p̄sump. reg.2.p̄sump.5. nu.6. Tiraq.de nobilitate.c.15.nu.22.& c.20.n.172. Duenas regu.250.fallen.8. Cassado decis. vnica.de sponsalib. Cast. consi. 429 ī 2.ubi dicit, ꝙ reputatur inter opera charitatis, ꝙ quis hodie accipiat in vxorē interdum indigniorē. Ias.d.cons. D.Osascus decis. Pedemon.154.per totum. Et hæc opinio est vsu recepta: vt dicit Syluanus cons.3.nu. 43. Sub asterico signo rubeo. Cum videamus (inquit) indies ꝯhi matrimonium inter nobiles, & viles personas, & quæ subsequitur. Verū enim uerò (proh dolor) quia hactenus ob hoc frater meus pōt dicere. Heu patior telis vulnera facta patris. Spiritus Sanctus superueniat super eum, vt in se cōuersus faciat, quod ei conueniens est Et no. ꝙ in legato facto in testō patris filii nati ex soluto & soluta potest succedere ipse filius, licèt mater eēt famula D.M. Alciatus consi.58.per totum lib.vlt. Aemylia.d.cons.31.

Quæstio CCL.

Ancillam stuprans nobilis an teneatur eam in uxorem accipere.

QVid si quis stupraret ancillam, & ipse esset nobilis, vel homo in dignitate constitutus. An teneretur eā in uxorem accipere? Resp.ꝙ non. Sed teneretur dotare, vel aliter ei ꝓuidere, s̄m eius qualitatem & indigentiam. Abb. in c.1.in 4.no. de adulteriis. Nam est imputandum ei, quia debuit cogitare, ꝙ dn̄s faciebat promissionem in fraudē, vt eam subagitaret. Bermon.in tract.de publi.concubi.§. stuprū.n.17.f.104.D.M.Alc. cons.26.p totum.lib.1.ubi dicit, matrimonium absq; consensu nō tenere, licèt copula interuenerit, & hoc est uerū, maximè in foro conscientiæ. Licèt interuenerit ēt annuli datio, siue donatio, & verba inania. Vnde infertur, ꝙ si quis solennibus verbis matrimonium cū aliqua contrahat, vt ab illa sui copiā consequatur, aīo alioquin alienus a mr̄imonio ꝯhēdo, & cū illa cōsuetudinē habeat, eo sp fornicandi aīo, & proposito, nullis matrimonii vinculis irrititur, q̄uis d̄beat sub mortiferi peccati pęna, vel celebs illam in uxorem ducere, vel iam maritus stupri damnum pecunia resarcire. Cōe ait Didacus Couarru.de sponspa.epito. in 2.par. c.2.n.4. Soarez in eius thesauro communiū opin.uers.matrimonium.nu.92.

Quæstio CCLI.

Matrimonium an reducatur inter ancillam, & dn̄m ex longa consuetudine.

QVis tenet mulierem & ancillam, & vestit vilib. vestib. & eam mittit aquatum, & tectum habet separatum, ad quē declinat, qn̄ placet, ipsa uerò ad suum. An præsumatur īter eos matrimonium? Resp.ꝙ non. Sed præsumitur stuprum. 35.q.5. aliter. no. Abb.in c.illud. col.6. de præsump. Campegius in tracta.de testibus.regu. 399. versic.tertiò probatur. vide omnino Bermon.in trac.de concubinariis. super versi. concubinam dimittat.fol.187.& Aret.in consi.48.nu.2.

Quæstio CCLII.

Famulam alicuius stuprans qua pœna punitur.

QVa pęna punitur stuprans seruam, vel famulam alicuius? Resp. Ang.& Ale. in l.inter liberas.ff. de adulte.ꝙ punit̄ pęna extraordinaria. Sed scholastici accedentes ad istas massaras, uel fantescas nō puniunt̄. Ang. in l.inter liberas.& ī l.vxor ff.de adul.D.Rolan.a Valle in cons.74.nu.17. in 1.uol. Nam cū fanticella, q̄ est vilis ꝯdōnis, stuprū non cōmittitur: vt no. Azo in Sūma de cōcubinis. Et iniurians virginē ancillari ueste vestitā nō tenetur, nisi de iniuria facta ancillæ. l. itē apud Labeonē. §.si q̄s virgines.ff.de iniuriis. vbi Albe.p illū text. Et Ange.in l.si qua illustris.C.ad Orfic. ubi dicit se lucrasse plures florenos.

Quæstio CCLIII.

Ancillam alicuius abducens an puniatur, & quomodo.

QVis abduxit ancillam alicuius. An puniatur, & qūo? Resp. Pet.Rauen.in Alpha.ver.proditor. Vbi dicit, ꝙ si est amicus abducens, punitur tanq̄ proditor, & trufator. Si nō amicus, punitur aliter, vt per eū. Et dici pōt raptor, ēt si ipsa ancilla cōsentiat, quia ipsa non vult simpl̄r, sed vult uerbis ꝑsuasa. vnde dicit Bar.in l.3.§.si quis volentem.ff.de liber.homi. exhibē. Nota ꝯ illos, qui subducunt puellas, & retinent eas, & faciunt eas dicere, ꝙ stant voluntariè, ꝙ no. Pet. Rauen.ibi.in uer. raptus. col.2. Contra defensores eius, qui abduxit eius ancillā. vid Iul. Clar.in prac.cri.in §.raptus.uer.adde. ubi dicit, ꝙ raptores etiā dn̄r illi, qui blādimentis, & uerbis deceptoriis puellas, nulla adhibita ui libidinis cā abducunt, quam sn̄īam cōem dicit Berberius in viatorio iuris. tit. de rapto. ꝙ non est mirum, attenta immanitate criminis, qđ intelligit Clar. modo fiat ad effectū abducendi illas, & in alio loco contra uoluntatem suorum retinendi. Pet. Rauen.ver.stuprans.vbi s̄.Bermon.de publi.concubina.§.stuprū.nu.19.f. 109. Et Imperator appellat tales stupratores nephandissimos uiros. Quia non oportet laudādo agere malitiā.l.1.§ sed utrū.ff.de seruo corrup. Et maior corruptio ē, ēt instigare, & ꝑsuadere, ꝙ est plusq̄ violentia, & coactio ad malum.l.1.§.ꝑsuadere.ff. de seruo corrup. vide Gallū cons.43.per totum.& Pet.Rauen.in sermone suo post Alphabe.vbi in prin. detestatur istos Blandos raptores, & nephandissimos hoīes.q̄ virgines tentare nō sinunt; vt peragant eorum vota diabolica.

Quæstio CCLIIII.

AN dominus possit accusare pro iniuria suæ famulæ illata? Respon.ꝙ sic.Bar.in l.1.§.idem ait.ff.de iniur. Pet.Rauen.in Alphabe.aureo uer.iniuria.

Quæstio CCLV.

Stuprum an erit si vxoratus alienam ancillam cognoscat liberæ condōnis.

AN erit stuprum si vxoratus alienā cognoscat ancillā liberæ ꝯdōnis? Resp. Bossi. titu. de coitu dānato. nu.27. ꝙ sic. Nulla habita rōne utilitatis. Accusari tamen non potest de stupro, vel puniri. Thobias Nonius in consi.53.

Quæstio CCLVI.

Ancilla clerici pro salario non constituto quomodo consulatur.

QVid si non sit cōstituta merces ancillæ clerici, vel salariū, Et steterit in eius seruitio longo tp̄e, uel aliquo tp̄e. An mortuo ipso clerico poterit ab ea auferri illud, qđ retinet rōne salarii ꝯstituti? Resp. ꝙ sic. Bermon.de ꝯcubi.f.325.nu.32. uide oīno.ubi ēt subdit, ꝙ licèt clericus confiteatur in testō ancillæ suæ debere tm̄ pro salario, & non constet de aliquo salario constituto, & certa mercede, ꝙ ipsa ancilla non potest retinere q̄dquàm de bonis ipsius clerici, & potest ab ea auferri ab hæredibus clerici. Debet igitur esse cauta, ut faciat sibi certam constituere mercedem ab initio, aliàs remanebit in fine delusa.

Quæstio CCLVII.

Seruus vel ancilla participans cum patrono excommunicato an incurrat in periculum excommunicationis.

AN seruus, & ancilla participans cum patrono excōicato in excōicationis periculum incurrat? Resp. ꝙ non.c.qm̄ multa.11.q.3.vbi de excōicatione loquitur minori.

Quæstio CCLVIII.

AN concubina occulta clerici puniatur per Ep̄m, puta sub nomine ancillæ retenta? Resp.ꝙ sic. Rō est, quia illa grauiter delinquit in Deum, & in ecclesiam, in tantum ꝙ efficitur serua ecclesiæ. Et ep̄s potest eam uendere, si non habet filios. c. quidam. 80. dist. Bermondus in suo de publicis concubinariis. ver.penitus arcere.nu.7.fol.306.

Quæstio CCLIX.

AN sit permissum clericis habitare cum suis ancillis? Resp. ꝙ sic. Dummodo non sint suspectæ.c. cum omnibus.uer. Familia domestica.81.dis. Bermon.de concubi.in uer. tenent. nu.3.f.278.in 5.conclu. Subdens, ꝙ nulla mulier extranea quātumcunque despecta, & vetula est a clericis suscipienda specialiter ad domesticum obsequium. Rō est, quia magis frequēter delinquitur, vbi sine suspicione delictum potest esse tutum.

Quæstio CCLX.

AN famula sit testis idonea? Resp. q̃ non, quia vilis est persona. Bar. consi. 111. nu. 3. Rom. consi. 372. & 320. Bal. in l. et. C. de testib. Parisi. consi. 67. nu. 81. in 3. vol. Probat tñ rectè perpetratum fuisse delictum in domo. Iodo. in Enchiri. rerū crim. fo. 107. nu. 10. ver. Postremò.

Quæstio CCLXI.

QVid si Ancilla proiicit lauatorios per fenestras, & cōsumit habitus, vel vestis alicuius per iter, p qđ vulgò itur. An dñs teneat emēdare damnū? Resp. Cępol. in trac. de seruitutib. ti. de Aquæ proiectu, q̃ sic. Et Fran. Mar. decis. Delphi. q. 498. n. 8.

Quæstio CCLXII.

QVi nā dicunt famuli scholariū? Resp. Bal. in proœ. Grego. nu. 8. q̃ dicunt illi, quos circa se habēt, nō quos in rure tenēt. Et cōtinent, qui inter famulos sunt recepti ad seruiēdū eis præsentibus, q̃ probat.

Quæstio CCLXIII.

QVid si filia nobilis nubat famulo? Respō. Bal. in l. pen. C. de spon. Natta consi. 290. nu. 3. in 2. vide Deci. & alios in l. nuptias. ff. de reg. iur.

Quæstio CCLXIIII.

DOminus dedit licentiā eius famulo, & postea incontinēti post testificatū illū reassumit. An talis licētia præsumat ficta & simulata? Resp. Bar. q̃ sic in l. vir vxori. ff. de don. inter vir. & vx. de quo Corse. sing. ver. Præsump. incip. celeritas, & ibi plura contra celeritatem.

Quæstio CCLXV.

QVid si dñs iratus expellat famulū, qui debebat seruire per annū. An per hoc intelligat famulus liberatus? Resp. Benedic. de Plumb. in l. statuliberos. §. si ita sit. ff. de statulib. de quo Neuiz. in syl. li. 6. nu. 49. q̃ nō, iō erit liberatus. Quia quicquid calore iracūdię fit, pro infecto hr. regu. qcquid calore. vbi ēt Doc. ff. de reg. iu.

Quæstio CCLXVI.

NVnquid oporteat seruos, vel famulos Dei litigare? Respō. Fabianus Papa in c. sicut sacerdos. 11 q. 7. Nō oportere seruos Dei litigare, sed mites esse. Discite a me, qa mitis sum, &c. Vide Iodoc. in prac. ciuili, in p̄fatione, ver. Dicā breuius, vbi adducit p̄uerbiū. Si bonus & iuridicus, malus es Christianus. Hoc est, q̃ Paulus 1. ad Cor. c. 6. iudicia inter Christianos detestat, q̃ si incidāt, non aliis committit, q̃ iis, qui contēpti sunt in ecclesia. Zas. consil. 15. in 1. par. pag. 275. Lagus Methodica iuris, par. 5. in prin. Et isti tales nō sunt tuti, dicēte Seneca. Nullū tutū esse pose, cōsternata semel mēte. Et frequens meditatio carnis est afflictio. Et spūs tristis desiccat ossa. Paris de Pu. in trac. de re mili. §. capio. Tomo 5. Et probi viri lites execrant, vt inqt l. itē si res. §. si ff. de alie. iudi. mu. cau. fac. Et inquit Apostolus. Iudicia secularia si habueritis, oīno peccatū est in vobis, & cōtēptibiles facietis. Mōta. in trac de appel. li. 5. c. 1. pag. 222. Cū ēt litigari nequeat in cā, siue iusta, siue iniusta sine expēsa, vt inqt Bal. in c. cū dilecti. de dolo. col. pen. Neuiz. in cōsi. 17. n. 23. Et iō videmus, q̃ plurimi reb. ipsis, potius carere volunt, q̃ litigare, vt dicit. l. itē si res. §. si. ff. de aliena. iud. me cā fac. Nā melius est, & est prudētia potius p̄dere de proprio q̄nque, q̃ litigare, vt dicebat Pythagoras, de quo Neuiz. in syl. nupt. li. 2. nu. 55. & consil. 30. Nā hodie lites sunt alimēta procuratorū, q̃ rōnes oēs suas in spolijs ciuilib. cōiecerūt, q̃ tertia propè pars est nūc hoīum, qui aliquo noīe esse vident, vt inqt Budeus in priorib. anno. pag. 330. ad fi. Etenī lis ē cā malorū. Arist. 1. Metaph. Et lites multa mala faciūt, de quib. Luc. de Penn. in l. litib. C. de agri. & censi. li. 10. Excusat tñ, q̃ ob pudorē litigat, vt dicit Bar. in l. quæ oīa. §. 1. ff. de p̄cur. Sed prius est nobis deliberādū cū petitorib. An sexpediat litē suscipere, anteq̃ moueat, iux. tex. in l. si oīa. C. de inge. & manu. Et prius vrbanius procedere, anteq̃ lis moueat. l. Herennius Modestinus. Sed, q̃ nō litigat celebs est, vt in prouerbio Polydorus. in eo, qa veniūt a dote sagittæ plura. Gomez. in reg. cancell. de anna. possess. q. 11. & plura cōgessi in trac. meo de argumētis, in loco a litib. ad pias causas. Precandū nobis ē humili corde, vt nobis eueniat illud Nasonis, de quo Ethruscus de Affrica loquēs li. 8. ad fi.

At nobis tranquilla salus sine litibus vllis.
Sit nox cum somno, sit sine lite dies.

Et illud Martialis. lis nunquam.

Quæstio CCLXVII.

QVærit qualis dēt esse forma instri conficiēdi p̄ famulatu? Resp. ea qdē, quā ponit Spec. in ti. de locato. §. restat. n. 3.

Quæstio CCLXVIII.

POstremò quæro, q̃ nā verba habeat facere dñs seruo pro licētia sibi dāda? Resp. Imo. in consi. 12. n. 2. vbi talis est. Io ti dò licenza, che in capo della tua firma, te possi accommodare con chi te piacerà. Verbū itaq; firma, est vulgare Anglicorū. Vnde dr, q̃ locatio ad firmā per annū, firmo manēte salario quātitatis cōuentæ, vt dicit Abb. in c. vestra 2. no. de loca. Et isto verbo vtit Bermōdus in trac. de publ. concubinariis, in ver. vel aliā eui dēte vtilitatē, nu. 2. fol. 177. vbi dicit, q̃ Epi ac cæteri Vicarii, & Officiales nō debēt pęnas statutorū, vel legū de sāguine suorū sacerdotū facere p̄prias, illasq;, sicut cæteras possessiones ad firmam tradere, & de illis certū statū propriū habere. Et postq̃ eo deuēti sumus, vt tandē sit data licētia seruo, vel famulo, finem huic tractatui faciemus. Ad laudē & gloriā omnipotentis Dei, & Virginis Mariæ, qui nos oēs famulos in salutis prosperitate deducere dignetur per infinita sæcula sæculorum. Amen.

D. ANGELI DE PERIGLIS DE PERVSIO.

De Societatibus.

PRAEFATIO.

QVoniam laicorum frequens est vsus in contrahendis societatibus negotiādi, vt vnus sociorum pecuniā, alter operā ponat. Et similiter in societatibus, aut negotiationib. animaliū, quas socitas vulgò appellamus. Circa quæ plura, tàm in foro iudiciali, q̃ in foro cōscientiæ dubia occurrere posse vident. Ideo requisitus ego Ang. de Periglis de Perusio I. V. minimus Doctor a quodam religioso, & honesto viro fratre Confessore obseruante regulæ B. Franci. vt quid circa prædicta ēt pro salute aīarum sentirem in scriptis redigere deberē. Et licèt in hac re p̄sertim quantū attinet ad forum conscientiæ me inexercitatum & inexpertū esse cognoscā, tñ vt voto quærentis satisfaciam, in oībus tñ me remittēdo correctioni & emendationi cuiuslibet melius sentientis, & pręsertim canonistarum & theologorū. Quæ circa p̄dicta sentio breuiter subijciam, tàm de iure ciuili (vnde hæc materia principium & originem habuit) q̃ de iure canonico, licet in paucis locis tangat. Solum. n. aliqualiter hr in decretis. 14. q. 2. c. pleriq; & in decretalibus aliqualiter hr in c. per vestras. de dona. inter vir. Et remissiuè Doc. tangunt in c. fi. de vsuris. Host. verò in summa sua in tit. de vsur. S. Thom. de Aquino breuissima verba profert secunda secundæ q. 78. vers. ad sm sic proceditur, arguendo ad quintū dicendū. Frater Barthol. de S. Concordio ordinis prædicatorum in sua summa de casib. consciē, quæ vulgariter appellatur, la pisanella. super verbo societas, aliqua et compendiosè enarrat.

De duobus principaliter quæritur.

Primò, quando societas contrahitur ad aliquam mercantiā vel artem, in qua vnus sociorum ponit pecuniam tantū. Alter operam tantum.

Secundò, de negotiatione & societate animalium, quam socitam appellamus.

SVMMARIVM.

Circa primum de xviij. dubitari verisimiliter posset, tàm in foro iudiciali, quàm in foro conscientiæ.

1. *Primò, an talis societas valeat.*
2. *Secundò, qualiter partes diuidantur inter socios lucri & damni, si nil inter eos est expressè conuentum.*
3. *Tertiò, an dicti socij licitè possint conuenire, vt vnus duas partes lucri, & damni, alius tertiam sustineat.*
4. *Quartò, an possint conuenire, vt vnus sociorum duas partes damni, & vnā lucri sentiat, & alius econtra duas partes lucri, & vnam damni habeat.*
5. *Quintò, an inter dictos socios valeat pactum, quòd deducto damno de lucro vnus ferat duas partes, & alter vnam.*
6. *Sextò, an inter prædictos valeat pactum, vt vnus ferat tres partes lucri, & alius quartam, & periculum sit commune.*
7. *Septimò, an possit committi discretioni eius, qui recipit pecuniam, vt assignet partem lucri, & damnum quantum sibi videbitur.*
8. *Octauò, an valeat pactum, quòd vnus lucretur tantum, alter damnum tantum sentiat.*
9. *Nonò, quando factum est pactum de damno, & nihil dictum est de lucro, vel econtrà.*
10. *Decimò, quando socij ex disparibus partibus fundum vel apothecam conduxerunt, pro qua parte ad pensionem teneantur.*
11. *Vndecimò, quando talis societas contrahitur, vt capitale sit saluum.*
12. *Duodecimò, an in dubio in dicta societate si capitale perditur, damnum sit commune, vel solum illius, qui pecuniam posuit.*
13. *Decimotertiò, an per pactum fieri possit, vt periculum capitalis sit commune.*
14. *Decimoquartò, an ille, qui semel pecuniam posuit, si perdita est ante finitā societatem, teneatur verum pecuniam ponere.*
15. *Decimoquintò, an capitale dictę pecuniæ finita dicta societate sit commune, vel solum illius, qui pecuniam posuit.*
16. *Decimosextò, quando vterque sociorum mixtim ponit pecuniam, & operā, sed vnus maiorem quantitatem pecuniæ, quàm alter, pro quibus partibus lucrum, & damnum diuidi debeat.*

17 Deci-

17. *Decimoseptimò, an qui tantum operas ponit debeat habere salarium.*
18. *Decimooctauò, quando ponens operas tantum vult aliquid certum pro operibus, & non vult teneri de damno.*

PRIMA PARS.

1 AD primum respondeo † q̃ talis societas ad mercantiam, vel artem, in qua vnus ponit pecuniam, alter operam tantum, valet & est licita, tam de iure ciuili, q̃ de iure canonico & diuino. l. 1. C. pro socio, quia sæpe opera alicuius pro pecunia valet. insti. eo §. 2. quod tenet. gl. 14. q. 2. ca. plerique. Idem tenet Host. frater Bartholomæus, & S. Thomas in præallegatis locis, quod intelligi debet, qñ mercantia & ars est licita, & nō prohibita, in c. per vestras, extra de dona. inter vi. & vx.

2 Ad secundum dico, quòd † inter dictos socios in dubio lucrum & damnum erit commune in quolibet iure. l. si non fuerint. in prin. ff. pro socio. insti. eo. §. 1. & ita tenet Hosti. in summa de vsuris. §. q̃ si contrahatur societas. Idem S. Thom. secunda secundæ q. 68. Vbi assignat rationem, q̃ iste, qui mittit pecuniam per modum societatis, non transfert dominium pecuniæ suæ in socium, sed apud eum remanet ita, q̃ in periculo ipsius ponētis pecuniam socius negotiatur. Et ideo potest licitè partem lucri inde prouenientis petere tanq̃ de re sua. Et cum societas instar & similitudinem fraternitatis habeat. l. verum. ff. pro socio. Sicut ergo inter fratres debet seruari æqualitas, ita & inter socios, hanc tamen æqualitatem seruandam dictus frater Bartholomæus in d. sua summa sic declarat. videlicet, vt si ego pono in societate centum, & tu ponis industriam & laborem tuum. In fine anni facta ratione ego accipiam illa centum, & tu pretium personæ tuæ, siue industriæ, quod ponamus esse siue valere alia centum. Post hæc quicquid superest de lucro, accipiam ego medietatem occasione meæ pecuniæ, & tu aliam medietatem occasione tuæ personæ. Et secundum hoc videtur velle, q̃ si in fine anni functa societate in totum reperiantur 300. q̃ ego debeo habere centum loco illorum, quæ in societate posui, & tu centum loco personæ tuę & operarum. Alia centum diuidentur tanquam lucrum inter nos diuidendum, quod salua veriori determinatione mihi verum non videtur, nec de iure ciuili, nec canonico, vel diuino. Nam opera hominis nihil aliud est, quā diurnum officium. l. 1. ff. de operis lib. immò opera hominis dicitur esse fructus hominis. l. 3. cum duabus se. ff. de operis ser. ille ergo, qui in societate operam tantum ponit, nō dicitur aliquid consistens in sorte, vel in capitali ponere, sed solum fructū personæ suæ, qui fructus aut vsufructus personæ correspondet fructui, aut commoditati illorum cētum, quæ ego in societate posui pro quo bene facit, quod dicit text. in l. cum duobus. §. si in coeunda ff. pro soc. dum dicit, q̃ pretium operæ est velamentum artis. Et hanc sententiam sequutus est Bal. licèt prædictas ll. nō alleget in l. 1. 2. q. C. pro socio. & sic intelligi debet, quod supra p̄xima qō dictum est, videlicet, q̃ sæpe opera alicuius pro pecunia valet. l. pro commoditate & vsufructu dictæ pecuniæ. Et iō concludo, q̃ de dictis 300. ego qui centum posui ante partē caput detraham, & 200. quæ remanent tanquam lucrū inter nos diuidi debent, & ita, vt ex suprascriptis apparet, videtur esse de mente B. Thomæ de Aquino. Nec me in contrarium moueret, si quis diceret, fingamus illum, qui ponit operas & industriam, si locare vellet operas suas pro mercede certa quolibet anno reperiret centum & alius quinquaginta, nec subiaceret alicui casui fortuito, qui euenire posset in mercātiis, aut rebus artis illius; quia respondeo, & primò, q̃ illam mercedem, quam habere posset, non dicitur ponere a prin. sicut ille, qui ponit dicta cētum. Cum merces illa sibi non debeatur a princi. locationis secūdum Guil. in l. ædem. C. loca. Ex quo sequitur secunda respōsio, q̃ illa merces est fructus suæ industriæ & operarum. immo rectè intuenti, quò ad eum non est illa merces nisi sua opera & industria: cum in eius recōpensatione dēt. Et ideò licèt ex opera mercedem cōsequatur, tñ ex mercede operæ nullum fructū dicitur consequi, neque consequi potest: quia singulis de rebus operam præstatur, cum sit diuturnum officium, & sicut vsuræ vsurarum non dicuntur aliquo iure, vt l. fi. C. de vsur. Ita fructus mercedis operæ deberi non potest. Nec ob. q̃ mercedē habet sine periculo, qñ operas locauit; quia licet qñ operas in societate posuit, de periculo teneatur, tamen plus potest lucrari, quam esset merces, quam habere posset locando operas suas.

3 Ad tertium † dico, q̃ dicti socii licitè possunt cōuenire, q̃ vnus duas partes lucri & damni, alius tertiam tantum conferat, si modo ille, qui plus ferre debet aliquid plus societati cōtulisset vel pecuniæ, vel operæ, vel industriæ, qđ correspōdet illi pluri, qđ de societate ferre debet. l. si nō fuerint. in princ. l. quid. n. in fi. ff. pro so. Arbitrio ergo boni viri æstimabit, an illud plus, qđ in societate ponit, correspōdet illi pluri, qđ de societate percipit, nec alia certior doctrina tradi pōt, sed arbitrio boni viri & propriæ conscientiæ remittēdum est: cū in hac actione pro socio, q̃ bonę fidei est, arbitrium boni viri sequēdum est. l. in proposito. ff. pro so. Si aūt vnus plus altero non conferret, tale pactū ēt de iure ciuili non valeret sm Azo. quem sequitur Accursi. licèt aliqui aliter dixerint in glo. in d. l. si non fuerint. tamen hæc opinio Azo. tanq̃ æquior & iustior sequenda est, per d. l. si non fuerint, in prin. & d. l. quid enim. in fi. co. tit.

4 † Ad quartum dico, q̃ vnus ipsorū sociorū non pōt pacisci; vt duas partes lucri & vnā partē dāni ferat, & alius ecōtra duas damni & vnam lucri: quia lucrum non intelligit nisi deducto omni damno. Et ideo non potest vnus sociorum plus de lucro participare, quàm de damno, vel econtra, ēt de iu. ciui. nedū de iure canonico, vel diuino: vt l. Mutius. ff. pro socio.

5 Ad quintum dico, q̃ valet pactum inter socios, q̃ deducto damno vnus ferat duas partes alter vnā, & hoc de iu. ciui. l. Mutius in fi. ff. pro soc. Quod tamen in foro conscientiæ verum putarem, si ille, qui plus de lucro fert, tantundem plus pecuniæ, operæ, aut industriæ in societate posuerit, per ea quæ supra in 3. q. dicta sunt.

6 Ad sextum respondeo † q̃ pactum, vt vnus ferat tres partes lucri, & alius quartam. & periculum sortis sit commune, non valet aliquo iure, quia lucrū sentiret pro maiori parte, q̃ periculum. Et sic pro ea parte contractus diceretur vsurarius, pro quo facit glo. in l. cum duobus, in §. fin. allegat. l. item Papinianus. ff. pro socio.

7 Ad vij. respondeo, q̃ valet pactum inter dictos socios; vt cōmittat discretioni eius, qui pecuniam accepit, vt assignet partē lucri & damni, quantam sibi videbitur sm dictum fratrem Bartholomęum in pisanella, in verbo, societas. Caueat tñ ille, cuius arbitrio remissum est: vt iustè & æquè partiatur ei plus de lucro assignando, qui plus in societate posuit, aliàs nedum in foro cōscientiæ tenetur, sed etiam de iure ciuili, si iniquè partes faceret, ad arbitrium boni viri reduci posset. l. si societatem, cum se. & se. ff. pro socio.

8 Ad viij. rñdeo, q̃ nullo iure ciuili, canonico, vel diuino contrahi pōt societas, vt vnus tm̄ lucrū, alius tm̄ dānū sentiat, vel ferat. Esset. n. iniquissimum genus societatis, quæ leonina appellat. l. si non fuerint. in fi. ff. pro socio. Quod tamen verum est, nisi ille, qui tantùm operas poneret, aliquid certum pro sua opera vellet sine damno: quia tunc non tanquam socius, sed tanq̃ locator operarum suarum ita pacisci posset, vt infra latius in 18. q. dicetur, vbi vide omnino.

9 Ad nonum dico, † q̃ qñ factum est pactum de damno, licet nihil sit dictum de lucro, intelligit idem pactum factum de lucro, vel econtra. insti. pro socio in §. illud quod. & canonistę & 10 oēs sequuntur. † Ad decimum respondeo, q̃ socii ex disparibus partibus fundum vel apothecam conducentes locatori tenentur pro ęqualibus partibus, inter se aūt tenentur pro rata societatis, & ita diuidere debent dcm̄ debitū mercedis, sicut diuidūt principale, & sm dictas dispares partes diuidi debēt suppellectilia & massaritiæ dictæ societatis, qđ sequendū oī iure vr: cū conueniat arbitrio boni viri, quod in hac materia & iudicio pro socio versatur: vt dictum est in 3. quæstio. Ita probat & determinat Bal. in l. . C. pro socio. in 23. q. vbi dicit, quòd secundum dictas dispares partes.

11 Ad vndecimum dico, q̃ de iu. cano. & in fo. conscien. nō pōt pacisci, q̃ capitale sit saluum, ita sentit gl. in c. pleriq;. 14. q. 2. De iure aūt ciuili sunt opinio. nam Bal. in l. 1. C. pro socio. in 9. q. tenet, q̃ tale pactum nō valeat, neq; ex forma cōtractus, neq; ex eius natura, ideo dicit, q̃ sapit vsurariam prauitatem. Hosti. aūt in summa latius, quā alter in tit. de vsur. §. an autem aliquo casu vltra sortem. vers. porrò fieri pōt. examinando hunc articulū concludit, q̃ de iure ciui. talis societas valet magis ex vi pacti, quàm ex natura contractus, tm̄ non est omnino æqua, & ideo in iudicio animæ non seruanda. Idem dicit Ant. de Butr. in c. fi. de vsu. tanq̃ ergo hæc opinio, q̃ tale pactum non valeat, sit tutior & æquior quolibet iure, aut foro amplectenda, & sequēda est, ut in c. iuuenis. extra de sponsa.

12 Ad duodecimum † videlicet an in dubio si capitale est perditum casu, damnum sit commune, vel tantum illius qui pecuniam posuit. Et respondet glo. q̃ in dubio non est commune. l. si non fuerint. §. 1. ff. pro soc. & sic erit illius tātum, qui pecuniā posuit: licèt gl. contrarium dicat, q̃ sit commune, in l. 1. C. pro socio. Tñ pro prima opinio q̃ nō sit commune, facit, quia ille qui capitale ponit nō dr cōmunicare capitale, sed fructū eius. Nā ille qui operam ponit dr solū fructū personę suæ communicare, cū operæ sint fructus hominis, vt dictum est supra in 2. q. Item quia satis habet ille, qui operas posuit, si operas perdit absq; eo, q̃ teneatur ad partem capitalis perditi. Dixit tamē Pet. quem refert Cy. in l. 1. C. pro socio, q̃ aut dicta pecunia, aut capitale statim est perditū casu fortuito, anteq̃ alter socius operas poneret, & damnum erit commune. Aut post operas p̄stitas, & perditas, & tūc damnū erit illius tantū, qui pecuniam po-

suit:

suit: satis enim habet ille de damno, qui operas perdit, & hanc opin. Cyn. dicit esse æquiorem: de iuris ciuilis tamen rigore licet statim pereat, si tamen perit ex causa societatis, damnum videtur esse commune. l. si id quod §. 1. ff. pro soc. opinio tñ Petr. quam sequitur Cyn. præsertim in foro conscientiæ magis mihi placet: cum conuenire videatur arbitrio boni viri, quod in hoc iudicio versatur. l. in proposita. ff. pro socio. Adeo quòd si in principio societatis totum capitale esset perditum, & modicæ operæ, tunc adhuc putarem, quòd pro aliqua parte ille, qui operas ponit, participare debeat de periculo capitalis, postquā ratione dicti capitalis etiam participaturus erat de lucro, arg. l. si non fuerint. in princi. & l. quid enim in fin. ff. pro socio. Quæ omnia procedunt, vbi nulla est consuetudo in contrarium: si autem consuetudo esset, vt periculum capitalis in dubio sit cōmune: quia illud, quod est commune, videbitur actū inter partes. l. ꝙ si nolit. in §. quia assidua. ff. de ædil. edic. l. si prius in §. placuit. ff. de aqua plu. arcen. tunc dicerem, ꝙ periculum sit cōmune, postquam hoc fieri potest per pactum expressum: vt tenet glo. 14. q. 2. c. plerique. Sed si tale damnum capitalis procederet dolo vel culpa alicuius sociorum, illius solius esset periculum, cum socius de dolo & culpa teneatur. l. socius socio. ff. pro soc. in qua culpa comprehenditur leuis, non autem leuissima: sufficit enim ꝙ socius talem diligentiam adhibeat in rebus cōmunibus, qualem in rebus propriis adhibere consueuit: vt d. l. socius. licèt enim periculum dictæ pecuniæ regulariter ad eū spectet, qui eam misit in societate, tamen non intelligitur, quādo venit culpa consocii, etiam si expressè in se periculum suscepisset. l. fi. C. de nau. fœno.

13 Ad decimumtertium breuiter respondeo† quòd pactum fieri potest, quòd periculum capitalis sit commune, quod satis clare tenet glo. in d. c. plerique. 14. q. 2. 14 † Ad decimumquartum dico, quòd si perditum est capitale ante finitam societatem, non tenebitur ille, qui capitale posuit, iterum ponere, siue periculū sit commune, siue non, quod tenet glo. in d. l. si non fuerint. in §. 1. ff. pro socio. & in d. l. 1. C. eo. 15 † Ad decimumquintum si finito tempore societatis non reperitur nisi capitale, an dictum capitale pecuniæ commune sit, vel illius qui posuit? Licèt Bal. hāc quæstio. late examinet in d. l. prima, in secunda quæst. tamen mihi ita videtur dicendum, maximè in foro consciētiæ. Quia aut ex pacto, vel consuetudine periculum dicti capitalis erat commune, & tunc communiter diuidi debet inter socios dictū capitale, quod superest. Aut periculum dicti capitalis non erat cōmune, sed solùm illius qui capitale posuit, vt est in dubio: vt est dictum supra in 12. q. & tunc totum illud capitale erit illius qui pecuniam posuit. Congruit enim hoc arbitrio boni viri, quod in hoc iudicio versatur, ne contractus claudicet, vt ille qui participaturus non erat de periculo capitalis, non participet de ipso capitali. Esset enim contra ius fraternitatis, cui societas comparatur. l. verum, in prin. ff. pro soc. Item cum ille qui pecuniam ponit eius commoditatem communicare dicatur ei qui tantū operas ponit, cum ille qui operas tantum ponit cōicare dicatur fructum suæ personæ, vt dictum supra fuit in 2. q. & ideo ca-

16 pitale non est communicandum.

Ad decimumsextum respondeo† ꝙ ille, qui tantùm operas ponit, quando proficiscitur causa societatis, debet habere expēsas de corpore societatis secundùm Iaco. de Are. & Cy. in d. l. 1. C. pro socio: quia lucrum non dicitur nisi deductis expensis. C. de collat. l. illud ff. pro socio. l. Mutius. quod intelligit Bal. in d. l. 1. exceptis expensis, quas facturus esset domi: quia illæ fieri non debent de corpore societatis, argu. l. sed si lege. §. autem. ff. de peti. hære. Multum tamen in hoc putarem obseruādam esse consuetudinem etiam in foro conscientiæ: cum optima sit. ll. interpres. l. si de interpretatione. ff. de ll. Cum etiam minimè sint mutanda, quæ longam interpretationem habuerūt. l. minimè. eo. ti. cum etiam tacitè videatur actum, quod fieri consueuit, vt l. licet. C. loca. Et dictum est supra in 12. q.

17 † Ad decimūseptimum respondeo, ꝙ si vterque sociorum mixtim ponit pecuniam & operam, sed vnus maiorem quantitatem quàm alter, siue sit factum pactum pro quota parte quis lucrum & damnum sentiat, siue nō sit factum, sed sumus in dubio: tunc etiam de iure ciuili non solum in foro conscientiæ considerandum est, quis eorum in effectu in societate posuit: licèt enim vnus maiorem summam pecuniæ posuerit, & etiā operam suam: tamen posset esse tanta industria alterius, qui minorem summam posuit, ꝙ excederet illū qui maiorē summā pecuniæ posuit, vt si solus nauiget, si solus peregrinetur, si solus pericula subeat. d. l. si non fuerint. in fine princi. & l. quid enim. ff. pro socio. & facit quod supra dictum est in 3. q.

18 † Ad decimumoctauum & vlti. respondeo, ꝙ quando ponēs operam tantum vult aliquid certum pro opera sua, & non teneri de damno, valebit tale pactum, aut conuentio: nec erit contractus societatis, sed locationis operarum. Ita etiam concludit Dominus frater Bart. in dicta Pisanella super verbo, societas. in fine, vbi etiam subdit, quòd talis ponens operas potest pacisci non solum, vt habeat aliquam summam certā pro sua opera, & non teneatur de damno, vt supra dictum est. Sed etiam vt talem partem lucri habeat, & nihil de damno; quoniam illam partem lucri nō recipit vt socius, sed vt locator operarum. Quod tamen intellige, nisi damnum procederet culpa ipsius ponentis operas, vt l. item quæritur. & l. si merces. §. qui calumniam. ff. loca. Et ita intellige quod supra in 8. quæstione dictum est.

SECVNDA PARS TRACTATVS.

Circa secundum videlicet de societate, negotiatione, siue socita animalium diligentius animaduertendum. Cum hæc materia magis implicita, & minus bene declarata per maiores nostros reperiatur. Et cum frequentissima, & quotidiana sit, pręsertim cum rusticis, qui minus iuris notitiam habent. l. quicunque. C. qui admit ideo plenius & clarius procedendum est, vt l. legaui. §. fi. ff. de alim. lega. Quare sex modis in princ. huiusmodi negotiatio animalium contrahi, seu exerceri posse videtur.

Primò per viam societatis, quam socitā vulgò appellamus, & hoc est, quando expresè animalia traduntur gratia societatis contrahendæ de illis, vt dicit gloss. in l. si pascenda: pe. C. de pac. vel etiam quando tacitè; quia non exprimitur, ꝙ gratia societatis vel soccitæ traduntur, sed vt communia sint, & sic pro parte dominium remanet apud tradentem: quia tacitè pro alia parte videtur communicari in illum, cui communicatur etiā sine traditione transfertur. l. 1. §. in societate. ff. pro socio. & hoc etiam modo contrahitur societas vel socita. l. si tibi areæ. ff. de præscriptis verbis. & bene facit, quod dicit Bal. in d. l. si pascenda pecora.

Secundò, quando dominium animalium nullo modo transfertur, & sic animalia non cōmunicantur, sed sola custodia permittitur aliquo dato vel recepto, & tunc contractus locationis & conducti. dicitur l. si quis vitulos. & l. si merces. §. apparet. ff. loca. facit l. non solet, & l. qui mercedem. eo. tit. & l. naturalis. in §. at cum do. ff. de præscr. ver.

Tertiò, quando animalia traduntur: vt in totum dominium in recipientem transferatur, & ad meliorandum datur, & tunc resultare dicitur contractus innominatus & cōpetit actio pręscri. verb. vt d. l. si tibi areę.

Quartò, qñ equa vel asina alteri datur vt cooperiatᷓ ab equo & non aliter ad meliorandū, qui contractus species contractus innominati esse dicitur. d. l. si tibi areæ.

Quintò, quando animalia ęstimata traduntur, vt commodū vel incōmodū sit recipientis: quia tunc dicitur contractus emptionis, arg. l. æstimatæ. sol. matri.

Sextò, quando non apparet, quō animalia rustico concessa sint an ratione societatis, vel soccitæ, vel loca. vel alterius contractus, quod facile contingere potest, præsertim quando mortui essent principales contrahentes: quia tunc quis contractus in dubio præsumatur, & qualiter sortiri debeat capitale, & fructus, ex infra dicendis apparebit.

SVMMARIVM.

1. *Societas quando intelligatur tacitè, vel expresè contracta.*
2. *Iumenta si quis dederit iure societatis, accipiēs debet ea tenere per quinque annos, si tempus non fuerit limitatum.*
3. *Arbitrium boni viri circa quid versetur.*
   Lex dura de iure ciuili seruanda.
4. *Ablatum nisi restituatur, peccatum non remittitur.*
   Hominum negotia sunt plura, quàm legum vocabula.
5. *Pacta circa pecora pascenda de iure ciuili seruanda.*
   Iura volunt, quod in iudicio societatis arbitrium boni viri versetur.
6. *Animal inęstimatum dans, periculum ipsius cui regulariter pertineat.*
7. *Pacta conformia secundùm consuetudinem seruanda.*
8. *Casus fortuiti periculum est commune, quando animalia æstimatá traduntur inter socios.*
9. *Pacisci licet circa fructus & tempus eodem modo, quo societas durare debet.*
10. *Lucrari non est licitum cum aliena iactura. 19.*
11. *Vsura est, quicquid accedit sorti.*
    Fraternitatis iuri societas comparatur.
12. *Dominus ponens boues & terram qualiter pacisci debeat.*
13. *Animalia minuta accipiens quos redditus soluere debeat.*
14. *Porcam iure societatis accipiens, si non fuerit dictum de tempore, triennio debet ea potiri.*
15. *Dominium animalium quando non dicatur transferri.*
16. *Contractus locationis natura.*
17. *Custodis imperitia, qui pro custodia mercedem recepit, annumeratur culpæ.*
    Custodiam alicuius rei recipiens, mercede recepta, de culpa leuissima tenetur.

18. *Damnum debet esse commune, sicut vtilitas communis est.*
20. *Actum videtur inter partes, quod in dubio est consuetum.*

1 AD primum quando† societas, vel socita tacitè, vel expresè super animalibus contracta est. Tunc res vt clarior & facilior appareat considero 4. casus.

Primus si contracta est super animalibus grossioris generis, vt bouum, vaccarum, iumentorum, seu equarum, quorum fructus in anno regulariter non ascendit ad valorem matris, vt experientia docet, quæ animalia inæstimata socio communicata sunt sine alia communione terræ: potest enim talis societas animalium contrahi cum terra, & sine terra, vt dicit gloss. in l. cum duobus. in §. si in coeunda. ff. pro socio.

Secundus, quando talia animalia communicantur æstimata sine terra.

Tertius, quando communicantur æstimata, vel inæstimata cum terra.

Quartus casus, quando societas, vel socita contrahitur super animalibus minutis, vt ouibus, capris, siue porcis.

Primo casu, quando contrahitur societas super animalibus crassis inæstimatis & sine terra, tunc aduertendum puto, quòd aut nullum pactum factum est de capitali aut fructu. Et tunc reperio quædam iura extrauagantia inter extraordinaria capitula feudorum in fi. 10. collationis. Et rubrica dicit, consuetudo societatis iumentorum, & sic ad literam sequitur nigrum, vt in 2 eo libro comperio. Si † quis dederit iumenta iure societatis, ille qui accipit debet tenere per quinque annos, si nihil dictum est de tempore, & omnes polledri debent esse communes, & id quod acquisiuerint tempore triturationis, & in capite quinque annorum separatur societas, & ille qui dedit debet habere iumentum ante partem, sed ille qui accipit, dedit tertiam, dicit gloss. partem pretii in emendo iumentum, tunc iumenta, & omnia partienda sunt per medium. Et si amiserit iumenta sua culpa: quia non custodierit, & corium ostendere non potuerit, vel caudam, emendare tunc debet. Et sequitur alia rubrica, consuetudo societatis vaccarum. Et nigrum sic dicit. Si quis dederit vaccam alicui, vt haberet eam iure societatis, & non dixit de tempore, debet eam tenere per quinque annos, & omnes vituli debent partiri per medium, & ille qui dedit vaccam debet habere pro capo saluo si nihil dictum est. Et ille qui suscepit non de suo dedit in pretio vaccæ. Alioquin si partem pretii dedit, dicit gloss. 3. per ea quæ dicta sunt supra in iumentis, omnia debent partiri per medium. Et is qui accepit amiserit vaccam sua culpa: quia custodem non misit, vel non bene custodiuit, & per hęc vacca amissa est: quia fures abstulerunt, vel lupus eam comedit, debet eam emendare suo socio. Satis enim æqua videtur hæc consuetudo & boni viri arbitrio con-3 uenire, quod† boni viri arbitrium in hoc iudicio pro socio versatur. l. in proposita. ff. pro socio. & quod consuetum est, videtur inter partes actum. l. quòd si nolit. in §. quia assidua. ff. de ædil. edic. & l. si prius. in §. placuit. ff. de aqua plu. arcen. Si verò alia esset consuetudo, & tunc aut æqua. s. consuetudo, arbitrio boni & quolibet iure & humano & diuino seruanda est, si iniqua, & tunc si de iu. ciuili. obtenta est in contradictorio iudicio per vnum actum seruanda est, vt dicit glo. in l. 2. C. de episcop. audi. De iure enim ciuili & si lex dura seruanda est. l. prospexit. ff. qui & a qui. dummodo tantam iniquitatem non contineat, quòd abusio magis quàm consuetudo dici posset, per ea quæ habentur in l. de quibus. ff. de leg. & in c. cum consuetudinis, de consuetu. De iure verò diuino, quo rigor iuris ciuilis non attenditur, sed iustitia & æquitas, 14. quæst. secunda, cap. pleriq;. tunc dicta iniqua consuetudo seruanda non esset, immò ad restitutionem teneretur ille, qui ad damnum socii seruire vellet. Cū 4 † nō remittatur peccatum, nisi restituatur ablatum, cap. peccatū, de reg. iu. lib. 6. Arbitrari enim potest bonus vir, an æqua, vel iniqua sit dicta consuetudo considerato valore animaliū communicatorum, & opera socii, & fructus eorum, & si quis plus ponat, quàm alter, vt in si. dicit tex. in l. si non fuerint. ff. pro so. Alia enim certior doctrina tradi non potest: Si verò inter socios pactum factum est, & tunc cum pluribus & infinitis modis pacta concipi possent. Cum plura hominum sint negotia, quā vocabula legum. l. naturaliter. ff. de præscript. ver. Si singula pacta quæ inter dictos socios concipi possent prosequi vellemus, nihil aliud esse videretur, nisi rem quandam infinitam aggredi. Quare magis per viā regulæ, quàm singulos casus prosequen-5 do declarari posse videtur: iure enim ciuili videtur, quòd † pacta circa pascenda pecora facta & fructus eorum sint seruanda. l. si pascenda. C. de pac. Quod tamen sanè intelligendū est, dummodo, quando contracta talia sint, vt arbitrio boni viri æqualitatē contineant, considerato capitali ex parte eius qui capitale ponit, & considerata opera ex parte eius qui recepit, per regulā quā ponit tex. in l. si non fuerint. ff. pro so. iuncta l. in proposita. eo. ti. quæ iura volunt, ꝙ in iudicio societatis arbitrium boni viri versetur, & ideo cōsideretur, quis plus societatis contulit vel pecuniæ, vel operæ, vel cuiuscunq; alterius rei causa, vt ille qui plus contulit lucri recipere possit, per quam regulam prudens, & discretus homo faciliter diiudicare poterit etiam in so. conscien. an pactum, de quo quæritur, æqualitatem inter socios cōtineat, adeo quòd seruandum sit vel ne. Sed vt clarius huius rei veritas apparere possit, aduertendum quòd quandoque pactū inter dictos socios fieri potest circa ipsum animal, idest capitale, quod in societate inęstimatum ponitur, quandoq; circa fructus eius, quandoque circa tp̃s, quo societas durare debeat. Pri-6 mo casu postq̃ inæstimatum datum est, † non videtur posse pacisci, ꝙ periculum sit alterius, quam ipsius, qui inæstimatum dedit, cum regulariter ad ipsum periculum pertineat: vt dicit Bal. d. l. si pascenda, & vt æqualitas seruetur in fi. societatis, illud animal, quod pro capitali positum est, præcipuum esse debet ipsius ponentis. Quodlibet ergo aliud pactum, quod circa illud capitale fieret, non videretur æqualitatem continere. Si enim alter socius perderet capitale suum, satis est, ꝙ alter perdat operas suas, vt latè dictum est supra, in 1. q. princip. quando societas contrahitur ob aliquā mercantiā, respondendo ad xij. quæsitū, & sanè intelligendum est, ꝙ de periculo non teneatur socius, qui capitale non posuit, nisi processerit sua culpa: quia tunc de illo insolidū teneretur. l. in duobus. in §. si in coeunda. ff. pro so. & §. damna. ea. l, ex quibus patet, quòd non liceret socio qui animal inæstimatū in societate posuit pacisci, vt de primis fructibus capitale suum detrahi possit. Quando aūt pacta fierent circa fructus, & tunc siue fiant circa fœtum, vel lac, vel frumentum, quod ex opera bouum quæri solet, vel posset, vel equarū 7 trituratione. Tunc† si talia pacta conformia essent circa consuetudinem seruanda forent, si de consuetndine non apparet: tunc si consideratis capitibus, & opera alterius socii æqualitatem arbitrio bo. viri continerent, vt ille qui plus ponit plus ferat, & si æqualiter ponunt, æqualiter ferant, seruanda essent. Quando autem pacta fierent circa tempus, quo durare societas deberet, & tunc similiter æquitas arbitrio boni viri seruanda esset. Consueuit enim in animalibus grossis, quinimmo talis societas durare, non ergo videretur tutum pro longe maiore, vel minore tempore contrahi præsertim in foro conscien. cum non videretur posse transire sine iactura, vel damno alterius sociorum.

8 Circa secundū casum quando† animalia æstimata tradūtur, tunc periculum casus fortuiti inter socios est cōe: vt d. l. cū duobus. in §. dāna. ff. pro soc. & licet Bal. in d. l. si pascenda. nec mirū quia tunc. d. æstimatio facit emp. ar. l. æstimatæ. sol. ma. & habet perinde ac si ille, qui dat ita aïalia, mutuasset socio medietatē pretii, & ipse soluisset aliam medietatē, & cōiter ab ipsis duob. essent empta, & sic nimirum si quilibet pro rata de periculo tenet, qñ sine culpa alterius sociorū processit, illius solius dolū, vel culpā cōmittentis est periculū, per d. § dāna. Nec aliter posset iuste inter socios saltē in for. conscien. pacisci. Circa fructus 9 aūt & tp̃s quo societas durare debeat, eo dē† modo pacisci licet in hoc ij. casu, quo æstimata tradunt: vt supra dictū est proximo casu, qñ inæstimata: vt sp̃ æqualitas arbitrio boni viri seruetur. Sed in hoc casu diligentius aduertendū est. Nā posset quilibet sociorum ponere tamen respectu pretii animalium quæ æstimata tradita sunt. Sed rusticus socius plus ponit respectu operarum & custodiæ, non videtur ꝙ fructus per medium sortiri debeat, & de hoc aliàs dubitari vidi, & ideo putarem arbitrio boni viri conuenire: vt æqualitas seruetur. Quòd si talis custodia animalium, quam ponit rusticus, sit, aut fieri potest per pupillos, aut minores, quorum operæ non sunt in magna æstimatione, licet aliquæ sint impuberis operæ, vt l. fi. de libe. cau. & tunc si quam aliam vtilitatem ex animalibus percipit socius rusticus quàm alius, vt fœni, vel letaminis, quæ verisimiliter cum opera pastoris compensari posset, & tunc iste fructus æqualiter etiam in foro conscien. sortiri possunt. Si verò operæ pastoris, quas ponit rusticus, vel poni facit, vel paleæ, fœnum, aut herba quam ponit rusticus, excederent alias commoditates letaminis, quas habet rusticus, & tunc etiam æqualitas seruatur, præ-10 sertim in foro conscien. ne † cum aliena iactura alter socius lucretur, aliquid ante partem rusticus pro pastoris opera ferre debet, quod æquiualeat eo, quod solus ponit, cum plus ponat, quam alter, vt d. l. si non fuerint. Nec enim posset ille, qui operam non ponit, se excusare, si nihil dare vellet, dicendo quòd rusticus in vero nullam pecuniam posuerit: quia postquàm æstimata data sunt, perinde habetur, ac si posuerit, & ipse rustico dictam partem pretii numerasset, vel mutuasset. Nec ratione dicti mutui aliquid a rustico repetere posset, nec operam cu-11 stodis, vel aliud: cum quicquid accedit sorti † sit vsura. capit. consuluit, & capitulo in ciuitate, de vsur. Nec hoc casu consuetudo ipsa excusare posset in foro conscientiæ, postquam iniquitatem continet, & consocii damnum, & iacturam, & iuri fraternitatis non conueniat, cui societas comparatur. l. vero. ff. pro socio.

Tertio aūt casu quando æstimata, vel inæstimata animalia

grossa cum terra inter socios communicantur, vt si communico rusticum vnum par bouum, vel vaccarum, vt arare debeat certam quantitatem terræ, & tunc si inæstimata tradidi, periculum in totum ad me spectat, si æstimata, commune erit, vt d. §. damna. nisi processerit culpa alterius sociorum, vt ibi: quando enim æstimata traduntur, vt in societate sint, ille cui traduntur pro medietate emere videtur, argumen. d. l. æstimatæ. ff. sol. mat. Nil igitur mirum, si damnum est commune: quia postquā ille, qui ponit, dat boues in societate, etiam terram ponit. Nil ēt mirum, si fructus terræ est communis: ponit enim vnus partē bonum & operas, sed quando inæstimati tradūtur boues a domino, qui etiam terram ponit, cum in totum periculum bonū 12 pertineat ad dominum, posset tunc dominus † qui ponit boues & terram pacisci, vt maiorem partem fructuum terræ recipiat: cum rusticus tantum operas ponat, nisi opera rustici & industria magis æstimetur, quam fructus, qui venire possent simul ex bobus, & terra. Quia tunc non solum fructus terræ æquis partibus partiendi essent, sed etiam de fructibus terræ iusta ratione & salua conscientia rusticus plus ferre posset, per d. l. si non fuerint, quod tamen totum arbitrio boni viri relinquitur, d. l. in proposita.

Circa quartum quando societas, siue socita contrahitur super animalibus minutis, aduertendum ante omnia, quòd scriptum reperitur in dictis extrauagan quas habeo in fi. vsuū feudorum, 10. colum. incipit rubrica, cōsuetudo societatis caprarum, & sic sequitur nigrū. Si quis dederit capram, aut pecudē iure societatis, ille qui accipit, debet tenere per 3. ann & in vno 13 quoque † anno debebit dare pro capra duodecim formaticos bonos & optimos, pro pecude 6. & medietas capretorum & agnorum debet esse communis, & medietas lanæ, & ille qui dedit capram aut pecudem ante partum, debet eum habere, & si ille qui accipit dedit tertiam: tunc omnia partienda sunt per medium, & si ille, qui accepit, amiserit culpa sua; quia eam non custodierit, vel non bene clauserit pecorile, domino tunc emē dare debet, & (vt dictum est) bonos formaticos dare debet, scilicet non quidem de vna munctura, quia si dedit tantum vnam pecudem, aut vnam capram tantum, non debet mihi dare talē formaticum, qualis potest fieri de vna munctura tantum, sed 3. aut 4. muncturæ insimul mitti debent, vt bonus formaticus inde fiat; quia si dedit alicui viginti, aut quadraginta pecudes, aut totidem capras, debet ne mittere vnam mongituram simul & facere vnum formaticum de tota mongitura. Certè non, sed mediæ æstimationis, ita quòd non fraudetur qui dedit, nec qui accepit. Sed si agni vel capreoli nati non fuerunt de vna capra, vel pecude, non debet dare nisi medietatem formatici quē daret si nati essent agni, vel capreoli. Sequitur alia rubrica, quæ incipit sic, consuetudo societatis porcarum, & sic sequitur nigrū. Si quis dederit alicui porcam iure societatis, & non fuerit di14 ctum de tempore † tunc is qui accepit, debet eam tenere per 3. ann. & omnes porcelli qui nati sunt partiendi sunt per mediū in vnoquoque anno, vel si placuerit domino & ei qui accepit, tenere vsq; in capite trium annorum, debēt omnes partiri per medium, ēt porcelli nati de porcellis, & cum porca facit porcellos, debet dominus facere adiutorium ei qui accepit, & non debet qui accepit dare tertiam, aut in communione, & si amiserit culpa sua, quia porcile non bene clauserit, vel custodem cū porcis non miserit, debet domino emēdare, vel casum amissionis domino dicere. Nec tamen leges consuetudinem satis arbitrio boni viri conuenire dicuntur, & æquitatem continere: vt in foro consciētiæ seruari possint in locis, vbi talis consuetudo vigeret: in locis autem in quibus de consuetudine non appareret, & talia animalia æstimata, vel inæstimata tradita fuissent vt socita, vel societas contrahatur, siue factum fuerit pactū aliud, siue non fuerit circa ipsa animalia, siue circa fructus eorū, idē dicendum est in societate, aut socita istorum animalium minutorum tam circa corpora ipsorum animalium, quàm circa fructus eorum, quod supra proximè dictum est circa ipsa animalia grossa in socitam data æstimata, vel non æstimata sine terra, cū sit eadem ratio, argu. l. illud, ad l. Aquil. Et hæc dispositio casus quando socita tacitè vel expresè contracta est.

15 Circa secundum autem, quando † dominium animaliū nullo modo transfertur, sed sola custodia committitur aliquo dato, vel recepto, & tunc aduertendum. Quia aut tradens dicta animalia recipit aliquid pro bobus vt arent, vel pro pecudibus: vt stercorizent, vel stabiant terram. Aut recipit aliquid ille, cui animalia traduntur pro mercede custodiæ. Aut opera animalium vel stercorizatio cum opera custodiæ compensantur, qui omnes tres casus considerari possunt, vt in si. in seruo dicit tex. in l. 1. §. si quis seruum. ff. dep. & ideo quandoque tradens animalia dicitur conductor, quandoque locator. Ideo his vocabulis locator & conductor promiscuè vtuntur. l. veteres, cum sequen. ff. de action. emptio. & tunc in omnibus istis tribus casi16 bus resultat † contractus locationis, cuius natura est: vt si res aliqua conducta vel locata est ad faciendum aliquid in supradictis tribus casibus non ad fructuandum: tunc fructus & periculum pertinet ad dominum rei locatæ, vt l. item si pretio. §. primo, & secundo ff. locat. & ideo fructus bouum si meliorarentur, vel vaccarum, vel pecudum, lac vel lana esse dicuntur dictorum animalium, & similiter periculum, quod casu contingeret, l. in iudicio, C. loca. l. ex conducto, §. primo, & l. si quis a non domino, in princi. §. primo, & §. imperator. qui propriè de grege loquitur, & l. si merces, in §. conductor. ff. lo. Si tamen periculum contingeret dolo aut culpa alterius contrahentis, quā domini, & tunc ad ipsum, non ad dominum spectaret, ut dictis 17 iu. probatur. Imperitia tamen † custodis, qui pro custodia mercedem recepit, culpæ annumeratur, & de ea custos teneretur, l. si quis. domum. §. Celsus. ff. loca. qui enim custodiam alicuius rei recepit recepta mercede de leuissima culpa tenetur. l. mercedem, & l. si merces, §. qui columnam, ff. loc. & quia hic contractus locationis & conductionis est bonæ fidei. instit. de actio. §. actionum. hinc est, ꝙ merces debet esse iusta & congrua, & boni viri arbitrio conuenire. l. si in l. locationis. aliàs autem si in plus, vel in minus boni viri arbitrium excederet in foro conscientiæ, qui plus recepit, vel minus dedit, ad restitutionem tenetur.

Tertio casu quando dominium animalis in totum transfertur in recipientem ad meliorandum, & tunc resultat contractus innominatus. l. sed si tibi areæ, ver. si possessionem, ff. de præscript. ver. quid si naturam habet, quam habet contractus nominatus, cui dictus contractus innominatus magis æquiparatur. l. naturalis, in §. fin. ff. de præscript. verb. & hoc casu pretium dictorum animalium sic datorum, si venderentur, debet esse commune, d. l. si tibi areæ. Idem in fructibus dicit ibi gl. & com18 municari debeant, per d. l. si pascenda, C. de pact. & similiter † cōmune esse debet damnum: sicut vtilitas communis est, ar. l. Mulus. ff. pro socio. & cum contractus innominatus magis similetur contractui societatis & socitę quàm locationis, licet dominium transferatur, ideo circa periculum, & vtilitatem ipsorum animalium & fœtus & fructus eorum dici etiā possunt equæ, vt supra proxime in 1. casu de socita & societate animalium dictum est.

Quarto casu quando equa, vel asina datur alteri, vt cooperiatur ab equo: tunc dicit text. in d. extrauagan. si quis dedit iumenta. in rubr consuetudo societatis iumentorum, sic ad literam. si quis dederit iumenta cooperienda equo alicuius, omnes polledri debent esse communes nati in illo anno de iumētis illius partiendi, quæ sunt secundum consuetudinem, & si aliquis equus cooperuerit de iumentis illis, & ille cuius sunt iumenta, debet partiri polledros, & immittere electionem, cuius est equus, vtrum velit ac concipere polledrum, aut partem pretii secundum conuentionem: vbi autem conuentio aliqua facta non esset, conseruanda est consuetudo loci, vbi autem de consuetudine non appareret, ad arbitrium boni viri recurrendum esset, maxime ad exonerationem conscientiæ, ne quis 19 † cum aliena iactura aliquid lucretur. Illud enim tāquam indebitum restituendum esset, l. nam hoc natura, ff. de conditione indebi.

Quinto casu, quando animalia æstimata traduntur: vt commodum, & incommodum sit recipientis: quia tunc resultat contractus emptio. & ven. argumen. l. æstimatæ. ff. solu. matrimo. nihil aliud petere posset, nisi pretium, quicquid enim tunc pecuniæ accederet, esset vsura. cap. consuluit, & cap. in ciuitate, de vsuris. nisi emptor animalium fructus recepisset ex animalibus emptis, & moram commisisset in soluēdo pretium, quia tunc venditor posset petere dictos fructus tanquam interesse, l. curabit. C. de act. empt. quòd etiam haberet locum de iure canonico, & in foro conscientiæ, vt ibi dicit glo.

Sexto & vltimo casu, quando non apparet, quomodo animalia rustico concessa sunt, & tunc in dubio seruanda esset 20 consuetudo. † Cum illud, quod consuetum est, in dubio inter partes actum videtur. l. ꝙ si nolit, §. quia assidua. ff. de ædil. edic. l. si prius, in §. placuit, de aqua plu. arcen. Si autem de consuetudine non appareret, in dubio præsumeretur contractus innominatus. l. secunda. ff. de præscript. ver. quo casu de dictis animalibus & eorum fructibus dicendum esset, vt supra proximo tertio casu dictum est.

Et hæc sunt, quæ circa præmissas societates & socitas, tàm de iure ciuili, quàm canonico, quàm etiam in foro conscientiæ dicenda occurrunt mihi Angelo Io. Periglis Perusino, iudicio tamen saniori semper saluo.

PETRI

PETRI DE VBALDIS DE PERVSIO.

De duobus fratribus.

HVNC Tractatum pro clariori intelligentia in 15. partes principales diuidendum assumpsi. Primò nanq; cōsiderandum arbitror societatum genera quot sint. Secundò, societas qualiter ꝯhatur. Tertiò, quod genus societatis ꝯctū esse intelligatur. Quartò, qualiter inter socios portiones societatis sint faciendæ. Quintò, quę lucra inter socios veniant cōicāda. Sextò, quæ expensæ inter socios debeant fieri de communi. Septimò, qualem diligentiam socius socio in re communi adhibere teneatur. Octauò, an damna contingentia cōi corporis societatis, vel vni ex sociis cōiter inter omnes debeant impartiri, aliàs imputari. Nonò, an facto vnius ex sociis, vel eorum institoris cæteri obligentur, & similiter econtra, an cæteris acquiratur. Decimò, si vnus ex sociis in societatem alium socium sine consensu aliorum assumpsit, an ex facto assumpti ipse vel assumēs cæteris teneatur, & econtra, an cæteri eorum facto assumpto, vel assumenti obligentur. Vndecimò, qualiter & quando societas finiatur. Duodecimò, quis rationē gestionis reddere teneat. Decimotertiò, an & quando iuri reddendi rationem administrationis præscribatur. Decimoquartò, quæ actio competat inter socios, & quando vnus ab altero conueniatur. Decimoquintò, qualiter socius socio teneatur.

SVMMARIVM.

1. *Societas vitæ quando contracta dicatur.*
2. *Societas vnius rei quando contracta dicatur.*
3. *Societas negociationis alicuius quando esse dicatur.*
4. *Societas vectigalis quæ dicatur.*
5. *Societas vniuersorum, quæ ex quæstu & opera descendit, quæ esse dicatur.*
6. *Societas vniuersorum, seu omnium bonorum quæ dicatur.*

CIRCA primam partem principalem sex genera diuersarum societatum principaliter esse consi1 dero. † Prima est quædam, quæ societas vitæ nūcupatur, vt cum duo fratres, vel plures simul ad vnum panem, & vnum vinum in eadem domo cōiter viuunt. Tunc enim quædam societas vitæ contracta videtur, ſm Bal. in l. fi. C. de colla. & in c. si duo fratres in cōi causa post mortem patris remanserunt de duo. fratri2 bus. de no bene. inuest. in vsibus feud. † Secunda societas est rei vnius. l. societas. ff. pro socio, vt cum animo societatis contrahēdæ aliquam rem emimus, vt l. cum proponas. C. pro sol. facit l. 2. C. communi diuidun. vel conduximus, vt ff. pro socio. l. vt sit pro socio actio & l. cum duobus. in princi. & in §. item Mela. & in l. actione. §. item. si societatem ineamus ad aliquam rē emendam ff. pro socio. Aliàs si non animo societatis ꝯhendæ in rem communem incidimus, non est societas: cum communiter ēt citra societatem res agi potest, vtputa cum nō affectione societatis incidimus in communem, vt euenit in re duobus legata, vel si a duobus res simul empta sit, vel conducta, vt in conductionibus publicorum, vel hæreditas, aut donatio nobis communiter obueniat, aut si a duabus separatim emimus non socii futuri. Quibus casibus non societatis iudicio locus est, vt d. l. vt sit pro socio actio. cum duabus sequentibus, vt l. cum duobus. in princ. & l. si id quod vnus ex sociis. in prin. ff. pro socio. & l. 2. communi diuid. ff. In dubio autem Bart. & Bal. in l. cum proponas. C. pro socio. vidētur velle, quòd inducatur societas, de quo ibi per eos.

3 Tertia societas est negociationis alicuius, vt d. l. societates ꝯhuntur, quod est, cum ad aliquam artem exercendam, puta argentariam, mercantiam, vel similes societates contrahuntur, vt d. l. cum duob. §. cum duo argentarij. & l. 3. § de illo, & l. duo societatem contraxerunt. ff. pro socio.

4 Quarta societas est vectigalis, vt d. l. societates contrahuntur vt cum animo societatis contrahendæ a republica vectigal emptum est, vt l. adeo. ff. pro socio.

5 Quinta est societas vniuersorum, quæ ex quęstu, & opera descēdit, ut cum societas simpliciter coita est, nec distinctum fuit, quod genus societatis sit. Tunc enim intelligitur coita societas vniuersorum, quæ ex quęstu, & opera descendunt. idest vniuersorum, quæ ex opera, & industria, ac diligentia acquirūtur. ff. pro socio. l. coiri. cum seq.

6 † Sexta societas vniuersorum bonorum, vt d. l. societates cōtrahuntur, vt cum est contracta societas, vt hæreditates, legata, donata, aut alia quacunque ratione acquisita communicētur, vt l. 3. §. cum speciali. & l. cum duobus. §. si inter fratres. & §. socium vniuersa. & l. si societatem vniuersarum. ff. pro soc.

SVMMARIVM.

1. *Societas expressè quomodo contrahi possit.*
   Societas solo consensu contrahitur.
   Consensus non solum uerbis, sed factis declaratur.
   Societas quando præsumatur.
2. *Statuta mercatorum an valeant in alia curia, quàm in curia mercatorum.*
   Statuta mercatorum non valent, quòd pater pro filio teneatur, nisi filius patri quæstum referat.
3. *Matriculatus si quis sit in diuersis artibus, ars illa inspici debet, in qua conuenitur.*
4. *Statuta mercatorum quando vim statuti habeant.*
5. *Debitor si mandante creditore alij promittat, an a mandante liberetur.*

CIRCA secundam partem principalem. † Aduertendum societatem expresse contrahi posse l. societatem coire. ff. pro so. vt cum verbis interueniente stipulatione, vel pacto socii societatem ineunt, vt dicit ibi glo. & est tex in l. vt sit pro socio actio. & in l. nam cum tractatu habito. & in d. l. duo societatem. ff. pro socio. & tacitè actus exercendo sociales, vt per Iaco. de Are. Old. Ricar. Malum. & Bar. in l. Titium & Meuium. §. altero. de admini. tuto. & per eundem Bar. in l. j. §. si quis hoc interdicto. de itine. actuque pri. & per Cy. & Bar. in l. si patruus. C. communia vtriusque iud. Nam societas ꝯhitur solo consensu: vt l. qui admittit, & l planè. ff. pro socio. & instit. de ob. quæ ex consensu na. circa princ. & consensus declaratur non solum verbis, sed etiam factis. ff. de legi. l. de quibus. de his quæ fiunt a maio. parte cap. c. ex ore. de appel. c. dilecti. ff. de ædi. edil. l. si eum. § ei qui. vt si acquirens in acquisitis vtitur actibus declaratiuis consensu societatis vt quia communiter fecit fieri instrumenta acquisiti. & promiscue omnibus vtitur tanquam communibus, omnia erunt cōmunia iure societatis pro æquis portionibus. ff. de lega. 3. l. prædijs. §. pen. & l. si non fuerint. ff. pro so. & l. cum quid. ff. si cer. pe. sicut in dissociando ex actibus tacitè præsumitur dissoluta societas. ff. pro soc. l. itaque. & l. actione. sic etiam in conferēdo ex actibus præsumitur contracta societas. ff. pro soci. l. si Margaritam. Vnde dicebat Old. in dicto §. altero, ꝙ insimul habitatio, lucrorum hincinde collatio, & eius quod alter superlucratur non reddita ratio faciunt societatem pręsumi ff. de prob. l. Procula. de dona. inter vir. & vxorem. l. si seruus communis. ff. solu. matri. l. quæ dotis. & de pecu. l. dominus. §. fi. & ff. fam. ercis. l. hæredis. § no. & l. ex parte. § fi. & per Spec. plenè in ti. de iudi. § sequitur. versi. vt autem. Nec prædictis obstat. ff. pro so. l. 4. vbi sola re non potest videri contracta societas: quia verum est, ꝙ non ꝯhitur re tantum, vt d. l. vt sit pro socio actio. cum tribus sequ. nā non est de contractibus, qui re contrahuntur, sed contrahunt solo consensu. ff. de act. & obl. l. consensu. Iste autem consensus potest declarari verbis & etiam factis, vt s. patet.

2 Vlterius dubitatur, vtrum statuta mercatorum valeant in alia curia, quàm in curia mercatorum. gl. in l. receptitia. C. de cōsti. pec. determinat, ꝙ non: quia ipsi non possunt imponere legem aliis officialibus præsertim superioribus. Sed huic rationi ob. quia eorum statutum est confirmatum a iure communi, & ius commune imponit legem non ipsi mercatores. l. j. §. meritò. C. de vete. iur. enu. & iō dicunt doc. ꝙ si ista statuta mercatorum respiciunt actum eorum, vel fidem actorum, puta est statutum, ꝙ mercator possit conueniri ex nudo pacto, vel ꝙ scriptura mercatoris faciat plenam fidem: nam istud statutum valet in quolibet foro, & nedum seculari, sed etiam episcopali, vt no. in l. ex ea. ff. de postu. nisi istud statutum referret se solum ad proprios iudices. v. g. si statutum mercatorum diceret, ꝙ consules mercatorum credant nudo pacto, vel credāt testimonio vnius legalis mercatoris, vel ꝙ non admittant probationem contra scripturam mercatoris; tunc istud statutū non seruatur in alio foro; quia non loquitur in illo: si verò statutum eorum respicit modum procedendi, puta est statutum eorum consuetudine firmatum, ꝙ procedatur summariè, simpliciter, & de plano, sine strepitu, & figura iudicii, istud statutum nō valet, nisi in eorum foro, vnde coram Potestate seruabitur ordo iuris secundū doct. in l. cunctos populos. C. de sum. Trini. non possent tamen statuere, ꝙ pater teneretur pro filio, nisi filius patri referat quæstum. l. prætor. §. 2. ff. de eden & ratio est: quia istud statutum est contra ius gentium, secundum ipsum Bal. Item possunt statuere inter alias personas sibi non subiectas, nisi subiiciant se foro submittendo se vel agendo: nam si agunt, possunt ibi reconueniri vi iuris communis, vt in auth & consequenter. C. de sent. & 3 interl. om. iud. † Et si est matriculatus quis in diuersis artibus, debet inspici illa ars, in qua conuenitur: nam ad iudicium illius artis pertinet. ff. de lega. 3. l. legatis seruis. § si vnus. ff. ad Trebel. si autem est negotium extra vtraq; artium, ad neutram pertinet cognitio, sed ad forum Potestatis, tex. est no. ff. nau. cau. stab. l. 3. 4 §. eodem modo secūdum ipsum. d. l. receptitia. † Item aduerte,

quia

quia Bal.inst.de iu.na.gen.& ciui.§.constat. ponit quando statutum mercatorum habeat vim statuti populi, & dicit, q quando sunt confirmata per statuta populi. Si autem sunt infirmata, nullo modo valent. Si aũt nec confirmata, nec infirmata, valẽt inter se † Pone, mercator debet mihi.x.me mandante promisit alii, nunquid iste mercator duret mihi obligatus? Respondeo non.ff.de solu.l.si debitor.vbi vide secundum Bal.in l.fin. C.de consti.pecu.& hæc de ij.parte principali.

SVMMARIVM.

1 *Societas quando est expresse contracta, quæ societas contracta esse dicatur.*
2 *Societas tacitè per actus sociales contracta esse dicitur.*
3 *Fratres si seorsum habitant & negociantur simul viuo patre, & lucra communicant, an dicantur socij.*
4 *Socij an dicantur patruus, fratres, & nepotes simul habitãtes, si unus solus negociatur, & alter non.*
Quid si alter eorum est pupillus, qui societatem contrahere non potest, & numero sequenti.
5 *Quid si pupillus habeat tutorem, qui cõicet & ei communicetur, an societas contracta intelligatur.*
L.j.ff.de auct.tu.in fi.quomodo procedat.
6 *Frater maior si sit tutor & negocietur cum pecunia communi, an videatur nomine proprio gerere, & infra nu.8.*
7 *Filius mercator si post mortem patris in actu perseuerat, an lucra post mortem patris conferat, vel ei conferantur, si detrimenta passus est.*
9 *Societas, an contracta dicatur, si sunt tres fratres, duo maiores, & vnus pupillus, & vnus ex illis maioribus est tutor pupilli, qui suo nomine & pupilli, cuius est tutor, communicat alteri fratri, & econtra alter frater cõmunicat eis.*
10 *Societas an videatur contracta inter duos fratres, seu inter patruum & nepotem, vnus quorum post mortem patris remansit minor, & alter maior & maior gerit negotia communia, demum ille minor factus maior cœpit lucrari ex industria, & communicat illi fratri maiori, qui negotia vtriusque continuat.*
11 *Frater maior, an illud quod plus expendidit pro sua familia, debeat sibi imputari, aut communiter ascribi.*
Coniecturæ multum valent in his, quæ ab animo dependent.
12 *Societas, an videatur contracta inter fratres, quorum neuter negociatur, si indiuisam hæreditatem teneant, & dona salaria & dotes et similia in cõmuni conferunt, & infra nu.13.vsque 18.*
Quid si alter fratrum negociatur, an contracta societas videatur, & infra numero 13.
Communicatio lucrorum societatis est inchoatio.
19 *Societas non dicitur contracta, si uterque fratrum negociatur, & separatim lucra ponuntur.*
20 *Societas inter fratres præsumitur, si hincinde lucra conferantur.*
21 *Et quæ sit illa societas.*
22 *Societas vitæ dicitur contracta, si solum uictum conferant fratres.*
23 *Societas vnius rei inter fratres dicitur contracta, quando illam communicant.*
24 *Societas inter fratres dicitur contracta in lucris & damnis prouenientibus ex hæreditate parentum, quam indiuisam retinent.*
25 *Societas inter fratres dicitur contracta in illa negociatione, in quá lucra communicant.*
26 *Idem si communicant lucra diuersarum societatum.*
27 *Societas quando inter fratres contracta dicitur in his, in quibus fiebat collatio.*
28 *Quid si omnia vndecunque ex industria prouenientia communicant non attento vnde proueniant.*
29 *Quid si quædam sint collata, vt stipendia & salaria, & nu.30.*
31 *Societas quando in fructibus & non in proprietate contracta intelligatur.*
32 *Societas omnium & quorumcũque bonorum quando inter fratres contracta intelligatur.*
33 *Societas omnium bonorum, an dicatur contracta inter patruum & nepotẽ, cum eorum bona communicauerint, & in cõi posuerunt, & cum eorum familijs ex dictis bonis communibus vixerint per tempus longissimum, & bona quandoque communiter, quandoque separatim emerint.*
34 *Societas an inter fratres contracta esse dicatur, si lucra ex negociationibus, aut, vndecunque prouenientia communicant.*
35 *Societas omnium bonorum, vel vniuersorum, quæ ex quæstu & opera descẽdunt, an impediatur, si vnus ex fratribus separatim aliquid pro se gerit, vel aliquas emptiones faciat.*
36 *Frater vel patruus continuans mercantiam, quam pater faciebat, quo nomine continuare videatur.*
37 *Societas nunquid cum mulieribus contrahi possit.*
38 *Societas tacita quæ est inter virum & vxo. quid operetur.*
39 *Societas si contracta fuit inter duos duratura per annum, quorum vnus posuit pecuniam, & alter operam, qui iuit vltra mare pro mercibus, & finito anno, & reddita ratione, & soluta parte lucri dictus socius qui operam ponebat iuit ultra mare ad emendum merces, fuitq; captus in itinere & amisit omnia, an periculum sit commune.*

CIRCA tertiam partem principalem, quod genus societatis esse intelligatur. † Concludendum est, q aut societas est contracta expressè, & tunc illa societas intelligitur contracta, quam socii consensu expresso coire voluerunt. l.societates 3hiuntur, & l. & cum duobus §.item Mela scribit.& § cum duo.& in l.duo societatem 3xerunt.ff.pro so.nam ex conuentione partium 3ctus legem accipiunt, & l.j.§ si conuenit.ff.deposi.& l. stipulationes commodissimum.ff.de ver.obli. Quam societatem in perpetuum, id est dum viuunt, vel ad tempus, vel ex tempore, vel sub conditione coire possumus, vt ff.pro so.l.j. † Aut ex 3cta tacitè per actus sociales, qui inter eos exercentur, puta inter duos fratres simul habitantes, vel nepotes & patruum, & tunc viuente patre, sub cuius potestate sunt constituti, simul habitant, & inter eos non intelligitur contracta societas; quia quilibet quærit sibi aduentitia, nec tenetur conferre, vt C de colla.l.fi. facit, quod nota de mun.& ho.l.& qui originem § si.& quod no. C.de rei vxor. act.in §.accedit.in vlti.q. Dicit Bal.in addi.quam facit ad tractatum Bart.in versi.quæro, quid si fratres habitant seorsum, † q si fratres habitant seorsum & negociantur simul viuo patre, & lucra communicant, an dicantur socii. Quod aut conferunt quæstum ad inuicem aut patri: primo casu præsumuntur socii, secundo non. pro hoc l.ff.de eden.l.prætor. §.2. & vide Bal.in l.filiæ.C. famil.ercis. aut post mortem patris simul habitant: & tunc aut vnus est pupillus, alter verò maior, aut vterque maior. Primo casu, aut pupillus non habet tutorem, & non intelligitur inter eos contracta societas.l.vt in conductionibus.in fin.ff.pro sol. quia societas non potest contrahi sine auctoritate tutoris: quia pupillus non potest obligari sine tutoris auctoritate, vt l.obligari.de auctoritate præstan. † sed pone patruus, fratres & nepotes simul habitant: tamen vnus negociatur, alter verò non, quid iuris? Respondeo, aut qui negociatur, facit nomine proprio, aut communi, si proprio, non videntur socii. si coi. videntur socii. Sed quid si alter eorum est pupillus, qui non potest 3here societatem. d.Bar. q nulla est societas; quia cum non possit expressè consentire, ergo nec tacitè.ff.loca.l.ad certum. Sed dic, q cũ nomine pupilli sit vtiliter gestum, potuit habere ratum, vt ff.de nego.gest.l.si pupilli in princ. facit etiam in d.l.vt in conductionibus in fi secundum Bal.in addi.quam facit ad tractatum Barto. de duob.frat. Ad hoc facit; quia pupillus licet non possit se obligare sine tutoris auctoritate, tamẽ potest sibi acquirere l.seruit. in fi.ff.rem pu.sal.so.l.donatarum.C.de acq.poss.insti.de inutil. stipulationi.§.pupillus.l.in negociis ff.de reg.iur.in gl. † Si verò pupillus habet tutorem, qui communicat, & ei communicat, societas 3hitur: quia potest contrahi cum tutoris auctoritate, vt d.l.vt in conductionibus.in fi.Non obst.l.j.in fi.ff.de auc.tut. vbi tutor cum auctoratur necesse est, q loquatur: quia illud verum in his, quæ procedunt per actum verbi, sed in his quæ procedunt per actum facti, non est opus sermone tutoris ff.de contrahen.empt.l.si fistulas.§ si fundum secundum Bald.in d.l.si patruus. Quod credo verum, nisi ille frater maior solus esset tutor istius pupilli, nam inter eos non intelligitur contracta societas quæ sine consensu contrahi non potest, vt d.l.vt in conductionibus.& pro seipso auctorari non potest.ff.de aut.tut.l.j. & etiã quia non cadit inuicem collatio, ex quo solus erat tutor pupilli, & ipse administrabat; quia communicaret sibimet, q esse non potest.c.fi.de insti. & etiam quia de administratis reddit rationem; vt patet in toto titu.de tut.& ra.distra. † Si autem ille frater maior, qui post mortem patris habitat cum altero fratre pupillo, non erat solus tutor pupilli, sed vna cum alio contutore, qui communicat illi fratri maiori, & ei similiter communicat, aut non poterat vnus tutor solus administrare sine altero, vt l. Titium & Meuium in prin.de administr.tut.& idem, ad hoc facit c.si vna.§.si de reb.ecc.non alie.in ele tamen si ille frater maior, qui erat tutor negociatur cum communi pecunia, aut aggreditur negotium insolitum patri pupilli, vt quia pater pupilli nunquam fuit mercator, iste autem gerit mercantia, & tunc in dubio videtur gerere nomine proprio; quia in dubio no p sumitur culpa, est enim quædam culpa insolita aggredi.ff.de nego.gest.l.si negotia & aut continuat negotium solitum, si erant duo fratres, qui simul faciebant mercantiam, vno mortuo alter possidens indiuisam substantiam cum filiis fratris prædefuncti continuat, & tunc videtur eo nomine continuare.ff.de nego.gest.l.nam & Seruius.§.si viuo.quia a primordio tituli posterior formatur euentus.l.i.C.de imponen.lucra.descrip.lib.10. & argu.ff.fam.ercis.l.si filio.§.Neratius.& ff.pro socio l.actione. §.morte.versi.sed quod ex re communi nec distinguitur, an ex prima mercantia aliquid prouenit, an ex sepius repetita; quia natura huius actus est, q id, quod postea fit, semper loco prioris subrogetur.ff.de pig.l.cum taberna.m.in princ. & ideo nomine proprio fecit lucrum ac damnum proprium est. Si autem communi nomine, aut est aggressus solita discretè operando, sicut diligens ipse paterfamilias, & tunc lucrum & damnum, q incidit in re communi, commune est, aut insolita inchoando, & tunc imputet sibi, vt d.l.si negotia.& no. in auc. vt hi quibus. §.quo-

§.quoniam.vers.quid ergo.secundùm Bart.in d.§.altero. In dubio autẽ quando præsumitur facere nomine communi, idem est, ac si expressè nomine communi negociaretur.ff.de instito. l.Lucius. Sed si præsumitur facere nomine proprio: tũc sibi imputet; quia tunc non participat lucrum, nec ei conferri debet damnum.ff.pro socio.l.si non fuerint.§. Aristo. verba sunt Baldi in dicta lege, si patruus. & idem quãdo patruus, vel frater maior continuat solita, vt nomine communi præsumatur facere, licet non sit tutor eisdem rationibus. Intellige quãdo pater negociabatur cum pecunia, secus si solum ponebat operã, ex qua percipiebat emolumentum, q tunc circa perficienda iam incępta continuatur, secus si de nouo incipit: quia alia est opera patris, alia filij.l.si non sortem.§.libertus.ff.de cond.indeb. † Et aduerte: quia idem Bal in auc.ex testamento, circa fi. C.de collat. dixit de filio mercatore, qui post mortem patris in actu perseuerauit. An lucra post mortem patris conferat, vel ei conferatur, si detrimenta passus est, quæ autem post mortem patris incępit ad collationem non veniunt.C. de colla.l.si donatione. primo responso. sed in eodem actu perseuerando si decerni posset separantur, aliàs omnia conferuntur.ff.de neg.gest.l.eum actum. & l.at qui natura.§.Sceuola.& l.nam & Seruius.§. si viuo. & qđ no.in l.eius qui in prouincia.ff.si certum peta.& de solu.l. dispẽsatorem. secundum Bal.in d.aucten.ex testamento. † Aut vterque tutor habebat administrationem insolidum tã frater maior, quàm eius contutor: & tunc si bona fide frater maior communicat alteri contutori pupilli, & ei communicatur, intelligitur inter eos contracta societas, arg. eius quod dicit Bal. in l.cũ ipse.C.de contrah.emp. † Quid si sunt tres fratres duo maiores, & vnus pupillus, & vnus ex illis maioribus est tutor illius pupilli, qui suo nomine & pupilli, cuius est tutor communicat alteri fratri, & econtra alter frater communicat eis, & sic inuicem dicti tres fratres communicant, quæ obueniunt eis, vel ex redditibus, vel ex donis, vel aliter, an intelligatur inter istos cõtracta societas. Videtur dicendum q dictus frater tutor, qui pro se pupillo communicat alteri fratri, & alter frater eis non reddita, nec reuisa ratione videntur contrahere societatem nomine suo & pupilli cum illo alio fratre maiore, quia facto intelligitur præstare auctoritatem pupillo ad contrahendum societatem cum alio fratre per actum facti, vt in simili s̃.dixit Bald. quantũ autem ad se cum pupillo, vt videantur cõtraxisse simul ipsi tres puto, q licet non potuerit in re propria auctorari, vt s̃. tamẽ iste pupillus videns istam societatem tendere in sui vtilitatem poterit ratificare; quia licet pupillus non possit se obligare sine tutoris auctoritate: tamen habet priuilegium, vt sibi possit quęrere per d.§.pupillus.cum concor.superius alleg. † Vlterius occurrit dubitatio, duo fratres, seu patruus & nepos post mortem patris remanserunt, vnus minor, alter verò maior, maior gerit negotia communia, postea ille minor maior factus incipit lucrari ex opera & industria sua, & similiter ille, qui erat maior, & continuò erat solitus gerere negotia vtriusque: ita etiam facit ad præsens: quia dictus frater primus, seu patruus administrat, ita lucrum alterius fratris, seu nepotis sicut & suum & pro communi vtilitate ponit, licet fortè magis in suam propriam familiam, quam forte maiorem habebant, & sic ille frater secundus lucra quæ faciebat communicat & dabat illi fratri primo, & ille frater primus de lucris utriusque faciebat, quod sibi videbatur. Modò dubitatur, an inter istos intelligatur contracta societas, adeo q non quæratur, si vnus plus fuit lucratus, quàm alter, quando non constat aliter de intentione. † Secũdò dubitatur, an illud, quod ipse primus frater plus expendidit pro sua familia, debeat sibi imputari, an verò debeat cõmuniter ascribi, quasi sit contracta societas vitæ. Circa primum dubium facit, quia ex quo ille frater primus consueuerat esse negociorum gestor vtriusque a principio, antequam ille secundus frater aliquid lucraretur, & sibi aliquid communicaret, videtur potius facta cõmunicatio ex eadem causa, quàm ex noua; quia a primordio tituli posterior formatur euentus, vt s̃.l.j.C.de imponen. lucra. descrip. facit l.fi.C.de do.promiss.l.nihil. ff. de in rem verso. vbi licet extraneus dotans siue mater, siue frater, siue patronus dotando aliàs præsumebantur fauore dotis, donare tamen; quia erat negociorum gestor, nõ præsumitur donare, sed animo gerendi negocium neptis, vel sororis.l. nihil. ff. de in rem verso. cum a primordio tituli &c. vt s̃. puto q in his multum attendãtur coniecturæ, quia, vt dicit Bal.in l.Nesennius.ff. de neg. gest. In his, quæ dependent ab animo, multum valent coniecturæ. l.si cum aurum.ff.de solu.& d.l.Nesennius.l. Procula.ff. de proba.l.dolum.C.de dolo.& talis præsumitur meus, qualis ex actibus demonstratur: vt s̃.plenè dictum fuit in hac 3.par.princi.& in 2.par.& ideo si frater secundus quæcunque acquirebat, conferebat fratri suo primo, seu patruo, & ipse frater primus idem faciebat de suis lucris, & in communi nomine lucra utriusque in communem vtilitatem expendebat, & ita per multa tempora facere consueuerunt, non reddita, nec reuisa ratione de eo, quod alter superlucrabatur, intelligitur contracta inter istos societas, adeo q omnia acquisita ex his operibus, seu artificiis, vel industriis, vel aliter, quæ consueuerunt hoc modo communicare inuicem modo prædicto erunt communia pro æquis portionibus non attenta, nec habita cõsideratione aliqua, q vnus plus lucretur, quàm alter, vt plenè patet ex dictis s̃.in hac parte maximè per ea, quæ dicunt Ricardus Malum. Iac.de Are.& Barto.in d.§.altero.adeo q si contingat, q vnus ex dictis fratribus, puta fortè frater primus, seu patruus ex parte sui lucri emeret aliquid suo nomine, ex quo pecunia, ex qua talis emptio fuit facta, debebat esse communis per prædicta; tunc illud tale emptũ vel communicabitur, vel saltem pro parte reficient alteri fratri in diuisione medietatẽ pecuniæ: ad quod facit, quod dixit Bal. in l.sed & socius.§.si absenti.ff.pro so.& in l.si patruus. C. communi diui.& aliqualiter dicetur.j.in 11.parte princ.in j.q. Circa 2.quæstionem, quando plus est expensum pro communi victu pro vno quàm pro altero; quia fortè vnus non habebat familiam, alius verò habebat, vel vnus maiorem, quàm alter, nunquid quatenus plus est impensum per vnum, quàm per alterũ pro familia sua, possit repeti, si ille, qui non habebat familiam, vel minorem, erat minor, puto q possit repetere, ne aliàs videatur donare, q ei non est permissum. C.si maior factus ra.ha l. fi. §.vl.ff.de mi.l.in causæ.§.item relatum. vbi dicit tex. q si maior circunscriptam societatem coierit, vel etiam donationis causa nullam esse societatem. Ad hoc facit, quia nedum q minor intelligatur donare alteri alimenta, immo si pro minore plus æquo per alium impensum est, non potest repeti ab impendẽte. l.officium & l.ius alimentorum.ff.vbi pu.edu. de.si verò vterq; maior erat, & ille, qui habebat familiam, & ille, qui non habebat, vel habebat minorem, & stabant in communi victu in eadem domo ad vnam mensam, an id quod plus est impensum pro familia vnius, quàm pro familia alterius possit repeti: & in hoc fuerunt varię opiniones per id qđ dicit Bal in l. si patruus. C.de nego.gest.& in l.fi.C.de colla.& in c.si duo fratres in communi casa post mortem patris remanserũt. de fratribus de no. benefi.inuesti.in vsi.feu.vbi de hoc dicit esse tex. singularem & vnicum in iure, quare ista quæstio dependet ab intellectu illius. tex.& ista quæstio indiget altiori indagine, ideo de ea dicemus, j.in 6.parte prin.in 23.q.vbi plenè de hac materia dicemus. Secundò casu, vterque frater est maior, & tunc est reperire tres casus. † Primus, quando neuter fratrum negociatur. Secundus, qñ alter fratrum negociatur. Tertius, quando neuter negociatur. Primò casu, quando neuter fratrum negociatur, & tunc licet indiuisam hæreditatem simul teneant, nulla est inter eos contracta societas.l.vt sit pro socio actio. ff. pro sol. nisi sit expressè actum: vt l.ex parte.§.filius.ff.fam.ercisc. secundum Bart.in d.§. altero. contrarium tenet Bal.in d.l.si patruus. quia etiam si nullus negociatur, potest ex actibus apparere socialis affectus, sicut inter nobiles, qui non faciunt quæstuarias mercantias, vt l.3. C. de commer.& mercat. tamen dona, salaria, & dotes, & similia in communi conferunt, & acquirunt. Sunt enim isti actus sociales, ex quibus præsumitur intentio, ac voluntas societatis, vt dicit Iac.& Old.in d.§.altero.ad qualitatem ergo actuum recurrendum est. Nam talis præsumitur mens, qualis ex actibus intelligi potest.& C.de insti.& substi.l. reprehendenda. vbi facto datur intelligi voluntas, argu.insti.de re.diui.§.ceruos. Nam in animalibus etiam brutis actus consuetudo & naturalis instinctus ostendit animum eorum, & est expressum de his quæ fiunt a maio.par.capit.c.ex ore.secundum Pet.de Peru. in cõsi. quod incipit, viso præfato puncto præmittendum est, q tria sunt mẽbra in 2.lib.consi.car.144. Secundo casu, quando aliter frater solum negociatur, & tunc non videtur tacitè 3cta societas, cum alter frater nihil ponit in ea.ff.pro so.l.5.in fi. Ideo tunc quæsita ab altero fratre non communicantur, vt d.l.si patruus.& l.cum duobus.§.fratres.ff.pro so. sm Bar.in d.§.altero, facit ratio: quia si videretur 3cta societas, ille qui negociatur magis videretur donare, quàm societatem 3here, ergo non præsumitur donare, vt d.l.5.in fine. contrarium tenet Bal.in d.l.si patruus. dicens, q si ille, qui negociatur, omnia ponit in communi, videtur contracta societas ex actibus reciprocis socialibus, puta quia fortè alter ponit alia dona, vt s̃.dictum fuit in præcedenti membro. Idem si vnus exercet vnam artem, & alius aliam. Nam lucrorũ communicatio societatis inchoatio est, secundum ipsum Bal. in d.l.si patruus.& idem tenet in additione quam fecit ad tractatum Bar.de duob.fratri.vbi formaliter sic dicit. Similiter dico, si vnus negociatur, alter non; tamen ille, qui non negociatur, omnia, quæ obueniunt sibi tributa ex redditibus præbendæ, vel ex dono ponit in communi, & sic faciunt hincinde. Nam hic præsumitur societas ex actibus reciprocis socialibus. Ideo dico, si unus negociatur in una arte, puta in mercantia, alter in altera, ut in aduocato, & tabellione, lucrorum communicatio societatis intentio est. Nam sui natura ij actus inferunt societatẽ; quia ad ipsam ordinantur, & per locum ab effectu apparet societas secundùm ipsum Bal.in d.addi. † Mihi autem uidetur considerandum, q aut isti fratres, quorum nullus negociabatur, uel alter tantum, nihil conferebant, neque dona, neque salaria, neque alia eis prouenientia, nisi solum prouenientia ex hæreditate pa-

te parentum, quam indiuisam communiter retinebant; quia omnia lucra & damna prouenientia ex hæreditate illa communicabant, & tunc solum in ea intelligitur contracta societas, vt est casus in d.l.cum duobus.§.si fratres.& ita loquatur Bart. 14 †Si autem conferebant hincinde salaria, cæteraq; stipendia, & donationes, quæ quotidie fiunt nobilibus & doctoribus, vt esculēta, & poculenta, & alia similia quotidiana tributa, quorum inuicem nō reddita ratione, eius, quod alter superlucrabatur, fiebat collatio, & his societas cōtracta intelligatur. Isti enim sunt actus, qui citra ius & nomen societatis verisimiliter non geruntur, ad qualitatem enim actuum recurrēdum est, cum talis præsumatur mens, qualis ex actibus demonstratur, vt s̃. patet. & ita loquatur Bal. 15 †Si verò vnus salaria, & alia stipendia non cōfert; quia non acquirit, tamen quod aliàs acquirit, cōfert, sed totius patrimonij curam & administrationem habet, & in hanc curā omnem operam atque diligentiam adhibet, & sic pro communi commodo operatur. alter verò est aduocatus, vel officium magistratus, vel legendi, vel militandi, vel tabellionatus, vel negociationis alicuius exercet, quicquid acquirit nō reddita, nec reuisa ratione in communi ponit, & similiter inter istos intelligatur contracta societas, licet vnus nihil ponat, nisi operam & industriam suam, alter verò in communi prædicta conferat: tamen propter hoc non dicitur donare, magis quàm societatem contrahere, prout dicebat s̃. Bar. immo societatem cōtraheret, & est illa societas, in qua vnus ponit operam, & diligentiam, alter pecuniam. ideo in dubio omnia per medium diuidi debēt. l.si non fuerint.in princ.ff.pro socio. Societas namque valet inter eos, qui non sunt æquis facultatibus, cum plerunq; pauperior opera suppleat quantum ei per comparationem patrimonii deest. l. societates contrahuntur.§. societas autem coiri debet & valet.ff.pro socio. Prædicti enim actus animum cōtrahēdæ societatis ostendunt, cum vt dicit Old. insimul habitatio, & lucrorum in communi collatio faciunt societatem præsumi. Intellige, quod diuidunt per medium, quando tanta erat opera posita ex parte vnius, quæ correspōdebat positioni factæ ex altera parte, aliàs pro qualitate positionis diuidunt, vt d.l.si non fuerint. exponendo ibi æquas, idest æqualitate portionis, vt exponit ibi Bal. 16 †Sed si vnus separatim lucra ponebat, alter verò communicabat, inter istos societas non intelligitur contracta. Nam vt societas contrahatur, consensum vtriusque partis intercedere oportet. l.vt sit pro socio actio.ff. pro soc. sed hoc casu nedum ꝙ interueniret consensus vtriusque partis, Immo apparet dissensus eius,, qui separatim ponebat. l.itaque.ff. pro soci. nec dicitur consentire societati, qui communicat, cum ex quo alter separatim ponebat, diceretur magis donare, quàm societatem contrahere: ideo societas contracta non intelligatur. l.societates contrahuntur.§.donationis causa.ff.pro soc.& prędicta ratione non intelligatur contracta societas, cū vnus lucra non ponebat; quia nolebat, vel quia non habebat, & operam & diligentiam, quam poterat adhibere, minimè adhibebat, & sic nihil neque patrimonij, neque operæ ponebat in communi, alter verò omne lucrum communicabat, vt d.§. donationis causa.& loquatur Barto.s̃.Idem etiam videtur dicendum, quando vnus lucra ponebat separatim, sed operam, & diligentiā in cōi patrimonio ponebat. Alter verò omnia lucra in communi ponebat; nam separatim lucrorum positio facta per vnum licet in communi patrimonio operam, & diligentiam ponat, ostendit nedum animum non contrahendæ societatis, sed etiam cōtractæ dissoluendæ, vt d.l.itaque, quæ dissensu vnius dissoluitur. l.sed & socius.§.si absenti.ff.pro so.vbi dictum fuit, ꝙ cum vnus pro se incipit negotiari sciente socio, societati tacitè intelligitᷓ renuntiare, si autem eo ignorante, puta clam liberat socium a se, non se a socio, vt d.§.si absenti. vt nota.in d.l.si patruus. Nec obst. ꝙ licet separatim lucra non poneret, tamen operam, & diligentiam in communi patrimonio adhibebat, ex quo videtur ostendere animum contrahendæ societatis; qa in incertis non certis locus est coniecturæ. l.continuus.§.cum ita. ff de verbor. oblig. Sed ex quo lucra separatim ponebat, est certum de animo, etiam si societas fuisset contracta, dissoluendi: vt d.l.itaque. & sic maior præsumptio separationis, quæ inducitur ex illa lucri separatim positione, tollit aliam minorem, quæ induci poterat ex illa positione operarum in communi. Nam ex quo ꝑ contrariam coniecturam apparet de animo dissoluendæ societatis, ponendo separatim lucra, vt s̃. patet non præsumūtur operæ positæ in communi causa contrahendę societatis. Cum vna præsumptio tollat alteram. ff.de in integrum restit.l. diuus. immo potius ratione partis, quam pro indiuiso habebat cum altero fratre ponebat operam super toto. l.meritò.ff. pro soc. & l.q iure familiaritatis.ff.de acquiren. posses. Ergo ex quo ob aliam causam potuerunt operæ poni communi patrimonio, scilicet causa curandi partem suam, quam non poterat curare sine parte alterius, quæ indiuisa erat cum sua, & ea vti poterat ratione suæ partis: vt d.l.meritò. Igitur ex prędicta positione operarum 17 non inducitur præsumptio societatis contractæ. † Si verò hinc inde posuerint in communi donationes, nō illa, quæ quotidie obueniunt, de quibus fuit dictum s̃. sed illas, quæ de raro obueniunt, vt legata, dotes, hæreditates, quæ similiter obueniunt, & prædia empta, & similia, & tunc aut expresè communicabat. puta, quia ille, cui dicta lucra obueniebāt, cedebat iura pro parte confratri, & econuerso confrater sibi, vel cum vni eorum aliquid obueniebat, faciebat, ꝙ instrumentum cantabat de ambobus, & sic hincinde faciebant, & intelligitur inter eos cōtra- 18 cta societas omnium bonorum, vel alia, vt ĩ. dicetur. † Aut nō communicabant expresè modo prædicto, sed redditus, & fructus inuicem communicabant nō reddita ratione de proprietate, aut nihil apparebat, an vellent, quòd esset communis, nisi solum, quia communicabat fructus, & tunc non intelligitur, nisi solum in fructibus contracta societas, non autē in proprietate, quæ non venit communicanda nisi in societate omnium bo.l.3.§.cum specialiter.ff. pro so. & dicetur. ĩ. proximo mem- 19 bro. † Tertiò casu, quando vterque fratrum negociatur, & tunc si hincinde lucra non conferunt, sed separatim ponunt, non ꝑsumitur inter eos contracta societas, vt d.l.itaq;. cum simul habitatio lucrorum hincinde in commune collatio, & eius quòd alter superlucratur inuicem non ręddita ratio, faciunt societatem præsumi: vt s̃. patet. ergo si non cōferunt in communi, sed separatim ponunt, ostendit animus potius dissoluendæ, quàm contrahendæ societatis, vt d.l.itaque. Aut vnus ponit, & alter non, & tunc idem dicendum est, vt l.5.in fi.ff.pro so. vt s̃. patet, aut hincinde lucra conferunt, & tunc inter eos societas cōtra- 20 cta intelligitur, & hoc est quod dicit Oldr. dum dicit † insimul habitatio, lucrorum in commune collatio, & eius quod alter superlucratur inuicem non reddita ratio faciunt societatem ꝑsumi. facit ad hoc.ff.de concu.l.in concubinatu.de ri.nup.l.in liberæ. Præterea talis actus citra ius, & nomen societatis celebrari non potuit. l.pro hærede.de acquir.hæred. ff. ergo societas tacitè intelligatur contracta. Nam societas consensu contrahitᷓ, & animus contrahendæ societatis ex actibus socialibus demōstratur, vt l.4.& l.si margaritam. ff. pro so. & animum colligo ex actu promiscuo secūdùm Pet. de Peru. in d.consi. Non enim potest dici donatio, cum non fiat ex liberalitate. Ideo enim tibi confero, quia tu confers mihi, nec veniunt ista ex natura hæreditatis simul retentæ, & sic non veniunt in iudicio familiæ erc isc. quia illud solum ad hæreditaria porrigitur, & ad ea, quæ facit vt hæres, vt ff.fam.ercisc.l.2.& l.& puto. Item non veniunt in communi diuidundo, quia illud datur ad diuidendum, non ad communicandum. Restat ergo, ꝙ prædicta communio fiat iure societatis, & sic societas videtur tacitè contracta, secundum 21 Bar. in d.§.altero. † Sed quæ societas intelligatur contracta tacitè, an vitæ, vel rei vnius, vel negotiationis alicuius, vel vniuersorum, quæ ex quæstu, & opera descendunt, an verò vniuersorū bonorum. Præmittendum est, ꝙ actus nostri voluntarij non extenduntur vltra ea quæ gerūtur. l.j.§. Iulianus.& §. si quis hoc 22 interdicto.de itinere actu.priua.& l.fin.C.ne vxor pro mari. † Si igitur fratres in communi casa habitant ad vnum panum & ad vnum vinum, quædam societas vitæ contracta intelligitur, q̃d efficit, vt vnus ab altero non possit expensas, nec fructus repetere, secūdū Bal. in l.fi.C.de colla.& ideo si fratres simul vixerūt, & in conuictu vnus de fratribus aduentitiorum & liberorum suorum plus posuit, quàm alius, illud plus repetere non poterit, quia licet proprietas non sit communicata, fructus tamen consumpti iure societatis conuiuendi communicati cēsentur secūdùm eum. Si quid autem superest, domini est, s̃m Bal. in ti. de fratrib. de no. beneficio inuestitis, in c.si duo fratres in communi casa post mortem patris remanserunt. in vsi. feu. quod tamen qualiter intelligatur, dicemus ĩ. eodem in 6. parte prin. in 23 quæstionibus. † Si autem solum communicauerunt vnam rem solum, illius rei intelligitur contracta societas, vt in §.item Me- 24 la scribit. l.cum duob. ff. pro so. † Si autem solum lucra, & damna prouenientia ex hæreditate parentum, quam indiuisam retinebant solum in ea intelligitur contracta societas, vt est casus in §.si fratres. d.l.cum duobus. Non tamen intelligas, ꝙ intelligatur communicata proprietas hæreditatis, sed illud quod ex ea prouenit: quoniam in fine societatis vnusquisq; sortem, quā 25 ponit, recuperabit, vt infra patebit. † Si aūt communicauerunt lucra vnius negociationis, illius tantum videtur contracta societas, & non alterius, vt d.l.cum duobus.§.cum duo argentarij vel communicabant certos fructus, & illorum tantum videtur facta communio, non in aliis obuentionibus prædiorum, secū- 26 dùm Barto. in dicto §.si quis hoc interdicto. † Si autem erant diuersæ negociationes, tunc illarum tantum videtur contracta societas, & sic non præsumitur contracta societas simplex, idest vniuersorum, quæ ex quæstu & opera proueniūt, nec societas omnium bonorum, secundùm Barto. in dicta l.si patruus, & in dicto §.altero. in dicto §.si quis hoc interdicto, in quibus concluditur, quòd societas tacita restringitᷓ ad actus sociales, & nō 27 ad alios, quod † Bal. in dicta l.si patruus. circa fi. dicit esse verum in actionibus & vniformibus, sed in actibus difformibus & in se varietatem habentibus per tales actus generaliter præsumitᷓ contracta societas secundùm eum &c.

Pro concordia videtur dicendum, quòd aut tu conferebas mihi non generaliter omnia prouenientia tibi, sed simpliciter quædam tibi prouenientia ex aliqua opera & industria tua, & similiter versa vice ego tibi conferebam quædam mihi specialiter prouenientia ex industria & opera mea. puta, quia quærebam ex mercantia carpentaria, vel simili negociatione tibi cōferebam, & econuerso tu conferebas mihi, quæ quærebas ex dictis negociationibus, vel tu conferebas mihi, quæ quærebas ex argentaria, vel conductione, vel alia negociatione, & ego tibi conferebam, quæ quęrebam in officio tabellionatus, vel in aduocatione, vel in lectura, vel ex magistratu, & sic tibi conferebam quædam specialiter, quæ ex vno vel pluribus artificiis q̃rebam, & tu mihi simpliciter, licet artificia non essent similia, vel dissimilia, & tunc in his tantum, in quibus fiebat collatio, non in aliis intelligatur contracta societas, vt in dicto §. cum duo ar- 28 gentarii.& in dicto §.si fratres, & loquatur Bar. † Aut generaliter omnia vndecunque prouenientia ex industria & opera tibi confero, & tu mihi, & difformiter sit hincinde collatio, non attento, quòd magis mihi proueniat ex vna industria & opera, q̃ ex alia, & similiter, quàm tibi obueniat; quia forsitan in pluribus causis industria mea, & opera versatur, quàm tua, & tamen indistinctè omne quod descendebat ex lucro quęstus non attēta magis ex vna opera & industria, quàm ex alia conferebam tibi, & tu mihi, & intelligitur cōtracta societas simplex vniuersorum, quæ ex quæstu & opera descendunt, vt l.coiri. cum seq. ff.pro socio.& loquatur Bal. † Aut sunt collata hincinde nō ge- 29 neraliter omnia vndecunque quæsita, quæ veniunt conferenda in speciali societate omnium bonorum, sed quædam ex his non tamen ea, quæ quotidie obueniūt, vt salaria, & similia, sed ea, quæ raro obueniunt, vt donationes, non quæ quotidie nobilibus & aduocatis fiunt, sed quæ raro contingunt, vt legata, vel dotes, vel hæreditates, vel prædia empta & similia, quæ raro cōtingunt, & in speciali omnium bon. societate veniunt conferēda l.3.§.cum specialiter. l.cum duob. §. socium vniuersa. l. si societatem vniuersarum fortunarum coierit. cum seq. l. si quis ex sociis. ff. pro so. & tunc aut ponunt in communi proprietatem ipsarum rerum. puta, quia inter eos erat cōsuetudo, quòd quicquid proueniebat eis ex emptione, communicabant: quia vel cedebant confratri ꝓ parte iura, vel faciebant, quòd instrumenta cantarent de ambobus, vel erat consuetudo inter eos, quòd omniū quæ eis ex hæreditate, vel legato, vel ex donatione obueniebant, cedebant in parte iura alteri fratri, & tunc in his solum, in quibus erat talis consuetudo, videtur cōtracta societas inter eos, argu. l.vel vniuersorum. de pig. ac. non autem omniū bonorum, quia non omnia vndecunque, & qualitercunque ꝓuenientia ponunt in communi, vt infra patebit. Nec obs. quòd prædicta veniunt conferenda solùm in societate omnium bonorum: vt in dicto §. cū specialiter. & in dicto §. si inter fratres. 30 & l.si quis ex socijs. & l.ex parte.§.filius.ff.fami. erciscun. † Ergo omnium bonorum societas contracta intelligatur, cum etiam alia societas possit contrahi, in qua prædicta, seu aliquid prædictorum venit conferendum: vt hæreditates, & tamen non est societas omnium bonorum, vt l.3.§.de illo quæritur. ff. pro socio. vbi est casus, aut tacitè, quia communicabant hincinde nō 31 reddita ratione fructuum & prouentuum dictarum rerū. † De proprietate autem ipsarum rerum nihil expresè fuit actum, nisi quia solum vnà cum aliis rebus insimul retinebāt, & tunc in fructibus & in aliis redditibus ipsarum rerum, quorum hincinde in communi non reddita ratione erat facta collatio, in eis societas contracta intelligatur; cum ex hoc appareat in eis animus contrahendæ societatis. Communicatio enim fructuum inducit societatem in fructibus prædictorum, quorum fructus communicantur, non autem aliorum prædictorum, vt voluit Bar. in l.j.§.si quis hoc interdicto. de itine. actuque priu. In proprietate autem non intelligitur cōtracta societas, & ideo licet legati, donationis, hæreditatis mihi relictæ, vel dotis, vel prædij empti per vnum fructus hincinde deferūtur, & alii redditus in eis solum intelligitur contracta societas non in proprietate ipsarum rerum, ex quibus fructus & prouentus ponebantᷓ in communi, & ratio est, quia societas non contrahitur, nisi de animo sociorum appareat: vt l.vt sit pro socio actio. & l. nam cum tractatu habito. ff pro socio. Sed de animo diceretur apparere, quando expresè dictum esset, vel quando acquirens in acquisitis vtitur actibus declaratiuis consensus, vt quia communiter faciebant fieri instrumenta acquisiti. & promiscue vtebantur tanquam communibus; tunc omnia erunt communia iure societatis, ut nota. in dicto §. altero. per Iacob. de Are. Ricard. Malum. & Barto. Sed in casu pręsupposito acquirens in acquisitis non faciebat fieri instrumenta communiter, nec cedebat fratri iura quæsita pro parte. ergo societas in proprietate facta non dicatur, cum de animo contrahendæ societatis non appareat.

Ad idem facit; quia communicatio fructuum inducit societatem in fructibus, vt dicit Barto. in dicto §.si quis hoc interdicto. non in proprietate: nam societas contracta in uno non extenditur ad aliud. l.cum duobus.§.si fratres.& §. cum duo argētarij. ff.pro soc. facit etiam: quia societas restringitur ad actus sociales, vt est casus in dicto §.si fratres, & voluit Bart. in dicto §. altero, sed actus sociales solum apparent in fructibus, & redditibus, qui non reddita ratione fuerunt positi in communi, non autem in proprietate, cum acquirens non faciebat fieri instrumenta communiter, nec pro parte cedebat iura alteri fratri. Ergo solum in fructibus & redditibus intelligatur cōtracta socie- 32 tas, non autem in proprietate. † Si verò fuerunt expresè posita in communi vniuersaliter omnia vndecunque & qualitercunque prouenientia tam ea, quæ specialiter in societate omnium bonorum veniunt, vt legata, hæreditates, bona castrensia, vel quasi, & etiam similia, sed etiam quæcunque alia quomodocūque fratribus prouenientia, puta quia acquirens communiter faciebat celebrari instrumenta, vel iura fratri pro parte quærebat, vel etiam quilibet ipsorum omnia, quæ quærebat faciebat poni in communi catasto, & communiter catasta, siue subsidia pro illis soluebant: ex qua omnium bonorum communi accatastatione communique onerorum solutione illorum dominium consortio intelligitur esse communicatum, vt est casus singu. C.de omni agro deserto. l.rura. libro 10. vbi Bart. formaliter dicit, & nota hanc l. contra fratres, qui fecerunt se tantummodo in emptionum instrumentis nominari. Postea prædicta in catasto reperiuntur descripta eius & fratris, & sic communiter sunt tributa soluta. Nam per hoc est aliis fratribus dominiū acquisitum, sicut ipsis, quos tenor instrumenti designat. Quod quidem ea ratione corroboro; quia quamuis descriptio de re alicuius eo ignorante in catasto meo nomine facta secutaque tributorum pro ea per me solutione illius dominiū in me non transferatur. C.de rei vend. l.solennibus. C.de dona. l.si functiones. Tamen si in his ambobus scientia cum patientia domini concurrat, eiusdem rei ius, seu dominium acquisiuisse dicor. casus est. C.de dona. l.censualis. vbi censualis professio præiudicat domino, quando dominus consensit, quòd alius rem ipsius domini tanquam rem suam propriam in censum deferat: nam ex hoc inducitur donatio, & ita consuluit domi. Petr. de Perusio in consilio, quod incipit. factum sic proponitur, apparet in catasto &c. Idem consuluit Do. Ludo. de Vrbe in consilio, quod incipit. cum isti fratres lucra ex negociationibus vndecunque prouenientia &c.& sic erat generaliter eorum consuetudo tā de legatis, quàm de donationibus, hæreditatibus, emptionibus, & generaliter omnium vndecunque, & qualitercunque prouenientium, & omnibus vtebantur tam in proprietate, quàm in redditibus promiscue tanquam communibus, an intelligatur contracta societas omnium bonorum tacitè per illam communionem, adeo quòd omnia sint communia iure societatis omnium bonorum pro æquis portionibus, & prima fronte videtur dicendum quòd non; quia societas omnium bonorum tunc contrahitur, quando expresè actum est, vt contrahatur, & hoc est speciale in ea, vt l.3.§.cum specialiter. vbi dicta gloss. specialiter, idest expresè. ff. pro soc. melius facit glo. in l. ex parte.§.filius.ff.famil. erciscun in gl. in versic. essent. ibi, ex conuentione ergo non tacitè, quia tunc non esset societas conuentionalis. facit etiam glo. institu. pro soc. in princip. super verbo totorum. quæ dicit. Idest omnium, & expresè facit etiam glo. in l. si societate vniuersarum fortunarum. ff. pro soc. vbi gloss. dicit, idest omnium bonorum. specialiter facit glos. in l.coiri. in glo. prima. ff. pro so. & ratio videtur esse, quare sit speciale in societate omnium bonorum, vt non contrahatur, nisi expresè sit dictum, & sic non tacitè, quòd vbi maius periculum, ibi cautius agendum est, vt in cap. vbi periculum. de electi. in sexto. 41. dist. miramur. 6. quæstione secunda. cap. fin. C. qui testamen. fac. poss. l.hac consultissima. de Carbo. edi. l.prima & secunda. cum simi. Sed maius periculum est in societate omnium bonorum, quàm in alia; cum in ea veniant communicanda etiam dominia rerum vtriusque sociorum, vt l.j. pro soc. & in dicto §. cum specialiter. & in dict. l.si societatem vniuersarum fortunarum, quæ non veniunt communicanda in alijs societatibus, vt in dictis iuri. ergo non est mirum, si in ea cautius est agendum. Sed his non obstantibus in contrarium arbitror de iure veritatem, videlicet, quòd ipsa societas omnium bonorum per prædictos actus sociales intelligatur tacitè contracta, quæ societas non solum expresè verbis contrahi potest, sed etiam tacitè per actus prædictos sociales consensum societatis omnium bonorum indicentes, & hoc potissimè tribus probatur rationibus.

Primò per text. in l.societatem nos coire posse. cum sequen. ff. pro socio. vbi iurisconsultus primò in l.societatem. ponit vnam doctrinam, societatem posse contrahi tacitè & expresè. Deinde in l.seqnen. ponit aliam Doct. contrahi posse siue vniuersorum bonorum, siue negociationis alicuius, siue vectigalis, siue vnius rei, quæ l.sequens debet intelligi secundum. l. præcedentem: cum præcedentia declarentur per sequentia, & econtra. l.qui filiabus. cum sim. de leg. j. ergo ex quo in præcedēti. l.

ti.l.dicebatur, ꝙ societas potest contrahi tacitè & expresse verbis, & in l.sequen.dicitur, ꝙ societas est quadruplex, inter quas ponit societatem omnium bon. meritò ipsa societas omnium bon. potest contrahi tacitè per actus sociales coniungendo simul dictas duas.ll. Secūdò probatur p rationē; quia societas est de contractib.qui consensu contrahūtur, qui consensus potest declarari nō solū verbis, sed factis, cū facto detur voluntas intelligi, immo etiā magis quàm verbis: vt supra plenè dictū fuit in hac 3.parte prin.in 3.casu prin.qn̄ vterque fratrū negotiatur, & in 2.parte prin.& patebit infra in cōsi.D.P.de Peru.& in cōsi. Do.Lud. Tertiò pbatur: qa ex quo habemus regulā & iure ac ratione, ꝙ societas pōt ɔtrahi tacite & expresse verbis, vt supra patet, & nulla lex dicit, ꝙ societas omnium bo.nō possit ɔhi tacite, immo potius contra, vt supra patet, ergo stemus regulæ. l. nam quod liquidæ.de pe.leg.& l.quotiēs supra qui satis. cog. cū simi. Quartò ꝙ prædicto casu intelligat̄ tacite cōtracta societas omniū bon.ostēdit̄: nā ex quo in cōi fuerunt posita ea, quæ veniunt cōicāda solū in societate omnium bonorū, & nō in alia, vt legata, hereditates, dotes, dona, & similia, de quib.supra patet, quæ non potuerunt verisimiliter poni in cōi, nisi iure societatis omniū bonorū: nā iure alterius societatis nō; qa prædicta non veniunt conferenda in alia societate omniū bonorū, vt d.§.cū specialiter.cū aliis supra alleg.iure donationis minus, quæ aliàs inducerentur ex illa positione in cōi, si nō intelligeretur ɔcta societas omnium bonorū; qa nō dēt præsumi donatio: vt l.5.in fin.ff.pro soc.cum nemo præsumatur iactare suum.l.cū de indebito.ff.de probatio. meritò necesse est fateri, ꝙ animo contrahendi societatem bonorum prædicta cōicauerunt. ergo societas omniū bonorū ɔtracta esse intelligatur, cū illa actus nō poterant geri citra ius & nomē societatis omniū bonorū, argu.l.gerit.& l.pro hærede.de acqui.hære. Quintò probat̄ ex auctoritate Do.Ricar.Malū.& Iac.de Are.in d.§.altero, quos hoc modo intelligo, dum dicunt, ꝙ si acquirēs ī acquisitis vtit̄ actibus declaratiuis consensus societatis; qa cōiter faciebant instrā acquisiti & promiscue omnib.vtebātur tāquā cōibus, nā erant cōia iura societatis pro æquis portionib. de leg.3.l. prædiis.ff.si cer.pet.l.cū quid. Sextò probatur auctoritate Do.Pet. de Perusi. in consi.qd̄ incipit, ex prædi.themate declarantur infra scripta dubia.& auctoritate Do. Lud.in consi.quod incipit, cū isti fratres. Quæ cōsilia gratia clarioris intellectus infra formaliter interseram. Accedit etiam auctoritas quorundam doct. moder. legem qui sunt excellentissi. doct. & magnæ auctoritatis, qui hanc opin.tenent in l.si socius.ff.si cer.pet. & ex his minime videtur dubitandum, quin prædicto casu intelligatur contracta societas omnium bonorum, quæ etiam tacite coiri potest, vt ex pdictis patet: & intellige vera in maiorib. 25.ann. aliàs si aliquis eorum fuisset minor, cum ex societate omnium bonorū transferatur dominium rerum etiam immobilium ipso iure in socium: vt l.j.in fin.ff.pro so.& sic induceret alienationem, quā minor sine decreto iudicis facere non pōt.l.magis puto. de rebus eo & l.lex quæ tutores. C.de admi.tut.& in toto titu.de prædiis minorū.C. meritò nō intelligeretur inter eos ɔcta societas omnium bonorū, cum etiā expresse verbis nō potuisset fieri p d.rōnem. Non ob.l.3.§ cū spāliter.ff.pro so.iunc. glo. quæ dicit spāliter.i.expresse, & est tex.iunc.gl.in l.coiri eo.tit.dū gl. super ver.distinctum.dicit.i.expresse dictū, ꝙ fiant socii omniū bonorū; qa illa iura nō intēdunt disponere, ꝙ societas omniū bonorū nō possit ɔhi tacite per actus sociales inferētes societatē omniū bonorū: qa cū sit de ɔctibus, qui contrahuntur, vt supra patet in hac eadē parte, & in 5.parte prin. & cōsensus ita potest deprehendi tacite sicut expresse, ergo & tacite potest contrahi vt ibi. Sed loquuntur in societate conuentionali verbis contracta simpliciter, quo casu si non fuit inter socios expresse dictum, quæ societas cōtraheretur inter eos, sed simpliciter ꝙ esset societas. In dubio intelligitur contracta societas vniuersorum, quæ ex quæstu & opera descendit. Non autem omnium bonorum nisi sit expresse dictum, ꝙ contrahunt societatem omnium bonorum, & ista est intentio & mēs illorum iurium: vt patet ī d.l.coiri, vbi dicit tex.coiri societatem & simpliciter, licèt etiam si non fuerit distinctum dicit glo.i.expresse dictum aliàs, ꝙ fierent socii, fiat societas omnium bonorum, & ff.e.l.3. & videtur etiam contracta societas vniuersorum, quæ ex quæstu venit: & sic patet, ꝙ verbis contrahatur, quæ non præsumitur omnium bonorum, nisi sit expresse dictum. Nos autem loquimur in societate, quę tacitè contrahitur per actus sociales, in qua actus sociales ostendunt, quæ societas contrahebatur, iō si vniuersaliter vndecunque quæsita tam ea quæ veniunt conferenda solum in societate omnium bonorum, quàm quæcūque alia, quæ socii inuicem nemini reddita ratione conferunt, deprehenditur, ꝙ intelligatur tacite inter eos contracta societas omnium bonorum ex actibus socialibus: cum tacitum idē operetur, quod expressum, vt d.l.cum quid.cum simil. Eodem modo intelligitur glo.in l.si societatem vniuersarum fortunarum. vbi glo.dicit.i.omnium bonorum specialiter: vt l.3.§ cū specialiter &c. ergò patet, ꝙ loquitur in societate cōuentionali verbis contracta. Et eodem modo responde ad alia iura supra allega. Vel illa iura volunt declarare, qualiter, & de quibus in d. iuribus solum, veniunt conferenda in societate omnium bonorum, non autem in alia. Vel satis dicitur expresse coita societas omnium bonorum, ex quo ex consuetudine dictorum sociorum, omnia prædicta, quæ veniunt etiam in societate omnium bonorum conferenda inuicem communicabant.l. vel vniuersorum.de pigno actio. Verba enim expressa nō sunt de solennitate societatis contrahendę, quæ etiam potest contrahi tacite, vt supra Nec cōtrarium reperitur in iure expressum; igitur &c. vt l.illam.C.de colla. contraria loquuntur in dubio: & ex his patet ꝙ hic passus, An societas omnium bonorū possit contrahi tacite, qui videbatur multum dubius pter dicta contraria, apparet manifeste clarus, & pro maiori declaratione consilium Do.Pet.de Perusio, de quo supra formaliter hic ponam. & similiter consi. Domi.Lud. incipiendo prius à consilio Domi.Petr. quod tale est.

33 **Ex prædicto** thema te eliciūtur infrascripta dubia; † Primum dubium est. An inter prædictos Antonium & Thomam eius nepotem intelligitur contracta societas omniū bonorū, cum eorum bona communicauerunt adinuicem, & in communi posuerunt etiam dotalia, & insimul habitauerunt cum eorum famulis, & ex dictis bonis communibus simul vixerunt per longissimum tempus, & tamē communiter bona ad inuicem quandoque emerunt, quandoque etiam separatim retinendo bona, quæ vnusquisque per se emerat, & in eorum catasto descripserunt. Respondeo, quòd per prædicta intelligitur inter dictum Anton.& Thomam eius nepotem contracta societas omnium bonorum. Nam fratrū insimul habitatio, lucrorum in commune collatio, & eius qd alter superlucratur inuicem non reddita ratio, faciunt præsumi societatem inuicem contractam, argumen.ff.de concubi.l. in concubinam.& ff.de ri.nup.l.in liberæ. Ratio; quia talis actus citra ius & nomen societatis celebrari non potest, ergo societas inducitur, argumen.ff.de acquiren. hæredita.l. pro hærede. Item solo consensu contrahitur societas.l. qui admittitur. & l. planè.ff.pro socio.& instit.de ob.quæ ex consensu na. in princip.& consensus declaratur non solum verbis, sed etiam factis, vt ff.de legi.l.de quib.ff.de ædil.edic.l. si eum. §. ei qui. Hinc est, ꝙ si acquirens in acquisitis aduersus fratrem vtitur actibus declaratiuis consensus societatis; vt quia communiter fecit fieri instrumenta acquisiti. & promiscue omnibus vtitur tanquam communibus, omnia erunt cōmunia iure societatis pro æquis portionibus.ff.de leg.3.l.prædiis.§.penulti.& ff.pro soci.l. si non fuerint.ff.de so.l.si vnus.§.j.& l. si quis societatem. vbi quando duo fratres post mortem patris in domo communi habitant, & vnus per se emit, illud efficitur solum illius, qui emit; quia illud obtinet, quando non censetur contracta societas omnium bonorum adinuicem. Sed eo casu quando censetur contracta societas omnium bonorum adinuicem; tunc licèt vnus ex sociis suo nomine emat, tamen illud debet communicare consocio, & ita tenuit Ric.Ma.& Cy.in suis consi. & vide quod nota. Barto.in l.Titium & Meuium.§.altero.de administra.tuto.& l. j.§.si quis hoc interdicto.de iti.act.priua. vnde dicebat Oldra.ꝙ insimul habitatio, & lucrorum hincinde in commune collatio, & eius quod alter superlucratur inuicem nō reddita ratio, faciunt societatem præsumi.ff.de proba.l.Procula.ff.de donat. inter virum & vxorem l.si seruus communis. & ff.solu. matrimo.l.quæ dotis. Nec ob.ff.pro so.l.4. vbi re sola non videtur cōtracta societas. Respondeo, fateor, ꝙ non contrahitur societas re tantum; quia non est de contractibus, qui contrahuntur re, sed contrahitur solo consensu. Iste autem consensus non pōt esse declaratus verbis & factis, & eo casu quo omnium bonorum censetur contracta societas æqualiter inter fratres acquisitorum fit diuisio. Ex quo prædicti Antonius & Thomas exercuerunt se in quamplures mercantias, & diuersas, & dictus Thomas in vero quasi semper exercuit artem speciariæ; tamen lucra hincinde prouenientia communia sint, ex quo omnium bonorum intelligitur contracta societas, & huiusmodi lucra fuerunt adinuicem communicata.

Secundum dubium est, si duo sunt socii omnium bonorū, vnus ex eis suas filias maritat, & dotem eis constituit de communibus bonis. An illud onus dotis incumbat sibi patri: an verò communiter patri & alteri consocio omnium bonorum. Respondeo, illud onus incumbit soli patri, nec contribuere debet alter socius omnium bonorum, nisi hoc actum sit inter socios, vt de communibus bonis proficiscatur dos. ff. pro soc.l. si socius pro filia. verba sunt Domi. Petr.in d. consil. Sequitur cōsilium Domi. Ludoui. cuius verba vt infra sequitur.

34 **Cum isti fratres** † Lucra eis ex negotiationib. aut vndecunque prouenīētia communicauerunt, censetur inter eos cōtracta societas, quod quidam his rationibus probatur. Primò; quia hæc communicatio lucri non potest intelligi esse facta citra ius & nomen societatis, ergo ex ea societas inducitur, ad hoc.ff.de acquiren.hęred.l.pro hærede.l.gerit.& institu.de hæredum qualitate & diffe.§ pro hærede. In quibus est expressum in simili actum qui citra ius & nomen hæredis geri non potest factum ab habente facultatem adeundi facultatis aditionem inducere.

Secundo; quia actus subsequens manifestat volūtatem pręcedentem adesse ipsi voluntati subsequenti cōforme.ff.ad Maced.l.si Iulianus.§ proinde.ff.de re. dub.l. quidam. ergo lucrorum communicatio, quam actum subsequētem appello, declarat inter eosdem voluntatem præcedentem contrahendæ societatis, cum illa communicationi conformis sit. Positio enim subsequens ipsius communicationis positionem arguit antecedentis societatis, quæ illam præcedere solet.ff.de procu.l. ad rem mobilem.ff.de acquiren.hære.l.illud.

Tertiò; quia ipsa societas contractus est, qui consensu perficitur.ff.pro so.l.societatem coire.ff.de acti.& obligat.l. consensu.insti.de obl.quæ ex consensu.in princ.certum est autem cōtractum, qui consensu perficitur, cōsummationē recipere siue verbis consensum indicantibus, siue signis, per quæ consensus ipse declaratur.ff.de pa.l.item quia.de actio.& obliga.in quibuscunque.ff.de regu.iur.l.vbi non voce.de spon.ca.cum apud.de iu.do.l.minus. Nec mirum cum facto detur intelligi voluntas. C.de instit.& subst.l.reprehendenda. ff. de acquirenda hæredit. l.duo fratres.de homi.c.significasti ad fi instit. de rerum diui.§. ceruos.ff.ad legem Corn.de Sicca.l.j.§.diuus versi. & qui hominem. Quinimmo magis voluntatem actu declarare possumus, quàm verbis, vt ff.de ædil.edic.l.si tamen sine.§ ei qui. Sed in pposito casu inter ipsos fratres actus communicandi mutua lucra affuit, ergo consequens est: vt ex eodem voluntas contrahēdæ societatis intelligatur. Quod quidem ex eo probatur vlterius; quia emptionis actus a duobus communi nomine celebratus voluntatem societatis contrahendæ euidenter in re illa demonstrat. C.communi diui.l.ad officium.

Quartò quare ratione societatis dissolutio tacitè inducitur ex actibus dissolutionem denotantibus. ff. pro soc.l. itaque. C. communi diui.l.si maiori.in gloss.eadem ipsius societatis celebratio euidenter manifestatur ex actibus ad societatem ipsam contrahendam tendentibus. Ex his ergo euidenter concludit̄, quòd horum fratrum insimul habitatio, communisque conuiuendi vsus, atque lucrorum communicatio inter eos tacitè societatem esse contractam demonstrant, & hæc sunt quæ nota. Bar.ff.de admi.tut.l.Titium & Męuium.§.altero.& Bal.C.communi.vtri.iudi.l.si patruus.C.qui testa.fac.poss.l.j.& l.cum oportet.C.de bo.quæ lib.& l.rei iudica.§.fi.ff.sol.mat. Sed etiam successiuè secūdo videndum, an inter eos omnium bonorum intelligatur contracta societas, & subsequenter in diuisorio iudicio omnia veniant æqualiter diuidenda, & prima fronte videtur dicendum, ꝙ solum in illis negociationibus intelligat̄ esse contracta societas, quarum lucra mutua contracta sunt, non autem aliarum. Quod quidem prima ratione probatur; quia actus ipsi voluntarii, vt est societas, non vltra extenditur, quàm ad actum ipsum, ex quo tacitè infertur ad voluntatis manifestationem. C.ne vx.pro ma.l.fi.ff.si cert.pet.l.non omnis, ergo cōmunicatio lucri ex quibusdam negociationibus prouenient non vltra arguit voluntatem contrahendæ societatis, quàm in illis negociationibus, quarum lucra communicata sunt. Secundò ad idem videtur casus in l.cum duobus.§.cum duo argentarii.ff.pro soc.vbi est expressum, communionem lucri ex negotiatione argentariæ prouenientis non arguere societatem contractam esse in lucris aliunde prouenientibus. Tertiò idem videtur probari.in d.l.cum duobus.§.si fratres.& in l.ex parte.§.filius.ff.fam.ercis. In quibus expressum est, quòd retentio hæreditatis fratribus communiter prouenientis pro indiuiso nō demonstrat per eos contractam esse societatem in aliunde quæsitis. Vltimò idem videtur probari ex casu.ca. cum contingat.de deci.& ca.cum dilectus.de capel.mona.& c.auditis. de præscrip. & l.j.§.Iulianus.& § hoc interdicto.de iti.actuque priua. In quibus est expressum, solum in eo actu intelligi præscriptā esse iurisdictionem, atque commoditatem & quasi possessionem, cuius quis habuerit exercitium, adeo vt ex exercitio in vno non inducatur quasi possessionis quæsitio totius ipsius iurisdictionis vniuersitatem continentis. Ita in proposito ex communicatione lucri vnius negociationis tantum, solum illius censetur inducta societas, nō autem bonorum vniuersorum, & hæc est opinio Barto. quam ita corroboro in dictis iuribus. Ex qua videtur in proposito casu dicendum fore, hunc ser Nicolaum hæc bona, quæ sibi proprio nomine expresso quæsiuit, aut aliter comparauit Ioanni fratri communicare non debere, siue ex communi pecunia emerit, cum res ex communi pecunia proprio nomine acquisita communis non sit, sed eius solum, qui nomine proprio sibi emerit: vt dicta l.si patruus. & dicto §. altero.in l.penul.C.si quis alteri vel sibi. & in l.si vnus ex sociis. §.si quidem vnus.ff.pro socio. Siue ex propria, & hoc est clarū, siue etiam ex ea, quæ solum ipsius Ioannis fuerat. Res enim ex aliena pecunia mihi proprio nomine comparata mea solum est. C.de rei vendi l.si ex ea.C.si quis alteri vel sibi.l.j.cum simil. In dubio autem ex propria pecunia empta fuisse præsumitur, vt cōmuniter notatur in dicto §.altero. & in dicta l. si patruus. & in l.si defunctus.C.arbi.tute. Quinimmo dico dico, ꝙ quamuis non se solum, sed etiam perfectè, & sic communi nomine emerit non obstante omnium bonorum inter eos societate, Nihilominus ex propria pecunia emisse præsumitur, casus est singularis, quem ibi Bar.summè notat.C.pro soc.l. cum proponas. His tamen non refragantibus in proposita consultatione contrarium verius arbitror fore dicendum ex pluribus.

Primò, quòd quamuis præsupponatur, quædam bona per ser Nicolaum empta proprio nomine, nihilominus, ea quæ sunt inter eum & dictum Ioannem accatastata communiterque p illis catasta soluta, dicendum est ex hac communi accatastatione communique onerum solutione illarum dominium Ioanni fuisse communicatum. Iste est casus singularis, ita in terminis dicit ibi Bart.C.de omni agro deserto.l.iura.lib.11. cuius formalia verba sunt hæc. Et no.hanc l.contra fratres, qui fecerunt se tantummodo in emptionum instrumētis nominari, postea prædia in catasto descripta reperiuntur eius & fratris, & sic cōmuniter tributa sunt soluta. Nam per hoc est alijs fratribus dominium acquisitū sicut ipsis, quos tenor instrumenti designat. Quod quidem ea ratione corroboro, quia quamuis descriptio de re alicuius eo ignorante in catasto nomine meo facta, secutaque tributorum pro ea per me solutio in me illius dominiū non transferat.C.de rei vend.l.solennibus.C. de donat.l. si functiones. tamen si in his ambobus scientia cum patientia domini concurrat, eiusdem ius in eius dominio acquisiuisse dicor, casus est C.de dona.l.censualis.

Secundò, istud idem euidenter arguitur ex eo: quia cum eorundem mater communiter inter eosdem bonorum quorundam donationem fecit eo declarato se conferre dixit; quia voluit inter prædictos fratres quæcunque eorum bona esse communia, cui quidem voluntati maternæ per instrumentum ambo assenserunt, cui quidem in dubio standum est. C. de dona.l. cum precibus.C.de fal.l.si quis decurio.C.de contra.& cōmitt. stipu.l.optimam. Cum autem societas cōtractus sit, qui mutuo ex consensu perfectionem assumpsit, vt s̄. dixi, ergo est consequens, vt per medium matris organum, cuius voluntati isti filij assenserunt, videtur inter eos cōtracta societas omnium bonorum. Contractus enim qui consensu perficitur per medium alterius organum inter ipsas partes explicari potest.ff.de const. pecu.l.qui autem.§ fi.cum l.seq.ff.de contrahen.emptio.l.j.& fi. & dicta l.consensu.ff.de pe.l.Labeo.& l.fi. C. si quis alteri vel sibi, cum similibus.

Tertiò, nec parum præsentem decisionem corroborat, ꝙ p̄sumatur, hunc ser Nicolaum quamuis absente Ioanne pluries confessum fuisse inter seipsos bona omnia esse communia. Cōfessio etenim quamuis absente parte emanata præsumptionē aduersus confitentum inducit.ff.de adul.l.capite quinto. in gl. ff.de ædi.edic.l.quæro.§.fi.vbi de hoc est casus notabi. & not.ff. de confessis.l.certum.§.si quis absente. Ex quibus potissimè euidenter demonstratur omnium bonorum inter eos contractā societatem fuisse, licèt circa multa alia insistant clari doctores domini mei dominus Albertus, & dominus Philippus in hoc per prius consulentes. Nunc verò videndum, an posito ex eo, ꝙ post contractam ita omnium bonorum societatem dictus ser Nicolaus suo proprio nomine agere cęperit, aliqua videat̄ ex hoc solo inter eos dissoluta societas, adeo ꝙ eadem communicanda non veniat. Et quidem dicendum ex hoc societatem solutam non videri ex duobus. Primò, quia quamuis cum quæritur de contrahenda ab initio societate, non sufficeret cōmunicari solum quædam, vt intelligatur cōtracta societas omniū prædicta, tamen cum agitur de societate bonorum omnium olim contracta conseruanda, sufficit quædam post communi nomine agi, vt inter dictos fratres sępius acta sunt, licèt & quædam alia per vnum ex his sint proprio nomine acta, hoc probo. Primò a simili quia quamuis dum agitur de vniuersitate iurisdictionis ab initio quærenda, non sufficiat, ꝙ vniuersitas quæsita intelligatur, vnum iurisdictionis solum actum explicari, vt s̄.dixi, tamen cum agitur de vniuersitate quæsita conseruanda, sufficit vnum solum actum iurisdictionis fuisse exercitatum, vt ipsa vniuersaliter conseruetur, casus est nota.in l. vna est via. de ser.rust.præd.& in l.si stillicidium.§.fi.& in l.si in parte.eo.ti. Secundò, idem clarè probatur in l.si quis societatem contraxerit. ff.pro so. vbi est casus, ꝙ si post cōtractam societatem omnium bonorum aliquid socius emat nomine proprio, illud communicare cogitur societatis iudicio. Ecce enim, quòd quamuis q̄dam nomine proprio gerere cœperit socius post contractam societatem vniuersalem, nihilominus si quędam communiter agit, societas separata non intelligitur, quoniam si separata foret, illud societatis iudicio cōicare non cogeretur, de cuius cōtrario

trario est ibi casus. Tertiò, quod hi contractus proprio nomine celebrati Ioan. ignorante confecti fuerunt, ergo in his in eius præiudicium non intelligatur separata societas; quoniam societatis renunciatio per vnum facta socio ignorante non tollit, quominus quando ille sciuerit, quod renūcians quæsiuit, communicare non debeat. ff. pro socio. l. sed & socius. §. si absente. & in l. actione. §. diximus. vsque ad §. renunciare. Ex his ergo cōcluditur, hunc ser Nicolaum tanquam omnium bonorum sociū eā quæ proprio nomine acquisiuit, cogi posse Ioan. communicare, quia casus est rotundus in d. l. cum duob. §. si inter fratres voluntarium. & in l. vniuersorum societatem. & clarius in d. l. si quis societatem contraxerit.

Vltimò superest videre de creditis montis per dictum ser Nicolaum emptis cantantibus tantum in personam filiorum, atque vxoris suæ. Et quidem quò ad cantantia in personam filiorum dicēdum est, quod si ipsa credita per patrem filij nomine empta, & eidem fuerint tradita, censetur ipse pater filiis donasse, atque igitur ea præcipua sibi filius habebit, si donatio ipsa per mortem, aut per emācipationem confirmationem acceperit. C. fam. erci. l. filiæ cuiusquam. ibi, ita intelligit Bart. & idem C. si quis alteri vel sibi. l. j. C. de dona. l. siue emancipatus. ff. de donat. l. donationes in concubinam. §. pater. C. de donat. inter virum & vxo. l. donationes quas parentes. & plenè idem notatur in l. quæ dotis. sol. ma. & in l. si donatione. C. de coll. & in l. cum virum. C. de fideicomm. & no. Bal in auc. ex testamento. C. de col la. Patre autem viuente talis donatio est nulla. C. de inoffi. don. l. 2. cum simi. Igitur dominium eorum creditorum in filiū nō transiuit. ff. de acqui. rerum do l. nuda. Quare cum penes ser Nicolaum remanserit, cogitur illa per supradicta communicare Io. & nullam possessionem quò ad ipsius Ioānis partem a filiis aduocare. Si autem filio eadem nō tradiderit, vnde filij nomē tantum in instrumento nominauit, sibi in veritate dominium & possessionem non quæsiuit, de castrensi peculio. l. j. lib. 12. & ita talia filio ascripsit, vt in peculio habeat. ff. de pecul. leg. l. fin. & no. Bar. ff. de don. l. si pater. Igitur eorum communicatio est fratri, s. Ioanni facienda: cum in peculium concessum sit, & ad nutum concedentis sit reuocabile ff. de pecu. l. peculium. cum simi. Quò autem ad credita cantantia in personā vxoris est consideranda causa sui. C. si quis alteri vel sibi. l. multum interest, cuius decisio formaliter est hic, quod si quidem maritus viginti suo nomine emerit, aut donando pecuniam numerauit, res vxoris efficitur. Pecuniæ autem donatio nulla est, igitur illa a marito erit repetibilis, vnde illa re habita per se Nicolaum est Ioanni communicanda Si autem emit maritus verè simulatum tamē nomen vxoris est in instrumento appositum; tunc quia veritas rei gestæ potior est simulatione, dominium verè apud maritum est: igitur communicandum. Si verò maritus verè pro vxore sua ex sua pecunia emit: tunc dominium maritò non acquiritur: quia hoc ipse noluit, nec vxori: quia sibi non potuit propter prohibitam inter coniuges donationem. Ideoque in dominij quæsitione ille habet potior, cui possessio a domino tradita est: ita distinguit illa. l. singularis, & ideo si marito ipsa empta sint tradita, illa confratri omnium bonorum socio sunt cōmunicanda. Si verò vxori tunc pecunia pro hoc a ser Nicolao erogata non in vtilitatem societatis, nec casu fortuito, sed mera voluntate tanquam non in societatis causam, & rationem pro rata est Ioanni confratri communicanda. l. cum duobus. §. per 9rium & l. iure societatis. pro socio. Ex his omnibus ergo concluditur, arbitri in iudicio diuisorio eas partes esse debere, vt inter fratres æquali portione bona omnia etiam quæ per ser Nicolaum proprio nomine empta, seu filiorū seu vxoris æqualiter diuidat. In societate enim vna datē regula, vt si nihil ad portiones expressum sit, illæ æquales intelliguntur. ff. pro socio. l. si non fuerint. institu. eo. §. & quidem si nihil. Deo gratias. Ludouicus Pontanus.

35 Ex his † etiam deciditur quęstio, quod si vnus ex dictis fratribus separatim aliquid per se gerit, vel aliquas emptiones per se tantum faciat. An impediatur societas omnium bonorum, vel vniuersorum, quæ ex quæstu & opera descendunt, de quibus s. dictum fuit. Nam si quidem post coitam societatem prædictam hoc facit ignorante fratre. d. societas non impeditur, immo talia quæsita confratri communicare tenetur, vt patet. s. in consilio domini Ludouici, & infra patebit in vndecima parte principali in quæstionibus, & latius in quinta parte principali. in 1. quæst. Aut ante contractā societatem talia fecit, & tunc cum illi sint actus iudicantes potius animum contractæ societatis dissoluendæ, quàm contrahendi prædictam societatem, merito nō intelligantur contractæ prædictæ societates, vt ex prædictis latius patet. Igitur talia proprio nomine acquisita, cum extra causam societatis sint, cōmunicari non debent. l. cum duobus. §. cum duo argentarij. & l. si fratres pro socio, de quo vide plenè supra.

Secundò quæro, dixit Bald. in d. addit. de qua s. in principio huius partis, quòd si frater nomine suo & pupilli negotiatur, pu-
36 pillus potest habere ratum. † Quid si pater, qui gerebat vnam negotiationem, puta mercantiam, decessit relictis duobus filiis, vel erant duo fratres, qui faciebant mercantiam, decessit vnus relictis filijs, vnus ex dictis fratribus, vel patruus continuet dictā mercantiam cum pecunijs & trafico communi, & non appareret cuius nomine ipse continuet. An suo, vel suo vel fratris, & nepotum eius nomine intelligatur continuare. Breuiter dicendum puto, quod aut iste frater, seu patruus, qui cōtinuabat dictam mercātiam, erat tutor, vel curattor alterius fratris, vel nepotū, & tunc videtur nomine suo, & fratris seu nepotum prædictorū continuare. ff. de nego. gest. l. nam & Seruius. §. si viuo. quia a primordio tituli posterior formatur euentus. C. de imponenda lucra. descrip. l. 1. & argu. ff. fam. ercisc. l. si filia. §. Neratius. & l. actione. §. morte. ff. pro socio. Nec distinguitur, vtrum ex prima mercantia aliquid peruenerit, vel ex sępius repetita: quia natura huius actus est, quod id quod postea fit loco prioris semper subrogetur. ff. de pign. act. l. cum tabernam. in prin. secundum Bald. in d. l. si patruus. in 2. col. facit. l. post mortem. § j. ff. quando ex facto tuto. & ff. de adminiśt. tut. l. Lucius. §. tutorem. & in l. post dotē. secundum intellectum. 2. ff. solu. mat. & per Bar. in dicto §. altero. Aut iste, qui negotiatur, & dictam mercantiam continuat, non est tutor, nec curator prædictorum, & tunc aut iste negotiator in hac mercantia nō gerit alia negotia communiter, sed nomine suo, & tunc dictam mercantiam similiter nomine proprio non communi dicatur continuare. l. nemo. in gl. fi. cum l. seq. & l. planè. a contrario sensu. & l. hæres socii. & l. actione §. si in rem. & §. morte. versic. sed quod ex re communi. ibi. Item & dolus & culpa in eo quod ex ante gesto pendet. ff. pro socio. & dicto §. si viuo. facit etiam; quia persona non debet intelligi extrinsecus. l. si ita stipulatus. §. Crisogonus. ff. de verbor. obliga. & l. magis. cum simil. de solu. Et ita intelligo Bart. in d. l. Titium & Meuium. §. altero. circa finem tertiæ columnæ. in verbo tertio casu quando dubitatur, & Bald. in aucten. ex testamento. C. de collat. Quod intellige, nisi de nouo consensu appareat animo societatis contrahendæ: vt d. l. planè. vbi casus. Aut iste negotiator, qui continuat dictam mercantiam, & nescitur cuius nomine continuet, nec apparet de animo contrahendæ societatis inter eos, consueuit cætera negotia, quæ communiter remanserunt, & ad commune patrimonium pertinentia communi nomine gerere, & non pro seipso solo, & tunc ratione consuetudinis etiam istam mercantiam communi nomine continuare ac agere præsumatur, arg. l. vel uniuersorum. ff. de pign. acti. & l. cum de lanionis. §. asinam. ff. de fun. instru. facit. l. post dotem ff. solu. mat. secundum alium intellectum, quem ibi diximus. Ad hæc accedunt rationes, quas s. ponit Bal. in primo membro, & maximè hoc procedit, quando lucra ex ea prouenientia pro cōmuni vtilitate ponebat non protestando de animo repetendi. Secus si lucra poneret separatim pro seipso, vel essent aliquæ coniecturæ, quòd non communi, sed proprio nomine negociabatur. non obstat. l. & magis, quia illud verum, nisi coniecturæ appareant in contrarium, non obstat. §. Grisogonus. quia illud verum, quando subintelligentia personæ extrinsecus vitiaret actum, non sic aliàs: vt d. l. post dotem.

37 † Tertiò quæro, nunquid societas possit contrahi cum mulieribus, & dicendum est quòd sic. l. alimenta. §. fin. de alimen. & ciba. lega. quod est argumentum secundum Bal. in l. rei iudicatæ §. socero. cum l. ex diuerso. solu. mat. ff. ad quæstionem fratrū simul habitantium & simul omnia communiter facientium, sicut faciunt mulieres rusticæ aliquæ, quæ ligonizāt interdum, & omnia faciunt, vt masculi, vt inter talem mulierem & fratrē intelligatur tacitè societas contracta, sicut inter plures fratres masculos, secundùm Imo. in d. § socero.

38 † Quartò quæro, quid operatur societas tacita, quæ est inter virum & vxorem: ut d. l. ex diuerso. ver. sicuti cum socia fuit, dicit ibi Bal. quod non est minus priuilegiata, quàm alia societas expressa, quæ est inter alias personas: vt patet in litera in d. l. ex diuerso. Quod intellige sanè; quia societas inter virum & vxorem est secundum ea quæ habentur in d. l. aduersus. C. de crim. expil. hæred. non autem quòd illud, quod quærit vir, teneatur communicare vxori quò ad proprietatem, nisi fortè aliud habeat consuetudo, secundùm Imo. in d. l. ex diuerso. vel intellige quò ad consecutionem beneficii exceptionis, ne conueniatur vltra, quam facere possit, non autem vt vxoris bona in commune veniant cum marito, nec contra, vt in c. pen. de consuetu. secundum dom. Bal. in d. §. si socero. coniuncta. l. ex diuerso.

39 † Quintò quæro, fuit contracta societas inter duos duratura per annum, quorum vnus posuit pecuniam, & alter operam, qui iuit vltra mare pro mercibus, & finito anno, & reddita ratione, & soluta parte lucri, dictus socius, qui operam ponebat, iterum iuit ultra mare ad emendum merces, fuitque captus in itinere & omnia amisit. Quæritur, an periculum sit cōmune, super hac quęstione de facto interrogatus ita dicebam.

Primò videtur dicendum, damnum, quod contingit dicto Andreæ, qui captus fuit in itinere cum omnibus mercantiis, & omnia perdidit, vtriq; sociorum tam ad eum, quàm ad Antonium communiter spectare. Et primò probatur: nam quantumcunque inter eos societas anno duratura contracta fuisset, attamen ex quo finito anno, pecunia, quæ per dictum Antonium in societate fuit collata, minimè fuit restituta, nec petita restitui, & dictus Andreas post annum ex ea merces emendo negotium dicto Antonio patiente continuat tacito consensu inter eos societas renouari videtur, prout in simili dicitur in locatore & conductore, quia eo finito tempore in re conducta remanente tacite consensu ex integro locatio facta intelligitur lege item quæritur. §. qui impleto. & l. qui ad certum. ff. loc. & l. legem. C. eodem titu. Quæ locatio inter colonum & dominum societas appellatur. l. cum duobus. §. si in coeunda. ff. pro socio. & lege si merces. § vis maior. in fin. ff. loca. Secundò probatur per tex. in lege actione. § item qui societatem in tempus. versicu. quòd si tempus finitum est. ff. pro soc. vbi dicit tex. quòd si societas in tempus coita sit, finito tempore liberum erit recedere, ergo finito tempore societas intelligebatur durare, aliàs non diceret, & finito tempore liberum esset recedere; cum priuatio præsupponat habitum l. decem. de verborum obliga. l. non potest. de regu. iur. Si societas durabat, ergo damnum, quod dicta occasione obuenit inter ambos socios, videlicet inter dictum Andream & Antonium æqualiter est partiēdum. l. cum duobus. §. quidam sagariam. & lege si id quod. §. idem Celsus. & lege secundum Iulianum. & ibi gloss. ff. pro soc. Tertiò probatur; quia societas potest contrahi non solum expresè: vt l. societatem coire. ff. pro soc. & cum verbis interueniente stipulatione, vel pacto socii societatem ineunt, vt ibi dicit gloss. & est text. in l. vt sit pro socio actio. & l. nam cum contractu. sed etiam tacite actus sociales exercendo, vt per Iacobum de Aret. Oldr. & Richar. Malum. in dicta l. Titium & Meuium. §. altero. de administr. tuto. & per eundem in l. prima §. si quis hoc interdicto. ff. de itine. actuque priua. & per Cy. Barto. & Bald. in lege si patruus. C. communia vtri. iudi. nam societas contrahitur solo consensu: vt lege qui admittitur. & lege planè. ff. pro soc. merito per prædicta tacito consensu renouata videatur. In contrarium facit; quia permissum ad tempus post tempus videtur prohibitum l. in tempus. ff. de testament. lege ad tempus. C. ex quibus cau. infam. irrog. l. cum prætor. ff. de iudi. & lege maritus C. de procura. capitu. de causis. de offi. deleg. capitu. nonne. de præsumpt. Ergo cum prædicto casu societas erat contracta duntaxat per annum, post annum videtur prohibita, meritò, quemadmodum lucrum, quod ex dicta negotiatione peruenisset tanquàm extra societatem fuisset proprium dicti Andreæ lege cum duobus. §. cum duo argentarii. & l. sed nec æs alienum. Meritò eodem modo periculum suum esse debet: vt §. quidam sagariam. & lege si vnus. §. lege. & l. sed nec æs alienum. a contrario sensu. & lege si id quod. in princip. ff. pro soc. & dicta lege si patruus. & l. socium qui in eo. §. post mortem. & dicto §. altero. Secundò probatur; quia dictus Andreas in fine anni reddidit rationem administrationis dicto Antonio, sibique suam partem lucri soluit, quæ redditio rationis cum solutione lucri inducit præsumptionem solutæ societatis l. tandiu. C. pro soc. l. actione. ff. eodem l. prima. C. vt actiones ab hæred. & contra hæred. incipi. merito si dictus Andreas finito anno aliquas emit mercantias, suo nomine emisse pręsumitur: vt l. & magis. ff. de solu. nec aliàs ibi intelligatur persona extrinsecus. l. si ita stipulatus. §. Grisogonus. ff. de verbor. oblig. Et si dubitatur, ex qua pecunia emerit, præsumitur ex propria. l. si defunctus. C. arbi. tut. l. si ventri. §. in bonis. de priuil. credito. In hoc tamen recurrendum est ad coniecturas, secundum Bal. in d. l. si patruus. meritò periculum debet esse suum. l. si vnus. ff. pro soc. vbi casus, licèt ipsa ratio administrationis ēt societate durāte, si societi expediat reuideri possit, secundū Bal. in d. l. tādiu. puta si petatur, vt reddatur ratio administrationis durante societate, vt conferat in communi corpore reliqua, & sic non ad diuidendum, sed conferendum. Tertiò probatur; quia tandiu societas manet, quandiu consensus partium integer perseuerat. l. tandiu. C. pro soc. institu. eo. §. manet. Sed post annum non apparet de aliquo vtriusque partis consensu declaratiuo societatis, meritò post annum inter eos non erit societas, ergo periculum ad Domi. Antonium pertinere non poterat,: vt dicto §. quidam sagariam. & d. §. si vnus. & d §. item post mortem. & sic patet, quod hæc quæstio redditur satis dubia. Pro cuius tamen decisione (saluo semper saniori consilio) cum ex puncto rectè intuendo non appareat, an durante anno prædicto, quo durabat societas inter dictum Andream & Antonium dictæ merces, quæ perierunt, & emptæ fuerūt, similiter perierint, an post dictum annum videtur ita posse dici, aut dictæ merces durante anno prædicto emptæ fuerunt, & similiter durante eodem anno perierunt, aut durante anno fuerunt emptæ, & post annum perierunt, & sic non erat expeditum negocium, quod in societate vertebatur. aut post annum fuerunt emptę, & similiter post annum perierunt, & sic negocium, quod in societate vertebatur, expeditum erat: & iste (vt puto) est casus noster propriè, in quo dictus Andr. traficauit per mare per annum, & rediit cum saluamento, & cum mercantiis in mense Iulii, & vendidit dictas mercantias, & in mense Augusti reddidit rationem Antonio, ac medietatem lucri sibi persoluit, & sic expeditū erat negocium, quod in societate vertebatur: & (vt puto) licet ex puncto non appareat merces, quæ perierunt finito anno fuerunt emptæ, & postea perierunt. Primò casu, quando dictæ merces, quæ perierunt durante anno societatis emptæ fuerunt, & durante eodem anno perierunt, & tunc non esset dubium, quòd periculum fuisset commune, quemadmodum & lucrum similiter fuisset commune. l. cum duobus. §. damna fatalia. & §. quidam sagariam. & l. si id quod. §. idem Celsus. & l. secundum Iulianum. & ibi gloss. ff. pro socio, nisi aliter fuisset conuentum: vt domini esset periculum; quia tunc conuentio seruanda esset. l. quæ fortuitis. C. de pig. action. capitulo primo de commo. & capitul secundo de deposito &c. Secundò casu, quando durante dicto anno dictæ merces emptæ fuerunt, eodem tamen finito perierunt, & sic nō expedito negocio, quod in societate vertebatur, & tunc ipsarum mercium periculum commune similiter fuisse intelligatur, si culpa possit ascribi, quia similiter lucrum, quod ex eis prouenisset, fuisset commune. l. actione. §. si in rem certam. vbi casus, & in §. morte. & in l. verum. §. in hæredes. ff. pro soc. facit. l hæres socij. & gloss. in l. nemo. eo tit. & hoc intelligo, vt dixi, nisi culpa socij damnum accideret: quia tunc eius debet esse, qui culpam, fraudem, dolū ne commisit. l. cum duobus. §. si in coeunda. §. damna. & §. quidam sagariam. in fin. & §. per contrarium de illo. §. fin. & l. non ob eam rem. & l. & ideo. ff. pro socio. Socius enim tenetur de fraude. l. rei communis. ff. pro so de dolo latiori, de lata culpa. l. cum duobus. §. venit. ff. pro so. & etiam de leui: vt ibi per gloss. & l. socius socio. eod. titu. & insti. pro socio §. pen. non autem tenetur de leuissima: vt dicto §. penul. & dicta l. socius socio. & per Bald. plene in dicta l. quæ fortuitis. C. de pign. actio. & ideo socio imputatur, qui seruum per loca periculosa misit, & ipse periit, vel nauem per aduersa tempora nauigatum misit. ff. de rei vendi. l. petitorio. Aut in minus idonea naui merces imposuerit, aut sine gubernatione nauem in flumen miserit, aut inuito socio, aut longum fecit iter, cum propinquius facere poterat. l. item quæritur. §. primo. ff. loca. vel onerauit multum, vel equum nimio onere, vel nimio itinere. ff. commo. l. fina. ff. loca. l. qui insulam. §. qui mulas, vel seruum vulneratum curari non fecit: vt ff. ad l. aquil. l. qui occidit. §. fina. ff. de ædi. edic. l. quod si nolit. §. culpæ. l. ab hostibus. §. si vir. ff. solu. mat. aut aggreditur negocium insolitum. Est enim quædam culpa insolita aggredi. ff. de negot. gest. l. si negocia absentis. & per Bald. in dicta l. si patruus. Tertiò casu, quando merces prædictæ post annum fuerunt emptæ, & post annum prædictum perierunt, & sic finito anno, quo durabat societas, & expedito negotio, quod in ipsa societate vertebatur, & tūc aut expresso vel tacito vtriusque partis consensu animo societatis perseuerandæ dictus Andreas emit dictas merces, quæ perierunt, quod apparere potest, si verbis expresse dixerunt, vel tacite ex actibus, puta, quia Andreas communi nomine sciente, & patiente dicto Antonio dictas merces emisset: vt l. qui patitur. ff. man & in simili dixit Bal. in l. si patruus. C. communia vtri. iudi. facit. l. qui ad certum. ff. loca. & l. plane. ff. pro so. & hoc casu similiter periculum erit cōmune, nisi aliter conuentum esset, vt supra si verò dictus Andreas finito dicto anno, & negocio absque expresso, vel tacito consensu dicti Antonii eo ignoranter dictas merces, quæ perierunt, emit, & iste est casus noster, quo casu de iure arbitror solum ad ementem, id est ad eum, in cuius persona periculum venit, damnum pertinere, & per consequens ad dictum Andreā, non autem dictum Antonium: vt ex prædictis pro hac parte rationibus clare demonstratur, & etiam probatur, ex quo in contractu dictæ societatis tempus limitatum appositum fuit, infra quod debeat durare societas, immediate die aduenientē ipsa dies pro homine interpellauit: vt l. magnam. C. de contrahen. & commi. stip. & l. si ex legati causa. ff. de verb. ob. Si pro homine interpellauit, ex interpellatione dissoluitur societas: vt l. actione. in prin. & per Bal. in l. tandiu. ergo &c. Secundò ēt probatur, quia bonum est argu. de re ad tempus. l. miles ita. §. quod diximus. de test. mili. ergo quemadmodum si alicuius rei societas est cōtracta, & finis negocio impositus sit, societas intelligitur dissoluta. insti. pro socio. §. item si alicuius. & l. actione. §. item si alicuius rei. ff. eo. ergo idem si ad certū tempus cōtracta est societas, vt in casu nostro tempore intelligitur dissoluta. Non obst. tex. in l item quæritur. §. qui impleto. cum aliis supra allegatis. Primò; quia ille tex. loquitur in conductore, qui vtebatur prædio conducto sciente & uidente locatore, quo casu intelligitur facta tacita reconductio. Secus si locatore ignorante reconducta conductor vteretur; quia tunc non videtur facta tacita reconductio. l. qui ad certum. in fine. ff. loca. Et ita vult Bar. in d. § qui impleto. In casu autem nostro non præsupponitur in puncto, quod sciente dicto Antonio Andreas eius pecunia vsus fuerit, immo pecunia propria potius ipsum Andream usum fuisse, & eius proprio nomine præsumatur, vt in iuribus supra allegatis. Secundò, quia ex quo dominium pecuniæ

pecuniæ dicti Antonii per commiſſionem, ſeu conſumptionē tranſlatum fuit in ipſum Andream: vt inſtitu. de vſufru. §. conſtitutis. & inſtitu. quib. alienare licet vel non. §. nunc admonēdi ſumus, periculum eius ſuum fuit: vt l. incendium. C. ſi certum pe. & l. quæ fortuitis. C. de pigno. act. non eſt ſic in prædio vrbano, vel ruſtico, in quo eſt diuerſa ratio, merito &c. Tertiò; quia ille text. loquitur in locatione rerum immobilium, in quibus reconductio tacitè dicitur facta. Secus in locatione rerum mobilium, in quibus non intelligitur reconductio tacitè facta, vt dicit ibi gloſſ. ordin. circa fin. in d. §. qui impleto, niſi ſit conſueta locari: quia tunc præſumitur dominum permiſſurum ſecūdum Barto. ibi, quod dictum debet intelligi, quando conſueuerunt prius eſſe locata huic, vt patet ex eodem, quæ conſuetudo in puncto non præſupponitur, videlicet ꝙ pluribus annis fuerit renouata ſocietas inter dictum Andream & Antonium, meritò non eſt caſus noſter. Quartò, quia d. §. qui impleto. loquitur ſecundum Barto. ibi circa fin. quando locator patitur conductorem remanere in fundo eo tempore, quo erat ad culturam agri aliquid operandum. Ideo vt duraret locatio, pati præſumatur, quæ ratio non ita viget in eo, qui patitur finito tempore ſocium retinere pecuniā communem, & nō ſtatim facit exactionem, vt videatur renouare ſocietatem etiam tempore finito in qua poterat eſſe maius periculum, vt ī facto euenit, quàm in reconductiōe fundi, meritò diuerſum ius ſtatui debeat. Nemo enim præſumitur deſerere culturam ſui agri, aliàs ſuum iactare præſumeretur, contra. l. cum de indebito. ff. de proba. Dupliciter enim iactaret ſuum. Primò; quia faceret fundum ſuum deteriorem propter ſterilitatem. Secundò; quia perderet fructus, qui in fundo naſcerentur, quæ rationes non militant in pecunia: vt l. nummis. ff. de in litem iuran. Præterea in pecunia poteſt verti periculum animæ conſentiendo ipſam conuerti in mercantias. 88. diſtinctio. capitu. eiiciens dominus foras, & etiam amiſſionis eius, vt ex puncto patet, & in facto euenit, meritò non ita ex patientia videatur conſentire, vt in prædio, ne patientia inducat cōſenſum ad ſui damnum. l. inuitum. ff. de ſer. vrb. prædio. quem text. allegat Inn. in cap. in Geneſi. de ele. Quod in re graui & oneroſa non contradicere nō habetur pro conſenſu, & potiſſimè locum habet in caſu noſtro, in quo non probatur ſcientia dicti Antonii, nec ꝙ nomine communi geſſerit. Secundò non obſtat text. in l. actione. §. item qui ſocietatem in tempus, in verſic. ꝙ ſi tempus finitum eſt liberum eſt recedere. Primò; quia iſta verba denotant potius factum quàm ius: nam continuando iſtum text. cum præcedenti hoc modo intelligi debet, ꝙ ſuperius in §. præcedēti, qui incipit Labeo autem iuriſconſultus dixit ꝙ ſi vnus ex ſociis renuntiauerit ſocietati eo tempore, quo interfuit ſocii, non dirimit ſocietatem, vt ſi emimus mancipia ī dicta aliàs inita ſocietate, deinde mihi renunties eo tempore, quo vendere mancipia non expedit, hoc caſu teneri te pro ſocio, & ratio eſt; quia negotium, ſuper quo contracta erat ſocietas, finitum nō erat, ideo intempeſtiua erat renuntiatio. Demum ſequitur verſiculus, hæc ita accipienda ſunt, ſi nihil qui dicit hæc ita accipienda ſunt, ſi nihil de hoc in cocunda ſocietate conuenit. Poſtmodum ſequitur. §. item qui ſocietatem in tempus. qui. §. declaratur per præcedentem, & q dicit, ꝙ ſi ſocietas in tempus contracta eſt, ante tempus renuntiando ſocium a ſe non ſe a ſocio liberat. Demum ſequitur verſicu. ꝙ ſi tempus finitum eſt, qui dicit, ꝙ ſi tempus finitum eſt, liberum eſt recedere: quia ſine dolo malo id fit, qui verſiculus declaratur per præcedentem. §. Labeo. vbi dictū erat, ꝙ ſi vnus ex ſociis renuntiauerit ſocietati eo tempore, quo intereſt ſocii non dirimi; quia negotium, ad quod ſocietas contracta erat, expeditum non erat; tunc intempeſtiua eſt renūtiatio, & ideo renuntians tenetur actione pro ſocio, ſi nihil de hoc in coeunda ſocietate conuenit. Si autem conuenit; vt quia ſocietas cōtracta eſt ad tempus, finito tempore, quantumcunque ſocii interſit non recedi a ſocietate de facto; quia negotia expedita nō erant, puta quia durante ſocietate emimus mancipia, quæ vendi non expedit ſocio, tunc ſi tempus eſt finitum, quantuncunque forte interſit non diuidi, nec vendi ipſa mancipia eo tempore, tamē liberum eſt ab ea recedere, & diuidere de facto ipſa mancipia, & ea vendere; quia ſine dolo malo id fit, & ſic loquitur ille verſicu. quando finito tempore durabat negocium, ad quod contracta erat communio rerum emptarum durante ſocietate, quas tunc vendere non expediebat, hæc erat ratio dubitandi in illo text. In caſu autem noſtro, vt ex puncto patet, negocium, ad quod ſocietas erat contracta, expeditum erat, & merces venditæ, & pars lucri dicto Antonio aſſignata, meritò non contingebat dubitatio, vt ei de facto liberum eſſet recedere; quia iam receſſum erat, & communicatio mercium non durabat; quia venditæ erant, & negotium, ad quod contracta erat ad tempus ſocietas, finitum erat, ſimiliter & tempus in ſocietate appoſitum expeditum. Secundò; quia in caſu noſtro, ex quo Andreas in fi. anni, quo durabat ſocietas ex conuentione, reddidit rationem Antonio, ac ei lucri partem perſoluit, tacitè videbatur velle ſocietatem vlterius non integrari; quia in commune collatio & eius quod aliter ſuperlucratur non reddita ratione faciunt ſocietatem præſumi, vt dicebant Oldradus, & Barto. in l. Titium & Meuium §. altero. de adminiſtratu. in caſu autem noſtro erat finitum tempus, erat etiam finitū negocium, ad quod ſocietas cōtracta erat, ſimiliter reddita ratio in fi. temporis, ac lucrum reſtitutum, quæ omnia ſimul concurrebant. Meritò quemadmodum contraria his faciunt præſumi animum ſocietatis contrahendæ, eodem modo econtra, hæc faciunt præſumi contrarium, cum contrariorum eadem ſit natura, vt inſtitu. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. §. videamus. ff. eod. l. j. & inſti. de tute. in prin. Tertiò, quia ſępenumero verba in iure impropriantur vt dicamus recedere ab eo, quod nō durabat ſicut in ſimili in verbo deſinere, & in verbo amittere: vt l. fi. ff. de euic. & in verbo finiri, quod nunquam incipit, dicitur finiri. l. ſi extraneus. de condi. ob cauſam. Non obſtat tertiū argumentum, vt tacito conſenſu intelligatur ſocietas renouata, quia in caſu noſtro, vt ex prædictis patet, nullus neque expreſſus, neque tacitus vtriuſque partis conſenſus interuenit, immo potius diſſenſus; vt ex prædictis clare demonſtratum eſt, merito &c. Sextò quero, vlterius, occurrit dubitatio, fratres, ſeu patruus, & nepos poſt mortem patris remāſerunt vnus minor, & alter maior. Maior gerit negotia communia, poſtea ille minor maior factus incipit lucrari ex opera, & induſtria ſua, & ſimiliter ille qui erat maior, & continue erat ſolitus gerere negotia vtriuſque, ita etiam facit ad præſens; quia dictus frater primus, ſeu patruus adminiſtrat, ita lucrum alterius fratris, ſeu nepotis ſicut & ſuum, & pro communi vtilitate ponit, licèt forte magis in ſuam propter familiam quam forte maiorem habebat, & ſic ille frater ſecundus lucra, quæ faciebat, communicabat, & dabat illi fratri prīo, & ille frater primus de lucris vtriuſque faciebat, quod ſibi videbatur. Modo dubitatur an īter iſtos intelligatur contracta ſocietas adeo quod nō quæratur, ſi vnus plus fuerit lucratus, quàm alter, quando non conſtat aliter de intentione. Secundò dubitatur, an illud, quod ipſe primus frater plus expendit pro ſua familia, debeat ſibi imputari, an verò debeat communiter aſcribi, quaſi ſit contracta ſocietas uitæ. Circa primum dubium facit, quia ex quo ille frater primus cōſueuerat eſſe negociorum geſtor a principio vtriuſque, antequam ille frater ſecundus aliquid lucraretur, & ſibi aliquid cōmunicaret, videtur potius facta communio ex eadem cauſa, quam ex noua, quia a primordio tituli poſterior formatur euētus. l. j. C. de impo. lucra. deſcrip. facit. l. fina. C. de dot. promiſ. & l. nihil. ff. de in rem verſo. vbi licèt extraneus dotans, ſiue mater, ſiue frater, ſiue patruus dotando alias præſumatur donare, ſed animo gerendi negotium neptis, vel ſororis: cum a primordio tituli &c. vt ſupra puto quod in his multum attendantur coniecturæ, quia vt dicit Bald. in l. Neſennius. ff. de negot. geſt. In his quæ dependent ab animo, multum valent coniecturæ. l. ſi cum aurum. ff. de ſolu. & dicta l. Neſenius. l. Procula. ff. de proba. l. dolum. C. de dolo. Et talis præſumitur meus, qualis ex actibus demonſtratur, vt ſupra plene dictum fuit in hac 3. parte principali: & etiam in ſecunda parte. & ideo ſi frater ſecundus quæcunque acquirebat cōferebat fratri ſuo primo, ſeu patruo, & ipſe frater primus, ſeu patruus idem faciebat ſecundo fratri de ſuis lucris, & communi nomine lucra vtriuſque in communionem vtilitatem expendebat. Et ita per multa tempora facere conſueuerunt non reddita, nec reuiſa ratione de eo, quod alter ſuperlucrabatur, intelligitur cōtracta inter iſtos ſocietas, adeo, quòd omnia acquiſita ex his operibus, ſeu artificiis, vel induſtriis, vel aliter, quæ conſueuerunt hoc modo communicare inuicem modo prædicto, erūt communia pro æquis portionibus, non attento quòd habita conſideratione aliqua, quòd vnus plus lucretur quàm alter, vt plene patet ex dictis ſupra in hac parte, maxime per ea quę dicunt Ricar. Malum. Iaco. de Aret. & Bartol. in dicto §. altero. adeo quòd ſi contingat, quòd vnus ex dictis fratrib. puta forte frater primus ſeu patruus ex parte ſui lucri emeret aliquid ſuo nomine, ex quo pecunia ex qua talis emptio fuit facta debebat eſſe communis per prędicta. Illud tale emptum vel communicabitur, vel ſaltem pro parte reficiet alteri fratri in diuiſione medietatem pecunię, ad quod facit, quod dicetur infra in quinta parte principali in prima quęſtione. Circa ſecundam quęſtionem, quando plus eſt expenſum pro victu communi pro vno, quàm pro altero, quia forte vnus non habebat familiam, alius verò habebat, vel vnus maiorem, quàm alter, nunquid quatenus plus eſt impenſum per vnum, quàm per alterum pro familia ſua poſſit repeti. Si ille, qui non habebat familiam, vel minorem habebat, erat minor, puto quòd poſſit repetere, ne aliàs videatur donare, quod ei non eſt permiſſum. C. ſi ma. fa. l. fina. §. fina. ff. de minor. l. in cauſę. §. item relatum. vbi dicit text. Si minor circumſcriptus ſocietatem coierit, vel etiam donationis cauſa, nullam eſſe ſocietatem, ad hoc facit, quia nedum quòd minor intelligatur donare alteri alimenta, immo ſi pro minore plus ęquo per alium impenſum eſt, non poteſt repeti ab impendente. l. officio. & l. ius alimentorum. ff. vbi pu. edu. de. ſi verò vterque

erat minor, & ille qui habebat familiam & etiam ille qui nō habebat, vel habebat minorem, & ſtabāt in communi victu, & in eadem domo ad vnam menſam, an id quod plus eſt impenſum pro familia vnius, quàm pro familia alterius poſſit repeti: in hoc variæ fuerunt opiniones per id, quod dicit Bal. in l. ſi patruus. C. de nego. geſt. & in l. fin. C. de colla. & in c. ſi duo fratres in communi caſa poſt mortem patris remanſerunt, de fratribus nouo bene. inueſti. vbi de hoc dicit eſſe text. ſingularem & vnicum in iure. Quare iſta quæſtio dependet ab intellectu illius text. & iſta quæſtio indiget altiori indagine: ideo de ea dicemus aliàs infra in hoc opere plene quid ſentiamus in vigeſimatertia quæſtione.

SVMMARIVM.

1. *Societas diuiditur ſecundùm quòd inter ſocios conuentum eſt.*
2. *In ſocietate an valeat pactum: vt alter nullum damnum ſentiat lucrum verò ſit commune.*
3. *Societas quando eſt contracta, in qua vnus ponit operam & alter pecuniam, an pretium operæ ſit correſpondens interuſurio pecuniæ & non ipſi ſorti. & num. ſeq.*
5. *Societas ſi fuit contracta, & vterque ſocius poſuit pecuniam, vel vnus tantum, & ille qui poſuit pecuniam ſibi prouidit, vt damnum eſſet alterius, lucrum verò commune, an talis conuentio teneat, vel ſit vſuraria.*
6. *Societas ſi non apparet contracta, ſed ponens tantum operas vult aliquid certum pro opera ſua & non teneri ad damnum, an pactum valeat.*
7. *Societas ſi inter duos contracta ſit, quorum vnus ponebat operam & alter pecuniam, poſt longa tempora & multis præcedētibus ſudoribus non inuenitur niſi capitale ſaluum, an præcipuum debeat eſſe eius qui id poſuit.*
8. *Societas ſi inter dominum & colonum partiarium ſit contracta, & dominus locauit boues cum pacto, quòd ſibi ob illos boues daret. 10. minas grani quolibet anno, vltra quàm daret ſine bobus, an iſte contractus ſit vſurarius.*
9. *Mutuans pecuniam colono vt maiores fructus percipiat, vſurarius eſt.*
10. *Societas quando eſt contracta & de portionibus fiendis nil eſt conuentum, ſi vnus ponit operam tantùm, & alter pecuniam tantum, quomodo partes fieri debeant.*
11. *Quid ſi vterque ponit pecuniam, vel vterque operam, vel vterque mixtim pecuniam & operam, an damna & lucra ęqualia eſſe debeant.*
12. *Fratrum ruſticorum ſimul habitantium ſi vnus plus de induſtria pro eo vel opera ponit, plus de fructibus habebit.*
13. *Boues ſi ſint deteriorati, cuius ſit periculum.*
14. *Filij fratrum ruſticorum impuberes ſimul habitantes aliquid pro eorum operibus recipere debent.*
15. *Filij ipſorum fratrum, vel vnus ex fratribus, ſi non poſuit totam operam, ſed partem; quia pro certa parte temporis operas ſuas locauit, quomodo fiet diuiſio fructus.*
16. *Quid ſi vnus ex iſtis fratribus ruſticis habet plures filios quàm alij, an in diuiſione debeat fieri conſideratio alimentorum perceptorum, ſi impenſa omnibus de communi fit.*
17. *Quid ſi aliqui ex dictis fratribus vel filij fratrum habeant vxorem, qui lucrū fecerunt ex eorum laboribus, an lucrum debeat eſſe commune, ſi dotes in communi poſuerunt.*
18. *Diuiſio quomodo fiet inter fratres & nepotes, qui eorum laboribus multa quęſiuerunt, an per capita, vel per ſtirpes.*
19. *Diuiſio quomodo fiet inter fratres, ſeu inter patruum & nepotes.*
20. *Diuiſio quomodo fiet, ſi ruſticus deceſſit relictis tribus filijs, & certis nepotibus paruulis ex vno ex iſtis filijs, & ex alio magnis, & ex alio filio reliquit nepotes, & iſte ruſticus tempore mortis habebat animalia, quæ erant ſua, quæ in hæreditate ſua remanſerunt, & iſti filii & nepotes per multa tempora in ſimul ſteterunt, ita ꝙ animalia pluries renouata ſunt, quæ diuidere volunt.*
21. *Diuiſio quomodo fiet clauſtri vel porticus communis duarum domuum, vnā quarum vendo aliam retineo.*
22. *Fratres plures ſi ſint qui diuidunt domum per partes, & in medio earum eſt clauſtrum, pars domus vni ſine clauſtro obuenit, alij aliæ partes domus cū clauſtro obuenere, an alius poſſit in clauſtrum venire.*
23. *Diuiſio clauſtri quod eſt inter domum tuam liberam & feudatarij quomodo fiet.*
24. *Puteus communis inter plures vicinos an diuidi poſſit.*
25. *Socij an dicantur fratres tres habentes hæreditatem communem, ſi vnus ſeparatim negotiatur & pro ſe lucra ſeparatim reponit, alij duo laborant bona communia, quæ multum meliorauerunt, & an fratres, qui poſuerūt operas & ſumptus in meliorādo, pretium operarum ab iſto fratre, qui ſeparatim negotiabatur, rehabere debeant.*

CIrca quartam partem principalem, qualiter inter ſocios portiones ſocietatis ſint faciendæ. Conclude, aut inter ſocios conuentum eſt expreſſe, qualiter partes ſocietatis fiant. Aut nihil eſt conuentū, ſed ꝯcta eſt ſocietas, & de portionib. inter eos fiendis nihil nominatim actum eſt, aut ꝯcta eſt ſocietas pro his portionib. quas vnus ex ſocijs arbitrabitur. Aut pro his portionibus, quas tertius cōſtituerit. † [1] Primo caſu, aut nominatim cōuentum eſt, vt portiones ſocietatis ęquę fiant, & tunc conuentio ſeruanda eſt. l. ſi non fuerint. in princ. ff. pro ſoc. ubi caſus, aut eſt conuentum, vt quis duas uel tres partes habeat, alter vnam, & tunc valet dicta conuentio in ſocietate, ſi modo alius quid plus contulit ſocietati, vel pecunię, uel operę, uel cuiuſcunque rei cauſa alterius, & forte aliter non tenet conuentio prędicta, ea ratione, quia ſocietas eſt quoddam ius fraternitatis, & licèt alias pacta tolerentur inter contrahentes, hęc tamen reprobantur. ff. depoſi. l. j. §. ſi conuenit. ff. pro ſo. l. ſi non fuerint. i. reſponſo. inſti. eo. §. illo. vel forte, vt ait Albe. non valet conuentio ſocietatis uitę, ſed iure pactorum. Alij, vt Ioannes ſubaudiunt maxime, ſicut alibi. ff. de contrahen. emption. l. fundi. prima tamen ſententia placet Azoni in ſum. C. pro ſocio in §. in ſocietate. Idem tenet glo. in dicta l. ſi non fuerint. [2] I reſponſio in uerbo ſocietate, in fine. † Aut eſt conuentum, vt nullam partem damni alter ſentiat, lucrum uerò ſit commune, & tunc aut unus poſuit pecuniam, & alter operam, vel mixtim pecuniam, & operam: & ille qui poſuit operam conuenit, vt alter damnum ſentiat, lucrum verò ſit commune, & tūc plerunque tanta eſt induſtria ſocii, ut plus ſocietati conferat, quàm pecuniam, ſi ſolus nauiget, ſolus peregrinetur, ſolus pericula ſubeat, tale pactum valet, & ſeruandum eſt. l. ſi non fuerit. §. ita coiri. ff. pro ſo. Nec tale pactum ſapit uſuram: nam tanta erat opera illius, qui poſuit ſolam operam, uel mixtim pecuniam, & operam propter ſuam induſtriam, quòd correſpondebat poſitioni quantitattis pecuniæ ex altera parte poſitæ; vt patet in. d. §. ita coiri. ibi ita demum valebit, vt Sabinus ſcribit, ſi tā[3]ta ſit opera, quantum & damnum eſt. † Ex quo infertur, licet regulariter quando eſt contractā ſocietas, in qua vnus ponit operam, alter verò pecuniam, pretium operæ intelligat eſſe correſpondens interuſurio pecuniæ, non ipſi ſorti: vt. l. cum duobus. §. ſi in coeunda. ff. pro ſoc. tamen prędicto caſu ipſa opera correſpondet ſorti, & interuſurio pecuniæ, quando autem operę poſitę, ex vna parte intelligantur reſpondere interuſurio pecunię poſitę in ſocietate ex altera parte, & quando intelligant correſpondere quantitati poſitę ex altera parte & ſic ſorti. In dubio hic, quòd operę intelliguntur correſpondere interuſurio pecunię poſitę ex altera parte: vt ff. pro ſo. l. cum duobus §. ſi in coeunda, tamen aliquando opera correſpondet ſorti, quia plerunque tanti eſt opera, quanti eſt pecunia poſita in ſocietate, & ſic opera plerunque correſpondet ſorti, vt d. § ita coiri. Quod quando ſit, quia huius certa regula dari non poteſt, arbitrio boni viri relinquēdum puto, inſpecta opera poſita ex una parte, induſtria, periculo perſonę, ac longo labore, puta ſi ſolus peregrinetur, ſolus ſubeat pericula, & longos ſudores, & inſpecta quantitate pecunię poſitę ex altera parte. l. ſi ſocietatem mecum. ff. pro ſo. & d. §. ita coiri. & hoc ſunt utilia ſcire. Nam ſi operę poſitę in ſocietate correſpōdent interuſurio pecunię, & finita ſocietate nihil ſupereſt, & ſic nō ſuper eſt capitale, uel caſu omnia ſunt concremata. Ille, qui poſuit operam, tenetur ad dimidium capitalis: vt d. §. ſi in coeunda. & hoc caſu intelligo Bal. in l. ſi patruus. C. communia vtri. iud. Aut operę poſitę in ſocietate correſpondent pecuniæ poſitę in ſocietate ex altera parte, & ſic ſorti, & tunc quicquid ſupereſt, commune eſſe oportet, quia hęc eſt natura ſocietatis, vt ſicuti lucrum, ita dānum ambo ſentiant, vt d. §. quidam ſagariam. in fi. & ideo ſi nō ſupereſt niſi pecunia poſita ex altera parte, & ſic ſors unius, uel pars illius pecuniæ, & ſic ſolū pars ſortis ſupereſt, quicquid ſupereſt inter ambos ſocios diuidi debet, & idem eſt, ac ſi quilibet poneret pecuniam. Si enim ille, qui ponit operam correſpondentem ſorti, perdidit opera, & conuenieus eſt quòd ille, qui poſuit pecuniam ſolum communicet eam, & ſic illa pecunia, quæ ſupereſt, diuiditur, & ſi caſu omnia ſint concremata, quemadmodum ille, qui ponit operā, perdidit eam totam. Ita ille, qui poſuit pecuniam eam totum perdidit, & ita vult gloſſ. in d. l. ſi non fuerint. in verbo ſolus. aliàs ſequeretur abſurdum, ꝙ unus totum perderet, & alter nihil, contra. l. ſi id quòd. in prin. & in §. item Celſus. ff. pro ſo. & contra dictum §. quidam ſagariam. & hæc puto uera, ſi opera poſita ex vna parte correſpondebat toti ſorti poſitæ ex altera & interuſurio ſortis. Exēplum, duo ꝯtraxerunt ſocietatē duraturā ꝑ triēniū, in qua unꝰ ponebat operā, alter verò pecuniā, puta centum. Ille aūt, q ponebat operā, erat adeo īduſtrioſus, & tot periculis ſuā perſonā exponebat, ꝙ in fine triēnij tanta erat opa, quæ corrn̄debat viri boni arbitrio toti ſorti & interuſurio ſortis: ſi aūt opera nō correſpondebat toti ſorti, ſed parti ſortis: & interuſurio ſortis. Exēplum, in fine triennii opera erat tanta quæ correſpondebat toti ſorti & interuſurio. † [4] Modò ſocietas durauit ſolum per biennium, quia vnus ex ſociis eſt mortuus, uel omnia in fine biennii ſunt concremata; tunc idem iuris eſt de parte quo ad partē, quod eſt de toto quò ad totum, lege quę de tota. ff. de rei ven. & ſic quatenus opera correſpondebat parti ſortis & interuſurio pecuniæ, de illa parte ſortis, cui correſpondent operæ poſitæ ex altera parte, fiat illa diuiſio, & idem iudicetur, ꝙ dictum

est de tota sorte, quando operę correspondent toti sorti, de alia autem parte sortis iudicetur idem, quòd dictum est de tota sorte, quando operę non correspondent toti sorti, sed interusurio pecunię & istud videtur ęquū, quæ ęquitas potissime in societate conuenit obseruari, cum societas instar fraternitatis obtineat, & summam rationem in se debet continere. l. verum. in princip. ff. pro soc. hoc etiam videtur arbitrio boni viri conuenire, quòd maximè in iudicio societatis obseruatur l. societates contrahuntur. l. societas. & in l. si societatem mecum. & l. quid enim. ff. pro soc. atque iuri consonum. Cum idem iudicari debeat de parte quo ad partem, quod de toto quo ad totum: vt dicta l. quæ de tota. Et ex his patet non obstare, si diceretur, impossibile esse aliquo casu operam posse correspondere sorti, & interusurio sortis. Cum nemo in principio societatis possit esse tam diligens & virtuosus; vt opera sua correspondeat sorti alterius. Quia licèt a principio non sit possibile operam socii cuiuscunque diligentissimi & studiosi hominis correspondere toti sorti, & interusurio eius, vt ex se patet, tamen potest esse homo tam diligens, & industriosus, & vitam suam tot periculis exponens, puta si solus nauiget, solus peregrinetur, solus pericula subeat, quòd sua opera quasi in principio correspondeat interusurio pecuniæ, & parti sortis, & tractatu tēporis maiori parti sortis, & eius interusurio, & in fine temporis toti sorti positę ex altera parte, & eius interusurio. Ponamus, est contracta societas duratura per octo annos vnus ponit centū, & alius operam, & industriam suam. Primò anno societatis accessit ꝓ mercantiis vltra mare, & rediit, adeo quòd fecerūt maximum lucrum principaliter propter industriam, & operam & periculum, quo se exponebat ille socius, qui ponebat operam in societate, licet opera sua non possit esse tanta, quæ in primo anno possit toti sorti, & eius intersurio respondere: tamen potest parti sortis, & eius interusurio correspondere, & vlteriori tempore cum iterum accederet vltra mare pro ipsis emendis, & vendendis mercantiis correspondebit opera sua interusurio sortis & alteri parti eius. Cum plus de opera posuerit, quando bis accessit vltra mare, & suam vitam pluribus exposuit periculis, quā quando semel tantum, & in fine temporis tantum fuit operatus, tot periculis, & sudoribus suam exposuit personam, quòd opera sua correspondere poterit toti sorti, & eius interusurio.

5 † Et ex hoc infertur, quòd si contraximus societatem tu & ego duraturam puta per octo annos, in qua tu ponebas operā & industriam, & ego ponebam pecuniam, cum hoc pacto, quòd damnum esset meum, si contingeret, lucrum verò commune: vt l. si non fuerint. §. ita coiri. ff. pro soc. & a principio societatis casu omnia sunt concremata, vel nauis periculo deperdita tempore, quo opera tua non correspondebat toti sorti sed parti & interusurio eius, pro illa parte sortis cui correspondebant operæ iudicabitur idem, quod dictum est de toto, quando toti sorti correspondebant operæ, pro alia autem parte sortis, cui operæ non correspondent, sed solum eius interusurio indicabitur idem, quod dictum est de tota sorte, quando opera correspondebat solum interusurio pecunię & non sortis, cum idem sit de parte quò ad partem, quod est de toto quò ad totum, & istud videtur ęquissimum & iuri consonum. Nam si diceremus, ex quo interuenit pactum prædictum, ꝙ damnum esset meum lucrum verò commune, licèt a principio casu fortuito omnia sint concremata tempore quo operæ correspondebant solum parti sortis, & interusurio totius, & non toti sorti, tamen totū damnum debet esse meum, quia ita conuentum est, tenendo opinionem, quam licèt glos. in l. si non fuerint. primo responso. in verbo societati, in fine & Azo in summa. C. eodem in §. in societate. Istud pactum esset contra naturam societatis, quæ claudicare non debet, & per consequens non valeret, vt dictis iuribus, vt ergo valeat, oportet, ꝙ opera & industria correspondeat damno, & per consequens interusurio & sorti: vt d. l. si nō fuerint. §. ita coiri vbi casus. Quatenus ergo opera correspōdet sorti, catenus damnum est meum. Abinde supra iudicandum est de residuo sortis, quæ casu fortuito periit. Idem quod dictū est, quando opera correspondet interusurio sortis, non enim est inconueniens æquitatis ratione vt dictum pactū prædicto modo interpretetur, ne sit contra naturam societatis, & vt magis valeat, quàm pereat. Et prædicta vera, nisi ille, qui ponebat operam in societate, quæ debebat durare puta per octo annos, esset tantū industriosus, & tantum operaretur, ꝙ opera sua ante lapsum biennii fuisset sufficiens correspondere toti sorti alteri & eius interusurio; nam tunc quemadmodum si societas durasset vsque ad 8. annos prout contracta fuit & verisimiliter durare debet, cum aduersa fortuna non sit cōsideranda: vt l. inter stipulantem §. sacram. ff. de verborum obliga. Ille qui ponebat operam posuisset tot operas, quę correspondissent interusurio, & toti sorti, & multo maiori quantitati, quàm sorti, & interusurio eius. Ita etiā si durauit minus, videlicet eo tꝑe quo, opera nō correspōdebat toti sorti, sed parti sortis, & interusurio. Conueniēs est, vt dānū totum sit alterius, cum ꝯriorū eadē sit natura l. cū duob. §. quidā sagariā. in fi. ff. de ꝑ so. Ergo si societas durasset per 8. annos, ille, qui ponebat operam, posuisset operas correspondentes multo maiori quantitati quàm sorti alterius, & interusurio eius, sic alter socius posuisset plures operas quàm conueniens esset respectu sortis alterius. Cum ratione prædicti pacti talis paciscens dicatur plus percipere. ff. de contrah. emp. l. fundi partem. ita etiam econuerso, conueniens est ex pacto prædicto, vt si ille qui ponebat operas, posuit minores operas, quæ non correspondebant toti sorti sed parti. Cum societas casu ante finitum tempus fuit finita, puta quia in secundo anno omnia erant concremata, & sic minores operas, quàm esset cōueniens respectu damni. Tamen damnum sit alterius, vt conuētum fuit ratione dicta, & per hanc rationem idem puto in casu supra proximo, quando operæ in fine temporis correspondissent interusurio pecuniæ, & sorti, licet non maiori quantitati, quàm sorti, & interusurio, quia propter pactum prædictum, ꝙ damnum sit illius, qui pecuniam posuit, lucrum verò sit commune hic operas ponens cōicauit socio de lucro plus debito. Nam vbi debebat communicare solum, quatenus lucrum operæ correspondebat lucro pecuniæ, hic communicauit totum. Abinde s̄. quatenus plus debebat existimare lucrum operę quā lucrum pecuniæ, merito vice versa ex pacto prædicto. Nec obstat glo. in d. l. si non fuerint, quia super illud pactum socius videatur se astringere ad plus debito. Tamē etiam propter illud pactum socius, qui communicabat totum lucrum prædictum se ad plus debito astringebat, vt patet ĩ. clarius in prima. q. vnū cum reliquo compensetur. Sed si lucrum operæ solum esset q̄tum lucrum pecuniæ, & sic operæ correspondèrent interusurio pecuniæ, tunc bene putarem illud pactum, ꝙ damnū sit alterius, esse iniquum, & contra naturā societatis, q̄ summā dēt ꝯtinere æquitatem. Quæ qn̄ sit arbitrio boni viri relinquendū censeo, qđ in iudicium societatis plurimū versatur. l. societates. §. societas. & l. si societatem mecum. & l. quid enim. ff. pro so. & hoc vltimo casu intelligo gl. in d. l. si non fuerint. de qua s̄. & ꝑdicta tene menti, quia sunt quotidiana & vtilia & doctores minus ꝑfecte declarant.

6 † Sed primò quæro, quid si non apparet contracta societas, sed ponens operas tn̄ vult aliquid certū ꝑ opera sua, & non teneri ad damnum. Dic ꝙ tale pactum seu cōuentio valebit, nec erit contractus societatis, sed locationis operarum. Ita concludit frater Bartolomeus in pisanella sup verbo societas, in fi. vbi ēt dicit, ꝙ talis ponens operas pōt pacisci non solum vt habeat aliquā certam summam pro opera sua, & non teneatur de damno, vt s̄. dictum est. Sed ēt, vt talem partem lucri habeat, & nihil de damno, qm̄ illam partem lucri nō recipit vt socius, sed vt locator operarum. Istud dictum vr̄ intelligendum, vt aliquid percipiat, qn̄ apparet lucrum. Si uerò non appareret lucrum, sed damnum, & tunc nihil perciperet, quia lucrum dr̄ deducto damno: vt d. l. si non fuerint. §. Aristo. & l. Mutius. ff. pro so. & insti. eo. ti. §. de illa. Ergo si esset dānū, nō cadit consideratio lucri, & sic cum nullum consideretur esse lucrū, tūc nihil ꝑcipiet. Aut ex vtraque parte fuit posita pecunia, & conuentum fuit, vt damnum alter sentiat, lucrum vero sit cōe, & sic vt capitale vnius sit saluum, vel ex vna parte fuit posita pecunia, ex altera opera, & ille, qui posuit pecuniam, prouidit sibi, vt capitale suum sit saluum, lucrum verò sit commune, & tunc tale pactum vr̄ valere, nec vr̄ vsurarium, nec contra naturam societatis, quia licet de natura societatis sit, ꝙ ĩter socios seruetur æqualitas: vt d. l. si non fuerint. in prin. & l. cum duob. §. quidam sagariam. in fi. Ex pacto tamen simplicitatem suæ naturæ excedere potest, & per hoc videtur, ꝙ lucrum additum sorti & ex negotiatione, & industria socii nō sit vsura. l. cum duobus. §. item ex facto. ff. pro socio. nisi esset lucrum taxatū a principio, vt quinque pro centenario, & tunc præsumitur illicitum commertium semper saluo capitali, vt tenet glo. in d. §. item ex facto. Nam aliquis contractus iudicatur vsurarius ratione certi, & iudicatur vsurarius ratione incerti, de vsur. cap. nauiganti. verba sunt Bald. in consilio, quod incipit: In Dei nomine amē. viso instrumēto facto inter Vgolinum, Albertum & Fortunatum, ubi ex prædictis consuluit, dictum contractum non præsumi vsurarium. Idem tenuit Albericus, ut refert Hosti. in summa de usu. §. an aliquò casu. ver. quid si periculum pertinet ad recipientem insolidum, qui dixit, quòd Albericus dixit, quòd de rigore iuris, & ex vi pacti, & de natura contractus approbati, & liciti talis societas est licita. Nam pro maiori parte mercatores lucrantur, & iura ad ea, quæ frequentius accidunt, adaptātur. ff. de legibus. l. nam ad ea. nec moueat te, quòd periculum pecuniæ ad recipientem insolidum pertinet, & non totum lucrum: nam contractus ex conuentione legem accipiunt. ff. depositi. l. j. §. si conueniat. ff. de regu. iur. l. contractus. ff. ad l. aquil. l. si seruum. §. si calicem. ff. de contrahend. emption. l. fistulas. §. frumēta. & ad hanc opinionem Alberici firmandam possunt multa adduci. primò, insti. pro so. §. de illa. Secundò, quia in aliis contractibus videlicet pactum præter naturam contractus, vt damnum spectet ad suscipientem, vt in commodato, & similibus, secundum Ioan. Cald. & Petr. de Perusio in capitulo fina. de vsuris. & Hostien. in dicto ver. quid si periculum, qui similiter

concludunt secundum ipsum Hostien. ꝙ quamuis talis societas secundum Alberi. non iure societatis, sed vi pacti licita possit dici; tamen non est omnino æquali. Ideo in iudicio animæ consulerem, ꝙ si is, qui pecuniam recepit, casu fortuito ipsam amitteret, is, qui dedit, remittat, secundum Hostien. ibi, mihi tamen salua veriori determinatione videtur dicendum, ꝙ aut ille, qui sibi cauit, ꝙ damnum esset alterius, plus contulit in societate pecunię, vel alterius rei, & tale pactum valeat, nec sapiat vsuram. l. si non fuerint. §. j. & 2. ff. pro soc. ibi. ita demum valebit, si tanti sit opera, quanti damnum est. institu. eod. §. de illa ibi, quia sepe quorūdam hominum ita pretiosa est opera in societate, vt eos iustum sit meliori conditione in societate admitti: vt l. si societatem mecum. in fin. ff. pro so. societas enim summam rationem habere debet, cū instar fraternitatis obtineat. ff. pro so. l. verum. in princip. Conueniens ergo erat, ꝙ ille, qui plus ĩ societate ponebat, plus perciperet: vt d. l. si societatem. & d. l. quid enim. eodem titu. Ergo ex quo apponendo tale pactū, ꝙ damnū sit alterius, dicitur plus percipere, vt l. fundi partē. ff. de contrahen. emp. ff. de seruis expor. l. si venditor. §. fina. prout conueniens est, ex quo plus societati conferebat, meritò tale pactum validum, & iuris rigore & simul æquitate iudicari debeat, vt dictis iuribus, & hoc casu intelligatur Bal. in d. consilio, vel responde, ꝙ termini Bald. sunt, quando vnus sociorum suscepit in se periculum certi casus fortuiti, & sic damnum non erat ex toto alterius, sed solum ratione illius casus fortuiti. l. fistulas §. frumenta. de contrahen. empt. Aut non cōstabat, ꝙ ille, qui sibi prouidit, vt damnum esset alterius, & lucrum commune poneret ĩ societate aliquid plus, vel pecuniæ, vel alterius rei, quàm alter. Sed erat dubium; quia forte alter ponebat in societate operam, & ipse ponebat pecuniam, & ille, qui ponebat pecuniam, sibi prouidit, vt damnum esset alterius, & lucrum commune, & sic ꝙ capitale suum sit saluum, & tunc de rigore iuris videtur dicendum, ꝙ tale pactum validum sit: vt d. §. de illa. versic. & adeo. & loquatur Albericus. Quod tamen firmiter non assero iudicio sanctæ matris ecclesiæ me subiiciens: de ęquitate tamen fauore animę, ille qui dedit pecuniam scit, ꝙ plus non posuit in societate quàm alter, licèt ꝙ hoc non appareat, consulendum est ei ꝙ si pecunia perierit casu fortuito, qui dedit remittat, & loquatur Hostien. Ioan. Cald. & Petr. de Perusi. Cōgitationes enim hominum omnipotēti Deo occultari nō possunt. capitu. in ciuitate. de vsuris. Idem dicendum esset, si ille, qui posuit pecuniam, cauit sibi, vt capitale suum esset saluū. Dubitatur, an plus in societate posuerit, quàm alter; quia forte alter ponebat operam. Nam in dubiis tutior via est eligēda. de spon. c. iuuenis. de homi. capitu. petitio. de cleri. excommunica. capit. illud. Aut constabat, ꝙ ille qui sibi prouidit, ꝙ damnū esset alterius, & sic ꝙ capitale suum esset saluum, non ponebat plus in societate, neque pecuniæ, neque alterius rei, sed æqualiter ambo ponebant. Puta, quia vnus ponebat centum, & alter similiter ponebat centum, & tunc ex quo tale pactum, in quo socius sibi prouidit, ꝙ capitale suum esset firmum, est cōtra naturam societatis non valeat, vt voluit gloss. nota. in fin. l. si non fuerint super verbo societati, pro so. de precario. c. j. ff. eod. l. cum precario. & hoc modo intelligatur gloss. 14. q. 3. c. plerique, vbi traditur regula, ꝙ quando capitale est saluum, ibi cōtractus dicitur vsurarius, & istam opinio. tanquàm tutiorem fauore animæ tenendam arbitror, quæ cæteris rebus præferenda est. l. sancimus. C. de sacrosanct. eccle. Quid enim prodest totum mundum lucrari, si anima detrimentum patiatur? De simonia. cap. Matthęus. non obstat d. §. coiri. & d. §. de illa. quia in dictis iuribus ille, qui ponebat operam, sibi prouidit, ꝙ damnum esset alterius, lucrum verò commune, ponebat operam, & industriam suam in societate quæ tanti erat, quanti damnum est, vt patet in d. l. si non fuerint. ibi. si tanti sit opera, quanti & damnum est, vt in d. §. de illa. ibi, quia sępe quorundam hominum ita pretiosa est opera &c. Et ideo capitale illius, qui sibi prouidit, ꝙ damnum esset alterius, lucrum verò commune, non erit saluum. Nam si suus consocius, qui posuerat pecuniam, sustinebat damnum pecuniarum, iste, qui sibi prouidit vigore dicti pacti, sustinebat damnum amissarum operarum, quod tantum erat, quātum damnum pecuniarum alterius: vt patet ibi, si tanti sit opera, quanti & damnum est, & sic expresse patet in dictis iuribus, ꝙ capitale non erat saluum, vel in d. iuribus ille, qui sibi prouidebat ex dicto pacto, plus ponebat in societate quàm alter, vt patet in d. §. ita coiri. ibi. plerunque. n. tanta est industria socii, vt plus societati cōferat q̄ pecunia, vt d. §. de illa. ibi. qa sępe quorūdā hoīum ita ꝑtiosa est opera &c. Cōueniēs ergo est, ꝙ plus ꝑcipiat q̄ alter, vt l. si societatē. in fi. ꝑ so. ꝑut plus dicebat ꝑcipere vigore dicti pacti vt s̄. ꝓbatū est. Nō obstat. §. itē ex facto. qa ibi solum in casu lucri prouisum fuerat. Erat enim mercator, cui forma erat semper prospera, damni autem nulla fuit facta mentio; quia minime fuit dictum, quòd capitale sit saluum, vel quòd damnum alter sustinebat; tunc ergo cum casus omissus remaneat in dispositione iuris communis. l. si cum dotem. forma. de condi. ob cau. l. si extraneus. & de iure cōmuni inter socios, sicut lucrum, ita dānū cōe esse oporteat, vt d. §. dāna fatalia. & d. §. quidam sagariam. in fi. vbi casus, merito inter istos socios licet damni nulla esset facta mentio, si tamen damnum esset, communicabitur pro ea parte pro qua cōmunicabitur lucrum. insti. pro so. §. illud expeditum. vbi casus, & hoc modo forte posset intelligi. d. §. item ex facto, ꝙ est menti tenendum. Ex quo no. ꝙ si fiat pactum de aliqua parte lucri præstanda, idem pactum videtur factum in damno secundum Goffre. in libellis suis, in rub. quæ incipit, si aliqui societatem. in § nunquid amissa pecunia in fi. & Azo in summa. C. eo. in §. in societate. per d. §. illud, cum contrariorum eadem sit natura. de leg. iij. l. fi. & idē tenuit Bal. in d. l. 1. C. pro so. in iij. q. in ver. tu dic, ꝙ quatenus est commune lucrum, eatenus est commune damnum, & non aliter. Ex prædictis ergo patet, ꝙ in d. iuribus non erat factum pactum, ꝙ capitale vnius foret saluum. Si qui tamen vellent tenere opi. contrariam, ꝙ prædictus cōtractus non sit improbatus, consulo eis, ꝙ abstineant a talibus contractibus, & si nolunt abstinere, saltem ęquitatis ratione iudicio animæ, quæ cæteris rebus est præferenda: vt d. l. sancimus. & d. c. Matthæus. sequēdum est consilium Hosti. in d. §. an aliquo. versicu. quòd si periculum est. & Ioan. Cal. & Petr. de Perusio in d. ca. fina. de quo supra fuit dictnm &c.

7 ¶† Secundò iuxta prædicta quæro, ꝯcta societate inter duos, quorum vnus ponebat operam, & alter pecuniam, post longa tempora, & multis sudoribus præcedentibus non inuenitur nisi capitale saluum, an debeat esse præcipuum eius, qui ipsum posuit. Ex prædictis patet decisio; quia si opera correspondisset interusurio pecuniæ, vt in dubio præsumitur, tunc capitale est illius, q̄ ipsum posuit. Quare enim deberet hēre socius meus pecuniam meā, & si tu dicis, qa ponit operā. Rn̄deo, ꝙ pretium operę intelligitur correspondere interusurio pecunię, non ipsi sorti. Vnde vnus ponit commoditatē operæ, alter ponit commoditatem pecuniæ, non autem proprietatem. Finge. n. ꝙ si vnus ponit in societate decē millia, nulla potest esse proportio, nisi de commodo operæ ad commodum pecuniæ non ad ipsam totalem sortem. Præterea istud est expressum, quando ex vna parte ponitur species, puta pecus, ex alia opera pastoris, ꝙ solum commoda & damna obuenientia sunt cōia, non aūt ipsum pecus, vt l. cum duobus. ff. si in coeunda. ff. pro so. vt dicamus in societate positus potius vsus rei, quàm res ipsa secūdùm Bal. in l. 2. C. pro socio. si verò opera correspōdet positioni quātitatis positæ ex altera parte & sic sorti, tunc si in diuisione quæ fit post longa tempora, & multis periculis, ac sudoribus præcedentibus non inuenitur nisi capitale saluum, ex illa parte sortis, cui operæ correspondent, debēt fieri duæ partes, & vna pars debet esse illius, qui posuit operas, quæ perditæ sunt, alia illius, qui posuit pecuniam, quia ex quo operæ deperditæ non correspōdebant toti sorti, sed parti: sicut ille, qui posuit operam, si in illis operis quæ parti sortis correspondebant, fuisset lucrum, debuisset diuidere per medium. Eodem modo ex quo sunt deperditæ, damnum nō debet esse totum suum, sed debet diuidi per medium. l. cum duobus. §. quidam sagariam. in fi. & sic vterque participaret de illo damno, ꝙ tunc participat, quando illā partem sortis, cui correspondebāt illæ operæ deperditæ, cōicat, vt ex prædictis patet. Quod tn̄ non vr̄ transire sine dubio, & pro clariori intelligentia rē exemplo subijciamus. ꝯxi societatem cum quodam aurifice per octo annos duraturā, in qua ipse ponebat operam & industriā suā, ego verò pecuniam, nec aliter conuentū est inter nos, qūo lucrum ac dānū diuidi debeat, nec cōsuetudo regionis, aut sociorum aliter apparet; quia tunc cōsuetudo regionis, ac sociorum esset seruanda. Nam inter aurifices debet eo casu seruari consuetudo aurificum, vt in auc. de fideius. §. fi. & de ędi. edic. l. ꝙ si nolit. §. quia assidua. & de fideius. l. fi. secundum Bal. in l. 1. C. pro socio. in 3. q. & inter socios consuetudo sociorum. l. vel vniuersorum. de pig. ac. quia quod consuetum est fieri, tacite actum videtur. C. loca. l. licet. facit. d. §. qa assidua. & l. fin. & l. item quæritur. §. qui impleto. locati. Iste artifex erat persona peritissima, industriosa, vigilans ac summe sollicita, adeo quòd vbi alij aurifices communiter consueuerunt lucrari decem pro centenario anno quolibet vno cum reliquo compensato, iste lucrabatur xx. quolibet anno. contingit, quòd in fine quinque annorum casu omnia perierunt, adeo ꝙ non remanserunt nisi illa centum in societate per me posita, vel nihil remansit. Quæritur modo, si illa centum, quæ remanserunt, debeant esse præcipua mea, vel communicare debeam socio meo, & pro qua parte & si nihil remansit, an damnum dictorum centum florenorum debeat esse meum, aut diuidi inter me & sociū meum debeat, & qualiter, & an ego tenear iterum imponere alia centū, vt perficiatur societas vsque ad alios tres annos secundum nostram conuentionem. Primo casu, qn̄ sola centum remanserunt, concludendum videtur, ꝙ si casus prædictus non contigisset, de. xx. lucratis quolibet anno x. attribuerentur operæ & pecuniæ mixtim, vt alij aurifices cōiter cō sueuerunt lucrari. Reliqua x. excelsæ operæ & industriæ ac sudori istius aurificis, de quibus reliquis x. operæ solum attributis,

buris, si ego fuissem consecutus quinque arbitrio boni viri, conueniens est, vt si illa 10. attributa solum operae sunt deperdita casu, quemadmodum si non fuissent deperdita, fuissem quinque lucratus, eodem modo ex quo sunt deperdita quinque resiciam socio meo, arg d. § quidam sagariam. in fi in quo vbi lucrum ibi damnum, ex his quae dicit Bal. in l. 1. C. pro socio. in 1. q. ibi dum dicit, tu dic, quòd quatenus est commune lucrū, eatenus est commune damnum, & non aliter, & si de illis centum per me positis in societate debeam in fine praedictorum quinque anno. 25. reficere si tantum fuisset vltra 10. quae essent quolibet anno mixtim operae & pecuniae secūdum aliorum consuetudinem attributa lucratus, & si illa quinque non fuissem lucratus, quasi reliquae 10. quae solū excelsae operae, & industrię, ac sudori illius aurificis attribuebantur, solū cedant lucro eius, quasi diuisio debeat inter eos fieri ex qualitate portionis: vt d. l. si non fuerint. secundum vnum intellectum, & sic ex quo ille aurifex plus ponebat operae in societate, quàm ego ponerem pecuniae, habita dicta consideratione plus de lucro percipere debeat, quemadmodum si fuissent duo, & vnus posuisset in societate solum centum & alter ducenta. Ille qui plus ponit in societate, plus de lucro percipere debet: vt d. l. si non fuerint. secundū vnum intellectum, de quo supra patet, quia operae precium & extimationem recipiunt, & illa extimatio & pretium loco pecuniae subrogatur. l. cum duobus. §. si in coeunda. ff. pro so & sic habetur perinde, ac si iste, qui posuit operam, posuisset de pecunia tantum quantum fructabant illae operę. Modo euenit casus q omnia perierunt, adeo q non remanserunt in societate nisi centum, vtrum debeant esse praecipua mea, qui in societate posui centum, & videtur dicendum q sic: vt capitale meum retraham, aliàs rehabeam, vt d. § si in coeūda, tamen, quia ex quo non sum lucratus aliquid de reliquis 10. quae solum fuissent operae, & excelsae industriae, ac sudore illius attributa, ita non est conueniens, q damnum mei sentiam capitalis. Contrarium tamen videtur dicendum, & vt res clarius patefiat, ponamus exemplū, ego posui in societate centum, & aurifex ille operam, societas debebat durare ex nostra conuentione annis octo, in fine quinque annorum in societate reperiebantur ducenta, centum de capitali, & centum de lucro. Capitale erat meum, lucrum verò commune ęqualitatem proportionis considerando vt supra casu omnia perierunt, & non remanserunt nisi centum, quare magis dicuntur perijsse centum, quae consistebant in lucro modo praedicto, quàm centum, quae consistebant in meo capitali cum in vtroque erat quantitas, nec magis signata erat vna quam alia. Certe videtur, q ratio reddi nequeat, & ideo, vt diuisio dāni praedicti fiat ęqualitate seruata, quae inter socios seruanda est, & boni viri arbitrio, quod in societate plurimū seruatur. Quinquaginta intelligantur perijsse de lucro, & quinquaginta de capitali, verum quia ille qui posuit centum, tunc esset in maiori damno, quàm ille, qui posuit operam contra omnem ęquitatē, quare si fuisset lucrum ex eo non percepisset nisi 25. considerando modo praedicto, & de dāno ipse ponit quinquaginta de suo capitali, & 25. de lucro, quod est valde inconueniens, & absurdum: quia quasi totum damnum esset illius, qui posuit pecuniā, & ideo diuisio debet fieri hoc modo, si fuisset lucrum centum, de quo supra considerando modo praedicto, ille qui posuit operam fuisset consecutus de illis centum lucratis 75. videlicet 25. pro parte operae correspondentis interusurio pecuniae positae ex altera parte, & quinquaginta pro residuo operarum excellētium ac maximorum laborum vltra aliorum consuetudinem, & ille, qui posuit centum in societate, consequeretur de illis cētum lucratis 25. Modò ex quo ex illis ducentis simul tanquàm in vnum consideratis, vel ex 75. illius qui operam posuit, & centū. 25. illius qui posuit pecuniam, sunt casu perdita, centum quaginta centū damno illius, qui posuerat operam, qui in illo alias aceruo habebat 75. & sic remanēt sibi 25. & illo 75. & alia quinquaginta cedūt damno illius, qui pecuniam posuerat, & in illo aceruo habebat 125. & sic restant sibi 75. & hoc mō equa erit illius perditi diuisio, non ob. §. si in coeūda, quia ibi ponebatur species in societate, hic quantitas. Si autem omnia perierunt casu, adeo q nihil remansit, tunc ille, q posuit operam, cui restabant in manu 25. illa ponit. & alter qui pecuniam posuerat ponit alia 25. & sic sunt quinquaginta. Verum quia sunt deperdita centū, & sic omnia, & per consequens alia quinquaginta. 75. debet contribuere ille, qui operam ponebat. & 25. ille q posuit pecuniam, & sic ille, q posuit pecuniam, debet refundi per alterū, qui operam posuerat in 25. & hoc modo ille, cui debebātur 75. si fuisset lucrum, ex quo omnia sunt concremata casu, illa 75. perdidit, & ille, cui debebant centū, 25. si fuisset lucrū, similiter alia 75. debet ponere, & quia vltra haec deperdita erant pro communi causa alia quinquaginta, quae erant illius qui habebat centū. 25. ille qui amiserat. 75. debet refundere illi alteri, qui habebat centū 25. & ista consideratio videtur menti tenenda & doc. non ita declarant, & videtur hinc materia conuenire, vt equalitas seruetur, quae permaxime inter socios conuenit obseruari. l. verū. ff. pro so. & haec de primo, & secūdo. Tertio casu nū-

quid ego cogar iterato ponere centum. ex quo ante finem temporis casu omnia sunt concremata. Dicit gl. in l. 1. C. eo q non; quia finita est societas. l. verum. §. fi. versi. res verò coniuncta gl. ff. pro so. item quia videtur actū de ponendo semel, & non pluries. ff. pro soc. l. si socius pro filia. ver. nec si prior. secūdum Bald. in l. 1. C. pro soc. in 7. q. non ob. l. si non fuerint. in prin. ibi. aequas eas esse constat; quia debet intelligi in dubio, in quo dubio operae praesumuntur, alio non apparente, correspōdere interusuris pecuniae ex altera parte positae, vel intelligitur aequalitate proportionis, vt ille, qui plus ponit in societate, plus de lucro participat, & hoc arbitrio boni viri videtur conuenire, quod in societate plurimum versatur. l. si societatem mecum. ff. pro so. ibi dum dicit, ad boni viri arbitriū res redigenda est, & conueniens est arbitrio boni viri: vt non vtique ex ęquis partib. socij simus veluti si plus alter operae. industriae, pecuniae in societate collaturus sit. l. quid enim si ti Nerua eo ti. vbi tex. idem formaliter dicit, alias si diceremus, q opera semper solum intelligeretur correspondere interusurio pecuniae, adeo q ille, qui posuit operam haberet medietatem lucri, & ille qui posuit pecuniam, haberet aliam medietatem lucri, plurima sequeretur absurda, & contra naturā societatis. Nam primò sequeretur, q si multo plus valeret opera & industria quàm pecunia, vel econtra. ille, qui plus poneret, non plus perciperet, contra dicta iura & naturam societatis, vt patet per gl. superius allega. in d. l. si non fuerint. Secundò sequeretur aliud absurdum. q si vnus posuit in societate solum 10. puta in illo, qui contraxit societatem cum barbitonsore, qui eget modica pecunia pro sua arte exercenda, & barbitōsor operā, & lucrabatur 30. in anno. q ille, qui posuit pecuniā, consequeretur medietatem lucri, & aliam medietatem consequeretur ille barbitonsor, quod esset absurdum, & contra oēm ęquitatem, & naturam societatis, quae summam debet habere ęquitatem: vt d l. verum. Item aliud & forte maius sequeretur absurdum, q si essent sex mercatores, aut alij artifices, qui simul contraherent societatem, & vnius poneret mille in societate, & alij operam, q vnusquisque pro ęquali portione haberet, & sic iste, qui posuit mille, non haberet nisi sextam par. quia debet ęqualiter diuidere cum illis, qui posuerunt operam, hoc est quilibet pro virili, quod esset absurdum; quia cum plus multo posuerit in societate, qui posuit mille, quàm vnus sociorū, qui posuit operam, multo plus debet percipere, qui posuit pecuniam, vt lucrum suae portioni correspondens percipiat, vt dictis iuribus. Vel si diceremus, q ille, qui posuit pecuniam, ęqualiter diuidit cum illis, qui posuerunt operam, hoc est illi quinq; ferant vnam partem lucri ratione operae, quorum vna opera reputetur, & ille, qui posuit pecuniam, alteram, posset maius sequi absurdum, pone q esset vna ars, quae cum modica pecunia fieret, quia principaliter consistebat in opera. Modo vnus posuit in societate 20. quae pro dicta opera & arte sufficiebant, & quinque operam, vt posset in barbitonsoribus ɔtingere: esset ne conueniēs, q ille, qui posuit in societate solum 20. mediam lucri ferret, & reliqui, qui sunt quinq;, qui posuerūt operam, quae plus potest valere media opera vnius solus, quam interusurium dictae pecuniae, non ferant nisi aliam medietatem lucri, certè non, immo, vt ex se patet, esset iniquissimum, & contra dicta iura, & naturā societatis quae summam debet continere ęquitatem, & ideo p̄dicta distinctio, quam feci, videtur iuri & ęquitati conuenire, vt siue sit contracta societas, in qua vnus, vel plures ponūt operā, & alter pecuniam, nec apparet de alia consuetudine regionis, seu ipsorum sociorū inter eos, partes lucri & damni fiant ęquales ęqualitate proportionis, vt ille, qui plus posuit operae, industriae, vel pecuniae, plus arbitrio boni viri consequatur, quod in societate semper versatur: vt in dictis iudib. licet in dubio aliter nō apparente portiones inter eos debeant fieri ęquales ęqualitate quantitatis: & hoc modo intelligitur d. l. si non fuerint. & Bal. in l. 1. in 1. q. C. pro socio. † Tertiò quaero, erat contracta societas inter dominū & colonū partiariū: vt l. cum duob. §. si in coeūda. ff. pro so. Modo dominus locauit boues cū pacto, q sibi propter illos boues daret 10. minas grani quolibet anno vltra quam dares sine bob. an iste contractus sit vsurarius, quid dicendū. Dici potest, q aut sunt operae boū, & licitus est contractus: nam boues deteriorantur, & pericula domini sunt. ff. loca. l. in naue Sāfeli. secus si starent periculo eius, cui locati sunt. Nam etiam tūc contractus illicitus erit: & ita sentit Ant. de But. & Io Cal. in d. c. fi. alleg. d. c. pleriq;. 14. q. 3. de qua materia plenè vide in sequenti parte principal. q. 24. sed nunquid si dominus mutuauit pecuniam colono, vt ei de maiori parte fructuum respondeat, dicatur vsurarius. Dicendū est q sic, ar. eius quod dicit Io. Cal. in d. c. fi. de vsu. de eo q mutuat pecuniā Titio, vt vadat ad molēdinū, vel furnū, vel intret scholas suas, alias nō mutuaturus. vide qđ no. do. in l. rogasti. § si tibi. ff. si cer. pe. & si ex hoc recipit ɔmodū, vel vtilitatē, q̄ possit pecunia ęstimari, est vsurarius, & tenetur ad restitutionē, & non de mercede, quā dat sibi Titius pro labore, q̄ et daret alter. Sed de vtilitate q̄ habet alius. puta: q a ex hoc molēdinū, vel furnū, vel scholae hn̄t maiorē ɔcursū p̄sonarū, & est maioris famae. Ista. n. bn̄ pn̄t pecunia ęstimari, videlicet tm̄ quantū sibi

sibi reputat, vel reputare debet illud commodū vel honorē pp hoc, quod Titius iuit ad molendinū, furnū, vel intrauit scholas suas, q̄ non fecisset, si pecunias non mutuasset. Sed est subtiliter aduerten. cui debeat fieri huiusmodi restitutio. Illi enim cui pręstat seruitium non; quia ex hoc sibi nihil periit, nec praestitit domino molendini aliquam vtilitatem ex illo mutuo, quam alteri non praestitisset etiam sine mutuo, non igitur locupletatur ex hoc, hoc ergo casu puto, q restitutio pauperibus sit facienda, qui semper succedunt, ex quo fienda est restitutio, & nō constat, cui debeat fieri, extra de vsu. c. cum tu s̄m ipsum Io. Cald. in d. c. fi.

9 ¶ † Primo tm̄ casu de eo, qui colono mutuauit pecuniam, vt maiores fructus perciperet, puta, quia consueuerant coloni in illis partibus respōdere de tertia parte fructuum. Iste autem colonus propter mutuum sibi factū respondet de medietate, illud plus q abest colono propter dictū mutuū ipsi restituendū puto, vt d. c. cum tu. de qua materia vide in sequenti parte in xxiii. & xxiiii. q.

10 ¶ † Secundo casu, qn̄ ɔtcta est societas & de portionibus fiendis nihil nominatim est conuentum, aut vnus ponit pecuniam tantum, & alter operam tantum, aut vterq; operā, & vterq; pecuniam, aut vnus mixtim pecuniam, & operam, alter operam solū, aut econtra vnus pecuniam tantū, alter mixtim pecuniam, & operam, aut vterq; mixtim pecuniam & operam. Primo casu quando vnus ponit pecuniā tantū, alter operam tantū, & tunc in dubio intelligitur, q veniant ęquis portionibus, nisi aliter actū sit, s̄m Bal. in l. j. C. pro socio, & est casus in l. si non fuerint. in prin. coniuncto. §. 1. s̄m vnum intellectum. ff. pro socio. Nam ibi vnus ponebat pecuniam alter operā: vt patet ibi, plerunq; enim tanta est industria, vt plus societati conferat, quam pecuniā, & partes societatis bene fiebant: vt patet ibi in prin. ibi. aequas eas esse constat, & hoc modo intelligit eam Bal. in l. 1. C pro so. & intellige aequas aequalitate quantitatis, vt quilibet habeat dimidiam, & hoc potest deprehendi ex principio illius tex. iuncto ver. sequenti, ibi si verò placuerit: vt quis duas partes &c. vbi qn̄o praedicti socii nolunt diuidere aequaliter, sed vnus vult percipere maiorem portionem q̄ alter, necesse habent verbis exprimere, vt patet in d. ver. si verò alter. qui sequitur post princi. Sequentia enim declarant praecedentia. l. quemadmodum. ff. ad l. Aquil. insti. eo. tit. § hoc tn̄ capite. & insti. de rerum diuisio. §. item lapilli l. nihil, de cōiungen. cū emā. lib. Sed intelligendo aequas aequalitate proportionis s̄m alium intellectum, de quo supra patet in tertia parte prin. dic vt supra dictum est, conuentum, vt vnus damnum ferat, lucrum verò sit commune, maxime in 1. q. & ideo videtur aequius, vt pater.

11 ¶ † Si autem vterq; operam, vel vterq; pecuniam, vel vnus mixtim pecuniam, & operam alter operam tantū, vel econtra vnus pecuniam tantum, alter mixtim pecuniā & operam, vel vterq; mixtim pecuniam, & operam, & tunc damna & lucra aequalia sunt, si aliud non sit actum, & intellige aequalia aequalitate proportionis, idest quotitatis, non aequalitate quantitatis, verbi gratia vnus ponit duas partes, alter tertiam, nam in lucro & damno quilibet debet habere partem correspondentem ei, quod posuit in societate, si de hoc nihil est aliud expressum, quasi inter eos hoc tacite actum intelligatur, vt qui plus aeris & periculi sustinet, plus emolumenti expectet. ff. pro socio l. quid enim. l. manifestissimi. §. cum in 2. C. de fur. & d. l. si non fuerint. secundum alium intellectum quem ei dat Nic. de Mat. in d. l. 1. C. eo. qui intellectus licèt non applaudeat literę d. leg. si non fuerint. quae alium recipit intellectum, vt supra patet, tamen est verissimus in se, & not. secundum Bald. in l. 1. vbi etiam dicit, quòd si operam, & industriā alterius, puta si solus nauiget, solus subeat pericula, solus stet fixus ad apothecam & similia, plus percipere debet arbitrio iudicis relinquendo, ac si hoc esset expresse actū. ff. pro socio. l. si societatem mecum. & l. quid enim, quod est no. & verissimum: quia ad partes societatis faciendas attendenda est opera & industria personarum, vt qui de industria & opera plus ponit, plus de fructibus percipiat: vt d. l. si societatem mecum, & d. l. quid enim.

12 ¶ † Quod facit pro rusticis, simul habitantibus, vt qui plus de industria & opera ponit, plus de fructibus percipiat, & ideo consuluit Bart. in q. de facto inter Cinciarellum & Vanutium fratres, qui simul habitabant, & quosdam boues communes habebant, & dictus Cinciarellus habebat duos filios, qui laborabant cum dictis bobus quasdam possessiones aliorum, & ex eis praedicto laboritio medietatem fructuum perceperunt. Modò quaeritur, quomodo fructus praedicti veniant diuidendi inter eos. Ad istam quaestionem oportet primò videri & considerari, quòd isti fructus triplici ratione debentur. Primò ratione operarum exhibitarum a personis praedictorum. Secundò ratione operarum exhibitarum à dictis bobus. Tertiò ratione expensarum factarum scilicet in semine, messoribus & aliis oportunis, cum ergo de diuisione dictorum fructuum tractetur. Hoc enim oportet, vt prius detrahatur de dictis fructibus omnis impensa facta ab eis. l. si vnus ex sociis. §. si quid vnus. ff. pro socio. licèt Bar. nihil alleget, & sic si impensa facta fuit pro aequali a dicto Cinciarello & Vanutio, ita communiter pro aequali portione reuertatur.

Nullus enim casus est, in quo talis deductio non fiat. l. fundus. in prin. ff. fami. ercis. de residuis fructibus debet detrahi, quod tāgeret pro portionibus bouum, & sicut boues sunt aequalibus portionibus communes, ita illud communicetur. Nam illud quod quaerit res communis, quaerit dominis pro ea portione, qua domini sunt l. communis seruus. in fi. de acquiren. possess. ff. de residuis fructibus debet fieri diuisio in capita scilicet, vt quilibet dictorum fratrum & filij dicti Cinciarelli totum habeant seu percipiant. Cum enim dicta pars fructuum cedat pro operibus ipsorum, illud quod quis lucratur ex opera sua debet habere pręcipuum, vt in l. cum duobus. §. si fratres. ff. pro soc. verba sunt Bar. in d. consi. quod incipit Cinciarellus. Aduertendū est, quòd quandoque duo fratres mutuò praestare habent praedium commune. Item acceperunt quaedam praedia ad laboritium, & vnus eorum habet duos filios, qui similiter laborant. Modò tam de fructibus rei communis, quàm laboritij multa acquisiuerunt, quaeritur, qualiter debeat fieri diuisio inter eos, cum postea veniant ad diuisionem. Respondeo considerandum est, aut loquitur de fructibus rei communis, aut de fructibus rei conductae. Primo casu aut loquimur respectu medietatis fructuum, quae debetur respectu proprietatis fundi, & illa diuidatur solum inter ipsos duos fratres, qui sunt proprietarij illius rei: vt d. l. cum duobus. § si in coeunda. Aliud de alia dimidia, quae pro iure laboritij percipitur pro cultura, & cura, & illa diuiditur inter omnes quatuor; quia societas est istius naturae, quia diuidit lucrum operarum in capita non in stirpes. Secundo casu idem dico, q diuiditur in capita non in stirpes, secundū Bald. in l. 1. C. pro socio. quia societas respicit capita eorum, qui operam ponunt in societate, praesupponendo ergo quòd omnes sint in hoc actu operarij, cuilibet debetur portio. Nec enim debet obesse istis duobus filijs, quòd filij sunt, nam ex suis laboribus sibi quaerere possunt. C. de bonis quae lib. l. cum oportet. §. si etenim. secundum Bal. in l. si patruus. C. com. vtri. iu. Tamen hic est aduertendum; quia si laboritium fuit factum cum bobus communibus duorum fratrum. Bar. consuluit portionem pro bobus ipsis fratribus, quorum erant boues, debere attribui: vt supra patet: sed Bald. in d. l. 1. C. pro soc. & in capitu. 1. dę benef fra. in vsib. feud. dicit, quòd si sunt socij omniū, quae acquirūt cum personali labore opera bouum videtur accedere personali labori, & sic infert, quòd pro ipsis bobus non detrahatur portio: tamen ipse ibi dicit, quòd aliquando consulendo adhęsit opin. Bar. magistri sui tanquàm suis discipulus: sed puto dicendum, quòd quemadmodum filius quando cum pecunia patris & opera sua aliquid lucratur, pars lucri tribuitur pecuniae, & pars alia operae filij, adeo quòd videtur aduentitium filij, vt habetur in l. cum oportet. §. 1. de bonis quae lib. ita etiam hoc casu, nam ex quo filij lucrum faciunt cum bobus patris, & eorum opera, pars lucri attribuitur bobus, & pars eorum filijs.

Praeterea de hoc videtur casus in l. si vnus. §. si quid vnus. ff. pro socio. vbi si est impensum ab vno sociorum vtiliter de ipsius p̄prio illud cū interesse suo repetere poterit, sed interest ipsorum fratrum, quorum erant boues; quia si operae boum fuissent locatae, ipsis fructassent: vt l. cum duobus. §. si quis ex socijs. ibi. iumentorum vecturas. ff. pro socio. Sed quanta debeat esse portio, quae pro bobus attribuitur, arbitrio iudicis relinquendum puto. Et haec credo, quando periculum & detrimentum boum pertinet ad dominum ipsorum. Si autem non pertinet ad ipsum; quia vult sibi saluare valorem boum, tunc puto, quòd non debeat recipere fructus pro bobus; quia esset vsura, argu. eius quod no. Ioan. Cal. in d cap. fina. de vsu. si autem periculum boum est commune; vt quia occasione communis laboritij deteriorati sunt, & sic occasione societatis. l socium qui in e. §. socijs cum resisteret. cum l. sequenti. ff. pro soc. lucrum etiam commune esse debet. l. cum duobus. § quidam sagariam. in fi. ff. pro soc. l. manifestissimi. §. sed cum in 2. C. de fur. Tamen pro quota parte lucrum debet esse commune, & sic pro quota parte diuidi debeat inter socios, quia conueniens videtur & iustum, vt qui posuit boues aliquid plus pro eis debere percipere, quàm alter, argum. dic. §. si quid vnus. arbitrio boni viri relinquendum arbitror, quòd maximè in iudicio societatis versatur. l. societates contrahuntur. §. societas. & l. si societatem mecum. & l. quid. n. ff. pro soc. societas enim summam rationem habere debet. l. verum. in prin. ff. pro soc. quae summa ratio est, vt ille, qui plus ponit in societate, plus de lucro participat: vt d. l. si non fuerint. & d. §. societas. & d. l. quid enim. ergo qui vltra operam posuit boues, aliquid plus debet percipere de lucro quàm illa, qui posuit operam solum.

13 † Quartò quaero, quid si boues sunt deteriorati, vel in totum perierunt. Dic, quòd periculum & damnum eorum dominum sequatur, nisi alter conuenerit. l. si id quod vnus. in prin. & in §. item Celsus tractat. ff. pro soc. vbi enim lucrum, ibi periculum esse debet, vt in iuribus supra alleg. Sed lucrum boum in dubio est domini eorum, ergo & periculum, quod intellige, nisi culpa alterius ex socijs contingeret; quia tunc periculum sequitur culpabilem. l. cū duob. §. quidā sagariam. in fi. vbi casus, vel nisi bo-

ues essent positi in societate: quia tūc ratione societatis com- mune esset periculū, de quo infra in seq. parte principali in 24. & 25. quæstionibus. 14 † Quintò quæro, quid si filij fratrum erant impuberes an aliquid pro eorum operibus recipere debeant, di cendum est, quòd sic: quia etiam impuberum aliquæ operæ esse possunt. l. ceterum. ff. de rei vendi. l. fi. ff. de libe. causa. nisi sit infans. ff. de oper. seruorum. l. fi. §. si minor, quantos autem fructus pro eorum operibus percipere debeant, cum non possint tantum laborare sicut maiores, arbitrio iudicis est relinquendum, vt qui plus de opera ponit, plus de lucro participet: vt l. si societatem mecum. & l. quid enim. ff. pro so. in dubio tamē videtur, ꝙ confundantur cum expensis in illis, qui aliquid operantur, vt sunt rustici. facit quod dicit Bald. in l. si paterno. C. de nego gest.

15 † Sextò quæro, quid si vnus ex illis fratribus, vel vnus ex filijs fratrum non posuit operam totam, sed partem, puta, quia pro parte temporis stetit simul cum alijs ad laborandum, & pro alia parte locauit operas suas, puta cōduxit se in ciuitate cum aliquo ciue, & alij remanserunt domi ad laborandum. Dic, ꝙ ille, qui locauit operas suas, si est filiusfa. lucrum, quod ipse facit, dicitur suum aduentitium: vt not. in l. cum oportet. §. 1. C. de bo. quæ libe. Quod intellige verum, nisi ipse filius non reddita ratione ipsum lucrum cōsueuit ponere in communi pro laboritio, vel alia communi causa ad ipsum laboritium, puta erāt rustici, qui rarò habent pecuniam, vt dicit Bal. in l. eden. C. loca Egebāt pecunijs pro messoribus, vel pro indumentis, vel pro instrumentis laboritij, & ideo vnus ipsorum locabat operas suas, vt posset suppleri necessitati laboritij. Alij verò in laboritio operam totam imponebant: tunc enim credo, ꝙ lucrum filiorum, quod factum fuit ob causam prædictam & necessitatem laboritij positum in communi, non sit eorum præcipuum. Sed tunc partem fructuum ferant, ac si continuo in laboritio laborassent, quod enim operibus deficiebat, supplebant pecunia, ideo si operam posuissent, ad diuisionem fructuum venire debent, arg. l. si societatem mecum. ff. pro so. & hoc, quando ex coniecturis apparere potest, quòd iste filius operas suas locabat, nō vt lucraretur pro se, sed causa supplendi necessitati laboritij, tanquam societas esset inter eos, quòd ex varijs circunstantijs hincinde iudex poterit arbitrari. Si verò est frater, aut inter eos, non est contracta societas lucri & quæstus: vt l. coiri. ff. pro soc. vel omnium bonorum. vt l. 2. §. cum specialiter. eodem. titul. & tunc lucrum, quod fecit, est suum. l. cum duobus. §. cum duo. ff. pro soc. & cum veniunt ad diuisionem fructuū laboritij, prout quisque posuit operam totam vel partem, eatenus ferat proportionabiliter de fructibus: vt l. si societatem mecum. & d. l. quid. n. & voluit Bal. in quadam apostilla in d. l. si non fuerint. §. 1. nam labor & pecunia diuisionem recipiunt. l. Seio. de an. leg. si autem inter dictos fratres esset contracta societas lucri & quæstus. puta, quia quilibet quicquid ex opera & industria quærebat, non reddita ratione communicabat, quo casu ex opera & industria quærebat, non reddita ratione communicabat, quo casu ex reciprocis actibus tacitè lucri & quæstus intelligetur contracta societas: vt dictum fuit supra in 2. parte principali. vel erat contracta societas omnium bonorum, & tunc quæstus & lucrum, qđ ex opera cuiusque descendit, communicari debet inter ipsos fratres socios: vt l. coiri. cum seq. ff. pro so. Si omnium bonorum, omnia vndecunque prouenientia communicantur: vt d. §. cum specialiter. Est etiam aduertendum, ꝙ supra proximo mēbro dictum est de filio, qui locauit operas suas, vt suppleret necessitatibus laboritij magis animo diuidendi fructus quàm quæ- 16 rendi sibi lucrum, vt supra patet. † Septimò quæro, quid si vnus ex illis fratribus habet plures filios, quàm alii, an in diuisione debeat fieri consideratio alimentorum perceptorum, si impensa fit omnibus de communi. Hic ꝙ si aliqua opera percipiebatur ab istis filiis pueris maximè quæ esset plenè digna alimentis, aliqua restauratione alimentorum perceptorum fieri non debet, sed si ab eis non percipiebatur aliqua opera, tunc bene posset repeti saltem à parte pupillorum, secundum Bald. in l. si paterno. 17 C. de neg. gest. de quo latius dicetur in 6. par. prin. † Octauò quæro, quid si aliqui ex illis fratribus, vel filij fratrum habebant vxores, quæ lucrum fecerūt ex eorum laboribus, an lucrum debeat esse commune, si eorum dotes posuerunt in communi, ꝙ videtur: quia vxor tenetur operari in domo eius, a quo recipit alimēta, vt est glo. in l. sicut. ff. de ope. liber. Ergo ex quo a communi alimenta percipiebat, in communi quicquid acquiritur ex quacunque opera acquirat ponere debet, & istud videt̄ esse de mente Bar. in l. Cayo Seio. in fi. ff. de alimen. & ciba. lega. qui dixit, ꝙ mulier debet facere omnia in domo hæredum, a quibus percipit alimenta non iure legati, & idē videtur esse de mente Ang. in l. 1. C. de lega. vbi dicit, ꝙ vbi quis debet alimenta percipere non iure legati, sed ex alio capite; tunc omnia opera possiblia ad vtilitatem domini cedunt per d. l. sicut patronus. ff. de oper. liber. & idem videtur velle Ang. in l. assiduis. C. qui pot. vbi dicit, ꝙ omnia opera mulieris cedunt lucro mariti, a quo debet alimenta percipere. Idem videntur tenere Canonistæ in c. cum in officijs. de test. Sed videtur, ꝙ obsequi alia seruitia in domo eius a quo recipiunt alimenta, debeant operari secundùm qualitatē personarum. Sunt autem quædam operæ paruæ ęstimationis, quas similiter debet operari, ar. l. in rebus. ff. commo. §. pe. & ff. sol. mat. l. si cum dotem. §. sin autem in §. seuissimo. Ceterum si mulier faceret aliquam artem, vel mercantiam, vel esset cirurgica, vel obstetrix, quæ quidem non sunt operæ domesticæ & familiares, id, quod acquirit ex istis operibus non acquirit ei, a quo recipit alimenta & istud videtur esse de mente Bald. in l. si vxorem. C. de condi. inser. dum quærit, an mulier in domo viri operari teneatur, a quo recipit alimenta, & facit prædictam distinctionem, quam puto veram. Credo tamen, ꝙ si mulier propter operas fabriles, vel artificiales. quas exercebat, non poterat præstare obsequiales, quas mulieres secundum qualitatem personarum præstare consueuerunt, ꝙ tunc pars prædicti lucri debebat communicari arbitrio boni viri: debet enim sibi compēsare partem lucri cum alimentis, ar. l. si quis a liberis. §. sed si filius. de lib. agno. & l. ceterum. ff. de rei vendica. Possuisset enim operas obsequiales ad vtilitatem eius a quo percipiebat alimenta, quas operas ponere non potuit propter fabriles & artificiales: vt supra patet. & operepretium & ęstimationem recipiunt vt d. l. cum duobus. §. si in coeunda. Plus etiam videtur dicendū ꝙ si prædicti erant rustici, & vxor vnius ex eis exercebat opera rusticalia, sicut masculus, vt interdum faciunt rusticæ mulieres: quæ ligonizant, arant, & metunt, & alia rusticalia exercent, ꝙ ista mulier debeat de fructibus perceptis pro operibus suis deducere partem, argu. eius quod dictum fuit supra in 3. parte principali. in 3. quæstione. Non obstat, quòd ipsa percipit alimenta de communi; quia & alij masculi similiter alimenta percipiunt de communi. Nec obst. ꝙ debet operari in domo eius, a quo recipit alimenta; quia videtur intelligendum de operibus obsequialibus per id quod supra, dixit Bal. & hæc puto vera de iure: tamē videtur, quòd consuetudo seruet contrarium; quia mulieres nihil de portione fructuum percipiunt, & prædicta tene menti; quia sunt quotidiana & doc. non tangunt. Tertio casu quando contrahitur societas pro portionibus, quas vnus ex contrahentibus, vel tertius constituit, & intelligitur, ꝙ portiones societatis arbitrio boni viri fiant, vt non vtique ex ęquis partibus socij simus, veluti si alter plus operæ vel industriæ, vel pecuniæ in societate collaturus sit. l. si societatem mecum. & l. societatem. ff. pro socio. illud enim conueniens esse potest boni viri arbitrio, ut non utique ex ęquis partibus socij simus. l. quid enim. ff. 18 pro socio. † Nonò quæro, fratres, & nepotes multa eorum laboribus quæsiuerunt, quomodo fiat diuisio inter eos, an per capita, uel in stirpem. Bal. in consulendo sic formaliter dicit in prædicto ca in Christi nomine amen. Lucra socialia ęqualiter inter socios diuiduntur, id est in capita seu numerum personarum; quia ista est natura societatis in dubio ut partes sint ęquales. ff. pro so. l. si non fuerint. primo responso: etiam si non essent ęqualis industriæ, uel ualitudinis, quia species fraternitatis est societas, quòd sicut inter fratres res sunt ęqualiter diuidendæ, nisi aliud actum sit, ita inter socios. ff. pro socio. l. uerum, & sicut naturaliter unus fratrum debet procurare commodum fratris. l. creditor. §. fina. ff. mand. Ita & socius communi lucro studere debet. ff. de nego. gest. l. si negotia. Cum ergo isti fuerint socii laborum, sic etiam lucrorum æquo iure diuidendorum, & de facili præsumitur societas accidentalis, vbi reperitur naturale consortium & sic commercium sequitur consortium accedentale adiunctis tamen actibus indicantibus societatem. ff. pro soc. l. cum duobus. §. si fratres. quare dico, ꝙ dicta diuisio fieri debet in capita. Bald. alio in consilio. In nomine domini amen. Super primo puncto dicendum est, ꝙ omne lucrum deductis sumptibus debet diuidi in capita, & non in stirpes, & sic omnes ad lucrandum apti & habiles debent habere partes æquales. ff. pro soc. l. si non fuerint. Minoribus autem 14. annis non debetur portio pro numero personarum; quia labor puerorum non potest promereri coequalem portionem, tum quia nō possunt contrahere societatem, tum quia eorum opera impar est operæ robustorum. ff. de rei vendi. l. cęterum. Super alio dubio dico ꝙ medietas. quæ contingat ratione proprietatis, debet diuidi in stirpes; quia fructus patrimonii diuiduntur pro hæreditaria portione, sicut ipsum patrimoniale, vel auitū patrimonium. Sed fructus laborum diuiduntur pro numero laborantium, argu. ff. de an. leg. l. Seio. & sic medietas attribuitur proprietati, medietas labori personarum. C. pro soc. l. j. Bald. 19 ¶ † Decimò vlterius quæro, qualiter fiat diuisio inter fratres, seu inter patruum & nepotem. Ad cuius euidentiam præmittendum est, ꝙ quando duo fratres, vel patruus & nepos, vel similes habitauerunt simul & socialiter vixerunt. Interdum acquirunt ex sola opera, puta quia quilibet eorum vadit operando, & inde recipit mercedem, tunc quicquid acquirerent: puta quia ex eorum salarijs emunt boues, uel campos, uel alias res, est commune cuiuslibet pro dimidia parte, si sunt duo, uel pro tertia, si sunt tres, & sic de singulis. Non enim refert, quot sint; quia semper in capita fit diuisio. Si uerò unus acquirit ex opera, alter non; quia non est aptus ad operandum: puta, quia nepos

est paruus, cuius nulla, vel quasi nulla sit opera, tunc non præsumitur societas, & totum est acquirentis, vt ff. de administra. tut. l. Titium & Męuium. §. altero. Interdum acquirunt aliquid ex rebus communibus, puta ex fructibus patrimonialibus, & tunc pro quantitate, quam quilibet habet in patrimonio, acquiritur, interdum acquiritur simul ex re & opera; vt quia habēt boues, faciunt laboritium, & tunc media pars attribuitur rei, puta bobus, & acquiritur vnicuique, secundum ratam quam habet in re, & alia medietas attribuitur operæ, & attribuitur ista pars cuilibet pro virili, & ita consuluit Bar. paruulis autem custodientibus bestias; quia operæ ipsorum sunt viles, sufficit ꝙ in recompensationem habeant alimenta & vestimenta de communi. ff. com. l. in rebus; nisi ex quædam discretione daretur eis quædam mercedula pro opera, & esset bene factum. Boues, & terra qui sunt empti per patruum & nepotem sunt ipsius patrui & nepotis, nō habet partem eorum filius patrui, nisi eatenus quatenus filius patrui esset lucratus, & contulisset in prætium dictarum rerum. 20 † Vndecimò quæro, erat quidā rusticus, qui decessit relictis tribus filijs, & certis nepotibus paruulis ex vno ex istis filijs, & alio magis, & ex alio filio nonnullos reliquit nepotes, habebatque iste rusticus tēpore mortis multa animalia quæ erant sua, videlicet pecudes, capras, porcos, vaccas, boues, asinos, & equas, quæ animalia in sua remanserunt hæreditate, modo isti filij, & nepotes per multa & multa tempora steterunt simul, intantum ꝙ dicta animalia sunt pluries renouata. Deinde tractu temporis venientes ad discordiā, in diuidere volebant bona, dicebant isti filij, ꝙ primò & ante omnia debemus deducere animalia, quæ remanserunt in hæreditate nostri patris, & licet nō supersint illa propria, tamen sunt alia in locum demortuorum subrogata, meritò in eorum locum succedunt. ff. de leg. j. l. grege. Respondent nepotes, ꝙ animalia, quæ remanserunt in hæreditate paterna, omnia sunt mortua, ea quæ in præsentiarum reperiuntur sunt ęmpta ex eorum laboribus pro parte, ideo conuenit, vt partem in eis habeant, ne quod suis laboribus quæsiuerunt, perdant. C. de bonis quæ lib. l. cum non solum. vbi per Bar. & Bal. quæritur modo quid iuris. Circa hoc aduertendum puto aut animalia, quæ in præsentiarum reperiuntur, sunt nata, & renata ex antiquis animalibus, quæ reperiebantur tempore mortis illius primi rustici, & eo casu locum habeat. ff. de le. 1. l. si grege. de pig. l. grege. facit. l. si donatæ. §. sponsus. de don. inter virū & vxo. l. proponebatur. ff. de iudi. & hinc dicitur in d. l. si grege. ꝙ pactum factum cum rustico, cum quo est facta socita, seu societas animaliū trahit̄ ad fętus, & ad animalia postea subrogata, & est duplex ratio. vna: quia subrogatum sapit naturam eius in cuius locum fuit subrogatum, & etiam quia vidētur durare animalia in fętu per dicta iura. Alia ratio est; quia quousq; plus est in valore ipsorum animalium, seu fętuum, seu fructuum eorū, quatenus plus valent, dicitur lucrum, & illud lucrum debet diuidi inter illum qui posuit operas, & illum qui posuit animalia, vt l. cum duobus. §. si in coeunda. ff. pro soc. non autem illud, quod valebant animalia posita in societate: quia illud est capitale, & si diuideretur: tunc ille, qui posuit animalia esset in damno saltem pro parte perdendo suum capitale, ille autem, qui posuit operam esset in lucro, ꝙ non conuenit naturæ societatis, vt d. l. si non fuerint. ff. pro soc. & ideo quousque est lucrum, debet diuidi inter eos lucrum, adeo vt nullus sentiat damnum; quia nō est dare damnum, vbi est lucrum, & econtra. l. Mutius. ff. pro so. nisi forte essent animalia minuta, vt pecudes, quæ forte secundū ꝯsuetudinem regionis, & iudicium boni viri deberent diuidi post certum tempus capitale vnà cum lucro ęqualiter, vt supra in alijs quæstionibus fuit dictum. Si verò animalia, quæ nūc reperiuntur, non sunt nata, nec renata ex animalibus, quæ reperiebantur in hæreditate prædicta, sed ipsa animalia, quæ eo tempore reperiebantur, perierūt, & noua empta sunt ex pecunia redacta ex communibus redditibus fratrum & filiorum. Exemplum boues hæreditarij mortui sunt, vel equę, vel asinæ sine fætu, & nouæ emptæ sunt ex pecunia ipsorum fratrum & nepotū, an ipsa animalia ita nouiter empta erunt ipsorum tanquàm patrimonialia, an verò communia inter fratres, & nepotes, ex quo ex communibus redditibus empta sunt. puto dicendum, ꝙ si fructus ipsorum animalium hæreditariorum, siue patrimonialium fuerunt conuersi in communem vtilitatem fratrum & nepotum, & ita per spacium temporis communiter operando perierunt & noua empta sunt, puta quousque habuerunt boues patrimoniales, equas & asinas, continuo pro communi vtilitate fratrum, & sic filiorum illius rustici, & etiam nepotum laborauerunt & licet filii dicti rustici essent Domini, tamen nunquam separatim aliquid posuerunt pro opera ipsorū animalium, & tunc ex quo lucrum continuo fuit conuersum pro communi vtilitate ipsorum fratrum, ac nepotum, conuenit, vt similiter damnum sit commune. l. cum duobus. §. quidā sagariam. ff. pro socio, habita consideratione, si fructus ipsorum animalium fuit plus, quàm esset capitale. Exemplum in patrimonio hæreditario erant boues valoris 20. Florenorum, retinuerūt per 10. annos, adeo ꝙ fructauerunt proportione, quæ viri boni arbitrio attribuerunt bobus triginta, qui fructus fuerūt communicati, ita nepotibus sicut fratribus, & hoc casu videtur inter istos contracta quædam societas, adeo ꝙ vsque vltra capitale seu existimationem capitalis superest aliquid, illud dicitur esse lucrum, & diuiditur inter omnes. Capitale autem debet ponentibus restitui. l. cum duobus. §. item ex facto. Aliàs sequeretur valde absurdum, ꝙ actum dictorum animalium, cum quib. est factum, esset commune, damnum autem proprium domini animalium. & si diceres non damnum est commune, sicut & lucrum, & ideo animalia empta sunt communia; tunc enim, damnum non esset commune; quia si in animalibus emptis nepotes haberēt ratam, quam posuerunt pro emptione ipsorum, illa rata esset eorum, & sic nullum damnum sentirent, sed solū lucrum acquisitum ex opera ipsorum boum. Præterea non est in consideratione lucrum, nisi prius deducatur damnum: vt d. l. Mutius. Meritò concludendum est dicto casu animalia nouiter empta ex communibus redditibus fratrum & nepotum vsque ad valorem patrimonialium tempore quo inceperūt communiter operari esse ipsorum fratrum tanquam capitale eorū. Abinde autē supra commune, & sic ipsa animalia nouiter empta succedūt in locū demortuorū, & eiusdem sunt, cuius erant demortua vsq; ad concurrentem quantitatem, nisi restitueret̄ domino animaliū, quatenus illa animalia meruerūt pro opera ipsorū In dubio tamen ad euitandū controuersias magis videt̄ boni viri arbitrio illa animalia nouiter empta succedere in locū demortuorū animaliū. Si tamen aliud boni viri arbitrio ex aliqua iusta causa, puta q̄a operæ illorum animaliū fuerūt paruæ; quia animalia in breui forte perierūt, nec erat inter eos societas, q̄a fortè erant illi nepotes pupilli, cū q̄b. non ꝯtrahit̄ societas. l. vt in conductionibus. ff. pro soc. & hoc casu ad boni viri arbitrium recurrendum est, & hoc quando operæ illorū animalium fuerūt positæ pro communi vtilitate illorum fratrum, & sic dominorum, ac etiam nepotum. Si verò illi fratres tanquam plus ponentes operam suam, & operam illorum animaliū puta boum, cum quibus colebant, qui erant illorum fratrum, plus percipiebant, idest integram partem, quæ boni viri arbitrio conueniebat pro opera illorum animalium, puta boum, deinde illi boues sunt mortui, & tūc siue inter eos nulla esset contracta societas, vt contingit cum pupillis, damnum boum est proprium dominorum. l. quæ fortuitis. C. de pig. ac. sine sit contracta, videtur similiter ꝙ totum damnum sit dominorum ratione dimidij, vt d. l. quæ fortuitis, & etiam ratione lucri, quia ex quo totū lucrum obueniens proportione boum deducitur per dominus boum, conuenit etiam, ꝙ totum sit eorum per regulam dicentem, ꝙ damnum regulatur a lucro, vt pro ea rata qua quis sentit lucrum, pro eadem rata debeat & damnum sentire. l. cum duobus. §. quidam sagariam. ff. pro socio. in fin. l. manifestissimi, C. de furtis. Si autem non percipiebant integram partem pro opera illorum boum, sed qui ponebant boues, & operam plus percipiebant, quam ille, qui ponebat operam solam, tamen illi qui ponebant operam, plus percipiebant ex opera ipsorū contemplatione operum boum, tūc conuenit, ꝙ eatenus communicent de damno, quatenus de lucro percipiebant per dictam regulam, sicut eueniret, si vnus poneret in societate operam, & pecuniam, & alius solum operam, ex quo ille, qui posuit pecuniam, & operam, plus posuit in societate, quam ille, qui posuit solum operam, plus debet participare de lucro, quam ille, qui posuit operam solam, & sic de lucro ille, qui posuit pecuniam & operam in dubio participabit duas partes, vel medietatem pro pecunia & quartam partem pro opera. Ille autem q̄ posuit solū operam, solū consequet̄ quartam partem pro opera, & sic medietas lucri arttibuit̄ pecuniæ, & alia medietas operæ. Tamē q̄a ille plus percipiebat cū sua opera contemplatione pecuniæ conuenit, ꝙ ex quo pecunia fuit causa illius lucri operarū, ꝙ pro ea rata contribuat ad damnū, ne eueniat, ꝙ dominus, q̄ posuit boues, ex quib. alius etiam aliquod percipit lucrū, patiat̄ totū damnum. Alius aūt sit certus, non posse pati aliquod damnū nisi amissionis operarū, ꝙ non iudicat̄ damnū, sed amissio lucri; quia damnū consistit in capitali posito in societate. Illud aūt, qđ prouenit ex opera, dicitur lucrum, sicut & illud, quod prouenit ex capitali cū opera: vt l. coiri. cū sequentib. ff. pro socio. Exemplum potest dari in illo, qui posuit solum operam, & lucrabatur non solum ex opera sua, sed etiam ex bobus. Alter verò operam suam & boum. ponamus, ꝙ ille qui ponebat operam solam laborabat cum bobus illius, qui ponebat operam & boues, & vbi ex opera sua sola sine bobus lucrabatur solum tres bol. vel quatuor in die, cum bobus lucrabatur octo, decem & aliquando duodecim, cuius medietas attribuebatur bobus, & alia medietas personæ, iuxta l. si non fuerint. ff. pro socio. & sic patet, ꝙ respectu boum, licèt ille non poneret boues, plus lucrabatur, quam respectu personæ suæ solæ sine bobus. Cōuenit ergo naturæ societatis, vt ex quo etiam respectu boum aliquod facit lucrum, quòd ipse etiam participet de damno, per dictam regulam. l. cum duobus. §. quidam sagariam. in fine, vbi lucrum regulatur a damno, & econtra, sicut etiam dicimus in pecunia,

cum

cum vnus ponit pecuniam & operam, alter operam, licèt ille, qui ponit pecuniam, & operam, plus percipiat de lucro; quia plus ponit; quia percipit vnam partem pro opera, aliam pro pecunia, ille autem qui ponit operam solùm vnam partem percipit. s. pro opera, nihilominus ex quo ex illa opera, percipiebat plus respectu illius pecuniæ positæ ab alia parte, quàm percepisset ex opera sola sine pecunia, quia fuisset aliàs forte opera sterilis sine pecunia, conuenit, vt pro parte si contingat damnũ in pecunia, contribuat ille, qui ponebat operam solam, & sic ille, qui ponebat pecuniam, habebat in dubio medietatē lucri respectu pecuniæ. l. si non fuerint. ff. pro socio. alia medietas lucri attribuitur operæ in dubio: vt d. l. si non fuerint. Hæc pars diuiditur inter ambos, quoniam ex quo ambo ponebant operam. Ideo & eodem modo damnum diuidi conuenit, p regulam prædictam d. § quidam sagariam. Et ex his patet, ꝙ illi qui dicunt, quòd damnum contingens casu fortuito in pecunia debet esse illius qui posuit pecuniam, non autem debet participare in eo ille, qui posuit operam, recedunt a veritate; non tamen sunt repræhendendi propter auctoritatem gloss. Pet. & Cyn. in l. j. C. pro so. quam habent pro se, quia ex prædictis patet contrarium, ex quo ille, qui ponebat operam solam lucrabatur cum pecunia, cuius opera forte aliàs fuisset sterilis, vel qa conuenit, vt de damno pecuniæ participet, licèt ille, qui ponit pecuniam, habeat partem lucri respectu pecuniæ, & respectu illius partis de damno, quod contingeret participare deberet.

21 † Duodecimò quæro, habeo duas domos habentes claustrum, vel porticum cõmunem in medio illarum ædium, vnam simpliciter vendo, & illam retineo. Cuius erit claustrum, vel porticus. Dic, quòd debet diuidi, & medietas altera erit emptoris, alia medietas a latere meo erit mea, ita nota. Bart. in l. quod cõclaue ff. de dam. infe. per illum tex. cum glo. fin. quæ incipit, secundum hoc apparet facit, quòd not. Bald. in cap. i. §. si quis. ver. quid si quædam plateola est in medio in titu. de contro. inuest. Sed Ange. in d. l. quod concla. dicit hoc procedere, quando in vtraque domo esset hostium, per quod intratur, & exitur in dictum claustrum. Sed si in vna domorum tantum est ostiũ, per quod intratur & exitur in claustrum siue porticum. Claustrũ siue porticus erit illius tantum, cuius est domus habens ostium quod est menti tenendum. Dicit Pau. de Cast. in d. l. quod conclaue. quòd si inter duas domos est pons in medio ad vsum vtriusque domus censetur commune, & pars vtriusque domus. Sed si clauditur aditus vnius domus, tunc illi domui decedit, & alteri totum accrescit. l. si cui ædes ff. de legat. 3. quod intelligit Pau. verum, si clauditur, vt perpetuò clausus sit, quod colligitur si clauditur muro, vel pariete, secus si ad tempus, quod colligitur, si figantur ostia taliter, quòd nón possint aperiri. Nam tũc adhuc remanet commune, & ista sunt vtilia, si dominus vende-

22 ret vnam ex illis domibus, & aliam reseruaret. Pau. † Decimotertiò quæro, pone plures sunt fratres, qui diuidunt vnam domum, quæ habet plures partes, & in medio est quoddam claustrum. Vni in diuisione obuenit una pars domus sine claustro. Aliis aliæ partes domus cum claustro. An ille, cui obuenit pars domus sine claustro, possit ex aliqua causa venire in dictum claustrum. Dic quòd non. & ideo cogi poterit, vt claudat ostia suæ partis, quæ sunt in dicta parte domus sibi contingentis versus dictum claustrum, ad hoc vide text. & quod ibi not. Bald. & dominus Floria. in l. si fundum. §. quæcunque. ff. de ser. rusti.

23 pre. † Decimoquartò quæro, quid si inter domum tuam liberã & feudatarij est quoddam claustrum, quomodo claustrum diuidetur. Dic, quòd per cordulam diuidi debet versus suam domum, & illa dimidia erit sua. Alia dimidia versus domum vasalli erit feudatarii: sicut fit inter duos proprietarios, vt not. Bart. in l. quod conclaue. ff. de dam. infec ita no. Bal. in cap. j. §. si quis. ver. quid si quidam plateola. in tit. de contro. inuestitu. in vsib. feu. qui dicit hoc procedere, si patitur diuisionem illud claustrum, aliquando est ita modicum, quòd diuidi non potest, vt not. in d. l. quod conclaue. per doct. & Bal. in l. Sabinus. §. si de vestibulo. ff. commu. diuidun. dicit etiam Bald. in d. cap. 1. quòd si inter domum feudatarii, & domum domini est vnus puteus, cuius aqua non sufficit vtrique præfertur domus quasi habens

24 maiorem partem. † Decimoquintò quæro, quid si inter plures vicinos est putens communis, an possit diuidi. Dic quòd sic, si in solo communi est factus. l. 4. §. 1. communi diuidun. & ibi per D. Flo. qui dicit, quòd secus esset, si ipsi solum haberent ius hauriendi aquam: qnia forte solum, in quo erat puteus, erat pu-

25 blicum vel alterius. † Decimosextò quæro, sunt tres fratres habentes hæreditatem communem. Vnus separatim negociatur, & pro se lucra reponit separatim. Alii duo laborant bona communia, & multum meliorauerunt. Quæritur, an intelligantur socii, & an fratres, qui posuerunt operas, & sumptus in meliorando debeant rehabere pretium operarum, & sumptum ab isto fratre, qui separatim negociabatur. Bal. ita consuluit. In nomine Iesu Chisti Amen. Ex communione hæreditatis non p̄sumitur societas. ff. famil. ercis. l. ex parte. §. filius. quia separata non vicissim conferunt. Cum enim intẽtio voluntarios regat actus, vt not. ff. si cer. peta. l. non omnis. in prin. C. ne vxor pro ma. l. fi. ff. de itine. actuque priua. l. 1. §. interdicto. Frater minor, qui solus negotiatur, cum nil ponat, aliis noluit fieri socius, licèt voluerit esse cohæres. ff. pro so. l. 5. in fin. & non communicat, quæ ab eo quæsita sunt. ff. pro socio. l. cum duobus. §. si fratres. Ex communione negociationis non præsumitur intẽtio, quæ non patet, de concubi. l. in concubinatu. de ritu nup. l. in libe. Hinc enim frater tertius ex quo quæstus retinuit sibi, velle fratres vocari in sortem nutibus declarauit, argu. l. 4. ff. pro socio. facit. ff. de legi. l. de quibus. Sed duo fratres, qui communibus possessionibus incubuerunt, & coluerunt, prout ponitur, diligenti cultu prædia ampliauerunt. ff. de verbo. sign. l. non intelligatur. § diui fratres. Non ergo lucrantur fructus, nec debēt perdidisse labores. ff. communi diui. l. si quis putans. §. sin autē. Igitur percipiant sumptus, si quos de proprio posuerunt. ff. fami. ercis. l. his consequenter. §. sumptus. no. insti. de actio. §. quędam. & si quas operas posuerunt personaliter mercedem habere debent: vt d. §. sin autem. Nam ex quo frater minor negociator laborem non posuit in rebus communibus & in communione, nec hos posuisse gratis credi benignum est. Cum æque essent facultates, argumentum a contrario sensu. ff. pro socio. l. societas. §. societas autem. & quæ vltra hæreditatem acquisiuerunt etiam si de communibus rebus, dummodo non communi nomine, propria sibi vendicant. C. communia vtriusq; iur. l. si patruus. C. si quis alteri vel sibi. l. 1. & dicto. §. si fratres. Verũ quòd de communi in hoc expendiderunt reponant, vt d. l. si patruus. ex hoc collige quæ proponuntur, quòd per partes hæreditarias diuidetur in hæreditariis duntaxat bonis. Hoc enim coniunxit ad societatem hæreditas, & possessio rerum communium, non autem consensus. ff. fami. ercis. l. hæredes. § duobus. Ex hoc enim societas contracta in aliis extrinsecis non præsumitur, vt prædixi, Bald.

SVMMARIVM.

1 *Societas vniuersorum quæ ex quæstu & opera proueniunt, si contracta sit, lucra inde prouenientia communicantur.*

2 *Societas si coita sit omnium bonorum: tunc omnes res quæ sunt coeuntium communicantur.*

3 *Societatis aliquod genus si coitum sit, quàm vniuersorum, quæ ex quæstu & opera descendit, & quam omnium bonorum; tunc lucra eius generis societatis communicantur.*

Socius si emit aliquid ex pecunia communi, uel redacta ex communib. redditibus, nunquid illud emptum communicari debeat.

Frater si cum pecunia hæreditaria facit mercantiam & lucratur, cuius debeat esse lucrum.

4 *Sociorum alter si illicitum lucrum faciat, an cõicandum sit.*

Et quid de damno contingente ratione lucri illiciti.

Socij si plures sint, & unus fœneretur pecuniam sub vsuris, & omnia in cmmuni contulit, si rediens ad pœnitentiam sacerdoti promisit omnia ablata restituere, nunquid male ablata de communi extrahentur.

Sacerdotis præceptum dicitur sententia.

Promittens sacerdoti in confessione de non agendo, & agere non potest uti publicæ personæ sit promissum.

Societates illicitæ quæ sint.

5 *Fratres si post mortem patris remanserunt in cõione, & unus aliquid lucratur, unde præsumatur acquisiuisse.*

6 *Socij si sint duo unius mercantiæ, unus quorum vult ire cum mercantia ad certum locum, & alter dicit nolo, & ille uadat suo periculo, eius etiam lucrum esse debet.*

7 *Fructus dotis unius ex socijs cui cedatur.*

8 *Fratrum alter si totam familiam ex lucris suis alimentauit, an patruo mortuo illud præcipuum deducat.*

9 *Socius itineris si quid casu, vel fortuna inuenit, an illud commune sit.*

10 *Socius si quid lucratus fuit extra id, quod societatem tangit, an societati cedat.*

11 *Socius an teneatur ad pensionem, si altero absente in domo communi habitat.*

12 *Et quis sociorum præferatur, si domum communem unus vult locare, & alter habitare.*

Fructus quando sortem extenuent.

13 *Pẽsionem an teneantur soluere ille, cuius domo combusta intrauit in domũ amici vacuam nulla pensione constituta.*

14 *Fratrum unus si electus sit ad aliquod officium, sed quia est insufficiens, alter frater ei substitutus est, nunquid iste substitutus lucrum inde proueniens cum fratre communicet.*

15 *Filius tuus si uxorem accepit, a qua pro eo dotem amplam accepisti, vxor decedit in matrimonio, & filius ex pacto dotem lucratur, nunquid te mortuo filius habeat hoc lucrum præcipuum, vel fratribus communicare debeat.*

16 *Filius si cum pecunia patris lucretur, an tale lucrum præcipuũ esse debeat, vel post mortem patris communicandum.*

17 *Filius*

17 *Filius si lucratur laborando in re patris, nũquid lucrum, quod ex opera peruenit patri acquiratur.*

18 *Lucra ex officijs à communitate quæsita per vnum ex fratribus an alteri cõmunicanda sint.*

19 *Lucrum dotis vni ex fratribus proueniens an communicandum sit.*

20 *Societas si inter duos sit contracta, & demum appareat, quòd quilibet lucratus fuit centum, vnus eorum sua centum consecutus est, quæ consumpsit, alius se creditorem dictæ societatis fuit in centum, quæ ibi retinuit, non aliter disponendo, an lucrum ex illis centum factum sit commune.*

21 *Societas si sit cõtracta, in qua vnus promisit ponere tria millia, & alter operam, & pepigerunt: vt ponens tria milia haberet duas partes lucri, & ponens operam haberet lucrum de mille si ille qui promisit ponere tria milia non posuit nisi mille, an ille qui operam posuit de illis mille luctum habere debeat.*

22 *Societas si contracta sit, in qua vnus tria milia ponere promisit, & alter operam & conuenerunt, quòd ponens tria millia haberet duas partes lucri, & ponens operam haberet tertiam partem, si ille non posuit nisi mille quingentos, quomodo lucri diuisio fieri debeat.*

23 *Societas si coutracta sit, in qua vnus mille posuit & alter industriam, & conuenerunt: vt lucrum diuideretur æqualiter, si qui promisit ponere mille posuit mille & quingentos, an de illis quingentis vltra quis debeat habere lucrum, an inter eos diuidi, vt conuentum erat.*

24 *Vendens rem valentem decem pro quindecim soluendis hinc ad annum, an sit vsura.*

25 *Emens frumentum in herba pro quinque, quod tempore messis verisimiliter valebit octo, an sit vsurarius.*

26 *Contractus an sit licitus, si quis dat agrum suum colendum ad medietatem fructuum cum hoc, vt mutuet colono. 25. florenos, vsura an sit, quicquid sorti accedat.*

27 *Lucrum quomodo diuidi debeat inter dantem vacas extimatas pascẽdas & pastorem, qui iure societatis pascebat.*

Extimatio quando emptionem faciat, & infra in discursu.

Lucrum dicitur, quod ex operibus descendit.

Animalium minutorum diuisio in socidam datorum quomodo fiat.

28 *Colonus, qui vacas pascendas iure societatis accepit, si cum eis lucretur, illud lucrum quomodo diuidetur, & cuius erit.*

29 *Contractus an sit licitus, si emo boues pro. lib. 50. quos extimatos do laboratori ad laboritium faciendum, & ipse promittit omni anno vnum modium grani.*

30 *Societas si contracta sit, in qua vnus pecuniam posuit, & alius industriam, quomodo de lucro & damno inter eos diuisio fiat.*

31 *Societas si contracta sit ad gabellam fructuum, qui recolligebantur in quodam territorio, si flumen, quod diuidit territoria nouum alueum constituit, an gabellarijs debeatur gabella de fructibus illarum terrarum, quæ per flumen ampliatæ sunt.*

Territoria quomodo distinguantur & confinentur.

Fines iurisdictionum quomodo probentur.

32 *Sociorum alter qui ponere debebat pecuniam, si pro annis 5. de sua pecunia & nomine proprio emit fructus molendinorum, & alter qui debebat ponere operam decedat durante dicta conductione. 5. annorum, an eius hæredes pro tempore quo durabat conductio post mortem decedentis debeant percipere partem lucri de fructibus.*

33 *Fratrum vnus socius negociationis si decedat relicto filio pupillo qualiter quæsita post per patruum diuidantur, vel per eum empta, vel si mutuauit pecuniam pupilli nomine proprio.*

34 *Cambium an sit licitum, si hic quis à me centum accipiat, vt mihi. 95. faciat in ciuitate Neapoli dare.*

Mercator quis dicatur.

35 *Societati præpositus & habens bursam communem si ab vno sociorum petat, vt in societate ponat partem quam debet, & ille dicit, ego compenso cum eo, ad quod mihi teneris, an compensatio locum habeat.*

36 *Fratres duo si habent bona communia & communicarunt per multa tempora lucra, demum ipsi de per se separatim aliquid emunt, an communicare teneantur.*

37 *Gabellas fraudare an in foro conscientiæ licitum sit.*

38 *Societas si contracta sit per quinquennium duratura, in qua vnus ponit operam, alter pecuniam, ante reuisam rationem ponens operam extraxit certam quantitatem dicens eam de lucro extrahere, an licitum sit.*

Artifici quando operæ solui debeant.

39 *Societas si sit contracta cum rustico, cui dedi vaccas duas pascendas ad cõmune lucrum & damnum duraturam per quinquennium, quinquennio elapso rusticus perseuerat eo modo retinendo dictas vaccas sine alio pacto, an intelligatur societas tacite renouata, & ad quantum tempus, & quomodo lucra diuidi debeant.*

CIRCA quintam partem principalem quæ lucra veniant inter socios communicanda. Aut inter eos est ɔ̃cta societas vniuersorũ, quæ ex quæstu & opera descendit. aut societas omnium bonorum, aut aliud genus

1 societatis. † Primò casu, vniuersa quæ ex industria & opera sociorum quæruntur, communicantur, vt in emptione, venditione, & locatione, conductione, cæteraque, quæ ex opera, & diligentia descendunt, non autem hæreditates, legata, donationes cum ex quæstu non dependeant, vt est casus in l. coiri. cum sex

2 sequen. ff. pro socio. † Si autem est coita societas omnium bonorum, tunc omnes res, quæ coeuntium sunt, continuo communicantur. l. 1. § in societate. ff. pro so. Cum enim omniũ bonorum societas coita est, tũc, & hæreditas, & legatum, & quod donatum est, aut quacunq; ratione acquisitum communi acquiritur. l. ea verò. § cum specialiter. ff. pro socio. & l. cum duobus. § socium vniuersa. & § si inter fratres. & l. si societatem vniuersarum fortunarum. ff. pro soc. & dominium rerum sociorũ transit absque alia traditione: vt d. §. in societate. Quod verum intellige in his, quæ erant sociorum tempore contractæ societatis. Secus in rebus postea acquisitis, quia tunc earum dominium non transit sine traditione, vt dicit gloss. notabi. in d. §. in societate, quæ singularissime allegatur, quòd ficta traditio non extenditur ad futura, & ideo si quis obligauit omnia sua bona præsentia, & futura & constituit se suo nomine precariò possidere, quòd ista ficta traditio precarij non trahitur ad bona in futurum quærenda, cuius effectus iste est, quia pro pręsentibus, si interuertatur possessio potest agi condictione ex l. fina. C. de acquir. possess. nec requiritur excussio, de qua in auc. hoc si debitor. C. de pig. pro futuris oportet agi hypothecaria præcedēte discussione debitorum, secundum Vber. de Bobio, & Alber. Pap vt refert Bal. in dicto §. in societate. & voluit Ange in d. l. fi. C. de acquir. poss. Item intellige verum, quando dominium rerum sociorum modo prædicto trãsfertur in bonis quæ possidere possunt. Secus in his quę possideri non possunt, vt sunt nomina debitorum, quia in his requiritur cessio: vt d. l. ea verò. in

3 princ. & ibi per gloss. & Bal. † Circa tertium, quando est coitũ aliud genus societatis, quàm vniuersorum, quæ ex quæstu, & opera descendit, & quàm omnium bonorum, & tunc generaliter dicendum est, ꝙ cuius generis est contracta societas, eius solum lucra, & non alterius generis, cuius non est contracta societas, veniunt communicanda; vt dicta l. cum duobus. §. cum duo argentarij. & ideo si est contracta societas vnius rei, illius rei solum lucra veniunt communicanda. Si plurium negociationum, illarum negociationum solum lucra communicari debent. Si vectigalium, solum vectigalium veniunt communicanda, & non alia, & sic de singulis: vt dicto §. cum duo. Primò quęro, vnus ex sociis emit aliquid ex pecunia communi, vel ex pecunia redacta ex communibus redditibus, nunquid emptũ communicari debeat? Aut erant socii omnium. vel vniuersorum, quæ ex quæstu, & opera descendunt, & tunc communicari debet: vt dicta l. si quis societatem. & l. coiri. ff. pro socio. & hanc opinionem tenet dominus Rapha. Fulgo. in d. l. si quis societatem. vbi formaliter sic dicit super gloss. dicta l. si quis societatem. dum gloss. super ver coire. dicit, scilicet omnium bonorum. Alioquin quod emit non cogitur communicare. C. communia vtriusque iudi. l. si patruus. Rapha. ibi dicit, immo idem esset in societate quęstus: ut l. coiri. cum l. sequen. sup. eod ad l. si patruus. C. communi. vtri. iudi. responde, quòd ibi loquitur in communione incidenti, non in societate alicuius rei, vel q̄stus, & siue sit omnium bonorum, siue quæstus, debet in commune redigi: vt d. l. coiri. cum concordantiis. ita dicit Rapha. Aduerte, quia d. l. si quis societatem. iuncta glossa videtur tenere expresè contrarium in alia societate, quàm omnium bonorum. Dicit enim ibi tex. si quis societatem coierit, quod emit, ipsius sit non commune, sed societatis iudicio cogitur rem cõmunicare. & gloss. ibi in verbo coierit, formaliter ita dicit, scilicet omnium bonorum. Alioquin quod emit, non cogitur cõmunicare. C. communia vtri iudi. l. si patruus. ita dicit gloss. & communiter doct. intelligunt illam l. in sociis omnium bonorum. & etiam in dicta l. si patruus. in princ. dum tex. dicit, quod emit, non cogitur communicare Bal. ibi dicit, nisi iste patruus, qui emit, & nepotes essent socii omnium bonorum. Nam tũc debet communicare, & licet immediate subsequatur, & dicat, ex quo nota, quòd si sunt plures fratres, vel patruus & nepotes socii, vel quicunq; socii, & unus emat clam possessionem pro se & suis hæredibus, quòd nihilominus talis possessio debet cõmunicari, & clandestina, & dolosa emptio non debet sibi patrocinari: quia non potuit clam, & altero ignorante societatē diuidere, sed debuit renunciare, ita quòd peruenerit ad notitiã socii. ff. pro so. l. actione. §. renunciare. ita dicit Bal. quòd dictũ intelligo in societate omnium bonorum, prout verba sua in princi. sonant, cum sequentia recipiant a præcedentibus intelligētia. l. qui filiabus. & l. si seruus plurium. ff. de le. 1. & pro ista intelligentia facit tex. in d. l. si patruus. vbi dicit tex. quòd patruus pro se tantum emens non cogitur nepotibus communicare, quia non erant socii omnium bonorum, & quòd ille, qui pro se tantum emit, non teneatur sociis vniuersorum, quæ ex quęstu & opera descendunt cõmunicare, facit: qa quæsitum ex causa societatis per vnum ex sociis non debet communicari. l. cũ duobus. §. cum duo argentarii. & §. si inter fratres. ff. pro socio. Sed quando vnus ex sociis vniuersorum, quæ ex questu & opera descendunt, emit pro se tantum non causa vendendi & sic lucrandi, sed causa retinendi, non dicitur quæstus; quia si hēt rem, soluit pretium, quod dicitur rei correspondere, argumē. l.

curabit

curabit. C. de act. empt. Ergo ex quo non fuit facta dicta emptio causa quæstus & lucri non venit in communicatione quasi extra cām societatis: vt d. §. cum duo. Sed multum facit in contrarium, ꝙ immo veniat communicanda res empta à socio lucri & quæstus. l. coiri. ff. pro soc. vbi tex. formaliter dicit, & si nō fuerit distinctum, videtur communia esse vniuersorum quæ ex quæstu veniunt, hoc est, si quod lucrum ex emptione, venditione, locatione, conductione descendit. Ex his habes, ꝙ hic passus remanet dubius. Pro concordia forte dici posset, quòd aut loquimur in societate omnium bonorum, & tunc clarum, ꝙ cogitur communicare, vt est casus in d. l. si quis societatem. & in d. l. si patruus. Aut loquimur in societate vniuersorum, quæ ex quæstu, & opera descendunt: & tunc aut emit nomine proprio aut communi, aut dubitatur. Primo casu quando emit nomine proprio, aut constat, ꝙ emit causa quæstus & lucri: vt quia emit causa vendendi, & ex illa venditione lucrum faciendi, & tunc communicare debet d. l. coiri. Nec obstat, quod emit nomine proprio: quia natura dictæ societatis est, quod lucrum descendens ex emptione, &c. cum dictis socijs sit commune eadurante. d. l. coiri. Aut constat, ꝙ non emit causa quæstus & lucri, sed causa retinendi pro sua necessitate, vel vt expenderet pecuniam propriam, quam habebat in rebus stabilibus, vel mobilibus, non tamen venalibus, & hoc casu non puto, ꝙ teneatur communicare; quia dicta societas erat societas lucri, & quęstus, & dicta emptio non fuit ea de causa facta, & sic cum sit extra causam societatis, quia non pro lucro proueniente ex quæstu, ergo eius non fiet communio. ff. pro so. l. cum duobus. §. cum duo. & §. si inter fratres. & hoc intelligo verum, nisi consuetudo ipsorum fuerit, omnia emere nomine communi; quia tunc si emit clam pro se, videtur fraudare alium, & ideo communicare debet, & ita etiam posset intelligi Bal. quia ratione consuetudinis videtur contracta societas iuxta consuetudinem eorum tacitè per actus sociales. Si ergo postea emit pro se clam, videtur ab illa societate causata ex consuetudine recedere, ꝙ non licuit nisi communi consensu, vel finita societate. Si dubitatur, & tunc inspicienda est consuetudo socii, an consueuerit communicare, & etiam qualitas rei emptæ. Si enim consuetudo ipsorum erat, ꝙ empta nomine proprio consueuerant communicare, consuetudo seruanda est. l. vel vniuersorum. ff. de pign. ac. Facit etiam, quod in simili dicit Bal. in d. l. si patruus. videtur enim tacite contracta societas inter eos iuxta consuetudinem ipsorum, cum non solum expressè, sed etiam tacite per actus sociales contrahatur & intelligatur illa societas contracta, quę ex actibus socialibus demonstratur. vt patet plenè supra in 3. parte principali: si non constat de consuetudine, nec constat, an res empta sit negociandi causa, & sic lucri, an verò non causa lucri & quæstus, sed pro se retinendi: & tunc ex qualitate rerum emptarum, & socij ementis suo nomine bonus vir poterit arbitrari: in his enim quæ ab animo dependent, multum operantur cōiecturæ. l. si cum aurum. ff. de sol. l. Nesennius. de nego. gest. l. Procula. ff. de proba. l. dolum. C. de dolo, & talis præsumitur mens, qualis ex actibus demonstratur, vt in d. 3. parte principali plene patet. exemplum patruus, vel frater socius vniuersorum, quæ ex quæstu & opera descendunt, emit vnam domum, qua egebat pro sua habitatione, vel fundum prope bona sua nomine suo, nec alterius constat de eorum consuetudine; & tunc non præsumitur emptio facta causa negociādi, & sic causa lucri, & quæstus, sed causa retinendi pro se, ideo non communicabitur: cum id sit extra societatem. Sed pone, emit mercantias, vel fundum in bono foro, vt alteri reuenderet, & tunc ex qualitate rerum bonus vir arbitrabitur lucri, & quæstus causa emptum, ideo cōmunicabitur. Aut erat contracta alia societas, & tunc aut quis emit nomine communi, & res efficitur communis altero ratam habente. ff. de nego. gest. l. si ego. Sed si non habet ratum, remanet solius ementis. ff. de contrahen. emptio. l. fundus ille. aut emit nomine proprio: & tunc distinguitur, aut emit de propria pecunia, aut de communi, aut dubitatur. Primo casu, non est dubium, quòd res non est communis, sed sua propria. l. si patruus. C. communia vtri. iudi. secundum vnum intellectum. Aut de pecunia communi, & tunc aut ille, qui vult habere partem in re empta, erat maior, aut minor. Primo casu nihil potest habere in re empta: vt d. l. patruus. & l. si vnus. §. si vnus. ff. pro soc. qui tex. facit secundum Bal. ibi ad quæstionem, quæ de facto fuit inter hæredes duorum fratrum, quorum vnus exercebat mercantiam nomine proprio & suo periculo, & per illum tex. decisum fuit, ꝙ si etiam de communi pecunia factum fuerit, non teneatur alteri fratri communicare, licèt alteri fratri ad interesse teneatur, vt sentit ibi gl. quam tene menti. Secundo casu, aut ille qui emit, erat tutor, vel curator minoris, & tunc res efficitur cōmunis. l. 2. quando ex facto tuto. l. curator. arbi. tute. officij necessitas & pecuniæ proprietas hoc operantur, secundùm Bal. in l. si vt proponis. C. de rei vendi. Aut non erat tutor, vel curator minoris, sed extraneus, qui non repręsentabat ipsum minorem, & tunc res non efficitur minoris nisi in subsidium. f. si emptor nō esset soluendo, & sic non habet, vnde pecuniam restituat; vt l.

filiæ. secundum Bartol. & Bald. in d. l. si vt proponis. & sic res empta ex pecunia minoris succedit loco pecuniæ, & quæritur ipso iure dominium speciali fauore, & non iure communi, & non semper. Sed demum his tribus concurrentibus, scilicet quòd minor, ꝙ pecunia sua, & quòd in subsidium, secundum Bal. in d. l. si cum proponis. aut dubitatur ex qua pecunia emitur, & præsumitur ex propria. l. si defunctus. arbi. tu. l. si ventri in fin. C. de priuile. credito. Recurrendum tamen est ad coniecturas, vt consideremus quantitatem bonorum communium, & an iste maior natu habeat administrationem, & gestionem, necne, & cuius conditionis sit, vtrum consueuerit lucrari, vel non. Nam ex istis coniecturis bonus vir præsumet, an ex pecunia communi, vel ex propria, facit, quod notatur in l. facultas C. de iure fisci. libro 10. secundum Bal. in d. l. si patruus. Tertio casu, quando dubitatur, cuius nomine emerit, & tunc in dubio præsumitur emisse nomine proprio. l. & magis. de sol. nec alias intelligitur persona extrinseca. l. si ita stipulatus. §. Grisogonus. de verb. obli. secundum Bald. in d. l. si patruus. Dicit tamen ipse Bal. quòd vbi dubitatur, quo nomine emerit, an nomine proprio, an communi, ꝙ recurrendum est ad coniecturam, & considerandum est affectio ipsius ementis, & consuetudo, nam si consueuit vt plurimum communi nomine emere, ꝙ ita ibi in dubio emisse intelligatur. ar. l. vel vniuersorum de pig. act. Ista autem dubia vt plurimum contingunt in mercantijs: quia non fiunt instrumenta, ibi, quæ dicant, quòd emit pro se & suis hæredibus. Item præsumitur hoc ex his, quæ post acta sunt inter eos, puta si actum erat, ꝙ emeret communi nomine. l. 4. §. si abigno to ff. de manumis. Ex prædictis apparet soluta quæstio quotidiana, si vnus ex fratribus cum pecunia hæreditaria facit mercantias, & ex illis lucratur, vtrum debeat alteri fratri cõmunicare. Nam primo videndum est, an fecerit nomine communi vel proprio, & cum hec quæstio occurrisset de facto, dicit Bar. quod fecit ostendi sibi librum rationum, in quo continebatur, hic est liber rationum mercantiæ Io. Petri & fratrum, & ex hoc dixit apparere, quòd nomine communi faciebat mercantiam. l. Nesennius. ff. de neg. gest. & propterea lucrum erat communicandum. Sed si non apparuit hoc, tunc si ille frater non erat tutor, nec curator lucrum debet esse suum proprium. l. Titium & Meuium § altero de admi. tu. Sed si esset tutor, vel curator, tunc lucrum quod fecit ex prima mercantia empta ex communi pecunia debet esse commune. Secus si ex reiteratione emptionum: nam pecunia redacta ex mercantijs communibus, vel ex fructibus communibus non est communis: vt dicit gl. in d. l. si patruus. & ibi Bal. & hæc quæ dixi de tutore & curatore sunt vera, quando constat, ꝙ mercantiam fecit nomine proprio. Nam in dubio ét dici potest, quod aut iste tutor negociando aggreditur negocium insolitum patri pupillorum; vt quia pater pupillorum nunquam fuerat mercator, & tunc in dubio videtur gerere nomine proprio: quia in dubio non præsumitur in culpa. Est enim quædam culpa insolita aggredi. ff. de neg. gest. l. si negocia. Aut continuat negocium solitum vt si erant duo, qui faciebant simul mercantiam, & vno mortuo alter continuat sumptibus filii fratrum indiuisam hæreditatem possidentium, tūc videtur eorum nomine continuari, ar. ff. de neg. ge. l. nam & Seruius. §. si viuo. quia primordio tituli posterior formatur euentus. l. 1. C. de imponen. lucra. descri. lib. 10. & est ar. ff. fa. Ner. l. si filia. §. Neratius. & ff. pro soc. l. actione. §. morte. verùm ꝙ ex re communi nec distinguitur, vtrum ex prima mercantia aliquid perueniat, vel ex iteratis repetita; quia natura huius actus est, ꝙ id quod postea 4 fit, semper loco prioris subrogetur. ff. de pign. l. cum tabernam secundum Bald. in d. l. si patruus. † Secundo quæro, si vnus ex socijs facit illicitum lucrum, an illud inter socios veniat communicandum. Dic, quòd aut est contracta societas licita, & tunc lucrum illicitè quæsitum non venit communicandum. ff. pro socio. l. quod autem ex furto. Sed communicatum sponte trahit secum periculum condemnationis; quia qui percipit a socio sciens rem illicitum lucrum, videtur se astringere ad pœnam, nō solùm ad perceptā restituenda. ff. pro socio. l. si igitur. Quod tamen ex maleficio socius contulerit, non aliter recipere debet, quam si cōdemnatus fuerit. ff. pro socio. l. quod autem ver. quod enim qui tex. facit ad quæstionem. Si plures erant socii omnium bonorum, & vnus fœnerator pecuniam sub vsuris, & multa lucratur, & omnia contulit in commune. Modo rediit ad pœnitentiam, & promisit sacerdoti restituere male ablata, nunquid extrahetur de communi, & videtur quod non; quia d. l. requirit, vt primo sit condemnatus, tamen satis videtur condemnatus, ex quo promisit sacerdoti restituere, nec refert quomodo fuerit cōdemnatus secundum Mar. Sili. in d. l. quod autem. facit ad hoc, quod not. Host. in c. fin. de sepul. vbi ipse dicit, quod in casu illius decretalis non solum lis erat contestata, sed etiam sententia lata, ex eo scilicet quòd sacerdos præcepit delinquenti, vt satisfaceret illis, quos læsit, & sic præceptum sacerdotis dicitur sententia, facit quod not. Bar. in l. 1. §. huius studij. ff. de iust. & iur. de eo qui promisit sacerdoti in confessione de non agendo; quia non poterit postea agere tanquam publicæ perso-

cæ personæ sit promissum. Vide tamen de hoc in l. si tibi. §. quædam. ff. de pac. per doc. legentes. Quandoque est societas illicita, & lucrum illicitum, & tunc non est communicādum, nec si est communicatum, sponte facit trāsire periculum: quia actio pro socio non potest nasci. ff. pro so. l. nec prætermittendum. secundum Bal. ibi & dicitur societas illicita illa, quam faciunt prædones, qui vexant totam Italiam. Nam istæ sunt illicitæ societates, & incidunt in crimen lęsæ maiesta. ff. de colle. illi. l. quisquis. finis autem illarum societatum est furandi, terras occupandi, lites seminandi, quæ omnia sunt contra naturam, vt habemus in simili. ff. de ter. mo. l. diuus. & l. agraria. Vnde quorū finis est malus eius substantia mala est, & reprobata à iure, & eo modo ciuitates quæ faciunt ligam contra superiorem, vel contra parem ad ęmulationem; quia non valet, vt no. Inn. in c. dilecta. de exce. præla. secundum Bal. in rub. C. pro socio. † Tertiò quæro, quid si 5 fratres post mortem patris remanserunt in communione, & vnus aliquid lucrat̄, & dubitatur, vnde quæsiuerit. Respon. aut iste frater erat homo male conditionis, & nullius artificij, & omnia præsumuntur habere de communi patrimonio patris, argumen. eius quod dicitur de vxore, quæ præsumitur omnia habere de bonis mariti. ff. de don. inter virum & vxo. l. 5. C. eod. tit. l. etiam 12. q. 3. c. placet. & ideo communicandum est: vt in auc. de eccle. tit. § interdicimus. Si autem probetur bonæ conuersationis, puta quia est artifex, & bene lucratur isto casu non præsumitur, ꝙ habeat de communi, nisi expressè probetur, immo pręsumendum est, ꝙ ex operibus suis: quia fuit diligens sibi quærendo. C. arbi. tute. l. si defunctus & de hęre. vel ac. vend. l. venditor. circa mediū ibi. pretium, enim hominis. C. ad l. falci. l. 3. in prin. Est enim præsumptio, ꝙ artifex aliquid lucretur ex operib. suis: cum maledicatur homo, qui fructum non affert, & omne artificium per continuum exercitium dicitur suscipere incrementū. l. legatis. §. ornatricibus. de leg. 3. secundum Iacob. de Are. in suo 6 tract. de duo. fratri. † Quartò quæro, pone. ꝙ sint duo socij vnius mercantie, vnus vult ire cum mercātia ad certum locum, alter dicit nolo, & ille accipit & vadit suo periculo. Dic, ꝙ de lucro non tenetur consocio, vt not. Bar. in l. quia poterat. ad Trebel. secundum Bal. in addi. quam fecit ad tractatum Bart. de duo. frat. facit. l. si vnus. §. si quid vnus. ff. pro so. & de iu. do. l. si ma. & l. pe. 7 § man. ff. sol. matr. † Quintò quæro, qd de fructibus dotis vnius ex socijs. Respon. cum fructus dotis cedant marito propter onera matrimonij, vt l. pro oneribus. C. de iur. dot. & etiam quia est dominus rei dotalis. C. de rei ven. l. doce ancillam. ff. sol. matr. l. fructus. & l. diuortio. Isti fructus communicantur inter socios omnium bonorum. ff. pro socio. l. si societatem vniuersarū fortunarum. & l. si inter fratres voluntarium commercium. & l. ea verò. §. cum specialiter, cum etiam ipsa dos communicetur. §. actione. l. si vnus. cum l. seq. ff. pro soc. Aliàs pro vero secus: nam tunc cederens soli marito propter onera matrimonij, secūdum do. Pet. de Peru. in consi. quod incipit, quoniam iamdudum con 8 sului. in 14. lib. consi. carta. 45. † Sextò quæro, vnus ex fratribus totam familiam alimentauit ex lucris suis patre mortuo. Istud præcipuum an deducet. Dixit Nico. de Mat. ꝙ non; quia hoc expendendo pro oneribus patris est, & non vsus beneficio legis. Sed videtur voluisse patri quærere pleno iure, ex quo non seorsum possedit, & hoc per literam l. cum oportet ibi dum dicit, ex suis operibus possesse sunt. Nam econtra, si pater dissimulat, ꝙ filius consumat, videtur renūciare vsufructui, vt eadem. l. §. si autem. secundum Nico. de Matta. Potest dici, ꝙ aut filius fecit vt administrator; quia pater per manus eius regebatur, & tūc debeat percipere, aut fecit hoc intuitu pietatis, & obsequi naturalis, & tunc ea non debeat percipere, arg. ff. de neg. gest. l. Nesennius. ff. 9 de peti. hære. l. fi. Bal. in l. certum. C. fami. ercis. † Septimo quæro, an inuentum per vnum socium in itinere, uel à casu, uel fortuna sit commune. Cy. in l. tandiu. in fi. C. pro so. dicit ꝙ non, & est quæstio puerilis. Ego credo uerum per. §. cum duo. nisi essent socij omnium bonorum; quia tunc cum ipsi conferant omnia undecunque, & qualitercunqne quæsita. l. 3. §. cum specialiter. ff. pro socio. & ea. l. cum duob. §. socium uniuersarum inuentū etiam communicare tenetur, si tale inuentum fiebat occupantis, puta quia erant gemmæ, uel lapilli in litore maris in nullius bonis existentes. ff. de acqui. poss. l. 1. & thesaurum quidem pro parte inuentoris fit. insti. de rerum diui. §. thesauros. & 14. q. 5. capit. sicut inuenisti. Non tamen intelligas, quòd acquisitio fiat solum per instrumentum uisus sine actuali apprehensione, immo est necessaria actualis apprehensio facta manibus, aut pedibus l. 3. in prin. ff. de acquiren. posseß. secundum Paul. de Castr. in l. 1. in princip. cod. titu. Secus si inuentum erat tale, quod non efficiebatur inuenientis per illam regulam, quòd tuum non est, ad alium spectare scire debuisti. l. cum quærebatur. C. unde ui, quia erat alterius. Ex quo non fit inuenientis, non tenetur communicare, immo si sibi inuentor tale inuentum appropriaret, delinqueret: ut d. l. cum quærebatur. & ex delicto acquisita non debent communicari. l. quod autem ex facto. ff. pro 10 socio. † Octauò quæro, unus sociorum fuit aliquid lucratus extra id quod societatem non tangit, an societati cedat. Dic

ꝙ non, & ideo non est communicandum. sup. ea. l. §. cum duobus. & hic est argumentum pro assessoribus, & pro seruitoribus aliorum, vt si quid lucrentur non impediēdo debitum officiū, debeat illud lucrum ad eos plenarie pertinere, secundum do. Dionysium de Perusio in d. § cum duob. Secus si impediretur debitum officiū, ar. eorum quæ dicta sunt supra in quarto quæsi 11 to quarti membri principalis. † Nonò quæro. si sunt duo socij, qui habent domum eorum communem, altero absente alter solus habitat, nunquid tenetur ad partem pensionis. Aut sunt vsufructuarij; quia ambo habent vsumfructum, ambo sunt domini, aut vnus est dominus, alter verò retinet in pignus, & eam habitat, aut vnus est dominus, alter verò simpliciter & sine causa retinet, & eam habitat. Primo casu, quando ambo sunt vsufructuarii, & vnus habitat, videtur habitare iure suo, vt infra dicet̄, quando ambo sunt domini, aut vnus vult habitare, alter verò vult locare, tūc agant communi diuidundo, & iudex officium suum ita diriget, vt vel regionibus eius vti frui permittat, vel locet vsumfructum vni ex illis, vel tertiæ personæ, vt hi pensiones sine vlla controuersia peripiant. l. domum. §. cum vsufructu. ff. communi diuidundo. Vel si res mobilis sit, etiam si poterit diuidi, vt inter eos cōueniat, caueantq; per tempora se vsuros & fruituros, hoc est vt apud singulos mutua vice sit vsufructus: vt d. §. cum de vsufru. & l. hæc dist. §. cum fundus. ff. locati. Secundo casu, quando ambo sunt domini. Aut quærimus, nunquid ille, qui habitauerit, teneatur soluere pensionem illi socio, qui non habitauit. Aut quærimus, si vnus vult habitare, alter verò vult locare, an volens habitare cogatur ad locandum. Circa primum est concludendum, aut aliquid conuentum de pensione, & tūc cōuentioni standum est, & si post finitum tempus expressum conuentione habitauit, dicitur durare eadem conuentio. l. itē quæritur. §. qui impleto. ff. locati. Aut nihil fuit actum de pensione, sed simpliciter vnus socius habitauit domum communem alter verò, qui non habitauit, petit pensionem partis suæ ab eo, qui solus habitauit, & tunc dicendum est, ꝙ non habitans ab habitante pensionem petere non potest, quia habitans cēsetur iure suo vti. l. meritò. ff. pro socio & quia vsus non potest diuidi, nisi diuidatur domus, vt videtur de hoc. glo. ordinaria in l. Sabinus. ff. cōmuni diuidundo. & l. si vt certo. § si duobus vehiculum. ff. commodati. Ita dicit Ricar. Malumb. fuisse iudicatum, vt refert Cyn. in l. si quis putans. § si autem. ff. communi diuidundo. in additio. suis. Secus si percepisset fructus agri, vel pensiones; quia tunc teneretur restituere partem perceptorum, per dictam. l. si quis putans. §. si autem. vbi casus. Et sic concludendo ratione cōmunionis procedit vsus indifferēs, sed non integra perceptio emolumentorum, secundum Bal. in l. duo fratres. de acquir. hære. & Petrum de Perusio in consilio, quod incipit. Lucas, Franciscus, Mattheus habitantes domum communem in 14. lib. consilio. carta. 156. vbi tenet, socium habitantem non tenere alteri ad pē12 sionem. † Circa secundum, si vnus vult habitare, alter vult locare, an volens habitare cogatur ad locandum, aut volebat alteri locare totam domum, aut partem. Si totam domum & tunc, aut domus erat consueta locari, aut non. Si erat consueta locari: vt puta duo habebant hospitium commune, quod locari consueuerat, & vnus vult locare, alter non, & tunc ęquus iudex coget eos stare ęquitati, etiam sine diuisione dominij, & considerabit, ꝙ consuetudo est altera natura. C. de prob. l. actor. & facit, quod no. Bar. in d. l. Sabinus. & in d. §. cum fundus. secundum Bal. in l. j. C. qui testa. Si verò non erat consueta locari, & tunc aut alter socius vult vti ad vsum destinatum, & potest etiā inuito altero socio, qui volebat locare, vt vult glos. in d. l. Sabinus. & glo. in d. l. si quis putans. §. si quis in communem. & glos. in l. arboribus. §. si nauis. ff. de vsufructu. & l. in tantum. ff. de re. di. nec tunc tenetur soluere pensionem; quia censetur iure suo vti per prædicta: si verò vult vti iure ad vsum non destinatū, & tunc si res sit deterior, non potest, secundū Iac. de Bel. in l. si ędes communes. ff. communi diuidun. l. vnus ex dominis. ff. de seruituti generali. & si vtitur, non tenetur actione pro socio vel cōmuni diuidun secundum glo. in d. l. si quis putans. §. si quis in cōmunem fundum. & l. si fundum. ff. eo. Si verò non fieret melior, neque deterior, & tunc propter immensas contentiones debet veniri ad diuisionem, secundum Guil. C. de sacros. eccle. l. iubemus nulli. in prin. super verbo. diuidere, facit. ff. de serui. vrb. prę. l. in re communi. Si verò vnus vult locare partem suam, alter non vult. Pone frater meus, & ego habemus domum communem, ipse indignatur mecum, recedit de domo, & locat partem suam cuidam stipendiario. Ego nolo, quòd ille stipendiarius stet in domo, cum ibi habitem cum familia mea, sed frater meus dicit, quod ego non possum prohibere vti suo iure, & ipse non inuenit alium cui possit locare, & pars sua non debet esse sterilis. Vnde aut ego accipiam eam ad pensionem, aut ego admittam stipendiarium. Dic, quòd ego non teneor stipendiarium admittere; quia non est honesta persona. ff. de vsu & habi. l. non aliter. nec videtur ęquum, ꝙ quis compellatur conducere. l. nec emere. C. de iure delib. s̄m Bal. in l. j. C. q. testa. Quod facit ad quæstionem, si vnus scolaris recedit, vt nō possit cameram suā alteri locare.

care. Ad quod facit: quia qui societatem contrahit, certam personam eligit. insti. pro socio. §. soluitur. & ad idem. ff. de ver. obl. l. si quis arbitratur. de offi. deleg. c. fi. Item hæres socij non succedit in societate. insti. pro socio. §. actione. & §. morte. Non. n. fit quis socius alicui inuito ipso. l. qui admittitur. ff. pro socio. arg. contra insti. de loca. in fi. vbi in locum primi conductoris alter eius hæres succedit. C. locati. l. nemo. vbi potest quis rem conductam alij ęque idoneo locare ad eundem vsum, arg. ff. de vsufru. l. ęquissimum. §. fi. Sed prius dictum verius est per. l. qui admittitur. cum duabus seq. nisi aliter fuerit in contrahendo actū, arg. 8. q. 2. c. illud. & seq. secundum Spec. in tit. de iudi. §. generalia. ver. circa hoc quæro, an scolaris, & Rofre. in rub. pro socio. ver. quid si plures. secundum Io. And. in addi. in d. ver. circa. Dicendum videtur, ꝙ aut sociorum interest, quia non ęquè idoneus substitutus, & tunc loquitur gl. insti. de loca. §. fi. & Spec. & Rofre. Aut sociorum non interest, quia substitutus sit tantum idoneus, & tunc potest alium loco sui dimittere, & loquitur opinio contraria, non vt sit socius ad diuidendum, sed ad habitandum, secundum Nico. de Mat. & Bal. in l. nemo. Circa tertium, quando vnus est dominus, & alter retinet rē in pignus, scilicet creditor. & tunc siue sit pignus conuentionale, siue prętorium, siue iudiciale, talis creditor retinens domum in pignus siue locet alteri, siue potuerit locare, & locauerit, siue habitauerit: cū habitando dicatur fructus percipere, secundum glo. in l. si is qui bona. §. j. de pigno. ad pensionem tenetur, vt est tex. in d. §. 1. ibi. cum in vsuras fructus percipiat, aut locando, aut ipse percipiendo habitandoque. per quem tex. dicit Bald. ibi, ꝙ licet glo. sing. in auc. de exhi. reis. §. si verò. dicat, ꝙ fructus extenuant sortem in pignore cōuentionali. Secus in prętorio pignore vel iudiciali: quia de consuetudine creditor lucratur eos secundum illam glo. tamen illa consuetudo est contra tex. d. l. si is qui bona. §. 1. & ideo indigeret ista consuetudo probatione facti secundum Bal. ibi, quod tene menti. Ex hoc nōt. ꝙ licèt Guil. dicat, aliud esse de consuetudine, non creditur ei, nisi probetur. Idem tenuit expresè Bal. in l. consentaneum. C. quomodo & quando iud. quod tene menti, quia sępe venit de facto, & ego vidi idem dubitari. Circa quartum, quando quis simpliciter habitat domum alterius, & tunc aut bonafide, non tenetur ad pensionem; quia bonęfidei possessoi lucratur fructus. de resti. spo. c. grauis. & per Guil. in l. fructus. & l. ex diuerso. ff. de rei ven. & l. certum. C. eo. ti. nisi forte sub dubio, tamen ille bonęfidei possessor fecisset expēsas domo, & ad perpetuam rei vtilitatem: quia tunc forte expensæ cum pensione compensarentur, quæ percipi potuissent, quia habitando, aut locando dicitur fructus percipere, vt l. si is qui. §. 1. & l. vrba. prædi. pensionis. ff. de vsu. ideo cum expensis computat. l. sumptus. ff. de rei ven. & l. super. C. de euic. in quibus legibus est casus, in quo bonęfidei possessor nō lucratur fructus, ex quo cum expensis factis compensari debent, tamen cogita; quia est quotidianum & pulchrum, & verum. Aut non possidet bonafide, sed aliter, & tunc ad pensionem tenetur. l. in summa. §. & sic

13 habitatione. ff. de condi. inde. & ibi per Barto. † Decimò quæro, Titius, cuius domus perijt incendio, vel ruina, domum consanguinei, vel amici sui intrauit tunc vacam nulla pensione conuēta, quam per aliquos annos habitauit, donec sua domus refecta fuit, petit consanguineus dominus domus pēsionem. Albertus Galeotti distinguit. Aut vterque prædictorum, vel alter consueuit locare domum, aut non. Primò casu tenetur inquilinus ad pensionem, per l. si polienda. de præscri. ver. Secundò casu, quando neuter locare vel conducere solebat, non teneatur inquilinus. ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. vtrum. ff. de proba. l. Procula. C. de vsu. l. creditor. per quam probatur, ꝙ mutuās, qui non conuenit in mutuo de vsuris sibi soluādis, illas non petit. C. de reuo. dona. l. fi. in fi. C. ne de statu defun. l. 2. & l. si pater C. fami. er. & l. filiæ. ff. eo. l. quæ pater. C. de neg. gest. l. 2. ff. eo. l. Nesennius. de lega. 3. l. vxor. §. fi. ff. de cond. inde. l. cum is. §. pen. ff. man. l. si verò non remunerandi. §. contrario. secundum Ioan. And. in addi. Spe. in tit. de locatio. §. postquàm. ver. porrò sicut ex conducto. & vide de hac materia Bar. in l. in summa. §. frumento. ff.

14 de condi. inde. † Vndecimò quæro, duo sunt fratres, alter ex his electus est ad aliquod officium: sed quia simplex, & insufficiens inuentus est, alius frater ei substitutus est, nunquid lucrum ex officio illo proueniens debet substitutus communicare cum fratre. Dic ꝙ non, sed illud habebit præcipuum. C. de assesso. l. veluti castrense. C. de aduo. diuer. iudi. l. forum. nisi pactum aliud inducat, vt in §. idem Papinianus. & in §. si fratres. l. cum duobus. ff. pro socio. Nam imperitia fratris huic obesse non debet. ff. si quis ali. test. prohi. l. 2. §. fratris. l. de pupillo. ff. de no. ope. nuncia. §. si plurium. nec debet alteri per alterum &c. ff. de alie. iu. mu. causa fa. l. 1. quòd autem ipse debeat totum habere, probatur. ff. ad municipa. l. Titio. de supplen. negli. præla. c. grandi. in 6. secundum Spe. in tit. de iudi. §. sequitur. ver. quid si alter. in 4. parte Sp. facit, vt maritus non lucretur in totum, etiam si in totum non

15 sustinet onera matrimonij. † Duodecimò quæro, filius tuus accepit vxorē, à qua tu accepisti amplam dotem pro eo, vxor ista decedit in matrimonio, & filius tuus ex forma statuti, vel ex pacto lucratur istam dotem, vel certam eius partem. Modò quæritur, nunquid te mortuo filius tuus debeat habere hoc lucrum præcipuum, vel debeat fratribus suis conferre. Bal. in l. vxor tua. C. fami. erc. concludit, ꝙ Bar. in quodam suo tractatu sequendo Di. in l. si cum dotem §. transgrediamur. ff. sol. mat. dixit, ꝙ si socer subit onera matrimonij, hoc lucrum est profectitium, & ipse lucratur; quia licet acquiratur filio ex forma statuti, non durat penes eum, nisi quodam momento tanquam profectitium. Si verò filius subit onera matrimonij, puta ex lucris suis aluit vxorem, tunc ipse filius lucratur dotem cum effectu; quia est aduentitium lucrum, & si tu dicis, in isto lucro pater habebat vsumfructum. Respondeo, ꝙ pater dissimulando videtur remittere. l. cum oportet. §. finautem res. C. de bonis quæ li. & in ista onera sunt præcise ex re filij. Si autem pater & filius participauerunt in oneribus matrimonij, iuxta onera quæ vnusquisque supportauit lucrum dotis acquiritur. Si autem patre mortuo filius lucretur, nulli dubium est, ꝙ habebit dotem præcipuam, & nil conferret: vt est casus notabilis in d. l. vxor tua. secundum Bald. ibi. Vbi etiam dicit, ꝙ filius emancipatus potest à patre exigere dotem suæ vxoris, quia vbi onera matrimonij sunt, ibi debet esse dos, quæ pro ipsis oneribus deseruire debet. l. pro oneribus. C. de iure dotium.

16 † Decimotertiò quæro, quando filius lucratur cum pecunia patris, an tale lucrum debeat esse præcipuum, vel post mortem patris teneatur conferre fratribus. Super hoc articulo plures fuerunt opiniones. Prima quidem fuit glo. in l. cum oportet. C. de bonis quæ liber. quam secutus fuit Spe. in tit. de iudi. §. sequitur. versic. quid si alter, volens ea quæ filius ex paterna pecunia sibi per patrem ad negociandum concessa acquirit peculium profectitium videri, & ideo fratribus communicanda fore. C. fami. er. l. certum. Ea quidē opinio dupliciter probatur. Primò ex doctrina tex. insti. per quas personas. §. sancitum. dicentis, quod si quid ex re patris filio obueniat, totū patri acquirit. Quæ autem inuidia est, vt quod ex patris occasione apud filium profectum est hoc ad eum reuertatur. Secundò ex tex. l. ex re. ff. de vsufructu. cētis, ex re fructuarij, & id intelligitur per seruum acquiri, quod ex administratione rerum eiusdem lucri seruus fecit, igitur fructuario acquirit. ad idem tex. ff. de vsu & habitatio. l. si ita. §. fina. dicens. seruus, cuius vsum duntaxat nō etiam vsumfructum habemus, potest etiam ex pecunia nostra negociatus esse, & quicquid eo modo acquisiuerit, in peculio nostro sit. Ita igit in proposito nostro, filius, quem in potestate habuit pater, potest ex eius pecunia negotiatus fuisse, & consequenter quidqd eo modo acquisiuerit, in peculio paterno sit, igitur ei acquiratur. vnde etiam resultat, vt fratribus id communicet: vt d. l. certum. Secunda fuit opinio Bart. in l. 1. §. sed nec castrense. de collatio. bono. & in d. l. cum oportet. & in l. illud C de collatio. in aliquibus lecturis. & in tractatu suo de duobus fratribus, in prima parte eiusdem. in 2. quæstione principali, & in l. si tibi. §. si pactus. ff. de pactis, volentis medietatem lucri hoc casu operæ & industriæ filij negociantis attribui, igitur illud aduentitiū fratribus non communicari. C. de collatio. l. fin. Medietatem autem aliam lucri attribui pecuniæ patris, igitur illa tanquam peculium profectitiū sit fratribus communicanda: vt d. l. certum. Hæc autem opi. probatur ex tex. insti. per quas personas. §. quæ autem ex alia. ibi. dū dicit tex. ne quod ei filio suis laboribus vel prospera fortuna accessit, hoc in alium &c. Ad idem tex. in d. l. cum oportet. ibi & filij non lugebunt, quæ ex suis laboribus sibi profecta sunt ad alios transferenda &c. Secundò probatur ex eo, quod dicit in simili in socijs, quorum si vnus pecuniam, alter operam atque industriam ponit, medietas lucri ponenti pecuniam tribuitur. Altera vero operam ponenti. C. pro soc. l. 1. ff. eo. l. cum duobus. §. si in coeunda. Dicit enim alibi tex. cum plerunque pauperior opera suppleat quantum ei per comparationem patrimonij deest. ff. pro soc. l. societates. §. societas & alibi sic. plerumq; tanta est industria socij, vt plus societati conferat, quam pecunia eo. tit. l. si non fuerint. §. ita coiri. & alibi sic, scilicet, quia sæpe opera alicuius pro alterius pecunia valet. insti. eo. §. de illa sane. Hanc tamen opinionem ipse limitat in l. quod seruus de acquiren. possessi.

Tertia fuit opinio Bal. in auc. ex testamento. C. de colla. & in d. l. cum oportet. dicentis secundum opinio. Iacob. Butr. hanc lucri diuisionem non fore fiendam secundum Bar. vniformiter, vt semper pro parte dimidia diuidatur, sed arbitrio boni viri considerata quantitate pecuniæ, & qualitate personæ filij eiusdemq; industria. Quid enim secundum eundem si pecunia paterna numero fuerit centum, ex qua filius singulari eius industria lucratus fuit mille; cum tamen alius non fuisset lucratus ducentos? Certè tunc iniquum erit dicere, secundum quod Bar. voluit, immo hoc casu tribuenda erit maior portio personæ, & industriæ filii, quàm paternæ pecuniæ, arg. ff. ad l. falci. l. si hæres institutus. & hoc quia equum, cum sumus in bonęfidei iudicijs bono viro diuidenti placere debet perinde, ac si expressum conuentum foret. Officium enim ius dicentis semper ante oculos equitatem hēre debet. ff. de eo quod certo loco. l. quod si Ephesi. In bonefidei enim iudicijs iudex debet in re æqua terminanda, quanū si nominatim eius rei, quæ vel cuius ęqua facta est conuentio. ff. de neg. gest. l. quia tandundem. vbi est casus notabilis, nec huic sententiæ refragantur ea iura, quæ ar. supra dixi. Illa in societatis contractu loquuntur, cuius natura est, vt in dubio conuenisse videantur portiones inter socios ęquales esse debere: vt d. l. si non fuerint. insti. eo. ti. §. & quidem si nihil. & idem concludit ipse Bald. in l. certum. C. fami. ercis. Quarta fuit opi. do. Lud. qui (vt ipse asserit) in consi. quod incipit, quò ad primum propositi cōsultationis aliquando in lectionum discursu fuit in hac opi. videlicet. Quandoque filius pecunia patris negociatur nomine patris, aliquando negotiatur simpliciter, aliquando nomine proprio, & eiusdem periculo, aliquando nomine communi, & communi periculo. Primo casu dicebat totum lucrum haberi pro profectitio, communicandumq́ue fore; quia ex quo paterno nomine negociatur, censetur tanquàm institor seu ꝓcurator patris ad negociandum constitutus, & ideo totum patri quæritur. ff. de procu. l. quod procu. ex re. cum similibus, & consequenter fratribus communicabitur: vt d. l. certum. Secundo casu idem concludendum; quia ex quo simpliciter cum re paterna negociatur, censetur in dubio nomine paterno negociari. Ideoque patri quæri, ac fratribus communicari, ar. ff. quando ex fac. tuto. l. ex morte. §. 1. & fi. Tertio casu, quando nomine ꝓprio & periculo suo, dicebat tunc filio quæri, nec communicari debere, pro hoc allegat l. idemq́ue si mandauero. ff. mandati. & l. si vnus ex sociis. §. si quid vnus. ff. pro soc. Vltimo casu dicebat veram esse opi. Bald. supra relatam; tū quia non præsumitur filius velle operam & industriam suam iactare. ff. de prob. l. cū de indebito. de renun. c. super hoc. tum quia certum est id, quod de suis laboribus ac industria quærit, aduentitium censetur: vt d. l. cum oportet. & dicto. §. quod autem ex alia. Vnde clarum est in eo hodie inter patrem & filium consistere posse ciuilem obligationem. l. iubemus. §. fi. ff. ad Treb. firmauit glo. & doc. in l. frater à fratre. ff. de condi. inde. & in l. si quis pro eo. ff. de fideius. §. 1. C. de pac. conuen. l. pac. & l. imperator. ff. ad Treb. & est casus in l. si quis prioris. §. in illo. de secund. nupt. Tum etiam: quia tex. dicit formaliter, ꝙ sępe quorundam ita preciosa est opera, vt eos iustum sit meliori conditione in societate admitti. insti. pro soc. §. de illa sanè. & hanc opi. ita semper legendo tenuit do. Ludo. Deinde consulendo ipse in d. consi. tenuit, alias secutus fuit opi. Bar. in quo semper dicit, ꝙ solet esse substantia veritatis. Sed puto non esse recedendum ab opi. Bald. quam de iure veriorem & magis ęquitati consonam arbitror per prædicta, & per ea quæ

17 plene dicta fuerunt supra. in 4. par. prin. in 1. q. † Decimoquartò quæro, quid si filius lucratur laborando in re patris, puta agrum scindit, vel de lana patris pannum facit, nunquid lucrum, quod ex opera peruenit, patri acquiratur? In hoc dixit Nico. de Mat. ꝙ aut id in quo laborat filius transit in nouam speciem, vt quia de lana pannum facit, & tunc proprietas acquiritur filio ar. insti. de rerum diui. §. si duorum. patri verò acquiritur vsufructus. Si autem non transit in nouam speciem, vt si laborat in fundo paterno ligonizando, vel similia faciendo, & quærit patri pleno iure, licet ex laboribus suis hoc quærat; quia opera cedit rei. ff. de condi. indeb. l. si in area. licet secundum opi. Bar. supra relatam ęquū esset, ꝙ iustum pretium operæ tribueretur filio operanti: sicut ipse dixit in filio mercatore lucrante cum pecunia patris: nam labor & pecunia diuisionem recipiunt. ff. de an. le. l. Seio. & huic opi. dicit Bal. in d. l. certum. C. fami. erc. ꝙ ipse de æquitate consulendo adhęsit in suis propriis terminis. l. in filio mercatore, cum modificatione tamen de qua supra proxima quæstione dixit

18 Bal. † Decimoquintò, quæro, an lucra ex officijs a communitate quæsita per vnum ex fratribus alteri communicanda sint. D. Lud. in d. consi. quod incipit, quò ad primum propositæ consultationis dicit, aut huiusmodi lucrū accedit peculio aduentitio: puta quia ex eius laboribus quos in officio habuit, frater lucrū sensit, cum tunc id peculii aduentitij sit: vt C. de bo. quæ lib. l. cū oportet. & d. §. quod autem ex alia. insti. per quas personas no. acqui. & tunc fratri non confertur. l. fi. C. de colla. aut ea lucra peculio accedunt castrensi. puta; quia ratione administrationis in huiusmodi officiis frater ex publico salarium percipit, & id quasi castrense peculium est. C. de inoffi. testam. l. fina. C. de assesso. l. veluti castrense. C. de aduo. diuer. iudi. l. fori. & tūc similiter nec fratri confertur. l. 1. §. sed nec castrense. cum si. de coll. bo. Nec quidem dicendum, quòd quamuis, fratres hæreditatem paternam indiuisam tenuerint, tamē ad hoc in communi quæsita redigere debeant; quia contra tex. in l. cum duobus. §. si. fratres pa-

19 ternam indiuisam. ff. pro socio. † Decimosextò quæro, an lucrū dotis proueniens vni ex fratribus communicari debeat. Dic, ꝙ lucrum ex dote proueniens ad vnum ex fratribus maiorem, ꝙ ad eum dotis causa peruenire dicitur: vt l. 3. §. nam & si quis. de do. præle. ac etiam ipsius dotis fructus, qui mariti sunt ob onera matrimonii quæ supportat. C. de iure dot. l. pro oneribus. ff. de iure dot. l. dotis fructus, alteri fratri omnium bonorum consocio communicari debeat, cum ille pariter onera matrimonii sustinuisset præsupponatur. Iste est tex. singularis iuncta glo. fin. l. si eo tempore. alias incipit, sed si eo. ff. pro socio. vbi dicitur, quòd lucrum dotis proueniens vni ex sociis omnium bonorū communicari debet etiam aliis, si illi matrimonii onera sustinuerunt, nec prædictæ determinationi obstat disceptatio doctorum. & glo. de qua. in l. dotem. ff. de castrensi peculio. in l. quod scitis. in verbo. dotem acquiri. & in l. 1. & 2. C. de bonis quæ libe. & in l. si cum dotem. §. transgrediamur. ff. soluto matrimo. & in l. 2. C. fami. erc. & in auc. ex testamento. C. de collatio. & per Bar. in tractatu de duobus fratribus, in prima parte principali, & quęstione vltima, in qua quæritur, an pars dotis, quam vxore prædecedēte maritus alias filius ex forma statuti lucratur, veniat cum fratribus communicanda; quoniam illa loquitur eo casu, quo non præsupponitur omnium bonorum societas, prout hic, non tamen dicendum ex omni negociatione in communi domo inter fratres viuo patre facta intelligatur contracta societas; quoniam contrarium est, verius vt patet in l. cum oportet. C. de bo. quæ libe. & insti. per quas personas. §. quod autem ex alia. & huius ratio illa est; quia huiusmodi negociationes viuo patre patri factæ vsumfructum quærunt, vt in dictis iuribus, & ideo negociatur patri, & non referunt quæstum fratres fratri, in quo cōsistit societas. ff. pro socio l. coiri. cum l. seq. Item quia nec potest contrahere in aduentitiis sine consensu patris viuentis, in cuius sunt potestate. C. de bo. quæ libe. l. fin. §. filiis autem. Satis tamen est illam contractam intelligi ex cōmunicatione omnium bonorum post mortem patris inter eos facta, & ita consuluit do-

20 mi. Ludo. † Decimoseptimò quæro, duo contraxerunt societatem, deinde in fin. triennij reuisa ratione lucri apparet, quòd quilibet fuit lucratus centum, vnus eorum sua centum fuit consecutus, & extra societatem pro suis necessitatibus consumpsit, alius verò fecit se creditorem dictæ societatis in centum occasione dicti lucri, & nihilominus continuo ibidem in dicta societate retinuit, non aliter disponendo. Modo finita societate prædicta ille, qui retinuit dicta centum in societate, in quibus se fecerat creditorem, vult de lucro plus percipere, quā alter socius, ex quo illa centum plus altero socio in societate retinuit, cum quibus lucrum fuit factum, sicut & cū aliis; quia qui plus ponit, plus percipere debet. l. si non fuerint. ff. pro soc. Contrarium credo; quia ex quo dictus socius erat creditor dictorum centum, non dicitur ea posuisse in societate, nec habuisse animum ponendi, nec quantum ad ipsa centum dictus socius potest dici contraxisse societatem, cum in sua erat voluntate & potestate quandocunq; sibi placebat recuperare, etiā si societati nō expediret, sicut & quilibet alius extraneus, qui ibidem deposuisset centum, in quibus fuisset factus creditor societatis; quia illa centum sunt periculo societatis, non autem creditoris. l. incendium. C. si cer. pet. & ideo conuenit, vt etiam lucrum sit societatis; quia vbi periculum, ibi lucrum esse debet. l. cum duobus. §. damna fatalia. ff. pro socio. l. manifestissimi. C. de fur. alias si periculum esset societatis, lucrum autem esset suum, sequeretur, ꝙ capitale esset saluum, quo casu quicquid accederet sorti vsura esset; quia in Euangelio Lucæ dicitur, mutuum dantes nihil inde

21 sperantes. † Decimooctauò quæro, duo contraxerunt societatem, in qua vnus promisit ponere tria milia, alter operam & industriam, & pepigerūt, vt ille, qui ponebat tria milia, deberet habere lucrum de duobus milibus flore. Alter vero, qui ponebat operam & industriam suam, deberet habere lucrum de mille flore. Contigit, quod ille, qui promisit ponere tria milia, non posuit nisi mille, societas durauit per quinquennium. Dicit ille, qui posuit mille, finita societate detis mihi mille & partem meam lucri, dicit ille, qui posuit personam & operam & industriam suam, non debetur tibi aliquod lucrum; quia ego debeo de mille habere lucrum ex forma nostræ conuentionis, & licet videatur, ꝙ ille, qui posuit operam, non debeat lucrari omne lucrum factum cum illa pecunia: cum pecuniæ positæ in societate pars lucri attribuatur. l. 5. in prin. ff. pro soc. l. si non fuerint. eo. ti. cum non conueniat, quem lucrari cum alterius iactura. l. nam hoc natura. ff. de conditio. indebi. tamen attento pacto & conuentione inita inter istos socios dicendum est, quod ex quo expresse conuētum est, vt ille, qui ponebat operam & industriam suam, haberet lucrum de mille, conuentio sibi seruanda èst. d. l. si non fuerint. l. 1. §. si conuenit. ff. deposi. c. 1. & c. 3. de pactis. Non obst. quod pars lucri attribuatur pecuniæ, quia id verum, quando conuentio non esset facta modo prædicto. Sed in casu nostro conuentio spectatur: vt d. l. si nō fuerint. ver. si vero placuit: licet societas, vt alter lucrum, alter damnum sentiat, coiri non possit: vt d. l. si non fuerint. §. fi. Vel saltem ille, qui non seruauit promissa, tenetur socio, qui posuit operam, & per quem non stetit, quin poneret operam ad tria milia, quæ debebant poni sicut ad mille posita. l. stipulationes non diuiduntur. §.

22 Celsus. ff. de verbo. obligatio. † Decimonono quæro, occurrit, dubitatio, duo contraxerunt societatem, in qua vnus promisit ponere tria milia, & alter operam & industriam, & conuenerūt: vt ille, qui ponebat tria milia, haberet duas partes lucri, ille qui ponebat operam haberet tertiam partem. Modo cōtigit, quod ille, qui promiserat ponere tria milia, non posuit nisi mille & quingentos, & finaliter lucrati fuerunt in tribus annis trecentos florenos.

florenos. Quæritur modo, quomodo debeat fieri diuisio huius lucri, & videbatur, ꝙ iste, qui posuit operam, & industriam, ex quo conuenit, vt deberet habere tertiam partem lucri de tribus millibus, quod est de mille, ꝙ debeat habere duas partes lucri factas cum dictis mille & quingentis, & ille, qui posuit pecuniam, debeat habere tantum lucrum de quingentis, & sic tertiam partem. In contrarium videtur, ꝙ ex quo pepigerunt, & conuenerunt, quòd lucrum debeat diuidi per quotas, videlicet ille, qui habebat ponere pecuniam, lucrum habere debeat de duabus partibus. Ille, qui ponit operam, de tertia parte. Ita videtur diuidendum istud lucrum secundùm quòd est conuentum, & sic ille, qui posuit mille & quingentos, habeat duas partes lucri, vt conuentum est, & ille, qui posuit personam, & industriam, & operam habeat tertiam partem; & quia ille qui posuit pecuniam, debuit ponere tria millia, & nō posuit. Ex quo ille, qui posuit operam, non potuit tantum lucrari, quantum fuisset lucratus, si socius eius posuisset tria millia, prout promiserat, teneatur eidem ad interesse arbitrio boni viri, quod maxime in societate versatur.

23 † Vigesimò quæro, duo contraxerunt societatem, in qua vnus posuit mille, & alter operam, & industriam suam, & conuenerunt, vt lucrum in fine societatis diuidant ęqualiter, vt quilibet habeat dimidiam, contingit, quòd ille, qui promisit ponere mille posuit mille & quingentos. Quæritur modo de illis quingentis vltra quis debeat habere lucrum, an debeat diuidi inter eos, prout erat conuentum de illis mille, & sic etiam per medium, quòd videtur; quia a primordio tituli posterior formatur euentus. l. 1. C. de impo. lucra. descrip. lib. 10. In contrarium, quia super illis quingentis nulla fuit facta conuentio, & forte industria & opera illius non merebatur tantum lucrum. meritò debeat diuidi arbitrio boni viri quantum ad illud lucrum factum cum illis quingentis florenis cum maxime in societate boni viri arbitrium versetur. Puto aduertendum, an illi quingenti floreni vltra primam sortem sunt positi sciente illo, qui ponebat operam & industriam in societate; quia in libris apparet, quòd ille posuit dictos quingentos florenos vltra dicta mille in communi corpore societatis. Aut socius, qui ponebat operam & industriam, nihil sciebat, de hoc forte putabat, quòd ille esset creditor illorum quingentorum, vel quòd alius diposuisset illam pecuniam. Primo casu quando sciuit, videtur tacite consentire & societatem contrahere; quia societas non potest contrahi sine consensu tacito, vel expresso. l. vt sit pro socio. actio. & d. l. nam cum contractu habito. & l. vt in conductionibus. ff. pro socio & sic si sibi displicuisset, contradixisset, & illa contradictio impedisset societatem. Quo casu cum contradictio fuisset operata effectum suum; quia impedisset actum, taciturnitas habetur pro consensu, vt dicit glo. in l. si fideiussor. §. si pater. ff. de pigno. & ideo inter eos intelligitur etiam quò ad illos quingentos contractum societas. Sed dubium est, quomodo tunc debeat diuidi lucrum factum ex eis. Puto dicendum. quòd ex quo ista quantitas quingentorum florenorum addebatur quantitati mille florenorum, & sic ponebatur in ea societate, in qua conuētio erat iam facta. accessoriū regulatur secūdùm suū principale, & idem iudicabitur de addito quod de principali, vt in regula accessorium. & l. quæ de dota. ff. de rei ven. & imputet sibi ille, qui posuit quingentos florenos, cum non apertius legem dixit l. veteribus. ff. de pac. l. inter stipulantem. §. 1. ff. de verbo. oblig. Secundo casu, quando ignorante socio posuit illos quingentos florenos & communi nomine vsi fuerunt. lucrum ex eis proueniēs erit commune, si alter, qui hoc ignorabat, ratificare vult. Facit. l. communis seruus. §. fin. ff. de acquiren. posess. l. si ego. de nego. gest. & quod habetur in regula rati. in 6. & l. fin. C. ad mace.

24 † Vigesimoprimò quæro, mercator vendit rem valentem. 10. pro quindecim soluendis hinc ad annum, an sit vsura. Canonistæ dicunt quòd sic in c. in ciuitate. de vsu. Quod Bald. verum intelligit in his rebus, quæ ꝯsistunt in pondere, numero, & mensura; quia in his tantum rebus committitur. Secus si vendatur domus, vel prædium, præsertim cum emptor interim percipit vtilitatem: vt C. de actio. emp. l. curabit. ita dicit Bal. in rub. C. de vsuris.

25 † Vigesimosecundò quæro, quid ecōuerso, mercator propter præuenditionem vilius emit. verbi gratia emit frumentum in herba pro quinque, quod tempore messis verisimiliter valebit octo, an iste mercator sit vsurarius. Dicunt doc. quòd sic, per tex. in d. c. in ciuitate. Bald. in d. rub. dicit, quòd aut præsens numeratio est causa damni venditoris, & est vsura, aut sola conuētio est causa damni; quia de præsenti non soluitur pretium, & tunc contractus non est vsurarius, aut neutrum est causa damni quia frumentum in herba non plus valet tempore contractus, & contractus tunc non est vsurarius, sed licitus. ff. de contrahē. empt. l. fistulas. §. si frumenta. & l. si debitor. §. verisimile. & ff. de verb. obli. l. inter stipulantem. §. sacram.

26 † Vigesimotertiò quæro, quidam dedit agrum seu potere more nostro colendum ad medietatem fructuum. cum hoc, vt mutuaret colono 25. florenos. Quæritur, an ille contractus sit licitus, videtur dicendum ꝙ sic; quia de iure communi absque aliquo pacto & mutuo colonus tenetur respondere ad medietatem fructuum, cum medietas fructus debeatur domino ratione proprietatis, & alia medietas colono ratione culturę. l. cum duobus. §. si in coeunda. ff. pro soc. & dominus nihil ponit nisi fundum, colonus autem semen, & omnia, quæ circa culturam requiruntur, de decimis. c. cum in tua. In contrarium videtur; quia quotiens mutuum est causa alicuius accessionis, siue lucri, aut emolumenti, est vsura, iuxta illā auctoritatem, mutuum dantes nihil inde sperantes. Lucæ 6. ca. de vsuris. c. consuluit. c. conquestus. & c. fin. per doc. Quicquid. n. accedit sorti, vsura est. 14. q. 3. c. plerique. ff. de pac. l. si tibi. 10. millia. & l. rogasti. §. si tibi decem. Quod etiam probatur per ea, quæ dicunt do. in c. fi. de vsu. De doctore, qui mutuat pecuniam scholaribus, vt intrent secum; quia dicitur committere vsuram, ex quo ex illo mutuo sperat aliquid. Similiter in fornario, qui mutuat pecuniam suis aduentoribus, vt coquant secum; quia dicitur vsuram committere, ex quo ex mutuo percipit emolumentum, quod datur ratione coctura panis, & idem in molendinario, qui mutuat pecuniam euntibus ad molendinum, vt vadant ad suum molendinum; quia committit vsuram propter emolumentum moliturae, quod percipit, ex quo pecunia mutuata fuit causa illius emolumenti, licet illa molitura sibi debeatur pro molendino, & non pro mutuo: tamē ex quo mutuum fuit causa, ꝙ illi irent ad macinandum, molendinarius, vt dicunt docto. dicitur vsurarius. Sic etiam videtur dicendum in proposito nostro, ꝙ licet medietas fructuum debeatur ratione proprietatis fundi seu poteris, tamen ex quo potere non fructabat, nisi esset, qui ipsum coleret, & pecunia mutuata fuit causa culturæ, cū colonus aliter nō reperiebatur, & per consequens pecunia mutuata videtur causa illius lucri & perceptionis medietatis fructuum, ergo vsurarius videtur censendus ille dominus mutuās colono, vt colat & de medietate fructuum respondeat ratione prædicta. Puto salua veriori determinatione submittendo me semper iudicio & correctioni sanctæ matris ecclesiæ, ꝙ in hac quæstione sit distinguendum pro veritate reperienda. Aut potere seu fundus cum præstantia seu mutuo consueuerat locari ad medietatem fructuum, & sine præstantia seu mutuo pro minori portione, puta pro tertia parte fructuum, aut semper consueuerat locari pro medietate fructuum. Primo casu, cum mutuū fuerit causa immediata illius emolumenti, valet a tertia parte fructuum vsque ad medietatem, nulli dubium est, ꝙ quatenus est ille excessus à tertia parte vsque ad medietatem, qui prouenit propter mutuum, dicitur vsurarius, per iura & rationes s. alleg. ꝙ videtur intelligendum verum stantibus terminis prædictis, ꝙ præstantia, seu mutuum sit causa illius pluris, puta si consuetudo talis, ꝙ respondeant de medietate, prouenisset propter penuriam hominū; eo quia forte in regione illa non est aliquod castrū seu villa propinqua, vel deserta fuit pp guerram, aut mortalitatem, ideo terrenum ibi parum valebat; eo quia multum à longe veniebant coloni ex aliis castris longinquis ad colendū, ꝙ non sine magno labore & periculò contingebat maxime peregrinando, & relinquendo ita longe à sua habitatione bona sua, & pro reponendis forte fructibus a longe, vel pp periculū latronum, vel incursus hostium. Quo casu cū plus videatur ponere colonus, q̄ dominus fundi ratione prædicta, conuenit: vt boni viri arbitrio plus percipiat. l. societates contrahuntur. § societas aūt. & l. si societatem mecum coieris. & l. si non fuerint. & l. cum duobus. §. quidam sagariam. ff. pro soc. ideo si mutuū est causa, vt ęqualiter percipiat, est vsura. Sed si contingat, ꝙ in regione illa, vbi tanta erat penuria hominum fiat castrum, vel villa vel domini fundorum faciant domos, ex quibus terrena pp maiorem commoditatem & eorum bonitatem incipiunt plus valere & effici vtiliora, prout contingit in Campania, in qua optima sunt terrena, & nouiter factum est castrum Spedalicchii per Perusinos, tunc si habeas ibi potere, in quo forte fecit magnam expensam in domibus pro habitatione rusticorū & colonorum ędificandis, & forte in bobus, quos colono ad partem lucri & damni sua pecunia facit, faciat pactum cum colono, vt respondeat de medietate fructuum, licet alias fuerit cōsuetum in regione illa responderi patrono & domino solum de tertia parte sine illis commoditatibus, & illos sumptus, quantumcunque ipsi colono fecerit præstantiam, seu mutuum, vt se liberaret a primo patrono, vel aliis suis creditoribus, seu emeret instrumenta fundi, vel pro victu familiæ, si illa præstantia, seu mutuum boni viri arbitrio non fuit causa, vt de maiori parte fructuum responderet, sed solum vt se liberaret. Cum si non habuisset præstantiam, necesse haberet: vt etiam sine eodē modo arbitrio viri & secundum partium intentionem responderet de medietate fructum, tamen variauit a tertia, quæ olim soluebatur, ad medietatem, quæ hodie promittitur; quia conditio regionis & poteris est hodie rationibus prædictis vel aliis meliorata, cum conditiones & pretia rerum varientur ex tpe, ar. l. pretia rerum. ff. ad l. Fal. & eorum quæ dicūt doc. in l. 2. C. de rescin. ven. & in c. cum causam. & in c. cum dilecti. de emp. & vend. nō vr̄ vsura, immo ꝯtus licitus, & hæc opinio vr̄ verior, & magis mitis ad conseruationem humanæ societatis. Sed alii forte rigorosius dicerent ꝯctum illicitum & vsurariū. Quod tn̄ remitto decisioni

decisioni theologorum, ac sanctæ matris ecclesiæ, cuius correctioni me subiicio. Caueat tamen mutuans, ne dicat, quòd propter mutuum nihil plus percipit, & nihilominus in corde aliud gerit; quia forte laborator propter præstantiam, de qua necessitatem habet, illud plus soluebat, cogitationes enim hominum omnipotenti Deo occultari non possunt capitu. in ciuitate. de vsuris. & voluntas & propositum distinguunt maleficium lege ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. cum similibus. Si verò semper consueuit locari ad medietatem fructuum, & tunc, aut semper cum præstantia, aut aliquando cum præstantia, seu mutuo, aliquando sine. Primo casu, aut prædia & poteria vicina similia consueuerant dari sine præstantia ad tertiam partem fructuum, & cum præstantia ad medietatem fructuum. Istud autem potere semper fuit consuetum dari cum præstantia ad medietatē fructuum, sine præstantia non consueuit dari, & hoc casu consuetudo regionis in dubio sit obseruanda lege quòd si nolit. § quia assidua. ff. de ædi. edict. lege cum de lanionis. §. asinam. de fund. instru. ff. Iste videtur censendus vsurarius; quia mutuum videtur causa illius pluris, videlicet a tertia parte fructuum vsque ad medietatem, rationib. iam dictis, & hoc intelligo in dubio, nisi forte concurrerent alię bonitates, & meliorationes in isto poteri, quàm in aliis: & maximè tenenda est hæc opinio, quia tutior pro anima capitu. iuuenis. de sponsa. Si verò consuetudo in ista regione non erat, sed immo erat conformis cum iure cōmuni; quia poteria consueuerunt dari ad medietatem fructuū, prout de iure est, tamen cum præstantia seu mutuo; quia consuetudo est in regione, quòd semper colonis fiat præstantia, seu mutuum, & ipsi respondent de medietate fructuum, aliàs non reperirentur coloni, qui in regione illa colerent prædia. Vel est consuetudo mixta, aliqui sine præstantia dant ad medietatem, & aliqui cum præstantia. Vel aliqui ad tertiā partem sine p̄stantia, & aliqui cā præstantia, & aliqui sine ad medietatem. Primo casu, quando omnia poteria consueuerūt dari ad medietatem fructuum cum præstantia seu mutuo. Aut id obuenit ex defectu fundi, quia forte est macer, & parum fructifer. Aut ex defectu loci, quia forte situs est in aliquo loco, in quo gentes armorum quasi continuo damnificant propter transitum quem faciunt. Aut id prouenit ex penuria hominum, quæ est in illa regione. Aut id prouenit propter paupertatem rusticorum, & colonorum, qui communiter sunt pauperes propter magnas exactiones. Aut id prouenit extra istos casus, puta solum ratione consuetudinis, puta, quia colonus dicit istud potere consueuit dari cum præstantia, ego similiter volo præstantiam, & ita dicunt alii in regione illa. Primo casu quando id obuenit ex defectu fundi; quia infructifer seu sterilis & macer, & tunc cum natura societatis instar fraternitatis habeat lege verum. ff. pro soc. & hanc habeat naturam, vt partes lucri fiant æquales ęqualitate proportionis, vt lege si non fuerint. ff. pro soc. & aliàs conuētio diceretur contra naturam societatis, vt ibi glos. & in hac societate propter sterilitatem & infertilitatem ipsius poteris labores, & expensę circa culturam, semen, boues, instrumenta, & alia, quę ponit colonus, exigunt meliorem partem, quàm medietatem fructuum; quia eo casu propter magnas expensas & labores culturę attenta sterilitate, & infertilitate illius regionis siue poteris multo plus ponit colonus quàm dominus poteris, igitur maiorem partē fructuum debeat percipere, vt partes sint ęquales, & si recepit parem portionē fructuum, prout est consuetum, seu conuentum in casu prædicto, illius pluris dicitur esse causa præstantia, seu mutuum, & sic mutuum est causa, quòd vbi aliàs sine mutuo attenta sterilitate, seu macritudine terreni in regione illa & magna expensa ac laboribus colonorum vt partes essent æquales æqualitate proportionis, solū tertia pars fructuum esset debita domino ratione suæ proprietatis, quæ parum fructifera erat. Colono autem duę partes, ergo propter mutuum percipit illud plus, igitur vsurarius in illo pluri est censendus Non ob. §. si in coeunda, vbi medietas fructuū debetur domino ratione proprietatis, & alia medietas colono ratione culturæ; quia id verum in dubio alio non apparente; quia in dubio pręsumūtur partes ęquales, quādo medietas datur domino ratione suę proprietatis, & alia medietas colono ratione culturæ, sed alio apparente, vt in casu prædicto, non stamus tunc coniecturę: quia in incertis non certis locus est coniecturæ lege continuus. §. cum ita. ff. de verborum obligatio. Sicut in simili dicimus, quando vnus ponit operam, & alius pecuniam, vt in dubio partes lucri æqualiter diuidantur, hoc est, quòd ille, qui ponit operam, percipiat medietatem lucri, ille, qui ponit pecuniam aliam medietatem: vt lege si non fuerint. ff. pro soc. Tamen quando constaret, quòd vnus poneret plus altero, puta ille, qui ponebat operam, qui solus nauigabat, solus peregrinabatur, pericula similiter solus subibat, vt partes sint æquales, prout est natura societatis, vt supra, maiorem partem lucri recipere debeat, quàm ille, qui ponit pecuniam. Similiter econuerso, si ille, qui ponebat pecuniam, forte plus merebatur de lucro ratione forte magnæ quantitatis pecuniæ, quam ponebat in societate, quàm ille, qui ponebat operam, plus de lucro percipere debet, vt partes sint æquales æqualitate proportionis, vt esse debent: vt dicta lege si non fuerint, prout eam intelligit Bald. dum dicit æqualitate proportionis: & idem puto in secundo casu, quando ex defectu loci, quia situs est, vbi gentes armorum consueuerunt transire, & damnificare; quia ratione periculi & damni sępe contingentis minus dicitur ponere in societate, quàm ille, qui ponit operam, & industriam suam, semen, & expensam, prout est colonus, quia ex quo habeat potestatem eundi ad alia loca tutiora, vbi non ponebat operam suam in periculo, verisimiliter non transtulit se ad colendum in loco periculoso. Et vbi erat in periculo perdendi totam expensam, & operam suam 18. mensium, quibus durat cultura & cura, vt dicit Barto. in lege diuortio. ff. soluto matrimonio. Vbi dicit, quòd annus culturæ & curæ est longior, nisi propter mutuum sibi factum, sine quo forte non poterat colonus facere, & sic mutuum est causa, quòd licèt colonus plus ponat in societate, quàm dominus, qui posuit fundum stantem in periculo prædicto, nihilominus non plus percipiat contra naturam societatis vt supra. Ergo ex mutuo illud plus quàm domino debeatur, quod arbitrio boni viri percipit, quod in societate semper versatur lege si societatem mecum coieris lege si societatem mecum coisti lege in proposita. & lege quid enim in fin. ff. pro soc. Vnde si arbitrio boni viri plus merebatur colon⁹ de portione fructuum quàm dominus, quòd in casu prædicto ratione prædicti periculi in dubio videtur præsumendum; quia vbi periculum ibi lucrum. C. de furt. lege manifestissimi lege cum duobus. §. quidam sagariam. in fin. ff. pro soc. & non plus percipiat, sed ęqualiter cum domino fundi illud minus propter mutuum sibi factum videtur percipere, meritò illicitus contractus esset in dubio censendus, nisi aliter arbitrio boni viri vt supra probaretur. Non obstat, quòd sicut colonus ponit in periculo expensam & operam, ita & dominus interusuriū & partem suam fructuum fundi. ergo æqualiter diuidi debeant fructus ratione æqualitatis periculi, vt dicto §. quidam sagariam. quia dominus, ex quo habebat fundum in loco periculoso ratione prædicta, non poterat euitare periculum. Secus in colono, qui poterat se transferre ad colendum in tuto loco nisi propter mutuum sibi factum, quod fuit causa huius, & sic ipse bene poterat euitare periculum. Tamen illud mutuum fuit causa, quòd posuerit se in periculo illo, & etiam quia omnis minima res est magna rusticis, non sic ciuibus & diuitibus, vt in simili dicit gloss. in lege illicitas. § ne tenuis. de offic. presby. vbi dicit gloss. quòd porcus est oculus rustici. Merito non iudicentur a pari in dicto periculo.

Tertiò casu, quando id obuenit, quòd dominus fundi facit præstantiam colono, seu mutuum, quod idem est, propter penuriam hominum, quæ erat in regione illa, & ex aliis partibus non poterant trahi homines nisi cum præstantia, & sic id non obuenit ex defectu fundi siue poteris, quòd parum fructaret, nec ex defectu loci vbi positum erat potere; quia locus esset periculosus, sed solum proter penuriam hominum; quia forte castrum, quod erat in regione illa, fuerat destructum, vel propter guerras pręteritas in regione illa habitantes se transtulerāt ad alia loca, vel propter magnam penuriam, vel propter nimias exactiones: nunc autem cessante guerra, ex quo sunt in aliis partibus allocati, nolunt amplius redire, vel ex magna mortalitate homines defecerunt, & tunc si arbitrio boni viri, quod semper in societate versatur, vt supra, potere erat bonum, adeo quòd meritò medietatem fructuum dominus ratione proprietatis debet percipere, & aliam medietatem colonus, quòd in dubio pręsumendum est, vt consonet iuri capitulo cum dilectus. de consuetu. facit capitulo causamque. de rescript. & tunc licèt mutuum esset causa, quòd ille colonus veniret ad colendum in illa regione illud potere, tamen non est causa immediata fructuum ipsum mutuum, sed potere, ex quo percipiuntur fructus; quia fructus percipiuntur ex fundo, vt dicto §. si in coeunda. non ex mutuo, & sic non est censendus contractus illicitus, nec societas inæqualis, immo æqualis, & secundum naturam societatis, in qua debent fieri partes æquales, vt supra, & consonat iuri ista æqualitas, vt dicto §. si in coeunda. immo si in aliquo inæqualitas esset, potius deberet censeri ex parte domini mutuantis, qui plus videbatur ponere in societate, quàm colonus, per mutuum tamen non plus debet percipere; quia ex mutuo nil debet consequi, iuxta illud. mutuum dantes nihil inde sperantes. Ad hoc etiam facit; quia licet quis redimat ius suum pecunia, seu mutuo; non tamen dicitur vsura, quasi ex mutuo aliquid consequatur: quia vnicuiq; licet ius suum redimere, vt dicit gloss. in capitu. j. de vsuris.

Quartò casu, quando id prouenit propter paupertatem rusticorū, q forte non habent vnde emāt boues, & alia instra, vel nō habent, vnde viuant, vel habuerūt mutuū a primo patrono, q nō vult dare ei licentiā, nisi restituat sibi mutuū suū, & sic non euenit ex defectu poteris; qa erat bonū, nec ex defectu loci; qa non

non erat situm in loco periculoso,& verisimiliter dãnificabili. Sed ex paupertate rusticorum,& tunc idem dicẽdum est, quòd in casu præcedenti iisdem rationibus maximè; quia hoc est conforme iuri communi, vt dicto § si in coeunda. Idem &c. Quintò casu,quando ratione cõsuetudinis;quia consueuerunt fieri præstantiæ in regione illa non ratione defectus, seu paupertatis terreni; quia erat bonum, nec loci; quia situm erat in bono loco,sed solum ratione consuetudinis regionis propter rationes dictas in tertio & quarto casu,arbitrio tamen boni viri semper saluo; quia pluries dixi in huiusmodi societatib. semper arbitrium boni viri principaliter est considerandum & attendendum in diuisione & in emolumentis,lucris, seu fructibus partiendis, vt patet in dicta l. si societatem. cum aliis concordantiis superius allegatis. Non obstat, quòd quicquid accedit sorti vsura est,quia hoc verum, quando mutuum esset causa lucri,& sic lucrum proueniret ex mutuo. In casu autem nostro mutuum non est causa lucri,sed euitationis damni,esset.n. in damno dominus, si fundum suum sterilem relinqueret. Ne ergo patiatur hoc damnum,licet sibi mutuum facere; quia potest quis redimere ius suum, vt euitet damnum etiam pecuniã dando,vel aliàs concedendo,vt per glo.in dicto capitu.primo. de vsuris.quia vt dicit ibi gloss. suum tantum recipit non alienum. Fructus enim debet esse pars fundi.l.fructus.ff. de rei vendi.& sic sicut fundus erat suus,ita etiam fructus. Postquàm autẽ sunt separati,colonus habet medietatem pro cultura & cura: vt dicto §.in coeunda.dominus aliam medietatem ratione dominii sui,& sic illam medietatem recipit vt suam;quia erat pars rei suæ. Item pro vexatione redimenda licet aliquid dare.capit. nisi essent.de præb facit, quod not. Ioann. Andr. in capitu. 2.de. transact. Præterea ex mutuo non veniunt fructus,nec crescunt in casibus prædictis. Sed ex fundo oriuntur, qui fundus erat domini. Ideo conuenit,quòd fructus pro parte sint domini,& pro parte coloni ratione curæ & culturæ,vt dicto § si in coeunda. Non sic quando mutuum esset causa, quòd maior pars fructuũ restitueretur domino,quàm cõueniret arbitrio boni viri; quia tunc in illo excessu esset lucrum ꝓueniens ex mutuo. Ideo vsura,vt supra. Eo modo responde ad ea, quæ habentur in capitu. fin.de vsu. quando doctor mutuat pecuniam scholaribus,vt intrent secum. Vel fornarius illis, qui habent coquere panem,vt secum coquant. Vel molendinarius,vt veniant ad suum molẽdinum, quia in his casibus ex mutuo prouenit lucrum. Nam multitudo scholarium causata est ex mutuo causa honoris & emolumenti salarii,consiliorum & similium,& mutuum est factum causa habendi illud lucrum,& idem in molendinario,& fornario. Cum nec molendinum, nec furnus pariant fructus, & ex prædictis videtur forte posse dici, quòd si doctor mutuat pecuniam scholaribus non gratia honoris, nec emolumenti, sed tantummodo vt euitet verecundiam; quia forte habebat concurrentem valde solicitum,& semꝑ vacabat praticis scholarium,adeo quòd mutuans non poterat aliter conseruare honorem suum,& euitare magnam verecundiam, nisi mutuaret scholaribus pecuniam, tunc ex mutuo non consequitur commodum,nec honorem, sed tantummodo euitat verecũdiam, non videtur eo casu censendus vsurarius, & ita videtur doctores debere limitari in dicto capit. fin. Sicut in simili dicimus de illo,qui redimit pecunia ius suum, vt non censeatur vsurarius, cum suum non alienum consequatur, vt dicit gloss.in d.c.j.de vsur. Quod tamen relinquo iudicandum sacris theologis, & sanctæ matri ecclesiæ,cui me subiicio.

27 † Vigesimoquartò quæro, quidam dedit vaccas pascendas iure societatis æstimatas viginti flore. Quæritur, quomodo lucrum diuidi debeat inter dominum dantem dictas vaccas pascendas,& colonum seu pastorem, qui iure societatis pascebat. Et videtur,quòd ex quo extimatio facit emptionem pro medie dietate,vt dicit Barto.in l.si vt certo.§.nunc videndum.ff.commodati & Bal.videtur velle in l.prima.C.commodati & idem Bartholomeus de Saly in dicto §.nunc videndum. & Paul. de Castr.in dicto §.damna fatalia. De illa medietate,quæ est pastoris,nullum lucrum sentiat dominus; quia de re aliena non debet commodum reportare, cum ex ea nullum subeat periculum,nec aliquas operas,& laborẽ imponit, de pecunia, ad quã ille pastor tenetur,minus:quia esset vsura,cum sit quoddam capitale illud in pretium,quod nõ recipit diminutionem, immo stat firmum,nec est positum in societate, sed obligatus est pastor ad soluendum. Ideo nõ debet ex eo aliquid consequi,aliàs esset vsura,cum quicquid accedit sorti vsura est. Nec etiam potest aliquid peti ex ea tanquàm pastor sit in mora soluendi pretium.l.curabit.C.de actio.emptio.quia ex quo videtur tacite cõuentum inter dominum & pastorem, vt pretium non soluat, quousque durat societas,illa dilatio dicitur facta ad commodũ debitoris, & in eius commodum debet interpretari.l.qui hoc anno.ff.de verborum obliga. Igitur non dicitur interim esse in mora,meritò ratione moræ nihil soluat, & sic non habet locũ casu l.curabit. Patet ergo,quòd de medietate prædicta domino nihil debetur. De alia autem medietate,quæ sibi remansit,integrum fructum non percipit; quia ipse ponit dictam medietatem,& colonus seu pastor operas,laborem,& victum,& videtur societas in illa medietate,quæ domino remansit,in qua dominus ponit animalia,pastor seu colonus operam & victum. Quo casu lucrum communiter diuiditur inter eos.l.cum duobus §.si in coeunda.ff.pro soc.& l.si non fuerint.eodem titu. Meritò fructum quartæ partis dictarum vaccarum dominus percipiet,non autem medietatem,& sic pastor habebit tres partes lucri,videlicet duas partes ratione medietatis,quã videtur emisse propter extimationem vt supra, & sic ratione dominii sui & vnam partem & sic medietate alterius medietatis ratione operarum & victus. Dominus autem solum habebit quartam partem ratione dominii sui, quod sibi remansit in illa medietate.& hoc videntur sentire quidam in arctissima conscientia constituti. Verum quia hoc iuri non conuenit,& est contrarium societati humanæ,qua mundus conseruatur; quia si hoc esset,nullus reperiretur,qui vellet animalia dare in societatem,quasi totum lucrum esset pastoris, Domini autẽ minima pars, & quasi totus mundus,qui obseruabat,vt medietas lucri sit domini,alia medietas sit pastoris, damnaretur tanquàm vsurarum seu illicitum lucrum exercens, quod non est dicendum,cum iura iudicio meo communi consuetudini prædictæ cõueniãt, & vt puto conscientiæ non repugnat, saluo tamen iudicio sacrorum theologorum, & sanctæ matris ecclesiæ, cui me semper subiicio,& cum hac protestatione loquor. Ideo pro veriori conclusione dicendum videtur, quod dominus, qui posuit dictas vaccas extimatas viginti flore. in societati pastori seu colono,debet habere medietatem fructuum, & colonus pastor aliam medietatem, vt est casus in dicta l. cum duobus.§.si in coeunda. Istud etiam probatur per regulam, quæ disponitur, quòd lucrum regulatur a damno,& damnum a lucro. Et ideo pro ea parte,qua quis sentit damnum,pro ea rata debet sentire lucrum.l.cum duobus.§.quidam sagariam.ff.pro soc.l.manifestissimi.C.de fur. Sed dominus sentiret damnum de dictis duabus vaccis,si casu fortuito perirent,vel aliquo modo deteriorentur communiter,& sic æqualiter cum colono seu pastore.l.cum duobus.§.damna fatalia.& dicto §.si in coeunda.ff.pro soc. Ergo sicut pro medietate æqualiter damnum,ita & æqualiter conuenit,vt patiatur lucrum. Aliàs sequeretur secundum aliam opinionem, quòd sicut pro quarta parte dominus debet sentire lucrum, ita & pro quarta parte deberet sentire damnum,& sic dominus quartam partem damni sentiret, colonus autem tres partes damni ratione extimationis factæ de dictis vaccis, quod est contra casum dicti §. damna fatalia,ibi dum dicit text. Idemque si pecus extimatum datum sit,& id latrocinio aut incendio perierit,commune damnum est, si nihil dolo aut culpa acciderit eius, qui extimatum pecus acceperit. Ecce,quòd ibi est casus,quòd damnum erat commune,ergo & lucrum debet esse commune ratione prædicta. Tertiò probatur & alia ratione. Nam si extimatio faceret emptionem pro medietate secundum aliam opinionem,sequeretur, quod pro ea medietate,quam colonus seu pastor intelligitur emisse, dominus non deberet aliquod damnum sentire; tum quia res perit domino.l.quæ fortuitis.C.de pigno actio. Tum quia ex parte secundum aliam opinionem nullum sentit lucrum. Ex alia autem medietate,quæ remansit domino, quæ intelligitur posita in societate colono,seu pastori, dominus sicut habet medietatem lucri ratione dominii, ita deberet habere medietatem damni,& colonus seu pastor ratione curæ,& victus,sicut habet medietatem lucri,ita & medietatem damni deberet sustinere, & hoc non posset negari stante alia opinione contraria, quod esset contra casum dicti §. damna fatalia,vt supra, & contra casum dicti §.quidam sagariam.vbi si naufragio quid perierit, damnum ambo sentient. Ideoque actione pro soc. damni partem dimidiam agnoscere debet &c. Nam sicuti lucrum,ita & damnum commune esse oportet,quod non culpa socii contingit. Quarta ratio est; quia si medietas intelligeretur vẽdita colono seu pastori ex dicta extimatione, & per consequens effecta in dominio ipsius coloni,non autem posita in societate pro damno ipsius medietatis dato culpa coloni seu pastoris, non competeret actio pro socio domino ponenti vaccas extimatas;quia rei suæ quilibet est moderator & arbiter.l.in re mãdata.C.mandati.& in re ꝓpria culpa est culpãda,nõ autẽ puniẽda.ff.soluto mat.l.si cõstante ꝙ esset ɔ casum dicti §.damna fatalia.& pro socio erit actio:si nõ cã societatis contrahendæ data fuit quæuis extimata,& in d.§.q da sagariã. Non obstat, ꝙ extimatio facit emptionẽ;quia id verũ in cõtractibus, de cuius natura est,vt res ex toto fiant alterius,vt sentit Bald.in l.j.C.pro soc.& in l.si pascenda pecora in fin.C.de pac. ꝙ nõ est in casu nostro, aliàs sequeretur (vt dixi) ꝙ dictæ medietatis damnũ esset coloni & medietatis alterius medietatis,quæ debet stare in societate, ꝙ est falsum,& contra dicta iura volentia damnũ cõiter partiri, & sic æqualiter, licet sint data extimata, vt est casus in d.§.dãna fatalia. Extimatio ergo rõne subiectæ materiæ intelligit facta:vt sciat valor rei positæ in societate, vt possit sciri,an dicta aialia crescant,

crescant,vel decrescant, & per consequens an sit lucrum, vel damnum,aliàs difficillimum esset hoc scire non habita extimatione a principio. Non obstat.l.secunda.ff.pro soc.vbi dominiũ rei positæ in societate transit in socium,& sic contractus societatis est de contractibus.in quibus dominium transfertur: quia ille text. loquitur in societate omnium bonorum,in qua dominium transfertur; quia omnia sunt communia, & non cadit in ea illa dubitatio,quomodo fiat diuisio, quæ cadit in alia societate; cum omnia æqualiter vndecunque & qualitercunque quæsita diuidentur. Non obstat.l.quæ fortuitis.C.de pignorib. actio.& capitu.j de commod.in quibus patet, quòd periculum debet esse domini; quia id verum in aliis contractibus, quam in contractu societatis; quia in eo periculum ex sua natura est commune:vt d.§.damna fatalia.& ratio est; quia omne periculum contingens ratione societatis sine culpa socii, non considerato cuius sit res,dummodo occasione societatis debet communiter diuidi.l.cum duobus.§. quidam sagariam. & §. si quis ex sociis. pro omni tamen dubitatione tollenda cautius esset conuenire,seu declarare,quòd extimatio fiebat: vt possit sciri valor rei positæ in societate, non autem vt faciat emptionem, nec ex hoc maius damnum incurrit dominus ponens in societate rem extimatam ea extimatione, quæ non facit emptionẽ, quàmuis res quæ periit sit sua;quia ex quo periit,postquàm posita est in societate,dicitur perire occasione societatis, ideo cõuenit,quòd damnum sit commune: vt dicto §.quidam sagariã. & l.si id quod quis.§.idem Celsus.eodem titu. Non obstat,si dicatur,quòd si dominus sentit damnum solius medietatis sui capitalis & alterius medietatis colonus seu pastor, ex hoc sequitur, quòd suum capitale pro medietate sit saluum, ergo ex eo quod est saluum, nihil debet lucrari, aliàs esset vsura, quicquid accedit sorti saluo capitali,vt per gloss.in dicto capit. plerique.vt supra patet in alia quæstione. Nam id non prouenit ex eo,quòd capitale debeat esse saluum. Sed ex eo, ꝙ de natura societatis est,vt vbi est lucrum,æqualiter diuidatur, vbi est dãnum,similiter æqualiter diuidatur: vt dicto §. damna fatalia. & §.quidam sagariam. & ratio quare de natura societatis id est; quia dominus,qui ponit vaccas prædictas in societate,non ponit eas,vt sint communes ratione dominii, sed fructus earum, qui fructus correspondent operæ positæ per colonum, seu pastorem prædictum in ipsis vaccis pascendis, & gubernandis: vt dicto §.si in coeunda.ibi.pretium enim operæ artis est velamẽtum:ibi enim sunt æquiparata duo,quando datur pecus in cõmune pascendum,vel ager ad colendum. Sicut ergo ager non intelligitur communicatus quò ad dominium, licèt sit positus in societate. Ita & pecus; quia dicit in commune pascendum non dicit in commune dominium. Si ergo fructus vaccarum perierũt,adeo ꝙ nullum est lucrum,sicut dominus, qui posuit vaccas in societate perdit fructus, & interusurium earum. Ita conuenit,ꝙ colonus, seu pastor socius eius perdat operas suas, quas adhibuerat circa pascendas & gubernandas dictas vaccas, quæ correspondebant interusurio dictarum vaccarum durante societate; quia operæ correspondent interusurio vaccarum non ipsi capitali: vt dicto §.si in coeunda. Si ergo non solũ fructus vaccarum,qui erant communes inter dictos socios ratione prædicta, sed etiam ipsæ vaccę perierunt,seu deteriorat ę fuerunt,& damnum esset domini, adeo ꝙ de eo non participaret colonus,seu pastor,non seruaretur æqualitas in societate: quia colonus non posset perdere nisi operas,dominus autem posset perdere interusurium vaccarum,& etiam ipsas vaccas, & sic capitale,& per consequens plus perderet, & plus periculi subiret dominus,quàm colonus,quòd non conuenit societati,quæ cũ instar fraternitatis habeat, summam rationem & æquitatem continere debet.l.verum.§.pro soc.& necesse est, quod seruetur inter socios æqualitas,aliàs esset contra naturam societatis, quòd non est aliquo modo tolerandum: vt dicit gloss. in dicta l.si non fuerint.quam tenet ibi. Domi. Raph. & dicit esse communem opinio.quam etiam tenuit Azo in summa.C.pro soc. & sic ne sequatur hoc absurdum, quòd contra naturam societatis non seruetur æqualitas,conuenientius est,vt damnum capitalis ipsarum vaccarum sit commune, licèt sint in dominio domini,& non pastoris,quàm quòd sit totum domini ratione dominii,quòd esset contra naturam ipsius societatis, & etiam quia damnum debet diuidi secundum quotam lucri; vt supra & dicto §..quidam sagariam.cum concordantiis,quòd non esset,si damnum esset solius domini; quia tunc colonus nullum damnum sustineret,sed perderet operas. Nam id quod descendit ex operibus,dicitur lucrum.l.coiri.cum l.sequen.ibi.quæstus enim intelligitur; quia ex opera cuiusque descendit.l. sed & si adiiciatur.ff.pro soc.ibi,non aliud lucrum, quàm quòd ex quæstu vertitur,& iura volunt,quòd damnum sit commune, ergo non potest intelligi nisi de damno capitalis,quia ille, qui amisit operas,non dicitur pati damnum,sed perdere lucrum, similiter ille,qui amisit interusurium vaccarum,vel alterius capitalis capitali firmo remanente & saluo, non dicitur pati damnum,sed perdere lucrum,vt supra quòd non potest considerari nisi deducto damno: vt l. Mutius.ff. pro soc. ibi.neque enim lucrum intelligitur, nisi omni damno deducto, neque damnũ intelligitur nisi omni lucro deducto. Præterea, dato quòd dominium animalium positorum in societate sit translatum: vt dicta l.secunda.ff.pro soc.& l.si id quod. §. idem Celsus. eodem titu.tamen non est communicatum dominium. iure emptionis & venditionis, quasi videatur medietas animalium vendita ratione extimationis; quia non fuit hoc actum inter partes,neque expressè,neque tacitè, & dicta collatio animalium extimatorum non fuit ad hoc facta,sed solum animo communicandi & ponendi in societate pro communi vsu, & sic illa animalia erant effecta communia non iure emptionis, sed iure societatis,de qua agebatur,& nõ de emptione & venditione, argumẽ.l.si quis nec causam.ff.si certum peta.de cuius natura est,vt lucrum & damnum sit commune, meritò opus est, vt dominus rehabeat suum capitale,deinde lucrum diuidatur æqualiter.l.cum duobus.§.si in coeunda & §. item ex facto.ibi. pecuniam victor cum certa quantitate acciperet, aliàs si dominus non recuperaret suum capitale,tunc dominus esset in damno, & pastor seu colonus in lucro, quòd videretur inducere quandam societatem leoninam & inęqualem,quam iura damnant: vt dicta l.si non fuerint. Nec potest dici lucrum, nisi primò capitale detrahatur.l.Mutius.ff.pro soc. & si dicatur, quomodo detrahitur capitale, ex quo communicatum fuit dominium pro parte,& in socium traslatum ratione dictæ communionis. Potest responderi,quòd tenendo, quòd dominium sit translatum pro parte in socium ratione dictæ communionis, non ꝓsumitur intẽtio donãdi,sed ꝯhendæ societatis.l.societas cõtrahitur.§.donationis causa.ff.pro soc. & ideo cum dominium sit pro parte translatum secundum ratas societatis, ex quo commune inter dictos socios erat factum, recuperabit extimationem pro parte sociorum, & sic quilibet sociorum habebit in dictis animalibus ratam secundum ratam, quam habent in societate in concreto,& in fine societatis refundet vnusquisque pro sua rata extimationem illi,qui posuit in communi societate animalia.facit.l.si id quod.ff.pro soc.& ita obseruat consuetudo,a qua minimè est recedendum;vt l.si de interpretatione. & l.minimè.ff.de legi. & per hanc viam saluetur consuetudo, quę habet,vt animalia sint communia, & communiter diuidãtur. Saluetur etiam opinio illorum,qui dicunt, quòd damnum est commune ratione dominii translati in socium;quia translatum est in socium non tanquàm singularem personam, sed tãquàm in vnum corpus cum aliis sociis nisi respectu diuisionis, quo casu fit distributio in singulos æqualiter secundum ratam societatis;cum damnum reguletur a lucro,& econuerso, & sic secundum ratam societatis:vt dicto §.si in coeunda.& saluetur conscientia;quia lucrum percipit non ex pretio animalis, quasi pro parte videatur vẽditum socio, & ei mutuata pecunia pro illa rata,ex qua pecunia faciat lucrum, quòd esset contra conscientiam; quia ex quo non est venditio,nec tacita, nec expressa,sed communicatio, seu positio facta in communi corpore societatis,non potest dici,quòd lucretur ex mutuo, & sic videtur saluari conscientia, & etiam non est contra naturam societatis,vt licet minus ponat,videlicet medietatem animalis, cũ aliam medietatem vendiderit colono tacitè ratione dictæ extimationis:tamen plus percipiat; quia immo nec minus posuit in societate; quia non medietatem animalis,sed integrum animal,vt supra aliàs dicendo,quòd esset venditio pro parte coloni socii,sequeretur vnum valde absurdum, & contra multa iura,quòd ille colonus seu pastor, cui videtur vendita medietas animalis,ratione dictæ extimationis posset illam medietatem alii vendere & tradere,cum rei suæ quilibet sit moderator & arbiter.l.in re mandata.C.manda.l.nec emere.C.de iure delibe.& sic daret socium socio ponenti animalia etiam nedum inscio, sed etiam inuito,quòd iura improbant.ff.pro soc.l. qui admittitur.cum sequen.meritò non est dicendum, & hęc opin. conformis consuetudini,& conscientię multum est iuuanda: cum etiam iuri conformis videatur,& sic iura dicentia, quòd in cõtractibus,de quorum natura est, quòd transeat dominium, & extimatio faciat emptionem, intelliguntur in alia materia, quàm in societate,quæ habet diuersam naturam & separatam ab aliis contractibus,licèt sit bonęfidei l. cum duobus.§.venit. ff.pro soc.quia extimatio non fuit in ea ad vendendum, sed vt sciatur valor rei,vel ratione damni,vel ratione restitutionis extimationis pro rata societate finita. Interim autem donec durat societas,dicta animalia sunt de communi corpore societatis in concreto,non autem in singulari,argument.l.sed si hac.§. qui manumittitur.ff.de in ius voc. & secundum ipsum intellectum non est differentia, siue dicta animalia moriantur casu fortuito,siue morte naturali; quia vtroque casu damnum est commune:vt dicto §.damna fatalia.licèt Bald. fecerit differentiam in l.prima.C.de fructib. & lit. expens. vbi dixit, quòd si animalia posita in societate moriantur casu fortuito, damnum est commune. vt dicto §.damna fatalia. Secus si moriãtur morte naturali; quia eo casu damnum est domini ponentis, cuius

est dominium.l.quæ fortuitis C.de pig act. & hanc differẽtiam fecit Bald.intelligendo,ꝙ solum vsus animalium sit communicatus,non autem dominium eorum;quia tunc si casu fortuito perierunt,non fuissent eodem modo peritura apud dominum,& sic societas fuit causa damni,meritò commune esse damnum.& sic societas fuit causa damni,meritò commune esse da. bet:vt dicto §.damna fatalia,& dicto §. quidam sagariam. Puta posuit in societate animalia, quæ volũtate communi sociorum fuerunt transducta in certo loco,in quo casu fortuito a gẽtibus armorum sunt derobata,vel a furibus sine eorum culpa, quòd non interuenisset, si in societatem non fuissent collata, & sic societas fuit causa illius damni casus fortuiti. Si autẽ morte naturali puta vetustate,vel vacca moritur in partu : nam tũc secundum Bald .damnum est domini,cuius erat dominium,& ratio potest esse ; quia eodem modo esset peritura penes dominum,& sic societas non fuit causa damni,sed natura;quia naturaliter perierunt,quo casu damnum est domini; vt dicta l. quæ fortuitis,quæ differentia non transit sine magna dubitatione, etiam dato quòd propter extimationem dominium non sit translatum. hęc dubitatio non cadit in casu nostro tenendo secundum intellectum cõsuetudinis: vt supra approbatum est, quòd animalia posita in societate extimata intelligantur posita in communi corpore societatis quò ad dominium , possessionem,& vsum ac fructus.l. secunda. ff.pro soc. meritò quomodocunque dicta animalia pereant,siue culpa,siue casu fortuito, siue morte naturali pereunt communiter , & sic vnicuique sociorum pro rata:nam si pereunt casu fortuito occasione societatis intelliguntur perire,meritò conuenit, vt damnum sit cõmune inter socios.l.cum duobus.§.si in coeunda. & §. damna fatalia.& §.quidam sagariam.§.si quis ex sociis & l.socius qui in eo.§.socius cum resisteret.ff.pro soc. Si morte naturali,licèt nõ occasione societatis; tamen similiter est damnum commune rationę dominii communis:vt d.l. quæ fortuitis. C. de pignoribus actio. Bene tamẽ faterer,ꝙ si colonus, vel pastor vltra operas fecit aliquam impensam in gubernandis & pascendis ipsis animalibus datis in soccitam iure societatis.Puta, quia pro pascuis soluebat annuatim aliquid, vel propter magnas niues nõ potuit eas ducere ad pascẽdũ,oportuit, ꝙ emeret furfur,bladũ, fabas,vel glãdes,seu aliã materiã,ne perirẽt,adeo ꝙ nõ sunt modicæ impẽsæ, & sunt necessariæ,vel emit sal ꝓ pecudib.pascẽdis certo tpe, & similia,illam impensam puto fiendam de cõi , non autem per illum,qui ponebat operas,text.in d.l.cum duobus.§. si quis ex sociis.& l.omne ęs alienum. quod manente societate contractum est,de communi soluendum est.& l. quibus casib. & l.pro soc.arbiter.§.si tecum societas mihi sit.& l.si vnus ex sociis.§.si quid vnus ex sociis.de suo necessario impenderit in cõmuni negocio,iudicio iure societatis seruabit , & etiam vt seruetur æqualitas; quia si dictam impensam colonus faceret de suo,forte in societate magis quàm dominus poneret,ꝙ nõ cõuenit,ex quo lucrum æqualiter diuidunt.Et istud videtur æquũ in societate causa æqualitatis seruande, vbi colonus alias nimis damnificaretur,licet multum faciat in contrarium l.cum duobus.§.si in coeunda.qui.§. æquiparat colonum partiarium & socium in animalibus, & colonus partiarius omnes expensas facit de suo,tamen æquiparatio nõ est semper vniformis: vt patet in 8.parte.in 18.quæst. Quod intelligo,quando impensa est magna. Secus si modica per ea quæ dicta sunt in l. in reb.§.possunt.ff.commo.& in l. Nesennius.ff. de nego.gest.& l.hactenus. de vsufru.& l.si quis a liberis.§.fin.de lib.agno. Non obst.si diceretur,ꝙ immo damnum vaccarum,quando dominium remãsit apud dominũ,debet esse ipsius, per d.l. quę fortuitis. Nec ex hoc insurgit inæqualitas; quia sicut ille,qui ponit operas suas,si periret,non posset aliquid repetere,nec eius hæres. Ita & si vacca perit duplici ratione. Primo, quia homo non posuit se in societate,sed tantum operam.l. socius qui in id quod.§.socius cũ resisteret.ibi.quia id non in societate &c.non sic in vacca, quæ fuit posita in societate,licet dominium non sit communicatũ, & etiam ex eo.quia homo liber non recipit extimationem.l. liber homo.ff.ad l.Aquil. Si quid tamen in medicos impendit pro socio recuperabit.l.cum duobus.§.quidam sagariam.& d.l. secundum Iulianum.eodem titu. Et prædicta vera intelligo,quñ essent talia animalia,ex quorum opera nullus fructus percipitur,vt sunt vaccæ,pecudes,capræ,porci,& similia, nã tunc quatenus colonus impendisset de suo de communi deducet:vt supra.nisi impensa fuisset modica.l. in commodati.§. possunt.ff. commod. Si autem animalia essent talia,ex quorum opera fructus perciperetur,vt sunt equę,asinę,& similia; tunc si colonus, seu pastor ex ipsis operam percipit,non tenetur dominus aliquid impendere pro expensis, cum expensę confundantur cũ operibus.ff.commodati.l.in rebus.§.possunt.ibi.nam cibariorũ impensę naturali ratione ad eum pertinent, qui vtendum acceperit,fac.in simili.l.cæterum.ff.de rei vendica. cum simi. Potest enim vti colonus seu pastor eis ad vsum destinatum.l.arboribus.§.si nauis.ff.de vsufru.l.duo fratres.ff. de acquiren. hæredi.l.merito.ff.pro soc. Similiter & dominus posset eis vti ad vsum destinatum, hoc conuenit præstando dictis animalibus alimenta pro eo tempore,nisi forte vsus domini redderet societatem inæqualem; cum in ea æqualitas seruanda sit: vt l.si non fuerint.ff.pro soc.puta si dedit colono seu partiario in societatem equam, & colonus accepit eam non solum propter fructus,sed etiam quia pro suis necessitatibus poterat ea vti,& sic vtroque respectu accepit colonus.Et sic dominus ponebat in societate equam vel asinam aptam ad foetum & ad somegiandum. Colonus autem ponebat operam & industriam,alimenta,sellam & ferramenta,& sic plus, quàm dominus,quia ex ea percipiebat medietatem fructuum & etiam operam; quia ea vtebatur pro suis necessitatibus ad vsum destinatum,& sic propter illam operam multo plus ponebat in societate,quàm dominus:nam cõuenit, ex quo plus posuit in societate,plus perciperet, quàm ille,qui minus posuit,scilicet dominus.ff.pro soc.l.si societatem mecum.in fin. & dicta l.si non fuerint.quia eo casu, si dominus similiter aliquibus temporibus vellet vti opera dictorum animalium, licet ad vsum destinatum,puta in æstate,vt portet ligna in vno mense, in vindemia medio mense,non puto posse,ex quo societas ex hoc redderetur inæqualis,& colonus,qui plus ponebat , non plus perciperet,quod esset contra naturam societatis,quæ cum instar fraternitatis habeat,in ea æqualitas seruari debet: vt d.l.si non fuerint. vbi gloss. coniuncta.l. verum. Secus forte, si colonus non plus poneret boni viri arbitrio, quod forte potest contingere eo respectu,quia colebat fundum domini,& de paleis communibus in domo domini ea animalia gubernabat: nam tunc si propter vsum domini societas boni viri arbitrio non redditur inæqualis, non puto, quòd dominus non possit eis vti ad vsum destinatum,dummodo vtatur tali modo,quod conditio coloni nõ fiat deterior,puta,quia impediretur forte foetus,vel volebat vti eo tempore,quo coloni conditio valde incommodaretur,puta quia volebat vti tempore æstiuo , quo colonus habebat necesse pro fructibus triturandis, & portandis,& pro vindemia,vel tempore quo seminatur,vt fimum portet,& agrum impinguet pro communi vtilitate. Non enim conuenit boni viri arbitrio,quod colonus, qui contulit toto anno & suo sumptu pascit, vel pro maiori parte alimentat animalia & nutrit,nõ possit eorum opera vti dictis temporibus, & maximè; quia verisimiliter,vt consuetudo videtur approbare, & boni viri arbitrio conuenire , quòd ob foetum pro communi vtilitate secundum & vsum seu commoditatem coloni destinata videntur nõn domini. Et ista videtur partium intentio ; quia cum colonus eo respectu valde plus ponat in societate, quàm dominus, cõuenit boni viri arbitrio , vt multo plus percipiat.l.si societatem mecum coieris.ibi , ad boni viri arbitrium ea res redigeda est,& conueniens est arbitrio boni viri,vt non vtique ex æquis partibus socii simus,veluti si plus alter operæ, industriæ, pecuniæ in societatem collaturus sit , & in l.quid enim.ibi. conueniens esse boni viri arbitrio,vt non vtique ex æquis partibus socii simus,veluti si alter plus operæ, industriæ gratia pecuniæ collaturus sit in societatem. & in d.l. si non fuerint ibi. plerunque enim tanta est industria socii , vt plus societati conferat quàm pecunia.& in l.societates contrahuntur.ibi. cum plerunq; pauperior opera suppleat quantum ei per comparationem patrimonii deest; quia colonus plus ponebat,vt supra non ad vsum domini. Dominus autem volebat vti ad vsum suum,cum damno coloni, quod non videtur boni viri arbitrio cõuenire rationibus iam dictis,facit l.Sabinus.in fin.ff.commu.diui. Considerando tamen plurimum est ponderanda quando consuetum est fieri,videtur conuentum inter partes, licet non sit expressum.l.si non fuerit.ff.locati.l.cum Hermes.C.eodem titu.cum simi. l.si tibi polienda.ff.de præscrip.ver.& consuet in re dubia interpretatum operatur.l.si de interpretatione.& l.minime.ff.de legib.c.cum dilectus. de consuet.l.quod si nolit.§.quia assidua.ff.de ædil. edic.l.cum de lanionis.§.asinam.de fund.instru. alias prædicta boni viri arbitrio regulantur, cum in societate arbitrium boni viri maximè attendatur,& ad ipsum recurrendum est: vt d.l. si societatem mecum cum concordantiis.ff.pro soc.l.quidam nibus.ff.de re.vinc.pred.Bene tamen putarem , quod in animalibus minutis, quæ essent paruis valoris,& magni fructus, laboris & expensarum,prout sunt oues,dimidio lucri debet fieri arbitrio boni viri,non autem æqualiter per medium ; cum in eis multo plus vltra modũ ponat colonus, quàm dominus , ideo conuenit,vt maiorem partem consequatur arbitrio boni viri, cum in societate debeat seruari æqualitas,vt dicit gloss. Azo & Raph.in l.si non fuerint.ff.pro soc.& ideo in partib. illis est consuetudo, quod in fine triennii vel quadriennii secundum materias sociorum consuetudines diuidatur æqualiter capitale cum foetu sine fructu ad æqualitatem seruandam,quæ semper in societate debet seruari vt supra.

28 † Vigesimoquinto quæro , quid si colonus locat dicta animalia pro certa mercede, vel cum eis laborat colendo terras suas,& vtitur animalibus , vel cum bobus communis colendo terras alienas , vel portando cum equis communis , vel animalibus granum extra districtum ad vendendum,ad quem vsum similiter boni viri arbitrio non videntur destinata dicta animalia,nec videtur de domini intentione, vt colonus ob eam caussam vtatur dictis animalibus, cum animalia ob eã causam deficiant cum damno domini & vtilitate coloni præter naturam societatis.l.si non fuerint.§.Aristo.ff.pro soc.ibi.coiri non posse; vt aliter lucrum tãtum,alter damnum sentiret, & ibi.talem societatem nullam esse,vt alter lucrum , alter verò nullum lucrum,sed damnum sentiret. Inquissimum genus est societatis, ex qua quis damnum, non autem lucrum speret. ita dicit text. ibi.& ideo puto,quòd dictæ operę debeant cedere ad lucrum domini pro sua rata,quemadmodum ad damnum cedit , licet enim quis possit vti re communi ad vsum destinatum. lege arboribus.§.nauis.ff.de vsufruct. & lege merito.ff.pro soc. & per Bald.in l. prima. C de testamen. tamen non potest percipere fructus ex ea,quin partem consocio restituat.l.duo fratres.ff.de acquirenda hæreditate vbi dicit Bald.quòd licèt vni ex sociis sit permissum vti integrè re communi, tamen non est licita integra perceptio emolumentorum:& istud videtur viri boni arbitrio conuenire, quòd semper inter socios maximè in lucris & damnis percipiendis versatur,vt lege si societatem mecum coieris.ibi.ad boni viri arbitrium ea res redigenda est , & in lege societatem mecum. ibi.ex his, quas virum bonum constituere oportuisset.& ibi,vt ad boni viri arbitrium redigi debeat,& in lege in proposita autem questione.ibi.arbitrium boni viri existimo sequenda esse eo magis: quia iudicium pro socio bonę fidei est,ita dicit ibi Paulus iurisconsultus,& in lege quid enim. in fin.ibi.illud potest conueniens esse boni viri arbitrio.

29 † Vigesimosextò quæro , celebratur contractus infrascripti tenoris. Emo vnum par boum pro pretio librarum quinquaginta, & istos boues do & loco cuidam laboratori extimatos libras 50.ad laboritium faciendum cum eis ad terminum trium annorum,& ipse laborator promittit quolibet anno in festo sanctæ Mariæ Augusti dare pro locatico seu laboritia,quod facit cum eis,vnum modium grani,quos boues debet tenere, alimentare,& pascere omnibus suis expensis, & in fine triẽnii mihi dictos boues restituere , saluo quòd ,si dicti boues valerent vltra dictum pretium, medietas lucri debeat esse dicti locatoris,& alia medietas conductoris , & si minus dicto pretio valerent,mihi locatori soluere medietatem eius quod minus valerent dicto pretio,& si dicti boues vel altero eorum moreretur, deberet mihi medietatem extimationis eorum restituere & soluere,saluo quòd si pro mala custodia perirent;tunc eo casu integrum pretium dare debeat, quæ omnia promisit facere &c. Quæro ex prædictis,nunquid dictus contractus sit licitus, & si in aliquo peccat locator,& in quo,& si peccat , ad quid teneatur,pars vltima damni contra bonum conscientiæ inseritur in pacto,nec sine peccato procedit. Ratio enim quare locator licite vecturam rei locatæ accipit duplex est. Prima; quia periculum rei locatæ spectat ad ipsum. Ratio rationis : quia ipsius rei dominus est.ff.locati.l.non solet. Secunda ; quia res locata per vsum consumitur,vel deterioratur, quę rationes : quia cessant in mutuo,quia fit de meo dantis tuum accipientis.l.secunda.§.appellata.ff.si certum petatur. Si ergo accipientis sit, sibi periit,& sibi deterioratur, ergo dare vltra sortem & recipere est illicitum,& est vsura. Non obstat,quòd ille conductor habet medietatem lucri: quia licet locator potuerit pacto de suo concedere scilicet partem lucri, quod totum suum esse debebat,non tamen potuit se exonerare per idem pactum , aperte patet hoc capitu.fin. de vsufruct. in principio. Secunda verò pars est penitus illicita.facit lege cum duobus.§. damna fatalia. ff.pro soc.quòd mors naturalis noceat conductori , consilium Ioann.Andr.dicitur esse. si contractus staret in terminis locationis,procederent supra dicta , sed forma pactorum facit eum transire in contractum societatis,in qua vnus ponit rem , alius operam personalem,quod bene nota & tunc res videtur communis quò ad lucrum & damnum,& sic lucrum prouenienes ex opera rustici est, sic medium frumenti est concedentis , & rei concessæ lucrum & damnum est commune : tamen putarem abstinendum a tali contractu propter fraudem , de prædictis vide 14.quæstione tertia.si fœnerarius. consilium Pau. de Leazariis esse dicitur. Considera pro clariori intelligentia , quòd interdum tradens dictos boues intendit eos locare. Interdum intendit societatem contrahere. primo casu , quando eos intendit locare:puta tradit boues vni rustico , vt quolibet anno det ex dictis bobus 10. vel 20. minas granis , & nihil conuenit de damno,nec de lucro dictorum boum , si forte plus , vel minus finito tempore locationis valerent : & hoc casu licita est locatio; quia locans ex re locata percipit lucrum, & conuenit, ex quo res locata deterioratur cum damno domini,& similiter domini est periculum:vt lege incendium.C. si certum petatur conuenit ergo,quòd vbi periculum,ibi lucrum lege cum duobus.§.quidam sagariam.in fin.ff.pro soc.& periculum pertineat ad dominum , qui est locans.ff. locati.l. non solet. Interdum conuenit,vt colonus det quolibet anno 15. vel 20. minas grani,& periculum dictorum boum damnum & lucrum , si forte plus vel minus valerent finita locatione sit cõmuni.& hoc non est licitum. Cald. & Anto.de Butr.in capitu.fina. de vsu. ratio esse potest; quia periculum debet esse domini similiter lucrũ, & damnum,si forte plus valerẽt,lege quæ fortuitis.C.de pignoribus actio. ergo ex quo locator remanet dominus : vt dicta lege non solet,suum debet esse periculum, & si alter caueretur, esset iniustum lucrum, & grauaret conductorem duplici onere,videlicet pensione dictarum 15.vel 20.minarum grani , & etiam medietate damni seu periculi , quòd esset contra naturã locationis: vt supra & etiam onere pascendi & gubernandi & etiam seminis:& licèt detur sibi medietas lucri , si plus valerent boues,istud est de raro contingentibus, & est paliare , vt liceat sibi dicere de damno,quod communiter cõtingit ; quia boues non crescunt vsu,sed decrescunt,argum.l. eum debere columnam.ff.de seruitu.vrb.prædi.& sic loquatur Ioann. Andr. supra meritò illi qui dant boues ad collaticum,si volunt, quòd damnum seu periculum sit commune,non licet, & est iniustum lucrum & intentio deprauata. Secus si simpliciter locat pro certa mercede; quia tunc cum dominus boum subeat periculum, & ipsi boues deteriorentur continuo vsu , licitum est lucrum. Intelligo dummodo fiat cum bonafide: non autem deprauata intentione. Cogitationes enim hominum omnipotenti Deo occultari non possunt capitu.in ciuitate.de vsu. Interdum societatem contrahunt, in qua colonus ponit operam suam , & alimenta boum,dominus autem ponit boues : de partibus autem fiendis damni & lucri nihil est conuentum : & tunc debẽt de lucro fieri portiones arbitrio boni viri æqualitate proportionis.l.si non fuerint.ff.pro soc.Debet enim primò considerari,quòd medietas fructuum debita domino fundi ratione proprietatis fundi.l.cum duobus.§.si in coeunda.ff.pro soc.&c. Primò & ante omnia detrahitur medietas fructuum , & domino fundi conceditur. Alia medietas , quæ attribuitur culturæ & curæ,diuiditur inter colonum,qui ponit operam suam, & illũ qui ponit boues suos æqualiter æqualitate ꝓportionis arbitrio boni viri,qui habebit considerare, quis ponat plus in societate, an colonus,qui in societate operam & industriam,semẽ, & alimenta boum , & periculum eorum pro medietate , ac etiam damnum deteriorationis eorum pro dimidia secundum quòd est natura societatis.l.cum duobus.§.quidam sagariam. pro so. Si autem conuentum est de parte lucri percipienda pro bobus, & tũc,aut de quota,puta de medietate, tertia , vel quarta aut de certa quantitate, puta 15. vel 20. minas grani. Primò casu valet conuentio,quia hęc est natura societatis, vt lucrum & damnum æqualiter æqualitate proportionis diuidatur inter socios. vt dicta lege si non fuerint. Ista tamen conuentio , vt lucrum sit licitum secundum naturam societatis , debet sapere æqualitatem,vt quis lucrum percipiat secundum quòd ei debetur seruata æqualitate proportionis arbitrio boni viri : vt dicta lege si non fuerint. aliàs esset lucrum illicitum: quia contra naturam societatis,vt ibi dicit gloss.& Paul.de Castro,quia societas instar fraternitatis obtinet:vt lege verum.ff.pro soc. & summam debet continere æquitatem vt ibi, aliàs si nimis vnus ex sociis læderetur,puta rusticus,non videtur bonafide cõtracta : & sic videtur nutrire peccatum per predicta supra in proxima quæstio. Secundò casu,quando conuenit de certa quãtitate,puta 15. minas grani,vel 20.quolibet anno,& tunc licèt de natura societatis sit,vt lucrum diuidatur inter socios per quotas , & per quotas possit socius pacisci,non autem per quantitatis, vt dicit glo. in lege cum duobus.§.item si in facto.ff.pro soc.ibi dum dicit text.cum tertia quantitate.& gloss.exponit.i.quotitate,aliàs dicit gloss.quòd esset vsura. Nihilominus in casu nostro , si iure societatis hoc conuenit, forte non esset improbatum , si adest bona fides,& intentio contrahendi societatem,dummodo nõ plus paciscatur,quod sibi conueniat, attento quòd solum patitur detrimentum in parte bouum & non de toto , secundum quòd est natura societatis.l.cum duobus.§. damna fatalia. & §. quidam sagariam. & infra etiam patebit in aliis quæstionibus proximis. Non ob.d.gl.in d.§.item si ex facto.quia loquitur , qñ capitale erat saluum ſm pactum ipsorum sociorum,vt patet in tex.ibi.pecuniã victor cũ certa quãtitate perciperet: hic aũt capitale non erat saluũ nisi pro dimidia : & ideo pro illa dimidia nõ posset pacisci de certa quãtitate præstãda,sed ꝓ alia dimidia, quæ erat periculo & damno ipsius cõcedẽtis boues , q cõtinuo deteriorãtur,vt experiẽtia docet l.eũ debere columnã. de serui.vrb.ꝑdi.forte posset aliquid licite percipere: tñ vt dicit Paul. de Leaz. supra , qa cõiter fiunt fraudes ꝑ istos vsurarios q volunt palliare conscientiã,cautius est abstinere, ne prohibitũ directo fiat per indirectum,& si pur nõ vult abstinere facere peccata,debet non de certa quantitate,sed quotitate lucri ſm naturam societatis,& modum supra traditum, & si pur faceret de certa quantitate,id arbitrio boni viri faciat, non excedat , non ob.glo.in d.§.item ex facto , quia ibi paciscebatur de certa quãtitate ponẽs pecuniam & saluum erat capitale, vt supra. In omnib.tamẽ iudicio sanctæ matris ecclesiæ me submitto,& tremulenter hanc materiam attingo , nisi qa video totũ mũdũ super

his & ſequentibus duabus quæſtionibus verſari, puto ergo aperire viam, vt licite poſſit fieri non fore malum, qui tamen melius ſentit, melius loquatur, & paratus ſum ſemper corrigi.

30 † Vigeſimoſeptimò quæro, duo contraxerũt ſocietatem, in qua vnus poſuit pecuniam puta quingentos, & alius operam, & induſtriam ſuam, modo dubitatur, quomodo fiat diuiſio inter eos de lucro, ſi extat lucrum, vel ſi non extat lucrum de dãno. Videtur ꝙ periculum totius pecuniæ ſit ſuum, ſi vult conſequi lucrum pro medietate; quia medietas lucri attribuitur pecuniæ, quam poſuit in ſocietate, cuius periculum totius ſubiit, & alia medietas operę poſitę ex alia parte in ſocietate, vel ſi piculum pecuniæ eſt commune, videtur tunc quodãmodo mutuata ponẽti operas medietas illius pecuniæ, ex quo ex ipſa medietate ſubiit periculum, aliàs non ſubiret periculum. l. incendium. C. ſi certum petatur. meritò ex ipſa medietate nullum lucrum percipiat mutuans: quia eſſet vſura per iura vulgaria ſuperius allegata in proximis quæſtionibus, mutuum dãtes nihil inde ſperantes. & quicquid accedit ſorti vſura eſt, & vbi capitale eſt firmum, quicquid ei accedit vſura eſt: vt in d. c. plerique. & ibi per gloſſ. & per illam regulam vbi periculum. ibi lucrum. Aduertendum; quia interdum opera poſita in ſocietate eſt tãta, quæ arbitrio boni viri correſpondet non ſolum interuſurio pecuniæ, ſed etiam ipſi pecuniæ, & ſorti poſitę in ſocietate, puta quia forte pecunia non erat multa, induſtria autẽ magno & longo tempore durauit, & tunc in lucro debent fieri partes arbitrio boni viri, ꝙ in ipſa ſocietate ſemper verſatur. l. ſi ſocietatem mecum coieris. l. cum duobus. §. venit. & l. ſocietatẽ mecum. & l. in propoſita. ff. pro ſoc. quia partes debent eſſe ęquales æqualitate proportionis: vt dicit Bal. in d. l. ſi non fuerint. & eo caſu ſi damnum eſt in ſocietate, ex quo correſpondebat interuſurio & ſorti, ille, qui poſuit operas, perdit eas, & earum damnũ patitur. Ille qui poſuit pecuniam, perdit eam, & damnum eius patitur. vt d. l. ſi non fuerint. §. ita coiri. ibi. ſi tanti ſit opera, quãti damnum eſt, plerunque enim tanta eſt induſtria ſocii, vt plus conferat ſocietati, quàm pecunia i. ſi ſolus nauiget, ſolus peregrinetur, ſolus ſubeat pericula. Si verò opera poſita in ſocietate correſpondebat ſolum interuſurio pecuniæ poſitæ ex altera parte, prout in dubio eſt: vt d. l. ſi non fuerint. in principio, dum dicit loquẽdo de ſocietate, in quam vnus ponit operam, & alius pecuniam, ſi nõ fuerint partes ſocietatis adiectæ, æquas eas eſſe conſtat, dummodo medietatem lucri conſequatur ille, qui poſuit pecuniã pp interuſuriũ pecuniæ, & medietatẽ cõſequit, ille q poſuit operã correſpõdentẽ interuſurio pecuniæ, & ita intelligatur d. l. ſi non fuerint. in principio. damnum autem erit commune, vt d. §. damna fatalia. & ideo ſi cõtingat, ꝙ in d. ſocietate nõ ſit aliquod lucrum, ſed immo damnum pecuniæ, ſeu ſortis poſitæ in ſocietate, quæ in totum, vel in tempore eſt depdita ſine culpa ſocii: vt d. §. dãna. & d. § q dã ſagariã. & iſtud cõuenit naturæ ſocietatis, maximè cauſa æqualitatis ſeruãdæ q̃ ſemper inter ſocios ſeruanda eſt; vt d. l. ſi non fuerint. per gloſſ. & doc. ſi enim ille, qui poſuit pecuniã alteri ſocio ponenti operas correſpondentes interuſurio pecuniæ perderet interuſuriũ illius pecuniæ & etiam pecuniam, & ſic ipſum etiam capitale. Abſurdum eſſet & inæquale, ꝙ ille, qui poſuit operas, ſolũ amiſit operas. Ille, qui poſuit capitale non ſolum amiſit interuſuriũ pecuniæ, quod correſpondebat poſitioni operarum, ſed etiam ipſum capitale, ꝙ eſſet abſurdum & contra naturam ſocietatis, quæ habet, vt partes in lucro & damno fiunt æquales, & pro ea quota, qua lucrum attribuitur pro eadem quota & damnum ſecundum naturam ſocietatis: vt d. §. quidam ſagariam. & per alias rationes ſupra in duabus proximis quæſtionibus declaratas. Non ob. ꝙ medietas illius pecuniæ intelligatur mutuata, qa ille, qui poſuit operas, non percipit lucrum ratione pecuniæ, ſed ratione ſuarum operarum, & ille, qui poſuit pecuniam, nõ percipit ratione operarum, ſed ratione interuſurii pecuniæ poſitę in ſocietate, meritò ille. qui poſuit operas, non poteſt dici, ꝙ percipiat lucrum ex pecunia mutuata, vel ex operib. ſuis, meritò ille, qui poſuit pecuniam cum medietate lucri, percipiat ex pecunia, quam poſuit in ſocietate ratione interuſurii: vt ſupra non poteſt dici illud lucrum ex pecunia mutuata recipere, meritò illud lucrum non ſapit vſuram ſed venit ex contractu ſocietatis, quæ omni lege & diuina & canonica & ciuili eſt approbata, cuius natura eſt: vt lucrum & damnum ſit commune & æqualiter diuidatur: vt dicto §. quidam ſagariã. & dicto §. damna fatalia. & ſupra in duabus proximis quæſtionibus eſt probatum, & ſic non ob. l. incendium. C. ſi certum peta. Ad iura autem dicentia. mutuum dantes nihil inde ſperãtes. ad dicentia. quicquid accedit ſorti vſura eſt firmo manente capitali. Reſpondetur, ꝙ in caſu noſtro nullum intelligitur factum mutuum: vt ſupra ideo ex mutuo nihil ſperat, quod nõ fecit: vt ſupra patet. Ad ſecundum autem, quicquid accedit ſorti firmo manente capitali &c. Reſpondetur, ꝙ capitale non eſt firmum, immo ſi deperderetur, ponens pecuniam pro medietate patiebatur damnum, pro alia autem medietate non patiebatur damnum non ea ratiõe, quaſi capitale eſſet firmum, ſed quia id proueniebat ex natura ſocietatis, vt ſeruaretur inter ſocios æqualitas, quæ aliàs non ſeruaretur cõtra naturam & ſubiectam ſocietatis, vt per gloſſ. in dicta l. ſi non fuerint. de quo ſupra latius patet. Et ſic concludi poteſt, ꝙ ponens pecuniam dicto caſu, ĩ quo opera poſita ab alia parte correſpondebat interuſurio pecuniæ poſitæ in ſocietate ab vno ex ſociis, prout præſumitur, mediam partem lucri percipiat, ſi lucrum eſt, & ſi damnum contingat in ſorte, mediam partem damni ſimiliter ſuſtineat, nec ſapit vſuram, immo eſt contractus licitus & a iure approbatus etiam in ratione naturali & æquitatis fundatus, & humanæ conſuetudini conuenit, cui fauendum eſt: cum tendat ad conſeruationem ſocietatis humanæ, & ex ipſa ſocietate res publica & ciuitas, quæ tendunt ad conſeruationem humanam, repletur. Non ob. ꝙ vbi variæ ſunt opiniones, adhærendum eſt tutiori c. iuuenis de ſpon. quia ex quo dicta opinio eſt contra iura, & tendit ad diſſolutionem ſocietatis humanæ & reipublicæ damnum, non eſt amplectenda, immo deponenda, ar. eorum quæ dicuntur in capitu. paſtoralis. §. qui verò. de offi. delega. & ad prædicta facit conſilium Bal. qui ſic formaliter dicit. In Chriſti nomine amen, vt apparet ex tenore inſtrumenti fuit contracta ſocietas vno ponente pecuniam ſcilicet cccc. flor. altero operam ad partem lucri & damni. vnde tres caſus poſſunt euenire. Primus, quando non eſt lucrum neque damnum, & tunc integra quantitas debet reddi & ſterilis erit operá & pecunia. Secundus, quando eſt lucrum, & tũc illud eſt commune ſaluo capitali, quia actum & conuentum fuit de parte lucri fienda, non de ſorte percipienda. Tertius, quando eſt dãnum, & tunc minuitur ſors pro medietate damni, & hæc legũtur & not. per gloſſ. & doct. in l. j. C. pro ſoc. hæc ſententia probatur expreſsè per text. in d. §. damna fatalia. ibi dum dicit. commune damnum eſt. ibi eſt text. ad literam. Non enim poteſt intelligi, niſi de damno contingente in ſorte. ff. pro ſo. l. Mutius. vbi neque damnum &c. vbi eſt text. Nam ſocietas quandoque eſt damnoſa, quandoque lucroſa, quandoque ſterilis, & nõ poteſt eſſe damnum, niſi quando capitale non eſt ſaluum, vt ibi patet aperte, & hoc etiam probatur aperte. ff. pro ſoci. l. ſi non fuerint. §. ita coiri. vbi dicitur, quòd ſi vnus ponit pecuniam & alter operam, tunc demum ponens operas non participat in alio damno quàm operarum amiſſarum, quando ita eſt ſpecialiter actum inter ſocios, & mouetur etiam ibi quæſtio, nunquid talis cõuentio valeat contra naturalem ęquitatem ſocietatis, & deciditur ibi quòd valet, ergo ſi pretium non eſſet appoſitum, damnum eſſet commune, ita tenet Iacob. de Aret. in l. j. C. pro ſoc. & eſt ipſa veritas. Non ob. gloſſ. ibi poſita, quæ videtur dicere contrarium ſcilicet quòd pecuniæ pereant ponenti pecuniam, & opera ponenti operam; quia vbi eſt text. non eſt curandum de gloſſ. & ita tenet Bald. in conſi. quod incipit. In Chriſti nomine amen. Mutiloquium mihi ſemper diſplicuit. Non ob. ſi diceretur, ille, qui poſuit pecuniam, ex quo pro ipſa pecunia percipit vtilitatem & lucrum, cum aliàs non habuiſſet lucrum niſi reſpectu pecuniæ, quam poſuit in ſocietate, conuenit, vt etiam ſentiat damnum, ſi damnum contingẽret, & ſic ſicut ex tota pecunia percipit lucrum, ita ex tota pecunia, percipiat damnum, cum damnũ reguletur a lucro, & econtra l. cum duobus. §. quidam ſagariam. in fin. ff. pro ſo. l. manifeſtiſſimi. C. de furt. Ille autem, qui poſuit operam, percipit lucrũ ex opera non ex pecunia. l. cum duobus. §. ſi in coeunda. ff. pro ſo. & l. Scio amico. ff. de ann. leg. Ideo non videtur conuenire, vt ſentiat damnum pecuniæ, ex quo nõ ſentiebat lucrum, quia immo ex opera ſentit lucrum contemplatione pecuniæ, aliàs forte opera eius fuiſſet ſterilis, vel quaſi, vt contingit in mercatorib qui ex induſtria, quã habẽt, cũ pecunia lucrant. Induſtria aũt ſine pecunia nihil valeret, & ſic ex opa lucrabant reſpectu pecuniæ, quæ mixtũ eũ opera erat cauſa lucri, & ille, qui ponebat pecuniam ſimiliter mixtim ex pecunia & opera poſita ex alia parte percipiebat lucrum, cum aliàs ex pecunia ſine opera nullum percepiſſet; cum pecunia ex ſe ſola non pariat pecuniã: l. nũmis. ff. de in litem iuran. meritò conuenit, quòd ſicut ille, q poſuit operam mixtim cum pecunia, percipit lucrum pro medietate reſpectu operæ & pecunię, ita ſentiat medietatem damni, & ſicut ille, qui poſuit pecuniam mixtim ſentit lucrum medietatis reſpectu pecuniæ & operæ poſitæ, & ex alia parte ſentiat medietatem damni contingentis in pecunia, per d. §. quidã ſagariam. in fin. & iſtud iuri conuenit & naturali rationi per prędicta, & etiam boni viri arbitrio, quod ſemper in ſocietate attendi debet, vt dicta l. ſi ſocietatem. ff. pro ſoc. cum ſimilibus.

31 † Vigeſimooctauò quæro, quidã contraxerunt ſocietatem ad vectigal ſeu gabellam fructuum, qui recolligebãtur in quodam territorio, ibique erat flumen publicum, quod diuidebat, & confinat duo territoria. Accidit, quòd dictum flumen impetu aquarum mutauit antiquum alueum, & nouum conſtituit p decurſum vnius anni, & in hac mutatiõe abſtulit de iure vnius territorii occupãdo terras ſuas in alio territorio. Mõ q̃ritur, nunqd ex mutatiõe illius fluminis augeat, vel diminuatur, vel ſint mutati fines, & ſic gabellariis qui emerũt gabellam fructuum debeatur gabella de fructibus illarũ terrarum, quæ ſunt per flumen ampliatæ. Bald. ſic dicit. In nomine domini amen. In ſupradicto puncto dico, quòd ratione aluei mutati non augetur promiſſio, ſeu venditio fructuum, quæ fuit limitata & taxata tempore contractus. ff. de acquiren. re do. l. in agris limitatis. ff. de damnis infec. l. damni infecti ſtipulatio competit. §. ſi is qui venas. & ff de ruinis. l. j. in fin. & ff. de aqua quotidi. & æſti. l. j. §. illud. & §. item quæritur. & eſt quaſi expreſſum. eodem titu. l. hoc iure. §. ſi aqua. & quòd inſpiciatur locus contractus ꝓbatur. ff de contrahen. empt. l. Rutilia Polla. vbi videtur expreſſum. facit, eodem titu. l. in l. & quia mutato alueo non propterea mutantur fines plebanatuum, vel caſtrorum, vel dioceſum, vel publicorum territoriorum, per d. l. in agris limitatis. fa. ff. de vſufruc. l. item ſi fundi §. ſed ſi inſulam, ſecundum ipſum Bald. in ſuo cõſi. hoc etiam & alia ratione probatur, fines territoriorum quandoque ſunt euidenter diſtincti per vias regales, quandoque per flumina, quandoque per montes & valles, quandoque per lapides & ſigna multum apparentia, & iſtis modis cõmuniter territoria diſtinguuntur: vt not. Ioan. And. ſecundum Goff. in capitu. cum cauſam. de proba. & Bald. in conſi. quod incipit, qualiter probentur pertinentiæ diſtrictus. Interdum probantur fines iuriſdictionum per expreſſas & tacitas partium aſſertiones: vt nota. C. de contrahen. & commit. ſtip. l. optimam. C. de iu. delib. l. cum aliquis. Interdum per vulgi opinionem & iudicium circuncolentium, qui in hac materia ſunt teſtes magis idonei. l. j. §. j. ff. de flumi. & quanto ſunt ſimpliciores & ruſtici, ſunt credibiliores; quia non deponunt niſi de poſſeſſione facti tanquàm oculis ſemper aſtantes ſuper ipſo loco: vt not. ff. de verborum obliga. l. ſtipulatio iſta. § hæc quoque. Item quandoque probantur per ſententiam iudicum ſeu arbitrorum. ff. de arbitr. l. inter Caſtellianum. inſtitu. de iudi §. fina. Interdum per perceptionem reddituum. l. ſi quis ſuper. C. ſi regu. quandoque probantur per cuſtodes. l. in nomine Domini. § in Sardinia. C. de offic. præfec. præto. Afric. in propoſito igitur noſtro ius alluuionis non poteſt locum ſibi vendicare in caſu noſtro duplici reſpectu. Primò: quia per alluuionem id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligere non poſſumus, quantum quoquo momento temporis adiiciatur. l. adeo. §. præterea ff. dę acquiren. re. do. inſtitu. de re. diui. §. præterea. ergo cum non paulatim ſed vno impetu vi fluminis ipſum flumẽ mutauit alueum, prædia, quæ erant in medio inter alueum antiquum relictum & nouum, remanent eius, cuius fuerant, & in dominio & iuriſdictione; quia quod noſtrum eſt a nobis ſine noſtra voluntate auelli non poteſt. ff. de regu. iur. l. id quod noſtrum, niſi per modos a iure ordinatos, ſed de iure non reperitur iſte modus ſtatutus, vt per modum aluei factum per ſaltus & nullo impetu abſq; alluuione, quòd prædia in medio exiſtentia mutent dominiũ & iuriſdictionem, merito &c. argum. l. illam. C. de coll. l. in finalibus. ff. fi. reg. vbi dicit text. in finalibus quæſtionib. vetera monumenta ſequenda ſunt, modo ſi nõ varietate & arbitrio poſſeſſorem additis & detractis agris poſtea permutati probentur. In caſu autem noſtro nec poſſeſſores, nec ſucceſſores eorum mutauerunt fines, quare ergo ſtare prohibentur. Secundò; qa ex quo territoria fuerũt aſſignata & diuerſa, vt ſciret vnuſquiſque quantum ſuum territorium ſe extenderet, illud ius videtur in eis, quod in agris limitatis, in quibus non habet locum ius alluuionis. l. in agris limitatis. ff. de acquiren. re. do. in ratione ſui, ibi. vt ſciretur quid cuique datum eſſet. & eodem modo licèt inſula nata in medio fluminis ſit eorum, qui prope ripam prædia poſſident. inſtitu. de re. di. §. inſula. verſic. ſed in flumine nata. & l. adeo §. inſula. verſ. at in flumine. tamen non habent locum in agris limitatis. l. ait prætor. §. inſula. ff. de flumi. ibi, inſula autem occupantis eſt, ſi limitati agri fuerunt. Tertiò facit text. in capitu. ſuper eo. de parochiis 26. quæſtione 4. volumus. & 16. quæſtione 3. licèt. & in gloſſ. capitu. quia indicante. de præſcrip. in quibus patet, quòd ſi fines diœceſum, ſeu prouinciarum cõſtat diſtinctos fuiſſe, vel etiam poteſt probari, fines diœceſum ſeu parochiarum, ſeu prouinciarum præſcribi non poſſunt, & ratio eſt, ne prouinciarum termini confundantur. & dicit ibi Domi. Nico. Siculus, quòd limites parochiarum, & prouinciarum bene poſſunt præſcribi iure proprietatis, ſed non iure finium. i. vt limes vnius extendatur, & alterius reſtringatur, de quo per gloſſ. 16. quæſtio. 3. quicunque. & hodie habetur in capitu. j. de præſcript. in vi. & ſic patet, quòd iura durius ſtatuerũt, quando tractatur de reſtringendo, vel ampliando fines diœceſum, vel prouinciarum, ſeu territoriorum, quàm quando ſtatuerint de acquiſitione, ſeu perditione, vel mutatione aliarum rerum. facit etiam, quod dixit Petr. de Peruſi. in capitu. ſuper eo. de parochia. vbi ipſe dicit, quòd Innocen. dicebat, quòd fines epiſcopatuum ſolent eſſe flumina, montes, & valles: & ibi dicit Petr. de Peruſi. ſecundum vnam opinionem quam ipſe ſequitur, quòd ſi flumen, quod erat limes ſeu finis eſt ſiccatum, per longitudinem ſeu latitudinem diuiſus intelligatur, & per iudicem arbitrio boni viri actuali ſigno diſtinguatur. Sic dicamus in propoſito noſtro, ex quo flumen per ſaltum derelinqt alueum antiqui fluminis, qui erat limes inter vtrunque territorium Malle Anenſium & Gallenſium, intelligatur alueus diuiſus inter vtrunq; territorium, & per iudicem arbitrio boni viri actuali ſigno diſtinguatur, & ſic noua ſigna imponentur in loco, vbi conſueuerat eſſe flumen diuidens inter vtrunque territorium. facit etiam text in dicta l. in nomine Domini. §. in Sardinia. ibi. vſque ad illos fines prouincias Africanas extendere, vbi ante inuaſionem Vandalorum & Hunnorum Reſpublica Romana fines habuerat, & vbi antiqui cuſtodes ſeruabant, & ibi. cum antiquis finibus integrę ſeruentur. Pręterea, vt dictum fuit ſupra in territoriis communiter ſunt termini diuidentes, quandoque flumen, vt in caſu noſtro olim erat, quandoq; mõtes, quandoque valles, quandoque paludes, quandoq; magnus lapis. Ponamus, quòd ille magnus lapis, q erat finis inter duo territoria, ruina, vel impetu aquarum ſublimatus eſt per modicum vel magnum ſpacium ĩ vno ex dictis territoriis. Dicemus ne nos aliud territorium extendi, & illud reſtringi, certe non, immo ne detur occaſio alienum occupandi, ius ſtatuit ad officium de finibus cognoſcendis per meſſorem vel aliter terminos declarare, & ſi res exegerit oculis ſuis & res & loca aſpicere: vt l. irruptione fluminis fines agri confundit inundatio. ff. fi. reg. ſic in ſimili dicamus in propoſito noſtro, ex quo flumen, quod erat pro fine inter dicta duo territoria, vi, & tempeſtate, ac abundantia aquarum quodam impetu receſſit, & in alio loco tranſire cæpit, ac lectum quaſi deſiccatum dereliquit, ad officium eius, qui de finibus cognoſcit, pertinet terminos, vbi antiquitus erant ponere, & ſi expedit, ad locum, vt oculis ſuis videre poſſit, accedere: vt dicta l. ſi irruptione. & d. l. quia indicante. & prædictam concluſionem in dubio tenendam puto.

32 † Vigeſimononò quæro, ſi vnus ex ſociis, qui debet ponere pecuniam, de propria pecunia & nomine proprio emit fructus cuiuſdam molendini pro quinque annis, & alter, qui debet ponere operam, decedit durante dicta conductione 5. anno. an eius hæres pro illo tempore, quo durabat cõductio, poſt mortem decedentis debeat partem lucri percipere de fructibus illis. Bald. ſic formaliter conſuluit in lib. eo. carta 108. In Chriſti nomine amen. Ad euidentiam ſciendum eſt, quòd lucra lucrata durante ſocietate tranſmittuntur ad hæredes ſociorum, ſicut damna, ſiue damnificata durante ſocietate: quod enim præteritum eſt, morte ſuperueniente non tollitur. ff. pro ſoc. l. actione. §. j. & ideo ſi durante ſocietate etiam vnius diei empta ſunt aliqua communi nomine etiam per mille annos mors nõ diſtrahit commercia præterita, ſed poſt mortem noua inchoari non poſſunt ſociali nomine. ff pro ſoc. l. hæres ſocii. & l. actione. §. morte. & l. adeo. ff. de negot. geſt. l. nam & Seruius. §. ſi vino. ff. de adminiſt. tut. l. Titium & Meuium. §. altero. hac igitur ratione videtur dicendum, quòd fructus dicti molendini deberent eſſe communes cum hæredibus dicti Nicolai; quia initiũ contractus inſpicitur. ff. de verborum obliga. l. filiusfamil. & l. ſi a colono. Non ob. quòd dicti fructus fuerunt empti nomine vnius tantum; quia communicari debebant, & ad hoc erat natum ius in vita. ff. pro ſoc. l. ſi quis ſocietatem contraxerit. ſi ergo actio erat nata. merito Nicolaus trãſmiſit ad ſuos hæredes, cum econtra ipſi conuenirentur, ſi quid damni eſſet. ff. pro ſoc. l. verum. §. in hæredem. & quod ibi not. In contrarium videtur: nam ſicut in themate dicitur, iſta ſocietas fuit celebrata cũ Nicolao propter operam ab eo ponendam in ſocietate. Sicut igitur circa molendinum nunquàm poſuiſſet operam, nihil petere poſſet ſibi communicari: ita ſi deceſſit, cum pro tẽpore poſt mortem operari non poſſit: & ſic fit diuiſio temporis. ff. de ſtip. ſer. l. ſi ſeruus cõmunis Meuii. §. fi. operæ. n. hæredis maximè incertæ non ſunt eædem cum operibus defuncti. l. ſi non ſortem. §. libertus. ff. de condi. indebi. & idem dico in damno. Pone, ꝙ poſt mortem Nicolai ſuperuenit ſterilitas, hoc certè nõ nocet hæredibus defuncti, qui non reperitur in contractu emptionis nominatus, ſed ſolum in ꝯtractu ſocietatis. ff. pro ſocio. l. actione. §. ſi poſt. & l. ſi poſt. & l. ſi quod. § ſi filius. verſic. duob. de neg. geſt. l. cum actũ. §. Pompo. & l. at qui natura. §. Sceuola. ff. de admi. tu. l. tutorem qui tutelam. Præterea ſi hæres Nicolai petit ſibi communicari, ipſe debet implere ex parte ſua, ſed hoc non poteſt; qa nõ eſt eadẽ opera. Simile eſt ergo in caprario, q nõ tenuit ſocitã niſi vno anno, cũ deberet tenere pro plurib. nã eatenus quatenus &c. & non vltra. Itẽ iſte, q de ſua pecunia emit, debet habere capitale ſuũ ſaluum. ff. pro ſo. l. cum duob. §. ſi in coeunda. & not. C. eo. tit. l. j. Item lucrum, quod pro parte eſt de præterito pro parte non habet cauſam operaũ de futuro, neceſſariò diuiditur, licèt ſecus eſſet in lucro momentaneo, vbi inſpicit princiũ ſolũ, quicqd poſtea de futuro contingeret, vt in legib. ꝓ hac parte alle. Hic eſt pũctus ſuperioris cõſilii Bal. Quidã ꝯxit ſocietatẽ cũ Nicolao hoc pacto & hoc mõ, ꝙ ipſe deberet ponere pecuniã in ſocietate. & D. Nicolaus dẽret ponere operã ſuæ perſonæ in d. ſocietate, & deberet dictus Nic. percipere quartã partẽ lucri, qđ ꝯtingeret in ſocietate ṗdicta, & pro dicta quarta parte cõtribueret dãnum, ſi qđ contingeret in dicta

ſocietate, poſtmodum durante dicta ſocietate dictus talis, qui pecuniam ponere debebat, emit fructus, redditus, & prouentus cuiuſdam molendini pro quinque annis proximè ſequen. pro pretio ducentorum flor. quam emptionem fecit nomine ſuo ꝓprio, & pecuniam prædictã, videlicet ducentos florenos integraliter ſoluit de ſua propria pecunia, demum dictus Nico. deceſſit poſt duos annos vel circa a tempore conductionis dicti molendini, & dicta conductione durante nondum finita. Modò quęritur, nunquid ille qui dictos fructus molendini prædicti emit, teneat cõicare hæredib. dicti Nic. poſt mortẽ dicti Nicolai, videlicet, pro reſiduo tẽpore, quo debet dictum molẽdinũ retinere vigore cõductionis ꝓdictæ, necne. Præſuppoſito ſm narrata quòd de intentione ementis dictum molendinũ fuerit fructus ipſius communicare cum dicto Nicolao, ſicut lucrũ ſeu damnum aliarum rerum, quæ erant in ſocietate contracta inter eos, & paratus eſt communicare lucrum tempore quo

33 Dominus Nicolaus vixit † Trigeſimò quæro, quando vnus ex fratribus ſocius alicuius negotiationis decedit relicto filio pupillo, qualiter quæſita poſt per patruum diuidatur, vel per eum empta, vel ſi mutuauit pecuniam pupilli nomine proprio. Bal. ſic formaliter conſuluit. In Chriſti nomine amen. In iſta materia ſcire oportet, quòd quando ex duobus fratribus alicuius negotiationis ſociis alter decedit, morte finita eſt ſocietas, igitur quò ad nouam inchoationem adminiſtrationis inter pupillũ filium fratris pręmortui & patruum & pupillũ nulla eſt ſocietas. ff. pro ſo. l. actione. §. mortis. Sed nec cum ipſo pupillo poteſt inter patruum & pupillum ſocietas contrahi ipſo exiſtente tutore. quia ſibi auctor eſſe non poteſt: vt l. j. ff. de auctori. tuto. ſi quid ergo acquiritur pupillo per patruum, hoc non cõtingit iure ſocietatis, ſed oportet, quòd alio iure contingat. Cõtingere ergo poteſt duobus modis. Primò; quia communi nomine geſtum eſt, & ſic acquiritur officio geſtionis. Secundò modo, quia res eſt empta à tutore de pecunia pupilli, & tunc acquiritur pupillo ratificanti iure ſpeciali: vt not. de rei vendi. l. ſi vt proponis. tamen conſtare debet, ꝙ de pecunia pupilli; nã in dubio præſumitur, quòd pecunia ſit eius, apud quem ſit poſſeſſio ipſius pecunię, qui alii tradidit eam. i. ipſius emptoris. l. ſi defunctus. arbit. tute. Ex his apparet determinatio quæſitorum; quia communi nomine empta communia ſunt, ſi proprio nomine empta ſunt, nõ ſunt communia, niſi probetur, ꝙ ſint empta de communi pecunia. ff. de admi. tut. l. Titium & Meuium. §. altero. tutor tamen, qui pecuniam pupilli ſe expẽdiſſe negat, tenetur ad intereſſe; quia in emptionem pręd iorum conuertere debuit, & ita diligens eſſe in factis pupilli ſicut in propriis, & ſi habuit bonum forum pro ſeipſo, debuerat idem procurare ꝓ pupillo, cuius pecuniam habebat inter manus, hæc eſt bona fides & diligentia facere alteri, quod ſibi vult fieri, cum illius curam ſuſceperit. Item ſi pecuniam pupilli patruus mutuauit nomine ſuo non nomine pupilli, tenetur ad omne intereſſe, qđ ex licita negotiatione pupillo quæri potuiſſet. ff. de nego. geſt.

34 l. qui ſi vſuris. Bald. in li. e. card. 12. † Trigeſimoprimò quæro, mercator recipit a me in iſta ciuitate centum florenos, vt occaſione cambii faciat mihi dare in ciuitate Neapoli. 95. an ſit licitum. Bald. in Rubrica. C. de conſtitu pecu. dicit ꝙ ſic, hoc enim non eſt vſura, ſed periculi pretium, dummodo non nimis excedat modum, ſed ſecundum generalem conſuetudinem mercatorum. ff. de nau. fœn. l. periculi & iuris fictione dãdo ſibi literas, vel conſtituendo ſe ſoluturum Neapoli non dicitur cõſtituiſſe minus re, & ſic iſta cambia ſunt licita vſque ad cõdignũ, vel parum ſupra ſecundum Bald. in dicta Rubrica, vbi etiam in fin. ponit, quis dicatur mercator, dicens vna mercatio non facit mercatorem, niſi ſit deſcriptus ænte in matricula mercato-

35 rum, de quo per Bald. in l. legatis ſeruis. de leg. 3. † Trigeſimoſecundò quæro, ſocii habent burſam communem, & conſtituũt aliquem, qui præeſt illi burſæ ff. pro ſo. l. verum. §. ſi cum tres. Modo pone, quòd talis præpoſitus nomine ſocietatis petit ab vno ſociorum, vt ponat in ſocietate partem, quam debet, dicit illi; ego compenſo cum eo, ad quod mihi teneris, an hoc caſu locum habet compenſatio, dicendum eſt ꝙ non; quia nõ agit ille, vt ſingularis perſona, ſed ex communi corpore ſocietatis. Item illa pecunia eſt ſtatuta ad vſus ſociales, argumẽ. C. de cõpen. l. in ea. & ibi per Cy. & Bald. in l. eius. C. de compen. † Tri-

36 geſimotertiò quæro, duo fratres bona communia habẽtes fructus & lucra inuicem per multa tempora communicauerunt, tractu temporis vnus ſeparatim in ſecreto emit aliquid ex lucro ſuo, & facit contractum qui dicit pro ſe. Similiter & alius fecit. An vterque tenetur communicare. Bald. ita conſuluit. Punctus talis quæſtionis talis eſt, duo fratres carnales longo tempore ſimul habitauerunt tenendo ſimul omnia bona, ſimul etiam fructus percipiendo ex dictis bonis, & onera ſimul ſoluendo, lucra participando, conferendo, quia legiſtæ ambo erant indifferenter communicando omnia eorum bona, fructus, redditus, & prouentus nulla vnquàm ratiõe exquiſita per alium, vt communibus vtebantur, & vſi fuerunt per ſpatium 25. annorum & vltra, dicta communione durante, vnus ipſorum proprio nomine emit certa bona ex ſuo lucro, diſſoluta ſocietate per mortem vnius, hæres alterius fratris petit illa bona diuidi tanquàm ſimul communia. Quęritur, vtrum veniunt diuidenda, vel ſunt præcipua illius fratris emptoris, vel ſuorũ hæredum, vel quid iuris. In Chriſti nomine amen. Ad euidentiam generalem præmittendum, quòd ſocietas eſt contractus celebramus, quandoque a verbis exprimentibus ſuper alio incipiens, quandoque re ipſa & factis emanans ſocietas, quæ ſermonibus contrahitur clara eſt; quia certitudo verborum declarat certitudinem intellectus. ff. pro ſocio. l. tertia. Societas verò quę contrahitur rebus ipſis; & factis ad illa extenduntur, ad quę facta hincinde protendunt ſe, nec vno tantum faciente cõtrahi ſocietas, ſed promiſcuum factum exigit, vbi facto contrahitur, oportet enim, quòd in ſocietate vterque aliquid ponat vel rem, vel factum. ff. pro ſo. l. 5. & l. ſi non fuerint. vnde qualitas factorum hincinde declarat qualitatem, & modum ſocietatis. Ita ergo dicendum eſt de duobus fratribus, qui ex legũ peritia lucrantur; nam ſi communicauerunt lucra, non dico parua, quæ vſu conſumuntur in domeſtica familia, ſed notabilia, quæ conuertuntur in emptionem prædiorum, vel aliam perpetuam vtilitatem inuicem communicare; tunc iſta ſunt communia, & ſi vnus eorum altero ignorante facit inſtrumẽta pro ſe tantum communicare. ff. pro ſocio. l. ſi quis ſocietatem contraxerit, immo etiam ſi vnuſquiſque faceret clandeſtinos contractus per ſe deberet communicare; quia communis conſenſus requiritur ad hoc, vt actioni ꝓ ſocio derogetur, ſicut enim in contrahenda ſocietate conſideratur communis conſenſus, ita in perimenda actione. ff. pro ſocio. l. actione. §. diximus. In hac enim ſocietate ſicut in quibuſlibet actis probandis debemus conſiderare genus & differentias, vt nota. C. de probat. l. actor. Si conſideremus genus, videtur fuiſſe inter eos ſocietas generalis, quòd ſic ꝓbo, ſi quis vult cognoſcere ſocietatis qualitatem, conſideret, vtrum actus ſint contrarii aliis actibus, qui inducunt contrarium, qui ponuntur in l. penulti. C. communi diui. & per locum a contrario cognoſcet; qui enim actus ſint diſſolutiui, eorum contrarii ſunt ſociatiui. Iſti ergo fratres ſunt ſocii generales & hoc conſiderato genere, veruntamen quia ſpecies derogat generi, videamus, vtrum in hac ſpecie, de qua quæritur, valet in lucris quaſi caſtrenſibus ſcilicet officiorum & aduocationũ fuerit inter eos ſocietas, & videtur, quòd non propter differentiam; quia ex hoc lucro negotiabatur ſibi, & faciebat dicere cartas in ſe tantum. In contrarium, quia iſtę differentię ſeu clandeſtinę diſtinctiones non minuunt ſocietatem generalem; oportet enim renuntiare ſocietati, ita quòd alter, cui renuntiatur, ſciat: vt ff. pro ſocio. l. actione. §. renuntiare. ff. ſi certum petatur l. ſi ſocius. & eſt expreſſum, quòd res vnius nomine emptę communicentur: vt dicta l. ſi quis ſocietatem, quare ſecundum ea quę proponerentur omnia hincinde communicanda ſunt a tempore, quo vterque de lucris ſuis aliquid in ſocietate poſuerunt vſque ad tempus mortis primi defuncti. facit, quod nota. in l. Titium & Meuium. §. altero. ff. de adminiſt. tut & ibi plenè per Barto. & in capitu. 2. de duob. fratribus. de no. be. inue. 10. coll. Ita dico & conſulo ego Bald.

37 de Peruſi. † Trigeſimoquartò quæro, vtrum in foro conſcientiæ ſit licitum fraudare gabellas. Reſpondeo ponendo concluſionem cum fallẽtiis. Regula eſt, quòd non eſt licitum fraudare gabellas. Primo fallit, quando imponens gabellas non habet iuriſdictionem imponendi, & hanc regulam & fallentiã ponit Barto. in l. vectigalia. ff. de publi. Secundò fallit, quando gabella eſſet nimis exceſſiua, ita vt ſonet in extorſionem indebitam, ſecundum Bald. in l. finali. C. de iure aure. annu. qui alle. Innocent. in capitu. quia plerique. de immu. eccleſi. Tertiò fallit, quãdo rex vel princeps imponit noua vectigalia ſine cauſa; quia cum cauſa poſſet, puta pro defenſione patriæ, ſed nota. per Innocent. eleganter in capitu. innouamus. de cenſib. & ibi per Hoſtien. Quartò fallit, quando gabella, ſeu vectigal eſſet impoſitum oq illam cauſam, ſcilicet vt itinerantes ſint ſecuri pro rebus & perſona, & princeps vel communitas non cuſtodiret itinera ſecura; quia tunc nedum eſt licitum fraudare gabellas, ſed etiam princeps tenetur ad reſtitutionem damni, ſecundum Hoſtien. in ſumma de cenſi. §. ex quibus cauſis. in penulti. colum. verſic. quòd ſi rex ita dicit Dominus Marti. Lau-

38 den. in quodam opuſculo de conſcientia. † Trigeſimoquintò quæro, duo contraxerunt ſocietatem duraturam per quinquennium, in qua vnus ponit operam & induſtriam, alter verò pecuniam. Ante reuiſam rationem ille, qui ponebat operam, extraxit certam quantitatem, dicens ſe extraxiſſe de lucro, an hoc facere potuerit, & puto quòd ante reuiſam rationem hoc non poſſit, cum ante reuiſam rationem non poteſt conſtare, an ſit lucrum, vel damnum; cum non dicatur lucrum niſi deducto damno, & ſic detracto capitali miſſo. lege Mutius. ff. pro ſocio. ſed non conſtat, quòd capitale poſſit detrahi ante reuiſam rationem, forte enim non erat in pecunia, & erat in debitoribus, qui forte ſunt inexigibiles vel longa difficultate ac tẽpore, quo caſu dicitur minus eſſe. l. j. C. de plus

pe. &

pe. & ſic videtur de iure, quòd ante reuiſam rationem non licet ponẽti operam retrahere aliquam quantitatem iure lucri, quod adhuc non apparebat, cum (vt dixi) non poteſt lucrum dici, niſi deducto damno, & ſic detracto capitali: vt d. l. Mutius. Fallit primò, ſi conuentum ſit inter ſocios, niſi quòd vnicuiq; vel mittenti operam liceat tantum detrahere annuatim, quia tunc conuentio ſeruanda eſt. l. j. §. ſi conueniat. ff. depo. l. ſi conuenerit. ff. pro ſo. Secundò fallit, quando conſueuit ita fieri, vt ille, qui ponit operas poſſit annuatim tantum detrahere, quo caſu licet non ſit conuentum expreſſo pacto, tamen ratione cõſuetudinis videtur tacite conuentum, prout ſolebat fieri. ca. ꝙ tranſlationem. de offi. le. ibi, ſi quondam &c. l. quòd ſi nolit. §. quia aſſidua. ff. de ædil. edic. l. ſi vno. ff. loca. l. ſi cum Hermes. C. loc. l. ſi tibi polienda. ff. de præſcrip. verb. l. nemo eſt qui neſciat. ff. de duob. re. cap. ex literis. de reſtitu. capitu. cauſam. de reſcrip, facit quod dicit Bald. in l. aduerſus. C. ioca. vbi dicit, quòd licet artifici debeat ſolui regulariter opere perfecto, tamen ædificatores domorum hoc non ſeruant: quia iſta interpretatio eſſet eis nimis oneroſa, & ideo media via eligitur, per quam vtrique parti conſulatur. ff. de ſolu. l. cum ſtichus ff. loca. l. inſulam. in fi. aliàs poſſent ceſſare ab opere. Illud enim quod fit pro communi cõmodo, debet interpretari pro vtraque parte, & æquo poſſibili, & ciuili modo. Ligonizatores autem, & pauperes manuales, qui ex alimentis pendent, debent habere aliquid de mane, & hoc conſonat æquitati, quia verba debent intelligi ſecundũ qualitatem perſonarum. ff. de ope. lib. l. eius ædificii. & ita tenet Cyn. in l. aduerſus. quæſt. 5. C. de cri. exp. hæred. vt ibi refert Bal. Si ergo eſſent pauperes artifices, qui dietim ex eorum laborib. viuunt, & fortè ſi annuatim non poſſent aliquid pro eorum vita extrahere, cogerentur dimittere, quod vertetur in damnum totius ſocietatis, & ideo conſuetudo diſponit, vt tales artifices poſſint annuatim aliquid extrahere de ſocietate hoc caſu, vt ſupra dixi, licet non ſit expreſſe conuentum, tamen ei licere puto per prædicta, & ex his videtur deprehendi tertia fallentia. videlicet, quando ex qualitate perſonarum ponentium operas, quia forte ſunt pauperes, & ex ſudore vultus ſui dietim viuunt, tacite actum videtur, vt ex operibus ſuis aliquid de ſocietate extrahant, qui aliàs non poſſent operari per prædicta, uòd boni uiri arbitrio, quod in ſocietatibus vt plurimum verſatur, ma-

29 xime conſuetudine & qualitate perſonarum attenta, relinquẽdum puto. † Trigeſimoſextò quæro, contrahi ſocietatem cum quodam ruſtico, cui dedit vaccas duas paſcendas ad commune lucrum, & damnum duraturum per quinquennium, elapſo quinquennio ruſticus perſeuerat eodem modo retinendo dictas vaccas, & fructus earum nulla facta mentione, quo iure ſocietatis, vel aliter, poſtea tractu temporis ueniunt ad diuiſionẽ ruſticus, & ille, qui dedit ſibi vaccas modo prædicto. De tribus contingit dubitari primò, an intelligatur poſt dictũ quinquennium tacito conſenſu quaſi eadem ſocietas renouata & continuata, & ad hoc reſpondeo quòd ſic, argum. l. item quæritur. §. qui impleto. & l. qui ad certum. ff. loca. & per ea quæ dicta ſunt in 3. parte prin. circa prin. & in 2. v. q. & in 11. par. prin. in 2. q. Secundò dubitatur, ad quantum tempus intelligatur renouata iſta ſocietas poſt quinquennium, & quò ad hoc reſpondeo eiſdem pactis & modis quibus erat contracta prima, vt dicit Bal. in conſi. de quo 11. par. princ. 32. q. vel ſaltem ad tempus expediens vtrique parti, argumẽ. ff. pro ſo. l. ſi conuenerit. ibi, ſi non conuenerit: ſi tamen intempeſtiue renuntietur ſocietati, eſſe pro ſocio actionem, & per ea quæ dicta ſunt in d. 32. q. Non ob. l. item quæritur. § qui impleto. & l. qui ad certum. ff. locati. ubi reconductio tacita in urbanis videtur ſolum facta ad id tempus, quo inhabitauit & in ruſticis ad aliud, quia id procedit, q a tanto tempore percipiebantur fructus debiti, & expediebat cõductori, & locatori, colono, & inquilino, vt amplius non duraret, niſi nouo conſenſu renouaretur tacitè & expreſsè. In caſu autem noſtro ſocii, qui contraxerunt ſocietatem ad quinquẽnium forte viderunt, quòd expediebat, ꝙ tantum duraret, quia forte ante non expediebat ſocietati, vt diuideretur, iſtamet ratio ſubeſt in ſecunda renouatione tacitæ ſocietatis, vt dicit Bal. in d. conſi. quod depoſuit in d. 32. q. quod tamen arbitrio boni viri relinquendum puto, qui inſpectis omnibus circunſtantiis poterit arbitrari, quanto tempore expediat ſocietati durare hanc tacitam ſocietatem poſt quinquennium tacito conſenſu renouatam, vt d. l. ſi conuenerit. ver. & ſi non conuenit. Tertiò dubitatur, quomodo diuidatur lucrum & fructus dictorũ animalium in iſta noua ſocietate tacite re contracta tacito cõſenſu poſt quinquennium. Primò pro deciſione huius quæſtionis conſidero, quòd in fine primi quinquennii patronus, qui poſuit ruſtico duas vaccas, puta valentes 12. ducatos. Primò & ante omnia habere debet tot ex illis animalibus, quæ aſcendãt ad dictam quantitatem 12. ducatorum, reliqua autem animalia ſunt communia ratione lucri inter patronum ſeu dominũ & paſtorem pro æquali portione. l. cum duobus. § ſi in coeunda. ff. pro ſoc. & plenè dictum fuit in 5. parte prin. in 24. q. & ſic dominus habet in tacita ſocietate renouata poſt quinquennium tacito conſenſu animalia valentia 12. ducatos pro ſuo capitali, & medietatem aliorum animalium pro ſua parte lucri, & paſtor ſeu ruſticus habet aliam medietatẽ lucri, quæ eſt ſua in hac ſocietate tacita, ruſticus de portione ſua nihil tenetur dare patrono, quia ex re ſua propria, opera, & induſtria, ac labore ſuo lucrum percipit, dominus autem de illa medietate, q̃ cedit ruſtico pro ſua portione lucri nihil ponit ruſtico, nec pecuniæ, nec opere, nec induſtriæ, nec dicta animalia, meritò nõ eſt ratio, ex qua quid debeatur domino ex fructibus & lucris dictæ medietatis tangentis ruſticum prò ſua patte lucri, quia ſocietas inſtar fraternitatis obtinet, & equum debet continere, & non eſt ęquum, ut ille, qui nihil ponit, conſequatur partem lucri contingentem ex re ruſtici opera, induſtria, & labore ruſtici. l. verum. in prin. ff. pro ſo. & per Bar. in l. Titium & Mæuiũ. §. altero. ff. de admi. tu. aliàs eſſet ſocietas leonina. l. ſi non fuerint. ff. pro ſoc. & cõtinerent donationem, quòd iuri repugnat. l. ſocietates contrahuntur. §. donationis cauſa. ff. pro ſo. de dictis autem animalibus aſcendentibus vſq; ad ſummam 12. ducatorum pro capitali patroni, & de alia medietate animalium reſpectu lucri tangentis patronum vt s̃. in his poteſt conſiſtere tacita ſocietas inter patronum, & ruſticum tacito conſenſu poſt quinquennium contracta, in qua patronus ponit ruſtico dictum capitale. i. dicta animalia aſcendentia ad dictam quantitatem 12. duca. & medietatem aliorum animalium tangentem patronum ratione lucri, & ruſticus in eis, ponit operam, induſtriam, & laborem ſuum, quo caſu dominus pro ſuo capitali intelligitur ponere dicta animalia aſcendentia ad ualorem 12. ducatorum, & dicta animalia aſcendentia ad medietatem lucri, & ruſticus operam, & induſtriam, & tunc lucrum proueniens ex eis debet diuidi ęqualiter inter patronum & ruſticum cum in diuiſione ſocietatis, & per conſequens in diuiſione huius nouæ ſocietatis contractę tacito conſenſu debet rehabere ſuum capitale, quod intelligitur de nouo poſitum tacite ĩ hac noua ſocietate poſt quinquennium tacito conſenſu contracta & medietatem lucri quæſiti in hac ſocietate nouiter contracta, aliam medietatem lucri habebit ruſticus pro ſua opera, & induſtria, vt d. l. cum duob. §. ſi in coeunda. & eandem conſiderationem puto habendam pro ſucceſſiuis temporib. de quinquennio in quinquennium, quia à primordio tituli poſterior formatur euentus. l. 1. C. de impo. lucr. deſcrip. & l. minus inſtructus. C. de acq. poſſ. & hanc conſiderationem puto iuri, & æquitati conſonam.

SVMMARIVM.

1 *Societatis expenſæ de communi fieri debent.*

2 *Socius ſi propter ſocietatem ad merces emendas ſit profectus, an omnes expenſas rehabere debeat.*

3 *Socius an aliquid habere debeat ob ſuos labores.*

4 *Socij duo ſi fundicum conduxerunt, quam partem habere vnuſquiſque debeat.*

5 *Socij ſi emerunt parietem communem qui refectione indiget cuius expenſis reficiatur, & quo remedio reficienti ſuccurratur.*

Parietem communem an ſit licitum demoliri vel reficere, ſi inſufficiens ſit ad onera præſentia ſuſtinenda, & quo remedio ſuccurratur ſocio volenti reficere contra ſocium prohibentem.

Molendinum ſi cõe ſit inter plures, & vnus vult meliores molas imponere, ſocius ad impenſam non tenetur.

Socius vnus ſi commune ædificium ruinoſum reficit, quo remedio contra ſocium ei ſuccurratur.

Socij ambo ſi volunt reficere cõe ædificiũ, ſed unus vult vno modo, & alius alio modo, cuius opinioni ſtetur.

Paries ſi ędificatus ſit vſque ad certam altitudinem, ne luminibus officiatur, per plura tempora ſtetit deſtructus, dominus vult nunc reficere, dubitatur de altitudine, ad arbitrium boni viri recurritur.

Pariete in communi an de nouo tigna imponere liceat, & de nouo feneſtras & foramina facere.

Et quid in pariete proprio.

Parietem communem an quis altiare poſſit.

Iuxta parietem communem quis ad duos pedes aliquid facere non poteſt, per quod paries corrumpatur.

Iuxta parietem communem quæ fieri prohibeantur.

Parietem communem an licitum ſit incruſtare, & alia facere, quæ ad commoditatem facientis ſpectent.

Aedificare inuito ſocio vel vicino quando liceat in proprio pariete, vel ſolo, vel in communi, vel in publico, vel prope publicum.

Aedificium factum ſuper alienum, ſi fundamentum eſt ſuper proprium facientis, deſtruere non licet.

6 *Socius ſi fecit votum ire ad ſanctum Iacobum, & cauſa implendi votum fecit multas expenſas, an ſibi uel ſocietati imputari debeat.*

7 *Socius ſi plura bona in hac uita fecit, puta erogauit pecunias in pauperes uſus, an ſibi uel ſocietati imputet.*

Eleemoſina de alieno fieri non debet.

8 *Socius an teneatur de expenſa erogata in honorem unius ex filijs ſociorum, puta doctoratu, uel militia.*

Frater,

9 Frater meus si monachus, vel Abbas fiat, an ad expensas contribuere debeat.
10 Socio an pertineat onus dotandi filiam socii.
11 Fratrum alter si pro filia alterius fratris dotem soluit, an eam repetere possit.
12 Fratrum alter si infirmetur, an expensæ de communi fieri debeant.
13 Colonus an debeat deducere expensas, quas causa mundandi fossata fecit.
14 Colonus qui promisit mihi respondere medietatem fructuum agri an expensas deducere debeat.
15 Colonus an fructus ad domum domini portare debeat.
16 Fratres si post mortem patris in simul steterunt, & vnus posuit de fructibus suorum bonorum, vel laborum plusquam alter, an in diuisione illud plus repetere possit.
17 Fratrum vnus si ponit lucra sua in auctione patrimonii, vel emit boues cōmunes pro colendis possessionibus nomine suo, & fratrum, an hanc impēsam recuperare possit.
18 Frater clericus præbendatus si cum alio fratre laico simul habitabat, an clericus suum peculium conferre tenetur.
19 Fratres si sint socii omnium bonorum, vnus quorum habet magnam filiā, alter verò non, vtrum illa filia sit de communi alenda, an de parte eius, tantum, qui eam habet.
20 Fratres an teneantur de communi emere libros fratri studenti.
21 Vestimenta pretiosa, quæ pater nurui fecit, an in partem filii imputentur.
22 Vxor si dedit in dotem quasdam res appretiatas, quæ consumpsit, an minuāt dotem.
23 Expensæ factæ per alterum ex fratribus in nuptiis vxoris post mortem paternam uxorem ducentem, an debeant etiam alteri fratri imputari.
24 Fratrum qui bona diuiserunt, moritur vnus cum filio, qui post mortem sui patris habitat cum patruo, a quo continuo alimenta percipit, vel sunt duo fratres in communione stantes ad vnum panem, & uinum, & vnus forte habet familiam magnam, alter verò nullam, vel minorem, an illud, quod expensum est pro alimentis, & victu alterius, repeti possit.
In expensis et sumptibus inter fratres inquisitio scrupulosa fieri non debet, sed arbitrium boni viri versari debet.
25 Expensæ factæ per fratrem in studio an post mortem patris in partem suam imputabuntur, vel alter frater possit petere, vt tantidem de cōi pro suo studio expendatur.
Fratres, qui domi remanserunt, si meliorauerunt possessiones, an expensas factas repetere possint a fratribus.
26 Societas an sit contracta, si præcedentibus quibusdam verbis pertinentibus ad societatem contrahendā secutum est, quod quædā mercantiæ communiter emptæ sunt, & vterque se obligauit.
Salarium nunquid possit ab eo peti, qui pro famulo stat cum aliquo mercatore.
27 Salarium an debeatur socio ratione consuetudinis.

1 Circa sextam partem principalem † quæ expensæ de communi fieri debeat. Dic quòd omnes expensæ, quæ fiunt occasione societatis, de communi fieri debent, & ideo si quid ab altero sociorum occasione societatis impensum est, societati imputatur, & iudicio societatis seruabitur. ff. pro so. l. si vnus. §. si quid vnus. & 2 l. socium qui in eo. §. socius. & in ea. l. §. si quis ex socijs. † Primo quæro, quid si vnus ex socijs ppter societatem profectus sit ad merces emendas, an debeat rehabere omnes expensas, scilicet tam viatica meritorium, stabulorum, cartulorum & vecturas sui, vel suorum, sarcinarum, vel mercium. dic quòd omnes societati imputabit, vt d. §. si quis ex socijs. deductis tamen his 3 quas domi fecisset secundum Bal. in l. j. C. eo. † Secundò quæro, an aliquid debeatur propter laborem sociorum. Dicit Ang. in d. §. si quis ex socijs, quòd nō, per text. ibi. eos duntaxat sumptus societati imputabit, qui in eam rem impensi sunt. Idem consuluit Bal. vt patet in consi. in 25. q. quæ incipit. 25. quæro, præcedentibus 4 quibusdam verbis. † Tertio quæro, si duo socii, puta in arte pannorum ex disparibus partibus conduxerunt fundicum simul, quam partem habeat in ipso. Respondeo Aut loquimur respectu locatoris, & habent partes æquales. ff. loca. l. cum oportebit. & facit l. reos. §. cum in tabulis. aut loquimur habito respectu ad interesse, & tunc debent sortiri accessorium sicut principale, ar. C. de agri. & censi. l. quemadmodum. li. 11. & idē dico in massaritiis, & suppellectilib. societatis. ff. lo. l. sed & ad- 5 des. §. si quis mulierem. secundum Bald. in d. l. † Quartò quæro si socij emerunt parietem communem, vel semipedes inter se contulerunt, vt ibi parietem inter se ædificarēt ad onera utriusque sustinenda. l. cum duobus. §. item Mela. deinde paries indiget refectione, cuius expensa refici debeat. Dic, quod communibus expensis: cum in communi negocio impendatur: vt d. l. si vnus. §. si quid vnus. ff. eod. & si vnus ex socijs refecerit, habet plura remedia: nam vsque ad 4. menses potest agere ad sortem cum vsuris centesimis, quod an & quod sint hodie permissæ, vide in l. socium qui in e. ff. pro soc. & per Bald. in l. j. C. de sum. Tri. & l. cū allegas. C. de vsu. & extra, eo. tit. c. salubriter. & i exigēdo priuilegio vteē, qa pferet cæteris creditorib. ēt anteriorib. ī tempore. l. interdum. ff. qui poti. in pig. ha. Scd̄m remediū habet, quia potest totum dominium vendicare respectu partis consocii, cum sibi propter contumaciam suam auferatur. Tertium remedium, quia agere potest ad interesse. l. cum duobus. §. idem respondit. ff. pro so. vbi casus, & l. si vt proponis. C. de ædi. priua. vbi Cy. ponit vnam notabilem distinctionem, & intellige quòd electa vna uia ex prædictis, non posset ad aliam redire. l. fin. C. de codi. & l. si fundus. §. eleganter. ff. de leg. commis. Et quia iste articulus parietis communis est quotidianus, & multas quæstiones vidi. Conclude, quòd parietem communem licitum est reficere, & demoliri vni sociorum altero inuito, si expedit, ex quo paries non est sufficiens ad supportanda pondera, prout nunc sunt. ff. communi diui. l. si ædes. & ff. de nego. gest. l. si communes ædes. & l. si parietis. cum l. se. ff. de dān. infec. & contra socium prohibentem refectionem, & demolitionem, vt refici possit, agi potest communi diuidundo iudicio vel uti possidetis. vt d. l. si ædes. & si paries esset communis iure societatis ad hoc principaliter ordinatus, agi potest pro socio nedum communi diuidundo. vt ibi, & tunc deberet agi principaliter, quando societas expressè contrahitur, non quando in ea incidimus, vt forsitan ratione legati communis, vel contractus inter viuos, vt l. vt si pro socio actio. cum sequentibus. ff. p socio. secus si paries, qui est, esset sufficiens ad supportanda pondera, quæ nunc sunt, quia tunc vnus ex socijs non destruit, vt alium idoniorem eius loco subroget. l. parietem. ff. de serui. vr. prædi. vbi casus, per quem textum dixit Marti. de Fano. quòd si molendinum est commune inter plures, & vnus vult meliores molas imponere, quòd socius non tenetur ad impensam conferre, ex quo molæ præsentes sufficiunt, allegat. ff. de dam. infec. l. si ædibus. & bene secundum Ange. in d. l. parietem. quòd tene fixum cordi. Deinde conclude, quòd si vnus sociorum reficit ædificium commune suo sumptu, puta parietem ruinosum, vel domum ruinosam, vel molendinum, existens in flumine, castrum, vel fortilitium cōmune, nil de sumptu recuperat, si nomine suo reficit. l. si is qui C. de ædifi. pri. ubi casus, si crescit nomine communi, & socius fuit requisitus, & contumax in conferendo expensas, reficiens habet tria remedia. Primū, vt post refectionem vsque ad quatuor menses sumptum repetere possit cum vsuris centesimis, & eis elapsis consequitur rem iure dominii, & si non vult, recuperat omnes sumptus, & interesse: vt supra patet, & speciale est, vt propter societatem & contumaciam non audiatur volens cedere rei, aliàs esset secus: vt supra de vsuf. l. cum vsufructuarius paratus. vbi glo. declarat, sed si socius non fuit contumax, agitur solum ad sumptus, vt d. §. idem respondit socius. Si verò res tātummodo est communis, non tamen iure societatis, sicut contingit in duobus ementibus rem communiter, aut in duobus legatariis, aut hæredibus eiusdem rei, vel alio modo in cōiunctionem incidentibus, & vnus sociorum reficit rem communem sumptu proprio, tunc habent locum duo prima remedia, scilicet repetitio sumptuū cum vsuris, & adiudicationis dominii contra contumacem, q noluit in sumptu conferre, sed non habet locum tertium, vt possit præcise agere: vt sibi refundantur sumptus cum omni interesse: vt d. l. si vt proponis. ubi autem habens rem communē non fuisset requisitus ad refectionem, vel non fuisset contumax constitutus, hoc casu non posset conueniri, nisi tantummodo ad restitutionem sumptuū: vt d. l. si vt proponis. & not. per glo. in d. §. item respondit, socius. l. cum duobus. Si autem dubitatur an qui reficit, refecerit nomine proprio, uel nomine communi. Dic quòd communi nomine pręsumitur refecisse. Primò, quia hoc licitum. l. meritò. pro so. cōtrarium illicitum, vt dicta l. si is. Secundò, quia faciens nomine proprio in dubio intelligitur donare sumptum, & donatio non præsumitur ff. de proba. l. cum de indebito. secundum Ang. in l. quidam Iberus. ff. de serui. vr. præ. & sic habens expedita duo pūcta. Primò, an liceat reficere, vel demoliri ædificium commune. Secūdò, si reficitur, an succurratur reficiēti, in quo restat uidere, quid si ambo volunt reficere, sed vnus vno modo, alter altero modo, cuius opinioni stetur, an res diuidatur sorte. l. fi. C. com. de leg. Dic, quòd eius voluntas erit pręponenda, qui ædificium magis idoneè vult reficere, & intellige, quòd idoneitas non peccet in extremo, quia nullum extremum laudabile secundum Philosophum, casus est in l. in reficiendo. ff. de dam. infec. & ibi per glo. Restat etiam videre, quid si paries communis fuit ædificatus hoc pacto, ne luminibus alterius sociorum officiatur, & sic vsque ad certam altitudinem, modò apparet destructus, si de forma antiqui status apparet, potest vsque ad statum pristinū non obstante seruitute, ne luminibus officiatur, vt ff. de ser. vr. præ. l. si testamento. Si autem de forma antiqui status est dubitatio, quia forte per plura tempora ædificia diruta steterant, volunt nunc reficere, consocius prohibet refectionem a certa altitudine supra, ne luminibus suis officiatur. Dic, quòd vbi non potest quis ædificare contra formam statutam, ne luminibus officiatur, & sic de forma ædificandi contenditur, recurritur ad arbitrium boni viri. ff. de ser. vrb. præd. l. qui luminibus. vbi casus. Est autem arbiter bonus uir in arte peritus, & debet semper eligi idonior, & si possint haberi duo, non debet eligi vnus ut in auc. de non alie. §. qui uerò Leonis. iuncto fi. gloss. magnæ. fac. l. semel. C. de re mili. lib. 12. & adde Bal. x. coll. quibus mo. feu. amit. c. j. & Ange. in l. j. C. de eman. libe. ff. de ædil. edic. l. ꝙ si nolit. §. si mancipium. & per Bar. in l. quotiens. C. de ponderatoribus. lib. 10. Similiter restat videre, an in communi pariete liceat de nouo tigna immittere, quia de antiquis non est dubium. Dic, quòd sic, si communiter quæsitus est, ut sustineat onera utriusque, & per immissionem talium lignorum non noceatur tali parieti, neq; uicino, eo quòd aptus est ad onera supportanda, aliàs secus, ut d. l. si ædes. & dicta l. Sabinus. Vbi uerò paries non esset dictis oneribus ferēdis destinatus, sed fortè delectationibus sociorum, quia unusquisque delectabatur habere depictum, & forte ex parte sua habere eum clausum pro seculari capella, ut uidimus quotidie ī palatiis magnorum uitorum, & tunc non esset licitum immittere tigna noua, per quæ possent dictæ picturæ destrui, aut diminui delectatio: ut d. l. Sabinus. iuncta gloss. non intelligitur pertinaciter in eo, qui ex parte sua depinxisset parietem, & nollet in ea parte immitti tigna, quia negare non potest, ex quo oneri ferendorum tignorum erat paries deputatus, casus est in dicta l. quidam Iberus. §. parietem. ff. de seruit. urb. præd. secundum Ang. ibi, & an in pariete communi de nouo liceat facere fenestras, uel foramina. Dic quòd non inuito uicino. ff. de serui. urb. præd. l. si inter. & l. eos. Sed in proprio pariete bene possum facere fenestram. l. fin. §. Lucius. ff. de serui. urb. præ. & l. cum. eo. tit. & l. altius. C. eo. tit. Sed pone, quòd habeo proprium parietem iuxta ortum cuiusdam pulchræ puellæ, uel quorundam religiosorum, uolo facere ibi fenestram, ut possim prospicere istam puellam, uel illos religiosos. Quæro nunquid possim. Dicit Pe. in dicta l. altius quòd aut facio ad meam utilitatem, & possum, aut ad emulationem, uel inhonestam intentionem, & non possum, secundum Pet. ut refert Bald in d. l. altius. quod tene menti. Deinde an altiare quis possit parietem communem. Dic quòd sic, si dānum non timetur ex ędificatione, & ędificans uult, quòd ędificium sit commune, secus si vellet, quòd esset proprium. ff. de ser. urb. l. quod dictum. §. si ex tribus. & uide eo tit. l. in re communi in fin. Item conclude, quòd iuxta parietem communem ad duos pedes etiam in solo proprio nihil quis facere potest, per quod paries deterioretur, puta construendo aliquid, quod humore continuum parieti communi afferat. unde non balneum, non cloacam, nec fistulam. l. prima. in princ. ff. de serui. urb. prę. quod tene menti. Nec etiam licet habere prope parietem communem aliquid, per quod paries exuratur, ut cōstruere fornacem, uel aliter facere magnum ignem, ut d. l. quidam Iberus. Aut aliquid, per quod impediatur refectio parietis. Aut aliquid aliud, per quod impediatur conseruatio parietis: ut d. l. fistulam. §. iuxta communem. Scalę autem iuxta parietem cōmunem haberi possunt, quando sine lęsione parietis sunt: ut d. l. fistulam. §. scalas. iuxta glo. ibi. Item concludit, quòd in pariete communi licitum est pingere, & eidem crustam imponere & omnia alia facere, quę ad commoditatem facientis spectāt, non remouendo in aliquo faciem, neque formam dicti parietis communis, ut dicto §. parietem communem, tamen per tales incrustationes, uel picturas non augebitur in aliquo conditio uicini demolientis & parietem reficientis ut ibi. Et pro clariori intelligentia, an quis possit ædificare inuito consocio, uel uicino. Dic quòd aut quis uult ædificare in pariete communi, aut in proprio pariete siue solo, aut in solo publico. Primo casu, quando uult ędificare in communi pariete: dic ut ex prędictis patet. Secundò casu, quando uult ędificare in proprio, tūc aut uult ex proprio aliquid in alienum uel s̄. alienum proijcere, puta uult habere canale in suo, per quod paries vicini inundetur, uel per quod aqua proijciatur in alieno, & non potest. l. fistulas. ff. si ser. uendi. Idem si aliud uellet proijcere in alienū: ut l. 1. ff. de serui. ur. prę. Aut uult aliquid in alienum, uel s̄. alienum immittere. puta, quia ex meo in parietem uicini uolo immittere tignum, uel s̄. domum, uel solum stillicidium uicini uolo facere profernum, uel extendere meum stillicidium, & non possum. Primum probatur in l. sed si inter. ff. de serui. urb. prędio. & in l. si cum meus. ff. si serui. uendi. Secundum probatur. l. 1. eo. titu. ubi casus, & l. si quando. ff. si ser. uendi. ubi etiam per medium pedem non potest quid s̄. alienum incumbere: & si hoc non obstante aliquid est ędificatum, quo remedio mihi succurratur. Quandoque quis ędificat non in meo, nec s̄. meū: sed contra seruitutem mihi debitam, & tunc ut illud ędificium tollatur, habet locum interdictum quod ui aut clam, uel interdictum de noui operis nuntia. l. 1. ff. de no. ope. nun. Quandoq; quis ędificat in meo, uel supra meum, adeo quòd non requiescit in meo, & tunc habet locum, l. quemadmodum. in primo casu. ff. ad l. aquil. Aut requiescit in meo, & tunc aut manualiter, aut naturaliter. Primò casu, possum mea auctoritate d̄struere, ut dicit gloss. in d. l. sed si inter. & in d. l. quemadmodum. §. 1. in secundo casu. & l. si vicem. §. si ad ianuam. ff. quod vi aut clā. Aut naturaliter, & tunc debeo adire iudicem. l. j. C. de interdic. Vtrum autem liceat destruere ædificium factum supra alienū, si fundamentum ædificij est supra proprium facientis. Dic ꝙ non, vt est casus in d. l. quemadmodum §. 1. Aut quis ædificat in cōmuni: & tunc an socius possit propria auctoritate destruere. Bar. dicit per gl. in d. l. liceat sed inter, ꝙ sicut illud, quod immittitur in re mea a me possessa possum destruere mea auctoritate. Ita illud, quod immittitur in communi re, licet immittatē a socio. Mihi autem ibi visum fuit dubiū, de quo ibi vide. Aut quis vult simpliciter in suo ædificare, nihil autem vult immittere in alienum, vel supra alienum, & tunc nisi faciat contra debitam seruitutem, etiam si socio officiat, ædificare potest. l. est & hæc seruitus. ff. de serui. vrb. præd. vbi ædificando in suo quis potest officere prospectui domus meæ, immo & ædificando in suo potest obscurare lumina vicini etiam in totum. l. cum eo. ff. de serui. vrb. prædi. vbi casus & l. altius. C. eo. tit. & sic quis potest in suo ædificare etiam si vicino noceat, vt dictis iuribus. Fallit in hærede, qui lumina domus legatæ in totum obscurare nō potest, licet possit pro parte, dummodo lumen sufficiens remaneat habitantibus. l. binas ædes. ff. de ser. vrb. prædi. Secundò fallit in l. fi. C. de ser. & aqua, vbi vicinus in solo proprio non potest ædificare prope aream alienam, quando per tale ædificiū aufertur ventus ipsi areæ, adeo ꝙ frumenta a paleis separari nō possunt. Tertiò fallit, quando quis ædificando in suo officere segetibus vicini s̄m gl. j. ibi. respondeo secus esse propter vtilitatem segetum vicini agri, ne pereant. ff. de ser rusti. præ. l. rusticorum. Quartò fallit, vbi ædificando in suo ad ęmulationem directe præcedit vtilitatem, quæ in loco vicini transit ex loco in quo ædificatur, exemplum si ad æmulationem tui tantum præscido venas aquarum oriētes in meo, quæ in tuum directò decurrunt: vt l. 1. §. denique. ff. de aqua plu. arcen. Quintò fallit, qn̄ ædificium tenderet ad æmulationem reipublicæ: quia non licet. C. de meta. in rubrica. lib. 12. & l. quicunque castrorum. C. de fundis limitrophis. lib. 11. & per gl. C. de ædifi. priua. l. p prouinciam. & per Inno. in c. pisanis. de restit. spol. Sextò fallit, qn̄ quis in suo ædificare vellet non intermisso legitimo spatio a vicina insula, quia in area libera potest ædificari per dominum, & alium eius nomine intermisso legitimo spatio a vicina insula. l. imperator. aliàs incipit. in area ff. de ser. vrb. pręd. quod autem dicatur legitimum spatium, vide ibi per glo. & text. in l. meniana. C. de ædi. priua. quod intellige, quando ex obiecto ad ædificium alterius ædificatur: quia tunc debet intermitti legitimum spacium, vt no. in l. si cui. & in d. l. meniana. aliàs meniana. C. de ædi. priua. vt patet ex tex. ibi uidentur obiecta. Si verò ædificatur a latere, & tunc non requiritur aliquod interuallum. ff. de ser. vrb. prædi. l. seruitus. §. fin. & ideo videmus habitatores domorum habere domos contiguas & hoc modo intelligitur d. l. meniana, s̄m Ang. ibi, quę. l. loquitur in vrbanis. In rusticis autem quod spacium debeat intermitti a vicina insula, vide text. notabilem in l. fi. ff. fi. regū. & licet textus ibi faciat mentionem de ędificio, & sic uidetur, quòd illa lex loquatur in vrbanis, vt l. j. ff. communia prædiorum. ubi ędificium vbicunque positū dicitur urbanum prędium, tamen intellige, nisi ędificium sit paratum gratia fructuum, quia tunc rusticum dr̄. ff. de ser. vrb. pręd. l. rusticorum. & ibi per gl. j. & hoc modo intelligo. d. l. fi. ff. fi. re. alias illa. l. esset contra tex. d. l. meniana. & sic necesse foret dicere, ꝙ esset correcta. & legum correctio est euitanda. l. pręcipimus. in fi. C. de appellat. quod tene menti, quia sunt quotidiana & notabilia. Septimò fallit, quando sunt duo, qui habent domum communem vnus habet partem inferiorem, & alius partem superiorem, dominus partis inferioris immittit fumū ad dominum partis superioris, & dominus partis superioris immittit aquam dn̄o partis inferioris, an possint. De hoc est text. in l. sicuti. §. Aristo. ff. si serui. vend. & l. pe. ff. de iniurijs. Pro cuius declaratione dic secundum Bar. in d. §. Aristo. Quandoq; dominus partis inferioris facit ignem solitum ad regimē familię, & tunc potest licite facere, nec tenetur, si fumus ascendit, nisi animo iniuriandi faciat: vt d. l. pen. & eodē modo, si dominus partis superioris infunderet aquam per solarium suum, vt moris est, non tenetur, si aliquid descenderet, nisi animo iniuriandi faciat. Sed si dominus partis inferioris vellet ibi facere tabernā, vbi continue fit ignis, & fumus magnus, & grauis, & hoc non posset, & eodem modo si dominus superior infunderet aquam vltra solitum, quia non liceret, & ita dicit Bart. debere intelligi d. §. Aristo. Tertiò casu, quando vult ędificare in publico, & tunc aut vult ædificare in priuato proprio, tamen vult aliquid ducere per publicum, aut vult ędificare in priuato, tamen vult immittere aliqd supra publicum, aut vult simpliciter ędificare in publico, non autem vult ducere aliquid per publicum, nec vult immittere aliquid ex priuato s̄. publicum, sed simpliciter in publico ędificare vult. Primo casu, quando vult ducere aliquid per publicum, puta vult facere conductum per uiam publicam causa ducendi aquam ad domum vel ad fundū suū, & tunc non potest. l. seruitutes §. publico. ff. de ser. tit. generali.

Secundò casu, quando vult facere aliquid s. publicum, puta ex vna domo ad aliam pontem supra viam publicam, vel profernum, tunc similiter non potest. l. si intercedat. ff. de ser. ti. generali secundum Bal. ibi. & l. qui sella. §. in rusticis. ff. de serui. vrb. præ. vbi per Bald. plene destinguentem quando locus medius impediat seruitutem ītra extrema. Fallit fm Ang. in d. l. si intercedat. quando consuetudo est in ꝯrium, vt est hic, & hoc tenet glo. C. quæ sit longa consue. in ru. Tertiò qñ simpliciter in publico ædificare vult, & tunc aut sine permissu principis vel statuti, & nō pōt. l. seruitutes. §. a principe. ff. de ser. ti. generali, quē tex. notant doct. ꝯ volentes initium scalarum cōstruere in via publica, per quas adeatur aditus ad domum suam: quia non potest sine permissu reipublicæ. Nunquid aūt præses possit permittere? Dic φ nō, nisi sit lex vel statutum in ciuitate, φ præses possit. l. prohibere. §. planè. ff. quod vi aut clam. & vide Bartol. in l. j. ff. ne quid in loco pub. & Bal. in rub. de contrah. emp. Quandoque quis vult ædificare in publico, vel s. publicum cum permissu principis, vel statuti, & tunc aut tale ædificium non nocet alteri, & pōt, vt dictis iuribus, aut nocet alteri, puta, quia prospectus aut aditus alicui fit deterior, aut angustior, & tunc non potest, quotiens enim aliquid in publico fieri permittitur, ita oportet permitti, vt sine iniuria cuiusq; fiat, & ita solet princeps quotiens aliquid noui operis instituendum permittit. l. j. §. meritò. & §. si quis a principe. ff. ne quid in lo. publi. & l. j. §. deteriorem. de flu. & ff. ne quid in flumi. pub. l. j. §. quod autem. & de itinere actuq; priua. l. vnde etiam. §. reficere. C. de eman. lib. l. nec auus. & per Bar. in l. quominus. de flu. & per Bal. C. de ser. l. manifeste. & per Iac. de Are. ff. de dam. infec. l. fluminum. l. si finita. §. si quid vicino. & prædicta intellige vera, nisi forte quis hoc impetrauerit. l. expresse petierit, & concessum sibi sit d. §. si quis a principe. coniuncta gl. ibi aliàs in publico vel s. publicum ædificare non potest cum iniuria vel damno vicini, vt dictis iuribus, ad hoc etiam facit. c. per venerabilem, qui filii sint legitimi. ibi, non quòd alieno iuri præiudicare velimus. & ca. ex tuarum. de auct. & vsu palij. facit etiam text. expresse in l. fin. §. Lucius. ff. de ser. vrb. præ. quicquid gl. ibi dicat, quæ addit ad text. maxime, & non bene, & ibi reprobaui dictam glo. & de his ad præsens satis dictum sit, cum proprie nō tangat materiam nostrā.

6 † Quintò quæro, socius omnium bonorum emisit votum ire ad sanctum Iacobum, causa implendi votum fecit expensam, an sibi vel communi corpori societatis debeat imputari. Quidam cōsuluit, φ communi corpori societatis est imputandum. l. si societatem vniuersarum. ff. pro socio. Contrarium est verum. Vouere enim, & votum adimplere est meritorium apud Deum, & salutem animæ respicit, de voto. c. magnæ. & c. licet. Sed salus animæ, quæ ex voti executione quæritur: vt dicto c. licet. nō potest communicari, nec participari cum socio, quia illa salus cohæret solum animæ viuentis, salus enim animæ quæritur ꝓpter proprias & uirtuosas operationes, de pę. dist. 2. illa anima. Constat aūt, φ illa quæ respiciunt animam sic cohærent personæ, φ non transeunt ad alterius animam. de renun. c. nisi cū pridē. j. q. 3. §. econtra. 24. q. j. §. j. meritò non est conueniens, φ expensa facta communi corpori imputetur. Nam etiam in socijs omnium bonorum vbi est lucrum ibi debet esse damnum. l. si igitur. in fi. ff. pro socio. & ēt quia ista nō venit occasione societatis, nec est talis actus qui ad societatem pertineat. Non ob. l. si societatem. §. fi. quia ibi loquitur in commodis temporalibus, quæ sunt communicabilia, & ita consuluit Pe. de Perusio in cōsilio quod incipit. Qm̄ iamdiu consului. in 14. lib. consiliorum, carta 46. Ego credo prædicta vera, nisi ipse socius omnium bonorum ideo vouisset ire ad sanctum Iacobum, vt liberaretur ab infirmitate, qua ipse multum grauabatur, & propter votū sanus effectus est, vt quotidie videmus de facto, quia tunc decōmuni fieri debent. Nam expensæ, quæ fiunt pro sananda infirmitate socij omnium bonorum de communi fieri debent, vt j. patebit. Non obstat, si diceretur, infirmitas venit propter peccata, in auc. vt non lux. contra natu. & de iurātibus per capillos Dei. colla. 6. de pęniten. c. cum infirmitas. Tollit enim Deus malos de medio, ne peccatum eorum augeatur. 23. q. 4. c. ea vindicta. & sic occasione sui delicti, ergo ex cōi deduci non debet. d. l. cum duobus. §. fi. ff. pro soc. quia Deus tollit malos pariterque bonos de medio, malos ne peccatū eorum augeatur, & bonos, ne malitia malorum mutet intellectum eorū. de pę. dist. 4. si ex bono. & sic infirmitas venit ita bonis, sicut & malis, & quilibet in dubio bonus præsumitur, de scrutinio. ca. vnico. de prę sum. c. fi.

7 † Sextò quæro, quid de aliis bonis, quæ quis facit in hac vita, puta eroget pecunias in pauperes nutriendos, vel puellas maritandas, vel ecclesias, aut hospitalia construenda, nunquid sibi vel cōi corpori societatis imputari debeat. Primo vr̄ dicendum, φ sibi soli imputentur, quia omnia bona, quæ quis facit in hac vita, prosunt ei quo ad vitam æternam promerendam, aut ad minus supplicium sustinendum, de pe. dist. 3. § si quis aut. aut ad hoc vt Deus citius illustret cor illius ad veram pœnitentiam, de pe. dist. 5. falsas. & dist. 3. § fi. in fi. ex quo sibi soli prodest, soli debeat expensas imputare, vt s. proxime dictum est.

In contrarium facit, quia bona, quæ quis facit in hac vita prosunt ad bona tpalia consequenda. 22. q. 2. si quemlibet. & sic lucrum ex quo erit cōe, ergo et expensa cōis debeat esse, vt d. l. si igitur. in fi. & d. l. cum duobus. §. quidam sagariam. in fi. ff. pro socio & in ea. l. §. item si in cōem riuum reficiendum. & §. item rãdit socius. & §. si quis ex sociis. Circa hoc vr̄ salua veriori determinatione posse dici, aut bona, quæ socius facit in hac vita, facit pro commodo proprio, aut pro cōi commodo, aut dubitatur. Primo casu, qñ facit eleemosynas pro commodo proprio, puta, quia vouit ire ad sanctum Iacobum in remissione suorum peccatorum, vt Deus sibi longiorem præstet vitam, quę pp peccata abbreuiatur. 12. q. 2. c. 1 & 12. q. 3. epi. & per gl. de appel. qua fronte. & per glo. in ca. solet. de sent. excom. Tollit enim Deus malos de medio, ne peccatum eorum augeatur. 23. q. 4. ca vindicta. vel fuit ex delicto suo penitentia sibi iniuncta, & tunc sibi imputari dēt expensa: vt s. proxi. qñe dictum fuit, & ēt quia pęna, quam quis soluit ex delicto suo, sibi soli imputari dēt. l. cum duobus. § si ad maleficium. ff. pro socio. nisi ex tali delicto societas lucrum sensisset, puta, quia fecerat furtum, vel vsurã, quã cōicauit societati scientibus sociis, demum sibi fuit a sacerdote penitentia iniuncta, φ ipse restitueret, & etiam accederet ad sanctum Iacobum, quia tunc damnum, qđ contingit vni ex sociis occasione illius delicti, debet esse cōe. l. quod ex maleficio in fi. l. 1. l. si igitur. & l. nec quicquam. ff. pro so. Secundo & 3. casu, qñ quis facit bona pro cōi commodo, vel dubitatur, & tunc si pauperib. dat consuetas quotidianas distributiones, quæ modicæ sunt, & intelliguntur fieri pro animabus illorum, qui ipsis bona relinquerunt, vt bene facientibus bene faciamus. l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de pet. hær. & etiam pro cōi conseruatione, & augmento. 22. q. 2. c. si quemlibet. vel etiam decimas consuetas soluit, quæ de omnibus solui debent, ut patet in ti. de deci. 16. q. 1. decimæ. & q. 7. quicunque, vel ēt quia eorum pater voluit ire ad sanctum Iaco. & filius vult implere votum patris, & tunc ex quo istæ expensæ fiunt occasione societatis pro cōi cōmodo, de cōi solui debēt: vt d. l. cum duobus §. item si in cōem riuum. & d. l. si vnus. §. si quid vnus. pro soc. aliàs bona quæ fierent ab vno ex sociis etiam omnium bonorum, nisi probentur facta ob cōem vtilitatem. puta; quia pater eorum eos ita grauauerat, de proprio expendentis intelliguntur fieri. Primò, quia eleemosyna non debet fieri de alieno, & sic de parte consocii, de homi. c. sicut dignum. §. eos. de iureiu. eam te. de usu. c. cū tu. de decimis. c. tua. 1. q. 1. non est putanda. x. dis. oblationes. 14. q. 5. c. 2. & 3. & c. eleemosynam. & c. neque. Secundò, quia nemo ex sociis etiam omnium bonorum pōt plus parte sua alienare. ff. pro soc. l. nemo ex sociis. & l. iure societatis. & l. omne æs alienum. ff. pro soc. Tertium, quia licet generalissimam administrationem in bonis cōibus socius omnium bonorum intelligāt habere, tamen ei non permissa intelligitur dilapidatio siue dona. arg. l. creditor. §. Lucius. ff. man. ff. de dona. l. Aristo. extra eo. tit. c. 2. Quartò, quia dilapidare, siue donare bona socii est quædam culpa: vt no. in d. §. Lucius. sed in socio debet abesse culpa: vt d. l. cum duobus. §. venit autem. & l. socium qui in eum. ff. ꝑ socio. Ad hoc ergo ne iste socius dicatur esse in culpa, quæ in dubio non præsumitur. l. quotiens. §. qui dolo. ff. de proba. l. si creditor. C. de pigno. act. ex sua parte expensam fecisse intelligatur. Non ob. φ quotidianæ distributiones, quæ modicæ sunt, de cōi fieri intelliguntur: quia quantitas impensæ consideranda est. Nam facilius præsumimus donationem in modicis, q̃ in magnis. ff. de do. inter vir. & vxo. l. si seruus cōis. arg. eius quod dixit Bal. in l. si paterno. C. de neg. gest. ad hoc optime facit gl. in c. cæterum. in versi. ratum. de dona. vbi habetur, φ prælatus in pauperes paruam donationem considerata consuetudine, & facultate ecclesiæ erogare potest, consuetudo enim tribuit liberiorem administrationem: vt d. c. cæterum.

8 † Septimò quęro, aliqua sunt erogata in honorem unius ex filiis sociorum, puta ꝓ doctoratu, vel militia, vel etiam in nuptiis, quando cōduxit vxorem filius, vel cum tradidit filiam nuptui. Respōdeo, si sunt socii omnium bonorum, de cōi talis impensa fieri dēt. l. si societatem vniuersarum fortunarum. ff. pro soc. & l. cū duobus. §. si inter fratres. eo. tit. & l. ex parte. §. filius. ff. fa. er. vbi quicquid per vnum ex sociis omnium in honorem filii vnius ex sociis erogatur, ex cōi deduci debet. Ad hoc ēt facit, quia omnia lucra & omnia damna contingentia vni ex sociis omniū bonorum, dummodo nō proueniant ex delicto, cōicari debent, vt d. l. cum duob. §. socium vniuersa. iuncto §. per contrarium. cum legibus seq. ergo damnum proueniens societati occasione expensarum, quas in honorem filii pater fecit, ex quo non prouenit ex delicto, immo ex virtuosis operibus, cōe esse dēt, qđ patet: nam omne quod socius omnium bonorum acquisiuit occasione filii sui, cōicari in socium debet: ut d. §. sociū uniuersa. ergo & quicquid expendit occasione filii ex cōi deduci dēt, cum contrariorum eadem sit natura, ut d. §. socium uniuersa. uer. per contrarium. & d. l. cum duob. §. qdam sagariam. in fi. l. manifestissimi. §. cum in secunda. C. de fur. & idem in iocalib. quæ causa honoris dominæ portant. s. commod. l. si vt certo. §. sed

sed videndum. fm Bal. in quadam apostilla manu sua hic in libro proprio. Non ob. tex. in d. l. si societatem vniuersarū fortunarū. §. j. ibi. ita cōuenit, vt q̃cquid erogaretur, vel quæreret̄ cōis lucri atq; impendij, quasi tex. vult ibi dicere, φ sit speciale pp pactum, ergo in contrarium est ius cōe, quia illa verba ita conuenit, vt quicquid &c. Important idem qđ ius cōe, vt patet ꝑ tex. in d. § quidam sagariam. ibi. nam sicuti lucrum ita dānum cōe esse oportet, vt d. l. cum duob. §. socium vniuersa. iuncto §. per ꝯtrarium. ergo nihil operantur. l. sicuti. §. apud Pomponiū. ff. si ser. ven. & gratia dubitationis tollendæ apposita esse cēsentur. l. qui mutuā. ff. man. Vel rn̄de, φ illa verba fuerunt apposita ad ostendendum, φ erat contracta specialis societas oīum bonorum, in qua quicquid quæritur, vel erogatur cōe esse dēt: vt d. §. socium vniuersa. coniuncto. §. ꝑ contrarium. & ideo dixit, ita conuenit, vt quicquid erogaretur, vel quæreretur &c. cum hoc sit speciale in societate omnium bonorum, in qua q̃cquid quæritur, vel erogatur, nisi ex delicto proueniat, cōicari dēt: vt d. § socium vniuersa. & l. 3. §. cum specialiter. s. eo. & l. si quis societatem. j. eo. quod secus est in omnib. alijs generibus societatum, cum in nullo genere societatum cōicetur, quicquid quęritur, vel erogatur, nisi specialiter in societate omnium bonorum, vt s. ea. l. §. cū duo. & §. cū spālr. & s. ead. l. coiri. & dictū fuit plenè s. in 3. par. prin. circa fi.

9 † Octauò quæro, si frater monachus, vel abbas promouetur, vtrum debeam cōtribuere ad expensas. Rn̄deo fm Bal. in l. si societatem vniuersarum fortunarum, φ non: quia cum monacho non potest contrahi societas nisi esset promotus in vita patris patre volente, quia illæ expensæ debent fieri de cōmuni patrimonio. l. si filia. §. Neratius. s. famil. ercis. fm eum.

10 † Nonò quæro, an onus dotādi filiam vnius ex socijs omniū bonorum pertineat ad solum patrem, vel ad omnes socios. Primò vr̄ dicendum, φ soli patri incumbat, per textum in l. si socius pro filia j. eo. nam ibi dicitur, si est factum pactum, φ filiæ sociorum debeant dotari de communi, φ tūc dos de societate danda est. ergo si non factum pactum prædictum, onus dotandi non pertinet ad alios socios, sed ad patrē: & hanc opi. vr̄ tenere Spec. in ti. de iudi. §. sequitur. versi. quid si vnus. & eam expresse tenuit Pe. de Peru. in 14. lib. consiliorum. carta 46. in consi. quod incipit, quoniam iamdudum consului. In contrarium facit primo, quia quicquid socius omnium bonorum voluntarie expendit in honorem filij, puta doctoratus militiæ, vel magistratus, vel similium, ex communi consequitur. l. ex parte. §. filius. ff. fam. erci. & l. si societatem vniuersarum fortunarum. j. eo. & in eadem. l. §. si inter fratres. ergo multò magis si ex necessitate in filiam eius facit expensam: vt auc. multo magis. C. de sacrosan. eccl. prout est expensa dotis, quæ ipsi patri necessaria est, cum iure naturæ filiam dotare cogatur. l. fi. C. de dot. promiss. l. obligamur. §. j. j. de act. & oblig. l. qui liberos. j. de ritu nup. Secundò, quia quicquid socius omnium bonorū absque delicto quærit, etiam occasione filij cōicare debet. in in eadem. l. §. socium vniuersa. ibi siue filij corpori nocitum sit, conferre debere respondi, & per contrarium, quicquid absque sui culpa præstiterit, ex cōi consequitur: vt d. §. socium vniuersa. ver. per contrarium. ergo ex quo socius filiæ suæ dotem præstat: cum absque sui culpa suscipiat filias feminas. C. de legi. hære. l. lex 12. tabularum. quas iure naturæ dotare cogitur: vt d. l. fi. C. de dotis promis. ipsam dotem ex cōi præstari debeat. Tertio quia societas in se summam rationem, & æquitatem continere debet, cum societas ius quoddam fraternitatis in se continet j. eo. l. verum. in prin. Sed summa ratio, & æquitas est, vt sicuti lucrum ita damnum cōe sit, quod culpa socij non contingit: vt §. quidam sagariam. in fi. & est tex. expressus in l. si nō fuerint s. eod. Iniquissimum enim genus societatis est, in qua quis damnum non lucrum spectet: vt d. l. si non fuerint. in fi. sed socij omnium bonorum omnia lucra vndecunque, & qualitercunque prouenientia inuicem cōicant. l. 3. §. cum specialiter s. eodem. & j. eadem. l. § si inter fratres. & socium vniuersa. & l. societatem vniuersarum fortunarum. & l. si quis societatem. j. eo. dummodo non proueniant ex delicto. l. quod autem j. eo. ergo omnia damna vndecunque, & qualitercunque prouenientia eis communicari debent, dummodo non proueniāt ex delicto: ut d. § per contrarium, cum vbi lucrum, ibi damnum esse debeat: vt d. §. quidam sagariam. in fi. meritò dotem præstare ex communi vnius ex sociis omnium bonorum eius filiæ debet, & hoc summam continet rationem æqualitatis seruandæ causa, quæ inter socios seruari debet, vt dictis iuribus, aliàs si socius omnium bonorum ex proprio filiam suā dotare deberet, talis societas non summam contineret rationem, immo iniquissimam; cum omnia lucra vndecunque, & qualitercunq; prouenientia communicet socio, vt dictis iuribus, damna autē essent eis præcipua, quod esset iniquissimum & contra prędicta iura. Quartò; quia qui quotam lucri partem ferre debet, totam partem damni, nisi aliter sit conuentum, sustineat. l. si non fuerint. §. j. & ij. s. eo. Sed socius omnium bonorum communicat omnia lucra: vt s. patet, ergo & omnia damna, nisi ex delicto proprio proueniant, sustineat. Sed damnum siue expensa dotis non prouenit ex delicto, vt s. patet. ergo ex communi deduci debet. Quintò, quia quemadmodum omne lucrum etiam hæreditatis paternæ, vel maternæ, quod cohæret personæ filii, cū dicatur esse quasi dominus rerum paternarum. l. in suis. de li. & post. institu. de hære. qualit. & differentia. §. sui. & ab eius persona non potest separari, cum pater filiis saltem legitimam iure instōnis relinquere necesse hēt: vt in auct. vt cū de appella. cog. § aliud quoque capitulum. C. de inoffi. testa. auct. nouissima. ipse filius omnium bonorum socius consocio cōicare cogitur, vt d. §. cum specialiter. & l. cum duobus. §. de illo quæritur. cum si. ergo & damnum dotis, quod cohęret personæ patris vnius ex sociis omnium bonorum, qui necessariò cogitur dotare filiam, vt d. l. fi. C. de dotis promis. ex communi deduci debet. Cōtrariorum eadem est natura: vt d. §. socium uniuersa. iuncto §. ꝑ contrarium. & §. quidam sagariam. in fi. & l. manifestissimi. §. cum in secunda. C. de fur. Sextò; quia dos quæsita socio omniū bonorum manente societate consocio communicare debet. l. actione. §. fi. cum ll. sequentibus. j. eo. ergo eadem ratione dotem, quam socius necessariò cogitur dare filię suæ ex cōi patrimonio deducat, & hanc opi. tenuit Bal. in consi. quod incipit. In Christi nomine amen. factum tale est, Ventricius & Fusterius &c. vbi ipse consuluit filiam unius ex sociis omnium bonorum de communi debere dotari, per d. l. si socius pro filia. ꝑ quo etiam faciunt prædicta. His tamen non obstan. opi. primā Spec. & do. Pet. videlicet, φ filia vnius ex sociis omnium bonorum solum de patrimonio patris, & non de cōi dotari debeat patrimonio sociorum his rationibus corroborari posse arbitror. Primò, quia omne æs alienum, quod manente societate occasione societatis contractum est, de cōi solui debet. l. omne æs alienum. s. eo. & l. iure societatis. j. eo. Sed debitum dotis nō est contractum occasione societatis, sed speciali obligatione patris, vt d. l. fi. C. de dotis ꝓmis. & d. l. qui liberos. j. de ritu nup. ergo est cōi solui non debet, ut dictis iuribus. Secundò, quia nemo ex sociis etiam omnium bonorum plus parte sua alienare potest. l. nemo ex sociis. j. eo. ergo socius pro filia solum de ꝓprio non de cōi dotem soluere debet, aliàs alienaret plus parte sua, contra d. l. nemo. Tertiò, quia onus dotandi cohęret personæ patris, & eius personam afficit, vt d. §. fi. & d. l. ex lege. & quæ cohęrent personæ ad alium non transeunt. de offi. de leg. c. fin. eo. tit. c. is cui. lib. 6. de præsum. c. mandata. Quartò per text. in d. l. si socius pro filia, quæ loquitur in sociis omnium bonorum, fm gl. 1. ibi. in qua dos ex pacto de cōi solui debet, ergo si non esset pactum, non deberet dos solui de cōi, sed solum de portione patris, aliàs illud pactum nihil operaretur. Quintò, quia responsio iurisconsulti, quæ sub conditione includit rationem sui dicti, quia exponitur si, pro quia. l. Lucius. § tutelæ. de admi. tu. l. si fideiussor. §. fi. j. de pigno. fm Rapha. Fulg. & in l. solus. j. de rescin. vend. quæ ratio dr̄ ipsa lex. Ratio enim legis est aīa legis, casus legis est mens legis. virtus legis est ipsa lex, vt not. Bal. in auc. post fratres. C. de legi. hære. qua ratione cessante, cessat ipsa lex. c. cum cessante. de appel. l. illud. ff. ad l. aqui. quod dictū. ff. de pactis. l. cum pater. §. dulcissimis de lega. 2. ergo ex quo in d. l. si socius pro filia. responsio Populi iurisconsulti ibi fuit sub conditione, ut patet ibi, sed si forte conuenisset inter socios, ut dos de cōi constitueretur, dixi pactum non esse iniquum, sup quo ver. fundata est intentio iurisconsulti, ut dicit gl. ibi in verbo constitueretur, quæ rn̄sio conditionalis includit rationē sui dicti, ergo fm ipsam rationem intelligi debeat, qua cessante, & ipsa lex cessare debet, vt s. patet. Sextò, hoc tenet gl. in d. l. si socius pro filia in ver. non solum. vbi glo. dicit: nam societas nō tenetur dotare, cuius opinioni in dubio adhęrendum est, vt voluit Iaco. Butr. in l. 1. C. qui pro sua iuri. Si societas non tenetur dotare, ergo non ex communi patrimonio sociorum, sed solū ex patrimonio patris, aliàs sequeretur, quòd societas teneretur dotare, quod esset contra dictam glo. Septimò; quia in d. l. si socius pro filia speciale sit propter pactum, quòd dos ibi de cōi detur, & in contrarium sit ius commune. l. ius singulare. ff. de legi. patet: nam regula societatis est, φ omne æs alienum manente societate contractum est, licèt per unum ex sociis posteaq̃ distracta est societas solutum sit, de communi soluendum est. l. omne æs alienum. & l. socii sumus. & l. si unus. in prin. ff. pro socio. & hæc est natura debitorum, quæ debent solui ex communi corpore societatis, ut patet ex dictis iurib. Sed in l. si socius ꝑ filia, vbi ex pacto dos de communi solui debeat, si solum fuit promissa manente societate, finita ea non debet solui de communi, vt ibi dicit tex. in fin. quod est contra naturam, & regulā societatis, quæ vult, vt debitum contractum manente societate post eam distractam de communi soluatur, vt dictis iuribus, ergo ex quo debitum dotis promissum manente societate nō soluitur de cōi patrimonio post distractam societatem non erat propter aliud, nisi quia debitum dotis non debebat solui de cōi corpore societatis, ut dicit gl. i d. l. si socius pro filia. aliàs esset contra naturam, & regulam societatis, & iura prædicta, φ manente societate promissum si ad societatem pertineat finita societate non soluat ex cōi. Est ergo speciale in d. l. si socius pro filia,

filia, ꝙ dos de cõi solui debet propter illud pactum, quod strictè intelligi debet. l. quicquid astringendæ. de ver. ob. vt iacet. l. prospexit. ff. qui & a quibus. cum exorbitaret a iure cõi, quod secus esset, si non exorbitaret a iure cõi; quia tunc intelligeret ſm formam iuris cõis, de rescrip. c. causam quæ. & sic dos promissa manente societate ea finita de cõi solueretur, vt dictis iuribus, ex quo ergo ex dicto pacto dos promissa manente societate de cõi ea finita non debet solui de cõi, vt s. patet, sequitur necessariò, ꝙ illud pactum, cum non intelligatur secundũ ius cõe, non erat propter aliud, nisi quia exorbitabat a iure cõi, iõ strictè intelligitur, vt ex prædictis patet. Non obstat d. l. si societatem vniuersarum fortunarum, quia ibi non intelligitur de eo quod expeditur in filiũ ex debito naturæ, vt est dos, ad quã de iure naturæ pater est astrictus vt d. l. qui liberos, quia illud solum cohæret personæ patris, vt s. dictum est, sed ĩtelligitur de alia extraordinaria expensa fienda in honorem filiorum puta militiæ, doctoratus, magistratus, & similium, & sic est ratio omnino diuersa, ex diuersis non infertur. de calum. l. fin. de his quibus vt indi. l. rescri. Non ob. l. cum duobus. §. socium vniuersa. iuncto. §. per contrarium, quia ibi loquitur in eo, quod socius omnium bonorum quæsiuit; quia quocunque modo quæsitũ est, dẽt cõicari, nisi ex delicto quæsitum sit, non tamen valet argu. a contrario sensu, ergo quocunque modo expendatur, de cõi soluendum est, quia hæreditas, legatum, & donatio quæsita vni ex sociis omnium bonorum debet conferri, & tamen socius cõia donare, nec vendere, nec legare potest, quia nemo ex sociis omnium bonorum plus parte sua alienare potest, vt d. l. nemo. & per hoc non obstant iura prędicta: & etiam patet, ꝙ non valet arg. quod contrariorum eadem sit natura & sic patet esse responsum omnibus in contrarium allegatis. In cõtrarium facit, ꝙ ista non sit bona respõsio, quia ideo socius etiam omnium bonorum non potest plus parte sua alienare, qa alienando plus parte sua esset in culpa ff. pro so. l. verum. in princ. l. nemo ex sociis. §. illud queritur. ff. pro socio cuius culpæ nomine socius socio tenetur. d. l. cum duobus. §. uenit. & l. socius socio. ff. pro so. sed dando dotem pro filia, quàm necessariò dotare cogitur, non dicitur esse in culpa, vt s. patet. Ex prędictis ergo hic passus dubiissimus redditur, nec puto, ꝙ si quis vni vel al- 11 teri opinioni adhęreret, posset de mendacio redargui. † Decimo quæro, duo sunt fratres socii vnus soluit dotes filiarum fratris uel ambo, an debeat rehabere ꝙ soluit de portione sua. Respondeo ꝙ sic, quia negocium fratris, cuius onus erat dotare filiam, vtiliter gessit eo sciente, & patiente, & quãdo ille ad quẽ negocium pertinet, fieri patitur, mandare videtur. ff. man. l. qui patitur. & ille habetur tanquam principalis ad quem negociũ pertinet re ipsa, vt no. s. ad Velle. l. uir vxori. §. fi. nec ob. ꝙ not. doct. in l. fi. C. de dotis promis. ꝙ extraneus videtur donare dotando per traditionem vel obligationem. C. de pact. conuen. l. ex morte, quia illud verum, nisi sit adhibitus à patre mulieris, sed hic videtur adhibitus. vt dicta l. qui patitur. Item illud verum, vbi solus extraneus dotat, secus si cum patre. nam duo rei debent ad paria iudicari. ff. de duo. reis. l. c. §. 1. & iõ non potest videri extraneus donasse, & pater non donasse. Itẽ vbi est alia coniectura, cessat præsumptio donationis. de sol. l. si cum aurum. & not. in dicta l. fina. per Accur. sed hic est alia coniectura, scilicet quod contemplationes patris mulieris, vt dicit expresse gloss. in dicta lege finali. argu. C. de negot. gest. l. si negocium sororis. & est expressum supra de in rem ver. l. & nihil interest. & ita consuluit Bal. in consilio ꝙ incipit In Christi nomine amen, factum tale est ventrucius & fustesius. & cæt.

12 † Vndecimò quęro, vnus ex fratribus infirmatur, & fiunt expensę, cuius sumptibus fieri debeant. Respondeo, aut non sunt socii, & fiunt de proprio, aut sunt socii, & tũc aut omnium bonorum, & fiunt de communi. aut vnius rei, & tunc aut infirmitas emanauit occasionaliter a societate, & fiunt de communi, aut aliter, & fiunt de parte propria infirmi: vt d. §. quidam sagariam. & l. socium qui in eo. §. fin. cum l. se. ſm Bal. in quędã apo- 13 stilla sua manu hic in libro suo. † Duodecimò quęro, cõtracta est societas inter colonum partiarium & dñm. An colonus teneatur mundare fossata, & vr̃ ꝙ colonus non teneatur mundare, nisi sit dictum. ff. loc. l. si in l. §. domus. in gl. super ver. efficerẽtur. Econtra vr̃ ꝙ teneatur: ut l. prędia marcia. §. fi. de fun. instr. vbi dr̃, ꝙ talia cedunt uenditioni, ergo eodem modo locationi; quia eisdem regulis funguntur; ut l. 1. loc. Sed concludendo dico, ꝙ primò debet inspici consuetudo regionis. An conductores consueuerint hoc facere uel non: ea enim quæ sunt in consuetudine, videntur deducta in conuentione. C. loca. l. circa. ff. de ædil. edic. l. ꝙ si nolit. §. quia assidua. de aqua plu. arc. l. sed si plus. §. 1. vnde consulo, quòd aduocatus actoris siue rei, ꝓ quo talis vsus est consuetudo, faciat de hoc positionem. Si verò de hoc non apparet, dicerem animaduertendum, aut purgatio istius fossati pertinet ad perpetuam utilitatem rei, quia raro mundatur, & tunc non spectat ad colonum, quia est expensa necessaria, quam etiam vir repetit ab uxore. ff. de impensis. l. impensæ. ibi. aggeres &c. quia aggeres idem est dicere, ꝙ fossata, vt d. l. prædia. §. si ita legauerit. Si verò illa purgatio fieret ad pręsentis temporis vtilitatem, & omni anno forte debebat fieri, & pertinet ad colonum, quia talis impensa debet cum fructibus compensari. l. licèt. §. 1. ff. de impensis. Præterea ad colonem ꝑtinet cultura agri. ff. locati. l. si merces. §. cõductor. sed hoc pertinet ad fundi culturam. ff. de aqua plu. ar. l. 1. §. de eo opere. ergo &c. Et prędicta intelligo, siue fossatus sit fundi locati, siue sit cõis cum alio, vel sit omnino alterius eo casu, quo dominus habet ius purgandi, vt colligitur, de aqua plu. ar. l. 2. §. 1. & 2 uerba sunt Bar. qui ita consuluit.

14 † Decimotertiò quæro, ego dedi agrum laboratori, qui promisit respondere de medietate fructuum, an debeat deducere expensas. Respondeo, in fructibus laborator & ego sumus socii, sed agere remanet meus, text. est in d. c. cum duob. §. si in cocunda. qui alibi non reperitur. Expẽsæ ergo, quæ fiunt ad perpetuam utilitatem, ad dominum pertinent. Aliæ uerò quæ fiunt causa recolligendi fructus, non debent per laboratorem deduci, sed integram medietatem fructuum reddere tenetur, ſm Iaco. de Are. in l. fructus. ff. sol. mat. & Iaco. But. in l. 1. C. de fruc. & litis expen. si tamen colonus cogeretur ad soluendum datia & collectas, & hoc repeteret a domino, quia hoc pertinet ad solum dominũ. l. ædiles. de via pub. de agri. & cen. l. litibus. §. fin. & ideo coloni clericorum, qui coguntur per commune ad soluendum gabellam fructuum pro parte dominorum, possunt se conseruare indemnes per retentionem, licèt compellantur de facto potius quàm de iure, ſm 15 Bald. in d. §. si in cocunda. † Decimoquartò, quæro, an colonus debeat portare fructus ad domũ dñi. Respondeo, si ambo sunt eiusdem territorij, colonus debet portare fructus ad domum domini, sed colonum quẽ habeo Asisii non debet portare Perusium. fa. ad hoc de anno & trib. l. mediterraneæ lib. x. vbi nulla ciuitas debens tributa tenetur ea deferre ad extranea loca. & rõ redditur, quia in deferendo nimis grauaretur. facit eo. tit. l. pro locis. ſm Bal. in l. acceptam. C. de vsu. Fallit, si consuetudo regionis aliter se haberet; ea enim quæ sunt in consuetudine, videntr̃ deducta in conuentione. C. loca. l. circa ff. de ædil. edic. l. ꝙ si no- 16 lit. §. quia assidua. † Decimoquintò quæro, duo fratres steterũt post mortem patris in eadem familia, & vnus posuit de fructibus bonorum suorum, vel laborum suorum pro victu cõi plus q̃ alter, an in diuisione bonorum habebitur consideratio illius pluris, vt repetere possit. Dicendum vr̃, aut illi fructus extabãt, aut erant consumpti: si extabant, sunt sui: si erant cõsumpti, aut inter illos fratres erat cõtracta societas conuiuendi, quia viuũt ad vnum panem & ad vnum vinum, aut non erat contracta societas: vt quia vnus fratrũ erat maior, & alter minor, inter quos non contrahitur societas. l. vt in conductionib. in fin. s. eo. vel aliàs erat inhabilis ad societatem contrahendam. puta, qa erat furiosus, vel prodigus, cui bonis erat interdictũ, vel monachus, cum quib. non præsumitur societas: cum tacitus consensus inter eos non adest, ar. ff. loca. l. item quæritur. §. qui impleto. & ff. de pig. act. l. pupillo. cum si. Primo casu non habebitur consideratio illius pluris; quia societatis a iure consumpti intelligũtur, casus est x. coll. de fratrib. nouo beneficio inuesti. in vsi. feu. d. c. si duo fratres in cõi casa post mortẽ patris remanserũt, ſm Bal. in l. fi. C. de colla. & hoc non est rõne fraternitatis, vel rõne habitationis, sed rõne cõis mensæ, ſm Bal. in d. c. si duo fratres. & hoc tene bene menti: quia quotidianum est: nam tota die contingit, ꝙ vnus fratrum habet maiorem familiam altero de lucris suis ponit pro cõi victu in domo ſm Ang. ĩ d. l. fi. C. de coll. qđ Bal. intelligit verum vsque ad necessitatem victus, qñ si aliquid superesset vltra necessitatem esset domini, adducit simile de fructib. ex rebus parafrenalibus vxoris, in quib. si aliquid superesset, qđ non sit cõsumptum, debet pertinere ad ipsam vxorem per ea, quæ notantur in l. vbi adhuc. C. de iu. dot. in l. fin. C. de pac. conuen. & ita dicit ſm ipsum Bar. consuluisse ſm ipsum Bal. & Ia. de Albergotis Patauinum in d. c. si duo fratres. de quo plenius ĩ. in 23. q. Secundò casu, qñ non esset cõtracta societas: & tunc expensas alimentorũ, non crederem, ꝙ imputaret fratrib. nisi fecisset tanq̃ administrator, vel fecit cum protestatione. ff. de neg. gest. l. Nesennius. vel appareret alia coniectura, ꝙ non animo donandi, ut quia redditus bene sufficiebant fratribus ab alimenta, sed forte iste conseruat frumentum, ut melius venderet, & interim de bursa sua faciebat expensas. Non enim præsumitur donare ei, quem naturali charitate non tenebatur alimentare. ff. de peti. hære. l. fi. fac. quod no. in simili. ff. de dona. l. filiæ. & adde quod nota. C. de nego. gest. l. 1. & l. alimenta. & ita voluit Bal. in l. filiæ cuius. C. fami. er. Idem puto qñ ille frater, q fecit expensam in alimentis esset pauper, cum pauper nõ præsumatur expendere animo donandi: vt nota. in d. l. alimenta. Omnis enim charitas ĩcipit a seipso, ar. l. ꝓses. C. de ser. & aqua. & in necessitatib. nemo liberalis præsumitur, vt no. Iac. Butr. & Bal. in d. l. alimenta. & hoc modo intelligo Bal. in l. si paterno. C. de neg. gest. In q. duorum rusticorum quorum vnus hẽt plures filios q̃ alter, an in diuisione debeat fieri consideratio alimẽtorum perceptorum, de quo dictum fuit supra in quarta parte principali, & clarius infra dicetur in 23. q. vel dicas, ꝙ Bal. ibi lo-

quitur de alimentis perceptis inter fratres; quia eorum consideratio in dubio fieri non dẽt, ex prædictis patet, sed loquitur de alimentis perceptis a filiis fratrum: quia tunc eorum consideratio dẽt haberi ſm suam distinctionem: ita tñ quia ipse loquitur in rusticis, qui pauperes cõiter sunt, ar. eius quod dicit gl. in l. illicitas. §. ne tenuis. ff. de offi. præsi. dum dicit, ꝙ porcus est oculus rustici, & Bal. in l. æde. C. loc. qui dicit, rustici raro habent pecuniam, nisi cum recolligunt fructus inter pauperes, sua dist. ibi ĩtelligatur, ne sit contra id quod s. induxit Ange. & text. in d. c. si duo fratres. qui ergo reprehendunt Bal. in d. l. si paterno. male faciunt, & salua pace iudaice eum intelligunt, & miror qũo q̃sque audet os ad cęlum imponere, de quod latissimè in 6. parte 17 principa. ĩ 23. q. † Decimosextò quæro, si vnus fratrum, puta maior natu ponit lucra sua, & pecuniam in auctione patrimonii cõis, vel emit boues cões ꝓ colendis possessionib. nomine suo & fratrum, an istam impensam recuperare possit. Dic ꝙ eam a fratrib. pro eorum portionib. recuperabit, concordat. ff. de neg. gest. l. ex duob. ubi text. ad literam loquitur de fratre faciente impensas in reb. cõibus, ſm Bal. in l. filiæ cuius. in prin. C. fa. erc.

18 † 17. quæro, quid si frater clericus prębendatus habitabat simul cum alio fratre laico. An clericus teneatur conferre suum peculium, & uidetr̃ ꝙ nõ; quia est redactum ad instar peculij quasi castrensis, & hanc sñiam videtur tenere Bal. in l. sacrosanctæ. C. de epis. & cler. vbi dicit, ꝙ ẽt patri nõ tenetur conferre: sed hoc intelligerem uerum, nisi vltra rationem habitationis esset etiã ratio cõis mensæ; quia tunc putarem, ꝙ conferre deberet vsq; ad necessitatem, per ea quæ iam supradicta sunt, & adduco rationem, quia si frater suus laicus tenetur sibi cõferre, ut dictum est, eodem modo & ipse tenetur cõferre suo fratri laico, & sic a pari procedant. facit tex. de alie. feu. c. 1. ibi ecclesia cultrix &c. ſm Ia. de Aluarotis Patauinum in d. cap. si duo fratres. in fine.

19 † 18. quæro, duo sunt fratres socii omnium bonorum, & vnus habet magnam filiam, alter verò non, vtrum illa filia sit alenda de cõi, an de parte illius tm̃, qui eam habet, quod vr̃, ar. ff. pro so. l. qui admittitur. cum se. Contrarium dico; quia onus alimẽtandæ vxoris vnius ex sociis est cõe, quod patet, quia dos retinetur in cõi. d. l. actione. §. fi. cum l. seq. & idem in onere exhibitionis reliquæ familiæ: nam qđ per totam familiam quæritur, cõicatur socio ar. de ope. libe. l. sicut ad hoc facit. d. l. si societatem vniuersarum fortunarum, ſm Bal. in quadam apostilla manu sua propria in l. cum duobus. § si fratres. ff. pro soc. ad hoc facit tex. in l. 1. ff. solu. mat. & l. vbi adhuc. C. de iure do. vbi dos nõ solum datur propter maritum & vxorem, sed etiam vt mulier alat se & filios, ergo ex quo dos, ex qua filii ali debent, cõicari debet fratri socio omnium bonorum, ex communibus bonis 20 filii ali debent. † Decimononò quæro, si vnus ex fratribus sociis omnium bonorum est in studio, an fratres de cõi teneãtur emere libros legales. Respondeo, si non sunt socii, non tenent̃, & si emunt, agunt actione negociorum gestorum. ff. de nego. gest. l. Nesennius. Si verò sunt socii, tenentur emere, sed libri tunc sunt cões omnium fratrum; quia cõiter empti sunt. ff. pro so. l. si vnus. ſm Bal. in apostilla hic propria manu. ad hoc facit l. si quis societatem. ff. pro so. vbi quod emptum est per vnum 21 ex sociis omnium bonorum communicari debet. † Vigesimò quæro, an singula vestimenta pretiosa & perlæ pretiosæ, quas facit pater nurui imputentur in partem filii. Respondeo sic, quantum valent modo, non quantum fuerunt emptæ; qa istæ res non præsumuntur donatæ, sed accommo. l. si vt certo. § interdum. nisi magna dignitas, & diuitiarum cumulatio faceret præsumi contrarium. ff. de leg. 3. l. si filiæ. de don. l. filius. ſm Bal. 22 in addi. quam fecit ad tractatum Bar. de duob. fratribus. † Vigesimoprimò quæro, uxor dedit in dotem quasdam res appreciatas puta x. puta vestimenta. Ista mulier usu consumpsit, ꝙ sępe contingit mulieribus rusticalibus, quæ dant in dotem quasdã res mobiles, quas postea vsu consumunt. An habeat minuere dotem, & dicendum est ꝙ non, videtur idem, ac si consumpsisset alias res mariti, quæ non habent diminuere dotem, ſm Ioãnem de Imol. in l. extimatæ. ff. solu. matri. Quid ergo ponamus, mulier dat in dotem quosdam boues aratorios tunc extimatos, postea diminuitur extimatio boum, non dico propter qualitatem boum, sed quia communiter tãtum non ualent, uidetur idem quod dictum est s. secundum do. Dionysi. de Perusio 23 in d. l. extimatæ. † Vigesimosecundò quæro, an expensas factas per alterum ex fratribus in nuptiis vxoris post mortem paternam vxorem ducentem debeat etiam alteri fratri imputare, & dic quòd alteri confratri imputari non debeat, quamuis, & in ipsius alterius nuptiis viuens pater impensas fecerit. Et hoc q̃dem primò probat tex. ff. de mune. & ho. l. qui originem. §. fi. sic dicens, ꝙ is, qui duos filios relinquebat, nisi de impẽsis in honorem alterius ex filiis faciẽdis ex cõi patrimonio supremis suis cauerit propriis sumptib. ille faciet, quãuis pro altero uiuens pater hmõi onera expediuerit. Secundò ad idẽ text. in l. ex parte. §. filius. ff. fa. er. vbi est expressum, ꝙ alter ex fratrib. fratribus sui honoris gratia contracta debita pro parte imputari non põt, q̃uis paternam hæreditatem diuisam retineant, & q̃uis viuens pater pro altero fratre sui honoris gratia contracta debita soluerit, vnde ibi est huius qõnis casus. Tertiò idem probat̃. ff. de mune. & ho. l. si filium. ff. ad munici. l. Lucius. § idem respondit hęredes. ff. fa. er. l. si filia. §. idem scribit. & § si filiusfa. qui alias est sub l. Pomponius ait, si vni. & hoc licet non cum hac testiũ abundantia nostris maioribus placuerunt ſm D. Lud. in consi. quod inci- 24 pit, quò ad primum proposit. q. ar. † Vigesimotertiò quæro, sunt duo fratres, qui bona diuiserunt, moritur vnus cũ filio, qui post mortem sui patris habitat cum patruo, a quo continuo percipit alimenta, vel sunt duo fratres simul stantes in cõione, & ad vnã mensam, panem & vinũ, & vnus habet forte familiam magnã, alter verò nullã, vel minorẽ, oritur dubitatio. An quatenus illud quod expensum est pro alimentis & pro victu alterius possit repeti. Isti casus quotidie solent contingere, & magna potissimè circa vltimum est inter doc. hæsitatio. Quãtum ad primum casum de nepote morante cum patruo habente tamen bona diuisa a patruo, a quo percipit alimenta ipse nepotes, scilicet victum & vestitum pro se & sua familia ab ipso patruo. Nunquid ab eo, seu eius hæredibus talis impensa possit per dictum patruũ seu eius hæredes repeti, vel animo donandi facta videatur intuitu charitatis, & affectionis ratione coniunctionis sanguinis, qđ vr̃ per id quod habetur in l. paterno. C. de neg. gest. l. procula. ff. de proba. l. si seruus cõis. ff. de do. inter vir. & vxo. maximè si põt cadere aliqua remuneratio; quia forte dictus nepos & eius familia, puta vxor & filij præstabant aliqua seruitia seu operas dicto patruo, per id quod habetur in l. si non remunerandi. ff. man. & habetur per Bar. in l. quæ dotis. ff. solu. matr. & in l. cum quid ff. si cer. pet. & in l. officio. C. de neg. gest. facit ad hoc optimè gl. in l. si paterno. & tex. in l. si vir lana. §. fi. ff. de do. inter vi. & vxo. quẽ alleg. gl. in d. l. si paterno. ibi dum dicit tex. qui vir cibaria vxoris familię præstiterit, quæ in cõi vsu erant, non contradicent̃. facit ẽt eo. tit. l. si id quod. §. 1. & l. in rebus. § possunt. ff. commo. facit ẽt ad prædicta illud, quod dr̃ de matre & auia in l. Nesennius. ff. de neg. gest. & in l. alimenta. C. e. tit. quæ non repetunt tales expẽsas, nisi prius fuerint protestatæ, & maximè hoc vr̃ procedere, si dictus patruus fuisset diues: quia diues facilius præsumitur donare quàm pauper, per id quod dicitur in l. sed & si suscepit. §. 1. ff. de iudi. quia etiam expensa parua vr̃ magna in multum diuite, per id quod habetur in l. vtrum. ff. de do. inter vi. & vxo. Dicas, ꝙ aut expensæ erant magnæ, aut modicæ. Si magnæ, aut sumus in casu certo, aut dubio. Si sumus in casu certo. puta: quia cõstat de intentione, quia forte fuit protestatus, vel aliter expressit, & constabat de intentione prædicti alimentantis, ꝙ ipsa alimenta animo repetendi præstabat, uel forte dixit, ꝙ paterno affectu & ex charitate, & ut filio faciebant expensas non animo repetendi, & tunc stamus certo & repetantur, & non repetantur secundũ ꝙ constat de intentione per ea quę habentur in d. l. alimẽta. & in d. l. Nesennius & in d. l. si paterno facit l. nihil. ff. de in rem verso. Rei enim suæ quilibet est moderator & arbiter. l. in re mãdata. C. manda. aut sumus in casu dubio, & tunc in dubio non ꝑsumitur fecisse animo donandi. l. cum de indebito. ff. de proba. c. super hoc. de præsumpti. & idem vbicũque præsumi vel accõmodari potest alia causa quàm donationis; tunc. n. illa semper præsumitur ad hoc, vt excludatur donatio, vt habetur in l. si aurum. ff. de sol. l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pign. act. l. si procuratori falso. ff. de condi. inde. & hoc nisi quis impendat, seu soluat tanquam debitum, vbi sciebat indebitum, quia tunc præsumitur animo donandi: vt l. 1. & l. quod quis sciens. ff. de cõdi. inde. & l. cuius per errorem. ff. de reg. iur. vnde in dubio præstãdo quis alimenta de suo alteri, semper præsumitur animo repetendi hoc facere, nec habet probare de hoc animo vel ꝙ fuerit ꝓtestatus a principio. Sed tunc onus probandi contrarium incũbit aduersario: vt est tex. iuncta gl. in d. l. si paterno. licèt possit ꝓbari contrarium. s. ꝙ animo donandi hoc fecerit per alias circũstantias, vt ibi per gl. & maximè si probauerit alimentatus, ꝙ ille præstabat sibi alimenta affectione paterna, vel materna ductus, licet nõ esset nec pater, nec mater, & ita exprimebat se hoc facere; vt quia non repetat dicta alimenta, vt probatur in d. l. si paterno. probatur ẽt in l. Nesennius. & in l. alimenta. nam ibi est speciale in matre & auia ꝑꝑ affectionem maternam & auiam, ergo secus vbi cessat dicta qualitas, ad hoc etiam quia persona, quæ non tenetur alimentare, repetit alimenta præstita: vt d. l. Nesennius. & d. l. alimenta. l. quod in vxorem. C. de neg. gest. l. si qs a liberis. §. si mater. ff. de libe. agno. & maximè hoc procedit in familia nepotis: cum ad ipsum nepotem spectaret onus alimentãdi suam familiam non ad patruum: vt d. § mater. per Cy. & Bal. in d. l. alimenta. in quæstione de matre alimentante filiam, quando onus spectabat ad fratrem, qui successit patri in vniuerso ex forma statuti, quando impensa non esset modica: vt per Bart. in d. l. si mater. facit etiam in auc. vt liceat matri & auiæ. § illud. cum n. huic patruo non incumbit necessitas alimentandi nepotem & eius familiam ab eo repetat, quod impendit. Concludamus ergo, ꝙ si patruus, vel frater in dubio præstat alimenta nepoti seu fratri, vel familiæ ipsorum repetant dicta alimenta præstita in dubio per prædicta. Hoc tamen fallit in quibusdam casibus. Primò,

mò, quando constabat, ꝙ animo donandi fecerat per prędicta: Secundò, quando expensa erat modica, ut dixit Bar. in d. §. si mr̃. quia modicum præsumitur donare concurrente coniectura consanguinitatis, seu proximitatis per id qđ habetur in d. l. vtrum. & in d. l. si seruus cōis. & in l. Procula. & per Bar. in d. l. cū quid. & in l. quæ dotis. aliàs enim ratione consanguinitatis non præsumitur donatio in re non modica: vt est de mente Bar. in d. l. cum quid. & in d. l. quæ dotis. vt s̃. Tertiò fallit, qñ ille, qui recipiebat alimenta, præstabat alimentanti seruitia condigna alimentis, & sic merentia compensationē alimentorū, vel parum minus, secus si alimentorū expensa satis excedit, ut voluit Bal. in d. l. si paterno. in qōne rusticorum simul morantiū, & sic opa non est condigna alimentis, possunt ipsa alimenta repeti. s̃m eum, qđ vr̃ intelligendum, quatenus excedit extimatio alimētorum extimationem operarum. facit text. in l. ex aīo. ff. de do. inter vi. & vx. Quatenus enim res data ascendit ad extimationē meriti, eatenus dr̃ remuneratio. Sed quatenus excedit, tūc in illo excessu non potest dici remuneratio. facit, quod hr̃ in l. Aquilius Regulus. ff. de do. & ibi p Bar. & Imo. & in l. sancimus. C. de do. & in l. donatio. C. de do. per Ang. facit quod hr̃ in l. qđ autem. §. si uir. ff. de dona. inter vir. & vxo. & quod not. Bart. de Saly. in l. j. C. de donat. Quartò fallit, qñ intuitu pietatis essent præstita dicta alimenta, vt si alimentatus a patruo, vel a fratre diuite esset pauper, & insufficiens ad præstandum alimenta sibi & familiæ suæ, quia tunc si patruus eos alimentauit, uel alter frater, pp dictam paupertatem iuncta coniectura proximitatis forte præsumeretur animus donandi, & non repetenti ipsa alimenta præstita per id quod hr̃ in d. §. si mater. per Bar. & ī l. Nesennius. & in d. l. alimenta. per Glo. & in d. l. si paterno. & p Bar. in d. l. cum quid. & in d. l. ex duobus. §. fi. ff. de neg. ge. ibi intuitu pietatis, ꝙ intelligo, si ille, qui præstabat alimēta, erat diues, alimentatus verò pauper. Si enim alimentatus esset diues, tunc expensa magna facta in eum non dicitur facta intuitu pietatis, vt no. in l. cum hi. §. sed si in annos. ff. de transa. & in l. illud. C. đ sacrosan. eccle. facit tex. in d. l. vtrum. ibi. ex modo & genere impensæ non difficile est &c. ff. de do. inter vir. & uxo. facit tex. in auct. ut cum de appel. cog. §. aliud quoq; capitulum. ibi in egentium alimenta impendi. Idem si vterque esset pauper, cum omnis charitas incipiat a seipso. l. præses. C. de serui. & aqua. facit quod habetur. in l. si quis a liberis. §. si uel parens. ff. de lib. agno. vbi etiam ille, qui est obligatus ad alimenta præstanda, excusatur ratione paupertatis. Idem uidetur, si ille, qui præstabat alimenta, gerebat negocia illorum nepotum, quia non præsumitur alimentare causa donandi, sed potius videtur negociorum gestor, cum subsit alia causa quàm donationis. l. nihil. ff. de in rem uerso. & quod not. in l. fin. C. de dotis promiss. & in d. l. Nesennius. & in d. l. alimēta. excusatur ratione paupertatis. & hoc de. j. principali dubio. Circa secundum principale dubium, qñ plures fratres post mortem patris remanserunt, vel patruus, & nepotes, & simul steterunt per multa tempora in communi victu, & ad unam mensam, panē & vinum, & vnus habebat plures filios, alter nullum, seu pauciores, aut ille, qui nullum filiū, seu pauciores habet, possit, quatenus plus est impensum pro familia alterius fratris repetere. Super hoc articulo magna fuit inter docto. hæsitatio, & varii varia loquūtur, adeo quòd quot capita, tot sententiæ. cap. quia diuersitatem. de conces. præben. Videtur tamen de iure posse distingui, aut ille, qui nō habebat familiam erat minor, aut maior. primo casu, quando ille, qui non habebat familiam, erat minor: & tunc minor non præsumitur donare per iura allegata in secunda parte princi. maxime per l. in causæ. §. item relatum. ff. de mino. & l. fin. §. fin. C. si maior fac. facit quod not. Bartol. in d. §. altero. & Bal. in d. l. si patruus. & text. in d. l. vt in conductionibus. in fin. ff. pro so. Secundo verò casu, quando vterque est maior, & uidetur, quòd inter eos sit contracta societas vitæ, adeo quòd vnus, quatenus plus est impensum pro fratre, & filius fratris non possit repeti ratione societatis, quæ induci videtur, ar. notatorum in l. pro hære. §. Papinianus. & l. gerit. ff. de acquir. hære. insti. de hære. qua. & dif. §. pro hære. nam licèt fratres simul habitantes & bona cōmunia retinentes non intelligantur ex prædictis contrahere societatem. Si tamen lucra inuicem communicauerunt, per talem communionem societas īducta videtur. l. cum duobus. §. Papinianus. aliàs incipit, si fratres. ff. pro soc. & per Iac. de Are. & Oldra. in d. §. altero. & per Bald. in d. l. si patruus. C. com. utri. iu. & in l. j. C. qui testa. Nam societas consensu contrahitur ex actibus reciprocis socialibus, vt plene dictum fuit in 2. & 3. parte prin. hoc probat text. in cap. j. §. si duo fratres. ibi. fructus erūt omnes, de fra. de no. benefi. inue. x. col. in usi. feu. per quem tex. multum singulariter dixit Bald. in l. fi. C. de colla. quòd si duo fratres simul uixerunt, & in victu communi unus de fructibus aduentitiorum, & laborum suorum posuit plus, quàm alter, non potest aliquid repetere, & licet proprietas communicata non sit: tamen fructus consumpti iure societatis conuiuendi communicati censentur. & idem dixit Bald. in dicto capitul. primo. §. si duo fratres. ubi dicit, nota quòd qui viuūt ad vnum panem, & unum vinum debent adinuicem communicare redditus, & prouentus proprio nomine acquisitos, ꝙ intelligit vs. que ad concurrentem necessitatem victus; nā qđ superest, dñi est. Idem dicendum in fructib. parafrenaliū rerum vxoris, quas maritus administrauit, & consumpti sunt fructus, nam si quid superest, quod non sit consumptum, pertinet ad ipsam vxorem: vt not. C. de iu. do. l. vbi adhuc. & l. fina. C. de pac. conuen. & per Badl. in l. si viua matre. C. de bo. ma. & in l. assiduis. C. qui po. in pig. hab. vbi refert Barto. consuluisse in consi. 125. & per Bartol. in l. fina. ff. ad l. Falc. Subdens idem Bald. in dicto capit. primo. §. si duo fratres, quòd fructus consumpti in mensa cōmuni non sunt cōmunes ratione fraternitatis, vel ratione cōis habitationis, sed ratione cōis mensæ: & istud not. dictū Bal. sequitur Ang. in l. ex duobus. §. fi. ff. de neg. gest. & do. Lud. Pon. in consi. 169. vbi dicit illum text. in d. §. si duo fratres fore singularem & unicum in iure. facit ad hoc tex. in l. ex duobus. §. fi. vbi dicit, ꝙ si vnus fratrum aluit filium, vel filiam alterius fratris, & sic nepotem, vel neptem pietatis respectu, actionem contra eos non habet, & sic non repetet alimenta per eum impensa, & dicitur respectu pietatis impendere rōne consanguinitatis & parentelæ pro materia & genere impensarum, videlicet pro alimentis victu & vestitu, ꝙ tunc censentur irrogati, animo donandi, & non aīo repetendi: vt d. l. vtrum. ff. de do. inter ui. & vxo. & l. Procula. ff. de prob. & l. si seruus cōis. ff. de do. inter ui. & vx. & illam l. ex duobus. §. fi. allegat gl. in d. l. si paterno. C. de neg. gest. Ex quibus concludi vr̃, ꝙ quatenus plus est impensum pro cōi victu, nō possit repeti. facit, quod dicit Bal. in d. l. si patruus. C. cōia vtri. iu. & per prædicta ēt idem cōsuluit Pet. de Anch. in consi. qđ incipit. Materia de qua quæritur non est noua sed tacta per doc. & idem dixit Ang. in d. l. ex duobus. §. fi. per l. si socius pro filia. ff. pro so. ibi, non interesse, ꝙ alter socius filiam habuerit &c. Contrariam partē puto de iure veriorem. s. ꝙ ille, qui non habebat familiam, quatenus impensum ē pro victu familiæ alterius fratris, si expensa non est modica, repetere eam possit. Primò hæc conclusio probatur, quia prædictæ communi habitationi & fructuum in cōi collatione ac cōi cibo, & potu non conuenit diffinitio societatis. Qm̃ societas ē duorum pluriumve conuentio honeste contracta ad vberiorem quæstum, & commodiorem vsum, quam diffinitionem ponit gl. insti. pro soc. in rubr. & fuit diffinitio Ciceronis quam ponit Azo. in sum. in ti. pro so. in prin. & Spe. in titu. de iudi. §. generalia. ver. & not. cum ergo in prædicto casu non ꝯueniat diffinitio societatis, ergo nec diffinitum. l. j. ff. de dolo. l. omnis diffinitio. ff. de regu. iur. Secundò prædicta conclusio probatur auctoritate, vt dicit Bald. in consi. quod incipit. Quidam Nannes de Spello & Cola eius frater, vbi formaliter sic dicit. Super secundo puncto considerandum est. An huiusmodi communione fructuum sit inducta societas, vt omnia sint communia æquis portionibus, licèt vnus plus conferat, quàm alter, per l. si socius pro filia. ff. pro so. & an præsumatur hincinde donatio mutua, & sic cesset repetitio. An præsumatur maior administrare ita, quòd nec donatio, nec societas præsumatur. Respōdeo non præsumi donationem, quia vbi potest cadere coniectura administrationis, non præsumitur donatio l. fina. C. de dot. promiss. l. Nesennius. ff. de negot. gest. l. fina. ff. de peti. hære. Præsumitur ergo maior natu res minoris natu administrare, non autem præsumitur donatarius: vt l. Titium & Meuium. §. altero. de admi. tut. Ista est conclusio Bald. in dicto consi. quæ satis probat dictam conclusionem. Tertiò facit; quia posito, ꝙ per communionem, habitationem, & fructuum communionem intelligatur contracta societas; tamen talis societas intelligitur contracta solum inter fratres, seu patruum, & nepotem, non autem cum filijs patrui seu fratris quare cum onus alimētandi filios pertineat ad patrem, non autem patruum l. si quis a liberis. ff. de lib. agno. Sequitur, quòd etiam si prædictas expensas fecisset, etiam ille frater, seu nepos, qui non habebat familiam pro familia patrui seu fratris ponendo fructus omnes in communi cum fratre pro dictis alimentis: tamen sicut ipse soluisset debitū pro fratre seu patruo, posset illud repetere. Ita in terminis nostris, si frater vel nepos de propriis fructibus seu redditibus alimentasset familiam patrui seu fratris, cum fecisset negocium ipsius, posset ea repetere. l. soluendo. ff. neg. gest. l. fina. C. eod. titul. facit quod not. docto. in l. in insulam. §. vsuras. ff. sol. mat. de marito alente vxorem, ex qua non fuit adhuc consecutus dotem; quia cum gesserit negocium patris, ad quem spectabat alimentare filiam, potest ipsa alimenta præstita per actionem negociorum gestorum repetere a patre mulieris, vt ibi dixit Ioan. de Imol. licet inter maritum, & vxorem sit tanta coniunctio, vt dicantur socii diuinæ, & humanæ domus, & duo in carne vna. l. aduersus. de cri. expi. hære. l. fina. ff. de ritu nup. de cog. spi. cap. Martinus. Sic etiam si pater impendit pro filia maritata impensas, quæ ad maritum pertinebant, potest pater tales impensas repetere a marito. l. quod in vxorem. C. de negot. gest. & ibi Bald. & doctor. fortius ergo in terminis nostris, quando patruus expedit pro familia fratris, vel

vel frater pro familia patrui debet posse repetere, quia licèt sit patruus: tamen ex quo necessariò onus alimentandi ad patrē pertinebat, non præsumitur donasse, sed animo repetendi fecisse, sicut qñ impendit pro filia maritata, vt dixi, nec societas, quæ foret, posset intelligi contracta inter fratres seu nepotem & patruum, si qua fuisset contracta, debet hoc operari, vt videatur donasse filio fratris alimenta prædicta; quia hoc nullo iure probatur. l. illā. C. de colla. immo in contrarium facit. l. & quicquid. iunctis legibus præcedentibus. ff. pro so. Quartò probatur prædicta conclusio ex theorica. Bal. in l. si paterno. C. de neg. gest. vbi concludit, ꝙ si vnus ex duobus fratribus simul habitantibus habeat multos filios, alius verò nullum filium, & omnibus sit facta impensa de rebus communibus & pro rata impēsa filiis fratris præstita, qui nullam præstiterunt operam, vel si aliquam pręstiterunt, non erat coęqualis alimentis præstitis ipsis filiis, potest frater, qui non habet filios talia alimenta repetere ab alio fratre compensata tamen ęquiualētia operarum, si quas præstitissent, facit quod in simili dicitur in l. si forte, & ibi per Bart. ff. de castr. pecu. Quintò facit; quia expensa quæ non est facta pro communi vtilitate regulariter non venit, ar. l. cum duobus. §. per cōtrarium. & l. adeo. in fi. ff. pro so. cum ergo expensa facta pro filiis patrui seu fratris non cedat in communem vtilitatem, ex quo tales erant qui operas ęquiualentes pro communi vtilitate pręstare non poterant, meritò repetuntur. Sextò & fortius probatur assumpto arg. a contrariis, sicut enim si vnus frater habet plures filios operantes, alius verò nullum habet operantem ex his quę proueniunt ex operis prædictorum ex bonis communibus dēt plus recipere iuxta ęqualitatem operarum filiorum alterius s̃m ea quæ traduntur per Bar. in consil. quod incipit. Bictoniensis, & in consi. quod incipit. Biociarellus, aliàs Cinciarellus, & in cōsi. quod incipit. Quatuor fratres. Ergo per contrarium, si expensæ fiunt pro talibus filiis fratris, non debent communiter cedere, sed pater debet teneri ad illas restituendas; quia secundum naturam est: vt commoda cuiusque rei sequantur illum, quem sequuntur incommoda, & econtra; vt in regula secundum naturam. ff. de reg. iur. & in regula. is qui sentit onus. de reg. iu. in 6. & in l. cum duobus. §. damna fatalia. & in §. quidam sagariam. ff. p soc. Septimò probatur hæc conclusio ratione; quoniam tam inter fratres, quam inter socios, quantum fieri potest, ęqualitas est seruanda, ita vt lucra & damna ęqualia esse debeant. l. si non fuerint. ff. pro so. quod est intelligendum respectu ęqualitatis pportionis, idest quotitatis, non autem quantitatis, vnde si vnus ex sociis posuit centum, alter verò posuit ducenta, quilibet prædictorum in lucro & damno, nisi aliud actum sit, partē correspondentem capitali consequi debet, quasi inter eos actum esse intelligatur, vt qui plus ęris, vel periculi posuit, vel sustinet, plus etiam emolumenti cōsequi debeat, arg. l. manifestissimi. §. cum in secunda. C. de fur. & ita debet intelligi d. l. si non fuerint secūdum Nicol. de Ma. in l. j. C. pro socio. quod est multum nota. & verum secundum Bal. in l. j. §. sequitur. ibi Saly. in 7. q. per regulam, secundum naturam. ff. de re iu. facit etiam. l. si quis societatem. ff. pro so. faciunt etiam no. per Bar. in l. si tibi. §. pactus. ff. de pac. & quod in simili traditur per Bar. in auc. vnde si parēs. C. de inoffi. test. & in l. quod dicitur. ff. de verbo. oblig. cum igitur prędictus frater non habens familiam in dicta societate circa alimenta solum habebat onus personæ suæ, alter verò, qui habebat familiam non solum habebat onus personæ suæ, sed filiorū suorum quorum opera inutilis est, onus habeat, vt ęqualitas seruetur inter prædictos fratres, etiam si socii essent, ex quo aliter non est conuentum, non debet frater, qui non habet familiam onus alimentandi filios alterius fratris suscipere, sed quantum prędictus frater habens familiam plus oneris & incommodi habet iuxta portionem minorem fructuum & prouentuum vtilitatem & commodum consequi debet, quod etiam sentit Paul. de Cast. in ꝯsi. quod incipit, plures fratres remanserunt, arbitriū enim boni iudicis versatur inter fratres: cum ęqualitas seruari debeat ad ęqualitatem proportionabilem seruandam, quæ est pacis cōseruatiua. l. cum pater. §. euictis. ff. de leg. 2. l. cū oportet. post prin. C. de bo. quæ lib. l. illud. ante fi. & auc. ex testamento. C. de colla. & quod no. in l. fi. C. de fru. & litis expen. Octauò probatur; nam quædā sunt personæ, quæ necessariò tenentur alimenta præstare, & isti non repetunt, quæ in alimentis impendunt. l. alimenta. C. de neg. gest. l. si quis a liberis. §. si mater. ff. de lib. agn. Quædam sunt personæ, quæ non tenentur alimenta præstare, & isti repetunt, quæ pro alimentis impendunt, vt plenè habetur in l. j. & in l. qui in vxorem. & in d. l. alimenta. C. de neg. gest. l. Nesennius. ff. eo. tit. & d. §. si mater. & maximè hoc procedit in familia alterius fratris, cuius alimentandi onus spectabat ad patrem: vt d. §. si mater. & per Bald. & Cyn. in d. l. alimenta. in quæstione de matre alente filiam, quando onus spectabat ad fratrem, qui successit patri in vniuerso ex forma statuti, quando expensa nō esset modica: vt ibi per Barto. in dic. §. si mater. facit in auc. vt liceat matri & aui. §. illud, cum ergo fratri non habenti familiam non incumbat onus & necessitas alimentandi filios alterius fratris seu patrui ab eo repetat, quod impendit. Nonò ad idem facit; quia vt dicit Bald. in l. Nesennius. ff. de neg. gest. factum simpliciter censetur factum administratorio nomine, sed administrator qui aliàs præsumeretur donare nihilominus ratione administrationis non præsumitur donare, vt d. l. Nesennius. & ff. de peti. hær. l. fin. ff. de leg. tertio. l. vxorem. §. pater naturalis. & l. nihil. ff. de in rem verso. l. fin. C. de do. promiss. per Bald. in quibus patet, quòd licèt extraneus dotans, siue mater, siue frater, siue patruus in dubio præsumitur ex priuilegio dotis donare, tamen secus est si gerebat negotia eius, quam dotabat; quia præsumitur tunc administratorio nomine dotare, nō autem animo donandi, sed repetendi, quanto amplius in casu nostro, in quo tale non datur, scilicet priuilegium, vt præstans in dubio alimēta præsumitur donare. vt sup. patet. Decimò ad idem facit; quia vt supra dictum est, inter socios debet magna seruari ęqualitas tam in lucro, quàm in damno, cum sint connexa: vt d. §. quidā sagariam. l. manifestissimi. C. de furt. l. cum duobus. §. item si in cōmunem riuum. & § si plures. & l. si vnus. §. si quid vnus. ff. pro so. & ista ęqualitas intantum debet seruari inter socios, ut si fieret pactum expressum inter eos continens inęqualitatem non valeret; quia esset contra naturam societatis, vt dicit glos. in l. si non fuerint. ff. pro so. & Azo in summa. C. pro so. & in d. §. in societate. & illam glo. audiui, quòd sequitur do. Rapha. licet non viderim: si hoc non potest fieri expresse multominus dicit̃ actū tacite, vt vnus percipiat maiorē partem quàm alter. Si enim frater, qui habet filios, intelligeretur filios suos alimentare de bonis & portione alterius fratris, perciperet plus parte sua, quod non conuenit per prædicta. ad idem facit. l. nemo. l. iure societatis. l. omne ęs alienum. ff. pro so. in quibus patet, quòd nemo ex sociis plus parte sua alienare potest, sed alienando partem fratris pro victu & alimentis familiæ suæ plus parte sua alienaret, quod fieri non potest per prædicta iura. Et prædicta maxime procedunt, quando ille, qui habebat familiam, administrabat, cum ei non liceat ex bonis fratris alimentare familiam suam, facit ad hoc l. creditor. §. Lucius. ff. mand. vbi habens generalem & generalissimam administrationem nō potest dilapidare seu donare, fa. ff. de do. l. Aristo. & in cap. secundo, de do. Item quia dilapidare, seu donare, vel alienare bona socii, & conuertere in propriam vtilitatem esset quædam culpa. l. verum. in princ. ff. p soc. & l. nemo ex sociis. §. illud quæritur. ff. pro soc. sed in socio debet abesse culpa. ff. pro so. l. venit. & l. socium.

Vndecimò ad idem facit; quia ea quæ cohęrent personæ ad alium non transeunt. cap. fin. de offic. deleg. eod. titu. cap. is cui. libro sexto, de præsum. c. mandata. sed præstare alimenta filiis cohęret personę patris. l. si quis a liberis §. si vel parens. ff. de liber. ag. ergo non transeunt ad patruum. Item id, ad quod tenetur pater ex debito naturæ, alius facere non tenetur, etiam socius; nisi expresse sit conuentum. ff. pro socio. l. si socius pro filia. sed pater tenetur ex debito naturali alimentare filios suos: vt in dic. l. si quis a liberis. meritò ad alium non transit hoc onus, licet sit inter eos societas, vt dic. l. si socius pro filia. 12. hanc probo sententiam auctoritate do. Ange. & do. Paul. de Cast. in l. fin. C. de colla. dicentium, quòd opinio contraria procedit, quando fructus consumpti sunt pauci, & frater non erat multum diues, vel nepos, & ita intelligunt illam. l. ex duobus. §. fina. ff. de neg. gest. per illud verbum, intuitu pietatis, in textu positum; quoniā magni sumptus erogati pro alimentis diuitum, & non egētium nō dicuntur erogati in piam causam, seu pietatis intuitu, vt no. in l. cum hi. § sed si in annos. ff. de transa. & in l. illud C. de sacrosan. eccl. & hanc etiam opinionem consulendo secuti fuerunt quidam excellentissimi doctores do. Lucas de Callio, & do. Pe. Philippus de Corneo patres honorandi, & ego idem consului vnà cum eis. 13. quia si intelligeretur contracta societas inducens, vt alimenta præstita pro filiis alterius patris, seu patrui nō possent repeti, attento quòd dicti filii non ponebant aliquid in societate, non operas ęquiualentes, nec aduentitia lucra, quæ quò ad vsumfructum quæruntur patri, nec fructus bonorum aduentitiorum; quia similiter sunt patris, vt l. prima. C. de bon. quæ lib. dicta societas magis contineret donationem quam societatem, quod fieri non potest. l. quinta. § fina. ff. pro so. l. in causæ. la secunda. § primo. ff. de mino decimoquarto, in hāc partem consuluit excellentissimus doc. pater & do. me. Marianus de Senis, & incipit consilium. prosequendo ordinem prædictarum quæstionum assumo primam quæstionem. Cōcludi ergo potest, quòd dicta alimenta, quatenus plus est impensum pro familia fratris vel patrui, possint repeti per alium fratrem nullam seu minorem familiam habentem, salua tamen veriori sententia cuiuscunque melius sentientis. Hoc tñ fallit in quibusdā casibus, in qbus dictę expensę alimentorum non pn̄t repeti. Primò, qñ fuisset modica. Scđò, qñ constat, ꝙ aīo donādi facta est, vel ex qualitate personarū possit præsumi verisimiliter gratia donandi nō repetendi fecisse, ar. eius qđ hr̃ in l. si paterno. C. de neg. gest. per Bal. & ff. de neg. gest. l. Nesennius. & sup. etiā patet. Tertiò, qñ ille, qui recipiebat alimēta, præstabat aliqua seruitia,

seu operas equiualētia seu equalētes alimētis præstitis. Quartò, q̄ ītuitu pietatis essent pstita alimēta. Quintò, q̄ paterno affectu vt sup. latius dictum fuit ī prima parte huius quæstionis. Nō obstant quæ primo loco fuerunt adducta in contrariam partē. Et primò non ob. ꝙ societas contrahitur tacite per actus sociales; quia intelligi debet verum, quando actus sociales sunt reciproci, vt plenè dictum fuit tertia parte prin. quod non erat in casu nostro; quia filij fratris vel patrui nihil ponebant in societate: vt sup. Nec obst. si diceretur, ꝙ ponebat pater eorum, & contra patrem videtur cōtracta cum filijs; quia hoc non est verum: nam contractus societatis non trahitur de persona ad psonam nisi per actus sociales inuicem factos. ff. pro so. l. nemo. coniuncta. l. plane. Non ob. §. duo frates. vbi allegatur text. vnicus in iure. quòd inter eos qui viuunt ad vnum panem & vnum vinum in eadem mensa, quatenus est impensum in vnum magis q̄ in alterum in alimentis ratione maioris familiæ, vel maiorū onerum non repeti potest; quia intelligitur inter eos contracta societas vitæ, nam si recte inspicimus illum text. parum aut nihil ad hoc facit. dicit. n. ibi text. formaliter. Si duo fratres in cōmuni casa post mortem patris remanserunt, & vnus eorum feudū acquisiuerit, plerique dicunt ad alium non pertinere neque viuente eo, qui acquisiuit, neque post mortem eius, fructus tamē erunt communes, donec simul habitauerunt. Ex quo tex. apparet, ꝙ nulla fit mentio de fructibus consumptis, neque in communi mensa, neque aliter, sed tātum ꝙ sunt communes, donec simul habitauerunt, & sic temporaliter, non ergo dicendum, ꝙ ille tex. loquatur in fructibus consumptis in communi mensa; tum etiam quia ex tex. illo hoc non apparet, & sic esset diuinare, tum etiam quia text. dicit, ꝙ fructus sint communes, si erant consumpti in communi mensa, non poterant amplius dici cōmunes; quia non erant in rerum natura. Præterea, aut volumus, ꝙ ille tex. in d. §. si duo fratres. loquatur de iu. communi, aut volumus dicere, ꝙ loquatur de iure speciali feudorum, prout multa sunt specialia in feudis. Primo casu, si volumus intelligere, ꝙ sint communes de iure communi, aut volumus intelligere, ꝙ fructus feudi sint communes ratione communis habitationis, vel quia habent alia bona communia, & hoc non est verum. l. cum duobus. §. si fratres. ff. pro so. non enim communio inducit societatem, sed reciproca collatio, vt ibi. & l. nam cum tractatu habito. & l. vt sit pro so. actio. ff. pro so. & plene dictum fuit sup. in tertia parte prin. qui actus reciprocus communis collationis hincinde ibi non apparet in d. §. si duo fratres. Aut volumus intelligere, ꝙ sint communes ratione societatis omnium bonorum, vel alia societate, & tunc ratione communis mensę, sed ratione societatis causatę expresse vel tacite ex actu reciproco de quo non apparet in d. §. si duo fratres, immo & tunc ea proprietas esset communis. l. si quis societatē. & l. coiri. ff. pro so. aut volumus dicere, ꝙ essent communes ratione societatis contractæ in fructibus inter eos, & tunc hoc intelligeretur ex actu reciproco communis collationis hincinde, de quo non apparet ibi, nō autem ratione communis mēsæ: quia hæc species societatis nō reperitur iure cauta, nec ibi, nec alibi, & repugnaret naturæ societatis, vt sup. patet, aut volumus, ꝙ fructus sint communes: qa illud feudum sit emptum communi nomine, & tunc etiam proprietas esset communis. l. cum duobus. in prin. ff. pro. s. præcedēte societate: vt d. l. cum duobus. vel illo ratum habente. l. si ego. ff. de neg. gest. quod vr̄ repugnare illi tex. qui vult, ꝙ fructus sint communes. Præterea tunc esset communio ratione societatis contractæ ad emendum communi nomine, non autem ratione communis mensæ, aut volumus dicere, ꝙ fructus illius feudi sint communes iure communi: quia emptum de pecunia cōmuni, & hoc non est verum. l. si patruus. C. communia vtriusq; iudi. l. si defunctus. arbi. tute. l. & magis. ff. de solu. & sic de iure cōmu. illi fructus in illo text. non potuerunt esse communes. Restat ergo, ꝙ sunt communes de iure speciali, & sic ꝙ sit speciale in feudo illo, vt fructus sint communes non ratione communis habitationis solæ, sed ratione communis habitationis feudi iūctis simul, sicut & multa alia in feudis sunt specialia, & ideo Ange. in d. l. fin. C. de colla. dixit, quòd ille tex. in §. si duo. parum facit, forte voluit dicere propter rationes prædictas, vel quòd sit speciale in feudo, quod potius regulatur secundum consuetudinem quàm secūdum ius ciuile Romanorum: vt in c. j. de feu. cogni. & ita intelligit illum tex. ibi Iaco. de Bel. vt ibi refert Bal. Item non obstat ille tex. quia secundum Iac. de Belui. ibi & glo. feudum fuit acquisitum de communi pecunia. Nimirum igitur si fructus consumpti communicantur non de iure communi: vt sup. sed speciali feudorum. Item speciale est in feudo, vt si fuerit quæsitum de communi pecunia & emptū nomine alterius tantum sciente domino feudum illum communicatur, tex. est in c. j. de nouo beneficio. 10. coll. Item quia cōsuetudines feudorum fuerunt introductæ secundum vsum ab antiquis sapientibus institutum, licèt quædam bestiæ dicant, vsum feudorum in se sapientiam non habuisse, secundum Bal. in c. j. in glos. & quia dicimus, in vltimis verbis suis, qui feudum dare possit. Iccirco multa alia sunt singularia & specialia in feudis. Nam vltra iam dicta, si quis feudum pro se & hæredibus suis recepit, & stipulat, intelligitur recipere pro hæredibus sanguinis ex se descendentibus: vt in c. j de gradibus succes. in vsi. feu. & in ca. j. de duobus fratribus a capita. inuesti. & in c. j §. si clientulus. de alienatione feu. secundum Bal. in c. j. de succes. feu. Sed in d. §. si duo fratres. specialiter est prouisum in feudo secundum consuetudinē feudi, ꝙ fructus consumpti sint communes. Igitur non debemus trahere ad ius commune. l. ius singulare. ff. de legi. Præterea Bal. dicit, ꝙ fructus consumpti sunt communes, extantes autē sunt proprii domini, & ille tex. simpliciter dicit, quòd fructus sunt cōmunes, ergo tam de extantibus q̄ de consumptis, ar. l. de pretio. ff. publiciana. Nec etiam ob. ꝙ dicit Bald. in c. j. §. si duo. vbi dicit, ꝙ qui viuunt ad vnum panem, & vnum vinum inuicem videntur communicare fructus & redditus proprios, quia respondeō multipliciter. Primò, quia ille text. in §. si duo, loquitur ratione dubitationis feudi acquisiti, cuius esset. In casu autem prædicto non erat dubium, cuius essent bona. Secundò potest responderi, ꝙ illud procedit respectu fructuum communicatorum fratri, non autem filiis fratris, quod etiam intelligit Bal. quò ad necessitatem victus fratris, vnde secus est, si necessitas non imminebat victui fratris, vt in terminis nostris. Tertiò responderi potest, ꝙ illud procedit in parua expensa, non in magna, & p impensa cibi, & potus parua non detur repetitio, secus pro alia impensa, per not. per Bal. in l. si paterno. C. de neg. gest. Quartò potest responderi, quòd ille tex. ratione emptionis factæ de feudo per vnum ex fratribus de bonis communibus, vt quamuis vnus frater emerit feudum nomine proprio, & sic sit proprium, vt dicit ille tex. tamen ex quo simul habitabant in communicatione, fructus intelliguntur communicari propter communē impensam, quod non esset, quando diuisissent; quia iam vnusq;q; secutus est partem suam, & frater recepisset pro parte sua, quod ex communibus bonis pro feudo impensum est, secundum ꝙ sentit. d. §. si duo. in fi. & quod dictum Bald. debeat intelligi, vt loquatur in altero ex modis prædictis, patet per prædicta, & etiā quia aliàs esset sibi contrarius in d. cons. & in d. l. si paterno. cum his, quæ dixit in d. §. si duo. & in d. l. fin. quod non est dicendum, ar. c. cum expediat. de elec. in 6. & l. præcipimus. C. de appel. & p certo est mirandum, quomodo aliqui ita generaliter & indistinctè per d. §. si duo fratres, & per id quod Bal. dicit ibi. & in d. l. fin. non habita aliqua consideratione, vtrum ille, pro quo expendebātur, esset diues, vel pauper, dicant quod expensæ prædictæ nō possunt repeti, quod minime ita indistinctè est dicendum, sed cum limitationibus prædictis, maxime in graue damnum alterius, qui tractat de damno. Illi autem, in quos est facta impensa, tractant de lucro, fiat extensio, quod non est dicendum, cū nemo in dubio præsumatur velle donare. l. cū indebito. ff. de pba. c. super hoc. de renun. & omnis minima causa quę subesse possit eam excludit, etiam in casibus in quibus regulariter præsumebatur donatio, vt dicit Bald. in d. l. fi. C. de do. promis. multo magis in casu nostro non præsumitur donatio dictorum alimentorū, cum regulariter qui non est necessitatus ad alimentandum nō præsumitur animo donandi dare alimenta, sed potius tāquam negociorum gestor animo repetendi: vt sup. clarè fuit demonstratum. Non ob. d. l. ex duobus. §. fi. ff. de neg. gest. quia loquitur in alimentis præstitis intuitu pietatis: vt patet ex text. puta, quia alimentatus erat pauper, & non habebat vnde posset se alimentare, non ita in casu nostro: vt sup. Ex quibus videtur posse concludi, ꝙ aut frater seu patruus nō habebat bona communia cū alio fratre, vel nepote, tamen forte mortuo patre recepit eum in domo, & alimentauit ipsum, qui tamen erat sufficiens ad se alimentandum ex bonis suis propriis, & hoc casu in dubio non præsumatur præstitisse alimenta animo donandi sed repetēdi; cum non sit de personis, quæ necessitentur ad alimentandū, q̄d tamen fallit in casibus supra in primo membro præsentis quæstionis positis. Idem & multo fortius, quando non solum alimentasset, sed etiam administrasset negocia alimentati: quia negociorum gestor non præsumitur donare, sed animo repetendi expendere, aut bona communia habebant, & tunc, aut vnus solus administrabat, aut ambo. Si vnus solus administrabat, & idem siue alimentet de parte sua vtrunque, vel plus de parte sua quàm fratris vel nepotis non in modica quantitate. Siue & multomagis plus de parte alterius fratris, vel nepotis, cum tenetur reddere rationem administrationis. l. si remunerandi. & l. si procuratorem. §. primo. ff. manda. l. prima; & l. item eorum. §. si decurione. ff. quod cau. vni. no. l. prima, & fi. & per totum de tu. & ra. distra. & C. & ff. de nego. gest. per totum, & in l. cum seruus. ff. de condi. & demonstrat. & etiam teneatur reliqua restituere. l. non solum nostrum debitorem. §. is qui reddere. ff. de lib. leg. & dic. l. cum seruus. & l. quæ sub conditione. ff. de condi. & demonst. & l. tertia. ff. de test. manu. facit etiam quod no. glos. in l. prima. C. de eden. & quod habetur Deutero. Lucæ. cap. 16. & traditur in c. qualiter & q̄n. la 2. de accu. Non enim ꝯuenit, vt alienum largiatur pro se & familia sua, cum rei suæ nō alienę qs est moderator, & arbiter. l. in re mandata. C. mand. & etiam quia sicut ipse posset repetere, quę expēdidit de suo p eo, cuius negocio gerebat, multo fortius ecōtra, si aliquid pro sua vtilitate de alieno, ne sit in sua potestate sibi met facere donationem de alieno, ar. c. fi. de insti. & l. creditor. §. Lucius. ff. man. l. præses. C. de transa. Si verò ambo administrabant, & ambo in communi ponebant prouentus seu redditus suo pro cōi victu, & tūc aut nullus eorum habebat familiam, & ambo erāt maiores, & tunc per actus reciprocos videtur contracta inter eos societas quædam vitæ, in qua licet vnus ponat plus de fructibus quàm alter; quia forte plus percipiebat quàm alter, tn̄ ratione coniunctionis sanguinis, & ratione collationis reciprocæ, & nō reuisę, nec redditæ rationis, quatenus est plus impensum per vnum, q̄ per alium, forte non possit repeti: & quia verisimiliter non pōt magnam excedere quantitatem, & loquatur Bal. sup. nisi forte aliquæ coniecturæ in contrarium apparent: puta, quia scribebat in libro & memoriali, & retinebat computum de his, quæ ipse expendebat; quia animus probatur per coniecturas, & istæ conidcturæ possunt sumi etiam ex scriptura priuata, vt dicit Bal. in l. Nesennius. ff. de neg. gest. aut vnus habebat familiam, alter verò non, vel vnus habebat maiorem familiam q̄ alter, & tūc quatenus plus est impensum per vnum q̄ per alterum, in dubio possit repeti, nisi in casibus de quibus sup. Bene verum est, ꝙ si fortè ille, qui habebat familiam magnam dotes suas retinebat in cōi, de his cōsideratio haberi debet, ar. l. pro oneribus. C. de iure do. arbitrio boni viri, & etiam si familia præstabat aliquas operas p communi vtilitate, & similiter si ille, qui habebat familiam, ponebat operas suas pro cōi vtilitate, non ꝙ possit petere salariū, ex quo non fuit conuentum: nam incerti salarij nulla est petitio. l. salarium. C. man. nisi fuisset consuetus locare operas suas pro certo salario aliis, vel ille, cuius negocia administrauit, fuit solitus conducere alios pro certo salario; quia tunc illud posset peti, vt consulendo dixit Fed. de Senis in consil. 211. per l. si non sortem. §. libertus. ff. de condi. inde. fa. quod dixit Bald. in l. j. C. man. & quod no. Cyn. in l. excepto. C. lo. & Bald. in l. contractus. C. de fi. instr. de mercede domus, & Io. And. in addi. Spe. in tit. de loca. §. nunc restat. versi. vidi sępe dubitari. de quo etiam vide in 6. parte princi. in 26. q. sed bene posset petere interesse ex d. administratione, probando, ꝙ ex d. administratione fuit in dāno; quia fecisset d. tempore si non administrasset negocia sua, quæ facere. d. causa non potuit, ex quo fuit in damno fa. quod habet. l. 2. & 3. & in l. alimenta. C. de neg. gest. Venit etiam lucrum cessans, si negociorum gestor probaret, ꝙ fuisset lucratus tantum, si operas suas locasset alteri, per id quod habetur in l. at qui natura. §. non autem. ff. de neg. gest. fa. l. in summa §. in frumento. ver. & si arbitr. de condi. inde. fa. l. cum duobus. §. si in coeunda. ibi. pretium operæ artis est velamentum. ff. pro so. l. amico. ff. de an. leg. c. cum ex officii, de præscri. ibi dum dicit text. nemo tenetur suis sumptibus militare, & quod no. Bal. in l. j. C. man. & in l. naturalis. §. at cum do. de præscri. ver. & hoc dictare videtur ęqtas & ratio naturalis, nisi coniecturæ contrarium suadeant, puta si alius fuisset gesturus gratis. l. j. C. de neg. gest. vel forte attēta qualitate gerentis & negotio cōi, quod gerebat propter cōem hęreditatem, quam possidebāt, ar. eius quod dicit Bal. in l. si paterno. C. de neg. gest. & cū regula certa, nec doctrina dari possit de his, arbitrio boni viri puto considerationem habendam, vt seruet ęqualitas inter fratres; habet. n. societas summam rationem, cū instar fraternitatis obtinebat. l. verum. in prin. ff. pro so. & inter eos semper boni viri arbitrium versatur. l. si societatem mecū. & l. quod si Neruæ. ff pro soc. & in istis expensis & sumptibus inter fratres non fit scrupulosa inquisitio, sed boni viri arbitrium debet versari, vt dicit Lud. Pont. in consi. 161. & idem sentit dominus Pau. de Cast. in l. fi. C. de colla. vbi dicit, ꝙ ista negocia inter fratres non sunt acerbe tractanda.

25 † Vigesimoquarto quæro pater misit filium ad studium, & tā in studio quàm in doctoratu fecit magnas expensas, deinde pater mortuus est, nunquid ille filius succedens patri vnà cum fratribus teneatur hos sumptus computare sibi ī portione sua. Respondeo, verba Cyn. in l. ex parte. §. filius. fa. er. sic dicunt. Si pater filium militare fecit, & vxorem illi associauerit, & nuptias celebrauerit, talis filius non tenetur fratri suo talia facienda ad sumptus cōferre, ex quo apparet, ꝙ ille pro quo facti sunt sumptus lucratur eos præcipue: quia non extant. Item in eo. §. dicit Iac. de Belui. hæc verba, ar. huius. §. fuit determinata hæc q. Quidam habebat duos filios legistas, & p vno, qui subtilius studet, soluit centum libras pro doctoratu, postea decedit filiis suis hæredibus institutis, ꝙ alter filius non potest detrahere alia centū de communi hæreditate occasione recipiendi conuentum, ar. eo. l. si filiæ. §. Neratius. Et ideo conclusio est, ꝙ istas expensas filius nō computat in partem suam sed lucratur eas. fa. quod not. per glo. & alios. ff. de mu. & ho. l. qui originem. §. si is. & istæ expensæ non sunt in rerum natura: & ideo dixi, imputari nō possunt in sua portione legitima, ita consuluit Bal. qui etiam in eodem consilio prosequitur sic. Quantum ad secundum punctū dico, quòd non debet communicare fratribus id quod lucratur ex medicina, maxime post mortem patris, nisi cōtraxissent inuicem societatem, quod nō proponitur in casu nostro. ff. pro so. l. cū duobus. §. si fratres. C. de decuri. l. licet indiuisa. li. x. Circa tertium dubium &c. Circa quartum, ꝙ isti fratres qui remanserunt domi meliorauerunt possessiones, dicendum est, ꝙ si fecerunt expensas ad perpetuā rei vtilitatem: vt quia plantauerunt vineam, uel fecerunt domos, uel cum erant res steriles, fecerūt magnam impensam & fecerunt fructiferas. tales impensas posset repetere. ff. de neg. gest. l. ex duo. si autem principaliter fecerunt expensas causa fructuum bene arādo & colendo, licet possessiones incidenter fiant meliores, dico ꝙ etiam tunc repetit expensas, quatenus medicus est locupletatus post mortem patris: quia videntur gessisse commune negocium, & ideo p parte illius medici habent repetitionem, vel fructuum retentionē vsque ad concurrentem quantitatem. ff. com. diui. l. in hoc iudicio. sed si pater restaurasset alios filios eos faciendo coæquales, dictæ expensæ factæ fructuum perceptionem non possint repeti, ita consuluit Bal. in consilio, quod incipit. In Christi nomine amen. Quæritur, pater misit filium ad studium.

26 † Vigesimoquintò quæro præcedentibus quibusdam verbis pertinentibus ad societatem contrahendam secutum est postea, quòd quædam mercantiæ communiter sunt emptæ, & ꝙ vterque obligauit se, quęritur, vtrum sit contracta societas. Respondeo sic, scilicet rerum emptarum, societas tamen, quæ contrahitur facto, non extenditur, vltra ipsum factum, sed si societas contraheretur præcedente pactione, talis & tanta esset societas, quale & quantum esset ipsum pactum, seu conuentio tam in rebus, quàm in tempore; quia actus, qui determinantur secūdum uoluntatem expressam, iudicantur secundum pacta, sed actus, qui determinatur a voluntate tacita, colliguntur ex ipsis rebus & factis. ff. de legi. l. de quibus. in fi. ff. pro so. l. de illo. sed si socii inuicem discedant, & vni remanent merces apud alium non. Ille apud quem remanent merces, debet seruari ab alio indemnis ab obligationibus contractis, sicut principalis debet seruare indemnem fideiussorem suum; quia duo socii videntur inuicem fideiubere, & ille reputatur principalis, apud quem remanet finale commodum, & alius eius fideiussor, vt in authen. de fideiuss. in principio & ff. ad Velleianum. l. vir vxori. §. fi. Sed quæritur, an iste socius, apud quem non remanent res, habebat habere mercedem operarum, siue salarium aliquod, dicendum est quòd non; quia non animo mercenarii, sed socii posuit operam. ff. pro socio. l. cum duobus. § si in coeunda. Si autem aliquis staret cum aliquo mercatore pro famulo eius, nunquid possit petere sibi ꝯstitui salarium. Ista nō est materia nostra: quia hic loquimur in socijs; nam ea ratione qua vnus sociorū peteret ab altero salarium, eadem ratione alter ab altero, & sic nihil remaneret plus apud vnum quàm apud alterum, sed quando stetit pro famulo, debet inspici primò, quid actum est inter partes, & si non apparet, debet inspici consuetudo loci, & si consuetudo loci non apparet, debet inspici qualitas personarum, cuius industriæ, cuius peritiæ sit ille, qui operam præstat, & maximè etiam debet considerari, si sit homo pauper, qui non habet, vnde viuat nisi de suo labore; nam non est verisimile, quòd voluerit operari gratis, ad hoc, de vari. & extraor. co. l. j. in princ. secundum Bald. in consilijs suis.

27 † Vigesimosexto quæro, quidam contraxerunt societatem ad emendum fructus aquæ lacus Perusini pro vno anno, & consuetudo est, quòd sunt octo officiales, qui exercent personam suam in dicta societate captionis, & venditionis piscium ac curę quibus consuetum est dari certum salarium cuilibet exercenti. Euenit, quòd contracta dicta societate inter socios de salario non est conuentum. Quæritur modo, an exercenti personam suam in dicto officio debeatur salarium. Et licèt prima facie videatur dicendum quòd non, per text. in l. cum duobus. §. si quis ex socijs. ff. pro soc. ibi, duntaxat eos sumptus societati imputabit, qui ea re impensi sunt, qui text. loquendo per dictionem taxatiuam, duntaxat, videtur excludere omnes alios sumptus. Attamen in casu nostro contrarium est verum; licèt enim non sit conuentum de certo salario eis dando ratione dictorum officiorum; tamen cum consuetudo præsupponatur vt supra intelligitur in conuentione deducta; quia quod consuetum est fieri, pro expresso habetur. l. si tibi pollienda. ff. de præscri. verb. leg. si vno. ff. loc. l. si cum Hermes. C. eodem titul. & perinde est, ac si esset conuentum de salario dictis officialibus dando. Ad hoc facit, quòd nemo suis sumptibus militare tenetur, de præscript. cap. cum ex officijs, & quia opera pretium recipit. leg. cum duobus. §. si in coeunda. ff. pro socio. ibi. operę precium est, facit leg. si vnus ex socijs. & leg. socium qui in eod. §. socius. ff. pro so. ibi quicquid positum est in societate per vnum ex socijs de communi corpore societatis deducitur, ad hoc etiam facit. l. si cum aurum. ff. de solutio. l. cum de indebito. ff. de prob. vbi nemo præsumitur iactare suum: facit ēt, quia ille, qui plus ponit in societate siue operę siue pecunię, plus deducere debet. ff. pro socio. l. si societatem mecum. ibi. vt nō itaq; ex ęquis partibus socij simus, veluti si alter plus operę, industrię,

pecuniæ in societatem collaturus sit, & l. si non fuerint. ibi. si modo aliquid plus contulit societati, vel pecuniæ, vel operæ, vel cuiuscunque alterius rei causa.

S V M M A R I V M.

1 *Socius in re communi illam diligētiam adhibere debet, quam in suis proprijs rebus tempore contractæ societatis præstabat.*
Socius de qua fraude & culpa teneatur.
2 *Hæres socij ad quam culpam teneatur.*
3 *Socius si in societate diligenter gessit in quibusdam, & in quibusdam negligenter, diligentia cum negligentia non compensatur.*

1 Circa septimam partem principalem qualem diligentiā socius in re communi habere tenetur. † Concludendū est, ꝙ socius in re communi illam debet prestare diligētiam, quam in suis propriis tempore contracte societatis præstabat. ff. pro so. cum duobus. §. venit & ibi per glo. & in d. l. socius socio. Insti. eo. §. pen. quod intellige, quando consueuit esse diligens in suis. ff. so. ma. l. si constante. §. si maritus. & ibi per Cy. & Bal. & socius tenetur de fraude. ff. pro so. l. rei communis. de dolo latiori & lata culpa: vt d. §. venit. & etiam de leui vt ibi per glo. & d. l. socius socio. & d. §. pen. non autem tenetur de leuissima culpa; quia si socius fuit in leuissima culpa, econtra fuit in leuissima culpa alius socius secum parum diligētem socium associando, & sic leuissima cum leuissima culpa compensatur. insti. pro soc. §. fin. & d. l. socius so. secundum Bal. in l. quæ fortuitis. C. de pig. acti. quod intellige, nisi hic socius consueuerit in suis esse diligentissimus: quia tunc si non fuit diligentissimus in rebus communibus, tenetur de leuissima; quia non est tunc leuissima, immo latior culpa, vt in simili dicit Bal. in d. l. si cōstante. §. si maritus. nec etiam tenetur socius de casu fortuito. l. cum duobus. §. damna. & §. quidam sagariam. quæ autem differentia sit inter fraudem, & dolum, latiorem culpam, latam, & leuissimam, & casum fortuitum, & quomodo vna ab alia discernatur, plenissimè ponit Bal. in d. l. quæ fortuitis. vbi omnino vide per Bar. in l. quod Nerua. ff. depo.

2 † Primò quæro, quid in hærede socij. aut loquimur in gestis per defunctum, & tunc hæres ad illam culpam præstat, quā prestaret is, in cuius locum successit. l. actione. ff. pro soc. & eius culpa tenetur, qua tenebatur is, in cuius locum successit, vt ibi. fa. l. actione. §. morte. ff. pro so. ibi. Item dolus & culpa in eo quod ex ante gesto dependet, & hoc in hærede eius, qui voluntariè gerebat, qui tenetur eo modo, quo tenebatur defunctus, secus in hærede eius, qui gerit ex necessitate, vt ī hærede tutoris, qui solum tenetur de dolo, & lata culpa non leui, licèt defunctus etiam de leui teneretur, vt dicit glo. in l. curatoris. C. de neg. gest. Aut in gestis per hæredem, & tūc aut loquimur in hærede gerente voluntarie, vt quia gerit de nouo, & tunc de dolo, lata culpa, & leui tenetur, sicut quilibet gestor. Si verò in eo, qui tenetur gerere de necessitate, vt quando negocium fuit inchoatum per defunctum, & tunc aut ipse non perficit, & in hoc etiam de leui culpa tenetur, vt not. per glo. in l. cum ostendimus. de fideiu. tuto. aut perficit, sed in eo culpabiliter aliquid commisit, & tunc non tenetur, quia hæres socij. qui explicat inchoata per defunctum, solum de dolo tenetur. l. hæres socij. ff. pro soc. facit quod no. in l. curatoris. C. de neg. gest. secundum do. Diony. de Perusio in d. l. hæres socij. hæres enim socij cum inchoata per defunctū expedit, tenetur præstare bonam fidem. l. nemo. ff. pro so. idem vt dolus malus absit. l. si cum fundum. in prin. ff. de contrah. emp. vbi tex. ponit differentiā inter bonam fidem & diligētiam, vt patet ibi. non solum bonam fidem sed etiam diligentiam præstare debere idem, vt non solum a te dolus malus absit, sed etiam culpa.

3 † Secundò quæro, socius in societate negligenter se gessit in quibusdam, adeo ꝙ quædam in societate ex negligentia eius perierunt, & in quibusdam industria sua societas aucta est, an compendium cum negligentia compensetur. Respondeo non, vt Marcellus lib. 6. digestorum. scribit. l. non ob eam. & l. & ideo. ff. pro so. Industria enim & diligentia habita per vnum ex sociis non compensatur cum damno culpabiliter contingente; quia de natura societatis est, ꝙ diligentia adhibeatur, & culpa puniatur: vt d. §. venit. & l. socius socio. secus si damnū casu emergat. l. si negocia. ff. de nego. gest. secundum Bal. ibi, & idem in institutore apposito ab vno ex sociis. l. idemq́; in prin. ff. pro so. quia ꝙ negligentia perijsset non compensatur cum commodo, quod per institutorē societati accessit. l. de illo §. idē quæritur. ff. ꝑ so.

S V M M A R I V M.

1 *Damnum si contingat aliquod, antequam res in societate poneretur, periculum est domini.*
Quid si damnum contingat post societatem contractam, cuius sit periculum.
Socio donata, qui ob societatem profectus erat, an communicari debeant.
Ambasiatoribus si quid donatum sit, an eorum, vel mittentium sint.
Causa remota causæ impulsiuæ & non finali equiparatur.
Socius si derobatus fuerit, an a societate recuperet.
2 *Socio an imputetur si re communi ad vsum destinatum vtitur, & absque eius culpa pereat.*
3 *Frater vnus si emit gabellam & promittit non contrauenire, si alter frater venit contra, quis in culpam incidat.*
4 *Societas si contracta sit inter dominum & pastorem, qui animalia in socidam retinebat, si animalia in pascuis vel stabulis an ferantur, cuius sit periculum.*
Tutor si deponit pecuniam pupilli apud campsorem, qui aufugit, cuius sit periculum.
Lupus si occidit equum in pascuis, cuius sit periculum.
5 *Socius qui causa fraudandi gabellas non fecit iter solitum, portando res societatis, cuius sit periculum.*
6 *Socius, si metu hostium vel impetu maris non seruat locum nauigij vel itineris, nunquid puniatur.*
Quid si fecit causa iuris sui conseruandi ob illicitum vectigal.
7 *Socij periculum si ob eius culpam res societatis sequestrata est.*
8 *Socius si fuit captus, & pro redemptione suæ personæ aliquid soluit, an de societate deducere debeat. & nu. 9.*
10 *Socius an generaliter ad damna tenetur.*
11 *Dominus si pastori dat vaccas pascendas, & gubernandas, fructus vaccarum erunt communes, sed vaccę domini remanent.*
Animalia in socidam data an sint communia, & quomodo.
12 *Societas si contracta est vsque ad certum tempus, in qua vnus posuit operam & alter pecuniam, & pecunia perijt ante tempus societatis finitæ, an iterum ponere teneatur.*
13 *Societas si inter mercatores distrahatur, & vni assignetur mercantia vnius loci & alteri alterius loci, quomodo vnus alterum indemnem cōseruabit.*
14 *Socius allegans damnum casu fortuito datum esse, quis hoc probabit.*
Casus fortuitus quomodo probetur.
Perditio rei quomodo probetur.
Mors naturalis sine culpa esse præsumitur, secus in alia.
15 *Vestes si in statione sutoris effractis hostiis per latrones derobatę sint, an sutor teneatur, & quid si furatus sit sine effractione hostij.*
Effractores nocturni quomodo puniantur.
16 *Casu fortuito derobatus an debeat probare, quòd casus sui culpa non euenit.*
17 *Damnum datum per vnum ex socijs in societate an compensetur cum lucro, in quo societas aucta est.*
18 *Socij duo si domum conduxerunt, & ambo se obligarunt ad eam restituendam, in qua vnus habitauit, & incendio consumpta est, an alter teneatur.*
19 *Domus vicini si est combusta ob ignem, vel ob incendium domus meæ ex modica custodia, vel est diruta pro salute totius viciniæ, quis ad damnum teneatur.*
Et quando incendium dicatur cum culpa, vel sine culpa.
20 *Animalia si in soccidam data sint, & consuetudo sit, quòd in fine quinquennij diuidantur & fœtus & fructus eorum, si naturaliter pereant, nunquid rusticus mihi tenetur ad aliquid, & quid si casu fortuito pereant.*
Extimatio quando emptionem non faciat.
Mors naturalis, & casus fortuiti qui dicantur.
21 *Rusticus qui promisit dare dimidiam fructuum animalium an impensam deducat.*
Contractus soccidæ ad hæredem transit, sed non societas.
Animalia si casu fortuito pereant, an & quando pastor teneatur.
22 *Vacca si in soccidam data fuit & moritur, remanente vitulo societas in vitulo durat.*
23 *Fratres si fundos communes diuiserunt, & pars vnius euicta fuit, an euictionis periculum commune sit.*
24 *Socius si ex vsura, vel furto, vel maleficio lucratus est, & damnatur, cuius sit periculum, an proprium, vel commune.*
Socius si ob proprium maleficium soluit condemnationem, illud in societate non imputat.
25 *Filius si viuo patre res patris dilapidauit, consumpsit, & lusit mortuo patre filijs ęqualiter institutis nunquid fratres possint eum compellere, vt tanto minus accipiat, vel in partem suam imputet.*
26 *Socij duo si habent domum communem, & vnus committit delictum, ob quod domus destrui debet, an tota domus destrui debet, si delinquens habet partem inferiorem domus.*
27 *Frater qui viuit in castra, & captus fuit, & talia sibi imposita fuit, pro cuius redemptione fratres fundum communem pignorarunt sub vsuris, an in diuisionibus in partem suam imputare debeat.*
28 *Vecturalis ferens pannos cuidam mercatori derobatus fuit in itinere, an teneatur ob moram vnius vel duorum dierum, in quibus iter facere debebat & non fecit.*
Vecturalis an in diebus festis itinerare teneatur.
29 *Socius vnius molendini si vēdidit partem fructuum alteri cum pacto, quòd emptor teneatur omnibus suis sumptibus manutenere clusam & dictum molendinum, si diluuium insolitum fuit, quod molendinum destruxit, an emptor ad aliquid teneatur.*
30 *Mercator si sequestrari fecit res alterius mercatoris, quæ sunt damnificatæ: quia vendi non potuerunt, demum reuocatur sequestrum per iudicem, qui de damnis, & interesse nullam fecit mētionem, an demum dicta dāna, & interesse peti possint.*
31 *Cambij artem facere deliberans in mittendo pecuniam vltra mare, & timens maris periculum emancipauit filium, & donauit omnia bona, deinde incepit facere mercantiam & omnia in mari perdidit, quomodo subueniatur illis, qui eum ex cambio obligatum habent.*

32 Campsor

32 *Campsor qui tenebat tapetum cambij, qui etiam erat mercator, rupit, & fugit, veniunt deponentes & petunt deposita, veniunt vendentes & petunt pannos aut pretia, veniunt chirographarij, & se præferri petunt, veniūt vxores, & nurus pro dotibus, veniunt quidam pro vsuris extortis, vel furtis, quo ordine, & quibus satisfaciendum sit.*
33 *Cambium si contraxi Pisis cum quodam mercatore hoc modo, quòd ipse faceret mihi literas cambij ad quendam alium mercatorem Venetijs, in quibus continebatur, quòd solueret mihi, & super se hoc cambium reciperet, quas literas illi mercatori Venetiarum detuli, qui eas acceptauit, & antequam mihi solueret, aufugit, cuius sit periculum.*
34 *Conductor domus quando, & quibus casibus a locatore expelli possit.*
35 *Conductor molendini in loco periculoso Tiberi quod vi fluminis destructum est, an pensionem soluere teneatur.*
36 *Conductor molendini destructi cum pacto, quòd ipsum reaptet, si reaptauit, & iterum destructum est, vnde fructus percipi nequeunt, an remissionem mercedis habere debeat.*
37 *Impeditus vno tempore casu fortuito an per aliud tempus restaurari debeat.*
38 *Periculum ruinæ operis conducti per plures fabros, cui cedat, & cuius expensis refici debeat.*
Conducens dietim aliquod opus, si opus vitiosum faciat, quare non teneatur.
39 *Creditor si debitori scripsit, vt mitteret pecunias cum sua salueza & ipsius creditoris, si debitor fide digno dedit pecunias creditori portandas, quas tamen non soluit, an debitor sit liberatus.*
40 *Conductor apotecæ, ad quam non poterat intrari nisi per ostium apotecæ, vel nisi per domum locatoris, accidit, quòd portellum domus ipsius locatoris coniunctæ ipsi apotecæ de nocte apertum remansit, vnde fur intrauit, & ad dictam apotecam accedit, & furatus est, an dictus conductor possit cōtra locatorem agere, & ad quid, & quomodo formandus sit libellus.*
41 *Fideiussor quantitatis an teneatur ad alia debita quàm occasione dictæ quātitatis.*
42 *Societas si sit coita, in qua vnus ponit pecuniam, & alter operam, si sors est deperdita, vel diminuta, an damnum sit commune.*
Textus prævalet glosę, vbi est casus legis.
43 *Domus vna si ob incendium diruitur, qui contribuere teneantur.*
44 *Paries communis altiari, & obscurare lumina propriæ domus vicini habentis communionem in dicto pariete an possit.*
45 *Vicini duo habentes areas vel hortos contiguos si parietem in medio fecerūt, & propter clausuram alter vicinus vult ędificare ex latere suo super pariete communi, ob quod deterior fit area vel hortus vicini, sed ab vno latere remanet sol, ventus, & aer, an hoc fieri possit.*
46 *Socius vnus si ponit pecuniam, alter verò solum operam, vel operam, & minorem pecuniam, & ponens operam eundo pro mercibus ad locum destinatum a societate interfectus est, an hæredes alteri, qui totam pecuniam vel maiorem partem contulit, ad aliquid teneantur.*
47 *Accipiens res ab aliquo extra ciuitatem portandas an teneatur, si res sint deperditæ: quia non accepit bulletam.*
48 *Merces aliquæ vel res si principi datæ sunt per aliquos, vt aliæ merces sint saluæ, an domini mercium contribuere teneantur.*
49 *Mutuans pecuniā alicui cum qua emit merces, quæ extant, si ipse decoquat, an alij creditoribus præferatur.*
Res empta ex pecunia mea an sit mihi tacitè obligata.
In re empta ex pecunia mea an habeam inter alios creditores priuilegium exigendi.

Circa octauam partem principalem de damno, qđ contingit in societate vel vni ex sociis, an debeat communiter imputari, aut ante societatem contractam contingit damnum, aut post.

1 † Si ante, periculum est eius, cuius erat res, quæ perijt, exemplum, cum tu haberes tres equos, & ego vnum, societatem coiuimus, vt accepto equo meo quadrigam venderes, & ex pretio mihi quartam redderes. si igitur equus ante venditionem mortuus est mihi perijt: quia ante cōtractam societatem perijt, nam non fuit societas contracta quadrigę habendæ, sed vendendæ. l. si id quod in societate. in prin. vbi casus. ff. pro so. Si verò post contractam societatem res perijt, & tūc aut ante collationem, aut post. Si ante collationem, ei perijt, cuius res est. exemplum contraximus societatem ad mercem emendam, dum ergo destinabam pecuniam meam ponendam collationi, perijt forsitan in itinere ante collationem; vt d. l. si id quod. §. item Celsus tractat. Ex quo no. quòd non sufficit destinatio, vt transeat periculum in alium. Si vero periit post collationem, tunc perijt societati: vt d. §. item Celsus. Pro cuius tamen declaratione est aduertendum circa damna quæ obueniunt contracta societate, aut obueniunt contracta alia societate, quam omnium bonorum, aut contracta societate omnium bonorum. Primo casu, aut damna veniunt sine culpa socii, aut cum culpa, si sine culpa, quædam respiciunt, & concernunt id, quod in societate ponitur conuertendum ad negotiationem, propter quam societas contracta est, & tunc perijt vtrique sociorum: vt d. §. item Celsus. vbi casus. Quædam respiciunt empta ex pecunia ad negotiationem deputata & idem; quia periculum est commune. l. sed nec ęs alienum. & l. sed & si adijciatur. ff. pro so. Quædam respiciunt vtilitatem & damnum prouenientia ex negotiatione, patet exemplum cum empta ex pecunia deputata ad societatem vendunt aut maiori pretio aut minori quàm empta sint & hoc vterque sociorum percipiat equaliter. l. coiri. ff. pro soc. vbi casus. Quædam respiciunt quædam extrinseca obuenientia causa seu occasione illius societatis, & tunc aut societas est causa remota & immediata damni, aut mediata, primo casu, quando societas est causa mediata damni, damnum est eius, cui obuenit, exemplum si dum furem propter societatem absens, quidam meus consanguineus instituit quendam extraneum hæredem, & non me, & dictum extraneum non instituisset, si fuisse præsens, aut legatum propter meam absentiam desijt mihi relinquere, vel meum patrimonium negligentius administrauit, vel ipsi quædam sub modo donata fuerant, quam donationem donans reuocauit ex eo: quia donatarius propter dictam absentiā donanti promissa non seruauit. l. 1. C. de do. quæ sub modo. l. fi. C. de reuo. do. c. verum. de condi. ap. nam societas non fuit immediata causa damni, sed mediata; quia societas fuit causa, quare socius fuit absens, & absentia fuit causa immediata damni, & sic non fuit causa immediata damni societas, sed absentia. ideo damnum est meum. l. socium qui in eo. §. socius cum resistere. ff. pro soc. & idem in lucro, quod mihi contingit occasione societatis, tamen societas, non fuit causa proxima & immediata, sed remota & mediata, exemplum, accessi ad quendam dominum, & cum contractaremus de factis societatis cum dicto domino, intantum placui ei, ꝙ donauit mihi quoddam fortilitiū, nam hoc ipse fecit mea contemplatione tantum, & non contēplatione societatis, licèt si societas non fuisset, ego non accessisse ad dictum dominum, & sic non habuissem fortilitiū; nā similiter lucrum non est communicandum, sicuti nec damnum: vt d. §. socius si resisterem. Sed si contemplatione societatis dedisset mihi fortilitium; tunc communicatur socijs, vt vult glo. magna in l. secundum Iulianum. pro soc. quod facit ad ambasiatores, quibus fuit aliquid donatum, cui quæratur, an dictis ambasiatoribus, vel eos destinantibus. Nam in hoc debet considerari qualitas doni; quia si donum fuit tale, quod pertinebat ad illum qui eos destinabat, tunc quęreretur eos destinantibus, secus si dicta dona conueniunt ambasiatoribus; quia tunc licet illa legatio fuerit occasio, tamen fuit mediata occasio, de quo vide. ff. de procu. l. qui proprio. §. procurator vt in certis, & per Cy. in l. fi. C. de fur. & ex his apparet, ꝙ causa remota ęquiparatur causæ impulsiuæ non causæ fi. facit. ff. rerum amota. l. si mulier. secundum Bal. in d. §. socius. Secundo casu, quando societas est causa immediata damni vt quando damnum ex societate, vel ex negocio eius factum est. Exemplum si socius cum resisteret communibus seruis venalibus ad fugam prorumpentibus vulneratus fuerit: expensam. n. quam in curando se fecerit pro socio actione consequitur: vt d. §. socius. iuncta d. l. secundum Iulianū. secundum Ia. Butr. ibi in gl. fi. Vel cum quidam ex socijs ad merces comparandas profectus in latronem inciderit, suamq́ue pecuniam perdiderit, serui eius vulnerati sunt, resque proprias perdiderit, dicit Iulianus iurisconsultus damnum esse commune. Ideoq; actione pro so. damni partem dimidiam agnoscere debere tam pecuniæ quàm rerum certarum, quas secum non tulisset socius nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur. Sed & si quid in medicos impēsum est pro parte socium agnoscere debere rectissime Iulianus probat, proinde & si naufragio quid perierit: cum aliàs merces quam naui solerent aduehi, damnum ambo sentient: vt d. §. quidam sagariam, vbi casus, ꝙ intellige verum, si portauit res necessarias pro expeditione negociationis, quia tunc si fuit derobatus damnum debet esse commune, secus si non necessarias, puta causa dilectionis, vel honoris vt patet in d. §. quidam sagariam. ibi quas secum nō tulisset socius, nisi ad merces communi nomine proficisceretur emendas, secundum Ia. Butr. ibi & Bar. in simili in ambasiatore derobato in itinere in l. si seruus cōis. §. quod vero. ff. de fur. quia non debet ei tale damnum emendari, cum sit quid ei imputet̄ s̄m eum. Quædam respiciūt ea, quæ alterū ex socijs contingunt ob causam, quæ societatem non cōcernat, sed sunt abstracta & separata ab ipsa societate, & tunc damnum non pertinet cōiter ad vtrunque sociorum, sed ad eum solum, cuius causa, seu occasione damnū euenit, casus est in l. nec ęs alienum. & in l. omne ęs alienū. ff. pro so. & in d. l. si nō fuerint. §. cū duo. & ideo tex. in l. pro soc. arbiter. ff. pro so. dicit, socios cōtribuere in eo damno, quod ex illa societate dependet. Secundo casu, quando sunt socij omniū bonorū, tunc damnū cōe esse debet, nisi ex proprio maleficio ꝯtigerit. d. l. cū duob. §. per ꝯriū. & l. adeo. §. qđ in alea. ff. pro so. ꝙ qualiter intelligat̄ vide in 5. mēbro principali in tertio quæsito. Si autem culpa socii acciderit damnū siue latiori, siue lata siue leui, siue fraude, vel dolo, damnū ipsius esse debet, q culpā, fraudē, vel dolū ꝯmisit, vt d. l. cum duobus. §. si in coeunda. & §. damna. & §. quidā sagariam. in fi. & d. §. per ꝯrium. d. l. cū duob. & l. de illo. §. fi. ff. pro so. & l. non ob eam rē, & l. & adeo. ff. pro so. Nam socius tenet̄ de fraude, dolo, latiori, lata, & leui culpa, licet nō teneat̄ de leuissima, & casu fortuito, vt s. ꝓxima parte principali dictum est, & ideo socio imputatur, qui seruū per

loca

loca periculoſa miſit, & is perijt, vel nauē aduerſo tempore nauigatum miſit, ſi ea naufragio perempta eſt. ff. de rei ven. l. q peti torio, & eſt aduerſum tempus ab Octobri vſque ad Aprilem ſecundum glo. ibi. C. de naufra. l. 3. in fi. Aut in minus idonea naui merces impoſuerit. Aut ſine gubernatore nauem in flumē miſit. Aut inuito ſocio. Aut longum fecit iter, cum propinquius facere poterat. l. item quæritur. §. j. ff. loca. vel onerauit mulū, vel equum nimio onere, vel nimio itinere. ff. commo. l. ſi & ff. loca. l. qui inſulam. §. qui mulas, vel ſeruum a vulnere curari non fecit. ff. ad l. Aquil. l. qui occidit. §. fin. ff de ędil. edic. l. ꝙ ſi nolit. §. culpæ. & ff. ſol. mat. l. ſi ab hoſtibus. §. ſi vir. aut aggreditur negocium inſolitum. Eſt enim quædam culpa inſolita aggredi. ff. de neg. geſt. l. ſi negocia abſentis. ſecundum Bald. in d. l. ſi patruus. C. communia vtriuſque iudi.

2 † Primò quæro, ſocius vtitur re communi ad eum vſum ad quem deputata eſt res, hoc caſu ſi res perijt abſque culpa, non imputatur ſocio. l. communis ſeruus. la ſecūda, communi diui. ff. de act. emp. l. penul.

3 † Secundò quæro, duo ſunt fratres omnium bonorum ſocij. Vnus emit quandam gabellam a communi, & promittit certā pęnam. Alter fratrum venit contra illum contractum. An per hoc incidat in pœnam? Reſpondeo non: quia ille, qui contrauenit, non incidit in pœnam; quia non eſt obligatus. ff. pro ſo. l. iure ſocietatis, & quod no. per Spec. in ti. de iud. §. ſequitur. ver. quòd ſi duo fratres. Sed alter, qui eſt obligatus, non incidit in pœnam; quia non contrauenit, vt no. ff. de alie. iud. l. 3. §. opus ſecundum Bald. in addi. quam fecit ad tractatum Bart. de duobus fratribus, in quadam alia additione dicit, quòd alter qui eſt obligatus incidit in pœnā; quia eſt in culpa. pro quo facit. l. & ꝙ eqd. in fi. cum l. ſeq. ff. pro ſocio.

4 † Tertiò quæro erat contracta ſocietas inter dominū & paſtorem, qui retinebat animalia in ſoccitam, quæ poſtea auferūtur per gentes armigeras. Aut furto in paſcuis, vel in ſtabulis violenter, an ſit periculum paſtoris, cui perierunt animalia? Reſpōdeo, ſi communiter omnes de contrata retinebant dicto tempore animalia ibi, vel paſcebant, nulla culpa poteſt imputari paſtori: & ideo periculum eſt commune domini & paſtoris. Non enim intelligitur culpabilis ille, qui fecit, quod cōſuetum eſt fieri, vel qui facit, quod maior pars hominum facit. C. de pign. act. l. pignus. & ideo non eſt in culpa, qui reponit res in horreo, in quo ſolebant alii publicè reponere. facit. ff. de ędil. edic. l. quid ſit fugitiuus. §. apud Labeonem. & ff. ad macedo. l. 3. & per hoc dicas, ꝙ tutor, qui deponit pecuniam apud campſorē, cuius fides approbata erat publicè, & apud eius tabulam omnes confluebant cōiter ad pecuniam deponendam, periculum non ꝑtinet ad tutorem, ſed ad pupillum, ex quo tutor in nulla culpa fuit, & idem in retinente pannos in fundico. Verba ſunt Ang. in d. l. pignus. Si verò illi de contrata cōiter non retinebant, periculum eſt ſolum detinentis, vel paſcentis. l. cum duobus. §. damna. ſm eum per d. l. pignus. & vide de animalibus relictis in paſcuo, per glo. in l. ſi negocia. ff. de neg. geſt. & per Cy. in l. nemo. C. de epiſ. & cle. & ideo dicit Bal. in l. nemo. in fi. C. de epiſ. aud. de equo dimiſſo in paſcuis, quem lupus occidit, vtrum teneatur ille q eum dimiſit dño equi. Veritas eſt, ꝙ aut erat conſuetudo vnius, id eſt dñi dimittere equum in paſcuis, & non excuſatur dimittēs, aut erat gñalis conſuetudo ꝯtę, & tunc excuſatur dimittens, ita addit Cyn. in d. l. nemo. in addi. Iſtud eſt verum ſm Bal. ibi, niſi ratione nouæ cauſę debuiſſet adhiberi maior diligētia, ſiue cuſtodia q̄ ſolita; quia tūc eſt imputandum dimittenti, vt puta ſi lupi nunc vadunt per contratam, qui non ſunt ſoliti ire, quia noua cauſa, nouam deſiderat cuſtodiam, & diligentiam ampliorē ſecundum ipſum Bald. in d. l. nemo.

5 † Quartò quæro, qd ſi ſocius, qui ſalmas ſocietatis portabat cauſa fraudandi vectigal, vel paſſagium, non fecit iter conſuetum? Dic ꝙ periculū eſt ſuum, ar. eius quod in ſimili dixit Bart. de vecturali in l. cum proponas. C. de nautico fę. & hoc apparet eo ipſo, ꝙ non tendit per ſtratam publicam paſſagij, ſed diuertit ab ea, text eſt notabilis in d. l. cum proponas. ibi dum dicit, nec loco nauigij ſeruato, ſecundùm Bald. ibi.

6 † Quintò quæro, quid ſi quis ſocius metu hoſtium, vel impetu maris non ſeruat locum nauigii vel itineris, nunquid puniatur? Dic ꝙ non, qa ceſſat ratio de iu. ciui. quæ ſignatur in d. l. cum proponas. ad hoc. ff. ſi qs cau. l. 2. §. ſi quis tñ. ibi, niſi anguſtię &c. ff de publicanis. l. Ceſar. ff. de lib. cā. l. immo ſm Bal. in d. l. cum ꝓponas. qui idē dicit ſi fecit cā iuris ſui ꝯſeruādi: vt qa vectigal erat illicitū, qd fraudare nō eſt pctm, nā ceſſat rō. d. l. cū proponas. q̄ dicit ꝑcipiti auaritia. Iſta enim non eſt auaritia, ſed conſilium: qa nemo tenetur iactare ſuum. ff. de proba. l. cum de indebito, & ideo ſi rex impoſuit vnū groſſum pro ſalma paſſagerij de facto accipiunt duos, licitum eſt quocunq; ingenio fugere manus eorū; quia prædones ſunt ſecundùm Bald. quod intelligo verum, niſi iter, quod ille ſocius fecit, eſſet periculoſum: nā in culpa eſt, qui tranſit per loca periculoſa. ff. loc. l. item quæritur. §. j. & ff. de rei vendi. l. qui petitorio.

7 † Sextò quæro, dum ſocius res ſocietatis deferebat mota ſibi fuit controuerſia culpa ſua; quia forſitan erat in mora ſoluendi, & ſequeſtrum in rebus ſocietatis fuit factum, cuius eſt periculum, ſiue detrimentū ipſarum rerum. Dic ꝙ ſic, ſi propter ſui culpam fuit factum ſequeſtrum l. videamus. §. qui vinum. ff. locati.

8 † Septimò quæro, vnus ex ſocijs fuit captus, aliquid ſoluit pro redemptione perſonæ ſuæ. An debeat de ſocietate deducere. Reſpondeo, aut eſt contracta ſocietas certæ negociationis, pro exercendo quod ad illam ſocietatem pertinebat, caſu quidem fortuito, & inopinato captus eſt, tunc illud imputatur ſocietati, aliàs non, vt d. §. quidam ſagariam. d. l. cum duobus. Sed ſi eſſent ſocij omnium bonorum tunc damnum eſt commune, niſi propter maleficium ſit damnatus, vt d. l. cum duobus. §. fi. cum ſeq.

9 † Octauò quæro, vnus poſuit in ſocietate operam, alius pecuniam, poſt multa tempora veniunt ad diuiſionem, & non inuenitur niſi ſolum capitale ſaluum illius, qui poſuit pecuniam, vel ipſum capitale etiam eſt diminutum, an debeat diuidi inter ſocios, vide quod dixi ſupra in 4. membro prin.

10 † Nonò quæro, an generaliter quis teneatur ad damna. Reſpondeo, quoddam eſt damnum intrinſecum, vt quia merces in ſocietate poſitæ perierunt, vel pecunia à latronibus eſt ablata. & de iſtis damnis dictum eſt ſupra. Quædam ſunt damna extrinſeca: vt quia ſocii cōtraxerunt multa debita, adeo ꝙ de corpore ſocietatis non poſſunt ſolui, & tunc dico, quòd damnum talium obligationum debitorum eſt commune, & ſi vnus totum ſoluit, recuperat ab alio pro rata. l. omne ęs alienum. cum ſe. ff. pro ſo. & ſi vnus eſt carceratus, ſumptus de communi ſolui debent. d. §. quidam ſagariam & d. §. damna.

11 † Decimò quæro, dedi alicui vaccas paſcendas, & gubernandas, fructus vaccarum erunt communes, ſed ipſæ vaccæ remanent meę. Sicut ſi do agrum meum ad laborandum, in fructib. laborator, & ego ſumus ſocij, ſed ager remanet meus: vt eſt tex. in d. l. cum duobus. §. ſi in coeunda, qui alibi non reperitur ſecūdum Iaco. de Aret. l. 1. C. pro ſoc. & Bal. in d. §. ſi in coeunda. Qd facit ad quæſtionem ſoccitæ ouium, ꝙ fętus, lana, & lac & huiuſmodi ſimilia ſunt cōia, ſed nō oues ī ſoccitā datæ, & qd dico, ꝙ oues in ſoccitā datæ, non ſunt cōes, intelligit hoc mō, videlicet ꝙ capitale meū non eſt cōe, ſed melioramentū & deterioramētum eſt commune. v. g. Dedi agnos in ſoccitam, nam quatenus tunc valebant tāquam capitale meum, ante omnia detraham. Illud aūt, quod creſcit, puta qa agni ſunt facti caſtrones, vel porcelli fiunt porci tractu temporis illud diuiditur tanquam inter ſocios, & ſi dedi equam in ſoccitam, & tractu temporis caſu deteriorata eſt extimatio facta inter eos, pro medietate periculū deteriorationis pertinet ad me, pro alia medietate pertinet ad te, vt dicto §. damna. nam hæc eſt natura ſocietatis, quæ natura tanquam quoddam intrinſecum omnibus contractibus ineſt, quia natura nihil eſt aliud, quàm quædam diſpoſitio, quam lex vel conſuetudo ſtatuit ſuper contractu. ff. de pac. l. ſi vnus. §. pactus. ver. quod in ſpecie dotis, ſecundum Bal. in l. 1. C. pro ſoc.

12 † Vndecimò quæro, contraximus ſocietatem tu & ego duraturam quinquennio hoc pacto, quòd ego ponam mille, & tu operas. vel quòd ego ponam merces valentes mille, & tu operam deinde caſu fortuito ante quinquennium perierunt, nunquid ego cogar iterato ponere? gl. in d. l. 1. dicit quòd non; quia finita eſt ſocietas. Item quia videtur actum ſolum de ponendo ſemel non pluries. ff. pro ſo. l. ſocius pro filia. ver. nec ſi prior ſecundum Bal. in d. l. 1. de quo vide. ſupra in 4. parte prin. vbi latè.

13 † Duodecimò quæro, duo mercatores ſocij diſtrahunt ſocietatem inter ſe, & vni aſſignantur mercantiæ, quæ ſunt Venetijs, alteri aſſignantur mercantiæ, quæ ſunt Peruſij cum emolumentis & oneribus: quæritur, quomodo vnus conſeruabit alterum indemnem. Certum eſt enim quando ambo exercent inſolidum eundem actum, vnus videtur inſtitor alterius, & ſic quilibet eſt inſolidum obligatus, vt no. Cyn. C. ſi cert. pet. l. cum te in Galliam. ſecundum Ia. de Are. & Pet. reſpondeo, ſi vnus inſtitor eſt obligatus & condemnatus, conſeruabitur indemnis per ſolutionem. Si non eſt condemnatus per cautionem. l. ſi ſocij ſumus, & l. omne ęs alienum. in fi. ff. pro ſoc. & addit Cy. in l. certum. C. ſa. er. ꝙ ſi non eſt obligatus, tamen eſt condemnatus per inſtrumentum guarantigiæ, quod ex forma ſtatuti habet vim ſententiæ, quòd habetur pro condemnato, & debet conſeruari indemnis ſoluendo non cauendo, quod eſt notabi. & idem dico, ſi eſt obligatus per ſcripturam libri mercatoris, quæ ſcriptura habet paratam executionem ex forma ſtatuti. Nam pro condemnato habetur omnis ille, contra quem parata eſt executio, ſecundum Bal. in d. l. certum. quod tene menti.

14 † Decimotertiò quæro, quidam ſocius allegat damnum eſſe datum caſu fortuito, quis habet probare? Reſpondeo ille qui allegat caſum perditionis, debet eum probare manifeſtiſſimis rationibus. l. creditor. C. de pigno. act. C. de teſt. l. publicati. C. de teſti l. teſtium. in fin. C. de fi. inſtru. l. ſicut iniquum. & eodem modo ille, qui allegat caſum fortuitum, & ita intelligitur. l. 2. C. de nauf. li. 11. ff. ſi quis cau. l. 2. §. ſi quis cū poſſit, & ibi per Gui. de Cu. & ff. de exc. tu. l. ſcire oportet. §. ſufficit. vbi litera dicit, caſum ꝓbari ꝑ naturalē iuſtitiā, quod intellige ꝑ duos vel tres teſtes, ſm Ia. de Arc.

Iac. de Arc. licet quidam dicant per illum text. ꝙ immo ꝓbat̄ ꝑ iuſm, quod intellige verum, qñ caſus fortuitus eſt excuſatiuus a pœna, ne eam incurrat: quia tunc probatur per proprium iuramentum, ſi dicti caſus fortuiti difficilis eſt probatio. fa. l. nō oēs. §. a barbaris. de re milita. & l. fin. C de fi. inſtr. ſed ſi ille caſus fortuitus poteſt probari faciliter, tunc debet plenè probari. l. 3. §. ſi ad diem. & l. qui commeatus. ff. de re mili. ſecundum Ang. in d. l. ſi creditor, & ibi Pau. de Caſt. dicit, ꝙ quidam ſunt caſus, qui manifeſte veniunt, vt incendium, ruina, naufragium, & de iſtis non eſt dubium, quidam qui occultè veniunt, vt eſt furtum, & iſti probantur per cōiecturas, vt ſi probat, ꝙ ſi fuit fractū oſtiū, & hoc apparet per teſtes, & per euidentiam facti; ſed ꝙ res fuerint exportatæ, non apparet, ſtabitur eius iuramento de hoc ſm eum, & vide Spe. in tit. de pig. §. j. ver. & no. ꝙ ſi creditor. & Bart. in l. ſi quis ex argentariis. §. fi. ff. de eden. & vide per Canoni. in c. bonafides. depoſiti. & ibi per do. Nic. Sicul. in gl. ibi, pręſumptio ſufficit ad condemnationem, vbi referendo dicta Bart. in d. l. ſi quis ex argentariis. §. fi. dicit, dum quæritur, qualiter probetur ꝑditio rei, quòd quidam ſunt caſus apertiſſimi, vt incēdium, vis, hoſtium incurſus, & tempeſtas, & tunc tenetur aperte probare, quidam ſunt caſus occulti, vt latrocinium de nocte commiſſum, vel derobatio in campis, & tunc probatur habito reſpectu ad qualitatem perſonæ, & temporis & ſimilium, puta inuenit quis oſtium ſuæ ſtationis ruptum & fractum, vbi erāt res depoſitæ, vel īntrauit locum periculoſum equeſter, & exiuit pedeſter, & dicit per latrones ſe fuiſſe derobatum & ſic de ſimilibus, ar. l. non omnes §. a barbaris. ff. de re mili. Nic. Sicu. & in eadem parte vide quæ dicam inf. in q. quæ incipit. Sutor habet res alienas in ſtatione, fuerunt ſibi derobatæ &c. & aduerte; quia mors naturalis præſumitur ſine culpa, ſecus in alia morte. ff. commo. l. ſi vt certo. §. ſi vt certo, quod no. pro animalibus mortuis.

15 † Decimoquartò quæro, ſutor in ſtatione ſua veſtimenta tenebat, latrones nocte fregerunt illam, & inde veſtimenta traxerunt, quæritur, an ille emendare teneatur. Dico ꝙ non: quia furtum quod fit per effractionem maius eſt aliis furtis, & inter caſus fortuitos connumeratur, vnde habet ſpecialem titulum. ff. de effrac. & expil. per quod patet, ꝙ ſpeciale crimen eſt, & quod ſpecialem rubricam recipit, nec fuit contentus furtum & effracturam ponere in tit. generali de furtis, per quod patet ꝙ prætor illud graue reputauit. ſimilis ratio redditur, de nau. cau. ſtab. l. 2. §. 3. quid autem ſi effractores mihi aliquid rapuerunt? ꝙ ego non teneor, quia inter caſus fortuitos reputatur, lex expreſſa eſt. ff. loc. l. j. ff. de offic. præfe. vigi. l. 3. §. effracturę, & ꝙ ſit grauius & maius quàm furtum arguitur; quia grauius punitur: nam effractores nocturni in perpetuum in metallum damnantur, fures nocturni non in perpetuum. C. de effra. l. fin. ff. de effrac. & expil. l. j. vnde in nullo iudicio bonęfidei caſus fortuiti præſtantur. C. de pig. act. l. quæ fortuitis. ff. de ac. emp. l. ſi ea res. Sed poſito ſine præiudicio, ꝙ iſte ſutor ſimpliciter furtum & abſque fractura paſſus fuerit, adhuc excuſabitur: nam dimiſit res iſtas in ſtatione ſicut omnes alii ſutores, ergo eſt ſine culpa. C. de pig. act. l. pignus. ff. de ędil. edi. l. quid ſit fugitiuus. §. apud Labeonem. inſtit. ad l. Aquil. §. j. In culpa enim eſſet, ſi non cuſtodiſſet horrea, quę cuſtodiri ſolent, ergo in culpa non fuit. ff. commo. l. non ſolēt, & ille qui dedit pannos ſuos ſciebat ſtationē qualis erat & quō fortis, quare ergo ſi ſciebat ſtationem malam dabat ſibi pānos? Eſt enim imputandum ſibi, qui dedit. ff. commo. l. fi. nec enim tenetur qui rem vicioſam ſcienti vendidit. ergo non tenetur ſcienti, nec eſt imputandum iſti, qui accepit, qui fecit, quod alij faciunt, nec potuit mala cuſtodia ſibi facere damnum, vt imputetur ſibi inertia. ff. commo. l. ad eos. plus dico, ꝙ furtum poteſt ſine culpa fieri, quo caſu qui per furtum perdidit, ſine culpa perdidit, ar. ff. de fur. l. eum, qui. maxime quia perdidit res ſuas, art. ff. depo. l. quod Nerua. §. fi. & ff. de contrahen. emp. l. quod ſepe. §. ſi res. licet ergo pars altera dicat, ꝙ culpabilis fuerit, probetur culpa. ff. de adminiſtratio. tutorum. l. chirographis. ff. ad ſille. l. j. §. fi. probetur ergo, ꝙ iſta eſt ſtatio conſueta, & ꝙ in ea publice conſueuerunt homines ponere veſtimenta, & ꝙ inter alias ſtationes iſta bona eſt, & bona & fida reputatur, & ꝙ ipſe ſutor perdidit etiam res ſuas & alienas, & ꝙ illo ſero illa veſtimenta poſuerat in ſtatione, ſicut eſt a ſutoribus conſuetum, & ſi detur libellus, petatur ex qua cauſa, quo iure agatur. Martinus de Fano.

16 † Decimoquinto quæro, an qui derobatur per caſum fortuitum, debeat ꝓbare, ꝙ abſque ſui culpa euenit. Dic ꝙ ſi quidem probatur modus caſualis, ꝙ contingenter & veriſimiliter coniunctus eſt cum culpa, vt furtum, quod vt plurimum contingit culpa male cuſtodientis. l. cum duobus. § damna. ff. pro ſoc. Vel incendium, quod vt plurimum contingit culpa male vigilātis. ff. de peri. & comm. rei vend. l. ſi vendita. ff. ad l. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi fornacarius. tunc non ſufficit talem caſum probare; quoniam culpa præſumitur præceſſiſſe & infuiſſe caſui, ſm Bal. in d. l. ſi creditor, & ibi ponit, qualiter probetur incendium ſine culpa, & qualiter probetur furtum ſine culpa.

17 † Decimoſextò quæro, per vnius ex ſociis culpam damnum datum eſt in quibuſdam rebus ſocietatis. An compēſetur cum lucro, in quo ſui induſtria ſocietas aucta eſt, vide ſup. proxima parte princip.

18 † Decimoſeptimò quæro, contracta eſt ſocietas inter Titiū, & Seium, locaui meam domum habitandam pro certo tempore cuilibet eorum inſolidum, & principaliter, quam domum ꝑdicti Titius & Seius promiſerunt mihi relaxare liberam & expeditam, & aſſignare mihi eam, modo Titius ſolus habitauit toto iſto tempore iſtam domum, ſed Seius non habitauit, modo domus combuſta eſt, & neſcitur cuius culpa, quęritur, an poſſit agi contra Seium, qui non habitauit: nam cuilibet fuit locata inſolidum, ergo quilibet tenetur ad relaxādum domum, & tenetur conductor rem conductam cuſtodire, & vti ea. C. loca. l. ęden. Item ambo dicti ſocii ſe inſolidum obligauerunt ad relaxandum domum, ergo quilibet intelligitur inſolidum promiſiſſe relaxare domū, prout quilibet inſolidum conduxit; quia in ꝑcedendicta intelliguntur in ſeq. repetita. l. Titia. §. idem reſpōdit. ff. de verb. obl. & l. ſi Titius. de ope. lib. & quilibet conductorum ad diligētiam & cuſtodiam tenetur. l. ſi vt certo. ver. ſed verius. ff. commo. & duo rei poſ. conſtitui, vt ibidem ſequitur, & præſumitur incendium culpa habitantis ſactum. l. 3. ff. de offi. præfec. vigi. niſi clare probetur contrarium, & ſic caſui fortuito nō debet aſcribi. Sed dices, ſi culpa præſumitur in habitante domū, ergo non præſumitur in eo, qui non habitauit. Reſpondeo, præſumitur culpa in non habitante; quia non adhibuit diligētiam, quam debuit, de ſe enim quæri debet, qui parum diligentem ſocium admiſit. ff. pro ſo. l. ſocius.

19 Decimooctauò quæro incidēter, quid ſi mea domus ex modica cuſtodia eſt incenſa, & deinde domus vicini eſt combuſta, an emendanda ſint damna. Reſpondeo incendium quandoq; oritur caſu fortuito abſque culpa aliqua, & tunc non eſt addenda afflictio afflicto, vnde ex tali incendio non obligatur. d. l. cū duobus. §. dāna. & hoc caſu vicinus cuius domus eſt exuſta vel demolita cauſa incendij agere non poteſt. ff. ad l. Aquil. l. ſi quis fumo. §. quod dicitur. ff. quod vi aut clam. l. ſi alius. § eſt & alia. & ibi expreſſe no. Dixit tamen Iac. But. ꝙ quando pro ſalute totius viciniæ vna domus diruitur, ne ignis omnia ruat, ꝙ contribuendum eſt ad iſtud damnum per omnes vicinos, ſicut cum fit iactus mercium pro ſaluanda naue. l. 2. ff. ad l. ro. de iac. & loquitur in diruto non in vſto, & vterque iſtorum verum dicit. Interdum incendium oritur ex culpa, & tunc aut ex culpa certi hoīs, aut incerti, ſi quidem ex culpa certi hoīs, tenetur emēdare damnū cōbuſtionis; quia culpa ēt in re propria ꝑcedens caſum in re aliena obligare conſueuit. ff. ad l. Aquil. l. qui occidit. §. in hac. & l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi quis inſulam; quia vnius factū alios non debet periculū trahere, vt l. ea. l. §. ſi fornacarius. ff. ad l. Aql. & ibi no. Si autem certi hominis culpa deprehendi nō poteſt. puta colonus in re conducta non habitat per ſe, nec per familiam, & ſemper abſtinuit ab igne ibi faciendo, domum tñ retinebat ad conſeruandum res ſuas, non tñ hoc caſu eſt poſſibile domo in qua habitat ignem tranſuolare ad aliam domum, patet exemplum. ff. ad l. Aquil. l. ſi quis fumo §. j. & d. §. eſt & alia. Non enim eſt in culpa incendii ille, qui ignem non fecit, nec facere conſueuit: patet etiam exemplum in incendio hoſpicij leonis: quia non apparet, an incendium habuerit culpam ab hoſtibus, vel ab exercitore hoſpitij, vel a famulis eius, ſm Bald. in l. ſi creditor. C. de pig. act. & tunc non tenetur dñs primæ domus exuſtæ; quia certi hominis factum probare oportet. l. licet. §. fi. ff. nau. cau. ſtabu. cum iſta actio ey parte conuenti meram pęnam contineat: probatio enim debet eſſe neceſſariò concludens. l. non hoc. C. vnde cognati. c. in præſentia. de proba. In dubio verò hi præſumuntur ignem feciſſe; quia ſoliti ſunt ibi ignem facere, & ab his debet inquiri veritas de culpa & culpabili ff. locati. l. dominus horreorum. Nunquid autem in dubio præſumatur caſus, vel culpa orto incendio: nam plerunque incendiū, ideſt vt plurimum culpa fit. l. 3. ff. de offi. præfec. vigil. ff. de peri. & cōmo. rei ven. l. ſi vendita. poteſt dici, ꝙ ſi non conſtat vllum inditium de eo. qui fecit ignem, & dominus erat conſuetus eſſe vigil, & diligens, ꝙ non teneatur dñs in dubio, arg. ff. de re milit. l. non omnes. §. a barbaris. ff. commo. l. argentum. Aliàs ſi erat homo parum circunſpectus, vel conſtat, ꝙ ipſe focum fecerit, teneretur. ff. loca. l. ſi quis fundum. §. ſi colonus. debuit enim eſſe diligens in ſe, & familia ſua. ff. ad l. Aquil. l. ſeruus. §. Proculus. ff. fur. aduer. nau. l. j. extraneorum autem factum non præſtat, nec caſum vēturum, ſi propter vim ventorū ignis plus ſolito arſit, vt d. § in hac. facit. ff. de incendio rui. nau. l. qui ędes. §. ſi verò cū ſua materia. C. ad l. Aquil. l. 2. inſti. eodem §. capite tertio, & ideo ſi ex qualitate vel quantitate ignis incendium ortum eſt, quod præſumitur per locum ab effectu, & dominus vel inquilinus non adhibuit diligentiam, quam debent adhibere homines ſolliciti, tenetur de iſto damno ratione culpæ. Si autē caſu vel infortunio hoc accidit, non tenetur. In dubio autem ſi conſtat de facto proprio, vel culpa: quia tenebat ibi pueros, qui ſuccenderunt, tenetur, aliàs non, verba ſunt Bal. in conſi. quod incipit, ſi domus propria ex modica cuſtodia eſt incenſa.

20 † Decimononò quæro, dedi aſinam meā in ſocitam in quin-

quennium,& est consuetudo,quòd in fi.quinquennij diuidatur asina,& fetus,vel pecus, & fructus carũ. Interim asina perijt naturaliter;nunquid rusticus mihi tenebitur ad aliquid. Dic quòd non: quia eodem modo esset peritura a penes me, etiam si fuit tradita extimata; quia in contractibus non ordinatis ad dominium estimatio non facit emptionem.d.l.cum duobus.§.dãna. loca.l.3 & hoc per regulam traditam. ff.de contrahen. emp.l.cũ manulata.§.nemo. Sed qd si periit casu fortuito,cui resisti non potuit.tex.dicit in d.§.damna,quòd periculũ est cõmune. vnde si asina erat estimata.10.rusticus tenebitur mihi reficere quinq; nam si nihil reficeret,totum damnum meum foret, quod est ꝯ illum tex.qui dicit,quòd damnum est commune, & sic aliter iudicamus de casu fortuito,& aliter de naturali, secundum Bald. in l.prima.C.pro so.& voco mortem naturalem, quæ ex aeris intemperie,vel epidimia,vel si vacca,vel asina moritur,dum parit,fatalia autem vel casus fortuiti appellãtur ea, quæ præueniũt dispositionem humanam,secundum Bald.in l. prima. C.de fructi.& li.expen.sed si interuenit culpa rustici, tenetur emendare totam quantitatem; quia ante tempus diuidendæ societatis tota asina mea est,licet extimata fuerit tradita,vt prædixi.facit. C. de pac.l.si pascenda pecora.Si autẽ postquam asina debuit equaliter partiri,interuenit culpa rustici, tenetur emendare mihi solum dimidiã partem pretij; quia non damnificauit me in plus, secundum Bald.in d.l.j.

21 † Vigesimò quæro,pone rusticus promisit mihi dimidiã partem fructuum vaccarum,an deducat expensas sumptuum. Respondeo non:quia similis est partiario colono, de quo tamen latius in 5.par.prin.in 24.q.prin.in ver.bene fateret,quòd si colonus,vbi dixi, quòd aliquando dominus reficit medietatem impensarum, quòd videtur equius ratione equalitatis seruandæ, quando colonus aliàs nimis damnificaretur:tamen cogita. Itẽ instar socij habet in aliquo:vt d.§.si in coeunda.& ff.loc.l.si merces.§. vis maior. hæc tamen differentia est inter hunc rusticum & verum socium:quia contractus soccidæ transit ad hæredem, sed non societas.l.actione.§.morte.ff.pro socio.Item si moriuntur animalia casu fortuito, rusticus non tenetur domino: vt C. de pac.l.si pascenda.sed in vera societate tenetur socius emendare mediam partem damni: quia hæc est natura societatis: ut l.j. C.ꝓ soc.aut ergo est simplex custos,& pastor, aut partiarius pastor,primo casu non tenetur de casu naturaliter, vel accidentaliter cõtingenti,nisi culpa præcedat casum.l.si vt certo. §. nunc videndum.ver.ꝙ verò senectute.ff.cũmo.Scdo casu,qñ est partiarius pastor, & tunc aut partiarius fructuum, siue fœtuũ, aut partiarius primorũ capitũ,& sic socius,fm Bal.ĩ l.j.C.de fru.& li. expen.& est effectus:quia est socius, vt quia pecora sunt cõmunicata,vel quia conuenit,vt essent socii,damnum fatale est cõmune,vt d. §. si in coeũda.si autem est pastor partiarius fructuũ siue fetuum: vt quia vacca, vel pecora tradũtur in soccitam cũ pacto de fructibus diuidendis,& tunc aut sunt datæ estimatæ rustico,& casu fortuito perierũt,& est commune periculũ. vnde rusticus tenetur emendare domino medietatem estimationis: vt d.§.damna.si autẽ non fuerunt extimate, nec apparet de animo societatis contrahendæ:& tunc totum periculum est domini, & hæc uera,nisi pastor fuisset in culpa:quia tunc totum periculum est pastoris,secundum Pet.& Bal.in d. l.si pascenda. non enim est contracta societas,nisi respectu fructuum,& satis est,ꝙ rusticus ponit operam & impensam,nisi pactum,vel consuetudo faciat transire periculum, in hoc enim standum esset consuetudini;quia quod consuetudine cauetur pro expresso habetur.ff.de edil.edi.l.quòd si nolit.§.qa assidua. & ratio quare extimatio facit transire periculum,est: quia facit transire proficuũ, idest commodum:nam si pecus, vel vacca melioratur in extimatione,medietas melioramenti est domini, alia medietas est rustici,& ita partiuntur,cum diuidunt soccitam,ut sup.patet in 10.q.qui ergo sperat commodum,nõ debet sperare incommodum.C.de fur.l.manifestissimi.§.sed cum in secunda,cũ cõmodum,& incommodum sit circa idem, scilicet circa ipsum principale pecus. Conclude ergo tres casus, interdum totum periculum est pastoris ratione culpæ, interdum totum domini ratione retenti dominij rei inextimatæ, quæ periit casu fortuito, interdum est commune periculum ratione extimationis,secũdum Bal.in d.l.si pascenda.

22 † Vigesimoprimò quæro, vacca fuit data in soccitam, moritur vacca remanente vitulo,an societas duret in vitulo. Dic ꝙ sic,fm gl.in l.si id quod.in verbo remanere.in fi.ff pro so.

23 † Vigesimosecdò quæro,duoũ fratres socii habent duos fundos communes,quos diuiserunt,pars vnius fuit euicta, an periculum euictionis sit commune.Dic ꝙ periculum euictionis est cõe:quia cum diuisio vicem permutationis obtineat, dicendũ est,ꝙ habet locum euictio, sicut in permutatione. C. de re.per l.j.& est hæc quædam permutatio,do vt des, ideo tenetur de euictione socius,& sic periculum euictionis est commune. v.g.fundus non euictus valet 10. fundus euictus valet similiter 10. sed si ista 10. refunderentur socio, cui fundus fuit euictus alteri socio,nihil remaneret,refundunt ergo quinque,& hoc subtili ratione:quia solum mediam habet a consocio,fm Bal.in l.si familiæ.C.fa.ercis.& hoc intelligo verum fm Guil.de Cu.in d.l.si familiæ,quando fit diuisio per modum assignationis rerum,puta ego & tu habebamus duos fundos cões, diuisimus, ita ꝙ tu habebas vnum fundum,& ego alium. Ista diuisio est per modum assignationis, & sic si hoc casu euincatur meus fundus, habeo recursum contra te pro parte tua;quia videor habere ex ꝑmutatione quadam:quia ego diuisi tibi partem, quam habebam in tuo,& ideo teneris mihi pro parte,& sic loquitur. d.l.si familiæ, qñ autem fit diuisio singulorũ corporum, vt si habeamus fundum cõem,& diuidimus per limites & per medium, & hoc casu si quæras,an debeatur euictio,distingue:qa aut euincitur pars mea propter factum tuum, & tunc teneris mihi de euictione, vt pone,ego & tu habebamus hæreditatem communem, diuisimus hæreditatem,& illorum fundorum,qui ibi erãt, quilibet habuit mediã, certe hoc casu,si euincatur, habeo recursum de euictione,vt si tu ante euictionem obligasses fundum, vel medietatem.& ideo si propter obligationem euincitur, habeo recursum contra te.C.communia vtri.iudi.l.si fratres.

24 † Vigesimotertiò q̃ro, vnus ex sociis ex vsura, furto, vel alio maleficio lucratus est,modo damnatur, cuius debeat esse periculum an suum proprium, vel commune,vt sup.in 2.q.5.partis prin.vbi clare dixi,quibus adde, ꝙ si vnus sociorum soluit condemnationem ob proprium maleficium, illud in societate nõ potest imputare,quamuis sint socii omnium bo.& sic facit,ꝙ si vnus fratrum soluit condemnationem occasione proprii maleficii,damnum sit proprium non cõe quamuis hæreditatẽ patris cum alio fratre habeat cõem,ita dicit Spec.in tit.de iudi.in 4.par.spe.ver.sequitur.§.quid si aliter.quod limita verum,nisi lucrum quæsitum ex illo maleficio, ex quo fuit damnatus, fuisset socio cõicatum.l.ꝙ autẽ ex furto.§.fin ff.pro socio.siue sit damnatus a iudice,siue iussus a sacerdote; vt quæsitum ex maleficio restitueret,fm Mar.Sil.in l.ꝙ enim. ff. pro soc.cum præceptum sacerdotis mandantis restitui damnum ex maleficio datum dicatur sententia fm Host.in c.fin.de sepul.& vide in c.q̃q̃.de vsu. in 6.reliqua vide in d.l.2.q.5.partis prin.

25 † Vigesimoquartò quæro,filius res patris dilapidauit,& consumpsit, & viuo patre subripuit, & lusit, deinde iste pater mortuus est omnibus filiis equaliter institutis,fratres dicunt huic,q subripuit,ꝙ tanto minus accipiat,& in parte sua imputet, nunquid possunt eum compellere. Videtur ꝙ non: quia damnum datum viuente patre non venit in ista actione.l.& puto.§.sed si dolo.ff.fa.ercis.Item videtur, ꝙ ei remittere poterat coniũctione personarum,arg.ff.de proba.l.Procula.& ideo videtur, ꝙ cũ pater nihil dixerit in testamento, ꝙ fratres nihil possint petere. C.de inoffi.test.l.omnimodo.& C.de reuo.do. l. fi.in ꝯrium videtur.ff.de pac. l. tres fratres. Dic secundum Guil.aut iste filius erat emancipatus,& tunc siue consideremus crimen, siue pœnam,siue obligationem, siue exercitium, obligatio ista statim nata est:vt ff.de fur.l.si quis vxori,& ideo cũ fuerit quæsita actio patri,ille pater moriens ad hæredes transmittit actionem. ff. de priua deli.l.j.& ideo ad quemlibet pro parte transmissa fuit illa actio.C.de hæ.ac.l.si adulta.si autem erat in potestate, non fuit nata actio,sed obligatio naturalis.l.serui. ff. de vsur.& ideo dicit Guil.de Cu.ꝙ cum non fuerit nata actio,sed solum patri naturaliter obligatus, hæredibus non subuenitur ope actionis, sed ope compensationis,si forte alii percepissent fructus vltra q̃ deberent,& si iste agat, poterunt opponere compensationem. ff. de condi.inde.l.frater a fratre.ff.de compen.l.id quod natura.ff. de nego.gest.l.3.§. si pupillus. & intelligo quòd veniat solum in compensationem simplum non duplum nec quadruplum. ff. fa.erc.l.damno commisso.ff pro soc.l.si id quod.§.si filius, non ob.l.tres fratres, quia ibi fuit factũ furtum post mortem defuncti,secundum Guil.in l.incerti.C.famil. ercis.& Bal. in l.filiæ cuius.circa fi.eod.titu.vide Bal.in auc.ex testamento. circa fi.C.de colla.qui aliter videtur dicere,

26 † Vigesimoquintò quæro, duo sunt socii, qui habẽt domum communem,vnus cõmittit delictum, propter quod debet destrui domus, & cõmittens delictũ hẽt partẽ inferiorẽ,an tota domus debeat destrui.Primò vr̃ dicendũ,ꝙ debeat destrui.l.hactenus.§. de eo opere.ff.de aqua plu.arcen.facit.l.Plautius.& l.linea margaritarum.ff.ad l.Fal.In cõtrarium facit. l. si communem.ff. quemad.ser.amit.ad hoc.l.cum qui.§.pro parte. ff. de his qb. vt indi.& l.2.C.qñ & quibus.4.pars de. & l.non amplius. §. fi.ff.de leg.j.Bar.in d.§.de eo opere.dicit,qñq; quærit,qd sit faciendum ante sn̄iam,qñq; post sn̄iam ante executionem,qñque post executionẽ.Primo casu qñ ante sn̄iam,pone ꝙ quis vadit & ostendit partem superiorem,& petit ꝙ iudex non pronunciet domũ destrui,& tũc iudex si vult potest cõmutare pęnã destructionis in aliam;quia esset incommodũ alterius partis.l.quid ergo.§.pęna grauior.ff.de his qui no.infa.fm Cy.& Bal. in l.& si seuerior. C.de infa.qñq; quæritur post sententiam ante executionem;qa fuit ꝑnunciatũ domũ destruendã & tunc fiscus emat partẽ alterius,& postea destruatur.l.si postulauerit.ff.de adul.& l.non amplius.§.fin.de leg.j.& l.2.C.qñ & quibus.4.pars. Sed si fiscus non vult

vult emere,qd haberet facere iudex vel pars infra videbitis. Tertio casu, qñ post executionẽ; qa domus est destructa totaliter: & tunc põt socius contra socium agere;quia suo facto est damnificatus:vt l.si is cum quo ff.cõi diui.& l.pe.in prin. ff.sol. matr. & l.merces.§.culpæ.ff.loca.Si verò vult contra iudicem agere,q fecit destrui, ad hoc est aduertẽdum. Aut domus prius publicatur & publicata destruitur:& tunc vr̃,ꝙ iudex non teneatur,argu.quia ratione partis potest super toto disponere. C. de ven.re. fisc.cum priua.com l.j.lib.10.Istud procederet,si poneremus fiscum velle,sed si fiscus nõ vult, vt statim dicam,tenebitur actione in factũ.ff ad l.Aquil.l.quemad.§. magistratus.nam lex, quæ iubet domum destrui,debet intelligi sine alterius læsione. l. .§. merito.& § si quis à Principe.ff.ne quid in loco pu.l.Imperator. ff.de fideicom.lib.pro hoc optimè.C.de bo.damna.l.j.ff.de pę.l. Imperator.& l.prægnãtis.verba sunt Bar.in d.§.si eo opere.Bal. in d.l.& si seuerior.dicit,ꝙ iudex debet abstinere se à destructione,& esse contentus sola confiscatione;quia statutum debet intelligi absq; præiudicio tertii,vt d.§.si quis à Principe.nam si priuilegia recipiunt interpretationẽ arctatiuã, multo fortius odia & statuta pœnalia,arg.ff.de lib.& post.l.cum quidam.fa.ff.com. d.l.si is cum quo. ff.de pericu.& commo.rei vendi.l.lectos.Alii dicunt,ꝙ inferior tenetur permutare cum superiore, quod falsum est, qñ res est cõis pro diuiso. Si autem domus, vel turris esset cõis pro indiuiso, bene posset compelli ad diuisionem, & assignaretur ei, vel fisco pars superior ad diruendum,inculpabili autem assignaretur pars inferior,quæ non dirueretur,fm Bal. in d.l.& si seuerior.

27 † Vigesimosextò quæro, tres erant fratres, vnus voluit ire ad stipẽdium,alii sibi expresse prohibuerunt, ipse tñ ad stipendia migrauit,& ab hostibus captus fuit,ab istis hostibus sibi fuit talia imposita, pro cuius redemptione sui fratres pignorauerunt fundum cõem omnibus pro centũ flo. sub usuris, modo cum ipsi volunt diuidere,quæritur,vtrũ tallia, & vsura prædicta debeat in parte ipsius capti imputari. Talis tallia vr̃ causa pietatis esse soluta: & ideo non imputanda in parte redẽpti ab hostibus.C.de cap.l.liber captus,est enim in causam pietatis solutio facta.C.de don.l.si quis pro redemptione. C.de epi. & cle.l.si captiui.ad hoc quod no.Bar.de pec.le.l. sticus. priuaretur successione,si negligens esset in tali redemptione. Contrarium tamen est verius valet quod solutũ est in redemptione eius sibi in portionem eius debet imputari:quia causa ipsius capti fuit solutum,nec vr̃ solutum animo donandi, hoc sentit Bal.in d.l.liber captus.vbi quærit,quid si vnus ex fratribus est captus ab istis de societate, qui dñr latrunculi. l. qui à latronibus.ff.de testa.Si ab hostibus inimicis, ꝙ si alter frater soluit,& ipsum redemit,ꝑt repetere à fratre,qñ frater redemptus potest soluere de suo. Secus autem si non posset soluere de suo,ad hoc inducit. d. l. liber captus. Idem tenet ipse in d. auth. si captiui. quid autem esset in patre,vr̃ secus, vt idem no.in auth.ex testamento C. de colla & etiam in d.auth.si captiui.Et per hoc nõ obstat.Primò, quod in contrariam partem adduxi: quia illa iura loquuntur in patre, præsertim prædicta sunt vera, si fratres ꝯdixerũt. ff. de neg. gest. l.Nesennius.C.eo.tit.l.alimenta,& tenet captiuus redẽptus hr̃e ratũ, quod gestum est pro eius redemptione:vt dicit auth. si captiui,& quod no.Bar.in d.l.stichus.& si quid est solutum in vsuras dicitur interesse ipsorum fratrum, vt in c.2. de fide. & quod no.per Inno.Vnde concludo,dictum redemptũ debere in portionem suam imputare, quod pro ipsa redemptione est solutũ, cum venit ad diuisionem cum fratribus, & ita cõsuluit D.Diony.de Peru.in consi.quod incipit.in Christi nomine talia &c.

28 † Vigesimoseptimò quæro in qõne de facto,quidam mercator de Cortonio nomine Blasius dixit essendo apud Cortoniũ cuidam vecturali,nomine Vannens,de comitatu Perusii,vis tu ire Fabrianum pro duabus salmis pannorum grossorum, quos habeo ibi,& hoc fuit ante pasca natiuitatis, & dictus Vãnes vecturalis rñdit volo,sed non possum ire ante pasca natiuitatis, & ipse respondit vis tu ire facto pascate,rñdit uolo, & sic fuerunt in concordia de uectura,& Blasius dedit sibi literam ad hoc,ut haberet pannos, qui Vannes habita litera reuersus fuit domũ suã, & ibi fuit dieb. ueneris,sabbati,die dñico,& die lunæ,& die martis arripuit iter,& iuit Fabrianum, & data litera habuit pannos, quibus habitis reuertebatur cum ipsis,& cum fuit prope Fractã filiorum Vbecti obuiauit quibusdam de societate dñi Ambrosij,qui aggressi & deprædati fuerunt dictum Vannem de dictis pãnis & bestiis,super quibus ipsos ducebat, & ipsas bestias & pãnos secum ducebat per certum spatium & post dies res inuenta fuit unà ex d bestiis,& certa quantitas dictorum panno.apud certos,quorum aliqui erant capti à d.societate,& aliqui non,& partem pannorum restituerunt habita certa quatitate pecuniæ primo,& antequam ipsos restituere uellent, modo dicit dictus Blasius dicto Vanni restituas mihi pannos; quia ob tui defectũ sunt amissi quia si non iuisti in termino,in quo debuisti ire; qa debebas ire die Lunæ,& tu iuisti die martis,ita ꝙ ob tui defectũ sunt amissi,ac etiam qñ illi de societate obuiauerunt tibi,potuisti incidere funes; quia illi de societate non portassent pannos: cum inuenissent alios cum aliis salmis scotai, & non duxerunt ipsas,& Vannes rñdit,& dicit,ꝙ non tenetur ipsos restituere,cũ non amiserit ipsos ob sui defectum,sed casu fortuito. Bal. super hoc puncto breuibus verbis consuluit, ꝙ periculum mercatoris fuisset,cuius erant panni,& non vecturalis; quia casu fortuito,& non culpa vecturalis sunt amissi.ff.commo.l.si vt certo. §. nunc videndum.& de reg.iur. in l contractus. cum si. Quidam. D. Anto. consuluit contrarium, & facit mentionem de consi. Bal.& dicit ipse. Primò ostendam, ꝙ de iure dictus Vannes vecturalis teneatur ad restitutionem pannorum,& omnium expẽsarum exinde factarum.Secundò dicit ille respondeo ad allegata per Bald. in contrarium per modum consilii.Super dicto pũcto &c.super quo puncto Bal.iterum consultus est, cuius verba sunt hæc, valet in nomine Dñi amen,pridie consului breuibus verbis super puncto cuiusdam controuersię,quæ est inter quendam Blasium de Cortonio mercatorem, & quendam Vãnem vecturalem de comitatu Perusij occasione quorundam pannorum dicti mercatoris derobatorum dicto vecturali prope Fractam per societattem Do.Ambro.& dixi periculum fuisse mercatoris,cuius erãt panni,& nõ vecturalis; quia casu fortuito nõ culpa vecturalis panni amissi sunt.Sed quidam D.An.consuluit contrarium,& facit mentionem de cõsilio meo, & dicit, ꝙ nõ examinaui bene punctum quæstionis, cum ex puncto fm eum mora præcesserat casum, & sic est periculum debitoris l. quod te.ff.si cert.pet.cum sua vulgari materia.Item culpa pręcessit casum;quia non fuit iter arreptum per vecturalem in termino, & sic quia contra pactum fecit,dicitur esse in culpa.ff loca l. videamus.& quod ibi no.Item dicit,ꝙ incidit in angustias,eo ꝙ se arctauit:vnde sibi imputet.ff si quis cau.l.2. §. si quis. tñ formaliter autem verba puncti talia sunt. valet ꝙ dictus mercator dixit dicto vecturali,vis tu ire Fabrianũ pro dua. salmis pannorũ grossorũ,quos habeo ibi, & hoc fuit ante pasca natiuitatis, & dictus Vannes rñdit.sic,volo,sed non possum ire ante pasca,& ipse rñdit,vis tu ire facto pascate,qui respondit sic,volo,& sic fuerũt in concordia de vectura,& Blasius dedit sibi literã,vt haberet pannos,qui Vannes habita litera reuersus fuit domum suam, & ibi stetit die veneris, sabbati, die dñico, & die Lunæ, & die martis arripuit iter &c.Dicit ergo prædictus do.Ant.ꝙ prima dies post pasca interpellauit pro hoĩe,& dictum vecturalem in mora cõstituit,& etiam in culpa;quia pactum non seruauit. & ideo fecit trãsire periculum casus fortuiti.ff.de verb.obl.l.si seruum stipulatus fuero.§.an filius & §. effectus. & § nouari. ff. deposi.l.si in Asia §.fi.cum si.sed salua reuerentia sua iste inconsideratissimè loquitur,siue pũctum inspiciat, siue iuris rationem consideret: debet enim scire id, quod est omnibus notum, licet verba dicti pacti saperent certum terminum ad iter arripiendum, quod nõ est verum,& pro tãto,nec interpellat,tñ dictus Vecturalis, cum conuentio fuisset simplex & non pœnalis,potuit moram itineris purgare,vt no.in l.si insulam,& in l.magnam.§. sequitur. & in l.& si post tres præsertim infra paucos dies, & cũ pro tunc nõ interesset mercatoris,vt l.si ita quis.§. sciẽtia. cum si vulgaribus, & ex quo moram,si quam commisisset, celeri profectione purgauit,iam periculum ad eum non pertinet.ff.de noua.l.quotiẽs § vnde Marcellus.ff.de condi. fur.l.in re furtiua ff. de verb. obli. l.continuus.§.item qui insula.in fi.& l.interdum § vlti. ff.de cõsti.pec.& de locato.c.potuit.cum si.& non ob.ar.de culpa; quia non est aliud hic culpa,q̃ cessatio,vel mora fm eum,& ideo eãdem respon suscipit.s.negatiuã, ꝙ est hic præfixa certa dies post pasca ad iter arripiendum, & ideo non est verum eum cessasse, nisi probatur eum potuisse commodo proficisci, & noluisse. ff. de fidei.li.l.Thais.§ j.item quia talis culpa,siue sit mora tñ, siue sit aliud q̃ mora,tñ purgari ꝑt. ff.loc.l.si in lege. §.colonus.ver.si ꝙ paucis diebus,& ibi dicit gl.no.paruam moram non considerari,cum damnum non afferat,& si dicatur hoc attulit damnũ, si mora esse dicatur,& hoc ex euentu damni. Respondeo euentus fuit casu fortuito,non ꝙ tarditas profectionis esset ad casum ordinata: hoc enim nullo cõsilio casibus inopinatis obuiari ꝑt, & custodia aduersus vim parum proficit.ff.de act.emp.l.si ea res quid ergo in isto vecturali culpatamplius die martis, quo iter arripuit,nullum erat mercatoris interesse causatum, & per ꝯñs nec noua obligatio successerat, & ideo dictum est suffecisse ante cõmissam obligationem proficisci, cũ nõ solum debitoris facto,sed etiam facto suo quis excusetur ab obligatione futura. ff. ad l.Ro.de ia.l.si vehẽda.§.idem iuris.& ibi no Sed nec aduertit punctum:nam in eo allegatur mora vnius diei tãtum s.dici Lunæ & vecturalis dicit, nec alia pars diffitetur in puncto, qui est formatus de partium voluntate,& cui standum est.C.de prob.l. j.ꝙ illa die fuit pluuia, & tempus profectioni ꝯtrarium,vnde excusatus est.ff.de pub.l.Cæsar.ff.de verb.obl.l.continuus §.cũ ita. hoc etiam cito potest liquere. Item dies Lunæ erat dies solennis;quia erat festum Innocentum.de conse.dist.3. pronunciandum,qua die licitum erat feriari i.vacare ab opere. 15.q.4. placita,sicut vacant fabri & textores,ita ꝑnt ocio vacare vecturales; quia in honorem Dei faciũt, & ideo non culpantur,& ideo tenet ratione moræ cessantis,& culpæ non subsistentis,tum beneficio celeris profectionis, tum etiam ꝑꝑ angustias temporis, & ita dico

ita dico & cōsulo, & aliàs ꝯsului ꝓ vecturali. Nō ob.l.2 § si qs tñ.
ff. si quis cau. quia hoc non arctauit, immo celeriter profectus
est, & in illo §. est casus contra allegā. & debuit melius inspicere
ius, & factum, & nō ob. l. item quæritur. §. j. quia hic tempore in
se congruo & opportuno & securo existēte itinere tēpore quo
iter arripuit non incongruo; licet enim gens casus fatale dānū
attulerit: tñ hoc casu non culpæ conscribēdum esse superius ꝓ-
baui, & probatur in §. in exercitu. & §. vis maior. & in l. contra-
29 ctus cum simi. verba sunt Bal. in d. consilio. † Vigesimooctauò
quæro, casus talis contigit in quoddam instrumento, in quo
vnus socius vendidit partem suam alteri quorundam molendi
norum & clusæ reseruatis ꝑꝑ pretium non solutum vltra quas-
dam quantitates quas pepigit pro eo pretio fructibus certi tē-
poris. i. vnius anni, reperiuntur hæc verba formaliter. Teneatur
etiam dictus emptor oībus suis sumptibus & expensis manute-
nere, & aptari facere d. clusam, & locum, & d. molendina, vt ex-
pedierit, nec pro ipsis manutentione, & aptatione dictus vendi
tor in aliquo teneatur. Accidit, ꝙ fuit diluuium valde magnū,
& insolitum, & d. molendina irreparabiliter destruxit, & d. clu-
sam & locum proprium d. clusæ, & molendinorum prorsus in-
utilia reddidit, & multa alia maxima dāna intulit dicto empto
ri in domibus & terreno prope positis, necnon & aliis habenti-
bus in d. Tiberi. Modo quæritur, vtrum dictus emptor ex virtu-
te dictorum verborum dicto venditori ad aliquid teneatur, &
dicendum ꝙ non causis & rationibus infra scriptis: tñ ad euidē
tiam sunt præmittenda quædam, quæ ita naturaliter sunt vera,
quæ non possunt negari. & primò, ꝙ ꝑꝑ fortunam aquæ & con
tinuum eius impetum non possunt molendina & clusa in eadē
qualitate manuteneri, nisi sicut successiuè expedit reaptando,
quando destruuntur in totum, vel deficit aliquid: nec enim au-
xilio, nisi vis diuina interueniat, conseruari possunt, & est molē
dinum simile ædibus, quæ conseruantur reficiendo. ff. de ser. vr.
præ. l. eum debere columnam. item simile homini, qui non con
seruatur nisi per restitutionem deperditi, vt dicunt philosophi.
ff. de iud. l. proponebatur. ff. de neg. gest. l. siue hęreditaria. de ver
bo. signi. l. impensæ. tñ qñ superuenit vis diuina, & fulmen de cę
lo, vel grando, vel naufragium, impossibile est rem, vel hominē
conseruari, & id natura manifestum est. ff. de act. emp. l. si ea res.
ff. de verb. ob. l. inter stipulantem. §. sacram. cum si. Prima igitur
ratio est ista, ille, qui promittit factum hominis, non tenetur de
facto fluminis; quia non promittit factum fluminis, quod vi di-
uina accidit. ff. de dam. infec. l. fluminum. §. Seruius. ibi. fluminis
&c. & l. dāni infecti quidam. ibi vi. extrinsecus &c. vbi est casus
ad literam. ff. de reg. iur. l. contractus. vbi est etiam casus ad lite-
ram. Secunda; quia casus fortuitus non fuit prouisus, ergo non
tenetur promissor de casu fortuito. l. sed & si quis. § quæsitū. ff. si
quis cau. l. j. C. commo. per Cy. & est ratio; ex casu nascitur exce-
ptio, & futuræ exceptioni nō intelligitur quis renūciare, vt no.
Gui. de Cu. in d. §. quæsitum. Tertia; quia iste casus fuit ita repen-
tinus, & ita insolitus, & periculosus, vt ira Dei potius q̄ natura
casui coniuncta videretur, & isti casus, qui excedunt vsum & cō
siderationem humanam non veniunt in promissione, etiam si
esset promissus casus. ff. de contrah. emp. l. fistulas. §. frumenta. ꝑ
Bar. & no. ff. de neg. gest. l. cum alicui. & ff. ad l. Aquil. l. quemad-
modū. §. in hac illud. in verbo subita. ibi tex. expressus, & l. si pu-
tator. ibi. cum diuinare, & in l. si quis fumo. in verbo magna vi.
& in l. si ex plagis. § fi. in verbo casu magis q̄ culpa. Guil. de Cun.
allegat illum §. frumenta. pro casu huius quæstionis in d. §. quæ-
situm. Quarta; quia emptor non suscipit in se periculū, sed quā-
dam curā, & solicitudinem socialem, quamuis suo sumptu vi-
tiatum est solum siue area, vnde hoc detrimentum non venit,
cui vitium soli permiscetur, etiam si esset susceptum periculū.
ff. loca. l. opus. & ibi per Bar. multomagis vbi perici nō est facta
mentio. Quinta: quia iste casus similis est casmati, vbi solum. i.
area vadit in profundum & liberatur debitor. C. de iure emphi.
l. j. nam & hic area quantum ad vsum molendini & substantiā
eius mortua est, & ibi refici non potest. Sexta, quia iste casus ap-
pellatur tempestas, quæ non venit in contractu, nisi de ea fiat
mentio specialissima. ff. de publi. l. Cęsar. & l. 2. §. pe. ff. si quis cau.
Septimò: quia ab omni promissione facti intelligitur exceptus
casus fortuitus, nisi de eo nominatim fiat mentio, vt expresse
no. Bar. ff. de uer. ob. l. stipulatio ista post prin. nā naturaliter hoc
hoc inest. Octauò; quia omnis promissio facti habet hanc taci-
tam conditionem, uidelicet nisi iusta causa impediat. ff. de ver.
obl. l. in stipulatione si calendis. per Bart. Item intelligitur hæc
conditio, quantum est mihi possibile custodiam. ff. loc. l. in l. lo-
cationis. in auth. iusiurandum quod præstatur ab his in duobus
locis in tex. Nonò; quia casus de extinctione areæ est casus inco
gitatus; quia nunquam alias contingit, & qui cogitari non de-
buit, ideo promissor non tenetur, de uerb. obli. l. inter stipulan-
tem. §. sacram. tam enim insolutam aduersamq; fortunam spe-
ctare non debuit. Decimò: quia extinctio subiecti extinguit sub
stantiam rei in dispositione hominis. ff. de leg. 3. l. 10. §. si rem. ff.
de sol. l. qui res. §. areā. ff. de vsufr. l. 2. Vndecimò, ille qui promit-
tit manu tenere parietem ad sustentandum onera uicini, si pa-
ries cadit, tenetur reficere parietem eiusmodi. i. eadem specie, i.
forma & qualitate, & idem intelligatur. ff. de ser. ur. præ. l. eū de-
bere columnam, quia omne futurum habet tacitam conditio-
nem de possibili. ff. de verb. obl. l. interdū. & l. si homo. per Bart.
& dato spatio legitimo. de verb. obl. l. & ideo. & l. cōtinuus. § itē
qui insulam. & in eodem loco. In alio non tenetur reficere, nec
aquam subsequi. ff. de aqua quot. l. hoc iure. §. si aqua. vbi est ex-
pressum. Duodecimò; quia illa verba, & expedierit, quoddā tē-
peramentum sunt absolutæ locationis, vt redigātur ad arbitriū
& sensum boni viri, & primò dico, ꝙ dictio, vt, seu prout, idem
est dictum, ꝙ sicut tempus requisierit, sicut pro tempore expe-
dierit, sicut æquitas dictauerit. C. de eden. l. edita. ff. de relig. l. si qs
sepulchrum. §. sumptus. & l. vt si quis. §. si colonus. ff. vbi pu. edu.
debe. l. 2. §. modus autem. ff. de exercitoria. l. Lucius. §. quare est
modus in rebus. ff. de verb. obli. l. si ita quis. §. ea. l. C. de annonis
& tribu. l. pro locis. & l. mediterraneæ. lib. 10. C. de nauicu. l. cū
nauiculariorum. in verbo pro mercedula: sed omne quod tem
pus exigit de necessitate & pro vtilitate consequendorum fru-
ctuum, factum fuit per dictum emptorem, sicut notorium est.
Decimotertiò, ꝙ tres sunt casus. Primus manutentionis, qui si-
gnificat punctaliter eundem statum, & eundem situm, & eandē
qualitatem. Sed quia hoc est præcisè impossibile de natura in
aqua, quæ semper rodit & semper mouet. Sequitur subiunctiuè
& transitiuè de primo capite contractus inde ſm caput ipsius in
pacto possibili surrogatum loco impossibilis valet. Sed pone, ꝙ
istud est impossibile ꝑꝑ eorum naturam; quia non potest apta-
ri eodem vel simili modo, certe iste est omissus. de verb. oblig. l.
quicquid astringendæ. vnde considera ordinem scripturæ: nam
prima pars incipit à manutentione, quia non potest esse multū
duratura per seipsum, transit ad secūdum caput. s. ad aptionem,
& si istud secundum caput esset possibile in eodem loco debet
reaptari. Si autem nō est possibile, impossibilium nulla est obli
gatio; quia impossibilium nulla est solutio, & nulla executio, vt
in regula iur. nemo enim tenetur ad impossibile. de exc. tut. l. Ti
tius. §. fi. Item verbū, manutenere, significat expensas in reficien
do non in faciendo aliud nouum alterius generis ædificiū. Sic
si maritus habet in dotem molendinum, tenetur reficere, & la-
pides amotos reponere. l. j. in fi. ff. de impen. in reb. do. fac. non tñ
tenetur facere turrim lapideam, vel pilastros ad sustētationem
molendinorum. vnde leges quę loquūtur, ꝙ vir tenetur, loquū
tur in reficiendo, vel loquūtur in moderatis expensis, quæ pos-
sunt fieri de fructibus dotis. ff. sol. mat. l. si cum dotem. §. finautē
in sęuissimo. cum enim nesciatur, quāto tempore matrimoniū
sit duraturum, non tenetur ancipitem expensam facere de sua
bursa, licet factam possit repetere. facit. l. rem in præsenti. §. sed
nec ob impēsas. C. de rei vx. act. ista in casu nostro necessaria nō
sunt; qa obligatio est limitata ad certū locū, & (vt ita dixerim) ad
locum loci. Decimoquartò; quia emptor non promisit vendi-
tori tenere molendinum macinabile, nec promisit ei reficere,
nec re acquirere molas, vnde si ædificium, quod dicitur molen-
dinum, & clusa fuissent in figura, tñ nulli fructus fuissent perce
pti, & fuissent fructus æquè perituri, ideo non tenetur. ff. ad l. ro.
de iactu. l. si vehenda. § idem iuris. vbi no. plene in l. quod te. ff.
si cer. pet. per alios. & Bar. Sicut si promitto abbati manutenere
causa panile, quod non afferebat fructus remotis campanis, nō
teneor manutenere campanas, nec instrumētare cāpanile, licet
parochiani non audientes campanas non vadant ad ecclesiam
ad faciendum oblationes: vt l. quicquid astringendæ. ff. de verb.
obl. si sunt destructæ, vel vi ventorum ereptæ, non teneor, nec
potest mihi dici, tu debebas nouis pontonibus firmare, vel de-
bebas claudere fenestras campanilis, quod si fuisset factum, ven
tus non exportasset eas: hæc enim ambages sunt. l. j. circa med.
C. de sen. quę ꝓ eo quod interest. porrò mola, quę mobilis est,
non debet refici, sed meta. i. inferior pars molæ, quæ est infixa
& immobilis est. ff. de iun. inst. l. cum de lanionis. §. asinam. ſm
naturam casuum illius. §. vnde casus contingens in mola non
pertinet ad dictum promissorem, sed ille solus casus sufficit ad
impediendum redditum. Decimoquintò; quia realiter & pro-
priè loquēdo, etiam si quis promisisset reficere macinas, & alia
instrā vtilia molendini, ꝙ hic promissum non fuit, tñ posset di
ci illud, quod alibi dicit iurisconsultus, vetera explicare & con-
seruare, prout æquum est, necessarium est, noua tñ inchoare mi
hi necesse non est. ff. de neg. gest. l. nam & Seruius. §. si vino. & ibi
est casus, ꝙ manutenere significat vetera. i. ea quæ olim posita
sunt in substantia non noua; quia idem est dictum cōseruare &
manutenere, vnde demonstrat præcedētem figuram loci: ꝓut
approbat l. Rutilia Polla. & l. in l. ff. de contrah. empt. Decimo-
sextò, si referamus nos ad arbitrium boni viri, quod iacet inclu
sum in uerbo expedierit. ff. de fideicom. liber. l. Thais. §. Lucius.
& ad libram iustitiæ considerandum est, ꝙ finalis causa istius ꝓ
missionis fuit, ꝙ dictus uenditor debebat recipere fructus illius
anni, unde gratia fructuum illius anni breuis temporis fuit di-
ctum, ꝙ illas expensas, quæ contingerent uenditori pro reserua
tione fructuū faceret emptor solus, & hæc est simplex ueritas,
& nihil aliud substantialiter fuit dictum, nec cogitatum: ad hūc
ergo

ergo sensum veritatis trahendus est sensus scripturæ, & istud so-
nare debet per viuam rōnem: nam oīs qui occasione fructuum
breuis temporis tenetur agnoscere onus expensarum, nō tene-
tur facere expēsas ad perpetuam rei vtilitatem, sed eas demum
quæ sunt gratia consequendorum fructuum, & quas consueuit
facere ille, qui habet considerare solum de fructibus illius tpis,
sicut si esset coptimator, qui hoc promitteret. ff. sol. matr. l. fru-
ctus. ff. de vsuf. l. hactenus. hoc no. Bar. ff. de impē. in reb. dotalib.
factis. l. impensæ. & per notata ibi per Bart. deciditur iste passus.
Pręterea, cum quęritur, vtrum debitor, qui non obligauit se ex-
pressè ad casum fortuitum, teneatur de casu. Dñt Guili. de Cun.
Cy. Ray. & alii Doct in §. sed interdum. distinguendū fore. Nā
aut nulla culpa pręcedit, & non tenetur de casu, & istum arti. ꝓ-
sequitur Dy. de ver. obl. l. cōtinuus. §. cum quis. aut præcedit cul-
pa, & tunc refert, aut illa culpa non instruebat casum. i. non ten-
debat ad casum, & non tenetur. ff. quod vi aut clam. l. si alius. §.
est & aliud. & non oē. de statulib. Aut erat ordinata ad casum, &
tunc refert, aut talis culpa non veniebat punienda ex natura cō
tractus, vt in culpa leuissima in contractu vltro citroq; obliga-
torio, qui celebratur gratia vtriusq;, & non tenetur. ff. commo.
l. si vt certo. § nunc videndum. & no. ff. de neg. gest. l. siue hæredi
taria. Aut purgabatur per actionē ex eo cōtractu, & tūc refert.
Aut casus nihilominus contigisset, & hoc est certum, & non te-
netur, vt ff. ad l. ro. de iactu. l. si vehenda. §. idem iuris. & l. & in to
tum. de impen. in reb. dota. factis. de act. & oblig. l. is qui. Aut cer
tum est, ꝙ non contigisset, & tunc tenetur. ff. commo. l. si vt cer
to. § sed interdum. Aut est dubium, & tunc reus absoluitur. C.
de pig. act. l. quæ fortuitis. Sed hic in isto emptore nulla reprehē
ditur culpa, & maximè; quia de tam subito & diuino casu non
potuit diuinare, sicut de multis aliis, quæ contigerunt in ciuita-
te & in domo sua, cui potest dici. prophetiza, quis te percussit.
Ex his apparet, ꝙ ille, qui dicit casum venisse per culpam com-
missam in omittendo, debet probare, ꝙ si illud nō fuisset omis-
sum, casus non contigisset, ꝙ in casu nostro probare factum ꝑ
rerum naturā est impossibile. Si diceret, tu emptor potuisti &
debuisti facere, tu scis te mentiri, maximè, quia nec instrumen-
tum hoc dicit, nec verba aliqua de hoc fuerunt, nec fuit dictū,
nec cogitatum. Ego credo, ꝙ ipse aliàs sit verax, & ꝙ in hoc er-
ret. Sed si fallor in opin. mea, oportet dolo, mendatio & malitię
suæ resistere per vias & modos qui sequuntur & de iure. Et pri-
mò: quia oīs promissio determinata ſm locum, ita determina-
te includit illum, ꝙ oēm alium excludit. ff. de eo quod certo lo
co. l. 3. §. si quis. vers. quemadmodum. Sed hoc opus promissum
fuit determinatum loco. s. loco molendinorum & clusæ. Nam
locus prędicatur de parte inferiori rei, nō de parte extrinseca &
remota, & quę eidem corpori nō cohęret. ff. de ver. sig. l. locus,
vnde ex ipso instrō colligitur veritas. Itē non tenetur quis face-
re expensam dubiam. Dubium enim erat per ipsam rerum na-
turam, an sperones essent profuturi vel non. vnde dubia reme-
dia nō tenetur quis adhibere cum sumptu, nec pro incertis suū
patrimonium certū euertere. Vnde in dubiis dicit lex, ꝙ tutius
est non nauigare, & tutius non ædificare in arena. Immo plus:
quia ipsa veritas declarauit eos fuisse ꝓfuturos. Itē sperones ni-
hil faciunt ad clusam, quæ fuit versa in ruinam, nec ad lectū flu-
minis, qui fuit arenatus, adeo ꝙ etiam si molendina stetissent in
pede, tñ non macinassent. Item coptumatores erāt equæ migra
turi, tum propter diluuium & arenationem aluei, & clusæ, tum
propter macinas, & alia vtensibilia, quæ deficiebant in molēdi-
nis, quæ non tenebatur reficere dictus emptor, & sic nullo mo-
do interfuit, nec interest dicti venditoris sperones factos fuisse:
qui nullum ei commodum exinde laturi. Tertiò: quia, qui pro-
mittit domini, non tenetur facere alia ædificia, q̄ ipsam domū,
ēt si per illa alia perueniatur ad domum, vnde non strueret viā,
& qui promisit facere stagnum, nō ꝑꝑea promisit facere viam
& aqueductum; quia diuersa corpora sunt. ff. de excep. l. sed si an
te. Expēsa enim diuisa est, & diuersa opera. ff. de neg. gest. l. cum
actum. §. fi. & ꝑꝑ vnus non teneor ad duo, ēt si separari non pos
sunt. Sicut si ego promitto ponere tectum in domo, non ꝑꝑea
teneor facere parietes, licet tectum sine parietibus poni nō pos-
sit, vt l. eum qui ædes. de vsucapio. licet superius non posset esse
sine inferiori, quia non potest sustentari in aere, de damno in-
fec. l. quod conclaue. Vnde qui promittit manutenere tectum,
non ꝑꝑea promittit manutenere parietes, & qui promittit ma-
nutenere molas, non ꝑꝑea promittit manutenere molendinū;
quia qui promittit accidens, non promittit subiectum suū, nec
econtra. Vnde si promitto seruum in genere, non propterea ꝓ-
mitto esse coquum, vel textorem, vel molendinarium. de leg. j.
l. legato generaliter. & l. Titiæ textores. Quartò; quia verbum,
manutenere, non significat manutenere per aliquod aliud à re
motis adiūctum; quia sic posset dici, tu debuisti super illam clu-
sam facere aliam, quod est falsum: nam ita non potest dici, tu
debebas manutenere per aliud accidens separatim à re, sed per
modum consuetum in loco illo tantum, vt l. venditor. §. si con
stat. communia prædiorum, & hic nunquam fuerunt spero-
nes. Vnde qui promisit acconciare molendina, non tenetur fa-
cere sperones inconsuetos, & insolitos; quia de insolitis nō in-
telligitur cogitatum. l. Mela. §. j. de alimentis & cibariis legatis.
de aqua plu. ar. l. si prius. §. recte. versi. non enim. vbi est casus ad
literam. Et firmatur hoc moribus ciuitatis & æquitate naturali,
quæ contractus bonæfidei interpretatur, vt ff. pro so. l. si socius
pro filia. Nam quando quis coptumat molendinum molendi-
nariis, promittit conseruare ipsum macinans. Si destruitur, sibi
coptumum non debetur, nec tamen condemnatur dominus
ad interesse, sed stat in suspenso, donec reficiatur; quia ista est
natura contractus, vt l. habitatore. & l. si fundus locum. quando
dies legati cedit. l. Firmio. in princi. Quintò; quia in isto contra-
ctu non venit leuissima culpa, nec per eam casus nedum casus
simpliciter. l. si vt certo. §. nunc videndū. ff. commo. & per Bart.
in l. quod Nerua. Bart. etiam no. in l. etiam. §. licet. sol. matri. &
est expressus text. & gl. ff. loca. l. in naue Saufeli. §. si ita. & l. Mar-
tius. & l. si merces. §. vis maior. & §. qui columnam. Sextò; quia
non tenetur quis insolita aggredi. ff. de nego. gest. l. si negocia.
Nam qui consueta facit, ab omni culpa immunis est, vt patet in
q. de equo relicto in pascuis, & puto bonam fidem cū industria,
quam dedit ei Deus, sufficere. ff. de neg. gest. l. Pomponius. ff. de
condi. & demonst. l. quamuis. & no. ff. de iureiur. l. eum qui. § in
popularibus. Septimò; quia sperones à domino ante casum fue
runt per dictum emptorem præordinati, & pro rato debet ha-
beri, quod fuit vtiliter gestum ac etiam inchoatum. ff. de nego.
gest. l. Pomponius in negocio. in verbo, & quæ tamen, & ibi ple
nè no. Vnde nulla culpa est, si fortuiti casus iniquitas operā be-
ne inchoantis euertit. ff. de neg. gest. l. sed an vltro. § j. & fi l. suc-
cessori eius. § fi. immo pro facto habetur, quod vtiliter inceptū
est, nedum ad excipiendum, sed etiam ad agendum, casus est ad
literam ibi. Octauò; quia si tutor promittit rem pupilli saluam
fore, idest manutere. Et ponamus, ꝙ ista res sit nauis, & merga-
tur tempestate, certum est eum non teneri. C. de neg. gest. l. tu-
tori. de vsufr. l. arboribus. §. nauis. multo fortius idem in socio
redditnum, & in quolibet bonæfidei contractu. Nonò; quia ver
ba debent intelligi ſm naturam contractus, de vsuris. l. si stipu-
latus. Sed de natura istius contractus nō venit casus, nec etiam
culpa leuissima, si qua fuisse. ff. locati. l. si vt certo. §. nunc viden-
dum. & §. quod verò senectute. ꝙ nisi mendaciter & per calum-
niam dici potest, non secundum veritatem. Præterea ista verba,
sicut expedierit. s. pro tempore. Nam huic verbo, expedit, sem-
per intelligitur annexum tempus. l. j. in prin. ff. de exercitoria. &
est expressius de verb. obl. l. continuus. §. item qui insulam. de-
bent intelligi in hoc actu societatis fructuum, scilicet vtriq; par
ti nō vni ex sociis. ff. pro soc. l. actio. §. Labeo. vbi est expressum.
& ff. de solutio. l. cum stichus. Vnde ista verba sunt tiriaca cōtra
venenum; quia arbitrium boni viri insertum omnem machina
tionem excludit. ff. de procu. l. non cogendum. §. at qui iustas, &
l. Lucius. de exercitoria. Decimò, ꝙ nihil de speronibus sit pro-
missum, vltra omnia prædicta sic patet, quia quando copula ca-
dit intra actus duorum verborum, quorum posterius potest
aliud informare, & qualificare, certum est, ꝙ informat illud. ff.
de vino legato. l. fi. §. cui dulcia. & determinat & restringit ver-
bum indefinitum, de verbo. significatio. l. si cum fundus, & præ
cisum verbum recipit naturalem & rationabilem modificatio
nem. ff. de oper. liber. l. cum libertus. §. in omnibus. & similiter
quādo copula habet in se limitationem localem, totum ante-
cedens intelligitur de eodem loco, de penu lega. l. nam quod li-
quidæ. §. si cui penus. Sed hic dicit, & aptari facere dictā clusam
& locum, totum refertur ad intra locum, & ad effectiua loci, &
de substantia eius, de contrahen. emp. l. pacta cōuenta, & sic de
solo acconcimine intra locum non de speronibus est dictum.
Et no. ꝙ si aliquis aliter interpretaretur instrumentum intenta-
ret falsum re, & consilio præterquam notarius hoc interprete-
tur, de appellationibus. l. ab executore, quem credo veritatem
dicturum. Item quæritur: cum istud diluuium fuerit die vltima
Octobris, & ista molendina essent coptumata pro certis corbi-
bus frumenti annuatim præstandi de quatuor mensibus in qua
tuor menses: tamen in hyeme parum fructabant, sed propter
æstatem quasi totum coptumum præstabāt, quæ æstas tota erat
transacta, vtrum coptumatoribus debeat remitti coptumum
pro rata numeri dierum pręstātium de hyeme, an pro rata qua-
litatis dierum habito respectu ad vtilitatem. v. g. Pone coptu-
mati fuerunt pro quinquaginta corbibus in æstate. Coptuma-
tores lucrati fuerunt quadraginta corbes de fructibus. Vnde
propter semestre hyemale non perdidere nisi decem corbes.
An sub prætensione casus debeant lucrari & locupletari. Dic
ꝙ non, sed debet considerari qualitas dierum arbitrio boni vi-
ri, vt in hoc alio exemplo. Locaui tibi domum, quæ erat in nun
dinis pro vno anno pro decem in toto anno. Ista domus non
erat vtilis nisi octo diebus nundinarum: tu habuisti illos octo
dies, qui sunt finalis causa pensionis, licet decima die superue-
niat casus migrandi, non tamen fiet tibi remissio pensionis tre-
centorum quinquaginta sex dierum. l. quod si domus. ff. loca.
sed arbitrio boni viri. Item si locarem tibi vineam de mense Se
ptembr. pro vno anno, & recollecta parte vindemiæ migrares
propter

propter hostes, non propterea pro numero dierum fiet remissio mercedis, sed pro vtilitate eorum, argu.de verb.oblig.l.cum qui certarum.in princip.& no.ff.solu.matr.l.diuortio. Vbi ergo vtilitas præuenit tempus finiendæ locationis effectus vtilitatis considerandus est, nõ numerus dierum. Ex quo sequitur, quòd nec emptor, de quo in prioribus fit mētio, etiam si expresse casum suscepisset, tenetur, nisi quatenus in hyeme posset fructificare ipsi venditori, & non pro eo quod fructificatum est in æstate præcedenti, & illud est proportionale ad iustitiam. Item quęritur, pone quòd dictus emptor suscepisset in se casum fortuitum, & omnem aduersam fortunam, & casu molendina sunt destructa, vt præmittitur, & tempore casus corbes frumenti valebant duos florenos, post verò valebat decem. An consideretur tempus casus fortuiti, an tempus postea sequens. Dico, quòd tēpus casus metitur interesse, qđ est in dicta promissione; quia promissio ad illud tempus refertur, quo incipit esse in obligatione, & postquam interesse incepit esse in obligatione, facta est nouatio.ff.de noua.l. fundum cornelianum. & si consideratur tempus conditionis.i.casus fortuiti in conditione positi, in quo casu consistit obligatio, nec potest post rem peremptam casu crescere obligatio & interesse, hoc no.ff.de neg.gest. l.siue hæreditaria. Idem aliud est subsequi periculum fortunæ, aliud subsequi periculum veræ culpæ, & si non fictæ vel imaginariæ: fortuna enim damnum dat in spe, & ideo spes sola extimanda est, etiam si culpæ causa alia esset, quòd econtra non est verum, nisi culpa habeat in se dolum verum, vel præsumptum. Ita dicunt omnes Docto.& maximè do.Guil.de Cu.in l. vinum. ff. si cert. per. Item iste casus respicit spem futuræ perceptionis grani. Vnde est similis casui, quando quis dedit damnum in herba frumenti; quia æstimatur, quanti tunc spes illa poterat vendi, & nihil vltra debetur secundum veram opin. Iacob. de Aret. vt ipse not.in l.cedere. ff.arborum furtim cæsarum. hanc opinionem approbat Ioan.And.in add.Specu.de iniuriis & damno dato, in additioni.suis ibi.licet variet, ita dicit Bald.in consi. quod incipit. In Christi nomine amen. talis casus est in quodam instrumento &c.

30 † Vigesimononò quæro, quidam mercator fecit sequestrari res alterius mercatoris, & proinde damnificatus est ille, cuius merces sequestratæ sunt, quia vendi non potuerunt. Deinde reuocatum est sequestrum, & iudex, qui reuocatoriam dicti sequestri sententiam tulit, de damnis & interesse nullam fecit mentionem. Demum petuntur damna & interesse, opponitur, ꝙ non possunt peti; quia de calumnia agentis non potest quæri nisi in eodem iudicio, vt C.de fiuctibus & litis expen.l.terminato, vt C.de iudiciis.l.sancimus.per Docto. In contrarium dicitur, quòd dominus calumniator tenetur criminaliter crimine stellionatus, quia est in dolo, & deficit titulus criminis, ergo ciuiliter tenetur ad interesse. Nam vbicunque delictum concernit rem familiarem, ex eodem delicto nascitur ciuilis & criminalis.ff.de fal.l.qui nomine.C.quando ciuilis actio præiudic. criminali.l.j.& no.in l.fi.ff.de pri.deli.ego aliàs consului agi posse per l. rem quandam. ff. de do. & l. si oleum. & nunc consulo, quòd ille, qui turbauit mercatorem in venditione rerum, quas possidebat, tenetur ei ad interesse, vt no.ff.vti possidetis.l.duo.§.fi.in fi. vltimę glos. cui glosæ etiam sapientissimi stare debent, & ibi videant, & l.terminato. nihil facit ad factum, nec id quod notatur in l.sancimus.C.de iudi.quia hic agimus de interesse rei principalis, quod semper peti potest. Vnde cum contra istum (vt video) mercatorem, qui vocatur dominus Iac. liqueat ex probatis sententia pro eo lata iniquissimè debet emendari, & consultor qui pro domino Iacobo consuluit, considerauit probabiliter vim iudicii moti à principio, sed non mouendi. ff.de infamibus.l.debuit enim. Illud est certum, quòd dominus Iaco.cum nihil probauerit, præsumitur calumniosè mouisse litem.l.j.ff.de aduocatis diuersorum iudic.c.j.de elect.lib.6.in fin. Item non considerauit, quo iure veniat interesse, quod est rei pretium. Est enim aliud rei pretium, aliud impensa.ff.de conditio.& demonstratio. l.quibus diebus. §. j. & facit quod not. Innoc.in c.fi.quod metus causa. Item dicit Bal.in consi.quod incipit. In Christi nomine amen. quidam mercator &c.

31 † Trigesimò quæri potest, concepi in animo meo exercere artem cambii mittendo pecuniam vltra mare, & timendo pericula maris emancipaui filium meum, & donaui sibi omnia bona mea.l. omnes. §. Lucius.ff. quæ in frau.credi. Deinde incepi facere mercantiam, & omnia mobilia perdidi in mari, quomodo potest subueniri illis, qui habent me obligatum ex cambio? Et videtur quòd non subueniatur; quia aduersus creditores futuros potest excogitari fraus, vt l.j.de iure fisci.lib. 10.argumen. extra, ne se de vacante. c. j. In contrarium videtur, quòd dolus dedit causam huic contractui, & quod malo more gestum est, debet rescindi, nec est æquum in lucro morari filium, & creditores damnum sentire.ff.de his quæ in frau.credi.l.ait prætor. § hæc actio. Iacob.Butr.dicit, quòd creditores futuri habent vtile beneficium istius edicti, argumen. C. de do. ante nupt. auct. sed iam necesse. Bald. in rubri.de reuoc. his quæ in fraud. credi. alien.fu.dicit, quòd hoc præsumitur factum non solum in fraudem, sed simulate, quæ simulatio nullis creditoribus nocet: vt not.C.de repu.hæred.l. 2. Secus si futuri creditores essent creditores ex causa lucratiua, argumen.dicti cap.j. ne sede vacan. secundum ipsum Bald. qui etiam quærit. Quid si mercimoniarius rupit, qui debeat mihi centum, ego in fuga illum apprehendi, & accepi centum, quæ habebat in marsupio, nunquid ego sim factus dominus istius pecuniæ? & videtur quòd sic: quia iuris auctoritate executionem feci, argu. ff. de contrahen. emptio.l.fistulas.§.fundum. In contrarium videtur, quòd istam pecuniam debeam consignare iudici, vel saltem notificare. Nam sine domini voluntate dominium adipisci nõ potui, nec ob.§.fundum, quia ibi loquitur in legitimo administratore secundum ipsum Bal.in d.rub.

32 † Trigesimoprimò quæro, campsor, qui tenebat tapetum cambii, rupit, & fugit, qui etiam erat mercator, modò veniunt deponentes, & petunt deposita, veniunt vendentes, & petunt pannos, aut precia, veniũt chirographarii, & petunt se præferri, veniunt vxores & nurus pro dotibus, veniunt quidam pro vsuris extortis. Alii veniunt pro furtis sibi factis & inuasionibus, veniunt & alii simplices priuilegiati. Quæritur, quo ordine, & quibus sit prius satisfaciendum? Respondet Bald. in l. pro debito.C.de bon.auct.iudic. pos. quòd prius satisfit domino rerum. v.g. deponenti, si extat depositum.ff.de priuileg cred.l. si ventri. §.in bonis. Secundò satisfit vēditori mercium, & si extant merces, redduntur ei merces tanquam singulariter obligatas pro pretio, & si plus valent, illud cederet ad commodum aliorum creditorum.ff.de actio.emptio.l.Iul.§.offerri. Sed si istæ merces non extant, sed sunt venditæ, & aliæ loco earum subrogatæ, videtur etiam, quòd illæ subrogatæ sint tacite obligatæ. ff. de pig. l.cum tabernam.ff.de dona.inter virum & vxorem.l.si donatę. §.si sponsus. In contrarium videtur, quòd sola res vendita obligata est pro pretio, non alia res empta ex pecunia inde redacta. ff.de in rem verso. l. quidam. vbi de hoc videtur text. valde notabilis. & ratio est; quia pretium ex illa re vendita redactum nõ erat obligatum, ergo nec res, quæ ex eo emitur. Idem dicit Bal. in permutatione; quia vbi scriptum est in obligatione non succedit alia illius loco, vt not.ff.de verbo.signifi. l. Labeo. & ff. de rei vend.l.mater. Angel in l. licet eisdem pignoribus. C. qui po. in pigno.ha.tenet, quòd præfertur venditor, quando est habita fides de pretio. & vide eum in l.in rebus.C.de iur.do.Bald.in l.si cum dotem.§.si mulier.solu.matri.dicit, quòd si tempore venditionis mercator concepisset fraudem fugiendi; & tunc dolus dedisset causam habendi fidem de pretio haberi debet perinde, ac si non fuisset habita fides de pretio, argum. l. si quasi.ff.de pign. act. quia dominium videtur remansisse penès venditorem.l. quod vendidi. ff. de contrahen. emptio. & hoc sequitur etiam Angel.ibi dicēs, quòd ex breuitate temporis præsumitur fraus, vt si forte die sequen.arripuit fugam, argumen.l. si ventri. §.in bonis.ff.de priuileg.cred.& no.in l.post contractum.ff.de do.secundum Imo.in §.si mulier. & post hypothecarios veniunt deponentes.ff.depo.l.si hominem.§.fi. Vltimò veniũt omnes chyrographarii pro rata attenta prioritate: quia licitum est debitori per cumulum creditorum facere deteriorem causam priorũ creditorum, neq; dominium, neq; hypothecam, neq; priuilegium habentium.ff.de separatio.bo.l.j.§.ex contraria. secũdùm ipsum Bal.in d.l.pro debito.

33 † Trigesimosecundò quæro contraxi cambium cum quodam mercatore in ciuitate Pisarum hoc modo, quòd ipse faceret mihi literas cambii ad quendam alium mercatorem in ciuitate Venetiarum, in quibus continebatur, quòd ille debet mihi soluere, & super se recipit istud cambium, quas literas detuli illi mercatori Venetiarum, qui acceptauit literas, & antequam mihi solueret, aufugit. Quæritur, cuius sit periculum. Barto. in l. singularia. ff. si cert. peta. dicit, quòd est periculum creditoris, si campsor Venetiarum promisit mihi soluere: nam breui manu videtur mihi numerasse, & ego demum penès eum in depositum posuisse. Sed ista ratio non uidetur uera; quia pecunia non erat præsens, nec solutioni parata. Bald. tenet eandem opin. in d.l.pro debito. tamen per aliam rationem dicens, quòd satisfactum mihi uidetur, ex quo illum nummularium acceptaui. ff. man.l.inter causas.§. abesse. Item tacite uidetur facta nouatio; quia est facta permutatio debitoris & loci.ff de noua. l. omnes. & quod not.eod.titu.l.si debitorem per gloss. & l.delegare. per Barto. in primis si campsor promisisset se facturum & curaturum, quòd mihi solueretur, quo casu, non connumerabitur inter creditores fugientis, sed inter creditores scribentis, dummodo reddam sibi suas literas. C.de condi.ob causam.l.dissolutis. & ideo cautela est, quòd per pactum expressum reddat se tutum in omnem euentum. Item si campsor primus erat constitutus fugæ indistinctè tenetur propter dolum suum. facit. ff.de fideiusso.l.qui satisdare. secundum ipsum Bald.

34 † Trigesimotertiò quæro, quidam mercator conduxit domum, dominus uult eum expellere; quia uult forte pro sua habitatione, uel ex alia causa, quæritur, ex quibus causis possit expelli. Dic, quòd potest expelli primò, quando superuenit necessitas

sitas locatori inhabitandi domum; ut quia uxorem duxit, scilicet ex postfacto, cum spes ducendi vxorem non esset tempore locationis, secundum Imo.in c.propter sterilitatem.de loca.& Bald.in l.ædem.C. loca. qui idem dixit in filio, qui vxorem ducturus est, vel ibi vult facere artem lanæ, vel aliam honestam, vel his similia. Non obst. quòd potuit ista perspicere; quia non tenetur omnia considerare, sed propinqua. Ea enim quæ sunt satis remota, erunt, & forte non erunt. ff.loca.l. si quis domum. §. j.ff.si quis cau.l.sed & si quis.§.quæsitum.& idem in patre & matre indigentibus habitatione ex honesta causa & noua, & licet domus sit ampla, vt possit vterque stare, tamen non cogitur stare in communi habitatione, præsertim quæ possit insidiari pudicitiæ. ff. vbi pu. edu.deb. l.sed si disceptetur. §.j. secundum ipsum Bald. Secundò quando superuenit necessitas reficiendi, seu reparandi domum, secus ergo si tempore locationis eadem necessitas imminebat: quia tunc non posset propter hoc expelli, argumen. à contrario sen.in d. cap. propter sterilitatem. Tertius casus est, quãdo inquilinus peruerse vtitur re locata, quòd intellige secundum Bald.in authen.qui rem.C.de sacrosan. eccles.duobus concurrentibus, scilicet, quòd sit deterioratio notabilis quantitatis; nam pro modica non fit rescissio cõtractus. l.scio.de res. in integr. secundò quòd sit ad perpetuam deteriorationem, de qua vide per Bald.in d.auth.qui rem.& in l.ędem. C.loca. Quartò, quando canonem non soluit per biennium, nec moram infra breue tempus purgauit.cap. potuit. de locat. & dicto cap.propter sterilitatem.vbi concludit. Do.Nico. Abb. Sicu.quòd aut locatio fuit facta ad longum tempus, aut ad modicũ.j.casu, aut constituta fuit vna pensio pro toto tempore, & potest expelli, si non soluit in tempore conuento, quasi non seruet legem contractus.ideo nec ei seruanda est. cap. peruenit de iureiuran.l.cum proponas.C.de pac.l.Iul. §. offerri. ff. de act. emptio. aut pensio fuit constituta singulis annis, & tunc possit expelli, si non soluat per biennium, vt supra quòd procedit etiã stante pacto, quòd non possit expelli durante tempore locationis; quia habet tacitam conditionem.l. quæro. §. inter locatorem.ff.loca. quando verò locatio esset facta ad modicum tempus, non est necesse expectare biennium, sed si non soluit pensionem tempore debito potest expelli etiam propria domini auctoritate, argum.d.l.æde.de quo latius in d.c. propter sterilitatem.per D.Nic.& in c.potuit.

35 † Trigesimoquartò quæro, quidam molendinarii contraxerunt societatem, & conduxerunt molendinum in periculoso tiberi, quod postea fluminis impetu destruitur, petitur pensio, opponitur de casmate. Replicatur, quòd scire debuit naturam tiberis, & vicium loci; quia in arena erat situs mobilis, & aptus ruinæ. Respondeo, pensionem non deberi; quia casma est in substantia rei conductæ, & in re, quæ non est, non debetur pensio, seu merces, idem si propter insolitũ motum aquarum molendinarius migrauit.ff.de migra.l.j.ff.loca.l. habitatores. secundum Bald.in l.licet.C.loca.

36 † Trigesimoquintò quæro, quidam conduxit molendinum destructum cum pacto, quòd deberet ipsum reaptare, reaptauit, sed iterum destructum est, vnde fructus percipi nequeunt, an fit remissio mercedis. quæstio stat in hoc, an debuerit, iterum reaptare necne. dicit Bald. quòd non debet iterum reaptari, & ideo fit remissio.ff. de lega.3. l. fideicommissa. §. si quis ita, sed quid si promisit reaptari & manutenere reaptatum. Respondeo, tunc debet reaptari, quotiens opus est, argumen.ff.de arbit.l.inter Castellianum, sed quid si nihil est dictum de reaptatione? Respondeo, si magna est impensa, pertinet ad dominũ, qui tenetur tradere molendinum instructum. ff. loca. l. sed & addes. §. 2. nec prius tenetur molendinarius ad pensionem secundum ipsum Bald.

37 † Trigesimosextò quæro, nunquid impeditus vno tempore casu fortuito debeat restaurari aliud tempus. Barto. in l. si ita stipulatus essem.ff. de verborum obligat. dicit, tunc reintegratur tempus, quando opus fiendum esset idem factum secundo tempore, quod factum in primo, vt in domo, aliàs secus, vt si aliquis promisit mihi seruire pro vno anno ab ista die, & ipse fuit impeditus pro isto anno, & vellet ipse seruire pro anno sequenti pro eadem mercede, non teneor recipere; quia aliud est seruitium primi temporis, aliud secundi, cum consistat in operibus, quæ variantur ex tempore.l. si non sortem. §. libertus. ff. de condi.indeb.alleg.ad hoc text. singu. in l. vsufructus mihi in biennium.ff.de vsufr.leg secundum Barto. & Bal. in l. liberti libertęque.C. de oper.liber. dicit, quòd quando ex illis operibus debet resultare certum corpus, cuius figura, & qualitas eadem esse potest vno tempore sicut & alio, puta promisit ædificare domum, scribere librum, & potest alio tempore operam præstare, quandoque ex illis operibus non debet resultare certum corpus, & tunc, aut est certum tempus limitatum operi quò ad principium & finem sui, ita quòd sit de forma contracta, & tũc non potest suppleri tempus pro tempore, & ponit exemplum in potestate, qui non venit in termino, vt possit respui, nisi steterit per aduersarios, de quibus latius per Bal in d.l.liberti libertęque. & per Bart.in d.l.si stipulatus essem.

38 † Trigesimoseptimò quæro de periculo ruinæ operis conducti per plures magistros seu fabros, cuius periculo cedat, dicit Barto.in d.l.si stipulatus essem. quòd ille, qui conduxit opus faciendum, pro parte faciendo non liberatur; quia dicitur obligatio indiuidua l. stipulationes non diuiduntur. & l. in executione.§.2.species.ff.de verbo.oblig. debet ergo facere totum opus, sed dubitatur de duobus. Primò, an postquam opus corruit, debeat rehabere integrum tempus, & respondetur quòd sic, vt d. l. si ita stipulatus essem. Secundò dubitatur, cuius expensis debeat refici. Istud declaratur in l.Martius.ff.loca. quia pro ea parte, quæ corruit, periculum fuit domini in totum. vnde illa pars reficienda erit pecunia domini, cum periculum sit eius, ex quo absque culpa conductorum euenit, residuum faciet vigore primæ conductionis, secundum Bart.in d.l.Martius.& in d. l. si ita stipulatus essem. Tertiò videndum est, cuius damno cedit ruina contingens in ædifitio iam constructo: Dic, aut constructor ædificii, & sic conductor, seu faber se non obligauit ad totum illud opus construendum, sed singulis diebus nouiter ad constructionem locat operas suas, tunc de ruina quomodocunque proueniens ipse non tenetur, casus est singu.ff.loca.l.ea.l.§. locaui.& ibi per Barto.& per Bald.in l.aduersus. C.loca. vbi dicit, quòd ille, qui dietim aliquod opus conducit, non tenetur, si vitiosum opus facit, per dicto §. locaui. sufficit enim si taliter operetur, qualiter scit & non affirmat se peritum, & quia ideo videtur dietim conducere, & dietim possit eum reprobare, si ergo non reprobat conducens, imputatur ei; quia locans non astringit ad certam operis qualitatem, nec ad tempus certum, aut locat eius operas ad opus construendum vna locatione, & tunc ruina contingens vitio soli, vel casu fortuito ascribitur domino ædificii, casus est in dicta l. Martius. in dicta l. fin. ff. de verbo.oblig.contingens verò dolo, lata culpa, vel leui locantis operas suas ascribitur constructori, casus est in l. si vt certo. §. nunc videndum.ff.commo. Idem si locauit operas suas, ut certum opus facere tenetur, licet pensio in singulos dies præstita fuerit: vt dicto §. locaui. vbi casus est, & ibi per Barto. Si verò contingit leuissima culpa, eidem nõ ascribitur, nisi in se expresse omne futurum periculum susceperit; quoniam conuentio tunc facit eum teneri de leuissima culpa, non autem de casu fortuito.l.opus quod in aduersione.cum.l.sequen.ff.loca.vbi est casus valde notabilis, quòd ille, qui conduxit opus suo periculo faciendum, vel vt in pedes mensura præstetur, tenetur de leuissima culpa, quousque approbetur in primo casu. In secũdo quousque mensuretur, nisi per locatorem steterit, quo minus approbetur, vel mensuretur, non autem tenetur de casu fortuito, vt est ibi casus, & in l.priusquam.ff.loc.secundùm D. Lud. Pon. in d.l.si stipulatus essem.

39 † Trigesimooctauò quæro, contingit, quòd Franciscus & Barto. erat creditor cuidam de orto 40. florenorum auri, cui scripsit literas talis tenoris inter cætera videlicet (El pagamento si è che con vostra salueza & mia veggiate de mandarmili.) modo ille debitor dedit illam pecuniam cuidam nobili ciui Perusino fidedigno, vt portaret illam pecuniam domino Francisco, qui ciuis Perusinus hoc notificauit dicto, tamen d. pecuniam non soluit, nunc dictus Franc.repetit d. pecuniam à dicto mittente. Ille dicit, quòd non tenetur, nisi cederet iura, quæritur quid iuris. & videtur primo dicendum, quòd dictus Ortanus non teneatur duabus rationibus. Primò, quia secutus mandatum creditoris dedit pecuniam fideli homini. vnde perinde est, ac si dedisset ipsi creditori.ff.de pigno.act.l. solutã.§. solutã. Secundo, quia satis vr̃ sufficere debitori fido nuncio commisisse, vt legitur & not.ff.commo.l.eum.§.fin.cum l.sequen.& l.argentum. In contrarium videtur; quia dictus nuncius fuit electus per ipsum debitorem, & erat nuncius ipsius debitoris non creditoris, & mala electio est in culpa, & quòd fuerit malus nuncius apparet ab effectu; quia pecuniam non dedit creditori, vnde imputet sibi debitor, qui infidelem nuncium elegit. ff. loca. l.cum in plures. §. seruum meum. versi. quòd si sine distinctione. Præterea hoc videntur determinare verba literæ, dum dicit (con vostra salueza & mia, veggiate &c.) nam per ista uerba creditor reddit debitorem aduisatum, quòd mittat per talem nuncium, quòd res sit salua ipsi creditori, quæ verba intelliguntur cum effectu, sed res non est salua creditori pecunia non soluta.ff.si certum petat.l.periculum. ff.de admin.tut.l.cum quæritur. Præterea culpa est committere pecuniam tam potenti homini, à quo inuito non possit exigi, cum non sit idoneus cõueniendi facilitate l.2.§.j. ff. qui satisd. cog. & hoc ex qualitate nuncii deprehenditur, vt not.in dicta l.cum quæritur. §.fi. cum l.sequen. Præterea iste erat debitor generis, vnde casus fortuitus eum non liberat. l. incendium. C. si certum petat. Præterea non seruauit formam mandati; quia non dedit personæ, per quam pecunia esset salua, & ideo remanet obligatus sicut prius, nec liberatur cedendo actionem, si creditor talem cessionem non vult acceptare. C.de solu.l.eum à quo. debuit enim iste debitor esse curiosus, vt traderet pecuniam tali, vt eam faceret saluam cre-

uam creditori, nec prodeſt ei, quòd confidit de bono viro, & bonæ famæ: quia verba epiſtolæ effectum requirunt, & de effectu fuit cogitatum, vt apparet ex ipſa ſcriptura. ita formaliter dicit Bald. in ſuo conſi.

40 † Trigeſimononò quero, quidam locauit apothecam Titio, ad quam apothecam non poterat intrari niſi per hoſtium apothecæ, cuius claues habebat dictus conductor, vel niſi per domum dicti locatoris, quam habitabat dictus locator, accidit, ꝙ quoddam portellum domus dicti locatoris, in qua habitabat, & quæ erat coniuncta d. apothecæ, remanſit apertum de nocte, vnde per dictum portellum fur & latro intrauit, deinde acceſſit in d. apothecam, & multas pecunias, & res inde furatus fuit. & ſubtraxit, quærebatur, vtrum dictus conductor poſſit agere contra dictum locatorem, & ad quid & quomodo ſit formandus libellus? Reſpondeo, & videtur primò, quòd dictus locator non teneatur; nam dominus horreorum effractis & ruptis horreis non tenetur, niſi promiſit cuſtodiam conductori. ff. loca. l. dominus horreorum. in princip. C. loca. l. ex diui. eſt tamen verum, quòd quando non poteſt intrari ad horrea niſi per domũ locatoris, tunc videretur præſumendum contra ipſum, quòd ipſe fecerit, vel paſſus fuerit fieri tale furtum, vel ſaltem, quòd ipſe ſciat facientem, ſicut probatur per d. ll. & facit ad hoc. ff. de fun. inſtruct. l. ſi ita. ſed tamen dicendum eſt, quòd non eſt neceſſe intentari crimen in quæſtione propoſita. Sed agi poteſt contra locatorem ex locato ratione culpæ: licet enim locator de culpa commiſſa in re ſua, quæ eſt locata, non teneatur, tamẽ hoc eſt verum, niſi talis res rei locatæ cohæreat: nam ex quo habetur ingreſſus per domum non locatam ad domum locatam, ſic tenetur cuſtodire domum propriam, vt per eam vel eius occaſione non non detur damnum in horreo locato, vel in rebus exiſtentibus in horreo locato: nam ad hoc obligatur ex bona fide, quæ in huiuſmodi contractibus venit: vt ff. loca. l. ſi vt certo. §. nunc videndum. ff. eod. l. in lege locat. nam tenendo locator portellum ſuum apertum occaſionem damni dat: vnde damnum ipſe quodammodo dediſſe videtur. ff. ad l. Aquil. l. qui occidit. §. penult. immo plus forte videtur dicendum, quòd ſi ſint duo vicini, quorum vnuſquiſq; habet cameram per partem non conductam, & vnus de nocte dimittit portellum ſuũ apertum, vnde facilis eſt acceſſus ad cameram alterius vicini, quòd iſte talis propter latam culpam tenetur vicino vtili actione leg. Aquiliæ, argumen. eorum quæ notantur. ff. de vſufruct. l. ſi cuius. §. de prætoriis. ſecundùm vnam ſolutionem: tamen tex. ibi videtur dicere contrarium, & maximè, quia hic committitur culpa in re propria, quæ non punitur. ff. ſolu. mat. l. etiam. § j. dico dictum locatorem de d. culpa teneri actione ex cõducto, & contra eum eſt agendum per actionem ex conducto; quia cum appareat, quòd culpa non fuerit cauſa immediata, ſed mediata damni; quia cauſa eſt illa, quæ per ſe ſola ſufficit, cauſa mediata eſt illa quæ non ſufficit, niſi aliud adiungatur ſibi, vt ff. loca. l. qui domum. tamen quælibet culpa locatoris per actionem ex cõducto purgatur, nec eſt diſtinguendum, vtrum talis culpa fuerit immediata cauſa damni, vel mediata; quia omni caſu huiuſmodi contractus per naturam contractus debet puniri, de actio. emptio. l. Iulianus. in princip. & §. item qui furem. Ex his ergo aperte concluditur, rebus ſic ſe habentibus dictum locatorem teneri: nam certe in dicta l. dominus horreorum, non expreſſit dictum locatorem teneri de ea cuſtodia, quæ apud eum remanſit, ſed apud eum remanet cuſtodia domus, quam habitat. ideo ſi eam male cuſtodiuit non claudendo portellum de nocte, à culpa quodammodo lata excuſari nõ poteſt. ff. pro ſo. l. cum duobus. §. damna. verſic. quòd ſi à furi. & ff. ad l. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi fornacarius. & qui non facit, quod facere tenetur, videtur feciſſe contrarium eius, quod debet facere. ff. de regu. iur. l. qui non facit. Bald. in primo lib. conſiliorum.

41 † Quadrageſimò quæro, quidam odoſius campſor promiſit facere artem cambii bene, legaliter, & bona fide, & quidam Antonius extitit fideiuſſor vſque in quantitatem 500. florenorum, iſte Odoſius in libris ſuis ſcripſit ſe eſſe debitorem quorũdam occaſione pannorũ, piperis, & ferri, deinde iſte Odoſius fefellit, & aufugit, quæro, vtrum dictus fideiuſſor teneatur ad dicta debita ſcripta in libris ſuis occaſione pannorum, piperis, & ferri, poſito quod dicti libri ſint intitulati hoc modo, videlicet, iſti libri ſunt libri cambii talis campſoris. Ad prædicta puncta reſpondeo, & dico fideiuſſorem non teneri pluribus rationibus.

Primò: quia fideiuſſor acceſſit promiſſioni principalis debitoris, ſcilicet, dicti Odoſii, ſed dictus Odoſius tunc non promiſit mercantiam pannorum bene & legaliter facere, ergo occaſione mercantiæ fideiuſſor non tenetur; quia fideiuſſor non poteſt obligari in plus vel aliud, quàm ſit obligatus ipſe principalis. ff. de fideiuſſ. l. Grecè. §. illud.

Secundò; quia fideiuſſor ad certam cauſam non tenetur extra illam, vt plene legitur, & not. ff. loca. l. quæro. in princip. ſed iſte fideiuſſor fideiuſſit in cauſam cambii, & iſta non eſt cauſa cambii, ſed alterius negociationis marcantiæ pannorum, ergo in hac cauſa non fideiuſſit, & ſic non tenetur. ff. de verborum obligat. l. quicquid aſtringendæ. ff. de fideiuſ. l. fideiuſſores magiſtratuum. §. Aurelio.

Tertiò, quia fideiuſſor intelligitur fideiubere in cauſam honeſtam, & non in cauſas iniuſtas, & fictitias, ac ſimulatas. ff. ad municipa. l. Lucius. §. fin.

Quartò; quia iſta eſt fideiuſſio neceſſaria ex parte campſoris. ideo nõ videtur fideiuſſum, niſi in cauſam, quam ſtatutum diſponit. ff. ſi quis cau. l. ſed & ſi quis. §. fi.

Quintò; quia diuerſitate negociationum diuerſi ſunt fines & obligationes diuerſæ & ſeparatæ. ff. de inſtito. l. cuicunque. §. non tamen. & l. habebat. ff. quod cum eod. l. Titianus. & ideo fideiuſſio coarctata ad certum genus negociationis, non extendit ſe ad aliud genus, quinimmo ſi genus, in quo fideiuſſit, ſit alij generi permixtum, fideiuſſor n õ intelligitur fideiuſſiſſe in iſta negociatione mixti exercitij, argum. ff. de leg. 3. l. hoc legatum. ff. de lega. j. l. Titiæ textores vnde qui fideiuſſit pro campſore, ſimiliter in arte cambii, non dicitur teneri, ſi cambium incidat in mercantiam: quia principaliter alia negociatio eſt contracta, argumen. ff. nau. cau. ſta. l. 3. vnde ſi mercator ſcribit pretium in libris cambii dicens ad id ſe teneri ex cambio, tamen quia origo inſpicitur, non videtur quòd ex hoc fideiuſſor cambij teneatur; quia à primordio tituli poſterior formatur euentus, & quia videtur de hoc veriſimiliter cogitatum per fideiuſſorem. ff. de fideiuſ. l. tutor. C. de impon. luc. deſcript. l. j. lib. 10. Bald. in ſuis conſiliis.

42 † Sexageſimoprimò quæro, ſi vnus ponit pecuniam in ſocietate, & alter operam, & ſors eſt deperdita, vel diminuta, an damnum ſit commune, & qualiter probetur iſte caſus. Bald. ſic formaliter conſuluit in conſiliis ſuis. In Chriſti nomine noſtri, multiloquium ſemper diſplicuit, ſemiloquium ſemper placuit, duo contraxerunt ſocietatem hoc modo; quia vnus depoſuit ducenta ad partem lucri, & damni, alter ponebat operam promittens cum dicta pecunia mercari, & rationem ponere ſingulo menſe, & ſi inde perderetur, probare infra menſem: quæritur primò, ſi ſors eſt deperdita, vel diminuta caſu fortuito, an damnum ſortis perditæ ſit commune, dixi quòd ſic, per id quod legitur & not. ff. pro ſo. l. cum duobus. §. damna fatalia. ibi dum dicit, commune damnum eſt, ibi eſt tex ad literam. Pręterea non eſt dubitandum propter expreſſa verba pacti, nam verba dicunt, ad partem damni, quod non poteſt intelligi, niſi de damno contingente in ſorte. ff. pro ſocio. l. Mutius. ibi. neque damnum & c. vbi eſt text. nam ſocietas quandoque eſt lucroſa, quandoque ſterilis, quandoq; damnoſa, & non poteſt eſſe damnum, niſi quando capitale non eſt ſaluum, & ibi aperte patet: & hoc etiam probatur aperte. ff. pro ſocio. l. ſi nõ fuerint. §. ita coiri. vbi videtur, quòd ſi vnus ponit pecuniam, alter operam; tunc demum ponens operam non participat in alio damno, quàm operarum amiſſarum, quando ita eſt ſpecialiter actum inter ſocios, & mouetur etiam ibi quæſtio, nunquid talis conuentio valeat contra naturalem æquitatem ſocietatis, & deciditur ibi ꝙ valet, ergo ſi pactum non eſſet, commune eſſet, & ita tenet Io. de Are. in l. j. C. pro ſocio. & eſt ipſa veritas. Non obſt. gloſſ. ibi poſita, quæ videtur dicere contrarium, ſcilicet, quòd pecunia pereat ponenti pecuniam, & opera pereat ponenti operam, hic fuit expreſſe actum, quòd periculum nummorum eſſet commune, & hoc ſufficit in quæſtione noſtra: ſed ſi volumus ſcire, quid eſſet pacto non appoſito, ſunt opin. nam opin. gloſſ. ibi dicit eſſe commune, & idem Roſ. in titu. de actione pro ſolu. Pet. & Cy. in quadam ſua æquitate diſtingunt aliter ibi per eos. ego dico, quòd vbi capitale, in quo ſtat ſubſtantia ſocietatis, non eſt ſaluum; quia caſu periit, quòd vtrique periit, ſi dictum capitale fuit communicatum, quia vterque eſt dominus pro parte: ſecus ſi dominium non fuit tranſlatum, vt inſtitore: nam ſi principaliter eſt inſtitor, ſed in quęſtu ſocius, periculum domini eſt, & ita intelligitur illa glo. & hæc vera ſunt, ſiue caſus contingat in ipſa pecunia, ſiue in mercantiis emptis ex ea, & hoc dixit ſuccincte in prima parte conſilii mei, vidi conſilium cuiuſdam alterius contradicentis, qui nec pactum examinauit, nec naturam ſocietatis ponderauit ſalua audacia ſua: nec tamen debet reprehendi; quia naturale eſt, quòd tot capita, tot ſentẽtiæ, & ẽt quia glo. eidem eſt magnus teſtis, ſed vbi eſt caſus legis, tex. præualet glo. vt eſt tex. in d. §. damna fatalia. ſecundum Iaco. de Are. ſed quicquid ſit de opin. Docto. pactum tamen appoſitum in contractu ſoluit iſtam quæſtionem, vt dixi. Sequitur videre ſi non appareat de caſu, qui debuit probari infra tempus conuentum, vtrum poſſit peti executio in ipſo capitali, & videtur quòd nõ; quia non eſt liquidum, niſi poſito calculo in ipſo capitali, vt l. cum ſeruo. de condit. & demon. cum ſimil. Contrarium eſt verum; quia inſtrumentum habet in ſe tres caſus, ſcilicet damni, & iſte caſus probandus eſt à reo, cui permittitur excipere de caſu lucri, & certe in capitali eſt liquidum, ſed in lucro liquidando ab actore & etiam per codicem rationum. Eſt & tertius caſus, quando nõ emerſit lucrum, neque damnum, & adhuc iſto caſu inſtrumentum eſt exequẽdum. aut ergo reus probat damnum,

num, & tunc inſtrumentum nõ debet exequi, niſi pro parte dimidia, in qua inſtrumẽtum eſt liquidum in omnem euentum, vt ſupra dixi in primo paſſu, aut reus nihil probat, & tunc in totum fit executio; quia ſcriptura dicit, quos florenos omnes cũ medietate lucri & c. & hæc ſcriptura duas habet partes, ſcilicet de ſorte certa & in lucro incerto. vnde id quod eſt certum exequi debet, dico ſtatuto termino reo ad ſe defendendum, & non probata per reum defenſione, iſte eſt ergo rectus modus, quòd petatur executio in quantitate prædicta, & quòd citetur reus, quòd opponat, & ſtatuatur terminus ad probandum, & reo nil probante fiat executio promiſſionis certæ quantitatis & ſpecificatæ in promiſſione prædicta, nec ignorat iudex illud, vnde forma iuriſdictionis cauſatur, immo fit ex lectione inſtri, nec requiritur alia probatio ex parte actoris licèt per negationẽ exceptionis poſſit fieri res dubia. ff. de tranſa. l. poſt rem, exceptio autem ſi eſſet probata non excluditur à ſtatuto; quia naſcitur ex tenore inſtrumenti, vt legitur & not. C. de ſenten. l. cum eorum. Sequitur videre, an caſus ſit probatus & c. ſupereſt vt videamus quid præſumatur de iure. & breuis caſus eſt legis, ſi incontinenti fuerunt emptæ, præſumitur ex illa pecunia, aliter nõ, cũ aliunde potuiſſet habere. text. eſt notabi. de priuilegiis creditorum. l. ſi ventri. §. fina. ſed iſtud non eſt hic probatum: ſed certe iſtæ merces non fuerunt emptæ de vento. l. fi. vbi pupil. edu. de. & præſumuntur emptæ communi nomine propter præcedentem contractum ſocietatis, de admini. tuto. l. qui negociationẽ. & ſocius qui ponit iſtas merces in communi nõ tenetur de ſuo ſoluere, ſed communi, ergo ſaltem eſt tãtum probatum, quòd damnum debet eſſe commune, ſed certè inter vniuerſalem geſtorem, & particularem ſocium multum intereſt, ex particulari enim ſocietate ponamus ducẽtorum non præſumitur communi nomine empta quæcunque emuntur. ideoq; non poteſt pręſumi ſocius ducentorum communi nomine emiſſe omnia, nec etiam hoc vel illud propter incertitudinem facti non determinati ad hoc, quid enim ſi emerentur mille millia, & ſocietas pecuniæ & operæ eſſet circa 10. tantum, in ſocio generali & adminiſtratore vniuerſali poteſt præſumi, quòd quicquid & c. non in ſocio, qui eſt ad vnam quantitatem, ſicut nec in eo qui ad vnam ſpeciem mercatur in eo quod poteſt ſe habere ad plures ſpecies, puta ſi eſt ſocius pannorum, & emit lanam ad finem pannorum, & venit in ſocietate, vel ad finem reuẽdendi ipſam lanam, & non venit in dubio, quòd incumbit probatio ei, qui dicit emptum ad finem pannorum, duplici ergo exiſtente patrimonio, ſcilicet ſociali, & proprio non præſumitur in dubio ex ſociali: vt C. arbit. tut. l. quicquid. de teſta. c. cum in offic. per Innocen. facit. ff. de pe. hæ. l. ſed & ſi. l. §. quod autem. ad Treb. l. Titius. C. eod. authen. contra rogatus. quia magis affectat habere quis proprium, quàm commune. C. quando & quibus quarta pars debe. l. j. lib. 10. facit. ff. de ſol. l. & magis. & quod not. C. de bonis quæ lib. l. cum oportet. in prin. facit. ff. de pact. l. hinc quæritur. §. poteſt. Præterea lex expreſſe dicit quòd id, quod ſocius emit ſimpliciter, ipſius ſit, ſed iudicio ſocietatis cogitur communicare, ergo ſuo nomine videtur emiſſe. text. eſt. ff. pro ſo. ſi quis ſocietatem contraxerit quod emit ipſius ſit non commune & c. nam ſiue ſuo nomine ſiue ſimpliciter emat non intelligitur perſona extrinſecus. facit. ff. de verb. obliga. l. ſi ita ſtipulatus. §. Griſogonus. in fin. §. nec eſt verum, quòd ſola voluntate ementis redigatur de proprio in cõmune, ſed voluntas & actus neceſſaria ſunt. ff. de pecu. l. non ſtatim. & l. fi. ff. ſi pars hære. peta. ff. ſi certum peta. l. ſi ſocius. verſi. quòd ſi communem. Bald. in conſiliis ſuis.

43 † Quadrageſimoſecundò quęro, qui teneantur contribuere, quando vna domus diruitur propter incendium. Bal. in conſiliis ſuis ſic conſuluit. In Chriſti nomine amen. In iſto puncto ſic dicendum eſt, quòd incendium quandoque oritur caſu fortuito abſque aliqua culpa; quia tunc non eſt addenda afflictio afflicto; vnde ex tali incendio non obligatur alteri. ff. pro ſo. l. cum duobus. §. damna fatalia. & hoc caſu vicinus, cuius domus eſt exuſta, vel demolita caſu incendii, agere non poteſt. ff. ad l. aquil. ſi quis fumo. §. quod dicitur. ff. quod vi aut clam. l. ſi alius. §. eſt & alia. & ibi per Bart. expreſſe dixit tamen Iaco. Butr. quòd quando pro ſalute totius viciniæ vna domus viruitur, ne ignis omnia vrat, quòd contribuendum eſt ad iſtud damnum per omnes vicinos, ſicut cum iactus mercium pro ſaluanda naui. l. 2. ff. ad l. Rhodiam de iactu. & loquitur in diruto non in vſto & vterque ipſorum verum dicit. Interdum incendium oritur ex culpa, & tunc aut in culpa certi hominis, aut incerti, ſi quidem ex culpa certi hominis, tenetur emendare damnum vſtionis; quia culpa etiam in re propria præcedens caſum in re aliena obligare conſueuit. ff. ad l. Aquil. qui occidit. §. in hac. & l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi quis inſulam; quia vnius factum alios nõ debet in periculum trahere, ea. l. §. ſi fornacarius. & ibi not. Si autem incerti hominis culpa deprehendi non poteſt, tenetur dominus primæ domus exuſtæ; quia certi hominis factum probari oportet. l. licet. §. fi. ff. nau. caup. ſta. cum iſta actio ex parte conuenti meram pœnam contineat, in dubio autem hi pręſumuntur ignem feciſſe, qui ſoliti ſunt ignem facere, & ab his debet inquiri veritas de culpa & culpabili. ff. loca. l. dominus horreorum. nunquid autem præſumatur culpa, vel caſus ex eo incendio; nam plerunque vt plurimum culpa fit. l. 3. ff. de offic. præfe. vigi. ff. de peric. & commo. rei vend. l. ſi venditor. poteſt dici, ꝙ ſi non conſtat vllo indicio de eo qui fecit ignem, & dominus erat conſuetus eſſe vigil, & diligens, quòd non teneatur in dubio, argu. ff. de re mili. l. non omnes §. à barbaris. ff. commo. l. argentum. aliàs ſi erat homo parum circunſpectus, vel conſtat, ꝙ ipſe focum fecit, tenetur. ff. locati. l. ſi quis fundum. §. colonus. debuit enim eſſe diligẽs in ſe & familia ſua. ff. ad l. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. Proculus. ff. furti aduer. nau. l. j. extraneorum autẽ factum non præſtat, nec caſum ventorum, ſi propter vim ventorum ignis plus ſolito arſit: vt d. §. in hac. facit. ff. de incen. rui. nau. l. ædes. §. ſi non. cum ſua materia. C. ad l. Aquil. §. capite. 3. & ideo ſi ex qualitate, & quãtitate ignis incendium ortum eſt, quòd præſumitur per locum ab effectu, & dominus vel inquilinus non habuerunt diligentiam, quam debent adhibere homines ſoliciti, tenetur de iſto damno dato ratione culpæ. Si autem caſu & infortunio hoc accidit, non tenetur, in dubio autẽ ſi conſtat de facto proprio vel culpa: quia forte tenebat ibi pueros, qui incenderunt, tenetur, aliàs non Bal.

44 † Quadrageſimotertiò quæro, quidam volebat altiare parietem communem, & obſcurare lumina propriæ domus vicini habentis communionem in dicto pariete, an poſſit. Dicũt quidam excellentiſſi. Doct. Paduani, quòd erat locus. l. qui luminibus. de ſerui. vrb. prædio. ſ. ꝙ in ædificãdo debeat ſeruari forma antiqua, ſecundum quam erat ædificatum, & ſi nunquam fuit ædificatum ſuper ipſo pariete, tunc melior erit conditio prohibentis. l. Sabinus. ff. commu. diui. & de reg. iur. c. in re communi. in 6. per Dy. & Io. An. ita dicit Alber. de Roſ. in l. altius. l. de ſerui. & aqua ſecundum præfatos Doct. Paduanos, qui dicunt, hãc quæſtionem habuiſſe de facto, quod eſt notãdum ſecundũ eos.

45 † Quadrageſimoquartò quæro, duo vicini habent areas contiguas, vel hortos contiguos, fecerunt parietem medio, propter clauſuram, alter vicinus vult ædificare ex latere ſuo ſuper pariete communi, quo ædificato, ſiue ædificio facto deterior videtur fieri area, ſiue hortus vicini: ſed tamen ab vno latere remanet aer, Sol, & ventus liber ad aream vicini, quæritur, an poſſit. & primò ꝙ in pariete communi ædificare non poteſt vicino prohibẽte. l. Sabinus. ff. communi diui. c. in re communi. de reg. iur. in 6. l. fi. §. fi. C. de ſerui. & aqua. In cõtrarium videtur. l. cum duobus. §. item Mela. ff. pro ſo. eo. titu. l. fi. C. de l. ſi ędes. ff. commu. diui. & quia cuique liberum eſt vſque ad cęlum tollere, vt l. altius de ſerui. l. ſi vitem. §. ſi quis protectum. ff. quod vi aut clam. Secũdò huius quæſtionis eſt, ꝙ in tali pariete vnus ſocius altero inuito ædificare non poteſt; quia ad vſum ędificandi inſtitutus non eſt, ſed ad vſum clauſuræ, per ea quæ notantur per gl. & Doct. in d. l. Sabinus. & in d. c. in re communi. & ita fuit repertum conſultum, vt quidem excellentiſſimi Doct. referebant, per dominum Raph. Fulg. in quodam ſuo conſi. quod incipit. vicini habent, quod eſt bene not.

46 † Quadrageſimoquintò quæro, ſi vnus ex ſociis ponit pecuniam, alter verò ſolam operam, vel operam & minorem pecuniam, & ponens operam eundo pro mercibus ad locum deſtinatum ex ſocietate interfectus ſit, & perdita pecunia, an hæredes alterius qui pecuniam totam vel maiorem partem contulit, ad aliquid teneantur. Opi. gl. ꝙ non C. pro ſo. l. j. ff. eo. l. ſi non fuerint ſicut perdenti operam ex morte nihil reficitur. Pet. limitat non bona ratione; quia licet iam operam ponit per dies paucos, illa opera non æquiualet quantitati alterius. Iac. de Are. in alle. contra per leges quę non probant; quia loquuntur, qñ ambo ponunt pecuniam. vnde ceſſat ratio gl. cum cuilibet inferatur damnum. dñs Raph. Ful. tenuit hanc opin. p l. cum duobus. §. damna. ff. pro ſo. vbi vnus ponit rem, alter operam, nec ibi res communicatur: vt in §. pręceden. & tamen damnum pecorum cõe non poteſt dici ibi pp ęſtimationem; quia illa non facit venire caſum, vbi aliàs veniret culpa leuis: vt in ſocietate: vt no. ff. ſi quis cau. l. ſed & ſi quis §. quęſitum. item ſi faceret teneri de caſu, tenetur in totum, contra illum tex. vbi pro parte, & pro hac regula, ꝙ damnum, & commodum eſt cõe in ſocietate. inſti. pro ſo. §. illud. à qua nõ reperitur exceptus caſus, qñ alter ponit operam. Item quia in §. illud. inſti. pro ſo. dicitur, ꝙ valet pactum, vt in ſolo lucro & c. ergo ceſſante pacto erit cõe. Nec ob. ratio gl. quia ſi ponens operam patitur damnum, vel in rebus ſuis occaſione ſocietatis, vel in operis, quia vulneratus alter contribuit. l. cum duobus. §. quidam ſagariam. & l. ſocium. in fi. & ſic eſt paritas. hoc autem caſu; quia vita non eſt extimabilis, inſurgit imparitas caſu, ſufficit enim, ꝙ potentia ſit paritas, licet non caſu. l. ſi ſocietas pro filia. ff. pro ſo. vbi valet conuentio, ſi quis habuerit filiam, vt cõiter maritetur, licèt contingat vnum tantum habere, & tamẽ non valeret de filiis vnius in ſpecie, pone eñ vnum miſiſſe filium occaſione ſocietatis, alium ſeruum, dñs ſerui habebit medietatem ſerui, & non pater filii, qui eſt inextimabilis. ſi ergo hic non eſſet mortuus, ſed vulneratus, ita ꝙ efficeretur

inhabi

inhabilis, extimaretur damnum operarum futurarū amissarū: & ita damnum operarum filii olim non hodie; quia illud non est profectitium per l. cum oportet, & hanc differentiam facit, si quadru. pau. fe. di. l. ex hac. & de his qui deie. vel effu. l. j. nec potest hæres defuncti prætendere damnum operarum, quia si nō fuisset interfectus, non esset hæres, vt in simili dicit text. ff. ad l. Aquil. l. inde Neratius. §. j. & hæc sentētia maximè videtur procedere cum conuenit, ꝙ damnum, & lucrum esset cōe, ꝙ aliter non potest esse. consilium Rapha. Raymun. de Cumis.

47 † Quadragesimosextò quæro, Matthæus dedit quasdam res Venetiis Bartholomeo Arimini vendendas in ingressu nauigii de Venetiis; quia nō habebatur bolleta de datio soluto ab inquisitoribus quæsitum fuit, & dictæ res inuentæ perditæ sunt, quærit̃ an barcarolus teneatur Mattheo. Et vr̃ ꝙ nō: quia Mattheus debuit soluere datium per Bar. ff. de publica. l. j. §. j. & licet barcarolus conduxisset vehendas, non debuit soluere de suo, sed poterat Matthæo petere datium per prius. ff. man. l. si verò. §. fi. quod puto iustum, si Matthæus sciebat nautam sine bolleta recedere: vr̃ enim fraudem facere voluisse, arg. ff. de euict. l. Herennius. §. j. & quia non caret &c. de homic. c. sicut dignum. facit de noxa. l. 2. & 3. cum ibi notatis. pariter si sciebat nautam ignorantem datium soluendum, arg. ff. man. l. si fideiussor. in princ. aliàs si aliud non appareat, vr̃ præsumi dedisse, vt licite non illicitè exportet, arg. ff. pro soc. l. meritò. nec illicitum & pęnale præsumitur mandasse, quod quisq; iur. l. 3. §. si procurator. de condi. indebi. l. si ꝓcurator. de his quæ in frau. cre. l. si pater. §. omnia. & est de iurisd. om. iu. l. 2. cum si. licet em̄ potuisset petere à Matthæo bolletã, vel pecuniam dari, non tñ debuit sine hoc recedere, cum ad eū spectaret bolletæ ostensio, apud quem res inueniuntur; quia tamen cōe est hominum datia fraudare, & mos est dñi rei bolletam accipere, vel pro ea nautæ pecuniã dare, aut saltem expresse imponere, vt pro se soluat, ex hac simplici datione satis stringit suspicio fraudis in Mattheū, vt vel fraudare voluerit datiū, vel nautam irretire, & sic patiatur eum transire, & si bene succedat, lucretur, si male sibi imputet, ar. ff. de exce. doli. l. apud Celsum. in prin. maximè si conditione nautæ inspecta, & datii quãtitas nō suggerebat, quod verisimiliter nautæ imposuisset, ꝙ solueret pro se, bene ergo faceret nauta articulare de his, & probare vt poterit, iudexq; multum debet aduertere ad tales cōiecturas. Raphael Cuma. consuluit vt supra.

48 † Quadragesimoseptimò quæro, mercatores quidam Lucani & Bononienses habentes Lucæ certas mercantias laboreriū serici commiserunt certis vectoribus, vel guidis, vt dictas mercantias deducant de Luca ad partes Franciæ ipsasq; merces sic deducendas consignauerunt guidis seu vectoribus antedictis, q iuxta cōmissionem prædictam cū prædictis mercibus de Luca recedentes iuerunt vsq; ad ciuitatem Lugdunensem, & ibidem sentientes iter ab inde vltra versus Franciam nō securum, supsederunt in dicta ciuitate recommendãtes, & cōsignãtes hospitibus dictas merces, quas de voluntate dictorum mercatorum, seu commissariorum suorum ibidem dimiserunt, posteaq; illustris dñs primogenitus regis Francorum sequestrari fecit ad hospitem prædictum, sumpta causa, ꝙ ciues Lucani Parisium habitantes commiserunt contra statum suum &c. & iussit prædictus dñs prædictas merces sibi mitti per nuntium proprium seu cōmissarium pro dictis mercibus habēdis specialiter destinatum, ꝙ quidem fieri non permiserūt mercatores dictæ ciuitatis, nec hospites apud quem fuerunt sequestratæ merces prædictæ iussioni tanquam illicitæ non parentes, ex quo dictus nuncius seu commissarius videns dictas merces habere non posse, aperiri fecit ballas mercium prædictarum, ipsasque merces per inuentarium describi, & apud quendam alium ciuem in quadam camera clausa duabus clauibus, quarum vnam secum portauit, aliam dimisit sequestrariis antedictis. post prędicta p̄dictus dominus habita per inuentarium prædictum informatione de pretiositate earum misit secundam iussionem pro habendis mercibus, & sic pro voluntate & appetitu suo habere & eligere posset pro vsu suo eas, quæ sibi magis placerent, quòd videntes illi apud quos facta erat sequestratio, vt animum suum placarent, & saluarent alias res, miserunt ad præfatum dominum duas cassas, & vnum fardellum de his, quos nuncius elegit, quasi magis grata domino, & postea nunquam dominus aliquid petiit vltra, q̄ritur &c. In Christi nomine amē. Pro parte negatiua, scilicet, ꝙ dominus mercium, quæ datæ fuerunt nuncio illustris domini pręlibati, nullum regressum habeat contra dominos mercium, quæ saluæ factæ fuerunt, allegari potest tex. de pręscrip. ver. l. qui seruum. §. j. & ratio; quia nullum negocium inter istos gestum est, ex quo possit competere actio, arg. de condi. inde. l. si in area. nam dominus præfatus, vt patet ex vltima iussione, & si omnes res transmitti præciperetur, non tamen vt omnes habeat, sed pro suo vsu eligeret quam electionem nuncius eius sciens eius voluntatem, & mentem fecit quæ præfato domino gratiora putauit, quasi mentem ipsius domini executurus fuerit, dominus postea ratum habuit, nec quid præscripsit amplius, non videtur ergo negocium commune gessisse, sed solum videtur declaratum, dominum pręfatum solas illas res retenturum tanquã pretiosiores, si omnes habuisset, alioquin non remansisset verisimiliter contentus, nec imminebat verisimiliter tantum periculū illis, quare verisimiter non fuissent ita gratæ domino, vnde non causa communis periculi principaliter, sed appetitus eius, vnde non imminebat ita periculū aliis: nihil enim gesserunt dñi mercium, quæ datæ fuerunt domino prælibato, nec ex facto eorum apud quos erant res sequestratæ potuit acquiri eis obligatio. C. per quas perso. l. j. de verb. oblig. l. si ita stipulatus. §. Grisogonus. eo. titu. cum simi. His tamen non obstan. & verior & iustior est diuersa sententia, vt sic licet domini merciū, quæ saluę fuerunt, teneantur contribuere his quorum merces datæ fuerunt: nam iussus præfati domini iustum metum & periculum induxit ac iustam causam mittendi eas, quę missæ fuerunt pro aliis saluandis. ff. ff. quod me. cau. l. fi. §. si iusto. & §. fi. & C. eo. l. si per impressionem. ff. quarum re. ac. non detur. l. j. §. quæ onerandę, vt per Bart. recte in simili. ff. de sol. l. creditor. in prin. cum primò fecisset præfatus dominus sequestrari, & postea etiam bis iussisset sibi mitti: nam & primæ iussioni tanquam illicitæ parendum nō fuit: secundæ autem resistendum non fuit, in auth. de mandat. princip. § deinde competens. & not. in authen. de non alienan. §. quia verò verisimiliter. vnde maximè diligentes & discreti fuerunt, qui non omnes, sed partem miserunt, & quamuis in secunda iussione præfatus dominus monstraret non omnes velle, sed ex his sibi gratas eligere, summè tamen periculosum omnes mitti, ne omnes retineat; quia segnius irritãt animos dimissa per aurem, quam quæ si sint oculis subiecta fidelibus, & quæ ipse sibi tradit spectator, secundum Horatium, & experiētia docet, difficile esse à dominis capta talia pretiosa recuperare, non apparet etiam quas aut quot & quantas retinuisset, & cum proponatur, ꝙ res illæ, quę missæ sunt, erant pretiosiores cæteris, ita vt illas solas debuerit eligere, nec apparet, ꝙ omnes pretiosiores missæ sint, sed quædam ex illis, vnde stante hoc ꝙ alii, quorum merces remanserunt, habuerint de similibus, ita imminebat periculum aliis, & forsan vt facilius mitterentur, mōstrabat se velle solum pro suo vsu eligere, idem ergo dicendum est de huiusmodi mercibus missis præfato domino causa aliarum seruandarum ex huiusmodi periculo, ꝙ de mercibus iactis de naui tempestatis maris, ad quarum cōtributionē hi, quorum merces saluæ sunt factæ, tenentur vt l. j. & 2. ff. ad l. ro. de iac. nam in iure idem disponitur de hospite, siue caupone & stabulario, qui merces saluãdas receperunt, vt fuit in casu isto, ff. nautæ cau. sta. & furti aduer. nau. sicut ergo iactus nautæ obligat ad contributionem, ita & iactus hospitis. hoc etiam maximè patet ex ratione illius. l. 2. ver. æquissimum. videlicet, quia æquissimum est, detrimētum commune fieri eorum qui propter amissarum aliorum merces consecuti sunt, vt duas saluas haberent, quæ quidē non millitat in casu nostro, vnde cum locum habeat ratio. l. debet locum habere & lex. ff. ad l. Aquil. l. illud. ff. de verb. oblig. l. à Titio. cum si. & ad hoc inducunt doc. d. l. 2. ibi. ad domū destructam propter incendium, vt aliæ domus vicinę saluæ fiant, ꝙ hi quorum domus saluæ factæ sunt teneantur ad contribuēdum, & cum æquitas dictet actionem dari, danda est saltem vtilis, de præs. ver. l. quotiens. & ibi not. quemadmodum igitur in illa. l. 2. ad l. rod. de iac. hi quorum merces iactæ sunt ex locato cum magistro nauis agere debent, & ipse ex conducto agat cum his quorum merces saluæ factæ sunt, sic esset in præsentiarum, domini mercium missarum præfacto domino agent cōtra ipsos hospites, vt ipsi agant cōtra eos, quorum merces saluæ sunt factę, vel vt actiones cedant, & gratia euitandi circuitum pp absentiam & distantiam ipsorum hospitum competit vtilis sine cessione, de inst. l. j. §. fi. & l. 2. & no. de dam. infe. l. dã. infe. stipulatio. §. fi. facit. C. ad Treb. l. sancimus. §. fin. nec moueor, ꝙ ipsi mercatores non consignauerunt merces hospitibus, sed uectoribus & guidis eorum: nam cum consignauerint nomine ipsorum mercatorum, ex tali consignatione & deposito obligantur ipsi hospites dñis mercium. C. ad exhi. l. pe. ff. de procu. l. quod procurator ex re. & per Gui. in l. certi condictio. §. si nummos. & ibi per Bar. si cer. pe. & ff. de uer. obl. l. stipulatio ista. §. si stipuler. nō moueor etiam, ꝙ istæ merces prius fuissent sequestratæ apud hospitē, & alium ciuem, quia non per hoc fuit derogatum iuri ipsorū mercatorum, nec possessioni, de sequest. pos. & fru. c. j. & no. per Bar. in l. interesse puto. ff. de acq. pos. & maximè, quia remanserunt apud hospitem in camera, ut proponitur, cōpetit etiam sm glo. in d. l. 2. ad l. rod. de iac. ipsis mercatoribus, quorū merces pditę sunt, negociorum gestorum actio: nã hospes & alius ciuis, apud quos est factum sequestrum, gesserūt utiliter negocium illorū, quorum merces saluæ factę sunt, hoc uidentur fecisse cōi nomine omnium mercatorum, quamobrem illi, quorum merces pditæ sunt, hoc ratum habentes quasi ipsi gesserint, quod eorum nomine gestum est, & ratum habent. ff. de ui & ui ar. l. j. §. sed & si quis. de admi. tut. l. ita autem. §. gessisse, recte hñt negociorum gestorum actionem. Re enim ipsa dicitur negocium eorū quorum merces saluæ sunt, scilicet, ne res ipsę perirent. de neg. gest. l. si stipuler. §. si Titii. & ibi per doc. occurrit etiam hic ęquitas: quia

quia propter merces amissas alii habent saluas suas, & sic quodammodo dicuntur ex re aliorum locupletari, arg. l. & si me & Titium. ff. si cer. pet. l. si eū seruum eo. ti. de neg. gest. l. fi. C. de rei vend. l. mater. cum ibi notatis. facit etiam. ff. de neg. gesto. l. nam & Seruius. & quod ibi no. ad allega. in ɔtrium respondetur, ꝙ l. qui seruandarum. & simi. loquuntur de actione ex delicto, non enim deliquit, qui merces proiecit, actio autē ex ɔtu vel quasi competit vt supra, ad rationē autem allegatã in ɔtrium patet responsio superius dicta, quia hic est negotium ɔctum ratione ɔctus, vel quasi, vt supra plenè declaratum est. ita consulo ego Raph. Ray. de Cu.

49 † Quadragesimooctauò quæro, mutuaui pecuniam mercatori, ipse emit merces, extant & ipsæ, postmodū fallit, an ego in mercibus debeam præferri aliis creditoribus. ꝓ cuius declaratione videnda sunt primò, an res empta ex pecunia mea sint mihi tacitè obligata, quia si hoc est, ratione tacitæ hypothecæ in illis aliis debeo præferri, & dicendum est regulariter ꝙ non, casus est in l. quamuis. el 3. C. de pig. fallit in re empta ex pecunia pupilli; quoniã illa est tacitè hypothecata, text. est sing. sm vnam lect. gl. in l. idemque. ff. qui pot. in pigno. hab. vbi gl. arguendo a simili tenet idem fore in re empta ex pecunia militis, bene tñ verum est, ꝙ si res empta ex pecunia mea mihi obligetur expressè, quamuis posterius, tamen in eadem sum potior aliis creditoribus habentibus hypothecam potiorem. l. licet C. qui po. in pig. habe. & in auc. de æquali. dot. §. his consequens. & § quia vero. in auct. quod obtinet. de pigno. Secundò nunquid in re empta ex pecunia mea ego habeam inter alios creditores priuilegium exigendi. In quo quidem fuit vna opi. in l. licet. C. qui po. in pig. habe. ꝙ non; quia in eadem cum aliis concurrere debeo, per tex. in l. procuratoris. ff. de tribu. & istam opi. tenet Bar. immo sm dom. Ludo. in l. si cum dotem. §. si mulier. ff. solu. ma non obst. tex. in l. ꝙ quis. de priui. cred. vbi est expressum, ꝙ mutuans pecuniam in nauis emptionem est inter alios creditores priuilegiatus in exigendo, sed illa non obst. qa loquitur in casu speciali, idest in mutuante pecuniã in emptionem nauis, quo casu speciale est, vt priuilegium habeat is, ex cuius pecunia res emit̃, & ratio specialitatis est, vt inducantur facilius homines ad mutuãdum in huiusmodi causam, cum ex eadem contingat facultas facilius mercandi, & negociandi, qđ publicè vtile est, vt in simili dicit singulariter tex. in l. 2. ad fi. ff. de nundinis. sm ipsum dom. Lud. in d. §. si mulier.

SVMMARIVM.

1 *Socius an obligetur ex facto alterius socij.*
Institores seu exercitores vulgò factores appellantur.
2 *Aes alienum per vnum ex socijs contractum manente societate, an de communibus bonis solui debeat.*
Socius vnus si pro vxore sua dotem recepit, an de communibus bonis restitui debeat.
3 *Fratres duo si sint maior & minor, qui indiuisam substantiam possideant, cuius substantiæ minor erat gubernator, si minor vxorem accepit, & ad restitutionem dotis se obligauit, nec potest apparere, quid de dote actū fuerit, nisi per coniecturas, & per eorum consuetudinem, quæ erat: vt omnia ad manus maioris deuenirent, nunquid dos dicti minoris detrahi debeat.*
Pater & filius si confiteantur dotē recepisse, ad quē peruenisse præsumatur.
Maritus & vxor si confiteantur pretium rei dotalis habuisse, ad quem ꝑuenisse præsumatur.
4 *Socij si sint plures, an quilibet ex cōtractu insolidum obligetur, vel ꝓ parte.*
5 *Vendens aliqud, puta animalia macellario, qui constituit se debitorē, an possit agere contra fratrem dicti macellarij tanquam eius socium, probando ꝙ vidit hos simul facere artem macelli, bestias interficiendo, & ad vnū banchum vendendo.*
Socius vnus an videatur socius alterius, quando aliquam artem promiscuè exercent, & an alter obliget alterum &c.
6 *Socij duo si sint, quorum alter traficet Florentiæ, alter Venetijs, existens Venetijs confessus fuit quendam notarium habere in depositum apud ipsam societatem Venet. certos denarios, deinde diuiserunt, & traficum Florentiæ cessit ibi habitanti cum creditoribus & debitoribus suis: & similiter traficum Venet. cessit ibi habi. post multos annos ille notarius conuenit illum, cui obuenit traficum Florentiæ, quid iuris.*
7 *Societas omnium negociationum si sit contracta Florentiæ inter Titium & Seium cum Sempronio, Lucio & Gaio in arte cambij & aliarum negociationum Venetijs tantum exercendarum, & ibi Lucius & Gaius traficare deberent, & ita factum est Cornelius scripsit societati Venetijs, vt pro eo emeret certas merces, & sibi mitteret, & ita factum est, idem Cornelius aliàs merces Florentiam miserat Titio & Seio vendendas, qui eis uēditis cum pecunia aufugerunt, quæritur, si conueniatur Cornelius à Gaio & Lucio possit cum alijs creditoribus concurrere occasione eius, quod sibi debetur.*
Acquisita per socium post societatem contractam, quando communicanda sit.

1 Circa nonam partem principalē. † an facto vnius ex sociis alii obligentur. Primò videtur ꝙ non, vt est casus ad literam. ff. pro so. l. si socii sumus. in fi. vbi si vnus ex sociis ɔhit debitum solus ille conuenitur a creditore, qui debitum ɔxit: est tñ verum, ꝙ si diuiditur societas: quia tunc socii, qui non ɔxerunt, debent cauere de defendēdo socium ɔhentem aduersus creditorem, & ideo ex. l. omne æs alienum, cum l. seq. colliguntur duo casus. Primus, quando debitum ɔctum ab vno ex sociis est purum & tunc diuisa societate socius, qui ɔxit debitum; quia solus remanet creditori obligatus, deducit de societate totum illud debitum, vbi autem debitum sit in diem: tunc socii, qui non ɔxerunt debitum, debent cauere: cum dies veniat defensurum socium, ex quo concludit̃ ꝙ licet æs alienum cōicetur inter socios; non tamen obligatio ɔcta cum vno ex sociis obligat alios socios ipsi creditori, aliud est ergo quærere de actione pro socio, quæ societate finita nascitur inter socios. C. pro so. l. tamdiu. quo casu inter ipsos socios habet̃ ratio æris alieni contracti durante societate. l. omne æs alienum, dummodo tale æs alienum sit contractum ratione societatis. l. sed nec æs alienum. ff. pro so. & impensum sit in rem in qua contracta est societas. ff. pro soc. l. si inter fratres. §. si quis. aliud est quærere de iure creditoris, quod sibi solum cōpetit ɔ socium, cum quo ɔxit, non aūt ɔ socios, qui secum nō ɔxerunt: vt s̄. probatum est sm do. Pet. de Peru. in cons. quod incipit, factum proponitur in hac forma. in consi. 375. die j. mensis Ianuarii fuit ɔcta societas. in 5. lib. consi. carta. 108. Secundò vr̃, ꝙ vno ex sociis ɔhente insolidū quilibet obligetur. l. fi. in fi. de exerci. ff. pro so. l. oē ęs alienum. ff. com. diui. l. cum duo. ff. de instito. l. habebat. in fi. Tertiò vr̃, ꝙ quilibet ex sociis teneat̃ pro parte. & de hoc est casus. ff. de exerci. l. si tñ plures. pro intellectu huius passus dicunt Iac. de Are. & Pet. & Cy. in l. cum te in galliam. C. si cer. pe. ꝙ aut sunt duo vel plures qui non exercent vnum actum insolidum, & tunc quilibet pro parte vr̃ obligationem ɔhere actiuè, vt d. l. cum te. & passiuè. C. de duo. reis. l. 2. ff. de duo. re. l. reos. § cum in tabulis. aut sunt plures, qui exercent vnum actum insolidum: vt sunt plures argentarii vnius mercis vel plures magistri vnius administra. & tunc quod vnus facit in ea administ. alter vr̃ facere, & sic obligationē vr̃ ɔhere insolidū actiuè & pas. vnde si facta est credentia vni ex duob. collegis, & alter se excusat, ꝙ non recepit, sed socius suus, non valet ista excusatio: & ita loquuntur ɔtria sm Ia. de Are. Pe. & Cy. sed ɔ hoc obiicit Bart. in l. an eadē. in 7. q. de duo. re. de. l. si tñ plures res. de exercito. j. rñ. ꝙ primum rñsum ob. dicto istorū. & 2. rñ. ꝙ obst. rōni eorum, vbi dr̃, ꝙ quilibet pro parte: quia nō vñr inuicem instito per quam l. reprobat dictum istorū & rōnem eorum, iō ipse aliter distinguit, dicens ꝙ aut isti plures repręsentant publicū officium, vt argentarij, & similes, & quilibet tenetur insolidum: quia ipsa administratio afficit eos insolidum, cū officiū non sit diuisum, & ita loquitur. l. si vnus ex argētariis. & l. in magistratus. aut propria voluntate quisq; gerit actū, & tunc refert, aut gerit per alium, vel alios, aut per se. j casu, quia qñ per alios, vt isti socii gerunt istam negociationem, seu mercantiam per suos institores, seu per suos exercitores, qui vulgò appellantur factores, & quilibet dictorum tenetur insolidum institoria, seu exercitoria. l. j. in fi. cum l. seq. de exerci. & de instit. l. habebat. in fi. cum l. seq. quia quilibet repręsentatur insolidum, præsertim si cum vno est contractum, ne in plures distinguatur. ff. de exerci. l. ne in plures. ꝙ intellige verum, quando institor contrahit vt institor, alias si contrahit alio nomine, quàm institorio, non obligatur dominus, casus est in l. 2. & 3. ff. de institoria. Item intellige verum, ꝙ omne, quod cum institore geritur, obligat eū, qui eum præposuit, quando eius rei gratia cui præpositus fuerat contractum est. l. quicunque. §. non omne. de instit. cōditio. enim præpositoris seruanda est. l. sed & si pupillus. §. conditio. de insti. bene facit eo. tit. l. si cum villico. Item sicut in contractu institoris potest dominus conueniri, ita ex contractu domini conuenitur factor seu institor, tex. est in l. 1. §. pen. de exercit. ꝙ est notan. ex ɔctu verò institoris non aget dominus, nisi actio necessitet, nisi in subsidium, puta si factor fugisset, vel aliter soluendo non esset, tex. est in l. seq. de insti. sm Ang. in l. cum te in Galliam. C. si cer. pet. si autem contrahunt per seipsos, tūc refert, aut ambo simul: quia præsunt eidem stationi, & quilibet tenetur pro parte, quam habet in negociatione: vt d. l. si tamen. in prin. aut exercet eam separatim, vt puta duo sunt socij, vnus exercet eam in vna ciuita. alius in alia, vel vnus exercet speciariam, & alius mercantiam, & tunc quilibet tenetur insolidum, videntur enim inuicem institores præpositi, argum. si certum petat. l. eius qui in prouincia. & arg. C. de fabrice. l. iu. prouisum. lib. 11. & de duobus reis. l. reo. hoc tenuit Iac. de Are. & Bart. in l. si tamen. & Barto. in dicta l. an eadem. Caue tamen, quòd si pręsunt vni mensæ, si consuetudo est; quia quandoque cum vno, quandoque cum altero, quilibet insolidum tenetur, ne qui cū vno contraxerit, habeat diuidere actiones plures. l. enim si tamen. fundatur in illa ratione: quia cum pluribus est contractum, secus si cum vno tantum secundum Ray. de Forliuio, vt

refert Bal.in d.l.cum.vr̃ mihi dicendum, ꝙ aut exercent per cō munem magistrum,& tunc quilibet teneatur insolidum,& ita loquitur l.si tamen.§.sed si plures.& l.j.in fi.de exercito. aut per se,& tunc aut simul ambo gerunt,& tunc pro parte quilibet te netur:& ita loquatur d.l.si tamen in prin.& ff.nau.cau.sta.l.fin. §.si plures.l.reus.§.cum in tabulis.ff.de duob.reis. aut quisq; eo- rum solus,& si præsunt diuersis stationibus, tunc quilibet obli- gatur insolidum:quia videntur inuicem præpositi,& magistri, & loquatur Bart.s̃. aut omnes præsunt eidem stationi; & tunc aut quisque eorum solus gerit ad commune compendium, & de alterius voluntate,puta: quia inuicem erāt præpositi,& ma- gistri,vel ita erat consuetudo ipsorum, ꝙ quandoq; cum vno, qn̄q; cum alio ꝯheretur,& quod vnus gerebat,alius exequeba- tur,& sic apparet de tacita voluntate præpositura: & tunc quili bet obligatur insolidum,argu.l.vel vniuersorum.ff.de pign.act. & loquatur Ray.de For.& Bal.in d.l.cum te. aut ambo præsunt eidem stationi,nec apparet expresse, ꝙ inuicem sint præpositi, & magistri,nec tacitè ex consuetudine,& tunc, aut quisque so- lus gerit ad commodum societatis,vt quia conuertit in vtilita- tem communem,& tunc aut quærimus de actione pro so. qua societate finita nascitur inter socios.l.tam diui.C.pro soc.& tūc inuicem sunt obligati l.omne æs alienum.& l.iure societatis.ff. pro soc.& ibi per gl.in verbo in communem.ibi. & tunc tene- tur per obliquum,quia socius tenetur socio, qui accepit pecu- niam in vtilitatem cōem,aut quærimus de iure creditoris, ꝙ si competit ius solum ꝯ socium , cum quo ꝯxit, & loquatur auus meus in prin.istius noni principalis membri in dicto consi. aut quisque solus ꝯxit,non tamen ad commodum societatis: quia non conuertit in vtilitatem cōem, & tunc nullo modo socius, qui non ꝯxit obligatur,neque creditori,neq; alteri so.l. sed nec æs alienum.& l.omne æs alienum.l. inter societatis. ff. pro soc. e.ti.l.verum.§.id quod.vbi inter socios in actione pro socio nō deducitur, quod debet a socio , nisi ex ipsa societate debeatur.

2 †Primò quæro.duo fratres habent bona cōia ex hæreditate ali qua,& manente cōione per aliquem ipsorum ꝯctum est ęs alie num,veniunt post modum ad diuisionem, nunquid ęs alienū per vnum contractum soluetur de communibus bonis ? & vi- detur ꝙ sic,per l.omne æs alienum.sic enim dicit oē æs alienū, ꝙ manente societate contractum est &c.sed non obst.illa.l.qa loquitur in ære alieno contracto occasione societatis.l. sed nec æs alienum.ff.pro soc.quare distingue in qōne præmissa ; quia aut æs alienum ab oībus solui debet & hic est casus indubitabi lis,aut ab vno tantum,& tunc aut occasione bonorum cōium est ꝯctum,& in cōem vtilitatem profectū , & hoc probatur ab eo,qui ꝯxit debitum,& tunc de cōibus bonis est soluēdum : vt d.l.oē æs alienum.& facit.ff.de nego. gest.l. Pomponius.la 1.& l. seq.§.j.aut non probat occasione bonorum cōium,nec in vtili tatem cōem profectum , & tunc a ꝯhente tantū solui debet si- ne grauamine cęterorum,nec pōt dici,ꝙ alii, vel eorum bona sunt obligata,iccirco ꝙ vnus ꝯhit illud debitum manente cō- munione:vt ff.de reg.iur.l.non debet alteri.nam non sufficit,ꝙ ꝯhatur manente cōione,sed exigitur, ꝙ occasione cōionis , & in vtilitatem cōem sit versum,& probetur per ꝯhentem debi- tum:vt dictum est,& ff.pro so.l.iure societatis.& ff.famil. ercis.l. ex parte.§.si filius reipublicæ.& ex hac solutione no. solutionē qōnis de dote inter fratres, vel alios obtinentes societatem cō- munem.& dos est recepta pro vno ex eis: nam aut pater acce- pit dotem pro filio,& tūc diuisionis tempore dos debet de cō- munibus bonis detrahi ꝑin formam legis.ff.fam.erci.l.si filia.in prin.& §.j.& 2.aut vnus ex fratrib. suo nomine dotem recępit & tunc distingue ; quia aut probatur profectam in cōem vtili tatem,& diuisionis tempore debet de cōibus bonis detrahi,aut non,& tunc de cōibus bonis non debet detrahi,licet hic ęs alie num dotis ꝯctum sit manente cōione:nam hoc non sufficit,vt hoc ex superiorib.probatur apertè.& facit.ff.pro so.l.actione.§. fi.& l.seq.& ff.de iure dot.l.si is qui.§.j.& C.fami.erci.l.2. & ff.so lu.mat l.si cum dotem.§.fi.ꝑm Franc. Tigri.in d.l.omne æs alie- num.

3 †Secundò quæro,duo erant fratres maior natu, & minor natu indiuisum patrimonium paternamque oēm substantiam possidentes, quorum gubernationē & administrationē totius patrimonii maior natu gerebat,contigit,ꝙ minor accepit vxo rem,& ad restitutionem dotis obligauit se, nec pōt aliter appa- rere,quid fuerit factum de dote,nisi per coniecturas, & per cō- suetudinem dictorum fratrum,quę erat,vt omnia peruenirent ad manus dicti fratris maioris,& per eum dispensarentur,& ēt; quia dictus maior frater post habitam dictam dotem & obliga tionem prædicti fratris minoris tradidit cuidam suas filias nu- ptui,& dedit eis dotem,nec apparet, vnde soluerit ; nunc inter descendentes ipsorum orta materia dissensionis proceditur ad diuisionem , & descendens ex fratre minore petit dictam dotē extrahi de cōi,quæritur nunquid possit ? Respon. dictā dotem debere refici de cōi non vi solius fraternitatis,sed vi pręsumptę participationis & collat.nam idem est præsumendum de dicta dote,quod de cęteris aduentitiis ex consuetudine eorum,ar.de pig.act.l.vel vniuersorum.de fun.instru.l.cum de lanionis.§.asi- nam.de le.3.l.prædiis.§.balneas.§.Titio.& §.qui domum.& prę sertim cum præsupponatur , dictum fratrem maiorē expensas dotium filiarum suarum fecisse,quæ de vento fieri non potue- runt.l.fi.C.de ali.pupi.ar.de priuil.cre.l.si ventri.§.fi. ex eo enim ꝙ omnia inuicem cōicabant,præsumitur & hoc cōicatum fuis se,ar.ff.de prob.l.Procula.cum simi. dos ergo quæ est in casu re- stitutionis sequi debet hæredes,quibus restitutio fiēda est,& ip- sis debet restitui de communi patrimonio dictorum fratrū si- cut æs alienum.ff.fa.erci.l.si filia.§.Neratius,& ff.pro so.l.actio- nes.§.si vnus.& ita consuluit Bal.in consi.quod incipit. In Chri sti nomine amen.proponitur,ꝙ duo erant fratres &c. Quid qn̄ pater & filius confitentur recepisse dotem, ad quem præsumat peruenisse,vide plenè in l.si cum dotem. §. transgrediamur. ff. so.ma.Quid autem si pater & mater confitentur reçepisse dotē eorum filii, vel maritus & vxor confitentur habuisse pretiū rei dotalis venditæ,ad quem præsumat peruenisse.vide Bal.in auc. si qua mulier.C.ad velle.& in l.mater.C.de rei vend. & in l.j.C. de duo.reis & per Spec in ti.de ob.& solu.§.ante oīa.ver.quid si vir.& vide Do.Io.de Imo.in c.cum contingat.de iureiu.

4 † Tertiò quæro , qn̄ sunt plures socii, an quilibet ex ꝯctu obligetur insolidum vel pro parte.dicit Bal.in quodam consi. sic formali ter,qn̄que sunt plures socii,& quilibet tenetur insolidū,& hoc contingit ex eo; quia quilibet expresse se obligat insolidū,qn̄q; ex eo quia consueuerunt negotiari seorsum insolidum , qn̄q; ex eo:quia cōis institutio obligat quemlibet insolidum.primū probatur.C.si cert.pet.l.si non singuli.& l.si rem cōem. ꝑm pro- batur eo.ti.l.cum te in Galliam.& ibi per Iac.de Are.Pet.& Cy. hoc contingit sępissimè,qn̄ sunt socii ad vniuersitatem mercā- tiarum,& quilibet pro sua industria negotiat̄, nunc iste,nunc il le,nunc Perusij,nunc Flor.nunc Pisis, tacitè enim ex ipsa expli- candorum negotiorum natura videntur vice mutua institores esse,vel in merce cōi non haberet quilibet insolidum potesta- tem sicut haber.ff.de adm.tu.l.Titium & Męuium.§.altero.Ter tium probatur.ff.de instito.l.ne in plures.Secundum contingit, qn̄ simul ꝯhunt per seipsos simpliciter; in illo enim actu quili- bet pro parte ex illo actu obligatur.ff.de instito.l.si tn̄ plures.ff. de duo.reis.l.reos.§.cum in tabu. ꝑm Bal. qui idem dicit in alio consi.esse,si plures ꝯhunt per seipsos,vel per nuntium, vel epi- stolam;quia quilibet obligatur pro parte ; quia tam ipse quam ꝯhens cum eo fidem vtriusq; personæ sequitur. vnde si nō adii ciatur,ꝙ insolidum teneatur,quilibet eorum tenetur pro parti bus.ff.de exerci l.si tn̄.in prin.si aūt per vnū institorē, a quolibet eorum insolidū positum ꝯheret,quilibet obligaretur insolidū: secus si non promisisset quilibet eorum insolidum , sed simpli- citer. Primum probatur.ff.de insti.l.ne in plures . Secundum ꝓ- batur. ff.de procu.l.pluribus.nam non refert an per se, an per a- lium qs faciat vnū & idem.& ꝑm hoc debet intelligi quod no- Cy.in d.l.cum te

5 †Quartò quæro,quidā Io.emit certos castro- nes a quodā Grinta, & propterea se eius constituit debitorē in 29.Flo.auri,demum dictus Grinta agit ꝯ Ant. fratrem dicti Io. tanquā sociū dicti Io.in societate artis macelli, & probat ꝙ tpe in d.petitione contento vidit prædictos Io. & Ant. simul face- re artē macelli interficiendo bestias. & macellando & vēdēdo ad vnū banchū,& ꝙ reputabantur socii,mō quærit̄, nunqd ex hoc dictus Ant.tanquā socius dicti Io.veniat in aliquo condē- nandus.Et vr̃ ꝙ sic ; quia quotiēs duo exercent promiscuè aliq̄ artē,& qn̄q; vnus,qn̄q; alius in eadē taberna seu statione, vr̃ v- nus socius alterius, sicq; & alter alterius , vnus obligat alterum & alter alterū saltē pro parte dimidia:vt ff de exer. si tn̄ plures. In ꝯriū vr̃,nam non sequitur,duo fratres faciunt simul artē ma celli,ergo vnus emendo ꝓprio noīe aliū obligat,quia nō emit noīe societatis,sed proprio sibi soli negotium gerit , & qui sibi vendidit non habuit animum aliū obligandi,q̄ seipsum,q pro- prio noīe ꝯhit,nisi probaret̄ rem versam in cōem vtilitatē. C. qđ cum eo.l.ei qui.aliud est.n.vēditorē secutum esse fidē socie- tatis,aliud solā fidē emptoris sine cōmemoratione societatis: nam sicut ex tali ꝯctu non agit corpus societatis, sed solus em- ptor,ita econuerso solus emptor ꝯueniri dēt:vt ff.pro so.l.cum duobus.§ si fratres.& C.de decu.l.licet.li.x. & dicit lex, ꝙ si sunt duo socii,quod vnus emit proprio noīe suum est , non cōe , tn̄ est cōicandum conuentus actione pro soc.l.si quis societatē ꝯ- xerit.la picola.Certè alia lex facit pro Grinta: quia si potest age re vt cōicetur,ergo & conueniri, vnde melior ratio videtur,qa non constat de forma inhitæ societatis , nec ꝙ fuerit inhita ad emendum & vendendum cōi periculo,& possibile est , ꝙ aliq simul stent ad vendendum in aliqua taberna,vel statione, & ta men nō sunt socii,sed vnus eorum est dominus, alter institor. vnde non vr̃, ꝙ sit concludenter probatum de societate coita ad emendum ; quia isti actus possunt explicari citra ius & no- men societatis , & sic non est de societate sufficienter proba- tum : dupliciter enim probatur societas,aut paciscentium con uentione expressa , aut per actus sociales, sed non est proba- tum per actus sociales,quod consueuerunt emere in commu- ni tanquam socii , & quod damna & lucra participauerint in- uicem, & sic non videntur probari actus sociales [illegible] socie-

societatis. Item non vr̃ probata consuetudo , ꝙ consueuerunt ꝯhere permiscue actus sociales in obligatione ꝯhenda . vnde nec verbis,nec rebus ipsis videtur probata societas: qualitas.n. actuum inducit societatem tacitam,quando in communi quę stus refertur,quod non videtur hic probatum,arg.ff.de eden l. prætor.§.sed si filius.ff.ver.sed rectè Sabinus. Item non apparet,ꝙ dictæ bestiæ fuerint emptæ causa macellandi:nam quādo cer tam causam respicit societas, illa causa est probanda, arg. ff de exer.l.Lucius.Sabinus igitur consideratis videtur dicendum , ꝙ etiam si esset probata societas ; quia tamen non est probata ad hunc actū:de quo quæritur,talis probatio non est sufficiens ad cōdemnationem rei.ff.de institor.l.cuicunque.§. non tn̄ oē . & ff.de exerci.l.Lucius.nam potest esse, ꝙ emit castrones cau- sa reuendendi viuos,ars verò macelli consistit in vendēdo car nes aīalium mortuorū.l.cū delanionis.in prin.ff.de fun.instru. vnde qua probatio incerta non est valida,non vr̃ sufficere ta- lis probatio.ff.depo.l.1.§.si quis argentū.de prob.in c.in p̄ntia. sed si fuisset probatū,ꝙ tanquam socii consueuissent emere, & vendere,tunc videretur esse probata societas,& factū vnius so- cii obligaret aliū soc.qa obligaret corpꝰ societatis & obligato corpore societatis oēs socii sunt obligati,quilibet pro parte,q̄ habet in societate.ff.ad l.fal.l.in lege falcidia siue soluendo. ad hoc facit.ff.quod cū eo.l.Titianus.Bal.in quodam consi. cuius tenor.§.patet.

6 † Quintò quæro.duo erant socii , vnus traficabat Florentiæ,alter Venetiis existens Venetiis confessus fuit quē- dam notarium habere in depositū apud ipsum societatē Vene tiarū certos denarios ,deinde diuiserunt,& traficum Florentiæ cessit habitanti Florentię cum creditoribus & debitoribus suis, & traficum Venetiarū habitanti Venetiis cū creditis & debitis interpositis cautionibus, & ille notarius instrm̄ confecit , post multos annos ille notarius conuenit ex prædicta confessione illum,cui obuenit traficū Florentię,quæritur qd iuris in p̄dicto casu:socius ex ꝯctu socij non tenetur,nisi probet̄,pecuniā ver- sam in arcam cōem,& tunc non obligat̄ directò creditori, sed tenetur socio.ff.ꝓ so.l.iure societatis.vbi gl. vn̄ socius , q cauit, petit de indemnitate,si soluat̄ societas.eo.tit.l.omnes æs. & l.ꝓ so.arbiter cōi diui.l.cū socii.regula.n.ex alterius ꝯctu aliū non teneri.ff.de ver.ob.l.inter stipulantē.Instit.de inutili stip.§.si qs aliā.nam obligatio vel res quæsita ꝑ sociū post societatē ꝯctā non quærit̄ socio ipso iure.ff.pro soc.l.si quis societatē. not.ff.si cert.pet.l.si socius,sed tenetur cōicare,nec p̄t socius rem cōem totā alienare.ff.pro so.l.si vnus.& l.nemo ex sociis,minus ergo ꝑsonā socii obligauit.Nec ob.Cyn.C.si cer.pe.l.cū te. loquit̄ n. in exercentibus eundē actū,& forte est intelligendū,qn̄ ambo ꝯxerunt,licet vnus pecuniā acceperit.ꝑ l.si non singuli & l.cū te colligitur & ex argentariis,quorū exemplo vtit̄ , probat̄ de pac.l.si plures.de arb.l.si duo,& dictum Bar.in l.eadem.& Ang. in l.cum te vr̃ ꝯ l.iur.societatis.cum gl. & ꝯ gl. in l.1.in fin.ff.de exci.& ꝯ l.omne,& l.eius,quam allegant,loquitur in bonafide seruientibus,licèt ignorantibus,& tn̄ nō nisi pro parte quærūt, nec refert,ꝙ socii separatim exerceant in diuersis locis, vel ta- bernis,an sine tabernis;quia quò ad institoriam non refert cer to loco præpositi sint,vel non,de instito.l.3.& 4 & l.antepe. tn̄ tenendo sn̄iam doc.prius conueniendus erit,q ꝯxit , & ad quē res peruenit,exemplo tutorū & magistratuum,vt uoluit Cy.in l.cū te.sic.n.in tutorib.& magistratib.ad mun.l. imperatores.ꝓ hoc gl.ff.man.l.creditor.§.duob quæ incipit,ita tn̄,vnde cū pe- cunia peruenit ad vnū,& in diuisione permansit apud eū,credi toris dēt effici deterior:vt d.l.imperatores.C.de proba.l.ex per sona.de diui.tu.l.1.& fi.sed tenendo,ꝙ ambo teneant̄ insolidū, ex quo creditor fecit instrm̄ diuisionis,in quo conuenit, ꝙ tra ficum Venetiarum cū omnib.creditoribus & debitorib.sit , li- cet sibi præiudicet:qa actus iste non poterat fieri sine eius con sensu pacto,& periculo.l.sæpe.& no.in l.Caius,& paria sunt ge- neraliter vel specialiter consentire.C. de præs. 30. an. l.oēs pro hoc de pigno.l.fideiussor.§.1.qui.mo.pig.vel hypo.sol.l.sicut.§. non vr̃.vnde per consensum vr̃ remisisse & pacto.eo. tit.l.si cō- senserit.cum si.Nec ob.ff.de pac.l.tale pac. §. post diuisionē, qa ibi non tenebat̄ insolidū,ideo si videret̄ pacisci præiudicaret , & non posset ꝯ illū agere , iō non ꝑsumit̄ donatio. Itē hic hēt bn̄ficiū diuisionis,cui non est renunciatū,cū ergo B id perdat ꝑꝑ talē conuentionē,sic creditor acquirit efficacē actionē, dēt obstare exceptio,si agat ꝯ,de pac.l.in ꝑsonā.§.1.vbi non p̄t tol li ipso iure ꝑ actionē de peculio ꝑtoriā.insti.de bon.pos. §.quos aūt.de min.l.& si sine.§.sed qđ fortiter obstat. §. post diuisionē. & ad l.Caius.& l.Titia.§. Luci.patet respon.ex prædictis.Præte- rea ibi agebatur de magno pręiudicio,hic de nullo,quia vterq; sunt soluendo,tunc facit de fal.l.vxori.§.1.de test.tu.l.ex sn̄ia. C. de test.l.cum antiquitas.in fi.de his quæ fiunt a præla.c.quanto. vbi per Io. An.post gl.posset ēt dici,cū sit depositum, quasi de- posuerit apud B.non teneri.per l.si ei depositi,quæ loquitur ge neraliter in re,sic ēt in genere.l.incendium.C.si cer.pet.Itē ven dicatio datur extantibus nummis,de priuil. cre. l. si ventri.§.in bonis.de peculio.l.deposui,& pręsumitur extare.C.de exhi.l.nō ignorabit,de pi.act.l.si creditor,& est æquum,cū creditor ann. xv.nihil dixerit,maxime si more Flo.vsuras à B.receperit,& sic vr̃ consentire,de separatio.l.j.§. illud , & quasi de nouo depo- suisse,ar.lo.l.item quæritur.§.qui impleto.ita consuluit Rap de Raymun.de Cumis .

7 † Sextò quæro , Titius & Seius socii Flo- ren. omnium negociationum contraxerunt societatem cum Sempronio,Lucio & Gaio in arte cambii exercendi Venetiis & aliorum negotiorum in ciui. Vene.tantum exercendorum , in qua societate Titius, & Seius posuerunt cccc. Sempronius cccc.alia Lucius,& Caius alia.cc.Ita ꝙ lucrum pro tertia parte esset Titii & Seii,pro tertia parte Sempronii,pro alia tertia par- te Lucii & Gaii,qui Lucius & Caius deberent stare Venetiis,& sub nomine societatis transigere,scribendo Titius & Sempro- nius & socii,ita factum est,accidit,ꝙ Cornelius scripsit dictæ so cietati Venetiis,vt ꝓ eo emeret certas merces, & sibi mitteret , & sic factū est.vn̄ missæ fuerunt sibi merces,nec pecuniam mi- serat societati,remanserat debitor certæ quantitatis.Idem Cor nelius alias merces misit Florentiam dictis Titio & Seio vendē das,qui Titius & Seius venditis illis mercibus receptis nummis illis fugerunt , nec ex bonis suis potest creditoribus eorū quos habent ex negociationibus,quas gerebant Florentiæ satisfieri, Lucius aūt & Caius habent vn̄ satisfaciant omnibus creditori- bus occasione socie. Venetia.& non vltra, queritur , si cōuenia- tur Cornelius ad pecuniam , quā dēt occasione negociationis sibi missæ de Venet.possit dicere concurrere cū aliis creditori- bus occasione eius,qđ sibi debet Titius & Seius ex pecunia re- cepta Florentiæ,vel vti retentione , vel compensatione saltē ꝓ tertia parte,quā dictus Titius & Seius hn̄t in societate Vene.nā illud,qđ dēt Cornelius pro tertia parte,vr̃ debitū Titio & Seio: & sic cū sit eorū debitor,& creditor locus est compensationi.il lud clarum est, ꝙ ex debito contracto Floren. nō tenetur Sem- pronius,Titius,nec Caius;quia vniuersa societas est.ff pro so. l. societas,& l.qui admittitur,consultum fuit ipsum Cornelium nullam petitionem,retentionē,cōpensationē hr̄e,& sic insoli- dum exigi ꝑ l.procuratoris.§.si plures,de tributaria,in rōne sui. ex qua rōne licet loquatur in seruo: tn̄ extendit̄ ad liberum,sic creditores,qui ꝯtraxerunt respectu vnius negociationis,nō cō currunt cū contrahentib. respectu alterius , nec ad hoc ob. de admi.tu.l.inter tutores,& qđ no. C.de cōpen.l.1.quia licet forte aliàs fieret compēsatio debiti & crediti ex diuersis negociatio- nib. in præiudiciū debitoris,non tn̄ in præiudicium creditoris, sicut ergo exceptione repellitur,quandiu non est creditoribus Venetiarū satisfactū,ita nec compensata compensa.l.quicūq;. tn̄ non puto, ꝙ bene allegetur ille.§.si plures.nec extenditur ad bona,nec.n.reperio priuilegium dari creditorib. eo ꝙ cōtraxe- runt respectu diuersæ negociationis,cū ęs alienum respiciat to tum patrimonium.de iudi.l.fideicō.§.tractatū,nec reperio hāc esse iustam causam impetrandæ separationis , si bene inspiciat̄ titulus de priui.cre.& de separatio.& ille.§.si plures.loquitur in tributoria,quæ ꝑꝑ scientiam domini datur,vt vocetur in tribu tum, ꝙ ex ea mente &c.de tribu.l.procu.§.per hanc, & sic cum agitur tributoria.i.vt dn̄s in tributum vocet̄ : nam cū respectu dn̄i creditor hēat solū illud priuile. respectu illius negociatio- nis,cuius cōtraxit,sequit̄ ꝙ ēt inter eos fiat ex cā illa separatio; quia dn̄s vnicuiq; eorum præfertur in diuersa negociatione,& concurrit cum quolibet eorū in eadē negociatione , vbi ergo nō ageret̄ tributoria,sed simpliciter de peculio vel de in rē ver- so,tunc non fiat illa separatio:vt.l.pe.eo.tit.ex quo apparet , ꝙ in libero vbi non agit̄ tributoria sed simpliciter, rō non hēt lo cū.Item nec rō illius.§.si plures.hēt locū in libero ; vt quasi vr̃ ibi sensisse Gui.cū magis videat̄ credi personæ , sed in seruo bn̄ habet locum ꝑꝑ naturam tributoriæ , q̄ est respectu illius mer- cis,& dn̄o facientis,alii allegarent.l.si cum militi in prin.de cō- pen.de test.mil.l.si certarū.§.j.de separatio.l.j.§.si filii, quæ nihil faciunt,si bn̄ intelligant̄,& ꝑ ea quæ dixi in d.l.si certarū.& d.§. si filii.dicebant ēt,non esse locū compensationi ; qa non erat Cornelius debitor ipsius Titii & Seii ex eo ꝙ habuerint a so- cietate Venetiarū:qa ꝑ illā societatē non quærebat̄ actio ipsis Titio & Seio sine cessione nisi in subsidiū,de instito. l.1.in fi. & per Bar.de duob. reis.l.ea.in prin.in vii.q.Nec obstat, ꝙ sub no- mine Titii intitulabant̄ literæ & oīa vt:s.qa non per hoc quasi per nuncios gn̄ales potuit q̄ri obligatio,vt no.ꝑ Bar.de consti. pe.l.q autē.§.fi.& l.se.& ꝑ Cy.C.si qs alteri vel sibi.l.multū.Ego autem consideraui, ꝙ ex quo q erat in societate Venetiarū in pecunia,vel aliis corporibus erāt pro parte tertia Titii & Seii : quamuis.n.quæsita ꝑ sociū post societatē cōtractā non sit cōia sed cōicanda pro so.l si quis societatē. tn̄ ibi intelligo,vbi sub noīe cōi acquiritur,vt esset hic per l.qui mihi donatū cum sua materia de dona.ea autem quæ erant in nominibus debitorū , nullo mō quæsita erant ipsis Titio & Seio ꝑ d.l. j. de institoria , vt prædictū est.vn̄ respectu nominū debitorū existentiū in so- cietate Venetiarū non p̄t Cornelius aliqualiter participare:cū ista nomina nō sint de bonis Titii & Seii debitorum suorū,nec ēt dērent actiones Titio & Seio cedi cum solutis debitis dictæ societa.nihil supersit,pro so l. Mutius respectu non corporum alia rōne repellit̄ Cornelius: qa cū alii socii Venetiarū tenean-

tur insolidum, iuxta not. per Bar. in d. l. ea. in vii. q & per Bald. in d. l. cum te. teneretur partem ipsorum corporum reddere Titio & Seio, nisi defenderetur pro parte ipsius Titii & Seii a creditoribus. ff. man. l. si mandato. §. j. de do. præle. l. si socer. & concurrentibus credito contra eum illa cautione non teneretur, eo. tit. l. pater. meritò ergo cum detur retentio alijs sociis contra Titium & Seium pro parte sua venientes, ad quod etiam facit de condi. inde. l. si non sortem. §. si centum, & quod ibi not. Excluditur etiam Cornelius ex persona ipsorum Titii & Seii veniens. consilium Rapha. Raymundi de Cumis Doct.

SVMMARIVM.

1 *Socius vnus si in societate alium socium sine consensu sociorum assumpsit, an ex facto assumpti ipse assumptus vel assumens teneatur.*
Socius mei socij, meus socius non dicitur.
Socij plures si gabellam emant, & alter ex his admittat alium in societate sine aliorum consensu, efficitur socius tantum admittentis, & non aliorũ.
2 *Sociorum vnus si sine aliorum consensu alterum in societatem admisit, & facto admissi societas damnificata sit, & admittens aufugiat, nunquid ipse admissus ab alijs absque cessione actionis conueniri possit.*
Emptor gabellæ communis si eam alteri reuendidit, & iste secundus emptor officium exercuit, gabellas recipiendo, si primus emptor efficiatur non soluendo, vel aufugit, an commune contra secundum emptorem regressum habere possit.
Quid si secundus emptor aufugit, vel soluendo non sit.
3 *Societas quando a pluribus a principio contrahitur, an liceat maiori parti ipsorum aliquem alium nouiter in socium illius societatis assumere.*
4 *Socius si vult procuratorem minorem xviii. ann. relinquere ad administrandam societatem socius hunc admittere non tenetur.*

1 Circa decimam partem princi. † Si vnus ex socijs in societate alium socium sine consensu sociorum assumpsit, an ex facto assumpti ipse assumptus vel assumens cęteris teneatur, & econtra an cęteri eorũ ex facto assumpti vel assumentis teneantur. Dic ꝙ admittens ex facto admissi tenetur, nec cedendo iura liberatur; quia si admissus fuit in culpa, difficile est negare culpa admittentis non fuisse. ff. pro soc. l. de illo Pomponius dubitat. ergo admittens contra admissum ex eius facto societati pręstabit, quicquid fuerit consecutus. l. & quicquid. in fi. ff. pro socio. & si facto admissi societas damnum patiatur, & admittens ab eo cum soluendo non fuerit, vel aufugerit, nihil poterit consequi, aliis sociis cedendo iura minime liberatur sed omnimodo ipsum admittẽtem teneri puto: vt d. l. de illo. in prin. vbi casus, ex ∂trario quoque factum sociorum ipse admittẽs sicuti suum proprium admisso præstare tenetur: cum ipse admittens aduersus socios habeat actionem. ff. pro so. l. ex contrario. Qui enim admittit, socius ei tantum socius est, qui admisit, & recte, cum enim societas consensu contrahatur. ff. pro so. l. vt sit pro soc. actio. cum se. socius mihi esse non potest, quem ego socium esse nolui. l. qui admittitur. ff. pro so. nec socius mei socii socius meus esse dicitur. ff. pro soc. l. nam socius. & ex his patet, ꝙ si plures tanquam socii emunt gabellam vel aliam communantiam, & alter ex his admittit vnum in societatem sine consensu aliorum, efficitur. socius admittentis tantum & non aliorum, & ideo ab aliis conueniri non potest, sed ab admittente ſm Bal. in d. l. qui admittitur, & econtra ipse alios conuenire non potest, sed solum admittentem, qui iure societatis contra cęteros poterit experiri, & quod fuit consecutus ipsi admisso communicabit. l. & quicquid. cum duabus se. ff. pro so quod est bene menti tenendum, 2 quia quotidianum. † Primò quæro. vnus ex sociis sine consenso aliorum alterum in societatem admisit. facto admissi societas damnificata est, admittens aufugit, nunquid ipse admissus ab aliis absq; cessione actionis possit conueniri, puto in subsidium posse, ar. l. j. §. fi. cum se. ff. de instito. l. fi. §. plane. s̃ de eo per quem factum erit. ff. de præto. stip. l. fi. & l. omnibus. Ex his etiã potest decidi talis quæstio, quidam emit gabellam communis, postea reuendidit alteri, iste emptor exercuit officium recipiẽdo gabellas, postea primus emptor effectus est non soluendo, vel aufugit, quæritur, an commune contra secundum emptorem possit habere regressum habere puto ar. d. l. 1. cum l. seq. ff. de instito. Si verò secundus emptor aufugit, vel soluendo non est, tunc primum omnino teneri clarum est, nec cedendo iura ipsi communi contra secũdum emptorem liberatur, casus est 3 in l. de illo Pomponius dubitat. in prin. ff. pro so. † Secũdò quęro, quando societas alicuius negociationis a pluribus a principio contrahitur, an liceat maiori parti ipsorum sociorum aliquem alium nouiter in socium illius societatis assumere. Dic ꝙ non; quia societas contrahitur consensu. ff. pro so. l. iiii. & insti. de obli. quæ ex consensu. in princip. & ideo non potest contrahi societas pro aliis non cõsentientibus. Item quia socii qui a prin. certam societatem contrahunt, eligunt sibi in socios certas & determinatas personas, valet illas personas, cum quibus a princip. contrahunt societatem, quæ societas postmodum ad alias personas non extenditur. inst. eo. §. soluitur. ibi dum dicit, quia qui societatem contrahit certam personam sibi elegit. Item non licuit maiori parti ius socii non consentiens transferre ad socium nouiter admissum. l. nemo ex sociis. ff. pro soc. quia id quod nostrum est sine nostro consensu a nobis euelli non potest, vt in regula id quod nostrum de regul. iur. Vltimò hoc clare probatur per tex. in l. admittitur. cum l. seq. ff. pro so. vbi casus, & idem tenuit Rofre. in rub. pro soc. §. quid si plures 4 sunt socii. † Tertiò quæro, duo sunt socii, vnus abest, & vult relinquere procuratorem minorem xviii. annis ad administrandum societatem, dicit Bald. l. exigendi. C. de procur. quòd alter socius non tenetur hunc procuratorem admittere propter imbecillitatem consilii sui: sed si esset maior xviii. tenetur eum admittere, arg. ff. pro soc. l. idemque.

SVMMARIVM.

1 *Societas finitur per mortẽ naturalem & etiam ciuilem alterius ex socijs.*
2 *Societas emancipatione, vel arrogatione non finitur, nec ad arrogatorem transit.*
Societas morte vnius socij etiam quò ad alios dissoluitur.
Societas an ita coiri possit, vt ad hæredem transeat.
3 *Societas rei interemptione finitur.*
4 *Societas finitur, si creditores bona vnius sociorum ob æs alienum in solutum accipiatur.*
Item si bona vnius ex sociis publicata sint.
Societas finitur si vnus ex socijs cum publicatione bonorum banniatur.
5 *Societas an & quando renunciatione finiatur.*
6 *Societatis quando quis ante finitum tempus renunciare possit.*
7 *Frater minor quando maiorem ad diuisionem prouocare possit.*
8 *Societati intempestiue uel in fraudem renuncians actione pro socio ad interesse tenetur.*
Societati renunciari potest impunè, quando totius societatis interest dissolui.
9 *Societas finitur cum socij separatim agere cœperint.*
10 *Societas finitur finito negocio, ad quod contracta est.*
Societate durante an actio pro socio intentari possit.
11 *Societas actione mutata vel perempta finitur.*
12 *Societas quando absenti renunciatur, an quæsita, antequam ad notitiam socij perueniat, communicentur.*
13 *Socius vel frater socius emens clam possessionem pro se & suis talem possess. communicare tenetur.*
14 *Socius vel frater donec stat in communione cum socio vel fratre, si eum decipiat secrete pro se tantum negotiando, an lucrum communicare & dãnum sibi imputare cogatur.*
15 *Socius si post mortem socii, vel hæres socij aliquod lucrum faciat, an id communicare debeat.*
16 *Socii hæres an negocia societatis cum defuncto contracta gerere teneatur.*
17 *Filia monialis, cui pater in altari pro dote centum obtulit, dicatur dotata, & excludatur ex forma statuti a successione patris.*
18 *Statutum loquens de muliere dotata an intelligatur siue sit dotata pro matrimonio carnali siue spirituali, & infra nu. 19. & 20.*
Matrimonij appellatione de quo intelligatur.
Continentes plus Deo placent, quàm coniugati.
21 *Socij si conueniant, ne res sub certa pęna diuidatur infra certum tempus, an aliquo modo facere possint, vt diuidatur.*
22 *Mandans alicui vt fundum vicinum fundo vtriusq; pro vtroque emat, si emat, an communicari debeat.*
23 *Societas si ad emendum contracta sit inter duos, quorum vnus in Franciam iuit ad emendum, & interim socius decedat, lucrum & damnum cum hærede eius communicare debet.*
24 *Domus communis si diuidatur, an videatur actum, quòd vnus habeat aditum per partem alterius sicut prius habebat, & infra numero 26. 27. & 28.*
25 *Vendens suum prædium per quod iri non poterat, nisi per aliud suum prædium, non videtur actum, vt illud seruitutem debeat, nisi expresse dictum fuerit.*
Clausula, cum accessibus & egressibus suis vsque ad vias publicas in instrumentis posita, quid importet.
28 *Seruitus an debeat præstari ab hærede legatario, vel a legatario hæredi.*
29 *Colonus an partem palearum seu cæterorum fructuum locatori restituere debeat. & infra nu. 36. & infra in discursu.*
30 *Colonus propriè dicitur terræ cultor.*
31 *Colonorum duæ sunt species.*
Coloni nummis conducentes qui dicantur.
Contractus pro socio inter colonum partiarium & locatorem oritur.
33 *Societas inter colonum partiarium & dominum morte alterius finitur, secus in morte coloni qui nummis colit vel locatoris.*
34 *Colonus partiarius, ex quo est socius, an vltra quam facere possit, conueniatur.*
35 *Colonis qui nummis colunt remissio ob sterilitatem fit, sed colono partiario non.*
37 *Colonus partiarius operam ponit, dominus verò fundum loco operarum.*

Operarius cum suis instrumentis operari debet.
38 *Operas præstans de proprio sibi expensas facere debet, nisi consuetudo sit in contrarium.*
Colonus partiarius an boue alere teneatur suis sumptibus, & sic de suis paleis & bladis.
Colonus vel laborator qui promisit vendere medietatem fructuum, expẽsas non deducet.
39 *Colonus si dacia & collectas soluat, an domino imputet.*
40 *Semen deputatum causa seminandi fundi instrumentum esse dicitur.*
41 *Colonus an partem oliuarum vel olei ultimo anno suæ conductionis habere debeat, & pro quota parte. & infra nume. 43. 45. 46. & seq. nu. 48. & seq. & nu. 62. & seq.*
42 *Fructus dotis percepti vltimo anno quo matrimonium solutum est, quomodo distribuantur.*
Vindemia dicitur fructus totius anni.
44 *Colonus fundum in eo statu in quo habuit, relinquere debet, & infra nu. 56. vide infra sub nu. 66.*
47 *Oliua immatura in fructu dicitur esse, quum vsufructuarius colligere potest.*
49 *Oliua antequam de ea oleum fiat, pomum appellari potest.*
Oliua an fructus industrialis dicatur.
L. si eius. ff. de rei vend. quomodo intelligatur.
Oleum dicitur fructus industrialis.
50 *Locatio & conductio in dubio ad annum facta intelligitur.*
51 *Annus artificialis quis dicatur.*
52 *Emens rosas viridarij, quæ bis in anno fructificant, solùm primas habere debet.*
53 *Fructus vnius anni, vnius vindemiæ, & vnius segetis, vnius anni fructus esse dicuntur.*
54 *Pactum si fiat inter habentes fundum communem, vt alternis annis conductum habeant, an possit vnus vltimo mense suæ conductionis fructus immaturos colligere.*
55 *Colonus antiquus an pro vna cultura bis fructus arborum recipiat.*
57 *Locatio intelligitur durare tanto tempore, quòd percipiãtur omnes fructus ita quòd fundus vacuus remaneat.*
Fructus futuræ vindemiæ post frumenti recollectionem eiusdem anni fructus esse dicitur.
58 *Exempla ad declarationem inducta sunt.*
59 *Fructus plures si recolliguntur in eodem loco omnes pro vno fructu iudicantur, vbi vna est cultura.*
60 *Annus emergens quis dicatur.*
61 *Vxor a marito recuperat expensam factam de suo primo anno matrimonij in fundo dotali, vide infra sub nu. 66.*
63 *Glosæ dicenti aliquid esse de consuetudine, an credi debeat.*
Palea dicitur esse in fructu.
64 *Colonus partiarius si letamen in fundo quem ipse colebat, proiecit, vtrum id deducat de parte palearum domino tangente.*
Instrumentorum appellatione homines ad colendum veniunt.
Letamen ad stercorandum agrum seruit.
65 *Expensa, quæ solum fructuum perceptionem concernit, & non perpetuam rei vtilitatem a domino non repetitur.*
66 *Colonus omnia secundùm legem conductionis facere debet.*
67 *Arbor vel lapis in confinio nata cuius esse intelligatur.*
68 *Societate diuisa apud quem insignia remanere debeant, & infra nume. 72. & sequen.*
69 *Spurij an armis domus uti possit, & an de domo dicantnr.*
70 *Signis quæ ensibus apponuntur, an omnes de vna statione vti possint, & infra nume. 72.*
71 *Societatis maior pars si remaneat, & minor recedat, an maior pars possit vti solito signo societatis, quod apponũt mercatores tam in literis quàm in ballis.*
73 *Mercator vel artifex non potest vti signo vel armis alterius, vt habeat maiorem concursum, quando tendit in illius, vel rei publicæ præiudicium.*
74 *Sociorum portio exequari debet.*
75 *Signum quod quis faciebat in cartis, vel in armis, eo mortuo relictis plurib. filiis & nepotibus, an diuidi inter eos debeat, vel vni remanere.*
76 *Diuisio quando commodè fieri non potest: quia res indiuisibilis est, ad extimationem deuenitur.*
77 *Signum si inter mercatores in controuersia sit, ille qui agit lite pendente illo vti non potest.*
78 *Diuisio quando inter fratres fit quis ex fratribus portiones facere, & quis eas eligere debeat.*
79 *Diuisio inter fratres, si deceptionem contineat, an in melius reformari debeat & infra nu. 87.*
80 *In diuisionibus faciendis commoditas diuidentium considerari debet.*
81 *Diuisio non debet fieri de re, quæ sine deterioratione diuidi non potest.*
82 *Societas vectigalium, an sicut ad hæredem transit, ita ad hæredem hæredis transeat.*
83 *Socius an pro socio in testem admittatur.*
Socius itineris pro socio in criminali admittitur.
84 *Societatis res si vendita sit, an de voluntate sociorum vendita præsumatur.*
85 *Socius si dicat rem pro decem vendidisse, & alij dicant pro 20. quid iuris.*
86 *Fratres si diuiserunt bona secretè in camera inter se ipsos, & possederũt pro diuiso, an probetur facta diuisio.*
88 *Socij vectigalium si de consensu fisci administrationem diuiserunt, periculũ & lucrum est cuiuslibet pro parte sua.*
89 *Institor præpositus a quadam societate cum pleno mandato fecit certas expensas in honorem mercatorum, qui secum contrahebant, an eas societati imputabit.*
90 *Fratres si castrum commune habeant, quis eius claues tenere debeat.*
91 *Via publica inter duas communitates, cui applicari debeat.*
Maleficia commissa in via publica inter duas communitates per sindicum vtriusque denunciari possunt.
Iurisdictionis occupatio locum non habet, vbi præuentio ius facit.
Maleficium si sit commissum in loco communi duarum ciuitatum, an potestas vtriusque ciuitatis cognoscere debeat.
92 *Via communis si sit inter frontes agrorum, vel castrorum, prædia ad cuius iurisdictionem pertinere præsumantur.*
93 *Socij duo si domos communes habeant, & veniant ad diuisiones, & una pars vni assignetur & altera alteri, qualiter claustrum diuidatur.*
94 *Scolaris si socium alte legendo impediat, an hæc sit iusta causa diuidendi.*
95 *Diuidere volenti cum absente qui procuratorem non dimisit quo remedio succurratur.*
96 *Frater maior natus an a minore repetat expensas factas in domibus paternis post mortem patris.*
97 *Societate diuisa cui fundicus seu apotheca remanere debeat.*
98 *Statuto si caueatur, quòd nullus mercator, vel artifex possit aliquã domum conducere, quàm alius mercator haberet, quousque dictus mercator eam habere voluerit, an fructus quis emere possit.*
99 *Societate finita apud quem factores remanere debeant, si adhuc eorum locatio non erat finita.*
100 *Societate finita quid de suppellectilibus agendum sit.*
101 *Socius vnus erat obligatus alicui occasione fundici, si fundicum cum alio diuidat pro parte ab altero indemnis conseruari debet.*
102 *Societas contracta pro plutibus annis quò ad omnes so. nunquid per mortem vnius vel duorum soc. sit finita, & ad quod tempus renouata intelligatur.*
103 *Societas si sit contracta, in qua vnns pecuniam posuit, & alius operam per quinquennium duratura in fine quinquennij tam capitale, quàm lucrum societatis pro maiori parte fuit in debitoribus societatis, quomodo diuisio fieri debeat, & ponens pecuniam habeat suum capitale cum parte lucri sibi tangente, & ponens operas habeat partem lucri debitam.*
104 *Quid si ponens pecuniam finita societate vult, quòd omnia diuidantur, & non reperiuntur pecuniæ, sed omnia sunt in debitoribus, quomodo fiet diuisio.*
105 *Pater si cum duobus filijs multa lucratus sit, & habet duos alios filios paruulos, qui nihil lucrantur, mortuo patre quomodo inter fratres quæsita ex dictis lucris diuidantur.*
106 *Clericus si aliqua quæsiuit. an talia sint hæredis, vel successoris in beneficio.*
107 *Filius quod quærit ex opera & industria sua sibi & non patri quærit.*
108 *Societate finita apud quem libri remanere debeant.*
199 *Testator si reliquit fratrem suum tutorem filii sui, & iussit restitui per eum de bonis communibus quicquid illicitè percepisset, an de hoc stetur dicto fratris & infra nu. 3.*
Et quid si mandauit pupillum debere stare cum fratre vsque ad xxv. ann. an familia fratris de communi viuere debeat.
110 *Verbum, placuerit, intelligitur arbitrio boni viri.*
111 *Dictum dicitur, quod nuda assertione profertur.*
Promissio de stando simplici dicto alicuius, an valeat.
112 *Remissio mercedis an fieri debeat, si oliuetum locatum dissicatum sit.*
113 *Cap. propter sterilitatem. de loca. quando locum habeat, & infra nu. 117.*
Damnum quando non dicatur intolerabile.
114 *Remissio mercedis an fiat conductori, si re conducta vti impeditur casu fortuito vel culpa locatoris, & infra nu. 116.*
115 *Remissio in quibus casibus conductori fieri non debeat.*
118 *L. si uno. §. cum quidam. & §. item alio. ff. loc. quõ procedat, & inf. num. seq.*
120 *Remissio an fiat, si non recolligitur frumentum, sed oleum sic, & sic quando quod in frumento deficit, in oleo suppletur.*
121 *Scolaris se fecit impensam in infirmitate, uel funere socij, libros restituere hæredibus non tenetur, nisi prius sibi satisfiat.*

Circa vndecimam partem prin-
1 cipalem † qualiter, & quando societas finiatur, dic pluribus & diuersis modis societatem finiri. Primò finitur interemptione petsonarum, propter mortem enim naturalem, & etiam ciuilem in personam alterius sociorum contingentem finitur, & sic per deportationem, vel aliam capitis diminutionem maximam, vel medicam distrahitur societas. ff. pro socio. l. verum. §. fin. & ex hoc videtur, ꝙ per excommunicationem alterius sociorum societas soluatur, si excõicationem ęquiparemus de-
2 portationi: sicut dixit gl. instit. de capi. dimi. §. media. † non aũt distrahitur emancipatione, vel arrogatione, nec transit ad partem arrogatorem. l. actione. §. societas. ff. pro socio. bene tamen finitur quo ad patrem emancipantem, licèt societas fuerit contracta cum filio in potestate existente lege si id quod quis. §. si filiusfamil. ff. pro socio. & morte vnius socii, societas dis-

ſoluitur etiam quò ad alios,& ſi cōſenſu omnium coita ſit,plures verò ſuperſint,niſi in coeunda ſocietate aliter conueniret. inſtit.eodem §.ſoluitur.l.actione §.morte.ff. pro ſocio.nec hæres ſocij ſuccedit,vt ibi patet: nō enim poteſt ita coiri ſocietas, vt tranſeat ad hæredem.l.nemo poteſt.ff.pro ſo.& ī.ead.l.§.idē reſpondit ſocietatem, niſi nouo conſenſu reintegrauerint ſocietatem.ff.pro ſoc.l.planè.vel niſi ſit ſocietas publicorum vectigalium,quæ non finitur morte,ſi de hærede fiat mentio,niſi is moriatur,cuius induſtria erat electa,nec hæres ſit æquè idoneus.l.adeo morte.ff.pro ſoc.quod no.pro emptoribus aquæ lacus,ſeu Cluſii,vel alterius gabellæ.

3 †Secundò finitur ſocietas interemptione rei, ſi res, propter quam ſocietas coita fuit,interempta eſt; rei enim,quę nulla eſt quiſquam ſocius nō eſt,mutauit conditionem,adeo ꝙ per mutationem conditionis res eſt exempta ab vſu hominum, rei.n. quæ ſacra ſit,vel publica quiſquam ſocius eſſe non poteſt.l. verum.§ ſi ver.res verò.coniuncta gl.ff.pro ſocio.

4 † Tertiò finitur ſocietas, ſi creditores bona vnius ſociorum propter ęs alienum accipiunt in ſolutum, vel iure creditoris emunt dato fortè curatore bonis.l. ſi quis inſtituatur. de hære. inſti.tex.eſt in l.actione §. item bonis a creditoribus diſtractis. ff.pro ſoc.Idem ſi omnia bona vnius ex ſociis ſunt publicata: vt d.l.actione.§. publicatione. quod eſt menti tenendum pro bannitis,quorum bona omnia publicantur,vt amplius tales ſocij non durent.immo pro mortuis quò ad quid habeantur, licet non quò ad omnia,vt ſentit gl.in d.§.publicatione,quia nō quo ad ea,quæ ſunt iuriſgentium l.ſi tibi mādauero.§. is cuius. ff.man.idem ſi bonis ceſſerit.inſti.eo.§.idem.ff.pro ſoc.l.ſi ſocietatem.in fi.iuncta glo.

5 †Quartò diſſoluitur ſocietas renunciatione, circa quod aduertendum,aut ſocietas eſt contracta in tempus certum,& tūc poſt finitum tempus liberum eſt recedere.ff. pro ſoc.l. actione. § item qui ſocietatem.aut in tempus incertum,& tunc per diſſenſum renunciare ſocietati licet,quando ſocijs expedierit cōmodè diſſociari l.actione.§.diximus.& l.licet ſocius.§.fi.a contrario ſenſu.ff.pro ſoc. ante tempus autem renunciando ſociū a ſe non ſe a ſocio liberat.itaque ſi quid compendii factum fuerit,eius partem feret,at ſi diſpēdium, æquè præſtabit portionē. l.actione.§.item qui ſocietatem.ff.pro ſo.& ideo qui ante tempus renuntiat,tenetur actione pro ſo.l.ſi conuenerit.§.quid tamen 6 † poteſt tamen quandoque etiam ante finitum tempus locum habere renuntiatio,nec tenebitur actione pro ſoc.renūcians:vt d.l.actione.§ item qui in tempus.l.ſi conuenerit. §.fin. ff.pro ſoci.vt ſi promiſſa non ſeruantur. l. cum proponas. C.de pact.l.Iulianus.§ offerri.ff.de act.empt. & dicta l. ſi conuenerit. § fi.idem ſi ſocius ſit nimis rixoſus:vt dicto §.fin.cum quo quis non compellitur habere communionem.l.2.C.quando & quibus quarta pars debe.li.10.& 7 †hinc eſt, ꝙ multum notanter dixit Bar.in d.l.ſi conuenerit.& ſemper allegatur, ꝙ licet minor non poſſit prouocare maiorem ad diuiſionem, vt l.ſi pupillorum.ff.de rebus eo.tamen hoc verum,niſi frater maior eſſet rixoſus,vel prouocaretur ab ipſo maiore, & hæc eſt ratio, quare minor poteſt diuidere cum maiore: qui enim inquietat, videt̄ prouocare.Idem ſi velle[t] diuidere redditus:vt l. Lucius.ff.fami. erciſc.Idem in eccleſia,quæ ex cauſis prædictis diuidere poteſt. c.ex literis.de proba.per Inn.& Bal.in l.iubemus nulli.C.de ſac. ſan.eccle.Idem ſi teſtator inhibuit hæredibus,ne diuiderent:vt no.Iac.de Are.in l.fi.§.Lucius.de leg.2. vel mandauit filiis ſuis, ꝙ ſimul habitent in eadem familia.de condi.& demon.l. ſed ſi hoc.§ fin.quia non obſtante prohibitione poſſunt diuidere ex cauſis prædictis,vel quia vnus ex fratribus vellet retinere concubinam ſecundum Bal.in d.l.ſi conuenerit. qui idem dicit in ſcholaribus,qui ſunt ſocij.facit l.non aliter.ff.de vſu & hab.Idē erit dicendum,ſi renūciatio ideo facta eſt; quia ea re,cuius gratia contracta eſt ſocietas,vti non poſſit.ff. pro ſoc.l. vel ꝙ ea re. vel ſi ſocius renunciauit ſocietati; quia reipublicæ cauſa diu & inuitus ſit abfuturus, niſi per alium ęquè commodè facta ſocietatis explicare poſſit; quia tunc poſſet ei obiici, quòd poteſt ꝑ alium ſocietatem adminiſtrare, vel ſocio committere. ff. pro ſo.l.idemque erit dicendum.diximus diſſenſu ſolui ſocietatem: hoc ita eſt,ſi omnes diſſentiant.quid ergo ſi vnus renūciet.Caſſius reſcripſit eum qui renunciauerit ſocietati a ſe quidem liberare ſocios poteſt,ſe autem ab illis nō liberare, ꝙ vtique obſeruandum eſt,ſi dolo malo renūciatio facta ſit, veluti ſi cum omnium bonorum ſocietatem iniſſemus, deinde cum obueniſſet vni hæreditas,propter hoc renūtiauit. ideoq; ſi quod damnum attulit hæreditas,hoc ad eum,qui renunciauit,pertinebit, commodum autem cōicare cogitur actione pro ſocio, ꝙ ſi qd incogitatū poſt renunciationem acquiſiuit, non erit cōicādum; quia nec dolus admiſſus eſt in eo.hæc ſunt formalia verba text. in d.l.actione.§. diximus. Ei verò,cui renūciatum eſt,quicquid oīno poſt renunciatam ſocietatem acquiritur, ſoli cōceditur. 8 inſti.eo.§.ſed planè.ver. ei verò † & generaliter tradenda eſt regula,quoties intempeſtiuè,vel in fraudem renunciāt ſocietati, renuntians tenetur actione pro ſo.ad intereſſe:ut d.l.actione.§. item ſciendum.& §.Labeo.& ff.pro ſo.l. ſed ſocius.§.fin. niſi ex neceſſitate ſocietati renunciatum fuerit:vt d.l. ſi conuenerit.§. fi.cum duabus ſe.ex prædictis patet, quando autem intereſt totius ſocietatis diſſolui,impunè poteſt ei renunciari ſm Bald.in d.§.diximus.ꝙ intelligo,quando in ſocietate non fuit appoſitū certum tempus; quia ſocietas hēt in ſe tacitum tp̄s, donec ſocietati expedit non renuntiari:vt d.§.Labeo, & d.l. ſi conuenerit.& l.licet ſocius.§ fi.Si autem in conuentione tp̄s appoſitum eſt,id ſeruari oportet,vt d.§.item qui ſocietatem in tp̄s. 9 † Quintò diſtrahitur ſocietas,cum ſeparatim ſocii agere cęperunt, & vnuſquiſq; eorū ſibi negocietur, ſine dubio.n. tunc ius ſocietatis diſſoluitur.ff.pro ſoc.l.ita ꝙ.vbi caſus. 10 † Sextò diſſoluitur ſocietas,ſi alicuius rei ꝯcta ſit,& finis negotio ſit impoſitus.inſtit. eo.§.item ſi alicuius.& l.actione.§.item ſi alicuius rei.ff.pro ſoc. Septimò finitur ſocietas actione,vt cum vnus ex ſociis agit, vt ſua portio ſibi detur, videtur enim tunc habere animum diſtrahēdæ ſocietatis.ff.pro ſo.l.actione. in prin. cum actio pro ſocio non naſcatur durante ſocietate.C. eo.l.tandiu.& ibi Bald. dicit, an actio pro ſocio poſſit intentari durante ſocietate,aut loquimur in ſocietate neceſſaria,ſicut eſt ſocietas vectigalium a qua non poteſt libere recedi, poſtquam contracta eſt, ne præiudicet fiſco, & tunc poteſt intentari durante ſocietate. l. actione. §.non vnquam.ff.pro ſo.aut loquimur in ſocietate omni tp̄e libera:tunc aut expedit ab ea non recedi, & tūc ſimiliter poteſt agi pro particulari articulo.ſ.ead.l.§.quidam ſagariam. & § ſed & quid.ſi verò agitur actione pro ſocio generali,vt ꝙ reddatur ratio ſm Bald.in rub.C.eo. vel agit ad portionem ſuam conſequendam.ff.pro ſo.l.actione. & tunc quia eo ipſo quod proponitur,vr̄ ſocietati renunciatum, iō ſocietate durante nō agitur actione pro ſocio,ſed ea finita:vt d.l.tandiu. aut expedit agenti a ſocietate recedi,& ea intentione agit,& tunc eo momēto ſocietas diſtrahitur,& actio naſcitur,& inter diſtractum & actionem nullum eſt medium temporis, ſed ſolum eſt quidam ordo traditus a iuris intellectu:vt prius intelligatur ſolui ſocietas quàm actio naſci ſm Bal.in d.l.tandiu. 11 † Octauò ſoluitur ſocietas actione perempta,vel mutata, vt ſi quod mihi debes actione pro ſocio,ab alio ſtipulor nouandi animo, vel ꝯ alium litē conteſtor nouandi animo, vt tu libereris: renunciatum enim vr̄ ſocietati.ff.pro ſo.l.verum.§.fi.& l.actione.& hanc renunciationem puta poſſe fieri per nuntium tātum, vel per ſpecialem procuratorem,vel generalem, qui habet liberam, illa aūt ſimplex renunciatio:quia non extinguitur actio prima,fieri p̄t per me & per procuratorem generalem fortè,& ſi non habeat liberam,niſi dominus prohibuerit eum renuntiare, eꝯrio procuratori ſocii renuntiari non poteſt,vt liberetur renuncians, niſi ratam habeat renunciationem is, cuius procuratori renūciatum eſt:vt d.l.actione.§.renuntiare.C.eo.in ſumma verſi.item ſoluit̄ ſocietas.Nonò ſoluit̄ ſocietas manumiſſione ſocii,qui erat ſeruus, vel alienatione eius,& ſi in eadem mutato ſtatu permanſerit,alia inchoatur.ff.pro ſo.l.ſi id quod.§.penul. 12 † Primò quęro, vbi abſenti ſocietas renuntiatur, antequam ad eius perueniat notitiam,an quæſita cōicentur? Dic ꝙ quicquid renuntians ſocietati antequam in notitiam ſocii perueniat,quærit,in cōionē venit,ſed damnum ſit ipſius ſolius,& econtra, quod abſenti q̄rit,ſibi acquirit, & damnum cōe intelligitur.l. ſed ſocius q̄ alienauit.§.ſi abſenti.ff.pro ſo.& ratio ſm Bart. quare quicquid abſens ſibi acquirit, & non tenetur communicare; quia abſens geſſit negotium nomine ſocietatis,quæ iam finita eſt quantum ad ipſum renunciantem.Meritò ei lucrum factum per abſentē nō debet cōicari:ſed ſi abſens hoc ſciret, & negotium nomine cōi gereret, licet illud lucrum per actionem pro ſocio non teneretur cōicare; quia ſocietas eſt finita,per actionem tamē negotiorum geſtorum tenetur eo ratum habente, qui renunciauit.ff.pro ſo.l.vt in conductionibus.ff.de nego.geſt.l.ſi negotia. 13 ſecundum eum,quod eſt menti tenendum † & ex his patet, ꝙ ſi ſunt plures fratres,vel patruus,nepotes,ſocii vel quicunq; ſocii,& vnus emit clam poſſeſſionem pro ſe & ſuis hæredibus, ꝙ nihilominus tenetur communicare talem poſſeſſionē,& clandeſtina & doloſa emptio non debet ſibi patrocinari: quia non potuit clam & altero ignorāte ſocietatem diuidere, ſed debuit renuntiare,ita quòd perueniret ad notitiam ſocii. l. actione.§. renunciare.ff.pro ſocio.ſecundum Bal.in l.ſi patruus. in princi. C.communia vtriuſque iudi.Bal.tamen videtur loqui de ſociis omnium bonorum:vt patet ex præcedentib. dum dicit in principi.d.l.ſi patruus. ibi. niſi patruus & nepotes eſſent ſocii omniū bonorum: nam tunc deberent communicare, vide plenè in 14 quinta parte principali in 1.q.† prædicta etiam faciunt ad fratrē vel alium ſocium,qui donec ſtat in communione cum altero fratre, vel alio ſocio eum decipit ſecretè, pro ſe tantum negociando, ꝙ cogatur lucrum communicare, & damnum ſibi imputare; quia iſte ſecretè pro ſe negociando videtur tacitè renūciare.l.itaq;.ff.pro ſocio.& in d.§.ſi abſenti.per Bal. & ignorāte altero fratre vel alio ſocio.ideo malignitas renunciātis ſibi ſoli nocet,vt d.§.ſi abſenti.ſecundum Bald.ibi, quod tene menti, quia eſt caſus optimus.

† Secun-

15 †Secundò quæro, poſt mortem ſocij ſocius vel hæres ſocij aliquod lucrum facit,an id cōicare debeat. Rn̄deo,aut expreſſo vel tacito conſenſu inter ſocium remanentem, & hæredem ꝑmortui inita eſt ſocietas,quod nouo conſenſu poſtea geſſerūt cōicari debet.l.planè ſi hi.ff.pro ſoc. ſi verò non eſt ꝯcta nouo conſenſu ſocietas, tunc aut lucrum habitum poſt mortem ſocij eſt ex re ſocietatis,vt fructus,& mercedes vecturę equorum cōium,& pretium rerum venditarum, & tale lucrum cōicandum eſt.ff.pro ſoc.l.actione.§.morte. & l.verum.§.in hæredem. & d.l.actione §.ſi incertam.vbi caſus,aut extra rem,vt quia pretium rerum venditarum conuertit ſocius,vel hæres ſocij in aliquam negociationem,& lucratus eſt.& hoc non eſt contribuēdum.ff.de admi.tut.l.Titium & Męuium.§.altero.& ff. pro ſoc. l.ſocium qui in eo.§.poſt mortem.vbi caſus ſecundum Iaco.de Aret.in dicto §.morte.

16 †Tertiò quæro,an hæres ſocij negotia ſocietatis cum defuncto contractæ gerere teneatur. Rn̄deo noua non debet inchoare,ſed incępta per defunctum eius hæres tenetur explicare.l.hęres ſocij.ff.pro ſo.& per gl.in l.nemo.ff.eo.titu.

17 †Quartò quæro,duo fratres indiuiſam hæreditatem poſſidebant,iſti fratres habebant vnam ſororem monialem,cui pater tempore quo iſta filia tranſiuit in monaſterium loco eleemoſinæ pro dicta filia ſuper altari poſuit centum Flo.modò iſti fratres volunt venire ad diuiſionem,dicit monialis,tertia pars tangit mihi pro monaſterio,in quo ego ſum profeſſa,quæritur,an dicta tertia pars debeatur huic filiæ de bonis patris, cōſiderato ſtatuto,quod cōiter eſt per Italiam diſponens, ꝙ filia dotata nihil poſſit habere, vel petere in bonis patris, ſed debeat eſſe ſua dote contenta.& dubietas eſt in hoc,an prædicta monialis cenſeatur dotata ex illa pecunia, quæ fuit poſita in altari: & primò videtur dicendum, ꝙ filia cenſeatur dotata cōſiderato cōi vſu loquendi,vbi illa pecunia appellatur dos filiæ ingredientis, & cōis vſus loquendi inſpicitur.ff.de ſuppel.le.l.Labeo.adeo ꝙ illa pecunia computatur in legitimam filiæ:vt dicit Bart.in l.j.ff. ſi quis a pat.fuerit manu.& Bal.in l.omnimodo. & in l.quoniā. C.de inoffic.teſta.ex quibus concluditur,ꝙ illa pecunia cenſeatur dos pro ſpirituali matrimonio,quod an ſit verum.ī.patebit.

18 †Sed tunc inſurgit dubium,an verba ſtatuti loquētis de muliere dotata intelligantur,ſiue ſit dotata pro matrimonio carnali ſiue ſpirituali.Conſtat.n.ꝙ mulier, quæ profitetur, ꝯhit matrimonium ſpirituale; nam per profeſſionem ſpiritualiter Chriſto nubit,& immortali ſponſo ſe coniungit.27.q.1.c.quę Chriſto.& in c.quod autem.appellatione igitur matrimonij intelligimus non ſolùm de matrimonio carnali.ff.ſolu.ma.l.1. ſed ēt de ſpirituali,immo fortius de ſpirituali tanquam de digniori,in quo maior verſatur ſalus animæ.27.q.j. nuptiarum bonum, licèt enim virgines & continentes & etiam cōiugati per fidem rectam & operationem bonam placentes Deo ad æternā mereantur beatitudinem peruenire,de ſumma Trin.c.firmiter.in fi.tn̄ continentes plus Deo placent,quàm coniugati: quia non expedit homini ad regna cęlorum tendenti accipere vxorem. 33.q.5.tūc ſaluabitur.& no.gl.in d.c.firmiter. Item cum ſit dos illa,quæ datur pro matrimonio ſpirituali,ergo verbum,dotata refertur ad dotem, quæ pro vtroq; ex illis matrimoniis datur, ſiue pro carnali,ſiue pro ſpirituali matrimonio; nam indefinitè & generaliter ſtatutum de nupta loquitur,& de matrimonio ad quod refertur dos,& ideo vtroq; caſu dos & vtrunq; matrimonium includatur,de elec. c. vt circa. cum vtrunq; ſe habeat vt æquè principale,nec ratio ſuadeat vnum matrimonium includi magis quàm alterum,ergo vtrūq; includitur, de fideiuſ. 19 l.generaliter.†in ꝯrium facit,ꝙ verba ſtatuti loquentis de dotata intelligatur de dotata reſpectu matrimonii carnalis,non aūt reſpectu matrimonii ſpiritualis:nam ideo ſtatutū excludit dotatam ab hæreditate patris propter dotem, quæ remanet apud filiam,& cenſetur patrimonium filiæ,& filiæ quæritur,vt l.vnica.C.de rei vxor.act.ſed illa pecunia poſita in altari per patrem loco eleemoſynæ remanet apud monaſterium, & monaſterio quæritur,de ſo.compe.c.conqueſtus.nec remanet, nec quærit̄, nec quæri poterit filiæ, cum ſit profeſſa, per quam profeſſionē abdicauit a ſe proprium,nec poſſit habere proprium,de ſta.mona.c.cum ad monaſterium,nec talis pecunia,quæ per illam oblationem quæſita eſt monaſterio, reſtitueretur illi moniali, ſi ad aliud monaſterium ſe transferret.27.q.1.c.ſi quis rapuerit.in auct.de mona.§.ſi verò relinquens.& eſt caſus,de priuil.ca.cum olim.la 2.de quo plenè in c.quòd ad te.de cleri.coniug.Item illa pecunia oblata in altari loco eleemoſynæ non eſt dos illius matrimonij ſpiritualis, nec poteſt eſſe dos illius matrimonii: quoniam pro tali matrimonio ſpirituali conſequēdo nulla poteſt dos aſſignari.& ſi ex pacto aſſignaretur eſſet ſimonia, de ſimon.ca.non ſatis.vbi autem ſponte & ſine vlla conditione,ſed pura intentione aliquid detur, non eſt hoc prohibitum, de ſimo.c.veniens.& c. tua nos.& c.fi.& j.q.1.placuit. non enim cenſeri debet vt dos matrimonii ſpiritualis, cum non poſſit dari ꝓ matrimonio ſpirituali conſequendo:vt d.c.non ſatis.& ca.tua. & c.veniens. nec præſumitur dari pro matrimonio ſpirituali conſequendo; quia non præſumitur,quòd quis velit delinquere,nec eſſe ſuæ ſalutis immemor.de præſump. c. literas.j. q.7.c. ſancimus.nec eligere viam ad impugnandum ſua iudicia.ff.de mil.teſt.l.ſi miles, nec illa pecunia computabitur in legitima filiæ,cum illa pecunia non ſit data filiæ, nec apud filiam remanere debeat, ſed pure ſit poſita & oblata per patrem monaſterio ſuper altari, & loco eleemoſynæ, & ſic monaſterio quæratur.

20 †Item ſtatutum,quod loquitur de muliere dotata excludenda ab hæreditate patris,intelligitur de dotata ratione matrimonii carnalis,pro quo matrimonio legitimè dos datur a patre,cui onus dotandi incumbit.l.fi.C.de dotis promiſ. non autem intelligitur de matrimonio ſpirituali,pro quo dos dari prohibetur: quia ſunt generalia, interpretantur ſecundùm ius commune. C.de noxa.l.ſi ſerui veſtri.de conſue.c.cum dilectus. nec includuntur ſtatuta prohibita a iure,de iureiuran.c.1.libro 6.& hanc partem tenuit Per.de Peruſio in conſilio, quod incipit, viſo ꝑfato puncto, & viſis præfatis ſtatutis. in 14. libro conſiliorum, carta 102.

21 †Quinto quæro,conuenit inter duos ſocios, ne res ſub certa pœna diuidatur infra certum tempus,an poſſit vendere,vel aliter efficere,vt diuidatur. Sanè poteſt dici, vēditionem quidem non impediri,ſed exceptionem aduerſus emptorem locum habere,ſi ante vendat,quàm diuidetur,ſed & ſocius qui alienauit contra pactionem committit,& tenetur aut ſocietatis, aut cōmuni diuidundo iudicio.ff.pro ſo.l.idem erit dicendum.§. qui igitur.cum l.ſequenti,niſi ex iuſta cauſa vellet diuidere. ff. ꝓ ſo. l.ſi conuenerit.§.fi.& d.§ qui igitur. Et vide Ioan.And. in addit. Spec.in tit.de iud.§.generalia.verſi.1.& ibi ponit, an emptor teneatur ſeruare pactum appoſitum cum venditore.

22 †Sextò quæro,cum duobus vicinis fundus coniunctus venalis eſſet,alter ex his petit ab altero, vt eum fundum emeret, ita vt ea pars,quæ ſuo fundo iūcta eſſet,ſibi cederet, mox ipſe eum fundum ignorante vicino emit, quæritur an aliquam actionē cum eo vicinus habeat.Iulianus iuriſconſultus ſcripſit,implicitam etiam facit quęſtionem:nam hoc ſolum actū eſſet,vt fundum Lucii Titii vicinus emeret, & mecum communicaret, aduerſum me,qui emi,nullam actionem vicino competere:ſi vero id actum eſt,vt quaſi commune negotium gereretur, ſocietatis iudicio tenebor, vt ibi deducta parte quam mandaueram reliquas partes præſtem.

23 †Septimò quęro,ego & quidam alius fecimus ſocietatem ad emendum pannos,ego iui in Franciam ad emendum, interim ſocius meus deceſſit, an lucrum & damnum debeat cum eius hærede communicari, videtur ꝙ non; quia ſocietas ad hæredē non tranſit:vt ſ.patet.Dic,ꝙ lucrum & damnum erit commune cum hærede eius propter ignorantiam mortis,ſicut in mandato.l.actione.§. quòd ſi integris omnibus manentibus. ff. pro ſoc.ſecundùm Bald.ibi.

24 †Octauò quæro, ſunt plures habentes domum, vel fundum cōem,venerunt ad diuiſionem,an videatur actum, ꝙ vnus habeat aditum per partem alterius,ſicut prius habebat.Dic ꝙ nō, niſi hoc inter eos ſpecialiter conuentum ſit,caſus eſt notabilis in l.via conſtitui.§.quæcunque.in fi.& ibi hoc no.Bal.& do.Florianus,& communiter doct.ff.de ſer.ruſt.præd. & licèt quilibet eorum ante diuiſionem poſſit tranſire per fundum totum: q̄a in qualibet parte habebat partem pro indiuiſo; tamen poſt diuiſionem nullus poterit tranſire per partem alterius. facit l. in vendendo.ff.de contrahenda emp.& hoc eſt vtile, & maximè inter fratres diuidentes domum per partes, ad quas non poterat haberi aditus,niſi per alias partes.Pone exemplū,tres erant fratres & domum communem habebant tria ſolaria habentē, venerūt ad eius diuiſionem,& cuilibet fratrum aſſignatum eſt vnum ſolarium,poſtea fratres, qui habebant ſolaria ſuperiora, ſolebant ire per ſolarium inferius alio fratre inuito, quæritur, an poſſit ſcilicet,an per ſolarium inferius habeat iter ſeu aditū, & videtur quòd ſic per l.binas ædes.aliàs incipit. Caius. §. non autem,de ſeruit.vrba.prædio.dicas contrarium,vt eſt caſus nota.in dicto §.quæcunque.ſecundum Bald.& Doct.ibi,& probatur etiam ratione:nā diuiſio ſimilis eſt emptioni.l.1.C.communia vtriuſque iudic.ſed in venditione via,vel iter non venit,niſi expreſsè dictum fuerit.l.in vendendo ff.de contrahenda emptio.& ratio huius eſt; quia in dubio res libera vendi videtur, & non cum aliqua ſeruitute.l.in tradendis.§.interpoſitis.in fin. 25 C.communia prædiorum. † & propterea, ſi vendidi tibi prædium meum, ad quod iri non poterat, niſi per aliud prædium meum, non videtur actum, vt illud debeat tibi ſeruitutem,niſi expreſsè dictum fuerit, vt probatur in dicto §. interpoſitis. in fine cum gloſſa. & ideo ſint cauti fratres in diuidendo, vt reſeruent ſibi expreſsè aditum, eodem modo debent eſſe cauti emptores, hinc eſt, quòd notarii communiter apponunt in inſtrumentis venditionum, & ſimilium vnam clauſulam, videlicet cum acceſſibus, & egreſſibus ſuis vſque in vias publicas, vt dicit Barto. & Doctor.in dicta l.binas ædes, quæ clauſula hoc importat: quia licet non deberetur ſeruitus ſibi ab alia re mea,tamen ſi conſueueram per illum locum ad rem ven-

 ditam

ditam ire, vel fratres simul consueuerant, aliàs emptor, vel frater ire non poterit; quia ille potest dici accessus rei venditæ vel diuisæ: cautius tamen esset exprimere in specie, ꝙ iter seu aditus per talem locum debeatur. 26 † Fallit primò in vsufructuario, cui debetur iter, seu aditus, dato ꝙ nihil dicatur, vt est tex. in l. j. § j. ff. si vsufruc. peta. & probatur in l. sed & si quis. §. proprietatis. in fi. ff. de vsufru. & ratio est; quia sine aditu vsufructus esset inutilis, vt ibi. & d. l. binas ædes. versi. non autem. & vide ad hoc gl. in d. §. proprietatis. in fi. in verbo contineri, & intellige siue vsufru. debeatur ex contractu inter viuos, siue ex vltima voluntate: quia reputatur esse modici præiudicij, ex quo perpetuo non durat, secundum gl. in d. l. binas ædes. & intellige, ꝙ iste aditus debeatur vsufructuario iure cuiusdam commoditatis, non iure seruitutis; quia seruitus seruitutis esse non potest. l. j. de vsufruc. leg. & quod dictum est in vsufructu, idem in quocunque contractu, qui principaliter concernit vsum, vt si concedatur ius hauriendi aquam ex fonte tuo, argu. l. sed addes. §. illud. ff. loca. secundum Flor. in dicta l. binas ædes.

27 Secundò fallit † quãdo esset seruitus oneris ferendi vel tigni iniuncti: quia videtur tunc res vendita vel diuisa cum suo onere. l. quod conclaue. ff. de dam. infec. l. binas ædes. de seruit. vrba. prædi. & l. 1. ff. de serui. le. & ita tenet Bar. & Flo. in d. l. binas ædes. licet aliter videantur dicere in d. l. quod conclaue. & Ang. in d. l. binas. Sed prima opi. probatur per tex. in dicta l. binas ædes cũ se. cum gl. super verbo concesserint, quæ exponit, scilicet inter viuos: nam cum venditur domus, videtur imposita seruitus, vt sustineat onera permanentia, quæ ipso actu ita tunc sustinebat, & debet intelligi dicta l. quod cõclaue. & Bar. in l. 1. de seruit. le. & in d. l. binas. in fi. & talis seruitus dicitur habere causam continuam & permanentem, & propterea videtur imposita, maximè si contrahentes hoc sciebant, vt dicit Bar. in d. l. in princ. sed si haberet causam momentaneam, sicut est seruitus itineris seu aditus: tunc secundum omnes in contractibus inter viuos non videtur imposita, nisi expresè actum sit, vt dicta l. in vẽdendo. vt supra patet.

Tertiò fallit, quando in instrumento esset apposita illa clausula, cum accessibus & egressibus suis vsque in vias publicas, de qua supra patet.

Quartò fallit in via ad sepulchrum, de qua dic vt in l. si quis sepulchrum de reli. & sump. fu. & no. Bar. in d. l. j. in fi.

28 † Quintò fallit in legatario & herede: nam hæredi per legatarium seruitus prædicta præstari debet, licet non sit imposita. l. testatoris. in prin. ff. si seruit. vendi. l. si fundum sub conditione. §. q fundum. de leg. 1. l. fi. de seru. rusti. præd. an autem debeat præstari ab hærede legatario, vel ab vno legatario alteri. glos. disputat in l. 3. §. si locis. de adi. leg. Bar. autem in d. l. 1. ante fi. de serui. leg. dicit, ꝙ credit, ꝙ debeat p̃stari per d. l. si binas. vbi dicitur, quod non potest hæres lumina in totum obscurare legatario rei, cuius proprietas est legata, & eadem ratione debet iter præstari, & ita debet intelligi dicta l. si binas. quæ est clauis in ista materia secundum Bar.

29 † Nonò quæro, an colonus partem palearum seu cæterorũ fructuum locatori restituere debeat. Item an prædicto tempore vltimi & penultimi anni colonus partem oliuarum pendentium habere debeat vel ne. Quidam aduocatus Perusinus do. Ang. de Periglis, qui fuit temporibus nostris pro decisione dictarum quæstionum ita dicebat. Primò est videndum, qui dicãtur coloni. Secundò quot sunt colonorum species. Tertiò in q bus dictæ species colonorum inter se differant. Quartò quid diuidere & participare cum dominis debeant &c.

30 † Circa primum dicẽdum est, ꝙ colonus propriè dicitur terræ cultor, nec alia traditur diffinitio, nec necessaria est, sed solũ prædicta ethimologia habetur per Bald. in l. certi iuris. in 1. col. C. locat. vbi vide.

Circa secundum sciendum est, quantum attinet ad propositum nostrum 31 † duæ sunt species colonorum, vt dicit text. in l. si merces. § vis maior ff. loca. Prima valet colonorum, qui nummis colunt. Secunda colonorum partiariorum, de qua secunda etiam loquitur text. in l. cum duobus. § si in coeunda ff. pro soc. Prima autem species non solum comprehendit conducẽtes fundos & terram ad pecuniam numeratam, sed si aliquid aliud promitterent, vt decem corbes frumẽti pro quolibet anno. vel 20. barilia vini, & decem mediolina olei pro quolibet anno, vel quid simile annuatim, vt dicit gl. in dicto §. vis maior, & in l. si olei. & in l. excepto. C. loca. facit gl. insti. de acti. §. item 23 Seruiana. & in c. propter sterilitatem. de loca. † Secunda autem species colonorum partiariorum est, qui lucrum & damnum cum locatore participant: vt dicit tex. in d. § vis maior.

Ad tertium aũt rñdeo, ꝙ in pluribus istæ species colonorum differunt, & primò: quia inter dictos colonos, qui nummis colunt, & locatorem, aut resultat contractus locationis & cõductionis, & oritur inter eos actio ex locato & conducto, quãdo pecuniam numeratam dare debent: vt l. cũ in plures. § messem ff. loca. aut resultat ↄctus innominatus do vt des, quando frumentum, vinum, oleum annuatim pro mercede debent, & per consequens oritur actio præscriptis verbis, qui tñ innominatus ↄctus iudicandus est s̃m naturam ↄctus nominati, cui magis assimilatur; quia postquam non interuenit pecunia numerata, nõ potest dici propriè ↄctus locationis, sed quia ei assimilatur, s̃m eius naturam iudicabitur. l. 1. §. si quis seruum. depo. l. naturaliter. §. at cum do. de præscript. verb. & per gl. in d. l. si olei. & l. excepto. & l. ædẽ. C. loca. in gl. 2. & in l. licet. in gl. 1. eo. ti. & in d. §. si quis seruum. in verbo non datur, in gl. per Bar. in d. l. si apes. sed inter colonum partiarium & locatorem oritur ↄctus pro socio, vt est tex. cum gl. in d. §. si in coeũda. & ideo inter eos oritur actio pro so. vt in d. §. si in coeunda. & d. § vis maior. vbi dicit text. ꝙ colonus partiarius quasi societatis iure damnum & lucrum cum domino fundi partiatur: & ita in aliis sociis dixit 33 text. in d. l. cum duobus. §. quidam sagariam. † Ex quib. sequitur secunda dña valet, ꝙ sicut morte vnius ex sociis societas soluitur l. verum. cum se. ff. pro so. ita morte coloni partiarii vel domini, postquam inter eos ↄctus societatis iniri dr̃, s̃m do. Raph. Ful. in d. §. vis maior. & Bar. ibi, ꝙ an sit verum infra dicetur, sed non soluetur morte coloni, qui nummis colit, vel locatoris, cũ ↄtractus locationis & conductionis ad hæredem transeat. l. viã. & l. ↄctus C. loca. Ex quibus etiam tertia dña colligi potest, va- 34 let † ꝙ colonus partiarius postquam socio comparatur, nõ posset conueniri vltra quàm facere posset, sicut alii socii: vt in d. l. verum. in prin. quod ẽt expresè tenet do. Raph. Fulg. in d. §. vis maior. ꝙ non esset dicendum in prima specie colonorum, qui 35 nummis colunt. † Quarta dña est, ꝙ licet colonis, qui nummis colunt, remissio fiat propter sterilitatem, vt l. si vno anno. & d. l. si merces. §. vis maior. loca. & in d. c. pp sterilitatem. & d. l. excepto sed colono partiario nunquam fit remissio, sed si modicũ recolligit debet cum dño diuidere, & partem ei dare, postquã quasi iure societatis damnum & lucrum cum dño fundi diuidere debet: vt dicit tex. in §. vis maior. vbi Bal. hoc not. & dicit esse valde singulare. Ad quartum rñdeo, ꝙ siue inter colonos & locatores resultet ↄctus locati vel ↄctus innominatus do vt des: quia ad eius similitudinem iudicatur, vt in prima specie colonorum qui nummis colunt s̃. proximè dictum est, siue resultet ↄctus societatis, vt in secunda specie colonorum partiariorum dictum est supra, & ante omnia quid inter partes conuentum sit, inspici debet, cum ↄctus ex partium conuentione legem accipiant l. 1. §. si conueniat. § cępe & § cibaria depositi & l. ↄctus. de reg. iu. ꝙ maximè procedit in ↄctu locationis. l. licet. l. circa. & l. legem. C. loc. & etiam in ↄctu societatis. l. si non fuerint. ff. pro so. sed si de partium conuentione aliter non appareret, nisi quia colonus promisit colere, vel quia coluit, & tunc ad quid dño tenetur, consuetudo patriæ & regioni spectãda est, p text. in d. l. licet certis. & in d. l. circa. & d. l. excepto. & l. dñi prędiorũ. C. de agri. & cen. li. 11. qua consuetudine non apparente tũc recurrendum est ad iuris dispositionem. ideo ad ius cõe recurrẽdum est. Tertiò & vltimo loco post consuetudinem, quia paria esse videntur ius scriptum non habere, uel habere, sed eo non vti, & cui consuetudine sit derogatum. l. de quibus. iuncto prin. cum si. ff. de legib. & in glo. 2. ibi quæ incipit nos non habemus.

36 † De iure igitur communi veniendo ad respõsionem primi dubii, dico, ꝙ prima species colonorum, siue qui nũmis colunt, si de certã partem frumenti, vel olei, vel aliud annuatim dño dãt pro oĩbus fructibus fundi, certè cum nullam aliam frumentorum recolligendorum dño dare teneatur, neque etiam paleas, quę vt fructus ex fundo recolliguntur, & fructus dicantur cum renascantur. l. diuortio. §. si vir in fundo. ff. sol. matr. & hoc satis clarum est in dicta prima specie colonorum, in qua de dictis paleis non solet dubitari. In secunda autem specie colonorũ partiariorum frequẽter dubitari solet, ideo pro eius declaratione considero quinq; casus. Primus, quando colonus colit vnum fundum qui non constituebat vnum potere more Tuscorum, aut agrum more Lombardorum. Secundus, quando colebat vnum potere, idest inquantum sufficit ad vnum par bouum in anno, vel vltra, & ab initio cum colere incepit, paleas a dño nõ recepit, vel in dicto potere non adinuenit, sed de suis paleis boues aluit, & gubernauit, sed fimum, vel letamen redactum ex illis paleis in dictum potere non proiecit. Tertius, si dictũ letamẽ in dictum potere proiecisset in totum vel in partem. Quartus si a principio boues ex paleis dñi aluisset & gubernasset, & letamen inde redactum in dictum potere dñi non proiecisset, sed in suas terras proprias vel alienas, vel vendidisset. Quintus & vltimus, qñ dictum letamen in totũ, vel in partẽ in dictum potere proiecisset, pro quorum tñ casuum decisione aduertẽdũ est: & maximè in his partibus est certũ & iure suadet, ꝙ dicti coloni partiarii suis propriis instrumentis & suis propriis bobus, si aliter potere commodè coli non posset, colere deberẽt: 37 † nam in dicta societate colonus dicitur ponere artem & operam, & dñs dr̃ ponere fundum loco artis & operarũ coloni: vt est text. in d. §. si in coeunda. sed certum est, ꝙ operarius conductus colere tenetur cum suis instrumentis. l. 2. § si conseruatis. ad l. Rodiam de iactu. & bene facit gl. in l. stipulationes cõmodissimũ. ff. de verborum obl. vbi dicit glo. quòd scriptor debet scribere cum suo atramento vel incausto: ita quoque dicendum est in casu nostro, vt cum dominus in dicta societate non dicatur ponere, nisi agrum, dictus colonus ponere dicatur operam, & artem cum suis instrumentis, & cum ita de facto in istis partibus obseruetur, super hæc non insisto, sed maior circa prædicta oc- 38 currit dubitatio necessariò declaranda. † nam licet qui operas præstare debet, debeat sibi pro victu, & vestitu expensas facere de suo proprio. l. suo victu. de oper. lib. nisi consuetudo esset in contrarium: vt d. l. excepto. C. loc. & tenet Bart. in d. l. quod nisi. & Bar. in l. liberti libertęq;. de ope. libe. tamen an dictus colonus partiarius alere, & gubernare dictos boues suis sumptibus teneatur, & sic de suis paleis, & bladis satis verisimiliter posset dubitari. Videtur enim primò dicendum, ꝙ non teneatur, sed sumptibus societatis dictas expensas facere debeat, cum socius sit, per tex. l. cum duobus. §. si quis ex sociis. ff. pro soc. qui sic ad literam dicit; sumptus societati imputabit socius, qui ad merces comparandas accessit hospitiorum, stabulorum, iumentorum, & vecturarum, & sarcinarum mercium gratia, propter cuius tex. generalitatem dici posse videtur, ꝙ sumptus etiam pro persona sua societati imputare possit: pro quo etiam facit text. in l. si cum duobus. §. item si in communem. & in l. pro so. arbiter. §. si tecum. eo. ti. Tamen in contrarium & verius puto veritatem, ꝙ etiam non solum pro se & sua familia sumptus; & alimenta, sed etiam pro dictis bobus de proprio dictus colonus facere debeat. facit. d. l. 2. §. si conseruatis. vbi dicitur, ꝙ faber & alii, qui operas præstare tenentur cum suis instrumentis, & si dicta instrumenta rumpuntur, debent refici propriis sumptibus prædictorum, ideo si zappa, vel aratrum frangeretur suis propriis sumptibus frangeretur, multomagis eisdem propriis sumptibus boues ali & conseruari debent. ad hoc dicendum magis moueor auctoritate maiorum nostrorum. Bald. enim in d. l. cũ duobus. §. si in coeunda. ita ad literam dicit, no. hic expressum, ꝙ laborator, qui promittit respondere de medietate fructuum, non debet deducere expensas, sed reddere integram medietatem, secundùm Iac. de Are qui ita no. ff. sol. matrim. l. fructus. & 39 Iac. Bu. qui ita no. in l. 1. C. de fru. & lit. expen. † & subdit, ꝙ si dictus colonus cogeretur soluere datia, & collectas computaret domino; quia ad illum illæ spectant. l. ædiles. de via publica l. litibus. §. fin. de agri. & censi. C. immò magis moueor per text. in c. tua nobis. la ij. de deci. qui ad literam dicit, ꝙ domino de terris quas exhiberet aliis excolendas non quidem deductis sumptibus, aut semine fructus necessariò omni cum integritate persoluitur, & ideo dicit ibi Innoc. ꝙ colonus non deducit sumptus neque semen, nisi aliud sit conuentum. Nec obst. ꝙ supra dictum est; quia colonus partiarius quasi societatis iure lucrũ, & damnum cum domino fundi partitur, & sic loquitur per dictionem, quasi, quæ improprietatem denotat. l. si quis quasi. de condi. indebi. & ideo non per omnia æquiparatur socio, qui expensas deducit; & ita respondet & tenet Bald. in l. 1. in 3. colum. vers. 7. quæro. C. pro so. si ergo boues dictus colonus partiarius a principio de sua palea gubernauit, quod facere per prædicta tenebatur, non potest propter hoc aliquid domino imputare, vel de paleis postèa recolligendis maiorem partem habere, nisi letamen inde redactum proiecisset in fundum, vel potere domini; quia illud de proprio facere non tenebatur, sed postquã proiectio illius letaminis cessit ad commodum vtriusque, etiã in actione pro so. arbitrium boni viri spectandum est, & maximè cum inter eos sit contractus bonęfidei. l. in proposita. ff. pro so. sequitur, ꝙ de futuris paleis poteris, vel fundi refici aliquid colono deberet secundum æstimationem dicti letaminis arbitrio boni viri & ideo in his partibus consuetudo inoleuit, ꝙ de paleis penultimi anni nihil domino restituitur, si a principio colonus de suis paleis boues aluit, & totum letamen in potere proiecit: si autem totum non proiecisset, sed partem, arbitrio boni viri cõueniet, partem resarcire de portione domini; quia quod iuris est de toto, quò ad totum, idem iuris est de parte quò ad partem. l. quæ de tota. de rei ven. si autem nihil de letamine, seu de fimo proiecisset pro dictis annis, sicut alii fructus æquis portionibus inter colonum, & dominum diuidi deberent: vt d. l. si non fuerint. in prin. ff. pro so. & facit gl. in d. l. domini prædiorum. de agri. & censi. lib. 11. in gl. in verbo item pone, & tex. in d. §. vis maior. dicit quasi societatis iure damnum, & lucrum cum domino fundi partiatur, ex quibus satis clarè nunc colligi potest responsio ad omnes supra dictos tres casus, & ad alios, qui excogitari possint: vt ad primum dicatur, ꝙ si colonus coluit vnum fundum tantum, & letamen nõ proiecit, boues suis sumptibus alere debet, & paleę quolibet anno diuidi debent inter ipsum & dominum pro rata. Si tamen letamen proiecisset, ꝙ hoc casu in his partibus ex paleis colligendis communibus arbitrio boni viri recompensatio fieri deberet in totum, vel in partem. & hoc modo respondetur ad secundum & tertium casum. Ex quibus etiam patet responsio ad quartum, ꝙ dictæ paleæ domino restitui debeant per colonum in totum. Ad quintum respondeo, arbitrio boni viri conuenit, vt maiorem partẽ palearum ferat tunc dominus, quàm colonus pro parte etiam

penultimi anni, postquàm a principio colonus boues aluit de paleis domini, quas colonus debebat ponere de suo: de paleis autem vltimi anni arbitrio boni viri conueniret, vt si in dicto fundo, vel in dicta parte poteris, ex qua vltimo anno paleæ recolliguntur, & frumentum & fruges, si tamen ibi letamen proiectum fuit per colonum de paleis, quas perceperit mediis annis, & de dictis communibus paleis boues gubernauit, vbi de propriis alere & gubernare debebat, adhuc fortasse maiorem aliquam partem ferre debeat dominus, tamen de dicto vltimo anno, & aliis mediis deducto penultimo anno non solet oriri quęstio, sed dictis annis de paleis communibus aluntur boues, & letamen inde redactum in potere proiici solet nulla alia inter dominum, & colonum palearum fit diuisio seu repetitio, si tamen colonus dictis annis mediis & vltimo paleas suscepisset, & letamen inde redactum super potere non proiecisset, dominus quolibet anno dimidiam dictarum palearum repetere posset per prædicta, quæ sufficere videntur pro responsione suprascriptæ primæ principalis quæstionis palearum, & notatis per Bal. in d. §. si in coeunda. qui per illum text. & per alium maiorum nostrorum auctoritates dixit, ꝙ colonus partiarius, qui tenetur respondere de medietate fructuum, non debet deducere expensas, sed domino reddere integram medietatem. Sequitur ergo, ꝙ semen colonus de propriò ponere debet, neque illud ante partem deducere, sed omnes fructus pro dimidia diuidere, quod & in colono, qui nummis coluit, certissimum est, per text. in l. ex conducto. §. 1. & l. si vno. §. vbicunque. ff. loca. dum tex dicit, ne supra damnum amissi seminis mercedes præstare cogatur. Idem etiam in colono partiario, per tex. in d. c. tua nobis, la ij. de deci. vbi etiam hoc expresè tenet Inn. & Do. Nicol. Abbas Siculus, & Bal. in l. 1. in 7. q. C. pro so. licèt aliud sit, quando tractamus de diuidendis fructibus inter virum & vxo. sol. matrim. vel hæredes ipsorum. l. diuortio. § impendia, & §. qđ in sementem. ff. sol. matrim. quæ omnia obseruanda erunt non solum inter prædictos colonos, sed etiam in dictos colonos, & prædones & possessores dictorum fundorum post solutionẽ a colonis factam. per l. si vrbana prædia de condit. inde. quæ non solum locum habent prædiis vrbanis: vt ibi dicit tex. sed etiam in rusticis: vt dicit gl. ideo eadem distinctio quæ ibi fit in vrbanis, per glo. & Doct. fieri debebit rusticis. Aduerte tamen: quia Bal. in l. item si fundi. § seminarios. ff. de vsufru. dicit, ꝙ ille. §. facit pro colonis, qui dicunt habere semen a domino. Sed ad illũ. §. posset responderi, ꝙ non obstat primæ conclusioni: nam alio casu loquitur, videlicet quando testator legauit vsumfructum fundi, cui fundi testator parauerat semen, quod deputauerat causa seminandi illum fundum: quia tunc ad vsufructuarium pertinet quasi instrumentum fundi, & de anno in annũ semen debet renouari, vt vltimo anno, quo finitur vsufructus, reddatur domino illud semen, in casu autem nostro colonus partiarius conduxit fundum colendum, pro quo dominus nec parauerat, nec deputauerat semen, quo casu ille §. nõ loquitur, & eo casu intelligatur prima conclusio, & ratio diuersitatis est 40 † quia semen paratum, seu deputatum causa seminandi dicitur esse instrumentum fundi. l. quæsitum. §. 1. de vsufr. lega. ff. quod cedit vsufructuario, vt finito vsufructu reddatur: vt d. §. seminarios: aliàs sequeretur, ꝙ quolibet anno dominus teneretur dare semen vsufructuario fundi, ꝙ est falsum, vt patet in d. §. seminarios: vbi semen paratum causa seminandi cedit vsufructuario, & de anno in annum per ipsum vsufructuarium renouatur, intelligo, nec corrumpatur. l. diuortio. §. fin. per gl. ff. sol. matrim. vt illud semen domino finito vsufructu possit restitui, cõsuetudinem tamen regionis arbitror obseruandam, quæ est optima legum interpres. l. minime. & l. si de interpretatio. ff. de legi. & l. ꝙ si nolit. §. quia assidua. ff. de ædil. edic. 41 † Circa secundum principale dubium, videlicet, an colonus partem oliuarum, vel olei vltimo anno siue conductionis habere debeat, & pro quota parte, aduertendum est, ꝙ in hoc nostro territorio Perusino, & aliis territoriis circunstantibus satis de hoc verisimiliter dubitatur, immò plurium Doctorum varias vidi respõsiones, & opin. insurgit enim in his partibus magis, quàm in aliis fortè dubitatio, ꝑpterea quia vtplurimum oliuarum arbores sunt in campis & fundis, in quibus recolliguntur frumenta, quæ frumenta recolligi videntur semel tantum in viij. mensib. & sic semel in anno cum dimidio, vel circa. Nam fundus pro frumento in his partibus incipit curari coli, vt vulgari nostro vtar magesari, communiter de mense Martii, & postea eodem anno seminatur frumentum de mense Octobris, & sic stat in cura & cultura viij. mensibus, quo tempore nos appellamus mageses, & postea a terra separatur de mense Iulij, vel Augusti, & sic in terra iacet decem mensibus vel circa, & sic computato tempore quo stat terra sub cultura, & cura, & frumentum in terra curata, & culta sunt xviij. menses, a mense autem Augusti, vsque ad mensem Martij communiter in his partibus vacat; quia neque curatur, neque seminatur, & sic vacare dicitur sex mensibus, quibus colonus nihil agere habet, ergo frumentum in his partibus percipitur spatio viij. mensium, variantur

enim

enim ista tempora secūdum varias patrias, & loca: vt dicit tex. & gl. in l. diuortio. §. quod in anno. ff. solu. matrim. & gl. est in l. item quæritur. §. qui impleto. ff. loca in gl. ma. in fi. Cum ergo oliua sit fructus vnius anni, sicut vua, vel vindemia, dicit text. cum gl. in l. diuortio. in princ. so. ma. & experientia docet: quia tantum semel in anno percipitur, licèt enim oliuæ tremare (vt nostro vtar vocabulo) aut flores facere incipiant de mēse Maij, & colligantur postea de mense Octobris, vel postea, & sic postquàm incipiunt apparere, non stant nisi sex vel septem mensibus, antequàm percipiantur: tamen quia in fructibus habetur ratio non solum temporis, quo apparere incipiunt, sed ēt temporis quo curantur & nutriuntur in terra, vt d. l. diuortio. in prin. ver. neque enim, & d. §. quod in anno. ver. nam & hic fructus, ideo oliua sicut vua, vel vindemia dicitur fructus annalis: cum ergo frumentum ex fundis in his partibus tantum semel percipiantur spacio x. & viij. mēsium, vt supra dictum est, & oliua semel tantum in anno, hinc est, ꝙ licèt colonus pro illo integro anno debeat habere dimidiam partem oliuarum, cum inter colonum & dominum locatorem quasi societatis iure lucrum & damnum partiatur, dicit tex. in l. si merces. §. vis maior. ff. loca. & benè facit. l. cum duobus. §. si in coeunda. ff. pro soc. non videtur, ꝙ de aliis oliuis natis, infra illum medium annum colonus ipse habere debeat nisi dimidiam dimidiæ, & sic quartam partem oliuarum, cum tantum pro eo tempore videt̄ suas præstitisse, & labor & pecunia diuisionem recipiunt. l. Seio amico. §. medico. ff. de ann. leg. 42 † & similiter distributionem fieri videmus inter virum & vxorem de fructibus dotis perceptis vltimo anno, quo solutum est matrimonium, vt diuidantur & marito, vel hæredibus eius pro rata dentur, pro qua onera matrimonii sustinuit: vt est tex. in d. l. diuortio. in princip. ita quoque dicendum videtur in colono, in quo anni conductionis intelligantur, & numerentur secundùm culturas, siue sint maioris, siue minoris temporis, quàm anni currentes, vt est tex. in d. §. qđ in anno. & benè facit, quod dicit gl. mag. in fi. in recōductione, in d. §. qui impleto. Sed aduertendum, ꝙ cum in fructibus nō solum habeatur ratio temporis, quo percipiuntur, sed etiam quo curantur, dicit tex. in d. l. diuortio. §. non solum. ver. nam & hic, & facit ea. l. in princ. ver. neque enim, quæ cura intelligitur non solum respectu culturæ, quam facit colonus, sed etiam respectu alimentorum & nutrimenti, quæ arbores & vites dicto tempore ex terra percipiunt, vt puta in lana quæ aliter non curatur nisi cum percipitur, vel postea, & tamen illud tantum tempus ꝑceptionis non inspicitur, sed etiam tempus quo nascitur & augetur in corpore animalis: vt d. §. non solum: & ideo vindemia dicitur fructus totius anni: vt est tex. in l. diuortio. §. quod in semente. aliàs incipit, si fundus. ff. sol. matrim. & tamen vinea nō colitur nisi octo mensibus; quia communiter de mense Februarii putatur, & de mense Octobris vuæ colliguntur, & ideo Bar. in d. §. quod in anno. in fi. dicit, ꝙ in istis partibus, in quibus vno anno seminatur frumentum, & in alio nihil, vel alia seges minoris æstimationis, vt milium, vel segala, vel lupini, totum biennium computatur pro vna cultura: 43 † & ideo pro clariori respōsione & declaratione primæ dubitationis considerandi sunt plures casus in his partibus & in aliis, in quibus totum bienniū computatur pro vnica cultura fundorum, ex quibus percipit̄ frumentum, vel alia seges. Primus, si locatio facta fuisset immediate recollecto & secato frumento, videlicet de mēse Augusti, vel Septembris: vt frequenter accidit in his partibus, quo tempore adhuc oliua pendet in arboribus vsque ad mensem Octobris, vel Nouembris, & sic pars fundi locari dicitur, vt l. fructus pendentes. ff. de rei ven. & tunc aut locans per se, vel per præteritum colonum dictas oliuas percepit in totum, vt puto, ꝙ de iure percipere possit etiam inuito nouo colono, & non obstante dicta locatione cum contractus sit bonæfidei. instit. de actio. §. actionum. & boni viri arbitrium, & quod fieri consueuit deductum videtur: vt l. circa. C. loca. & etiam cum similetur contractui pro soc. vt d. §. si in coeunda, & d. §. vis maior. in quo cōtractu pro soc. arbitrium boni viri sequendum est, vt in l. in ꝓposita. ff. pro soc. dicendum est, ꝙ dicto nouo colono liceat fructus ex dicto fundo percipere, qui percipientur ex sequenti cultura, & cura dicti biennii. Sed cum dictæ oliuæ dicantur esse de præcedente cultura & tempore; quia natæ & ante sunt tempore præcedentis culturæ, licèt non sint adhuc perceptæ, tamen non spectant ad dictum nouum colonum, sed ad ipsum dominum locantem, vel ad præcedentem colonum. si ergo dictę oliuę pendentes licèt tempore nouæ locationis percipiuntur per dominum vel antiquum colonum, tunc indubitatum est, ꝙ dictus nouus colonus pro vna cultura dicti fundi debebit habere duos fructus oliuarum pro duobus annis, pro quibus durat cultura dicti fundi, licèt dominus alteri colono locauerit post annum cum dimidio, videlicet de mēse Augusti vel Septembris. Tum quia dictus colonus debet habere fructus duorum annorum, ex quo cultura dicti fundi de iure dicitur durare biennio. vt d. §. quod in anno. tum etiam quia respectu fructuum percipiendorum dicti biennii secundum boni viri arbitrium intelligatur facta dicta locatio & conductio: vt d. l. circa. tum etiam 44 † quia colonus debet fundum relinquere in eo statu in quo habuit. l. si merces. §. conductor. & l. hæc dis. §. fin. ff. loca. ideo si dictus dominus permisisset dicto nouo colono dictas oliuas pendentes in princi. dictæ locationis colligere, & sic dici potest, ꝙ respectu oliuarum dictus nouus colonus fundum plenum habuit primo anno suæ conductionis, debebit vltimo anno plenum relinquere respectu oliuarum, vt relinquat in eo statu, in quo habuit. Et idem dicendum fore in pluribus annis, si locatio duraret, vt colonus pro quolibet debeat vnam tantum collectam oliuarum, quæ nascerentur, habere, nec dictis obstat text. iuncta gl. in d. §. qđ in anno, vbi habetur, ꝙ si locatio ad annū facta est fundi, in quo etiam sit silua, in qua fructus non capiuntur nisi singulis quinquenniis, tunc ex silua non debebitur illi, qui talem fundum pro vno anno conduxit, nisi pro quinta parte: quia ibi locatio facta fuit pro vno anno, & silua non præstabat fructum nisi in quinquennio: sed in casu nostro locatio intelligitur facta pro vna cultura, quæ durat biennio: vt dicit Bar. in d. §. qđ in anno. & quolibet anno dicti biennii percipitur oliua, ideo duos fructus oliuarum pro dicta vna cultura colonus percipere debet, ac si fundum conduxisset, in quo esset vinea & terra ad frumentum: quia pro vna recollecta frumenti habebit duas vindemias, arg. d. §. quod in semente.

45 † Secundus casus est, quando locatio dicti fundi esset facta perceptis oliuis, videlicet de mēse Octobris, Nouēbris, Decembris, vel Ianuarii, aut Februarii, & sic antequam fundus post recollectum frumentum inceperit coli: quia (vt supra dictū est) coli incipit pro noua cultura communiter de mense Martii, & tunc pro vna cultura frumenti, quæ (vt supra dictum est) durat biennio, bis debet habere fructus oliuarum: tum quia bis dicto biennio fructus producit, vt proximè dictum est, tum etiam quia fundum relinquere debet finita locatione, siue pro vna cultura, siue pro pluribus conduxit in eo statu in quo habuit: vt d. §. fina.

46 † Tertius casus, quando locatio facta fuisset, postquam fundus incepit coli vel a dño, vel ab antiquo colono, videlicet de mense Martii, Aprilis, Maii, Iunii, Iulii, Augusti, Septembris: & sic postquam fundus incepit coli pro noua cultura, antequàm seminetur frumentum, vel bladum, & postea nouo colono locetur, qui granum in dicta terra culta vel magesata seminat, & tunc oliua dicti anni pro rata temporis inter dictos duos colonos diuidi debet, arg. d. l. diuortio. & d. §. medico. & hoc modo, quia locatio nouo colono facta fuit in princip. Octobris, antequàm fundus sit seminatus, postquàm tamen est cultus, & magesatus, & tunc cum dicta oliua pro tempore conductionis noui coloni non pendeat, antequam colligi debeat communiter, nisi vno mense vel circa, pro rata dicti mensis, & sic vnam partem anni tantum de xij. partibus dictæ oliuæ habere debebit, antiquus autem colonus vel dominus, qui ante dictū fundum coluit arando pro cultura dicti anni debebit habere vndecim partes de xij. partibus dictæ oliuæ, sicut vndecim partes de duodecim partibus dicti anni ascribuntur dicto antiquo colono: licet enim non coluerit dictus antiquus colonus, nisi sex, vel septem mensibus dicti anni; quia (vt dictum est) in partibus istis percepto frumento de mense Iunii, Iulii, vel Augusti fundus postea non colitur nisi de mense Martii, & sic fundus stat incultus sex vel septem mensibus, videlicet ab Augusto, vsque ad Februarium inclusiuè vel circa, tamen dictum tempus non video, ꝙ aliquo modo ascribi possit, vel cōputari ad vtilitatem noui coloni, quia neque rōne cōtractus, neque rōne culturæ dici pōt, ꝙ ad eius vtilitatem possit computari. Nec obst. ꝙ dicto nono colono si ꝓ vna cultura locatio facta est, in his partibus intelligitur ꝓ vno biennio. d. §. qđ in anno, & sic nō videt̄, ꝙ distributio fieri debeat pro rata vnius anni sed duorum; quia respōdetur, ꝙ illud ꝓcedit, qñ alius colere nō incepit, cui aliqđ tempus dictæ culturæ biennalis ascribi possit; quia locatio nouo colono facta esset, antequam alius pro dicta cultura colere incepisset, sed qñ locatio facta esset, postquam ꝓ illo anno alius colere incepit, tunc respectu noui coloni nō fit cōsideratio biēnii, maximè respectu oliuæ, sed tantum fit cōsideratio illius anni, cuius fructus inter duos colonos diuidi debent, nouus colonus lucrari aliquid dicatur cum iactura. Primò cōtra legem: nā hoc natura. de cōdit. indebi. licèt in sortiendo frumento ꝓ illa cultura a duobus colonis facta parciendo forte aliqua cōsideratio haberi posset, præsertim vt respectu illius primi, qui coluit, ante partem semen deducere debeat nouus colonus, in quo tamen ad præsens aliter nō insisto. Et eodem mō cōsiderandum & dicendum esset, si in princip. mensis Septembris, postquam fundus per antiquum colonum fuerat, secundò cultus, & magesatus, locatio nouo colono facta fuisset, qui postea de mense Octobris ꝓximè sequentis frumentum seminasset; quia tunc cum communiter ipsi culturæ noui coloni respectu dicti anni oliua nō pendeat, nisi duobus mensibus vel circa, dictus nouus colonus duas partes de duodecim partibus dictæ oliuæ habere debebit, & antiquus colonus decem partes; & sic de singulis mensi-

mensibus dicere potes, si postquam antiquus colonus colere incepit, locatio facta fuisset nouo colono, vt pro rata dicti anni diuidi debeāt fructus oliuarum dicti anni inter dictos duos colonos, aut inter colonum & dominum, si dominus per se coluisset. Ad vnum tamen aduertendum est, postquam antiquus colonus, vel dominus de mense Martii fundum colere incepisset, & magesas fecisset, deinde in princi. mensis Octobris anteq̄ seruisset nouo colono locasset, vel de mense Septembris, vellet tamen dominus, vel antiquus colonus etiam cum consensu domino inuito nouo colono oliuas etiam immaturas colligere, vt nouus colonus partem aliquam non habeat, an possit. 47 Et primò dicendum videtur ꝙ non † quia etiam oliua immatura in fructu esse dicitur, & vsufructuarius eam immaturam colligere potest. l. si absente. in fi. & l. pen. de vsufr. Cōtrariū tamen de iure verius puto; quia facta locatione oliua, quæ pendebat in fundo locato, pars dicti fundi esse dicitur; vt d. l. fructus pendentes. ita ꝙ nouus colonus dicitur habere ius causatū de præsenti; adeo ꝙ sine eius consensu & in eius præiudicium oliua colligi non potest. Ad hoc benè facit. l. si seruum. §. si oliuam. ff. ad l. Aquil. vbi si contra volūtatem domini ius habentis oliua immatura colligi licèt, in fructu esse dicatur; vt supra dictū est, tamen colligens. l. Aquil. tenetur. Secundò; quia postquam in contractu locationis dicuntur etiam tacitè contineri, quæ fieri consueuerunt, & quę arbitrio boni viri venirent: vt d. l. circa. C. loc. si consuetudo non erat, oliuas immaturas colligere, non poterit in præiudicium dicti noui coloni, & contra eius voluntatem, cum habeat ius de præsenti, immatura colligi. Nō obst. d. l. si absente, & l. pen. quia ibi loquitur, ꝙ possit colligi ab vsufructuario in præiudicium proprietarii, qui nō habet causatum ius de præsenti, sed de futuro, id est finito vsufructu, instit. de vsufr. §. finitur. Si ergo colonus antiquus de consensu domini vellet immaturas oliuas colligere, antequam nouo colono locet de mense Septembris, vel Octobris, vel ante; tunc quia tpe locationis non pendebāt oliuæ, sic posset cōsequi nouus colonus maximè ꝑꝑ l. si absente. & l. pen. prædictas, nisi forte dolo fuisset inductus dictus nouus colonus ad cōtrahendum, & conducendum putans ibidem esse oliuas & pendere: quia tunc recurrendum esset ad materiam. l. eleganter. in prin. ff. de dolo. dicendum dictum contractum bonęfidei nullum propter dolū, vt ibi habetur.

48 † Quartus casus est, quando locatio fieret de mense Octobris fundo seminato, & pendentibus oliuis, & tūc dictæ oliuæ sunt de cultura præcedenti, in qua nullam operam posuit nouus colonus, licèt pendebant etiam post factam locationem nouo colono, & pendere possint per vnum vel duos menses, ad nouum colonum nihil dicitur pertinere, quia boni viri arbitriū, quod in dicto contractu versatur: vt d. l. circa, hoc nō dictat: neque potest aliquo modo diuidi labor cum emolumento, vt dicit: vt d. §. medico. ex quibus patet, ꝙ quatuor tempora pro veritate dicti quæsiti cōsideranda sunt. Primum, qñ percepto frumento fundus, in quo sunt oliuę, locatur, antequam inceperint coli ꝓ noua cultura: & sic tempore quo sunt stipulæ, videlicet mense Augusti vsque ad mensem Martii, & tunc dic, vt in primo casu supradictum est. Scđm tempus est, quando locatio fit post mensem Octobris collectis oliuis: & tunc dic vt in secūdo casu. Tertium tempus est, quando locatio fit postquam fundus inceptus est coli & magesari, videlicet de mense Martii, vsque ad mensem Octobris, antequam seminetur: & tunc dic vt in tertio casu. Quartum tempus est, quādo locatio fit, postquam fundus est seminatus, & adhuc oliuæ pendent, & quando locatio fieret de mense Octobris, vel etiam Nouembris oliuis pendentibus, & tunc dic vt in quarto casu: & prædicta procedunt, quādo oliuæ sunt in fundo, qui coli solet, & colitur ꝓ frumento, cuius cultura durat biennio, si autem anno tantum duraret, vt est vinea: vt d. §. qđ in semente. in qua essent oliuæ, tunc clarū est, ꝙ sicut vna cultura vineæ est annalis & anno quolibet percipitur vindemia, sicut dicta vindemia diuiditur, & debetur inter vnum vel plures colonos, ita diuidi debent fructus oliuarum eadem rōne, arg. d. §. qđ in semente. & idem dicendum esset in fundis, in quibus cultura esset annalis, vt esse dicitur prope mare, videlicet in maremmis: quia idem dicendum tunc in oliuis existentibus. Si autem oliuæ essent in siluis, vel in aliis fundis, qui nō coluntur, & tamen de per se ꝓ pastura, vel cum aliis fundis locantur, vel sunt in extremis partibus vinearum, vel fundorum, in quibus nunquam coloni colere consueuerunt, & tunc licet pro labore suo respectu oliuarum colonus nō videt̄ debere habere aliquam partem, ar. d. §. medico. tamen qa quò ad dictam rem conductam debet lucrum & damnum cū damno partiri: vt d. l. si merces. §. vis maior. & d. l. cum duobus. §. si in coeūda. & cū in dicto contractu tacitè deductum videtur, qđ fieri cōsueuerat: vt d. l. circa. iō talis colonus debet habere om- 49 ni anno dimidiam dictarū oliuarum † oliua enim antequam de ea fiat oleum, potest pomum appellari, & per cōsequens fructus naturalis: sicut enim alia poma appellantur fructus naturales, vt dicit gl. ma. in d. l. ex diuerso. in princip. de rei ven. ita vī posse dici oliua. Verūtamen quia commoditas ex ea percipi nō potest, sicut ex aliis pomis nisi cum industria hominis, sine qua oleum fieri nō potest, fructus industrialis etiam oliua appellatur, nō quidem respectu ipsius oliuæ, sed magis respectu olei, & ita intelligo tex. in d. l. si eius. ff. de rei ven. ibi dum tex. dicit factū & facit. l. si vsufructuarius ff. quib. mod. vsufr. amitt. licèt simpliciter dicta iura consueuerint allegari, ꝙ oliua dicit̄ fructus industrialis, sed rectè intuenti debet intelligi respectu olei, & ita refert Bar. in l. pen. ff. ad leg. Falci. se consuluisse per verbū tex. ꝙ oleum dicit̄ fructus industrialis, qđ etiam inferri potest ad arūdinetum: quia arūdines (vt experientia docet) dicūtur fructus annales. & facit. l. Caius Seius. de annu. leg. Eodem modo dicendum est de glande, & iō colonus omni anno debet habere partem arūdineti & glandis, sicut supra dictum est de oliuis & aliis fructibus, arg. de glande legem. l. 1. si autem colonus cōduceret fundum in quo bis fructus idem, velut frumentum eodem loco recolligitur, vt in insula Cretæ, vt dicitur in d. §. qđ in anno. si ibidem essent oliuæ, vel arūdinetum, quod semel tantum in anno fructus produceret, æqualiter inter colonum & dominū diuidatur, & certè dicendum, ꝙ si pro vna cultura tantum locasset, & sic pro septem mensibus, colonus quartam partē oliuarum percipere debet: quia non tantum tempus quo percipiūtur inspicitur, sed etiam tempus quo curantur: vt d. l. diuortio. in prin. ver neq; enim, & d. § quod in anno. ver. nam & hoc fructus. si autem conduxisset pro toto anno, & sic pro duab. culturis frumenti, & tūc deberet habere dimidiam partem oliuarum: si autem non apparet pro quo tempore conduxit: tūc ad consuetudinem recurrendum est: ar. d. l. circa. si autem consuetudo non apparet: tūc putarem, ꝙ pro vna tantum cultura, & sic pro septem mensibus conduceret per ea, quæ dicit tex. cum glo. in d. l. item quæritur. §. qui impleto. ff. loca. verba sunt præfati Aduocati excellentis Doctoris Perusini. Adde dum præfatus Doctor dixit, quando fundus fuit locatus perceptis segetibus, & ante nouam culturam percipiuntur fructus arborum, ꝙ illi fructus pertinent ad antiquum colonum: nam in contrarium facit; quia ex hoc sequeretur, ꝙ ipse colonus pro vna cultura & perceptione frumenti perciperet binos fructus arborū secundum præfatum Doctorem, quod non videtur dicendum. Pri- 50 mò, † quia locatio & conductio in dubio intelligitur facta ad annum. l. item quæritur. §. qui impleto. ff. loca. ibi. ita accipiendum vt in ipso anno in quo tacuerit videantur eandem renouasse locationem. facit etiam tex. l. cum manusata ff. de contrahen. empt. vbi exceptis in venditione fundi manu satis intelligūtur excepta, quæ in singulis annis seri solent, sic in proposito facta locatione in dubio intelligitur in his, quę singulis annis seri solent, seu percipi, non autem vt idem fructus qui singulis annis nascuntur biennio percipiantur. Secūdò; quia conductio intelligitur facta ad tempus, quo integri fructus percipiuntur, siue sint septem menses, siue sit annus, siue maius tempus, vt quinquennium. facit, qđ no. Bal. in d. l. diuortio. §. qđ in anno. ff. sol. matrim. l. item quæritur. §. qui impleto. & ibi per glo. & ꝑ 51 Bart. ff. loca. † Vocatur enim annus artificialis, qui est plurium, & paucorū dierum, videlicet quousq; fructus omnes sint percepti scđm Bal. in d. l. legē. C. loca. sed percepto siue secato frumento, tūc omnes fructus fundi ab ipso colono semel sunt percepti, qđ patet: quia tempore quo erant mageses seu frumentū seminatum percepit omnes fructus arborum, deinde percepit frumentum, si iterum perceperit fructus arborum, vt est oliua, nuces, mala, & similia bis perceperit fructus annales, qđ nō cō- 52 uenit: qa locatio eo tempore non durabit per prædicta † facit etiam, qđ not. Bal. in l. diuortio. § qđ in anno. ff. sol. matrim. in quæstione de illo, q emit vuas vel rosas viridarii, quæ fructificant bis in anno: qa non debet habere nisi primū fructū & nō secūdū, sic dicamus in proposito vt locatio quæ similis est emptioni. l. 1. & 2. ff. loca. solum durat quousq; sunt percepti integrè omnes primi fructus, non autem extendat̄ ad vlterius tempus, vt bis absq; noua cultura idem fructus percipiantur, maximè annales. Tertiò: qa inter colonū partiariū, & dominū dicit̄ contracta societas. l. si merces. §. si vis maior. ff. loca. cùm duob. §. si in coeūda. ff. pro soc. in qua societate versat̄ arbitrium boni viri, vt qđ equū est fiat. Nihil autem iniqui. l. in proposita. cum se. ff. pro soc. sed æquū est, & arbitrio boni viri conuenire videtur, vt omnes fructus annales percipiat, & si sunt aliqui fructus, vt est frumētum: quia infra annum nō sint percepti, percipiantur, quia vsque ad illud tempus durabit locatio, vt supra iterum autem fructus arborum nō percipiat, tū quia iam finita erat locatio, vt supra, tum etiam quia bis fructus annales percipiet, qđ 53 videtur iniquum. Quartò facit, † fructus vnius anni, vnius vindemiæ, & vnius segetis dicūtur esse fructus vnius anni. l. diuortio. §. item si messes, & §. quod in semēte. ff. sol. matrimo. adeo ꝙ fit cōglutinatio ad diuisionem fructuum annalium faciendam vnius vindemiæ, & vnius collectionis frumēti, nō autem plurium vindemiarum, aut vnam recollectionem frumēti, vt dictis iuribus, meritò quemadmodum semel tantum colonus percepit segetes, ita semel tantum debet habere fructus uindemiæ,

54 miæ & aliorum arborum. Quintò ad idem facit † quia si inter habentes fundum communem conuenit: vt alternis annis fundum cōductum habeant, nō potest vnus vltimo mense suę cōductionis fructus immaturos colligere: vt dicit gl. in l. pen. de vsufr. leg. iuncta. l. & hæc dist. §. cum fundum. ff. loca. quam allegat gl. in d. l. pe. Ex quo patet, ꝙ fructus pendentes finito anno nō pertinent ad eum, qui ad annum conduxit, licet sint nati in sua cultura & tempore primi anni, sic dicamus in casu nostro, licèt secundi fructus arborum secundi anni sint nati ex cultura primi coloni & durante suo tempore, non tamen sequitur, ꝙ ad ipsum pertineant, cum finitum sit tempus suæ conductionis per prædicta. Sextò ad hoc facit tex in d. l. diuortio. in princ. vbi patet, ꝙ fructus debentur marito pro rata temporis, quo durauit matrimonium, sic dicamus in colono: vt ei debeantur solū pro rata temporis, quo durauit locatio, sed locatio intelligitur facta ad annū, vt supra, ergo solum fructus vnius anni habeant. Septimò, pro ista etiam parte facit: quia fructus pendentes intelliguntur esse pars fundi l. fructus pendentes. ff. de rei ven. ergo ex quo secato frumento intelligitur finita locatio, fructus arborum pendentes pertineant ad eum, ad quem pertinet fundus, & sic ad dominum, cum pars fundi esse dicatur.

55 † His tamen nō obstantibus contrarium arbitror de iure verius, & sic ꝙ antiquus colonus pro vna cultura, & recollectione frumēti in his partibus bis fructus arborum percipiat, videlicet primò postq̃ incepit colere terram tempore quo dicta terra durabat in magese secundum vulgare nostrum, quo tempore percipiuntur nuces, vuæ in arboribus & mala, & etiam tempore quo erat seminata, quo tempore percipiuntur oliuæ, postea de mense Iulii percipit frumentum, deinde in sua stipula iterum fructus prędictarum arborum, quod pluribus rationibus demonstratur. Primò; quia locatio intelligitur facta pro vna cultura, quæ in his partibus durat biennio, secundùm Bar. in d. l. diuortio. §. qđ in anno. & Bal. ibi, ergo omnes fructus, qui infra biennium percipiuntur, debet colonus pro portione coloni habere, ex quo infra suum tempus percipiūtur, meritò licèt bis eosdē fructus percipiat, tamen ex quo infra sua tempora percipit, sui proportione coloni esse debent. Secundò; quia labor & pecunia diuisionem recipiunt l. cum duobus. §. si in coeunda. ff. pro soc. l. Seio amico. § medico. de annuis leg. sed solum pro cultura, quam dictus colonus fecit, primò percipiuntur omnes fructus arborum vsque ad mensem Februarii, deinde in mense Iulii frumētum, deinde in stipula absque alia cultura iterum omnes prædicti fructus arborum: & sic ex præcedenti cultura & cura, vt experientia docet, ꝙ patet: quia communiter in his partibus de mense Februarii, seu Martii colonus incipit colere, & cōtinuat culturam vsque ad mensem Octobris inclusiuè, & de mense Nouembris seminatur frumentum, deinde vlterius nō colitur vsque ad mensem Februarii, vel Martii sequentis anni. Interim tamen in dicto fundo percipiuntur dicti fructus arborum, primò donec terra durat magesata, & paulò postquam est seminata, deinde percipitur frumentum, postea in stipula iterum percipiuntur tam primi fructus arborum absque aliqua alia cultura. Ergo ex quo ex cultura dicti coloni percipiuntur tàm primi fructus arborum, videlicet in magese & seminato, quàm secundi fructus ipsorum arborum, videlicet in stipula, tanquam ex cultura, cura ac labore dicti coloni sint percepti, sui omnes, videlicet pro parte laboris esse videntur.

56 Tertiò facit; † quia colonus debet fundum relinquere in eo statu in quo habuit. l. si merces. §. conductor. l. videmus. §. item prospicere debet. & l. & hec dist. §. fina. ff. loca. ergo ex quo omnibus fructibus recollectis tàm frumentorum, quàm arborum inuenit tempore cōductionis, eodem modo relinquere debet, & sic fundum vacuū, quēadmodum vacuū inuenit.

57 Quartò facit: † qa locatio intelligit̄ durare tanto tempore, ꝙ percipiūtur omnes fructus, ita ꝙ fundus remaneat inanis, & vacuus. l. item quæritur. §. qui impleto. ff. loca. per gl. Bart. & Bal in l legem. C. loca. sed perceptis segetibus adhuc fundus remanet plenus fructib. arborū, ergo quousq; euacuetur in totum dicitur durare locatio.

Quintò facit; quia fructus futuræ vindemiæ post recollectionem frumenti, cum procedat ex eadem cultura, dicitur esse fructus eiusdem anni. l. diuor. §. item si messes. & §. quod in sementе. ff. sol. matr. si dicitur esse eiusdem anni, ergo ad ipsum colonum pro portione tangente colonum pertineant.

58 Sextò, ꝙ hæc pars clara reddat̄, demonstratur exemplis † quæ ad declarationem sunt inducta. l. regula. ff. de iur. & fac. igno. l. vt responsum. C. de transac. ponamus ergo in casu nostro fundum fuisse locatum de mense Augusti, & sic fructibus arborū, vt sunt nuces, oliuæ, mala, vites, in arboribus & similib. pendentibus. Aut illi fructus pertinent ad antiquum colonum ratione culturæ, & curæ præcedentis, & tunc non est dubium, ꝙ bis fructus ipsarum arborum pro vna cultura dicti fundi percipit, videlicet primo tēpore quo ipse antiquus colonus habebat fundum magesatum, & seminatum, quo tempore erant nuces, oliuæ, & alii fructus arborum; quia dicto tempore non est dubiū dictos fructus arborum ad dictum colonum pertinere, ex quo in sua cultura & cura nascuntur, & percipiuntur pendente locatione. Secundò eosdem etiam fructus arborum percipit secato frumento, quo tempore erant pendentes fructus arborum, & nati ex eius cultura ergo bis fructus arborum pro vna cultura, & perceptione frumenti percipit: si autem diceremus, ꝙ nō pertinent ad antiquum colonum fructus arborum pendentes in stipula, sed ad nouum, tūc similiter binos fructus arborū annalium pro vna cultura, & perceptione frumenti percipiet colonus, quod patet: quia secundùm casum percipiet fructus pendentes in stipula præcedentis coloni, & etiam fructus arborū, qui deinde in sua cultura nascuntur, & percipiūtur in magese, & seminata: si autem fundus fuit locatus tempore, quo erat vacuus, puta de mense Februarii, & tūc similiter idem patet: nam dictus colonus incipit rumpere stipulam præcedentis coloni vacuam, & facit mageses, in quibus nascuntur, & percipiuntur per eum fructus arborum, deinde ex eadem cultura secatis frumentis pendent fructus arborum in stipula eius. Aut eos recolligit ipse ratione suæ culturæ, & tunc patet, ꝙ pro vna cultura & perceptione frumenti, binos fructus arborum percipit, aut non recolligit ipse, sed nouus colonus, & tūc nouus colonus, considerando vt supra similiter pro vna, & eadem cultura, & perceptione frumenti bis fructus arborum percipit, sic & antiquus colonus eodem modo considerando, patet ergo, ꝙ omni casu colonus pro vna cultura, & perceptione frumenti in his partibus bis fructus arborum annalium percipere debet.

Septimò ad idem facit; quia inter colonum partiariū, & dominum dicitur contracta societas. l cum duob. § si in coeunda. ibi. aut agrum pollicitatori damus in commune quærendis fructibus. ff. pro socio. l. si merces. §. vis maior. in fin. ff. loc. sed omne lucrum proueniens ex societate cōmune esse debet. l. verū. §. in hęredē. & in l. actione. §. si in certā rem. & §. morte. ff. pro so. sed fructus secūdi anni, qui sunt pendētes, proueniunt occasione societatis; quia ex præcedenti opera & re societatis, igit communiter ad ipsum dominum & colonum pertinent. l. coiri. cum sim. ff. pro soc.

Octauò pro ista parte similiter facit: quia inter colonum partiarium, vt in casu nostro & dominum dicitur contracta societas: vt supra patet, quæ intelligitur in dubio durare tanto tempore, quanto expedit societati. l. si conuenerit. ver. nam & si nō conuenerit. & l. sed & socius. §. fi. ff. pro soc. & quousq; finis negocio sit impositus. l. actione. § item si alicuius rei. ff. pro so. sed societati expedit, vt duret, quousque integri secundi fructus arborum sint recollecti, ex quo ex præcedenti cultura, vt supra, & eo tempore dicitur impositus finis negocio; quia ante ex quo secatis segetibus remanebant alii fructus arborum pendentes, non erat finis impositus negocio. Meritò omnes fructus, qui interim percipiūtur, tàm primi, quàm secundi, diuiduntur inter dominum & colonum partiarium prædictum, vt supra, & si dominus secatis segetibus pendentibus fructibus arborum renunciaret societati, puta locando alteri dictum fundum, immediatè secatis segetibus intempestiua erit renūciatio, ideo domino non colono partiario nocebit: vt d. l. si conuenerit, & l. sed & socius. §. fin.

59 † Nonò, quia vbi est vna cultura, si plures fructus recolliguntur in eodem loco omnes iudicantur pro vno fructu. l. diuor. §. quod in sementem ibi. quia totius anni vnus fructus. sol. ma. & tenet glo. 1. in d. l. diuor. §. quod in anno. ver. bis terra colit̄. & Ange. etiam ibi, & est de mente Imo. dum dicunt, ꝙ vbi noua cultura non interuenit post primos fructus recollectos pro recollectione aliorum fructuum. exemplum cum in eodem fundo recolligitur frumentum, & vinum existens in arboribus situatis in eo: quia tunc omnes isti fructus dicuntur esse fructus vnius anni, licet secus sit, quando recollectis primis fructib. pro aliis fructibus recolligendis interuenit noua cultura: quia tunc non vnus fructus, sed plures diuersorum annorum dicūtur secundum eos. Nec ob. ꝙ in casu nostro non vno anno, sed biennio recolligūtur;

60 † quia annus est in casu nostro emergens, qui plurium & paucorum dierum est secundum naturam rei: vt dicit Bald. in l. legem. C. loca. & totum biennium computat̄ pro vna cultura, vt dicūt Bar. & Bald. in d. §. qđ in anno. & Bal. in d. l. legem. vbi dicit, ꝙ si ex agro non percipiuntur quolibet anno fructus, sed in quinquennium, totum lucrum habetur pro vno anno. Non obst. ꝙ primo loco dicebam, ꝙ intelligatur facta locatio duratura solum per annum, &c. quia immo hoc non est verum in casu nostro; quia in annum non inducitur integra perceptio in istis partibus omnium fructuum, q nascunt̄ in cultura, & cura istius coloni, sed per biennium, vt supra patet. igit̄ in biennium intelligat̄ facta locatio, vt supra patet. ergo omnes fructus q in biennium percipiunt̄, diuidi debent inter colonum partiarium & dominū. Ex hoc etiam patet, ꝙ non obst. secūdum argumentum, immo facit pro eo, & similiter dictū Bald. in d. l. legem vbi dicit̄, ꝙ locatio intelligitur facta ad id tempus, quo omnes fructus sunt percepti, & fundus remanet vacuus & inanis; quia in casu nostro elapso anno fructus integri nō erāt percepti, nec fundus remanebat vacuus & inanis, immo plenus fructibus arborum, qui secato frumento erant pendentes, igitur non sit finita, vt ipsimet Bar. & Bal. dicunt. præterea non tractamus de anno naturali, sed de anno emergenti, qui est plurium & paucorum dierum secūdum contingentiam casuum, & secundum ꝙ citius & tardius integri fructus recolliguntur, ita ꝙ fundus remaneat vacuus & inanis: vt dicit Bal in d. l. legē. C. loca. Nec etiam obst. tertium argum. quia immo iniquum foret, si colonus non haberet partem suam dictorum secundorū fructuum arborum, qui sunt ex eius cultura, & æquū est, ꝙ vbi damnum, scilicet operarum præstitarum in cultura fundi, ibi & lucrum esse debet. l. cum duob. §. quidam sagariam. in fi. & l. si societatem mecum. in fi. ibi. si plus alter operæ, industriæ, &c. ff. pro soc. aliàs videretur quædam societas leonina, si totū emolumentum secundorum fructuum pertineret ad dominū contra l. si non fuerint. pro so. Non obst. ꝙ iam percepit primos fructus arborum, & fructus frumentorū ex dicta cultura, quæ fuit sępius reiterata est tanta, vt non solum ex ea percipiantur, & alantur primi fructus arborum ac frumenti, sed etiam secundi fructus arborum. Conueniens & æquum est in recompensatione huius operis, vt etiam partem secundorum fructuum arborum habeat. facit. d. l. si societatem. in fin. & sic illa ratio, quæ est in perceptione primorum fructuum arborum, eadem ratio est in secundis, immo & maior, quia secundi fructus arborū dicuntur de cultura illius anni, quo fuit recollectum frumentum. & idem iudicat̄ de eis, qđ de frumēto. l. diuortio. §. item si messes, & §. qđ in sementem ff. sol. matrim. & ꝙ ex præcedenti cultura dictæ arbores fructus prædictos fecerint etiam apparet: quia nouus colonus nihil in fundo facit, sed solum primus colonus, igitur ex eius cultura dicantur nati. Nec obst. si diceretur, sine cultura arbores fructus faciunt: quia immo ex cultura: nam arbor inculta efficitur siluestris, & infructifera, vt experientia docet, igitur &c. Nec etiam obst. si diceretur, ꝙ etiam si non fuissent dictæ arbores in dicto fundo pro eadem cultura requirebatur pro recollectione frumenti: quia responderi potest primò, ꝙ ex quo dictus colonus conduxit fundum arboratum ea conditione videt̄ conduxisse ex natura rei pro fructibus etiam arborum. Aliàs forte non conducturus. Vel secūdò ipsæ arbores propter vmbram præstant damnum segetibus, conueniens est, vnde prouenit damnum, inde proueniat lucrum, arg. l. manifestissimi. C. de fur. & d. §. quidam sagariam. in fi. Vel potest responderi, ꝙ fundus propter arbores requirit maiorem culturam, vt quosdam consului rusticos. Non obst. quartum arg. quia ex eo ꝙ cultura frumenti durabat biennio, vt supra dixit Bar. & Bal. & ex eadem cultura licèt fructus frumenti percipiantur semel in biennio: tamen fructus arborum percipiūtur bis: quia quolibet anno fructificant. Meritò tum quia locatio intelligitur durare tanto tempore, quanto durat cultura & cura, & sic biēnio, vt patet in d. §. qui impleto. & Bar. & glo. per Bald. in d. l legem. tum etiam; quia tàm secundi, quàm primi fructus ex eadem cultura ipsius coloni percipiuntur. Ideo tàm primi, quàm scđi fructus arborum veniunt diuidendi inter dominum, & ipsum colonum, sicut & ipsum frumentū diuidebatur. Nec ob. quintum arg. de glo. in l. pen. de vsufr. leg. coniuncta. l. & hæc dist. §. cum fundum. ff. loca. quia illa iura loquuntur in colono, qui nummis colit, in quo erat expressum tempus locationis, quod non durabat nisi per annum naturalem, casus autem noster loquitur in colono partiario, qui dicitur socius, & locatio seu societas intelligitur durare per biennium, vt supra patet, vel illa iura loquuntur: quia frumentum recolligebatur quolibet anno, nos autem loquimur in partibus localibus, scilicet in partibus istis in qbus: vt supra dixit Bar. & Bal. vna cultura frumenti durat biennio. Non obst. etiam sextum arg. immo facit pro; quia in casu nostro vt ex prædictis patet, locatio intelligitur durare biennio, ergo omnes fructus qui infra bienniū recolligun tur debent diuidi inter dominum & colonum, per quod etiam patet, ꝙ non obstat septimum argumentum, vt ex prædictis patet. Item adde inquantum præfatus Doctor supra in nona q. in responsione tertii casus dicebat, ꝙ colonus partiarius æquiparatur socio, ideo morte coloni, vel domini finitur locatio sicut morte vnius ex sociis. l. verum. ff. pro soc. & idem dicit Bar. in d. l. si merces. §. vis maior. ff. locati. Nam in contrarium videtur tex. in l. qui fundum. ff. loca. l. nihil. §. fin. de leg. 1. l. viam. C. loca. vbi dicūt dicta iura, ꝙ locatio transit ad hæredes. & idem videt̄ tenere Bal. in casu nostro, videlicet in colono partiario. l. certi iuris. C. loca. vbi dicit, ꝙ transit ad hæredes, quia non sunt propriè socii. & ratio est; quia est quædam societas velata sub contractu locationis inclusa. ideo sapit naturam locationis, & conductionis secundum eum. Item adde inquantum præfatus Doctor. supra in dicta nona quæstione in quarto casu principali dicebat, ꝙ si colonus partiarius in primo anno locationis portauit in potere paleas de suo, & boues, & alia animalia de dictis paleis aluit. deinde fimum, seu letamen proiecit in dicto potere seu agro conducto, ꝙ pro ea rata, pro qua proiecit letamen, deducit ex paleis domini, & ita etiam in sequentibus annis. Nā pro ista opinione facit primò; quia colonus debet fundum relinquere in eo statu, in quo habuit. l. si merces. §. conductor. l. videamus. §. item prospicere debet. l. & hæc dist. §. fi. ff. loca. ergo ex quo inuenit fundum primo anno sine palea, & boues de suo aluit, sine palea vltimo anno relinquere debet, & sic fundū vacuum, quemadmodum vacuum inuenit.

61 † Secundò prout in simili dicimus in vxore in l. fructus. cum duabus præcedentibus & cum l. se. ff. sol. matrimo. vbi dicit̄, ꝙ expensam quam fecit mulier de suo primo anno matrimonii in fundo dotali recuperat a marito vltimo anno soluti matrimonii ex vltimis fructib. sic dicamus in casu nostro, vt paleas, quas colonus primo anno soluit de suo; quia inuenit fundū cōductum vacuum, recuperet a domino vltimo anno finitæ locationis ex parte palearum tangente domino vltimo anno.

Tertiò ad idem facit; quia videtur, ꝙ ex quo inter dominū, & colonum partiarium intelligitur contracta societas. l. si merces. §. vis maior. ff. loca. l. cum duob. §. si in coeunda. ff. pro so. ꝙ expensæ factæ bobus domitis, qui dicūtur esse instrumenta fundi. l. instrumenta. de fundo instru. debuerint fieri sumptibus societatis, & sic pariter domini & coloni. l. cum duob. §. si quis ex sociis, & §. item si in communem riuum, & l. pro so. arbiter, §. si tecum. in fi. ff. pro so. ergo ex quo colonus primo anno aluit de suo, repetet pro parte tangente patrono ab ipso patrono, ne sit societas leonina. l. si non fuerint. ff. pro so. &c.

62 † Contrarium puto verius, & primò circa primum ꝙ solet dubitari, vtrum colonus partiarius teneatur restituere domino partem palearum, & certè vbi esset consuetudo seruanda esset: quia id dicitur inter dominum & colonum tacitè conuentum, qđ fieri consueuit. l. licet, & l. excepto, & l. circa. C. loca. l. si vna. ff. eo. tit. l. si tibi polienda. ff. de præscrip. verb. l. domini prædiorum. C. de agrico. & censi. & quod not. in l. cum quid. ff. si cert. pet. vbi autem consuetudo non esset, vel non appareret, quo casu paria sunt: vt l. in lege fundi. ff. loc. quia consuetudo est quid facti, & non præsumitur, nisi probetur. l. in bello. §. factæ. de capti. & per Bal. in l. consentaneum C. quomodo & quando iudex.

63 † vbi plus dicit, ꝙ ēt si glo. diceret aliquid esse de consuetudine, non debet ei credi, nisi consuetudo probetur, & tūc dicendum est, ꝙ colonus partiarius tenetur dare domino partem palearum, sicut aliorū fructuum: quia palea est in fructu: vt not. Spec. in tit. de deci. § 1. ver. fi. ar. l. si vsufructuarius messem. ibi dum dicit. stipula quę in massa iacet. ff. quib. mod. vsufr. amitt. iuncta l. silua cędua. de verbo. signifi. & tenet Do. Ludo. in l diuor. §. impendia. sol. mat. ergo idem iuris est in palea, quod in aliis fructibus, & medietas debeatur colono, & alia domino: hic enim est societas, in qua dominus ponit fundū, colonus autem ponit operam & reliqua, quo casu si aliter non sit conuentum; quia tunc standum esset conuentioni. l. si non fuerint. ff. pro soc. & si consuetudo aliter appareat, quo casu standum esset cōsuetudini, per d. l. excepto. cum sim. dominus debet de fructibus percipere medietatem, & aliam medietatem colonus. l. si non fuerit. pro soc. vbi est casus secundum vnum intellectum, & voluit Bal. in d. l. cum duob. §. si in coeunda. ff. pro so. & facit tex. in d. §. vis maior. in fi.

64 † Vlterius etiam circa scđm, de quo dubitari frequenter consueuit, si colonus partiarius fimum seu letamen in fundo, quē ipse colebat, proiecit, vtrū prædictum letamen deducat de parte palearum tangente domino. Et certe quicquid prædicti Doctores dixerint, supra in dicta 8. quæst. in quarto casu principali, dicendum est, ꝙ vbi esset super hoc cōsuetudo seruanda esset, per d. l. excepto. & l. quia circa cum aliis supra allegatis: quia qđ consuetum est fieri, videtur tacite deductum in conuentione locationis per prædicta iura: si autem consuetudo aliqua non appareret eo casu, dicendum videtur, ꝙ colonus letamen non deducat de parte palearum tangente domino, immo suis sumptibus intelligatur proiecisse in fundo, quod plurib. probatur rationibus.

Primò; quia inter colonum partiarium, & dominum videt̄ contracta societas, in qua dominus ponit solum fundum. l. cū duob. §. si in coeunda. ff. pro socio, l. si merces. §. vis maior. ff. loc. colonus autem ponit in dicta societate artem & operam: vt in d. §. si in coeunda. Item ponit colonus etiam instrumenta. l. 2. §. si conseruatis. ff. ad l. Rodi. de iac. facit glo. in l. stipulationes commodissimum. de verbo obliga. & appellatione instrumentorum veniunt homines ad colendum. Item boues domiti, ac etiam pecora ad stercorandum agrum parata, quæ dicuntur instrumenta gratia quærendorum fructuum parata. l. instrumenta. versic. præterea. ff. de fun. inst. ergo stercoratio, & sic fimi positio in agro pertineat ad colonum. Item ponit colonus etiam de suo semē. c. tua nobis. de decimis. l. ex conducto. §. sed & si labes. & l. si vno. versi. deniq;. ff. loc. & per Bald. in l. 1. in 7. q. C. pro soc. vbi dicit, ꝙ colonus ponit in dicta societate semen & oīa. Item & omnes sumptus ponit colonus de suo, vt d. c. tua nobis. vbi casus, & per Bal. in d. § si in coeunda. meritò sumptū, quem fecit in proiiciendo letamen prædictum in fundo conducto, non possit a domino repetere, immo sibi debeat imputare: qa dominus non tenebatur ponere nisi fundum, colonus autem ponebat reliqua per prædicta.

Secundò: quia fimum seu letamen seruit ad stercorandum agrum, vt d.l. instrumento. & l. plenum. §. sed si pecoris. de vsu & habi. instru. eo. tit. §. pen. & sic est dependens ac pertinens ad ipsam culturam, & curam, quæ ad colonum pertinent, vt supra patet, igitur a domino non recuperet: cum ad eum nõ pertinebat per prædicta.

65 Tertiò † quia impensa, quæ solum perceptionem, seu acquisitionem fructuum concernit, non autem perpetuam rei vtilitatem a domino non repetitur, arg. l. diuortio. §. impendia. sol. matrim. sed positio fimi, seu letaminis in fundo concernit solũ perceptionem, seu acquisitionem fructuum temporalem, vt d. l. ad instrumenta. dum dicit text. quærendum, veluti homines, qui agrum colunt. Præterea boues domiti & pecora stercorandi causa parata sunt, non autem ad perpetuam rei vtilitatem. Igitur a domino non repetatur, sed pro parte fructuum sibi tangente imputetur, vt d. §. si in coeunda.

Quartò, quia si colonus impensam seminis ponit de suo, vt supra patet, ergo multo potius de suo ponat impensam fimi, seu letaminis, quæ est minor & modica videtur, argum. auctenticæ multo magis. C. de sac. sanct. eccle. facit, quod no. in l. diuortio. §. impendia. sol. mat. ibi dum dicit, de tutela ædificiorum & cura seruorum, vbi si modica est, non repetitur, licèt secus esset, si foret magna, vt ibi not.

66 Quintò, † quia colonus omnia secundum legem conductionis facere debet, & ante omnia curare debet, vt opera rustica suo quoq; tempore faciat. l. si merces. §. conductor. ff. loc. sed de lege conductionis est proiectio fimi, seu letaminis in fundo: vt d. l. instrumenta. meritò ad colonum pertineat.

Sextò: quia colonus, qui colit vineam, ne propter vetustatẽ reducatur ad sterilitatem, tenetur colere, & propagare, vt bonus paterfamilias. l. si vno. §. item alio rescripto. in gl. super verbo remissio. ff. loc. Ergo si colonus tenetur vineam propter vetustatem ꝓpagare, vt bonus paterfamilias, multo potius vt bonus paterfamilias teneatur fundum fimo, seu litamine impinguare.

Septimò: quia (vt dixi) letamen agri causa paratum est: vt supra patet, & est pertinens ad ipsam culturam, dominus non ponit; qa solum fundum seu potere, & agrum ponit ex parte sua: vt d. §. si in coeunda. ergo si hoc pertinet ad culturam, & deseruit ad impinguandum agrum, & dominus tenetur ipse, sequitũ necessariò, ꝙ pertineat ad colonum, qui curam, operam, semẽ, & omnia excepto fundo ponit ex parte sua: vt supra patet. Nõ obst. qđ primo loco dicebatur, ꝙ colonus debeat relinquere fundum in eo statu, in quo adinuenit per iura supra allega. quia illa iura loquuntur, vt fundus & res locata sit facta deterior, ꝙ esset tempore locationis, nos autem loquimur in alio casu. Nõ obst. secundò l. de diuisione. cum seq. vsq; ad l. diuortio, inclusiuè sol. matrimon. vbi vxor recuperat impensas, quas fecit primo anno in re dotali ex fructibus vltimi anni soluti matrimo. quia ibi mulier primo anno fecit impensam, & nullos fructus percepit. ideo recuperat de fructibus vltimi anni. In casu autem nostro colonus si fecit impensam primo anno in paleis & letamine, eam deduxit de sua parte fructuum, qui fructus diuidunt inter dominum & colonum per medium, dominus habet medietatem fructuum, qui percipiuntur in fundo locato: eo quia posuit in dicta medietate fundum, colonus, aut partiarius habet aliam medietatem fructuum ex eo: quia posuit in dicta societate artem & operam, semen, sumptus, & alia omnia: vt sup. patet. & sic est valde diuersa ratio in marito, & vxore, colono partiario & domino; colonus enim & dominus diuidunt fructus, qui percipiuntur ratione prædicta, maritus autem & vxor alio respectu: maritus enim lucratur fructus dotis non propter impensam, sed propter onera matrimonii. l. pro oneribus. C. de iure do. & l. dotis. ff. eo. tit. pro ea ergo parte anni, pro qua sustinuit onera matrimonii, lucratur fructus, pro alio autem tempore, pro qua non sustinuit onera matrimonii, cedunt lucro vxoris: cum esset ratio, quare maritus lucraretur. Impensa autem ideo diuiditur inter maritum, & vxorem secundum ratam fructuum eis tangentem; quia maritus pro impensa facta in fructibus recolligendis nihil fuerat ea de causa consecutus, igitur in parte fructuum tangente marito confunditur pars expensarũ ab eo factarum: alia autem pars deducitur de fructibus tangentibus mulieri pro rata: vt d. l. fructus. cum duabus præcedentibus. & cum se. so. ma. Non obst. tertium: quia ex quo inter colonum partiarium & dominum intelligitur contracta societas, impensa facta occasione societatis deducatur de communi: qa in casu nostro in tali societate dominus solummodo tenebatũ ponere fundum: colonus autem partiarius curam, operam, semen, instrumentum sumptum, & omnia: vt supra patet, meritò ex quo colonus tenebatur iure dictæ societatis ponere sumptum de suo, non recuperet a communi corpore societatis: qa tunc non poneret de suo, sed de communi, quod esset cõtra naturam dictæ societatis, nec hoc est iniquum; quia colonus partiarius ideo habet medietatem fructuum, qui recolliguntũ; quia ex parte sua ponit omnia prædicta, dñs aũt ideo habet aliã medietatem; quia ex parte sua ponit fundum: vt supra, igitur hæc diuisio est æqua. l. si non fuerint. ff. pro soc.

67 † Decimò quæro, est arbor, quæ in confinio nata est. Item lapis, qui per vtrunq; fundum extenditur, an cum succida arbor, & lapis exemptus eius sit, cuius est fundus pro ea quaq; parte singulorum esse debeat, pro qua parte singulorũ in fundo fuerat naturali conuenit rationi, postea tantam partem vterq; habeat tam in lapide, quàm in arbore, quantam in terra habebat. l. pen. ff. pro soc. vbi casus.

68 † Vndecimò quæro. diuisa societate apud quem insignia debeant remanere. Respondeo, quædam sunt insignia vnius domus, seu agnationis, vt sunt insignia quæ portantur ex cõcessione principis, velut insignia, quæ cõcessit genitori meo, & cæteris de agnatione sua Serenissimus Princeps Sigismundus, cum ad Serenitatem suam Constantiæ, tempore concilii & electionis Sanctissimi D.D. Martini Papæ Quarti ipse meus genitor ꝓ domino Brachio de forte brachiis Legatus extitit, demũ post coronationem præfati Serenissimi Principis factam per Sanctissimum dominum Dominum Eugenium Papam Quartum idem priuilegium insigniorum concessionis, & cõfirmationis cum Perusium aduentaret mihi fratrique meo cum pendenti bulla restituit, in quo sua concedit serenitas nobis, & cæteris de agnatione nostra hæc insignia siue arma, videlicet scutum aureum cum duabus barris nigris in medio per transuersum, & galea cum capite cuiusdam ethiopis, vsque ad humeros, cum alia victa aurea inuoluto quodam sudario aureo inuoluta capiti dicti ethiopis, & cum quadam alia argentea per medium capitis pendentis a facie ad spatulas dictæ galeæ, quæ arma præfatus Sigismundus diuina fauente clementia Romanorum Imperator semper Augustus, ac Vngarię, Boemię, Dalmatię, Croatiæ, &c. rex nobis & cæteris de agnatione nostra confirmauit, & inquantum opus esset de nouo concessit, & elargitus fuit, & ista transeunt ad omnes de ista agnatione descẽdentes, siue sint hæredes patris, vel aui acquirentis talia insignia, siue non: vt argu. ff. de reli. l. familiaria, & l. seq. nec per diuisionem possunt assignari vni, argu. ff. de reli. l. si sepulchrum. ad cognatos verò vel affines non pertinent, ar. C. de reli. l. ius familiarum, secũdum Bar. in tractatu de insigniis & armis. 69 † Sed an bastardi, vel spurii possint vti istis armis, dic ꝙ non, consuetudo tamen in Tuscia seruat contrarium secundum Bar. ibi, quia nõ sunt de familia, vel agnatione: spurii enim non dicuntur de domo, vt est casus in l. ex libera C. de suis & legi. & fuit olim consultum, ꝙ spurii de petra mala non dicantur de petra mala secundum Bald. ibi, & vide eundem in l. fi. C. de ser. fugiti. & in rub. pro soc. in fi. vbi dicit, ꝙ arma nobilium remanent apud principalem domus; quia in eo, tanquàm in capite stat splendor genituræ, arg. ff. de religi. l. cum diuersis. & l. cum signis. de agr. & censi. C. li. 11. quędam sunt insignia alicuius societatis, & istorum quædam sunt artificii, vt cum principaliter operetur qualitas loci. exemplum in Marchia Anconitana, in qua est quoddam nobile castrũ nomine Fabrianum, vbi artificium faciendi cartas papireas principaliter viget, ibique sunt artificia multa ad hoc, ex quibus artificiis meliores cartæ proueniunt: licèt enim multum operetur bonitas operantis: dico igitur, ꝙ in isto casu remanebit apud illum signum, apud quem remanet ipsum ædificium, in quo fit, siue iure proprietatis, siue iure conductionis, siue quouis alio titulo, siue in totum, siue pro parte, siue mala fide teneat toto tẽpore, quo tenet non potest prohiberi vti signo. & idem in cæteris similibus realibus, argu. ff. de serui. vrb. prædi. l. via cõstitui. §. fi. & si seruitus vend. l. 2. §. fi. cum l. seq. secundùm Bar. in d. tract. de insigniis & armis. 70 † Quædam sunt artificia & peritiæ, in quibus principaliter operatur bonitas artificis, vt videmus in insigniis, quæ apponuntur spadis, & gladiis, & aliis operibus metallorum, & isto casu omnes, qui sunt in vna statione, possunt vti illo signo, quo magister principalis illius stationis approbet ista opera, arg. in auc. de tabellio §. nos autem, vbi no. in gl. quæ incipit, caue tibi. in fi. gl. si verò separantur: tunc signum debet remanere apud eum, qui principalis erat in statione, arg. ff. de fi. instru. l. fi. sed si forte omnes essent æquales, nisi cõueniat, apud quem signum remaneat, forte dirimitur. l. si quæ sunt cautiones. in princ. ff. fami. ercis. secundum Bar. in d. tract. Quædã sunt insignia non denotantia principaliter artificium seu peritiam, sed aliud, vt sunt signa mercatorum, & talia insignia cũ videantur imposita ad recognoscendum, diuisa societate quilibet ad beneplacitum videtur licite facere. l. ad recognoscendos. de ingenu. & manu. nam quemadmodum nomina hominum sunt inuenta ad recognoscendum, vt d. l. ad recognoscendos. ita etiã inuenta videntur insignia. ff. de re. diui. l. sanctum. Ergo quemadmodum possint esse plures eiusdem nominis. ff. de testa. tu. l. duo sunt Titii, de leg. 2. l. si quis seruum. §. si inter duos. ita videantur plures posse eadem insignia facere & rebus imprimere: cũ vtrunque ęque fieri videatur ad recognoscendum. In contrarium facit; quia dicta signa videntur importare fiduciam, & qualitatem totius societatis, sed si dissoluta societate signum remaneret apud vnum solum, de facili populus, qui credebat signo

ratione fiduciæ totius societatis posset decipi. Ergo ne populus possit decipi diuisa societate signum quod est accessoriũ societatis intelligatur extinctum. C. de latina liber. tol. l. 1. §. sed & qui domini. & extra de iudæis. c. in nonnullis. Bar. in d. tractatu de insigniis & armis, dicit, si quidem erat vnus in societate, qui esse caput & quasi magister societatis, sicut dicitur in l. similí. ff. de leg. 1. l. peculium. §. 1. tunc apud eum debet remanere signum: quia erat inter eos maioris honoris. ar. ff. de hære. instit. l. fi. facit, quod dicit Bald. in cap. si duo fratres. de fra. de nouo bene fi. inuesti. in vsibus feudorum, vbi dicit, quòd claues castri & sigillum debet remanere apud fratrem primogenitum. Si verò hoc non erat: tunc apud eum remanebit, qui erat socius maioris quantitatis. ff. famil. ercisc. l. si quæ sunt cautiones. Si verò omnes sunt æquales, sorte dirimendum est; vt d. l. si quæ sunt cautiones: puto tamen, ꝙ si dissoluta societate vnus ex societate remanet negociator, debet ei remanere signum; quia aliorũ non interest. Item quia si dissoluta societate negociatio remanet penes illum, ergo iniquum est, ꝙ signum, quod erat accessorium negociationis, ab ea separetur. C. communia vtri. iu. l. possessionum, secundùm Bar. & Bal. in rub. C. eo. formaliter dicit 71 † quæro, nunquid quando maior pars remanet in societate, & minor recedit, posset talis maior pars vti solito signo societatis, quod apponunt mercatores tàm in literis quàm in ballis, & videtur ꝙ sic: quia istud signum est vniuersorum, & totius corporis societatis, quæ remanet & fundatur in maiori numero. In contrarium videtur: quia non potest quis assumere nomen, quo quis se reprę̨sentet aliud q̃ sit, nec etiam sigillum, vel signaculum. Sicut enim non est licitum assumere nomen proprium in fraudem alterius: quia nomina quanquam licita non debent assumi in rebus illicitis, ita nec signa. Non enim licèt alteri furari nomen, etiam si nõ fiat dolo malo, dummodo ex eo sequatur damnum alterius; quia non licet excedere fines iustitiæ & æquitatis: qui enim insignia alterius mouet de suo loco, terminos alterius mouet, ꝙ non est licitum. Nam posito, ꝙ nõ fiat ad alterius æmulationem ex animo fit reipsa, & licet desit fraudis affectus, non tamen deest damni effectus, a quib. abstineri oportet, ar. l. pe. de termi. mo. & C. fi. regũ. l. si constiterit. Secundò, nisi procedat de omnium consensu, non debet signũ, vel sigillum integrum remanere societate non integra, ne falsa rep̃sentatio fiat. ff. de fal. l. eos. sicut non potest quis signare annulo alieno, nisi sibi committatur, vt ff. de testa. l. ad testium. ex quo n. est facta nouatio societatis in pactis & in substantia, fiat etiam in accidentalibus & consequentibus substantiam, ar. ff. loc. l. cũ in plures. §. 50. d. & hæc vera in his, q̃ possunt trahi ad captionem alterius ſm ipsum Bal. pro quo facit gl. de exces. prælа. c. dilecta in gl. in verbo inhibeatis, qđ videtũ probari: quia cũ ratione signi, quod notum erat, ostendebatur fides, qualitas & potentia totius societatis, valde iniustum videretur etiam, ꝙ tale signum remaneret apud aliquem ipsorum, cum non tantæ fiduciæ, potentiæ possit esse vnus solus, quantę erat totũ corpus societatis. Ideo si populus ex tali signo, qđ remaneret apud aliquem, societas posset lædi, dissoluta societate vr̃ etiam signum debere dissolui, ar. d. c. in nonnullis. & d. l. 1. C. de lati. li. tol. Si tamen societas non esset dissoluta quò ad omnes, sed forsitã quò ad aliquos, qui renũciauerunt societati, quò ad cæteros eadem societas firma maneret: vt l. actione. §. diximus. ff. pro soc. videtũ clarè dicẽdum idem signum durare, quoad durat ipsa societas; quia cum signum sit societati accessorium: vt supra dictũ fuit, sapit naturam societatis, cum accessorium sequatur naturã sui principalis, vt in regula accessorium. de reg. iur. si tamen populus non possit lædi ex tali signo, ꝙ soluta societate remaneret apud vnum solum, puta quia non credebam soli signo sine literis societatis directis, vel signum non erat notum, nec etiam ipsi socii distrahentes societatem lædi possent, satis videtur bona distinctio Bar. si autem possent solum lędi ipsi socii, tunc omnibus consentientibus videtur vni posse signum remanere: vt supra dicit Bal. quod mercatorum iudicio relinquendũ videtur, arg. l. semel. C. de re mili. lib. 10. & l. 1. de ven. inspi. c. significasti. de homi. cum simil. 72 † mihi salua veriori determinatione videtũ posse imaginari & dici, aut loquimur de signo artificii, & ædificii cartarum, aut de signo peritiæ: vt signum gladiorum, spadarum, aut de signo fiduciæ & credulitatis, siue opum potentiæ, vt in signis mercatorum, campsorum & similium quę signa ponuntur in ballis & sigillis, vt signa demonstrent signata. i. cuius societas sint illæ ballæ signatæ. l. dos data. C. de dona. ante nupt. per Bald. primo casu signum remanet ei, cui remanet ædificiũ: vt supra locutus fuit Bal. Secundo, & tertio casu de signo peritię, vt sunt signa gladiorũ, & de signo fiduciæ, vt sunt signa mercatorum, aut vnus solus societati renunciauit: & tunc cũ vnus vnius dissensu non possit dissolui societas: quia nihil, ex quo cõmuni consensu est contracta societas, debet cõi dissensu dissolui; quia nihil est tã naturale, q̃ eo vinculo dissolui quo quis ligatus est. ff. de reg. iur. l. nihil tam naturale. l. sicut C. de act. & ob. l. ab emp. ff. de pac. ff. de so. l. prout. Vno ergo dissentiente nõ dissoluitur: quia qui dissentit alios a se liberat, ipse autem nõ liberatur ab eis. ff. ꝓ so. l. act. §. diximus. & §. item qui societatẽ. secũdum Ros. in rub. si aliqui societatem faciunt. §. si tu quæris, quare societas &c. videtur clarè dicẽdum signum apud cæteros durare, quoad durat societas: quia cum signum sit societati accessorium, vt supra dictum est, sapit naturam societatis, cum accessorium sequitur naturã sui principalis, vt in regula accessoriũ. de reg. iu. l. lecta. §. dicebam. ff. si cer. pet. Ergo idem est de signo, quod de societate eo maximè: quia renuntiatio tendit solũ in præiudicium renunciantis & fauorem cæterorum. l. sed socius. §. fi. ff. pro solu. & d. §. diximus. & §. item qui societatem. aut con sensu omnium dissoluta est societas, vel aliter finita est quò ad omnes, vt plenè dictum fuit supra in 11. parte principali: & tunc aut a principio conuentum est, apud quem signum societatis debeat remanere, & conuentioni stetur. l. si non fuerint. §. ita coiri. & §. si verò placuerit. ff. pro socio. & in ea. l. §. item ex facto. aut a principio non est cõuentum, apud quem signum debeat remanere: sed hoc collatum est arbitrio vnius, vel plurium sociorum, vel tertiæ personæ: & tunc conuentio seruanda est, & intelligitur, ꝙ æque debeat arbitrari. l. si societatem mecũ coieris. & l. si coita sit societas cum quinque se. ff. pro so. aut a principio nihil conuentum est: & tunc aut signum, qđ commune corpus societatis omnium cõsensu assumpsit, erat vnius sociorum. Exemplum, cõtracta est societas inter plures mercatores, vnus ex istis sociis erat prius mercator, & signum suum erat mons cum cruce supra montem, vt patet ex signo hic figurato, aut nunc contrahit societatem cum aliis mercatoribus, & totũ corpus societatis facit idem signum, videlicet montem cũ cruce supra montem, vel facit loco signi arma vnius ex sociis ꝑ eius dignitatem, vt in armis nostris, videlicet scutum cum duabus sbarris nigris per transuersum, vt hic apparet figura. Vel est vnus faber, qui facit gladios, vel cultellos, & signum ipsius est lilium supra figuratum; nunc autem contrahit societatem cum aliis fabris ad faciendum gladios, vel cultellos, vel alia arma, & faciunt idem signum, videlicet lilium supra figuratum, vel sunt plures mercatores, qui contraxerunt societatem, & antequam contraxissent societatem, duo ex eis mercantiam exercebãt, videlicet Petrus, & Martinus: vnus ex eis, videlicet Petrus habebat in signum mõtem cum cruce, vt supra patet figuratũ, alius verò, videlicet Martinus habebat in signum circulum solum, vt eius figura hic habet: nunc autem contrahunt societatem simul, vel simul cum aliis, & in signum totius corporis societatis assumunt circulum cum monte in medio cũ cruce supra montem, & sic componunt signum Petri & signum Martini simul, & faciunt vnum signum compositum ex prædictis duobus signis, vt eius figura hic habet. Vel sunt duo fabri separatim gerẽtes artem gladiorum, vel cultellorum, & vnus facit in suis gladiis, siue cultellis signum lilii, alius verò facit coronam in sui signum, nunc contrahunt societatem simul, vel simul & cum aliis, & in signum societatis faciunt lilium coronatum, & sic ex duobus signis sociorum faciunt vnum signum cõpositum repręsentãs ipsam societatem, vt eius figura hæc habet. Modo dissoluta est societas inter istos mercatores, vel inter istos fabros dubitabatur apud quem signum debeat remanere. Aut est distracta societas illorum qui assumpserũt simplex signum, ꝙ ante contractam societatem erat vnius ex illis sociis, vt supra fuit dictum in monte cum cruce supra montem, & in lilio, & in armis vnius ex sociis, quæ loco signi propter suam dignitatem ꝓ communi societate assumpta fuerunt: & tunc tale signũ ad eũ reuertatur, cuius erat ante contractam prædictam societatem, supra ead. l. §. si in coeunda. & in ea. l. §. itẽ ex facto. vbi socius deducit primò, quod in commune corpus posuit, demũ diuidunt emolumenta. facit in ea. l. §. item si in communem riuum. & §. si quis ex sociis. & infra eo. l. si vnus ex sociis. §. si quid vnus. Sed hic socius in commune corpus societatis posuit signum proprium, videlicet montem cum cruce supra montẽ, vel lilium, vel arma sua. ergo ante omnia prædictum signum distracta societate deducat, & sic ei signum remaneat, cuius primò erat, licet societati communicauerit, aut loquimur in signo composito, vt quando societas facit vnum signum compositum ex duobus signis sociorum: vt supra patet in circulo cum monte in medio, & in cruce supra montem, & in lilio coronato: & tunc distracta societate videtur signum diuidi debere, vt cuique reddatur, quod ante contractam societatem suum erat per iura superius allegata: & sic mons cum cruce remaneat illi socio, cuius erat tale signum ante cõtractam societatem, & circulus remaneat illi, cuius signum ante contractam societatem solus circulus erat, & idem in lilio coronato; quia lilium debet distracta societate remanere illi, cuius simplex lilium erat, & corona debet remanere illi socio, cuius signum erat corona: cum facilis sit separatio talis signi compositi, ar. l. si frumentum. in princip. & §. sed si plumbum cum argento. ff. de re. vendi. & insti. de rerum diui. §. si duorum. & §. quod si frumentum. In contrariũ facit; quia ex quo tale signum compositum mutauit formam a simplici signo, vt patet in eius figura, & de communi consensu factum sit, commune esse debeat, vt d. l. si frumentum. §. ꝙ si

volun-

voluntate eorum commixta sunt, tanquam sit aliud signum a simplicibus signis, ex quibus compositum est: quia ipsi socio, cuius erat signum simplex, nihil dicitur obesse: cum signũ cõpositum dicatur diuisum, ergo ei remanere non debeat, quia tunc perciperet plus debito, quod esset contra naturam societatis, quæ partes æquales tribuit. l. si non fuerint. in princi. ff. pro soc. & instar fraternitatis obtinet. l. verum. in princ. ff. pro soc. tamen cogita, quia cum compositum sapit naturam eorum, ex quibus compositio facta est, vt no. in d. §. si duorum. & in l. 2. de verb. obl. videtur, ꝙ distracta societate tale signum compositum redire debeat ad suam naturam, ad quã res de facili reuertitur. l. si vnus. §. pactus ne peteret. ver. quod in spẽ dotis. ff. de pactis, nisi dicas, ꝙ hoc verum, quando ex compositione prædictorum signorum ipsis sociis, quorum erant simplicia signa, ex quibus factum est signum compositum, aliquid diceretur obesse. Sed in casu nostro, vt supra patet, nihil eis dicit̃ obesse. Ideo idem videtur iudicandum de tali signo composito, quod iudicaretur de signo nouiter reperto per ipsos socios, de quo signo nouiter reperto infra dicetur. Aut signum fuit de nouo repertum per socios, quod ante contractam societatem alicuius eorum non erat: & tũc aut distracta societate conuenit inter omnes, apud quem signum debeat remanere, & ei signum remaneat, vt dixit Bal. supra. Si autem omnes non consentiunt; & tunc consentientes non possunt præiudicare non consentienti: quia nemo ex sociis plus parte sua alienare potest. l. nemo ex sociis. ff. pro so. vbi videtur casus. Aut distracta societate nihil conuenit inter eos, sed quilibet vult signum sibi remanere: & tunc aut est in regione consuetudo, apud quem signũ debeat remanere, & ipsa seruanda sit. l. quòd si nolit. §. quia assidua. ff. de ædil. edic. in auc. de fideiu. § fi. & l. fi. C. de fideiuss. aut nulla in regione talis consuetudo apparet: tunc aut signum assumpsit nomen ratione singularis excellentiæ vnius sociorum, vt in signo Cosmi de Medicis de Florentia, & similium, vel illius, qui faciebat clauum olim in gladiis & moderatoriis, qui propter singularem eius peritiam vendebat gladios & moderatoria ad pondus argenti, & tunc ei debeat remanere signum, ne populus decipi possit, & etiam quia societas summam rationem & æquitatem in se continet, vt d. l. verum. in princ. sed summa ratio æquitatis est, vt signum ei remaneat, ex cuius persona signũ nomen assumpsit, cum ratione suæ excellentiæ, & peritiæ plus dicatur in societatem ponere. ergo plus debet percipere. l. societates cõtrahuntur. § fi. & l. si societatem mecum. §. j. 2. ff. pro so. & l. quid enim. eo. tit. ꝙ plus dicitur percipere, si signum sibi remanet. Si autem signum non assumpsit, nomen ab excellentia, vel peritia vnius sociorum, sed ab omnibus sociis, & tunc loquat̃ Bald. supra. Nam cum in dicta societate neuter posuerit dictum signum, sed potius communi consensu ipsum signum constituerunt, & ipsi societati attribuerunt tale signum, dicta societate dissoluta, erit dissoluẽdum, adeo ꝙ apud nullum remanere debebit, cum dissoluatur eo modo, quo constitutum fuit. ad hoc. c. 1. de reg. iur. sequitur enim tale signum, vt accessorium naturam ipsius principalis. Vnde sicut dissoluit ipsum principale, ita signum, qđ est ei accessorium. ad hoc regula, accessorium. in vi. facit. l. dissolutæ. C. de condi. sine causa. ad hoc etiam facit, ꝙ quis non debet nomen alterius assumere, vel alterius sigillum, & cum eo sigillare sine illius consensu. de testa. l. ad testium. §. 1. sed cum signo repræsentetur corpus totius societatis, & nomina omnium sociorum simul collecta. Igitur non debet vnus socius sine consensu aliorum tale signum assumere, & ipso vti in rebus suis propriis. l. eos. in fi. ff. de fal. ad hæc etiam. C. vt nemo priuatus. l. 1. C. vt nemini liceat. l. 1. & 2. ad hęc etiam facit glo. in c. dilecta. in verbo inhibeatis. de excess. præla. vbi singularis signo vel sigillo collegii, nec vti, nec habere potest. ibi dum dicit glo. sed quare ꝓhibetur istis habere sigillum, cum quilibet possit habere sigillum? Ratio quasi reddita est superius: quia isti cũ non essent vnum corpus, volebant facere sigillum communẽ, tanquam essent vnum corpus siue collegium, & per hoc videbatur fieri præiudicium abbatissæ, &c. Ergo cum in casu nostro dissoluta societate omnes socii dicantur esse singulares, & nõ repræsentant vlterius corpus societatis, quod dissolutũ est, non conuenit, vt aliquis eorum sine consensu aliorum singulariter

73 vtatur illo signo. † & ideo dicit ibi D. Nico. Sicu. ꝙ vnus mercator, vel artifex non potest vti signo vel armis alterius, vt habeat maiorem concursum, quando tendit in illius vel reipub. præiudicium. Forte tamen posset dici, quòd tale signum communiter inter omnes socios æqualitate proportionis diuidat̃, quòd sic ostenditur.

Primò; quia dictum signum licet ex sui figura, & ex se ipso non dicatur esse neque lucrum, neque damnum: cum signum sit quædam pictura, siue linearis, siue circularis figuratio nullius ex seipsa sola valoris, vt ex se patet: tum cum illo signo, per quod repræsentatur tota societas, vt signa demonstrent signata: vt in auc. dos data. C. de don. ante nupt. C. vt nemo priua. & C. vt nemini liceat, in rubro & nigro, ad hoc quod not. de sen. ten. excomm. c. si iudex laicus, sit fides attributa propter legalitatem, bonitatem, ac consuetudinem societatis, & rerum, quæ sub illo signo continentur, adeo ꝙ res, quæ reperiuntur tali signo signatæ, magnum habent concursum aduentorum, tum forte ꝑꝑ legalitatem rerum, quæ sub illo signo consueuerunt contineri, tum forte ꝑꝑ plures, quos ipsa societas, quæ per illud signum repræsentatur, consueuit habere aduentores, qui similiter & alliciunt emptores, hæc etiam & his similia non paruam afferunt vtenti tali signo vtilitatem, & commodum, quod bene posset pecunia extimari, vt in simili dicit Ioã. Cal. in cap. fin. de vsur. In illo qui pecuniam mutuat Titio, vt vadat ad suum molẽdinum, furnum, vel intret scolas suas, si ex hoc recepit vtilitatem, quæ posset pecunia extimari, esset vsurarius, puta quia ex hoc molendinum, vel furnum, vel scolæ habent maiorẽ cõcursum personarum, & est maioris famæ. Ista enim (dicit ipse) bene possent pecunia extimari. Sic dicamus in proposito nostro, quia licet illud signum ex seipso & sui figura non videatur recipere extimationem. Tamen ex quo res, quæ sub eo signo continentur, maiorem fiduciam, concursum, & famam habẽt occasionibus prædictis, hæc possunt pecunia extimari, & lucrũ continere dicuntur, meritò dictum signum habita dicta consideratione dicitur esse in lucro. Igitur debet diuidi inter dictos socios vt cætera lucra, non autem debet præcipuum vni eorũ remanere; cum de natura societatis sit: vt omne damnum, & lucrum proueniens occasione societatis debeat inter socios pro portionibus earum æqualiter diuidi. ff. pro soc. arbiter. in princip. & l. si non fuerit. in princip. secundum vnum intellectum, quem dedit Nico. de Mat. & sequitur Bal. in l. 1. C. pro so. l. cum duob. §. quidam sagariam. in fi. & §. si fratres. & §. cũ duo. & l. si vnus. § si quid vnus. & l. socium qui in eo. §. socius. ff. ꝓ so.

74 Secundò pro hac eadem parte facit † iniquum est alium ex sociis plus, alium minus consequi, immo vtriusque portio debet exequari l. verum. §. cum in tres. ff. pro soc. sed si signum remaneret vni ex sociis, ille prius de societate consequeret̃ quàm alter: vt supra patet: alius autem minus, quod esset iniquum, igitur &c. & hoc etiam alia ratione probatur: nam si vnus ex sociis remaneret sine signo, & haberet necesse facere aliud signũ nouum, alteri autem socio remaneret signum prædictum, & eo vteretur, illi, cui non remaneret signum, fieret præiudicium, quia nouo signo vti necesse haberet, ac si esset nouus artifex & mercator. Alius autem, cui dictum signum remaneret, eo vteretur, ac si esset antiquus artifex, & mercator propter signum antiquum & consuetum, quo vteretur in præiudicium eius, qui remaneret sine signo, & emolumentum eius cui remaneret signum: vt ex se patet, & quia magis honore, fama & emolumento, ac concursu præsumptione iuris decoretur, & ornetur antiquus & assuetus, quàm nouus, ar. C. de episco. & cler. l. parabolani. ibi. per consuetudinem curandi gerunt experientiam, & l. prouidendum. C. de postu. sibi aut vetustas in vna parte, & l. incerti. C. de iu. ibi. & omnes tales homines per vsum quotidianum esse approbatos. facit de ædil. edic. l. sciendum. § illud sciendum. Igitur &c.

75 † Tertiò ad idẽ facit, quod dixit dominus Diony. de Perusio in consi. quod incipit. In Christi nomine. cum ex forma statuti, sub rub. de modo tenendo in signalibus, vbi cõsultus est castro Fabriani, cui mortuo testatore signũ, quod ipse faciebat in cartis, debeat remanere: concludit, quòd dictum signum debet diuidi inter filios, & nepotes eius hæredes, non quò ad ipsum signi: ut quilibet hæredum possit illo signo vti. C. vt nemo priua. titu. prædiis suis vel ali. imponat, in rubro, & in l. 2. Sed quòd apud vnum remaneat signum, & fiat extimatio commoditatis, & alii cui non remanet, attribuitur ex æquo commoditas, quæ ex valore signi percipi potest, qui iudicis arbitrio extimabitur attenta commoditate signi, quod remanet apud illum cui assignatur secundum eum.

Quartò facit; quia, vt dicit Bar. in dicto tract. de insigniis & armis, signum est accessorium ad societatem. ergo conueniens est, vt sapiat & sequatur naturam aliarum rerum societatis, vt in dicta regula. accessorium. & sicut principale sortiri debet, vt dicit Bar. in massaritiis, suppellectilibus, & aliis accessoriis societatis, vt in l. 1. C. pro so. allegando. l. quemadmodum. C. de agri. & cen. li. 11. & l. sed & addes §. si quis mulierem ff. loca. Ex his ergo vr̃, ꝙ cum dictum signum, vt supra patet, cõtineat lucrũ, & commodum & extimationem recipiat, diuidi debeat inter dictos socios æqualitate proportionis, ne aliàs sequat̃ absurdum, vt vnus plus alter minus ex societate percipiat, qđ esset contra naturam societatis, sed qa signum est res indiuisibilis, fit ęstimatio valoris dicti signi respectu commoditatis, & lucri arbitrio boni viri, vt supra dixit Dionysius, & vni assignat̃ signum, aliis vero æstimatio ipsius. l. item quamuis § si vsus. ff. com. diui. & l.

76 ad officium. C. com. di. † quia quotiens diuisio commodè fieri non potest, aut res indiuisibilis est, deuenitur ad ęstimationem. l. non amplius. §. cum bonarum. de leg. 1. l. 2. C. quando & quib. quar. pars deb. li. 1. l. cum sticum. ff. de solu. & not. in l. in conuentionalibus. in princip. & in fi. de verbor. obligatio. ne aliàs diuisio corrumperet substantiam, & partem inutilẽ redderet, iuxta no. in

no. in l. stipulationum. § ex his. de verb. obli. cũ si. vel diuisio fiat iudicio sortis. C. quando & qui. par. pars deb. l. j. lib. 10. ff. de iudi. l. sed cum ambo. l. cum duobus. in princ. C. com. de leg. l. si quæ sunt cautione. in fi. ff. fami. er. & per Bar. in tractatu prædicto, de insigniis & armis: quia ille in quem sors ceciderit dicitur cõi cõsensu sociorum retinere, ex quo omnes consenserunt, vt illi, in quem sors ceciderit remaneat signum: si verò nullus vult, ꝙ iudicio sortis dirimatur, tunc cum impedirent se per cõcursum, signum dissoluitur. l. quotiens. de vsuf. l. 2. §. fi. quib. mo. vsusfr. amit. l. itinere. ff. de ser. rust. præ. l. huiusmodi. §. fi. de leg. j. per Bar. facit, quod dixit Bal. in d. l. fi. seu in rub. C. pro so. dum dixit, nisi procedat de omnium consensu, non debet signum, vel sigillũ remanere integrum societate nõ integra, ne falsa repręsentatio fiat. ff. de fal. l. eos. & facit gl. in d. c. dilecta. de exces. prel. Non obstat, quod voluit Bar. in d. tracta. de insigniis & armis, dicens. debet remanere apud capitaneum & principalem, seu magistrum societatis, arg. l. fi. de fi. instr. & l. peculium. §. j. de lega. j. quia hæc iura hoc non probant, nec d. l. si quæ sunt cautiones. famil. ercis. nec in d. l. peculium. §. j. dicitur, ꝙ debeat remanere apud principalem, immo potius ibi dicitur, extincto quadrigo. i. principali equo extinguitur totum tale legatum. vnde non facit contra, immo potius facit, ꝙ extincta ipsa societate extinguatur etiam signum vt accessorium: tamen illa lex verè (vt dixi) non facit ad propositum nostrum: similiter & d. l. si quæ sunt cautiones. hoc non probat cum loquatur in alio casu, loquitur enim in eo casu, quo aliquid de ipsa societate remanet apud vnum: nihilominus præstat commodum aliis sociis, cum ille apud quem remanet tale instr̃m testamẽti debeat aliis exhibere. & d. l. si quę sunt cautiones. & ibi gl. ꝙ similiter locum haberet in aliis cautionibus cõibus. vnde quomodocunq; remanent apud vnũ talia instr̃a, nihilominus præstant commodum aliis, quod non esset in ipso signo, quod aliis commodum non præstaret, immo potius damnum & diminutionem: vt supra dictũ est. vnde non est cõueniens, ꝙ apud vnum remaneat. eodem modo responde ad id quod dixit Bal. in c. si duo fratres. de fratribus de not. benefi. inuest. in vltimis verbis, dum dixit, ꝙ claues portarum castri & sigillum remaneãt apud primogenitum.

77 † Vltimò sciendum est, ꝙ si inter duos fabros, vel inter duos mercatores est contentio de signo, ille qui agit, non potest vti pẽdente illo signo, ſm Bal. in l. j. C. vt nemini liceat sine iudi. auth. signa imponere.

78 † Duodecimò quæro, plures fratres diu steterunt in cõione, deinde veniunt ad diuisionem, ad quem ex fratribus pertineãt portiones pro expedienda diuisione societatis facere, & ad quẽ prius electio pertineat factarum portionum. Breuiter dicendũ, ꝙ vna. l. dicit, ꝙ in diuisionibus electio ex sortis fęlicitate cõtingit. C. qñ & qui. quar. pars debe. l. 2. lib. 10. alia. l. dicit, electio in diuisione contingere ex parte maioritatis. C. de metatis. l. 2. lib. 12. Alia vr̃ dicere, electionem in diuisionibus contingere ex loci contiguitate. C. de omni agro deser. l. quicunq;. la 2. lib. 11. & ibi per And. de Barulo. alibi videtur dici, ꝙ fauore ecclesiæ eidẽ electio dari debeat, de parochiis. c. j. Ergo pari ratione dabitur etiã minori. Minor enim & ecclesia à iure parificantur, de in integ. rest. c. j. alibi dici vr̃, ꝙ si quis diuisionem alicuius rei cum fisco facere habet, fiscus partes facit, alteriq; dat electionem: ita not. in l. edicto. in prin. & in l. Seius. §. senatus. vbi de hoc per Bar. de iure fisc. & in l. j. C. de his qui se deferunt. lib. 10. pari ratione idẽ videtur dicendum in minore, cum respublica & minor æquiparentur. C. de iure reipub. l. rempublicam. Breuiter tamen veritas est, ꝙ in re pari nullus electionem habet seu optionem. sibi deputatam iure, aliàs enim frustra tex. diceret, diuisionem iudicis officio expediri. insti. de offi. iudi. §. si familiæ. cum se. ff. fa. ercis. l. antepe. & l. planc. cum si. vnde aut in accipiendo portiones concordare debent iudice iubente, de leg. j. l. huiusmodi. §. fi. vel cõmittetur electio ipsa iudicio sortis. l. 2. C. qñ & quib. quar. pars deb. ff. de iudi. l. licet. cum si. & hoc est, quod firmat Bar. C. de his qui se deferunt. l. j. lib. 10. & Bald. C. de sacrosan. eccl. l. iubemus.

79 la 2. & l. pen. in princip. C. commu. diuidun. † bene tamen verum est quòd si vni ex ipsius fratribus iudicio sortis diuidentibus ex ipsius sortis infelicitate intolerabilis deceptio contingat, debet tunc ipsa diuisio in melius formari: vt concludit Bald. in l. minoribus. C. communia vtri. iu. nisi ipsa diuisio facta foret per iudicem, & transisset in rem iudicatam: debuit enim appellare, qui lædebatur, si sibi sententia displicebat. C. si sępius in integ. resti. postu. l. j. cum sim. & ita intelligi debet quod idem no. in l. si duobus. in princ. C. com. de leg. & hoc cessat, si municipalis constitutio aliter dicat secundum Ludo. in consi. quod incipit. quò ad primum propositæ consultationis. in fi. consilii. Et aduerte: quia Io. An. in c. j. de paro. dicit, ꝙ non senior duobus diuidit, sed qui diutius episcopatum rexit; quia præsumitur melius scire qualitates facti q̃ is, qui minori tempore fuit in episcopatu, per quod no. Host. & Abb. ꝙ diuisionem hęreditatis facere deberet non minor natu, sed qui diutius tractauit & administrauit res hæreditarias, & inter socios studii, qui diutius fuit in

80 studio secundum ipsum Io And. Et est aduertẽdum, ꝙ in diuisionibus faciendis semper debet animaduerti ad diuidentium commoditatem. l. non amplius. §. cum bonorum. iuncta glo. ff. de leg. l. 1. facit. l. si cui. ff. de serui. titulo generali & l. veteres cum l. seq. ff. de iti. actio. priua. aliàs si commmode diuisio fieri non posset, aut impossibilis esset, ad æstimationem deuenitur: vt d. §. cum bonorum. & l. 2. C. quando & qui. quar. pars deb. lib. 10. l. cum Stichum. de solu. l. in conuentionibus. in princ. & in fin. ff. de verbo. signifi. & si vnus ex diuidentibus habet fundum prope fundum diuidendum, & alius non, debet portio assignari eidem iuxta fundum proprium. l. 2. C. de meta. lib. 12. facit. l. si fundus. de leg. 2. Nec debent partes assignare segregate vni, videlicet in capite & in medio, alteri verò post princip. & in fin. & sic per saltus, sed congruæ & continuæ esse debent, si fieri potest. l. venditor. & l. pen. §. fin. de actio. empt. immo dixit, quem sequutus fuit Bald. in l. si ex falsis. C. de transa. ꝙ mulier pro restitutione dotis non potest partem bonorum mariti capere eligendo à latere pulchriori in pluribus rebus. Item in electione præfertur ille, qui maiorem partẽ habere debet: vt d. l. 2. de meta. alias sorte dirimitur, arg. d. l. fin. in princip. facit ad prædicta. l. qui solidum. § post mortem. & l. Caius. de lega. 2. & quod dixit Bald. in l. cum ancillis. §. fi. C. de incest. nup. Azo in sum. C. com. diui. §. in cæteris. formaliter ita dicit, in cæteris autem rebus diuisio, vel adiudicatio erit facienda iudicè sequẽte in primis id, in quo cõsonant omnes socii. Secundò, ꝙ omnibus non vni tantum sociorum vtile est. Nam communis vtilitas est præferenda priuatæ. ff. com. diui. l. iudicem. & de re iudi. l. si conuenerit. ff. pro so. l. actione. §. Labeo. Si ergo pro vna parte agatur hac ratione veluti fundo, & iste fundus commodam recipiet diuisionem, eius partes singulis debent adiudicari: & si vnius pars pręgrauari videbitur, is inuicem certa pecunia alteri condemnandus est æstimato re iusto precio. ff. com. di. l. item quamuis. §. fi. ꝙ si cõmode diuidi non potest, veluti homo forte, vel mulus, de quo actum est, totus vni est adiudicandus, & is inuicem alteri certa pecunia est condemnãdus. insti. de iudi. §. ꝙ si vna re. si verò plurium rerum agatur hac actione cõmuni di. & quasdam res mihi quasdam tibi videtur iudici adiudicandas: compensatio inuicẽ pretii erit facienda, & is cui res maioris pretii obuenerit cæteris cõdemnabitur: vt supra diximus in actione fa. er. & vide ad materiam. l. ad officium. §. cum autem. & l. j. C. com. di. vtrobiq; per Bal. & vide Bal. in l. Sabinus §. si de vestibus. ff. com. diu. dicente,

81 † ꝙ qñ est res talis, cuius diuisio corrumpit substantiam, nõ potest peti diuisio: & vide etiam eum in l. sancimus. C. de do. qui dicit, ꝙ qñ res non potest diuidi sine deterioratione, non debet diuidi, quod dicit notandum pro iudicibus super diuidẽdo, & ibi etiam dicit, ꝙ si optio offertur habenti maiorem partem, & ille non acceptat, transit optio in habentem minorem partem, qđ dictum Bal. intelligo, quando diuisio erat æqua & sine deceptione facta, arg. l. si societatem mecum coieris. ff. pro socio.

82 † Decimotertiò quęro, an societas vectigalium quemadmodum transit ad hæredem, ita ẽt trãseat ad hæredem hæredis, gl. in l. nulla societas. ff. pro soc. tenet ꝙ non: quia in materia non transmissibili coarctatur mentio hęredis ad primum hęredem. Sed hoc forte nõ est verum, immo magis transmissibilis est ad vlteriores hæredes, arg. quod met. cau. l. videamus. de leg. 2. l. pater. §. quædam. & cum lex dicat transire ad hæredem, intelligo de quolibet hærede, arg. ff. de verb. signi. l. sciendum. pro & contra induci potest, quod no. Dy. in l. ex facto. §. fi. ad Trebel. verba sunt Bal. in d. l. nulla. mihi tamen opinio glo. quæ in dubio tenẽda est, satis patet ratione sua, nisi fauor reipublicę esset, ꝙ transiret ad hæredem hæredis, puta, quia non expediat reipublicæ societatem dissolui tempore mortis socii & hæredis eius: quia tunc qua ratione transit ad hæredem reipublicę, eadem trãseat ad hæredem hæredis, qui appellatione hæredis continetur. l. in annalibus. C. de legatis.

83 † Decimoquartò quæro, socius an admittatur in testem pro socio. Respondeo non, si sit socius oĩum bonorum; quia sua interest: secus in socio particulari, qui admittitur pro eo ad partẽ, quæ socio contingit, ſm Pet. de Peru. in c. insuper. de testi. quod etiam est de mente gl. in l. qñ liberi. C. de testi. Tu dic, aut quis est socius ratione societatis contractæ per pactum, & sic per cõsequens lucrum est cõe, & tunc socius pro so. non admittitur, aut societas venit per modum cuiusdam incidentis, vt si pluribus sit legata res, & sic incidenter sunt socii, & tũc socius ex testificatione nullum consequitur lucrum, vnus admittitur pro altero, ſm Cy. & in d. l. qñ. Et generaliter põt tradi regula, ꝙ aut ex tali societate sperat lucrum vel damnum, & non admittitur, aut non sperat lucrum, vel dãnum, & tũc admittitur, ſm Bal. in d. l. qñ. qui etiam ibi dicit, socium itineris pro so. admitti in criminali. vide in d. l. quoniam. & de testi. c. 4. & c. veniens.

84 † Decimoquintò quæro, res erat cõis ex causa societatis, & fuit vendita, nunquid præsumatur vendita de voluntate sociorum. Respõdeo sic in re exposita venali, & quę ideo tenebatur, vt venderetur, sicut sunt mercantiæ, arg. l. j. de instito. & de pig. l. cum tabernam. Secus in re non exposita venali; quia non pręsumitur animus vendendi, nisi probetur, arg. l. j. ff. de re permu. secundũ Bal. in l. fam. C. fa. er.

85 † Decimosextò q̄ro, quid si iste q vendidit, dicat se vendidisse 10. socii dicant, ꝙ vendidit 20. quid iuris? Respōdeo super hoc debent recipi probationes vtriusq; partis: vt l. inter cohæredes. §. cohæredes. ff. fa. ercisc. si autem neutra pars probat, statur iuramento venditoris, si est homo bonæ conditionis & famæ, argumentum. C. de dona. l. si. quis pro redemptione. secundum Baldum in l. familiæ. C. famil. ercisc.

86 † Decimoseptimò quæro, fratres diuiserunt inter se bona secretè in camera inter seipsos, & possederunt pro diuiso, postea per 10. vel 20. annos, de hoc nullum fuit confectum instrumentum, & nulli sunt testes, mortuis istis fratribus inter filios eorū oritur materia quæstionis; quia quidam eorum asserunt bona indiuisa, & petunt diuidi, sed ex aduerso allegatur diuisio, & ad probationem diuisionis inducitur possessio longi temporis facta inter fratres pro diuiso, quæritur, vtrum probata tali possessione pro diuiso & pro distincto per longum tempus intelligatur probata diuisio. glo. notabiliter in l. maior. C. com. diui. tenet ꝙ sic: quia ex quo quilibet subiit onera tanquam propriæ portionis, & fructus seorsum percipit per decem annos inter præsentes, & 20. inter absentes, præsumitur diuisionem præcessisse, argum. ff. pro soc. l. itaq;. & idem tenet Odof. & Bar. licet vltramōtani teneant aliter. Bald. verò in d. l. si maior. distinguit, ꝙ aut inter istas possessiones est proportio, quę potest adaptari ad æqualitatem diuisionis, & præsumitur diuisionē præcessisse; quia tractatur de paruo & nullo præiudicio, aut inter istas possessiones nulla est proportio, nec debita congruitas, & tunc nō præsumitur diuisionē præcessisse; quia non præsumitur alter ius propriū iactasse, arg. ff. de proba. l. cum de indebito. secundum Bal.

87 † Decimooctauò quæro, fratres diuidunt ad breuia & sortes infelicitatis, emergit intolerabilis deceptio, an debeat in melius reformari. Bal. in l. maioribus. C. de cō. vtri. iudi. tenet ꝙ sic per illum tex. iuncta. l. 2. C. quando & qui. quar. pars debe. lib. 10. nisi ista diuisio esset facta per iudicem & transisset in rem iudicatam, debuit enim appellare, qui lædebatur, aliter sñia reformari non potest. C. si sępius in integ. resti. postu. l. j. ſm ipsum Bald.

88 † Decimononò quæro, plures sunt socii vectigaliū, diuiserūt administrationem de consensu fisci, periculum & lucrum est cuiuslibet in parte sua: si autem diuiserunt sine consensu fisci, tūc aliter pro altero tenetur fisco: si tamen videtur, ꝙ diuiserūt animo diuidendi societatem, non tenetur vnus cōicare lucrū: secus si diuiserunt gratia cōmodioris diuisionis. facit, quod habetur in l. Caius. de leg. 2. & in l. 2. C. de diui. tut. immo in l. licitatio. §. socii vectigalium. ff. de publicanis.

89 † Vigesimo quæro, quidam institor præpositus in hac ciuitate à quadam societate de Florentia cum pleno mandato fecit certas expensas in honorem mercatorum, qui secum contrahebant, an dictas impensas societati imputabit. Bart. in quæstione de facto dixit ꝙ sic, si iusta ratione motus fecit. in l. filiusfamilias. de dona.

90 † Vigesimoprimò quæro, sunt duo fratres, qui habent castrū commune, quis debet tenere claues. Dicit Bald. in c. si duo fratres. de fra. de. no. benef. inuest. in vltimis verbis, ꝙ primogenitus debet tenere claues portarum & sigillum, si nulla imminet suspitio, de lega. 2. l. cum pater pluribus. & quia hoc in facto nō in iurisdictionis prerogatiua consistit, non dicitur plus in iurisdictione habere secundum eum.

91 † Vigesimosecundò quæro, fuit quæstio inter duas communitates de quadā via publica, per quā ibat currus vtriusq; cōitatis, cui ex territoriis dicta via debebat applicari, didendum est, ꝙ dicta via est in promiscuo vsu, nec diuidi potest; quia quælibet pars diuisa esset inutilis ad exercitium viæ, & cuius effectus indiuiduus est, eius quoq; substantia indiuidua est, argumento. ff. de reg. iu. l. cuius effectus. & l. arbor. §. de vestibulo. ff. cōi diui. & maleficia ibi commissa sindicus vtriusq; cōitatis poterit denunciare, nec curo in qua parte viæ, vtrum magis versus vnum territorium siue à latere vnius territorii, q̄ versus reliquum; quia tota via est promiscuæ iurisdictionis, & istæ cōitates rediguntur ad instar duorum reorum credendi. Vnde si transeuntes per illam viam debent soluere pedagium erit cōe; quia ex re promiscua & cōi prouenit: in inquirendo tamen de maleficio ibi commisso videtur melior conditio occupantis: occupare enim dicitur, qui totum vsurpat & non habet locum occupatio iurisdictionis, vbi pręuentio facit ius. ff. de off. consu. l. j. ff. ad l. fal. l. hoc obseruādum. & sicut implere conditionem prodest solum implēti: vt l. si plures. C. de condi. inser. ita exercere iurisdictionē prodest soli vtenti. Porrò prius præueniens intelligitur iurisdictionem exercere. Alii dicunt, si in medio duarum ciuitatum est locus cōis, & ibi fiat maleficium, ꝙ potestas vniuscuiusq; ciuitatis habet cognoscere; quia eius territorium offenditur: vt ff. de his qui deie. vel effu. l. j. §. fi. & l. si verò. §. ꝙ si ex meridiano. & sic nō est melior conditio præuenientis; sicut iniuria facta pluribus, vnusquisq; suam iniuriam prosequitur, & hoc verius ſm Vbertum de Cremona, & econuerso, si villa tenetur emendare furta facta in suo districtu, & in via cōi duarum villarum esset factū furtum, quælibet villa tenetur insolidum, sed vna soluente altera liberatur, & sic quod cōe est, est proprium actiuè & passiuè in istis indiuiduis.

92 † Quid vna via cōis est inter frontes agrorum vel castrorum, quęro ad cuius iurisdictionem præsumātur prædia pertinere. Respondeo, via communis diuidit secundum vicinitatē aspectus. inst. de re. diui. §. insula. & vide quod not. Azo in sum. vti possit. §. in his. Item medium inquātum medium est extremitatibus appositis secundum Aristo. & ideo nulla extremitas de medio prædicatur. Item quod participat de contrariis non est simpliciter tale. ff. de leg. 3. l. hoc legatum. Bal. in l. si plures. C. de condi. insertis.

93 † Vigesimotertiò quæro, duo socii habebant domos cōmunes habentes claustrum, veniūt ad diuisionem illarū domorū, & vna pars assignatur vni, altera assignatur alteri, qualiter claustrum diuidatur? Dic, ꝙ medietas à latere tuo esset tua, medietas à latere meo est mea, prout in simili dixit Bar. in l. conclaue. de dam. infec. in illo qui vendidit vnam domum retenta alia; quia claustrum debet diuidi modo prædicto ſm eū: sed Ang. ibi dicit hæc procedere, qñ in vtraq; domo esset ostium, per quod deueniebatur in dictum claustrū & exitur. Sed si in vna domorū tñ est ostium, per quod intratur & exitur, claustrum, seu porticum erit illius tantum, cuius est domus habens ostium, & dixit Bald. in l. arbor. §. de vestibulo. ff. communi diui. ꝙ portę, per quas habetur ingressus ad plures diuersas domos diuersorum non veniunt in diuisione, nec vt diuidantur, nec vt licitentur, vbi congrue licitatio fieri non potest.

94 † Vigesimoquartò quæro, sunt duo scholares in eadē camera, & vnus propter altam vocem, vel propter trufas non dimittit alium studere, an hæc sit iusta causa diuidendi? Dic ꝙ sic, vt est singulare dictum Spec. in titu. de iudi. §. & generalis. versic. & not. & per Anto. de But. in proęmio decretalium, & do. Ludo. Pon. ponit in l. j. ff. solu. matr.

95 † Vigesimoquintò quæro, volo diuidere cum quodā absente, qui procuratorem non dimisit, quo remedio mihi succuratur? Vide Bal. in l. cohęredibus. C. fa. er. qui dicit, ꝙ formabo libellū contra ipsum absentē, & faciā citari affines, & cognatos, & amicos per edictum generale, & si aliquis comparet ad defensionē absentis procedam contra ipsum defensorio nomine, & si velit denūciare absenti audiretur: vt in auth. qua in Prouincia. C. vbi de crimi. agi oportet. ad hoc facit. ff. de in ius voc. l. neq; impuberes, in fi. si aūt est penitus indefensus, nec speratet de ꝓximo redire, faciam dare curatorem bonis absentis, & contra eū experiar: vt l. ab hostibus. in prin. quibus causis maio. secundum eū.

96 † Vigesimosextò quæro, sunt duo fratres, qui post mortē patris remanserūt, maior natu facit in domibus paternis magnos sumptus, an repetat à minore pro parte. Vide tex. in l. ex duob. fratribus. ff. de neg. gest. vbi Modestinus respondet, ob sumptus nulla re vrgente, sed volūtatis causa factos cum de eo quæritur actionem non habere. vbi gl. super verbo, non habere, intelligit in voluntariis, quod tamen limitat ibi gl. nisi fuerint mercales; quia tunc actionem habet.

97 † Vigesimoseptimò quæro, socii diuiserunt societatē, cui ex eis debeat remanere fundicus seu apotheca, in qua artem ɔsueuerunt exercere. Concludi pōt, ꝙ aut dñium erat ipsorū sociorum, aut alterius eorum, qui eam conduxerunt ab alio. Primo casu, aut vnusquisq; eorum vult artē exercere in dicta apotheca, aut vnus vult locare, alter verò habitare, & ea vti ad propriū vsum. Primo casu, qñ vnusquisq; vult in ea artem suā exercere, & tunc, aut socius erat capax, & non impediebant se per cōcursum, aut impediebant se per concursum, quia locus non erat capax, vel exercitia erant repugnātia. primo casu, qñ locus erat capax, & non impediebant se per concursum, tunc vnusquisq; pt vti re cōi ad vsum destinatum, nec alter ab altero potest prohiberi. l. arboribus. § nauis. & ibi gl. super verbo, vt nauigetur. ff. de vsufru. instit. de rerum diui. § in cōe. & per gl. in l. Sabinus. & in l. si quis putans. §. si quis in cōem. ff. de cōmuni diui. Si verò aliquis eorum vellet ea vti ad vsum non destinatum, & tunc si res fit deterior, non potest, ſm Iac. de Beluisio in l. si ædes cōes. cōi diuidun. & l. vnus ex dominis. ff. de serui titu. generali, & si vtit, tenetur actione pro soc. vel cōi diuidundo, ſm gl. in l. si quis. putans. §. si quis in cōem fundum. ff. cōi diui. Si verò non fieret melior, neq; deterior, & tunc ꝑꝑ immensas contētiones debet veniri ad diuisionem, ſm gl. C. de sac. san. eccle. l. iubemus nulli. in princ. super verbo. diuidere. facit. ff. de serui. vrba. prædi. l. si in rē cōmuni. & quod dixit Bald. in l. j. C. qui testa. Et idem dicendum est, qñ locus non erat capax, vel impediebant se per concursum per prædicta iura, & æquus iudex diuisionem faciet ſm Bal. qđ sibi æquius & iustius esse videbitur. l. ad officium. C. com. diuid. l. in communi diuidundo. ff. eo. ti. Si verò vnus vult habitare, & suam artem exercere, alter verò vult locare, & tūc dic, vt dictū fuit supra in 5. parte prin. in 9. q. Secundo casu, quando apotheca non erat cōis omnium respectu dominii, sed alterius eorū, & tunc eius, cuius erat remanet, & ipse ea potest pro suo libito vti; quia rei suæ quilibet est moderator & arbiter. l. in re mandata. C. manda. & potest pro se retinere & alteri locare, vt sibi placet. l. ne cui. C. locati. Tertio casu, qñ d. apotheca nō erat alicuius sociorum; quia ab alio eam conduxerant, & tunc aut locatio erat finita, finita societate, aut cōductio adhuc durabat. primo casu finita locatione in potestate est domini, cui vult locare: vt d. l. ne cui. ibi casus notabilis: si autem cōductio adhuc durabat, & tunc vnusquisq; sociorum intelligitur in dicto fundico seu apotheca habere aliam partem, quam habet in societate & in aliis rebus, & massaritiis eius, argumento eius, quod dixit Bal. in l. j. versi. decimotertiò quæro. C. pro socio: quia accessoriū sequitur naturā sui principalis per iura vulgaria vt dicit. & ideo in diuisione dicti fundici facienda inter dictos socios, quorum vnusquisq; forte volebat sibi remanere pro exercenda arte sua, quousq; durabat tempus cōductionis factæ, æquus iudex, quod iustius sibi videbitur, statuet. ff. communi diui. l. com. diui. & d. l. ad officium. & maximè in societate, in qua plurimum viri boni arbitrium versatur. ff. pro soc. l. quod Nerua. §. fin. cum simili. & inter alia æquus iudex considerabit, ꝙ maximum recepit commodum ille, cui dicta remanet apotheca, in qua artem communem consueuerunt exercere ratione situs, & consuetudinis, vt experientia docet. Ideo aliquid recompensare debet ei socio, cui nō adiudicat dictam apothecam: vt in simili dictum fuit supra in signo in eadē parte principali in nona quæstione, aut sorte diriment, cui debeat remanere dicta apotheca seu fundicus: vt dictum fuit in simili in signo.

98 † Vigesimooctauò quæro, dicit hic statutum, ꝙ nullus mercator, vel artifex possit aliquam domum, vel cameram, quam alius mercator, vel artifex haberet ad pensionem pro sua arte exercenda conducere, quousq; dictus mercator, vel artifex eā voluerit, siue ante finitum tempus locationis, siue postea, an possit emere fructus. Dicit Bald. ꝙ non, quia fieret fraus legi. Esset enim fraus de contractu ad contractum: ita dicit ipse in l. nō dubium. in tertia opposi. C. de legibus. sed quid si stante dicto statuto finita societate ac locatione prædicta vnusquisq; dictorū sociorum vigore dicti statuti volebat fundicum seu cameram prædictam pro se ad vsum destinatum, videtur ꝙ si dominus vult gratificare vni magis quam alii, quod possit, per dictam. l. ne cui. C. de loc. Nec est contra statutum prædictum; quia non locat illi, sed alij, qui iam conduxerunt. ergo verificatur dictum statutum, & dispositio. d. l. ne cui. & ꝙ sit locus gratificationi, videtur probari, extra de iure patronatus. c. cum aduocatus. ff. locati. l. in naue Saufeli. ff. ad Sil. l. si quis in graui. §. sed cū omnes. ff. de relig. & sump. fu. l. fi. & ibi gl. in verbo gratificationi, quæ alleg. multas concordātias: si autem dñs non vult hoc onus in se suscipere, & sic non vult gratificare vni magis quam alii, tunc ęquus iudex, quod iustum erit, arbitrabitur inter eos, ideo dic vt supra in proxima q. in 3. casu dictum fuit.

99 † Vigesimononò quæro, apud quem ex sociis remanebunt factores & garzones sortis pro fundico & dicta arte conducti finita societate, si adhuc eorum locatio non erat finita, & impediebant se per concursum magistri siue socii: quia vnusquisque eos volebat. Dic, ꝙ salarium debet solui pro præterito tēpore, prout quisque habebat ratam in societate: vt in si mili dicit Baldus in fundico in l. j. ver. decimotertio quęro. C. pro socio facit, quod habetur in l. in his. §. seruis vxoris ff. solu. matri. dum dicitur de vestimentis factis seruis vxoris. Pro futuro autem tempore ille, cui seruiet, soluet salarium; quia labor cum pecunia compensatur. l. cum duobus. §. si in coeunda. ff. pro socio & si sunt discordes: quia vnusquisque sociorum vult, ꝙ seruiat sibi, tunc si non possunt aliter concordari, sorte diriment, argum. l. si duobus. in princip. C. communia de leg. cum similibus sopra in nona quæstione de signo allegatis.

100 † Trigesimò quæro, quid de reliquis massaritiis & suppellectilibus societatis per societatem acquisitis. Dic, ꝙ fiet diuisio, prout quisque ratam habet in societate, vt dicit Bald. in l. j. versi. 13. quæro. C. pro soc.

101 † Trigesimoprimò quæro, duo socii diuidunt fundicum & mercantias, & vnus occasione fundici erat obligatus alicui tertio solus, an debet conseruari indemnis ab altero pro parte. Dic quòd sic, & si esset exactus, vel condemnatus, posset deducere: vt l. certum. C. fam. ercisc. secundum Ange. in l. frater à fratre. ff. de condi. indeb. de quo vide plenius supra in 8. parte principali in 12. q.

102 † Trigesimosecundò quęro, nunquid per mortem vnius vel duorum sociorum sit finita societas contracta pro pluribus annis quò ad omnes socios & ad tēpus intelligatur renouata. Bal. sic consuluit. In Christi nomine amen. Sciendū est, ꝙ licet multi sint socii, tamē vno eorum mortuo finita est societas quò ad omnes, nisi nouo consensu reintegrauerint societatem superueniēte: vt ff. pro socio. l. actione. §. morte. & l. plane si hi. vel nisi actum sit: vt vno moriente societas duret inter super existētes. insti. pro socio. §. soluitur. Si ergo inter superuiuentes societas est contracta seu reintegrata, quærendum est sub quibus modis & temporibus, & si quidem actum est inter eos de modis & tēporibus statur conuentioni eorum: vt C. pro so. l. pe. si autē hoc non apparet; quia tacitè est renouata, & de modis, & tēporibus nihil est expressum, præsumitur renouata cū illis pactis, modis, & temporibus, cum quibus à principio fuit ordinata. Nam ista renouatio est quædā consequētia & reliquiæ, & ideo à primordio tituli posterior formatur euentus, licet in cōtractu locationis & conductionis in vrbanis quandiu inquilinus habitat; in rusticis ad annū intelligatur facta renouatio. In locatione eñ & conductione inspicitur fructus rei, quem natura annuatim exhibet, sed in societate nō potest iste respectus haberi; quia magis in opera consistit, cui non potest assignari certum tempus, nisi illud quod ab initio statutum, & tunc est in fluxu & fieri. Sicut dicta in præfationibus intelliguntur repetita in consequentiis. ff. locati. l. item quæritur. §. qui impleto ff. de arbit. l. Labeo. ff. sol. matr. l. in his. §. vxor. & sic natura prorogationis intelligitur tempus; qm̄ tempus, sicut summa, pars est societatis. ff de eden. l. j. §. dotem. Sed si noua forma esset data per pactū, tunc nihil intelligeretur repetitum. ff. loc. l. cum in plures. §. l. d. Oportet aūt, ꝙ isti actus socieles & renouatiui perseuerauerint; si enim post actus contractiuos fecissent actus distractiuos, puta recapiendo partem sortium, soluta esset de nouo societas diuisionis, secus si capitali remanente in societate sola lucra sortita essent. ff. pro socio. l. itaq;. Bal. in suis consiliis. Aduerte: quia prædicta vera intelligo, vt intelligatur renouata societas ad idem tempus, quod erat expressum in societate, quæ soluta fuit per mortem vnius, & renouata per actus sociales, & sic quò ad perseuerationē primæ. Si autem finito primo tempore statuto socii perseuerent in societate, videtur renouata ad id tempus quod expedit societati. ff. pro soc. l. si conuenit. versi. nam & si non cōuenit. & l. sed & socius. §. in societate autem. Non autem ad totum primū tēpus, quod forte erat quinquennium, vt in simili habetur de locatione in d. §. qui impleto. nisi expediret societati per supradicta, & hoc modo intelligo Bald. in hoc tamen puto arbitrium boni viri sequendum, qui in societate plurimum consideratur. ff. pro socio. l. si sociotatem mecum.

103 † Trigesimotertiò quæro, contracta est societas, in qua vnus ponebat pecuniam, puta quingentos aureos, & alius operam per quinquennium duratura. In fine quiquennii tam capita q̄ lucra, quæ sunt facta in dicta societate pro maiori parte sunt in debitoribus societatis, mercantiis, & massaritiis, puta in arte lanæ, vel coraminis, vel alia arte, quæritur, quomodo diuisio debeat fieri, ut ponens pecuniam habeat suum capitale cum parte lucri sibi tangente, & ponens operas consequatur ex suis operibus partem lucri sibi debitam, & circa hanc quæstionem considero, ꝙ lucrum non dicitur, nisi deducto damno; quoniam lucrum & damnum inuicem aduersantur. Nam ubi est damnum, non potest dici lucrum, & econtra. l. Mutius. ff. pro socio. Ideo prius restituendum est capitale suum ponenti pecuniam, & sic ante omnia detrahitur sors posita ex parte illius, qui posuit pecuniam: ut l. cum duobus. § si in coeunda. ff. pro socio. cum in reliquo consistat lucrum, quod in dubio æqualiter debet diuidi non existente alia conuentione. l. si non fuerint. ff. pro socio. Verum, quia capitale ac etiam lucrum non inuenitur nisi in pecunia, dubitatur, quid agēdum. Et certè arbitror, ꝙ si reperitur aliqua pars pecuniæ, ea restituatur ponenti pecuniam; & quia integrum capitale non fuit cōsecutus cōmunibus sumptibus utriusque sociorum exigatur, alias si sumptibus ponentis exigeretur, non consequeretur integrum capitale, sed tanto minus quantum sunt expensæ factæ pro ipso consequendo, & mora, & residuum, quod dicitur lucrū, diuidatur inter socios pro rata, prout quisq; debet participare de lucro, vel ſm conuentionem, vel æqualiter, vel arbitrio boni viri, ſm qđ plene dictum fuit in 4. & 5. principali §.

104 † Sed ponens pecuniā finita societate vult, ꝙ oīa diuidantur, & nō reperiunt̄ pecuniæ, sed oīa, vt supra sunt in debitoribus, mercātiis, & massaritiis, qūo fiet diuisio, vt ponē capitale ipsum integrū ɔsequatur, & lucrū deinde ęqualiter æqualitate ꝓportionis inter socios diuidatur? Puto diuisionē fiedā, vt seruet̄ ęqualitas, q̄ inter socios seruari dēt. l. verū. in prin. ff. ꝓ so. ꝙ huic socio, qui posuit pecuniam sua electione ɔsignent̄ debitores, massaritiæ, vel mercantiæ, & si elegerit debitores, puto ꝙ ex quo ipse posuit in societate pecuniā, & nō societas, ꝓ illa pecunia dat ei debitores, ꝓ quibus exigēdis fieri debent sumptus & expensę, & currit etiam dilatio tēporis, & sic detractis detrahendis minus valent, q̄ pecunia numerata, in qua nulla fit expēsa, si satisfieret sibi in pecunia, ꝙ exactio illorum debitorum fiat communibus expensis, & periculo omnium sociorum, vel cōsignetur illi, qui posuit pecuniam vltra quantitatem debitorū summantem, quantum erat pecunia per eum posita in societate, tantum ꝙ dicti debitores possint exigi pro dicto capitali expensis cōibus, ita ꝙ dictus socius in exigendo suū capitale non sit in damno, ne aliàs ipse patiatur damnum sui capitalis in parte, & alter socius lucretur: non enim esset ista bona societas, nec ęqua l. si non fuerint. ff. pro so. & istud plus potest cōsignari iuxta consuetudinem illorum, qui pro alio exigunt eorū expensis, vel arbitrio boni viri, quod in societate plurimum versatur. l. si societatem mecum. ff. pro so. eos enim sumptus societati conuenit imputari, qui in eam rem impensi sunt, ar. ff. pro so. l. cū duobus. §. si quis ex sociis. ibi. qui propter eam rem impensi sunt viatica,

tica, igitur & c. & si quid socius à debitore pro expensis fuit consequutus, forte quia fuit in expensis ipsi socio condemnatus, eius etiā ratio haberi debet, vt bonus vir æquè arbitretur, adeo q socius, qui pecuniam posuit in societate, nec plus, nec minus sorte sua consequatur, & hoc quando fuerunt sibi consignati debitores pro sua sorte, seu capitali, si autem mercātiæ, vel massaritiæ, non cadit dicta consideratio expēsarum; quia vir bonus pro æquo pretio cōsignabit, & non cadunt sumptus in exactione, prout cadunt, quando consignātur nomina debitorū, vt supra patet: & hoc de capitali, vel sorte posita in societate per illum, qui pecuniam posuit. In lucris autem, quæ dicuntur esse à capitali supra vt d. l. Mutius omnes sunt pares, tam ponens pecuniam, quàm ponens operam, & ideo in eis nō cadit dicta cōsideratio sumptuum & expensarum; quia si vnicuiq; consignātur nomina debitorum societatis, pro lucro vnusquisque laborat, eodem modo in expensis & sumptibus faciendis pro debitoribus exigendis obuentis sibi in partem ratione lucri, & similiter in mercātiis & massaritiis per ipsos socios inter eos diuidēdis, & si contingeret, q aliquis ex sociis plus parte sua fuerit cōsecutus, puta quia oī anno retrahebat certam quantitatē de societate ex forma eorum conuentionis, vel ratione consuetudinis, vel alio modo plus parte sua recipit, sociis, qui minus fuerunt consequuti, restituat. l. verum si cum tres socii. ff. pro so. ibi. an hic qui minus consequutus est cum eo agere possit, qui solidum accipit ad communicandas partes inter eos. i. exequendas, quasi iniquum sit ex eadem societate alium plus, alium minus consequi, sed magis est, vt pro socio actio consequi possit, vt vtriusq; portio æquetur, quæ sententia habet æquitatem. l. actione. §. si communis pecunia. eo tit.

105 † Trigesimoquartò quero, quidam pater habebat filios duos, & multa lucratus fuit ipse, & filii, & habet duos alios filios paruulos, qui nihil lucrantur: dubitatur mortuo patre, quomodo quæsita à prædictis diuidantur inter fratres. Respondeo, interdum pater habet bona immobilia, & boues suos, interdum nihil habet, sed colunt prædia aliena, vel exercent artem, & simul lucrantur, & ex lucris multa quæsiuerunt. primo casu, quando pater habet bona immobilia, quæ simul ipse & filii colunt cum bobus paternis, & etiam colūt prædia aliena, ex quibus partem tangentē laboratori, seu colono percipiunt, & tunc est talis cōsideratio fienda, vt sciamus quam partem vnusquisq; in fructibus habeat. Nam primò pater ex prædiis propriis, quæ ipse & filii cum bobus propriis colunt, habet partem tangentem patrono, quæ est sua propria. l. cum duobus. §. si in coeunda. ff. pro so. cap. cum in tua. de decimis. Item habet partem tangentem sibi pro operibus boum, quos ponit ad colendum de suo: vt dicit Bart. in consi. quod incipit. Cinciarellus. & Bald. in consi. quod incipit, ad euidentiam præmittendam, quod posui supra in 4. parte in 10. q. Reliqui autem fructus tam de prædiis paternis, quàm de aliis, qui debentur colonis respectu culturæ, & curæ, diuiduntur in capita pro operibus laborantium: & si aliquis eorum de proprio aliquam impensam fecit, de communi deducet. l. omne æs alienum. & l. si vnus. §. si quid vnus. ff. pro socio. & voluit Bart. in dicto consi. & etiam Bald. & licet dicti filii de iure antiquo quicquid q̄rebāt q̄rebant patri. l. placet. de acq. hęr. Tamen de iure. C. quò ad proprietatem quærunt sibi, licet quò ad vsumfruct. quęrant patri. l. j. C. de bo. mater & l. cum oportet. C. de bo. quæ lib. Sed dubitatio est, quomodo quæsita ex dictis lucris diuidantur: & circa hoc sunt considerandi duo casus. Interdum pater & filii ex illis lucris multa simul quæsiuerunt, de quibus non sunt instrumenta celebrata, & eo casu prout vnusquisq; eorum habebat partem in dictis lucris, ita habebit partē in re taliter acquisita. Exemplum, pater habebat prædia propria, vel aduentitia filiorum, quæ colebant communiter cum bobus paternis, & etiam prædia aliena, quæ similiter cū bobus paternis colebant, ex quibus fructus percipiebant pro parte tāgente colonum seu laboratorem, ponamus in fine anni deductis omnibus sumptibus & expensis restabant tot fructus, quot ascendebant ad quantitatem 10. flo quos fructus vendiderunt, & emerunt vnum vel duo prędia ex dicto pretio, quomodo debeat diui. Respondeo, prius debet detrahi, quod vnusquisq; impendit in anno in suam vtilitatem, pone q de patrimonio & aduentitiis percipiebant pro parte tangente patronum decem salmas grani, pro parte tangente boues duas vel tres arbitrio boni viri. Et pro parte tangente laboratores, seu colonos in bonis paternis, vel aduentitiis octo salmas grani: & sic in totum percipiebant. l. salmas grani. In aliis verò prędiis alienis, ex quibus nō percipiebant nisi partem tangentem colonum vel laboratorē triginta salmas grani. De istis quinquaginta patri tanquam patrono debeantur decem salmę grani, quæ sunt medietas 20. salmarum recollectarum in bonis paternis, vel aduentitiis. Vlterius debet habere pone duas pro parte tangēte operam boum, quos ponebat pater, qui cum deteriorentur damno patris conuenit, vt lucrum, quod fit ex eis sit patris: quia vbi damnum ibi lucrum. l. manifestissimi. C. de furtis. l. cum duobus. §. quidam sagariam, in fin. ff. pro soc. sic pater habet ante partem 12. salmas grani. Residuum, quod est quantitas 38. salmarum, quæ est illa quantitas, quæ debetur colonis, seu laboratoribus pro cultura, cura ac recollectura debet inter eos diuidi per capita colentiū, & sic in tres partes, prout tres fuerunt ad colēdum, quarum vna pars debetur patri, altera vni filio, & altera alteri æqualiter diuidendo, & sic pater de illis 38. salmis grani habebit 13. salmas dempto vno tertio salmæ, vnus filius habebit similiter 13. salmas grani dempto vno tertio & eodem modo alter filius habebit 13. salmas dempto vno tertio salmæ, & sic in effectu pater omnibus computatis habebit 25. salmas grani, dempto vno tertio salmæ, & quilibet filiorum habebit 13. salmas grani dempto vno tertio pro quolibet; & quia de dictis l. salmis grani non restabant in fine anni nisi 20 salmæ grani, quæ venditæ fuerunt 20. florenis, ex quibus prædia fuerūt empta, vt sciamus, quomodo debeant diuidi, est necesse perscrutari, quantum vnusquisq; eorum expendebat pro vtilitate sua, seu necessitate: tunc enim habebimus quantum vnusquisq; partem habebat in illis 20. salmis grani, ex quarum pretio fuerunt empta dicta prædia, & primò pater facit impensam pro se & duobus filiis paruulis, quos tenetur alere. l. si quis à liberis. §. si vel parens. ff. de lib. agno. quæ ponamus sumant 15. salmas grani omnibus computatis, vnus ex illis filiis magnis ponamus expendit pro sui vtilitate & expensa 5. salmas grani, & tantundem alter filius & 5. alias salmas expendunt pro cōi vtilitate, puta pro semine serendo, quod colonis ponitur. vt d. c. cum in tua. vel pro alia cōmuni vtilitate pro vxoribus eorum, quæ operas ponebant in communi: ideo de communi debebant percipere alimenta. l. sicut. per gloss. de ope. libe. restant ergo in manu 20. salmæ grani deductis omnibus expensis, quæ venditæ fuerunt, & dicta prædia empta cōiter, quomodo fiet diuisio. Dic, q quantum vnusquisq; habet in dictis 20 salmis grani, & sic est videndum, quantum vnicuiq; deductis sumptibus restabat, pater de portione sibi tangente in illis 50. salmis grani habebit 25. salmas dempto vno tertio salmæ, & expendidit primo 15. salmas pro expensis, quæ sibi incumbebāt vt supra & tertiam partem de 5. salmis pro sua parte de communibus expensis, quæ est vna salma, & duo tertia alterius salmæ & sic in totum de portione sua expēdit 16. salmas, & duo tertios alterius salmæ, vnus filius 5. salmas pro suis propriis expensis, & vnam aliam salmam cum duobus tertiis alterius salmæ de sua parte pro expensis communibus, & tantundem alter filius: vt supra patet, & sic deductis omnibus expensis patri de 25. salmis grani dempto vno tertio, quæ erat portio sua, restabant in manu deductis sumptibus 8. salmæ grani vel circa vni filio 6. salmæ grani, & alteri filio similiter 6 salmæ, quæ sumant in totum 20. salmas grani, quæ fuerunt venditæ 20. floren. & ex eis fuerunt communiter empta prædia, & de his præsumuntur empta dicta prædia, in quibus pater de 20 partibus habebit 8. partes, vnus ex dictis filiis 6. alter similiter 6. partes de 20. partibus. & istud probatur ex his, quæ dicit do. Nico. Abb. Sic. & Docto. in c. cum in officiis de testa. & in c. 2. de pec. cleri. & 12. q. 4. c. j. in quibus habetur,

106 † q si moritur clericus, & post beneficium adeptum aliqua quæsiuit, & est contentio inter hæredes clerici, & successorem in beneficio, cuius debeant esse illa bona quæsita, an hæredis, an vero successoris in beneficio. Dicunt docto. in dictis iuribus, & probatur etiam in d. c. j. q si clericus habebat patrimonium, seu industriam, ex qua lucrabatur, puta erat doctor excellens, qui multa legendo & consulendo lucrabatur, habebat etiam redditus ecclesiasticos, tunc si patrimonium, seu quæsita ex industria sua erant sufficientia ad acquisitionem illorum bonorum, ecclesia autem erat insufficiens in emendo ex redditibus ecclesiasticis in totum & in partem; quia erat paupercula, & cum difficultate sufficiebat et quæsita ex re ecclesiæ vel occasione ecclesiæ pro alimentis ipsius clerici, et talia quæsita præsumuntur acquisita ex patrimonio clerici vel eius industria, non autem ex redditibus ecclesiæ. ideo talia quæsita tunc erunt hæredis ipsius clerici, non autem successoris in beneficio: si verò econtra ecclesia erat sufficiens, patrimonium autem non, quia forte non habebat, nec etiam industriam; quia ex industria nihil lucrabatur, cum eam non haberet, & tunc talia quæsita erūt successoris in beneficio, non autem hæredis; quia pro ecclesia erat præsumptio: vt d. c. j. & in cap. j. de pecu. cle. Si verò vtrūque sufficiens est ad acquirēdum tam ex patrimonio, vel industria, quàm ex re ecclesiæ, vel occasione ecclesiæ: & tunc talia quæsita erunt communia, & sic fiet diuisio inter successorem in beneficio & hæredem ipsius clerici secundum quantitatem redditum vtriusque. Exemplum, pone de patrimonio seu industria habebat in redditibus ducenta deductis sumptibus, & de redditibus ecclesiæ similiter ducenta, deductis sumptibus maximè expensarum prælati pro alimentis, quæ fieri debent de redditibus ecclesiæ: tunc secundum, & de præbend. & fiet diuisio æqualiter: si autem inæqualiter restabat de redditibus ex patrimonio seu industria & redditibus ex re ecclesiæ seu occasione ecclesiæ: tunc de quæsitis fiet inæqualis diuisio, puta verisimiliter de redditibus patrimonii vel ex industria restabant deductis sumptibus centum; de redditibus verò ecclesiæ, vel occasione ecclesiæ ducenta maiorem portionem in illis quæsitis habebit successor in beneficio, quàm hęres; quia hæres habebit tertiam partem, & successor in beneficio habebit duas partes de tribus, & sic econtra, si plus verisimiliter restabat deductis sumptibus, vel redditibus ex patrimonio seu industria clerici; quam de redditibus ecclesiæ, vel occasione ecclesiæ; quia tunc maiorem partem habebit hæres, secundum q verisimiliter restabat de redditibus patrimonii, vel ex industria, quā successor in beneficio, cui verisimiter deductis expensis minus restabat: & ita possumus dicere in casu nostro per easdem rationes; quæ diuisio & consideratio est multum rationabilis, vt dicit in d. c. 3. de pec. cle. & prædicta vendicant sibi locum, quando nō sunt celebrata instrumenta cantantia magis in personam vnius alterius: si verò de dictis acquisitis essent celebrata instrumenta cātantia forte in personam patris, eius erunt dicta acquisita. C. de rei vend. l. si ex ea. C. de don. inter vi. l. si de tua. C. com. vtri. iudi. l. si patruus. & l. si defunctus. C. arbit. tut. tamen de 20. partibus pretii vni filio restituet 6. partes, & alteri filio 6. alteras partes

107 † cū illud quod quęrit filius ex opera & industria sua, sibi, non autem patri quærat: vt dicit Bart. in filio mercatore lucrante cum pecunia patris & suis operibus. l. j. §. nec castrense. de colla. bo. & l. cum oportet. C. de bon. quæ libe. & æquitas hoc dictat, vt dicit Bald. in l. certum. C. fam. erc. & fa. text. instit. per quas perso. not. acqui. §. quæ autem. ne q ei filio suis laboribus vel prospera fortuna accessit hic in alium &c. & in d. l. cum oportet. ibi. & filii non lugebunt, quæ ex suis laboribus sibi possessa sunt in alios transferenda, vel ad extraneos, vel ad fratres suos, quod etiā grauius multis esse videtur, & per hanc rationem si filius vnà cum patre plantat vineam in fundo paterno, vel ædificat domū, vel reficit, filio debent refici, quantum fuit de suo expensum, vel ex redditibus, vel ex operibus filij.

108 † Trigesimoquintò quæro, plures sunt socii, qui in variis locis negociationes & exercitia ipsorum gesserūt, fecerunt libros rationum, post aliqua tempora diuiserunt societatem morte, renunciatione, vel aliter, & reuisa ac calculata ratione, dubitatur, apud quem debeant isti libri deponi. Decisio huius quæstionis dependet ex his, quæ hn̄r in l. si quæ sunt cautiones. cum se. ff fa. er. vbi formaliter sic dicit tex. si quæ sunt cautiones hæreditarię, eas iudex curare debet, vt apud eū maneāt, qui maiore ex parte hęres sit cęteris descriptū & recognitum faciat cautione interposita, vt cum res exegerit, ipsę exhibeantur, si omnes ijsdē partibus hæredes sint, nec inter eos conuenit, apud quē potius esse debeant, sortiri eos oportet, aut ex consensu, vel suffragio eligēdus est amicus, apud quem deponantur, vel in ęde sacra deponi debent, ita formaliter di. ibi tex. patet ergo ex prædictis quantū ad casum nostrum, q libri societatis, qui sunt communes, debēt deponi apud illum, qui habet maiorem partem ratione maioris interesse, debetq; ipse cæteris scripturam & recognitionem facere, & cauere ipsis, vt cum res exegerit, ipsi libri exhibebuntur, & si omnes sunt pares, aut inter eos cōueniant, apud quem deponantur, aut si non possunt concordare, sorte, vel consensu eligant amicum fidum, apud quem deponātur, & vltimo loco si aliter non possunt concordare, deponant in æde sacra: vt d. l. si quæ sunt cautiones. in fi. & arbitror in hoc multum arbitriū boni viri versari, vt prouideat, q scripturæ stent apud personā fidam, quæ nullam committere possit in eis falsitatem, aut magnitatem, & vt possit necessitate suadente fieri copia aliis & eos cautos reddere: nam in societatibus multum arbitrium boni viri versatur. ff. pro soc. l. si societatem mecum. l. pro soc. arbiter. prospicere debet cautionibus in futuro damno vel lucro. l. interposita. & l. quid enim si Nerua.

109 † Trigesimosextò quæro. Bononiensis quidam habens bona cum Titio fratre suo viuens fecit testamētum, in quo suum pupillum hæredem instituit, & dictum Titium eidem tutorem dedit & inter cætera disposuit per hæc verba. Item iubeo restitui per Titium fratrem meum omne id, & quicquid ego & dictus Titius, vel alter nostrum recepissemus, vel habuissemus illicite à quocunq; de bonis communibus meis & suis, secūdum q ipsi Titio placuerit. & de hoc stetur dicto ipsius Titij &c. Postea verò in codicillis disposuit, q dictus suus filius debeat stare & morari cum dicto Titio fratre suo cōmuniter vsque ad ætatem 25. annorum completam, modò cum d. Titius tempore testamenti, & codicillorum, & postea habuit magnam familiam. dictus verò pupillus paruam, & quasi nullam. & d. pupillus stetit cum dicto Titio nulla, facta diuisio sie quæritur, an d. pupillus debeat aliquid rehabere à d. Titio: quia plus fuit impensum in familia d. Titij: & quid importent d. verba, q debeat stare cum eo. Secūdo cum d. Titius suo iuramento asserat se multa soluisse pro male ablatis, an suo dicto sit standum, si non dicat quid. Circa primum dicitur, q d. verba nihil importent, nisi quatenus pupillo sit vtile. ff. vbi pu. edu. de. l. j. §. j. versi. testator statuit, vbi pupillus debeat morari, statur eius voluntati, quatenus pupillo est vtile. Præterea ista verba, q debeat morari cum dicto Titio vsque ad ætatem 25. anno. videtur adiecta in fauorem ipsius pupilli, & d. Titio nullum commodum debet afferre. ff. ad Treb. l. Seius Saturninus, & quod ibi no. ff. de vsu. l. in fideicommissi. § cum Pollidius. ecōtra videtur, q dicta verba importent, q oīa bona sint inuicem cōia, dixit enim testator, debeat morari cum dicto Titio cōiter, ex quo cōio bonorum videtur importare. ff. de leg. 2. l. fi. §. Lucius. ff ad Treb. l. Lucius. in princ. his sic allegatis dico, q verbum significans cōionem refertur qn̄q; ad res, seu ad bona; & tunc sine dubio significat, vt ipsa sint cōia bona ęqualiter, vt dictis iuribus, qn̄q; verbum, cōio, refertur ad alium actum, vt in casu proposito, vbi cōiter refertur ad stare & morari, & tunc verba sunt dubia: possent enim intelligi, q solum expensæ victus fierent communiter. i. æqualiter, & æqualiter quilibet conferret. ff. de colla. bo. l. j. circa prin. & l. 3. in fi. & istud ego crederē esse verum in dubio in pluribus habentibus patrimonium diuisim: vt dicimus in pluribus scholaribus, qui stant & morantur cōiter. i. ęqualiter ad victum conferunt, vt dictis legibus; sed qn̄ ista verba referuntur ad plures habentes patrimonium cōe; vt fuit in quæstione nostra, tunc credo, q ista verba debeant intelligi, q omnes fructus cōiter & æqualiter percipiantur & æqualiter expendantur, & ille Titius ratione maioris familię plus ponere non cogatur: hoc probatur primò ex illo verbo, communiter, quod debet exponi. i. æqualiter: vt d. l. fi. §. Lucius. de leg. 2. vbi videtur casus, & de duo fra. de no. benefi. inuestit. c. duo fratres. facit optimè. ff. pro soc. l. cum duobus alias incipit, si fratres. hoc etiam fortificatur, q dicere viuere cōmuniter hoc importat, q ratione maioris familiæ à dicto Titio plus non exigatur, per l. fi § fi. ff. de doli exceptio. vbi testator grauauit vnum: vt parem rationem faceret cum suis hæredibus, quod exponitur ibi per gloss. j. pro sua parte eis non conueniat: cum communiter idem est dicere, quod æqualiter, seu pariter, exponatur ergo q dictus pupillus dictum Titium pro dictis fructibus vsque ad dictum tempus non conueniat, & istam interpretationem adiuuat mens testatoris, quæ colligitur ex eo, q ipse in sua vita fecit cum fratre suo, & verba dubia fideicommissi declarantur. l. damnas. § fi de vsu. leg de admi. le. l. pen. de lega. j. l. si seruus plurium. cum si. Super secundo dubio videtur, q dicto illius Titij sit standum, secundum q testator voluit. l. Theopompus. ff. de dote præleg. vbi videtur casus, de testa c. cum tibi. Econtra videtur q non; quia ista voluntas videtur captatoria, per quam testatoris voluntas ad secretum voluntatis alienæ confertur, & sic à iure reprobatur. l. captatorias. C de hæredi. institu. ff. de leg. primo. l. captatorias. Breuiter super isto puncto debemus examinare de viribus verborum. Primò, quid importent ista verba, secundum q ipsi tutori placuerit. Secundò, quid importent ista

110 verba, & de hoc stetur dicto ipsius Titii. † De primo dic, q verba placuerit. intelliguntur arbitrio boni viri. ff. de fideicom. lib. l. Thais ancilla. §. si sororem. vbi expressum & eodem titu. & l. §. Lucius. & hoc attento apparet, q administrationi ipsius Titij non est standum, nisi quatenus vir bonus arbitretur, & hoc est iudex, qui dicitur vir bonus. l. vir bonus. ff. iudic. so. l. continuus. §. cum ita. ff. de verbo. obliga. ff. de iniur. l. sed si vnus. §. ait prætor. & not. in l. si societatem. §. arbitrorum ff. pro so. sed vir bonus non arbitraretur, nisi quatenus constaret & probaretur legitime ab aliquo eorū l. illicitas. § veritas. de offi. præsi. ergo &c.

111 † De secundo cum dicitur, q stetur eius dicto &c. dico q dictū dicitur, quod nuda assertione profertur l. sciendum. §. dictum. ff. de ædil. edi. & in meram voluntatem videtur conferri magis, q̃ in boni viri arbitrium, ar. l. Thais. §. Lucius. de fideicom. li. sed hoc apparet, an debeat & cui debeatur, confertur in voluntatē dicti Titij: & sic talis dispositio est ipso iure nulla: vt d. l. captatorias. & l. captatoriæ, in quibus est casus. Non ob. l. Theopompus. quia ibi loquitur fauore dotis. l. post. §. gener. ff. de iure do. Præterea testator posuit in voluntatem alterius, q ille decipere nō possit, vt ibi patet. Nō ob. c. cū tibi, quia debet intelligi s̄m distinctionem iuris ciuilis, vel ibi loquitur tātummodo in relictis ad pias causas, sed magis est relinquere alteri debitum. Præterea ad hoc facit, quod quidam in contractibus dicunt, q si promitto stare simplici dicto tuo, nō valet, nec tenet hoc, gl. Cy. in l. si qs in conscribendo. C. de epi. & cle. & tangitur in Spe. de proba. §. nunc videndum. ver. quid si sed Dy. dicit, q tale pactum valet, videlicet si malè arbitretur reducetur ad arbitrium boni viri, vt ipse not. de præto. stipu. l. fin. Ego tamen dico in casu proposito talem dispositionem nullius esse momenti, & assertioni dicti Titii standum non esse. Ista sunt verba Bar. in consilio, quod incipit. Bononiensis quidam.

112 † Trigesimoseptimò quæro, quidam dedit ad coptumū in quinquennium quoddam potere more nostro, in quo erant olíueti, vineę, & etiam terrenum laboratorium pro 20. salmis grani, 30. cadis vini, & 8. mediolinis olei anno quolibet; durante dicto quinquennio contigit, q propter intemperiem aeris, & pruinā vltra solitum in hyeme oliuetū est desiccatū, & sic arbores vel vinea est desiccata, & sic vites. Modò dicit locator, respondeas mihi de vino, & oleo, dicit ille conductor, oliuetum casu fortuito est desiccatum, uinea est desiccata, adeo quòd quasi nihil recolligi potest de oleo vel vino. Dicit locator quid ad me? Remissio mercedis non debet fieri, nisi propter sterilitatem ma-

gnam, quando non colligitur medietas fructuū eius, quod con ſueuerit percipi, vt plenè habetur in c. propter ſterilitatem. de loca. l. licet. C. loc. vbi per Bald. ff. loca. l. ex conducto. §. ſed & ſi labes. ibi omnemq́; fructum tulerit damno coloni non eſſe, ne ſupra damnum ſeminis amiſſi mercedes agri præſtare cogatur. l. ſi merces. §. vis maior. ff. loca. ibi ſi plus quam tolerabile eſt læſi fuerunt fructus: modicum enim damnum colonus ferre debet: vt ibi dum dicit text. Alioquin modicum damnum æquo animo ferre debet colonus, cum modicum lucrum nō auferatur. facit eo. titu. l. habitatores. ibi. aliquam partem paruulam incōmodi ſuſtineret. facit. l. ſi vno. §. cum quidam. ff. loca. vbi dicit tex. cum quidam de fructuum exiguitate quererent, non eſſe rationem habendam eius reſcripto diui Antonini continetur, & glo. dicit ibi, niſi ratione ſterilitatis. Ad idem facit text. in d. l. ſi vno §. item alio. vbi dicit tex. Item alio reſcripto cōtinetur, nouam rem deſideras: vt propter vetuſtatem vinearum remiſſio tibi detur. & iſta pars videtur probari per id quod dicit Bald. in l. licet. C. loca. vbi dicit, ꝙ ſi vniuerſa locatio inſpecta emergat tolerabile damnum, non fit remiſſio mercedis: ſecus ſi intolerabile eſt vltra dimidiam iuſtæ mercedis, quod in vno anno planum eſt, ſi in frumento nihil recollectum eſt, in oleo ſuppletū eſt; quia totius anni vnus fructus eſt. ff. ſolu. matri. l. diuortio. §. quod in ſemētem. quia velamine vbertatis pauperas aboletur, ſunt verba Bald. ex quibus videtur deciſio prædictæ quæſtionis. His tamen non obſtantibus, ſalua veriori ſententia, puto in caſu, de quo quæritur, remiſſionem fiendam pro rata, quando dictum oliuetum deſiccatum eſt in totum, vel in magna parte, adeo ꝙ magnū damnū inferat, vel vinea deſiccata tota eſt, vel in maxima parte, adeo ꝙ graue damnum inferat, & ſic deſiccati ſunt arbores ſeu vites, & per conſequens caſus venit in arboribus, ex quibus percipiebantur fructus, nō in fructibus: facio enī differentiam, an ſterilitas veniat in fructibus, an verò veniat in re, qua fructus percipiuntur: quia forte caſmate periit, vel colo-

113 nus re locata ac fructibus percipiendis vti non poterat. † Primò enim caſu, quando ſterilitas venit in fructibus: & tunc habet locum. c. pp ſterilitatem. cum cōcordantiis, de quibus ſupra, quia ſi damnum eſt intolerabile, regulariter fit remiſſio mercedis: vt ſupra, & non dicitur damnum intolerabile, qn̄ damnum eſt in vno fundo, & poteſt reſtaurari in alio eiuſdem conductionis, vel damnum eſt in oleo, & poteſt reſtaurari in frumento, vt ſupra dicit Bal. ſi autem ſterilitas, ſeu caſus venit in re ex qua percipiebantur fructus, & tunc ſi modicum eſt damnum ſeu incommodum, nō fit remiſſio mercedis: vt in iuribus ſupra allegatis; quia de minimis non curat pretor. l. ſcio. ff. de reſti. in integrum. ſi autem damnum non eſt modicum, vt in quæſtione propoſita, licet non aſcendit ad dimidiam penſionis, quæ ſoluebatur, vel fructuum, qui conſueuerant recolligi, & tunc puto fiendam remiſſionem pro rata. & ideo ſi damnum eſt in oliueto, quod caſu fortuito eſt deſiccatum, licet non ſit in ſegetibus, vel in vinea: tn̄ puto fiendam remiſſionem mercedis pro rata. Similiter ſi damnum eſt in vinea, quæ caſu fortuito eſt deſiccata, puto ſimiliter fiendam pro rata remiſſionem mercedis, licet vna eſſet locatio, quæ continebat vineam, oliuetum & prædia pro ſegeti

114 bus, & damnum non ſit in oliueto, nec in ſegetibus; † quia cum conductor impeditur vti re conducta caſu fortuito, vel culpa locatoris in totum vel in partem fit remiſſio mercedis pro rata eius, quo impeditur conductor uti ipſa re locata. Nec conſideratur, utrum damnum ſit intolerabile eo modo, quo conſideratur in ſterilitate, qn̄ ſterilitas uenit in fructibus, dummodo damnum non ſit modicum. ff. loca. l. ſi domum. § in exuſtis. ibi. eius temporis, in quo ædificium eius ſtetit, mercedem præſtandam. l. ſi uno. §. ubicunq́; ibi. ſed in mercedis exonerationem pro rata, & l. ſed & addes. §. ſi quis cum in annum. l. ſi merces. §. ſi uicino. ibi. & de mercibus quoq́; ſi cum eo agatur reputationis ratio habenda eſt. eadem intelligimus, ſi oſtia & feneſtras nimiū corruptas locator nō reſtituat, & l. habitatores. & l. qui inſulam. ibi. reſpondi ſi uitioſum ædificium neceſſariò demoliturus eſſet pro portione quanti prædium locaſſet; quia eius temporis habitatores habitare non potuiſſent rationem deduci. l. ſi fundus. in princ. & §. nam & ſi colonus. eo. tit. & ad hanc diſtinctionem facit, quod no. Imo. in d. c. propter ſterilitatem. ſuper glo. j. ibi. etiā ſemen non ſuperſit, ubi formaliter ita dicit, qn̄q́; uerò colonus allegat fundi caſmaſitatem, ut quia dicit, ꝙ caſmate, hoc eſt terræmotu, uel ruinoſitate periit fundus, & tunc debet fieri remiſ-

115 ſio per id, quod hr̄ in l. ex cōducto. § ſed ſi ager. ff. loc. † qn̄q́; colonus allegat fructuum utilitatem; ut quia parum ualeat, licet in magna copia fuerint percepti, & tunc non poteſt peti remiſſio: quia non poteſt dici tunc fuiſſe ſterilitatem, ſed potius abundātiam: qn̄q́; allegat fructuum uitioſitatem, ut quia non ſunt ita bona, prout erat cōſuetum, forte quia uinum eſt magis acerbū, uel frumentum non eſt ita benè granatum ſicut conſueuit, & tunc ſimiliter non fiet remiſſio mercedis. l. ſi uno. §. cum quidā. & d. l. ex conducto. §. j. qn̄q́; allegat colonus fructuum paucitatem, & tunc ſi non eſt tanta, ꝙ inducat ſterilitatem, & ſic afficiatur magno incommodo, non fiet remiſſio. l. ſi uno. §. cum quidam. ff. lo qn̄q́; allegatur damnum in fructibus pp poſſeſſiones, puta vineę uetuſtatem, uel aliam ſterilitatē, quam perpendere potuit conductor, & tunc etiam non eſt fienda remiſſio: ut d. l. ex conducto. § j. & ſe. & idem etiam ſi ſit aliqua ſterilitas cōſueta, & tunc ſimiliter non fiet remiſſio mercedis; cum conductor uidetur uerisimiliter illam ſciuiſſe. facit, quod hr̄ in d. l. ex conducto. §. ſed ſi ager. & ſe. iſta ſunt uerba Imo. ex quibus patet, ꝙ qn̄ colonus allegat damnum; quia caſma uenit in re. fit remiſſio mercedis: ſimiliter qn̄ uenit damnum in fructibus occaſione poſſeſſionis, & colonus uerisimiliter nō potuit ſcire, ut in caſu noſtro, ar. à contrario ſenſu, dum Imo. dicit, ꝙ qn̄ damnū uenit in fructibus occaſione poſſeſſionis, ut pp uineæ uetuſtatem, uel aliam ſterilitatem, quā perpendere potuit colonus, non fiet remiſſio mercedis, ergo à ſenſu contrario ſi colonus nō potuit perpendere, fiet remiſſio. Cum ergo in caſu noſtro damnum & ſterilitas non uenit in fructibus, ſed in re, ex qua percipiebantur fructus, ut in oliuis. i. arboribus, quæ caſu ſunt deſiccatæ, & nihil amodo percipietur per multos annos, forte ſemper, uel in uinea ut ſupra, & iſtum caſum cōductor non potuit perpendere, igitur ſiue ueniat in parte rei, ſiue in tota re, dummodo non ſit modicum, debet fieri remiſſio mercedis pro rata, licet illud dānum reſpectu fructuum non ſit tn̄, quantum requiritur, ꝙ ſit, qn̄ uenit ſolum in fructibus: ut fiat remiſſio mercedis pp ſterili

116 tatem fructuum † tenetur enim locator facere, ut colonus uel inquilinus poſſit frui re locata, aliàs fit remiſſio mercedis, ſiue hoc non poſſit facere pp caſum fortuitum uenientem in re locata, ſiue pp caſum fortuitum uenientem ex parte locatoris. ff. loc. l. ſi quis domum. in fi. l. habitatores. l. qui inſulam cum aliis ſupra allegatis, cum ergo in caſu noſtro locator non poſſit facere, ꝙ conductor poſſit uti frui re locata propter caſum contingentem in ipſa re locata, licèt ſine culpa locatoris, debet ſibi fieri remiſſio mercedis pro rata, ut dictis iuribus: & iſta opinio uidet̄ conſona iuri & æquitati: nā aliàs dictus conductor non poſſet percipere uinum; quia uinea eſt deſiccata, uel nō poſſet percipere oleum; quia oliuæ ſunt deſiccatæ, & nihilominus ſolueret olium, uel uinum de ſuo proprio, quod abſurdum vr̄, & locator lucraretur cum iactura conductoris, contra l. nā hoc natura. ff. de condi. inde. & contra veriſimilem intentionem par-

117 tium. l. ſi quis nec cauſam. ff. ſi cer. pet † Non ob. c. pp ſterilitatē cum aliis concordantiis in contrarium allegatis; quia loquitur in ſterilitate contingēte in fructibus, non autem in caſu fortuito veniente in re locata, cuius cauſa conductor non poteſt ea vti in totum, aut in partem, in quibus eſt ratio diuerſa & diuerſa iuris diſpoſitio. Non ob. ꝙ pro modico damno non fit remiſſio; quia fateor, ſed in caſu noſtro non eſt modicum damnum, immo magnum, licet non tale quale requiritur, ut fiat remiſſio,

118 qn̄ ſolū ſterilitas uenit in fructibus. † Non ob. l. ſi uno. § cū quidam. ubi propter exiguitatem fructuum non debet fieri remiſſio mercedis; quia id ꝓcedit, qn̄ ſterilitas venit in fructibus, quo caſu propter exiguitatem fructuum perceptorum nō fit remiſſio mercedis, niſi qn̄ eſſet ſterilitas fructuū, de qua ſupra dictū

119 fuit: vt ibi dicit gloſ. † Non ob. ea. l. §. item alio quia ibi loquitur in uetuſtate uineę, quam colonus tenebatur propagare, ut ibi dicit glo. aliàs eſt in culpa colonus, & non conuenitur de ſua culpa; quia non propagauit, prout tenebatur, ut reportet commodum, ut ibi dicit gl. nos autem loquimur in uinea deſiccata ca-

120 ſu ſine culpa coloni. † Non obſt quod dicit Bald. in d. l. licet, ꝙ ſi non recolligitur frumentum & colligitur oleum, ſuppletur in oleo, ut non dicatur ſterilitas, & ſic non fiat remiſſio mercedis; quia id procedit, quando ſterilitas uenit in fructibus non in re locata: quia eo caſu ſi non recolliguntur fructus in uno fundo, ſi recolligitur in alio, uel non recolliguntur frumenta, tamen recolligitur oleum, fit ſuppletio: quia omnes ſunt fructus unius, & pro uno fructu habētur omnes: ut d. l. diuortio § quod in ſementem. Nos autem loquimur, quando caſus fortuitus uenit in re locata, ex quo conductor non poteſt uti frui re locata; immo patitur incommodum & damnum; quia licet ſit abſq́; culpa locatoris, ſiue ueniat in parte rei, ſiue in tota re, fit remiſſio mercedis pro rata, dummodo non ſit modicum damnum: quia de minimis non curat prætor: ut ſupra concludit ergo, ꝙ ſi eſt deſiccatum oliuetum modo prædicto, debet fieri remiſſio olei ꝓ rata. Si eſt deſiccata uinea, debet fieri remiſſio mercedis uini pro rata, ſaluo tamen uerior iudicio.

121 † Trigeſimooctauò quæro, ſcholaris fecit impenſam in infirmitate uel funere alterius ſcholaris ſui ſocii, ueniunt parētes & repetūt libros ab iſto ſocio. Quæritur, an cogatur reſtituere nō ſatiſfacto ſibi prius de expenſis. Bal. ponit hanc quæſtionem in l. in reſtituendo. C. de petitione hæreditatis. & dicit quòd nō,

SVMMARIVM.

1 *Societate finita adminiſtrationis ratio reddi debet.*
2 *Rationem geſtionis reddere debet qui geſſit, & prius conueniri debet.*
3 *Socius qui exegit alteri ſocio qui non exegit communicare tenetur.*
Rationes reddere eſt non ſolum libros rationum edere, ſed reliqua in medium proferre.
4 *Rationum reddendarum appellatione ſcrupuloſa etiam inquiſitio venit.*
5 *Ratio-*

5 *Rationum redditio quid in ſe continere debeat.*
Feneratori dicenti ſe non feciſſe libros rationum non creditur.
6 *Actio pro ſocio eſt bonæfidei, & ideo in litem iuratur.*
7 *Ratio ſi reddatur in cartis & non in codicibus dolum preſumptum edentis oſtendit.*
8 *Sacramento edentis rationes quando credatur.*
Ratio quomodo edi debeat.
Codices quandoque calendarij vocantur, & quare.
Proteſtatio non ſufficit, vbi factum exigitur.
9 *Libris an ſit ſtandum in totum. ſi ſocius partem approbat, an verò ſcripturę librorum pro parte acceptare poſſit, & pro parte non.*
Ratio ſi alicui reddi debet, debet illi admitti ad probandum contrarium eius, quod ſcriptum eſt.
10 *Socij librum rationum de datis & receptis facere debent, & quomodo ei credatur.*
Literas acceptans in eis contenta facere videtur, ſecus ſi non receptet.
11 *Mercator recipiens pecuniam ad dimidiam lucri & damni à dante ante annum moleſtari debet.*

Circa duodecimam partem principalē quis rationem geſtionis reddere teneatur.

1 † Dic, ꝙ non eſt dubiū, ꝙ inter ſocios finita ſocietate ratio adminiſtrationis reddi debet, vt per Bal. in l. tādiu. C. pro ſoc. & in rub. eo. tit. & in l. j. C. vt act. ab hære. & contra hæred. & l. act. verſ. Labeo. ff. pro ſo. ad hoc, vt appareat qualiter ſit geſtum, & quantum ſit lucrum, & quātum damnum, ſicut in tutorem dicimus, vt videatur ratio geſtionis, vt per hoc appareat, qualiter geſſerit, & ad quid teneatur pupillo, & verſa vice ad quid teneatur pupillus tutori. j. ff. de tut. & ra. diſtra. l. j. ff. de contraria ac. tu. Euētus enim iſtius cauſæ, qua petitur ratio geſtionis adminiſtrationis ſocietatis aliis examinandis dabit initium, vel negabit, cum per hoc appareat, an aliquid ſit reſtituēdum vel ſimile. de elec.

2 c. ſi forte. in 6. † Et dic, ꝙ ille, qui geſſit rationem geſtionis reddere debet, & ille prius debet conueniri, vt dicit gl. in l. creditor. §. duobus. ff. man. & in ſimili dicitur in tutoribus. l. j. C. de tranſa. & per gl. in l. ex perſona. C. de proba. quæ enim in tutoribus dicuntur, & in priuatis adminiſtratoribus intelliguntur ſecundū Petr. de Peruſio in conſi. quod incipit, non poteſt allegari ſuſpectus. in 12. lib. conſiliorum. char. 177. & hoc modo forte intelligitur tex. in l. verum. §. ſi cum tres. ff. pro ſo. vide Spec. in titu. de iudi. § ſequitur. ver. quid ſi & vi. l. qui portio. § procurator. ff. de procu. Item ſi ſocii vnum cōem maſſarium ſiue ſancellum conſtituerint, is pro rata ab omnibus ſociis conueniendus eſt: vt d. §. ſi cum tres. & l. actione. § ſi cōis pecunia penès aliquem ſocio

3 rum ſit. † Item ſi vnus ex ſociis exegerit partem ſuam, alter verò ſocius ſuam exigere nō poteſt; quia ſancellus, ſiue maſſarius non eſt ſoluendo propter æqualitatem ſeruandam, tenetur ſocius, qui exegit partem, quam recepit, cōicare: vt d. § ſi cum tres, quia non eſt æquum, ꝙ vnus ſocius conſequatur plus vel minus quàm alius. l. ſi non fuerint. ff. pro ſoc. Et ad euidentiam huius 12. partis principalis præmittendum eſt, ꝙ ſocius ſo. de geſtis. & adminiſtratis per eum tenetur reddere rationem. ff. de eden. l. quædam ſunt perſonæ. in princ. reddere autem rationes eſt non ſolum libros rationum edere, ſed reliqua in medium proferre, hoc dicit tex. in l. boues. ff. de verb. ſignifi. §. fin. ff. de condi. & demonſt. l. qui ſub conditione reddendarum rationum. & l. cum ſeruus. ff. de manu te. l. ſi ita fuerit. § ſi verò. & l. qui filium impuberem. § item quęſitum. de tute. & ra. diſtra. l. j. §. officio. de fideicom. lib. l. Thais. §. ſorore. §. Stichus & Damas. & §. Titius ſticho. & l. ſi pater duos. §. Sticho. & ff. de ſtatulib. l. ſi ſtatulibera petit. § fi. & l. ſeruus ſi cohæredi. §. Imperator. & l. ſticho libertas. §. ſi ſeruus teſtamento. & ff. de condi. & demonſt. l. ſi cui libertas. & ff. de libe. leg. l. nō ſolum §. is qui rationes. & l. fi. §. inter certam.

4 † omnes enim prædictæ leges dicunt, ꝙ nomine rationum reddendarum continentur, & certè etiam ſcrupuloſa inquiſitio cōtinetur, niſi remiſſa ſit. ff. de leg. j. l. ſi ſeruus vetitus. Ponderandū autem eſt, quæ & quales proferendæ ſint, & qualiter ratio reddi debeat, & an ſi non proferantur ſcripturæ, poſſit in litem iurari. Et circa primum ponderandi ſunt tex. dictarum legum: nam in l. cum ſeruus. dicitur, ꝙ proferēdæ ſunt rationes, quomodo proferri ſolent, id eſt offerendæ, legendæ, explicandę, computandę, quæ probè, vel improbè referantur, rectè, vel nō rectè accepta, vel data. Sed in l. qui ſub conditione dicitur, ꝙ qui tenetur reddere rationes, docere debet, fidem conſtare de omnibus, quę ab eo geſta ſunt: at in l. cui libertas. dicitur, arbitrium à conſulibus dandum, qui inſtrumēta videat, rationes calculet & approbet, vel damnet. Porrò in d. l. ſi ita fuerit, dicitur. volumina rationū reddātur: ſed in l. qui filium dicitur, ex bono & æquo rationem reddat, quam bonus paterfamilias reciperet. At in l. ſi pure. dicit tex de ſingulis inſtruere. ſed in §. Stichus & Damas. dicit cōtineri omne quoquomodo actum fidemq́; reſpicere: ſed in l. ſtatulibera penè. §. fi. dicit volumina rationum reddenda, & percū-

5 ctandas examinandas, & ſciendas rationes. † Et breuiter omnis redditio rationum in ſe bonam fidem habere debet, necnon ſolertiam & diligentiam, quam natura actus deſiderat. In quo etiam inſpicitur cōſuetudo tam generalis q̄ ſpecialis, verbi gratia ſi fęnerator, puta dicit ſe non feciſſe codicem rationum, ſed oſtendit quaſdam cartulas, ſeu foliatia, non eſt ei credendum: quia tacitè videtur ei mandatum, ꝙ conficiat codices, & quia ita ſe habet conſuetudo: vt not. Iaco. But. in l. j. C. de eden. fa. c. j. de vſu. in cle. & ar. ff. de pign. ac. l. vel vniuerſorum. vnde occul-

6 tare præſumitur codices rationum, qui eos non edit. † quapropter in actionibus bonęfidei, ſicut eſt actio pro ſoc. & ſimiles, iuratur in litem, arg. ff. de admit. tu. tutor qui repertorium. & hęc ſunt verba Iaco de Are. in l. j. §. officio. ff. de tut. & ra. diſtra. ſuper verbo edere. vbi ſic ait. pro hoc ſupra de admi. tu. l. Lucius. § tutelæ. ſic & à quolibet adminiſtratore ipſe liber debet edi: vt ff. de lib. leg. l. j. §. inter certam. & ff. de manu. teſt. l. ſi ita fuerit. aliàs ſi non facit, tenebitur ad intereſſe declarandum per iuramentum in litem: vt ſupra de admi. tu. l. tutor qui repertoriū Iac. de Are.

7 † Ex his igitur apparet concludendum ſuper punctis præmiſſis, ꝙ editio facta in cartis foliatis, & non in codicibus rationum: vt fieri aſſolet, & debet, dolum præſumptum edentis oſtendit. Ideo ꝙ ſi codices rationum non edit, vt aſſolent confici, & debent iurare in litem, vt patet ex prędictis manifeſte. De calculatis autem & liquidatis partes iudicis ſunt, vt cogat debitorem ad ſoluendum: vt ff. de ſtatulib. l. ſtatuliber rationum. & ita debet vir bonus arbitrari, cui committitur iſta diſcuſſio, nec perfunctoriis ſcripturis, ſed codicibus ſolenniter & more conſueto confectis eſt danda fides: vt ſupra pleniſſimè probatum eſt.

8 & facit. C. de dona. l. ſi quis pro redemptione. † Eſt verum, ꝙ de quibuſdam minutis & leuibus iuxta qualitatem perſonæ poſſet credi ſacramento edentis, ſed non de grauibus & ponderoſis: vt not. per gloſ. & Docto. C. de iur. deli be. l. fin. § in computatione. extra de accuſ. c. qualiter & quando. & eſt expreſſum in d. l. qui ſub conditione. Illud notiſſimum eſt, ꝙ ratio edi debet à capite cum diebus & conſulibus. ff. de edend. l. argentarius. §. edi. & l. ſi quis ex argentariis. § rationem. & l. j. § rationes. & l. prętor. in princip. & quia conſueuerunt in talibus codicibus rationum apponi calendæ in ſingulorum menſium initio, ideo dicti codices quandoq́; vocantur calendarium: vt ff. ſi cert peta. l. eius qui in Prouincia. in princip. porrò proteſtationes factæ in contrarium nihil operantur; quia factum vbi exigitur, non ſufficit proteſtatio: vt not. Bart. in l. prætor. §. ſi quis paratus. ff. de no. oper. nunc. non igitur ſufficit proteſtari, niſi omnes libri totius geſtionis proferantur in medium, & quòd veritas ſine vlla calumnia poſſit apparere: vt ſupra latiſſimè probatum eſt, plene itaque & ex fide ratio reddi debet. ff. mand. l. creditor. §. Lucius. & ita conſuluit Bald. & incipit conſi. In nomine domini. ad euidentiam præmittendum.

9 † Primò quæro, utrum ſit ſtandum ſcripturis librorum in totum, ſi ſocius approbat partem, an uerò poſſit ſcripturas librorum pro parte acceptare, & pro parte non. Et uidetur; quòd in totum debeat acceptare. ff. de adminiſt. tuto. l. cum quæritur. In contrarium uidetur, quòd poſſit acceptare acceptanda: ut ff. depo. l. Publia. §. fina. ff. de liber. leg. l. Aurelius. § idem quæſiit. dicunt Doct. quòd circa idem capitulum uel connexum oportet, ꝙ acceptet totum, uel totum repudiet. Sed ſi capitula ſunt omnino ſeparata & diuerſa continentia, poteſt unum acceptare, & aliud repudiare, niſi iam acceptauerit, uel approbauerit totum codicem rationum; quia tunc tenetur acceptare id quod approbauit: ita no Cyn. C. de confeſ. l. unica. in 14. q. & C. de dona. ante nup. l. 2. & Bart. in § idem quęſiit. Sed ego non recedo à text. quia quando pro parte aſſentit ſcripturæ & pro parte non conſentit in rationibus reddendis, iudex debet extimare & conſiderare uerisimile: ut d. l. Publia. §. fi. & debet ſubtiliter inquirere ueritatem, ar. C. de ſent. quæ pro eo quod in l. j. Si autem non poteſt apparere iudici per alias coniecturas, debet conſiderare qualitatem ſcribentis. ff. de eden. l. ſi quis ex argentariis. §. 2. & ſi ſit bonus uir, & ſionæ famæ, & quantitas non ſit nimis magna ſtabit ſacramento ſuo: ut C. de do. l. ſi quis pro redemptione, & not. C. de iur. deli. l. fi. §. in computatione. & in c. qualiter & quādo. de actio. & in l. omnes. §. à barbaris. de re mi. in dubio autem ſtandum eſt diſtinctioni prædictorum, ſcilicet, ꝙ aut eſt unum capitulum, aut plura inſeparabilia: & tunc non poteſt pro parte approbari ſcriptura, & pro parte non, ſed in diuerſis locum habet ſeparatio. Ex his etiam concluditur, quid ſit in dubio, tamen ſi ille cui debet reddi ratio, uult probare contrarium eius quod ſcriptum eſt, debet admitti ad probandū: ut d. §. idem quęſiit. & ita conſuluit Bal. in conſi. quod incipit. in Chriſti nomine amen. cum duæ ſunt ſocietates.

10 † Secundò quæro, de ſcripturis ſociorum? Dic, ꝙ iſti dn̄t facere codicē rationū de his, quæ fiunt per eos de datis & ſuſceptis. ff. de eden. l. quædam. in prin. quorum ſcripturis inter ſeipſos ſocios, ſi ſunt uerisimiles, creditur, & nō eſt dubium, ꝙ cōtra ſcribentē creditur, ſed ēt pro ſcribente in his quæ ſunt connexa & ſubordinata & verisimilia, arg. ff. de po. l. Publia. §. fi. & hic totum relinquitur arbitrio iudicis: vt ſentit do. Nico. de Mar. & tenet Bal. in rub. C. de fi. inſtru. ver. ſequit̄ videre de ſcripturis ſociorū,

& ibi etiam de literis transmissis de vno ad alium; quia qui acceptat literas, videtur fateri esse verum, quod continetur in eis, secus si non acceptat: vt l. Publia. §. fi & l. si filius. ad ma.

11 † Tertiò quæro, mercator recepit pecuniam ad dimidiã lucri & damni, demum molestatur à dante: quia vult videre rationẽ omni mense, an possit cõpelli. & dico ꝙ non ante annum. text. est singu. l. neminem. C. de suscep. & archa. lib. 11. quem ad hoc alle. Lud. Pont. in suis singularibus, in litera M.

S V M M A R I V M.

1 *Præscriptio an currat contra ius reddendi administrationem.*
2 *Ratio sociorum quando reuideri debeat.*
3 *Termini fundorum vicinorum qui steterunt per 30. annos non turbati si turbentur, an actio moueri possit.*
Diuisio an peti possit per alterum eorum, qui in communione per 30. annos steterunt.

1 Circa decimamtertiam partẽ principalem, an & quando iuri reddendi rationem administrationis præscribatur. Dic ꝙ cum actio pro socio, vt reddatur ratio administrationis, nõ sit nata durante societate, sed demum ea finita. l. tandiu. C. pro so. l. act. ff. eo. & per Bald. in d. l. tandiu. & in l. j. C. vt ac. ab hæred. durante ipsa societate nõ incipit currere præscriptio, sed demũ ea finita. nec potest obiici, cur non renunciauit, ex quo renũciare potuit, fm Glosam in l. j. C. de an. ex. in ver. pro socio. ibi durãte societate, idem voluit Bal. in l. in rebus. C. de iur. do. & l. quo. C. de precib. Imperato. offeren.

2 † Primò quæro, qñ ratio sociorum debeat reuideri? Dic ꝙ de anno in annũ amicabiliter, non dico dictato iudicio; quia tunc solueretur societas: vt d. l. ac. secundum Bart. Ita not. ff. pro so. l. Mutius. nisi aliud in pactis eorum caueatur. Tu dic secundum Bald. in rub. C. eod. ꝙ ratio reuideri debet, quãdocunq; sine calumnia petitur: vt no. C. eo. l. tandiu. quod satis placet: quia multotiens expedit societati intentare actionem pro so. etiam durante societate ad alium finem quàm ad diuidendum: vt dicetur infra proxima parte principali, & habetur per Bal. in d. l. tãdiu. puta si petitur, vt reddatur ratio administrationis durante societate, vt socius, qui administrauit, conferat in cõmuni corpora societatis reliqua, & sic patet, quòd non fuit intentata ad videndum, sed ad conferendum.

3 † Secundò quæro, habemus duos fundos vicinos, termini steterunt 30. annis non turbati, postea turbantur, quæro, vtrum ista actio possit moueri. Respondeo sic; quia actio finium regũdo. non potuit prius apponi pro finibus dirigendis, cum fines starent, vt debeant, nunc autem incipit nasci, ergo nunc incipit præscriptio secundum Iaco. Butr. in l. fi. C. fin. re. Similiter quæstio fuit formata in actione communi diuidũdo. Quidam steterunt in cõmunione per 30. annos, vnus istorum vult postea petere diuisionem, quæritur, nunquid possit. glo. dicit ꝙ non in l. fi. C. cõi diui. Sed veritas est in contrariũ; quia non est verum, ꝙ sola cõmunio pariat aduersarium, nisi quis faciat se aduersariũ contradicendo diuisioni. Item cum vterq; possideat pro indiuiso, contra possidentem non currit præscriptio. Item cum per pactum nõ possit fieri, ne perpetuo diuidatur, nec potest fieri per præscriptionem. Item præsciptiones sunt introductæ ad lites tollendas, modo si per præscriptionem induceretur perpetua communio istud nõ esset litem tollere, sed augere, quas materia cõmunionis solet excitare. Item communio & possessio pro indiuiso est causa actionis producendæ, ergo non debet esse causa eius tollendæ. Ex quibus rationibus & aliis quæ possent adduci, vera conclusio est, ꝙ vtroq; possidente non currit præscriptio, sed altero tantum possidente, ille bene potest præscribere 30. annis, secundum Bald. in d. l. fi. C. fi. re.

S V M M A R I V M.

1 *Actio quæ in socios competat, quando vnus ab altero conuenitur, & ad quid competat.*
Actio pro socio an durante societate competat.
2 *Actio pro socio ad quæ intentetur.*
3 *Actio pro socio actionem legis Aquiliæ tollit.*
4 *Socius quando furti teneatur.*
5 *Actio pro socio contra socium datur: vt patiatur me vti re ad illum vsum, cuius gratia apta est.*
Actio contraria pro socio an reperiatur.
Actio vtilis pro socio quando detur.
6 *Actio directa pro socio vt competat, quæ requirantur.*
Actio vtilis pro socio quando inter scholares locum habeat.
7 *Socio an liceat agere actione pro socio contra vnum socium coram vno iudice, & contra alium socium coram alio iudice.*
8 *Actiones duæ pro socio an competant, quando sunt duæ societates distinctæ.*
9 *Societatem nouam, nec rem nouam faciunt ea, quæ veniunt ad consumationem inchoatorum.*
10 *Capitale positum per vnum ex socijs quando non est liquidum, an possit peti stante pacto facto cum eo, qui operam posuit; vt illud quandocunque repetere possit.*

1 Circa decimamquartam partem principalẽ † quæ actio competat in socios, & quando vnus ab altero cõueniatur. Dic, ꝙ inter socios competit actio pro so. & actio cõi di. ff. pro soc. l. pro so. arbiter §. fi competit autem actio pro soc. aliqñ ad collationem faciendam: vt infra dicetur, & in hoc habet cõtrariam naturam cum actione fa ercis. vel cõi di. Illæ enim proponunt vt cõia diuidantur: hæc autem proponitur, vt proprium cõicetur; nonnunquam enim competit actio pro so. durãte societate. ff. pro so. l. actione. §. nonnunquam. qui §. non est specialis in vectigalibus, sed generalis: quia gratia exempli fuit ibi dictum de vectigalibus, secundum Ros. & Io. And. in addi. Spec. in tit. de iudi. §. generalia. ver. item societas. qui dicunt, vbicunque socius in societate non contulit, quod debuit conferre, siue sit pecunia, siue factum siue opera agitur actione pro so. vt conferat, quæ societate durante competit: vt hac. l. cũ duobus. in prin. §. Papinianus. & §. item ex facto. §. idem Papinianus. §. idem respõdit. §. si quis societatem & §. item Mela. & §. item si in communem riuum. §. si quis ex sociis. fm eos. Si tu opponis, actione pro soc. distrahitur societas: vt d. l. actione. in princ. Responde, 2 † actio pro so. ad plura intentatur, aliquando vt compleas, quæ debeas complere in societate, & tunc competit durante societate: vt dictum est, aliquando vt societatem dissoluamus, & quæ sunt cõia diuidamus, & tunc non competit nisi dissoluta societate: & sic no. ꝙ vna & eadem actio operatur duos ꝯtrarios effectus, non tñ circa idem, vt aliàs in actione ex empto, quæ datur ad firmandum contractum venditionis, qñ ego emptor peto pretium: aliqñ datur ad distrahendum emptionem, qñ actum fuit, vt dissoluatur. ff. de act. emp. l. ex empt. §. is qui vina. & sic discite sanari, per quẽ didicistis amare, vna manus vobis vulnus opẽq; feret. fm Ros. in libellis suis, in tit. si aliqui societatem faciunt. §. si aũt quæris, vtrum actio pro so. Itẽ si impendam in rem cõem ago pro so. vel cõi diui. sed si pp societatem profectus expẽdã, agam pro so. non cõi diuid. quia in rem cõem non impendo. Item agi potest pro so. vel cõi di. contra socium, si ex re cõi percipiat. l. pro so. arbiter §. fi. ff. pro so. vel damnum in eam det, vel per fallaciam, vel dolo admouit rem cõem, vel eam celãdi animo contractæ, pro dãno tñ agi põt. l. Aquilia, & pro furto põt 3 agi furti actione ad pęnam dupli vel quadrupli. † Colligitur autem actio. l. Aquiliæ per actionẽ pro so. & ecõuerso, quia vtraq; actio respicit rei persecutionem sicut & actio cõi di. vel condictio furtiua, non autem ita in actione furti; quia illa continet pęnam tñ, vnde nec ista per illam, nec illa per istam tollitur. Idẽ seruatur in actione mandati & furti competentibus contra procuratorem meũ, sed & idem, vbicunq; concurrit actio furti cũ actione bonæfidei. verbi gratia cum actione tutelæ ꝯ tutorem meũ, vel cũ actione locati ꝯ colonum meũ: vt ff. pro so. §. si tecũ. & l. rei cõis & l. sed & si ex cã. j. rñso. & §. j. & l. sed nihilominꝰ. & l. si hoc. & l. actione. & l. cũ duobus. §. si quis ex sociis. ff. pro so.
4 † illud notandũ est, ꝙ socius ita demum tenetur furti, si probaẽ apertè de dolo malo ꝯxisse rem cõem, & sanè plerunq; credendũ, cũ qui pro parte dñs est, iure suo potius vti q̃ furti consiliũ inhire, vel plagiũ serui cõis amittere. ff. pro so. l. merito. Itẽ datur actio pro so. ꝯ sociũ, vt patiaẽ me vti re cõi ad illum vsum, cuius gratia aperta est, & ecce semipedes contulimus inter nos, vt ibi parietẽ ędificaremꝰ ad onera nostra sustinẽda, si ędificato pariete me immittere non patiaris, pro so. teneris, ideoq; & si aream cõem emimus, ne luminibus nostris officereẽ, & tibi tradita sit, nec mihi præstas, qđ conuenisti, teneberis pro so. ff. pro so. l. cũ 5 duobus. §. item Mela. † sic & ecõtra agiẽ pro so. ne fiat in re cõi illud, cuius gratia non est cõperta, vt mortui illatio. ff. pro so. l. si fundus. vbi daẽ hæc actio socio & hæredibus eius cõtra socium & eius hæredem, & est directa ab vtraq; parte. insti. de pę. te. li. §. ex quibus. nec enim reperitur ꝯtraria, sicut in depositi actione, quod ideo est: quia aliud est officium deponentis, & aliud depositari, & in actione mandati & similibus. Cæterum hic non magis est vnus socius quàm alius, uterq; ad idem tendit. i. ad lucrandum vtriusque est idem officium. vnde hic non magis dici potest vna directa quàm alia. & ideo vtraque dicitur directa; quia nulla est contraria, non quia vtilis actio pro soc. quandoque nõ detur, datur enim inter cohabitantes. ff. de his qui deie. vel effu. l. j. §. fi. & l. 2. 3. & 4. sic & cum contraheretur cum procuratore meo societas vtilis ex eius contractu, sicut & aliàs mihi daretur actio. ff. de act. emptio. l. Iulianus §. si procurator. secundũ Azo. 6 in sum. C. eo. circa fi. † & no. ꝙ ad hoc vt actio pro so. directa cõpetat, requiritur, vt societas contrahatur ad vsum commodiorem, & quęstum vberiorẽ: nam in ea industria vnius socii multum confert; quia propter eum fit commodior vsus alterius, & quæstus vberior, & sæpè habetur ratio lucri & damna: hæc probantur. ff. pro soc. l. si non fuerint. §. ita coiri, & §. fi. l. Mutius. vtilis enim actio pro soc. quandoque locum habet inter scholares, & inter aliquos in eodem cęnaculo simul habitantes; quia non contrahunt societatem ad commodiorem vsum & vberiorem quæstum, est tamen societas inter eos, & ideo vtilis locum hẽt. ff. de his qui deic. vel effu. l. perceptione, per quã l. Azo, & Odo. determinauerunt quæstionem, quæ quandoque inter scholares contingit, quando vnus forte communicare nõ vult quod debet, vel facere duodenam, immo etiam plus dixerunt, ꝙ si scholaris in eadem domo vel camera turbat alium, vt studere non possit, compelli potest per vtilem actionem desistere; cũ enim hæc actio bonęfidei sit, & in ea veniunt illa, de quibus nõ actũ, neque cogitatum est. extra de cau. pos. & proprie. c. ecclesia. ff. de iudi. l. solemus. alii tamen dicunt, quòd hoc casu locum habet actio ex conducto contra dominum, vt ipse ex locato agat contra illum impedientem, ꝙ ab illo impedimento cesset. ff. lo. l. cũ in plures. §. inesse. ff. ad l. Ro. de Iac. l. 2. fm Spe. in tit. de iudi. §. generalia. versi. hoc etiam not. & Ros. in titu. pro so. in prin. fa. ff. si ser. ven. l. sicuti. §. Aristo. ibi. sed Mutinensis.

7 † Primò quæro, an in actione pro so. inter plures socios liceat socio agere contra vnum socium coram vno iudice & ꝯ alium socium coram alio iudice. Dic ꝙ non l. j. ff. de quibus re. ad eun. iu. e. fm Pet. de Peru. in c. j. de causa pos. & proprie. vbi vide.

8 † Secundò quæro, duæ sunt societates distinctæ, & distinctis temporibus, an competant duæ actiones pro so. vel vna. Dic ꝙ competunt duæ, maxime quando in secunda societate esset adiunctus nouus socius; vna enim actio competit pro prima societate, & pro ratione eius reddenda ab eo, qui societatem administrauit, alia pro secũda, & sic deinceps, quotiescunque prima societate finita inchoetur noua societas, multum enim refert, an in eadem societate duret, an noua inchoetur ff. pro so. l. si qđ. 9 §. si filius. ff. de preca. l. sed si manente. vbi est notandum. † ꝙ ea quæ veniunt ad consumationem inchoatorum nõ faciunt nouam societatem, nec rem nouam, sed ea quæ pertinent ad nouum negocium faciunt rem nouam. ff. de neg. gest. l. nam & Seruius. §. si viuo. ff. de admini. tut. l. Titium. §. altero. ex hoc apparet, vtrum ea quæ gesta sunt finita societate pertineant ad actionem pro so. vel ad actionem neg. gest. qa si omnino noua sunt, pertinent ad actionem neg. gest. mortuo socio, & non ad actionem pro socio.

10 † Tertiò quæro, quidam posuit in societate centum & alius posuit operam, conuenit, ꝙ ille, qui posuit pecuniam, qñcunq; vult, possit eam repetere, modò facit dubium in hac qõne; quia non vr̃ liquida quantitas capitalis, quam posuit iste, qui posuit pecuniam, & nunc eam repetit, cum ratio non sit reddita, nec appareant, quæ sint reliqua, & in societate potest esse lucrum & damnum. l. cum duobus. §. quidam sagariam. ff. pro socio. Respondeo, immo est certum ex inspectione instrumenti societatis, nisi probetur damnũ: nã non præsumitur damnum, nisi probetur factum. C. de sen. quæ sine cer. quan. l. 2. & ibi not. Bald. in consi. suis, de quo latius in 8. part. princip. in 41. q.

S V M M A R I V M.

1 *Socius an socio insolidum teneatur.*
2 *Socius ponens pecuniam in societate debet facere, quòd socius, qui operam ponit, renuntiet beneficio, ne conueniatur, inquantum facere potest.*
3 *Aes alienum in actione pro socio non deducitur, nisi ex societate debeat.*
Beneficium, ne quis condemnetur, nisi in quantum facere possit, est personale.
4 *Fideiussor qui facere debeat, vt beneficio principalis vti possit.*
Frater si a fratre conueniatur, non habet beneficium, ne conueniatur, nisi inquantum facere possit.
5 *Beneficium, ne quis conueniatur &c. in societate conuentionali locum habet, secus in incidenti.*
6 *Facere quis dicatur, quominus facere possit.*
7 *Socictas si contracta sit ad certum tempus & dati fideiussores, & post tempus renouata est, fideiussores de gestis post renouationem non tenentur.*
8 *Societas est contracta inter Lucam & Franciscum, pro Luca fideiussit Sempronius, quæritur ad quid, quatenus & quando dictus fideiussor teneatur.*

1 Circa decimamquintam & vltimam partem principalẽ, † qualiter socius socio teneatur. Dic ꝙ in condemnatione facienda est discretio adhibenda, ne insolidũ condemnetur, sed inquantum facere potest, considerato tempore rei iudicandæ, nisi dolo suo, vel pacto id beneficium amiserit. lege verum. in princip. ff. pro soc. quia dolus omnem honorem excludit. l. j. C. vbi se. vel cla. & intellige, ꝙ socius condemnatur inquantum facere potest deducto ne egeat, considerata ętate eius qui conuenitur, fm glo. in versi. a socio. in d. l. ve2 rum. & Cy. ibi. † Cautela tamen est, vt facias socium, de quo dubitas contrahere secum, renunciare huic beneficio, ne conueniatur inquantum facere potest: sed insolidum, quod no. tu, qui ponis pecuniam in societate, vel das animalia ad soccitam rusticis: vt d. l. cum duobus. §. si in coeunda. quia communiter nõ habent vnde viuant, sed vr̃, ꝙ istud pactum, vt quis insolidum teneatur, non valeat; quia ex eo infertur, ꝙ valeret pactum, vt qs non possit cedere bonis, cuius contrarium consuluit Ricar. Malum. per gl. in auc. immo. C. de act. & ob. in gl. fi. in fi. nam quemadmodum cessio bonorum operatur, ne quis detrudatur in carcerem: vt l. j. C. qui bo. ce. po. quia si renuntiaret, & renuntiatio teneret, cogeretur quis stare in carcere, ꝙ stare est species seruitutis secundum ipsum Ricar. eodem modo videtur in pacto, ne quis conueniatur inquantũ facere potest, sed insolidum teneaẽ. Sed Petrus de Bel. Perti. in d. auc. immo. dicĩt oppositum; quia licet in carcere stet, tamen non seruit. d. auc. immo loquitur de eo quẽ seruire oportet. pro quo facit. l. fin. in fi. de his quæ in frau. cre. vbi dissipans bona sua per fraudem, licet bonis cedat, in nullo releuatur, quin pro debito detrudatur in carcerem. facit. d. l. verum. in prin. & in §. hoc quoque. & l. nemo. §. illud quæritur. & l. si vnus. §. fi. ff. pro so. vnde sicut lex quandoque hoc disponit, ita videtur posse disponi per actum ęquiparando potentiã legis & pacti. C. de decre. decu. in rub. lib. 10. ff. de pac. l. quod di3 ctum. secundum Ange. in d. auc. immo. † Item intellige, quòd in actione pro so. non deducitur ęs alienum nisi ex societate debeatur; vt d. l. verum. in versi. id quod facere socius potest. Item huiusmodi beneficium tantum ipsi socio cõceditur, nõ autem patri, fideiussori, vel extraneo hæredi, cum sit personale, & per ꝯñs non transmissibile, vt probatur in d. l. verum. l. idem in duobus. §. fi. ff. de pact. & per Dy. in regula beneficium. de re. iur. in 6. & per Bal. in l. quia tale. eo. ff. solu. mat. datur tamen simplici defensori defensorio nomine, nec tunc a propria persona separa4 tur: vt d. l. verum. † vbi no. dicit Bar. ꝙ remedium est, vt fideiussor beneficio principalis vti possit, ꝙ denunciet principali, qui assumere poterit defensionem: & hoc beneficium, seu exceptionem allegare ex persona sua, ar. l. idemq;. §. generaliter. ff. mand. secundum eum in d. l. verum. & per Bal. in l. fi. C. de preci. impera offe. Item licet socius habeat beneficium, ne conueniatur, nisi inquantũ facere potest, & societas instar fraternitatis obtineat: vt d. l. verum. tamen si frater conueniatur a fratre, non hẽt istud beneficium secundum glo. ibi in verbo fraternitatis. ibi. respon5 deo, non ratione ibi per Cyn assignata. † Et attende, quòd istud beneficium habet locum inter socios, vbi esset contracta societas conuentionalis, secus si esset incidens; quia non conuentionaliter, sed incidenter coita est, secundum glos. in l. societatem coiri. ff. pro so. nam tunc habet locum dictum beneficium fm glo. prædictam in d. l. verum. fm do. Diony. de Perusio ibi, quod tene bene menti: nam ex hoc patet. ꝙ multis denegabitur hoc beneficium, vt dicit. d. glos. & ꝙ istud beneficium sit personale, tamen datur cõi filio fm gl. quæ incipit vt patronorũ. in d. l. verum. § j. autem. licèt aliter notetur in glo. in l. etiam. ff. sol. mat.

6 † Primò quæro, quis dicatur facere, quo minus facere possit, an is qui erogat bona sua in fraudem futuræ actionis, an & qui occasione acquirendi non vtitur, sed verius est de eo sentire pro cõsulem, qui erogat bona sua, idque ex interdictis colligere possumus, in quibus ita est, ꝙ dolo fecisti vt desineres possidere. l. nemo. §. illud quæritur. ff. pro so. vbi casus.

7 † Secundò quæro, ꝯcta est societas ad certum tempus, & dati sunt fideiussores, demũ post tempus renouata est, an fideiussores teneãtur de gestis post renouationẽ. Dic ꝙ non, casus est ad literam in l. si cum Hermes. C. loc. facit quod no. in l. fi. ff. de pac.

8 † Tertiò quæro, contracta est societas inter Lucam & Franciscum, pro Luca Sempronius fideiussit, modo quæritur ad qd, quatenus, & qñ teneatur dictus fideiussor. Respondeo ad id tenetur, ad quod tenebatur Lucas ipsi Francisco, quatenus verò & quando teneatur. Respondeo, ꝙ oportet prius reuidere rationem inter Lucam & Frãciscum de damnis, & lucris, si qua obuenerunt durante tempore societatis. & de omni gestione, & administratione facta per dictum Lucam ad hoc, vt appareat, quid gestum sit, & administratum, & an lucra vel damna obuenerint. & idem Lucas fuerit negligens in administrãdo vel nõ: his ergo sic liquidatis, & patefactis, apparebit ad quid teneaẽ Lucas Francisco, & per consequens apparebit, ad quid teneatur dicto Francisco prædictus Sempronius fideiussor. Non enim continet dicta promissio & obligatio facta Francisco per dictũ Sẽpronium certam quantitatem pecuniæ, sed certificandum ex post facto. Quod enim a principio erat incertum, ex post facto certificatur per redditionem rationis. l. j. de tute. & ra. distra. ff. de fideius. tuto. l. j. facit. C. de sent. quæ sine certa quãti. l. j. & 2. fm præclarissimum in vtroque iure lumen dñm Petrum de Perusio auum meum in consilio, quod incipit. visis pactis, conuentionibus & obligationibus in 16. lib. consiliorum, carta. 85.

FRANCISCI DE PORCELLINIS PATAVINI,

De duobus fratribus.

PRAEFATIO.

QVONIAM hanc materiam duorum fratrum comperio quotidianam & scrupulosam, licèt in ea Bart. & post eum Bald. scripserit, vt aliqua enucleentur in practica, hoc breue opusculum ordinare constitui. Tractatum istum in partes quatuor principales constitui diuidendum. Primò, de acquisitis per filium an veniant cum fratribus diuidẽda.
Secundò,

Secundò, de sumptibus pro eo factis, & diminutione facta per filium, vel propter filium, an veniant in parte ipsius filii imputanda. Tertio, quando alter frater vult alterum ab hæreditate excludere, ex quibus causis possit. Quartò, de quæstionibus inter fratres & sorores. Prima potest diuidi in duas partes: scilicet qđ prima de quæsitis in vita patris, secunda de quæsitis post mortē: & istę possent esse multæ partes, sicut possunt esse multa genera acquirendi. Similiter & secunda & tertia pars possent plures partes habere, prædicta ratione.

PARS PRIMA PRINCIPALIS.

De acquisitis per filium, an veniant cum fratribus diuidenda.

QVAESTIO PRIMA, Primæ partis principalis.

SVMMARIVM.

1 *Tanta est potentia legis, quanta hominis, & maior etiam.*
2 *Potestas legis facit, vt coniunctus pro coniuncto negocietur.*
3 *Plures loco vnius habendi, & quando secus § 6.*
4 *Quando emptum ex communi pecunia sit commune.*
7 *Vbi est vnitas, non debet induci duplicitas.*
8 *Variatio circa idem non admittitur. & 9.*
10 *Plures causæ connexæ ad eiusdem actus dispositionem tendentes loco vnius sunt habendæ.*
11 *Plures causæ finales ad vnicum effectum concurrant, dispositionem statim iudicabimus secundùm effectum ad quem tendunt, causa extrinseca non attenta.*
12 *Ex pecunia penitus aliena meo nomine emere, & vni soli acquirere possum.*
13 *Vbi competit ius ex causa vniuersali, res subrogatur loco pretij, & econtrà.*
14 *Quando vna res subrogatur loco alterius. eius iure vtitur & censetur.*
15 *Actio subrogata sapit naturam eius, in cuius locum subrogatur.*
16 *Æquitas dictat, quòd illud quod ex re alterius ad alium peruenit, debet ei restitui.*
17 *Lucrum, quod venit de vnius industria, non est de bonis alterius.*
18 *Mercatoris industria sibi soli debet prodesse.*
19 *Inter personas coniunctas de facili crescit discordia, & præcipuè inter fratres.*
20 *Discordiæ sedandæ.*
21 *Communio excitat discordias.*
22 *Artificij qualitas, super qua exercetur officium, est spectanda.*
23 *Homo vt super re disponit, ita res est, super qua disponit.*
24 *In quolibet actu inspicitur non disponens, sed id super quo disponitur.*
25 *Disponens super re aliqua inspicitur, non res ipsa tantùm.*
26 *Qui facit testamentum, inspicitur an facere possit.*
27 *Res equiparantur operæ, & econtrariò.*
28 *Ratione coniunctionis inter coniunctos præsumitur circa res donatio.*
29 *Æqualia iudicantur quæ parem obtinent potestatem.*
30 *Ex æqualis causæ concursu debet æqualis communio resultare.*
31 *Faciens in communi debet lucrum conferre.*
32 *Lucrum factum ex re aliena debet esse domino, non autem ipsius gerentis.*
33 *Filius tenetur operari patri sicut vxor viro.*
34 *Quæsitum à filio ex industrialibus est filij.*
35 *Quidquid percipitur occasione bonorum paternorum, debet communicari.*
36 *Emptum ex communi pecunia fit illius, qui habet partem in pecunia, licèt res sit empta nomine ementis, non autem nomine communi.*
37 *Sumptus facti per cohæredem iure communi veniunt imputandi pro rata.*
38 *Qui sentit onus, debet quoque sentire commodum.*
39 *Contra gerentem absentis & ignorantis negocia datur actio, & econtrà.*
40 *Gerens negocia aliena nihil inde lucratur.*
41 *Quidquid ex re alicuius ad alterum peruenit, id restituendum est.*
42 *Pecunia est corpus mortuum, quod non est considerandum, sed persona.*
43 *Lucrum siue compendium, & detrimentum factum ex re communi, debet esse commune.*
44 *Lucrum perceptum ex re hæreditaria debet esse commune.*
45 *Opera & industria magis consideratur quàm pecunia.*
46 *Ex perfecta charitate & ordinata quis sibi acquirit, non alijs.*
47 *Quilibet præsumitur velle lucrari.*
48 *Lucrum quod quis suo nomine facit, non communicat.*
49 *Quando plura concurrunt circa idem, attenditur magis potens.*
50 *In acquisitione lucri cum re & pecunia, aliena opera potentior est, quàm res.*
51 *Pecunia de facili in alium statum transfertur. Pecunia per solam administrationem consumitur. Ibidem.*
52 *Pro se habens plures rationes præfertur illi, qui pro se habet pauciores.*
53 *Qui in negociatione rem & operam ponit, duas causas ponit.*
54 *Potior debet esse conditio laborantis.*
55 *Peregrinando & per mundum eundo quis maxima incurrit pericula & labores.*
56 *Qui rem in esse producit, habet potiora iura in ea re.*
57 *Quilibet præsumitur velle vitare damna & onera.*
58 *Si quis petit id, cuius contrarium non esset petiturus, audientia debet denegari.*
59 *Inuito non quæritur beneficium siue lucrum.*
60 *Quælibet dispositio debet operari solum secundum intentionem agentis.*
61 *Sensus magis, quàm verba spectandus.*
62 *Dispositio certa & specialis in vno casu, contrarium inducit in eodem casu omisso.*
63 *Quòd si de lucro communicando inter duos fratres fiat expressa conuentio, tunc restringitur solum ad lucrum quæsitum ex opera vel quæstu.*
64 *Quæstus propriè dicitur, quia ex opera descendit.*
65 *Persona extrinseca non debet intelligi in contractu vltra personam contrahentis.*
66 *Factum non præsumitur.*
67 *In dubio debemus rem in propria significatione accipere.*
68 *Illud lucrum quod venit contemplatione personæ, non venit imputandum vel conferendum quasi aduentitium.*
69 *Idem operatur tacitum, quod expressum.*
70 *Expressa voluntate domini potest quis ex re aliena locupletari.*
71 *Precario retinens facit fructus suos. Idem in commodato.*
72 *Cautela, quando non apparet cuius nomine quid emptum sit.*
73 *In dubio tutor & curator præsumuntur ea quæ faciunt, facere nomine officij.*
74 *Tutor non tenetur facere negociationem, nisi ex præcepto testatoris.*
75 *Tutor tenetur pecuniam pupillarem conuertere in emptionem prædiorum.*
76 *Ea quæ tutor potest facere pro pupillo & pro se licitè, faciendo simpliciter, videtur pro se facere.*
77 *Prosequi & aggredi negociationem.*
78 *Emptum ex pecunia minoris, est minoris, quomodo intelligatur.*
79 *Iudex debet curare, ne vnus hæres tota commoda consequatur.*
80 *Patri quæritur possessio & dominium per filium, licèt fuerit delictum.*
81 *Socius communicat quæsita dolo.*
82 *Res in dubio debet in proprio sensu, non improprio intelligi.*
83 *Circa probationem duplex est dubitatio; vna est, quis probet, secunda est, qualiter probet.*
84 *An res donata sit cum fratribus communicanda?*
85 *An frater partem hanc, quam lucratur ex forma statuti ex dote, debeat cum fratribus communicare?*
86 *Causa immediata & proxima est consideranda.*
87 *Maritus lucratur dotem, debet tamen hæredes suos indemnes seruare ab illa dote.*
88 *Annuli & aliæ res datæ vxori quando conferantur.*
89 *Fructus aduentitiorum an conferantur.*
90 *An ea quæ filijs quæruntur iure primogenituræ, sint conferenda.*
91 *Quæ filijs viuente patre donantur, quando sint conferenda.*
92 *Quando vsusfructus sit conferendus.*
93 *Quando castrense peculium sit conferendum.*
94 *Pater dedit in vita filio pecuniam, an filius debeat conferre.*
95 *Donatio à patre facta filio in quibus casibus valeat.*
96 *Pater interponit filium in stipulatione, an animo donandi fecisse videatur.*
97 *Quando lucrum factum post mortem patris sit conferendum.*
98 *Pater consumpsit filii bona materna, vel alia aduentitia, an filio de communi sint reficienda?*
99 *Ex causa aduentitia nascitur obligatio efficax inter patrem & filium.*
100 *Filius quando habeat hypothecam in bonis paternis.*
101 *Quid obseruandum si pater vendidit bona materna, & filium hæredem instituit.*
102 *Quando pater teneatur ex contractu filij.*

FIlius ex pecunia paterna facit mercantiam, & facit lucrū: an sit præcipuum, an verò debet post mortem cum fratribus cōicare? Et licèt in hoc articulo Dd. paucis verbis se expediant: tamen exordiēdo ego adducam aliqua motiua pro vtraque parte, vt & practica & theorica satis constare possit. Et primo ꝙ debeat lucrū cōicare, probatur. Certum est, 1 quòd † potentia legis tanta est, quanta est potentia hominis, & maior. l. non impossibile. ff. de pac. l. testamento & qđ ibi notat. ff. de hæred. institut. C. de com. de leg. l. j. C. de rei vxo. actio. l. j. in prin. C. qui pot in pig. hab. l. assiduis. de fideiussori. l. fi. in fi. quod no. per dñm Bar. ff. de vulg. & pup. l. si in testamento. & l. cohære-2 di. §. qui discretas. Cum † ergo potestas legis faciat, ꝙ cōiunctus pro coniuncto negocietur: l. creditor. § fi. ff. mand. ff. de procur. l. sed & hæc in prin. C. de procu. l. exigendi & l. maritus. dicemus in casu isto, vt frater lucrum quod facit, communicet cum fratribus, quasi nomine communi perceperit, quasi communi nomine negociatus. Sed ad hoc posset responderi, ꝙ d. lex, creditor, loquitur, qñ intercessit mandatum: quod non fuit in casu isto. Et illa ff. & C. de pro. dicunt ꝙ coniunctus pro coniuncto admittitur sine mandato, ad agendum & defendendū: de quo nō quæritur in isto dubio, sed qñ mercatur ex pecunia paterna, nec constat ꝙ cōi nomine. Item probatur propter præsumptio-3 nem personarum † plures loco vnius sunt habendi. ff. de excu. tut. l. 2. § quotiescunq; ff. de condi. & dem. l. fundus. de coniungendis cum emancipato liberis. l. j. §. liberos. Instit. de hæred. ab intest. §. cum filius. Si ergo pro vno habentur, clarum est, quòd lucrum

lucrum communicabitur cum fratrib. Sed posset responderi, ꝙ isti non habentur pro vno, quātum ad casum nostrum. Nam non sequitur: Iste emit & vendit ex communi pecunia, ergo acquiritur ambobus. l. si patruus. C. com. vtri. iudi. Cum enim sit 4 speciale in milite vel ecclesia minore, marito & muliere † vt emptum ex communi pecunia sit commune, in contrariū erit ius commune in aliis, arg. l. si ut proponis. C. de re. ven. & glo. in d. l. si patruus. Præterea illud arg. procedit in his, quæ descendūt ex persona defuncti in istos fratres. Non autem loquimur in his quæ venerūt ex industria fratris: dicitur enim in d. illa l. cui fundus, ꝙ si factum est legatum vni sub conditione, si 10. dederit, 5 ꝙ eo mortuo ante implementum conditionis, † licèt plures reliquerit hæredes, nihilominus omnes loco vnius habentur: qa nullus eorum potest implere conditionem pro parte, & ꝓ parte prosequi legatum. Propterea potest dici, ꝙ iura allegata non habent locum in casu isto. Nam pone ꝙ iste frater mercās, fuisset negociatus nomine suo proprio, & ex pecunia sua propria 6 † tunc sibi soli acquirit: & iste est casus indubitatus, vt per Bart. in l. Titium & Mæuium. §. altero. ff. de admini. tut. & per Bal. in l. si patruus. C. com. vtri iudi. & sic nō semper plures loco vnius 7 habentur. Item probatur: Vbi † est vnitas, non debet induci iure duplicitas. l. eum qui ædes. ff. de vsucap. & l. rerum mixtura. 8 eo titu. vnde variatio † circa idem non admittitur. ff. de acquir. hæred. l. j. & 2. ff. de leg. 2. l. neminem. & l. grege. ff. de ope. liber. l. si ita. ff. de leg. j. l. legatarius. ff. de obse. liber. l. nam absurdum. ext. 9 de reg. iur. c. mutare consilium. lib. 6. Item † circa idem claudicatio reprobatur. ff. de arbi. l. litigatores. §. fi. & l. seq. & l. si de meis. in prin. Et hoc procedit etiā in iudiciis. C. de fructib. & lit. expēs. l. fi. C. de proximis sacrorum scriniorum l. j. ff. de rescind. vend. l. j. in fi. Sic etiam in vltimis voluntatibus. C. de test. mili. l. in testamento. C. de impuber. & aliis substitutionibus l. quamuis. ff. de vulg. & pup. l. iam hoc iure, facit extrà, de reg. iur. c. in iudiciis. in sex. Ergo dicemus, ꝙ acquirat fratribus. Sed respondeo vt su-10 prà, in prox. motiuo. Item probatur. Certum est, ꝙ † plures causæ connexæ ad eiusdem actus dispositionem tendentes loco vnius sunt habendæ. ff. de minorib. l. etiam. §. ex causa. in prin. ff. fami. ercis. l. in hoc iudicio. ff. de aqua plu. arc. l. sed interdum. ff. de ædilit. edict. l. cum eiusdem. C. de temp. appella. per hanc. C. de appel. & consul. l. ampliores. §. j. & quod notatur in c. muta-11 re consilium. ext. de reg. iur in 6. Item facit, quia † si plures causæ finales ad vnicum effectum simul concurrunt, dispositionē statim iudicabimus sm effectum ad quem tendunt, cā extrinseca non attenta. ff. de repudi. l. fi. §. ꝙ ait. ff. de priuile. cred. l. si neutri. § in bonis. ff. de acquir. poss. possideri. §. ex pluribus. ff. de reg. iur. l. non vt ex pluribus. ff. de except. rei iudi. l. de eadem. l. singulis l. si mater. §. eadem. l. cum quæritur. cum l. sequen. & l. cum de hoc. Si ergo plures causæ loco vnius habentur, & si concursus plurium causarum finalium circa eandem rem facit dispositionem iudicari secundum effectum ad quem tendunt: ergo in quæstione ista, cum in persona istius fratris negociatoris cōcurrant duæ causæ finales, quarum quælibet est causa priuationis emolumenti etiam industrialis, ex re aliena percepti, & per ꝯñs causa communionis emolumēti industrialis ex communi pręcepti. l. si nauis à malæ fidei. in prin. & §. fin. ff. de rei vindic. Item pecuniæ communio. ff. cōi diuid. l. si quis putans. § j. debet fieri communio lucri. Respondeo, ꝙ immo istæ causæ non sunt cō-nexæ: quid enim prohibet, ꝙ etiam ex cōmuni pecunia possim 12 meo nomine emere: vt sup. in secun. art. Possum † enim ex pecunia penitus aliena meo nomine emere, & mihi soli acquirere. l. si ex ea pecunia. C. de rei vēd. l. j. C. si quis alteri vel sibi. ergo multo fortius ex pecunia, in qua habeo partem. Item probatur. 13 Certum est, ꝙ † vbi competit ius ex causa vniuersali, res subrogatur loco pretij, & econtrà. ff. de petit. hæred. l. si rem & pretiū. & l. si possessor. § bonæ fidei. §. fi. & l. si qs possessori. §. fi. & l. seq. facit. ff. quod met. caus. l. si ipsa. de lega j. l. Imperator. §. fi. & l. seq. 14 Sed † quando vna res subrogatur loco alterius, eius iure vtitur & censetur. ff. de dona. inter vir. & vx. l. si donare. § j. ff. de condi. & demon. l. filiæ. §. à Titia. ff. si quis testa. liber esse iussus fuerit. l. j. §. hæc actio. Instit. de actio. §. fuerat. ff. de vsufruct. l. vetus. & l. 15 quid ergo. ff. de legat. j. l. si creditor. tunc sic, in † vniuersali res succedit loco pretii, & econtrà: & actio subrogata sapit naturā eius, in cuius locum subrogatur. ergo & in casu nostro, cum sit pecunia communis ex causa hæreditaria, & sic ex causa vniuersali. ff. de rei vend. l. j. in prin. debet lucrum communicare. Respondeo, ꝙ consequentia non est bona: quia non sequitur, est causa, ergo etiam omnia contenta extra vniuersitatem peti possunt. Istud enim lucrum factum cōtemplatione istius fratris extra hæreditatem: ideo non venit in ipsa vniuersitate. Præterea illud procedit, quando quis emit nomine hæreditario: hic autem videtur emisse nomine proprio. Item probatur. Certum est, ꝙ æquitas scripta præfertur rigori iuris, in eadem specie siue genere. ff. de eo quod certo loco. l. ꝙ si Ephesi. §. in summa. ff. de aqua pluuiali arcen. l. secu. §. item Varus. ff. de verb. oblig. l. si seruus. §. sequitur. facit. C. de leg. l. j. & Dy. l. j. ff. de vsucap. & in c. possessor. 16 in 3. oppositione. de reg. iur. lib. 6. Sed † æquitas scripta dictat, ꝙ illud quod ex re alterius ad alium peruenit, debet ei restitui. ff. si certum pet. l. si me & Titium. in fi. l. cum seruum. & l. vir ab eo. ff. de iur. dot. fac. ff. de rei vendi. l. solum. §. j. ff. ad exhibendum. l. de eo. §. si quis de condict. furt. l. si seruus. §. bonæ. Ergo in casu isto dicemus, ꝙ lucrum debeat communicari de æquitate, etiamsi rigor iuris diceret oppositum. facit quod no. ī l. venditor ex hæreditate. vers. sed iuris. ff. de hæred. vel actione vendita. Respondeo, & fateor, quòd illud quod quis habet de alieno, debet resti-17 tuere. Sed † illud lucrum quod venit industria fratris, non est de bonis fratris sui. ergo non debet communicare. Nam si non fuisset frater mercans, ista pecunia non fecisset aliquod lucrum. Si ergo aliquid factum est, factum est ab ipso mercatore: ergo nō 18 venit communicandum. Industria † enim ipsius mercatoris sibi soli debet suffragari. l. fin. C. depositi. fac. l. si hæres institutus. circa principium. ff. ad l. Falcid. Item probatur. Certum est, quòd 19 † inter personas coniunctas de facili crescit discordia, præcipuè inter fratres. C. de bonis quę liber. l. cum oportet. § sin autem. ff. de leg. 2. l. cum pater. §. dulcissimis. Auth. de nupt. §. ingratitudi-20 nem. collat. sexta. Sed † discordias, quantum possumus, sedare debemus. ff. de rebus eorum. l. qui neque. §. fi. & d. §. dulcissimis. ff. de vsufruc. l. si cuius. §. si inter duos. ff. de off. præsidis. l. cōgruit. C. de his qui ad ecclesias confug. l. denunciamus autem. de man. prin. §. deinde conueniens. collat. 3. Ergo ad tollendum discordiam debet fieri communicatio. Respondeo, ꝙ immo ꝓꝓ hoc non oritur discordia: aliàs sm hoc arg. deberet dici, ꝙ oriretur discordia inter fratres: quia vnus posset dicere, Volo totam hæreditatem, quia fuit patris mei. Sed quia illud esset fatuum dicere, ideo non consideratur. Ita dicam in casu isto, vel dici potest, ꝙ propter hoc non inducitur discordia, sed potius sedatur, cū per hoc communio euitetur, ar. legis cum pater. §. dulcissimis. 21 ff. de leg. 2. quæ † communio solet discordias excitare, vt ibi. & l. in re communi. ff. de seruitut. vrb. præd. & l. sancimus. § sin aūt. 22 C. de donat. Item probatur, immo quoq; † artificij qualitas, super qua exercetur officium, est spectanda. C. de digni. l. ne quis ex vltimis negociatoribus. ff. de decurionibus. l. eos. ff. de leg. 3. l. legat. seruis. §. si ex testamento. & l. seruis urbanis. ff. de institutoria. l. j. 2. & 3. & l. si pupilli. §. si ex institutoria de testamentis. l. 1. in prin. ff. de vsufruct. l. arboribus. Sic ergo in casu isto considerabimus qualitatem pecuniæ, idest, cōionem solam: & sic dēt fieri communio. Rñdeo, ꝙ hoc arg. non stringit, quia non sequitur, æqualitas est spectanda in omnium artificio ergo debet fieri cōmunicatio: satis enim æquitas seruatur, qñ quilibet habet suum, absque eo ꝙ habeat illud quod aliena industria est quæsitū. Præterea dico, ꝙ in casu nostro æquitas non est seruanda; quia habemus ius scriptum: & talis æquitas non est scripta, ar. l. placuit. C. de iudici. Item probatur. ff. fam. ercis. l. idem Labeo. §. familię. l. inter cohæredes. §. fructus cōi diuidundo. l. 3. in prin. l. 4. § fin. & l. si non omnes. § venit. vbi socio communicatur illud quod ex re cōi percipitur. Rñdeo, & fateor illud esse verum, quando percipitur ex re cōi illud, quod procedit propter factum socii suo nomine factum, non autem cōi nomine. dic. l. si patruus. C. com. vtr. iud. Cum ergo in casu isto non percepit vt socius, sed vt alius: meritò non communicat. l. cum duobus. § fi. cum l. seq. ff. pro socio. fac. l. qui proprio. §. procura. vt in cæteris. ff. de pcur. l. si verò. §. item quicquid. ff. soluto mat. Item probatur. Clarum 23 est, ꝙ † homo disponit super re, & sic res est illa, super qua disponitur. auth. de nup. §. disponat. C. de sacrosan. eccl. l. 1. ff. ad leg. Falc. l. 1. in prin. ff. de verb. sig. l. verbis legis. ff. de ædil. edic. l. iustis-24 simè. ff. de vsuris. l. in pecudum. Sed in † quolibet actu inspicitur non disponens, sed id super quo disponitur. ff. de testam. milit. l. si à milite §. fin. & l. seq. ad Maced. l. 2. de castrensi peculio. l. j. & 2. l. miles. §. 1. ff. de stip. seru. l. proinde. §. fin. l. seq. de duob. reis. l. si id quod. in prin. ff. de leg. 1. l. apud Iulianum. §. fina. & l. seq. ff. de uer. obl. l. multum. Si ergo non inspicitur persona disponentis, & sic eius animus, sed tantùm pecunia super qua disponitur, dicemus lucrum communicari. Respondeo & nego, quòd in v-25 naquaque re inspiciatur res super qua fit dispositio: immo † nō 26 minus inspicitur etiam ipse disponens. nam † si aliquis facit testamentum, prius inspicitur ipse disponēs, an possit facere, q̃ res super qua fit dispositio. hoc probatur in l. si quæramus. ff. de testam. Ita dicam in proposito: uel possèt dici, ꝙ arg. procederet, quando frater percepisset fructus vel reditus ex re communi; quia tunc bene tenetur communicare. Sed in casu isto quæsiuit cum sudoribus suis: & sic videtur potius sua industria quàm ex re communi quæsiuisse, & sibi tantum. l. fi. C. depositi. l. si hæres instit. circa prin. ff. ad leg. Fal. Item probatur. Certum est, quòd 27 † res æquiparatur operæ, & econtrariò. ff. de vsufruct. l. si serui. cum l. seq. ff. de acquir. rerum dom. l. qui bona fide. & l. quęsitū. & l. acquiritur. §. de his. Instit. de verb. oblig. §. ex conditionali. C. de condi. inser. l. si vxor. ff. de stipula. ser. l. si communis seruus. 28 in fi. tit. Sed † ratione coniunctionis inter coniunctos scientes, præsumit donatio circa res. ff. de dona. inter vir. & vx. l. si seruus. ff. de lib. leg. l. Aurelius. §. Titius. ff. de admi. tuto. l. cum plures §. cum tutorum. ff. de tutelis & ratio. distrahendis. l. 1. §. debet nonnullos. facit qđ notatur. ff. man. l. idem quæ. §. idem Papinianus.

Si ergo

Si ergo præsumitur donatio circa res, ita etiã circa operas: ergo iste frater videtur donasse fratri operas & sic lucrum communicabitur. Respondeo, ꝙ istud non concludit. Procederet enim, qñ iste frater communi nomine fecisset mercantiam: quod nõ constat in casu isto. Præterea potius concludit contrarium hoc arg. Nam si præsumitur donatio propter communicationem, eo ꝙ iste patiebatur fratrem tenere pecuniam, videtur donasse. Præterea qua ratione frater præsumitur fratri donare operas, **29** eadem ratione alter alteri res. Item probatur. Illa † iudicantur æqualia quæ parem obtinent potestatem, vt ff. de arb. l. nam magistratus. ff. ad Trebell. l. ille à quo. §. intempestiuum. ff. de condi. ob turp. cãm. l. si ob turpem. §. j. ff. de cõdi. sine cã. l. auunculo. ff. **30** de reg. iur. l. cum par. c. ĩ pari. ext. de reg. iur. lib. 6. Sed † ex æqualis causæ ꝯcursu dẽt ęqualis cõio resultare. ff. de leg. j. l. Titiæ textores. in prin. & l. si pluribus. Instit. de lega. §. si eadẽ res. C. de leg. l. si Fortidianum. ergo in casu isto debemus dicere, ꝙ cum alter posuit alterum in negociationem; ueniat communio, paremque obtineat potestatem. ff. pro socio. l. si non fuerint. in prin. Instit. de socie. in princ. Respondeo, ꝙ illud obtinet, qñ expresse esset contracta societas; quia fateor, ꝙ illa societas bene ualeret. Sed in casu isto nulla fuit cõtracta societas, immo iste emens & mercans nomine proprio mercatur. Vnde nõ videtur habuisse animum acquirendi aliquid socio, postquam de eo non fecit mentionem. Pręterea ego quæro, an totum lucrum cõmunicetur, arg. autem concludunt de parte tantum. Item probatur. Faciẽs **31** † in communi, dr̃ facere dispositionem: in ea debet lucrũ conferre. ff. de proc. l. qui propriè. §. procurator. & in certis. ff. de neg. gest. l. sin autem is. §. j. ff. man. l. si negocia. & l. ex mandato. ĩ prin. erg. &c. Respondeo, ꝙ immo non gerit de communi consensu, nisi constet de conuentione facta inter eos: vt notatur p glo. & Dd. in l. si vt proponis. C. de rei vẽdi. Præterea illa iura loquũtur in gerente negocia aliena, vel cum mandato. d. l. qui ꝓprio. **32** vel sine, ut in aliis iuribus: & tunc non est dubium, ꝙ † lucrum factum ex re aliena debet esse domini, non autem ipsius gerentis: **33** vt per glo. l. ex mandato. ff. man. Item probatur. Filius † tenet operari patri, sicut vxor viro. l. sicut. ff. de operis liber. ergo non dicemus, ꝙ sibi aliquid acquirat, sed tantum patri: ergo dẽt cõicare. Respondeo, ꝙ illud procedit, ꝙ debet operari in operis obsequialibus: sed nos loquimur in industrialib. quas filius pa- **34** tri exhibere nõ tenetur † ideo quæsitum ex tali opera est ipsius filii. Præterea nos loquimur in lucro facto post mortem patris: **35** vnde arg. non obstat. Itẽ probatur. Quicquid † percipitur occasione bonorum paternorum, debet communicari. l. certum. C. famil. ercis. Sed hoc lucrum est simile: ergo &c. Responde, ꝙ illud procedit in fructibus perceptis ex bonis paternis, nõ autem de lucris quæsitis aliunde: puta ex mercantia, in qua venit industria filii. Sed ad hoc posset replicari, ꝙ saltem pro parte est de bonis patris: vel potest dici, ꝙ illa l. certum, hoc non dicit. Nam vult in prin. ꝙ peculia profectitia post mortem patris communicentur: finis autem loquitur in contractu celebrato per alterum ex filiis, patre viuente. & quæritur, an ille contrahens possit conuenire fratres suos, & inquantum si fuit condemnatus illius causa, in quibus casibus non loquitur dubium istud. Item probatur. C. arbi. tute. l. curator. ff. quando ex facto tuto. l. secunda, **36** ubi † emptum ex communi pecunia fit illius, qui habet partem in pecunia, licèt res sit empta nomine ementis, non autem nomine communi. ita dicimus in proposito. Respondeo, ꝙ illa materia loquitur in minore: secus autem esset in maiore, textus est in l. si patruus. C. communia vtriusque iudicii & l. Titium & Mæuium. §. altero. ff. de adminis. tuto. ſm vnam lecturam. Vel posset dici in d. l. si patruus, ſm vnã lecturam, ꝙ illa iura loquantur, qñ emens erat tutor vel curator: aliàs secus, vt hoc casu. Itẽ **37** probatur. Sumptus † facti per cohæredem iure communi ueniunt imputandi pro rata. l. his consequenter. §. sumptus. ff. famil. ercis. l. siue pro fratre. C. de nego. gest. l. filiæ cuius. §. in communi. C. fam. ercis. ff. communi diuid. si quis putans. in princ. l. ex duobus. ff. de neg. gest. Ergo etiam dicemus quòd debeat habe- **38** re partem lucri: quia † qui sentit onus, debet sentire & commodum. Respondeo, ꝙ illud habet locum, quando fit aliquid tanq̃ in re communi: in casu autem isto non constat, ꝙ nomine cõi, ideo præsumitur, quòd nomine proprio. Item probatur, & de hoc videtur tex. ſm Bald. in l. 1. C. pro soc. vbi debet conferre, & fit diuisio & æqualiter. Respondeo, quòd ibi loquitur, quando constat expressè de voluntate mercantis, qui tanquam socius facit: & sic habet animum acquirendi etiam socio, de quo non constat in casu isto: erat enim dubium illius legis, an valeret societas, quando vnus ponit operam tantùm, alter verò ponit rẽ: & respõdet ꝙ valet, & ibi illud verbum conferente, vr̃ in eo impropriè: accipitur enim conferente, id est, dante vel ponente: non autem accipitur in materia collationis. vnde non obstat. Item probatur in l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. ff. de procu. ff. manda. l. idemque. §. 1. 2. & 3. & l. ex mandato. cum concordantiis ibi positis. Vbi quicquid ad procuratorem ex re domini peruenit, vel principaliter ob ipsam rem, vel extrinsecus, debet ipsi domino iudicio mandati restituere. ita videtur in proposito. Respondeo, quòd illi tex. loquuntur in procuratore habente mandatum, ideo nimirum si ratione mandati tenetur restituere quicquid ad eum peruenerit: ĩ casu autem isto nullum interuenit mandatum. Vel dici potest, quòd ibi tanquam procurator cepit, secus autem si tanquam quilibet alius, quod videtur sentire glo. in d. §. procura. per l. si verò. §. item quicquid. ff. solut. mat. & l. debitor. §. fi. ff. ad Trebell. Vel potest dici, quòd in casu isto lucrum non est factum principaliter propter ipsam pecuniam, sed propter negociationem & industriam. Nam sine negociatione non potest lucrum facere, sed sine pecunia sic. l. si non fuerit. §. 1. ff. pro socio. Item probatur in l. 2. ff. de nego. gest. **39** vbi si quis † gessit negocia absentis, licet ignorantis, nascitur ex eo contractu vltrò citroque actio. Sed in casu isto frater gessit negocia fratris, saltem pro parte, quæ pertinet ad ipsum fratrẽ: ergo habet locum ista communio. Respondeo, ibi loquitur in gestione negociorum: qui si vtiliter gessit, potest repetere illud quod sibi abest propter hoc, vel affuturum est: si verò inutiliter, potest contra eum agi. Sed in casu isto iste frater mercans non gerit negocia fratris sui, sed sua propria, licèt cum communi pecunia. Cum itaque non apparet, ꝙ gesserit pro se & fratre suo, præsumendum est, quòd voluerit pro se tantùm gerere. Præterea ergo non quæro si bene gessit vel malè, an competat actio negociorum gestorum: sed an frater mercãs teneatur communicare lucrum ex communi pecunia factum: & sic est casus diuersus, & non contrarius. & pro ista responsione videtur facere l. 3. in fi. ff. de transact. vbi si possessor hæreditatis transegit cum debitore cuius pignus erat distractum per defunctum illud qđ recepit ex illa transactione, non tenetur restituere vero hæredi, licèt sub prætextu hæreditatis acceperit: quia non accepit tanquam gerens negocium veri hæredis: & ibi glo. dicit, ꝙ vr̃ consecutus ex sua negociatione, per l. venditor ex sua negociatione. ff. de hæredit. vel actio. vendi. Item probatur in l. si negocia absentis, circa medium. ff. de neg. gest. vbi si aliquis gessit tale negocium absentis & ignorantis, quod absens gerere consuetus non erat, lucrum quod sequitur ex illa negociatione, debet esse dñi absentis, & damnum ipsius gerentis: ergo lucrum pro parte ista pertinebit ad fratrem. Respondeo, ꝙ ibi loquitur in gerente negocia aliena nomine dñi, nõ autem nomine suo proprio: & hoc probatur in illo text. ibi, tu nomine eius geras. in casu autem isto gerebat suo nomine, licèt ex pecunia cõi. & est ratio **40** differẽtiæ: quia † qñ aliquis gerit negocia aliena nomine ipsius dñi, debet oĩa restituere, & nihil lucrari. l. ex mandato. ff. mand. l. Pomponius. in fi. & l. si ante. §. item si fundum. ff. de nego. gest. **41** Item probatur. Quicquid † ex re mea ad te venit, est mihi restituendum, vel in debitum imputandum. l. 1. & 2. C. de pignoratit. acti. & l. si pignore. ff. eo. Sed certum est, ꝙ lucrum factum p fratrem ex communi pecunia, pro parte est factum ex re cõmuni: igitur pro illa parte debet communicari. Respondeo, ꝙ contraria loquuntur in creditore recipiente aliquid ex re pignoratitia: quia illud debet in debitum imputari: ego autem loquor in casu, quo non est iure cautum, talem imputationem debere fieri. Nec obstat, si dr̃, lucrum est factum cum cõi pecunia: quia dico, ꝙ est factum mediante industria fratris, sine qua nullum fieret lucrum: & pro hoc vr̃ textus in l. Titium & Mæuium. §. altero. ff. de admi. tuto. Vel potest dici, ꝙ istud lucrum non est commune: ergo nõ debet cõicari. Item probatur. Sentiens onus debet sentire commodum. l. ſm naturam. ff. de reg. iur. l. 2. ff. de pecul. l. meminimus. in fin. C. de legit. hæred. Sed si frater fecisset sumptus in re, potuisset eos repetere à fratre. l. his consequẽter. §. sumptuum. ff. famil. ercis. & l. pen. C. commu. diuid. ergo debet sentire commodum ex tali lucro. Respondeo, ꝙ illa iura cum similibus, loquuntur de sumptibus factis in re communi ꝓ fructibus percipiendis. Sed dubium istud loquitur de pecunia, in qua non sunt alii sumptus pro fructibus percipiendis, sed industria & solicitudine fratris, quæ industria sibi soli & non aliis debet esse ꝓficua. l. fi. C. deposi. facit l. si hæres institutus. in prin. C. ad l. Fal. hoc quodammodo vr̃ probari in l. si fratres. aliàs est. §. in lege cum duobus. ff. pro socio. Nam licèt fratres hæreditatem communem retineant, & in ea lucrum ac damnum commune sentiant: attamen si alter eorum aliquid quæsiuit, illud non erit commune. Sic dici potest in casu isto: & si dicatur, pe- **42** cunia fuit causa lucri: dico, ꝙ immo industria fratris, qa † pecunia est corpus mortuum, quod non debet considerari, sed persona est consideranda. l. si non fuerit. §. j. ff. pro socio. Vel potest dici, ꝙ iura in contrarium allegata loquuntur, qñ aliquid fit tanquam in re communi. In casu autem isto non apparet, ideo intelligitur factum vt in re propria: nec potest conqueri frater, ꝙ frater suam pecuniam tetigit: quia magis interest ꝙ eam habuerit q̃ non, quia tenetur fratri in vsuris. l. Titium & Mæuium. §. altero. ff. de adminis. tuto. Itẽ probatur l. verum. §. in hæredẽ. & l. actio. §. si in rem certam. & §. morte. ff. pro socio. In quibus **43** hr̃, ꝙ † lucrum, siue compendium, & detrimentum factum ex re communi debet esse cõe. Respondeo, ꝙ omnia illa iura loquuntur, qñ præcesserat societas, licèt sit soluta morte alterius. Sed in casu isto nulla præcessit. Præterea glos. in illo §. si in rem, intelligit, ꝙ ante mortem socii lucrum erat præparatum, puta quia ex pecunia communi erat res empta: ideo hæres succedit in emolumento & damno: & hoc totum peruenit propter reliquas præcedentes societates, ꝙ in casu isto non fuit societas expressa neque tacita: cum ergo non fuerit societas, meritò nõ obstant illa iura. Item probatur in l. item ex diuerso. ff. fam. ercis. **44** vbi † lucrum perceptum ex re hæreditaria debet esse cõe inter hæredes, sicut incommodum. Rñdeo, ꝙ illam legem possum intelligere, quando vnus ex hæredibus percepit tanquam hæres, vel est aliquid stipulatus. Sed in casu isto non apparet, ꝙ tanquã hæres fuit mercatus, ideo præsumitur nomine proprio fecisse: & sic sua solertia sibi soli proderit, l. fi. C. depositi. Posset etiã intelligi illa lex de lucro proueniente ex re hæreditaria, siue negociatione hæredis, puta quia recepit pecuniam annuatim. Nos nunc quærimus de lucro, facto industria fratris. Sed huic rñsioni videtur obstare verbum stipulatus, positum in illa lege, quod innuit, ꝙ etiam illud quod ex industria fit, sit communicandũ. Sed respondeo, ꝙ tanquam hæres fuit stipulatus, ideo cõicat: secus autem, si sibi tantum. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. ff. de proc. l. si verò. §. item quicquid. ff. soluto matr. & l. debitor. §. fi. ff. ad Trebel. Item probatur authoritate, quæ est optimũ argumẽtum in iure. l. septimo mense. ff. de statu hominum. Sed hanc sententiam, ꝙ hoc tale quæsitum sit conferendum, quia profectitium, tenet glos. in l. cum oportet. C. de bonis quæ liberis. hoc tenet Iacobus de Beluis. & Speculator in titu. de iudi. §. si quis. versi. sequitur. & vers. videndum. Bart. ponit quandam distinctionem, scilicet ꝙ lucrum quod fit de pecunia patris, pro parte attribuatur operæ lucrantis. Instit. pro socio. ff. eodem. l. si non fuerit. §. j. Sic videmus in simili, de eo qui ponit pecuniam, & alter operam: & lucrum est commune. Sed potest dici, ꝙ & pro contraria opinione sunt authoritates, vt ibi dicam. Itẽ probatur. Non potest negari, qñ aliqua pars sit ex bonis patris, ergo in illa debet fieri diuisio. l. illud. C. de colla. & tenet Bal. auth. ex testamento. C. de colla. ibi, decimum est capitulum. Rñdeo, ꝙ immo potest dici, ꝙ non sit ex bonis patris: quia eo ꝙ dedit administrationem filio, vr̃ illud in peculium filii constituisse, & sic **45** donasse. Præterea si fecit, ex sua industria præsumitur fecisse † nã plus consideratur opera & industria, q̃ pecunia. l. si non fuerit. §. j. ff. pro socio. ibi, plerũq;. Et pro parte negatiua arg. sic eiusdẽ **46** dubii arg. sic, certum est † ex perfecta charitate & ordinata quis acquirit sibi, & non aliis. l. præses. C. de seruit. & aqua. ff. de arbi. l. **47** licet. ff. de procura. l. filiusfam. §. fi. & l. seq. & sic † quilibet præsumitur velle lucrari. l. si defunctus. C. arbi. tute. ff. de vsufruc. l. fin. Ergo in casu isto dicemus, ꝙ iste voluerit sibi acquirere, & non aliis: & sic non tenebitur cõicare fratribus. Rñdeo, ꝙ verum est, ꝙ prima charitas incipit à se ipso, non tñ impedit quin etiã aliis acquiratur. Præterea si charitas in casu isto faceret, ꝙ aliis non acquireretur, æquitas tñ suadet contrarium: quæ scilicet vult, ꝙ aliquis non locupletetur cum aliena iactura. Sed posset instari, ꝙ propter hoc non potest dici, ꝙ frater locupletetur cum aliena iactura: quia alter frater nil perdit, sed habet suam pecuniã. l. Titium & Mæuium. §. altero. ff. de adminis. tut. Item probatur. **48** Lucrum † quod quis sibi & suo nomine facit, non communicat. l. si non sortem. §. si centum. ff. de cond. indebiti. C. commu. diuiden. l. fi. & l. si patruus. ff. ad l. Rhod. de iact. l. j. & 2. & l. nauis. in prin. Ergo in casu isto dicemus, ꝙ non communicet. Respondeo, ꝙ illud procederet, qñ suo nomine fecisset illud lucrum: quod non constat in casu isto. ideo pręsumam nomine cõmuni, postquam pecunia erat communis. Item probatur. Quando **49** † plura concurrunt circa idem, attenditur magis potens. ff. de auro & argu. legat. l. si non fuit. §. perueniamus. ff. de acquir. rer. dom. l. quicquid infecto. §. cum partes. ff. de re. vendi. l. in rem. §. **50** sed & id. & de statu hom. l. quæritur. Sed clarum est, ꝙ † in acquisitione lucri cum re & pecunia aliena opera potentior est, q̃ res. C. de re. vendi. l. si ex causa. & l. si proponis. & de iure dotium. l. ex pecunia. C. si quis alteris vel sibi. l. j. ff. de capti. l. si quid in bello. Ergo dicemus in casu isto solam industriam ipsius fratris inspiciendam: & sic non tenebitur communicare. Respondeo, ꝙ non plus operatur opera q̃ res, ideo non procedit argumẽtum: vel posito quòd plus operatur, non potest negari, quin etiam res aliquid operetur: & per consequens illo respectu dicendum est, quòd lucrum communicare debet. Item probatur. Pecunia **51** † de facili in alium statum transfertur; quia per solam administrationem consumitur. ff. si certum petatur. l. nam & si fur. §. fi. Institu. de vsufr. §. constituitur. ff. de soluti. l. si alieni nummi. ff. de vsufruc. l. vsufructuarium venari. §. si vinariis. Sed certum est, ꝙ vbi res in alium statum transfertur, prima dispositio variat̃, & res ſm statum prioris temporis iudicatur. l. fi. in fi. C. de inoffi. testam. ff. de acquir. hæred. l. Paulus. §. fi. ff. de leg. 3. l. quæsitum. §. illud. l. hæres meus. §. duæ statuæ. l. lana. 2. l. ligni. ff. de auro & arg. leg. ff. de pignorat. actio. l. si conuenerit. §. si quis cauerit. Ergo dicemus in casu isto, ꝙ frater mercando ex communi pecunia, videtur in alium statum ipsum trãstulisse: & sic cum eius dispositio sit extincta, & debeat inspici præsens tempus, cessabit ipsa cõio & per ꝯñs lucrum non cõicabitur, quasi non factum ex

pecunia communi, propter extinctam pecuniæ dispositionem. Rñdeo, ꝙ istud non obstat. licèt enim pecunia in alium statum transferatur, non tñ stat, quominus transferens remaneat obligatus, quod patet ſm tempora vsurarum: quia mutans poterat petere lucrum, licèt pecuniæ status esset mutatus. ad hoc facit l. Titium & Mæuium. §. altero. ff. de adminis. tuto. Item probat̃. **52** Quando † vnus pro se habet plures rationes, præfertur illi qui ꝓ se habet pauciores. l. re coniuncti. ff. de leg. 3. ff. ad Trebell. l. qui filium. §. sabinus. auct. de consang. & vterinis fratribus. coll. 6. C. commu. de success. auth. itaque. de edicto diui Adriani tollen. **53** l. fi. & de iuris & fact. ign. l. fi. Sed certum est, ꝙ † qui in negociatione ponit rem & operam, duas causas ponit: qui verò rem solam, vnam causam prætendit. ff. pro socio. l. si non fuerit. in prin. Institu. pro soc. in princ. C. pro socio. l. j. & quod ibi not. Ergo in casu nostro, cum frater posuerit rem & operam, debet præferri alteri ponenti rem, & sic res debet apud eum remanere: & sic lucrum non communicabitur. Rñdeo, istud argumentum nõ stringit, ꝙ frater debeat habere lucrum: sed bene probat ꝙ debet habere maiorem partem: & hoc potest cõfiteri, nec de hoc quæritur. Sed dubitatur, an aliquam partem habere debeat al- **54** ter frater non mercans. Item probatur. Potior † debet esse conditio laborantis, quàm penitus quiescentis & negligentis. ff. de dam. infecto. l. hoc amplius. §. fi. & l. sequenti. & proprietarius. ff. de noxali. act. l. si duobus. §. fina. & l. si ex noxal. in prin. C. de om. agro deser. l. fi. lib. 12. facit auth. de iudi. §. ne autem labor. coll. 6. **55** Sed certum est, ꝙ † peregrinando & per mundum eundo quis incurrit maxima pericula & labores. ff. de don. causa mort. l. senatus. §. mortis causa. ff. de incẽd. rui. nauf. l. 3. §. idem Labeo. fac. ff. commoda. l. inter causas. §. non omnia. ff. pro socio. l. cũ duobus. §. quidam. & §. damna. Ergo & in casu nostro non dẽt fieri communicatio per fratrem mercãtem. Rñdeo, ꝙ istud motiuũ non stringit, ꝙ iste frater mercans debeat habere totum lucrũ, sed paternam partem: & de alio quæritur, vt dixi in præcedenti motiuo. Item probatur. Certum est, ꝙ ille rem in esse producit, pro cuius opera res esse consequitur, quod ante non habebat. ff. de procura. l. licet. §. ea obligatio. ff. mandati. l. 2. in prin. Institu. **56** de obliga. in fi. Sed † qui rem in esse producit, habet potiora iura in ea re q̃ vllus alius. ff. de rei vendi. l. idem Pomponius. §. j. Insti. de rerum diuisione. §. cum ex aliena. Productum autem in esse naturam sequitur producentis. l. partum. C. de rei vend. ergo in casu isto dicemus, istum fratrem mercantem non debere cõicare lucrum, quod in esse producit. Rñdeo, ꝙ non stringit sicut dixi in duobus motiuis præcedentibus: quia verum est, istũ dantem esse habere potiora iura: non tamen sequitur ergo alius nõ potest habere aliquid. immo videmus contrarium, ꝙ aliqñ qui dat esse alicui, minus habet q̃ alius. exempli gratia. Clarum est, ꝙ pater dat esse filio. Sed ponamus, ꝙ vnus habeat coitum cũ vna serua aliena, adeò vt sit facta pręgnans, filius natus ex serua habet esse à patre & à matre: & tamen pater vel mater nihil habebunt agere in isto filio, sed dominus ipsius ancillæ. Item pro- **57** batur. Quilibet † præsumitur velle damna & onera vitare. ff. de probat. l. cum de indebito. §. j. ff. ad Macedo. l. si filius. in princ. ff. de donat. & ideo obligatio non confertur in arbitrium obligãtis. l. hæc uenditio. ff. de contrah. emp. ff. de condi. & dem. l. sub hac. ff. de leg. j. l. senatus. §. legatum. no. C. de contrah. empt. l. non **58** vendentis. ff. de reg. iur. in personam. §. j. Sed constat, si quis † petit id, cuius contrarium non esset petiturus, audientia dẽt denegari. C. de solu. l. fi. ff. de peti. hæred. l. sed & rem. ff. de iureiur. l. iusiurandum. §. ait præto. Ergo in casu isto dicemus fratrem non conferre: quia si contigisset damnum, non esset verisimile qđ iste petijsset. Rñdeo, ꝙ sicut quis præsumitur damna euitare, ita etiam de ęquitate debet alienam iacturam euitare, vel nõ dẽt locupletari ex alieno. iste aũt ex re cõi locupletaretur, ergo &c. Sed posset instari, ꝙ immo multotiens conceditur, ꝙ quis locupletetur cum aliena iactura: vt ĩ precario, cõmodato, habitatione domus, & similibus. Sed posset rñderi, quòd illud ꝓcedit ex voluntate commodantis, vel precario concedentis: in casu aũt isto non constat de voluntate dñi: ideo &c. Item probatur. Præsumptio est, quòd quis non patiatur res suas per alium administrari, non suo nomine, sed ipsius dñi. ff. de furt. l. qui vas. §. vetare. & l. vlt. ff. de seruit. vrb. præd. l. inuitum. fac. quod no. ff. de procurat. l. filius. §. mutus. ff. de pign. actio. l. Caius. ff. de leg. 2. l. Titia. **59** ff. de reg. iur. l. qui tacet. & c. qui tacet. de reg. iur. in 6. Sed † inuito nõ quæritur beneficium siue lucrum. ff. de minor. l. si iudex circumuento. l. hoc iuris. §. nõ potest. ff. de reg. iur. fac. quod not. ff. de neg. gest. l. soluendo. ff. de soluti. l. solution. Ergo dicemus, si quilibet præsumitur vetare res suas non suo nomine per aliũ administrari, dicetur inuitus: & sic isti fratri tanquã inuito non debet fieri communicatio lucri, quasi sit præsumptio, ꝙ prohibuerit cõem pecuniam administrari. Rñdeo, ꝙ illud procederet inter personas extraneas: in fratribus autem non pp cõicationem. Nam multa conceduntur ratione coniunctionis, quæ aliàs non concederentur: vt dictum est suprà in isto dubio pro parte affirmatiua. Præterea non est verum, ꝙ qui tacet, semp videatur prohibere: immo aliqñ intelligitur consentire, de quo in re-

in regula, qui tacet, de reg. iur. lib. 6. Item probatur. Ius præsumit, ꝙ intentio negociatoris sit, velle sibi acquirere, & sibi lucrari. ff. de muner. & honor. l. cura. §. deficientium. ff. de vacat. mune. l. his onerib. §. auctis. ff. de iure immunit. l. semper. §. negociator. 60 Sed † quælibet dispositio debet operari solùm secūdùm intentionem agentis. ff. locat. & cond. l. si vno, secundo responso. ff. de damno infect. l. damni infecti quidem. in prin. vnde dī, ꝙ 61 † sensum magis quàm verba spectamus. ff. de iur. doti. l. promittendo. ff. de adimend. leg. l. 3. §. conditio. ff. de condi. & demon. l. in conditionibus. in prin. & l. pater. §. conditionum. ff. de verb. sig. l. in conuentionibus. & plenè in l. Labeo. ff. de supellectili legata. Ergo in casu isto debemus dicere, ꝙ frater mercans nō debeat cōicare; quia est præsumptio, ꝙ sibi voluerit quærere. Respondeo, ꝙ illud procederet, q̄n constaret, ꝙ sibi tm̄ emere & mercare voluisset, quod esset, q̄n suo nomine tantùm fecisset: quod non fuit in casu isto. Ergo præsumptio est, ꝙ fecerit cōi nomine, postquam pecunia erat cōis, & non constet pecuniam esse celebratam nec contrectatā nomine vnius tantùm. Item 62 ꝓbatur. Dispositio † certa & specialis in vno casu contrariū inducit in eodem casu omisso. ff. sol. matr. l. si cum dotem. in prin. & l. si verò. §. de viro. eo. tit. ff. de libe. & posth. l. commodissimè. ff. de vulg. & pupil. l. si pater filium. ff. de vent. in poss. mitten. l. 1. 63 §. quære. & §. sed & si quis uentrem. Sed certum est, ꝙ † si de lucro cōicando inter duos fratres fiat expressa conuentio, ꝙ restringitur solum ad lucrū quæsitum ex opera vel quęstu. ff. ꝓ socio. l. coiri. cum l. seq. l. cum sit. & l. duo. §. fin. Ergo in casu nostro dicemus lucrum non cōicari, cum fuerit omissa conuentio de eo cōicando. Rn̄deo, ꝙ immo vr̄ actum propter coniunctionē 64 personarum; quia vr̄ inuicem coisse de cōi. Dr̄ † autem propriè quæstus, quia ex opera descendit. l. quæstus. ff. pro socio. lucrum verò est nomen generale, vt not. glos. l. sed & si adijciatur. ff. pro socio. Item probatur l. Titium & Mæuium. §. altero. ff. de administra. tuto. Rn̄deo ꝙ ibi tutor emit ex propria pecunia sua, nō ex cōi pecunia: vnde non facit ad propositum. Sed posset instari, ꝙ immo non emit ex communi pecunia, quia ibi dicit teneri ad vsuras: quod nō esset, si ex propria pecunia emisset. Sed potest dici, ꝙ immo ex propria emit: sed loquitur in tutore, qui in 65 genere tenetur pupillo. Item probatur. Persona † extrinseca nō debet subintelligi in contractu ultra personam ꝯhentis. ff. de verb. obl. l. ita stipulatus. §. Chrisogonus. Sed in casu nostro non cōstat aliquid, ꝙ frater fuerit mercatus nomine fratris sui: ideo eius fratris persona non debet subintelligi, & sic non fiet communicatio. Rn̄deo, ꝙ illud procedit in persona penitus extranea, secus in casu isto propter coniunctionem personarum. Itē quia ex cōi est facta, ex quo potest dici, ꝙ non est persona extrinseca. Item probatur. In casu isto non constat, ꝙ emptio fuerit facta nomine fratris. vnde subintelliges personam eius in cō 66 tractu esse facti: sed † factum nō præsumitur. l. denique. ff. de publician. ff. ex quib. causis maio. l. sciendum. & ff. de captiuis. l. in bello. §. factæ. Ergo dicemus, ꝙ eius persona non debet subintelligi, & sic non debet fieri communio. Rn̄deo vt suprà proximè dixi: quia eo ꝙ est coniunctio, & ex communi pecunia, eius persona intelligitur appositæ: & sic subauditur à iure, secus in penitus extraneo. & ita intelligitur arg. in contrarium. Item probat̄. 67 In † dubio debemus accipere rē in propria significatione, & dimittere impropriam. ff. quando appell. sit. l. j. §. quod in sententiis. de euictionibus. l. j. §. j. C. de vsur. l. fin. Sed propriè accipitur contractus in persona eius qui emit, impropriè autem in persona aliena. Ergo dicemus, personam fratris impropriè intelligi in contractu: & sic non fiet cōicatio. Rn̄deo ut supra, quia illud ꝓcedit in extraneo, secus in persona tam coniuncta, attento eo ꝙ contractus est factus de cōi, ut suprà dixi. Item probatur. Si persona fratris esset apposita expresè in contractu emptionis, talis appositio esset penitus inanis. l. fundus. ff. de contrahen. emp. Nam si emi mihi & Titio fundū, intelligitur emptus quantum ad me tantum, non quantum ad Titium. Ergo à fortiori dicemus in casu isto personam fratris nō intelligi appositam, postq̄ non constat, & sic non cōicari. Rn̄deo vt suprà, ꝙ ibi loquitur in penitus extraneo, non autem in coniuncto, vt est frater fratri. Item probatur l. si donatione. primo responso. C. de collat. vbi lucr. factum non confertur. Respondeo, ꝙ ibi loquitur de lucro facto post mortem patris: dubitatio autem nostra potest intelligi de facto in uita. Item si factum est post mortem, & possit cognosci & separari à facto in vita, vnum cōfertur, aliud nō. Si autem non potest separari, omnia lucra conferuntur. ff. de nego. gest. l. eum actum. & l. at qui natura. §. Scæuola. & l. nam & Seruius. §. si mino. & eod. titu. l. Pompo. 2. ff. si certum pet. l. eius qui. §. j. ff. de solut. l. dispēsatorem. Vel posset rn̄deri ad l. si donatio. ꝙ loquitur de donatione, quæ ideo non confertur: quia ex meritis donatarii peruenit, & non ex hæreditate: secus autē est in lucro, de quo in dubio. Item probatur in l. usura pecuniæ. ff. de verb. sig. vbi quod percipitur ex pecunia paterna, non dr̄ ex ipso corpore percipi. Ergo dicemus, non venire cōicandum cū fratre. Rn̄deo, ꝙ ibi non dr̄, ꝙ non veniat cōicanda: sed dicit, ꝙ non semper venit, vbi veniunt fructus, & sic nō obstat, licèt regulariter ubi uenit unum, veniat aliud. ut ff. de vsur. l. vsur. Item 68 probatur. Illud † lucrum quod venit contemplatione personę, non uenit imputandum uel conferendum quasi aduentitium. l. cum oportet. ī prin. C. de bon. liber. Institut. per quas personas nobis acquiritur. Sed nō est dubium, ꝙ medietas lucri attribuatur personæ, alia medietas pecuniæ. l. j. C. pro socio. ergo non venit cōicanda. Ad hoc etiam facit; quia illud lucrum potest vendi, & ad hæredem transmitti. arg. l. defuncta. ff. de vsufr. Rn̄deo, quòd illud procedit, q̄n vnus ponit totam pecuniam, alter verò industriā: & ita intelligitur illa l. j. nos autē loquimur, q̄n res est cōis, & sic vnus habet & pecuniæ partem & industriam. Item probatur l. traditio. §. si ego. ff. de acquir. rerum dominio. vbi si ego & socius emimus certam rem, si procuratori meo sit tradita, mihi tantùm quæritur, non socio. Ergo in casu isto nō quęri, cum vnus tantùm emit, non alius. Rn̄deo, quòd ibi operat̄ traditio facta vni tantum, & eius solo nomine facta. Nos autem loquimur, q̄n aliquid est emptū cōi pecunia: & sic q̄n recipio traditionem illius rei, videor cōi nomine recipere: & sic traditio 69 cōi nomine intelligitur facta. Item probatur. Idem † operatur tacitum, quod expressum. l. cum quid. ff. si certum petat. ff. de 70 seruit. l. si cui. Certum est, ꝙ † expressa voluntate dn̄i potest quis ex re aliena locupletari: vt patet in precario & commodato. Nam 71 † precario retinens facit fructus suos. l. quæsitum. §. ex hoc īterdicto. à contrario sensu. ff. de precar. Sic in commodato, si est cōmodata domus, quæ cōmodari potest. l. j. §. Iulianus. ff. cōmod. vr̄ donatus usus illius domus, vt per glo. d. §. Iulianus. Ergo in casu isto tacita voluntas fratris patientis pecuniam esse apud fratrem, vr̄ operari, vt lucrum ex ea factum sit apud fratrem. Respōdeo, quòd illa iura loquuntur, q̄n inter partes interuenit cōtractus, vel quasi: quia tunc tacitum hr̄ pro expresso, non tamen semp. d. l. cum quid. in casu nunc isto nullus interuenit ꝯctus. Item probatur in l. si ex pecunia. C. si quis alteri vel sibi. & l. si patruus. C. comm. vtriusque iudicii. C. de rei vendi. l. j. vbi licèt res sit empta ex pecunia aliena, attamen ipse emptor efficitur dn̄s ipsius rei, non pecuniæ, nisi in aliquibus casibus ibi notatis. Respondeo, quòd illa iura loquuntur, q̄n emptor emit noīe suo ꝓprio. Sed quæstio est, q̄n non apparet, an emens emerit suo noīe tantùm. Sed quæro in dubio, q̄n non apparet quo noīe emerit, quid præsumitur? dic quòd præsumit̄ noīe proprio: & cum ista 72 quæstio de facto fuisset, sit † cautela, quòd iudex faciat apportare libros mercatoris, & subitò apprehendat ex eis. Nam si in eis dr̄, liber mercantiæ mei & talis, & intelligitur noīe cōi fecisse, arg. ff. de neg. gest. l. Nesennius. Secundò quæro, quid si esset tutor vel curator ille qui mercatur? Dic quòd tunc lucrum factū ex mercantia paterna, vel propria, dēt esse cōe: secus in lucro facto ex pecuniis redactis ex illa mercantia, quia illud lucrum nō est cōe: quia pecunia redacta ex mercantiis non est cōis, vt per glo. in l. si patruus. C. comm. vtriusque iudicii. & ista procedūt, 73 q̄n tutor & curator faciunt noīe proprio: quia † in dubio præsumitur, facere noīe officii. ff. q̄n ex facto tutoris. l. post mortē. & ita dicit Bal. Bar. autem l. Titium & Mæuium. §. altero. ff. de administrat. tuto. distinguit: aut tutor gessit & negociatur nomine cōi, aut suo proprio aut dubitatur. Si cōi, tūc res est clara, quòd lucrum est cōe. Si noīe proprio, tunc si de cōi pecunia, res est cōmunis, & sic lucrum cōicatur. l. actio. §. si in rem. ff. pro socio. Si de pecunia propria etiam redacta ex cōi lucrum est proprium. Sed pupillo tenetur ad interesse uel ad vsuras, fm ista tempora: hodie autem vsuræ non debentur. Si autem dubitatur. de pecunia, præsumitur de propria. C. arb. tu. l. si defunctus. Et dicit Bart. quòd in dubio non est recurrendum ad coniecturas, de quibus glo. tangit in l. cum oportet. C. de bon. quæ lib. cum illę cōiecturæ non habent locum, nisi in filiofamilias, uel vxore. l. Quintus. ff. de donat. inter vir. & vx. vel prælato ecclesiæ. C. de epis. & cler. auth. licētia. Quando autem dubitatur, an fecit nomine ꝓprio, vt in l. & magis. ff. de solu. ne persona subintelligatur extrinsecus. l. si ita stipulatus. §. Chrisogonus. ff. de verb. oblig. fallit in l. q negocium. in prin. ff. de administ. tuto. & ratio est propter mandatum præcedens. ad quod facit ff. solu. matr. l. post dotem. vnde generaliter dr̄, quòd licet tutor faciat suo noīe, si tn̄ facit id ad quod tenetur, vr̄ facere noīe pupilli. l. Lucius. §. tutor. ff. de ad- 74 minist. tuto. Negociationem † verò facere non tenetur, nisi te- 75 stator præcepisset: immo † tenetur cōuertere pecuniam in emptionem prædiorum. ut in auth. vt hi qui obligatas. §. quoniā. & 76 l. ita. in prin. ff. de administ. tut. Et verum est, quòd † quando potest licitè facere pro se & nomine pupilli, præsumitur suo nomine facere. l. Titium & Mæuium. §. præfectus. ff. de administ. tuto. Non obstat l. post mortem. ff. quando ex fac. tuto. quia ibi loqt̄, quando fecit mentionem, quòd erat tutor secundùm Bart. q̄d dictum Bald. limitat, quando tutor fecit negociationem, quam pater pupilli non fuisset facturus: quin in dubio videtur in culpa. ff. de neg. gest. l. si negocia. Si autem prosequitur negociationem consuetam, vt quando duo fratres inuicem negociantur, & altero moriente, alter prosequitur existentibus filiis defun- 77 cti † dicitur prosequi, non de nouo aggredi. l. nam & Seruius. §. fi. ff. de neg. gest. arg. l. cum tabernam. in prin. ff. de pig. Si autem

iste patruus vel frater non esset tutor, tunc compendium vel lucrum non esset commune, licèt ut suprà pecunia fuisset communis, nisi esset communi nomine mercatus. d. l. si patruus. Et 78 nota, ꝙ cum dicitur, ꝙ † emptum ex pecunia minoris, est minoris, intelligitur, quando est facta emptio per tutorem: secus si per alium extraneum, nisi in subsidium l. si filio. cum gl. ff. de solu. & ita tenet Bar. in d. §. altero. & l. 2. ff. quando ex fac. tu. quod nota, quia posset esse in practica quotidianum. hoc tamen dictum limita, nisi inter eos esset contracta societas tacita vel expressa, & sic quando insolitam negociationem quis ingreditur, si damnum sequitur, est suum. Si verò solitam & consuetam, si tūc gessit nomine proprio, damnum est suum: si communi, est commune, vt in l. qui alienum. ff. de nego. gest. & per glo. in d. §. quoniam. Item probatur, ꝙ non communicet frater lucrum: nam nemo sine actione experitur. l. si pupilli. §. videamus. ff. de neg. gest. & ff. de admin. tut. l. quotiens. §. item si temporali. & l. tutores qui. in prin. ff. eodem vt facit. ff. de peti. hæred. l. si quis. §. illud. Sed iste frater nullam actionem intētare potest pro lucro communicando: ergo &c. Et ꝙ non habeat actionem, probat̄. Nam iudicium famil. ercis. non habet: quia illud datur pro diuidenda hæreditate, nō pro eo quod est extra hæreditatem. Item nec iudicium communi diuidundo: quia per illud diuiditur res communis, de qua non est quæstio: vt ff. de excep. l. fundum. & l. fundi. eo. tit. Sed in casu isto est quæstio. Item non potest intentari actio pro soc. quia non apparet de aliqua societate vniuersali vel particulari, tacita vel expressa, ideo non potest intentari actio pro soc. l. vt si pro soc. in prin. coniuncta glo. ff. pro socio. Et hæc opinio videtur probari per l. si verò. §. item quicquid. ff. de sol. matri. ff. de peti. hęre. l. si pater. §. fidei, & de sepulchro viola. l. 3. §. quæsitum. Rn̄deo, quòd immo videtur dici posse, ꝙ cōpetat iudicium fam. ercis. per quod petet diuidere hæreditatem communem: & in hac petitione veniet etiam istud lucrum, tanquam perceptum ex re hæreditaria: & videtur probari in l. ex diuerso. & in l. item Labeo. §. familiæ. el secundo. ff. famil. ercisc. 79 Quinimmo † iudex debet hoc prospicere, ne vnus hæres tota commoda consequatur. d. l. ex diuerso. & si diceretur, quòd illæ leges loquuntur de eo quod percipitur ex re hæreditaria fm naturam ipsius rei, nos autem de lucro quod nō fit ex natura rei. Rn̄deo, ꝙ immo lex illa ex diuerso. loqtur generaliter de omni commodo percepto ex re hæreditaria: & hoc patet ex verbo stipulato. posset tamen ad hoc replicari, ꝙ illa lex ex diuerso. intelligitur, quando vnus percepit, vel stipulatus tanquam hæres: ideo nimirum si communicat, cum videatur communi nomine percepisse, ꝙ non apparet ex quæstione nostra, ideo præsumam nomine proprio. l. si verò. §. item quicquid. ff. soluto matr. l. qui proprio. §. proc. vt in cæteris. ff. de procur. l. debitor. §. fin. ff. ad Trebell. Item probatur ista pars in l. j. ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris. vbi filius quærit, sibi non patri. Respondeo, ꝙ ibi loquitur in lucro illicito, scilicet in vsuris, & quando filius suo nomine proprio negociatur. Si autem negocietur nomine communi, an teneatur usuras communicare? glo. in l. cum oportet. C. de bonis quæ lib. dicit ꝙ sic sicut alia profectitia. Cynus tenet ibi contrarium. Bar. in suo tractatu dicit, aut filius fecit sumptus illa hora sponte per se patre non mandante: & non communicatur, quia lucrum est turpe & illicitū. ff. pro socio. l. q̄d autem ex furto. & ff. famil. ercis. l. certè. §. j. Nam talia quæsita ex delicto patri non quærantur. l. quod seruus. ff. de acquir. posses. Si autem 80 faciat de patris mandato, & tunc communicat: quia † patri per filium quæritur possessio & dominium, licèt fuerit delictum. l. j. §. deiecisse. ff. de vi & vi armata. & d. l. quod seruus. Præterea pater tenetur ad restitutionē. ergo pro parte sibi acquiritur. Sic & 81 in socio † qui communicat quæsita dolo: d. l. quod autē ex furto. cum l. seq. In hoc tamen aduertendum, ꝙ tunc non quærit patri iure filiationis, sed officio gestionis: vt ff. de procura. l. qui proprio. §. item quæritur. Et per hoc apparet determinatum secundum dominum Bal. de omnibus lucris illicitis, puta de obtentis in ludo taxillorum, ac aliis, non conferuntur tanquā turpe. Doctores autem in hoc articulo dicunt, & sentit Bart. in suo tractatu de duobus fratribus, ꝙ pro medietate lucrum attribuitur operæ: & in ista parte non fit communicatio, pro alia autē medietate attribuitur pecuniæ communi, & illud cōfertur. Idē dici potest fm aliquos, ꝙ in sociis quorum vnus potest ponere pecuniam tantùm, alter verò operam tantùm, vt ibi dicit Bart. Bald. autem dicit iudicem extimaturum ex qualitate lucrantis, & ex quantitate pecuniæ. Quid enim si est lucratus centum pro centenario? Nam hoc est quasi impossibile, nisi excellenti cum industria, uel prospera fortuna hoc lucrum factum sit. Vnde dicit, quòd illud quod communiter lucrantur mercatores ex pecunia & labore, sit diuidendnm æqualiter, vt dicit Bart. reliquū verò sit ipsius filii, qui lucratus est, tanquam aduentitium, argu. l. si hæres. ff. ad l. Falc. Non enim sunt socii pater & filius: nec filius est institor patris, cum socius & institor teneantur in solidum, ut per Cynum in l. cum te. C. si cert. pet. idem Bal. in l. omnino. §. impu. C. de inoff. test. dicit. aut quæsita sunt mortuo patre, & non imputantur, nec conferuntur, nisi fratres essent socii. l. Titium & Mæuium. §. altero. ff. de administ. tuto. Si autem esset lucratus in vita patris, si erat emancipatus idem, quia non confertur, quia est aduentitium: filius enim emancipatus non potest habere peculium profectitium. l. fi. C. de inoffi. test. Si aūt erat in potestate, acquirit patri, vt no. in l. cum oportet. C. de bonis quæ lib. & Spec. ponit tit. de iudi. in quarta parte. Alii dicūt, ꝙ considerare debemus duo commercia, idest, duas negociationes: vna fuit emptio, alia venditio. In primo ergo casu distinguendum est: aut iste emens emit nomine communi, & tunc sibi acquirit. Sed ratum habenti per actionem negociorum gestorum communicare tenetur. ff. neg. gest. l. si ego. ff. de acq. pos. l. communis. §. fin. ff. pro soc. l. si quis societatem. & l. præcedenti. Aut suo nomine: & tūc aut frater est minor, & tunc cum res est empta ex communi pecunia, & res est sua pro parte pecuniæ: vt C. arbi. tute. l. curator. ff. quan. ex fact. tuto. l. 2. C. de rei vend. l. si ex ea. non obstat l. si patruus. C. com. vtriusque iud. quia illa in maiore & sic etiam respondetur ad l. pen. C. si quis alt. vel sibi. Non obstat l. Titium & Mæuium. §. altero. ff. de administ. tuto. quia ibi tutor emit ex propria pecunia, non communi, vt notat Dynus in l. qui negociationem. in prin. eo. ti. quia ibi tutor emit ex propria pecunia, non cōmuni. Aut frater erat minor: & tunc res empta est illius tantùm qui suo nomine emit. Sed frater ad pretium de communi perceptum tenetur vel famil. ercis. iudicio, si non negatur cohæres: vel petitione hęreditatis, si negatur cohæres: vt ff. de peti. hære. l. litem. 1. & 2. facit. l. sed si lege. §. j. eo. tit. facit. ff. famil. ercis. l. j. & quod notatur. ff. de leg. 1. l. Imperator. §. fi. & l. seq. adeò quòd etiam consumpta pecunia frater nō possit ratum habendo rem emptam petere, ut not. ff. de iure dot. l. Proculus. in fi. licet Petrus fuerit contrariæ sententiæ, per l. vxor marito. ff. de dona. inter vir. & vx. Sed secundùm Reynerium est casus specialis, vt patet in illo tit. l. 1. & 2. Nō obstat. C. de re. ven. l. mater. quia ibi loquitur in uenditione, hic autem loquitur ī emptione: & ratio est, quia res potest conuerti in pecuniam, non econtrà. ff. de fideius. l. ita fideiussisset. ff. de verb. sig. l. propemodum. ff. ad Treb. l. deducta. §. nummis. licèt Petrus idem dicat in vtroque, & malè: vt patet ex inductione legis item ueniunt, in prin. §. bonęfidei. & §. fi. ff. de peti. hæred. Aut dubitatur cuius nomine emerit: & tunc suo nomine emisse videtur. Ratio est: qa persona extrinseca non debet subintelligi. ff. de verbo. oblig. l. si ita stipulatus. §. Chrisogonus. Item quia iste subintellectus personæ est facti. Sed factum non præsumitur, vt ff. ex quibus caus. ma. l. sciendum. §. denique. ff. de publiciana. & ff. de capti. l. ī bello. §. facta. Item causa contractus proprio suo nomine fit, ꝓpriè in eius persona residet: impropriè autem in communi. ff. de legat. 1. l. legatis. & ff. de leg. 3. l. hoc legatū. ff. de aur. & arg. legato. 82 l. Quintus. Sed † res in dubio debet in proprio sensu, nō improprio intelligi. ff. quand. appell. sit. l. 1. §. quod in sententiis. & notat. ff. de euict. l. minor. §. j. facit. C. de vsur. l. fi. vnde sciendum, ꝙ quando quis facit aliquid ad quod tenetur suo nomine & alieno, & tunc suo facere videtur. ff. de solutio. l. & magis. ff. mand. l. Papinianus. Quandoque suo nomine tantū, & suo fecisse videtur. ff. de in rem versi. l. si filius. Quandoque alieno tantùm, & tunc alieno fecisse videtur. ff. de admini. tuto. l. post mortem. §. j. & ff. sol. matr. l. post dotem. Aut non cōstat suo nomine vel alieno: & tunc suo nomine facere videtur, ne persona extrinseca subintelligatur: & sic remanet expedita dubitatio, quantum ad emptionem, quando scilicet emit. Quantum autem ad venditionem, & in hoc sunt quinque casus distinguendi. aut n. emit proprio nomine, & similiter vendidit proprio nomine: tūc frater minori tenetur solum ad pretium de cōmuni perceptum. Obligatio enim contracta per receptionem pretij, non tollitur per sequentem venditionem: vt C. de actio. & oblig. l. sicut. ff. de iniur. l. iniuriarum ęstimatio. ff. de reg. iur. l. omnis hæreditas. §. j. Item quia in re sua potuit esse moderator & arbiter. l. in rē mandata. C. man. C. de iudi. l. nemo. ff. de peti. hæred. d. l. si quid possessor. §. sicut. fratri autem minori tenebitur ad pretium cū lucro: quia cum res empta pro parte fuit facta ipsius filii, vt suprà, meritò lucrum quod venit ex re sua, debet esse commune, arg. legis mater, & quod ibi no. C. de re. ven. Aut emit vel vendidit nomine communi: & tunc omne lucrum est communicandum. ff. fam. ercis. l. familiæ. Aut emit nomine communi, & vendidit ꝓprio: & tunc poterit quilibet frater ratum habendo in subsidiū agere ad pretium ex venditione perceptum cum lucro, arg. dictæ legis mater. C. de re. ven. l. j. C. de re. alie. non alien. ff. de neg. gest. l. fi. & ff. si certum petatur. l. si eum seruum. Aut emit nomine proprio, & vendidit nomine communi: & tunc quò ad fratrem minorem, rem communem communi nomine vendidisse videtur: quia res pro parte erat facta ipsius fratris, & pretium cum lucro cōicari debet, fratri autem minori lucrum non cōicabitur. Sed tenebitur ad pretium de cōi solutum: & est rō, quia quò ad eum, rem propriam cōi noīe vēdidisse vr̄: licèt enim videatur transtulisse dn̄ium, quia sciens, tn̄ nō tenetur actione negociorum gestorum: quia bona fides hoc non patitur. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. si quis ita simpliciter. Si autem dubitat̄, tūc in dubio noīe proprio vendidisse vr̄, ne persona extrinseca &c. vt suprà.

vt suprà. Dicit tamen Reynerius, ꝙ qñ frater de cõi emit noĩe proprio, vel alteri fratri competit pœnalis actio furti,pro socio. ff.l.rei cõis.& l.seq.& l.meritò.in fi.& ff.de fur.l.si socius. Et hoc procedit,quando constat rem emptam de cõi. Quid autem dicemus in re dubia,scilicet qñ dubitatur,an frater acquisiuerit ex re parẽtis vel cõi,an ex industria vel fortunæ munere:& de isto articulo hr̃.ff.de don.inter vir.& vx.l.Q.Mutius.Inst.per quas personas nobis acquir.§.j.in glo.prospera. C.de bonis quæ lib.l.cũ oportet.in prin.in glo.ex eius substantia.& Spec. in tit.de actio. versi.sed quid dubitatur.& glo.dicit,ꝙ sufficit filio, ꝙ non ex re patris,vel cõi.l.cum oportet.C.de bo.quæ lib.Bart.autem in tractatu de duobus fratribus,magistraliter dicit, ꝙ qñ aliqui administrant aliqua bona,& sunt tutores,vel prælati,filii, vxor, & similes, si aliquid acquirunt, & non apparet de quibus bonis debeamus præsumere.Si autem præsumeretur de suis propriis,insurgeret præsumptio delicti,tunc non præsumitur de bonis propriis,ne insurgat suspicio turpis quæstus,l.si defunctus.C.arb.tute.ideo præsumitur de bonis patris vel matris. Si autem nõ orietur suspicio,tunc præsumitur de bonis propriis. Aliqñ nõ orit̃ suspicio,nec tollitur suspicio:& tunc recurritur ad coniecturas. C.de epis.& cler.auth.licẽtiam.& auth.cum interdicimus: sicut est in filio masculo,& in prælato. Sed tu altius exordiendo materiam,dicas ꝙ in hoc est considerandum,quid, quale, & quantum pater habeat,& quid & qualis sit filius:de vento nemo quęrit.l.fi.C.de alim.pupil.præstan.&an mater sit locuples,& an alia administrat, ut no. in l.facultas. C.de iure fisc. lib. 10. Sed si nihil de his est probatum,siquidem filius possidet, non cogitur dicere causam cur possidet.Si autem alter frater possidet, vel etiam pater,cogitur dicere causam suæ intentionis,idest petitionis, & probare eam:ar.notatorum in l.si præsidi.ff.de dona. ante nupt. & glo.in d.l.cum oportet.Bal.autem dicit, ꝙ † circa probationẽ

83 duplex est dubitatio.vna est,quis probet:secunda est,qualiter ꝓbet.In prima,est uera vltima sententia glossæ, vt ille probet, qui petit,ſm ea quæ traduntur.ff.de iud.l.in tribus.& l.seq.In secunda autem,qualiter probet,vera est sententia Ioannis,ut non tm̃ ex ueris probationibus & plenis,sed etiam ex coniecturis considerata conditione personæ,& qualitate vitæ:sicut aliàs dr̃ de donat.inter vir.& vx.l.vtrum.& C.de priui.credi.l.si uentri.§.fin.& ff.de pignoribus.l.fi.ad Macedonianum.l.fi.§.fi. & sic quantum ad istã quęstionem de fratre mercante ex cõi pecunia.Sed quantum ad istam quæstionem,quæro:iste frater mercans de cõi pecunia propter amicitiam contractam recepit vnum donum ab vno:an † res donata veniat cum fratribus communicanda? In

84 hoc dicit Spe.in tit.de iudici.§.sequitur.versi. quid si isti filio, ꝙ patri viuenti quæritur,eo autem mortuo cõicatur; quia qđ occasione rei meæ quæritur,meum est.l.hinc quæritur. ff.de actio. & obligat. de dona. l. quod mihi donatum. Quod non placet Bartol. ideo ipse dicit: aut est donatum filio contemplatione filii, & quæritur filio: aut contemplatione patris, quia volebat patri acquiri, & patri acquiritur. Si autem pater non est mediata causa,sed causa est ipsa societas: & tunc acquiritur societati,& sic diuiditur sicut aliud lucrum. Et pro ista distinctione Bartoli,cuius contemplatione datum sit, possumus adducere tex.in simili in l.actiones.§.idem Labeo. ff.pro socio. In casu autem proposito cum propter mercantiam acquisiuerat amicitiam, illud quod est acquisitum, vr̃ aduenticium.& non vr̃ fratribus cõicandum.ff.pro socio.l.socium quod meo.§. fin. & ibi glo. 2.Nam causa remota non consideratur in damnum acquirentis.l.j.& fi.de coniungendis cum emancipa.liberis. Sed quantum ad commodum ipsius acquirentis bene consideratur causa remota.d.l.quod si fortè.& l.j.de castrẽsi pecu. Et quia sumus in materia quærendorum, quæro: frater † accepit dotẽ ab vxo-

85 re,moritur uxor relicto viro:nunquid partem quam lucrat̃ frater ex forma statuti,debet cõicari cum fratribus? Dyn.ĩ l.si cum dotem.§.transgrediamur.ff.sol. matri.dicit ꝙ confert, si matrimonium fuerit solutum viuo patre sponsi vel mariti: secus si mortuo patre.& refert Cyn.in l.2.C.famil.ercis.& glo. hæc tangit in l.dotem,de castrensi pecul.Bart. autem in suo tractatu dicit,ꝙ cum talia lucra fiant propter onera matrimonii,si filius sustinet onera de suo lucro,sibi acquirit.Si autem pater, dr̃ profectitium:& si diuiditur,aduentitium & profectitium. ff. de vsufr. l.sed & si quis.§.j.& §.quod ex re,de stipulation.seruo.l.si seruus. §.fi. Tu autem vltra Bar.dic,ꝙ in hoc alii dicunt, ut Thomas de Forliuio,ꝙ snĩa Dy. ꝓcedit ſm iura antiqua,ſm quæ qcqd acqrebat filius,acqrebat patri;vt in l.j.in prin.ff.si quis à paren.fuerit manumissus.& l.placet.ff.de acqui.hæredit.ſm autem ius nouũ, ſm quod acquiritur quantum ad vsufructum. l. j. & 2. & l.cum oportet.& l.cum non solum.C.de bonis quæ lib. non cõfertur, quia lucrum hoc est aduentitium.C.de boni.libe.l. 1. C. de coll. l.fi. C.unde vir & vxor.auth.præterea. Et cohæret ꝑsonæ lucrũ, sicut causa finalis lucri, quæ causa est ipsum matrimonium: & ideo intelligitur lucrum non habere consortem: & ita sentit glo.in l.dotem.de castrensi peculio.ar.in duobus reis. l.fund.qđ ergo.ff.de stip.seruo.& l.item si alter.ff.de mino.Item si pater sustinuit onera matrimonii, ad hoc tenebatur propter filium. l.si

cum dotem.§.transgrediamur.ff.sol.matri.Item ista onera sunt consumpta, vnde non ueniunt in collationem.ar.ff.de collat. bo.l.dedit.Bal.autem distinguit: aut dos est data socero,aut vitro,aut vtrique.Si est data socero, cum tantum socer est obligatus,ipsi soli acquiritur,& sic postea fit omnium hæredum: quando autem est data soli marito, solus maritus lucratur: in tertio casu,si est data vtrique,vterque lucratur pro virili: & sic virilis filii portio non diuiditur.Tu autem tenens opinionem,ꝙ semper marito acquiratur, per legem inter socerum.§. cum inter. quia matrimonium est causa finalis huius lucri.Sed proxima & immediata causa est spectanda.ff.de vulg.& pupil.l.sed si plures §.in arrogato.& l.fi.in fine.C.de vsufruc.hoc etiam sequitur Raphael Fulgo.licet esset data socero,& non marito: quia inspicimus verba statuti, quod suam dirigit potestatem in maritum, quia debet lucrari incidetatem,non autem in socerum. & hoc procedit,quãdo moritur sine filiis:quia si extarent,deberet fieri restitutio marito,nomine filiorum.l.generaliter. cum auth.ibi posita.C.de secun.nupt.& quod filius,& sic maritus debeat eam habere:facit quia maritus est causa immediata matrimonii.Sed

86 socer est causa remota. Sed† causa immediata & proxima est cõsideranda.l.si mulier.in prin.ff.rerum amotarum. & l.socerum.

87 in fine.ff.pro socio.Conclusio ergo sit,ꝙ† maritus lucratur dotem:debet tamen hæredes suos indemnes seruare ab illa dote. Et ista dubitatio fit propter onera matrimonii. Si autem mulier haberet amplas possessiones, vnde haberet ampla alimẽta, non esset aliqua dubitatio: quia tunc non posset dicere socerũ sentire onera:& sic potest inferri, ꝙ si vnus ex fratribus accepit dotem, ꝙ non debet refici de cõi, nisi probaretur esse versam in rebus cõibus.l.quod si ratione.§.quarto. Ex his dubitatur,qđ

88 † si sponsus dedit sponsæ & uxori annulos & alias res,& postea moritur: an illa reuersa ad domum patris conferat cum fratribus? Dic,ꝙ si ei donata sunt,non conferuntur,quia sunt aduentitia:aut non sunt donata, & non conferuntur, quia non sunt suæ,sed hæredum mariti.ff.de pecul.l. illud uestimentum.ff.de dona.inter vir.& vx.l.si vir lana.ff.commo. l.si ut certo. §. interdum.præsumitur enim,ad vsum concessisse,nõ ad dominium, nisi aliud appareat ex mensura & quantitate impensæ. de dona. inter vir.& vxo.l.vtrum.& ita tenet Nicolaus de Matarellis,quẽ refert & sequitur Bal.in auth.ex testamento.C.de collation.vers.

89 duodecim.capitulum. Posset † etiam hic dubitari de fructibus aduentitiorum,quos filius percepit an conferunt cum fratribus? Glo.in dotem.de castrensi pecu. dicit conferri non ex titulo de collationibus,sed quia sunt hæreditarii, quod dicit Bald. uerum esse,si filius accepit hos fructus inuito uel inscio patre.Sed si pater permisit ei habere,tunc non tenetur conferre.l. cum oportet.§.si autem res.C.de bonis quæ libe.& idem dicit in fructibus dotis datæ filio,socero sustinent onera matrimonii.l.cõ viri. ff.re.amo. Quid autem erit, quando mater instituit filium hoc acto,ꝙ non vult,ꝙ pater habeat vsumfructum:an filius cõfert? Dicendum est ꝙ non:secundum glo.sin.auth.ut liceat matri & auiæ,collatione 8. cum ualuerit dispositio matris: propter hoc autem melioratur conditio filii.l.filius matrem.C.de inoffi.test. Bar.autem dicit:aut instituit filium sub tali conditione, & ualet etiam in legitima.filius tamen non erit hæres, nisi pater renunciet iuri vsusfructus,uel filiũ emancipet:& tunc filio adeunte pater habet vsumfructum in legitima.in qua testator non po-

90 tuit talem legem imponere.Item quæri posset:aliqua† quærantur filiis iure primogenituræ,sicut est in aliquibus locis, an ista veniant conferenda? Dicendum est ꝙ non: quia ea forma deferuntur,vt non diuidantur:& talia iura nõ recipiunt sectionem: ideo est impossibile ea conferre, ar. l. quædam mulier.ff.famil. ercis.l.Camelia pia.ff.de iure patro.cap. licet.de voto & vo.& 7. q.1.quàm periculosum. Si tamen est quæstio facti, scilicet quis esset primogenitus,apud ambos simul esset illa res,& eius administratio.ar.legis Archusa.ff.de statu hominum. Quæritur deinde:aliqua donantur filiis per extraneum, in vita patris:an fra-

91 ter debet hoc cum fratribus communicare? Dic†ꝙ si contemplatione patris fuit facta donatio,communicatur,sicut alia profectitia.Si autem contemplatione filii,& sic est aduentitium,nõ communicatur,ut in l.sed si plures.§.in arrogato.ff.de vulg.& pup.& l.aditio.ff.de acquir.hæred.ff.de vsufru.l.sed & si quis donetur.& d.l.cum oportet.Sed quando non cognoscitur,an contemplatione patris,an vero filii donatum intelligatur: videbatur dicendum,ꝙ si non apparet, vt contemplatione filii.l.fi.C. de vsufruc. In contrarium facit,ꝙ immò contemplatione patris,ut in l.filio.de condi.& demonst.Dyn.ut refert Bar.in d.l.filio.ff.de dona.causa mort.distinguit:si fit mentio patris, præsumitur contemplatione patris,vt in l.filio.de condi.& demonst. ar.legis cum aliquis.C.de iure deliberandi.alias præsumitur contemplatione filii,vt in l.fi.C.de vsufr.quæ distinctio non placet Bar.per d.l.fin.vbi fit mentio patris:nam eius mentio potius fit ad demonstrationem,ꝙ ad alium effectum,adeo ꝙ in fi.hered.instit. error,non vitiaretur relictum.l.his verbis.§.fi.ff.de hered.instit.dicit ergo Bar.ꝙ aut fit mentio patris,& patriæ potestatis,& tũc si dispositio fertur in tempus, quod erit sui iuris, præsumitur con-

cõtemplatione filii.l.3.in fi.C.de inst.& subst.l.vbi purè.in prin. ff.ad Treb.& l.mulier.in prin.eo.ti. Aliqñ fit mentio patris tantùm,si est tale quid, quod soli patri quæritur; tunc præsumitur cõtemplatione patris.l.verum.§.seruus.de seruit. leg. 2. respõs. l.1.§.seruus communis.de seruitu.leg.& l.verum.§.seruus.ff.pro soc.Si autem põt quæri vterq; præsumitur contemplatione filii.d.l.fi.de vsufructu.& ff.de solu.l.& magis. & l.si ita stipulatus. §.Chrisogonus.ff.de verb.obli.Deinde quæro: prædicta procedunt, qñ est quæsita proprietas: quid dicemus,qñ est quæsitus

92 vsufructus per filium:dic†ꝙ de hoc est casus in d.l.fi.de vsufr.in hoc tñ aliqui dicunt,si filius præmoritur, sibi non dr̃ quæri vsufructus,sed patri.Si autem pater prædecessit filio,quæritur:& sic pendet ex futuro euentu,cui acquisitum intelligatur. & hoc ap-

93 probat Bar.in d.suo tract.vers.tertiò quæro.† Vlterius quęritur quid si aliquis donat filiofamiliàs,vt habeat in castrẽsi vel quasi: dic,si est aduocatus,vel miles, valet vt castrense vel quasi, si constat, ꝙ aliter non dedisset nisi contemplatione militiæ, vel doctoratus,vel aduocationis.l.cum alieno.ff.de castrensi pecu. & l.castrense.eo.ti.aliàs reputatur aduenticium,nec considerantur verba Si aũt est dubium,tunc si donantur libri,vel equi, vel arma &c.res conuenientes & necessariæ castrensi, vel quasi,dicet̃ peculium castrense,vel quasi.l.miles.in princ.ff.de castrens. pecu.Si autem non essent res necessariæ,vel conuenientes militiæ: tunc si donantur ab eo qui erat sibi notus, erunt castrensia vel quasi.Si autem ab alio,& non erunt castrẽsia.l.si fortè.& ibi Dy.ff.de castren.pecu.& l.1.C.eo.ti.& licèt illa verba nõ faciunt castrensia vel quasi,tñ operantur fortè, ne quæratur vsufructus patri: qđ donans põt facere,auth.excipitur.C.de bonis quę lib.

94 Insuper quæro: pone†ꝙ pater in vita dedit filio pecuniam, an tp̃e diuisionis debet communicare? Bart. distinguit ꝙ si dedit, vt habeat in peculio profectitio,venit communicãda.l.si donationis.2.respons.C.de collatio. si autem dedit animo donandi ob merita;& sic tanq̃ extraneo,glossæ sunt diuersæ: nã in d.l. si donatione,tenet ꝙ ab initio non valet, sed morte cõfirmatur. gl.autem in auth.vnde si parens.C. de inoff.test.tenet ꝙ statim valet: & istam approbat Bar. quia ꝑꝑ merita vr̃ idem qđ in extraneo:& sic est aduenticia,non profectitia. l. cum oportet. in prin.C.de bonis quæ liber.Si autem dedit tanq̃ filio, non tanq̃ benemerito,& tunc est simplex donatio, quæ an veniat conferenda,dic vt not.in l.ex testamento.C.de colla.Quando autem dubitatur quo animo fecerit, dicit Bar. ꝙ si pater emit nomine filii aliquam rem,& ei tradidit: ex his duobus præsumit̃ animus donandi.l.filiæ.C.fam.erci.l.1.C.si quis alteri vel sibi.& si præcesserunt merita,præsumitur vt extraneo, non vt filio. l. ꝙ si fructuarius.ff.de acqu.rer.dom.nisi essent alia indicia ex quibus a-

95 liud præsumitur.Et in hoc articulo † an valeat donatio facta à patre filio,forma septem casus.Primus est,cum est facta filio emancipato: & tu dic,ꝙ tenet sine alia confirmatione.l. 1. C. de inoffi.don.l.siue emancipatis.C.de donat.Secundus est, cum fit filio in causam castrensis peculii vel quasi, puta quia miles, vel doctor,vel aduocatus.l.for.C.de aduoc.diuer.iud.vel assessor.l. velut.C.de assessori.& si donat res ei conuenientes, puta arma, equos vel libros,valet donatio,nec eget insinuatione.l. si fil. C. fam.ercis.l. 1.C.de castrẽsi pecul. lib. 12. Tertius est in donatione facta filio,qui nõ potest habere castrense, de quo habetur in l. fi.C.de inof.testa.& à prin. valet donatio quæ fit ob merita.l.cũ oportet.C.de bonis quæ libe.auth.vnde si parens.C.de inoffi.testa.Quarto verò casu qñ donat non præcedentibus meritis,sed dicat merita præcessisse,donatio non tenet tunc, sed morte cõfirmatur patre stante in eadem voluntate.l.filio. C.famil.ercis. Item emancipatione,l.siue emancipatis.de donationib.eo.n.ꝙ donat,& dicit merita præcessisse,declarat animum,ꝙ non vult ꝙ non habeat in peculium.Quintus casus est, cum donat filio, nec asseruit merita præcessisse; & nõ valet à principio nec morte confirmatur,& venit inter fratres diuidenda.l.filio.C. de colla.Septimus casus est, cum pater simpliciter tradit, nec dixit in pecul.& tũc vel ex causa,vel ex gñe donationis,vel ex mod.vel ex personis pręsumitur,qñque donatio,quandoq; in peculium datio,& quandoq; est res dubia:& tũc præsumitur potius datio in peculium q̃ donatio; quia donatio nõ facilè præsumitur ꝑꝑ æquitatem seruandam. Dixi, ꝙ ex causa præsumitur donatio: puta quia remuneratio præsumitur. l. si verò nõ remunerandi. §.Papinianus.ff.man.vel cum emit nomine filii, vt suprà ex genere præsumitur, vt in l.donatione.§.species.ff.de dona. vbi mater cum dedisset dotem ꝓ filia, tradidit aliquid marito præsente filia, intelligitur donasse ex personis: puta si filio militi eunti ad bellum dedit arma, vel doctori libros : vel si pater plebeius dedit filio suo maiori vestes.l. si filius. § vlt. & l.sed & si supere-

96 rit.§.1.ff.de iudi.Quæro etiam†pater interponit quendã filium, vt stipuletur ab vno suo debitore:an videatur fecisse animo donandi filio,an verò videtur fecisse,vt vtatur ministerio filii? Videtur ꝙ videatur donare.ff.de dona.l.si pater.in prin.& l.fi.ff.de pecul.legat.& l.par.de castrensi pecu. Item contrarium videtur facere dicta lex finalis,in prin.de pecul. lega. & l. 1. de castrensi pecu.Sed distinguit Bar.aut ipse pater emit vel stipulatur nomine filii,& procedit dicta lex finalis,& fa.de don. inter vir. & vx. l.Papin. aut pater fecit ipsum filiũ stipulari, vel emere : tunc dicit Odofre.& Bart.ꝙ debet inspici numerus liberorum,& quantitas patrimonii,& quantitas quam filius stipulatus est.ar.l.si facile.ff.de fun.instru.& l.quæsitum.§. Pomponius.ff. de don. int.

97 vi.& vx.Postremò quæro†mortuo patre aliqui filii lucrantur: an venit cum fratribus diuidendum? Et siquidem bona sunt diuisa,& constat quomodo acquisitio facta sit, standum est illi; vbi autem non est certum, sed dubitatur quomodo acquisitio facta est: tunc si est artifex, & acquisiuit ex suis operibus, tunc sibi acquisiuit, non fratribus. C. arbi.tut. l. si defunctus, & ff.de hær. vel act.uẽ. l. venditor circa mediũ. Insti per quas personas nob.acqui.§.ergo.in fi. Si autem non sit artifex, præsumitur de communi,vt dicitur in vxore.ff de do.inter vi & vx.l.Quintus. & l.etiam.eo,tit.2.q.3.c.placuit,& C.de episc.& cle.auth. lucrũ. Sed quia visum est,filium debere aliquando communicare: an etiam dicemus filium posse recuperare impensas factas circa patrimonium,vel personam fratris? Dic ꝙ non,actione fam. erci. l.& puto.§.& dolo.& l.qui horas.§. pen.fam. ercis.an aũt actione negociorum gestorum? Dic,vt in l.si filius,§.patre, ff. de ne-

98 go.gest.Sed quid dicemus†filius habebat bona materna, vel alia aduenticia, pater consumpsit: an poterit filius petere vt sibi de communi reficiatur? Videtur ꝙ non : quia nascitur naturalis obligatio : ideo lex determinat, ꝙ administratio auferatur de manib. patris,& interponatur cautio.l. Imperator.ff.ad Tre-

99 bel.In contrarium facit,ꝙ immò†ex causa aduenticia nascitur obligatio efficax inter patrem & filium,l.si quis pro eo.ff. de fideiusso.& sic transit ad heredem patris.In hoc dic,ꝙ si pater nõ habet vsumfructum,quia fuit prohibitus, vt in auth. excipitur. C.de bo.quæ lib.& tunc tenet̃,vt quilibet extraneus,l.si supersti te.§. si pr̃.C. de dolo. Si autem hẽt vsumfructum,si damnũ datũ concernit solos redditus, non tenetur, quia de eis non tenetur reddere rationem,l.cum oportet,§.cum autem. C.de bon. quæ libe.Si autem est circa substantiam, rei,tenetur pater:quia tene-

100 tur rem conseruare,l.1.C.de bon.mate.Sed†nunquid iste filius habet hypothecam in bonis patris pro mala administratione facta in rebus filii? Videtur ꝙ non.l.cum oportet. §. nõ autem, præallega.In contrarium videtur facere tex.in §.fi. eiusdem legis.Sed potest dici,ꝙ filius non habet hypothecam ex eo,ꝙ pater male administrauerit ; sed bene habet ex eo, ꝙ sequetur rẽ alienatam à patre, vel eius pretium.l.fi.C.eo.ti. Sed nunquid pater qui habet vsumfructum in aduenticiis filio quæsitis, teneat̃ facere inuentarium,vt faciunt alii habẽtes administrationem? Dic ꝙ non,quia dicitur simplex administrator,immò vtitur & fruitur,& quia lege non cauetur; & sic se habet consuetudo, ut tenet Cyn.in d.l.cum oportet.circa fi.in 4.q.quæ est penul.For-

101 matur etiam quæstio: pater†vendidit rem filii, quæ fortè obuenit ex materna successione;deinde veniens ad mortem filium instituit filius hæreditatem adiuit; an poterit vendicare rẽ venditam? In hoc dicendum est,aut hæreditas patris non est soluẽdo,& tunc aut filius fecit inuentarium, & potest illam rem ab emptore auocare in solidum.l.fi.§. in computatione.C. de iure delib. Quia debet indemnis seruari in rebus suis propriis, sicut se non immiscuisset.Si autem non fecit inuẽtarium,aut est hæres pro parte, aut in totum.Si pro parte,repellitur pro ea parte, pro qua est hæres, non confecto inuentario tenetur creditoribus vltra vires hæreditatis,auth.de hær.& Falci.§. si verò non fecerit.Sed emptor est creditor; quia si euinceretur,ageret de euictione contra ipsum filium hæredem: ergo ipse non potest repetere rem amotam,& auocare, ut in l.vendicantem, ff.de euictioni.& tenetur pro ea parte pro qua est hæres in quotitate, & non in quantitate:quia ex quo hæreditas non est soluendo, ibi non est reperiri quartam partem in valore, nec eo casu tractandum de debito bonorum subsidio. Si autẽ hæreditas est soluendo, siquidem non fecit inuentarium, aut habet filius de bonis paternis vltra suum debitum bonorum subsidium, aut non. Si non habet vltrà,non repellitur, quia in debito isto non potest grauari,l.quoniam in prioribus.C.de inoffi.testa. Aut habet vltra debitum bonorum subsidium,& tunc pro tãta parte,quantum est debitum bonorum subsidium, non repellitur; sed pro eo quod est vltrà,repellitur,de quo dic per Cy.in l.fi. C. de iure deliberan. & eundem Cyn. in l. cum a matre. C. de rei vendi.&

102 ibi gl.mag.Item pone, ꝙ † filius mercator vltrò alium contractum facit, contrahentes agunt contra patrem : pater dicit, ꝙ non est obligatus ex contractu filii, quid iuris? Dic ꝙ pater non obligatur,nisi de peculio, vel de in rem verso; scilicet si ex illo contractu filii ad patrem aliquid peruenisset, vel si filius mandato patris contraxisset; vt not.in l. prætor. §. sed & filius . ff. de eden. Si autem contrahit patre sciente, non tamen mandante, & tunc si ad eum non venit quæstus,uel lucrum, non tenetur, sed ad quem venit.l.sed & si pupillus, ff.de institut.acti.l.si eum quem,in princip.ff.de exer.acti. & ibi tenent Docto. in dicto §. sed & si filius.

SECVNDA PRINCIPALIS QVAESTIO EST:

Quando pro filio sunt sumptus, vel ipse aliquid diminuit: an ista ipsi filio imputentur?

SVMMARIA.

1. *Sumptus facti pro filio qui studuit, an sint conferendi.*
2. *Data inter viuos non imputantur in legitima, nisi expressè conueniatur.*
3. *Solutio eadem non potest parere diuersos effectus.*
4. *Datum per patrem filio ex causa necessitatis, venit filio imputandum.*
5. *Donari dicitur, quod nulla causa cogente præstatur.*
6. *Pater tenetur filiam maritare.*
7. *Filius potest ire ad studium inuito patre.*
8. *Pater potest compelli, vt filio studioso emat libros.*
9. *Tutor obligatur quærere pupillo magistrum.*
10. *An fratres tenentur ad sumptus pro complemento studij fratris.*
11. *Honor vnius fratris pertinet etiam ad alios fratres.*
12. *Pater tenetur honestum æs alienum pro filio soluere.*
13. *Patre mortuo, memoria conseruatur per filium.*
14. *Quæ tenent defunctum, tenent & hæredem.*
15. *Hæredes tenentur pro munere, vel onere iniuncto testatori.*
16. *Hæres mandatarij, tutoris, & socij, tenentur expedire negocia cœpta.*
17. *Pater intelligitur consentire in munere publico, si præsens est, & non contradicit.*
18. *Frater tenetur præstare alimenta fratri.*
19. *Scientia filij est laus patris.*
20. *Sumptus facti in eruditione non possunt repeti, nisi in duobus casibus.*
21. *Onus factum per patrem, filij debent pati, & illi consentire.*
22. *In vita debemus comprehendere, quid velit quis fieri post mortem.*
23. *Dignitates possunt vendi.*
24. *Militiæ quæ venduntur, imputantur quoque.*
25. *An libri sint communicandi.*
26. *Quæ sit opinio glossæ.*
27. *Quando pater compenset cum filio, quod ei debet.*
28. *Aliud est esse simile, aliud esse idem.*
29. *Collatio facit tacitum onus.*
30. *Pater in dubio magis videtur in debitum computare, quàm donare.*
31. *In dubio debemus studere æqualitati.*
32. *Aduocatus & doctor dicuntur militare.*
33. *Scholaris non dicitur militare.*
34. *Scholaris quando possit esse aduocatus.*
35. *Prohibitio in aliquibus, in cęteris videtur facere permissionē. & econtrà.*
36. *Quod præstatur in causa pietatis, hoc non imputatur.*
37. *Impensæ pro libris æquiparantur impensis pro alimentis factis.*
38. *Impensæ alimentorum non imputantur.*
39. *Sponsus mittit aliquid sponsæ: quomodo intelligatur.*
40. *Pecunia pro filio captiua data an veniat in collationem.*
41. *Quid si frater fratrem redimat?*
42. *In necessitatibus nemo liberalis existit.*
43. *In aduenticijs inter patrem, & filium potest esse obligatio.*
44. *Actus societatem inducentes.*
45. *Actus voluntarij non extenduntur vltrà, quàm agatur.*
46. *Iure determinatur quemlibet gerentem negocia aliena, debere rationem reddere.*
47. *Ratione parentelæ & sanguinis quis videtur seruire gratis.*
48. *Habitans in alicuius domo, nullo præcedente contractu, tenetur nihilominus ad mercedem.*
49. *An factum vnius fratris alteri noceat.*
50. *Non est acerbè agendum inter fratres.*
51. *Fraternitas tenetur alere fratrem.*
52. *Fratres impropriè dicuntur cognati.*

1 ET primò quæro: pater † vnum filium in studio retinuit an sumptus pro eo facti per alios fratres possint imputari? Videtur ꝙ non debeant imputari. l. quæ pater. ff. fam. ercisc. & rō facit; quia dubiū est datum gratia quærendæ dignitatis. Sed Bar. dicit in hoc, quod putat, ꝙ non debent imputari, qn̄ apud patrē est pecunia castrensis vel quasi, vel aduenticia, vt bona materna existentia in pecunia: qa tunc intelligit̄ facta expēsa de pecunia filii. l. Nesennius. ff. de neg. gest. Præterea pr̄ est legitimus administrator aduenticiorum, ideo in dubio præsumitur facere administratorio nomine. l. cum post mortem. §. hos. ff. de admin. tut. & l. si post mortem. ff qn̄ ex facto tuto. & ista sunt verba Bart in suo tract. de duob. fra. in §. principaliter quæro. versi. quęro. Contrarium tn̄ puto verius ꝙ immò pater intelligatur de suo fecisse. & pro intelligentia dico, ꝙ duo sunt gn̄a expensarum: aliquę sunt q̃ concernunt alimenta, & in istis nō est dubium, ꝙ nō debent filio imputari; qm̄ ad istas pr̄ obligatur pp. instinctum naturæ, non pp aliquā hæreditatē. l. fi. §. sin aūt filium. C. de bon. q̃ li. & in toto tit. ff. de lib. agno. Immò inferebāt aliq, ꝙ si pr̄ nollet alimētare filium, dicēdo: teneor te alimētare, si nō habes vnde: & volo tibi reddere vsumfructū, ꝙ est apud me, vt te alimentes: nō pōt, postq̃ acceptauit vsumfructum. l. sed et fructuarius. & l. seq. ff. de vsufructu. & l. is cum quo. de aqua plu. arc. & per gl. 10. q. 3. c. vnio. & istæ expensæ non imputantur in legitimam, qm sumptæ fuerunt ante mortem testatoris: & sic non reperiuntur in eis substātia. l. 3. §. fi. de mu. & hono. Quod n. tpe mortis nō extat, non pōt imputare in legitimā, vt tm Bal. in l. omnimodo. §. imputari. C. de inoffi. test. per legē. l. 1. ff. ad l. Fal. & l. si patruus exhibita. §. 1. ff. de bon. lib. legitima. n. debetur de bonis quæ reperiūtur tempore mortis patris. l. cum quæritur. C. de inoff. test. & ita

2 not. Cy. in l. ex tribus C de inoffi. test. Item & alia rōne: quia † data inter viuos non imputantur in legitima, nisi expressè conueniatur. l. si qn̄ §. illud. & §. gñaliter. C. de inoffi. test. & ibi Cyn. & Bar. in l. si non mortis. de inoffic. test. Item facit: quia illa tantum imputatur in quartam, de quibus lege cauetur expressè. l. illud. C. de collat. Sed de ipsis reperitur expressè: ergo tenet. Aliud est genus expensarum, s. pro studio & causa studii: & in his etiam dico, ꝙ intelligitur pater facere de suo, licèt habeat bona aduenticia filii ad hoc facit lex quæ pater. ff. famil. ercisc. vbi expensæ factæ pro filio emancipato non sunt sibi imputādæ. Sed ipse pater ductus fecisse videtur: nec distinguitur, an essent apud patrem bona filii, vel non: & tamen præsumitur, ꝙ habuerit bona, quia emācipatus. ergo a fortiori debet habere locum, quod non imputetur filio in potestate. & ad hoc facit: quia istam impensam studiorum pater tenetur facere: qm̄ filiū ad studium misit. Vnde incidenter quæro, an pater sit obligatus ad subministrandum filio studenti expensas studii? Videtur ꝙ non, de hoc videtur tex. in l. quæ pater. ff. fami. ercis. ibi, si non credendi animo: qui tex. à contrario sensu probat, ꝙ si misit filio credendi animo, filio obligat: & illa quantitas in obligatione deducta computaretur filio in eius portione: & sic apparet, patrē non esse obligatum. Si. n. esset obligatus, etiā si animo credendi mitteret pecunias filio pro expensis, non posset filius obligari, sed pater liberaret ab obligatione. ad hoc facit regula quæ est, quod

3 † eadem solutio non potest parere duos diuersos effectus. l. obligationis & liberationis. ff. de solut. l. qui hominem. §. fin. & de cond. indeb. l. cum is. §. pen. Item probatur in l. quæ pater. in fi. fam. ercis. l. dum vult, ꝙ transmissa per patrem filio, in casu alimentorum & expensarum studii, filio non computatur in eius portione. Si enim pater esset obligatus ad transmittendū expensas filio, ex ipsa necessitatis obligatione veniret filio imputādum

4 in eius portione per regulam quæ est, ꝙ † datum per patrem filio ex causa necessitatis, venit filio imputandum. l. quoniam nouella. C. de inoffi. test. & l. omnimodo. §. imputari. eo. tit. & ibi Bal. & per Guil. vnde si pater dat filiæ pro dote, & filio pro donatione pp nuptias, q a pater obligatur ad dandum. ff. de ritu nup. l. qui liberos. & ff. de act. & oblig. l. obligamur. §. lege. ideo filię, vel filio imputatur. Item hoc probatur per gl. & Doc. in l. filius. C. fam. erci. Nam cum quæritur, an libri sint proprii filii: & dicit ꝙ si sunt empti nomine filii, & traditi filio, intelligitur filio donati: quæ donatio validatur, filio facto doctore. Sed si pater eēt obligatus, non diceretur donare, sed cām obligationis trāsmit-

5 tere. Nam † donari dicitur illud, quod nulla causa cogente præstatur. ff. de donat. l. donari. facit lex, rem legatam. ff. de admi. leg. & hoc facit ad dictum Doctorum in illa quæstione, dum quæritur, an mortuo patre fratres teneantur complere expēsas? Multi dicunt, quod non. l. 1. §. nec castrense. ff. de collat. bon. quia pater si viueret, non esset obligatus. ergo nec filius. In contrarium facit, ꝙ immò pater tenetur: & videtur probari in l. fin. §. imperator. ff. de suspect. tut. vbi pater compellitur se pro filio obligare, licèt ad illam legem posset responderi, ꝙ ibi loquitur in munere publico. Nam tutela est munus publicum auctoritate, licèt sit priuatum vtilitate. Institu. de tutel. §. est aūt. & qui dari tuto. possunt in prin. ideo ex necessitate suscipitur. l. necnon. ff. de tuto. & curat. datis ab his. probatur in l. si quis inter tres. ff. de excusa. tuto. §. imperator. vbi est idem casus de verbo ad verbum, qui est in l. fi. §. imperator. ff. de suspect. tut. Sed potest responderi, vt supra proximè. Item probatur in l. quotiens. quæ est secunda. ff. ad municip. vbi pater obligatur pro filio. Sed posset etiam responderi, ꝙ ibi loquitur in munere publico, s. in decurionatu: præterea ibi pater consentit. Item probatur in l. fin. C. de dotis promissi. Sed posset responderi, ꝙ ibi loquitur in donatione propter nuptias, in qua debet se obligare: non loquitur de sumptibus studii. In quo articulo, an pater compellat se & sua obligare pro dote, aliqui tenent, ꝙ non, per legem secundam, ff. ad municip. Aliqui tenent contrarium, per l. final. in fine. ff. de suspect. tuto. tenentes autem quod non posset compelli, mouentur: quia non reperitur tex. qui velit, ꝙ obligetur. Nam vtcunq; inueniatur tex. secundum eos specialiter, quod debet se obligare in donatione propter nuptias: ergo in aliis secus erat. Item dicunt & secunda ratione: quia nunquam effecit, ꝙ ad duo eēt obligatus, & ad dotem, & ad donationem propter nuptias, q̃ esset verum in his locis, in quibus est consuetudo, quod detur donatio pp nuptias. In locis autem vbi non est consuetudo, distinguit Bart. Aut filius accepit vxorem psonam, ꝙ sibi nō congruit, & non

& non cogit̄ pr̄ promittere, & secundùm ista tpa erat cā exhæredationis. l. non tm̄. §. si emancipatus. ff. de bo. poss. contra tab. Si aūt filius acciperet honestam personam, cogitur pr̄ promittere, ne matrimonium impediatur. l. qui liberos ff. de ritu nup. & l. fi. in fi. ff. de susp. tut. maximè si pr̄ consensisset matrimonio. l. honores. in fi. ff. decurion. l. 2. ff. ad municip. Sed posset dubitari, an sufficiat, ꝙ pr̄ cōsentiat se daturum filio dotem? Videtur, ꝙ non; quia per simplicem consensum in isto casu pr̄ nō tenet̄ nisi de peculio. l. Lucius Titius. ff. de admin. tut. & not. in l. 1. §. 1. ff. quod iussu. Sed dicit Bart. ꝙ sufficit patrem simpliciter cōsentire: & per hoc obligatur ipse, & eius bona. vnde ipse infert talē regulam, ꝙ vbicunq; pater cogitur cōsentire, & se obligare, ibi simpliciter consentiendo se obligat. l. si filius. ff. de tute. & ff. de excus. tut. l. siquis inter tres. §. imperator. Vnde in hoc est dicendum, ꝙ aliqn̄ pr̄ cogitur assentire, & se non obligare: & tūc simplex consensus eum nō obligat. l. cū nō solum. §. necessitatē. C. de bo. quæ libe. qn̄que cogitur consentire, & se obligare, & tūc simplex consensus eum obligat. Quandoq; pōt cogi cōsentire, & se obligare: tunc simplex consensus eum obligat, nisi de peculio. d. l. Lucius Titius. & notatur in l. 1. §. 1. quod iussu. probat̄, ꝙ pr̄ compellatur se pro filio obligare, in l. sed Iulianus. §. quod dr̄. ff. ad Macedon. vbi pater tenetur pro sumptibus factis per filium in studio. Sed posset responderi, ꝙ ibi loquit̄, qn̄ filius iuit ad studium de consensu patris: quia pater obligatur vsq; ad illā quantitatem, quam pater expendisset in domo pro tali filio, & non vltrà. l. 3. §. proinde. ff. de in rem verso, licèt ibi gl. dicat, ꝙ tenetur vltrà. Præterea pōt dici, ꝙ licèt pater nō teneatur indistinctè, sed de in rem verso: ita intelligit Cyn. illam l. sed Iulianus. in l. Macedonian. C. ad S. C. Macedo. Item probatur in l. 3. §. 1. ff. de in rem vers. vbi filius obligat patrem, pōt respōderi, ꝙ ibi loquitur in necessariis quæ filio in domo pstitisset: & hanc solutionē sentit gl. in l. sed Iulianus. in gl. solebat, ad Mace. Item probatur. Pater tenet̄ præstare filio necessaria, vt in motiuo pcedenti, & facit tex. in l. qui liberos. ff. de ritu nup. Sed inter necessaria ē, vt quis addiscat. C. de bon. quæ lib. non solum. §. 1. de Carbo. edic. l. 1. in prin. C. vbi pup. educari dēt. l. 1. Ergo posset responderi, ꝙ illud procedit quantum ad illum casum Carboniani, qn̄ pr̄ nō est viuus: & sic non loquitur in casu nostro, quo quæritur, an sit obligatio patris in discente. Præterea tenetur quantum ad cibaria, non aūt ad aliam obligationem: ita exponitur verbum, ne-

6 cessitatē, l. 1. C. de alen. li. & ibi gl. 1. in prin. Probatur. Pater † tenetur filiam maritare. l. qui liberos. ff. de ritu nup. Sic ēt dicemus,

7 vt pater teneatur filium tenere in studio † nam & filius inuito patre pōt ire ad studium, vt per glo. in l. sed Iulianus. §. quod dr̄. ff. ad Maced. Sed posset respōderi, ꝙ aliud est in causa matrimonii, aliud in causa studii. Nam bene cauetur, ꝙ pater tenetur filiam dotare. l. fi. §. vtraq;. C. de dot. promiss. & l. qui liberos. præalle. & Bart. in l. si cum dotem. §. transgrediamur. ff. sol. matr. sed de studio non reperitur. Ergo. Item probatur in l. Macedon. in

8 tex. & gl. in verb. nō recusaret. C. de Maced. vbi † pater pōt compelli ad emendum libros in studio filio existenti. Respondeo, ꝙ ibi loquitur, qn̄ pater misit ipsum filium ad studiū: qa obligatio contrahitur in persona sua. Præterea ibi loquitur, qn̄ tenetur de in rem verso secundùm primum casum: secundū aūt secundum casum tenetur peculiotenus, i. quatenus est in peculio. Et tn̄ in primo casu loquitur, qn̄ accepit in vsus volūtarios: & ita sentit ibi ple. Cyn. in prin. Item probatur in l. si quis à liberis. §. non tantum. ff. de lib. agno. vbi pater non tantum obligat̄ ad alimenta, sed etiam ad cætera omnia pro filiis Sed posset dici, quòd ibi loquitur de oneribus, sine quibus filius non pōt viuere, sicut sunt vestes, habitatio, & similia: vt ff. de verb. signifi. l. verbo victus. & l. seq. & l. quos nos. & l. fi. & quòd ibi loquat̄ de istis oneribus, sentit glo. in verbo, onera. non autem loquitur

9 in oneribus studii. Item probatur. Tutor † obligatur filio quęrere magistrum, & ei satisfacere, vt pupillus addiscat. l. cū plures. §. cum tuto. ff. de administ. tut. Ergo à fortiori idem dicemus in patre. Sed posset responderi, quòd ibi non dicitur, quòd tutor obligetur, sed dicitur, ꝙ si facit, bene facit: & poterit illos sumptus imputare. Præterea ibi loquitur, quando solus erat pupillus & qn̄ tractamus de bonis suis tantùm: hic autem de obligatione bonorum fratris, qđ non est ita verisimile, nec ita permittendum, quòd bona aliena pro me alienentur, sed ꝙ bona mea alienentur pro me, & vtilitate mea. In hoc ergo articulo dic, ꝙ immò pater potest compelli, quando. s. misit filium ad studium. facit l. cum plures. §. 1. ff. de admini. tut. l. qui filium. & l. officio. ff. vbi pupill. educ. debet. & per Bart. in l. legat. ff. de alim. & cibar. leg. l. quod de bonis. §. non solum. ff. de Carb. edic. l. fin. C. de alim. pupill. præstand. & glo. in l. Macedoniani. C. ad Maced. l. 3. §. perinde. ff. de in rem vers. & videtur tex. in l. fi. C. de do. promiss. vbi pater dotando filiam, licèt sit administrator bonorum filiæ censetur de suo dotasse. igitur malè dixit Bart. cum dicit, ꝙ vr̄ fecisse de bonis filiæ: Nec obest responsio sua, dū dicit, ꝙ illa lex fi. procedat in dote & donatione propter nuptias, qđ onus pertinet ad patrem, quia ad illud pōt cogi, per l. qui liberos. ff. de ritu nupt. Ad expensas autem studii non potest cogi: quia dico, ꝙ non est verum: immò potest cogi, vt suprà dixi. Aliud ergo est quærere, an pater compellatur ad mittendum filium ad studium, & ad expensas studii, qn̄ filius habet aliunde; & videtur ꝙ non compellatur mittere ad studium suis expensis. l. si quis à liberis. §. sed si filius. ff. de liber. agnosc. Et ita procedant prima ar. Aliud est quærere, an præsumatur facere de suo, cum bona filii administrat, & quando misit filium ad studium: tunc dico, ꝙ compellitur facere, & si fecerit, pręsumitur de suo fecisse; & sic istæ impensæ non sunt filio imputādæ in parte sua. l. 1. §. sed an id quod. ff. de collat. bon. & hoc vult Spec. in titu. de dona. §. sequitur. vers. ꝙ si vnus ex cohæredibus. idē firmat Reyner. in l. si filius. § . Neracius. ff. fam. erci. pro quo adducit l. 3 § fin. ff. de muner. & honorib. Si ergo pro istis datur actio, à fortiori exceptio. l. statuas. ff. de acquir. rer. dom. & l. 1. §. quod ait. ff. de superfic. Non obstat l. Nesennius. ff. de neg. gest. quia non loquit̄ in patre, sed in auia quæ non tenetur alere, nisi in subsidiū, quando non est pater, vel quando filius non habet aliunde: & hanc sententiam, ꝙ pater præsumatur fecisse de suo, tenet Raph. Fulgo. in d. l. fi. ff. de peti. hær. declarat dictum Ang. & Bar. qui voluerunt, ꝙ quando pater peculium castrense, vel quasi filii, vel rē aduenticiam administrat, præsumitur fecisse de bonis filii, vt dicit Bart. in l. Nesennius. præallegata. & l. 1. §. nec castrense. ff. de colla. bono. quia dicit Raph. ꝙ qn̄ apud patrem est vsusfructùs bonorum filii, & apud filium nuda proprietas, non pręsumitur pater administratorio nomine fecisse expensas de bonis filii, cū dicta bona non possint alienari quò ad proprietatem. l. 1. C. de bon. ma. subdit tamen Raph. quòd si apud patrem nō sit vsusfructus, sed apud filium, ꝙ pater præsumitur fecisse administratorio nomine filii, & de illo vsufructu: & in hoc concordat cū Bart. quod mihi videtur dubium, per l. fi. de dot. promiss. C. non obstat. l. fi. de peti. hæred. quia loquitur de impensa facta pro honore acquirendo filio, ad quam pater non necessitatur, sicut ad dotem & ad impensam studiorum. debet ergo intelligi dictum Bar. in castrensi vel quasi, vel aduenticio, in quo pater non habet vsumfructum: vt in auth. excipitur. C. de bon. quæ lib. & ꝙ hoc sit de mente Bart. apparet, quia in d. §. nec castrense, dicit, ꝙ si pater dat dotem pro filia, & bona aduenticia ipsius filię sunt apud patrem, in quibus habet vsumfructum, præsumitur dare de bonis patris. per l. fi. C. de dot. promiss. & in d. l. Nesennius, dicit, ꝙ si pater gerat negocia filiæ bonorum, in quibus nō habet vsumfructum, præsumitur dotare de bonis filiæ. Si ergo in dote per quam non fit alienatio, quia remanet firma & & salua, l. cum post mortem. de admin. tut. à fortiori vbi fit consumptio. Item potest intelligi dictum Bart. in filio non doctore; secus si est effectus doctor, patre viuo, vt voluit in d. §. nec castrēse. Posset ēt dici, ꝙ distinguēdum esset inter gn̄a expēsarum, vt suprà

10 dixi. Sed quæro: pr̄ misit filium ad studium, morit̄ pater † an tenentur fratres ad sumptus pro complemēto studii fratris? Quia iste articulus est disputabilis, & de facto ipsum habui, adducam aliqua arg. pro vtraq; parte vltra Doctores. Et ista quæstio pōt habere duas partes. vna est, ꝙ si fratres perseuerauerunt in sumptibus, vsque ad complementum studii: an possint fratri studenti imputare? Secunda est, ꝙ si nolunt, an possint compelli? Et ad istas duas qōnes simul adducam arg. Et pro parte affirmatiua arguo sic. Istius dubii secūdùm Iacob. de Butrig. secundùm naturam est, vt qui sentit commodum, sentiat damnum. l. 2. ff. de pecul. l. vn. §. pro secundo. C. de caduc. toll. & l. secundùm naturā, ff. de reg. iur. l. continet. in gl. in verbo sustinet. ff. quod met. cau. l. manifestissimi. §. sed cum in secūdam. ff. de fur. l. si ergo, in fi. ff. pro soc. Inst. de contrah. emp. §. cum autem, in l. meminimus. in fi. C. de legi. hæred. Sed pp adeptam & acquisitam scientiā solus frater qui studuit, est habiturus commodum: ergo dēt ei imputari, & alter frater nō compellit̄ &c. Respondeo, ꝙ in isto casu non tm̄ tractatur de honore istius fratris, sed ēt alterius fratris; & licèt commodum sit tm̄ studentis, tn̄ non obstat: qa hoc placuit illi, qui hoc facere potuit, s. patri: & ita cupiebat in uita fieri. Vel dic. ꝙ illa regula recipit fallētias in casu nostro, & rō fallentiæ pōt esse specialitas, quæ reperitur in studentib. auth. habita. C. ne filius pro patre. uel pietas paterna, uel affectio fraternalis. Secundò arg. si de quo magis vr̄ inesse, & nō inest: ergo nec id de quo minus. l. Deo nobis. C. de episc. & cler l. 1. §. 1. de exercitoria. auth. multo magis. C. de sacrosan. eccle. sed magis videbatur, ꝙ auia faciens sumptus pro nepote, non possit repetere: cū amor descendat, q̃ transuersaliter progrediatur: tamen contrarium est, quia immò repetit, & imputat. l. Nesennius, ff. de neg. gest. ergo multo magis fratres poterunt imputare. Respondeo, quòd illi loquuntur in sumptibus factis ab auia, quæ non ita vr̄ donare sicut pater in casu nostro. Vel potest dici, si intelligimus de sumptibus factis per fratrem, ꝙ licèt cesset liberalitas: quia frater videatur fecisse animo repetendi, tamen non cessat obligatio, argu. l. rem legatam. ff. de adimend. leg. & ista talis obligatio quæ erat in persona defuncti, transiuit ad personam hæredis, vt Inst. de obli. ex quasi contractu. §. ita hæres. Tertiò probatur. Arg. à sufficienti partium enumeratione est validū in iure. l. obligation. ferè. ff. de actio. & obli. l. patre furioso, ff. de his qui

ſunt ſui,vel alie. in hoc præmiſſo arg. no.aut dices, ꝙ frater nō poſſit repetere,quia donauit,aut qa ad hoc erat obligatus. Si dicis,nō poſſe repetere quia donauit,hoc eſt falſum, quia nō præſumit in dubio donaſſe,l.cū de indebito.ff.de probationib. nec pſumitur donatio, vel alia præſumptio fieri pōt. l. Campanus. ff.de ope.lib.aut dices,ꝙ erat obligatus,& hoc erat falſum, quia cū iſta obligatio nō eſſet cū defuncto,l.ſi certis annis. C.de pac. aut cum ipſis,& hoc eſt falſum,cum ſit perſonalis,oportet ꝙ deſcēdat ex ꝯctu,vel quaſi,maleficio vel quaſi,quorum neutrum eſt hic,ergo &c. poterit imputare cum de proprio dederit, vel datum ſit.Reſpondeo,ꝙ immò poſſimus ꝯiecturare aīum donandi fauore ſtudii.Nam fauore ſtudētium multa ſpāliter pietate pmittuntur,q̄ aliis non permitterentur.auth.habita. C.ne filius pro patre.Nam amore ſcientiæ metipſos exinaniunt,& vitam ſuam omnib.periculis exponūt,vt ibi.ideo in eorū fauore ſpeciali dilectione aliqua ſunt ſpecialiter conſtituenda, ſ.pſumptio donationis:concurrit ēt ad donationem affectio fraternalis.Item pōt dici,ꝙ erat obligatio cum iſto fratre: quia poſtq̄ pater eſt obligatus,ſi incepit,vt per Bal.in l.omnimodo.§.imputari.C. de inoff.ita & iſte frater,quia obligatio tranſit ad perſonā hæredis,vt ſuprà in proximo motiuo.Quartò probatur p argumentum a maiori,qđ eſt bonum in iure.auth.multo magis. C. de ſacroſan.eccl.& extrà de iureiu.c.quanto.ſed lex dicit, quia ſumptus facti per cohæredem in re communi veniunt imputādi pro rata.l.his conſequenter.§ ſumptus.ff.fam.erciſ.& l.ſiue p fratre.C.de neg.geſt.ff.cōm. diui.l.quis putas.in princ.ergo multo fortius,ſi talis impēſa fiat in re totaliter cohęredis: vt ē in caſu noſtro,ſi frater fecit;cum dictus §.ſumptus,indiſtinctè loquatur.Reſpondeo,ꝙ poſſum dicere illud procedere, qñ nō cōcurrunt iſta duo,ſ.& fraterna affectio,& etiam ſpecialia, de quib.ſupra in primo motiuo.Quintò prob.Arg.de ſimilibus ad ſimilia ex rōnis identitate bonum eſt in iure.l.1.C.de interdictis.l.ſi ita. ff.de manumiſſ.teſtam.Sed regula eſt, ꝙ ſi aliquis cohæres ē iuſſus eſſe liber ſub condōne,ſi dederit certam quantitatem pecuniæ:ſi dat pecuniam,non pōt cohæredib.imputare,ſed ſibi tantum,quia commodum libertatis ſolum redundat in ipſum.ergo idem dicendum eſt hic:quia commodum ſcientiæ nō communicatur,ergo nec impēſa:& hoc probaꝉ in l. ſi filia. cū l.ſeq. fam.erci.Reſpōdeo,ꝙ ibi loquitur,ꝙ fuit expreſsè appoſita cōditio:in caſu aūt noſtro nō conſtat de aliquo animo : ergo &c. Vel reſpondeo, ꝙ licèt arg.a ſimili procedat,tñ eſt debile, & adeò debile,ꝙ dato vno diſſimili totum corruit, ar.l.Labeo. & qđ ibi no.ff.de pac.ſed inter iſta non eſt commoda Sextò prob. Vbicunq; ſunt duo cōtēdētes, quorum vnus tractat de damno vitando,alius de lucro captādo : magis debemus ſubuenire tractanti de damno.l.nam hoc natura.ff.de cond.inde.& l.regula. ff.de iuris & facti ign.Sed ſic eſt in propoſito,ꝙ Neſennius nolēs ſibi impēſas imputare, tractat de lucro, alius verò frater de dāno vitando:ergo dēt eſſe melior conditio ipſius. Reſpōdeo, ꝙ immò nō tractat alius frater de ſolū damno vitando† quia ēt ipſe adipiſcitur honorem pp fratrē,vt ſupra dictū eſt. Præterea iſta regula nō eſt ſemper vera,ſed illius eſt melior cā, qui habet potiora iura: ſed ipſe hēt potiora iura, pp præſumptam donationē,vt ſupra ergo &c.Septimò pbatur.Idem iudicaꝉ de quaſi militia,qđ iudicatur de militia.i.idem de quaſi caſtrenſi, qđ de caſtrenſi.l.aduocati.C.de aduo.diuerſ.iud.l.fi.C.de coll.l.fi. C.q teſt.fac.poſſ.l.1.§.nec caſtrenſe. ff.de colla. bon. ſed vera militia filio acquiſita venit in portionem ſuam computanda . l. omnimodo.§.imputari.C.de inof.teſt. ergo idem dēt eſſe in quaſi militia,& ſic peculio quaſi caſtrenſi,vt veniat computanda, & tm̄ p fratres poſſit de bonis communibus deduci: & vr̄ caſus p iſta parte in l.& ſi filium.ff.de mun.& hon.l.Lucius.§.idē reſpondit. ff.ad municip.l.2.§.ſed an id.de col.bon.l.qui filium. vbi pupillus educari debeat. Reſpondeo, ꝙ arg.non ſtringit, quia ſi idē iudicatur de quaſi militia quod de militia,datum ob militiā nō imputatur:ergo nec iſtud.Item probatur,l. ex parte. §. filius. ff. fam.erciſ.vbi ſi poſt mortem patris filius fecit certos ſumptus, illi ſoli imputantur,nec debet alter frater communicare; ergo fratres poterūt imputare ſumptus ipſi ſtudenti factos in ſtudio. Reſpondeo,ꝙ ibi loquitur,quando talis obligatio non fuit aliquo modo incepta per patrem, ſed tantum incepit in perſona filii.Vnde fateor arg.dubium autem meum loquitur, qñ incepit in perſona patris: præterea ibi loquitur,qñ nulla eſt rō,quare alter frater debet communicare, quia vnus frater fecit debitum cum republica,vnde nihil ad alium fratrem in caſu autem meo loquimur,qñ pertinebat ad fratrem ratione ſanguinis, & affectionis fraternalis:quia in perſona fratris alia pecunia eſt expēſa,ibi aūt iuit ad rempublicam.Itē,vt ſuprà dictum eſt,qñ frater eſt doctor,eſt etiam honor alterius fratris, cùm familia nobilitetur.Nec obſtat ſi dicatur,immò ibi pater incepit pro vno filio ſoluere,& frater poſtea ſoluens vr̄ idē facere quod pr̄;quia reſpondeo,ꝙ ibi loquitur in obligatione,quæ non habebat tēporis continuationem,ſicut eſt in ſtudio;ibi.n.ſoluit certa debita pro filio,& mortuus eſt, poſtea frater ſoluere non vult, non pōt compelli.Item probatur & alio modo. Pater non eſt obligatus prouidere filio: ergo & fortiori,nec eius frater. & ꝙ non ſit obligatus pater,quia nulla competit actio filio cōtra patrē, etiam pro alimentis,quod plus eſt,niſi naturalis: immò non eſt efficax ad agendum,& ꝙ actio alia non competat,probatur in l.1.in fi.ff.de iuſt.& iure.ſed non habens actionem agere nō poteſt.l.ſi pupilli.§.videamus.ff.de neg.geſt.ergo poterit repeti.Reſpondeo,ꝙ licèt non competat actio, tñ competit officium iudicis,vt no.in l.ſi quis per colluſionem.ff.de act.emp.& ſic iudicis officium eſt ſufficiens,& ſic tenet Bart.in l.ſi quis à liberis.ff. de libe.agnoſc.Item probatur. Non eſt dubium,ꝙ magis ē obligatus filius patri,quàm pater filio : ſed filius non tenetur ſoluere debitum patris,ut in l.ſi quis à liberis.§.parens.ff.de lib.agno. multo minus pater erit obligatus pro filio, & à fortiori frater pro fratre.Reſpondeo,ꝙ pater nō eſt obligatus ſoluere ęs alienum pro filio,qñ non eſt æs honeſtum:ſecus autem ſi eſt honeſtum,vt in iſto caſu ſtudii,in quo pater eſt obligatus, & ſic eius filius tanquam hæres,& ſic frater poterit compelli. Item probatur.Aut pater facit hoc pro filio non ex neceſſitate, ſed ex voluntate:& clarum eſt,ꝙ fratres non ſunt obligati. Aut facit pater ex neceſſitate,& tunc filius naturalis obligatur.l. frater à fratre.ff.de cond.indeb.Reſpondeo,ꝙ immò nō poſſunt hoc: qa ſi pater fecit ſua voluntate in vita,vr̄ voluiſſe & fratres ſic facere pro fratre,vt ipſe inceperat; ſi autem fecerit ex neceſſitate legis,& tunc alia tranſit ad hæredes,vt infra dicā. Præterea qđ dr̄, ꝙ filius naturaliter obligatur,procedit qñ filius erat ſoluendo; de quo non conſtat in dubio noſtro. Sed cōtra primam reſpōſionem, ſ.ꝙ ſi pater fecit ſponte, vr̄ voluiſſe etiam ꝙ fratres faciant.vr̄ tex.in l ſi quis à liberis.§.item reſcriptum. ff. de lib.agn. ſed poſſet reſpōderi ꝙ ille §. loquitur in hærede extraneo. ſic ibi intelligitur gl.ſed in caſu noſtro non eſt extraneus. Itē probatur,ꝙ aliquid debet filio præſtari patris voluntate. Voluntas patris interpretatur ſecundùm numerum liberorum. tex. eſt in l.ſi filio pater.ff. de leg. 3. ergo ſentit, ꝙ vult fieri de parte illius pro qua fit: quia ſentit ibi, ꝙ tot debent eſſe partes. ſi ergo illa fuit intentio patris: ergo filius non eſt obligatus. Reſpondeo, ꝙ ibi eſt caſus diuerſus à caſu meo:quia in caſu meo conſtat de voluntate patris,qui incepit expendere,vnde præſumitur, ꝙ taliter.ſ.voluerit in filio: ibi autem in l contraria, pater iuſſit dare dotem filię arbitratu tutoris,quantum debet dari dicitur,ſecundùm facultatem bonorum, & ſm dignitatem perſonarū, & numerum liberorum:vt in l.cum poſt.§.gener.ff. de iur.dot. & ſic interpretamur intētionem defuncti,quæ interpretatio in caſu noſtro nō eſt neceſſaria,quia clara eſt. Item probatur in l. & ſi filium,ff.de mun.& hon.vbi ſi pater fecit aliquos ſumptus pro filio in adipiſcendo certum honorem filio, eo patre mortuo fratres,vel cohæredes ipſius qui habuit honorem, nō ſunt obligati.ergo in caſu nr̄o dicemus,fratres iſtos non fuiſſe obligatos:& ſic ſumptus quos fecerit,poterit imputare. Reſpōdeo, ꝙ ibi loquitur, quando iam in vita patris filius eſt conſecutus honorem totaliter & integraliter : in caſu autem dubii mei nō erat adhuc conſecutus doctoratum : & ſic in illa l.ſi ille nondū eſſet cōſecutus,eſſet obligatus. Vel dic ſecūdò, ꝙ ibi nō loquiꝉ in fratre, ſicut in caſu noſtro : ſed pōt ibi intelligi in extraneo, dum dicit,cohæredis filii,non aūt dicit,fratris filii: eſt.n. alia rō affectionis in filio, q̄ in extraneo, pp quam rationem affectionis frater non poterit repetere,vel imputare.Item probaꝉ.Sumptus facti per cohæredem in re communi veniunt imputandi pro rata.l.his conſequenter.§.ſumptus.§.fam.erciſ.l.ſiue pro fratre ff.de neg.geſt.l.ſi quis imputans. in princ.ff.comm.diuid.ergo idem dicemus in caſu noſtro, ꝙ non dēt habere patrē ſumptuum,cum non ſunt in re communi facti, ſed tantum in perſona vnius.Reſpōdeo,ꝙ immò ſatis dicuntur in re communi, pp honorem fratris. Vel dic,ꝙ ſatis dicitur in re communi,poſtquam eſt obligatus,vt infra ſentiam.Item probatur.Pater tenetur ad ſumptus filii in ſtudio: ergo.Immò veniūt tales ſumptus imputandi,hoc probatur per l.ſi quando. C. de inoffic. teſtam. Nam videmus,quòd pr̄ de neceſſitate dat dotem filię,& illa imputatur.l.quoniam nouella.C.de inoffic.teſtam. ita tenet Guil. quem refert & ſequitur Bald.in l.omnimodo.§.imputari. C. de inoffi.teſt.in fi.Reſpōdeo, quòd ibi loquitur in alia donatione, q̄ loquamur in caſu nr̄o:quia loquimur de donatione,quę trāſit in peculium caſtrenſe,vel quaſi: in quo alia ſpecialia ſeruantur,quia non imputantur,vel cōferuntur talia peculia. Itē probatur.Aequalitas eſt ſeruanda,& inæqualitas eſt euitanda inter fratres,vt in l.illud,circa fi.C. de coll. & in auth. quæ tertiæ partis.eo. tit. Sed ſi ſumptus non poſſent imputari fratri, oriretur inæqualitas inter eos,quia plus haberet Neſennius, quàm Sempronius:ergo &c.Reſpōdeo, quòd licèt æqualitas debet ſeruari,tamen nō ſemper: nam illud procedit in iudiciis,quia illa eſt ſeruanda.c.vno.de conſuetud. recti feudi. item in cōtractibus, l.eleganter.§.ſi quis poſt.ad fi.ff.de cōdict.indeb.l.antepen.ff.de pact.item in vltimis voluntatibus ab inteſtato,l.inter filios. C. fam.erc.Quantum autem ad teſtationem, quòd ſemper exigatur æqualitas,hoc negatur:nam pater pōt filios inæqualiter inſtituere,& vni plus relinquere,alterī minus, dummodo nō habeat

beat aliquis eorum minus legitima portione, ar.l.cum quæriꝉ. C.de inoffi.teſt.Pro parte autem negatiua argumētamur ſic. Et primò pater & filius cenſentur eadem perſona.l.fi. C.de impu. & aliis ſubſti.& inſtit.de inutil.ſtip.§.ei qui.Item,hęres & defunctus cenſentur eadem perſona.auth.de iureiur. à morient. præſtito.circa princ.Sed ſi hæc impenſa fuiſſet facta per patrē, non eſſet filio imputanda.l.filiæ.C. fam. erciſ.& l.quæ pater ff.famil. erciſ.& l.Pomponius Philadelphus.ergo nec per filios,eiuſdēq; hæredes,qui reputantur eadem perſona.Reſpondeo,ꝙ licèt reputentur eadem perſona, eſt verum quantum ad quid, non tñ quo ad omnia: non.n.eſt eadem ratio affectionis in patre, quæ 12 eſt in fratre.Præterea bene reperitur, ꝙ †pater tenetur ad ſoluēdum ęs honeſtum pro filio,& ad ſuſtētandum ipſum in ſtudio, maximè ſi ſtudet.l.ſed & nihil.§.quod dicitur.& ibi gl.ff.ad Maced.& l.3.§.proinde.ff.de in rē verſ.& l.Macedoniani. C.ad Macedon.in fratre autem non reperio,ergo &c. Secundò ſic pbatur.Sumptus facti cauſa pietatis non repetuntur.l.alimenta. C. de neg.geſt.& l.cum vis.§.ſi mulier.ff.de condict.indeb. Sed inter fratrem & fratrem cadit affectio,& pietas animus donandi: vt per gl.in l.ſi ſeruus communis.de donat. inter vir. & vxo. de probationi.l.Procula.C.de tranſact.l.fratris.ergo non debet frater poſſe imputare,l.perfecta.C.de don.Reſpondeo, ꝙ ſi loquiꝉ in patre,non obſtat,quia intelligitur de ſumptibus factis pp victum,nō autem de ſumptibus ſtudiorum:& ſic illa l.nō loquiꝉ in fratre. Vel dic,ꝙ inter fratres non cadit pietas, per quam præſumatur donatio inter eos, maximè qñ vnus non eſt ditior altero,& qñ non apparet de animo donandi.Sed in l.ſi ſeruus, cōmunis ſcientia & ratihabitio operatur donationem,quę iā erat facta per nō dominum,& operatur affinitas. Sed in caſu noſtro non apparet,ꝙ interuenerit aliqua donatio : ideo non obſtat. Item in l.Procula,de prob.præſumitur animus donandi, poſtq̄ a fratre nūquam fideicommiſſum fuit petitum.Sed in caſu noſtro Sempronius petit a fratre iſtos ſumptus,ideo non pręſumitur donatio: & ſic formaliter reſpondeo,dico,ꝙ verum eſt, ꝙ inter fratres pręſumitur donatio,quando apparet tacitè,vel expreſsè de animo,vt illis iuribus. Sed in dubio meo apparet contrariū,quia fratres repetunt,ideo.Tertiò prob. Qui ſentit lucrū, debet ſentire incommodum, vt ſupra p parte affirmatiua iſtius dubii in primo arg.Sed frater percipit lucrum, id eſt, honorem ex facto fratris,vt probabo.Ergo debet participari ſumptus. Et ꝙ frater participet de honore,probatur ſic. Si fit iniuria vni fratri,iniuria infertur etiam alteri fratri.l.lex Cornel.in princ.ff.de iniur. ergo idem dicemus in honore, correlatiuorum eadē eſt diſciplina.l.generaliter.C.de inſt.& ſubſt.ſub cōdi.fac.& in iſtis correlatiuis mutua eſt diſpoſitio.l.1.ff.qui ſatiſ.cog.l. ſed ſi hac. §.ſi libertas.ff.de in ius voc.l.pen.ff.qui ſatiſd.cog.Reſpondeo,ꝙ licèt illi fratres ſentiant honorem : tamen pp hoc non dicunꝉ ſentire commodum,quantùm ad lucrum burſale,vnde ēt non debent ſentire incommodū.Quartò prob.Si defunctus inchoauit actū,quòd & hæres debeat illud continuare,nos inſpicimus & attendimus principium cum ratione continuationis, ar.l.eū actum.ff.de negoc.geſt.l.tutor poſt pubertatem. C.de arbi. tut. C.de neg.geſt.l.tutori.tamen propter neceſſariam conſequentiam,ar.l.potior.& l.qui balneum. §. eo amplius.ff. qui potio.in pig.habea.Sed in propoſito conſtat,ꝙ conſeruatio ſtudii habet cōnexitatem cum primo,cum inchoatum honeſtè dimitti nō poſſit,vt in procem. Inſtit.in fi.ar.l.ſi is qui.40.ad l.Fal. & iſta cōtinuatio eſt inſeparabilis,quia paria ſunt,aliquid eſſe inſeparabile natura vel commoditate, aliud honeſtate.l. nepos Proculo. ff.de verb.ſigni.l.filius.de condi. inſtitu. ergo iſta impenſa quaſi relicta à patre ſub onere,quod filius faciat ſicut ipſe pater faciebat,non poterit imputari.Reſpondeo,ꝙ illud arg. procederet, quando de neceſſitate ille actus deberet continuari per hęredem.Sed in caſu noſtro non debet neceſſe continuari. Nam licèt pater teneatur filium ſuſtentare in ſtudio,l.ſed & nihil.§. qđ dicitur.vbi bon.glo.ff.ad Macedo.& l.3.§.proinde. ff. de in rem verſ.maximè ſi ſtudium,vt not.Pau.de Caſt.in l.ſeruus.C.de epiſco.& cle. non tamen reperitur in filio tantum, & ſic in fratre, qui non tenetur nec tanquam hæres,nec tanq̄ frater. Itē prob. Filii agnoſcentes voluntatem defuncti non poſſunt repetere. C.de teſtam.l.non dubium.iſti ergo fratres inchoatum à patre proſequentes videntur eius voluntatem amplecti, alendo fratrem:ergo non videtur repetere poſſe,vel imputare. Reſpondeo,ꝙ illud procedit,quando frater feciſſet animo non repetēdi.Sed in caſu noſtro pręſumitur aliter:pręſumeretur donatio, quæ præſumi non debet.l.cum de indebito.ff.de proba.& l.Cāpanus.ff.de oper.liber. Vel poteſt dici, ꝙ in illa l. non dubium. apparet,de expreſſa voluntate teſtantis,volentis, vt hæres ſuus ad legata teneretur,licèt illa uoluntas non fuerit legibus ſubnixa: ideo hæres ſoluens non poteſt repetere,quia videtur paruiſſe voluntati defuncti,licèt inualidè. In caſu autem noſtro non apparet de aliqua voluntate defuncti: ideo fratres poterūt imputare,vt æqualitas inter fratres ſeruetꝉ.l.illud. C.de coll. Sextò probaꝉ.Sciētia filii eſt laus & gloria patris,auth. cōſtitutio. q̄ de dig.§.generaliter.in fi.ergo non pōt fieri repetitio aliqua: quia

13 patre mortuo† memoria per filium conſeruatur.l.liberorum.§. ſed qđ Papinianus.ff.de verbo.ſig.Reſpondeo,ꝙ illud procederet,ſi loqueremur de ſumptibus per patrem factis:nos aūt loqmur de factis p fratrē.Itē pro eadem,ſolutio non pōt parere liberationem & repetitionem.l.qui hominem.§.fi.ff. de ſolu. l.ſi non ſortem.§.ſi decet.ff.de cond.indeb.l.eleganter.§ ſi qs poſt. & l.cum his.§.1.eo.ti.ff.de cond.indeb.l.alius.ff.de tribut.Sed iſti tenentur hoc facere,vt probo: ergo &c.Et ꝙ ſint obligati, pro-14 batur:quæ† tenent defunctum,tenent hæredem.l.ſi neceſſarias. §.de vendendo.ff.de pig.act.l.ſi pretium, de proba.l. a duob. ff. de oper.liber.Sed perficiens inchoatum cum voluntate defuncti habet eum obligatum,l.ſi ſeruos,ff.de pig.act.& d.l. ſed & nihil.§.quod dicitur.ff.ad Maced.ergo & hæredem.Si ergo tenetur,non poteſt alius imputare,arg.l. frater à fratre. verſ. porrò ff.de cond.inde.quod aūt hæc voluntas duret,colligitur ex eo, ꝙ legale ſtudium habet unum totum,quod accipitur ex principio,& fi.quod poteſt dici vnum,arg.l.iubemus.§.nec decęterò. C.de aduoc.diuerſ.iud.Reſpondeo negando,ꝙ ita ſit obligatus iſte frater ſicut pater.Vel dic,ꝙ illud non procedit in vna obligatione:quod.n.ſi pater defunctus erat obligatus ex delicto in mulcta,certè non tranſit talis obligatio in hæredem. l.ſi eum. §.qui iniuriarum.ſi quis caut.Octauò probaꝉ per l.filia. §. idem ſcribit.verſ.Neratius.ff.fam.erciſ.& ibi Dy.vbi ſi moritur pr̄ pluribus filiis relictis,& ante mortem volebat vnum filium conſequi certum munus,non tñ fuit filius conſecutus ante mortē patris : dicitur,ꝙ ille frater tantum poterit deducere, quantū impendit,& deducet in iudicio fam.erciſ.Reſpondeo,ꝙ ibi loquitur,quando de expreſſo conſenſu patris conſtabat, quod patet ex litera ibi profeſſum eſſe,quæ exponitur. ſ. conſenſum adhibuit,ex quo conſenſu pater obligatur,& fideiuſſor. ff.ad municipal.l.quotiens,& ibi glo.in d.§. Neracius. vnde vnumquenq; hæredem dimiſit obligatum pro parte:& ita dicit gl.in d.§. Neracius.in verb. profeſſum,mota per l.& ſi filium.ff.de mu.& hono.in caſu autem noſtro non ita conſtat. vnde dicunt aliqui, ſi pater in vita dixiſſet,ꝙ nolebat filium effici doctorem, ꝙ filius poterit habere ab aliis fratribus expēſas, quas fecit in ſtudio p doctoratu.Nonò probatur per text.l.1. C. de pericu. ſucceſs.lib. 10.vbi ſi pater fecit ſumptum pro filio, hic ſumptus debet fieri de communi:ergo non pōt imputari.Reſpondeo, ꝙ ibi loquiꝉ de ſumptibus factis in uita patris : nam ibi pater fecit ſumptus pro faciendo filium clericum:nos autem loquimur, vtrum debeant fieri de communi poſt mortem patris: & an fratres poterint ad hoc compelli.Probatur ēt per text.l.ſi filia. §. idē ſcribit. verſ.Neracius.vbi pro expēſis factis in vita patris filius nō ē obligatus:in factis aūt poſt mortē patris filius pro quo ſunt factę,tenetur:ergo in propoſito,ſi p fratres contemplatione fratris factæ ſunt,imputabuntur per fratres.Reſpondeo, ꝙ ibi loquitur, quando factum non incepit habere principium viuo patre, ſicut in dubio meo.Itē probatur p l.qui originem.§.fin.ff. de mu. & hono.vbi licèt frater non poſſit compelli ad inchoandū ſtudium pro fratre,pōt tamē compelli inchoatum adimplere: ergo non imputabit.Reſpondeo,ꝙ iſte tex.non dicit illud, immò dicit,ꝙ ſi pater fecit ſumptus pro vno filio in doctorando, vel militando eum,ſi poſtea moritur pater,alter frater volēs ſimiles ſumptus facere de communi,ſ.de ſuo, & de parte fratris conuētuati vel militantis,non dēt aliquo modo audiri : ſed de proprio tantùm dēt facere:& ſic eſt caſus diuerſus,non contrarius. Item probatur,l.Lucius.§.idem reſpondet.ff. ad municipal.vbi 15 †hæredes patris tenētur pro munere,vel onere iniuncto patri, eo viuo,ſecus autem ſi eo mortuo iniungatur.Vnde in propoſi poſito,cum iſtud onus factū ſit viuo patre,hæredes eius debent ſentire hoc onus.Reſpondeo,ꝙ illa l.non obſtat, qa ibi loquiꝉ in obligatione quæ ex neceſſitate dēt a principio recipi,ſicut erat in munere publico.In caſu aūt noſtro pr̄ nō erat obligatus mittere iſtum filium ad ſtudium, & p conſequēs iſta obligatio fuit voluntaria,& non tranſit ad hæredes : & ita ſentit Bart. qui in hoc determinauit contra Dy.vel poſſet fortè attētari, quòd in expēſis factis p fratrem viuo patre, vel in debitis contractis in uita eius,bene tenētur fratres tanquam hæredes,ſicut tenebatur defunctus.Sed expēſas factas poſt mortem patris,de quibus in dubio meo,non video quare fratres tenētur participare, maximè cum nullius commodum fuerint percepturi,per l. ſecun-16 dum naturam,ff.de reg. iu.Itē probatur a ſimili. Hæres† mandatarii,tutoris,& ſocii tenentur expedire negocia cœpta, l. hæres ſocii.ff.pro ſocio,ff.de hær.tut.l.1.& l.furti.§.fi. ff. de his qui nota.infam.Reſpondeo,ꝙ hoc non eſt ſimile ſtringēs: quia illud eſt in ſocio & tutore,qui nō faciunt expenſas, ex quibus nō ſpectent lucrum,vel quas non ſperent repetere: hic autē non ſperant repetere.Item probatur in l.1.quæ incipit, ſi cum te. C. de decur.vbi ſi pater cōſentit filio aliquid faciēti obligatur, & etiā eius hæres:ergo in caſu noſtro dicemus, quòd pr̄ fuit obligatus pro filio,& ſic etiam frater mortuo patre.Reſpondeo, ꝙ ibi loquitur in munere publico,ſecus ât eſſet in munere priuato. Nā in d.l. 1.C.de decur.pr̄ cōſenſerat decurionatui filii, & ſic in munere publico:& ita ſentit ibi Bart.per l.Lucius, ff. de adminiſtr.

tuto. si aūt esset priuatū, secus. Vnde si fit instr̄m inter duas personas priuatas consentiente patre vnius, pater alterius non erat obligatus.l.1.§.1.ff.quod iussu.quia tunc oportet, φ pr̄ specialiter se obliget.In†munere autem publico pr̄ intelligitur cōsentire,non tm̄ si specialiter cōsentit,sed etiam si præsens est, & nō contradicit: tunc.n.pater dicitur quasi fideiussor filii.Item probatur.Quando est quæstio status & bonorum, & sic hēt locum bonorum possessio Carboniana, vt in toto tit.C.& ff.de Carbo. edicto.isto casu debent fieri expensæ in causa studiorū pro pupillo.l.de bonis.§.non solum.ff.de Carbon.edic.Sed potest esse, φ sit contentio ista inter fratres: ergo frater tenebitur fratrē in studio tenere.Respondeo,φ illud nō obstat, quia si frater faceret sumptus,faciet de portione tangente ipsum pupillum,non autem alium fratrem: dubium autem meum loquit̄, an de cōi debeat fieri.Item probatur.Pariter iudicatur de alimentis,& de causa studiorum,quātum ad hoc,vt ponatur necessitas,l.de bo

18 nis §.nō solùm ff.de Carbon. edict. Sed† frater tenetur præstare alimenta fratri.l.qui filium.ff.vbi pupill.educ.debet . & tenet Bar.in l.1.C.de alen. libe. ergo & sumptus tenetur p̄stare : ergo non imputabit.Respondeo negando, φ videlicet sit ęquiparatio alimentorum & studiorum,quia alia rō est in alimentis pp affectionem charitatis & vitæ fratris,qui se non potest alimentare,q̄ in causa studiorum, sine quo frater bene potest viuere. l. 1.§.sed nonnullos.ff.de tutelis & rationibus distrahendis . ff. de admini.tut.l.cum plures.§.tutor.Item probatur.l.qui filium . ff. vbi pupill.educ.deb.vbi si frater habēs tutorem vult agere pro sumptibus factis in magistris fratris,vel sororis, per tutorem dicitur,φ potest agere.ergo est obligatus frater,& sic non pōt imputare.Respondeo,φ ibi interuenit iussus iudicis,vt tutor deberet facere illos sumptus,ideo non repetitur : in casu aūt thematis mei non interuenit aliquis iussus. Vel potest secundò dici,φ ibi ideo non fit repetitio, quia erat modica quantitas pecuniæ illius,quæ fuit expēdita,& has solutiones ibi sentit gl. etiam tertiam pp antiquitatem,& facit mētionem de Calfurnia . Posset tamen argui contra glo.φ immò solutiones istæ nō procedāt . & primo omnium dicitur in prima solutione,φ illud operatur iussus iudicis: hic videtur contra illum tex.ibi existimo, & si citra magistralium decretum, vbi etiā si sine iussu tutor fecit , nō possunt peti sumptus facti. Præterea si fuit factus iussus per iudicem,credendum est,φ iustè fecerit,& sic erat obligatus.Itē contra secundam solutionem facit , quia continet diuinationem, φ ibi fuerit modica expensa. vnde posset responderi ,aliter nō poterat,ideo nimirum si frater expensas repetere non potest. in dubio autem meo non apparet, φ iste frater aliter nō posset sibi expensas facere . Item probatur. Iste filius faciens sumptus pro fratre studenti gerit negocium patris per rationē, de qua

19 supra,quia†.f.scientia filii est laus patris.Si ergo mortuo patre filius successit,confunditur actio.l.si ab eo.C.de neg.gest.l. hæres a debitore.ff de fid.ergo nō poterit fieri imputatio. Respōdeo, φ licèt confundatur actio , tamen quando habet cohæredem, non stat,quin possit agere contra cohæredem.d.l.si ab eo. & l.1.

20 C.de hęreditar.act.Item probatur.Sumptus†facti in eruditione non possunt repeti,nisi in duobus casibus.l.sinautem.§.fi. cum tribus leg.sequentibus.Ergo cum iste casus non sit de illis, non poterunt peti . posset responderi , φ ibi loquitur de sumptibus factis in seruo alieno,qui potest vendi: hic autem non pōt fieri venditio fratris,& si instetur. Si ergo facti in seruo non possunt repeti,in quo non est aliqua charitas: ergo à fortiore, nec in fratre,in quo est charitas. Sed potest responderi , φ ideo non pn̄t repeti à domino serui , propter duas rationes in tex. positas, in d.§.fi.qui incipit,sed si puerum.& hoc sentit ibi gl.in verb.non

21 idem obseruatur.Item probatur.Onus†factum per patrem , filii debent pati,& illi cōsentire,vt in l.dotem dedit.aliàs incipit, dedit.ff.de coll.ergo in casu isto obligatio transit ad hæredē : ergo non poterunt isti fratres imputare,& compelli poterūt.Responderi pōt,φ ibi loquitur de obligatione cępta & completa in persona patris: nos autem loquimur de obligatione , q̄ non fuit finita in persona patris,quia adhuc remāsit scholaris , & φ ibi non loquatur in persona patris,patet,quia ibi auus dedit dotem pro nepte eo mortuo durante matrimonio , postea morit̄ neptis: nunquid illa dos data erit præcipua patri, an verò communicabitur cum patruis?Respondetur, φ erit præcipua patri, & sic non tractatur de aliqua obligatione fratrum , sicut in du-

22 bio meo.Item probatur†ex gestis in vita debemus comprehēdere,quod velit quis fieri post mortem.ff.de le.3.sed in vita cōstat patrem voluisse facere sumptus pro filio; ergo idē dicemus voluisse post mortem.l.si ita.ff.de au.& arg.leg.Posset responderi,φ quando constaret de mente,hoc esset verum,sed non constat,an et in vita voluerit imputari:ergo nec post mortē.si.n.fieri voluisset post mortem,facile fuisset exprimere.l.1.§.sin autē ad deficientis.C.de cadu.toll.Nec obstat,si dicatur, non cōstat, φ pater mutauerit uoluntatē,quia sufficit,quod sit præsumptio iuris,φ mutauerit. d.l.1. Non enim præsumitur donare filio in præiudicium aliorum.Præterea habetur in l.1.§.si defunctus.ff. de rebus eorum qui sub cura.Quod si paterfamilias habebat res venales in vita sua,& non cauerit in testamento,φ vendantur, non possunt vendi;& sic non sequitur, pater volebat alterius talem rem,ergo & tutor potest,& sic non sequitur, pater fecit sumptus,ergo voluit filium facere.Item probatur. Pater expendens in militia filii vel honore, videtur expendere animo donandi: nisi filius habeat alia bona.ex quibus posset sumi alia coiectura.l.si.ff.de peti.hæred.Sed illud quod est donatum, nō potest aliquo modo imputari, nisi expressè sit dictum a donante. l.si quando.§.fi.C.de inoff.testam. ergo in casu isto non poterit fieri imputatio. Responderi pōt,φ non pōt imputari,quod per patrem est expensum ; sed ego quæro de expensa facta per fratrem.Item prob.in l.1.§.nec castrense.ff.de coll. vbi datum à patre noie dignitatis non cōfertur,puta si pater expendit,vt filius habeat Ecclesiam vel Episcopatum,& ita ibi legit Bart. qa ista dignitas non potest vendi,nec transit ad hæredem.Idē si expendit,vt faceret filium doctorem:istæ enim dignitates non cōcernunt principaliter commodum pecuniarum.l.planè.ff.de le.1. ergo non imputantur,nec veniunt in collationē:secus si essent

23 dignitates†quæ possent vendi,vt est, φ quis sit capitaneus carcerum;quia enim ista dignitas potest vendi, quod expendit imputatur.Posset responderi, φ illud procedit in sumptibus p patrem factis;ego aūt quæro de factis per fratres. Vnde dicit Bart. φ aliqua est militia,quæ non pōt vēdi,& tunc transit ad hæredē: sicut est,φ filius habeat Ecclesiam,vel Episcopatum,vel doctoratum,& non tenetur conferre; quædam est quæ potest vendi, & non transit ad hæredes;sicut est custodia carcerum,& ista venit in collationem, quia extimatur quantum constitit patri p filio: alia est quæ non pōt vēdi,& transit ad hæredes,sicut videmus in feudo:& potest dici,φ ista veniat conferenda,& φ imputetur.l.omnimodo.in fi.C.de inoffi.testam. quod etiā sequit Guil.de Cum.Quod dicit Bart.esse verum, si feudum fuit quæsitum filio in vita patris,& in vita patris cœpit habere.Si autē incœpisset habere mortuo patre, tunc dicit Bart. non cōfert̄ nec imputatur.l.1.§.si ab ipso.ff.de coll.bo.& l.2.vers. diuersum.eo. tit.& sic etiam dicit̄ in re emphyteutica. Nec obstat huic dicto Bar.l.2.§.id quoq;.ff.de coll.bon.vbi licèt quæratur post mortē patris,tamē si fit ex contractu,venit in collationem: secus si ex vltima voluntate,quia dicit Bart.ibi, si quæritur ex causa, q̄ nō fingit retrò quæsitum,& tunc non cōfertur, sed in emphyteusi non quæritur ex causa quæ retrotrahitur , ideo cessat collatio. Est etiam alia ratio in emphyteusi, q̄ in feudo, quia in feudo est quoddam exercitium personæ,nō in emphyteusi.Est & alia militia,quæ pōt vendi,& ad hæredes transmitti; sicut est in aliqui-

24 bus ciuitatibus†in quibus vēduntur certæ militiæ,pro se, & hæredibus suis;& ista imputantur.l.omnimodo.C.de inoffi.test.& l.illud.C.de colla.in hoc articulo aliqui dicunt, φ licèt nō possint compelli fratres de nouo ad tenendum fratrem in studio, postquam inceptum est,tenētur complere.l. si filia . §. idē scribit.ff.fam.erci.& no.gl.in l.qui originem.§ fi.ff.de mun.& hon. l.Lucius.§.idē respondet.ff.ad municipal. & videtur tenere Dy. facit ēt pro hoc vnum simile,quando hæres mandatarii,& tutores & socii tenētur implere incępta per defunctum socium,vel mandatarium,ff.pro socio.l. hæres socii. l. nam & Seruius. ff.de neg.gest.l.si vnio.Bart.autem in hoc est contrariæ snīæ, quia factum patris eatenus obligat filium, quatenus pater erat obligatus.ff.de mu.& hon.l.& si filium coniuncta l. honoris. §. is qui. de decur.nam decurionatus est initium ad alias dignitates; tn̄ si pater consentit decurionatui,successor non tenetur ad alias dignitates post mortem. Vnde in proposito licèt pater incęperit initium studii , non compellitur adimplere : ergo nec eius hæres,l.hæredem,ff.de regul.iur. quod probatur secundùm eum; aut enim dicit,istos fratres obligatos ratione obligationis transfusæ in eos,& hoc est falsum, aut vigore donationis confirmatæ,quæ habet vim relicti,& hoc etiam non potest dici,quia pro futuro tempore non est facta traditio, vel aliud quod pro traditione habeatur,& sic non potest confirmari morte . l. Pompo. ff.de don.inter vi.& vx.& quod not.in l.quod suo.C.de dot.pro miss.non numerata.fatetur tamē,φ si aliquod debitum esset factum occasione studii pro tempore præterito,dum tamen licitè & honestè,quòd fratres tenentur soluere de communi, tanquam æs alienum,p l.sed cum Iulianus.§.pen.ff. ad Maced. & l. si Macedonian.C.ad Maced. Vnde distinguēdo concludit sic: Quandoq; pater incipit pro filio , vel filio incipiēti assistit , pp quod obligatur ad consummationem totius actus,& tunc tale onus transit ad hæredem.dicto §.idem scribit.& d.l.hęres socii. quandoq; incipit aliquid , ad quod non obligatur in totum , & non transit ad hæredes,nisi quatenus defunctus tenebatur, d.l. & si filium,ff.de mun. & hon. & iste est casus noster secundùm eum,vnde frater debet prosequi studium de parte sua, non aūt fratrum,& hanc partem teneo veram, licèt non per rationem Bart.qui assignat rationē,quia propter necessarium non est contracta obligatio ad prosecutionem,quia immò teneo,φ ē contracta quantum ad patrem, licèt non quantùm ad filios . Bald. autem & Dyn.dicunt,φ immò hæres tenetur, quia licèt ppter principiū non videatur cōtracta obligatio ad prosecutionē, tamen

men officio iudicis hoc contineī;quia medium & finis habent quodammodo necessariam consequētiam ad principiū . Vnde sicut ipse pater cogi posset officio iudicis, subuenire filio in studio in necessariis,d.l.Macedoniani.ita videtur,φ transmittatur hæc necessitas ad hæredes; non tamen dicit Bald.φ debent donare libros,quia nec pater tenebatur : sed debent emere , & illi assignare ,retenta tn̄ proprietate ipsis fratribus : & hoc si frater est ita pauper, φ de parte sua non posset habere expēsas studii ; aliàs.n.secus.l.fi.ff.de peti. hęred. Fatetur tamen Bal. in hoc esse veram sententiam Bart. de iure, & non opinionem Dyn. quia nec tempus studii,nec expensa habet limitationem necessariā & certam à iure. Sed posito, φ esset vera opinio Dyn. in expensis studii, si iste vellet doctorare; quia est nouus actus,& non infertur de necessitate studii,dicit non teneri fratres. l. seruus leg. §.si ex officio.ff.de aliment.legat.Et ex prædictis possunt colligi quinque casus; quia.n.quandoque obligatio inchoatur cū defuncto,& transit ad hæredem: & isto casu procederet argum.& in hoc est regula generalis, φ omnis obligatio ligans defunctū ligat hæredē pro ea parte qua quis est hæres, quia pro ea repræsentat defunctum.l.pacta successorum.C.de pact.& l.1. & 2. C. de hæred.act.quandoque inchoatur cum defuncto, sed nō trāsit ad hæredem; & de hoc proceditur in actionibus venientib. ex delicto,uel prætoriis & pœnalibus.l.si eum.§. qui iniuriarū . ff.si quis cautionib.quandoq; incepit obligatio cum hærede ex facto defuncti præterito,& in vita gesta mediatè, & de hoc est tex.in l.7.C.vt act.ab hæred.& contra hæredes incipiant. q̄nque de facto defuncti in vita gesto, & tāquam ex facto immediatè. Sed pp voluntatem tacitam ex actu antecedente,& de isto pōt intelligi dubium nostrum,ar.l.si quis mācipiis.§.si impubes . ff. de institutoria.& l.vel vniuersorū.de pig.act. & l.si remunerandi.§.fi.ff.mand.inter tacitam aūt voluntatem , & expressam nō vr̄ referre,arg.l.de quibus.ff.de legi.q̄nque inchoatur ab hęrede pp voluntatem defuncti expressam , & expressim post mortē: & de hoc habemus exemplum in vltimis voluntatibus , quæ à morte pendent,& ab adita hæreditate. ff. de fur.l.à Titio . & l. si tibi homo.§.cum seruis.ff. de leg. 1 .Ex prædictis infero aliā du-

25 bitationem † an libri filio studenti traditi veniant cum fratrib. communicandi;an verò sint præcipui ipsius studentis? Et videtur,φ sint communicandi;quia libri sunt patris, & ad hoc facit; quia sicut reliqua empta per patrem sunt patris,ergo & libri;& sic conferuntur pro hæreditariis portionibus.l.certum. C.fam. ercis.Sed posset responderi , φ immò sunt ipsius filii , & ei sunt præcipui,vt infra in ar.pro alia parte,nam ibi loquitur in peculio profecticio tantùm,vt ibi expresè; hic aūt non est profecticium merè,immò sentit naturam castrensis,per l.legatis.§.ornatricib.ff.de leg.3 .Istud ergo dari libros filio, pōt dici quoddam speciale cōtinere,sicut sentit gl.in l.filiæ.C.fam. ercis. q̄ dū quærit,an sit donatio cā mortis,aliàs legatum; & dicit,φ nec ē donatio inter viuos;qa nō valet inter patrē & filiū.l.2. C.de inoff. do.Item nec est cā mortis: quia pater ex ea obligari nō potuit: item nec legatum,cum non relinquatur in testamēto.vnde dicit gl.φ est quasi legatum : nam & non adita hæreditate patris confirmaī morte,& sic est quædam species per se diuersa ab aliis.Item probaī.Isti libri imputātur in legitimam filiorū, sicut alia militia empta à patre,vt in l.omnimodo.§.fi.C.de inoff.testa.Responderi pōt,φ alia causa est in libris, q̄ in militia,vt dicā infra in argum.pro alia parte.Item probatur.Si dicimus,φ libri debeantur filio,non debentur ei, nisi quia pater videtur donasse: sed ista omnino est donatio simplex . Sed donatio ob causā naturali affectione munita non imputatur sicut donatio propter nup.l.qm̄ nouella.C.de inoffic.testam. Respondeo , φ immò dici potest simplex donatio,non ob causam, ideo non venit conferenda: vel,vt dixi supra,potest dici , φ non sit propriè donatio.Item probatur in l.1.C.de castrensi peculio,li.12.vbi si pater emit libros noīe filii,remanent ipsius patris,non efficiuntur filii.Responderi pōt,φ illud procedit , qn̄ simpliciter emit , non autem tradidit filio: in dubio autem meo quærit̄, quando emit & tradidit.Item probatur,φ immò, etiam si libri sunt empti nomine filii,& ei sunt traditi, tamen non efficiantur sui , ar. l.1.in fi.C.de stu.liber.& l.1.in fi.C.de excu.tut.Sed posset responderi,φ ibi loquitur,quando empti sunt pro filio , qui non erat factus doctor,sed simplex scholaris;quia non dicitur peculium castrense in persona sua,dictis iuribus. dubium autem meū potest intelligi de filio facto doctore in vita patris ; quia incipit quasi militare,& efficitur quasi castrense, quia confirmatur dicta donatio.C.de dona.l.siue emancipatus,& ff.de dona.l.donationes.§.pater. Item probatur auctoritate ; nam vr̄ tenere glo. auth.in testamento.C.de coll.& ibi dicit Bal. istam esse opinio

26 nem glo.quia vltimò eam ponit,&†vltima opinio posita in gl. dr̄ opinio glo.vt no.ff.ad Treb.l.qui filium.§.1.in glo. si Paulo. in vers.rn̄deo.ibi, & vltima. ēt eandem opinionem tenet Mar. vt refert Bal.in d auth ex testamento.in 2. col. Sed posset respōderi , φ ibi loquitur in donatione simplici : dubium autē istud in necessaria. Vel dici potest : licèt pro ista parte sint auctoritates,sunt etiam multæ pro contraria. Item probatur in l.fin.ff.de peti. hær. nam illud quod impendit pater in honore siue digni-

27 tate filii,solet in quasi castrēsi imputari . Et†si pater est debitor filii pp administrationem bonorum filii, pōt pr̄ compēsare cū filio illud qđ impendit pro filio.facit l.quæ utiliter . ff. de nego. ge.Potest responderi,φ ibi loquitur qn̄ constat expresè de mēte patris:ego aūt loquor in dubio,quando non constat , an pater voluerit filium habere pręcipuum,vel non.Præterea ibi pater administrabat bona filii,ideo videī voluisse facere de bonis filii s̄m vnam opinionem.Item probatur. Ista expensa librorū dr̄ facta extra causam alimentorum : ergo videtur imputanda. l.alimenta. C.de nego. gest. Potest responderi , φ libri non sint debiti illo respectu,sed tanquam peculium quasi castrēse. Item videtur tex.in l.nemo.in prin.coniuncta glo.in ver. cuiuslibet . C.de summ.trin.quæ vult,φ scholaris non æquiparetur militi, quando ponuntur ibi tanquam diuersa.Pro parte autem negatiua,φ immò libri non sunt communicandi,videtur text. in l.si filiusfamil.C.fam.ercis.nam pater emendo pro filia indistinctè suum est , à fortiori in filio in re tam fauorabili , sicut est causa studiorum.Responderi potest,φ illud procederet,quando pater emisset expresè nomine filii: in dubio autem meo non apparet de emptione: fortè enim libri erant in domo, vel etiā posito,φ sunt empti nomine filii,tamen uidetur , φ debent communicari tanq̄ peculiū.l.si donatione. C.de coll. vel aliter pōt responderi ad d.l.filiæ , quòd ibi loquitur , quando pater emit, conferēs in supremum iudicium velut extraneo,id est benemerito: ita respondetur per Doct.& gl.in l.si donatione.C.de coll. Sed contra istam solutionem Doct.posset argui,quia quādo pater donat filio vt benemerito,statim valet donatio, quia efficiī peculium aduenticium C.de inoff.test.auth.vnde & si parēs.& l.nec adiecit.ff.pro socio ergo non potest dici, φ habeat vim supremi iudicii.Item probatur à tanto fauore, qui adhibeī in causa studii.l.quæ pater.ff.fam.ercis.responderi potest , φ ibi loquiī, φ non imputantur impensæ studii : & sic loquitur in consumptis,vt victu & vestitu.secus autem est in libris qui extant : quia tales præstari debent,quales extant . Vel potest dici, φ ibi fauor procederet,quando filius factus esset doctor,vel aduocatus viuo patre,quia tunc esset peculium quasi castrense, & diceretur tunc militaris.l.aduocati,& l.fori.C.de aduoc.diuer.iudic.Item probatur.Ex quo pater misit filium ad studium , habet necesse emere libros.l.Macedoniani.ergo sunt præcipui ipsius filii. Responderi potest: non sequitur.pater teneī emere:ergo efficiunī proprii ipsius filii,adeò φ non sint communicādi in diuisione : nam pr̄ tenetur se obligare,& bona sua pro dote filii . Pone ergo,φ obligauit vnam possessionem pro dote filii ; nō sequitur, ergo illa est præcipua ipsius filii:ergo nec in casu nostro.Itē probaī.Donatio facta à patre filio in ptāte non valet,sed morte cōfirmaī.l.2.C.de inoff.don.& habet vim relicti.l.pen.ff.ad l. Falc. sed quæ habent vim relicti,non cōferuntur.l.à patre.C.de coll. confirmatur per patrem,qui non infirmat.C.de do.inter vir.& vxo.l.ex uerbis.responderi pōt s̄m Marti.φ donatio habet vim relicti,non prælegati: & non plus operatur cōfirmatio in morte,q̄ confirmatio facta in vita,s.per emancipationem, ar.l. Gall. §.& quid si tantum.ff.de lib. & posthu. & tamen illa confertur. C.de colla.l.vt liberis.§.fin. Præterea licèt habeat vim relicti, tn̄

28 non est relictū.l.si maritus tuus.de don.inter vi.& vx. aliud†est enim,aliud esse simile,aliud esse idem.l.quod Nerua.ff.de pos.l. si impubes.in prin.ff.ad Carbo.edict.Item probatur.Donatum exiuit de bonis donantis destinatione sua : ergo non connumeratur inter sua bona,ergo non confertur, ar. ff. de pec. leg.l.cū domus.§.fi.pōt rn̄deri,φ non sequitur:exiuit de bonis,ergo nō

29 debet cōferre: quia†exiuit de bonis cum tacito onere collationis,& sic onus sequiī rem ipsam . Item vr̄ posse dici, φ simplex donatio facta filio in ptāte patris non exit de bonis patris eo viuo.l.2.C.de inoff.don.sed morte confirmaī cum sua causa.Præterea si conferī donatio ab initio valida,l.vt liberis.§.fi.de coll. ergo & donatio in principio inualida,ar.l.vnicè.§. testamento. de libe leg.Vnde circa donationem aliqui dicunt, aut pater donat filio ob merita.& si merita sunt uera,non cōferuntur , quia meritum habet vim prælegati.auth.vnde si parens. C de inoff. test.l.2.C.de inoff.dona.secus si non sunt vera,vt per glo. in l. si donatione.C.de coll.Aliqui dicunt: aut donatio est remuneratoria,aut gratuita.Si remuneratoria,nō confertur,quia ē inter viuos aduenticio iure quæsitum.l.fi.C.de coll.& gl.in l. vnde si parens.de inoff.test.si merita sunt specificata,aliàs secus.in scđo casu si est mera donatio,non confertur, quia habet uim relicti. fallit in duobus casibus,de quib.in l.illud.C.de coll.Si autē non est mera donatio,sed in peculium,& confertur, d.l.si donatione.Casus aūt posset esse an præsumatur animus donandi ? Dic, φ est reperire triplicem modum donationis inter viuos:quędā est donatio simplex , quædam ob causam , naturali affectione munita,quædam per modum remunerationis.Prima donatio simplex inter viuos non imputatur,nisi fuerit expressum p donantem.l.si quando.§.fi.C.de inoff.testam.vel nisi inter liberos emergeret inæqualitas.C.de coll l.vt liberis.§. fi. donatio verò causa mortis bene imputatur,qa hēt uim relicti.ff.de bon.liber.

l.etiā.§.si debita. Secunda verò donatio naturali affectione munita est, qn̄ pater donat filiæ causa dotis.l.si in prin. ff. q̄ in frau. cred. vel qn̄ dat filio occasione donationis p̄p nuptias : & illud imputatur.l.qm̄ nouella.C.de inoffi.test.quia hoc pater facit ex officio paterno.& l.eum cogit ad faciendum.l.qui liberos. ff. de ritu nup.ideo non intelligitur simpliciter donare. Tertia est donatio,nō naturali rōne,sed remuneratione munita:& talis donatio non imputatur,quia est donatum vt extraneo : nā si esset donatum extraneo,& ipse institueretur in aliqua parte,haberet vtrunq;.vnde filius non debet esse deterioris cōditionis,quàm extraneus,paribus existentibus meritis.ibi debet intelligi,quod not.in auth. vnde si parens.C de inoffi.test.& l.si donatione. C. de coll. Item probatur, ꝙ non conferantur libri,à simili: quia si arma data militi sunt ei præcipua.l.filius.C.fami. erciscun.ita & libri dati studenti. Respōderi potest, quòd illud procederet in filio facto doctore,viuo patre:: ibi enim loquitur in filio eunte ad prælium,& sic militante.Sed si filius non est doctor, non dicitur militare.l.aduocati.C.de aduocat.diuers.iud ergo &c. Itē probat auctoritate.l.septimo mense.ff.de statu hom.nam hanc partem tenet gl.legis,filiæ cuius.C. fam. ercis.idem tenet Dy.in l.1.§.nec castrense.ff.de coll.bon.Idem & Vbertus de Bobio, vt test.Bart. in d.§.nec castrense,& in d.l.filiæ, hoc videtur tenere Bar.in l.4. ff. de castrens. pecul. in illa distinctione dum quærit, an res datæ sint in castrensi peculio. In hoc quoque articulo diuersas comperio opiniones.Aliqui enim distinguunt,& fuit dictum Vbert.de Bo.vt refert Iac.de Are.inter filium emancipatum & filium in potestate.Et dicit, ꝙ cautela est, ꝙ filius faciat se emancipare:quia pater dando libros videtur donare.l. donationes.§ pater.ff de dona.& C de dona.l.siue emācipatus. & qđ no.in l.filiæ §.fi.Si autem esset in potestate,nō valeret donatio: hoc videtur approbare Bar.d.§.pater.in fi.dicens,ꝙ hoc est verū,si deuentum est ad traditionem.l.licet.C.si quis alteri, vel sibi.& l.1.C.de castrensi peculio.Aliqui & secundò distinguebāt. Aut constat,ꝙ libri sunt empti noīe ipsius filii,præsumit donatio,si tūc alium filium studentē non habebat,& dēt habere p̄cipuos:secus si nō emit pro filio,puta qa habebat pater in domo: quia fuerunt sui & prędecessorum suorum, vel fuerunt alterius fratris:quia tunc nō vr̄ donasse,sed cōcessisse ad vsū. Aliqui & tertiò distinguunt.Aut pr̄ emit libros noīe filii,& apparet ꝙ voluit donare,ꝙ p̄t apparere ex scriptura facta in libris suis : & tūc libri non sunt cōferendi,nec communicandi, sed quatenus valet tp̄e mortis,est præstandum.l.illud.C.de coll. Si autē nō constat,ꝙ voluerit donare: tunc si emit nomine filii,& tradidit, vr̄ donasse: & sic non confertur extimatio, nisi fuerit dictum. d.l. illud. Aliqui & quartò distinguūt.Aut pater est diues,duos tantum habens filios:& certè præsumitur donasse.l.si filiæ. ff. de le. 3.aut plures habet filios,vel ēt duos tantum,& tamē est pauper: & non præsumitur donasse. Alii & quintò distinguunt.Aut filius habet aliqua bona, aut nihil habet. Si habet aliqua bona, quorum pater habet administrationem, videtur ꝙ libri si sunt empti de bonis patris,non debeant esse præcipui.l. vxorem. §. pater. ff de leg.3.facit l.libertus.§.filium. ff. ad municip.& l.1.C. de decur.li.10. Si autem non habet,tunc videtur donasse: & ad 30 hoc facit ratio † quia pater in dubio magis videtur in debitum computare quàm donare.l.filia.C.de le.l.huiusmodi.§. cum pater.ff.de leg. 1.& l.Titia.§.qui in vita de leg.2. & l.2.§.1. ff.de do. leg.Aliqui & sextò distinguunt.Aut pater simpliciter emit nomine filii,& non tradidit:& tunc non vr̄ donasse, qa filius nunquam possedit.C.de do.inter vir.& vx.l.si filii tui.Præterea talis donatio non pōt cōfirmari,cū non sit aliquo iure munita;quia non est munita traditione:ergo est imperfecta,& non pōt confirmari.C.de inoff.do.l.2.& per Cyn.in l.1.C.de don. ante nup. & ꝙ requirebatur traditio,facit l.2.in princ.C.de castr. pec. lib. 12.& l.2.C.si quis al.vel si.Bar.& septimò distinguit. Aut pater ē vsus verbo donationis,quia dixit: Dono istos libros filio meo, & tunc videtur donasse,non vt filius habeat in peculio, sed tanquam benemerito. Si autem est vsus verbo traditionis : tūc aut prius emerat nomine filii,& videtur donasse.C.fam. ercisc.& l. 1.C.de castr.pec.lib.12.Si autem non emisset nomine filii,tunc videtur cōcessisse in pecul.l.vltima.ff.de pec.leg Si autem emisset nomine filii,& non tradidisset,non videtur donasse: requiritur ergo traditio,cum distinctione tamen,aut est doctor, vel aduocatus;& tunc videtur pec.quasi castrēse, & distinguit vt in fra dicā secundùm Cy.Raff.tenet opinionē Bar. quòd in dubio non vr̄ donasse,& mouetur pluribus. Primò ; quia non præsumitur quis donare.l.Campanus.de operis libertorum. Item,nemo præsumit iactare suum.l.cum de indebito.ff.de pro. Sed do 31 nare,est iactare.l.filiusfa.ff.de don.Item facit, † qa in dubio debemus studere æqualitati.l.fi.C.de fru.& litis expen.l.eleganter. §.si quis post.ad fi.ff.de condi.indeb·Seruatur aūt æqualitas, si libri nō sunt p̄cipui ipsi filio.l.vt liberis.C.de coll.ergo. Tertia rō est:quia non præsumitur facta donatio sine causa.Quarta ratio est secundùm eū: quia constat rem fuisse patris , & præsumitur nunc esse,nisi contrarium probetur.l.siue possidetis.C.de prob. igitur sua ꝓbatio est dubia, quæ non reuelat.c.in pręsen. de pro-

ba.& l.non hoc.C.vnde legit. Cōcludit tñ Raff. nō obstantibus istis rationibus: ꝙ si ille cui est facta donatio, sit persona in qua donatio possit esse præcipua, non debet fieri collatio, & res donata est præcipua sibi:puta si sit persona quæ possit habere peculiū quasi castrense,vel sit aduocatus,vel Doctor, & res sint quæ ad illum pertinent,vt libri.Item,si libri sint traditi, ante quā fiat doctor,si tamen postea efficitur : eos præcipue tenet, si sit in vita patris,aliàs secus: qa tunc veniunt conferendi.ita tenet Raff. in l.si donatione.in fine.C.de coll.Cy. autem in l.filiæ. C.de colla.sic distinguit.Aut pater emit libros nomine filii,non aūt tradidit,nec aliter expressit se donare filio: tūc dicti libri sunt propriè patris.C.de castrensi peculio.l.1.lib.12.quia vt videat donare,exigit traditio.l.2.C.si quis alteri,vel sibi. Si autem tradidit filio,vel dixit: Volo donare: tunc aut erat aduocatus,vel doctor, aut scholaris in studio. In primo casu dicitur peculium quasi ca 32 strense † quia aduocatus,& doctor dicitur militare.l.fori.& l.aduocati.C.de aduocat.diuer.iud.& ideo non conferunt,sed sunt præcipui. Si autem erit scholaris : tunc si compleuit studiū suū ante mortem patris,& sic incœpit quasi militare,& efficitur peculium quasi castrense,& confirmatur dicta donatio. C.de donat.l.siue emancipat.ff.de dona.l.donationes.§.pater. Si autem pater est mortuus,antequam studium filii compleret: tunc nō potest dici quasi castrense peculium,quia conditio personæ nō 33 patit: quia non reperitur in iure, ꝙ scholaris dicat militare, sed tm̄ magistri.l.1.C.de excus.artifi.& l.1.in fi.C.de stud.libera.sic qđ no.in l.fi.C.de iur.om.iudi.& in isto casu erit distinguendū, sicut in qualibet alia donatione simplici. aut iste scholaris erat emācipatus tp̄e traditionis librorū,vel postea emācipat, libris nō adeptis:& nō dēt dictos libros conferre, immò hēt eos p̄cipuos,qa confirmata est donatio, & pater non potest reuocare. d.l.siue emancipatus.& per Cyn.in auth.ex testamento. C.de collat.aut non fuit emancipatus: tunc si morte confirmatur talis donatio,non confert libros,immò habet eos præcipuos: secus aūt si ante mortem pater istos libros reuocasset, quod pōt facere eo existēte scholare,secus si esset factus doctor,vt voluit Bart.in l.1.ff.de coll.per l.l.siue emancipatus.& per l.pen.C.de donat.& ita tenuit Bald.l.fi.donatio.præalleg.& l.filiæ.licet pater posset reuocare donationem factam filio in potestate.Et sic infertur,an donationem per traditionem cōfirmarit,an vero, ꝙ pater noluerit ad vsum studii relinquere : dicit ꝙ possumus per coniecturas considerare,sc.attributis cōditionibus patris, & numero liberorum.ar.l.si filiæ.ff.de leg.3.& l.quæsitum.§. Pomponius de fun instr.l.verum.ff.de don inter vi.& vx.In doctore autem & aduocato dicas esse donationem,quæ transit in peculiū quasi castrense.In hac quidem disceptatione,quæ transit in peculiū disputatione sustinui,mihi videbat dici posse, libros esse illi p̄cipuos,etiam quandocunq; non efficiatur doctor in vita patris:si tamen aliquo tempore efficitur vel doctor, vel aduocatus, vel sit in statu in quo posset.Et moueor aliquibus nouis rationibus per Doctores non tactis. Primò per glo.l.legat.§. ornatricibus. ff.de leg.3.vbi illud quod cōstituitur in magistris, habet locum in scholaribus : sed doctores dicuntur militare, & sic habere peculium quasi castrense.l.fori.& l.aduocati.C.de aduoc.diu.iud. ergo & scholares,non obstante respōsio.Bar.qui dicit, ꝙ aut loquimur in legat.& vltimis voluntatibus; & fauore legatorum continentur et discipuli,& scholares.ita tenet in d.§.ornatricib. vel secundò dicit : aut nos loquimur in his quæ concernunt fauorem,aut in his quæ concernunt priuilegium. Si in his q̄ concernunt fauorem,& tunc cōtinent addiscētes & scholares,si in his quæ concernunt priuilegiū: tunc continent solū magistri.l. l.1.& fi.C.de artifi.l.2.Ex his dictis Bar.in vltima solōne posset inferri, ꝙ scholares nō debeāt cōferre libros:quia hoc cōcernit fauorem scholarium,qđ est cōtra primā solutionē suam ad dictū.§.ornatricib.Ad hoc ēt facit:quia fauor cōcessus addiscētibus.l.1.2.& 3.C.de pri.scho.li.12. Nam illa priuilegia de quibus ibi,competunt ēt his qui sunt de societate militum,& ꝙ militaria addiscunt,vt vult ibi gl.Resp.ergo libri sunt præcipui. Tertiò 34 probat. Scholaris ꝓt esse aduocatus, ēt quantumcunq; nō sit doctor,dummodo audiuerit p quinquennium.l. neminē. C.de aduocat.diuers.iud.vnde pōt militare scholaris. facit qđ not.in l.1.ibi,in honorariis.ff.de variis & extraordinariis cognitionib. & ibi Bar.Dicitur.n.aduocatus, qui quoquo studio operatur in causis agēdis.l. 1. de variis cogni. hoc aūt studium operādi pōt facere scholaris:ergo pōt dici aduocatus:ergo militat:hoc vult ēt tex.in l.1.de post.vbi postulare,& sic aduocare est desiderium sui,vel amici sui in iure,apud eum qui iurisdictioni præest exponere,vel alterius desiderio cōtradicere:hoc pōt & scire,& facere scholaris:ergo ꝙ militare.Et ꝙ possit eē aduocatus patet: nā 35 † prohibitio specialiter in aliquibus.in cæteris vr̄ facere permissionem,sicut econtrà.l.maritus.C.de procur.l.si prætor.ff.de iudi.Sed prohibitæ sunt aliquæ personæ postulare, inter quas non comprehenditur scholaris, dicta l.1. ff. de postula. Erit eo sunt illa , quæ requiruntur in aduocato : ergo dicitur militare : ergo eius peculium dicitur quasi castrense. Quartò hoc probatur. Priuilegia concessa peritis, etiam conceduntur scholaribus:

laribus:sicut ergo periti habent peculium quasi castrense, sic ēt scholaris. Quintò probatur in prima constitutione.ff.in §. discipuli.vbi habetur etiam in dicta cōstitutione,in §.illud verò necessarium.vbi fauores ipsius concessi doctorib.legum,sunt concessi ipsis studētibus.& idem sentit ista constitutio in fine. Sextò probatur. Isti libri dati filio non dicuntur venire sibi ex mera donatione,immo ex quadam obligatione, quod sic probat̄: nam postquam misit pater filium ad studium , debet ei præstare libros ex necessitate:ut est gl.singularis in l. Macedoniani.C. ad Macedon. Sed inter patrem & filium consistit obligatio ex causa aduentitia.l. si quis pro eo.§.1.& ibi bon.gl. ff. de fideiuss. & hoc habet Bald.in auth.ex testamento. C.de coll. in fine tertiæ colum.ergo incontinenti trāsfertur in ipsum filium dominium librorum,nec requiritur alia cōfirmatio morte. Nec obstat,si dicatur, ꝙ acquisitum ex re patris etiam ex quacunq; opera filii dicitur profectitium:ergo venit conferendum . Quia respondeo,quòd causa & obligatio faciunt istud aduentitiū,non profectitium:quia isto casu non dicitur habere tāquam filius , sed tanquam quilibet extraneus , qui contraheret obligationē cum dicto patre:sicut est etiam, quādo pater donat filio ob merita, videtur donare filio tanquam filio extraneo , ar.l.minus.ff. si quid in fraud. patro. non est ergo hic facienda ista distinctio , an sit donatio vel non, quia dico , quòd est obligatio : & quòd hoc sit verum, apparet ex theorica Bal.in l.omnimodo.§.imputari.C.de inoff.test.vbi dicit,quòd postquam pater misit filium ad studium, vel adhibuit consensum, ꝙ studeret,quòd potest ipse pater compelli ad perseuerandum , & manendum ipsum in studio,& sic ad præstandum necessaria ipsi filio. isti ergo libri p̄stantur ex quasi cōtractu,inito inter patrem & filium: ergo nō est mera donatio. fac. ad hoc quod habetur in l.qui filiū.ff. vbi pupill.educari debet. vbi si tutor pupillorum fecit sumptus pro sorore pupilli,in addiscendo potuit facere , nec non potest pupillus imputare postea tutori . Si ergo illud debet facere frater sorori,à fortiori pater filio : & hoc quando filius non haberet vnde emere posset:si autem haberet,tunc pater emens non videretur ex necessitate facere , sed ex mera liberalitate , & tunc esset donatio.l.fi.ff.de peti.hæred.& sic haberet vim relicti.l. filiæ cuius.C.fam.ercis.Septimò probatur in l.si filia.§.idem scribit.ff.fam.ercisc.secundùm vnam opi.de qua supra dixi: vbi habetur, ꝙ si pater incœpit expendere pro militia & dignitate filii,debet perseuerare:& si moritur,filii secundùm illam opi. aliquorum,deberent perficere:quia dicitur onus non tantum patris,sed etiam commune aliorum filiorum . Si ergo alii fratres sunt obligati, vt ibi:ergo à fortiori dicitur æs alienum patris: ergo filius illud quod est consecutus, habet sibi præcipuū . & hoc videtur tenere gl.l.qui originem.§.fi.de mun.& ho.& l. Lucius. ff.ad munici.& ibi hoc videtur tenere Dyn.de qua tamen quæstione supra dixi . Octauò probatur in l.1.§. nec castrense.ff. de collat.bono.vbi castrense vel quasi,& quod dignitatis nomine datur à patre filio,non confertur:sed libri,& similia dātur à patre filio propter honorem doctoratus:ergo non conferantur : & ibi mihi videtur tex.istius Cyn.Nonò probatur. Professores legum habent priuilegium vt dicantur militare , vt in toto tit. C.de profess.& medic.lib.10.l.aduocati.& l.fori.C.de aduocat. diuer.iud.Sed scholaris etiam dicitur professor, vt in auth.habita.C.ne fil.pro pat.ergo libri videntur esse in peculio quasi castrensi,& sic non conferuntur.Decimò probatur in l.1.C.de castrensi peculio,lib.12.vbi a contrario sensu pro. ꝙ res emptæ ꝓ filio,cedunt in peculio quasi castrēsi. Nam ibi habetur, ꝙ si pater emit res immobiles pro filio, non cedunt in peculio castrēsi:secus ergo,si mobiles.ut ibi vult glo.ita in proposito.si pater emit libros pro filio,& sic res mobiles,& aptas pro studio,videtur constituere peculium quasi castrense , maximè quando incępit quasi militare,id est propter studium intelligetur.& ꝙ illa l.loquatur etiam de eo qui scholaris & doctus,patet, dum facit mentionem de illis verbis de quibus auth.habita. C. ne filius ꝓ pat.Vndecimò probatur in l.qui pater.ff.fam.erci.vbi etiam videtur casus istius dubii. Nam si pater dedit aliquid filio peregrè eunti causa studiorum,illud non debet filio imputari in portione sua:ergo habet sibi præcipuum:& sic libri fiunt præcipui, stā te illa obligatione naturali,quæ oritur ex pietate pręsumpta,vt ibi.& cum ibi loquatur in filio emācipato , à fortiori procedet in filio in potestate constituto:cum maior ratio pietatis præsumatur in filio in potestate,quàm in filio emancipato. & ꝙ libri sint præcipui,probatur expresè ibi,dum dicitur,quod ex pieta- 36 te &c.Nam † quod præstatur in causa pietatis , non imputatur. l.ex duobus.§.fi.ff.de neg.gest.& l.si quis.§.interdum.ff. de relig. & l.cum hi.§.si in ea.ff.de condi.indeb. ad hoc facit quòd dicat in causa pietatis,illud quod datur pro addiscenda,in l.si quid. & in l.ciuitatibus.ff.de leg.1.& in auth.hab.C.ne fil.pro pat.Duo- 37 decimò probatur.Impensa † facta filio pro libris & causa studiorum æquiparatur impensæ factæ filio ad alimenta, vt not.gl. in l.quæ pater.ff.fam.ercis.& Dy.no.in l.1.§.nec castrense.ff.de collat.bon.& probatur in l.si quid relatum.ff. de leg.1. Sed impensa alimentorum non imputatur.l.alimenta.C.de neg.gest.ergo

non debent imputari : libri ergo sunt præcipui. Tertiodecimò probatur.l.sed Iulianus.§ quod dicitur.cum sua gl.ff. ad Macedon.dicitur enim ibi, ꝙ impensa facta vsq; ad probabilem modum per filium absentem studiorum causa , pertinet ad patrē , & in rem eius facta dicitur : & sic cum ad istos sumptus tenet̄ , si fecit,non repeteret.ergo libri sunt pręcipui. Vltimò facere videtur l. Lucius.§.idem respondet.ff.ad municip. & videtur tex. in l.j in prin.ibi,siquidem in discendis artibus.C.de excus.artifi. li.10. Ex quibus concludo, ꝙ licèt filius non sit doctor viuo patre,si tamen est aduocatus,vel in statu quo possit esse , vt suprà dixi,libri sunt præcipui . Pro expeditione autem istius materiæ quæro: pater filio dedit vxorem,& fecit expensas in nuptiis,|vestibus,& similibus.moritur pater,alter frater vult imputare illi fratri hos sumptus , & vult quòd sumptus in nuptiis suis fiāt de communi,quid? Bar.dicit, ꝙ hi sumptus debēt fieri de proprio, non autem de communi,nisi à patre aliud dictum fuerit in testamento,allegat l.3.§.fi.j.de mun.& hono. & ibi pro eo dicto Bar. potest allegari l.ex parte.§.fi.ff.fam.ercis.potest assignari ratio ; quia honoraria patris sunt.ff.de mun. & hon.l. qui originē. in fi.nec potest dicere iste frater, ꝙ sumptus fuerint facti de cōmuni librorum,immo fuerunt facti de proprio patrimonio patris,in quo liberi nondum habebant aliquod ius: & ꝙ non imputentur,facit l.creditor.§.1.ff.solu.matr.quod aliqui limitant, nisi filius habuisset patrimonium separatum à patre, de quo p̄sumitur prius impendisse.l.fi.§.1.ff. de pet.hæred. de quo articu. per Bal.in auth.ex testamento.C.de coll.vers. quintumdecimū cap.Bar.in l.1.§.nec castrense,de col.bono.in 4.colum.in l.3.§. fi.gl.fi.ff.de mu.& hono.Spe.in tit.de iud.§.sequitur de communibus. vers.ꝙ si vnus.& seq. Circa vestes autem fit distinctio: qa aut sunt vestes viles,& alia ornamenta vilia, & illi mulieri necessaria ad vsum quotidianū: & illæ non sunt conferendæ , nec imputantur : & valet donatio in illis inter socerum & virum.l. ex animo.in prin.ff.de dona.inter virum & vxor.& ff.ad l.Falc. ff.vsusfruc.§.fi.cum sua gl.& l.peculium.ff.de pecu. Si autem loquitur de vestibus pretiosis & festiuis:tūc illę tales quales sunt, veniunt in diuisionem, nō autem tales quales fuerunt emptę : vt in l.mortis suæ.§.fi.ff.de don.inter vir.& vxor.ff. de pec.leg.l. cum illud.nec potest confirmari dicta donatio morte soceri , quia dictę res a prin.non fuerunt donatę.l.si vt certo.§. interdū. ff.commo.nisi magna dignitas & magnæ diuitiæ aliud inducerent, vel loci consuetudo.fa.l.si filius.ff.de dona.& l.si filiæ.ff.de leg.3.fa.doctrina Spe.in tit.de iud.§.sequitur.vers.si duo fratres. cum multis sequent.ver.& in tit.de test.§.1.fa.quod no.Cy.in l. vna.§.accedit.C.de rei vxoriæ act.in vlt.q. Et licèt dicatur secū- 39 dum vsum communem loquendi,quando † sponsus mittit aliquid sponsæ,talis donauit sponsæ: tamē est impropria locutio, & per consequens impropria donatio,sed potius dicit̄ ad vsum 40 dare.Item quæritur:filius † fuit captus in bello, pater soluit taleam pro eo:an imputabitur in portione sua? Dic ꝙ non, quia 41 pietatis causa soluit.l. liber captus. C.de cap. Quid † dicemus in fratre redimente fratrem:an possit frater imputare? Dic, quod est dubium . Sed potest dici , quod est idem quod in alimentis. C.de neg.gest.l.alimenta.per Bald.& l.si captiui. C.de episco.& cle.Cautelam ergo in hoc dicerem esse, ꝙ quando fratrem redemit,hoc protestetur . Et sic etiam infero , ꝙ si redemit frater fratrem a carceribus,qui debebat perdere vitam vel membrū, nisi fuisset soluta pecunia,& ipse carceratus prohibebat: an possit repetere ? Dic quòd sic, vt in l.si quis. de nego.gest. Sed quid dicemus in condemnatione quam pater soluit ea intentione , nomine filij? Dic, ꝙ aut pater soluit ea intentione , vt imputet: & tunc imputabitur,ar.l.illud.§.fi. C. de coll. aut intuitu pietatis,& non imputabitur.d.l.liber.aut dubitatur : & tūc aut soluit ex necessitate, & obligatur quia naturaliter imputabitur.l. frater a fratre.ff.de cond.indeb.aut ex libera voluntate: & tūc aut filius erat soluendo,& naturaliter obligatur patri,& sibi imputetur.ff.de pet.hære.l.si.ff.de pec.l.si Stichus. aut filius est inops : & tunc piè egisse videtur,& non imputantur, nisi pater esset ꝯtrium protestatus.ff.ad l.Fal.l.cum quo.§.fi.de quo per Bald.in l. certum.C.fam.ercis.Sed quid si ipse frater soluit per se,an imputabitur sibi per fratres? Dic ꝙ sic, si licitè est condemnatus : secus si iniuria iudicis: quia tūc soluitur de communi.l. cum duobus.§.fi.cum l.seq.ff.pro socio.& idem notatur in §.Papinianus quoque.Quid si filius erat gulosus & lusor,& aliqua lusit : an in parte sua imputabit? Dic ꝙ sic:quia ludere est lata culpa . auth. quod locum.& l.pactum.C.de coll. idem si meretricando consumpsit:quia meretricari est dolus.ff.mand.l.si verò.§. si adolescens idem si viuo patre, culpa filii aliquid est solutum.l.cū duobus.§.fi.ff.pro soc.Quæritur deinde: quid si filius bona patris viuo patre dilapidauit,an possint fratres imputare,vt tantum nūquam recipiat? Videtur ꝙ non : quia quod gestum est viuo patre,non venit in diuidendo fam.erci.l.l.& puto.§. dolo fam.ercis.Item pater videt̄ remisisse ex coniunctione sanguinis.l. Procula.ff.de prob.& videtur, ꝙ pater dixerit in testamento, ꝙ fratres non possunt aliquid petere.l.fi.de reuoc don. in ꝯtrium videbatur.l.tres fratres.ff.de pactis. In hoc aliqui dicunt, ꝙ in filio emanci-

emancipato incontinenti eſt patri actio quæſita.ff. de legat.3.l. vxorem.§.1.ideo pater moriens tranſmittit ad hæredem.l.j.ff. de priua.delictis.& eſt cuilibet quæſitum pro hæreditaria portione.l.adulta de hæreditariis act. Si autem eſt filius in poteſtate,actio non eſt nata,ſed naturalis tantum.d.l.ſerui & filii. ideo hæredibus non ſubuenitur iure actionis, ſed ope compenſationis,ſi fortè percepti eſſent fructus vltra quàm deberent,& ideo ſi agitur,poterunt opponere compenſationem.l.frater à fratre, ff.de condic.indebi.ff.de compenſ.l.& quod l.3.§.pupillus.ff.de neg.geſt.& dicit Bal.quòd in compenſatione veniet ſolum dãnum,non autem quadruplum.l.ad quod.ff.pro ſocio.§.quòd ſi filius.& ff.fam.erciſ.l.ſi aduerſus.Item pone: inter patrem & filium in poteſtate conſtitutum, fit contractus emptionis:an valet,adeò ꝙ alii filii poſſint agere?Dic quod non.l.ſi venditor.§. ſed & ſi pupillus.ff.de in diem addict.non obſtat l.ſi id quod. & l.frater à fratre.§.quæſitum.ff.de condic.indebi.vbi inter patrẽ & filium,& inter dominum & ſeruum conſtat obligatio: quia ibi de contractu,in quo non agitur de acquiſitione rei propriç patris vel domini,ſed tantum de perſonali. Sed quid ſi pater ſe pro filio,tantum obligauit,an debet ſolui totum de parte ipſius filii? Bald.quòd non,immo omnes debent ſuſtinere. l. ſi filia.§. idem ſcribit.& §.Neratius.ff.fam.erciſ.ff.de mun.& hono.l.3.§. fi.quod limitatur in l.ſi maritus.fam.erciſc.verum eſſe, ſi pater in ſe ſuſcepit obligationem filii,ex pietate paterna. C. de cap.l. inter captos. Si autem ex neceſſitate, puta quia fuit captus pro filio,vt in rubr.de decretis decur.li.10.& tunc non pręſumit paterna liberalitas circa filium, ſed præſumitur quædam neceſſaria geſtio negotiorum.l.nam & Seruius.circa princ.ff.de nego. geſt. 42 Nam † in neceſſitatibus nemo liberalis exiſtit.l.rem legatam.ff.de adim.leg. Et ex iſta geſtione eſt quædam naturalis obligatio inter patrem & filium, quæ tranſit ad hæredes: & facit ad prædicta.ff.de liber.cau.l.2.in ratione ſui.& l.2.§.fi.ff. de verborum oblig.& aliqui tangunt in l.eadem.§.Cato.eo.ti. Sed pone:frater donat fratri in patris poteſtate conſtituto,an valet donatio iſta? Quæſtio fuit diſputata Bononiæ,de qua Spec.in titu. de inſtru.edit.§.porrò.& in l.3.C.de dona.cauſa mortis.Item ꝙ ſi pater fecit expenſas in rebus aduenticiis filii,in quibus habet vſumfructum:an poterunt fratres imputare fratri tempore diuiſionis?Facit quod de viro dicitur l.1.§.ſed ob impenſas.C. rei vxor.act.Bart.diſtinguit:aut ſunt neceſſariæ,& non imputãtur, quia pater habet facere.l.1.C.de bon.mater.l. cum non ſolum. §.neceſſitatem.C.de bon.liber.Si autem ſunt vtiles,& tunc imputabuntur,quando pater fecit animo repetendi.l.cum de vſufructu. 43 Nam hodie † inter patrem & filium in aduenticiis poteſt eſſe obligatio l.iubemus.C.ad Trebel.Sed ſi dubitatur,quo animo fecerit:dic,quòd ſi ſunt vſque ad quantitatem fructuũ, pater videtur donare,nec filio imputatur.d.l.j.§.ſin autem.& §. fi.Si autem excedunt fructuum quantitatem, videtur in dubio habere animum repetendi,niſi in cauſa alimentorum,vel ſimili.l.alimenta.& l.quod in vxorem.C.de neg.geſt. niſi per viam expenſarum faceret præſumi eas donatas voluntariè. non autẽ imputantur in caſu,quo nec vtiles:aliàs permitteretur abraſio ſine læſione prioris ſtatus.l.in fundo.ff.de re.vend.l.1.§. ſed nec obſtat.C.de rei vx.actione.Sed quid dicemus in dotibus: vnus filius dotat filiam de communibus bonis viuente patre ſuo:an imputatur? Dicit Bald.quòd non: quia non habet penes ſe.ff.de coll.bo.l.filium emancipatum.Item, quid ſi dotet ſororem, an ſibi imputabitur? Reſpondetur,ꝙ non imputatur ſibi: quia nõ dolo fecit,nec culpa,ſed naturali affectione.l. cum plures.§.fin. de adminiſt.tut.& hoc quando viuo patre fecit. Si autem patre mortuo,nihil poteſt facere,niſi eis conſentientibus, nec filiam ſuam dotando,nec aliud faciendo, niſi ſint ſocii omnium bonorum.Sed quid ſi auus dotat neptem ex filio, an imputabitur per fratres illi filio,& ſic fratri ſuo? Bal.dicit ꝙ non.ff.de coll.l. dedit.& ſic mortuo patre,ſi alter frater vult filiam ſuam dotare,debet dotare de bonis propriis,non autem de communibus niſi ſint ſocii omnium bonorum.ff. pro ſocio.l. ſi ſocius pro filia.ſic ſi ducit vxorem,& non ſint ſocii omnium bonorum,debet de ſuo proprio ſumptus facere.l.qui originem.§.fi.ff.de mu. & hon.ſi enim eſſent ſocii omnium bonorum, idem eſt, quod in duobus ſociis extraneis:quia omnia proſpera & aduerſa eſſent communicanda. ff.pro ſocio.l.cum duobus.§.damna fatalia.& §.quædam.verſi.quid contrarium.& l.ſi igitur.§.j.eo.titu. & d.l.ſi duob.§.ſi fratres.in prin.& §.fi.ver.idem agit.& l. quod autem.§.fi.& l.ſi id quod §.idem eſt caſus.& l.alio.§.ſi aliæ.Quçro de iſtis fratribus & ſociis omnium bonorum, vnus conduxit gabellam de communi,& promiſit certam pecuniam, alter frater venit contra illum contractum: an incidat in pecuniam illam? Dic quòd non:quia ille non erat obligatus, quia nõ promiſerat.l.iure ſocietatis.ff.pro ſocio.& d.§.ver. ꝙ ſi duo fratres. Item ille qui promiſit,non tenetur,quia non cõtra venit. ff. de alie.iud.l.licet.§.opus. Sed quomodo intelligam cõtractam ſocietatem omnium bonorum, an ſimul habitando videantur contraxiſſe ſocietatem omnium bonorum?de quo per Bald.in l.ſi patruus.C.communia vtriuſque iud.& in l.1. C. qui teſt.fac. poſſ.verſi.extra quæritur.Bar.in l.Titium & Mæuium.§ altero. ff.de adminiſtra.tut.& de itinere actuque priua.l.1.§.ſi quis hoc interdicto.& Bal.in l.fin.C.de coll.Aliqui dicunt, quòd ſi ſimul habitant & communicant lucrum,videtur ſocietas contracta. ff.pro ſocio.l.coiri.Nam tacito conſenſu contrahitur, ſicut diſſoluitur.l.itaque.ff.pro ſocio.Bar.aliter diſtinguit: quia aut nullus negociatur,aut alter tantum,aut omnes.in primo caſu non dicitur ſocietas contracta, licèt hæreditatem retineant ſimul. d.§.ſi fratres.& l.ex parte.§.1.fam.erciſc.ff.In hoc addidit Bal.ꝙ etiam ſi nullus negociatur,tamen poteſt ſocietas contrahi, puta ſi omnia communicant:puta omnes exactiones,omnia ſalaria & omnes redditus 44 † iſti ſunt actus ſocietatem inducentes:& talis præſumitur mens,qualis eſt actus.ff.de acquir.poſſeſ.l.duo fratres.l.reprehendenda.C.de inſti.& ſubſtit.ſub condit.fac.Inſti.de re.diui.§.ſeruos.In ſecundo caſu, quando vnus tantũ contrahit,dicit Bar.ꝙ idem eſt, vt non videatur contracta ſocietas omnium bonorum.ff.pro ſoc.l.4.in hoc etiam Bal.limitat Bar. ꝙ immo poteſt contrahi ſocietas,ſi ille qui negociatur,omnia iſta communicat. idem ſi vnus negociatur in vna mercantia, alter in altera,& lucra communicantur,& dicit ꝙ in iſtis ſocietatibus conſideratur,an vnus plus expendat quã alter, vel plus lucretur:quod in ſocietate generali non attẽditur, ſed omnia tunc æqualiter diuiduntur.ff.pro ſoc.l.ſocium pro filia. Sed poteſt dici,ꝙ Bal.loquitur diuerſo caſu,quàm loquitur Bart. Nec ſunt contrarii:quia Bart.poteſt intelligi, quando mercans non communicat,& nomine proprio facit: & tunc nõ præſumitur contracta ſocietas.Si autem communicat, præſumitur contracta:& ita loquitur Bal.vel ſi communi nomine facit. In tertio caſu,quando omnes negociantur,dicit Bar.ꝙ ſi alter eſt pupillus,non poteſt intelligi contracta tacitè.l.qui ad certum. ff. loca.cum non poſſit expreſsè.ff. pro ſocio. l. in conductionibus. Si autem ambo ſunt maiores,non intelligitur contracta ſocietas omnium bonorum,ſed illius mercantiæ, ſi ponunt lucrum in communi capſa.fa.l.in concubinatu.ff. de concubi.& l.in li. de ritu nupt. 45 Nam † actus voluntarii non extenduntur vltra q̃ agatur,allegat Bald.l.3.hoc interdicto.ff.de itin.actuque priua. tu allega.l.fi.C.ne vxor.pro mari.& l.tutoris.C.de negotiis geſt. geſtum tamen pupilli nomine poterit habere ratum, ſi eſt vtiliter geſtum.l. ſi pupilli.in princ.ff.de neg.geſt. Quod dictum Bar. limitat Bal.quia immo etiam ſi alter pupillus, ſi pupillus habet tutorem,qui res communicet,valet ſocietas.Et ſi diceres,requiritur,quòd tutor loquitur,quando interponit auctoritatem, l. 3.in fi.ff.de auth.tut.dico,ꝙ illud procedit in his quæ præcedũt actu verbi. Sed in his quæ fiunt per actum verbi, non eſt opus verbis.l.fiſtulas.§.fundum.ff.de contrahen.emp. Sed quid ſi fratres habitant ſeorſim,& ſimul negociantur,an præſumantur ſocii? Dic quòd ſic: quia per hoc non derogatur ſocietati.l. 1. in prin.ff.quod cuiuſq; vniuerſ.& hoc procedit mortuo patre: eo autem viuo,ſi inuicem communicant lucrum, præſumẽtur ſocij:ſi autem dant patri,non præſumentur ſocii.ff.de edend.l.prętor.§.2. Eſt tamen verum,quòd fratres ſimul habitantes præſumuntur plus ſe diligere,quàm non habitantes. Sed quæro: duo fratres inuicem cõtrahunt ſocietatem, & vnus ponit multa bona,alter verò ſolam operam perſonalem, cum nil haberet: & ſocietas durauit longo tempore.poſtea omnia igne perierunt: an ponens operam teneatur alteri in aliquo? Videtur quòd tenetur in dimidia,per l.cum duobus.§.ſi in coeũda.ff. pro ſocio. Nec obſtat ſi dicatur, ꝙ iniquum videtur, ꝙ iſte perdat totam operam,& medietatem pecuniæ: quia reſpondetur, quòd iſta opera in ſocietate poſita iam erat cõmunis: vnde nil perdit, q̃d non ſit commune vtrique. Item talis opera eſt irrecuperabilis. l.ſi non ſortem.§.libertus.ff.de condi.indeb. Nec obſtat, quòd debitor ſpeciei eius interitu liberetur.ff.lo.l.in naue.& l. ſi ex legati cauſa.ff.de verb.obl.quia eſt ſpeciale in ſocietate,in qua periculum caſus fortuiti eſt commune.dicto §.ſi in coeunda. Vlterius quæro in practica,fratres ſunt ſocii, an vnus ꝑ altero poterit conueniri? Dic quòd ſic,ſi eſt factus nomine cõtractus ſocietatis.l.cum te.& ibi Cyn.C.ſi cert.pet.& ff.pro ſocio.l.3.in gl. 2.ſecus ſi eſt factus nomine proprio.l. ſocii ſumus.ff. pro ſocio. Sed quid ſi vnus expendit in ædificiis? Dic vt ff.de neg.geſt.l.ex duobus.in prin.de qua materia duorum fratrum vid.in Spec.de iudi.§.ſpecialia.& §.vbi.verſ.quòd ſi duo. Quæritur inſuper, pone quòd erant duo fratres,maior & minor,qui remanſerunt in communione poſt mortem patris,& ſimul vixerunt: frater maior habebat patrimonium, puta bona materna, & omnes redditus conſumpſit in communibus expẽſis,nec apparet qua intentione fecerit:veniũt poſtea ad diuiſionem,& ille petit à fratre partem illorum fructuum conſumptorum in communes vſus: frater negat ſe illi teneri, dicens ꝙ cenſetur eos voluiſſe communicare,& voluiſſe donare ratione fraternitatis: quæritur quid iuris? Bal.in l.fi.C. de colla. dicit quòd videtur voluiſſe donare,all.c.2.de duobus fratribus,in vſibus feud.Sed illud c. parum facit,ſed bene facit l.ex duobus.§.fi.ff.de neg.geſt.Ang. tenet hoc eſſe verum,ſi eſſent pauci fructus:quia tunc pręſumitur donatio,ſecus ſi magni: ſi tamen frater nõ erat multum diues,vt

ues,vt non per glo.C.de don.inter vi.& vx.l.ſi filij tui. in vltima gl.& hæc limitatio ſatis placet,per not.in l.ſi pater verò. Dubitatio etiam oritur quotidiana. frater adminiſtrauit res communes,& ſic alterius fratris.frater dicit,volo ꝙ mihi reddas rationẽ adminiſtrationis:an tenetur? Dic quòd ſic: quia 46 † iure determinatur,redditionem rationum debere fieri per quemlibet gerẽtem aliena negocia.l.nulli.C.de epiſc.& cle.l. id quod pauperibus.e.tit.& ibi ple.per Bal.Inſtit.quibus modis tutela finitur.§.ſimili modo.& in l.1.ff.de tute.& rat.diſtr.l.tutelç.C.arbi.tute.& l. fi.de libera.cauſa.Dubitatur & inſuper.frater conuentus de adminiſtratione,dicit quòd vult ſibi ſalarium exhiberi, pro eo ꝙ res communes adminiſtrauit: an poſſit hoc petere? Videtur ꝙ non:quia hic non videtur initus contractus locationis,cũ nulla ſit facta mentio mercedis.l.ſi merces.in princ.ff.loc.ſicut nec eſſet emptio ſine pretio.l.quod ſępe.§. .ff.de ꝯhen. empt. videtur ergo geſſiſſe tanquam frater, ſicut dicimus de amico. ff. de neg.geſt.l. qui ſine. 47 Item quia † ratione parentelæ & ſanguinis quis videt̃ ſeruire gratis.l.Procula.ff.de prob.& per Bar.in l.quæ dotis.ff.ſolu.matri.In contrariũ tamen videtur facere,ꝙ immo poſſit petere:videtur enim debitum vel offi.iudi. vel actione in factum,ſecundùm conſuetudinem loci.& videtur facere tex.in l.excepto.C.loc.videtur enim à l.tacitè inter eos de ſalario conſtitutum.l.ſi tibi polienda.ff.præſcript.verb.& Inſtitu. de loc.in prin.& §.1.ergo vr̃ ptãs tacitè expreſſa.l.cum quid. ff. ſi certum peta.ad hoc etiam facit, quid 48 ſi † aliquis habitauit in domo alicuius,nullo præcedente ꝯctu tenetur tñ ad condignam mercedem,ſcilicet quanti conducturus fuiſſet:vt per Doc.l.in ſumma §.in frumento.ff.de condi.inde.facit ẽt ratio; quia nemo præſumitur iactare ſuum:ſiue loquamur in bonis, ſiue in tpe. l. cũ de indebito.ff.de proba.& ſic nõ præſumitur ſeruire gratis. pp quę argumenta hinc inde res vr̃ dubia.Sed potius crederẽ,ſalarium non deberi,maximè cum iſte non eſt conſuetus ſuas operas locare,arg.notatorum in l.1.§.ludi.ff.de vari.& extraord.cogni.& d.l.excepto.fac.quod no.l.ſi non ſortẽ.§.libertus.ff.de cond.ind. & l.1.C.de ſuffra.vbi tunc debetur ſalarium alicui,quando non eſt cõſuetus gerere negocia gratis. Et ibi loquitur in extraneo, & ſic ẽt infero,ꝙ ſi iſte frater gerens negocia fratris abſentis nõ poteſt petere ſalarium, non poterit conueniri à fratre ad penſionem domus communis per fratrem inhabitatæ,de qua quæſtione tangitur per Bar.in aliquibus lecturis,in l.Titium & Mæuium.§.altero.ff.de adminiſtr.tuto. Si ergo frater geſſit negocia communia,& ſic habuit labores etiam pro parte fratris,non poteſt peti penſio domus à fratre. Si autẽ frater nil adminiſtraſſet de bonis fratris,vel quia noluit, vel quia alter frater non habebat aliqua bona, & alter frater habitauit domum communem: tunc dico,quòd frater habitans tenetur ad ratam penſionis domus communis.Sequitur nunc verſ.dubitari,Solet etiam dubitari, 49 an † factum vnius fratris alteri noceat? Dic quòd non, vt not.in l.1.C.ſi in communi eademque cauſa.fa.etiam l.1.& 2.C. de com.re aliena.& concordantes ſunt in glo.d.l.1.C.ſi in com. eademque cau.Et iſta procedunt, ſiue loquamur in gradu, ſiue in delicto.ff.ſi quis ali.teſtari prohib.l.ſi quis dolo.etiam ſi delictum fuit commiſſum in officio.C.de decur.l.ſi in diuerſa.& ibi per Bart.lib.10.& ſic etiam infertur, quòd non poteſt obligare rem fratris.l.2.C.comm.diuid.l.ſi fratres. C. comm. vtriuſque iud.l.1.C.ſi communis res pignori data ſit.& in toto tit.C.ſi alienares pigno.data ſit. Poſſet etiam dubitari. duo fratres habent rem communem,vnus vult ſocium in domũ ducere,alter non vult,quòd ducat: an poſſit prohibere, adeo quòd ingreſſus puniatur? Videtur quòd ſic,quaſi potior ſit cauſa prohibentis.l.Sabinus.ff. de verb. oblig. Dyn. quem ſequitur Bart.tenet contrarium:quia ducendo amicum,non prohibet alium poſſe habitare.fa.communi diuid. l. ſi quod. ſufficit enim conſenſus vnius; quia domus eſt deſtinata ad hunc vſum habitandi:ſi autem vellet aliquis intrare quando non duceretur ab altero ſocio, tunc prohibitio vnius ſufficeret.l.de pupillo.§.ſi plurimum.ff.de noui ope.nunc.& hoc tenent Doc.in l.ſi ſtipulatus fuero.ff.de ver. oblig.Sed quid dicemus in noſtris ruſticis, qui quotidie mulierum inſtigationibus diuidunt bona ſua? Dic,quomodo fit diuiſio:puta,vnus frater habet tres filios,qui laborabant, alter verò habet tres paruulos:an fiet diuiſio æqualis? In iſta quæſtione diuiſio debet fieri ex triplici cauſa.primò,ratione expenſarum:ſecundo,ex operis boum: tertiò,ex perſonis fratrum & filiorum. Et primò debet detrahi omnis impenſa: ſi ergo fuit facta pro æquali portione,ita pro ęquali portione debet fieri diuiſio:quia talis deductio ante omnia fit.ff.fam.erciſ.l.ſi fundum. in princ. de reſiduo debet detrahi quod tangetur pro operibus boum:& ſi boues ſunt communes ſimiliter fiet diuiſio æqualis. fa.l.communis ſeruus.in fi.ff.de acqui.rer.dom.in reſid.fiet diuiſio in capita: quia in diuiſione fructuum ille frater plus habebit, qui habet plures filios laborantes.fiet ergo diuiſio per capita laborantia,non autem per ſtirpes,quantum ad fructus.l.ſi ſocietatem. & l.cũ duob.§.ſi fratres.l.fratres.ff.pro ſoc.Oritur & hic & alia dubitatio.iſti fratres habitant:vnus habet tres filios,alius verò nullum, & ſumptus ſunt facti de cõmuni an debet fieri reſtauratio illi qui non habet filios? Bal.in l.ſi paterno.C.de neg.geſt. dicit, quòd non,ſi aliqua opera recipiebatur ab eis,ſi nulla opera:tũc bene poſſet repeti,ſaltem à patre pupillorum,allegat no.in l.alimenta.& in l.ſi patruo.ff.de neg.geſ.Contra ſententiam tamen Bald.fa.l.ſi ſocius pro filia.ff.pro ſocio.vbi non attenditur,quòd vnus habuerit filium,alter non, 50 quia † non eſt acerbè agẽdum inter fratres:& ſic ex facto conſultus reſpondi, ꝙ ſi vnus ex fratribus habet tres filias,& maritauit ex communibus bonis, qñ ſunt ſocii omnium bonorum,non poteſt alter frater qui nullã habet,tantum plus petere vltra partem ſuam, quantũ alter dedit filiabus ſuis.Quæro deinde,vnus frater conuenit fratrem in ſolidum,frater conuentus dicit: Tu non potes me conuenire, niſi in quantum facere poſſum.quæritur,an hoc dicere poſſit? Iaco.de Are.dicebat,ꝙ hoc poterat dicere. Nam propter vnũquodq; tale,& idipſum magis.auth. multo magis. C. de ſacroſ. eccl.Sed hoc priuilegium,ne quis conueniatur, niſi in quantũ facere poteſt,datur propter ius ſocietatis.l. verum. in princi.ff. pro ſocio.ergo à fortiori,cum eſt frater,& iure fraternitatis.Itẽ 51 † quia fraternitas tenetur fratrem alere.l.ſi quis à liberis.in princi.ff.de lib.ag.l.vna.C.de alend.lib. ergo non poteſt petere plus quàm facere poſſit, habito reſpectu ne egeat. ergo datur exceptio, dolo facis qa petis,quod ſi tu haberes,deberes reſtituere. gl.tamen tenet cõtrariũ, ſcilicet ꝙ immo fratres non habeant hoc priuilegium in lucrum.in prin.in l.3.gl.2.ff.pro ſocio.& tu teneas ipſam gl.quia vera eſt, & argumento Iacobi reſponderi poteſt,ꝙ hoc priuilegium non competit iure ſocietatis incidẽtis,ſed iure contractus & conuẽtionis,qui fit inter ſocios: inter fratres autem non eſt conuentio ſocietatis,ſed eſt ſocietas incidens,ideo non habent hoc priuilegium.Ad aliam rationem Iacobi reſpondetur,ꝙ illa exceptio,dolo face. quia petis,quod ſi tu haberes,deberes reſtituere:habet locum quando incontinẽti reſtituere deberes:ut no.in l.ſi donaturus.§.vltimo.ff.de cõd. ob cauſ.Sed non tenentur fratres præſtare fratri, niſi alimenta præſentis menſis:& ideo pro illis tãtum bene patitur exceptionem,dolo fac.Ad practicam quæro,fratres inuicem fecerũt diuiſionem bonorum:& vnus habuit vnam partem, alter alterã, vni eſt euicta pars:an agat de euictione contra fratrem? Videt̃ ꝙ ſic.Nam cum vnaquæque res exiſtens in hæreditate ſit communis cohæredibus pro indiuiſo,quòd fit diuiſio in iudicio famil.erciſc.id eſt, diuiſionis fit adiudicatio in ſingulis rebus: & ſic habet vnuſquiſq; partem alterius in qualibet re ſibi adiudicata,aliam verò partem habet ex ſe pro parte: igitur quam hẽt ab alio, habet cum de euictione obligatur per actionem pręſcriptis verbis agendum.ff.de re.permu.l.1.& de præſcriptis verbis. l.naturalis.§.ſin autem rem do.Dic ergo in hoc caſu, ꝙ quãdo fit diuiſio inter fratres, aut conueniunt inter ſe, ꝙ teneant̃ de euictione:aut nihil dicunt,& tenentur de euictione, niſi ſcienter aliquis accipiat:vt in l.ſi fam.erciſ.C.fam.erc.& C.com. vtri. iud.l.ſi fratres.& C.de euict.l.ſi fundum.aut conuenit, vt non teneant̃:& tunc non tenentur.d.l.ſi familiæ.Sed tunc dubitat̃,quãdo conuenit:vt non teneatur de euict.an re euicta agi poſſit ſaltem ad verum pretium:& videtur ꝙ ſic.ff.de act.emp.l.emptore.§.fi.Sed contrarium eſt verius,vt ſcilicet nõ poſſit agi: nam hic vtriuſq; ſuſcepit euentum rei,ibi ſolus emptor.Et no. ꝙ qñ venit euictio,venit pro parte: nam pone, ꝙ fratres diuiſerunt duos fundos,qui valebant 10.ſi vnus euincitur,non tenetur ad tota 10 quia ſibi nil remaneret:ſed tantum ad quinq;. facit, q̃d no.in l.cum ſolus.ff.de vſuca.& ff.pro ſoc.l. ſi ancilla.§. ſi pater. ibi enim dicitur,ꝙ ſolum in ea parte dimidia habet cauſam tacitæ permutationis à cohærede:in alia autem dimidia habet à defuncto.& ſi euincitur facto defuncti, fingitur euicta facto ipſius hæredis:ideo pro illa parte non debetur euictio,vt ff.de euictio.l.fundum meum.Aliquando tamen non agitur de euictione,niſi ſit conuentum,ꝙ poſſit agi,& cautum.ff.de leg.1.l. ſi domus.§.2.Item iſta procedunt, quando fit diuiſio à partibus vel à iudice:ſecus ſi à caſu.C.fam.erci.l.ſi cogitatio.Et ex his dubitatur de quæſt.duo fratres diuiſerunt: & vnus habuit totum fundum,alius verò habuit ſolum feudum.& iſte moritur relicta filia ſola:an hæc filia poſſit agere euicto ſibi feudo per dominum feudi,quaſi in eo fœminæ non ſuccedant? Videtur ꝙ ſic, quaſi non ſit ei vitium ꝙ ſit nata.fœmina.l.lege XII.tabu. C.de legiti. hæred.Econtrà videtur,ꝙ agere non poſſit: quia ſicut ſi res empta naturaliter,vel caſu interiiſſet,non tenetur.ff.de euic. l.ſi ſeruus.ita & hoc caſu.Item ꝙ pater cauſam præſtitit, ar.ff. de neg. geſt.ff.de euict.l.ſi ſeruum.ideo dic,ꝙ non poteſt agere de euic. tamen pater ipſius filiæ accipiens in partem, ſciebat hoc poſſe euenire,niſi fuiſſet ſtipulatus de euic.vt C.de euict.l. ſi fundum. Et iſta procedunt, quando dñs feudi euicit. Quid autem ſi non euincitur per dominum,ſed per patruum iſtius puellæ: an obſtet exceptio euictionis ꝯ eum? Dic quòd non obſtat exceptio, quia ipſe non tenetur de euictione; quia non venit contra factum ſuum,ſcilicet contra diuiſionem, ſed ex ea quia fœmina non poteſt ſuccedere in feudo agitur ſecundum naturam feudi,arg.ff.de euict.l.ſi ſeruus.nec tenetur huic fęminæ facere partem de fundo allodio, ideſt,quod eſt proprium, non feudale: quia

quia iure optimo possidet, id est, ex diuisione. Itē quia ritè fuit diuisio facta,& sic ex euentu nō debet retractari:vt C. de admi. tuto.l.sancimus.de itin.actuq; priuat.l.nec enim.Sed pone:fratres inuicem bona diuiserunt,& diuisione alter alterum decepit:deceptus petit,vt iterum fiat diuisio:an possit?Dic quòd sic: vt in l.si soror tua.C.de coll.probatur in l.tres fratres.ff.de pact. & no.in l.qui Romæ.§.duo fratres.ff.de verb.obli.de quo dic, vt d.l.tres fratres. Quæro : frater fecit testamentum,& frater alius vult agere de inofficioso testamento , aduersus testamentum fratris,an possit?Dic rēr non potest:nisi sint instituti in testamē to fratris turpes personæ,vel infames,vel similes,vt l. fratris, & l.fratres.C.de inoffi.testa.Insti.de inoffi.§.1.& hoc quando sunt fratres consanguinei,siue ex eodem patre,siue sint ex eadē matre,siue non.Si autem sint vterini tantum,id est,ex eadem matre tantùm,non potest intentare querelam inoffi.testamenti ꝯ testamentum fratris:vt l.fratres, præallegata . Nec hoc corrigitū per auth.cessan.C.de legit.hæred. vbi tollitur differentia agnationis:quia illud est verum ab intestato.Et nota, ꝙ † fratres im 32 propriè dicuntur cognati,vt not.gl.in l.1.in verbo proprii.ff.de inoffi.test.Item quæro:vnus est frater emancipatus , alius est in potestate constitutus:iste emancipatus vult venire ad hęredita tem patris, dicit frater in potestate constitutus : Tu habes talia bona:volo vt mecum conferas, & facias communia : an tenetū conferre emancipatus emancipato,& an suus,i. existens in potestate, suo, id est , existenti in potestate,vel suus emancipato ? Dic per gl.fi.in l.si emancipati.C.de coll.Insuper quęro:fratres diuiserūt communia bona,vno fundo excepto, quem retinuerunt communem,apposito pacto ꝙ extraneo alienari nō possit.Vnus fratrum alium interpellat,vt emat partem suam,q frater recusat:an possit extraneo vendi? Dic quòd sic, si interpellatio sit sæpius facta,siue fuit in iudicio,siue extra:ita notat Ange. in suo tractatu,in vers.fratres duo diuiserunt communia bona. per l.qui Romæ.§.cohæred.ff.de verb.obliga.Sed quid si fratres sunt instituti,& inuicem substituti,alter vendit rem altero præsente:an præiudicetur præsenti , adeò ꝙ possit agere eueniente casu ꝯ hæredes fratris,quantum ad res in quibus non adhibuit consensum? Dic ꝙ non præiudicat,vt per Bal.in l. cum proponas.C.de pactis.& l.cum pater.§.libertis.ff.de lega.2.& ibi gl.nō enim facit contra prohibitionem qui cōsentit, sed qui alienat.

TERTIA PARS PRINCIPALIS.

De contentionibus occurrentibus inter fratres &c.

SVMMARIVM.

1 *Consensus filij non firmat quod ipso iure non valet.*
2 *Volenti non fit iniuria.*
3 *In inuitum non confertur beneficium.*
4 *In re dubia debet fieri interpretatio contra proferentem.*
5 *Fratris appellatione quando veniat soror.*
6 *Mulier ignorans maritum viuere, quem verisimiliter mortuum credebat, si cum alio contrahat, filij nati dicuntur legitimi.*
7 *Incestuosi non succedunt.*
8 *Vt filius natus post patris mortem succedat, quæ requirantur.*
9 *Quando in donatione filio facta non requiratur insinuatio.*
10 *Quid huic debeatur, qui in filium receptus est ab aliquo.*
11 *Filius occidens patrem bannitum an succedere possit?*
12 *Bannitus potest impunè occidi.*
13 *Regnum Apuliæ ab ecclesia Romana datur in feudum.*
14 *Filius potest succedere in feudum, licèt non fuerit hæres.*
15 *Appellatione filij de proprio significatu non venit nepos.*
16 *Naturalis non potest succedere in vniuersa hæreditate : sed habet tantum duas vncias.*
17 *Post decem menses natus an succedat.*
18 *An is succedat qui non vindicat necem defuncti.*
19 *Naturali non debetur legitima.*
20 *Filius potest esse curator patris.*
21 *Ducens vxorem patre non consentiente an exhæredari possit.*
22 *Pater potest filios grauare vt simul habitent.*
23 *Casus, in quibus quis ipso iure exhæredatur.*

TErtia principalis quæstio est de contentionib. occurrentib. inter fratres,quando alter prætendit totam hæreditatem hēre,fratre excluso. Et ista erit duplex. Prima,de contentione inter fratres:secūda,inter fratres & sorores.Et primò quæro , pater vult vnum filium instituere pariter cum fratre: ille filius dixit , Volo esse hæres,pater alium filiū instituit:filius præteritus vult venire ad hæreditatem,intentando querelam inofficiosi . alter frater institutus dicit, ꝙ totam dēt habere : quæritur quid iuris ? Videtur ꝙ præteritus possit intentare querelam , vel dicere testamentum iure nullum:cum sit institutus vel exhæredatus, vt in simili l.obligationū ferè.ff.de act.& obl.& ff.de his qui sunt 1 sui vel alie.iur.l.patre.nec † consensus ipsius filii firmat,quod ipso iure non valeat.ff.quib.pig.vel hypoth.sol.l. sed si debitor.in fi.& de iure patron.c.fiut.Econtra vr, ꝙ non possit dici inoffi- 2 ciosum cum filius noluit:ergo † volenti non est facta iniuria.l. 3 cum donationis.C.de transac.maximè cum † beneficium non conferatur in inuitum.l.inuito.ff.de regu.iur.Item, quia ista vt iusta causa, propter quam possit præteriri.l.1.si quis aliquem testificari prohibuerit.& tanguntur istæ & aliæ rationes per gl.in l. si quando.in gl.fi.C.de inoffi.test.In hoc aliqui distinguunt: aut ista verba dixit filius irato aīo,& ex fonte iniquitatis,fortè quia testator volebat nimis relinquere amicis suis, vel pro aīa sua: tunc potest præteriri,quia ista est vna de causis quare potest exhæredare:vt in auth.vt cum. de app.cog.§.causas.& C.de inoff. test.l.testamenti fact.aut dixit bono animo,& affectione: quia dolore mortis paternæ non curabat de toto mundo : tunc debuit institui, & si non fuit institutus, potest venire ꝯ testamentum.Ad id dicunt,ꝙ de hac quæstione est casus in l.non putauit. §.si quis sua manu.ff.de bo.poss.cont.tab.& ff.de inoff.test.l.pe. in fi.& de doli excep.l.si opera.& de sol.l.qui to. Certè ista sunt dubia,nam possunt intelligi,Nolo esse hæres,i. nolo venire ex testamento, quia volo ab intestato:item possunt intelligi,ꝙ nolo hæreditatem aliquo modo. Primo casu refert,an dixerit,malo aīo volendi testatorem cogere ad non testandum: & sic hac cā est præteritus vel exhæredatus,non admittitur. C.de lib. præteri.auth.non licet.Aut non dixit malo aīo , nec hoc apparet:& potest venire ꝯ testamentum. Nam non vr ius suum repudiare.ff.de inoff.test.l.mater.& l.§.& generaliter.ff.de lega. præstand.In secundo autem casu non potest venire ꝯ testamētum.l.cum donatio. prææll. In dubio aūt, qñ non constat quo animo dixerit,dicit Petr.ꝙ credit, ꝙ testamentum patris tenet: 4 quia † in re dubia dēt fieri interpretatio ꝯ proferentem l.veterib.ff.de pact.Item quia testamenta fauere debemus.ff.de regu. iur.l.in testamentis.de quo per Cy.d.l.si qñ. Secundo quæritur. Quid si sunt fratres,vnus fuit ingratus vel , alter moritur, ambo volunt succedere,alter opponit ꝙ non det succedere,quia fuit ingratus defuncto:an potest hoc dicere? Dic ꝙ sic: quia non succedit et ab intestato.auth.de nupt.in antepe.col. in gl. in verbo lucrum.coll.4.Et hoc qñ demonstrātur manifestæ causæ ingratitudinis,quæ sunt tres:vt in d.gl. in verbo lucrum. & ita tenet Bar.in l.pe.§.matre.ff.de leg.2. Tertiò quæro . Vnus frater habet duos fratres,& vnam sororem,& in testamento dixit : Instituo 5 fratres meos,soror vult habere partem suam,dicendo ꝙ appellatione fratris soror continetur,quid dicemus? Gloss. in l.tres fratres.ff.de pac.dicit ꝙ appellatione fratrum cōtinetur soror. Raynerus dicit:illud verum si profertur à lege . secus si profert ab homine.Angelus dicit:idem si ab homine, puta à testatore: vt est tex.in l.Lucius.§.Mæuia.ff.ad Treb.Sed videtur dici posse: aut profertur ab homine nomen fratris,in plurali: & continet sororem:vt d.l.tres fratres.si aūt in singulari numero non continetur,de quo in l.Lucius cum Titia.in gl.1.ff.fam.erc.& l. Lucius. §.quæsitum.& ibi gl.ff.de lc.3.Quartò quæro. moritur frater relictis duobus fratrib. vno vtrinq; coniuncto, altero ex parte patris tantùm,vel matris tantùm:an isti fratres pariter vocentur ad hæreditatem fratris? Dic ꝙ non, sed præfertur vtrinq; coniūctus.auth.cessan.C.de legi.hæ.auth.de consang.& vte.fra.auth. itaq;.C.com.de suc.auth.de hæredi.ab intesta.§ reliquum.& in auth.vt fratrum filii.§.1. Sed quintò quæro , quid si ambo sunt ex altero tantum latere coniuncti: quia vnus ex parte patris tatum,alter verò matris tantum:quo succedunt? Dic,ꝙ in bonis maternis præferuntur vterini,i.ex latere matris: in bonis verò paternis præferuntur consanguinei,i.ex latere patris:ita notant Doc.in auth.itaq;.C.comm.de suc.C.de bo.matern.l.3.§.fi.l.de emancip.C.de legit.hæredi.vlti.rfi. Sextò quæro,moritur frater relicto fratre,& filiis alterius fratris defuncti:an pariter vocent ad hæreditatem?Videtur dicendum fratrem dēre præferri,quia est proximior in gradu:vt in auth. post fratres.fratrumq; filios. quæ est secunda auth.post fratres. C.de legit.hæredi. facit auth. de hæred.ab intest. §.si verò neq; fratres. Contrarium tñ tenendum est,quia immo pariter vocantur filii fratrum in stirpes, & non in capita,& fratres defuncti.auth.cessan.post fratres.la.j.C. de legi.hæred.fa.in auth.de hæred.ab intest.§.reliquum & auth. vt fratrum filii.§.j.Non obstant alle.in ꝯrium : quia loquuntur in personis vltra fratres & filios fratrum : quia non pariter vocantur,sed illi qui sunt priores in gradu, de quo ff. si pars hæredi.peta.l.1.§.fi.& gl.pen.auth.itaq;.C.comm.de suc. & ibi Cyn. & in auth.de consang.& vteri.frat.in glo.meliores.Item pone: moritur vnus patruus relictis nepotibus duobus ex vno fratre, & quatuor ex alio:an succedent in stirpes,vel in capita? Glo.in auth.de hæredit. ab intesta.in §.sin aūt defuncto.in ver. fuerint. coll.9.arguit,ꝙ quando succedunt patruo vna cū alio patruo, vocantur in stirpes:quando autem soli filii fratrum venerint,illi vocantur in capita:vt in §.si verò neq;. gl. tñ ꝯrium determinat,ꝙ immo vocantur vtroq; casu in stirpes , & non in capita, vt in §.si verò neq; in prin.eo.ti.& est no.a Spec.in ti. de success. ab intest.

ab intest.ver.sed & an filii.& ibi Io.And.Septimò quæro, moritur pater relicto filio,qui se abstinuit ab hęreditate paterna:alii postea volunt accipere hæreditatem, & ipse filius vult postea se immiscere,illi opponunt ei de abstensione facta:& dicitū ꝙ amplius non potest venire ad hæreditatem.Quæritur,an filius suā abstēsionem possit reuocare ? A paterna vel amita potest suam abstensionem reuocare,& hæreditati se immiscere,si res est integra:quia bona non sunt vendita vel alienata dummodo hoc faciat intra triennium,quod incipit currere à die abstensionis, seu repudiationis,si tēpore repudiationis erat maior 25.annis, & transiuerat quadriennium continuum,intra quod potest peti restitutio in integrum.Si autem erat minor 25.annis,vel erat intra dictum quadriennium,non incipit currere triennium, nisi post 29.annum.Si autem bona erant distracta,non pōt abstēsionem reuocare,nisi mediante restitutione in integrum si tēpore repudiationis erat minor 25.annis:vt ista ple.no.in l.fi. C. de repud.hære.Et no.ꝙ ista procedunt in repudiante expresse. Quid aūt si dixit, Volo adire? Dic ꝙ hæc verba cum lapsu anni inducunt repudiationem.l.filii. ff.ad Tertull. Si autem dixisset, se velle repudiare cum lapsu trium mensium , inducitur repudiatio.l.fi.§.similique modo.C.de iure lib. Et tunc potest reuocare abstensionem in triennio,vt s̄.& hæc in hæreditate paterna,Si aūt maternam expresse repudiasset,non posset abstensionem reuocare,nec in illa habet locum d.l.fi.C.de repudi.hære. & assigna rationem.in hæreditate patris,ideo habet locum reuocatio abstensionis:quia cum filii essent sui,non obstante repudiatione,remanserunt reliquię suitatis,ideo facilius possunt abstensionem reuocare.Et nota in practica, ꝙ ista habent locū in expressa repudiatione,in tacita autem quæ venit ex cursu tēporis secus. vnde si iudex ad instantiam substituti assignat terminum filio,ꝙ se immisceat,si se non immiscet in termino : & sic vr̄ repudiare,vt in l.quandiu.ff.de acq.hęre. non poterit adire intra triennium,ne decretum iudicis sit ludibrio, & nihil operetur.l.si prætor.ff.de iud.Et idem vt in illa repudiatione quę inducitur spatio 30.annorum.l.licet.C de iure deliber.ne leges illæ sint ludibrio,vt C.de bonis quæ lib.l.fin.§.non aūt filio.& l. cum aliis.in fine.C.de cura.fur.Octauò quæro.duo sunt filii qui volūt succedere,alter opponit alteri fratri ex alio matrimonio, ꝙ non est legitimus; quia matrimonium non tenuit: quæritur an possit , & sic quæritur etiam,an natus ex matrimonio,quod non tenet,sit legitimus? De hoc tangitur.C. de incestis nup.l.q contrà.& in gl.In hoc dic.Aut illi qui ꝯxerunt matrimonium, seu prohibitas nuptias,erant ignorantes illam prohibitionem: & filii nati sunt legitimi,ēt de rigore:licèt aliqui dicunt, ꝙ sunt legitimi de ęquitate.Sed immo etiam sunt de rigore:quia sicut alias iustus error habetur pro titulo,ita & hoc casu iustus error 6 nuptiarum filios legitimos facit.Et ideo † si mulier ignorās maritum viuere,quem verisimiliter mortuum credebat,ꝯxit cum secundo viro,filii nati dicuntur legitimi.d.l.q ꝯ.facit.ff.de adul. l.miles.Sed quid si alter parentum sciuit illud impedimentum, alter ignorauit? Rñ.quo ad ignorantem habetur pro filio legitimo:quò ad scientem non,arg.ff.de sta.ho.l.vulgo.Sed ꝯ hoc facit,C.sol.mat.l.3.Quidam dicunt,ꝙ ibi sunt spurii ; quia nō habent patrem,cum seruus de iure ciuili nullus sit.l.quod attinet. ff.de reg.iur.sed Decretalistæ videntur dicere, ꝙ propter bonā fidem vnius parentum, filii dñr plenè & in totum legitimi.c.2. extra.qui fi.sint leg.& facit pro snīa eorum,ff.de libe.cau.l.duobus.distingue ergo:quia aut loquitur inter seculares, vel in terris ecclesiæ,vel inter clericos,& procedit ius canonicū,de quo in l.si quis incestu.in gl.credant.& l.qui ꝯ.C. de incest.nupt. extra.de clandesti.despon.& c.fi.in gl.parentes.no.d.c. extra.qui fi. sunt leg.& de eo qui dux.in matrim.quam polluit per adulte.c. 1.in gl.1.Sed quid si matrimonium non tenuit à primo, postea aūt reconualuit:an sit legitimus,puta quia imperator dispensauit? Dic,aut est impedimentum.l.diuina prohiben. & tunc imperator non potest concedere tales nuptias,sed fortè Papa potest.Aut loquimur de nuptiis prohibitis lege ciuili: & tunc pōt l.si tutor.C.de interdic.matri.inter pup & tut.Sed an tunc Papa posset,fortè non secundùm quosdam . Et ex prædictis apparet, qñ alter alterum fratrem potest ab hæreditate repellere . Et sic pt ēt quæri:moritur pater relictis duobus filiis,qui ad hæreditatem volunt venire,alter opponit alteri, ꝙ est natus ex incestuoso coitu,& sic non debet succedere:an possit hoc dicere? Dic ꝙ 7 sic:quia † tales filii ex incestuoso nati non sunt filii appellandi, neq; aliquo iure succedunt parentibus:vt no.30.q.1. vno. Item & nonò quæri potest.Vnus moritur relictis duob.filiis,vno pupillo,& alio maiore, ille maior petit se immitti in possessionē bonorum defuncti in solidū,pupillus petit poni pro parte, maior obiicit pupillo,ꝙ est seruus hæreditatis, & non filius defuncti.quid erit? Dic ꝙ si filio impuberi mouetur qō status, quia dr̄ seruus,& ēt bonorum per Carbonianum edictum,i. per edictū factum Carbone existente cōsule , dēt differri quæstio status in tempus quo ille pupillus erit factus pubes : & præstita satisdatione si non possidet,ipse pupillus constituitur possessor : vel si possidet,eius possessio confirmatur. Si verò non satisdat , vna cum eo erunt in possessione illi qui ꝯdicunt,vt l.1.C de Carbo. edic.Et ista procedunt,qñ iste pupillus erat iam natus viuo patre.Quid autem si decessit relicta vxore prægnante,quæ postea peperit filium,quem mater filium asserit defuncti : & alii ꝯdi- 8 cunt? Dic, ꝙ † tunc vt mittatur in possessionem ex Carboniano , oportet ꝙ venter fuerit custoditus per legitimas personas ad instantiam illorum,qui asserunt,non esse filium , ꝑm formā & tenorem tit.ff. de ventre inspi. Si autem vxor nō permisisset se custodiri,denegatur bonorum possessio Carboniana: si aūt permisit,non vr̄ necessaria:quia habetur pro filio , nisi vellent probare ꝯrium:& tūc deueniretur ad possessionem Carbonianam.Item & antequam pariat , pōt venter peti mitti in possessionem,per tit.de ventre in posses.mittendo. ff. vt inde alatur : nam est conuenientius,vt inde alatur, posito ꝙ sit prægnans ex defuncto,quàm ꝙ fame moriatur,cum possit esse prægnans ex eo:hoc vult tex.in l.Carbonia.C.de Carbonia.edict.Decimò q̄ro.Pater donauit vni filio,cum plures haberet , alter vult illam donationem reuocare,dicens ꝙ non interuenit insinuatio: an 9 poterit reuocare ? Dic ꝙ non : quia quando † pater donat filio res sibi conuenientes,puta militi arma, vel doctori libros , non requiritur insinuatio.l.si filius.C.fa.erc & l.j.C. de castrens.pec. lib.12.& dixi in prin.de qōne principali. Vndecimò q̄ro . Vnus 10 † recepit aliquē,& promisit ipsum tractare vt alios filios veros: & suos instituit,istum autem exhæredauit,vel modica sibi reliquit:an possit conqueri? Dic ꝙ non: quia etiam proprios & veros filios posset exhæredare,item minus vni quàm alteri relinquere:secus aūt,si promisisset eum tractare ut alios filios : quia si alios non exhæredat, non debet istum exhæredare . Sed quid si reliquit illi minus,quàm esset legitima:an aget ad supplemētum? Dic ꝙ non:quia etiam non habet querelam : vt per Bart. in d.l.quidam cum filium.Sed quid si decessit intestatus, an hæredes tenebuntur illi ad aliquid? Dic, ꝙ si in promissione nulla facta est mentio,hęres non tenetur:si facta est mentio, tenetur hæres tractare vt fratrem vel filium testatoris . Si ergo cautela, ꝙ fiat promissio publicæ personæ, recipienti pro dicto puero , ꝙ ei alimenta præstabit ipse & sui hæredes : & ꝙ faciet illi vt faciet aliis filiis,ne sit stipulatio sub nube facta.Item si promittit tractare vt filium,potest ipsum peius vestire,quàm vestiat filios suos:ita notant Doct.in l.quidam cum filium.ff.de verb.oblig. dummodo taliter vestiat,vt bonus vir arbitraretur.l. si quis à liberis §.si vel parens.de liber.agnos.Et no. ꝙ debet mittere ad discendum,si facultates suæ patiuntur, & natura pueri non repugnat.l.qui filium.C.vbi pupil.educari debet. In hoc ergo sit cautela,ꝙ fiet promissio publicæ personæ, recipiēti pro dicto puero,ꝙ ei præstabit alimenta ipse & sui hæredes,& ꝙ facient illi, vt facerent aliis filiis,ne stipulatio sub nube facta inducat dubitationem. Duodecimò quæri posset † vnus filius interfecit pa- 11 trem bannitum,alter filius vult , ꝙ iste interficiens excludatur à successione:an possum ipsum repellere? Aliqui dicunt, ꝙ po- 12 test priuari hæreditate † quia statutum ꝙ quis possit impunè occidere bannitum,non loquitur in filio.l.si adulterium cum incestu.§.imperatores.ff.ad l.Iul.de adul.sicut nec libertus patronum,nec vasallus dominum.fa.quod no.in auth.de incest.nup. §.1.& de obsequiis patrono præstandis,l.pen.fac.l.mutus.§. manente.ff.de iure dotium.Contrarium fuit de facto determinatum per collegium Perusinum,ꝙ immo filius potuerit impunè occidere &c.Et sic tenet Bar.in l.si adulterium. præall.§. imperatores.nec obstat ille § quia licèt patronus reperiatur in adulterio,nihilominus remanet patronus: non sic in exbānito, qui efficitur hostis,& transfuga ciuitatis:vt in l.amissione.§.qui deficiunt.ff.de capitis diminut.& sicut perditur ciuitas, ita perditur filius.l.postliminium.§.filius.ff.de capti.& postlim. reuer. facit.ff.de re mili.milites agrum.§.pen.& est casus in l. minimè. ff.de relig.Contra snīam tñ illius collegii,& Bar. vr̄ facere text. in c.1.extra.de conuers.infide.28.vel 36.q.2.c.vxor. & hęc videtur æquior opinio.ad quod fac.l.veluti.ff.de iusti.& iu. vbi prius nominat patrem quàm patriam, licèt decisio illius tex.non teneatur. Tertiodecimò quæri potest. Vnus frater opponit fratri ꝙ debet excludi:quia adulterauit vxorem patris , an possit hoc dicere? Dic ꝙ sic:nam perdit ius filiationis:vt no. in l. Diuus.ff. ad l.Iulia.de pari.& idem si committat vnam ex causis pp quas potest exhæredari:vt in auth.vt cū de app.cognos.§. aliud quoque capitulum.Quartodecimò quæritur,moritur vnus rex relicto filio secundo ex genito, & vno nepote ex filio primogenito alter vult alterum excludere.quæritur, quis eorum debet p̄ferri? Si filius primogenitus repræsentaret personam patris, ipse dēret pręferri.Sed certè non repręsentat hoc casu; quia non agitur de hęreditaria successione:non enim succedit filius in re- 13 gno tanquam hæres, maximè qñ regnum est feudum,vt † est re- 14 gnum Apuliæ,quod hr̄ ab ecclesia Romana:nam p̄t † filius succedere in feudo ēt si non sit hęres patris,si fuit receptum pro se & filiis,ar.in l.quodcunq;.§.fi.ff.de verb.oblig vel si fuerit receptum simpliciter,licèt non succedat,licèt sit hæres , vt in tit. an agnatus vel filius,in vsibus feud. non tñ succedit vt hæres , nec pro hęreditaria portione.l.ut iurisiuran.§.si liberi.de ope.li.cū

ergo

ergo non repræſentat perſonam patris, præfertur ſecundo genitus de iure.& ita dicit Bar.ſe tenuiſſe,cum iſta queſtio fuiſſet in perſona regis Roberti,qui erat ſecundogenitus; quia prælatus fuit regi Vngariæ,qui erat filius primogeniti : & ita tenet Bart. in auth.poſt fratres.la 2.C.de legit.hæred. & idem tenet Cy. in l.ſi viua matre.C.de bon.ma.Contrariam partem tenet Ioā. in addi.Spe.in ti.de feud.fratr.Rubr.vbi multa argumenta hincinde deducit:& Bal.in l.cum antiquioribus.C.de iure liber.adducit multas rationes, nec firmat pedes:in l.tñ 3. C. de ſuis & leg. in diſtinctione ſua ſtat cum opin. Io. Sed vr̄ poſſe diſtingui,aut iſte ſecundogenitus primò fuit natus, quàm nepos ex primogenito:& ſine dubio ille præfertur.aut fuit natus poſt: & tunc, aut lex regni vel conſuetudo loquitur in perſona filii, puta ꝙ filius 15 primogenitus ſuccedat: & tunc idem, quia † appellatione filii de proprio ſignificatu non venit nepos, licèt veniat per extenſionem:vt l.iuſta.ff.de verb.ſig. aut non facit mentionem de filio,ſed ſolum de primogenito, & tunc nepos ex primogenito præfertur:quia in ipſo repræſentatur pater eius, cum quo eſt eadem perſonæ:vt l.fi.C.de impub.& aliis ſub.hanc tñ diſtinctionem Bar.non ſeruat d.auth.poſt fratres.& indiſtinctè tenet, ꝙ ſecundogenitus præferatur: & ita fuit pronunciatum in perſona regis Roberti,qui erat ſecundogenitus:& fuit per Papam p̄latus in regno Apuliæ:dicit tñ Bal.ꝙ Papa fuit partialis, vel habuit reſpectum ad prudentiam regis Roberti, qui fuit ſapientiſ 16 ſimus homo,&c.Quintodecimò quæro † moritur pater,relicto filio naturali tantum,iſte vult habere hęreditatem patris,opponitur ꝙ non poteſt ſuccedere in vniuerſo, ſed poteſt habere tātum duas vncias:quid erit?Dic ꝙ iſte filius poterit repelli; quia patri naturali non ſuccedit filius,niſi in duab. vncijs:vt in auth. licet.prin.C.de naturali.li.& hoc vult gl.iuris Canon. in c. niſi. extra.de renun.gl.in ver.maiores.quę incipit,ſicut legitur.Sextodecimò quæro,moritur pater, relicto filio naturali tantum, qui vult habere hæreditatē patris,obiicitur,vt in quæſt.præced. ꝙ nō debet habere,niſi duas vncias.Iſte filius replicat, ꝙ immo debet habere totum; quia eſt legitimus & naturalis: quia pater ipſum appellauit filium in teſtamento, vel in inſtrumento publico,& ſic videtur legitimus:quæritur, an eo ꝙ in inſtrumento publico,vel in teſtamento,vel in inſtrumento facto, manu illius patris,cum ſubſcriptione trium teſtium eſt appellatus filius ſimpliciter,non dicit,ꝙ de naturali ſit factus legitimus, authen.item ſi quis.C.de naturali.li.& in auth.quib.mod.naturales efficiuntur legit.§.ſi verò non habens.& auth. vt liceat ma. & auiæ.§ ad hoc.col.8.Et idem eſſet, ſi iſtum filium naturalem pater offert Imperatori,vt fiat curialis,efficiī legitimus.auth. q bus modis naturales efficiuntur legiti.§.ſi quis igitur. coll.7. Et idem ſi ipſe filius ſe offerat,non exiſtentibus aliis filiis.d.§. ſi qs ergo.eo.ti.§.1.& de his omnibus habes bonam gl.iuris Canonici,in c.per tuas.in ver.filium.extra.qui fi.ſint legit.Decimoſeptimò quæritur,moritur pater relicto filio, nato ex concubina, q̄ poſtea deſponſata eſt:iſte vult ſuccedere,obiicitur ꝙ non pōt; quia non eſt legitimus.Quæritur, an dicatur legitimus, eo ꝙ illa fuit deſponſata? Dic ꝙ ſi fuit deſpōſata,& ſi ſunt facta inſtrumenta,in quibus contineatur matrimonium ɔctum inter Titium & Bertam,& dotem eſſe datam,dr̄ filius legitimus: vt Inſti.de hære.ab inteſtato.§.1.& ibi glo.in verb.inſtrumenta.& in verb. cenſuimus:de quo Inſtit.de nup.§.fi.in gl.interdictum, & gl.pen.& Cy.in l.nuper.C.de naturali.li.& C.de nup.l.& ſi ɔ gl. fi.& ibi Cy.q.3 .Bar.in l.j.ff.de naturali li.& l.in concubinatu.de concub.Io.And.de re.iur.c.ſine culpa.in mercurial. & c. tanta. extra.qui fi.ſunt leg.in glo.tanta. Decimooctauò quæro,moriī pater relicto filio iam nato,vno vel pluribus,& vxore prægnāte:deinde naſcitur alius qui erat in ventre, & eſt natus poſt 10. 17 menſes & duos dies † alii opponunt, ꝙ ille non eſt legitimus. Quæritur an ſit legitimus?In hoc gl.variarunt.Nam gl.in l.Gal. in princ.quæ incipit,proximus,dicit ꝙ dr̄ legitimus.Idem tenet gl.in auth.de reſtitutione,& ea quæ parit.§.fi.in l.ſeptimo menſe.ff.de ſta.ho.gl.dicit ɔrium.vnde Dy.dicit, ꝙ conſuluit magiſtrum Gentilem,dum ipſe legeret,l.ſeptimo menſe. & concluſit,ꝙ poſt 10.menſes per paucos dies poteſt eſſe legitimus, & hoc vr̄ ſequi Bar.d.l.Gallus.in prin.& alii ēt vidētur ſequi.Quęritur deinde,vnus eſt interfectus condito teſtamento,quo filiū 18 inſtituebat,filius adiuit: opponitur, ꝙ debet perdere hæreditatem,quia non fecit vindictam necis defuncti † an hoc poſſit ei obijci? Dic ꝙ ſic.C.de his quib.vt indig.debebat enim vlciſci accuſando,non propria auctoritate occidendo. Viceſimò quæritur,pater filium legitimum & naturalem inſtituit,naturalē autem præteriit, an ipſe præteritus poterit rumpere teſtamētum? 19 Dic ꝙ non: quia † filio naturali nulla debetur legitima, nec p̄teritus rumpit teſtamentum.gl.eſt.ff.de contra. tab.l.1. in prin. in gl.in ver.naturale.licèt enim iſti naturales tantùm q̄nq; ſuccedāt ex voluntate teſtantis,non tñ admittuntur ɔ voluntatē, C.de natural.lib.l.humanitatis.& auth.licet.Bal. in l. Gallus. de libe.& poſthu.An autem competat ɔ tabu. eſt contentio inter Bar.qui vult ꝙ competat,& Bal.qui vult ɔrium. Viceſimoprimò quæro,pater vnum filium præterit, alius accepit hæreditatem defuncti,venit poſtea præteritus poſt annum vel bienniū, & vult infringere aditionem:obiicitur ei,ꝙ non poteſt: quia tacuit per annum ſcienter,an videatur approbare teſtamentum. Ang.tenet ꝙ ſic in ſuo repertorio,allegat glo.in l.ſi plures.ff.ad Carb.& l.non dubium.C.de teſta. Vigeſimoſecundò quæritur, fratres mortuo patre volunt inuicem ſuccedere, alter opponit alteri,ꝙ non poteſt aliquid habere,nec debuit aliquid relinqui; quia fuit ingratus patri:an poſſit?Dic ꝙ ſi filius fuit ingratus,nō fuit neceſſe patri aliquid relinquere,vt no.glo.& no.in auth.de triente & ſemiſſe.in prin.in ver.beneuolis.Sunt enim 14.cauſę, propter quas filius poteſt priuari tota hæreditate paterna,de q. bus in auth.vt cum de app.cog.§.aliud quoque capitulum.Quęro vigeſimotertiò,moritur pater relictis duob.filiis,qui volunt ad hæreditatem venire, dicit alter: Tu fuiſti curator patris noſtri volo ꝙ rationem reddas:quia tantum habuiſti,quantū conti- 20 net pars tua,an poſſit hoc facere? Dic ꝙ ſic:nam † filius poteſt eſſe curator patris,& tenetur reddere rationem, ſicut alius extraneus:vt eſt bonus tex.& gl.in l.his qui in ea cauſa.ff.de tutor. & cura.datis ab his.facit Inſti.de Attili.tut.§.fi.24.quæro,moritur vnus qui ſoluebat nomine N.alicui certam quantitatem:& iſte reliquit duos filios.vnus ſem ꝙ fuit paratus ſoluere pro ſua parte:& quia alter nō ſoluebat,dñs voluit accipere partem illam; & ſic per ceſſationem per triennium cecidit à iure ſuo uterque, vnde vellet agere pro intereſſe ſuo: quæritur an poſſit? & videtur ꝙ poſſit. Num ille qui volebat ſoluere,ēt pœnam incurrat? Eſt gl.notabilis in l.commu.diuidundo.in gl. in ver.confunduntur,in ti.ff.commu.diuid.de quo in l.hæreditariam.ff.de euic.25. quæro,pater vnum filium,vel alius nepotem exhæredat,alium filium inſtituit:filius exhæredatus intentauit querelam inofficioſi teſtamenti,& obtinuit,alter appellauit: dicit ille qui obtinuit:volo ꝙ mihi præſtes alimenta interim, ille negat, dicens ꝙ appellatione pendente nihil debet innouari. Quæritur quid iuris? Dic ꝙ interim debet præſtare alimenta,vt in l.ſi inſtitu.§.de inoffi.teſt.ff.de inoffi.teſta.& c.ex parte de accuſ.de quo in l.Im- 21 peratores.ff.de ap.26.quæritur.† pater volebat dare filio vxorē, & eam nō uoluit:& aliam recepit patre non conſentiente.pater cū exhæredauit:is vult habere hæreditatem patris, non obſtante illi exhæredatione,pariter cum aliis filiis,num poterit. Ange.in ſuo tractatu dicit,ꝙ iſta eſt iuſta cauſa exhæredationis, p auth. ſi poſt.C.de inoff.teſt.ſi pater volebat ſibi dare meliorem.Quęritur viceſimoſeptimò. Vnus fratrum fratrem interfecit.filius eius,vel eius deſcendentes,volunt ſuccedere interfecto pariter cum alio fratre ſuperſtite:an poſſit?Dic ꝙ non,quantumcunque non fuerit in culpa.ff.ad Sileia.l.ſequi.& Io. And.in addi.Spec. de ſucceſſ.ab inteſt.in Rub.Viceſimooctauò quæritur. Sūt tres fratres,quorum vnus interfecit non fratrem, ſed filium fratris: an iſte interficiens ſuccedat fratri, cuius filius fuit interfectus, pariter cum alio fratre? Dic ꝙ non.l.codicill.§.mater.ff.de leg. 2.29.dubitari poteſt,pater vnum filium emancipauit, moritur relicto vno filio in poteſtate conſtituto,& filiis filii emancipati,qui nepotes filii emancipati volunt ſuccedere pariter cū filio in poteſtate conſtituto: obiicitur ꝙ nō poſſunt, quia ſunt emancipati.Dic ꝙ immo poſſunt ſuccedere: quia licet eorum pater ſit emancipatus,ipſi cum non ſunt emancipati,immo remanent in poteſtate aui:vt in l.ſi putas.C.de peti.hære. Trigeſimò dubitatur,moritur pater,& fecit teſtamētum, quo inſtituit filios hac conditione; quòd inuicem deberent habitare,& aliquis eorum nollet inuicem habitare, habeat ſolam legitimā, & alia pars ſit alterius volentis ſimul habitare. alter frater non vult cum alio ſtare, & vult habere ſuam partem. alter dicit,ꝙ debet ea priuari,cum faciat ɔ diſpoſitionem teſtantis.Quæritur quid iuris? Videtur ꝙ iſte volēs diuidere, debet habere legitimā 22 ſm mentem teſtantis,qui dixit ꝙ in ſimul habitent.† pater pōt filios grauare,vt in ſimul habitent,quæ verba important, vt ſimul viuant & educentur.l.ſi quis ita.ff.de cond.& demō. & no. in l.qui concubinam.§.vxori.ff.de lega.3. In contrarium videt facere,ꝙ immo etiamſi non habitant inſimul, debeat habere integram ſuam partem: quia nemo compellitur ad cōmunionem.l.ſi non ſortem.§.ſi centum.ff.de cond.indeb.l.ſi ff.de cō. diui.facit l.Lucius.§.Titia.ff.fam.erci.& l.inter omnes. C.de pā. mino. Præter hæc eſſet ſpecies ſeruitutis.Dic ergo ꝙ aut iſti filij poſſunt ſimul pacificè,quietè & honeſtè viuere: & habet locū teſtantis diſpoſitio.l.Quintus.ff.de annu.le.ſecus ſi non poſſent quietè viuere,vel ſine rixa,vel honeſtè.l.ſi conuenerit.ff.pro ſocio.& quod no.in l.cum pater.§.dulciſſimis.ff.de lega.2. Quærit deinde,moritur pater naturalis,relictis duobus filiis,& mandauit aliquid fieri.alter patris voluntatem noluit implere:alter dicit illum priuari hæreditate,& nil debere habere.quæritur quid iuris? Dic ꝙ de iure Canonico filius ille debet hæreditate priuari:ita notabiliter tenet gl.in c.licet.extra.de voto.in gl.ſi in verb.priuandus,ita no.10.q.1.in c.Sylueſter.in gl.1.concor.l.vlti.C.de fideic.& aliqui noluerunt illum in tātum priuari, ꝙ nec legitimam habeat:aliqui dicūt,ꝙ habet ſolam legitimam. Sed tu dic,ꝙ immo retinet legitimam,in cæteris aūt priuatur hæreditate patris.fac.auth.hoc amplius.C.de fideicō. & ita etiā tenet Cardinalis in dicto c.licet.in terris Eccleſiæ aduertant filii qui non implent voluntates parentum: & iſta procedunt, quando loquimur in hæreditate, & in aliis quæ recipiunt diuiſionem: ſecus in dignitatibus quæ non diuiduntur,vt in regno: & ſic in illis filii non habent legitimam,& hoc tenet Innoc. & pro iſta opin.fa.de prohibita feu.aliena.l.imperialem.§.pen.fa.etiam 7. q.1.in apib.& ita tenet gl.in 3.ſolutione. moritur pater, relictis duobus filiis.alter prætendit habere totam hęreditatem,dicens alterum ipſo iure priuatū hæreditate propter hæreſim, vel propter læſam maieſtatem:quid erit? Dic illū eſſe excluſum † ſunt 23 enim aliqui caſus,in quibus quis exhæredatur ipſo iure: ſ.in hæreſi,in crimine læſæ maieſtatis,& aliquando in ſymonia: vt de hæret.in prin.Sed quæro,filio eſt delata hæreditas ab aliquo.ipſe eam non vult acceptare:pater autem acceptauit.eo mortuo filius cui fuit delata,vult eam præcipuam, dicens ꝙ patri non q̄ritur niſi vſusfructus. Alii fratres dicunt, ꝙ immo ipſe deberet habere:quia licet fuerit illi fratri delata,tamen ipſe repudiauit, & pater acceptauit:vnde debet diuidi inter eos.Dic ꝙ patri acquiſita fuit inſolidum,& ſic diuideī,& nō ſolum quo ad vſumfructum:& ſic diuidetur inter filios, tanquam res patris.l. cum non ſolum.& ibi Cy.circa prin.C.de bonis quæ libe.&c.

QVARTA PRINCIPALIS. quæſtio.

SVMMARIVM.

1. *Dos quantum ad mulierem dicitur titulus lucratiuus.*
2. *Prioratio non poteſt fieri filio ſpurio.*
3. *Fratres debent alimentare ſororem.*
4. *Frater quando teneatur dotare ſororem.*
5. *Quando maritabitur: hæc verba, inducunt conditionem.*
6. *In legitima non poteſt apponi dilatio, modus, mora, vel grauamen.*
7. *Vſus loquendi debet obſeruari.*
8. *Soror præſumitur quæſiuiſſe de bonis patris, & quare.*
9. *Filia quæ renunciauit hæreditati, poteſt ex noua cauſa venire.*
10. *Excluſus à vendicando per ſententiam poterit ex dominio ſuperuenienti vēdicare.*
11. *Iuramentum non debet eſſe vinculum iniquitatis.*
12. *Iuramentum à filia præſtitum an præiudicet nepotibus.*
13. *Iuramentum non porrigit effectum ſuum ad ignorata.*
14. *Verba in ſtatutis ſunt propriè accipienda, maximè quando ſunt iuri communi contraria.*
15. *Pater accepit feudum pro ſe & maſculis filiis & fœmina, quomodo ſuccedant.*
16. *In re emphyteutica filij & filiæ pariter ſuccedunt.*
17. *Ad veritatem alternatiuæ ſufficit alteram partem eſſe veram.*
18. *Pater eſt neceſſarius debitor ipſius filiæ.*
19. *In neceſſitatibus nemo liberalis exiſtit.*
20. *Quæ non proſunt ſingula, multa iuuant.*
21. *Differentia inter legatum & hæreditatem.*
22. *Quod noſtrum eſt, non poteſt ſine facto noſtro in alium transferri.*
23. *Compenſatio quid ſit.*
24. *Plenitudo legati præcedens non extenuatur ex cauſa ſubſequenti.*
25. *Iura magis fauent ſoluenti ex neceſſitate quàm ex uoluntate.*
26. *De tempore ad quantitatem non admittitur compenſatio in dubio.*
27. *In vltimis voluntatibus vltima diſpoſitio ſemper attenditur.*
28. *Inducta ad vnum effectum, non operantur contrarium.*
29. *Duæ cauſæ lucratiuæ non poſſunt in vna perſona concurrere.*
30. *Eius quod debetur nobili iudicis officio, nulla fit compenſatio.*

QVia poſſent ēt aliquæ oriri quæſtiones ſupra tractatas,ideo aliquas ſpecialiter tāgam.Et primò, ſi moritur pater relictis filio & filia: filius ſolus vult ſuccedere:an poſſit? Dic ꝙ de iure cōi, nō extantibus ſtatutis vel aliis diſpoſitionibus,filii & filiæ pariter uocātur.l.ſi pater.C.de coll.l. maximum vitium.C.de libe.præte.l.meminimus.C. de legit.hære. auth.in ſucceſſ.C.de ſuis & legit.l.inter filios.C.fam.erc. quæro: pater habet quandam filiam ſpuriam, dicit ꝙ debet dotari pa- 1 ter,fratres negant:an debeat dotari? Dic ꝙ non.Nam † dos quātum ad mulierem dicitur titulus lucratiuus.l.ſi fraudator.§. ſi à 2 ſocero.ff.de his q̄ in fraud.cred.Sed † prioratio non poteſt fieri filio ſpurio.l.1.C.de natura.liber. Ergo. & ita tenet Bart.d.§.ſi à ſocero.& l.ſi quis a liber.§. .ff.de liber.agnoſ.facit ad hoc l.vxorem.§.pater naturalis.ff.de leg.3.Quæro, pater legauit filiæ dotem:interim eſt à fratribus alimētata vſq; ad tempus matrimonii.volunt fratres ſorori imputare expenſas in dotē: an poſſint, an verò debeant fratres de ſuis propriis bonis facere expenſas? 3 Dic † ꝙ debent fratres de ſuis propriis bonis ſororem alimentare,nec poſſunt in dotem computare.l.qui filium.ff.vbi pupil. educ.deb.l.ſi quis à liberis.§.vtrum.de lib.agnoſ. de quo p Doc. in l.alimenta.C.de neg.geſt.& ibi Cy.in vlt.q.Albericus,Bart.& Raph.in d.l.qui filium.& Io.And.addi.Spec.in ti.de ſtat.mona. in Rubri.in fi.Item quæro,moritur pater relicto filio & filia, & nil habet in bonis.frater aūt habet aliqua bona aliunde q̄ a patre.ſoror vult compellere fratrem ad eam dotandam:an poſſit? Dic ꝙ ſic.l.cum plures.§.fi.ff.de admi.tut. & tangit Bal. in l.1.ff. 4 ſol.ma.licèt † enim frater regulariter non teneatur dotare ſororem,vt in l.non omnium.C.de admin tut.tñ fallit,qñ ſoror nō habet aliunde vnde ſe dotaret:vt in iuribus ſupra allegatis.Quęritur ēt,pater legat filię mille,quando maritabitur.filia vult incontinenti à fratre petere.frater dicit, ꝙ de præſenti non debet præſtare,ſed quando maritabitur:quid erit?Dic, non poteſt in- 5 continenti petere.Nam iſta verba † quando maritabitur,inducunt conditionem:quia important tp̄s incertum,an & quādo. ff.de cōd.& dem.l.1.& l.hæres meus.& l.diebus incertis.& l.ſancimus.C.de nup.& dēt expectari qñ maritabitur verè: nec ſufficit ꝙ ſit nubilis ætatis,vt no.per Cyn.& Bal. in l. ſancimus.C.de nupt.& per Bar.in l.qui negociationem.§.pupillo.ff.de admin. tut.& l.Titio centum.§.Titio genero.ff.de cond.& demon.& l. vxorem.§.codicil.ff.de leg.3. & hoc probatur in auth. niſi rogati.C.ad Trebel.& per Io.An.in addi.Spe.in Rubr.de ſtatu mon. nec obſtat,quod tangit Bar.d.§.Titio genero. vbi dicit, ꝙ cum pater legat filiæ pro dote,cui nil aliud reliquerat: non vr̄ facere conditionale relictum,ſed caſuale, & potius admonitorium,q̄ neceſſarium:quia illud eſt verum,quando verba non eſſent cōditionaliter concepta,puta,Lego filiæ: & ſtatim pōt petere.d.l. qui negociationes.§.pupillo.aut dicit,Lego pro dote:vel,Quādo maritabitur:& tunc vſq; ad legitimam poteſt ſtatim petere: 6 quia † in legitima non poteſt apponi dilatio,modus, mora vel grauamen:l.quoniam.C.de inoff.teſt.in eo aūt quod eſſet vltra legitimam,vr̄ conditionale:& ſic videtur expectare debere, cū interim debeat habere expenſas:vt tetigi s̄.in quæſt.proxim. In 7 aliquibus tamen locis † vſus loquendi aliter ſe habet,quia tunc ille ſeruari dēt.l.librorum.§.quod tñ Caſſius.ff.de lega.3.& l.cū de Lanionis.§.Aſinā.ff.de fundo inſtruc.l.Labeo.ff. de ſuppell. leg.& ideo cum dos in aliquibus ciuitatibus dicatur ipſum patrimonium vxoris; quia dicimus vnam puellam habere amplā dotem,licèt non ſit adhuc nubilis, & idem in vidua: non dicetur in illis locis legatum dotis conditionale:& incontinenti peti poterit.pro hoc vr̄ gl.ord.l.cum in plures.§.fi.ff.de admin. tu. l.huiuſmodi.§.ſi cum pater.ff.de leg.1.ibi pupilla.& hoc in legato dotis:ſecus qñ diceret,cum maritabitur. Infertur ergo ad aliam dubitationem.pater inſtituit filium:filiæ autem legat mille,cum maritabitur:& in illis eam inſtituit. filia dicit teſtamentum nullum:& vult venire ab inteſtato pariter cum fratre,quia dicit ſe inſtitutam ſub conditione nō poteſtatiua. Certè in hoc ſunt opiniones:nam gl.ff.de hære.inſtitu.in l. ſcimus in prin. & C.de inſtitu.& ſubſti.l.ſi pater.dicunt teſtamentum valere:quia conditio reijcitur per l.quoniam in priorib.C.de inoff.teſta. & quia ſimilis vr̄ caſus eo tit.l.ſancimus.§.cum autem. Sed cōiter tenetur ɔrium,ꝙ filius inſtitutus ſub conditione, quæ non eſt in eius poteſtate,poſſit dicere nullum,tanquam præteritus.& l. qñ in prioribus.loquitur in querela,nō in nullitate: & ſic facit. ff.de cond.inſti.l.filius.& quod no.l.1.eo.ti.Prima tñ opinio eſt magis æqua,& eam tenet Bar.ſecundam tenet Raph.& Bal.Nō obſt.§.cum autem.quia ibi non erat conditio inſerta in inſtitutione:ſed alii relicti titulo: vnde conditio illa non inducit præteritionem.Item nec amodò cōditio amouetur præteritione; cum ibi tenet teſtamentum:quia ſecundum quoſdam,tempore illius legis non erat neceſſe filio relinqui, vnde poterat præteriri per modū inſtitutionis, ſi relinquebatur ſibi alio titulo. Sed hodie non eſt ita,vt ibi vr̄,non debet argui ex d.§.facit.ff.de liber.& poſt.l.commodiſſimè.& l Gallus.§.in oīb.conditiones ergo quæ præteritionem important,vitiant,& nō vitiantur. Secus ſi non important ius dicendi nullum,ſed iniquum:quia iniquitas corrigitur,ſed ſolennitas non ſuppletur: & dicit quantū ad annullandum actum, maior eſt defectus ſolennitatis, q̄ impietatis.ff.de tab.exi.l.locum. ergo ɔrium poſſet procedere, qñ legatum dotis eſſet per modum cauſæ, vel per modum modi, non per modum conditionis:vt eſt in caſu iſto: quia dicit,cum maritabitur:vt in l.qui nupſerit.ff.de condi.inde. & l.ſi Titio.ff. quando dies leg.ced.ita conſuluit Bal.in conſilio quód incipit, Mynald.de Tridento.Quæro.cōiter per Italiam ſunt ſtatuta, ꝙ filii ſuccedunt excluſis ſororib.quæ debent eſſe contentæ certa dote ſm conditionem ſuam.pone:moritur auus relicto nepote & nepte ex filio, neptis vult venire pariter cum fratre, dicēs ꝙ ſtatutum loquitur ſolum in filiis & filiabus, non in neptibus vel nepotibus:quid dicendum? Dic ꝙ neptes debent excludi, ſicut filiæ ita tenet Io.And.in addi.Spe.in ti.de ſucceſ.ab inteſt. in Rub.Quæro.ſtante ſtatuto,vt s̄.moritur pater inſtituto filio & legauit filiæ nomine dotis, nec in ea eam inſtituit: an poſſit teſtamentum rumpere tanquam præterita? Dic ꝙ non. Nam poſtquam iſta filia non ſuccedit, p̄t dici, ꝙ ei legitima non debetur,nec reddit teſtamentum nullum:ita tenēt Doc. in l. filiæ dotem.C.de coll.facit quod no.in c.Rainu. & c.ſi pater. de teſt. in gl.inſtituit.in prin.Quęro,pater dotauit filiam, & dos perdita eſt:ſoror petit iterum dotari à patre,vel a fratre, mortuo pa-

tre:an

tra: an debeat iterū dotari? In hoc dic: aut dos est ꝑdita culpa ip
sius mulieris: non potest petere iterum dotari: vt in auth. quod
locum, C. de col. fa. quod no. in l. si cum dotem. §. j. ff. solu. mat. si
autem est perdita sine culpa sua, non potest petere iterum do-
tari in eodem matrimonio. l. fideicom. §. si quis 10. ff. de lega. 3.
In alio aūt matrimonio secus s̄m Bald. & hoc vltimo casū dēt
intelligi. quod no. Bar. in d. l. si cū dotem. §. 1. Quæro, soror vult
venire ad successionem cum fratre, dicit frater: Cōferas tua bo-
na. soror dicit, ꝙ non vult conferre, quia nō habuit a patre, sed
à se quæsiuit: an præsumitur quæsiuisse de bonis patris, an aliun
8 de? dic † quòd de bonis patris præsumitur quæsiuisse, ad euitan
dam turpitudinis suspicionem: sicut dicimus in vxore, vt l. cū
oportet. & ibi gl. in ver. ex eius substantia. C. de bo. quæ libe. fa. l.
Quintus. de dona. inter vir. & vxo. Quæro, filia se sine patris con
sensu maritauit, pater eam exhæredauit, moritur pater; & non
obstante exhæredatione filia vult venire ad hæreditatem. secus
si non compleuit: quia qn̄ compleuit, vr̄ in corpus peccasse cul
pa patris: vt in auth. sed si post. C. de inoff. test. de quo per Raph.
Ful. Quæro pone, statuto cōiter per Italiam cauetur, ꝙ mulie-
res non possunt ↄhere sine consensu duorum propinquorum,
& cum auctoritate vicarij vel potestatis. vna filia recepit dotē
a patre, & renunciauit omnibus iuribus quæ habet, vel habere
posset in dicta hæreditate. mortuo patre vult uenire ad succes-
sionem patris cum fratribus. obiiciunt fratres, ꝙ est exclusa vi-
gore renunciationis factæ. ista se defendit, ꝙ renunciatio non
valet stante statuto, de quo s̄. quæritur, an renunciatio noceat?
Videtur ꝙ non vigore dicti statuti. Item vr̄, ꝙ possit petere nō
obstante renunciatione. l. si qn̄. §. & generaliter. C. de inoff. test.
fa. quod not. in auth. vt cum de app. agnos. §. cæterum. Item pro
batur in l. 1. §. quæ onerandę. ff. quarum rer. act. non da. vbi talis
renunciatio habet vim metus: & sic facit rescindi, ac si per me-
tum fuisset inducta: vt notatur in c. si verò. extra. de iureiur. & c.
2. de pac. in 6. Item probatur in l. quod Seruius. ff. de condic. ob
causam. Contrarium tn̄ est verius: quia immo non potest pete-
re: & ita de facto seruari vidi. Et immo ista renunciatio valet.
Nam ista filia quodammodo vr̄ exhæredata. ff. de hæred. insti. l.
qui volebat. & ita vr̄ tenere Bal. d. §. & generaliter. non pt ergo
petere ista filia ab intestato, nec ↄ testamentum, nisi fuisset in-
stituta: quia tunc bene posset venire, non obstante renunciatio
9 ne, † quia diceretur venire ex noua causa, s. ex institutione po-
stea facta, cui non vr̄ renunciasse, vt ple. not. in c. 1. extra. de re-
nunc. vbi qui renunciat beneficio, vel promisit amplius nō pe-
10 tere, bene poterit petere ex noua collatione, sicut etiam † exclu
sus à vendicando, per sn̄iam poterit ex dn̄io superuenienti ven
dicare. l. si mater. C. eandem. ff. de excep. rei iud. Non obstant de
ducta in ↄrium. Et primò l. si qn̄. §. & generaliter. & §. cæterum.
quia illud procedit in legitima. Nam si pater legat filiæ aliquid
& vult ipsam esse tacitam & contentam, ita ꝙ in bonis suis nō
possit plus petere occasione legitimæ, vel alia ratione: & ipsa le
gatum accepit à fratre, & fecit finem & remissionem, potest ni
hilominus agere ad supplementum. l. quoniam in prioribus. C.
de inoff. test. & ista dicit Bal. d. §. & generaliter. & Guil. l. de his.
de transact. non obstante quod dr̄ de leg. 2. §. quæ onerandæ. qa
illud procederet qn̄ ob nimiam reuerētiam factum esset: quod
non fuit in casu isto: qn̄ ēt fit ob nimiam reuerentiam, reuocat
per officium iudi. l. fi. §. 1. & §. cum fœnerator. ff. quod met. cau.
& no. in l. metum. eo. tit. & in l. interpositas. C. de transact. Non
enim eo ꝙ pater est, præsumitur metus: ita nota. in l. metum. C.
quod met. cau. fac. quod no. expresè Bar. d. §. quæ onerandæ. in
fi. & per Canonistas extra. de conuers. cong. c. accedens. Nō ob-
stat, quod dr̄ in l. quod Seruius. quia illud procederet, qn̄ pater
habuisset filios masculos tēpore renunciationis, qui postea eo
viuente mortui sunt: quia filia videtur voluisse se excludere fa
uore masculorum: talis enim renunciatio intelligitur facta re-
bus sic stantibus & manentibus: vt s. successio ad masculos dēat
remanere. Et ex prædictis apparet, ꝙ si tempore renunciationis
pater habebat filios, qui mortui sunt, filia nō excluderetur per
alios venientes ab intestato. d. l. quod Seruius. Non obst. quod
dr̄ de statuto: quia non extenditur ad ↄctum factum cum patre
ꝑꝑ præsumptam affectionem naturalē, arg. l. Aurelius. §. Titius
testamento. ff. de libe. lega. ff. de hæred. insti. l. quidam cum filiū.
ff. de cura furio. l. si furioso puberi. ff. de adult. l. nec in ea. §. fi. Se-
cus aūt si ↄheret cum aliis vltra patrem qui non ita præsumit
bonum consilium dare pro puellis, sicut & parentes. C. de nup.
l. viduæ. §. sed ne fortè. licèt enim statutum loquatur in ↄctu, tn̄
quantum ad alias personas vltra patrem dēt ēt extēdi ad distra
ctum. l. Mæuia. §. 1. ff. solu. ma. Et quod no. in l. Titia. §. ↄrium. de
ↄrio iudicio tutelæ: & sic extenditur ēt ad renunciationes. l. do
li. § diuers. ff. de minor. l. iudex circumuento. & per Bar. in l. mu
tum. §. 1. ff. de acq. hære. Et ꝙ ista renunciatio facta patri, noceat
ipsi filio, tenet expresè Bal. in l. pactum. ver. 21. C. de coll. Et ita
consulendo determinaui, vt ple. scribo in consilio meo 168. qd̄
incipit Ger. & Greg. Sed quid si ipsa filia promisit per iurm̄: an
debebit illud seruare? Dic ꝙ sic, vt in c. 2. de pac. in 6. in glo. fi. fa.
quod habetur in c. 2. de renunc. potest tn̄ hoc casu petere abso-

11 lutionem ab epo: quia † iurm̄ non debet esse vinculum iniqui
12 tatis. Dubitatur, an † tale iurm̄ per filiam patri præstitum præiu
dicet nepotibus postea ex ea natis, vt nec illi possint succedere
auo? Bal. no. in l. pactum. C. de coll. & melius in l. fi. C. de pact. &
Bar. in l. qui superstit. ff. de acq. hær. Sed dicas, ꝙ si filia moriatur
viuente patre, superstitibus ex ea nepotibus, si postea volunt ex
propria persona succedere auo vna cum auunculis, poterunt
non obstante iuro & renunci. matris, vt admittantur ad succe-
dēdum cum auunculis, sicut ipsa mater admittitur: vt in auth.
in successione. C. de suis & legiti. non succedunt tn̄ ex persona
matris, sed ex propria, tāquam matre subducta de medio. ergo
iurm̄ matris non poterit eis nocere. l. 3. §. pen. ff. de iureiurā. Est
& alia subtilis ratio: quia mater iurando & renunciādo futuræ
successioni intelligitur renunciasse sub conditione, si successio
ad eam deuoluatur; vt quia superuixit, quo casu eodem puncto
censetur ad eam deuolui successio per prius, & ab ea per poste-
rius excludi: sicut quando interuenit stipulatio pura aīo nouan
di super obligatione conditionali: nam antequā conditio eue-
niat, nihil operatur. Sed ea eueniente, eodem puncto debitor
obligatur ex prima stipulatione, & liberatur ex secunda. l. sub
conditione, de solu. & si conditio non extiterit, secunda stipu-
latio pro non facta habetur. Sic in proposito, qui renunciauit
successioni paternæ cum iuramento, vult se excludere ab ea, si
contingat eam ad se deuolui: & si nō deuoluatur, superflua est
hæc renunciatio, & habetur pro non facta, & sic̄r iurm̄ præsti-
tū. Si verò filia superuixit patri, tunc successio fuit ad ipsam de-
uoluta, tanquam præcedētem in gradu, & sic nepotes ex ea fue
runt exclusi: & ex eodem puncto filia propter iurm̄ fuit exclu-
sa. & si dicatur: Ex quo filia est exclusa, nepotes debent venire
ex successorio edicto. Rn̄deo, non est verum, postquam renun-
ciatio fuit facta ipsi patri, qui videtur recepisse pro filiis mascu-
lis: & illi solum debet proficere, arg. l. si actionem. Contrarium
aūt procedit, qn̄ præcedens in gradu renunciaret simpliciter,
non contemplatione alicuius alterius, sed propter seipsum uo-
lens implicare oneribus hæreditatis: in quo materia vide p Spe.
tit. de succes. ab intest. super Rubr. Quæritur, quid si renunciatio
fuit facta non ipsi patri, sed vni ex fratribus post mortem patris
sororem maritandi, alii fratres dicunt, ꝙ portio illius sororis ac-
creuit omnib. pro hæreditariis portionibus. ille vero frater di-
cit ad se solum pertinere; quia sibi soli facta fuit renunciatio, &
quia ipse solus eam dotauit. Dy. in quodam suo consilio, quod inci-
pit, ex testamento dn̄i Alb. consuluit, ꝙ oēs fratres dn̄t habere:
& ita et tenuit Bal. nisi ex coniecturis appareret, ꝙ ista soror no
luit illi soli relinquere. Alii tenuerunt ↄrium, ꝙ immo ille solus
habebat, cui renunciatio facta est. Sed istæ opiniones possunt
sic cōcordari: quia aut loquitur, qn̄ soror aduiuit, & se immiscuit
& tunc videtur illi soli voluisse donare, vt tunc procedit opin.
Dyn. & Bal. quia postquam est hæreditas adita, non pōt fieri re-
pudiatio: quia postquam est adita, non pōt repudiari. l. sicut. C.
de repudi. hære. necesse est ergo, vt habeat vim donationis. &
illa non pōt dici facta, nisi illi soli qui præsens fuit, iuxta no. per gl.
in l. illud. C. de sacrosanct. Eccle. aut loquitur quando fit renun
ciatio ante aditam hæreditatem: & tunc procedit opinio Dy. &
Bal. quia bene tunc dr̄ repudiatio, & hr̄ pro non delata l. proin-
de. ff. si mensf. fal. mo. di. Quæritur vlterius, moritur pater relicto
filio instituto, & filia, cui legauit cētum: & hēbat in bonis octo
milia. deinde dicta filia iniuit trāsactionē cum fratre, & iurauit non ↄtra-
uenire, & renunciauit exceptioni doli, & aliis generaliter, vt fieri
solet. Nunc videns se læsam, vult infringere transact. quæritur,
an possit? Et dubium videtur, an in hoc casu transactionis sit
locus remedio. l. ij. C. de rescind. vend. & l. si quis cum aliter. &
quod ibi no. ff. de verb. obl. & vr̄ ꝙ dicta remedia in transactio
non habeant locum: vt l. Lucius. §. filiusfam. ad Treb. vt tenuit
Dy. d. l. si quis cum aliter. & Petrus, vt refert Cyn. d. l. 2. Item
posito, ꝙ haberent locum dicta remedia, tamen hic non videt
habere locum: quia dicta soror renūciauit exceptioni doli ma
li inter alias exceptiones: constat autem, ꝙ dictis remediis lo-
cus est solum ratione doli mali re ipsa. d. l. 2. Vnde cum renun
ciatum est, non potest contrauenire: vt in c. sciens de reg. iur.
in 6. l. cum donationis. C. de transac. & l. quæritur. §. si venditor.
C. de ædil. edic. Item & tertio vr̄ obstare iusiurandum in dicto contra-
ctu, d. l. 2. per Cy. in 4. qone, & per alios Doc. quod est seruandū
sine interitu salutis æternæ: vt in c. debitores. & c. seq. de iureiur.
& c. quamuis de pact. in 6. habet enim hoc iusm̄ vim, vt valeat
omni modo quo potest. l. cum pater. §. filius matrem. ff. de leg.
2. vnde vr̄ hic vim renunciationis, vr̄ per Cyn. d. l. 2. in §. q puto
tamen contrarium verius esse immo in dicto contractu tran-
sactionis dico haberet locum illa remedia: tamen est necesse,
ꝙ petens transactionem rescindi, probet se deceptum vltra di-
midiam iusti pretij, computando dubium euentum litis. Et si
habita ratione ipsius dubii euentus litis, & extimationis eius,
transigens est deceptus vltra dimidiam, locus est dicto benefi-
cio: alias non, ita notat glo. in d. l. Lucius. §. fin. & ita tenet Iacobus
Are. tenet Cyn. in d. l. 2. & C. societatem. §. arbitrorum. ff. pro
soc. & sic in hoc sit tanta sors, vt articulet & probet læsionē vl-
tra di-

tra dimidiā, & sic cōputādo dubium litis euentum. Non obstat
qd̄ dr̄ de renunc. exceptionis doli mali. l. si quis delegauit. ff. de
nouat. Vnde sic simpl̄r facta nō refertur nisi ad modic. ar. l. si li-
bertus. ff. de oper. liber. & l. hęc adiectio. de uerb. sign. & l. ꝑ diuer
sas. & qd̄ ibi no. C. man. & l. vnde si Nerua. ff. ꝓ socio. l. si de meis.
§. recepisse. & qd̄ ibi notatur. ff. de arbi. Hic autē est enormis læ-
sio, ergo &c. Et hoc tenet Bar. d. l. si quis cū alr̄. Nō obstat de iu-
ramēto, quia illud procederet, qn̄ soror sciuisset verè vires hr̄di
13 tatis paternę: secus si ignorat, quia † iuramētum nō nocet qa nō
porrigit effectū suū ad ignorata, sed recipit limitationē, & hēt
annexā tacitā cōditionē sicut remissio, renuntiatio, & alii con-
tractus, ar. l. fi. ff. q satis. cog. & l. Imperatores. ff. ad municip. & c.
quāto. de iureiur. & in dubio præsumitur ignorasse vires, ar. l. fi.
ff. pro soc. l. 2. & 3. ff. de iuris & fac. igno. Est deinde alia dubita-
tio. Moritur pr̄ relicto filio & filia. ista vult succedere pariter cū
fratre, qui hoc recusat. dicēs ꝙ nihil dēt habere, nisi simplicē do
tē, in casu quo se vellet maritare, stante statuto, ꝙ extantib. ma-
sculis fœminæ nō succedāt, sed legitimè dotētur. Cū itaq; dicit
frater: Si tu nō vis te maritare, sed castè viuere, nō debes aliquid
habere. Et vr̄, ꝙ nil debeat habere, ēt dotē: nā cū dos nō fit sine
matrimonio. l. fi. C. de dona. ante nup. meritò si nō vult se ma-
ritare nō dēt eā habere. Itē ꝑ ipsam stat quo minus dotetur, er-
go habetur pro dotata. ff. de cōdit. & dem. l. iure ciuili. In ↄrium
facit, ꝙ immo non debeat in totū excludi, sed dēt habere dotē:
quia statutum qd̄ arctaret ad nubendū, esset contra bonos mo-
res, & nō valeret, vt in c. statutum. de hære. in Nouell. In hoc er
go dic, ꝙ tm̄ potest petere, quantum sibi noīe dotis deberetur,
& nō vltra. Nō ergo cogitur nubere, sed cogitur esse cōtenta ta
li portione, quā haberet noīe dotis, siue velle nubere, siue non.
Statutum. n. videtur de certa portione prouidere, arg. l. j. ff. de le.
2. Si ergo filia illam partem habet, dēt esse contenta, ar. ff. de hæ-
red. institu. l. qui nolebat & de fideicōmiss. libert. l. tuis. §. j. & ita
determinat Bal. in l. pactū. uer. 20. quęritur. C. de coll. Quęrit in-
super stāte statuto, ꝙ filia dotata non succedat in hæreditate
matris, mulier dedit ī dotē mille, nata est filia ex mr̄imonio. pa-
ter instituit filium spurium, quē fecit legitimari. mortuo patre
& matre filia dotata petit dotem maternam a spurio: spurius
eā excludere vult ꝑꝑ statutum. Certè de iure cōi potest filia do-
tata in vita patris petere debita matris. l. fi. C. de dot. promiss. Sed
vr̄, quòd statutū eā excludat, quia excluditur soror dotata. Sed
iste legitimatus est frater, licet aliàs fuerit spurius. Sed illa macu
la abolet ꝑ legitimationē. auct. quibus mod. natu. effic. sui. § j.
col. 7. & in auct. quib. mod. nat. effi. legit. §. j. coll. 6. & C. de nup.
l. imperialis. Sed in cōtrarium vr̄ veritas, quia extante filia legi-
tima, filius spurius legitimari nō pōt, vt in auct. quib. mod. natu.
effi. legit. §. si quis ergo. ver. liceat igitur. & in auct. quibus modis
natu. effi. sui. §. filium verò. facit. quod no. ꝑ Dy. ff. de vulg. & pu-
pil. l. ex facto. in prin. quia legitimatus dr̄ abusiuè filius, & ma-
gis abusiuè & impropriè dr̄ frater d. §. filiū. ibi, ex quadā machi-
14 natione. & † in statut. verba sunt propriè accipienda, maximè
qn̄ sunt iuri cōi contraria, sicut hic, nā verba statuti debēt intel-
ligi de iustis & legitimis fratrib. vt C. de instit. & substi. l. genera-
liter. & de ritu nup. l. nihil. §. nec distinguitur: legitimatus autem
nō dr̄ iustus & legitimus, extra de elec. c. innotuit. & ꝑ Inno. ex-
tra de rescrip. c. nōnulli. ad fi. filia ergo habebit dotē matrisfam.
ff. de bon. li. l. qui libert. §. pen. & ff. de iure dot. l. fi. fac. qd̄ no. per
Cy. C. de interdi. in l. libertus. & per Doc. ff. ad Trebell. l. ex facto
§. si quis. Superest & alia dubitatio, stāte statuto ꝑ Italiam, ꝙ ex-
tantib. masculis fœminæ non succedāt. Vnus moritur instituto
filio, & pręterita filia dotata, quia non est instituta, nec exhr̄da-
ta, ista filia nō rūpit testm̄ existente fratre. Pone, ꝙ moritur fra-
ter institutus, filia vult venire ad hr̄ditatem, an possit? Et certè
dubium facit; quia si vult venire, non pōt, nisi dicendo testamē
tū nullū, quia præterita. Sed videtur quòd hoc non possit: quia
illa filia pręterita rumpit testm̄, quæ ab intestato succedit. l. j. §.
pen. ff. de bon. poss. contra tab. & l. si necesse. §. si deportatus. ff.
de bon. liber. Sed ista non succedit, extante filio vigente statu-
to: nec videtur obstare, quòd statutum dicit, extantib. masculis,
& sic quousq; extant: quia non est verum, quòd filia semper ad-
mittat deficientib. masculis. Ita tenet Inn. extra de ætate & qua-
lit. in ord. pręfic. c. cum bonę. Item quòd filia non veniat, videt
sic probari. Masculus viuens fuit hr̄s patris, & sic de hr̄ditate fi-
lii est tractandum nō patris. l. si plures. §. si filio. ff. de vulg. & pu-
pil. Aut ergo filia vult venire ad hr̄ditatē patris, & nō pōt, quia
nō reperitur, aut fratris, & nō pōt, quia alii ex testamēto est de-
lata. Cōtrarium tn̄ vr̄, quòd immo filia succedat, & potest dici
testm̄ nullum nunc, & qd̄ fuit retrò nullū, & hoc probatur ex
statuto, qd̄ vult, filiā esse exclusam extātib. masculis, & quousq;
masculi extāt. Nam prohibita per tempus, pòst vidētur ꝑmissa.
Si ergo debet dicere testamentum nullum, non potest hodie
dici nullum, nisi dicatur retrò nullum. Nam pręterita non pōt
dici testm̄ nullum si non debebat institui tempore mortis: vt
in l. si quis exhæredato. in princi. ff. de iniust. testa. Si ergo testa-
mentum viuo filio fuit aliquod, ergo hodie rumpitur testamē-
tum d. l. si quis exhæredato in princ. Si ergo dicit nullum opor-
tet quòd dicamus, quòd erat talis quæ tempore mortis debuit
institui. Aut ergo ista filia incipit esse habilis ꝑ mortem filii ex
causa, quę retro non trahitur: & tunc constat, testm̄ retrò fuis-
se nullum. Hoc probatur in simili de posthumo præterito, qui
non potest dicere nullum, dū est in ventre, tum natus retrò rū-
pit: sic in filio capto ab hostib. qui non pōt dicere nullum, dum
est captus, sed reuersus rumpit retrò. Moritur pater, relicto filio
masculo, & vna filia, quæ vult succedere in feudo pariter cum
fratre, quia pater accepit feudum pro se & suis filiis masculis &
fœminis: dicit, quòd ipse solus dēt habere † quia pr̄ intelligitur
15 accepisse ordine successiuo: scilicet primò ꝑ masculis, & eis de-
ficientib. pro fœminis. Dic quòd filius verū dicit, vt est text. in
feud. in tit. episcopū vel abbatē. c. j. §. j. & de succ. feudi. ca. j. §. filia
verè. & est singularis in feud. vt in tit. de eo qui sibi & suis filiis.
16 c. j. in re † autem emphyteutica pariter admittentur filii & filię,
sicut pariter succederent ab intestato l. maximū vitium. C. de
lib. præte. Et hoc nisi cōsuetudo patriæ aliter se haberet, vel sta-
tuto ciuitatis caueretur, quòd extantib. masculis, fœminæ non
succedāt, quia tunc illa verba intelliguntur ordine successiuo. l.
Gallus. §. j. & ibi no. ff. de libe. & posth. & qd̄ no. Cy. in l. liberti li-
bertæq;. C. de oper. lib. Vlterius dubitat̄ Pr̄ instituit filiū vniuer
saliter, filiā autē in certa parte, & iussit eā esse tacitā & cōtentā
Eo mortuo, filia vult habere partē in reb. emphyteuticis, qua
pr̄ accepit ꝑ se & filiis masculis & fœminis: an filia intelligatur
exclusa a petitione partis emphyteuseos? istā quęstionē Spe. in
tit. de loca. §. nunc verò aliqua. ver. 78. arguit pro & cōtrà, & nō
bene se firmat. Sed veritas est, quòd dictæ filię remanet ius petē-
ti sibi quęsitum vigore stipulationis paternę, in nullo diminu-
tum vigore institutionis factæ in re certa, & hoc primò ꝑꝑ im-
potētiā patris cū. n. filia hoc nō habeat vt hr̄s, dispositio patris
in hoc nō prejudicat, vt in feu. de succes. feud. c. j. in prin. & Spec.
d. vers. 78. circa fi. dicit eē simile in emphyteusi & feudo. In hoc
videmus in actione de dote, quę quæritur filię ex dispositione
paternę, quia ius paternū minuere nō pōt, nisi reliquit sibi vltrà
de bonis suis. l. si cū dotē. § pr̄. ff. sol. mat. Pręterea posito, quòd
possit pr̄ filiā suā ex dispositione priuare, cū dicta verba hoc nō
importāt: dēt. n. pater hoc exprimere, scilicet quòd iura emphy
teutica solida apud filium remanerent, qd̄ patet in simili. Nam
pater potest vni ex filiis assignare libertum, tamen si vnum ex
filiis instituit in portione magna, alium in modica ꝑꝑ institu-
tionem in modica non repellitur, quin æqualiter cum aliis ad-
mittatur. l. vt iurisiurandi. §. si libe. de oper. liber. Præterea si po-
neremus filium simpl̄r exhæredare, non sufficeret ad excludē-
dum eum a iure patron. sed requiritur, ꝙ sit exhęredatus mala
mente. l. si patronatus. §. si qs nō mala mēte. & §. seq. de bonis li-
ber. Filia ergo intelligitur exclusa in eo, qd̄ dēt habere iure hæ-
reditario, nō in eo qd̄ dēt habere vt filia. Nō obstat l. fœminæ.
C. de secund. nup. quia ibi mater nō cogitur filiis seruare, rōne
alicuius conuentionis habitæ cum alio. Sed ex dispositione il-
lius legis, non obstat quòd pater nō soluēdo canonē, potest pri
uare filios: quia hoc est verum ex natura ↄctus celebrati cū ip-
so cōcedente. Sed ꝑꝑ hoc cōuētio in nullo offenditur, sed eligē
do vnum offenditur cōuentio, quæ voluit filios æqualiter ad-
mitti, & ita consulit Bar. suo cōsilio qd̄ incipit. Quæstio ista hēt
duo dubia. Oritur deinde alia quæstio. Moritur aliqs instituto
filio nato ex legitimo matrimonio, & filia nata postquā ille est
effectus sacerdos, an excludatur? Certè vr̄ quòd sic, quia nata est
ex dānato coitu, ergo nō pōt succedere. auct. quib. mod. natura
les efficiantur sui. §. pen. & l. quanquā. & l. si qs incestu. & auct.
ex comple. de incest. nup. Nec pōt pater ei aliquid dare vel do-
nare, & si quid dederit legitimæ soboli applicatur. l. j. C. de natu-
ralib. Nā aut dicimus dictā filiā omnino incapacē, & tūc lega-
tum est pro nō scripto, & uenit ad successorem relinquētis. l. in
metallū. ff. de iure fisc. Aut dicimus filiā esse indignā. & tunc si
sine culpa sua: veniunt venientes ab intestato. C. de hr̄d. instit. l.
2. l. nec apud. & ff. de iure fisci. l. infert. in prin. Nec obstat, quòd
est fisco applicāda, per l. j. ff. de iure fisci. qa illud procederet, quā
do alius hæres tacitā fidē accōmodasset: secus si testōr palā le-
gat nō capaci. d. l. j. de natural. li. & l. nā intelligitur. §. si qs palā.
de iure fisci. & ff. de leg. j. l. Lucius. §. j. Formatur insuꝑ & quæstio
quotidiana. Pr̄ promittit dotē pro filia, deinde eidē legat: an fi-
lia possit a fratre petere & dotem legatū? Videtur quòd ipsa filia
nō possit petere: quia videtur factum aīo compensandi. l. si cū
dotem. §. si pater. ff. sol. ma. vbi si pr̄ exegit dotem nesciente filia,
ipsa nō pōt petere, si ei pater tm̄ legauit, quantum accepit &c.
Respon. quòd ibi apparet euidens coniectura, quòd pater no-
luerit facere aīo compensandi, dum repetit illud tm̄, quantum
accepit. Vel potest dici, quòd ibi pater erat debitori ipsius filiæ
necessarius. Nam ipse postquam exegit, tenetur redotare, ꝑ auc.
sed quāuis. C. de rei vxo. act. In casu autē meo pater non erat de-
bitor necessarius, quod probatur; nam in themate meo appa-
ret, quòd pater promisit dotē pro filia genero suo: vnde ꝑ ta-
lem promissionem fuit liberatus a vinculo legali, vt exprèsè
voluit Bal. in l. filia legator. C. de leg. 3. in fi. & maximè, quia ex
tali promissione filia non potest agere, sed solus gener, vt est

textus expressus in l.si pro te.C.de dot.promiss.& probatur in l.si socer.§.Lucius.ff.sol.mat.licet aliter videatur sentire Ang.in l.traditionib.C.de pac.Nec obstat si dicatur, quod ibi loquitur, qñ pater exegit filia ignorãte, quo casu nõ est debitor directè, vt d.l.si socer.§.Lucius.quia põt respõderi, quòd hoc esset verũ qñ patri verisimiliter nõ debuisset solui, quia pr̃ esset turpis persona.d.l.si cũ dote.§.eo autẽ tempore, uel quia esset prodigus, & sic timeretur, ne perderet: quo casu socer soluendo tali genero, non liberaretur.d.§.eo autem. Sed in d.§ si pater, non erat turpis persona, cum nõ appareat: item erat soluendo, quod presumitur, c.vn.de scrutino.maximè: quia semp̃ præsumitur superlucrari.l.si defunctus.C.arbi.tute. quo casu si ei maritus soluit, liberatur, & pr̃ efficitur debitor necessarius ipsius filię, vt ea.l.§.sed si latitat.vers.sed si is.ad hoc accedat.l.q homine §.si gene.ff.de sol.& sic põt inferri; quòd ille est casus diuersus: nam cũ ibi non constet de ulla promissione (ego autẽ loquor in casu promissionis) meritò nõ obstat ĩ illo tm̃ passu. Dicit Dominus meus Raph.Cumanus, ꝙ immo maritus nõ est debitor necessarius: quia erat debitor pp̃ exactionem suã, nõ autem erat debitor a l.cum iã pater solueret debitum a l. Præterea dicit idẽ Rapha.quis dixerit, ꝙ debitor legando creditori creditoris sui, dicatur fecisse aĩo compensandi. Ratio illius, quia exactio patris nõ tenuit in preiudicium filię. Si ergo dos exacta & cõuersa est in vtilitatẽ filiæ, vel tantundẽ filia sit consecuta, solutio recõciliatur. l.3.& 4.ff.sol.ma.& hoc vult Iuris.& in d.l.si cũ dotem.§.si pr̃.ibi lucro &c.quasi dicat: quãuis illã dotem non habuerit filia, si tñ habuerit tãtundẽ iuris legati, dr̃ dos cedere loco eius. Quid enim refert, rem vel pecuniam, vel tantundem cõsequatur? Item probatur per l.huiusmodi.§.cum pater.ff.de leg.j.vbi est idem casus qui est in themate, & tñ cõtrarium statuitur. Respõdeo, ꝙ ibi loquit̃ in casu claro, ĩ themate nostro loquimur in casu dubio: nã ibi pater promisit centum pro dote noĩe filię, & postea dicit textus, ꝙ legauit eadem centum ipsi filię: quo casu nimirum, si filius non potest vtrunq; consequi. Sed contra hoc põt opponi, ista solutio potest procedere, qñ legasset testator creditori filio suo illud ad qđ tenebatur. Sed hoc casu legauit filię, quæ isto casu nõ est creditrix, vt suprà dixi circa solutionẽ.§.si pr̃. Quia respondeo, ꝙ licet isto casu nõ sit filia creditrix ipsius patris, tñ quia constat de patris voluntate, quòd noluerit fieri cõpensationem, nõ refert cui relinquat, an ipsi marito, an filię. tex.est ĩ l.si seruus legatus.§.j.ibi, seruo meo donauerit &c. 20 a contrario sensu.ff.de leg.j.ad hoc fa.l.si opera.ff.de doli excep. Nam tunc filia ur̃ promisisse, de quo est tex. in l. promittendo §.fi.ff.de iure dot.Item probatur in l.Titia.§.qui in uita.ff.de leg.2.vbi est casus, quòd si pater dotẽ exegerit in uita filia, filiumq; instituerit, & ipsum grauet de restituendo filię dotis noĩe, ipsa filia non poterit petere dotẽ & fideicõmissum, sed vr̃ fideicommissum cõputare, quia nõ est verisimile, quòd pr̃ voluerit hr̃dẽ grauare duplici pręstatione, vt ibi dicit tex. Respõ. quòd illa lex loquitur in casu certo, ego autem in casu dubio, nam in d.§.qui in vita.cõstat de uoluntate patris, quia ibi legauit dotis noĩe. Vnde nimirum postquam retulit se ad dotẽ, si fit compensatio, & quòd sic debeat intelligi, apparet: quia ibi loquitur in exhr̃data, quam pr̃ cẽsetur voluisse habere minus quàm possit: nã si eam odio habuit exheredando, q̃uo possumus coniecturam facere quòd voluerit legatum cõpensari, nõ uideo p̃ rõnẽ proximè dictã. ad qđ bene fa.vltra Dd.l.cum vnus.§.fi.ff.de alim.& cib.leg. nisi si pr̃ legauit alimenta filię dotẽ exhæredatæ, & legauit centum pro dote ipsi filię, dr̃ ibi, quòd filia dẽt habere alimenta de vsuris ipsius dotis, etiã si non sufficiunt: quia pr̃ videtur voluisse postquam ipsam exhæredauit, vt minus de bonis suis haberet, quàm posset. Nec obstat ratio §.qui in uita, quia illa rõ habet locũ, qñ in vno eodemq; testamento vni eidemq;, vna eademq; res sæpius esset legata, di.tex.in l.Mæuius.§.sanè.ff.de lega.2. Sed isto casu primò promittit, postea legat: vnde fecit diuersis tẽporibus, & diuersis personis: qm̃ genero promissio est facta, filiæ autẽ legatũ fuit, quo casu illa rõ non hẽt locum. Vel ibi pr̃ legauit filiæ, credens se dotem licitè exegisse, qđ in dubio præsumitur. l.huiusmodi.in prin.ff.de leg.j. Vnde sequitur, quòd si crediisset se illicitè exegisse, nõ legasset, & hoc innuit ille tex. Vnde pp̃ hoc quòd fallitur mens ipsius patris. l.voluit, quòd cõpensatio fiat, quoniã non vr̃ uelle grauari &c. sup̃ qđ nõ censet̃ cogitasse, uel potest dici, quòd illa l.nõ loquitur de aliqua promissione facta. Ego aũt quæro, qñ fuit facta promissio. Præterea si ibi non fieret compensatio, illa filia bis consequeret̃, qđ uoluit ibi Iureconsul.in illis verbis: non est enim verisimile, patrẽ duplici pstatione dotis &c. Itẽ probatur in l. Lucius Titius in testamẽto.in prin.ff.de leg.2.vbi vr̃, quòd debeat fieri compensatio. Resp.quòd ibi loquitur in casu certo, ego aũt in casu dubio. Nã ibi testõr reliquit militiã siue pretiũ, qđ exigeretur ex ipsa militia. Vnde p̃ dictionẽ, siue, q̃ est alternatiua, vt in c.inter cęteras. de rescrip.l.siue possidet.C.de probat. vr̃ testõr uoluisse, quòd 17 legatarius altero tantùm esset contentus. Nam † ad ueritatem alternatiuè sufficit alterã partem esse veram.l. si hęredi plures. ff.de condi.insti.sicut & in stipulatione.l.sed si ita stipuletur, si nauis ex Asia venerit.ff.de verb.obl. Vel põt dici, quòd ibi nulla præcessit promissio, sicut in casu meo. Item probatur. Pater 18 † est necessarius debitor ipsius filiæ; quia a lege tenetur ipsam dotare.l.obligamur.de act.& obli.fi.C.de dotis promiss.l.qui li- 19 beros.de ritu nup. Sed † in necessitatib. nemo liberalis existit.l.rẽ legatã.ff.de adim.leg.l.si quis pro vxore.ff.de donat.inter vir.& vxo.& c relatum.de præb. Vnde vr̃, quòd pr̃ legauerit aĩo cõpensandi. Resp.quòd licet pr̃ a prin.sit necessarius debitor tñ in casu meo non potest dici, quòd sit debitor necessarius. Nã per promissionem factam genero, ipse fuit ab obligatione legali liberatus, vt voluit Bal.in l.filia.legatorum.in fi.C.de leg. Non.n. põt dici amplius debitor filię, qđ ex eo patet, quia filia non põt agere.l.si pro te.C.de dot.promiss.& probatur in l.si socer.§.Lucius.ff.sol.mat. Sed contra hãc solutionẽ posset instari. Nã si pr̃ legat vni qui sit de familia creditoris, perinde est ac si legasset ipsi creditori. Vnde debemus dicere, quòd licet pr̃ legauerit filię, quæ non sit creditrix, tñ quia est de familia mariti, perinde sit ac si legasset ipsi marito, & sic quòd sit admittenda cõpẽsatio. Pro hoc l.si seruus legatus.§ j.a cõtrario sensu.ibi, seruo meo donauerit &c. Sed respõdeo, ꝙ arg. nõ est sumẽdũ a ꝯrio sensu, quia resultaret &c. prauus intellectus.l.cõuenticulã.C.de episcop.& cler.& in c.inter.extrà de transla. Præterea illud haberet locum, qñ ille de familia esset adiectus ad solutionem.l. cũ qui ita §.q sibi.& l.si duo.ff.de verb.obli.& de solu.l. Stichum.§.quæritur, qđ non est in casu meo. Vel põt dici, quòd licet non sit debitor meus necessarius, tñ est debitor ex tali casu, quia nõ hẽt locum cõpensatio, vt tãgã ĩ.in decisione istius dubii. Item probatur in l.si debitor.ff.ad leg.Falc.ubi tex.dicit, quòd debitũ in Falcidia imputatur. Resp.quòd ibi ideo cõputatur, quia hoc expresè voluit testator. Nã tũc testatoris uolũtas est seruãda.auct.de nupt.§.disponat.l.cum antiquitas.C.de vsufr. Ad hoc accedit, quod not.in c.requisisti.de testa. Cõtra istã tñ solutionẽ vr̃ facere l.pr̃ filiã.eo tit.ad l.Fal.ubi etiã si testator voluit, filia nõ tenetur cõputare dotem in Falci. solutio illa l.non obstat, quia prima l.si debitor, procedit, quòd in Falcid. indebitum computatur propter rationẽ facilis confusionis. Nã eo ipso quòd creditor adit hr̃ditatem debitoris, oẽs actiones confunduntur.l.debitor.C.de pact.l.si ab eo.C.de neg.gest.l.si maritus.C.de inoffi.test. Vnde uoluntas testatoris, quę fuit, quòd indebitum cõputaretur in Falcidia, & confusio debiti faciunt, vt creditor teneatur cõpu- 20 tare.d.l.si debitor quia † quæ nõ prosunt singula, multa adiuuãt l.instrumenta.l.rõnes.C.de proba.c.tibi de rescrip.ĩ 6.& c.quia cunctis.de cõcess.præb.eo.li. Sed in l.pr̃ filiã, non possumus tractare de confusionis calculo, quia ibi dos nõ debebatur ab ipso patre, cũ nondũ exegerat, s̃m cõem intellectum glossarum & Dd. Et hãc solutionẽ tenet Ang.in d.l.si debitor.ad l.Fal. Vel sic s̃m dñm meum Raph.in l.si cum dotẽ.§.si pater sol.mat. illa l.si debitor. loquitur, qñ erat debitũ ab ipso testatore.d.auct.lex pater filiam, qñ ab alio.iõ compensatio non æstimatur. Vel secundùm eundem ĩ d.l.pater.ibi pr̃ exegerat dotẽ, antequam filia patris hæreditatẽ acceptaret: ideo iussus postea de compensando debitum, qđ nunquã fuit in hr̃ditate, nil operatur secundùm eum. De quo tñ tango in alio motiuo facto de illa lege, pr̃ filiã.vt ĩ.tangã. Item probatur in l.promittendo.§.fin.de iure dot.ubi si debitor mulieris pro ipsa dotẽ p̃mittit, deinde antequam soluat, ipsam hæredem instituit, dicit text.quòd perinde est, ac si ipsamet mulier dotem promisisset. ergo idem dicendũ est in casu thematis. Nã & pr̃ ante promissionẽ erat debitor ipsius filiæ, & promittit dotẽ pro ipsa, tanquã pro creditrice, & tñ innuitur in themate, quòd si eidẽ filiæ legat, nõ dr̃ fecisse aĩo cõpensandi. Resp. illa l.nil fac nam ibi loquitur in filia, quæ fuit in solidum instituta. vnde ibi nil de compensatione tractatur, cũ in ea transeant actiones actiuè & passiuè, hic autem loquitur in filia, quæ non est hr̃s, sed tm̃ est ei legatum. Quo casu potest dubitari, an illud legatum dicatur factum aĩo compensandi. Est 21 enim † differentia inter hr̃ditatem & legatum, quia legatũ nũquã põt dãnũ facere, hr̃ditas autẽ potest esse dãnosa.l.si hr̃ditatẽ.§.si quis autem.ff.mand. Item in legatarium non transeunt actiones passiuè.l.quotiens.C.de hære.instit.in institutum autẽ bene transeunt. Item probatur in l.filia legatorum.C.de leg.vbi vr̃ fieri compensatio. Respon.ibi loquitur in casu certo, ego autẽ loquor in casu dubio; nam ibi apparet, quidam legauit dotis nomine, vel illa eadem quæ ĩ testamẽto legauit. põderãdo ver. tradidit, vt d.ibi tex.quo casu quia de voluntate testantis ꝯstat, admittitur cõpensatio. Itẽ probatur auct. preterea.C.vnde vir & vxo.vbi admittitur cõpensatio. Respon. ideo admittitur cõpensatio quia ibi loquitur in dispositione legis, quæ voluit, quòd in casu in quo mulier esset pauper, quòd ipsa haberet tertiam de bonis mariti. Sufficit ergo, qualitercunque habeat, siue per uiam legati, siue per viam fideicommissi. Vnde ibi ex mente legis fit compensatio, quod non est in casu meo. Item probatur in l.omnimodo.§.imputari.C.de inoff.testamen.vbi admittit̃ cõpensatio. Resp.ibi nil dr̃ de legato. uel ibi loquitur in eo.q p̃ querelã uolebat impugnare testm̃ patris. Vnde ibi ideo p̃mittitur cõpẽsatio, ne testamentum ruat, & vt valeat testõris voluntas.

voluntas. Sed ista non cadunt in dubio meo. Vel ibi loquitur in legitima, quod est hodie tertia, licèt olim quarta.l.cũ quæritur.& auct.nouissima.C.eo.tit. Qualitercunq; ergo habeat, satisfactum est legi, vnde admittitur compensatio. In casu autẽ meo loquor in dote, quæ certè non est determinata.l.quæro.& l.cũ post §.gene.ff.de iure dot.ad qđ accedat qđ habetur in l.cũ plures.§.penult.de administ.tut. Item probatur in l.profectitia.§.si pater repudiauit.ff.de iure dot. Vbi si pater repudiauit certã hr̃ditatem aĩo vt ad maritum perueniret, qđ dicitur factum animo compensandi cum dote, quam filia petere poterat. Respõ. ibi nil dr̃ de cõpensatione, sed solùm quęritur, an talis hæreditas repudiata illo aĩo, dicatur dos profectitia, vel ne. In dubio autẽ meo quęritur, an admittatur cõpensatio, vel ibi nõ sumus in casu dubio. Nã ibi apparet de voluntate patris, dũ tex ibi dic. ꝙ pr̃ repudiauit dotis cõstituendæ cã. Vnde nimirum si admittitur cõpensatio, postquam constat de voluntate: ego autẽ quęro, quid in casu dubio. Vnde in dubio nõ admittitur compensatio, vt ibi patet in illo textu à cõtrario sensu. Sed veritas est, ꝙ illa l.nõ fac.quia non facit mentionem de aliqua cõpensatione. Item probatur ĩ l.cũ pr̃ dotem.de iure dot. quæ lex solet adduci pro alia parte, sed fac.pro ista; nã ibi dr̃, quòd si pater legat marito, cui pro filia dotẽ p̃miserat, quòd nõ valet legatũ. Si aũt ipsi filiæ legat, valet, legatum, si ipsa filia probare poterit, patrẽ voluisse duplicare. Ergo necessariò sequit̃, quòd in dubio vtrũque poterit peti, & sic admittetur cõpensatio. Resp. illa lex fac. pro alia parte, & iõ filia poterit vtrũq; cõsequi, si p̃bauerit &c. quia filia habebat præsumptionẽ cõtra se: nã ibi apparet ex tex. de uoluntate patris, scilicet ꝙ voluerit, quòd fieret compensatio, dũ tex.dicit, cum pr̃ p̃ filia dotẽ promittit, & dotẽ legat &c. Vnde per illud verbũ. Et dotem legat, apparet, quòd pr̃ voluit facere aĩo cõpensandi marito, filia probare dẽt cõtrariam voluntatem, si vult vtraque cõsequi. fa.l.cũ antiquitas.C.de vsufr.& l.quinquaginta.ff.de prob. Ego aũt, vt dixi, loquor in casu dubio. Item probatur l.si socer.§.Lucius.ff.solu. matr. vbi licet pater post promissionem factã genero nõ sit amplius debitor ipsius filię.l.si pro te.C.de dot.promiss.cum, si filiã instituit in aliqua parte, pro rata admittitur cõpensatio. Id sequitur, ꝙ licet pr̃ non sit directè debitor ipsius filiæ, tñ quia per indirectum potuit esse debitor saltem illius indirectè considerationis, admittitur cõpensatio: ergo idẽ esse in casu tuo. Respon. qñ pater dotẽ promisit cũ hoc pacto, ne a se uiuo dos dicta peteretur, mortuo patre hr̃ditas cœpit esse obligata, & sic oẽs hæredes inceperunt obligari. Si ergo filia in aliqua parte est instituta, quia per ista dẽt dos ad filiam redire, statuit quòd pro ea parte qua est instituta actio, quã filia habebat contra maritum, & maritus contra hæredes, confundatur. fa.l.debitori.C.de pact.l.si ab eod.C.de neg.gest. Loquitur ergo ibi de confusione, nõ de cõpensatione. Nam compensatio nõ fit eo ipso quòd acceptatur legatum, sed ita demum, si eo aĩo relinquit.l.si nõ cõpensandi.C.de hr̃d. instit. confusio aũt bene fit eo ipso, quòd hr̃ditas aditur. Est ergo differẽtia inter institutionẽ & legatum, quia qñ instituitur, tunc regula est, quòd fit cõpensatio rõne cõfusionis. In legato autẽ secus est, nisi cõstet de aliqua ꝯiectura, quia in legatarium nõ transeãt actiones passiuè, sicut ĩ instituto.l.quotiẽs.C.de hęred.instit. Quòd in hr̃ditate fiat cõfusio vel cõpensatio, probat̃ in l.quæ dotis.ff.sol.mat.l.ab oĩb.§.fi.ff.de leg.j.l.cũ pr̃.§.cum pr̃.ff.de leg.2. Item probatur l.si res quas.ff.de iure dot. vbi si pr̃ filię emancipatæ aliquas res donauit, deinde dotem dedit, dicit̃ ibi, quòd res donatas videtur dedisse ĩ dotẽ. Ergo in dubio videtur fecisse aĩo cõpensandi; ergo idẽ dẽt esse in casu isto, in quo quantitas promissa nõ erat propria ipsius filię, quia nondũ erat facta traditio. In casu autẽ illius legis, res illę erãt propriæ ipsius filiæ, quia translatum erat dñium, qđ esse potuit.l.si emãcipat.C.de coll. Respond.ibi nõ sumus in casu dubio, vt hic: nam ibi apparet, quòd pater voluit easdem res donatas in dotem dare. 22 Sed contrà, quomodo potuit illas easdẽ res in dotem dare, cũ essent in dominio alterius? Vnde † qđ nostrũ est, nõ potest sine facto nostro in aliũ transferri.l.id quod nostrum.ff.de regu.iur.l.si ego §.ff.de iure dot.& fa.l.pater filia.ff.ad l.Fal. s̃m vnũ intellectum. Respon.quòd text.dicit quòd filia consensit, quòd illę res donatę in dotẽ darentur. vnde nimirum, si tunc cedunt in dotem: nam rõne illius cõsensus adhibiti illa dos vr̃ data a filia, nõ a patre. Itẽ probatur in l.quę dotis.ff.sol. mat. vbi si uxor promittit dotẽ viro, deinde dote non soluta vxor moriatur, ipso hærede instituto, qui adiuit hr̃ditatem, licet dãnosam, mulier videtur facere animo cõpensandi. Respon.ibi loquitur qñ aditur hæreditas promissoris. vnde nimirum, si fiat cõpensatio, quæ potiùs debet dici confusio.l.debitori.C.de pac.l.Stichum.§.aditio.ff.de sol.& l.si quid.de liber.leg.de fideiuss. si debitori creditor.l.si ab eo.C.de nego.gest. Et est ratio, quia oẽs actiones actiuè & passiuè transeunt in hr̃dẽ, vt in tot.tit. vt ab act. ab hr̃dibus & ꝯ hr̃des. Vnde si posset agere, diceret̃ quòd quis esset obligatus sibiipsi, quod est falsum.l.legatum.§ j.& l.& quidem.ff.de leg.j. In casu autem meo loquor de compensatione, quæ nõ fit eo ipso quòd acceptatur legatum, sed ita demũ, si eo aĩo relinquat. Nam in casu illius legis nõ potest aliquo mõ tractari 23 de cõpensatione, quia † cõpensatio est crediti & debiti inuicẽ cõtributio.l.j.ff.de cõpensa.in casu autẽ illo nõ est debitum, nec creditum, respectu eiusdem personæ, ergo &c. Itẽ probatur in l.qui dotẽ.ff.solu.mat. Vbi si maritus legat vxori, dr̃ facere animo cõpensandi.l.vna.§.sciendum.C.de rei vxo.act.sed in d.l.q dotẽ, iõ admittitur cõpensatio, q̃a ibi constat de voluntate ipsius mariti, q legauit cũ hac ꝯditione, ꝙ nõ peteret dotẽ, sed q̃a noluit mulier, vel nõ potuit acceptare legatũ, iõ ibi dr̃ quòd potest ad dotem agere. Sic ergo non fit cõpensatio, quia non recepit legatum, & ademptio legati inutilis, non tollit petitionem dotis, ad hoc allegatur, item probatur in l.ab omnib.§ fin.ff.de leg.j. Solutio. Ibi loquitur, qñ ille fuit pro parte hęres institutus, vnde rõne illius partis fit confusio, secus in casu meo vt dixi circa solutionem.l.si socer.§.Lucius.& l.quæ dotis.vt s̃.patet. Hãc etiã partẽ probat l.Mæuio.§.j.ff.de le.2 vbi maritus legat vxori suę, dr̃ facere aĩo compensandi: ergo idẽ dicere debemus in casu isto. Respon.ideo ibi fit cõpensatio, quia illud fuit de intẽtione mariti, loquendo in tertia persona, vt ibi dicit glo. Nã ibi ita fuerat legatum. Quicquid per Titiã ad Seium dotis nomine p̃uenerit, tantã pecuniã hæres meus.ff.de leg.2.& quod not.in c.si pro clericis de præben.in 6. Ego autem loquor in dubio. Itẽ probatur in l.si ita sit scriptum.§.fi.ff.de leg.2. Respon. ibi non loquitur in casu dubio: nã dicit ibi text.quòd legauit pater pro filia maritanda: vnde ex illis verbis satis apparet de volũtate testãtis. Item probatur in l.cũ pr̃.§.qui dotale.ff.de leg.2.vbi si maritus fa.legatum uxori, cuius prędium dotale vẽdiderat, tale legatum dicitur factum aĩo cõpensandi. Respondeo, ibi apparet de voluntate mariti: nã ibi fecit legatum, & postea rogauit hr̃dẽ, vt pretium illius fundi restitueret vxori: nã ex hoc apparet, quòd voluit vxorem esse contentam legato, nec rescissionem venditionis petere. Ego autẽ loquor in casu dubio. Vel posset intelligi ille §.quòd dedit legatũ vxori, qđ legatũ ualebat minùs, quàm prædium uenditũ, & iõ maritus voluit illud plus restitui vxori. Vnde tunc expresè patet de aĩo cõpensandi. Hoc etiã patet in l.cũ pr̃.§.cum pr̃.ff.de le.2.vbi si pr̃ est debitor filiæ ex aliqua cã, etiã voluntaria, & eã pro parte instituat, quòd dicitur factum animo cõpensandi. Respon.ibi in hæreditate, hic in legato, qđ declarat̃, vt dixi s̃.ad l.si socer.§ Lucius. de iure dot. vel ibi iõ est, quia hoc fuit de voluntate patris, vt dic.ibi text.dicit.n.ibi expresè tex.qui cõpensaret. Item probatur in l.si debitor in prin.ff.de leg.2.vbi debitor legauit creditori, dicitur facere aĩo cõpensandi. Idem si maritus legat mulieri, vt ibi dicit tex. in uer.sic & in dote. Respond.ibi ideo est, quia illud idem quod debebatur, fuerat legatum: ideo ex coniectura testatoris dicit̃ facere animo compensandi: hic autẽ non idem qđ fuerat legatũ, cum nõ appareat. Vnde cum hic loquamur ĩ casu dubio, ibi in certo, meritò non obstat. Itẽ & alia rõne nõ obstat: nã ibi debitor legauit creditori suo, hic autẽ legauit filię, quæ non erat creditrix: cũ p̃ promissionẽ efficiatur debitor mariti, vt s̃. dixi. Itẽ probatur in l.fi.§.Lucius Titius.ff de leg.2.vbi fit cõpẽsatio. Respond.ibi iõ est: quia maritus hic legauit, hoc voluit: nam dixit. Lego uxori meæ, & filiæ, & volo, vt ad inuicẽ conferãt, vnde nõ est mirum si conferant. Vel põt dici ibi, ꝙ filia est hæres pro parte, cùm ex codicillis habeãt hr̃ditatem. Licet.n.hæreditas codicillis dari nõ possit directò, põt tamẽ p̃ fideicõmissum. Pręterea ego quæro, an legatũ cum dote cõpensetur, ibi autem de hoc nulla fit mẽtio. Itẽ probatur in l.si mulier.§.si rem.ff.de leg.3.vbi debitor legãs creditori, vr̃ facere animo cõpensandi. Respon.ibi illud, qđ erat promissum, fuit legatum. vnde non est mirãdũ, si fit cõpẽsatio, sed hic loquor, qñ ĩ casu dubio. Præterea posset dici, ꝙ ibi loquitur in promissione ex alia cã quàm ex dote: de qua in themate meo. Cũ ergo nõ valeat legatum quasi nullũ afferens commodum creditori, meritò non admittitur cõpensatio. Itẽ probatur in l.si deportati seruo.§.fin.ff.de lega.3. Resp.vt s̃.proximè, quia est idẽ casus: q̃a nõ ualet legatum, quãdo nõ affert cõmodũ. Itẽ probatur in l.vxorem.§. testamẽto.ff.de leg.3.vbi si pater promittit dotem pro filia, & postea superuiuens ipsam dotet, dicitur facere aĩo cõpensandi. Respond. ille textus loquitur, qñ pater illa eadem quæ in testamento legauit viuus, postea tradidit, quo casu bene admittitur cõpensatio.l.filia legatorum.C.de leg.& ita intelligit illũ tex.gl.ibi posita.in verbo dedit. Sed contrà in eadẽ l.§.pater.vbi tex.dicit, quòd ẽt pater dãdo nõ liberatur. Resp.ibi loquitur in patre, qui receperat dotem a marito filię naturalis tantùm, & erat rogatus de restituendo. dicitur ibi, quòd si ista filia seruo nubit, & pater sine consensu filię det illã dotẽ secundo marito, quòd nisi filia ratũ habeat, pater nõ liberatur. Et est iõ, quia filia naturalis nõ est in potestate patris. Inst.de nup.§.fi.cũ similib. Cùm ergo voluntas testatoris fuerit, ꝙ filiæ solueret, nõ liberat̃ alij soluẽdo, q̃ cessant in casu meo. Item probatur in l.vxori maritus.ff.de usufru.leg.vbi si marit[9] legauit vxori vsufructũ, & mulier dotẽ capiat repetũtur ab ea omnes fructus quos percepit. Ergo admittitur, compensatio. Respondeo, ibi non repetuntur fructus hac de causa; q̃a dotem recepit, sed quia illicitum fuit pronuntiatum, vnde

vnde subtiliter intelligentib. ille tex. fa. potius contra. Item in l. cum vsusfructus. ff. de vsufr. lega. ubi solutione dotis expirat legatum vsusfructus factum uxori. Respondeo, ibi cõstat de voluntate mariti, quæ fuit, vt finiretur legatum quàm citò ipsa habuerit dotem, vt ibi dicit tex. donec eius dotem &c. Itẽ probatur in l. j. § adeo. ff. de dote prælegat. Respond. ibi maritus legauit vxori suæ dotẽ, & postea superuiuens illam tradidit. Vnde tũc non sumus in casu dubio, sicut est in casu meo, & ita intelligit gl. parua ibi in verbo, soluerit. Sed cõtrà de eadem lege. § sed si. vbi legatum factum à marito vxori dr̃ factũ aĩo compensandi. Resp. maritus legauit vxori suę dotẽ, quam ipsa promiserat, sed nõdum soluerat: nã tunc istud legatum non potest operari nisi liberationem. vnde nimirum, si vxor nõ põt ibi consequi legatum. primò, quia non sumus in casu dubio, sicut in casu meo. Itẽ, quia operatur illud quod potest, & ad qđ fuit interpositum. Itẽ probatur l. 2. §. vlt. ff. de dot. pręle. Resp. φ ibi loquitur, qñ pr̃ tradidit filię solu. matri. dotem, quam viro pro ipsa promiserat, quã viro legauerat: nam tunc perimitur legatum pluribus rationibus. Primò maritus cui erat legata dos, sibi promissa, cogitur habere ratam solutionem ipsius dotis legatę, factã filię. l. si opera. in fi. ff. de doli excep. Itẽ, quia si ageret maritus, repelleret exceptione, dolo facis, vt in reg. iur. dolo facit. in 6. Itẽ rõne circuitus euitãdi. l. singularia. ff. si cert. pet. & in cle. auditor. extra de rescrip. Item probatur l. 3. §. mulier. ff. de do. prę. Resp. Ibi maritus legauit p dote. vnde ibi nõ sumus ĩ dubio, sicut ĩ casu meo: & ita etiã respõdetur ad l. vir vxor. eo. tit. de dote prele. Itẽ probatur in l. filię suę. ff. de cõdit. & demonst. Resp. illa l. nullam facit mentionem de dote, sed dicit, filiã consequi legatum. Vnde cùm ibi nulla fiat mentio de dote non possum de cõpensatione quærere. Sed cõtra hãc solutionẽ instatur: nam licèt text. expressè nõ faciat mentionẽ de dote, tñ facit tacitè, dum facit mẽtionem de dote pro filia maritanda. Ergo purè procedit arg. de quo s̃. l. cũ quid. ff. si cert. pet. Sed dato, φ ibi loquatur in dote, põt dici, φ ideo ibi compensatur, quia censetur factum pro dot. arg. legis huiusmodi. §. cum pater. ff. de leg. j. & φ censeatur pro dote, apparet; quia ibi fit mẽtio nuptiarum, ergo censetur factum pro dote. l. Stichi. de donat. cã mortis. Ad hoc accedit extra de consuet. c. ex literis. Itẽ probat̃ in l. Titio centũ. §. Titio genero. ff. de cõdit. & demõ. Resp. ibi legauit noĩe dotis. vnde ibi sumus in casu certo, ego autẽ in casu dubio, vnde nõ obstat. Itẽ probatur in l. qđ aũt. in tex. & gl. ff. de iure dot. vbi pater similiter filię legando, vr̃ legare pro dote ad quã tenebatur. Respõ. Illud procedit, qñ ex aliquib. cõiecturis apparet, quòd noluerit legare p dote; quia filia erat nubilis, & quãtitas cõueniebat. Item probatur in l. cõpensandę. C. de hęred. instit. vbi si vxor legat marito, cui aliquid debebat, intelligitur fecisse animo cõpensandi. Res. illa non obstat: quia loquitur in casu certo, qñ. s. fuit factum legatum animo compensandi. Immo illa l. potius faceret contrà inducendo à contrario sensu, quia si tunc admittitur compensatio, quando fit animo compensandi: ergo quando nõ fit animo compensandi, & in dubio, sicut est in casu nostro, cõpensatio nõ admittetur. Quid autem dicemus, si pater primò filię legasset mille noĩe dotis, deinde ipse pater superuiuens ipsam filiã nuptui tradens eidem dederit quingẽta; an filia possit petere residuũ? & illud posset esse tertiũ dubiũ, & videbit̃ dici posse pro parte affirmatiua, quòd possit petere quingenta, & vr̃ probari in l. Lucius. la prima. ff. de leg. 2. ibi, reliqui superesse exactionẽ. Sed posset responderi ad illũ text. quòd ibi testõr reliquerat militiã uel pretiũ eius purè & simplr̃, nulla adiecta cã pp quam reliquerat. iõ Iureconsultus ibi respõdet, quòd cũ pretium militię fuit exẽpli gratia. Centũ ac quinquaginta sunt soluta legatario, qđ reliquum põt peti, nisi hęres probet cõtrariam voluntatẽ defuncti, & in casu nostro legauerat pater filię noĩe dotis mille, & sic fuit cã adiecta: quia fortè nõ dubitabat, posse bene maritare nisi cũ mille. Cum autem ipse superuiuens eã maritauerat pro quingentis sibi in dotẽ datis, satis apparet à reliqua summa patrẽ recessisse, & sic licet filię uoluntas sit fundata, tñ hęres probat de cõtraria voluntate testãtis p hãc cõiecturã. Sed cõtra hãc responsionẽ põt replicari: quia inducta ad vnum effectũ nõ debẽt operari ɔ̃trium l. legata inutiliter. ff. de adimen. & transf. lega. l. cũ tale. §. fi. de cõdit. & demonstr. faciunt not. in l. si duo rei stipulandi. ff. de verb. obliga. Sed datio quingentorũ in dotẽ inducitur ad dãdum: ergo nõ debemus ex hoc actu inductiuo bñficii præsumere ad euictionẽ. Respõ. quod hoc inducitur iuxta cõsiderationẽ eius qđ datur, & causæ ob quã datur, scilicet propter dotẽ: nã considerando, quòd dat quinquaginta in dotẽ, & legauerat mille, præsumitur uoluisse filiã esse contentã datis quingentis. Item pro parte affirmatiua facit l. Titia cũ testamẽto. §. qui ĩ uita. ff. de leg. 2. vbi petitur, quatenus plus est in legato, quàm in dote. Resp. Ille tex. nil facit: quia ibi non tractamus de legato diminuendo in totum uel in parte, & iõ ibi exigitur quatenus plus est in legato quàm in dote: quia post legatũ nullus actus testõris interuenit, ex quo pręsumi põt aliqua reuocatio legati tacita uel expressa: nec ex legato potuit minui dos filię. Itẽ facit l. Publius. in prin. ff. de condit. & demonstr. nã

ibi legatum fuerat cuidam in honorem cõsulatus, & sic pro expensis fiendis in cõsulatu, & viuo testatore legatarius factus est consul: ibi debetur legatum, licèt finita, & impleta sit causa, ex qua legatum erat. Sic vr̃ in proposito, φ licèt filia sit maritata & dotata, tñ debeatur legatũ factũ pro dote. Respõ. in casu nostro pater legans mille, dedit postea quingenta: ex quo apparet voluntas eius, φ filia nõ habeat plus in dotem, in cõtrario autẽ ipse consul de suo festum & sumptum fecit in cõsulatu, vnde nil põt percipi mutationis voluntatis testantis: ideo legatũ peti põt. fa. l. si quis hæredẽ. C. de insti. & substi. & si dicatur, ibi finita videtur cã pp quam legauerat, & tñ debetur legatum: quia possent dici, φ ibi causa legantis finita erat impulsiua, quod patet: quia cõtinet interesse ipsius legatarii tantũ, nec est cã pia, quo casu dicitur impulsiua, fm Doc. l. generaliter. C. de epis. & cle. arg. leg. Titio centum in prin. de condit. & demõst. Item ille legatarius erat coniunctus testatoris, quo casu cõiunctio censetur esse cã finalis. l. tutor petitus. §. quæ tutorib. ff. de excusat. tuto. quæ non est finalis. Vel etiam posito, quòd illa fuit causa finalis: dico, φ licèt legatarius minus erogauerit, tamen cã legati non est finita; legauerat enim testator in honorem consulatus. potest n. dici uerti in honorẽ consulatus, etiam postquã factus est consul, qa in consulatu debet viuere splendidè & honorificè, & ita intellectus vr̃ satis bonus ad illum textum. Item vr̃ probari in l. libertus. la prima. ff. de aliment. & ciba. leg. vbi cã adiecta legato, quæ respicit fauorẽ legatarii, non habet restringere legatum. Nam

24 † plenitudo legati præcedens nõ extenuatur ex cã subsequenti. l. species. ff. de aur. & arg. lega. l. si ff. de vsufruct. earum rerũ quæ vsu consum. l. j. ff. de alim. & cib. legat. l. donationes in concubinam. §. species. ff. de dona. l. quia diem testamento. ff. de leg. ita videtur in proposito, quòd ista causa pro dote non dẽt minuere legatum. Respon. φ in casu nostro causa legandi erat causa finalis: quæ ideo præsumitur finalis, quia causa pia. l. cum is. §. si mulier. ff. de condic. indeb. & per Pe. in d. l. generaliter. Item & dicitur finalis, quia continet interesse etiam alterius quàm legatarii, scilicet viri futuri sui, & illorum de familia, quorũ interest ad decus & honestatem, eam maritari. Item interest reipublicæ, & ideo legatum limitatur, & restringitur secundum illam sententiam. in legibus contrariis causa legandi erat impulsiua, ideo arctat, nec restringit legatum, ar. l. 2. in fi. ff. de condi. §. origo. ff. de post. l. si mulier. C. de iur. dot. l. j. ff. de neg. gest. In qb. defectus cãæ impulsiuæ nõ restringit, nec uitiat legatũ, vel omnia hac solutione: Resp. cõcedendo, φ causa subsequens nõ hẽt restringere plenitudinem legati. Vnde si legarẽ mulieri centum pro ea maritanda, vel pro dote sua, vel cũ nubat, & ipsa viuo testatore nubens de suo dotẽ dederit, poterit petere legatũ mortuo testatore. Vnde vr̃ idẽ posse dici hoc casu, si filio legatũ esset pro cõuẽtu seu Doctoratu, & alius uiuo testatore fecerit sibi huiusmodi expensam, vt probari vr̃ in d. l. Publius. in princ. nec quicquã obesset, φ cã sit impleta & finita, quia talis cã non restringit, vbi nulla proponitur mutatio volũtatis testãtis, nec aliqs actus eius allegatur, ex quo possumus præsumere, vel cõiecturã facere, φ tacitè reuocauerit. ad qđ fa. qđ no. in l. allegata. §. dat remissionem. ff. de excusa. tuto. Sed in quæstione nostra interuenit talis actus testãtis, ex quo apparuit mutatio voluntatis, nõ autẽ sola adiectio, restrigit legatũ. ar. l. Titia. §. si. ff. de leg. 2. & l. species. ff. de aur. & arg. leg. Itẽ fa. l. filia legatorũ. C. de lega. à contrario sensu exponẽdo, idest, quatenus, vt habetur in l. Stichũ, φ meus erit. ff. de leg. j. Respo. quòd non dẽt exponi Si, id est, quatenus, quia ibi sunt verba legis, quæ nõ debent nos relinquere in ambiguo sensu. l. cum quidã. C. de verb. sign. Itẽ accipitur, Si, in propria significatione conditionaliter, vt est eius natura, vt in l. Si de condit. & demon. per Bar. Sed in l. Stichum qui meus erit est in seruo defuncti, qui põt interpretari fm uerisimilem eius mentem. l. pater. §. cõditionum. ff. de condi. & demon. & sic patet, nõ esse sumendum arg. à contrario sensu eo mõ, scilicet quatenus. Vel ei potest responderi, quòd in illa l. legatum fuit factum generaliter, seu simpliciter, nõ aũt factũ fuit pro filia maritãda, seu pro dote. unde licèt pater postea huic filiæ dotẽ dederit, nõ reuocatur legatum, nisi vsque ad cõcurrentẽ quãtitatẽ. Immo si fuisset legatũ quãtitatis, multiplicaretur, vt filia posset iterũ petere, fm Bar. patet in l. cũ certũ, de adimend. & transf. leg. Vbi autẽ legatũ fuisset factũ pro dote, vel pro ea maritãda, & sic ob cãm: tũc pr̃ postea dotãdo vr̃ legatũ reuocaũ. l. libertus. la secunda, in prin. ff. de alimẽ. le. sed cõtra hãc solutionẽ fac. qđ dicit Bar. in l. qđ autẽ in stipulatione. ff. de iure dot. vbi p illũ tex. & gl. dicit, quòd quando pater vel extraneus legat vel relinquit puellæ nubili, quia attenta qualitate personæ censetur reliquisse pro dote, & sic idẽ vr̃ dicendũ eo casu, quo reliquit purè & simplr̃, qđ dictũ est, qñ reliquit pro dote, quia dici põt verũ esse dictũ Bar. qñ tẽpore quo legatum sortitur effectũ, & quo dies certus cesserit ipsa filia erat nubilis, & sic attenta qualitate personæ cẽset relictum pro dote. Sed in casu nro, tpe quo legatũ sortit effectũ, quo cedit dies eius, ipsa filia nõ est nubilis, qa viuo pr̃e maritata fuit. vnde legatũ remanet sibi simplr̃, quẽadmodũ relictũ fuit. Vel et põt negari, dictũ Bar. esse uerum in patre, cum etiam quando

qñ ipse pr̃ expressit pro dote, vel pro maritãdo: nam & conditio ex mente testantis non inest secundùm eundem Bart. in §. Titio genero. in l. Titio centum. Aut tolli per l. qm̃ in priorib. vnde si eo casu quo expressus est, venit reiicienda, multò fortius ea non expressa non dẽt subintelligi, uel expressa nocẽr, q̃ nõ expressa non nocẽt. Item probatur deductione ad absurdũ. Nã si diceremus, φ filia nõ possit petere legatum, sequeretur, φ si pater eam maritasset pro nihilo, quòd filia remaneret indotata contra honestatem & contra obligationem, qua pr̃ tenetur filiæ. l. obligamur. §. lege. ff. de act. & obli. c. hoc sanctum. 32. q. 2. in gl. j. & ɔ̃ publicam vtilitatem. l. j. ff. sol. mat. Respõ. quòd hoc inconueniens non poterit hoc casu venire. Nam cùm filia posset compellere patrem ad se dotandũ, etiamsi nubat sine cõsensu ipsius patris, qđ potest fieri hodie de iure canonico vt no. gl. in l. Paulus. aliàs incipit, cum qui. ff. de statu hom. & l. qui liberos. ff. de ritu nup. l. fi. C. de dot. pmiss. si ipsa & eius maritus cõtẽdãt, ut nubat sine dote, qđ fieri potest. l. fi. C. de repudia. qđ incõueniẽs erit istud magis, quàm si legatum non pcederet, certè nullum. Itẽ potest dici, φ hoc casu filia petet integrum legatum, cum nõ appareat aliquid de reuocatione legati tacita, vel expressa, sicut apparet, cum pater dedit dotem, cuius dotis causa legatum fuit. Item probatur, qñ pater dat dotem pro filia, potius dicitur ad simplicẽ cãm, pp quam legauit, quàm eam extinguere. ar. l. si quis hæredem. C. de insti. & substi. & sic potius corroborat legatum, q̃ extinguat, vt uoluit Bal. in l. filia legatorum. C. de legatis. Responsio satis patet ex superiorib. nã verũ est, φ ista datio dotis ita per se & simpliciter considerata sonat in bñficium filiæ, & non debemus ex hoc bñficio, seu ex hac datione præsumere reuocationẽ legati, ar. l. qđ fauore. C. de legi. Sed dico, φ considerando cãm insertã in legato, verisimile est, patrẽ dãdo dotẽ, quæ sibi visa est sufficere, noluisse aliud pro dote dari, & sic voluisse reuocare legatum, & vr̃ congruere naturali æquitati, quæ dẽt attendi. l. scire. §. sufficit. ff. de excusa. tuto. Vel aliter potest dici, negando assumptũ, quia dum dr̃, quòd pater dãs dotẽ pro filia dr̃ potius adimplere. ergo non est verum, qa immo videtur potius tollere seu reuocare legatum, vt filia non habeat ex cã legati, in tot. tit. ff. & C. quãdo dies legati cedit, non põt uideri hãc pecuniã numeratã cessisse in legatũ, immo videtur potius habere ex cã donationis, & sic per hãc dationẽ non implet causam legati, immo potius reuocat legatum, ar. l. alũnæ. §. Seia liberta. ff. de alimẽt. leg. uel impletio non resoluit, sed confirmat, qñ facta est p legatarium: secus autẽ qñ est facta per ipsum testatorẽ. Item fa. quia pater dando dotẽ uidetur fecisse animo compensandi cum dote legata l. si cum dotẽ. §. si pater. ff. sol. mat. ergo nõ dẽt deduci, nisi vsq; ad concurrentẽ quãtitatem, & sic residuum dẽt posse peti. Respondeo, φ ibi pater erat debitor filiæ, qui dotem ipsius filiæ à marito suo exegerat: vnde legãdo vel instituẽda eã hr̃dẽ, filia nõ põt amplius petere à marito suo, quia pater uidetur legasse animo cõpensandi cum illo debito: hic autem nullum præcedit debitum, ad qđ efficaciter tenetur: nec ipse est debitor legatorum suorum, quorũ dies non cesserat ante mortem, vt in tit. qñ dies legati cedat. Item à ɔ̃rio sic: cùm proponatur esse relictum filię pro dote, istud relictum dicitur esse purum, & sine cõditione uel cã. vnde illa non dr̃ cã finalis, quia aliàs erat relicturus, & sic ab initio causa & cõditio ex mente testantis non inest, secũdùm Bar. in §. Titio genero. aut tollitur per l. qm̃ in priorib. cum habuerit pater necesse relinquere, & in dubio præsumitur relinquere ob illã cãm, ad quã tenetur, vt in l. uxorẽ. § pater naturalis. ff. de lega. 3. Cùm igitur istud relictum fuerit ab initio purũ & sine cã, meritò residuũ peti potest. Itẽ, cum non proponatur filiã fuisse in alio loco testamẽti institutã, oportet dicere, φ in hoc relicto fuerit instituta, aliàs si erat filia in potestate, testm̃ erat ipso iure nullum, uel p contr. tabulas euerti põt, si erat filia emãcipata. Cum ergo filia fuerit in hoc relicto instituta ostendendo, φ reliqua potest petere: nã si filia deberet repelli à petitione reliquorũ, hoc cõtingeret solum ratione tacitæ reuocationis paternæ, ut s̃. dictũ est. Sed in proposito nostro nõ debemus præsumere illã tacitã reuocationem reliquorum: immo contrà, qa testator non dẽt præsumi eligere viã, ut impugnẽtur indicia sua. l. 3. ff. de testa. milit. Sed si præsumeretur cũ reliquo reuocasse, testm̃ remaneret nullum: quia filia remaneret sine institutione, & sic esset pterita. Itẽ, etiãsi testator hoc cogitasset, scilicet adimere uel reuocare reliqua, hoc nõ potuisset. Nã cùm hoc dictũ est, in illa quãtitate fuerit instituta, hęc institutio nõ põt reuocari in verbis expressis, fm communem intellectũ in l. si uir. ff. de leg. 3. p Bart. & alios in l. sancimus. C. de testa. &c. Multò ergo minus dẽt potuisse reuocare tacitè, & sine uerbis expressis. Cùm ergo non cõstet de reuocatione, quatenus filiæ nõ est solutũ, peti põt, qđ dubiũ nostrũ intelligi dẽt eo casu, quòd filia fuit in alia parte testamẽti instituta, in alia re uel portione, qa nisi hoc diceremus, cùm ista fuit in potestate, testm̃ esset ipso iure nullũ. iõ legatũ non succedit loco legitimæ, cùm fuerit alia parte instituta, & sic causa adiecta inesse potest, nec tollitur per l. quoniã in prioribus: magis quàm extraneus legasset, vt patet ex no. per Barto.

in d. §. Titio genero. Vel etiam secundò, si ponamus filiam non esse institutam, intelligi debet eo casu, quo est statutum, exclusa fœmina, existente masculo: quo casu talis filia potest præteriri, nec pp illud vitiatur testm̃. vt per Bar. in l. j. in fi. ff. de contra tab. & hoc modo obstabat, nec obstat, si dicatur, φ non apparet ex tunc; quia filia fuit instituta, vt supponitur, aliquid statutum extare. Ergo debemus intelligere fm ius cõe. Quia respõdeo, φ iõ in themate nõ apposui; quia in eo non ponitur totũ testm̃ in forma, sed ea tantùm, ex quib. dubia elicerentur: scilicet vt tractemus tantùm de legato, & de verisimili mẽte testãtis. Itẽ probatur. Nã qñ testator legauit eidem pluries eãdẽ quantitatem in eodem testamento, sępius sibi debetur, si ostendatur, testatorem multiplicare legatũ voluisse. ff. de leg. j. l. planè. § j. vers. sed si non corpus. Etiã voluisse multiplicare dr̃, si variauit modum legandi, quia primò legauit plus, postea minus: vel è cõuerso, loco, tpe, re uel cã. l. cum certum. ff. de adimen. leg. fm intellectũ Iacob. de Aret. quẽ Bar. ibi sequitur. Item etiam dicitur voluisse multiplicare, si uariauit personas grauatas: quia primò legauit ab vno hærede sibi, postea similiter ab alio legauit. Nã sibi debetur, licèt aliàs de voluntate nõ appareat. l. si plurib. hæredib. §. j. ff. de leg. 2. & l. seruo alieno. §. si quis à primo. ff. de leg. j. Itẽ si variauit? quia primò in testamento, secundò in codicillis legauit eandẽ summã. l. quinquaginta. ff. de proba. Cùm ergo in dubio supponatur. legatã fuisse vnã quantitatẽ, & postea aliã datã, & variatum esse circa personas: quia illa fuerunt data à testatore, & legatum veniebat præstãdum ab hærede. Itẽ variatũ fuisse circa uoluntates: apparet clarè, testõrem uoluisse multiplicare, & sic dictã filiã posse petere residuũ, non obstãte aliqua reuocatione tacita. ar. dictæ l. planè. Resp. ista oppositio, φ testõr videt̃ voluisse multiplicare, hẽt locum, qñ illa legata fuerint in diuersis vltimis voluntatibus, vel etiã in vna eademq;: quo casu altera dispositio seu legatum nõ põt intelligi venire ad implemẽtum alterius, cũ vtraque voluntas in id tempus dirigatur, idest post mortem, qđ secus est in vltima voluntate præcedẽte, postea subsequente actu inter viuos, executiuo eius qđ in vltima voluntate disposuerat, vt in casu quæstionis nostræ, & ita videt̃ posse solui hoc cõtrarium. Vel melius, oĩa illa quæ dicta sunt, vt testõr videatur voluisse multiplicare, vera sunt in legatis simplicib. seu quę simpliciter facta sunt, vt illis casibus testatoris videatur fecisse aĩo multiplicãdi. Secus aũt in legatis factis ob certã causam, quia tunc debetur fm, & non primum, quasi tacitè primum per fm reuocatum sit. arg. l. libertus. la 2. ff. de alimen. leg. & ita tenetur per Doct. in d. l. cum certum. de aliment. legat. & d. l. planè. de leg. j. Cùm ergo in casu nostro legatũ non fuerit simplex, sed ad certã cãm: remanet, ut per secundam dationem reuocatum sit primum legatum. & si opponitur de notatis per Bar. in l. Titio. respondetur vt s̃. in ar. tert. in solutione facta arg. pręcedent. Itẽ probatur tali rõne. Nã si pater filię nihil legasset, & filia esset insufficienter dotata, posset peti suppleri sibi dotẽ: sicut & legitimã petere posset, quãto minus relinqueretur: ita notat Bal. in l. si nõ morte. C. de inoff. test. Si ergo posset eo casu quo nihil sibi relictũ est: quãto fortius dẽt posse petere hoc casu, quo ei plus legatum est? quasi hoc casu insufficienter dotata sit, qđ apparet. Nã verisimile est, dictũ testatorẽ tpe testamenti bene cõmensurasse facultates suas, & cõditionẽ, & legasse huic filię dotẽ conuenientẽ. Cùm ergo postea minus dederit, apparet eã insufficienter dotatam, & sic residuum petere posse. Resp. verum est, φ filia sufficienter dotata potest peti suppleri. Sed dico, quòd in casu quęstionis nostræ est sufficiẽter dotata: nec obstat, quòd pater videatur bene cõmẽsurasse &c. quia dico, quòd pater ideo plus filię legabat, quia considerans p mortem suam filiã deteriorem conditionem habituram, voluit supplere defectum personæ suę, legando maiorem summã: cum autem superuixerit, æquè bene maritari potest; quia fortè erat Doctor, vel alius, cuius persona multũ æstimabatur. Certè filia nõ debet conqueri, quasi sit insufficiẽter dotata, nisi aliter appareat. Præterea posito, quòd esset insufficienter dotata, tũ legatũ pp hoc nõ ualere, postquã testõr ipsum reuocauit, sed poterit petere dotẽ sibi supplere, nõ virtute legati, sed ea rõne, quasi legatum factũ nõ esset &c. Pro parte autẽ negatiua, scilicet quòd hoc legatũ nõ censeatur factũ aĩo cõpensandi, arguitur sic. Quando pater promisit dotẽ pro filia, nõ est amplius creditrix ipsius patris, qđ patet; quia ex tali promissione filia nõ põt agere, vt in l. si pro te. C. de dot. promiss. Cùm ergo pater legat filię certã quãtitatem, nõ est verum dicere, quòd creditori suo leget: & sic nõ censetur facere aĩo cõpensandi, & hoc constat, cùm nil sit, cũ quo debeat compensari. Resp. quòd licèt pater in casu meo nõ sit directè debitor filię, tamẽ per indirectum est ipsius debitor, & ratione illius indirecti debiti admittitur compensatio, text. est in lege si socer. §. Lucius. ff. soluto matrimonio. & quòd sit debitor per indirectum, declaro: Ponamus, quòd sit factum diuortium dote nondum soluta, tunc filia aget contra maritum. dicta lege si socer. & maritus aget contra patrem: & sic finaliter est debitor ipsius filiæ. facit, quod habetur in lege si cum dotem. § si pater. ff. soluto matrimonio. & l. huiusmodi.

§.cum pater.ff.de leg.2. Item alia rōne, nō obstat d.l.si pro te. qa ideo filia nō pōt ex illa promissione agere; quia maritus fuit stipulatus, quo casu ex illa stipulatione nō potuit illi vxori acquiri.l.stipulatio ista.§.alteri.ff.de verb.obl. Insti.de inuti.stip.§.alteri. quod procedit de iure ciuili regulariter: de iure autem canonico secus: vt j.q.7 quotiens. Est n natura ꝯctus, vt ille tantùm agere possit, cui est facta promissio; non autem est vt in vltima voluntate.l.fideicommissa §.interdū.ff.de leg.3.& ita intelligit Bal.illam l.si pro te. Pro quo facit; quia in ꝯctib. persona extrinseca nō subaudit̄.l.si stipulatus §.Chrysogonus.ff.de verb.oblig. Vnde si non interuenisset stipulatio, sed esset facta simplex promissio dotis, aliud esset: qa ipsa actio filiæ dat̄, & tenetur eam cedere. tex est in l.si pater.C.de coll.ff.de coll.dotis.l.j.§.pen. & ff. fam.ercisc.l.si filia. nec obstat si dicatur, ꝙ immo videbatur, ꝙ ex tali stipulatione deberet actio quæri filię & vxori, quasi eius intersit d.§.alteri. quia in isto ꝯtractu nō agitur ad interesse, sed ad rem vel quātitatem ꝓmissam.d.l.si pro te. nō obstat l. seruo legato.§.si testator. vbi videtur, ꝙ intersit filiæ: quia ibi loquitur in legato, nos verò in stipulatione, de quo vr̄ gl.in verbo, genere. in d.§.si testōr. Item probatur in l.j.§.sciēdū.C.de rei vxo.act. vbi dicit tex. ꝙ verisimile est, quòd testōr si aliud nō exprimat, quòd voluit legatarium vtrunq; consequi. Primò ibi loquitur in viro, nos autē loquimur in patre. & rō diuersitatis; quia pater est debitor necessarius.l obligamur.§.lege ff. de act. & obli.l.q liberos.de ritu nup.l fiscali.de dotis promissione. Sed in necessitatib. nemo præsumitur liberalis.l.rem legata.ff.de adim.leg. Et hāc solutionē tenet gl.in l.si cū dotē §.si pater.ff.sol.mat. Hanc solutionē tenet Bal.& Ang.in d.§.si pater.& assignant ꝑdictam rōnē differentię. Et fa.etiam; quia in patre iō magis pręsumitur animus cōpensandi: quia cùm ipse sit debitor necessarius, vt s̄. dixi legatū faciliùs cōputatur in debito necessario.l. qui debita. C.de bonis quę lib.C.de inoff.test.l.quoniā nouella Ad hoc accedat,

25 qđ habetur in auct. præterea. vnde viri & vx.& iura † magis fauent soluēti ex necessitate, q̄ voluntate.l. si fideiussor.§.si necessaria.ff.qui satisd.cogen. Hanc solutionē tenet Ia. de Are. & Cy.in d.§.faciendum.& assignāt aliam rōnē differentiæ inter patrem & maritum: nam dicunt ipsi, qñ pater q dotem pro filia promiserat, eidē filię legat, iō citiùs cōpensatio admittitur; quia in omnē euentū filia ex bonis patris hēt, quę rō in viro legan. cessat: iō in ipso nō ita pręsumitur cōpensatio. Itē pōt & alia rō diuersitatis assignari inter patrem & maritū; quia à patre haberet duplicem cām lucratiuā, in marito autē vnam: ita dicit Bal. in d.§.sciendū. Item probatur in l.pater filiā. ff.ad l. Falcid. vbi est tex. quòd etiāsi pater dicat, quòd velit filiā cōpensare Falci. cum dote, quòd nihilominus nō admittetur cōpensatio. Resp. ibi iō non admittitur compensatio: quia ibi non erat in bonis patris, nec in eius patrimonio: quia nōdū exegerat. Secus si pater exegisset: quia tunc bene esset in bonis ipsius patris, & sic admitteretur tunc cōpensatio: vt in l.si cū dotem.§.si pater.ff.sol. mat. Et hanc solutionem tenet Dyn.Bar.& Ang.in d.l.si pater. & cōiter oēs. Sed cōtra hanc solutionem opponitur de l.si debitor. quæ modicum pręcedit.ff.ad l.Fal. vbi est casus in cōtrariū. Secūdò quæro, in l.si debitor. admittitur cōpensatio ex rōne facilis cōfusionis: nā eo ipso quòd creditor succedit debitori, omnes actiones confunduntur.l.debitori.C.de pact.l.si uxor.C.de bon.auct.iud.poss.l.si maritus.C.de inoff.test. cū similib. Vnde volūtas testōris, q̄ fuit quòd Falcidiā in debitū cōputaret, & cōfusio debiti faciunt quòd creditor teneatur cōputare. Nā quæ nō prosunt singula, multa iuuāt.l.in stra. & l.rōnes.C.de proba. &ibi qui extra.de rescrip.li.6.c.quia cunctis. de cōcessi. præben. eo.li. Sed in d.l.pater filiam nō possumus tractare de confusionis calculo: quia ibi dos nō debebatur ab ipso patre, sed à marito. qđ patet.qa ibi pr̄ nōdum exegerat: ita expresse tenet Ange. in d.l.si debitor.ad l.Falci.& in d l.pater filiā, filia fuit pro parte hæres instituta: in l.si debitor, fuit creditor institutus in solidū. Pręterea ibi in l. si debitor, debebatur à defuncto: & sic ꝑ aditionē debitū fuerat extinctū, in l.aūt pater, debebatur à marito. vnde ꝑ aditionē nō fuit extinctū. Vel ad l.pr̄ filiam. pōt dici, quòd ibi nō erat debitū à testōre, sed à marito, vt proximè dixi, ideo iussus cōpensandi à tertio nō extimatur; vt ibi pro quo faciunt not.in l.q dotis.ff.sol.mat.& l.pen.§.si vir.eo.tit.& hoc tenet dominus Raph.Cumanus.in l.si cū dotē.§.si pater.sol.ma. Vel potest dici s̄m eundem Cumanum in d.l.pater filiā.ff.ad l.Fal. vbi filia exegerat dotem, antequam acceptaret patris hereditatē: iō iussus postea de cōpensando debitū, qđ nunquā fuit in hereditate nihil operatur. Vel posset dici vltra alios, quòd illa lex, pater filiā, loquitur de iure veteri: quo iure testōr nō poterat prohibere Falcid. Sed si posset facere, quòd dos cōputaretur ī Falc. id est, quòd illud qđ ꝑ Falci. veniebat detrahēdū, succederet loco dotis, sequeret̄, quòd saltē ꝑ indirectum possit prohibere Falcid. qđ nō erat admittendū de iure illo: ideo nimirum, si ibi nō admittitur cōpensatio. & pro hoc facit gl.in l. si cum dotem §. si pr̄.ff.sol.ma. ibi dū dicit, quòd si habuit vltra Falci. quantū est dos & c. Secus fortè esset de iure nouissimo, ꝑ auct. sed cū testōr. C.ad l.Falci.& in corpore vnde sumit̄.§.si verò expressim. & sic illa lex nō obstat: qa in themate nostrò dos adhuc erat in bonis patris: quia nondum erat exbursata, sed tātùm promissa. vel ibi ideo nō admittitur compensatio: quia illud, quod capitur extra causam testamenti, nō imputatur in Falcidiam, etiamsi testator voluit, licèt imputetur in debitū iure naturæ: vt in l.qm̄ nouella.C.de inoff.test. Vel ibi nō fit cōpensatio: qa hęres non pōt grauari, vt rem suā in Falcidiā sibi cōputet̄. Nā dos dr̄ patrimoniū filiæ, etiā in potestate cōstitutę, licèt actio sit cōis patri & filię. Hoc ēt probatur in l.cū pr̄ dotē.ff de iure dot. vbi etiam si pater legauit eandē dotē, quam promiserat, non propriè dicitur factum animo compensandi. Respon. ꝙ illa facit pro parte contraria: nam ideo filia potest petere legatum; quia maritus egit vno tempore, mulier autem alio tempore, ideo nimirum, si non admittitur cōpensatio. Si autem eodem tempore & mulier legatū, & maritus dotem peteret, vel, & vt in themate meo, admitteretur cōpensatio, & ita loquitur l. huiusmodi §.cū pater.de leg.j & hāc solutionē tenet Oldradus, vt refert Bald.in l. huiusmodi.§ cū pater.in fine suæ distinctionis, vt ibi eā sequit̄ Bar. vel pōt respōderi, vt tenet Ang in l.filia legatorū.in princi. C.de lega. vbi admittitur cōpensatio, scilicet in totū. Sed ꝙ vsq; ad cōcurrentem quantitatē nō admittatur, nō negat illa lex, & sic pōt intelligi thema meum Vel dici pōt, ꝙ ibi dr̄, quòd maritus dotem, mulier legatū pōt petere. hoc verum dicit Iurisconsultus, si filia probet patrem fuisse huius voluntatis, vt voluerit maritum petere dotem & filiā legatū Ergo ibi euidenter apparet, ꝙ pręsumitur in dubio animus cōpensandi, & sic facit cōtrà. Vel pōt dici, ꝙ iō non præsumitur animus cōpensandi, qa vxori nil erat quæsitum ex stipulatione facta à marito, quod sonat verbum, promissio. iō tanquam diuersæ personæ factū valet illud legatum. Hoc ēt probatur in l.creditorem ff de lega.2. vbi nō præsumitur animus cōpensandi. Respondeo s̄m Doct. in l.si cum dotē.§.si pater.ff.sol.mat. ꝙ ibi loquitur in debitore voluntario, in quo non præsumitur animus cōpensandi, vt dixi s̄.in ꝯrio legis primæ.§.sciendum.de rei vxo.act. & ꝙ ibi loquitur in debitore voluntario, patet; quia ibi loquitur in debitore, qui mutuam pecuniā accipiens pignus dedit: vnde à princip. fuit voluntatis, licèt ex pòstfacto necessitatis l.sicut.de actio.& oblig. Vel pōt & nouiter dici, ꝙ nō est mirum, si ibi non admittitur cōpensatio: quia ibi loquitur in debitore quātitatis, qui legauit creditori speciem sibi obligatam. Sed habemus regulā, ꝙ

26 † de rēpore ad quātitatē nō admittitur cōpensatio in dubio.l.si cōuenerit.ff.de pig & act.l.si ex pecunia.ff.de re.ven. Et ꝙ ibi loquatur in debitore quātitatis, legante speciem, apparet ex litera illius legis. Thema autem meū loquitur in debitore quātitatis, legante quantitatem. Nec obstat si dicatur, quòd in debitore volente admittitur cōpensatio, etiā de specie ad quantitatē, quia dico, quòd qñ debitor dat aliquam rē creditori certæ quātitatis, aīo cōpensandi expresso, nō dr̄ propriè cōpēsatio, sed solutio qđā vnius pro alio, qđ fieri pōt.l.2.§.mutū.ff.si cert.pet.ar. ad hoc in l.si debitor.ff.qui potio.in pig.habe. Item probatur in l.si pater pro filia.ff.de colla.dot. ista est lex multum turbās mētem Doct. vt tangunt in l.si cum dotem.§.si pater.ff.solu. matr. & l.huiusmodi.§ si pater.ff.de leg j. Sed ad hanc legē pōt respōderi, & primò, quia ibi legabatur species, non autem quantitas, vt in themate meo; ideo nimirum, si ibi non admittitur cōpensatio, vt no.in l.diuortio.§.ob donationē.ff.solu.mat. vel secundùm Bal.in l.filia legatorum.C.de leg. ibi non admittitur compēsatio: quia ibi pater erat extra vinculū obligationis. Pro hoc facit, licèt ipse nō alleget, quia ibi dos erat promissa: vnde ꝑ hāc promissionem filia dr̄ dotata: vt notatur & voluit Bart.in l.qui pupillā.ff.de adul. licèt aliter dicat Ang.in l.traditionibus.C.de pac. Si ergo filia est dotata, pater est extra vinculū obligationis l.fi de dotis promiss.l.qui liberos.de ritu nup.l.obligamur.§.lege.de act.& obli. Sed si est extra vinculum obligationis, nō est verū dicere, quòd debitor leget creditori. vnde non pōt præsumi animus compensandi. Vel potest dici, vt voluerūt quidam moderniores in l.si cum dotem.§.si pater, quòd iō non admittitur cōpensatio, quia dos non erat remansura penes ipsam, cū adhuc cōstaret mr̄imonium. Vel pōt dici, vt voluerunt aliq in auct. præterea.C.vnde vir & vxo. dicentes, quòd ibi nō fit cōpēsatio: quia ibi pater fuit debitor volūtarius, rōne promissionis, quā non cogebatur facere magis vni q̄ alii, sed s̄m alios cā est: quia idē est in l.si cū dotem.§.si pater.ff sol.mat.& tñ ibi cōtrarium dr̄. Vnde pōt alio modo respōderi, quòd ibi, dū dicit extra dotē præcipuā, exponi debet, dotē rōne legati, quia ꝑꝑ legatum non tenetur conferre l.à patre.C.de coll bo. & quòd sic debeat intelligi, probatur: nam l.illa est posita sub tit.de coll.dotis. ergo debet intelligi s̄m subiectā materiā l. Imperatores. ff. de in diē addict. fac. qđ habetur per dñm Ant.de Butr.c. fi.ne prælati. Nec obstat si dicatur, ꝙ ibi loquitur de exhęredata vel emancipa. quo casu non est tractandū de coll.l.filię dotem. & l.si emācip.C.de coll. quia dico, ꝙ hoc non est simpliciter verum.l. ꝙ emancipati indistinctè non conferunt, vt patet d.l.si emancipati. vel potest dici, quòd in d.l.si pater. ideo non præsumitur animus compensandi, quia filia nihil habebat de bonis patris: ideo ex quadam

ex quadam æquitate non fit ibi cōpensatio, quā solutionē sentit ibi gl.fi.& hanc tenuit Ray.de Forli Sed cōtra hāc solutionē obstat litera ista, dū loquitur, filia exhæredata, sic declarando. Nam si pater exhæredauit filiā, & sic eā habuit odio, non est ꝑsumendū, nisi ꝙ voluerit ipsam habere minus de bonis quàm posset: & sic ratio, quā videtur assignare gl. potius facit contrà q̄ pro. Pro quo facit tex nō allegatus in hac materia.l. cum vnus. §.fi.de alimen.& cib.legat. vbi si pater legauit alimenta filiæ exhæredatæ, & legauit centum pro dote, filia debet habere alimēta de vsuris ipcus dotis: etiamsi tales vsuræ nō sufficiunt sibi ad alimenta. Et ratio est: quia postquam pater filiam exhæredauit, videtur voluisse, vt haberet minus de bonis suis, quàm posset. Sed posset dici, ꝙ hæc filia nō haberet, nisi illud, qđ ius disponit ꝑ illā legē. Itē nō hēt nisi illud qđ testator voluit. Nā si non voluisset, ꝙ filia haberet legatū præcipuū, sciuisset dicere: vt in c. ad audientiā. extra de dec. vel pōt dici, & septimò nouiter post alios, ꝙ ideo ibi nō admittitur cōpēsatio; quia ibi pater nō erat debitor ipsius filiæ, qđ sic ostēdit̄ duob. modis. Primò, ibi pater promiserat dotē, vnde ꝑ promissionē tollitur obligatio legalis, qua tenebatur ad dotādū: vt voluit Bar.ī l q pupillā.ff.de adult. Itē ex promissione facta ꝑ patrē filia nō pōt agere.l.si pro te.C. de dot.promiss.& l.si socer §.Lucius.ff.sol. mat. Ergo cùm ista duo cōcurrunt in ista lege, meritò dicemus, ꝙ pater nō erat debitor filiæ: iō non est mirum, si non admittitur cōpensatio: qa non est verū dicere tunc, ꝙ debitor necessarius leget creditori suo. Potest & octauò respōderi, & nouiter, ꝙ ideo nō præsumit̄ animus cōpensandi, quasi legatū sit factum personæ diuersę, & nō eidem, cui est factæ promissio dotis. Et hanc sñiam videtur sentire tex.in l.cū pater dotē.ff.de iure dot. Itē videtur probari l.si legato.ff.de iure dot. Itē videtur probari l.si legato.ff.de iure dot. vbi si pater dedit seruum in dotem, deinde legauit eidem seruo, non dicitur fecisse animo compensendi: immo soluto matrimonio filia vtrunque potest consequi. Respōdeo, vt ibi ꝑ Doc. Itē probatur in l.cōpensandi.C.de hęred.instit. vbi si vxor legat viro, cuius erat debitrix, intelligitur fecisse animo cōpensandi, si de animo constat. Ergo à ꝯrio sensu si non constat, nō dicitur in dubio fecisse animo nouādi. Respondeo, ꝙ ibi loquitur in debitore voluntario, nos autē in necessario. Vel pōt dici, ꝙ ibi argu.à cōtrario sensu non pōt sumi; quia esset contra casum l.vt not.in l.cum pater.ff.de lega.2.l.si socer.§. Lucius.ff.de leg.2. Facit pro parte contraria istius dubii. Item probatur in l.si pro te.C.de do.promiss. vbi quādo pater facit promissionē pro filia, non est debitor ipsius filię. Ita tenet Bal. in l. filia legatorū. C.de leg.& Bar.in l.qui pupillam.de adu. Ergo non est debitor necessarius, & ideo non fit cōpensatio Respon. ꝙ immo fit: licèt ꝑ talē promissionē pater sit liberatus ab obligatione necessaria. Pro parte etiā ista argumentor sic. Primò cessante cā finali alicuius rei, cessat effectus, maximè si sit in esse ꝓducēdus, nōdū productus.l.gñaliter.C.de episc.& cle.cū his q̄ ibi habentur. Sed in ꝓposito relictū fuit factū cā dotādi filiā, quæ nūc est dotata: ergo legatū peti nō p̄t, tanquā cesset cā ipsius legati. Resp. qñ legat̄ filię ꝓ dote, nō est cā finalis legādi. Sed si legetur alteri mulieri pro dote sua, sit cā cētū finalis, vt plen.Bar.l.Titio.§.Titio genero.ff.de cōdit.& demon qđ apparet: qa pater filiæ omnino erat relicturus, & tenebatur ex debito naturæ, videlicet ex no.in l.obligamur.§.lege.ff.de act.& obli.l.fi.C.de do. ꝓmiss.l q liberos.ff.de ritu nup.cū similib. Ergo nō est cā finalis: vt habetur l.si extraneus.de condict.ob cām.de quo plenè per Bart.in d.§.Titio genero.& ꝑ Bal.d.l.gñaliter. Itē pro hoc facit; qa cum istud relictū sit factū ꝯiunctè, præsumitur relictū contēplatione sanguinis; & in hoc vr̄ fundari cā finalis, ar.l.tutor.§.quæ tutorib.ff.de excu.tut.extra de test.c.requisiuisti. 12.q.3.c. pontifices.& patet in casu nostro, etiā si dicamus esse cām finalē, non cessat ipsa cā, cū legatū adhuc cōuerti pōt, etiā filia maritata, vt voluit Bar.in d.l.Lucius.§.j.ff.de leg.2.& probat̄ in auct.sed iam necesse.C.de don.ante nup. Itē probatur sic. qñ eidē legatur diuersa quātitas ob candē cām in diuersis voluntatib. statur vltimę: quasi testōr id tantùm præstari voluit ob eādem cām, quod in secunda voluntate cōprehensum est. Ita cauetur l. cum certū.ff.de adimen.lega. & probatur in l. libertis, quos semper.de alim.& cibar.lega. Ita vr̄ dicendū in proposito, vt seruetur vltima voluntas patris, quę fuit in dotādo filiā in quingentis tantùm, & non primo de mille, si postea in codicillis filię legasset quingēta pro dote: qa staremus legato facto vltimo loco, & nō primo, vt s̄. deductū est. Resp. qñ legatur in diuersis volūtatib. ob candē cām diuersa summa, tunc statur vltimę, qñ dictæ cāæ nō recipiunt augmentū, sicut est ob cām alimentorum, & ita loquuntur ꝯria. Sed vbi legatur nomine dotis, ista est causa quę recipit diminutionem.l. quod dicitur.ff.de impensis in re dot. fact.& augmentum, dicta auct. sed iam necesse. Quòd si legatur pluribus ob alimenta, in tali legato cessat ius accrescendi, quia illa causa non recipit augmentum, & cum ob alimenta taxationis loco ponitur l.dominus.§.fi.ff.de vsufruct. & ibi notat glos. & tamen si legetur pluribus mulieribus in causam dotis, habet locum ius accrescendi, vt ibi determinat Bald. notabiliter. Vel aliter potest respōderi, quòd in casu meo fuerit factum purè & simpliciter, & sine cāæ adiectione: & statim peti pōt, cùm succedat loco legitimę, de qua omne grauamen, modus & cōditio reiicitur.l.qm̄ in priorib.C.de inoff.test. vel ab initio ex mente testātis, nō inest, & purū est tale legatū: vt voluit Bar.in d.§.Titio. meritò cessat hic cōtrariū de legato facto ob cām: qa hic cēsetur purū, & sine causę adiectione factū. Vel tertiò pōt respondere, quòd per s̄m tollitur primum: & ibi erāt plures disponendę formæ, & ideo ꝑ secūdā intelligitur recessum à prima: quia

27 † in vltimis voluntatib. vltima dispositio semper attenditur, & tollitur prior.l.j.& 2.ff.de iniust.test. Institu.quib.modis test. infir.§.posteriore.cum similib. Hic autem in casu nostro est vnica dispositio: qa semel tantum legatū est filiæ, & ipse testatur ꝓ parte processit ad eius executionē; qui actus executus nō debet inducere reuocationē legati, arg.l.qđ fauore.C.de lega. & quia

28 † inducta ad vnum effectū, nō operātur ꝯrium. Itē probatur in l.alumnæ.§.si Titia liberta.ff.de adimen. & transf.lega. vbi testator legauerat certā quantitatē ad aliquid faciendū: deinde in secunda voluntate grauat hęredes, vt id faciant. ibi dicitur, quòd legatum peti non pōt. Ita vr̄ in proposito, cū ipse testator id fecerit ꝑꝑ qđ legauerat, scilicet quia dotauit filiam, ob quā cām legatum fecerat: quod legatum peti non possit, nec in totum, nec in partem. Respondeo, ibi in contrario manifestè patet mutatio voluntatis ex remotione grauaminis, ꝑꝑ quod legauerat: vt dicamus, remoto grauamine, remoueri etiā debere emolumentum datum cā implendi illud grauamē. & iniquū esset, vt alius haberet onus id faciendi, & alius haberet emolumentū, & pecuniam destinatam ad id faciendū ꝯ voluntatem defuncti. Hic autem non est inconueniens, vt filia maritata & dotata petat legatum factum pro dote, quatenus solutum non est; qa etiā maritatæ dos & pro dote dari pōt: vt in d.auct. sed iam necesse. Vel dic aliter: quia in casu nostro fuit legatum purè & simpliciter, ibi legatū ob certā cām. Vel etiam tertiò: ibi erant plures disponendi formæ. Ita induci pōt l.filia legatorū.C.de lega. hoc modo: nā ibi fuit data in dotē res, quæ fuerat in testamēto legata, & dicitur legatum peti nō posse, qđ ideo contingit: qa testator & pater dotādo, ipsemet vr̄ tacitè reuocasse legatum. pari rōne si dotauit filiā pro minori quātitate, vr̄ recessisse à legato, postquam arbitratus fuit pater, datā quantitatē doti sufficere debere. Respon.in l.filia. ratio est in prōptu, quare ex legato nihil peti pōt. Nā illud cōtingit vigore solutionis factæ de ipso legato, non autem vigore tacitę reuocationis, quod apertè mōstratur: quia si illud contingeret vigore tacitè reuocationis, filia pōt iure habere actionē pro legato. Sed ei petenti contra mētē patris exceptio obstaret.l. apud Celsum. §. ꝑterea. de doli excep.& not.in l.fideicōmissum.C.de fideicōmiss. cuius ꝯriū dicit d.l.filia. quia nō habet actionem. Cùm ergo ī d.l.filia. legatum fuit solutum in totū: meritò actio tollitur ex testamento ꝑallegato, & quęlibet alia cōpetens: quia solutione eius quod debetur, tollitur obligatio. At in casu nostro legatū est solutū pro parte tantùm, meritò pro residuo dēt competere actio & exactio. Vel ibi totū qđ erat legatū pro dote, fuit ꝑ testatorē in dotē traditū, hic pro parte: & pro illa nō dat̄ actio, sicut ibi: & sic concordāt. Sed quęstio est de alia parte nō data, & quātū ad illā, l.illa nō facit in ꝯrium. Itē in l.contrarium legatū erat specierū, qđ apparet, quia ibi loquit̄ pro ea quæ etiā cōtingit propriè, vbi certa tēpora sunt designata: hic est legatū in genere, vel in quātitate: & sic nō ita duplicatur s̄m legatum generis.l.planè.§.j.ff. de leg.j.& quia species nō multiplicat̄, etiā si testator voluerit, l.Lucius.§.impuberē.ff.de lega.2. Itē fa.l.legatū §.pater.ff.de admi.leg. vbi pater legauerat filię hortos instructos, dr̄, ꝙ si accepit quædā ex instrumētis hortorū, & donauit vxori, ꝙ siue valeat donatio, siue nō, pater intelligitur legatum filiæ minuisse, & posterior voluntas patris quę fuit in dotādo filiā in minori quātitate sit attendenda, & sic reliquū peti nō possit. Respon. illum tex. parū facere; quia ibi iō legatum filię minuitur; qa expresse cōstat de reuocatione patris, quā fecit donādo vxori quędā ex instrumentis. At hic in casu nostro non cōstat de aliqua ademptione seu reuocatione, immo potius videt̄ testator adimpleuisse voluntatē suā pro parte, & sic cōsummasse legatū. Itē pro hoc facit: quia testator legat mille pro dote, & postea dedit fundū in dotē minus valentem, ꝙ per hoc testator vr̄ à legato recessisse, s̄m Bal.ar.l.Imperator Antoninus.§.si cētū. in fin. ff.de leg.2. Ergo idē vr̄ in casu nostro, dādo partē tm̄. Bal.in hoc casu videtur contrarium tenere. Respondeo, quando pater dat postea fundum, & minus valentem, ideo videtur à legato recessisse: quia in illa specie tota quantitas legata confunditur, etiamsi excedat, arg.d.leg. Imperator non sic in quantitate licèt postea data; quia legatum non confunditur, nisi quatenus cōcurrit. Itē probatur per tex.l.cum tale.§.falsam.vers.quòd si post factum. vbi videtur casus: quia impleta causa vel conditione per testatorem non debetur legatum. vnde ita videtur in proposito. Respondeo, ibi causa semel impleta non poterat amplius impleri; quia in totum erat extincta: hic verò causa non erat in totum impleta, sed pro parte. Et iterum potest: quia dos

potest augeri, sic iterum potest impleri & dari: d. auth. sed iā necesse. In hoc quidem articulo variæ sunt & Doctorum & glossatorum opiniones. Primò, ꝙ hoc legatum factum filię à patre, pro qua ipse pater dotem promiserat, intelligatur factum animo compensandi: & mouentur per l. cum pater. ff. de iure dot. In hac ēt sniā reperio gl. in l. si cum dotem. §. si pater. ff. sol. matr. & mouetur per l. Titia cum testamento. § qui in vita ff. de lega. 2. & per l. huiusmodi § cum pater. ff. de lega. 1. hoc tenet gl. in d. l. huiusmodi. §. cū pater. in verbo, continenti & in d. l. Titia. hoc tenet gl. in l. 2. ver. cætera. in verbo, ademp. ff. sol. ma. & videtur sentire gl. in l. si pater. in verbo, repellatur, eo tit. solu. ma. Hanc sniam sequitur Guido de Suzaria distinguens. Aut legans declarat animum suum expresse, ꝙ voluit facere animo compensandi, & res non habet dubium. Aut constat de aīo tacitè ratione causæ, pp quam reliquit: vt ff. de do. præleg. l. pen. & l. cum ab initio. & tunc ēt res est clara. Aut & tertio casu est dubium: & tūc aut legans est debitor iure obligationis: & hoc casu relictū nō compensatur. Aut est debitor iure legalis dispositionis: & tunc aut debetur in vita relinquentis, & relictum compensatur: aut post mortem, & tunc secus. Hanc sniam vr̄ tenere Iac. de Are. vt refert Cy. in l. j. §. sciendum. & in l. filia legatorum. C. de leg. p quib. videtur facere illa ratio, ꝙ ideo præsumitur animus cōpensandi, quia pater tenetur dotare filiam l. fi. C. de dō. promis. l. cognouimus. C. de hæret. & l. qui liberos. ff. de ritu nup. Hoc tenet Raymun. distinguens. Aut aliquis est debitor voluntate sua: & tunc vr̄ velle donare legando, & sic non fit compensatio. l. creditorem. de lega. 2. aut est debitor dispositione legis: & tunc vr̄ fecisse aīo compensandi, & sic tollendam illam obligationem. Oldradus aūt distinguit. Aut est facta traditio dotis, & postea fit legatum: & aut legat dotē, aut corpus dotis. In primo casu valet legatum. l. Titia. §. qui in vita. ff. de le. 2. & operatur: quia vbi filia tenebatur fratrib. dotem conferre, vt C. de coll. l. filia. tunc non tenebitur ex testamento: qn̄ aūt legatur corpus, valet legatū, & datur illius corporis extimatio: & hoc casu habebit legatum præcipuū, & dotem confert. Aut non est facta traditio, sed sola promissio: & tunc aut ambo in petitione ɔcurrunt, s. filia per actionem ex testō, & gener per actionem ex stipulatu: & tunc prius conuenire dēnt, vt l. huiusmodi. §. cum pr̄. ff. de leg. 1. Aut alter præuenit aliū: & tunc aut mulier, & non auditur, nisi prius caueat de indēnitate præstanda, aut maritus: & nō cauet, vt ff. de iure dot. l. cum pater dotē. & cū ista sniā vr̄ transire Dy. referens hanc sniam Oldradi. Hanc sequit̄ Bar. in l. si cum dotē. § si pater. solu. ma. & l. huiusmodi. §. si pater. ff. de leg. 1. motus p illum tex. & per istam l. si cū dotem. § si pater. idem tenet in l. si pater pro filia. ff. de coll. dot. & l. 2. §. cęterum. ff. sol. ma. Hāc eandē sequitur Bal. in d. l. si cum dotem. §. si pater. ff. so. mat. in auth. præterea. C. vnde vir & vxo. l. fi. C. de dot. promis. & assignat ipse rōnē, quia si vtrunq; consequeret̄, haberet filia duplicē causam lucratiuā. Nā licèt quantum ad maritum titulus dotis reputet̄ onerosus: respectu tn̄ mulieris dr̄ causa lucrosa. l. promissione. ff. de act. & obli. Sed † duæ causæ lucratiuæ non pn̄t in vna persona concurrere. Insti. de leg. §. si aliena res. ideo secus est in marito, qui hēt vnam cām tantum: ita dicit l. 1. §. sciēdum. C. de rei vx. act. in l. autem. filia legatorum, distinguit̄. Aut est circa aduersam rē, & tunc vtrunq: consequitur. ff. de vsufr. leg. l. si alii. §. rerū. aut circa eandē, & tunc aut pater erat debitor, vel quia non soluerat, vel quia solutum exegerat: & p̄sumit̄ aīus compensandi. auth. pterea. C. vnde vir & vx. aut pater erat extra obligationis vinculum, & tunc vr̄ legasse ad augmetū. l. si pater. ff. de col. dot. & sic p̄t inferri ex hac sua distinctione, ꝙ ī casu meo teneat partem aliam, s. ꝙ non intelligatur factū legatum aīo cōpēsandi, cum nō sit debitor facta promissione: vt s̄. dixi in ar. deduct. Hanc partem tenet Salic. in l. filia legatorum. C. de lega. distinguentis. aut vnū consistit in vna re, & aliud in diuersa: & hēbit vtrunq;, nisi aliter de mente testantis appareat. ff. de coll. dot. l. si pater. ff. de vsufruc. leg. l. si alii. aut ambo sunt eisdem speciei vel quantitatis, & tunc aut pater non tradidit, sed tātum promisit, & tunc nisi de ɔria voluntate constet, filia debet esse contenta alterutro, arg. l. si cū dotem. § si pater. ff. so. ma. & l. Titia. §. qui in vita. ff. de leg. 2. Hanc sniam tenet Nicolaus de Neapol. q distinguit duob. modis. Si quæritur, an præsumatur aīus compensandi: & tunc aut aliqd relinquit̄ alicui ex necessitate, qđ sentit lucrū, vel quasi: vt est in casu legis, si cum dotem. §. si pr̄. ff. so. ma. & tunc p̄sumit̄ aīus compensandi. l. 3. §. si ex debita. ff. de bonis, q lib. C. vnde vir & vx. auth. pterea. Aut quis tenet̄ ad id qđ non est lucrum, vel quasi: & tunc non p̄sumit̄ aīus compensandi. l. creditorē. ff. de leg. 2. tn̄ in eadē l. si cum dotem. §. si pater. soluit aliter s̄m dn̄m suum. Aut legans est debitor, iuris necessitate: & tunc p̄sumit̄ compensatio. aut voluntate & non p̄sumitur, nisi aliqualiter possit esse p̄sumptio, ꝙ legans voluerit compēsationem fieri: in l. aūt hmōi. §. cū pater. tenet expresse, ꝙ si filia pro qua est dos promissa, est instituta: & tunc fit compensatio. l. si p re. C. de do. pmis. l. si pr̄ pro filia. aut filia nō est instituta: & tunc vtrūq; ɔsequi p̄t. ff. ad l. Falci. l. pr̄. ex quo p̄t dici, ꝙ dn̄s Nicolaus sentit, in dubio non præsumi aīum ɔpensandi. Hanc partē sentit dn̄s Ange. d. l. si cum. §. si pater. ff. solu. matri. & in locis ꝫ allegatis. Hanc sententiam sequitur Butrius in c. officij. extra de testa. Hanc etiam videtur sentire Fulgosius, dicēs, an facta sint relicta in duab. vltimis voluntatib. puta in testamento institutio, & codicillis legatū. Et isto casu dēt vtrunq; consequi, nisi hīs probauerit, testatorem immemorē fuisse primæ institutionis factæ. l. quinquaginta. ff. de probationib. Quandoque autē factū est legatū, & vnus actus inter viuos: & tūc secus est, ꝙ nō consequitur vtrunque. l. Lucius Titius. el. primo. ff. de leg. 2. Hanc eandē sententiā vr̄ sequi Paul. de Cast. distinguens: aut pater legauit aliud quàm promisit, puta, quia promisit pecuniam, & legauit speciem, vel econuersò: & tunc vtrunque solui debet. Etiam dicit ipse, si delegasset pro dote, quia videtur pp hoc dotē auxisse: si autē legauit illud idē, siue dixit, se legare p dote, siue nō, nō debet nisi semel. Hanc eandē vr̄ sentire Ioā. de Imo. Contrarium autē, scilicet ꝙ immo nō videat factū animo cōpensandi, videtur sentire gl. in l. i. pater, p filia. ff. de coll. dot. Idem videtur tenere in l. j. §. sciendum. C. de rei vxo. act. & hanc expresse tenet gl. in l. cū ab vno. in verbo, alio. ff. de leg. 2. Hāc sniam sentit dn̄s meus Raph. Raymūdus in l. huiusmodi. § cū pater. ff. de le. j. Hāc eandē sniam tenet egregius legū Doctor dn̄s Ang. de Perusio, dicens in hoc nō esse fiendam differentiam, an debitor sit voluntarius, an necessarius. Sed an pater habuit animum compensandi, an nō. Hanc sententiam sentit Nicolaus de Neapol. in l. huiusmodi. § cum pater. ff. de leg. j. vbi sentit distinctionem, ꝙ aut filia fuit instituta, & tūc fit cōpensatio: aut nō fuit instituta, & tunc vtrūque cōsequit. In hoc casu ergo meo quo nō fuit instituta, nō fiet ɔpensatio: licèt aliter distinguat in l. si cū dotē. §. si pater. ff. sol. mat. vt s̄. dixi. In hoc aūt casu mihi videbat distinguendū, aliqn̄ pater legat, & postea promittit, & postea legat. aliquando nō simpliciter promittit, sed promittit & soluit, & postea legat. In primo casu dicendum est, ꝙ aut legatum est factū pro dote: & tūc nō potest petere, nisi quatenus plus legauit. l. dedit. l. Lucius. la j. ff. de le. 2. Si autē simpliciter legauit, & nō p dote: & tūc habebit vtrunq; nisi ex aliquib. ɔiecturis cōstet, ꝙ voluit pro dote legare. l. qđ autē. ff. de iure dot. ita expresse determinat Pau. de Cast. in l. huiusmodi. §. cū pater. de leg. j. Dyn. & multa ... li dicunt, pater videtur de dote agere, per l. filia legat. C. de leg. & per l. Lucius. ff. de leg. 2. In secūdo vero casu dico, ꝙ nulla est ɔiectura, p quā possit apparere de mēte defuncti, ꝙ voluerit cōpensationē fieri, ꝙ tunc nō dēt in dubio fieri cōpensatio. iō aūt dico, nisi ex ɔiecturis appareret. l. licet Imperator. ff. de le. 1. cū coniecturæ liquidæ dicant probationes. vt per gl. in l. tutor. C. de periculo. tuto. Et istam determinationem cōfirmo iuribus, deinde rationibus: & primo videtur tex. in l. j. § sciendum in illis verbis, qui non hoc addidit &c. C. de rei vx. act. ꝓ in l. pater dotē. ff. de iure dot. l. creditorem. ff. de leg. 2. & non insistēdo in verbis, vt tex. in l. si pater pro filia. ff. de coll. dot. & in l. si legato. ff. de iure dot. Hāc etiā partē pbo: quia si præsumitur donatio, quādo simul promissio & legatum fit inter nō coniūctos affinitate, sicut est inter virum & vxorē, nec præsumit animus cōpensandi. d. §. sciendū. & l. 3. §. mulier. ff. de condi. indeb. preleg. ergo a fortiori debemus facere istā interpretationē donationis inter patrē & filiā: nō autē ꝙ præsumitur animus cōpensandi. Nec obstat ꝙ posset dici s̄m Doct. quia alia ratio est in patre, qui est debitor necessarius: alia in marito qui est voluntarius: quia illud potest negari, quando est facta promissio, sicut in casu nostro, per not. per Bar. in l. filia legatorum. C. de leg. l. obligamur. ff. de act. & obli. Item & alia ratione in dubio non debemus facere interpretationē, quæ fit cōtra filios, sed potius contra hæredes, quos cōcurrit præsumpta voluntas patris, ꝙ eo ꝙ non induxit compensationem, nō debeat fieri. Nec præsumimus illam fuisse voluntatē patris, ꝙ voluerit compensare, postquam non dixit expressè: maximè quādo est institutus aliqs agnatus vel cognatus, non autē filius. Faciunt notata leg. gl. aliter. in princ. & s̄ciā autem. C. de insti. & substi. sub conditione fact. & not. in l. cum acutissimi. C. de fideicōmiss. Si ergo nō presumit relinquere illa ex eadē cā, qua promisit, sed ex cā alia, & sic diuersa: vtrunq; debetur. Ita notat Bal. in l. filia legatorum. C. de lega. fa. ff. de annu. legat. l. Seio. & l. quinquaginta. ff. de probat. Pro hoc et facit rō suasiua, vt verba apposita aliquid operētur. l. si qn̄ ff. de leg. si. n. præsumeremus, ꝙ legatum cōtinet illud quod dos, legatū nil aut parum operatur. Item nō obstat rō illa, scilicet ꝙ pater sit necessarius debitor. primò: quod est contra l. si pater. § fin. ff. de coll. dot. quæ loquitur generaliter, & s̄ generaliter. l. creditorem. ff. de leg. 2. Item, quia si debemus considerare debitū necessarium, videtur cōsiderāda cā proxima. l. de die. § tutor. ff. qui satisd. cogant. non autē a princip. Sed in causa proxima ita maritus qui dotem recipit, est debitor necessarius, sicut pater necessarius debitor, quia debet dotare: maritus autem a principio fuit voluntarius, quia si noluisset dotem, non esset obligatus. Dico, ꝙ ista est causa remota, ꝙ prima fronte non debet ɔsiderari: ꝙ si voluimus cōsiderare cās remotas, ita possemus dicere in patre: ꝙ a etiā à princ. noluisset, nō fuisset debitor necessarius: nā poterat stare sine vxore, & sic nō habuisset filiā, & sic non

fic nō fuisset obligat⁹: & si dicere uellemus, sed necessitas đbiti considerari deberet: saltem deberemus dicere, quòd qn̄ pater promisit dotem satis maiorem, quàm esset de iure obligatus dare filiæ, attentis conditionibus suis, quòd isto casu faciens legatum non intelligitur fecisse animo compensandi: quia cùm pro illa tacita dote non esset debitor, nō procederet ratio Doctorum. Posset etiam attentari, quòd immo maritus est debitor necessarius in aliquibus ipsius vxoris; quia debet eam de necessitate induere. l. si cum dotem. §. si maritus. ff. sol. matrim. & sic deberet dici, quòd fieret compensatio: & tunc falsum, vt pbatum est. Item probatur ista sententia alia ratione. Quando pater facta promissione facit legatum, legatum cedit à tempore mortis. l. vna. in gloss. in verbo, cedere. C. de caducis tollend. Sed debitum dotis morte expirat. l. fin. C. com. vtriusque iudicij. Ergo compensatio non fit illa ratione cum eo tempore quo cedit legatum, nullum reperiatur debitum: ideo compensatio non potest habere locum, nisi de animo constet. Item pbatur & alia ratione persuasiua. Nam si legatum in aliis casibus creditori factum, non intelligitur in dubio factum animo cōpensandi. l. si compensandi à contrario sensu secundum communem intellectum. C. de hære. instit. multo fortius debemus dicere in casu dotis, ne causa dotis sit deterioris conditionis, quàm alia causa cum immo debeat esse magis priuilegiata. l. 1. ff. solu. matr. Item probatur & alia ratione. Debitum a iure inductum, quod pater teneatur dotare filiam, non est debitum iure actionis & obligationis, sed officio iudicis. l. qui liberos. ff. de ritu nupt. licèt gloss. aliter videatur sentire. l. ea lege. ff. de act. & oblig. Sed communis opinio est in contrarium: vt not. per gloss. in l. cum is. §. mulier. ff. de condi. indeb. 30 Sed † eius quod debetur officio iudicis nobili, non admittitur compensatio: vt ff. de condi. indeb. l. fin. glo. fi. & ibi Bar. in gloss. fin. ergo non admittetur compensatio in dubio. Item probatur & alia ratione. Quando promissio est facta marito nomine filiæ, ipse maritus est creditor. Quomodo ergo dicemus, quòd fiat compensatio in dubio, cum non fiat compensatio eius quod alii debetur. l. eius. C. de compens. & notat gloss. in l. si quid a fideiussore. ff. de compens. pro quo etiam fac. l. in rem. §. creditor. eo tit. ff. de cōpensa. & quòd pater facta promissione non sit debitor filiæ satis s̄. probatum est in quinto motiuo, facto pro parte affirmatiua. Item posset alia ratio adduci. Aut pater legat aliam quantitatem quam promisit: & tunc res non habet dubium, quòd nō fit compensatio. aut legat eandem: & tunc legat rem alienam, scilicet mariti propter promissionem. Sed quando legatur res aliena, valet legatum. l. cum aliena. C. de leg. meritò non fit cōpensatio. Item posset attentari alia ratio. Dotis promissio procedit ex conuentione quæ fit cum sponso, & sic non fit ex necessitate: quia licèt pater sit obligatus dare dotem, non tamen est obligatus dare tantum vel tātam. Quid ergo si plus promittit, quàm esset obligatus? Tunc non videtur fecisse animo cōpensandi. l. creditorem. & l. Lucius. ff. de leg. 2. Item probatur & alia ratione. Quod in fauorem alicuius introductum est, non debet in eius odium redundare. Sed ista necessitas imposita patri, ut filiam dotaret, fuit inducta fauore filiæ. ergo non debet interpretari contra eam: quod esset, si fieret compensatio. Nā si ista promissio dotis fieret extraneæ, & postea legatum, in extranea non fieret compensatio. Ratio est secundum Doc. quia ille promittens non est debitor necessarius: secus in filia. Et sic illa necessitas inducta a lege beneficio filiæ, ipsi filiæ non noceret. quod esse non debet, vt suprà. Item fieret interpretatio cōtra mentem defuncti in persona filiorum, & contra eos, quæ non fieret in persona extranei: quod prima fronte non videtur æquum. In tertio verò casu non intelligitur pro dote legare: & ideo vtrunque peti poterit. ff. de leg. 2. l. cum pater § pater filiæ. & tunc illud habet locum, etiamsi in legato faceret mentionem, quòd legat dotis nomine, quia videtur dare, ut dotem augeat. l. si constante. ff. de donation. ante nupt. Si autem eo casu dixisset, Mille quæ in dotem filiæ dedi, sibi legato: non intelligitur voluisse duplicare. l. 3. in prin. in fin. principii. ff. de dot. prælegata. & multo fortius, si species esset in dote data, puta fundum Cornelianum, non intelligitur duplicasse: sicut si fundum Cornelianum legauit, & postea in dotem dedit, euanescit legatum.

GVIDONIS DE SVZARIA.

De iure emphyteotico.

SVMMARIVM.

1 *Emphyteusis quo iure fuerit introducta.*
2 *Emphyteusis vnde dicatur.*
3 *Emphyteusis cuius naturæ sit, an bonæ fidei, an stricti iuris.*
4 *Emphyteusis qualiter, & an in scriptis celebrari debeat.*
5 *Emphyteusis qua forma per ecclesiam concedenda sit.*
6 *Contractus ex pacto naturam mutat.*
7 *Consuetudines contra ecclesiam, quæ per Federicum sublatæ fuerunt.*
Papæ scientia multa operatur.
8 *Emphyteusis maximè de ecclesia an in perpetuum fieri possit.*
9 *Emphyteusis an possit fieri in filijs & nepotibus ad cartam renouandam, vt quotiens quis ceciderit à iure suo, ecclesia cartulam renouare teneatur.*
10 *Pactum factum cum emphyteuta ab ecclesia an prosit adeo emptori primo vel secundo, vt ex illo ab ecclesia se tueri valeat.*
11 *Emphyteuta qui vēdidit an pensionem ecclesiæ soluere teneatur, an emptor.*
Actio personalis contrahentem sequitur.
12 *Emphyteuta si canonem non soluerit, quia ignorabat emphyteuticum esse, an biennio vel triennio elapso, ius suum ob hoc perdat.*
Hæres scire præsumitur, quod defunctus sciuit.
13 *Minor si canonem non soluat, an sibi tempus currat.*
14 *Emphyteusis ecclesiæ si ab ecclesia teneatur, & canonem non soluat, an triennio sibi præiudicet.*
Ecclesia & ciuitas in iure ęquiparantur. Ciuitas & respublica restituitur, cū lęsa est.
15 *Ecclesia tenens ab ecclesia aliquam rem in emphyteusim, si cessauerit soluere, infra quod tempus restitui possit.*
16 *Ciuitas in emphyteusim aliquid habens si cadat a iure ob non solutam pensionem an restituatur.*
17 *Emphyteusis si deperdita sit ob canonem nō solutum, & dominus ab emphyteuta posterioris temporis pensionem receperit, an ob anteriorem cessationem emphyteuta repelli poterit.*
18 *Ecclesia si pensionem huius anni recepit, sed Abbas dicit canonem anni non esse solutum, an ob cessationem rem petere possit, vel canonem petere.*
19 *Emphyteuta ecclesiæ timens ne à iure suo cadat, vult soluere pensionem 30. an. in futurum, & offert, sed ecclesia non vult recipere, an possit offerre, & consignare.*
20 *Emphyteuta si promittit annuam pensionem soluere sub pœna rato manente pacto, non soluit, ecclesia vult repellere, ille vult pœnam soluere, quid iuris.*
21 *Emphyteuta ecclesiæ per 40. an. canonem non soluit, & rem possidet, an ad pensiones præteritas teneatur.*
22 *Et valeat se tueri præscripti. 40. annorum, si ecclesia iure dominij possessionem ab eo repetat & infra nu. 24.*
23 *Colonus an domino possideat.*
25 *Emphyteusis quod ius in emphyteutam transferat.*
26 *Emphyteuta qualiter possideat, & qualiter ipsa ecclesia domina.*
27 *Naturaliter possidet, qui corpore insistit.*
28 *Dominus emphyteusis an ob canonem non solutum, vel ob personas finitas propria aucto. emphyteutam expellere possit.*
29 *Emphyteuta si a possessione cecidit iure emphyteutico non finito, & ecclesia vti directa domina contra possidentem vult agere, emphyteuta vti dominus vtilis idem vult facere, quis præferatur.*
30 *Emphyteuta ecclesię an domini quæstionem referre possit.*
31 *Præscriptio emphyteutæ possidentis an ecclesiæ prosit, si emphyteuta ab ecclesia longo tempore rem recognouit, & pensionem exoluit.*
32 *Emph. qua rei vendicatione ab ecclesia conuenietur, an directa vel vtili.*
33 *Dominium vtile, quod habet emphy. an ad ecclesiam redeat, si domina est directa.*
34 *Ecclesia qualiter agat contra extraneum rem ecclesiasticam possidentem, qui non sit emphyteuta, nec eius hæres.*
Dominij probatio quibus casibus efficax sit, & infra nu. 35. & 36.
37 *Concessio ab ecclesia facta tibi de omnibus quæ habes, & tenes de iure dictæ ecclesiæ, quid operetur.*
Incertitudo an vitiet.
38 *Obscurè loquens quò ad sui vtilitatem perinde est, ac si non loqueretur.*
39 *Possessor rei, quam ego ab ecclesia iure emphyteutico teneo, si à me conueniatur, an possit excipere me canonem ecclesiæ non soluisse, & sic à iure emphyteutico cecidisse.*
40 *Emphyteuta, qui canonem non soluit, an ipso iure ab emphyteusi cadant.*
41 *Emphyteusis si sit recepta pro se & filijs, & nepotibus, si emphyteuta decedat filijs naturalibus tantum relictis, an ecclesia eos repellere possit.*
42 *Liberi dicuntur solùm, qui legitimi sunt.*
43 *Legatum vxori factum valet, si legitima fuerit.*
44 *Legatum vineæ si Titio factum sit, & si sine liberis decedat illam Seio restituat, an sufficiat, quòd naturales filios tantum relinquat.*
45 *Emphyteusis pro se & filijs recepta ad adoptiuos non extenditur.*
46 *Emphyteusis si per ecclesiam concessa sit duobus fratribus, vt post mortem illorum, & filiorum, & nepotum res ad ecclesiam reuertatur, si vnus eorum decessit, liberis non relictis, portio sua an fratri accrescat, vel ad ecclesiam reuertatur, & infra num. 48.*
47 *Sacerdotium & imperium quodammodo similia sunt, & inter se parum distant.*
49 *Emphyteuta rem ab episcopatu tenens si monasterium ingrediatur, an res ecclesiasticæ cum alijs rebus suis in monasterium transeant.*
50 *Emphyteusis si vendita sit saluo iure episcopatus, cuius est res & proprietas & ecclesia velit repetere, vel renouare, emptor an ex tali dicto teneatur.*
51 *Emphyteusis si duobus concessa sit, valet præmorientis portio in alterum deueniret, si vnus præmoriatur alio hærede relicto, qui pro parte defuncti rem em-*

rem emphyteuticam possidet, superstes vult ab eo partem illam, quo iure petet.

52 *Emphyteuta si rem ecclesiasticam esse neget, postea uerò appareat, an possit allegare, quòd iure emphyteutico possideat.*

53 *Emphyteuta an possit rem sibi in emphyteusim locatam ipsi domino inuito restituere, & pensionem non soluere.*

54 *Emphyteuta qui falsum domino denuntiat, quòd plus possit habere quàm dominus uelit dare, a iure suo cadit.*

Emphyteusis permutatio sine domini consensu non permittitur.

55 *Emphyteusis inter plures eam habētes an irrequisito domino diuidi possit.*

QVia sępe de iure emphyteutico dubitatur, & quæstiones plurimæ oriūtur, ideo decet me ad mei & aliorum vtilitatem super ipso perscribere, quæ & dominus meus in summa sua nō bene prænotauit. 1 † Queritur igitur primò, quo iure introductus sit iste cōtractus, & dicit lex, ꝙ introducti sunt omnes penè contractus de iure gentium, vt l. ex hoc iure. de iusti. & iu. & §. ius autem gentium. insti. de iu. natu. dixit ideo penè, propter hunc contractum emphyteusis, & quosdam alios; nam iste est contractus iure ciuili introductus, & natura propria eiusdem contractus statuta est a l. Zenonis, vt in §. adeo autem. insti. de loc. & l. j. C. eo. lex enim Zenonis iuris ciuilis est, sicut & cæteræ leges imperiales, quæ in iuris corpore continentur inclusæ, & hoc est ius ciuile, de quo sępe fit mentio l. j. ff. de var. & extraordi. cog. & l. ius ciuile. de condi. & demon. & l. ita vulneratus. ff. ad l. aquil. & ꝙ in libris legalibus continetur ius esse Romanum l. j. §. Iulianus. C. de vete. iu. enucle. & l. ius autē 2 ciuile. de iusti. & iur. † Quæritur secundò, vnde dicatur emphyteusis, & certè, est grȩcum, quod latine dicitur melioratio, vt l. 2. C. de iu. emphy. ab emponemate enim emphyteusis deriuatū, quasi dicatur contractus meliorationis[, & vtique meliorationis est ex parte dantis: quia quidquid in re sua plantatur, seritur, vel ædificatur, finito iure emphyteutico], pertinebit ad eū, cuius est solum, vt l. i. & ij. ff. si ager vectig. Item etiam ex parte recipientis dicitur meliorationis, quia utitur & fruitur, & suas meliorationes possidet, & plus percipit de fructibus, quàm soluat nomine pensionis. l. 1. §. 1. & fi. ff. loc. & l. fi. C. de iure emph. 3 & auc. si quas ruinas. C. de sac. san. eccl. † Quæritur tertiò cuius naturæ sit, an bonæ fidei vel stricti iuris. & cū a stricto iure fuerit introductus, stricti iuris est, & hoc patet, quia cum exprimātur ea quæ bonæ fidei sunt, vt in §. actionum. inst. de acti. sequitur, ꝙ omnes alii sunt stricti iuris, vt §. 1. & 2. insti. de tut. & §. vi-4 deamus. qui sunt sui vel alie. iu. † Quæritur quartò, qualiter cōtrahatur. & certè lex dicit, ꝯctum emphyteuticum celebrari in scriptis, vt l. 1. C. de iure emph. ibi, pactaque scriptura interueniente facta fuerunt, firma & illibata persistant, ergo a contrario, si sine scriptis facta fuerunt, non tenebunt, ar. l. ex ea. de testi. & l. prætor. de iud. & l. cum ita legatus. in fi. de cond. & dem. Sed si fieri debet in scriptis, certum est, ꝙ partes debent subscribere, & aliæ solennitates interponendæ sunt, quæ notantur in l. contractus. C. de fi. inst. & si solennitates illas interponere nō videmus, ergo non tenet contractus, si deficiunt quæ adesse đbent, vt l. cum hi. §. si prætor. ff. de trans. & l. quæcunq;. §. fi. de publicia. & l. si non serui. ff. de don. int. vir. & vxo. & l. quotiens. ff. qui satisd. cog. & l. pe. C. de his quib. vt indi. & l. 2. C. si prop. pu. pen. Sed dic, ꝙ non est vsquequaque verum, ꝙ debeat in scriptis fieri. quod ergò lex non vetat, quare nos vetamus? ar. l. statuas. de reli. & l. necnon. ff. ex quib. cau. ma. & l. mitius. [§. j. ff. de procur. Nec ob. ꝙ lex dicat, pacta scripta debere seruari, subaudi maxime, nec illud est probabile, ar. a contrario sensu, vt l. conuenticulā. C. de epis. & cler. & l. lex dicit, pacta in scriptis facta, non dicit de ipsa substantia contractus, & ad dictam respōsionem facit consuetudo, quæ est optima legum interpres: ut l. minime. & l. si de interpretatione. de legi. immo plus est quàm si lex dicere, contractum in scriptis fieri debere, ex quo cōsuetudo contraria extat seruamus consuetudinem, vt l. 1. C. de leg. 5 & l. senatus. & l. de quibus. ff. eo. † Queritur quintò, qualis forma seruanda sit, qñ emphyteusim concedit ecclesia. Dic, ꝙ debet fieri coram epo, sub cuius iurisdictione est ecclesia constituta. Item debet fieri cum iuro & credentium & iurantium, quia nihil fit in damno ecclesię. Item debet fieri pro tanta pensione, quanti solent esse redditus minus 6. part. nisi domus ruinosæ fiat concessio, quia tunc plus minuitur pensio, & probatur hoc in auc. perpetua. C. de sa. san. eccl. & auc. si quas. sed hodie hæc omnia non seruantur. quid ergo valet ꝙ facit ecclesia? nihil qp pe valere videtur, quod non est legitime factum, vt s. probatur, & l. prolatam. C. de sen. & l. si tutor. C. in quib. cau. rest. in integ. non est nece. & l. iure nostro. ff. de tute. in princ. & l. 3. §. antepe. ff. de re iudi. & l. 2. ff. de aucto. tut. & l. cum vitiose. de pig. & hoc 6 non nego: † quia hodie contractus, quos ecclesiæ consueuerūt facere, de iure non tenent, sed de consuetudine tenere debent, nam ex pacto contractus naturam suam mutat, vt l. naturalis. §. fi. de præscri. verb. & quæritur non de consuetudine, cū consuetudo sit plurium consensu firmata, quàm pactum, est eadē consuetudo seruanda, vt ex prædictis patet, & l. venditor. §. fin. com. præd. & l. sine §. Lucius. de admi. tut. 7 † Sed si diceretur, nōne Federicus imperator. ll. consuetudines, quæ erant contra ecclesiam aboleuit? Dico ꝙ sic, sed non dixit de pendente, & pręteritam non tetigit, vt d. l. leges. C. de legib. sed melius dic, hæc consuetudo non est contra ecclesiam, immo pro ecclesia, & ī beneficium ecclesiæ, vt cum minore posset solennitate cōtrahere, contrahat; nam princeps hoc sibi & cōiugi reseruat: hoc idem in milite testante, & in multis hoc notare possemus. l. sancimus. & l. pen. C. de don. præterea ecclesia Romana talem cōsuetudinem patitur, quæ est caput omnium ecclesiarum, vt l. reddentes. C. de sum. Trin. sufficit ergo, ꝙ talis consuetudo per patientiam Papæ firmetur, sicut si mandato Papę esset inducta, ar. l. qui patitur. ff. mand. multa enim operatur scientia Papę, vt l. Barbarius. ff de offi. pręto. 8 † Quæritur sextò, an valeat contractus iste in perpetuum fieri, & maxime de ecclesia dubitatur, nam priuatus bene potest in perpetuū sicut pōt quilibet pacta adiicere, vt l. j. C. eo. Itē ciuitas hoc pōt facere, vt l. 1. ff. si ager vectig. Sed ecclesia vr̄, ꝙ hoc nō possit, quia dicit auc. ꝙ solū in filiis, & nepotibus, & viro & vxore fieri potest, sic personas certas statuit, ut in §. in emphyteusim. in auc. de non alie. sed licèt multi hoc credant, falluntur; quia in perpetuum fieri potest, & corrigitur illa aucten. per aliam aucten. vt in aucten. de ali. & emphyteu. §. in aliis. & §. licentiam. Nec si dicat aliquis, ergo est contra res inutiles ecclesię, quod est falsum; quia percipit annuam pensionem. Item per canonem nō solutum poterit res ad ecclesiam deuenire, & ita quod accidere potest inspicitur, vt l. in diem. in fin. C. de aqua plu. arcen. † Sed an potest fieri in 9 filiis & nepotibus ad chartulam renouandum, vt quotiens quis per personam vel canonem ceciderit a iure suo, ecclesia teneatur chartulam renouare, & certe si fieri potest in perpetuum, multo fortius ad chartulam renouandam, quia hęc concessio minus tenet quàm prima, & si prima permittitur, multo magis & secunda, quę minor est, ut dicit regula iuris in l. sicut, ff. quib. mod. vsufr. am. & hoc hodie de consuetudine seruatur in multis partibus Lombardię, & ita not. in auc. de non alie. Sed quędam personę recipiunt in emphyteusim pro se [& duabus personis, & postea quibus concedere voluerit ut fit generaliter. certe hoc valet rationibus s̄. dictis. † [Sed an pactum factū 10 cum isto emphyteuta ab ecclesia prosit adeo emptori primo, vel secundo, vt ex illo pacto se valeat tueri ab ecclesia, & certe sic, ut lege si tibi. ff. de pact. §. pactus. & l. in hoc iudicio. com. diuid. & l. dolia. §. 1. de contrahend. emp. † Sed quis istorum co-11 getur soluere pēsionem ecclesię, an emphyteuta qui vendidit, an emptor. & videretur quòd emptor, argum. l. pen. & fin. C. si cen. uel reli. Sed illud speciale in fisco. Sed si ecclesia vult petere debet non autē ab emphyteuta cum quo contraxit, prætore debet, non autem ab emptore; quia personalis actio nō sequitur possidentem, sed contrahentem. l. fi. §. fin. ff. de contrah. emptio. & l. 2. C. si aduer. cre. & l. 1. §. si hęres. ff. ad Treb. & l. 2. C. de hære. ven. si autem ecclesia non petat pensionem, quicunque eorum soluit, emphyteuta, vel emptor, satis est, vt l. soluendo. ff. de nego. gest. si nullus soluit, recedit emphyteuticum ius & perditur, & res ab ecclesia recuperatur biennio transacto & canone non soluto, vt in auct. qui rem. C. de sacrosan. eccles. & l. 2. C. de iure emphyteu. nec poterit allegare emptor se soluere non debuisse, non enim plus durabit apud emptorē quàm duraturus fuisset apud venditorem, siue morte, siue cessatione canonis, siue deterioratione ius emphyteuticum sit peremptum. argu. l. si ea leges. in fi. C. si mancip. ita fue. alien. & l. necessar. §. fi. de pericu. & commo. rei vend. & l. j. & 2. C. si pi. pig. dat. sit. & l. si vsusfructus. C. de don. ibi enim sola obligatio, non quasi traditio vsusfructus īteruenerat: si autem laicus est, qui dedit in emphyteusim, perditur triennio, canone non soluto. l. 2. C. de iure 12 emphy. † Quæritur septimò quid iuris erit, si aliquis non soluit canonē; quia ignorabat rem emphyteuticam esse, vt quia successit emphyteutæ, nec inter chartulas hæreditatis instr̄m emphyteusis inuenit, an propter hoc perdat ius suum biennio, vel triēnio elapso. Vr̄ ꝙ sic; quia quum successit in locum alterius, eadem persona cum defuncto esse videtur, vt §. j. in auct. de iureiur. a mo. præsti. & l. fi. C. de impub. & ali. substitut. & quod sciuit defunctus, præsumitur scire hæres, vt l. cum qui. §. in hoc. & l. si ego. §. si hæredes. de publici. Sed propter hoc non credo a iure emphyteutico cecidisse, arg. l. non videtur. de reg. iu. & l. qui in alterius. eo. titu. tempus enim scientiæ currit, & ignorantem nolumus obligari, argum. l. generali. C. de tabu. lib. 10. & l. cum sex. de ædil. edi. & l. si ideo. C. de his quib. vt indi. & l. si dictum. §. pen. de euict. & l. pecuniæ. §. 1. de vsur. & l. semper. §. hoc interdi-13 cto. ff. quod vi aut clam. & l. 1. §. fin. ff. depo. † Quæritur octauò, quid si minor non soluit canonem, an currat sibi tempus? videtur quòd sic, vt l. si tutoris. C. de admi. tut. sed contra est. l. 3. C. de fun. patrim. lib. 10. & l. fin. C. in quib. cau. in integ. resti. & sic non perdit rem dum est minor, propter canonem non solutum. Nec ob. l. siue damnum. ff. de admin. tut. nam ibi secundum

dum iura antiqua loquitur, & ibi, nō sustinebat damnū minor in possessione emphyteutica perdenda, sed in pensione iterū soluenda, vel ibi loquitur in fiscali canone, quod intra tricesimum diem pupillus offerendo purgat moram, ut l. Imperato-14 res. in fin ff. de publica. † Sed quid si ecclesia ab ecclesia in emphyteusim retinebat, & non soluit canonem, an præiudicat sibi triennio? Videtur quòd sic; quia minores pręscriptiones currunt ecclesiæ, vt auct. quas actiones. C. de sac. san. eccles. sed ecclesia, si vellet ius emphyteuticum, quod habet, alienare, non posset, vt l. iubemus. & auct. qui rem. C. de sac. sanctis ecclesi. si ergo sponte alienare non posset, multo fortius inuita non perderet, quòd enim quis nec volens potest perdere, nec inuitus astringitur, vt l. 3. C. qui mil. non poss. & l. ne quis. C. de aduoc. diuer. iudi. Nam ecclesia, quæ vellet rem emphyteuticam alienare, non solueret pensionem, & sic a iure suo caderet. Non est igitur permittendum, argumen. l. j. ij. & iij. C. de his quæ in fraud. cred. & l. cum hi. §. si cum is. ff. de transa. Sed certe hęc quæ dicta sunt non sequūtur, & primò, quia qui alienare non potest, amittere potest, vt l. si fundum. ff. de fun. dot. & multis probatur exemplis. Præterea dico, quòd nō videtur alienatio, immo videtur pristini iuris ab ecclesia cōcedente reintegratio, quod permittendum est, arg. l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact. in fi. dico igitur, ipsa ecclesia, quæ non soluit canonem, perdit ius suum, & poterit restitutionem implorare, vt soluat, & sic sibi retineat quod habebat, quia habet similitudinem cum minore de iure ciuili & can quòd sic probatur, quia ecclesia, & ciuitas æquiparantur in iure, vt l. fin. C. de sac. san. eccl. Item quæ sacra sunt, publicorum appellatione continentur. l. j. § publicū. de iust. & iu. & l. acceptum. C. de vsur. & in auc. de non alien. §. si minus. sed ciuitas & respublica restituitur, [quum lęsa est, vt l. respub. C. ex quib. cau. ma. & l. rempub. C. de iure reipub. lib. 10. & l. 1. de offic. eius qui vi. ali. Sed pares sunt, ergo paria iure in restitutione censentur, arg. l. illud. ad leg. Aquil. & l. fi. C. de const. 15 prin. † Sed infra quod tempus poterit restitutionem petere? Dicunt quidam, ꝙ perpetuò, cum minor perpetuò censeatur. Sed absurditas sequeretur; nam actio, quę aliàs est triennalis [ecclesiæ quadriennali tempore currit, sed tempus restitutionis, quod est quadriennale, & sic minus illo tempore, plus duraret eo tempore, quod est maximum, & hoc est absurdum, vt vitā quadriennalem aliàs elongauerit, id est plusquam vita, quæ aliàs 30. annorum exitit. Præterea infinitas euitatur. l. fin. C. de sac. san. eccl. Nec dicat aliquis, quòd vsque ad 40. annos restitui possit; quia, vt probatum est per auctē. quas actiones. minores præscriptiones currunt ecclesiæ. Dico igitur in quatuor annis posse restitui a tempore biennalis tēporis effluentis, licet enim vbi minor censeatur esse ecclesia restituitur officio iudicis, quod vltra quadriennium non durabit, vt l. fi. C. de temp. in in-16 teg. habetur igitur vt minor factus maior. † Quid in ciuitate, quæ in emphyteusim aliquid habet? Dico, idem in omnibus & per omnia, quæ in ecclesia dixi, & ad omnia supra d. l. si ex cau-17 sa. §. si in commissum. ff. de mino. † Quæritur nonò, quid si post emphyteuticum deperditum per canonem non solutum, [vel rem deterioratam, dominus, vel ecclesia receperit ab emphyteuta posterioris temporis pensionem, an propter anteriorem cessationem poterit emphyteuta expelli? Videtur quòd sic, qā semel amissum ius videtur reintegrari non posse, vt l. deducta. in prin. ff. ad Velle. & l. metum. §. 1. de leg. 2. & l. si vnus. §. pactus. ff. de pact. & l. cum ex causa. C. de remis. pigno. Non obst. quòd postea soluta est pensio, quia solutione pensionis non acquiritur ius deperditum, nec præiudicat in futurum, quod probatur ille qui soluit iam ex illa solutione non conuenitur in futurū, vt l. si certis annis. C. de pac. & l. operis. de ope. liber. Si ergo ille, qui soluit in futurum, & solutioni stare necesse nō habet, quomodo ille, qui recipit canonem, quem non debet recipere, ad id recipiendum, & si non precise, tamē causatiue compellitur? Iam inęqualitas seruaretur, quòd esse non debet, vt l. pen. C. de solut. & l. fin. C. de fruct. & lit. expen. Ad hoc respondeo, quòd si scienter accipit canonem post cessationem, sibi præiudicat, argum. l. 2. C. de iure dom. impe. & l. filius. ff. de mino. & l. si hominem. ff. depo. Nec obiiciat aliquis de prælato ecclesiæ, vt in recipiendo canone non preiudicet ecclesiæ, quia hoc præiudicium facit ciuitati defensor ipsius, vt l. aduersus. C. de vsur. & idem notari potest in defensore ecclesiæ, ut l. iubemus. C. de sa. san. eccle. sin autem ignorabat cessatum in solutione fuisse, dico quod talis receptio pensionis non præiudicabit in aliquo, argum. l. mater. ff. de inoffi. testam. & l. si quando. §. fina. C. eo. & 18 l. fina. C. de fur. & l. legitima. ff. de pet. hær. † Sed quid si istius anni ecclesia pensione recepit, sed dicit Abbas anterioris anni canonem non solutum, & propter hoc vel canonem repetit, vel rem ipsam cessationem? Respondeo, si tribus annis proxime pręteritis solutio facta probatur, idem de anterioribus annis tenebo, argum. l. quicunque. C. de apo. pub. libr. 10. & l. Procula. de proba. qui enim in his proximis annis soluit, præsumitur in anterioribus soluisse, vt de pręsentibus pręterita metiamur, vt l. sicut. §. superuacuum. ff. quib. mod. pig. sol. & l. cum quis. C. de natur. lib. & l. si qui alumnam. C. de nupt. & l. si quis. C. de adult.

19 † Quæritur decimò dictum est quòd biennio vel triennio nō soluens pensionem cadit a iure suo, emphyteuta hoc timens vult soluere pensionem 30. annorum in futurum, & offert, sed ecclesia non vult recipere, quæritur, an possit offerre, deponere & consignare, vt securus existat. Et videtur quòd non, quia debet fieri congruo tempore consignatio, & oblatio, vt l. soluturus. ff. de solutio. nam cum inuitum non possit ecclesia ante tempus cogere ad solutionem, vt l. licet. C. de condi. ex le. ergo quare illa ecclesia cogitur ante tempus recipere? lex videtur expressa in l. qui Romæ. in princ. de verb. oblig. sed videtur contra, qui enim ante tempus soluit, videtur plus soluere, vt in §. plus. instit. de action. & qui facit plus, quàm debet, bene facit quod debet, vt l. cum furti. ff. de in lit. iur. Sufficit ergo, & laudandus est qui non minus quàm debet, sed plus facit, argumen. l. is cum quo. ff. de aqua plu. arcen. & l. si arborem, de seruit. vrb. prædio. Audiendus est ergo qui vult facere, quod profuturum est ei, qui percipit non nociturum, argumen. l. j. §. item Varus. ff. de aqua plu. arcen. & l. in creditore. ff. de euict. nimirum quolibet modo soluatur pro debitore cauetur, sed post mortem: licèt autem multa disputari possent, puto tamen quòd ecclesia ante tempus non cogatur accipere his rationibus; quia dicit statutum solummodo seruare cogitur actor, vt l. illa verba. de cōstitu. pecu. & quia ecclesiæ in iure quòd melius est præstari non potest, cum recipere nolit, quòd est melius, argu. l. non posse. cum seq. de vsur. tamen quia forte ante tempus, per quod vult solutionem celebrari, ius emphyteuticum finietur, nec vltra tempus suum vult recipere canonem, vt præiudicetur: habet enim suspectum futurum præiudicium, argum. l. qui in futurum. ff. de pact. & l. 2. in princ. solu. mat. & l. filius. § diui. de lega. 1. & pro & contra in l. cum hi. de transac. & l. si ita fuerit. § Labeo. de manu. testa. & l. 3. §. stichus annua. ff. de statu lib. & l. liber homo. §. 10. de verb. oblig. & l. quod in diem. & l. creditor. 20 de solut. † Quæritur vndecimò, emphyteuta promittit annuā pensionem soluere sub pęna, rato manente pacto, & contractu non soluit, ecclesia vult repellere, ille vult pœnam soluere, & rem tenere, queritur quid iuris sit. & in hoc non disputando; quia dominus meus in summa, & in apparatu, & in quæstionibus suis hanc q. tetigit, & in summa dicit emphyteuticam posse repelli, in quæstionibus verò cōtradixit, in apparatu non soluit. Ego puto illam esse veriorem sentētiam. quòd expelli possit, & agi ad rem ipsam, debet enim esse in arbitrio ecclesiæ, velit agere ex contractu ipso ad rem, an ex stipulatu ad pœnam, argu. l. si quis a socio. cum seq. ff. pro so. & lege prædia. de actione empti. & lege rescripta. §. si pacto. ff. de pact. Non obst. quod dicitur, rato manente pacto, quia illud, quum fiebat, fauore ecclesiæ fuit dictū, nec debebit hoc in suam læsionem retorqueri, vt l. prima & secunda. & l. nulli. ff. de legi. & l. quod fauore. C. de leg. Nec potest emphyteuta petere seruari sibi pactum, cum venerit ipse contra, vt l. si instituta. in prin. ff. de inoffi. testa. & 21 l. cum proponas. C. de pact. & l. siue. C. de trans. † Quæritur duodecimò, si emphyteuta in ecclesiastico canone per 40. annos cessauit soluere, & emphyteuta rem emphyteuticam possedit, an ad pensiones præteritas ecclesia possit agere, & in primis videamus si canonem potest petere pro tempore præterito, & videtur quòd sic; quia tot videntur stipulationes, quot anni sunt, quibus pensio est promissa, vt l. pluribus. § primo. de verb. oblig. & l. cum in annos. ff. de an. leg. & l. sancimus. §. si quis autem C. de don. si plures stipulationes sunt, ergo & plures actiones, vt l. non est nouum. ff. de actio. empt. & l. cum plures. ff. de euic. si plures sunt actiones, sequitur, quòd cuiuslibet annuæ pēsionis actiones ab eo, a quo non debetur pensio, currunt: vt ante non competeret, & si vna esset, non tamen valent intentari pro pensione anni illius, vt l. lecta. ff. si cer. pet. & l. Seia. de vsur. sed actori non obstat præscriptio, nisi a tempore quo moneri potest, vt l. prima. in fin. C. de an. excep. & l. cum notissimi. §. illam. C. de præscrip. 30. anno. & l. filiusfamil. in fin. C. de tut. & ra. di. & l. qui ceptis. C. de censi. lib. 11. ergo sequitur, quòd licet anni quadragesimi pensio non petatur, petetur tamen pensio anni. 30. & sic de cæteris, vt lex dicit, vt l. cum notissimi. C. de præscrip. 30. ann. & hæc est ratio; quare vsufructus alternis annis relictis non vtendo, non perit, quia quilibet annus suum incipit vsumfructum, vt l. si vsufructus alternis. ff. quib. mod. vsufruct. amit. & facit ad prædicta. l. competit. C. de præscrip. 30. anno. econtra videtur, & primò quia licèt multi sint anni, quibus debentur pensiones, est tamen stipulatio vna, vt l. senatus. in fin. ff. de donat. cau. mor. & l. stichum. §. 1. de verbo. obligat. & si plures essent, quòd falsum est, tamen vna competit actio ad omnes & singulas pensiones, argumen. l. plura. in princip. de actio. & oblig. & l. cum duabus. §. si plures. ff. pro soc. & l. hæredes. §. de pluribus. ff. famil. erciscund. maxime autem cum vna sit obligatio, vna sola competit actio, vt l. certum. de eo quod cer. lo. & l. ædiles. § iumenta. de ædil. ædict. & l. fina. in fin. C. de duob. re. at prima actio primo anno quo existit, iterum atque iterum competit, igitur ab eo tempore currit præscriptio, vt in d. l. i.

d.l.j.ad hęc.C.de ann.excep.& l.ſicut.& l.omnes.C.de pręſcrip.30.anno.abſurdum autem eſſet dicere, vnam actionem ſingulis annis incipere & finire,vt dicto §.ad hęc.& l.ei qui.ff.de fur.& l.cum aliis.C.de cura.fur.ergo ſemel eliſa actio, nec pro aliis annis frontem erigere audet, vt l.qui rem.§. aream.de ſolutionibus,& certè poſſet hoc dici in qualibet actione,vt in rei vendicatione, vt dicitur, licet rem meam 30. annis pręſcripſeris, tamen fructus naturales 28. annorum repetere volo, & ſic de ſingulis,quia non efficiētur bonæ fidei poſſeſſoris, vt l. fructus. ff.de vſur.& hoc eſſet abſurdum, videtur ergo eccleſiam nullā petere poſſe penſionem,vt l.eos qui.in prin.C. de vſur. A tempore enim ceſſationis tempus excurrit,vt l.pen.in fin.C.de pręſcr.30.annor.& hoc videtur ſenſiſſe Dominus meus cum Bul. licèt Mar.contradixerit:ſed in hoc nolo tamen mea ſententia eccleſiam impugnare,relicto hoc arbitrio ſapientis.

22 †Quęritur tertiodecimò,emphyteuta 40.annis non pręſtitit penſionem, nunc eccleſiam repetit poſſeſſionem iure dominii,vel actionē perſonalem,ipſe verò probat poſſediſſe continuè 40. annis.& ſe.40.annorum pręſcriptione tuetur.C.de ſac. ſan. eccle.auctē. quas actiones, quæritur,an valeat ſe tueri? Et videtur quòd ſic; quia 40. annis in pace poſſedit, igitur ſublatum eſt omne ius, vt l.omnes.& l.ſicut.C.de pręſcrip.30. annorum. & hęc lex videtur velle;quia dicit,quòd longiſſimo,ex cuius tempore ſi negetur canon non ſolutus,ius agentis certum eſt vitiare,vt l.plures apocis.C.de fi.inſtr.ſi ex ſola negatione vacillat, & quia res per negationem ſit dubia,vt l.tertia.C.qui.ad li. procla.cum ergo certum fuerit canonem non ſolutum, iam non vacillabit actor,immo ſe ſuccumbere certum erit, & hęc eſt intentio illius legis, aliorum friuolis diſputationibus derelictis, ut l. 3. in fin.C.de libe.pręteri.Porrò certum eſt, quòd canone non ſoluto eccleſia habuit actionem ad rem repetendam, & commiſſa eſt pœna legitima in ceſſantem,quæ vltra,quàm ſemel non videtur poſſe committi, vt l. cum querebatur. & l.fin. ff.iudi.ſol. & l.ſi duo.§.ſemel de arbit. ſi ergo extunc habuit actionem,repellitur eccleſia; quia ſiue fuerit actio perſonalis, quę eccleſię competebat,ſiue eramus in priuato,vltra 30.annos durare nō poteſt,vt l.prima.C. de ann.excep.ergo nec eccleſię competebat vltra 40. Nec dicat aliquis, emphyteuta eccleſię poſſidet;

23 quia vt ſubiectis quęſtionibus notabitur,hoc eſt falſum.† Sed poſito ſine pręiudicio,quòd colonus domino poſſideat.l.1. C. com.de vſu.& l.non ſolum.§.quod vulgò.ff. eo. & tenetur domino actione locati, ut l. ſi quis conductor.C.loca. Sed quid ſi dominus toto longiſſimo tempore non egiſſet, ex quo cepiſſet,poſſet agere,an ageret poſtea certè non,cum ſit actio perſonalis,vt l.aduerſus.C.de negot.geſt.& l.ſecunda. C. de conſtitu.pecu.& hoc idem in commodatario,& depoſitario, qui domino poſſident,vt l.rei.ff.commo.& l.communi diuidundo .§. neque.ff.commu. diuidun. Attamen longiſſimo tempore elapſo non tenet,vt l.tertia.C.quib.non ob long.temp pręſc. Nimirum igitur eò melioris conditionis debet eſſe emphyteuta, qui ſibi naturaliter poſſidet,vt infra dicetur, quam commodatarius,vel depoſitarius, qui non poſſident vllo modo, ut l.officium.de rei vend.& l.vti frui.in princ.ſi uſusfr.pet. l.victa.ff. vti poſſi.& videtur multum facere. l. liberis. C. de agrico. & cenſ. vbi dicitur, dominum terrę, qui canonem debebat recipere, excludi ex frequentiſſima conſequentia redditũum, & non poſſe quęſtionem pati quando longiſſima, & inueterata fuerat receptio penſionis, a contrario igitur pati poterat penſionem, ſi longiſſimo tempore fuiſſet in ſolutione ceſſatum, & hoc eſt fortiſſimum argum. vt l.prima. de offi. eius cui man.eſt iuriſd. Pręterea ſi per uim hic emphyteuta poſſeſſionem eccleſię tenuiſſet, poſſet longiſſimi temporis pręſcriptione exceptione ſe tueri,vt l.cum quęrebatur.in fin.C.unde vi.quanto ergo magis ſi ſine vi detinuit, ne melioris conditionis prędo ſit, quàm aliquis iuſtus poſſeſſor; vt l. non ſolum. de no xal. & l.ſi ſeruus,quod ui aut clam. Nec dicat aliquis, eccleſiam ciuiliter poſſediſſe; quia ex diuturnitate temporis poſſeſſio eſt amiſſa, vt l.fructus. ff. de uſucap.

24 † Sed contra videtur, nonne eccleſia rem conceſſam in emphyteuſim poſſidet ſaltem ciuiliter, certe ſic,vt infra probabitur.Si ergo ciuiliter poſſidet eccleſia,quo modo currit præſcriptio contra eam,cum ex vnius diei poſſeſſione præſcriptio ſoleat interrumpi, vt l. cum notiſſimi. §.immo.C.de præſcrip.30. annor. Si ergo vnius diei poſſeſſio ſufficeret,quanto magis proderit,quòd ſemel poſſedit,cum nec expulſa ſit, nec ſuſpicata ſit ſe poſſe repelli,vt l. ſi id quod.§. j. ff. de acquiren.poſſeſ.Quippe hoc video in naturali poſſeſſione, quæ præſcriptionem aduerſus omnes interrumpit,vt l naturaliter.de vſuc.multo igitur magis de ciuili debemus dicere quaſi fortiori,& difficilius perditur naturali, vt l.poſſeſſio. ff. de acquir. poſſeſſ.& l.peregrè. §.quibus.eod. titu.Nimirum præſcriptio eſt de iure ciuili,nil mali erit,ſi poſſeſſio,quæ ciuilis eſt,valeat interrumpere illam,& eodem modo elidatur quo ipſa cōſiſtit,vt l.prima.ff.pro dere.& §.fina.inſti.de iu.natur. & l.nihil. de regu.iur. & l. ſi vnus. §. pactus. ff. de pact. & nonne eccleſia, quum poſſideat, habet in bonis rem, quam poſſidet certe ſic; quia poſſidet, & exceptionem haberet,vt l.in bonis.ff de acqu. rer.domi.Si ergo habet in rem in bonis,ſequitur, quod nec dici poterit locum eſſe exceptioni præſcriptionis;quia nemo dicet deperditum quod retinetur in bonis,vt l.nec vtile.ff.ex qb. cau. maior. Non ob. quòd eccleſia tanto tempore non habuit poſſeſſionem; quia lex illa ceſſatione prima potuerit eccleſia rem ab emphyteuta auferre, voluit modo: cum ex.2. vel 3. vel 20.ceſſatione auferre non poterit,vt dicamus pluries hanc pœnam committi potuiſſe,vt argumen. l. ſicut. de uerbor.obliga. & l.etiam.§ penul. ſi cui plus quam per leg. Falc.nec minuitur pœna emphyteutæ;quia pluries conuincitur ceſſauiſſe, immo plus deliquit,quia nec vltimis annis voluit ſoluere pēſionem, vt argum.l.prima.C.vt infra cer.tem. crim. quæſt. peſſime quidem facit, qui cum eccleſiæ Dei gratia penſionis remiſſæ debetur ſeruire,ipſe verò in inſolentiā erigitur,vt retribueret mala pro bonis,pro miſericordia ſibi ab eccleſia habita crudelitatem exerceat, & poſſeſſionem eccleſiæ ſibi auferre præſumat, vt l.prima. C. de reuo. don.& l.quarta.C. de obſeq.lib.& l.cum quis.C.de natur.libe. §. quid tantum. & lex eſt dicens, quòd ſi quis deberet pro parte poſſeſſa annuam penſionem ſoluere, præſcriptionem longiſſimam contra dominum allegare poterit,ut l.male. C. de præſcrip.30.annor.& not.ſubtiliter:quia illa lex non dicit,ſi non ſoluerit penſionem,ſed dicit,ſi ſoluere deberet,quaſi ſatis ſit,debere ſoluere,licet non ſoluat vt auc.non liceat.C.de epiſc.& cler.Hanc ergo veriorem ſententiam exiſtimo,argum.l.cum notiſſimi.§.fin. C. de præſcrip. 30. anno.nec mirum ſi in hoc dubio eccleſiæ faueamus, quæ fidei & religionis mater eſt,& magiſtra,ut l.iubemus nullam.C.de ſac ſan.eccle. & hoc intelligo, ſi emphyteuta poſſedit: ſi autem alius qui habuiſſet cauſam ab emphyteuta. vel ipſe emphyteuta interuerſa poſſeſſione tanto tempore poſſediſſet, forſan quantum iudicare licet,periculum animæ non vitaret: vt l.fina.C.de fun. patrim.& l.prima.C.de an.excep.

25 † Quæritur quartodecimò, quod ius tranſeat in emphyteutam ex conceſſione emphyteutica,& certe utile dominium,& hoc patet,quia ibi dicit,emphyteutas,licet non efficiantur domini, habere tamen actionem in rem,& hæc ſunt duo contraria; quia in rem actio ſoli domino competit,vt l.in rem.ff.de rei uendic. vnde non efficiuntur domini, ſcilicet directò, vtiliter autem efficiuntur, & ideo in rem ei datur vtilis, vt probatur in l.prima.§. fina.ff. ſi ager uect. & eſt ſimile in ſuperficiario per ſimilitudinem, argumē.l.non poſſunt. de legi. & ſic qui habet directum dominium non habet utile; quia idem directò vtiliter eſſe non poteſt dominus, vt lege poſſideri.§.ex plurimis.ff.de acquirend. poſſeſſ. Item dicens ſe habere directum dicit ſe Dominum:dicens habere utile,dicit ſe quaſi dominum,& hæc duo diuerſa ſunt,ut in §.alię. inſti.de actio.ſi ergo ſolum directum dominium habet, & vtile nunquam,quomodo concedit illud emphyteutæ, cum non habet,& videtur hoc ſtare non poſſe,ut l traditio. de acqu.rer. domi. & l.nemo.in fi.de regu. iur. puerile hoc argum. eſt,nam qui directum dominium habet,utile non concedit: ſed in emphyteuticum tribuit, quæ conceſſio emphyteutam pro domino habere ei in rem actionem quaſi domino tribuens, & ideo dicit lex, placuit iuris peritis vel legi in rem competere actionem,vt l.prima.§.fina.ſi ager vectig. uel aliter, qui non habet utile dominium, tenetur illud in emphyteuſim concedendo miniſtrare, ſicut & nemo in re ſua uſumfructum vel ſeruitutē habet,& tunc concedit iſta, vt l. quod noſtrum. de vſufru.& l. vti frui.ſi vſusfr.pe.& l. iure communi. de ſerui. vrba.prædior. Item nemo habet rem ſuam pignori, quia cauſa pignoris ab intentione ſeparatur dominij,vt l.iuſta.ff.de vſucap.& l.prima. & ſecunda.de pigno.& tamen pignus in re ſua concedit. l. prima.de pigno. acti.& l. qui filios & l.fina. quæ res pign.& multa exempla not.in princ.inſti.quib.alien.li. & ius ciuile ut artifex, ſuo artificio recte uniuerſa componit, vt l.non eſt nouum.ff. de acquiren. rer. domin. & de facili quis notare poteſt in multis alijs locis.

26 † Quæritur quintodecimò, qualiter poſſideat eccleſia, & qualiter emphyteuta: & certe emphyteuta naturaliter poſſidet,eccleſia verò ciuiliter: & hoc patet naturali ratione; quia eccleſia cum nullum habeat dominium poſſeſſionis, propter fructus, vel culturam, quæ ad eum non pertinet,non inſiſtit: animo tamen poſſidet: quia nec deſinit rem perpetuò cariturum: probatur etiā, emphyteuta poſſidet,& eccleſia,quæ ſolam proprietatem obtinet, poſſidet,vt l. ſciendum. qui ſatiſda.cogan.& ſic inter ſuperficiarium, & dominum, & fructuarium & dominum,quia domini ciuiliter,& alij naturaliter poſſident,vt l.naturaliter.in prin.de acquir.poſ. & l. idemque.§.vſusfructus.de ui & vi arma. & l. ſi duo. §. centum. & l. fina.ff.vti

27 poſſid.† & dico eum naturaliter poſſidere,qui inſiſtit corpore vt l.prima.& l.poſſideri.§.Nerua.& l.qui bona.§. primo. de acquiren.poſſeſſion. ciuilis verò ſolo animo retinetur, & habet in ſe plurimum iuris,cum ſuperior plurimum facti habeat,ut dictis.ll.& l.prima.§.ſi iuſſerim.l.penul.§ ſecundo, & l. ſi id quod §.fina.& l.ſi is qui.de acquiren.poſſeſ.& l.nemo.C.eo. & l.pupillus, de acquiren. re. domin. Nec credas emphyteutam ciuiliter poſſi-

poſſidere,& ob hoc ipſum præſtare debet ſolitam penſionem, vt l.male agitur.C. de præſcrip.30. anno. nec eccleſia naturalē habet,cum emphyteuta,vt dictum eſt,habeat illam,& duos inſolidum naturaliter poſſidere, erit abſurdum, ut l.poſſideri.§. ex contrario.de acquir.poſſeſſ. & quòd ciuilis & naturalis inueniatur eſſe poſſeſſio, patet per prædicta, & l. ſecunda.§.j ff.pro hęr. iſtud autem non credo, quòd emphyteuta poſſideat pro eccleſia,immo naturalem poſſeſſionem quam habet pro ſe,reſpectu ſui iuris habet, quod patet; quia in ea naturale dominiū vinceret,quod non eſſet,ſi pro domino poſſideret: & idem in vſufructu,& ſic ponitur in l.prima ff.uti poſſid.& l.j.in fin. & l. ſi duo ff.eo.& l habet. §. eum qui. de precar.& l. 1. de ſuperfici. vulgari tamen ſermone pro eccleſia poſſidet, qui cauſam habet ab ea,ſic ponitur in l.2.ff.pro ſuo.

28 † Quæritur ſextodecimò,an per canonem non ſolutum uel perſonas finitas ſuo iure,ſuaque actione, eccleſia poſſit præoccupare poſſeſſionem,quam emphyteuta naturaliter detinebat ipſumque propria auctoritate repellere. & uidetur quòd ſic; quia lex dicit,quòd licet emphyteutam a prædiis emphyteuticariis repellere,vt l.ſecunda.C.de iu.emphy.& eccleſia poteſt illum eiicere,vt in §.ſi quis autem.in auct. de alie & emphy. quia arbitrium proprię uoluntatis eſt ſibi,ut l.deuotum.C.de metal. lib.12.nec videtur vim facere,qui ſuo iure vtitur,ut l.vim facit. §.primo.de regu.iur.hoc autem probatur exemplis: nam & inquilinum poteſt quis iuſta de cauſa repellere ſua auctoritate propria,vt l.ſi ſeruum.C.quod cum eo. & l. quæro. §. pen.ff.loca. item ſi ſuper domum meam opus feciſti, illud intercidere poſſum propria auctoritate. vt l.quemadmodum.§.1. in fin.ff. ad leg. Aquil. Item ſi ad ianuam meam aliquid affixiſti, mea auctoritate amoueo,& me exceptione defendo,ut l.ſi in rem.§.ſi ad ianuam.ff.quod vi. Item ſi conſeruandarum mearum mercium cauſa tuas in mare iactauero,non tenebor: vt l.qui ſeruādarum.in prin.ff.de præſcrip. verſic.item ſi iuſto metu perterritus tuas ędes deſtruxero,ne ędes meę periclitentur ab igne, ſecurus exiſto.vt l.ſi quis fumo.ad leg aquil. Item ſi illicite ſigna, vel tituli prædiis meis apponantur,licite mea auctoritate amoueo: vt l.ſecunda.C.vt ne.priua. Si hoc eſſet in pacto, an liceret? Certè ſic,vt l.creditores.C. de pignor. & l. ſi Titius. de ſeru export.item ſi iudex hanc licentiam dediſſet, ſufficeret, ut l.dotis. C.ſolu.matrim.& l.ſi debitores.C.de iudi. ergo magis ſi auctoritate legis habet, ut repellat eundem. porrò quanto non minus valet promiſſio legis, quàm promiſſio a contrahente, vel iudice,ut l.Gracchus.C.de adulte.& §.optimum. in fi.in auc de non elig.ſecū nub.nam & verborum ſignificatio eſt intuenda dicit enim lex, quòd licet repellere, quid autem eſt repellere, niſi retropellere: quod propriè in facto conſiſtit,ſicut & eripere, vt l.ſed eximendum. ne quis eum qui: nam eiicere dicitur, qui facit,vel fieri facit, ut l. prima.§. deieciſſe. de vi & vi arma. & ſignificat extra iacere, quod & totum facti eſt, & a ſignificatione recedere non eſt tutum,ut l.prima.§ inſtitor ff.de exercito.& l.proſpexit.ff.qui & a quib.Sed contra uidetur.Ideo enim iuris tutela eſt in medio conſtituta, ut nemo ſibi ſumere audeat vltionem,vt l.nullus.C. de iude. ſtulte enim facit eccleſia, ſi quod petere poteſt, inuadere non paueſcit, ut l. prima.C.de vſufr.& tanto grauius ſunt puniendi prælati, ſi uiolentiam faciunt,quanto maior eis in iure adhibetur reuerentia, ut l.preſbyteri.C. de epiſc.& cleric. certe non plus iuris habet fructuarius emphyteuta, immo minus, quia in dominio nihil habet, & tamen amiſſo vel finito vſufructu non poteſt a quaſi poſſeſſione repelli, ſed potius intentatur negatoria contra eum, vel agitur ex cautione, quam facit fructuarius de reſtituenda proprietate, quæ extabit tempore uſusfructus amiſſi, ut l. uti frui.ſi vſusfr.pet.& l.prima. ff. vſufr. quemadm. ca. & l.inter.de dam. infect. Quippe ſi ipſemet proprietarius poſſet ſua auctoritate occupare,ſuperuacua eſſet cautio, quę præſtatur. nec introduceretur a iure,argumen.l.non cogendum.§.fina ff.de procurat. Item,& mulier de iure naturali domina eſt rei dotalis, ut lege penult.C.de iure dot. & eas videtur ad ſuas alimonias poſſidere,vt l.aſſiduis.C.qui pot.in pig.hab.& tamen licèt hęc res deſinat eſſe dotalis, non poteſt propria auctoritate apprehendi a muliere,vt l.dotis.C.ſolut matrimo.Item creditor in re ius habet,& ad omnia ſolet poſſidere,præterquam ad vſucapionem, & non poteſt ſua auctoritate ingredi ſine pœna, vt l. extat. ff. quod met. cau. Ad quod autem inconueniens te adducam, ecce, ſi quis per vim eccleſiæ poſſeſsionem occupaſſet, an eccleſia ex interuallo per vim apprehendere poſſet illam. Certè non; ut l.qui poſſeſsionem.& l.idem §.ſi quis autem.ff. de vi & ui arma. Si ergo poſſeſſorem, vel prædonem expellere non valeret, quomodo illum repelleret, qui cauſam iuſtam habuit poſſidendi? Origo enim in poſſeſsione ſpectatur,ut l.clam.ff. de acquirend.poſſeſsio.& abſurdum eſt,quòd plus iuris habeat violentus & criminoſus in retinendo,quam ille qui habuit iuſtam cauſam,argum.l his ſolis.in fin.C.de reuoc.dona. & l.3.§. primo.ff.de dona inter vir.& uxo.Sed in ſiſto etiam,ecce,ſi ſeruus meus, qui eſt meæ poteſtatis arbitrio conſtitutus, ſe liberum dicat,& paratus ſit iudicio litigare, an poſſim in poſſeſſionem meam violenter adducere? Certè nunquam,ut l.ſi is qui pro emptore.§.ſi ſeruus. ff. de vſucap.quanto ergo magis in re eccleſiaſtica, quam forte vult poſſeſſor defendere, & eccleſiaſticum, vel emphyteuticum deperditum eſſe negat, non eſt poſſeſſori vis aliqua facienda,nec videtur Iudex medius:vt ſua poſſeſſione priuetur ſine cauſæ cognitione, quod eſſe non debet,& plus eſt, ſi princeps vel iudex aliquid præcepiſſet, ut l. meminerint.C.vnde vi.& l.ſi quis in tantam. & l. cum quærebatur.eodem titu.& l.ſi conſtiterit.C.fin.regun.Quomodo ergo dicendum eſt, quòd lex quæ violentias punit, viam voluerit violentiis aperire,vt l.prima. C. de indic.vid. tol.licet enim lex dicat,emphyteutam poſſe repelli,intellige iudiciario ordine præcedente,ne dicta abſurditas ſequatur,& vno verbo pręſumatur iniquum quid ſtatuiſſe, argumen.l ex facto. de vulga. & pupilla.ſubſti.& l. ſi quando. C. de inoffi.teſtam. Nec dicas, quòd hoc verbum, repellere, ſit intelligendum de facti repulſa,immo de repulſa iuris, ſæpius enim de iure ſic accipitur,repellere quem exceptione,vt l.ſi mater.§.idem Iulianus. & l.an eadem. §.fina.ff. de except.rei iudic. Porrò ſi ineffrenata licentia eccleſiæ daretur, iam pro eccleſiaſticis etiam non eccleſiaſticas res occupabunt, non ſolùm contra ceſſantes in canonibus ſoluendis, ſed etiam contra non ceſſantes extenderet manum ſuam. Igitur, ne hæc inſurgat malignitas, talis licentia non credatur eſſe conceſſa,vt argumen.Inſtit. de milit.teſta.§. cæterùm. & l. ait prætor.§ primo. de iureiuran.& quod dixi, quòd colonum poteſt dominus ſua auctoritate repellere, falſum eſſe videtur. Ad quid ergo locati actio, vel conſtitutio illa introduceretur a iure,vt l.ab re.C. vnde vi.& l.conductores. C.loca? nunquam enim congruum videtur, quòd aliquis ſibiipſi ius faciat,ut l.prima.C ne quis in ſua cau.& l. Iulianus ff.de iudi. In hac autem ſententia variant docto. quia dominus meus dixit, hoc cum auctoritate præſidis poſſe fieri. Bul. verò dixit, quòd per ſe ipſam poterat eccleſia facere prædicta:& cum hoc videtur dominus meus in ſumma conuenire, licet cum diſtinctione hoc dicat in apparatu: & ego cum domino meo ſentio, ſi certum ſit, emphyteutam ius emphyteuticum amiſiſſe, & poſſeſſionem non interueniſſe. Si verò emphyteuta allegat rem emphyteuticam non eſſe,vel in canone non ceſſatum,vel aliquod ius ſibi competere, & de hoc paratus eſt eccleſiæ reſpondere;quia res negatione fit dubia, non credo eccleſiam ibi ius habere poſſe, maxime ſi copiam iudicis habeat, vt l.tertia. §. ibidem. ff ad exhib. & l.non ab re. C. vnde vi.& l. generali. C de curial. Idem & ſi iam poſſeſſio erat interuerſa: vt quia ſemel eccleſiæ reſtiterat ingredi volenti,& maxime iuſta cauſa,vt l.colonus.ff.vnde vi.

29 † Quæritur decimoſeptimò,emphyteuta cecidit a poſſeſſione, iure emphyteutico non finito, eccleſia tanquam directa domina vult contra poſſidentem agere, emphyteuta verò tanquàm vtilis dominus vult illud idem facere, quæritur quis præferatur? & videtur dicendum, dominum, ergo eccleſia præferenda,vt l.tertia.C de noua.& l.ſi pater.C.manda.& brocardicum, vtili directam præferri. Contra eſt. l. ſi emptor. ff. de pact.& l.procurator.& l. ſi procurator. ff. de procura. & l 1. §.fi.ſi ager vectig.& l.j.ff.de ſuperfi. & in hoc non inſiſto, quia brocardicum eſt,& ibi diſputatur iſta quæſtio.

30 † Quæritur decimooctauò, canone non ſoluto eccleſia agit contra eumphyteutam, proponitur ius dominii, emphyteuta reſiſtit,dicens eccleſiam dominam non probari emphyteutico inſtrumento. quæritur quid iuris ſit. & quòd quæſtionem de dominio referre non ualeat, probatur ſic. Recipit conceſſionem illam ab eccleſia, quam quis a domino recipere conſueuit, videtur igitur conſenſiſſe ſic faciendo, quòd eccleſia domina eſſet,argumen. l. fina.ff. de diuor.& l.prima.§.ſi quis.C de lati. lib. tol. Si ergo tunc uidetur eccleſiam pro domina habuiſſe in recipiendo emphyteuticum ius ab ea, non debet dedignari,& eam contra ſe dominam confiteri, argum. l.ſi quis teſtibus.C.de teſti.& l.Pomp.de negot.geſt.nec vim facit,ſi eam uerbis confeſſus eſt dominam fuiſſe, an rebus ipſis,& factis,ut l.de quibus. de legib. Præterea ſicut dictum eſt, recipit rem in emphyteuſim ab eccleſia, vt a domina, quomodo nunc poterit,quod tunc ſuo facto confitebatur reuocare,& reſiſtere, dominium negando? Minime permittendum eſt illi, argum. l.veterū.§.fina.C.ad Vellia.& l.generaliter.C.de non numer.pecu. Porrò inſtrumentum factum eſt inter eccleſiam,& emphyteutam,in quo eccleſia tanquam domina conceſſit, & ille ab ea tanquam domina recepit: ſtandum eſt igitur ei, quod ex inſtrumento conuincitur, adeo quòd non poſſit allegare eam non eſſe dominam,cum qua quaſi cum domina conuincitur contraxiſſe,argum.l.optimam C de contrahen.ſtipu.& l. eum.C.de iu.delib. Quomodo enim quęſtionem de dominio referre poteſt ei a quo cauſam ſuę poſſeſsionis accepit, non video, ſic probatur ſubtiliter in l.nec creditor. C. de pigno. & l. prima.C.de non nume.pecu.certe ex neceſſitate habemus pręſumere eccleſiam dominam extitiſſe; quia quum conceſſit, ſi

dicamus

dicamus dominam non fuisse, non ualuit concessio emphyteutica ad effectum iuris emphnteutici transferendi; quia a non domina potuisset utile vel directum dominium processisse, argum. l. si filius. C. de dona. si enim uolumus præsumere de facto ecclesiam voluisse, quod certe præsumere debemus, vt l. quotiens. ff de reb. dub. & l. quotiens. de regul. iur. necesse est, vt præsumamus id, per quod peruenitur ad illud, scilicet ecclesiam dominam extitisse, argum l. ad rem. & l. ad legatum. de procurat. & l. si fundus. §. qui fundum. de legat. primo. & l. sed interdum. § primo. de acquirend. hæred. vnde standum est presumptioni, donec contrarium non probatur, argum. l. non est verisimile. ff. quod met. cau. & l. generaliter. §. si petitum. ff. de fideicom libe. Preterea nonne ecclesia agere posset personali actione, & rem ab eo emphyteuta auocare, etiam si fuerit ab eo alienata, argum. l. alienam. ff. solu. matrim. & l. si tu. ff. commo. & l. prima. §. si prætor ff. depo. & l. si rem ff. de pig. act. quare ergo ecclesia non debet illud idem posse facere in rem, cum eadem sit æquitas in re dubia, diuersa species addi non debet, vt l. fina. C. de consti. pecu. & sic debemus potius fauere ecclesię quàm emphyteutæ, qui de aliena iactura vult facere lucrum, vt l. non debet. §. primo. de regu. iur. quippe non uideo uiam, qua possit iste emphyteuta se tueri: nam aut dicit rem fuisse suam, quum sibi concessio illa fiebat, aut alterius, sed sua fuit hoc ipso, quia ab ecclesia uoluit ipsam retinere, breui manu uidetur ecclesiæ dedisse, & ab eadem in emphyteusim recepisse, argum. l. licet. §. primo. ff. de iure do. & l. debitor. ff. de dona. inter vir. & vxor. & l. singularia. ff. si cer. pet. maxime in ecclesia, in qua traditio non est necessaria, vt l. fina. C. de sacrosan. eccle. maximè rem in annuum canonem deducendo, per quod ius præsumenda est donatio, vt l. censualis. cum seq. C. de dona. & non poterit dicere se ignorasse rem fuisse suam, argum. l. quisquis. C. de rescin. vend. & l. quanquam. ad Velleia. nec etiam sua res fuisse præsumitur; quia nemo adeo simplex reperitur, qui contra se ipsum scribi patiatur in publico instrumento, vel bona sua iactet, argum. l. veris. C. de arb. & l. cum de indebito. ff. probatio. Si verò dicat esse alienam ab eo, & ab ecclesia extitisse; quia alium dicit dominum, tunc est præsumptio contra eū, quòd multum fidei habeatur ecclesiæ quæ concessit, argum. l. si duo in prin. ff. de iureiu. & l. moueor. C. si ser. ex & ideo plenissime habet hanc suam exceptionem, in qua actor efficitur, probare alioquin in hac exceptione succumbet, sicut & actor, qui non probat quod intendit agendo, argum. l. in exceptione, & l. asseueratio. C. de non num. pecu. & facit ad confirmationem omnium prædictorum, quod si quis violenter ab aliqua persona eripuit, cum ab eo causam habeat suę possessionis, non poterit referre quæstionem dominii, quin prior dominus vendicet rem ab eo, vt l. si quis emptor. §. penul. C. de præscrip. 30. annorum. Quòd autem emphyteuta valeat se excusare, & tueri, probatur, concessio, quam facit ecclesia emphyteutæ ad acquisitionem respicit; quia agit, ut emphyteuta quærat, & tantum decrescat ecclesiæ, certum est enim quòd quantum alteri quæritur, tantum desisse quæretur ecclesiæ. l. quod in rerum. §. fina. de legat primo. & l. cum questio. C. de lega. & l. sicut. ff. de adim. leg. Sed nos volumus conuertere ordinem iuris, vt alienatio, quæ detrimentum faciebat ecclesię, eius respiciat incrementum, & sic se probet dominam ex eo contractu, qui ei vtilitatem dominii auferebat, quod est absurdum, argumē. l. euidenter. de exceptio. rei iudi. & l. legata. de adim. lega. Preterea, quomodo concessio facta probabit dominium fuisse ecclesię, cum soleat queri recipiendo, concessionem autem non aliis concedendo, at hoc volumus sumere ad acquirendum, quę locū habet in alienando potius quàm in querendo, & hoc est absurdum, argum. l. ex maleficiis. §. is quoque. ff. de actio. & obl. stultum est enim dicere illud, quod fit vt debita ecclesię, & accedat emphyteutę, & superuacua facilitate perducere, vt eorum sit commodum, ad quorum incommodum fuit factum. & ècontra, ille importet commodum, qui sui fauoris tantum recipit, argumen. l. plures apocis. C. de fide instrumen. & l. generaliter. C. de secun. nup. Si enim volumus dicere, quòd concessio probaret dominum concedentem; nam quilibet aliena concederet, vt sic ex post facto probaret fuisse dominum, cuius rei dominium habuerit tempore illo, hęc autem absurditas debet meritò euitari; ratione enim posset esse, quòd ecclesia concessisset rem alienam, ut ff. pro dona. pro solu. pro emp. pro dot. pro lega. per totum. & l. rem alienam. ff. de contrahen. empt. quomodo ergo concessio in emphyteusim probabit dominium esse ecclesię, quod ab hac concessione sępe contingit abesse, certe nullo modo, argumen. l. ad probationem. C. de proba. modi enim quibus dominium sit probandum, sunt determinati a iure, ut not. in l. cum res. C. de proba. ergo quis tam audax erit nouum modum assumere, quem lex aliquatenus non inuenit? Certe quod a lege non fingitur, nec ab ullo fingendum est, ut l. si uero. §. de viro. solut. mat. & si dicis, quòd q̄stionem ecclesię, referre non debet, quia ab ecclesia causam habet multas contrarietates incidimus, nam non posset creditor vel conductor dicere contractum initum non tenere, quia rem propriam acceperit pignori, vel conduxerit, hoc est falsum, qa hoc dicere potest, vt l. ei a quo. de vsufr. & l. neque pignus. de regu. iur. Dicet aliquis potest referre quæstionem dominii, si ille qui refert, vult onus probationis assumere, quod necesse est habet assumere, cum lex sit expressa, vt l. ad probationem. C. loca. non enim probare debet dominium locatio, vel emphyteusis datio, quæ nec manumissio probat seruum illum, qui ingenuus fuit, vt insti. de ingenu. & manu. circa fi. Absurdum est enim dicere, vt ecclesia probet se dominam non præcedente titulo, quo dominium soleat quæri, vt l. scientis. ff. de ingenu. man. immo plus dico, quia si scienter rem suam ab ecclesia recepisset animo dominium transferendi, non tamen dominium fuisset factum ecclesiæ; quia transferre dominium voluit, & hoc non potuit nisi dando, aut dare noluit, sed recipere affectauit, & sic quod potuit noluit, quod voluit adimplere nequiuit. deficit igitur factum est, vt l. funus. & l. si cu. maior. C. de repudi. hæredi. nemo enim potest facere dominium ecclesiæ, nisi dando; at emphyteuta nil dedit ecclesiæ, ergo suum dominium facere noluit vllo modo, argum. l. hæres meus. ff. de leg. j. In hac quæst. D. Pe. pro ecclesia iudicauit, sed domino meo, & maiori parti existimo adhærendum.

31 † Posset tamen quæri, si emphyteuta iste ab ecclesia longo tempore recognouit rem istam, & pensionem exoluit, an ecclesiæ prodesset præscriptio possidentis, † possedit enim emphyteuta titulo, & sic etiam si res aliena fuit, vtile dominium præscripsit, & in rem actionem habuit ex tempore iam elapso, sicut & aliàs in l. si quis emptor. C. de præscr. 30. ann. Si ergo amisit ius, quod quæsierat, nonne ad ecclesiam illud ius videtur rediisse? Videtur quod sic, argum. l. si alienam. & l. qui alienam. C. de dona. cau. mor. & l. Proculus. §. primo. ff. de iure do. Sed illæ leges loquuntur in personali actione, nec apparet ex eis, quod dominium præscriptum, vel vsucaptum ipso iure redeat in eū, a quo præscriptionis causam habuit, quia l. si alienam, dicit, q ille, qui concessit, repetit per condictionem sine causa, ex quo manifeste probatur, quod concedens non erat factus dominus ex præscriptione illius, cui concesserat; quia si factus esset dominus, condictionem non haberet; quia nemo rem suam cōdicere potest, præterquam a fure, vt l. fi. ff. vsufr. quemad caue. si quis velit tripliciter & subtiliter respondere, quod redeat ipso iure dominium, & hæc est ratio; quia sic non amittitur dominium a concedente, nisi traditione sequuta, ut l. traditionibus. C. de pact. & l. qui tibi. ff. de hæred. uel act. ven. & l. quoties. C. de rei vendi. sic enim reuertitur in concedentem, nisi reuocatio fiat, argum. l. 1. ff. pro derelic. & hæc ratio cessat in ecclesia; quia sine traditione efficitur domina. Item quod dicit l. si alienam. quia condictione agitur, forte posset dici possessionis respectu, cuius respectu posset condicere, & sic non videtur obstare ecclesiæ lex illa, argum. l. verum. de furt. & facit l. indebiti. §. si nummi. de condi. indeb. ver. 3. ratio est, ecce si ego vendidi, qui sine titulo possidebam tu incipis vsucapere, ante illam completam redhibetur res vendita & ad me redit, nonne ego, qui ante sine titulo vsucapere volebam, ex eo titulo possidebo, qui a me processit, vsucapione a te inchoata implebitur, ita videtur, vt l. si hæres. de vsucap. & l. si in duobus. §. fina. de diuer. præscrip. & l. Pompo. §. præterea. de acquir. posse. si ergo præscriptio non esset ab emphyteuta completa, & tamen ad ecclesiam redundaret, prodesset illa plenè ecclesiæ, ut per ecclesiam cœpta præscriptio compleri posset, quanto magis si completa est, prodest, vt vendicare possit? & hoc videtur vera & sanior opi. Sed si. 30. annis ex re illa ecclesiæ fuerit pensio persoluta, vel res ecclesiastico iure ab emphyteuta detenta, & ciuiliter possedit toto tempore, quo res fuit apud emphyteutam 30. annorum possessione completa ecclesia etiam domina facta esset, vt l. si quis. de præscrip. 30. anno. & aut nisi. C. de bo. ma. abo bus casibus scilicet cum longo tempore, vel longissimo pro ecclesia titulo emphyteutico emphyteuta possedit, contra emphyteutam posset agere rei vendicatione.

32 † Sed obiicitur, quare quam rei vendicationem ecclesia intentabit? Directam non; quia spacio longi uel longissimi temporis directum non quæritur dominium, sed vtile tantum; vt patet e l. si quis emptionis. C. de præscrip. 30. anno. licet quidā dixerint, nullum dominium præscriptione acquiri, contra quos est. ff. de vsucap. l. eum qui ædes. & l. si finita. § si de vectigalib. dam. infec. & l. acquiritur. §. non solum de acq. re. dom. & l. in rem. §. fin. de rei uendica. si ergo directum dominium ecclesia non intentat, nec vtile intentabit; quia illud non habuit, nec concessit, & vltra quam concessit repetere non posset, argum. l. penul. §. mulier. sol. ma. & l. ait prætor. §. si conditionalis. ff. de his quæ in fra. credit. & l. licet. §. fina. de iure do. Nec dicas, ad ecclesiam utile dominium redire 3 † Quid enim si esset dominū directa, an dominium vtile, quod habet emphyteuta redeat ad ecclesiam? Videtur quod sic, cum ante haberet directum, modo adiungatur sibi utile, absurdum est hoc dicere, vt supra probauit, & si ad ecclesiam dominā hoc non redit, quo modo ad non dominam? Multominus, & ideo sapiens aduocatus, vt prę dicta essent cum ecclesia vult agere contra emphyteutam, vel hæredes agat personaliter condictione ex lege Zenonis, quæ nouam obligationem induxit, vt l. j. ff. de condic. ex le. & l. j. C. de iu. emphy. & §. adeo. insti. loca. & tunc nec refertur quæstio dominii, nisi per legem, vt supra dixi: nec etiam proderit emphyteutę, si non possideat. vt quia in alium transtulit possessionem, tamen actione tenebitur personali, quæ non ratione possessionis datur, sed ratione contractus, vt l. desiderium cum seq. C. depo l. non aduersus. C. si cer. peta & l. eum cui. C. de actio. & obli. hoc saluo, q si emphyteuta sine dolo & culpa & facto suo a possessione cecidisset, nō teneretur, arg. l. si creditor. C de pig.

34 ¶ † Quæritur decimononò, an si extraneus possideat rem ecclesiasticam, & ecclesia velit agere contra eum, qualiter agat: cum ille, qui possidet, nec emphyteuta sit, nec hæres emphyteutæ, & tunc necessaria est in rem actio proponenda ad dominiū eius probandum, cuius probatio difficilis est. Sed quia multos modos probandi dominii allegant ecclesiarum prælati, videamus quibus modis sit efficax ad probandum. Primus est, si ecclesia probet se a domino habuisse rem istam, vt l. cum res. C. de probatio. & l. & quæ non debet. §. quod dicitur. de pig. & l. ex empto. in prin. ff. de actio. emp. Secundus est, si probet, rem iusto titulo accepisse & longo tempore præscripsisse, vt. l in rem. §. fin. de rei vendi. & l. acquiritur. §. non solum. de acquir. re. domi. & l eum qui. de vsucap. Tertius est, si probat rem sibi traditā ex iusta causa, licet non præscripserit, tamen habet publicianā, vt l. j. cum seq. ff de publ. Quartus est, si probet se vel alium pro ea xxx. annis possedisse cum titulo, ut. l. si quis emptor. C. de præscrip. xxx. anno. Quintus est, licèt disputabilis valde, si probet ex concessionibus ab ecclesia factis rem de qua controuersia est ab emphyteuticariis pro ecclesia longo vel longissimo tempore fuisse possessam, quemadmodū in superiori solutione quæstionis disputando tetigimus. Alios modos ad probandum aptos non inuenio: sed aliqui dicunt alium esse, si inueniatur antiqua cartula, quæ dicat, hanc rem, quam possidet nunc Titius ecclesiam in emphyteusim Caio dedisse, an probabilis ob hoc erit probatio contra Titium, certè non, vt in superiori quæstione est probatum; quia res inter alios acta aliis non nocebit, vt l. si vnus. §. in summa. ff. de pact. & nedum quod dixi de vna cartula eadem ratione in pluribus dico.

35 † Sed quid si ecclesia habet cartulam, in qua continetur, quòd comes Hieronymus donauit rem istam ecclesię, an hoc sufficeret? Et certe non sufficeret, nisi ecclesia se possedisse probauerit, vt. l. eum qui. §. fi. com seq. de publi. Satis autem præsumo, si ecclesia habet vnum titulum, & in possessione fuit, quòd ex titulo pręcedente fuerit sibi facta traditio, vt. l. minus. C. de acquiren. poss. nec dicam ecclesiā habere priuilegium, vt sine traditione a nō domino facta habeat ex solo titulo publicianam, sicut habet ex sola concessione a domino facta: quia illud quod ecclesiæ in dominio quærendo conceditur, vt l. fin. C. de sacr. sanc. eccl. est priuilegium contra regulas iuris inductum, ideoq; non est ad consequentias producendum, vt idem sit in quasi dominio, vt. l. quod verò. ff. de legi iam enim facile esset ecclesiæ super omnibus rebus mundi habere publicianam, vt faciat fieri donationem sibi a Titio de eo quod possidet Lucius & Seius, & sic de omnibus: & hoc esset absurdum, & occasionem malignandi induceret, arg. l. j. §. si quis. de carbon. edic. sed si ille a quo ecclesia titulum tempore quo concedebat ecclesiæ in possessione fuisset, licèt ipse ecclesiæ non tradidisset, æquum tamen erit publicianam dare ecclesiæ, sic alia rei vendicatio datur saluis illis casibus, in quibus sine traditione publiciana competit, de quibus non est dubitatio.

36 † Sed quæritur, ecclesia habet chartam, quomodo sibi fuerunt iam sunt centum anni donata omnia, quæ habet talis comes infra mare & montem, vel quod habuit in tali castro, & hęc cartula sibi inutilis erit, nisi probentur, quę dicta sunt supra, scilicet quòd ille habuerit, nec ecclesia ex tali concessione accepit, vt ar. l. iii. & l. fin. C. de fal. cau. adiec. le. & l. si sic. de le. j. & l. hanc legem. ff. de contrahē. emp.

37 † Quęritur vigesimò, ecclesia concessit hoc modo, ego Athanasius Abbas S. Proculi concedo tibi Petro, atq; confirmo omnia quæ habes & tenes de iure dictæ ecclesiæ in curte Montis maioris &c. Multis annis elapsis quęstio oritur, inter ecclesiā & emphyteutam, vel hęredes ipsius, qui cum illa curte multa possederunt, tamen fatētur se ab ecclesia recepisse, dicentes ecclesiæ, proba, quòd de iure vestro in dicta curte habuerimus aliquid: ecclesia verò dicit, q omnia quæ ibi habuerunt isti & antecessores sui ecclesiastica sunt, interpretantes q in instrumento dicitur non taxatiue, sed determinatiue. Econtra emphyteuta resistit, dicens se de omnibus debere absolui, nisi quatenus fuerit ab ecclesia probatum, ita dicens, concessio est mihi facta de omnibus, quę de iure S. Proculi in tali curte tenebam, sed ego nil tenebam de suis, igitur nec aliquid est concessum, argum. l. item quòd Sabinus. §. sed si quis ff. de hæred. insti. & l. quòd sicut. ff. de hæred. vel acti. vendi. nam quum super incerta re est promissio, tam ex parte promittentis, quàm ex parte stipulantis, nulla contrahitur obligatio. l. triticum. de ver. ob. & l. quod in stipulatione, de vsur. hoc idem in contractibus, qui huic contractui familiares existent, vt in locatione & conductione, quæ mercedem continet: vt. l. si merces. ff. loc. Idem in sententia, quę ratione incertitudinis nulla esse censetur, vt l. pe. & fi. C. de sen. quæ si. cer. quantita. & l. in summa §. j. de re iud. Idem in arbitrio, vel laudo, vt l. quid tamen. §. pen. ff. de arb. & idem in legato, vt l. cum post. §. gener. de iure do. & inutilis est etiam propter incertitudinem datio tutelæ, vt l. duo sunt Titii. de test. tut. & datio libertatis, vt l. quæ ex plurib. ff. de testa. ma. & in diem adiectio, quæ super incerto consistit, ut. l. cum duo ff. de in diem adiec. & exhæredatio filii uel filię, q̄ incerta habeatur, vt. l ij. ff. de lib. & posthu. & etiam incertitudo hæredis institutionem vitiat & annullat, vt in l. in tēpus. § j. de hæredi. inst. & idem in petitione, vt l. Pompo. §. fi. ff. de rei vend. Si in omnibus supra dictis incertitudo vitiat, quando est gestū, quanto magis hic vbi de obligando tractatur, quod sit difficilius, & grauius sustinetur, vt l. Arrianus de actio. & oblig. Præterea quum dixit ecclesia, quidquid hēs de tali iure, hęc dictio, qdquid, pro taxatione accipitur, vt vltra non sit ab aliquo cogitādum, vt l. Meuio. §. fi. de leg. ij. Si ergo fuit illa taxatio, qui eam taxationem ad hanc & illam possessionem cupit extendere, probet, quòd tot & tales sint res, quæ de iure dictæ ecclesiæ tenebantur, alioquin nil ex tali concessione peteretur, vt l. si sic. §. j. de le. j. & l. j. & fi. de fal. cau. & l. legaui. in versic. cum autem. ff. de lib. leg. cum enim ecclesia asserat omnes illas vineas in concessione fuisse, reus verò neget, probatio est illius; qui asserit possessiones fuisse plures quam reus fateatur, arg. l. sancimus. § licētiam. C. de iure delib. & l. Lucius. §. fi. ff. ad Treb. Porrò hæc concessio obscura est manifeste, igitur quòd de modicis & minimis rebus facta fuerit est credendum. Vide quot testibus istud probatur, vt l. si ita stipulatus fuero. x. de ver. ob. & l. inter pares. in fi. de reg. iu. & l. cum seruus. §. Seio. & l. si ita scriptum. in fi. de le. j. & l. si ita relictum. in princip & l. Sempronius. de le. 2. & leg. nummis. de le. 3. & l. qui concubinam de au. & argen. leg. l. qui lancem. & l. semper in obscuris. & l. semper in stipulationibus, de reg. iu. Certe & si in obscuris legibus ista non dicerentur; est tamen ratio, quare ecclesia hic succumbit; quum enim ipsa cōcessit, debuit singula specialiter declarare, ut arg. l. sed & si qui. §. quæsitum. ff. si quis caut. & l. sed si hoc de condi. & demon. & l. diuus. in prin. ad leg. Cornel. de fal. & l. si qui iussu. de acquiren. hæred. & l. 3. §. si Titio. de alim. leg. Si ergo hoc facere potuit & debuit, & non fecerit, contra eam debet interpretatio sumi, in cuius extitit potestate apertius dicere legem, argu. l. Labeo. & l. cum in lege. ff de contrahē. emp. & l. ueteribus, de pac. Nec mirum si retorquetur obscuritas in caput obscure loquentis,

38 † qa qui obscure loquitur ad sui vtilitatem, tale est, ac si non aliquid loqueretur, ut arg. l. de ętate. § nihil. ff. de interrog. act. & l. qui libertatis. § sed si quis. ff de euict. & l. 2 §. quòd si fuerit. ad Tertull. So. quid plura dicemus? Ecclesia quæ concessit monstrare debet fines locorum, & quid iuris concessit, emphyteute, arg. l. Titius hæres. ff. de acti. empt. quid ergo? Videtur tam emphyteutam quàm ecclesiam deliquisse, quòd debuerūt scilicet res certas exponere, & non fecerunt. Sed ne ecclesia careat iure suo, & emphyteuta de aliena iactura lucretur, iudex uideat consuetudinem loci ecclesiæ concedentis, & maxime religionis illius, in quantitate pretii dati, & pensionis annuæ persoluendæ, ut secundum hoc moderetur quanta possessio fuerit ecclesiastica, non peior, nec melior, sed mediæ bonitatis, arg l. hęredes. de testa. & l. si cui. de ann leg. & l. cum in testamento, de reb. dub. & l. si seruus plurium. in fin. de leg. j. & l. si quis argentum. in prin. & §. j. C. de donatio. & l. fi. ff. de oper. ser. & l. si quis uenditor. §. fi. de ędil. edic.

39 ¶ † Quæritur uigesimoprimò, aliquis possidet rem, quam ego uel antecessores mei ab ecclesia emphyteutico iure posidemus. Ago contra possessorem, ipse excipit, me canonem ecclesię non solluisse, & sic a iure emphyteutico cecidisse, quòd obiicere posit ita uidetur, ego enim contractum emphyteuticum non seruaui, frustra igitur ex eo contractu dico mihi competere auxilium actionis, argum. l. filio. §. j. ff. de ritu nupt. & l. auxilium. in fin. de mino. Idem in testamento, vt qui contra testamentum ueniret, fructu careat testamenti, ut l. fina. in fin. C. de fideicom. Idem in iudicis iurisdictione, quam quis inuocare non debet, cum ei dedignetur ut suo iudici obedire, argu. l. si prætor. §. acto ff. ex quibus cau. ma. Simile in beneficio Principis, ut leg. nemo. C. de episcop. audien. Idem in contractu emptionis, ut ex ea ille agat, qui ex sua parte cōtractum impleuit, argum. l. Iulia. § offerri. de action. emptio. & leg. qui pendentis. cum enim ex contractu hoc deberem pęnam reportare, ex eo quòd non parui, quomodo ex eo spectabo beneficium actionis, argum. l. siue, de neg. gest. & l. relegatorum. in fin. de interdi. & relega. & l. si cui. in princ. quibus ex cau. ma. Non enim debeo inspicere quod quis posidet, titulum, uel ius sibi competens non alleget, sed inspicere debeo, quod ius potius me habere allegare posim, argum. leg. si superatus, de pig & le. res. C. de rei uendi. aliàs enim hoc ipso quòd aduersarius posidet, plus iuris in retinendo consequitur, quàm ego in agendo, ut argu. l.

vti

vti frui. si vsusfr. pen. & l. iuste. ff. vti possid. lex. n. expressit, quòd ita demum competat in rem actio contra possessorem, si vectigal exoluit, vt. l. j. in fi. & l. 2. ff. si ager vectig. Ecce, ecclesia potest me ab ista re expellere, quam habui ab ea iure emphyteutico. quandiu igitur hoc pendet, possessor iste contra me excipit, iuste petis, nisi res in ea causa esset, qua a te debet, & potest per ecclesiam auocari. l. quandiu. ff. de bo. lib. Absurdum est. n. vt quãdiu alius ad vendicandam rem possit admitti, ego admittar. l. quandiu. de acqui. hæred. & hoc apparet alibi. Ecce, quandiu de facto possibile est quem nasciturum, competet ei actio, qui nõ est ad id quod ille petiturus erit, si fuerit petitio nulla datur, & est ratio: quia debemus inspicere, quod potest fieri in futurum, vt l. antiqui. si pars hæred. pet. & l. sed si. §. fi. de iudi. Econtra videtur, verũ est me ius vtile dominii habuisse, ergo hodie meũ esse præsumitur, arg. l. siue. C. de proba. Nec ob. ꝙ a me potest, vel poterit ecclesia auocare, hoc enim inspici nunquam debet. l. pen. in fi. qui satisd. cog. non enim quod esse potest, sed potius quod est modo inspicitur, vt. l. idest. ff. de in lit. iur. nimirũ si hæc allegatio canonis non soluti ecclesiæ pertineret, & iste possessor ecclesiæ non successit, quomodo igitur de alieno iure poterit agere, vel aliqua se exceptione tueri? nullo modo. Ad hoc enim quòd obstet exceptio eadem, debet esse eadem conditio personarum, sed possessor ab ecclesia est penitus alienus, vt. l. an eandem. in prin. ff. de excep. rei iudic. Similiter si rem meam quis 30. anno. spatio præscripsisset, nunquid tu possessor qui ei non successisti excludere me valebis? absit, vt l. si quis. C. de præscriptio. 30. anno. Præterea, quomodo potest ex iure ecclesiæ retineri, quod si in quantitate consisteret, non posset aliquatenus compansare, vt. l. eius. C. de cõpen. Certe improba fronte contemnit, qui suam iniustam possessionem vult retinere, prætextu iuris alieni, cum ipse nil iuris habeat, quod alleget, arg. l. si regulariter, de peti. hæred. & l. nec vlla. in princip. licet enim rem mihi possit auferre, tamen verum est non ablatam. Non igitur ego dominus esse desino, ꝙ possit mihi auferri, arg. l. non ideo minus, de rei vendi. & l. ex facto. §. fi. de vulga. & pup. subst. Certè irrationabilis, immo stulta est allegatio possidentis, vt dicat me canonem non soluisse, cum hoc ille, cuius interest, non alleget, vt l. filio. de iniu. testa. quare enim prohibetur ius emphyteuticum meum stare, si nondum a domino reuocetur, argu. l. sancimus. C. de testam. Vel quare excipiet hoc contra me possessor de facto alterius, qui me vincere posset, arg. l. creditor. in prin. qui pot. in pig. hab. Si enim possessor verba legis inspiceret, quod allegat, non vtiq; allegaret; nam dicit lex, ꝙ licet dominis emphyteutam repellere, vt. l. 3. C. de iure emphy. At si dominus, vel ecclesia non vult repellere, an ex necessita hoc fiet? Absit, vt. l. j. C. quomodo & quan. iud. & l. sæpe. de off. præsi. & l. non quidquid. de iudi. In hac quæstione memini legisse D. Io. procuratorem tulisse sententiam, & ego eius opinionem verissimam & iustissimam censeo rationibus præallegatis, & notandum est ad hanc solutionem, an ipso iure ius emphyteuticum amittatur per canonem non solutum, de quo dic vt infra.

40 ¶ † Quæritur vigesimosecundò, an qui canonem non soluit ipso iure cadat ab emphyteusi, nam. l. 2. C. de iu. emph. ita demum dicit emphyteutam repellendum, si dominus voluerit, per quod videtur non ipso iure eum ius suum perdere, sed potius ad petitionem eius qui pensionem recipere debuit, nec recipit, & sic videtur ꝙ perdat ius illud, & non ipso iure, & est argu. ad hoc. l. notionis. §. naturalis. ff. ad Sylle. & l. j. C. de aposta. & l. quicunq;. C. de hæret. & facit ad hoc, criminosum non ipso iure notari infamia nisi fuerit de crimine condemnatus, vel pro condemnato habitus, vt l. j. ff. de his qui not. infam. & C. eo. per totum. & hoc videtur innuere. l. fi. in fi. C. de iu. emphy. vbi dicit, ꝙ si fecerit, cadet a iure suo, quasi dicat, non cadit, sed cadet, scilicet si hoc parti, vel aduersario suo agenti placuerit, & hoc videtur innuere auc. de non alie. §. j. vbi innuitur non ipso iure, sed voluntate & facto ecclesiæ priuari emphyteutam, & illud potest etiã notari in auc. de ali. & emph. §. si verò quis. Sed videtur, ꝙ ipso iure cadat ab emphyteusi, ad similitudinem illius, qui ipso iure, & sine aliquo hominis facto cadit a iure suo, vt auct. immo. C. de actio. & oblig. & auc. incestis. C. de incest. nup. & l. pe. & fi. C. ad leg. iul. ma. Mihi autem videtur ipso iure eum cadere ab emphyteutico iure, sed licet ius hoc faciat, indiget tamen ministerio hoc, volentis domini, vel uolentis ecclesiæ. Nec uideatur tibi ista simplicitas, ut in eo, quod ipso iure fit, factum hominis sit necessarium, nam uidemus, ꝙ lex dicit, ꝙ ipso iure fit cõpensatio, ut. l. fi. C. de compensa. & tamen obiectio hominis est necessaria, ut inst. de actio. circa fi. certe est etiam approbatio iudicantis, vt. l. quod in diem. §. j. ff. de consti. pecu. & l. sin autem. §. fi. ff. de neg. gest. & l. j. de contr. act. tut. Præterea ex causa præteritionis irritum est testamentum ipso iure, vt. l. maximum vitiũ. C. de lib. præter. & l. j. de iniust. testam. & tamen si ille, cuius causa testamentum est nullũ, hoc non obiicit, ex bono & æquo tuebitur testamentum. d. l. filio præterito. Et potest hoc notari ad solutionem duarum prædictarum quæstionum, an scilicet emphyteuta, uel ecclesia possit sua propria auctoritate possessionem intrare, & an possessor emphyteutã abiicere possit ob canonem non solutum. Et facit ad d. solutionem. l. uectigalibus de publica. & l. si filius. §. milites. ff. de procur. ubi miles ipso iure repellitur a procuratione, & tamen hominis obiectionem interuenire necesse habet, vt ibi.

41 ¶ † Quæritur uigesimotertiò, unus recepit emphyteusim pro se, filiis, & nepotibus suis, decessit emphyteuta relictis filiis naturalibus tantum, quos ecclesia repellere cupit, quæritur an possit? Et quòd possit sic probatur, a patre fit mentio de filiis, sed filium diffinimus eum, qui natus est ex viro & uxore, sed illi non sunt ex viro & vxore nati, ergo a contrario sensu filios non diffinimus. l. filiũ. ff. de his qui sunt sui uel alie. iu. Quum enim dixit emphyteuta, concedis mihi & filiis, debemus intelligere de legitimis, quia quum conceditur testamenti factio, intelligitur de legitima & solenni, vt. l. si quãdo. C. de inoffi. testa. & patet exemplis, nam si prætor bonorum poss. liberti concessit filiis patronorum, an de naturalibus intelligatur? Absit, ut. l. patronum. ff. de bo. lib. nec mirum si filiis naturalibus non possit concedere quod pro filiis acquisiuit, quia & qui libertos habent, eos suis filiis assignare possunt, & merito, omnia enim quæ habemus filiis ex voto paramus, ut. l. nihil interest. ff. de bo. liber. & l. antepe. in fin. ff. unde lib. Et tamen intelligendum est de his filiis, qui sunt ex iusto matrimonio procreati, ut. l. j. ff. de assi. li.

42 † Præterea lex dicit, numerum liberorũ excusare aliquem a tutela, sed liberos accipere debemus solos eos, qui sunt legitimi, ut l. 4. §. remittit. ff. de excusa. tuto. nam uidetur sine filiis decessisse, qui sine iusta sobole decessit, ut l. generaliter. in fi. C. de insti. & substitut. & si uolumus inspicere uerum, uide eum optimo arg. iuuari, qui enim pactus est filiis suis quidquam, ita demum ualuit illud pactũ, si legitimi extiterũt,

43 † quia legatum uxori factum ita demum ualet, si fuerit legitima, ut l. vxori maritus. ff. de usufr. leg. Sic & alibi ponitur: quia quum lex dicit seruos mulieris & patris sui in causa adulterii esse torquendos, an appellatione patris intelligemus naturalem? Absit, vt l. 3. C. de adul. ergo & eadem ratione dicemus in filio, cum ista nomina sint ab eo respectiua, ut unum sine altero nõ censeatur in iure. Porrò si dicemus, quòd pater potest filiis suis naturalibus pacisci, eueniet, vt emat & acquirat nomine eorũdem etiam aliis filiis extantibus, & sic quòd nõ poterit directò, poterit alia uia facere fraudem legi, quod non est aliquatenus permittendum, vt. l. legem. C. de naturali. libe. multa enim impedimenta lex naturalibus posuit, quibus a successionibus remouentur filiorum legitimorum. Item coniugis legitimæ. Itẽ parentum, secundum formam auctẽn. licet. C. de natu. lib. Sed si contractum istum intelligimus posse extendi in filios naturales, facile erit patri dare omnia sua bona ecclesiæ & filiis acquirere naturalibus emphyteutico iure, & ideo prohibitio legis est adeo obseruanda, ut nec ex interpretatione capitosa fraus legis permittatur, arg. l. j. si quid in frau. pa. hoc autem verbum quod de filiis dixit, si alicui ob generalitatem sui ambiguum uideretur ad ecclesiam retrahere debemus, ut quod obscure dixit, interpretetur ipsa, quod dixit, argu. l. in ambiguis. de regu. iur. & l. ex facto. in princi. de vulg. & pup. sub. Pro certo contra acquisitorem, siue stipulatorem debemus interpretationem facere in obscuris, vt. l. in emptione. in princip. de contrahen. empt. & l. stipulatio ista. §. in stipulatione. de uerbo. oblig. & certe hoc potest ex consuetudine inspici. Nonne est consuetudo quarundã ecclesiarum, ut concedant filiis & nepotibus legitimis masculis, Igitur si quod solet exprimi omittatur, potest coniectura capi, quod nec contrahentium uoluntas fuerit, ut de solis legitimis crederent, arg. l. de pretio. de publica. Econtra quòd non, dicunt filii naturales, Pater recipit per se & filiis, & indistincte filiis acquisiuit. Igitur tã naturalibus, quàm aliis pactus esse videtur, argum. l. 3. ff. de offic. præsi. cum enim indefinite fuerit in pacto locutus, & indefinita loquutio æquipollet vniuersali, perinde ac si dixisset omnibus filiis etiam naturalibus, argum. leg. si plures. de lega. 3. & leg. quidam. in princip. de trit. leg. & l. uxori meæ. de usufr. leg. & l. si quis ita. §. j. de testamen. tut. & l. si quis sic sol. matri. maxime inspecto casu ad quem deuenimus, nam si pater noster alios filios non haberet, nõne nobis omnia sua bona relinquere potuit? Certè sic, ut auc. l. licet patri. C. de natu. lib. quare ergo hoc, quod pactus fuit filiis suis, non obueniat nobis? cum ad casum deuenerimus, a quo posse incipere non uidemus. argumen. l. eos qui. de rit. nup. & l. si contra. C. eo. cum brocardo, quod ab initio &c. nam non est eundum per friuola argumenta; quia cum filios dixerit, intelligere debemus & naturales. l. quicunque. §. fin. & l. parentes. de in ius uoc. hic igitur pater potuisset cuilibet pacisci & possessionem & dominium quærere, ut leg. j. §. per procuratorem. C. eod. & leg. 2. C. per quas perso. nob. acquir. si hoc potuisset extraneo potuit & nobis; quia extranei iudicamur cum in eius non fuerimus potestate, vt leg. fi. C. de iu. do. impe. si potuit, debemus credere quòd nobis pacisci uoluit, ad quod naturalis affectio eum inducit; quis enim talis amor est qui uincat paternum, ut leg. cum furiosus. C. de cur. fur. certe est uerisimile ratione affectionis, quod nobis de alieno uoluit lucrum quærere: quia ex suis

proprijs donatio præsumitur, vbi sanguinis vel charitatis vastitas interuenit, vt l. fi. C. de dot. promiss. & l. pater. ff. famil. ercis. & l. 2. C. de post. reuer. Et licet multa dici possint: tamen paucis ad causam facientibus contenti esse debemus, vt l. 1. ff. de præscrip. verb. & iuste, cum vnum argumentum sufficiat. l. si quis obrepserit. ff. de fal. nec indigne; quia qui pluribus iuris speciebus vtitur, non sepius allegat, sed sepius loquitur, vt l. Meuius. §. eã quam de leg. 2. vnum est ar. quod facit ad causam immo determinat quæstionem.

44 † Quid enim si legaui Titio vineam, & si decederet sine liberis, restituat illam Seio, nonne sufficit ad conditionis defectum, ꝙ liberos naturales reliquerit? Immo (quod plus est) in seruitute conceptos, vt l. cum pater: §. volo. de leg. 2. & sic appellatio filiorum ad naturales extenditur in cõditionis defectum: sic & alibi, quum quis rogatus est sine conditionis filijs suis restituere fundum, etiam de filijs naturalibus creditur esse dictum, facit. l. Titio testamento. §. fi. ff. de testa. Mihi videtur hoc ex arbitrio iudicis posse colligi: vt si ecclesia dedit bona & castra vni nobili, quæ non dedisset plebeio: nam tunc cum voluntatis & facti quæstio sit, relinquitur arbitrio iudicantis, vt l. voluntatis. C. de fideicom. & l. 1. ff. ad Turpil. inspecta causa concessionis re concessa & dignitate eius cui conceditur præsumam aliquãdo pro filijs naturalibus, aliquando contra eos, arg. l. ex facto. §. si qs ff. ad trebel. & l. licet. ff. de donat. int. vir. & vxo.

45 † Quæritur vigesimoquartò, quid in adoptiuis, quorum variæ sunt species, vt l. iusto. de vsufr. dico contractum emphyteuticum simpliciter in filijs & nepotibus factum non extendi ad filios adoptiuos, vt l. fideicommissum. C. de fideicom.

46 † Quæritur vigesimoquintò, ecclesia concessit duobus fratribus, vt post mortem illorum, & filiorum & nepotum res ad ecclesiam reuertatur, decessit vnus eorum liberis non relictis, quæritur de portione sua, an crescat fratri, an ad ecclesiam reuertatur? Et ꝙ fratri accrescat ita probatur, dictum est, ꝙ post mortẽ filiorum res ad ecclesiam reuertatur, at ipsi mortui non sunt licet vnus mortuus, igitur conditio non extitit, ar. l. fi. ff. in ius vo. vt ea. quum enim in contractu adijcitur, post mortem eorum, indefinite debemus de omnibus accipere, & maxime de duob. quia pluralis loquutio minori numero non quiescit, vt l. libertas. §. fi. ff. de ma. testam. & l. inter illam. §. fi. de verbo. signifi. & l. vbi numerus. de testi. at hic si dicimus eos sine liberis mortuos, non est verum; quia quum vnus superest, & significatio ex vniuerso sumitur, si pars est falsa totam orationem efficit falsam, vt sic possimus aperta fronte dicere, falsum esse, si dicatur, eos sine liberis decessisse, arg. l. is qui. §. vtrum. de reb. dub. hæc enim conditio, quæ in hoc instrumento consistit, in pluribus personis locum habet: quia dixit, si sine liberis morerentur. igitur nisi in omnibus conditio non impletur, nec posset dici, ꝙ sufficiat, si vnus eorum sine liberis decessisset, arg. l. qui duobus. C. de condi. & demon. & l. tales. in princ. & §. 1. ff. eod. sunt enim isti duo fratres in instrumento positi sic cõiuncti, vt vnum corpus quasi censeantur, nec posset pars vna sine altera ad ecclesiam redire sed vel omnes partes simul stabunt, vel simul ad ecclesiam reuertentur, arg. l. 1. §. si verò quidam. C. de cadu. tollen. & l. pen. in prin. de leg. 1. absurdum est enim, vt vnus contractus pro parte finiatur, & pro parte duret, sicut & in quasi contractu dicitur, idest in iudicio, in quo quasi contrahitur, vt l. licet. §. ante pen. de pecu. & l. defensor. de tuto. & ra. dis. & l. in hoc iudicio. famil. ercis. & l. nam absurdum. de bon. libert. & l. si ista stipulatio. §. fi. de oper. lib. porrò lex videtur quæstionem manifestissime terminare, ecce, libertus assignatus est sine liberis hoc casu in familiam redit, vt l. 1. in prin. de assigna. lib. Sed quid si duobus fuit assignatus, & vnus deficiat, an pars illius in familiã redeat? Absit, sed consorti accrescit, vt l. idem erit. §. fi. & l. 1. & l. vtrum portio. ff. de assig. lib. Planè si volumus argumento de iure accrescẽdi ad causam adducere, non graue erit cartulam magnam præscribere, sed hæc breuia arg. de iure accrescendi notabis: vt l. 1. & l. idem. §. non solùm. & l. si mulieri. ff. de vsufr. accre. & l. 1. C. de cad. tol. & l. 1. C. quan. non peten. par. & l. testamento. C. de impub. & l. quia. de bon. pos. & l. liber homo. §. cum quis. & l. hæres. ff. de hæred. insti. & l. re coniuncti. de leg. 3. maxime autem dico debere accrescere partem præmorientis socio,

47 † imperiũ enim & sacerdotium quodammodo similia sunt, & parum distant, vt in §. 1. in auc. de non ali. Si igitur duobus Imperator donasset & vnius pars deficeret, consorti accedit, ergo & idem de concessione à sacerdotibus, & ecclesiasticis facta, vt l. 1. C. si imper. li. Dici etiam potest, nam ecclesia dixit, quòd post mortem illorum, res ad ecclesiam deueniret, coniectura capitur ex his verbis, vt dicamus vno deficiente portionem eius non debere ab ecclesia vendicari, arg. l. precibus. C. de impub. hoc etiam probatur; si enim libertis quandiu vixerint legatum, vno solo viuente durat, vt l. codicillis. de vsufru. leg. nec hi fratres mortui videntur, quandiu superest vnus ex eis, arg. l. penu. de his quibus vt indig. maxime autem in emphyteutico prædio, quod videtur nulla debere ratione partiri, quomodo autem medietatem canonis soluet, arg. l. communi diuidundo. in prin. ff. communi. diui. vt quid dicemus in vnum solum emphyteutam, non durare, cum duo fuerint, & etiam millia hominum, & totius ciuitatis ius in vno homine duret, vt l. item eorum. l. fi. §. quod cuiusque vniuer. Item & totius familiæ nomen in vno consistit, vt l. 1. §. familiæ. ff. de vi & vi ar. & l. si optio. ff. de opt. leg. quinimmo melior est facta conditio ecclesiæ, vt quod debet a duobus exigere, tunc nisi ab vno solo exigat, quod facilius erit, ar. l. plane. famil. ercis. & l. iam tamen. §. fin. iud. solu. & l. ne in plures. de exercit.

48 † Et aduerso videtur partem illius ad ecclesiam peruenire, & primò ratione regulæ generalis, si enim omnes sine liberis morerentur, totum ad ecclesiam rediret, at si vnus decedit, pars eius recedit pari iure, vt idem iussit in parte, quod in toto, ar. l. 5 iuris. §. aditio. ff. de pact. & l. quæ de tota. de rei uendi. & l. si ego. §. quod tamen. de publi. & l. ait prætor. §. 1. de iureiur. & l. uti frui. §. antepen. si usufru. peta. & specialiter habet locum hæc regula, quando sunt in re una duo consortes, ut l. quæ pars. ff. pro derel. quum enim semel transit dominium in utrunque, si unus quod habebat, uel si pars eius ad irritum recedit, consorti accresceret & ad eum uel eam rediret a quo discessit, argu. l. dominus. de usufru. & l. suo. in prin. de ann. lega. & l. acquirit. ff. quemadmod. serui. amit. hoc etiam uidetur; nam mulier transiens ad secunda uota proprietatem eorum, quæ a primo uiro acceperat, transtulit ad filios primi matrimonij, si moriatur unus ex filiis quantum ex pacto lucrari debebat, simul si filii extitissent, in tãta parte lucrabitur unus ex filij præmortui, sicut & hic, si omnes emphyteutæ sine liberis decessissent, tota res ad ecclesiam redijsset ergo si unus decedet, redeat ad ecclesiam pro uirili, argu. l. sed si quis. C. de secun. nup. Nec ob. quod allegatur de iure accrescẽdi; quia in contractibus non uendicat sibi locum, ut l. si duobus in prin. de le. 1. & l. 7. de le. 2. Nimirũ igitur vr̃, ut iste emphyteuta plus dimidia petat; duo enim fuerunt, quibus concessio facta fuit, igitur statim cuilibet est facta acquisitio pro uirili, quomodo ergo totum petet, cui ultra partem non reperitur esse concessum, ut l. reos. §. cum in tabulis. de duob. re. & l. Paulus la 2. ff. de re iudi. & l. 1. & 2. C. si plur. vna senten. Facit etiam, si testator duos filios instituit, & dicat, si uterque sine liberis decedat, hæreditatem Titio debere restitui. Primò cum liberis mortuo, secundus sine liberis decessit partem debet restituere, sed uerba testamenti non sic uidebantur innuere, argu. l. hæredes mei. §. 1. ad Trebel. & l. Lucius. §. Caio. eod. titu. In hac quæst. semel cum D. Accurs. consilium habui, & consuluit pro fratre superstite, ut quamdiu omnes non decesserint, pro parte ab ecclesia non possit res emphyteutica reuocari, & licet non eadem, tamen similis quæstio tractatur per Pil. & Azo. Pileus enim posuit q. cum unus ex filijs emphyteutæ sine filijs concessit in fatum, Azo uerò quando unus ex filiis emphyteutæ canonem pro parte sua non soluit. an pœna a communi patre promissa in solidum cõmittatur utrique.

49 † Quæritur uigesimosextò, emphyteuta rem ab episcopatu tenens monasterium ingreditur, an res ecclesiasticæ transeant in monasterium cum aliis rebus suis, & uidetur ꝙ sic; quia in illo ingressu omnia dedicantur, ut aucten. ingressi. C. de sacrosan. eccle. ergo emphyteutica & alia uniuersa, generaliter enim aucten. loquitur, ergo generaliter debet intelligi, ut l. 3. §. ait. ff. de his quæ in fraud. cred. ergo nimirum si res ad ecclesiam alterius ecclesiæ transitum faciat; quia hoc permittitur ex titulo permutationis, ut in aucten. sed & permutare. C. de sacrosanct. eccle. nec aliquid damno erit ecclesiæ. cuius res emphyteutica erat; quia ecclesia, quam ingreditur, ut priuatus conseruabit & soluet annuam pensionem: utetur enim iure priuati ut l. hæres absens. ff. de iudi. sed quia est casus legis non disputo super hoc, erit enim in arbitrio ecclesiæ cuius res fuerat, uelle rẽ ecclĩæ dimittere, uel auferre, ut §. 1. in fi. in auct. de alie. & emphy.

50 † Quæritur uigesimoseptimò, uendidit quis uineã, saluo iure episcopatus Fani, a quo debet renouari, cuius est res & proprietas; tunc autem cum ecclesia uelit uel repetere, uel renouare, emphyteuticæ rei emptor, dicit, se ex tali dicto nulla ratione teneri. quòd teneatur, ita uidetur, pactus fuit uenditor in ipso contractu, quòd se debeat ab ecclesia renouare, & illud pactum fuit incontinenti appositum, ergo uidetur inesse non solum ad exceptionem, sed ad actionem, ꝙ ualeat, ut l. in bonæ fidei. C. de pact. & l. lecta. si cert. peta. ergo seruandum est tale pactum, ut l. in traditionibus. ff. de pact. Interest enim uenditoris, qui periculum animæ forte timebat, cum sciret rem ecclesiasticam esse, & ideo nimirum si ecclesię poterat ipse pacisci, ut in §. alteri. Institu. de inuti. stipul. certe & si non interesset uenditoris, in hoc tamen interest; quia cum uoluerit hanc rem ab ecclesia retinere, voluit cum eius uoluntate pro ecclesia tenere, hoc sentit. l. si mortuo. § fina. de stat. liber. Porrò hoc uideo in casibus multis. Nam si deponit mulier, & paciscitur restitutionem filio, qui quò ad matrem est extraneus, ualet, ut l. Publia. ff. depo. Item est in alio qualicunque, ut l. si res. C. ad exhib. At de fauorabilibus rebus mundi est ecclesia, ut l. penul. in fin. C. de sacrosanct. eccles. Sed si res est fauorabilis, quòd alias sit ratione fauoris; fiet & in ea; quia ubi eadem est ratio, idem est ius, ut l. non solũ. §. primipilum. de excu. tut. & l. Iulia. in fi. ad Trebel. Sed quia hoc est fauore dotis, hic censebimus illud idem, ut l. Caius. ff. soluto

matri.& l.pater.C.de pact.dot. Item in donatione video, vt ex pacto ibi apposito alius in rem habeat actionem, vt l. quotiens. C.de dona. quanto magis in emptione & vēditione, quæ est bonę fidei, illud idem dicere debemus? Mirū si ea quę bonę fidei sunt, largius a iudicibus admittantur, vt in §. actionum. Insti.de action. immo & si alia dubitatio esset, hic tamē videtur, ꝙ nulla supersit; quia pactus est de dominio ecclesiæ, si actum est de conseruando, si de acquirendo, hoc per liberam personam fieri potest, vt l.1.C.de acqui.pos.& l.1.C.per quas perso.nob.acquir. Quid plura? Lex vr̄ expressa, nā quum venderem, feci tecum pactum, vt talem seruitutem deberes Sempronio, cui forte tenebar, vel non tenebar vendere liberam, valebit conuentio talis, sic & hoc, aut est ecclesiastica, aut non, sed si venditor volebat dare ecclesiæ ius proprietatis, valere debet tale pactum, arg.l. in venditione.ff.commu.prædi. Ad idem ēt facit, ꝙ ex pacto creditoris datur actio in rem debitori, vt l.si cum venderet.ff.de pig. Ex aduerso taliter rn̄detur, alteri stipulari nemo pōt, vt l. certi. §.quoniam.ff si cer.pet.& l.stipulatio ista.§.alteri.de verb.oblig. Nec dicat aliquis, nisi sua intersit; quia hoc non interest venditoris, rōne sui pecuniarij interesse, ar.l.si liber homo. ff. ad exhi. Nec ēt aliud interesse, licet n. vēditor præsumpserit, & crediderit rem ecclesiasticam esse, illa tn̄ opinio non alterat veritatē, vt l.quidam.§.quid ergo.ff.de acqui.hæred. Immo & si paciscētis interesset, non tn̄ acquiritur ei, cui quis paciscitur actio, sed ei potius qui pactus est actio datur, vt l.vt inter absentem. C.de inutil.stip.& l.2.C.de hæred.vend. & est ratio; quia per liberam personam præterquam in aliquibus casibus, non potest quæri actio, vt l.solutum.§.fi.de pign.actio.& l.si ita stipulatus.§.Grisogonus.de verb.obli. At in hoc casu, nec ecclesiæ, nec sibi quæsiuit aliquam actionem; quia in persona sua aliqua stipulatio concepta non fuit, ecclesiæ non, quia nec hoc potuit, vt l.multum. C.si quis al.vel si. Nec obstat, ꝙ ab aduersa parte casus speciales sint in medio introducti; quia illi ad consequentiā non trahuntur, vt l.quod verò.de legi. lex enim expresse dicit, ꝙ si qs extraneo venditionē rei pactus est, nulla est obligatio quæsita: vt l.1. C.per quas perso. Sed certè non video, quare ecclesia agere possit, nam ꝙ domina fuerit ante hunc ꝯtractum nō probatur, igitur petēdo dominium in causa succumbit, vt l.pos.C.de probatio. Ex hoc dicto, quod dictum est, in ꝯtractu non acquirit dn̄ium ei, quia iste venditor à seipso pro ecclesia pacisci nō potuit, vt obtineat personam acquirentis & concedentis, arg.l.1.ff. de rer.per muta. Ab emptore dominium pacisci non valuit rōnibus supra dictis, nec alio iure; quia nec emptor adhuc dn̄s erat rei, & ꝙ adhuc non habebat, paciscendo transferre non potuit, vt l.si liberam.ff.quod cū eo. Quod tn̄ concedimus, cum dixerit venditor proprietatem esse ecclesiæ, quæ non eral, nō profuit tale pactū, & forsan emptori ꝓdesset, si hoc omnino pepigisset, vt l.minor. §.fi.ff.de euict.& l.si fundum.de actio.empt.& est ratio, quia cū errans dixerit proprietatem esse ecclesiæ, quæ non erat, non dr̄ consensisse in pacto, qui taliter errauit, vt l.si procurator.ff.de acquiren.re.dom.& l.dedi.§.subtilius.de cond.ob cau.da. In hac āt cā nullum ius credo ecclesiæ acquisitum, nisi probaretur hunc venditorem gerendo negocium ecclesiæ, quæ dicta sunt ex certa scientia pepigisse nomine ecclesię, quo casu tenetur ecclesię ratum habenti rem suo nomine gestam actionem ex vendito cadere ꝯ emptorem, per actionem neg.gestorum, arg. l. cum ꝑ eas.C.si quis alt.vel si.& l.quamuis.C.si cer.pet.& l.fi.C.per quas perso.nob.acqui.& l.si conuenerit.de pig. 51 † Quęritur vigesimo octauò, concessit ecclesia duobus, vt præmorientis portio in alterum deueniret, præmortuus est vnus, alio hærede relicto, qui possidet rem emphyteuticam pro parte defuncti, superstes vult ab eo partem illam, quo iure petet? Videtur ꝙ nullo; nam actionem personalem non habet, quia nec contraxit cum conte, sed cum ecclesia solùm, adeo ꝙ nec socii sunt, vt l.vt sic. pro soc. communi diuidundo agetur; quia cum res desierit esse cōmunis, solum pro personalibus præstationibus datur vtile cōi diuidundo iudicium: vt l.si quis putans.in prin.ff. cōi diuid. Itē in rem actio locum nō habet. quō ergo actionem habebit pro ea parte, cum nec ea pars tradita sibi nō esset, sic nec ad partem: vt idem iuris sit de parte, quod de tota, vt l.quæ de tota.de rel. vendi. Et pro vtraque parte disputationes fieri possent, sed in veritate in rem actio pōt locum habere, vt l.1.C.de dona. quæ sub mo.& facit.l.1.C.de don.cau.mor. nec pōt dici illius partis traditione interuenire debuisse; cum res fuerit pro indiuiso tradita duobus, nec vllus ipsorum in parte sibi accrescere noua traditione indigebit, vt l.liber homo.§.Titius ex semisse.ff.de hæred. instit.& l.tu ex parte.de acqui.hæred.& l.sed cum.ff.de bon.pos. certe in hac eadem quæsti. videtur posse agi præscrip.verbis, q̄a cum certa pactione rem istam receperit, videtur quòd pactum quod a concedente proferebatur fieret inter eos, arg.l.si filia.§. si pater.ff.famil.erci. 52 † Quæritur vigesimononò, si emphyteuta neget rem ecclesiasticam esse, postea verò apparet, & ipse alleget se iure emphyteutico possidere, & monstret iure emphyteutico habuisse, & videtur ꝙ post modum ius, quod negauit, allegare non possit, absurdum est enim ad idem venire, vt l.si quis.

C.de reb.cred. Nam negando rem ecclesiasticam esse, se ius ab ecclesia recepisse negat, allegando autem nunc ius emphyteuticum ecclesiam concessisse, dicet superiori contrarium, igitur sibi ipsi contrarius est repellendus; argu.l. si iusserit. ff. de condi. demonstra.& l.j.C.de furt.& l.1.§. si alius. quan. appel. sit.& l. professio.C.de iure patro. deliquit enim; quia voluit ecclesiam priuare dominio, & ipse priuandus est iure suo; quia quod alias nocere voluit, in se debet sentire iacturam, arg.l.si legatarius. C.de leg. Nimirum in re emphyteutica deliquit negādo, iustum est, ꝙ in eadem re punietur, arg.l.cōsensu.§.contra. C. de repu.& l. ex facto.§.si de vulg.& pup.& l.quicunque. C. de episc. & cleri. merito enim puniendus est de suo mendacio, alias nisi puniret, iam sibi veritatem negare, & dolose agere non noceret, quod esset absurdum, arg.l.de ętate.§ qui tacuit. de interrog. act. Simile crimen est qui veritatem negando supprimit, & econuerso qui asserit quod falsum est, vt l.presbyteri. C. de episc. & cler. & l.1.ff.de fal.& vt breuiter me expediam, omnia iura contra negantem discere videntur, vt de suo mendacio puniatur, nec posset se vlla exceptione tueri, vt l.in rem. de rei vend.& l. fi. C. de fideicom.& l.de ętate.§.3. de interrog. actio.& §. illud quoque. de trien.& sem.& l.1.§.antepe. si quadrup. paup.& l.cum de indebito.§.antep. de probat.& l.sed & si.§.1. ff. quod cum eo.& l. si vnus.§.fi.ff.pro soc.& l.contra negantem. C. ad leg. aquil. Nimirum ergo si rem emphyteuticam negando ob hoc solu debet posse repelli, vt l.eadem C.loca. Econtra vt, licet rem ecclesiasticam esse negauerit, non tamen concessioni emphyteuticę contradixit; potuit enim vtrumque verum esse, s.concessionem ab ecclesia factam, & rem existere alienam, vt l.rem alienam.ff. de contrahen.emp.& C. si res pig.da.sit, per totum.& l.si fundū. C. de euic. Cum enim reus iste conuentus pluribus posset se exceptionibus tueri, vt l.nemo pluribus de reg.iur. nec propter hoc ꝙ negauit rem ecclesiasticam, vel emphyteuticam, debet proprietate vel possessione carere, arg.l.nemo.de reg.iur. aliquin iam lubricum linguę facile traheretur ad pęnam, quod esse nō debet, vt l.famosi. ad leg. Iul. maiest. Nec obstat, quod negantes aliquando puniantur, illud autem diuersimode fit, secundum diuersitatem casuum diuersorum. At illa specialitas in aliis vēdicat sibi locum, vt l. in his. cum sequen. de legi. Præterea illud verum est, quando certum est aliqua vera fraudulenter negare, sed si per ignorantiam negatum fuerit, profecto negans liberatur a pœna, vt l.2.C.de iuramen.calum.& l. de ętate.§. ex causa. de interrog. actio. excusatur enim per ignorantiam, vt l.generali.C.de tabu.& l.si fideiussor.§.1.& 2.ff.manda.& l.1.§.penul. de separat. Nec obstat, si dicatur, ignorantiam esse probandam; quia probat hoc ipso, ꝙ contrarium non probatur. l.super seruis. C. qui mil. non poss.& l.hoc autem.ff.de admit.tut. Facit. l.si legib. C.de appellat.& l.verius.ff.de probation. immo & si ipse met ab ecclesia recepisset, potuisset de præteritis obliuisci, ar.l.quinquaginta.ff.de probation. nam in suo patrimonio quis quandoque errat, vt l.4.C.de hære.vend.§. in fraudem instit. quib. manum. li. & §.si vero absens in aucten. de hæredi.& Falcid. nam in dubio debemus præsumere in meliorem partem, i. non fraude negatum, argu.l.penul.ff.de in integ.restitu.& l.pen.C.de his qui sibi ascrib. In hoc casu credo negantem, qui iustam causam non habuit ignorandi, sola debere possessione priuari, si hoc postuletur argu. aucten. item possessor. C. qui pot. in pigno habe.& l. in rem. de rei vendi. † Quæritur trigesimò, an emphyteuta posset rem sibi in emphyteusim locatam restituere domino ipsi inuito, & deinde pensionem nō soluere, videtur quod sic sicut in vsufructuario, vt l.si absentem & l.cum fructuarius. ff. de vsufru. & not. in l.2. C. de iure emphyteu. Econtra videtur, & est veritas, quod non possit; quia hoc est onus personale, vt l. fina. ff. de contrahen.emptio.& l.quicunque. C. de fun. patrimo. Quid in vasallo? Dic vt in cap.1. si vasal. ex consuetud. Lothar. Sed an dimittendo fundum tributarium releuetur a tributis soluendis. Dic quod sic, vt l. Imperator. ff. de publica. † Quæritur trigesimoprimo, an emphyteuta qui falsum denuntiat domino, quod plus possit habere, quàm dominus velit dare, cadat a iure suo. Dic quod sic, argumen. l.idem Iulianus ait.§.cum igitur. ff. de in diem adi. & an permutatio rei emphyteuticæ sine consensu domini sit permissa. Dic quod non, nam verbum, permutatio, emptorem & venditorem comprehendit, vt l.sciendum.§. deinde. ff. de ædil.edic. cum ibi not. pro quo facere videtur l. fina. ex quibus cau. in possess. ea contra posset induci l.cum pater.§. hæreditatis. ff. de lega.2.

†Quæritur trigesimosecundò, an plures habentes rem in emphyteusim possint illam inter se diuidere domino irrequisito. uidetur quod non, per l.cum hi.§. si vni. de transac. In contrarium videtur per l.voluntas. C. de fideicom.& l. pater filium.§. 15. de lega.3. Sed Gui. de Cu. dicit, quod l.voluntas, non obstat: quia ibi est prohibita alienatio respectu extraneorum tantum, unde inter eos videtur esse permissa. Sed in d.§. si vni, est prohibita alienatio fauore impuberum alienātium. Ideo etiā inter eos est prohibita: sed miror de Gui. qui de hoc habet casum, quod diuisio feudi inter plures feudatarios est permissa, vt in c.1.§. præterea.

(Margin: 53 at "Quæritur trigesimò"; 54 at "Dic quod sic, vt l. Imperator"; 55 at "Quæritur trigesimosecundò".)

præterea.el 2.de prohib.feu.alien.& ratio est; quia in extraneos alienatio ideo est prohibita irrequisito domino, ne res illa data in emphyteusim trāseat in extraneum domino non obligatū. Idcirco inter ipsos domino obligatos diuisio est permissa: pro hoc facit.l.1.C.de impo.lu.descript.lib.10. secus autem in casu, quo prohibetur res alienari fauore alienātis: quia eadem ratio prohibitionis durat, siue fiat alienatio in extraneum, siue inter ipsos: & ita loquatur ille tex.

ANTONII NEGVSANI FANENSIS IVRISCONSVL.

De pignoribus & hypothecis.

Præfatio.

PIGNORVM & hypothecarum materiam late admodum patere & subtilem ac frequentem esse quotidiana rerum forensium experientia docet. Cum non omni plenè cōtrouersia aliqs articulus huius materiæ intercidat, & quamuis per antiquos legum latores satis copiose ꝑtractata fuerit; sunt enim in Digestis & Iustinianeo codice triginta peculiares tituli de ea inscripti, & vnus tamen in Decretalibus, tamen per doctores postea legētes super ea in locis ordinarijs modice scriptum fuit, & in consultationibus edendis litibusque decidendis non sine magno labore in varijs locis quærenda & quasi mendicanda est. Iure igitur hic noster libellus, in quo tota materia collecta est, ingratus videri nō deberet, ex eo enim labor & multarum cartarum reuolutio euitabit. Conatus etiam sum pro mei ingenij mediocritate opus in partes conuenienter distinguere, & indicem (quem repertorium appellant) adiunxi. Si tamen aliquando nonnulla minus congrue, & non suis locis apposita videbuntur, excusatum me iri oportebit, quando quidem materia adeo connexa & quasi affinis est, vt etiā apud ipsos antiquos legum latores in situandis legibus sub congruis titulis, aliquando aberratum fuisse constet. Nam lex rem alienam, posita sub titulo de pig.act. debuisset poni sub titulo de pignoribus, cum de hypothecaria diffiniat & non de pignoratitia, vt ibi Accur. Saly. & Pau. de Ca. aduerterunt, & econuerso, lex si Titio. de pignoribus, sub titulo de pig.act. situari debuerit cum de actione pig. loquatur. In ceteris autem per me scriptis fateor elegantius & copiosius rem explicari potuisse & debuisse, & facillime aliquos errores subesse posse (homo enim sum) & ideo omnia doctissimorum virorum correctioni subijcio, & præsertim ad id requiro meos in hoc magistratu Rotæ honorandos collegas, D. videlicet Gabrielem Calderonum fauētinum. D. Marinum Ieneurū Rechanatēsem, D. Bernardinum Ruffum Furciensem. D. Eneam Vbaldum Perusinū & D. Neazarium Scopulum Mantuanum, doctrina, acumine ingenij, experientia, maturitate consilij, elegantia dicendi & sapientia nullis alijs huius nr̄æ ætatis postponēdos. erit igit̄ eorum arbitrij demere & addere quæcunq; eis demēda & addenda videbuntur.

Præmissa itaque præfatione. Deueniēdo iam ad ipsum tractatum de pignoribus & hypothecis. Cū perfectio omnis operis maxime cōsistat in ordine, & ordo sit modus entium, vt per Bal. in proœ. ff. & scire quid facias, & nescire quo ordine facias (teste Ambro.) non est perfectæ cognitionis, refert Ias. in l.Gallus.§.idem credendum. 2.col. in 2. lectura. ff. de libe. & posthu. & sapientis est ordinare secundum phil. 2. Metaphysicæ, vt inquit Arc. in cons.67. diligenter & mature. in prin. & ex his quæ inordinate acta sunt, nō potest ordinabiliter agi. c.qualiter & quando.el 1.de accus.14.q.5.c.forte.c.quoniam frequenter, vt lit.non contest. glo. in l.prolatam.C.de sen.& Arist. vi. Metaphysicæ. Idcirco opus istud ordinando. Diuidam totū tractatum in octo partes principales. In prima parte videbimus vnde dicatur pignus & hypotheca, & quid sint. Item in quo differant pignus & hypotheca. In secunda parte principali tractabimus de speciebus hypothecę, & diuidetur in quatuor membra. In primo mēbro videbimus differentias inter generalem & specialem hypothecam. In secundo membro videbimus, quæ veniant & quæ non veniant in generali hypotheca bonorum. In tertio membro videbimus de speciali expressa hypotheca, videlicet quæ res specialiter & expresse obligari possint, & quę nō. In quarto mēbro ponemus de tacita hypotheca, & quibus casibus tacita hypotheca inducatur.

In tertia parte discutietur de pignoribus, & diuiditur in tria membra. In primo membro ponitur materia pignoris conuētionalis, in secundo materia pignoris prætorij. & in fi. ponūtur 10. differentiæ inter pignus prætorium & conuentionale, in tertio membro tangitur materia pignoris iudicialis.

In quarta parte examinatur materia pactorum super pignoribus, & primò ponitur pactum legis commissoriæ, secundò pactum occupandi hypothecam, seu pignus propria auctoritate, tertiò subduntur diuersa alia pacta.

In quinta parte ponuntur effectus, qui vario modo resultant ex hypothecis seu pignoribus, & diuiditur in quinq; membra. In primo tractatur de diuersis effectibus in genere, in secundo de effectibus prioritatis & posterioritatis hypothecæ, in tertio de iure offerendi, & de eius effectibus, in quarto de iure retinēdi bona ex causa obligationis & hypothecæ, & etiam de expensis melioramentorum, in quinto de fructibus pignorum.

In sexta parte discutietur de resolutione hypothecarum & pignorum, & quibus modis tollant & resoluantur, & diuiditur in tria membra, in primo tractabitur de vēditione & alienatione pignorum, & de pactis quæ apponi solent in eis, in secundo quibus modis pignora & hypothecæ tollantur præscriptione & vsucapione, in tertio quo modo tollantur pignora nouatione & alijs diuersis modis.

In septima parte disputabitur de actione pignoratitia, & de eius materia, & diuidetur in tria membra. In primo videbimus in quib. differat pignoratitia ab hypothecaria, in secundo de natura huius actionis, & quomodo nascatur, in tertio quæ veniāt in actione pignoratitia, & pro quibus competat tam directa q̄ contraria, & primò de directa deinde de contraria, & de modo libellandi & deducendi in iudicio vtranque.

In octaua parte & vltima ponetur materia actionis hypothecariæ, & diuiditur in tres partes. In prima videbimus aliqua de natura istius actionis hypothecariæ & etiā Saluiani interdicti & quæ requirantur: vt competat, & multa ponentur in materia excussionis, in secunda quib. personis & contra quas & pro quibus competat, in tertia quando oriatur ista actio hypothecaria quæ sint in ea probanda, & de modo libellādi tam in hypothecaria, quàm in Saluiano interdicto.

SVMMARIVM.

1. *Pignus vnde dicatur & in quibus consistat.*
   Immobilia qualiter dicantur tradi manu.
2. *Hypotheca dicitur ab hypos, quod est sub, & thesis positio, quasi quædam suppositio vel obligatio rerum.*
3. *Hypotheca dicitur ius reale, vel actio realis: quia constituitur super rebus per eam non obligatur persona debitoris, sed res.*
4. *Pignus & hypotheca in quo differant.*
5. *Præscriptio aliter consideratur in pignore, aliter in hypotheca.*
6. *Pignus & hypotheca differunt in proprio significatu.*
7. *Hypotheca simplex si sine traditione contrahatur. creditor non potest agere hypothecaria contra tertium possessorem, nisi facta excussione contra debitorem principalem, secus si pignus sit datum creditori, & postea cadat à possessione.*
8. *Statutum loquens de pignore an habeat locum in hypotheca.*
9. *Differentia inter pignus & hypothecam est potius nominis & vocis, quàm rei & effectus.*

CApiendo itaque primam partē tractatus nostri, in qua videndū est, vnde dicatur pignus & hypotheca, & in quo differant. 1 † Primò quæritur, vnde dicat̄ pignus? & rn̄detur breuiter, ꝙ pignus dr̄ à pugno: vt l.plebs.§. pignus.ff.de ver.sig. ex qua allusione videbatur dicēdū, ꝙ pignus non ꝯsisteret nisi in illis rebus mobilibus, quæ manu tradūtur, & sic in rebus mobilibus tantùm. Tamen secus dicendū est, videlicet ꝙ ēt ꝯsistat in rebus immobilibus, vt l.sciendū.§. creditor.ff.q satis.cog.& l.cū notissimi § sed cū illud.C.de præscr.30. ann. q̄a ēt immobilia dn̄r manu tradi & accipi, dū de illorū terra vel substantia pugno accipit̄ & clauditur, ita declarat Sali. in l.si rē alien.§ proprie.ff.de pig act. Est bene verū, ꝙ ista traditio rerū immobiliū per acceptionē de illius substantia est impropria & abusiua: quia non tradit̄, nec accipitur tota res, sed quædā portiuncula pro toto, & ideo proprie loquendo pignus dr̄ de rebus mobilibus, improprie aūt & abusiue de immobilibus, vt est tex.& ibi no.gl. in d.l.plebs.§.pignus. 2 † Secundò quęrò, vnde dicat̄ hypotheca? & rn̄detur, ꝙ hypotheca dr̄ ab hypos, qđ est sub, & thesis, quod est positio, quasi quædā suppositio vel obligatio rerū: nā supponere, idē est, ꝙ obligare: vt probat̄ in Rub.ff. de reb eorū non alienandis vel supponēdis. Nā illud participiū supponendis, ponit̄ ibi pro obligandis, vel pignorandis, aut hypothecandis: vt probat̄ in l.1.e.ti §.fi.ex l.se.& seq. in quib. hr̄, ꝙ pupillorum & minorum nō possunt alienari, nec etiam pignori dari, & sic secunda pars Rub. quæ loquitur de rebus non supponendis, verificatur in pignoribus & hypothecis. 3 † Et quia hypotheca constituitur super rebus, ideo dicitur ius in re, seu ius reale, vel actio realis; quia per illam nō obligat̄ persona debitoris, sed res: vt l.eos. C.qui pot. in pig hab.& l.pignoris.C.de pig. & l.pignoris.ff.eo.ti.& insti.de act.§.itē Seruiana.& no. Alex. in l.si filio.§.fi. in 2.col. in ver. per hoc ēt dicebā.ff.sol.ma.& sequit̄

fundum,& datur contra possessorem:vt l.si fundus.§.in venditione.ff.de pign. 4 † Tertiò quæritur,an pignus & hypotheca differant? & in hac q.dicendum est, q propriè loquēdo pignus dicitur, quando res obligata traditur ipsi creditori, maximè si sit res mobilis:vt dictum fuit in 1.quæstio. Sed quando nuda cōuentione res obligatur creditori,& ei aliter non traditur, dicit propriè hypotheca:vt est tex.in l.si rem alienam.§.proprie.ff.de pig.act.& insti.de actio.§.item seruiana.vers.inter pignus,&c. Sed ista differentia inter pignus & hypothecam dicitur potius differentia nominis vel vocis,quàm rei & effectus,vt est text.in l.res hypothecæ.§.inter pignus.ff.de pignori. & quantum attinet ad actionem hypothecariam non differunt, vt est tex.in d.§.item seruiana.versi.inter pignus.& ibi not.gl.in vers. nihil interest. 5 † Hoc tamen,quod dixi, videlicet non esse differentiam inter pignus & hypothecam,quantum pertinet ad actionem hypothecariam, fallit in tribus casibus. Primus casus est respectu præscriptionis; quia quando sumus in pignore proprio: quia s. creditor possidet pignus, non currit præscriptio in hypothecaria,quæ illi competit contra eum;quia cum possideat,nō potest ei imputari,q nō egerit hypothecaria; & ideo sit ei præscriptū. Sed quando non possidet,& sic in sumus hypotheca;tunc actioni hypothecariæ bene præscribitur, diuersimode tamen. Nam interdum præscribitur 10.annis.Interdum 20.Interdum 30.Interdum 40.Ita no.glo.in d.§.item seruiana.in glo.in ver.nihil interest. Declara tu, q quando tertius possessor possidet pignus cum titulo actioni hypothecariæ competenti creditori præscribitur 10.annis,quando sumus inter præsentes,sed quādo sumus inter absentes.20.vt l.1.C.si aduer.credi.lib.7.quando autem tertius possessor possidet sine titu.requiruntur 30.anni.l.cum notissimi.in prin.C.de præscri.30.anni.quando verò possidet debitor,vel eius hæres,requiruntur ann.40.vt est casus in l.1.§.1.C.de annal.excep.Ita declarat glo.in d.l.cum notissimi.in prin.in ver. spacijs.& Ang.de Aret.in d.§.item seruiana.in vlti.col.super d.glo.in ver.Nihil interest,& ponam de hac materia præscriptionis latius.infra in secundo membro sextæ partis principalis. 6 † Secundus casus,in quo inuenitur differentia inter pignus & hypothecam in proprio significatu est, quando aliquis est obligatus alicui donec cauere. Nā licet ille qui ad hoc tenetur adimpleat talem obligationem dando ei pignora idonea:quia idonea cautio intelligitur cum pignore,vel fideiussore,vt l.si mandato Titij.§.fi.ff.manda.tamen non sufficeret simplex hypotheca bonorum:quia pignus trāsit ad creditorem:hypotheca autem remanet apud debitorem.d.l.si rem alienā.§.proprie.ff.de pig.act.& ideo non dicitur ita cautum creditori per hypothecam simplicem cut per pignus,ita tenet Io. And.in additionibus Specu.super Rub.de pig.& alijs caut.in fi.in addi. quæ incipit ad secundā partem.& idem tenent Francis.de Rampo.& Gaspar de Caldarinis in consi.16.eo.tit.refert & sequitur Do.de S.Gemi. in c.fi.in princ.pe.col.in ver.tamen Ioan.Andr.latius&c.de vsuris. lib.6. 7 † Tertius casus, in quo inuenitur differentia inter pignus & hypothecam respectu actionis hypothecariæ est;quia quando simplex hypotheca est contracta sine traditione,regulariter creditor non potest agere hypothecaria cōtra tertium possessorem non facta prius excussione contra debitorem principalem: vt in auc.de fideius.§.sed neque.& in auc. hoc si debitor C.de pig. Sed quando pignus fuit traditum creditori, si ipse postea cadat a possessione culpa sua,vel casu fortuito potest agere hypothecaria contra possessorem non excussio aliter principali debitore,vt firmat Alex.post Raph.in repe.l.sepe,col.30.in ver.secundario dicitur &c.per allegata ibi per eum,de quo etiam latius dicetur. infra in 8. parte principali in membro excussionis in 5. fallentia. 8 † Quartò quæritur ex prædictis, an statutum loquens de pignore habeat locum in hypotheca? & Bar.in d.l.si rem alienan.§.proprie.ff.de pig.act.mouens q.d.q vr̄ dicendum q nō; quia verba in statutis debent accipi secundum propriam significationem,tamen subdit,q ipse non poneret hoc pro constanti.Alex.ibi in apost.dicit,q contrarium vult ibi Pau.de Ca.ego non inuenio,q Pau.dicat de hoc aliquid.Idem Alex.in l.a diuo Pio.§.in venditione.in 5.col.in gl.in ver.pignoribus.ff.de re iudi.mouet hanc difficultatem,& dicit se nolle discutere,ex quo alij non tangunt. 9 † Ego dubito de hac decisione; quia differētia inter pignus & hypothecam videtur potius nominis & vocis, quàm rei & effectus,vt in d.§.item seruiana.& in d.l.si rem alienam.§.proprie.& in l.res hypothecæ.§.inter pignus. ff.de pig.& propterea non videtur attendenda;quia disputatio de nomine relinquenda est pertinacibus in iure,vt est tex.& ibi glo. in ver. vocabula.& Bal.& Sal.in l.pe.C.de constit.pecu.Item quia quādo duo conueniunt in nomine saltem late & impropriè sumpto vocabulo,si in vtroque militat eadem ratio:tunc statutum etiam correctorium loquens in vno militat etiam in alio. glo. est no.in cle.auditori.in ver.beneficio.de rescrip.& gl.in cle.j. in ver.eligatur.cum ibi no.per Pau.de Leaza.de elec. & habetur p Bar.Alex.& Ias.in l.Marcellus.in prin.ff.ad treb.per Soc. in rub. ff.sol.mat.in fi.primæ col.per Barb.in rub.extra de fi.instru.in 3. car.in ver.5.plus audeo &c.Cum ergo pignus & hypotheca saltem impropriè sumpto vocabulo idem sint.d.l.res hypothecæ.§.inter pignus.& d.§.item seruiana,sequitur,q vbi non datur ratio diuersitatis inter illa, q statutum loquens de pignore habere debeat locum etiam in hypotheca,& econuerso, & per hæc expedita sit prima pars principalis istius tractatus.

SVMMARIVM.

1 *Hypothecæ specialis essentia quæ requirat.*
2 *Debitor conuentus ex hypotheca generali potest excipere de dominio alterius, secus si ex speciali conueniatur.*
3 *Bona ecclesiæ in contractu permisso possunt obligari generaliter per prælatum absque traditione specialiter autem non.*
4 *Donatio facta vxori,quæ venit morte mariti confirmanda,censetur reuocata si maritus rem donatam alteri specialiter hypothecet,secus si generaliter hypothecet omnia bona.*
5 *Alienatio prohibita cū speciali hypotheca rei prohibitæ alienari reddit alienationem nullam,secus si cum generali hypotheca.*
6 *Alienatio non infringitur per rei alienatæ specialem hypothecam, dummodo per pactum non sit prohibita alienatio.*
7 *Conductor cui pro obseruantia locationis fuit obligata res locata, siue generaliter,siue specialiter,habet solū ius retinendi,illā rē pro pignore,& singularis successor non cogitur ex hoc præcisè stare locationi,sed soluendo interesse resoluat ius retinendi,nisi in contractu esset appositū iuram. & nu.9.*
8 *Obligatio ad interesse regulariter succedit in obligationibus facti, nec in eis potest agi præcise ad factum.*
10 *Generalis hipotheca minus afficit rē,quā specialis,& per specialē constituitur plus iuris creditori quàm per generalem,& regulariter prouisio specialis plus operatur quàm generalis.*

¶ Sequitur secunda pars principalis.

IN ista secunda parte venit tractanda materia hypothecæ,& diuiditur in quatuor membra.In primo videbimus,in quibus differat generalis & specialis hypotheca, in secundo quæ veniant & quæ non veniant in generali hypotheca,in tertio de speciali hypotheca, videlicet quæ possunt & quæ non possunt specialiter obligari,in quarto de tacita hypotheca, & in quibus casibus inducatur.Capio igitur primum membrum,in quo videndum est, quot sint differentiæ inter generalem & specialem hypothecā. Et inuenio inter generalem & specialem obligationem bonorum differentias sex. 1 † Prima itaque differentia est:quia ad essentiā specialis hypothecæ requiritur, q tempore obligationis contractus res sit in bonis debitoris, ita q non sufficeret, si illa res post obligationem contractā superueniret in dominio seu quasi debitoris,tex.est,& ibi no.in l.1.in prin.ff.de pig.sed ad essentiā generalis obligationis omnium bonorum sufficit, etiam si bona post contractam obligationem acquirantur ipsi debitori, vt in d.l.1.in prin.& l.1 & quæ nondum.§.1.eo.tit.& ibi per Bart. & hoc procedit,etiam si in generali obligatione bonorum nihil fuit dictum de bonis futuris; quia illa omnino comprehenduntur,vt est casus in l.fi.C.quæ res pig.obli.pos.& declarat glo. & Sal.in d.l.& quæ nondum.§.1. 2 † Secunda differentia, quæ et insurgit ex prima est, q quando agitur contra debitorem hypothecaria,si agatur ex generali hypotheca, debitor potest excipere rem illam,ad quam agitur,non fuisse, nec esse suam sed alterius & nominare dominum, pro quo possidet & fructus percipit, & hoc debet probare; quia hoc modo excipiendo debitor non potest conuinci de mendacio,nec replicari de dolo contra eum,cū obligauerit sua bona in genere,& sic potest esse, q ista res,ad quam agitur,non fuerit comprehensa in generali obligatione:cum non fuerit debitoris,& isto casu creditor cogetur probare de dominio directo,vtili,vel quasi ipsius debitoris ad obtinendum in causa.Sed si agatur ex speciali hypotheca:tunc debitor,contra quem agitur,non poterit refricare quæstionem dominij,quia ipso facto conuincitur de mendacio, ex quo ipsam rem in specie obligauit,& hoc modo debet intelligi & procedit.l.fi.inter colonum.§.1.ff.de pigno.& l.rem alienam.ff.de pign.act.& ita singulariter no.Sal.in res.in penul.col.in ver.Capio igitur istam materiam &c.C.si res alien.pign.da.fit, & refert Alex.in l.si pignore.§.1.ff.de pign.actio. 3 † Tertia differentia est; quia licet prælatus ecclesiasticus in contractibus per eum factis nō possit obligare specialiter res particulares ecclesiæ per ea quæ habentur in c.nulli.de rebus eccle.non alie.tamen in contractibus ei permissis bene potest obligare generaliter bona ecclesiæ absque tamen traditione illorum,vt probat tex.in d.c.nulli.a 3rio sensu in ver.specialis hypothecæ,& istud tenet ibi Egi.Host. Ioan.Andr.Car.Floren. & Abb. qui pro hoc etiam allegant id, quod habetur in l.pen.C.de his qui ven.ęta.impetra.& quod legitur & no.in l.fi.C.quæ res pign.obli.pos.vbi habetur, q generalis hypotheca est modici præiudicij, & hanc conclusionem tenent etiam Abb.in c.3.de præcar.& quamuis Anto.de Butr.& Imo.in d.c.nulli.teneāt,q generalis hypotheca prohibita sit prælato,per text.in auc.de alien.& emph.§.si vero.tamen magis cōis opi.et tenent oēs in isto et in 3rium, vt apparet ex præmissis. Quā opi.et tenent glo.in §.nos igitur.in versi.specialis.& in versi. Creditoribus,in auc.de non alienan.vbi glo.dicit,q potest fieri generalis hypotheca bonorum ecclesiæ, dummodo fiat absque traditione, licet speciale pignus contrahi non possit, & ratio est secundum glo.ibi:quia plus iuris constituitur creditori per speciale pignus quàm per generale,vnde videmus,q mancipia quamuis sint generaliter obligata:tamē possunt manumitti,secus si essent obligata specialiter,vt l.3.C.de seruo pign.da.manu.& per hoc allegat gl.tex.in §.si autem creditor.ver.si n.&c.in auc. de non alienan.& ibi hoc no.Iac.de Belui.& non obstat tex.in d.§.si verò contigerit.in auc.de non alien.& in §.hoc etiam.eo.tit.quia illi tex.loquūtur de speciali hypotheca non gn̄ali,& ita late firmat Alex.in consi.118.pe.col.ver.insuper &c.in 5.col. 4 † Quarta dr̄ia est;quia quamuis donatio vxori per maritum quæ venit confirmanda morte mariti censeatur reuocata per specialem obligationem rei donatæ factam per maritum post donationem, ita q morte modo confirmari non potest,vt no.in l.3.C.de leg.& in l.cum hic status.§.si maritus.ff.de don.inter vir.& vxo. Tamē secus est in obligatione generali bonorum facta per maritum post donationem,nam per illam non reuocatur præcedens donatio.Ita singulariter no.Bar.in l.rem legatam.circa fi.ff.de adi.leg.sequit̄ Bal.in l.si non virū.C.de don.inter virū & vxo.& refert & sequitur Ias.in d.l.3.2.col.in 2.limi.C.de leg.& rō est:quia generalis obligatio non afficit ita rem,sicut specialis,argumento l.est dr̄ia.ff.in quib.casi.pig.taci.contraha.Adde tu tex.& bonā gl.in l.licet.in gl.in ver.huiusmodi,eo.tit. 5 † Quinta dr̄ia est,q licet regulariter prohibitio de non alienando, seu conuentio, vel pactum non reddat alienationem postea subsequutam 3 dictam prohibitionem inefficacem, vt l.ea lege.C.de condi.ob cām,& ibi per glo.Bar.Bal.& alios,& in l.si ita quis.§.ea lege.ff.de verb.oblig.& ibi per scribentes,& per gl.in l.fi.C.de reb.alie.non alie.& Inno.in c.Raynu.in gl.in ver.pactū,de testa.& istud procedat,etiam si in dicta prohibitione,conuentione,vel pacto intercessisset gn̄alis obligatio seu hypotheca bonorū,tamen secus, si interuenisset specialis hypotheca illius rei prohibitæ alienari;nam per talem specialem hypothecam censetur reseruatū ius in dicta re,& impedit̄ alienatio postea facta.text est singularis in l.si creditor.§.fi.ff.de distrac.pig.s̄m literam pisanam,vt ibi per Bar.& Bal.& ita etiam tenet Bar.in d.§.ea lege.& cum eo trāsit ibi Imo.in 3.col.Et mouetur:qa d.l.si creditor.§.fi.est exhorbitans à iure cōi,exhorbitat.n.a d.§.lege.ideo non debet extendi ad generalem hypothecam,eandem opi.tenet Are.in d.§.ea lege.motus:quia specialis hypotheca magis impedit,quàm gn̄alis.l.j.cum gl.in ver.pignori,& ibi Bal.ad hoc no.C.de neces.ser.hære.insti.Idem tenet Bar.Imo.& Roma.in l.qui absenti.§.1.ff.de acqui.pos.Bal.in d.§.ea lege.in 3.col.Imo.in l.filiusfa.§.diui.ff.de leg.1.in 3.col.& licet Alex.in d.l.qui absenti.§.j.dicat,q ista opi.in puncto iuris non transeat sine dubio.Tamen indubitanter tenenda est tanquam magis cōis,& illam tenet Alex.in l.si filio.§.si vir in quinquennium.in 2.col. in ver.aduerte tamen &c. ff.solu.matri.illam etiam tenet Ias.in d.§.ea lege.in 9.col.& Ias.in d.l.filiusfami.§.diui in 13.col.in versi.3.principaliter in quantum Bart.&c.& q̄uis Cor.in consi.32t.4.volu.firmet,q d.l.si creditor.§.fi.loquatur indistincte de hypotheca, & ideo q sufficiat et generalis, tamen non puto recedendum ab opinione cōi. q s.ille tex.procedat solum in speciali hypotheca: quia cum d.§.fi.sit exhorbitās,vt dixi.supra debet intelligi, vt minus corrigat ius commune,quàm fieri possit.l.ius singulare.& l.quod verò 3 ff.de legi.in quo argumento se fundat Imo.cui non video fuisse responsum per aliquem,& propterea remanet firma conclusio q specialis hypotheca in re prohibita alienari operetur, q alienatio in 3rium subsequuta sit nulla, licet generalis hypotheca istud non operetur.Et sic resultat quinta differentia inter generalem & specialem hypothecam. 6 † Sed in prædictis insurgit dubitatio, quid si in conuentione non fuit adiecta prohibitio de non alienando neque pactum,q non alienetur res, sed simpliciter fuit initus 3ctus,puta quia facta fuit locatio alicuius rei, & promissa per locatorem obseruantia,& in specie pro obseruantia fuit hypothecata res locata, & postea durante locatione locator alienauit dictam rem locatam, dubitatur ergo, an alienatio ista erit nulla,sicut in præcedenti casu,in quo in conuentione fuit prohibita alienatio? Et breuiter dicendum est q non,sed q solum isto casu emptor tenebitur stare locationi, & conductori dabitur retentio rei locatæ pro omni suo interesse, & pro pœna,alienatio autem valebit,& isto casu idem operabitur generalis hypotheca,quod specialis;quia ex vtraque debet dari retentio conductori pro suo interesse & pœna, istam conclusionem tenet Bar.in l.qui fundum.ff.loc.& sequitur Paul. de Ca.in l.si merces.§ si fundum.eo.tit.& Bart.in l.1.§.quod autem.ff.de superficie.Bal.Ang.& Sal.in l.emptorem.C.loca.Abb.in c.fin. vlti.col.ne præla.vi.suas.Sal.in l.mancipia.C.de rebus alie.non alienan.Alexā.in consi.118.in casu de quo quæritur &c.vlti.col. 5.volu.est ergo communis conclusio, q quando hypotheca siue specialis,siue generalis opponitur in conuentione pro obseruantia contractus,sine prohibitione vel pacto de non alie. alienatio valebit, sed dabitur retentio illius rei pro interesse & pœna,& ratio est:quia ratione hypothecæ etiam generalis datur retentio rei,iuxta no.per Bar.& alios in l.si non sortem.§.si centū.ff.de condi.inde.& iste secundus articulus est diuersus ab articulo præcedenti,ideo bene aduertas,ne sis in ęquiuoco; quia doctores scribunt super ambobus quasi super vno,& non bene distingunt vnum ab alio. 7 † Insurgit etiam in prædictis alia difficultas,videlicet an in terminis secūdi articuli proximè discussi ius retentionis, quod dictum fuit competere colono pro suo interesse & pęna, resoluatur per solutionem interesse & pęnæ ei factam ab emptore rei. An verò vigore dictæ retentionis possit emptor præcise cogi ad obseruantiam contractus locationis? Et in hoc etiam cōis est conclusio, q propter dictam hypothecā, quam conductor habet in re empta,illius rei non teneatur præcisè stare conductori, & tenentes hanc conclusionem mouentur:quia hypotheca est accessoria ad obligationem principalē, sed obligatio & actio principalis competens conductori contra locatorem ob inobseruantiam contractus datur ad interesse.d.l.qui fundum.ff.loc. vnde hypotheca, quæ venit accessoriè non habet ampliare ius actionis personalis.l.item liberatur.in prin.ff.qui mo.pig.vel hyp.sol.l.intelligere.cum gl.C.de lui.pig.& per 3ns quam primum successor singularis offert suum interesse colono habenti fundum hypothecatum, vr̄ q eum possit expellere.l.Paulus.Aliàs incipit.Sempronius.§.qui pignoris.ff.quib mod.pig.vel hypo.sol.& l.cum seruus.ff.de distrac.pig.& istam opi.tenet Bar.& Imo.in l.vectigalia.ad fi.ff.de publ.& Bar.& Sal.in d.l.emptorem.C.loca & Sal.in d.l.qui fundum.& in l.mancipia.C.de reb.alie.non alie.Imo.Pau.de Ca.& Ro.in d.l.si filio.§.si vir in quinquenniū.& ante eos Iaco.Butr.in d.l.si merces.§.1.ff.loca.Eandem opi.tenet Alexā.in d.§.si vir.in 2.col.in ver.prædictis tamen adde &c.& Ias.in d.l.filiusfam.§.diui.in 13.col.ver.3.principalter &c. Sed est aduertendum, q 3riam opi. videlicet q conductor ratione hypothecæ possit retinere præcise rem locatam,& non cogatur recipere interesse, tenet Soc. subtiliter more suo in consi.90.visis quibusdam actis &c.in 4.vol.& mouetur per auctoritatem Bar.in d.§.si vir.in fi.vbi Bart.vult,q qn̄ conductor habet obligata generaliter bona locatoris,dr̄ habere ius in re,iuxta.l.1.§.autem.ff.de superficie.& propterea potest dicere,se velle remanere in re vigore pignoris,& successor non poterit eum expellere: tamen hoc non obstante non est recedendum à cōi opin.Quia,vt habetur per Alex.in d.§.si vir.in ver.prædictis tamē adde &c.dicta auctoritas Bar.& sequacium intelligitur,quando successor singularis non offerret conductori interesse:tunc enim non posset eum expellere, sed posset retinere rē loco pignoris,sed si ei offert interesse, ipsum potest expellere,per d.l.Paulus.alias incipit.Sempronius.§.qui pignoris.ff.qui.mod.pig.vel hypo.sol.& l.cum seruus.ff.de distr.pig.Ita intelligit ibi Alex.dictam auctoritatē Bar.& sequacium,& ita refert tenere ibi Imo.Pau.de Ca.& Ro.& Iac.But.in d.l.si merces.§.1.& Sal.in d.l.qui fundum,& in d.l.mancipia, & in d.l.emptorem.& ibi etiam hoc sentit Bar.& Bar.in d.l.vectigalia.& Imo.ibi.vnde vel auctoritas.Bar.est intelligenda vt supra vel simpliciter intellecta,vt videtur intelligere Soc.non est vera,& ita etiam sunt intelligendæ aliæ auctoritates allegatæ per Soc. loquuntur enim quòd conductor qui habet hypothecam, potest retinere rem,& istud non negatur,sed dicitur,quòd dictum ius retinendi resoluitur per solutionem interesse. 8 † Et communis opinio probatur concludenti fundamento iudicio meo; quia patientia,ad quam tenetur locator,est quid facti, vt habetur in l.ędem.C.loca.& propterea dicitur indiuidua, vt pulchre per Alex.in l.diuortio.in prin.8.col.in ver.contra eum etiam facit &c.ff.sol.matr.& in obligationibus facti regulariter succedit obligatio ad interesse, nec potest agi præcise ad factum, vt late per Barto.& alios in l.stipulationes non diuiduntur.in 8.q.ff.de verbo.obliga.& quamuis ad istam regulam seu conclusionem ponantur ibi per Bart.& alios aliquæ limitationes,tamen nulla potest adaptari in proposito,probatur etiam ista conclusio per d.l.Paulus.§.1.vbi dicitur, q quando agitur contra non obligatum hypothecaria,vel reali actione, & sic principaliter propter debitum consequendum potest a quocunque offerri interesse. 9 † Et prædicta videntur clare procedere, nisi locator in contractu locationis iurasset: quia tunc vigore iuramenti posset cōductor præcise petere sibi locationem obseruari,vt habet̄ per Ale.in d.l.stipulationes non diu.col.7.& Ias.in l.si pecuniam.in prin.ff.de condi.ob causam.& in hoc vlti.fundamento de iuramento potissime se fundat Soc.in d.suo consilio 90.parum curando de primo, & ideo non obstante contradictione Soc. puto non esse recedendum a conclusione communi scilicet,q ex sola hypotheca conductor, non possit cōtra singularem successorem præcise velle retinere,sed quòd illud ius retinendi resolui possit per solutionem interesse:secus autem si hypotheca specialis in illa re coucurreret cum prohibitione alienandi: quia tunc alienatio esset nulla, vt dictum fuit supra in hac quinta dr̄ia. nu. 5. 10 † Sexta dr̄ia potest poni in gn̄e,q s. specialis hypotheca plus afficiat rem quàm generalis, & plus iuris constituatur creditori per specialem hypothecam,quàm per generalē,vt dicit gl. not. in auc.

in auc. de non alienan. §. nos igitur. versi. tradere creditoribus, ad fi. & probat: quia debitor potest manumittere mancipia generaliter obligata creditori, non obstante dicta generali obligatione, specialiter autem obligata non, vt l. 3. C. de seruo pign. da. ma. & hoc procedit non solum in expressa hypotheca, sed etiam in tacita, quæ resultat ex inuectione vel illatione rerum conductoris in domum conductam, vt l. item quia. ff. de pac. & l. si certi iuris. C. loca. quia talis tacita hypotheca tanquam generalis non obstat, quin mancipium inuectum & illatum in domum possit manumitti per conductorem, secus quando illud esset in specie hypothecatum, tex. est in l. licet. ff. in quibus cau. pig. taci. contraha. & in l. pe. eod. tit. & habetur per Alexan. in d. consi. 118. vltim. col. in 5. vol. & faciunt optimè no. in glo. magistra. 23. dist. c. quanquàm. in ver. plus. in qua enumerantur plures casus, in quibus prouisio specialis magis operatur & influit quàm generalis &c.

SVMMARIVM.

1 *Generalis obligatio bonorum comprehendit præsentia & futura.*
2 *Verbum sub obligatione bonorum adiectum hoc modo, omnia bona sua, quid operetur.*
3 *Constitutum in obligatione bonorum adiectum quid operetur.*
4 *Constitutum collatum post mortem constituentis est inefficax, nisi in illo fuerit adiecta clausula, exnunc prout extunc.*
5 *Clausula, exnunc prout extunc, in contractibus quid operetur.*
6 *Conditio casualis in contractibus trahitur retro respectu obligationis non autem respectu traditionis.*
7 *Constitutum collatum in tempus mortis uerificatur in articulo mortis. Nā viuens quis quandoque mori dicitur.*
8 *Nomen debitoris includitur in generali hypotheca bonorum,*
9 *Nomen debitoris non comprehenditur in generali obligatione bonorum mobilium & immobilium; quia est tertia species.*
10 *Publicatio bonorum mobilium & immobilium non comprehendit iura, nec actiones.*
11 *Pecunia an veniat on generali obligatione.*
12 *Pecunia debitoris aliunde habita quàm à creditore, cui obligantur bona, non venit in generali obligatione.*
13 *Res empta ex pecunia mutuata non est obligata mutuanti, etiam si mutuum expresse ad hoc factū esset, sed bene mutuans tali casu præfertur alijs creditoribus in actione personali.*
14 *Generalis obligatio bonorum an comprehendat merces & venalia.*
15 *Legata & pignora an veniant in generali obligatione bonorum.*
16 *Obligatio omnis argenti vel omnium rerum quid & quæ includat.*
17 *Merces venales etiam futuræ veniunt in generali obligatione mercium.*
18 *Obligatio tabernæ comprehendit etiam merces futuras.*
19 *Verbum, taberna, simpliciter prolatum quid significet.*
20 *Taberna dicitur corpus vniuersale; quia non recipit tantum nomen ab ædificio, sed etiam à mercantia.*
21 *Merx, seu mercantia supponit corpus vniuersale.*
22 *Merces acquisitæ in vita defuncti veniunt in generali obligatione non autē acquisitæ per hæredem, nisi hæres acquisiuerit eas explicando negotia cœpta per defunctum.*
23 *Merces repertæ apud debitorem tempore ortæ actionis hypothecariæ vel moti iudicij hypothecarii veniunt in obligatione generali, non autem alienata ante per ipsum debitorem.*
24 *Actio hypothecaria sequitur rem, fallit in mercibus vænalibus alienatis ante ortum hypothecariæ.*
25 *Res orta ex re obligata comprehenditur in hypotheca, dummodo orta sit, vel saltem concepta, donec obligata fuit apud debitorem.*
26 *Res obligata transiens in aliam mutata materia, vt de silua in nauim, desinit esse obligata, nisi obligatio formaliter fuerit concepta.*
27 *Res orta ex re obligata immediate sine facto hæredis est obligata.*
28 *Emphyteusis etiam ecclesiastica venit in generali obligatione bonorum.*
29 *Alienari prohibita an veniant in generali obligatione bonorum.*
30 *Alienatione prohibita non est prohibita pignoris obligatio, dummodo non obligetur res pro tanto, φ verisimilitea non sit spes luitionis.*
31 *Appellatione alienationis venit hypotheca, impropriè tñ & interpretatiue.*
32 *Sermo generalis non comprehendit personam loquentis, fallit, vbi seruus obligat omnia bona domini de eius licentia, in tali enim obligatione comprehenditur ipse seruus.*
33 *Generalis obligatio bonorum comprehendit res venditas & locatas, Emptor enim vel coductor obligans omnia bona censetur etiam obligare rem emptam & conductam.*
34 *Generalis obligatio bonorum non comprehendit ea, quæ quis verisimiliter nō esset specialiter obligaturus, nisi talis obligatio esset collata post mortē obligantis, & nu. 35.*
36 *Dispositio generalis in vltimis voluntatibus cōprehendit illa, de quibus tractat. l. obligatione generali. ff. de pig.*
37 *Generalis obligatio bonorum etiam cum dictione, omnis, non comprehendit ea, de quibus in l. obligatione generali. ff. de pig.*
38 *Dictio, omnis, quandoque restringitur, vt omnia includat, vel nihil excludat.*
39 *Dictio, omnis, adiecta dispositioni de futuro continenti concessionē noui actus recipit restrictionem de habilitate.*
40 *Lex, obligatione generali. ff. de pigno. an sit restringibilis ad indefinitam.*
41 *Generalis obligatio comprehendens ea, de quibus in l. obligatione generali. ff. de pig. qualiter concipi debeat.*
42 *Alienari prohibita sub pœna non veniunt in generali obligatione bonorum.*
43 *Bona feudalia non veniunt in generali obligatione, & quare.*
44 *Feudum alienari dicitur si vasallus illud dat pignori domino, & eidem domino consentienti nulla fit iniuria.*
45 *Feudum pluribus dominis attinens diuinum potest vni ex dominis pignorari, etiam alijs non consentientibus.*
46 *Feudum potest pro necessitatibus & seruitijs domini obligari.*
47 *Feudum potest obligari animo luendi absque tamen ipsius traditione.*
48 *Feudum non potest respectu dominij & proprietatis obligari, respectu verò fructuum & commoditatum sic.*
49 *Vasallus qualiter & quo pacto dicatur posse fructus feudales obligare.*
50 *Liuellus proprie sumptus non venit in generali obligatione bonorum.*
51 *Contractus liuellarius quis & quando dicatur.*
52 *Contractus liuellarius proprie dicitur, quando vasallus locat feudum alteri de licentia domini, impropriè aūt æquiparatur contractui emphyteutico.*
53 *Bona subiecta restitutioni fideicommissariæ in conditionis euentum non veniunt in generali obligatione bonorum.*
54 *Bona hæredis non veniunt in generali obligatione bonorum facta per defunctum, nisi hæres illa præscripserit cōtinuata præscriptione cum defuncto.*
55 *Bona hæredis an & quando expresse possint obligari per defunctum.*
56 *Ratificatio hypothecæ & obligationis factæ de re aliena per dominum. rei vaiida pignus vsque à principio in præiudicium ratificantis, etiam si creditor sciuerit rem esse alienam.*
57 *Ratificatio de gestis per defunctū in bonis hæredis adinducatur per aditionē hæreditatis, & quomodo.*
58 *Dos, seu res dotales tā inæstimatæ quā æstimatæ, & tā ex parte mariti quàm vxoris non veniunt in generali obligatione bonorum.*
59 *Maritus an possit obligare res dotales ex parte vxoris.*
60 *Ius patronatus non venit in generali obligatione bonorum, sed eius commoditas & fructus.*
61 *Obligatione speciali & expressa prohibita censetur etiā prohibita generalis.*

SEquitur modò secundum membrum huius secundæ partis principalis, in quo discutiendum venit quæ comprehendantur, & quæ non comprehendantur in generali obligatione bonorum. Et pro clariori & faciliori intelligentia expediam materiam per regulam, ampliationes, & fallentias, videlicet septem ampliationes & fallentias octo. 1 † Regula ergo sit φ in generali obligatione & hypotheca bonorum continetur bona præsentia & futura, tex. est notab. l. fi. C. quæ res pig. obli. pos. 2 † Primo amplia hanc regulam, siue in dicta obligatione adiectum fuerit verbum sua, puta dicendo obligauit omnia bona sua: vt dec hoc est tex. in d. l. fin. siue etiam non fuerit adiectum dictum pronomen sua, sed simpliciter dictum fuit, φ talis obligauit bona; nā ēt isto casu comprehenduntur præsentia & futura, vt est tex. ita intellectus ibi per Bar. in l. 1. in prin. ff. de pig. 3 † Secundo amplia regulam, ēt si debitor in obligatione bonorum apponeret constitutum. Nam licet clausula constituti non videatur posse referri nisi ad præsentia bona: quia futura incerta sunt & possideri non possunt, vt l. 3. § incertam. ff. de acqui. poss. & hinc est, φ constitutum collatum post mortem constituentis non valet tanquam collatum in tempus quo possessio extinguitur, vt no. Ange. & refert Alexan. in l. quamuis. § si conductor. ff. de acquir. poss. Tamen contraria opi. videlicet φ ēt adiecto constituto in obligatione generali omnium bonorum veniant futura, est magis cōis, & eam tenent Iac. But. & Saly. in d. l. fi. quæ res pig. obli. pos. Bar. in consi. 70. punctus talis est, pater filio suo emancipato &c. Ang. in q. per eum disputata, incipiente, in fulgenti palatio &c. & in consi. 179. visis instrumentis &c. & in d. l. 1. in prin. ff. de pig. & Bal. in l. si quis argentum. § sed & si quis. per illū tex. C. de dona. Imo. & Roma. in l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de ver. obli. Alex. Aret. & Ias. in d. § incertum vbi Ias. in 2. lectura hoc tenet, videlicet in iiii. limi. & in 2. in vi. limi. & [illegible] quibus apparet, φ ista est magis vera & cōis opi. licet, vt dicit ibi Iason ista opinio non transeat sine scrupulo, & φ [illegible] voluerit Bal. in l. fi. § fi. per illum tex. cum gl. ff. pro so. & Bal. & Ang. in d. l. stip. hoc modo concepta. & Ang. in d. l. fi. C. de pac. & Roma. in d. § incertam, & ad illud quod dicebatur, φ futura bona sunt incerta, & ideo possideri non possunt respondetur [illegible] tes cōem opi. & max. per Socy. & Ias. in d. § incertam, φ [illegible] certitudo est ante acquisitionem bonorū futurorum, sed [illegible] quisitionem cessat talis incertitudo, sicut dicitur in fructibus [illegible] sciturus emptis, nam illis natis non dicitur empta res incerta [illegible] l. interdum. in prin. ff. de ver. ob. & l. nec empt. ff. de [illegible] [illegible], φ licet non adsit omnimodo certitudo respectu [illegible] rum particularium, est tñ certitudo respectu vniuersi [illegible] certitudo respectu vniuersi & gnalis, argumēto l. qui [illegible] ff. de testa. mili. & ita referunt tenere [illegible] 4 † in l. ab emptione. ff. de pac. † Illud aūt, φ constitutū collatū post mortem non operetur, vt per Alex. post Ang. in d. l. quamuis. § si con-

§. si conductor. ff. de acquirenda pos. limitatur solenniter per Alex. in consi. lxxxiij visa facti narratione. ij. col. ver. confirmatur. & c. ij. vol. nisi in constituto sit adiecta clausula, exnunc prout extūc &c. & refert & sequitur Ias. in repe. l. quoties. in iiij. col. in ver. Nota tamen diligenter &c. C. de rei. vendi. Sed istam limita. impugnat Decius in cons. ccxlvij. in causa Mag. col. fi. dicens φ dicta clausula, exnunc prout extunc &c. in constituto collato in tempus mortis non potest operari: quia extrema nō sunt habilia, vt ipse declarat in d. cōsi. in ij. col. in ver. ij. hoc idē probatur & c. vbi dicit, φ licet conditio existens in contractib[us] retrotrahatur ad tēpus contractus. l. qui potior. & l. qui balneū. ff. qui pot. in pig. hab. tamen hoc est verum, si tempore existentis conditionis reperitur extremum a quo habile ad obligationem contrahendam, secus si ex parte rei reperitur inhabile, sed cum tempore purificatæ conditionis dicti constituti extremū a quo non erat habile, cum constitutum non potuisset tūc operari translationem possessionis, quę tunc non erat apud constituentem, ideo illa conditio retrotrahi non potest, allegat. l. quoties. in fi. ff. de noua. subdit etiam, φ non est verum, φ conditio videatur purificari in articulo mortis, vt dicit Oldr. in consil. cxxxix. ad habendum &c. in v. dubio, quia conditio apposita in casu mortis non videtur verificari nisi post mortem; quia donec aliquis vitæ spiritus superest, non dicitur quis mortuus; qa mors omnia soluit, vt in §. deinceps. in auc. nup. Tamen istis nō obstātibus puto verā esse limitationē Alex. in d. consi. lxxxiij.

5 † Quia dicta verba, exnunc prout extunc, operantur, φ vnum tempus videatur alteri inesse, videlicet presens tempus in futuro, & econuerso, & ex quolibet dictorum temporum dici potest conuentionem seu actum sumere initiū, ita dicit Alexan. post Ang. & Imo. in l. hmōi. la. ij. ff. de ver. ob. per allegata ibi per eum, & vt dicit Bal. in c. j. de mili. vasal. qui cōtu. est in vi. col. Verbum exnunc, significat presentem actum, sed futurum effectū dic. ver. extunc, & sequitur Alex. in d. l. hmōi. dicēs φ per dictū ver. exnunc, censetur actus factus de pñti tempore conuentionis, & verbum, extunc significat effectum actus esse collatum in illud tempus futurum, qđ designat p dictū verbū extūc. Idē tenet Ias. in l. j. in fi. C. de codicil. & Alex. in cōsil. cxj. perspectis literis &c. vi. col. nu. xxvij. cōstat ergo, φ qū dispositio cōfertur post mortē vendentis, vel aliter alienātis, & ille qui alienat, ex nūc prout extūc cōstituit se possidere &c. qđ cōstitutū incipit & sumit initiū a die ꝯctus, sed eius effectus est collatus post mortē, & sic indubitāter valet cōstitutū a primordio ꝯctus, licet ei[us] effectus differatur post mortē, & ideo cessat cōsideratio, quā faciebat Decius de inhabilitate extremorū; cū immo tēpore constituti in esse producti extremū fuerit habile; qa cōstituēs viuebat & possidebat, & nō obstat, φ effectus constituti sit collatus post mortē; qa nō p hoc tollet, φ cōstitutū nō hēat suā substātiā ab initio, vt colligit ex not p Alex. in cōsi. xiiij. Circa primū. in j. dubio j. vol. vbi vult, φ licet donatio cōferatur post mortē donātis, nō ppea desinit esse donatio inter viuos, & in fine dicti cōsilij firmat, φ cōstitutū adiectū ī donatione, cuius executio est collata per mortē donātis, operat effectū ab initio, & dictū cōsiliū refert & approbat Ias. in l. sub cōditione. ff. de condi. indebi. & istā partē in proprijs terminis tenet ēt Guido Papę in conclusione. cclxviij. incipi. quidā donauit &c. Cessat ēt alia cōsideratio, φ cōditio nō possit retrotrahi ad diē ꝯctus ex eodēmet fundamento; qa nō agitur hic de trahendo retro effectum constituti sebsecutū post mortē ad diē ꝯctus, sed cōceditur, φ effectus nō trahatur retro. Et dicitur, φ ꝯstitutū fuit in esse deductū tēpore cōtractus; tunc. n. incipit cōstituēs possidere pro eo, pro quo cōstituit possidere, sed effectus istius cōstituti i effectus traditionis possessionis fuit collatus post mortē, & sic traditio fuit facta a principio, sed effectus traditionis fuit dilatus ppst

6 mortē. † Præterea licet in cōditionibus casualibus conditio existens trahatur retro ad diem contractus, vt d. l. qui potior. & d. l. qui balneum. tamen illud est verum respectu obligationis, non autem respectu traditionis, vt declarant Ray. & Imo. in d. l. huiusmodi. ff. de verbo. obli. & ibi refert Ias. Ita φ traditio collata in euentum conditionis casualis, non trahitur retro ad diem contractus, purificata conditione, vnde dicta consideratio De-

7 cij non videtur bene applicari ad terminos constituti. † Præterea, quando etiam substantia actus cōstituti fuisset collata vnà cum ipso effectu in tēpus mortis, qđ certè nō fuit (vt dictū est) Tamen aduc videtur posse sustineri decisio Oldra. in d. consil. cxxxix. videlicet φ dictū cōstitutū verificeī in actu moriendi, non aūt φ inspici debeat tēpus subsequens post mortē; qa quis dicitur mori viuēs. l. qui duos. in ptinci. ff. de manu. test. propter qđ Ias. in l. si quis posthumos. § si filiū. in vij. col. in ver. Imperator concessit &c. ff. de libe. & posthu. tenet ꝯ Pau. de Cast. φ priuilegiū legitimādi cōcessum Comiti palatino in vita & morte patris filij spurij, dum dicit in morte, debet intelligi in articulo mortis, vt ibi late per eū, magis tñ placet pręcedēs fundamētū, & ideo non puto recedendū a decisione Alex. in d. ꝯsi. lxxxiij.

8 quāuis auctoritas Decij apud omnes sit maxima. † Tertiò ampliatur dicta regula, φ etiam in generali obligatione bonorum veniant nomina debitorum ipsius debitoris obligantis; vt l. iij. & ibi Bar. Bal. & Saly. C. de hære. act. & no. Bar. in l. quintus. § argent. ff. de an. & arg. leg. & l. nomē. & ibi Bar. & alij. C. q̄ res pig.

9 obli. pos. † Restringitur autem hæc ampliatio: vt procedat, quādo obligatio bonorum sit simpliciter, secus autem si fieret obligatio bonorū mobiliū & immobiliū: tunc enim non comprehenderentur iura & actiones vel nomina debitorum: quia actio, seu nomen debitoris dicitur tertia species, & non cōprehenditur appellatione mobilium vel immobilium, vt. l. a diuo Pio. § in venditione. ff. de re iudi. l. qua Tuberonis. § pe. ff. de pecu. leg. no. Dy. Bar. & alij in l. potest pupillus. ff. de aucto. tut. & in l. mouentium. ff. de ver. sig. & cano. in c. nulli. de reb. ecc. nō alie.

10 Cor. in consi. clxxiii. ad fi. iii. vol. & in cōsil. ciiii. ii. vol. † Et facit quia in publicatione, in qua simpliciter publicantur bona, veniunt iura & actiones: secus autem est, si publicentur bona mobilia & immobilia, vt per Bal. Ang. & Alex. in l. si constante. §. fi. ad fi. ff. sol. mat. & per Alex. in consi. cxi. viso themate. q. præmissæ. iiii. col. in ver. sed ita est, quòd actio cōpetens &c. iiii. vol. & in cons. xxi. vi. vol. in prin. Adde Bart. in l. si conuenerit. la. ii. ff. de pig. act. & in l. vxori meę. ff. v sufr. leg. Restringitur etiā alio modo, vt. infra in iii. mēbro huius. ij. partis. in x. q. vbi vide. Quæ autem actio competat, quando fuit obligatum nomē debitoris, & an principalis debitor possit soluere suo primo creditori, non obstante φ dictus primus creditor obligauerit nomen dicti debitoris alteri suo creditori, vide infra in d. iij. mēbro in xj. q. quæ qōnes melius ibi cadunt quàm in hoc ij. membro.

11 † Quartò amplia dictā regulam, vt etiā in generali obligatione veniat ipsa pecunia, tex. est & ibi not. Bar. in l. cum tabernā. § fin. ff. de pig. & no. Alex. in l. si constante. in prin. in 3. q. 3. partis principalis. ff. sol. mat. in ver. confirmo, nam in generali &c.

12 † Restringe tu hanc ampliationē ad pecuniā debitoris aliunde habitā, q̄ a creditore cui obligantur bona. tex. est in d. l. cum tabernam. §. fin. ponderando ibi ver. ab alio. Et ratio est: quia illa pecunia quā quis accepit mutuò ab illo creditore cū quo facta fuit obligatio bonorū, accepta fuit vt cū ea debitor possit explicare sua negotia, ideo non est verisimile, φ debitor voluerit eā cōprehendi in dicta obligatione bonorū: quia si veniret in dicta obligatione, non posset ea vti pro suis negotiis, sed posset impediri per creditorem: ita singulariter pōderat & firmat Bal. post Richar. Malumbræ in d. l. obligatione generali. & idē tenet Alber. Gal. in sua margarita. in titu. de pig. versi. sed pone accepi. & ita etiam tenet per prædicta Ro. in suis sing. car. 17. 4.

13 col. incip. Accipio te pecuniā &c. nu. 605. † Pro quo ēt optime facit: qa res empta ex pecunia mutuata nō est præcipua, in qua mutuans possit præferri alijs creditoribus, vt tenēt Dy. Bar. Bal. Ang. & cōiter doct. in l. si cū dotem. § fi. ff. sol. mat. per. l. procuratoris. §. planè. & § sed etsi dedi. & in ver. & siquidem. ff. de tribut. & per. l. quidam fundum. ff. de in rem ver. & no. Io. Tab. insti. de rerum diui. § venditæ. & Bal. in l. fi. C. commo. & in l. cū cui. ff. de actio. & obli. & in l. in rebus. in ii. col. C. de iure dot. & refert & sequitur Alex. in d. l. si cū dotē. §. fi. in vlt. col. in uer. postremò &c. limitans tamen prædicta, nisi pecunia fuisset expresse mutuata ad merces comparandas; quia tunc bene mutuans pręferret cęteris creditoribus in dictis mercibus in actione personali. l. qđ qs. cū gl. cōiter approbata. ff. de priuile. credi. Immo fortius voluit gl. no. in auc. quo iure. C. q pot. in pig. hab. videlicet quòd talis mutuans expresse ad merces comparandas in illis tacitam habeat hypotecā. Ita refert Alex. in d. l. si cū dotem. §. fi. de quo vltimo videbimus. j. in xvi. tacita hypoteca, vbi di-

14 scutietur de veritate. d. gl. in d. auc. quo iure. † Quintò amplia dictam regulam: vt etiā in generali obligatione bonorū veniant merces venales: ita colligitur ex no. per. Bar. ī l. generali. § vxori. ff. de vsufruc. leg. vbi Bart. vult, φ dispositio generaliter facta de rebus comprendat res venales, allegat in argumentum. l. pediculis. §. Labeo. ff. de au. & ar. leg. & l. iulianus. in prin. ff. de lega. iii. Secus secundum eum si dispositio generalis fieret de rebus existentibus in certo loco; quia tunc non comprehenderētur merces, & sic ex dictis Bar. in elicitur ista conclusio. s. quòd in generali obligatione rerum seu bonorum non restricta ad certum locum comprehenduntur etiam merces & res venales, & istam conclusionem expresse tenet Bal. in l. cum tabernā in prin. in reportatis antiquis. ff. de pig. vbi ita refert tenere Bar. in d. § vxori, & assignat rationem concludentem, videlicet φ sicut dictus debitor fuisset venditutus & specialiter obligaturus dictas merces, ita etiam debent venire in generali obligatione: vt d. l. obligatione generali, & respondet ad d. §. vxori, φ ibi non fuit simpliciter dispositum de rebus, sed de rebus existentibus in certo loco, res autem venales non videntur esse in certo loco, cum non sint ibi perpetuò mansuræ: vt l. venditor ff. de pig. ita tenet Bald. in d. l. cum tabernam. in princ. dicens istam. q. fuisse pridie de facto, ita etiam tenet Alexan. in l. si constante. in princ. in iij. quæst. iiij partis principalis, in versi. item inquantum Barto. hic &c. ff. sol. mat. Non obstante quòd Ro. ibi tenuerit contrarium, & Bald. in l. certi iuris, in vi. quæst. C. loca. & Iacob. de Aren. in d. §. vxori. Quia vt declarat Alexand.

præfati doct.qui tenent contrarium,loquuntur quando dispo
sitio fuit restricta ad certum locum,tūc enim verum est, ꝙ res
venales in ea non comprehenduntur: vt no.Bar.in d.§.vxori.
& Bal.in d.l.cum tabernam,secus autem est,quando dispositio
15 est simplex, & non restringitur ad locum. † Respondet etiam
Alex.ad d.l.pediculis.§.cum quæritur.ff.de au.& arg.leg. vbi le-
gatum fuerat omne argentum: & tamen non venit venale,ꝙ
aliud sit in legato,vt ibi, & aliud in pignoribus, seu contractib.
in quibus nos loquimur:vt sentit Bal.in rub.C.de verb.sig.in 4.
16 q.p d.l.cum tabernā.in prin.†Secundo modo respondet Alex.
quòd aliud sit in legato argenti vel alterius speciei, & tunc ve-
rum sit,ꝙ non comprehendantur venalia,& habeat locum.d.
l.pediculis. §. cum quęritur, & aliud in legato generis omniū
rerum vel bonorum,quia in eo omnis substantia comprehen
ditur.l.quoties.§.fi ff.de vsufru. & ideo comprehenduntur etiā
venalia,& ita loquitur Bar.in d.§.vxori,& ita residet Alex.in d.
17 l.si constante.in prin.& ita videtur tenendum.† Sed circa prędi
cta contingit vtiliter dubitari, an in generali obligatione mer-
cium veniant non solum merces venales quas de pręsenti ha-
bet debitor,sed etiam futurę: Et in hoc Soc.in l.qui Romę.§.Ca
limacus.in 2.no ff.de ver.ob.ponderat ibi esse tex.quòd futurę
merces non veniant, ex quo ibi tex. exprimit de mercib. quas
tunc habebat debitor, & etiam de emendis, quod fieri non o-
portuisset, si de iure fuissent comprehensę in generali disposi-
tione, probat etiam ipse: quia licet in generali obligatione ve-
niant etiam futura.d.l.fi.C.quę res pig.obliga.pos. Tamen cum
in generali obligatione non veniant merces, si exprimitur de
mercibus intelligendum videtur de pręsentibus, & non de fu-
turis: vt minus recedamus a regulis iuris, & p hoc inducit text.
in d.l.cum tabernam.vbi ideo veniunt futurę merces; quia ob-
ligatę fuerunt sub nomine tabernę, & sic corporis vniuersalis,
quo casu vna res succedit loco alterius, ergo in alio casu non
debent venire futurę merces. Dicit tamen esse cogitandū. Sed
in prędictis est aduertendum circa plura, & primò ꝙ inquan-
tum Soci.uult,quòd in generali obligatione bonorum non ue
niant merces uenales,nisi expresse essent obligatę,quòd in hoc
male loquutus fuit, & in contrarium est ueritas & communis
opi.per no.per Alex.in d.l.si constante.in prin.in 3.q. tertię par
tis principalis,ut s.retuli in prin.istius quintę ampliationis, vbi
probaui,ꝙ in generali obligatione bonorū veniunt merces ve
nales,nisi dispositio esset restricta ad certum locū:& hanc con-
clusionem tenet, Bald.in Rubrica.C.de verbor. significa.in 4.
q.& contra Soci.tenet Ias.in d.§.Calimachus in 4.q. numer. ix.
18 ¶†Secundò est aduertendum inquantum Soci.in dict. § Cali-
machus.principaliter disputando tenet, quòd in obligatione
mercium non veniunt futurę merces, nisi quando sunt obliga
tę sub nomine tabernę,& sic vniuersalis corporis,prout secun
dum eum loquitur tex.in d.l.cum tabernam , quia licet neque
alii tangantur:tamen ego puto etiam in hoc Soci. non rectè lo
qui.Nam puto verissimum esse,ꝙ in obligatione iuris seu cor-
poris vniuersalis , vt est grex peculium & huiusmodi vna res
succedat loco alterius,& sic ꝙ quamuis prima corpora muten
tur,& noua loco ipsorum subrogentur,ꝙ subrogata loco prio-
rum veniant in obligatione facta de prioribus : vt est text.in l.
grege.in princ. ff.de pigno. licet enim membra illius corporis
mutentur seu nouentur,tamen idem est corpus : vt ibi est text.
19 †Item istud verbum,taberna, simpliciter prolatum nō dicitur
corpus vniuersale,sed dicitur vniuersale prout refertur ad mer
ces quę in ea tenentur,ut declarat Bar.in d.l.cum tabernam. in
prin.& allegat.l.cum pater.§.mensę.ff.de leg.2.& propterea in-
fert ipse,ꝙ licet merces mutentur: tñ eadem vr esse taberna.d.
l.grege.& l.peculium.in prin ff.de leg.2.Idem ēt tenet Bal.in d.
l.cum tabernam.post Ray.& Bar.ibi allegat.l.imperator.§.fi.de
leg.2.& ex hoc infert notabiliter,ꝙ pretium redactum ex mer
cib.anteq̃ sit alio versum, erit obligatum, sicut erant ipsę mer-
20 ces fm Alber.Gal.in margarita eo.tit.†Istud ēt vult no Saly.in
d.l.cum tabernam. dicens ꝙ ideo taberna est corpus vle; quia
non recipit tantum nomen ab ędificio,quantum a mercantia,
quę ibi venditur, ꝙ est nomen complexum extra ędificiū ali-
quid importans,& significans, & idem dicit de apotheca, sed
de domo dicit secus,videlicet ꝙ est nomen simplex extra se ni
hil significans,& sic clatum est.ꝙ ideo nomen, taberna,signifi
cat corpus vle,quia non consideratur simpliciter, sed prout in
ea sunt merces,virtus ergo vniuersalis corporis descēdit a mer
21 cibus.†Et per ꝯñs de necessitate infertur, ꝙ istud vocabulum
merx,supponit de se corpus vle,etiā sine taberna, quod tamen
negat Soci.in d. §. Calimachus, & vltra prędicta probatur per
not.per Bal.in l.vbi adhuc.in 4. q.in uersi. tunc ego formo tibi.
q C.de iure dot.vbi dicit expresse,ꝙ mercantia est corpus uni-
uersale , in quo vna res subrogatur loco alterius : istud etiam
vult Bart.in d.l.cum pater §. mensę, & est text. & ibi not. Bart.
in l. 1. in princip.et §. 1.ff. de tributo.et text.in l.procuratoris.§.
mercis.et §.si propter.et §.si plures.eod.titu. vbi verbum nego
tiatio et merx , idem supponi, vnde resultat conclusio con-
tra Soci. in dicto §. Calimachus, quòd sicut quando obligatur
taberna habito respectu ad merces, in obligatione veniunt tā
præsentes quàm futuræ merces, ita & quādo obligatio merces
22 simpliciter, vt merx vel mercātia. † Inquantum tñ concluditur
est, ꝙ in obligatione mercium veniunt & futuræ merces, intel-
ligi dēt de illis mercib. quę durante vita illius, qui obligauit, ac-
quisitæ fuerunt:non autē de illis,quæ acquisitæ fuerunt post mortē
obligantis p eius hēdem; quia ille non cōprehenditur: vt est
tex.in d.l.cū tabernā.in fine principij & ibi glo.in ver.debitoris.
& sequitur ibi Bal.limitādo hoc nisi heres illas acquisiuerit expli
cādo negotia cepta p defunctū.allegat ad hoc l.furti.§.illud pla
23 nè,& ibi gl.in ver.succedit.ff.de his qui not.infa. † Item & se-
cūdo prędicta sunt intelligenda,& in hoc bene aduerte:quia
magnæ importantiæ,ꝙ licet in obligatione mercium veniant
ēt futuræ,tñ illud restringitur ad illas merces tñ,quæ reperiunt
apud debitorem obligatum tēpore, quo oritur actio hypothe-
caria ad merces,vel tēpore motus iudicij,ita tenet Bal.in d.l.vbi
adhuc.in 2.col.in ver.sed pone maritus erat mercator & c.C.de
iur.dot.ꝙ si dictæ merces ante mortē debitoris, vel an ortā
hypothecariā,vel ante motū iudicij fuerint alienatæ in extra
neū,nō competeret ad illas hypothecaria; & not [illegible]
licet merces veniant in obligatione bonorū,ita ꝙ, licet debitor
[illegible] liberè vendi & permutari non possint, argu.d.l.
cum tabernā,& ita tenet ibi Bal.in lectura antiqua post Iaco.
de Are.de tenet Bar.in d.l.si cōstante.in prin.in 3.q. tertiæ par-
24 tis principalis.† Ex quibus habes magnam limitationem ad il-
lam regulam,quod hypotheca sequitur rem, de qua in l.di-
stractis.& in l.pignori.C.de pigno.& in l.pignoris ff eod. Nam
fallit in mercibus venalibus,quia licet illæ sint hypothecatæ,ta-
men illis venditis ante ortum hypothecariæ desinit compete-
re hypothecaria ad illas. Sed ad pretium redactum ex dictis
mercibus ante quàm sit cōuersum in alias res bene datur hy-
pothecaria; quia cum simus in vniuersitate (vt dictum est su-
pra) illud succedit loco mercium, argumen.l. Imperator.§.fin.
ff.de lega.2.& ita not Bald.in dicta l.cum tabernam.in princip.
per Alber.Gale.in sua margarita,in titu.de pigno. & quæ dicta
sunt de mercibus futuris procedunt iuxta terminos Soci.in d.
§.Calimachus videlicet quando essent obligatæ merces sim-
pliciter. Nam si obligatio esset facta de bonis in genere,tunc
indubitanter venirent merces præsentes & futuræ, vt conclu-
25 sum fuit supra in princip. huius quintæ ampliationis. † Prædi-
ctis autem potest applicari alia notabilis quæst. videlicet quod
si sunt obligata corpora,quæ non sunt vniuersalia sed particu-
laria,videlicet res particulares,an tūc si res hypothecata esse de-
fierit,& alia eius loco fuerit subrogata,dicta res subrogata com
prehendatur in dicta obligatione sicut prima? Et breuiter di-
cendum est,quòd si res subrogata sit orta ex prima, quod com-
prehendatur.text.est & ibi not.Barto.in l.fideiussor.§.fin.ff.de
pigno. Istud tamen limitatur tribus modis, primo quando illa
res quæ oritur ex prima obligata orta vel saltem concepta fuit,
donec res fuit apud debitorem,vel eius hæredem, sed si orta es-
set apud alium,ad quem res obligata deuenit; tunc non illa res
orta ex ea non venit in obligatione.text.est & ibi not. Barto.
in l.Paulus.§.primo.ff.de pigno. & ibi etiam gloss. in verbo. pe-
pererint. iuncto tex.in l.si conuenerit.ff.de pig.act.
26 † Secundò limita,nisi res orta fuerit ex prima; quia materia
transierit in materiam: tunc illa prima materia desinit esse obli-
gata transit in materiam : tunc illa prima materia [illegible]
& extinguitur & incipit esse alia species, & propterea hypothe-
ca quæ erat in prima materia extinguitur:vt est text.nor.in l.si
conuenerit.§.si quis.ff.de pigno. actio. vbi est text quod si silua
fuerat data pignori,& ex illa silua fuit postea composita nauis,
dicitur ibi,quod nauis non est pignori nexa;nisi in obligatione
facta de silua dictum fuisset, quod silua obligabatur vna cum
omnibus,quæ ex silua facta nataue essent: tunc enim illa na-
uis esset obligata, & ibi gloss.optime declarat & Barto. post Ia-
cob.Butr. ponit distinctionem concludens, quod quando res
obligata transit in aliam formam reducibilem ad primam ma-
teriam,non extinguitur hypotheca secus si non sit reducibilis
per text.ibi.& in l.quæsitum.§.illud fortasse.ff.de lega.tertia.&
idem firmat Saly.in l.quamuis.C.in quibus causis pigno.taci.
27 contraha. † Tertiò limita, quando res oritur ex prima obliga-
ta immediate,secus si oriatur mediante facto hæredis; quia tūc
non comprehenditur in obligatione, in qua prima erat com-
prehensa: vt puta in fructibus: quia fructus naturales percepti
ex re pignorata per hæredem veniunt in obligatione rei pigno
ratæ: quia immediate percipi dicuntur ex ipsa re, sed fructus
industriales non: ita nota. Barto. interpretando gloss. in l.assi-
duis.C.qui po.in pigno.hab.& habetur in l.tertia.C.in quibus
causis pig.tac.contra.& in d.l.Paulus in princip.& §.fi.de pign.
Et intellige hoc,etiam si fructus fuissent iam facti a debito-
re obligata; quia licet illi fructus censeantur pars prædii obli-
gati, vt l. fructus pendentes.ff.de rei vendi. Tamen illi non
censentur per se, prout sunt fructus,sed vna cum fundo,vt est
text. nota.in l.fin.§.fructus.ff.quæ in fraud. credito. quamuis
in contrarium videatur tex.in l.diuortio.in princip. ff.soluto
mat.

mat.sed ibi est diuersa ratio,& ideo si tales fructus non percipiā-
tur a debitore,sed ab alio bonæ fidei possessore. non competit
pro illis hypothecaria;quia verum est dicere,illos nūquam fuis
se in dominio debitoris,tex.in l.1.§.cum prædium. & ibi glo. in
ver.nunquam debitoris. & ibi etiam Bar. ff. de pig. qui declarat
glo.quæ prima facie videbatur velle ꝯrium. In hoc tamen arti-
culo.s.an & quando fructus rei hypothecatæ veniant in obliga-
tione,& quo iure peti possint. Saly.post Iac.de Are.& Cy. in l.3.
C.in quib.cau.pig.taci.ꝯha.ponit vnam plenam & pulchram di
stinctionem,non tamen discordat a prædictis, idem etiam facit
Saly.in l.1.§.cum prędium.in 2.q.ff.de pig. Et quando casus oc-
currit,vide Salv.in locis prædictis:quia perfectè loquitur, & ad-
de in materia fructuum perceptorum ex bonis obligatis Socy.
in consi.93.Circa primum &c.col.8.ver.Confirmatur dicta con
clusio.1.vol.† Sextò amplia regulam prædictam , ꝙ in generali
28 obligatione bonorum veniant etiam bona emphyteutica , &
sic ꝙ licèt regulariter bona emphyteutica alienari non possint
irrequisito domino:tamen possunt hypothecari.Ita no.Bar.&
clarius Bal.& Pau.de Ca.in l.tutor.§.fi. ff.de pig.acti.& l.lex vecti
gali.ff.de pig.& Bar.in l.si constante.in prin. in 3.q.tertiæ q prin.
ff.sol.matri.& ibi sequitur Alex.reprehendens Roma.qui ibi vo-
luit ꝯrium:idem tenet Spe.in tit.de loc.§.nunc aliqua.ver. 122.
Idem tenet glo.in l.fi.in ver.vendere & ibi Saly. & alij. C. de iu.
emphy.Dicit tamen.Saly.ibi in 2. col. audiuisse quendam solē-
nem doc.tenentem , ꝙ si esset emphyteusis ecclesiæ non possit
obligari neque hypothecari per auc.hoc ius porrectum. & auc.
quas res.C de sac.san eccl.Sed subdit,ipse,ꝙ illa iura hoc nō pro
bant;quia loquuntur in administratore ecclesiæ, nō in emphy-
teuta, qui ius suum tantum & non ius ecclesiæ pignorat ; nā ius
eccl. obligare non posset.l rem alienam.ff.de pign.act. & ita re-
fert & sequitur Ias.in d.l.fin.car.185.col.3. & facit : quia pigno-
rans vel hypothecans non alienat,nec ius in aliū transfert:quia
29 pignus remanet in bonis debitoris.l.pignus.C.de pig.ac.† Et nō
obstat, ꝙ prohibita alienari non veniant in obligatione bono-
rum, iuxta.no.per Bar.in l.codicillis.§.instituto ff.de le.2 & per
Bal.in l.1.C.quæ res pi.obl.pos.& in l.volūtas.ad fi.C de fideicō.
per Bar.no.in l.& quorum ff.de pign.& in l. multum interest ff.
de ver.obli.per Cy.Bal.& Sal.in l.fi.vbi bonus tex. C de reb.alie.
non alie.per Bar.in l.qui habebat.in prin ff.de leg.3.& in l. lega-
ta.§.fi. ff.de adi.le in quibus locis habetur, ꝙ regulariter res pro-
hibita alienari non potest obligari . Nam ad istud respondetur,
ꝙ d.l.fi.C.de iure emphy in qua fundantur tenentes, ꝙ res em-
phyteutica non possit obligari , non prohibet simpliciter & di-
rectò alienationem,sed prohibet ius emphyteuticum in alium
transferri,& aliud est alienare,aliud transferre : nam etiam sim-
plex locatio dr̃ translatio l.fi.in ver.transtulerunt,cum gl. & ibi
Bal. C.de bo.aucto.iu. poss. & ideo non sumus in regula, ꝙ res
prohibita alienari non possit obligari, & ita respondet Ias. in d.
30 l.fi.car.185.nu.34.col.4.† Secundò vltra Ias. potest responderi,
vt respondet Bar.in d.l.qui habebat.in fi ff.de leg. 3. videlicet ꝙ
immo prohibita alienatione non sit prohibita obliga.pignoris,
dummodo non obligetur res pro tanta quantitate,ꝙ verisimili
ter non sit spes luitionis,intelligendo tamen ꝙ obli.pignoris sit
facta a sola conuentione absque traditione ; nam per talem sim-
plicem obligationem nunquam prohibitus alienare dicitur ve
nire contra prohibitionem alienandi: ita tenet & firmat Bal. in
c.1.in §. aut si libellario.quibus mod.feud.amit.vlt.col.in ver. se-
quitur in tex.aut pignori.† Tertiò potest respōderi,ꝙ licet app.
31 alienationis veniat hypotheca,tamen istud est impropriè & ex
interpretatione,vt dicit gl.in d.l.fi.C.de reb. alie. non alie. & ex
hoc inferunt ibi Bal.Cy.Pau.de Ca.& omnes ꝙ tunc app. aliena
tionis venit hypotheca , quando sumus in dispositione , in qua
fit latissima interpretatio:vt in testamentis , secus autem quādo
sumus in interpretatione,in qua fit stricta interpretatio,vt in sta
tutis & in prohibitione alienationis, quæ fit in odium alterius,
& ita videntur intelligenda no.per Bar.in d.l.qui habebat . & in
d.l.rem legatam,& ita declarat & firmat Soc.in consi.75.primo
vol.2.col. ver. sed his non obstantibus &c. Vnde cum simus in
dispositione.d.l.fi.C.de iure emphy.quæ est pęnalis inducens ca
ducitatem & priuationem , & per consequens sit strictè intelli-
genda, iuxta l.cum quidam.ad fi.& ibi gl.ff.de lib.& posthu. pro
hibita alienatione non censetur prohibita hypotheca.Et istum
articulum,an res prohibita alienari possit obligari,ponam.infra
in hac secunda parte in 3.membro.in 11.q. vbi late examinabi-
tur.Et ad materiam adde Alex.in consi.173.2.vol.& Pau.de Ca.
in consi.135.in casu præsenti.ad fi.vbi inaduertenter dixit, ꝙ in
generali obligatione non venit res emphyteutica contra con-
32 clusionem.supra firmatam . † Septimò amplia regulam prædi-
ctam, ꝙ licet aliàs in generali sermone non contineatur perso-
na loquentis,vt l.inquisitio.C. de solu. cum concordantijs. Ta-
men si seruus de licentia domini obliget omnia bona domini ,
in tali generali obligatione continebitur etiam ipse seruus,tex.
est in l.Paulus.§.fi.& ibi gl. ff. de pig.& ratio istius decisionis est :
quia in dicta obligatione contracta per seruum ipse seruus non
cōsideratur vt persona, sed magis vt res spectans ad dominum ,
vt inquit Bart. dicens ita solui contrarium de dicta. l. inquisitio
Bal.autem ibi post Franc. Accur.aliter soluebat, videlicet ꝙ ser-
uus in contrahenda obligatione non fuit loquutus vt ipse, sed
vt dominus,& est subtilis solutio, & dictū §.inducit ibi Alex. ad
33 plures q. † Et ex prædictis infertur etiam , ꝙ in generali obliga-
tione omnium bonorum apposita in contractu locationis pro
obseruantia,& in contractu emptionis , in quo emptor promi-
sit soluere pretium , vel fecit pactum de reuendendo vel aliam
conuentionem comprehenditur etiam res locata & vendita ,
per no.per Bar.in l qui fundum.ff.loca. & in l.si filio.§.fi. in fi. ff.
sol.mat.& in l.1.§.quod autem.ff.de superficie.& per Pau.de Ca.
in l.si merces.§.j.ff.loc.iunctis alijs allegatis supra,& etiam no.su
pra in ista 2.parte in 1.membro in 5. differentiam.nu. 5. Expedi-
34 tis ampliationibus venio nunc ad fallentias dictæ regulæ . † Et
primò dicta regula,ꝙ in generali obligatione veniant bona prę
sentia & futura , fallit quò ad ea bona , quæ verisimiliter nullus
in spē fuisset obligaturus;quia illa non veniunt in generali obli-
gatione bonorum,vt est casus in l.obligatione generali.ff.de pi-
gnor. quæ autem sint ista bona , quæ verisimiliter quis in
specie non fuisset obligaturus, exprimuntur in dicta lege,obli-
gatione.cū tribus legibus sequentibus, iunctis no.ibi per Barto.
Alex.& per Bar.& alios in l.1.C.quæ res pig.obli pos.& per Spe.
35 in tit.de loc.§. 5. ver. certum . † limita tamen & restringe hanc
fallentiam, nisi obligatio generalis bonorum esset collata post
mortem obligantis; quia quando obligatio cōfertur post mor
tem,cessat ratio,de qua in d.l.obligatione,& ideo veniunt in ea
omnia etiam exceptuata in dictis ll.ita no.limitat Alex.in l stip.
hoc modo concepta in 6.col.in ver quod videtur verum. ff.de
36 verb. oblig. † Et hinc est , ꝙ in vltimis voluntatibus in generali
dispositione non exceptuantur ea de quibus in d. l. obligatione
generali.& alijs tribus seq.l.nam quod.§.fi cum l.seq.ff.ad Treb.
& l.his verbis.ff.de hæred in sti.ita singuliter no Cor præceptor
37 meus in consi.61.in litera Q 2.vol.quod no.perpetuò. † Secun-
dò ista prima fallētia videtur restringenda & sublimitanda , vt
non procedat, quando in dispositione & obligatione generali
bonorum esset adiecta dictio vniuersalis,omnis,qui n.omne di
cit nihil excipit.l.a procuratore . C. mand. ita limitat excellens
doc.Decius in consi.30 in 3.col.ver. 2. non ob. &c. intelligens.
d.l. obligatione generali . procedere in obligatione indefinita,
puta bonorum,secus si adijciatur dictio , omnium . idem etiam
tenet Decius in l.omnia in 1. col. ff. si cer. pet. vbi etiam ad hoc
mouetur ex not.per Barto in l.generali.§.vxori ff.de vsufru.leg.
Sed licet auctoritas Decij sit magna ; tamen ego dubito de ista
sua decisione. Primo quia doc.intelligunt d.l.obligatione gene
rali.quando etiam fuit facta obligatio cum dictione , omnium,
vt per Bar.in l.codicillis.§. instituto. de leg. 2. & per Mathesi. in
not.142.per Bart.& Saly.in l.1.C.quæ res pigno oblig.pos. & per
Alex & doct.in d.l.stip hoc modo concepta.Secundo quia opi.
Decii non probatur per no.per Bar.in l.generali. §. vxori. Nam
(vt etiam dixi supra in hoc membro in 5.ampliatione,num.14.)
ex dictis Bartoli ibi colligitur , quòd dispositio , seu obliga-
tio generalis simpliciter facta comprehendit etiam venalia ,
sed si dicta dispositio generalis restringatur ad certum locum,
puta relinquo omnia , quæ in domo sunt; tunc propter locum
designatum restringitur dispositio generalis , & non compre-
henditur venalia,quæ sunt in domo , nisi dicto loco designato
adiiciatur aliud signum vniuersale,puta dicēdo,quæ domi quo-
quo modo sunt ; tunc enim illa restrictio loci tollitur per dictā
clausulam vniuersalem,quoquo modo;& prout prius compre
hendebantur uenalia, quando dispositio erat facta sine designa
tione loci , ita & nunc cum designatione loci ampliata per di-
ctam ecclesiam,quoquo modo , ita vult in effectu & substantia
ibi Bar.& sic Bar.non facit ibi differentiam inter legatum seu di
spositionē indefinitam & vniuersalem, vt facit Decius in sua de
cisione.Nec etiam fundari potest decisio Decij ex no.per Bar.in
l.si pluribus.ff.de leg. 2.ad quē se refert Decius:quia Bart.ibi exa-
minat,an & quādo indefinita æquipolleat vniuersali,& in pro-
posito dicit,ꝙ quando indefinita profertur ab homine,si depē-
det ex voluntate proferentis,an comprehendantur, vel non cō
prehendantur omnia;tunc debet attendi quod ipse voluit,in ca
su autem dubio quando non cōstat quid voluerit, distinguitur,
an sit eadem ratio omnium contentorum sub indefinita , an
non,prout secundum Bartol. ibi distinguit Dyn. in rubrica . de
reg.iur.lib.6.in terminis autem.d.l.obligatione generali.non est
eadem ratio omnium comprehensorum, & ideo excluduntur
ea de quibus in d.l.obligatione.cum tribus.ll. seq. † Tertiò non
38 ob.illud vulgare,ꝙ qui omne dicit nihil excludit.d.l.a procura
tore, quia terminus,omnis,restringitur ad ea,quæ sunt de natu-
ra contractus,vt pulchrè declarat Bar.in d.l.a procuratore.& in
d.l.qui habebat.in prin ff.de leg.3.† Præter ea dictio , omnis,ad-
39 iecta dispositioni de futuro continenti concessionē noui actus
recipit restrictionem de habilitate,vt latè per Barto.Alexan. &
Ias.in l.1.§.nunciatio.ff.de no oper.nun.Et propterea dictio,om-
nis,adiecta in generali obligatione bonorum restringi debet
ad bona , quæ habilia sunt comprehendi in ea , non autem ad
inhabilia,

40 inhabilia iuxta d.l.obliga generali. † Quartò, qa lex obligatione generali, loquit̃ expresse de generali obligatione, ergo non est restringenda ad indefinitã, vt facit Decius. Nã oĩo vniuersalis, gñalis, particularis & indefinita differunt adinuicẽ, vt latè hr̃ p Bar. in l.si ita.ff.de aur.& ar.leg.& p Bar. in l.fin.§.j.ff.de lega.2. meritò dispositio d.l.obligatione gñali.procedit etiam, qñ adiecta fuit dictio gñalis, oĩs, qa illa dictio facit obligationẽ gñalẽ, vt p Bar. in d.l.si ita,& sine dicta dictione, oĩs, diceretur indefinita, vt ibi per Bar. 41 † Et ppea doctores uolentes dare cautelam, quòd in obligatione & hypotheca cõprehendantur etiã ea q̃ excipiuntur in d.l.obligatione.cũ seq.dicunt, quòd obligẽtur oĩa bona pñtia & futura etiã suppellectilia & vestes ppriæ personæ, vel quælibet alia res, q̃ specialem requireret expressionẽ: nã isto modo bene cõprehẽdentur ea, de quibus in d.l.obligatione.ar.c.qui ad agendũ.de procura.li.6.& istã cautelã tradit Mathesi.in d'no.cxlij.refert Alexã.in d.l.obligatione gñali, ex quo datur intelligi, quòd sola dictio, oĩs, nõ sufficit,& ita puto tenẽdum. 42 † Secundò fallit principal'r dicta regula in bonis prohibitis alienari sub pœna; quia illa cõprehendũtur in gñali obligatio.bonorũ, vt per Bar. in l.codicillis.§.institutio.ff. de leg.2.per Spec.in tit.de pig.§.j.ad fi.ver.sed nunquid cadit feudũ. per Bal. in l.j.per illum tex.post Bar.ibi.C.q̃ res pig.obli.pos.& in l.volũtas.C.de fideic.& in c.inperalem ĩ prin.col.de prohi.feu. alie. per Fede.per Ang.in d.auct.de non alie.& ea quæ parit. in prin. & per Alex.in consi. [illegible] col. [illegible].ver. fortificantur prędicta.5.vol. p Bar. in l.si cõstante.in prin.in 3.q.tertię par.prin.& ibi p Alex. ff.solu.mat.& per Alex.in consi.10 ad fi.7.vol. 43 † Tertiò fallit dicta regula in bonis feudalib. quia illa non veniunt in generali obligatione ea rõne, quia feudum non solum prohibetur alienari sed etiã pignorari, vt est tex.in c.j.in prin. de prohibi. feud. alie.per Fed.& no.Bar.in d.l qui habebat. in fine principii.ff.de leg.3.Et iõ solet reprehendi Bar.in d.l.si constante.in princip.in 3.q.3.q.princip.dum ibi vult, quòd in tacita hypothe.causata a iure pro restitutione dotis comprehendantur etiam bona feudalia, prout ibi eum reprehendunt Bald.& Roma dicentes, quòd in generali hypoteta non venit feudum propter pœnam priuationis, quam incurrit alienans uel obligans illud, per d.c.j.in princip.& ideo non est uerisimile, quòd illud quis in specie fuisset obligaturus d.l.obligatione generali. Et contra Bart. in hoc.s.quòd feudum neque generaliter, neque specialiter, neque expresè, neque tacite obligari possit, tenet Specu. in tit. de pi.§.j.vers.sed nunquid feudum.& Sali.in d.l.fin.C. de iure emphyt.& Bald.in l.3.C.vt in pos.lega.& in d.cap.j.§.aut si libellario.quibus modis feud.amit.& Alex.in d.l.si constante.in prin. in 3.q.3.q.princip.& Alexan.in consi.21.viso themate. num.1. & 2.6.volu.& Iaso.in d.l.fin.in car.185.nume.34.& sic ista est communis vera conclusio. † Restringitur tamen & limitatur 44 ista conclusio quinque modis. primo nisi vasallus daret feudũ pignori domino, quia tunc cum dominus consentiat, nulla ei fit iniuria c.j.extra de feud.ita tenet Bald.in c.j.in princi.de prohibi.feud.alie.per Fed. † Secundò restringitur, quando essent 45 plures domini,& feudum esset diuiduum: quia tunc posset pignorari vni ex dominis etiam aliis non consentientibus, ita no. Bal.eo loco. † Tertiò limitatur, nisi feudũ obligaretur pro ne- 46 cessitatibus domini. † Quartò limitatur, nisi obligaretur absq; 47 traditione animo luendi, istis duobus modis limitat Bald. in l. 2.C.commu.de leg.& in d.§ aut si libellario, licèt Ambro. Opizo.in repeti.l.filiusfam.§.diui.in 9.limi.nume.61.ff.de leg.j.inuoluendo se in hoc firmat contrarium. Ad cuius dicta respondeo ut supra in hoc membro in 6.ampliatione,& latius infra in 3.membro in 12.quæst. ubi latè posui, an & quando prohibita alienari sint etiam prohibita hypote. † Quintò restringitur & 48 limitatur respectu fructuum & commoditatũ feudi: quia licèt feudũ respectu dñii & proprietatis nõ possit pignorari, tñ respectu fructuũ & cõmoditatũ illius sic, ita tenet Io.Fab.in §.itẽ seruiana.in 14.col.insti.de act.refert & sequitur Iaso.in d.l.fin.car. 185.3.vol. † intellige tamẽ tu & declara istud, qñ vasallus obli- 49 garet se actione personali ad dictos fructus & commoditates feudi, nam tunc valeret oblig.secus autem si pro dictis fructib. & commoditatibus vasallus constitueret ius vsusfructus in re feudali per no.per Barto.in d.l.codicillis §.instituto.in 2.q.ff.de leg.2.& ibi sequitur Bal.& reputat notabile. Nam ibi Bar. vult, quòd prohibitus vendere, vel obligare, põt tamen fructus rei prohibitæ alienare, vendere & obligare se personali actione ad præstandum dictos fructus, nõ autem possit vsumfru.constituere, quia tunc constitueret ius in re,& esset quædam alienatio vel obliga.iuxta not.in l.fin.C.de rebus alie.non alie. † Quartò 50 fallit regula principalis in bonis liuellariis; quia etiam illa non veniunt in obligatione generali, ita tenet Ange. in auct. de restitu.& ea quæ par.in princip.& facit text.ĩ c. generali. si de feu. fue.contro.inter do & agna.& in c.j.de capi. qui curiam vendi. Et ita per prædicta iura tenet Alex.in d.l.si constante. in d.3.q. tertię.q.princip.& Iaso.in d.l.fi.car.185.colnm.[illegible]. † Sed dubita- 51 tur in materia, quis dicatur contractus liuellarius? In quo dicẽdum est, quòd in ppposito ꝯctus liuellarius dr̃, qñ vasallus cõce-

dit alteri pro certa annua mercede prædium, vel aliam rẽ, quã ipse vasallus habet in feudum, quod olim fieri poterat sine cõsensu domini secundum id quod habetur in c.j. in prin.& in c.j. si clientulus de alie.feu.hodie autem illud fieri non potest sine consensu domini: quia omnis alienatio est prohibita vasallo ne consensu domini.d.c.j.de prohi.feu.alie.per Fed.& secund 52 istam declarationem intellige istam quartam limi. † Nam si [illegible] peret contractum liuellarium secundum communem vsum loquendi, secundum quem conuenit cum contractu emphyteutico,& pro eo ponitur, vt prædicta habentur per Alex.la in l.si finita.§.si de vectigalibus.in 14.& 15.col.in ver. item in eadem.q.quærit Bar.ff.de damn. infec. tunc non procedet ista.4.fal. Sed tunc esset dicendum de tali liuello prout dictu fuit de bonis emphyteuticis.s. in hoc membro in 6.ampliati 53 ne num.28. † Quintò fallit regula principalis in rebus subiect restitutioni fideicommissariæ in conditionis euentum: quia tales res non veniunt in generali obligatione: ita no. Ang.in au de resti.& ea quæ par.in princ.in ver.in gl. quæ incipit, hanc primam dubitationem:& ita refert & sequitur Alex.in d.l.si constante.in 3.q.tertiæ q.prin. Bona autem quæ sunt subiecta restitutioni fideicommissariæ pure nulla expectata conditione non solum non veniunt in generali oblig.sed non possunt vllo modo etiam specialiter & expresse hypothecari, vt est tex. in l.fi.§.sed quia [illegible] ff.commu.de leg.& ibi per omnes & Sexto limita prædictam regulam principalem in bonis hæredis illius qui obligat & hypothecat: quia illa non veniunt in generali obligatione bonorum, vt est tex.in l.Paulus. in princ.ff. de pig.& ibi Bar.& gl.magna in l.assiduis.C.qui pot. in pig.ha[illegible] tenent Cy.Bar.Bal. Saly.& alij in d.l.assiduis, quod bona non veniunt in legali seu tacita hypo. vt l.j.in fin.& ibi per doct. C. commu.de leg.& firmat Bal.in d.l. Paulus.in princ.in lectura [illegible] qua, licet secus dicat in priuile.seu actione personali: quia co[illegible] petit non solum contra bona defuncti sed etiam hæredis [illegible] dicit ibi Bald.post Iac.de Are.& Cy.in d.additionibus, allegat ad 54 hoc tex.in l.dabimus.ff.de priuil. credi. † Sed [illegible]

[illegible]

55 [illegible]

56 [illegible]

non trahit ad illud negotium, nec acquirit actionem neg.gest. d.§ sed si ego. Sed quò ad præiud. suum bene potest quis ratificare id, quod non fuit gestum nomine suo, ita pulchre declarat Bar in l.j.§. sed & si cum quis.ff. de ui & ui ar. vnde concludit, ꝙ licet ratificatio expressa illius, cuius res per aliũ fuit hypothecata, validet hypothecam vsque a prin.tamen secus est in tacita ratificatione, quæ inducitur per aditionem hæreditatis. 57 † quia illud quod dr̃, ꝙ quis succedendo alteri videtur habere ratum, quod per illum fuit gestum, habet locum,& procedit solum in his, quæ defunctus gessit nomine hæredis, vel in quibus pro eo de rato promisit: tunc enim hæres succedendo defuncto vr̃ illa ratificare, secus autem est in aliis casib.ita declarat Bar in d. l.rem alienam.in vlt.col.in ver.item oppono extra gl.ff. de pig. acti. Et hoc quo ad actionem: quia.s.creditor qñ heres succedit debitori qui obligauit simpliciter & non nomine hæredis nec pro eo promisit de rato, nõ habet actionem hypothecariã sed quò ad exceptionem, videlicet si hæres ageret ꝯ illum creditorem possidentem: tunc per successionem bene confirmata eẽt oblõ ad repellendum hæredem debitoris agentẽ, ita declarat Bar.in d.l.rem alie.in vlt.col.in 2.oppo.ij.partis,& hr̃ per Bar.in l.cum uir.in ult.col.in ver.quæro quid econuerso.ff. de usucap. Et sic est differentia inter expressam ratificationem,& tacitã, quia ratifi.expressa validat oblõnem usq; a prin. Tacita aũt q̃ fit per successionem in hæreditate debitoris' non validat hypothecam factam per debitorem de re hæredis, nisi facta fuisset nomine hæredis, uel defunctus pro hærede de rato promisisset quo ad actionem hypothecariam, sed bene quò ad exceptionẽ vnde in terminis nostris dum quæritur, an hæres adeundo videatur ratificare oblõnem de bonis hæredis factam per defunctum. Alex.relatis opi.in d.l.si hæredis seruus, fundamentaliter loquendo concludit esse distinguendum, ꝙ aut defunctus obligauit bona hæredis nomine ipsius hæredis, supple tu, uel p eo de rato promittendo,& tunc sit uera opi.Pe.& sequacium, ꝙ oblõ sit.ratificata & confirmata per aditionem, per not.per Bar.in d.l.rem alienam.in vlt.col. Aut defunctus obligãdo bona hæredis non fecit mentionem de hærede,& tunc procedat opi.contraria, ꝙ obli. non censeatur ratificata per aditionem hæredis quò ad cõcedendam actionem hypothecariam creditori, sed quò ad exceptionem tantũ per no.per Bar.in d.l.rẽ alienam.& in d.l.cum vir.& ẽt quò ad dandam pignoratitiam cõtra hęredem per d.l.si Titio.& ibi Bar. Et non ob.ꝙ ex quo creditor sciuit rem esse alienam, non reconualidatur pignus p ratificationem dñi: quia immo ẽt data scientia creditoris per ratificationem dñi reconualescit pignus, vt habetur per Bar. in l.j. §.1.ff.de pig.in sua dist. Non ob.ẽt, ꝙ talis oblig. non descẽdat, ad hæredem, ar.l.quæsitum.in fi.ff.de pręca. quia loquitur in diuersis terminis ideo cessat, arg.l.fi.ff. de calũnia. cum uulg. Ad alia aũt quæ in contrarium allegantur rñde vt per Ale.in d.l.si hæredis seruus,& sic opi.quam firmat Alex.cum declarationibus,& suppletionibus de quibus s̃. est tenẽda tanquã verior, 58 & cõior. † Septimò fallit dicta reg. in bonis dotalib. quia illa nõ veniunt, neq; comprehenduntur in obligatione gñali omniũ bonorum,& hoc tam in persona mariti, q̃ vxoris, ita tenet Cy. & Bal.in l.si constante.§.si maritus.ff.sol.mat.& ibi sequit̃ Ale. & mouetur, quia maritus non põt alteri obligare res dotales.l. vni.§.& cũ lex.C.de rei vxo.act.& instit.quib.alie. licet. in ptin. & auc.siue a me.C.ad velle.& propterea non ueniunt in obligatione generali: quia si non põt exprefle obligare, non põt ẽt tacite, ar.l.cum quid.ff.si cer.pet.& facit reg.in gñali.lib.6.& idẽ ẽt ex parte vxoris, quia uxor non põt consentire, ꝙ maritus res dotales, vel alias obliget in præiudicium dotis: vt est tex.in d.§. & cum lex.& habetur per Ange.de Aret.insti.quib.alie.licet, in princ.& hr̃ in d.auc.siue a me,& quia ẽt res dotales sunt in dominio mariti.l.doce ancillam.C.de rei vend. ideo tales res non veniunt in obligatione generali bonorum facta per uxorẽ cõ- 59 stante matrimonio. † Et intellige prędicta non solum in rebus dotalib.inæstimatis, sed ẽt in rebus dotalib. æstimatis vera æstimatione, quæ faciat emptionem, iuxta.l.quoties.& l.si inter virum.C. de iure dot. quia si maritus nõ esset idoneus in aliis suis bonis pro restõne dictæ dotis æstimatę: tunc ipso iure in subsidium dñium dictarum reruũ æstimatarum retransferatur in vxorẽ, iuxta tex.& ibi p gl.& doc.in l.in rebus.C. de iure dot.& ppea tanq̃ res dotales non fuerũt affectæ per aliquã obligationem factã per maritũ suis creditorib.ꝯstante ma.in p̃iudi.vxoris, ita no.Bal.& Sal.in l.interest. C. de usufr.& firmat Ias.in l.ex conuentione.in 4.limi.C.de pac.post Bal.ibi in 3.opp.& faciũt no.p Imo.in l.si æstimatis.ff.solu.ma.& p Bal. not. in trac.dotis, 60 in 8.par.in 7.priui. † Octauò fallit d.reg in iure patronatus, q a licet in ꝯtractu pignoratitio transeat in creditorẽ pensio debita ecclesiæ pro iure patronatus: quia illa põt restitui, vel in debitũ ꝯpensari, iuxta no.in l.j.& 2.C.de pig.act. Tamen ipsum ius patronatus, qđ cõpetit ecclesiæ, non transit in creditorẽ ecclĩę, cui solenniter p ecclesiã fuit hypothecata uniuersitas, in qua aliàs ꝯprehenditur ipsum ius patronatus, quia istud ius nõ posset neq; restitui, neq; ꝯpensari in sortẽ. Nam si creditor eligeret & præsentaret,& præsentatus instituerctur non deberet postmodum remoueri,& sic restirui ius patronatus ecclesiæ debitrici, nec posset haberi ratio æstimationis dicti iuris patronatus: quia est res inæstimabilis,& ideo non venit in obligatione generali, iste est tex.sing.in c cum Bertol de re iudi.& ibi habetur p Abb.in pe.col.post gl.dum soluit contrarium formatum de.c. ex literis.de iure patr.tenendo secundam solutionem glo.ibi,& hoc modo sunt intelligenda notata per Bar.in l.si is qui.§.iura. in fin ff.de pig vbi loquitur de hoc arg.allegando.d.c.cum Ber- 61 tol. † Posset etiam limitari.d.regula principalis in omnibus casibus, in quibus de iure bona expresè & in specie obligari non possunt, de quibus tractabitur in sequenti.3.membro, quia vbi est prohibita obligatio expressa & specialis, ibi etiam censetur prohibita generalis, ar.l.cum quid.ff.si certum pet. Tamẽ vt magis ordinate procedan us, dictos casus ponemus in seq. membro, ad quod nunc deuenimus

SVMMARIVM.

1 *Hypothe.specialis & expressa dicitur illa, ĩ qua res particularis obligatur.*
2 *Rem specialiter & expresè obligari,& rem haberi ac si specialiter esset obligata, differunt, nec est idem.*
3 *Hypotheca in quibus contractibus & pro quibus debitis possit constitui & contrahi.*
4 *Hypotheca specialis requirit, quòd res sit in bonis debitoris tempore obligationis contrariæ.*
5 *Obligatio rei obligatæ creditori licèt non sit in bonis debitoris ipsi tamen debitori debita est valida.*
6 *Habens ius in re põt eam obligare, licèt non sit ei debita, nec sit in eius bonis.*
7 *Hypotheca potest constitui in re, qua debitor habet quasi dominium & idẽ ius transfertur vtiliter in creditorem.*
8 *Ius creditoris, cui debitor obligauit rem, in qua habebat quasi dominiũ, vel superficiem, resoluitur eo ipso quòd re soluitur ius debitoris.*
9 *Debitor habens vsumfructum in bonis an possit illum obligare. vsque ad nume. 26.*
26 *Debitor principalis, cuius nomen fuit obligatum per creditorem alteri creditori, an posit soluere primo creditori in præiudicium secundi creditoris, cui nomen suum est obligatum.*
27 *Solutio an posit fieri per primum debitorem, cuius nomen fuit obligatum secundò primo creditori, qui obligauit,& an hoc casu sufficiat sola scientia obligationis, vel si requiratur denuntiatio obligationis factæ.*
28 *Pignus pignoratum omnino liberatur per solutionem debitoris primo creditori factam.*
29 *Legatarius secundus, cui primus est grauatus restituere, habet vtilem hypotœcariam contra hæredem absque restitutiene vel cessione.*
30 *Tacita hypotheca inducta pro legatis competit vtiliter secundo legatario, cui primus est grauatus restituere.*
31 *Legatarius particularis, cui primus est grauatus restituere, habet realem actionem sine cessione, licèt non personalem.*
32 *Actio personalis non transit de subiecto in subiectum.*
Actio hypothecaria est realis & transit de subiecto in subiectum.
33 *Tacita hypothecaria quæ datur pro legatis non venit accessorie ad personalem, sed oritur æquè principaliter.*
34 *Actio competens primo legatario non transit in secundum, nisi cedatur, quẽadmodum illa, quæ competit hæredi non transit in fideicommissariũ vniuersalem nisi facta restitutione.*
35 *Hypotheca potest etiam constitui in fructibus pendentibus & fœtibus futuris animalium.*
36 *Fiscus potest vendere & obligare totam rem, quam habet communem pro indiuiso cum priuato.*
37 *Diuisio rei communis non tollit obligationem factam per vnum ex socijs de parte sua pro indiuiso.*
38 *Iudicium diuisorium competit inter duos creditores, qui rem communem pro indiuiso pignori acceperunt.*
39 *Creditor, cui vnus socius rei communis pro indiuiso obligat, potest prouocari ad diuisionem per alium socium,& si contingat totam rem adiudicari socio, non audietur postea alius socius, nisi totam rem redimat.*
40 *Diuisio peti potest per creditorem conuentionalem contra condominum rei hypothecatæ.*
41 *Iudicium diuisorium habet locum inter duos tenutarios eiusdem rei.*
42 *Iudicium diuisorium potest intentari per tenutarium contra habentem communionem in re.*
43 *Diuisio potest fieri per socium cum alio socio non obstante, quòd vnus eorum partem suam obligauerit creditori,& obligatio integra manebit.*
44 *Iudicium diuisorium nen potest intentari per consocium, qui aleeri consocio partem suam obligauit non resoluta prius hypotheca, si de hoc consocius excipiat.*
45 *Fructus pendentes possunt obligari,& quælibet res futura, vt partus ancillæ, fætus pecorum,& similes.*
46 *Res litigiosa nec obligari, nec alienari potest.*
47 *Res religiosa & sacra nec emi, nec obligari, nec alienari potest.*
48 *Pupillaris res non potest obligari per solum pupillum, nec cum tutore sine decreto iudicis.*
49 *Instrumenta ruralia non possunt hypothecari, nec pretorio pignori accipi, licèt hoc de consuetudine non seruetur.*

50 Filij nec alij homines liberi possunt hypothecari.
51 Hypotheca non potest constitui in præmio futuræ victoriæ.
52 Res aliena non potest obligari.
53 Obligatio rei alienæ sub conditione, si sua erit, est valida.
54 Obligatio rei alienæ validatur per ratificationem domini illius rei.
55 Obligatio rei alienæ validatur per dominij superuentionem ipsi debitori.
56 Res aliena obligata creditori ignoranti superueniente dominio debitori conualidatur quò ad vtilem hypothecariam, obligata autem scienti conualidatur quoad retentionem tantùm.
57 Hypotheca in re aliena in qua debitor habet aliquod ius, constitui potest respectu illius iuris, & dñium postea superueniat debitori, valet in tota re.
58 Hypotheca in hoc differt à venditione, vt in ea constituenda non requiritur verbum promissum, in venditione autem sic.
59 Res in qua est spes futuræ successionis licet veniat in generali obligatione bonorum, tamen specialiter obligari non potest.
60 Hypotheca de re aliena non valet in præiudicium domini, valet tamẽ in præiudicium tertij possessoris nullum titulum habentis ad causandum vtilẽ hypdthecariam ad similitudinem hypothecariæ.
61 Titulus quot modis accipiatur, & an hypotheca dicatur titulus.
62 Hypotheca de re aliena valet in præiudicium debitoris, & quomodo.
63 Emptor si agat rei vendicatione contra venditorem non potest venditor refriaare quæstionem dominij.
64 Emptor non tenetur fateri venditorem esse dominum, nec negando dominum videtur illius turpitudinem allegare.
65 Pignoratitia non impeditur per exceptionem dominij, quia in ea non requiritur, quòd debitor sit dominus.
66 Actio pignoratitia non requirit probationem dominij.
67 Pignorans an & quo casu habeat se probare dominum rei pignoratitiæ.
68 Creditor non potest excipere de dominio contra debitorem respectu rei pignoratæ ipsi creditori.
69 Res prohibita alienari an possit pignori dari.
70 Pignus dicitur commercium.
71 Alienationis prohibitio non comprehendit hypothecam proprie, sed interpretatiue & extensiue.
72 Pignus dicitur in bonis debitoris remanere.
73 Alienatione prohibita censetur prohibita hypotheca, & hoc in dispositione fauorabili, secus in odiosa, vel pœnali.
74 Verba contractum sunt stricte intelligenda.
75 Regula, quòd vno prohibito censetur prohibiutm id, per quod peruenitur ad illud, non procedit in dispositionibus pœnalibus & odiosis.
76 Probibitio alienationis non includit hypothecam.
77 Prohibita alienari quandoque censentur & prohibita pignorari vel obligari.
78 Hypotheca prohibita sub pœna intelligitur de illa, in qua interuenit traditio, non autem de illa quę fit sine traditione, quia per illam non incurritur pœna.
79 Emphyteusis alienatio sine traditione caducitatem non inducit.
80 Hypotheca contra prohibitionem constituta nulla interueniente traditione est inualida.
81 Hypotheca vendi potest per creditorem etiam pignore existente apud debitorem.

Tertium membrum secundæ partis.

1 Sequitur ergo † tertium membrum huius secundæ partis principalis, in quo tractãdum est de hypotheca speciali expressa, & pro intelligẽtia præmitto, quòd specialis hypotheca expressa dicitur, quando una res particularis obligatur: vt est tex. in l.1. in prin. secundo respõso. ff. de pig. iuncta gl. ibi in ver. recepta.

Potest etiam dici specialis hypotheca, cum obligãtur bona præsentia tantum, vt est tex. iuncta gl. in l. & quæ nondum. §.1. ff. de pign. in gl. in versi. specialiter. Et sic in hac materia dictio, specialis, capitur ad differentiam generalis.

Aliquando tamen ista dictio, specialis, exponitur, idest exp̄ssa: vt no. glo. in l. negotium. C. de negõ. gest. & habetur per Ale. in l.1. in 3. col. super gl. 2. ff. de offi. eius cui man. est iuris. & in l.1. ad fi. ff. si quis in ius voca. non ie.

In terminis autem nostris dictio, specialis, accipitur primo modo, videlicet quando vna res particularis vel plures in specie expresse hypothecantur.

2 † Adde tamen, ꝙ aliud est rem specialiter expresse obligari, & aliud perinde haberi ac si specialiter esset obligata. Ita nota. Barto. in l. licet. ff. in quibus cau. pign. tac. contraha. quod potest seruire ad multa, & facit l. mercis. cum ibi no. per Bar. ff. de verb. signific. vbi habetur, ꝙ aliud est esse tale, & aliud haberi ꝓ tali.

In quibus autem differat generalis hypotheca a speciali, dictum fuit s. in secunda parte in secũdo membro, vbi posuit sex differentias, ibi vide.

3 † Item præmitte, ꝙ hypotheca & obligatio bonorum potest interponi in quolibet ꝯctu, seu obligatione, siue sit pura, siue in diem, siue conditionalis & tam in ꝯctu, qui de pręsenti celebratur, q̃ ẽt pro eo qui iam celebratus est, & tam pro toto debito, quàm pro parte, & ẽt pro naturali obligatione, vt de his omnibus est tex. in l. res hypothecæ. in prin. ff. de pig. Item hypotheca interponi potest non solum pro suo debito, sed etiam pro alieno: vt est tex. in d. l. res hypothecæ. §. fina. de pluribus autem modis contrahendi hypothecam & pignus latius dicetur. j. in 3. parte principali in prin. vbi de pignore conuentionali tracta-

4 bitur. † His præmissis quæritur, quæ res in specie & expresse obligari possint, & respõdet. ꝙ omnia, quæ sunt in bonis nostris obligari possunt: vt l. quæ prædium. C. si alie. res pig. da. sit. & in l. qui filios. C. quæ res pign. obli. poss. & no. gl. in l. si is qui. §. vsusfructus ff. de pig. Item quicquid vendi potest, etiam pignorari. l. sed & ꝙ. §.1. ff. de pig. Et istud sit pro regula. Ad quam regulã pro faciliori ordine ponam ampliationes & limitationes, ponemus ergo primò sex ampliationes, & secundo loco octo li-

5 mitationes. † Primò igitur amplia regulam, quòd etiam si res obligata creditori non sit in bonis debitoris, sed sit aliena: tamen si debitori debita ex aliqua causa, valet obligatio: vt l.1. §.1. & ibi no. gl. ff. qui pot. in pign. habe. & no. gl. Bar. & alii in l. §.1. vbi ponitur distinctio plena in materia. ff. de pign.

6 † Secundò amplia, etiam si res obligata non sit in bonis debitoris, neque ei debita, sed debitor in ea habeat aliquod ius i re: quia in illo iure consistet obligatio, & hinc est, ꝙ qui nõ habet aliquod ius in re, nisi solius superficiei, potest illud obligare: vt l. grege. §. & in superficiariis, & ibi gl. quæ allegat concordantes ff. de pign. & assignat rationem: quia scilicet talis superficiarius habet vtile dominium: vt l. in prouinciali. §. pen. ff. de no. oper. nun. & in l.1. §.1. ff. de superficie.

7 † Et ex hoc infertur idẽ esse in eo debitore, qui in re hẽt quasi dñium, & possit experiri publicina: quia scilicet ille etiam põt dictum quasi dominium pignori obligare, & per talem obligationem creditor cõsequit idẽ ius, quod habet debitor, & aduersus illos, aduersus quos debitor poterat se tueri vigore quasi dominii, poterit etiam se tueri creditor. Vnde si verus dominus rei ageret. Creditor se tueri non posset, quia etiam debitor contra eum obtinere non posset, vt est tex. & ibi gl. sec. not. in l. si

8 ab eo. ff. de pign. & ibi optime declarat Barto. † Intellige tamẽ, quòd vterque prædictorum, tam. s. habens hypothecam a superficiario quã a quasi domino, amittet ius dictæ obligationis eo ipso quòd resoluetur ius debitoris obligantis: vt no. Barto. in d. l. grege. §. & in superficiariis. per ea quæ ibi allegat, & habens hypothecam ab illo, qui habet vtile dominium, vel quasi, quando ageret vtili hypothecaria, quid habeat probare, & quid deduce-

9 re in libello, docet Bart. in d. l. si ab eo. † Secundò ex ista ampliatione dubitatur, quid in vsufructu, an. s. debitor habens vsumfructum in bonis possit illum obligare. Et videbatur dicendum ꝙ non; quia aut per hypothecam constituitur creditori vsusfructus formalis, qui apud alium est per modum seruitutis: vt per Bald. & doct. in l. vsufructu. ff. sol. matr. & per Alex. in l.1. ff. si stipulatus. §. Titius. ff. de verbo. oblig. Et non v detur, ꝙ illum creditor possit habere obligatum; quia si vsusfructus est sibi constitutus, est suus, & ideo sibi non potest esse obligatus. l. neque pignus. ff. de reg. iur. Aut nullus vsusfructus est constitutus, & cum non sit, non debet posse uenire in obligationem. Tamen hoc non obstante dicendum est, ꝙ licet per dictam obligationem non sit constitutus vsusfructus; tamen illa facultas & commoditas vtendi & fruendi, quæ est apud debitorem, potest deduci in obligationem, & sic non ipse vsusfructus, sed ius vtendi & fruendi censetur obligatum, & sicut debitor posset vendendo transferre vsumfructum in alium, ita creditor vigore hypothecæ, debitore non soluente poterit dictum usumfructum uendere, ita in prædictis tenet Bar. in l. si is qui §. vsusfructus. ff. de pigno. Et non obstat, quia dicitur, ꝙ vsusfructus nõ potest uendi: vt insti. de vsufru. §. finitur, & etiam non potest obligari: vt l. sed & si gd. in fi. ff. de pig. quia respondetur, ꝙ licet non possit vendi & obligari: vt transferatur commoditas, vt l. arboribus. §. vsufructuarius. ff. de vsufru. Ita declarat Bar. in d. l. si is qui. §. vsusfructus. &

10 Cyn. & Sali. in l. j. C. si pig. pign. da. sit. † Dicunt enim ꝙ quando dominus pleno iure obligat alicui vsumfructum, tunc vsusfructus causalis qui erat penes eum efficitur formalis i persona creditoris, & si postea creditor alteri illum obliget, vsusfructus ille formalis non recedit a b eo, sed ius realis obligationis transfert

11 in secundum creditorem: † & idem tenet ibi Bald. dicens ꝙ ius quæsitum creditori in pignore est reale, & de facili transit ab ossibus creditoris in alium, sicut dominium, quod est transitorium de uno in alium & perambulat per mille manus, & idem semper est ius licet transeat per multas manus, & ideo creditor primus qui habet obligatum vsumfructum, si alteri illum obliget, non transmittit ius vsusfructus, nec ab eo separatur, sed tantum transfert ius reale, quod habet in usufructu vigore hypo-

12 thecæ, & obligationis, ita inquit ibi Bal. † Adde tamẽ prædictis, quòd licet ut dictum est. sup. creditor, ꝙ habet hypothecam in vsufructu, possit uendere vsumfructum: ut tenet Bartol. in d. l. si is qui. §. vsusfructus, tamen non potest vendere proprietatem, in qua consistit vsusfructus, vt est tex. in l.1. C. si pign. da. sit.

13 † Sed dubitatur, an vendito vsufructu per creditorem vigore pignoris & hypothecæ, sit in eo constitutæ, an ille amplius reuertatur ad proprietatem, & videbatur dicendum quòd sic, ut §. finitur. institu. de vsufru. Tamen contrarium est tenendum, videlicet quòd isto casu vsusfructus non reuertatur vnquam ad proprietatem, & ita tenet Bal. in d. l.1. C. si pi. pign. da. sit. vbi dicit habuisse istam q. de facto Florentiæ, & non obstat. dicto §. finitur. dum ibi dicitur, ꝙ si vsufructuarius alienet vsumfructum in extraneum, ille vsusfructus finitur & redit ad proprietatem; qa ille §. procedit, quando alienatio vsusfructus fit sine permissione legis vel ipsorum contrahentium, secus autem quando alienatio fit ex permissione legis uel contrahentium, prout fit, quãdo creditor, cui fuit obligatus vsusfructus, alienat illum debitore non soluente, ita tenet ibi Bald. & an & quãdo per alienationem vsusfructus per vsufructuarium factã finiatur vsusfructus, vide per Bal. in l. res quarum. C. de iure dot. per Bart. in l. si usufructus. ad finẽ. ff. de noua. quorum dicta aliter non refero. quia

14 sunt extra materiã nostram. † Iterum dubitatur, quid si creditor, cui fuit obligatus vsusfructus, uendat simpliciter rem, uel possessionem, vel ipsam obliget alteri, an isto casu videatur vẽdidisse uel obligasse dictam rem ĩ totum, an verò solum ius, qđ in ea habet, & gl. in d. l. j. C. si pi. pig. da. sit. in gl. in uer. vinculũ. dicit, ꝙ vř uendidisse uel obligasse solum ius qđ hẽt in ea, arg. l. ꝙ tabernas. ff. de cõtrahen. emp. sed Cy. ibi dicit decisionẽ gl. procedere, qñ recipiens obligationẽ uel vẽditionẽ a primo creditore erat sciens, ꝙ ille non habebat in dicta re nisi dictũ ius per no. in d. l. qui tabernas. & in l. si domus. §. fi. ff. de leg. j. Secus autẽ si esset ignorans, qđ in dubio præsumitur, quia tunc censẽt obligasse & uendidisse totã rem & in totum teneret quò ad præiudicium suum, nõ aũt in præiudiciũ ipsius rei obligatæ, vel dñii ipsius, iuxta not. in l. rẽ alienã. ff. de cõtrahen. empt. & ita tenent

15 Bal. & Sali. in d. l. j. C. si pig. pig. da. sit. † Tertiò ex ista secũda ampliatione dubitatur, quid in seruitutib. an. s. seruitutes possint pignori dari vel obligari? Et dicendũ est, ꝙ seruitutes & iura rusticorum prædiorũ pñt obligari, seruitutes autẽ & iura vrbanorũ ꝓdiorũ minime, vt est tex in l. si is qui. §. fin. cũ l. seq. q̃ incipit, sed an viæ. ff. de pig & est gl. in l. qui filios. in uer. obnoxia. C. quæ res pig. obli. pos. Intellige tamẽ tu & bene aduerte, ꝙ seruitutes rusticorum prædiorũ pñt obligari creditori ꝑ ipsum. D. rei in qua est seruitus. Nõ autẽ intelligas, ꝙ ille cui fuit cõstituta seruitus prædii rustici possit illã seruitutẽ alteri obligare, quia indistincte ille, cui est cõstituta seruitus tã rustica q̃ vrbana nõ põt eam pignori dare: ita tenet Bar. in l. j. ff. de vsufr. leg. in vlti. col. in ver. & pro declaratione. l. oppono. vbi approbat lecturã gl. datã ad d. l. sed an uiæ, & ita dicit tenuisse Cy. ipso audiente, ita etiam te-

16 net Bal. in d. l. si is qui. §. fi. † Vbi ad similitudinẽ vsusfructus, in quo datur causalis & formalis, dicit in seruitute esse causalem & formalẽ, & ꝙ seruitus causalis ꝓdii rustici põt obligari, sed formalis nõ, siue simus in seruitute rustica, siue vrbana, & idẽ dicit esse in seruitute vsus, & assignat rõnẽ, uidelicet quia huiusmodi seruitutes respiciunt indigẽtiã rei uel personæ, pro qua sunt cõstitutæ, & intãtũ licet eis uti, inquantũ est indigentia. l. ergo §. fi. ff. de serui. urb. prædio. & iõ nõ pñt per eum, cui constitutæ sunt alteri obligari, quia per hanc viã ille vteretur illis alio modo q̃ essent constitutæ, qđ non licet, ut l. ex meo. ff de serui. rust. prædio. & ita dicit tenere Dy. in additionibus, & subdit, quòd serui-

17 tus causalis impropric dicitur, quia omnis seruitus est formalis & abstracta a suo dominio. † Sed dubitatur, quæ sit ratio differẽtiæ inter seruitutes rusticas & vrbanas. & glos. in d. l. sed an viæ. assignat hanc differentiam. s. quòd ideo seruitutes vrbanæ non possunt obligari, quia seruitutes urbanæ constituuntur sub quadam perpetuitate. Ne ex mutatione illarum cõtingat vrbes deformari mentis & ędificiis, vt insti. de rerum diui. §. cum in suo. & in l. fin. ff. ne quid in loco publi. Non enim esset conueniẽs, vt postquàm tigna immissa essent, soluto pignore, ille qui immisit cogeretur tollere de formando ædificium, quod incon-

18 ueniens cessat in seruitutibus rusticis, & ista ratio placet Barto ibi. † qui subdit, quòd si daretur casus in seruitutibus vrbanis. in quo cessaret ratio dictæ deformitatis, etiam in illis consisteret hypotheca, & de hoc ponit exemplum, uidelicet quando esset hypothecata seruitus altius non tollendi, donec pecunia mutuata restituatur: nam hoc casu cessat dicta ratio deformitatis, ideo ualebit obliga. & ita etiam refert & sequitur Veronen. in tractatu urbanarum, in c.12. ad fin. sub Rubri. de seruitutibus

19 realibus. † Tertiò amplia regulam supradictam, quando res non esset debita, nec in ea haberetur aliquod ius, sed esset illa res sibi obligata per hypothecam, nam etiam illa potest alteri obligari, vt l. j. & 2. C. si pig. pig. da. sit. & ibi Barto. Bald. & Saly. & l. grege. §. cum pignori. & ibi Barto. ff. de pign. & tali casu secundus creditor, cui primus obligauit pignus, habet vtilem hypothecariam, primus autem habet directam, & ratio est secundũ glos. in d. §. cum pignori. in glos. in uersicu. actio, quia quando primus creditor obligat pignus secundo, ille qui obligat non est dominus rei, ideo secundo datur utilis, sed qui obligauit primo fuit dominus, ideo primo datur directa, & illam glos. se-

20 quitur ibi Barto. & Salice. post Petr. in dicta l j. C. si pig. pig. da. sit licet per alia verba, vt ibi per eũ. † Sed dubitatur, an sicut primus creditor potest obligare pignus secundo, ita & secundus possit obligare tertio, & sic deinceps. & Specu. in titu. de pig. §.1. ver. sed cum pignus. dicit, ꝙ pignus non potest pignorari vltra tertiam vicem: vt euitetur infinitas, arg. c. cum in mult. de rescr. lib. 6. Et hoc dictum dicit esse notandum Abb. in c. cum contra. vlti. col. in versi. sed est quæstio notabilis. de pig. sed Bal. in d. l.1. tenet contra Spe. s. ꝙ immo pignus pignori milies dari possit; quia ius quæsitum nobis in pignore est reale & ab ossibus nostris de facili transit, sicut dominium, quod est transitorium de persona in personam per mille manus, & semper remanet idẽ dominium, sic in pignore idem ius permanet per quascunque manus perambulet: ita dicit ibi Bald. idem tenet Ange. in d. l.1. Rom. autem in Rub. de arbi. circa medium refert dictum Spec. & Ang. & nihil firmat. Sed Ale. in l. qui bona. §. fin. pen. col. ff. de dam. infe. dicit, ꝙ verior videtur opi. Ang. quia dictum Spe. non probatẽ per iura, quæ allegat, & ꝙ contra eum facit id quod vult Bar. ibi, dum tractat de infinitate numeri, præsertim dum alle-

21 gat. l. veluti. §. hæc vox. ff. de eden. & ita tenendum puto. † Quartò amplia regulam, vt procedit nõ solum in rebus corporalib. hypothecatis, sed etiam in nomine debitoris. Nam etiã nomen debitoris mei potest per me obligari creditori meo vt est. tex. in d. l. grege. §. cum pignori. ff. de pig. secundum secundam lecturam gl. ibi, & ibi late Bar. & tex. & ibi Bart. & alij in l. nomen. C.

22 quæ res pig. obli. pos. † Et ista ampliatio procedit non solum in nomine debitoris alterius, sed etiam in nomine debitoris ipsius creditoris. Vnde si ego sum debitor Titii in centum, & Titius ex alia diuersa causa aliquid mihi promittat & obliget pro obseruantia omnia sua bona, vigore generalis obligationis erit mihi obligatum meum proprium nomen in illis centum, in quibus ego sum debitor Titij, & non obstat quòd in re sua non possit

23 consistere pignus. l. neque pigno. ff. de reg. iur. † quia respondetur, ꝙ ipsum nomẽ debitoris non est ipsius debitoris sed est creditoris vt probatur in l. postquam. §. idem tamen. ff. de vsufr. ea. re. quæ vsu consu & no. Bar. licet ad alium fi. in d. §. cum pignori. in fi. Et non obstat, si quis forte dixerit, ꝙ non resultet hypotheca ex tali obligatione nominis, cum non possit ipse idem debitor & creditor, cui nomen suum inuenitur obligatum, agere contra ipsum; quia respondetur, ꝙ satis est, ꝙ competat retẽtio & ex hypo. caueteur exceptio. Nam si res pignorata tradatur creditori, non competit ipsi creditori actio hypothecaria ad rem: cum ipsa rem pignoratam possideat, sed datur exceptio & retẽtio vel replicatio, vt l. creditor. in prin. ff. qui po. in pig. hab. & tamen non desinit esse hypotheca vt ibi: sit etiam in casu nostro licet cesset actio hypothecaria, non tamen desinit esse hypotheca, cum & alias ex obligatione competat ius retinendi & non agendi vt per Barto in l.1 in princ. ff. de pig. & in d. l. creditor. in prin. & ita ꝑ prædicta & plura alia copiose adducta firmat Cor. in consi. 61. tertio vol. in litera. M.N. Et ista consultatio Cor. fuit comprobata per Soc. in consi. 180. diligenter puncti narratione. in penul. col. in versi. sed ad hoc respondeo, secundo volu. Vbi etiam ad hoc adducit alia fundamenta, quod perpetuò no-

24 ta. † Sed in prædictis dubitatur, qua actione agat ille creditor, cui nomen debitoris fuit obligatum. & in hoc fuerunt opiniones diuersæ. Tamen Bart. in d. l. grege §. cum pignori. dicit, ꝙ habito respectu ad ipsum nomẽ obligatum & pecuniam ex illo nomine debitam competit vtilis personalis, quę directò competebat debitori, qui illud obligauit, & est perinde ac si secundus debitor illud nomen a primo emisset, iuxta l. postquam. C. de hæred. vel actio vend. Sed habito respectu ad alias accessiones, quæ primo creditori cum eo nomine erant obligatæ, videlicet ad bona hypothecata primo creditori competit secũdo creditori vtilis hypothecaria, quę directò competebat primo creditori contra bona ei obligata à suo debitore: ita dicit Bar. in d. §. cum pignori. & ita in effectu tenet Sal. in d. l. nomen. C. quæ res pig. obli. pos. & in

25 d. §. cum pignori. clarius hoc distinguendo, vt ibi per eũ. † Ideo autem ista actio dicitur vtilis & non directa: quia creditor primus, qui dedit pignori secundo, nõ est dominus illorum bonorum sibi obligatorum, sicut fuit suus debitor, qui ei obligauit, & ideo obligatio facta à domino parit creditori directam hypothecariam; sed obligatio facta à creditore alteri parit vtilem hypothecariam, ita declarat glo. in d. §. cum pignori. in ver. actio

26 vtilis, & ibi sequitur Sal. † Secundò dubitatur in materia. d. l. nomen, an principalis debitor, cuius non fuit obligatum per creditorem alteri creditori, possit soluere primo creditori in præiud. secundi creditoris, cui nomẽ suum est obligatum. Et in hoc gl. in §. cum pignori. tenet ꝙ sic, per d. l. nomen. Nisi fuisset ei per secundum creditorem denunciatum, ne solueret primo: istam autem denunciationem Barto. sibi intelligit debere fieri taliter, ꝙ debitor primus certificetur de obligatione facta de suo nomine ostendendo sibi instrumentum obligationis, per d. l. no-

27 men. † Sed dubitatur, quid si debitor haberet notitiam de hoc aliter, & non esset factum alterum de tribus, de quibus in l. 3. C. de noua. An hoc sufficiat ad hoc, vt debitor non possit soluere primo creditori. Et glo. in d. l. nomen. in ver. certior, tenet ꝙ nõ sufficiat sola sciẽtia, sed ꝙ requiratur alterum de tribus, de quibus in

bus in d.l.3.videlicet vel denuntiatio prædicta, vel litis contestatio,vel solutio patris debiti.Alia autem gl.in l.fi.ff.de trāsactio.in glo.j.tenet,quòd sufficiat sola scientia, idem tenet glos. in l.si cum emptore.in princ.ff.de pac.Bart.in d.l. nomen. tenet glo.in d.l.fin.scilicet quòd sufficiat sola scientia, dicens d.glos. melius fuisse loquutam,sed in d.§.cum pignori. remittit se ad not.in l.facta.§.si hæres.ff.ad Trebel.vbi dicit,se plene dixisse,& ibi Barto. in d.l.si cum emptore.in princip.post Iacob.de Are. pro veritate distinguit,quòd aut cessio fit ad commodum cedentis & eius periculo,& quicquid inde exigitur,cōuertitur in eius vtilitatem,& tunc non sufficit simplex scientia, sed requiritur alterum de tribus,de quibus in d.l.3.& hoc modo procedant tex.& gl.in d.l.nomen.nam ibi hypothecario nominis fuit facta ad commodum hypothecantis & pro eius liberatione. Aut fit ad commodum cessionarii & eius periculo, & tunc sufficiat sola scientia,& ita procedat glo.in d.l.fin.ff.de transact.& in d.l.si cum emptore,& cum Barto.in d.l.facta.§.si hæres.distinguente (vt dixi) transeunt ibi Imo.& moderni, & uidetur trāsire Bald.in l.j.in 5.q.de act.& oblig.& ibi Sali.in 12.q.& transit etiam Iaso.relatis prius opin.aliorum in d.l.si cum emptore. in princip.& sic remanet firma conclusio, quòd in terminis.d.l. nomen,non sufficit sola scientia,sed requiritur alterum de tribus,de quibus in d.l.3.Et prædicta procedunt, quando nomen

28 debitoris fuit datum pignori.† Sed si esset datū pignus pignori: tunc dicendum esset, quòd si debitor solueret primo creditori,q pignus pignori dedit, quòd pignus omnino liberetur, vt tenet glo.in d.l.j.C.si pig.pig.da.sit.ad idem glo.in d.§.cum pignori.in versic.soluerit,& est text.in l.debitor.§.fin. ff. de pign. act.nec isto casu secundus creditor potest prohibere primo debitori,ne soluat suo primo creditori; quia licet ei a primo creditore pignus pignori datum sit;tamen actio personalis remāsit libera penes primum creditorem, & ideo secundus creditor non habens aliquid faere in dicta actione personali non potest illam impedire.Nam isto casu fuit translata hypo. per primum creditorem in secundum sine actione personali & principali, & ita tenet Barto.in d.§.cum pig.in pen.q & cum Barto. transit

29 ibi Sali.in 3.quæst.& ita teneas.† Insuper in materia dictæ.l.nomen. dixit vnum singulare verbum Bart.in l. si quis seruum.§. certam.ff.de lega.2.videlicet, quòd quando legatario est substitutus aliquis per fideicommissum in legato, ita quòd legatarius tenetur restituere fideicommissario legatum,quòd quamuis aliàs fideicommissarius non habeat actionem contra hæredem,nisi illa sibi credatur,vt l.Imperator.in princip.ff.de leg.2. & in l.si legatarius.ff.de leg.3. Intelligendo semper de fideicōmissario legati particularis,tamen istud est verum quò ad actionem directam,illa enim non competit fideicommissario particulari,nisi cedatur a legatario,sed quò ad vtilem actionem dicit Barto.quòd illa bene competit tali fideicommissario absq; cessione.Nam cum fideicommissarius habeat actionem contra legatarium pro restitutione legatari,in consequentiam habet obligatam illam actionem,quam legatarius habet contra hæredem pro legato,& sic habet vtilem,quæ directò competit legatario,per dicta l.nomen. potest enim interesse ipsius fideicommissarii,vt sibi prius restituatur legatum, quàm legatario, forte quia legatarius esset statim consumpturus,si ipse prius legatum accepisset,ita quòd subsequens restitu.facienda fideicōmissario esset postea frustratoria.Sed aduartere: quia Alexand. in dicta l.si quis seruum.§.certam in Apostil.ad Barto. dubitat de dicta decisione Barto.ex eo quia secundum eum non reperitur iure cautum,quòd fideicommissarius isto casu habeat hypothecatam illam actionem,quam habet legatarius contra hæredem,cum ergo fideicommissarius non habeat actionem personalem contra hæredem nisi cessam a legatario dic.l. Imperator. non videtur quòd etiam habeat hypothecariam.l.fideiussor obligari. in princip. ff. de fideius. ubi habetur, quòd actio accessoria,prout est hypothecaria,non potest esse sine princi-

30 pali.† Nihilominis videtur,quòd dicta decisio Barto.posit defensari ab impugnatione Alexan.quia tacita hypothecaria inducta est a lege pro legatis contra hæredem super bonis tamen testatoris:vt l.j.§.j.C.commu.de lega. Et ista actio non solum competit primo legatario,vt ibi;sed etiam competit fideicommissario,cui legatarius grauatus est restituere,datur enim fideicommissario hypotheca super rebus testatoris, quæ ad ipsum legatarium grauatum deuenerunt, vt est text. in dicta l.j.§.& hęc disposuimus, vnde cum hypotheca, quam habet legatarius grauatus,proueniat a bonis testatoris,quia est ius in re, cū sit actio realis.l.pignoris.C.de pign.sequitur,quòd sicut alia bona testatoris existentia apud legatarium grauatum sunt tacite hypothecata ipsi fideicommi. d.§.& hæc disposuimus, ita debet etiam esse obligata dicta hypotheca, quę est apud legatarium, quia in tacita hypotheca introducta a lege ueniunt & comprehenduntur etiam iura & actiones: vt tenent Bald. & Salycet.in l.hæredem. C. de hæredi. actio.& Barto.in l. pater. in fi.ff.de dot.prælε.Et sic illa hypotheca & actio hypothecaria quæ ex ea competebat directo legatario grauato contra bona testatoris existentia apud hæredem, videtur ꝙ debeat vtiliter competere fideicommissario,ar.d.l.nomen. Ecce ergo, ꝙ probatur iure, ꝙ illa hypotheca, quæ directo competit legatario grauato ad bona testatoris existentia apud hæredem, vtiliter potest competere ipsi fideicommissario, cui legatarius grauatus

31 est restituere.† Et non obstat, ꝙ actio ex legatario non transeat nisi mediante cessione d.l.imperator.in princ.ff.de leg.2. Quia ad hoc potest responderi, ꝙ quicquid sit in actione personali ex testa.de qua infra dicetur, potest dici, ꝙ actio realis in legato particulari vtiliter transeat in legatarium sine cessione, licet secus sit in fideicommisso vniuersali: sicut enim in legato particulari transit dominium recta via sine aliqua traditione.l.a Titio.ff.de fur.ita videtur dicendum in actione reali particulari, vt expressa vult Bar.in l.1.in vlti.col.in versi.quæro an ex solo con-

32 tractu.ff.de actio.& oblig.allegat.l.ex legato.C.de leg.† Et facit; quia licet actio personalis, quæ cohæret ossibus nostris non transeat de subiecto in subiectum; vt est glo.not.in l.3.ff.pro socio, & ideo facta cessione competit vtilis, per quam quis consequitur, quod consequeretur per directam: vt l.actio.ff.de leg. tamen actiones reales directe transeunt ipso iure in legatarium l.sed nec legatarius.ff.de condi.fur.quia iura realia non cohæret ossibus nostris,ita declarant Bar.& Bal.in l.si.C.de leg.& habet per Ias.in d.l.ex legato.eod.tit.Cum autem actio hypothecaria sit realis.d.l.pignoris.C.de pig. videtur ꝙ illa sine cessione possit transire in legatarium,& ex legatario in fideicommissarium particularem.Nec obstat d.l.fideiussor obligari.in prin.ff.de fideiu.qa respondetur, ꝙ licet a principio hypothecaria non transeat sine actione personali.tamen postquam vtraque est constituta potest ipsa hypothecaria cedi sine personali, sicut ergo potest cedi sine personali,ita vbi non requiritur cessio,videtur ꝙ pos-

33 sit transire sine personali,per no.ibi per Bart.† Et tanto fortius in terminis nostris: cum actio hypothecaria, quæ datur pro legatis & fideicommissis particularibus, non veniat accessorie ad actionem personalem,sed oriatur æque principaliter: vt est tex.in l.j.§.j.C.comm.de lega.quod etiam patet; quia hypothecaria competit pro legato etiam, vbi non competit personalis

34 ex tex.vt declarat Bar.in l.i.ad fi.ff.de leg.1.† Sed iterum est aduertendum, ꝙ Bar.in d.l.i.ff.de leg.i.in 3.regula videtur contrariari prædictis:dicit n.ibi, ꝙ sicut actio, quæ competit hæredi nō transit in fideicommissarium vniuersalem,nisi facta restitutione,ita etiam quæ competit primo legatario non transit in secundum nisi cedatur,allegat.d.l.imperator.in prin.de le.2.Et Alex. ibi in 8 col.istud dictum Bar.inducit ad q.ꝙ si testator legat fundum Titio,& grauat Titium, vt perfideicommissum illum det Caio,dicit ipse,ꝙ dominium recta via transit in Titium,sed dubium est,an incontinenti ꝙ transiuit in Titium transeat in Caium fideicommissarium absque alia restitutione,& dicit ꝙ Dy. in l.vnum ex familia.§.sed si vno.ff.de leg.2.sentit, ꝙ transeat recta via de primo legatario grauato in eius fideicommissarium: sed ꝙ Io.de Imo.ibi tenet contrarium,& melius secundū Alex. & firmat,ꝙ primus legatarius teneatur cedere secundo.l.si legatarius.ff.de le.3.& d.l.imperator.& subdit,ꝙ si aliter diceremus, sequeretur,ꝙ duo essent domini insolidum,contra.l.si vt certo.§.si duobus vehiculum.ff.commo.nam primus & secundus legatarius inuenirentur habere dominium legati,si incontinenti de primo transiret in secundum,& sic dubia vē reddi decisio Barto.in d.l.si quis seruum.§.certam.ff.de lega.2.Iaso.in dic.l.de lega.j.in 9.colum.in versicu.subdit Barto. quod sicut actiones competentes,&c.perpendit de hac difficultate. Et primo dicit, ꝙ dicta ratio adducta contra Dy.ꝙ duo non possint esse domini insolidum,nihil valet; quia ex quo a primo legatario dominium statim transit in secundū,sequitur,ꝙ non remanet apud primum,ergo non sunt duo domini insolidum. Secundo subdit,ꝙ licet Alex.dicat,ꝙ ista q.inueniatur in paucis locis tamen ꝙ de hoc est glo.ad literam in l.2.in versi.actiones. C.commu. de leg.& d.glo.sequitur ibi Bal.& etiam Bal.in l.a. co. tit. in vlti. col.in ver.quæro,si a legatario legatur &c. vbi concludit, ꝙ in secundum legatarium non transit immediate dominium, sed bene mediante primo statim transit in secundum, prout tenet dicta gl.Pau.autem de Cas.in d.l.i.formæt q. & tenet contrā gl. & concludit,ꝙ dominium a primo legatario in secundum non transeat nisi facta restitutione. Vltimo loco Iaso.concludit,ꝙ licet secundus legatarius sine restitutione primi vel cessione non habeat directam actionem.tamen bene habet vtilem,secundum quod vult Bartol.in d.§.certam.per quam decisionem dicit Iaso.limitari id,quod vult Bartol.in d.l.i.& sic Iaso.

35 comprobat decisionem Bart.in d.§.certam.† Ego vltra alia supra per me allegata pro defensione decisionis Bar.in d.§.certā. quæ meo iudi.non sunt sublata.Dico etiam,ꝙ in hoc art.an a primo legatario transeat actio,vel dominium in secundum sine cessione,vel restitutione,est aduertendum;quia licet (vt constat ex præallegatis) doctores varie loquuti sint. Tamen ego puto pro decisione tenendam esse distinctionem quam ponit Bart. post Iac.de Are.in l.fideicommiss.ff.de leg.1.vbi in hoc art.distinguit, ꝙ aut primus legatarius agnouit & percepit legatum, & tunc ipse

tunc ipse primus legatarius tenetur præstare legatum secūdo: & habeat locum d.l.Imperator.in princi. Aut primus agnouit, sed non percepit legatum:& tunc primus tenetur cedere actionem dicta l.Imperator. & l.si legatarius.ff.de leg.3. Aut primus non agnouit,nec percepit legatum,& tunc non requiritur cessio,sed legatum remanet apud hæredem cum eodem onere.l. si ab eo.ff.de vsufru.leg.ita distinguit ibi Barto. adde tu in vltimo membro,quòd non requiritur,quòd primus legatarius abstineat,seu repudiet expresse legatum, ad hoc vt legatum remaneat apud hæredem cum onere restituēdi illud secundo legatario:sed sufficit in hoc,quòd primus legatarius differat agere contra hæredem:ita declarat glo.in d.l.Imperator.in princip.in versicu.abstineat.& cum dicta distinctione Barto. transeunt alii,vt ibi per Iaso.Ex quibus resultat conclusio, quòd si primus legatarius agnouit legatum,non transit actio in secundum sine cessione,& fortius si primus agnouit & ꝑcepit, si autem primus non agnouit, transit actio in secundum sine cessione, & isto casu posset secundus legatarius tā personali directa, quàm etiam hypothecaria agere contra hæredem pro restitutione dicti legati:in primo aūt casu quando primus legatarius agnouit legatum,maius dubium est:tamen prout firmat Iaso. videtur posse teneri,quòd tunc non transeat directa acto hypothecaria sine cessione,sed vtilis sic,per dictam decisionem Barto. in dic.§.certam.defendendo illam ab impugnationibus vt supra.Adde not.per Alexand.in l.mulier.§.fin.ff.ad Treb. & not. prædicta,quia casus est contingibilis, & puto quòd non inuenies alibi ita discussum,& per hęc est expedita ista quarta am-

36 pliatio in materia dic.l.nomen.† Quintò ampliatur regula, vt non solum procedat,quando res,quę obligatur,est tota obligātis,sed etiam,si illa sit communis pro indiuiso cum alio, quia ille,qui habet rem communem pro indiuiso cum alio, potest illam rem pro sua parte non autem pro parte socii obligare, vt etiam text.in l.vni.C.si commu.res pig. da.sit, & hoc procedit in personis priuatis.Fiscus autem ex priuilegio potest rem communem cum alio in totum obligare & alienare,vt l j.C.de vēd. re.fisc.commu.cum priua.lib.10.ita tenent glo.Bald. & Saly.in

37 d.l.vni.† Et si post obligationem inter dictos socios dicta res communis diuidatur,& vnicuique ex sociis obueniat dimidia, non remanebit obligata sola dimidia, quæ obuenit illi socio, qui dimidiam obligauit, sed in obligatione erit dimidia cuiuslibet dimidiæ pro indiuiso,vt est text.& ibi Barto.in l.si consensit,§.fin.ff.quibus modis pig.vel hypothe.sol.& tex.in l.3.§.fin.

38 ff.qui po.in pig.ha.& Bald.& Sal.in d.l. vni.† Sed dubitatur in materia,an inter duos creditores,qui rem communem pro indiuiso pignori acceperunt,competat iudi.diuisorium commu. diuidundo? Et dicendum est quòd sic,vt est tex.in l. communi. §.inter eos.ff.commu.diui.& in diuisione prędicta non fiet ęstimatio partium pro vero pretio sed pro quantitate debita, & si contingat in dicto iudi.diuisorio vni ex creditoribus assignari totum pignus,reseruabitur tamen ius luēdi debitori,vt est text.

39 in d.§.inter eos.† Vlterius notandum est in materia, quòd socius & dominus alterius dimidiæ potest prouocare ad diuisionem creditorem,cui alius socius obligauit aliam dimidiam, & si contingat,quòd tota res adiudicetur creditori in dicto iudi. diuisorio,non audietur debitor postea volens recuperare suā dimidiam a creditore,nisi etiam recuperet aliam partem adiudicatam in diuisione ipsi creditori,tex.est in d.l.communi diui.

40 §.si debitor.& ibi Barto. & alii.† Sed est dubium, an idem sit econuerso,videlicet sicut ipse socius & dominus potest prouocare ad diuisionē ipsum creditorem,vt dictum est, ita ipse creditor possit prouocare ipsum socium & dominum alterius partis,& tex.in d.§ si debitor.& in l.si probatum.C.eodem titu. qui concordat cum d.§.si debitor. solum decidit, quòd dominus vnius partis possit prouocare creditorem, sed an creditor possit prouocare dominum,nec tex nec docto.ibi decidunt, & videbatur dicendum,quòd creditor non possit prouocare sociū, seu dominum alterius partis, quia diuisio est quædam alienatio,vt l.j.C.commu.diui.& licet alienatio necessaria permittatur ipsi creditori,quando scilicet ipse prouocatur ad diuisionē a domino alterius partis,tamen non videtur ei permissa voluntaria,quādo scilicet ipse prouocat,prout in simili dicitur in marito in fundo dotali,vt l.2.C.de fun.do.& in minore, vt l.fin. C. commu.diui.Tamen in creditore conuentionali est clarum,ꝙ ipse potest ꝓuocari & etiam prouocare alium ad diuisionem, quia videtur de iure ei concessa a debitore tempore obligationis alienatio tam voluntaria quàm necessaria pro suo debito consequendo,& l.non est nouum.ff.de acqui.re.do,& ita tenet

41 Barto.in l.is qui fundum.ff.de vsufru.leg.† Sed dubium est, qd in creditore immisso in tenutam,& sic habente pignus prætorium ex primo decreto,iuxta l.non est mirum. ff. de pig. actio. an possit prouocare ad diuisionem, & in hoc si sunt duo creditores immissi in tenutam,inter eos competit hoc iudi. diuisorium,vt est text.in d.l.communi d.§.idem si duo a prætore missi.quia per talem diuisionem non tollitur ius luendi, quod cōpetit debitori d.l.communi diui.§.inter eos,& idem est, quādo immissus prouocatur ad diuisionē per alium dn̄m alterius partis,quia diuisio tunc est necessaria,& iō permissa d.l.si probatū

42 & d.l.cōi d.§.si debitor.† Restat ergo difficultas,an immissus posit prouocare alium dn̄m alterius partis.& videbatur dicēdum ꝙ nō,quia alienatio voluntaria nō est ꝑmissa in pignore prętorio,sicut in pignore cōuentionali. Nam (vt dixi) in pignore cōuentionali permittitur creditori etiam alienatio voluntaria d,l.nō est nouum,in pignore autē iudiciali ipse creditor nō pōt alienare,sed debet petere fieri alienationē per prętorem,vt est tex.in terminis in l.2.C.si in causam iud.pig captum sit,cum aūt ex diuisione posit sequi alienatio partis, in quā facta est immisio per adiudicationem faciendā alteri domino alterius partis iuxta.l.j.Commu.diui. videtur ꝙ immissus non posit prouocare alium dn̄m,& ita arguebat in facto quidā excellens aduocatus. Mihi autem semper visum fuit,ꝙ etiam immissus in tenutam posit prouocare alium dn̄m ad diuisionē: quia quāuis immisus nō posit ex sua uoluntate alienare, sicut potest creditor pignoris conuentionis, tamē bene hoc potest petere fieri per iudicem d.l.2.C.si in causam iudi.Similiter ergo debet posse petere diuisionem fieri per iudicem, & sic esto, ꝙ ipse voluntarie diuidere nō posit ex se,sicut posset creditor pignoris conuentionalis,tamen hoc pōt impetrare a iudice, cessat ergo arg.qđ fit de prohibitione alienationis uolūtarię. Nec obstat,ꝙ maritus & minor nō posint prouocare, sed bene ꝓuocari ad diuisionem d.l.2 C.de fun.dota.& l.fin.C commu.di. quia potest responderi,quòd ipsis est prohibita non solū alienatio,sed etiam diuisio in fauorem dotis & minoris ætatis, sed in immisso non inuenitur talis prohibitio, immo inuenitur ꝑmissa,quando duo immisi agunt inter se, vt dictum est supra. Ista autē difficultas ex toto cessaret, qn̄ immissus haberet etiā hypothecam conuentionalem:nam tunc tanq̄ habens conuētionale pignus posset prouocare voluntariè d.l.non est nouū.

43 † Adde etiam in materia,quòd si hn̄s rē cōem cū alio pignori det partem suā,pōt nihilominus cū alio socio diuidere,& diuisione non obstante manebit integrū ius pignoris debitori d.l.si consensit §.fi.ff.quib mod.pignus.uel hypo.sol.& l.si qs putans

44 §.si fundus.ff.cōmu.di.† Itē adde,quòd si hn̄s rē cōem cū Titio eius partē pignori det Titio,si postea ꝯ Titiū agat cōi diuidundo,poterit repelli exceptione pignoratitia,vt si nō audiatur,nisi prius soluat debitū,pro quo illā partē suā pignorauit,text.est in d.l.si quis putās.§.idē Iulia,& ibi no Floria.ad l.Dicēs posse hoc quotidie in pratica cōtingere inter fratres & mercatores habētes res cōes,quòd si alter reperiatur obligatus alteri sub hypotheca bonorum,nō poterit eū,cui obligatus est,ꝓuocare ad diuisionē,nisi forte ille,cui obligata res est,patiatur fieri diuisionē,nō aliter opponendo exceptionē dictæ hypothecę: nā tunc diuisio deberet fieri,vt hr̄ in d.l.si quis putans.§.idē Iulia. Et ista

45 sufficiant in ista quinta ampliatione.† Sextò amplia dictā regulā,vt nō solū res q̄ nostrę sunt posint obligari, vt dictū est in regula & ampliationib pręcedentibus, sed etiā illę q̄ non sunt nr̄æ,sed futurę sunt,vt fructus pendentes,partes ancillæ, fœtus pecorum & huiusmodi possint obligari, vt est text. & ibi not. Barto.in l.& quæ nondum sunt.ff de pigno.Intellige tamen tu, dummodo res principalis,ex qua res futuræ erant nasciture, esset in bonis debitoris tpe obligationis,vt est tex. in l. potior.& ibi ꝑ Bar.§.si de futura.ff.qui po.in pig.hab. Itē dūmodo futuræ q̄ obligātur essent natæ,vel saltem satæ,seu conceptæ, tpe obligationis apud ipsum debitorem obligātem, secus si apud aliū, vt optime declarat glo.in d.§.si de futura. quam approbant ibi

46 ibi Bar.& Saly.† Limitatur modò dicta regula pluribus modis. Et primò in re litigiosa,qa sicut illa non potest alienari, ita & non pōt obligari,vt est tex.in l.j.§.fi.ff.quæ res pig.obl. nō pn̄t &

47 ibi Bar.† Secūdò limitatur regula,vt nō habeat locū in re sacra & religiosa,& ēt in aliis q̄ vendi & emi nō pn̄t; nā huiusmodi etiā obligari nō pn̄t,vt est tex.in d.l.j.§.eā rē.ff.quę res pig. obli.

48 nō pos.iuncta gl.ibi. Tertiò limitatur reg.vt ꝓcedat in rebus pupillaribus,quia illæ obligari nō pn̄t per solū pupillū,ne ēt cū tutore sine decreto iudicis,vt est tex.in l.j.in prin.ff.q̄ res pig.ob. non pos.Intellige tu,qn̄ obligatio est uoluntaria, secus autem si esset necessaria,qa tūc obligatio nō est prohibita,puta quādo tutor esset obligatus pro defensione causæ pupillaris cauere de iudi.sisti:nā tali casu posset solus tutor bona pupilli obligare,vt est tex.in l.fi.§.defensionē.& ibi gl.C.de admi.tuto.& not. Bart.

49 in d.l.j.in prin.† Quartò limitatur regula in instr̄is deputatis ad agriculturam,inter quæ sunt ēt boues,de quibus hr̄ in l. executores,cū l.seq.C.quæ res pig.obli.pos.quia talia obligari non pn̄t,vt ibi,& ꝯ facientes etiam puniuntur, vt in auct. agricultores.ibi posita,& istud ꝓcedit tam in pignore cōuētionali,quàm ꝑtorio,& ēt si colonus aliud nō haberet in bonis.Ac ēt si colonus sponte talia pignora offerret,vt firmat Saly.ibi post Pet.& Cy.Sed istę cōstitutiones hodie de consuetudine non seruātur,

50 vt ibi per Saly.† Quintò limitatur regu.ut nō procedat in filiisfamilias & liberis hominibus,quia tales obligari non possunt, vt l.qui filios.C.quæ res pig.obli.nō pos.quinimmo accipiēs punitur & relegatur,vt l.fi.fi.co.& no.gl.in d.l.qui filios.limitando

tamen

50 tamen vt ibi per glo.& declarando vt ibi per Saly. † Sextò limitatur regu. vt non procedat in loco religioſo: nam ille etiam pignori dari non poteſt, vt l.ſi monumento. C. quæ res pig. oblig. non poſſ. declarando, vt ibi per glo. † Septimò limitatur regu.
51 vt non procedat in prœmio futuræ victoriꝗ; quia etiā illud obligari non poteſt, ut eſt tex. in l. opem. C. quæ res pigno. obli. non poſſ. declarando vt ibi per Saly. & iſtas ſeptem limi. ſub breuitate poſui: quia ſunt de raro contingibiles. † Octauò limitatur re-
52 gu. vtiliter, ut non habeat locum in re prorſus aliena, in qua debitor non habeat aliquod ius neque in re, neque ad rem; quia illa obligari non poteſt, & ſi obligetur, obligatio non valet, ut l. 1. §. 1. ff. de pign. & ibi gl. & Bar. ponentes circa hoc plenā diſtinctionem, & l. rem alienam, ff. de pign. actio † Iſta autem limita-
53 tio reſtringitur aliquibus modis, & primò reſtringitur, ut non habeat locum, quando res aliena eſſet obligata ſub cōditione iſta, ſi ſua erit: nam tunc purificata conditione, videlicet ꝙ illa res efficiatur debitoris, valebit obliga. vt l. ſi fundus. §. aliena. ff. de pig. & no. gl. & Bar. in d. l. 1. § 1. limitatio ergo procedit, quando res aliena ſimpliciter eſſet obligata.

† Secundò reſtringitur limi. vt non habeat locum, quādo do-
54 minus rei ratificaret dictam obligationem factam de re ſua: qa propter talem ratificationem conualidatur obligatio rei alienæ, ut d. l. ſi fundus. §. 1. & l. rem alienam, ff. de pigno. actio. & no. Bar. & glo. in d. l. 1. §. 1. † Tertiò reſtringitur limi. quando domi-
55 nium dictæ rei ſuperuenit poſt obligationem ipſi debitori: qa tunc ſi creditor tempore quo accepit obligationem ignorauit dictam rem eſſe alienam confirmabitur obligatio, & ex ea dabitur creditori vtilis hypothecaria: vt l. rem alienam. ff. de pign. actio. & ita tenet glo. & Bar. in d. l. 1. §. 1. Secus autem ſi creditor fuiſſet ſciens, videlicet quia habuiſſet notitiam, ꝙ res eſſet aliena: quia etiam ex ſuperuenienti dominio ipſi debitori non confirmaretur oblig. ad effectum producendi hypothecariā vtilē ipſi creditori, ſed ſolum ad effectum dandi ei retentionem rei obligatæ, ſi eam poſſideret: vt hr̄ in d. l. 1. §. 1. ff. de pign. & ibi per
56 Bar. & plenius per glo. ibi. † Ratio autem drīæ inter creditorem ſcientem & ignorantem aſſignatur per Bar. in d. l. rem alienam. in 1. cōl. in 2. opp. Et eſt; quia qñ creditor habuit ſcientiā rei alienę ſibi obligatæ, debitor non tenetur ei contraria pignoratitia, ſed bene ei tenetur, quando creditor fuit ignorans, tex. eſt in l. tutor. §. contrariam. ff. de pign. act. & propterea primo caſu, quo debitor non tenetur, non intereſt debitoris pignus confirmari per ſuperuenientiam dominii, & ideo non confirmatur. Secundo autem caſu, in quo creditor fuit ignorans, & debitor ei tenet̄ contraria pignoratitia, intereſt debitoris, ut pignus confirmet̄, & ideo confirmatur. Et ex iſta ratione infert unum aliud ipſe. Bar. in d. l. 1. §. 1. ff. de pig. videlicet ꝙ etiam in creditore ſciente poteſt dari caſus, in quo ex dominio ſuperuenienti debitori cō firmabitur obligatio rei alienæ, puta ſi debitor quando obligauit rem alienam creditori ſcienti obligauit ſe expreſſe, ꝙ dominus rei dictam obligationem ratificaret, uel alio modo, ita ꝙ ipſe debitor teneretur, ſi dicta res in obligationem non incideret: nam etiam iſto caſu, ex quo intereſt debitoris, ut obligatio confirmetur, ex ſuperuenienti dominio ipſi debitori cōfirmabitur hypotheca, & dabitur creditori vtilis hypothecaria, & idē etiam colligitur ex no. per Bar. & Salyc. in l. cum res. C. ſi aliena res pig. da. ſit, & latius per Salyc. in d. l. rem alienam, in 3. col. vbi etiam in materia ponit latiorem, & pleniorem diſtinctionem,
57 quam ponat glo. & Bar. in d. l. 1. §. 1. † Inſuper in materia iſtius 8. lim. dubitat̄, qd ſi debitor tpe, quò obligauit rē alienā creditori ignoranti habebat aliqđ ius in dicta re, quo caſu ualuit obli. in dicto iure tantum, ut l. grege. §. 2. & 3. & l. ſi ab eo ff. de pigno. & ibi per gloſſ. & Bar. An ſi poſtea ſuperueniat in dicta re debitori dominium, dicta res modo in proprietate incipiat eſſe obligata creditori, & in hoc Bar. in d. l. 1. §. 1. ff. de pig. diſtinguit, quòd aut dicto debitori ſuperuenit dominium illius rei ex cauſa illius iuris, quod in ea habebat, puta quia habebat publicianam, ex qua vſucapiebat, & compleuit vſucapionem, uel erat ſibi obligata pro debito, & fuit ſibi data inſolutum, & iſto caſu ipſa res erit obligata, ut probatur in dictis iuribus, et in l. cum fundo. §. ſi fundus. ff. de iure dotium. Aut debitor quæſiuit dominium ex alia cauſa prorſus ſeparata a dicto iure, quod habebat in re. & tunc illa res non erit obligata, ſed erit idem, quod eſt, quando res aliena ſimpliciter obligatur, de quo dictum eſt ſupra in iſta 8. limi. ita firmat Bar. in d. l. 1. §. 1. adde etiam in materia Salyce. ibi.

58 † Secundò quæritur, quæ eſt ratio differentiæ, ꝙ res aliena nō poſſit obligari, ut dictum eſt, ſed bene poſſit vendi, ut l. rem alienam. ff. de contrahen. emptio. & glo. in d. l. rem alienam. dicit, quòd ratio differentię eſt, quia in pignore oportet, ꝙ conſtituatur ius in re, ideſt quędam obligatio, quod fieri non poteſt in re aliena, ſed in venditione vēditor non tenet̄, niſi quādam poſſeſſionem aſininam tradere, & ſe de euictione obligare, & ſic eſt ius, qđ conſtituitur in perſona, qđ fieri pōt ēt reſpectu rei alienę, allegat gl. l. ex emp. §. 1. ff. de act. emp. & illam glo. in d. l. rē alienam. ſequitur & declarat ibi Bald. Idem tenet Bald. in l. ſi ſi-ne. in 1. col. C. ad velleia. dicens, ꝙ ius reale non poteſt conſtitui in re aliena, ſed ius perſonale ſic: quia res non obligatur ſed perſona, & ſubdit ꝙ hypotheca non conſtituitur ver. promiſſiue, ſed verbo effectiuo quia qui obligat, nō promittit rem tradere, & quo ad ipſam hypothecam nō requiritur verbum promiſſiuum. Et ſi in hypotheca eſſet adiuncta promiſſio tradendi, oritur actio præſcriptis verbis perſonalis ſed ſubdit ipſe, ꝙ iſtud non eſt de natura hypothecæ, & ideo non competit præſcriptis verbis, in venditione aūt bene cadit verbum promiſſiuum, ex quo oritur obligatio perſonalis, quæ cadit ēt, circa præſtationē rei alienæ, quia ſua natura non afficit rem, ſed perſonam, vnde ſm eum nullum eſt impedimentum ex parte naturæ, nec ex parte conſenſu. Et ex hoc infertur mirabilis ſubtilitas ſecundum eum, ꝙ ſi tu obligaſti mihi rem alienam, & ego illam poſſedi titulo hypothecæ longo tempore, non tamen præſcribam verā hypothecam, ſecus eſt, ſi res vendatur, vel donetur: quia ibi eſt titulus ordinatus ad præſcribendum, qui ortus fuit ex 9tu celebrato inter partes & ex promiſſione in eo adiecta: ita dicit ibi Bal. Idem tenet Bal. in l. ſi. C. ſi aliena res pig. da. ſit. vbi per diuer-
59 ſa verba idem firmat. † Tertiò adde, inquantum dictum fuit ſupra in iſta. 8. limi. in prima reſtrictione nu. 53. ꝙ res aliena poteſt obligari ſub iſta conditione, ſi ſua erit, vt l. ſi fundus. §. aliena. ff. de pig. ꝙ iſtud limitatur ſingulariter per l. fi. C. de pact. videlicet ꝙ res illius, de cuius hæreditate habetur, ſpes, non poteſt illo viuente hypothecari, iſte eſt tex. ſingularis de hoc in d. l. fi. in verſ. neque hypothecas, & ibi not. Saly. Ale. & Iaſ. in vlti. not. Intellige tamen, quando talis res in ſpecie obligaretur exprimēdo perſonam, ita procedit. d. l. fina. & tali caſu etiam ꝙ poſtea dicta res per ſucceſſionem efficeretur illius, qui eam dicto modo obligauit, non reconualidaretur obligatio, per docto. in d. l. fina. ſed in generali obligatione bonorum non expreſſa perſona illius, à quo ſperetur ſucceſſio, bene veniunt etiam bona poſtea per aliquam ſucceſſionem quæſita: quia in iſtis terminis non militat diſpoſitio & ratio dictæ. l. fi. Et adde, ꝙ in tantum eſt prohibita ſpecialis hypotheca bonorum in terminis. d. l. fin. ꝙ etiam non firmatur iuramento, & ratio eſt: quia talis hypothecatio eſt contra bonos mores: vt per Bar. & alios in d. l. fin. quod not.

60 † Quartò adde in materia, ꝙ licèt obligatio non valeat de re aliena in præiudicium domini, vt d. l. 1. §. 1. ff. de pign. & dictū eſt ſupra; tamen in pręiudicium tertii poſſeſſoris, qui non habet tit. nec ius dñii vel quaſi, bene videlicet; quia ſicut ex ti. & traditione cauſatur publiciana contra poſſidentem ſine tit. ut l. j. & per totum. ff. de publicia. Eodem modo ex hypotheca facta a debitore poſſidente cum titu. & bona fide, qui non habebat dominiū, cauſatur vtilis hypothecaria, vel quaſi, in qua ſatis eſt probare vtile dominium, uel quaſi debitoris hypothecantis ad obtinendum contra tertiū poſſeſſorē ſine titu. poſſidentē, ita not. Bar. in l. ſi ab eo. ff. de pig. & clarius in l. rem alienam. in j. col. ff. de pig. actio. & Bal. in l. mater, in j. col. in verſic. Item in præiudi. tertii. C. de rei vendi. & in l. cum res. in additione ſua. C. ſi res aliena pig. da. ſit, & firmat Cor. in conſi. 288. 4. vol. in litera L. per al-
61 legata ibi per eum. † Et ex his infertur, ꝙ pignus & hypotheca dicitur titulus, vt etiam eſt tex. in l. pignoris. C. de pig. actio. not. Bal. in l. ſi tibi. C. de pig. vbi dicit de hoc fuiſſe olim maximam quæſtionem, & innuit, ꝙ ſit titulus per tex. ibi. Quot autem modis accipiatur titulus, vide glo. & ibi Barto. in l. non eſt. C. fami. erciſ. Ci. in l. cogi. in prima quæſtione. C. de petitione hęre. vbi ponit, ꝙ titulus nouem modis accipi poteſt. Alex. in l. j. in 4. not. ff. ſi cer. pet. & ex not. in locis prædictis intelliges, quomodo pi-
62 gnus dicatur titulus. † Quintò adde in materia, quòd licet obligatio rei alienę non valeat in præiudicium domini; tamen uidetur ualere debere in præiudicium debitoris obligantis, ut ipſe ſi poſſideat poſſit conueniri hypothecaria; ita tenet Bald. in l. mater. in j. col. C. de rei vendi. quia debitor non poteſt referre creditori. q. dominii, allegat. l. ſi inter. §. ſi debitor. ff. de pign. ſed Bar. in l. 1. §. 1. ad fi. ff. de pig. tenet contrarium, videlicet ꝙ actio hypothecaria non detur contra debitorem, qui obligauit rem alienam. Nec habet obſtare ſecundum eum, ꝙ debitor nō poſſit referre. q. dominii, iuxta not. in l. j. §. ſi prædo. ff. depoſiti & in l. ita vt ſi fur. ff. commo. Quia ad hoc reſpondet ipſe, ꝙ prædicta procedunt, quando ageretur actione perſonali ex contractu, ſecus autem quando agitur actione reali, videlicet hypothecaria: tunc enim bene poteſt referri, q. dominii. Bart. autem in d. rem alienam. in 2. col. in ver. quæro circa iſtam partem. ff. de pig. acti. videtur tenere cōtrarium, videlicet ꝙ quando agitur hypothecaria contra ipſum debitorē, ſufficiat probare poſſeſſionē debitoris, & ponere, ſeu articulare de dñio abſq; eo, ꝙ aliter probetur: quia contra debitorem ex probatione poſſeſſionis reſultat probatio dñii: cum non poſſit referre, q. dñii, ex quibus apparet, ꝙ iſta qō eſt valde dubia, & ipſam per diſtinctionem late explicat Bar. in l. commodare. ff. commo. & adhuc plenius reaſſumit & magiſtraliter more ſuo idem Bart. diſtinguit, in l. ſi alienam. ff. ſol. matrim. & ibi poſt eum Alexand. aliqua addit diſtinctioni Bartol. Quorum dicta non puto aliter referenda, niſi in-
63 quantum reſpiciunt materiam & terminos noſtros. † Et ideo pro

pro concluſione præſentis dubitationis dicendum eſt, ꝙ quando ille, qui habet cauſam ab aliquo, agit contra eum, a quo cauſam habet, & tunc etiam, quòd agatur actione reali. ille a quo agens cauſam habet non poteſt ei referre quæſtio. dominij, dicendo ſe non fuiſſe dominum; quia hoc dicendo allegaret turpitudinem ſuam, quod non licet; vt l. ſi creditoribus C. de ſeruo pig. da. ma. & ita tenet glo. in l. cum res. & ibi Bar. Bal. & Saly. C. de probationibus. ſequitur Alex. in d. l. commodare. in fine apoſtil. magnæ, & idem Alex. in d. l. ſi alienan. in j. col. & exemplificant in emptore agente rei vendicatione contra uenditorem, & concludunt, ꝙ tali caſu venditor non poteſt excipere ſe non fuiſſe dominum; quia allegaret turpitudinem ſuam, ut
64 dictum eſt † licet econtra emptor non videatur fateri uenditorem fuiſſe dominum, & ſic ipſe emptor conuentus a uenditore rei uendicatione poſſet negare illum fuiſſe dñm; quia hoc negando nullam allegat turpitudinem ſuam, ita tenet gloſ. & Ang. in l. j. in verſi. a non dño. ff. de publi & Alex. in conſi. 43. viſis & ponderatis. 2. col. uerſic. præterea ad probandum locationem. 4. vol. & in conſi. 85. 2. col. 5. volum. & in conſil. 115. viſo proceſſu. 6. volum. in fi. vbi idem eſſe dicit, ſi creditor ageret hypothecaria 9 poſſeſſorem, qui habet cauſam a debitore, ꝙ. ſ. poſſeſſor conuentus a creditore poſſit negare debitorem, a quo ipſe habet cauſam, fuiſſe dñm, licèt Salyc. in d. l. cum res. in hoc voluerit contrarium & male, vt ibi per Alex. allegantem Ang. in d. l. j. Et ſic vera vr̄ concluſio, ꝙ debitor conuentus hypothecaria a creditore non poſſit negare, vel excipere; ſe non fuiſſe dñm, & ſic ꝙ ſit tenenda concluſio Bart. in d. l. rem alienam. & Bal. in d. l. mater. Et iſta etiam vr̄ magis cōis opin. vt refert Alex.
65 in d. l. ſi alienam. † In actione autem ex contractu, videlicet in pignoratitia aliter eſt dicendum. Nam ſi debitor ageret directa pignoratitia 9 creditorē, & creditor exciperet, ꝙ debitor agens non ſit dñs, talis exceptio nō impediret pignoratitiam directā; quia ad producendam pignoratitiam directam, quæ datur debitori, non requiritur, ꝙ ille, qui dat rem pignori, videlicet debitor ſit dñs, ut lege nec creditores C. de pig. actio. & notat Bar. in d. l. ſi alienam, licèt ad cōſtituendum ius in re; & ſic ad hypothecariam bene requiratur dñium debitoris, ut ſubdit ibi Bart. & eſt tex. in l. ſi pignore. § ſi prædio. & ibi etiam not. Barto. ff. de
66 pig. actio. † In pignoratitia uerò contraria, quæ datur creditori 9 debitorem, idem dicendum eſt, videlicet ꝙ ſi debitor exciperet, ꝙ agēs non ſit dominus, vel ꝙ ipſe debitor, qui pignorauit, non fuit dominus, talis excep. non obſtaret; quia in hac actione non requiritur probatio dominii per prædicta: & quia etiam debitor allegaret ſuam turpitudinem, quod non licet, vt dictū eſt.
67 † Sed ſi creditor conuentus pignoratitia directa a debitore nō exciperet de defectu dominii debitoris, ſed potius allegaret & exciperet ſe eſſe dñm rei pignoratæ & non teneri illam reſtituere, tunc bene talis exceptio hr̄et obſtare, & debitor ad obtinendum haberet probare ſe dñm; quia dñium creditoris recipiētis impedit 9ctum pignoris. l. neque pignus. ff. de reg. iur. ita tenet Bar. in d. l. cōmodare. & Sali. in d. l. nec creditores. in uerſi. quęro
68 modo &c. † Si verò creditor conuentus pignoratitia directa exciperet 9 debitorem de dñio alterius tertii, videlicet ꝙ dñiū rei pignoratæ ſpectet ad alium, & tunc talis exceptio nō admittetur: quia non poteſt de hoc excipere contra eum, a quo cām habet. d. l. nec creditoris, & quia etiam ꝙ dicta res fuerit aliena, non impeditur ortus pignoratitiæ, vt per Bart. in d. l. ſi alienam. quia obſtat regula, ꝙ de iure tertii non licet excipere: ut l. loci corpus. §. competit. ff. ſi ſerui. uendi. hr̄ plenè per Bart. in l. 2. ff. de excep. rei iud. & ita tenet Bar. in d. l. commodare. & Salic. in d. l. nec creditores. & plenius in l. non vnde. C. ſi cer. pet. & de hac materia vide etiam quæ ſubdam inf. in 3. membro. 7. partis in
69 verſi. vlterius quæritur &c. nu. 14. vſque ad nu. 16. † Poſtremò ꝓ complemento huius tertii membri ſecundæ partis quæritur, an res prohibita alienari poſſit pignori dari, & in hoc Bartol. in l. in quorum. ff. de pign. poſuit vnam diſtinctionem, dicēs quòd qñque prohibetur res vendi: quia eius commercium interdicit̄ de iure, ut in re ſacra, religioſa, vel ſimili: & tunc pignori nō pōt
70 dari † quia etiam pignus eſt commercium, ut l. i. §. eam rem. ff. quæ res pigno. oblig. poſ. quandoque non prohibetur commercium, ſed prohibetur vendi uel alienari res: & tunc etiam nō poteſt obligari per l. fi. C. de re. alien. non alien. & ratio eſt; quia per obligationem peruenitur ad uenditionem pignoris. l. 2. & 3. ff. de diſtra. pigno. vnde ſicut prohibetur uenditio ita & eius p̄ambulum. l. oratio. ff. de ſponſal. quandoque verò prohibetur perſona emere rem, non autem prohibetur res vendi: & tunc ille, qui eſt prohibitus emere, non prohibetur pignori accipere: qa licèt ipſe pro ſuo debito poſſit alii vendere; tamen prohibitio ad hoc non ſe extendit, ſed ad id ſolum, ut ipſe nō emat, & iſtud limitat Bar. niſi ille acciperet pignori pro tanta quātitate, quòd non eſſet ueriſimile debitorem eſſe luiturum, per not. in l. qui habebat. in prin. ff. de leg. 3. & hanc diſtinctionem dicit Bar. procedere, ſiue ꝓhibitio ſit facta a iudice, ſiue a lege. Sed circa iſtā diſtinctionem Bar. aduertēdum eſt, inquantum ipſe in 2. membro firmat, quòd quando res prohibetur alienari, ꝙ etiam non
71 poſſit obligari, per l. fi. C. de re. alie. non alie. † Quia iſta concluſio non eſt ſimpliciter tenenda. Nam glo. in d. l. fi. in ver. hypothecam. dicit, ꝙ d. l. fi. quæ diſponit, ꝙ ſiue lex, ſiue teſtator, ſiue contractus prohibeat alienationem, non ſolum cenſetur ꝓhibere dominij tranſlationem, ſed etiam hypothecam, uel pignoris nexum, loquitur ex quadam interpretatione, ſed ꝙ verè & propriè loquendo, & ſic ex proprio ſignificatu prohibita alienatione non cenſetur prohibita hypotheca, & ratio eſt; qa alienatio proprie dicitur, quando dominium transfertur: vt l. j. C. de fundo dot. & l. alienationis. ff. de verbo. ſig. & no. glo. in d. l. fi. in verſi. hypothecam. & glo. & Ang. in l. benignius. ff. de legibus.
72 Imo. & alii in c. epiſcopi. de rebus eccleſię non alie. † Pignus aūt manet in bonis debitoris, vt l. pignus. C. de pign. actio. ita tenet glo. prædicta. Et dictam gl. ꝙ appellatione alienationis propriè veniat illa, ex qua dominium transfertur, & impropriè obligatio & hypotheca, ſequuntur & dicunt eſſe notabilem ibi Cyn. Bal. Sal. Pau. de Caſt. & alii, & Alex. in conſil. 29. clariſſime doc.
73 5. col. num. 51. 7. uol. † Et per illam glo. inferunt. ꝙ ex quo obli. & hypotheca impropriè uenit appellatione alienationis, ꝙ qñ ſumus in diſpoſitione ſtricte intelligenda, vt in ſtatutis odioſis & pęnalibus & in teſtamentis, quibus prohibetur alienatio in odium, uel pœnam, puta quia teſtator prohibet fieri alienationem in tales conſortes, tunc appellatione alienationis non veniet obli. vel hypotheca, ſed illa ſolum, ex qua dominium trāſfertur, & propterea nō obſtante huiuſmodi prohibitione alienationis in dicto caſu poterit res obligari & hypothecari & etiā locari, ita tenent in d. l. fi. Bald. Salic. & alii, & hoc niſi in caſu, in quo obligatio, uel hypotheca fieret pro tanta quantitate, ꝙ veriſimiliter non eſſet ſpes luitionis, iuxta. d. l. qui habebat. ff. de leg. 3. & iſtam concluſionem tenet etiam Soc in conſi. 75. circa præſentem conſultationem in 2. col. in verſi. ſed his non obſtātibus in 1. vol. Ex quibus apparet, ꝙ dicta deciſio Barto. in d. l. in quorum. in 2 membro dictæ ſuæ diſtinctionis poteſt hr̄e locū & procedere, qñ ſumus in diſpoſitione, in qua fit lata interpretatio, prout ſunt teſtamenta fauorabilia & hmōi; tunc. n. prohibita alienatione cenſetur etiam prohibita oblig. & hypotheca, ſecus autem qñ ſumus in diſpoſitione pœnali, vel odioſa, vel aliter ſtrictè intelligenda; nam tunc prohibira alienatione nō cen-
74 ſetur prohibita hypotheca. † Et max. hoc eſt verum in 9ctib. in quibus verba ſunt ſtrictè intelligenda. l. quicquid aſtringēdę. & l. ſtipulatio iſta. §. in ſtipulationibus. ff. de verb. obli. & l. ſi pręſes. & l. ſi de interpretatione ff. de pœn. & ita late firmat Alex. in conſi. 41. viſo themate in fi. 6. volu. & in conſil 169. inſpecto ac mature. in fi. eo vol. & ita ſunt intelligenda no. per Bar. in d. l. in quorum. & in d. l. qui habebat. & ī l. rem legatam. ad fi. ff. de adi.
75 lega. † Nec habet obſtare id, quod dicebat Bart. in d. l. in quorū. ꝙ prohibita alienatione ideo cēſetur prohibita hypotheca: qa ꝑ illam peruenitur ad alienationē. l. oratio. ff. de ſponſali. Quia rñdetur, ꝙ regula. d. l. oratio. videlicet ꝙ qñ vnum prohibetur, cenſeatur prohiberi omne id, per quod peruenitur ad illud, procedit per interpretationem extenſiuam, vt probat text. in dic. l. oratio. in ver. ſuppleatur, & no. Cy. Bald. & Salic. in l. j. in vlti. col. C. ſi rector prouin. Vnde cum veniat per extēſionem, ſequitur, ꝙ illa non habet locum in diſpoſitionibus pęnalibus & odioſis & ſtrictè intelligendis, per no. in auc. quas actiones. C. de ſacroſ. eccle & ita late firmat Iaſ. in l. 2. in vlt. col. ff. de iuriſd. om. iud. vbi ex regula. d. l. oratio. facit pulcherrimas illationes. Rō ergo Bar. fundata in d l. oratio. reſtringi debet ad diſpoſitionē & materiam, in qua fit lata interpretatio. In aliis autem duobus mem-
76 bris Bar. in d. l. in quorum. tenenda eſt ſua diſtin. † Et pro confirmatione prædictorum facit: quia videmus, ꝙ vbi iura voluerūt prohibere etiam hypothecam, iſtud expreſſerūt, nō acquieſcendo in ſola prohibitione alienationis, ut facit tex. l. fi §. ſed quia noſtra. C. comm. de lega. ubi prohibetur alienari & obligari vel hypothecari res ſubiecta reſtitutioni fideicōmiſſariæ purè vel in diem certam, & idem facit iuriſlator in l. fi. C. de pac. vbi ꝓhibetur alienatio & ēt hypotheca bonorum perſonæ viuētis ſub ſpe futuræ ſucceſſionis, niſi illa perſona conſentiat. Datur enim intelligi ꝙ ex quo ī dictis iuribus prohibitio alienationis fit in odium, & non in fauorem alicuius, ꝙ prohibita alienatione nō fuiſſet prohibita hypotheca, & propterea imperator vltra ꝓhi-
77 bitionem alienationis prohibuit ēt hypothecā expreſſe. † Secus autē in prohibitione, q̄ fit principaliter in fauorem alicuius, vt exemplificari pōt in alienatione prohibita tutoribus & curatoribus pupillorū & minorum de bonis eorum ſine decreto iudicis, de qua in l. j. in prin. ff. de rebus eorum. illa. n. facta fuit ī fauorem pupillorum & minorum, vt hr̄ in auc. ſacramenta pub. C. ſi aduer. vendi. & ideo licèt ſimplr̄ diſtractio ex alienatio ꝑdiorū fuerit ꝓhibita: vt d. l. j. in prin. Tñ talis prohibitio extendit̄ etiā ad obligationē & hypothecam: vt l. ſi pupillorum. §. ſi prætor. eo. titu. Et idem pōt dici in terminis. l. filiusfa. §. diui. ff. de leg. j. & in multis aliis caſibus adaptando illos ad prædictam concluſionem & cōcordiā, licèt doctores ī hac materia aliqñ loquant̄ indiſtinctè, & aliqñ dicant, ꝓhibita alienari non poſſe obligari, & aliqñ dicant 9riū: nā concordanda ſunt: vt ſ. deductū eſt, quę

78 no. quia non inueni bene declarari per aliquem. † Insurgit aūt in prædictis alia vtilis dubitatio, videlicet an in casu, in quo est etiam prohibita obli. vel hypotheca sub pœna, puta quando fuimus in prohibitione alienationis in materia fauorabili, vel late interpretanda, secundum quod conclusum est sup. saluando secundum membrum dictæ distinctionis Bartol. in d.l. in quorū. ff. de pig. vel etiam in aliquo alio casu, in quo inueniretur prohibita pignoratio, an in tali seu talibus casibus ex sola simplici hypotheca sine traditione incurratur pœna dictæ prohibitionis, & in hoc puto concludendum, ꝙ per simplicem hypothecam sine traditione non incurratur pœna, istam conclusionem firmat Bald. in c. j. §. aut si libellario. in vlt. col. in versic. sequitur in tex. aut pigno. in tit. qui. mo. feu. amit. vbi ipse concludit, ꝙ licet feudum sit prohibitum alienari, vel pignori dari sub pœna amissionis feudi: tamē hoc intelligitur ita demum, si processum fuit ad traditionem rei, aliàs secus, vt dicit notari per Cyn. & alios in l. si alienatum. ff. de verb. sig. & subdit se etiam ita intelligere in pignore prout in alienatione, & ꝙ per simplicem hypothecationem nudo verbo factam nunquam intelligitur ventum contra prohibitionem, nisi sit processum ad traditionem, licèt aliàs hypotheca nudo consensu constituatur, & ꝙ idem est, siue per testamentum, siue per stat. sit prohibita alienatio sub pęna, videlicet quòd nunquam per verbalem pignorationem incurritur pœna, q̃a promittere non est alienare. l. ad eum. §. Lucius. ff. de dona. cum aliis ibi per eum allegatis, idem tenet Bald. in cap. primo. §. denique. quæ fuit prima causa bene. amit. & in capit. primo, in prin. in 1. colum. ad fi. de prohibi. feud. alie. per Fed.

79 † Et idem videmus in alienatione emphyteusis, quia nisi sit processum ad traditionem, emphyteuta per simplicem uenditionē non incurrit pœnā caducitatis, iuxta l. fi. C. de iure emph. ita tenet Specu. in titu. de loca. § nunc aliqua. versi. 195. & Ioan. And. & Pau. de Leaz. & Ant. de But. in c. potuit. de loca. & optime facit tex. in d.l. si alienatum. in princ. ff. de verb. signif. & mouētur: quia ver. alienatio, seu pignoratio, est cum effectu intelligendū. l. prima. §. hæc verba. ff. quod quisque iur. cum vulg. & quia venditio non dicitur perfecta ante traditionem. §. venditæ. insti. de re. diui. & idem tenet Saly. in d.l. fi. C. de re. alie. non alie. qui etiā pro hoc adducit, ꝙ quando in contractu venditionis non interuenit traditio, habetur pro non facta, & ab ea nudo consensu receditur. l. ab emptione. ff. de pac. & idem tenet Alb. in d.l. fi. in vltimis uerbis, & Ant. de Butr. in consi. 97. viso puncto & instrumento ad fi. & ita etiam per prædicta tam in feudo, quàm in emphyteusi tenet Alex. in cōsi. 173. viso themate & scriptis &c. in 2. col. 2. vol. & ita etiam tenet Ias. referendo prædicta in d.l. fi. char. pe. 19. q. C. de iure emph. & pro hoc etiam addit glos. in l. j. §. si rem depositam. in glo. j. & ibi Barto. ff. depositi. & Bal. in l. 3. C. ut in pos. leg. & dicit hanc esse communem opi. quamuis cōtrarium teneat Imo. in d.c. potuit. col. 41. & seq. intelligendo tamen semper, nisi hypotheca fieret pro tanta quantitate, ꝙ non esset verisimiliter spes luitionis, per not. per Bar. in d.l. qui habebat. de leg. 3. & per Alex. in l. 3. C. de leg. Et sic remanet firma cōclusio, ꝙ prohibita pignoratione, uel hypotheca sub pęna priuationis, uel alia, non incurritur talis pœna per simplicem hy-

80 pothecam conuentionalem nudam a traditione. † Tamen nō propterea est dicendum, aut existimandum, ꝙ stante prohibitione pignoris uel hypothecæ expressa, vel comprehensa sub ver. alienationis, quod ipsa simplex hypotheca vel obligatio valeat, sed immo erit inefficax quæcunque hypotheca contracta contra dictam prohibitionem; quia dispositio loquens in vno ex ipsis habet locum in alio, vt habetur in l. si rem alienam. §. proprie. ff. de pigno. actio. & dixi sup. in pri. parte nu. 8. & quia etiam est eadem ratio in vtroque, quia per vtranque paratur præambulum ad alienationem, vt de pignore no. Bart. in l. in quorum.

81 ff. de pign. † Et de hypotheca simplici probatur: quia etiam illa, dum possessio est apud debitorem, potest vendi, vt est text. in l. si in hoc. C. de distra. pigno. & dicam late. inf. in 6. parte principali in primo membro in 4. ampliatione. Et ergo conclusio, quòd prohibito pignore vel hypotheca sub pœna, ex simplici hypotheca sine traditione, non incurritur pœna, vt dictum est, & hypotheca est nulla, & ita vult Bal. in d.l. ind. §. aut si libel. quib. mo. feu. amit. & illud quod dixi de traditione intellige, etiam si traditio fieret ficte per constitutum; quia tunc incurreretur pœna iux. l. quod meo. in prin. ff. de acq. pos. & firmat Ias. in d.l. fi. char. 189. in fin. 2. col. conclusio ergo sup. facta procedit in hypotheca nuda ab omni traditione, & per prædicta remanet expeditum istud tertium membrum secundæ partis.

SVMMARIVM.

1 *Hypotheca tacita dicitur illa, quæ est introducta a lege, vel statuto, licèt etiam appelletur expressa.*
2 *Tacita hypotheca diuersimode consideratur.*
3 *Hypotheca introducta a lege, vel statuto licèt sit tacita: est tamen vera non ficta non obstāte impositione vel inductione per verba fictionē denotātia.*
4 *Lex fingendo in actu descendente a potestate iuris non operatur fictè sed verè.*
5 *Hypotheca tacita non potest probari per testes, expressa autem sic.*
Tacitæ hypothecæ in quibus casibus de iure sint inductæ.
6 *Hypotheca tacita competit in bonis tutoris, vel curatoris.*
7 *Hypotheca tacita non solùm inducitur in bonis tutorum, sed etiam protutorum & qui se gerunt pro tutore.*
8 *Hypotheca tacita locum habet in bonis curatorum ad lites datorum, & eorum fideiussorum.*
9 *Hypotheca tacita procedit etiam in bonis actorum a tutoribus vel curatoribus constitutorum.*
10 *Tacita hypotheca non procedit in bonis actoris loco tutorum vel curatorum a iudice dati.*
11 *Bonis tutoris & curatoris obligatis an censeantur & bona hæredis obligata.*
12 *Tacita hypotheca in bonis tutoris vel curatoris a quo tempore incipiat.*
13 *Tacita hypotheca competit in bonis patris male & fraudulenter bona filij administrantis.*
14 *Pater in bonis in quibus habet vsumfructum non tenetur reddere administrationem filio de his, quæ culpabiliter gessit, de fraudulenter autem gestis sic, in his autem in quibus non habet vsumfructum, indistinctè tenetur, & nume. 15.*
16 *Bona patris pro administratione bonorum filij in quibus non habet vsumfructum censentur hypothecata, si gessit se pro legitimo administratore, nō aliter.*
17 *Hypotheca tacita incipit a tempore administrationis bonorum filij per patrem fraudulenter.*
18 *Obligatio personalis seu principalis dupliciter consideratur.*
19 *Tacita hypotheca qualiter induci dicatur in bonis paternis.*
20 *Mater transiens ad secunda vota dicitur tacite hypothecare bona sua filijs primi matrimonij.*
21 *Bona futura ueniunt in tacita hypotheca.*
22 *In materia hypothecæ tacitæ dicta de matre locum habere possunt in patre.*
23 *Dispositum in vno ex æquiparatis censetur dispositum in alio.*
24 *Tacita hipotheca inducitur in dote & in actione dotis.*
25 *Hipothe. tacita respectu bonorum dotalium diuersimode consideratur.*
26 *Hipotheca tacita an locum habere possit in dote euicta marito.*
27 *Euictio in dotalibus rebus an & quando debeatur.*
29 *Priuilegium tacitæ hipothecæ introductum in § & vt plenius. C. de rei vx. actio. datum censetur actioni non personæ.*
30 *Hipotheca tacita transit ad quemcunque transit actio de dote.*
31 *Tacita hipotheca transire potest in hæredem extraneum.*
32 *Tacita hipotheca potest transire in cessionarium.*
33 *Cessione facta de dote simpliciter per mulierem censetur etiam cessa hipotheca tacita.*
34 *Hipotheca tacita pro dote competit etiam, quando pater agit ad dotem vt legitimus administrator filiæ.*
35 *Pater agens procuratorio nomine filiæ & ad filiæ vtilitatem gaudere debet priuilegio tacitæ hypothecæ, secus si nomine proprio.*
36 *Pater quibus casibus censeatur obligatus pro restitutione vel conseruatione dotis nurus suæ.*
37 *Dispositio adiuncta verbo debet intelligi secundum tempus verbi.*
38 *Tacita hypotheca procedit etiam in bonis paternis, etiam si sint subiecta restitutioni fideicommissariæ.*
39 *Tacita hipote. an possit habere locum in bonis mentecapti vel furiosi.*
40 *Pater naturali ratione tenetur dotare filiam, & filiū donis propter nuptias honorare.*
41 *Pater censetur obligatus pro dote filio ipsius iussu data.*
42 *Iussus differt a simplici consensu, mandato, ratihabitione & voluntate.*
43 *Consensus illius, de cuius præiudicio agitur, non debet necessariò esse solennis vel formalis.*
44 *Furiosus an aliquo casu dicatur consentire.*
45 *Obligatio consecutiua ad actum, in quo differat a conuentionali.*
46 *Priuilegium tacitæ hipothecæ cōcessum actioni de dote competit etiam pro augmento dotis.*
47 *Tacita hipotheca procedit pro alimentis debitis vxori per maritum.*
48 *Actio dotis consideratur in tacita hipotheca non quantitas ipsius dotis.*
49 *Fructus & accessiones dotis percepti per maritum peti dicuntur per mulierem actione dotis.*
50 *Dos cum fructibus ipsius dantur marito pro oneribus matrimonij supportandis.*
51 *Officium iudicis nobile nullam actionem vel obligationem præsupponit.*
52 *Tacita hipotheca quæ datur pro actione dotis se extendit ad omne ad id quod ipsa actio dotis.*
53 *In contractibus bonæfidei fructus non veniunt iure actionis sed officio iudicis mercenario.*
54 *Datio fideiussoris & datio pignoris æquiparantur.*
55 *Maritus qualiter petere possit, vel debeat accessiones dotis.*
Fideiussor quo casu teneatur pro sorte & vsuris debitis ex contractu stricti iuris, vel bonæfidei per debitorem inito.
56 *Fideiussor simpliciter intercedens tenetur etiam pro accessionibus & usuris, quæ veniunt officio iudicis.*
57 *Priuilegium tacitæ hipothecæ procedit etiam pro pretio rerum dotalium per maritum alienatarum.*
58 *Bona mariti an pro pretio rerum dotalium per ipsum vēditarum sint tacite hipotheca.*

hypotheca, & an pretium redactum ex ipsius bonis dicatur tacite obligatum pro dote.
59 *Pretium rerum mariti venditarum & tacite obligatarum pro restitutione dotis succedit loco dictarum rerum.*
60 *Actio quæ cumulatiuè accedit alteri sortitur eandem naturam cum prima.*
61 *Regula, quòd accessorium sequitur naturam principalis, procedit, vbi accessorium non potest stare sine principali.*
62 *Priuilegium tacitæ hypothecæ habet locum & potest procedere contra fideiussorem.*
63 *Priuilegium tacitæ hypothecæ potest competere vxori in bonis mariti non solum dotalibus, sed etiam parafernalibus.*
64 *Tacita hypotheca introducta pro dot. an locum habeat in donatione propter nuptias.*
65 *Mulier agens ad donationem propter nuptias habet tacitam hypothecam absque priuilegio prælationis.*
66 *Donatio propter nuptias an & qualiter dicatur in dñium vxoris transire.*
67 *Tacita hypotheca an locum habeat in extraneo dotante & dotem repetēte.*
68 *Priuilegium tacitæ hypothecæ non procedit in muliere hæretica.*
69 *Mulier iudea habet tacitam hypothecam in bonis mariti iudei, nam inter iudeos est matrimonium.*
70 *Priuilegium prælationis tacitæ hypothecæ, quod datur doti, non datur pęnę illi adiectæ.*
71 *Tacita hypotheca non procedit pro dote promissa vel data pro sponsa per verba de futuro.*
72 *Sponsa an habeat priuilegia dotis.*
73 *Tacita hypotheca an locum habeat in bonis mariti minoris xxv. ann. contrahentis matrimonium & recipientis dotem.*
74 *Bona mulieris minoris promittentis vel dantis dotem an tacite hypothecentur pro dicta promissione obseruanda.*
75 *Vxor minor non potest bona immobilia dare in dotem sine curatore & decreto iudicis.*
76 *Tacita hypotheca an locum habeat in dote confessata.*
77 *Hypotheca pro dote expressa quo tempore incipiat, & quid in tacita.*
78 *Dispositio. l. 1. ff. qui potio. in pigno. habe. non procedit specialiter in dote, sed in quolibet creditore.*
79 *Expressa hypotheca non trahitur ad tempus promissionis dotis, nisi promissio sit facta tempore matrimonij contracti, vel post matrimonium.*
80 *In tacita hypotheca pro dote an sit inspiciendum tempus promissionis, vel solutionis.*
81 *Taciti & expressi an & quando sit eadem ratio, & quando non.*
82 *Mulier habens per pactum & conuentionem expressam hypothecam pro dote an etiam illam dicatur habere tacitam a lege inductam.*
83 *Pignus speciale per mulierem pro dote receptum non facit cessare generalem tacitam hypothecam a lege inductam.*
84 *Obligatio omnium bonorum mobilium & immobilium pro restitutione dotis facta non includit nomina debitorum.*
85 *Tacita hypotheca in quo differat ab expressa.*
86 *Prouisio legis est efficacior prouisione hominis.*
87 *Prouisionem hominis annihilare prouisionem legis qualiter sit intelligendū.*
88 *Lex iubemus. & l. etiam. C. ad velleia. quo casu disponant.*
89 *Fideiussor potest accedere pro dote danda marito, sed non pro dote vxori reddenda.*
90 *Recipiens a colono suo fideiussorem an videatur renuntiare tacitæ hypothecæ super rebus illatis & inductis.*
91 *Locator prouidens sibi de speciali & expressa hypotheca in certa re conductoris, non propterea cessare facit tacitam inductam a lege super bonis inuectis & illatis.*
92 *Fideiussoris datio simplex, qui veteri obligationi accedat, non inducit nouam obligationem; sed solum est additamentum maioris cautionis.*
93 *Prouisio legis quando tollatur per prouisionem hominis.*
94 *Priuilegium tacitæ hypothecæ sine priuilegio prælationis ad quos hæredes transeat.*
95 *Priuilegium tacitæ hypothecæ cum priuilegio prælationis an transeat ad filios secundi vel alterius matrimonij.*
96 *Priuilegium tacitæ hypothecæ cum prælatione an competat vni mulieri contra aliam pretendentem similem hypothecam ex causa alterius dotis.*
97 *Lex assiduis. §. exceptis. C. qui potio. pignor. habe. quo casu loquatur & disponat.*
98 *Tacita hypotheca anterior pro dote præfertur expressæ posteriori.*
99 *Mulier habens expressam hypothecam pro dote an præferatur alijs habentibus tacitam anteriorem.*
100 *Mulier habens expressam hipo. pro dote posteriorem an præferatur creditori habenti expressam anteriorem.*
101 *Regula, quòd taciti & expressi idem est iudicium, procedit, si tacitum procedat secundùm regulas iuris communis, secus si contra.*
102 *Correctio iuris communis non recipit extensionem de casu ad casum.*
103 *Argumentum de personali actione ad hipote. non procedit.*
104 *Priuilegiū tacitæ hipothecæ cum prælatione an cōpetat pro dote putatiua.*
105 *Matrimonium putatiuum bonafide contractum habet priuilegia veri matrimonij quò ad dotem.*
106 *Priuilegium tacitæ hipothecæ an locum habeat in matrimonio putatiuo ex parte mariti.*
307 *Priuilegium tacitæ hipothecæ cum prælatione an possit per mulierem cedi vt transeat in cessionarium.*
108 *Fiscus & mulier in materia hipothe. pari passu ambulant.*
109 *Lex. 1. C. de iu. fis. & l. si is qui. ff. de iu. fis. non habent locum, vbi mulier contendit cum fisco pro dote.*
110 *Anterioritas vel posterioritas instrumentorum consideratur secundùm ordinem scripturæ.*
111 *Priuilegium tacitæ hipot. mulieri pro dote datum an transeat ad quoscunq; hæredes.*
112 *Priuilegia dotis an competant solu. matri.*
113 *Tacita hypo. contrahitur pro bonis à fisco emptis.*
114 *Fiscus in quibus ciuitatibus vel populis esse dicatur.*
115 *Bona delinquentium an pro eius fisco applicandis censeantur tacitè ipsi obligata.*
116 *Quasi contractus per litis contesta. inductus quid operetur.*
117 *Fiscus an in dubio præferatur priuato, vel econtra.*
118 *Fiscus in causa onerosa præfertur in dubio priuato, in causa autem lucratiua præferri debet priuatus.*
119 *Tacita hypothe. inducitur in bonis administratorum ciuitatum, nam eorum bona sunt ciuitatibus quarum gesta est administratio taci. hypo.*
120 *Taci. hypo. habet locum in bonis prælati ecclesię pro mala administratione bonorum ipsius ecclesiæ.*
121 *Prælatus in multis ęquiparatur tutori.*
122 *Tacita hypot. non procedit in camera episcopali, seu in contractu cum episcopo inito.*
123 *Tacita hyp. procedit in bonis orphanotrophij, vel hospitalarij pro eorum mala administratione.*
124 *Bona delinquentis, puta furis censetur pro restitutione, vel satisfactione fienda tacite hypothecata.*
125 *Tacita hyp. inducitur in collectis & fauore collectarum soluendarum.*
126 *Tacita hypo. inducitur fauore decimarum soluendarum in bonis, de quibus soluenda est decima.*
127 *Bona emphytheutica pro quibus ea non debetur quolibet anno, an sint tacite pro illo obligata.*
128 *Res inuectæ & illatæ in domum conductam tacite sunt obligatæ pro pensione & affictu domus locatæ.*
129 *Res inuectæ & illatę in domum conductam an possint retineri per locatorem pro alio debito, quàm locationis tanquàm tacite hypothe.*
130 *Beneficium retentionis competit in causa dotis soluendę.*
131 *Res inuectę seu inductę in domum conductam licet tacite sint hypothecatę non tamen prohibentur alienari, nisi expresse sint obligatæ.*
132 *Hypothecaria datur contra tertium possessorem tam pro tacita quàm pro expressa hypotheca.*
133 *Saluianum interdictum competit locatori pro rebus coloni illatis & inuectis, pro rebus autem inquilini vtile.*
134 *Tacita serui hypotheca an impediat eius manumissionem.*
135 *Res expresse obligatæ per secundum conductorem primo conductori nō sunt ex illa conuentionali obligatione obligatæ primo locatori.*
136 *Res inuectæ & illatæ per secundum conductorem an pro primo conductore censeantur tacite obligatæ, & quare.*
137 *Secundus creditor qui gratis a primo conductore domum recepit, an teneatur de domus deterioratione, vt pro ea dicantur res illatæ taci. oblig.*
138 *Deteriorans rem alterius etiam commodatam tenetur de deterioratione.*
139 *Appellatione domus quæ veniant.*
140 *Res inductæ in naui cōducta cēsentur tacite hypothecatæ pro pēsione nauis.*
141 *Res inuectæ & illatæ cēsentur pro qualibet mercede cōducta tacite oblig.*
142 *Tacita hypotheca rerum inuectarum & inductarum an per amotionem ipsarum expiret.*
143 *Hypotheca semel in rebus acquisita non tollitur per alium subsequentem contractum sine consensu illius, cui primò acquisita est.*
144 *Res illatæ & inuectæ in molendino non sunt tacite obligatæ pro pensione molendini.*
145 *Res illatæ in prædium rusticum non intelliguntur tacite obligatæ, secus si in prædium vrbanum.*
146 *Prædium vrbanum in quo distinguatur a rustico.*
147 *Fructus fundi conducti indistinctè dicuntur tacite hypothecati pro pretio conducto.*
148 *Fructus industriales non sunt intelligendi tacite obligati pro pensione prędij rustici, secus de naturalibus.*
149 *Pretium non succedit loco rei in actione hypothecaria singulari.*
150 *Bona inuecta vel illata in domo conducta non censentur taci. hypothe. nisi quatenus sint per conductorem illata, cuius probatio incumbit agenti.*
151 *Res famuli inductæ in domo per dominum conducta non censentur tacite obligatæ pro conductione.*
152 *Res alienæ inductæ in domo conducta non veniunt in taci. hyp.*
153 *Merces venales inuectæ in domo conducta an veniant in tac. hyp.*
154 *Bona minoris inducta in domum conductam non veniunt in tacita hypoth. pro conductione contracta.*
155 *Bona vsurariorum an dicantur tacite hypothecata pro restitutione vsurarum.*
156 *Bona secundi mariti quo casu sint tacite hypothecata filijs primi matrimonij.*
157 *Tacita hypoth. inducitur in bonis testatoris pro legatis ab eo factis.*
158 *Res legatæ a testatore non dicuntur in bonis ipsius, nec tacite dicuntur hypothecatæ pro ipsius legatis.*
159 *Res hæredis an tacite dicantur obligatæ pro legatis a testatore factis.*

Quartum membrum secundæ partis princip.

SEquitur modo quartum membrum istius secundæ partis, in quo tractabimus de tacita hypo. in quibus casibus inducatur, & de eius effectibus. præmittenda tamen sunt aliqua pro faciliori intelligentia. 1 † Et primò præmitte, ꝙ tacita hypot. dicitur illa, quæ est introducta ex dispositione legis seu statuti a partibus non expressa, expressa autem dicitur illa quę partium conuentione inducitur, ut probatur in titu. quib. mod. pignus taci. contra. ff. & C. ubi in casibus ibi notatis dicitur tacitè contrahi hypotheca, & tamen illam lex inducit. Et propterea infertur, ꝙ quando lex uel statutum inducit hypothecam, etiā ꝙ illam expressam hypothecam appellet, tn̄ dicitur tacita, licet habeat uim expresse: ita declarat no. Pau. de Cast. in consil. 394. q̄q̄ multa copiose. in 2. col. in versi. ex quibus concludendo &c. 2 † Secundò præmitte, ꝙ si statutum inducens hypothecam diceret, ꝙ illa hypotheca habeat eundem effectum quem habet hypotheca descripta in publicis instrumentis, non per hoc intelligetur expressa hyp. quia non per hoc dicitur descripta in instrumento, cum descriptum in instr̄o dicatur illud, quod oculis corporeis legi potest. l. j. ff. de his quæ in testa. delen. & Bal. in l. legē. C. loc. sed erit tacita, eiusdē tn̄ effectus, cuius est expressa, vt copiose & pulchrè fir. Ro. in consi. 147. licet hæc pars. & Alexād. in consi. 58. in causa mota per Pau. &c. 7. uolum. per alleg. per eos. 3 † Tertiò præmitte, ꝙ licet tacita hyp. inducatur a statuto, vel lege per uerba importantia fictionem, prout est verbum, intelligatur & credatur. l. quoniam. ff. de his qui no. infa. & in §. ei verò qui. inst. de inutil. stip. Tamen per hoc illa hypothe. non erit ficta, sed vera licet tacita; ita probatur in l. in prædiis. ibi. tacite pignora esse intelligantur. ff. in quibus causis pign. taci. cōtra. & in l. eo iure. ibi. pignora esse credantur, eo. tit. Nam licet in dictis legi. sint verba importantia fictionem: tamen illa bona sunt vere hypothecata licet tacitè, ut l. 2. C. eo. titū. & ita tenet Ias. in repeti. l. si is qui pro emptore. in 17. car. colum. 3. in uersi. itē adde quòd l. fingendo. ff. de vsucap.

4 † Et ratio est: quia lex fingendo in actu descendente a potestate iuris, verè facit & non fictè secundum Anto. de Butr. in consi. 20. ęquitas valde suggerit. & no. Bart. in d. repetit. l. si is qui pro emptore circa fin. fictionis inductiuæ. 5 † Quartò præmitte, quòd tacita hypot. non potest probari per testes, vt pulchrè per Bald. in l. conuenticulam. in fi. C. de epis. & cle. nisi per modum indirectum, vt ibi per eum sed expressa sic; quia licet dicatur expressa, tamē de necessitate non requirit scripturam. l. c̄hitur. & ibi Bar. ff. de pig. Istis præmissis deueniendo ad tacitas hypo. videndum, in quibus casibus de iure tacitę hypothecæ inductæ sint, quos omnes casus enumerabimus distinctè.

6 † Primus igitur casus est, in quo tacita hyp. inuenitur de iure, in bonis tutoris & curatoris. Nam eorum bona sunt tacitè hyp. pro administratione tutelæ seu curæ: vt l. pro officio. C. de administra. tuto. Amplia primò, ut d. tacita hypo. inducatur non solum pro male administratis, sed etiam pro neglectis, ita tenēt 7 ibi Cyn. Bar. Bald. Salyc. & alii. † Secundò amplia, vt non solum d. taci. hypo. inducatur in bonis tutorum, & cura. vt dictum est: sed etiam in bonis protutoris, videlicet illius qui non est tutor, sed gerit se pro tutore: vt tenet glo. in d. l. pro officio. in gl. fi. quā ibi Bal. dicit non esse alibi, & mouetur glo. per l. dabimus. §. primo. ff. de priui. cred. & ibidem hoc expresse tenet glo. & Bart. & sequitur Socin. in consi. 85. viso compromisso. pen. colum. pri- 8 mo volum. † Tertiò amplia, vt idem sit in curatoribus datis ad lites; quia etiam eorum bona & etiam eorū fideiussorum sunt taci. hypothe. pro eorum administratione sicut bona tutoris, & curatoris, generalis text. est & ibi not. docto in l. properandum. 9 §. fi. C. de iudi. † Quartò amplia in actoribus datis ab ipsis tutori. vel curato. quia etiam illorum bona sunt tacite obligata sicut bona tutorum & curatorum, ita tenet Barto. in l. actor. in secun- 10 da colum. ff. rem ra. ha. † Fallit autem dicta conclu. in actore dato a iudice loco tutoris vel curatoris; quia illus bona non sunt tacite hypo. vt per Bartol. in dic. l. actor. secunda colum. & me- 11 minit Ias. in dic. l. properandum. §. fin. in vlt. colum. † Secundò fallit ī bonis hæredum tutorum uel curatorum, ita tenet Raph. Cu. in cōsi. 58. quæritur, an bona hæredis tutoris, vbi dicit, quod tex. in d. l. properandum. §. fin. qui uidebatur innuere contrariū, inquantum dicit, hæredesq; & res eorum, debet intelligi de rebus hæredum, quæ fuerunt tutoris & curatoris, nō autem de rebus propriis dictorum hæredum. Ias. autem in dic. §. fin. intelligit, quòd dicta verba, res eorum, debent referri ad tutores & curatores, & credo istam esse veram intelligentiam. Sed subdit Ias. quòd tūc ille tex. seruiret de vento; quia sine illo tex. omnia bona tutorum & curatorum, quæ in hæredes deuenerunt, erant obligata minoribus, & propterea ut ille tex. aliquid operetur, debet intelligi secundum Ias. quòd loquatur de bonis hæredum, & tunc secundum eum esset magnum priuilegium pupillorum & minorum, tamen Ias. super hoc nihil decidit, sed relinquit cogitādum. Ego autem puto, quòd decisio Rapha. sit uerissima, videlicet quòd bona hæredum tutoris uel curatoris ad lites & et aliorum non sunt tacite obliga. pro administratione tutorum vel curatorum; quia in obligatione generali & expressa bonorum facta per defunctum non ueniunt bona hæredum, vt l. Paulus. in prin. ff. de pign. & habetur per glo. & doct. in l. assiduis. C. qui po. in pig. ha. & in l. prima. C. comm. de legat. & dictum fuit sup. in secundo membro huius secundæ partis in vi. fal. nu. 53. & 54. si ergo etiam in generali & expressa obligatione non veniūt bona hæredis, ergo etiam non dicunt venire in tacita, argu. l. cū quid. ff. si cer. pet. & non debet dici, quòd sit speciale in pupillis vel minoribus; quia istud dicere est recurrere ad refugium miserorum. vt per glo. & doct. in l. filium quem habentem. C. famil. ercis. & esset inducere correctionem legum contra. l. præcipimus. C. de appel. cum vulg. & ideo standum est regulæ, quòd bona hæredum non comprehendantur in obligatione bonorum facta per defunctum. d. l. Paulus. in princ. Et non obst. quòd hoc modo. dic. l. properandum. §. fi. seruiret de vento, ut dicit Ias. q̄a potest responderi, quòd immo ille. §. fina. stat cum uirtute operandi, & fuit illa dispositio necessaria: quia licet in tutore & curatore generali esset inducta tacita hypo. de qua in d. l. pro officio. tamen hoc non erat decisum in curatoribus datis ad lites tātum, & in eorum fideiussoribus: cum ergo de his alibi expresse non esset decisum, non potest dici, quòd imperator in d. §. fi. superuacue loquutus fuerit, ut etiam dicit Bald. ibi. & sic remanet firma decisio Raphe. quòd bona hæredum tutoris vel curatoris non ueniant in taci. hypothe. de qua in dic. l. pro officio.

12 † Sed dubitatur, a quo tempore incipiat tacita hypoth. in bonis dictorum tutorum, curatorum, protutorum & eorum fideiussorum, & glos. in dic. l. pro offic. ponit duas opin. Prima est, quòd hypo. incipiat tempore quo incipit esse tutor, argu. l. cum oportet. §. fin. C. de bon. quę lib. Secunda opin. est, quòd incipiat a tēpore, quo incepit male administrare, arg. l. hac edictali. §. penul. C. de nup. sed 1. opin. tenent ibi Iaco. de Are. Cyn. Bald. & latè Saly. qui respondet ad argu. contraria, opin. tenet Socin. in consilio 61. in præsen. consultatio. in prima & secunda colum. in primo volum. & sic est communis & tenenda, & faciunt quæ. inf. 13 in proxima seq. hypoth. † Secundus casus, in quo inducitur taci. hypo. est, quando pater administrauit bona filii male & fraudulenter, vel illa alienauit; nam isto casu sunt bona ipsius patris tacite hypothecata, vt l. cum oportet. §. fi. C. de bo. quæ liber. Secus autem est pro culpabili administratione patris: quia illa non tenetur pater, vt declarat glo. Barto. & Bald. in d. l. cum oportet. §. 14 nō autem. & in §. fi. † Et ratio est: quia pater de bonis, in quibus est legitimus administrator, & habet vsumfructum nō tenetur reddere rationē administrationis filio de his quæ culpabiliter gessit, sed solum de his quæ fraudulenter & dolose gessit, ut habetur in l. Imperator. ff. ad trebell. & istam dicit esse magis communem opin. Socin. in consilio 34. prosequendo ordinem in vlt. colum. 1. volum.

15 † In his autem bonis, in quibus patri non quæritur vsusfructus, & non est legitimus administrator filii, iuxta utiliter not. p̄ Bartol. in l. fina. §. primo. ff. de verborum obligat. pater indistinctè tenetur reddere rationem administrationis filio cum restitutione reliquorum, ut not. Bald. in dic. l. cum oportet. §. fina. & Bald. in l. filiæ cuius. C. famil. ercis. & habetur per Soci. in d. cōsil. 34. pe. & vlti. col. vbi pulchrè.

16 † Sed dubitatur, quando pater administrat. d. bona, in quibus nō habet usumfructum, & non est legitimus administrator, quo casu indistinctè tenetur reddere administrationem cum restitutione reliquorum, vt proximè dictum est. An pro tali administratione sint etiam bona patris tacite hypo. sicut sunt hypothecata pro administratione illorum bonorum, in quibus pater habet vsumfructum, & est legitimus administrator, quo casu loquitur. d. l. cum oportet. §. fi. & videtur dicēdum ꝙ non: quia dispositio. d. §. fina. est exorbitans a iure introducendo hypothecam taci. in illo casu speciali, in quo de iure non erat introducta, ut ff. & C. in quibus caus. pig. taci. contraha. ideo non videtur extendenda ad bona, in quibus pater non est legitimus administrator, argum. l. si verò. §. de viro. ff. sol. mat. & not. per Barto. & Alex. in l. si constante. in prin. in 8. quæst. 2. partis eod. titu. Tamen in contrarium facit. d. l. pro officio. cum glo. ibi quæ extendit. d. l. loquentem in tutore ad protutorem: vt dictum fuit. s̄. in primo casu proximè præcedenti, nu. 7. Vnde si appareret, ꝙ pater gessisset se in administrandis bonis filii pro legitimo administratore, cū tamen non esset: quia in illis non habebat vsumfructum (ut dictum est,) tunc posset dici introducta tacita hyp. etiam isto casu, sicut quando est verus & legitimus administrator, per no. in d. l. pro officio, & ita fir. Bald. no. in trac. dotis, in 9. par. in 8. priuil. quod no. ad ampliationem. d. l. cum oportet. §. fi. 17 † Et prædicta tacita hypo. incipit a die inchoatæ administrationis: non autem a die malæ gestionis secundum glo. Pet. Cy. Bar. Bal. & Saly. in d. § fi. Nec obst. ꝙ hoc modo videatur prius nasci hypo. quàm personalis seu principalis obli. contra l. si debitor. C. de priui. fis. & no. per Bart. in l. fideiussor obligari. in prin. ff. de 18 fideius. † Quia uera solutio istius contrarii est, ꝙ isto casu duplex potest considerari obligatio personalis seu principalis, vna generalis, & primęua, qua pater incontinenti ꝙ incipit administrare, obligatur & tenetur res filii saluas facere, & absque fraude & dolo administrare, & ista præcedit hypothecam, alia obligatio est specialis & secundaria, quæ nascitur ex mala & fraudulenta gestione patris: vt l. prima. §. est autem, & § si apud. & l. si duo. ff. deposi. & licet ante istam. 2. specialem oriatur hypotheca, tamen satis est, ꝙ non oritur ante primam generalem, ita declarat Pet. Bal. & clarius Salic. in d. § pro officio. C. de administ. tutorum, de quo dicetur. inf. in tertia parte princip. in j. mēbro, in 2. quæstione, nu. 29. usque ad nu. 19.

19 † Tertius casus, in quo tacita hypo. a iure inducitur est in bonis paternis, quando s. pater transit ad secunda vota, ut s. illa sint tacite obligata filiis primi matrimonii pro lucris & aliis bonis peruentis ad ipsum patrem ex prima vxore, in quibus pater habet usumfructum & quasi proprietatem, sed illa conseruare tenetur filiis primi matrimonii, ut est tex. in l. si quis prioris. §. in illo. C. de secundis nuptiis. & ibi glo. Bar. Bal. Saly. & alii, & in illis etiam tenetur pater pro dolosa & fraudulenta administratione, sicut in aliis, in quibus habet usumfructum, de quibus in d. l. cum oportet. §. fi. ut tenet glo. in d. l. in illo. ibi Bal. licet Saly. ibi dubitet, nam opinio glos. & Bal. est magis communis, ut refert Socin. in d. consi 34. in pen. col. in 1. uol. Est ergo communis cōclusio, ꝙ in lucris, & aliis bonis peruentis ad patrem ex primo matrimonio, si pater transeat ad secundas nuptias, habet vsumfructum & quasi proprietatem, & tenetur de dolosa administratione illorum, & filii prioris matrimonii habent tacite hypo. p̄ 20 prædictis bona paterna, per d. l. si quis prioris. §. in illo. † Et idem est dicendum econuerso in matre transeunte ad secunda uota, ut scilicet eius bona sint tacite obligata filiis primi matrimonij pro cōseruandis lucris & aliis bonis ad eam peruentis a primo marito, vt est text. in l. hac edictali. §. omnibus. C. de secund. nup. & ibi per docto.

21 † Et in dicta tacita hyp. veniunt bona materna tam præsentia q̄ futura, & incipit ex eo die, ex quo res prædictæ peruenerūt 22 ad matrem, ut est tex. in d § in omnibus. † Et illud, quod dicitur in matre in d. §. in omnibus. habet locum & decisum est in patre in d. §. in illo, quia decisio. d § in illo. facta fuit ad exemplum eius, quod decisum prius fuerat in matre in d. §. omnibus.

23 † Cum ergo ęquiparentur, dispositum in vno ex ęquiparatis censetur dispositum in alio, per no. per glo. in c. si postquam. de electio. libr. 6. in glo. penult. & late per Ias. in l. transigere. in 5. columna. C. de sacrosanc. & in authentica, quas actiones. in 5. colum. C. de sacrosanctis ecclesijs. & per Cornel. consil. 82. 2. volu. in litera I. K.

24 † Quartus casus & multum notabilis, in quo de iure inducit taci. hypo. est: quia inducitur ex speciali priuilegio in dote & in actione dotis, ut est text. not. in l. vnica. §. & vt plenius. C. de rei vxo. act. quia iste casus est valde practicabilis, ideo intendo eum plenius examinare quàm alios, & vt magis ordinate procedamus, ponemus pro regula, ꝙ in dote tacita hypo. de iure sit introducta, & postea ponemus multas ampliatio. ad regulam, & subinde aliquas fallentias, & vltimò nonnullas vtiles q. posita ergo regula, quòd in dote competit tacita hypothe. per text. 25 in d. l. vni. §. & vt plenius. † Amplia primò regulam prædi. quòd dicta taci. hyp. datur ex vtroque latere, videlicet tā ex parte mariti pro restitutione dotis, quàm ex parte mulieris pro ipsa dote præstanda marito. Item tam in dote data vel promissa p̄ ipsam vxorem, quàm alios pro ea, & similiter tam pro dote recepta p̄ maritum, q̄ recepta per alios pro eo. Item tam in dote aduentitia, q̄ profectitia. item tam in dote, de qua est confectum instrumentum, quàm etiam in ea, de qua nullum fuit confectum instrumentum, vt de omnibus prædi. est tex. expressus in d. l. vni. §. 26 & vt plenius. † Item amplia etiā regulam habere locum in dote euicta: quia. s. maritus, cui dos fuit euicta, id est res dotalis ī dotem data, habet tacitam hypo. in bonis dotantis pro rebus dota- 27 libus euictis, tex. est & ibi glo. in d. §. & vt plenius. † Istud autem intelligit Bal. ibi procedere, quando in dote debetur euictio, puta quia dos incepisset a promissione: tunc. n. debetur euictio, secus si incepisset a traditione; quia tūc non debetur euictio, iux. l. j. C. de iu. do. & fac. in simili. l. Aristo. ff. de don. Tu autē aduerte, & intellige. d. Bal. procedere quando extraneus dedit dotem, & non fuit incuntinenti stipulatus sibi reddi; quia tali casu censetur donasse dotem mulieri, ut d. l. uni §. accedit. C. de rei vxor. actio. & sicut in donatione quæ incepit a traditione non uenit euictio. d. l. Aristo. ita etiam non uenit in ista dote. Non autem procederet. d. Bal. in suo dotante uel in extraneo stipulante incontinenti sibi reddi; quia tunc non induceretur donatio, & omnino deberetur euictio, vt videtur casus in l. si pro re pupilli. 28 §. i. cum ibi not. ff. de euic. † Maximè cum maritus ex suo latere in dote prætendat titulum onerosum, licet ex parte vxoris sit lucratiuus; ut l. fi. §. j. ibi Barto. ff. quæ in frau. cre. & ita tenet per prædicta Ang. de Aret. insti. de act. § fuerat. in 6. colum. in glo. uersi. hypo. & an & quando in dote debeatur euictio, posuit Bal. no. in trac. dotis, in 7. par. priuileg. 42. & habetur per Bar. in l. si familiæ. C. fam. ercis. per Bar. in l dubitatur. in fi. C. de euic. per Pau. de Cast. in consi. 49. visis omnibus &c.

29 † Ratio autē, quare dicta taci. hypo. cōpetat tam late ex vtraque parte & omnibus personis supra narratis est; quia dictum priui. taci. hypo. introductum in d. §. & ut plenius datur principaliter actioni & non personæ, vt est tex ī d. §. & vt plenius. ibi, & in huiusmodi actione damus. ff. ex vtraque parte hypothecā. & ita tenent Bar. & communiter doct. in l. j. ff. solu. mat. & Bald. 30 no. in 12. par. in 5. col. in uer. 2. quæro de priui. tacitæ hypo. † Secundò loco ergo vltra supra dictas ampliationes ex ratione p̄missa amplia regulam, ꝙ priuilegium dictæ tacitæ hypo. transit ad quęcunque transit ipsa actio de dote: ita tenet Bar. in d. l. j. in primo priuil. ff. sol. mat. alleg. tex. in §. fuerat. ad fin. institu. de actio. ponderando ibi dictionem aduersatiuā, autē, quæ innuit, ꝙ hypo. de qua ibi transeat ad oēs, & cum Bar. in hoc transeūt alii doc. præterquàm in casu, in quo extraneus dotando stipula- 31 retur sibi reddi, de quo infra subdā. † Et iō infertur ex hac ampliatione, ꝙ sicut actio de dote pōt trāsire in extraneum hæredem vxoris, ita pōt transire taci. hypo. vt probatur in d. l. vni. §. 32 illo proculdubio. † Tertiò amplia. d. regulā, de qua in d. §. & vt plenius, ꝙ priui. d. hypo. tacitæ prout trāsit in extraneū hæredē, ita ēt trāsit in cessionariū ipsius mulieris, p̄ regulā l. ex pluribus. ff. de admi. tut. q̄ quicquid est transmissibile ad hæredē etiā est 33 cessibile, & ita etiam voluit Bal. in l. j. C. de priui. do. † Immo, qđ est plus, facta simplici cessione de dote p̄ mulierē, consequēter transfertur ipsa tacita hypo. tanquàm pedissequa actionis dotalis, licèt de hyp in cessione nihil fuerit expressum. l. emptor nominis. & l. venditor actionis. ff. de hęre. vel act. ven. ita tenet Bal. in d. l. j. in 4. col. in ver. uerū & doc. de pulcherrima quæst. C. de priui. do. & hr̄ per Bal. & Saly. in l. si insolutū. C. de act. & oblig. 34 & hr̄ per Alex. in l. si verò. in prin. ff. solu. matr. † Quartò amplia regulā, etiam quando pater ageret p̄ restitutione dotis suę filiæ tanquàm eius legitimus administrator, iuxta. l. si cum dotē. §. itē cū pater. ff. sol. mat. quia tali casu pater agēs habet priui. dictæ taci. hypo. in bonis obligati ad restitutionē, secus autē si pr̄ ageret nomine suo per stipulationem a principio facta nomine suo, iuxta. l. quoties. ff. sol. mat. vel per consolidationem actionis factam in eum iuxta. l. dos patre C. solu. mat. & l. vni. §. videamus. C. de rei vxo. ac. quia tali casu etiam ꝙ talis exactio per obliquū haberet deuenire in filiam, iuxta auct. sed quamuis. C. de rei vx. act. tamen non habet dictum priui. tacitę hypo ita fir. Bart. in l. post dotem. in 2. q. ad fi. ff. solu. mat. & cum Bar. tenent ibi Ang. Imo. & Alex. in vlti. col. licèt ibi Roma. indistinctè voluerit, ꝙ pater agendo ad restitutionem dotis filia viuente habeat priuileg. tacitę hypo. attento ꝙ pater tenetur dotē filię conseruare iuxta dictam auct. sed quamuis. Nam eum reprehēdit ibi Alex. dicens iura allegata p̄ Roma. videlicet. l. cum dotem. ff. ad l. Fal. & l. 3. §. fi. ff. de leg. præstan. non probant: quia in illis iuribus cōmodum omnino erat peruenturum ad personam priuilegiatā, secus autem est in dote exacta per patrem nomine proprio vigore stipulationis: quia tunc efficitur eius propriū patrimonium. l. fin. C. commu. vtrius. iud. & licet teneatur eam filię cōseruare per dictam auctenti. sed quamuis. tamen præsens rei sta- 35 tus non tendit ad illud, attento maximè ꝙ posset contingere, ꝙ filia non nuberet, † & qn̄ præsens rei status potest contingere præter naturam & legem, sed non indicat contingentiam de futuro, non inspicitur tunc, quod euenire potest. l. inter stipulantem. §. sacram. & ibi Bart. ff de verb. oblig. in ult. colum. Vera est ergo conclusio Bar. in d. l. post dotem, quòd quando pater agit administratorio nomine filiæ & ad vtilitatem filiæ: tunc habet priuilegium dictæ taci. hyp. secus autem quando pater agit nomine suo proprio, licet per obliquum talis exactio posset redundare in vtilitatem filiæ, & in hanc conclusionem inclinat glos. magna instit. de actio. in §. fuerat. ad fin. & ibi Angel. de Aret. & ita tenendum est, quamuis Bald. not. in tracta. dotis, in duodecim part. in quinto volum. in ver. & an transeat in patrem mulieris, referat Bald. in l. prima. C. de priui. do. tenere indistinctè, ꝙ tale priuil. tacitæ hypothe. non transeat in patrem, & dicit, quòd istud potest procedere, qn̄ pater ageret ex iure consolidationis,

vel ex stip.a prin.interpositæ nomine suo. Nā ego nō inuenio, quòd Bal.in d.l.j.ita dicat,& quando diceret non est recedēdum a conclusione Barto.cum qua communiter transeunt docto.& omnino Bal.nouel.tenet in effectu idem,quod tenet Bart. tam in d.12.parte, quàm etiam in 6.par.in 7.priuileg.vt improbat

36 Bal.† Quintò amplia d.regu.dictæ tacitæ hypo. de qua in d. §.& vt plenius.vt scilicet illa procedat,etiam ī terminis. l.si cum dotem.§.transgrediamur.ff.sol.mat.videlicet ꝙ quando pater iussit filium accipere vxorem & dotem, vel quando ei accipienti vxorē & dotem consensit,vel tertiò quando pater coactus fuit se obli.pro d.dote data filio, quòd est, quando filius accepit in vxorem personam honestam & in regione illa non est consuetum facere donationes propter nuptias ęquales dotibus: nā in omnibus istis casibus regulariter pater obligatur pro conseruatione & restitutione dotis suæ nurus secundum Barto. Paul.de Cast.& Imo.Alex.& sequaces in d.§.transgrediamur.& late per Bal.nouel.in 6.par.in 20.priui.& per Corn.in consil.256.j.uolu. viso puncto.& in consi.303.in hac consulta.4.vol.Intelligendo tamen semper,ꝙ pater consentiat filio recipienti dotem, aliter pater non obligaretur,etiam ꝙ sciret & consentiret filiū ꝯhere ma.nisi cōsentiat etiam filio recipienti dotem, & ratio est; quia quando pater consensit filio recipienti dotem,licet ex isto solo consensu de iure non videatur obli.tamen eo quia poterat pater cogi ad se obligan.ideo dicitur obligatus, vt habetur ꝑ Bart. & alios in d.§.transgrediamur,sed licet pater consenserit matri filii non cogebatur propterea consentire & se obligare in solutione dotis facta filio;quia poterat dicere,ꝙ sibi dos solueretur & non filio,ne forte eam dissiparet:& sic licet pater consentiēdo simpliciter filio dotem recipienti obligetur,tamen si cōsentiat in matri.tātum,& filius postea recipiat dotem patre inscio, pater non obligatur.Ita colligitur ex tex no.per Bar. in d.§.trāsgrediamur,& ita ibi clare fir.Mod.Perusini, & refert & sequitur Soc.in consi.269.pro inuestigatione.2.col.in ver.4.declarandū. inf.2.vol.In omnibus ergo casibus prædictis, in quibus pater ex receptione dotis facta per filium cum consensu patris obligat̄ pro restitutione dotis in ꝯnam etiam tacite obli. bona patris ꝓ d.restitutione,ut colligitur ex no.per Spec.in §.formatis. versic. quid si filius in titu.de do.int.vi.& vxo.allegādo d.l.vni.§.& ut plenius.& in d.§.transgrediamur.& probatur clare in d.§.& ut plenius.in quo inducitur taci.hypo.non solum in bonis mariti, sed etiam ex parte mariti,pars autem mariti est omnis qui obligatur ex receptione mariti,& ita fir.Cor. cōs.256.j.vol.ī litera I. & Bal.no.in 6.parte 20.priuil.in 2.col.& in 12.par.in 6.col.dicēs ꝙ in terminis.d.§.transgrediamur. fingitur consensus & obligatio patris pro restitutione dotis,& cōsequenter etiam surgit tacita hyp.tanquam pedisequa,argum. no.in d.§.transgrediamur. iunctis his quę habentur in l.2.C.per quas persōnas nobis acquiritur.Nec obst.secundum eum si dicatur,ꝙ tunc in eodem actu duæ videntur concurrere fictiones,prima,ꝙ pater consenserit, & consequenter se obligauerit, secunda ꝙ ex tali obligatione insurgat tacita hypo.contra ea quæ habentur in l.j.C.de do.promis.Nam respondet ipse,ꝙ tunc impeditur concursus duarum fictionum in eodem actu,quando duæ fictiones concurrunt circa idem,& veniunt ęque principaliter,secus si circa diuersa, uel si una uenit tanquam sequela ad alteram:nam tunc non improbatur concursus duarum fictionum, per no. in l. singularia.ff.si cer.pet.& in l.4.§.fi.ff.de do.int.vi.& vxo. sed in proposito taci. hypo.uenit consequutiue ad dictam obliga.principalem resultātem ex consensu patris in acceptione dotis, meritò non obstat concursus duarum fictionum.Et quòd in terminis dicti. §. trāsgrediamur.in consequentiam personalis obligationis resultantis contra partem consentientem filio recipienti dotem resultet etiam tacita hypo. bonorū patris pro restitutione dictę dotis firmat Soc.in d.consi.269.in 2.col.versic.3.declarandum.sup. allegato.

37 † Vbi etiam dixit,ꝙ dicta tacita hypo.oritur a die receptionis dotis:quia dispositio adiuncta verbo debet intelligi ſm tempus uerbi.l.si Titius. ff. de testamen.mili. & l.ex facto.cū ibi no.ff.de vulg.& pupil.vt per eum in ver. præterea etiam statu.cū ver.seq.& sic firma manet ista ampliatio, videlicet quòd etiā in bonis patris consentientis filio recipienti dotem pro uxore sua oriatur taci.hypoth.a die dotis receptæ &c.

38 † Extende aūt istam ampliationem duobus modis, primo modo vt procedat.d.tacita hypoth.in bonis paternis,etiam si.d.bona essent. subiecta restitutioni fideicommissariæ per singularem decisio.auc.res quę. C.com.de lega.ita fir.expresse Bald.in d.trac.dotis,in sexta part. in ptin.20.2.col.quod no.

39 † Secundò extende dictam ampliationem:ut d.tacita hypoth. in bonis paternis inducatur, etiam si pater esset mente captus, vel furiosus, ita tenet Paul. de Castr. in cōsi.176.proponitur in facto.per no.in d.§. transgrediamur. vbi Barto.determinat, quòd pater cogitur obligare se,& bona sua pro restitutione dotis dandæ filio, & eo ipso quòd cōsensit filio contrahenti matrimonium & recipienti dotem,videtur se & sua obligare,per l.si filius.ff.de tute.& l.si inter tres.§.imperator.ff.de excus.tut.& quando tenetur consentire, & propter furorem consentire non potest,habetur pro consentiente,si non suberat aliqua causa cōtradicendi, & casus sit talis:quòd si esset sanę mentis, in eo cogeretur consentire,ut habetur in l. secūda.

40 §.voluntate.ff.sol.mat. † pater enim sicut tenetur naturali rōne dotare filiam,ne propter defectum dotis matrimonium impediatur,ita & pro filio tenetur facere dona.propter nuptias, iux. l.qui liberos. ff. de ritu nup.& ubi non est consuetudo faciendi tales donatio.si filius accipit vxorem honestam, & cōdignam, tenetur pater pro dotis restitutione obligare se & sua,secūdum Bartol.& sequaces in d.§.transgrediamur.esto ergo,quòd pater expresse non consentiat, vel se obliget propter impedimētum furoris:tamen ob publicam vtilitatem nuptiarum ne matrimonia impediantur haberi debet perinde, ac si contraxisse, ut l.in bello. §. medio. ff. de cap. vbi optimus tex.ad propositum, facit quod habetur in l.si finita.§.eleganter.ff.de dam.inf.vbi cautio, quæ de necessitate erat facienda, habetur pro facta:ita per sup.dicta & etiam per alia tenet Pau.de Cast.in consi.171.Nec videtur obstare,quòd ubi pater non consentit filio recipienti dotē,non obligatur ꝓ restitutione dictæ dotis nisi de peculio, vt habetur in d.§.trāsgrediamur.quia illud procedit, vbi pater potuisset cōsentire, & filius vel eius uxor fuissent negligentes in faciendo eum consentire, sed dato furore hoc cessat: idem etiam tenet Pau.de Cast.in d.§.transgrediamur.ad fi.Sed Alex.ibi in 2.col.in ver.iuxta prædicta dicebat hic Pau.de Cast.non facta mentione de dicto consil.Paul.dicit,quòd Paul. plurimum errauit in hoc. Nam si pater mariti sit mentecaptus,non debet obligari,nisi ille qui dedit dotem petat ei dari curatorem mētecapto qui se obliget pro dote,per l.j.& l.admone eam.C.qui pet.tut.& quòd ista ratio cessat in d.l.si finita.§. eleganter. & quòd alia iura alle.per Pau.& max.l.2.ff.de euictio.nihil faciunt.Tamen Bald.no.in 6. par.sui tractatus in priui.20.2.colum.refert decisionem Paul.in d.§.transgrediamur.& dicit illam esse satis rationabilem, & pro illa dicit bene facere no.per Bar.in l.secunda.§.fi.ff.so.mat.Ego quamuis auctoritati Alex.semper plurimum deferam,tamē decisionem Pau. puto esse de iure ueram, & quando esset aliqua ambiguitas,tamen fauore dotis esset tenēda, per l.in ambiguis. ff.de iur.dot.

41 † Et pro confirmatione dictæ decisionis Paul.de Cast.pondero tex.in d.§. transgrediamur. dum dicit, quòd pro dote data filio iussu patris obligatur ipse pater, super quo Dyn. & Bald.ibi exponunt,iussu id est uoluntate,idem tenet Spec.in

42 tit.de dona. int. vir.& uxo.§ formatis versi.quid si filius.† Nam licet aliàs iussus differat a simplici consensu, uoluntate & mandato seu ratihabitione,ut per Bart.& doc. in l.si quis mihi bona. §.iussum.ff.de acquir.hæred.Tamē in terminis in quibus agitur de obligando patrem,quod iussu,accipitur iussus magis latè, & comprehendit etiam mandato. l.prima.§. primo ff.quod iussu. item comprehendit ratihabitionem.d.l.j.§.ratum,& ita late fir. Corn.consi.256.1.uol.in quinta colum. Constat ergo, ꝙ quomodocunque etiam in absentia interueniat uoluntas, uel consensus patris in receptione dotis facta per filinm, quòd pr̄ obligatur. Corroboratur hoc: quia sufficit, quòd consensus præstetur etiam post actum ex interuallo, quando consensus non requiritur in actu per modum solemnitatis & formæ: ut habetur per Barto.cum quo transit Alex.in d.l.si quis mihi bona. §. iussum.ff.de acquir.hæred.

43 † Et certum est, quòd quando consensus illius,de cuius præiu.agitur,requiritur: tunc non uidetur requiri per modum solēnitatis uel formæ. c.quàm sit.de ele.lib.6. tenet Alexand.in d. §. iussum.in tertia colum Vnde cum consensus patris in terminis.d.§.transgrediamur.consistat in uoluntate,sequitur quòd etiam ī absentia præstari potest, & post actū

44 celebratum. † Et ex his infertur,ꝙ sumus in theorica Barto. in d.l.secunda.§.fin.ff sol.mat.cum qua alii transeunt, quòd quando requiritur consensus alicuius,nec curatur,an ille sit pręsens, vel absens si ille.qui habet consentire,contradicere nō potest, quando esset sanæ mentis, si contingat esse furiosum, habetur pro consentiente,sed in terminis.d.§.transgrediamur.pater nō potest contradicere,quin obligetur pro dote vxoris sui filii data congruitate uxoris,meritò sequitur, quòd quando pater est furiosus, haberi debet pro consentiente. Nec obstat.d.l.i.& l.admone eam.C.qui petant tut.in quibus habetur, ꝙ uolens agere cōtra minorem,debet curare: ut per iudicem detur ei curator, etiam quòd minor admonitus nollet eum petere:& idem videtur in furioso, ut per totum titu. C. de cura.furio.Quia illa iura militant in iudiciis & in obligationibus conuentionalibus, in quibus persona debet esse integra & legitima, aliàs agi aut ꝯhi cum ea non potest:nos autē sumus in obligatione legali & ministerio iuris introducta in terminis dicti §. transgrediamur, nā licèt aliàs ex simplici consensu non oriatur obligatio, ut l.j.Lucius Titius.§.Caio.ff.de admi.tut.Tn̄ quando ille,qui consentit, de iure cogitur se obligare;tunc consentiendo simpliciter censetur ēt se obligare: & ideo cum pater pro dote filii cogebatur obligare se,ut d.§.transgrediamur.& ibi Bar.per cōsensum sim-

45 plicem a iure & l.obligatio introducitur.† Et multotiens ꝑmittit obligatio ꝯsequutiua ad actū,vbi nō ꝑmitteret̄ cōuentionalis obligatio:ut est glo.& ibi Cyn.in l.fi.C.de legi. hæredi.& pulchrè per Bal.no.in 6.parte sui tractatus,in 58.priu.& sup.probatum est,ꝙ furiosus quando esset sanæ mentis, non posset contradicere,hr̄ pro consentiente:vt per Bar.in d.l.2.§.fi.ff.sol. mat. dato ergo consensu resultat obligatio,iuxta d.§. trāsgrediamur. & ibi Bar.& propterea non requiritur alia legitimatio personę. Nec Alex.bene respondet aliis fundamentis Pau.de Cast.in d.ꝯsil.177.de quo non meminit, & propterea puto standum cum decisione Pauli approbata a Bal.no.& a nemine alio impugnata nisi a solo Alex.debilibus argumentis iudi.meo.

46 † Sextò amplia regulam,ꝙ.s.dictum priui.tacitæ hypo. concessum actioni de dote, de quo in d.l.vni. §.& vt plenius.competat etiam pro augmento dotis,vt est text. in auc. de ęquali.do.§.j.& per illum tex. no.ibi Ang. ꝙ quamuis priuilegia sint stricte intelligenda, tn̄ priuilegium,quod datur doti, datur etiam augmento dotis, & ita tenet Ias.in rub.ff.sol.mat.vlt.col. vbi ad hoc multa cumulat more suo,& ampliat, ꝙ idem iuris sit in multis casibus ī augmento dotis.quod est ī dote,vt ibi per eum. Adde etiam, ꝙ priui.dictæ tacitæ hypo.competens pro augmento dotis (ut est dictum) competit etiam cum priuilegio prælationis, de quo in l.assiduis.C.qui po.in pi.ha.ita loquitur Ias.in d. Rub.solu.ma.in vlti.col.Aduerte tamen,ꝙ tacita hypo.quæ competit ꝓ augmēto dotis non refertur ad initium tacitæ hypothe.contractæ pro ipsa dote,sed sumit initium a die ipsius augmenti facti.tex.est & ibi Bal.& Saly.in l.si constante.C.de dona.ante nup.& sic tacita hypothe. quæ competit pro augmento dotis, non est illa, quę competit pro dote, sed alia,quæ postea nascitur, cum dat̄ augmentum dotis. ut ibi est tex.

47 † Septimò amplia d.regulam, ꝙ non solùm pro dote, sed ēt pro alimentis debitis vxori per maritum competat dicta tacita hypo.in bonis obligatis pro dote:ita tenet Bar.post Iac.de Are. in l.si cum dotem.§.sinautem in sęuissimo.ff.so.mat.& probat a simili;qa sicut pignora obligata pro sorte censentur ēt obligata ꝓ vsuris ꝓ sorte debitis.l.Lucius.ff.q pot.in pig hab.ita & bona obligata pro dote debent censeri obligata pro alimentis debitis ex causa dotis,& idem tenet Spec.in tit. de don. inter vir. & vxo.§ formatis.versi.sed nunquid bona viri.& Bart. in tract.alimentorum,& Raph.& Pau.de Cast.& in d.§. sinautem in sęuissimo.& Bal.in d.§.& vt plenius.& Pau.de Cast.in consi.8.ad primum respondetur.Vbi tamen restringit hanc conclusio.procedere in alimentis,quæ petuntur constante ma.In his autem quę petuntur solu.ma.dicit non reperire esse decisum.Alex.verò in d.§.sinautem in sęuissimo tenet indistinctè opi.Bar.& sequaciū videlicet ꝙ pro alimentis debitis propter dotem tam constante quàm solu.mat.bona mariti sint tacitè obligata, & hanc opi. dicit esse veriorem,licet multi alii,quos ipse refert,tenuerint cōtrarium,& potissimum fundamētum Alex est in d.l.Lucius. cui dicit per docto.tenentes opi.contrariam non bene responderi. Subdit tamen,ꝙ si quis vellet tenere contrariam opi. posset respondere ad d.l. Lucius.duobus modis,primò, ꝙ illa procedat, quando oblig.fuit simpliciter ꝯcta non exprimendo aliter sortem nec vsuras,secus autem qn̄ oblig. esset contracta exprimēdo in specie sortem: quia tūc non extenderetur ad vsuras,sicut dicimus in fideiussore, qui se obligat expresse pro sorte, ꝙ eius obliga.non extenditur ad usuras,ut no.glo.in l.quæro.in princ. ff.loc.& in termi.nostris.d.l.vni.§.& vt plenius. expresse & ī specie dicit,ꝙ bona mariti sint taci.obligata pro dote, ergo nō dēt

48 obli.bonorum extendi ad alimenta. † Sed ista responsio nō est bona; quia, vt est text.in d.§.& vt plenius,& sup.dixi,hypothe. ibi nō introducitur respectu quantitatis dotis,sed respectu actionis ibi. & in huiusmodi actione damus, & sic licet hypothe. in actione dotis referatur de necessitate ad dotem, tamen principaliter actio dotis est in consideratione,& non quantitas dotis, & finaliter probat tex.in d.l.Lucius ubi certa quantitas erat mutuata,& erant accepta pignora:quia tunc pignora non fuerunt in specie data pro quantitate certa, sed pro obligatione perso. principaliter licet habito respectu ad ipsam quantitatem: ideo talia pignora obligata sunt etiam pro vsuris.illud ergo,qđ dr̄,fideiussores, uel pignora accepta pro sorte tantum non teneri ꝓ vsuris,debet intelligi,qn̄ accepta fuerunt expressa certa quantitate,puta pro centum cum dictione taxatiua tantum, uel sine, vt probat tex in l.fideiussores magistratuum.in prin.§.j ff. de fideius.per quem gl. in d. l.quæro, si in l.centum Capuæ.ff. de eo quod cer.lo.& ibi Bar.ita intelligit,& Bar.in l.solum.§. in sortē. ff.de pign.act. non autem debet intelligi, quando fideiussio,uel hypotheca interposita fuit pro obligatione, in qua erat expressa certa quantitas, non restringendo illam expresse ad certam quātitatem,sed dicendo,& pro dicta obligatione obligauit &c. tunc enim non habet locum.d.l.fideiussores magistratuum.Secundo modo respondet Alex.ad d.l.Lucius, ꝙ illa loquatur in vsuris,quæ ueniunt offi.iu.mercenario accessoriè taliter, quòd extincto principali extinguatur accessorium,sed alimēta in dote non ueniunt taliter accessoriè ad dotem cum possint peti cōstante mat.& sic anteq̃ sit nata actio de dote & ēt sol.mat.anteq̃ dos petatur,ut per Alex.in d.§.sinautem in sęuissimo,& ideo videtur minor ratio in alimentis debitis ꝑꝑ dotē, q̃ in aliis usuris.

49 † Sed etiam ista non videtur ratio concludens;quia alimēta, quæ petuntur constante matri. vel aliter ante natam actionem dotis,petuntur offi.iud.nobili,vt per Alex.in d.loco & habetur per Bar.& Raph.ī l.si marito.§.fi.eo.tit.ita dicit ibi Alex.sed ego non inuenio aliquem in d.l.si marito.§.fi.dicentem, ꝙ alimēta constante matri.petantur offi.iud.nobili, immo omnes docto: post glo.ibi & Bar.in rub.ff.sol.mat.in 3.col.dicunt,ꝙ fructus & actiones dotis percepti per maritum tam constante mat. quam

50 so.petūtur per mulierem actione dotis.† Et ratio est: quia iudic. de dote est iudic.vniuersale ex parte uxoris, ut l. quod dicitur.ff. de impen.in re.do.fac.& habetur per Bar.& alios in l.j.ff.so mat. & per Alex.in d.l.si marito.§.fi.licet secus sit ex parte mariti, ut ibi per Alex.& in iudi.uniuersali accessiones tanquā pars ipsius rei ueniunt iure actionis,ut l.item ueniunt. §. fructus. ff. de peti. hære.& l.2.C.eo.tit.& l.non est.& ibi Cy. C. famil. ercis.& Alex. in d.l.si marito.§.fi.& Ias.in l.j.in 3.col.in uer.vlt. circa prædicta aduerte.C.de iudi.in aliis autem iudiciis particularibus hmōi accessiones ueniunt offi.iudi.mercenario, quando non sunt promissæ per stipulationem:ut l.3.C.deposi.& habetur in locis sup. alleg.Vnde considerandum est, ꝙ dos cum fructibus ipsius dat̄ marito pro oneribus matrimonii supportandis, ut l.pro oneribus.C.de iu.do.& inter alia onera maritus tenetur alere vxorē, ut ibi per Cyn.Bal.& alios,& ideo tam ex parte uxoris, cui non sunt præstita alimenta,quam ex parte viri,quando ei non est soluta dos in termino, & ipse substinuit onera matrimonii, possunt peti alimenta,seu interesse habito respectu ad fructus seu redditus dotis,vt latè fir.Alex.in consi.56.in præsenti consultatione.4.vol.& per totum,& idem fir.Bal.in rub.de pri.do.in prima col.ubi dicit,ꝙ si maritus subiit onera matrimonii, tenetur restituere uxori fructus dotis per ea quæ ibi alleg.ad idem gl.& doc.in c.significasti.de diuor.ubi habetur, ꝙ si uxor fecit expensas,postq̃ recessit a uiro nolente eam alere,poterit eas repetere, & illam gl.seqtur Bal.in l.j.C.de legi.& no.Cy.Bald.Sal.& Alex. in l.quod in uxorem.C.de neg.gest.& habetur per Alex. consil. 26.viso & diligenter.in j.col.nu.4.6.uol.ex quibus sequitur,ꝙ licet constante mat. non sit nata actio vxori pro dote restituēda nisi in casu inopiæ,iuxta.l.ubi adhuc.C.de iu.do. & l.si constante.in prin.ff.sol.mat.Tamen respectu alimentorum debitorum vxori habito respectu ad fructus dotis, ratione quorū maritus tenetur alere uxorem,bene est orta actio de dote, per no.in d.l. si marito.§.fi.& in locis sup.alleg.& per cōsequens si datur actio de dote uxori pro alimentis tam constante q̃ so.mat.non videt̄ dubium, quin pro illis detur tacita hypotheca in bonis mariti,

51 iuxta.d.§.& vt plenius. † Sed quando etiam competeret officiū iud.nobile,ut uult Alex.in d.l.si cum dotem.§.sinautem in sęuissimo.non vr̄,ꝙ minus in tali casu debeat competere tacita hypo.quàm quando agitur principali actione & offi.iu. mercenario dictæ actioni deseruienti accessiones petuntur, iuxta not.in l.4.C.deposi.immo potius magis, quia officium iudicis nobile quando intentatur loco deficientis actionis succedit in locum dictæ actionis:ut l.quòd si minor.§ fin.ff.de min. & habetur in cap.primo,de offic.iud.& dicitur nobile:qa non deseruit alicui actioni,immo actionem,uel obligationem non præsupponit: vt l. qui per collusionem. §. fina. ff.de actio. emp.& in locum actionis deficientis datur,mercenarium autem dicitur: quia incidenter venit & deseruit actioni intentatæ, ut habetur ꝑ Bart. & alios.in l.j.ff.de iuris.omnium iudicum,& ideo non minus debet gaudere priuil.actionis officium nobile, quod succedit loco actionis, iuxta no. in l.si eum.§. qui iniuriarum. ff.si quis cau. quam ipsum officium mercenarium, quod non succedit loco actionis,sed solum deseruit actioni. Præterea, ut probatum est, sup. etiam alimenta, quæ debentur constante matri.dicuntur venire accessorie ad dotem, & ad actionem dotis sicut illa,quæ debentur sol.mat.ut dic.l.si marito. §. fin. sunt enim ista habito respectu ad fructus dotis accessiones, nec desinunt esse accessiones ex actione uel officio iud.intentato, siue sit nobile,siue mercenarium: ut probatur in dic.§ fin.ubi accessiones dotis petuntur actione de dote.

Sola ergo differentia inter officium iudi.nobile & mercenarium est; quia officium iudi.nobile intentatur principaliter, mercenarium autem uenit incidenter deseruiendo actioni intentatæ, ut habetur in dic.l.prima ff.de iuri. om. iud. per Barto. & alios, uera est ergo conclusio, quòd alimentis debitis uxori tam constante matri.quam soluto,bona mariti sunt tacite obligata sicut pro dote, per dictum §.& ut plenius,& istam opin.tenet etiam Angel. de Aret. insti. de actio.§. fuerat.in 2.colum.in ver.quæro,an bona mariti&c.Eandem opinionem etiam tenet Soc.in consi.41.in præsent.consultatione.quarta col. in uer. sed hæc responsio.quarto uolum.ubi etiam late disputat de intellectu.l.Lucius.ff.qui po.in pign.hab.A quo autem tempore incipiat ista tacita hypo.pro istis accessionibus, an scilicet tempore datæ dotis,an uero tpe morę factæ in præstandis alimentis, vide per Socin.in d.consi.41.& dicetur inf.in 2.membro.5.partis principalis, ubi tractabitur de effectu prioritatis. Adde prædictis quòd Bald. not. in tractatu dotis in 6. par. 7. priuil. late examinat hunc arti.& relatis opinioni. antiquorum hincinde istā

qi æstionem distinguit in duos casus, videlicet quòd aut sumus in dote consistenti in bonis immobilibus, aut in pecunia, primo casu quando dos cōsistit in bonis immobilibus, dicit ipse, quòd si alimēta petantur ex parte vxoris, vel per ipsam, vel eius hæredes, vel constante matri. vel eo so. tanquam interesse vxoris propter onera matrimonii non supportata per maritū iuxta no. in l. de diuisione. ff. sol. mat. & d. l. pro oneribus. C. de iur. do. tunc pro illis detur tacita hypo. cum tale interesse cedat in augmentum dotis, & isto casu procedat opin. Bart. in d. §. sinautem in seuissimo. quia sicut pro dote competit tacita hypo. ita debet competere pro alimentis, quæ cædunt in augmentum dotis: vt per Bald. in l. vni. §. exactio. C. de rei vxo. act. 52 † & quia tacita hyp. quæ tanquam accessoria datur pro actio. dotis se extendit ad omne id, ad quod se extendit ipsa actio dotis per id, quod habetur in l. 2. C. per quas perso.

Secundo casu quando dos est in pecunia & petitur interesse per mulierem post solutum ma. propter dotem nō restituam; tunc tenendo, quòd tales vsuræ non debeantur, iuxta no. per doc. in l. in insulam. §. vsuras. ff. sol. ma. cessat disputatio, sed tenēdo ꝙ debeantur; tunc cum tale interesse non petatur ęquè principaliter, & sic actione de dote, sed per modum accessorii, & sic offi. iudi. non videtur, ꝙ hypo. tacita introducta pro dote se extendat ad istud interesse, nisi hoc expresse actum esset, & hoc modo procedant no. per Bar. in l. Lucius. ff. de alim. leg. vbi Bart. tenuit contrarium eius, quod vult in d. §. sinautem in seuissimo. 53 † Sed ista distinctio inter fructus bonorum immobilium & sic naturales, & vsuras, seu alias accessiones ciuiles, non videtur procedere in cōtractibus bonefidei: quia fructus in cōtractibus bonefidei non veniunt iure actionis sed offi. iud. mercenario, tenet Bal. in l. j. C. de vsur. & fruc. leg. in fi. & sequitur & fir. Alex. ī d. l. si marito. §. fi. & vt dixi. sup. in iud. de dote, quod est vniuersale oēs accessiones tam naturales quàm ciuiles veniunt iure actionis, vt latè per Alex. in d. §. fi. & propterea non est recedendum ab opi. Bart. in d. §. sinautem in seuissimo, & prædicta procedūt ex parte vxoris petentis alimenta in bonis mariti tacite obligatis pro dote. 54 † Sed dubitatur, an idem sit ex parte mariti habentis obligata bona promittentis dotem tacitè: vt scilicet etiam pro alimentis seu vsuris debitis marito occasione dotis non solutæ & onerum matrimonii supportatorum sint tacitè obligata bona promittentis dotem. & idem Bal. no. in d. vi. per. in d. 7. priui. dicit quòd non: quia secundum eum tales vsuræ peti non possunt actione dotis ęquè principaliter, sed offi. iu. mercenario deseruienti tali actioni bonefidei, & mouetur ad hoc: quia datio fideiussoris & pignoris ęquiparantur, vt insti. de emp. & vendi. §. pretium, sed fideiussor datus pro sorte non videtur datus ꝑ vsuris & interesse, nisi expresse dicatur, vel nisi fideiubeat in omnē causam: vt l. quæro. in prin. ff. loc. & l. fideiussores magistratuū. §. si pro Aurelio. ff. de fideiuss. & no. in l. fin. ff. de eo quod cert. lo. 55 † Sed etiam conclu. meo iudicio non est vera. Quia quamuis iudicium de dote ex parte mariti non sit vniuersale, sed particulare, vt fir. Alex. in d. l. si marito. §. fi. & propter hoc dici non possit, ꝙ maritus tales accessiones possit petere iure actionis de dote, prout dictum fuit. sup. ex parte vxoris, sed necesse sit petere illas offi. iudi. mercenario, prout petuntur in quolibet iudicio particulari, vt per Alex. in d. §. fi. & per Ias. in d. l. j. C. de iud. in 3. col. Tamen etiam ꝙ peti debeant officio iud. mercenario, non per hoc negandum est, quòd etiam pro illis non sint obligata bona tacite hypo. prout sunt obligata pro dote, & hoc per ea quæ no. Bar. in d. §. sinautem in seuissimo. vbi concludit, ꝙ bona mariti tacite obligata pro dote sint etiam tacite obligata pro alimētis vxoris, quæ petuntur officio iudi. mercenario per dictam. l. Lucius. ff. qui potio. in pig. hab & dictam opi. Bar. approbāt magis cōiter doc. vt per Alex. ibi, & dictū est. sup. Sicut ergo ex parte vxoris licet alimenta veniāt offic. iudicis mercenario, bona mariti sunt tacitè hypothecata, ita dēt dici ex parte mariti: quia eadem est rō. l. a Titio. ff. de fur. & l. illud. ff. ad l. Aquil. & non obst. d. l. fideiussores magistratuum. § pro Aurelio, qa illa lex loqtur, qñ fideiussor intercessit pro certa quantitate expresse & specifice; tunc. n. verum est, ꝙ non censetur intercessisse pro vsuris, vt etiam dixi. sup. Non obst. d. l quæro. in princ. iunc. l. centum Capuę. ff. de eo qđ certo lo. qa in solutione dictarū duarū ll. quæ vidētur ꝯriari, gl. valde laborat & ponit. 7. lecturas seu solutiones, sed quinta quę fuit Io. glossatoris approbatur ꝑ Bar. & alios doc. cōiter in d. l. centum Capuæ. & in l. fi. eo. tit. & est, ꝙ illę accessiones, quæ debent ex mora debitoris in iudi. bonefidei s͡m naturā actionis, ēt ꝙ illę petantur offi. iudicis mercenariū: tñ ꝯprehendūtur in fideiussione simpliciter præstita; nā tali casu fideiussor tenetur pro sorte & vsuris prædictis, & hoc modo procedat. d. l. quæro. Secus autē est in accessionibus & vsuris debitis ex ꝯctu stricti iur. qa in actionibus stricti iur. fideiussor tenetur ex mora sua tñ, non aūt ex mora debitoris, & rō est: qa actiones stricti iuris sunt strictè intelligendæ, & qcqd omissum est in verbis, hr̄ ꝑ omisso, vt declarat Ias. in d. l. centum Capuæ. 56 † Vera est ergo cōclusio, ꝙ fideiussor simpliciter intercedēs tenetur ēt ꝑ accessionibus & vsuris, quæ veniunt offic. iud. mercenario s͡m naturam actionis bonefidei: secus aūt in actionibus stricti iuris. Vnde cū actio de dote sit bonefidei, vt insti. de act. in §. fuerat. vsuræ & accessiones venientes ex cā dotis dñr venire s͡m naturā actionis bonefidei, & iō pro illis tenetur fideiussor simpliciter intercedens: vt d. l. quæro, & similiter bona tacite obligata pro dote illis censentur obligata; quia in hac materia quod dicitur in fideiussore, debet dici in pignore & hypotheca. l. promissor. §. constitutio. ff. de consti. pec. & l. j. §. iubet. ff. de colla. bono. & faciunt no. per gl. magnam & doc. in l. j. ff. qui sa. cog. & in propriis terminis firmat Bar. in l. solutum. §. si in sortem. ff. de pig. act. vbi dicit in vsuris, quæ ueniunt officio iudi. mercenario idem esse dicendum in pignore, quod ipse dixit in fideiussore d. l. centū Capuæ. & in d. l. quæro. & sic concludo, quòd etiam ex parte viri ꝑ alimentis seu vsuris ei debitis ob dotem non solutam sint tacite hypo. bona promittentis dotem, quæ no. quia puto quòd nō inuenies ita plene per aliquem declarata &c.

57 † Octauò amplia regu. principalem, ꝙ dictum priuilegium tacitè hypo. de quo in d. §. & vt plenius, sicut competit pro dote, ita & competit pro pretio rerum dotalium alienatarum, ꝑ maritum in casibus. videlicet in quibus permissa est alienatio, puta in vtilitatem vxoris, iuxta. l. ita constante. §. fi. ff. de iu. do. vel aliis casibus iuxta. l. si æstimatis. ff. sol. mat. & in aliis. ll. dicti titu. Ita tenet Are. in l. j. in 3. col. ff. so. mat. Subdit tñ, quòd Bart. in hoc fuit sibimet contrarius; quia in consi. 124. punctus. Videtur tenere, quòd bona mariti sint hypothecata pro pretio rerum dotalium venditarum per maritum, & in l. j. ad fin. ff. de distrac. pig. videtur tenere contrarium.

58 † Sed est aduertendum, ꝙ non est verum, ꝙ Bart. in aliquo ꝯrietur, sed ponit duos casus diuersos. Primus est, an pro pretio rerum dotalium vēditarum per maritum bona mariti sint tac. hypothecata? & in hoc Bar. in d. consi. 124. tenet ꝙ sic. Secūdus casus est, an pretium redactum ex bonis mariti sit tacite obligatum pro dote, & in hoc Bar. in d. l. j. ad fi. ff. de distrac. pig. tenet, ꝙ dictum pretium non sit obligatum nisi in subsidium, videlicet qñ bona mariti vendita essent perempta vel præscripta; tunc. n. posset agi hypothecaria ꝯ illum, qui dictum pretium haberet, & ita dicit Bart. habuisse de facto in quadā muliere paupere, idē tenet Bar. in l. qui a debitore. ff. quæ in frau. cre. & istud intellexit Bar. in d. l. j. ad fi. procedere in quocunque creditore ēt extra dotem, & ita demum si pretium, ad qđ in subsidiū agendum est, sit apud eum, qui cōuenitur ex cā lucratiua, secus autem si sit ex cā onerosa: qa tunc ēt in subsidiū cōueniri nō pōt, nisi ad illud, qđ esset superfluum apud illū vltra suū creditum, & hoc per no. in l. si eum seruum. ff. si cer. pet. & in l. fin. ff. de neg. gest. & ita etiā tenet Cy. in l. mater. in 7. q. C. de rei vendi. & ibi ēt Ray. in 10. q. & latè Alex. in consi. 116. viso processu. pen. col. 5. vol. vbi etiam in hoc plus vult, ꝙ donec creditor pōt agere actione personali ꝯ debitorem, & donec non sit excussum de bonis debitoris, nō possit creditor agere hypothecaria in subsidium ꝯ habentē pretium redactum ex rebus debitoris ex causa lucratiua, & (vt dixi) doc. prædicti loquuntur indistinctè in quolibet creditore, & solus Bar. in d. l. j. ad fi. extēdit ēt hoc ad creditorē ex cā dotis, & sic ad vxorem. 59 † Ego autem in dote & muliere agente ad restitutionē dotis puto indistinctè tenendū, ꝙ pretium rerum mariti vēditarum & tacite obligatarum pro restitutione dotis succedat loco dictarum rerum, vt est glo. in l. Labeo & Sabinus. §. item si dñs. ff. de verb. sig. alleg. l. res in dotem datæ. ff. de iu. do. & firmat Bar. in rub. ff. sol. mat. in vlt. col. in vers. præterea in vl̄ibus, & probat hoc rōne; qa. s. dos ex parte mulieris dr̄ ius vl̄e sicut hr̄ditas, peculiū & similia: vt l. qđ dr̄. ff. de impen. in re. do. fac. & ibi gl. & firmat Bar. in d. Rub. ff. sol. mat. & hr̄ ꝑ Alex. in l. si marito. §. fin. eo. tit. Vnde sicut in vl̄ibus pretium succedit loco rei, vt l. si rem & pretiū. ff. de peti. hære. & hr̄ ꝑ Ias. in d. l. si eum seruum. ff. si cer. pet. & ꝑ Bart. in l. q a debitore. ff. quæ in frau. cre. ita debet esse in dote, & in eius actione: cū sit ius vniuersale, & sicut in dote & eius actione pretiū succedit loco rei (vt dictum est) ita ēt vr̄ dicēdū in hypothecaria actione tacita concessa actioni de dote per d. l. vni. §. & ut plenius; quia si ex nā rei & actionis in dote pretiū succedit loco rei, & firmat no. Bart. in d. cōsi. 124. Idem ur̄ esse in hypotheca, q̄ tacite accedit actioni dotis 60 † actio. n. q̄ cumulatiuè accedit alteri, sortitur eandē naturā cū prima, iuxta tex. in l. si eū. §. qui iniuriarū. ff. si qs cau. & no. Salv. in d. l. uni. §. sed & si nō ignoramus. C. de rei uxo. ac. & actio hypothecaria ꝯcessa actioni ex stipulatu in dote tanq̄ pedisequa sortit̄ eius naturā, ut in simili dicit Bal. no. in tract. dotis in 12. parte in 6. col. & accessoriū seqt̄ naturā sui principalis, ut in reg. accessorium. lib. 6. & ꝙ hypotheca tanq̄ accessoria sequatur naturā suæ obligationis principalis est tex. & ibi gl. & doc. in l. 2. C. per quas ꝑson. nob. acqui. & expresse no. Bar. in l. solutum. §. ꝑ liberā. ff. de pign. act. ubi d. ꝙ cum obligatio hypothecaria sit accessoria ad personalē de ea iudicatur, s͡m ꝙ iudicat̄ de ꝑsonali, & hoc ꝑ no. in l. & an eandē. §. fi. ff. de excep. rei iudi. in glo. fi. ubi in hypo. dēt exprimi cā sicut actio realis. Vñ licet hypotheca accedēte actioni singulari uel particulari ꝑtiū nō succedat loco rei, nisi ī subsidiū re ꝑ̄scripta, uel perempta iuxta text. & ibi not. in d. l. j. ff. de distrac. Tñ in hypotheca accedente actione de dote ex parte mulieris pro restitu. dotis: cum sit actio vniuersalis, secus est dicendum, videlicet ꝙ pretium succedat loco rei, & ꝙ vxor vel hęres illius possit vigore tacitæ hypothecæ agere contra habentem pretium rerū mariti venditarum: etiam ꝙ res venditæ nō sint præscriptæ, nec peremptæ dummodo præcedat discussio de iure requisita, antequam agatur contra tertium possessorem iuxta auth. hoc si debitor. C. de pig. tenendo ꝙ in dote ēt requiratur excussio iuxta no. per Bar. & alios in l. si constante. in prin. in 2. q. 3. prin. ff. solu. ma. & per Bald. no. in 8. parte priuil. 37. de quo infra suo loco dicetur. Nisi forte dicat̄, ꝙ illud qđ est dictū est, ꝙ actio hypothecaria sortiatur naturā actionis personalis in dote, procedat qñ agitur contra maritum vel eius hęredes pro resti. dotis: quia tūc possunt cumulari, vt in auth. de fideiu. §. sed neq;. & in d. auth. hoc si debitor. Secus autem sit, qñ agitur hypothecaria contra tertium possessorem, contra quem non datur actio personalis, iuxta. l. j. §. si hæres. ff. ad Treb. & sic ꝙ tunc hypothecaria nō accedat personali, sed tanquam distincta ab ea considerāda sit. Tñ ēt hoc non vr̄ obstare: quia hypotheca dr̄ inesse doti, & actioni dotis, vt dicit tex. in d. §. & vt plenius. versi. sicut. & licet detur ꝯtra tertium possessorem, tñ datur tanquam ad bona principalis debitoris, & semper præsupponit actionem personalē, & ei accedit: vt hr̄ per Bar. in l. persequutione. C. de pign. Vnde licet dirigatur contra tertium possessorem, cōtra quem non datur ꝑsonalis, tñ nō alteratur eius natura. sed dr̄ etiam illo casu cumulatiuè accedere actioni personali competenti contra principalem debitorē, & ideo seruat illius naturā, & sic vt illa est vniuersalis, ita & ista, iuxta. no. in d. l. si eū. §. qui iniurarū. ff. si quis cau. & latè per Bar. in l. j. §. hæc actio. ff. si quis testa. lib. esse. ius. fue.

Concludo ergo ex prædictis, ꝙ licet Bar. in d. l. j. ff. de distract. pig. voluerit, ꝙ etiam in dote ita demum pretium ratione hypothecæ succedat loco rei, qñ res fuit præscripta, vel perempta, & quando habens pretium prætendit cām lucrosam: tñ ꝙ verius sit de iure, ꝙ in hypotheca competit ad restitutionem dotis pretium indistinctè succedebat loco rei, prout in aliis actionibus seu iudiciis vniuersalibus, iuxta no. per Bar. in d. l. qui à debitore. ff. quæ in frau. cre. Et licet ita putem tenendum: tamē cogitabis, quia non examinatum per aliquem.

Sed credo, ꝙ Bar. non aduertit in d. l. j. ꝙ actio & iudicium de dote esset vniuersale, & ꝙ hypotheca ei accedens hr̄e deberet eandē naturam, sed putauit illam esse actionem singularem, & Doct. loquentes de hypotheca, & dicentes, ꝙ in ea pretium nō succedit loco rei, loquuntur in iudiciis & actionibus singularibus, non autem in vniuersalibus, si bene aduertes, vt ēt considerauit Ias. in d. l. si eum seruum. in fi. & ideo eorum decisiones non sunt trahendæ ad hypothecam competētem pro dote restituēda per alleg. supra. Intellige tñ, ꝙ pretium rerum vēditarum sit hypothecatū, & possit peti, antequam sit aliò conuersum, vt in simili vult Bar. in l. cum tabernam. in prin. ff. de pig. & dixi supra in 2. membro secūdę partis, in quinta ampliatione nu. 19. 61 † Sed adhuc in prædictis dubito: quia licet hypothecaria sit accessoria ad actionem personalem, & per hoc videatur imitari eius naturam: tñ illa regula, ꝙ accessorium sequatur naturam princ. procedit, qñ accessorium non potest stare sine principa. vt l. cū notissimi. in prin. & ibi gl. in ver. prorogari. & ibi Cy. & Doc. C. de præscrip. 30. ann. Sed hypothecaria pōt stare sine princ. vt ibi hr̄, & no. Bar. in l. fideiussor obligari. in prin. ff. de fideius. meritò nō vr̄, ꝙ imitetur naturam princ. & ita tenet Alex. in l. 2. §. fi. in vlt. col. in versi. Nec obst. ratio & c. ff. de acqui. pos. sed ꝙ immo hypotheca tāquam accessoria ad actionem principalem sequatur eius naturam, est tex. & gl. in d. l. 2. C. per quas perso. no. acquiri. & illud, quod tenet Alex. in d. §. fi. vr̄ ꝑcedere in accessorio tollendo: nam si accessorium pōt stare sine prin. tunc sublato principali non tolletur accessorium, ita procedunt alleg. per eum. In aliis aūt vr̄ stare regula, ideo cogita. 62 † Nonò amplia regulam prædictam, videlicet ꝙ dictum priuilegium tacitæ hypothecæ, de quo in d. §. & vt plenius. competat ēt contra fideiussorē. Nā etiam bona fideiussoris sunt tacitè hypothecata pro dote, videlicet tā in fideiussore, qui intercessit ex parte vxoris in dote dāda, quam etiam in fideiussore, qui intercessit ex parte viri in dote restituenda: in casibus tñ, in quibus fideiussor pro dote reddēda interuenire pōt, quos prosequitur Bal. no. in tracta. dotis in 6. par. in 21. priuilegio, & similiter in bonis fideiussoris, qui intercederet post solutum ma. iuxta terminos. l. si constante. §. quoties. fi. sol. ma. ita firmat idē Bal. no. in d. 6. par. in 7. priui. in prin. 63 † Decimò amplia d. regulam, vt d. priuilegium tacitæ hypothecæ competat vxori in bonis mariti non solum pro dote (vt dictum est) sed etiam pro bonis parafrenalibus per maritum administratis, tex. & ibi Bar. Bal. & Alex. in apostillis ad Bald. in l. fi. C. de pac. conuen. super do. Ias. in §. fuerat. in 11. col. instit. de act. & in l. maritus. ad fi. C. de procura. & ista tacita hypothe. pro rebus parafrenalibus vxoris habet in se tacitam conditionem diuortii & soluti matrimonii, sicut habet ipsa restitutio dotis: vt tenet Bal. in l. vbi adhuc. in pe. col. in ver. 2. casu principali. C. de iu. do. Quod not. quia vltra istam tacitam hypothecā bona parafrenalia non inueniuntur habere aliqua alia priuilegia dotalia, vt est gl. reputata singula. in l. si ego. §. dotis. in ver. conditi. ff. de iur. do. & no. Alex. & Ias. in d. l. maritus. Et per ꝯñs. d. tacita hypotheca, quæ competit pro bonis parafrenalibus, non competit cum priuilegio prælationis, sicut illa, quæ datur pro dote, iuxta. l. assiduis. C. qui po. in pig. hab ita tenet Sali, in d. l. assiduis. §. fi. 64 † Vndecimò amplia regulam, vt dicta tacita hypotheca introducta pro dote habeat ēt locum in donatione propter nuptias: vt no. Bal. in l. vbi adhuc. in pe. col. in vers. Item quæro, nam lex nostra. C. de iure do. & hoc tam solu. matr. quam etiam eo constāte in casu inopiæ, vt est casus in d. l. vbi adhuc. Intellige tñ de tacita hypotheca sine priuilegio prælationis; quia priuilegium prælationis in taci. hypo. datur soli doti & non donationi ꝑꝑ nup. ita tenet Bald. in d. l. assiduis. post Cy. ibi in 3. opp. & ibi tex. gl. antepen. & Sali. in §. fi. & Ang. de Are. insti. de act. §. fuerat. in 12. col. in versi. in ea gl. ibi quia aliud est, & hoc modo intelligi debet id, quod dicit Bal. in l. assiduis, in 2. col. in versi. nouercas, vbi dicit, ꝙ do. ꝑꝑ nuptias non habet priuileg. tacitæ hypothecæ, prout habet dos: quia in donatione est lucrum, in dote autē est damnum, si amitteretur, & probatur in illo tex. ibi, si amittat̄ posteriori datum. Nam certè Bal. ibi loquitur de priui. prælationis iuxta terminos. d. l. assiduis.

65 † Intellige aūt sane, qñ mulier ageret ad donationem ꝑꝑ nuptias quærens illam lucrari; tunc enim habet tacitam hypothecam absq; priuilegio pręlationis, vt dictum est. Secus si ageret ad illam tanquam sibi specialiter obligatam pro dote: nam tūc haberet tacitam hypothecam in d. donatione cum priui. prælationis, quia isto casu potius censetur agere pro dote quam pro donatione propter nuptias, ita declarat Abb. post Innocen. in c. ex literis. de pignoribus. 66 † Et non mireris, ꝙ donatio ꝑꝑ nuptias sit obligata pro dote; quia licet donatio ꝑꝑ nuptias transeat in dominium vxoris, sicut dos in dñium mariti; quia tñ vxor non est dña illius donationis iure proprio & ꝑpetuo, ratione istius possibilis reuocationis res cēsetur quodammodo aliena, iuxta. l. ex sextante. § Latinus. ff. de excep. rei iudica. meritò non inconuenit, ꝙ ipsa donatio propter nuptias sit hypothecata vxori pro restitutione dotis; nam donatio ꝑꝑ nuptias nō datur solùm ꝑꝑ lucra nuptialia, sed ēt ꝑ maiori securitate dotis. l. fi. §. sancimus. C. de donat. ante nuptias, ita solenniter declarat Sali.

67 † Fallit modò dicta regula quatuor modis. Et primò in extraneo dotante; quia scilicet dicto extraneo repetenti dotem non dat̄ tacita hypotheca, de qua in d. §. & vt plenius. in bonis illius qui tenetur restituere dotem, ita tenet Cy. in d. §. & vt plenius. & Pau. de Cast. in l. de diuisione. ff. sol. ma. Nic. de Nea. Ang. & Imo. in l. j. ff. solu. matr. licet Bar. ibi sentiat contrarium, dum dicit, ꝙ tale priuilegium datur actioni de dote, & ꝙ transit ad quemcūque trāsit ipsa act. per d. §. & vt plenius. & per §. fuerat, sed Alex. in d. l. j. in 8. col. in ver. Successiuè quærit Nico. de Neap. sequit̄ opinionem cōem, videlicet ꝙ priuilegium taci. hypo. de quo in d. §. & vt plenius. per quod mulier præfertur solis creditoribus prætendentibus personalem tantum non competit extraneo dotāti & stipulāti dotem sibi reddi, & ita etiam tenet ibi Decius per bonas rationes respondendo arg. Ias. qui cōtrarium voluit in d. §. fuerat, & ita est tenendum.

68 † Secundò fallit regula in vxore hęretica: quia ei non cōpetit priuilegium tacitæ hypo. de quo in d. §. & vt plenius. vt est tex. in auth. idem priuilegium. C. de hære. & no. Ant. de But. & Abbas in c. gaudemus. de diuor. circa finem, limitando tamen vt ibi ꝑ eos, nisi mulier abiuraret hęresim, & rediret ad fidem: quia tunc recuperaret dictum priuilegium tacitæ hypothecæ pro dote in bonis mariti, vt ibi per eos. 69 † In vxore autem Iudæa secus est: quia illa habet hoc priuilegium tacitæ hypothecæ in bonis mariti Iudæi: ita singulariter tenet Ant. de But. in d. c. gaudemus. in vlt. col. & latissimè tractat Bar. Bellēzinus ibi, & ratio est: qa inter Iudæos est matrimonium, licet non ita firmum, & indissolubile, vt inter Christianos: vt no. Abb. in c. quanto. eo. tit.

70 † Tertiò fallit regula prædicta in pęna adiecta ꝑmissioni dotis; quia priuilegium prælationis tacitæ hypo. quod datur doti ꝑ dictum. § & vt plenius, & d. l. assiduis. nō datur pęnæ illi adiectę, ita singulariter tenet Pau. de Cast. in l. adeo. ff. de compen. quod est notan. & mouetur per illum text. & quia fiscus habet priuilegium taci. hypothecæ in suis contractibus, vt l. fiscus, de iur. fisc. & tamen illud non habet in pœnis, vt in titu. C. pœnis fisc. lib. 10. & per not. in l. rescriptum. in princip. & glo. super ver. hypothecas. ff. de pact.

71 † Quartò fallit regula prædicta in dote promissa vel data pro sponsa per verba de futuro; quia si ante contractum matrimonium veniat casus restituendæ dotis, puta quia sponsus prædecessit, non competit spōsæ priuilegium tacitę hypothecæ in bonis sponsi: ita tenet gl. in l. eos. C. qui po. in pig. hab. & ibi Dy. Iac. de Are. & alii, & Bar. in l. 2. §. fi. ff. de priu. cred. & ratio est qa l. j. ff. qui po. in pig. hab. quæ loquitur de expressa hypo. & l. fin. C. eo. titu. & d. § & vt plenius, & §. fuerat. insti. de act. qui tex. loquūtur in tacita hypotheca, quæ datur doti, loquuntur de dote, sed ante contractum matrimonium per verba de præsenti non est dos, vt

dos,vt l.fi.C.de dona.ante nup.meritò &c. & ita tenet Ange. de Are.in d.§.fuerat.col.6.in ver.quæro vtrum ſponſa.&c.

72 † Et non obſtat, ꝙ etiam ſponſa videatur habere priuilegia dotis,vt l.ſi ſponſa dotem in iunct.gl.ff.de iur.do.& no. Ang.in d.auth.de æquali.do.in §.his conſequenter.ad fi.colla.7.& Alexan.in d.l.j.in 8.col.in verſi.alius caſus eſt.ff.ſol.mat.quia prædictæ deciſiones loquuntur de priui.perſo.actionis non hypothecariæ. Nam ſponſa habet etiam priuilegium in perſonali actione, quo mediante præfertur aliis creditoribus prætendentibus ſolam perſonalem,vt eſt tex.& ibi Bar.in d.l.2.in §.j.ff.de priuil. credi.quod no.ne æquiuoces.Modò ponam in materia aliquas notabiles quæſtio.

73 † Primò igitur quæro, an tacita hypotheca, de qua in d. §.& vt plenius.contrahatur in bonis mariti minoris 25.ann.contrahentis matrimonium & recipientis dotem.Iſta quæſtio eſt valde dubia.Nam Bar.in l.ſi conſtante.in 4.q.tertiæ partis.ff.ſol.matri.concludit, ꝙ bona mariti minoris non ſint tacitè hypothecata pro dote,& arguit à ſimili ex nota. per gl.in l. item quia. ff. de pactis.ſ.ꝙ bona minoris nõ ſunt tacitè hypothecata pro domo conducta,& reprehendit Bar.diſtinctionem Guliel. qui tenuit contrarium per tria fundamenta,per quæ cõcludit, ꝙ obligatio,quæ per legem inducitur abſq; facto minoris, nõ cadit in rebus minoris:niſi cum auctoritate curatoris & decreto iudicis, vnde infert, ꝙ ad inducendam hypothecam requiratur expreſſa obligatio bonorum cum iuro minoris, quod repręſentat cũ maiorem,auth.ſacramenta puberum.C.ſi aduer.vendi.Idem ẽt tenet Bar.in d.l item quia,& ibidem Rapha.Fulg.& Sali.in l.certi iuris.C.loca.& ſequitur Io.de Imo.in d. l. ſi conſtante. dicens ꝙ opinio Bar.ſecure eſt tenenda. Bal. no.in trac.dotis in 6.parte in priuile.58.reliquit ſuper hoc cogitandum;quia dicit hunc articulum non eſſe paruæ hæſitationis. Tamen non obſt antibus prædictis cõis opin.eſt contra Bar.& ſequaces, videlicet ꝙ bona mariti minoris recipientis dotem tacitè obligentur,& iſtã opi. tenent Bal.Ang.Roma.& Alex.in d.l.ſi conſtante.in princip. & Ang.Pau.de Caſt.& Alex.in d.l.item quia.Cy.Bald.& Ange. in l.fi.C.de legi.tut. vbi Bal.dicit hanc eſſe cõem opin. Idem tenet Bald.in d.§.& vt plenius,& Bald.in l.j.in 2.col.C.de pri.do.& in d.l.certi iuris in 7.q.& iſtam opin.tenet & firmat Iaſ.in d.l.ſi cõſtante.in d.4.q 3.partis vbi eam corroborat quinq; fundamẽtis, & reſpondet ad argumenta Bar. & vt ibi latè per eum, & ita puto tenendum in marito minore recipiente dotem.

74 † Sed dubiũ eſt,quid in muliere minore promittente,vel dãte dotẽ, an eius bona tacitè hypothecentur pro d.promiſſione,vel datione obſeruanda iuxta d.§.& vt plenius.Et in hoc Bald.in d.priuil.58.dicit intrepide poſſe teneri, ꝙ ſicut non põt dotem conſtituere, maximè in bonis immobilibus ſine curatore & decreto iud.vt habetur in l.lex quę tutores.C.de admi.tut.ita non poſſit etiam obligare bona ſua pro dote cum hypotheca. Nã hypotheca tanquam acceſſoria ſequitur naturam ſuę perſonalis obligationis: vt l.2.C.per quas perſo.no.acqui.& ſicut hypotheca expreſſa nõ poteſt introduci,ita non vr̃ poſſe introduci tacita legalis; cum lex improbet principalem contractum,arg.l.non dubium.C.de legi.ſed ſi dos eſſet conſtituta cũ curatore & decre. iudicis tunc etiam ꝙ de hypotheca non eſſet conuentum, tamẽ inſurgeret ipſa tacita hypotheca,per dictum.§.& vt plenius,& iſto caſu decretum interpoſitum in dote porrigeret effectum ad tacitã hypothecam,quia ex quo iudex permiſit principalem contractũ, vr̃ etiam tacitè voluiſſe,ꝙ tacita hypotheca ex illo cauſetur,argu.l.ſi pupillorũ.§.ſi pupillus.ff.de rebus eo.& ita dicit ipſe Bald. no.vbi ſupra.

75 † Sed aduerte, ꝙ reſpectu bonorum immobilium puto deciſionem Bald.procedere;quia vxor minor non poteſt bona immobilia in dotem dare ſine curatore & decre.iud.vt l. lex quæ tutores.iuncta gl.ibi in ver. vel in dotẽ. C.de admi.tut. & ibi p doc.& ita ẽt non p̃t illa obligare, vt ibi eſt tex.Sed reſpectu aliarum rerũ, quæ alienari non ſunt prohibita per minorẽ, põt puella minor ſe dotare moderate abſq; curatore & decreto:vt eſt tex.in l.j.C.ſi aduer.dot.& hoc fauore dotis,vt ibi dr̃, & põt etiam ſe obligare pro dote conſtituenda, vt ibi hr̃: cum ergo ſit habilis ad matrimonium contrahendum; quia pubes, & ad dotem conſtituendam in bonis non prohibitis alienari.d.l.j. ſequitur etiam,ꝙ in conſequentiam in tali obligatione vel dotatione oriatur tacita hypotheca per d.§. & vt plenius. quia iſto caſu ceſſant rationes,in quibus ſe fundat Bal.no.& dicã aliquid infra in materia excuſſionis in 9. fallen. & optimè faciunt no.p Soci.in conſi.80.præſens conſultatio.4.volu.

76 † Secundò quæritur an d.tacita hypotheca, de qua in d. §. & vt plenius habeat locum in dote cõfeſſata? Iſta quæſtio eſt adeo diffuſe examinata per doct. ꝙ ſi vellem referre eorum dicta, ex hoc ſolo articulo poſſet cõfici vnus tractatus,& propterea ſtudendo breuitati in hac quæſtione remiſſiuè tantum procedam. Et primò Bald.no.in tract.dot.in 10.parte, examinauit eam per 13.col.& recitatis opin.antiquorum diſtinguit articulũ in duos caſus principales.Primus caſus eſt,an dos confeſſata habeat priuilegium tacitæ hypothecæ contra maritum & hæredes. Secũdus caſus eſt,an habeat tacitam hypothecam cõtra alios.Primo caſu concludit indubitanter,ꝙ dos confeſſata habeat tacitã hypothecam contra maritum,& hæredes,& hoc modo dicit procedere gl.in l.exigere dotem.ff.de iudi. limitat tamen hoc, niſi maritus,vel eius hæredes infra legitima tempora exciperent de dote non numerata poſtea latè examinat,quid iuris ſit,qñ maritus cum iuro renunciaſſet exceptioni non numera.dotis, cuius dicta videri poſſunt,ideo non refero.In ſecũdo autem caſu, qñ agitur ɔtra alios tertios,diſtinguit ipſe, an ille tertius cõtra quẽ agit mulier,habet hypothecam in bonis mariti, an non. Si cũ non habet hypothecam, vxor obtinebit,ſed an tunc ille tertius poſſit excipere de nõ numerata pecu.ipſe dubitat,vide ibi.Si autem ille tertius habeat hypothecam: & tũc ſi illa hypotheca eſt expreſſa & anterior,obtinebit tertius, ſed ſi hypotheca tertii eſſet tacita;tunc etiam ſm eum mulier ex ſola dote confeſſata nõ debet præferri;quia cõis eſt opin. ꝙ dos confeſſata nõ habet tacitam hypothecam contra tertium cum priuilegio prælationis de quo in d.l.aſſiduis.in prin.& ita ibi etiam tenet Sali. in 8. q. limitando certo modo, qñ non obſtaret exceptio non nu.pecu. vt ibi per eum. Angelus autem.de Are.inſti.de act.§.fuerat. etiã latè examinat hunc articulum diſtinguendo inter creditores præſentes tempore confeſſatæ dotis & poſtea contractos.Nam quò ad præſentes tenet indiſtinctè, ꝙ confeſſio dotis non præiudicet eis,in futuris autem creditoribus dicit ipſe poſt Cy. Bar. Bald.Ang.& Salic. in authentica, ſed iam neceſſe.C. de do.ante nup.ꝙ ita demum talis confeſſio non præiudicat futuris creditoribus,ſi appareant aliqua ſigna de fraude,ſed qñ confeſſio dotis valeret tam reſpectu pręſentium,quàm futurorum creditorum,an tunc mulier habeat priuilegium prælationis,de quo in d.l.aſſiduis.dicit ipſe tenendam eſſe concordiã datam per Ang. in l.j.ff.ſolu.matr.& per Bal.in d.l.aſſiduis,videlicet ꝙ qñ mulier nititur ex ſola confeſſione dotis,creditores verò nitũtur ex vera numeratione,ipſi creditores debent præferri,ſed qñ creditores non probant veram numerationem,mulier eſſet præferenda. Diſtinguendo tñ, an confeſſio dotis ſit facta ante matrimonium,vel conſtante matrimonio,vt ibi per eum.Alex.& Are.in iſto articulo ſatis bene loquuti ſunt in l.j.ff.ſolu.matr.nõ tñ perfectè explicant.Bulgarinus doct.Senenſis. ibidẽ copioſè & ſubtiliter per col.20. ſed tñ confuſe proceſſit. Socinus autem ibidẽ latius & perfectius q̃ aliquis complexus eſt totam materiam & reduxit illam ad duos art.prin.Primus articulus eſt, qñ marimotus cõfeſſus fuit dotem ante matrimoniũ,vel in actu matrimonii contrahendi, & hũc articulum diuidit ipſe in duo membra, primum membrum eſt, vtrum talis confeſſio præiudicet marito, & hæredibus. Secundum vtrum pręiudicet creditoribus. In primo membro ponit quinque concluſiones cum ſuis corellariis & limitationibus,& ſic expedit totum primum arti.Secundus articulus principalis eſt, qñ confeſſio dotis fit per maritum conſtante matri.& iſtum articu. diuidit etiam in duo capita.Primum eſt,an præiudicet marito,& hæredibus, & in eo ponit ſimiliter quinq; concluſiones cum corellariis, & limitationibus. In ſecundo capite tractat, an præiudicet creditoribus & in hoc etiam ponit quinq; conclu.& ſua corellaria & limitationes, vnde qñ caſus occurrit recurrendum eſt ad lecturam Soci. verecundum enim exiſtimaui illam tranſplantare,cum ordinariè habeatur apud omnes,& etiã extranea viſa eſt in maiori parte à materia hypothecæ,& ad materiã adde Corn.in conſi.120. 3.vol.& Alex.conſi.142.5.vol.vbi plene.

77 † Tertiò quæritur, an hypotheca pro dote expreſſe incipiat tempore promiſſionis dotis,an verò tempore datæ dotis, & qd in tacita.Et capiendo primam dubitationem de expreſſa hypotheca dicendum eſt, ꝙ in hypotheca expreſſa facta per maritũ promittentem reſtituere dotem vxori ſol. matr. inſpicitur tempus contractæ hypothecę & matrimonii & non tempus numerationis dotis poſtea factæ. Nã licèt hypotheca in dote vel vnà cum actione perſonali non oriatur,niſi demum ſolu. matri.Tñ ex tũc cũ oritur hypotheca retrotrahitur ad tempus promiſſionis,vt latè per Alex.poſt alios in l.ſi conſtante.§.j.ff.ſolu. matri. Et ratio eſt:quia qñ non eſt in poteſtate debitoris non recipere pecuniam, non inſpicitur tempus promiſſionis,& obligationis contractæ,quando autem eſt in poteſtate debitoris,an velit recipere pecuniam,inſpicitur tempus ſolutionis, iſte eſt tex. in l.j. ff.qui po.in pig.ha.& ibi Azo.glo.Bar.Bal.& alii, & licet ille tex. loquatur in dote;tñ habet locum etiam in quocunq; alio debito,in quo habet locum dicta ratio, ſcilicet an implementũ cõtractus conſiſtat in volũtate,an in neceſſitate debitoris quomodo in neceſſitate mariti conſiſtat recipere dotẽ ſibi promiſſam, & non in voluntate,declarant ibi Bar.& Bal.& eſt ſm eos: quia vir nõ poteſt commode omittere ſolutionẽ dotis; quia hoc modo mulier remaneret indotata, & maritus haberet neceſſe ſuſtinere onera matrimonii,vnde dicitur maritum neceſſe habere recipere dotem promiſſam;quia eius ſolutionem honeſtè omittere non poteſt.l.nepos Proculo.ff.de verborum ſignific. Et iſtud ſm Bar.ibi eſt notandum ad illud,quod ſolet dici, ꝙ qñ finis habet neceſſariam ɔñam ad principium, inſpicimus principium;nam illud debet intelligi de neceſſitate præciſa, vel de tali quæ

tali quæ commode præteriri nõ poſſit, & iſtam opinionem firmat Rapha.Fulg.in cõſ.216.proponitur, ꝙ dicta Dorothea &c. Sed Cy.in l.cum tibi.C.qui po.in pig.habean.dicit iſtud eſſe ſpeciale in dote,& ita intelligit.d.l.j.ff.qui po. in pig. habeantur, & hanc opinio.Cyn.dicit eſſe veriorem Bal.no.in 8.par.in 23.ſpeciali,quia ſm eum non vr̃ verum, ꝙ maritus non poſſit omittere receptionem dotis ex eo,ꝙ habeat ſuſtinere onera matrimonii,& probat:quia maritus conſtante matri. põt facere pactum de non petendo dotem, maximè ipſi ſocero, & ſic renunciare fauori ſuo, vt hr̃ in l. ſi ſocer.§. Lucius. & in l.nupta. §.j.& in l.ſi marito.§.j.ff.ſol.mat.& ideo concludit ipſe,ꝙ illud, quod dicĩt in d.l.j.ſit inductũ ſpeciali fauore dotis, ne ſcilicet interim mulier remaneat indotata,ar.l.2. ff.de iure do. & qa ſi interim eſſet indotata,ſperneretur à viro.l.fi.C.ad Velleianum.

78 † Sed per pręEdicta non puto recedendum ab opinio.Azo.gl.Bar.Bal. & aliorum,quæ vr̃ communior & verior,videlicet ꝙ diſpoſitio.d l.primæ.non ſit ſpecialis in dote, ſed idem ſit in quolibet alio creditore,qui modo prędicto cogitur recipere ſolutionem,vt etiam probat tex.in l.qui balneum.in prin. eo.titu.& tex.in l.quidam cum filium.§.fi.& ibi Rapha.Cuma.ff.de verb. obligatio. & tex. in d.l.j.probat expreſſe, ꝙ non dr̃ eſſe in poteſtate mariti nõ recipere dotem promiſſam ibi,nec probe dici põt in p̃tãte eius eſſe,ne pecuniam reſiduam redderet, vt minus dotata mulier eſſe videretur,exponendo illud verbum,redderetur, vt ibi exponit gl.Nec videretur verum,ꝙ maritus conſtante matrimonio. poſſit paciſci de dote non petenda ẽt ad ſui præiudi.vt latè proſequitur Alexãder poſt Imo.in d.l.ſi ſocer.§.Lucius. vnde cum ſm regulas iuris poſſit in dote intelligi diſpoſitio dictæ legis primæ, non debet trahi ad ſpecialitatem nõ neceſſariam iuxta gl. vulg.in l.filium quem habentem.C.fa.erc.ſit ergo concluſio,ꝙ expreſſa hypotheca in dote incipit à die promiſſionis dotis & non ſolutionis.

79 † Quæ tamen concluſio intelligenda eſt cum grano ſalis, videlicet qñ tempore promiſſionis dotis erat contractum matrimonium. Nam ad hoc vt expreſſa hypotheca trahatur ad tempus promiſſionis dotis,requiritur,ꝙ promiſſio ſit facta tempore matrimonii contracti, vel poſt matrimonium: ſi enim eſſet facta ante matrimonium,hypotheca non poſſet trahi ad tempus promiſſionis,ſed ſolum ad tempus matrimonii,& ratio eſt: qa licet dos ſit promiſſa ante contractum matrimonium, tñ tunc nõ eſt propriè dos:vt l.fi.C.de dona.ante nup.& vr̃ fuiſſe de mẽte Bar.in d.l.aſſiduis,& ita Bal.no.in l.10.parte,in 11. col. in ver. ſed tunc ſurgit notabile dubium &c. Et ex hoc infert in practica,ꝙ ſi eſſet factum inſtrumentum dotale tempore ſponſalicii, vt cõiter fit, puta per annum ante cõſummatum matrimoniũ cum expreſſa hypotheca, & poſt annum ſequutum fuit matrimonium, ꝙ ſi maritus poſt inſtrumentum dotale ante tñ contractum matrimonium contraxiſſet aliqua debita cum aliis creditoribus cum hypotheca expreſſa, mulier non præferretur talibus creditoribus,ſed bene præferretur creditori,qui cõtraxiſſet poſt matrimonium & promiſſionem dotis,ante ſolutionẽ dotis,& idem dicit procedere,etiam ſi dos fuiſſet ſoluta tẽpore ſpõſaliorum,ex quo illo tempore nõ erat dos; ſed ſi promiſſio dotis eſſet facta poſt matrimonium,& dos poſtea per interuallum eſſet ſoluta: tunc hypotheca expreſſa traheretur retro ad tẽpus promiſſionis: quia tempore promiſſionis erat dos, ex quo erat matrimonium:ita dicit ipſe & prædicta opinio Cyn.firmat opi. Bart.in d.l.j.ff.qui potio.in pigno. habe. quæ nota, quia poſſunt frequenter contingere.

80 † Quartò quæritur vtiliter, quid in tacita hypotheca pro dote introducta ex d.§.& vt plenius.an.ſ.in illa inſpiciatur tempus promiſſionis dotis,vel tempus ſolutionis,& in hoc gl. in d.l.aſſiduis.C.qui po.in pign.habe. in gl.in verſi. hypothecam, tenet ꝙ talis tacita hypotheca non trahatur retro ad tempus promiſſionis,ſicut trahitur expreſſa: vt dictum eſt in præcedenti quæſtione, ſed vult gl. ꝙ incipiat dicta tacita hypotheca tempore datæ dotis & non ante licèt prius fuerit promiſſa, pro quo allegat l. pen.§.iura.C.de dona.ante nuptias.& l.hac edictali.§.omnibus. C.de ſecun.nup.& in ſimili.l.cum oportet in fine. C. de bo. quæ libe.& reſpondet ad d.l.primam.ff.qui potio. in pigno. habe. ꝙ illa loquitur in expreſſa hypotheca,& non habet locum in tacita,& illa gl.non reperitur alibi ſm Bal.ibi,qui licèt non bene ſe firmet;tamen videtur tranſire cum d.gl.eandem opi.tenet Specu.in tit.de ſolutio.§.ante omnia.ad finem,in verſi.ſed pone cõtraxi. dicens ꝙ tacita hypotheca incipit à die dotis datæ & nõ à die promiſſionis,& mouetur per tex.in d.l.aſſiduis.ibi,ſi tñ re ipſa,& etiam per tex.in l.j.C.de do.cau.ibi,re ipſa,& idem ſequitur ibi Bald.in additio Dicendo hoc eſſe notabile.Contrariam opinio.ſcilicet ꝙ etiam tacita hypotheca incipiat à die promiſſionis dotis ſicut expreſſa,tenet Iac.de Are. quem ſequuntur Ray. Cy.& Bar.in d.l.aſſiduis,intelligendo tñ,ꝙ tempore promiſſionis eſſet contractus matrimonium ſm Bart.ibi ſupple tu reſpectu matrimonii idem ꝙ dictum fuit in expreſſa hypotheca in proxima præcedenti quæſtione,pro quo faciunt etiam not. per Bar.in l.2.§.fi.ff.de priuile.credi.& dum tex.in d.l. aſſiduis. dicit, ſi tamen re ipſa fuerint patri mariti datæ ſubaudit ibi Bart. vel promiſſæ,& mouetur Bar.per tex.in d. l. j. Eandem opinionem tenet Saly.in d.l.aſſiduis,in j.q.in principio quæſtionis, & mouetur vltra alia quæ adducuntur pro hac opinio.quia in ambiguis doti eſt fauendum.l.in ambiguis.ff.de iur. do. ſed vbi ſunt opin. Doctorum,res dr̃ dubia,& ambigua:vt no.in §.quibus.C.de no. co.compo.& in l.leges.C.de legi. meritò tenenda videtur opin. Iaco.de Are.& ſequacium, quæ fauet doti. mouetur etiam Sali. quia tex.in d.§.& vt plenius. introduxit hanc tacitam hypothecam ex quadam tacita obligatione,quam lex fingit maritum feciſſe mulieri,ſicut fingit mulierem ſtipulatam fuiſſe dotem ſibi reddi.Ego autem pondero illum tex.pro hac opinione alio modo, videlicet, ꝙ illa tacita hypotheca inducitur in d. §.& vt plenius.in dote ſiue detur,ſiue promittatur in duobus locis.ibi.dederint,vel promiſerint,vel ſuſceperint,& in fi.ibi.detur,vel promittatur,vel ſuſcipiatur, & ſic non ſolum ex datione dotis, ſed etiam ex promiſſione reſultat illa tacita hypotheca, & per hoc infero,ꝙ Bar.in d.l.aſſiduis.rectè ſubaudiuit in ver.datæ,vel promiſſæ,cum ergo in tex.illo probetur ineuitabiliter, ꝙ hypotheca oriatur etiam ex promiſſione,debet intelligi,ꝙ oriatur tempore promiſſionis;quia qualitas tacitæ hypothecæ adiuncta dicto principio promiſſæ, debet intelligi ſm tẽpus promiſſionis. l.in agris. ff.de acqui.re.do. & in l.in delictis.§.ſi extraneus. ff.de noxa.& ad d.l.cum oportet.§ fi. quam glo.alleg.in contrarium reſpondet Sali.ꝙ illa potius facit pro iſta opin. quam pro contra,ſed non dicit Sali.quomodo, ſed tu dic, ꝙ ideo facit pro iſta parte:quia.ſ.illa tacita hypotheca,quæ in d.l. cum oportet. in finem ducitur in bonis patris pro bonis maternis per eum alienatis trahitur retro ad tempus, quo pater incepit adminiſtrare dicta bona materna,& ita illum text. in propoſito intelligit Bald. no.in 10.parte,in 13.col.vbi examinat hunc articulum, ſed illũ indeciſum relinquit, dicendo eſſe ſuper eo cogitandum; quia maxima eſt auctoritas gl.& Spec.ſed eandem opinio.Iacobi de Are.& ſequacium tenet Imo.poſt Pet. in c. ex literis. de pigno. Addens tñ ad hoc,ꝙ talis tacita hypotheca incipiat à die promiſſionis ſequuta poſtea numeratione & eſt bona ſuppletio, & hanc opin.dicit eſſe cõem Soci. in conſi. 269. pro inueſtigatione.in 3.q.& 4.col.in verſi.4.& vltimò.in 2.vol. Vnde cũ iſta opinio ſit communior & verior, non vr̃ ab ea recedendum, iuxta no.in c.ne innitaris.de conſti.& tenendo hanc opin.non vr̃ obſtare vnum,quod in contra adducit Bal.no.in d.10.parte,in col. 13.videlicet ꝙ ſm iſtam opinio.duę cõcurrunt fictiones,prima: quia inducitur tacita hypotheca fauore dotis,ſecunda ꝙ retrotrahitur ad tempus promiſſionis,contra no.in l.j.C.de de do.ꝓmiſ.Quia reſpondetur,ꝙ iſtud,ꝙ retrotrahatur ad tempus promiſſionis,non eſt ſpeciale in dote,vt dictum fuit ſupra in pręcedenti.q.nu.78.Immo eſt regulare in quolibet alio credito,qñ.ſ. non eſt in volũtate,ſed in neceſſitate receptio crediti; quia tũc ſemper hypotheca trahitur retro ad tempus promiſſionis: vt d. l.j.ff.qui po.in pig.habe.& in d.l.qui balneum.in princ.eo.tit.meritò non concurrit niſi ſpecialitas tacitæ hypothecæ introductæ per d.§.& vt plenius.

81 † & licet tex. in d. l. j.cum concordãtiis loquatur in expreſſa hypotheca, nos autem ſumus in tacita: tñ taciti & expreſſi idem eſt iudicium.l.cum quid.ff.ſi cer.pet.& licet aliqñ expreſſum magis operetur q̃ tacitum,tñ ſufficit, ꝙ regula ſit in contrarium, & qui vult ſe fundare in exceptione, ꝙ ſcilicet iſto caſu expreſſa hypothe. operetur magis in retrotrahendo ad promiſſionem,q̃ tacita,debet probare hanc exceptionem per legem,vel auctoritatem,aliàs ſtãdum eſt regulæ, iuxta latè no.per Iaſ.in l.2.in 7.col.ff.ſi quis in ius vo.non ier.& in l.cętera.ff.de leg.j.Vnde concludo,ꝙ tenenda ſit opin.ꝙ tacita hypothe.trahatur retro ad tempus promiſſionis matrimonii,ꝑut in præcedenti. q. d. fuit in expreſſa hypothe. quæ no. quia non inuenies examinata plenius per aliquem.

82 † Quintò quæritur,ſi mulier habet per conuentionem & pactum expreſſam hypothecam pro dote,an etiam tũc habeat tacitam à l.inductam.& in hoc licet tex.in l.fin. C.de pac.conuen. ſuper dote dicat,ꝙ illa tacita hypotheca introducta per d.l. fi. ꝓ bonis parafernalibus vt ſupra dixi in 10. ampliatione huius quarti caſus num.63.non habeat locũ,qñ mulier pro illis bonis cõuentionalem & expreſſam hypothecam recępit, & ſic ꝙ prouiſio hominis in hoc facit ceſſare prouiſionem legis

83 † tñ gl. Ioannis ibi in ver.contentam.in fine,tenet aliud eſſe in dote, videlicet ꝙ etiam ꝙ mulier pro dote accipiat ſpeciale pignus, tñ per hoc non ceſſet generalis tacita hypotheca à lege inducta,& illã gl.tenẽt ibi Cy.Bal.& latius Sal.qui de hac deciſione gl. aſſignãt etiam rationem & eſt;quia vxor per pactum non poteſt conſtituere ius dotis deterius: & ita dicit Salice. tenere oẽs Doctores. Idem firmat Salic.in dicta lege.aſſiduis.in prin.in 7. q. vbi dicit, ꝙ noſtri docto.cõiter tenent illam gloſſam,& aſſignat eandem rationem,ſubdit tñ, ꝙ pro veritate eſt diſtinguendum hoc modo,videlicet ꝙ ſi expreſſa hypotheca alicuius rei particularis interpoſita fuit ante generalem tacitam, illa non præiudicat tacitæ generali,& hoc modo procedit gl.in d.l.fi.& eſt ratio ſecundum eum:quia nihil contradicit, quin ſpeciali hypothecæ non poſſit

possit accedere gñalis.l.2.C.de pign.& l.doli clausula.ff.de verb. obl.sed si post generalem expressam,vel tacitam, vel etiā generalem,mulier de speciali expressa in aliqua re sibi prouideat,nō præiudicat præcedentibus generalibus:quia scilicet ius dotis deterius facere non pōt:si vero sibi prouidet de generali expressa, antequam fuerit orta generalis tacita;tunc dicit Salicetus, ꝙ generalis expressa impediet generalem tacitam nasci, & ratio est: quia generalis expressa est vtilior q̃ tacita,vol saltem æquiualet tacitæ:sed subdit,ꝙ vbi possit reperiri casus,in quo generalis tacita esset maioris vtilitatis,quam generalis expressa:tunc tacitæ generali non præiudicaretur per generalem expressam,ne scilicet per pactum mulieris ius dotis constituatur deterius,& dictā glossam dicit esse cōiter approbatam Alex.in consi.58.in causa

84 mota.num.37.vol.† Eandem glossam sequitur Bal no. in sexta parte in priuil.68.& ibi dicit per d.gl. vidisse decidi notabilem. q.in facto. Nam vir obligauerat in instrō pro restitutione dotis omnia sua bona mobilia & immobilia, in qua obligatione de iure non veniebant nomina debitorum,cum illa faciant tertiā speciem:vt hr̃ in l.quam Tuberonis.§.alia.ff.de pecul.& in l.à diuo Pio.§.in venditione.ff.de re iudic.& mulier solu.matri. agebat hypothecaria contra debitorem viri, taquam illud esset sibi obligatum pro restitutione suæ dotis vigore tacitæ hypothecæ à lege inductæ,sed contra eam excipiebatur,ꝙ ex quo illa sibi prouiderat per generalem expressam hypothecam oīum bonorum mobilium & immobilium,ꝙ videbatur recessisse ab extraordinaria tacita inducta à lege dicit ipse,ꝙ obtentum fuit ꝯrium in fauorem mulieris,per d.gl.in d.l.fi.& mouetur ipse eadē ratione,qua motus fuit Sali.supra allegatus,videlicet nō potuit paciscendo,vel renunciando facere deterius ius suæ dotis,per l. 2.& l.de die.& l.Attilicinus.ff.de pac.dotalibus. & cum pactum expressum mulieris non possit doti præiudicare, minus debet præiudicare tacitum,arg.l.cum quid ff. si cert. pet.& non habet obstare f̃m eū .l.etiam.& l.iubemus.C.ad Velleia.vbi hr̃,ꝙ mulier potest renunciare suæ hypothecæ etiam ipsi viro, vt habet plenius in l.Meuia.§.j.ff.sol. matri.de quo tamen videndum est ibi per Alexandrum: nam f̃m eū prædicta procedere pn̄t in hypotheca conuentionali; quia non est tanta ratio prohibitionis in hypotheca conuentionali, in qua mulier renūciat fauori inducto ex sua prouisione,q̃ta est in hypotheca legali, de qua in d.§.& vt plenius.quæ tempore dictarum.ll.nondum erat introducta,lex enim magis suum quam tuum auxilium conseruat d. l.assiduis.gl.in l.j.C.si aduer. trāsa. & ita dicit fuisse de mente Cy. in d.l.assiduis.dū allegat.l.si vnus.§.qd̄ in specie dotis. ff. de pact. quod f̃m eum est valde no.ad limi.dictæ l.etiā. & d. l.iubemus.

85 † Sed ista ratio Bald. no. non vr̃ tuta. Nam non vr̃ maior ratio in tacita hypotheca quò ad renunciationem illi faciēdam, q̃ sit in expressa,sed eadem vr̃ esse ratio in vtraq;,arg.l.cum quid ff.si cer.pet. & cōiter solet concludi, ꝙ renunciatio hypothecæ facta per mulierē non valeat, nisi remaneāt tot alia bona apud maritum vltra ea,in quibus renunciatum est hypothecæ,ꝙ sufficiant pro dote,vt hr̃ in d.l.iubemus.& per Alex.in d.l.Meuia. §.j.nisi tn̄ esset renunciatum cum iurō:quia tunc valet indistinctæ, vt ibi per Alex. & latè per Alex.in consi. 83.viso processu. num.5.vsq; ad num.10.6.volu.& in hoc non constituitur differentia inter tacitam & expressam,sed satis esse vr̃, ꝙ remaneant bona sufficientia apud maritum pro dote; nam tunc non censetur constitutum ius dotis deterius, ex quo non incurritur dā-

86 num.l.damnum.ff.de dam.infec.† Nec in d.l.assiduis. probatur, ꝙ lex magis cōseruet auxilium per eam introductum, quam illud,quod fuit introductum per prouisionem hominis, sed potius probatur contrarium;nam ex ea sumitur hoc notabi.ꝙ lex multoties alicui denegat auxiliū per ipsam legem introductū, sed nunquam denegat auxilium introductum per ipsam partē. Disputatur enim in d.l.assiduis.per gl. & doc.an priuilegiū prælationis concessum per dictam.l.tacitæ hypothecæ,quo mediāte tacita hypotheca dotis præfertur cuilibet alteri tacitæ anteriori,extendatur etiam quò ad præferēdum eam expressæ anteriori?& cōis est opinio f̃m Bar.ibi & alios,ꝙ dictum priuilegiū prælationis militet respectu alterius tacitę anterioris, non autē respectu expressæ,mouentur autem docto.ad hoc: quia lex alicui potest denegare & tollere auxilium per ipsam legem introductum,& sic facere,ꝙ tacita anterior per eam cōcessa vni nō prę-feratur posteriori tacitè doti concessæ, sed non præsumitur, ꝙ lex velit auferre alicui prouisionem per ipsum factam, & sic ꝙ anterior expressa acquisita alicui ex sua ꝓuisione postponatur tacitæ doti concessæ: & ideo illatio Bald. not. non probatur. Vnde ratio dictæ gl.in d.l fi.C.de pac. conuen. ꝙ per expressam prouisionem non censeatur derogatum tacitæ hypothecæ dotis consistit(vt dictum est supra)in eo videlicet, ne ius dotis fiat deterius,quod per mulierem fieri non potest,vt d.l. Attilicinus. & l.2.ff.de pactis dot.Intellige tamen,qn̄ maritus prædecederet vxori,sed si vxor prędecederet marito,valeret pactum etiam in præiudicium dotis,vt no.gl.in d.l.2.& tex.& glo.not. in l j.circa princ.ff.de dote prælegata.& habetur per Alex. in l.si socer.ff.solu.matri.vbi ponitur materia, an & qn̄ valeat pactum in præiu-

87 dicium dotis tam ex parte mariti q̃ vxoris.† Potest etiam fundari ratio decisionis gl.in d.l.fi.in alio, videlicet ꝙ licet dictus articulus,an per prouisionem hominis censeatur recessum à prouisione legis,habeat materiam brocardicam; vt habetur per Cy. post Petrum in l.2.C.de iure emphyteu. & ibi latè per Ias.in fol. 172.in j. col. tamen ex relatis ibi per Ias. duæ rationes adaptari possunt ad decisionem gl.in d.l.fi.quę vult,ꝙ in dote per expressam hypothecam non censeatur recessum à tacita.

Prima est, ꝙ illa regula ꝙ per prouisionem hominis censeatur recessum à prouisione legis,procedit,qn̄ prouisio legis esset introducta de iure speciali ex priuilegio,secus autē quando prouisio legis esset de iure communi.

Secunda est:quia d.regula procedit quò ad prouisionem.l.nascituram,non autem quò ad iam natā:ita tenet Bal. in l. vbi adhuc.in 7.col.C.de iu.do.Iac.de Bel.Cyn.& Bal.in d.l.fi.C. de pactis conuen.& Ias.in d.l.2.

88 † Et prædicta procedunt,qn̄ post acquisitā hypothecam ipsi mulieri ipsa renunciat;tunc enim procedunt.d.l.iubemus.& d. l.etiā.C.ad velle.Sed si a principio dotis promissæ,vel datæ mulier pacisceretur ꝙ bona mariti non sunt obligata pro dote;tūc si bona sunt apud maritum & aliis creditoribus non sunt obligata,& sic pactum non fuit in fauorem tertii, sed solius mariti, non valeret tanquam initum contra natura contractus dotis,q̃ est,ꝙ res mariti sit obligata pro dote, d.§. & vt plenius. ita not. Bald. & Salic.post Nico.de Mata. in d.l.etiam.& habetur.in d.l. fi.C.de pactis conuen.& Bald.in rubri.C. de priui. do. in 2. col. in versi.item expresse.

Sed licet ita dicendum sit ex parte vxoris,dubitari potest, an idem etiam sit ex parte mariti, videlicet an per expressam hypothecam maritus censeatur recessisse à tacita introducta per d. §. & vt plenius.& an idem etiam sit, si maritus accepit fideiussorē

89 pro dote:† nam hoc casu scilicet pro dote danda marito potest accedere fideiussor,sed non pro dote vxori reddenda, vt latè p Bald.not.in 6.parte 21.priuilegio.Et sic an gl.in d.l.fi.C.de pact. conuen.quæ vult,ꝙ mulier per expressam hypothecā interpositam pro dote non cēseatur recedere à tacita, militet ēt ex par-

90 te viri.† Et vr̃ dicendum ꝙ non per tex.in d.l.fi.& pro hoc facere videtur tex.in l.pe.ff.quibus mo.pignus vel hypothe.solu.vbi quis recipiendo à colono suo fideiussorem, videtur renunciasse tacitę hypothecæ super rebus inuectis & illatis,de qua in l.itē quia.ff.de pac.& in l.certi iuris.C.loca. secus autem sit in expressa hypotheca; quia ab illa nunquam recedi censetur per fideiussorem postea præstitum ipsi locatori,vt est tex.nota.in l.item liberatur.ff.quibus mod.pignus vel hypothe.so. Nec videtur obstare,ꝙ ēt in d.l.pe.fuit etiam interposita expressa hypotheca:& tn̄ illi censetur renunciatum per fideiussorem postea acceptū; quia responderi pōt, ꝙ expressio hypothecæ in d.l.pe.nihil operatur,ex quo tacite inerat super rebus inuectis & illatis per l. nō recte.C.de fideius.& ista vr̃ vera solutio in d.l. pe. quia alia posita ibi in gl.& in d.l.item liberatur.§.fi.vr̃ diuinatiua: & ita tenet Bal.no.in d.6.parte priuile.68. pro quo etiam subdit bene facere.l.j.§ sciendum.ff.de separa.qui tex. solet ponderari pro notabili, ꝙ vnus correorum debendi dando fideiussorem pro ipso debito vr̃ renunciare beneficio diuisionis, de quo in auth.hoc ita.C.de duo.re. Præterea pro hoc etiam facit:quia ratio,quæ assignatur per doc.super decisione d.gl.in d.l.fi. ꝙ scilicet mulier non possit facere ius dotis deterius,nō militat, sed cessat ex parte mariti,vt colligitur ex not. per Alex.post Imo.in d.l.si socer. ff.sol.mat. Tn̄ licet prædicta stringere videantur, puto ꝙ contraria opinio sit de iure verior, videlicet ꝙ idem sit dicendum ex parte mariti, quod supra dictum fuit ex parte vxoris: quia licet cesset dicta ratio: tn̄ (vt dictum fuit supra) illa nō est vnica ratio dictæ decisionis:sed reddi ēt pōt alia ratio, videlicet ꝙ d.regula, ꝙ per prouisionem hoīs censeatur recessum à prouisione legis, non habet locum in prouisione legis iam nata,sed in nascitura tm̄,vt p Bal.in d.l.vbi adhuc.in 7.col.& per Ias.in d. l. 2.& dictū est supra.Et istam rōnem sentit expresse gl.in d.l.fi. in ver.contētam.Item d.regula procedit,qn̄ prouisio hominis est æquè plena sicut prouisio legis; tunc enim censetur recessum à prouisione legis,secus autem qn̄ prouisio hominis non est æquè plena; sed prouisio legis aliquid potest addere:ita no. Cyn.& doct.in d.l.2.

91 † Et ppea solet cōmuniter concludi, ꝙ licet locator prouideat sibi de speciali & expressa hypotheca in certa re cōductoris, nō propterea cessare debet tacita inducta à lege super bonis inuectis & illatis:vt firmat Dy.insti.de ac.§. item seruiana. per dictā. l.fi.sequuntur Cyn.& Salic.in d.l. certi iuris.licèt ibi Bal. sentiat contrarium,eandem opin.tenet Angel. de Are.in d.§.item seruiana.in 2.col.in versic quid si locator,& respondet ad d. l. fi. ꝙ prouisio legis nunquam cessat, quando prouisio hominis non est ęquè plena:sed prouisio legis potest aliquid addere prouisioni hominis,ex quibus apparet,ꝙ non est illa sola ratio, vnde licet illa cesset,non cessat prouisio & dispositio,ex quo aliæ rationes adsunt,argumen.§.affinitatis.& ibi no.insti.de nup. Nec obstat tex.in d.l.pen. ff. quibus modis pigno vel hypothe.sol.quia immo vera sol.in illo tex.respectu ad dictam l. itē liberatur.§.fi. eo.tit.

eo.tit.quæ videtur contrariari,est,ꝙ in d.l.pen. fuit cōuentum, ꝙ per satisdationem pignora essent liberata, virtute ergo pacti expressi illud euenit, quod non fuit in d. l.item liberatur. §. fi. quia ibi non fuit de hoc inter partes conuentum, & istam solu. tenet Bar.in d.l.item liberatur,& in d.l.pen.Nec est verum,ꝙ illa sit diuinatiua ad illum in d.l.pen. quia immo expresse hoc dicitur in d.l.penult.

Item est aduertendum,ꝙ in d.l.pen.expressa hypotheca non fuit generalis,sed fuit solum de rebus inuectis, & illatis: vt scilicet illa essent expresse obligata,donec merces esset soluta,aut satisfactum,illa ergo tacita,quæ inerat super inuectis & illatis tanquam inutilis propter expressam fuit sublata;quia (vt supra cōclusum fuit) ex parte vxoris iuxta distinctionem Sali.in d.l.assiduis.in 7.q.qn̄ expressa est vtilior tacita,vel saltem æquiualet tacitæ;tunc per expressam cessat tacita tanquam inutilis, vnde in d.l.pen.per expressam fuit sublata tacita tanquam reddita inutilis per expressam,& sic tollitur illud quod dicebat Bald.Nou.ꝙ in d.l. pen. expressa hypotheca nihil operabatur; quia tacite inerat, cum immo per expressam æquiualentem tacitæ fuerit ibi sublata tacita, & sic ibi non fuit sublata tacita per dationem fideiussoris;quia tacita fuerat prius sublata per expressam,sed fuit sublata expressa per pactum conuentum,ꝙ dicta expressa duraret,donec esset satisfactum conductori,quod fuit adimpletum per fideiussionem præstitā.vt l. ꝙ si non.ff.de pigno.actio. Aliud est ergo dicere,an per satisdationem voluntarie præstitam à debitore creditori videatur creditor recedere ab hypotheca,& dicendum est ꝙ non,& hoc modo procedat.d.l.item liberatur.§. fin.& aliud,an præstita satisdatione ex pacto conuēto,ꝙ pignora essent obligata,donec satisdaretur,sunt sublata pignora,& dicendum est ꝙ sic,ex quo ita conuentum fuit,& hoc modo pro-

92 cedat d.l pen.† Et probatur ista cōclusio;quia qn̄ præstatur simpliciter fideiussor,qui accedit veteri obligationi, non nascitur noua obligatio,sed fit additamentum maioris cautionis primę, & tali casu etiam de iure.ff.non fierbat nouatio: vt habetur per Alex.post alios in l.4.§.si ex conuentione. ff. de re iudic. & hoc modo loquitur tex.in d.l.item liberatur. § fin. sed qn̄ fideiussor præstatur per modum secundæ obligationis:tunc de iure ff.inducebatur nouatio f̃m Bar in l.pen.ff.de præto.stipula.& habe-

93 tur per oēs in l.qui vsumfructum.ff.de verb.obliga.† Et quando prouisio hominis fit ad nouandum prouisionem legis;tūc prouisio legis etiam quæ est de iure cōi,tollitur per prouisionē hominis,ita tenent Cy.& Sali.in d.l.2.C.de iure emphyteutico, & habetur in d.l.4.§ si ex conuentione & firmat Sali. post Pet. in d.l.fi.C.de pac.conuen.& refert Ias in d.l.2.nu.76.Meritò.d.l.pe. in qua se fundat Bald.No.non probat eius intentionem; quia si rectè aduertatur,illa satisdatio,de qua in d.l.pen.præstita fuit ibi tanquam noua promissio & obligatio, & non per modum accessorium ad primam, sed potius per modum nouationis permissæ de illo iure.ff ex pacto ita inito inter partes,nimirum ergo,si ibi fuit sublata expressa hypotheca per dictam satisdationem,& etiam tacita,quæ no. quia sunt aliquantulum subtilia & non inuenis per alium examinata, & meo iudicio concludenter probant.Et propterea puto tenendum, ꝙ in hoc arti.an per expressam hypothecam censeatur recessum à tacita, idem sit dicendum in marito,quod dictum fuit in vxore.

Sextò quæritur in materia,an dicta hypotheca,de qua in d §. & vt plenius sit priuilegiata priuilegio prælationis,quo mediante præferri debeat alii anteriori tacitæ alterius creditoris? Et in hoc cōis est opinio, ꝙ vxor in dicta tacita hypotheca sit priuilegiata,& præferatur aliis creditoribus prætendētibus etiam ta-

94 citam.iste est tex.in d.l assiduis.C.qui po.in pigno. hab. † & licèt priuilegium tacitæ hipothecæ sine priuilegio prælationis transeat in hæredes ēt extraneos,vt dixi supra in 2.& 3.ampliatione præsentis casus,num.30.31.& 32.& in omnes alios,ad quos trāsit actio de dote præterquam in extraneum dotantem & stipulantem dotem sibi reddi, vt dixi supra in j. fallentia, nume. 62. Tn̄ istud priuilegium prælationis,de quo in d.l assiduis. non trāsit ad hæredes extraneos,sed solum transit ad filios,vt est tex. in d.l.assiduis.§.exceptis.& ibi gl.Bar.Bal.& alii,& tex.& ibi glo.& doc.in l.j.C.de priui.doris.

95 † Sed difficultas est,an tale priuilegium transeat solum ad filios eiusdem matrimonii,an ēt ad filios alterius matrimonii, & gl.in l.etiam ff.solu.matrimonio voluit,ꝙ tale priuilegium trāseat etiam ad filios alterius matrimonii,& vt refert ibi Bal.cum opin.dictæ gl.tenuerunt Iaco.de Are.Dy.& Cy.& istam opin.tenuit Sali.in d.l.j.C.de priui.do.& in d.l.assiduis.§.exceptis. Sed ꝯtrarium, ꝙ non transeat nisi ad filios eiusdē matrimonii, tenet glo.in l. si cum procurator.ff.de re iudic. & istam opin.tenet ibi Bart.Bald.& Ang.Iaco.de Belui.in sua disputa.quam posuit in l. j.C.de rei vxo.actio.& Bart.in d.l.j.C.de priuileg. do. & ibi Bald. in d.rub.& Bald.in d.l.assiduis.eandem opinio.tenet Bal. nou.in 10.parte.in 5.limi.& in vlti.par.in 6.col.in versi.3. quæro circa priuilegium prælationis.Eandem opinio.tenet Ang. de Are. in d.§.fuerat.in 11.col.in versi.in ea gl. ibi.& aliis descendentibus. vbi etiam firmat,ꝙ tale priuilegium non solum datur filiis,sed etiam aliis descendentibus, dummodo sint eiusdem matrimonii,& de hoc vltimo est tex.in auth.si quid,in versiculo seu quęlibet soboles eius.C.qui potio.in pig.habe. & ita etiam in prædictis tenet Alexander post alios in d. l. etiam. in j. col.& ita puto esse tenendum cum ista (vt apparet ex relatis) sit cōis opinio: & etiam tenet Alexander in consi. 58. in causa mota. nume. 47. volu.Quamuis Sali.in d.l.j.& in d.l. assiduis. faciat in cōtrarium aliqua fundamenta pro defensanda d.gl.in d.l.etiam, quibus de facili posset responderi,sed nō curo,cum (vt dixi) ista sit cōmunis opinio: prout etiam affirmat Alexander in consi. 58. num. 4.septimo volu.

96 † Septimò quæritur,an dictum priuilegium tacitæ hypothecæ cum prælatione,de quo in d.l.assiduis. competat vni mulieri contra aliam mulierem prætendentem similem hypothecā ex causa alterius dotis.Et breuiter respondetur ꝙ non,vt est casus in dicta.l.assiduis.in §.exceptis. & ibi per omnes, in versiculo in duabus. Intellige tu, nisi ex rebus secundæ vxoris, quæ in dotem datæ essent,aliquid superesset;quia in eo, quod superesset,præferri deberet illa vxor,cuius res essent,primæ vxori, text. est in authen.si quid ex rebus.C.qui potio. in pigno. habe. & ibi

97 per omnes. † Item intellige, quando duæ dotes ex eadem substantia peterentur actione de dote; tali enim casu loquitur dictum §.exceptis,non autem loquitur, quando dos fuisset legata per maritum vxori,& peteretur actione ex testamento: tunc enim præferri non deberet in dote agens actione ex testamento.Ita refert Socin.in consi.269.pro inuestigatione.2.volu.in 3. col.versic.sed ab hac ratione. videbatur tenuisse Rapha. Fulgo. in quodam suo consilio,& licet Socin. in d.loco aliter non firmet hanc decisionem,& non inueniam dictum consilium Rapha. inter consilia impressa, sed putem illud fuisse originaliter apud Soci.Tamen puto decisionem esse veram; quia hypotheca tacita,cui accedit dictum priuilegium prælationis, competit & datur actio de dote, vt in d.§. & vt plenius, vnde non potest extendi,vt detur in actione ex testamento pro dote legata;quia de diuersis non debet fieri illatio.l fi.ff.de calumni.& quia d.l.assiduis.est correctoria iuris contra regulam qui prior.lib.6.vnde non debet extendi per nota in auth.quas actiones. C. de sacrosan.eccle.& per legem ius singulare & l quod verò contra.ff.de legi.Et ideo (vt dictum fuit supra) dictum priuilegium prælationis nō datur in donatione propter nuptias,vt dixi in 11. ampliatione,nume.69.nec etiam in bonis mariti pro administratione bonorum parafernalium, vt dixi supra in decima ampliatione, nume 65.& est tex.& ibi nota.Salice.in d.l.assiduis.§. fina. Dum autem dictum est, ꝙ tacita hypotheca pro dote posterior præfertur alii tacitæ anteriori per dictam legem assiduis. Intellige, nisi tacita anterior esset inducta à statuto cum hoc priuilegio, ꝙ habeatur pro expressa perinde, ac si in instrumento esset posita. Ita tenet Roma. in consi. 147. licet hæc pars &c.tunc enim secundùm Roma.cessaret dispositio d.l.assiduis, sequitur Alex. in consi.58.in causa.7.vol.

Octauò quæritur,an mulier habēs tacitam hypothecam pro dote anterior in aliis creditoribus, qui habent expressam posteriorem præferatur dictæ expressæ posteriori? Ang.de Are. insti. de act.§ fuerat.in 6.col.in gl.in versi.creditoribus,tenet ꝙ non per gl.ibi & per gl. in l. assiduis & in c.ex literis. de pigno. idem videtur tenere Alex.sub dubio in apostil ad Bald.in d.l.assiduis. in versic. expressam. & allegat Dyn. in regula qui prior. lib. 6.

98 † Sed aduerte,ꝙ immo Dy.ibi tenet expresse contrarium,& gl. quas allega. Ange de Are.nihil de hoc dicunt,& Bald. Ange. & Salic. in d.l.assiduis.tenent contrariam opi. videlicet ꝙ mulier habens tacitam anteriorem præferatur expressæ posteriori, & probantur ista; quia si tacita anterior pro dote non præferretur expressæ posteriori aliorum creditorum, frustra disputaret gl. in d.l.assiduis. an tacita posterior pro dote præferretur expressæ anteriori:sicut præfertur tacitæ anteriori; quia si tacita anterior pro dote non præferretur posteriori expressæ, vtiq; indubitatū esset, ꝙ non deberet præferri expressæ anteriori, & sic ridicula esset disputatio illius glo.& docto.super ea. Probatur etiam ista opinio per tex.in l.j.C. rem alien. geren. vbi text.quòd pupillus habens tacitam hypothecam in bonis tutoris prefertur expressæ posteriori etiam fisci, à fortiori ergo debet præferri mulier pro dote in sua tacita hypotheca alteri expresse posteriori:cum ipsa mulier in tacita hypotheca in dubio quando contendit cū fisco & omnibus aliis præferri debeat, vt est text. in dicta l. assiduis.& dicam infra in 12.q.nume.108. Tamen mulier cum tacita hypotheca non præfertur creditoribus habentibus expressam anteriorem:vt est glos.communiter approbata in d. l. assiduis.secundum Barto. ibi, & tenet Alexan.in consi.58.in causa mota.nume.68. Adde, ꝙ licet ita sit in dote, videlicet ꝙ tacita posterior præferatur anteriori tacitæ per d. l. assiduis. tamen in aliis casibus extra dotem regulariter loquēdo, siue simus in expressa,siue in tacita,semper prior in tempore præfertur,etiam si anterior esset tacita,& posterior esset expressa,& etiam si dictus posterior habens expressam & preferri volens eius vigore esset fiscus,ita inquit Dy.in regula qui prior.lib.6.& Cyn.in l. fundū.

C.qui po.in pign.habe.per l.vni.2.respon. C.rem alie.geren. & fuit de mente Bart.in l.suis.ff.de iu.fisc.versic.quæro & reuoco in dubium &c.licet non ita expresse dicat,prout Dy.& Cyn. & ita expresse tenet Alex.in consi.58.num.4.7.vol. de qua tñ materia latius dicam infra in effectu prioritatis,& ibi limitabo.

99 † Nonò quæritur, an mulier habens pro dote expressam hypothecam præferatur aliis habentibus tacitam anteriorem. Et licèt tex.in d.l.assiduis.videatur loqui,q̃ tacita pro dote præferatur alteri tacitæ anteriori, & non videatur loqui de expressa ; tñ idem est dicendum etiam de expressa,videlicet q̃ mulier habẽs expressam præferatur aliis habentibus tacitam anteriorem : ita tenet Salic.in d.l.assiduis.in prin.in 2.q.in fine suæ distinctionis, dicens esse de hoc tex.ibi, & sic q̃ priuilegium prælationis concessum ibi mulieri pro dote, vt præferatur aliis habentibus solã tacitam anteriorem, habeat locum tam in expressa quàm tacita, & facit in arg.l.cum quid.ff.si cer.pet.& auth.multomagis.C. de sac.san.eccle.& probatur etiã : quia licet mulier acquirat expressam,tñ per hoc non tollitur tacita, nec ab ea censetur velle recedre,qñ tacita est vtilior,vt fuit conclusum supra in 5.q.si ergo tacita veniret præferenda & non expressa , tunc tacita esset vtilior.Ideo ab ea non fuisset recessum , & sic cum tacita iuncta cum expressa omnino esset præferenda,sicut cum sola tacita,&

100 ita teneo.† Sed dubitatur, an mulier habẽs expressam posteriorem pręferatur creditori habenti expressam anteriorem,sicut præfertur cum tacita posteriore alteri tacitæ anteriori , vt dictũ est supra proximè.Ang.in auth.de æqualitate dotis. §.his consequenter,singulariter tenuit q̃ sic,pro quo facit: quia virtus taciti & expressi æquiparatur.d.l.cum quid.ff.si cer.pet.& istam opi. tanquam magis fauorabilem doti amplectendam suadet Bald. No.in tactatu dotis,in 10.parte. in 16.& vltima limitatio.& subdit idem posse teneri in bonis quæsitis per maritum post obligationem expressam anteriorem factam cum aliis creditoribus,& post expressam hypothecam vxoris,vt scilicet in his mulier hñs expressam posteriorẽ pręferatur aliis creditoribus hñtibus expressam anteriorẽ ad similitudinẽ fisci,qui in illis præfertur aliis creditoribus anterioribus:vt l.si is q.,& ibi Bar. ff.de iure fisci.Cum mulier in hypotheca sit magis fauorabilis q̃ fiscus:vt d.l. assiduis. vt dixi supra proximè num.98.& dicam infra in q. 13.& istud vltimum tenet latè Feli.in d.l.assiduis.in prin. in 3. q. æquiparando dotem fisco,vt ibi per eũ & refert & sequitur Soci.in l.j.in j.col.in ver.ex qua infert.ff. solu. matri. & idem Bald. nouel.in d.10.parte,in prin.in j. col. & sic vera est conclusio , q̃ sicut fiscus habens hypothecam posteriorem præfertur aliis creditoribus habentibus expressam anteriorem in bonis quæsitis per debitorem post dictam expressam anteriorem, per d. l. si is qui. ita & mulier cum sua hypotheca expressa posteriori præferri debet creditoribus habentibus expressam anteriorem in bonis postea quæsitis.Sed contra dictam opin.Ange. in d.auth.de æqualitate dotis,quæ est, q̃ mulier habens expressam posteriorem indistinctè etiam in bonis quæsitis ante expressam hypothecam anteriorem aliorum creditorum præferatur,tenet glo. in d.l.assiduis.quæ vult,q̃ quando concurrit creditor & mulier, & vterq; habet expressam,q̃ tunc prior in tempore præferatur, & dictam glo.sequuntur ibi Iac.Butr.Bal. Ang.Salice. & alii cõmuniter,excepto Cyn.& vltramontanis,& dicit ibi Bar.& cum eo transeunt alii , q̃ ita de consuetudine obseruatut , à qua non est recedendum l.minimè.ff. de legi. & istam opinio.tenet Ange.de Are.in d.§.fuerat.in 6.col. super gl. in versi. creditoribus. & Cor.in consi.182.pen.colum.j.vol. & mouetur per regulam, q̃ prior in tẽpore, potior est in iure. l. potior & l. qui balneum. ff.qui potiores in pigno.habean.& l.j.C.eodem titu.à qua regula nõ reperitur expresse exceptuatus iste casus,scilicet q̃ expressa posterior pro dote præferatur expressæ anteriori aliorum creditorum:quia d.l.assiduis.quæ introduxit priuilegium antelationis in dote,loquitur in tacita: & cum dicta decisio sit contra regulam iuris antedictam non debet extendi ad expressam hypothecam.l.præcipimus.C.de appell.& l. sancimus. C. de testamẽ.

101 † Nec obstat,q̃ taciti & expressi idẽ sit iudicium. d. l.cum quid. quia illa regula procedit , quando tacitam procedit secundùm regulas iuris communis, secus si procedat contra regulas iuris: vt tenet Alexander in l.ex facto.§.si quis rogatus. ff. ad Treb. &

102 no.Ias.in d.l.cum quid.in vltimo notabili.† Non obstat,q̃ mulier sit magis fauorabilis q̃ fiscus ; quia quando agitur de correctione iuris communis , etiam,à maioritate rationis non permittitur extensio de casu ad casum,vt habet̃ in auth.quas actiones.C.de sac.san.eccles.Adde prædictis,q̃ istam quæstionem latissimè examinat Ias.in d.l.j.in j.& 2.col.ff. solu.matri.in 2. lectura , & in princip. dicit , q̃ ista esset q. pro amico,sed postea subdit,q̃ ista secunda opinio contra Angel.est magis communis, & durum esset in practica consulendo & iudicando ab ea recedere. postea vltimo loco subdit , q̃ si quis vellet tenere opinionem Ange. posset illa confirmari ex pluribus , & pro eius confirmatione adducit quinque fundamenta . Primum , quod est potissimum,est,q̃ d. l. assiduis.in qua est totum fundamentum, priuilegiat mulieres non solum quò ad tacitam hypothecam, sed etiam quò ad personales actiones:vt scilicet in illis præferatur aliis actionibus personalibus. Sicut ergo mulier præfertur aliis actionibus personalibus acquisitis per propriam stipulationem ita videtur præferenda in expressa hypotheca anteriori,q̃-

103 uis acquisita per creditores ex propria conuentione.† Sed illa argumentatio Ias. de personali ad hypothecam non procedit; quia dicta lex assiduis. non introduxit priuilegium in personalibus pro dote,vt præsupponit Ias.sed declarat illud fuisse per prius introductum,& ita erat:vt l.2.§. fin. cum l.sequenti.& seq.ff.de priuileg.credito.& in l.j.C.de priuile.dotis.Vnde dicta l.assiduis. in hoc nihil de nouo introduxit contra regu.iuris, quia qui declarat,nihil de nouo facit , vt per Felinum in capitu. super quæstionum . in principio , de officio delega. & plenius in capitulo qualiter & quando.el primo col. 14.de accusa. Sed quò ad priuilegium prælationis respectu tacitæ hypothecæ dicta l.assiduis. illud de nouo introduxit contra regulas,vt dicta lege potior.& dicta lege qui balneum,& sic pcessit in hoc correctoriè ad ius, ergo non debet extendi ad expressam hypothecam: cum ergo sit diuersa ratio inter priuilegium personalium & priuilegium hypothecæ non valet argumentum de personalibus ad hypothecas.l.fin.ff.de calumnia.cum vulga.Secundum fundamentum Ias.est,q̃ si d.l.assiduis. non priuilegiet tacitam posteriorem in præiudicium anterioris expressæ, tamẽ quando mulier habet etiam expressam, videtur omnino præferenda : quia non videt par ratio,sed maior,sed etiam istud non obstat ; quia siue sit par ratio, siue maior, non debet fieri extensio ad correctionem iuris per no.in d.auth.quas actiones. Tertium fundamentum est, q̃ in ambiguis iudicandum est pro dote. l. in ambiguis.ff.de iure doti.sed ad istud etiam potest responderi , q̃ illud posset procedere , vbi non induceretur correctio iuris ; nam causa euitandi correctionem iuris est magis attendenda causa prior,q̃ causa dotis,seu eius fauor.capit.cum expediat de electio.lib.6.& in d.authen.quas actiones. & facit: quia licet in exorbitantibus fiat extensio ratione piæ causæ,tamen in correctoriis non fit regulariter loquendo,vt per Bart.in l.si constante.in principio.in 9.q.ff. solu.matr.& ibi per Alex. Quartum fundamentum Ias.est in lege tale pactum.§.fi.ff.de pactis,q̃ scilicet si Imperator in dicta lege assiduis.fuisset interrogatus de hoc idem statuisset:sed etiam istud tollitur per responsionem datam in præcedenti fundamento , videlicet q̃ stante correctione iuris potius contrarium est præsumendum : cum semper debeat fieri interpretatio, q̃ ius cõe minus corrigatur quàm fieri possit,vt l.2.& ibi no.C. de noxa.& ista est fortior præsumptio,q̃ fauor dotis:vt probatur in d. l.2.de præsump. quæ debet adaptari ad id quod iustum est.Bald. in l.generaliter.7.q.C.de non numer.pecu. Quintum fundamentum Ias. est, q̃ dicta lex assiduis. hoc modo esset quasi elusoria: cum hodie de creditis fiant frequenter instrumenta, & ideo raro , vel nunquam priuilegium tacitæ hypothecæ poterit habere locum. Sed immo quotidie contingunt multi casus , in quibus tam mulieres, q̃ creditores habent tacitas hypothecas,vt in titul.ff. in quibus cau.pignus tac.contraha.& C. eo & experientia probatur, q̃ sępissimè in iudiciis occurrit huiusmodi casus. Præterea quando etiam hodie esset verum illud,quod dicit Ias. tamen hoc non fuit in consideratione tempore conditæ dictæ l.assiduis & ideo argumentatio Ias. non procedit. Concluditur ergo in hoc articulo , q̃ expressa hypotheca dotis posterior nõ præfertur anteriori expressæ , sed habet locum regula , prior in tempore potior in iure &c.

104 † Decimò quæritur,an priuilegium prælationis de quo in d.l. assiduis,habeat locum in quasi dote , seu in dote putatiua? puta quando mulier contraxit matrimonium illegitimum tamen bona fide. Et gl.in l.secunda.§.si.ff.de priuileg. credi. disputat, & firmat q̃ huic doti putatiuæ competat tale priuilegium tacitæ hypothecæ cum prælatione. vt ibi latè in gl. Idem tenet glo.in dicta l.assiduis.& Bart.in l.si cum dotem.§.fi.ff.solu.mat.restringendo tamen hoc,quando ille, qui dictum matrimonium contraxit,erat liber,secus autem si esset seruus vt ibi per eum.idem tenet Sali.in d.l.assiduis.in princ.in 6.q.dicens hãc esse communem opin.Sed in contrarium videtur esse opin. Bart. in d.l. 2.§. fi. vbi contra glo. ibi dicit, q̃ sponsa non habet tacitam hypothecam priuilegiatam,& ita dicit notari in l.eos.C.qui po.in pigno.habe.& ita dicit tenere Dyn.Iaco.de Are.Et hanc secundã opin. reputat veriorem in puncto iuris Bal.nou. in 2. parte.in 3. colum.in versic.2.conueniunt dos putatiua &c.vbi istam secundam partem comprobat duobus fundamentis,vt ibi per eum. Tamen quicquid ibi ipse dicat , non puto recedendum ab illa opinio. prius relata , videlicet q̃ doti putatiuæ competat tacita hypotheca cum priuileg. prælationis, & non obstant not. per Bart.in d.l.2.§.fin. quia diuersus est articulus dotis putatiuæ ab articulo sponsæ. Nam fateor , q̃ sponsa de futuro non habeat priuilegium tacitæ hypothecæ,vt tenet Bart.in d.l.2.§.fi. vt etiã dixi supra in 4.fallen.num.71.& ratio est : quia iura dant hypothecam pro dote, vt d.§.& vt plenius.sed ante matrimonium contractum per verba de præsenti non est dos,vt l.fina.C.de dona.

105 † In matrimonio autem putatiuo est secus; quia illud quando est contractum bonafide,habet omnia priuilegia veri matrimonii quò ad dotem,vt l.si cum dotem.§.fi.& ibi no. ff. solu.matri. Bart.in l.si concubinam.ff.rerum amot.& in l. de iure §. fi. ff. ad

106 muni.† Et prædicta intellige ex parte vxoris;nam ex parte mariti dos putatiua non habet priuilegium tacitæ hypothecæ,vt habetur per Alex.in d.l.si cum dotem. §. fin. in j.col.post alios per eum relatos, & ratio est: quia non est idem fauor in marito putatiuo, quæ est in vxore;quia ratio , quare fauetur vxori putatiuæ in dote est,vt deinceps possit facilius nubere.d.l.2.§.fin. ff.de priui.credito.& ita tenet Alexan.in d.l.si cum dotem.§.fin. quæ ratio cessat in marito &c.

107 † Vndecimò quæritur , an dictum priuilegium tacitæ hypothecæ cum prælatione,de quo in d.l.assiduis.possit per mulierẽ cedi,& transeat in cessionarium.Ista quæstio est valde dubia, & in ea doct.vario modo loquuti sunt , ita vt non possit rectè perpendi,quæ sit communis opinio:& hanc questio.Alexander in l.post dotem.in vlti.colum.ff.solu. matri.dicit esse difficilem & venenosam,& in illa Dyn in l.si minoris.ff.de admini.tuto. indistinctè tenuit,tale priuilegium non transire in cessionarium, & motus fuit:quia tale priuilegium non est trãsmissibile ad hęredes extraneos , sed ad solos descendentes eiusdem matrimonii.d.l.assiduis.§. exceptis.cum ergo non sit transmissibile ad hæredes,non videtur cessibile,per regulã.l.ex pluribus.ff. de admini.tut.& cum opinio.Dyn.tenet Ray.de de For.in l.j.ff.solu.ma. Petrus autem & Cy.vt refert Bar.in d.l.post dotem.in 6.q.distinguunt, q̃ aut cessionarius vult vti tali priuilegio viuente muliere cedente vel eius filio,in quem etiam transit tale priuilegium d. §. exceptis . & tali casu tale priuilegiũ competit cessionario, aut ea mortua,& tunc secus.Sed Bar.in d.l.post dotem in d.6.q. fuit in noua opinio. videlicet q̃ aut cessio fit ex necessitate ex vtraq;parte;quia scilicet tam ille,qui cedit,cogitur,quam ille q̃ emit cogitur emere,& tali casu transit hypo.cessa cum priuilegio prælationis,& mouetur Bart.per tex.in l.j.C.de priui.fisc. & subdit hæc verba,si nescires exemplificare. venias ad me , & ibi Alex.in d.6.q.declarat,quomodo Bart.voluerit inducere.d.l.fi. quia dicit,q̃ voluit exemplificare iuxta terminos.l.fin.C.si antiqui credi.vbi habetur, q̃ creditor posterior cõuentus hypothecaria ab anteriori cogitur aut soluere priori creditori , aut rem ei restituere , & antiquior creditor tali casu cogitur cedere iura posteriori & isto casu s̃m Bart. transit hypotheca cũ priuilegio prælationis. Subsequitur Bart. aut dicta cessio fit ex voluntate, & tunc aut cessionarius agit directa nomine cedentis, & transit priuilegium in cessionarium,aut agit vtili actione nomine suo, & ad sui vtilitatem,& tunc nõ habet tale priuilegium: ita tenet ibi Bar.& idem in effectu tenet Bart.in l.j C.de priui.do. Imo in d.l.post dotem.vr̃ tenere cõtra Bar. scilicet q̃ siue cessio fiat ex causa voluntaria,siue ex causa necessaria, tale priuilegium non transeat in cessionarium,& fundat se Imo.per tex. in d.l. ex pluribus.ff.de administra.tuto.vbi agebatur de necessaria causa : qa ibi contutor soluerat pupillo pro mala administratione , & sic ex necessitate , & pupilllus tenebatur cedere eidem contra aliũ contutorem etiam ex necessitate, iuxta no.in l.j §. nunc tractemus.ff.de tute.& ra.dist.& in l.j.C.de transac.& tñ in d. l. ex pluribus.deciditur , q̃ dictum ius cessum non transit in cõtutorem cum priuile. prælationis, quod competebat pupillo ex sua persona speciali fauore,mouetur etiam Imo.contra Bar.per tex. in auth.vt exactio.in stan.do.§.j,colla.7.vbi dicit tex.q̃ priuile.prę lationis in hypotheca non competit creditoribus mulieris , & tamen mulier dictis creditoribus tenebatur cedere, cum illis teneretur satisfacere,sed ille tex.parum facit:quia Bar. præsupponit necessitatem in cessione ex vtraq; parte,sed in d.auth.§.j.necessitas non erat ex parte creditorum: quia non tenebantur recipere cessionem contra debitores mulieris inuiti,iuxta.l. 2. §.j. ff.si cert.pet.& respondet Imo.ad dictam l.fi.C.de priuile.fisc.in qua fundatur Bar.q̃ illa lex sit specialis in fisco,qui nunquã moritur , & ideo dictum priuilegium prælationis in fisco censetur esse perpetuum:cum (vt dixi) fiscus nunquam moriatur, capitulo si gratiosè,de rescriptis.lib.6.nimirum ergo si illud potest trãsire in quemcunq; , secus autem sit in priuilegio prælationis in hypotheca competenti mulieri;quia illud finitur cum persona mulieris,& ideo non potest transferri in cedentem.Roma.etiã in d.l.post dotem.tenet contra Bar.per aliqua fundamenta quę referuntur ibi per Alex.& subdit ibi Alex.non videre, quomodo possit in hoc articulo defendi opinio Bart.& reprobata quadam distinctione posita ibi per Roma.tenet indistinctè , q̃ tale priuilegium tanquam personale non transeat in cessionarium, etiam si hoc agatur expresse, & ita dicit tenere Cy. in d.l.j. C.de priuile.do.per tex.& in d. auth.vt exac.instan.do.§. j. & dicit , q̃ Bald.& Sali.in l.j. tangunt varias opin. in hoc articulo , & nullã eligere videntur,sed se inuoluũt, vnde concludẽdo cõtra opi. Bart.dicit , q̃ tale priuilegium indistinctè non transit in cessionarium,& hanc opin.dicit etiam tenere Ange. & Imo. in l. j. ff. solu.matrimo. Angelus de Aretio. in d. §. fuerat. in 11.colum. relata opinio.Imo.contra Bar.de qua supra dicit, q̃ dictum Bar. forte est verius , quando imminet necessitas cessionis faciendæ

ex vtroq; latere,vt in casu d.l.fi. C. de priuile. fi. & respondet ad tex.in d.auth.vt exactio.instan.do §.j.ibi.aut creditoribus, q̃ ille tex.loquitur in creditoribus mariti,quibus mulier non cogitur cedere sua iura , sed immo mulier debet eis præferri tanquã anterior.d.§. fuerat. & imputandum est dictis creditoribus , quare contraxerũt cum marito.Sed pro certo errat Are.;quia ille tex. loquitur expresse in creditoribus mulieris,non mariti,vt etiam ibi declarat gl.in ver. aut hæredibus, & ideo sua responsio nihil valet,sed (vt supra dixi) ad illum tex.potest responderi,q̃ necessitas recipiendæ cessionis non erat ex parte creditorum ; quia non cogebantur multi recipere pro eorum credito cessionem ab vxore contra hęredes mariti.d l.2.§.j.ff.si certum pet.& ideo non obstat tex.ille distinctioni Bart. Istam q. etiam latè examinat Bald.No.in tractatu dotis,in 12.parte.in 9.col.in vers.4.quia dixi supra & ibi recitatis opin. omnium & multis ingeniosè & subtiliter additis tandem distinguit articulum in duo membra. Primum membrum est, q̃ aut mulier cedit iura sua,quæ habet ad dotem contra virum , aut eius hæredes ad sui vtilitatem , ita q̃ commoditas cessionis veniat in totum in vtilitatem mulieris,ita q̃ nisi priuilegium prælationis transiret in cessionarium, non esset vtiliter prouisum mulieri: & tũc dictum priuilegium transeat etiam in cessionarium;quia non potest negari, q̃ tunc dictum priuilegium non deseruiat vtilitati mulieris,in cuius fauorem fuit introductum:vt dicit tex.in d §.fuerat. & in d. l. assiduis, & isto casu non est facienda differentia , an in cessione fiat expressa mentio dicti priuilegii, an non; quia etiam in cessione simpliciter facta per mulierem transit simplex hypotheca , de qua in d.§.& vt plenius. vt habetur in l. emptori nominis. ff. de hæred. vel actio. vendi.& in l.si solutum.C.de actio. & oblig. & per consequens transit etiam priuilegium pręlationis tanquam concernens hypothecam & ius cessum, vt l.venditor nominis. ff.de hæred.vel actio.vend. Et hoc etiam procedit, si talis cessio fieret post mortem mulieris per eius filios eiusdẽ matrimonii ; cum enim in eos transeat dictum priuilegium prælationis.d.§. exceptis.;ideo si fiat cessio per eos concernẽs eorum vtilitatem transibit etiam in cessionarium;quia licet tex. in d. §. fuerat. loquatur per taxatiuam ibi.cuius solius prouidentia.tamen nõ excludit fauorem filiorum,qui eodem priuile.gaudent.d.§. exceptis.& faciunt quæ habẽtur in l.ob æs.C.de prædi.mi. vbi dictio taxatiua non excludit extensionem,quæ fit ad aliam l. & habet̃ per Bar.in l.si constante.in prin.in.9.q.ff. solu. matri. Nec etiam debet fieri differentia,an intentetur directa vel vtilis: quia talis differentia est potius verbalis,quam realis;quia satis est, q̃ vtilis intentata tendat ad commodum mulieris & filiorũ. Et de hoc primo membro distinctionis ponit Bal.No.exempla infra scripta, primò si mulier post mortem viri videat hæreditatem mariti implicitam multis debitis,& multi creditores habent hypothecam expressam & tacitã in bonis mariti,& anteriorẽ, quàm sit hypotheca ipsius mulieris, mulier ergo cedit iura sua contra primum maritum vel eius hæredes secundo marito isto casu secundus maritus vtetur priuilegio prælationis contra alios creditores prætendentes tacitam hypothecam licet anteriorem. Nam si hoc priuil.vti nõ posset mulier, remaneret frustrata sua dote,& ideo non est dicendum , q̃ isto casu non trãseat priuil. prælationis in dictum cessionarium.Secundò ponit aliud exemplum,quando alius pro muliere promisit dotem, & eam soluit dicto secundo viro animo reperẽdi ab ipsa muliere,& ipsa mulier propter hoc dedit insolutum dicto soluẽti nomen hæredũ primi viri debitoris mulieris pro restitutione dotis; nam etiam hoc casu censeri debet cessum dictum nomen debitori cum tacita hypotheca priuilegiatata, vbi aliàs si dictum priuile. prælationis non transiret in ipsum cessionariũ, non posset fieri exactio dotis ab hæredibus primi viri propter creditores habentes tacitam hypothecam anteriorem,& sic cessionarius haberet regressum contra ipsam mulierem , quæ se potiorem in nomine cesso non præstitit,& etiam quia dictus cessionarius , qui soluit pro dicta muliere,non fuisset ita promptus in soluendo pro ea, si dubitasset mulierem non posse transferre dictum priui.prælationis in eum,& sic talis cessio tota pertinet ad commodum ipsius mulieris.Secundum membrum dictæ distinctionis est, q̃ si dicta cessio fit principaliter in fauorem & commodum cessionarii,vel alterius,quam mulieris,aut eius filiorum, tunc dictum priuilegium prælationis non transeat in cessionarium, etiam si dicta cessio fieret expresse de dicto priui.ex quo illud soli mulieri,& eius filiis & eorum vtilitati est indultum:vt d.§.fuerat.& talis distinctio aliàs fieri solet in simili ar. videlicet an cessio fiat ad commodum cedentis , an verò ad commodum cessionarii , vt per Bar.& alios in l.facta.§.si hæres.ff.ad Treb.& in l.fin. ff.de transa. Et istud s̃m membrum exemplificat etiam Bald.No.pluribus modis , primò si mulier ex causa donationis cederet alteri ius suæ dotis repetendæ ab hæredibus mariti, secundò quãdo ipsa cederet ex causa onerosa , puta quia esset condemnata pro aliquo debito & bona ipsius mulieris mobilia & immobilia nõ possent obtineri sine controuersia , & propterea creditor illius fecisset sibi adiudicari ex secundo decreto nomẽ debitoris dotis dictę

tis dictæ mulieris,iuxt.l.à diuo Pio.§. fi. ff.de re iud. certè in talē cessionarium dicti nominis dotalis non transiret dictum priui. prælationis:cum talis cessio tendat in fauorem creditoris non mulieris:ita vr̄ tex.in d.auth.vt exactio.do.instan.in prin. Tertiò exemplificat istud ſm membrum ipse Bal.No.qn̄ mulier pro restitutione suę dotis ageret hypothecaria contra bona mariti,& possessor,vel secundus creditor offerret mulieri solutionem do tis,& vellet impetrare cessionē à muliere,iuxta no. in l. mulier. ff.qui potio in pign.habe.& l.Paulus.§.j.ff.quibus mod. pig. vel hypo.so.& l.si res obligata.ff.de lega.j.& l.3.& l. cum secundus. ff.de distra.pi. Certè tali casu non transiret in dictum cessionarium tale priuilegium prælationis cōtra alios creditores: cum tunc istud non resultaret ad commodum mulieris, sed ad vtilitatem dicti cessionarii,quod no.quia est valde contingibilē maximè Florentiæ, vbi frequenter impetrantur cessiones iuriū dotaliū mulieribus per secundos creditores, vel tertios possessores bonorum mariti;quia tales cessionarij non haberēt ius prælationis in tacita hypotheca nec in expressa contra alios habentes tacitam anteriorem,& respondet Bald.No. ad tex.in d.l.fin. C.de priui.fis.in quo Bar.& sequaces se fundant, q ille tex. non loquitur de priui.prælationis, quod habet fiscus, sed de simplici hyp.quā habet fiscus iuxta l.2.C.in quibus cau.pig.taci.cōtraha. & licet in d.l.fi.dicat, q cessionarius fisci debet esse potior aliis creditoribus qbus fiscus solet p̄ferri, tn̄ debet intelligi respectu anterioris hypothecæ & non spālis priui.prælationis,sed ista intelligentia nimis restringit & destruit illum tex.in d.l.fi.quæ indistinctè vult, q cessionarius fisci possit vti prælatione,put vti p̄t fiscus,& ppea ad illum tex.aliter est rn̄dēdum, & prout retuli supra rn̄deri per Imo.videlicet q spāle sit in fisco,qui nō moritur, vt in eius cessionarium trāseat hypotheca cum priuilegio prælationis:& ista distin.Bal. No.tanq̄ rationabilis & ducens ad concordiam opin.doctorum mihi satis placet.

Duodecimò quærit̄, quis præferatur in hypotheca tacita vel 108 expressa, an mulier,an verò fiscus.† Et dicēdum est,q respectu hypothecæ mulier & fiscus pari passu ambulant,& vnus non p̄fert̄ alteri,ita tenet Bar.in l.j.ff.sol.mat.in secunda & tertia vtilitate publica,per tex.in l.2.C.de priui.fis.& cum Bar.transeūt ibi alii doc.& est gl.no.in l.dotis.C.de iure do.vbi gl. dicit, q fiscus & mulier paribus passibus ambulant,& qui prior illorum est in tp̄e,potior est in iure,probat̄ ēt per tex.& ibi glo.in d. l. assiduis. vbi hr̄, q mulier nō vtitur dicto priuilegio p̄lationis,de quo ibi contra fiscum.& facit tex.in l.j.C.de iure fis.lib.11. vbi fiscus est priuilegiatus cæteris paribus circa prioritatē hypothecę.facit ēt tex.& ibi no.Bar.in l.si is qui. ff.de iure fisci. vbi fiscus in quæsitis post suam hypothecam præfertur oībus aliis creditoribus ēt anterioribus,& istā opin.scilicet q fiscus & mulier in dote paribus passibus ambulent,tenet Pau.de Cast.in consi.394.q̄q̄ multa copiosè in 2.col.Et ista conclusio clarè procedit,qn̄ ɔstat de prioritate hypothecæ tacitæ vel expressæ inter fiscum & mulierem dotatam;quia tunc ille præfertur, qui est prior in tp̄e per supradicta.Sed difficultas est in dubio, qn̄ scilicet nō constat de prioritate temporis,puta qn̄ apparent eodem die duo instrumenta confecta,vnum.s.pro fisco,& alterum pro dote mulieris, & nō constat de prioritate alicuius dictorum instrorum,neq; per ordinem naturæ,neq; per horæ appositionem:quia tunc esset prę ferēdum anterius in tempore,vt declarat Soci.in l.j. in 2.col. ff. sol.matri.& dictum fuit supra proximè.Dubitatur ergo in casu dubio,quis veniat præferēdus,an mulier,an fiscus, & Bal.in l.dotis.C.de iure dot.tenet, q isto casu mulier sit præfenda fisco allegat.l.non puto.ff.de iure fisc.& hanc opinio. tenet etiam Nic. de Neapo.in d.l.j.ff.sol.matri.vt ibi refert Alex.in j. col. & Alex. ibi dicit se semper fuisse dubitatum de hac decisio. Nic.de Nea. & latè insistit circa intellectum d.l.non puto, & nihil determinat,tn̄ dictā op.Nic.de Neap.sequitur Soci.in d.l.j.2.col. in ver. 4.& vltimò limita,& illam confirmat optimo fundamento,videlicet q quando duæ personæ priuilegiatæ contendunt ad inuicem:tunc præfertur magis priuilegiata,vt vult Cy.& sequunt̄ alii in auth.quas actiones.C.de sac.san.eccl.arg.l. verum.in fi. ff. 109 de mi.† sed mulier est magis priuilegiata q̄ fiscus:quia mulier p̄fertur habentibus priorem tacitam. d. l. assiduis. quibus tn̄ non præfertur fiscus.l.j.C.rem alie.geren.Et ex hoc infert Soci.q qn̄ mulier contendit cum fisco pro dote non habet locum.d.l.j.C. de iure fis.& idem est dicendum ſm eum in terminis.d. l. si is q. ff.de iure fisc.Et eandem opinio.q in dubio mulier pro dote sit præferenda fisco,tenet Ias.in d.l.j.ff.solu.matr.in 11.col. sequendo Nico.de Neap.& Bal.eandem opi. tenet Bal. No.in tractatu do.in 9.parte.in j.priui.sub dubio tn̄,quia dicitur,q dictū Bald. in d.l.dotis.non vr̄ vsquequaq; verum,cum cōcurrant duo priuilegiati,qui ambulant pari passu:vt dicit gl.in d.l.dotis.& aliqn̄ etiam fauor fisci præfertur fauori dotis:vt habetur in l. satis notum.C.in qui.cau.pi.taci.contraha.Tamen omnino tenendam puto cōclusionem Nic.de Neap. & Bal. q in dubio mulier pro dote sit præferenda fis.per l.in ambiguis. ff.de iure do. Et nō ob. q vterq; eorum sit priuilegiatus;quia vr̄ magis priuilegiata mulier pro dote.d.l.assiduis.& no.Soc.in d.l.j.& dixi supra.Nec obstat.d.l. satis notum. quia ibi est casus specialissimus fauore primipili,vt ibi declarat Bal.ideo non est trahendus in consequentiam l.ius singulare.ff.de legi.& ista est etiam magis cōis opin. quia illam tenent Bal.Nic.de Neap.Soci.Ias.& sequaces.Sed pro declaratione prædictorum inquantum dictum fuit, q dubietas potest insurgere ex eo,q ambo instrumenta,videlicet fisci & mulieris sint confecta eodem die,et aduertēdum, q etiam q duo instrumenta sint confecta eodem die, tamen ex aliquibus posset constare de prioritate,& primò ex ordine naturæ; quia scilicet in vno esset habitus & in alio priuatio.secundo qn̄ vnum esset publicum & aliud priuatū,iuxta l.scripturas.C.qui potio.in pig. habe.tertiò qn̄ in vno esset hora: vt pulchre per Soci.de omnibus istis in d.l.j.ff.sol. mat. quartò qn̄ dicta duo instrumenta confecta eodem die essent confecta ab eodem notario, nam tunc ex ordine scripturę & protocolli prius scriptum censetur prius & anterius in tempore, arg.l.si quis ex argentariis.§.j.in fin. ff.de ede.& l.quoties.ff.de vsufruc.ita tenet Bald.nou.in 9.parte in 110 2.priui.† Et ista conclusio comprobatur ex eo,q voluit Ange. in auth.de hæred.& falc.§.etenim.vbi voluit, q si in eodem instrumento bona sunt obligata primo Titio, deinde Seio, q hypotheca Seii cēsenda est posterior p ordinem scripturæ: quam inquit Bal.in l.aduersus.C.de fur.prior est tempore,qui prior est in ordine scripturæ & facit no.per Feli. circa ordinem scripturæ in c.cum dilecta.6.col.de rescrip.per Ias.in l.2.§.prius.col.j.ff. de vulg.& pup.per Soci.in col.9.prosequēdo ordinē.5.col.j.vol.

111 † Decimotertiò quæritur,an istud priuilegium,de quo dictū est in proxima præcedēti quæstione,videlicet, q mulier pro dote in casu dubio præferri debeat non solum priuatis,sed et fisco, detur soli mulieri,an vero transeat ad quencunq; et extraneum ad quem transit actio dotis:Bar.in d.l.j.ff.sol. mat.tenet,q tale priuilegium non solum detur mulieri, sed et transeat ad quencunq; extraneum,ad quem transit actio dotis,& q non solum competat ex parte mulieris,sed etiam ex parte viri. Et ratio est ſm eum: quia huiusmodi priuilegium dat ipsi doti,non ipsi mulieri, per d.l.in ambiguis.ff.de iu.do. ideo debet transire ad quencunq; transit ipsa dos,ita firmat Bal.in d.l.j.3.col.in prin. super 2.gl.Sed Soci.ibi in 3.col.in 3.no.dicit, q licet ista opi.Bar. ab omnibus approbetur, tn̄ semper sibi dubia visa fuit,& contra Bar.adducit quatuor argumenta, sed vltimo loco relinquit cogitandum.Ias.autem in d.l.j.in 3.col.in ver.3.ex inquantū Bar.dicit, q licet omnes teneant cum Bar.tn̄ q disputando pot teneri contrarium,& ibi adducit quatuor argumenta contra opi. Bart.Subdit tn̄,q ad omnia argumenta facta contra Bar.potest respōderi, q licet priui.prælationis,quod habet mulier,de iure speciali p d.l.assiduis.non transeat ad extraneos (vt supra dictum est) illud est: quia dictum priuilegium est nimis exorbitans a iure cōmuni, scilicet quod mulier in dote posterior in tempore ex tacita hypotheca præferatur aliis creditoribus,quos certè scimus esse anteriores in tacita: & ideo non transit ad extraneos, sed istud priuilegiū prælationis in casu dubio non est adeo exorbitans,nā in veritate posset instrm̄ dotis esse anterius,nimirum ergo, si istud priuilegium tanq̄ minus exorbitans p̄ transire ad extraneos: & ita residet Ias.istā opi. Bar. et tenet Bal.no.in tractatu dotis,in 9. parte. in 2. priui. vbi et rn̄det ad argā quæ sunt contra Bar. & eius rn̄sio est in effectu eadē cum rn̄sione data p Ias.supra relata,& ideo cōcludo non esse recedēdū ab opi.Bar.

112 cōi.† Vltimò dubitatur,an priuilegia dotis, de quibus supra est facta mentio,competant pro dote & sol.ma. & breuiter dicendum est,q competant et sol.ma.ante dotis restōnem, sed restituta dote nō:vt late p Ias.post alios in rub.ff.so.ma.in 2. & 3.col. vbi diffuse disputat,an dos,pprie dicat sol.ma. & hr̄ et per Soci. in consi. 177.visa facti.in 3.col.j.vol.Et ista pro nunc sufficiant circa materia tacitæ hypothecæ introductæ in fauorē dotis,quædā alia dicentur infra in materia prioritatis, & p hęc sit expeditus quartus casus,in quo de iure introducta est tacita hypotheca.

113 † Quintus casus,in quo inducitur tacita hypo.est in fisco, p l.2. & 3.C.de priui.fis.& ideo infert, q si quis emat aliq rem a fisco, essent illi bona p ptio tacitè obligata fisco p d.l.2. Intellige tu & declara, qn̄ emptor est maior, sed si emptor esset pupillus, pro obligata fisco sola res empta, nō aut alia bona pupilli pro pro dictæ emptionis,iste est text.in l.2.in ver.q si a fisco.iuxta glo. ibi in ver. emerit.ff.de reb.eo. & ita intelligit & declarat Ias.in repe.l.si cōstante.in 2.q.3.partis prin.in 11.char.nu.67.ver.2.dic gente cōsidera. Itē dictā tacitā hypothecā habet fiscus priuilegiatā;quia licet alius priuatus hēat gn̄ale vel spāle hypothecam anteriorē:tn̄ fiscus ex spāli priui. pfert anteriori creditori in bonis q̄sitis p debitore post oblationem ɔctā cū fisco,vt est tex.& ibi 114 no.Bar.in l.si is q.ff.de iu.fis.† Et intellige p̄dicta i fisco in re p̄pto,& p pea videbat dicēdū,q p̄dicta pcederet solū i republica Romanorū,q̄ sola illa dr̄ hēre fiscū nō aut aliæ ciuitates,iu.t in l.,p prandum in prin.& ibi Bal.C.de iud.& Bar.in l.j.C.de bo. vac.lib.10.& in d.l.si is q.circa mediū. Tn̄ idē et est dicēdū in cibus aliis ciuitatibus & populis nō recognoscētibus superiore, & ēt in populis vel principibus recognoscentibus superiorē ex priuilegio vel concessione superioris hn̄tibus merū & mixtū

Imperium & iura regalia & fiscalia : tūc enim tales ciuitates & populi habēt fiscum, vt no. Bar.in l.2.in prin.ff.de iure fisc.& in l.non tantum §.ait senatus. ff.de peti hęre.& ibi per Alex.& habetur per Bal. latè in l.1. ad fi C.de hære.vel actio.vendi.

115 †Et prædicta militant in contractibus & aliis propriis iurib. fisci,sed dubitatur, quid dicendum sit de pœnis pecuniariis ex aliquo delicto fisco applicandis,an pro illis bona delinquentiū sint tacitè obligata fisco,& in hoc gl.& doc.variauerunt,vt habetur in l.aufertur.§.fiscus.ff.de iure fis.& in l.1. C.pęn. fis.debi. præfer.lib.10.

Tamen in ista materia Guil.de Cu.latius post alios in l.rescriptum.in princ.l.de pac.ut ibi refert Bal.distinguit,q quando ex delicto sequitur bonorum confiscatio,fiscus nullam habet hypothecam nec ante,nec post condemnationem; nam ante cōdemnationem fiscus nullum habet ius in bonis delinquentis. l.eius qui delatorem.ff.de iure fis.post condemnationem autē & publicationem fiscus est effectus dominus bonorum confiscatorum:vt l.commissa.ff.de publi.& propterea iam res sua sibi obligata esse non potest l.neq; pignus.ff.de reg.iur.Sed quando ex delicto non sequitur cōfiscatio bonorum,sed aliqua pœna pecuniaria,& tunc si sumus ante condemnationem, fiscus nullam habet hypothecam;quia nondum dicitur creditor.l. si qua pœna.& l.aliud.§.inter multa.ff.de ver.sig.Si autem sumus post condemnationem:& tunc quatenus est respectu aliorum creditorum & in eorum præiudic.ēt fiscus non habet hypothecam.l.quod placuit.ff.de iur.fis.nisi fortè essent creditores eiusdem tituli,puta ex delicto:quia tunc cęteris paribus fiscus deberet præferri. Quatenus autem est respectu delinquētis,vel aliorum possidentium sine titulo fiscus dr̄ habere tacitam hypothecam ex die sententiæ, quæ non porrigitur ad bona ante sn̄iam alienata:vt l.post ɔctum.ff.de dona.& prædicta procedunt tam in pœnis,quæ imponuntur ex dispositione iuris cōis, quàm ex dispositione statutorum,ita volunt Gui.& Bal. in d.l. rescriptū. in prin.dicentes ista esse bene tenenda menti. Istam quæstionē latè examinat Alex.in d.l.rescriptum.in prin.in gl.in ver.hypothecas,& in effectu licet per alia verba tamen idem concludit, quod Gui.& Bal.dicit enim q communis opinio est, q ante inchoatum iudi.criminale fiscus nullam habeat hypothecam in bonis delinquentis,& similiter post iudicium inchoatum ante sn̄iam:quia ante sententiam nullum ius habet.l.ex iudiciorum. ff.de accusa sed post sn̄iam sic:quia per illam quasi ɔhitur.l.3.§. idem scribit.ff.de pec.& quod pro ɔctu & pari ratione pro quasi ɔctu fiscus habet hypothecam. d.l.aufertur.§.fiscus.ff.de iure fis.& hanc opi dixit Alex.esse veriorem, quicquid in contrariū voluerint ibi Ang.Fulg.& Pau.de Cast.qui voluerunt talem hypothecam incipere a litis contestatione, per quam quasi ɔhit: 116 vt no.gl.in l.2.§.fi.ff.de præto.stip.†quia ſm Alexā.ista ratio nō concludit:nam quasi contractus, qui inducitur per litis contestationem,operatur, q quis sit astrictus instantiæ non pœnæ,in qua quis postea venit condemnandus per sententiam,vt declarat Bar.in d.§.idem scribit.tenet etiam Ale.ibi, q talis tacita hypotheca competens fisco non præiudicet aliis creditoribus ex alia causa quàm ex delicto,prout tenent Gui.& Bal. sed q talis hypotheca solum operetur ɔ delinquentes vel tertios possessores possidētes sine titulo & in cæteris.Idem tenet quod Gui. & Bal.Subdit tamen vnū Alex.post Bal. ibi in lectura antiqua, quod reputat ualde notabile, videlicet q qn̄ fiscus consequeretur rem familiarem, puta quia ageret ex damno dato in fundo fiscali,q tunc incontinenti haberet bona dicti damnum dantis obligata; tunc enim non censetur propriè prosequi pęnam, alias ſm eum melioris esset conditionis delinquens in damnū fisci,quàm ɔhens cum eo,q non est dicendum ſm eum, & ita 117 etiam sequitur ibi Ias.† Sed contingit dubitari,qn̄ concurrit fiscus & priuatus & non constat de prioritate iurium, sed sumus in casu dubio,quis debeat præferri in hac dubitatione. Alex.in l.1.ff.sol.mat.in 1.col.procedit in confuso in causa dotis & alterius priuati cum fis & multa disputat super intellectu.l.non puto.ff.de iure fisc.tamen nihil determinat.

Sed quicquid sit circa prælationem in casu dubio inter mulierem prætendentē causam dotis & fiscum, de quo s̄. diximus in quarto casu in duodecima quæstione num.108. vsq; ad 112. Qn̄ concurrit simplex priuatus & fiscus.Soc.in d.l.j.in j. col. disputando ēt de intellectu.d.l.non puto.firmat,q fiscus præferri debeat priuato,ēt q priuatus prętenderet causam onerosam & mouetur : quia sicut causa dotis in dubio pręfertur priuato, vt tenetur cōiter in d.l.j.& dictum fuit s̄. Ita debet pręferri causa fisci.Nam ēt fiscus habet multa priuilegia,de quib. per Bald. in l.1.C.de hæred.uel actio.uend.& fiscus & dos ambulant pari passu,ſm gl.in l.2.C.de priuil.fisci.& tacita hypotheca dotis nō pręfertur tacitę hypothecę fisci, vt habetur in d.l.2. & fiscus in bonis quęsitis post suam obligationem pręfertur priuato habēti anteriorem hypothecam,vt habetur in d.l.si is qui. ff. de iure fis.sicut ergo in his pręfertur in quibus priuatus est potior, similiter debet pręferri,quando sumus in dubio.

Ias.autem in d.l.j.ff.solu.mat.in 11.col.dicit, q d.l. non puto. procedit,quando fiscus prætendit causam lucratiuam, puta qa venit contra indignum,vel petit pœnam ex causa delicti, tunc enim priuatus prefertur fisco.Sed quando fiscus prętendit causam iuris proprii, vel agit ex aliquo contractu:tunc secundum eum fauendum est potius fisco,quàm priuato,alleg l.vni.§. fin. & ibi Iac.de Belui.C.de cadu.tol.& non obstat,q Alex. in d.l.j. dicat,q iste intellectus sit diuinatiuus,quia respondet ipse,q in hoc nulla est diuinatio,sed est propria natura illius.l.non puto. considerato tit.sub quo sita est, argu.l. imperator.ff.de in diem addictio.& istum intellectum ad d.l.non puto.dedit Raph. Cuma.& ibi eum refert & sequitur Ange.de Aretio.in l sciendū. in prin.ff.de appel.recipi.& insti.quibus modis testa.infir.§. fin. ad finem.& istud corroborat Iaso.in d.l.j.& dicit hanc esse veritatem a nemine declaratam,sed in hoc artic. Bal.No. in tractatu dotis,in 9.parte in primo priuilegio latè disputat, & refert opin.tenentium pro vtraque parte,& tandem concludit, quòd quando contenditur inter fiscum & priuatum,quòd in dubio, quando non constat de prioritate,pręferatur fiscus priuato, siue simus in causa lucratiua,siue in causa onerosa, & ad d.l.non puto.respondet,quòd illa procedat,quando est aliqua dubietas super aliquo articulo iuris; tunc enim fiscus admittit, quòd interpretatio fiat contra ipsum,maximè in pęnalibus, & ita secūdum eum intellexit ibi gl.in vlti.opi.quę semper videtur cōsentanea gl.ut vult gl.in l.qui filium.§.Sabinus.ff.ad treb.

118 †Ego autem puto,quòd magis uera & communis opi. sit illa,quam firmat Ias.videlicet quòd quando sumus in causa onerosa,in dubio pręferri debeat fiscus priuato, quando autem sumus in causa lucratiua,pręferri debeat in dubio priuatus fisco, hanc enim opinio.tenet Iac.de Belui.in l.j.in fi.C.de cad.toll.& Raph. Cum. Ange. de Aret.& Iaso. supra relati,& sic quòd d.l. non puto.loquatur in causa lucratiua,alia autem iura, quę allegantur in contrarium,loquuntur in causa onerosa, & quòd dicta opinio procedat,siue dubium versetur in articulo iuris, siue in articulo facti; quia cum leges loquantur indistinctè, indistinctè debent intelligi.l.de pretio.ff.de publi. Nec potest reddi ratio concludens diuersitatis inter articulum iuris,& inter articulum facti,& tanto magis placet ista opinio : quia per eam reducuntur opinio.doctorum ad concordiam. Nam opin.Dyn. Barto.& sequacium in d.l.non puto.qui tenent, quòd in dubio priuatus pręferatur fisco,debet intelligi in causa lucratiua : opinio autem illorum qui tenent contra Dyn. & sequaces quos refert Alexā. in dicta l.j. videlicet quod fiscus pręferatur priuato, debet intelligi in onerosis,& ita tenendum est meo iudicio.

119 †Sextus casus, in quo inducitur de iure tacita hypotheca est in administratoribus ciuitatum: quia scilicet eorum bona pro dicta administratione sunt tacitè hypotheca.ciuitatibus,quarū gestū gesta est administratio,quod est not. Quia licet alias ciuitas,quę non habet fiscum,nō habeat priuilegium tacitę hypothecę:vt l.simile.& ibi gl.ff.ad municip.& no.glo.& doct.in l.2. C.in quibus causis pig.taci.contraha.& Roma. in consilio 508, pręsens consultatio.& firmat Alex.post Iacob.de Are in l.j.§.si hęres.ad fi.ff.ad Treb. Tamē bona administratorum bene sunt obligata (vt dixi) & ita firmat ibi Alex.post gl.ibi in ver. sequit̄ per tex.in l.fi.C.quo quis ordi.conue.li. 11. quem ita debere intelligi tradit Alex.in dicto §.si hęres.

120 † Septimus casus,in quo inducta est tacita hypotheca, est in bonis pręlati ecclesię pro mala administrat. bonorum eccle.sicut sunt tacitè oblig.bona tut.pro mala administ.l.pro offi. C. de administr.tuto.& dixi latè.s̄.in primo casu, nu.6. ista est glo. no.in c.ex literis.de pigno.quam ibi sequitur Abb.& illam pro singulari allegat idem Abb.in capit.episcopus.de preben.

121 †Et pro hac etiam facit, quia pręlatus in multis ęquiparatur tutori:vt per Abb.in capi.cum deputati.de iudi.& ibi latè Fely. in col.penul.in ver.quando pręlatus ęquiparetur tutori. & isto casu ecclesia habet priuilegium tacitę hypothecę,sed non in aliis,quia ecclesia ęquiparatur ciuitati & non fisco, & sicut ciuitas non habet tacitam hypothecam,ita nec ecclesia,nisi in casu premissos vt per Bal.in l.fi in 4.col.in ver.quęro hic,an ciuitas. C.de sacros.eccle.& per Bal.post gl.in l.2.C.in quibus causis pigno.taci.contraha.& per Cy.& Bald.in l.dotis.C. de iure dot. & per Alexan.in l.si filio.§.fi.in 3.colum.in vers. Adde quòd istud dictum ff.soluto matrimo.& per eundem in consil. 104. plura super his.6.volum.ad fin.

122 †Et idem est etiam in camera episcopali:quia scilicet illa nō habet priuilegium tacitę hypothecę, vnde si quis contrahat cū episcopo,bona illius nō sunt tacitè hypothecata episcopo, nec episcopatui,quia de hoc nulla lege cauetur:ita tenet Bal. in rubri.C.de priuileg.fis.in fi.& Alex.in d.consi.104.in fi.

123 † Octauus casus, in quo inducta est tacita hypotheca,est in bonis orphanotrophii, seu hospitalarii, ut scilicet eorum bona sint tacitè obligata pro mala administratione; quia scilicet etiam ipsi æquiparantur tutoribus,ut l. orphanotrophos. C. de episcopis & cleric.& ita tenet Bald.in l.si quis presbyter.in princip.eodem titu.

124 † Nonus casus,in quo inducitur tacita hypotheca. est in bo-

nis delinquentis,puta furis pro resti.rerum ablatarum : quia dicta bona etiam contra hæredes delinquentis, vel quencunque alium possunt a damnificato vigore tacitæ hypothecæ peti , & hoc saltem ex æquitate iuris canonici:ita tenet Bal.in l.furti.C. de fur.arg.c.parochiano de sepul. & ibi plenius comprobat Salic.dicens bona delinquentis esse tacitè obligata pro malè ablatis & hoc pro liberatione animæ dicti delinquentis,per tex. in d.c.parochiano.& per l.sancimus.C.de sacros.eccl. vbi anima p̄fertur cũctis rebus:& quia anima defuncti aliter staret in captiuitate,cum non remittatur peccatum,nisi restituatur ablatum vt in regula peccatum.lib.6. Quæ no. quia de iure ciuili non reperitur,ꝙ bona furis , vel alterius delinquentis sint tacitè obligata pro malè ablatis:sed ↄ furem,vel eius hæredem datur cõdictio furtiua,quæ est rei persequutoria.l.si pro fure.§.1.ff.de ↄdi.fur.& hoc etiam si res furtiua non extaret: quia datur ad æstimationem illius,vt l.in re furtiua.in prin.eo.tit.tex.gl. & Ang. de Are.insti.de obli.quæ ex deli.nas.§.fi.Et licet Bar.in l. 1. in 2. col.ff.de priua.deli.tenuerit,ꝙ actiones descendẽtes ex delicto, quæ sunt pœnales ex parte rei delinquentis , & ex parte actoris sunt rei persequutoriæ de iu.ca.dentur cõtra hæredes delinquẽtis insolidum,licet de iure ciuili dentur in tantum quantum p̄uenit ad hæredes,per c.1.de rapto.& quod ibi no.per doct. Tamen Abb.in d.cap.parochiano referendo dictam decisionem Bar.in d.l.1.dicit non esse faciendam differentiam in hoc inter ius ciuile & canonicum,& respondet ad iura allegata per Bart. ꝙ illa procedunt,quando delinquens in articulo mortis fuit ↄtritus,& mandauit res restitui per hæredes:tunc enim non dicitur agi ex delicto,sed ex quasi contractu,& ideo tunc dat̃ actio contra hæredes insolidum etiam vltra facultates hæreditarias, sed in aliis casib.in quibus delinquens non iniunxit istud onus hæredi ex pœnitentia & contritione, tam de iure ciuili ,quàm canonico hæres ex delicto defuncti conueniri nõ potest vltra vires hęreditarias,sed solum quatenus ad eum p̄uenit a defuncto,& hoc etiam si hæres non fecerit inuentarium: & ita etiam tenet Abb.in c.in literis.de rapt.& Io.And.in ca.quanquam.de vsur.lib.6.in nouella,& Federi.de Senis in consilio 11. ut refert Abb.in d.c.in literis.& istam opi.videtur tenere Alex. in apost. ad Bar.in d.l.1.& ipsam latè disputando tenet Petr.de Anchar. in consilio 411.incip.& prima facie. Ita etiam tenet Bal.in d.l. furti.& in l.3.penul.colum.C.ne ex deli.defunc.& Floria.in l.in de Neratius.ff.ad l.Aquil.Et sic est communis conclusio,ꝙ hæres teneatur ex delicto defuncti solum vsque ad vires hæreditarias & non vltra,etiam nullo facto inuẽtario, & hoc tam de iure ciuili , quàm canonico , & ꝙ pro dicta satisfactione omnia bona delinquentis sunt tacitè hypothecata damnificato , siue peruenerint ad hæredes delinquentis, siue ad alios tertios possessores:vt s̃.est conclusum.

125 †Decimus casus,in quo tacita hypotheca de iure inducitur, est in collectis; quia s.fauore collectarum bona allibrata & accatastata pro illis sunt tacitè obligata , ista conclusio probatur per tex.& ibi gl.in l.1.C.in quibus caus.pig.ta.ↄha.& ibi hoc no. Bar.& Bal.firmant Iac.de Are.Cy. Bar.Areti.Alex. & Ias.in l.apud Iulianum §.hęres.ff.de le.1. & Soci.in consil.243.2.colũ in ver.præterea vr̃,ꝙ bona.1.volu.faciunt not in l.imperatores.ff. de publica.tex.& ibi no.Bal.in l.fi.C.sine cens.vel reli.& nisi soluantur collectæ,possunt bona allibrata vendi,vt est glo.not.in ver.distrahatur,& ibi Bart.C.de vendi.bo.fis.lib.x.& non solum possunt vendi pro collectis non solutis,sed etiam pro pęnis impositis ↄ non soluentes:vt no.Alex.in apo.ad Bar.in l. creditor. in prin.ff.de act.emp.& si bona ex causis prædictis solenniter vẽdita sint, non audietur vlterius dominus volens offerre collectas,pro quibus vendita sunt:vt no.Bal.in l.1.in versi. Item possunt eius bona occupari &c.C.si propter pub.pensi.& licet Bal. loquatur in tributo,tamen idem est in collectis:quia rub.ibi loquitur de publicis pensitationibus,quarũ appellatione veniunt solutiones omnes quæ fiunt in publico annuatim , vt declarat ibi gl.& probatur in l.2.& 3.eo.tit.Secus autem,si bona non essent solenniter vendita; quia tunc dominus veniens post uenditionem potest illa recuperare,vt l.1.ibi.neq; ordine peracto. C.de fi.instr.li.10.qui tex.solet allegari ad retractationem subhastationum factarum minus solenniter in venditione rerum captarum pro executione rei iudic. nam tunc dominus potest offerre debitum & reuocare venditionem,si non fuit in ea seruatus ordo &c.

126 †Vndecimus casus est in decimis:nã pro illis sunt tacitè obligata prædia,ex quibus solui debent decimæ pręd iales ad similitudinem eorum,quæ dicta sunt s̃.in collectis,vt no.Io.Andr.& & Abb.in ca.cum homines.de decimis.& idem tenet Feder.de Senis in cons.81.incipit latius.& mouetur arg.d.l.imperatores. ff.de publi.& idem tenet Abb.in c.pastoralis.in 1.col.in ver. sed quæro, quid si venditur ipse ager. de decim. per eadem fundamenta quæ fiunt in collectis.

127 †Sed dubitatur,quid in canone debito pro bonis emphyteuticis , an s.pro illo sint tacitè obligata bona emphyteutica , pro quibus canon debetur quolibet anno.& in hoc Bald. in auct.si quas ruinas.in 4.col.in ver.sed vltra omnes.C.de sacrosan.ecc. tenet ꝙ sic,& mouetur per tex.& auc.de alie.§.scire. quem text. dicit esse tenendum menti ad hoc.Idem tenet Bal.in l.certi iuris.in 5.q.C.loca.

Sed Bart.in l.fi.C.de iu.emphy.tenet cõtrarium,& istam opi. Bar.contra Bal.tenent Anto.de But.& Imo.in c.potuit.de loc. super gl.3.& Ang.in l.vniuersas.C.ne rei domi.vel temp.& mouentur; quia licèt de iure pro tributis soluẽdis sit obligatus fundus tributarius per d.l.imperator.& l.1.2.& 3.C.sine cen.vel reli.tamen in canone debito pro emphyteusi istud non reperitur etiam si sumus in emphyteusi ecclesiastica,ita dicunt Ang.Anto.de Bu.& Imo.in d.locis,& ita tenet Alex.in l.quod dicimus. in 10.col.in versi.& sic ex prædictis patet.ff.de verb.obl. dicentes,quòd d.§.scire. in quo se fundat Bald. non probat , quia ille tex.non dicit,ꝙ pro canone bona sint obligata.

Aduerte tamen,ꝙ si res emphyteutæ essent inuectæ vel illatæ in prædium emphyteuticum,illæ bene essent tacitè obligatæ pro canone iuxta.l.item quia.ff.de pac.& l.certi iuris.C.locatis,quia talis contractus dicitur conductio,ut institu.de loca.§. adeo,& ita potest saluari opinio Bal.in d.auct.si quas ruinas.

128 †Duodecimus casus , in quo de iure inducit̃ tacita hypotheca,est in terminis.d.l.item quia.ff.de pact.& d.l.certi iuris.C.loca.videlicet quòd res inuectæ & illatæ in domum conductam tacitè sint obligatæ pro pensione seu affictu domus locatæ. ad idem tex.in l.3.ff.quibus modis pig.taci.contraha.& in l.si non inducta.C.eo.titu.& inuectæ seu inductæ dicuntur manu,illatæ autem dicuntur dorso:ita exponit glos.in d.l.si non inducta.in gl.1.& ibi Saly.& ista sit regula.

Quam regulam amplia & limita pluribus modis . Et primò amplia,vt illa procedat non solum pro pẽsione, sed etiam pro deterioratione prędii locati,vt scilicet etiam pro deterioratione res inuectæ vel illatæ sint tacitè obligatæ, vt ęst textus in l.2. ff.in quib.cau.pig.taci.contraha.& notat Bar.in l.solutum.§.solutam.ad fi.ff.de pign.actio.

129 †Vbi etiam plus vult. videlicet , quòd res inuectæ seu illatæ in domum conductam possint retineri per locatorem pro alio debito tanquam tacitè obligatæ,& pro hoc facit tex.in l.1.C.et ob chirogra.pecu.quem ad hoc allegat Bar.in d.§.solutam.

Sed istud vltimum,quod dicit Bar. scilicet quòd res inuectæ vel illatę possint retineri pro alio debito,reprehenditur per Iaso.in d.l.item quia.in prin.in 3.requisito dicentem , quòd d.l.1. & 2.ff.qui.ex causis pig.taci.contraha. per quas se mouet Bar. nihil faciunt,& quòd in contrarium facit.l.fi.quæ inci. prætextu. C.commo.& se ita alias tenuisse in l.si non sortem.§.si cẽtum. ff.de condic.inde.per ea quæ habentur per Bar.& alios in l. si filiofa.in prin.ff.soluto matrimo.

Sed per hæc non puto recedendum esse ab opin.Bar.quæ videtur de iure verior.Nam Bar.fundat se in d.l.1.C. etiam ob chirogra.pecu.quæ bene probat,ꝙ res obligata pro vno debito,potest retineri pro alio,vt ibi per Bar.& alios,& sic licet.d.l.1.& 2. ff.ex quibus cau.pig.taci.contraha.non probent opi. Bar. tamẽ bene probatur in d.l.1.cui non respondet Ias.& istam opi. Bar. tenet Ang.de Are.instit.de act.§.item seruiana.in 2.col.in vers. quæro,an inuecta & illata,per allegata ibi per eum,& probatur etiam ista opi.Bar.ea nota.per eum in d.l.si non sortem.§ si centum.ubi Bar.in 1.membro suæ distinctionis tenet,ꝙ res obligata pro vno debito potest retineri per creditorem pro alio debito,& mouetur per eandem.l.1.C.etiam ob chirogra.pecu. in p̄posito autem bona inuecta & illata sunt tacitè obligata pro pẽsione domus,merito dicẽdum est, quòd etiam pro alio debito possint retineri per locatorem.

Non ob.d.l.prætextu.iunctis not.per Bar.in d.l.si filiofami.in prin.quia non faciunt ad propositum,sed loquuntur, qñ creditor volebat retinere rem,quæ non erat obligata pro aliquo debito(vt res commodata) & ideo rẽ retineri non potest.d.l.pręe

130 textu.†Quæ tamen l.fallit in causa dotis. Nam ubi alias non datur retentio,debet dari fauore dotis,& ita procedit.d.l. si filiof. vt ibi no.Bart.& pro clariori responsione ad d.l.prætextu. vide omnino Bar.in d.l.si non inducta.C.in quib.cau.pig.ta.ↄha.vbi vult,ꝙ illa procedat,qñ res peruenit ad creditorem eo animo, vt ei in illa nullum ius constitueretur ; tunc enim retineri non potest pro alio debito,fallit in dote.d.l. si filiofa. Secus autem si res peruenisset ad creditorem eo animo , vt in ea ius aliquod ei constitueretur:quia tunc potest retineri pro alio debito , & hoc modo procedant no.in d.l.si non sortem.§. si centum fm Barto.ibi.

131 †Insuper aduerte in hoc ad vnum aliud,videlicet dum Iaso. in d.l.item quia.in prin.col.in ver.item aduerte.dicit, talia inuecta & illata:cum sint generaliter & tacitè tantum obligata , nõ impediuntur alienari,ita ꝙ in dicta alienatione transeat in acq rentem dictum onus tacitę hypothecę,nisi prius essent inclusa id est descripta per manũ notarii in præsentia testium,per text. in l.est dña.ff.quib.cau.pign.taci.ↄha.& propterea fm eum talis tacita hypotheca ante inclusionem videtur inanis & elusoria.subdit postea,ꝙ in hoc Marti. Laud. tenet ↄtriũ,videlicet ꝙ ista tacita hypotheca impediat alienationem sicut conuentionalis expressa per l.si debitor.C.de distra.pign.& respondet ad d.l.est differentia,ꝙ ibi est casus specialis fauore libertatis. Sed Ias.dicit,ꝙ immo.d.l.est differentia.loquitur generaliter , licet exemplificet in libertate , vnde regula non debet restringi per exemplum.l.damni infecti stipula.pertinet.ff.de damn.infect.concludit tamen Ias.ꝙ dicta solutio Marti.est tenenda de necessitate,vt tollatur dicta difficultas,quæ alias euitari non potest,& pro hoc allegat tex.in l.si gratuitam.§.fi.ff.in quibus cau. pig.ta-

132 citi.ↄha.†Sed certè ista difficultas mota per Ias.meo iudicio est leuissima.Nam clarum est,ꝙ sicut pro expressa hypotheca datur hypothecaria,ↄ tertium possessorem:vt l.si debitor.cum concordan.C.de distra.pig.ita et datur pro tacita hypotheca,argu. l.cum quid.ff.si cer.pet.alias esset inanis,& de hoc tex.fm intellectum gl.& aliorum in l. .C.de præcar.& salui. interdic. Nam ille tex.intelligitur in locatore & conductore.Idem expressè tenet Bar.in l.1.in repe.C.de pigno.in 4.q.prin.in vers.sed contra prædicta posset quis instare,locator & vbi determinat,ꝙ quãdo res conductoris,quæ est tacitè hypothecata locatori peruenit in tertium habentem causam a conductore,non potest locator contra dictum tertium possessorem exercere ius executiuum de ingrediendo propria auctoritate quia illud pactum executiuum censetur limitatum ad certum locum,videlicet donec res sunt extra domum penes tertium habẽtem causam a dicto conductore debet agi cõtra eum hypothecaria,& allegat tex.

133 in d.l.1.C.de salui.inter.†Præterea clarum est, ꝙ pro rebus colonis inuectis & illatis competit locatori directum saluianũ interdictum,vtile autem competit locatori pro rebus inquilini, & etiam cuilibet alteri creditori:vt est casus in d.l.1.& competit non solum contra conductorem & debitorem seu inquilinum & eorum hæredes:vt d.l.1.vt ibi Bald.sed etiam competit contra quemlibet extraneum possessorem:vt est tex.in l.1.ibi. vtilis actio aduersus extraneos.ff.eo titu.& ibi no.Bart.& sic est clara conclusio,ꝙ interdictum saluianum,seu seruiana actio competit locatori pro rebus inuectis & illatis etiam contra extraneum possessorem:vt habetur in locis prædictis. In hoc tñ est differentia:quia quando saluianum interdictum,vel seruiana actio datur pro rebus coloni,est directum,& est propria seruiana,sed quando datur pro rebus inquilini , vel alterius debitoris,est vtile interdictum,& quasi seruiana,quæ idem est cum hypothecaria:vt declarat Bar.in l.si.ff.de salui. inter.& habetur in §.item seruiana.inst.de acti.& ideo concluditur,ꝙ quando res inuectæ & illatæ alienantur pro colo.vel inquil.in tertium possess.competit locatori saluia.interdictum , vel seruiana,vel

134 hypot.contra dictum tertium possessorem.† Et non ob.d.l.est differentia:quia vera solutio illius est,ꝙ ibi est casus specialis in libertate,vt probatur per tex.& gl.in l.licet.ff.in quibus cau.pig. taci.contrah.& que est l.sequens post d.l.si gratuitam §. fi. quam Ias.per errorem allegauit:nam debuit allegare dictam l.licet. quia in d.l.licet.dicit,ꝙ tacita obligatio serui non impedit,quin seruus manumitti possit,& glo.ibi dicit,ꝙ idem est in generali obligatione:vt scilicet per illam non impediatur manumissio serui,secus autem est in speciali obligatione serui,vt dicit ibi in gl.& allegat tex.in l.2.& in l.ab eo.C.de seru.pigno.dato ma.& quod dictum est de tacita hypotheca serui,ꝙ illa nõ impediat manumissionem,intelligi debet,nisi ante manumissionem esset inclusus;quia tunc propter talem inclusionem non posset manumitti,vt est text.in d.l.est differentia.in qua diuersus fuit Nerua iurisconsultus,qui putauit per fenestram seruum inclusum manumitti posse,vt etiam meminit Bald.ibi in d.l.ab eo.

135 †Amplia secundò dictam regulam,vt procedat,etiam si primus conductor locaret secundo conductori; quia etiam bona inuecta & illata per hunc fm conductorem essent tacitè hypothecata pro pensione domus primo locatori,quod ex duobus est satis mirabile,primo:quia res expressè obligatæ per secundũ conductorem primo conductori non sunt ex illa conuentionali obligatione obligatæ primo locatori,vt est text.& ibi Bar. in l.in l.si colonus.ff.loca.nisi forte primus locator acquisiuisset a primo cõductore ipse generalem obligationem expressam:nam tunc bene primus locator haberet vtiliter hypothe.nomen secundi conductoris,quod directò est obligatũ primo,iuxta l.nomen.C.quæ res pigno.obli.poss.& habetur per Bar.in l.solutum.§.solutam.ff.de pig.act.Et tamen bona secundi conductoris inuecta & illata sunt tacitè hypo.etiam primo locatori,vt per gl.& Bar.in d.§.solutam.

Secundo mirabile etiam videtur,quòd licet secundus cõductor non sit personaliter obligatus primo locatori,& sine personali obligatione non possit a principio induci hypotheca:vt l.fideiussor obligari.in prin.& ibi Bart.ff.de fideiuss. tamen hoc non obstante res inuectæ & illatæ per secundum conductorem sunt tacitè obligatæ primo locatori pro obligatione primi con-

136 ductoris.†Et ratio est:quia vnusquisq; potest obligare res suas pro debito alterius,vt l.alienam.ff.de pig.actio.ita declarat gl. & Bar.in d.§.solutam. Intelligo tamen prædicta procedere in domo tantum,quam conduxit secundus conductor a primo,nõ autem pro tota pensione,q̃ si totam domum nõ cõduxit:vt est tex.in d.§.solutam.& dictam conclusionem tenet etiam glo.in d.l.si gratuitam.in princ.dum intelligit illum tex.ibi, ꝙ bona p̄ secundum conductorem inuecta & illata,non sunt tacitè obligata primo locatori,quando secundus cõductor gratis habuit rem conductam a primo conductore : vt etiam expressè ibi dicit iurisconsultus,& tenet Bar.in d.§.solutam.ad fi. Sed quando illam gratis non habuisset:tunc tenet gl.ibi ꝙ bona secundi cõductoris inuecta & illata essent obligata primo locatori per d. §.solutam,ita tenendum puto quamuis Roma.in singulari.85. incip.inuecta.teneat contrarium,scilicet ꝙ bona secundi conductoris non sint tacitè obligata primo locatori , dicẽs de hoc esse tex.singu.in d.l.si in lege §.si colonus.ff.loc.sed ille text. fm gl.& Bar.ibi intelligi debet de expressa cõuentionali hypothe-

137 ca,& non de tacita,vt s̃.dictum fuit.†Sed dubitatur,an secũdus creditor,qui gratis a primo conductore domum recepit , & q (vt dictum est) non tenetur ad pensionem , an saltem si domũ deteriorauit,teneatur de dicta deterioratione , & eius bona inuecta & illata sint tacitè obligata pro dicta deterioratione primo locatori?Et gl.in d.l.si gratuitã.in prin.tenet ꝙ sic,alleg.l.nõ solum.eo.titu.Ias.autem in d.l.item quia.in 2 limi.reprobat dictam gl.nam secundum eum ineptum esset dicere in illo text. ꝙ iurisconsultus decidisset , ꝙ bona illius, qui gratis inhabitat, essent tacitè hypothecata pro pensione : cum ipse ad pensionẽ non teneatur,ergo de necessitate debet ille tex.intelligi de deterioratione,ꝙ scilicet bona illius,qui gratis conduxit a primo conductore,non sint tacitè obligata pro dicta deterioratio .

138 †Mihi autem videtur, ꝙ illa gl. indebitè reprehẽdatur a Ias. quia nulli est dubium, ꝙ ille qui deteriorat rem alterius etiam commodatam tenetur de deterioratione,vt habetur in l.3.§.in hac.ff.commo.cum concordantiis allegatis ibi per gl.& Bar. & licet ille secundus conductor,qui gratis conduxit a primo,non teneatur actione personali primo locatori, neque pro pensione:quia ad illam non tenetur vllo modo, neque pro deterioratione per eum facta in domo: quia inter primum locatorẽ , & ipsum secundum conductorem nullus contractus intercessit: tñ hoc non obstante volunt gl.& Bart.ꝙ bona inuecta & illata per secundum conductorem sint tacitè obligata primo locatori pro pensione debita ei per primum conductorem,quasi secũdus conductor inferendo & inuehendo bona sua in domum censeatur illa tacitè obligare pro pensione debita ipsi locatori per primum conductorem, & sic ꝙ secundus conductor obligauerit bona sua pro pensione alteri idest primi cõductoris,iuxta d.l.alienam.ff.de pigno.act.ita declarat gl.& Bar.in d.§. solutam.vnde licèt bona secundi conductoris inuecta & illata nõ censeantur obligata primo locatori pro pensione p̄ ipsum debita primo locatori ; quia per eum non debetur pensio, tñ censentur obligata pro pensione debita per primum conductorẽ, & pari ratione videbatur dicendum in secundo conductore,q gratis conduxit a primo,ꝙ scilicet pro pensione sua bona inuecta non censeantur obligata,ex quo gratis conduxit: tñ ꝙ censeantur obligata pro pensione debita a primo conductore, & super ista ratione dubitãdi,& pro eius decisione fundata est. d. l.si gratuitam.videlicet,ꝙ secundus conductor, qui gratis conduxit,a primo,non censeatur obligare sua bona inuecta & illata pro pensione primi conductoris,& ratio decidẽdi fuit : quia isto casu quando secundus conduxit gratis a primo, non tenebatur ad pensionem primo conductori,prout tenebatur, quãdo non gratis conduxit. Vnde non militat illa ratio obligandi sua bona pro primo conductore , quæ militat , qñ ipse tenetur ad pensionem primo ; quia qñ tenetur ad pensionem primo , censetur quasi pro suo debito obligare sua bona,sed qñ non tenetur ad pensionem:quia gratis cõduxit,cessat præsumptio voluntatis,ꝙ voluerit obligare sua bona pro debito prorsus alieno,ar.l.cum de indebito.de prob.cum vulga.sed respectu deteriorationis,ad quam ipse omnino tenetur non primo locatori sed primo conductori,a quo ipse gratis conduxit,per not.in d. l.3.§. in hac. subest illa ratio,scilicet, ꝙ ex quo ipse pro ea tenetur primo conductori , censeatur habuisse animum obligandi bona inuecta & illata primo locatori pro dicta deterioratione, ad quam tenetur primus conductor locatori suo,& ipse secundus conductori primo & suo locatori, & sic censetur obligasse bona primo locatori pro dicta deterioratione non tanquam pro suo debito; quia ipse non tenetur primo locatori : sed pro debito primi conductoris causato tamẽ ex sua deterioratione , & sic non potest dici inepta decisio.d.l.si gratuitam.relata ad pẽsionem & nõ ad deteriorationem,& gl. habuit bonum sensum & rectè locuta fuit,quæ not.quia sunt aliquãtulum subtilia &c.

Tertiò amplia regulam , vt procedat non solum quando locatio facta fuit pro mercede debita in pecunia numerata , quæ propriè dicitur locatio,sed etiam si esset facta pro mercede debita in certa specie & sic in propria locatione , ita tenet gl.ordi. insti.de actio.in § item seruiana quam etiam sequitur Bal. in l. 1.ff.loc.in certis lecturis & eius opi.dicit esse æquiorem , & magis expresè tenet idem Bal.in d.l.certi iuris. in 3. q. post Cy. ibi,

& ita etiam tenet Sali. ibidem, & Ias. in d.l. item quia. in 3. limit. quicquid in contrarium voluerit Spe. in tit. de locat. § postquã. versi. porrò est quædam actio prætoria, & dictam opi. tanquam veriorem & magis communem approbat Ang. de Aret. in d. §. item seruiana. in 3. colum. in versi. in glo. in versicu. quis, & ita etiam tenet Roma. in singu. 233. cart. 8. incip. tu scis, ꝙ inuecta.

Quartò amplia dictam regulam, vt illa procedat, etiam si locator prouidisset sibi de speciali hypotheca; quia per hoc non videtur voluisse recedere a dicta hypotheca inducta a l. de inuectis & illatis: ita tenet Bald. in d.l. certi iuris. circa fin. & ibi respondet ad illam regulam, quæ videbatur facere in contrariũ, videlicet, quòd per prouisionem hominis censetur quis velle recedere a prouisione l. iuxta no. in l. fi. C. de pact. conuentis. & tenet Io. Fab. in d. §. item seruiana. in 2. colum. & hanc opin. tanquam veriorem amplectitur ibi Ang. de Are. in 2. col. in versi. quid si locator prouidet. Istam etiam videtur tenere Iaso. in d.l. item quia. in 2. no. & hanc puto tenendam, licet contrariã opi. tenuerit Cy. in d.l. certi iuris. in 2. quæstio. & ibidem Sali. in v. & Dyn. in dicto §. item seruiana & Alber. de Rosa. in dicta l. item quia, qui omnes mouentur per d.l. fi. cui respondet Bald. Are. & Iaso. in locis præallegatis, & eorum respõsiones verissimæ sunt maximè ex his, quæ per me s̃. dicta sunt in 5. q. tacitæ hypothecæ dot. nu. 96.

Quintò amplia regulam, vt procedat etiam in inuectis & illatis in horreo, vel area conducta iuncta domini, tex. gl. & Bar. in l. 3. ff. in quibus cau. pig. taci. contraha. & idem est dicendum de inuectis & illatis in stabulum coniũctum domui, vt scilicet pro pensione stabuli sint tacitè obligata, vt est text. in l. eo iure. §. stabula. eo. ti. quòd procedit, etiam si stabulum esset in comitatu, vt ibi declarat Bar. post Nico. de Matta. & ratio est: quia stabulum vel area, quę propriè dicitur curtis seu curia, vel horreũ iuncta domui vel in domo sita sunt prædia vrbana: vt nota. Veronen. in tract. de serui. vrba. in 11. c. in 1. colum. per iura de quibus ibi per eum.

139 †Sextò Amplia regulam: vt procedat etiam in rebus inuectis & illatis in porticu iuncta domui. Nam licet appellatione domus propriè non veniat porticus, vt declarat Bart. in l. cætera. §. hoc senatus. ff. de leg. 1. cum quo transeunt ibi Alexan. Iaso. & alii. tamen quia locata domo censetur etiam locata porticus, quia licet porticus non sit propriè domus de ꝑ se, vt dicit Bart. tamen est de domo, idest accedit domui, & est pars domus: ut declarat Bar. in dicto §. hoc senatus, & etiam dicitur ædificium, licet non sit domus, vt ibi per Bar. & vt sit locus regulæ d.l. certi iuris, non requiritur de necessitate, quòd res sint illatæ in domum, sed satis est, quòd sint inuectæ in area, vel horreo, vel stabulo domui coniunctis: vt in præcedenti ampliatione dictum est, vel etiam in aliquo alio ædificio, vt est tex. in l. 1. ff. in quibus cau. pi. taci. contraha. Cum ergo porticus sit pars domus, & domui accedat, & sit ædificium, meritò inuecta & illata in ea venire debent in tacita hypotheca, de qua in d.l. certi iuris, quamuis non sit propriè domus, & ita puto tenendum, licet Bal. in d.l. certi iuris. in 10. q. in versic. sed pone &c. reliquerit indecisum hoc, & remiserit se ad no. in d.l. cætera.

140 †Septimò amplia regulam vt procedat etiam in rebus inuectis & illatis in naui conducta; quia etiam illæ censentur tacitè obligatæ pro pensione nauis: nam nauis æquiparatur prædio vrbano non rustico, arg. l. 1. §. si quis de naue. ff. de vi & vi arma. ita tenet Bal. in l. certi iuris. in 4. q. in ver. quid ergo. Ego nescio colligere, qũo d. §. si quis de naue, probet, tamen decisionem puto verissimam; quia (vt dixi) nauis æquiparatur vrbano prædio, vt no. Veronen. in trac. vrba. in rub. 11. in 1. col. in ver. quid de naui. & inter magistrum nauis & illũ qui pro mercede conducit nauem ad vehendum res ad aliquem locum oritur actio ex locato & conducto, ut est tex. in l. & ita. in princ. & §. 1. ff. nau. cau. sta. & in l. fi. § fin. ff. ad l. Rod. de iac. Vnde cum simus in locatione, & conductione prædii vrbani, habere debet locum regula, de qua in d.l. certi iuris. †Et probatur optimè per text. in l. huius.
141 ff. qui po. in pig. hab. vbi est tex. ꝙ pro mercede horrei, vel areæ, vel vecturæ iumentorum res inuectæ & illatæ sunt tacitè obligatæ etiam cum priuilegio aliorum, quasi dicta merces debita sit pro necessaria conseruatione dictarum rerum, ex quo Bart. ibi infert, ꝙ priuilegium dictæ prælationis competit etiam pro naulo domus conductæ pro retentione seu conseruatione rerum, secus autem si domus esset conducta ad habitandum, põdero ergo in proposito, ꝙ ibi est text. ꝙ etiam pro uectura iumentorum res inuectæ & illatæ sunt tacitè obligatę, & quòd talis merces æquiparatur ibi mercedi debitæ ꝓ horreo, vel area, & merces nauis æquiparatur mercedi vehiculi, vt est tex. in d. §. si quis de naue. cum ergo pro mercede vehiculi res inuectę & illatæ sint tacitè obligatæ, ita & debet esse pro mercede nauis ẽt cum priuilegio prælationis per tex. & ibi Bar. in d.l. huius. faciũt etiam no. per Iaso. in l. plerique. in 6. ampliatione. ff. de in ius vocan. vbi alle. Bal. in d.l. certi iuris.

Sed in contrarium alleg. Lud. Rom. in l. 1. §. domini appellatione. ff. ad Sille. quem dicit moueri per text. opti. in d. §. si quis de naue. Tamen (vt dixi) non videtur mihi, quòd ille text. probet contrarium: quia dicitur ibi, quòd ille, qui deiectus est de naui, non habet interdictum de vi & vi arma. prout etiam nõ habet ille, qui de vehiculo deiectus est, & ratio est: quia illud inter dictum non datur, nisi illis, qui deiiciunẽ de solo, vt d.l. 1. §. hoc interdictum. cum autem nauis & vehiculum non cohæreant solo, nimirum si deiectis de eis nõ datur tale interdictum, sed per hoc non tollitur, quin nauis non possit locari & conduci ad similitudinem prædii vrba. & ideo concluditur, ꝙ tam pro vectura nauis, quàm vehiculi res inuectæ & illatę sunt tacitè obligatæ etiam cum priuilegio prælationis aliorum creditorum, quod no. quia in locis maritimis potest de facili contingere in facto, & etiam in terris Lombardię, vbi res vehuntur cum plaustris: quia in illis magister nauis & dominus plaustri pro corũ vecturis habent tacitam hypothe. & præferri debent aliis creditoribus etiam anterioribus.

142 Octauò amplia regulam, vt procedat in rebus semel inuectis & illatis, nam etiam ꝙ postea mutato proposito amoueantur; tamen cum semel inciderunt in tacitam hypoth. durare debet obligatio etiam post amotionem, ita tenet Bal. in d.l. certi iuris. in 6. q. in ver. quid si inquilinus, ar. tex. in l. vnde falsam. ff. de cõsti. pec. Sed errauit in allegando, & voluit allegare l. vtrum. §. vnde falsam. eo. titu. quæ bene facit, & puto decisionem esse verã, quando res in domum conductam inuectæ & illatæ sunt eo ꝓposito, ut in ea sint perpetuò durante locatione. Nam si hoc ꝓposito non fuissent illatæ, non incidissent in tacitam hypot. ut est tex. in l. debitor. ff. de pig. & not. Bard. in l. si non inducta. C. in quibus cau. pig. taci. contraha. & dictam opi. Bal. sequitur Ange. de Are. in d. §. item seruiana. in 1. colum. in versic. quæro, quid si inquilinus. vbi etiam no. respon. ad l. cum tabernam. ff. de pign.
143 quæ prima facie videbatur facere in contrarium. † Et comprobatur ista opi. quia hypotheca semel acquisita in rebus nõ tollitur per alium subsequentem contractum factum sine cõsensu creditoris, cui acquisita est hypotheca: vt l. si debitor. in prin. & §. 1. & l. voluntate. ff. quibus mo. pig. vel hyp. sol. contractus enim a princi. sunt uoluntarii & ex post facto necessarii. l. sicut. C. de act. & obli. & licet prædicta loquantur in expressa hypot. tamen idem dicendum in tacita. l. cum quid. ff. si cert. pet.

144 †Limitatur modo d. regu. pluribus modis, & primò, vt non habeat locum in molendino: quia res illatæ & inuectæ in molen. non sunt taci. obli. pro pensione molendini, prout sunt res illatæ in prædium vrba. sed solum prout sunt obligatæ in ꝑdiũ rusti. quia molendi. est prædium rusti. potius quàm urba. ita no. Bal. in d.l. certi iur. in 4. q. in ver. quid in molen. licet nihil alleget, & ita refert & se. Veronen. in tracta. urb. in ca. 11. in 1. col. limitando tamen vt ibi per eum, nisi molend. esset iunctum domui, per no. in l. eo iure. §. stabula. ff. in quibus cau. pig. tac. contraha. vel nisi esset molendinum, in quo etiam habitaret, vt ibi per eum: quia tunc non esset prædium rusticum sed vrbanum, per no. per Veron. in d. c. 11. & tũc dicendum esset de eo: prout de vrbano, & non prout de rustico, de quo dicam in sequenti li-
145 mit. †Secundò limita regulam, vt procedat in prædiis vrbanis: quia res illatæ in illis indistinctè censentur tacitè obligatæ, ut dictum est s̃. in regula, & ampliationibus, sed res inuectæ & illatæ in prædium rusticum non intelliguntur tacitè hypo. nisi ita demum, si dominus prædii sciat dictas res fuisse illatas in dictum prædium, & sic in prædio vrbano inducitur tacita hypot. in rebus illatis absq; alia scientia domini prædii: in prędio verò rustico non inducitur talis tacita hypot. absq; scientia dñi prædii, ita tenet gl. & sequuntur doct. in d.l. certi iuris, & insti. de actio. in §. item seruiana, & ratio differẽtiæ inter prædium vrbanum & rusticum est ẜm doc. in locis prædictis; quia in urbanis rebus interest nostra, ne res nostræ pandantur: vt l. 2. C. qñ & quib. quarta pars debe. li. x. & ideo inducitur hypotheca in illis absq; sciẽtia dñi domus, secus autẽ est in rebus rusticis; quia rustici inducunt claustra, ligna & similia, & sancta rusticitas oĩa palam habet, ita tenet gloss. in d. §. item seruiana. cum qua cõiter doc. transeunt.
146 †Interdum tñ gl. in d. §. item seruiana. in ver. coloni. dicit, ꝙ colonus dicitur in villa, inquilinus aũt in ciuitate. dicit Dy. ꝙ gl. melius dixisset colonum in agro & inquilinum in domo; quia etiam in villa potest esse prædium vrbanum, & cõ rusticum ꝑt esse in ciuitate. Nam prædium vrbanum nõ distinguitur a rustico per locum, sed per qualitatem, vt l. vrbana familia. ff. de ver. sig. Tñ Ang. de Are. in d. §. item seruiana in 1. col. in gl. in ver. coloni. dicit, ꝙ gl. habuit sanum intellectum: quia ut plurimũ prędia rustica sunt in villa, vrbana autem in ciuitate, & leges adaptant ad ea quæ frequentius accidunt. l. nam ad ea. ff. de legi. & ita ẽt tenet Ias. in d.l. item quia. in 4. col. licet de Ang. mentionẽ
147 non faciat. †Illud tñ, quod dictum fuit, ꝙ res illatæ in prædium rusticum nõ sunt tacitè obligatæ dño prædii, nisi data eius sciẽtia, declarari dẽt procedere pręterq̃ in fructibus, qui ex fundo colliguntur: quia illi sunt ipso iure obligati, etiam sine sciã, per tex. in l. in prædiis. ff. quib. mod. pig. taci. cõtha. ita limitat & declarat Iaso. in dicta l. item quia. in 4. col. Sed iudicio meo ille text. non probat hoc. Nam text. ibi simpliciter dicit, quòd fructus, qui

qui nascuntur in prædio locato intelliguntur tacite obligati domino fundi, etiam si de hoc non fuerit conuentum, probat ergo ille tex. solum, ꝙ fructus sunt tacite obligati, non autem probat ꝙ non requiratur scientia domini prædij, prout regulariter requiritur in prædijs rusticis, vt habetur per gl. & doc. in d. l. certi iuris, nec ille tex. in d. l. in prædiis. est superuacuus in sua decisione; quia dubitabile erat, an fructus, qui non erant illati, & inuecti in fundum, sed ibi erant nati, tacite essent obligati. ratione ergo istius dubitationis tollendæ fuit editus ille tex. & sic non est sine virtute operandi, vt declarat gl. in l. si seruus cõis. §. locaui. ff. de fur. in gl. conuenit. & quod etiam in terminis d. l. in prædijs. requiratur scientia domini, tenet gl. in l. si non ĩducta. in gl. j. C. in qui. ca. pign. taci. contraha. Nescio ergo videre, vnde Ias. in d.l. item quia extrahat suam limi. s. ꝙ in fructibus natis in prædio non requiratur scientia domini, concludo ergo, ꝙ idem sit in fructibus, quod in aliis rebus illatis in prædiũ ru-
148 sticũ, videlicet ꝙ scientia domini prædj requiratur. † Itẽ subdit ibi Ias. ꝙ istud est intelligendũ de fructibus naturalib. secus aũt de industrialib. quia illi non sunt tacite obligati pro pensione prædij rustici: ita refert singulariter tenere Bar. in l. assiduis. C. q po in pig. ha. in 2. col. in ver. quæro, an habeat locum ista tacita hypo. Sed errat Ias. manifeste; quia Bar. in d.l. assiduis. loquiẽ de fructib. perceptis per hæredem mariti ex bonis olim mariti, & dicit, ꝙ fructus naturales percepti per hæredem mariti ex bonis olim mariti sunt tacite obligati pro dote, sed non industriales, per tex. in l. 4. C. ex quib. ca. pig. ta. contraha. Nos aũt non sumus in hærede conductotis, sed sumus in ipso conductore, in quo non est facienda dicta differentia inter fructus naturales, & industriales, prout fit in hærede, & ratio est: quia res & bona hæredis non veniunt in obligatione contracta per defunctũ, nisi res, quæ immediate descendant ex bonis defuncti in ipsũ hęredem, prout sunt fructus naturales, qui licet ex bonis defuncti percipiantur, tamen percipiuntur immediate sine facto hæredis, sed fructus industriales licèt percipiantur ex bonis defuncti, tamen percipiuntur mediante industria hæredis; & ideo illi nõ sunt obligati pro debito & obligatione defuncti, vt dicit Bar. in d.l. assiduis. & habetur in tex. no. in l. Paulus. in prin. ff. de pig. Nam vt dicit ibi gl. in obligatione defuncti non veniunt bona hæredis, quæ nunquam fuerunt defuncti, sed fructus pcepti per debitorem obligatum cum hypotheca expressa vel tacita, siue sint naturales, siue industriales, veniunt in obligatione, & hypotheca, quia uerum est dicere, vtrosque esse ipsius debitoris, vt est tex. in d.l. Paulus. §. j. qui loquitur in expressa hypotheca, & in tacita hypo. est tex. in l. 3. C. in qui. ca. pi. ta. contraha. & late ibi per Sali. de materia. Vnde vera est conclusio, ꝙ in d. l. in prædiis veniunt & censentur tacite obligati fructus percepti in fundo locato tam naturales quàm industriales domino
149 ipsius fundi data eius scientia. † Intellige tamen prædicta, donec dicti fructus extant. Nam si essent alienati, eorum pretiũ non veniret in tali obligatione; quia quando sumus in actione singulari, pretium in hypothecaria non succedit loco rei, vt est tex. & ibi Bartol. in l. prima. ff. de distra. pig. & in l. qui a debitore in prin. ff. quæ in frau. cre. & in l. si rem, & pretium. ff. de pe. hęred. & sic ut non venit in obligatione pretium redactum ex fructibus, ita & fortius non venit prædium, quod esset emptũ ex pretio dictorum fructuum, vt est text. in dicta l. tertia. C. in qui. cau. pig. taci. contraha. & ita etiam tenet Ias. in d.l. item qa. in 4. colum. ad fin.

150 † Tertiò limi. dictam regulam, vt scilicet bona inuecta; & illata in domo conducta sint tacite hypothecata pro pẽsione, ita demum si probentur per locatorem fuisse inuecta & illata, & sic onus probandi incumbit ipsi locatori, aliàs autem per eum retineri, nec peti possunt tanquam tacite obligata, text. & ibi Bartol. Bald. & Sali. in l. si non inducta. C. in qui. cau. pi. taci. contraha. & adde, quòd etiam non sufficeret solum probare inductionem, & illationem, nisi etiam probetur ista qualitas, scilicet quòd inducta & illata fuerunt eo animo, vt in domo essent perpetuo, donec duratura esset conductio, text. est in dicta l. in prędiis. §. primo. ff. in qui. cau. pi. taci. contraha. & ita tenet gloss. in dicta l. si non inducta. & ibi Bartol. Bald. & Sali. quod tamen vltimum probabitur ex qualitate rerum: vt habetur in dictis iuribus, & optime colligitur ex text. in l. debitor. ff. de pig. & sic erit arbitrium iudicis, an bona inducta in domũ conductam fuerint inducta, vt in ea essent durante locatione, puta si esset vnus lectus & alia, ex quibus solent ornari camerę, & instrumenta ad conficiendum panem & similia.

151 † Quartò limi. dictam regulam ut non procedat in rebus famuli; quia res famuli illatæ per eum in domum domini non sunt tacite obligatæ Domino pro seruitio famuli; quia famulus non dicitur conductor sed locator, & quia de hoc non reperitur lege cautum, ita not. Bald. in dicta l. certi iuris. in 4. q.

Quintò limita regulam, vt non procedat in rebus, de quibus in l. obligatione generali. cum tribus legibus sequ. ff. de pig. qa sicut ille non ueniunt in expressa hypoteca, ita nõ venire in tacita, nam non debet plus operari tacitum quàm expressum. l. cum quid. ff. si cer. pet. ita tenet Bald. in d.l. certi iuris. in 6. quæstio. & faciunt no per Bart. in l. 1. C. quæ res pig. oblig. poss.

152 † Sextò limita dictam regulam, vt non procedat in rebus alienis; quia illæ inuectę & illatæ veniunt in tacita hypotheca. Nã sicut res aliena obligari non potest exprefsè, vt latè per Bart. in l. 1. §. 1. ff. de pig. ita nec tacita, arg. d.l. cum quid. & ita tenet gl. in d.l. certi iuris. in hoc conclude, ꝙ in omnibus casibus, in quib. res aliena potest expresè obligari, quos notaui s̃. in 3. mẽbro secundæ partis nu. 5. 6. 7. 8. In omnibus illis potest etiam tacitè hypothecari, arg. d.l. cum quid. Sed dubitatur vtiliter, an eo ipso ꝙ ille qui est dominus rei quæ per cõductorem in domum conducta infertur, & scit & patitur illam inferri in dictam domum, videatur consentire in hoc, adeo ꝙ res illa censeatur ex hoc tacitè obligata pro pensione domus? Gl. no. in d.l. certi iuris. tenet quòd sic. Sed Iaco. de Are. Cy. Bald. Sali. ibi tenent contrarium. videlicet quòd taciturnitas nõ noceat domino rei ad inducendum in illa tacitam hypothecam nisi in hoc dolus domini interueniret, vt puta: quia pateretur obligari rem suam a debitore asserente illam esse ipsius debitoris obligantis, per l. si fine. C. ad Velleia. & l. 2. C. si res alie. pig. da. sit. & istam opi. tenet etiam Bal. in dicta l. item quia. Sed primam opin. gl. videlicet ꝙ absque dolo per solam scientiam & patientiam domini inducatur tacita obligatio in re inuecta & illata, tenet Bar. in l. quæ dotis. in vlti. colum. ff. soluto matrimonio. & respondet ad allegata per Cy. vt ibi per eum, & istam opin. tent etiam Iac. But. in d.l. si fine. & istam videtur tenere Alex. in d.l. item quia. in 1. colum. istam etiam tenet Barto. in d.l. 1. §. 1. ff. pig. & istam expresè tenet Alex. in d.l. certi iuris. in apost. ad Bald. & ista videtur magis vera & communior.

153 †Septimo limita dictam regulam in mercibus venalibus inuectis & illatis; quia illæ non veniunt in tacita hypotheca, & ratio est: quia dicta tacita hypotheca restringitur ad bona inuecta & illata in domum conductam, & sic ad certum locum. d. l. certi iuris. cum concordantiis supra in regula allegatis, & merces venales non dicuntur esse in illo loco: cum ibi non sint vt perpetuò permansuræ vt l. venditor. ff. de pign. & ideo non veniunt in dicta tacita obligatione, & ita tenet Alex. in l. si constãte. in prin. in 3. q. 3. partis principalis, in versic. item inquantum Bart. hic in d. q. tangit, an mulier &c. ff. soluto matrimo. iunctis no. per me s̃. in secundo membro. 2. partis nu. 14.

Octauò limita regulam, vt non procedat in instrumẽtis crediti illatis & inuectis per conductorem in domum conductã: quia illa non comprehenduntur in tacita hypotheca, & ratio est iam dicta in præcedenti limi. videlicet quia non videntur illata animo & proposito, vt ibi perpetuò sint, donec duratura est locatio, sed solum donec exigentur credita in illis descripta meritò non censentur tacitè hypothecata: vt dixi s̃. in 7. limit. & ita tenent Pet. Cyn. & Salic. in d.l. certi iuris. in 4. q. & refert & sequitur Ang. de Are. in d. §. item Seruiana in 3. col. in ver. quæro inquilinus &c.

154 †Nonò & vltimò limitant aliqui regulam prædictam: vt illa non procedat in rebus minoris 25. ann. inuectis & illatis in domum conductam sine auctoritate tutoris vel curatoris: quia illa non comprehenduntur in tacita hypotheca inducta pro pẽsione domus, ita tenet Dy. in d. §. item Seruiana. & Bar. in d.l. itẽ quia & plenius in l. si constante. in prin. in 3. q. 3. partis prin. ff. so. ma. & Ful. & Sali. in d.l. item quia, & Salic. in d.l. certi iuris. in 3. q. & Imo. & Cuma. in d.l. si constante. in prin. Tñ cõriam opi. videlicet ꝙ in consequentiam actus permissi inducatur tacita hypotheca legalis in rebus minoris vr̃ tenere gl. in l. fi. C. de legit. tut. & istam opi. tenent Bal. Ang. & Pau. de Cast. in d.l. item quia. & dicit ibi Pau. de Cas. ꝙ ista opi. est æqua. idem tenet Bal. in l. vni. §. & vt plenius. C. de rei uxo. acti. & in d.l. fi. C. de legit. tut. ubi dicit istam esse commu. opi. & illam ẽt tenet Io. An. in addi. Spec. in ti. de don. inter vir. & vxo. § fi. ver. quid si mulier. & Bal. Ang. Roma. & Alex. in d.l. si constante. in prin. & vr̃ sequi Iaso. in d.l. item quia. vbi recitat quatuor opin. & magis vr̃ adhęrere huic. Istam ẽt opi. magis latè tenet, comprobat & dicit esse cõmunẽ idem Ias. in d.l. si constante. in 4. q. 3. partis princi. vbi oĩa refert, & ita tenendum puto per fundamenta ibi per Ias. & ideo ista limita non est vera, & sic habes regulam cum octo ampliationibus, totidem limitationibus &c. Tertiusdecimus casus, in quo inducitur tacita hypotheca, est in bonis vsurarii, & in bonis emptis ex vsuris pro restitutione vsurarum ẜm Bald. in l. pen. C. de ser. pig. da. ma. mouetur per tex. in c. cum tu. de vsur. idem tenet Bal. in l. executorem in 1. col. in versi. vel dicit, ꝙ pro viris. C. de executio. rei iudicatæ, alleg. c. quanquam. de vsur. lib. 6.

155 †Sed aduerte, ꝙ in contrarium est communis opi. videlicet quòd bona vsurariorum non sint tacitè hypothecata pro restitutione vsurarum, ita tenet Ioan. And. in d.c. quanquam. in nouella. & Feder. de Sen. in consilio 214. seu 221. & in consi. 61. licet non multum clare. & dictum c. cum tu. non probat opi. Bal. quia dicit, ꝙ possessiones emptæ de pecunia fœnebri, debent vendi,

vendi, & pretium ſolui illis, a quibus extortæ fuerunt vſuræ: nã iſtud idem fieret, ſi poſſeſſiones emptæ fuiſſent de pecunia licitè acquiſita, eandem opi tenet Io. de Ligna. in d. c. quanquam. dicens ſe conſuluiſſe pro dicta opi. idem tenet Ant. de But. in c. tua nos. de vſur. inducendo tex. illum. vt ibi per eum, & idem tenet Laur. de Rodul. in tractatu de vſur. q. 76. & Panor. in d. c. cũ tu. ſuper gl. fi. & Domi. de S. Gemi. in d. c. quanquam. in prin. pe. col. & Ambro. de Vignate in repe. c. ſalubriter. nu. 231. vbi dicit hanc eſſe commu. opi. & ita eſt tenendum, & ſic iſte 13. caſus nõ eſt verus.

156 †Quartuſdecimus eſt in bonis victrici, quando mater tranſiuit ad ſecundas nuptias, antequam filiis ſuis pupillis alium tutorem faciat ordinari, & ei reddat rationẽ adminiſtratæ tutelæ, & reliqua reſtituat: nam tali caſu bona ſecundi mariti & ſic victrici ſunt tacitè hypothecata pupillis pro reddẽda adminiſtratione tutelæ & reſtitutione reliquorũ, vt tex. in l. 2. C. quando mul. tute. offi. fung. poteſt. & clarior tex in l. ſi mater. C. in qui. ca. pig. taci ꝯha. & ibi Bar. & Bal. & ita tenet Soci. in conſi. 180. 2. volu. diligenter. 2. col. in ver. confirmatur hoc &c.

157 † Quintuſdecimus caſus, in quo de iure introducitur tacita hypotheca, eſt in bonis teſtatoris pro legatis ab eo factis: vt eſt tex. in l. j. C. commu. de leg. & inſtitu. de leg. in §. noſtra, & iſta ſit regula, ad quam pone primò tres ampliationes, & poſtea ſex limitationes. Primò ergo amplia regulam, vt procedat non ſolũ quando pro legata datur actio, ſed etiam quando competeret ſolum officium iudicis; quia tunc datur ſaltem vtilis hypothecaria: ita tenet Bar. in l. 1. ad fi. ff. de leg. j. in 3. membro, quem ſequuntur Io. de Imo. Areti. Iaſ. & Alex. non per iura allegata per Bar. ſed ex alia ratione, videlicet ꝙ cum fideiuſſio accedat etiã officio iudicis, vt per glo. & Bart. in l. eum qui. §. ſi quis pro eo. ff. de ſolu. & per Bar. in l. Marcellus. in prin. ff. de fideiuſſ. ergo etiã ei accedit hypotheca, ea ratione: quia bonum eſt argu. de fideiuſſione ad hypothecam, vt eſt text. no. in l. ſi legati. in fi. ff. de pi. ita tenet Iaſo. in d. l. 1. ad fi. ff. de leg. 1. Sed ſubdit Iaſo. ꝙ iſtud fundamentum Imo. & Alex. ſibi non placet: quia illud procedit in fideiuſſione & hypotheca expreſſa, nos autem loquimur in hypotheca generali tacitè inducta a lege, quæ non probatur competere pro legatis, pro quibus ſolum competit officium iudic. Tamẽ iſta dubitatio Iaſ. videtur leuis; quia ſicut hypotheca expreſſa poteſt accedere officio iudicis, ita videtur dicẽdum in tacita, arg. l. cum quid. ff. ſi certum petatur, & probatur per text. in d. l. 1. C. commu. de lega. in §. 1. vbi imperator dat hypothecariã omnibus legatis, dũmodo eorum natura non repugnet, & ſubdit in ver. cum enim, ꝙ ſicut teſtator in ſuo teſtamento poteſt, cui vult hypothecam rerum ſuarum dare, ita placet imperatori tacitam hypoth. ex diſpoſitione ſuæ legis concedere, & ſic in omnibus æquiparat tacitam hypothecam inductam ex lege expreſſæ hypothecæ, quam teſtator dat. vnde non videtur facienda differentia inter expreſſam hypothecam inductam a teſtatore & tacitam inductam a lege pro legatis, & per conſequens ſicut expreſſa poteſt accedere officio iudicis, ita & tacita. Præterea Soci. in d. l. 1. ad fin. de leg. 1. ſubtiliter defendit deciſionem Bart. & eius rationem ab impugnatione Imol. & ſequacium & firmat, ꝙ vbi pro legatis competit ſolum officium iudicis, ibi ẽt tacita hypotheca accedat, vt ibi ſubtiliter per eum, & ſic tam ex ratione Bar. defenſata per Soci. quam ex ratione Imo. & ſequacium vera eſt concluſio, ꝙ vbi pro legatis competit ſolum officium iudicis, ibi etiam tacita hypotheca accedat.

Secundò amplia regulam, vt procedat, ẽt ſi teſtator in teſtamento obligauerit in ſpecie vnam rem pro legato, non obſtã. l. fi. C. de pac. conuen. vbi habetur, ꝙ prouiſio hominis facit ceſſare prouiſionem legis; quia dicta l. fi. loquitur de remedio extraordinario a lege introducto in defectum prouiſionis hominis, a quo bene cēſetur receſſum per prouiſionem hominis, vt ibi habetur per gl. & doct. ſed d. l. 1. C. comm. de leg. introduxit hypothecam tacitam, & ex ea hypothecariam actionẽ pro legatis tanquam ordinarium remedium ad vberiorem cautelã, & ideo illud non ceſſat per prouiſionẽ teſtatoris, ita tenet Bal. in d. l. 1. in 3. col. in ver. quæro ſi teſtator. Et iſtam concluſionem tenet etiam Rom. in ſuis ſingu. car. 17. col. 3. in prin. licet de Baldo non faciat mentionem, ſed allegat alia de quibus ibi per eũ.

Tertiò amplia dictam regulam, vt procedat nõ ſolum in rebus teſtatoris ratione dominii: ſed etiam in rebus quæ teſtatoris non erant, ſed ad hæredem peruenerunt per ipſum teſtatorem, vt d. l. 1. in fi. C. commu. de leg. Nec mirum: quia ſumus in hypotheca legali, quæ etiam in rebus alienis cõtrahitur: vt l. ſatis notum. C. in quibus cau. pig. taci. contraha. ita tenet Bal. in l. cum res. ad fi. C. ſi alie. res pignor. da. ſit, eandem opi. tenet Ang. in d. l. 1. in lect. Florentina. dicens, ꝙ agens hypothecaria pro legato non habet neceſſariò probare res, ad quas agit fuiſſe in dominio teſtatoris, ſed ſatis eſt, ꝙ probet illam rem proueniſſe a teſtatore, per tex. ibi in verſ. in rebus, quas a teſtatore conſequutus eſt, & ibi in fine. ſed tantummodo earum rerum quæ a teſtatore peruenerunt, & illum refert ibi Iaſo. in vlti. colum. in 3. no. ſed de Bal. non facit mentionem, & ita firmat Iaſ. quamuis Dy. iſtud ibi intelligat ſolum quò ad hoc: vt legatarius conſequatur immiſſionem in poſſeſſionem, non autem quò ad auocandum rem per hypothecariam; nam tunc ſecundum Dy. eſſet neceſſe probare rem fuiſſe in dominio teſtatoris, cum in re aliena non poſſit cadere pignus. l. fundus. ff. de annu. leg. ſed ad hoc reſpon. Iaſ. poſt Ang. quòd immo tacita hypotheca a lege inducta poteſt induci etiam in rebus alienis per dictam legem. ſatis notũ. cum aliis no. in ri. ff. in quibus cau. pig. taci. contraha.

158 †Limita modò dictam regulam, & primò vt procedat ſolũ in aliis rebus teſtatoris non legatis, non autem in re legata: vt no. gl. in d. l. . in ver. in multis. & in d. § noſtra. in ver. hypothecaria, inſtitu. de lega. & dictas gl. ſequuntur Cy. & Barto. in d. l. 1. in ver. oppono, res ſua nemini. & Bal. ibidem in verſi. quæro, nunquid ſi teſtator legauerit, & ibidem Iaco. But. ſed ibidem Salice. in verſi. nunc quæro cum gl. tenet, quòd cum verè dominium rei legatæ nõ ſit penes legatarium, etiam dicta res legata poteſt dici hypothecata, vt ibi latè per eum. Ang. de Are. inſti. de lega. §. 1. in 3. col. in gl. in verſi. hypothecaria. tenet contrarium, videlicet, quòd hypothecaria competat ſolum in aliis rebus teſtatoris non legatis, non autem in re legata; quia illud, quod dicit Salic. procedit ſolum ante aditam hæreditatem; nam tunc nõ poteſt peti legatum: quia nondum eſt confirmatum: vt l. ſi nemo. ff. de teſta. tut. ſed poſtquam hæreditas eſt adita, cum tunc verè ſit acquiſitum dominium legatario: vt l. ſi tibi homo. §. cum ſeruus. & ibi not. Bar. ff. de leg. 1. non poteſt res legata eſſe hypoth. l. neque pignus. ff. de reg. iu. ſed ſtatim ſubdit, quòd non eſſet malum dicere, quòd etiam poſt adi. hære. res leg. ſit hypot. quia dominium, quod habet legatarius in re lega. de iure ſpeciali, cum tranſeat in eum ſine traditione, & ſic cõtra regulam iuris. l. traditionibus. C. de pac. & ideo videtur, quòd tali caſu etiam res propria poſſit eſſe hypothecata, arg. l. in bello. §. ſi quis ſeruum. ff. de cap. Sed aduerte, quòd iſta fuit opin. Bar. in l. 1. ad fi. ff. de leg. 1. de quo Are. non facit men. quæ opi. vt refert Iaſo. in dicta l. 1. vltima colum. communiter reprobatur per modernos, & tenetur j. opi. ſupra relata, ſcilicet quòd hypothecaria competat contra alias res teſtatoris, non autem ſuper re legata. & d. § ſi quis ſeruum. per quem ſe mouit Bar. parum facit; quia loquitur in dominio, quod quis habet, ſed reuocabiliter; nam poteſt compleri per præſcriptionem, & ſic per eã acquirit irreuocabiliter, notatur enim ibi. quòd ille qui habet dominiũ reuocabile poteſt illud ſtabilire per præſcript. ſed in legatario hoc non eſt ita: quia ei ab adita hæred. ſequuta agnatione legati acquiritur dominiũ irreuocabiliter. l. ſi quis ita hæreditatem. & ibi gl. ff. de cõd. inſti.

Subdit tamen Iaſ. in d. l. 1. in vlti. colum. quòd pro opin. Bart. poteſt allegari bonus text. in l. idemque. iuncta gl. & Bart. ff. qui pot. in pig. hab. vbi ſecundum eum habetur, quòd res empta ex pecunia pupilli efficitur pupilli de iure ſpeciali, & tamen poteſt eſſe ei hypothecata, ſed ad hoc etiam poteſt reſponderi, quòd non eſt verum ſpecialiter, quòd res empta ex pecunia pupilli efficiatur pupilli, ſed hoc pẽdet ex electione pupilli: quia ſi pupillus eligit velle dictam rem emptam per tutorẽ ex pecunia ſua, eſt verum, quòd facta electione, illa res efficitur de dominio pupilli, ſecus autem ſi pupillus eligat velle ſuam pecuniam & non rem: quia tunc illa non efficitur ſua, & iſto caſu erit ei hypothecata, non autem in primo quando eligit rem: ita intelligunt gl. & Barto. in dicta l. idemque. & Bart. in l. 1. & 2. ff. quando ex fac. tu. & ita etiam no. Bal. in l. ſi tutor. C. de ſer. pig. da. ma. & ſic ille tex. non obſt. com. opi.

159 † Secundò limi. dictam regulam, vt non procedat in rebus hæredis; quia illæ nõ ſunt tacitè obligatæ pro legato, ſicut ſunt res teſtatoris: vt no. Barto. in dicta l. 1. in fin. C. commu. de leg. & dicit Ange. de Are. inſtitu. de lega. §. primo in 4. colum. quòd in teneris annuis dum eſſet doctor nouellus, & voluiſſet practicare contrarium, ſuccubuit. Sed ſi poſt ſex mẽſes a die mortis defuncti & aditæ hære. hæres non ſolueret legatum, tum bene poſſet fieri immiſſio ad inſtantiam legatarii in bonis hæredis pro legato, & per talem miſſionem cõſtitueretur pignus prætoriũ, iſte ex tex in l. certa. C. vt in poſſ. leg. & ibi Bal. & Salic. licet glo. in dicta l. prima. in fin. C. commu. de lega. aliter dicat & male ſecundum Bart. ibi & alios docto. & ita etiam tenet Are. in dicto §. 1. in 3. colum.

160 †Tertiò limita regulam & declara, quòd dicta hypotheca tacita, quæ competit pro legato, habet diuerſam naturã ab aliis hypothecis; quia ſcilicet aliæ hypothecæ competunt in ſolidũ contra quemlibet ex hæredibus, vt l. prima. C. ſi vn. plu. hæred. crede. vel de. item pro minima parte debiti tota res remanet obligata: vt l. reſiduum. & l. quandiu. C. de diſtrahen. pigno. iſta autem hypotheca, quæ datur pro legato commenſuratur actioni perſonali, qua hæredes tenentur, & ſic iſta actio hypothecaria datur contra hæredes, ad quos peruenerunt res teſtatoris ꝓ ratis, pro quibus ſunt hæredes ad ſimilitudinem actionis perſonalis, vt eſt tex. in dicta l. prima. in fi. iſtud eſt ſpeciale in legato, vt vult ibi Bartol. in penul. oppo. & idem ſequitur ibi Bald. in 3.

in 3. col. in verſi. item no. hic, ꝙ hypothecaria, & reddit rationẽ differentiæ, ꝙ ſcilicet ideo in aliis hypothecis non fit diuiſio: quia incipiunt in perſona vnius promiſſoris & in ſenſu coniuncto, hypotheca autem, quę datur pro legato, trãſmittitur in ſenſu diuiſo: idem tenet Iaſ. in l. eum qui res in fi. C. de procu. idem in ſimili no. Bar. in d. l. j. in fi. in repe. l. ſi conſtante. in 3. q. 4. partis prin. ff. ſolu. mat.

Quartò limita regulam, quando aliæ res teſtatoris non ſunt legatæ aliis perſonis: quia ſi aliis eſſent legatæ in illis non competeret alteri legatario hypotheca, ne quod vni datur, alteri denegetur: ita tenet gl. in d. l. j. in ver. in multis, in verſi. hoc tamen. vnde ſi vni eſſet legata certa quantitas, & alteri eſſet legata certa ſpecies, puta fundus, ille fundus non diceretur hypothecatus pro legato quantitatis, ex quo alteri legatus eſt: ita vult ibi & tenet Iaſ. in d. l. vlt. col. pro quo alleg. tex. optimum in l. ſi fideicõmiſſorum. ff. vt in poſ. le. & l. procurator. §. pen. ff. de tribu.

Iſtud tamen intelligi debet, quando legata non ſunt relicta vltra vires hæreditarias, ſed vltra legata ſuperſunt etiam alia bona teſtatoris, ſed quando in bonis teſtatoris non extat, niſi ſpecies legata: tunc in illa ſpecie vterque legatarius, videlicet illius ſpeciei & etiam quantitatis pro rata concurrere debet, per text. no. in l. quęrebatur. ff. ad l. Falc. ita dicunt Ang. & Pau. de Caſtro in d. l. 1. Quod dictũ Iaſ. in d. l. 1. dicit ſe non ponere ꝑ conſtãti.

Sed iſtam quæſtionem latè examinat Alex. in d. l. quærebat. & refert ꝙ Bal. in l. ſi verò compoſita. ff. de teſt. mili. tenet ꝯ opinio. Ang. ſed ꝙ cum opi. Ang. tenet Bal. in l. 2. §. 1. ff. de cond. indeb. & dicit Alex. ꝙ opi. Ang. probatur per dictam l. quęrebat. inducendo vt ibi per eũ, & hanc opi. dicit ibi Alex. eſſe æquorẽ.

161 †Quintò limita regulam, qñ teſtator in ſuo teſtamẽto remitteret dictam tacitam hypothecam introductam pro legatis: nã illam remittere poteſt, vt tenet gl. in l. 2. ff. vt in poſ. leg. ar. illius. l. & dictam glo. approbat ibi Bar. & ita etiam tenet Bal. & Salic. ibi, & ſequuntur magis communiter doct. excepto Petr. & Cy. in d. l. 2. quod reprehendit Bald. in l. 1. in 6. col. C. de his quæ pę. no. iſtam etiam opi. tenet Bar. in l. nemo poteſt. ff. de leg. 1. ibi ſequitur Alex. in 4. col.

162 †Sextò limita regulã in donatione cauſa mortis: quia licèt illa ſoleat in multis æquiparari legatis: vt l. 2. & ibi per docto. ff. de leg. 1. Tñ in hoc differt, ſ. ꝙ dicta hypotheca inducta pro legato non cenſetur inducta in donatione cauſa mortis; qa hoc non reperitur iure cautum. vt habetur per Alex. & alios in d. l. 2. & per Ang. de Are. inſtit. de dona. in prin. in 2. col.

Sextuſdecimus caſus eſt in mutuante ad refectionem nauis, vel pro alimentis nautarum: quia tali caſu inducitur tacita hypotheca in bonis magiſtri nauis pro reſtitutione talis pecuniæ cum priuilegio prælationis aliorum priorum creditorũ, vt eſt tex. in l. interdum. cum l. ſeq. ff. qui pot. in pig. hab. & ibi hoc no. Bar. qui etiam iſtud extendit ad pecuniam mutuatam pro refectione ædificii, vel pro quacunque alia conſeruatione rerum, vt ibi per eum, & eſt tex. gl. & doc. in l. 1. ff. in quibus cau. pig. taci. contraha. & ita etiam vult Alex. in conſil. 217. viſo quodam &c. nu. 2. 7. volum.

163 †Septimuſdecimus caſus eſt in pecunia pupillari mutuata ad rem emendam: quia res empta ex illa pecunia eſt tacitè hypothecata pupillo etiam cum priuilegio prælationis pro reſtitutione pecuniæ mutuatæ: vt eſt tex. & ibi glo. Barto. & alii in d. l. idemq;. ff. qui pot. in pig. ha. & iſtud eſt ſpeciale in pupillo: nam pecunia alterius mutuata expreſſa ad merces, ſeu alias res emẽdas, non habet in dictis rebus tacitam hypothecam, niſi de hoc per pactum expreſſum conuentum fuerit; ſed tãtummodo habet priuilegium in perſonali actione, vt ſ. in dictis rebus præferatur aliis creditoribus non priuilegiatis prætendentibus ſolã perſonalem: vt l. quod quis. & ibi gl. ff. de priui. cre. ita tenet Barto. in d. l. interdum. & Bal. in l. quamuis ex ea. C. de pig. & in l. licet. C. qui po. in pig. ha. & Sali. in auc. quo iure in 2. q. eo. ti. in qb. locis reprobatur gl. in dicta auth. quo iure, quæ voluit ꝯrium, ſ. quòd res emptę ex pecunia expreſsè mutuata ad illam emẽdã, eſſent tacitè hypothecatæ pro pecunia mutuata, & ita tenet Alex. in l. cum dotem. §. fin. in pen. colum. in verſi. poſtremò Bar. ff. ſolu. mat. & dictum eſt de re empta ex pecunia pupilli, ꝙ illa ſit hypothecata, intellige quando res empta fuit ex pecunia pupilli per alium, quam per tutorem; tunc enim illa res non efficitur pupilli, ſed ſolum in ea acquiritur ei tacita hypotheca: ſed ſi res empta eſſet per tutorem ex pecunia pupilli, tunc eſt in electione pupilli, an velit illam rem tanquam ſuam. An verò velit ſibi reſtitui ſuam pecuniam, & illam rem pro reſtitutione pecuniæ eſſe ſibi obligatam tacitè, vt habetur per Bal. in l. ſi tutor. C. de ſeruo pig. da. ma. poſt gl. ibi, & per glo. in l. 2. ff. quando ex facto tutorum. & dixi ſ. in decimoquinto caſu, in 1. limi. nu. 158.

164 †Octauuſdecimus caſus in re empta ex pecunia militis; quia illa res eſt tacitè hypothecata pro reſtitutione pecuniæ militis ex ſpeciali priuilegio, ſicut dictũ eſt in pupillo in proximo præcedente caſu: ita no. gl. in l. quamuis. C. de pigno. & ibi Bar. & Salicetus & latius Salic. in dicta l. licet. in 1. & 2. oppoſi. C. qui pot. in pignor. habe.

Nonuſdecimus caſus eſt in militia empta ex pecunia expreſſim mutuata ad illam emendam; quia illa militia erit tacitè hypothecata creditori mutuanti cum priuilegio prælationis, & hoc ex ſpeciali fauore, vt eſt tex. & ibi no. omnes in l. fi. & in authen. ibi poſita. C. de pignor. & priuilegium prælationis in hoc conceditur non ſolum reſpectu aliorum creditorum, ſed etiã reſpectu dotis; quia ſcilicet mutuauit expreſsè ad emendam militiam: præfertur etiã vxori dicti emptoris militiæ & filiis eiuſdem repetentibus dotem: vt eſt text. in d. l. fi. & in auc. ibi poſita. Intellige tamen tu, quando dos eſſet poſterior credito prædicto: tunc enim ille creditor cum ſua tacita hypotheca priuilegiata præfertur etiam doti, ſecus autem ſi mulier in dote eſſet anterior dicto credito.; quia tunc mulier præferretur cuicunq; priuilegiato etiam fiſco, excepta ſola cauſa primipilari: vt l. ſatis notum. C. in quibus cauſis pignus taci. contraha. ita no. Bal. nouel. in tracta. dotis in 10. parte in 12. col. in verſi. 13. limita, de quo tamen dicam. j. in membro prioritatis.

Vigeſimus caſus eſt, quando debitor obligauit creditori bona alterius, puta Sempronii, qui Sempronius poſtea ſtetit fideiuſſor in dicto debito pro ipſo debitore; nam taliter fideiubendo videtur tacitè approbare obligationem antea factã de reb. ſuis, tex. eſt & ibi no. Bar. in l. Pompon. §. 1. ff. in quibus cauſis pignus taci. ꝯha. Secus autem eſſet, ſi Sempronius prius fideiuſſiſſet pro dicto debitore, & poſtea debitor eius bona obligaſſet: quia per antecedentem fideiuſſionem non inducitur tacita approbatio futuræ obligationis ſuorum bonorum, vt eſt ibi textus, & tenent gloſſ. Bartol. & Bald. quòd not. nam licet proprie iſta non dicatur tacita hypotheca, ſed potius tacita approbatio præcedentis obligationis: quia tamen quaſi in idem tendit, ideo placuit hic ponere.

Vigeſimuſprimus caſus eſt, quando quis obligatur ex cauſa tranſactionis ſuper ueteri obligatione, non tamen animo nouandi primam, ſed ſimpliciter, quo caſu non inducitur nonatio iuxta legem fin. C. de nouationio. vel ſi fiat expreſſe citra nouationem iurium antiquorum, prout hodie practici notarij faciunt: Nam ſi iſto caſu tranſigens non ſeruat tranſactionem, poteſt contra eum agi primeua actione. l. cum proponas. C. de pactis. & l. ſiue apud acta. C. de tranſactio. & pro illa veteri & primeua actione bona dicti tranſigentis, qui non ſeruauit tranſactionem, erunt tacite hypothecata, tec. eſt no. ſecundum Bartol. in l. fina. ff. in quibus cauſis pignus taci. contraha. licet gloſſ. ibi voluerit aliud, videlicet quòd bona non eſſent tacitè hypothecata, ſed quòd retineri poſſent quaſi obligata, ſed gloſ. in hoc male loquuta fuit ſecundum Bart. ibi, cum immo vere ſint obligata, & ita etiam videtur velle ibi Salicetus, quod not. quia frequenter poteſt contingere.

Vigeſimuſſecundus caſus eſt in terminis dicta l. fina. quando tranſactio fuit facta animo nouandi, ſed tranſigens per dolum tranſigit, vel per dolum tranſactionem non obſeruat, iuxta notata in l. actione. C. de tranſactio. tunc enim in odium cõmittentis dolum bona illius cenſentur tacitè obligata, ita not. Bar. in d. l. fin. ff. in quibus cauſis pigno. taci. contraha. quod etiã eſt menti tenendum; quia poteſt in facto contingere.

Vigeſimuſtertius caſus eſt, quando aliqua res ſpecialiter deſignatur pro præſtatione alimentorum, vel alterius annuæ pręſtationis; tunc enim ille fundus ſpecialiter deſignatus ad hoc onus cenſetur obligatus, ita not. Bartol. in l. Lucius. ff. de alim. & cib. lega. per text. in l. ſecunda. eod. titul. quem ita intelligit poſt quendam docto. Lombar. & ita etiam tenet Bartol. in l. fundus quem. ff. de annu. leg. vbi decidit, quòd ſi teſtator leget centũ annua ſuper tali fundo, quòd ex hoc cenſetur ille fundus expreſſe obligatus; quia ſecundum eum tantum eſt dicere, lego ſuper illo fundo, quantum obligo illum fundum, vt probatur ſecundum eum in rub. de reb. eo. qui ſub tut. vel cur. non alie. vel ſupple. idem tenet Bartol. in l. codicillis. §. inſtituto. ff. de legat. ſecundo.

Et prædicta tanto fortius procederent, quando talis annua præſtatio deſignatio certo fundo eſſet ſoluenda in perpetuum tunc enim indubitanter procederet concluſio ſupra formata, videlicet, quòd dictus fundus eſſet hypothecatus, & quilibet poſſeſſor, ad quem ille tranſiret, teneretur ad dictam præſtationem. l. hactenus. ff. de vſufru. & not. Hoſtien. in ſum. tit. de loca. §. quæ actio. ver. antepe. & vlt. & refert & ſequitur Guido Papæ in quæſtion. 432. ad fin. & ita uidetur tenere Ioan. Fab. inſtit. de actio. §. item ſeruiana. in vltim. colum. ubi latè proſequitur materiam, & Corn. in conſi. ducenteſimononageſimoſexto. j. volum. in litera G. & H. & ibi declarat & firmat dictum Bart. in d. l. codicillis. §. inſtituto.

Sed aduertendum eſt, quòd Roma. in conſi. 388. in caſu propoſiti thematis. in primo argumen. tenet, quòd dicta concluſio ſit ſpecialis in cauſa alimentorum: vt ſcilicet ſpeciale ſit fauorem alimentorum, quòd fundus expreſſe deſignatus ad eorum præſtationem ſit hypothecatus, & hoc etiam extendit ad annuam penſionem, quam ſummus Pontifex conſtituit clerico ſuper redditibus certæ eccleſiæ, ſcilicet illi redditus,

& bona, ex quibus percipiuntur, sint obligata pro dicta annua pensione, sed Pau. de Castr. in consi. 53. quia exceptione. in pen. col. tenet, ꝙ res non sit obligata pro annuis prestationibus, seu pensionibus impositis in bonis ecclesię, & quod sit speciale in alimentis, ꝙ res designata pro illorum prestatione censeatur obligata. d. l. 2. & d. l. Lucius. ff. de ali. & ciba. leg. & Felyn. in c. ad euidentiam. el 2. in v. col. in ver. 5. conclusio, de rescrip. recitatis opinio. Roma. & Pau. de Cast. dicit, ꝙ fortè opin. Pau. est verior. Ego puto tenendum, ꝙ nulla sit specialitas in alimentis; quia certi sunt casus, in quibus inducitur tacita hypo. vt in tit. ff. & C. in quib. cau. pi. tacit. ꝯha. Inter quos non reperitur casus alimentorum, meritò ille non censetur habere de iure tacitam hypothecam, & hoc argumento vtitur Bar. post dictum doct. Lombardum in d. l. Lucius, facit tex. instit. de acti. in §. actionum. vbi enumerantur actiones bonæfidei, & aliæ quæ ibi non sunt numeratæ sunt stricti iuris, & sic alimenta non hẽt ius tacitæ hypothecæ, nisi qñ sunt legata in testamento; quia tunc habẽt tacitam hypothecam, prout habent alia legata, iuxta l. j. C. cõi de leg. ita tenet Bar. in d. l. Lucius. & in l. Caius. ff. de annuis leg. sed ratio prædictæ decisionis est, ꝙ certa bona fuerunt specialiter designata pro alimentis seu aliis annuis præstationibus; tunc. n. illa specialis designatio facit, ꝙ illa bona censeantur obligata pro dictis præstationibus, vt firmat Bar. in locis s̃. alleg. & maximè in d. l. fundus quem. ff. de ann. leg. & in d. l. codicillis. §. instituto. ff. de leg. 2. & in d. l. Lucius. & ista fuit etiã opi. gl. in d. l. Lucius. in gl. in ver. ex redditu. ita puto tenendum, cum non inueniam decisiones gl. & Bar. reprobari per aliquẽ. Vigesimusquartus casus secundum aliquos est in legitima debita de iure naturæ descendentibus in bonis ascendentium, iuxta l. Papinianus. §. quarta. ff. de inoff. testa. & auc. nouissima. C. eo. tit. vt s. bona ascendentium sint tacitè hypothecata descendẽtibus pro dicta legitima eis debita, & istam opi. tenet Bal. in consi. 171. condemnatus fuit quidam. 1. volu. vbi æquiparat filios vxori, & Fulg. in consi. 84. Bonacursius. in 2. col. ad fi. & Are. in consi. 156. diligenter visis. in pen. col in princi. Eandem opi. tenet Pau. de monte Pico. in repe. l. in quartum. ff. ad l. Falc. in col. 49. nu. 117. vbi audacter dixit, ꝙ Alex. ibi qui tenet ꝯrium errauit in terminis, & secundum eum ista opi. probatur inconuincibili fundamento: nam lex fauet magis filiis in legitima, quàm aliis legatariis: quia statim deducto ære alieno detrahitur legitima. d. l. Papinianus. §. quarta. filius dicitur creditor in sua legitima, & creditores pręferuntur legatariis. l. fi. §. si verò. C. de iure delib. Cum aũt quilibet simplex legatarius habeat bona testatoris obligata: vt l. j. C. commu. de lega. a fortiori vr̃, ꝙ bona debeant esse obligata pp legitima: & dicit, ꝙ istud est suum fundamentum, & alii docto. non probauerunt istam conclusionem, sed immo istud fundamentum ante eum fuit Fulg. in d. cõsi. 84. quod fortasse potuit ipse non vidisse. Tamen ꝯriam sñiam, videlicet ꝙ filiis nõ det̃ hypothecaria pro legitima, tenet Alexã. in d. l. in quartam. in 7. col. ver. confirmo prædicta, dicens non reperiri iure cautum, ꝙ filius habeat hypothecata bona insolidum pro legitima, iuxta l. creditoris. ff. de distra. pig. Idem tenet Alex. in consi. 78. clarissimè doc. 3. volu. in ult. col. in ver. Non obst. id quod dr̃ de legitima. vbi dicit, ꝙ bona nõ sunt obligata pro legitima filii, sed solum pro ea filius habet condictionem ex lege ꝯ hæredes, vt est casus in §. cæterum. in auc. vt cum de appella. cogno. & est cõis opi. in d. l. in quartam. cum aliis allegatis ibi per Alex. Idem tenet Alex. in cons. 117. viso tit. q. 6. vol. nu. 15. per allegata ibi per eum, & in consi. 154. duplicato per errorem nu. 13. & 14. 7. vol. Idem latè firmat insignis doct. do. Bulgarinus Senen. in quodã suo consil. viso & diligenter considerato, quod est impressum post quandam suam disputatio. quę incipit. Sempronius condidit testamentum, quod consilium est subscriptio ad quoddam consi. do. Bartho. Soci. qui idem cõsuluit per optima fundamẽta de quibus ibi. Istam etiam opi. tenet Decius nostræ ætatis facile primarius in consi. 235. in casu mag. & c. in vlti. col. & dicit esse veriorem, & rñdet ad fundamẽta tenentium partem ꝯriã. & primò ꝙ Bal. in d. cons. 171. non dicit, ꝙ pro legitima sint hypothecata bona, & si diceret hoc, non probat de iure, & ideo pp cedit fundamentum s̃. factum per Ale. quod iure hoc cautum non reperitur, ar. l. illam. C. de colla. & rationes Fulg. sunt parũ efficaces: nam dum arguit a legatariis ad filios, quod ex quo legatarii habent hypothecam, filii non debent esse deterioris cõditionis, dicit ipse, ꝙ argu. procederet data paritate terminorũ, qñ. s. filii pro legitima haberent expressam voluntatem testatoris, prout habent legatarii, sed quia legitima debetur ex dispositione legis, non militat argu. de hypotheca cõcessa pro legato, iuxta l. j. C. communi. de lega. ad legitimam, quæ non habet expressam volũtatem testatoris, & ꝙ ex hac ratione magis faueatur legatis, quàm legitimæ, tenet Sali. in l. scimus. §. repletionẽ. in fi. C. de inoff. testa. & sequitur Ale. in l. in ratione. la 2. in prin. in vlt. col. in ver. item non videtur bene dicere. ff. ad l. Falci. pro quo optimè facit; quia alimenta de iure multa habent priuilegia: vt per Bar. in l. Mela. in prin. ff. de alimen. & ciba. leg. & tamẽ alimenta non habent tacitam hypothecam, nisi sint relicta in testamento; quia tunc habet hypothecam sicut cætera legata, vt per Bar. in l. Caius. ff. de annu. leg. & in l. Lucius. ff. de ali. & ciba. leg. & latè dictum fuit in præcedenti casu. 23. & ita tenendũ puto. Quam tamen cõclusionem limita, nisi ageretur pro supplemẽto legitimæ habito respectu ad id quod relictum fuit in testamento filio non sufficiente ad legitimam, iuxta terminos. l. omnimodo. C. de inoff. testa. quia cum illo casu pars legitimæ sit relicta in testamento. Illud etiam quod debet supplere censetur relictum, vt in not. q. tradit Bal. in l. hac edictali. col. 3. ver. & primò quæro. C. de secun. nup. quia tũc sicut pro aliis relictis competit tacita hypotheca. d. l. 1. C. communia de leg. ita & pro supplemẽto legitimæ hoc modo debito, & ita tenet Decius in d. consi. 335. in fi. & bene. Conclusio ergo s̃. firmata, ꝙ in legitima non sint bona tacitè hypothecata, procedit, quando nullo modo legitima est relicta, sed petitur ex dispositione dictæ. l. Papinianus. §. quarta. & d. auc. nouissima. & sic iste 24. casus nõ est verus. Non reperio alios casus in iure expressos, in quibus detur tacita hypotheca, nisi duos alios, quos vide j. in 3. parte princ. in 1. mẽbro nu. 12. & 13. quos oblitus fui ponere hic, ideo eos supple hic: quamuis non sit propriè tacita hypotheca in eis. Fateor tñ, ꝙ per statuta possit induci etiam in aliis casibus: sicut enim potuerunt leges ciuiles introducere hypothecam in casibus p̃dictis ita & statuta municipalia possunt etiam in aliis casibus introducere, iuxta tex. in l. omnes populi. ff. de iusti. & iur. & quia sicut pacto potest hypotheca induci, ita & statuto; quia quod potest fieri per pactum, arguendo affirmatiuè, potest etiam fieri per statutum. l. non impossibile. & ibi Bart. & doct. ff. de pact. & gl. in rub. C. de decre. decu. lib. 10. & ita firmat Bar. in l. fi. C. de iure reipubli. lib. 10. & Soci. per plura alia tenet in cons. 240. circa præsentem. 2. volu. j. col. †Insuper ad declarationem præsentis quarti membri huius secũdæ partis, in quo tractatum est de tacita hypotheca, est notandum, ꝙ in tacita hypotheca veniũt bona præsentia & futura, etiam nomina debitorũ tam pręsentia, quàm futura, vt per Bal. in l. 1. in penul. colum. ff. soluto matri. & in l. hac edictali. §. omnibus. post Cynum ibi. C. de secundis nuptiis. & in l. vbi adhuc. ad finem, post Iacob. de Raue. ibi Cy. C. de iure dotium, & ita etiam tenet & corroborat Salyc. in l. final. C. quæ res pigno. obligar. poss. sequendo in hoc opi. 1. gl. ibi, & reprobando opinio. Io. glossatoris, & ita etiam tenet Roma. in singula. 142. & ista videtur verior & communior opinio de iure, quicquid in contrarium voluerit Bal. in l. 3. C. de hæredi. actio. vbi voluit, quòd in tacita hypotheca veniãt præsentia tantum, & in l. 3. C. de priuilegiis fisci, vbi dixit esse speciale in fisco, quòd in tacita hypotheca eius fauore veniant futura, quia (vt dixi) tenendum est, ꝙ in tacita hypotheca veniant bona & nomina debitorum tam præsentia, quàm futura.† Sed dubitat̃, quid dicendum sit de pecunia, an scilicet illa veniat in tacita hypotheca. Et videtur dicendum, ꝙ sic per textum, et ibi Barto. in l. cum tabernam. §. fi. ff. de pignoribus. vbi dicitur, ꝙ in generali obligatione bonorum venit pecunia, tamen Bald. in l. certi iuris. in 6. quæstione. C. locati. tenet, quòd neque merces, neque pecunia veniat in tacita hypotheca, quia talia non videntur inesse tacitæ hypothecæ propter celerem motum. l. debitor. ff. de pign. cum aliis alleg. per eum. Idem videtur tenere Alexã. in dicta l. cum tabernam. in apostil. ad Barto. & ratio rationis est, quia pecunia dicitur semper venalis & parata alienationi. l. vxorem. §. legauerat. ff. de leg. 3. & nota. Bald. in l. fin. ad fi. C. de compen. & sequitur Alexan. in l. generali. § vxori. ff. de vsufru. leg. & propterea non videtur esse in certo loco.

Tamen est aduertendum, quòd prædicta sunt intelligẽda in tacita hypotheca, de qua in dicta l. certi iuris. quæ est restricta ad certum locum, videlicet ad domum locatam, & in illa militat ratio assignata per Bal. in dicta. l. certi iuris. in sexto quæst. quòd pecunia & merces venales non videntur esse in domo locata, cum sint venales, vt per Alexan. in locis præalleg. sed in alia tacita hypotheca extra terminos dictæ l. certi iuris. & sic non restricta ad certum locum, vt patet in casibus vigintitribus supra enarratis; quia in illis cessat ratio restrictionis prædictę, dicendum videtur, quòd pecunia comprehendatur in generali hypotheca exp̃ssa. d. l. cũ tabernã. §. fina. argumen. l. cum quid. ff. si certum petat. & facit: quia etiam in tacita veniunt nomina debitorum, vt dixi supra. & habetur per gloss. & doctor. in dicta l. 3. C. de hęredita. actio. & per Paul. de Castr. in consilio 395. notandum primò. & non videtur ratio diuersitatis inter pecuniã & nomina debitoris, & quia lex parificat tacitã & expressam, vt scilicet in vtraque veniant bona pręsentia, & futura. dicta l. hac edictali. §. omnibus. ergo venit etiam pecunia; quia appellatione bonorum venit etiam pecunia vt l. prima. & ibi no. Bal. & Saly. C. de vsufru. & propterea concludo, quòd licèt in tacita hypotheca, de qua in dicta l. certi iuris. non veniat pecunia, per rationes adductas per Bald. & Alexã. Tamen in aliis tacitis hypothecis sic.

†Postremo in materia tacitæ hypothecę notandũ est, ꝙ stante statuto, ꝙ instr̃o confessionata, vel guarentigiata habeãt executionẽ paratã, tale statutum militat, etiam si petat̃ executio vigore instrumenti ex quo resultet tacita hypotheca, ita communiter concluditur, vt habetur per Bar. Bal. & latius Imol. in l. 1. ff. de his quæ in testa. delen. & per Bal. in l. vnica. §. & vt plenius. C. de rei vxo. actio. & in l. ad probationem, la 1. C. de prob. & ita tenet Alexan. in l. iurisgentium. §. quod ferè. in vlt. colum. ff. de pac. Et licèt loquatur in stipulatione præsumpta, idem est in tacita hypotheca: vt tenet Bal. nouel. in 6. parte, in 7. priuilegio, in 1. colum. Subdit tamen, ꝙ vidit esse consultum, ꝙ dicta communis opi. procedat, quando agitur via executiua vigore tacitę hypothecæ contra ipsum principalem nominatum in instrumento, & ita dicit esse de mente Bal. in l. 1. C. commu. de lega. Et istud idem est etiam, quando petitur executio instrumenti, quo est expressa hypotheca; quia illa datur solum contra principalem debitorem & eius hæredem, non autem contra tertiũ possessorem, vt per Benedictum de Barzis de Aretio in tracta. guarentigiæ, in colum. 2. vers. secundò nunc ad 9. & ita tenet Bal. & Ang. in l. 2. C. si aduersus credi. Bal. in l. hac edictali. C. de secun. nup. & in l. si pro te. C. de iure dot. Bar. in repeti. l. in 4. q. C. de pigno. Ange. Imol. Alex. & alii in l. 1. §. si hæres. ff. ad Trebellia. Fely. in c. cum super. in 6. col. in ver. & not. ꝙ tertius. de re iud. & hanc conclusionem, ꝙ scilicet executio concessa per statutum habeat etiam locum quò ad hypothecam tacitam virtualiter subintellectam in instrumento, firmat Alex. in consil. 127. repetitus. nu. 7. & per totum in 6. vol. Et per ista sum expeditus de hypothecis tacitis.

TERTIA PARS PRINCIPALIS.

Venio nunc ad tertiam partem princ. tractatus, in qua tractandum est de pignoribus. & pro intelligentia primò præmittendum est, ꝙ quadruplex est pignus. Primum pignus est conuentionale, quod ex partium conuentione procedit, de quo est gl. magistra. & ibi clarius per Bar. in l. 1. in princ. ff. de pigno. act. Secundum est pignus legale, quod tacite a l. constituitur. l. certi iuris. C. loca. & institu. de act. §. item seruiana. cum aliis casibus notatis supra in quarto membro secũdæ partis. Tertium pignus est pignus prætorium, quod constituitur, quando nulla præcedẽte sententia diffinitiua proceditur contra reum in contumacia: & fit immissio ex primo decreto in bonis debitoris, iuxta l. si vnus. ff. de bo. auc. iudi. possi. Quartum pignus est pignus iudiciale quod constituit̃, quando præcedente sententia diffinitiua pro eius executione fit immissio in bonis debitoris condemnatis ex primo decreto, vt l. a diuo Pio. per totum, ff. de re iudi. licèt etiam istud quandoque appelletur prætorium, vt l. 1. C. de præto. pig. ea ratione; quia vtrunque expeditur a iudice, & infra suo loco dicetur, in quibus differat pignus prætorium, & iudiciale. Sicut ergo ista pars continet tria genera pignorum omisso legali, de quo iam dictũ est supra in quarto membro secundæ partis. Ita diuiditur ista pars in tria membra. In primo membro videbimus de pignoribus, & hypothecis conuentionalibus, quomodo. s. & quibus verbis constituantur & per quos. In secundo tractabitur de prætorio pignore, & in quibus differat pignus conuentionale, & prætorium. In tertio tangetur de pignore iudiciali.

SVMMARIA.

1 *Ius reale constituitur per pignus, & hoc est speciale in pignore, & quare.*
2 *Pignus conuentionale potest inter absentes constitui, & per literas.*
3 *Pignus conuentionale quibuscunque verbis contrahi potest, & sine scriptura. Item in quacunque obligatione potest contrahi. Item potest constitui pro toto tempore, & pro parte temporis. Item de nocte, & pro quacunque causa, &c.*
4 *Hypotheca constituitur per pactum initum inter debitorem, & creditorem, quòd liceat creditori alienare rem debitoris.*
5 *Hypotheca constituitur per verbum, mutuo.*
6 *Subscribens contractum, vel scripturam, in qua res sua est obligata, dicitur pignus constituere, nisi subscribat se tanquam testem.*
7 *Pignorans suam possessionem, vtendo verbo possessionem, intelligitur illa pleno iure pignorare.*
8 *Pignus vel hypotheca an possint accedere obligationi nulli, & inefficaci.*
9 *Pignus vel hypotheca non constituuntur nisi aliqua obligatione præcedente.*
10 *Hypotheca introducta a lege in bonis paternis pro administratione facta per patrem in bonis filij dupliciter consideratur.*
11 *Actio pignoratitia directa, quæ datur debitori, quando nascatur.*
12 *Actio semel nata non potest iterum nasci.*
13 *Filiusfamilias immo & seruus pro negotio & causa peculiari si liberã habeant administrationem possunt res peculiares pignori dare.*
14 *Hypotheca potest cedi sine principa. & cuius sit effectus talis cessio.*
15 *Hypotheca potest remitti pacto debito principali non satisfacto.*
16 *Hypotheca potest legari per testatorem.*
17 *Retentio an locum habeat, vbi ipsa hypotheca nulla est, vel saltem vitiosa.*
18 *Accedens pignori an dicatur pignus.*
19 *Pignoratio vnius rei pro alia an sit valida.*
20 *Venditio vnius rei pro alia an sit valida.*
21 *Venditor vendens rem alteri obligatam asserens illam esse liberam, & nemini obligatam pœna falsi tenetur, dissimulans autem tenetur crimine stellionatus.*
22 *Pignora data locatori in contractu locationis, an per reconductionem censeantur repetita.*
23 *Contractus pignoris dicitur nominatus.*
24 *Hypotheca in instrumento non adiecta an per notarium ex suo officio possit suppleri & apponi.*
25 *Clausulæ in instrumentis & contractibus apponi solitæ an semper subintelligantur.*
26 *Substantialia & naturalia contractus quæ dicantur.*
27 *Pignoratio vel hypothecatio facta pro tanto debito, quòd nulla sit spes luitionis, potius dicitur alienatio, quàm pignoratio.*
28 *Statuto dictante, quòd quilibet teneatur facere describi res suas in æstimo, an creditor teneatur res pignoratas describi facere, & sub qua forma.*
29 *Res pignorata qualiter dicatur a creditore possideri.*
30 *Fructus rei pignoratę quo casu cedant creditori.*
31 *Creditor turbatus in possessione rei pignoratæ habet interdictum vti possidetis.*
32 *Creditor habens castrum pignoratum potest exercere iurisdictionem.*
33 *Debitorem possidere rem pignoratam, quò ad effectum vsucapiendi qualiter sit intelligendum.*
34 *Creditor qualiter dicatur pignus possidere, & qualiter debitor.*
35 *Hypotheca conuentionalis per quas personas possit, vel non possit constitui.*
36 *Pignus non constituitur mandato, nisi sit ad hoc speciale.*
37 *Obligatio conditionalis purificata conditione retrotrahitur, nisi obstet defectus rei, vel personæ.*
38 *Regula, quòd ratihabitio retrotrahitur & mandato comparatur, pluribus causis limitatur.*
39 *Obligatio pignoris an possit alicui quæri per alterum.*
40 *Rei vendicatio differt ab hypotheca.*
41 *Pater administrator legitimus filij accipiendo pignus, vel obligationem acquirat vtilem hypothecariam filio.*
42 *Pupillus an possit rem pignori dare.*
43 *Mutuans alienam pecuniã suo proprio nomine, & pro ea accipiens pignus non acquirit hypothecam domino pecuniæ, sed sibi mutuanti.*
44 *Administratores ciuitatis an possint obligare bona ciuitatis, quando pro ciuitate accipiunt aliquam pecuniam.*

Tertiæ partis primum membrum.

Capiendo itaque primum membrum, in quo videndum est de pignore, & hypotheca cõuentionali Primò inuestigandum est, quomodo & quibus verbis constituatur pignus, vel hypotheca conuentionalis. Deinde pp quas personas constitui possit vel non. † Primò itaq; notandũ est, ꝙ licèt alia iura realia non constituantur solo cõsensu, sed requiratur traditio, ut l. traditionibus. C. de pac. & l. 3. §. 1. & l. si partem. in princ. ff. quemadmo. ser. ami. tamen speciale est in pignore, per quod etiam ius reale constituitur, vt l. pignoris. ff. de pigno. & l. pignoris. C. eo vt nudo consensu constituatur, ut l. si tibi. §. de pignore. ff. de pac. & l. 1. & ibi not. Bar. ff. de pigno. act. Et ratio est secundùm Bar. in d. l. 1. quia constitutio pignoris est modici præiudicii, & similis ratio est in l. fi. C. quæ res pign. obl. poss. Sed Bald. in d. l traditionibus. ver. sed hic quæro quare, &c. in 3. colum. assignat aliam rationem videlicet, quia si conuentio hypothecæ non produceret ius reale, aliàs nihil operaret̃: cum ius personale insit ex præambulo contractu, cui hypotheca adiicitur: cum ergo hypotheca non pariat personalem, merito parit realem actionem, aliàs esset frustra: sed promissio facta in contractu circa dominium non est frustra: quia illa parit actionem personalem contra promittentem, sed quò ad dominium expectatur traditio, & istam etiam rationem tenet ibi Sali. & sequitur Ias. & sic habes, ꝙ pignus constituitur solo cõsensu. † Item constituitur pignus conuentionale inter absentes, vt l. creditor. § fi. ff. de pign. & ideo etiam per epistolam contrahi potest, & non vitiatur, licèt non sit in ea dies & cõsul: vt l. cum tabernam. §. idem quæsiit. & idem Bar. ff. de pigno & Bald. in 1. consti. C. in §. quibus, in 2. colum. in versic. vtrum pignus. † Item contrahitur quibuscunque verbis & sine scriptura, vt est tex. in l. contrahitur. ff. de pigno. & tex. & ibi Bal. in l. fi. in princ. C. quæ res pigno. ob. poss. ita ꝙ ad eius constitutionem impropria verba sufficiant in tantum, ꝙ verbum dotis, quod de sui natura importat translationem dominii, vt insti. de act. in §. sic itaque. & verbum, consigno & concedo, dũmodo subiecta materia non repugnet, important constitutionem pignoris, vt per Soci. in consi. 93. circa primum. in 2. colum. 1. volum. Item constitui potest in quacunque obligatione: videlicet tam pura, q̃ in diem, vel sub conditione, & siue præcedat obligatio, siue sequatur, & tàm pro toto debito, quàm pro parte, & tam pro sua obligatione, quàm aliena: & tam pro ciuili obligatione, quàm pro naturali tantum, vt est tex plenius in l. res hypothecæ. ff. de pig. Item potest

poteſt conſtitui pro toto tempore, & pro parte temporis, vt l. item liberatur. in princ. cum glo. ibi ff. quib. mod. pig. vel hypo. ſol. Et nō ſolum pro debito pecuniario, ſed etiam pro alia cauſa: puta ſi do pignus alicui, vt pro me fideiubeat: vt l. ſi rem alienam. §. fi. ff. de pigno. act. Item poteſt conſtitui etiam de nocte, vt eſt glo. in l. more. ff. de fer. ſicut & cæteri cōtractus, vt eſt tex. & ibi per Doct. in l. non minorem. C. de tranſac. Item poteſt cōſtitui in rebus alibi ſitis, & quò ad hypothecariam ſortietur debitor forum in loco contractus: vt per Bal. in l. 2. in fi. C. mand. Item poteſt conſtitui pignus in teſtamento, vt no. Bar. in l. non eſt mirum, per illum text. ff. de pign. actio. Item conſtituitur pignus, ſeu hypotheca ꝑ pactū initū inter creditorē & debitorē, ꝙ liceat creditori alienare aliquam rem pro ſuo credito, nam ex hoc pacto intelligitur illa res obligata creditori, text. eſt & ibi not. Bar. in l. 3. §. fin. ff. qui pot. in pign. ha. & ſequitur Bal. in l. creditores, in fi. primæ lectur. C. de pign. per d. §. fin. quem dicit non eſſe alibi. Similiter dicit Bal. per licentiam datam creditori de ingrediendo propria auctoritate aliqua bona debitoris. Nam per talem licentiam cenſentur illa bona obligata ipſi creditori, etiam ꝙ illa non fuiſſent expreſsè obligata, ita dicit ibi Bal. per tex. in d. l. 3. §. fin. & ita refert & ſequitur Alexan. in d. §. fi. in apoſtill. ad Bar.

5 †Item conſtituitur pignus, vel hypotheca per iſta verba. videlicet mutua mihi decem ſuper iſto libro, vel ſuper iſta re, ut per Bar. in l. codicillis. §. inſtituto, ff. de leg. 2. & faciunt not. per Bar. in l. fundus quem. ff. de annu. leg. & per Bal. in l. 1. C. comm. de leg. & per Cor. in conſi. 296. 2. col. 1. vol. in litera G, & H.

6 †Item conſtituitur pignus, ſi quis ſubſcribat cōtractum, vel ſcripturam, in qua res ſua obligatur. Nam ex hoc videtur obligationi conſentire, tex. & ibi no. Bar. in l. fideiuſſor. §. 1. ff. de pig. poſt gl. ibi. Similiter ſi quis fideiubeat pro eo, qui rem ſuam prius obligauerat; nam ex hoc cenſetur approbare obligationem prius de re ſua factam: ſecus autem eſſet, ſi obligatio & hypotheca de re fideiuſſoris ſubſequeretur poſt fideiuſſionem, tex. eſt in l. ſi gratuitam, aliàs incipit. Pomponius ſcribit. §. fi. ff. in quibus cau. pignus, vel hypotheca taci. contrahatur. Et ſic eſt ibi tex. ꝙ quis fideiubendo cenſetur approbare, & cōſentire: de quo tamen dicendum eſt, vt habetur per glo. Bal. & Sal. in l. exceptione. C. de euictione.

Intellige tamen prædicta, niſi quis ſubſcribere ſe tanquàm teſtis, quia per talem ſubſcriptionem non cenſetur approbare obligationem, & hypothecam de re ſua factam in ſcriptura, tex. & ibi Bar. poſt glo. in l. Caius. ff. de pign. act. de qua tamē deciſione latè dicendum eſt, vt habetur per Bar. Alex. & alios, in l. quæ dotis. ff. ſol. matrim. iſtis præmiſſis quæritur modo in materia de nonnullis quæſtionibus.

7 †Et primo quæritur, ſi quis pignoret ſuam poſſeſſionē vtendo hoc verbo, poſſeſſione, intelligatur pignorare rem pleno iure: & ſic reſpectu poſſeſſionis & proprietatis. Et dicendum eſt, ꝙ ſic, vt eſt tex. in l. 1. & 2. C. ſi pig. pig. da. ſit. & not. gl. in d. l. 1. in verſi. poſſeſſionem, quæ exponit, id eſt plenam proprietatem, & ibidem hoc not. Bal. & facit: quia interdum poſſeſſio capitur pro proprietate, vt l. interdum, ff. de verb. ſignifi. & ita refert, & tranſit Alex. in l. ſi rem aliquam in pen. col. in ver. extra gl. Bar. ff. de acquir. poſſeſſio.

8 †Secundò quæritur, an pignus, vel hypotheca poſſit accedere obligationi nulli vel inefficaci? Et breuiter dicendum eſt, ꝙ non: vt eſt gl. not. cum qua tranſeunt ibi Bar. & alii in l. 2. in gl. fi. ff. de condict. ob turpem cau. & no. Iaſ. in l. ex his. ff. de condictione indebi. vbi ex hoc not. ꝙ paria ſunt aliquid eſſe nullum de iure, vel inefficax, & multa ad hoc cumulat idem Iaſ. in l. fin. ff. de officio eius cui mand. eſt iuriſ. & idem Iaſon in l. ſi dari. ff. de verbo. obliga.

9 †Et ratio iſtius deciſionis eſt: quia hypotheca, vel pignus cōſtitui non poteſt, niſi aliqua obligatione præcedente, vt eſt tex. & ibi not. Bar. in l. contrahitur. ibi, propter aliquam obligationem. ff. de pignor. paria autem ſunt, nullam obligationem præcedere, vel aliquam, ſed nullam, vel inefficacem, argumento l. quoties. ff. qui ſatiſd. cog. & l. 4. §. condemnatum, ff. de re iudi. Et ꝙ ab initio hypotheca conſtitui non poſſit ſine principali, eſt tex. & ibi no. Bar. in l. fideiuſſor obligari. in prin. ff. de fideiuſſ. & net Alex. in conſi. 134. animaduerſis. num. 20. 6. vol.

10 †Nec habet obſtare prædictus tex. in l. cum oportet. §. fi. C. de bo. quæ libe. vbi habetur, ꝙ hypotheca introducta a lege in bonis paternis pro adminiſtratione facta per patrem in bonis filii incipit a tempore inchoatæ adminiſtrationis, & ſic videtur incipere ante obligationem perſonalem; quia pater incipit obligari demum poſt malam adminiſtrationem, quia reſpondetur ad hoc ſecundum Bal. & Saly. poſt Pet. ibi, ꝙ duplex eſt obligatio principa qua pater tenetur filio, vna, l. generalis & primæua, qua pater obligatur ſtatim cum incipit adminiſtrare: quia ex tunc obligatur, res filii ſaluas facere, & bene res filii adminiſtrare & ſine fraude, quamuis ad ſuam vtilitatem, & hanc non præcedit hypotheca, ſed ſubſequitur. Altera eſt ſpecialis & ſecundaria, quæ incipit ex mala adminiſtratione, vt l. 1. §. eſt autem, & §. ſi apud. & l. ſi duo. ff. depoſi. & iſtam in tempore antecedit hypotheca, & ſic verum eſt dicere, ꝙ omnino aliqua obligatio principalis antecedat hypothecam, & hanc intelligentiam refert & ſequitur Soci. in conſi. 42. 4. volum. colum. 5. in ver. & facit ratio.

11 †Et pro corroboratione prædictorum faciunt no. per Bar. in l. ſi rem alienam, §. omnis, ff. de pign. act. vbi quærit, quando naſcatur actio pignoratitia directa, quæ datur debitori? & cōcludit, ꝙ naſcatur tempore ſolutionis debiti: ſed ꝙ naſcitur ex contractu dudum ante celebrato, & ſic naſcetur hodie ex materia antiqua, & idem dicit in mutuo reconciliato ex conſumptione, vt l. nam & ſi furioſo ff. ſi certum peta. & in actione tutelæ, vt l. ſi tutor. in fi. cum l. ſequen. ff. de tut. & ra. diſt. & in actione ex ſtipulatu pro dote, vt l. ſi conſtan. §. 1. ff. ſolu. matrim. & plura alia adducit, vt ibi per eum. Dum ergo dicitur, ꝙ obligatio hypothecaria non oritur ante principalem obligationē, ſuppleri debet, vel ante contractum celebratum, ex quo poſtea oritur ipſa principalis obligatio, & iſta videtur melior intelligentia, & magis ex mente iuris procedens, quàm illa Bal. & Sali. Cum non videatur iure probari, ꝙ generalis actio oriatur ab initio contractus; quia illa, quæ oritur a principio, eſt actio competens ad implementum contractus, illa autem quæ competit ſequuta mala adminiſtratione competit ad damna, & intereſſe, & ſic ad diuerſum effectum, quàm competat illa primæua, & ideo non videtur eadem actio, ſed diuerſa.

12 †Et facit; quia actio ſemel nata non poteſt iterum naſci. l. ſi duo. §. fi. de arb. & l. ſi ita quis ſtipuletur, & l. ſi ſic ſtipulatus. ff. de verb. oblig. & not. Bart. in l. Pomponius, la. 2. in vlt. col. ver. ſed contra prædicta. ff. de neg. geſt. Concluditur ergo, ꝙ vera eſt deciſio, ꝙ hypotheca nō poteſt conſtitui, niſi præcedat contractus validus, & aptus ad obligationem producendam: & ꝙ quando obligatio principalis eſt nulla uel inefficax, illi non poteſt accedere hypotheca.

Et ex hoc infert, ꝙ ſicut obliga. filiifa. in mutuo eſt inefficax, iuxta totū tit. ff. & C. ad Macedo. & ſimiliter fideiuſſo. ſeu interceſſio mulieris ꝑꝑ beneficiū velleiani, iux. totū ti. ff. & C. ad velleia. Ita & obligatio, ſeu hypotheca accedens dictæ principali obligationi eſt inualida, & ei obſtat exceptio, put obſtat principali obligationi eſt inualida, & ei obſtat exceptio, prout obſtat principali obligatione, vt eſt tex. in l. ſi alius. ff. quæ res pign. obli. poſſ. & ibi Bal. Intellige tamen & declara prædicta notabiliter pluribus modis.

Et primò id quod dictum eſt in muliere, ꝙ ſicut ex beneficio velleiani interceſſio per eam facta eſt nulla, ita & hypotheca ei accedens, quod non procedat, quando mulier eſſet in aliquo debitrix ipſius mariti. Nam non obſtante velleiano poſſet pro ea quantitate, pro qua eſt debitrix, obligare rem ſuam pignori pro marito: vt eſt tex. & ibi not. Bar. in l. 1. § fin. ff. de pig. Secundò intellige prædicta procedere, etiam quādo non ipſa mulier, vel filiusfami. ſed alius pro eis conſtitueret hypothecam, vel pignus: nam etiam tunc non valet hypotheca: vt eſt tex. & ibi no. Bar. in l. 2. ff. quæ res pig. obli. non poſſ.

13 †Tertiò declara id quod dictum eſt de filiofa. procedere præterquam in cauſa peculiari. Nam pro negotio & cauſa peculiari tam filiusfa. quàm ſeruus ſi liberam habeant adminiſtrationem, poſſunt res peculiares pignori dare: vt eſt tex. & ibi gl. & Bar. in l. ſi conuenerit. §. fi. cū l. ſequenti. ff. de pig. actio. & hoc quando obligatio fit in vtilitatem peculij, ſecus autem ſi pro alijs negotijs; quia tunc etiam ꝙ haberent liberam adminiſtrationem, & obligaret res peculiares, obligatio non valeret: vt eſt tex. & ibi declarat glo. & approbat Bar. l. 1. §. 1. ff. quæ res pig. obli. non poſſ. niſi forte in conceſſione liberæ adminiſtrationis fuiſſet eis permiſſa etiam facultas donandi; quia tūc indiſtinctè dictas res obligare poſſent, vt ſubdit tex. in d. §. 1. & declarat ibi glo.

14 †Tertiò quæritur, an licet a principio hypotheca vel pignus non poſſit cōſtitui ſine aliqua obligatione, vel contractu præcedente, tamen an poſtquam eſt conſtituta, poſſit diuidi & ſeparari ab illa principali? & breuiter reſpondetur ꝙ ſic: nam poteſt cedi hypotheca, vel pignus ſine principali: vt l. Iulianus. in principio. ff. de leg. 3. & l. grege. §. cum pignori. ff. de pign. & lege ſecunda. C. ſi pig. pi. da. ſit. & no. Bar. in l. fideiuſſor obligari. in prin. ff. de fideiuſ. cum concordan. ibi allegatis per Alex. cuius autem effectus ſit ceſſio hypothecæ ſine principali, vide ibi per Barto.

15 Et ex prædictis infertur, ꝙ hypotheca & pignus poteſt remitti pacto, licèt debitum principale non ſit ſatisfactum, & ſic pōt tolli hypotheca remanente debito principali, vt l. ſi tibi. §. de pignore. ff. de pactis. cum ibi plenè no. per gl. Bar. Alexandrum & alios, & eſt ibi in hoc gl. ordinaria communiter approbata, quæ diſputat, an ſi remiſſio principalis debiti vitiatur, vitietur etiam remiſſio hypothecæ, & glo. diſtinguit, ꝙ aut uitiatur remiſſio principalis debiti ex cauſa, quæ reſpicit etiam pignus, & tunc vitiatur etiam remiſſio pignoris, aut cauſa, ex qua vitiatur remiſſio principalis debiti, non reſpicit remiſſionem pignoris; & tunc licet vitietur remiſſio principalis debiti, tamen non vitiatur remiſſio pignoris, & ita refert, & approbat Soci. in d. conſilio 41. in præſenti conſultatione. in vltima colum. in verſi. primum eſt, quarto volum. & iſto caſu habet locum regula, ꝙ vtile per inutile non vitiatur, de qua in l. 1. §. ſi ſtipulanti. ff. de verb. obli.

obli. & per Bar. in l. grege. §. illud. ff. de fideiuſ. quia obligatio hypothecaria recipit ſeparationem, & diuiſionem a principali, & ita tenet Soci. in d. conſi. 41.

16 †Item ex prædictis infertur, ꝙ hypotheca poteſt obligari ꝑ teſtatorem ſine principali actione, vel credito, vt expreſſè not. Bal. in d. l. fideiuſſor obligari. in prin. & latè firmat Alexan. in l. ſi domus. §. fi. in 5. limi. ff. de leg. 1. reprobando ibi Paul. de Caſt. & ibi hoc etiam firmat Iaſo. in 5. ampliatione, & Alexan. in conſi. 47. viſis inſtrumentis, in 3. volum.

17 Quartò quæritur, an ſi obligatio hypothecaria non valet, ſaltem ſit locus retentioni? Et videtur dicendum ꝙ non, per text. in l. cum vitioſè. ff. de pigno. Tamen in hoc Bar. in l. 1. §. 1. eo. tit. opponendo de d. l. cum vitioſè, ſoluit diſtinguendo, ꝙ aut hypotheca non valuit; quia res non erat debitoris, & tunc ſi res efficiatur debitoris, vitium, quod obſtabat, inuenitur purgatū & datur retentio, & habet locum d. l. 1. §. 1. Aut hypotheca non valuit ex alia cauſa vitioſa, quæ non fuit purgata; tunc non datur retentio, & procedit d. l. cum vitioſè.

18 Quintò quæritur, an illud, quod accedit pignori dicatur etiā pignus? Breuiter dicendum eſt ꝙ ſic per tex. in l. ſi conuenerit. §. ſi nuda. & ibi Bar. ff. de pigno. actio. Et ideo dicitur, ꝙ alluuio, quæ accedit rei pignoratæ cedit etiam obligationi pignoris, vt eſt tex. in d. § ſi nuda. & tex. in l. ſi fundus. in princip. ff. de pigno. & ſimiliter omne aliud commodum & etiam incommodum, quod fortuito accedit rei pignoratæ pertinet ad debitorem, & ſequitur conditionem pignoris; vt l. ſi inter. §. 1. ver. quicquid. ff. de pigno. & tex. & ibi no. per Bar. & alios in l. Paulus. §. 1. & §. ſequen. eo. titu. de qua tamen materia dicendum eſt, vt latè dictum fuit ſupra in ſecundo membro ſecundæ partis, nume. 25. cum aliis ibi ſequentibus vſque ad ſextam ampliationem. Et ex hoc infertur, ꝙ prædio pignorato comprehenduntur in tali obligatione inſtrumēta, quæ in illud importata fuerunt, vt ibi perpetuò eſſent durante neceſſitate, vt eſt tex. in l. debitor. & ibi glo. & Bar. & alii. ff. de pigno.

19 †Sextò quæritur, quid ſi in datione pignoris fuit data vna res pro alia pura, quia cum debitor daret æs, affirmauit illud eſſe aurum, an ſaltem in ære valeat pignus? Reſpondetur, ꝙ hoc totū pendet a voluntate creditoris decepti, quia ſi ipſe vult, ꝙ valeat in ære, valebit, ſi autem non vult, nō ualebit, text. eſt iuncta gl. not. in l. 1. ff. de pignor. act. Et ex hoc infert Bart. ibi ad finem, ꝙ contractus, in quo creditor fuit deceptus, confertur in eius voluntatem fauore ipſius decepti, & in odium decipientis: ſimiliter in contractu, cui dolus dedit cauſam. l. eleganter in princ. ff. de dolo. cum aliis allegatis ibi per Bartol. Subditur tamen ibi in tex. in fi. ꝙ qui dedit vinū pro alio decipiendo, tenebitur cōtraria pignoratitia & etiam crimine ſtellionatus, per quod extra ordinem punitur, vt ibi declarat glo. & ad materiam adde not. per Alexan. poſt Bart. in l. ſi id quod aurum. ff. de verb. obli.

20 †Sed in venditione quando datur æs pro auro, nō ualet venditio, vt l. quid tamen. in fi. ff. de contrahen. empt. & quæ ſit ratio differentiæ inter pignus & venditionem, ponitur per glo. in d. l. 1. cum qua tranſeunt ibi Doct. & ꝙ debitor, qui dedit pignori vnam rem pro alia, puniatur crimine ſtellionatus, eſt text. & ibi glo. in l. 3. § 1. in glo. in verb. aduerterit. ff. de crimi. ſtelliona.

21 †Item adde, ꝙ debitor vendēs rem alteri obligatam aſſerēs illam eſſe liberam, & nemini obligatam, tenetur pœna falſi, vt eſt tex. & ibi no. gl. & Bar. in l. ſi a debitore. ff. de fal. Sed quando non exprimit illam eſſe liberam, ſed diſſimulat illam eſſe alteri obligatam, tenetur crimine ſtellionatus, ut eſt tex. in d. l. 1. § 1. & ita declarat glo. in l. ſi a debitore, ſed ſi dixit illam non eſſe alteri obligatam, & ſi contrarium appareret, promiſit illā liberare, euitat pœnam falſi, vt declarat glo. in d. l. ſi a debitore. Adde etiam, ꝙ vnum pignus æque idoneum poteſt ſubrogari loco alterius, exiſtentis apud creditorem, vel Hebræum fœneratorem, gl. eſt no. in l. ſi Titio. ff. de pign. & tenet Franc. de Crema. no. 54.

22 †Septimò quæritur, an pignora, quæ data fuerunt in contractu locationis locatori, ſi ſit facta tacita reconductio iuxta terminos. l. item quæritur. §. qui impleto. ff. loca. cenſeantur repetita in reconductione? In hoc diſtinguendum eſt, ꝙ aut dicta pignora data fuerunt in principali locatione per conductorem, aut per tertium pro ipſo conductore. Nam primo caſu cenſentur repetita: ſecundo non, niſi iſto ſecundo caſu interueniat cōſenſus illius tertii: ita nota. Bart. in d. §. qui impleto. in 1. col. & ſequitur Bal. in l. legem. C. loca. licet aliud ſit in pœna adiecta in principali locatione; quia illa indiſtinctè nō cenſetur repetita in ipſa reconuentione tacita, & ratio eſt, quia pęna non eſt de natura contractus: ita vult Bal. & ſequitur Imo. in l. cum pater. §. pater certam. ff. de leg. 2.

23 †Adde etiam in materia, ꝙ contractus pignoris dicitur contractus nominatus, vt no. Bal. in rubri. C. de re. permu. in verb. ſed quæritur, &c.

24 †Octauò quæritur, quid ſi in inſtrumento non ſit adiecta hypotheca, an notarius poſſit illam ſupplere, & apponere ex ſuo officio? Bal. in l. 1. in vltim. colum. in uerſ. ſed ponamus. ff. ſolu. matrimo. tenet ꝙ ſic: quia tacitum exprimendo ius commune non lædit. l. qui mutuam. ff. mand. & quod tacitè ineſt per modum fauoris habetur pro expreſſo. l. non rectè. C. de fideiuſſ. & quia notarius videtur rogatus ſecundum naturam contractus: vt poſſit apponere omnia, quæ ſunt de eius natura. l. fin. C. de fideiuſſ. Poſtea autem arguit in contrarium, ꝙ notarius non poſſit conficere inſtrumentum de eo, quod ipſe intelligit modo rationis, ſed de eo quod percipit ſenſu, ſ. uel uiſu, uel auditu: & ſicut teſtes, qui dicerent, hypothecam fuiſſe expreſſam, quæ non eſſet expreſſa, deponerent falſum, ita & notarius: tamen ipſe reſpondet ad hoc, ꝙ aliud eſt in tabellione, quàm ſit in teſtibus; quia ad tabellionem recurritur ratione peritiæ, vnde videtur rogatus, ꝙ ſecundum peritiam faciat inſtrumentum, vt not. in l. 1. C. de vſur. & ita tenet Bal. Idem tenet Bartholo. Veronenſis, in l. ꝙ ſi nolit. § quia aſſidua, in 3. colum. ff. de ædil. edi. vbi inqt, ꝙ hypotheca bonorum non poſita in contractu habetur pro appoſita, ſi notarius erat conſuetus eam apponere in ſuis inſtrumentis. & facit. l. & quæ no. § quod dicitur. ibi. nō ad illam quæ inſeri quotidie ſolet cautionibus. ff. de pig. & facit glo. no. in l. ſi fundus. §. 1. in verſi. exigat. ff. de lege commiſ. & optimus tex. in l. ſi filia. in princ. ff. fami. erciſ. faciunt not. per Alexan. in l. ſi finita in prin. in 1. colum. ff. de dam. infect. vbi vult poſt Bal. in l. fin. C. de fideiuſſ. ꝙ notarius ſimpliciter rogatus, vt conficiat inſtrumentum, debet illud conficere cum clauſulis conſuetis apponi. Ad idem not. per Bar. & Alexan. in l. ſi prius. § recte placuit. ff. de aqua plu. arcen. & conferunt optimè no. per Bar. Alex. Soci. & Iaſ. in l. Gallus §. idem credendum. ff. de lib. & poſthum. Et facit; quia ſemper partes vidētur tacitè conuenire de eo, quod eſt conſuetum, ut eſt gloſ. no. & ſignanda in l. 4. §. in commiſſoria. ff. de leg. commiſſ. & Bal. in l. 1. in 2. q. C. pro ſoc. & in l. incendium, circa finem C. ſi certum peta. & in l. 1. 3. colum. C. de fruc. & li. expen.

25 † Et clauſulæ conſuetæ apponi ſubintelliguntur, & habentur pro appoſitis, ut eſt tex. optimus, cum glo. in l. fi. in fi. & ibi Bal. not. C. de fideiuſſ. & in l. huiuſmodi, vbi no. moder. ff. de leg. 1. bo. tex. in c. cum M. Ferrarien. de conſti. quem ibi not. Bal. Ant. Imol. & alii dicentes illum eſſe meliorem tex. de corpore iuris ad probandum, ꝙ illud, quod ſolet apponi in contractu, habetur pro appoſito, etiam ſi non ſit ſcriptum, & pro concluſione videt̄ tenendum, ꝙ ea quæ ſunt de natura contractus, poſſunt ſuppleri ſecundum conſuetudinem & ſtilum, quando ſunt omiſſi. Ea autem quæ ſunt de ſubſtantia contractus nō ita, no. Alexan. in conſi. 28. viſo & præhabito. 2. uolum.

26 † Subſtātialia autem contractus dicuntur, ſine quibus non poteſt eē actus, prout eſt in contractu emptionis & venditionis res & pretium. Naturalia autem dicuntur illa, quæ tacite intelliguntur de natura actus, ut declarat gloſſ. magiſtra in l. pacta conuenta. in princ. ff. de contrahen. emp. & plenius Bal. in l. ad exactionem. ad fi. C. de do. promiſſ. & refert Iaſ. in l. cum quid. in 1. lectura in 1. colum. ff. ſi certum peta. & habetur per Bald. in l. ex pretio. in fi. C. eodem & deciſionem Bal. in d. l. 1. ff. ſolu. matrim. de hypotheca ſupplenda, tenet Iaſ. in l. certi condictio § ſi nummos, in 3. not. ff. ſi certum peta. & Decius in l. ſemper in ſtipulationibus. in vlt. colum. in ver. & ex prædictis. ff. de regu. iur. & quid in pœna, & quid in iuramento, an poſſit ſuppleri, vide per Iaſ. in d. §. ſi nummos, & per Decium in d. l. ſemper in ſtipulationibus. vbi etiam ipſe firmat diſtinctionem ſupra factam inter ſubſtantialia & naturalia contractus. Item quid in conſtituto, vide Alexand. in d. conſil. 28. & Decium vbi ſuprà, qui videntur tenere, ꝙ iſta clauſula ſuppleri non poſſit; tamen ego dubito de hoc propter præcedentia per me allegata, ſed non examino; quia nō eſt noſtra materia, idem de clauſula conſtituti tenet Decius in conſ. 247. vlti. col. referens Alex. in d. conſi. 28.

27 †Nonò quæritur, an quando pignus, uel hypotheca conſtituitur pro tāto pretio uel debito, quod ueriſimiliter nō ſit ſpes luitionis, dicatur potius alienatio, quàm pignoratio? Breuiter reſpondetur, ꝙ in tali caſu non dicitur obligatio, ſed alienatio facta in creditorem, ut l. legata. §. fi. & ibi Bar. ff. de ſuppelle. leg. & l. qui habebat. in princ. ff. de leg. 3. & faciunt not. per Bar. in l. in quorum. ad fi. ff. de pign.

28 †Et ex hoc inferūtur plura. & primò, ꝙ ſtante ſtatuto, ꝙ quilibet teneatur facere deſcribi res ſuas in æſtimo creditor tenebitur dictam rem ſibi pignoratam pro tanta quantitate, ꝙ non ſit ſpes luitionis, deſcribere in ſuo æſtimo, & leuare de æſtimo debitoris, ita not. Ang. in l. cum notiſſimi in princ. C. de præſcri. 30. ann. & latè ponit Alexan. in l. 1. §. per ſeruum corporaliter, ff. de acqu. poſſ. mouetur per dictam legem, qui habebat. & per plura alia, de quibus ibi per eum.

29 †Secundò infertur, ꝙ licet aliàs debitor dicatur poſſidere rē pignoratam, quò ad vſucapionem, & omnes effectus concernentes dominium & fructuum acquiſitionem, & quò ad alios effectus præter prædictos cenſeatur poſſidere creditor; tamen quando res pignorata eſt pro tanto debito, ꝙ ueriſimiliter nō ſit ſpes luitionis: tunc quò ad omnes effectus indiſtinctè habet̄ perinde, ac ſi dicta res eſſet ipſius creditoris, ita tenent Alexan. & Iaſo. poſt alios. in d. l. 1. §. per ſeruum corporaliter, & licet ibi Socy. ſubtiliter aliqua in contrarium adducat, tamen dicit, ꝙ in iudican-

iudicando non est recedendum a communi opinione. Tertiò infertur, ꝙ licet alias testator superuiuens pignoret suo creditori rem legatam alteri, & per pignorationem non censeatur adimere legatum, per l. qui post. C. de leg. & l. si res obligata, ff. de leg. . Tamen secus est si testator pignorat dictam rē pro tanta quantitate, ꝙ non sit spes luitionis: nam tunc dicetur ademptum legatum perinde, ac si plenè & perfectè alienasset, ita firmat Alex. in d. § per seruum corporaliter post Bart. in l. rem legatam. in finalibus verbis. ff. de adim. leg.

30 †Quartò infertur, ꝙ licet alias fructus percepti per creditorem ex re pignorata veniant imputandi in sortem, iuxta l. 1. & 2. C. de pigno. acti. Tamen quando res fuit pignorata pro tanta quantitate, ꝙ non est verisimiliter spes luitionis, creditori facit fructus suos, & eos lucratur tanquam perceptos ex re propria: ita no. Alexan. in d. §. per seruum corporaliter, & ibi etiam Ias. qui etiam infert ad quædam alia vt ibi per eum. Item adde prędictis, ꝙ illud, quod dictum est de re pignorata pro tanto debito, ꝙ sit verisimiliter spes luitionis cum illationibus prædictis procedit non solum, quando res pignorata est tradita creditori, & sic in proprio pignore, sed etiam in re simpliciter hypothecata absque traditione, ita firmat Alexand. in d. l. si res obligata. in princ. 2. colum. licet ibi Raph attentauerit contrarium.

31 †Inquantum autem dictum fuit supra, ꝙ debitor censēt possidere rem pignoratam, quò ad effectus concernentes dominium, vel acquisitionem fructuum, creditor verò dicitur possidere quò ad alios effectus, vt habetur in d. §. per seruum corporaliter. supple & declara aliquibus modis, & primò quòd creditor turbatus in possessione rei pignoratæ habet interdictum vti possidetis, vt habetur per Alexan. Ias. & alios, in d. §. per seruum corporaliter.

Secundò declara, ꝙ intantum creditor dicitur possidere pignus, quò ad alios effectus præter concernentes dominium, & fructuum acquisitionem, ꝙ debitor etiam ꝙ sit dominus rei pignoratæ potest conducere, & precariò rogare illā rem a creditore, vt est tex. in l. cū & sortis. §. fi. ff. de pig. act. & ibi no. Bar. qđ est mirabile ex eo, ꝙ precarium, & conductio consistit in re ꝓpria, contra tex. in l. neque pignus. ff. de regul. iur. & in l. qui rem suam. ff. deposi. sed vt soluit gl. in d. §. fi. istud est ratione possessionis, quæ apud creditorem est, vt l. certè. §. fi. cum l. sequ. ff. de preca. & habetur in l. si aliquam. ff. de acq. poss. ad idem tex. in l. si pignus. ff. de pig. actio. & in l. qui pignoris ff. de acquiren. poss.

32 †Et per prædicta dicebat Ro. in sing. car. 16. col. 3. incipit, queritur a me, an creditor &c. ꝙ creditor in castro pignorato potest exercere iurisdictionem, allegat. l. eleganter. §. fin. ff. de pig. Tertiò declara, ꝙ debitor dicitur etiam possidere pignus alio respectu, quia s. per illud releuatur ab onere satisdandi, iuxta l. sciendum. §. possessor. ff. qui satisd. cog. & ibi per Alexan. in fi. & hoc quando pignus consistat in re mobili, ita declarat Ias. in d. §. per seruum corporaliter.

33 †Quartò declara, qđ illud dictum est, ꝙ debitor dicatur possidere quò ad effectum usucapiendi, debet intelligi respectu usucapionis dominii, secus autem est respectu usucapionis seu præscriptionis actionis hypothecariæ, quia isto respectu dicit possidere etiam creditor. l. de accessionib. §. 1. ff. de diuersi. & tempo. præscr. ita tenet Ias. in d. §. per seruum corporaliter.

34 †Quinto declara, ꝙ possessio debitoris in pignore, quò ad effectus prædictos dicitur ficta possessio, quia s. creditor possidet ciuiliter & naturaliter ipsum pignus sibi traditum ad vtilitatē tamen debitoris, & ideo effectus vsucapionis & præscriptionis prædictæ, qui explicantur ad commodum debitoris, causantur a ficta possessione, quia fingitur debitor possidere mediāte persona creditoris, qui verè possidet, sed possidet ad vtilitatem debitoris, quò ad prædictos effectus. l. qui pignoris. ff. de acq. poss. & ita Ias. in d. §. per seruum corporaliter. in fi. quæ not.

35 †Videndum modo restat in hoc primo membro, per quas personas possit, vel non possit constitui pignus, seu hypotheca conuentionalis? Et primò dicendum est, ꝙ pignus, uel hypotheca non solùm per dominum rei, sed etiam per procuratorem, vel negotiorum gestorem constitui potest. Et si procurator habuerit idoneum mandatum ualebit pignoratio, absque alia ratificatione domini, si autem mandatum non fuerit idoneum, uel fuerit simplex neg. gest. qui pignorauit, tunc pro validitate dictæ pignorationis requiritur ratificatio domini, ut de prædictis est text. in l. si inter. in princ. & ibi no. Bar. ff. de pig.

36 †Vt autem mandatum dicatur idoneum, seu validum ad pignorandum, requiritur, ꝙ sit speciale ad pignorandum, ut l. solutum. §. fi. ff. de pig. act. nō tamen requiritur, ꝙ sit indiuiduum ad pignorandum talem rem tali, sed sufficit, ꝙ sit in specie ad pignorandum res, iuxta no. per Bar. in l. si filiusfam. colum. fi. ff. de donatio. & latè per Alexan. in consi. 189. uiso statuto, nume. 7. 7. uolum. ubi pulchrè de hoc. Item diceretur mandatum sufficiens, si esset concessa administratio uniuersorum bonorum, ut l. uel uniuersorum, ff. de pign. act. uel si esset datum mandatū generale cum libera, ut l. procurator cui libera. ff. de procurato. & tenet gl. in d. l. uel uniuersorum, & gl. in l. 1. & ibi Bar. C. si aliena res pign. da. sit. Item diceretur sufficiens mandatum, etiam si esset generale sine libera, quando dominus solitus esset talia facere, videlicet pecunias mutuas sub pignoribus accipere, ut est tex & gl. in d. l. uel uniuersorum, & gl. in d. l. 1 & ibi Bar. Et insuper quando non haberet idoneum mandatum, & non appareret de ratificatione domini, si tamen pecunia mutuata per creditorem procuratori non idoneo, uel nego. gest. esset uersa in vtilitatem domini, & creditor possideret de facto rem pignoratam, posset creditor excipere contra debitorem repetentem pignus, & uti retentione donec sibi restituatur sua pecunia versa in utilitatem debitoris, tex. est in d. l. 1. C. si alie. res pign. da. sit, & ibi not. Bar. Bal & Salyc. & etiam ultra retentionem, quando creditor non possideret pignus, & pecunia per eum mutuata esset uersa in utilitatem debitoris, daretur ei contra debitorem pro restitutione suæ pecuniæ actio utilis nego gest. ut tenet glo. in d. l. 1. in glo. 2. in fi. & ibi sequitur Salyc. Sed dubitatur in prædictis, quid si procurator nō habens mandatum obligauit rem domini, quo casu obligatio est nulla. l. rem alienam. ff. de pign. act. An si postea sequatur ratificatio domini, quæ ualidat dictā obligationem, ut d. l. si inter. in princ. An tali casu dicta obligatio ualidetur retro, usque a principio, ita ꝙ qui habet dictā obligationem ueniat præferendus aliis hypothecis factis per dominum post dictam obligationem procuratoris, & ante ratificationem? Breuiter dicendum est, ꝙ respectu domini ratificantis dicta obligatio ualidatur retro, sed respectu tertii cui ratum habens medio tempore obligasset non ualidatur retro, nec talis ratificatio illi tertio præiudicat. ita probatur in l. 1. & 2. ff. de pig. act. & in l. potior. §. 1. ff. qui potio. in pign. habe. Et istam conclusionem tenet Bar. post Guliel. in l. rem alienam. ff. de pigno. act. ubi vult, ꝙ ratificatio facta per dominum de obligatione facta de re sua per extraneum præiudicet ipsi ratificanti, & retrotrahatur ad principium in præiudicium ipsius ratificantis, sed non in præiudicium illius, cui dominus obligauit dictam rem, antequàm ratificaret: nam secundùm eum illi actui medio ratificatio nihil præiudicat per iura quę ibi allegat, & ita etiam clarius firmat ibi Sali. Idem tenet Bar. in l. si indebitum. §. fi. ff. rem rat. haberi in l. si fundus. §. 1. ff. de pign. & Salic. in l. pen. C. si alie. res pig. da. sit. & expresè consuluit Socinus in consi. 126. in causa secundi decreti. 4. volum. vbi ponitur, & deciditur casus, ꝙ duo obligauerant bona patris pro dote filiæ sine mandato patris, deinde pater dicta bona obligauerat alteri, & postea ratificauit obligationem factam pro dicta dote, dicitur ibi ꝙ obligatio facta per patrem alteri debet esse prior & potior, quia ratificatio patris non potest trahi retro in præiudicium iuris quæsiti illi tertio, cui pater obligauit illa bona, antequam ratificasset obli-

37 gationem factam pro dote filię. †Et pro dicta conclusione facit id, quod notat Barto. in l. quoties. ad finem. ff. de noua. vbi dicit, ꝙ obligatio conditionalis purificata cōditione retrotrahitur, nisi obstet defectus rei, uel personæ, & ita secundum eum limi-

38 tatur. d. l. potior. §. 1. †Facit etiam, quia illa regula, ꝙ ratihabitio retrotrahatur & mandato comparetur, de qua in l. fi. C. ad Macedon. & in regula ratihabitionem, libr 6. recipit plures limitationes, & inter alias limitatur in proposito, ꝙ non trahatur retro, quando aufertur ius quæsitum illi tertio, contra quem fit ratificatio: ut not. glo. in d. regula ratihabitionem. dum allegat capitu. ex parte decani. de rescri. & sequitur Alexan. in consi. 78. viso & diligenter considerato, in 6. colum 5. volumi. ubi ponit quinque notabiles limitationes ad dictam regulam ratihabitionem. & ista est prima. Facit etiam quarta limitatio, quam ibi ponit Alexan. videlicet, ꝙ ratihabitio tunc trahitur retro, quando res est integra, & in eo statu, in quo erat a principio, quando ille actus fuit gestus, qui ratificatur, per l. si uxor. §. si quis uxorē, & ibi hoc no. Dynus & Barto. ff. de adulte. cum aliis ibi allegatis per Alexan. sed tempore ratificationis factæ per dominum de re obligata ante per alium, non est in eo statu, in quo erat tempore dictæ factæ obligationis, quia medio tempore fuit alteri obligata per dominum, meritò ratificatio non potest trahi re-

39 tro. †Quæritur insuper, an obligatio pignoris possit mihi quęri per alterum? Respondetur ꝙ non, quia sicut unus per alterum obligari non potest, ita per liberam personam obligatio alteri acquiri non potest, sed tunc ipsa libera persona, quæ pro alio contraxit, conuenietur, vt est tex. in l. solutum. § per liberam. ff. de pignor. actio. Sed dubitatur, quid in procuratore, an scilicet per procuratorem acquiratur immediatè obligatio pignoris domino? Respondetur, ꝙ licèt dominium & possessio quæratur domino per procuratorem immediatè sine cessione, tamen ipsa obligatio & hypotheca non quæritur domino ꝑ procuratorem sine cessione, vt est textus & ibi declarat Bar. in d. §. per liberam, quod nota: quia licet actio hypothecaria sit actio realis, ut l. pignoris. C. de pign. & per hoc videatur, ꝙ sicut rei vēdicatio quæritur per procuratorem domino sine cessione, ita & ista quæri debeat, per l. 1. C. per quas personas, & ibi glo. Gui. Rayn. Cyn. Bal. & Salic.

40 †Tamen secus est, & ratio differentiæ est: quia rei vendicatio per se subsistit principaliter, sed hypothecaria licet sit realis, tamen

men est accessoria ad actionem personalem, & ideo de ea iudicatur, vt de personali, quę nō acquiritur dño ꝑ procuratorē sine cessione: quia magis inhęret ossibus contrahentis, quàm ius reale, ita declarat Barto. in d. §. per liberam. & latè habetur per Alexan. in l. possessio. §. & si possessio. ff. de acquirend. possessio. & adde Paul. de Castr. in l. 1. in vltimo nota. C. per quas personas no. acquiritur.

Quæritur etiam, an licet quis non possit obligare rem suam, saltem possit consentire alteri obliganti? De hoc est glo. magistra in l. si fundus. §. 1. ff. de pignori. & ibi Bart. examinat, an qui non potest per se facere, possit alteri facienti consentire, & distinguit, ꝙ qui nō potest per se facere propter imbecillitatem consilii & intellectus, ut minor & mulier, non potest etiam alteri facienti consentire, vt est tex in d. l. si fundus. §. 1. & in exemplis reprobatis ibi in gl. sed qui non potest per se facere propter defectum sui iuris, quia ius plenum non habet in re, vt vsufructuarius, bene potest facienti & obliganti consentire, ita dicit ibi Bar. quem vide cum allegatis ibi per Alex.

41 Vlterius quæritur, an pater vt legitimus administrator filii accipiendo pignus, vel obligationem acquirat vtilem hypothecariam filio? Respondetur quòd sic, ut est glo. no. in l. si legati. in versic. neque filius. ff. de pign. & ibi no. Bar. & illam glos. Alexand. ibi in apostill. ad Bar. dicit singulariter notandam ad hoc, videlicet ꝙ hodie in aduenticiis ex contractu patris queritur actio filio, de quo tamen dicendum est, ut habetur per Alexan. post alios in l. quod dicitur. ff. de verbo. oblig. ad idem glo. in l. de re ff. de transac.

42 †Insuper quæritur, an pupillus possit rem pignori dare? Respondetur breuiter, quòd pupillus sine tutoris auctoritate, & decreto iudicis nō potest res immobiles pignori, vel hypothecæ dare, ut est textus iuncta glo. in l. 1. in princ. ff. quæ res pigno. obligari non poss. & in l. 1. ff. de rebus eorum. similiter econuerso, si pupillus recipiat pignus sine tutoris auctoritate, non obligatur directa pignoratitia: ut est textus & ibi glo. & Bar. in l. pupillo. ff. de pigno actio.

Sed dubitatur, quid si minor vendat sine decreto, quo casu de iu. ff. alienatio facta de immobilibus erat nulla, ut l. pupillorum. ff. de reb. eorum. de iure auc. C. idem est in rebus mobilibus exceptis fructibus, ut l. lex quæ tutores. C. de administrati. tut. in quibus locis habetur, quòd alienatio de rebus minorum facta per tutorem, vel curatorem sine decreto iudicis est nulla, vt etiam habetur in l. 3. C. si alie. res pign. da. sit. & gl. in l. tutor. in princip. ff. de pigno. actio. An si in dicto contractu alienationis tutor pro euictione dederit pignori bona sua propria, ualeat pignoratio non obstante, quòd alienatio respectu minoris sit nulla? Videbatur dicendum, quòd non; quia si non tenet principalis contractus, scilicet alienatio, non videbatur etiam tenere hypotheca quę est accessoria, argum. l. non dubium, cum ibi not. C. de legi. Tamen hoc non obstante contrarium est verius, videlicet quòd licet alienatio respectu minoris sit nulla, tamē pignoratio & hypotheca respectu tutoris & curatoris est valida, tex. est no. in l. & si is. C. de prędi. min. & ratio est; quia pignoratio facta est de bonis tutoris, vel curatoris in aliquo non præiudicat minori, vel pupillo, ut firmat glos. in d. l. & si is, in 3. solu. quę communiter approbatur, ut habetur per Alexan. in consi. 66. ad fi. viso themate & dubitatione. 4. uolu.

43 †Adde etiam prędictis, quòd mutuans alienam pecuniam suo proprio nomine, & pro ea accipiens pignus non acquirit hypothecam domino pecuniæ, sed sibi mutuanti: text. est & ibi Barto. & Doc. in l. si frater. C. de pigno.

44 †Postremò quęritur quid de administratoribus publicis alicuius ciuitatis, an scilicet ipsi possint obligare bona ciuitatis, quando accipiunt pro ciuitate aliquam pecuniam? Breuiter respondetur, ꝙ sic, vt est tex. in l. si is qui bona. in prin. ff. de pig. & ibi not. Bar. Intellige tu & declara tribus modis; & primò in administratore ciuitatis, qui habet liberam administrationem, secus autem sit in alio procuratore, nisi consuetudo aliter se habeat, ut l. solutam. § fi. cum l. seq. ff. de pig. ac. & idem dixi suprà in procuratore, nu. 36. & ratio est: quia obligatio bonorum dicitur alienatio largo modo, ut l. fi. C. de re. alie. nō alie. & alienatio non potest fieri nisi per habentem speciale mandatum, vel saltem generale cum libera. l. procurator cui libera, & l. procurator totorum ff. de procura. Secundò intellige de illis officialibus quibus committitur administratio reipublicæ, ut in prioribus uel antianis, vel similibus, alii verò, quibus sola executio iurisdictionis committitur, vt Potestas, Capitaneus, & similes, non possunt obligare bona ciuitatis, vt declarat Bar. in l. principalibus. ff. si certum peta.

Tertiò declara, quando pecunia accepta mutuò conuersa fuit in utilitatem ciuitatis, vt declarat gl. & Bar. in d. l. si is qui bona, in princ. Quando autem pecunia nō esset versa in vtilitatē ciuitatis, ꝙ tunc teneatur ipse administrator, sed qua actione teneatur, & qualiter probetur, ꝙ pecunia versa sit in vtilitatē reipublicę, & quid in aliis contractibus quàm mutui, latè explicatur tota ista materia per Bar. Alex. & Ias. in l. ciuitas. ff. si cer. pet. & ibidem habetur, quid sit in aliis administratoribus priuatis, puta in tutore, uel curatore, uel in prælato ecclesię, & not. gl. in d. l. si is qui bona. in princ.

SVMMARIVM.

1. *Pignus prætorium quod dicatur.*
2. *Immissus in possessionem ex primo decreto an possit compellere illum, contra quem est facta immissio, exire a possessione.*
3. *Iussus seu primum decretum de immittendo quanto tempore expiret.*
4. *Detentatio seu custodia possessionis quæ acquiritur per immissionem ex primo decreto an animo retineatur.*
5. *Pignus prætorium cuius sit effectus.*
6. *Immissus in possessionem ex primo decreto an efficiatur possessor.*
7. *Immissio in personalem actionem in quo differat ab immissione in realem.*
8. *Immissus in actione hypothecaria ante annum efficitur possessor reuocabiliter, post annum verò irreuocabiliter.*
9. *Immissus in possessionem ex secundo decreto an statim efficiatur possessor.*
10. *Creditore vno in possessionem immisso cæteri censentur immissi: limitatur et ampliatur multis casibus.*
11. *Immissio facta de vno creditore ex secundo decreto non prodest aliis creditoribus.*
12. *Statutum, quod immissus in possessionē ex primo decreto lucretur fructus, vsque in quinque pro centenario, non tollit, quin possit petere etiā vltra quinque, quando eius interesse esset maius, vel ratione lucri cessantis, vel damni emergentis.*
13. *Tenutarius an possit impetrare brachiū militare pro quinque pro centenario sibi debitis in fructibus ex forma statuti Florentini.*
14. *Si ius de futuro competat iure actionis, actor potest illud petere, & ad illud agere.*
15. *Pronuntiatio & executio per nuntium facienda in causa creditoris, non requirit citationem possessoris.*
16. *Possessor non dicitur, qui incontinenti expelli potest.*
17. *Mulieri post mortē mariti debentur alimenta de bonis dotalibus, & si heredes fuerint in mora constituti, tenentur ad vsuras & interesse.*
18. *Tenutarius, cui debentur quinque pro centenario, an illa debeantur, si ex bonis in tenutam acceptis fructus percepti non fuerint.*
19. *Fructus rei non traditæ an ratione moræ irregularis debeantur.*
20. *Data tenuta creditori in aliqua re sibi hypothecata, in qua danda fuit inordinatè processum, ex quo tenuta ueniat annullanda, an poterat dicta res per prius obligata retineri.*
21. *Possidens audiendus est de suo iure in iudicio possessorio, vbi ex iusta causa ad eum peruenit possessio.*
22. *Regula, quòd spoliatus uenit restituendus, nō procedit in spoliato per iudicē, vel auctoritate iudicis iudicialiter procedentis.*
23. *Sententia nulla potest per iudicem appellationis confirmari.*
24. *Immissio & decretum an possit in nominibus debitorum, & actionibus interponi.*
25. *Creditor cadens a pignore prætorio an possit illud recuperare per hypothecariam, quemadmodum potest pignus conuentionale.*
26. *Excussio requiritur in hypothecaria intentata ex pignore conuentionali, secus quando agitur ex pignore prætorio ad pignus, a quo immissus cecidit.*
27. *Pignus prætorium an possit in eadem re concurrere cum conuentionali.*
28. *Dominium quare non sit multiplicabile.*
29. *Pignus conuentionale & prætorium in quibus conueniant, & in quibus differant.*
30. *Pignus conuentionale solo consensu constituitur, prætorium verò requirit actualem immissionem.*
31. *Creditor male se habens in pignore conuentionali tenetur debitori pignoratitia, in pignore autem prætorio actione in factum.*
32. *Creditor in pignore conuentionali habet naturalem & ciuilem possessionē, in prætorio nullam.*
33. *Creditor habet in conuentionali pignore interdictum vti possidetis, in prętorio secus.*
34. *Creditor in pignore conuentionali aliter tenetur, quàm in prætorio.*
35. *Debito extincto qualiter agat debitor pro pignore conuentionali, & qualiter pro prætorio.*
36. *Pignus prætorium creditori addictum præsumitur pro toto debito datum, secus in conuentionali.*
37. *Pignus quodlibet a creditore acceptum præsumitur idoneum, nec, ex tunc potest creditor facere capi debitorem fugientem, tanquam suspectum.*
38. *Pignus prætorium constitui potest in bonis minorum vniformiter, conuentionale autem non nisi decreto iudicis.*
39. *Pignus conuentionale, & prætorium diuersimodè recuperantur.*
40. *Creditor non potest in conuentionali pignore agere contra tertios possessores dicti pignoris nisi prius facta excussione principalis debitoris secus in pignore prætorio.*

Secun-

Secundum membrum tertiæ partis.

Sequitur modo ſecūdum membrum huius tertiæ partis principalis, in quo tractabimus de prætorio pignore, & in eo primò videbimus plures q. in eius materia, ſecundò ponemus differentias inter pignus conuentionale & prætorium. 1 †Primò igitur quæritur, qđ dicatur pignus prætorium? Breuiter reſpondetur, ꝙ pignus pretorium dicitur illud, quod datur per iudicem in cōtumacia rei ex primo decreto, ſequuta tamen immiſſione, vt eſt text. & ibi no. Bar. in l. non eſt mirum, ff. de pigno. act. Adde, ꝙ talis immiſſio aliquando dicitur antiphona, hoc eſt præparatio quædam, vt deueniatur ad ſecundum decretum, vt eſt text. & ibi gloſſ. & Bar. in l. ſi is qui bona. §. ſi antiphona. ff. de pig. Dum autē dictū fuit ſequuta immiſſione, declara tu & intellige, quando immittendus poteſt ingredi: tunc enim requiritur immiſſio ad hoc, vt conſtituatur pignus prætorium d. l. non eſt mirum, ſed ſi nō poſſet ingredi ex iuſto impedimento; tunc etiam ſine immiſſione ex ſolo aſpectu quæreretur pignus prætorium, vt eſt text. & ibi no. Bar. in l. cum vnus. §. fi. ff. de bo. aucto. iudi. poſ. & in l. 1. in princ. & in vltim. colum. in ver. ſed quid ſi executor. ff. de acqui. poſſ. quem ibi ſequitur Alexand. Idem tenet Bar. in l. ſi finita. §. illud quæritur. ff. de dam. infect. & iſtud procedit, etiam ſi immittendus impediretur ingredi per potentiam aduerſarii, vt eſt text. in c. contingit. de dolo & contum. & no. Iaſ. in d. l. 1. in prin. & in vltim. colum. ff. de acquir. poſſeſſ. in ver. quærit Bar. vtrum aſpectus.

Et propterea, iſto caſu ſtante ſtatuto, ꝙ tenutarius lucret̄ fructus ad rationem quinque pro centenario, putarem, ꝙ iſte qui fuit impeditus in ingrediendo debeat lucrari, cum habeatur ꝓ immiſſo, & pro hoc pulcher tex. in l. 2. ff. de ann. leg. vbi impeditus colere fundum in principio anni poteſt petere fructus totius anni, & ibi habetur per Bar. de quo dicam aliqua infra. Dicta autem immiſſio debet fieri per executorem, vel nuntium a iudice deputatum, non autem propria auctoritate niſi obtenta licentia a iudice de ingrediendo propria auctoritate; nam aliàs amitteret ius ſuum, ut l. miles. §. qui iudic. ff. de re iudi. & no. Bar. in d. l. ſi finita. §. Iulia. in 3. colum. in verſi. 2. quæro. Et talis immiſſio in reali, olim & hodie fiebat & fit in re ipſa, de qua agitur, & quæ petitur, ſed in perſonali actione eſt hodie immutatum; quia ſit hodie immiſſio pro menſura debiti declarati, vt in auc. ei qui. C. de bo. aucto. iudi. poſ. & ibi per Bar. Bal. & Salyc. & per Bar. in d. §. Iulia in 3. col. in verſicu. pone, ꝙ ipſemet.

2 †Secundò quæritur, an immiſſus in poſſ. ex primo decreto poſſit compellere illum, contra quem eſt facta immiſſio, exire & diſcedere de poſſeſſione? Dicendum eſt ꝙ non, niſi iudex aliter ex aliqua cauſa decerneret, puta ex cauſa, ne partes venirent ad arma, vt eſt tex. & ibi no. Bar. in d. l. ſi finita. §. ſi quis aūt, ſed nihilominus creditor immiſſus eſt, qui habet curam rei, in qua eſt facta immiſſio, & locat & percipit fructus, & vendit, ut not. Bar. in l. in venditione. §. 1. per illum tex. ff. de bo. aucto. iudi. poſſ. & hoc ſi immiſſio eſt facta in re immobili, ſed ſi immiſſio eſſet facta in re mobili, illa debet aſſignari creditori, & non debet vllo modo remanere apud debitorem vt l. is cui. §. qui legatorum. in ver. in cæteris. ff. vt in poſſ. leg. & hoc niſi appareret, creditorem eſſe perſonam ſuſpectam, quia tunc non deberent relinqui res mobiles apud creditorem immiſſum, ſed deberent apud alium ſequeſtrari, vt l. ſi fideiuſſor in fi. ff. qui ſatiſd. cog. ita firmant Bar. & alii in d. l. ſi finita. §. ſi quis autem, & not. Bald. in d. auct. ei qui. in 16. colum. in ver. quæro, vtrum miſſus in poſſeſſionem rei mobilis. C. de bo. aucto. iudi. poſſ. & idem firmat ibi Saly. in 8. q. & fuit prius deciſio Dy. vt ipſi referunt, & ita etiam tenet Alex. in conſi. 205. viſa dicta facti. in fi. 7. volu.

3 †Tertiò quæritur, quanto tempore expiret iuſſus de immittendo, ſeu primum decretum? Breuiter reſpondetur, ꝙ ſi creditor eſt præſens, & habet facultatem apprehendendi tenutam, ſi fuit negligens per biennium, expirat primum decretum, ſi autem fuit abſens, expirat per quadriennium; vt l. fi. in princip. C. de bo. auc. iudi. poſſ. & no. clare Bar. & poſt eum Ang. in d. l. ſi finita §. ſi quis metu. eandem opin. tenet Bar. in l. prætor ait. in fi. ff. de bon. aucto. iudi. poſſ. & ibi Alexand. dicit iſtam eſſe communem opi. licet Imo. in d. §. ſi quis metu. conatus fuerit diſcrepare a communi per d. l. fi. & propterea dixit, ꝙ prædicta procedunt, quando quis fuit negligens in vtēdo beneficio ingrediendi poſſeſſionem competenti ex perſona alterius creditoris immiſſi, vt propriè loquitur tex. in d. l. fi. qui in hoc eſt ſingularis, ſed vbi quis vult vti beneficio ingrediendi ex primo decreto ei conceſſo, & ſic ex propria perſona dicit Imo. ꝙ tale ius nō perditur per lapſum dicti temporis, ſed ꝙ immo perpetuò durat, per d. §. ſi quis metu. & per d. l. prætor. in fi. & iſtam opi. Imo. ſimpliciter refert Alexand. in conſil. 205. viſa dicta, &c. 7. volu. Sed per hoc non puto recedendum ab opi. Bar. quę (vt dixi) eſt communis, & cum Bar. tenent Ang. Bal. & Saly. in d. l. fi. & Ang. in l. clam poſſidere. §. 1. in 2. colum. ff. de acquir. poſſ. vbi dicit, ita eo aduocante fuiſſe obtentum in ciuitate Florentiæ, ꝙ ſper quadriennium expiret ius primi decreti, & allegat etiam not. per Bar. in l. 1. in ſi principi. ff. de acqui. poſſ. & ita teneas, quamuis Lud. Bologni latè inſiſtendo in repertorio de d. §. Iulia. num. 60. teneat contrarium per aliqua fundamenta, quibus de facili poſſet reſponderi, ſed non curo: cum communis opi. ſit cum Bar.

4 †Quartò quæritur, an iſta detentatio ſeu cuſtodia, quæ acquiritur per immiſſionem ex primo decreto retineatur animo ſicut ciuilis poſſeſſio? Breuiter reſpondetur, ꝙ licet immiſſus inſiſtat corporaliter in re, ſi tamen habeat claues, vel dimittet alios homines ad cuſtodiam rei, ꝙ dicta detentatio retinetur animo, vt eſt optimus tex. in d. l. ſi finita. §. pen. & not. Bar. in l. 1. in princ. ad fi. ff. de acquir. poſſ. & ibi latè comprobat Alexan. in vltima colum. Subdens ibi in fi. ꝙ talis detentatio retinetur animo tantum, ſi animus ſit per decem annos. dummodo ipſe non amiſerit cuſtodiam rei, ſi fuit per decem annos ſteterit ꝙ ad dictam rem non acceſſerit corporaliter, tūc perdet eam: quia ſicut decennio per obliuionem perditur poſſeſſio ciuilis, vt l. furtum. §. fundi. & ibi no. ff. de vſucap. & not. glo. in l. licet. C. de acquir. poſſ. ita & perditur detentatio, vt l. ſi de eo. §. ſi fortè. ff. de acquir. poſſ. ita tenet Alexan. in d. §. ſi. in princ.

5 †Et ex iſta immiſſione & pignore prætorio cauſatur vnus effectus utilis in practica: quia vbi alias creditor habens perſonalem tantum non poteſt agere contra tertium poſſeſſorem niſi reuocatoria, quæ requirit fraudem eſſe commiſſam in alienatione rei, tam ex parte debitoris alienantis, quàm eius, in quem eſt facta alienatio, iuxta no. inſtit. de act. in §. item ſi quis in fraudem. tamen ſi talis creditor acquirat pignus prætorium ex immiſſione, poterit uigore dicti pignoris agere contra tertium poſſeſſorem, abſque probatione alicuius fraudis, vt l. ſi cū venditor. in princ. ff. de euict. Nam ſicut in pignore conuentionali datur creditori hypothecaria, ita & in pignore prætorio, licet a principio ante immiſſionem non competierit, vt d. l. non eſt mirum. & ibi Bar. & Paul. de Caſtr. ff. de pign. act. & not. Ange. de Are. in d. §. item ſi quis in fraudem, colum. 2. & iſtud Florentiæ ſæpenumero uſurpatur in practica. Nam creditores, qui habent ius exequendi ſine hypotheca, puta vigore ſententiæ, vel ſcripturæ priuatæ, in qua non ſit hypotheca, faciunt vigore dicti iuris ſe immitti tenutam, tanquam in bonis debitoris, & poſtea vigore ſtatuti faciunt ſibi præcepta ingombratoribus de diſgombrando. Nam ſi poſſeſſores non releuant ſe a præceptis per modos traditos a ſtatuto, tenutarius indubitanter obtinet confirmationem tenutæ: ſi autem releuauit ſe a dictis præceptis, poteſt tenutarius petere, vt fiat tranſitus uigore ſtatuti ad petitorium, & in petitorio poterit tenutarius obtinere contra dictos poſſeſſores, qui fortè non habebunt ius anterius in re, & hoc vigore dicti pignoris prætorii, iuxta l. 2. C. de præto. pignore. Nam ſine dicto pignore prætorio non potuiſſet creditor diſcutere de prioritate iurium cōtra tertium poſſeſſorem, qui ſe releuaſſet a præceptis: cum non habuiſſet niſi ſolam perſonalem, quæ nō ſequitur fundum & tertium poſſeſſorem, iuxta no. in l. 1. §. ſi hæres. ff. ad Treb. ſed benè potuiſſet obtinere tenutarius cum ſola perſonali, quando poſſeſſor non releuaſſet ſe a præceptis: quia tunc non habetur pro poſſeſſore, ſed pro ingombrante rem debitoris & perinde tunc habetur, ac ſi res eſſet penes debitorem, & non apud tertium poſſeſſorem; nam aliud eſt poſſidere, & aliud eſſe in poſſeſſione, & qui ingombrat, non dicitur poſſidere, ſed eſſe in poſſeſſione & eam occupare, vt l. ſi quis ante. ff. de acquir. poſſ. & habetur per Corn. in conſ. 137. licet multorum, in 3. volu. litera C. quæ no. in practica &c.

6 †Quintò quæritur, an immiſſus in poſſeſſionem ex primo decreto efficiatur poſſeſſor? Et primò videbimus de immiſſo in actione perſonali, & in hoc ponite regulam, ampliationes, & fallentias.

Regula ergo eſt, ꝙ immiſſus in poſſeſſionem ex primo decreto in actione perſonali, ſiue immiſſio fiat, vt reus redio affectus compareat ad reſpondendum, an poſſideat, ſiue ex cauſa damni infecti, ſiue immiſſio fiat uentris nomine, vt mulier prægnans in bonis mariti, talis immiſſio non facit immiſſos poſſeſſores, ſed cuſtodes, & detentores rerum, vt eſt tex. & ibi per Doctō. in l. 3. §. fi. ff. de acquir. poſſ. & vbi eſt facta reus. contra quem eſt facta immiſſio, poteſt comparere, & reuocare immiſſionem, dummodo reficiat expēſas, & caueat de iudicio ſiſti, iuxta auc. ei qui. cum materia. C. de bon. aucto. iudi. poſſ. Amplia regulam, vt procedat, etiam ſi immiſſio ex primo decreto eſſet facta pro executione ſententiæ, & rei iudicatæ; quia etiam iſto caſu immiſſus non efficitur poſſeſſor, ſed detentator, & ſic habet locū regula etiam in hoc caſu, ita tenent Imo. Raph. & Alexan. in l. a diuo Pio. §. ſi ſuper rebus. ff. de re iudi. vbi Alexan. in 6. col. latè diſputando ita firmat, & idem tenet ibi Iaſ. & ſic iſta opinio videtur verior & communior per allegata ibi per Alex. & eſt opi. gl. ibi ante eos, licet contrariam opi. teneant Bar. Pau. de Caſ. & Aret. in d. §. ſi. ff. de acqui. poſſ.

Secundò amplia, etiam ſi fieret immiſſio vigore inſtrumenti habentis executionem ex forma ſtatuti, puta inſtrumenti guarentigiati vel confeſſionati: quia in tali inſtrumento idem dicēdum eſt, ꝙ dictum eſt in re iudicata, vt habetur per Bar. in l. ſi & iure. ff. qui po. in pig. hab. & ita firmat Alexan. in d. §. ſi ſuper rebus, in 8. colum.

Intellige tu & declara, niſi in inſtrumento eſſet hypotheca, & fieret immiſſio vigore hypothecæ, vel contra ipſum debitorem principalem, vel contra tertium poſſeſſorem: quia tunc eſſet dicendum, quod dicetur infra in immiſſione, quæ fit in hypothecaria, vt latè habetur per Alexan. in l. 3. §. fin. in 4. & 5. col. ff. de acquir. poſſ.

Fallit autem d. regula pluribus modis. Et primò, quādo iudex vellet ex aliqua iuſta cauſa conſtituere immiſſum ex primo decreto poſſeſſorem: quia ex cauſa hoc poteſt facere & repellere antiquum poſſeſſorem, contra quem eſt facta immiſſio, de fundo gl. ſingu. in l. 3. §. duas in ver. decedatur. ff. de dam. infec. not. Bal. in d. auc. ei qui. in 5. col. C. de bon. aucto. iudi. poſ. & in l. conſentaneum. C. quomodo & quando iud. & ſequitur Alexā. in l. 3. §. fi. ff. de acq. poſſ. in 4. colum.

Secundò fallit quando in loco extaret ſtatutum, ꝙ immiſſus ex primo decreto lucretur fructus, prout eſt Florentiæ: nā tūc immiſſus etiam in actione perſonali efficeretur poſſeſſor: quia commodum fructuum ſpectat ad poſſeſſorem, ut l. 3. §. ex contrario & ibi not. ff. de acquir. poſſ. & l. Fulcinius. §. fi. ff. ex quibus cau. in poſ. ea. & ideo delato lucro fructuum in neceſſarium antecedens talis dicitur effectus poſſeſſor, & ita tenet Bald. in d. l. conſentaneum. ſequitur Alex. in d. l. 3. §. fi. in 4. colum. & idem Alex. in l. ſi finita. § Iulia. col. 25. in ver. item inquantum hic gl. tangit, an miſſus ex primo lucretur fructus, &c. ff. de dam. infec.

Tertiò fallit, quando abſque tali ſtatuto, vel conſuetudine iudex motus ex nimia contumacia rei decerneret, ꝙ immiſſus deberet lucrari fructus: nam tunc ſimiliter immiſſus efficeretur poſſeſſor: ita tenet Bal. in d. l. conſentaneum. & ſequitur Alexā. in d. l. 3. §. fi. & in d. l. ſi finita. §. Iulianus, quamuis in hoc, ſcilicet in iudice, Sali. in auc. ei qui. C. de bo. auct. iudi. poſſi. 12. colum. teneat contrarium per aliqua fundamenta, quibus reſpōdet Alexan. in d. §. Iulianus.

Quartò fallit in caſu notabili, videlicet in l. poſtquam. §. imperator. ff. ut leg. no. cau. in ver. trāſferat, & ibi no. per Bar. & habetur per Cy. in l. cum proponas. in 14. q. C. de bo. auct. iud. poſſ. Nam eſt ibi caſus, ꝙ fideicommiſſarius petiit ſibi præſtari cautionem ab hærede iuxta illum titulum, ff. vt leg. no. cau. aut ſi nō caueretur ſe immitti in poſſeſſionem, & lata fuit ſententia contra hæredem, vt caueret, a qua hæres appellauit, decidit ibi iuriſconſultus, ꝙ fideicommiſſarius pendente appellatione dēt immitti in poſſeſſionem, & ꝙ fideicōmiſſarius immiſſus erit poſſeſſor, & ſic eſt ibi caſus no. ꝙ pendente appellatione fit innouatio contra titulum, nil in no. ap. pe. ff. & ꝙ immiſſus ex primo decreto efficitur poſſeſſor. pro quo etiam facit text. in l. quiſqs. C. quo. ap. non recip. Et ita tenet Alex. in d. l. 3. §. fi. in 4. col. vbi etiam Iaſ. tranſit cum Alexā. in prædictis limit. Inſuper aduerte in prædictis, ꝙ magnus ē effectus, an immiſſus ſit poſſeſſor, vel non: quia ſi non poſſidet, non debet expelli antiquus poſſeſſor, ſed vterque debet ſtare in re: quia immiſſus, quando non poſſidet, eſt cuſtos & detentator, vnde non debet expellere antiquū poſſeſſorem, ut l. ſi finita. §. ſi quis ante. & ibi no. ff. de dam. infe. & latè per cano. in c. contingit. de dolo & contum. & hoc etiā eſt verum & procedit, ſi immiſſus eſſet in ſolam poſſeſſionem: quia per hoc non efficitur poſſeſſor, & non poteſt expellere antiquum poſſeſſorem ſecundum Bal. in l. conſentaneum. in pe. col. in 6. opp. C. quomodo & quando iudi. & per conſequēs cū non ſit poſſeſſor, taliter immiſſus non habet interdictū vti poſſidetis, qđ competit poſſeſſori, quia in ſua poſſeſſione turbatur, ut l. ſi duo. § creditores. ff. vti poſſ. ſed ſi efficitur poſſeſſor, poteſt expellere antiquum poſſeſſorem, & habet interdictum uti poſſi. ita no. Alex. in d. l. 3. §. fin. in 4. col. & Iaſ. in 2. Sextò quid in immiſſo in reali actione? Breuiter omiſſa diſputatione, quia materia eſt trita, communis opi. legiſtarum eſt, ꝙ immiſſus ante annum poſſideat reuocabiliter, poſt annum verò irreuocabiliter: ita concludunt Alex. & Iaſ. in d. l. 3. §. fi. poſt alios ibi, licet canoniſtæ, vt ibi referunt Alex. & Iaſ. communiter teneant, ꝙ immiſſus in reali ante annum ſit detentator & non poſſeſſor, tenendum eſt ergo cum communi opi. legiſtarum, quia per Alexā. & alios in d. §. fi. optimè reſpondetur ad fundamenta canoniſtarum, & talis immiſſus poſt annum a die immiſſionis lucrat̄ fructus, vt latè per Alexan. in d. l. ſi finita. §. Iulia. col. 26. in verſ. in actione reali. ff. de dam. infect.

7 †Sed dubitatur, quæ ſit ratio differentię inter immiſſum in ꝑſonali & in reali? Doct. dicunt rationem differentiæ eſſe, qa immiſſus in perſonali nullum prętendit ius in bonis, ſed ſolum habet perſonam debitoris obligatā, vt inſti. de act. §. 1. iō immiſſus in perſonali nec ante annum, nec poſt efficitur poſſeſſor, ſed in reali agens dicitur habere ius in re, puta dominium, vel quaſi, nimirum ergo ſi immiſſus in poſſeſſionē illius rei efficitur poſſeſſor: ita tenet Spe. in ti. de 1. & 2. decre. §. iam de effectu. uer. quę eſt ratio. & Cuma. & Iaſ. in d. l. 3. §. fi. in 5. col. ver. 2. cōcluſio eſt.

8 †Amplia hanc cōcluſionem, ꝙ etiam immiſſus in hypothecaria actione ante annum efficit̄ poſſeſſor reuocabiliter, poſt annum verò irreuocabiliter, prout dictum eſt in reali, & nimirum, quia etiam hypothecaria eſt actio realis. l. pignoris. ff. de pigno. & l. pignoris. C. eo. ti. & licet opi. ſit dubia, tamen Alexā. in d. l. 3. §. fi. dicit iſtam eſſe magis communem, intellige tamen & declara, ꝙ immiſſus in hypothecaria differt ab immiſſo in reali mera in hoc: quia licet immiſſus in reali poſt annum lucretur fructus, ut per Alex. in d. l. ſi finita. §. Iulia. in col. 26. & dixi ſuprà tamen immiſſus in hypothecaria etiam poſt annum nō lucrat̄ fructus, & ratio eſt: quia intentio agentis non eſt, niſi auocare poſſeſſionem. l. cum venditor. in prin. ff. de euict. ita tenet Alex. in d. §. Iulia. col. 27. ver. iuxta hoc quæritur, &c.

Secundò amplia regulam, ſeu concluſionem ſupra poſitam in actione reali, ut procedat etiam in actione mixta, prout eſt actio petitionis hęreditatis, quę eſt actio mixta, ut l. hęreditatis. C. de peti. hæred. quia etiam in illa immiſſus inquantum dat̄ ad rem iudicatur de ea, prout de actione reali, ut. ſ. ſicut immiſſus in reali ante annum poſſidet reuocabiliter, & poſt annum irreuocabiliter: ita & immiſſus in actione mixta, quando datur ad rem (vt dixi) ſed ſi actio mixta detur ad ꝑſonales præſtationes, tunc de ea iudicatur, prout de mera perſonali. l. item Labeo. §. familiæ. ff. fam. erciſc. & quando datur ad rem, ſicut immiſſus in reali lucratur fructus poſt annum, ita & lucratur immiſſus in actione mixta, ita tenet Ale. in d. l. ſi finita. §. Iulia. col. 27. in ver. quid immiſſio in actione mixta?

Limitatur autem iſta concluſio de actione reali cum duab. ampliationib. vt ſupra datis duobus modis. Primò, quando immiſſio eſſet facta poſt li. conteſt. quia tunc etiam ante annū immiſſus efficitur poſſeſſor irreuocabilis, & ſic ille, contra quem ē facta immiſſio ratione proprietatis, ita demum audietur uolēs reuocare immiſſionem infra annum præſtando ſatiſdationem de reficiendo expen. iux. dictam auc. ei. qui. ſi immiſſio eēt facta ante lit. conte. ſecus ſi eſſet facta poſt li. conte. vt probatur, & nota. in l. conſentaneum. C. quom. & quando iudex.

Secundò limitatur dicta concluſio, ut non procedat, etiam ſi dicta immiſſio eſſet facta poſt li. quaſi conteſtatam, ut habet̄ in l. 2. C. vbi in rem actio. in fi. vnde infertur, ꝙ quando intentatur realis actio contra detinentem, uel poſſidentem nomine alterius, & detinens, ſeu poſſidens compareat in iudi. & nominet dominum, pro quo dicit ſe detinere, uel poſſidere datur ei dilatio: vt denunciet dño, ut dñs ueniat ad cauſam inſtructam, & tunc ſi dominus non comparet, in eius contumacia fit immiſſio in poſſeſſionem, & immiſſus efficitur poſſeſſor irreuocabilis etiam ante annum, adeo, ꝙ ſi nominatus vult efficere expenſas & præſtare ſatisdationem de iudi. ſiſti iuxta dictam auct. ei qui, non audietur, ſed oportet, ꝙ dñs agat ordinariè per viam principalis petitionis ſuper proprietate, oſtendendo ſe eſſe dominum, ut d. l. 2. in fi. C. ubi rem act. ita no. tenet Alexan. in iſtis duabus limitationibus, in d. l. 3. §. fi. in 3. col. ff. de acq. poſſ. & ſic ēt habes iſtam cōcluſionem, ſeu regulam de immiſſione facta in reali ampliatam & limitatam pluribus modis.

9 †Septimò quæritur, an immiſſus in poſſeſſionem ex ſcđo decreto ſtatim efficiatur poſſeſſor? Reſpondetur, ꝙ ſic, in tantum ꝙ ſi ille, contra quem eſt facta immiſſio, eſt dñs, etiā immiſſus efficitur dominus, ſi autem non erat dñs immiſſus, incipit præſcribere, ut per Bar. in d. l. ſi finita. §. Iulia. in 1. col. & in hoc Bal. in l. poſſeſſione. C. de bon. auc. iudi. poſ. uoluit, ꝙ immiſſus ex ſcđo decreto præſcribat etiam directum dñium, licet alias per ꝑſcriptionem non acquiratur niſi utile, ut per gl. in l. 2. & ibi Bar. ff. de vſucap. ponderando ad hoc Bal. tex. in d. l. ſi finita. §. ſi de vectigalib. in uer. dominium acquiri, ꝙ appellatione dñii ſimpliciter facta ueniat directum. l. 1. §. qui in perpetuum. ff. ſi ager vecti. uel emphy. peta. Tamen in hoc ꝯ Bal. eſt tenendum, ꝙ non ꝑſcribatur niſi utile dñium, & de hoc eſt tex. iuncta gl. in d. §. Iulia. in ver. dñium, vbi gl. exponit. ſ. vtile, & rō eſt, quia in materia præſcriptionum longi tpis dñium intelligitur de utili, ut ꝑ gl. & Doc. in auc. niſi tricennale. C. de bo. mater. & in d. l. 2. ff. de vſucap. Verba aūt debent intelligi ſm ſubiectam materiam. l. ſi uno. in prin. ff. loc. & ita tenet Iaſ. in d. l. 3. §. fi. in 9. no. & ante eū tenuit Alex. in l. traditionib. C. de pac. ubi ēt ſequitur Iaſ. ponentes etiam ibi aliquas alias lim. in quibus acquiritur directum dominium, quas omitto: quia ſunt extra materiam noſtram.

10 †Octauò quæritur, an uno creditore immiſſo ex primo decreto alii immiſſi uideantur? In hoc pone regulam, ampliationes, & reſtrictiones. Regula eſt ergo, ꝙ vno immiſſo cæteri immiſſi uidentur, ut l. cum unus. in prin. & ibi gl. plena, & Bar. ff. de bon. auct. iud. poſſ. Amplia primò regulam, ꝙ talis immiſſio ſicut ꝓdeſt immiſſo, ita prodeſt aliis non immiſſis, ut inſimul oēs concurrant & pariter ad pretium rei, pro eorum ratis uocentur, nō aliter conſiderato ordine immiſſionis, ut habetur in d. l. cum vnus. & in d. l. ſi finita. §. ſi plures. & per Bar. & Sali. in l. 2. C. qui potio. in pign. hab.

Secundò amplia, ut d. regula procedat non ſolum in immiſſione, quæ fit ex contumacia, & ſic in pignore prętorio, iux. to. ti. C.

ti. C. de præto. pig. sed etiam in immissione quæ fit vigore sententiæ, & sic in pignore iudiciali, iuxta to. ti. C. si in causam iud. pig. cap. sit. ita tenet gl. in l. si iure, ff. qui pot. in pig. hab. & in l. fi. C. de bo. auct. iud. poss. & idem tenet Dy. in regula. qui prior. li. 6.

Contrariam autem opi. tenet Bar. in d. l. cum unus. videlicet, ꝙ immissio facta in pignore iudiciali non prosit aliis creditoribus, & quod prior immissus sit potior aliis, & cum Bart. transit Ang. in d. l. si finita. §. si plures, & in l. a diuo Pio. §. si pignora. ff. de re iud. & Bal in l. 3. C. qui pot. in pign. hab. Sed contra Bar. tenent Bal. & Sali. in d. l. fi. C. de bo. aucto. iudi. poss. Concludentes, ꝙ uno immisso uigore sententiæ, uel rei iudicatæ, uel instr̃i guarentigiati uel alterius iuris exequibilis, talis immissio prosit etiam aliis habentibus ius exequibile, prout habet immissus, & ꝙ omnes debent esse æquales, nec inter eos debet attendi prioritas, & respondent latè argumentis Bar. ut ibi per eos, eandem opi. cōtra Bar. firmat Imo in d. l. si finita. §. si plures, ut ibi refert Alex. qui dicit, ꝙ opi. Bar. non vr̃ bene probari de iure, & sic vr̃ tenenda in hoc opi. glo. Dyn. & sequacium contra Bar. ꝙ vnius immissio vigore iuris exequibilis, & sic in pignore iudiciali ꝓsit etiam aliis, prout prodest immissio facta uigore cōtumaciæ, & sic in pignore prætorio.

Intellige tñ, & infra subdetur, nisi immissus uigore iuris exequibilis, puta instr̃i guarentigiati prætenderet ēt hypothecam, quia tunc illius immissio nō prodesset aliis, ut per Bal. in d. auc. ei qui. C. de bo. aucto. iudi. poss. & dicetur infra, in restrictionib. Restringitur autem & declaratur supradicta regula plurib. modis, & primò, ꝙ dicta regula procedat in actione personali, nō autem in actione reali: quia immissio unius in actione reali nō prodest aliis, & rō est; quia ille, qui immittitur in actione reali, immittitur tanq̃ dominus, & dominus non est creditor, nec ēt possessor, ꝯ quem fit immissio, est debitor, ut l. uni. C. de alie. iudi. mu. cā fac. & ita tenent Bal. & Saly. in d. l. fi. C. de bon. auct. iudi. poss.

Secundò restringe, ut d. regula non habeat locum ēt in immissione facta in actione hypothecaria: quia in ea immissio vnius non prodest aliis non prætendentibus hypothecam: ita tenet Bal. in d. auct. ei qui. in 4. col. C. de bo auc. iudi. poss. & sequit Sali. in d. l. fi in prin. in vlt. col. in ver. si est immissos in hypothecaria per rationes adductas per Bal.

Tertiò restringe regulam, ꝙ licet illa regula olim de iure. ff. esset necessaria; quia de illo iure in actione personali fiebat immissio in omnibus bonis, ut d. l. cum vnus. in prin. Tamē hodie de iure. C. sm quod fit immissio pro mensura debiti, ut d. auc. ei qui. & in corpore vnde sumitur, non est necesse, quod vnius immissio ꝓsit aliis, nisi qñ in bonis debitoris non erat, nisi illa res, in qua fuit facta immissio. Nam si ultra illā essent alia bona, alii creditores poterunt obtinere immissionem in illis, omissa illa re, in qua creditor fuit immissus pro mensura sui crediti, ita declarat gl. & Bar. in d. l. cum unus. & Bar. in d. l. si & uir. ff. qui pot in pigno. hab.

Quartò restringe regulam, ꝙ ita demum alii creditores pn̄t vti immissione illius, qui est immissus, & ex ea iuuari, si ueniant infra biennium, & expensas pro rata reficiant creditori immisso, & citato debitore faciant fidem de eorum credito: tūc. n. poterunt ingredi sicut primus, vt est text. in d. l. fi. & no. glo. & Bar. in d. l. cum vnus. in princ. Quintò restringitur d. regula, ut ita demum procedat, qñ creditores sunt creditores eiusdem tit. puta quia oēs sunt creditores ex ꝯtu, uel oēs ex legato, vel oēs ex cā dam. infe. tunc. n. vnius immissio prodest aliis: secus aūt si essent creditores diuersorum titulorum; ita tenet gl. in d. l. cum vnus.

Sextò restringitur regula, ut procedat ita demum, si dicti creditores oēs prætendant causam onerosam: secus aūt si aliqui ꝑtenderent causam lucratiuam vel quasi; quia tunc illis, qui prætendunt cām lucratiuā, uel quasi, non prodesset immissio facta de illo, qui prætenderet causam onerosam: ita tenet glos. in d. l. cum vnus. per tex. in l. is cui. §. si plures. ff. vt in pos. leg. & ita dēt intelligi tex. in d. l. si finita. §. si plures, & hanc opi. tenet Dy. in d. regula, qui prior. li. 6. Bar. aūt in d. l. si & iure. ff. qui potio. in pig. hab. dicit, ꝙ ista distinctio inter cām onerosā & lucratiuā semp sibi displicuit: qa d. l. cum vnus. loquitur gn̄aliter & indistinctè, ꝙ vno creditore immisso alii censentur immissi: idē etiā tenet Bart. in d. l. is cui. §. si plures. dicens se non habere l. quæ probet istam differentiā inter cām onerosam & lucratiuā. Et iō Bar. in hoc ponit aliam distinctionē in d. l. si & iure, & in d. §. si plures, & in d. l. cum vnus. videlicet ꝙ aut oēs creditores pr̨tendūt ius obligationis, & vno immisso cæteri intelligūtur immissi per d. l. cum unus. Aut oēs prætendunt iudicis officium. & tunc vno immisso alii nō censentur immissi; & habet locum tex. in d. l. is cui. §. si plures. & isto casu oportet, ꝙ etiam cæteri petant se immitti; & facta immissione p̄tor tuebitur oēs, ut in dictis legibus. Aut unus prætēdit ius obligationis, & alter iudicis officium, & tunc vno immisso alii non intelliguntur immissi: vt l. 2. C. qui pot. in pig. hab. Et ex his infert Bar. ꝙ si sunt plures prætendentes plures sententias diuersas, uel habentes diuersa instr̃a guarētigiata, quæ ex dispositione statutorum habent paratam executionem sicut instr̃æ, ꝙ vno immisso pro executione sententiæ, vel instr̃i cæteri non censentur immissi, nisi & ipsi impetrent immissionem, & hoc quia in hoc debet impetrari officium iudicis, quod se non exhibet, nisi fit petitum, ut l. 4. §. hoc autem iudicium. ff. de dam. infec. ita distinguit, & tenet Bar.

Sed Bal. & Sali. in d. l. fi. C. de bo. auc. iud. pos. in 2. col. reprobāt distinctionem Bar. validis rōnibus meo iudicio, & tenent opi. gl. Dy. & sequaciũ, ꝙ ut ibi dicit Salis. ista opi. contra Bar. est communis, videlicet ꝙ aliud sit in creditoribus ex cā onerosa, vel l. cum vnus, & aliud è ex cā lucratiua, ut d. l. is cui. §. si plures. vbi tex. facit d'riam inter creditores & legatarios. & similiter ex cā quasi lucratiua, §. si plures. ista enim causæ censentur quasi lucratiuæ, ut l. apud Celsum. §. de auctoris autem. ff. de dol. except. & rō differentiæ sm eos est: quia fauorabiliores sunt, qui tractant de damno, q̃ illi qui tractant de lucro, ut l. fi. C. de codi. & l. fi. C. de iu. delib. & licet cum opi. Bar. teneant Ang. & Pau. de Ca. in d. l. si finita. §. si plures, & Ang. in d. l. fi. C. de bo. auct. iud. poss. Tamen opi. gl. Dy. & sequacium tenet Imo. in d. l. si finita. §. si plures. & respondet argumentis Bar. & opi. gl. & Dy. contra Bar. dicit Alex. post Imo. in d. §. si plures. esse de iure veriorem, & secundum Salic. in d. l. fi. est etiam communis, & ideo tenenda.

Et ex prædictis infertur, ꝙ quando plures creditores prætendūt pignus prætorium ex diuersis titulis: tunc non habet locum regula. d. l. cum vnus. sed qui prior est in ordine immissionis potior est in iure: per tex. in d. l. 2. C. qui pot. in pigno. hab. & ibi Bar. & Saly. Similiter quando aliqui creditores prætendunt pignus prætorium, & aliqui vero pignus conuentionale, non habet in eis locum d. reg. l. cum vnus. Sed in eis habet locum regula. c. qui prior. de reg. iur. in 6. & l. 1. si postquam. ff. vt in poss. leg. & ita tenent Bar. & Sali. post Cy. in d. l. 2. Item infertur, ꝙ inter plures creditores prætendentes solum pignus conuentionale, non habet locum d. reg. l. cum vnus. sed præferri debet secundū prioritatem in tempore, per d. regulam qui prior. & ita tenent Bar. Saly. & alii in d. l. 2. & Bar. in d. l. cum vnus. & in aliis locis supra allegatis.

11 † Vltimo restringit dicta regula, ut procedat in primo decreto, non autem in secundo: quia immissio facta de vno creditore ex secundo decreto nō prodest aliis creditoribus, ita tenet glo. in d. l. cum vnus in prin. allegat tex. in l. 1. Fulcinius. ff. ex quib. cau. in po. ea. refert & sequitur Sali. in d. l. fi. in prin. in vlt. q. C. de bo. auc. iudi. poss.

12 † Nono quæritur, an stante dicto statuto, de quo supra est facta mentio, videlicet ꝙ tenutarius lucretur fructus usq; in quinque pro centenario: prout est Florentiæ, uel in alia quantitate, sit aliquis creditor immissus in tenutam, cui de iure pro suo interesse debeantur ultra quinque pro centenario. puta mutuis in dote iuxta no. per Alex. & alios in l. in initialibus mat. uel uigore conuētionis puta quia uxor pro restitutione suarum dotium habuit certum fundum cum pacto, ꝙ ex eo lucretur fructus, ꝙ pactum ēt de iu. can. ualet, vt late p Laur. de Rodulph. in trac. de vsur. in q. 65. uel si talis creditor, ꝙ sine damni emergentis, uel lucri cessantis prætendat maius interesse, q̃ sint quinque pro centenario, iuxta no. per Doc. & maxime Ias. in l. 3. §. fi. ff. de eo quod certo loco, an in huiusmodi casibus creditor possit lucrari ex dictis fructibus ultra dicta quinque taxata a statuto etiam illud plus, quod sibi de iure debetur? Et in hoc Pau. de Cast. in consi. 386. visis & ponderatis in ult. col. determinat, ꝙ tales creditores possint lucrari ex dictis fructibus etiam vltra quinque a statuto ordinata: quia statutum prouidit generaliter omnibus creditoribus, etiam illis, qui nullum lucrum de iure prætendere poterant; illis autem qui aliquid lucraturi erant de iure dedit suum beneficium vsque in quinque pro centenario: cũ ergo statutaria ueniat in augmentum, non det operari diminutionē. l. legata inutiliter. ff. de leg. 1. Ita residet ibi Pau. Et ex hac decisione credo, ꝙ Florentiæ in pronunciādis tenutis inoleuerit practica, ꝙ pronuncientur pro damnis expen. & interesse sm formam statutorum & ultra, addēdo dictū verbum & vltra, ad nobilitandum et tenutam pro illo pluri, quod deberet creditori de iure vltra quinque taxata a statuto. & puto decisionē de iure procedere: quia in instris indistinctè apponit promissio refectionis damnorū, expensarū & interesse patiendorū in lite, & extra litem. Et ppea et pro dicto interesse lucri cessantis, & damni emergētis, quod de iure deberetur, pōt pronunciari tenuta, & procedi executiuè in bonis debitoris, sicut procedit pro

13 ipsa sorte principali, quæ no. in practica. † Sed in p̄dictis vidi uiliter dubitari, pone, post pronunciatam & confirmatā tenutā sit tenutarius per aliquos annos, ꝙ fructus tenutæ nō percepit, sed interim percepti fuerunt per illum debitorem, uel alium, & quē ꝯfirmata est tenuta, & euenit, ꝙ pecta creditor recepit sortē principalem, reseruato sibi iure suæ tenutæ super quinque pro cētenario. nō creditor instat sibi concedi executionem p via brachii militaris in dicta re in tenutā accepta. iux. l. qui restituere. ff. de rei vend. dubitatur, an hoc obtinere debeat? Et prima facie videretur dicendum, ꝙ non: quia illud lucrum, quinque p cētenario, datur à statuto post confirmationem tenutæ, & sic pro lucro futuro post sequutam tenutam. meritò nō vr̃, ꝙ illud fuerit comprehensum, nec potuisse comprehendi in sn̄ia pronunciationis, seu confirmationis tenutæ: nam videmus, ꝙ in sn̄ia bene pn̄t cōprehēdi expensæ factæ & faciēdæ vsq; ad ipsam sn̄iam, sed illæ quæ futuræ sunt post sn̄iam non pn̄t comprehēdi in ea, vt vr̃ tex. in c. auditis. de procu. & ibi per Abb. & alios, & no. Ange. in l. vbi aūt. § pe. ff. de ver obl. cum autē istud lucrum quinq; pro centenario in sn̄ia pronunciationis tenutæ non fuerit comprehensum non vr̃, ꝙ ad illum executiuè per viam brachii militaris agi possit. Tñ hoc non obstāte ꝯriā sn̄iam puto veriorem: nam (vt dixi supra) in proxima qōne non est dubium, ꝙ pronūciatio tenutæ fuit facta pro principali, dānis, expen & interesse sm formam statutorum & vltra, non pōt ergo negari, ꝙ dictū lucrum quinq; pro centenario ordinatum à statuto non comprehendatur per verba expressa dictæ pronunciationis tenutæ. Sed difficultas solum residet, an dictum lucrū, ex quo venit debendum de futuro post tenutam pronunciatam de iure potuerit peti & cōprehendi in ipsa pronunciatione tenutæ? Et in hoc

14 ēt puto dicendū ꝙ sic. † Quia qñ ius de futuro debet̄ iure actionis, tunc actor pōt ad illud agere & petere illud, & super eo pōt ferri sn̄ia: secus autē si illud ius veniret solo officio iudicis mercenario, vt late disputādo firmat per multa Alex. in d. l. vbi aūt. §. pe. ff. de verb. ob dicens hanc esse cōem opi. cum autem istud lucrum quinq; pro cētenario detur ex dispositione statutaria, clarum est, ꝙ pro illo consequendo competit actio, vel condictio ex dicto statuto, iuxta late no. per Bar. & alios in l. j. ff. de cōdi. ex lege. meritò licet veniat de futuro post pronunciationem tenutæ pōt peti & deduci in tenuta. Et non obst. d. c. auditis. & decisio Ang. in d. §. pen. quia vt ibi declarat Alex. prædicta procedunt in expensis, quæ solo officio iudicis mercenario veniūt, secus autem est in iure de futuro, quod debetur iure actionis, vt est in casu nostro: & istud tanto clarius procederet, qñ essemus in executione instrumenti in quo damna, expensæ & interesse esset promissa per stipulationem; quia tunc illa quinq; ordinata à statuto pro damnis & interesse deberentur ēt actione ex stipulatu, & dispositio statuti adequaretur ad ipsum contractum, quasi super illo declaratiue procedendo, vt docet Bar. in d. l. j. ff. de condi. ex l. in materia conditionis & actionis ex statuto: & ita semper tenui & tenendum puto, q̃uis aliqui alii tenuerint con-

15 trarium meo iudicio debilibus fundamentis. † Insuper in ista materia istius lucri quinq; pro centenario debito ex forma statuti pōt dubitari, an illa quinq; debeantur à die pronunciationis tenutæ & immissionis, an verò à die confirmationis? Pro cuius decisione primò est aduertendum, ꝙ Florētiæ ex forma statuti fit ꝓnunciatio tenutæ & immissio in bonis debitoris nulla citatione præcedente: & hoc ēt si bona possideantur per tertiū & non per debitorem: & istud ēt est ex dispositione iuris: vt tenēt Pet. & Cy. in auc. si oēs. C. si vt se ab hære. absti. & refert & sequitur Pau. de Cast. in l. fi. in 3. col. in ver. in gl. quæ incipit illorū. C. de edic. diui Adria. tol. vbi dicunt, ꝙ in pronunciatione & in executione facienda per nuntium non est necessaria citatio possessoris, quia non agitur de ipsius præiudicio: nam per hoc non expellitur de sua possessione, quousq; fuerit auditus: sed postq̃ pronūciata est tenuta & facta immissio per nuncium, si missus vult, ꝙ possessor expellatur, debet ille citari, & si nō comparet, expelletur, & fieri debet ei perceptum, ꝙ dimittat possessionem liberam & expeditam: si aūt cōparet, & non allegat aliquā iustā cām suæ possessionis, sed duntaxat dicit se possidere: tunc discutiendum est de sua possessione, iuxta ea quæ traduntur per Pau. de Cast. in d. l. fi. in 3. col. & Florētiæ statutū ponit modos, quibus possessor pōt iustificare suam possessionē & releuare se à præceptis. Deueniendo itaq; ad decisionē dubitationis nostræ distinguēdum puto, ꝙ aut immissio in tenutam est facta in bonis possessis per ipsum debitorem, vel eius hæredē; & tunc dictū lucrū quinq; pro cētenario debebitur à die immissionis in tenutam. & rō est: quia tunc tenuta non indiget alia cōfirmatione, sed sequuta immissione cātum est pignus prætoriū, iuxta. l. nō est mirum. & ibi no. Bar. ff. de pig. act. nam neq; debitor, neq; hæres p̄t contradicere. iuxta no. per gl. & doc. in l. cū res. C. si alie. res pig. da. sit. & no. per Bar. in l. rem alienā. in 2. col. ver. quæro circa istā partem. ff. de pig. vbi hr̃, ꝙ qñ agitur contra debitorem hypothecaria, sufficit probare ipsum possidere cum allegatione dn̄ii: qa ille non pōt referre q. dn̄ii: & idem ēt dicēdum est, qñ immissio in tenutam esset facta de bonis existētibus apud ipsum creditorē, quæ immissio fit per decretum iudicis, in quo permittit̄ ipsi creditori possidere ex primo decreto; vt hr̃ per Bar. in l. si finita. §. Iulia. ff. de dam. infec. in 3. col. tunc enim immediate sequutus

16 fuit effectus tenutæ. † Aut immissio est facta in bonis possessis p alium tertium possessorē; & tunc aut ille non releuat se à præceptis de disgombrando ei factis per aliquem ex modis traditis à statuto, de quo præcepto meminit Bar. in l. sicut. §. superuacuū. in 2. col. ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. & dicta quinq; debebunt̄ à die immissionis; qa talis nō dr̃ possessor, sed ingombrator, & occupator, qui incōtinenti expelli p̄t. l. j. §. hoc interdicto. & ibi per

Bar. ff. vti possi. & p Alex. in l. idē est. §. cū igit̄. ff. de vi & vi arma. & potius dicendū est, istū talē fuisse in possessione, q̃ possedisse, inter q̃ est dr̃ia, vt l. si quis ante. ff. de acq. pos. & hr̃ p Cor. in cōsi. 137. licet multas in litera E 3. vol. & ideo talis possessor nō est in ꝯsideratione, sed est pinde ac si bona fuissent immediate apud ipsum debitorē, aut ille tertius possessor iustificat suā possessionē & releuat se à præceptis: & tūc qa ad huc est disputandū sup validitate dictæ tenutę, & discutiendū super prioritate & potioritate iuriū, nō censet̄ tenuta data, donec fuerit ꝯfirmata: cum agat̄ ex sn̄ia ꝯfirmante nō ex confirmata: vt p Bar. in l. eos q. C. de ap. ideo tūc non debebit̄ lucrū, nisi subsequuta ꝯfirmatione & à die ꝯfirmationis; qa tunc verè dr̃ tenutarius & nō ante, nā stante ꝯtradōne actus tenutæ nō erat pfectus, & ppea ꝯfirmatio subsequens est illa, quę pficit tenutā & primū decretū, iuxta no. p Ias. in l. more. in materia ꝯfirmationis in 7. col. in 2. fallen. ff. de iuris. om. iud. vbi ꝯcludit, ꝙ qñ actus est imperfectus, q ꝯfirmat,

17 dr̃ de nouo dare. † Istud aūt vltimum puto fallere in dote, q̃ repetitur ab vxore ab hr̃dibus mariti soluto mr̃imonio: qa ex quo mulier agendo ꝓ dote ꝯstituerit hr̃des mariti in mora, debent̄ sibi alimēta & interesse à die moræ cū dicat̄ esse in dāno emergēti, qñ non hr̃et vnde aliunde se aleret, vel aliter dānū pateret̄: cōis. n. est ꝯclusio, ꝙ qñ mulier post mortē mariti nō hēt aliūde vnde se alat, ꝓut magis frequenter ꝯtingit, ꝙ tūc si mulier instet ꝓ dote dicat̄ pati dānū pp morā hr̃dū, & sibi debent̄ alimēta & vsuræ ꝓ dote nō soluta in bonis mariti: vt late hr̃ per Ro. Imo. Alex. & alios in l. diuortio. in prin. in 6. & 7. col. ff. sol. matr. & cū talis mora & dānum inceperit à die ꝓnunciatæ tenutę, dicendū puto, ꝙ dicta quinq; in dote debeant̄ à dicta die, q̃ consideratio nō militat in aliis creditoribus, quæ oīa bene no. in prac. qa sem-

18 per vidi ita obseruari. † Vlterius vidi ēt dubitari circa quinq; ꝓ centenario debita tenutario ex fructibus ex dispositione statuti, an. s. illa debeant̄, si ex bonis in tenutā acceptis fructus percepti non fuerint? Et prima facie videbat̄ dicendū, ꝙ nō pp illud verbū, ex fructibus, quod vr̃ positū taxatiuè & non demōstratiuè, iuxta no. in l. Lucius. ff. de alim. & ciba. leg. & l. qdā testō. in prin. ff. de leg. j. Tñ hoc nō obstante puto aliter dicendū, videlicet, ꝙ sufficiat bona, in quibus est facta immissio, esse de sua natura fructuosa ad hoc, vt dicta quinq; pro centenario debeant̄: ēt ꝙ ex dicta re fructus pcepti non fuerint culpa vel negligētia debitoris, vel alterius possessoris, q forte bona nō coluit, nec colere fe-

19 cit, vel ēt si fructus essent pcepti, sed p alium. † Et probat̄ ista ꝯclusio per no. per Alex. & Soci. in l. de diuisione. ff. sol. mat. dum examinant, an rōne morę irregularis debeant̄ fructus rei nō traditæ: & distinguunt inter rē fructuosam & rē de sui natura sterilē: nam primo casu si sunt percepti fructus, vel pcipi potuerūt: sed ex culpa, vel negligētia nō fuerunt pcepti: tunc debent̄ fructus, q percipi potuerunt, per tex. in l. Iulia. §. ex vendito. in ver. facultatē. ff. de ac. emp. & in l. vēditor domus. & in l. si ea res. eo. tit. In quibus iuribus ꝓbat̄, ꝙ si p̄t imputari venditori, quare fructus non percepit, tenetur ēt de percipiendis: & ideo dicunt, ꝙ male fuit ꝯsultum per quosdā, ꝙ venditor domus, q fuit in mora irregulari, non teneat̄ ad possessionē, si ipse nō habitauit, nec alii locauit; qa sm eos satis est, ꝙ potuit habitare, vel alteri locare. scdo verò casu qñ res est de sui natura sterilis, non debent̄ fructus, seu vsuræ correspectiuæ ad fructus, sed solū debent̄ pp ꝑfidiā & inobseruantiā; vt p Soci. in d. l. de diuisione. & ꝓ hac opinione vr̃ casus in l. Iulia. la j. in fi. prin. ff. de vsur. vbi in petitione nudæ proprietatis veniūt fructus & vsuræ correspectiuæ: prout pōt illa res producere, & ibi no. Ang & Sali. Vnde ꝯcludit, ꝙ illa dispositio, quæ vult, ꝙ quis lucret̄ fructus ex re, intelligit̄, ēt si si ex re fructus pcepti nō sint, dūmodo res sit fructuosa & pcipi potuerint: & sic statutū, ꝙ tenutarius lucret̄ quinq; ꝓ cētenario ex fructibus verificat̄ & ꝓcedit, dūmodo res sit fructuosa, & ex ea fructus pcipi possint: secus aūt si res esset sterilis & infructuosa. Si tñ fructus percepti sunt ex dicta re, siue per debitorem, siue per tenutarium, siue per alium, & non ascenderent ad quinq; ꝓ centenario: tūc tenutarius nō posset petere suppleri dicta quinque vltra dictos fructus; qa bene in hoc statutum loquit̄ taxatiuè dicendo ex fructibus: & hoc modo procedunt d. l. Lucius. ff. de ali. & cib. leg. & d. l. qdā testō. in prin. ff. de leg. j. videlicet quatenus fructus ascendunt & nō vltra. Sed in hoc posset dubitari, quid si neget̄, fructus perceptos per debitorem vel aliū tertium possessorem esse tot, quot sufficiant ad dicta quinq;, quis hēat hoc probare? Breuiter puto onus ꝓbandi hoc incūbere ei, qui percipit dictos fructus: quia talis negatio est fundamentū intentionis negantis: agēs aūt fundat se in æqualitate rei fructuosæ, iuxta no. per Bar. & doc. in l. in illa stipulatione si calendis. ff. de

20 ver. ob. † Decimò dubitatur, quid si data est tenuta alicui creditori in aliqua re sibi hypothecata: tñ in ea danda fuit processum inordinate & minus solenniter, adeo ꝙ tenuta est nulla, vel venit annullanda, an saltem dicta res per prius obligata possit retineri per creditorē. Rn̄detur breuiter, ꝙ Bal. in l. fundus qui Lucii Titii in lectura antiqua. ff. de rescin vend. tenet ꝙ sic, per tex. & gl. ibi. & vere. d. gl. hoc vult intelligi illum tex. ꝙ ibi venditio facta fuit minus solenniter: tamen quia res erat obligata ob ve-

ctigal rei publicæ, quæ illam vēdidit: ideo datur exceptio & retentio emptori, donec ei sit restitutū pretiū solutū per eum reipublicæ ad vtilitatē debitoris: & ita ēt vr̄ probari per tex. in l. emptor. in prin. ff. de rei vend. quē allegat d. gl. Et illud dictum Bal. allegat pro sing. Bertachi. in suo tract. de epō, in j. lib. pen. col. & ita ēt dicit tenere Veronen. in sing. 85. & dicit esse perpetuò tenendum menti. Ad idē tex. in l. si non sortem. §. si centū. ibi ager aūt retinebitur, donec debita pecunia soluatur, iuncta gl. ibi. ff. de condi. indeb. & iunctis no. per Pau. de Cast. in l. petēti. in fi. ff. de pig. act. vbi dicit, rem datam in solutū vel aliter mulier peruētam ad creditorem posse retinere pro debito: & ita dicit esse intelligendū id, quod hr̄ in d. §. si centum. Et pro ista decisione facit optime dictum Spec. in tit. de contum. §. sequitur videre. col. 3. ver. sed pone conueni te. quod refert & sequitur Bar. in l. 3. §. fi. in fi. ff. de acq. pos. vbi concluditur, ꝙ si creditor in hypothecaria fuit immissus ex primo decreto, quo casu efficitur possessor ante annum, sed reuocabiliter, vt hr̄ in d. l. 3. §. fi. & dixi supra in hoc. 2. membro. in 6. q. nu. 21. si infra annum debitor velit reuocare immissionē, iuxta auct. ei qui C. de bo. auc. iud. pos. non debet audiri, si incontinenti creditor est paratus docere de sua hypotheca, & pro suo credito & hypotheca pōt rem retinere: & hanc opi. tenet Alex. in d. l. 3. §. fi. & dicit eam procedere, dūmodo creditor offerat incōtinenti se probaturum de suo credito

21 & hypotheca. † Et mouetur: quia etiam in iudiciis possessoriis, vbi possessio peruenit ad possessorem ex iusta cā, si offerat se incontinenti probaturum de suo iure, auditur possidens l. fi. cū gl. quorum bon. Et non obstat, ꝙ in possessorio recuperandæ debet prius restitui possessio, antequā audiat̄ possidēs super suo iure, vt l. si quis ad se fundum. C. vnde vi. Quia illud est verum, qn̄ agens recuperādæ fuit destitutus possessione, & illa peruenit ad reū conuentū sine culpa agentis: ita dicit ibi Alex. qui dicit istā opi. teneri cōiter per doc. concordat idē Alex. in cōsi. 5. in cā &

22 lite. 2. vol. in fi. & ita ēt transit Ias. in d. §. fi. in fi. † Facit ēt quia licet alias spoliatus ante oīa sit restituēdus d. l. si quis ad se fundū. tn̄ illa regula non habet locum in spoliatione facta ꝑ iudicē auctoritate iudicis iudicialiter procedentis; quia tunc ante restitutionem debet adhiberi causæ cognitio super exceptis: vt no. gl. in c. præsentium. 7. q. j. & est rō: quia pro iudice præsumitur. c. in præsentia. de renun. & no. Arch. in c. quorundam. 70. dist. & Abba. & Feli. in c. dilectus. el j. in j. col. de rescri. & in c. si constiterit. de accu. & Decius in cons. 125. in cā spoliationis. secus aūt esset, si iudex extraiudicialiter vti priuatus processisset ad dictū spolium. c. conquerente. de resti. spolia. vbi Abb. & tradit Host. in summa de resti. spolia. in §. qn̄ facienda. in prin. Et ſm prædicta puto intelligenda ea, quæ vult Bal. in l. j. in prin. C. de car. edic. dū vult, ꝙ qn̄ agitur contra violentum possessorē, spoliatus ante oīa debet resti. quē refert Soci. in l. iustè possidet. in 4. col. in ver. 2. conclusio. ff. de acq. pos. dum infert, ꝙ secundum decretū nō rite interpositum est nullum, & ꝙ immissus per illud dr̄ violentus possessor: & per consequens talis tenuta non pōt confirmari auctoritate iudicis, qn̄ spoliatus instat: vt sibi ante omnia restituatur possessio per allegata ibi per eum. Quia puto eius dicta ꝓcedere, qn̄ spolium fuit factum per iudicem procedētem vt priuatum, secus autem si processisset iudicialiter, licet minus solēniter per allegata supra, & probatur per iura, quę allegat Soci. videlicet per l. meminerint. C. vnde vi. & per l. fin. C. si per vim vel alio modo. per quæ iura infert Soci. ꝙ obtinens secundum decretum minus rite, vel solenniter, dr̄ violentus possessor: & ita dicit Soci. velle Bar. in d. l. iuste. & ideo debes aduertere, ꝙ istud debet intelligi, qn̄ iudex minus rite interposuit suum decretū, & postea dedit licentiam ipsi parti, vt ingrederetur: nam tunc iste ingressus & ista spoliatio dr̄ facta non iudicialiter, sed priuatè; quia ipsa pars, quæ est priuata persona, illam fecit, & ꝓpea iste qui hoc modo fuit ingressus dr̄ violētus possessor, & incidit in pęnam d. l. meminerint. C. vnde vi. ita expresse vult Bar. in d. l. iuste possidet. & mag. expresse hoc vult Bar. in d. l. meminerint. in vlt. col. in ver. hoc præmisso &c. vbi clarè dicit, ꝙ si vigore sententiæ non rectè latæ pars sua actoritate ingreditur, dr̄ violētus possessor & incidit in pęnam. d. l. meminerint. secus si vigore sentētiæ non rite latæ mittatur in possessionem per executorem; qa tunc non habet locum dicta constitutio, & modo intelligis, qn̄ dicatur iudex spoliare aliquem procedēdo vt iudex, & qn̄ dicatur spoliare procedendo vt priuatus: nam si procedat ſnīa, seu decretum iudicis minus rite & solenniter latum, & iudex vigore dicti decreti faciat agentem immitti in possessionem per executorem seu nuncium publicum; tunc dr̄ spoliare possessorē ꝓcedendo vt iudex: si aūt det licētiam ipsi parti, vt propria auctoritate ingrediatur possessionem: tunc dr̄ spoliare vt priuatus: ita in effectu vult Bar. in d. l. iuste, & in d. l. meminerint. & ibi etiam Sali. in l. 2. col. j. ver. 3. opi. &c. & hoc modo (vt dixi) sunt intelligenda no. ꝑ Soc. in d. l. iuste. in ver. 2. ꝯclusio, videlicet qn̄ decretum erat nullum, & pars vigore dicti decreti vel propria auctoritate, vel ēt de licentia iudicis ingressa fuit possessionē: tunc. n. dicetur violentus possessor: cum spoliatio facta fuerit per personam priuatam: secus si fuisset ingressus introducente cum nuntio vel executore publico; quia tunc non esset violentus possessor, & isto vltimo casu non habet locum d. l. si quis ad se fundū, sed licet agatur recuperandæ, debet adhiberi causæ cognitio super exceptionibus rei conuenti, & procedunt no. per Feli. in d. c.

23 dilectus. el j. de rescrip. † Et pro confirmatione prædictorum faciūt no. per Alex. post Ang. & alios in l. si finita. in prin. ff. de dā. infec. vbi vult, ꝙ pōt peti vt tenuta, quę data fuit minus rite, cōfirmetur per iudicem. & in simili adducit, ꝙ sententia nulla pōt per iudicē appellationis confirmari, vt per Bar. in l. j. in fi. in ver. quæro quid si datur libellus super nullitate. C. qn̄ prouo. nō est ne. & tradit idem Alex. in cōsi. 82. in causa & lite. col. fi. 7. vol. vbi concludit, ꝙ tenuta, quæ est nulla, confirmari potest per iudicē appellationis, vel nullitatis, si constat sibi, ꝙ de nouo dāda esset: & sic ꝙ ille cui data est foueat iustitiā, & allegat Bar. in locis ꝑallegatis, & cōcordat Ang. de Are. in §. quadrup. inst. de ac. & Pau. de Cast. in consi. 89. in causa capturæ. in fi. vbi concludit, ꝙ si captura fuit nulla ex defectu citationis: si tn̄ constat de debito; qa captus confitetur, vel alio modo apparet, non debet captus relaxari, sed debet captura cōfirmari per l. fi. §. fi. ff. quod me. cau. Et istud late firmat Bertach. in d. trac. de epō, in j lib. pe. col. sequit̄ Ias. in l. si pacto quo pęnā. in 3. col. C. de pac. quæ no. quia in practica frequenter pn̄t contingere, & forte non inuenies plenius

24 examinata & declarata. † Vndecimò dubitatur, an immissio & decretum possit interponi in nominibus debitorum & actionibus? Et tex. est no. ꝙ sic in l. j. C. de præto. pig. & ibi gl. docet, ꝙ talis immissio debet fieri hoc modo, videlicet, ꝙ debet citari debitor, in cuius nomen facienda est immissio: & si confiteatur debitum coram iudice, iudex iubebit id esse pignori creditori, & talis iussus habet vim quasi immissionis, & ex hac quasi immissione dabitur creditori vtilis hypothecaria: vt l. à diuo Pio. §. sic quoq; & §. sed vtrum. & §. sed quid dicemus. ff. de re iudi. & illā gl. vt notabile sequitur Saly. in d. l. j. & de materia vide latissime per Alex. post Bar. & alios in d. §. sic quoq; ad cuius dicta satis sit

25 remissio. † Duodecimò quærit̄, an sicut creditor, qui cadit à possessione pignoris conuentionalis, pōt recuperare pignus per hypothecariam: ita etiam sit in pignore prætorio? Breuiter tex. est no. in l. fi. C. de præt. pig. quod idem est in vtroq; pignore: & ita no. ibi Bal. & Sali. & idem tenet Bar. in l. si quis missum. §. j. in fi.

26 ff. de dam. infec. † In quo vnum est notādum, ꝙ licet aliàs in hypothecaria intentata ex pignore conuentionali requiratur excussio: tn̄ qn̄ agitur ex pig. præto. ad pignus à quo immissus cecidit, iuxta tex. in d. l. fi. nō requiritur excussio, vt l. si postquam. ff. vt in pos. leg. Nam eodem Imperio quo missus fuit in possessionem debet in ea conseruari. l. si quis missum. ff. ne vis fiat ei. & l. 2. §. erit. ff. de iure iu. & ita tenet Bal. in l. j. in fi. primæ col. in ver. sed ego quæro &c. C. de reuo. his quæ in fraud. credi. & dicā. in-

27 fra in 2. per huius secundi membri. in vlt. diffe. nu. 66. † Decimo tertiò quæritur, an cum pignore conuentionali possit concurrere pignus prætorium in eadem re? Et breuiter respondetur ꝙ sic, prout est tex. in l. fundus quem. ff. de an. leg. & sentit gl. in l. cū debitoris. C. de iudi. & ibi tenent Iac. de Are. Cy. Fran. Tigri. Sali. Alex. & Ias. & ꝓpea hn̄s pignus conuentionale pōt etiam petere à iudice se immitti in possessionē ex primo decreto, ꝑ quod cōstituitur pignus prætorium, iuxta. l. non est mirum. ff. de pig. act.

28 † Et ex prædictis inferunt in d. l. cum debitoris. Bal. Pau. de Cast. Alex. Ias. ꝙ licet dn̄ium nō sit multiplicabile; quia est ius plenū, vt l. 3. §. ex plurimis. ff. de acqui. pos. tn̄ hypotheca bene pōt multiplicari vt ibi: quia est ius semiplenum, & vtilitas istius accumulationis pignoris prætorii est ſm præfatos doc. quia in venditione pignoris. conuentionalis requiritur maior solēnitas, de qua in l. fi. C. de iure domi. impe. q̄ requiratur in pignore prætorio. Item quia pignus conuentionale non adaptatur ad ſm decretum: prout facit pignus prætorium, quod est primum decretū, iuxta gl. magistram in l. si finita. § si plures. ff. de dam. infec.

SEquitur modo secunda pars istius secundi membri, in qua videndum est, in quibus conueniat pignus conuentionale cum pignore prætorio, & deinde in quibus adinuicem differant.

29 † Primò igitur conueniunt: quia in vtroque & pro vtroque competit actio hypothecaria, vt l. j. & 2. C. de præto. pigno. Secundò conueniunt respectu pignoratitiæ directæ; quia sicut debito satisfacto competit debitori directa pignoratitia ad repetendum pignus conuentionale, vt in toto titu. ff. & C. de pigno. act. ita & in pignore prætorio soluto debito competit debitori vtilis pignoratitia ad repetendum pignus prætorium: vt l. si is cui. §. quæri potest. ff. vt in poss. lega. & not. Barto. in l. j. ff. de pigno. actio. & vt subdit ibi Barto. idem est dicendum in pignoratitia contraria, quæ competit creditori, per d. l. is cui §. quæri potest. & idem no. Barto. in l. si pecuniam. ff. de pigno. act. vbi dicit esse tex. pro hoc. Et quæ sit ratio, ꝙ pignoratitia, quæ datur debitori pro pignore prætorio, sit vtilis & non directa, declarat Sali. in l. quæ pignoris. C. de pigno. act. videlicet ꝙ ideo isto casu datur vtilis & non directa; quia non procedit ex conuentione partiū, neq; ex traditione, quod est necesse: vt detur directa pignoratitia: vt instit. quib. mo. re contrahi. oblig. §. item is & §. fi. Venio nunc ad differentias inter pignus ꝯuentionale & pignus prætorium

30 prætorium & reperio inter illa decem dr̄ias. † Prima itaq; dr̄ia est in modo cōstituendi: quia pignus conuentionale solo consensu constituitur, vt l. j. ff. de pig. act. prætoriū verò pignus requirit actualem immissionē, vt l. non est mirum. eo. ti. & hoc ꝑterq̄ qn̄ ꝑstatur impedimētum in immissione: qa tunc pignus ꝑtoriū causat̄ solo aspectu, tex. & ibi not. Bart. in l. cū vnus. §. fi. ff. de bo. auc. iudi. pos. & hr̄ per Bar. & Alex. in l. j. in princi. in vlt. col. ff. de acq. pos. & ēt si tale impedimentū esset causatū per potentiā aduersarii, tex. & ibi no. in c. contingit. de do. & contu. & no. Ias. in d. l. in prin. vlt. col. & hanc primā dr̄iam ponit gl. & sequit̄ Bart.

31 in l. j. ff. de pig. act. † Secūda dr̄ia est ſm gl. in d. l. j. quia si in pignore cōuentionali male versetur creditor, tenetur debitori pignoratitia, sed in pig. ꝑto. tenetur actione in factum: vt l. prętor. ff. de bo. auc. iudi. pos. In hoc tn̄ Bar. in d. l. j. supplet, ꝙ licet in pig. præto. sit debitori prodita actio in factū ex illo edicto, de quo in d. l. prætor. in prin. ꝙ tn̄ debitor habet ēt vtilitatē pignoratitiam: vt supra dictū est ꝑ dictā. l. si is cui §. quęri pōt. ff. vt in pos. leg.

32 † Tertia dr̄ia est ſm gl. in d. l. j. ꝙ creditor in cōuentionali pignore habet naturalem & ciuilem possessionē, iuxta tn̄ no. per Alex. in l. j. §. ꝑ seruū corporaliter. ff. de acq. pos. In prætorio aūt nullā habet possessionē: vt l. 3. §. creditores. ff. vti possi. & ibi hoc late firmat gl. in ver. non posse. & istam ēt dr̄iam approbat Bar. in d. l. j. dicens ꝙ in conuentionali pignore facta traditione transit possessio: vt l. serui nomine. ff. de vsuca. secus aūt est in prætorio: vt no. in l. 3. in fi. ff. de acq. pos. & sic Bart. tenet idem quod tenet gl.

33 † Et ex hoc infert Bar. aliā & sic quartam dr̄iam. videlicet, ꝙ in conuentionali creditor habet interdictū possessoriū vtile. s. vti possidetis: in ꝑtorio aūt secus. & rō est: quia tale interdictū dat̄ possessori tm̄, & creditor in pignore conuentionali possidet, secus aūt in prætorio, vt dictum est in præcedēti dr̄ia: & de hoc est tex. in l. si duo. ff. de bo. auc. iudi. pos. & in d. l. 3. §. creditores. ff. vti

34 pos. & hāc ēt dr̄iam ponit gl. in d. l. j. ff. de pig. ac. vlt. loco. † Quinta dr̄ia est: quia in conuentionali creditor tenetur de dolo & lata culpa & leui. In prætorio aūt tenetur solū de dolo & lata culpa, vt l. prætor. §. est præterea. ff. de bo. auc. iud. pos. ita tenet gl. in d. l. j. & ex hoc Bar. in l. si finita. § si quis dāni. ff. de dā. infec. infert, ꝙ ille, qui habet pignus conuentionale, tenetur indistinctè reficere, aliàs de omisso pōt cōueniri à debitore, sed ille qui habet pignus prætoriū non tenetur ad reficiendum: nisi omissio refectionis caderet in dolum vel latam culpam: vt d. l. prætor. §. his verbis. & §. præterea. ff. de bo. auc. iudi. pos. & ꝙ creditor in cōtractu pignoris conuentionalis obliget̄ de dolo, lata culpa & leui est tex. in §. creditor quoq; insti. qui. mod. re contrahi. ob. & in l. sicut. & ibi gl. & Bal. C. de pig. & in l. si cum venderet. §. fin. & ibi no. gl. ff. de pig. act. & hr̄ per Decium in l. contractus. nu. 27. ff. de reg. iur. & adde hic, quæ dicam infra in 5. membro. 5. partis principalis, in 5. ampliatione, vbi tractatur de fructibus pignorum &

35 istam dr̄iam omisit Bar. in d. l. j. ff. de pig. act. † Sexta dr̄ia est ſm gl. in d. l. j. ꝙ in pignore conuentionali si debitor dat damnū in pignore, creditor agit contra eum ꝯria pignoratitia. l. seruū. ff. de pig. sed in prætorio pig. dicit gl. per ver. forte secus, & sic glo. dubitatiuè ponit hanc dr̄iam: sed doc. in hoc contrarium tenēt: quia extincto debito datur vtilis pignoratitia debitori ad recuperandum pignus prætoriū, vt d. l. is cui. §. quæri pōt. ff. vt in pos. leg. ergo ecōuerso ēt creditori dari debet pignoratitia actio ꝓ damno illato à debitore in pignore præto. cum agatur ad exemplum pignoris conuentionalis: vt d. §. quæri pt̄. & licet (vt supra dictū fuit) in 2. dr̄ia, in præto. pignore competat actio in factū: tn̄ per hoc non excludit̄ vtilis pignoratitia, de qua in d. §. quæri pōt. & ita tenent Bar. & Sali. in d. l. j. & sic ista. vi. dr̄ia nō est vera.

36 † Septima dr̄ia est ſm gl. in d. l. j. ꝙ pignus prætorium creditori addictum pro toto debito datum præsumitur, vt l. à diuo Pio. §. si pignora. ff. de re iudi. in pignore autem conuentionali est secus, quia ēt ꝙ creditor ꝓ suo credito recipiat pignus minus idoneum: tn̄ in residuo sibi non præiudicat, vt est tex. in l. creditor. la 2. ff. si cer. pet. & ibi no. gl. Bar. Alex. & Ias. cum concordantiis ibi allegatis, quanuis vt dicit ibi gl. istud Veneti nō seruant, sed in d. ciuitate creditores recipientes pignora minus idonea sibi præiudicāt: & idē dicit gl. in l. j. C. de pig. & gl. in l. si pro murua. C. si cer. pet. vbi Ang. infert, ꝙ illud, quod dicit glo. in Venetis, est etiam dicēdū in fęneratoribus, vsurariis & Iudæis, sed Alex. & Ias. in d. l. creditor. istud quod dicit Ang. intelligunt procedere qn̄ in loco extaret talis consuetudo & probaretur alias circūscripta consuetudine, dicunt d. l. creditor indistinctè procedere, & istam dr̄iam inter pignus conuentionale & prætoriū tenent Alex. & Ias. in d. §. si pignora. & Ias. post alios in d. l. creditor. Illud tn̄, quod dictum est in pignore, intellige in duobus concurrentibus. videlicet, ꝙ datio in solutum fiat simpliciter, & ꝙ creditor non contradicat: tunc enim verum est, ꝙ datio in solutū censet̄ facta pro toto debito, ēt ꝙ pignus minus valeret: secus aūt si datio in solutum fieret pro certa æstimatione facta de re in pignus accepta: nam tunc non præiudicaret creditori in residuo, & similiter secus esset, si creditor contradiceret dationi in solutum ei per iudicē simpliciter factæ; quia eo inuito non pōt iudex adiicere ei pignus in solutū vltra iustā ęstimationem, ēt ꝙ factis publicis subhastationibus emptor non reperiretur. Ista vr̄ esse magis vera & cōis conclusio, quam vr̄ sentire gl. in d. §. si pignora. in ver. contentus. & illam tenent Raph. Cu. Imo. Alex. & Ias. ibi, qui dicit illam esse tutiorem & æquiorē: licet Bar. ibi teneat contrarium. videlicet, ꝙ iudex dando simpliciter pignus ꝑtorium creditori in solutū censeatur dare pro toto debito, ēt si creditor ꝯdiceret: & idē vr̄ velle gl. in l. ordo. C. de execu. rei iudi. Tn̄ præcedens opi. vr̄ verior & æquior, & illa in practica ser-

37 uatur: & illam ēt tenet Sali. in d. l. j. ff. de pigno. acti. † Adde tn̄ in prædictis, ꝙ in dubio pignus conuentionale datum creditori ꝑsumitur idoneum, ita no. gl. in l. 2. in ver. redigere. C. de pig. & ꝑ dictam gl. Bal. in d. l. creditor. infert, ꝙ cum pignus in dubio pręsumatur idoneum, creditor qui dictum pignus accepit, non poterit facere capi debitorem tanquam suspectū de fuga: & ita re-

38 ferunt & sequuntur Alex. & Ias. d. l. creditor. † Octaua dr̄ia additur per Bar. in d. l. j. vltra gl. ibi, videlicet ꝙ in bonis minorū vniformiter constituitur pignus prætorium sicut in bonis maiorū: vt l. apud Iulianum § j. ff. ex quib. causis in pos. ea. & l. si minor. ff. de bo. auc. iudi. possi. In conuentionali aūt est secus; quia bona immobilia minorum non pn̄t obligari sine decreto iudicis;

39 vt l. j. in fi & l. seq & seq. ff. de rebus eorum. † Nona dr̄ia additur ēt per Bar. vltra gl. in d. l. j. videlicet ꝙ pignus conuentionale nō pōt recuperari per debitorē nisi prius soluto debito: vt l. si rē. §. oīs. ff. de pig. act. sed prætorium recuperatur statim, cum debitor cōparet obseruatis tn̄ his, de quibus in auc. ei qui iurat. C. de bo. auc. iudi. pos. Decima dr̄ia ponitur ēt per Bar. vltra gl. in d. l. j. videlicet quia in cōuentionali pignore qui prior est in tpe, potior est in iure: vt l. creditor. in prin. ff. qui po. in pig. hab. Sed in prætorio est secus, in quo tn̄ remittit se ad no. in l. cum vnus. ff. de bo. auc. iudi. pos. & in l. si & iure. ff. qui pot. in pig. ha. & dictū fuit supra in hoc. 2. membro, in 8. q. nu. 10 vsq; ad 9. q. vbi vide. Sed licet posuerim 10. dr̄ias: tn̄ quia vi. dr̄ia supra relata non est vera, & sic non remanent nisi nouē. vnde ego addo 10. dr̄iam, prout

40 præmisi. † Decima dr̄ia est, ꝙ in pignore conuentionali non pt̄ creditor agere ꝯ tertios possessores dicti pig. nisi prius facta excussione principalis debitoris, vt in auc. hoc si debitor. C. de pig. Sed in prætorio pignore est secus, quia ēt nō excusso principali debitore pt̄ creditor agere actione in factū aduersus extraneos possessores, ad quorū man⁹ ꝑuenit res, ĩ quā creditor immissus fuit ex primo decre. ita sing. tenet Bal. ĩ l. j. in 2. col. C. de his q̄ in frau. cred. quia ſm eum eodem Imperio, quo creditor immissus fuit, eodē tueri debet. l. si quis missum. ff. ne vis fiat ei. & ita refert Alex. in apo. ad Bar. in d. l. j. ff. de pig. act. & refert & sequitur Ias. in d. l. creditor qui non idoneum. ff. si cer. pe. & in d. l. à diuo Pio. §. si pignora ĩ j. no. dicēs ꝙ dicta decisio Bal. est sing. & dixi supra in hoc 2. membro. in 12. q. nu. 51. Cætera aūt pertinentia ad materiam primi & secundi decreti non prosequor aliter; tū qa ordinarie ponuntur per Bar. Alex. & alios in l. si finita. §. Iulia. ff. de dam. infec. & in l. à diuo Pio. ff. de re iudi. & Feli. & alios in c. consultationibus. de off. deleg. Tum etiam quia non pertinent in totum ad materiam pignorum, quæ respicit solum bona post immissionem factam, iuxta. l. nō est mirum. ff. de pig. act.

SUMMARIUM.

1 *Pignus iudiciale quod dicatur, & qualiter constituatur.*
2 *Pignus iudiciale an & in quo differat à prætorio.*
3 *Executio facta vigore sententiæ per primum decretum non reuocatur per satisdationem de iudicio sisti, sicut reuocatur primum decretum in contumacia interpositum, sed requiritur solutio debiti.*
4 *Executio facta vigore instrumenti habentis vim sententiæ non reuocatur nisi debito soluto.*

¶ Tertium membrum tertiæ partis.

SEquitur modo tertium membrū huius tertiæ par. in quo

1 tractandum est aliquid de pignore iudiciali. † Primò ergo quæritur, qūo constituat̄ pignus iudiciale? Et respōdetur, ꝙ tam pignus iudiciale q̄ prætorium cōstituitur per immissionē in poss. ex decret. iudicis: vt est tex. in l. 2. C. qui pot. in pig. hab. & ibi no. gl. Sed proprie prætorium pignus dr̄, qn̄ nulla præcedente sentētia iudex immittit creditorem in possessionem ex primo decre. iudiciale verò cum ex sententia præcedēte, vel re iud. iudex agentem ex primo decre. immittit: ita declarat gl. in d. l. 2. & gl. in l. 2. C. de præto. pig. licet gl. in vtroq; loco dicat largo modo vtrūq; posse dici iudiciale: cum vtrunq; ipso-

2 rum detur à iudice. † Sed ꝙ in aliquo differant apparet ex diuersitate titulorum, videlicet. C. de præto. pig. & C. si in causam iudi. pig. cap. sit: si enim non differrent, non essent posita in diuersis titulis iuxta l. Imperator. ff. de in diem addi. Et ꝙ dignus iudiciale & prætorium differant, tenet Alex. in l. à diuo Pio. §. in venditione. pen. col. in versi. quærit Bart. pone ꝙ fuit facta execu-

3 tio &c. ff. de re iudi. † Et ego inuenio inter dictum pignus prætorium & iudiciale vnam notabilem differentiam, videlicet qa in pignore prætorio qn̄ est facta immissio ex primo decre. non præcedente re iudi. debitor infra annū in reali & in personali ĩ. 30. annos pt̄ recuperare tenutā reficiēdo expēsas & cauēdo de

iudicio sisti, iuxta auc. ei qui iurat. C. de bo. auc. iudi. pos. & c. j. de do. & contu. lib. 6. declarãdo tñ iuxta no. per Bar. in d. l. si finita. §. Iulia. in 4. col. in ver. procedo vlterius, & addita ibi per Alex. in 16. col. in ver. item adde inquantum Bar. hic tangit infra quã tũ tp̃s. Sed in pignore iudiciali, videlicet qñ facta est immissio pro executione sñiæ, est secus; quia in eo non audiť reus volens recuperare possessionē, licet offerat expensas & satisdationē prędictam: ita no. Bar. in l. properandũ. §. sin autē reus. C. de iudic. & moueť per tex. in l. si pecuniæ. §. si. ff. vt in pos. leg. quem tex. idē Bar. in l. consentaneum. pe. col. C. quõ & qñ iud. in terminis propriis dicit non esse alibi, & ita ēt tenent Bal. & Sal. in d. §. sin autē reus. Sed oportet, si debitor, ꝯ quem est facta immissio in pignore iudiciali vult recuperare pignus, vt soluat illud, in quo est cõdemnatus: & ita ēt tenet Alex. in d. §. sin autē reus. in j. col. in ver. in ea. ibi perpetuò auditur. & ibidem Ias. in vlt. col. in ver. itē inquantum concludit Bar. ꝙ si facta est immissio &c. † Et idem vr̃ dicendum in instr̃o guarentigiato vel publico hñte vim sñię ex forma statuti: q̃a facta immissione eorũ vigore ex primo decre. non erit locus reuocationi tenutæ per solutionem expẽsarũ & cautionē de iudicio sisti, sed erit opus soluere debitum, pro quo est facta immissio: ita vr̃ tenere dñs Benedic. de Barzis in tracta. guarentigiæ. in char. 230. 4. col. cum seq. & latius in char. 233. in 18. q. Et facit quod no. Bar. in d. l. cum vnus. in prin. ff. de bo. auc. iudi. pos. dũ æquiparat pignus, quod capitur vigore instr̃i guarẽtigiati, pignori quod capiť ex cã rei iud. & faciunt no. per Alex. in d. l. à diuo Pio. in §. si sup rebus. in 6. col. dũ examinat, an missus in possessionē ex causa iudicati efficiať possessor: & licet ibi firmet opi. gl. ꝯ Bar. ꝙ talis immissus non fiat possessor & bene: vt notaui supra in 2. mẽbro huius tertiæ partis, in 5. q. nu. 12. Tñ subdit, ꝙ si opi. Bar. esset vera, ꝙ immissus ex causa iudi. efficereť possessor, idem quod dr̃ de immisso vigore rei iudi. deberet etiã dici de immisso vigore instr̃i habẽtis executionem paratam ex forma statuti. Et ita etiam tenet Bar. in l. si & iure. in fi. ff. qui pot. in pign. hab. & Bald. in d. l. consentaneum. in 4. colum. quos refert Alex. in d. §. si super rebus. & sic procedit ęquiparatio de immissione facta ex causa rei iudi. ad immissionem factam vigore instrumenti, quod ex forma statuti habet vim sententiæ: & ita puto tenẽdũ &c. Et per hæc est expedita tertia pars principalis.

¶ Quarta pars principalis.

Capio nunc quartam partem principalē tractatus nostri, in qua examinatur materia diuersorum pactorũ, q̃ in pignoribus, frequenter apponi solent. Et primo ponemus pactum. l. cõmissoriæ, sc̃do pactum occupandi pignus propria auctoritate. tertiò subdemus quędam alia pacta.

SVMMARIVM.

1 *Pactum legis commissoriæ in contractu emptionis & venditionis dicitur illud, quod concipitur per verba directa.*
2 *Pactum legis commissoriæ est in pignoribus improbatum.*
3 *Pactum legis commissoriæ in pignoribus constitutum an firmetur iuramẽto.*
4 *Pactum firmari iuramento, & iuramentum metu periurij esse seruandum differunt.*
5 *Consuetudo an validet pactum. l. commissoriæ in pignoribus constitutum.*
6 *Pactum legis commissoriæ in pignore adiectum nõ à principio tempore contractus, sed post ex interuallo adiectum est validum.*
7 *Priuilegium dotis non extenditur vltra suos limites, nec argumẽtum, quòd in omni casu dos sit priuilegiata, est validum.*
8 *Pacta in pignoribus cõstituta an sint semper & de iure valida, nisi reperiãtur prohibita.*
9 *Pactum de ingrediendo & occupando propria auctoritate pignus excusat creditorem occupantem à pęna vi bon. raptor.*
10 *Ingredi in possessionem & esse in possessione & possidere differunt.*
11 *Pactum initum cum creditore de ingrediẽdo excusat à pęna ingressus, sed nõ excusat, si perseueret, vel retineat, nisi hoc expressum sit in pacto.*
12 *Pactum de ingrediendo &c. potest fieri etiam in vltimis uoluntatibus & in alijs contractibus quàm pignoris.*
13 *Pactum de ingrediendo excusat à vitio clandestinitatis.*
14 *Pactum de ingrediendo &c potest executioni mandari etiam si debitor verbo contradicat.*
15 *Pactum de ingrediendo &c. non potest exequi, nisi mora debitoris præcedẽte, vel suspitione de fuga.*
16 *Debitor suspectus de fuga potest capi etiam pendente conditione.*
17 *Executio pacti de ingrediendo &c. potest exerceri etiam contra hæredem debitoris, etiam si hæres esset pupillus, vel minor.*
18 *Pactum de ingrediendo &c. an possit fieri cum tutore, vel pupillo.*
19 *Pactum de ingrediendo &c. an possit fieri cum ecclesia.*
20 *Pactum de ingrediendo an possit exerceri contra singularem successorem, vel quando in pacto fuit appositum constitutum, vel precarium. Item an transmittatur ad hæredem creditoris.*
21 *Pactum de ingrediendo &c, ceditur in alium. Item potest exerceri contra debitorem sine iudice, contra tertium possessorem non.*
22 *Pactum de ingrediendo &c. an possit exerceri ante liquidationem debiti.*
23 *Pactum de ingrediendo per creditorem deductum ad iudicẽ, & iudex dedit*
24 *Pactum de ingrediendo potest dupliciter ad iudicem deduci.*
25 *Pactum de ingrediendo delatum ad iudicem an possit propria auctoritate exerceri.*
26 *Protestatio seruat ius protestanti.*
27 *Pactum de ingrediendo non operatur, nisi creditor exprimat vim possi.*
28 *Actus diuerso modo intelligibilis per quem veniat interpretandus.*
29 *Actus quantumcunque perfectus nihilominus recipit formam declaratiuam.*
30 *Pactum inter creditorem & debitorem, quod debitori non liceat luere pignus ante annum valet, quod autem in perpetuum non liceat non.*
31 *Pactum, quod debitori in perpetuum non liceat luere pignus, non valet etiam in vim alienationis.*
32 *Pactum, quod debitor non possit luere pignus infra 30. annos non valet.*
33 *Pactum, quod res vendita sit specialiter & prius obligata vni creditori ipsius emptoris, an possit adiici in præiudicium anteriorum creditorum ipsius emptoris.*
34 *Venditor an possit in venditione rei suæ apponere pactum specialis hypothecæ in præiudicium aliquorum creditorum.*
35 *Venditor non habet ius pignoris in re vendita & tradita emptori.*
36 *Res empta ex pecunia vnius creditoris est nihilominus obligata priori creditori emptoris, posterius, secundo creditori, ex cuius pecunia res est empta.*
37 *Administratores rerum alienarum an possint in actu contrahendi præiudicare principalibus.*
38 *Dispositio in vltimis voluntatibus semper reputatur conditionalis.*
39 *Traditio rei in contractu emptionis & venditionis id operatur, quod licet contractus nondum sit absolutus, transit nihilominus dominium rei traditæ in emptorem.*
40 *Regula, quod ea quæ incontinenti fiunt, censeantur inesse, dicitur quædam fictio, nec in multis casibus locum habet.*
41 *Debitorem non posse præiudicare creditori hypothecario in acquirendis qualiter procedat.*
42 *Factum eadem oratione & factum in diuersa differunt.*

¶ Quarta pars principalis.

1 Deueniendo igitur ad pactum. l. commis. pro intelligentia est præmittendum, ꝙ pactũ. l. cõmissoriæ in pignoribus fit ad similitudinem pacti. l. commis. quod solet fieri in contractu emp. & venditio. † In contractu autem emp. & vendi. pactum. l. cõmis. dr̃ illud, quod concipitur ꝑ verba directa. puta nisi pretium solutũ sit infra tale tempus, res sit in empta, quo casu dñium retransfertur ipso iure in venditorem: vt l. j. & per totum. ff. de lege commisso. Sed si pactum concipiatur per verba inflexa & obliqua, quę non important retrãslationẽ dñii ipso iure in venditorem, sed requiritur retraditio, vel restitutio rei, & sic factum hoĩs: tunc nõ dr̃ pactum. l. cõmis. sed dr̃ pactũ simile pacto. l. cõmisso. vt est tex. & ibi declarat gl. in l. j. in gl. in ver. pertineret. C. de pac. inter emp. & vend. & text. & gl. in l. qui ea lege. eo. tit. Similiter dicendũ est & in pignorib. ꝙ qñ pactum in eis cõcipiť per verba directa importantia trãslationem dñii ipso iure sit pactum legis cõmis. puta nisi debitor soluerit infra tp̃s conuentũ res pignorata sit creditoris, vel sit ei vẽdita, vel in solutũ data pro suo credito, vel sit ei creditori ius faciendi quod vult, vel simile pactũ conceptũ per verba directa importantia translationem dñii in creditorem ipso iure. Sed si pactũ concipiať per verba obliqua, vel inflexa puta ꝙ si debitor non soluerit in termino, res deť in solutũ creditori vel ipse debitor ꝓmisit dare in solutũ: tunc nõ est pactũ. l. cõmis. sed est sibi simile, iste est tex. in l. j. C. de pac. pig. & ibi declarat gl. Bart. & Sali. & qñ nos sumus in pacto. l. cõmis. in pignore, tunc si illud pactũ est efficax saltē ad retinendũ, quod qñ sit infra declarabiť elapso termino debitor nõ admitteť vlterius ad offerendũ, vel soluendum creditori pro liberatione pignoris. l. vt Titius. ff. de pig. act. Si aũt sumus in pacto simili pacto. l. cõmis. tunc illud pactũ est inutile & nihil plus operatur, q̃ esset de iure: & prout sine dicto pacto creditor poterat vendere pignus, vel petere sibi in solutum dari: & ita seruabitur cum dicto pacto: vt est text. in d. l. & ibi glo. j. & fi. C. de pac. pig. vnde stante d. pacto simili pacto. l. commis. etiam ꝙ sit lapsum tempus præfixum ad soluendum cum illo pacto, ꝙ elapso termino creditor possit petere in solutum, vel per similia verba inflexa, non propterea debitor erit exclusus à iure offerendi & soluendi & liberandi pignus, dummodo offerat & soluat ante factam vẽditionem vel dationem in solutum: vt est tex. & ibi declarat Bald. in l. 3. C. de pign. act. & colligitur ex no. per gl. in d. l. j. quæ no. ne æquiuoces, quia aliàs vidi doctorem non mediocris doctrinæ in hoc errare. Istis præsuppositis deueniendo ad materiam dicti pacti. l. commis. in pignoribus pro faciliori intelligentia ponam regulam, ampliationes & fallen. † Regula ergo sit, ꝙ pactum l. commis. in pign. est improbatum, vt l. j. & fin. C. de pact. pign. licet secus sit in cõtractu emptio. & vendit. vt l. j. & ꝑ totum. ff. de l. cõmisso & l. cõmis. C. de pact. inter empt. & vendito & ratio differẽtiæ assignatur; quia cõiter venditio solet fieri pro iusto pretio: & licet aliqñ aliud contingat: tamen istud rarò est, & iura adaptãtur ad ea quæ frequenter contingunt. l. nam ad ea. ff. de legibus vnde etiã ꝙ tale pactum valeat in ꝯctu empt. & vẽdi. non resultat aliqua

2

deceptio: sed econuerso pignus magis frequenter solet pignorari pro multo minori quantitate q̃ valeat: & ideo si tale pactũ in eis valeret, debitores multum deciperẽtur. Secunda ēt rõ assignatur: quia tale pactum vr̃ quodãmodo fouere vsurã, cũ tendat ad affectum vt creditor aliquid vltra sortem consequatur; & quia vsuræ sunt ꝓhibitæ, ideo valet. c. q̃a in oĩbus. de vsur. & istę duæ rõnes drĩæ inter pignus & ꝯctum emp. & vend. assignantur per Abb. post Io. And. in c. significante. de pig. vbi Abb. nu. 7. Firmata ergo regula, ꝙ pactum. l. cõmissoriæ in pignoribus nõ valeat, amplia dictam regulam quinq; modis. Primò amplia, vt regula procedat non solũ, qñ pignus datur creditori pro mutuo recepto, sed ēt si detur pro alio debito q̃ mutuo: vt probatur in l. fi. C. de pac. pig. q̃ generaliter loquiť in quocunq; creditore, & cum generaliter loquatur, gñaliter debet intelligi. l. j. §. gñaliter. ff. de leg. ꝑstan. Idē probať in d. c. significante. de pig. vbi tex. generaliter loquiť & gñaliter reprobat pactũ. l. cõmissoriæ in pignorib. Ad idem tex. in l. 2. C. de pac. pig. secundum secundã lec. Bar. ibi quã ēt alii sequuntur, vbi pignus fuit datũ pro alio debito, quã mutuo, & adiectũ fuit pactũ. l. cõmissoriæ. & dr̃, ꝙ ita demum valeat quò ad excipiendum, vel retinẽdum, si sit adiectũ, ex interuallo: secus si ab initio ꝯctus: & ita firmat Alex. in cõs. 178. viso processu. 7. vol. nu. j. Secũdò amplia, ēt si tale pactũ apponereť in fauorem mulieris creditricis pro restitutione dotis suæ, vt vr̃ ad literam esse tex. in l. q̃uis. aliàs incipit Callipodius. ff. de solu. vbi dr̃, ꝙ non obstante tali pacto maritus põt offerre dotem vxori. Sed in veritate ibi non fuit pactũ. l. cõmissorię, sed fuit pactũ simile pacto. l. cõmissoriæ; quia non fuit factum per ver. directa importantia ipso iure translationem dñii, sed fuit factum per ver. obliqua: quia ibi dicit tex. ꝙ maritus promisit vxori sol. mat. dare ei in solutum prædia, quæ pro dote erant obligata, & sic per ver. obliqua & nõ directa, vt dictũ fuit supra in pręmissis nu. j. nimirum ergo si in illo tex. dr̃, ꝙ satis est, si maritus efferat dotis qnantitatē; quia illud pactũ fuit inutile, vt per tex. & gl. in l. j. C. de pac. pig. & dictum fuit supra & ideo per illud nõ fuit debitori ablata facultas soluendi & offerendi, quod no. licet Bar. ibi ad hoc non aduerterit, sed idem intelligit esse in tali pacto, quod est in vero pacto. l. cõmis. † Tertiò amplia, ēt si in tali pacto interuenerit iur̃m: quia per tale iur̃m non confirmatur pactũ. licet metu ꝑiurii tale pactũ sit obseruãdũ: vt firmat Bar. in l. si quis pro eo. in ver. 4. dixi. ff. de fideius. & vt subdit ibi Bar. ista duo. s. † pactũ firmari iur̃o, vel iur̃m metu periurii esse obseruandũ differunt: & sunt magni effectus ꝑꝑ aliqua, quæ ipse ibi subiungit. Et ita ēt tenet Abb. in d. c. significante. in 3. no. de pig. & Abb. in c. cũ contingat. in 7. col. in ver. venio ad secundam, in fi. de iureiu. & Cor. in cõs. 133. viso copiosa litera G j. vol. † Quartò amplia, ēt si tale pactum. l. cõmissorię in pignoribus approbaretur per consuetudinem; quia dicta consuetudine non obstante oĩno pactum non valeret: vt per Bal. in l. consuetudinis. in 3. col. in ver. tertii dicunt. C. quæ sit long. cõ. Quintò amplia, ēt si dictum pactum conciperetur hoc modo. videlicet, ꝙ elapso termino non liceat soluere, vel offerre pro luendo pignore: & oē simile pactũ, quia oĩno non valet, vt tenet gl. in d. l. fi. C. de pac. pig. & ibi per doc. & late per Alex. in l. item quia. §. fi. ff. de pact. Qui post Bar. in l. qui Romæ. in prin. & Pau. de Cast. ff. de verb. obl. concludit, ꝙ aut tale pactum fuit adiectum ad tollendũ dãnum creditoris & fraudem debitoris, & valet, aut est factum in vtilitatem creditoris & læsionem debitoris, & non valet, per late allegata ibi per Alex. cum quo ibi simpliciter trãsit Ias. & fuit dist. Bar. in d. l. qui Romę. in prin. † Fallit autem d. regula quinq; modis. Et primò fallit, qñ pactum. l. cõmissoriæ in pignore non fuit adiectum à principio tempore ꝯctus, sed post ex interuallo, vt est tex. in d. l. q̃uis. ſm vnam lec. & ibi tradit Bar. in 2. oppo. tex. & ibi Bar. in d. l. Titius. ff. de pig. act. & rõnem differentiæ inter pactum adiectum à princi. vel postea ex interuallo, assignat Bar. in d. l. q̃uis. & in d. l. Titius. & est: quia debitor qui eget pecunia faceret creditori oē pactũ, quod ipse vellet ab initio, donec habeat pecuniam, ideo reprobatur: continet eñ in se quandam asperitatem & per violentiam: vt d. l. fi. C. de pac. pig. quæ rõ cessat, qñ iam habita pecunia ex interuallo debitor dictum pactũ apponit: & ita etiam tenet Cor. in d. consi. 133. in litera G. j. vol. Et ista fallentia est ēt sane intelligenda, vt. s. procedat, ꝙ pactum ex interuallo postea factum valeat quò ad retentionē & exceptionem quærendam ipsi creditori pignore apud eum existente: non autem quò ad actionem ad petendum dictam rem in solutum existentem apud debitorem: ita tenet Bar. in d. l. quãuis. in j. & 2. oppo. & Abb. in d. c. significante. nu. 6. & Alex. in consi. 178. viso processu. in j. col. nu. j. 7. vol. & ēt in consi. seq. vbi plene de materia. Secundò fallit d. reg. qñ pactum fuit conceptum, ꝙ pignus esset venditum creditori, vel datum in solutum pro iusto pretio: tunc enim pactum valeret, regula ergo procedit, qñ pactum initum fuit, ꝙ pignus esset venditum, vel datum in solutũ creditori pro debito: vt est tex. in l. si fundus. in fi. ff. de pig. & ibi Bar. & idem no. Bar. in d. l. q̃uis. in 3. oppo. dicens ꝙ isto casu iustum pretium æstimabitur per bonum virum. i. iudicem, vt l. fi. circa fi. C. de iure do. impe. Tertiò fallit. d. reg. qñ pactum esset initum, ꝙ pignns esset venditum creditori simpliciter non exprimendo nec pro debito, nec pro iusto pretio: nam ēt tunc intelligetur pro iusto pretio, ēt ꝙ non sit dictum, & valebit pactum: ita no. Bar. in d. l. si fundus. in fi & Bar. in d. l. quanuis. in sua distinc. & Abb. in d. c. significante. secus autem si dictum esset, ꝙ pignus esset datum in solutum; quia tunc intelligeretur pro debito, & non valeret ſm Bar. in d. l. quanuis. & faciunt no. in l. à diuo Pio. §. si pignora. ff. de re iudi. Quartò fallit regula prædicta qñ pactum nõ fuit factum cum creditore ab ipso debitore, sed factum fuit per debitorem cum fideiussore vel alio extraneo à creditore: tunc enim pactum valet: vt est tex. in l. fi. in prin & ibi Bar. ff. de contrahen. emp. & sequuntur Bald. & Sali. ibi & etiam Abb. in d. c. significante. nu. 6. declarando vt per Alex. in d. consi. 178. 7. vol. num. 7. vbi vide. † Quintò fallit regula prædicta ſm aliquos fauore dotis, puta si mulier, vel socer promisit dotem marito in pecunia, & dedit fundum in pignus cum pacto, ꝙ si infra certum tempus pecunia non soluatur, fundus ille sit in dotem datus: isto enim casu videtur, ꝙ tale pactum valeat fauore dotis: ita no. vult Bald. in c. j. de feu. da. in vi. l. commis. allega. id quod habetur in l. ita constante. ff. de iure do. & in d. l. quanuis. Et istud non ob. his quæ dicta sunt supra in 2. ampliatione; quia illa procedunt, qñ agitur de fauore mulieris creditricis pro dote: tunc enim improbatur dictum pactum. l. commissoriæ, & habet locum. d. l. quanuis. Sed qñ agitur de dote danda marito, & sic agitur de fauore dotis principaliter & mulieris in consequẽtiam, dicendum vr̃, ꝙ pactum valeat: & hoc modo potest saluari dictum Bal. in d. c. j. ſm Bald. nouel. in tracta. dotis, in 6. parte principali in priuile. 54. & ibi ēt reddit rationem diuersitatis inter contractum dotis & alios contractus, videlicet ꝙ illa ratio, per quam improbatur pactum. l. commissoriæ in pignoribus. s. quia debitor pro habenda pecunia faceret oē pactum, cessat in promissione dotis; quia promittens non indiget pecunia, sed dilatione, in qua dilatione concedenda mariti cõiter solent esse faciles; & quia frequentius solet contingere, ꝙ ipsi viri magis solent allici ad pacta proficua mulieri q̃ sibi, vt dicebat Cyn. post Pet. in l. contractibus. post princ. C. de non num. pecu. & ēt quia tale pactum non tendit ad merum lucrum mariti creditoris: ꝓut contingit in aliis creditoribus, cum tale pactum in dote cedat etiam in fauorem mulieris, & qñ vertitur interesse alterius, quam creditoris; tunc respectu alterius non est improbatum tale pactum. d. l. fi. in prin. ff. de contrah. empt. ita in effectu firmat Bal. No. in d. loco. dicens ita consuluisse apud Lucam: licet in illa. q. in qua consuluit pactum illud in dote esset adiectum ex interuallo, quo casu pactum valet ad retinendum. d. l. Titius. ff. de pig. acti. Tñ in hoc articulo quanuis sit magna auctoritas præfati excellentissimi doct. puto in contrarium esse veriorem opin. videlicet ꝙ ēt in dote pactum. l. commis. indistinctè, tam ex parte mulieris, cui dos venit restituenda, quàm ex parte mariti, cui dos venit danda. non valeat: nam licet. d. l. quanuis. loquatur in dote reddenda vxori, tamen idem dicendum est in dote danda marito; quia non minora priuilegia conceduntur mulieri in dote recuperanda quàm concedatur marito in dote recipiẽda, vt l. vni. §. & vt plenius. C. de rei vxo. acti. & in l. assiduis. C. qui pot. in pig. hab. & hr̃. in l. j. ff. solu. mat. & probatur ēt: quia pro nulla cã ēt pia permittitur vsura. c. super eo. de vsur. vnde ēt in dote danda marito debet censeri improbatum pactum. l. cõmissoriæ, quod etiam ad effugiendam vsurariam prauitatē fuit reprobatum; vt no. can. & maximè Abb. in d. c. significante. & licet maritus lucretur fructus rei pignoratæ pro dote, iuxta cap. salubriter. de vsur. tamen illud intelligitur de vsuris reducibilibus ad interesse considerabile, vt tenet Io. de Ana. in d. c. salubriter. Et non ob. d. l. fi. ff. de contrahen. empt. quia ibi illud pactum fuit adiectum in fauorem fideiussoris, & non tendebat aliquo modo in fauorem creditoris, secus aũt est in marito: quia maritus est creditor dotis & pro dote recipit pignus, & sic negari nõ põt, ꝙ pactum nõ sit adiectum fauore creditoris principalis, & Bald. in d. c. j. non firmat, ꝙ in dote valeat pactum. l. commissoriæ, sed remittit se ad d. l. quanuis. quæ probat contrarium, & immo q indiget pecunia pro dote danda marito, ita verisimiliter induceretur ad adiiciendũ oē pactum in pignore, quod dat ꝓ promissione do. sicut ille q indiget pecunia mutuata à creditore, vtroq; n. casu subest necessitas & rõnis identitas, & immo magis frequenter ꝯtingit, ꝙ mariti in dotibus hñdis volunt hr̃e vtiliora pacta quã dare; difficilius n. reperiunť mariti q̃ vxores, vt experiunť & bene sciunt q hñt filias nubiles. Non ob. ꝙ saltē spãli priui. dotis ita debeat dici, iuxta no. in l. j. ff. solu. ma. quia ista argumentatio, multa concessa sunt in priui. dotis ꝯ regulas iuris cõis, ergo ēt istud dēt ꝯcedi, nõ valet: q̃a, vt inq̃t Bar. in l. si insulã. in 4. oppo. ff. de verb. obl. istud est multiplicare incõueniẽs, & facit. l. ius singulare. & l. quod verò ꝯ. ff. de legi. & recurrere ad spãlitates, est refugiũ miserorũ, vt dicit gl. in l. filium quē hñtē. C. fam. er. & quia istud pactum tendit ad vsurariã prauitatē, & ꝑ ꝯñs tractatur de periculo aĩæ, ideo in dubio dēt fieri interpretatio, vt euiteť periculũ aĩæ, vt dixit gl. no. ĩ c. vnico. de scruti. facit tex. in c. iuuenis. de sponsali. Et ꝑ ista & plura alia copiosius rela-

ta ita consuluit Alex.in consi.178.viso processu.7. vol. nu.9.cū seq.& subdit,ꝙ cū ista sit cōis opi. non est ab ea recedēdū, & ita puto tenēdum,licet articulus sit valde disputabilis,& sic ista nō erit fallētia,sed erit ampliatio ad regulam,videlicet ꝙ ēt in dote danda pactum.l.cōmissoriæ sit improbatū.Cætera aūt ad materiam huius pacti.l.cōmissoriæ,vide per Guid. Papæ in suis decisionib.q.6.vbi plura ponit,& per Veronē.in suis cautelis,char. 28.in cau.incipiente,pactum pignoris, & per eundem Guid. in tractatu de vsur.nu.24.& 25.Secundò tractandum est de pacto, quod freqūēter iniri solet inter creditorē & debitorē, videlicet ꝙ non soluto debito creditor possit pignus propria auctorita-
8 te occupare.† Et primò pręmittendū est,ꝙ tale pactum de iure valet per regulam generalem, ꝙ oīa pacta in pignoribus de iure valent,nisi reperiantur prohibita, vt est tex.& ibi no.in l.fi.§. j.C.de iure dom. imp.& de hoc est tex.ī l.3.C.de pig.fm lect.Barto.ibi,& cū materia sit valde diffusa, vt clarius & breuius explicetur,ponam illam per conclusiones, & erunt quindecim con
9 clusiones.† Prima igitur sit conclusio, ꝙ pactum de ingrediendo occupando propria auctoritate pignus excusat creditorem occupantem a pęna vi bo.rap.videlicet.l.si quis in tantā. C. vnde vi.& à pęna edicti diui Marci,de qua in l.extat.quod me. cau. & à pęna.l Iuliæ de vi.vt optimè declarat gl.in l.pignoris. C. de pig.act.in gl.in ver.pręsidalē.& ibi per Sali.& p Bar. & Sal.in d.l. 3.in j.col. Si tñ talis creditor post ingressum & occupationē intēderet persistere in possessione & possidere;tunc incurreret dictas pęnas:quia istud non deuenit in pactum:vt.s.possit propria
10 auct.possi.sed solum ꝙ possit ingredi & occupare, † & aliud est ingredi possessionem,& aliud esse in possessione & pos.vt l.3.§. fi.ff.de acq.poss.& l.qui legatorum.ff.ex qui.cau.in pos.ea.& l.2. in princip.ff.pro hære.& aliud consequitur qui intrat possessionem,& aliud qui possidet & possessionem acquirit:vt l.is cui.in
11 prin.& §.si legatorum.ff.vt in poss. leg. † Vnde ad hoc vt creditor excusetur ēt à possessione,necesse est in pacto addere,ꝙ licitum sit creditori non solùm ingredi possessionem,sed ēt possidere & possessionem acquirere & retinere propria auct. prout notarii frequenter in instr̄is solent facere dicentes,quam possessionē intrandi,accipiendi & retinendi sua auctoritate &c.& ita firmat Bar.in d.l.3.in 2.col.C.de pig.& idem Sali ibi.in prin.qui licet ad d.l.3.non teneat intellectum Bar. Tñ bene firmat, ꝙ de iure pactum possit concipi modo prædicto,& ꝙ valeat. Secunda conclusio est, ꝙ ēt in tali pacto pōt adiici, ꝙ creditor possit dicta pignora vendere vel ea sibi empta hr̄e pro iusto pretio,nā ēt tale pactū de iure valet,vt tenet Bar.in d.l.3.in 2.col.ver.iuxta prædicta,& ibidem sequitur Sali.in 7.q.& isto casu practica erit, vt iustum pretium æstimet per iudicem,iuxta no.in l.cōtinuus. §.cū ita.ff.de verb.obl. & ibidem no.Bar. & in tali æstimatione citari debet pars, si velit aliquid opponere & adhibita summaria causæ cognitione sine alio libello, si pars citata nihil releuās opponat, iudex faciet per partes eligi duos bonos æstimatores, vel iudex eos eliget,& eos faciet iurare de ęstimatione legaliter facienda,& facta per eos relatione æstimationis iudex fm dictā æstimationem relatam per dictos ęstimatores faciet suam declarationē,ita tenet Bar.in d.l.3.col.fi.ver.iuxta pręmissa,& seq-
12 tur ibi Sali.in 15.q.† Tertia cōclusio est, ꝙ tale pactum,seu licētia pōt ēt adiici in vltima voluntate,& ēt in aliis contractibus q̃ in pignore,vt ēt no.Bar. ī d.l.3.col.2.ī 2.prin.q.& ibi sequit Sal.
13 in 3.q. † Quarta cōclusio est, ꝙ tale pactū non solum excusat à pęna violentiæ,vt dictum est in prima conclusione;sed ēt excusat à vitio clandestinitatis, & per ꝯns tale pactū respectu solius ingressus in possessionem pōt exerceri per creditorem ēt ignorāte debitore,ita tenet Bar.in d.l.3.in 3. col. in ver.sed an à vitio
14 clandestinitatis:& sequitur ibi Sali.in 2.q.† Quinta cōclusio est, ꝙ tale pactum pt per creditorem exequi, ēt si debitor verbo ꝯdicat & resistat, nisi tñ ꝯdiceret ex iusta causa,puta quia iam soluisset debitum,secus aūt si resisteret de facto;quia tunc creditor non posset armis ingredi;quia istud posset esse causa maioris rixæ & tumultus,quod de iure non licet,nec permittitur, ēt si de hoc esset initū expressum pactū, videlicet ꝙ creditor possit ingredi inuito debitore & resistente de facto:nā tale pactū nō valeret.l.cōuenire.ff.de pac.do.& ita tenet Bar. in d.l.3.in lect. nō in repe.in j.col.Istud tñ limitat vtiliter, nisi in instr̄o esset adiectum,constitutū, per quod vtraq; possessio tam naturalis q̃ ciuilis transfertur in creditorē.l.quod meo.in prin.ff.de acq.pos.vel saltem precarium.per quod in creditorē transfert ciuilis, & naturalis remanet penès debitorē,vt no.in d.l. qđ meo.Nā istis casi.debitor resistēdo de facto dr̄ spoliare creditorē sua possessione;& ideo licet creditori incōtinenti per vim ingredi: qa dicet creditor magis se defendere q̃ debitorē oppugnare, ita no. Bar. in d.l.3.in 4.q.prin.& ibi sequit Sali.in q.j. Addit tñ Sali. ꝙ ēt qñ debitor resisteret de facto,& nō eēt ꝯstitutū, posset creditor de facto ingredi,dūmodo violētia creditoris nō hēat aliqđ delictū admixtū,puta si creditor coadunatis hoībus vellet p vim ingredi,vbi talis coadunatio nō eēt pmissa,ver. vbi interueniret sanguinis effusio,quæ est prohibita. Aliàs cessante delicto dicit Salic.ꝙ creditor pōt per vim ingredi ēt debitore de facto resistēte,

15 † Et prædicta intelliguntur semper mora debitoris præcedente,vel saltē iusta cā suspitionis de fuga,iuxta tex. in l. quæsitū & ibi gl. & Bar.ff.de pig ita declarat Bar.in d.l.3.in 12.q.tenet, ꝙ indistinctè ante morā tale pactū exerceri nō possit;quia est ꝯdonale.& ꝙ d.l.quæsitum.procedit in hyp.quæ iam est in esse deducta, sed ego nō video rōnem dfīæ inter istud pactū & hypothecā:nam rōne ꝯctus vtriusq; dr in esse deductū, & ēt hypotheca pendente termino vel ꝯdōne intentari non pt,vt l.soluit.§.si pacisca.ff.qb.mo.pig.vel hyp.sol.& l.cū soluēdæ.ff. de distrac.pig. & ēt nō cā suspitionis pōt exerceri pendēte ꝯdō-
16 ne.d.l.quæsitū.ergo idem dicendū est in pacto.† Et facit:quia debitor suspectus pt capi ēt pendente ꝯdōne,vt hr per Bal.in l.j.C. de ꝯdi ex lege.saltē vt caueat.l.in oībus & ibi Bar.ff.de iudi.& talis ē captura pōt fieri propria auct creditoris:vt l.4.§.si debitorē.& ibi Bar.ff.de his quæ in fraud.credi.& hr per Alex.in l.2.in
17 2.col.ff.de iurisdom.iud.& ideo remanet vera decisio Bar.† Secunda conclu.est ꝙ execu.talis pacti pōt exerceri ꝯ hæredem debitoris, & istud non habet dubiū, qñ hæres est eiusdē ꝯdōnis,cuius erat debitor.puta quia est maior,prout erat debitor,sed difficultas est qñ hæres est pupill° vel minor:& in hoc Bar.in d.l.3.in 5.col.in ver.quid in successore vniuersali remittit se ad no.p Cy. in auct.quas actiones.in 5.q.C.de sac.san.ecc.& ex no.ibi per Cy. & Bar.in l.vt q & per Ias.in antepe.col.colligit,ꝙ priuilegiū hæredis succedentis debitori nō extinguit, nec impedit tale ius pacti executiui,& ita ēt tenet Bar.in l.si quis curialis.C.de episc.& cler.& sequit Sali.in d.l.3.in 5 & 7.q. & moueri pt per tex.& gl.in l.pupillus.§.sed & si creditor.ff.de auct tut.quod dicit esse tenē-
18 dū cordi,ad idē optimus tex.in l.j.C.qñ decre.opus nō est.† Sed maius dubiū est,an tale pactum possit à prin. fieri cū tutore,vel cum pupillo auct.tuto.& in hoc Bar.in d.l.3.in 3.q.distinguit,ꝙ aut creditor vult vti isto pacto pro execu.iuris realis.i.ipsius pignoris:& tunc si pignoris ꝯstō valuit,valebit ēt pactū,vt l.si pupillus.§.j.ff.de rebus eo.aut ꝯstō pignoris non valuit, & tunc nō valet ēt pactum,vt l.curator.& l.pe.C.si alie.res.pig.da.sit.& l.cū principalis.ff.de reg.iu. Aut creditor vult vti pacto ad executionem iuris personalis,qđ respicit ipsum ingressum, & tunc si pactum fuit initū,ꝙ liceat ingredi tm̃,& valet,quia ꝯdō personæ pupilli nō est impedimēto,vt l.apud Iulianū.in prin.& § sequit, ff.ex quib.cau.in pos.ea.aut pactū fuit initū, ꝙ liceat ingredi & possessionem adipisci,& tunc respectu rerū, quæ seruādo seruari non pnt,& sic ꝙ pnt per tutorē alienari valet,vt l.lex quæ tutores.C.de admi.tut. sed q̃tum ad alias res nō valet sine decre. vt l. pupill°.ff.de acq.re.do.& l.magis puto.§.j.ff.de re.eo.Sed in hoc vlt.membro distinctionis Imo.in l.2.§.si pupillo.ff.pro empto. tenet ꝯrium per gl.in d.§.si à pupillo.in 2.sol.quæ vult, ꝙ licet pupillus non possit alienare res mobiles,vel immobiles,q̃ seruādo seruari pñt sine decre.iud.d.l.magis puto.§.ne passim.ff.bene possit alienare possessionem taliū rerū sine aliquo decreto, & ēt firmat Alex.in l.possessionē.ff.de acq pos.in fi.Vnde verior vr̃ opi. ꝙ pactum de ingrediendo possessionē & retinendo initum cū tutore vel pupillo eius auct.sine alio decreto valeat.quia ipsa ꝯstō pig.non valeat:cū pactum respiciat solam possessio.&
19 ius personale, quæ non est prohibita alienari ēt per pupillū aucto.tut.vt latè per Alex.in d.l.possessionem.† Similiter dubitari pt,an tale pactū valeat in reb.ecc.& Bar.in d.l.3.in 2.q.tenet ꝙ si præcessit valida cōuentio, tale pactum valeat prætergq̃ in rebus consecratis,& ita refert tenere Hosti.in c.verum.de fo.compe. & ita ēt tenet ibi Abb.in 6.col.in versi.sed circa hoc quæro, loquendo in acquirendis ecclesiæ & non in acquisitis: nam in acquirendis valet conuentio non in acquisitis, declarando tamē hanc decisi.duob.mo.primò vt latem apprehensionem debeat præcedere declaratio iudicis,secundo vt non detur resistentia de facto,vt ibi latè per Abb.sed primam declarationem nō puto veram stantibus verbis pacti sine licentia & requisitione alicuius iudicis, secundam autem declarationem intelligendam
20 puto,vt declaratum fuit supra in 5. conclusione.† Septima conclu.est, ꝙ tale pactum est adiectum ad executionē iuris realis.i.pig.tunc illud pōt exerceri ēt contra singularem successorē habentem causam à debitore, si tñ debitum erat liquidum in ipso instro,ita opi.tenet gl.& Bar in d.l.3.in 4.col.in versi.item dubitatur,quid de singulari successore,& idem tenent ibi Petr. Cy.Ray.& Bal.& Spec.in titu.de pig.§.j.uersi.item quid si debitor.fundantes se per l.si Titius.ff.de seruis expor.est bene uerū, ꝙ ubi Bar.& alii dicunt, ꝙ dictum pactum adiectum in pignore est iuris realis pro execu. Bal.dicit,ꝙ est iuris realis ꝯsequutiuum.Et ista opi.vr̃ cōior & saltem in iudicando & consulēdo tenenda,quis ꝯtrariam opi.teneat Mar.antiquus gl. Iac.de Belu.& Iac.But.vt refert Bar.in d.l.3.& Sali.qui dicit,ꝙ ius istius pacti capiendi rem hypo.propria auct.non est executiuum,vel consequutiuum iu.realis,sed solum causat ius personale,& per consequens non debet transire contra singularem successorē, & istā disputationem latè prosequitur Cor.in consi. 218.vr̃ in hac consultatione.2.vol.& ꝯclusione di.hāc opi. Mart.& sequaciū esse veriorē,sed in via decisiua nō esse recedendū ab opi.Bar.& Bal. & sequaciū.Remanet ergo ꝯclo,ꝙ pactū tale adiectū p execu. iuris

iuris realis in pig. transit ꝯ sing.succes. hn̄tē cām à debitore. Et sic ista conclusio primo restringit,vt nō procedat ꝯ sing.successorē non hn̄tem cām à debitore:vt probatur in l.sępe.in fi.ff.de re iudi.licet ibi gl.velit ꝯrium & male fm Bar.in d.l. 3. Secundò restringitur,vt non habeat locum, nisi qñ debitū est liquidū ex ipso instr̄o,& sic in esse deductū,vt l.si superatus.§.j.ff.de pign.& tenet gl.in d.l.3.quam in hoc approbat ibi Bar. Tertiò restringitur,qñ pactum fuisset appositum ad executionem oblationis psonalis,videlicet pro actione personali.& super pig.qa tūc non pt exerceri ꝯ sing.succes.nisi prius alienatione facta in fraudē.vt insti.de act.§.itē si quis in fraudē,ita not. Bart.in d.l.3.in 5.col.in ver.hoc pręmisso venio ad q.Octaua concl.est,ꝙ qñ debitor nō solum fecit pactū in pig.de ingrediendo propria auth.sed ēt cōstituit se possidere pro creditore per simplex cōstitutū, vel precarium;tunc si debitor dictam rem alienauit in tertium poterit creditor vigore dictæ clausulæ exercere dictū pactū p exec. iuris realis ꝯ dictū sing.succ.ēt per vim data resistentia de facto;qa magis est defensio,q̃ occupatio, vt l.cū fundū. & ibi not.ff. de vi & vi arm.Ita tenet Bar.in d.l.3.in 6.col.in ver.sed pone, ꝙ debitor &c. & faciunt ea q̃ dixi supra in 5.conclusione.nu. 14. & idē firmat Sali.in d.l.3.in 8.q.per fundamēta facta per Bar. Nona ꝯclusio est,ꝙ tale pactū de ingrediēdo propria auth.& eius facultas transmittitur ēt ad hęredē creditoris,ita no. Alex.post Ang. in l.si ita stipuler.post gl.ibi.ff.de ver.obl.& ita ēt tenet Bal.in c.j. §.si quis verò.de pace iur.fir.& reddit rōnem:quia istud pactum
21 nō est priu.sed ius cōe,per no.in l.qui retiario.ff.de pig.act.† Decima conclu.est, ꝙ sicut transit in vlem successorem creditoris, vt dictum est in præcedenti conclusione,ita & pōt trāsire in singularem successorē per cessionem:quia.s.cedi pt alteri,ita tenēt Bar.Ang.Imo.Ro.in l.j.§.fi.cū l.seq.ff.de no.ope.nun.cum aliis ibi additis per Alex. Vndecima ꝯclusio est,ꝙ tale pactū pt exerceri per creditorem ꝯ debitorē sine iudice:quia ꝯ eum oīa sunt liquida,sed ꝯ tertium possessorem non est ita liquidū; quia pōt esse dubium, an habeat cām à debitore vel non. ergo istud dēt prius summariè liquidari corā iudice,iuxta l.à diuo Pio.§.si super rebus.ff.de re iud.& tunc poterit ēt ꝯ tertium possessorem ingredi propria auth.& idē esset,si manifestum esset,ꝙ possessor hr̄et cām à debitore: quia absq; alia liquidatione posset ingredi propria auth.per l.emptor.ff.de act.emp.ita tenet Bart. in d.l.3.in 4. q.in ver.Aduerte tñ,ꝙ ꝯ ipsum debitorem &c. Et cum opi Bar. tenent Imo.& Ant.de But.in c.quia.de iudi. Sed Sali. in d. l.3.in 11.q.dicit sibi non placere ver. Bar. & rn̄dendo motiuis Bar.tenet ꝙ talis liquidatio non requiratur.Sed opin.Bar. & sequaciū tenet Soci.in cons.82.super qōnibus.in 3.vol.in pe. col. in ver.5. conclu.vbi dicit,ꝙ licet qñ in instr̄o non est constitutum, neq; precarium, nō sit licitum vti pacto executiuo ꝯ tertium possessorem non citatum,vt volunt Bar.Imo.& Ant.de Butr. in locis supra allegatis.Tñ qñ in instr̄o est constitutum, vel precarium: tunc pactū executiuum pōt exerceri ēt ꝯ singularem successorem non citatum & negocio non liquidato;quia ex quo creditor ciuiliter possidet, pōt ingredi & insistere in sua possessione & turbare naturaliter possidētē, iuxta no.in l.clam possidere. §. qui ad nūdinas.ff. de acqui.pos.& quia ingressus tali casu dicitur potius defensio q̃ occupatio.d.l.cum fundum.cum ibi not.ff.de vi & vi ar. Remanet ergo vera conclusio Bar.ꝙ ꝯtra tertiū possessorē non pt exerceri pactū executiuum, nisi prius liquidato, ꝙ ipse habeat cām à debitore,vel nisi hoc esset manifestum,vel nisi in instru.esset constitutum,vel precarium: & ita de constit. & precario firmatum fuit supra in 8.conclusio. nu. 20. Et idem esset sit creditor cum dicto pacto conuenisset ēt, ꝙ non liceret debitori rem pignoratam alienare: tunc enim vēditio facta nō valeret,vt l.si creditor.§.fi.ff.de distrac.pig. ꝯ emptorem transiret dictum ius executiuū,ita no.Bar.in d.l.3.in 4.q.in ver. sed an
22 possit exhiberi remediū &c.† Duodecima cōclusio est, ꝙ si debitum,pro quo est datum pignus & initum pactū de ingrediendo non est liquidū in ipso instr̄o,nec ēt liquidatur,aut in notoriū deducitur per exercitium dicti pacti,& tunc non pt dictū pactū exerceri, nisi prius facta liquidatione parte citata & dato libello,ita tenet Bar.in d.l.3.in 3.q.& istud procedit, nisi in pacto esset dictum,ꝙ liceat creditori ingredi possessionem & retinere pro q̃titate promissa,vel alia probanda ante liquidationem seu declarationem,ita firmat Bart. in d.3.q.& idem tenet Soci.in d. cons.82.in 4.conclusione, qui tñ loquitur in pacto,in quo dictū fuit,ꝙ creditor possit ingredi absq; alicuius iudicis licentia, vel requisitione & absq; requisitione debitoris;quia si per verba pacti licet ingredi & possidere, antequam iudex adeatur,vel requiratur,& ante citationem partis,sequitur fm eum, ꝙ ēt hoc licere debet ante liquidationē, ex quo in liquidatione debet iudex adiri & pars citari:cum ergo concedatur antecedēs.s.ꝙ sine requisitione iudicis possit ingredi, vr̃ ēt cōcedi subsequens. s. ꝙ sine liquidatione possit ingredi.l.2.ff.de iuris.om.iud.& l. ad rem mobilem.& l.ad legatum.ff.de procur.,& ꝙ talia pacta valeant, firmat Bar.in d.3.q.per l.fi.§.fi.C.de iure do.impe.& sequitur ibi
23 Sali.in 11.q.& tenet Soci.in d.consi.82.† Tertiadecima conclu. est, ꝙ licet vigore pacti creditor posset ingredi & adipisci pos-

sessionem propria auctoritate; si tñ ex vrbanitate adiuit iudicē super hoc:tunc si iudex sine citatione partis concedit licētiam, talis licentia nihil operabitur,sed perinde erit,ac si pars propria auth.fuisset ingressa: quia in quacunq; interlocut. præiudiciali requiritur citatio.l.de vnoquoq;.ff.de re iud.ita firmat Bar in d. l.3.in 5.q.prin.relatis prius opinionibus antiquorum,ad hoc ergo vt licentia iudicis aliquid operetur, requiritur citatio partis. Sed est dubium, an ēt tunc requiratur libellus super d. licentia impetranda? Et in hoc Bar.ibi.in d.5.q.dicit,ꝙ si de d.conuētione constat per instru.publicū pōt procedi summarie, & non requiritur libellus prout proceditur in executiuis.l.à di.Pio.§.si super rebus.ff.de re iudi.& l.minor 25.ann.cui fideic.ff.de min. & probatur fm Bar.quia ius exequendi,quod competit ex conuētione partium,ęquiparatur iuri,quod cōpetit auctori iudicis,vt l.pe.C.de pig.act & l.dotis.C.sol.mat.Si aūt de d.cōuentione cōstat solum per testes:tunc dicit Bar.ꝙ debet dari libellus & lis ꝯtestari; quia aliter testes examinari non pn̄t.c. qm̄ frequenter.
24 vt lit.contest.cum aliis allegatis per Bar. & † cum Bar. transit ēt Sali.in d.l.3.in q.13.Declarādo tñ & supplēdo d.Bar. ꝙ iudex pt adiri super dicto pacto duplici modo, vno modo petēdo se immitti & induci in possessionē. Secundo modo petēdo sibi dari familiā & associari,vt possit ingredi propria auctoritate ad euitandū rixā:& si primo modo petatur, tūc requiritur qualisqualis petitio redacta in scriptis, quæ iudici concludat ad implorationem eius officii, & tunc procedat opi. Bar. Si aūt petatur secundo modo,tunc fm Sali.nulla petitio,neq; scriptura requiri-
25 tur,quæ no.vt scias practicare,qñ occurreret.† Sed dubitatur in pręedictis, qđ si creditor poterat ingredi propria auctoritate; & tñ adit iudicē,& citat partē, & petit licentiā ingrediendi, & dat qualem qualem petitionem, an postea poterit recedere à iudicio & ingredi propria auct.Et in hoc Bal.in l.2.in 10.q.C.de seruí.& aqua,tenet ꝙ non,ne.s.iudicium inchoatū sit ludibrio inchoatum, & sit in ptāte creditoris illud euertere; quia postea q̃ iudex est aditus,debet expectari,& hoc firmat ēt per alia de quibus ibi per eum.Idem tenet Bal.in l.ædem.in pe.col. C.loc.& in l.j.in j.col. C. de exec. rei iudi.& Ang.in repe.l.nemo carcerem. post medium.in ver. Itē an possit capi &c.C.de exact.trib. li.10. & facit illud vulgare.s.viam quam elegisti ea tibi pateat. l.si mulier.§.fi.ff.quod met.cā.Intellige tñ prædicta,nisi in peti. & aditione corā iudice facta fuerit protestatio & reseruatio propriæ facultatis de ingrediendo propria aucto.possessionem; quia dictum iudi.tali casu vr̃ pendere cum ista qualitate iuris reserua-
26 ti & protestati † & quia protestatio conseruat ius protestanti.l. si fideiussor.§.fi.ff qui satisda. cog. & facit quod in simili dr̄ in c. solicitudinē.de app.vbi dato ꝙ qui appellauit à iudice, si redeat ad eū,videatur renunciare appellationi:vt in c.gratū.de off. deleg.cum si.tñ si redeat ad iudicem cum protestatione,ꝙ non intendit renūciare app. ab eo interpositæ ipsa protestatio iuuabit eum,& poterit appellās vtrunq; facere:vt in d.c.solicitudinem, vbi est casus de hoc. Et ita latè disputando & respondendo omnibus quæ in contrarium allegari pn̄t,firmat Alex.in cōsi. 130. in causa strazalororum.in pe.& vlti.col.vsq; ad fi.4.vol. & in cōsi.seq.in vlt.col.Idem tenet Ias.in l.2.char.68.in 3.col.in ver.nūquid aūt pendēte iudi.C.de iure emphy.Sis ergo cautus,qñ velles adire iudicē,vt vtaris d.protestat.& reseruatione. Quartadecima conclu.est,ꝙ creditor vigore dicti pacti ingreditur possessionem,etiam ꝙ ingrediatur præcedente & obtenta prius licētia à iudice; tñ non per hoc dicetur habere pignus prætorium, sed habebit solum pignus cōuentionale:quia tali casu iudex nō intendit dare pignus de nouo,sed potius datum confirmare & implere seu exequi.Nam ex quo prior hypotheca est valida,nō potest dici noua datio. prout dicitur in tutore inutiliter dato in testamento, & postea cōfirmato per iudicem, quo casu dicitur datiuus & non testamentarius,vt l.neq;.& ibi per Cy. C.de con
27 fir.tuto.Ita firmat Bar.in d.l.3. in fi. & Sali.ibi in q.14.† Quintadecima & vlti. conclu. in hac materia est, ꝙ ad hoc vt creditor ingrediens vigore dicti pacti possit iuuari in dicto pacto, debet constare,ꝙ fuerit ingressus vtendo expresse d. conuentione & licentia sibi data à debitore, & ꝙ vigore dictæ licentiæ acceperit possessionem,ita tenet Soci.in consi. 121.in præsenti consultatione.in 3.col.in ver.præterea cum non in plus.j.volu. Mouetur arg.no.in l.j.ff.de condi.ex lege, & istud videtur procedere, etiā si postea pars diceret se ingressum vigore dicti pacti, & hoc habuisse in animo tempore ingressus: quia voluntas in mente retenta nihil operatur.l.si repetendi.C.de cond.ob causam.Ego autē dubito de hac decisi. Soci. quia actus qui potest geri duob. modis, & vno modo gestus facit gerentem incidere in pęnam, alio modo non, interpretari debet gestus eo modo,vt non faciat incidere in pęnā.l.apud Labeonē.§.si cōem.ff de iniuriis.l. si quis seruū.in fi.ff.de seruo corrup.& Bar.post gl.in l.non solū. §.sed vt probari.in j.col.ad fi.ff. de no.ope.nun. & ratio est:qa psumptio est,ꝙ nemo velit delinquere,vt ibi per Bar. & Ias.& in actu q pt fieri sine delicto nō debet includi delictum. Bal. in l. j.
28 in 5.oppo.ad fin.C.de condi.ob cām,per l.meritò.ff.pro so.† Itē qñ actus potest diuerso modo intelligi, debet declarari ab eo,

qui illū actū fecit,quo animo fecerit.Bar.in l.pro hrde.in princ.
ff.de acq.hær.& rō est: qa in his q̄ cōsistūt in aīo stat̄ declaratio-
ni eius qui gessit actum, vt insti.de actio.§.aliæ in gl. magna. idē
tenet Bart.in l.gerit.in 3.col. in ver. venio ad quartum. ff. de ac-
29 qui.hære. † & actus etiē perfectus semper & qñcunq; recipit for
mam declaratoriā:vt inquit Bal.in l.precibus. in 3.col.in vers. 2.
quæro.C de impub.& aliis substi.per l.hæredes palā.§. sed si no-
tā.ff. de test.quia qui declarat nihil de nouo dr̄ facere, vt latè p
Feli.in c.super qōnum.in princ.de offi.deleg. & latius in c.quali-
ter & qñ.el j.col.14.de accu.& per Alex.in consi.52.circa hanc.
5.col.4.vol.ex quibus vr̄, ꝙ creditor ēt post ingressum possit de
clarare se fuisse ingressum vigore dicti pacti, ēt ꝙ tpe ingressus
istud non declarauerit.Quinimmo ēt sine declaratione vr̄ dicē
dum,ꝙ præsumptio sit, ꝙ creditor videat̄ ingressus vigore dicti
pacti per tex.& ibi no.in l.quædam.ff.de rei vend.vbi est text. ꝙ
si præcedat titulus,& postea sequatur possessio, in dubio talis p̄-
sumitur possidere ex tit.præcedenti,& ita ēt no.Bar.in l.2. C.de
acqui.pos. Consulere ergo. vt ante factum creditor non ponat
se in ista difficultate;sed qñ vult ingredi, declaret coram testib.
& notario rogato se intēdere ingredi & possidere vigore dicti
pacti,sed post factum tenerem ēt, ꝙ dictus ingressus possit susti
neri & declarari factus in virtute.d.pact.Et per ista sit expedita p̄-
sens materia pacti execu.de ingrediendo possi.propria auth.po
tius per modum summarii q̄ tractatus. Nolui enim singula pro
sequi, nec ēt prorsus omittere ne tract. argui possit de imperfe-
ctione,in reliquis aūt recurrendum erit ad Bart. Sali. & alios in
30 d.l.3.† Tertiò quæritur in materia, an valeat cōuentio inita in-
ter creditorē & debito.videlicet ꝙ debitor, qui dedit creditori
fundum in pignus pro decem cum pacto, ꝙ fructus sint credi-
toris p vsuris, & debitori nunq̄ liceat luere.Gl.mouet istā q.i l.q
Romæ.in prin. in gl.in ver.obtulerit. ff.de ver.obl.& distinguit,
qđ si factum fuit pactum,ꝙ debitori nō liceat luere infra annū,
ꝙ pactum valet,secus si ꝯuentū fuit,ꝙ in perpetuum nō liceat
debitori luere;quia istud pactum magis continet alienationē,q̄
oblig.Bar.ibi in primo membro,qñ.s.fuit factum pactum,vt nō
possit lui ante annum,post Dy.distinguit,ꝙ aut tēpus anni fuit
adiectum causa debitoris:& tūc solutio poterit fieri ante tēpus,
aut gratia creditoris tm̄, vel creditoris & debitoris insimul: &
tunc ante tempus solui non poterit,aut dubitat̄ cuius gratia fue
rit tempus adiectum & præsumitur gratia debitoris,& istam di-
stin.dic.Bar.procedere, qñ non apponitur vsura, sed si apponat̄
vsura,di.Bar ꝙ aut tempus apponitur cursu vsurarum tm̄,nō au
tem ad solutionem sortis,& tunc p̄t solui añ tempus.l. acceptā.
C.de vsur.aut apponitur solutioni sortis & cursui vsurarum, vt
mutuo cētum libras vsq; ad annum ad 10. den. pro libra in mē-
se,& tempus apponitur per ver.infra vel ante,vel simile:& tunc
pōt solui ante tp̄s,si autem apponit̄ tempus per ver.ad.& tūc nō
potest solui ante,ita distinguit Bar. & cum Bar.transeunt cōiter
doc.ibi.In secundo autem membro,videlicet qñ fuit factum pa
ctum ꝙ in perpetuum debitor nō possit luere; vt dixi supra gl.
tenet,ꝙ non valeat pactum;quia est magis alienatio q̄ oblatio:
& licet Alex.Imo.& alii doc.in ista rōne gl.varie loquant̄,tñ ve
ra intētio gl.fuit,ꝙ ideo nō valet,tale pactū super pignore;quia
p illud deuenitur ad alienationem rei pig.datæ absq; spe luitio
nis,quod est contra naturam & substantiam pignoris: quia per
pignus non fit alienatio,vt l.pignus.ff.de pig. Item est ēt contra
naturam pignoris;quia pactum, per tale pactum sequat̄ aliena-
tio & dñium transeat in creditorem, non potest modo in ea cō
sistere pignus.l.neq; pignus.ff.de reg.iur.& l.ex sextante. §. Lati-
nus,& ibi Bar.ff.de except.rei iudi. Est ergo conclusio gl. ꝙ tale
pactum in vim pig.non valeat, intelligēdo vt supra & cum hac
conclusione trāseunt Bar.Alex.& cōiter doct.in d.l.qui Romę.
in prin.Et cum hac conclusione concordat ēt Ias.ibi,addens ꝙ
ēt istud pactum non valet:qa vr̄ pactum.l. cōmissoriæ.vel simi-
le pacto.l.cōmissoriæ quod in pignoribus improbatur, vt l.j. &
fi.C.de pac.pig.& per latè in hoc adducta per Ias.nu.39. cum trl
31 bus seq.† Sed dubiū est,an si talè pactū non videlicet in vim pi-
gnoris,vt supra est conclusum, an saltē valeat in vim alienatio-
nis & vend.& in hoc Raph.Cu.ibi tenet,ꝙ opi.gl.q̄ est,ꝙ tale pa
ctum indistinctè non valeat,p̄t procedere,qñ in pacto fuisset di
ctum,ꝙ debitori nunq̄ liceat luere inuito creditore,sed solū eo
volente;nā p ista verba clare dat̄ intelligi,ꝙ partes voluerūt,ꝙ
creditor volēs possit restituere pignus & cogere,ꝙ debitor luet
& restituat pecuniā,qđ non p̄t stare cū vēditione,& hoc modo
dicit Raph.posse saluari opi.gl.ꝙ pactū non valeat.Sed stādo in
simplici pacto, ꝙ debitor nunq̄ possit luere,sine dicta subaudō-
ne,& sic in meris terminis gl.dicit Raph. ꝙ gl.non est vera, sed
ꝙ talè pactū valebit in vim venditionis,licet non in vim pigno
ris,& istam opi.ꝯ gl.tenet ēt ibi Pau.de Cast.& eam conat̄ subti
liter corroborare Soci.ibidē: dicit eīn ꝙ licet contractus pigno
ris non possit virtute dicti pacti in aliā spēm ꝯtus trāsire, & sic
in venditionem;quia verborum significatio repugnat; tñ ꝙ p
tale pactum ꝯ substantiā ꝯtus adiectū partes vīr voluisse aliā
spēm ꝯtus inire,arg.l.insulam.ff.de præscr. ver. per quē tex.ita
declarat Imo.in l.vbi ita donat̄.ff.de don.cā mor.& est tex.in c.

illo vos.de pigno sm intellectū Ant.de But.& aliorū,& istud di
cit Soci.sensisse ēt Cu. Tñ opi.& decisionē gl. videlicet ꝙ pactū
initum super pignore,ꝙ debitor nunq̄ possit luere, ēt absq; sub-
auditione Cu.qui subaudit,creditore inuito,sed eo volente sic,
indistinctè non valeat, nec in vim pig. nec in vim venditionis,
tenet ibi Bar. Aret. Alex.Ias.& alii,& mouentur:quia tale pactū
est contra substātiam pignoris, & propria verb significatio nō
patit̄, ꝙ talis ꝯtus possit transire in spēm venditionis,ar.l.cum
precario.ff.de preca.& eorum ꝙ notant per Bar.in d.l.vbi ita do
nat.ff.de do. cā mor.& non habet obstare motiuū Soci.quia il-
lud pōt esse verū,qñ verba ꝯtus non ripugnarent;tunc.n.pa-
ctum appositū in ꝯtu [illegible] ꝯtus facit, ꝙ partes videant̄ velle fa-
cere aliam spēm ꝯtus,qñ. s. verba ex propria significatione nō
repugnant,secus aūt si diuersitas verborū repugnat, iste est tex.
& ibi declarat Bar.in d.l.vbi ita donat.dicit eīn ibi tex.& Bar.ꝙ
pactum appositum in ꝯtu præcarii, ꝙ non liceat reuocare,cū
ꝯ substantiā precarii: quia precarium p̄t reuocari ad voluntatē
ꝯcedentis,& non p̄t trāsire in donationem,quia nomen preca-
rii est penitus separatū à nōīe donationis,licet ꝙ don.cā mor.va
leat in vim donationis inter viuos p p aliquod pactū ꝯ substan
tiam do.cā mor.verborū significatio non repugnat,sed vbi nō
exprimit aliquod nomē ꝯtus, sed simpliciter conceditur hoc
modo,videlicet concedo tibi talē rem hoc pacto,ꝙ non liceat
reuocare,tunc quia non est expressum nomen precarii vel alte
rius ꝯtus intelligi debet de illo contractu, qui ex verbis meli°
colligi pōt,ita dicit Bar.in d.l. vbi ita donat,in proposito igitur
nostro verba pignoris adiecta in q.gl.non pñt adaptari ad vēdi
tionem,sed repugnant oīno,meritò non pōt dici,ꝙ partes vo-
luerint vendere,prout dicit Soci. Non ob.ꝙ pactum, ꝙ non li-
ceat vnq̄ debitori luere pignus,non sit ꝯ substātiam ꝯtus,sed
ꝯ naturam,quo casu non vitiat,per no.per gl.& doc.in l.pacta
conuenta.ff.de contrah.empt.vt dicebat Soci. Quia immo co-
tra substantiam contractus dī esse,qñ inter contrahentes inte-
debatur fieri vnus contractus,& pactū facit,ꝙ inducatur alius ꝯ
ctus diuersus,in quo partes non consentiunt:vt no.Bald.in l.ad
exactionem.in fi.C.de do. promis.& sicut pactum adiectū in
precario,ꝙ nō liceat illud reuocare, dī contra substantiā præca
ctus precarii,& vt inquit Bar.in d.l.vbi ita donatur,ita & pactum
adiectū in pignore,ꝙ nunq̄ debitori liceat luere est contra sub
stantiā pignoris,vt in tit.C.de luitio.pig.& probatur,quia pi-
gnorata est res pro tanta q̄titate,ꝙ verisimiliter non sit spes lui
tionis,non dr̄ pignorata,sed alienata:vt per Bar.& Alex.in d.l.qui
habebat.in prin.ff.de leg. i.& per ꝯns nō puto recedēdū ab opi.
32 gl.Bar.Alex.& sequacium,ꝙ est cōis & vera.† Et ad prædicta,
ꝙ sicut non valet pactū, ꝙ debitori non liceat luere pignus in
perpetuum,ita ēt non valet,ꝙ non possit luere infra 10.annos:
quia talis ēt cēset perpetua prohibitio luitionis,& per ꝯns alie-
natio:vt no.gl.fi.in l.fi.C.de pac.pig.& ibi sequuntur Bar.& Sa-
li.& referunt Alex & Ias.post alios in d.l.qui Romæ.in princ.Et
adde,ꝙ tempus præfixum ad luendum non currit, ꝙ propter
impedimentum guerræ,vel aliud luitio fieri non potuit,vt per
33 Ro.435.in præsenti consultatione &c.† Quartò quæritur,an in
re,quæ venditur possit apponi pactum, ꝙ illa res sit specialiter hy
pothecata,ꝙ aliquo debito ipsius emptoris,puta pro dote vxo-
ris illius,& tale pactum faciat, ꝙ dicta mulier pro dote licet po-
sterior in tempore aliis creditoribus dicti emptoris debeat illis
præferri in dicta re empta specialiter ei hypothecata;quęꝙ sic fre
quenter contingit in ciuitate Florentiæ,& facit dubiū;quia ex
quo anteriores creditores hñt generale hypothecam in bonis
emptoris,in qua veniūt ēt bona futura,iuxta l.fi.C.quæ res pig.
obl.non vr̄,ꝙ ille emptor potuerit eis præiudicare;quia licet de
bitor possit præiudi creditoribus chyrographariis in acquiren-
dis.l.qui aūt.in prin.& §.i.ff.quæ in frau.cred.Tñ secus est in cre
ditoribus hñtibus hypothecā:vt inter creditorē chyrographa-
rium & hypothecarium distinguit Per.de Anch.in consi.101.
ex prædicto themate.ad fi.per multa de quibus ibi per eū,& ma
ximè p tex. vbi dicit esse casum de hoc in l.fraude.in prin.& in
§.idemq;iuris.ff.de iure fi.vbi debitor in cuius bonis fiscus ha-
bet tacitā hypothecā,nō pōt in pjudi. fisci repudiare ius sibi de-
latum,& hoc pp tacitā hyp.quā habet fiscus in eius bonis.Et nō
ob.si dicat,ꝙ illud fit in dicto tex.pp priuil.fisci & non pp dictā
tacitam hyp.quia fidet ipse, ꝙ hoc non est verū, cum fiscus in
dubio præsumatur velle vti iure priuati,vt l.i.& l.cogi.& ibi per
doc.C.de pet.hær.& quia in creditis exigendis magis sunt priui-
legiati priuati creditores,ꝙ fiscus.l.quod placuit.ff.de iure fi.vn
de si dicta repudiatio nocet aliis priuatis creditoribus d.l.quæ,
fortius debet nocere fisco,cum autem in d.l.in fraudem.in prin
cip.& in d. §. idemq; iuris. aliud dicatur,oportet de necessitate
dicere,ꝙ illud operatur ibi tacita hypo.ita ibi tenet Pet. de An-
cha. qui etiam ad hoc mouetur pluribus aliis rationibus, vt ibi
videri potest.& istud idē refert & sequitur insignis doc. D. Frāc.
34 Pepius floren.inter cōsi.Soci.4.vol.consi.76.quia per dim.† Tñ
præmissis non obstan.ꝯrium de iure verius esse arbitror,videli-
cet ꝙ vēditor in vēditione rei suæ possit ī ipsa vēditione appo-
nere dictū pactū spālis hypothecæ in fauorē alicuius spālis cre-
ditoris

ditoris dicti emptoris etiam posterioris in tempore in præiudi.
anteriorum creditorum: quia regulariter dominus in traditio-
ne rei suæ potest quascunque conditiones & pacta apponere.l.
in traditionibus.ff.de pac.& l.legem.C.eo.tit. vnde dicit Bald.in
l.nulla.C de iure dot.ꝙ in venditione rei suæ quicquid non in-
uenitur prohibitum censetur permissum, & ita tenet Socin. in
consi.118.primo aspectu.2.vol. duplicato per errorem in cōsil.
75.4.volu.& ita etiam probatur ex text in l.qui absenti.§ j.ff.de
acquir.pos.iunctis no.per glo.& doc.ibi.Istud tamen sane intel
ligendum est,videlicet si tale pactum adijciatur ab initio ꝯtus
ante traditionem, vel saltem in ipsa traditione, secus autem si
adijciatur post traditionem rei;quia tunc non posset pręiu.ante
riorib creditoribus emptoris,quibus immediate per ipsam tra-
ditionem & dominij translationem factam in emptorem esset
acquisitum ius hyp.ita tenet Bald. in l.fi. C. commo.& in l.eam
35 cui.C de actio. & obli. † vbi illud, quod dicitur in l. Iulianus. §.
offerri.de actio.emp.videlicet ꝙ venditor in rę vendita dicitur
habere ius quasi pignoris,propter quod potest retinere rē ven-
ditam pro suo pretio consequendo,dicit habere locum ante tra
ditionem rei venditæ factam emptori, sed si iam deuentū esset
ad traditionem:tunc nisi ab initio contractus venditor pepigis
set,vt res vendita pro pretio remaneret sibi hypothecata,nō po
terit dici,ꝙ remanserit hypothecata,& venditor in ea non pote
rit an modo præferri aliis creditoribus emptoris etiam solā per
sonalem obligationem habentibus,& mouetur Bal.per text. in
l.j.§.fi.cum gl.ff.de rebus eorum & ipsum refert & sequit̄ Alex.
in l.si cum dotem § fi.ad fin.ff sol mat. Sed insurgit in prædictis
vna difficultas, videlicet quid si tale pactum non fuit adiectum
ab initio contractus,nec etiam in ipsa traditione rei,sed post rei
traditionem in eodem contractu antequam contractus esset
absolutus,an tunc tale pactum operetur eundem effectum ī fa-
uorem specialis hypothecæ adiectæ pro seruo creditore in præ-
iudi.aliorum anteriorum credi.emptoris? Et videbatur dicēdū
ꝙ sic per illam reg.quæ est.ꝙ ea quæ incontinenti fiunt,vident̄
inesse siue in prin.siue in fi.contractus fiant.l. lecta. ver. dicebā.
ff.si cer.pet.& quia ante contractum absolutum non videtur ex
eo ius perfectè quæsitum.l.contractus.C.de fi.inst.& ita vr̄ velle
glo.no.in l.in bonęfi.in ver.incontinenti.C.de pac.quæ vult,ꝙ
illud dicatur fieri incontinenti, quod fit ingressu vel egressu cō
tractus,antequam paciscentes ad alia diuertant, & dictam glos.
sequuntur ibi Old.Bal.Ang.& Bart.in d.l.contractus.& Bald.in
l.petens.C.de pac.in 15.col.& comprobat Alex.in d.l.in bonęfi.
ad fi. Subdēs ibi, ꝙ in dubio partes non præsumuntur habuisse
contractum pro absoluto,si nondum diuerterunt ad extraneos
actus per allegata ibi per eum, & propterea in terminis nostræ.
q.videtur dicendum,ꝙ sufficiat apponere dictum pactū in qua
cunque parte contractus,siue ante traditionem,siue post,dum-
modo hoc fiat antequam partes deueniant ad extraneos actus,
& sic ante contractum absolutum. Nihilominus cōtrarium de
iure puto verius,videlicet ꝙ requiratur, ꝙ tale pactum sit appo
situm in initio contractus, uel saltem in ipsa traditione rei, &
istud iudicio meo probatur per tex.in d.l j.§ fin. cum l. seq.ff.de
rebus eo.vbi est tex.ꝙ si minor emit rem pacto adiecto a vendi-
tore,vt res uendita remaneat sibi obligata, donec ei pretiū sol-
uatur a minore emente, non valet tale pactum & constitutio
pig.in fauorem venditoris;quia vbi dominium rei vend. cœpit
esse quæsitum minori ementi, ꝙ fit mediante ipsa tradi. vt de-
clarat glo.non potuit amplius.d.res per minorem obligari ipsi
vendi.sine decre.& tamen vt subditur ibi in l.2.videbatur dicen
dum contrarium ex quo.n.pignus incontinēti fuerat adiectum
in d contractu,videbatur ꝙ dominium esset quæsitum minori
cum d.obligatione pign. & ꝙ venditor quasi ab initio inhese-
rit pignori,ita dicit ibi tex.licet (vt ibi subditur) aliud esset,si pu
pillus emisset a fisco cum dicto pacto & obligatione; tūc enim
fauore fisci valeret obligatio,quod tamen intelligit ibi gl. non
ratione pacti & expressę obligationis, sed ratione tacitæ hypo-
thecæ introductæ a iure fauore fisci:vt l.2.C.in quib. cau.pigno.
taci.ꝯha.& sic probat ibi,ꝙ pactū hypothecæ & pignoris adie-
ctum per venditorem in re vendita in eodem ꝯctu post tradi-
tionem non causat pignus,qñ vēditio facta fuit inter priuatos,
secus autem si tale pactum fuisset adiectum ante traditionē rei
venditæ,& ita etiam illum tex.intelligit ibi Bald.videlicet ꝙ ad
hoc vt pactum super hypotheca rei venditæ adiectum per ven-
ditorem valeat,requiritur, ꝙ nullo momento temporis res vē-
dita fuerit liberè in dñio pupilli emptoris,sed ꝙ ad eum transie
rit cum dicta affectione,vnde si translatio dominii præcessit pa
ctum de hypotheca,non valet pactum:& ex hoc dicit Bald.esse
ibi casum,in quo valet ꝯctus,& tñ nō valet pactum in eo appo-
36 situm.† Ad idem optimus tex.in l.licet.C.qui pot. in pign.hab.
ubi hr̄, ꝙ res empta ex pecunia vnius creditoris est nihilomi-
nus obligata priori creditori emptoris, & ille præfertur secūdo
creditori,ex cuius pecunia res empta fuit.Nisi statim in emptio
ne dictæ rei conuentum fuerit,ꝙ illa res esset specialiter obliga
ta secundo creditori,ex cuius pecunia empta fuit. Ita est ibi tex.
ex quo appatet,ꝙ ad hoc vt res empta per debitorem meū pos-

sit mihi obligari in præiudicium alterius anterioris creditoris,
debet talis specialis hypotheca apponi statim in ipsa emptione,
37 & facit etiam tex.in l.quamuis.C.de pigno. † Et ita videntur in-
telligenda no.per Pau.de Cast.& alios in l.ꝯ iuris.§ j. ff.de pact.
vbi volunt,ꝙ administratores, vt sunt tutores, procuratores &
alii, possunt in actū ꝯhendi præiudicare eorum principalibus
apponendo in contractu pacta resolutiua ipsius contractus, vi-
delicet ꝙ istud sit uerum,quando talia pacta apponūtur in ini-
tio contractus,vel in traditione rei,secus autem si apponant̄ po
stea. Et per hoc in spē decidit ibi Pau.de Cast. quòd tutor emēs
pro pupillo potest tempore quo emit apponere pactum de re-
uendendo,quandocunque venditor restituet pretium,& quòd
tale pactum valebit, & ita refert ibi Ias. Nam etiam istud in-
telligi debet, quando tale pactum in initio contractus, uel sal-
tem ante traditionem rei venditę appositum fuit,secus autem
si appositum fuerit post traditionem rei per tex.in dic. l prima.
§.fi cum l.sequent.ff de rebus eorum.Et pro prædictorum con-
firmatione optime faciunt no.per gl.& doc.in l.2. ff.de in diem
addictio.& in l.obligationum ferè.§.conditio.ff.de act.& oblig.
vbi ad cognoscendum, an contractus sit purus & resoluendus
sub conditione,an verò conditionalis,attendi debet, an ꝯditio
adijciatur ab initio substantiæ ꝯctus; quia tunc erit conditiona
lis,an verò conditio adijciatur ex post resolutioni ipsius ꝯctus;
38 quia erit purus sed resoluēdus sub conditione adiecta; † licet in
vltimis uoluntatibus sit aliud: siue ab initio adijciatur ꝯdō, siue
conditio apponatur resolutioni actus,semper dispositio reputa
tur conditionalis:vt vult gl.in d.l.2.& est text. & ibi Barto.Soci.
& alii in l.quibus diebus.§.quidam Titio.ff de condi.& demon.
& ratio differentiæ inter contractus & vltimas uoluntates assi-
39 gnatur ibi per Soci. † Et non obst.illa regula, ꝙ ea quæ inconti
nenti fiunt censeantur inesse. d. l. lecta. ver.dicebam,quia dicta
regula non videtur procedere respectu traditionis & transla-
tionis dominii ea ratione:quia facta traditione in cōtractu em-
ptionis & vendi.etiam quòd nondum contractus sit absolutus,
transit dominiū rei uenditæ in emptorem:ita tenet Bulga. glo-
sator,mutata priori opi.in l.contractus.in gl.in versi vel id.C.de
fi.instru.& ibi sequuntur Bar.Bal.Sali.& communiter alii,& rō
est:quia licet contractus non sit perfectus, tamen sufficit quòd
adsit consensus,qui est causa immediata translationis dñij:ut de
clarant ibi Bal.& Saly. vnde cum dominium sit translatum, ēt
ꝙ contractus nondum sit absolutus,non possunt pacta incon-
tinenti adiecta afficere dominium iam trāslatum in emptorē:
cum iam sit ei quæsitū ius,secus autem est in aliis contractibus,
in quibus non agitur de translatione dominii: quia in illis non
dicitur ius perfectè quæsitum alteri contrahenti ante absolutū
ipsum contractum,sed dominio quæsito emptori ius hypothe-
cæ competēs creditoribus emptoris fuit etiam quæsitum in di-
cta re empta per eorum debitorem immediatè, quod dñium
in ipsum debitorem fuit translatum, & ideo amplius eis pręiu-
dicari non pōt per aliquod pactū.l.id quod nostrū.ff.de reg.iur.
40 † Corroboratur etiam hoc;quia dicta regula,ꝙ ea quę inconti-
nenti fiunt censentur inesse,de qua in d.l.lecta. ver. dicebam.p-
cedit per quādam fictionem,declarat Bart.in l.si is qui pro em-
ptore.in 3.col.ff.de vsuc.ut no.Ias.in d.l.lecta.in d.ver.dicebam,
& ad esse fictionis translatiuæ de tempore ad tempus & de lo-
co ad locum requiritur habilitas extremorum,aliàs effectus fi-
ctionis non procedit:vt latè per Bar.in d.l.si is qui pro emptore.
in materia extremorum. vnde cum tempore pacti adiecti post
traditionem iam dominium non sit apud venditorem,sed trās-
latum sit in emptorem, deficit extremum ad quod, videlicet
ipsum dominium,in quo resìdet hypotheca,& per consequens
cessat regula prædicta fundata in fictione. Aduerte tamen,ꝙ di
ctum pactum adiectum etiam post traditionem valet quò ad
solum præiudicium emptoris,sed non quò ad præiudic.credito
rum,ut dictum est.& ꝙ ualeat quò ad præiudic.ipsius emptoris,
probatur arg.no.per Bar.in l.alienam.in prin. ff. de pigno.actio.
& in l.si indebitum.§.fi.ff.rem ratam habe.& eorum quæ haben
tur per Soci. in consi.126.in causa secundi decreti.in 4.uol.ubi
habetur,ꝙ si procurator non habens idoneum mādatum obli-
gauit rem domini uni,& postea eam dominus obligauit alteri,
& demum dominus ratificauit obligationem factam per pcu-
ratorē,ꝙ ratificatio domini valet in præiudi.ipsius dñi, sed quò
ad præiudi.creditoris,cui dñs ante ratificationem obligauit,ra-
tificatio non trahitur retro; quia ante ratificationem ius erat
quæsitum ipsi creditori,cui dñs obligauit, ita & in proposito,pa
ctum adiectum post traditionem factam emptori valet quò ad
præiudi.ipsius emptoris licet non p̄iudicet creditoribus ipsius,
quibus ius fuerat quæsitum per ipsam traditionem & dominij
translationem. Præterea secundo modo potest responderi ad
regulam prædictam.d.l.lecta.ver. dicebam. ꝙ dicta regula non
habet locum,quando contractus principaliter fit pro vno, &
pactum apponitur pro alio;tunc.n.tale pactum non informat
actionem ex dicto contractu: ita tenet glo. magna ante mediū
in l.petens.C.de pac.& ibi Bar.in 2.col.in fi.& 1.q. & late firmat
Ias.in d.ver. dicebam. in antepen.col.in j. limi.vnde cum ꝯctus
venditio

venditionis fiat cum emptore, pactum autem, ꝙ illa res vendita sit hypothecata pro credito alterius fiat pro alio, cessat d. regula, ꝙ pacta censeantur in esse ad informandum contractum super quo apponuntur. Tertiò respondetur ad dictam regulā, ꝙ illa non habet locum in actibus momentaneis: ita not. Bald. in d. c. dilectus in j. col. ad fi. de fi. instr. per text. in l. Thais. §. intra. ff. de fideicom. lib. & refert Iaso. in d. l. lecta. in 10. col. vnde cum traditio & translatio dominii sit actus momentaneus: quia mo-
41 mento expeditur, non habet locum in ea d. regula. † Non obst. ꝙ debitor non possit præiudic. creditori hypothecario in acquirendis, iuxta no. per Pet. de Anch. in d. consi. 101. quia illud posset procedere, quando acquisitio tota penderet ex voluntate ipsius debitoris acquirentis, puta in aditione hæreditatis, uel huiusmodi actibus dependentibus ex uoluntate acquirentis tātū, & ita loquitur d. l. in fraudem. in prin. & §. idemque iuris, sed in actu & contractu dependente etiam ex uolūtate alterius. ut in emp. & vendi. cessant dicta iura; quia dominus rei vēdendo in traditione potest apponere quascunque conditiones & pacta quæ vult regulariter loquendo. d. l. ī traditionibus. Vlterius ad d. regu. d. l. lecta ver. dicebam datur alia responsio, videlicet ꝙ d. regu. procedat, quādo actus fit ab habentibus potestatē de nouo inchoandi actum; tunc enim verum est, ꝙ ea quæ fiunt incontinenti censentur actui inesse, secus est, quando actus fit ab illo, qui non possit actum de nouo facere: ita colligitur ex no. p Imo. in l. iudex postquam. ff. de re iudi. quæ refert Alex. in cons. 90. fere omnis. pen. col. ver. præterea gl. j. uol. In quibus locis inferunt ex hoc, ꝙ iudex post uerbum condemno, in sententia prolatum simpliciter, non potest suam sententiam corrigere, etiam si correctio fieret, antequam iudex diuertat ad extraneos actus: quia iudex post condemnationem uel absolutionem non potest aliquid de nouo facere per allegata in locis prædictis, vnde si aliquid vult addere dic. verbo, condemno, vel absoluo, debet illud addere in eodem orationis con-
42 textu: † quia est magna differentia, an aliquid fiat in eadem oratione, an ī diuersa: ut patet ex no. in l. siquidem. C. de excep. & in l. exceptionem. C. de proba. & ex no. per glo. in l. item Labeo. §. j. ff. famil. ercis. & no per Bal & Ang. in d. l. iudex postq̃. p-cedunt, quando adiectio fit in eadem oratione: ita tenet Alex. in d. consi. 90. in pen. col. post Imol. in d. l. iudex postquam. In casu autem nostro post dominij translationem in emptorem & ex consequenti ius hypothecæ acquisitum anterioribus creditoribus emptoris, ipse venditor non posset de nouo actum facere super dicta re in præiudi. dictorum creditorum, ar. l. id qđ nostrum. ff. de reg. iu. & per consequens cessat d. reg. dic. l. lecta. ver. dicebam. & d. l. cōtractus. C. de fi. instr. & remanet firma cōclusio, ꝙ tale pactū ad hoc ut præiudicet anteriorib. credit. emptoris debet apponi in initio contractus, uel saltem in ipsa traditione rei venditæ, quæ no. quia quæstio est contingibilis. Vltimò dubitatur in ista materia pactorum, quid si creditor fecit pactum cum debitore: ut res sibi obligata non possit alienari p ipsum debitorem, an si sequatur alienatio facta per debitorem, valeat in præiud. creditoris? Et dicendum est ꝙ non per text. in l. si creditor. §. fi. ff de distra. pig. & ibi no. Bar. secundum literam pisanam: intelligendo tamen, ꝙ dicta res sit specialiter obligata creditori: vt latius dixi sup. in 2. par. in 5. differentia. Et prædicta procedunt, quando debitor contra dictum pactum de non alienando dictam rem uenderet inuito, uel inscio creditore, sed si debitor pro suo interesse instaret, vt uel creditor venderet, vel permitteret, ꝙ ipse debitor possit uendere, & præstaret cautionem, iuxta. l. quamuis. in prin. ff. de pign. actio. & l. sicut. §. illud. ver. Tutius. ff. qui. mo. pig. uel hypo. sol. per quam Bart. ibi. in fi. dicit determinari. d. l. quamuis. putarem, ꝙ debitor istud deberet impetrare, quia dictum pactum operatur, ꝙ debitor non possit uendere inscio uel inuito creditore, sed non tollit facultatem debitori impetrandi. ꝙ creditor uendat, uel saltem sibi permittat uendere præstita cautione, de quo sup. & faciunt ad hoc no. per Bar. in l. creditoris. ff. de distrac. pig. Aliàs esset ualde indecens, ꝙ res pig. quæ forte ualet ultra duplum, quàm sit debitum, non possit uendi ad beneficium debitoris, ut di. text. in d. l. quāuis. quæ non debet censeri correcta per dic. l. si creditor. §. fin. ar. l. præcipimus. C. de appell. cum vulga. Super quo tamen cogita: quia doc. non tangunt. Et per hæc est expedita quarta pars istius tractatus.

QVINTA PARS
Principalis.

SEquitur modo quinta pars principalis huius tractatur, in qua ueniunt examinandi effectus, qui producuntur & resultant ex hypothecis & pignoribus. Et diuiditur ista pars in quinque membra. In primo membro videbimus de pluribus effectibus in genere ex hypothecis & pignoribus resultantibus. In secundo de pluribus effectibus ex prioritate & posterioritate resultantibus. In tertio de iure offerendi quod competit in pignoribus & hypothecis, & de eius effectibus. In quarto de iure retinendi res ex cā pignoris & hypothecæ, & de expensis melioramētorū. In quinto videbimus de fructibus pignorum.

SVMMARIVM.

1 *Promittens dare fideiussores, an dando pignus inuito creditore liberetur.*
2 *Creditor non potest inuitus astringi ad pignorum custodiam.*
3 *Sufficientia debitoris quodammodo liberat eum a satisdatione.*
4 *Satisdare coactus an dando pignora vel fideiussores liberetur.*
5 *Debitor alternatiuè promittens vel soluere, vel dare pignora, an dans pignus liberetur.*
6 *Regula, quòd in alternatiuis electio sit debitoris, procedit, quando alternatiua cadit inter duo, quorum vtrunque est in obligatione & solutione.*
7 *In alternatiua exigendi electio est agentis.*
8 *Datio pignoris quid operetur, & ad quid fiat.*
9 *Obligatus ad nudam cautionem an liberetur promittendo sub hypotheca suorum bonorum.*
10 *Res hypothecata pro sorte an censeatur hypothecata etiam pro vsuris.*
11 *Tacita hypotheca introducta a iure pro legatis an competat etiam pro vsuris legatorum.*
12 *Tacita hypotheca respectu vsurarum conditionaliter debitarum cuius temporis respectu sit attendenda.*
13 *Fictio cuius sit naturæ, & an semper habeat iuris effectum.*
14 *Hypotheca tacita vel expressa conditionalis licèt constituatur ab initio actus, tamen ex ea non oritur actio nisi purificata conditione.*
15 *Conditio quo casu retrotrahatur, & quo casu non.*
16 *Specialitates plures circa idem a iure inductæ possunt concurrere.*
17 *Tacita hypotheca a principio pro dote introducta nō extenditur ad augmentum dotis, & quare.*
18 *Tacita hypotheca non est deterioris conditionis quàm expressa.*
19 *Tacita hypotheca quæ datur pro legatis constituitur tempore mortis testatoris sub conditione legati, & ex ea non oritur actio nisi purificata conditione.*
20 *Hypotheca tacita, quæ competit pro legatis conditionalibus, non trahitur retro purificata conditione, sicut in contractibus.*
21 *Tex. l. qui balneum. § 1. ver. sed si hæres. ff. qui potio. in pig. hab. de quo pignore sit intelligendus.*
22 *Tacita hypotheca competens pro legato cōditionali & vsuris non trahitur retro purificata conditione in præiudicium emptoris vel creditoris, qui ab hærede acquisiuit ius in bonis testatoris, pendente conditione.*
23 *Pignus non potest constitui, neque dari adiecto solutioni.*
24 *Emens rem alteri hypothecatam an teneatur soluere pretium venditori, priusquam res vendita sit libera.*
25 *Conditio suspensiua impedit obligationem.*
26 *Creditor non dicitur is, qui sub conditione creditor est.*
27 *Dubius euentus alicuius conditionis quando sit in consideratione.*
28 *Vendens rem alteri hypothecatam sub conditione non tenetur de dolo.*
29 *Viro ad inopiam vergente licet mulieri agere ad consignationem dotis.*
30 *Actio pro dote regulariter non competit constante matrimonio.*
31 *Mulieri agenti ad bona mariti hypothecata an possit per creditores offerri dos in pecunia & peti relaxatio bonorum cum cessione iurium dotalium.*
32 *Mulieri in causa dotis agenti fauendum est.*
33 *Mulier an in casu inopiæ mariti possit illius bona omnia occupare.*
34 *Mulier an constante matrimonio possit impedire hypothecam bonorum sui mariti.*
35 *Mulier potest in causa dotis bona mariti fisco publicata vendicare.*
36 *Retentio dotis quo casu competat hæredibus contra vxorem defuncti.*
37 *Redditio rationis, quæ fienda est pro administratione tutelæ, non potest separari, sed insimul tota reuideri.*
38 *Mulier an possit actionem sibi pro dote competentem ratione inopiæ emergentis alteri cedere.*
39 *Actio subsidiaria non habet locum in materia hypothecaria.*
40 *Mulier potest agere vtili rei vendicatione ad rem emptam ex pecunia dotali, & ad rem æstimatam in dotem si maritus non sit soluendo.*
41 *Hypotheca conuentionalis adiecta pro principali obligatione non se extendit ad pœnam in contractu appositam respectu priuilegij.*
42 *Lex. 2. C. de rescind. ven. an locum habeat in contractu pignoris.*
43 *Re empta minus iusto pretio & alteri quàm emptori hypothecata an teneatur emptor restituere an liberetur iustum pretium supplendo.*
44 *Venditione facta cum pacto de reuendendo infra certum tempus, si fiat reuenditio hypothecæ factæ super illa re per emptorem, censentur resolutæ.*
45 *Donatione resoluta defectu insinuationis &c. videtur etiam resoluta hypotheca causata penes donatarium.*
46 *Dispositio l. quoties. C. de rei ven. an locum habeat in pignore.*
47 *Pœna falsi qua tenetur vendens rem duobus non habet locum in pignorante rem duobus.*
48 *Pretium an in hypotheca succedat loco rei.*
49 *Actio & passio non stant in eodem subiecto.*
50 *Hypothecaria non extinguitur cum personali, si personalis de rigore tollitur.*
51 *Hypothecaria sua conditione durat quousque sit solutum & satisfactum creditori.*
52 *Hypotheca non confunditur successione.*
53 *Hypotheca an confundatur per aditionem hæreditatis debitoris per creditorem hypothecarium factam.*
54 *Successio quandoque est loco solutionis, & quandoque non.*
55 *Acquisitio dominij rei hypothecatæ an confundat hypothecam.*
56 *Hæres debitoris sui si antequam adeat cedat hypothecam suam, vtilis quæ competit cessionario non confunditur per sequentem aditionem, directa autem sic.*

Primum membrum. v. partis.

CApiendo itaque primum membrum, quod concernit plures effectus generales resultātes ex hypothecis & pi-
1 gnoribus. † Primò quæritur, an si quis promisit dare fideiussores, liberetur dando pignora etiam inuito creditore, & glo. in l. prætoriæ. ff. de præto. stip. & ibi Bar. tenent ꝙ sic. Idem tenent Cyn. & Bal. in l. j. C. de procu. & glo. in auc. de exhi. reis. §. suscepto. glo. Bart. & magis communiter doc. in l. j. ff. qui satisd. cog. & facit ratio: quia melius est incumbere pignori, q̃ in personam agere, & sic quam habere fideiussores. l. plus cautionis. ff. de reg. iur. Quod tamen tu tempera & intellige esse verum, quando quis simpliciter teneretur satisdare; tunc enim, vt dictum est, ille posset pignora uel fideiussores dare, sed si quis expresse promisisset dare fideiussores, non posset inuito creditore dare pignora; quia aliud pro alio inuito creditore solui non potest, etiam si melior conditio offeratur, ut in §. præterea, insti. de act. & l. fi. ff. de vsu & hab. tex. iuncta glo. in auc. offeratur. C. de lit. conte. no. Iac. But. & Sal. in l. j. C. de procu. Sequun-
2 tur Alex. & Ias. in d. l. j. ff. qui satisda. cog. † Et pro hoc Ias. ibi adducit aliam rationem: nam s̄m eum labor est in custodiendo pignora & periculum, quibus creditor inuitus astringi non debet, allegat text. not. in l. quemadmodum. §. pen. ff. ad l. Aquil. Quem tex dicit esse notandum contra hebręos fęneratores, q restituunt pignora, puta vestes corrosas a tineis, vel muribus ꝙ tenentur soluere damnum & interesse, & faciunt not. per Bald. in l. quæ fortuitis. 6. col. C. de pigno. actio. vbi dicit, quòd fęnerator, qui pignoratas res minus diligenter excussit a tineis, est in leui culpa, & per consequens tenetur per l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. commo.
3 † Item adde prædictis, ꝙ qui tenetur satisdare, liberatur a satisdatione prædicta, si sit valde diues & idoneus, vt no. Bart. in l. quicunque. la 2. C. de fun. patri. lib. 11. & tradunt Alex. & Mod. in d. l. j. ff. qui satisd. cog. Sed qui tenetur dare pignora, non liberatur, etiam ꝙ sit valde idoneus; quia plus cautionis est in re, q̃ in persona, ita tenet Decius in regula. plus cautionis, per illum
4 tex. ff. de regu. iur. † Secundò dubitatur, an qui tenetur satisfacere, liberetur dando pignora vel fideiussores, & Guil. Bart. Alex. Iaso. & alii in d. l. j. ff. qui satisd. cog. tenent ꝙ sic: secus autem esse dicunt, si quis teneretur soluere; quia tunc requiretur pecuniaria solutio, & non sufficeret dare pignora vel fideiussores. l. 4. §. ait prætor. ff. de re iud. l. item liberatur. l. j. ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. & late habetur per Soci. in consi. 93. circa primum. j. & 2. col. j. vol. vbi etiam dicit, ꝙ ista verba vulgari sermone, fare il douere, idem importat, ꝙ satisfacere. Et ꝙ dictum est de verbo, soluere, est etiam dicendum de verbo restituere & dare, vt late firmat Socin. in consi. 90. 4. col. ver. item promisit. 4. vol. Et ex prædictis infert Bal. in c. cum aliquibus. de re iud. per illum tex. ꝙ condemnatus ad soluendum non intelligitur soluere, licet pignora offerat, & ideo si aliquis esset cōdemnatus pro maleficio in centum; & si. inf. mensem non soluerit, pœna duplicetur, non sufficeret dicto condemnato offerre pignora in communi, & facit ad prædicta, quod no. Bar. in l. statuliberos. §. si qs acceperit. ff. de statulib. ꝙ stante statuto, ꝙ qui non potest soluere condemnationem pecuniariam de mille, capite puniat̄, non sufficit si velit dare fideiussores, & idē tenet Bart. in l. 1. ff. de cust. reo. Et ita refert & sequitur Ias. in d. l. j. in 1. col. ff. qui satisd. cog. Aduerte tn̄ in prædictis ad vnum, videlicet ꝙ ille qui tenetur satisfacere ex dispositione hominis, tenetur soluere, aliàs non liberat̄, & ideo isto casu non sufficeret dare pignora, vel fideiussores. l. promissor. & auc. si qn̄. C. de consti. pe. & tenent Guil. Bal. & doc. in d. l. j. ff. qui satisd. cog. & est tex. & ibi Bart. in l. fi. ff. si certum pet. refert & sequitur Soci. in d. consil. 90. visis quibusdam. 4. col.
5 versi. 3. conclusio. 4. vol. † Tertiò dubitatur, quid si debitor promisit alternatiuè uel soluere, uel dare pignora, an si velit præstare pignora sufficiat. & Barto. post Guil. de Cun. in l. quamuis. in prin. ff. de pig. ac. singulariter determinat, ꝙ non sufficiat: quia in ista alternatiua est electio creditoris, & opin. Bar. sequunt̄ ibi Albe. Fulg. & Pau. de Cast. & Alex. in d. l. j. ff. qui satis. cog. Et ista est communis opi. contra quam Iaso. ibi & in l. 4. §. si ex cōuentione. ff. de re iud. dicit se valde dubitare; quia s̄m eum dictū pactum de præstando pignora alternatiuè non dr̄ appositum fauore creditoris, sed potius fauore debitoris, & ideo vr̄ dicēdum s̄m Ias. ꝙ decisio Bar. & aliorum, quæ est, ꝙ ideo electio sit creditoris; quia tale pactum adiectum sit fauore creditoris nō subsistat, ut ibi late per eum. Tamen non obstante dicta difficultate mota per Ias. vr̄ omnino verissima conclusio Barto. & doc. quia est aduertendum, ꝙ ista promissio alternatiua, videlicet uel soluere 10. paschate, uel dare pignora, non cadit inter duo, q̃ principaliter comprehendantur in obligatione: nam promissio de soluēdo 10. sola est in obligatione principali: promissio autem pignoris facta est ad cautelam, & accessorie ad dictam principalem obligationem: ita declarat Salyc. in l. non dubium. in 7.
6 col. uersi. ulterius hanc. l. induco. C. de legibus. † Et colligit̄ optimè ex no. per Bar. in d. l. q̄uis. dum expresse dicit, ꝙ tunc procedit regula, ꝙ in alternatiuis sit electio debitoris, qn̄ alternatiua cadit inter duo, quorum vtrūque est in obligatione & solutione, sed in arti. proposito vnum est in obligatione, aliud verò po-
7 nitur ad cautelam creditoris, ita dicit ibi Bart. † Probatur etiam hoc ex no. per Bal. in l. fi. in 3. col. in ver. quæro in isto uersi. C. de peti. hær. vbi dicit, ꝙ in alternatiua exigendi est electio agentis, licet in alternatiua solutionis sit electio debitoris per iura quæ ibi allegat, & istud dictum allegat & sequitur Fel. in c. inter cæteras. 2. col. & 2. fallen. de rescri. vbi etiam approbat dictam decisionem Bar. cum ergo in casu Bar. non sit in solutione, nisi quanti-
8 tas promissa. † Datio autem pignoris fit pro securitate & ad facilitandam executionem & absque eo, ꝙ det robur q̄ctui, uel obligationi: ut l. qui autem. §. j. ff. de consti. pec. & no. Saly. in l. ea lege. in 13. oppo. C. de condi. ob cau. & refert & sequitur Ias. in l. si ita quis. §. ea lege 8 col. uer. adde etiam ꝙ Saly. ff. de verb. obl. sequitur, ꝙ non potest cadere electio debitoris, qui tunc eligit, quando alternatiua cadit inter duo, quæ sunt in obligatione & solutione, vt dicit Bar. in d. l. q̄uis, & non obstat, ꝙ pignus possit vendi & inde haberi pecunia, ut dicit Ias. quia totum istud respicit modum exigendi, & creditor prō sua solutione potest eligere executionem, quam vult, vt per Barto. in l. consentaneum. in vlti. col. C. quomodo & quando iud. sed per hoc non est dicendum, ꝙ datio pignorum sit in solutione, uel in modo soluendi, sed solum in modo cauendi ipsi creditori, vt. s. inde possit cōsequi solutionem, & sic nō obstat difficultas mota per Ias. & vera est decisio Bar. quam doc. communiter sequuntur. Inquantum tn̄ dictum fuit sup. proximè, ꝙ datio pignoris introducta est ad facilitandam executionem: non autem ꝙ ex ea magis roboretur ɔ̄ctus. d. l. qui autem. §. j. ff. de consti. pec cum aliis sup. alleg. Intellige & declara, ꝙ nihilominus debitum pro quo sunt data pignora est grauius quàm illud, pro quo non sunt data pignora, ita ꝙ si unus est debitor in vna quantitate cum hypotheca uel pignoribus, in alia autem sine hypotheca. Soluendo simpliciter & non exprimendo pro quo debito soluat, censetur soluere p illo debito, in quo est hypotheca, ut est text. in l. cum pluribus. la j. ff. de solu. & no. Bar. in l. cum ex pluribus. la 2. eo. tit. & refert & sequitur Soci. in consi. 293. præsens consultatio. j. col. versicu. primum probatur. 2. volumine.
9 † Quartò dubitatur, an ille qui tenetur ad nudam cautionē, teneatur saltem promittere sub hypotheca suorum bonorum. Bar & Ange. in l. prætoriæ. vlti. ff. de præto. stipu. & Barto. in l. si prius. in 3. quæst. ff. de no. ope. nun. & in l. j. ff. qui satisd. cog. tenēt ꝙ sic; quia istud promittere est facile, per l. si filio. in fi. ff. vt ī pos. lega. & ita etiam tenent Imo. & Pau. de Cast. in l. diuortio §. interdum. ff. solu. mat. Sed contrariam opi. s. ꝙ immo non teneat̄ promittere cum hypothe. tenet Imo. in d. l. prætoriæ. & in dic. l. si prius. & istam secundam opi. tanquam ueriorem tenet Ale. ibi in d. 3. q. & in d. l. diuortio. §. interdum. in 2. col. & in utroque loco respondet ad d. l. si filio. in qua Bar. & sequaces se fundāt. Tamen primam opi. Bar. tenet Roma. in d. l. si prius. & illam sequit̄ Alex. sibi contrarius. in l. j. ff. qui satisd. cog. & illam late defendit & comprobat Iaso. in d. l. si prius. in pen. col. per multa q̄ ibi allegat: & idem tenet Iaso. in d. l. j. in pen. col. & istam opin. dicit Bar. in d. l. prætoriæ. seruari de communi consuetudine, & pp-terea illa omnino est tenenda, videlicet ꝙ qui tenetur ad nudam cautionem uel promissionem faciendam alicui, teneatur pro-
10 mittere cum hypotheca bonorum. † Quintò quęritur, an res hypotheca pro sorte sit etiam hypothecata pro usuris? Et distinguēdum est, ꝙ aut obligatio & hypotheca fuit facta pro sorte specificè exprimendo certam quantitatem, puta pro centum, & tūc dicta obligatio non continet usuras, ut l. fideiussores magistratuum, in prin. & §. j. ff. de fideius. & glo. in l. quæro. in prin. ff. loca. & hr̄ per Bar. in l. centum Capuæ. ff. de eo quod certo loco, & hr̄ per Alex. in l. si cum dotem. §. sinautem in seuissimo. ad fi. ff. sol. mat. & dixi sup. in 4 membro. 2. partis. nu. 48. & 49. declarando vt ibi. Aut obligatio & hypotheca fuit simpliciter facta sine restrictione ad certam quātitatem, puta pro obligatione seu promissione qua tibi. teneor in tali instrumento uel chirographo obligo & hypotheco tibi oīa bona mea: talis n. hypotheca dr̄ simpliciter facta, ēt ꝙ in promissione & instrō sit expressa certa quantitas, dūmodo in hypotheca quantitas illa non exprimat̄, sed relatio habeatur simpliciter ad oblōnem de qua in instrō, ita colligitur ex no. in d. l. fideiussores magistratuum. in prin. & § j. & in l. quæro. in prin. ff. loca. Et tunc subdistinguit: quia aut vsuræ sunt naturaliter tantum debitæ, & tunc pro eis non tenet̄ hypothecaria, nisi specialiter sit dictum, ita tenet Bar. in l. solutum. §. si in sortem. ff. de pig. act. per tex. ibi in ver. siue autem. & per tex. in l. per retentionem. C. de usur. Aut vsuræ debentur naturaliter & ciuiliter, & tūc pignus seu hypotheca simpliciter acceptum

ceptum (vt dictum est) tenetur ēt pro vsuris, sicut dicimus in fideiussore, vt d.l. centum Capuæ. ita dicit Bart. in d.l. solutum. §. si in sortem. Aut vsuræ debentur solo officio iudicis, & in hoc ēt Bar. in d. §. si in sortem. tenet idem esse, ꝙ in fideius. & idem Bar. in l. fi. pen. col. in versi. pro declaratione præsentis materiæ ff. de eo quod cer. loc. In fideiussore aūt cōcludit, ꝙ aut mora ex qua veniunt vsuræ officio iudicis præcessit oblōnem fideiussoris. qa scilicet tpe fideiussionis iam vsuræ debebantur, & tunc sine dubio fideiussor simplr acceptus ad illas tenebitur, vt d.l. quæro. in prin. fin lect. Azo. Aut mora non præcessit fideiussionem, sed sequuta est, & tunc Bar. sequendo opin. Io. tenet, ꝙ ēt ad illas fideiussor teneatur, & rō est fm eū; quia licet tales vsuræ veniant officio iudicis ꝑꝑ moram: tñ veniunt fm naturam actionis bonęfidei. d.l. quęro. in prin. & l. si postea. ff. rem pup. sal. fo. Et istam opi. dicit esse veram & cōem Ias. in d. l. Centum Capuæ. in pen. col. in vers. 5. fuit solutio Io. vbi late & clare explicat, & ꝙ dictū est in fideius. dicendū est ēt in pignore fm Barto. vbi sup. Adde ēt prædictis, ꝙ si secundus creditor soluat priori creditori sortē & vsuras, ꝙ etiam habebit obligatum pignus pro dictis vsuris, non tñ pro vsuris vsurarum: vt est tex. & ibi glo. & Bartol. in l. si prior. §. j. ff. qui pot. in pi. ha. † Sextò quæritur, an tacita hypotheca introducta a iure pro legatis, iuxta. l. j. C. commu. de leg. competat ēt pro vsuris legatorū? Et quid ēt ī aliis tacitis hypothecis. Dicendum est, ꝙ si bona tacite hypothecata reperiuntur penes hæredem uel aliū debitorem in tpe quo vsuræ deberi incipiūt, ꝙ bona erunt obligata ēt pro vsuris. Ita tenet Bar. post Iaco. de Are. in l. si cum dotem. §. sinautē in sęuissimo. ff. sol. mat. & mouetur Bar. per l. Lucius. ff. qui pot. in pig. hab. quæ licet loquatur in expressà hypotheca, tñ illam Bar. extendit ēt ad tacitā hypothecam: & cum opin. Bar. tenet Alex. in d. §. sinautem in sęuissimo. cōcludendo ꝙ sicut ꝓ dote bona mariti sunt tacite obligata & pro alimentis, seu vsuris pro dote debitis. † Sed dubitatur, an ista tacita hypotheca respectu vsurarū, quæ conditionaliter debentur, videlicet si sors soluta non sit, attendatur habito respectu ad diem purificatæ cōdōnis qua vsuræ deberi incipiunt. An autē trahatur retro ad initium, videlicet in legatis ad diem mortis testatoris, in ↄ̃ctibus verò ad diem ↄ̃ctus. Et in hoc Pau. de Cast. in consil. 8. ad primum rñdetur. in fi. sub dubio tenet, ꝙ pro alimentis dotis bona mariti sint hypothecata sol. mat. vsq; ab initio. s. tpe dotis constitutæ, allegat not. in d. l. j. ff. qui pot. in pig. hab. & sic vult allegare no. ibi per gl. dum allegat. d. l. Lucius. Ad idem optime facit text. in l. cum oportet. §. sed cum tacitas. C. de bon. quæ lib. vbi bona patris sunt tacite obligata filiis ab initio receptæ administrationis bonorum maternorum ꝓ mala administratione postea facta per patrem, & dicit ibi Bald. ꝙ inspicitur initium, uñ aliquid euenire pōt. Sed ↄ̃riam opi. tenet Soci. in consi. 41. in ꝑsenti consultatio. 4. vol. in 4. col. in vers. sed ↄ̃rium puto verius. Et mouetꝛ principaliter: qa ꝓmissio restitutionis dotis confessatę dr̄ ↄdōnalis, videlicet si dos numerabitꝛ, vt l. fi. C. de non nu. pec. & hr̄ in l. cū qs. C. de iur. & fac. igno. & tñ in dote non introducitur tacita hypotheca, nisi sequuta numeratione. l. assiduis. C. qui potio. pig. hab. licet in hypotheca exꝑssa in dote bene attendatur tp̄s ↄ̃ctus, vt hr̄ in l. j. ff. qui pot. in pign. hab. Si igitur in tacita hypotheca dotis istud est quæ est fauorabilis, vt l. j. ff. sol. ma. fortius dicendum est in legato conditionali ꝙ. s. in eo non introducatur tacita hypotheca, donec non sit purificata conditio & effectualiter debeatur, & pro hoc etiam adducit. l. si constante. C. de dona. ante nup. vbi in augmento dotis tacita hypotheca oritur tempore facti augmenti, & non retrotrahitur ad diem dotis promissæ, vel datæ. Et rñdet ad d. l. cū oportet. §. sed cum tacitas. post Salyc. in d. l. si constante. ꝙ ideo ibi attenditur tp̄s inchoatæ administrationis; quia illo tpe bona ad patrem ꝑuenerunt, & corroboratur; quia si attenderemus initium, prout dicit Pau. de Cast. in d. consi. 8. plura specialia circa idē concurrerent ↄ̃ tex. & ibi not. in l. j. C. de do. promissio. & in l. cum post. §. gener. ff. de iure do. primum ꝙ tacita hypotheca induceretur sup vsuris pendente ↄdōne, & sic ante ortā obligationem per ea quæ habentur in l. potior. §. j. ff. qui pot. in pig. hab. fm ꝙ alia tacita hypotheca quæ de iure non est inducta induceretꝛ ↄ̃ titu. ff. in quib. cau. pig. taci. ↄ̃ha. tertium ꝙ pro vsuris a quibus debitor pōt sua voluntate se excusare soluendo sortē, obligatio retrotrahatur ad diem initi ↄ̃ctus, ↄ̃ no. in l. j. ff. q pot. in pig. hab. Et ideo concludit Soci. ꝙ tacita hypotheca ↄdōnalis oriatur tpe existentis ↄditionis & non trahatur retro ad initium ↄ̃ctus facti. Et ex hoc infert ipse, ꝙ si hæres obligat creditori bona testatoris pendente conditione legati, & postea eueniat conditio legati, ꝙ potior erit in dictis bonis creditor, quam legatarius, & mouetur: quia resultaret triplex specialitas, si aliud diceretur contra regulas iuris, nam primò conditio traheretur retro in legatis ↄ̃ not. per glo. & doc. in d. l. si filius in princ. ff. de verb. oblig. secundò ꝙ cum esset in potestate hæredis non incidere in obligationem vsurarum de iure conditio. retrotrahi nō deberet, iux. l. j. ff. qui pot. in pig. hab. tertiò quòd tacita hypotheca quæ de iure non inuenitur inducta, tali casu induceret in vsuris contra titu. ff. & C. in qui. cau. pig. taci. contraha.

Ego autē in isto subtili articulo puto pro veritate esse aduertendū, ꝙ aut nos loquimur in ↄ̃ctibus, aut ī legatis, primo casu qñ sumus in ↄ̃ctibus, censeo tacitam hypothecam de iure inductam fm diuersos casus sup. notatos in secunda parte. 4. membro, siue sumus in actu uel ↄ̃ctu conditionalis siue puro fuisse constitutam ministerio iuris ab initio ipsius actus seu ↄ̃ctus; qa tacita hypotheca, quæ inducitur, ministerio iuris inducitur: qa ius fingit dictam hypothecam fuisse ab ipsis ↄ̃hentibus adiectā in actu, etiam ꝙ de hoc nihil dictū fuerit: ista conclusio ꝓbatur in l. vni. §. & ut plenius. C. de rei vxo. actio. ibi hypothecæ inesse dotibus intelliguntur, & ibi. simili modo intelligi factam stipulationem & hypothecam ex utraque parte quasi fuerit scripta. Idem etiam probatur in l. 3. C. in qui. cau. pig. taci. ↄ̃ha. ibi. tacita pactione inesse, & idem apparet in toto tit. ff. & C. in quib. cau. pig. taci. ↄ̃. lex. n. in oībus tacitis hypothecis fingit pactionem & conuentionem partium ↄ̃hentium, q̃uis expressa & scripta nō fuerit, & est perinde ac si in veritate illa hypotheca fuisset ↄstituta per conuentionem partium. † Nam de natura fictionis est, ꝙ illud, quod in facto non est uerum, fingatur esse verū, & illud quod fingitur habet iuris effectū perinde, ac si in ueritate esset, ut declarat Bar. in l. si is qui pro emptore. ff. de vsucap. in 1. q. circa diffinitionem fictionis, vnde sicut expressa hypotheca cōstituitur ꝑ partes ab initio ↄ̃ctus, siue ↄ̃ctus sit purus, siue ↄditionalis. ita & in tacita a iure introducta. † Sed in ↄ̃ctu ↄditionali q̃uis constituatur ab initio, tñ constituitur sub ↄdōne, & non oritur nisi demum purificata ↄdōne. l. cedere diē. ff. de verb. sig. & sicut obligatio ꝑsonalis & ↄdōnalis ab initio ↄuentione partium constituitur & in ↄ̃ctum deducitur, & tñ non oritur actio nisi purificata ↄdōne. d. l. cedere diē. ita & realis & hypothecaria ab initio sub ↄdōne cōstituta non oritur nisi adueniente cōditione: vt est tex. expressus in l. grege. §. fi. ff. de pig. & sic est cōclusio, ꝙ sicut expressa hypotheca tam pura q̃ ↄdōnalis ↄstituitur ab initio conuentione expressa: ita & tacita ministerio & fictione iuris & pure & sub ↄdōne constituitur, sed tam expressa quā tacita conditionalis non oritur nisi purificata conditione, ex quibus infertur, ꝙ sicut hypotheca expressa purificata ↄditione casuali, & quæ non consistit in potestate debitoris, trahitꝛ retro ad diem ↄ̃ctus, ut l. j. & l. qui balneum. in princ. & §. j. & l. potior. in prin. & §. j. ff. qui potio. in pig. hab. ita & in tacita dicendū est, arg. l. cum quid. ff. si cer. pet. & probatꝛ ēt ex no. ꝑ Bar. & cōmuniter doc. in l. assiduis. C. qui po. in pign. hab. vbi hr̄, ꝙ tacita hypotheca in dote trahitur retro ad diē promissionis, quia. s. maritus, cui fuit promissa dos, & postea data, censetur obligatus ad restitutionem dotis a die promissionis, & ab illo die constituta fuisse censetur tacita hypotheca; q̃uis. n. promissio de restituēdo dotem, ad quam maritus per tacitā stipulationē obligatur, sit conditionalis. videlicet si dos promissa sibi soluatur, iuxt. l. fin. C. de non numerata pecu. & eodem modo constitutio hypothecæ tacitæ, iuxt. d. l. vni. §. & ut plenius. Tñ subsequuta postea datione dotis & sic purificata conditione, sub qua maritus tacitè erat obligatus, & illius bona tacitè hypothecata, illa ↄdō trahitur retro ad diem promissionis dotis factæ marito, quo die tacite maritus fuit ↄdōnaliter obligatus ad restitutionē dotis, & eius bona tacite fuerunt sub ↄdōne obligata, & ita est cōis & magis vera opi. doct. vt dictum fuit sup. in 4. membro secundæ partis, nu. 87. & istam esse cōem opi. attestatur idem Soci. in consil. 269. ꝓ inuestigatione. in 3. & 4. col. in ver. 4. & vlt. 2. vol. Et ideo nō est verum illud, quod dicit Soc. in d. consi. 41. 4. vol. in 4. col. ī versi. secundo principalis responsio. vbi vult, ꝙ licet in expressa hypotheca attendatur tempus obligationis; tñ in tacita attēditur tempus datæ dotis; quia licèt istam opi. teneant aliqui, quos ipse ibi alleg. tñ in contrarium est opi. Bar. & cōis, vt dictum est sup. proxi. Et sicut tam expressa q̃ tacita hypotheca bonorū sub ↄditione constituta trahitur retro ad diem ↄ̃ctæ obligationis pro sorte principali, ita & trahi debet pro usuris dictæ sortis per l. Lucius. ff. qui po. in pig. hab. quia hypotheca simpliciter constituta censetur etiam cōstituta pro vsuris, ut l. solutum. §. si in sortem. ff. de pign. act. & ibi firmat Bar. ut dixi sup. in hoc primo mēbro, in 5. q. nu. 13. & ideo sicut trahitur retro pro sorte principali, ita debet trahi pro usuris; quia vsuræ sunt accessoriæ ad sortem, & priuilegium principalis obligationis trahitur ēt ad accessoriū, ꝑ regulam accessorium, cum materia de reg. iur. lib. 6. & ista propriè est intentio. d. l. Lucius. vt est de mente Bar. dum summat, ꝙ qui potior est in sorte, potior est in usuris, & ibi expresse hoc vult glos. & sequitur etiam Salyc. si ergo hoc dicimus in sorte, quæ est debita sub conditione, fortius dicendum est in sorte, q̃ est debita pure; quia licèt vsuræ debeantur sub conditione, videlicet si sors non soluatur, tamen ꝙ omnino purificata conditione propter sortem non solutam conditio trahatur retro ad diem ꝓmissionis sortis ex dicta ratione accessorij ꝑ d. l. Lucius. † Et istā opi. de vsuris, ꝙ in eis cōditio trahatur retro ad promissionem sortis ratione d. regulæ accessorium. per d. l. Lucius. tenet etiam ibi Bald. & Angel. & tenent Bart. Bald. Saly. & Ang. in l. j. ff. qui pot. in pig. hab. post glo. ibi, quæ d. l. j. limitat in usuris per d. l. Lucius. & sequitur Angel. in d. l. si filius. ff. de verb. oblig. & hanc

& hanc opi. in tacita hypotheca tenet Bar. in d. l. si cum dotem. §. sinautem in sęuissimo. ff. solu. mat. post Iaco. de Are. ibi volūt, ꝙ sicut bona mariti sunt tacite obligata pro dote: ita etiam pro alimentis, & hoc per. d. l. Lucius idem vult Bald. in d. l. vni. §. sed vt plenius. allegando d. l. j. idem tenent Raph. Cu. & Alex. in d. §. sinautem in sęuissimo. & Pau. de Cast. in consi. 8. ad primum respondetur in fi. quod allegat Alex. in d. §. sinautem in sęuissimo. Et non obstant allegata per Soci. & primò quod ipse dicit de tacita hypotheca dotis, ꝙ in ea attendatur tempus numerationis dotis & non promissionis, iuxta not. in d. l. assiduis, quia, vt dixi sup. in hoc opi. contraria est magis vera & communis, vt etiam attestatur ipse Soci. in d. consi. 269. 2. volumine. Non obstat, ꝙ ex quo est in potestate debitoris, ꝙ vsuræ non debeantur, si solueret sortem, ꝙ non debeat conditio trahi retro, iux. l. j. & l. qui balneum. in prin. & §. j. ff. qui pot. in pig. hab. quia ista decisio habet locum in sorte & in principali debito; quia in eo ↄ̃hēdo debet inspici, an sit in potestate debitoris facere, ꝙ non ↄ̃hatꝛ, sed eo contracto non spectatur in vsuris, an fuerit in potestate debitoris in illas incidere, vel non, sed in illis omnino conditio hypothecę retrotrahitur ad diem obligationis sortis, ita firmat gl. in d. l. j. in glo. in versi. compellitur, in fi. per d. l. Lucius. & facit regula prędicta accessorium, & faciunt no. per Bal. in l. si is. C. de prædi. min. & in l. si tibi. §. de pignore. ff. de pac.

16 † Non obstat, ꝙ plures specialitates videantur circa idem cōcurrere, contra l. j. C. de do. promissio. quia respondetur, ꝙ quando plures specialitates circa idē sunt īductæ a iure cōi, possunt concurrere & admittuntur. Ita tenet Bald. in l. j. ad fi. C. quando lic. ab emp. disce. per tex. in l. si ita facta. ff. de iniusto rup. & irri. testa. & refert & sequitur Ias. in l. quoniam in prioribus. ad fi. ī vers. teneo istud vltimum. C. de inoffic. testa. sed istæ specialitates, videlicet ꝙ purificata cōditione casuali hypotheca retrotrahatꝛ, & ꝙ hypotheca pro vsuris competat sicut competit pro sorte, & ꝙ respectu vsurarum, quæ accessorie debentur ad sortem, nō attendatur, an sit in potestate debitoris eas non iri debitas sunt omnes inductæ a iure communi, vt habetur in locis præallegatis. Præterea plures specialitates admittuntur circa idem, quando vna venit in consequentiam alterius, ita tenet Bar. in d. l. si is qui pro emptore. in pen. col. per tex. instit. quibus modis ius pat. po. sol. §. si ab hostibus. & per alia quæ allegat: sed specialitates quæ inducuntur in vsuris veniunt in consequentiam illius, quæ inductæ sunt circa sortem, meritò tolerantur, & cum Bar. trāsit etiam Iaso. in d. l. si is qui pro emptore col. fin.

17 † Non obst. d. l. si constante. C. de dona. ante nup. quia hypotheca tacita, quæ a principio fuit introducta pro dote non se extendit ad augmentum dotis, & ratio est: quia tempore datę dotis non erat in consideratione augmētum postea factum: sicut sunt alimenta dotis, quæ accessorie ueniunt ad ipsam dotem, vt expresse no. Pau. de Cast. in consi. d. 8. ad primum respondetꝛ &c. in prin. & in fine, vbi vult, ꝙ alia est hypotheca tacita, quæ oritꝛ pro dote data, & alia quæ oritur postea pro augmento dotis facto ex interuallo post dotem; quia prima oritur tempore dotis datæ & secunda tempore augmenti facti: & prima habet hypothecata bona, quæ maritus habebat tempore dotis datæ, secūdæ autem habet hypothecata bona, quæ maritus habebat tempore augmenti facti, & sic diuersa est ratio in augmento dotis q̃ sit in alimentis, & augmentum non uenit per modum accessorij, sed ęquè principaliter ad dotem, sicut ueniunt alimenta, vt colligitur ex no. per Bar. in l. fi. C. per quas perso. no. acqui. & ꝑ Dyn. in dicta regula accessorium, ergo conclusio, ꝙ sicut hypotheca conditionalis expressa in ↄ̃ctibus trahitur retro ad initium contractus, ita & tacita. † Et probatur vltra prædicta: quia tacita hypotheca non est deterioris conditionis, quàm sit expressa, sed quò ad proprietatem a pari procedunt, vt not. Dyn. in regula q prior. de reg. iu. lib. 6. & Bar. in l. is qui. ff. de iure fis. & est casus in l. vni. C. rē alie. geren. in quarto lib. C. & late per alia firmat Paul. de Cast. in consi. 394. q̃q̃ multa copiose, in pen. col. in versi. circa secundum quæsitum. † In secundo autem casu, quādo. s. sumus in legatis, tunc etiam puto, ꝙ etiam legatum sit conditionale, tñ tacita hypotheca sit constituta pro illo tempore mortis testatoris ministerio iuris: & ista etiam conclusio probatur ꝑ tex. in l. j. §. cum. n. C. commu. de lega. vbi dicit tex. ꝙ sicut testator in suo testamēto potest hypothecam rerum suarum dare, cui voluerit, ita non ab re est, tacitam hypothecam induci a lege nullo uerbo præcedente, & sic tacita hypoteca pro legatis inducitur a lege ad instar expressę, quam testator potest in suo testamento dare: sicut ergo expressa potest constitui per testatorem etiam pro legato conditionali a tempore suæ mortis, ita est dicendum in tacita a lege introducta, quia lex fingit illam fuisse constitutam a testatore, prout etiam diximus sup. in tacita, quæ inducitur a lege in contractibus & actibus inter viuos, arguēdo a natura fictionis, iuxta no. per Bart. in d. l. si is qui pro emptore in .q. Sed licèt (vt dictum est) iam in legato puro quàm conditionali constituta sit hypotheca tacita a principio tempore mortis testatoris, prout etiam in contractibus cōditionalibus, tamen actio ex dicta hypotheca nō oritur, neque datur nisi demum purificata conditione legati, iux. l. cedere diem. ff. de verb. sig. & hoc modo procedit id quod dicit Bald. in d. l. j. in 3. col. in versi. quæro nunquid ante diem certum. cum aliis per Socin. in d. ↄsil. 41. in 7. col. videlicet ꝙ licet sit constituta hypotheca in legato conditionali per legem vsque in tempus mortis testatoris, tamen ꝙ actio hypothecari non oritur nisi demum purificata conditione legati: stant. n. ista simul, ꝙ hypotheca conditionalis constituta, tam in legatis conditionalibus, q̃ in alijs actibus inter viuos, & tñ ꝙ ex ea actio non oriatur nisi purificata & existente conditione, sub qua constituta fuit, vt est text. in d. l. grege. § fin. ff. de pig. qui loquitur in expressà, & in tacita eadem est ratio, ergo idem debet esse ius. l. illud. ff. ad l. Aqui. & facit in arg. l. cum quid. ff. si cer. pet. cum aliis sup. in primo casu cōtractuum allegatis. Et sic puto tenendum, ꝙ etiam in legato cōditionali tacita hypotheca sit constituta sub eadem cōditione ab ipsa lege vsque in tempus mortis testatoris, sed ꝙ actio ex eā non oriatur nisi purificata & existente conditione, & sicut ante purificatam conditionē dicta actio non oritur pro legato principali, ita dicendum est, ꝙ non oriatur etiam pro vsuris dicti legati per d. regulam accessorium. lib. 6 & est clarum. † Sed difficultas est, an purificata conditione legati & hypothecæ tacitę ꝓ eo a lege inductæ dicta conditio retrotrahatur ad tempus mortis, quo inducta fuit, an verò in ea attendatur tempus existentis conditio. Et in hoc putarem dicendum ꝙ non trahatur retro; quia licet in ↄ̃ctibus regulariter conditio casualis vel mixta quę non dependet a potestate debitoris trahatur retro ad initium contractæ obligationis, & illud attendatur, & non tempus existētis conditionis, vt late habetur per Bart. & alios in d. l. si filius. in prin. ff. de verb. oblig. & in d. l. j. & in d. l. qui balneum. in prin. & §. j. & in d. l. potior. in prin. & § j. ff. qui po. in pig. habean. Tñ in legatis est secus; nam in illis non trahitur retro conditio, sed attenditur tempus existentis conditionis, vt l. mater. §. eādē. ff. de excep. rei iudi. & l. j. § serui appellatione. ff. ad sille. & hr̄ ꝑ glo. Bar. & alios in d. l. si filius. in prin. & per Bart. late in d. l. si is qui ꝓ emptore. in 5. q. prin. in fictione translatiua, & ibi etiam per Ias. & est tex. in l. quæ legata ff. de reg. iur. & text. iuncta glo. in l. si legati. ff. de pig. Cum ergo diuersa sit natura & ratio inter legata & actus inter viuos, nimirum si diuersitas effectus debeat resultare, videlicet ꝙ in hypotheca tacita vel expressa contractuum purificata conditione inspiciatur tempus ↄ̃ctæ obligationis, vt sup. in primo casu conclusum fuit. In legatis verò inspiciatꝛ tp̄s, existentis conditionis, & tacita hypotheca non trahatur retro ex quo repugnat natura ipsius legati, quæ autem sit ratio diuersitatis in hoc inter contractus & legata, doctores valde laborāt in ea assignanda in d. l. si filiusfa. in prin. & in d. l. si is qui pro emptore, & assignantur quinque rationes differentiæ, vt in dictis locis videri potest. Concluditur ergo, ꝙ in legatis ↄdōnalibus purificata conditione attendi debet tacita hypotheca secundū tempus existentis conditionis, & non fm tempus mortis, & sic non trahitur retro, prout retrotrahitur in ↄ̃ctibus. † Et nō obst. tex. in d. l. quæ balneum. § j. versi. sed si hæres, vbi legatarius cui hæres dedit pignus pro legato ↄdōnali præfertur in dicto pignore purificata conditione legati alteri creditori cui hæres idem pignus post pignorationem legatarij obligauit, quia ille tex. loquitur in pignore conuentionali, & per modum ↄ̃ctus dato ꝑ hæredem de re sua legatario; & sic licet pignus sit datum pro legato, tñ sumus in pignore ↄ̃ctus & in obligatione quæ oritꝛ ex ↄ̃ctu pignoris: nimirū ergo si purificata ↄdōne legati, quę adiecta fuit in ↄ̃ctu pignoris, illa ↄdō trahitur retro, & facit legatarium præferri in dicto pignore; quia non agitur de trahēdo retro ↄdōnē pignoris conuentionalis, quæ fm regulas iuris retro trahitur, iuxta not. in d. l. si filius. in prin. cū aiijs sup. allegatis, & ita ad dictum textum respondet Ias. in d. l. si filius, & in d. l. si is ꝗ ꝓ emptore: licet nō ita clare. † Et ex prædictis infertur, ꝙ purificata conditione legati ex tūc bona testatoris erunt tacite obligata pro legato & ēt pro usuris, dummodo tunc dicta bona reperiantur penes hæredem. Nam si fuissent alienata, vel alteri hypothecata pēdente conditione legati, præferri deberet emptor, vel creditor, cui hæres obligasset pendente ↄdōne legati: cum ipse reperiatur prior in tpe q̃ legatarius, ex quo in legato attenditur tp̄s purificatæ ↄdōnis, ↄdō non trahitur retro ad tp̄s mortis testōris, vt sup. probatum est. Et non obstat d. l. Lucius. ff. qui potio. in pig. habe. quia illa loquitur in ↄ̃ctibus, in quibus ↄdō retrotrahitur, vt dictum est, & ideo vsuræ, quæ accesserunt ad sortem ēt post pignus alteri obligatum purificata earū ↄdōne trahuntur retro, & perinde est, ac si a principio obligationis sortis pure promissę fuissent, vt in simili dicit text. in d. l. potior. §. j. ad finem. Nos autem sumus in legatis, in quibus ↄdō non retro trahitur., sed consideratur fm tp̄s purificatæ ↄdōnis, & ↄsiderato illo tpe inuenitur dictus emptor uel creditor, cui hæres obligatur vel uendidit pendente ↄditione legati prior & anterior in tpe dicto legatario & ideo ei præferri debet in hypotheca tā in ratione legati conditionalis quàm vsurarum illius per regulam, qui prior lib. 6. Et idem putarem dicendum, qñ legatū fuisset purum. Nam respectu vsurarum decurrendarum ꝑꝑ legatū

non

non solutum, & conditionaliter debitarum, videlicet si legatum solum non esset, non putarem earum cõditionem, vel hypothecam purificatam lapso termino ad soluendum legatum trahi retro ad tps mortis obstante eadem regula q in legatis cõditio non trahitur retro. d.l. si legati. & d.l. si filius. Nam licet accessoriè ueniant ad legatum, & ideo uidebatur dicendum illas retrotrahi, prout habetur in d.l. Lucius. tñ istud accessoriũ operatur solum, q non attendatur amplius, an sit in potestate debitoris illas non iri debitas, ut hr in d.l. Lucius. per gl. & in d.l.j. eodem titu. Non tñ operatur, q retrotrahatur ꝯ naturam legatorum, vnde ille qui ante purificatam conditionem vsurarum legati acquisiuit obligationem in bonis testatoris præferri deberet dicto legatario, non quidem respectu ipsius legati, qđ fuit purum, & pro eo orta fuit actio hypothecaria ante obligationẽ factam creditori, sed respectu usurarum debitarum sub ꝯdõne & post obligationem decursarum per rationem prædictam, & sic erit casus, in quo accessorium nõ sequetur naturam sui principalis, & hoc pp diuersitatem rationis, iuxta tex. & ibi no. in l. si is. C. de prædiis mi. quia legatum est purum, & debetur a morte testatoris, & tunc oritur hypotheca pro eo in aliis bonis testatoris, vsuræ autem debentur conditionaliter pp moram cõmissam uel committendam in soluendo legatum, & pro illis non potest competere, nec oriri hypotheca, nisi commissa mora, & sic purificata conditione, sub qua debentur, & tũc pro illis orit̃ hypotheca, quæ retrotrahi non potest per iura supra allega. quæ omnia nota. quia per ea resoluuntur & redduntur clara multa quæ fuerunt posita per Soci. in d. consi. 12. satis obscure & inuolute cõiungendo contractus cum legatis, & idem in ambobus firmando, quæ tñ meo iudicio sunt separanda & distinguenda, vt sup. 23 † Septimò notandum est pro alio effectu insurgente ex pignoribus, q qñ aliquis promittit soluere Sempronio, aut Titio, q censetur promisisse soluere Titio vt adiecto solutioni & non obligationi, ut l. eum qui ita. §. qui sibi. & ibi no. ff. de verbo. oblig. Et quamuis tali adiecto rectè solui possit, ut d. §. qui sibi. & l. vero procuratori. & l. q si stipulatus. in fine. ff. de sol. Tñ talis adiectus non habet actionem, nec petere potest. d.l. q si stipulatus. in prin & facit. l. cui rectè. ff. de noua Et ex hoc etiam infert̃, q tali adiecto solutioni non potest constitui, nec dari pignus p debitorem, & si datum fuerit, repeti potest; ut est text. in l. si is q. ff. de pig. & ibi not. Bar. Bal. & Saly. 24 † Octauò insurgit alius cõsiderabilis effectus ex hypotheca: nam si aliquis emat rem alteri hypothecatam, talis emptor, etiam q dicta res liberetur a dicta obligatione, ad quod etiam dictus emptor principaliter agere potest. s. vt res liberetur, vt est text & ibi no. per glos. Bart. Bald. & Salyc. l. ex prædiis. C. de euictioni. Similiter dictus emptor potest agere ad quanti interest sua dictam rem venditam sibi nõ fuisse nec esse alteri obligatam, & sic ad quantum res minus valet propter dictam obligationem, ita no. Ang. in l.j. §. si hæres. ff. ad trebel. per illum tex. & ibi refert & sequitur Alex. & est text. ĩ l. si rem meam. & ibi Bar. ff. de solutio. Et illud quod dicitur in venditione dicẽdum est etiam in cessione iurium; quia cessio iuriũ ex pretio instar habet uenditionis, vt per totum tit. ff. de hær. vel actio. uend. & facit tex. in l. si plus. §. fi. ff. de euictio. & hr p Paul. de Cast. in consi. 9. uiso puncto &c. Sed difficultas magna est, an prædicta procedant solum, qñ obligatio & hypotheca est pura. An uerò etiam qñ obligatio & hypotheca esset conditionalis, puta pro restitutione dotis, uel alia obligatione ꝯdõnali. Et q pdicta procedant etiam in obligatione conditionali puta p dote, iuxta no. in l. si constante. §. j. ff. solu. mat. & in l. in rebus. §. oẽs. C. de iur. dotium, vr uelle Alex. in d.l.j. §. si hæres. dum dicit, q per decisionem Ange. qui vult, q emptor possit agere, quãti sua interest rem sibi uenditam non esse obligatam, potest decidi illud, quod indecisum reliquit Bald. in d.l. ex prædiis, & sic vr velle Alex. q etiam in hypotheca conditionali emptor possit agere considerato illo dubio euentu obligationis conditionalis, subdit tamen Alex. q de hoc nihil ponit pro constanti: quia artic. magnam exigeret disputationem. Bal. autem in d.l. ex prædijs. vlt. col. sentit ꝯrium, videlicet q in obligatione dotali & sic condõnali (vt dictum est) agi non possit ut liberetur. Sed idem Alex. in consi. 67. fortificatur. 3. uol. tenet expresse, q dictũ Ang. in d. §. si hæres. procedat etiam in re obligata sub ꝯdõne, & q vigore dictę obligationis conditionalis emptor agere possit ꝯtra venditorem ad interesse, quanti minus dicta res uendita fuisset habito respectu ad dubium euẽtum dictæ obligationis ꝯdõnalis, & fundat se in tex. in d. § si hæres. & in l. si seruus. in prin. ff. de condi. fur. In quibus ęstimatur & attenditur dubius euentus cõditionis, & dictum consi. 67. est particula alterius conſ. Alex. videlicet consi. 63. diligenter inspectis. 6. vol. Tñ idem Alex. in d.l. ex prædiis. C. de euictionib. in apostil. ad Bald. videlicet in prima apostil. tenet, q d.l. intelligatur de obligatione pura, non autem de conditionali, & sic q in conditionali obligatione nõ possit agere emptor, vt res liberet, uel excipere vt non teneatur soluere pretium, donec res liberetur a dicta obligatione conditionali, sed in obligatione pura sic, & istud etiam tenet Alex. in cõsil. 65. omissis argumentis. 5. vol. ubi sequitur opi. Bal. in d. l. ex prædijs. in fi. q quando obligatio est conditionalis, emptor nõdũ 25 molestatus pro ea non possit agere contra uẽditorem. † Et mouetur: quia tex. in d. l. ex prædiis. loquitur, q prædia erant obligata, sed pendente conditione suspensiua res non dr obligata, ut volunt Bar. & alii in l. sacer. ff. solu. mat. iuncta l. cedere diem. ff. 26 de verbo. signi. † Et ad hoc etiam ponderat tex. in d. l. ex pdiis. in ver. creditore. nam ille qui sub conditione creditor est non dr proprie creditor, ut per Bar. & alios in l. j. in ulti. col. ff. si cer. pet. per l. debitor. ff. de verb. sig. Et istam etiam opin. tenuit Alex. in 27 d. l. ex prædiis. in apostil. ad Bal. in prima apostil. † Et ista secunda opinio iudicio meo est uerior per fundamenta Alexan. Et non obstat dic. l. si seruus. in prin. quia non est semper verum, q fiat æstimatio dubii euentus conditionis, immo aliqñ æstimatio & exactio differtur in tempus existentis conditionis, vt in l. in lege Aquilia si deletum. ff. ad legem Aquil. Et de hoc arti. posuit vnam distinctionem Barto. in l. j. §. condemnando. ff. de tabu. exhib. & ibi hr per Alex. post Bar. & per Bar. & Imo. in l. si finita. §. fi. ff. de dam. infe. & inter alia sit ista conclusio ad propositum nostrũ. q qñ quis tenetur ex dolo: tunc fit æstimatio ante euentum cõditionis, & condemnatio & exactio repræsentatur ante conditionẽ, sed qñ quis tenetur ex culpa, tunc ꝯdẽnatio differt in euentum conditionis per tex. in d. l. in lege Aquilia si deletũ, & ita et no. Bal. in d. §. condemnatio. Sed quando uenditor uendit rem alteri hypothecatam sub conditione, etiam q de dicta hypotheca non certiorauerit emptorem, non vr ex hoc teneri de dolo, sed si tenetur, de culpa tenetur, iuxta not. in l. si quis cũ aliter. ff. de verb. oblig. & nulli dubium est, q uẽditor ex hoc nõ tenetur de dolo: cum sufficiat sibi actio ex vendito: vt l. si quis affirmauerit. in prin. ff. de dolo. & l. Iulianus §. si uenditor. cum §. seq. ff. de actio. emptio. non n. ex hoc emptor si sciuisset hanc obligationem non fuisset non empturus, sed minus emisset, ut declarat glos. in d. l. si quis affirmauerit. cum ergo non teneatur venditor de dolo sed actione ex vendito: vt in d. ll. & in l. j. §. j. ff. de act. emp. sequitur, q condemnatio nõ potest fieri de præsenti, sed q differri debet in euentum conditionis, iuxt. no. in d. l. j. §. condemnatio & in dic. l. in lege Aquilia si deletum. Interim autem possunt instari posset pro parte emptoris, ut uenditor sibi caueat de conseruando eum indemnem a dicta conditionali obligatione, ut per Bal. & Sal. in l. 2. in versi. modo quæro de eo. C. de sententia quæ sine cer. quanti. & habetur in l. j. ff. q satisda. 28 cogan. † Et talis cautio potest fieri cum hypotheca bonorum absque fideiussore; quia non refert, an fideiussoribus, an hypotheca bonorum caueatur: ut l. j. §. an pignoribus. ff. de colla. bonorum. Et late per Alex. in d. consi. 65. in fi. 5. uol. Et sic illud q dixit Ang. in d. l. j. §. si hæres. debet intelligi in obligatione pura non conditionali. Et similiter illud quod vult Bald. in l. 3. C. de euic. dum dicit, q quando emptor est pauper, & non potest soluere pretium, potest excipere contra uenditorem, q non tradidit rem liberam; qa est obligata pro dote uxoris & aliis creditoribus. Puto. n. intelligendum. q emptor possit excipere vt nõ teneatur ad pretii solutionem, donec res liberetur a dicta obligatione, si tñ dicta liberatio præstari non possit; quia ille, cui res esset obligata, nollet consentire, ut liberaretur, satis esset facere emptorem securum, q damnum ex dicta obligatione passurus non sit, uel per fideiussorem, uel per obligationem bonorum: ut firmat Alex. in d. consi. 65. ad fi & sic qñ obligatio esset cõditionalis, non potest præcise venditor cogi ad liberandum, nec etiam quanto minoris emptor empturus fuisset, sed satis est, q emptor reddatur securus a uenditore aduersus damnum futurum ex dicta obligatione etiam per simplicem hypothecã bonorum, sed qñ obligatio esset pura, tunc bene posset agi quanto minoris, & ita etiam puto intelligenda no. per Bal. in l. qn liberum. C. de compen. & per Alex. in consi. 140. viso summario in 1. & 2. col. 7. vol. Nec obstat tex. in d. l. j. §. si hæres, quia non apparet ibi, q res illa retinenda per hæredem pro sua trebellianica esset obligata sub cõditione, ut vult Alex. in d. consi. 67. sed simpliciter ibi dicitur, q ille fundus erat pignori datus, debet ergo intelligi pro debito puro & non conditionali, nimirum igit fit æstimatio dubii euentus, idest euictionis faciendæ per hypothecam, vt dicitur ibi in tex. Non obstat etiã tex. in l. si seruus. in prin. ff. de condi. fur. in quo etiam se fundat Alex. in d. consi. 67. quia licet ille text. loquatur in seruo furtiuo legato sub conditione. Tamẽ ideo agitur de præsenti ꝯ furem ad æstimationem serui; quia, vt declarat ibi Bar. illud est: quia agitur de dolo ꝯ furem, & ideo non differtur condemnatio in euentum ꝯdõnis legati, sed agitur de præsenti pp dolum. Et sic puto tenendum, q pro re uendita obligata alteri sub conditione non possit agi de præsenti quanto minoris fuisset empturus, & facere æstimationem dicti dubii euentus, sed q istud differri debeat in euentum dictæ conditionis. Interim autem caueri debeat de indemnitate & de defendendo. Et si in isto venditionis cum hypotheca bonorum esset promissa refectio damnorum & interesse, satis esset absque noua cautione præstanda, aliàs oriretur super venditionibus quotidie infinitæ lites; quia vix potest reperiri venditor qui in aliquo contractu non obligauerit, sua bona, & nimis

nimis durum esset, q ex hoc venditor deberet impediri in exactione sui pretij, vel cogi diminuere de pretio propter dubium euentum dictæ obligationis conditionalis, quæ no. quia nõ inuenies alibi examinata. Sed quando immineret euictio in limine contractus, iuxta l. si post perfectam. C. de euictio. aliud esset dicendum circa exactionem pretij; quia nisi venditor præstet fideiussorem de euictione, & non solum pro lite mota, sed etiã generaliter pro omni euictione, non tenebitur emptor soluere pretium, ut l. fi. ff. de rescin. vendi. Et cum materia illa non pertineat ad terminos nostros. Ideo quò ad illam remitto te ad not. per Ang. de Are. insti. de suspe. tuto. §. fin. vbi copiose loquit̃ circa terminos d. l. si post perfectam, & per Roma. in consi. 8. 3. dubio, & per Fabianum in tracta. de emp. & vendi. in 6. parte principali, in 12. membro. 29 † Nonò alius effectus considerari potest; quia sicut viro vergente ad inopiam permissum est vxori agere ad consignationem suę dotis, iuxta no. in l. si constante. in prin. ff. solu. matr. & in l. vbi adhuc. C. de iure do. Ita etiam est permissum eidem per viam exceptionis comparere in iudicio moto per creditores mariti contra illius bona excipiẽdo de dote sua anteriori & impedire executionem allegando & probãdo vergentiam viri ad inopiam non obstante q aliter per prius non egerit contra maritum super inopia & fecerit discussionem bonorum illius, iuxta auc. hoc si debitor. C. de pig. Ita firmat Bald. nouel. in tracta. dotis. in 7. parte. in priuilegio. 18. in fi & latius in priuileg. 24. licet (ut ipse refert) aliqui aduocati tenuerint ꝯriũ, quorum fundamentis ipse respõdet, & maxime q sicut alii creditores possunt in iudicio executiuo cõparere & impedire executionem absque eo q prius egerint & discusserint de bonis debitoris, iuxta no. in l. a diuo Pio. §. si super rebus. ff. de re iudicata, ita & debet posse facere vxor. & q dicta auc. hoc si debitor. habet locum, quando agitur contra tertium possessorem, non autem quando per modum exceptionis creditor comparet ad impediendum executionem, & ita refert tenere Ioan. de Imol. in dic. l. a diuo Pio. §. sed illud. & q sicut vxor per viam actionis potest agere pro inopia viri. d. l. si constante. in prin. ita dẽt posse facere per modum exceptionis; quia cui damus actionẽ fortius damus exceptionem. l. inuitum. §. cui damus. ff. de regu. iur. Fatetur tamen, q iudex in tali comparitione vxoris per viam exceptionis debet præmittere causæ cognitionem super allegata inopia, & super ea interlocutoriè pronuntiare, & demũ vxorem admittere in sua exceptione. Et hoc modo procedat illud, quod vult Pau. de Cast. in l. 2. in prin. ff. solu. matri. qui allegabat̃ in contrarium per aduocatos aduersæ partis, videlicet in secundo nota. Subdit etiam esse aduertendum, q isto casu non seruabitur forma tradita in d. §. sed illud. vt. s. procedatur ad uenditionem bonorum mariti & de pretio satisfiat prius anteriori creditori, & successiue aliis; quia qñ vxor comparet ĩ causa inopiæ, potest vxor obtinere se uelle incumbere pignori, vt inde alatur cum viro & familia, iuxta d. l. vbi adhuc. vt infra, immediate dicetur. Et istam opinionem tenet etiam idem Bal. nouel. in eadẽ 7. parte, in pen. & vlt. priuileg. Istam etiam partem videtur tenere Bar. in l. si constante. in princip. in 8. q. tertiæ partis principalis, vbi firmat, q vxor in casu inopiæ possit sibi consulere p viã retentionis tam contra ipsum maritum quàm ꝯ extraneos agẽtes hypothecaria, alleg. c. per tuas. de dona. inter virum & vxor. Sed ista disputatio cessat in ciuitate Florentiæ, in qua extat statutum, q mulier in casu inopiæ possit agere ad bona mariti, & ẽt ea defendere ꝯ quoscunque creditores, obtenta tñ prius licẽtia a consilio. 30 † Sed extra casum inopiæ non video, q mulier constante matrimonio possit agendo, vel excipiendo bona mariti defendere ꝯ creditores illius; quia constante matrimonio non competit regulariter actio pro dote, vt l. 2. ff. sol. mat. & l. si constante. §. j. & ibi per Alex. eo. ti. & dictum statutum Florẽtinum, q mulier possit defendere bona mariti contra creditores obligatos ad dotem, vel ad augmentum dotis, vel donationem, puto debere intelligi, uel in casu inopiæ (vt dixi) vel ad hoc vt ei caueatur in casu restitutionis dotis de restituendis bonis hypothecatis, iuxta text. in l. grege. §. fi. ff. de pignori. vel tertiò ꝯ illos creditores, qui tenentur vxori pure ad soluendum dotem, vel augmentum dotis vel donationem ex promissione præambula: tunc quasi per modum cuiusdam compensationis possit mulier defendere bona mariti, plus tamen placet secunda intelligentia. Sed extra istos casus non video, q uxor habeat constãte matrimonio ius defendendi bona mariti, cum nõdum habeat actionem aliquam, iuxt. l. cedere diem. ff. de verb. sig. & in l. si cõ 31 stante. § j. ff. sol. matr. vbi per Alex. † Sed dubitatur, an mulieri agenti, uel excipienti in casu inopiæ mariti ad bona illius sibi hypothecata pro dote possit ei per creditores offerri dos in pecunia, & peti relaxatio bonorum cum cessione iurium dotaliũ, iux. l. creditor. § si pignus. ff. qui po. in pig. ha. & l. j. C. si anti. cred. Et ĩ hoc articulo maxima est ꝯrietas inter doctores. Nam q sit locus tali oblationi tenent Bal. Ang. Imol. Rom. Pau. de Cast. & Alex. in d. l. si constante. in prin. & dicit ibi Alex. in 6. q. tertię partis positæ ibi per Bar. q ista opi. videtur de iure verior, & q ex rationibus Bal. patet responsio ad rationem Cyn. in qua vr fundata opi. contraria. Contrariam opi. videlicet q non sit locus tali oblationi, tenet Io. And. in addi. Spec. in tit. de dona. inter vir. & vxo. §. si super. ver. sed cum mulier. & Iac. de Are. & Cyn. in l. cũ tibi. C. qui po. in pig. habe. & ibidẽ Pet. Bart. Salyc. & Raph. Fulg. eandem opi. tenet Bar. in d. l. si cõstante in 7. q. tertiæ partis principalis, istam etiam secundam opi. tenent Bald. & Ang. sibi ꝯrij in l. j. ff. sol. mat. & Bal. in d. l. vbi adhuc. & hanc firmat Cor. præceptor meus in consi. 85. vr primo. in litera. D. 4. vol. Et istã opi. latissime disputando & arguendo ad vtranque partẽ, & oĩa referendo approbat Soc. in consil. 111. visa cognitione. in 3. volu. vbi refert etiam alios tenentes hanc partem, & vltimò dicit, q iudex q recederet ab hac opinio. posset de temeritate rephendi. 32 † Et maximè cum in ambiguis in causa dotis sit iudicandum in fauorem ipsius, vt l. in ambiguis. ff. de iure do. etiam si pauciores doc. pro ea essent, vt in cap. fi. vbi ita firmat Abb. de re iudic. Eandem opi. vltra alleg. per Socin. tenet etiam Veronen. in suis cautel. char. 17. col. j. & seq. Maximè quando in instrumẽto dotis dictum fuit, q mulier in casu restitutionis dotis possit petere dotem in pecunia, vel in bonis ad eius electionem, ut ibi p eũ. Et ego semper s̃m istam opin. vidi iudicari: & ita puto tenẽdũ. 33 † Intellige tamen sanè prædicta, q mulier in isto casu inopiæ non possit occupare omnia bona mariti, sicut possunt alii creditores hypothecarii, iux. l. creditoris. ff. de distrac. pig. & l. q̃diu. C. eo. tit. Sed tenebitur de multis bonis eligere vnum prædium, vel vnum petere forte de melioribus vsque ad concurrentem ęstimationem suæ dotis, ar. d. l. creditoris & ibi no. per Bar. aliàs si secus diceretur, esset in potestate mulieris, quando videret virum labi facultatibus, eludere alios creditores dicendo se velle omnia bona pro sua dote retinere; q esset captiosum. & ideo non est tolerandum, iuxta. l. in fundo. ff. de rei ven. & quia esset aperire viam fraudibus: & ita tenet Bal. nouel. in tractatu dotis, in 7. par. in priui. 47. & ita antę eum tenet Bar. in d. l. si cõstante. in 4. q. principa. in 3. quæsito. & ita refert tenere Cyn. in d. l. ubi adhuc. in 14. q. & istam opin. tenet ibi Alex. videlicet in d. 3. q. 4. q. principa. & alii communiter excepto Ro. ut refert ibi Alex. 34 † Item illud, quod dictum est, q vxor constante matri. non potest defendere bona mariti ultra casum inopiæ, intellige pterq̃ in bonis dotalibus, quæ essent fundus dotalis; nã ista bona mulier, potest indistinctè defendere etiam constante matri. contra quoscunque etiam si fieret executio in dictis bonis pro debito cõmuni mariti & vxoris; quia talis executio esset quædam alienatio, quæ in fundo dotali est prohibita per l. Iuliam de fundo dota. Ita not. glo. in l. sed si alia. ff. de bo. dam. & sequitur Bald. in l. ob maritorum. C. ne vxor pro mari. & ita latissime firmat Bal. 35 No. in trac. dotis, in 7. parte. in priuil. 18. † Similiter idem dicendum est, si bona mariti essent fisco publicata; qa tali casu vxor incontinenti posset bona dotalia vendicare a fisco, nõ obstante q hodie matrimonium non soluatur ex aliqua condemnatione facta de uiro: ut in auc. sed hodie. C. de dona. ante nup. Ita vult glo. in d. l. sed si alia. & videtur text. in l. si quis post hanc. C. eo. tit. & facit tex. in l. si marito publico. ff. sol. matr. & late hr per Bal. no. in d. trac. in d. 7. parte, priuil. 17. & illud quod dr de bonis viri ĩ casu inopiæ, debet etiam dici de aliis correis obligatis vnà cum viro, ut per Ro. in consi. 392. circa primum. vlt. col. super 3. dubio vbi super statuto Florẽtino decidit in casu inopiæ posse etiam agi ꝯ bona illorũ, qui vnà cũ viro sunt obligati p dote. 36 † Decimo circa effectum hypothecæ, quæ competit vxori pro restitutione suæ dotis sol. mat. dubitatur, an si uxor agat executiuè ꝯ hæredes mariti ex publico instrumento, quod ex forma statuti habet executionem paratam, & ipsa vxor forte gessit tutelam filiorum & inuentarium confecit & obligauit se in forma ad redditionem administrationis tutelæ & restitutionem reliquorum cum obligatione bonorum in forma ex publico instrumento. An tali casu filiis & hæredibus prædictis cõpetat retentio dotis prædictæ, donec eisdem fuerit reddita rõ administrationis prædictæ? Et breuiter respondetur, q in hoc articulo subtiliter more suo consuluit Soc. in consi. 180. diligenter puncti. 2. vol. ubi concludit, q talis retentio dictis filiis & hæredibus de iure competat. Et tota difficultas istius articuli consistit ĩ pulcherrimo tex. in l. vni. § taceat. C. de rei vxo. ac. qui prohibet retentionem in dote: & ideo nõ videbatur posse retineri dotem per filios. Sed ad illum tex. respondet Soc. q ille non habeat locum, ubi dos reperitur obligata & legitime hypothecata p mulierem, prout est, quando mater assumpsit tutelam filiorum, p qua tacite ueniunt obligata eius bona, ut l. p officio. C. de admi. tut. & fortius si per ipsam matrem fuerunt expresse hypothecata. Secundò respondet Soc. q ex quo mulier in assumptione tutelæ renuntiat omni. ll. & iuris auxil. iuxta not. in auc. matri & auiæ. C. quando mul. tute. of. fungi po. & ex hoc potest personaliter capi, licèt aliàs non posset, vt l. vni. C. de of. om. iudi. vt per Bar. in l. si quis sub conditione. ff. de testa. tut. & Bart. & Salyc. in d. auc. matri & auiæ, fortius dicendum est, q ex hoc possit dos retineri, auc. multo magis. C. de sacros. ecc. Tamẽ istis nõ obstantibus ista decisio mihi semp visa est dubia; quia non vr bene respõsum ad d. §. taceat. in quo retẽtio dotis gñaliter & indistinctè prohibetur,

prohibetur, vt est tex.in d.l.uni.§.sed nec retentio. in fine ibi. vt sit omnium retentionum expeditus tractatus, & ex stipulatu actio merito secundum sui naturam nullam recipit retētionē. cum ergo generaliter sit prohibita retentio, generaliter debet intelligi.l.j.§.generaliter.ff.de leg.præstan.ca.si Romanorū.19. distin.& ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.l. de pretio.ff.de publicia.vnde non debet restringi prohibitio ad casum, in quo dos esset obligata: vt facit Soc.& maximè cū Imperator in d.§.taceat.ponderet, q vbi competit alia actio, retētio dotis dari nō debeat, & ideo cū in tutela cōpetat actio tutelæ, non debet recurri ad retentionem prohibitam, pro hoc etiā facit tex.in auc.ad hæc.C.quando mu.tu.of.fung.po. vbi mater non prohibetur a tutela ob creditum, quod est inter eam & filios, sed dicit, q debitum in sua natura permaneat, cum ergo debitum dotis ex eius natura non patiatur retentionem. dic.§.taceat.non debet mutari eius natura propter tutelam assumptam & tacitam uel expressam hypothecam ex ea resultantem. 37 † Præterea promissio redditionis rationis cum restitutione reliquorum quæ fit in tutela, non potest separari, nec aliqua certa quātitas, quæ forte in inuentario esset apposita, potest de per se peti, sed insimul tota ratio reuideri debet: cum possit contingere, q tutor plus ostēdat in redditione rationis se impendidisse in rē pupilli, quàm ipse habuerit.l.j.§.prȩterea si tutelȩ.ff.de ꝯrio iud. tut.ita per plura eleganter concludit Alex.in cons.192. visis narratis.7.vol.Ex quo etiam infertur, q cum debitum dictæ tutelæ non sit liquidum sed incertum, donec tutelæ ratio integra nō sit reuisa, q pro eo non debet dari retentio, quæ est quædā compensatio: ut hr per Bar.& alios in l.diuortio.§.ob donationes.ff. sol.mat.& de debito liquido ad non liquidum non admittitur compensatio, ut per Bar.in l.aufertur.§.qui compensationem. ff.de iure fis.& latè per Alex.in consi.94.clarissimè dñe.4.uolu. Et hoc tanto fortius procederet, qñ instrm dotis tanq̃ guarentigiatum, vel confessionatum ex forma statutorum haberet executionem paratam reiecta omni exceptione, excepta solutione: tunc enim non deberet retardari executio dicti instri dotalis per retentionem bonorum obligatorum pro redditione tutelæ, prout in proposito sunt iura dotalia: cum non sit liquidum id, quod pro tutela prætenditur deberi, vt dictum est, & probat ex no.per Alex.in d.consi.94.ubi plene, concluditur ergo, q dicta decisio Soc.non sit de iure tenenda, & ita pluries iudicaui & iudicari vidi contra illam &c. 38 † Vndecimò quæritur circa effectus hypo.an mulier, quæ constante matrimonio potest agere in casu inopiæ pro dote constituenda in loco tuto, iux.no.in l.si constante.in prin.ff.sol.mat.& in l.vbi adhuc.C.de iure do.sicut ipsa per se potest agere, ita possit actionem sibi competentem alteri cedere, & maxime hypothecariam ꝯ maritum & alios extraneos possessores? Bal.in auc.qđ locum in 9.q.C.de colla.tenet q sic per illum tex idem sequitur ibi Ro.ad fi. & Corneus. Contrariam autē opi.tenet idem Bal.sibi ꝯrius in l.j.in pen.col. C.de priui.do.mouetur; quia istud est merum priuilegium mulieris, ideo alteri cedi non potest, & cum Bal.transit ibi Saly. Idē tenet Bal.No.in trac.dotis, in vlt.parte.col.36.& seq.limitando tamen ut ibi per eum: idem etiam tenet Fran. de Cur.in consil. 58.summa totius q.ampliando etiam si in tali cessione in ueniret iurm per alleg.ibi per eum. Istam etiam q.late examinat Ias. in d.l.si constante.in vlt.col.& firmat hanc secundam partē respondendo omnibus argumentis ꝯriis vt ibi per eum. 39 † Duodecimò alius effectus considerari potest in hyp.quia donec qs hēt hypothecam in re pro aliquo suo credito, dr esse tutus in dicto credito, & ideo non potest dici, q tali casu competat ei actio subsidiaria ad dictam rem. Et pp hoc Bal.& Saly.in l.si ut proponis.C.de rei vendi.reprehendunt Bart.ibi, qui voluit, q pupillus habeat hypothecatam rem emptam ab extraneo de sua pecunia, & non possit illam uendicare nisi in subsidium, quādo.s.qui emit, soluendo non esset, nam inquantum Bar.vult, q isto casu pupillus possit uendicare in subsidium rem emptam ab extraneo ex pupillari pecunia, ipsi reprehendunt Barto.& rñdent ad l.filiæ.ff.de sol.in qua se fundat Barto. q illa non loquitur de rei venditione danda in subsidium ad bona, sed de utili actione psonali ꝯ argentarios, qui bona pupilli uendiderunt, & pretium soluerunt matri scienter, quæ non erat soluendo. Item qa non potest cadere actio subsidiaria in re empta ab extraneo de pecunia pupilli, nam cum illa res sit hypothecata dicto pupillo pro sua pecunia, ad quemcunq; illa res transeat, pupillus erit tutus in ea, & ideo secundum eos cessat actio subsidiaria. Et ex hoc infert Soc.subtiliter more suo in consi.224.eleganter.2.uolu. q licet res empta ex pecunia dotali sit hypothecata uxori & in subsidium possit uendicari: ut l.ex pecunia.& ibi no.Bart.& Bal. C.de iure dot.Tñ q ex quo illa res est hypothecata, non potest dari casus, q in subsidium ad eam detur utilis rei uendicatio, iuxta dicta per Bald.& Saly. in d.l.si ut proponis, & similiter idē infert dicendum esse in terminis.l.in rebus.C.de iure do.ubi vtilis rei uendicatio in subsidium datur vxori in bonis ȩstimatis datis in dotem. Nam stante hyp.secundum eum non potest cadere actio subsidiaria. Ego de hoc dicto semp dubitaui & dubi-

40 to. † Quia inquantum dr, q uxor potest vtili rei vendicatione agere ad rem emptam ex pecunia dotali, & ad rem estimatam in dotem datam iux.d.l.ex pecunia. & l.in rebus. C.de iure do. & hoc in subsidium tantum intelligi debet, qñ maritus nō est soluendo per l.uxor marito.ff.de dona.inter vi.& vxo.ita tenet glo.in d.l.in rebus in gl.in versi.estimatæ in fi.cum qua ibi transeunt Bal.& alii, & istud non esse soluendo intelligitur respectu omnium creditorum, ut declarat gl.j.in d.l.uxor marito.vnde non vr esse in consideratione, q vxor possit sibi satisfacere de sua pecunia uel dote in dicta re empta vel estimata, & per hoc q tanq secura non possit in subsidium agere utili rei vendicatione cum habeat aliam actionem s.hypothecaria: ut in d.consi.224.in prin.allegando ad hoc.d.l.uxor marito, vbi secundum eum nisi daretur vtilis rei vendi.mulier esset destituta omni remedio quia ille tex.nō dicit hoc.Sed ibi disputatur, an vxor (marito non existente soluendo) possit reuocare donationem factam marito respectu pecuniæ donatæ tātum, an alio respectu rei emptæ ex illa pecunia, & tandem decidit ibi, q marito non existēte soluendo omnibus creditoribus, vxor possit vtiliter uādicare dictam rem emptam ꝯ maritum, & sic quia mulier posset ibi vsque ad quātitatem pecuniæ agere ꝯ maritum super re empta, tn cum maritus non sit soluēdo concedit vtilis actio in rem ad totam rem. Et istam opi. sentit expresse Bald.in d.l.in rebus in 5.no.ubi dicit, q istud remedium rei uend.ad rem estimatam datur in subsidium, si excussis aliis facultatibus viri reliquæ facultates non sufficiunt, excussio igitur non est facienda de re estimata in dotem data, an illa sit sufficiens pro dote, i. pro estimatione rei dotalis, sed est facienda de aliis facultatibus, & qñ aliæ facultates non sufficiunt pro debitis, & maritus non soluendo, & in subsidium datur vtilis rei uendi.ad rem estimatam, sed si aliæ facultates sufficerent: tunc non potest agi ad rem estimatam datam in dotem nisi hypoth.ita debet intelligi d.l.in rebus.secundum Bald. & ibi alius tenet idem tenet etiam Bald. No.in trac. dotis in 8. parte.7.priuil. vbi dicit, q est magni effectus, q dicta actio utilis competat mulieri ex eo: quia licet essent creditores anteriores habentes expressam, qui præferri deberēt etiam in rebus postea quæsitis, & sic etiam uxori in re estimata in dotem data, in qua habet tacitam tantum, iuxta no.in l.fi.C.qui po.in pign.hab.& dixi sup.in 4.membro secundæ partis, nu.101. modo ratione utilis dnij retranslati in dictam mulierem iur. d.l.in rebus.præferri deberet quibuscunque creditoribus, & illud quod uolunt Bal.& Salyc.in d.l.si ut proponis.non obstat: quia in illo casu sola res empta ex pecunia pupilli per extraneū erat hypo tacite pupillo pro sua pecunia, vnde habente hypot.fal. tis erat consultum pupillo absque rei vendi. sed in casu nostro pro dote uxoris sunt tacite hypo.omnia bona mariti.l.vni.§. vt plenius.C.de rei vxo.act.vnde existente marito non soluendo, & non existente nisi ista re estimata, necesse est vxori subsidium illam uendicare, ex quo in aliis non pōt se præualere, & sola hypo.non est æque sufficiens ad securitatem vxoris: sicut est ipsa utilis actio in rem; quia habens dñium pfert creditori d.l. in rebus.cum perinde sit, ac si res aliena fuisset obligata, qđ multiliter si.f.rem alienam.ff.de pig.act.pterea et opi.Bart.in d.l.si ut proponis, q et pupillus in subsidium habeat vtile in re emptam ex pecunia sua, vt tenenda; quia illam tenet gl.in d.l.filiæ.in gl. in ver.sciebant, & illam tenuit etiam Iac. de Arc.in l.1.ff.qñ ex fac.tu.& ibi Bar.& Bal.in d.l.filiæ, & ibi etiam Paul.de Cast.& licet tex.in d.l.filiæ in quo se fundat Iac.de Arc.& Bart.non loquatur in re empta & in actione in rem, sed in actione competenti ad pretium rerum pupillæ uenditarum p extraneū, quarum ptium venditor soluerat matri pupillæ, vt.f.matre non existēte soluendo in subsidiū datur actio ꝯ venditorē ipsi pupillæ: tñ eadem est rō in vtroq; casu, videlicet tā in re vendita ꝙ empta: qa sicut re uendita noīe venditoris & nō pupilli in subsidiū datur actio ad pretium, qđ fuit solutū: ita & in re empta. quia ꝯ ratione eadē sit dispositio.l.illud.ff.de his qui sunt sui vel alie.iur.& pbatur ex no.in l.mater.C.de rei ven.ubi sublata rei ven.datur in subsidiū actio neg.gest.ad ptiū rei meæ uenditæ p alium noīe suo, & non est maior rō, q actio psonalis, alicui detur in subsidiū nulla interueniēte stip. vel ꝯctu, q det vtilis rei ven.ad re emptā ex pecunia mea: vñ idē vr dicendū vtroq; casu, & nō obstat, q ex quo res empta ex pecunia pupilli est ei hypo.non possit dici in ea dñs.l.neq; pignus.ff.de reg.iur.qa illud pcedit p ꝯria, vnde licet ꝙ res sua nō pt ei esse hyp. nō procedit, q res mihi hyp. nō possit effici mea p acquisitione dñij iuxta not.in l.j.ff.de pignor. in l.debitor.ff.ad treb.vñ nō inconueniet, q res empta ex pecunia pupilli prius sit ei hyp.ꝑ rehabēda pecunia, & postea effecto nō soluēdo emptore, q in subsidium acqrat pupillo dñiū in eadem, & nō obstat, q videat cessare actio subsidiaria, ex quo per hyp. pupillus est securus: qa potitis anterioribus & potioribus creditoribus iam pupillus non erit securus nisi in subsidiū detur rei vēdi.Et iō puto tenendā opi.glo.Iac.de Are.& Bart.tanq magis ȩquā & iuri ꝯsonā & maiori auctoritate fundatā, videlicet q in subsidiū pupillus possit utiliter vēdicare re emptā p extraneū pecunia, & similiter puto tenēdū q et in terminis.d.l.in rebus. vxor

vxor habeat actionē vtilē ad rē datā in dotē ȩstimatione uera, quæ faciat emptionem in subsidium.j.marito non existēte soluendo oībus creditoribus, ēt q dicta res sufficiat pro ipsa ȩstimatione, pro qua in dotem data fuit: quia illud actionem dari in subsidium dēt intelligi, qñ maritus non est soluendo in aliis facultatibus, ēt q extet res ȩstimata, vel empta ex pecunia dotali, vel donata, iuxta tex.in d.l.vxor marito.ff.de don. inter vi.& vx. & not.p Bal.in d.l.in rebus, in 5.no.super quibus tñ cogita, quia non inuenio examinata. 41 † Tertiodecimò alius effectus est hypothecȩ ꝯuentionalis, q s.hypotheca adiecta pro principali obligatione non se extendit ad pœnam in ꝯctu appositā respū priuilegii, videlicet q si hypo.est priuilegiata pro sorte; puta qa est dos, iux.l.assiduis.C.qui pot.in pig. hab.tale priuilegiū non extēdit ad exactionem pœnȩ in ꝯtractu appositȩ: ita no. Pau.de Ca. in l.iō.per illum tex.ff.de compensa.q no.quia est bona lim.ad totum ti.ff.de priuil.cred.& refert Ant.Corse.in apost ad Abb. in c.ex literis.de pig.& facit glo.& q ibi no.Bar.in l.1.C.etiā ob chiro.pec. vbi hr, qđ licet pignus datum pro debito possit retineri p alio: tñ non pōt retineri p vsuris debitis pro pecunia mutuata odio vsurarum, & per hoc dixit notabiliter Bal.in l.pignorib.C.de vsu.q pignus obligatum pro sorte tantum non pōt retineri pro pœna odio pœnarum, & istud ēt refert & sequit Ro. in suis sing.in char.3.incip.tu habes, q pignus, &c. 42 † Quartodecimò dubitari pōt, an in contractu pignoris habeat locum.l.2.C. de rescin.ven.& breuiter respondet q non: quia.s.si vna res ȩstimationis mille detur in pignus pro ducentis, non cadit lȩsio vltra dimidiam iusti ptii, prout requiritur in d.l.2.& maximè qa dominium remanet apud ipsum debitorem pignorātem, & fructus veniunt computandi ad vtilitatem ipsius debitoris pignorantis, vt l.2.& fi. C.de pig.acti.& l.ex prædio.C.de vsur. & ita tenet Cor.in consil.288.viso & diligenter. 3.vol.in litera A.idem etiam tenet Ro.in suis singul.char.163.col.incipit, ego legi tibi anno.vbi vult, q in pignore subrogato loco alterius, vel in alia cautione non hēt locum remedium d.l.2.allegat. l. si rem alienam.§ satisfactum.in ver.deceptus.ff.de pign.act. & pōt esse rō; quia deceptio circa pignus est modici prȩiudicii, cum creditori sit salua actio personalis pro toto suo credito.l.creditor q idoneum.ff.si cer.pe.vt etiam innuit Ro.in d.singu. 43 † Sed dubitatur circa d.l.2.C.de rescin.ven.an si emptor emat res infra dimidiā iusti pretii, quo casu contra eum datur remedium, d.l.2.& emptor illam dedit pignori, vel hypothecæ alteri, an si postea uenditor agat contra dictum emptorem remedio, d.l.2.& emptor eligat restituere dictam rem emptam potius, q̃ supplere pretiū iustum venditori censeatur resoluta ipsi hyp.vel pignus constitutum per emptorem in dicta re? Bar.in l.si res.ff.qui.mo.pi. vel hypot.sol.tenet, q non sit resoluta: quia fuit in ptāte emptoris, qui rem obligauit, non restituere dictam rem venditori, sed supplere iustum pretium, iux.d.l.2.& qñ ius debitoris hyp.resoluit ex cā antecedenti voluntaria: tunc non resoluitur pignus, ut ibi latè per Bar. Idē tenet Bar.in l.4.§.sed & Marcellus. ff. de in diē addi.& in l.in diem.ff.de aqua plu.arc.& cum Barto. concordat Io.And.in addi.Spec.in rub.de obli.& sol.in 2.& 3. col. in duab. q.Sed Bal.in d.l.2.in 11.colum.in ver.iuxta hoc quæritur, pone, q pignorasti.tenet contra Bar.quando res vendita restituta fuit mediante iudicio, & ex necessitate iudicii: tunc enim vult, q resoluto iure debitoris pignorantis, resoluatur ius acceptoris, per l.lex vectigali.ff.de pig.sed si res esset reddita spontè sine iudi.tunc Bal.putat, q opi.Bar.procedat, & ita dicit Bald.fuisse disputatum Bono.& fundat se Bal.in d.l.lex vectigali: vbi emphyteuta non soluendo canonem, si ab eo auocetur res emphyteutica per directum dominium ob caducitatem debitor prȩiudicat sibi & creditori, cui illam rem obligauit; & tamē erat in sua potestate soluere canonem, & euitare caducitatem: & ideo per illum tex.Bal.dicit non debere esse in consideratione voluntas eius, a quo res auocatur, sed an ius auocantis afficiat rem, & hoc sufficiat ad resoluendum, & maximè quia non debet factum illius, a quo res auocatur, prȩiudicare auocanti, & sic facere, q res remaneat hypothe ar.l.si superatus, ff.de pig.& l. si partem.in fi. ff.quemad.serui.amit.& l.potior.ff.qui pot.in pig.hab. Nec obst. secundum eum d.l.si res.in fi.quia illa loquitur, quando ex sola voluntate debitoris pendebat resolutio pig. Nec obstat.d.l.si debitor.in prin.& est similis tex.in l.bouem.§.pignus.ff.de ædil.edic.quia illȩ habent locum, quando debitor, qui vul pignus resoluere, ē actor in iudi.resolutiuo, sed in terminis d.l.2.emptor a quo res ei uendita auocatur est reus: quia conuenitur a venditore, vnde potius inuitus dicitur rem restituere, q̃ volens: cum iudi.reddatur in inuitum, vt l.inter stipulantem.ff.de ver.obl.& cum Bal.transit Saly.in d.l.2.in 11.& 15.q.& facit; quia non est verum simpliciter, q emptor in terminis d.l.2. voluntariè restituat rem, cum possit soluere pretium; quia ad alterū eorū oīno compellitur, & sic cessat fundamentum Bar. q voluntariè restituat rem: quia voluntariè fieri dicitur, qđ nulla coactione fit secundum Bal.in trac.scismatis.in 5. col. per l. siquis maior. C.de transa. Item quia pōt esse, q ille emptor non habeat pecuniam paratam ad supplendum iustum pretium venditori, & iō cogit

rem restituere, & probatur optimè in d.l.lex vectigali. vbi licet debitor potuerit soluere canonem, & euitare caducitatē, tamē quia resti.rei non fit ex mera voluntate, sed ex necessitate iudiciaria, ideo resoluitur pignus: vt ibi habetur, & istam opi. tenet etiam Pau.de Ca.in d.l.2.& illam dicit esse veriorem Alex. in d. l.si res.in apo.ad Bar.& in d.l.2.in apo.ad Bal. 44 † Et ex pdictis ēt sequitur clara decisio, q si venditio facta fuit cum pacto de reuendendo infra certū tps, q si postea fiat reuenditio, obligationes, & hypothe.factæ super illa re per ipsum emptorem resoluunt facta reuenditione: quia dicta reuenditio fit ex necessitate pcedentis cōtractus, & pacti, ita no.Bar.in d.l.4.§. sed & Marcellus. ff.de in diem addi.& in d.l.res.ff.qui.mo.pi. vel hyp. sol.& hr in locis supra alle. & ita ēt dicendum est in omnibus aliis casib.in quibus contractus resoluuntur ex necessitate prȩcedentis obligationis. Et ppea aliàs in facto dicebam stante stat. Florentino, q si res vendita fuerit irrequisito consorte, q emptor cogatur reuendere consorti, quòd sequuta reuenditione prædicta, quȩ ex necessitate stat.fit resoluitur omnis hypoth. contracta apud ipsum emptorem, & propterea statuens illo casu non arctauit dictum emptorem ad cauēdum de euictione, prout facit in casu antecedenti, sed solum ad cedendum iura, quæ pro suo facto & dato ipse emptor acquisiuit, quia.s.statuens ꝯsiderauit, quòd resoluta dicta emptione resoluitur ēt omnis obli. contracta p eum in dicta re, per supradicta fundamenta, & iō non est opus alia cautione, sed sufficit cessio iurium prȩdictorum, qđ not qa aliàs dubitaui, & non videbam rōnem drīȩ inter primū casum dicti statuti & secundum, postea autem comperii veritatē esse, vt supra. 45 † Infertur ēt ex pdictis, quòd resoluta donatione ex defectu insinuationis non factæ iuxta formam iuris communis, videlicet.l.sancimus.C.de dona.vel statuti hoc requirētis, vr ēt resoluta obligatio, seu hypothec.interim causata penes donatarium super dicta re donata; ita tenet Bald.in d.l.2.C.de rescin. ven.in 13.q.in uer.dicit ēt ibidem Bar.& mouetur: quia res donata non erat donatarii ante factam insinuationem iuri perpetuo & irreuocabili, sed erat reuocationi subiecta, & ideo finito iure donatarii, quod nō erat perpetuum, finitur ius illius, q accepit ius hypothe.a donatario super ea.l.si domus.§. si fundus, ff.de leg.1.& l.vxor patrui.C.de le.& dicit Bal. ista verba esse valde menti tenēda, & ista verba Bal.refert Saly.in d.l.si res, sed nō determinat, immo relinquit super hoc cogitandum. Bart. verò ibi tenet contrarium: ex eo quia insinuatio omissa fuit voluntariè per ipsum donatarium, nisi etiam creditor imputari posset, quare insinuationem etiam ipse nō fecisset: cum & ipse potuisset facere: quia sua intererat, vt hyp sua non resolueretur. Alex. autem in d.l.si res.in apo.ad Bar.dicit, quòd opi.Bal.iudic. suo ē verior per id, quod not.Bar.in d.l.in diem.ff.de aqua plu.arcen. vbi dicit, quòd quando ius constitutum super re resoluit facto debitoris vel creditoris, non directè ordinato ad hoc, & tunc resoluitur obligatio interim super dcā re constituta per d.l.lex vectigali. vbi pp non solutionem canonis res reuersa fuit ad auctorem, sed tamen qa voluntas non soluentis non fuit ad hoc directè ordinata: quia qui non soluit, non habuit voluntatem ad hoc directè ordinatam: vt res reuerteretur non pp non solutionem, & iō resoluitur omnis hyp.in dcā re constituta, vt ibi per Bar.& cum ista theorica Bar.in hoc transeunt ibi alii, ita ergo in proposito, licet pp non factam insinuationem donatio reuocet & resoluat; tamen voluntas eius, qui nō insinuauit, nō fuit ad hoc directè ordinata, vt donatio resolueretur, & ppea debet resolui omnis hyp.interim contracta; & ita puto tenendum, & no.hanc theoricam Bar.in d.l. in diem, & quia per illā possunt decidi oēs similes aliæ q.sp cōsiderando, an fiat resolutio ex facto directè ordinato ad resolōnem, an verò ex fcō ad id non directè ordinato, iō illam tene mēti, &c. 46 † Decimoquintò in materia quȩritur, an dispositio.l.quoties.C.de rei ven.quȩ est, quòd quando alienatur eadem res duobus, ille præferat, cui primò res reperit tradita, habeat locum in pignore? dicendum est, q non: quia in pignore constituit ius ex solo tit. absq; traditione: vt l.1.ff.de pi.act.& iō si eadē res fuit diuerso tpe hyp.duobus, pfertur cui prius fuit hyp.non aūt ille, cui prius fuit tradita; vt in regula qui prior.lib.6.& in l.potior.& in l.qui balneū.ff. q po.in pig.ha.& melior tex.in l.si prior.§.fi.e.ti. Et ita limitando d.l.quoties, quòd non habeat locum in pignore, tenēt Cyn. Io. Fab.Bal.Salyc.Pau.de Cast.& Iaso.in d.l.quoties, in 3.limit. 47 † Et iō pœna falsi, qua tenetur vēdens rem duobus, iuxta l. qui duobus.ff.de fal.non hēt locū in pignorante rem duob. vt per Bar. in l.si quis pignore.§.1.ff.de pig.act.vbi assignat rōnem drīȩ, vt hr per Alex.in d.l.qui duob.Et prædicta vera sunt, quādo obligatio, & hypo.constituitur ab vno domino rei debitore duob. creditoribus diuersis tpibus (vt dictum est) sed si duo nō domini, sed habētes publicianā obligēt eādē rē duob.diuersis tpibus: tunc si lis inter dictos creditores, melior erit conditio possidentis, sed si agant contra extraneum possessorem, præferri debebit, cui primò res tradita fuit, tex.& ibi glo.in l.si non dominus. ff.qui po.in pig.hab.& not glo.in l. sine autem.§.si duobus.ff.de publicia.in ver.quòd si a diuersis, & isto vlti. casu posset habe-

re locum d.l. quoties, si aūt vnus nō dn̄s obliget rem duobus diuersis temporibus idem est, quod dictum est in domino obligante, videlicet ꝙ prior præferri debet: vt est tex. in d.l. non dominus, in j. respon. & ibi declarat Saly.

48 †Decimosextò quæritur, an in hyp. pretium succedat loco rei? Et pro intelligentia est sciendum, ꝙ non est dubium, ꝙ in vniuersalibus actionibus, & iudiciis pretium succedit loco rei, ut l. si rem & pretium. & ibi per doc. ff. de pe. hære. & l. imperator in fi. cum l. seq. ff. de le. j. In iudiciis autem particularibus est distinguendum; quia aut sumus in actione seu iudicio reali, puta in rei ven. & tunc pretium succedit rei in subsidium re præscripta, vel perempta ↄ habentem causam lucratiuam & non aliter, vt habetur per gl. Bar. & alios in l. mater. C. de rei ven. & habetur p doc. in l. si cum seruum, ff. si cer. pet. Aut sumus in personalibus, & pretium non succedit loco rei, nisi quando agitur ex ↄctu ratione doli, ita tenet Bar. in l. qui a debitore. ff. quæ in fraud. cred. Aut sumus in hypothe. & tunc idem cōcluditur, qđ concludit in actione reali, videlicet ꝙ in subsidium re præscripta, vel perempta possit agi ad pretium dictæ rei contra prætendentē cām lucratiuam, non autem ↄ prętendētem causam onerosam, ita tenent Bar. & alii post gl. in l. 1. ff. de distrac. pign. & ppea infert ibi Bar. ad q. quam dicit habuisse in facto, videlicet ꝙ mulier, q̄ dederat dotem marito pauperi, qui in morte reliquit quasdam pecudes, quas frater mariti vendidit: nam dicit, ꝙ mulier poterit factis excussionibus de bonis mariti, & ouibus mortuis, vel præscriptis in subsidium agere ↄ fratrem mariti ad pretiū dictarum pecudum & ita dicit fuisse obseruatum. Sed in dote prout loquit̄ Bar. puto indistinctè, ꝙ pretium succedat loco dotis cū sit iudicium vniuersale: vt latius dixi supra in 4. memb. 2. partis, in 4. casu, in 7. ampliatione, nu. 59. vbi vide. In alia aūt hypotheca extra casum dotis tenenda est conclusio Bar. supra relata, videlicet ꝙ in hypothecaria re præscripta, uel perempta in subsidium ↄ habentem cām lucratiuam in pretio, pretium succedat loco rei, & eandem cōclusionem tenet Bar. in d. l. qui a debitore, & in l. fi. §. & si præfatam. C. de iu. delib. & Ang. in d. l. si rem & pretium, & Ias. post alios in d. l. si eum seruum in vlt. col. vnde si secundus uel alius posterior creditor vendidisset rem hypothecatam & pretium percepisset, & res vendita esset præscripta vel perempta, non posset primus creditor, qui habebat in dicta re anteriorem hypo. agere ad pretium contra sm creditorē: quia ille inuenitur hr̄e illud pretium ex cā onerosa; cū sit creditor, & non ex cā lucratiua, nisi forte vltra satisfactionem sui crediti aliquid superesset ex pretio; quia ad illud residuum bene agere posset dictus primus creditor, ita declarant Bar. & Sali. in d. l. j. sed ad integrum pretium non pōt agi, nisi ↄ eum, qui vendidit rem hypothecatam, & inuenitur habere illud ex cā lucratiua, & ita vltra prædicta declarat Alexā. in cons. 108. viso processu. pe. & vlt. col. 5. vol. &c.

49 †Postremò inter alios effectus resultātes ex hypo. est optimè aduertēdum, ꝙ licet aliàs actio personalis, qua tenetur defunctus hæredi suo per aditionem hr̄ditatis confundatur, vt l. debitori. C. de pac. vnde si creditor succedat in hęreditate sui debitoris pro ea parte, pro qua succedit & nō vltra actio personalis confunditur, & rō est: quia actio & passio non pn̄t stare in eodem subiecto, vt est tex. & ibi not. Bal. in l. si vxor tua. C. de bo. auc. iu. poss. Tamē licet in actione personali ita sit, in hyp. est secus: quia licet creditor succedat debitori, hypo. non confunditur, ita no. Bal. in d. l. si vxor tua, mouetur p l. Vranius, ff. de fideiu. & per l. ex sextante. §. Latinus, ff. de excep. rei iud.

50 †Et istud d. Bal. refert Alex. in d. l. debitori. in 3. lim. quam ibi ponit, sed ꝙ illud non probatur in ll. allegatis p Bal. sed ꝙ melius probatur in l. debitor. in prin. ff. ad Trebel. Nam ibi sm Bar. est tex. ꝙ vbi actio personalis tollitur de rigore. i. per confusionē resultantem ex successione, non tollitur hyp. & ad hoc sm Imol. ibi ille tex. alibi non reperitur. Bene etiam facit sm Alexā. in d. l. cū quis. §. fi. iunc. j. rōne ibi reddita per gl. ff. de sol. vbi est casus sing. sm Bart. ibi, ꝙ licet debitor succedendo suo fideiussori extinguat obligationem fideiussoriam, ita ꝙ ammodo creditor, cui præstitus fuit fideiussor, non poterit agere ex fideiussione cōtra illum debitorem hęredem fideiussoris; tn̄ obligatio pignoris & hypo. facta per fideiussorem creditori non extinguit̄, sed pmanet ēt postq̄ debitor successit fideiussori.

51 †& rō est gl. in d. l. cum quis. §. fi. in gl. in ver. obligatum: quia hyp. hēt suas condōnes, vt duret, donec debitum sit solutum, vel aliter satisfactū: vt l. grege. §. ēt. ff. de pi. & istam rōnem approbat ibi Bar. dicens ēt p ea facere d. l. debitor, & l. ex sextante. §. Latinus. ff. de exce. rei iud. q̄ rō cessat in obligatione personali, & fideiussoria, ut ibi p Bart.

52 & pulchrè per Pau. de Cast. †Et non ob. prędictis si dicatur, licet hypo. non cōfundatur per successionem; quia in ea cessat illud inconueniens, ꝙ actio & passio cadant in eodem subiecto, put cadit in actione personali; vt optimè declarat Pau. de Ca. in d. l. cum quis. §. fi. tn̄ ex alio vr̄ ꝙ hyp. etiam tollatur: quia creditor succedendo debitori efficitur hæres, & per ↄn̄s dn̄s rerū bonorum defuncti, ut hr̄ per Bar. & alios in rub. ff. de acquir. hęre. & l. cum hęredes, in princi. & ibi per Doc. ff. de acq. poss. cū ergo fit dn̄s rerum sibi olim hyp. ideo in illis cessare vr̄ hyp. vt l. neq; pignus, ff. de reg. iu. & d. l. ex sextante. §. Latinus. Quia in hoc est aduertendum, ꝙ d. regu. l. neque pignus, & d. §. Latinus. limitat̄, & non habet locum, qn̄ dominium nō fuit acquisitum irreuocabiliter, sed creditor effectus fuit dominus dictarum rerum sibi hyp. reuocabiliter: quia s. ab eo illud auocari poterat: tunc. n. per tale dominium non extinguitur hyp. ita declarat gl. plenissima in d. §. Latinus, in versi. constituto, & hoc modo procedit, d. l. debitor, in prin. Ibi enim creditor institutus hæres a debitore fuerat grauatus de restituēdo hæreditatem per fideicommissum, & propterea dominium ei acquisitum non erat irreuocabile, sed veniebat reuocandum per restitutionem fideicommissi ex Sena. Trebel. ita declarat Bar. in d. l. debitor in prin. vnde illa decisio, de qua supra, scilicet ꝙ per successionem factā a creditore in hæreditate debitoris non confundatur hyp. non procedit indistinctè, sed ita demum si dominium rerum hypot. acquisitum per hæredem erat reuocabile apud ipsum hæredem: tunc. n. non confunditur hyp. secus autem si fuisset irreuocabile; quia tunc etiam hy. confundetur, & hoc modo procedit d. l. neque pignus, & d. §. Latinus, & ita teneas. Et per prædicta contingit vtiliter dubitari, quid si creditor hęres debitoris non est grauatus per fideicomm. & loquitur d. l. debitor. sed aliàs res hęreditaria sibi hyp. inuenitur hyp. ēt alteri creditori posteriori, q agit contra ipsum hęredem hypo. & per eam d. res venit auocā da ab ipso hærede, & sic dominium acquisitum hæredi non est apud eum irreuocabile, sed est reuocabile, an etiam isto casu dicendum erit per eandem rationem, ꝙ actio hyp. quæ competit hæredi nō sit confusa per aditionem hæreditatis & dominium reuocabiliter acquisitum? In hoc Cy in l. 1. in 3. oppo. C. si anti. cred. post gl. tenet, ꝙ isto casu non sit confusa hy. & ita referunt & tenent Raph. Cu. & Pau. de Cast. in d. l. debitor.

Sed Alex. ibi in duobus locis, videlicet in 5. col. ver. sed nunc mihi occurrit, & in colum. fi. in ver. extra glos. dicit, quòd dictū Cyn. non est apud se expeditum; licet magna sit eius auctoritas, & contra illud ponderat, quòd immo isto casu dominium dicatur peruenisse ad hæredem irreuocabiliter: cum non sit rogatus alteri restituere, & non obst. quòd per secundum creditorē possit ab eo auocari: quia hoc procedere non potest, nisi culpa ipsius hæredis, qui non soluit secundo creditori, vt tenetur. Vnde cum ex facto suo causetur, quòd dicta res non remanet irreuocabiliter apud eum, perinde est, ac si irreuocabiliter remaneret; vt l. iure ciuili. ff. de condi. & demon. & in l. ex executione. §. fi. ff. de verb. obli. & facit regula damnum quòd quis, ff. de re. iu. & non ob. l. j. cum ibi no. C. si anti. cred. quia creditor primus ad quem ibi dominium peruenit non erat hæres debitoris, & propterea ad eum non spectabat onus soluendi secundo creditori, & ideo hyp. primi creditoris non fuit extincta per acquisitionem dominii, ex quo res auocari poterat per secundū a primo, & sic Alexan. ibi tenet contra Cy. & sequaces, quòd dispositio d. l. debitor. non habeat locum in creditore succedente debitori, a quo res auocari potest per secundum creditorem: quia nō obstante ista auocatione hypot. creditoris hęredis erit extincta propter dominium acquisitum. Ego de ista decisi. Alex. semper fui dubius: tamen pro faciliori resolutione huius difficulta. ponam aliquos casus ad euitandum æquiuocationem.

53 †Primus ergo casus est, quòd indubitanter tenendum est, ꝙ per aditionem hæreditatis debitoris factam per creditorem hypo. non confunditur hypothe. ex illa ratione, ex qua confunditur actio personalis, quæ est, quòd actio & passio non possunt esse in eodem subiecto, & sic creditor & debitor, de quo per text. & Bal. in l. si vxor tua. C. de bo. auc. in pos. nam ista ratio non militat, immo cessat in ipsa actione hypo. quæ est realis, & datur ad rem, & sic non concurrit in eodem subiecto. i. in persona hæredis, vt pulchrè declarat Pau. de Cast. in d. l. cum quis. §. fi. ff. de so. & in hoc casu non contradicit Alex. in d. l. debitori. immo in d. l. debitori. C. de pac. fir. istam decisionem, ut supra retuli. Secundus casus est, ꝙ si creditor efficitur hæres debitoris, & acquirat dominium rerum hæreditariarum, iux. l. cum hæredes, in prin. ff. de acq. poss. tunc si dominium est ei acquisitum irreuocabiliter: quia ab ea aliquo modo ex facto defuncti, vel alterius sine culpa sua auocari non potest; tunc extinguitur hyp. in illis reb. quarum dominium acquisiuit irreuocabiliter, ꝙ ex quo est dominus irreuocabilis illarum, nō possunt illæ amplius ei esse hypo. d. l. neque pignus. ff. de regul. iur. & d. l. ex sextante. §. Latinus, & iste etiam casus non habet difficultatem, quia in eo Alexā. & alii concordant.

Tertius casus est, qn̄ creditor fuit hęres debitoris, sed res ei hypo. non est in hæreditate debitoris, sed est apud alium tertium: & tunc cum d. res non fuit in hæreditate debitoris, non fuit in ea creditori, & hæredi acquisitum dominium, iuxta d. l. cum hęredes. in prin. & ideo isto casu non est extincta hyp. rōne dominii, cum illud nō sit acquisitum hæredi in d. r e. vt dictum est, & hæres poterit agere cōtra dictum tertium possessorem actione hyp. casu quo ex traditione nō sit inducta ficta solutio, de quo infra paulo post dicetur. Et si ille tertius possessor non habet causam a defuncto, cuius ipse creditor est hæres, obtinebit hæres

res contra illum, sed si ille tertius possessor haberet causam a defuncto, tunc hæres repelletur ab eo duplici exceptione.

Prima: quia hæres tenetur habere ratum factum defuncti, & non potest uenire contra illud. l. cum a matre. C. de rei ven.

Secunda: quia obstabit exceptio, quem de euictione tenet actio eundem agentem repellit excep. l. vēdicantem. ff. de euic. & de isto etiam casu non loquitur Alex. nec de eo dubitat.

Quartus casus est, quando creditor adiuit hæreditatem debitoris & res hypo. est in hęreditate, & sic dominium est acquisitum ipsi creditori in re hyp. per d. l. cum hęredes, sed alius habet hyp. in d. re non a defuncto, sed ab alio, quæ est posterior hypo. hæredis, posito pro possibili, ꝙ iste casus possit dari, puta si defunctus non esset dominus, & tamen hypothecasset, quia haberet publicianam, & alius etiam non dominus habens publicianam secundo loco obligauit huic, qui habet hyp. posteriorem, iux. no. in l. si non dominus. 2. respons. ff. qui po. in pigno. hab. & iste secundus ageret contra hæredem hypo. nam si hypo. hæredis esset extincta ratione dominii, uel quasi, iste secūdus posset obtinere. Certè isto casu est dicendum, ꝙ hyp. hæredis sit extincta: quia ab eo dicta res potest auocari, & ideo sumus in terminis d. l. debitor. & d. §. Latinus, & non obst. d. l. neq; pignus; quia dominium uel quasi potest ab eo auocari, & hoc casu non hēt locum ratio Alex. in d. l. debitor, ꝙ imputari possit hæredi, si nō soluit, per regulam. l. damnum quod quis. & alia allega. per Alexan. Quia hæres hoc casu non tenetur soluere illi secundo creditori: quia non est creditor defuncti, sed alterius extranei, cui hæres non tenetur soluere, & iste etiam casus est extra dubitationem, & difficultatem Alexan.

Quintus casus est, qn̄ creditor primus est hæres defuncti, & in hæreditate est res hyp. hæredi, & dominium illius est acquisitum hæredi, iux. cum heres. in princ. & alius secundus creditor defuncti habens secundo loco hypoth. dictam rem agit contra hæredem hypothe. & vult auocare rem ab hærede, in quo casu hæres excipit se habere hypo. anteriorem in dicta re. Secundus verò creditor replicat, ꝙ hypo. hæredis est extincta propter acquisitionem dominii, hæres verò duplicat, quòd sua hyp. non est extincta per acquisitionem dominii, ex quo illa res ab eo auocari potest per secundum creditorem, iuxta d. l. debitor, & d. §. Latinus. & in hoc quinto casu cadit difficultas Alexan. & Cy. & sequacium.

Sed etiam iste casus est extra dictas difficultates iudicio meo: quia esto miles sine præiudicio, ꝙ hypot. hæredis non sit extincta: tamen cum ipse sit hæres defuncti non potest obtinere cū sua hypo. anteriori contra secundum creditorem defuncti: qa si hæres excipiet contra secundum creditorem de sua anteriori hypo. secundus creditor potest replicare contra eum, ꝙ ipse non potest obtinere cum sua hypo. sed ꝙ tenetur tanquam hæres defuncti soluere ipsi 2. creditori, vt l. pacto. C. de pa. & l. fi. C. de hær. act. & ibi no. & similiter, ꝙ ex quo est hæres, dēt habere ratā hyp. factam ipsi creditori per defunctum. d. l. cum a matre, & ꝙ etiam tenetur de euictione. d. l. vendicantem, & sic hæres oino repelleretur, & iō nō est opus intrare illam disputa. Alex. & doc. an hypo. isto casu sit extincta: quia etiam ꝙ non sit extincta omnino, in ea hæres obtinere nō poterit, sed repelletur ab ipso 2. creditore per antedictas replicationes. Si tn̄ uolumus uidere veritatem, an isto casu hy. hęredis sit extincta vel non, ēt ꝙ in d. disp. non sit vtilitas (vt dixi) putarem ꝙ opi. Cy. & sequaciū possit defendi ab impugnatione Alex.

54 †Quia aduertēdum est, per aditionem hęreditatis aliqn̄ inducitur cōfusio, aliqn̄ verò successio est loco solutionis, ut est tex. & ibi Bar. & Pau. de Cas. in l. stichum. §. aditi. ff. de so. & in hyp. (vt dixi) non cadit confusio, prout cadit in personali, in qua actio & passio non possunt cadere in eodem subiecto, ut per Bal. in d. l. si vxor tua. C. de bo. aucto. iu. poss. & per Pau. de Cast. in d. l. cum quis. §. fin. ff. de sol. Minus etiam potest dici, ꝙ sit sublata p solutionem causatam ab aditione: quia d. solutio non habet effectum, nec inducitur per aditionem, nisi ad hoc, ne heres sit in damno: ut est text. & ibi declarat Pau. de Cast. in d. §. aditio. vbi fingitur solutum debitum naturale tātum hæredi; quia illud aliàs retinere & cōsequi non posset; tunc. n. ppea æquitatē fingitur, ꝙ hæres sibimet soluerit ad euitandum damnum, vbi ergo cessat ista rō damni euitandi, successio non hēt uim solutionis, ut l. si ei. ff. de euic. & vt no. Bar. in l. hęres a debitore. §. fi. ff. de fideiuss. & in l. si debitori creditor. & in l. Vranius. eo. titu. & latius per Bar. in rep. l. si is qui pro emptore. antep. col. in 6. q. princi. ff. de vsuc. Cum aūt in casu nostro, si induceretur per successionē effectus solutionis nō solum non effugeret, sed incurreret damnum hæres, iō non est dicendum, ꝙ sit sublata hyp. per successionē in vim solutionis, concluditur ergo, ꝙ neque per confusionem, neq; per solutionem resultātem ex successione tollatur hyp. In hac tn̄ materia est aduertendum, ꝙ solutio ficta, quæ inducitur per aditionem factā a creditore in bonis debitoris sui cātur: quia fingit̄, ꝙ hæreditas debitoris anteq̄ adita fuerit soluerit ipsi creditori, & ꝙ ex hoc tāto minus creditor ī ea inuenerit, vt l. si ei. §. 1. ff. de eui. & ita glo. vel fingitur, ꝙ hæres sibi soluerit, ut dicit text. in l. stichum. §. si creditor. ff. de sol. cum autem solutione eius, qđ debetur omnis tollatur oblig. institu. quib. mod. toll. obl. in princ. tollatur ēt hy. ut l. item liberare. §. 1. ff. quib. mo. pi. vel hypo. sol. nimirum si quando aditio importat solutionem per eum ēt tollatur hyp. quia idē operatur fictio in casu ficto, quod veritas in casu uero. l. si filiusfamilias. ff. si cert. petat. & l. lex cornelia. ff. de vul. & pu. & l. bona. in fi. ff. de cap. unde difficultas est in uidendo, qn̄ aditio dicatur importare effectum solutionis, & in hoc Bar. in d. l. si is qui pro emptore, in d. 6. q. dicit, ꝙ quando ex confusione hæres patitur damnum, lex vult, ꝙ ne hæres patiat̄ damnum, inducatur ficta solutio ad effugiēdum damnum, sed si ex effectu solutionis hæres pateretur damnum, uel lucraret̄: tunc non haberet uim solutionis, si autem nō pateretur dānum, nec haberet lucrum, tunc respū solutionis, quę fictè causat̄ ex ęquitate, dicit ipse, ꝙ solutio non causatur, sed quia isto casu ęquum est tolli obligat. eo modo quo fuit introducta, s. consensu. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iu. ideo isto casu ad tollendam oblig. quod ē remotum a damno, & lucro hęredis inducitur effectus solutionis secundum Bar. in 6. q. cum quo transeunt alii. Sed difficultas est, quando hæres dicatur tractare de damno, & in hoc Pau. de Cast. in d. l. Vranius. ff. de fideiu. per tex. ibi firmat, quòd quando est unus creditor, qui ei succedit, non dicitur pati damnum ex inductione solutionis, secus quando essent plures correi debendi, & uni succedit creditor: tunc enim si induceretur solutio, hęres pateretur damnum respectu alterius correi, qui etiam liberatur per d. fictam solutionem, idem etiā tenet Paul. de Ca. in consi. 258. notandum est, &c. Idem etiam probatur in d. l. debitor. ff. ad Treb. & in l. si id quod mihi. in prin. ff. de lib. leg. Concluditur ergo, ꝙ quando ex aditione resultat sola cōfusio, tunc tollitur sola personalis non hyp. sed quando ex aditione causatur etiam solutio, tunc tollitur etiam hypo.

55 †Sed dubium est, an ex eo, ꝙ hæres effectus est dn̄s rei hyp. inuentę in hæreditate rōne dn̄ij, sit extincta ipsa hyp. iuxta l. neq; pignus. ff. de reg. iur. & licet in hoc videretur dicendum, ꝙ non extingueret̄, ex quo dominium non fuit acquisitum irreuocabiliter; cū possit auocari per sm creditorem, & hoc per tex. in d. l. debitor. & in d. §. Latinus, & in l. 1. C. si anti. cred. Tamen Alex. tenet ↄrium, ex quo auocatio ista causatur culpa hęredis, qui non soluit scđo creditori, & iō damnum sibi dēt imputari, ut regula, damnum qđ quis. Tn̄ ad hoc pōt responderi, ꝙ regula ponitur generaliter, ꝙ qn̄ dominium rei obligatæ acquiritur reuocabiliter, non extinguitur hypo. vt in d. iuri. & non distinguitur, an reuocatio causetur culpa vel non culpa creditoris, prout distinguit Alexā. sed solum est in consideratione, an dn̄ium sit reuocabile, uel non. Et ratio istius decisionis & regulæ est: quia conditio & natura hypo. est, ut non tollatur, nisi creditori sit solutum & satisfactum, ut no. glos. in d. §. Latinus & glo. in vers. obligatum, in d. l. cum quis. §. fi. & ibi Bar. & gl. & doct. in l. grege. §. etiam. ff. de pi. & non dicitur solutum creditori per dationem insolutum factam de re & translationem dominii, nisi tale dominium sit ei acquisitum irreuocabiliter, ut no. Bar. in l. eleganter, in prin. in 1. oppo. ff. de pig. act. & tex. ibi. Bar. in l. si rē meam. ff. de sol. & ideo quando res effecta est creditoris reuocabiliter, datur ei retentio pro suo credito & hypo. non extincta, vt no. Bar. in d. §. Latinus, & in l. in bello. §. si quis seruum, ff. de cap. & Ang. in consi. 108. viso dicto puncto. ad fin. & Dec. in d. reg. neque pignus, num. 1. ff. de reg. iur. quamdiu ergo res potest auocari a creditore, non dicitur ei solutum, & ideo non est extincta hypoth. quæ per effectualem solutionem extinguitur, ut per Bar. & alios in d. l. grege. §. etiam, cum aliis supra alleg. & sic non videtur esse in consideratione, an ista auocatio procedat culpa creditoris uel non, quod ēt probari potest per text. & ibi no. per Bar. in l. Iulianus. §. offerri. ff. de act. emp. vbi venditor rē venditam, & nondum traditam, & sic in qua est dn̄s pōt retinere loco quasi pignoris, donec ei soluatur pretium, & hoc quia illud dn̄ium, qđ est apud venditorem, est reuocabile per emptorem, & licet talis auocatio procedat a facto uenditoris: qa vendidit, tn̄ per hoc non impeditur ius quasi pignoris, ita declarat Ias. insti. de rer. diui. §. uenditæ. in 2. col. in prin. ecce ergo, ꝙ q̄uis auocatio dominii procedat facto meo, tamen per hoc nō extinguitur ius pignoris mihi competens in re, quæ a me facto meo auocari potest. Ad idem in simili optimus text. in l. 2. C. de pręt. pig. iun. glo. ibi, cum his quæ no. per doc. ubi hyp. quę competit creditori ad recuperandum pignus, nō aufertur ei, licet sua culpa creditor ceciderit ab illius possessione. Et per prędicta respōsum est argu. Alex. & opi. Cy. & sequacium, tenet ēt Socy. in d. l. debitori. in 3. limi. vbi ēt respondet ad dictum fundamentū cōtrarium, quod fit in d. l. neq; pignus, sed nō ęque clare & plenè, ut supra per me, & quamuis auctoritas Alex. sit suprema. Tamē cum opi. sit communis, & nullum cōtradictorem habebat, nisi Alexan. & possit defensari, vt supra non putarem esse recedēdum ab illa.

56 †Sed in vno contingit dubitari circa secundum casum supra relatum, quando scilicet creditor succedit debitori, & acquirit dominium rei hypothec. irreuocabiliter, quo casu extinguitur hypothec. sm omnes supra relatos, an si dictus hę-

res & creditor post delatam hæreditatem, sed ante eam aditam obligauit omnia sua bona alicui suo creditori, quo casu cēsent ēt obligata iura & actiones, & sic etiam hypo. sibi competēs in bonis hæreditariis, iuxta l.nomen C quæ res pig.oblig.poss.& l. grege.§.cum pignori.ff.de pi.& to.tit.C.si pig.pig.da.sit, & actio quæ directò competit creditori & hæredi obliganti vtiliter cōpetit dicto eius creditori, ut habetur in d. locis, an dictus hęres adeat postea hæreditatem dicti sui debitoris, & acquirat dominium dictarum rerum hæreditariarum irreuocabiliter: quia ab aliquo alio auocari non possunt, & per ɔñs actio hypo. directa ei competens sit extincta per d.l.neq; pignus, sit etiam extincta vtilis hypo. quæ ante hæreditatem aditam incepit cōpetere creditori dicti hęredis. Et breuiter in hac difficultate Pau. de Cast. in cons.395. notandum j.in fi. tenet, ꝙ licet isto casu sit confusa directa per acquisitionem dominii irreuocabilis, quæ remansit apud primum creditorem & hæredem, tamen nō erit confusa vtilis acquisita secūdo creditori, cui primus bona sua obligauit ante aditam hęreditatem: quia cum directa & vtilis sint diuersæ, non sequitur, ꝙ sublata directa sit etiam sublata vtilis, iuxta no.in l.hæreditatem.in gl.fi.ff.de do.iunc.l.quis ergo casus.ff.de pecu.& quod no.in l.non quocunque.§.qui Caium ff.de leg.1. Adde tu, ꝙ idem probatur in l.si hæres.la 2.& ibi per Bart. ff. ad Treb.& in l.1.& ibi etiam Bar.ff.de act.& obli.& latè per Sali.in l.1.in 7.q.C eo.tit.in quibus locis habetur, ꝙ actio directa est diuersa ab actione utili, & ppea vna sublata altera potest remanere: secus autem, si dictus hæres obligaret in casu isto omnia bona alteri suo creditori post aditam hęreditatem; quia cum iam hypothe. esset extincta per acquisitionem dominii in d. obli. illa non fuisset comprehensa tanquam extincta; quia nemo plus iuris in alium transferre potest, quàm ipse habeat. l. traditio. ff. de acq.re.do. quæ omnia bene no. quia sunt practicabilia, & nō inuenies examinata per alios, & per hęc sit expeditum primum membrum huius quintæ partis.

SVMMARIVM.

1 *Prior tempore in hypotheca potior est in iure, & multis casibus ampliatur hæc regula.*
2 *Prioritas hypo. in multis prodest, & multa operatur.*
Prioritas hypothecæ non solum prodest in agendo, sed etiam in excipiendo & replicando.
3 *Re empta per debitorem ex pecunia secundi creditoris præferendus est in illa prior creditor in hypo. generali.*
4 *Mutuum datum ad domum reficiendam non extinguit primam hypo. primo creditori in illa competentem.*
5 *Traditio rei hypothecatæ alteri hoc est secundo creditori non tollit hypothe. a primo.*
6 *Regula, qui prior est tempore, potior est in iure, habet locum in pignore prætorio concesso pluribus creditoribus ex diuersis titulis.*
7 *Creditorum quorum vnus prætendit pignus conuentionale, alter prætorium, præfertur prior tempore.*
8 *Venditio secunda per secundum creditorem de re empta, sed non soluta facta non tollit primam hyp. cum primo venditore contractam.*
9 *Regula, qui prior est tempore & c. non procedit non tantum pro sorte principali, sed etiam pro vsuris, & non solum in expressa hypo. sed & in tacita.*
Item tem in hyp. conditionali, quam pura.
10 *Conditio retrotrahitur in contractibus, sed non in legatis.*
11 *Prior in tempore priuatus præfertur fisco in bonis quæsitis ante obligationem fisci, sed non postea.*
12 *Dotibus duabus constitutis præfertur tempore prior.*
13 *Prior tempore præfertur posteriori, etiam si sit nouata sua obligatio cum repetitione pignorum.*
14 *Prior in tempore habens generalem hypo. præfertur posteriori etiam habenti specialem.*
15 *Posterior creditor præfertur priori multis casibus.*
16 *Mulier in causa dotis licet sit posterior in hypo. præfertur priori creditori.*
17 *Pactum, quod res emenda ex pecunia per me mutuata ad illam emendam sit mihi specialiter obligata pro pecunia facit me præferri omnibus creditoribus anterioribus, etiam doti.*
18 *Fides de precio rei venditæ transfert dominium rei venditæ in emptorem, si tamen venditor expresse conuenit, quod res vendita sit sibi pro pretio hypothe. tunc est ceteris in illa præferendus. Secus si non fecit tale pactū.*
19 *Res empta ex pecunia pupilli pro rata suæ pecuniæ est ei tacite hypot. cum priuilegio antelationis aliis creditoribus habentibus anteriorem generalem hypo. in bonis eiusdem debitoris.*
20 *Res empta ex pecunia militis est ipsi tacite hypothecata cum beneficio antelationis etiam sibi alterius.*
21 *Militia empta ex pecunia expressim mutuata ad dictam militiam emendam est specialiter pro ipsa pecunia hyp. cum priuilegio prælationis.*
22 *Dos posterior in hypo. tacita præfertur anteriori in rebus secundæ dotis existentibus.*
23 *Dotis tacita hypo. præfertur alteri anteriori tacitæ.*
24 *Hypotheca condonalis competens pro legatis nunquam retrotrahitur.*
25 *Pluribus immissis ex primo decreto vigore rei iudicatæ, uel iuris exequibilis, nullus est in iure præferendus.*
26 *Creditor posterior præfertur anteriori ob ipsius prioris culpam, & vitium.*
27 *Creditor posterior pro debito principali præferendus est priori.*
28 *Expensa funeris præfertur omni æri alieno.*
29 *Secundus creditor offerens solutionem pignoris efficitur anterior.*
30 *Casus quinque in quibus posterior efficitur anterior.*
31 *Res obligata duobus ab uno debitore, an censeatur insolidum cuilibet obligata, an pro parte.*
32 *Contendentium pro re insolidum obligata melior est conditio possidentis.*
33 *Lucrum & damnum inter socios an semper debeat esse commune.*
34 *Iudicium familiæ ercisundæ non datur inter plures cohæredes quo ad actiones personales, & nomina debitorum.*
35 *Hypotheca, quæ defuncto competebat, non diuiditur inter hæredes, sed indiuisa remanet, & vnicuique competit insolidum.*
36 *Hypotheca dicitur ius in re, seu ius reale.*
37 *Ius hæreditarium indiuiduum quo casu veniat in iudic.fa.erc.*
38 *Vno ex creditoribus habentibus hypothe. immisso ex primo decreto alij non censentur immissi.*
39 *Bonis generaliter duobus creditoribus hypo. diuersis temporibus an alter illorum sit aliquo modo præferendus.*
40 *Fictio translatiua de tempore ad tempus requirit duplex extremum, videlicet a quo, & ad quod.*
41 *Conditio casualis non trahitur retro, quando extremum a quo tempore purificatæ conditionis non erat habile in essentia, siue ex parte rei, siue ex parte personæ.*
42 *Fiscus præfertur anteriori creditori in bonis quæsitis per debitorem post contractum fisci, præterquam si anterior esset priuilegiatus, ut pupillus.*
43 *Prioritatem uel posterioritatem alleganti incumbit onus probandi.*
44 *Tempus existens alicuius actionis fundamentum præcisè est probandum.*
45 *Probatio prioritatis uel posterioritatis qualiter sit facienda.*
46 *Probans semper præfertur nihil probanti.*
47 *Lex scripturas.C.qui po.in pi.ha. qualiter intelligi possit.*
48 *Scriptura libri mercantilis differt ab apodissa.*
49 *Scriptura solennizata inducit prioritatem, & priui.prælationis.*
50 *Instrumentum publicum domini præfertur scripturæ priuatæ procuratoris.*
51 *Primus creditor si habeat specialem & generalem hypot. secundus autem specialem non potest primus descendere ad generalem, in qua comprehenditur specialis secundi creditoris, nisi in subsidium.*

Secundum membrum quintæ partis.

1 SEQVITVR †modo secundum membrum istius quintæ partis, in quo tractatur de effectibus prioritatis resultātibus ex ipsa hypothe. & in hoc membro pono regulam, ampliationes & fallentias. Regula sit ergo, ꝙ qui prior est in tempore in hypoth. potior est in iure, ut in regula, qui prior. lib.6.& in l.quoties vtriusque.ff eod.ti.& in l. qui balneum, in prin.& l.potior.in prin.ff.qui po.in pi.hab. ampliatur modo regula viginti modis.

2 †Et primò amplia, ēt si unus creditor prius contraxit suū creditum sine hyp.& alius postea cum hyp. quia prioritas hypo. debet attendi, & illa præfertur, ut est tex.& ibi Bar. in l. creditor q prior.§.si primus.ff.qui po.in pig. hab. Secundò amplia: ut talis prioritas hypoth. prosit non solum agendo, sed excipiendo & replicando, ut est tex.in d.l.creditor.in prin.

3 Tertiò amplia, etiam si res esset empta per debitorem ex pecunia secundi creditoris; nam etiam in illa præfertur prior creditor in hypo. generali, ut l.quod quis.ff.de priui.cred.& in auc. quo iure.C.qui po.in pig.hab. Quartò amplia, etiam si pecunia fuisset mutuata expresè per posteriorem creditorem debitori ad emendum tales res: quia etiam in illis emptis prefertur prior creditor habens gñalem hyp. quia secundus creditor, qui mutuauit ad res emendas, ex hoc non habet hypo.in dictis reb. sed habet solum priui.in personali, quo mediāte præfertur aliis creditoribus solam personalem habētibus; ita tenet gl. in l. qđ qs. ff.de priui.cred.& Bar.in l.interdum.ff.qui pot.in pi.ha.& Bald. in l.quamuis ex ea.C.de pi.& in l.licet.C.qui po.in pig. hab Sal. in d.auc.quo iure.eo.ti.in 2.q.vbi dicit ita cōiter teneri, & idem Sal.in d.l.interdum. Et ita tenendum est, quamuis glo. in d.auc. quo iure. contrarium teneat, s. ꝙ res emptæ ex pecunia mutuata ad illas sint tacitè hypothe. mutuanti, & d.glo. simpliciter refert pro notabili Alex.in l.si cum dotem.§.fi.in vl.col.ff.so. ma. Sed ut patet ex prædictis illa glo. non est vera, & in contrarium est communis opi. Restringe tamen hoc, nisi mutuans suā pecuniam in contractu mutui recepisset hyp.oīum bonorum ab eo, cui mutuauit; quia tunc res empta a debitore comprehēderentur in d.generali obliga.& esset hypo. mutuanti: vt l.fin. C. quæ res pig.ob.poss. ita not.Saly.in d.l.interdum.ff.qui po. in pigno.hab.

4 †Quintò amplia etiam si pecunia esset mutuata specialiter ad domum uel nauem faciendam: quia talis mutuans nō habet hypo.in d.domo, vel naui, & ideo ei præfertur habens hypo. ita tenet glo.Bar.& Sal.in d.l.interdum.

5 †Sextò

5 †Sextò amplia, etiam si secundo creditori res hypothe. tradatur: quia adhuc in ea præfertur prior in tempore, cui nō fuit tradita; vt est tex. in l.si prior.§.fi.ff.qui po.in pig.hab.

Septimò amplia, etiam si secundus creditor conuenit de uēdenda hypotheca, uel pignore, & no. quia adhuc prior præfertur, ut d.l.si prior.§.fi.& ibi no.Bar.

Octauò amplia etiam in rebus quæsitis per debitorem post hypo.primi & secundi creditoris: quia etiam in illis prior pfert secundo, vt est tex.in l.fi.in prin.ff.qui pot.in pig. hab.& ibi not. Bar.& Bal.in l.hac edictali.§.his illud, vlt.col.uers.ut si quis.not. hunc tex.sin.C.de secun.nu.& Bar.in l.si is qui.ff. de iu.fis.in uer. quæro quid si duobus priuatis, &c. quod tamen fallit in fisco; nā ille præfertur priuato habēti gñalem hyp.in bonis post hyp.q̄si tis speciali priuilegio fisci, vt est tex.in d.l.si is qui.& ibi Bar.

6 †Nonò amplia, vt reg. habeat locum in pignore ptorio concesso pluribus creditoribus ex diuersis titulis; quia ēt inter eos hēt locum d.reg.qui prior. per tex.in l. 2.qui po. in pig. ha.& ibi Bar.& Sal.& Bar.in l.cum vnus.in ver.uenio ad secundum.ff.de bo.aucto.iudi.poss. secus autem si essent creditores eiusdem tituli: nam tunc vno immisso alii censerentur immissi, & essent æquales: ita tenet Dy.in d.reg.qui prior.in vlt.col.in uers. si omnes prætorium, & dixi supra in 3.par.2.mem.num.32.

7 †Decimò amplia, etiam si vnus prætenderet pignus conuentionale, & alius prætorium: quia etiam inter eos habet locum. d.reg.qui prior. ita tenent Bar Saly.& alii in d. l.2.& Bar.in d.l. cum vnus, per l.si postquam, ff. vt in poss. leg. & dixi supra in d. 2.mem.num.33.ad fi.

Vndecimò amplia, vt re. procedat etiam in creditore ex scriptura priuata trino teste signata: quia etiam ille præfertur posteriori creditori habenti hypothe. ex alio simili, uel publico instru. vt l.scriptura.C.qui po.in pign.hab. de quo tamen latius dicam infra in hoc secundo mem.q.8.

8 †Duodecimò amplia reg. vt procedat etiam, qñ unus mercator vendit merces alii mercatori pro certo prec. de quo fidē habuit, & sic transtulit dominium in ementem, & emptor promisit soluere pretium in certis nundinis, & postea aufugit, & merces venditæ adhuc extant, & concurrunt alii creditores hypo. d.temporis, & mercator qui vendidit merces, nam in illis mercibus præferri dñt tanquam priores & potio d. creditores, ita tenet Alex.in d.§.fi.in pe.col. Sed Ias.in l.creditor, la j.ff.si cer.pet. vl.col.ver.no.tamē diligenter, dicit ꝙ d. Bal. potest saluari vno casu, quādo s. pecunia fuisset expresè mutuata ad tales merces emendas; quia tunc in illis præferetur mutuans aliis credit. prioribus, per l. ꝙ quis. cum glo. communiter approbata. ff de priui. credi.& etiam plus vult Ias. ꝙ isto casu talis mutuās habebit taci. hypothe. in d.mercibus, per gl.in d.auc.quo iure. C. qui po.in pi.ha. Sed hoc vltimum non est uerum, quia d.gl. communiter est reprobata, vt dixi supra in hoc 2.mēb.in 4.amplia.nu.5. illud autem quod dic. Ias. ꝙ talis mutuans præferatur aliis creditori. intelligi debet de creditoribus solam personam habentibus: vt declarat Alex.in d.l.si cum dotem.§.fi.pe.col. licet Ias. simpliciter referat. Sed tam Alex.in d.§.fi q̄ Ias.in d.l.creditor. ineptè limitant illam conclu. supra firmatam, ꝙ mercator in mercibus venditis postponat aliis creditori. emptoris, in casu qñ pecunia fuit mutuata expresè ad merces emendas: quia limitatio ē penitus diuersa a dicta conclusione, vt de se patet: dicta tñ decisio bene fallit, qñ ille mercator, qui emit merces prius pręconceperat fugam: quia tunc ex traditione non fuit in eum translatum dñium, & iō venditor illarum deberet in illis præferri tāquam dñs. ita no. Alex.in d.l.si cum dotem.§.fi.in vlt.col. post Ang.& alios per alle. ibi per eum, & idem tenet Veronen.in cau.car.16.

9 inci.vulgaris.j.colum. † Tertiodecimò amplia, vt reg. procedat non solum pro sorte princ. sed ēt pro usuris: quia ēt illis pfertur prior in tpe, vt est tex.& ibi Bar.in l.Lucius.ff.qui po.in pig.hab. Quartodecimò amplia; vt regula procedat non solū in expressa hyp. sed ēt in tacita: quia ēt prior in illa præfert posteriori, vt est tex.in l.hac edictali.§.his illud.C.de secū. nup.& ibi hoc no. Bal.vlt.col.& hoc ēt in rebus post obligationem quæsitis, vt ibi per Bal.& non solum præfertur alteri tacitę posteriori, sed ēt pfertur expresè posteriori etiam fisco: vt l.1.2.respon. C. rē alie. geren.& no.Dy.in d.reg.qui prior.in membro tacitæ.

Quintodecimò amplia, ut re. procedat non solum quando hypothe. apponitur a domino in re sua, sed etiam si apponatur a non domino in re, in qua habet publicianam; quia etiam isto casu prior in tempore potior est in iure, vt l.si non dominus in j.resp.& ibi Bar.ff.qui po.in pig.hab.

Sextodecimo amplia, vt reg. procedat non solum in hyp. pura, sed ēt in condōnali: quia si condō sit casualis uel mixta non dependens ex mera ptāte debitoris, tunc trahitur retro ad diē ɔ̄ctus, & creditor ex illa præfertur posteriori creditori puro, vt est tex.in l.qui balneum.§.j.& in l.potior.§.1.ff.qui pot.in pi.ha. & ppea in dote, quæ est promissa restitui sub condōne, si mrimonium soluatur, & ante non oritur actio ad restitutionē dotis, vt latè per Alex.in l.si constante.§ 1.ff.sol.ma.& per Bal.Nouel.in tra.dotis in 10.par.princi. in 16.limi.& in actione tutelę, quæ finita & non ante oritur actio contra tutorem, ut per gl.& Bar.in l.si rem.§.omnis.ff.de pign.act.& in toto ti.ff.de tut.& ra. distrahen.& in similibus casibus hypo. quæ accedit obligationi conditionali, existente condōne trahitur retro ad diem cōtractus, & perinde habetur, ac si illo tempore quo stipulatio interposita fuit, facta fuisset sub hypo. sine conditione, ut dixit tex.in d.l.potior.§.j.& ideo creditor ex illa venit præferendus aliis hypothe. postea purè contractis, non obstan. ꝙ contractæ fuerint ante purificatam ɔdōnem præcedentis obligationis, secus aūt est (vt dixi) in obligatione ɔ̄cta sub ɔdōne potestatiua: quia illa non trahitur retro, & iō non facit præferre creditorem, sed attēditur tps existētis condōnis, ut est tex.& ibi gl.Bar. Ang.& Sal. in l.1.ff.qui po.in pig.hab.& in d l.qui balneum.in prin.& in d. l.potior.in prin.eod.ti.& in l. Titius.quæ est lex pe.& ibi Bart.& oēs.ff.quæ res pig.obl poss.& declarant Ange.Alexan.& Ias.in l.si filius.in prin.ff.de ver.obli.& habetur per Bart.in l. si is qui p emptore.in 5.quæst.princ.ff.de vsuca.& ibi etiam Ias.in materia fictionis translatiuæ. Et rō differentiæ inter conditionem casualem & potestatiuam assignatur per Bar.in d.q. quia in condōne potestatiua non subest æquitas, immo deficit, ꝙ ipsa trahatur retro, ex quo fuit in potestate debitoris eam non implere, & sic non incidere in obligationem, & pro hoc est bo.tex.in c. si pro te.de rescri.lib.6. prout ibi declarat Io.An.in 4.gl.in Nouell. qui etiam aliter assignat rationem differentiæ, uidelicet quia ɔdō casualis pendet ex fortuna, & ideo ɔ̄ctus dr̄ solidior: cum non pendeat a voluntate, seu ptāte alicuius partis, secus est in conditione potestatiua; quia illa pendet a uoluntate partis, ideo contractus non est ita solidus, & istud declarat ibi Ioā. de Ligna. dicens, quòd quando dispositio est sub cōditione casuali, dicitur ius quæsitum licet conditionaliter, & iō adueniente condōne retrotrahitur, & primus præfertur secundo posteriori, iuxta d. l.qui balneum.§.1. sed quando dependet a uolūtate debitoris, non dicitur inuitus contractus. d.l. qui potior. primo respons. sed potius habitus tractatus de ineundo, & ideo non trahetur retro d.cap.si pro te.& idem fuit de mente Pau.de Leaza. prout ibi refert Ioan.de Fantu. qui etiam clarius declarat hanc rationem differentiæ, & sequitur etiam Domi.de Sanct.Ge.& refert Soci.in consi.41.in præsenti consultatione. in j.colum.4. uolu. & corroborat per glos.not.in glos.super uersic.executorem. in cle.j.de conces.præben. quæ melius declarat hunc articu. quàm faciant legistæ secundum Pau.de Cast.in l.quidam cum filium. in fin.ff.de uerborum obliga.& refert Soc.in d.consi.41.& quādo dicatur esse in potestate debitoris, cui fuit promissa pecunia, illam non recipere, vide Barto. in l.Titius.ff.quæ res pig.oblig. pos.

10 † Sed licet ita sit in contractibus, tamen in legatis est secus: quia in illis non trahitur retro conditio, sed attenditur tempus existentis conditionis. l.si mater.§.eandem.ff.de excep.rei iudi. & l.j.§.serui appel.ff.ad sil.& ita nota.Bart.Alex.& alii in d.l.si filius.in princip.ff.de uerborum obliga.& latissime Iaso. in d.l.si is qui pro emptore.colum.66 in materia fictionis translatiuæ, & in d.locis assignantur etiam plures rationes differentię inter contractus conditionales & legata, quare.s.in contractibus cōditio retrotrahatur, & non in legatis, & ex hoc infert Bal.No.in tracta.dotis, in 10.par.in fi.quòd si hęres pendente conditione legati aliquid alienauerit ex bonis testatoris tacite obligatis p dicto legato, iuxta.l.j.C.com.de leg.& postea purificetur conditio legati, quòd legatarius non poterit ex hypothe. auocare ab emptore dictam rem ei uenditam; quia conditio in vltimis volunta. non trahitur retro, vt habetur in d.l.si filius.in prin.& ita dicit consuluisse in ciui.Floren. licet plures aduocati tenerent contrarium, & ita etiam tenet Soci.in d.consi.42.4.uol. de quo arti.latius dixi supra in ista 5.par.in j.memb. vbi uide. Sed si res legata sub conditione alienetur per hęredem pendente conditione, & postea purificetur conditio dicta alienatio fingitur retro nulla, & est ac si nunquàm fuisset alienata: vt est text. in l.fi. §.sin autem sub conditione.& ibi Barto.in pe.oppo.C.cō.de lega.& tenet Ias.in d.l.si is qui pro emptore.col. 167.

11 † Septimodecimò amplia regulam vt etiam procedat, quando priuatus creditor esset anterior in tempore & fiscus esset posterior: quia etiam isto casu præferri debet prior in tempore fisco & regi & imperatori, vt est tex.& ibi not.Bald. post glo.in l.si fundum.C. q po.in pig.ha.& Bal.in l.2.C.de remis.pig.& tex.in l.fi.§ fi.& ibi Bar.ff.qui po.in pig.ha. Intellige tamē (vt etiam dixi supra) in bonis quęsitis ante hypo.fisci, secus autem in quęsitis postea: qa in illis pręfertur fiscus, vt per Bar.in d.l.fi.in prin.& latius in l.is qui.ff.de iure fisc.

12 Decimooctauò †amplia, vt reg. pcedat etiam in duabus dotibus restituendis ex eisdem bonis; quia prior in tempore potior est in iure, vt est text.in l.fi.in ver.exceptis.cum seq.C.qui po.in pig.ha.

13 † Decimononò amplia, vt regu. procedat, etiam si j.obligatio nouetur cum repetitione.j. hypothe. & pignoris; quia scilicet ille creditor pręferri debet aliis creditoribus pręcedentibus nouationem, subsequentibus tamen post primam obliga.nouatam; quia pignora repetita in nouatione censentur repetita cū priuilegio prioritatis, vt est text.& ibi no. Barto.in l.3.in princip.ff.qui po.in pign.hab.

† Vige-

24 †Vigesimò amplia regu.vt procedat, etiam si prior creditor haberet generalem oblig.bonorum, & posterior haberet specialem in vna re; quia etiam in illa re specialiter obligata secundo prefertur primus ratione generalis obligationis,vt est tex.in l.2.C.qui po.in pi.hab.& tex.& ibi Bal.& Sal.in l.si generaliter. ff.eo.ti. Fallit modo dicta regula viginti modis.

25 †Et primò fallit, quando pecunia esset mutuata ad conseruationem rei,puta ad nauem armandam,vel reficiendā: quia tūc posterior creditor præfertur priori in dicta re vel naui, vt ē tex. in l.interdum.ff.qui po.in pig.ha.& ibi Bar.& istud priuilegium prælationis non solum militat respectu alterius creditoris habentis tacitam generalem anteriorem,sed etiam militat respectu anterioris creditoris habentis specialem & expressam:quia iste præfertur illi ad instar illius,ex cuius pecunia empta fuit res cum pacto expresso;vt illa esset obligata illi qui pecuniam mutuauit ad illam emendam,iuxta l.licet.C.qui pot.in pig.hab. Ita tenet glo.& fuit opi.Azo in d.l.interdum. in gl.j.& ibi sequitur Bar.& Saly.nisi ille talis,qui habet specialem, esset etiam priuilegiatus inter personales actiones,iuxta ti.ff.& C.de priui. cred. quia tunc ille,qui mutuauit ad refectionem nauis, non præfert illi tali:ita tenet gl.in d.l.interdum, & ibi sequitur Saly.

Et vltra prædicta amplia hanc fallentiam, vt procedat etiam in mutuo facto pro alimentis nautarum, sine quibus nauis salua ad locum destinatum peruenire non poterat, vel in mutuo facto pro custodiendis rebus,vel pro soluendo naulo, vel pensione vecturæ dictarum rerum obligatarum prius alteri, vel ꝑ affictu soluto pro horreo,vel alia domo, in qua dictæ res obligatæ fuerunt conseruatæ: in omnibus enim istis casibus potior est,qui pro illis mutuauit prioribus creditoribus,vt est text.in l. Lucius.ff.qui po.in pigno hab. & declarant Bar.& Salyc.in d.l. interdum. Item extenditur ista fallen.ad refectionem cuiuscunque ædificii & aliarum rerum: quia mutuans ad hoc præfertur aliis credito.anterioribus,vt not.Bart.& Sal.in d.l.interdum, & tex.iuncta gl.in l.creditor qui ob restitutionem.ff.si cer. pet.

Et ista prima fallen.extensa, vt supra restringitur sex modis. Primo modo,vt procedat ita demum, si pecunia expresse mutuata fuit ad d.causam conseruationis & refectionis: nam si pecunia fuisset simpliciter mutuata non expressa causa, etiam φ postea esset expensa in refectione, mutuans non haberet priuilegium prælationis,text.est in l.procuratoris. §.si duas. in ver. planè.ff.de tribu.

Secundò restringitur,vt non procedat, ēt si pecunia esset expresse mutuata ad dictam refectionem,nisi cum effectu esset expensa pro tali refectione:aliàs.n.cessaret ratio d.l.interdum.

Tertiò restringe: vt procedat respectu pecuniæ mutuatæ ad dictam refectionem, non autem respectu pœnæ conuentionalis adiectæ in contractu mutui: quia quò ad pœnam cessat taci. hypo.& etiam priui. prælationis,ita Pau.de Cast.in l.ideo condemnatus,per illum tex.ff.de comp.

Quartò restringe d.fall. vt procedat, quatenus dicta pecunia fuit necessaria pro dicta refectione,secus aūt in eo pluri, quod fuisset mutuatum vltra d.necessitatem:vt est optimum arg.in l. si in fi.in prin.ff.de exerci.

Quintò restringe d.fall.in mutuo facto hæretico;quia etiam quod sit factum pro refectione, & omnia concurrant; tamen mutuans non habet hoc priuilegium hypothe.ut in simili dicit tex.in auc.item priuil.C.de hære.& tenet Abb.in cap.gaudemus de diuor.& istę quinque restrictiones ponuntur per Ias.in d.l.creditor ff.si cer. pet.

16 †Sextò restringe tu,vt fallē.non procedat,quando creditor, qui mutuauit in causa refectionis, concurreret cum vxore agēte ad suas dotes vigore suæ tacitę hypothe. priuilegiatæ iux. d.l. assiduis.C.qui po.in pi. ha. Nā vxor deberet ꝑferri tali creditori habenti tacitam anteriorem & priuilegiatam,vt supra. Ita latè disputando fir.Saly.in d.auc.quo iure.C.qui po.in pign.hab.per optima fundamenta,& respondet argu.Cy. qui tenuit contrarium,& idem tenet Sal.in d.l.interdum,& licet Bal.No. in trac. dotis,in 10.parte,in 11.col.in 14.limi. sicco pede trāseundo senserit cōtrarium. s.φ isto casu prior in tpe potior sit in iure, tamē plus placet opi.Saly.q̄a per eam euitatur correctio. d.l. assiduis. per quam mulier in dote sua tacita hyp. præfertur anterioribus creditoribus tacitam tantum prætēdentibus,& ideo est amplectenda.l.præcipimus. C. de app.& quia in dubiis iudicandū est pro dote.l.in ambiguis ff.de iur.do.& istam opin.etiam simpliciter refert & tenet Ias.in d.l.creditor.in ver.quid autem si mutuaui pecuniam.ff.si cer.pe.& pro ea facit:quia (vt dixi) mutuās ad refectionem non præfertur alii habenti tacitam hypo. priuilegiatam in personalibus,ut tenet gl.Bar.& Saly.in d.l.interdū, sed sic est,φ mulier in dote vltra tacitam hyp.habet etiam priuilegium prelationis in actionibus personalibus,vt l.vni.& ibi gl. & doc.C.de priui.dot.merito.d.l.interdum.in qua fundatur ista 1.fallen.non militat in dote,& hoc est clarum.

17 †Secundò fallit d.re. quando mutuans ad rem emendam expresse conuenisset cum debitore, ut res emenda de d. pe. esset ei pro pecunia mutuata obli.specialiter. Nam tunc mutuans in hypoth.dictæ rei præferretur anterioribus creditoribus habentibus priorem hypothec generalem,ut est text.in l.licet.C.qui pot.in pig.hab.

Sed est dubium,an iste qui expresse conuenit ut res emenda ex sua pec.mutuata ad illam emendam esset ei obligata, iux.d. l.licet præferri etiam debeat doti anteriori.Bar.in d.l.interdum tenet φ non,& alleg.glo.in auc.de æquali.do.§.his consequens. tamen in hoc puto cōtrarium esse de iure verius; quia quis mutuat cum pacto, vt res emenda ex pecunia mutuata sit sibi obligata, habet expressam hypo.& non tacitam, ex quo oritur mediante conuentione & pacto,iuxta no.in l.vni.§.& vt plenius. C.de rei vxo.act. Cum ergo habeat expressam & specialem in dicta re, & præferatur omnibus creditoribus anterioribus habentibus etiam expressam hypoth.vt est tex. in d.l.licet, debet fortius præferri doti habenti anteriorem tacitam:quia si præfertur habentibus expressam anteriorem,qui præferuntur doti habenti tacitam posteriorem, ut habetur in d.l.assiduis.debet etiam præferri doti,per l.filium,cum ibi not.C.qui po.in pigno. hab.& ita fir. Veronen. in suis cautelis, car. 16.colum.4.incip. vulgaris,&c.

Et pro corroboratione optimè faciunt no.per me supra in 4.parte princip.in 4.q. vbi fuit conclusum, φ pactum factum inter ementem & vendentem, φ res vendita stet prius hypoth. pro certo debito, præiudicat etiam anterioribus creditoribus, & facit,φ ille creditor,in cuius fauorem est appositum dictum pactum,præferatur omnibus aliis anterioribus hypoth.in re: quia illa res transiit in emptorem affecta ex dicta obli. per alleg.in d.loco,vbi vide,& ex hoc potest etiam dici, φ creditor, qui mutuauit cum pacto, de quo in d. l.licet præferri debeat non solum doti anteriori habenti tacitam,sed etiam habenti expressam cum sit eadem ratio.

18 †Et etiam facit pro prædictis, quod volunt Vber.de Bobio, & Albe.in d.l.licet.videlicet φ si vendens aliquam rem,& habens fidem de pretio, quo casu transfertur dominium in emptorem,vt l.quidam ff.de in rem ver.& l.procuratoris.§.si dedi mercedem ff.de tribu si tamen expresse conueniat, φ res uendita sit sibi expresse hypo.pro suo pretio, tunc ipse venditor esset aliis potior in dicta re,secus autem si non fecisset dictum pactum,& per hoc d.l.licet. Quinimmo volunt plus prædicti doc. in d.l.licet, videlicet φ si (retentis terminis prædictis) emptor tempore emptionis obligauit pro pretio omnia sua bona venditori,φ etiam isto casu venditor pro suo pretio esset præferendus aliis anterioribus creditoribus in re vendita,& sic voluit, φ licet d.l.licet.loquatur in re expresse obligata,tamen φ idem sit in generali hypo.& ita refert Veronen in d.cau.inci. vulgaris. Tamen de hac vltima decisione satis dubito, quia tex.in d.l. licet expressis verbis dicit, φ statim in ipsa emptione fuit prædium specialiter obligatum,& sic loquitur in obligatione speciali,ergo a verbis claris legis non debemus recedere, & facit, quia generalis & specialis hypothe.in multis differunt, vt dixi supra,in secunda parte tracta.in primo membro,vbi posui sex differentias inter generalem & specialem hypothecam,& hanc est(vt puto) φ Veronen.in d.loco subdit, φ ad tollendum omne dubium venditor debet in se retinere dominium rei venditę pro pretio sibi soluendo,& φ ita communiter obseruatur & bene. Et similiter ex parte emptoris,qui vult soluere pretium, & dubitat,ne res empta sibi molestetur,aut euincatur,& φ bona venditoris non sint idonea,& sint hypo. aliis anterioribus, cautela erit,ut d.l.licet,φ pecunia deponatur cum pacto, quod conuertatur in emptionem aliorum bonorum immobilium, quæ prius stent obliga.pro defensione rei venditæ;tale n.pactū ualet,ut per Alex.in l.si fideiussor.§. si necessarias.ff.qui satisda. cog.& tunc illa bona empta ex dicta pe. erunt specialiter obli. pro defensione dictæ rei venditæ,& vigore dictæ spālis hyp.emptor ꝑ defensione,& euictione rei emptæ erit præferendus quibuscunque aliis creditoribus etiam anterioribus & habentibus generalem hyp.in bonis venditoris,per tex.in d.l.licet. & per alia supra nota.& ita frequenter practicatur Florentiæ in emptionibus & cessionibus iurium & alus contractibus,& bene &c.

19 †Tertiò fallit d.reg.in pupillo, ex cuius pecunia res empta prorata suæ pecuniæ est ei taci.hyp. cum priuilegio antelationis aliis credi habentibus anteriorem generalem hyp.in bonis eiusdem debitoris,ut est tex.in l.idem φ.ff.qui po.in pig.ha.& ibi gl. Bar.& alii,& hoc quando ille qui emit est extraneus,secus si esset emptor tutor pupilli,tunc est in electione pupilli, an velit rē emptam esse sibi hypo.pro sua pecu.ex qua empta fuit, an vero velit rem vendicationem rem vendicare, ut habetur per Bald. Bar.Bal.Saly.& alios in l.si ve proponis. C.de rei uend. per Bar.in l.2.ff.quam post gl.in l.si tutor.C.de seruo pi.da.ma.& per Bar.in l.i.ff.qui po do ex fac.tuto.

20 †Quartò fallit reg.in re empta ex pecunia militis: quia etiā illa est tacite hyp.militi pro sua pe.cum eodem priui. antelationis,ut dictum est in pupillo, vt not.glos.in l.quamuis ex ea.C.de pig.& ibi Bar.& Saly.& latius Sal.in d.l.licet.in 1.& 2.opp.C.qui po.in pign.hab.

†Quintò

21 †Quintò fallit in militia empta ex pecunia expressim mutuata ad d.militiam emendam,quia etiam φ non fuerit appositum pactum,φ illa militia esset specialiter obli.iux.d. l. licet. tamen speciale est,φ d.militia sit pro d.pe.mutuata cum priui.prælationis,& sic φ creditor ille præferri debeat aliis creditoribus, & ēt præferatur vxori dicti debitoris,qui militiam emit, & eius filiis repetentibus dotem,tex.est & ibi no.omnes in l.fi.& auc.ibi posita.C.de pi.& in auct.quo iure.C.qui po.in pig.hab.

Sed dubium est,an iste creditor in d.militia præferatur doti posteriori tantum,an etiam anteriori?Bal. No. in tract.dotis,in 10.par.in 12.col.in ver. 13.limi.vult,φ prȩferatur solum doti posteriori,non autem anteriori:quia quando dos est anterior, ꝑfertur cuicunque priuilegiato,& etiam fisco nisi ex cā primipilari,vt l.satis notum.C.in quib.cau.pi.taci.contraha.& suadetur ēt ratione:quia d.auc.quo iure.posita est ad ampliationem d. l. assiduis,quæ vult,φ mulier in dote præferatur aliis anteriorib. habentibus taci.hyp.Nam d.auc.extendit dispositionem.d.l. assiduis.ēt si illi anteriores creditores essent illi,ex quorum pecuniis res essent emptæ, siue refectæ, qui prætenderent personalē priuilegiatam,& postea excipit militiam emptam, in qua non vult mulierem pro dote ꝑferri illi, qui expresse mutuauit ad emendam militiam:remouet ergo in hoc priui.dotis de quo in d.l.assiduis,non āt præbet vlterius priui.creditori in d.militia cōtra dotem.idem etiam probatur in d.l.fi.in auc.ibi posita, & ita ēt tenet gl.in auc.de ȩquali.do.in §.his consequens.in gl.in ver. posterior,quæ vult,φ quādo duo priuilegiati cōcurrunt, prior in tempore potior sit in iure:& ita tenendum puto.

22 †Sextò fallit regula,quando concurrunt duæ dotes,quarum prior præferri debet d.l.assiduis. §.exceptis, & dixi supra in 18. ampliatione.Nam hoc fallit,quando extarent aliquæ res secundæ dotis:quia in illis mulier,vel eius filii agentes pro dote ꝑferri debent agentibus pro anteriori dote,& sic habentibus generalem hypothecam anteriorem,vt est tex.& ibi no.doc.in auc. fi.C.qui po.in pig.habe.

23 †Septimò fallit generaliter in omnibus dotibus,quia mulier & eius liberi agentes pro restitutione dotis in tacita hypo. ȩis competenti præferuntur aliis non priuilegiatis habentib.aliam taci.anteriorem,vt est tex.in d.l.assiduis, & pluries dictum fuit.

24 †Octauò d.regu.fallit in hyp.condōnali competenti pro legatis iuxta l.1.C.comm.de leg.quia scilicet non trahitur retro, vt ex ea legatarius præferatur habentibus hypo.in rebus testatoris acquisitam post mortem testatoris ab hærede,per not.in l.si filius.in prin.ff.de verb.obli.& dixi supra in hoc secundo membro,num.18.vbi vide.

25 †Nonò fallit in pluribus immissis ex primo decreto vigore rei iudicatæ, vel iuris exequibilis: quia omnes sunt ȩquales, & sic non habet locum in eis regula.qui prior, nam prior nō ꝑfertur,vt per Alex.post alios in l.si finita.§.si plures.ff.de dam.infe. & dixi latè supra in 3.par.2.memb.num. 27.

26 †Decimò fallit regu.quando prior creditor possidet,& conuentus hypo.a posteriori creditore etiam iniustè agente negat per mendacium illam rem fuisse posterioris: nam hoc probato a posteriori creditore punitur prior creditor in translatione possessionis: quia scilicet iudex absque alia sententia debet trāsferre possessionem,quæ est apud priorem creditorem in secundum,& modo dictus primus creditor de reo efficietur actor: quia si vult cōsequi suum creditum, cogitur inchoare nouum iudicium,& prosequi & finire in hypothecaria cōtra posteriorem creditorem,in quem fuit trāslata possessio,& sic habes casum,in quo respectu possessionis posterior creditor hyp. efficitē anterior & posterior,iste est tex.in auc.item possessor.C.qui po. in pig.ha.Et istud procedit,ēt si prior creditor post suā negationē & proba.super hoc factam a posteriore vellet incontinenti docere de sua priori hyp.quia non dēt audiri,sed oīno possessio est transferēda in posteriorem,ut ibi no.gl.& tenent Bar.Bal.Sali.& alii,quia in hoc iudi.possessorio nō admittitur excep. dolo facis petere,qđ incontinenti restituere teneris,iux.l.1.in princ. ff.quorum leg.ita fir.gl.in d.auc.item possessor. & sequunt̄ doc. & talis translatio possessionis de priori creditore in posterio.fit in eadem instantia per implorationem officii iudicis,& translata poss.est finita instātia absq; alia snīa,qđ est mirabile, & opus erit noua instantia,si prior creditor uult agere hyp.ꝯ secundū:

27 ita no.Bar.& Sal.in d.auc.item possessor.†Vndecimò ēt fallit in casu speciali,videlicet ꝓ debito primipili. Nam fiscus creditor ex eo præfertur cuicunq; anteriori creditori,& etiam dos vxoris administratoris primipilatus est obnoxia pro d.administra. vt est tex.in l.satis notum.C.in quib.cau.pign.taci.contraha. ad idem tex.in l.pen.C.de primipilo,lib.12.antequam tamē deueniatur ad dotem vxoris, debet fieri discussio de omnibus bonis mariti,& demum in subsidium potest deueniri ad dotem,ut est tex.in d.l.satis notum. Duodecimò fallit in accipientibus pignus a duo diuersis non dominis & diuersis temporibus:quia inter accipientes melior est conditio possidentis, & non attenditur qui prius acceperit,vt est text.in l.si non dominus. secūdo

28 respons.ff.qui po.in pign.ha.& ibi per Bar.& Saly.†Tertiodecimò fallit in expēsa funeris,quia illa præfertur omni æri alieno: vt l.fin.§.in computatione.C.de iu.del.etiam illi qui habet tacitam hypothe.vt est text.in l.at si quis.§.primo. ff.de relig.& sum.fune.& text.in l.pen.eodem titu.qui dicit, quòd præcedit omne æs alienum. Sed difficultas est, an talis expensa præferatur etiam debito,quod habet expressam hypothe. anteriorem, & glos.in dic.l.pen.sub dubio forte tenet quòd non argum.eius quod dicitur in dote in l.assiduis.C.qui po.in pig.hab. vbi habetur,quòd tacita hypothe. dotis præfertur alteri tacitæ anteriori,sed non expresse.Barto.autem in l.j.in 4.colum. in uersicu.4. opp.ad 2.par.allegan.d.l.penulti. quæ incipit. impensa.ff.soluto matrimo.tenet,quòd impensa funeris tanquàm respiciens publicam vtili.de qua ibi,præfertur doti,& ita refert & reputat singulare & sequitur Ang.de Are.institu.de l.Falcid.§.fin.in 2.no. & pro ista opinio.fa.text.in d.l.pen.quæ dicit, quòd impensa funeris semper ex hæreditate deducitur,ponderando verbū semper,& postea subdit,quòd præcedit omne creditum,ponderando uerbum,omne,quod nihil excludit.l.a procuratore C.māda.capit.si Romanorum.19.di.& sicut præcedit tacitam hypothe.d.l.at si quis.§.j.ita uidetur quòd prȩcedat etiam expressam, argum.l.cum quid.ff.si certum peta. Tamen Bald. No. in tract. dotis,in 10.par.in 11.col.in 9.limita.tenet, quòd mulier in dote uigore suæ expresse, & etiam tacitæ anterioris præferri debeat debito funerario,per alleg.ibi per eum, & respondet ad dictum uersi.semper & omne, quòd uer. generalia fauore dotis restringuntur,ut causam dotis non comprehendant,per tex.in l.fina.C.de iu.do.& Saly.ibi,de quo plenè dicemus infra in j.par. 8.per.princip.in 9. fallen.vbi uide,sed Bal. nouel. non facit mētio.de dicto Barto.in d.l.j.qui vult contrarium in dote. Et propterea in ista uarietate puto dicendum,quòd creditum funerarium præferatur doti respectu tacitæ hypothe.nō autem respectu expresse; quia Barto.non aperit de expressa, vel tacita, sed simpliciter dicit,quòd præfertur doti,vnde debet intelligi de tacita & non de expressa,quia non reperitur in iure,quòd expensa funeris præferatur expresse hypoth. anteriori sed solum tacitæ.d.l.at si quis.§.j.& in tacita est minor ratio, quàm sit ī expressa,quia lex tibi suum & non tuū denegat auxilium d.l.assiduis. & ratio Barto.de publica vtilitate in tacita præualet argu. Bald. nouel.vnde concludo quòd expen. funeris præferatur tacitæ anteriori etiam dotis,sed non expresse etiam alterius creditoris, quam dotis,& in hoc uidetur concordare gloss.in d.l.penul. & Barto.in d.l.j.& alii,qui transeunt ibi cum Barto. & quod dictum est de expensa funeris,dicendum est etiam de expensa infirmitatis,quia æquiparantur,vt dicit Bald.in l.restituenda.C.de peti.hȩredi.& tenent Alexand & Iaso.in l.fin.§ in computatione.C.de iu.delibe.Quartodecimò fallit, quando primus creditor habet generalem hypothe.& etiam specialem in vna re,& secundus creditor habet specialem tantum in alia re diuersa speciali primi creditoris,quia tali casu primus creditor non potest agere ad specialem.2.creditoris,vigore suæ generalis, donec primo potest satisfieri de sua speciali,& sic isto casu secundus creditor inuenitur in sua speciali potior, quàm sit primus vigore suę generalis anterioris, & hoc non de rigore iuris, sed de æquitate,vt est text.in l.2.C.de pig.& ibi per doc.& sic etiam isto casu fallit.d.regula.qui prior.& de hac materia dicam latius

29 infra in hoc membro.q.9. † Quintodecimò fallit regula,quando secundus offert soluere primo; quia tunc confirmat sibi pignus,& dimisso priori creditore ipse efficitur anterior,vt l.j.& ibi per doc.C.qui po.in pig.hab.& l.2.C.de pig.& l.potior.§.fin.

30 ff.qui po.in pig.hab. † Sextodecimò fallit reg.si res prius obligata primo creditori,obligetur secundo de uoluntate primi,quia tunc secundus erit potior primo,& ei præferetur: vt est text.in l.creditor.§.fin.ff.qui po.in pig.ha.& ibi Barto. Decimoseptimò fallit,quando sunt tres credito.videlicet primus, secundus, & tertius:nā si tertius offerat primo,succedet in locū illius, & mō erit prior scđo, & ei præferet̄,vt est tex.in l.si prior.§.a Titio.& ibi no.Bar.& Saly.ff.qui po.ī pig.hab. Decimooctauò fallit, qn̄ primus creditor est creditor ex chyrographo nō subscripto tribus testib.& secundus est creditor ex publico instrō,q̄a isto casu secundus præferetur primo,vt l.scripturas.& ibi ꝑ doc.C.qui po.in pig.hab. Decimononò fallit reg. qn̄ obligātur fructus futuri ex aliquo prȩdio,quia si illi fructus non percipiātur ꝑ debitorem,sed ꝑ aliū ex noua obli.puta ex venditione uel hyp.in illis potior erit ille,qui eos bona fide percepit, quā primus creditor,vt est tex.in l.j.§.cū prædium.& ibi Bar.& Sal.ff.de pi.tex.& ibi Bar.in l.Paulus.§.j.eo ti.& in l.potior.§.si de futura.ff.q po.in pig.hab.& dixi late s.in 2.parte.2.mēb.nu.27.ubi uide. Vigesimò fallit in fisco,qui licèt sit posterior ī tēpore,tm̄ quò ad bona acquisita per debitorē post obl.primā & 2. prȩfertur anteriori creditori,cui fuerāt gn̄aliter oblig.bona prȩsentia & futura, vt est tex.& ibi glo.& Barto.in l.si is qui.ff.de iur.fis. Limita tamen hoc,nisi primus creditor esset priuileg. sicut fiscus, puta in pupillo pro debito tutelæ,quia tunc primus præfertur fisco etiam in bonis postea quæsitis,ut est text.in l. fina. in principio.& ibi gloss.in j.solu.quàm sequuntur ibi Barto.& Salyce.ff.qui po.in

pigno. hab. & ista regu. est expedita cum viginti ampliatio. & totidem fallentiis, quæ not. quia non inuenies per alium ita ordinata, &c.

31 †Secundò principaliter in materia prioritatis quęritur, quid si una res reperitur obligata duobus ab vno debitore, an censeatur oblig. cuilibet insolidū, an pro parte, & in hoc pone duas conclu. Prima conclu. est, quando res fuit obliga. duobus simul eodem instanti, si fuit dictum & expressum, quod esset obli. vel insolidum, vel pro parte illud seruandum erit, vt est text. in l. si fundus. §. si duo. ff. de pig. & ibi per Bar. & Sal. ponderando text. in ver. sed si simul, si autem nihil fuit expressum, & sic sumus in dubio, & tunc si oblig. facta fuit eodem instanti duobus simul vna conceptione verborum, dicendo obligo talem rem Titio & Sempronio: tunc erit illa res pro dimidia oblig. vtrique pro suo credito, vt est tex. in d. §. si duo. in fi. & ibi declarat gl. & Bar. & hoc procedit siue pure fiat obliga. vtrique, vt ibi est text. siue etiam fiat obliga. vtrique sub aliqua conditione, quia purificata conditione ambo creditores concurrent in d. reg. tex. est, & ibi gl. & Bar. in l. idemque. §. 1. ff. qui po. in pig. hab. & facit etiam tex. in l. si debitor. ff. de pig. & isto casu quilibet ex dictis creditoribus aget hypo. ad dictam rem tam inter seipsos, quàm contra alium extraneum pro parte dimidia dictæ rei, & non ad totam, ut d. l. si debitor. Secunda conclusio est, q quando eadē res fuit ab vno obli. duobus eadem die, tamen diuersis momentis, & tunc aut apparet, cui primo & cui secundo loco fuit obligata, aut hoc non apparet.

Primo casu, quando apparet cui primo, & secundo loc. fuit oblig. & tunc si debitor notificauit primam obli. secundo creditori, & hoc casu videtur obligasse secundo illud residuum, quod restat ex dicta re vltra satisfactionem primi, & satisfacto primo creditore res remanebit insolidum obligata secūdo: vt l. & quæ nondum. §. si res. ff. de pig. & isto casu euitabit debitor crimen stellionatus, vt ibi notatur, aut debitor non certiorauit secundum de priori obligatione, & tunc licet res non transeat sine difficultate: tamen communis opin. vr̄ esse, q idem sit isto casu, q fuit dictum in præcedenti, quando debitor certiorauit secundum creditorem, uidelicet q censetur obligasse secundo illud, quod restabit soluto primo creditore, sed etiam isto casu debitor tenebitur crimine stellionatus, & etiā tenebitur secundo creditori in eo, quod sibi deficiet pro sua satisfactione, ut l. si quis in pignore. §. plane. ff. de pig. act.

Secundo casu, quando non apparet cui primo, & cui secundo loco res fuit obligata, sed constat, q diuersis momentis, & sub diuersis conceptionibus verborum fuit duobus obligata, sed non potest constare, cui prius, & cui posterius fuit obligata: & tunc illa res erit obligata cuilibet insolidum, & quilibet poterit agere insolidum contra extraneum possessorem, sed inter seipsos melior erit conditio occupantis, ut l. si quis a se multis. ff. de noxa. nam habita possessione gaudebit beneficio possessoris per d. l. si debitor. ita declarant Bar. & Saly. in d. §. si duo, & habetur per Dyn. & alios in regula. qui prior. & in regu. in pari. lib. sexto, quæ not.

32 †Tertiò ex prædictis cōtingit vtiliter dubitari de pulchra, & contingibili q. videlicet mulier dotata decessit relictis duobus filiis & hæredibus, & alter eorum reperitur in possessione nonnullorum bonorum obligatorum pro restitutione dotis maternæ, uel quia immissus fuit in dictis bonis ex decreto iudicis, vel aliter non curo. Alter verò petit se quoque admitti ad concursum, seu participationem dictorum bonorum pro sua dimidia, pro qua est hæres matris, & pro sua hypothe. pro medietate dotis maternæ, ille verò qui possidet, dicit & excipit se ratione suæ possessionis debere præferri, & esse potiorē in d. bo & fundat se per tex. in d. l. si debitor. ff. de pi. vbi est tex. q qñ vna res reperitur obliga. duobus insolidum, qñ contendunt inter se, melior est ꝯditio possidentis, ad idem text. in l. 1. §. 1. de salui. inter. Nec est dicendum, quòd casus iste diuersificetur ex eo, q in d. iuri. bona a prin. fuerint oblig. duobus insolidum, in casu autē nostro oblig. facta vni tātum. i. matri, & postea deuenit in duo. filiis & hæredibus: quia inter istos casus non pōt assignari diuersa rō, immo est eadem: nam licet inter hæredes actio personalis ipso iu. pro portionibus hæreditariis diuidatur ex dispositio. l. 12. tab. tñ obliga. hypo. remanet inter eos indiuisa, & vnicuiq; insolidū competit, ut est tex. in terminis in l. 1. C. si unus ex pluri. hær. cred. vel debi. Ad idem tex. in l. quandiu. C. de distr. pign. tex. cum gl. & ibi Bal. in l. 1. C. de hære. act. & in l. hæredes. §. idē obseruatur in pigno. ff. fa. er. & sic eadem rō est siue a prin. obli. hypothecaria constituta fuit duobus insolidum, siue in duos hæredes insolidum a defuncto deuenerit. Et istam opi. vr̄ tenere Soci. in cōsi. 135. suprascripti &c. in fi. in j. vol. & comprobat: quia possessor habet similem cām, nec tpe uincitur, & est reus, ergo potior est eius causa per no. in l. siue autem. §. si duob. ff. de pu. Istam eandem opi. fuit sequutus quidam excellens aduocatus Florenti. cum cā esset ei commissa ad cons. decisiuū, & corroborauit eam p tex. in l. fi. C. depo. vbi est casus, q defunctus deposuit certam quātitatem pecuniæ, seu certam massam auri, & postea defunctus est relictis duob. hæredibus, quorum vnus accepit suam portionem a depositario, alter verò supersedit exigere suam partem, vel casu fortuito fuit impeditus: postea autē depositarius esse. fuit non soluendo, deciditur ibi, q ille qui nō exegit suam portionem, nō pōt agere q alium cohæredem, qui

33 exigit suam ratam, ut illam sibi communicet. & ibi gl. † & Doc. rñdent ad l. verū. §. si cum tres. q videbat velle ꝯrium, & dīt q est spāle in sociis: quia quilibet ex sociis tenet inuigilare rei cōmuni sicut p se proprio, & damnum, & lucrum inter socios dēt esse commune. l. si vnus. §. j. ff. pro so. & inst. pro so. §. j. & q illud sit spāle in societate, tenent gl. & Doc. in d. §. cum tres, & in l. si. C. pro so. & Bar. in l. si pupillus. ff. quæ in fra. cre. & sic probat in d. l. si. C. deposi. q licet vna fuerit a prin. actio in persona defuncti, & postea fuerit diuisa inter hæredes, q tñ præoccupātis sit melior est conditio, & ibi expresse hoc vult Bal. & cum Bald. transeunt Sali. & Pau. de Ca. & non debet dici, q inter dictos cohæredes mutuas fuerit aliqua communio, cum mortua matre inter eos actio fuerit diuisa ipso iure, vt dictum est supra, & subdebat præfatus Doc. non obstare l. item Labeo. in prin. ff. fa. ercis. quia dicebat ipse esse aduertendum, q si illud, quod obueniebat ad vnum ex hæredibus, erat corpus hæreditarium, cohæres poterit illud pro rata sua petere, sed si illud, quod peruenit ad vnū ex hæredibus, non erat corpus hæreditarium, puta pecunia redacta ex fructibus bonorum hæredita. tunc cohæres non poterit aliquid ex rata soluta cohæredi repetere per tex. in l. Lucius. ff. fami. ercisc. & q ita d. duas ll. declarat Bar. in l. pupillus. ff. quæ in frau. cre. & propterea concludebat præfatus Doct. quod ille hæres, qui inuenitur possidere bona hypo. pro d. dote nō poterat in eis inquietari ab alio cohærede, sed quod ratione possessionis potior debeat esse eius conditio.

Sed ista decisio mihi semper visa fuit dubitabilis, & semp inclinaui in contrariā partem, & illam puto esse de iure veriorē, & equiorem, videlicet q d. l. si debitor non habeat locū in duobus cohæredibus prætendentibus hypo. in bonis pro dote materna, & sic q licet vnus possideat rem hypo non tñ debeat esse potior altero ratione possessionis, sed q alius etiam debeat

34 admitti ad d. bona pro sua dimidia. †Et primo præsuppono esse verum, qd dicunt præfati Doc. videlicet Soci. & ille aduocatus Floren. q actio personalis competens matri ad dotem fuerit ipso iu. diuisa inter filios & cohæredes ex dispositione l. 12. tab. & quod hypo. & pignus indiuisum & insolidum ad vnūquēque ex hæredibus remansit, ut est tex. in l. 1. C. si unus ex plu. hæredi. cre. & in l. 1. C. de hære. act. & sic respectu actionis personalis indubitatum est, q illa non remansit communis inter hæredes, sed fuit diuisa ipso iu. sed respectu actionis hypothecariæ illa remansit communis, & apud unumquemq; insolidū tradita fuit: & ex hoc sedo infertur, q inter plures cohæredes nō dat iudi. fami. er. quò ad actiones perso. & nomina debitorum, quia (vt dictum est) illa ipso iure diuiduntur inter eos, & ideo nō est opus alia diuisione, vt l. 2. §. si cum l. se. & seq. ff. fam. er. & not. in l. ea quæ C. eo. ti. & ita no. gl. in l. cæteræ. in prin. ff. fa. erc.

35 †Sed hyp. quæ competit defuncto inter heredes non diuidit ipso iu. (vt dictum est) sed remanet indiuisa, & unicuiq; ipsorū competit insolidum, ut probatum est, & ppea illa inter eos venit diuidenda per iudicium fam. erc. & de hoc est tex. in l. si pig. ff. fam. erc. vbi res data pignori defuncto inter eius hæredes venit in iudi. fam. er. & adiudicatur uni ex eis redimenda tamen a debitorem. & ille cui adiudicatur est condemnandus alteri cohæredi pro parte crediti ad eum spectantis, & ita est ibi text. & ibi tradita defuncto, ut debet q si illa ueniat in iud. fa. er. inter hæredes: ut declarat Bar. in d. l. si pig. in 2. col. in uer. circa partē, sequtur ibi Floria. & mouentur ar. tex. in l. & non tantū. ff. de pe. hær. vbi et res pignori data defuncto uenit in petitione hereditatis.

36 †Et sa. quia hy. & ius in re seu ius reale, vt l. eos. C. de pig. & in §. item seruiana. inst. de act. & no. Alex. in l. si filio. §. si. in 2. colum. in uersi. per hoc etiam dicebam. ff. sol. ma. & similiter ipsa actio hyp. est in rem & realis, ut l. pig. ff. de pig. & l. pig. C. eo. ti. & ubiq; gl. & doc. & ille qui hēt actionem ad rem dr rem habere. l. qui actionem. ff. de re. iu. & l. non vi. ff. de acq. poss. l. non vi. ff. de in int. rest. Et probat et ex no. per Alex. post alios in l. si domus. §. si. ff. de le. j. in 1. col. vbi testator pōt legare hyp. sine actio. prin. & valet legatum tanq de re ipsius testatoris. Concluditur ergo, q hyp. quæ remansit in hereditate defuncti uenit diuidenda inter cohæredes per iudi. fam. erc. per d. l. si pignori. & per alia supra alleg. & ideo unus heres eam possidens nō pōt ratione possessionis excludere ab ea alium cohæredem, sed tenet diuidere eā cum alio cohærede, & sic constat, q d. l. si debitor nō procedit in duobus cohæredi. inter quos est locus iudi. fami. er. sed habet locum inter alios debitores princi. inter quos actio non est cōmunis, sed unicuique sua actio competit insolidum, iuxta d. l. si debitor, & l. si fundus. §. si duo. eodem tit. Nam actio quæ competit duobus heredibus est una tantum competens cuilibet insolidum. ut d. l. 1. C. si unus ex plur. hære. cred. & deb. propter illā communionem datur inter eos iud. diuisoriū, fa. erci. qd nō competit

petit inter duos creditores princ. habentes duas actiones insolidum. †Præterea & tertiò moueor ad prædi. fir. quia quādo ad

37 ius hæreditarium indiuiduum competens vnicuiq; ex hæredibus insolidum datur actio personalis; tunc si illud exigatur per vnum ex hæredibus, illud non venit in iu. fam. erci. inter cohæredes, vt l. hæredes. §. an ea. ff. fam. erc. & isto casu victoria vnius ex hæredibus non prodest alteri vt hæredi, secus autem si ad illud ius competit actio realis; quia tunc victoria vnius prodest alteri, vt est text. in l. loci corpus. §. fundus. ff. si ser. vend. nam in d. §. an ea. est tex. q defunctus stipulatus erat seruitutem viæ, itineris & actus, quæ est indiuisibilis & ante constitutam seruitutem decessit relictis pluribus heredibus, dicitur ibi, q d. stip. quę est actio personalis tanquam fundata super iure indiuisibili nō diuiditur inter hæredes per l. 12. tab. sed ex ea competit omnib. hæredibus actio insolidum, & illa non venit in iud. fam. er. in d. auc. §. si fundus. d. seruitus iam erat constituta, & ad eam agendum erat per hæredes confessoria vel negatoria, quæ sunt actiones reales, vel in rem, & ideo dicitur ibi, quòd victoria obtenta per vnum ex hæredibus prodest alteri cohęredi ex natura actionis realis: in casu autem d. §. an ea. victoria vnius non prodest alteri: quia agebatur actione personali ex stipulatu ad constituē. seruitutem, & est etiam text. in l. viæ itineris. ff. de serui. & ita intelligit & declarat ibi Floria. in vlti. col. dum opponit de d. l. loci corpus. §. si fundus. & soluit, q ille tex. in d. §. si fundus. loquit̄ in confessoria, quæ est in rem, ideo victoria vnius prodest alteri. d. auth. l. viæ itineris. loquitur in actione personali, in qua sententia lata pro vno non prodest aliis hæredibus, & istam cōclu. q in actione personali victoria vnius ex hæredibus non veniāt communicanda aliis, sed in act. reali, sic fir. Bar. in l. 2. §. ex his. in fi. ff. de verb oblig. per iura s̄. alleg. & ita etiam tenent ibi Alex. Ias. & alii per rationes de quibus ibi per eos.

Vnde adaptādo ad terminos nostros cum simus in hypotheca in actione hypotheca, quæ est indiuisibilis inter hæredes & vnicuique competit insolidum. d. l. 1. C. si vnus ex plu. hęre. vel debi. Sequitur duplex conclusio.

Vna, q illa venit diuidenda inter ipsos hęredes iudi. fam. erc. per d. l. si pignori.

Secunda, quòd cum dicta actio hypo. sit realis. d. l. si pignori, q victoria obtenta ex ea per vnum ex hæredibus prodest etiā alteri, & venit communicanda cum altero, & istæ cōclusiones meo iudi. sunt clarę & indubitatæ, & per prædicta cessant fundamenta, quæ fiunt in contrarium. Non enim obst. d. l. si debitor, quia (vt probatum est) illa lex loquitur inter duos creditores prin. non autem habet locum inter duos cohæredes, inter quos habet locum iudi. diuisorium, inter quos victoria vnius prodest alteri, & sic possidens non potest dicere se potiorem ex causa possessionis. Non obst. q inter dictos cohęredes fuerit diuisa actio personalis ipso iure, & nihil remanserit commune inter eos; quia fateor de actione psonali, sed nego, q inter eos nihil remanserit commune: cum immo remanserit communis inter eos hypot. & actio hypot. vt d. l. si pignori. & d. l. 1. Non obst. tex. in l. fi. C. depo. quia ille tex. loquitur in actione depositi, & sic personali, quæ erat ipso iure diuersa inter eos. d. l. 1. & l. j. C. de hære. act. & ideo pars illius massæ depositatæ, quæ consistebat in pondere exacta per vnum ex hæredibus non ueniebat communicanda cum alio cohærede, vt ibi declarant Bar. Bald. Saly. & alii, qui ita intelligunt d. l. fi. & ita etiam loquitur tex. in d. l. j. ff. fam. erci. qui loquitur in pecunia redacta ex fructibus rerum hæreditariarum. Nos autem loquimur in hyp. rei. quæ nō consistit in pondere, numero, vel mensura, & sic in act. rea. quæ habet instar corporis hæreditarii, & ideo debet alteri communicari, vt l. item Labeo. in prin. ff. fam. erc. & ibi per doc. & ita intelligit Bar. in l. si pup. in fi. ff. quæ in frau. cred. supplendo tamen eius. d. per no. per se & alios in d. l. fi. C. depo. & habetur per Bar. in d. l. 2. §. ex his. ff. de verborum obliga. Concludit ergo, q vnus ex hæredibus matris possidens prædium obli. pro dote tenetur illud respectu hypothecæ diuidere cum alio fratre, & si illud ꝯsequutus fuit actione hypo. debet illud communicare cum altero per alleg. s̄. quæ not. quia non reperies alibi examinata, & casus est contingibilis

38 †Et maximè cum aliàs extet deci. Bald. in auc. ei qui iurat. in 3. col. in versi. quæro plures sunt habentes. C. de bon. aut. iu. pos. quòd uno ex pluribus creditoribus habentibus hypothecam immissio ex primo decreto, alii non censentur immissi per rationes, de quibus ibi per eum, quod est notabile ad limita. text. & ibi no. per gl. & Bar. in l. cum vnus. in prin. ff. eod. tit. vbi regulariter decretum interpositum ad instantiam vnius creditoris prodest aliis.

Nam quicquid sit in aliis creditori. tamē in cohæredibus habentibus hypo. hæreditariam, victoria vnius prodest aliis, & venit cum aliis communicanda.

Et ex prędictis etiam colligitur ratio, quare in societate illud quod vnus socius exigit venit aliis cōmunicādum, vt l. si vnus. §. j. ff. pro so. & insti. eo. ti. §. 1. & habetur in tex. & ibi gl. & docto. in l. verum. §. si cum tres. eo. ti. Nam vt dicit glo. in d. §. si cū tres. socii sunt creditores ex uno contractu & habent quandam fraternitatem in se, & similiter est inter duos cohæredes: nam habent vnam tantum actionem hypot. licet quilibet insolidum. d. l. 1. C. si vnus ex plurib. hęre. cre. vel debi. & habent in ea communionem, quæ venit diuidenda inter eos per iud. fam. erc. per d. l. si pign. Sicut societas communis inter socios venit diuidenda actione pro socio, nimirum ergo sicut inter socios non est melior conditio possidentis, ita & inter cohæredes, sed inter alios creditores est secus, quia in eis cessant d. rationes, & ideo d. l. si debitor. non extenditur a duobus credi. ad duos cohæ. in hypotheca, & ad duos socios in societate; quia cessat ratio de qua in d. l. si debitor ut s̄. deductum est.

39 †Quartò quæritur an si bona generaliter & sic tam præsentia quàm futura iuxta. l. fi. C. quæ res pig. obl. pos. sint hypo. duobus credi. diuersis temporibus, an prior in tempore sit potior secundo etiam in bonis post suam oblig. quęsitis per debitorem, an verò in postea quæsitis concurrant primus & secundus creditor. gl. in l. si is qui. ff. de iu. fis. disputat & videtur tenere quòd simul concurrant. idem videtur tenere gl. in l. idemque. §. fi. ff. qui pot. in pig. habe.

Sed cōtrarium tenet ibi Bar. post alios antiquos, videlicet q prior creditor præferatur etiam in bonis postea quæsitis: idem latius fit. Bar. in l. lex. C. qui pot. in pig. hab. & Bart. in d. l. si is qui. & vt ipse refert in locis prædi. ita ante eum tenuerunt Iaco. de Are. Cy. & Oldr.

Idem etiam tenet Bart. in l. in rebus. in prin. C. de iu. do. dicēs ibi esse quasi casum de hoc. eam. opi. tenet Bar. in l. hac edictali. §. his illud. vlt. col. in versi. ibi & si quis. C. de secun. nupt. dicens hanc esse communem opi. & ueritatem, & ita tenendum censeo, quamuis Sali. in d. l. licet. sequutus fuerit opi. gl. s. q prior & posterior creditor concurrant in bonis post primam obli. quęsitis, & conatur respondere argum. Bar. & sequacium, sed (vt dixi) opi. Bart. est magis communis & vera, & de facili potest responderi argu. Salyc. Sed omissis aliis ad vnum respondebo, in quo Saly. facit maiorem vim. Dicit enim, quòd rei alienæ obligatio non valet, nisi sub ista conditione, cum sua erit, ut l. si fundus. §. aliena. ff. de pig. sed existente conditione quòd sua sit, nō potest fingi retro sua verè; quia a principio secundum veritatem fuit alterius, neque etiam fictè: quia esset fingere, q res vnius esset alterius, quod est impossibile & contra iura. Sed ista verba Saly. meo iudi. licet sint subtilia, tamen non obst. cōmuni opi. & immo quando fuit obligata res aliena sub illa conditione, si sua erit, purificata conditione, q sua efficiatur, fingitur

40 vsque a prin. fuisse sua. †Et non obst. allega. impossibilitas; quia in fictione trāslatiua de tempore ad tempus requiritur duplex extremū, uidelicet extremū a quo, & in hoc requiritur habilitas in essentia, & extremum ad quod, & in hoc sufficit habilitas in potentia, licet non sit in essentia: vt declarat Barto. cum quo alii transeunt in d. l. si is qui pro emptore. ff. de vsu. in materia fictionis translatiuæ de tempore ad tempus, in proposito ergo licet tempore obliga. contractæ dominium rei obligatæ esset alterius & non debitoris, & propter hoc obligatio non poterit consistere a prin. tāquam in re aliena, & sic extremum ad quod non esset habile in essentia, tamen d. res bene potentialiter poterat esse dicti debitoris, quia etiam a prin. poterat dominium transferri in debitorem, sicut etiam potuit transferri postea, & ideo acquisitio dominii postea facta a debitore fingitur retro, & vsque a prin. contrariæ obligationis; quia etiam a prin. potuit fieri talis acquisitio dominii, etiam quòd tunc in essentia fuerit alterius. Et non obst. tex. in l. obseruare. §. fi. in fi. ff. de offi. pro cons. & lega. quem allegat pro suo fundamento Saly. quia in illo tex. extremum ad quod non fuit habile etiam in potētia: est enim ibi text. q proconsul antequam esset ingressus prouinciā delegauerat iurisdictionem suo legato, dicitur ibi, q talis delegatio nihil ualuit; quia proconsul antequam ingrediatur prouinciam, nullam habet iurisdictio. nec in essentia, nec in potētia, & ideo licet post delegationem proconsul ingrediatur prouinciam, & duret in ea. voluntate, dicitur ibi q legatus censet̄ habere iurisdictionem non exinde ex quo delegata fuit, sed ex quo prouinciam proconsul ingressus est, & ratio est (vt dixi) qa proconsul tempore factæ delegationis non habeat aliquam iurisdictionem, nec erat potentialiter habilis ad illam habēdam, antequam esset ingressus prouinciam, loquendo tamen de iurisdictione contentiosa, vt l. 1. & 2. ff de offic. procon. & leg. Nā licet esset in potentia, tamen ista potentia non est in consideratione; quia non est potentia propinqua ad iurisdictionem. Nā potentia propinqua est ipsa prouincia, in qua debet exerceri iurisdictio, & illa requiritur ad esse iurisdictionis contentiosę, de qua loquitur text. in d. l. obseruare. §. fi. & propterea cum ibi (vt dixi) deficiat potentia in extremo ad quod, quia tempore delegatæ iurisdictionis proconsul non poterat iurisdictionem delegare, non potest voluntas procōsulis post ingressum prouinciæ trahi retro ad tempus demandatæ iurisdictionis: in casu autem nostro est secus; quia extremum ad quod tempore cōtractæ obligationis erat habile in potentia, quia dominus potuit

etiam

etiam illo tempore transferre dominium in debitorem sicut transtulit postea, & prædicta optime declarantur per Ias. in repe. d. l. si is qui pro emptore in 3. q. prin. Bar. in 4. oppo. quam facit contra illam & est mihi signata nu. 22. 41 † Et prædicta procedunt in extremo ad quod, sed in extremo a quo aliud est dicendum. Nam si extremum a quo non reperitur habile in essentia tempore existentis conditionis ad obligationem contrahēdā vel ex parte rei, vel ex parte personæ: tunc conditio non trahitur, neque fingit retro ad tempus contractus, & ex parte rei dicetur, si tempore existentis conditionis res debita esset perempta, ex parte autem personæ dicetur, quando ante purificatam conditionem persona, quæ promiserat sub cōditione, esset mortua. Tunc enim diceretur extremum a quo non esse habile in essentia, & propterea conditio non posset retro trahi: ita vult Bar. in l. quoties. in fi. ff. de noua. dicens esse perpetuo tenēdum menti ad limi. l. qui balneum. & l. potior. ff. qui po. in pig. hab. & est pulchra & plena apo. Alex. in l. sub conditione. ff. de so. Et probatur optimè ista conclu. per text. in d. l. qui balneum. §. 1. & ibi declarat Bart. Nam ibi res aliena fuit pignori data per debitorē primo Titio. 2. Caio 3. debitor illam emit 4. debitor illam vendidit Sēpronio & de pretio satisfecit Titio primo creditori, deciditur ibi, ꝙ Caius 2. creditor non poterit illam rem auocare ab emptore; quia illa nunquam ei fuit obligata, & ratio illius tex. secundum gl. & Bar. ibi est; quia illa res fuit obli. 2. creditori sub cōdi. videlicet si primo creditori oblig. esse desierit. Vnde cum tēpore existentis conditionis, videlicet satisfactionis factæ primo creditori, per quam desiit illa esse obligata res, non inuenitur illa res in bonis debitoris; quia ante fuit vendita Sempronio, & sic deficiat extremum a quo in essentia, non potest illa obligatio facta 2. creditori retrotrahi & confirmari, & d. limi. Bart. in d. l. quoties. sequitur Alex. in d. l. qui balneum. §. 1. & sic remanet firma ista conclusio, ꝙ prior creditor præferri debet. 2. etiā in bonis quæsitis per debitorem post obliga. factam 2.

42 † Sed ista conclu. fallit in fisco, quia ex priuile. fiscus. 2. loco creditor præfertur. j. creditori in bonis quæsitis per debitorem post obliga. contractam cum fisco, vt est tex. in l. si is qui. ff. de iur. fis. in bonis autem quæsitis ante contractam oblig. cum fisco præfertur primus creditor fisco indistinctè, siue primus creditor habuerit generalem, siue specialem hypo. ut no. gl. & Bar. in d. l. si is q. & idem est etiam siue oblig. j. sit expressa siue tacita: quia creditor ex ea præfertur fisco in bonis quæsitis ante obli. contractā cum fisco, vt l. j. C. rem alie. geren. & not. Bar. in d. l. si is qui. licet gl. in l. si pignus ff. qui po. in pig. hab. voluerit cōtrarium & male secundum Bar. in d. l. si is qui. post Dy. in l. priuil. ff. de priuile. cred. & in reg. qui prior. lib. 6. & ita etiam vult Ale. in consi. 58. nu. 4. 6. volumi. Adde tamen, ꝙ illud quod dictum est de fisco, vt scilicet præferatur. j. creditori in bonis quæsitis post oblig. cū fisco contractam, procedit quando primus creditor non habet aliud priuil. quàm prioritatem temporis, sed si ultra prioritatē temporis creditor haberet aliud priuilegiū, puta quia esset creditor ex causa tutelæ, tunc ratione duplicis priuilegii, s. prioritatis temporis & tutelæ priuatus præferretur fisco etiam in bonis quæsitis post obliga. fisci, tex. est in l. fi. in prin. ff. qui pot. in pign. hab. & ita illum tex. intelligit ibi in 1. sol. & sequitur ibi Bart. & gl. & Bar. in d. l. si is qui. prima oppo. quæ fit de d. l. fi.

43 † Quintò quæritur iuxta prædicta, quando datur prælato in bonis quæsitis ante vel post aliquam ex dictis obliga. iuxta terminos. d. l. si is qui. quis debeat probare acquisitionem esse factā ante obligationem cum fisco factam, dicendum est, quòd qui agit siue prioritatem, siue posterioritatem habet eam probare, vnde si prior agit contra fiscum secundum creditorem debet probare acquisitionem factam prius quam fuisset contractum cum fisco, arg. l. quoties. C. de rei ven. sed si fiscus ageret contra primum creditorem priuatum, deberet probare acquisitionē bonorum factam post suam obli. l. mater. C. de rei vē. & faciūt no. in l. non solum. §. sed vt probari. ff. de no. ope. nun. & in l. eū actum. & ibi gl. in fi. ff. de neg. gest. & in cle. fi. de rescri. & ita fir. Bar. post Old. in d. l. si is qui. ad fi. Adde no. per Bar. in l. 1. C. de iu. fis. lib. 10. & per Imo. & alios moder. in l. in illa. ff. de uerbo. obl.

Sextò dubitatur, si debitor oblig. rem vni, & eodem die eandem rem alteri vendidit, & non apparet de prioritate & posterioritate dictæ obliga. & vendi. & possessor conuenietur per creditorem hypothecaria, quis habeat probare, an creditor agens prioritatem suæ obligationis, an possessor conuentus prioritatem suæ emptionis, & in hoc Bar. in l. & quæ nondum. §. 1. ff. de pig. dicit, ꝙ onus probandi incumbit creditori agenti, aliàs (nō probata per eum prioritate) incumbet & vincet possessor, al. le. l. de rebus. C. de do. ante nup. Fallit tamen secundum Bart. in fisco, quia possessori conuento a fisco incumbet onus probandi rem fuisse sibi prius obligatam, seu alienatam, & hoc fauore fisci, aliàs possessor succumbet per tex. in dicta l. 1. C. de iur. fisci. Bal. autem in l. matrem. C. de probat. tenet indistinctè, ꝙ onus probandi incumbat creditori, siue agat, siue conueniatur, & ita refert tenere Iac. de Are. & mouetur ratione: quia quocunque tempore emptio facta sit, emptor est effectus dominus rei, & ideo absque cōsideratione temporis habet ius suum fundatū, sed creditor non potest habere hypothecam, nisi probet, quod ante venditionem & traditionem alteri factam sibi res obligata fuerit: quia rei alienæ non consistit hyp. ut l. rem alienam ff. de pig. ac. & sic apparet, ꝙ ipse fundat se ex tempore, ergo illud debet probare, & idem tenet Bal. in l. de rebus. C. de dona. ante nup. & dictam opi. Bal. & Iac. de Are. in d. l. matrem. tenet etiam Saly. ibi & Pau. de Castr. & illa videtur meo iudicio melius fundata; quia negari non potest, quod creditor non fundet se in tēpore, non autem emptor, per rationem Bal. vnde cum fundet se in tempore, onus probandi illud ei incumbit. 44 † per illam regu. quod quando tempus est fundamentū intentionis alicuius, illud debet præcisè probari, aliàs probatio est inualida, per no. per Bar. & alios in d. l. non solum. §. sed vt probari. ff. de no. ope. nun. & per Bal. & Salyc. in l. fi. C. ne quis ex suo fac. & per gl. no. in c. venerabilibus. de senten. excommu. lib. 6.

Adde tamen in hoc art. probationis prioritatis pulchrē apo. And. Barb. ad Bal. in l. cum res. C. si alie. res pi. da. fit. ubi multa similia adducit, multum tamen a remotis more suo.

45 † Septimò dubitari potest, quando ista probatio prioritatis & posterioritatis est facienda, quomodo fieri debeat, & in hoc Bal. in d. l. de rebus. C. de do. ante nup. dicit, ꝙ si quilibet probat de sua die, ex tali probatione colligitur prioritas & posterioritas, sed si probetur de eadem die: tunc erit melior conditio non conuenti, nisi per agentem probetur prioritas horæ, uel temporis: quandoque tamen dicit ipse, ꝙ ex serie ipsius scripturæ poterit constare de prioritate & posterioritate, puta si manu eisdem notarii sint ambo contractus celebrati: nam primus in ordine scripturæ dicetur prior & potior in tempore, arg. l. si seruus communis. ff. de stip. seruo. ita dicit Bal. pro quo etiam optimè facit, quod vult Ang. in auc. de hæred. & falci. §. cæterum. vbi vult, ꝙ si in eo. instrumento sunt obligata bona Titio, deinde Seio, ꝙ hypo. Seii censenda erit posterior propter ordinem scripturæ, facit etiam, quod inquit Bald. in l. aduersus. C. de furt. vbi dicit, ꝙ prior est in tempore, qui prior est in ordine scripturæ, & dixi s. in 4. membro secundæ partis, ubi vide.

Et prædicta procedunt inter priuatas personas non priuilegiatas: nam inter illas probatio prioritatis vel posterioritatis debet fieri, vt s. declaratum est, sed quando ex vna parte est persona, seu causa priuilegiata, & ex alia parte ex persona seu causa non priuilegiata, & non apparet de prioritate vel posterioritate; tunc absque alia probatione prioritatis, vel posterioritatis præsumptio prioritatis est pro causa priuilegiata, vnde instrumentum dotis tanquam priuilegiatum præsumetur anterius instrumento mutui, vel alterius similis contractus non priuilegiati. l. in ambiguis. & ibi Bar. ff. de iure do. & no. Bar. in positione casus in l. i. ff. solu. matrimon. & ita refert & sequitur Soci. ibi primo nota.

Nisi secundum eum appareret de horæ prioritate: quia ratione vnius horæ & etiam minoris temporis vnum instrumentum dicitur prius altero secundum gl. in l. si ex pluribus. ff. de solu. & Bal. in l. imperator. ff. de stat. homi. & not. in c. 2. de confess. & in c. pastoralis. de rescri. & idem dicit Soci. ibi esse in causa libertatis fauore illius secundum Cyn. in l. in exercendis. C. de fide instru. in 2. q. & similiter in causa pia, vt dicit consuluisse elegantē doc. Do. Franc. de Albergo. de Aretio, vt etiam refert & sequit. Rom. in auc. similiter. C. ad l. Fal. in 13. priui. in contractibus.

Idem etiam & tertiò infert Socy. esse in fisco, ut ibi latè per eum. & idem ante eum tenuit & posuit Bald. No. in trac. dotis, in ix. parte, in l. priuile. in fine, & latè posui supra in 4. membro secundæ partis.

46 † Sed dubitatur, an si creditor probat de die suæ obligationis, possessor autem nihil probat de tempore suæ emptionis, vel acquisitionis, quis obtinere debeat, & in hac difficultate Cy. in d. l. de rebus. C. de do. ante nup. dicit, ꝙ probans de die suæ obligationis vincit; quia licet talis probatio de necessitate non concludat, ꝙ prius ipse acceperit obligationem, quàm alius, cū possit esse, ꝙ ille, qui non probat de suo die contraxerit ante, tamē satis est, ꝙ ille qui probat de die omnino certius probat, quam alius qui nihil probat: & ita etiam tenet Bald. in d. l. de rebus. & istud dictum refert Alexā. in l. & quæ nondum. §. 1. ff. de pign. in apo. ad Barto. & relinquit super eo cogitandum, per not. ibi per Bar. Illud tamen sequitur Soci. in d. l. i. in 2. limi. ff. solu. matri. & ibi corroborat per plura, ac etiam inducit ad not. q. de diuersis collationibus de beneficio factis a Papa & ordinario eo. die, ꝙ si in collatione ordinarii esset apposita hora, illa deberet præferri tanquam continens tempus magis certum, ut ibi latius per eum.

47 † Octauò quia s. aliquid dictum fuit de l. scripturas. C. qui po. in pig. hab. & quia materia illa est contingibilis, dicenda sunt aliqua circa intellectum d. l. Et primò ꝙ ad hoc ut ille qui nititur scriptura priuata gaudeat priuilegio prioritatis contra alium ꝙ habet instrumentum publicum posterius, requiritur, ꝙ illi tres testes, qui subscripserunt illi scripturæ priuatæ, quantò illā negatur, debeant se recognoscere, & probari debet illa scriptura

per eos, vel saltem per comparationem literarum: ita firmat Soci. in consi. 274. in causa. Do. Lisæ. 7. col. ver. circa tertium. 2. volu. vbi etiam reprehendit Pau. de Cast. in consi. 393. in causa ser Ludouici, qui tenuit, solam præscriptionem sufficere, etiam ꝙ testes nihil deponerent, puta quia essent mortui, & dicit Socin. ꝙ Pau. in hoc nimis inaduertenter fuit loquutus, & ita etiam dicit exprimere Bal. in d. l. scripturas in prin. in sua dist.

Secundò ad hoc vt dicta scriptura habeat effectum prælationis, requiritur etiam subscriptio partium vltra subscriptionem trium testium, ita tenet Soci. in d. consi. 274. ea. col. ponderādo ad hoc d. l. scripturas. ꝙ in prin. quando agitur contra debitorem, requiritur dicta subscriptio partium, & quamuis in ver. sin autem vbi agitur contra tertium, non repetatur de dicta subscriptione partium, sed tantum exprimatur de testium subscri. Tamē quia in illo tex. dicitur, hisdem scripturis, apparet, ꝙ imperator loquitur de hisdem scripturis, de quibus in principio loquutus fuit per no. per doc. in l. talis scriptura. ad fi. ff. de leg. 1. & etiam quia dictus uer. sin autem, loquitur per modum exceptionis factæ a legis principio, & exceptio debet esse de cōtentis sub regula l. nā quod liquidæ. ff. de pe. lega. & ita secundum eum voluerunt Nico. de Nea. & Bal. in spec. in rub. de fid. instru. & Io. Andr. in § nunc videndum. in addi. magna, in versi. supplementum, & istud corroborat Soc. in d. consi. pluribus aliis mediis, vt ibi per eum.

Tertiò requiritur ad effectum prælationis antedictum, ꝙ illi tres testes, qui se subscripserunt, sint probatæ atque integræ opinionis, & ista qualitas debet probari, & ita firmat Soci. in d. consi. 274. in antepe. col. in ver. postremò dico.

Modo dubitatur circa d. l. scripturas an stante statuto, ꝙ scripturæ ex libris mercatorum vel artificum sumptæ, vel exēplatæ de commissione iudicis habeantur pro instrumento publico, & habeant executionem paratam, prout instrumenta guarentigiæ, & bona debitoris intelligantur obligata & hypo. prout tale statutum extat Florentiæ, an talis hypo. insurgens ex dictis partitis sumptis, si detur concursus cum alio creditore habente instrumentum publicum sui crediti, posterius tamen dictis partitis, præferatur creditor ex dicto lib. & in hoc Soc. in cōsi. 240. circa præsentem. 2. volu. firmat, ꝙ isto casu non militet dispositio d. l. scripturas, sed ꝙ creditor ex libro anteriori in tempore præferri debeat posteriori creditori fundanti se in publico instrumento: & mouetur ad hoc firmādum pluribus rationibus, & argumētis, & maxime ꝙ ex verbis claris statuti dictæ partitæ librorū assumunt naturā publici instrumenti, & sicut in d. l. scripturas disponitur, ꝙ scriptura priuata trino teste notata & solēnizata, prout in d. l. requiritur, habet a d. l. vim publici instrumēti, & præfertur instrumento publico posteriori, ita debet esse in scriptura, cui statutum dat robur publici instrumenti. l. omnes populi. ff. de iust. & iur. faciunt no. in l. j. ff. de leg. 1.

Addit etiam Soci. in eo. loco, ꝙ dicta scriptura librorum solennizata secundum formam statuti non solum habet vigorem contra debitorem principalem, sed etiam contra tertium, & ita dicit fuisse cōsultum per præstantissimos doc. optimi iudicii & conscientiæ. Do. Io. Petrutium de Perusio in suo consi. quod incip. conabor & D. Benedictum Capram, qui se illi consil. subscripsit, & recitat Soci. illorum fundamenta, & respondet obiectionibus, quæ in hoc fiebant per partem aduersam.

48 † Et inter alia assignat rationem inter scripturam libri & aliā scripturam priuatam. Nam in scriptura priuata, puta in apodissa, potest de facili in tempore committi fraus: quia licet hodie scribatur, tamē potest in ea apponi dies temporis præteriti, sed in libris talis fraus non potest ita de facili committi: cum singulis diebus & continuate soleant in illis data & accepta describi, ita ꝙ est quasi impossibile in illis mutare veritatem temporis & dierum, quin peritus in huiusmodi scripturis istud nō aduertat & cognoscat, & propterea statuens voluit dare istud priuilegium libris & nō aliis scripturis, & de hac etiam ratione diuersitatis habetur plenè per modernos in l. admonendi. ff. de iureiu. dum loquuntur de scriptura librorum priuatorum.

49 † Insuper idem Soci. in eo. consi. 240. addit, ꝙ talis scriptura librorum solennizata iuxta dispositionem statuti prędicti hēt priuilegium prelationis in hyp. vsque in diem, quo ipsa scriptura confecta fuit, non autem incipiet a die approbationis factæ de ea per iudicem, & ita etiam dicit consuluisse præfatum Do. Io. Petrutium in d. consi. ea ratione: quia auctenticatio sumptus facti de dicta scriptura secundum formam dicti statuti refert se ad librum & illius scripturam, ergo illius initium attendi debet quia uerba dicunt intelligi secundum tempus actus, cui adiiciūtur l. in delictis. §. si extraneus. ff. de noxali. Et corroborat hoc multis aliis fundamētis, vt ibi per eum, & demum subdit, ꝙ ista conclusio militat non solum in libris propriis, sed etiā in libris communibus inter plures socios per rationes quas ibi adducit.

Vlterius est aduertendum, ꝙ Pau. de Cast. in consi. 393. in causa ser Ludouici extendit dispositionem d. l. scripturas. quæ loquitur inter plures creditores, vt habeat etiam locum, quando contenditur inter vnum creditorem fundantem se in scriptura priuata non solennizata iuxta d. l. scripturas. & inter emptorem rei hypo. per prius dicto creditori fundantem se in instrumēto publico suæ emptionis; quia utroque casu viget eadem ratio, scilicet possibilitas fraudandi publicum instrumentum per appositionem diei & temporis anterioris in priuata scriptura fortasse confecta post publicum instrumentum, ideo etiam debet militare dispositio l. a Titio. ff. de ver. obli. & prout latius prosequitur Pau. de Cast. in d. consi.

Sed Soci. in d. consi. 240 in 2. col. in vers. non omitto. dicit, ꝙ Salyc. in d. l. scripturas. tenet contrarium & ꝙ alias etiam super hoc vidit solenne consil. eiusdem, cui se subscripserunt multi solennes doc. Istud etiam dicit Soci. in consi. 75. 4. vol. duplicato in 2. uol. in consil. 198. Sed ego non inuenio Salyc. hoc velle in d. l. scripturas. & eius consil. non vidi. & propterea non puto esse recedendum ab opi. Pau. de Cast. quæ mihi videtur equa & rationabilis.

50 † Vltimò circa dispositionem d. l. scripturas, est aduertēdum, ꝙ Pet. de Ancha. in consi. 28. rationes inductæ &c. consuluit, ꝙ si procurator vigore idonei mandati obligauit bona domini certæ personæ in priuata scriptura non solennizata, iuxta d. l. scripturas. & postea dominus obligauit alteri in publico instrumento, ꝙ ille, cui dominus obligauit in publico instrumento, prefertur illi, cui procurator obligauit in scriptura priuata, licet anteriori, non obstante ꝙ ille, cui procurator obligauit, videretur etiam niti ex publico instrumento mandati, quasi a primordio tituli posterior formetur euentus, iuxta l. j. C. de impo. lucrati. descri. li. 10. & ꝙ in duabus dispositionib. successiuis effectus sumatur ab illa quæ se refert ad aliam, non ab illa ad quam habetur relatio. l. si ita scripsero. ff. de condi. & demon. & l. asse toto. ff. de hær. insti. & ad hoc mouetur pluribus rationibus, & præcipuè ꝙ per dictum instrumentum mandati præcedens non tollitur suspitio fraudis, de qua in d. l. scripturas. nam ille procurator potuit longe post instrumentum obligationis factæ per dominum alteri scribere manu propria dictam scripturam, & ponere ad librum in ea diem anteriorem instrumento domini, quibus fraudibus voluit prouidere d. l. scripturas. ut ibi latius per eū.

Cuius dicta optimè conferunt ad corroborationē dictæ cōclusionis Pau. de Castr. in consil. 393. cum vterque fundet se in identitate rationis ad obuiādum fraudibus, & ꝙ ubi militat ratio fraudis, militet etiam dispositio d. l. scripturas. & d. consi. Pe. de Anchar. subscripserunt se Gaspar de Caldarinis, & Franc. de Rampo. ut apparet in fine dicti consilii, & etiam in consi. 29. & sic sequenti, ego Fran. vbi Fran. de Rampo. idem confirmat, ita ꝙ dicta conclusio securè teneri potest a tot solennibus doctoribus approbata & ualidis fundamentis roborata: ut latius in dictis consilijs.

51 † Nonò & vltimò in materia prioritatis est aduertendum, ꝙ licet quando est vnus tantum creditor habens plura bona hypothecata ipse possit prosequi in bonis, in quib. uult, ut in l. creditoris. ff. de distrac. pi. & si sint plures creditores quorum quilibet habet vnam tantum hypothecam, qui prior est in tempore, potior sit in iure: ut l. 2. quæ incipit, qui generaliter. in fi. ff. qui po. in pig. hab. Tamen quando prius creditor habet duas hypothecas, videlicet vnam generalem & aliam specialem, secūdus autem habet vnam tātum, s. specialem in aliquibus bonis, si hypothecę primi creditoris sunt purè & simplices, potest primus creditor de rigore iuris vti, qua ipse uult, sed de ęquitate nō potest vti nisi speciali hyp. si in ea potest ei satisfieri: ut est tex. in l. 2. C. de pig. sed si primus creditor habet specialem hypothecā purè, & generalem sub conditione subsidiariam quatenus prima non sufficiat, secundus creditor, si specialis sufficit primo, non solum erit potior in sua speciali, sed etiam erit solus: ut d. l. qui generaliter. secundo respon. ff. qui po. in pig. hab. Sed si ecōuerso primus habet unam tantum, secundus verò habet duas, primus erit potior in sua ambabus illis secundi creditoris iuxta regulam qui prior li. 6. & hoc nisi hyp. secundi sit priuilegiata, iuxta l. licet. C. qui po. in pig. hab. & ita distinguunt Bar. Bald. & Saly. in d. l. 2.

Et pro ampliatione d. l. 2. no. ꝙ illa habet locum, siue primo facta fuerit primo creditori specialis hyp. & postea generalis, siue econuerso primò generalis & postea specialis, vtroq; n. casu eadem est ratio, & procedit d. l. 2. ita firmat ibi Saly. in vlti. q. per optimas rationes, quamuis ibi Pet. uoluerit contrarium & male secundum Sal.

Item d. l. 2. procedit, non solum quando debitor possidet bona hypothecata, sed etiam quando primus creditor, uel alia extranea persona possideret dicta bona; quia eadem est ratio, ergo eadem debet esse iuris dispositio, vt l. illud. ff. ad l. aquil. & ita firmant in d. l. 2. Iac. Bu. Cy. Bar. Bal. & Saly.

Sed dubitatur circa istam materiam, quid si primus creditor non habet generalem & specialem hypothecam, ut loquitur d. l. 2. sed habet magis generalem, quam habeat secundus, uterque tamen habet generalem, sed primus habet magis generalem, quam secūdus, an tali casu habeat locum d. l. 2. vt s. primus teneatur prius prosequi illam rem, quæ non comprehenditur in hyp. secundi, & si illa est sufficiens pro sua satisfactione, non possit

possit molestare alia bona comprehensa in hypotheca secundi; & Cor. in consi. 247. licet in præsenti, pe. col. j. volu. determinat, ꝙ isto casu non militet dispositio d. l. 2. quia isto casu reperitur rigor scriptus, de quo in d. l. qui generaliter, in princ. & non reperitur æquitas scripta, quia casus d. l. 2. est diuersus ab isto, & ideo debet præferri rigor. l. placuit. C. de iud. & quia non est omnino eadem ratio, quando prius habet generalem tantum, quę est, quando habet specialem & generalem. Nam specialis hyp. affert aliquid plus iuris, ar. eius quod hr̃ in regula generi. li. 6. & quando quis hēt generalem & specialē hypothecam in eadem re habet in illa duplex vinculum obligationis, & duo uincula magis stringunt, vt in auc. itaque. C. com. de success. & ideo creditor tenetur magis eligere rem, in qua habet specialem & generalem hypothecam, quàm illam, in qua habet generalem solam, & ista æquitas mouit imperatorem in d. l. 2.

Et facit; quia d. l. 2. est exorbitans, vt dicunt ibi doc. & est contra d. l. qui generaliter. vnde non est extendēda ad alium casum. l. quod verò contra. ff. de leg. & ꝙ d. l. 2. sit exorbitans, tenet etiā Soci. in consi. 198. primo aspectu. in fi. 2. vol. duplicato per errorem. 75. 4. uolum.

Et per hoc infert, ꝙ d. l. fi. procedit solum respectu secūdi creditoris, ꝙ tunc. s. primus creditor teneatur sibi prius satisfacere in re specialiter hypothecata, secus autem sit quò ad tertiū possessorem, qui non habet hypothecam aliquam in dictis rebus; quia quò ad eum non requiritur excussio de speciali hyp. primi creditoris, sed tunc erit locus. d. l. creditoris. ff. de distrac. pig. & d. l. generaliter. in prin. de quo tamē vide quæ dicam. j. in 1. par. octauæ parsis in materia excussionis, in 8. fal.

Et pro complemento istius materiæ no. ꝙ quando agitur cō tra secundum creditorem habentem specialem hypothecam, & primus habet specialem & generalem iuxta terminos. d. l. 2. præsumptio est, ꝙ specialis hyp. quam habet primus sit sufficiēs pro satisfactione primi creditoris, nisi aliud probetur, vt tenet gl. in d. l. 2. in uer. redigere, quam ibi sequitur Saly. in j. oppo. & per hæc remanet expeditum istud secundum membrum istius quintæ partis.

SVMMARIVM.

1. *Secundus creditor potest offerre primo creditori suum creditum & liberare pignus a primo credito & suam hypothecam confirmare.*
2. *Res hypothecata transit cum suo onere.*
3. *Secundus creditor an possit offerre emenri a debitore, ut satisfiat creditori primo.*
4. *Oblatio per secundum creditorem non potest fieri emptori, qui emit a primo vendente iure creditoris.*
5. *Regula, quòd oblatio non potest fieri per secundum creditorem emēti primo septem modis necessarijs restringitur.*
6. *Secundus creditor potest offerre primo creditori hypothecario sed non chyrographario.*
7. *Re primo creditori ex secundo decreto adiudicata, non potest vltra creditor secundus offerre.*
8. *Oblatio potest fieri primo creditori etiam post rem ei adiudicatam insolutum per iudicem ex secundo decreto iudiciario ordine, et hoc per secundū creditorem non per debitorem.*
9. *Statuto cauente, ꝙ quicunque habens ius in bonis venditis uel in solutum adiudicatis veniens infra annum audiatur, an creditor conditionalis non veniens excludatur.*
10. *Oblatio facta per secundum creditorem primo cum depositione & consignatione liberat pignus.*
11. *Oblatio quæ fit a secundo creditore primo de credito anteriori nec requiritur offerre posterius.*
12. *Creditor ex vna causa tantum an teneatur recipere particularem solutionem.*
13. *Creditor secundus offerens primo succedit in ius hypothecæ prioris creditoris, succeditq; in ius personalis actionis.*
14. *Oblatio potest fieri per secundum creditorem primo non solum, quando secūdus conuenitur a primo, sed etiam quando secundus agit contra primum, quo casu primus tenetur cedere secundo iura primo.*
15. *Cessio quam cogitur facere creditor primus vel alius posteriori creditori soluenti vel offerenti quo iure petatur.*
16. *Hypothecaria quæ datur secundo creditori in locum primi succedenti an sit eadem quæ datur primo.*
17. *Oblatio an & quando possit fieri per primum creditorem secundo.*
18. *Primus creditor non possidens an possit secundo offerre.*
19. *Primus creditor non potest cogi offerre secundo.*
20. *Oblatio facta per secundum creditorem primo possidenti an præcludat uiam primo offerendi secundo.*
21. *Possessio non transit de uno ad alium sine animo possidentis.*
22. *Oblatio potest fieri per alium creditorem tertium secundo creditori qui obtulit primo & in ius successit.*
23. *Actione personali cessa an censeatur etiam cessa hypothecaria cedenti cōpetens.*
24. *Beneficio cedendarum actionum an renuntiari possit, ita quod qui renuntiauit amplius non valeat excipere de cessione sibi facienda, nec eā amplius petere.*
25. *Beneficio cedendarum actionum an requiratur specialis & indiuidua renuntiatio.*
26. *Creditor an possit cogi cedere iniusto possessori.*
27. *Possessor conuentus hypothecaria potest offerendo debitum petere sibi cedi iura, si onus luendi rem possessam & hypothecatam non incūbat ipsi possessori.*
28. *Ius offerendi competens tertio possessori an locum habeat in possidente rem æstimatam in dotem datam.*
29. *Exceptio cedendarum an obstet creditori, cui possessor offert, si creditor liberauit alia bona hypothecata.*
30. *Beneficium cedendarum fideiussori competens vnde causetur.*
31. *Exceptio cedendarum non obstat mulieri agenti etiam contra correum vel fideiussorem obligatum ad restitutionem dotis.*
32. *Creditore agente hypothecaria contra tertium simplicem possessorē ex duobus creditis quorum vnum anterius est altero, possessor non potest unum offerre sine altero.*
33. *Ius offerendi qualiter competat fideiussori debitoris.*
34. *Lex 2. C. de fideiussoribus. quibus casibus procedat, & quibus non.*
35. *Vno ex duobus reis vel fideiussoribus soluente creditori, tenetur creditor cedere iura & actiones &c.*
36. *Creditor qui non potest cedere, an semper repellatur exceptione cedēdarum.*
37. *Creditore unum ex fideiussoribus liberante, an ipsi creditori obstet exceptio cedendarum.*
38. *Oblatio potest fieri per habentem solum ius dominij in re.*
39. *Debitor an possit a quolibet indifferenter etiam inuitus liberari.*
40. *Creditor recusans debitum oblatum an amittat ius petendi.*
41. *Creditor an teneatur recipere debitum ab extraneo pro debitore oblatum.*
42. *Extraneus soluens vel offerens creditori an possit impetrare cessionem iuriū contra debitorem.*
43. *Debitor offerens creditori impedit uenditionem pignoris, et moram purgat.*
44. *Creditore cedente ius debitori, datur ipsi debitori retentio pignoris contra alterius vsucapionem.*
45. *Debitore soluente de pecunia aliena, an ille de cuius pecunia soluitur, succedat in ius illius creditoris.*
46. *Debitor an soluendo uel offerendo creditori teneatur offerre creditum chirographarium.*
47. *Extensio de stricta significatione ad latam procedit etiam in correctorijs, si militet eadem ratio.*
48. *Pignus prætorium & iudiciale potest retineri pro debito chyrographario.*
49. *Creditor habens duo pignora pro diuersis debitis, vnum videlicet minus idoneum, aliud ualde idoneum, an possit retinere illud ualde idoneū pro utroque debito.*
50. *Creditor chyrographarius dicitur habere ius retinendi pignus, sed non uendendi.*
51. *Casibus quibus ius offerendi competit, an posit fieri oblatio lata sententia in hypothecaria.*
52. *Iuri offerendi an posit præscribi.*
53. *Temporalia ad agendum perpetua sunt ad excipiendum.*

Tertium membrum v. partis.

CAPIO modo tertium membrum. v. partis in quo tractatur de oblatione seu iure offerendi: & sic de vno effectu resultante ex pignore uel hypot. & diuiditur in tres partes, in prima parte tractabitur quibus competat tale ius offerendi, in secunda qualiter oblatio fieri debeat, in tertia de effectibus resultantibus ex oblatione.

In prima itaque parte huius tertii membri, in qua venit discutiendum, quibus competat ius offerendi. 1 †Primò dicendum est, ꝙ tale ius offerendi competit secundo creditori: quia scilicet secundus creditor potest offerre primo creditori suum creditum & liberare pignus a primo credito & confirmare suam hypothecam, iuxta l. 1. C. qui po. in pi. hab. & l. potior. §. fi. ff. eo. ti. & ista sit reg. ꝙ s. secundus creditor potest offerre primo, quam amplia & postea limita aliquib. modis. Et primò amplia, ꝙ ista reg. ꝙ secundus creditor potest offerre primo, procedit, ēt si priori creditori a debitore res hypothecata in solutum data fuerit pro suo credito; quia adhuc secundus creditor potest offerre primo. Et idem si. d. primo creditori per debitorem res vēdita fuerit, nam utroq; casu locus est oblationi, vt est tex. no. in l. 1. §. cum autem. C. si anti. cred. & ibi per Sal. 2 †Nam sicut si debitor dictam rem alteri extraneo alienasset, remaneret secundo creditori salua sua hyp. quia res hypothecata transit cum suo onere. l. si debito. C. de distrac. pign. & c. ex literis. de pig. & 16. q. 1. c. si quis laicus. & l. si conuenerit. §. si fundum. ff. de pign. act. ita & quando vendit vel dat insolutum priori creditori remanet salua sua hypothe. secūdo creditori & potest offerre primo, prout hanc æquiparationem facit text. in d. l. j. C. si anti. credi. Nec in hoc habet obstare, ꝙ creditū primi creditoris uidetur sublatum per satisfactionem, & propterea nō uideatur necessaria alia solutio, vel satisfactio de eo; quia ad hoc respondet gl. Iac. de Are. Cyn. & alii in d. l. 1. ꝙ immo

mo non fuit sublata actio & obli. primi creditoris per dationē insolutum vel vēditionem ei factam de dicta re, ex quo illa datio vel venditio fuit reuocabilis per secundum creditorem volentem offerre, per tex. in l. si quis aliam. ff. de sol. & facit text. & quod ibi no. per gl. & doc. in l. ex sextante. §. Latinus. ff. de exce. rei iud. cum concor. Secundo modo respondet gl. ꝙ si aliter diceremus, sua diligentia noceret primo creditori, ꝙ esse nō debet, vt l. debitor. ff. de separa. & secundus creditor lucraretur cū iactura primi, ꝙ esset iniquum, ar. l. si me & Titium. ff. si cer. pet. & melius in l. itaq;. vers. sed vtique. ff. de dolo. Secundò amplia, vt reg. procedat, etiam si ille primus creditor, qui accepit in solutum, vel emit a debitore, postea vendat alii; quia talis emptor isto casu non erit securus, sed etiam ei a secūdo creditore offerri poterit: quia primus creditor nō vendidit ei iure creditoris, sed potius vigore suæ acceptionis in solutum vel emptionis, & sic transtulit in eum dominium affectum, ita tenet Sali. post Ia. de Are. & Cy. in d. l. j. C. si anti. cred.

3 †Tertiò amplia reg. vt procedat, etiam si debitor vēdidisset rem hypothecatam alteri, vel obligasset: vt de illa pecunia solueret primo creditori, & ita postea soluit: quia adhuc isto casu secundus creditor poterit offerre illi emptori, vel creditori, de cuius pecunia fuit solutum primo creditori, quod videtur mirabile: cum extincta fuerit omnino obligatio primi creditoris p solutionem factam in quantitate cōsistente in genere, quæ de facili consumitur, & tamen secundus creditor adhuc potest offerre & auocare rem ab emptore vel creditore, de cuius pecunia solutum fuit primo creditori, vt est casus. l. cum priori. ff. de distrac. pigno.

Sed in prædictis insurgit pulchra difficultas, videlicet quo iure ille emptor vel creditor, de cuius pecunia fuit solutum primo creditori, possit obtinere, vt sibi resoluatur a secundo creditore; quia nec talis emptor, nec creditor successit in ius primi creditoris nisi super hoc factum fuerit pactum expressum: ut l. j. C. si anti. cred. & l. Aristo. ff. quæ res pign. oblig. poss. & l. 1. C. de his qui in prio. credi. lo. succed. cum ergo primum creditum sit sublatum solutione, & emptor, vel creditor, de quorum pecunia fuit solutum primo, non successerit in locum primi, videt quòd secundus creditor sit modo potior in pignore absq; eo, quòd teneatur offerre dicto emptori uel creditori pretium solutum primo.

Et istam difficultatem mouit gl. in d. l. cum prior, sed subdit, ꝙ dicto emptori vel creditori de æquitate danda est retētio pignoris, licet non habeant hypothecam, ar. tex. in l. j. in prin. ff. q. mo. pig. vel hyp. sol. & l. 2. §. 1. ff. qui po. in pign. hab. dicit tamen gl. ꝙ istud sibi non placet, & in effectu concludit ibi glo. ꝙ nisi sit factum pactum, ꝙ ille emptor vel creditor, ex cuius pecunia solutum fuit primo succedat in locum illius, secūdus creditor inuenietur potior eo, & agens ex sua hypo. ad dictam rem non tenebitur offerre illud, quod erat debitum primo creditori, & ꝙ dicto emptori vel creditori, de cuius pecunia fuit solutum primo, non dabitur excep. neque retentio ꝯ s̃m creditorem, & cum dicta gl. transit ibi simpliciter Barto. & illam approbat expresse Salycet.

Tamen est aduertendum, ꝙ licet d. glo. dicat verum quò ad actionem hypothecariam; quia s. dictus emptor, vel creditor, de quorum pecunia fuit solutum primo creditori sine pacto, in illa non succedunt, & ideo non possent agere ꝯ tertium possessorem: tñ quò ad ius excipiendi & retinendi malè loquit̃ gl. quia ipsi possunt retinere rem, pro qua soluerunt pecuniam primo creditori ꝯ s̃m creditorem agentem, vt est tex. & ibi glo. in l. j. in prin. ff. qui. mo. pig. vel hyp. sol. & ibi hoc firmat Bar. & Saly. & idem in emptore tenent Bar. & Sal. in d. l. quia debitore. ff. qui po. in pig. hab. vbi volunt, ꝙ licet emptor sit effectus dominus rei emptæ propter quod videbatur, ꝙ illa res non posset esse ei obligata. l. neque pignus. ff. de reg. iur. Tamen ipsi determinant, ꝙ ex quo dicta res potest ab eo auocari per secundum creditorem, potest retineri loco pignoris per l. ex sextante. §. Latinus. ff. de excep. rei iud. & l. Iulianus. §. offerri. ff. de act. emp. & l. 3. §. j. ff. qui po in pig. hab. & l. 1. C. si ant. cred.

Et ideo Pau. de Cast. in consil. 370. visis actis, reprobat illam gl. in d. l. cum prior. dicens nescire quo spiritu illa glo. dixerit illud verbum vltimum, videlicet ꝙ sibi non placet, ꝙ detur except. & firmat Pau. ꝙ indubitanter licet non detur actio, tamē detur retentio & exceptio: & ita etiam tenet Cor. in consi. 245. videtur in præsenti. in litera 2. volu.

Et ita puto tenendum; quia Bar. inaduertentèr & perfunctoriè transiuit cum d. gl. & ꝯtrium & melius postea tenuit in d. l. 1. in prin. ff. quibus mo. pig. vel hyp. sol.

4 †Limitatur modo dicta regu. vt non procedat, quando primus creditor vēderet bona hypothecata iure crediti extraneo emptori, prout de iure potest, iuxta tex. inst. quib. alien. licet. §. 1. & in l. conuenerit. ff. de pig. act. quia tunc secundus creditor nō poterit offerre illi emptori, sed emptor erit securus ab eo, vt est tex. in l. 1. C. si ant. cred. ꝙ est mirabile. Nam si ipse creditor emeret vel insolutum acciperet, adhuc ei secundus creditor posset offerre, vt d. l. 1. & ibi per Bal. & Saly. in secundo respon. & tñ si ipse creditor vendat alteri, facit eum securum a secundo creditore. Tamen in hoc assignatur ratio differentiæ ibi per doc. videlicet quia quādo creditor primus vendit iure creditoris, trāsfert in emptorem dominium non affectum: quia ipse creditor tempore acceptæ hypothecæ habuit a debitore licētiam & ius alienandi. d. l. si conuenerit, & ideo vendendo fuit resolutū omne ius secundi creditoris, & est, ac si illa res nunquam ei obligata fuisset: quia licentia vendendi præcessit obligationem secundi creditoris, & resoluto iure datoris. s. debitoris resoluit̃ ius acceptoris, s. secundi creditoris. l. vbi. §. sed Marcellus. ff. de in diem adiectio. Sed qñ dominus & idem debitor vendit, vel insolutū dat, transfert dominium in emptorem affectum ex hypotheca secundi creditoris, quæ per dictam venditionem non resoluitur; quia debitori non erat data licentia a secundo creditore vendendi, prout data fuit a debitore primo creditori, & istā rationem differentiæ sequuntur Iac. de Aret. Cy. & Salyc. in d. l. 1. & comprobat Cor. in consi. 245. 2. volu. in litera H. Et sic remanet conclusio in hac prima limitatione, ꝙ ius offerendi nō cōpetit secundo creditori, ei qui emit a primo creditore vendente iure creditoris per tex. in d. l. 1. 5 †Sed ista prima limit. restringitur septem modis necessariis.

Et primò restringitur, vt procedat, quando primus creditor venderet extraneo emptori, & ita loquitur d. l. j. Secus autem si primus creditor venderet fideiussori sui debitoris; quia tunc secundus creditor posset dicto fideiussori ementi offerre, ut est tex. in l. 2. ff. de distrac. pig. & ibi no. Bart. in l. 1. ibi latè per doct. C. de dolo.

Secundò restringitur, quando primus creditor vēderet secūdo creditori, quia dicto secundo creditori ementi potest offerri per alium creditorem, & etiam per debitorem, ut est tex. in l. cum secundus. §. fi. cum l. seq. ff. de distrac. pign. & ratio est: vt ibi dicit iurisconsultus, quia secundus creditor, qui emit a primo, non tam causa acquirendi dominii, quàm seruandi sui pignoris causa censetur emisse, & istas duas restrictiones ponit glo. 2. in d. l. 1. C. si anti. credi.

Tertiò restringitur, quando venditio facta per primum creditorem iure creditoris extraneo non esset facta rectè & legitimè, puta quia vendidit ante tempus vel aliter non seruata forma iuris vel pacti: quia tunc tam debitor quàm secundus creditor auditur volens reuocare dictam venditionem, vt est text. in l. 2. C. si anti. cred. & hoc etiam si dicta vēditio esset facta sciēte debitore; quia exceptio, quæ competebat cōtra creditorem vendentem transit in emptorem: vt l. in hoc iudi. §. pen. ff. com. di. & l. si a te. §. fi. ff. de excep. rei iud. & ita tenet gl. j. in d. l. 2. & nihilominus dictus emptor habet contra debitorem agētem ad reuocandam emptionem exceptionem doli, nisi ei offerat pecuniam, quam creditor soluit vt l. emptor. in prin. ff. de rei ven. ita no. gl. in d. l. 2. in gl. 1. & sequitur ibi Saly.

Quartò restringitur. dicta limitat. quando primus creditor venderet rem pignoratam uni ex fratribus debitoris, qui habebat dictam rem communem cum fratribus. Nam illi fratri ementi potest offerri ab aliis fratribus: quia frater, qui emit uidetur fecisse iniuriam ab aliis fratribus emēdo illam rem communem nomine proprio, volendo excludere alios fratres, & ideo potest ei offerri, text. est not. in l. fi. §. quatuor. ff. de leg. 2. & no. Alexan. in d. l. j. C. de dolo, quem casum tene menti: quia est contingibilis.

Quintò restringitur d. limi. quando prius creditor uenderet rem hæredi debitoris: tunc enim non dicitur propriè emptio, sed reluitio, & dictus hæres poterit conueniri super dicta re hypothecaria ab aliis creditoribus, ista est gl. no. in l. 2. in uers. conueneris. C. de repu. hære. quam Paul. de Cast. dicit esse perpetuò tenendam menti, & ꝙ de facili quilibet diceret oppositum, & ita etiam refert ibi Iaso.

Sextò restringitur dicta regula, quando primus creditor in venditione apponit pactum, ꝙ debitori liceat offerre emptori & rem recipere; quia vigore pacti poterit debitor offerre & recuperare rem non obstante dicta uendi. tex. est in l. si cum uenderet. in prin. ff. de pi. act. potestque tali casu debitor cogere creditorem qui uendidit pignoratitia directa ad cedendum actionem ex vendito ꝯ dictum emptorem, vt ibi subdit text. Ad idē tex. in l. si creditor. in prin. ff. de distrac. pig. ubi ampliat hoc procedere non solum in pignore vendito, sed etiam in hyp. vendita. Et ibi Bart. declarat prædicta procedere; quia si pactum fuit adiectum, ꝙ liceat recuperare pignus, ex hoc debitor non poterit agere ꝯ emptorem, sed agere debet ꝯ creditorem, vt sibi cedat actionem: si autem pactum fuit adiectum, ut ipsi debitori liceat recuperare, & tunc debitor poterit ex dicto pacto recuperare absq; alia cessione, ita declarat Barto. in d. l. si creditor. in prin. Sed primus creditor vendidit absq; alio pacto: tunc debitor recuperare non posset, nisi ante venditionem venditor obtulisset & alia fecisset, de quibus per Bar. in l. fi. ff. de distra. pign. Sed dubitatur, quæ actio competat debitori, qñ fuit appositum pactum per creditorem in venditione, & dicēdum est, ꝙ si pactum fuit

ctum fuit reſolutiuum tituli, puta ꝙ res eſſet inempta, vel liceret debitori accipere rem ſuam, dabitur rei vendicatio, ſed vbi verba pacti nõ eſſent reſolutiua, ſed inflexa, puta rem reſtituas, vel reddas, & tunc dabitur actio in factum præſcriptis verbis, ita no. Saly. in l. ſi cum venderet. in prin. ff. de pig. act.

Septimò reſtringitur d. l. im. niſi debitor eſſet pupillus, vel minor 25. ann. vel abſens ex cauſa reipublicæ, vel ex aliqua alia cã poſſet reſtitui in integrum aduerſus dictam venditionem factã per creditorem: quia in quacunque ex dictis cauſis debitor poterit offerre emptori, vt eſt tex. in l. ſi creditor. §. 1. ff. de diſtra. pi. & firmat Saly. in d. l. 2. C. ſi anti. credi.

Et ubi dictum eſt, debitorem admitti ad offerendum, idem intelligas in ſecundo creditore: quia ius, quod competit debitori circa oblationem, competit etiam ſecũdo creditori, vt in toto ti. C. ſi anti. credi. quinimmo fortius eſt ius oblationis, qđ competit ſecũdo creditori, quàm debitori: ut apparet in l. ſi potior. §. ſciendum. ff. qui pot. in pign. habe. & apparebit clarius ex infra dicendis.

6 †Secundò principaliter limitatur regu. ꝙ ſecundus creditor poſſit offerre primo, ut habeat locum in creditore hypothecario, non autem procedit in creditore chyrographario, quia ille non habet ius offerendi, niſi primo creditore volente, ad effectum impetrandi ceſſionem, ut eſt tex. in l. nulla. C. de ſol. & ibi per Bar. & tex. gl. & Sal. in ſummario in l. cum tibi. C. qui pot. in pign. habe. Niſi fortè talis creditor chyrographarius poſſideret rem hypothecatam primo creditori: quia ab eo cõuentus poſſet ut quilibet alius extraneus poſſeſſor offerre, iuxta l. Paulus. §. j. ff. quib. mo. pig. vel hyp. ſol. de quo ĩ. latius ſubdam.

7 †Tertiò fallit regula ſ. dicta ſm aliquos poſt rem adiudicatã primo creditori ex ſecundo decreto, iuxta nota. in l. a diuo Pio. in §. ſi poſt addictum ff. de re iudic. In quo tñ eſt aduertendum: quia aut datio inſolutũ eſt facta priori creditori extraiudicialiter per debitorem, iuxta tex. in l. eleganter. in prin. ff. de pig. ac. & tunc indubitanter ſaluum erit ius offerendi ſecundo creditori, vt eſt tex. & ibi per doct. in l. 1. C. ſi anti. cred. & dictum eſt ſ. aut dicta adiudicatio eſt facta per iudicem ex ſecundo decreto, iuxta ti. C. ſi in cauſam iudi. pi. ca. ſit. & maximè in l. fi. & tunc dicta adiudicatio reſpectu ſecundi creditoris perinde eſt, ac ſi facta fuiſſet per ipſum debitorem, quia factum iudicis reputatũ factum partis, vt d. l. 1. & l. ſi ob cauſam. C. de euict. & ideo ſicut quando per debitorem res data eſt inſolutum primo creditori ſecundus poteſt ei offerre, vt dictum eſt, ita & quando iudex loco partis adiudicauit, poteſt ſecundus creditor offerre primo, & ita expreſsè vult Saly. d. l. j. in vlt. q.

8 †Reſpectu autem debitoris eſt maius dubium, an ſ. ipſe poſſit non obſtante adiudicatione inſolutum facta per ſm decretum offerre ipſi creditori debitum & reſoluere adiudicationẽ, & hunc articulum latè diſputando examinat Alex. poſt Bar. & alios in l. ſi finita. §. Iulianus. in pen. & vlt. col. ff. de dam. infec. & tandem relatis opinionibus aliorum concludit, ꝙ verior & cõmunior opi. eſt, ꝙ debitor, facta adiudicatione ex ſecundo decreto, non audiatur, & idem firmat Alex. in l. debitoribus. in vlti. col. ff. de re iud. & in conſi. 11. viſo proceſſu. v. vol.

Et iſta ſunt vera in adiudicatione inſolutum facta a iudice ꝑ modum iudicii, ſecus autẽ eſſet, ſi adiudicatio fieret uigore reſcripti impetrati a principe, iuxta l. fi. C. de iure do. impe. q̃a tũc debitor veniens infra biennium a die conceſſi reſcripti poſſet offerre debitum ipſi creditori & reſoluere dictam adiudicationem per tex. in d. l. fi. quæ ita intelligitur per doc. ibi, & per Ale. in d. §. Iulianus. in pen. & vlt. col.

9 †Prædicta autem procedunt in terminis iuris communis, ſecus autem vbi aliter per ſtatuta eſſet ordinatum, prout eſt Florentiæ, vbi ſtat. cauetur, ꝙ quicunque habens ius in bonis venditis, vel adiudicatis inſolutum ueniẽs intra annum audiatur, ſed elapſo anno nõ audiatur, & hoc excepto debitore, ſuꝑ quo ſtat. poteſt dubitari, an creditor conditionalis nõ veniens ĩ. annum ſit excluſus, & Alexã. in conſi. 106. viſis & oportune &c. v. vol. per multa argumenta de quibus ibi per eum tenet ꝙ non.

Et pro hac concluſione faciunt quæ in ſimili habẽtur ꝑ Ab. in conſi. 22. videtur j. vlti. col. 2. vol. ↄrlum autem vr̃ tenere Iaſ. poſt Cuma. in l. ſi ſtipulatus fuerim. §. cum ſtipulamur. in 2. limi. ff. de ver. obl. per argumenta quæ ibi adducit, quæ aliter non refero; quia arti. non eſt propriè in materia noſtra. Puto tñ, ꝙ termini, in quibus loquitur Iaſ. ſint diuerſi a terminis Alexã. vt patet ex multis ponderatis per Iaſ. quæ non ſunt in ſtat. Florentino, in quo conſuluit Alex. in d. conſil. 106. & ideo credo ꝙ opi.

10 vtriuſq; poſſit ſaluari in ſuo caſu ex diuerſitate ſtatutorũ. †Inſuper qñ ſecundus creditor offert primo, & ipſo recuſante recipere conſignat & deponit, conſequitur primò, ꝙ dictam rem liberat hyp. prioris creditoris, & ꝑ ↄñs ſuam hypothecã in ea confirmat, ut l. j. & l. potior. C. qui po. in pi. hab. & l. potior. §. fi. ff. eo. ti. Secundò conſequitur, ꝙ poteſt primum creditorem ẽt inuitum cogere ad cedendum iura ſua, ita tenet Bart. in l. Ariſto. in 2. q. ff. quæ res pig. ob. poſ. & Bal. in l. nulla. ad fi. C. de ſol. Tertiò conſequitur, ꝙ ſi primus creditor nolit cedere ſecundo, abſq; ceſſione ſecundus ſuccedit in ius primi creditoris, vt no. Bar. in d. l. 1. C. qui po. in pig. hab. & in d. l. Ariſto. in j. q. Et ſequela iſtarũ vtilitatum ampliatur aliquibus modis. Et primo amplia, vt nõ ſolum ſuccedat in ius primi creditoris pro ſorte, quam ei obtulit, ſed ẽt pro vſuris etiam inuito debito. vt eſt tex. & ibi Bart. in l. ſi prior. §. 1. ff. qui po. in pi. hab. & l. ſecũdus. C. de pig. Intelligitur tamen, ꝙ ſecundus ſuccedit in ius primi creditoris: ut aliis præferatur quo ad creditum primi, in quod ſucceſſit, non aũt quo ad creditum proprium ipſius ſecundi; quia pro eo non præfertur alter, qui eſt prior ſe, licet ſit poſterior primo, niſi mediante pacto inito cum ſecundo, vt eſt text. in d. l. ſi prior. §. a Titio.

Secundò amplia: ut procedant prædicta, etiam ſi primus nolit recipere creditum ſuum ſibi oblatum a ſecundo: nam nihilominus ſecundus cõfirmat ſuam hypothecam; quia actio hypothecaria, quæ competebat primo facta fuit inutilis per dictã oblationem: cum per eum ſtet, ꝙ non recipiat, ut l. potior. §. fi. & ibi Bar. ff. qui po. in pig. hab. & l. 1. C. eo. tit.

Tertiò amplia, ut prædicta procedant, non ſolum ſi ſecũdus creditor offerat primo: ſed etiam ſi conſentiat & patiatur, ꝙ aliud pignus ſibi obligatum vẽdatur, & ex pretio ſatiſfiat primo creditori: nam etiam iſto caſu ſecũdus creditor ſuccedet in hypothecam primi, tex. eſt in d. l. ſi prior. §. ſi tertius.

11 †Quartò amplia, vt prædicta procedant, etiam ſi primus creditor eſſet creditor in duobus creditis, quorum unum eſſet alterius ſecundo credito, aliud verò poſterius: quia ſi ſecũdus creditor offerat priori creditum anterius, ſuccedet in illud, nec tenebitur ei offerre poſterius ſuo credito, tex. eſt not. in l. quærebatur. ff. qui pot. in pign. habe.

12 †Et ſic licet alias creditor non teneatur recipere particularem ſolutionẽ, qñ eſt creditor ex vna cauſa: tñ ſecus eſt, qñ eſt creditor ex pluribus cauſis: ut not. Bar. in l. tutor. §. Lucius. ff. de vſur. fac. l. planè. ff. fami. erc. & not. Bar. Alex. & alii in l. quidam. ff. ſi cer. pet. vbi ponuntur caſus, in quibus creditor tenetur recipere particularem ſolutionem.

13 Quintò amplia: ut non ſolum ſecundus creditor offerẽs ſuccedat in ius hypothecæ prioris creditoris: ut l. j. C. qui po. in pig. ha. ſed etiam ſuccedit in ius perſonalis actionis, ut l. 1. C. de his qui in priorum cred. lo. ſucced. facit l. pupillus. ff. de rebus eorũ, & ita firmat Bar. in d. l. Ariſto. in pri. & allegat l. j. §. nunc tractemus. ff. de tute. & ra. diſt. & ſic ſecũdus creditor poſt oblationẽ factam primo poterit intentare tam hypothecariam, quàm ꝑſonalem ↄ debitorem & eius bona: ut eſt tex. in l. 2. iuncta glo. ibi. C. de pig. & idem tenet Sal. in d. l. Ariſt. in pri. q.

Sextò amplia, ꝙ talis ſucceſſio in ius primi creditoris competit ſecundo uirtute oblationis etiam abſq; aliquo pacto, ita tenet gl. & Bar. in d. l. Ariſt. in 1. q.

Septimò amplia: ut prædicta procedant, etiam ſi prior creditor cui offertur ꝑ ſm eſſet priuilegiatus, puta quia ſit res publica: nam etiam iſto caſu ſecundus creditor poteſt ei offerre & in ius ſuccedere, ut eſt text. in l. fi. C. de his qui in prio. cre. lo. ſucce.

Octauò amplia: ut ſecundus creditor ſoluens, vel offerẽs primo non ſolum ſuccedat in ius hypothecæ & actionis perſonalis primi: vt dictum eſt in v. ampliatione, ſed etiam ſuccedat in locum primi domini, ut eſt text. in l. creditor. quæ eſt l. 3. §. 1. ff q̃ po. in pig. hab. & no. Bar. in d. l. Ariſt. in pri. q.

14 †Nonò amplia, ut prædicta procedant, non ſolum qñ ſecundus creditor conuentus eſt a primo, ut ſ. ei poſſit offerre & impetrare ceſſionem: ut l. mulier. ff. qui pot. in pign. hab. ſed etiam qñ ſecundus creditor agit ↄ primum, ut l. creditor. §. ſi primus. ver. vnde. & l. potior. §. fi. ff. q̃ po. in pig. hab. & ita tenet Bal. poſt Vber. de Cremona in rub. C. de pri. do. in 4. vol. in uer. Itẽ ſcias, ꝙ primor. inferens ex hoc, ꝙ ſecundus creditor agens ↄ primũ qui tenutam accepit, & ei offerens poteſt eum cogere ad cedẽdum ſibi omnia iura.

15 †Vlterius quæritur, qñ creditor primus, uel alius cogitur cedere iura poſteriori creditori ſoluenti uel offerenti, quo iure petatur talis ceſſio, dicendum eſt, ꝙ qñ inter petentem ceſſionem fieri, & eum a quo petitur, interceſſit aliquis ↄctus, vel quaſi, ex quo poſſit creditori ſoluenti, uel offerenti obligari: tunc ceſſio petetur actione ex eo ↄctu uel quaſi, ut l. ſtichum. §. ſi mãdato. in fi. ff. de ſol. qñ autem nullus præceſſit ↄctus, uel quaſi, intentari debebit officium iudicis: ut l. ſi res obligata. in fi. ff. de le. 1. ita tenebat Cyn. poſt Dy. in d. l. cum alter. C. de fideiuſſ. & ibi ſimpliciter refert & ſequitur Saly.

Sed Bart. in l. Modeſtinus. ff. de ſo. in 2. q. plénius diſtinguẽdo dicit, quòd quandoque ceſſio petitur ante factam ſolutionem, quandoque poſt.

Primo caſu ſi ceſſio petitur a creditore agente ad ſuum creditum, & tunc ceſſio petitur a creditore agente ad ſuum creditum, & tunc ceſſio petitur ope exceptionis: ut l. ſi fideiuſſores. §. fi. ff. de fideiuſ. Si autem petitur a creditore non agente, & tũc petetur officio iudicis uel conditione ex l. ut l. fideiuſſoribus. ff. de fideiuſ.

Secundo caſu quando ceſſio petitur poſt ſolutionem in caſibus, in quibus de iure peti poteſt, quos ponit Bar. in l. Modeſtinus. ff. de ſo. & tũc ſi præceſſit aliquis ↄctus, ex quo creditor obligetur ſoluenti, & petetur actione ex illo ↄctu, & d. l. ſtichum. §. ſi mandato, ſed ſi nullus ↄctus præceſſit: & tunc ſi illud, quod ſoluitur creditori, cõſiſtit in pecunia, petetur ceſſio actione ex empto; quia ſoluendo emere vr̃ dictas actiones, vt d. l. Modeſtinus. in fine, & l. cum his. ff. de fideiuſ. & l. ſi dubitetur. in prin. eo. ti. ſi autem illud quod ſoluitur conſiſtit in alia ſpecie, quam pecunia & tunc non poteſt eſſe emptio, ſed erit quidam ↄctus innominatus, & ideo iſto caſu ceſſio petenda erit actione præſcr. verbis, vt l. j. §. ſi quis ſeruum. ff. depoſiti. Poſſet ẽt iſto caſu id qđ ſolutum eſt repeti per condictionem ſine cauſa: cum ſit ſolutũ ob certam cauſam quæ poſtea ſequuta non fuit, iuxta gl. in d. l. cum his. & prædicta ꝓcedunt, quando ſunt plures obligati principaliter, vel acceſſoriè, ſed quando vnus eſt obligatus, & ille q̃ ſoluit non eſt obligatus, ſed ſoluit ex aliqua alia cauſa, tũc ei cõpetit offi. iud. ad petendum ceſſionem. l. ſi res obligata. in fin. ff. de legat. j. Petuntur ẽt ceſſiones aliquãdo vltra caſus prædictos ex diuerſis cauſis, de quibus habetur per Bar. in d. l. Modeſtinus. vbi plene explicatur iſta materia ceſſionis. & per Saly. in l. cum aliter. C. eo. ti. per Soc. in conſ. 200. 2. vol. & per Corneum in cõſi. 51. 2. vo. cum concordantiis de quibus in dictis locis.

16 †Sed dubitatur, an actio hyp. quæ datur ſecũdo creditori ſuccedenti in locum primi ſit eadem, quæ datur primo. gloſ. in d. l. Ariſt. ff. quæ res pig. obl. poſſ. & in d. l. j. C. de his qui in prio. cre. lo. ſucc. dicit, ꝙ non eſt in eſſentia eadem: quia prima fuit ſublata ſolutione, ſed ꝙ per omnia eſt ei ſimilis, quaſi quadã fictione iuris cenſeatur eadem.

Pro hoc etiam facit: quia ſecundum aliquos obligatio q̃ trãſit de defuncto in hæredem non eſt eadem numero, ſed eadem ſpecie; quia actio ita inhæret oſſibus illius, cui primo acquirit, vt ab eo ſæparari non poſſit. l. quis ergo caſus. ff. de pecul. ergo non poteſt dici eadem numero. Sed quia heres & defunctus reputãtur iuris fictione eadem perſona, v t in auc. de iur. iur. a mo. præſti. in prin. ideo iuris fictione dr̃ eadem actio in ſpecie. Cyn. autem in d. l. 1. C. de his qui in prio. cred. lo. ſuc. dicit, prædicta ꝓcedere in obligatione perſonali, quæ oſſib. adhæret, ſed in reali prout eſt hyp. quæ non adhæret perſonæ. dicit ꝙ in ueritate & in eſſentia ead. tranſit in ſm creditorem; quia cum ſecundus ſoluit, vr̃ magis ſoluere animo transferendi ius alienum in ſe quaſi ſit quædam permutatio, quàm animo liberandi debitorẽ, arg. l. ſi pupillorum. ff. de reb. eo. & ita dicit tenere Pe. & Iac. de Are. & ita ſequitur Saly. in d. l. 1. Bar. etiam in d. l. Ariſto. in vlt. col. in ver. quæro ergo, nũquid hyp. tenet ꝙ ſit eadem verè, dicit enim ibi, ꝙ interuenientibus illis quatuor, de quibus per gl. in d. l. Ariſto. ille, cuius pecunia ſoluitur primo creditori, acquirit duplicem hyp. vnam ex perſona propria vigore illius pacti, ꝙ res ſit ſibi obligata, aliam ex perſona prioris creditoris ſuccedẽdo in eius locum vigore pacti initi de ſuccedendo, & ꝙ iſta quæ acquritur ex perſona primi creditoris eſt vna & eadem in perſona vtriuſq;, vt declarat ibi Bar. & ita tenendum eſt in hypo. quæ eſt realis, & de facili ſeparari poteſt a perſona.

In perſonali autem quæ eſt inſeparabilis ab oſſibus: vt l. 2. ff. pro ſocio, & d. l. quis ergo caſus. dicendum eſt, ꝙ illa quæ acquiritur alteri ex ceſſione vel ſucceſſione in ius alterius, loquendo de ſingulari ſucceſſore iuxta terminos. d. l. Ariſto. alia eſt actio vtilis, quæ acquiritur ſuccedenti, & alia directa, quæ cõpetit creditori primo, & ita no. Bar. in d. l. Ariſt. ad fi. quòd no.

17 †Inſuper in iſta materia dubitatur, an ſicut ſecũdus creditor poteſt ſoluere & offerre primo, ita econuerſo primus poſſit offerre ſecundo. Et in hoc primò dicendum eſt, ꝙ prior non cogitur inuitus offerre ſecundo, vt eſt tex. & ibi Bald. & Saly c. in l. prior. C. qui pot. in pig. hab. ſecundò dicẽdum eſt, ꝙ ſi prior creditor poſſidet pignus, poteſt etiam ipſe offerre ſecundo. Ita tenet gl. fi. in l. potior. § fi. ff. qui po. in pi. hab. ſicut poteſt quilibet extraneus poſſeſſor, per l. mulier. ff. qui po. in pi. hab. & l. Paulus. §. fi. ff. qui. mo. pi. vel hyp. ſol. Idem tenet gl. in l. 1. C. qui pot. in pi. ha. in gl. 1. & dictas gl. approbat Bar. in locis prædictis, & ẽt Saly. Et prædicta clarè procedunt, quãdo primus creditor poſſidet: quia tunc poteſt offerre ſicut quilibet extraneus poſſeſſor ꝑ dicta iura, & ita loquuntur gl. & Doc. præalleg. & ita ẽt tenet glo. in l. cum notiſſimi. §. eo. in ver. debitum paratus. C. de præſcrip. 30. ann. ubi Accurſius reprehendit Placentinum, & ſequitũ Ioã.

18 †Sed difficultas eſt, quid ſi primus creditor non poſſidet, an tũc poſſit offerre ſecundo Bal. in d. l. Paulus. § fin. in lec. noua videt̃ tenere ꝙ non; quia tunc ſua non intereſt.

Sed Saly. in l. cum notiſſimi. in §. eo. firmata opi. præcedenti, ꝙ qñ primus creditor poſſidet, poſſit offerre ſecũdo. Poſtea ſubdit, ꝙ quando primus creditor non poſſidet, ſed poſſidet ſecundus, & primus creditor non habens hypo. non poteſt offerre ſecũdo; quia iſto caſu nullam habet actionem, cui cohæreat ius offerendi, iuxta l. nulla. C. de ſol. & ita procedat opin. Placen. ſed ſi primus habeat hyp. ſicut ſecundus, qua mediante primus agit ↄ ſm poſſidentem pignus; & tunc ſi ſecundus offert primo, ut ſibi pignus confirmet, dubitari poteſt, an iſto caſu primus creditor replicando poſſit offerre ſecundo, & obtinere pignus, & in hoc reſpondet Saly. poſt Ia. de Are. ꝙ tunc primus creditor nõ

eſt audiendus: quia cum par ſit cauſa prioris & poſterioris creditoris in offerendo, in pari cauſa melior debet eſſe conditio poſſeſſoris, arg. eorum quæ notantur in l. qua ratione. §. ſed non vt in littore. ff. de acq. rer. do. & quia in dubio iudicandum eſt pro reo, & ita reſidet Saly.

19 †Sed iterum dubitatur, quid ſi non poſſidet neq; primus, neque ſecundus creditor, ſed poſſidet tertius poſſeſſor, ↄ quem agunt tam primus, quàm ſecundus creditor, & ſecũdus creditor qui aliter non poſſet obtinere, offert primo, vt ſibi cõfirmet pignus iuxta. d. l. j. C. qui po. in pig. hab. An iſto caſu primus poſſit offerre ſecundo fortè deſiderãs aliqua ratione obtinere in hypo. rem obligatam. Et licet iſte caſus omittatur a gl. & doc. ſ. alleg. tñ putarem, ꝙ iſto caſu primus creditor poſſit offerre ſecũdo; quia (vt dixi ſ.) licet primus creditor inuitus non cogatur offerre ſecundo, tñ volens poteſt: vt d. l. prior. C. qui pot. in pig. hab. & ꝙ iſto caſu, qñ. ſ. non poſſidet, neq; primus creditor, neque ſecũdus, ſed poſſidet tertius extraneus, poſſit primus offerre ſecundo creditori, qui prius ſoluerat alteri, eſt text. in terminis in l. 3. §. j. ff. qui po. in pig. ha. ibi. niſi fortè prior ei pecuniam offerat. Et iſto caſu ceſſant rationes, quas adduxit Sal. in d. §. eo. in ſecundo creditore poſſidente, cui primus nõ poteſt offerre, vt dictum eſt; quia non poteſt dici, ꝙ ſit potior conditio poſſidentis: cum neuter eorum poſſideat ſed tertius. Item ceſſat rõ, ꝙ in dubio fauendum ſit reo; quia iſto caſu ſecundus creditor non eſt reus, ſed reus eſt ille tertius poſſeſſor, ↄ quem vterque agit, & propterea puto, ꝙ iſto caſu primus creditor poſſit offerre ſecundo. Et no. oẽs iſtos caſus, quia ſunt contingibiles maximè Florentiæ, per doctores malè examinantur.

20 †Et ex prædictis alias in facto coram me dubitatum fuit, an ſi ſecundus creditor obtulit & depoſuit & obſignauit debitum primo creditori poſſidẽti, poſſit poſt prædicta primus creditor poſſidens offerre ſecundo, iuxta gl. in d. l. j. C. qui po. in pig. hab. cum aliis ſ. allegatis.

Et ꝙ non poſſit arguebatur: quia facta oblatione, depoſitione & obſignatione vr̃ reſolutum ius pignoris primi creditoris, & confirmatum ius ſecundi, ita ꝙ amplius ab eo pignus auelli non poſſit: ut d. l. 1. & ibi Bal. & ẽt vr̃, ꝙ ſecundus creditor amodo ſucceſſerit in ius primi creditoris, & illud eſſe tranſlatum in ſm, iuxta no. in d. l. Ariſto. & ratio eſt: quia oblatio, depoſitio & obſignatio habet vim ſolutionis: vt l. obſignatione. C. de ſol. & l. acceptam. C. de vſur. & cum ſolutione tollatur actio & obli. vt inſti. qui. mo. tol. obl. in princ. non vr̃, ꝙ primus creditor, cuius actio & oblig. eſt ſublata, poſſit offerre ſecundo. Tñ ego ſemper fui in ↄria opi. videlicet ꝙ creditor primus ẽt poſt oblationem, depoſitionem & obſignationem adhuc poſſidens poſſit offerre ſecundo; quia primus creditor poſſidens reſpectu iuris offerendi æquiparatur extraneo poſſeſſori, & ſicut extraneus poſſeſſor ẽt iniuſtus & nullum habens ti. poteſt offerre iuxta d. l. Pau. §. fi. ff. qui. mo. pi. vel hyp. ſol. ita & poteſt primus creditor poſſidens, & iſtam æquiparationem facit gl. in d. l. potior. §. fi. ff. qui pot. in pig. hab. & in d. l. 1. C. eo. ti. & ſequuntur doc. & ſic in iſto iure offerendi plus conſideratur poſſeſſio, quam ius crediti: vt etiam habetur per gl. & Saly. in d. l. cum notiſſimi. § eod. & reſpectu poſſeſſionis in iſto iure offerendi præfertur hypothecæ & credito, vt ibi habetur, donec ergo primus creditor poſſidet, durare debet iſtud ius offerendi.

Et non obſtat, ꝙ per oblationem, depoſitionem & obſignationem ſit confirmatum ius ſecundi creditoris, & ꝙ ſecundus ſucceſſerit in ius primi, ita ꝙ ab eo auelli non poteſt. d. l. 1. & d. l. Ariſt. Quia licet iſta ita ſint, tñ ſatis eſt, ꝙ poſſeſſio adhuc eſt penes primum creditorem; nam poſſeſſio non perditur per oblationem factam a ſecundo, ſed adhuc remanet apud primum, & pro recuperanda poſſeſſione agendum eſt vel pignoratitia directa, iuxta totum tit. ff. & C. de pig. act. & l. creditor. C. de pig. vel per hypothecariam, iuxta l. 2. C. de prætor. pig.

21 †Et poſſeſſio nõ tranſit de vno in alium ſine animo poſſidentis, vt l. 3. §. in amittenda. ff. de acq. poſ. & ideo ſine traditione non tranſit in alium l. traditionib. C. de pac. & ca. cũ aliquib. de re iud. & ſic licet alia iura crediti per oblationem ſint tranſlata ipſo iure in ſm creditorem, tñ hoc non poteſt dici de poſſeſſione: quia eadem poſſeſſio quæ eſt apud vnum non deambulat in alium, ſed ei acquiritur noua poſſeſſio, vt l. 1. § per procuratorem. & ibi ꝑ Iaſ. poſt alios. ff. de acq. poſ. ꝙ autem acquiratur noua poſſeſſio ſine traditione, fieri non poteſt, vt probatum eſt, & ſic primus creditor ẽt tranſlatis iurib. crediti in ſm: remanet tñ poſſeſſor, ergo donec eſt poſſeſſor, poteſt offerre ſecundo: ſicut poteſt quilibet alius nudus poſſeſſor. d. l. mulier. & d. l. Pau. § fi.

Non obſt. etiam tex. in l. ſi fundus. §. in vendicatione. ff. de pi. de quo pungit Bald. in d. l. Paulus. ponderando ordinem literæ, dum ibi dr̃, ꝙ poſſeſſor conuentus hypothecaria condemnari debet ad reſtituendum, niſi ſoluat, ut reſtituat rem, & ſic vr̃ ibi tex. ꝙ poſſeſſor debeat offerre & ſoluere, & ante ſententiam, & idem vr̃, ꝙ debeat offerre, antequam ei offeratur. Quia rñdet̃, ꝙ in illo tex. exigitur ſolutio ante ſñiam ad effectũ ut poſſeſſor poſſit abſolui ab obſeruatione iudicii, ita declarat ibi gl. in verſ. abſol-

abſoluendus, ſed per hoc non negat ibi text. ꝙ poſſeſſor non poſſit offerre etiam poſt ſñiam ad effectum impetrandi ceſſionem, iuxta d.l.mulier. & ita tenet Bart. in l. ſi ſtipulatus fuero. 10. in melle. ad fi. ff. de ſolu. & latius de hoc dicam ĩ. in iſtamet parte iſtius membri. 22 † Et non obſt. ꝙ per oblationem fuerit confirmatum pignus ſecũdo creditori, ita ꝙ ab eo amplius auelli nõ poteſt, vt per Bal. in d.l. 1. quia ille tex. & dictum Bal. intelligitur reſpectu prioritatis hypothecæ. Nam ſecundus nõ poteſt in hypothecaria amplius conuinci a priori creditore, cui ipſe ſecundus obtulit, depoſuit & obſignauit: ut ẽt conſtat ex illo tit. C. q po. in pig hab. in quo eſt ſituata d.l. 1. quæ loquitur de prioritate iurium hypothecæ, & l. ſemp intelligi debet iuxta terminos ti. in quo ſituata eſt, vt l. imperator. ff. de in diem addictio. Nõ autem loquitur d.l. 1. & Bal. ibi reſpectu iuris offerendi, & ſecũdus creditor licet offerendo primo cõfirmet ſuum pignus reſpectu prioritatis hypothecæ. d.l. 1. Tamen non cõfirmat reſpectu dñii, vel quaſi: ut dixit tex. in l. cum poſterior. ff. de diſtr. pig. & hinc eſt, ꝙ ẽt poſt ſolutionem factam a ſecũdo primo creditori & pignora ab eo accepta poteſt eidem alius creditor offerre: vt eſt tex. in l. cum ſecundus. § fi. iuncta gl. eo tit. ſi ergo alius creditor poteſt offerre, ergo & poſſeſſor, & ſic ſecundus creditor, qui deſiit eſſe creditor, ſed nõ deſiit eſſe poſſeſſor. Et ita puto tenendum, licet non inueniam examinatum per doc. Vlterius dubitari poteſt in prædictis, quando creditor tenetur cedere, quas actiones teneaĩ cedere. Et in hoc breuiter dic ſm Bart. in d.l. Modeſtinus. in 5. q. quaſi ad fi. legis, ꝙ ɔ̃ principalem & fideiuſſorem cedenda eſt actio perſonalis & hypothecaria: vt l. 2. & l. cum alter. C. de fideiuſ. & l. fideiuſſorib. & l. cum his. ff. eo. ti. Item cedendum eſt officium iudicis, quod etiam cedi poteſt: vt l. ſi minoris. ff. de admi. tut. & l. ꝙ ſi minor. § fi. ff. de minor. Itẽ cedenda eſt ẽt naturalis obligatio tantum, ſi illam ſolam hẽat: 23 quia etiam illa cedi poteſt, vt l. ſi eius. ff. ad Trebel. † Sed dubitaĩ, an ceſſa perſonali actione cenſeatur etiam ceſſa hypothecaria, quæ competit cedenti, & gl. in l. ſi pignori. in ver. ɔ̃. ff. fam. er. & ibi Bar. tenet ꝙ ſic: idem tenet Bar. in l. ſi hæres pecuniã. in prin. ff. ad Treb. & ibi Pau. de Caſt. & iſtud procedit ſiue d. hyp. ueniat ex generali obligatione, ſiue ex ſpeciali: ut no. Bal. in l. ſi in ſolutum. cum l. ſeq. C. de act. & obl. Intellige tamen tu de hypo. quæ competebat cedenti tempore ceſſionis, ſecus autem in ea quæ incẹpit competere poſt ceſſionem; quia illa non vr̃ ceſſa cũ perſonali: ita tenet Bal. in d.l. ſi in ſolutum. per text. quem dicit eſſe ſingularem in l. hæredem. ff. mand. & idem colligitur ex not. ꝑ Bar. in d.l. ſi hæres pecuniam, vbi dicit eſſe ſpeciale, ꝙ in reſtitutione, quæ fit ex ſenatuſconſulto trebelliano, non veniũt actiones quæſitæ hæredi poſt mortem defuncti, & ſimiliter in venditione hæreditatis, in qua non comprehẽduntur actiones quęſitæ hæredi ex ſua prouiſione, vt ibi per Bar. adde Ale. in l. fideiuſſor obligari. ff. de fideiuſ. poſt Bar. ibi & in l. ſi verò. in prin. ff. ſo. ma. vbi etiam firmat, ꝙ ceſſa actione ɔ̃ principalem cenſeatur ceſſa ɔ̃ fideiuſſorem, licet Bart. in hoc aliud velit in d.l. ſi hæres 24 pecuniam. † Dubitatur etiam in prædictis, an poſſit renuntiari beneficio cedendarum actionum. ita ꝙ qui renunciauit, amplius non valeat excipere de ceſſione ſibi facienda, nec eam amplius petere. Breuiter rñdetur, ꝙ huic benefic. tam competenti quàm competituro per pactum renunciari poteſt: ut probatur in l. ſi fideiuſſor § 1. ff. de fideiuſſ. & ita tenet gl. in l. niſi. ff. de pac. & firmat Bar in d.l. Modeſtinus. in 1. q. & mouetur per regulã. l. ſi quis in conſcribendo. C de pac. Idem tenet Cor. in conſil. 51. licet in hac cõſultatione 2. vol. in litera. M. & Soc. in conſ. 200. quoniam 2. vol. in pen. col. in ver. 7. certum eſt. & ambo conſuluerunt in eo. caſu, ſed meo iud. Soci. elegantius abſoluit cõſul- 25 tationem. † Sed maior dubitatio eſt, an requiraĩ ſpecialis & indiuidua renunciatio huic benefi. cedẽdarum, an verò ſufficiat illa generalis renunciatio, quæ frequenter in ɔ̃ctib. ſolet apponi, videlicet renunciauit benefi. nouæ conſtitutionis de fideiuſſoribus, epiſtolæ diui Adriani, & benefi. de pluribus reis debendi &c. Et omni iuris & legum auxilio & fauori. Et in hoc Rom. in conſi. 472. in eo quod quæritur. circa finem tenet, ꝙ requiratur ſpecialis renunciatio, & mouetur quatuor fundamentis, vt ibi per eum, ɔ̃rium ẽt tenet Cor. in d. conſi. 51. 2. volu. per rõnes quas ibi adducit. idem tenet Soc. in d. conſi. 200. 2. volu. in pen. col. & latius hanc opi. firmat & comprobat Deci. in conſil. 27. incip. & pro virili. in 2. col. in ver. ſed his non obſtantib. ubi rñdet ad argu. Rom. Et iſta opi. clarius procedit, ſi inſtrumento, in quo eſt renunciatum ut ſ. ſit appoſitum iuramentum, per not. per Bar. & alios in l. ſciendum. ff. de verb. ob. & ita ẽt tenet Soc. in d. conſi. 200. pe. col. in d. ver. 7. certum eſt &c. Secundò principaliter ius offerendi creditori agenti hypothecaria competit extraneo poſſeſſori: ut d.l. mulier. ff. qui po. in pig. ha. & d.l. Paulus § fi. ff. qui. mo. pi. vel hypo. ſol. & iſtud procedit, etiam ſi talis tertius poſſeſſor eſſet iniuſtus, ut eſt tex. in d. § fi. ibi. qualiſcun- 26 q; poſſeſſor, & ita vult gl. Bar. & alii in l. mulier. † Sed eſt dubiũ, an iſte tertius poſſeſſor offerens ſuum creditum creditori poſſit ab eo impetrare ceſſionem iurium. Reſpondetur, ꝙ quando poſſeſſor eſt iuſtus, eſt clarum ꝙ ſic: vt eſt tex. in d.l. mulier. ubi tex. expreſſe dicit, ꝙ ſi iuſtus poſſeſſor offerat creditori, compellendus eſt ipſe creditor ius nominis cedere.

Sed difficultas eſt, quid in iniuſto poſſeſſore, an etiam illi cogendus ſit creditor cedere. In hoc Pau. de Caſt. in l. ſi res obligata. ff. de leg. 1. firmat, ꝙ creditor non poſſit cogi ad cedendũ poſſeſſori iniuſto offerẽti, ita dicit colligi ex tex. in d.l. mulier. a ɔ̃rio ſenſu, quia ille text. vt dixi, loquitur in poſſeſſore iuſto, ergo a ɔ̃rio ſenſu ſecus eſt in poſſeſſore iniuſto. Et dicit Pau ꝙ gloſſ. ſubaudiens ibi dictionem maximè, deſtruit illum text. & ita dicit audiuiſſe a quodam ſuo dño ſuper illa l. licet alii ſcribentes non tangant, vult ergo Pau. de Caſt. ꝙ iniuſtus poſſeſſor poſſit offerre creditori ad effectum liberandi ab hyp. rem poſſeſſam, & illam retinendi, non autem ad effectum impetrãdi ceſſionẽ, & ita dicit debere intelligi. d.l. Paulus. § fi. Sed gl. in d.l. mulier. & in d.l. Pau. § fin. tenet ɔ̃rium, videlicet ꝙ tam iniuſtus quàm iuſtus poſſeſſor offerens creditori poſſit impetrare ceſſionem, & idem expreſsè tenet ibi Bar. Eandem opi. tenet Pet. de Bellaper. in d.l. ſi res obligata. vbi allegãdo. d.l. Pau. § fi. videtur intelligere, ꝙ in terminis. d. § fi. debeat fieri ceſſio: & ita tenet Alex. in d.l. mulier. in apoſt. ad Bar. Hanc opi. tenet Fran. de Albergo. in d.l. ſi res obligata, & iſtam opi. ſequutus fuit excellens doc. D. Antonius Stroza aduocatus Florentinus. in quadam cauſa magnæ importantiæ, & ultra alia allegabat Bal. in l. conſentaneũ. C. quomodo & quando iud. vbi expreſsè ita tenet Bal. ibi in 4. opp. Idem vr̃ tenere ẽt Sal. in d.l. mulier. Sed primam opi. & ſic illam quã tenet Paul. in d.l. ſi res obligata. tenet Bal. poſt Ricar. Malum. & Cy. quos ipſe refert in d.l. mulier. in lectura antiqua, videlicet ꝙ creditor non teneatur cedere iniuſto poſſeſſori, ar. l. nulla. C. de ſo. & l. creditor. § ſi quando. ff. qui pot. in pig. habe. ex quibus negari non poteſt, ꝙ articulus nõ ſit dubius, cũ hinc inde ſint diuerſæ opi. maximorum doctorum.

Tamen meo iudicio vr̃ opi. gl. in d.l. mulier. & Bart. & ſequacium & fundamenta eorum magis ſtringunt, & vltra alia, quæ per eos adducuntur, mihi vr̃ ꝙ tex. in d.l. Pau. § fin. probet iſtam opi. ineuitabiliter conſiderando, ꝙ ſi ille tex. loqueretur de iure offerendi, non de impetrando ceſſionem iurium, eſſet deciſio de caſu indubitabili, ɔ̃ tex. in l. quod Labeo. ff. ad Carbo. Nã de iure quilibet etiam non poſſidens habet ius offerendi & ſoluendi ad effectum extinguendi actionem & obligationem, & liberandi rem hypothecatam etiã inuito creditore. l. ſoluendo. ff. de neg. geſt. & habetur per Pau. de Ca. in l. tale pactum. § poſt diuiſionem. per illum tex. ff. de pac. & dicetur ĩ. in iſto membro in 5. q. nu. 39. vnde ad hoc vt d.l. Pau. § fi. ſit poſita ſuper caſu dubio, debet intelligi, ꝙ oblatio fieri poſſit etiam ad impetrandũ ceſſionem, & ſic ꝙ per eam ſuppleatur tex. d.l. mulier. quæ loqtur in poſſeſſore iuſto, ut ſcilicet habeat locum etiam in poſſeſſore iniuſto. Et non obſt. d.l. nulla. quam allegat Bal. quia illa loquitur in extraneo non poſſidente & non habente aliquod ius in re, merito ius offerendi, quod ei competit, non eſt potens, ſicut illud, quod competit poſſeſſori, quod cohæret ipſi rei, ꝓut hoc ponderatur per Saly. licet ad alium effectum in l. cum notiſſimi. § eo. C. de præſcri. 30. ann. vnde non procedit æquiparatio. de d.l. nulla. quæ loquitur in extraneo non poſſidente, ad d. l. Paulus. § fi. quæ loquitur in poſſeſſore; quia eſt diuerſa ratio, & ideo non procedit. l. fi. ff. de calumn. cum ſimilibus: alia autẽ, quæ allegantur per Bal. non faciunt ad propoſitum.

27 † Et iſta opi. iud. meo comprobatur per deciſionem notabilem, quam ponit Bal. in d.l. ſi res obligata. in 5. no. ff. de leg. 1. vbi dicit, ꝙ poſſeſſor conuentus hypothecaria offerẽdo debitum poteſt petere ſibi cedi iura, quando onus luẽdi rem poſſeſſam, & hypothecatam non incumbit ipſi poſſeſſori, ſed principali debitori, & ad hoc Bal. ponderat text. in d.l. ſi res obligata. & dicit iſtam eſſe bonam regulã, & allegat pro ea. d.l. mulier. & not. per Cy. in l. iubemus in fi. C. ad velleia.

Et hanc deciſionem videtur ſequi Alex. in d.l. ſi res obligata. ad fi. vbicunq; ergo onus luendi ſpectat ad alium, quàm ad poſſeſſorem, uidetur quòd poſſit impetrari ceſſio a creditore inuito per poſſeſſorem offerentem, & ſic ſiue ſit iuſtus, ſiue iniuſtus poſſeſſor &c.

28 † Secundo dubitatur circa ius offerendi, quod competit tertio poſſeſſori, an illud habeat locum in poſſidente rem æſtimatam in dotem datam, ad quam agit mulier ſoluto matrimonio vtili rei vendicatione in ſubſidium iuxta terminos. l. in rebus. C. de iure dot. v. ſ. dictus poſſeſſor poſſit offerre vxori dotem & retinere rem æſtimatam.

Et Soci. in conſi. 224. eleganter. uer. quinimmo. 2. volum. tenet quòd ſic, mouetur per dictum Bald. in auc. contra rogatus. C. ad Trebellian. ubi Bal. in terminis dicta auct. dicit, quòd emptores rerum fideicommiſſo ſubiectarum conuẽti a fideicommiſſario poſſunt offerre æſtimationem rerum & excludere agentem.

Ego autem ſatis dubito de hac deciſione Soc. quia in terminis d.l. in rebus: quando ſcilicet factis excuſſionibus aliæ facultates mariti non ſuppetunt, & ſic mulier poteſt agere ad rem æſtimatam in dotem datam, ipſa habet duplicem actionem, videlicet hypothecariam, & utilem rei vendicationem, & poteſt eligere quã vult, ut eſt tex. in d.l. in rebus. in § j ad fin. ibi. ſiue in rem, ſiue hypothecariam, & declarat Bald. ibi in fin. j. col. in ver. ibi. & hypothecaria, dicens ꝙ vtilis rei vendicatio datur mulieri quaſi ad rem propriam: hypo autem quaſi ad rem obligatã, & ꝙ ſi eligit rei vendicationem, debet eſſe contenta re. quã petit, ſi autem eligit hypothecariam, ſi res eſt melior quã æſtimatio poſſeſſionis, poteſt reſiduam quantitatem petere, & ideo in electione iſtarum actionum eſt bene aduertendum ſecundum Bal. cum ergo electa vtili rei vendicatione mulier agat ad dominium rei, non video, ꝙ ei per poſſeſſorem, ſeu alium creditorem poſſit offerri æſtimatio rei, & ſic quantitas pro dote; qa oblatio quantitatis tunc poteſt fieri, cum agitur ad quantitatẽ; illud. n. offerri debet ad quod agitur: nõ autem aliud diuerſum ad quod non agitur: nam aliud pro alio ſolui non poteſt inuito agente. l. 2. § j. ff. ſi certum petat. & ſic mulieri agenti vtili rei vendicatione ad rem, nõ debet poſſe offerri æſtimatio, vel quãtitas, ad quã non agitur: qui. n. prætendit dominiũ permanens in re eſt potior quolibet alio creditore. l. ſi ventri. § in bonis. ff. de priu. cred. & no. Bald. in d.l. in rebus. in j. col. in ver. ibi, prærogatiuam. Et in rei vendicatione quando res extat, non admittitur ſolutio æſtimationis rei, ſed præciſe poſſeſſor cogitur rẽ reſtituere, vt l. officium. ff. de rei vendi. iuncta. l. item ſi verberatũ. § j. eo. tit. Et non obſtat id, quod dicit Bal. in d. auct. cõtra rogatus, quia quando aliquis eſt grauatus reſtituere illud, qđ ex hæreditate ſupererit ſub conditione, prout loquitur. d. auct. de iure ff. poterat grauatus irreuocabiliter, ſine dolo tamẽ alienare totum, vt l. ſed & ſi. l. § quod autem. ff. de peti. hære. hodie autem ſecundum iura auct. vſque ad quartam. d. auct. contra rogatus. & ſi vltra quartam alienet, debet ſuppleri de ſubſtantia alienãtis, & ſi facta excuſſione bonorum alienantis non reperitur ſoluẽdo, datur rei vendicatio & hypothecaria contra acceptores dictorum bonorum. Cum igitur de iure. ff. poterat in totum alienari, & iſtud per ius auctenticorum reſtringatur vſq; ad quartam, debet concedi acceptori dictorum bonorum, ꝙ poſſit offerre æſtimationem, vt per hoc minus corrigaĩ ius. ff. quia ſi cogeretur acceptor ſubſtantiam bonorum acceptorum vſque ad quartam reſtituere, in duobus corrigeretur ius. ff. primò, quòd alienatio, quæ erat permiſſa, in totum reſtringeretur vſque ad quartam. ſecundò ꝙ vſque ad quartam in totum retractaretur venditio, ſed permittendo ꝙ pro dicta quarta poſſit ſolui æſtima. minus corrigiĩ ius. ff. & iſta poteſt eſſe ratio, quòd in d. auct. acceptor dictorum bonorum admittatur ad oblationem æſtimationis dictorum bonorum, vt. ſ. minor correctio iuris inducaĩ. l. ſi ſerui veſtri. C. de noxa. & l. præcipimus. C. de appel. Iſtud autem non debet extendi ad terminos. d.l. in reb. vbi datur electio mulieri agendi ad rem dotalem tanquàm ad rem ſuam, & vbi etiam de iure. ff. iſtud idem erat permiſſum vxori: vt. ſ. in ſubſidium poſſet agere ad rem emptam per maritum ex pecunia ſua, vt l. vxor mariti. ff. de don. inter virum & vxo. ad cuius ſimilitudinem introducta fuit diſpoſitio. d.l. in rebus. vt declarat gl. ibi in ver. æſtimatæ. in fin. & Bal. in 5. no. & ſic nulla cadit correctio in d.l. in rebus. ſicut cadit in d. auct. contra rogatus. vnde de vna ad aliam non eſt facienda illatio. l. fin. ff. de calumnia. cum vulga. & propterea (vt dixi) dubito valde de dicta deciſione Soci. in d. conſi. 234. & non puto eam procedere de iure. cogitabis 29 tamen: quia non inuenio tactum per doc. † Tertiò quæritur, qd ſi creditor, qui tenetur cedere iura tertio poſſeſſori offerẽti, iuxta l. mulier. ff. qui po. in pig. hab. antequàm ageret cõtra iſtum tertium poſſeſſorem liberauit aliqua alia bona pro ſuo credito obligata, & non agit contra tertium poſſeſſorem, qui offert ei, vel ſoluit & poſſit ſibi cedi iura, & ipſe creditor eſt paratus cedere, ſed poſſeſſor excipit contra eum de bonis liberatis, contra q̃ non poteſt cedere, an obſtet dicto creditori iſta exceptio cedẽdarum, iuxta no. per Bar. in l ſtichũ. § ſi creditor. ff. de ſol. & plenius in l. ſi ſtipulatus. § j. ff. de fideiuſ. Et quicquid ſit in creditore, qui tenetur cedere fideiuſſori, de quo dicemus infra in q. 3. quando fideiuſſor offert creditori, & de quo loquitur Barto. in dictis locis in ſimplici poſſeſſore, de quo nunc loquimur, dicẽdum eſt aliud, videlicet ꝙ cum ipſe non acceperit poſſeſſionẽ hac mente, vt iura ſibi cederentur a creditore agente hypothecaria, prout fecit fideiuſſor fideiubendo, ſed potius iſtud venit extra conſiderationem intellectus, ꝙ licet creditor liberauit aliqua bona, ſibi per hoc non obſtet exce. cedendarum: ita tenet Bald. in l. iubemus. in fi. C. ad velleia. & Sal. in ver. quæro, mulier renuntiauit, & ante eos tenuerunt Iaco. de Are. & Cy. vt ibi refert Bald. & licet ipſi exemplificent & loquantur in muliere, q̃ conſenſit marito alienanti certa bona hypothecata pro dote, & in illis renuntiauit iuri hypothecæ in fauorem emptoris, ꝙ. ſ. dictæ mulieri poſtea agenti contra tertium poſſeſſorem aliorũ bonorum pro reſtitutione dotis non obſtet exce. cedendarum propter bona liberata, ſed teneatur ſolum cedere iura cõtra alia bona, tamen hoc non eſt ſpeciale in dote, ſed eſt propter rõnem diuerſitatis, quæ eſt inter fideiuſſorem & tertium poſſeſſorem: quia ſcilicet fideiuſſor quando fideiuſſit cenſetur fideiuſſiſſe habito reſpectu ad bona omnia debitoris tam obligata creditori, quàm non ſperans in eis poſſe conſeruari ſine dãno, ſecus autem eſt in 3. poſſeſſore, vt clare explicant Bal. & Sa- 30 ly. in d.l. iubemus. † Et ibi ſubdit Saly. ꝙ benefi. cedẽdarum qđ competit ſimplici poſſeſſori, iuxta d.l. mulier. non cauſatur ex aliquo contractu præcedenti, prout cauſatur inter creditorem & fideiuſſorem, ſed cauſatur potius ex quadam benignitate legis, ponderando ver. d.l. mulier. in fin. ibi, poſſe videri iniuſtũ poſtulare. Et iſtam differẽtiam inter tertium poſſeſſorem & fideiuſſorem notauit etiam Soc. in conſ. 206. in præſenti conſultatione. 2. volum. in verſi. tertius caſus. & refert & melius declarat Deciſ. in conſi. 104. in pen. col. incip. cõſideratis omnib. &c. 31 † Quinimmo plus voluit Soc. in ɔſi. 100. qm̃ ex forma. 2. vol. in j. col. in ver. ſed iſtis nõ obſtãti. &c. videlicet ꝙ nõ ſolũ ɔ̃ tertiũ poſſeſſorẽ, ſed ẽt ɔ̃ fideiuſſorẽ vel correũ principaliter obli. ad dotẽ mulier, q̃ liberauit aliqua bona agendo, non repellaĩ exceptione cedẽdarũ. firmãdo ꝙ iſtud ſit ſpeciale in dote ſicut infinita alia. & hoc per tex. in d.l. iubemus. in quo ſimpliciter diſponitur, ꝙ mulieres poſſint renuntiare iuribus hypo. ſibi competentium, & ꝙ talis renuntiatio ipſis mulieribus nõ habeat nocere in aliis bonis in quibus non renuntiauerunt neque reſpectu aliorum contractuum, neq; reſpectu aliarum perſona. ſi n. diceremus mulieres, quæ renuntiauerunt in aliquibus bonis repelli exceptione cedendarum per correum, uel alium oblig. ad dotem diſpoſitio. d.l. iubemus. eſſet fruſtratoriè & ludibrio poſita & contra reg. cum quid vna via, de regu. iur. lib. 6. Ne ergo eluſoria diſpoſitio reſultet, dicẽdum videtur, ꝙ indiſtinctè mulieribus non obſtat exce. cedendarum propter liberationẽ vel renuntiationem per eas factam in certis bonis, ſiue dictæ mulieres agant contra tertios poſſeſſores, ſiue etiam contra correos obliga. vt late per Soc. in d. conſi. cuius deciſio mihi placet per d.l. iubemus. põderatam vt ſupra. Quartò dubitatur, an iſte tertius poſſeſſor, qui vult offerre creditori pro re poſſeſſa poſſit impetrare ceſſionem ab ipſo creditore taliter, vt poſſit ea vti contra ipſum creditorem cedentem & in eius præiudicium? Iſtam q. late examinauit Dec. in d. conſi. 104. & concludit ibi per multa fundamenta ꝙ poſſeſſor, qui impetrauit ceſſionem a creditore, poſſit ea vti contra cedentem, & licet conſilium ſit admodum elegans. Tamen eo neſciui vnquàm percipere, qũo caſus poſſit adaptari in tertio poſſeſſore ſimplici, prout loqui videĩ ipſe Decius: 32 † quia quando creditor agit hypothecaria cõtra tertium ſimplicem poſſeſſorem ex duobus creditis, quorum vnũ eſt anterius altero poſſeſſor non poteſt offerre vnum ſine altero, ſed tenetur offerre vtrũque; quia in tertio poſſeſſore ſimplici nõ cadit conſideratio magis ſolutionis prioris crediti quàm poſterioris, prout cadit in ſecundo creditore offerente, qui nõ tenetur offerre niſi creditum, quod eſt anterius ſuo, vt l. quærebatur. ff. qui po. in pig. hab. Nam poſſeſſor ſimplex, qui non hẽt aliquod ius in dictis bonis, non prætendit intereſſe ratione ſui crediti poſterioris, prout prætendit ſecundus creditor, & ideo ſi vult liberare rem a creditore agente, debet ſoluere, vel offerre tam primum, quàm ſecũdum creditum, vt probatur in l. creditor qui prior. § j. ff. qui po. in pig. hab. vbi eſt tex. ꝙ poſſeſſor tenetur ſoluere litis æſtimationem, ſi vult liberare rem tã primo q̃ ſecũdo creditori, ergo idẽ eſſe dẽt ĩ vno creditore hñte duo vel plura credita cũ hy. cũ ſit ea. rõ, & idẽ eſt ĩ debitore: qa ſi debitor uelit ſoluere vnũ debitũ: cũ hẽat plura debita ex diuerſis cãis, creditor cogiĩ recipe reſeruato iure alterius crediti, & ꝓ alio nõ ſoluto p̃t retinere pignꝰ creditor, vt eſt tex. ĩ l. fi. ff. q. mod. pi. vł hi. ſo. & hr̃ ẽt ĩ l. vni. C. ẽt ob chy. pec. ĩ gl. fi. vbi poſſeſſor cogiĩ ſoluere oẽ debitũ, & ibi ſeqĩ Sa. ĩ 8. q. & ita tenẽdũ puto ĩ ſimplici poſſeſſore & ĩ debitore, licet ĩ ſcđo creditore ſit diuerſa rõ ꝑ d.l. q̃rebaĩ. q̃uis Dec. ĩ d. ɔſi. 104. ĩ fi. videaĩ ĩ ſimpłi poſſeſſore ẽt dicere, ꝙ nõ teneaĩ ſoluere vł offerre niſi debitũ anteriꝰ, ſed nihil allegat, & ĩ ſimpłi poſſeſſore, ꝓut ipſe loquiĩ credo eũ bñ loquutũ. Et iõ iſto caſu ñ p̃t poſſeſſor vigore iuris ſibi ceſſi a creditore agere ĩ p̃iud. alteriꝰ iuris hyp. cõpetẽtis ipſi creditori, niſi forte dareĩ casꝰ, ꝙ poſt ceſſionẽ fcãm poſſeſſori, poſſeſſio illa đueniſſet ad creditorẽ, & ĩ ea ab aliquo alio creditore acqſiuiſſet ius anteriꝰ hyp. ꝙ tñ neſcio videre, qũo poſſit bñ adaptari deductis ĩ d. ɔſ. vł niſi forte Dec. loquutꝰ fuerit ĩ poſſeſſore & creditore ĩſimul hñte ius poſteriꝰ; nã tũc eſſemꝰ ĩ terminis. d.l. q̃rebaĩ. Iõ bñ aduerte, ne erres; qa ſimplex poſſeſſor teneĩ ſoluere vtrũq; creditũ, & ñ anteriꝰ tñ, vt vult Dec. Et an & qñ ceſſionarius ĩ aliis caſi. poſſit uti iure ceſſo ɔ̃ cedẽtẽ, vide late Soc. ĩ cõſi. 206. ĩ p̃nti ɔſultatiõe. 2. uo. vbi ĩ hac materia ponit ſeptẽ caſus, 33 & aliqua ẽt hñr ꝑ Dec. ĩ d. ɔſ. 104. † Tertiò principłr ius offerẽdi cõpetit fideiuſ. debitoris, q offerẽdo vł ſoluẽdo creditori p̃t obtinere ab eo ceſſionẽ iur. perſ. & hyp. vt eſt tex. ĩ l. 2. C. de fideiuſ. & ibi ꝑ doc. & ꝓ ĩtelligẽtia iſtiꝰ materiæ q̃ ẽ aliquãtulũ difficilis. Amplia primo, ꝙ d.l. 2. procedit ſiue fideiuſſor conueniatur a creditore, ſiue ipſe agat contra creditorem: nam ſi ſoluat, vel offerat, vtroque caſu creditor tenetur cedere iura contra debitorem vel fideiuſ & pign. ita tenet Bar. poſt Vbe. de Bobio, & Dy. in l. fideiuſſor. ff. de fideiuſ. referens tñ ſe ad no. per Cyn. in

d.l.2. Item tenet Sal.in d.l.2.in pe.q.pōst Dyn. & rñdet ad argumenta ʒria & bñ. Secundò amplia & declara d.l.2. quòd dictus fideiussor non solum tenetur soluere,uel offerre debitū, p quo ipse fideiussit,sed etiā debitū anterius,videlicet qđ creditor cū hypotheca eiusdem pignoris acquisiuit ante creditū, pro quo fideiussor postea intercessit:aliàs n.nisi fideiussor soluat, uel offerat utrunque dictum debitū creditor non tenetur cedere,sed pōt retinere pignus,donec sibi vtrunq; soluatur. Ita declarant & intelligunt d.l.2.ibi gl.Ia.de Are.Cy.& Alb.& Spec. in tit.de obl.& sol.in §.j.col.fi.dum dicit,q d.l.2.loquitur,qñ pignora accepta fuerunt tpe fideiussionis & ante. Tertiò amplia,q d.l.2.pcedat,etiā si creditor primò accepit fideiussorē pro suo credito,& postea ex interuallo pro eo.credito accepit pignus. Nam etiā isto casu si fideiussor soluat,uel offerat creditori suū creditum,creditor tenetur cedere dicto fideiussori etiā iura pignoris postea accepti,ita vult Saly.in d.l.2.in uer. quæro successiue. & ita intelligit ipse secundam opi.glo.in d.l.2 in uer.obligatas. Nam licet isto casu fideiussor nō intercesserit habito respectu ad pignus,quod nōdum creditor acceperat,sed postea accepit: tñ satis est,q illud pignus inueniatur obligatū pro d.cā, p qua intercessit fideiussor, & ideo creditor isto casu tenetur cedere ēt ius dicti pignoris & hypothecæ,& iste casus meo iudi.est cla-34 rus. † Limitatur autē d.l.2.duobus modis,& primò,ut non procedat,qñ post primū creditū & pignus & fideiussionem præstitam idem creditor ex interuallo cōtraxit aliud creditū cū ipso debitore,& pro eo idē pignus accepit:quia isto casu sufficit, q fideiussor agens,seu conuentus offerat primum creditum, pro quo ipse fideiussit ad impetrandum cessionem,nec tenetur offerre secundum creditum, nec pōt creditor isto casu uigore secundi crediti retinere pignus,ita vult gl.in d.l.2. in uers.obligatus.in j.opi.licet in 2.teneat cōtrariū,sed ex quo in 2.loquitur p uer. alii j:censetur opi.gl.& non 2.iuxta gl.rub.ff.si cer.pet. & in l.certi cōdictio in prin.eo.tit.& no.Ias.in l.si idem.§.fi.in 3.limi. ff.de iuri.om.iu.& ita refert Cy.d.gl.tenere hanc opi.in d.l.2.qui etiam dicit ita tenere ibi Iac.de Are.Sal.autem ibi tenet ʒrium, dicēs q creditor tenetur solū cedere iura pignoris, quæ fideiussor soluendo,uel offerendo dissoluit,nō autē alia,& q si creditor possidet pignus,nō tenetur tradere illud fideiussori,ne eum constituat potiorem alia sua obli. Sed aduerte,q Saly.duo vult. Primum est, q creditor teneatur solum cedere fideiussori ius pignoris,pro quo ipse fideiussor soluit uel offert, & in hoc recte loquitur Sal.qa hoc exprese vult d.l.2.ex hoc tñ consequetur fideiussor;quia si dictum ius sibi cessum erit anterius alia hypotheca creditoris uel etiam aliorum creditorum,ipse cum eo poterit obtinere contra quoscunque. Secundum autē, qđ vult Saly.est,q creditor nō teneatur cedere fideiussori ius pign. accepti pro credito,pro quo fideiussor intercessit, & pro quo soluit,uel obtulit ipse fideiussor,nisi etiā fideiussor soluat, uel offerat aliud posterius creditum contractum cū eadē hypotheca, post dictam fideiuss.sed in hoc male loquitur Saly. & vt dixi supra gl.Iac.de Are.& Cy.tenent ʒrium in d.l.2.Et ista opi.probari pōt rōne:quia fideiussor tpe quo fideiussit habuit respectum ad oīa bona debitoris hypothecata ipsi creditori,& etiam ad alia pro sua indēnitate,ut declarat Bar.ī l.si stipulatus.§.si ex duobus.ff.de fideiuss.& hr p Bar.Bal.Saly.& alios in l.iubemus. C.ad Velleia. Vñ nō est fraudādus hac sua spe, vt cogatur redimere bona,pro quib.se obligauit,ab aliis obligationib.postea ʒctis,q ratio cessat in creditis cōtractis ante fideiussionē pstitam; quia tēpore fideiussionis inuenit bona affecta ex d.obl.antecedenti, & sic manifesta est rō diuersitatis inter creditū & pignus antecedens fideiussionē,& creditū & pignus subsequens. Et istā opin. sequitur etiam Decius in d.consi.104.licet non ita declaret,sed simpliciter dicit,q d.l.2.quæ vult,q creditor possit retinere pignora pro alia obligatione & credito,procedit, quando illa alia hypotheca erat anterior fideiussione,secus autem si erat posterior,hanc eandem opi.tenet Soc.in d.consi.206.in 6.& 7.casu,licet loquatur aliquantulum obscure, & ita tenendum est. Secundò limitatur d.l.2.vt non habeat locum pro debito chyrographario antecedēti obligationem fideiussoriam; quia pro illo credito nō potest retinere pignora contra fideiussorē soluentem,uel offerentem debitū pro quo fideiussit:ita tenet glo. in d.l.2.& ibi sequūtur Bal.& Saly.Licet respectu debitoris principalis soluentis uel offerentis aliud sit; quia.s.ʒ eū creditor pt retinere pignora ēt pro credito chyrographario per l.vni.C.et ob chyrogra.pec.& ratio est secundum Saly.ibi:quia d.l.vni.tāquàm specialis loquēs de debitore non est extendēda ad extra-35 neā personam,prout est fideiussor. † Adde insuper in hac materia fideiussoris,quòd si vnus ex duobus reis vel fideiussoribus offert uel soluit creditori,quòd ei creditor inuitus tenetur cedere iura & actiones tam personales quàm hypothecarias cōtra fideiussores uel correum & principalem debitorem, ut per Bar.Bal.Sal & alios in d.l.2.C.de fideiuss.& in l.fideiussoribus.ff. eo.tit.& l.j.& ibi no.C.de duo.reis & no.Soc in consi.200.qñ 2.uol.in prin.in uer.& certe.j.facie. Et ista cessio est necessaria; quia nisi fideiussor,q soluit creditori impetret ab eo cessionē,

nō hêret actionē ʒ aliū cōfideiussorē:ut est tex.in l.cū alter.C. de fideius.& ibi no.gl.Bal.& Sal.& hoc procedit ta in creditore priuilegiato,prout est fiscus ʒ in priuato: ut ibi est text.licet secus sit in duob.cōtutorib.quia si vnus ex eis soluit integrū debitū pupillo hêt utilē actionē ʒ aliū cōtutorē pro sua rata absque cessione impetrāda pupillo,vt l.j.§.nunc tractemus.ff.de tute.& ra.distra.& no.gl.& doc.in d.l.cū alter.& ibi assignat ratio differentiæ inter duos confideiussores,& duos cōtutores,& de materia late hr p gl.Bar.Bal.Saly.Alex.Iaso & alios in l.j.C.de 36 trans. † Sed dubitatur,qđ si creditor,q tenetur cedere fideiussori,an si ex aliqua causa cedere non possit,obstet creditori exceptio cedendarum,& in hoc complectendo totam materiam pone regulā & fallentia,regula est ergo,q si creditor non pōt cedere repellitur exceptione cedendarum,ut l.stichū.§.si creditor.l.2.ff.de sol.& l.si pupillus alterum.ff.de admi.tut.& utrobique per Barto. Fallit mō d.regula. Et primò,qñ talis cessio fieri non potest ex natura obligationis,puta qa fideiussor,quē creditor liberauit,uel cū quo transegit,erat tutus exceptione: forte quia erat mulier,quæ hêt bnficium velleiani,ut l.quis.§.mulier.& §. Marcellus.ff.ad velleia.tunc.n.liberatio uel transactio facta cū illo fideiussore nō piudicat alteri cōfideiussori:qa si ē non fuisset liberatus,& creditor cessisset ius contra eū,talis cessio non profuisset:qa fuisset cessa actio inanis,immo liberatio potius profuit;quia alter fideiussor in tanto minus tenebitur,in quantum creditor liberando eum ab eo fuit consequutus:ideo ergo casu non obstabit creditori exceptio cedendarū, quis facto suo cedere non possit,ut l.si procuratorem.§.si liber homo.ff.mād. Secundo fallit regula,qñ cessio fieri non pōt facto ipsius debitoris,puta quia debitor dederat duos fideiussores,& ipse debitor soluit creditori partem pacto inito,q p dictā solutionem esset liberatus,vnus tātum ex fideiussorib.tunc.n.si creditor agat ʒ alium fideiussorem non liberatum,licet ille petat sibi cedi cōtra alium fideiussorem liberatum,non repelletur creditor exceptione cedendarum, quamuis contra eum cedere non possit,quia fuit liberatus,nam istud impedimentum in non valendo cedere cātū fuit ex facto debitoris, nō autem creditoris,tex.est.& ibi gl.& Bar.ī l.his.§.si duos.ff.de sol. Tertiò fallit,qñ vnus ex fideiussorib fuisset liberatus p creditorē de cōsensu alterius fideiussoris. Nā licet tunc fieri nō possit cessio cōtra liberatū ex cā liberationis factæ p creditorē;tñ ex quo alius fideiussor consensit,nō obstabit exceptio cedēdarū;quia nō tā factū creditoris q cōsensus fideiussoris ei obest:ita tenet gl.magna in l.j.C. de fideiuss.& ī l.nisi.ff.de pac. Quartò fallit,qñ fideiussor,q petit cessionē,renuntiasset bnficio cedēdarum; quia tūc etiam q alius fideiussor esset liberatus p creditorē sine cōsensu alterius fideiussoris,nō obstaret ei exceptio cedendarum;quia stante renuntiatione potuit creditor secure liberare fideiussorem, cum talis renuntiatio ualeat.l.si quis in conscribendo.C.de pac.ita tenet gl.in d.l.nisi.in fi.& ibi p doc. Quinto fallit, qñ duo fideiussores fideiusserunt diuersis tēporib.vnus.s.primò & alius secundo.Nā si creditor liberet illum,qui intercessit secundo loco,& agat cōtra illum,q intercessit primo loco nō obstabit exceptio cedendarū;quia primus fideiussor non intercessit contemplatione secundi,& ideo non potest petere,vt sibi cedatur contra illum:ita tenet Mart.glossator quē sequuntur Azo.Iac.de Are. Bar.& alii in l.si stipulatus.§.si.ff.de fideiuss.Quod tū intellige & declara,nisi a principio,qñ prius fideiussor se obligauit,cōuentum fuerit,q secundus fideiussor daretur;quia tūc ratione cōuentionis viderentur dati insimul,& similiter cōfideiussores cōuē sicut qñ verè dantur insimul,ita declarat Bar.in d.§.si p tex.in l. Modestinus.ff.de sol.Sed qñ ecōuerso creditor liberasset primū fideiussorē,& ageret ʒ scdm,bene obstaret exceptio cedēdarū,qa secūdus censet se obligasse cōtēplatione primi:ita colligit ex no.dist.Bar.ī d.l.si stipulatus.§.fin.& quasi eadē dist.ponit 37 et Sal.in d.l.2.C.de fideius. † Et pdicta,pcedūt,qñ creditor liberauit vnū ex fideiussorib.& dubitatur,an ei obstet except.cedēdarū:sed ecōtra rādē dū iuxta regulā & fallentias supra scriptas,sed si creditor liberasset pignora,aut hypothecas acceptas a debitore,& postea agat ʒ fideiussores offerētes seu soluentes & petētes cedi:tunc indistincte creditori obstabit exceptio cedēdarū;qa fideiussores sēp videtur intercedere cōtemplatione bonorū debitoris tā pñtiū q futurorū,iuxta l.si.C.q res pi.obli.pos.nil mirū ergo si obstat exceptio cedēdarū;ita tenet Bar.ī d.l.si stipu-38 latus §.si. † Quarto principr ius offerendi cōpetit rōne dnij qs hêt in re,& sic ēt q nō possideat,nec sit creditor hypothecarius.Nā rōne dnij pōt luere rē obligatā alteri creditori,& illam liberare,vt est tex.no.in l.si res obligata.ff.de leg.j.& ibi no. Bar. Pau.de Cast.& Ias.& talis dñs & legatarius solues uel offerēs creditori p liberatione rei suæ sibi legatæ pt ab eo impetrare cessionē ʒ hrdē,q tenet ad liberādū dictā rē,vt ibi est tex.Et hanc cessionē petere pt quatuor tpib.Primò ante sñiam latā ʒ hypothecaria ad instātiā creditoris ʒ ipm dñm possessorē,& hoc est indubitatū.Secūdo post sñiam latā in hypothecaria ante tñ restitutionē rei hypothecatæ.Tertio post sñiam & restitutionem rei,& sic postq desijt possidere,q et bñ notādum:qa si ces-

sio peti nō pōt,nisi per scdm creditorem hypothecarium & possessorem:ut dictum est s.& tñ hic petitur cessio ex causa solius dominii,ita declarat Paul.de Cast.ibi post Bar. Quartò etiā tēpore potest peti cessio in terminis d.l.si res obligata.post sñiam & restitutionem rei hypothecatæ & etiam solutionem debitæ quantitatis factam creditori, & hoc est speciale in legatario rei obligatæ in terminis d.l.si res obligata.ea rōne: quia legatarius non soluit aīo liberandi hrdē a debito principali,sed solum aīo luendi rem legatam:cum ergo adhuc post solutionem supersit actio cōtra hrdem,illa pōt cedi p creditorem ipsi legatario, ita tenet gl.in d.l.si res obligata & cum ea transeunt ibi doc. & ple-39 ne declarat ibi Ias.in ult.col.ī uer.mō ex tota &c. † Quintò principr ius offerendi cōpetit penitus extraneo,& nullum ius hñti in re; quilibet.n.pōt soluere etiā pro debitore inuito & ipsum liberare,ut l.soluēdo ff.de neg.gest.& l.sol.ff de sol.& ēt talis solutio pt fieri creditori inuito, ita q p solā oblationē factā ab extraneo ipsi creditori impeditur creditor agere ʒ debitorem, & sic si debitor cōuentus pōt probare de oblatione facta creditori ab extraneo,pōt ipsum repellere,ita tenent Ang.Ful. & Pau. de Cast.in l.tale pactum.§.post diuisionem.p illū text.ff de pac. & dicit Pau.de Cast.quòd istud est pp̄etuò tenendū menti, & q istud melius probatur in d.§.post diuisionē.quàm alibi,& ita re-40 fert & sequitur ibi Ias. † Est bñ verum, quòd licet creditor recusauerit recipere pecuniā oblatā, non propterea impeditur iterum petere suum creditū:qa qñ vnum est in oblatione, etiā q creditor sit semel in mora illud recipiēdi, pp hoc nō extinguit obligatio, nisi res esset amissa:ut hr p Bar.& alios ī l.fi.C.de cōdi.inser.cum cōcor.de quib.ibi p Alex.& alios, & est casus in l. sed si postea.ff.de arbi.& no.Ro.in suis singularib.car.21.incipi. tu sai. Vbi tamen hoc limitat in creditore reipublicæ: nā si ille recusat recipere debitum sibi oblatū p rēpublicā,illud amittit, allegat.l.nulli & l.fortissimi.C.de eroga. mili.anno.lib.12. Cōcluditur ergo, q solutio facta ab extraneo creditori libera-41 tionem debitoris & rei hypothecatæ inducit. † Quod tñ restringitur,qñ oblatio,vel solutio fieret ab extraneo feudatario vel emphyteu. Nā talis oblatio vel solutio nō prodest sine mandato: quia vltra solutionē uel oblationē canonis, requiritur ēt recognitio directi dñij facta ab emphyteuta vel feudatario, ita tenet 42 Bal.post Pet.de Suza.in l.acceptā.in fi.C.de usur. † Sed dubitatr, an isto casu,qñ.s.extraneus soluit,uel offert creditori, possit ab coimpetrare cessionem iuriū ʒ debitorē. uidelicet actionē tā personalē quàm hypothecariā,& regłr dicendū est, q isto casu creditor inuitus cogi nō possit ad cedendū dicta iura dicto extraneo soluenti,uel offerenti:ut est tex.in l.nulla.C.de sol.& ibi p Bal.& not.Pau.de Cast.in d.l.si res obligata.ff.de leg.j.Et hoc pcedit,etiā q soluēs, uel offerēs esset creditor illius debitoris, pro quo offert sine tñ hypo.quia etiā isto casu nō posset cōpellere creditorē initū ad cedēdum,ita sentit Cy.ī l.vni.C.etiā ob chyro.pec.& ibi Sal.in ult.q.p d.l.nulla. & alia ibi allegata p eū & sic ille extraneus qui soluit,uel offert & liberat pignus,sibi nō proficit,sed bñ proficit secundo vel posteriori creditori, q pp liberationē pignoris factā per solutionem factam ab extraneo incipit esse primus in d.hypo.ut l.2.in fi.ff.de pign. act. & ita firmat Pau.de Castr.in d.l.si res obligata.& bñ. Limitatur tñ pdicta nisi ille extraneus soluendo primo creditori emeret ab eo suū nomē vel pignus:tūc n.taliter soluēdo succederet in ius dicti primi creditoris,a quo emit,iuxta no.in l.j.C.si ant.credi.pigno vē.& no.Bart.in l.Aristo.in fi.2.q.ff.q res pig.ob.pos.& etiā habet actionē ex empto cōtra dictū primum creditorē, a quo 43 emit,ut sibi cedat iura sua:ut est tex.gl.& Bal.ī d.l.nulla. † Sextò principaliter ius offerendi competit debitori:quia.s.debitor pt offerre creditori, & offerendo impedit uenditionem pignoris & moram purgat,iuxta not.per Barto.in l.pe.quę incipit creditor.ff de distra.pig.& si offeratur,deponatur & consignetur, liberetur a debito,ut l.obsignatione.C.de sol.& not. Bart.in d.l. pe. Sed tñ debitor offerens uel soluens creditori suo nō potest eum cogere ad cedendum,nec in eius ius per talem solutionē succedit,ut per gl.& Bar.in l.Aristo.ff.quæ res pig.obliga.poss.& per glo.in l.j.C.de his qui in primo.credi.lo.succed.& ibi Salyn. 44 † Si tamen creditor vellet,posset ei cedere ius suū,& ex ista cessione acquireret debitor ius retentionis:quia.s.vigore iuris hypothecarii sibi cessi a creditore posset dictā rē retinere ʒ aliū, qui ageret uigore vsucapionis,uel alterius iuris non procedentis ab ipso debitore,sed ab alio posteriore tamen,ita not.gl.in l. usuc.C.de pig.& no.Bar.in d.l.Aristo.in 3.q.& clarius in l.j.§.cū pdium.in uers.sed quæro quale remediū &c.ff.de pig.& mouetur:quia licet sit extinctum debitum principale;tamen ius retētionis pōt durare:vt l.debitor ff.ad Treb.& l.ex sextante.§.Latinus.ff.de exce.rei iudi.& quia hypo. potest cedi sine principali, iuxta no.in l.fideiussor obligari.in prin.ff.de fideius. & prędicta procedunt,qñ debitor soluit,uel offert creditori de sua propria 45 pecunia. † Sed si debitor solueret,uel offerret de pecunia aliena,tunc potest dubitari,an ille de cuius pecunia soluitur uel offertur priori creditori,succedat in aliquod ius illius prioris creditoris.& dicendum est,quòd si d.pecunia fuit expresse mutua-

ta debitori ad hoc,vt solueretur priori creditori, & etiā ei fuit soluta,& nullum aliud pactum interuenit, & tunc ille qui mutuauit succedit solum in ius personalis actionis, etiam si talis actio esset priuilegiata,ut l.si uentri.§.fin.ff.de priuil. credi. & ita tenet Sal.in l.j.C.de his qui in prio.credi.lo.succ.in 3.casu. Si aūt ille q mutuauit pecuniā vltra id qđ expresse mutuauerit, quod soluatur creditori,& q postea soluta fuerit:cōuenerit etiā cum debitore,q ipse mutuās deberet succedere in locū primi:& tūc vltra personalē actionē succedet ēt in ius hypothecæ primi creditoris:vt no.gl.in d.l.j.& ibi Sal.& no.Bar.in d.l.Arist.in 3.q.& vt vult gl.ibi,& sequuntur Bar.& Sal. istud pactū de succedēdo in locū creditoris sufficit esse factum cū ipso debitore: qa hoc pactū fit l.ita pmittēre,& fingitur primū creditorem hoc velle, qñ sibi soluitur. Si aūt vltra d.tria,videlicet mutuū expresse factum pro soluendo primo creditori, & pecuniā ei cum effectu solutā,& pactū factum de succedendo in locū primi creditoris interuenerit etiā pactū,q in illa res esset hypo. ei p pecunia mutuata;tunc vltra successionē in ius personalis actionis & hypo.primi creditori acquiretur etiā mutuāti noua hypo. ex persona propria,ita not.gl.in d.l.Aristo.& ibi optime declarat Bar. in d.3.q.Et sic isto vltimo casu mutuās habebit duas hyp. vnam ex persona primi creditoris, in cuius ius successit vigore pacti, alterā ex persona sua uigore conuentionis & hypo.sibi cōcessæ a debitore pro suo mutuo,ut declarat ibi Bar. qui etiam ibi ponit,ex quib.ʒiecturis probetur, q pecunia mutuata debitori sit soluta primo creditori,uide ibi in uer.itē quęro, qūo hoc probabitur &c.Et ex prædic.s.q secundus creditor,q mutuauit,succedat in hypothecā primi,& etiā q habeat suā hypothecā,pōt insurgere vnus effectus, videlicet q si forte ex hypo.sua ipse nō possit vēdere pignus ex pacto ita inito cū debitore, tñ illud vēdere poterit vigore hypothecę primi creditoris, in quā successit,& in qua nō fuit initū pactū de nō vēdēdo,iste est text.in d.l. Aristo.& ibi declarat Bar.in 3.q.ex quo infert ibi gl.fi.& Bart.in fi.q aliqñ qs consequitur p extraneum,qđ p se habere nō pōt, 46 declarādo tamen hoc,ut ibi per Bart. † Sed dubitatur in prædictis,an scilicet quādo debitor offert,vel soluit suo creditori, teneatur nō solum offerre creditum hypothecarium,sed etiā chirographarium. Respondetur, q licet secundus creditor & tertius possessor nō teneatur offerre nisi debitum hypothecariū, tñ ipse debitor tenetur offerre uel soluere vtrūque, aliàs eo nō soluente etiam chyrographarium,daretur creditori retētio pignoris etiam pro eo,vt est tex.in l.j.C.etiā ob chyro. pec. Sit ergo reg.ī illo tex.q nisi debitor soluat,uel offerat creditori vtrūque debitum.s.hypothecarium & chyrographarium detur creditori retentio pignoris.Et istam reg.cōplectendo totam materiam amplia primò nouem modis, & postea limita quatuor modis.Et primò amplia,quòd licet. dicta l.j. loquatur in debito chyrographario ex causa mutui,tamen quòd procedit & habet locum in quocunque alio debito ex qualibet causa, & de mutuo ibi exprimitur gratia exempli, argumen.l.quæ dubitationis.ff.de regulis iur.ita tenet ibi gloss.in uersicu.mutuam, & sequitur Saly.in j.q.Secūdò amplia,quòd licet ille tex.loquatur in pecunia chyrographaria mutuata,tamen idem est in pecunia debita etiam ex alia causa:ita tenet ibi glo.in d. uers.mutuā. & sequitur ibi Sal.in 2.q.Tertiò amplia, q licet ille text.loquatur in pecunia;tamen habet locum etiam in quacūque alia re; quia appellatione pecuniæ ueniūt oēs aliæ res.l.pecunię nomē. & l pecuniæ uerbū.& l.4 ff.de uerb.sig.& ita etiā tenet glo.in d. uer.mutuā,& ita transeunt ibi Cy.& Bar. Sed ibidē Saly. in 3.q. tenet contrarium:quia app.pecuniæ species impropriè cōtinetur & sic lato sumpto vocabulo:ut l.2.in fi.C.de cōstit.pec.& d. l.vnica.aliquid specialitatis inducit ʒ ius cōe,iō nō vr extēdēda ad impropria.l.ius singulare.& l.qđ uerò cōtra.ff.de lega.& pcipue ne duæ specialitates uel improprietates inducātur: ut l.j.C. 47 de do.promi. † Tamen per hoc non puto recedendum ab opi. gl.Cy.& Bar.qa ēt in correctoriis quando militat eadem rō fit extensio de stricta significatione ad latā.gl.in clem.j.in uers.eligatur.de elect.& gl.in auc.ut hi q obli.in principio.uer.ad curationē,quā ibi no.Ang.Præterea text.in d.l.vni.non corrigit ius cōe,sed limitat,& sic nō sumus in correctoriis,sed in exorbitātib.in quib.licita est extensio ex sola idētitate rōnis,tex. in c.dilecta.§.nos igitur.& ibi Abb.de confir.uti.uel inuti. & idē Abb. in c.ad audiētiā.primo no.de cleri.nō resi.& no.Bar.in l. si constāte.in prin.in 9.q.primæ partis principalis.ff.sol.ma.& hr in l.si verò.§.de viro.eo.ti.vñ cū in aliis reb.militet eadē rō, q militat in pecunia,& nō pōt reddi rō diuersitatis,iō ille tex.hēt etiā locū in aliis reb.& p pdicta reprehēdi ēt solet idē Sal. in similibus terminis in l.singularia.ff.si cer.pet.ubi Bar.& alii uolunt, q dispositio.l.certi cōdictio.§.si nūmos eo.titu.q.s.ex pecunia mea numerata alteri noīe meo mihi absenti & ignorāti q̄rat actio, habeat etiam locum in aliis rebus mutuabilibus, & in hoc etiā ibi Saly.tenet contrarium,quòd scilicet habeat locū in sola pecunia,& mouetur quasi eisdem fundamentis quibus mouetur in d.l.vni.& tamen in hoc etiam reprehēditur per Ias.in d.l.certi cōdictio.§.si nūmos.in uer.nūquid aūt gl.p fundamēta de q-

bus ibi. Quartò amplia, quòd licet ille tex. in d. l. vni. loquatur in credito chirographario, tamen habet locum etiam in alio debito sine chirographo, pro quo non est data hypot. quia etiam pro illo datur retētio creditori habenti hypothecam pro alio credito: ita tenet gloss. in rubr. C. ob chyro. pecu. & in d. l. vni. in verb. simpliciter & ibi Sal. in 4. q. Quintò amplia: ut d. regula procedat, etiam si debitor uendidisset pignus alteri sine consensu creditoris; quia si emptor agat contra creditorem possidentem dictum pignus, tenetur offerre vtrunque debitum, aliàs repellitur a creditore: quia exceptio, quæ obstat debitori, obstare etiā debet eius emptori & singulari successori, iuxta not. per Bart. in l. si tertius. § si quis prius. ff. de aqua plu. arcen. & istam opinionē tenet gl. in d. l. vnica. in gl. fi. Sal. autem ibi, in 6. q. dicit, quod Iac. de Are. ut refert ibi Cy. tenebat contrarium: eo quia dicta exceptio, quæ datur creditori ad retinendum rem pignoratam pro alio credito non hypothecario, videtur esse in personam & nō in rem: quia datur ex eo, quòd debitor agens est debitor etiam alterius pecuniæ, cuius non est debitor emptor, & ideo non vr̄ quòd talis exceptio detur contra emptorem per l. exceptiones, quę personæ. ff. de excep. Tamen idem Sal. subdit, quòd sibi videtur, quòd d. l. vni. in 2. & 3. respon. probet contrariū, & ita puto tenendum: quia retentio quę competit creditori in terminis d. l. vni. est coherens rei. & ideo transit contra singularem successorem: vt est tex. & ibi not. Bald. in l. 3. C. quod met. caus. & ibi Alex. in 2. no. & etiam quia exce. doli in qua est fundata dispositio d. l. vni. ut ibi propter exceptionem doli mali, ex parte eam opponentis est in rem, vt est tex. in l. 2. §. j. versi. planè. ff. de exc. dol. sed quando ipse emptor possideret & conueniretur ab ipso creditore non cogeretur ipse emptor offerre, nisi creditū hypothecarium vt quilibet alius extraneus possessor, ita tenet Saly. in d. 6. q. 48 † Sextò amplia: vt d. reg. procedat etiam in pignore prætorio uel iudiciali: quia etiam illud poterit retineri ꝓ alio credito chyrographario, sicut potest retineri pignus conuentionale, ita tenet glo. fin. in d. l. vni. & sequitur Saly. in 9. q. Et nō obstant quædam quæ in contrarium allegantur ibi per Sal. qa, vt dixi supra, ista retentio, quæ competit creditori, est fundata in exceptione doli, quæ datur creditori cōtra debitorem repetentem pignus, & nolentem soluere aliud debitum chyrographarium: sed non minori dolo notatur debitor repetēs pignus prætorium, vel iudiciale, & nolens soluere debitum chyrographarium, quàm repetens pignus conuentionalis, & ideo dispositio d. l. vni. militare etiam debet in pignore prætorio uel iudiciali. Septimò amplia, quòd d. regula militat non solum in pignore tradito creditori, sed etiam in simplici hypotheca nō tradita: quia s. creditor poterit per hypothecariam auocare rem a debitore, & postea illam retinere ꝓ alio credito chyrographario, ita tenet glo. fin. in fin. d. l. vni. & sequitur ibi Saly. in 13. quæ. Octauo amplia, quòd d. regula procedat non solum in debito puro, sed etiam in debito conditionali. Nam quando debitor esset suspectus de dilapidatione; tunc etiam pro debito chyrographario conditionali daretur retentio creditori: ita tenet Saly. in d. l. vni. in 14. q. post Iac. de Are. Cyn. & Iac. de Raue. ibi, ar. 49 l. quæsitum. in princi. ff. de pig. † Nonò & ultimò amplia: vt d. regula procedat, etiam quando creditor haberet pro vno credito pignus ualde idoneū, & pro alio credito pignus minus idoneum: nam poterit retinere pignus magis idoneum pro vtroque credito, ita tenet Saly. in d. l. vni. in 16. post Iac. de Are. Nec obstat secundum Saly. quòd recipiendo pignus minus idoneū videatur per suam prouisionem recessisse a prouisione. l. iuxta. l. fin. C. de pac. conuen. quia quando dispositio d. l. fin. haberet locum in isto casu, illa procederet, nisi in tanto, in quanto sibi ꝓuidit: nam per minus idoneum pignus non tollitur exactio in residuo. l. creditor qui non idoneum. ff. si cert. peta. & facit: quia pignus datur ad cautelā pro faciliori exactione, iō nō debet interpretari in læsionē. l. qđ fauore. C. de legi. Fallit mō d. regula quando debitor fuit cōdemnatus creditori non possidenti pignus ad soluendum pecuniam. Nā si postea creditor agat hypothecaria cōtra tertium possessorē: ut habendo pignus possit illud retinere pro alio credito chyrographario, poterit debitor comparere, & offerre pecuniā in qua fuit condemnatus, & impedire iudicium hypothecarium, & isto casu debitor non tenebitur offerre aliud creditum chyrographariū: ita tenet gl. in d. l. vni. in uer. prosequutionem, & sequitur ibi Saly. in j. col. in uers. sed tunc dubitat glos. Et s̄m istam fal. intellige illud, qđ dixi s̄. in 7. ampliatione, videlicet vt illud procedat, quando creditor ageret hypothecaria contra tertium possessorem ante condē nationē debitoris de quantitate, oblationem vel solutionē dictæ quātitatis: tunc n. bn̄ permittitur creditori per hypothecariā auocare pignus, & illud retinere contra debitorē pro alio credito chirographario, secus autem est post condēnationē & solutionē uel obligationē. Secūdò fallit reg. qn̄ d. duo credita s. hypothecariū & chyrographarium nō procedūt ab vna tm̄ ꝑsona, sed a diuersis personis, puta quia Sempronius erat creditor hypothecarius & Seius Chyrographarius, & chyro. uidens non posse consequi suū creditū, soluit creditū suū, hypothecario & ab eo uolente impetrauit cessionē, nā inuitū cogere nō poterat. l. nulla. C. de sol. Nā isto casu debitor nō cogetur offerre huic creditori cessionario, nisi solū creditū hypothecariū ei cessum, nō autē chyrographariū: qa d. l. vni. loquitur, qn̄ ambæ obligationes trahunt origine ex persona vnius tm̄, non autē qn̄ descēdūt ex persona diuersorū, ar. tex. in l. fi. ff. quib. mod. pi. uel hypo. sol. & l. si is qui stichū. ff. de ac. & obl. Et cū d. l. vni. exorbitet a iure, iō nō est extēdenda ad diuersum casum diuersā rōnē hn̄tē. l. ius singulare. & l. qđ verò cōtra. ff. de leg. Itē quia d. l. vni. fundatr̄ sup æquitate quasi dolo faciat debitor nō soluere vtrūque debitū creditori, q de utroq; credidit & fidē habuit, q̄ ratio cessat in casu proposito, cum potius in eo sit fraus & deceptio ex parte utriusque creditoris tā cedentis, quàm cessionarii, qui uoluerunt in plus obligare debitorē, q̄ esset de iure, & ita tenet Sal. post Cy. in d. l. vni. qn̄ creditor concessit debitori pignus ꝑcario, & mō vult illud reuocare, & debitor offert ei pecuniā, ꝓ qua dictum pignus est hypothecatum, nō autē aliud creditū, pro quo, si pignus fuisset apud ipsum creditorem, potuisset retineri. Nam isto casu non tenetur offerre debitor nisi creditum hypothecarium, ita tenet Sal. post Dy. in d. l. vni. in 15. q. dicētes ita de facto fuisse determinatum per l. si debitor. ff. de præcario, 50 q̄ satis bene probat. † Quartò restringitur d. l. vni, ꝙ licet creditor habeat ius retinēdi pignus ēt pro credito chyrographario, tn̄ nō hēt ius illud vēdendi ꝓ dicto credito chyrographario, ita tenet gl. fi. in d. l. vni. Cy. aūt supplet in hoc, ꝙ pignus uendi poterit pro credito hypothecario, & si quid residuum erit, poterit illud compensari cū credito chyrographario, ut l. j. & 2. ff. de cōpens. & ita etiam tenet Sal. in d. l. vni. in. 12. q. † Insuper in præ- 51 dictis dubitatur, an in casib. in quib. cōpetit ius offerēdi, qui supra notati sunt, possit talis oblatio fieri lata sn̄ia in hypot. & in hoc Spe. in tit. de ob. & so. § j. uer. quid si te mihi tenet, ꝙ sic. idē tenet Bal. post Ray. & quos ipse refert in l. Paul. §. fi. in lect. antiqua. ff. quib. mod. pig. uel hypo. sol. & ista conclusio in secundo creditore & possessore probatur ex no. per Bar. in l. stipulationes non diuiduntur in 9. q. uer. sed iuxta prędicta moueo. ff. de verb. obl. ubi Bar. cū quo alii transeunt, decidit, ꝙ qn̄ vnū est in obligatione, & aliud est in solutione ex dispositione legis: tūc illa facultas soluēdi durat ēt post latā sn̄iam, donec fuerit talis cōdēnatus cōuētus sn̄ ꝑ actione iudicati, allegat. l. miles. §. decē. de re iudi. & l. itē ueniūt. §. cū ꝑdiximus. ff. de pe. hær. vn̄ cū in ꝓposito ī obligationē actionis hypothecariæ sit relaxatio rei hypo. iuxta. l. si cū uēditor. in prin. ff. de euic. & in facultate cōuenit sit oblatio & solutio debiti ex dispositione legis cōcedētis istud secūdo creditori, ut l. si fundus. §. in uen. ff. de pi. & possessori cōuēto iuxta d. l. mulier. ff. q po. in pi. hab. sequit̄, ꝙ talis facultas durat ēt post latā sn̄iam, & ita ꝑ dictā rōnē firmat in hypothecaria idē Bar. in l. si qs stipulatus fuerit 10. in melle. in fi. ff. de sol. dicēs hoc esse ꝑpetuo tenēdū mēti. In debitore aūt, an ipse possit offerre post sn̄iam, est casus & ibi no Bar. in l. si fundus. §. si plures. ff. de pi. & ita ꝑ supradicta tenet etiā Ang. de Aret. institut. de act. §. itē si qs in fraudē. col. pe. in uer. in ea. gl. in fi. Et hanc opi. tenet ēt Ias. in d. l. si res obl. in ult. col. in uer. mō ex toto &c. ff. de leg. j. rō istius decisionis est: qa oblatio debiti facta post sententiā nō impugnat ipsam sn̄iam, immo eā cōprobat: qa illa in effectu nihil aliud vult, nisi, ut debitū soluatur creditori, vt per Bartolū & Alexādrum in l. si fundus. §. in uēdicatione. ff. de pignor. & notat Bar. in l. si cū venderet. in principio. ff. de euictio. & similiter petitio cessionis uel exceptio cedēdarū, cōpetēs offerēti, nō impugnat ipsam sn̄iam. ut notat Ias. in d. l. si res obligata. in d. ver. modo ex tota &c. nimirū ergo si pōt offerri post sententiā, & impetrari cessio in casib. in quib. impetrari pōt. Quinimmo in terminis d. l. si res obligata pōt fieri oblatio, & impetrari cessio etiā post executionē factā in hypothecaria & ēt solutionē, ut ibi no. gl. & plenè declarat Ias. post alios in d. ult. col. & no- 52 taui suprà in hoc 3. mēbro. nu. 1. † Vltimò in hac materia iuris offerendi dubitari pōt, utrū huic iuri offerendi præscribatur, & iste articulus est dubius. Nā glo. in l. cū notissimi. §. eodē iure. in versi. opponere. C. de præscrip. 30. anno. loquēs de oblatione q̄ fit a debitore creditori, ponit duas opiniones. Prima est, ꝙ tali iuri nō præscribatur, quasi sit quædā facultas, prout est facultas eūdi per uiā publicā. Secunda autē opinio, quæ fuit Bulg. est, ꝙ tali iuri ꝑscribatr̄ spatio 30. ann. sicut ꝑscribit aliis iurib. & actionib. & qa est in ꝑtāte debitoris, facere, ꝙ oriatur actio pignoratitia directa, offerendo uel soluēdo, meritò iā posse vr̄. l. q pōt facere. ff. de reg. iu. Dubitatur modò q̄ sit uerior opinio, an prima, an secūda. Et primā opinionē, ꝙ in debitore tali iuri nō præscribat̄, tenēt Vltramō. & Cy. in d. §. eodē, uidelicet ꝙ iuri offerēdi qđ cōpetit debitori, nō præscribatur, cū sit q̄dā facultas: secus autē sit in iure offerendi, ꝙ cōpetit secundo creditori s̄ primū: quia istud ius est fundatum in hypotheca, quæ ei cōpetit, & sic est sequela actionis innatæ: iō sicut dicta actio hypothecaria tollitur spatio 30. annorum, ità & ius offerendi in ea fundatū. Et istā opinionē sequitur Bar. in l. pig. in prin. ff. de usuc. & Bart. in d. l. cū notissimi. in fi. principii. Eadē opinionem tenent Ioā. And. & Ant. de But. in c. quoniam frequenter, vt lit. non cōtest. Sed

Sed secundam opin. glo. in d. §. eo. videlicet quòd iuri offerēdi, qđ cōpetit etiā debitori, præscribatr̄ 30. ann. sicut præscribit̄ iuri offerendi, quod competit secūdo creditori, firmat Accurs. ibi & gl. in d. l. pig. in prin. & gl. si rem. §. omnis. ff. de pig. act. & gl. in l. j. § j. in uer. pro soc. C. de anna. exce. & istam secundam opi. tenet. Bar. sibi contrarius in l. j. ff. de cōdic. ex l. in 2. col. in uer. iuxta prædicta quæro in casib. &c. & Bal. in d. l. cum notissimi. in fin. princ. distinguendo tamen ut per eum. Idem tenent ibi Iacob. Butr. & Ang. & Floria. Eandem opi. tenent Ang. Imo. & Pau. de Cast. in d. l. pig. & idem Pau. in consi. 294. ego Pau. & Ang. in cōsi. 55. ex facto. Istam etiam opi. late disputando firmat Ang. de Are. inst. de act. §. actionum. col. 25. in uer. aduertas tamē &c. dicēs istam esse commu. opi. & sic conclusio est, quòd tam in debitore, quàm in secundo creditore, q possunt offerre priori creditori, præscribatur tali iuri offerendi spacio 30. ann. Et istā cōclusionem intelligе procedere, quando istud ius offerendi uenit deducēdum per modum actionis. puta: quia prius creditor possidet rem hypothecatā, cui debitor, uel secundus creditor possunt offerre; quia dn̄t tunc offerre. ĩ. 30. annos, aliàs elapsis 30. annis sunt exclusi a iure offerēdi per prædicta, quæ hoc mō procedunt, secus autem est, quando ius offerendi competeret debitori, uel secundo creditori per modum exceptionis, puta quia ipsi possident, uel etiam alteri tertio possessori extraneo, qui possunt conueniri hypothecaria a primo creditore, & tūc possunt offerre: nam huic iuri offerendi per modum exceptionis non præscribitur spatio 30. anno. sed etiam cōpetit eis post 30. annos: † quia quæ sunt temporalia ad agendum sunt perpe- 53 tua ad excipiendum. l. pure. in fin. ff. de excep. & l. licet. cum glo. C. eo. tit. & late per Fely. post Abb. in c. si autem. in uer. temporalia ad agendum, de rescrip. & ita tenet Are. in d. §. actionum. in præallegato loco. Item restringe prędictam conclusionem supra firmatam, quòd iuri offerendi, quod competit per modum actionis tam debitori, quàm secundo creditori, pręscribatur spatio 30. ann. procedere, præterquàm quando in pignore esset adiectum pactum l. commissoriæ, quod est improbatum in pig. iuxta l. j. & 2. C. de pact. pign. nam tunc odio creditoris non præscribetur tali iuri offerendi, ita singulariter limitat Bal. in c. j. in ti. de feud. da. in vi. leg. commis. & refert & sequitur Alex. in d. l. cum notissimi. in prin. in apost. ad Bar. & idem Alex. in d. l. si pig. in princi. ff. de usuc. quod no. Et an & quando iuri offerendi in aliis casibus præscribatur, vide Cor. in consi. 305. 3. uolu. & in consi. 176. eo. uolu. & late per Fely. in c. cum accessissent. in ro. & 11. col. de constit. & latius & plenius per modernos in tractatu præscriptionum, in 4. parte quintæ partis principalis car. 44. col. &c. & per prædicta est expedita. j. pars iuris offerendi. uidelicet quibus competat tale ius.

SVMMARIVM.

1 *Oblatio debet esse realis; nam uerbalis non releuat.*
2 *Verba non sufficiunt, vbi opus est facto.*
3 *Verbalis oblatio procedit & operatur in rebus mobilibus.*
4 *Verbalis oblatio operatur quò ad retractandum venditionem pignoris factam per creditorem.*
5 *Debitum intricatum non eget oblatione, sed interpellatione.*
6 *Promissum vel debitum conditionale non est ante conditionis euentum offerendum.*
7 *Oblatio debitoris stat in arbitrio creditoris.*
8 *Oblatio verbalis prodest, si debitor teneatur soluere in alieno loco.*
9 *Oblatio valida præsupponit locum congruum & tempus.*
10 *Oblatio debet esse pura.*
11 *Conditio extrinseca oblationi vel depositioni apposita reddit illam inefficacem.*
12 *Actus purus differt à conditionali.*
13 *Obsignatio, vel consignatio, seu sigillatio qualiter & quando fieri dicatur.*
14 *Signatio cuius sit effectus.*
15 *Consignatio in pecunia requisita an etiam requiratur in rebus mobilibus.*
16 *Oblatio debet esse specialis: generalis enim non releuat.*
17 *Oblatio debiti debet esse totalis & integra, creditor enim non tenetur recipere partem debiti.*
18 *Solutio particularis maxima incommoda solet afferre.*
19 *Creditor quo casu teneatur partem debiti sibi oblatam recipere.*
20 *Solutio particularis admittitur in pia causa & in libertate.*
21 *Lex fin. ff. quib. mod. pig. vel hyp. sol. duas recipit restrictiones.*
22 *Emphyteuta prædiorum & patrimonij Cæsaris admittitur ad particularē solutionem, secus in emphyteuta priuati.*
23 *Creditor recipiens duos fideiussores pro vno debito, an vno absente teneatur recipere particularem solutionem tangentem vnum fideiussorum.*
24 *Compensatio particularis admittitur.*
25 *Solutio particularis potest fieri publico exactori ipso volente.*
26 *Debitum legis dispositione potest particulatim solui.*
27 *Oblatio debiti debet fieri præsenti.*
28 *Depositarius an possit reddere depositum deponenti.*
29 *Creditori contra depositarium ad petendum depositum competit actio vtilis depositi & in rem.*
30 *Debitor an liberetur vnica oblatione, vel si pluries teneatur offerre.*

¶ Secunda pars tertii membri 5. partis principalis.

Sequitur secunda pars tertii membri. videlicet qualiter & quomodo oblatio sit facienda, & in hac secunda parte. 1 † Primò pone vnam regulam, quòd verbalis oblatio nō releuat, sed debet esse realis. l. qui decem, uer. idem respōdet. in fin. ff. de sol. & plene per Bar. in l. prætor. § si quis paratus. ff. de no. ope. nun. ubi Bar. debēt, quòd omnes. ll. quæ dicunt, ꝙ debitor debet esse paratus soluere, debent intelligi, quòd debitor debet ire cum denariis in manu, aliàs non dicetur obtulisse nisi in vno casu, qui est in l. pe. ff. de resc. ven. quæ not. glo. in l. si residuum. C. de distra. pi. de quo dicetur. ĩ. in 2. fall. huius regulæ. Eandem regulam firmat Bald. in tit. si de feu. fue. contro. inter do. & agna. § liber. & Bar. in l. acceptam. in ver. venio ad q. C. de usur. & late Matth. in suo no. 134. incip. no. quòd vbi quis debet offerre &c. & latius Alex. in consi. 130. in causa strazarolo- 2 rum 4. uol. in 3. col. in uer. Non obstat, quòd dicatur &c. † Et facit: quia ubi opus est facto uerba non sufficiunt: ut per glo. in c. pastoralis. in glo. fin. de offi. or. & gl. in c. ut circa. in uer. pręstito, de elec. in 6. eandem regulam ponit Alex. in l. si mora. in 3. col. ff. sol. mat. Et hanc reg. amplia primò, ut procedat, etiam si oblatio esset realis, puta quia offerens haberet pecuniam in marsupio: nam talis oblatio nō ualeret, nisi d. pecunia extrahatur de marsupio, & numeretur coram testibus, & postea reponatur in marsupio, ita optime declarat Bart. in l. cum seruus. ff. de condit. & demon. Nam aliàs non constaret quid offerretur: cum possit dubitari, quid sit ī marsupio: ut in simili dicit text. in l. j. § si cista. ff. deposi. & firmat Bal. in d. l. acceptam. in 2. no. posito super uers. consignatam, & hr̄ per Ange. de Aret. inst. quib. mod. tol. obli. §. fin. & ita etiam refert & sequitur Alex. in d. l. acceptam. in apo. ad Bar. & idem Alex. in l. si mora. in 3. col. in uer. iuxta prædicta adde. ff. sol. mat. Ex quibus infert, quòd Imo. & Paul. in locis de quibus ibi uidentur male fuisse loquuti, dum indistincte dixerunt oblationem factam in marsupio ualere, si creditor recusauit recipere: quia potuit tantum pars debiti esse in marsupio, quo casu creditor non tenebatur illam recipere. l. quidam æstimauerunt. & ibi per doc. ff. si certum peta. & ideo uidetur licite recusasse. Potest tamen secundum Alex. sustineri opi. Imo. & Paul. de Cast. quando creditor recusauit uelle recipere solutionem aliquo modo, etiam quòd marsupio esset totum creditum. Ista autem reg. declarata & ampliata, ut supra recipit sex limitationes notabiles, quas ponit Alex. in d. l. si mora, quas suc- 3 cincte referam. † Primò igitur limitatur: ut non habeat locum in oblatione rei immobilis: quia in illa sufficit uerbalis oblatio l. 2. post princ. C. quādo & qui. quar. pars debe. lib. 10. & ibi Bart. & tex. in auct. dos data. C. de don. ante nup. & ista prima limita. declaratur secundum Bald. in d. l. acceptam. in prima oppo. ut procedat, quando offerens rem immobilem habebat illam solutionem paratam, aliàs secus per allegata ibi per eum, & ideo quando agitur de offerendo domum uel prędium sufficit uerbalis oblatio, offerendo se in iudicio paratum ea tradere in loco in quo sita sunt, quia lex nō arctat quem ad impossibile uel iniquum, vt l. prætor. in princ. & fine. ff. de eden. ita declarat Bal. in d. l. j. oppositione. & idem est etiam quando equus esset offe- 4 rendus: vt no. idem in d. l. acceptam. in 2. oppo. & tenet gloss. & Barto. in d. l. si mora. † Secundò limitatur regula quò ad effectum retractandi venditionem pignoris factam per creditorē: quia ad hoc sufficit verbalis oblatio: ut l. pe. quæ incipit, si fundus qui Lucii. ff. de rescin. vend. secundum intellectum gl. Bart. & aliorum cōmuniter in l. pe. quæ incipit. creditor. ff. de distrac. pig. & in l. si residuum. C. eo. tit. & istum esse uerum & communem intellectum dicit Alex. in d. l. si mora. in 2. fall. licet Bal. in d. l. acceptam. in prima opp. post Old. ponat intellectum diuersum. Tertiò limitatur regula, qn̄ debitum, quod venit offerendum non est liquidum, sed intricatum: ut in obligato reddere rōnē alicuius administrationis. Nā tūc sufficeret verbalis oblatio de incerto, & pars liquida deberet realiter offerri & deponi, & de incerto præstari fideiussor, ita tenent Ang. & Imo. in d. l. si mora. per l. statuliber rationem. & l. seruus hæredi. §. fin. ff. de statulibe. Idem not. Ange. & ibi late Alex. in l. 4. §. ait prætor. ff. de re iudi. Subdit tamen Alex. utroque loco, quòd illud quod dictum est de fideiussione posset habere locum, quando debitor esset inops, aut suspectus, aliàs si debitum non est liquidum, sufficit uerbalis oblatio tantum absque exhibitione fideiusso- 5 rum, & ita dicit, procedere iura allegata per Ange. & Imo. † Et istud etiam comprobatur auctoritate Barto. in d. l. pen. quæ incipit creditor. ff. de distra. pigno. dum vult, quòd quando debitum non est liquidum, satis est, quòd debitor coram iudice interpellet creditorem: vt deputetur vnus mercator ad calculādum rationes & in saldum reducendum, & quòd alia oblatio non est necessaria, & ita intelligit d. l. si residuum, & ita etiam tenet glos. in l. obsignatione. C. de solutio. & ibi per doctores & Alexand. in consil. 24. inspecto processu ad fin. 3. uolumi. & Veroneu. in suis cautelis 4. car. caut. penulti. versicu. Nota vbi debitum. & Iaso. in l. prima. in j. columna. ff. qui satisda. cogan. & Cor.

Cor.in conſi.85.in litera F.4.uol. Et iſta 3.limitatio declaranda eſt duobus modis iudicio meo. Primò modo, vt procedat quādo incertum erat, quid & quantum ſolui deberet, ſecus autem ſi certum erat in ſolutione,ſed erat dubium de iure. an deberet ſolui uel non:quia tunc offerens,deponens & fideiubēs iuxta terminos iſtius tertię limitationis non releuaretur, ſed tenetur certum omnino ſoluere,cum ius ſit certum l.ornamentorum. ff.de auro & argento lega.& dubitans de iure poteſt conſulere peritiores:ita firmat Cor.in conſi.267.pro euidentia 4.volum. in fine.Secundò modo poteſt declarari & reſtringi,ut iſta limi. procedat,quando agitur de euitando moram,uel incurſum alicuius pœnæ,vel de impediendo executionem aduerſæ partis, vel de effugiendo aliquod aliud præiudicium : in iſtis enim terminis militat d.limi.& ita loquuntur leges & doctores præallegati:ſecus autem ſit quò ad actionem conſequendam, quæ naſcitur ex implemento alicuius oneris uel cōditionis, iuxta tex. & ibi not.in l.iuriſgentium.in princi.ff.de pact. Et ita colligitur ex not.ibi per Alex.in princ & per Iaſ.in ulti.col. in quatuor limitationibus,quas ibi ponit,volunt, quòd ad actionem conſequendam ex contractu innominato requiritur oblatio & vltra oblationem depoſitio & conſignatio,iuxta text.in d.l. obſignatione.C.de ſol.quia oblatio,depoſitio & cōſignatio habet uim ſolutionis,ut l.j.C.qui po.in pig.hab.& d.l.obſignatione, quòd non eſt in oblatione & depoſitione certæ partis & fideiuſſione, & probatur iſta concluſio in l.ſi a te.C.de pac.inter emp. & vē-

6 di.& ibi per Paul de Caſt. † Et idem putarem dicendum,quando aliquid eſſet dandum uel præſtandum alicui ſub conditione ſi ſolueret æſtimationem,puta vnius equi vel alterius rei,qa iſto caſu non ſufficeret ad conſequendum illud , quod ſibi dādum eſt ſub d.conditione deponere certum quid , & offerre aliud incertum & fideiubere,ſed omnino illa conditio deberet prius impleri in forma ſpecifica,iuxta l qui hæredi.in princ.& l. Męuius.ff.de ɔdi.& demon. & tunc non ſufficeret adimplere per æquipollens per d.iura,& ita uidetur etiam probari per tex. in d.l.ſtatuliber rationē.§ j.ubi licet ſeruus iuſſus reddere rationem conſequatur libertatem ſibi relictam ſatiſdando , tamen ſecus eſt,ſi ſit iuſſus ſoluere pecuniam,ad idem tex.in d.l.ſeruus hæredi.§ fi.circa medium ibi.nec ante iure placuit agi. Sed quò ad euitandum pœnam & alia pręiudicia difficultas excuſat : vt l.2.ff.ſi quis can.& per Bar.& doc.in l.quod te ff.ſi cert.pet.quæ no.quia non inuenio per alium notata , & mihi uidentur ſatis rationabilia,licet non audeam in totum firmare. Quartò limitatur regula,quando illud quod offertur vnico momento expediri non poteſt:vt in illo qui tenetur offerre probationes, nā non eſt neceſſe,quòd teſtes ſecum ducat:ſed ſatis eſt , quòd offerat ſe probaturum,ita no.Hoſti.Ant.de Bu.Abb. & Philip. in c.interpoſita.in prin.de appel.cum aliis allegatis per Alex.in d.

7 l.ſi mora.in 4.fall. † Quintò limitatur reg.ſecundum Alex.in d. l.ſi mora.quando creditor cui ſolo uerbo offertur diceret , ſe nolle recipere ſolutionem:tūc enim nō requiritur realis oblatio,ita no.Bal in l.j.in 2 col.C.ne li.ter.prouo.cum aliis concordātiis quas refert Alex.in d.l.ſi mora.in 5.fall.& idē tenet Alex. in l.qui Romę.in prin.in pri.col.ff.de ver ob. Sed iſtam quintā limi.reprobat Are.in d.l.qui Romę. quibuſdam fundamentis, a quibus eam defendit ibi Soci.in 2.col. ſed vltimo loco relinquit ſuper ea cogitandum,quia (vt ipſe ſubdit) Cuma. & alii communiter eam ſequuntur.Ipſam tamen Iaſo.ibi in 3.col.defendit & ſequitur,& idem Iaſ.in l.ſi ita quis.§.Seia cauit.ī 6.col. in uer.poſtremò,ut nihil omittatur &c.ff.de ver.obl.& ita puto

8 tenendum. † Sextò limitatur regula, quando quis teneret ſoluere in alio loco,puta Bononię. Nam ſi conueniatur Florentię,& ſolo uerbo offerat ſe ſoluturum Bononię , & ſic in loco deſtinato ſolutioni:tunc ſola uerbalis oblatio ſufficeret,ita ſingulariter tenet Bal.in d.l.acceptam.in pri.opp.& refert & ſequitur Alex.in d.l.ſi mora.in 6.fall.per rationem de qua ibi.Adde tamen,quòd Alex.in l.ſi mora.limitat iſtas ſex fallentias nō ꝑcedere,quando incontinenti poſt tales oblationes creditor offerret ſe paratum recipere:nam iſto caſu ſtatim debitore realiter non ſoluente talis oblatio uerbalis euaneſcet ſecundum Imo.in d.l.ſi mora,& ita in effectu tenet Barto.in d.l.pe.ff.de diſtrac.pi.ubi tradit hanc cautelam,quā etiam ſequitur ibi Sal. in fin.& utroque loco tranſit Alex.& idem eſt ſi mittat vnum cū offerente cui ſoluat,argu l.j.§.mariti.& §.illud.ff.de liber.agno.

9 † Secundò requiritur,ꝙ oblatio fiat cōgruo loco & tempore, aliàs non releuat:vt eſt tex.& ibi Barto.in l.ſi ſoluturus.ff. de ſo. & ideo dicit Bal.in d.l.acceptā.in 2. q.ꝙ oblatio facta de nocte nō dr̄ facta loco congruo,allegat.l.more Romano.ff.de feriis. Itē ēt tenet Sal.ibi in 3.opp.addēs,ꝙ ſi oblatio fiat ante tempus adiectū ſolutioni fauore creditoris dicetur facta tēpore incongruo,per l item illa.in prin.& ibi gl.ff.de conſtit.pec. & p l.ſi ita relictū.§.Pegaſus.ff.de leg.2.& per l.eū qui.alias Iabolenus.ff.de an.leg.idem etiā eſt,ſi oblatio fieret tp̄e quo creditor ſequit̄ funus familiare,ar.l.2.ff.de in ius vocā.& ita tenet Sal. in d.3.opp. Illud autem,qđ dixi,ꝙ de nocte nō pōt fieri oblatio,limita niſi nox eſſet vltima pars tēporis adiecti p debitorem ad ſoluendū:

quia ēt vltimū momētum tp̄is prædicti currit ad bn̄ficium debitoris.l.q hoc anno.ff.de verb.obl.& tali caſu poſſet fieri oblatio de nocte,vt tenet Sal. poſt Guil.de Cun.in l.nō minorē.ad fi. C.de transf.intelligendo tñ, niſi creditor eſſet paratus prorogare dilationē in diē craſtinū,uel eſſet periculū aperire oſtium pp inimicitias,vel qa locus ille erat inſidioſus, vt ibi declarat Sal. Locus autē incōgruus exēplificari pōt,ſi oblatio fieret creditori peregrinanti,vniuerſali loco nō cōueto,vel nō deſtinato ſolutioni tacite vel expreſſe:vt l.qui Romę.& ibi bona glo.in verſi. obtulerit.ff.de verb.obl.& no.Sal.in d.l.acceptā.in 3.opp.Intellige tu prædicta,niſi debitor offerens incōgruo loco,vel tēpore offerret nō ſolū ſortē principalē,ſed etiā omne intereſſe, qđ pretēdere poſſet creditor rōne loci & temporis incōgrui; quia tūc creditor tenetur recipere dictā oblationē,ita tenet Bar.in d.l.q Romę.in prin.dicens ita probari p tex.ibi in uer.detracta,& facit tex.in l.fideiuſſor.ff.de doli exce.& innuit glo.in d.l.qui Romę.in uer.obtulerit,& doc.ibi tranſeunt cū Bar.excepto Rap.q tenet cōtrariū,ſed Alex.ibi in j.col.defendit opin.Bar.ab impugnatione Raph.& aliter etiā eā defendit ibi Iaſ.4.& 5.col.ſequēdo ſolutionē & defenſionē quā ibi ponit Pau.de Caſt.& Bellutius,vt ibi late per eū.Poſſet ēt hic diſcuti, an ꝑ iſta oblatione facienda debitor teneatur ire ad domū creditoris, ſed quia iſta materia ordinarie ſcripta eſt p gl Bar & alios in d.l.itē illa.ff.de conſti.pecu.& p Sal.in d.l.acceptā.& parū eſſet addendū eorū dictis,& ēt ēt materia remota a nña pignoris & hypothecæ, ideo illā omitto,remittēdo me ad notata ī dictis locis,& aliquid hr̄ p Alex.in conſi.9.volu 4.col.ver.& ꝙ ita debeat intelligi,& & in conſi.14.vol.uiſis & optime diſcuſſis.2.col.

10 † Tertiò requiritur,ꝙ oblatio ſit pura & nō cōtineat cōditionē extrinſecā,ſed intrinſecā, puta quia emptor offerat pretiū venditori ſub cōditione,ſi res uēdita ſibi tradatur,ita tenet Bal.in d.l.acceptā.in 4.q.piura q ibi allegat.In hoc tñ eſt aduertēdū, ꝙ ſi oblatione & depoſitione apponatur ipſa cōditio intrinſeca, & ſic oblatio valeat & operet iures effectus,de quib.j nō operatur,ꝙ emptor qui obtulit & depoſuit interim ſit liberatus ab obligatione pretii:quia taliter deponēdo nō depoſuit ab abdicandū a ſe dñium illius pretii,ſed depoſuit ad effectū,vt ſibi res traderetur,ita no.Bar.in l.ſi ſoluturus.ff.de ſol.& ſequitur Bal.in d.l.acceptā.in 4.q.

11 † Sed qñ in oblatione & depoſitione apponitur ɔditio extrinſeca; tūc talis oblatio & depoſitio nullum effectū operatur.Sed dr̄ incōgrua, puta ſi in oblatione requirā mihi p aduerſam partē aliquid fieri,ad qđ de iure nō cogitur,ita tenet Fran.de Cur.in cōſi.29.viſis & diligenter &c.in 3.col.in ver.Nec obſtat,mouet ar.tex.in d.l.ſi ſoluturus.& in l.mora.in prin.ff.de vſur.& hr̄ per Alex.in conſi.26.viſo & diligēter.in vltim.col.in

12 ver.5.quia.in 6.vol. † Et facit ad pdicta:qa actus purus ē diuerſus ab actu cōditionali,vt pbatur in l.j.§.ſi qs ſimplr.ff.de uerb. obl.& ið dicit Alex.in d.l.j.§.ſi quis ſtipulati.in 2.col.ꝙ qualitas diuerſa facit cenſeri rē oīno diuerſam p d.§.ſi qs ſimplr.intelligēdo tñ,ut etiā dixi ,ꝙ in cōditione extrinſeca a natura actus, ſecus autē eſt in cōditione intrinſeca, ſeu inſerta ex natura actus ſm Ang.& Imo.in l.qui liberis.in prin.p illū tex.ff.de vulg.& pupil.& no.Alex.in d.l.j.§.ſi qs ſimpliciter.in j.col.per qđ ibi infert ad q.de eo qui ſimpliciter hēt rñdere poſitionib.ita diſpōnēte ſtatuto.Nam ſi rñdeat ſub conditione extrinſeca,nō dicet reſpōdere ſimplr,ſecus autē ſi in rñſione inferret cōditionem intrinſecā,ꝙ ēt de natura actus,vt ibi late p eū. Quartò requiritur aliqñ ad aliquos effectus de quib.j.ſuo loco dicet,ꝙ oblatio fiat cū depoſitione & obſignatione ſeu cōſignatione,vt eſt tex. in l.obſignatione.C.de ſol.ubi gl.j.ſupplēdo ad tex.in quo ſimplr dr̄ de obſignatione,ſupplet gl.depoſitione & oblatione facta pñtib.teſtib.iuxta d.l.acceptā.& ſic gl.ibi nō ſtat expoſitiue, vel declaratiue:ꝙ obſignatio dicat fieri p depoſitione & oblationē:vt qđ uolebāt alias intelligere,ſed ſtat ſuppletiue,vt dixi,& pbatur in d.l.acceptā.quā gl.allegat in uer.conſignata,vbi tex.vult,ꝙ vltra oblationē fiat conſignatio & depoſitio, & eſt tex.in l.2.C.eo.ubi tex.vult,ꝙ nō ſufficit deponere & obſignare pecuniā niſi pcedat oblatio.Ad idē tex.in l.ſi creditrici.eo.tit. vbi tex.ꝙ iſta tria requiruntur,videlicet oblatio, obſignatio & depoſitio.Ad idē tex.in l.ſi a te.C.de pac.inter emp. & vē. & in ꝑpriis terminis pignoris & hypothecæ eſt text.in l.j.C.ſi po.in pig.hab.& ꝙ iſta tria requirantur ad aliquos effectus operādū te-

13 net Bar.in d.l.acceptā.in diſcurſu poſt gl.ibi & Bal.& Sal. † Et obſignatio,ſeu cōſignatio,uel ſigillatio fieri dr̄,qñ pecunia numerata prius clauditur in ſacculo, & ſacculus ſigillo vel ſigno obſignatur:vt eſt tex.in l.fi.de l.cōmiſſ.& tex.in l.j.§.ſi pecunia in ſacculo.ff.depoſi.& in l.die ſpōſaliorū.§.fi.eo.ti.Et rō differētiæ inter oblationē & depoſitū ſine obſignatione,& oblationē & depoſitū cū obſignatione eſt;qa qñ pecunia offertur & nō ſignatur,ſed ad numerū deponit,trāſfert poſſeſſio, dñiū & periculū illius depoſitarii:qa tenetur ad idē in gñe,& vr̄ depoſita, ut certa quātitas,& data vr̄ licētia depoſitario vtēdi illa, qñ vero deponit ſignata ī ſacculo,nō trāſferēt poſſeſſio,neq; dñiū depoſitarii, immo ſi ēt emiſſa licētia vtēdi ipſi depoſitario, in culo deponētis, & ſi emiſſa licētia ... utat,tenet furti,ita colligit ex no p gl.i d.l.die ſpōſaliorū §.fin.

14 §.fin.& no.& declarat Pau.de Caſt.in l. ſi ſacculū. ff. depoſi. † Et quòd ſignatio ſit magni effectus,apparet:quia alibi habetur , ꝙ ſignatio habetur pro traditione rei,vnde ſi aliquis uēdat liguū in nemore & illud ſignet cenſetur illud traditum : vt l. quòd ſi neque.§.j.& ibi glo.ff.de peri.& commo.rei ven.& etiam ſignādo dolium venditum cenſetur quis tradere:ut eſt text.in l.j.§.ſi dolium.eo.ti.& in l.videamus.§.inquilinum.ff.loc.& ideo dicebat Bal. in auct.dos data.per illū text.C.de don.ante nupt.quòd ex ſignaculo cognoſcimus cuius ſint res,ideo ballę mercatorū præſumuntur illius mercatoris,cuius ſunt ſignacula , & ita refert Iaſ.in l.ſi mora.in 4.col.in uer.2.ff.ſol.ma. Concluditur ergo indubitanter,aliquando in oblatione & depoſitione requiritur obſignatio,ſeu ſigillatio pecuniæ in ſacculo ad producendum aliquos effectus,de quibus infra ſuo loco dicetur in 3.par-

15 te huius tertii membri. † Sed dubitatur in prædictis,an talis cōſignatio,ſeu obſignatio,quæ in pecunia requiritur ,vt proxime dictum eſt,requiratur etiam in aliis rebus mobilibus,vel ſe mouentibus,& Ang.in d.l.ſi mora tenet quòd ſic,dicens quòd licet in iſtis rebus mobilibus uel ſe mouentibus , vt puta in equo nō cadat vera obſignatio in ſacculo,prout fit de pecunia , vt nota. gl.j.in d.l.ſi mora,tñ bene cadit depoſitio,ut l.j.§.quæ depoſitis. ff.depoſi.ſed Ro.ibidem voluit,quòd licet in iſtis rebus non cadat conſignatio in ſacculo ad modum pecunię,tamē quòd dñt. ſaltem aliquo ſigno ſignari & deponi,prout dicit probari in ſimili per tex.in l.ſtigmata.C.de fabricenſ.lib.11.& in l. decernimus.C.de aquæductu,& in l.2.C.de ſer.fugi.& in ca.ſi iudex. de ſent.excom.lib.6.Et pro iſta opi.Ro.ponderat Alexan.in d.l.ſi mora.in 3.col.tex.in d.auct.dos dota.C.de do.ante nup.in verſi. ſigno impoſito.& cum ea tranſit,limitando tamen illam , quādo eſſet tale animal,quod ab aliis facile dignoſci poſſet : qa tūc rei demonſtratæ ex ſe fruſtra alia adiiceretur demonſtratio per l.j.in fi.ff.de do.præleg.pro quo etiam facit illud, quod alias ſolet dici de Galloprεſſo,qui fuit bidellus Azo. ſecundum gloſſ. in l.hac conſultiſſima in glo.3.C. qui teſta. facere poſ. videlicet quòd ex quo dictum nomen erat de ſe notiſſimum , non fuit neceſſaria ad illud alia demonſtratio, vt ibi per doc.& per Bart. & alios in l.j.ff.de lib.& poſ.& iſta nota , quia vt infra declarabit in 3.parte huius tertii membri ad aliquos effectus neceſſaria eſt iſta oblatio cū obſignatione, & tamen cauſidici moderni iſtud non obſeruāt,ſed putant,quòd ad omnes effectus ſufficiat oblatio & depoſitio,ꝙ nō eſt uerū,ut patet ex prædictis & infra di-

16 cendis. † Quintò requiritur , quòd oblatio ſit ſpecialis & non ſufficit generalis per iſta verba,offero me paratū facere & adimplere omnia quæ de iure teneor , quando debitum eſt liquidum,vt colligitur ex no.per Bar.in l.pe.quæ incipit creditor.ad fin.ff.de diſtra.pi.& firmat Imo.in l.prætor ait.§.ſi quis paratus. ff.de no.oper.nun.& refert & ſequitur Alex.in apo.ad Bar.in d. l.creditor,& ita expreſſè tenet Aret.in conſi.142.ex facto proponitur.in ulti.col.in uer.ad vltimum dubium.Et faciūt a ſimili ea quæ notātur per Alex.Iaſ.& alios in l.ita ſtipulatus.la grāde,in prin.& 2.col.ff.de verb.obl.dum colligunt ex ibi no.quòe verba generalia non inducunt obligationem , & (vt vulgo dicitur) non ſunt apiccicatoria,ſed ſeruiunt de vento cum concor.de quibus ibi per eos.Quæ tamen intelligenda putarem,qñ oblatio fieret in genere non habita relatione ad aliquod inſtrumentum , vel actum certum,ſed indeterminate dicendo, offero me paratum facere omnia,ad quæ de iure teneor; quia quādo generalis & indefinita loquutio non pōt referri niſi ad vnū æquipollet orationi ſingulari , & generalis diſpoſitio quæ non poteſt verificari niſi in vna ſpecie reputatur ſpecialis : vt habet per doc.& maximè Iaſ.multa ſuo more cumulantem in l.nominatim.ff.de lib.& poſth.vnde ſi aliquis offerret ſeparatum facere oīa ad quæ tenetur vigore talis inſtri, puta mutui vel depoſiti,in quo eſt obligatus ad cērū,putarē ꝙ talis oblatio ſeu verbalis tm̄ ſeu realis tm̄ eſſet cōgrua ad operādū illos effectus qui de iure reſultant ex huiuſmodi oblationib.de quib dicet.ī.in 3. parte,cū p relationē ad inſtrm̄ reputetur ſpecialis.Et facit,ꝙ expreſſum p uerba gñalia p relationē ad certā ſpeciē dicitur ſpecialiter expreſſum:vt l.fi C.qđ cū eo.& hr̄ per Bar.Alex.& Iaſo. in l.j.ff.de vulg.& pnp.& in l.prætor ait.in princi.ff.de no. oper. nun.Nō tñ dico,ꝙ iſta oblatio poſſit operari in caſib. in quibus requiritur depoſitio & conſignatio,ſed ſolum in caſib. in quib. ſufficit ſola oblatio vel uerbalis vel realis, ſuper quo tñ cogita-

17 bis;quia nō inuenio p aliquē examinari. † Sextò requiritur , ꝙ oblatio fiat de toto debito.Nā niſi totū offeratur,creditor non cogit̄ recipere:vt eſt optimus tex.in l.tutor.§.Lucius.ff. de vſur. & tex.& ibi no.in l.acceptā.C.de uſur.tex.& ibi gl.& doc.in l.q Romæ.in prin.ff.de verb.obl.& in l.fi.ita qs.§. Seia canit.eo.tit. Sal.in l.ſemel mora.in 3.car.in prin.col.in 9.concluſione nega-

18 tiua.ff.ſol.mat.tex.& ibi gl.& oēs in l.qdā ęſtimauerunt.ff.ſi cer. pet.& hr̄ per Alex.in conſi.88.uiſis.in pe.col.nu.18.6.uolu. † Et ratio iſtius concluſionis eſt:quia particularis ſolutio nō minima incōmoda ſolet afferre.l.planè.ff.fa.er. & iſtā cōcluſionē p regula ponit Iaſ.poſt alios in d.l.quidā ęſtimauerunt.in 4.col.& corroborat triplici fundamento,vt ibi per eū , poſtea verò ampliat eā duob.modis.Primò ut ꝑcedat,ēt ſi ſolutio eſſet facienda in diuerſis debitis ex eadem tñ cā:vt l.3.§.ſi reddita.ff.cōmo. gl.& ibi Bar.in l.elegāter.§.nō ſolum.in fi.ff.de dolo. Secundò ampliat vt procedat econuerſo.ſ.ut nec creditor poſſit cogere debitorem ad faciendum particularem ſolutionē per allegata ibi per eum,ꝙ etiam ante eum tenuit ibi Alex.in fi.in verſ.quærit etiam hic Guil.de Cu.quid econtra. Tu vltra eos amplia tertio modo,vt oblatio nō ſolum fieri debeat de toto debito principali,ſed etiā de intereſſe,aliàs nō prodeſt,& creditor nō cogit̄ recipere ſine intereſſe,vt per Bar.in l.ſed & ſi alia.ff. de cōſtit.pecu.& per Bal.in d.l.acceptā.in 6.opp.& in 18.q.& per oēs in d.l. quidam ęſtimauerunt.Quartò amplia,vt regula procedat,ſi vltra ſortem & intereſſe non offerantur etiam expreſſę litis, & ipſa gabella ſoluta per creditorem:vt expreſſè vult Sal.in l.2.C.ſi anti.credi.per tex.in l.emptor.in prin.ff.de rei uend.& in l.fin.§. in computatione.C.de de iur.delibe.Quintò amplia , vt regula procedat,etiam ſi offeratur res debita,ſed tamen deteriorata,ſi vltra rem non offeratur etiam æſtimatio deteriorationis rei, aliàs.n.creditor nō cogitur recipere,licet ſponte poſſit recipere, vt l.eleganter.§.non ſolum.ff.de dolo.& hr̄ per Bald.in l.2.C.de condi.fur.Fallit autem d.regula ſecundum Iaſ. poſt Alex.in d. l.quidam ęſtimauerunt.vndecim modis,ego autem additā aliā,

19 & ſic erunt duodecim fallentię.† Primò igitur fallit in caſu.d.l. quidam ęſtimauerunt, videlicet quando reus confitetur partē debiti,& illam offert,& aliam partem negat:nam tunc oblatio valet,& cogitur creditor illam acceptare,& ſuper alia parte negata litigare,& hoc niſi creditor haberet probationes paratas in promptu ſuper toto,puta per inſtrumentum:quia tunc oblatio non releuaret in parte:ita tenent Rom.Alex.& Iaſ.in d.l.quidā ęſtimauerūt. Et ratio eſt:quia ex hoc detegit, ꝙ negatio partis fuit calumnioſa , & quando negatio poteſt ſtatim conuinci,

20 nihil operatur.gl.in l.poſt rem.in prin.ff.de tranſactio. † Secundò fallit regula prędicta in libertate.Tertiò fallit in pia cā : quia in illis admittitur particularis ſolutio ſecundum Alex & Iaſ.in d l.quidem ęſtimauerunt.per allegata per eos. Quartò fallit qñ a principio fuerunt debita ex diuerſis cauſis promiſſa vni creditori:quia tunc ſi vnum tantum offeratur,cogitur creditor illud recipere:ut eſt tex.& ibi Bar.in l.fin.ff.quib.mod.pig.uel hypo.ſol.& no.Bar Alex.& Iaſ.in d.l.quidam ęſtimauerunt,nō tñ intelligas,ꝙ creditor cogatur dimittere per hoc pignora , immo poteſt illa retinere pro illo credito:vt no.ī d.l.fi. & in l.vni. C.etiam ob chi.pecuniam,ſed intellige tantum reſpectu incōmoditatis,quæ reſulat in particulari ſolutione , qa iſto caſu ceſ-

21 ſat iſte reſpectus. † Et inſuper diſpoſitio.d.l.ſi.recipit duas reſtrictiones,prima eſt,quando a principio fuit vnum debitum : qa fuit acquiſitum defuncto,poſtea autem fuit diuiſum inter hæredes pro hæreditariis portionibus,iuxta.l.2.C.de hære.act. Nā ſi illud in diuiſione fuit aſſignatum vni ex hæredibus, iudicabitur vt vnum,licet ipſo iure per l.12.tabularum fuerit inter eos diuiſum,& licet durante dicta diuiſione potuerit pro parte ſolui vni ex eis:tamen non poterit modo ſolui pro parte,ſed debebit totum ſolui ei,cui fuit totum adiudicatum , ita ſingulariter tenet Barto.in l.ſi pignori.circa medium.ff.famil.erciſcund.per tex.ibi in verſic.contra quoque ſecundum intellectum Petri & Barto.ibi,& iſtud dicit Alexan.in d.l.quidam ęſtimauerunt.eſſe diligenter notādum.Secundò modo reſtringitur diſpoſitio.d. l.fin.ut procedat , quando ſunt plura debita principalia , ſecus autem ſi vnum ſit principale & aliud acceſſorium , puta ſortis & uſurarum , quia tunc non poteſt ſolui uel offerri principale ſine acceſſorio inuito creditore,ita tenet Alber.de Roſa in d.l. quidam ęſtimauerunt. per text.in l.tutor.§.Lucius.in uerſi.centum & uſuras,iunctis uerbis ſequentibus.ff.de vſu. cum quo trāſit Saly.in l.j.C.de ſol.& eos ſequitur Alex.in d.l.quidam ęſtimauerunt.in ulti.col.& corroborat ut ibi.Et etiam Iaſo.ibi , quicquid in contrarium uoluerit ibi Paul. de Caſtr. qui mouebatur per d.l.j.cui reſpondet Alexand.quòd non obſtat:quia illa non loquitur de ſolutione facta inuito creditore, prout ſunt termi-

22 ni noſtri,ſed eo uolente. † Quintò fallit ſecundum Alex. Iaſo. & alios in d.l.quidam ęſtimauerunt.in caſu.l.placuit. in princi. C.de collat.fund.patri.lib.11.quæ lex ſecundum Alex. ibi non loquitur in debitore tributorum,vt gl.ibi dicit, ſed in emphyteuta prædiorum & patrimonii Cæſaris,cum quo princeps vtitur hac humanitate:vt admittatur ad particularem ſolutionē, dummodo in tribus uicibus infra annum ſoluat totum , ſecus autem eſt in emphyteuta alterius priuati : quia ille tenetur ſoluere inſimul totum canonem, & non poteſt eum diuidere ſecundum Iaſ.ibi in 4.limi.Itē ſecus etiā eſt in collectis:qa ēt in illis nō admittitur particularis ſolutio ſm Bal.in d.l.quidā ęſtimauerūt.quē ſequitur ibi Alex.Sextò fallit.d.reg.ſm Alex. & alios in d.l.quidam,qñ factū diuiduū fuit ſub pœna deductū in ſtipulatione prætoria:quia tunc ſi pro parte non impletur , cōmittit̄ quidam ſtipu.pœnalis in ſolidum mero iure , ſed ſi p parte impleat̄,uel offerat̄ tūc de ęquitate obſtat excep.& ſic iſte eſt vnus caſus , in quo admittitur oblatio pro parte inuito creditore , & p illa parte operat̄ excuſationē a pœna,iſte eſt text. no.ſm vnū

intellectum in l.ſi ſeruus.§.ſi plurium ff.ſi quis cau.& iſte eſt caſus ſpecialis in prætoriis ſtipulationibus: quia in aliis ſi totum factum non adimpleatur,committitur pœna in totum contra principalem promiſſorem cũ effectu exactionis, licet pro parte tantum fuerit conuentum,per tex.in l.4 §.Cato.ff.de uerbo. obli licet in hęredibus principalis promiſſoris quando ſumus in facto diuiduo non committatur pœna contra omnes inſolidum vno contrafaciẽte:ſed in facto indiuiduo ſic, vt in d.§.Cato.per Barto & Alex.& etiam in d §.ſi plurium.per glo Alex.& 23 alios. † Septimò fallit d.reg.in eo,qui ꝓ ſuo debito dedit duos fideiuſſores,qui effectualiter inſolidum conueniri nõ poſſunt, ſed quilibet pro uirili.Nam iſto caſu debitor admittetur ad ſolutionem uel oblationem partis tangentis vni ex dictis fideiuſſoribus uolendo ſoluere nomine dicti fideiuſſoris,ſecus autem ſi uellet ſoluere nomine ſuo proprio,& hoc poterit facere inuito creditore,ut eſt tex.ſecundum vnum intellectum glo. approbatum in l.in his.§.ſi duos.ff.de ſol.qui non eſt alibi ſecundum Bald.in l.pro hęreditariis.in j.col.C.de hęred.actio.& in d. l.acceptam.in 7.opp.& ita tenent Alexã. & Iaſo. in d.l. quidam. 24 vbi Iaſo.in 5.limi.aſſignat rationem. † Octauò fallit ſecundum Iaſo ibi in compenſatione;quia admittitur particularis compẽſatio,licet ſecus ſit in ſolutione.l.etiam. & ibi nota. Barto.C.de 25 compen.& de hoc uide rationem per Iaſ ibi. † Nonò fallit regula ſecũdum Iaſ.ubi ſupra in exactione publico,cui poteſt fieri particularis ſolutio ipſo uolente, & præiudicabit reipublicæ inuitę.l.fin.& ibi Barto.C de apo.pub.lib. 10. Decimò ſecundũ Iaſo fallit,quando debitor promiſit ſoluere in pluribus locis:vt l.3.§.ſi quis ita.el primo,& ibi Barto.ff.de eo qnod cer.lo.declarando ut ibi per Barto.quando certa loca expreſſę & limitatę ſunt adiecta,ſecus ſi omnia loca generaliter eſſent adiecta;vide ibi.Vndecimò fallit ſecundum Iaſ.quando per impotentiã debitor non poſſet ſoluere totum per tex.in capi.Odoardus.& ibi 26 Imo.& Abb de ſol. † Duodecimò fallit vltra alios, quando illud,quod debetur,debetur ex diſpoſitione legis, quia tunc admittetur ſolutio partim in vna re & partim in alia, & ſic in diuerſis corporibus. item partim in pecunia & partim in vna ſpecie:ita tenet Imo.in l.ſi inter.§ officium.ff.de aqua plu arcen.& ſequuntur Alex.& Iaſo.in l.in executione.§.j.ff.de uerb.obli. & hoc modo procedit ſecundum Iaſ.illud quod no.in l.2.§.& harum.eo.tit.dum ibi dicitur,quòd debitor quantitatis liberatur a parte ſoluendo partem,& quòd poſtea poteſt dare pro reſiduo debiti tot de rebus ſuis in ſolutum iuxta auct. hoc niſi debitor. C.de ſol.Nam ideo iſtud ibi toleratur: quia ſolutio procedit ex diſpoſitione legis & non voluntario facto hominis. regula ergo procedit, quando ſolutio eſt in obligatione ex diſpoſitione hominis &c.Septimò requiritur,quòd quando vltra oblationẽ eſt neceſſaria obſignatio & depoſitio, quòd talis depoſitio fiat apud ædem ſacram,vel apud illum depoſitarium, quem iudex competẽs elegerit:vt eſt tex.in d.l.acceptam ,& hoc requiritur ad effectum,vt debitor offerens reddatur ex toto ſecurus: nam ſi electio fieret de alio nũmulario uel alia perſona idonea per debitorem vel creditorem non eſſet idem: quia ſi creditor eligeret,pecunia eſſet apud eum periculo creditoris, ſi autem debitor eligeret depoſitarium,& tunc ſi creditor fuit in mora recipiẽdi pecuniam ei oblatam, & ideo eo recuſante electus fuit a debitore depoſitarius,periculum erit ipſius creditoris, ſed ſi debitor fuit in culpa in ipſa oblatione, quia forte non obtulit congruo loco vel tempore, uel appoſuit conditionem extrinſecam,vel non obtulit integram quantitatẽ,vel aliter ipſa oblatio peccauit,periculum erit debitoris:ſi autẽ neuter fuit in culpa,& tunc ſi debitor elegit depoſitarium ex ſe, & etiam iſto caſu erit periculum debitoris,quia mala electio dicitur eſſe in culpa eligentis,& ei imputatur,iſte eſt tex.in l.ſi ſoluturus.ff. de ſo. & ibi declarat Pau.de Caſt poſt Bar.ibi.Et hunc ultimũ caſum, quando.ſ.neuter fuit in culpa,& debitor elegit,intellige tu,niſi eſſet electus talis depoſitarius, de quo omnes diligentes ueriſimiliter confidiſſent,quia tunc ualeret depoſitio:cũ nulla poſſit imputari culpa deponenti.ita firmat Barto.in d.l.ſi ſoluturus,& ſequitur Bal.in d.l.acceptam.in 9 q.& ita puto tenendum,quãuis Bar.in d.l.acceptam.in fine voluerit,quòd depoſitũ factũ in alio loco,quàm in loco ibi determinato qñ eſt depoſitum iudiciale non ualeat,per tex.in l.2.C.de uſur. ſecundũ vnã lecturã,quia illa lectura non vr̃ vera,ſed vera lectura illius text.eſt ꝙ depoſitio facta nõ ꝓcedente legitima oblatione non releuat,& ita intelligit ibi Sal.poſt glo.fi.ibi,& ſemper vidi ita practicari.ſ. quòd quando iudex non vult eligere depoſitariũ,ille qui offert eligit,& ualet depoſitum, etiam quòd non eligat ædem ſacrã. Et prædicta intellige ſemper.dũ modo perſona, quę eligitur in depoſitarium,ſit talis,quòd contra eam ſit facilis exactio:vt no. Bal.& Sal.in d.acceptã.in j.col.Adde etiam prædictis, quòd iudex põt eligere ſeipſum in depoſitarium,vt no.Fulg. in l.ſi fideiuſſor.§.fi.ff.qui ſatiſ.cogã.per illum tex.& refert Alex. in d.l.ac- 27 ceptã.in prin.i apoſt.ad Bal. † Octauò requiritur, quòd oblatio fiat pręſenti,aliàs ſi ſit abſens requiritur citatio, vel proclama, quòd cõpareat ad recipiendum oblationem & uidendum fieri depoſitum,vt per Barto in l.ſi reus paratus.ff.de proc.vbi ponit cautelã quã debet uti debitor,qñ non extat,ſeu nõ apparet perſona,cui dẽt fieri ſolutio & euitãdũ pœnam uel morã: vt ibi p eũ cum concordantiis allegatis ibi per Alex.qui ſequitur Bar.& ratio eſt:quia oblatio dẽt fieri ei,qui põt recipere:vt per Bald.in d.l.acceptam.in 3.q.& faciunt not.per Bar.& alios in l.de pupillo.§.ſi quis ipſi.in 16.q.ff.de no.oper.nun. Nonò qñ cũ oblatione requiritur obſignatio & depoſitio ad hoc vt ſortiatur ſuum effectum requiritur,quòd depoſitũ dimittatur apud ipſum depoſitarium. Nam ſi debitor qui obtulit obſignauit & depoſuit, antequàm creditor illud aſſequatur recipiat a depoſitario depoſitum,fingitur nunquàm facta depoſitio,& nihil proficit debitori,quòd eſt ſatis mirabile,quia per oblationẽ, conſignationẽ & depoſitionẽ erat actio extincta,& debitor fuerat conſecutus liberationẽ:ut l.obſignatione.C.de ſol.& actio ſemel extincta nõ reuiuiſcit.l.qui res.§.areã.ff.de ſo.& tñ iſto caſu eſt ſecus,& iſta cõcluſio probat per no.p gl.in d.l.acceptã.in gl.pe.& ibi firmat Bar.in uer.eſt 3 hoc opp.& ſequitur Bal.in j.col. in uer.in tex.ibi receperit.dicẽs quòd actᵒ recuperationis depoſiti tollit effectum depoſitionis,& alleg.l.ſed reuocata.ff.de iure fiſci. 28 & ita etiã tenet ibi Sal.in 3.q. † Ex qb.infert, quòd depoſitarius põt reſtituere depoſitũ deponenti,qñ res procedit re integra, ideſt antequàm creditor habeat illud ratũ,& petat ſibi ſolui a depoſitario,vel etiã deponenti denunciet, iuxta no.in l.3.C.de noua.tũc.n.nõ poſſet reſtitui deponenti:ita no.Bal.in d.l.acceptã. 29 in j.col.in d.uer.in tex.ibi receperit. † Et creditori contra depoſitarium ad petendum depoſitum datur actio vtilis depoſiti,& ẽt utilis in rem,vt no.Bar.ad d.l.acceptam.in uer.act.cum qua trãſit ibi Bar.in fi.& eã approbat Sal.ibi in 2.q. Et cõtra huiuſmodi depoſitarium electum per iudicẽ põt agi ſummatim ſine figura iudicii & ſine libello executiue officio iudicis,ar.tex.in l.cũ. ff.de in ius vocã.ita tenet Bal in d.l.acceptã j.col.quẽ ſequitur ibi Sal.in j.col.in uer dicit tñ Bal.& addunt Bald.& Sal.hoc eſſe verum,et ſi depoſitarius eſſet clericus,qa cõtra talem depoſitariũ nõ agitur p modũ iudicij, ſed executiue in conſequentiam iudicii ſuſcepti cõtra debitorẽ,& hoc p tex.in d.l.acceptam in 30 ver.ſanctas ędes &c. † Vltimò circa iſtã ſecundã partem huius tertii membri dubitatur,an ſufficiat vna tantum oblatio,an verò plures requirantur. Breuiter dicendum eſt, ꝙ vna tantum ſufficiat,ita tenent Bar.Alex & alii in l.de pupillo.§.ſi quis ipſi prętorii.in j.col.ff.de no.oper.nun.ita etiã tenet Bar.in l.g Romę.§.Seia.in fi.ff.de uerb.obl.& ſequitur ibi Iaſ.poſt alios in fin. tenet Bal.in l.pe.C.de cõdi.inſer.Fallit tñ hæc concluſio in l.4. ff.de pig.act.de quo infra ſuo loco latius dicetur.Item fallit in nullis aliis modis, vt per Alex.in d.§.ſi quis ipſi.in 2.col.ubi vide,& per hęc eſt expedita iſta 2.pars iſtius 3. membri. Sequitur modo 3.pars iſtius 3.membri in qua uenit tractandum de effectibus ipſius oblationis.

SVMMARIVM.

1 *Oblatio verbalis quæ dicatur.*
2 *Oblatio realis quæ fit extraiudicialiter quid operetur.*
3 *Oblatio debiti etiam ſine conſignatione liberat a pœna caducitatis.*
4 *Oblatio realis cauſat debitori actionem pignoratitiam contra creditorem ad repetendum pignus.*
5 *Venditio pignoris an per oblationem debito reuocari poſſit.*
6 *Oblatio iudicialis quæ dicatur.*
7 *Oblatio iudicialis etiam abſque depoſitione & obſignatione facit euitari iudicium ſi fiat ante litis conteſtationem.*
8 *Oblatio facta cum conſignatione & depoſitione quid operetur.*
9 *Oblatio debiti quam creditor non vult acceptare diuerſimode operatur.*
10 *Oblatio ſola an aliquam producat actionem.*
11 *Oblatio præſenti facta importat promiſſionem.*

¶Tertia pars tertii membri 5.partis principalis.

CApiendo itaque hanc tertiam partem iſtius tertii membri,in qua ponendi ſunt effectus reſultantes ex oblatione.Eſt aduertẽdum,quòd effectus reſultantes ex oblatione diuerſificãtur ſicut ſũnt diuerſæ ipſæ oblationes. Nam oblatio aliquando eſt verbalis tantum, aliquando autẽ realis,& iſta ſubdiſtinguitur:quia alia eſt extraiudicialis, & alia iudicialis,& alia fit cũ obſignatione & depoſitione. De ſingu- 1 lis ergo uidendum eſt & de effectibus ſingularum. † Primò circa oblationem verbalem tantum,quæ eſt, quando quis non habens pecuniam uel aliam rẽ quam prætendit offerre in manibus,offert verbo tantum ſeparatum ſoluere vel præſtare,de qua dictum fuit ſupra in 2.parte huius tertii membri, nume.1. cum ſequẽtibus,& habetur in l.qui decem.§.idem reſpondit. in fin ff.de ſolu.& per Alexand.in l.ſi mora.ff.ſoluto matrimo. & in hac dicendum eſt, quòd nulli alii reſultant effectus,niſi illi qui notantur in ſex limitationibus poſitis per Alexand.in dicta l.ſi mora. ad illam regu. quòd uerbalis oblatio non ſufficiat,& ego poſui ſupra in d. ſecunda parte huius tertii membri,numero 3.cum ſequenti.& inter alios effectus quos tradas obtulioni effectum poſitum in ſecunda. Fallen.uidelicet quòd verbalis

verbalis oblatio operatur, ꝙ venditio pignoris poſtea facta per creditorem poſſit reſcindi, vt per glo.in l.ſi reſiduum. C. de diſtrac.pi.per tex.in l.pe.ff de reſcin.vend.& no.Barto.in d.l.acceptã in .q.& in l.prætor.§.ſi quis paratus.ff.de nou.oper. nun.& in l.pen.quæ incipit,creditor.ff.de diſtra.pig. & per Alex. in d.l. ſi mora.vbi dicit hunc eſſe communem intellectum ad d. l. pe. ff.de reſcin.ven.quamuis Bald.ſequendo Old. in d. l. acceptã.in 1.opp.dederit alium intellectum diuerſum ab intellectu Bart. 2 ¶ † Secundò circa oblationem realem, quæ fit extraiudicialiter:quia ſcilicet ille qui vult offerre pecuniam in manibus,& illam offert numerando & oſtendendo in bancho: prout docet Bar.in l.cum ſeruus.ff.de condi.& demon.& in d.l.acceptam.& no.Alex.in d.l.ſi mora.in 3.col.verſi.iuxta prædicta adde &c. ¶Aduertendum eſt, ꝙ quando dicta oblatio eſt facta extraiudicialiter abſque obſignatione,& depoſitione, & etiã iſta oblatio poteſt producere plures effectus. Primus autem qui producitur ſit, ꝙ quando debitor fuit conſtitutus in mora ante litẽ conteſtatam,illa mora per dictam oblationem purgatur: vt eſt tex.& ibi per doc.in l.ſi ſeruum ſtichum.§.ſequitur.ff. de verb. ob.& per conſequens per eam impeditur venditio pignoris;qa talis venditio fieri non poteſt,niſi prius debitor ſit in mora ſoluendi:vt.l.cum ſoluendæ.ff.de diſtrac pig.ita declarat Bar.in d. l.pen.quæ incipit,creditor.ff de diſtrac. pi. & ſequitur ibi Alex. & firmat Sal.in d.l.acceptam.in ix.opp.& in 4.q poſt Bal.ibi in 4.oppo.Et iſtud habet locum nõ ſolum quando debitor offert, ſed etiam quando ſecundus creditor offert primo : quia ſimiliter impeditur venditio pignoris,vt eſt tex.& ibi Bal.in l.fin. C.ſi ant.credi.ſed ſi mora debitoris eſſet cauſata per litis cõteſtationem:tunc oblatio extraiudicialis eam non purgaret, ſed opus eſſet vel iudicialiter offerre,vel extraiudicialiter offerre, & etiã conſignarę & deponere:ita tenet Bar.in l.ſed & ſi alia. ff.de cõſtit.pecu.& Bar.in l.interdum.§.fi.ad fi.ff.de verbo.oblig. & in l. ſi inſulam.in j.opp.2.partis principalis.ff de verb.obli. vbi vult, ꝙ qui vult moram purgare poſt litem conteſtatam,debet offerre rem in iudicio;quia ſicut mora fuit iudicialiter commiſſa,ita debet iudicialiter purgari,ar.l.nihil tam naturale. ff. de reg. iur. & hoc quando mora fuit commiſſa per litis conteſtationem, alias ſi fuiſſet commiſſa ante iudicium,ſufficeret extraiudicialiter ante offerre,& cum Bar.tenent Bal.& Ang.in locis ſupra allegatis.& Sal.in repe.l.ſemel mora.in 4.q.prin.ff.ſol.ma.& in d. l.ſed & ſi alia.Sed in hoc contra Bar.tenet Imo.& Rom.in d.l.ſi inſulam.& Raph.in d.l.interdum.§. fi. volentes ꝙ oblatio indiſtincte purget moram vſque ad ſententiam per.d.l.ſi ſeruum.§. ſequitur.Tamen opi.Bar.defendit & ſequitur Alex.in d.l.interdum.§.fin.& idem facit Iaſ.in d.l.ſi inſulam.ſuper.j.opp. Bart.in 2.parte principali,& ita etiam uidetur tenere Ale.in l. & ſi poſt tres.in vlt.colum.ff.ſi quis cau.& ita tenendum puto.Secundus effectus iſtius oblationis realis extraiudicialis eſt, ꝙ non ſolum purgat moram debitoris,vt dictum eſt, ſed etiam conſtituit ipſum creditorẽ non recipientem in mora ſecundum verum intellectum.l.ſi per emptorem.ff.de act.emp. licet gl. ibi aliter exponat,& de hoc eſt clarior tex.in l.Celſus.§.fi.ff.de arb.dum dicit,ꝙ etiam facit pęnam committi,& tex.iuncta gl.in l.illud.C. de per.& com.rei ven.& optime declarat Alex.in d.l.ſi ſeruum. §.ſequitur.in j.col.in ver.item no.ꝙ ſequens oblatio.ff.de verb. obli.Et ex tali mora,in qua creditor conſtituitur mediante tali oblatione ſequitur alius effectus,videlicet ꝙ ſi debitor ex natura primi contractus tenebatur de caſu fortuito, puta quia erat debitor generis:vt.l.incendium.C.ſi cert.pe.& per conſequens tenebatur etiam de leuiſſima,iuxta no.in l.quod te.ff.ſi cer.peta. per talem oblationem liberat ſe a tali caſu fortuito, & tenebitẽ ſolum de dolo & de omni culpa:ita tenet Bart. in l.qui decem. in pri.ff.de ſo. & Bar.in d.l.acceptam.in 2.q.& licet ibi Bald.voluerit,ꝙ iſto caſu debitor liberetur etiam a leuiſſima culpa per iura de quibus ibi per eum,tamen Alex.in d.l.ſi mora.in 4. col. dicit,quòd verior eſt opi.Bar.videlicet quòd talis oblatio liberet ſolum a caſu fortuito,& iſtam opin.tenet etiam Imo.in d.l. qui decem.in prin.& ibidem ſequitur Alex.& iſtam opi.dicit eſſe communem Alex.in d.l.ſi mora.reprobando ibi Bald.plus attentantem, videlicet quòd talis oblatio non ſolum liberet a leuiſſima,ſed etiam a leui culpa. Si autem debitor ex natura contractus tenebatur de dolo,lata & leui culpa,per huiuſmodi oblationem ex qua creditor fuit conſtitutus in mora excuſabitur a leui,& tenebitur ſolum de dolo & lata culpa.vt probatur per tex.gl & Ale poſt alios in d.l.ſi mora.in prin.& firmat Bar.in d. l.qui decem.in princ.& in d. l.acceptam.in 2 q.Tertius effectus iſtius oblationis eſt,quòd per eam impeditur mora debitoris; quia (ea facta) ſi debitor non erat prius conſtitutus in mora amplius non conſtituetur:vt l.illud ff.de pericu. & commo.rei ven. & habetur in d.l.ſi ſeruum.§.ſequitur.ff.de verb.ob.& not. Bar.in d.l.acceptam.in 2.q.in uer.item prodeſt debitori ad impediendam moram &c.Quartus effectus eſt, quòd per eam impeditur curſus vſurarum,quando uſuræ nondum erant inchoatę.vt per tex.gl.& doct.in l.ſi pro te.& in l.ex prædiis.C.de vſur. ſed ſi curſus vſurarum eſſet inchoatus ante factam oblationẽ, tunc per ſolam oblationem non impediretur etiam ope exceptionis,ſed iſto caſu ultra oblationem requireretur conſignatio & depoſitio,& hoc modo impediretur ipſo iure:vt d.l.acceptam.& ibi no.Bar.in 2.q.& d.l.ſi pro te. & l. tutor pro pupillo. in.fi.ff.de adminiſtr.tuto.& l.pe.cum gl.ff.de nau. fęno.& ita firmant Are.Imo.Alex.& Iaſ.in l.qui Rome.§.Seia.in pen.col.ſuper gl.in uer.iure,quæ per dictos doc.reprobatur.ff.de verb ob. Quintus effectus eſt quòd per talem oblationem impeditur ẽt commiſſio & incurſus pęnę cõuentionalis,ſicut impeditur curſus uſurarum,ut eſt gl.no.in l.pen.ff.de nau. fęno. & text. & ibi gl.plena in l.Celſus.§.fi.in gl.in verſi.non committi.ff.de arbi.& no.Bal.in l.acceptam.in 3.opp.& ibi Alex.in apo.ad Bal.qui firmat,quòd iſto caſu ſufficiat ſola oblatio ſine conſignatione,& reſpondet ad tex.in l.fin.ff.de l. commiſ.vbi interuenit obſignatio,quòd ibi fuit facti accidentia,& iſtud innuit ibi Alex. procedere in pęna conuentionali,ſecus autem ſecundum eum eſt in 3 pęna legali,per tex.in l.2.in fi.C.de iure emphy. † Sed in hoc eſt aduertendum,quòd ad euitandum pœnam caducitatis ſufficit ſola oblatio ſine conſignatione & depoſitione, ſicut regulariter eſt in alia pęna: vt dictum eſt per d. l. acceptan. & d. l. ſi pro te.& d.l.Celſus.in fi.& d.l. pen. Sed ad conſequendam plenariã liberationem a canone emphyteutico ſecus eſt : nam ad hunc effectum requiritur,quòd emphyteuta illum offerat,conſignet & deponat,ita debet intelligi tex.in d.l.2.in fin.ſecundum Cyn. & ibi Bald.in j.col.& Albe.poſt Iac.de Are. in 2. col.& Ang in 4.& Saly.in ult.col.in fi.& ſentit Specu in ti loc.§.nunc aliqua. verſi.3 4.& ibi hoc expreſſe firmat Io. And.& ita ſe habet communis opi.& tenendum eſt ſecundum Iaſ.in d.l.2.fo.175.3.col. in uerſi.in ea gl.num.106.quamuis in puncto iuris, ut ipſe ſubdit,uerior uideatur opin.cõtraria, videlicet quòd etiam ad euitandum pęnam caducitatis requiratur oblatio, conſignatio & depoſitio,ponderando tex.in d. l. 2. & aſſignando rationes de quibus ibi per eum &c.¶Capio nunc oblationem iudicialem ſine conſignatione & depoſitione, quæ primò producit omnes effectus quos ꝑducit oblatio extraiudicialis quos ſuper ea pro- 4 xime retulimus. † Et ultra illos producit etiam alium effectum: quia per eam oritur actio pignoratitia directa debitori ad repetendum pignus contra creditorem:vt l.ſi rem alienam.§.fin.ff. de pig.act. Amplia hunc effectum habere locum, etiam ſi dicta oblatio iudicialis fieret poſt litem conteſtatam:vt no. Barto.& Alex.in d.§.fi.& Bar.Ang.Imo.& Ale.in l.interdum.§.fin. ff.de verb.obl.in gl.ſuper verſi.mora. licet ſecus ſit in oblatione extraiudiciali facta poſt li.conteſ.quia illa non ſufficit,per l.ſed & ſi alia.ff.de conſt.pecu.& habetur per Alex.& alios in d. §. final. Secundò amplia hunc effectum; ut habeat locum, etiam ſi factum eſſet pactum inter debitorem & creditorem de uendendo pignore elapſo ter.præfixo ad ſoluendum; quia adhuc non obſtante tali pacto facta oblatione iudiciali per debitorem oritur pignoratitia,text.& ibi no.Bald.in l.3.C.de pignor.act.& ratio eſt ſecundũ eum:quia ſi oblatio talis impedit ipſum principale,ideſt pignus,quia illud liberat,ergo impedit etiam acceſſorium,quod eſt ipſa uenditio pignoris,allegat.l.ſi fundus qui Lucii.ff.de reſcindend.uenditio,& idem dicit Bald.eſſe in licentia data a l.creditori de uendendo pignus per eandem l.& ꝙ oblatio iudicialis liberet pignus ab obligatione hypotecaria, & pariat directã pignoratitiam debitori ad repetendum pignus,fir- 5 mat etiam Bar.in l.ſi debitor,ff.de ſo. † Reſtringitur autem iſte effectus duobus modis.Primò,quando talis oblatio fieret poſt uenditum pignus: quia tunc non reuocaretur per eam pignus iam uenditum:ut eſt tex.in l.ſi prius.C.de diſtrac. pig. & ibi Bal. & alii.Secundo modo reſtringitur, vt dicta oblatio iudicialis producat liberationem pignoris & hypothecæ & pariat directam pignoratitiam,& ad hunc effectum habeat uim cõſignationis & depoſitionis:ut per Bart.in d.l.ſi debitor. ff. de ſolutio. ſecus autem ſit quo ad totalem liberationem debitoris; quia ꝑ hanc oblationem iudicialem non liberatur debitor a principali obligatione nec ad hunc effectum liberationis a debito principali talis oblatio habet uim conſignationis & depoſitionis, immo adhuc tali oblatione non obſtante creditor poteſt petere a debitore,qui obtulit pecuniam ſibi debitam; ut l. acceptã. C.de uſur.Ita firmat Barto. in d.l.ſi debitor,& probatur iſta opinio per text. in d.l. acceptã.& in l.obſignatione.C.de ſo.ubi habetur,quòd ad conſequendam liberationem a debito non ſolum requiritur oblatio,ſed etiam conſignatio & depoſitio. Et hoc modo ſunt intelligenda notata per Barto.in d.l. ſi rem alienam.§.fin.& in d.l.interdum.§.fi.ubi Bart.uult, quòd oblatio iudicialis inducat liberationem ſicut inducit oblatio, conſignatio,& depoſitio extra iudicium facta;nam debet intelligi reſpectu liberationis pignoris & hypotecæ ad effectum producendi pignoratitiam:non autem ad effectum inducendi totalem liberationem ab ipſo debito principali,prout melius declarat Bart. in d.l.ſi debitor. Et iſtam declarationem Bart. in d. l.debitor,ſequuntur Rap.Cu.Alex.& Iaſ.in d.l.interdum.§.fin. & ita eſt tenendum,quamuis Cor.in conſi.85.4.vo.in litera H. teneat inaduertenter contrarium,uidelicet,quòd ubi alias extra iudiciũ requi-

requiritur oblatio, consignatio & depositio in iudicio, sufficiat sola oblatio etiam verbalis secundum eum, allegando Bart. in d.l. si rem §. fi. & quædam alia, sed errat: quia (vt dixi) communiter tenetur opi. Bar. in d.l. si debitor quam etiam sequitur Bal. in d.l. acceptā. in 3. col. & apertius errat Cor. quia loquitur de verbali oblatione, & non de reali, prout loquuntur doc. qui tractāt de oblatione iudiciali: nam verbalis sola non operatur nisi effectus, quos retuli. supra circa ipsam oblationem verbalem nu. j.

6 † Et ad declarationem istius oblationis iudicialis adde, ꝙ oblatio dicitur iudicialis, si fiat in iudicio, vel ꝙ fiat ante lit. contest. vel post, dummodo fiat coram ordinario iudice: secus si fiat coram delegato, ita tenet Bal. in l. inuicem. C. de compen. & not. Ale. in l. si reus paratus. ff. de procur. post Bar. ibi & in l. si rem. §. fi.

7 † Insurgit etiam ex oblatione iudiciali alius effectus; quia oblatio facta in iudi. absq; alia depositione & consignatione facit euitari iudicium: si tamen fiat ante lit. contest. ita tenent Barto. Bal. & alii in d.l. si reus paratus. ff. de procurator. & not. insti. de perpe. & tempo. act. §. fi. & in l. si domus. §. in pecunia. ff. de leg. j. Si autem talis oblatio fiat post lit. contest. purgat moram, & facit, ꝙ debitor absoluatur ab obseruatione iudicii, dummodo tam quando fit ante lit. conte. quàm quando post offeratur idē quod petitur: ita declarat Bar. & sequuntur Ang. Imo. & Alex. in d.l. interdum §. fi. respondendo ad contrarium. l. si insulam. ff. de verb. oblig. & habetur in d.l. si reus paratus, & est tex. in l. si fundus. §. in vendicatione. ff. de pign. & ibi gl. in ver. absoluendus. Amplia hūc effectum declaratum vt supra duobus modis. Primo modo, ꝙ oblatio prędicta habeat dictum effectum, ēt si sit facta procuratori generali, qui non habet mandatum ad recipiendum, iuxta l. hoc iure. ff. de so. nam etiam hoc casu operatur effectum prædictum; quia imputari debet actori, qui non misit procuratorem idoneum ad exigendum, vt habetur in d.l. si reus paratus. Secundo modo amplia, vt procedat non solum in debitore offerēte, vt dictum est, sed etiam in tertio possessore conuento hypotecaria a creditore; quia ipse offerat creditori in iudicio, euitat litis contestationem & iudicium, per text. in l. Pan. §. fi. & ibi no. Bar. ff. qui mo. pig. vel hypo. so.

8 † Vltimò sequitur oblatio, quæ solet fieri cum consignatione & depositione, & in hac primò dicendū est, ꝙ ista oblatio producat oēs effectus, quos producit oblatio realis extraiudicialis, de quibus dictum est supra. in vnaquaq; ipsarum. Et vltra dictos effectus producit etiam effectum totalis & plenæ liberationis: vt l. si obsignatione. C. de so. & no. Bart. in d.l. acceptā. in 3. q. & in d.l. debitor. ff. de so. & vt habetur in dictis locis ista oblatio habet vim veræ solutionis quo ad omnia, vt etiam est tex. in l. j. C. qui po. in pig. hab. Et istud procedit, etiam si pro parte fiat oblatio, consignatio & depositio, & pro alia parte fiat compensatio: quia omnino resultat effectus liberationis, vt est tex. & ibi gl. & doc. in l. inuicem. C. de compē. Et ex hoc resultat alius effectus istius oblationis, consignationis & depositionis; quia per eam posterior creditor talem oblationem faciens succedit in ius primi creditoris, cui offert: vt l. j. C. qui po. in pig. habe. & ibi no. omnes dicentes quòd oblatio, consignatio & depositio habent vim solutionis, & operantur, ꝙ secundus creditor succedat in locum primi, & etiam confirmet sibi pignus suum: ad idem text. in l. potior. §. fi. ff. qui po. in pig. hab. & l. vlt. C. de his qui in prio. credi. lo. succe. & not. gl. in l. Arist. ff. quæ res pig. obli. pos. & ibi clare Bar. in j. q. Et ad hunc effectum consequendum requiritur, vt dixi, ꝙ non solum fiat oblatio, sed etiam ꝙ obsignetur & deponatur pecunia quæ offertur: vt no. in locis prædictis clare, & ita ꝙ si fiat oblatio & depositio, & non fiat obsignatio, non sequitur effectus prædictus succedendi in ius primi creditoris; quia per oblationem & depositionem sine obsignatione transfertur dominium & possessio in depositarium, & non est proprie depositum: cum depositarius possit conuertere pecuniam isto casu in suos vsus, vt est tex. in l. Lucius Titius Sempronio. ff. deposi. & ibi not. Pau. de Cast. iuncta l. die sponsaliorum. §. fi. eo. tit. sed quando depositum fit cum obsignatione; tunc non transit neq; possessio neq; dominium in depositarium, & non potest depositarius contractare inuito deponente, & si secus fecerit, non solum tenetur depositi: sed etiam furti, vt est tex. in l. si sacculum. ff. deposi. & ibi no. Pau. de Cast. ad idem tex. insti. de obli. quę ex quasi deli. nas. §. furtum autem fit. Isto ergo secūdo casu, in quo fuit facta obsignatio & depositio, æquum est, ꝙ illa habeat vim solutionis, cum depositum non possit contractari, neque conuerti in aliquē vsum per depositarium, sed apud eum stare debet ad requisitionem creditoris, in primo autem casu cessat ratio: cum dominium & possessio transferatur in depositarium, & licentia vtendi deposito ei censeatur data, & propter istam diuersitatem rationis iura voluerunt, ꝙ ad effectum totalis liberationis a debito & successionis in ius primi creditoris vltra oblationem & depositionem requiratur etiam obsignatio, iuxta l. fi. ff. de leg. commis. & ita loquitur text. in d. l. obsignatione, & in d.l. acceptā. & in d.l. j. C. qui po. in pig. & in aliis locis supra allegatis, quæ iura non requisiuissent talem obsignationem, si satis fuisset offerre & deponere: sed quia prædicta iura considerauerunt, quòd sola oblatio & depositio absq; obsignatione vel consignatione nō habent effectum solutionis & liberationis: vt supra dictum est, ideo requisiuerunt etiam, vt fieret obsignatio, qua mediante depositum est verum depositum. d.l. Lucius. & d.l. si sacculum, & ex eo resultat effectus solutionis, & liberationis plenæ. d. l. obsignatione, & per consequens sublato iure primi creditoris confirmatur ius secūdi, iuxta d.l. j. & etiam secundus succedit in ius primi: ut habetur per Bar. post glo. in d.l. Aristo. quæ no. quia causidici moderni frequenter faciunt oblationes & depositiones sine consignatione uel obsignatione, & putant ex hoc confirmasse pignus secundi creditoris & obtinuisse successionem in ius primi, quod tamen non est verum, nisi etiam fiat obsignatio, vt dictum est.

9 † Et quia, vt supra deductum est, oblatio secundum diuersitatem casuum, quando creditor non vult recipere, operatur diuersos effectus: ut est tex. in d.l. j. C. qui po. in pig. hab. ibi obtulisset is quæ accipere noluisset & in l. potior §. fi. ff. eo. ti. ibi. nolente priore creditore pecuniā recipere. Nam si creditor vellet recipere, resolueretur oblatio: vt not. Bar. in l. creditor. in fi. ff. de distrac. pig. potest probabiliter dubitari, quando dicatur creditor nolle recipere, & quomodo probandum sit, quod ille nolit recipere. Breuiter dicendum est, quòd quando creditor expresse recusat recipere res, nō habet difficultatem: sed si nihil dicat, sed taceat, sumus in dubio. Tamen etiam isto casu dicendum est, quòd censeatur nolle recipere & recusare, & ideo sufficit, quòd ipse tacuerit ad hoc, vt dicatur recusasse recipere, nisi aliud per eum probetur: ita not. Bar. in l. prætor. §. si quis paratus. in fin. ff. de nou. oper. nunc. per tex. & ibi gl. in d.l. prætor. §. hoc autem interdictum. & ibi etiam no. Bar. in fi. quod no.

10 † Insurgit etiam alius effectus ex oblatione in contractibus innominatis; quia licet sola oblatio non habeat uim implementi ad producendum actionem contra aduersarium; quia non obstante tali oblatione adhuc est locus pęnitentię & aduersarius potest dicere se nolle recipere: ut tenet gl. in l. iurisgentium. in princ. in uer. facias. ff. de pactis. Tamē si vltra oblationem interueniat etiam obsignatio & depositio ante pęnitentiam, tunc cessat pęnitentia, & talis oblatio consignatio & depositio habet vim implementi & producit actionem; ita Bal. post Iac. But. in l. ex placito. in xviii. q. C. de rerum permut. Et hoc non alia ratione, nisi quia oblatio cum consignatione & depositione habet uim solutionis. d. l. obsignatione. C. de so. & ita tenet Alex. in d.l. iurisgentium. in prin. in vltima col. & ibi etiam Iaso.

11 † Alius etiam effectus insurgit ex oblatione: quia quando illa fit præsenti, importat promissionem: vt probatur in l. pactum circa princ. ibi dum tex. dicit offerētis solius promissum. ff. de pollici. & in l. de pollicitationibus. ibi. munus, quod sponte obtulit. eod. tit. facit. l. quidam. ff. de constit. pecu. Non enim refert, an dicatur promitto, an alia ęquipollentia verba proferantur, ex quibus de intentione promittendi appareat, vt institu. de verb. obl. §. sed hæc solennia. c. in his. & c. intelligentia. de verb. sign. & ita per prædicta firmat Alex. in consil. cxiiii, viso processu in j. col.

12 † Vltimus effectus oblationis considerari potest, quòd ex ea inducitur tacita confessio omniū contentorum in scriptura ipsius oblationis, & habetur in ca. cum olim. de censi. & ita ca. cum venerabilis, de excep. & firmat in terminis Soci. in consi. xcvi. considerata contingentia. in fin. 4. vol. possem etiam plures alios effectus oblationis recensere, sed essent a materia pignorum & hypothecarum alieni. ideo eis omissis acquiescam suprascriptis, & sic est expeditum tertium membrum istius quintæ partis.

SVMMARIVM.

1. *Res vna non potest pro alia retineri.*
2. *Res retenta pro vno debito an ipsa liberata possit pro alio debito retineri.*
3. *Venditor potest retinere rem venditam pro pretio non soluto.*
4. *Res peruenta ad creditorem occasione debiti an possit absque illius obligatione retineri.*
5. *Fauore dotis competit mulieri retentio bonorum mariti.*
6. *Redimenti pignus debitoris absentis competit retentio illius pignoris pro pretio debiti soluti.*
7. *Retentio an locum habeat in pacto nudo.*
8. *Retentio procedit pro melioramentis vel expensis circa rem pignoratam factis.*
9. *Impendens in re aliena bonafide quod remedium habeat.*
10. *Condemnatus ad restitutionem rei an possit excipere de melioramentis, & eorum occasione illam rem retinere.*
11. *Melioramenta rerum pignoratarum qualiter veniant exigenda.*
12. *Bonæfidei possessor lucratur fructus etiam sine titulo.*
13. *Fructus percepti ab eo qui emit ignoranter rem dotalem a marito non computantur cum melioramentis.*
14. *Fructus percepti ratione dominii etiam vtilis non computantur cum melioramentis, secus si essent percepti ratione pos. tantum.*
15. *Fructus ex æquitate debiti veniunt cum melioramentis computandi, secus si in rigore.*

16 Satisfactio

16. *Satisfactio melioramentorum qualiter sit debita.*
17. *Ratione melioramentorum factorum in vna re non potest alia retineri.*
18. *Melioramenta facta per debitorem in re quam hypothecauit creditori censentur hypo. ipsi creditori sicut ipsa res, in qua facta sunt.*
19. *Emptor rei subiectæ restitutioni fideicommissariæ in euentum conditionis nō repetit melioramenta.*
20. *Bonefidei possessor lucratur fructus melioramentorum pro rata.*
21. *Melioramenta faciens in re quam possidet si conueniatur super ea hipo. potest offerre agenti ęstimationem rei detractis melioramentis.*
22. *Litis ęstimatio in causa hipothecaria qualiter offeratur.*
23. *Ius retentionis possessori ratione melioramentorum competens transit in illius singularem successorem absque alia cessione.*

Quartum membrum quintæ partis.

SEQVITVR modo quartum membrū istius quintæ partis, in quo tractabitur de iure retinēdi res ex causa pignoris & hypothecæ, & de expensis melioramentorum, quæ etiam concernunt effectus pignoris & hypothecę, & complectendo totam materiam pone regulam cum vna amplia. & 10. fallen.

1 † Regula ergo sit, ꝙ vna res pro alia retineri non potest: vt est tex. & ibi per doc. in l. si C. commo. & in l. si non inducta. C. in qui. cau. pig. taci. contraha. amplia modo istam regulam, vt procedat non solum quando tractatur de retinenda vna re pro alia, sed etiam quando tractatur de retentione eiusdem rei, quæ peruenit ad aliquem cum vitio; quia etiam illa retineri non poterit, vnde si legatarius propria auctoritate occupauit rem legatam ante aditam hæreditatem, quo casu cōtra eum datur interdictum quorum legatorum, non poterit legatarijs dictam rem retineri, sed cogetur illam relaxare hæredi, & postea ad illam agere: vt est tex. in l. 1. §. rediguntur, & ibi per glo. & Barto. ff. quorum leg. & probatur in c. fi. de ord. cog. & ita tenet Sal. in d.l. fin. C. commo. in sua distin. & Alexan. post Bar. in l. si non sortem. §. si centum. ff. de condi. inde.

2 † Fallit autem dicta regula decem modis. Et primò, quando res quæ retinetur pro vno debito fuerat eidem obligata pro alio debito, & non pro eo pro quo retinetur; quia tunc retineri potest: vt est tex. in l. vni. C. etiam ob chiro. pecu. & ibi per glo. Sal. & alios, intelligēdo tamen, vt late dixi. supra in hac 5. parte. in 3. membro. num. 46. vsque ad num. 50. vbi late explicaui materiam. d. l. vni. & ita etiam tenet Sal. in d.l. fina. C. commo. vbi dicit tex. in d.l. vni. esse ad hoc multum singularem, & ꝙ ratio illius text. potest esse: quia illa res fuit tradita creditori ob tutelam ipsius, & licet specifice tradita non fuerit pro isto credito pro quo retinetur sed pro alio; tamen quia non fuit visum honestum legislatori, quòd debitor detrectet soluere etiam debitum antiquum, de quo nō erat plene cautum, ideo permissa est retentio dictæ rei per exceptio. rei: vt est expressum in d. l. vni.

3 † Secundò fallit. d. regula, quando dicta res non esset vere & expresse obligata, sed solum quasi obligata, vt res vendita, quę ante traditionem factam emptori est quasi obligata venditori pro pretio. vnde si emptor agat ad illam vt sibi tradatur, poterit venditor illam retinere quasi sibi obligatam pro pretio, donec sibi soluatur pretium: vt est tex. in l. hæreditatis. ff. de hæredi. vel action. vendi. text. & ibi glo. quæ alleg. concordantes in l. Iulianus. §. offerri. ff. de actio. empt. & ibi not. etiam Barto. Et non obst. quòd hoc modo res sua videatur obligata ipsi venditori contra l. neque pignus. ff. de reg. iur. quia respondet ibi Barto. ꝙ d. l. neque pignus. procedit in re quæ absolute & simpliciter esset illius, qui prætendit pignus in ea: quia tunc in ea obligatio cadere non potest, secus autem est in re, quæ subiacet restitutioni vel alteri est tradenda; nam tunc in ea potest cadere pignus, vel quasi l. ex sextante. §. Latinus. ff. de exceptio. rei iud. & (vt dixi) dispositio. d. §. offerri. procedit ante factam traditionem de re vēdita emptori: vt habetur per Alexand. in l. si cum dotem. §. fi. in fi. ff. soluto matrimo. & not. Saly. in d.l. fina. C. commo. in sua dist.

4 † Tertiò fallit d. regula, etiam si res non esset obli. nec quasi illi qui vult retinere, sed peruenisset ad eum occasio, & causa illius debiti, cuius prætextu eam vult retinere: nam tunc permittitur retentio, tex. est & ibi Bart. & alij in d.l. si non sortem. §. si centum. ff. de condi. indeb. & in l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pig. act. & l. si cum aurum. ff. de solutio. & ita etiam firmat Sal. in d.l. fi. Intellige tamen & declara prædicta cum grano salis: vt scilicet procedat, quando dicta res, de cuius retentione agitur, data fuit illi, qui vult retinere illam insolutum, vel ī pignus, licet nulliter pro illo debito; tunc enim habet locum retentio, & ita loquuntur iura proxime allegata, secus si dicta res non per modum dationis insolutum vel hypothecæ, sed aliter occasione etiam dicti debiti ad creditorem peruenisset: quia tunc retineri non posset pro illo debito, ita solenniter declarat Pau. de Cast. post Barto. in l. petenti. ff. de pigno. actio. in fi. quòd perpetuo not. & adde quæ in hoc dixi supra. in 3. parte. in 2. membro. q. 10. nu. 43.

5 † Quarto fallit dicta regula fauore dotis: quia scilicet si maritus, vel eius hæredes agant contra mulierem ad aliquod debitum anterius dote super aliqua re hypothecata marito & hæredibus pro dicto debito, mulier poterit retinere dictam rem, donec ei de dote plene satisfiat: & hoc siue dos consistat in pecunia siue in corporibus: ita tenet Barto. post Iaco. de Aretio in l. si filiofami. in prin. ff. solu. matr. & ita no. & sequitur Bal. No. in tracta dotis, in 8. parte, in primo priuileg. in fi. in vers. 3. limita. & idem ibi dicit in compensatione; quia si agatur contra mulierem ad res eidem donatas à marito, quæ essent in pecunia, vel si essent in specie, essent consumptæ, & sic deberetur ęstimasio. Nam contra maritum vel hæredes repetentes ab vxore pecuniam donatam vel ęstimationem rerum donata. consumptarum posset mulier excipere & opponere compensationem de dote sua sibi debita ab hæredibus mariti, & idem si ageretur rerum amotarum ad æstimationem rerum contra vxorem: ita firmat Bald. no. in d. 1. priuileg. in 3. limi. per text. & ibi not. per Barto. in d.l. si filiofami. in prin. Nam ista omnia sunt specialia in dote, vt habetur in dictis locis.

Quintò fallit regula prædicta, quando res aliena esset obligata creditori scienter, quo casu dominio postea quæsito per obligantem non reconualescit obligatio: nam isto casu datur creditori retentio dictæ rei obligatæ pro suo credito: vt est tex. & ibi glo. & Barto. in l. 1. §. 1. ff. de pigno. Secus autem si obligatio fuisset nulla ex alia causa; quia tunc non daretur retentio: vt l. cum vitioso. ff. de pig. & not. Bar. & Sal. in d. l. 1. §. 1.

6 † Sextò fallit reg. quando quis vt neg. gest. liberauit ex sua pecunia pignus debitoris absentis. Nam licet iste non habeat hypothecariam contra debitorem, nisi soluendo impetrauerit cessionem à creditore, cui soluit, vel ab eo emerit nomē dicti debitoris, tamen si possideat pignus sua pecunia liberatum, habebit retentionem contra debitorem agentem, donec sibi reddatur pecunia pro eo soluta, tex. est & ibi glo. & Barto. in l. 1. in prin. ff. q. bus mod. pig. vel hypo. solu.

Septimò fallit regula, si procurator meus sine tamen idoneo mandato accepit à Sempronio pecuniam mutuo, & ei pignus tradidit: nam si illa pecunia versa fuit in vtilitatem meam, dabitur retentio Sempronio illius pignoris, donec ei pecunia reddatur, tex. est & ibi glo. & alii in l. 1. C. de alie. res pi. da. sit.

7 † Octauo fallit regula in pacto nudo; quia licet ex eo de iu. ci. non detur ac. non datur retentio, vt l. legem. C. de pac & l. 1. § id quoque. ff. ad l. falcid. & no. glo. Bar. & Sal. in d. l. 1. §. 1. ff. de pig.

Nonò regula fal. si creditor habens plura pignora vnum vendat, & venditori promittat de eui. quia potest retinere alia pignora donec debitor caueat eum indemnem conseruare à dicta promissione euictionis, text. est no. iuncta glo. in ver. retinere. in l. si necessitas. §. 1. ff. de pig. ac. & ibi not. Bar Sal. & Pau. de Cast.

8 † Decimò fallit regula ex causa quæ rei cohæret, puta pro expensis & melioramentis in re factis, vel ob aliud debitum contractum pro vtilitate dictæ rei; quia illi qui fecit dictas expensas datur retentio rei, etiam ꝙ illa ei non sit obligata, vel quòd ex aliqua alia causa non detur illius retentio, vt l. ī rebus §. possunt. ff. cō. & l. Paulus. ff. de do. exce. & l. si in area. ff. de condi. inde. & l. qua ratione. § literę. ff. de ac. re. do. & ita tenet Barto. in d. l. si non sortem. §. si centum. & Sal. in d.l. fi. C. com. & Barto. & Sal. in d.l. si non inductam. C. in quib. cau. pig. taci. contraha. & inducunt hoc ad q. de scriptore qui meliorauit quinternum, quòd possit illum retinere pro expensis dictorum melioramentorum, sed non quinternum exemplaris, vt per Barto. in d. §. si centum. Restringitur tamen ista. 10. fallentia: vt non procedat in dote, seu re dotali; quia illa non potest retineri pro impensis in ea factis: vt l. vni. § sed nec retentio, versicu. sed nec ob impensas. C. de rei vxo. actio. Intelligendo tamen iuxta late no. per Alex. in consi. 162. visis narratis. 7. vol.

Et quia in hac fal. fit mentio de expensis & melioramentis, quæ materia est valde practicabilis, & male explicata & declarata per doc. ideo hinc sumpta occasione, ponam in ea. 12. no. conclusio. ex quibus (meo iudicio) quasi omnia necessaria comprehenditur.

9 † Prima igitur erit conclusio, quòd impendēs in re aliena bonafide; quia ignorabat rem esse alienam, sed credebat esse suam, nullum habet remedium ad repetendum expensas, nisi solam retentionem rei, in qua impendit, & ideo si est in pos. caueat ne eā restituat, nisi prius sibi solutis expensis; quia si restitueret, nullū remedium haberet ad repetendum dictas expensas. text. est in l. si in area. in fi. ibi nullo alio modo quòd retentionem. ff. de cōd. inde. & ita ibi declarant Pau. de Cast. & Iaso post alios, & Barto. in l. qui exceptionem. §. pen. eo. titu. & etiam Iaso. pulchre iunctis etiam no. per Cor. in consi. 222. 2. volum. in prin. & in consi. 243. eo. volum. in litera D. vbi firmat quòd impensæ voluntarie factæ à malefidei possessore in re aliena reperi nequeunt, etiam quod per illas dominus rei effectus sit locupletior cum iactura ipsius expen. Nec etiam per viam retentionis ei consulitur per text. in l. adeo. §. ex diuerso. ver. & si scit. ff. de acqui. re. do. & insti. eo. tit. §. ex diuerso. distinguendo tamen vt ibi per glo. Sed impēdens in rem, quam credebat suam, licet non repetat per aliquā actionem, quia nullum nego. gessit cum domino rei, nō habuit animum obli. cum. d. l. si in area. tamen si impendens possideat

rem,

rē, in qua dictas expensas fecit, poterit illā retinere, donec ei reficiantur expensæ per iura supra alle.& latius habetur per Cor. in consi.lxxxvj.4.volum. In aliis autem casi.quo remedio consulatur illi qui facit melioramenta in re, habetur per Salic. in l. domum colum.pen.& fin. C. de rei vend. vbi ponit longam & perfectis.dist.& quando occurrit in facto semper ad eum recurras iunctis not.per Ang.de Are.inst.de re.diui.§.certe illud.

10 ¶†Secunda conclusio sit, quòd etiam si possessor, qui fecit melioramenta, esset condemnatus ad resti.rei nulla facta mentione expensarum & melioramentorum, tamen in ipsa execu. sententiæ poterit excipere de d.meliora.& illa probare & rem retinere, donec ei soluantur: vt habetur per Pa.de Ca. in consi. xvii.in causa quæ vertitur.in fin.& in consi.cccxxvi. Viso puncto.& per Bar.& Alex.in l.in fundo.in fin.ff.de rei vendi. & per Ias.in d.l.si in area.cum aliis quos ipse alleg. Et ratio istius conclu.est: quia excep.melioramen. non impugnat ipsam sententiam sed potius respicit execu.sententiæ, ideo hoc non militat dispositio.l.peremptorias.C.de sen.resc.non pos.vt ibi declarat Bal.in j.colum.& in princ.secundæ, prout etiam in simili videmus in excep.compensationis, quæ potest opponi execu.sen.vt l.etiam.C.de compen.& in excep.illa, ne quis in plus exigatur, quàm facere possit: vt l.ex diuerso.§.fi.ff.so.mat.& l.Nesennius. ff.de re iu.& in exceptio. inuentarij, & in exceptione colla. faciendæ, vt per Bal.in d.l.peremptorias in j.col.vbi etiam subdit, quòd si quis est condemnatus in actione reali ad restitutionē rei, & in executione opponat de hipot.quòd vigore hipotecæ poterit rem retinere, ita dicit ibi Bald. in 4. colum. per allega. per eum, & ita per prædicta tenet Cor.in consi.cxlvii.quia causa in vlt.colum.2.volum.

¶Tertia conclusio est, quòd si lata esset sententia, in qua possessor esset condemnatus ad resti. rei sub ista conditione, videlicet solutis prius expensis meliora. quòd ante liquidationem melioramen.non est procedendum ad execu.d.sententiæ, sed executio suspendi debet, donec meliora. liquidentur, & hoc etiam si actor vellet præstare satisdationem de illis reficiendis postea quàm erunt liquidata, ita pulchrè determinat Paul. de Cast.in consi.cccxxvi.viso puncto in 2. colum. in 2. du. vbi respon.ad contraria,& alle.ad hoc tex.in l.statuliber rationem.§. fin.ff.de statu.dicendo esse differentiam, an conditio sonet in facto, puta in reddendo rationem: & tunc succurri possit per satisdationem,& procedat.d.l.statuliber.in prin. aut sonet in dando & procedat.d.§.fi.& fundat se etiam: quia verba sunt clara, & quòd ista exce.quòd prius debeant solui meliora.prouenit ex tenore sententiæ, iuxta no.in l.4.§.condemnatum.ff. de re iud. Vnde si in sententia non essent illa ver. solutis prius melio. sed esset solum data retentio pro meliora, forte esset dicendum cōtrarium, per not.per Alex.post alios in l.4. §. ait prætor. ff. de re iu.& per Alexand.& Ias.in l.j.in j.colu. ff. qui sa.cog. videlicet q præstita satisdatione posset fieri executio, sed ex quo ex verbis sententiæ debet præcedere solutio, non potest impleri onus solutionis annexum per dationem fideiussoris d. l. statuliber rationem.§.fin.& bonus tex.in l.promissor.§.constituto.ff.de cōsti.pe.quem etiam alleg. Pau.in d.consi.& quia verba sententiæ sunt conditionaliter prolata per ablatiuum absolutum, iuxta. l.ab emptione.ff.de pac.cum vul.conditio debet impleri in forma specifica, ita quòd non sufficit implere per æquipollens.l. qui hæredi.in prin.& l.Meuius.ff. de condi. & demon. quæ not. ad intelligentiam nota.per Alex.post alios in d.l.4.§.ait prætor. & adde quæ dixi supra in membro pręcedēti, videlicet in membro.3.huius 5.partis num.6.

11 ¶†Quarta conclusio sit.quòd ad hoc vt expensæ meliora.debeantur, non sufficit tantum esse impensum, nisi etiam res sit tantum melio. vnde licet impensa fuerint centum in re, si tamen res non sit meliorata nisi in quinquaginta, non poterint repeti nisi quinquaginta. Item si sint impensa quinquaginta, & res sit meliorata in centum, non poterint repeti nisi quinquaginta. Ista ergo duo copulatiuè requiruntur, videlicet quòd sit impēsum & quòd res sit meliorata, vt dictum est: & ita de hoc est tex.& ibi not. glo. cum qua alii transeunt in l.in fundo.ff.de rei vend.Idem no. Abb.in c.j.de resti.in integ.nu.4.& in c.quod quibusdam.nu.ix.de fideius.& in c.ad nostram.3.no.de re.eccle. non alie.& refert & sequitur Feli.in c.cum causa pen. col.versi. sumptus.de re iud. Vnde sis cautus in capitulando & probando dictas expensas, vt concludas tam circa quantitatem expensæ, quàm circa meliorationem rei, deducendo, q in tantum est p̄ciosior propter expensas, quàm esset ante, aliàs non obtineres. Et adde huic conclusioni, quòd expensæ factæ in deboscando, vel arando terras non sunt reficiendæ, expensæ autem factæ in plantandis vitibus, vel arboribus, si arbores sint fructiferæ: vt vites & oliuæ sunt reficiendæ, vt latè examinat Paul.de Castr. in consi.327.viso puncto.in 3.dubio, vbi vide omnino.

12 ¶†Quinta conclusio sit, quòd bonæfidei possessor lucratur fructus, etiam si titulus sit nullus, regulariter enim non curatur de titulo quò ad acquisitionem fructuū, dummodo adsit bona fides: vt declarat Bar.in l.sed si.l.§.si sine.ff.de pet.hære. In bona autem fide dicitur quis esse, quando putauit emptor rem sibi venditam esse alienantis,& sic ignorauit dominium rei ad aliū pertinere, prout in dubio præsumitur.l.bonæfidei.ff.de verbor. signifi.& ibi not.gl.& facit d.l.sed si.l.§.scire.& l.manifestissimi. versi.domini cogitatione.C.de fur. Sed licet possessor bonæfidei (vt dictum est) faciat fructus suos, tamen tenebitur eos computare cum expensis melioramentorum: vt in c.ad nostram, de rebus eccle.non alie.& in l.sumptus.ff.de rei vendi.& in l.in insulam.§.fructus.ff.sol.mat. Et istud procedit, quando bonæfidei possessor percepisset fructus ex re aliena, quam tamen ipse bona fide possidebat, sed si quis percepisset fructus ex re sua, quæ tempore alteri veniebat restituenda, tunc tales fructus non cōputabuntur cum melioramentis; sed ei integra melioramenta erunt restituenda, ita firmant Bald.& Ange.in d.l.in insulam.§. fructus,& allegant glo.quam ibi reputant singularem in l.emptor.circa prin.gl.magnæ ad fi.ff. de rei vendi. & illam glo.pro singulari allegant etiam Bal.& Imo.in l.domos.ff.de leg.j.& ita etiam refert & sequitur Alex.in d.l.in fundo.in apostil.ad Bart. & in d.§.fructus in fi.

13 ¶†Et per prædicta consuluit Alex.in consi.154.consideratis, in 6.volum.quòd qui ignoranter emit a marito rem dotalem, & in ea fecit melioramenta, quòd si postea per vxorem, vel eius heredes cogatur restituere rem, quòd fructus per eum percepti non computabuntur cum sumptibus melioramentorum, & ratio est secundum eum: quia si dicta res non fuisset alienata p maritum, fructus illius fuissent mariti durante matri.pro oneribus.C.de iure do.& ideo equitas.d.l.sumptus.non dictat, quòd isto casu fructus debeant cedere lucro vxoris vel eius heredum. Et ex hoc infert Alex.quòd d.l.in fundo & d.l.sumptus, quæ volunt, quòd fructus percepti per bonæfidei possessorem debeant computari cum expensis melioramentorum procedunt ita demum, si fructus tempore quo percepti fuerunt de iure spectabant ad illum, qui nunc agit ad remittēre enim sicut ex æquitate fructus propter bonam fidem conceduntur bonæfidei possessori, ita ex eadem æquitate debent expensis melioramentorum imputari: vt latè per Alex.in d.consi.cliiii. & per eundem in consi.clxii.visis narratis.vii.vol.num.ij. Istam etiam conclusionem sequitur Fely.in capit.cum causa.pen.& vltim.colum. de re iudic.

14 ¶†Dicens etiam, q quando fructus percipiuntur per bo. fi. possessorem solum respectu possessionis: tunc habet locum dispositio d.l.in fundo,& d.l.sumptus, q fructus computentur cū expensis melioramentorum, secus autem si percepti fuissent ratione dominii etiam vtilis, & ideo secundum cum emphyteuta restituens rem emphyteuticam melioratam non computabit fructus perceptos in melioramentis, & similiter si tempore quo percepti fuerunt fructus, res erat percipientis, sed debebat restitui alteri in euentum alicuius conditionis, fructus non cōputabuntur cum expensis melioramentorum: vt per Bal.Imo. Ale.& latè Ias.in 2.no.in d.l.domos.ff.de leg.j.& per Fely.in d.c. cum causa.in pe.& fi. col.

15 ¶†Et facit ad prædicta illud, quod no consuluit Pa.de Ca.in consi.xvii.in causa quæ vertitur.pe.& vlt col.vbi dicit, q dispositio.d.l.sumptus.q.fructus computentur cum sumptibus, militat solum, quando fructus debentur ex æquitate, prout loquitur, d.l.sumptus, secus si fructus debeātur de rigore iuris, & ideo decidit ibi, q si pater alienauit rem filii, in qua ratione patrię potestatis habebat, fructus, vt.l.j.C.de bo.mat.q si talis emptor meliorauit rem,& ex ea percepit fructus, & demum res repeteretur a filio post mortem patris, non tenebitur emptor computare fructus cum sumptibus melioramentorum, intelligendo tamē de fructibus perceptis viuente patre: quia illos omnino pater lucraturus fuisset,& ideo etiam emptor, qui in eius locum successit, lucrari debet, & hoc de rigore, non de æquitate, secus autem esset de fructibus perceptis post mortem patris,& cum ista decisio, transit & eam approbat Cor.in consi.lxxxvi.iiii.volu. in litera. I.

16 ¶†Sexta conclusio sit, q satisfactio istorum melioramentorum non debetur secundum valorem & meliorationem, quæ facta fuit tempore factę expensæ & factorum meliora. sed secundum valorem, & æstimationem, quæ reperitur in re tempore, quo illa venit restituenda,& ideo si tempore expensæ factæ res fuisset meliorata in centum, sed postea dicta res ex cursu temporis fuit attrita, vel aliter deteriorata, adeo q tempore restitutionis non reperitur melioratio nisi in quinquaginta, debebit fieri satisfactio de expensis meliorationis in quinquaginta tantum, tex.est & ibi Iac.de Are.Bar.Bal.Ang.Pa.de Ca.Ale.& Ias. in 3.no.in d.l.domos.in princ.ff.de leg.j. quod tene menti quia frequenter contingere potest.

17 ¶†Septima conclusio sit, q ratione melioramentorum factorum in vna re non potest alia retineri: ita no.Pa.de Cast.in cōsi. 302.viso puncto in prin.mouetur per tex.in l.si non sortem.§. si centum.ff.de condi.indeb.ad idem tex.iuncta gl.in versiculo adducat, in lege planè.ff.de petitio hæredita. & ita tenet Iason post Albe.in l.ij.in arca.ff.de condi.indebi.

18 † Octaua

18 ¶†Octaua conclusio est, q melioramenta facta per debitorem in re, quam hypotecauit creditori, censentur hipote. ipsi creditori sicut ipsa res in qua facta sunt, tex.est in l.si fundus. §.ij.ff de pig. Intellige (vt dixi) quando d.meliora. facta fuissent per debitorem: ita loquitur d.§.ij. Secus autem si ea fecisset tertius possessor, ad quem res peruenit post hipotecam in ea constitutā creditori; quia tunc talia melioramrnta facta per dictum tertiū possessorem non erunt obligatam cum re: vt l.fi.C.de prædi.& omni re naui.li.xj.& ibi Bar.& sequitur Pau.de Cast.in d.l.si conuenerit.§.si fundus.ff de pi.ac.refert & sequitur Ias.in l.creditor.la. j.in fi.ff.si cer. pet.

19 ¶†Nona conclusio sit, quòd melio.facta ab emptore rei subiectæ restitutioni fideicom.in euentum alicuius condictionis in dicta re, si emptor eam emit scienter, nō repetuntur: sed emptor ea perdit propter malam fi.vt est tex.& ibi not.omnes in l. fi.§.fi. C.de com.dele.& hoc nisi melioramenta fuissent adeo necessaria, q illis non factis res periisset: tunc.n.non ob.mala fi. talia melioramenta refici debent, tex.est & ibi no in l.domum. circa fi.C.de rei ven.& no.Ias.in d.§.fi.in 2.no.Si autem emptor ignoranter emisset dictam rem,& sic fuisset in bona fi.tunc indistincte recuperaret dicta melioramen. per modum excipien. iuxta tex.in §.fi.ita no.Pa.de Ca.in consi.x.clarum est.col. fin.& habetur per eundem Pa.de Cast.d consi.xvii.supra alleg.

20 ¶†Decima conclu.est, q si ille, qui fecit meliora.in re sit bonęfi.possessor, indistincte lucrabitur fructus respicientes ratam dictorum melioramen.puta quia prædium, quod prius sine melioramentis fructasset x. ex causa melioramētorum fructat xv. lucrabitur enim ille qui bonafid. fecit melioramen. 5.ita tenet Pau.de Ca.in consi.ccclxxxvj.visis & ponderatis. in j. col. alleg. tex.in l.cæterum.in fi.ff.de rei vendi.qui satis bene probat a cōtrario sensu: quia ille tex.iuncta gl.ibi loquitur in possessore malęfi.qui tenetur ad fructus perceptos & percipiendos, vt ibi vult gl. Et licet talis possessor faciat impensam in re, non tamen desinit esse malęfi.possessor,& propter malam fidem non solum tenetur de fructibus perceptis ex melioramentis, sed etiam priuatur impensis voluntariis factis in dictis meliora.præterquam in duobus casibus.j.quando dominus habebat venalem rē melioratā, vt propter impensam malęfid. possessoris illa res pluris vendita fuit, vt est tex.in l.nisi.ff.de rei vend. reputantur. n.tales expensæ quasi vtiles & necessariæ, non voluntariæ tantum: vt est tex.in l.quod si ff.de impen.in re.dot. fac. ¶Secundò quādo ante impensam factam possessor malęfi.denunciauit domino, vt rem repeteret, si putaret illam esse suam, & tamen ille nō repetiit,& possessor fecit impensam: vt est tex.in l.aut si ante.eod. tit. istis enim duobus casi.possessor malęfidei repetit expensas, intelligendo tamen istos duos casus de expensis voluntariis tātum: nam in vtilibus,& necessariis etiam in malęfid. pos.distinguendum est, vt latè per Bar.in l.in fundo.ff.de rei vendi. & per Ang.de Are.insti.de re.diui.§.certe illud.ubi tota materia ponitur, quæ est diuersa a tractatu nostro, sed in posses. bonæfid. qui nullo mō amittit sua melioramenta, vt. l. si necessarias, in prin. ff.de pig. acti. stante mora domini seu actoris dicendum est ipsum debere lucrari fructus dictorum melioramen. per prædicta,& per tex.not.in l.fi.§.fi.ff.de fun.dot.vbi gl. ponit tres intellectus,& ibi Bal.dicit omnes tres esse bonos, & secundum primum intellectum probatur in terminis, q si maritus in fundo dot.plantauit vineam & sic illum meliora. soluto mat. vxor sit in mora restituendi marito expensas melioramen.maritus pro portione melioramen.lucrabitur fructus, & alios respicientes primęuam qualitatem fundi restituet vxori, & istam conclusio.semper uidi seruari in ciuitate Flor. & puto esse veram.

21 ¶†Vndecima conclusio est, q si ille, qui fecit melioramenta, possidet rem, in qua fecit dicta melioramen. & conuenitur super illa hipoteca.ab aliquo creditore, qui habet dictam rem hipoteca. q tunc dictus possessor pro liberando dictam rem a dicta hipo.non cogitur soluere debitum dicto creditori, vt cogitur alius pos.qui non fecit meliorameuta in re, iuxta l. quandiu.C.de dist.pi.Sed potest si vult retinere rem & soluere creditori agenti dictæ rei extima.videlicet valorem rei detractis melio.ita sin.vul Bar.in l.j.C.de prædi.& omnium re. naui.lib. xj.& ibi sequitur Ale & Io.de Pla.post Ang.& refert Alex.in l.si fundus.§.ij.ff.de pig.licet putem, q dicta apostilla Alex. debeat esse in §.in vendicatione.d.l.si fundus, qui est.§.iij.& Pau.de Cast.in l.si conuenerit.§.si fundus.ff.de pig.actio.& intellige æstimationem rei deductis melioramentis secundum tempus præsens, iuxta not.per doc.supra alleg.in d.l.domos.ff.de leg.j.& ista conclusio est clara secundum terminos pręmissos, videlicet quando pos.fecit melioramenta in re.Sed difficultas insurgit, an idē sit in quolibet posses.qui non fecit melioramenta, an scilicet ipse possit etiam offerre creditori agenti exstimationem rei, sicut potest possessor, qui fecit melioramenta,& in hoc Soci.in cōsi. 274.eleganter.in fi.2.vol.subtiliter more suo dicit attentari posse, q idem sit in quolibet possessore, qui nulla fecit melioramēta,& dicit, q istud est nouū dictum,& mouetur per tex. in l.cōi diuidundo.§.inter eos.ff.comun.diui.vbi est tex. q debitori cōuento permittitur offerre debitum creditori & suum pignus luere:& idē dicit text. esse in tertio possidente pignus, q. s.ipse possit offerre litis æstimationem & liberare pignus, & talis litis æstimatio sm̄ Soci.ibi debet esse pretium ipsius rei pignoratæ ad quam creditor agit.vt.l.j.& ibi Bar.& Imo.ff. pro empto. Ad idem tex.secundum Soci.in l.si creditor,& in l.sicut,in fi.ff.quibus modis pignus vel hypo. sol. & ista conclusio secundum eū probatur in c.ex literis.ad fi.de pigno. ponderando formā sententiæ ibi positam in hipothecaria, vbi tertius possessor condēnatur mulieri ad restitutionem dotis eatenus, quatenus de bonis sui fratris noscitur possidere, quam formam dicit ibi Abba. esse mirabilem.Sed licet Soc.subtiliter moueatur, tamen non puto eius decisionem de iure sustineri posse. Nam primò non est verū simpliciter & absolute, q tertius possessor offerre possit litis æstimationem, sed distinguendum puto, an debitor possideat vel non, vt habet in l.fundus.§.in vendicatione.ff. de pig.

22 ¶†Secundò etiam quando essemus in casu, in quo litis æstimatio posset solui per possessorem; tamen talis æstimatio litis non est semper vniformis, quando agitur hipothecaria; quia si agitur contra debitorem, litis æstimatio non est pluris, quam sit ipsum debitum, est tex.in l.si inter.§.fin.ff. de pigno. qui immo etiam si debitor cōuentus hypothecaria, ex eo quia pignus non restituebat creditori condemnatus fuerit pluris quàm sit debitum & interesse, tamen de æquitate liberabitur debitor soluendo solum illud, quod debet, vt est tex.& ibi per Bar in d. l.si fundus.§.si pluris. ff. de pign. Si autem agatur hypothecaria cōtra tertium possessorem; tūc si dolo desijt possidere pignus, condemnabitur, quanti actor in litem iurauerit,& sic etiam vltra creditum tex.est in d.l.si fundus.in §. in vendicatione, sed si possessor non habet facultatem rei restituendæ ex culpa: tunc litis æstimatio fit contra possessorem etiam pluris quàm sit debitum, si res plus valeat, vt est tex.in d.l.si inter.§ fin.ff.de pig. Et sic in plus fit æstimatio litis contra possessorem quàm contra debitorem in hypotecaria,& ista æstimatio litis in hypothecaria fit habito respectu principaliter ad debitum, quod petitur, in rei autem vendicatione fit æstimatio litis habita consideratione rei pelitæ,& est perinde ac si possessor emeret rem & solueret pretium agenti rei vendicatio, ut l.j.& l.litis æstimatio.ff. pro empto.& l.eius qui.cum l.seq.ff.de rei vend. & ideo dicitur in dictis locis, quòd quando agitur rei uendi. litis æstimatio est similis emptioni, secus autem est in actione personali & hypothecaria ei deseruienti: quia in ea non soluitur pretium rei, sed soluitur pro æstimatione litis id, quod venit in actione personali: vt declarat Bar.in d.l.j.ff.pro empt.in uer. item in eo quod dicit,& ideo ī actione personali & hypothecaria litis ęstimatio non est similis emptioni,& in ea non habet locum d.l. litis æstimatio, vt declarat Bal.in l.si creditor qui rem.ff.de pig. ac. in lectu.antiqua dicens, q d.l. limitat omnes leges, quæ loquuntur de litis ęstimatione; quia quando agens non intendit aduocare dominium, sed nudam pos.prout est de natura hypothecariæ: tunc litis æstimatio non inducit emptionem,& ita sequitur ibi Pau.de Cast.refert Alex.in l.litis æstimatio pro singulari. Dicēs idem tenere.D.Ant.in c.constitutus.de in integ.rest.Et sic non est uerum, q quando agitur hypo.litis ęstimatio sit rei petitæ, vt dicit Soc.sed est tunc ipsum debitum ad quod agitur,& q cōprehenditur ī actione personali, cui ipsa hypothecaria deseruit, & ideo de ea iudicatur prout de personali: vt declarat Bart. in l. solutum.§.per liberam.ff.de pig.actio.vbi pulchre.Non ob.tex. in d.l.communi diui.§.inter eos, quia fateor, q in casibus, de qbus in d.§.in vendicatione.possessor potest offerre creditori litis æstimationem,& hoc dicit.§.inter eos, sed nego, q litis æstimatio, qn̄ agitur actione p̄sonali vel hypothecaria ei deseruiēti, quo casu idem iudicatur de hypo. q de personali, vt per Bar. in d.l solutum.§.per liberam.sit pretium rei, immo isto casu est ipsum debitum,& plus etiam quando res valet plus & agitur ꝯ tertium possessorem, vt d.l.si inter.§.fi.Nec.d.l. si creditor. quæ est.l.2.& l.sicut.§.fi.ff.quibus mod.pig.vel hypo.sol.quæ allegantur per Soc.probant ꝯrium, immo in illis dr̄, q si creditor consequutus fuit a possessore æstimationem litis, q si debitor uendicet rem a possessore, non audietur, nisi ei debitum offerat,& sic probatur ibi, q litis æstimatio soluta per possessorem fuit debitum non pretium rei.Non obstat etiam tex. in d.c. ex literis, quia illa sn̄ia Papæ qua ibi condemnauit possessorem in hypothecaria ad solutionem debiti, quatenus de bonis debitoris possideret, simpliciter intellecta de iure sustineri non potest, sed debet intelligi habita relatione ad libellum creditoris: quia.s. creditor ita petierat, vt etiam dictum tex intelligit Bar.in d. l.si fundus.§.in vendicatione, & Abbas in d.c. ex literis. in ultimo not.est enim in facultate creditoris petere, si vult, possessorem ita condemnari: vt declarat Bar.& Abb.in dictis locis: cum autem ita fuerit petitum, ideo Papa in d. c.ex literis.suam sententiam adaptauit ad libellum.d.l.vt fundus.ff.communi diui.& c. licet Eli.de simoni.& ideo casus specialis.d.capit. ex literis non est trahēdus ad alios casus, quādo agitur hypothecaria, & petitur in forma ferri sententia; quia tunc non potest possessor

offerre

offerre solum pretium rei pro æstimatione litis, sed debet offerre totum debitum, & etiam plus si plus valeat res. d.l. si inter. §. fin. hoc quando offert litis æstimationem, sed si offerret simpliciter debitum vt possessor, iuxta terminos l. mulier. ff. qui pot. in pig. hab. tunc admitteretur. Concluditur ergo, ꝙ licèt tertius possessor, qui fecit melioramenta in re possit offerre ęstimationem rei detractis melioramentis, tamen hoc non est trahendum vllo modo ad alium simplicem possessorem, qui non fecit melioramenta, & ratio est: quia qui fecit melioramenta, nititur duplici vinculo, videlicet possessionis & melioramentorum, pro quibus datur retentio rei, quæ non datur pro simplici possessione, & duo vincula magis stringunt, auc. itaq;. C. commu. de successio. cum ergo sit diuersa ratio in possessore, qui fecit melioramenta, non debet trahi in consequentiam simplicis possesso. in quo non est tanta ratio, ar. l. fi. ff de calum. & l. naturaliter §. nihil commune. ff. de acqui. pos. & ita puto indubitanter tenendum contra Soci.

23 ¶ † Duodecima conclu. sit, ꝙ ius retentionis, quod competit possessori ratione melioramentorum transit etiam in singularem successorem illius sine alia cessione, vt est tex. in l. hoc iudicium. §. impendia. versi. sed si is qui a me emerit. ff. communi diui. & not. Alex. in l. qui exceptionem. §. si pars. ff. de condi. inde. vbi etiam allegat alia. Vltimò in materia retentionis, supra expedita per regulam & fallentiam adde vnum pro condimento totius materiæ, ꝙ dictæ fallentiæ restringuntur: vt non habeāt locum, quando res, de cuius retentione agitur, peruenisset ad creditorem cum vitio uel delicto; quia tūc omnino cessat omnis retentio, vt in c. fi. de ordi. cogni. & l. j. §. rediguntur. ff. quorum lega & ita no. Ale. in d. l. si non sortem. §. si centum, & etiā Sali. in d. l. fi. C. commoda, & tetigi etiam supra in princip. huius quarti membri, num. j. Plura alia possent addi in hac materia retentionis, sed essent impertinentia ad tractatum nostrum, & propterea his contentus sum pro complemento huius quarti membri.

SVMMARIVM.

1 *Fructus percepti per creditorem ex pignore computantur in sortem.*
2 *Fructus percepti ex re pignorata extenuant sortem, similiter illius rei deterioratio.*
3 *Fructus rei pignoratæ quæ supersunt vltra satisfactionem sortis debent debitori restitui cum pignore.*
4 *Fructus percepti ex pignore prætorio extenuant sortem.*
5 *Creditor immissus ex primo decreto non tenetur circa prætorium pignus de leui culpa, sed bene de dolo, & lata culpa.*
6 *Creditor ingressus possessionem ex primo decreto tenetur curare de fructibus percipiendis.*
7 *Creditor inhabitans domum pignoratam tenetur hanc locationem in sortem deducere, ac si alteri locasset & fructus percepisset.*
8 *Fructus ex columbarijs percepti an veniant in sumptibus melioramentorum computandi.*
9 *Columbaria an sit locabilis.*
10 *Pactum, quòd creditor lucretur fructus pignoris pro interesse seu vsuris, inualidum est, & tali pacto inito nihilominus tenetur illos fructus in sortem computare.*
11 *Compensatio de specie ad quantitatem non admittitur.*
12 *Fructus alicuius rei quando dicantur consumpti.*
13 *Creditor subiens notabilem laborem pro pignore potest in compensam talis laboris fructus lucrari, nec illos tenetur in sortem computare.*
14 *Fructus rei pignoratæ quibus casibus non veniant in sortem computandi.*
15 *Iuramentum an obliget præcise ad factum.*
16 *Fructus percepti per generum ex pignore sibi dato a socero pro dote an sint in sortem computandi.*
17 *Vxor soluto matrimonio habens pignus pro dote restituenda an compensabit fructus in dotem.*

¶ Quintum membrum. v. partis.

AGgredior nunc quintum membrum & vltimum huius quintæ partis princi. in quo venit tractanda materia fructuum, qui ex pignoribus percipiuntur. & primò quæritur, an fructus, qui percipiūtur ex pignore per creditorem computentur in sortem, & complectendo totam materiam pro clariori intelligentia pone regulam & 6. ampliatio. ad regulā, & ad sex limitationes. ¶ † Regula ergo sit, ꝙ fructus percepti per creditorem ex pignore computantur in sortem, vt l. si dominum, & ibi per doc. C. de pig. & l. 2. & fi. C. de pig. actio. Amplia primò istam regulam, vt habeat locum non solum in fructibus perceptis, sed etiam in his qui percipi potuerunt: nam & illi computari debent in sortem, vt est tex. in d. l. 2. & late habetur per Abba. in c. j super gl. j. de vsuris. Intellige tamen istud de fructibus, qui percipi potuerūt ab ipso creditore, qui causam habuit a domino. s. debitore rei, non autem de his qui percipi potuerunt ab ipso debitore, licèt secus sit in possessore, qui non habet causam a domino rei: nam ille tenetur de fructibus, qui percipi potuerunt ab ipso domino, quod est notandum secundùm Bal. in d. l. ij. & istud dictum refert, & sequitur Alex. in l. apud Iulianum. §. fructus. 2. de leg. j. & ibidem Ias. in pri. limi. In alia autem materia an fructus percipiendi considerari debeant habito respectu ad personam actoris an rei, habetur late per Alex. & Iaso. in d. §. fructus. vbi vide. 2 ¶ † Secundò amplia dictam regulam, vt non solum sors extenuari debeat propter fructus perceptos, & qui percipi potuerunt, vt dictū est, sed etiam extenuari debet, si res pignorata dolo vel culpa creditoris deteriorata fuit; quia æstimatio dictæ deteriorationis detrahi debet de dicta sorte, tex. est, & ibi glo. & Salic. in d. l. ij. secundo responso. & in l. creditor. eod. tit. 3 ¶ † Tertiò amplia dictā regulam, vt non solum fructus percepti & percipiendi computari debeant in sortem, sed etiam si aliqui supersint vltra satisfactionem. sortis illi debent restitui debitori vnà cum pignore: vt est tex. in c. cum contra. de pig. & no. Bal. & Sali. in d. l. ij. Quartò amplia dictam regulam, vt procedat nō solum in ipso creditore percipiente fructus, sed etiam in eius singu. successo. ita tenet Bal. in d. l. j. C. de pig. ac. vbi ex hoc dubitatiue tamen infert, ꝙ pignoratitia sit in rem scripta, de quo videbimus. infra in vij. parte prin. in qua tractabimus de actione pignoratitia. 4 ¶ † Quintò amplia regulam, vt illa procedat non solum in pignore conuētionali, sed etiam habeat locum in pignore prætorio, vt. s. etiam fructus percepti ex pignore prætorio extenuent sortem, vt l. Titia, & ibi no. Bar. ff. de solu. & in l. is cui. §. quæri. ff. vt in pos. lega. tex. gl. & Bar. in l. si is qui. §. j. ff. de pig. Sed difficultas est, an creditor immissus ex primo decreto, & sic habens pignus prætoriū, vt l. non est mirum. ff. de pig. act. teneatur computare in sortem non solum fructus perceptos sed etiam percipiendos, vt tenetur creditor habens pignus conuentionale? Et in hoc Spec. in tit. de primo decreto. §. iam de effectu. versi. missus ergo &c. tenet ꝙ creditor immissus in posses. ex. j. decre. tenetur solum de fruct. perceptis a se, vt l. j. §. j. & §. est præterea. ff. de bon. auc. iud. pos. & in hoc constituit differentiam inter pignus conuentionale & prætorium.

5 ¶ † Septimò pro veritate istius difficultatis est aduertendum, quòd licet immissus ex primo decreto non teneatur circa prætorium pignus de leui culpa, prout tenetur creditor conuentionalis in pignore hipotecario, tamen tenetur de dolo & lata culpa: vt est tex. & ibi gl. quæ differentiam ponit in d. l. prætor §. est præterea, & habetur per Decium in l. contractus. nu. xxvii. ff. de reg. iur. Vnde dum quæritur, an missus ex primo decreto teneatur etiam de fructibus percipiendis, est prius videndum, an dicti fructus non fuerint percepti ab eo dolo vel lata culpa an verò leui culpa tantū? Nam si omisit eos percipere dolo, vel lata culpa, tenebitur etiam de illis. Si autem omisit eos percipere leui culpa tantum, non tenebitur de illis, & ad hoc sciendum est aduertēdum, ꝙ licet iudex ex primo decreto iusserit creditorem immitti in possessionem, tamen si ipse creditor non vult in dictam possessionem ingredi, non cogitur, sed si vult potest, & si ingressus fuerit, non cogitur manere in possessione nisi per tantum tempus quo ipse vult, nec potest ei imputari, si postquam ingressus est in possessionem, de ea discesserit, cum voluntariū & suum potius negotium gerat creditor quàm alienum: vt de his est tex. in d. l. prætor. §. in eum. ff. de bo. aucto. iudi. possi.

6 ¶ † Ex quibus infertur, ꝙ creditor ingressus possessionem ex primo decreto donec stat in possessione tenetur rem locare & fructus percipere, & de illis curam habere (intelligendo tamen de illa re, quæ locari potest) est tamen in arbitrio creditoris pro quanto tempore locet, iste est tex. in l. in vēditione § j. ff. de bo. auc. iudi. pos. & ibi gl. in ver. ex culpa. & no. Batt. vult enim ibi gl. ꝙ si creditor immissus potest locare & non locat, nec fructus percipit, dicitur esse in dolo, alleg. l. dolus. ff. manda. & d. l. prętor. §. in eum, & consequenter subdit gl. ibi, quòd propter dolum in non locando & non percipiendo fructus, cum posset, tenetur immissus dictos fructus quos percipere potuit & non percepit in suum creditum computare, vel illos debitori reddere, alleg. d. l. prætor. in prin. & cum d. gl. transeunt ibi Bar. & alii.

7 ¶ † Et propterea si creditor immissus inhabitauit domum, tenebitur fructus, quos potuit percipere, alii locando domum in sortem computare, nam inhabitando dicitur illos percepisse pro se, tex. est in terminis in l. is qui bona. §. j. ff. de pigno. & ibi Bat. no. ꝙ quis habitando dicitur fructus percipere, subiungit ēt d. gl. quòd fructus dictæ habitationis erunt tot, quot ipse fuisset expensurus in conducēdo aliam domum: cum siue habitatione quis viuere non possit. l. legata. ff. de ali leg. Non autem tenebitur ad pensionem, pro qua alius dictam domum cōduxisset, vt in Spec. de pigno. versi. quid si obligasti, & ibi Bald. in versic. pen. & probaui latius supra in princ. huius 5. membri, vbi vide, & vltim. d. gl. subdit, quòd si talis creditor immissus noluit per se habitare, debebat locare alteri, aliàs dicitur in lata culpa, per d. l. in uenditione. §. j.

¶ Et per prædicta apparet, quòd Bal. in auc. ei qui iurat. in antepe. col. in versi. pone missus sum in posses. C. de bo. auc. iu. pos. male & inaduertenter loquutus fuit, dum voluit, quòd si immissus in pos. domus ex. j. decr. in ea moratus fuit decennio cū vxore

vxore & familia, non tenebitur excomputare in sortem tantū, quanti fuisset conducturus aliam habitationem, & ꝙ non fuit obligatus eam alii locare: quia ignorabat quanto tempore debebat esse in tenuta; quia d. decisio Bal. est de directo contra tex. & gl. supra allega. & de d. decisio Bal. dubitauit etiam Ale. & innuit illam non probare in consi. cxlj. viso thema. in vlt. col. vnde non obst. dicto Bal. standum est cum tex. & gl. prædictis.

8 ¶ † Dubito etiam ex prædictis de eo quod voluit Cor. in cōs. 237. 2. vol. in fi. dum dicit, ꝙ columbariæ non solent locari, & propterea ꝙ fructus ex eis percepti non veniunt computandi in sumptibus melioramentorum: quia vltra supra. all. ista deci. Cor. redditur dubia ex no. per Soci. post alios in l. de diuisione. in pe. col. ff. sol. mat. dum concludit, ꝙ mora irregularis, de qua in d. l. de diuisione. & in glo. ibi, est considerabilis, quando ille quem volumus teneri etiam de fructibus percipiendis habuit facultatem illos percipere, per tex. in l. Iulianus. §. ex vendito. in fi. ff. de act. emp. per quem & plura alia quæ ibi alle. dicit Soci. ꝙ non bene consuluerunt quidam, quos referunt ibi moderni Perusini, ꝙ venditor domus qui fuerat in mora irregulari non tenebatur ad pensionem, si non habitauerat, neq; alteri locauerat; quia secundum Soc. dicta consultatio non fuit vera, nisi qn̄ non potuisset alteri locare, nec habitare per se, secus si habuisset facultatem alteri locandi. vel inhabitandi, per d. §. ex vendito. & sic secundum eum sufficit alterum ex duobus, vel ꝙ potuerit locare, vel inhabitare ad hoc, vt teneatur etiam de fructibus percipiendis, ita & in proposito nostro: nam esto ꝙ columbaria non sit locabilis: tamen satis est, ꝙ ex ea immissus, vel alius possessor fructus percipiat.

9 ¶ † Licèt etiam non putem verum, ꝙ columbaria non sit locabilis, per tex. in l. vsufructuarium § in viuariis. ff. de vsufruct. & ibi not. per Flo. & per no. per Veronen. in tract. de serui. vrbanis. in c. de columbaria, in quibus locis habetur, ꝙ in columbaria potest constitui vsusfructus, merito non video quare locari nō possit: cum ex ea fructus percipi possint, & ista adde ad ea quę dixi supra. in 5. differentia inter pignus conuentionale & prætorium, videlicet in 3. parte prin. in 2. membro. num. lix.

10 ¶ † Sextò amplia regulam, vt procedat etiam si intercesserit pactum, ꝙ creditor lucretur fructus pignoris pro interesse seu vsuris: quia pactum non valet & fructus debent in sortem computari, præterquam si essemus in causis, in quibus de iure canoni. vsuræ sunt permissæ: ita tenet Bal. in l. j. C. de distrac. pigno. licèt olim ante ius canoni. tale pactum esset permissum, vt est tex. in l. j, §. pacto. ff. de pignori. & not. gl. in d. l. j. Restringit ergo Bald. istud non procedere hodie de iure canoni. vt dictum est, & ratio est: quia paria sunt pacisci, ꝙ fructus non computentur in sortem, & promittere creditori soluere vsuras, vt probatur in c. j. & in c. conquestus, & ibi no. in c. quia frustra. de vsur. & in l. si ea petitione, & in l. si ea lege. C. eo. ti. & no. Ale. in consi. 31. viso thema. nu. 4. ver. & hanc partem. 6. vol. & ita etiam tenet Abba. in c. j. in j. no. de vsu. per tex. ibi.

11 ¶ † Limitatur autem (vt dixi) dicta regula sex modis. Et primò, ꝙ ita demum habet locum regula, ꝙ fructus computentur in sortem percepti ex re pignorata, quando sunt cōsumpti: tūc enim extenuant sortem ipso iure, vt est tex. no. in d. l. j. C. de distrac. pig. & no. Abb. in c. j. in ij. no. de vsur. per tex. ibi intelligendo tamen opposita compensatione ab homine, vt supplet glo. in d. l. j. in ver. ipso iure, quam sequuntur ibi Bal. & Sal. secus autem si dicti fructus non essent consumpti: quia tunc non extenuant sortem, nec in sortem computantur: quia de specie ad quantitatem non admittitur compensatio, sed fructus non cōsumpti sunt tacite obligati in ea causa, in qua est obligata ipsa res, ex qua pcepti sunt, vt l. 3. C. in quibus cau. pig. taci. contraha. iuxta tamen plenam distinctio. traditam per Sal. ibi, & istam differentiam inter fructus consumptos, & non consumptos ponit & not. probat Bal. post Francis. Accur. & Cy. in l. j. C. de pig. act. in j. q. & sequitur ibidem Sali. & Bal. in l. fi. eo. tit. & in l. quamuis. C. in quibus cau. pig. taci. contraha. & in l. fi. in prin. C. de nō nu. pecu. & Pet. de Anch. in c. j. de vsu. & ibi Abb. in 2. no. & Ant. de But. in c. ad nostram. el j. de iureiu. & Alex. in l. diuortio. §. j. in j. col. in versi. & ex hac gl. ff. so. ma. & ibi etiam Ias. Et propterea dicebat Bal. in d. l. quamuis, ꝙ ille, qui vult compensare fructus in sortem, debet esse cautus: vt faciat arti. ꝙ fructus sunt consumpti, alias compensarentur, sed loco pignoris tenerētur, nisi fruc. consisterent in pec. puta in pensione domus, quia illa statim extenuaret debitum.

12 ¶ † Adde tn̄ pro declaratione prædictorū, ꝙ licet fructus sint cōmixti, non tn̄ dicunt consumpti, vt iniquit Bal. in l. 2. in j. col. C. de fructu. & lit. expen. argu. l. in naue Saufeli. ff. loca. & facit l. Pomponius scribit, si frumentum. ff. de rei vendi. sed vel debet probari consumptio per allegantem, cum in dubio non præsumat: vt est tex. iuncta gl. no. in l. creditor. §. si inter. in vers. neget. ff. manda. & hr̄ per Ale. in consi. 102. nu. 9. & 10. 6. vol. & p Alex. in l. pen. in prin. vlt. col. ff. ad legem falci. vel saltem ꝙ a tempore corū perceptionis sit elapsum triennium; quia fructus consistentes in frumento, vino, & oleo, non præsumuntur durare vltra triennium, dicit gl. not. in l. j. C. si aduer. vsucap. quā cōiter sequuntur ibi doc. & quotidie allegāt pro singulari, quicquid aliud voluerit ibi Bal. qui dicit hoc relinquēdum esse arbitrio iudicis, arg. l. j. ff. de iure deliber. Nam verior est opi. gl. quā etiā tenet Cor. in cons. 104. 2. vol. in litera x, & y. Secundò limitatur dicta regula, vt non habeat locum, nisi in illis fructibus, qui supersunt deductis expensis, tex. est, & ibi no. Abb. post alios in d. c. 1. de vsur. & faciunt no. per omnes in l. fructus. ff. sol. matr. vbi habetur, quòd regulariter fructus intelliguntur deductis expensis factis pro illis recolligendis.

13 † Tertiò limitatur dicta regula, quando creditor ratione pecuniæ mutuatæ subiisset notabilem laborē: tunc enim in compensationem talis laboris posset fructus lucrari, nec teneretur eos in sortem compensare secundum Hosti. in summa in titu. de vsuris, in §. in aliquo. ver. 12 refert, & sequitur Ioan. And. in cap. conquestus, eo. titu. & ibi Abb. in fi. in 11. casu, & firmat Roma. in suis singularibus, car. 16. nu. 536. incipit, regula est, quòd creditor, &c.

Quartò limitatur dicta regula, quando res pignorata spectaret ad creditorem iure proprietatis, sed iure vsufructus spectaret ad debitorem, & pignus fuisset constitutum respectu illius iuris vsusfructus; tunc enim creditor non teneretur computare fructus perceptos in sortem: quasi tunc censeatur consolidatur vsusfructus cum proprietate, vt est tex. no. in c. ꝯquestus. de vsur. & ibi hoc not. Abb. dicens, quòd licet ille text. loquatur in ecclesia, tamen idem & fortius dicendum est in laicis, cum ecclesia debeat magis abstinere a contractu usurario quàm laici, arg. c. per tuas, de don.

14 † Et ex hoc etiam infertur, quòd si emphyteuta daret rem emphyteuticam respectu utilis dominii in pignus directo domino, quòd isto casu fructus percepti per directum dominum ex dicta re emphyteutica non compensabuntur in sortem, vt no. Roma. in l. diuortio. §. ob donationes. ff. sol. matrim. per tex. in d. c. conquestus. & refert apost. D. Eneæ de Falco. in d. c. conquestus. Et idem est in feudo dato pignori domino per vasallum: nam isto casu dominus non tenebitur compensare fructus in sortem: quia directum dominium reperitur penes dominum, ita tenet Abb. in c. at si clerici. de iud. in 9. colum. nu. 23. in ver. item ibi si laicus. & in c. ex suscepto. ad fi. nu. 16. de foro comp. Quintò limitatur d. regula, vt non habeat locum, quādo debitor promisit non molestare creditorem in pignore, nec in fructibus illius, donec ei fuerit solutum, & ita iurauit; nā propter iuramentum non poterit debitor opponere, quòd fructus cōpensentur in sortem, ita tenet Abba. post Bal. in c. ad nostrā. de iureiur. & in c. cum inter. de excep. & in c. cum dilec. de or. cog. & Ange. & Cuma. in l. amplius. ff. rem ra. habe. & Io. Fa. insti. de act. in §. in bonæfi. & in hoc omnes tam legistæ, quàm canonistæ concordant. Sed dubium est, an idem sit dicendum, quādo debitor iurasset soluere creditori absque alia promissione, an s. isto casu debitor non obst. iuramento possit opponere, quòd creditor debeat compensare fructus in sortem, an verò propter iuramentum teneatur præcisè soluere, & Bar. in d. l. amplius tenet, ꝙ isto casu non obstante iuramēto debitor possit opponere, ꝙ fructus compensentur in sortem; quia compensatio ęquipollet solutioni. Sed canonistæ in d. c. ad nostram. communiter tenent contra Bar. uidelicet, ꝙ etiam isto casu non admittatur compensatio, & istam opi. canonistarum contra Bar. sequitur Alex. in consi. 91. visis actis. in 2. col. versi. 2. prin. moueor. 2. volu. & late disputat Soci. in l. Iulianus. ff. de condi. & demon. vlti. col. ubi uidetur tenere opi. canonistarum. Dominus Tyndarus in tractatu de compensa. car. 7. 2. col. examinat articulum, & dicit ꝙ opi. Bar. de stricto iure est verior. Sed licèt articulus sit dubius: tamen non videtur recedendum ab opin. canonistarum, quæ uidetur magis communis, licet opi. Bar. sit multum æqua.

15 † Adde etiā, ꝙ veritas istius articuli uidetur pendere ab illa alia dubitatione, s. an iuramentum obliget præcisè ad factū, de qua habetur per Abb. in c. veniens. de iureiur. & ibi est plena apostilla, quæ concludit tenendum esse, ꝙ iuramentum obliget pręcisè iurantem ad factum, & ita etiam tenet Alex. in cons. 89. omissis. nu. 5. 7. vo. eandem tenet opi. Alex. in l. stipulationes nō diuiduntur. in 7. col. in ver. demum inquantum Bar. ff. de ver. oblig. & magis latè, q̄ alibi habetur per Ias. in l. si pecunia. in prin. ff. de cōdi. ob cau. in 7. col. vbi omnia refert, & residet cum opi. communi. videlicet ꝙ iuramentum obliget præcisè. Et propterea etiam in præcedenti arti. videtur concludendum, ꝙ iurans soluere præcisè teneatur ad soluendum, & non possit compensare fructus in sortem, & ita tenendum est. Aduerte tamen in prędictis, ne decipiaris: quia prædicta procedunt, ꝙ debitor teneat in vtroque casu præcedenti præcisè soluere creditori suū creditum, & ꝙ ad euitandum solutionem nō possit p eū obiici compēsatio fructuum perceptorum per creditorem ex re pignorata, & hoc pp iurm: sed soluto credito debitori poterit debitor postea repetere a creditore pignus una cum fructib. perceptis per eum, & etiam percipiendis, iuxta dicta supra in princ. illius 5. memb. iste est text. & ibi no. Abb. in d. c. ad nostram. de iureiu.

quæ

16 quæ bene no.¶† Sextò limitatur d.regula,vt illa non procedat in fructibus perceptis per generum ex pignore sibi dato a socero pro dote,puta quia socer promisit dotem genero: & quia non habebat tūc pecunias in promptu pro solutione dotis,tradidit ei quasdam possessiones pignus pro dote prædicta,ex quibus gener & maritus percepit fructus,tales enim fructus non debent extenuare dotem,sed cedere debent marito loco interesse pro oneribus matrimonii ex causa dotis non solutę,vt est tex.& ibi per Abba post alios in c.salubriter. de vsur. & habetur per doc. maxime Bal.& Ang.in d.l.diuortio.in prin.ff.sol. mat.& Bar.in l.at qui natura.§.non tantum ff.de neg. gest. Ista tamen limitatio restringitur,vt habeat locum, donec maritus viuit, & supportat onera matrimonii,secus autem est in eius hærede; quia si hæres perseueret in tenendo dicta possessio. pignori datas pro dote & percipiat fructus,debebit eos in sortem computare: vt firmat Abb.post Innocen.in d.c.salubriter. in 2. q. & ita etiam tenet Host.& Io.And.& Io.de Lig.ibidem, quos refert & sequitur Archiepiscopus Flo.nunc sanctus Anto.in trac. de vsuris.in q.28.& ratio differentię est;quia hæredes mariti statim possunt se expedire a muliere reddendo ei pignus,quod non potest maritus.c.tua nos.de iureiur.el 2.& quia dos solu.matri.desinit esse dos,ita dicunt præfati doc.¶† Secundo restringitur dicta limi.6. vt non habeat locum,si maritus cederet ius dicti pignoris alteri; quia in cessionarium nō transit istud priuilegium,ꝙ fructus percipiendi ex pignore non debeant in sortem computari; sicut enim istud priuilegium non transit in heredem mariti,vt dictum est in proxima præcedenti restrictione, ita & non transit in cessionarium,ita tenet Bal.in rub.de vsur.num.4.& sequitur Alex.in d.l.in insulam.§.vsuras.in fi.ff.sol. mat. per alia etiam q̄ ibi alle. Tertiò restringitur.d.vj.limi. vt procedat ita demum, si fructus percepti seu percipiendi per maritum ex pignoribus sibi pro dote datis sunt reducibiles ad interesse, hoc est si illi fructus non multum excederent alimenta condecentia considerata quantitate dotis pro qua pignora data fuerunt; tunc enim non computarentur in dotem, & procederet.d.c.salubriter,secus autem si fructus multum excederent dicta alimenta: quia tunc in illo excessu deberent in dotem computari. ita signanter vult Bal.in l. fin.§. præterea.C.de iure dot.refert & sequitur Alex.in d.l.in insula.§.vsuras.in fi. & latius idem Alex. in consil. 178.viso processu pe.col.num.10.7. vol.

17 ¶† Sed dubitatur in prædictis, quid sit dicendum in vxore solu.ma.an si ei sit datum pignus pro dote sibi restituenda ab heredibus mariti non habentibus pecuniam, & ipsa ex eo percepit fructus an illi sint computandi in dotem.Abba in d.c.salubriter.tenet ꝙ sic,& ita magis communiter tenet doc. in d.l. in insulam.§.vsuras,vt ibi per Imo.& per Alex.in l. diuortio.in prin.ff.sol.mat.& in consi.xxvii.viso themate.4.vol. & de materia habetur copiose per Cor.in consi.64.& 145.2.vol.& in cōs. vlt.eo.vol.& in consi. 64.& 240.3.vol.& ratio est: quia etiā ꝙ hæredes mariti sint in mora restituendi dotem,nihil propterea debetur vxori pro alimentis:quia imputandum est ei,quare dotem non exegerit,ita late disputando firmat Alex.in d.l.diuortio.in prin.in 5.col.dicens istam esse communem opin. Et ista conclusio in vxore procedit,etiam si mulier, cui facta est mora per heredes mariti in restituēdo dotem post annum aliquid ab eis stipulata sit pro alimentis,donec ei restituatur dos; quia adhuc non obstan.illo blando vocabulo alimentorū, nihil ei debetur:vt habetur solenniter per Pet.de Anch. in consi. 150. in q.quæ vertitur,& refert & late extendit Ale. in d. l. diuortio. in princ. in 6. col. Istud autem,ꝙ dictum de vxore restringitur duobus modis.j.modo,quando hæredes mariti fuerunt in mora restituendi dotem,& vxor reperitur in damno emergenti,& potest exemplificari,quando mulier non haberet, vnde aliunde se aleret,vel aliter damnum pateretur ex mora dictorū hæredum,quia etiam hodie de iu.cano.vsuræ peti possunt ratione dāni emergentis,vt per gl.in l. 2.C. de vsur.& plene per cano.in c.cōquestus.extra eod.tit.& per gl.in l.curabit.C.de act. emp. Isto.n. casu si mulier perciperet fructus ex re sibi pignori data post restitutionem dotis,non teneretur eos in dotem cōputare vsque ad condecentiam sui interesse damni emergentis,& ita tenet Bal.No.in trac.dotis.in 8.parte prin. in 22.priui.& latius Ale.in d.l.diuortio. in prin.in 6.col.Secundo modo restringitur id qđ s.conclusum est in vxore,quando præcedente mora hæredum in restituenda dote,mulier esset talis,quæ esset solita dare pecunias mercatoribus ad honestum lucrum,nam tunc ratione lucri cessantis poterit mulier percipere ex fructibus illud interesse,quod verisimiliter lucrata fuisset,si dotem rehabuisset, & illam ad honestum lucrum mercatoribus dedisset,iuxta no.in l. 2.in fi.ff.de eo quod cer.lo.& ita tenent Bal.nouellus & Ale.in locis supra in proxima restric.alle. Extra autem istas duas restri. habet locum limi. & conclu. supra facta scilicet, quod vxor teneatur fructus pceptos ex re pignorata sibi,p restitutione dotis computare in sortem etiam data mora hæredum mariti, iuxta tex.& ibi no.in l.Titia.ff.de sol. non obstan. quocunq; pacto quibuscunque blandis vocabulis concepto, vt per Alex.in d.l. diuortio.in prin.in 6. colum. Et per hæc est expedita ista 5.pars princ. istius tractatus &c.

¶Sexta pars principalis.

CApio igitur nunc 6.partem princi.tracta.nostri,in qua ponitur materia resolutionis pignoris & hypotecę,videlicet quibus modis tollantur,& resoluantur pignora & hypote. Et ista pars pro faciliori ordine distinguitur in 3.membra prin.in j.membro tractabitur de uenditione & alienatione pignoris & hypotecę.In secundo membro videbimus de prescriptionibus pignoris & hypotecę.In tertio membro discutietur de diuersis aliis modis quibus pignora,& hypotecæ finiantur & resoluantur.

SVMMARIVM.

1. *Creditor non potest ad venditionem pignoris peruenire, nisi debitor sit in mora.*
2. *Ius digestorum & ius.C.differunt in materia venditionis pignorum.*
3. *Conuentio facta inter creditorem & debitorem, quòd creditor non possit vendere pignus, an sit validum.*
4. *Denuntiatio trina qualiter sit fienda, & quantum interuallum in illa esse debeat.*
5. *Pactum, quòd pignus vendi possit per creditorem nulla denuntiatione præcedente validum est.*
6. *Debitor an pro venditione pignoris debeat admoneri, vt adsit venditioni.*
7. *Ordo in venditione pignoris iudicialis qualis sit seruandus.*
8. *Pignus prætorium infra quantum tempus vendi possit.*
9. *Venditio pignoris iudicialis vel prætorij debet fieri auctore prætore.*
10. *Creditor an possit admitti ad emptionem pignoris iudicialis, vel prætorij.*
11. *Creditor an possit alienare pignus conuentionale.*
12. *Dominium alicuius rei non habens an possit in alterum transferre.*
13. *Creditor dicitur in pignore procurator debitoris.*
14. *Creditorem posse transferre dominium pignoris in ementem qualiter intelligatur.*
15. *Creditor potest vendere pignus seruatis tamen seruandis.*
16. *Creditor an possit vendere pignus pendente lite mota per alium contra debitorem super re pignorata.*
17. *Creditor potest vendere pignus non obstante diuisione de eo facta inter hæredes debitoris.*
18. *Creditor an possit vendere simplicem hypotecam.*
19. *Cessionem habens a creditore an possit pignus vendere.*
20. *Creditor an possit vendere fructus pignoris.*
21. *Creditor an possit vendere pignus pro parte redemptum.*
22. *Rebus pluribus pignoratis an possit creditor vendere vnam illarum.*
23. *Creditor an teneatur consentire debitori volenti vendere pignus.*
24. *Creditor an possit vendere pignora incorporalia.*
25. *Creditor an possit pignus precario debitori concessum vendere.*
26. *Creditor an possit vendere pignus debitori.*
27. *Debitor habet actionem pignoratitiam contra creditorem dolo malo pignus vendentem.*
28. *Pignus venditum quo casu possit a debitore vendicari.*
29. *Creditor volens vendere pignus minus iusto pretio potest impediri per debitorem.*
30. *Creditor secundus an & quo pacto possit vendere pignus.*
31. *Hypoteca præscriptione perempta perit, sic & auctoritas vendendi pignus.*
32. *Emens pignus a debitore præfertur ementi a creditore, salua hypoteca creditori competenti.*
33. *Emere rem suam nemo potest.*
34. *Res vna pluribus creditoribus hipotecata an possit vendi.*
35. *Deditor obligans omnia bona sua creditori pro debito an possit vendere & dominium transferre.*
36. *Debitor constitutus se possidere bona hypotecata pro creditore si ea alienet, potest creditor agere ad reuocationem.*
37. *Creditor an vendendo pignus posit habere fidem de precio.*
38. *Periculum creditoris vendentis pignus & habentis fidem de precio in quo versetur.*
39. *Domus combusta creditori hypotecata si a debitore reædificetur, an possit ex tunc per creditorem vendi.*
40. *Creditor vendens pignus an teneatur emptori de euictione.*
41. *Creditor vendens pignus iure permittente an poterit euincere illud ab emptore.*
42. *Solutione eius quod debetur tollitur omnis obligatio.*
43. *Res obligata creditori tradita an vendi posit.*
44. *Actio semel extincta non reuiuiscit.*
45. *Medium inter esse obligatum & non esse obligatum est suspensio obligationis ad tempus.*
46. *Creditor qui vendidit pignus & promisit de euictione in casibus promissis potest retinere alia pignora, donec sibi a debitore de indemnitate caueatur.*
47. *Subhastatio an in venditione pignorum requiratur.*

¶Primum

¶Primum membrum 6.partis principalis.

AGgrediendo itaque primum membrum huius 6. partis princi.in quo tractabimus de venditione, & alienatione pignorum,pro intelligentia dicendorum in materia sunt præmittenda aliqua. 1 † Et primò ꝙ antequàm perueniatur per creditorem ad uenditionem pignoris, requiritur,ꝙ debitor sit in mora soluendi debitum; vt est text. & ibi Bar.& Sali.in l.cum soluendæ.ff.de distrac.pig.& ideo vbi est apposita certa dies ad soluendum,illius lapsus sufficit ad cōstituendum debitorem in mora.l.magnam.C.de contrahen. & com.stipu.& ita proprie loquitur tex.in d.l.cum soluendæ , ubi autem dies non esset apposita, requiritur interpellatio ad constituendum debitorem in mora , iuxta l.si ex legati causa.& ibi not.ff.de uerb.obl. Et istud etiam procedit,quando data esset licentia creditori,ꝙ posset uendere pignus ; quia semper talis licentia intelligitur concessa sub ista conditione,si debitor fuerit in mora soluēdi debitum,ita declarat Pau.de Cast.in l.si cōuenerit la j.quæ est lex 4.ff.de pig.actio.& isto casu quando est data licentia creditori uendendi pignus, sufficiet mora debitoris ad uendendum pignus absque alia denuntiatione: vt tenet glo. in l.creditor hypothecas.C.de dist. pig. & hoc procedit tam de iure digestorum.secundum d.l.si conuenerit. quàm de iure.C. secundum.l.fin. C.de iure do.impe.ut declarat Paul.de Castr.in d.l.si cōuenerit. 2 † Secundò præmitte,ꝙ quando non fuit data licentia creditori vendendi pignus,& neque concessum,neque prohibitum uendere,est differentia inter ius digestorum & ius C.quia de iure digestorū vltra moram debitoris nulla alia requirebatur denuntiatio,vt sentit gl.in d.l.si conuenerit.in gl.in verbo liceat,quàm ibi sequitur Pau.de Cast.hodie autem de iure.C.secundum d.l.fin.C.de iure do.imper.in §.j.requiritur vna denuntiatio,& illa sufficit.ita tenet gl.in d.l.creditor hypothecas. 3 † Tertiò præmitte,ꝙ conuentio facta inter creditorē & debitorem,ꝙ creditor non possit vendere pignus,de iure non valet:quia est cōtra publicam utilitatem, nam si creditor nō posset uendere pignus,non reperiretur,qui uellet mutuare indigētibus,ita dicit gl.elegans in d.l.si conuenerit. quàm sequunt̄ ibi doc.& per hoc dicit ibi Sal.ꝙ huic iuri uendendi pignus p creditorem renuntiari non potest,per l.ius publicum.ff. de pac. & sequitur Ang. de Areti.instit.quibus alie.licet uel non.§.j.in fin. in uer.vnum præceteris no &c.sed isto casu quando fuit conuentum,vt creditor non possit vendere pignus de iure digestorum per d.l.si conuenerit. requiritur trina denuntiatio, antequàm procedatur in venditionem pignoris, quasi præcedens conuentio de non uendendo pignore contineat in se tacitam conditionem,nisi ter fuerit denuntiatum debitori, ut solueret, ita declarat Sal.in d.l.si conuenerit.secundo no.& tenet gl.in d. l.creditor hypothecas.& gl.in d.§.j.insti.qui alie.li. vel nō. Nec istud de trina citatione requisita isto casu hodie est correctum per d.l.fi.C.de iure do.impe.vt declarat Pau.de Cast.in d.l.si cōuenerit.quia si nihil est conuētum de venditione pignoris, requiritur vna denuntiatio.d.l.fin.fortius debet requiri trina, qn̄ 4 fuit conuentum,ut pignus non posset uendi. † Et ista trina denuntiatio non potest fieri vno contextu;uidelicet,solue, solue, solue,quia hoc modo non diceretur quis ter denuntiasse: sed ter fuisse locutum,arg.l.Meuius.§.eum qui.ff. de leg.2.ita tenet gl.Bar.& omnes alii in d.l.si conuenerit.& Alex.in l.de pupillo. §.si quis ipsi prætori.in j.& 2.col.in uer.prædictis adde.ff.de no. op.nun.Sed dubitari posset,quantum spatium debeat intermitti inter vnam denuntiationē & aliam,& gl.& Bar.in d.l.si conuenerit.tenet , ꝙ saltē debeat intermitti spatiū vnius diei inter vnam denuntiationem & aliam.Sed Iac.But.Sal.Pau.de Castr. & alii ibi tenent,ꝙ istud sit arbitrarium, & ꝙ iudex debeat arbitrari,ꝙ ad minus in istis denuntiatio. debeat intermitti spaciū decem dierum,quia debitor non debet uenire cum sacco paratus,arg.l.si debitori.ff.de iudic.uel ēt minus ad arbitrium iudicis,& istud tenet & reputat uerius Ang.de Aret.insti.qui. alie.li. vel non.§.j.col.fi.Quartò p̄mitte,ꝙ post dictas denuntiationes vt supra diuersimode requisitas anteq̄ deueniatur ad uenditionem pignoris debet expectari biennium,iuxta l.fi.C.de iure do. impetra.ita tenet gl.in d.l.si conuenerit.quàm ibi sequitur Bar. subdens ꝙ in quibusdam partib.annus tm̄ expectatur , & ita ēt tenet ibi Sal.Istud autē bienniū, qn̄ creditū est liquidum, currit a tp̄e denuntiationis,qn̄ uerò non est liquidū, currit a tp̄e sn̄iæ, vt vult gl.in d.l.si conuenerit.quàm ibi sequitur Bar.sed gl.in d. l.fi.melius declarando dicit,ꝙ biennium currit a tēpore vnicę denuntiationis,qn̄ vnica requiritur, qn̄ uerò requiruntur tres, currit omnibus elapsis,& quod dr̄ a tempore sn̄iæ intelligit ibi gl.interlocutoriæ latæ ꝯ debitorem de soluendo debitum, siue de luendo pignus,& istud sequitur Saly. in d.l. si conuenerit. 5 † Quintò præmitte,ꝙ prædicta procedunt,nisi esset factum pactum,quòd pignus uēdi posset per creditorem nulla monitione uel denuntiatione præcedēte;qa tale pactū ualet, & tūc nō requirit̄ alia monitio,p̄supposita tn̄ semper mora debitoris in soluēdo:vt dixi s̄.in j.præmisso,nu.1.ita no.Bart.in l.Titio.§.fi.p illū tex.ff.ad mun.& idē vult gl.ī l.creditor hypothecas.ff.de distra.pig.in gl.in versi.testato.& ibi Bal.idem tenent Sal. Pau.de Ca.& Alex.in d.l.si conuenerit.& Bal.in d.l.fi.C.de iure do.im- 6 pet.† Sextò præmitte,ꝙ vltra supradictas denuntiationes vt supra requisitas in vēditione pignoris requiritur, etiam antequā deueniatur ad actum venditionis alia admonitio debitoris,nō quidem vt debitor soluat,vt priores factæ sunt , sed vt veniat & assistat venditioni,si vult,& sic ista fit ad tollendum fraudis pręsumptionem,& de hac admonitione loquitur proprie. d.l. creditor hypothecas. Adde tamen , ꝙ si ista vltima admonitio omittatur,nihilominus valebit venditio:quia per alias denūciationes iam erat acquisita potestas creditori vendendi pignus, ideo venditio firma est, sed si commissa esset fraus in vendendo per creditorem,posset conueniri à debitore directa pignoratitia ad interesse, omissis autem primis denunciationibus vt s̄. requisitis vēditio esset nulla,tex.est in d.l.creditor hypothecas, & ibi no.Iac.de Are. Cy.& Bal.& Pau.de Ca. in d.l.conuenerit. Quæ omnia vt supra in istis sex præmissis posita per me,sub breuitate magistraliter tamen refert Bart.in l.pe.quæ incipit,creditor.ff.de distrac.pigno.videlicet ꝙ ad hoc vt creditor possit vēdere pignus primò requiritur,ꝙ debitor sit in mora soluendi. d.l.cum soluendæ.& l.debitores.C.de pign.secundò requiritur, ꝙ creditor post moram expectet per biennium.d.l.fi.C. de iure dot.impe. & hoc nisi aliud tempus sit appositum ex pacto , vel ex consuetudine,vt l.de quibus.ff de legi.& istis cessantibus vēditio esset nulla,vt d.l.fi.Tertiò s̄m Bar.requiritur, ꝙ tempore, quo pignus exponitur venale,istud denuntietur debitori . dicta l. creditori . hypo.sed tamen si hoc tertium esset omissum, venditio non esset nulla,sed creditor tanq̄ in malafi.teneretur pignoratitia ad interesse.dicta l creditori, prout tenetur,quando malamfidem adhibuit in vendendo pro viliori pretio: vt l. 1.C.si vendi.pign.aga.& aliquid de materia habetur per Cor.in 7 consi.172.in litera,a,& e.j.vol.& in consi.79.3.vol. &c. † Septimò præmitte , ꝙ prædicta procedunt in pignore conuentionali,in pignore autem iudiciali , quod capitur pro executione sententiæ diffi.iuxta.l.a diuo Pio.ff.de re iu.alius ordo est seruādus,qn̄ ad illius venditionem proceditur.Nam primò postquā est lata sn̄ia contra debitorem, anteq̄ procedetur ad capiēdum pignus,debet supersederi per 4.menses;quia istud tp̄s . 4. mensium datur condemnatis ad soluendum.l.2.C.de vsu. rei iud.& late de hac materia tp̄is quatuor mensium hr̄ per Ias.in l. debitorib.ff.de re iu.vbi ponit in hoc regulā cum 7.limitatio.Secundò post pignus captum debet adhuc debitor expectari per alios 2.menses , anteq̄ procedatur ad venditionem pign & istud tp̄s duorum mensium non reperitur hodie immutatū s̄m Bar.in l. à diuo Pio.§.in vendōne.ff de re iu.& in l.debitorib.eo.ti. & in l.fi.ad fi.C.de exec.rei iud.& sic istud tp̄s.2.memsium est præfixum solum ad uenditionē pig. non aūt est præfixū ꝯdemnatis ad soluendū,q̄uis in hoc ꝯrium & male teneat glo.in l.2.C. de usu.rei iu.& in l.si debitori. ff.de iud & Cy.ī l.j.uer.fi.C.de dila. prout ista late firmantur per Bar.Alex.& Ias.in l.debitorib.ff.de 8 re iud.† Et p̄dicta procedūt ī pignore iudiciali propriè sumpto ꝙ capitur pro executione sn̄iæ, sed ī pig.p̄torio,ꝙ est ,ppriè qn̄ capit̄ in ꝯtumaciā rei non ꝯparentis,uarię fuerunt opi.inter antiquos .j. q̄ū tp̄s uendi possit:& Spe.in ti.de 1.& 2.dec.refert nouē opi. Tamen magis cōis opi.est,ꝙ relinquatur arbitrio iudicātis.j.quantum tp̄s tale pignus p̄torium possit uendi, ex quo tale tp̄s in iure non inuenitur determinatū,iuxta tex.in l.j.in fi.ff.de iu.deli.& in c.de causis.de of.dele.& in c.fi.de transa.& hęc opi. approbatur per doct.in l.cū proponas C.de bo.au.iu.pos.& per Bar.& alios in l.si finita.§.Iulia.ff.de dam.infec. & latè per Alex. in l.a diuo Pio.§.in venditione in 5. col.in ver.quærit glo. infra quantū tēpus ff.de re iud.& ibi per Ias.& per Ias.etiam in d. l.de- 9 bitoribus.† Adde in materia , ꝙ vēditio pignoris iudicialis vel prætorij debet fieri auctore prętore,videlicet per iudicē ordinariū causæ,vt est tex.& ibi gl.in l.j.C.si in causam iu.pig.ca.sit. supple tu secundum Salice.ibi, vel etiā delegatū, si eidē data sit potestas ex rescripto delegantis . Non aūt vendi pōt per creditorē missum in pos.nisi forte iudex cōcesserit creditori talē auctoritatem,vt s.ipse creditor propria auctoritate posit vendere pignus, quia istud iudex pōt facere, vt not.Bal.post Iac.de Are.& Cy.in l.2.C.eo.ti.& habetur p Alex.post gl.& alios in l.miles.§. quæ indicati . ff.de re iu.tūc enim pars cēsetur constituta executor & nūcius in causa sua,vt not.Bar.in l.iuste possidet ff. de acq. 10 pos.& sequitur Ias.in d.§.qui iudicati. † Adde ēt,ꝙ dum vēditur pignus iudiciale,vel prætoriū,si non reperitur emptor,vel si reperitur, & nō offert iustū pretium, pōt admitti ipse creditor ad licitandū,& ipso offerente iustum pretiū pōt ei vendi pignus tā quàm extraneo,tex.est & ibi Bald.& Sali.in d.l.2. C.si in causam iud.pig.c.sit,& si emptor nō inuenitur, nec ipse creditor vult licitare,quia inuitus non cogitur,pōt creditori pignus adiudicari auctoritate principis,vt l.fi.C.eo.tit. Dū aūt dictum est,auctoritate prin. intellige tu per iudicē ordinariū causæ facientē hoc auctoritate ordinaria sibi a principe cōcessa, nō aūt ꝙ noua auctoritas in hoc requiratur:oīa enim iure facimus,quibus auctoritatē nostrā impartimur, dicit Impator in l.auctoritatē.§.oīa.

C.de vet.iur.enuclean. Ita declarant Bald.& Saly.in d.l.fina.& Saly.in l.ordo.C.de exe.rei iudi.per l.a diuo pio.§.ſi pignora.ff. de re iudi.quicquid aliud dixerit ſuper hoc Cy.in d.l.fin. 11 † Et ex prædictis apparet,ꝙ creditor uel ex pacto, vel ſine pacto ſeruata forma iuris pōt alienare pignus conuentionale,vt dictum eſt ſupra & alienando transfert dominium in ementem, licèt ipſe creditor,qui alienat,non ſit dominus: vt inſti.qui.alie.licèt uel non.§.j.& ibi per Ang.de Are.Intellige tu ita demū, ſi emptor ſit inductus in poſ.pig.a creditore vendente,non aliter,vt l.qui prædium.& ibi Bal.C.de diſtra.pig. 12 † Nec eſt nouum,ꝙ qui dominium non habet, alii dominium det: ut l.non eſt nouum.ff. de ac.re.do.& iſto caſu fallit regula l.traditio.eo.titu.& l.nemo poteſt plus,ff.de reg.iur.& ibi gl. & Decius ponunt plures alios caſus in quibus quis nō hēt dn̄ium,illud tn̄ alii dat. 13 † Et pōt eſſe rō:quia creditor in pignore dicitur procurator debitoris.l.creditori.& ibi no.Pau.& Iaſ.ff.de no.ope.nun.& Bar.in l.ſi pignori in ulti.col.in uer.ſequitur.9.pars.ff.fa.er.& hoc etiā in pignore vendendo & transferendo dominium in emptorem, vt not. Bal.in l.j.in uer.item not.ꝙ creditor.C.credi.euictio.pigno.nō debere.& ideo dixit Bal.in l.j.in 2.col.ī uer.ſed ↄ quia lege &c. C.ſi ſeruus extero.& ibi etiam Cy.& Pau.de Caſt.ꝙ quādo creditor uendit pignus,cenſetur vēdere ipſe debitor. 14 † Et illud qđ dictum eſt,ꝙ creditor vendens pignus transfert dominium in emptorē,intellige procedere,qn̄ credittor, qui uēdit, poſſidet pignus:ſecus autem ſi creditor non poſſidet,ſed agit ↄ tertium poſſeſ.pigno.hypo. & quia ille tertius poſſeſſor non reſtituit ei pignus,creditor ab eo recepit litis æſtimationē; quia in iſtū tertium poſſeſſorem ſoluentem creditori litis æſtimationem non transfertur dn̄ium,ꝑ creditorem,per tex.in l.creditor qui rem. ff.de pign.act.nā licèt aliàs ſolutio litis æſtimationis in actione reali habeat vim emptionis:vt l.litis æſtimatio.ff. pro empt.tn̄ ſecus eſt in pignore & hypotheca,vt no.Pau.de Caſt.in l.ſi cōuenerit.in fin.j.col.ff.de pign.actio.& late notaui ſupra in 4.membro.5.partis prin.vbi uide &c. 15 † Ex præmiſſis igitur ſupra relatis ſume regulā,ꝙ creditor poteſt uendere pignus ſeruatis tamen ſeruandis,de quibus ſupra dictum eſt,& in iſta regula pone primò decem amplia.& poſtea totidem limitationes, ex quib.habebis totā materiā,qn̄ creditor poſſit alienare pignus,& qn̄ nō poſſit.Primò igitur amplia regulā,vt procedat non ſolū in reb. maioris & profanis,ſed etiam in rebus eccleſiæ & minoris. Nā ſi res eccleſiæ & minoris ſint a principio ſolenniter pignoratæ: vt de iure requiritur,poterunt poſtea uendi per creditorē non ſeruatis ſolennitatib.aliàs requiſitis in uenditionib. rerū eccleſiæ,uel minorum:ut not.Bar.in auc.hoc ius porrectū.in ult.col in uer.quæro pone ꝙ eccleſia pignorauit fundum.C.de ſacroſ. eccleſ.& hoc ꝑ tex.in l.pupillorū.§.j.ff.de reb.eo.& faciunt no. ꝑ Bar.in l.3.in j.q.princi.C.de pig.& per Flor.in l.caueri.ff.com. præd.Secūdò amplia.d.reg.ut procedat,etiam ſi debitor in ſuo teſtamēto prohibuerit alienari bona ſua ſub pœna applicationis fiſco,ſi fuerint alienata,vel ſub alia pœna:quia non obſtan. tali prohibitione creditor non impedietur iure creditoris alienare ſua pignora,vt eſt tex.& ibi glo.Bal.& Salyce.in l.j.C.debito.venditio.pigno.impedi.non poſſ.& idem eſt,ſi teſtator rem pignoratitiam creditori ſuo in teſtamento alteri legauerit; qa ꝑ tale lega.nō impeditur creditor iure creditoris uēdere, & idē eſt,ſi in dicta re debitor in teſtō fecit aliquàm ſubſtitutionē, vt omnia iſta no.per Bald.in d.l.j.nam ſm eum uenditio facta per creditorē extinguit legatū.l.qui ſolidū.§.fi.ff.de lega.2.cū aliis ibi allegatis per eum.idem tenet Bal.in l.ꝓdia.in ult.col. in uer. ſequitur.2.pars.C.de fideicōmiſ.ubi etiā plus vult.uidelicet,ꝙ ſi dicta uēditio fiat ꝑ creditorē ex pacto inito cū debitore, nō ſit in ea citandus legatarius,ſecus autē ſi fiat executiue in iudicio, ut ibi per eum. Et ſimiliter nō impedietur dicta uenditio, ſi debitor proteſtet creditori,ne uendat,uel aliis ne emāt, niſi prius debitor offeratur creditori integrum debitum cū uſuris,& creditore recuſante recipere deponat,alioquin ſi modicum quid reſtet de debito,talis proteſtatio nō releuat ī aliquo,& emptorem nō conſtituit in mala fide tanq̄ facta a nō habēte ius ꝓteſtandi,tex.eſt no.& ibi gl.fi.& Bal.& Sal.in l.fi.C.debi.uendi.pi. impe.nō poſ.Et idē eſt in ſecundo creditore proteſtāte, ne primus uendat:ut l.fi.& ibi per doc.C.ſi anti.credi.& idē chyrographarius creditor q non poterat uendere,uendiderit;quia per talem uenditionē iniuſte factā non impedietur primus creditor hypothecarius uendere,vt eſt tex.& ibi per Bal.& alios in l.rei. C.de diſtra.pig. 16 † Tertiò amplia regulam,ꝙ talis uenditio fieri pōt ꝑ creditorem ēt pendente lite mota ꝑ aliū ↄ debitorē ſuꝑ re pignorata;quia exercitiū,qđ eſt natū ipſi creditori nō pōt impediri ꝑ talem litē,ita not.Bal.in d.l.j.C.de litigio.Sed aduerte, ꝙ Bal.iſtud ibi non firmat,& ego credo, ꝙ ampliatio nō ſit uera;quia res litigioſa nec alienari nec obligari pōt,vt ꝑ Bart.in l.j. §.j.ff.de liti.& iſti regulæ ſtādū eſt,niſi probetur exceptio, iuxta no.per Bar.& Iaſ.in l.2.ff.ſi quis in ius uoc.non ierit.& per Iaſo. in l.cætera ff.de leg.j.excep.autem non probatur lege,& nō obſtat text.in l.j.C.de litigio.quia ille text. loquitur in denuntiatione extraiudiciali, quæ ſola non facit rem litigioſam, vt nota.ibi gloſſ.per l.j.ff.eod.& ita etiam ſentit ibi Bald.& ideo non 17 puto tenendum hanc ampliationem. † Quartò amplia regulā, ꝙ creditor poteſt vendere pignus non obſtan.diuiſione de eo facta inter hæredes debitoris,vt eſt tex.& ibi Bar.in l.arbiter.ff. de diſtra.pigno.& idem tex.ad literam eſt in l.fi.eod.titu.quem 18 Bar.dicit fuiſſe duplicatū ex inaduertentia. † Quintò amplia regulam, vt procedat non ſolum in pignore tradito creditori, ſed etiam in ſimplici hypo.quia etiam illam creditor vendere poteſt: ita tenet Bald. poſt Nico.de Ma.in l.ſi à creditore.C.de actio.& oblig.& Bar.in l.pe.in verſicu.2.modo.ff.de diſtra.pig. & eſt tex.in l.ſi in hoc C.de diſtrac.pig.& hoc niſi ipſa hypo.eſſet præſcriptione ſublata vt habetur per Bald.in d.l.ſi à creditore,& iſto etiam caſu,ſ.quando creditor vendit hypothecam, transfert dominium in emptorem,ſi eum inducat in poſſeſſionem,quamuis ipſe creditor non poſſideret,ita nota.Pau.de Ca. in d.l.ſi conuenerit.in verſiculo item quæro, ſi tempore.ff.de pignoratitia actione.Subdit tamen hoc procedere,quando creditor vendit rem hypothecatam, ſecus autem ſecundùm eum ſi venderet ius,quod haberet in re; quia tunc ſolum ius pignoris eſſet venditum, & emptor iſto caſu poteſt intentare hypothecariam,non autem rei vendicationem,per tex.& ibi glo.& doct.in l.ex nominis.C.de hære.vel actio.vendi. quod not. vt euites ęquiuocationem &c.

19 † Sexto amplia regulam, ꝙ non ſolum creditor principalis poteſt vendere pignus & hypothecam,ſed etiam ille qui habet ceſſionem ab eo iuxta no.per Bar.& alios in l.Ariſto.ff.quæ res pig.oblig.poſ. Et iſtud habet locum non ſolum ſi ſit ceſſa ipſa hypotheca,ſed etiam ſi ſit ceſſa ſimpliciter perſonalis;quia etiā tūc intelligiī ceſſa hypothecaria, ſiue illa oriaī ex obligatione gn̄ali, ſiue ex ſpeciali,vt ex text.& ibi no.Bal. in l.ſi in ſolutū.C. de actio. & obliga.& cum ipſa hypothecaria comprehenſa in ceſſione facta de perſonali in conſequentiam & acceſſorie,trāſit etiam ius diſtrahendi in ipſum ceſſionarium,vt no.Bal.in d. l.ſi à creditore.in primo notabili,& dictum ius diſtrahendi, qđ (vt dictum eſt) tranſmittitur in ceſſionarium,fortius dicendū eſt,ꝙ tranſmittatur in hæredem creditoris,vt eſt text in l.ſi neceſſarias.§.penultimo.ff.de pignoratitia actione.vbi habetur,ꝙ creditor poſſit vēdere pignus, in dubio non cenſetur perſonale,ſed extenditur etiam ad hæredem, niſi aliud in contrarium 20 actum ſit. † Septimò amplia: dictam regulam, vt creditor non ſolum poſſit vendere pignus,ſed etiam fructus pignoris nō durabiles,ne pereant:ita not.Bal.in l.j.in j.q.C. de pigno.acti.poſt gl.Fran.Accur.& Cyn.in l.diuortio.§.ob donationes.ff.ſol.ma. quos Bald.alleg.

21 † Octauò amplia regulam,vt procedat, etiam ſi eſſet ſoluta pars debiti ipſi creditori; quia hoc non obſtante creditor non tenetur reſtituere partem pignoris debitori: ſed adhuc poteſt vendere.l.quandiu.C.de diſtra.pign.vbi Bal.dicit hoc procedere,etiam ſi vnus nummus tātum deficeret, & ratio eſt; quia ius pignoris eſt indiuiduum,vt ibi no.Bal.& Saly.ad idem tex.in l. ſi neceſſarias.§.ſi vnus.ff.de pig.actio.Et extende iſtam ampliatio.tribus modis.Primò,vt habeat locum,etiam ſi plures res eſſent pignori datæ,quia creditor non cogetur vnam ex illis liberare per ſolutionem partis debiti.l.qui pignori.ff.de pig.Secundò extende,vt procedat ampliatio, etiam ſi principalis debitor deceſſerit relictis pluribus hæredibus,quorum vnus ſoluit partem ſuam debiti;quia hoc non obſtan.tota res pignori data vēdi poterit per creditorē, vt eſt tex.in d.l.ſi neceſſarias.§.ſi vnus. & tex.in l.unus.C.de diſtra.pign.vbi gl.allegat concordantes,& ratio eſt:quia pignus īter cohæredes nec actiue, nec paſſiue recipit diuiſionem,vt l.j.& ibi Bal. C.ſi vnus ex pluri.hære.credi. vel de.Et ex hoc infertur, quòd idem eſt, ſi creditor deceſſerit relictis pluribus hæredibus;quia licet vni ex dictis hæredib.ſoluatur ſua portio crediti, tamen cęteri hæredes, quibus non eſt ſolutum,poterunt vēdere totum pignus oblato & reddito debitori illo quod ſoluerat eorum cohęredi,vt eſt text.in l.ſolutum.§.ſi creditori.ff.de pign.actio.& ibi no.Barto.Salyc.& Pau. de Caſt.Tertiò extende,vt procedat ampliatio,etiam ſi ſors ſit ſoluta,ſed non ſint ſolutæ vſuræ & aliæ acceſſiones & expenſæ factæ in pignore:quia etiam pro illis totum pignus poterit retineri,& vendi per creditorem,vt eſt tex.in d.l.ſi neceſſarias.§.fi. & ibi no.Bar.& de pretio pignoris prius ſatisfieri debet creditori de vſuris,& poſtea de ſorte.l.cum & ſortis.in prin.ff.de pign. actio.etiam ſi dictæ vſuræ eſſent debitæ naturaliter tantum.l.in his.§ imperator.ff.de ſolu.& late per Bart. in l.cum ex pluribus, 22 col.fi.eo.tit. † Octauò amplia regulam,vt procedat etiam quando plures res eſſent pignoratæ.& creditor vellet vendere vnam de pluribus:quia poterit,vt l.creditoris.ff.de diſtra. pigno.intelligendo tamen iuxta text.in l.2.C. de pigno. & vt latius dixi ſupra in 5.parte princi.in 2. membro cum ſequen. & declarando etiam ut dicam infra in 5.limitatione huius regulæ. Intellige tamen hanc ampliationem & declara, niſi debitor inſtaret apud creditorem volentem uendere,quòd vendatur una tātum res, quæ ſufficiat ad creditū, & ꝙ ſi ipſe creditor eam nō vult uēdere,patiaī,ꝙ ipſe debitor illā uendat;quia iſtud debitor imperare debet

re debet a creditore,ita declarat Bar.in d.l.creditoris.& ibi ſequitur Saly.per tex.in l.quamuis.in prin.ff. de pigno.actio. 23 † Et ex hoc habes,ꝙ licet creditor non teneatur inuit' uēdere pignus, vel uendere magis vnum,quam aliud,tamen bene cogitur cōſentire debitori uolenti vendere, & (ſi petatur) oſtendere & exhibere pignus,vt inſpici poſſit & uendi:ut eſt tex.in l.quamuis.in prin.& no.Iaſ.in d.l.a diuo pio.§.ſed & illud.in j.not.ff.de re iudica.Intellige tn̄ hoc præſtita prius cautione per ipſum debitorem ipſi creditori (ſi res mobilis ſit) pro ſua indemnitate, ut eſt tex.in d.l.quamuis.in prin.& ibi no.Barto.quæ cautio debet eſſe cū fideiuſſore de pignore reſtituendo, vel de pretio illius ſatisfaciendo ipſi creditori,vt eſt tex.in l.ſicut.§.illud.verſ. tutius.ff.quib.mod.pig.uel hypo.ſol.per quē tex.dicit ibi Bar.in fin.determinari.d.l.quamuis.iunctis not.in d.l.a diuo pio.§.ſed & illud.in fin.per Alex.ſed ſi debitor uenderet pignus innito creditore ei non præiudicaret, ſed deberet vendere ſaluo iu. creditoris,ut l.ſi debitor.& ibi not.Bal.& Saly.C.de diſtra.pign. 24 † Decimò amplia, ut creditor poſſit etiam uendere vſumfructum ſibi pignoratum & ſic non ſolum pignora corporalia,ſed etiam incorporalia:vt eſt uſusfructus,ita not.Bal.in l.j.in fi.C.ſi pig.da.ſit.licet proprietas per eum cui ſolus vſusfructus pignoratus fuit uendi non poſſit;vt no.Bar.in l.ſi is qui.§ iura.in fi.ff. de pigno.uſusfructus autem,ſicut dictum eſt, & not.Alexan.in apo.ad Bar.in d.§.iura.dicens ꝙ uſusfructus iſto caſu uenditus per creditorem nunquàm reuertetur ad proprietatem, per tex. & ibi not.per Bal.in l.j.C.ſi pi.pig.da.ſit,& dixi late ſupra in mē ſpecialis hypothe.videlicet in tertio membro ſecundæ partis 25 principalis,num.13. † Vndecimò amplia dictam regulā,vt procedat,etiam ſi creditor rem ſibi hypothecatam precario cōceſſiſſet ipſi debitori;quia hoc non obſtante poterit creditor dictā rem uendere.l.2.& ibi Bald.C.de diſtrac pig.ad idem tex.in l.cū ſortis.§.j.ff.de pig.actio.& iſto caſu facta vēditione a creditore poterit agi contra debitorem non reſtituentem rem emptori ad intereſſe contraria pignoratitia,item ad ipſam rem ex conducto,uel ex precario, vel ex interdicto vnde vi,vt eſt tex.& ibi glo.& doc.in l.pignore.§.ſi poſt.ff.de pig.act.& ſic habes decem 26 ampliationes ad regulam, quia tertia non eſt vera. † Limitatur autem dicta regula decem modis.Et primò,quòd quamuis creditor poſſit uendere alteri,vt dictum eſt,& etiā ipſe poſſit emere a debitore uendente,vt l.reſcriptum.in prin.& ibi Bart.ff.de diſtract.pig.& l.Titius.ff.de pig.actio.quo caſu quando moleſtaretur a poſterioribus creditoribus haberet ius retentionis: quia ipſe prior creditor emendo non videtur uoluiſſe recedere a vinculo pignoris,niſi datio ſibi facta a debitore eſſet irreuocabilis,ut declarat glo.not.in l.qui a debitore.ff.qui po.in pig.ha. & ibi ſequuntur Bar.& Sal.tamen ipſe creditor non pōt uēdere pignus debitori: vt l.debitor.ī prin.& ibi declarat & limitat ſolenniter Pau.de Caſt.eo.ti.Item nec ipſe creditor poteſt uendere ſibiipſi etiam per interpoſitam perſonam; quia talis uēditio facta ſibi ipſi,uel per interpoſitam perſonam non ualet,nec præiudicat debitori,quin ipſe poſſit offerre debitum creditori & liberare pignus & ipſum repetere directa pignoratitia perinde, ac ſi nulla facta eſſet uenditio,tex.eſt ſolennis ſm Bal. ibi in l.& qui ſub imagine.C.de diſtra.pig Et vt declarat ibi Bart.& ſequitur Saly.ſi poſt venditionem factam de pig.per creditorem alteri creditor continue in poſſeſſione repertus eſt, præſumitur ipſe creditor ex hac ſua poſſeſſione continua per interpoſitam perſonā emiſſe,allegat l.ſi uentri.§.in bonis.ff.de priui.credi.qđ no.qa pōt frequenter in facto cōtingere,& iſtud procedit, etiā ſi creditor haberet expreſſam licentiam uendendi pignus cuicunque vellet:ut tenet Bal.in l.ordo.in 2.col.in uer.quæro data eſt poteſtas creditori &c.C.de executione rei iudicatę,per al27 legata ibi per eum. † Secundò limita regulam,ut procedat,quādo creditor venderet bona fide,ſecus autem ſi venderet per dolum uili pretio;quia tunc ſi dolus interuenerit ex parte creditoris & emptoris,poterit debitor agere pignoratitia ad ſuū intereſſe cōtra creditorē,& creditore nō exiſtente ſoluendo in ſubſidium poterit agere ↄ emptorem ad reſtōnem pignoris oblato ei pretio ſoluto creditori,& hoc qn̄ pignus venditū fuit:ſed ſi uendita fuiſſet,ſimplex hypotheca.uidelicet ante traditionē pignoris factā creditori;tunc nō haberet locū pignoratitia; qa illa nō cōtrahitur abſq; traditione pignoris,vt inſti.quib.mod.re ↄhi.obli.§.fi.& iſto caſu cōtra creditorē daretur actio de dolo ad intereſſe,arg.l.ſi quis pignore.in fi.ff.de pig.act.ſm Cy.Pe. Bar.& Sal.in l.j.C.ſi uendi.peri.aga.Sed ↄ emptorē tā in pignore quàm in hypotheca uendita per dolū creditoris & emptoris cōpeteret interdictum fraudatorium, vt firmant Barto.& Saly. in d.l.j.ubi etiam ponunt modum libellandi in hoc interdicto. Et iſto caſu,quando ſcilicet ageretur contra emptorem ex dolo participato ab eo cum creditore in emendo pignus uel hypothecam non poſſet emptor ſupplere iuſtum pretium, ut tenet glo.& Bald.& Saly.in l.pe.C.ſi uendi.pig.aga. Secus ſi dolus non fuiſſet commiſſus in uendendo, ſed ſolum in minori ſeu uiliori pretio:nam tunc bene poſſet emptor ſupplere pretium, cum uenditio non fuerit ex hoc tn̄ nulla ſm Bal.in d.l.penulti.

Et eodem modo non poſſet emptor ſupplere pretium debitori, qn̄ venditio fuiſſet nulla ex eo;quia creditor,qui vendidit, non habebat facultatem vendendi,vel ſi habebat,non ſeruauit ſolemnia requiſita,de quibus dixi ſupra in prin.huius 6.partis. nu.2.cum pluribus ſequentibus.& ita declarat Bald. in d.l.pen. Si autem dolus interuenerit ex parte creditoris tn̄,& tunc ipſe ſolus tenebitur,ita ꝙ ēt emptor non teneretur iſto caſu in ſubſidium ſm gl.& Sal.in d.l.1.C.ſi vendi.pi.aga.& eſt tex.in l.fi.eo. tit.& tex.& ibi gl.Bal.& alij in l.ſi ceſſante.C.de diſtr.pi.Sed ſi dolus interueniſſet ex parte emptoris tn̄,& tunc dicit glo.ꝙ ipſe emptor in ſubſidium tenebitur.Sal.ibi dicit,ꝙ dicta gl.eſt corrupta,& ꝙ iſto caſu tenebitur ſolus emptor & non creditor:qa dolus nō debet egredi perſonam committentis.d.l.ſi ceſſante. & l.Fulcinius.§.ꝙ ſi aduerſus.ff.ex quib.cauſis in poſſ.ea.& hoc niſi creditor pluris vendiderit,quàm habere debuerit:quia tūc pro illo pluri etiam creditor conueniri poterit: vt l.fi.C.de diſtra.pig.Subdit tamen, ꝙ ſi in iſto pluri creditor non reperireī ſoluendo, poſſet etiam in eo in ſubſidium conueniri emptor ꝑꝑ eius dolum,arg.l.fi.ff.de eo per quem fac.erit,& iſto vltimo caſu dicit Sal.ꝙ d.gl.poſſet ſaluari,ꝙ tamen vltimum ipſe relinquit cogitandum,tamen ego puto procedere,per tex.in l.fi.C. 28 ſi vendi.pig.aga.arguendo à contrario ſenſu. † Item adde prędictis,ꝙ ſi creditor venderet pignus non ſeruata forma iuris, vel ante tēpus vendendi,poterit debitor & eius hæres illud vendicare ab emptore oblato pretio habita conſideratione fructuū, iuxta l.emptor.ff.de rei vendi.niſi tamē emptor iam pignus vſucepiſſet;quia tunc agendum eſſet ↄ creditorem ad pretium,ſed creditor illud poterit cum credito compenſare,vt eſt tex.& ibi gl.Bal.& Sal.in l.2.C.ſi vendi.pig.aga.& in l.pen.eod.tit. Sed dubitatur, an prædicta procedant, ſi venditio facta fuit per creditorem cum auctoritate iudicis, an ſcilicet iſto caſu debitor poſſit agere,vt ſupra deductum fuit,vel ex dolo participato in venditione per creditorem & emptorem, vel ex cauſa minoris & vilioris pretij?Et in hoc breuiter & concluſiue dicēdū puto,ꝙ in dubio præſumendum eſt pro decreto iudicis, ꝙ omnia rite & recte facta ſint,vt per Alex.& alios in l.ſciendum.ff.de verb. obli.& Fely.& Cano.in c.quoniam contra falſam.de proba.ſed tamen poteſt probari contrarium,& hoc probato poterit debitor venire contra dictam venditionem modis, & formis ſupra traditis dicto decreto,& auctoritate iudicis non obſtante,prout in ſimili dicitur in terminis.l.2.C.de rei vendi.quia ſi in venditione interueniat decretum iudicis ceſſat remedium.d.l.2.niſi probetur lęſio & deceptio,vt late per Alex.poſt alios in l.pretia rerum.ff.ad l.Falc.& in l.ſi quis cum aliter.ff.de ver.obl.& in l.pacta nouiſſima.C.de pac.& habetur per modernos in rep.dictæ l.2.in 9.limitatione. Tertiò limita regulam,niſi eſſet conuētum,ꝙ ſi intra certum tꝑs debitor non ſolueret,poſſet creditor vendere pignus;quia ſi elapſo termino debitor offerat ſoluere, antequàm creditor vendat pignus,debet audiri, & creditor nō poterit poſtea vendere:vt in Spe.de li.conteſt.§.1.ver.patet ibi, item ſi tibi rem,& habetur per Cardinalem ī cle.1.§.nos itaq;. penul.q.de iureiur.ſequitur Decius in l.fructus.ff.de reg.iur.per l.3.C.de pign.& dixi ſupra quarta parte nu.1.Quartò limita, qn̄ ſcđs creditor offerret ſuum debitum primo: quia tunc primus vendere pignus non poſſet.l.fi.& ibi Bal.C.ſi anti.creditor.l.2. C.de pigno.& idem dicendum eſt in debitore offerente: quia per eius oblationem creditor impeditur vendere,vt no.Bar.in l.penul.quæ incipit.creditor.ff.de diſtracc.pigno & habetur in l.fina.C.debi.vendi.pign.impedi.non poſſe.Quintò limita, qn̄ eſſent plures res obligatæ;quia ſi ex venditione vnius poteſt ſatisfieri creditori,debet illa tantū vendi,non autem poſſunt vēdi omnes,nec etiam melior,ſi vilior vēdi poteſt,& ex ea poteſt conſequi creditor ſuum creditum gl.Bar.Bal.& Saly.in l.quandiu.C.de diſtra.pig.& ſi venderetur melior,qn̄ deterior ſufficiebat,creditor diceretur eſſe in dolo, & tenetur debitori ad intereſſe:vt no.Bar.in l.creditoris.ff.de diſtra.pign.& in l.à diuo pio. §.in venditione in verſi.quæro hic dicitur,ꝙ in executione.ff. de re iudi.ſubdens ibi idem eſſe in iudice, adeo ꝙ ſi aliud fieret per iudicem,poſſet appellari,tanquàm eſſet exceſſus modus in exequendo,vt ibi per Bar.idem tenet Bal.in l.ordo.C.de execu. rei iudi.& Abb.in c.quò ad conſultationem.in 8.col.de re iudi. & iſta eſt communis opi.& tenēda, quamuis Rapha.Cuma.& Pe.de Beſu.in d.§.in uenditione.tenuerint, ꝙ in rebus mobilibus ſit electio creditoris incipere ab illis quæ facilius emptorē inuenire poſſunt per aliqua argumenta quæ Iaſ.poſt Alex.in d. §.in uenditione.refert in 2.co.in uer.in eadem gl.in fi.& illis reſpondet & reſidet cum communi opi.uidelicet ꝙ etiam in rebus mobilibus pro executione incipiendū ſit a reb. minus damnoſis ut ibi late per eum. 29 † Adde etiam prædictis, ꝙ ſi creditor uellet uēdere rem pro minori pretio,quam cōiter ualeat, uel ſi debitor offerret, & creditor nollet recipere ſolutionē,ſed uellet procedere ad uēditionē,ꝙ debitor poteſt appellare a ꝓceſſu facto ſuper uēditione,& per talē appellationē impediet uenditio,& ſi poſtea fieret reſcindetur:ut l.ſi reſiduū.& l.quandiu. & quod ibi no.per doct.C.de diſtra.pig.& l.pen.ff.de reſcinden

vendi. & ita no. Bar. in l. fi. in fi. ff. de appellatio. recip. quod no. & tene menti, quia poteſt multoties contingere in practica.

30 †Sextò limita regulam, vt non habeat locum in ſecundo creditore; quia ille non poterit vendere pignus, niſi prius dimiſſo primo creditore per oblationem, vel ſolutionem, & ſi aliter vēderet, poterit emptor conueniri hypothecaria a primo creditore, tex. eſt, & ibi Bar. & Saly. qui bene ponit caſum in l. 1. ff. de diſtra. pign. Et prędicta intellige, niſi ſecundus creditor vigore ſententiæ pro executione rei iudicatę accepiſſet pignus, & vellet illud vendere auctore prætore, iuxta titu. C. ſi in cauſam iudi. pig. ca. ſit, & creditor primus ſe opponeret tali executioni, dicendo pignus eſſe prius obligatum; quia iſto caſu non ſuperſedebitur in executione, ſed fiet venditio, & de pretio ſatisfiet primo creditori, & reſiduum conuertetur in cauſam iudicati ſatiſfaciendo ſecundo creditori, vt eſt tex. & ibi no. Bar. Alexand. & Iaſ. in l. a diuo pio § ſed & illud. ff. de re iudi. quod no, quia aliàs circa executionem rei iudicatę non poſſet fieri vēditio pignoris ad inſtantiam ſecūdi creditoris inuito primo, vt l. eos. C. qui po. in pig. hab. & l. nulla C. de ſo. ita no. Alex. & Iaſ. in d. §. ſed & illud. & ibi eſt tex. de hoc, quod no. ne ſis in æquiuoco, &c.

31 † Septimò limita regulam, quando hypotheca eſſet perempta præſcriptione: quia ſicut perit hypotheca, ita perit auctoritas vendendi pignus, & illa exceptio, quæ obſtat ex præſcriptione creditori, obſtat etiam emptori pignoris; & ideo iſto caſu creditor vendere non poteſt, ita not. Bald. in l. ſi a creditore. ſecundo not. C. de actio. & obliga. & Oldra. in conſil. thema tale, quidam paterfami.

Octauò limita regulam, quando vna res eſſet ſpecialiter obligata creditori, & alię res eidem generaliter: quia prius dēt vendi illa res, quæ eſt ſpecialiter obligata, & ſi non eſſet ſufficiens pro ſatisfactione debiti, poſſet poſtea deueniri ad venditionem rerum generaliter obligatarum & non aliter, ut eſt tex. in l. quę ſpecialiter. C. de diſtra. pign. iunctis no. in l. 2. C. de pigno.

32 † Nonò limita, niſi debitor uendiderit rem obligatam creditori, antequam eam ipſe creditor uenderet: quia emptor, qui emit a debitore habita traditione rei præfertur in dominio emptori, qui emit poſtea a creditore, ſalua tamen erit hypotheca ipſi creditori contra eum qui emit a debitore, text. eſt, & ibi Bal. in l. ſi debitor. C. de diſtrac. pig. & in l. ſi conuenerit, la 2. §. ſi fundus. ff. de pig. act. & facit tex. in l. ſiue autem. §. ſi duobus. ff. de publicia. Intellige tamē tu, niſi fortè ipſe creditor conueniſſet pacto cum debitore hypothecante, vt non poſſet ipſe debitor vendere rem hypothecatam: nam tali conuentioni ſtandū eſt, & ſi debitor contra conuentionem venderet, uēditio eſſet nulla per tex. ſecūdum intellectum Bar. & verum & iuxta literam piſanam in l. ſi creditor. §. fi. ff. de diſtra. pig.

Decimo limita, quando creditor uenderet pignus ipſi debitori: quia talis uenditio eſſet nulla, & pretium conuerteret in ſolutionem debiti, & ſi ex eo eſſet integrum debitum ſolutū, eſſet reſoluta hypotheca, & poſſet debitor repetere pignus per actionē pignoratitiam, non aūt per actionem ex empto: vt eſt tex. & ibi Bar. & Pau. de Caſt. in l. debitor. in princi. ff. de pig. act.

33 † Et ratio eſt: qa emptio rei ſuæ nō ualet. l. ſuæ rei ff. de ꝯhē. emptio. & qa res ſua nō pōt amplius effici ſua. l. ſequit. §. lana. ff. de uſuca. Aduerte tn̄, ꝙ mādatū factū alicui de emēdo rem ipſius mādātis, nomine ipſius mādatarii ualet; quia tūc mandatarius emēdo noīe ſuo proprio acquirit ſibi dn̄ium, & poſtea tenetur illud transferre in mādātē actione mādati, ita dēt intelligi text. in l. ſi tibi mādauero. §. ſi ij quorū. ff. manda. ut declarat Paul. de Caſt. in d. l. debitor in prin. Qui etiam ibi ſubdit, ꝙ licet emptio rei meæ rōne ꝓprietatis ſeu dn̄ii exiſtentis apud me nō ualeat, tn̄ rōne poſſeſſionis, quæ eſſet apud uendētē, & in qua ille eſſet potior, bene ualeret, ꝑ tex. in l. ſi in emptione. §. ſuæ rei. ff. de ꝯhē. emp. prout ēt ualet precarium & cōductio rei ſuę rōne poſſeſſionis exiſtentis apud alium, vt l. cū & ſortis. § fin. ff. de pign. actio. & late habetur per doc. in l. ſi aliquam rem. in fin. ff. de acquiren. poſſeſ. & ſic habes expeditam iſtam regulam cum decē ampliationibus & totidem limitationib. &c. Iſtis expeditis ponendę ſunt modo plures notabiles quæſtiones in materia.

34 † Et primò quæritur, qd ſi ſunt plures creditores, quibus inſimul & inſolidum vna res fuit hypothecata, & quorum par eſt conditio reſpectu hypothecæ, iuxta. l. aliena. §. ſi plurib. ff. de pigno. & l. ſi fundus. §. ſi duo. eo. tit. An ambo dicti creditores poſſint inſolidum uendere dictum pignus, ſicut ambo inſolidum habent illud hypothecatum. Breuiter dicendum eſt, quod non ꝓpter abſurdum, quod ſequeretur, uidelicet quòd duo emptores fierent domini inſolidum eiuſdem rei, ita determinat Bar. cum quo alii ibi tranſeunt in l. 3. §. ex ꝯtrio. in pen. col. in uerſ. ꝓ declaratione materiæ. ff. de acq. poſ. & ſubdit ibi Bar. ꝙ apud dictos duos creditores nō reperitur poſſeſſio ciuilis inſolidum, nec ambo pn̄t fructus inſolidū percipere: quia iſtud eſſet abſurdū, & iō cōcludit ipſe, ꝙ nec inſolidū poſſident, nec pn̄t inſolidum uenderet ad euitandū abſurdum, ſed quòd erit melior cōditio occupantis, & habita poſſeſſione per prçoccupationem ille habebit beneficium poſſeſſoris, & percipiet fructuus computandos tn̄ in ſortem, iuxta l. 2. C. de pig. actio. & vendet. Et ita etiam colligitur ex no. per Bar. & Saly. in d. l. ſi fundus. §. ſi duo. & per Dy. & alios in regula qui prior. lib. 6. per l. ſi quis à multis. ff. de noxa. Et adde hic quæ dixi ſupra in ſecūdo membro quintæ partis principalis, nu. 31.

35 † Secundò quæritur de alia notabili quæſtiō. & difficili in materia, pone. n. ꝙ debitor obligauit creditori omnia bona ſua, & ipſa etiam conſtituit ſe poſſidere pro dicto creditore, & poſtea idem debitor vnā ex dictis rebus obligatis vendidit & conſtituit ſe nomine emptoris illam poſſidere, an iſto caſu dicendum ſit, ꝙ in emptorem trāſierit dn̄ium & vſucapiendi conditio. In hoc Bar. in l. Celſus. in 3. col. in ver. ſed pone ꝙ debitor. ff. de vſuca. diſtinguit, ꝙ aut. debitor qn̄ obligauit bona creditori non conſtituit ſe ſimpliciter pro ipſo creditore, poſſidere ſed cum iſta dictione precario, quæ clauſula hoc modo concepta operatur, qn̄ aliud non eſt actum, ꝙ ciuilis poſſeſſio ſit tranſlata in creditorem, & naturalis remanſerit penes ipſum debitorem: vt l. 2. & l. & habet. §. j. ff. de preca. & not. Bart. in l. creditores. in 2. q. C. de pig. Et iſto caſu dicit. Bart. ꝙ debitor vendens dictam rem vt ſupra obligatam & conſtituens ſe eam ſimpliciter poſſidere pro emptore trāsfert in emptorem oēm poſſeſſionem & priuat creditorem ſua ciuili, vt l. interdum. §. fi. & ibi per doc. ff. de acqui. poſ. & ideo concludit Bart. ꝙ iſto caſu tranſit in emptorem dn̄ium & vſucapiendi conditio, ſed cōtrarium vult idem Bar. in d. l. creditores. in 4. q. prin. in verſic. ſed pone ꝙ debitor, vbi in iſtis proprijs terminis, quando. ſ. debitor conſtitui precariò poſſidere bona obligata pro creditore, tenet ꝙ debitor tradendo alteri non priuet creditorem ſua ciuili: qa ſ. illa ciuilis per ſe ſtat; & non cohęret naturali per allegata ibi per eum. Tamen magis cōis opinio eſt cum eo, quod tenet Bar. in l. Celſus. vt firmat Alex. in vtroque loco in apo. ad Bar. & iſtā opi. late diſputando firmat idem Alex. in l. interdum. §. fi. ff. de acquir. poſſ. vbi reſpondet ad ea quæ in contrarium allegantur per Bar. in d. l. creditores, videlicet ꝙ in caſu iſto ciuilis, quæ erat apud ipſum creditorē, requieſcebat ſuper naturali, & ideo trāſlata naturali per debitorem in emptorem transfertur etiam ciuilis, ſed in allegantis in ꝯtrium per Bart. ciuilis nullo modo requieſcebat ſuper naturali; quia ciuilis poſſeſſio proprietarij nō requieſcit ſuper naturali vſufructuarij, nimirum ergo ſi tranſlata naturali per vſufructuarium nō interuertitur ciuilis proprietarij: ita declarar & bene Alex. in d. l. interdum. §. fi. Subſequitur Bar. in d. l. Celſus. in ſua diſtin. ꝙ aut debitor ſimpliciter conſtituit ſe poſſidere pro creditore bona obligata, & poſtea vendit vnam ex rebus obligatis, & conſtituit illam poſſidere pro emptore, & iſto caſu licet omnis poſſeſſio fuerit tranſlata per ſimplicem clām conſtituti a debitore in creditorem, iuxta. l. quod meo. in prin. ff. de acq. poſ. & per ꝯn̄s videretur, ꝙ per conſtitutum poſtea factum per debitorem vendentem nulla fuerit trāſlata poſſeſſio in emptorem, per. l. quanuis. §. 1. ff. de acqui. poſ. tn̄ cum illa poſſeſſio, quæ eſt apud creditorem ſit ad commodum debitoris reſpectu dominij & conditionis vſucapiendi: vt l. ſerui nomine. ff. de vſucapio. & l. qui pignoris. & l. 1. §. per ſeruum corporaliter. & ibi declarat Iaſ. ff. de acqui. poſ. etiam iſto caſu dicendum eſt ſm̄ Bar. ꝙ in emptorem fuerit tranſlatum dominium & conditio vſucapiendi, ſicut erat apud ipſum debitorē; quia reſpectu dominij & conditionis vſucapiendi dum creditor eſt in poſſeſſione debitor dicitur poſſidere mediante perſona creditoris, & ſic ficte, vt declarat Iaſ. in d. §. per ſeruum corporaliter. Nimirum ergo ſi debitor poſſidens mediante perſona creditoris ſaltem reſpectu dominij & conditionis vſucapiendi conſtituendo ſe poſſidere pro emptore potuit in eum transferre dominium & conditionem vſucapiendi, & ita dicit Bart. in d. l. Celſus. tenuiſſe Iaco. But. inſti. de actio. §. ſed iſtæ. & hoc ſibi placere, iſtam opi. etiam ſequitur Cuma. in l. qui pignori. ff. de acqui. poſ. & Pau. de Caſt. in l. quamuis. §. ſi conductor, eodem titū. Et hanc opi. dicit Soc. in d. l. j. §. per ſeruum corporaliter. in vlti. col. eſſe veriſſimam, qn̄ debitor, qui vēdidit, detinet pignus nomine tamen creditoris; quia pro eo conſtituit ſe poſſidere, nam ſm̄ eum facilius transfertur dominium per actum fictum quam poſſeſſio, per tex. & gl. in d. l. 1. §. ſed & per eum, ſicut ergo poſſeſſor tradendo & ēt conſtituendo & ſic per fictam traditionem transfert poſſeſſionem. d. l. quod meo. in prin. ita & fortius dicendum eſt in dn̄io, & ideo dn̄s tradendo vere detentationē transfert dn̄ium. l. ſi fundum. ff. de fun. dot. ſimiliter & per actū fictum conſtituendo ſe detinere nomine emptoris transfert in eum dn̄ium; quia ratio], ꝑꝑ quam per conſtitutum transfertur dn̄ium a poſſeſſore eſt: quia poſſeſſor præſtat miniſterium ſui corpotis in detinēdo, vt dicit tex. in d. l. quod meo. in prin. quæ ratio militat etiam in detinente pro alio, ſicut in poſſidente ſecundum Soc. qui ſubdit, ꝙ iſta ratio multum bene declarat dictam. deciſio. Bar. Sed maior eſt difficultas, qn̄ debitor non conſtituiſſet ſe poſſidere ꝓ creditore, ſed vere tradidiſſet ei pignus: Nam tunc vere tradendo emptori non pōt transferre dn̄ium: cum pignus non ſit apud debitorem, ſed vere traditū fuerit creditori, vnde cum vere tradendo non poſſit trāsferre dn̄iū in emptorem, vr̄ ēt, ꝙ nec per actū fictum ꝯſtituti poſſit transferre in

eum dominium. Tamen hoc non obſtante ēt in hoc Bar. in d. l. Celſus tenet idem, videlicet ꝙ debitor vendendo pignus & ꝯſtituendo ſe poſſidere pro emptore, transfert in eū dn̄ium, non obſtante ꝙ debitor non detineat, ſed illud tradiderit creditori; quia quantum ad effectum dominij etiam ꝙ debitor tradiderit pignus creditori, dr̄ poſſidere, vt habetur per Iaſ. ī d. §. per ſeruū corporaliter, & ideo adhuc poteſt transferre dn̄ium in emptorem, & ita tenendum concludit Soc. ibi, qui reſpondet duabus rationibus in ꝯtrium motis per Aret. in d. § ſi conductor. qui illas indiſſolutas dimiſerat &c.

36 † In prædictis tamen eſt aduertēdum, ꝙ quando debitor bona hypothecata conſtituit ſe poſſidere pro creditore, & poſtea alienat, poteſt creditor tanq̄ priuatus ſua poſſeſſione agere ad reuocādum poſſeſſionem dictorū bonorum contra quoſcunque tertios poſſeſſores per remediū l. fi. C. de acqui. poſ. etiam nulla facta excuſſione bonorum principalis debitoris, & hoc fuit ſingulare dictum Ia. Bu. in auc. hoc ſi debitor. C. de pig. & ita ſingulariter limitando d. auc. referunt, tenent & ſequunt Ang. Imo. & Alex. in l. exitus. ad fi. ff. de acqui. poſ. cum concordantijs ibi copioſe adductis per Alex. Idem ēt late comprobat Ale. in repe. l. ſępe. in col. 30. ff. de rei iudi. in verſiculo ſecundario &c. Adde tu Roma. in con. 189. ſtante primo quæſito. ad fi. vbi hoc dictum notabiliter limitat. videlicet niſi conſtitutum, vel precarium eſſet extinctum per mortem debitoris conſtituentis, & idem tenet Cor. in conſi. 190. ad euidentiam. in litera. D. 1. volum. Quinimmo plus voluit Cor. in conſ. 55. viſis & diligenter. 3. vol. litera. D. videlicet ꝙ d. l. fi. non procedat in precario, ſed in conſtituto tantum, tamē eius opi. in hoc non eſt tenenda; quia immo ꝙ etiam in precario procedat. d. l. fi. tenent Ang. Raph. Imo. & Alex. in d. l. exitus. ad fi. & ſequitur ipſe Cor. ſibi contrarius in conſi. 128. excogitabam. ij. vol. & ibi etiam tenet, ꝙ iſto caſu non requiratur excuſſio, vt dictum fuit ſupra. Idem etiam tenent Ange. de Arc. & Iaſ. inſti. de act. in §. item ſi quis in fraudem. in col. 25. &c.

37 † Tertiò quærit in materia, an creditor vēdendo pignus poſſet habere fidem de pretio. In hoc licèt aliàs in procuratore vēdente rem domini ſit dubiū, & ſoleat diſtingui: vt late per Bar. cum quo alij tranſeunt in l. a diuo pio. §. ſed ſi emptor. ff. de re iud. Tamen creditore vendente pignus iure creditoris, quo caſu cenſetur vendere tanquam procurator debitoris, vt eſt tex. in l. eleganter. § ſi vendiderit. & ibi no. Bar. ff de pig. actio. & idē Bar. in l. creditori. ff. de no. ope. nun. communiter tenetur, ꝙ creditor vendens poſſit facere dilationem de pretio ipſi emptori, & ſic habere fidem de eo, & hoc non ſolum vſque ad quantitatem, quæ debetur creditori, ſed etiam ab inde ſupra, quando cōtingeret pignus vendi pluris quàm ſit ipſum debitum, & debitor tenebitur talem venditionem habere ratam, vt eſt tex. in d. l. eleganter. §. ſi vendiderit. & iſto caſu creditor, qui vendidit, nō tenebitur ſoluere debitori illud plus, quo vēditum fuit pignus vltra debitum, & de quo fecit dilationem emptori, ſed ſolum tenebitur cedere actionem debitori ad illud reſiduum pretij cōtra emptorē, periculo tn̄ ipſius creditoris, qui vēdidit: vt eſt tex. in d. §. ſi vendiderit. & ibi no. Bar. Saly. & Pau. de Caſt.

38 Et iſtud, ꝙ creditor non teneatur ſoluere debitori illud plus, quo pignus venditum fuit, & de quo fecit emptori dilationem ad ſoluendum, ſed ſolum teneatur ei cedere actionem, pone ꝓ regula & illam complectēdo materiam limita & declara quinque modis, quæ limitationes colliguntur ex gl. in l. pen. eo. titu. quæ videbatur contrariari. d. §. ſi vendiderit. & ideo ibi glo. ponit quinque ſolutiones, per quas limitatur. d. § ſi vēdiderit quinque modis.

Primo ergo limita d. regulam. d. §. ſi vēdiderit, ſcilicet ꝙ creditor non teneatur niſi cedere actionem debitori contra emptorem: vt non habeat locum, quando ipſe creditor totū pretium recepit: tunc. n. teneretur ſoluere illud reſiduum debitori, & iſta eſt prima ſolu. glo. Secundo limita, quando debitor non curat recipere ceſſionem ab ipſo creditore, ſed contentatur expectare dilationem per eum datam emptori, & tunc accipere pretiū per manus creditoris, nam iſto caſu nō cogitur debitor inuitus recipere ceſſionē, & iſta ē ſc̄da ſolu. gl. Tertiò limita qn̄ creditor vellet cedere actionem ꝯ emptorem per modū delegationis, debitor aūt nollet illam hoc modo, ſed per viam ſimplicis ceſſionis tantum; quia non vult, ꝙ creditor delegādo penitus liberetur, iuxta. l. 1. C. de noua. quia in hoc debet contentari ipſe debitor, & iſta eſt 3. ſol. gl. Quarto limita, quando creditor fuiſſet in culpa in dādo talem dilationem emptori & in habendo fidem de pretio: quia tunc debitor non cogetur recipere ceſſionem, & iſta eſt 4. ſol. gl. Quinto limita, quando creditor vellet cedere actionem periculo debitoris & nō periculo ſuo; quia debitor nō cogitur illam recipere, & iſta eſt 5. ſo. gl. quod intellige tu procedere, quando creditor potuit vēdere præſenti pecunia abſque dilatione: nam iſto caſu nō debuit facere gratiam de alieno ipſe creditor, & iō tenebitur cedere ſuo periculo, vt no. Pau. de Ca. in d. § ſi vendiderit. per tex. in l. qui Romæ. §. Callimacus. ff. ď ver. ob. inducēdo vt ibi per eū: ſed ſi creditor non fuit in culpa in dando dilationē; qa forte nō potuit aliter vendere, vel quia erat talis cōſuetudo, tūc nō teneretur cedere ſuo periculo, ut declarat Pau. de Caſt. in d. §. ſi vēdiderit, argu. l. ſi pignore. §. fi. eo. ti.

39 † Sed in prædictis dubitatur, in quo uer. periculum creditoris in eo in quo habuit fidem de pretio? Dicit gl. in d. §. ſi uendiderit. quam ſequitur ibi Barto. quòd periculum creditoris ſubeſt, quando ipſe fuit in culpa: quia uendidit emptori, qui non erat ſoluendo tempore venditionis, & habuit eidem fidem de pretio, & ideo cum fuerit in culpa dilatio, debet ſtare periculo ipſius creditoris, qui uendidit tali emptori, ſecus autem eſſet, ſi tempore venditionis emptor erat ſoluendo, ſed poſtea incepit eſſe non ſoluendo: quia tunc creditor nō dicitur eſſe in culpa, & dilatio non erit eius periculo: ita tenet ibi glo. & allegat tex. in l. quæſitum. in prin. ff. de diſtrac. pign. & ibi etiam glo. j. hoc tenet, dum intelligit text. illum, cum ſubito facultates emptoris lapſæ ſunt. Et per illum text. not. Pau. de Caſt. in d. § ſi vendiderit, ꝙ ſi creditor, qui ſine culpa fecit dilationē emptori, & poſtea ex aliquo caſu ſuperuenienti ſine aliqua culpa creditoris nō potuit exigere pretium ab ipſo emptore, quòd habebit regreſſum contra debitorem ad ſuum creditum: quia debitor per uenditionem prædictam non fuit liberatus, ex quo per creditorem non fuit perceptum pretium, & ita in terminis probat ille tex. in d. l. quæſitum. in princ. & ibi etiam no. Bald. in additionibus nouis, & illum text. pro mirabili ad hoc no. Iaſ. in l. j. in 4. col. in uerſic. adde tamen. ff. qui ſatiſ. cog. Aduerte tamē in prædictis, quòd non cenſetur, nec dicitur quis habuiſſe fidē de pretio, quando ille, qui uendidit, vel tradidit, putauit ſtatim ſe illud receptū, text. eſt & ibi not. Bar. in l. ſi quaſi. ff. de pig. act.

40 † Quartò quæritur, quid ſi fuit hypothecata domus, quæ eſt combuſta, & poſtea fuit reędificata a debitore, an iſta reędificata poſſit uendi per creditorem, ſicut poterat uendi ex pacto illa, quæ fuit cōbuſta. Breuiter rn̄detur quòd ſic: ut eſt tex. in l. fi. & ibi no. Bar. ff de pig. & ratio eſt: quia domo quæ eſt hypothecata cōbuſta, remanet in oblatione area ī qua ſi poſtea alia domus ædificetur a debitore, ipſa etiā domus cedit in oblationē pignoris, ut eſt tex. in l. Paulus. §. domus. ff. de pign. & hoc non ſolum reædificetur per ipſum debitorē, vt vult tex. in d. § domus. Sed hoc ſecundo caſu ſi creditor ageret hypothecaria ꝯtra emptorem, qui reædificauit, nō poſſet obtinere, niſi reſtitutis expenſis factis in conſtructione domus, ut etiā de hoc eſt tex. in d. §. domus, & inquantum ibi gl. laborat, an in hoc ſit idē in bonęfidei poſſeſſore, & in malęfidei recurrendū eſt ad no. per Bart. in l. in fundo. ff. de rei uēdi. & per Ang. de Are. inſti. de re. diui. §. certę. ubi plene tractatur, an etiam malęfidei poſſeſſor habeat retentionem pro melioramentis in re factis, & diſtinguitur inter expenſas neceſſarias & uoluntarias, iuxta. l. plane. ff. de peti. hære. & vide quæ dixi ſ̄ in 4. mēbro 5. partis. 10. cōcluſione.

41 † Quintò quæritur in materia venditionis pignorum, an creditor uendens pignus teneatur emptori de euictione, & in hoc cōplectēdo totā materiā pone regulā & fallētias. Regula ergo ſit, ꝙ creditor uendens pignus nō tenetur de euictione, iſta regula probatur in l. ꝑiculū. & ibi not. gl. & Bar. & Sal. ff. de pigno. & in tit. C. credi. euictio. pign. nō debe. Amplia modo regulā, vt habeat locū, nō ſolū ſi creditor uēdat pignus cōſiſtens in corpore, ſed etiā ſi uēdat nomē creditoris hypothecatum: vt eſt text. in d. l. periculum. Secūdò amplia, ut dicta regula procedat, nō ſolū in creditore priuato vendente, ſed etiā in fiſco: qa ī hoc fiſcus vtitur iure priuati, vt l. j. C credi. edictio. pig. nō debe. Fallit aūt d. regula ſex modis. & primò fallit, qn̄ ille, qui vendidit tanquā creditor, nō doceret ſe eſſe creditorē, & rē uenditā eſſe ſibi obligatā; tūc. n. nō obſtāte ꝙ uendiderit tanq̄ creditor, teneretur de euictione, quæ poſtea ſequeretur, ita probat tex. in d. l. j. in prin. dum ibi dicitur, prædium obligatum, & ibi no. glo. fin. quæ vult quòd creditor, qui vendit pignus, debet quatuor præſtare, & primum eſt illud, quod proximè dixi, & cum glo. tranſeūt ibi Bar. Bal. Sal. & alii. & idem tenet Saly. in l. reſcriptum. §. j. ff. de diſtra. pig. Secundò fallit, quando creditor, q vendit, doceret ſe creditorem, & illam rem eſſe ſibi obligatam; tamen non doceret ſe in dicto pignore ſeu hypotheca eſſe potiorem omnibus aliis creditoribus: tunc enim ſi alius creditor potior euinceret ab emptore, ille creditor, qui uendidit, teneretur de euictione, tex. eſt in dicta l. prima, in fi. ibi, potiorem ſe cęteris eſſe creditorib. & ita not. d. gl. fi. & ſequuntur ibi doc. Intelligendo tamē, quòd ſufficit, quòd creditor doceat ſe eſſe potiorem cæteris in tempore, vt l. 2. C. qui po. in pig. hab. uel priuilegio vt in hypotheca pro dote, ut l. fin. eo. tit. Non autem tenetur creditor docere ſe potiorem domino illius rei, & ideo quando nō euinceret alius creditor, ſed euinceret dominus illius rei, dicendum erit, creditorem, qui vendidit, non teneri, vt infra in ſequen. limitationibus dicetur, & habetur per Salyce. in dicta l. j.

Tertiò fallit regula, quando creditor habens rem obligatam & illam uendens ſciret illam non eſſe debitoris, qui obligauit, ſed eſſe alienam: tunc enim illam uendens cum ſciat eſſe alienam eſt in dolo, & ideo Domino euincente tenebitur de euictione, tex. eſt in l. fi. C. credi. euict. pig. non debe. & no. gl. fin. in d. l. j. & ibi Bald. & Salyc. ſed ſi creditor uendens putauit illam

rem eſſe debitoris,& neſciuit eſſe alienam:cum tamē eſſet alie-
na, & tanquam aliena poſtea euicta fuit; tunc ex quo creditor
fuit in bonafide, nō tenebitur de tali euictione: vt tenet gl.in fi.
in d.l.1. & ſequitur ibi Saly.ſed ſolum iſto caſu tenebitur credi-
tor cedere emptori contra debitorem contrariam pignorati-
tiam,vt eſt tex.no in l.in creditore.ff.de euic.& no.Bar. in l.pe.
quæ incipit creditori.in prin.ff.de diſtra.pig.& iſto caſu tenebi-
tur ipſe debitor de euictione; quia creditor vendiderit: tamen
cenſetur vendidiſſe debitor,cum ex eius pacto expreſſo vel ta-
cito ex diſpoſitione legis res vendita ſit,ita tenet gl. in d. l. 1 &
ibi ſequitur Sal.aſſignans etiam in hoc aliam rationem, videli-
cet ne debitor locupletetur cum aliena iactura.ſ.emptoris: vt l.
reſcriptū.§.1.ff.de diſtra.pign.Quartò fallit regula, qñ creditor
ſciebat ſibi non licere vendere nec ex pacto , nec ex diſpoſitio-
ne legis,& tamen vendidit; quia tunc creditor tanquam dolo-
ſus tenebitur de euictione,vt no.glo.fi.in d.l.1.& ibi Sal.poſt Bal.
Intellige tamen iſtud,quādo creditor ſciebat ſibi non compe-
tere ius vendendi & vendidit,ſecus autem iuſto errore putauit
ſibi competere ius vendendi,licet non competierit; quia tunc
non tenebitur de euictione,ſed ſolum tenebitur cedere cōtra-
riam pignoratitiam emptori,prout dictum fuit ſupra proximè
in 3.fallen.& ita tenet Saly.in d. l. 1. Sed ſi craſſo errore putauit
ſibi competere ius vendendi,tenebitur de euictione , & milita-
bit fallentia,vt ibi tenet Saly.& iſto caſu,quando.ſ.creditor vē-
didit abſque facultate ſciēter vel craſſo errore ductus, debitor
tenebitur de euictione ſolum in ſubſidium , videlicet quando
creditor,qui vendidit , non eſſet ſoluendo pro dicta euictio-
ne,vt alias dicitur in l.fi.ff.de eo per quem fac.erit.& hoc ꝑ tex.
in d.l.reſcriptum §.1.dum ibi dicitur,ꝙ debitor ideo tenetur de
euictione:quia liberatus fuit ex ſolutione pretij , & ſic ne locu-
pletetur cum iactura emptoris, ita tenet Sal.in d. l. reſcriptum.
§.1.in fi.Et iſtud procedit,etiam ſi debitor fuiſſet præſens vendi
tioni factæ per creditorem,qui de iure vendere non poterat;qa
per ſimplicem præſentiam non repellitur debitor à vendican-
do pignore ab emptore offerendo ei pretium ſolutum in extin
ctionē ſui debiti,& ſi in aliquo alio vltra pretium intererit em-
ptoris propter dictam euictionem, ad illud tenebitur creditor,
qui per dolum vendidit abſque auctoritate , ita tenet Sal.in d.l.
1.in ver.quæro modo cum glo.per text. in l. emptorem.§.Caſ-
ſius.& §.Iulianus.& §.ſententia.ff.de act.empt. Quintò fallit re-
gula, quando creditor vendidit pignus non iure creditoris,ſed
iure dominij,& vt dominus,& idem ſi ſimpliciter vendidit: qa
intelligeretur vendidiſſe in dubio vt dominus, & non vt credi
tor,nam iſto caſu creditor tenebitur de euictione . Regula er-
go procedit,quādo creditor expreſſe vendidit iure creditoris ,
ita firmat Saly.dicens ita tenere alios doc.in d. l.1.in fi.ver.nūc
quia caſus,& mouetur per tex.in l. .§.1.ff.ſi ager.vectig.vel em-
phy.peta.& idem tenet Sal.in d.l.reſcriptum.§.1.& pro declara-
tione aduerte,quòd ſimpliciter vendi debet intelligi , quando
dictum fuit. Sempronius vendidit;tunc enim cenſetur vendere
tanquam dominus non tanquam creditor, ſecus ſi dictum fuit
Sempronius creditor Titij vendidit pignus&c. nam licèt non
dicat aliter ſe vendere iure creditoris : tamen ex quo expreſſit
nomen creditor , & pignus cenſetur vendidiſſe iure creditoris,
ita tenet Sali.in l. penulti.quæ incipit creditor.in 2.q.ff.de diſtr.
pign.& mouetur per l.cum poſt.§.1.ff quando ex facto tuto.&
per gl.in l.ſciendum.§.tutores.ff.qui ſatiſ.cogā.quæ nota , ne ſis
in æquiuoco . Sextò fallit regula , quando creditor vendidit &
promiſit de euictione;quia tunc tenebitur creditor vti promi-
ſit,tex.eſt in d.l.1. ibi. niſi nominatim hoc repromiſſum &c. &
tex.in l.fi.eo.tit.& firmat glo.in d.l.1. in verbo creditore , quam
ibi ſequuntur doc. Ita quòd ſi ipſe creditor duplam promiſerit
euictionis nomine,ad duplam tenebitur,& hoc in priuato cre-
ditore, in fiſco autem vendente iure creditoris & promittente
euictionem eſt ſecus;quia non poteſt promittere duplum, ſed
ſimplum tamen per l.ſi procurator.ff.de iure fiſci. & no. Sal.in
41 d.l.1.in 3. no. † Aduerte tamen in materia , ꝙ quando creditor
vendidit pignus iure permittente,& non promiſit de euictio-
ne,ꝙ tñ ipſe creditor non poterit euincere pignus ab emptore,
etiam ſi euincere vellet ex aliqua alia cauſa ſeparata a credito,
pro quo vendidit.tex.eſt in l.& is.& ibi Bar.ff.de diſtrac.pign.Et
idem eſt in hærede creditoris,vt ibi per gl.quod not.quia eſt cō
tingibile &c.Sextò quæritur in materia,an ſi creditor vendidit
pignus iure creditoris ex pacto , vel ex lege , vel rōnabiliter pu-
tans rem eſſe ſui debitoris,& promiſit duplum, vel ſimplū pro
euictione,& ſequuta ſit euictio facta a domino, & etiam credi-
tor ſoluit emptori pro euictione illud,quod promiſit,an poſſit
agere ℥ debitorem ad repetendum illud,quod ſoluit emptori?
Breuiter dicendū eſt, ꝙ ſi creditor vendendo ideo promiſit de
euictione,vel quia aliter vendere non poterat ; quia ſine tali ꝓ-
miſſione emptorem inuenire non poterat, vel quia ita erat cō
ſuetudo regionis, vel quia cum iſta promiſſione rē carius vēdi-
dit,ꝙ in omnibus iſtis tribus caſibus habebit regreſſum ℥ debi-
torē pro toto eo , quod ſoluit emptori ex cauſa euictionis ,iſte
eſt tex.in l.ſi pignori.§.fi.& ibi not.per Bar.ꝙ alios. ff. de pig.act.

& no.gl.in l.fi neceſſarias.§.1.in ver.retinere.eo.ti.& gl.in d.l.
in ver.creditore. C.credi.cui pig.non deb.& ibi ſequitur Sal.
fi. Sed ſi creditori ex promiſſione euictionis nullum commo
dum nec vtilitatem attulit debitori, ſed tanti vendidit, quanti
vendidiſſet ſine dicta promiſſione, & non poteſt ſe iuſtificare in
promiſſione duplæ aliquo modo, & tunc non poteſt habere re
greſſum ℥ debitorem ad dictam duplam, ſed ad ſimplum tantū
hoc eſt ad illud, quod ſibi ſolutū fuit pro ſuo debito, vt eſt tex.
in d.l.ſi pignori.§.fi.cum l.ſeq. Aduertendum tñ eſt, ꝙ iſto caſu
qñ creditor coactus fuit pro euictione ſoluere duplam empto-
ri, poterit creditor repetere a debitore vſuras, vel fructus pi-
gnoratæ per ſtipulationem ſibi promiſſas pro toto illo tempo
re, quo durauit venditio ante euictionem ſequutam; quia licet
durante venditione creditor ab emptore pretium habuerit, ta
men ex eo quia coactus fuit duplam ſoluere emptori, iam con-
ſtat nihil ei ſolutum fuiſſe, quod ab eo auferri non potuerit, ita
eſt tex.no.& ſingularis ſm Bar.& alios in l.nec.n.ff.de pig.act.
vbi tex dicit, ꝙ ex quo pretium, quod fuit ſolutum ab emptore
creditori non fuit ſolutum irreuocabiliter, cum poſtea fuerit
coactus ex promiſſione euictionis ſoluere duplā emptori, ni-
hil cenſetur fuiſſe ei ſolutum, & ideo debitor nō fuit liberatus
& per ꝯns tenetur ad vſuras & fructus promiſſos, ſicut tenebat
ante factam venditionem, & ſic eſt hic tex. ꝙ non dr̄ ſolutū cre
ditori id, quod ab eo auocari poteſt, de quo dicam latius infra
in 7.q.proxime ſubſequenti. Sed ſi creditor in euictione ſolū
ſimplū promiſit abſq; neceſſitate & vtilitate illud ſequuta eui-
ctione ſoluit, non poterit petere dictas vſuras promiſſas a debi
tore, ſed ſolum ſuum debitum, ita diſtinguit tex.in d.l.nec.n.in-
ter duplā & ſimplū reſpectu vſurarū, vt dictum eſt. Addo ēt, ꝙ
qñ creditor ſoluit emptori duplā lucratur dictas vſuras medij
tpis, ē ſi illæ excederent duplā, ita tenent ibi Bart.& Saly.poſt
Ricar.Malum. reprobantes ibi gl. quæ aliud voluit & male per
rōnes quas ibi adducit Bar. Et ratio dr̄æ reſpectu vſurarū inter
duplā & ſimplū eſt: quia qñ creditor cogitur reſtituere duplā,
cū paſſus fuerit dānū in duplo, nō cenſetur aliqd emolumēti
habuiſſe ex pecuniis, quæ interim facta venditione apud eū fue
runt, ē ꝙ ex illis multa fuiſſet lucratus, poſtq̄ eas reſtituit dupli
catas, ſed in ſimplo non eſt tantum damnum, & ideo non com-
penſat vtilitatem, ꝙ percepit ex pecuniis cū vſuris ſibi debitis,
ita declarat Pau.de Ca.in d.l.nec.n. ꝙ legi cum l.ſi pignor.§.fi.
quæ no.quia poſſunt ſeruire ad multa, licet hodie promiſſio v-
42 ſurarū facta per debitorē creditori ſit inefficax iure canonico re
ſtente, vt in toto ti.extra de vſuris &c. † Septimo quæritur an ſi
creditor vendat pignus & promittat de euictione, vel in exem-
plo in aliquo ex dictis tribus caſibus no.in l.ſi pignore.§.fi.ff.de
pig.actio.& ex pretio conſequutus fuerit ſuum debitum, an ex
hoc ipſe debitor conſequutus fuerit liberationem a creditore.
Videretur dicendum ꝙ ſic: quia ſolutione eius quod debetur
oīs tollitur obligatio, vt inſtit.qui mo.tol.obli.in prin. Tñ redde
aduertēdo iſtud ſolum procedere vt, qñ creditor vendit taliter
ꝙ ipſe de euictione non obligatur, quod qñ fit, colligit ex præ-
dictis: tunc n.recepto pretio ab emptore per creditorem venden
tem debitor erit liberatus, vt eſt tex.in l.reſcriptum.§.1.in 1.rn.
43 ff.de diſtr.pig.† & hoc qñ proprie pignus fuit venditum: quia ſi
res obligata erat tradita creditori, non aūt in ſimplici hypotha
ca uēdita: nam ēt illam creditor vendere pōt, vt l.hypothecas.
C.de diſt.pig.& no.Bar.in l.1.C.ſi vendi.pign.aga.& in l.pe.quæ
incipit creditor.in uer.mō &c.ff.de diſtr.pig. quia niſi dicta hy
potheca vendita traderetur emptori, ē ꝙ creditor ℥ tunc conſe
quutus fuerit, debitor non dicetur liberatus, ita no.Bar.& ſequi
tur Sal.in d.l.pe.in 2.lec. Sed ſi creditor ex venditione pignoris
eſſet obligatus de euictione emptori, ē ꝙ pretium habuerit, ta
rem tradiderit: tñ donec pōt eſſe locus euictioni, nō dicetur li-
beratus debitor, ſed interim liberatio manet in ſuſpenſo, & ſi cō
tingat rem euinci, & creditorem cogi ad reſtituendum pretium
emptori, poterit creditor agere ℥ debitorē pro ſuo credito cō
ſequendo ueteri actione pignoratitia ℥ria, a qua debitor non
fuerat liberatus: vt eſt tex.in l.ſi pignore §.fi.ff.de pig.ac.& ibi ex-
preſſe declarat Pau.de Ca.in uer.nunc oppono extra gl. & iſtud
ēt vult gl.no.in l.1.C.credi.cui pig.non debe.in ver. creditore.
Et hanc concluſionem alias in facto tenui ℥ quandam conſul
tationem famoſiſſimi doc.dni Caroli Ruini, in qua ipſe atten-
tauit, ꝙ mulier, quæ pro dotibus ſuis iure creditoris auctore pro
re uendiderat bona mariti, & promiſerat emptori de euictione
& poſtea ceſſerat iura ſua dotis alteri, qui emerat a primo em-
ptore pro tuitione dictarum rerum venditarum, non bene ceſ
ſerat, ex eo ꝙ hæredes mariti eſſent liberati per pretium ſolutū
vxore ab emptore, vnde poſt liberationem ſm eum dicta ceſ-
ſio fieri non potuit per no.in l.Modeſtinus.ff.de ſolutio.Ego ēt
(vt dixi) per prædicta tenebā, ꝙ ceſſio valuerit: nā ſtante ꝑmiſ-
ſione euictionis facta p vxorē uēdente dicebā, ꝙ hæredes mariti
nō erant liberati, ſed ꝙ liberatio interim ſtabat in ſuſpēſo, per
tex.d.l.reſcriptū.§.1.in 1.rn. Et dū dicta conſultatio eſſet poſtea
delata ad clariſſimum doc.dnm Philip. Decium ipſe cōproba-
uit in principali negotio meam ſnam ℥ dictū dnm Caroli &

etiā in omnibus alijs articulis,excepto hoc ſolo articulo,in quo
ipſe inclinauit in opinionē domini Caroli, & incipit conſiliū
D.Decij.viſis duobus conſilijs excel.doctorum domini Caroli
Ruini conſulentis,& domini Ant.Neguſan.de Fano. &c.qđ nō
dum eſt impreſſum,& mouetur dominus Decius in hoc articu
lo contra me; quia dicebat ipſe, ꝙ quando creditor obligauit
ſe de euictione, ſequuta euictione nō poteſt agere primæua
actione,ſed agit vtili actione ex empto. vt no. Bar. in l.elegāter.
in prin.ff.de pig actio.& in l.ſi ꝑdiū.C.de euic. & ꝙ obligatio de
euictione eſt ſeparata a prima actione, vnde vna non debet im
pediri per aliam,& allegat tex.in l.ſi plus.§.1 ff. de euictio. Vbi ſi
pignus venditum euincatur, ex empto agitur contra eū , qui ex
pretio pignoris liberatus fuit. & ſic ſecūdum eum patet, ꝙ pro-
miſſio euictionis non impedit liberationem debitoris, & alle-
gat etiam tex.in l.ſi ob cauſam.in fi.C.de euictio.Sed meo iudi-
cio iſta non obſtant meæ concluſioni & iuribus , in quibus illa
fundat,nā ꝙ qñ creditor vendens,ꝑmittit de euictione;debitor
non liberetur,ſed liberatio ſtet in ſuſpenſo,eſt tex.in d.l.reſcrip-
tum.§ 1 & ꝙ tali caſu ſequuta euictione creditor nō agat actione
ex empto ſed veteri actione pignoratitia cōtraria eſt tex. & ibi
declarat Paul.de Caſt.in d.l.ſi pignore.§.fi. & nō obſtāt allegata
ꝑ Deciū,& primò ea q̄ no.ꝑ Bar.in d.l.eleganter.in prin.dū vult
ꝙ re in ſolutū data creditori ꝑ iudicē, vel per debitorē,ſi illa res
euincat , creditor nō aget ℥ debitorē primæua actione,ſed vtili
ex empto.Quia iſte caſus eſt diuerſus a terminis noſtris, nam in
45 terminis Bar.in d.l.elegāter,quādo ſpecies datur inſolutum cre-
ditori pro genere conſiſtenti in pecunia,cēſetur quędā emptio
& vēditio,vt l.3.ff.pro empto. & in cōtractu vēditionis vēditor
non tenetur niſi ad tradendum , vnde facta traditione debitor
fuit liberatus a primo debito,nam ex hoc cenſetur fuiſſe receſ-
ſum a primo contractu & deuentum ad damnationē inſolutū,
& ideo ſequuta euictione agitur vtili ex empto,& non veteri a-
ctione, ita declarat Bar.in d.l.elegāter.in princip.in 3.oppoſi.ad
primum no. & in oppo. ad ſecundum no.& idem Bar.in l.ſi quis
aliam.in 3.ſolu.primę oppo. & in ſua diſtin.in 3.caſu.ff.de ſolut.
& ſequuntur Paul.de Caſtr.& Sali. in d.l.eleganter.in princi.Sed
in terminis noſtris , licèt creditor vendat & percipiat pretium
non liberatur debitor, niſi ita demū , quando pretiū deuenit ad
creditorē irreuocabiliter : vt hr̄ in l.ex ſextāte.§.Latinus.ff.de ex-
cep.rei iudi & no.Bar.in d.l.elegāter.in prima opp.ad primū no.
& probatur per tex.in l.ſi mandato Titij.§.creditor.ff. mand. iū-
cta gl ibi in ver.nō ſit. vbi tex. dicit, ꝙ ſi creditor vendit pignus,
non liberatur debitor,niſi creditor pretiū conſequutus ſit,& gl.
ibi dicit,quòd non dicitur conſequutus pretium , quando illud
cogitur reſtituere,per l.non videtur.ff. de regu.iur.& ſubditur in
tex.ꝙ ex præcedenti reſponſo apparet,ꝙ ſi creditor non promi-
ſit de euictione,debitor erit liberatus;qa tūc dicetur cōſequutus
pretiū,cū ab eo auocari nō poſſit ex cauſa euictionis. Aliud eſt
ergo,qñ debitor dat inſolutū creditori,& aliud qñ creditor ven-
dit pignus alteri & recipit pretium. Nam primo caſu quādo res
fuit data inſolutum creditori,& poſtea fuit euicta,eſt materia di
uerſa a terminis noſtris , & an tunc ſequuta euictione agendum
ſit contra debitorem veteri actione, vel noua.ſ. vtili ex empto,
diſtinguēdū eſt: vt late hr̄ per Bar.in l. ſi quis aliam. in prin. ff de
ſol.Secundo caſu quando creditor vendidit pignus,eſt caſus no-
ſter,& in hoc diſtinguit,an creditor promiſerit de euictione, an
non;quia ſi promiſit de euictione debitor non dicetur liberatus,
ſed eius liberatio manebit in ſuſpenſo ex futuro euentu euictio-
nis,& ſi non ſequatur euictio,erit liberatus, ſed ſequuta euictio-
ne non dicetur liberatus,ſed agetur contra eum per creditorem
veteri actione pignoratitia contraria:vt d.l.reſcriptum.§ primo.
& d.l.ſi pignore.§.fi.nec vllo modo iſto caſu ꝑoteſt competere
creditori contra debitorē actio euictionis ex empto;quia credi-
tor nō emit,nec recepit in ſolutum,& ideo ei nō pōt oriri actio
ex empto, quæ oritur mediante contractu, emptionis vel acce-
ptionis in ſolutū.vt l.ſi libera.C.de ſen.& d.l.elegāter. in prin. &
d.l.ſi quis aliam, ſed vendidit alteri, ex qua venditione ridiculū
eſt dicere,ꝙ creditor vendens poſſit agere de euictione contra
debitorem:ſed actio de euictione competit emptori non vendi
tori,vt habetur in dictis locis,& in toto ti.ff.& C.de euictio. & ad
ſimilitudinē venditionis cōpetit etiam accipienti inſolutum. d.
l.libera cum alijs ſ.allegatis,& non obſtat. d.l.ſi plus.§.1 quia in il
lo tex.iudex vendidit pignus ex cauſa rei iudicatæ , & pretiū fuit
ſolutum creditori,& creditor nō ꝑmiſit de euictione, ideo de-
bitor fuit incōtinēti liberatus,& ideo ſi res vendita poſtea euin-
catur ab emptore,datur emptori contra debitorem actio vtilis
ex empto de euictione,iuxta tex.in d.l.reſcriptū.§.1.in primo re-
ſponſo.& ſic caſus.d.l.ſi plus.§.1.eſt diuerſus a caſu noſtro ; qa ibi
vendens creditor nō ꝑmiſit de euictione,prout promiſit in caſu
noſtro,& eodem modo loquitur tex.in l.ſi ob cauſam.C.de eui-
ctio.& ideo etiam illi eodem modo reſpondetur.
44 † Secundò mouebatur Decius reſpondendo ad d.l. reſcriptū.
§.1.quod dum ibi dicitur,ꝙ liberatio eſt in ſuſpēſo,debet intelli-
gi quò ad effectū:qa ſcilicet reuocari poterit ſequuta euictione,

ſed quatenus eſt de præſenti debitor dicitur liberatus, licet dicta
liberatio in futurum ſequuta euictione reuocari poſſit, ſicut ſe-
cundum eū venditio dicitur pura licèt ſub conditione reſoluē-
da veniat.vt l.2.ff.de in diē addic.& l.hæc venditio. in fi. ff. de ℥.
emptio.& facit,quod no.Bar.in l.Iulianus.in fi.ff.de condi. inde.
& in l iudex poſtquam.in fi.ff..de re iudi.

Sed iſta reſponſio(iudicio meo)ſtare nō pōt;qa text. in d.l.re-
ſcriptum.§.1.expreſſe dicit,ꝙ interim liberatio eſt in ſuſpēſo , &
ideo non patitur intelligentiam datam per Deciū , ꝙ reſpectu
ſtatus præſentis ſit extincta obligatio, & ꝙ poſtea poſſit reduci
in obligationem;quia verba repugnāt, & illius infertur magna
violentia & plaga,ꝙ fieri non debet,ſed verbis ſtandum eſt.l.ꝑ-
ſpexit.ff.qui & a qui.& l.non aliter.ff.de lega.3.

Præterea talis intelligentia eſt contra regulam iuris, quæ eſt,
ꝙ actio ſemel extīcta amplius reuiuiſci nō p̄t: vt l.qui res §. areā.
ff.de ſolu.ibi.in perpetuū.n.ſublata obligatio reſtitui nō p̄t.& ibi
per Bar.& alios poſt gl.qñ tenet ꝙ iſta ſit r̄ła,& alia in quibus di-
citur,ꝙ reſuſcitet,ſunt ſpālia,& illā gl.ſequitur ibi Bar. & Bar.in
l.Meuius.§.duobus.in vj.opp.ff.de le.2. & eſt tex.iuncta gl.in l. 2.
§.fi.in gl.in ver.reſtituantur.ff. de hęre. vel actio. vendi. caſus er-
go ſpeciales non ſunt extendendi ad alios in quibus non reperi
tur iſtud diſpoſitū.l.ius ſingulare,& l.quòd verò contra.ff. de le-
gi.& in caſu noſtro leges non dicunt,ꝙ pendente cōditione eui-
ctionis obligatio debitoris extinguatur , & poſtea reſuſcitetur,
ſed dicunt,ꝙ obligatio interim manet in ſuſpenſo † & inter iſta,
ſcilicet eſſe obligatū,& non eſſe obligatū,eſt medium , videlicet
ceſſatio obligationis,ad tempus,& ſic ꝙ interim obligatio ſit in
ſuſpenſo,vt late hr̄ per Bar.& alios in l.2.§.1.in ver.venio & intro
in gl.ff.de ver.obli.& per Bar.in d. §. aream. vbi dicit , ꝙ aliud eſt,
obligationem extingui,& aliud obligationem ceſſare , & remit-
tit.ſe ad no.in d.§.1.ꝙ ibi declarat. ꝙ quando obligatio ſemel na-
ta eſt,ſed ex aliquo caſu dicitur eſſe in pendenti , tunc non eſt in
pendenti obligatio,ſed eſt in pendenti exactio propriè loquen-
do, allegat.l.pecuniam.ff.ſi cer.pe.& ita ſe habet caſus noſter:qa
obligatio debitoris ſemel nata fuit , & propter periculū euictio-
nis promiſſę per creditorem vendentem pignus illa obligatio
ſeu liberatio ab illa dicitur eſſe in ſuſpenſo reſpectu tamen exa-
ctionis:quia licet obligatio duret,tamen interim pendente du-
bio euictionis nihil a debitore exigi poteſt,ſed exactio differtur
in euentum futuræ euictionis & proprie , ita loquitur tex. in d.l.
reſcriptum.§.1.in vltimo reſponſo.ibi. Arbitror interim quidem
nihil a debitore peti poſſe,ſed in ſuſpenſo haberi liberationem
&c.uerba ſunt tex. quæ ineuitabiliter probant , ꝙ interim pen-
dente periculo euictionis debitor manet obligatus,& eius libe-
ratio eſt in ſuſpenſo,& propterea ab eo interim nihil exigi pōt,
niſi demum ſequuta euictione.Et ex prędictis infero,ꝙ dum De
cius arguit a ceſſatione, ſeu ſuſpenſione obligationis ad extin-
ctionem illius male arguit:quia ſunt diuerſa,vt per Bart. in d. §.
aream.& de diuerſis non debet fieri illatio,vt l.Papinianus exu-
li.ff de mi cum vul.non obſtat text.in d.l.2.ff.de in diem addic.
quia ille text .inducitur nimis a remotis.item potius facit pro o-
pinio.mea:quia ibi dicitur,ꝙ venditio,quæ venit reſoluenda in-
terim videlicet,ita & in propoſito obligatio debitoris, quæ ve-
nit extinguenda ceſſante euictione promiſſa per creditorem in-
terim pendente periculo euictionis durat,& liberatio ſtat in ſu-
ſpenſo,et ſic aliud eſt,liberationem ortam eſſe,& aliud illam eſ-
ſe in ſuſpenſo;quia ſicut,vt dictum eſt ſ.per no.per Bar. in d.l. 2.
§.1.ff.de verbo.obliga.inter eſſe obligatum & nō eſſe obligatum
datur medium,videlicet obligationem eſſe in ſuſpenſo : ita in-
ter eſſe liberatum & non eſſe liberatum datur medium , ſcilicet
liberationem eſſe in ſuſpenſo;quia contrariorū eadem eſt diſci-
plina.l.1.ff de his qui ſunt ſui vel alie.iur.donec ergo liberatio ma
net in ſuſpenſo,nō eſt verum dicere,debitorem eſſe liberatum ,
& non eſſe liberatum,ſed liberationem pendere ex futuro euen
tu,ergo interim poteſt fieri ceſſio dictæ obligationis,& ſi cōtin
gat debitorem ex toto liberari , euictione non ſequuta , ceſſio
erit in efficax, ſi autem cōtingat debitorem non liberari;quia ſe
quatur euictio,ceſſio erit efficax.Nec etiam obſtat tex.in l. hæc
venditio.§.fi.ff.de contrahen.emp.quia ibi venditio valet procē
tum,ſed ſi emptor vendat fundum pluris, vt conuenit, augebit
pretium.In caſu autem noſtro durat obligatio , ſed ſuſpenditur
exactio,& poteſt obligatio reſolui ex futuro euentu non ſequu
ta euictione per tex.in d.l.reſcriptum.§.1.ad fi.Nō obſtat id quod
no.Bar.in l.Iulianus.ad fi.ff.de condi.inde.dum vult , ꝙ quando
præſens rei ſtatus tendit ad excluſionem,ſed dubitatur,an exclu
ſio ſit futura perpetua tunc dicta excluſio habet vim excluſio-
nis , adeo quòd interim fieri non poteſt exactio , vel executio;
quia ego quoque fateor , quòd reſpectu exactionis interim di-
cta liberatio habet vim excluſionis : quia interim debitor exigi
non poteſt , vt dicit text.in l.reſcriptum.§.1.in fin.ibi.arbitror in-
terim quidem nihil a debitore peti poſſe , ſed ex hoc non tol-
litur , quin interim poſſit fieri ceſſio dictæ obligationis , cum
liberatio ſtat in ſuſpenſo ; quia ceſſio non eſt exactio , ſed ceſ-
ſionarius habebit differre exactionem in euentum futuræ

euictionis, sicut ipse cedens; quia non plus iuris trāstulit in cessionariū, q̄ ipse haberet l. traditio. ff. de acquiren. rerum domi. Similiter non obstat id quod not. Barto. in l. iudex postquam. in fin. ff. de re iudi. quia secundùm Bartol. ibi illa clausula posita in sententia uidelicet, & plus & minus &c. operatur resolutionem sententiæ secundùm tamen tradita ibi per Barto. & similiter in casu nostro ex futuro euentu illa liberatio, quæ erat in suspenso, poterit resolui, vel confirmari, sequuta uel nō sequuta euictione, sed interim debitor nō pt dici neq; liberatus, neq; nō liberatus, sed res stat ī medio, videlicet ꝙ liberatio est suspēsa, iuxta no. per Bar. in d. l. 2. § j. de ver. obli. vnde cōcludo quòd quādo creditor vendens promittit de euictione, interim debitor non dicitur liberatus, sed liberatio manet in suspenso, & sequuta euictione poterit agere contra eū creditor ueteri actione pignoratitia contraria, ut est text. & ibi declarat Pau. de Cas. in d. l. si pignore. §. fin. Et per consequens interim creditor poterit cedere actionem contra debitorem alteri, quę tamen intentari non poterit, nisi demum sequuta euictione, iuxta tex. in d. l. rescriptum. §. j. in fin. & ita puto tenendum salua semper reuerentia dicti Do. Decii. † Octauò addendum est pro confirmatione prędictorum vnum, videlicet quòd quando creditor vēdidit pignus & promisit de euictione in aliquo ex tribus casib. permissis, de quibus in d. l. si pignore. §. fin. ff. de pig. actio. quòd tunc debitor tenebitur cauere dicto creditori de conseruando eum indemnem a dicta euictione promissa. Et pro tali cautione obtinenda poterit creditor retinere aliàs res pignoratas sibi per debitorem, vt est text. not in l. si necessarias. §. j. ff. de pig. act. & ratio est; quia obligatio euictionis de iure non respicit ipsum creditorem, qui uendidit: sed respicit ipsum debitorem, in cuius utilitatem pecunia ex pretio pignoris redacta conuersa est, vt l. in creditore. ff. de euic. Si tamē ipse creditor voluit se obligare ad eam tenebitur, sed debitor debet eum indemnem conseruare, & propter hoc potest retinere res pignoratas, quando illas habet. d. l. si necessarias. §. j. sed si eas non habet, poterit creditor agere contraria pignoratitia cōtra debitorem, vt eum indemnem conseruet: vt d. l. si necessarias. in princip. ita determinat ibi Paul. de Cast. in §. j. in fin. & ibi subdit glo. in vers. retinere, quòd etiam si creditor promisit de euictione extra illos tres casus, de quibus in d. l. si pignore §. fin. quòd omnino habebit retentionem pro dicta indemnitate: quia debitor omnino ad illam tenetur, per tex. in d. l. rescriptum. §. j. ff. de distract. pig. Intellige tu isto casu vsque ad simplum tātum, non autem ad duplum, si creditor eam promisit; quia quomodocunque creditor promittat de euictione etiā extra dictos casus habebit semper regressum pro simplo contra debitorem; ut est tex. in d. l. si pignore. § fin. cum l. seq & glo. not. in l. j. C. credi euic. pig. non debe. in glo. in uers. creditor. Cum ergo creditor, qui promisit de euictione, possit tam per uiam retentionis quā actionis agere contra debitorem pro sua indennitate, sequitur quòd debitor isto casu non fuit liberatus a prima actione, vt supra in præcedenti. q. conclusum fuit &c. † Postremò in ista materia venditionis pignorum quęritur, an in venditione eorum requiratur subhastatio? Breuiter respondendo dicendum est, quòd huiusmodi solennitas subhastationis non requiritur, nisi in venditione pignoris capti pro executione rei iudicatæ, vt l. ordo C. de execu. rei iudi. & ibi late per Bald. & in l. 2. & fin. C. de fide instrumen. & iure has. fil. lib. 10. In aliis autem pignoribus vendēdis non requiritur talis subhastatio, nisi essent bona minorum, ecclesiæ, vel decurionum, vel fisci, quorum bona sunt prohibita alienari ratione publicę vtilitatis: nam in illis requiritur subhastatio, ut l. j. C. de prædi. curi lib. 10. & in auct. hoc ius porrectum. C. de sacrosanc. ecclesi. ita solenniter declarat Bald. in d. l. ordo. Vbi etiam addit, quòd semper quando venduntur bona absentis, requiritur subhastatio, allegat. l. fundus ff. de rescind. vendi. & de materia subhastationis vide plura per Bald. in d. l. ordo. & latissime per Fabianum de monte in tractatu emptio. & vendi. in 5. parte principa. in antepen. car. in 2. colum. in vers. Sequitur de solennitate subhastationis &c. Et per prædicta sit expeditum istud primum membrum.

46 … 47 (margin numbers)

SVMMARIVM.

1 *Iuri hypothecæ quam creditor hēt in bonis debitoris sui sibi obligatis quanto tempore præscribatur.*
2 *Præscriptio in hypothecaria non impeditur per malam fidem auctoris.*
3 *Tempus requisitum ad præscribendum contra creditorem in hypotheca, an contra creditorem currat respectu tertij possessoris, antequam actum sit contra principalem debitorem &c.*
4 *Vxori an constante matrimonio currat præscriptio ad repetendum dotem.*
5 *Hypotheca an tollatur, vel extinguatur sublata actione personali.*
6 *Hypotheca non tollitur per confusionem inductam ex aditione.*
7 *Oblatione fideiussoria cessante an cesset hypotheca.*
8 *Hypotheca tollitur ex pacto ex quo tollitur principalis obligatio.*
9 *Hypotheca tollitur per pactum de non petendo factum super principali, et si factum sit ad tempus.*
10 *Hypotheca tollitur per iuramentum decisiuum delatum per creditorem debitori iuranti non debere.*
11 *Hipotheca tollitur per sententiam absolutoriam super obligatione principali latam in fauorem debitoris.*
12 *Hipotheca multis tollitur modis.*
13 *Præscriptio vtilis dominij contra debitorem an tollat hipothecariam contra creditorem.*
14 *Hipotheca an tollatur per vsucapionem triennalem.*
15 *Vsucapio quare non tollat hipothecam in re mobili spatio triennij.*
16 *Vsucapio in re mobili præscribitur triennio respectu dominij, & respectu hypothecæ inducitur præscriptio per possessionem decennio continuatam.*
17 *Vsu capta re respectu domini an creditor possit eam auocare respectu hipothecæ.*
18 *Statutum, ꝙ nullis actionibus ciuilibus præscribatur minori spacio. 30. annorum comprehendat hipothecariam.*
19 *Præscriptio actionis pignoratitiæ respectu iuris offerendi quo mediante ipsa oritur, a quo tempore incipiat.*
20 *Pignoratitia quanto tempore præscribatur.*
21 *Præscriptio contra pignoratitiam an de iure canonico procedat.*
22 *Præscriptio potest currere etiam ꝙ præscribens sciat alterius competere, si actio nondum sit nata &c.*
23 *Præscriptioni obstat malæ fides, si id quod præscribitur debetur iure actionis, secus si officio iudicis.*
24 *Pignoratitia præscriptione sublata an debitor poterit agere contra creditorem rei vendicatione ad pignus.*

Secundum membrum sextæ partis principalis.

1 SEquitur modo secundum membrum huius sextæ partis principalis, in quo tractandum est, quando & quomodo pigno & hypothecæ resoluantur & finiantur per præscriptiones & vsucapiones. † Et primo quæritur, quanto tempore præscribatur iuri hypothecæ, quam creditor habet in bonis debitoris sui sibi obligatis. Et conclusiue respondendo dicendum est, ꝙ quando tertius possessor possidens rem hypothecatam alteri, non habet titulum a debitore sed ab alio & in bona fide præscribit iuri hypothecæ, quod habet creditor in dicta re, spacio 10 annorum inter præsentes & 20 inter absentes, casus est in l. 1. & 2. C. si aduer. credi. lib. 7. Sed si dictus tertius possessor non habeat titu. ab alio quam a debitore, & non haberet bonam fidem, vel altero careret, non præscribere contra hypothecam nisi spatio 30 anno. vt l. cum notissimi. in prin. & §. C. de præscrip. 30 an. Si autem dictus tertius possessor haberet causam a debitore: tunc donec debitor viuit, non potest præscribere minori spacio quam quadraginta annis, sed si vellet incipere præscriptionem post mortem debitoris, & nollet computare aliqd de tpe, quod cucurrit viuente debitore, posset præscribere [illegible] nis d. l. cum notissimi. §. sed cum illud. & ibi declarat gl. Bal. & Saly. principalis aūt debitor & eius heres non pręscribit iuri hypothecę contra creditorem minori spacio q̄ 40. anni. d. l. cum notissimi. in prin. & §. 1. & ibi per Bal. & Salv. Et prędicta procedunt de iure ciuili, sed de iure canonico, quod attendendum est in cōcernentibus salutem animę, nulla procedit pręscriptio, nisi adsit mala fides, iuxta no. in c. fin. de pręscri. & in regula possessori. lib. 6. Et propterea neque debitor, neque hæres poterunt pręscribere: quia sunt in mala fide, alii autem possessores ignorantes de hypotheca competenti in dictis bonis creditori, & sic non existentes in mala fide: vt l. sed & si lege. §. scire. ff. de peti. hęre. & l. igitur ff. de libe causa, possunt præscribere, etiam si haberent causam a debitore: quia stant ista simul, ꝙ quis habeat causam a debitore, & tamen ignoret de hypotheca primi creditoris, & sic ꝙ ex hoc solo, ꝙ habeat causam a debitore, nō sit in mala fide.

2 † Et non obstat huic singulari successori habenti causam a debitore mala fide auctoris, ut in auc. malæ fidei. C. de pręscri. lōg. temp. quia illa auct. loquitur in præscriptione dominii, & non habet locum in præscriptione simplicis hypothecæ, ut probat ibi in ver. si dominus, & ita tenent ibi Iaco. de Aret. Cy. & Ang. de Are. instit. de actio. in §. sed iste, in 8. fallen. & Alex. in l. Pomponius. §. 1. colum. 4. in 6 fallen ff. de acquir. possess. & Ang. de Are. instit. de act. §. item seruiana, colum. 6. in versic. quæro nunquid hodie &c. & Alex. in consi. 83. viso processu, num. 15. & in consi. 220. ponderatis his, in princ. 6. volum. Prædicta autem declara duobus modis, primo modo, vt quæ dicta sunt, procedāt in creditore priuato; secus autem est dicendum in ecclesia, vel minore habentibus ius crediti, & hypothecæ in bonis sui debitoris: quia contra eos non præscribitur decem, uel viginti annis, ut dictum est in aliis creditoribus, sed requireretur maius tempus, iuxta no. in auct. quas actiones. C. de sacr. san. eccle. iuncta l. fi. C. in qui. cau. in integ. resti. no. non est necess. & in l. sicut. C. de præscrip. 30. ann. & ita tenet Guido Papę, in q. 4 6. in ver. tertius possessor. Secundò declara prędicta de pręscriptione hypothecæ contra creditorem priuatum procedere, quando creditor non possidet pignus: tunc enim procedit præscriptio modis supra notatis cōtra creditorem, secus autem si creditor possideat pignus: quia tunc ei contra hypothecam non curret præscriptio, sed per eius possessionem (quod est plus) pręscriptio

prio interrūpetur vt est tex. in d. l. cum notissimi. in §. immo. Intelligēdo tamen quando creditor possideret iure creditoris, & tanquam bona sibi obligata; tunc enim cōtra eum non curret præscriptio, & ita procedit. d. §. immo. vt est de mēte Cy. Ang. & Raph. ibi, & ita notabiliter declarat Cor. in cons. 20. 1. vol. Et ratio est: quia ex quo licite creditor incūbit pignori, & iure creditoris illud detinet, non videtur esse in negligētia, si non petit suum debitum, vt declarat Cor. in d. consi. 20.

3 † Secundò quæritur in materia, an tempus, quod requiritur de iure ad præscribēdum contra creditorem in hypothecam secundum ꝙ supra in proxima præcedenti q. distinctum fuit, currat contra creditorē respectu tertij possessoris antequàm per creditorē actum sit ꝯ principalem debitorē, & de illius bonis excussum sit? Et in hoc Alc. in consi. 58. viso & per lecto. in fi. 5. vol. tenet, ꝙ tale tēpus incipiat currere demum facta excussione & non ante: quia hodie creditor nō potest agere contra tertium possessorem ante factam excussionē de bonis debitoris, vt in auc. hoc si debitor. C. de pi. & non valenti agere non currit præscriptio l. 1. in fi. C. de anna. excep. & hoc procedit, etiā si istud non posse agere causetur ex culpa creditoris: quia secundum Alex. tempus non currit etiam impedito culpa sua, per tex & gl. in c. quia diuersitatē. de conce. præben. Sed contra istam decisionem Alex. tenent late moderni in tractatu præscriptionū, in 4. parte quartæ partis principalis, car. 23. col. 3. in ver 4. principaliter quæro. & in 1. parte sextę partis, car. 46. col. j. ver. & ꝑ hęc infero, ꝙ nō est vera &c. & sequit. D. Petrus paulus Perusius in c. ex trāsmissa. in vl. ver. de præscriptio. & mouetur quatuor fundamentis contra Alex. & respondent ad d. c. quia diuersitatem. in quo se fundat Alex. vt ibi late per eos Et ego etiam semper putaui dictam decisionem Alex. non esse tenēdam, & hoc antequam viderem dictos modernos. Et vltra allegata per eos ista opi. contra Ale. fundari potest per id, quod vult Bal in l. sed & si per prætorem § 1. versi. sed nec ad eos. ff. ex qui. cau. ma. vbi dicit, ꝙ nō censetur impeditus ille, qui de facili remouere potest impedimentum, & mouetur per tex in c. fi. de ele. & idem tenet Bal. per d. c. fi. in l. quibus diebus. in prin. ff. de condi. & dem. & ibi pulchre per Pau. D. Ca.

4 † Et hic est, ꝙ vxori ad repetendum dotem currit præscriptio non solum a die soluti matrimonij, sed etiam constante matri. quādo certum & notorium fuit maritum vergere ad inopiam; quia tūc mulieri incipit competere actio ad dotem repetendā vt est text. in l. in reb. §. omnis. ibi. minus idoneis, ex quo eis hoc infortuniū illatū esse claruerit &c. C. de iure do. & l. vbi adhuc. eo ti. & nota Saly. in d. §. omnis. & sequitur Ang. de Are. insti. de actio § item seruiana. in 6. col. in ver. not. ergo, ꝙ quando est notorium &c. & in §. fuerat. in 12. col. in ver. in ea gl. ibi. si constante, in prin. &c. & sic in cursu præscriptionis cōsideratur, an actio nata sit, & an sit in ptāte illius cui actio cōpetit posse agere; qa tunc si nō agit, sibi est imputādum per allegata supra. Et ex hoc etiam solet dici in anno, qui datur creditoribus ad intentādum reuocatoriam, iuxta tex. ins. de ac. §. item si quis in fraudem. ꝙ ille annus præscribi incipiat a tempore quo notorium est debitorem nō esse soluēdo & eius bona esse possessa per alios: quia ab illo tēpore creditores agere potuerūt reuocatoria, & ita tenet Ang. de Are. in d. §. item si quis in fraudem. in 6. col. in ver. quæro a quo tempore. Tertiò facit pro eadem opi. contra Ale. illud quod vult Pau. de Ca. in consi. 294. ego Pau. de Cast. vbi dicit, ꝙ actioni etiam nōdum ortæ potest præscribi, quando est in facultate partis illam oriri facere; quia qui potuit facere, vt possit agere. potuisse videtur l. qui potest facere. ff. de reg. iur. secus autē esset, quando nō esset in potestate partis facere, ꝙ actio nascatur. puta quia ortus actionis pendebat ex facto alterius, vel cōditione casuali, vel mixta secundum Pau. in d. consi. & no. Cor. in cōs. 43. in hac consultatione. in litera. D. & sequentibus. 2. vol. vnde videmus, ꝙ actioni euictionis nō præscribitur, antequā res euincantur, vt est gl. in l. emp. C. de euictio. & not. moderni in tractatu præscriptionum in 5. parte quintæ partis princ. car. 42. nu. 52.

5 † Tertiò quæritur in materia, an sublata, vel extincta actione ꝑsonali, sit etiam extincta hypothecaria illi accedens, & in hoc cōplectendo materiam pone regulam, ampliationes & fallentias. Regula ergo sit, ꝙ sublata actione ꝑsonali durat hypothecaria, vt est tex. in l. 2. C. de luitio. pign. quia licet a principio non possit cōstitui hypothecaria sine principali obligatione, vt l. Iulianus. in prin. ff. de le. 3. & l. grege. §. cum pignori. ff. de pigno. & l. 2. C. si pignus pi. da. sit, tamē postquam est semel constituta, potest separari a principali, vt no. Bar. in l. fideiussor obligari. in prin. ff. de fideius. Et per hoc concludit ibi Bar. ꝙ hypothecaria possit cedi sine personali per allegata ibi per eum, & ibi etiam ponit, cuius sit effectus cessio hypothecariæ sine personali, & ratio istius regulæ est; qa hypothecaria, quæ est realis, vt l. pignoris. ff. de pignori. est fortior, quàm sit personalis ac potentior, vt no. Saly. in l. cum notissimi. §. 1. in prima oppo. C. de præscript. 30. ann. Nimirum ergo si post personalem sublata ipsa durat.

Et ista regula primò ampliatur & declaratur, ꝙ procedat etiā in præscriptione; quia s. sublata personali per præscriptionem 30. anno. iuxta. l. sicut. C. de præscri. 30. ann. hypothecaria, q̄ aliquādo durat longiori tempore, vt notaui supra in 1. quæst. nu. 1. durabit adhuc, donec durat eius vita, vt est tex. & ibi declarat gl. in 2. exēplo, in d. l. 2. C. de lui. pig. & sequuntur Bal. & Saly. ibi. & per Paul. de Cast. in l. eos qui. nu. 2. C. de vsur. & similiter contingere pōt econuerso, quia s. sublata hypothecaria per præscrip. 10. anno inter præsentes & viginti inter absentes in casibus notatis. supra in d. 1. q. remanebit tunc personalis, quæ durat longiori tempore,

6 tex. est in d. l. 1. in fi. C. si aduer. credi. li. 7. † Secūdò amplia & declara regulam, vt procedat, etiam si personalis esset sublata confusione, puta quia creditor successisset debitori, & grauatus esset de restituendo hæreditatem alteri per fideicommissum, quo casu actio personalis esset confusa per aditionem, vt l. debitori. C. de pac. & tamen hypothecaria remaneret: vt est tæx. in l. debitor ff. ad Treb. & no. Alex. in d. l. debitori, & est text. & ibi glo. in l. ex sextante. §. Latinus ff. de excep. rei iud. & glo. Bal. & Saly. in d. l. 2.

7 C. de lui. pigno. † Tertiò amplia regulam vt procedat, etiam sublata obligatione fideiussoria; quia durat etiam hypothecaria, puta quia fideiussor, qui pro me intercessit, & dedit etiam pignora meo creditori, instituit me hæredem, nam dū ego succedo meo fideiussori, extinguitur dicta obligatio fideiussoria, ita ꝙ creditor meus non poterit me hæredem fideiussoris mei conuenire obligatione fideiussoria; quia illa est sublata per confusionē. sed obligatio hypothecaria, qua res data pignori a meo fideiussore tenetur, adhuc durat & creditor poterit agere contra me hypothecaria ad dictam rem. tex. est. l. in l. cum quis. §. fi. ff. de sol. & ibi declarat. Bar. & ratio est: quia obligatio fideiussoria stare non potest nec a principio nec ex post facto sine principali: vt no. in l. si hæres pecuniā. ff. ad Treb. sed hypothecaria potest stare sine principali ex post facto licet non a principio: vt l. non intelligere. C.

8 de lui. pign. ita no. Pau. de Cast. in l. fi. C. de fide. minorum. † Fallit modò dicta regula, quando principalis actio, seu obligatio tollitur per pactum, seu conuentionem: quia tunc intelligitur etiam sublata hypothecaria vnà cum ea, vt est test. in l. soluitur. in prin. & §. 1. qui. mo. pig. vel hypo. sol. & in l. cum soluendæ. ff. de distra. pig. Ratio autem differentiæ inter præscriptionem, per quam tollitur principalis obligatio, & aliquando remanet hypothecaria & econuerso & conuentionem & pactum, per quod tollitē principalis obligatio vnà cum hypo. vt d. l. soluitur. § 1. assignatur ibi per glo. quia s. pactum, & conuentio late interpretatur: vt l. 1. C. vt actio ab hære. & contra hære. quod non est in præscriptione,

9 quæ est odiosa: vt l. in omnibus. ff. de actio. & oblig. † Et ex prædictis etiam infertur, ꝙ pactum de non petēdo ad certum tempus factum debitori operatur, ꝙ durante pacto hypothecaria etiam suspenditur, ita probatur in dictis iuribus, quod tamen sane intelligendum est, nisi debitor post tale pactum effectus fuerit suspectus, quia ex causa dictæ suspitionis superuenientis, vel etiam existentis tempore pacti sed ignoratæ ab ipso creditore poterit creditor non obstante pacto facto de non petendo ad certum tempus super debito & obligatione principali persequi pignora, tex.

10 est & ibi declarat glo. & Bar. in l. quæsitum. in prin. ff. de pig. † Secundò fallit dicta regula, si creditor deferat iuramentum, & debitor iuret se non esse debitorem; quia tunc nō solum tollitur obligatio principalis sed etiam hypothecaria, vt est tex. in l. deferen

11 te. ff. qui. mo. pig. vel hypo. solu. & in d. l. soluitur. § fi. eo. tit. † Tertiò fallit regula, si lata sit sententia absolutoria in fauorem debitoris contra creditorem: quia per eam tollitur obligatio principalis & hypothecaria, vt est tex. in d. l. si deferente. 2. responso.

12 † Quartò fallit dicta regula, si sit solutum debitum creditori, vel etiam creditori creditoris, vel alio modo satisfactum de volūtate creditoris, vel si ad tempus fuit obligatum certum pignus, & tempus sit finitum, vel si pignus obligatum fuit sub aliqua conditione, quæ postea non fuit purificata, nec euenit; istis. n. casibus prout tollitur principalis obligatio, ita tollitur & cessat hypothecaria, tex. est iuncta gl. in l. item liberatur. in prin. ff. qui. mod. pig. vel hypo. solu. & prædicta omnia habentur etiam per glo. & Sal. post alios in d. l. 2. C. de lui. pigno.

13 † Quartò quæritur in materia, an præscriptio, quæ cucurrit contra debitorem super dominio rei hypothecatæ: quia scilicet possessor præscripsit contra debitorem vtile dominium dictæ rei noceat & præiudicet creditori in sua hypotheca. Et breuiter respondendum est, ꝙ si idem tempus est sufficiens ad vtranque præscriptionem, s. dn̄ij contra debitorem & hypothecæ cōtra creditorem, quòd tunc præscriptio sub eodem tempore vtrunque effectum operetur, vt habetur in l. 1. & 2. C. si aduer. cred. lib. 7. Secus autem si diuersum tempus requiratur in vna, quàm in altera, & potest poni exemplum, quando possessor cum titu. & bona fide præscribit & debitor contra quē præscribitur ratione dominij est præsens, quo casu sufficiunt decem anni, creditor autem contra quem præscribitur ratione hypothecæ est absens quo casu requiruntur 20. anni, vt l. 1. C. si aduer. credi. & ibi per gl. isto enim casu præscriptio cōplebitur contra debitorem in 10. primis annis habito respectu ad dominiū, & tamen adhuc hypo. competens creditori erit integra & durabit per alios decem annos, ita not. glo. in l. præses. C. de pig. in glo. in ver. præscriptione, in ver. vel tertiò, & illam ibi sequuntur Sal. & alij. Et hoc modo sunt intelligenda not. per Bar. in l. 1. § cum prædium.

prædium, ff. de pign. vbi firmat, ꝙ possidens bona fide, & tit. rem hypothecatam alteri præscribit etiam hypothecam, quæ no. ne æquiuoces, quia malè declarantur per Doc.

14 Quintò quæritur, an sicut per præscriptionem tollitur hypotheca (vt supra in præcedentibus quæstionibus extitit declaratum) ita vt tollatur per vsucapionem triennalē, quando res mobilis esset data in pignus? Breuiter respōdendo dicendum est ꝙ non, vt est tex. secundum intellectum gl. quem doc. sequuntur in l. vsucapio. C. de pigno. & ratio est: quia sicut per alienationē hominis. s. debitoris non tollitur, neque eliditur ius hypothecæ competens creditori, vt l. debitorem. C. de pign. ita nec per alienationem legalem, prout est vsucapio, quæ dicitur alienatio legalis, vt l. alienationis, ff. de ver. signifi. ita tenet glo. Bar. & alii in d. l. vsucapio. Et sic habes differentiam inter præscriptionem rerum immobilium, & vsucapionem mobilium: quia per prescriptionem tollitur ius hypothecæ, vt l. 1. & 2. C. si aduer. credi. lib. 7. sed per vsucap. nō. d. l. vsuca. & l. iusta. §. nō mutat. ff. de vsuca.

Et ratio differentiæ inter prescriptionem, & vsucapionem secundùm glos. in d. l. vsucapio. est: quia in præscriptione requirit maius tempus, & ideo etiam inest maior negligētia creditoris non agentis, quàm insit in vsucapione. Et istam rationem melius declarat Bar. post Pet. de Bellaper. in l. 1. §. cum prædium. ff. de pig. dicens, ꝙ in prescriptione interuenit tempus sufficiens ad tollendum hypothecariam, & contra creditorem non excipitur, ꝙ possessor acquisiuerit dominium per possessionē decem annorum cum titu. & bona fide, sed excipitur, ꝙ possessor prescripsit contra hypothecariam. In vsucapione autem istud cessat; quia tempus triennii non est sufficiens ad presribēdum contra aliquam actionem, & ideo non potest tolli actio hypothecaria per triennium, & licèt triēnio acquiratur dominium rei mobilis: tamen separata est causa dominii ab hypotheca, ita vult gl. in d. l. vsucapio. & sentit Bar. in d. §. cum predium.

15 † Sed dubitatur, quare maius tempus præfigatur ad prescribēdum iuri hypothecę in re immobili: videlicet decennium, q̃ in vsucapione hypothecę rei mobilis. Nam videbatur, ꝙ sicut in prescriptione hypothecę rei immobilis prefixum ē tempus decennii habito respectu ad prescriptionem dominii dictę rei, quę decennio perficitur, ita & in re mobili debet fieri, ꝙ sicut dominium vsucapitur triennio, ita & ius hypothecę deberet vsucapi. Sed in hoc Bar. in d. l. 1. §. cum predium dicit, ꝙ alia ratio reddi non potest, nisi quia sic placuit, vt l. non omnium. ff. de legi. & hoc secundum eum probatur in tex. d. §. cum predium, ibi. nec vsucapione perimi placuit, & ita tenendum puto: quia ratio, quę assignatur per gl. in d. §. cum predium, & in d. l. vsucapio, & in l. 1. in gl. magna. C. si aduer. credi. videlicet, ꝙ sit differētia inter dominium, & hypothecam, & ꝙ per vsucapionē triennii queratur dominium in re mobili; & per prescriptionem in eadem re queratur exceptio contra hypothecam nō est fundamentalis: quia regulariter actio non tollitur, neque eliditur ꝑ exceptionem minori tempore, q̃ 30. annis, vt l. sicut. C. de prescript. 30. ann. & spāliter inductum fuit, ut actio hypothecaria tollatur. 10. annis inter præsentes & 20. inter absentes, per text. in d. l. j. & 2. C. si aduer credi lib. 7. ad exemplum præscriptionis dominii, quod quæritur per præscriptionem. 10. uel 20. anno. ut per totum titulum. C. de præscrip. long. tempo. & hr̄ in d. l. j. & 2. Et eodem modo videbatur dicendum in vsucapione, ut. s. actio hypothecaria consistēs in re mobili deberet tolli per usucapionem triennij, sicut per illam quæritur dominium, & tamen iura hoc nolunt, & vt dicit Bar. in hoc alia ratio assignari nō potuit, nisi quia ita placuit legislatori.

16 † Sed iterum dubitatur in prædictis, quid si aliquis possedit rem mobilem cum titu. & bona fide. 10. annis inter præsentes, nunquid possessor tueri se poterit aduersus creditorem intendentem hypothecariā. Et glo. in d. l. j. C. si aduer. cre. in gl. fi. in fi. refert duas opi. vnam Ir. qui tenuit, ꝙ non, aliam autem Io. qui tenuit ꝙ sic. Et istam secundā opi. tenet etiā gl. in d. l. vsucapio. & istam approbat Bart. ibi in fi. & ibidē Bal. in uer. gl. quærit, & post eum Saly. in uers. sed iuxta hoc quæro, per rationes ibi per eū adductas, & sic habes, quòd possessor possidens cum titu. & bona fide triennio rem mobilem usucapit eam respectu dominii, sed non respectu hypothecæ, sed si continuat in possessione usque ad decennium inter præsentes præscribet etiam contra actionem hypothecariam contra creditorem. Ex quo secundum Saly. ibi habes vnū mirandum, quòd scilicet reperiuntur duæ præscriptiones ad diuersa, & minus tempus, quod sufficit in prima, computatur in secunda.

17 † Sextò quæritur in materia retentis terminis vsucapionis, an si creditor post rem mobilem triennio vsucaptam a possessore egit contra eum hypothecaria & rem ab eo auocauit, an modo debitor poterit offerre uel soluere creditori & rē ab eo recuperare directa pignoratitia, iuxta l. rescriptum. §. j. ff. de distrac. pig. & gl. in d. l. vsucapio. mouet istā dubitationem, & respondet ꝙ sic. videlicet quòd debitor etiā isto casu poterit offerre, uel soluere creditori & auocare rem per directam pignoratitiā; quia non poterit debitor repelli a creditore, ex eo quòd ipse agere & obtinere non potuerit contra usucaptorem, qui contra debitorem vsuceperat dominium; quia dicit glo. ꝙ tunc istud procederet, quando ageretur rei vendicatione, secus autē quando agitur actione pignoratitia, quæ descendit ex contractu nā actione ex contractu, agitur contra obligatum ex contractu, etiam si res non sit agentis, vel desierit esse sua, sicut videtur in ꝯmodante, vel deponēte vt l. ita vt si fur. ff. commo. & l. si rem. §. is quoque. ff. de pig. act. & idem tenet gl. in d. l. 1. §. cum prædium. ff. de pig. & cum gl. transeunt Bar. Bal. Saly. & alij.

Septimò dubitatur retentis eisdem terminis, an postq̃ debitor recuperauit rem a creditore vt in proxima præcedenti q. firmatum est. An iterum ille, qui dictam rem mobilem vsucepit, possit agere rei vēdicatione ad dictam rem contra ipsum debitorem? Glos. in d. l. vsucapio. & in d. l. 1. §. cum prædium. respondet ꝙ sic, & cum gl. transeunt doc. Sed iterum dubitatur, an aliquod remedium possit adhiberi pro dicto debitore, vt ab eo res per vsucaptorem auocari non possit? In hoc gl. in dictis locis conatur dare plura remedia, quæ recitat Bart. in d. l. vsucapio. & in d. §. cum prædium. & post eum Bal. & Sal. & Bar. in d. §. cum prædium. approbat primum consilium. videlicet ꝙ debitor in actu solutionis factæ creditori impetret ab eo volēte cessionem suæ hypothecæ, iuxta l. Modestinus. ff. de sol. nam cum ea poterit debitor rem aduersus vsucaptorem retinere, sicut poterat ipse creditor, & nihil repugnat secundum Bar. ꝙ debitum principale sit sublatum, & tamen duret ius retinēdi, iuxta l. debitor. ff. ad Tre. & l. ex sextante. §. Latinus. ff. de excep. rei iudi. & l. fi. §. licentiam. C. de iure delib. & l. 1. C. si anti cred. pig. vendi. Et secundum eum iste erit vnus casus, in quo cedetur hypothecaria sine principali, iuxta no. per ipsum in l. fideiussor oblig. in prin. ff. de fideius. Sed istud remedium seu consilium reprobauit. gl. in d. § cum prediū. & istam reprobationem gl. sequuntur Iac. de Are. Iac. Bu. Bar. & Sal. in d. l. vsucapio licet Bal. ibi dicat, ꝙ istud consilium possit saluari. Sed facit dubium, ꝙ saluari non possit: quia d. l. Modestinus & materia loquitur, quando sunt plures obligati; quia vnus soluens potest impetrare cessionem contra alium, nos autem sumus in vno solo debitore, vnde non videtur, ꝙ ipse possit impetrare cessionem contra seipsum, nisi dicas, ꝙ cessio non potest impetrari ad effectum agendi, sed ad effectum retinendi pro defensione rei contra alium agentem, & ita loquitur Bar. ibi. & ꝙ cessio possit fieri isto modo, scilicet pro tuitione seu defensione rei, late habetur per gl. in l. per diuersas. C. mand. & ibi Bar. in pe. col. in versi. 3. excipit tex. & faciunt quæ notaui. supra in 5 parte prin. in 3. membro. & ideo puto opi. Bar. in hoc posse saluari. Circa autem alia remedia tradita per gl. in d. §. cum predium. nō insistam amplius, sed vide ibi per Bar. & alios, & in d. l. vsucapio. & vt videbis vix potest sustineri vllum aliud remedium seu consilium in hoc.

18 † Octauò quæritur stante statuto ꝙ nullis actionibus ciuilibus prescribatur minori spatio quam 30. annis, an in tali statuto comprehendatur etiam hypothecaria, & sic an hypothecaria sit actio ciuilis vel prætoria? In hoc Ang. multum subtiliter in consi. 202. in q. Io. Lan. firmat, ꝙ hypothecaria in effectu sit actio ciuilis., & comprehendatur in statuto per fundamenta quæ ibi adducit, & de hoc etiam aliquid dicam infra in 8. parte in materia hypothecariæ.

19 † Nonò quæritur, quid de pignoratitia actione directa, quāto. s. tempore ei præscribatur? In hoc pro intelligentia præmittendum est, ꝙ pignoratitia non oritur tempore initi ꝯtus, sed oritur: cum est solutum, vel satisfactum creditori, vt est tex. in l. si rem alienam §. omnis. ff. de pig. act. & ibi Bar. optime declarat, dicens ꝙ pignoratitia bene oritur ex ꝯtu dudum inito & celebrato sequuta traditione pignoris facta ipsi creditori, & sic ꝙ nascitur ex materia antiqua sed respectu tēporis oritur facta solutione, vel satisfactione. Ad idem tex. in instit. quib. mo. re ꝯ. obli. §. fi. & ibi glo. Ex quibus infertur, ꝙ cōtra actionem pignoratitiam incipit currere præscriptio a die natiuitatis illius; quia ante currere non potest, vt l. 1. in fi. C. de anna. excep. & no. Bar. in d. §. omnis. sed respectu iuris offerendi qđ competit debitori ante ortam pignoratitiam, bene potest currere ꝑscriptio ꝯ tale ius offerendi, quādo competit per modum actionis; quia s. traditum est pignus creditori, vt late notaui. supra in 5 parte in 3. membro, & habetur per gl. & doc. in l. cum notissimi. §. eodem iure. C. de præscri. 30. an. & habetur per Bar. in l. si pign. in prin. ff. de vsuca. & in d. §. omnis. in fi. & tunc decursa præscriptione ꝯ tale ius offerendi, non poterit amplius competere directa pignoratitia ipsi debitori; quia illa est sequela iuris offerendi & nō competit nisi oblato vel soluto debito, vt no. gl. Bart. & alij. in d. §. omnis. & hoc modo debet intelligi id quod not. Pau. de Cast. in consi. 294. ego Pau. &c. dum dicit, ꝙ ex quo est in potestate debitoris offerre & soluere, & sic facere, ꝙ pignoratitia oriatur, ꝙ iam posse agere videtur. l. qui potest facere. ff. de reg. iu. & per consequens ꝙ actioni pignoratitiæ præscribatur, & allegat gl. in d. l. cum notissimi. §. eodem iure. quia debet intelligi ꝙ præscribatur iuri offerendi & in consequentiam ipsi pignoratitiæ, vt dictum est.

20 † Sed considerando ipsam pignoratitiam de per se. videlicet postquā nata est, puta quia facta sit oblatio antequam sit sublatum ius offerendi præscriptione, & orta sit pignoratitia: tunc si quæratur, quanto tempore præscribatur dictæ actioni

actioni pignoratitiæ, dicendum erit, quòd talis actio est personalis, & ei non præscribitur 10. uel 20. annis, sed ad eius præscriptionem requiritur tempus 30. ann. ut l. 2. C. de consti. pecu. & l. neque mutui. C. in quibus caus. non ob. long. temp. præscrip. ita tenet gl. in l. nec creditores. in glo. 3. C. de pign. act. & cum gloss. transeunt ibi Bald. & Saly. post alios per eos relatos.

21 † Sed dubitatur, an ista præscriptio, quę inducta est contra pignoratitiam, procedat de iure canonico? Videtur dicēdum quòd non: quia creditor habet scientiam rei alienę, & sic licet nō sit in mala fide, ex quo possidet de consensu debitoris: tamen ipsa sciētia rei alienæ æquiparatur malęfidei, ut Bal. in d. l. nec creditores, & de iure canonico secundum magis communem opi. etiam in iuribus & actionibus personalibus malafides impedit prescriptionem, ut late per omnes Cano in c. fin. de prescrip. & per moder. in trac. præscrip. in 2. parte. 3. partis principalis, in q. 13. num. 24. car. 5.

22 † Tamen hoc non obstante in hoc est aduertendum secundum dictos moder. in d. q. 13. num. 70. & 71. quòd dicta cōclusio communis limitatur, ut procedat quò ad eum, cui actio competit: quia mala fides prescribere uolentis contra illum, cui competit actio, impedit præscriptionem, secus autem est si nondum actio competit, sed competere potest, acceptando ius sibi de iure delatum; quia tunc etiam quòd ille, qui vult præscribere sciat illud ius competere, nō dicetur in mala fide & poterit præscribere, ita Petr. de Ancha. in c. sine possessione. col. 9 de regu. iur. in 6. & sequitur Socy. in consi. 63. in causa uertente inter Domi. Catherinam. colum. 3. uersi. præterea. ut latius per dictos moder. in d. tract.

23 † Et corroborantur prædicta per nota. per Cor. in consi. 206. circa thema. 2. uolu. ubi etiam dicit, quòd dicta communis conclusio quòd cum mala fide non procedat præscriptio non habet locum in eo, ad quod quis non tenetur actione, sed officio iudicis tantum; quia ex quo non tenetur iure actionis, non potest dici in mora, neque in peccato, non soluēdo, sed requiritur interpellatio, ut ibi late per eum. In proposito ergo nostro dicendum est ex prædictis, quòd quatenus est respectu iuris offerendi, quod consistit in facultate & uoluntate debitoris, an. s. uelit offerre debitum creditori, quòd contra dictum ius procedat præscriptio: quia creditor possidēs pignus spatio 30 ann. excludit debitorem ab offerendo, & per consequens ab ipsa actione pignoratitia, quæ oritur mediante dicta obligatione, non obstante quòd creditor sciat dictum ius competere dicto debitori, si uelit ipsum acceptare: quia requiritur; quòd debitor acceptet dictum ius & offerat, ad hoc ut sibi oriatur pignoratitia, sed quatenus est respectu pignoratitiæ iam ortæ, uel per oblationem, uel per solutionem iam factam, dicendum est, quòd creditor, uel eius hęres scientes actionem prædictam iam competere debitori non possint præscribere contra dictam actionem: quia tūc essent in mala fide per predicta.

24 † Dubitatur etiam in prædictis, an sublata pignoratitia per præscriptionem possit adhuc debitor agere, contra creditorē rei vendicatione ad reperendum rem pignoratam? Glos. in l. j. § j. in uersicu. pro sol. in fin. C. de anna. except. tenet quòd sic, & intellige tu, quòd isto casu debitor possit agere tā primęua actione sibi competenti ex dominio, quod habet debitor ante hypothecationem, quàm etiam ex dominio, quod sibi superuenit mediante possessione & præscriptione cāta ex persona creditoris; quia. s. donec creditor possedit, debitor præscripsit possidente creditore, ut l. serui nomine. ff. de usuca. vnde licet pignoratitia sit sublata, potest nihilominus debitor agere contra creditorem rei uendicatione tam pro dominio ueteri, quàm nouo, & quamuis doc. in hoc transeant cum glos. Tamen difficultas cōsistit in modo & forma practicandi, quomodo. s. debitor agens contra debitorem qui præscripsit contra pignoratitiam & intentando rei uendicationem possit offerre debitū ipsi creditori. In hoc Ange. in d. §. j. post Cy. plura dicit: & plura etiam ponit Ange. & Imo. in l. pignori. ff. de usucap. quos omnes refert Ange. de Aret. institu. de actio. in §. actionum. in colum. 23. in glos. in uerb. pignoratitia, vbi optime declarat, & ideo quando casus occurreret in facto, recurras ad eum: & per hęc sit expeditum istud secundum membrum.

S V M M A R I V M.

1 *Pignus uel hypotheca an tollatur nouatione.*
2 *Nouatio necessaria quæ fit per litis contestationem vel per sententiam non est priuatiua seu extinctiua primæ obligationis, sed acumulatiua aliorū effectuum cum primis.*
3 *Nouatio inualida nō tollit pignora vel hypothecas præcedētis obligationis.*
4 *Pignora noua data in obligatione nouante inualida accumulantur ueteri obligationi.*
5 *Cautela pro liberanda prima hypotheca.*
6 *Hypotheca prima non censentur nouata, nec sublata per prorogationem termini ad soluendum facta debitori.*
7 *Hypotheca expressè, in obligatione nouante repetita censetur repetita cum priuilegio prælationis.*
8 *Vsura, mora, dilatio, & similia an in obligatione voluntarie nouante censeantur repetita.*
9 *Qualitate rei hypothecatæ mutata an nihilominus duret hypotheca.*
10 *Qualiter rei legatæ mutata an pereat legatum.*
11 *Debitor prohibens in suo testamento pignoris alienationē an præiudicet creditori, & an hac prohibitione resoluatur hypotheca.*
12 *Creditor permittens pignus vendi, vel permutari per debitorem an perdat hypothecam.*
13 *Creditor consentiens debitori alienanti vel obliganti rem sibi obligatam videtur remittere ius pignoris.*
14 *Hypotheca an possit renuntiari per mulierem.*
15 *Creditor consentiens debitori, quòd eius hæres alienet pignus, an renuntiet hypothecæ.*
16 *Hypotheca tollitur per consensum creditoris non solum respectu eius, qui cōsensit, sed alterius, qui in eius locum, seu ius succedit.*
17 *Creditor emens rem à debitore videtur hypothecam remittere.*
18 *Creditor subscribens chyrographo debitoris vendentis alteri vel obligantis videtur hypothecam remittere.*
19 *Creditor restituens debitori chyrographum, in quo res est sibi obligata, censetur hypothecam remittere.*
20 *Restituens pignus an censeatur ius pignoris remittere.*
21 *Consensus creditoris in casu pignoris per debitorem alienandi quid operetur.*
22 *Creditor conueniens cum debitore vt ad eum pignus pleno iure pertineat remittit hypothecam.*
23 *Præsentia creditoris in venditione pignoris quid operetur.*
24 *Argumentum de libertate ad pietatem validum est.*
25 *Fiscus alienans rem alteri obligatam an & quo casu tollat ius pignoris.*
26 *Hypotheca non censetur remissa per consensum creditoris de alienando vno modo si alio deteriori modo alienetur.*
27 *Hypotheca non censetur remissa per alienationem factam de consensu creditoris, si talis alienatio non valeat.*
28 *Hypotheca vendita per debitorem de consensu pupilli creditoris sine tutore vel decreto iudicis non censetur remissa.*
29 *Hypotheca non potest remitti gratis per filiū, vel seruum in causa peculiari.*
30 *Hypotheca non censetur remissa per consensum de alienando, si alienatio nō sequatur.*
31 *Alienatio ficta etiam cum consensu creditoris non tollit hypothecam.*
32 *Hypotheca nō censetur remissa, si debitor vendat de consensu creditoris post tempus conuentum.*
33 *Hypotheca an solo consensu dissoluatur.*
34 *Exceptio intentionis & facti non dicitur proprie exceptio.*
35 *Pactum tacitum nihil potest remittere.*
36 *Pactum de non petendo debitum principale an extinguat hypothecam.*
37 *Hypotheca remissa non censetur debitum principale remissum.*
38 *Hypotheca per stipulationem contractam an solo consensu dissoluatur.*
39 *Sententia lata contra debitorem post rem obligatam creditori præiudicat ipsi creditori sciēti & patiēti, similiter lata antequā res sit ipsi obligata.*
40 *Sententia lata cōtra debitorē quo casu præiudicet creditori, & quo casu nō.*
41 *Sententia lata cōtra creditorē cōuentū præiudicat debitori sciēti & patiēti.*
42 *Sententia lata contra creditorem agentem an præiudicet debitori.*
43 *Sententia lata in fauorē tertij creditoris cōtra primū an præiudicet secūdo.*
44 *Sententiæ semel parens per restitutionem rei an si res iterum redeat ad condemnatum possit iterari executio.*
45 *Obligans pignus pro alio an teneatur diu pati talem obligationem, & an possit post tempus aliquod petere liberationem pignoris.*
46 *Dictio, diu, quantum tempus comprehendat.*
47 *Debiti principalis remissione existente inualida an nihilominus valeat pignoris liberatio.*
48 *Debito principali vitiato an vitietur etiam pignoris remissio.*

¶ Tertium membrum 6. partis principalis.

Aggrediēdo tertium membrum huius vi. partis principalis, in quo uidebimus diuersos alios modos vltra prædictos, quibus pignora & hypothecæ tolluntur.

1 † Et primò quæritur, an pignus, uel hypotheca tollatur nouatione? In hoc complectendo totā materiam pro clariori intelligentia ponam regulam & fallentias. Regula ergo sit, quòd pignus & hypotheca tollitur & liberatur facta nouatione legitime, ut est tex. in l. nouatione. ff. de noua. & in l. solutum. in princ. ff. de pig. act. fallit autem dicta regula quatuor modis. Et primò fallit, quādo debitor simpliciter dedit alia pignora post prima; quia per hoc non liberantur priora pignora, sed ista eis accumulantur: nā ex hoc non dicitur inducta nouatio, vt ergo regula procedat, requiritur, quòd in hac secūda datione pignorum sit repetitum debitum principale & expresè deductum in nouam obligationem: ita singulariter declarat Bart. in l. Valerianus. in vlti. q. ff. de præto. stipul. & sequitur Paul. de Cas. in l. solutum §. omnis. ff. de pig. act.

2 † Secūdò fallit d. reg. in nouatione necessaria, & sic solū regula militat in nouatione volūtaria, nō autē ĩ necessaria, q̃ fit ꝑ litis ꝯtestationē & sñiam, declarādo tñ ut ꝑ gl. no. in l. j. in gl. fi. C. de iudi. & est tex. in l. aliā. ff. de noua. & ibi declarat Bar. & no. gl. ĩ d. l. nouatione, vñ licet creditor sit cōtestatus litē sup hypothecaria ꝯ suū debitorē, & ꝑ hoc nō sunt liberata pignora & hypothecę, & similiter si debitor sit ꝑ sñiam condēnatus, vt l. grege. §. ēt. ff. de pig. declarat gl. j. in d. l. solutū in prin. & rō est: qa ꝑ litis ꝯtestationē & sñiam inducit nouatio necęssaria, nō aūt uolūtaria, vt declarat glo. & ibi

ibi Iaſ. poſt alios in l. 1. C. de iudi. Ratio autem rationis eſt; quia nouatio neceſſaria, quæ fit per litis conteſtationem, vel per ſententiam, non eſt priuatiua, ſeu extinctiua primæ obligationis, ſed eſt accumulatiua aliorum effectuū cum primis, vt declarat Bar in l. aliam ff. de noua. & Iaſ. in d. l. j. in 4. col. in ver. habes &c. C. de iudi. Item eſt alia ſpecialis ratio in pignore & hypotheca; quia, ſ. ſpecialis conditio hypothecæ eſt, vt non tollatur actio hypothecaria, niſi prius ſit ſolutum aut ſatisfactum creditori, ſed per litis conteſtationem aut ſententiam non dr̄ ſatisfactū creditori, meritò non dr̄ ſublatum pignus vel hypotheca, vt probat tex. in d. l. grege. §. etiam. ff. de pig. Addit etiam Sal. in l. vni. C. etiam ob chirogra. pec. in 1. col. in 2. no. tertiam rationē, ſed in effectu eſt eadem cum prima, ſupra relata. Tertio fallit regula, quando in nouatione voluntaria expreſſe conuentum fuiſſet, vt pignora ſeu hypothecæ prioris obligationis eſſent repetita in obliga nouante, tex. eſt in d. l. 1. in prin. C. etiam ob chiro pec. & in d. l. ſolutum. in prin. & in l nouatione. C. de fideiuſ. & decla

5 rant gl. & doc. in locis prædictis. † Quartò fallit. d. reg. qñ nouatio voluntaria valeret; quia per nouationem inualidam nō tolluntur pignora & hypothecæ præcedētis obligationis: ſed regula habet locum, qñ nouatio fuit palida, vt eſt text in l. nouatione. ff. de nouati & in d. l. noua C. de fideiu. & no. gl. & ibi ſequuntur doc. in d. l. 1. C. etiam ob chiro. pec. in gl. in ver. tranſtuliſti, dum opponit de. l. debitum. C. de remiſ. pig & de l. illud. ff. quod me.

4 cau. † Quinimmo tunc ſi in obligatione nouante inualida præſtentur per debitorem noua pignora, illa tenebuntur pro veteri obligatione, tex. eſt in l. ſi paternam. C. ad velle. quem ad hoc Bal. in 3. no. reputat mirabilem, vt ſ. pignus datum pro obligatione nouante inualida teneatur pro priſtina, quæ non fuit cū effectu nouata, & ibi etiam eſt tex. ꝙ qñ obligatio nouans valeret pro parte nō, ꝙ pro illa parte, pro qua valeret, ceſſant pignora prioris obligationis: & pro parte, pro qua non valeret obligatio nouans remanent pignora prioris obligationis, & ibi etiam

5 declarant Bald. & alij. † Et ex prædictis potes ſumere notabilem cautelam, ꝙ ſi debeas Titio centum cum pignoribus vel hypothecis, ſi velis liberare pignora ſine ſolutione, debes ab eodem ſumere decem mutuò & promittere illi ſoluere totam quantitatem, videlicet centum & 10. & obligare te per inſtrm animo nouandi priorem obligationem non aliter repetēdo prima pignora in obligatione nouante: nam per hoc cenſebuntur liberata priora pignora & incipiet noua hypo. tpe obligationis no

6 uatæ; ita docet Alex. in d. l. ſolutum. in prin. quod no. † Aduerte tamen, ꝙ licet prædicta procedant in nouatione: tamen ſecus eſt in prorogatione termini ad ſoluēdum; quia prorogatio termini cenſetur facta ſub eiſdem pignorib. pœnis, renunciationibus & clauſulis, prout erant in primo termino, tex eſt no in l. legem. C. loca & ibi not. Bal & reputat menti tenēdum & eſt bona gl. in l. Emilius. in prin in ver. reſtitui. ff. de mino. & ſic habes, ꝙ prorogatio termini non inducit nouationem, cuius tñ cōtrarium voluit Bart. in l. pe. in ver. quæro quid ſi ego promitti ff. de præto ſtip. tamen illud, quod dicit Bart. ibi procedebat de iure digeſtorum, non autem procedit hodie per l. fi. C. de nouatio. quia ſm terminos d. l. fi. hodie non fit nouatio, niſi expreſſe agatur, & ita illud dictum Bar. intelligit Alexā. in conſi. 1. viſis & conſideratis. in 2. col. & adde prædictis Iaſ. in l. § & poſt operis. in 2. colum. in ver. no. diligenter. ff. de no. oper. nun. & latius

7 in l. 1. in 1. in duabus vlti. col. C. de iudi. † Sed dubitatur in prædictis, qñ pignora prioris obligationis reperiuntur in obligatione nouante, an cenſeantur repetita cum priuilegio prioritatis. i. ꝙ ſicut creditor vigore prioris obligationis erat anterior ſecūdo: ita ſit etiam vigore ſecundæ obligationis nouantis primā, in qua ſunt repetita pignora prima? Breuiter de hoc eſt tex no. ꝙ ſic in l. 3. in prin. & ibi Bar. & doc. ff. qui po. in pig. habe. eſt. n. ibi tex. ꝙ primus creditor mutuauerat debitori acceptis ab eo pignoribus, poſtea ſecundus creditor mutuauit eidem debitori acceptis ab eo eiſdē pignoribus, tertio loco primus creditor mutuauit eidem debitori aliam quantitatem, & etiam nouauit primam obligationem, repetendo tñ pignora primæ obligationis, & addēdo etiam alia pignora, dr̄ ibi, ꝙ repetitio dictorum pignorum facta in obligatione nouante cenſetur facta cum prælatione reſpectu ſecundi creditoris, & ſic cū prioritate tpis, prout erant in prima obligatione nouata, & ꝙ ſicut ex prima obligatione primus creditor veniebat præferendus ſecūdo, ita & præferri debebit ex obligatione nouante, in qua ſunt repetita pignora. Intellige tñ tu reſpectu pecuniæ primo loco mutuatæ in obligatione nouata, non aūt reſpectu pecuniæ ſcdo loco mutuatæ in obligatione nouante & nouorum pignorū ſuperadditorum in ſcda obl̄one nouante; quia in iſtis ſcd̄s credi

8 tor erit anterior primo, ita declarat gl. in d. l. 3. in prin. † Quid aūt dicendum ſit in alijs effectibus reſultātibus ex obligatione, puta in vſuris, in mora, in dilatione, & alijs priuilegijs, an illa cenſeantur repetita in obl̄one voluntaria nouante? Non eſt materia noſtra, ſed vide per Bar. in l. ſi ſtichum. §. 1. & in l. aliam. ff. de noua. & p Ang. de Are. in ti. de actioni. § fuerat. in 1. & 2. col. in ver. an & qñ ſi actio de dote &c. & per Bart. & Alex. in l. ſi di

uortio. in 2. col. in ver. in tex. ibi centum. &c. ff. de ver. ob. & ibidem per Iaſ. in fi qui tenet opi. Raph. & Bar. Ale. & alios cōiter, ꝙ aliter non diſcutio: quia ſunt termini diuerſi à materia noſtri

9 tractatus &c. † Secundo quæritur, an mutata qualitate rei hypothecatæ duret hypotheca? Breuiter dicendum eſt, ꝙ hypotheca non extinguitur nec per additionem, nec per detractionem qualitatis rei hypothecæ, vt eſt tex. in l. ſi fundus. §. ſi res. ff. de pi. vbi ponitur exemplum de domo hypothecæ data, ex qua ſunt effectus hortus, item de area data pignori, ex qua fuit effecta domus, item de terra, in qua fuit plantata vinea. Et facit tex. in l. domo ff. de pigno. actio. & quod ibi no. per gl. & ſcribentes. Secus aūt ſi nō qualitas, ſed ſubſtantia rei hypothecatæ, extinguere; quia tunc & pignus & hypotheca eſſet extincta, vt eſt tex. l. ſicut. ſ. prin. ff. qui mo. pig. vel hyp. ſol. & hoc niſi procedat ex culpa debitoris: quia tunc & res eſſet extincta, omnino debitor teneretur ad intereſſe creditoris, tex. & ibi gl. in l. ſeruum ff. de pig. in gl. in ver. tenetur, & ibi ſequitur Sal. Intellige tñ, ꝙ ipſa hypotheca extinguatur per extinctionem rei hypothecatæ, vt dictum eſt, tñ ipſa obligatio principalis & ius crediti non perit,

10 ſed durat: vt eſt tex. & ibi Bal & alij in l. ſeruo. C. de pig. † Quid aūt ſi in legato, an pereat legatum ſi mutetur qualitas rei legatæ? Non eſt materia noſtra, ſed gl. in d. l. ſi fundus § ſi res. opponit de hoc, tu vide tex. & ibi Bar in l. ſi ita legatum § ſi de leg. 1. & ibi per Iaſ. & alios & adde quæ dixi ſupra in iſta 2. parte

11 in 1. membro, nu. 5. † Tertio quæritur, an hypotheca, ſeu pignus reſoluatur, ſi debitor in ſuo teſtamento prohibeat creditoribus alienationem pignorum vel hypothecæ ſub aliqua pœna? Breuiter dico ꝙ non: quia debitor non poteſt præiudicare ſuo creditori iuri hipotecæ iam ei acquiſitæ, tex. eſt & ibi Bal. & Salic. l. j. C. de debi vendi. pig. impe. non poſ. quod ibi Bald. inducit ad pupillaris ſubſtitutionis, vt ibi per eum. Adde prædictis tex. Bal. & alios in l. debitorem. C. de pig. vbi eſt tex. ꝙ debitor neque vendendo, neque legando, neque fideicommit

12 tendo poteſt præiudicare creditori in pignore &c. † Quarto quæritur in materia, quia, vt proxime dictum fuit, debitor vendendo pignus vel aliter alienando vt ſupra ſine conſenſu creditoris non diſſoluit hipotecam præcedentē, vt eſt tex. in l. ex. C. de remiſ. pig. & probatur in locis allegatis in proxima præcedenti q. quid ſi creditor cōſentiat, ꝙ pignus vendatur, an per illum cōſenſum cenſeat remittere ius ſui pignoris? Et in hoc cōplectendo totā materiā pone regulam, ampliationes & fallentias. Regula ergo ſit, ꝙ creditor cōſentiendo pignus vendi per debitorem cenſetur remittere ius ſui pignoris; vt eſt tex. in l. ſi debitor. § j ff. quibus modis pig. vel hyp. ſol. & in l. iij. § ſi in venditione & l ſicut. §. ſi voluntate. co. ti. & in l. ij. C. de remiſ. pig. & in l. creditor ff. de reg. iur. Amplia modo regulam, & primo amplia, vt regula procedat, non ſolum qñ creditor conſentit, ꝙ pignus vendatur, ſed ēt ſi cōſentiat, ꝙ pmutet, vel donet, vel in dotem detur; nam ſp vr remittere ius pignoris, vt eſt tex in d l. ſi debitor. § 1 & de datione in dotem eſt tex. in l. Lucius eo. tit. Secundo amplia regulam, vt pcedat etiam in omni alio actu ſeu cōtractu, per quem dñium transfertur, etiā ſi hoc fieret in vltim. voluntate, vt eſt tex. in l. ſicut. §. venditionē. qui mo. pi. vel hyp. ſol. & illum tex. dicit eſſe vnicū in iure Bal. in c. j. §. pterea. qui. mo. feu. am. ad pbandum de conſenſu pſtito ad hoc vt quis teſtet de re ſua, & illum etiā allegat p ſing. Bal. l. vendimon C. pro emp. & in l. quoties in oibus. C. de fideicō. & in l. ſi tibi. §. de pignore ff. de pct. & ita refert Alex. in d § ven

13 tionis. in apoſtil. ad Bar. Tertio amplia regulam, etiā ſi in hoc cōſentiat, ꝙ debitor obliget alteri rem ſibi obligatā; quia p hoc vr creditor remittere ius ſui pignoris, vt dicit tex. in l. Paulus in prin ff. qui. mo. pig. vel hypo. ſol. Illud aūt poteſt intelligi duobus modis, vno modo ꝙ dictū ius pignoris cenſeatur remiſſum reſpectu illius tñ creditoris, cui debitor de cōſenſu primi obligauit, & ſic ꝙ ſecūdus ſit modo prior primo, ſed quo ad alios creditores remaneat ius hipotecæ dicti primi creditoris, & ita intelligit gl. in d l. Paulus. in ver. remiſiſſe, & ita ēt intelligit gl. in l. iij. C. de remiſ. pig. & iſte intellectus nulla habet difficultatē, ab oibus approbatur. Secundo modo pōt intelligi, ꝙ creditor cōſentiendo, ꝙ debitor obliget alteri ſuum pignus, cenſeatur totum remittere ius ſui pignoris, & ꝙ ita in dubio ſit iudicādū, & iſtud tenet gl. in l. creditor. § ſi q pot. in pig. hab. & iſtum ſm intellectum ſequit Bar. in d §. fi. idem tenet Bar. in l. ſi C. de remiſ. pig. in ver. ſ. caſu, vbi in hoc dubio diſtinguit, ꝙ aut ſumus certi quo ad eo creditor conſenſerit creditori obligari ſuum pignus alteri, an animo remittendi quo ad illum tñ creditorem, & tunc certo, vt d. l. creditor § ſi. aut de animo non conſtat, & tunc ſi ſumus in maſculo, præſumitur remiſiſſe in totum & quo ad oēs ius pignoris. d. l. Paulus. in prin. ſi aūt ſumus in muliere, dicendum eſt, ꝙ cenſeatur remittere ius ſui pignoris quo ad ſin creditorem tñ, per l. iubemus. C. ad vellia. Sal. aūt, in d. l. iiij. C. de remiſ. pig. late examinat hunc articulum, & tandem per multa cōcludit, ꝙ in dubio primus creditor cenſeatur remittere quo ad illum tñ cui conſenſit obligari, non aūt in totū. Sed in d. l. fi. co. ti.

fi. co. ti. idem Sal. in fi. concordando opi. tenet, ꝙ aut conſenſus primi creditoris fuit accommodatus ſecundæ obligationi, vel creditori hoc exprimendo, & vera ſit opi. gl. in d. l. Paul. in prin. & in d. l. 3. videlicet ꝙ quò ad ipſum creditorem, cui cōſenſum accommodauit, cenſeatur remiſiſſe ius pignoris & non in totum, aut primus creditor non conſenſit contemplatione ſecūdi, nec expreſſa eius perſona, ſed ſimpliciter, ꝙ ſcilicet debitor poſſit alteri obligare non exprimendo cui, & tunc vera ſit opi. Bart. ꝙ in hoc dubio creditor cenſeatur in totum remiſiſſe ius ſui pignoris, & ſubdit, ꝙ hoc caſu forte non eſt facienda differētia inter maſculum & fœminam per no. per ſe in l. etiam. C. ad

17 velle. † Et iſta concordia Sal. mihi ſatis placet, preterquam dum remouet differentiam inter maſculū & fœminam; quia in hoc puto tenendam opi. Bar. quia quando mulier renuntiat ſuæ hypothecæ reſpectu vnius perſonæ quò ad illam tantum ſibi præiudicat, & hoc eſt clarum, vt l. iubemus. & ibi Bar. in 1. opp. C. ad velle. Quando autem mulier renuntiat iuri hypothecæ generaliter ſuo marito, quo caſu Sal. tenet, ꝙ talis renunciatio præiudicet quò ad omnes, vt per eum in d. l. omnes, eſt aduertendum ꝙ iſto caſu talis renunciatio non valet, niſi maritus remaneat ſoluendo, in alijs bonis; quia aliàs cēſeretur mulier donare marito, vel pro illo ſe obligare, quod de iure non permittitur, vt declarat Bar. in d. l. iubemus. in verſic. vlti. ſcias, & ideo vera eſt differentia Bar. inter maſculum & fœminam, & hoc modo debet intelligi illud, quod conſuluit Roma. in conſi. 140. hæc vē

15 ditio &c. † Quartò amplia regulam, vt procedat etiam in hærede debitoris; quia ſi creditor conſentiat debitori, vt alienet pignus, & non alienet debitor, ſed eius hæres, adhuc ex tali conſenſu creditori infertur præiudicium, vt eſt in l. ſicut. §. ſi debito

16 ri. ff. de quib. mod. pig. vel hypo. ſolu. & ibi no. † Quinto amplia regulam, ꝙ cōſenſus præſtitus per creditorem debitori ad alienandum pignus reſpectu vnius creditoris, non ſolum præiudicat reſpectu illius creditoris, ſed etiam reſpectu alterius creditoris, qui in ius illius ſucceſſit: iſte eſt tex. ſecūdum intellectum

17 Bar. in l. Titius. §. fi. ff. quib. mo. pig. vel hypo. ſol. † Sextò amplia regulam, vt procedat non ſolum in expreſſo conſenſu, ſed etiā in tacito, puta ſi duo creditores habētes rem hypothecatam illam inſimul emant à debitore. Nam hoc modo ementes cēſentur remittere inuicem ius hypothecæ, vt eſt tex. & ibi no. Bart. in l. Titius. in prin. ff. quib. mod. pig. vel hy po. ſolu. Non tamen intelligas hanc ampliationem in omni tacito conſenſu, ſed in iſto caſu tantum; quia per alium tacitum conſenſum non cen

18 ſetur remitti ius pignoris, vt dicetur infra in 1. fallen. † Septimò amplia regulam, vt procedat, etiam ſi creditor ſubſcribat ſe chyrographo debitoris vel alij inſtrumēto, quo debitor profitetur alteri ſecū contrahenti, ꝙ dicta res nō eſt alicui obligata; quia per talem ſubſcriptionem creditor cenſetur remittere ius pignoris in dicta re, vt eſt tex. in d. l. Titius. § fin. & in l. ſicut. §. non videtur. eo. ti. & ibi no. Bar. & habetur per Bar. in l. Caius. ff. de pi. actio. facit tex. cum gl. in l. fideiuſſor. §. pater in fi. ff. de pig. Intellige tamen tu, niſi creditor ſubſcriberet ſe vt teſtis; quia tunc non cenſeretur remittere ius pignoris, vt no. glo. in d. l. ſicut. §.

19 non videtur. & ibi Bar. & Bar. in d. l. Caius. † Octauò amplia regulam, vt procedat, etiam ſi creditor reſtituat debitori cautionem chyrographariam, in qua erat ſibi res hypothecata, nam per talem reſtitutionem cenſetur remittere ius pignoris, vt eſt tex. & ibi no. Bald. in l. creditricem. C. de remiſ. pig. facit tex. in l. Labeo. ff. de pac. quod videtur mirabile, nam ſi creditor reddit pignus debitori non cenſetur remittere debitum: vt l. poſt quā quæ eſt. l. ſequens. poſt d. l. Labeo & tamen per reſtitutionē chyrographi cenſetur remiſſum pignus & debitum. Et dubitatur quæ ſit ratio differentiæ? Glo. in d. l. poſtquam aſſignat plures rationes, ſed communiter illa tenetur, ꝙ reſtitutio inſtrumenti, vel chyrographi non poteſt offerre aliam vtilitatem quàm liberationem, vnde ne ſit fruſtratoria, inducit liberationem, ſed reſtitutio pignoris poteſt afferre alias utilitates, ut ibi p gl. Bart. Alex. & Iaſ. ubi etiam Iaſ. declarat & defendit optime primam

20 rationem glo. quæ fuit Mart. & Irne. uide eum, & adde not. per Decium in l. creditor. ff. de reg. iur. † Aduerte tamen ad unum in prædictis: quia tex. in d. l. poſtquam. dicit, ꝙ per reſtitutionē pignoris non cenſetur remiſſum debitū, & quæſtio noſtra non eſt de hoc, nos quærimus, an per reſtitutionem pignoris cenſeatur remiſſum ipſum ius pignoris & hypothecæ quod accedit debito principali: non autem in ipſum debitum: & ꝙ per remiſſionem ſeu reſtitutionem pignoris nō cenſeatur remiſſum debitum, ſed bene ius pignoris, uidetur tex. in l. 1. ff. de li. leg. ubi habetur, ꝙ ſi teſtator leget debitori rem ſibi ab eo hypothecatam, cenſetur legatum ius pignoris, ut ſ. debitor conſequatur rē hypothecatam, priuſquam cogatur ſoluere hęredi debitum, & ita declarat gl. & Bart. in d. l. 1. & magis clarè Bart. in l. ſi tibi homo. in prin. ff. de leg. j. Et iſtam opi. tenent etiam Alber. & Ray. in d. l. Labeo iuncta. d. l. poſtquam, & ita tenendum puto, quamuis Iaſ. in d. l. Labeo. in ulti. col. in uer. item pondera &c. teneat contrarium, dicens gl. in d. l. j. uidelicet gl. pe. tenere contrariū, & etiam ibi Bar. Sed meo iudicio errat Iaſ. quia illa gl. dubitat, an per legatum pignoris omnis obligatio cenſeatur remiſſa: & dicit ꝙ ſecundum R. iſtud præſumitur, ſed ꝙ ſibi non placet. & ſic gl. ibi loquitur de omni obligatione tam principali quā hypothecaria, & bene dicit, ꝙ perſonalis. i. ipſum debitum non cenſeatur remiſſum, ſed ſola hypothecaria, vt ibi eſt tex. & ita etiam intelligit ibi Bar. Et dictam concluſionem, ꝙ teſtator legando ſuo debitori rem obligatam cenſeatur remittere ſolum ius pignoris & non principale debitum, firmat late Iaſ. in d. l. ſi tibi homo, in prin. ſuper glo. 2. vbi magis conſideratè loquutus fuit, quàm in d. l. Labeo, & aſſignat Iaſ. duas rationes differentię inter legatum factum de ipſo pignore, & legatum factum de chyrographo, in quo debitum continetur. quare ſ. ſit, ꝙ in legato pignoris non cenſeatur remiſſum debitum, ſed ſolum ius pignoris: in legato autem chyrographi cenſeatur remiſſum vtrūque, & prima ratio fuit ſupra aſſignata ex no. in d. l. Labeo. Secūda ratio eſt: quia ad remiſſionem principalis ſequitur remiſſio acceſſorij, ſed non econtra, vt l. 1. § j. ff. qui. mo. pig. vel hyp. ſol. & l. ex pupillari. ff. de vulg & pupil. vnde legando pignus, quod eſt acceſſorium, non ſequitur remiſſio debiti, quod eſt principale. Et ad prædicta adde conſi. Raph. Cuma. videlicet conſi. 19. q

21 dam nobilis. & Decium in d. l. creditor. ff. de reg. iu. † Nonò amplia regulā, vt procedat, etiam ſi res hypothecata, quæ fuit alienata per debitorem cum conſenſu creditoris, poſtmodum fuerit per debitorem reacquiſita, quia etiam ſi eſſet obligatio generalis omnium bonorum præſentium & futurorum, tamē res alienata de conſenſu creditoris & poſtea reacquiſita non reincideret in obligationem & hypothecam, tex. eſt ſingularis in l. fi. C. de remiſ. pig. Multo ergo fortius iſta concluſio procederet quando obligatio non fuiſſet generalis bonorum etiam futurorum: ſed ſpecialis alicuius rei, vt eſt tex. de hoc in l. ſicut. §. ſuperuacuum. ff. qui mo. pig. vel hyp. ſol. & ibi hoc no. Bar. in ver. venio ad ſecundum &c. Et iſta ampliatio declaratur, vt procedat, quando illa res eſſet acquiſita per debitorem ex noua cauſa diuerſa à prima ex qua erat apud debitorem puta ex legato, vel ex donatione vel dote data debitori: tunc. n. procedit ampliatio, & in hoc eſt mirabilis tex. in d. l. fi. quia ſicut quælibet res de nouo quæſita debitori venit in obligatione generali futurorū bonorum, ita videbatur dicendum in re alienata & poſtea reacquiſita debitori ex noua cauſa; & tamen in d. l. fi. deciditur contrarium, & ita declarat Bar. in d. §. ſuperuacuum. & in d. l. fi. Secus autem ſi dicta res reacquiratur debitori ex eadem cauſa, ex qua fuit alienata, vel ex ſimili aut connexa, puta quia illam ex pacto redemit, vel quia ei fuit redhibita, vel ex pacto adiectionis in diem, vel legis commiſſoriæ ad ipſum debitorem reuerſa eſt; nam iſtis & ſimilibus caſibus reincidet in obligationem & hypothecam, vt vult glo. in d. l. fi. in gl. magna, & ſequuntur ibi Bar. Bal. Sal. & alii & eſt tex. in l. voluntate. in prin. ff. qui. mo. pi. vel hypo. ſol. Et idem eſſet, ſi aliquo alio modo venditio facta per debitorem de pignore cum cōſenſu creditoris reſoluatur, quia ſicut per talem reſolutionem reſtituitur debitori in re vēdita ius ſuum ita & reſtituitur creditori ius ſui pignoris & hypothecæ, vt eſt tex. in d. l. voluntate. in prin. & §. fi. Vndecimò amplia regulam, vt procedat, etiam ſi creditor conſenſit, ut vendatur pignus, & ita venditum fuit, ſed tamen nondum fuit traditū quia quamuis adhuc debitor non tradiderit; tamen cum tradere teneatur actione ex empto, cōſenſus eſt validus, & ius pignoris per illum remiſſum videtur, & idem eſt, etiam ſi debitor, q vendidit nondum conſequutus ſit pretium ab emptore, nec ēt emptor paratus ſit illud dare: quia ex quo emptor ad illud tenetur, & cogi poteſt, valet conſenſus, & præiudicat quò ad remiſſionem pignoris, tex. eſt & ibi not. in l. ſicut. §. ſi debitor. ff. quibus mod. pig. vel hypo. ſolu. & no. glo. in l. ſi debitor. §. quæritur.

22 in glo. in verſi. impediat. eo. ti. † Vndecimò amplia, vt regula pcedat non ſolum quando creditor conſenſit venditioni, ſed ēt ſi conueniat cum debitore, vt res pignorata ad ipſum debitorē pleno iure ſpectet; quia etiam per dicta verba cenſetur dicta res liberata a nexu pignoris: vt per plura concludit Alex. in conſi.

23 140. uiſo ſummario. 7. uol. 1. & 2. col. † Fallit modo d. regul. 12. modis. & primò fallit, quando creditor fuit præſens alienationi pignoris factæ per debitorem & tacuit; quia niſi expreſſe conſentiat, uel alia faciat, de quibus ſupra in ampliationibus dictū eſt, non cenſetur remittere ius pignoris, tex. eſt & ibi no. Bar. in d. l. ſicut. §. non videtur. ff. quib. mo. pig. uel hypo. ſolu. Regula ergo procedit in expreſſo conſenſu, non autem in tacito reſultante ex præſentia: quia cū creditor præſens & tacens ſciat ſuū pignus durare, non obſtante alienatione facta per debitorem ſibi non præiudicat: ut eſt tex. & gl. in d. §. non uidetur. Iſta autem regula reſtringitur quinque modis neceſſarijs, & primò fauore libertatis; quia creditor præſens & tacens ſeruum ſibi obligatum manumitti, cenſetur cōſentire & remittere ius ſuę hypothecæ, vt l. 1. C. de remiſ. pig. & ibi per gl. Bal. & Sal. Secundò reſtringitur iſta. i. fallen. fauore religionis, unde ſi ſeruus mihi pignoratus me ſciente & patiente fuerit donatus ecclesiæ, uideor cōſentire, & ius mei pignoris remittere: ut in auc. ſi ſeruus

ſciente

sciente domino. C. de epi. & cle. & 53. di. c. si seruus. & tenet Bal. 24 in l. 1. C. de remis. pig. † Et probatur: quia valet argumentum de libertate ad piam causam, vt no. Bar. in l. proxime. §. 1. ff. de his q̄ in test. delen. & habetur per doc. in l. si vnus. C. de testa. & est tex. melior de iure in l. vnica. circa fi. in ver. ad hanc pietatis rationem, & ibi Bal. ad hoc notat. C. de commu. ser. manu. Et idem dicendum est fauore pauperum & similium causarum piarū, vt per Bal. in l. 1. C. de remis. pig. & refert Alex. in apostil. ad Bar. 25 in d. l. sicut. §. non videtur. † Tertiò restringitur fallentia fauore fisci; nam si fiscus alienet rem alteri obligatā, & creditor sciat & taceat, censetur remittere ius sui pignoris: vt est tex. in l. si hypothecas. & ibi glo. Bal. & Sal. C. de remis. pig. Quartò restringitur ista j. fallen. nisi creditor tacuerit animo decipiendi: tunc. n. sibi præiudicat, & videtur remittere ius sui pignoris: vt l. si fine. C. ad velle. & l. mulier. C. de distractio. pig. & ibi notatur & habetur per Bar. in d. l. sicut. §. non videtur. ff. quibus mo. pign. vel hypo. solu. Quintò restringitur ista fallentia, nisi iudex miserit proclama per ciuitatem, ꝙ quicunque vellet contradicere venditioni pignoris compareat infra certum tempus; tunc. n. creditor non contradicens censetur cōsentire & remittere ius pignoris, vt est tex. & ibi no. Bal. & Sal. in l. si eo tempore. C. de remis. pig. & no. Bar. in d. l. sicut. §. non videtur, declarando tamē modum & qualitatem dicti proclamatis & citationis iuxta no. per Bar. & alios in d. l. si eo tempore. & per Alex. in consi. 106. v. volu. & supradictæ quinque restrictiones eliciuntur ex notatis per Bar. in d. l. sicut. §. non videtur & illas reassumpsit Alex. in l. 26 quæ dotis. in 7. col. in ver. Adde ꝙ plenius. ff. solu. mat. † Secundò fallit regula principalis, quando consensus creditori præstitus fuit circa vnum actum alienationis, & debitor alienauit nō in illum actum, sed in actum duriorem; tunc. n. sibi non præiudicat creditor, nec videtur remittere ius pignoris. regula ergo procedit, quando alienatio fit in actu, in quo creditor promisit, vel in alio vtiliori, secus autem si fiat alienatio in deteriori, puta si creditor consensu, vt res venderetur pro decem, & debitor vendidit pro quinque, tex. est & ibi no. Bar. in d. l. sicut. §. sed & si permiserit. Tertiò fallit regula, quando creditor non consensit simpliciter venditioni pignoris, sed cum protestatione, ꝙ saluum sit ius sui pignoris, vt est tex. & ibi gl. Bart. in l. si debitor. § 1. ff. quibus modis pign. vel hypothe. solu. sequitur Socy. in consi. 46. eleganter. 4. volum. num. 18. glo. in l. creditor. & ibi 27 Decius. ff. de regu. iur. Roma. consi. 94. visis his. col. 3. † Quartò fallit regula, quando alienatio facta per debitorem de re pignorata ex consensu creditoris non valuit; quia tunc consensus creditoris non causat remissionem pignoris, tex. est & ibi no. Bart. in d. l. si debitor. §. quæritur si forte. Ex quo infert ibi Bart. generaliter, ꝙ si actus, circa quem adhibetur consensus, non valet, consensus non nocet: & faciunt no. per Bar. in l. post legatum. in fine primæ col. ff. de his qui. vt indig. & per cano. in ca. cum venerabilis. de exceptio. & ratio istius fallentiæ est; quia consensus præstitus per creditorem, vt res possit vendi per debitorem habet in se istam conditionem. videlicet si venditio valida sequatur: vt declarant Bar. & Sal. in d. §. quæritur si forte, quem legunt in d. l. si debitor. in §. si in venditione. ad idem tex. in l. debitum. C. de remis. pig. & adde Decium in d. l. creditor. ff. de regulis iuris. Quando autem & ex quibus causis in terminis istius fallentiæ dicatur alienatio inualida, no. gl. in d. §. quæritur si for 28 te. † Quintò fallit regula in pupillo; quia eius consensus non inducit remissionem pignoris, nisi præstitus fuerit præsente eius tutore & auctore iudice, vel fuerit præstitus per ipsum tutorem auctore iudice, ex eo ꝙ forte ex aliqua causa iudicauerit id fore vtile pupillo. Regula ergo procedit in maiore, tex. est in l. si consenserit. in prin. ff. quibus modis pignus vel hypotheca. sol. Sextò fallit regula, quando consensus fuisset præstitus per procuratorem nomine domini non habentem speciale mandatū quia talis consensus non præiudicat domino ad remissionem pignoris, licet econtra generalis procurator debitoris possit ꝓ debitore talem consensum recipere à creditore, text. est & ibi Bar. in l. si consenserit. §. 1. ff. quibus modis pig. vel hypo. sol. Restringe tamen hāc fallentiam: vt procedat in simplici procuratore, secus autem sit in procuratore in rem suā: quia ille potest consentire & remittere pignus in præiudicium domini & suū. 29 d. l. sicut. §. si procurator. & ibi no. c. ti. † Septimò fallit regula in filiofamilias, vel seruo; quia illi non possunt rem quam pignori acceperunt in causam peculiarem, etiam si liberam administrationem peculij haberent, gratis remittere, sed ita demum si pretium iustum pro dicta hypotheca percipiant, tex. est in d. l. 30 sicut. §. an pacisci. † Octauò fallit reg. quando post prēstitum cōsensum per creditorem de alienando pignus, alienatio sequuta non fuit; quia tunc ex dicto consensu non videtur remissum ius pignoris, non sequuta alienatione, vt est tex. in d. l. sicut. §. si 31 voluntate, & ibi no. Bar. † Nonò fallit regula, quando post præstitum consensum creditoris, fuit sequuta alienatio non uera, sed ficta & simulata: qa scilicet non obstante alienatione debitor semper possedit pignus ante & post alienationē: nam isto casu alienatio præsumitur fictitia, & debitor non tenebitur de iure tradere rem emptori, & ideo isto casu non censebitur remissum ius pignoris per creditorem, qui consensit alienationi, tex. est secundum secundam lecturam ibi traditam per Bar. in d. l. sicut. §. superuacuum, & intellige etiam hanc fallentiam procedere, si debitor vendēs constituerit se possidere nomine emptoris, nisi forte de fructibus respōderit emptori, vt ibi late declarat Bar. & habetur per eundem in l. fi. C. de remi. pi. Decimò fallit regula, quando creditor consensit, vt creditor venderet pignus sub ista conditione, si sibi satisfieret de pretio; nam tūc si non satisfiat, non censetur creditor remisisse pignus per dictum consensum, & poterit creditor isto casu agere hypothecaria tam contra debitorem & hæredem, quàm contra quemcunque alium possessorem; quia non fuit ei satisfactum, prout ipse expressit, iste est tex. secundùm intellectum gl. & Bar. in d. l. sicut §. illud, & mouetur Bar. arg. tex. in d. l. sicut. in §. sed & si permiserit. secus autem si creditor non consensit sub conditione, sed sub modo, scilicet vt sibi satisfiat, sequendo in hoc fidem debitoris; nam tunc creditor si sibi non sit satisfactum, vt conuenit, poterit agere hypothecaria cōtra debitorem & eius hæredem, si possideant, & si excipiatur de consensu & remissione pignoris, poterit creditor contra eos replicare de dolo ex eo ꝙ fidem non impleuerint satisfaciendo, vt fuit conuentum, sed contra emptorem vel extraneum possessorem isto casu creditor agere 32 non poterit, ita declarat Bar. in d. l. sicut. §. illud. † Vndecimò fallit regula, quando creditor consensit pignus vendi infra certum tempus, puta infra annum aut biennium, nam si vendatur elapso dicto tempore, non censetur per consensum creditor remisisse ius pignoris, vt est tex. in d. l. sicut. §. penul. versi. sed si intra annum, & ibi no. Bar. & Sal. Duodecimò fallit regula, si creditor concessit debitori venditionem pignoris, & tamen debitor non vendidit, sed aliter desijt possidere, & nouus possessor vendidit. nā talis venditio non præiudicat creditori in iure sui pignoris: quia creditor censetur concesisse soli debitori & nō futuro possessori, tex. est in d. l. sicut. §. penult. in primo respon. & ibi not. Bar. Et sic habes regulam expeditam per 11. ampliationes & 12. fallentias &c. † Quintò quæritur, an sicut pignus 33 solo consensu constituitur, vt. l. j. ff. de pigno. action. ita & solo consensu ipso iure dissoluatur? Dicendum est regulariter ꝙ sic, ut l. prout quisque. ff. de solu. & l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur. & ita tenet glo. in l. si tibi. §. de pignore. ff. de pact. & ibi sequitur Bar. & cum eo transeunt alii, & est tex. in l. maior. C. de pignor. Ista autem regula limitatur quatuor notabilibus modis. Et primò limitatur, vt procedat in expressa remissione pignoris, secus autem in tacita, puta quando debitor vendit pignus consētiēte creditore, quo casu videtur tacitè pacisci creditor, vt ius pignoris sit remissum, ut late dictū vt supra in proxima q. præcedēti, nam isto casu pignus tolletur ope exceptionis non ipso iure, vt l. 2. C. de remis. pig. ibi, exceptione eam remouebis. & licet gl. ibi intelligat de exceptione intentionis & facti, & non de exceptione iuris, & sic ꝙ in illo text. ipso iure sit sublata actio. Tamen gl. & doc. in d. §. de pignore. communiter tenent contrarium, ꝙ s. in casu. d. l. 2. ope. exceptionis & non ipso iure tollatur ius pignoris, & intelligere vt facit gl. in d. l. 2. de 34 exceptione intentionis & facti, est violare illum tex. † Cum exceptio intentionis & facti non dicatur propriè exceptio. l. in rebus. cum gl. in versi. exceptio. C. de iure do. & ibi per Bal. in fi. & per eundē in l. peremptorias. in vlt. col. C. sen. rescin. non pos. & cum ista opin. transeunt Alex. Ias. & alij communiter in d. §. de 35 pignore. † & ratio istius limitationis est: quia per pactum tacitum nihil vnquam ipso iure remittitur, sed ope exceptionis tātum, vt l. 2. & ibi per doct. C. de pac. Secundò limitatur regula, quando hypotheca, vel pignus non fuit constitutum solo consensu, sed etiam intercessit traditio, iuxta. l. j. in prin. ff. de pig. act. Nam per traditionem pignoris dicitur contractus re initus, vt instit. quibus modis re contrahi. obliga. §. fi. & isto casu tale pignus non poterit remitti ipso iure per solum cōsensum expressum, sicut & non possunt alij contractus, qui re celebrantur, vt l. ab emptione. ff. de pact. sed resoluetur tunc ope exceptionis, ita tenet gl. magna in fi. in d. §. de pignore. & glo. in d. l. maior. C. de pig. Et istam opi. sequuntur Iac. Butr. Ray. Bart. & Saly. in d. l. maior. Sed contrariam opi. s. ꝙ in pignore non debeat esse in consideratione traditio, & sic ꝙ pignus tollatur ipso iure, etiam quando intercessit traditio, tenent Bar. Bal. & Ang. in d. §. de pignore, & mouentur: quia ad constituendū ius pignoris & actionem hypothecariam solus consensus sufficit pacto declaratus, & traditio nihil operatur. in d. l. j. ff. de pig. act. & l. si prior. in fi. ff. qui pot. in pig. hab. Sed Fulg. in d. §. de pignore. tenet primā opi. & respondet ad dictā rationem Bar. in d. §. de pignore, & sequacium, ꝙ etiam in emptione & venditio. sufficit solus consensus nec est necessaria traditio, vt l. 2. in fi. ff. de contrahend. emptio. & tamen traditio in venditione facit desinere rem esse integrā, adeo ꝙ per pactum solum dictus contractus resolui nō potest ipso iure. d. l. ab emptione, ita & debet esse in pignore, & cum dicta prima opi. tenet etiam Pau. de Cast. in d. §. de pignore, & illā etiam tenent Alexan. Ias. & alij communiter in d. §. de pignore. Et

Et sic concluditur secundum opi. magis veram & communē, ꝙ regula nostra procedit, qn̄ pignus fuit ꝯctum solo consensu tunc enim per remissionem expressam tollitur ipso iure, secus aūt si intercessit traditio: quia tunc per remissionem expressam 36 non resoluitur ipso iure, sed ope exceptionis. † Tertiò limitatꝰ regula, qn̄ creditor fecit pactum debitori de non petendo ipsum debitum principale, quo casu in ꝯñtiam vr̄ esse etiam remissum tacite ipsum pignus. l. soluitur. §. 1. ff. quib. mod. pig. vel hypo. sol. vnde sicut per pactum de non petendo tollitur debitum principale ope exceptionis prout regulariter cōtingit, cū pactum de non petendo non producat actionem, sed exceptionem. l. si vnus. § pactus. & ibi no. ff. de pact. Ita etiam debet tolli ipsum pignus tāquam accessorium debiti principalis, & sic ope exceptionis & non ipso iure. Regula ergo nostra procedit, qn̄ ipsum pignus ꝯctum sine traditione exprese remittitur: tunc enim tollitur ipso iure, secus autem qn̄ pignus remittitur in cōsequētiam debiti principalis, super quo factum fuit pactum de non petendo; nam tunc remittitur ope exceptionis tantum, & 37 ita firmant Alex. & Ias. post alios in d. §. de pignore. † Et licet (vt dictum est) pignus remittatur in consequentiam debiti principalis vigore pacti de non petendo, tamen non est idem econuerso. Nam licet remittatur ipsum pignus, non censetur remissum debitum principale, sed adhuc manet sublato pignore: vt l. postquam. ff. de pac. & no. Cuma. in consi. 19. quidam nobilis. late Decius in l. creditor. ff. de reg. iur. & etiam dixi supra in hoc. 38 3. membro. nu. 11. & nu. 24. † Quartò limitatur regu. qn̄ pignus fuisset contractum per stipulationem: vt quia in constitutione pignoris interuenit forma stipulationis, videlicet interrogatio antecedens & responsio subsequens. Nam primò interrogaui debitorem meum, obligas ne mihi talem rem: & ipse respōdit obligo. Nam etiam per stipulationem potest pignus constitui: vt est tex. cum gl. in l. solutum. ff. de solu. quem pro singulari allegat Bald. in l. legitima. ff. de pac. Isto enim casu per pactum de non petendo pignus non resoluetur ipso iure virtus stipulationis, sed ope exceptionis, vt d. § pactus, quia isto casu cessat ratio d. l. nihil tam naturale. Et istud tenet Alexan. in d. §. de pignore, Sextò quæritur, an sententia lata cōtra debitorem in fauorem tertij habeat præiudicare ipsi creditori in pignore, & illud resoluere: & econuerso, an lata contra creditorem præiudicet debitori? Et in hoc, cum quæstio habeat duo capita, pro faciliori intelligentia complectendo totam materiam ponam aliquas cōclusiones, videlicet tres conclusiones in primo capite. & tres in 39 secundo. † Prima igitur conclusio respectu sententię lata cōtra debitorem sit ista, ꝙ sententia lata contra debitorem, antequā ipse obligauerit rem creditori, indubitanter nocet ipsi creditori: vt est tex. in l. si mater. § fi. ff de except. rei iud. & in l. si superatus. in fi. ff. de pign. & ibi no. Bar. & no. gl. in l. sepe. ff. de re iud. in gl. in ver. experiri. quæ allegat concordantias. Secunda conclusio est, ꝙ snīa lata ꝯ debitorem post rem obligatam creditori præiudicat creditori scienti & patienti. ista conclusio probatur in d. l. sepe ſm literam pisanam, & not. ibi Bar. & sequitur Alex. post alios in col. 21. in ver. circa ſm casum &c. & Bar. in l. ab executore. §. 1. ff. de ap. Ista aūt conclusio limitatur tribus modis. Primò limitatur, qn̄ causa fuit agitata ꝯ debitorem in cōtumaciam, & sic lata fuit sententia in contumaciam; nam tunc non præiudicaret creditori. secus si debitor fuisset solum contumax in prolatione snīæ: & in discussione causæ comparuisset & dedisset exceptiones & allegationes & alia; quia tunc eius prēsentia in prolatione sententiæ nihil amplius operari potuisset, & præiudicaret creditori. Ita probatur. in l. rem. § fin. ff. de euic. & ita debet intelligi. l. si ideo. in prin. eo. tit. Et ita distinguit Bar. in d. l. si superatus. cum quo post longam disputationem transit etiā Alex. in d. l. sępe. col. 18. & col. 21. in ver. circa ſm casum &c. Secundò limitatur dicta conclusio, qn̄ inter agentem & debitorem conuentum fuisset collusum; nam tunc snīa lata ꝯ debitorem non præiudicaret creditori: vt no. in l. præses. C. de pi. & no. Bar. in d. l. si superatus. & Alex. in d. l. sępe. Tertiò limitatꝰ ista conclusio, qn̄ debitor non tradidit pignus creditori: sed ꝑ solā hypotecā obligauit: quia tunc defensio nō ꝑtinet ad creditorē principaliter, sed ad debitorem, & ideo tunc snīa lata ꝯ debitorem nō præiudicat creditori: ita no. voluit Raph. in auc. de fideius. §. sed neque refert & sequit Alex. in d. l. sæpe. col. 30. ver. 40 secundariò dr̄, ꝙ dicit esse diligenter notandū. † Tertia conclusio est, ꝙ prædicta procedunt, qn̄ snīa est lata ꝯ debitorē conuētum: qn̄ aūt debitor ageret, & ꝯ eum esset lata snīa ex eo, ꝙ reus ꝓbauit se dn̄m: idē esset dicendum, quod dictū est, qn̄ debitor conuenitur: secus aūt si lata esset snīa ꝯ debitorem agentem ex eo: quia ipse debitor agens non probasset suam intētionē: nam tunc non haberent locū prædicta, & sententia non præiudicaret creditori. Ista cōclusio probatur ex not. per Bar. in d. l. sæpe. in v. q. & ibi per Imo. & per Ant. de Butr. & Imo. in c. quamuis de re iud. & ibi per Fel. in 3. col. in ver. qn̄ aūt snīa ꝯ debitorē. & ꝑ Alex. in d. l. sæpe. col. 21. in ver. circa ſm casum. Modo ponā tres cōclusiones in secūdo capite huius 5. q. videlicet qn̄ snīa fertur ꝯ creditorem super pignore, an illa præiudicet debitori.

41 † Et prima cōclusio sit, quod snīa lata ꝯ creditorē ꝯuentū a tertio agente sup re pignorata cōcurrentibus requisitis, de quibus in d. l. sæpe. videlicet ꝙ nō sit lata ī cōtumacia creditoris, & alijs nota ꝑ Alex. in d. l. sæpe. in 17. col. vbi ponit plura necessaria requisita ad hoc vt snīa lata ꝯ vnū præiudicet alij, ꝓiudicet debitori sciēti, & patiēti, & ista cōclusio ꝓbatꝰ in d. l. sæpe. & firmat ibi 42 Alex. in col. 20. vers. circa primū & c. † Secunda cōclusio sit, ꝙ snīa lata ꝯ creditorē agētē ex eo: quia reus probauit se dn̄m rei pignoratæ, si in snīa istud exprimatur & declaretur, valet quia reus probauit se dn̄m, præiudicat debitori scienti & patienti: vt l. circa. cum ibi no. ff. de proba. & no. Alex. in d. l. sæpe. in loco supra proxime allegato, & mouetur ꝑ text. ibi in ver. de ꝓprietate pignoris &c. Tertia cōclusio sit, ꝙ snīa lata ꝯ creditorem agentem ex eo; quia creditor non probauit de dn̄io debitoris, prout requiritur: vt l. ante omnia. ff. de probat. & l. quę nōdum. §. qđ dr̄. ff. de pi. & sic creditor reportauit snīam ꝯriam ex eo: quia obligatio pignoris non valuit, vel ex alia cā non respiciēte dn̄ium nō præiudicat debitori ſm Bart. & oēs in d. l. sæpe. Et de rōnibus istarō cōclusionū vide late Alex. post alios in d. l. sepe. in col. 21. & in col. 28. in gl. in ver. prohibere. cū duabus col. sequentibus ad quem te remitto; quia in hoc visum fuit breuiter pertrāsire, cum per eum copiose oīa videri possint &c. Adde etiam predictis, ꝙ ius hypotece, quod cōpetit vxori ꝓ dote vel alijs creditoribus non tollitur ꝑ cōfiscationem bonorū debitoris: vt est tex. in l. res quæ. § j. ff. de iure fis. & firmat Ro. in cō- 43 si. 128. prout ex tenore. & c. vbi plene. † Septimò queritur in materia, an si primus creditor superetur in iudicio a tertio creditore, illa sentētia pręiudicet non solū primo creditori, qui fuit superatus, sed etiam præiudicet secūdo creditori, ita ꝙ ammodo tertius creditor, qui superauit primum, præferri debeat etiā secundo creditori. Et in hoc breuiter dicendum est, quòd licet tertius creditor obtineat snīam ꝯ primum: tn̄ per hoc tertius non succedit in locum primi: & ideo dicta snīa tanquam inter alios lata nō præiudicat secundo creditori, iste est tex in l. Claudius. & ibi no. Bar. & alij. ff. qui po. in pig. hab. Ex quo vr̄ resultare quidam circuitus indissolubilis: nam cū primus creditor succubuerit, & tertius fuerit liberatus per snīam a primo, & remansit in possessione, & secundus agat ꝯ tertium, & obtineat, poterit primus agere contra secūdum & obtinere: & iterum tertius poterit redire cōtra primum, & sic erit processus in infinitum. Sed ad solutionē istius circuitus gl. Bart. & alij in d. l. Claudius distinguunt istum articulum in duo membra. primū mēbrum est, quando primus creditor fuit victus a tertio creditore per iniuriam iudicis. secundum, quando primus creditor fuit iuste superatus. Circa primum membrū dicunt, ꝙ iste circuitus poterit euitari hoc modo, videlicet quia quando secundus creditor possidet pignus & conuenitur a primo, qui fuit superatus a tertio, poterit secundus offerre primo suum debitum, vel litis æstimationem, ita ꝙ remaneat apud eum possessio, & hoc modo erit securus a primo & a tertio creditore, & iste modus secū dum Bar. est verus, & non habet dubitationem, quando secundus creditor vult offerre primo: sed quando non vult offerre: quia debitum primi creditoris est magnum, & res est parui valoris, ita ꝙ non expedit secundo creditori offerre, circuitus remaneret indissolutus Et ideo Bar. ponit alium modum euitandi eum, & dicit, ꝙ aut primus creditor dum ageret succubuit iniuste: quia tertius creditor fuit absolutus, & tunc ista absolutoria statim habuit effectum suum, nam dicitur res perfecta, vt l. metum. §. sed quod prætor. ff. quod me. causa, aut primus creditor, dum esset conuentus a tertio succubuit iniuste: quia fuit condemnatus ad restituēdum pignus tertio, & tunc si primus creditor restituit tertio dictum pignus vigore dictæ sententiæ, liberatus fuit a dicta sententia perfecte, vt l. Pomponius. §. sed & is. & ibi no. ff. de procura. & ideo si res postea aliquo casu redeat ad primum creditorem, non poterit a tertio amplius conueniri ex dicta sententia: quia fuit ab ea liberatus per restitutionem rei, vt dictum est, sed poterit conueniri de nouo a tertio creditore hypotecaria, vt l. sed & si possessori. in prin. ff. de iureiur. tn̄ in hoc nouo iudicio poterit primus creditor vti suis defensionibus, quibus forte non fuit vsus in primo iudicio, & obtinebit modo contra tertium creditorem, a quo in primo iudicio iniuste fuit superatus, vt l. creditor. in prin. ff. qui po. in pig. hab. & quod no. in l. duobus. ff. de excep. rei iud. & hoc modo secundum Bar. in d. l. Claudius. euitabitur circuitus in isto primo membro: & cum Barto. tenet etiam Saly. in d. l. Claudius. † Sed 44 inquantum Bar. in d. l. Claudius voluit, ꝙ quando primus creditor condemnatus fuit tertio ad restituēdum pignus, & illud restituit, & postea res deuenit ad primum, ꝙ nō possit amplius conueniri a tertio vigore sententiæ, cum restituendo ab ea fuerit liberatus, per d. l. Pomponius. § sed & is. Aduerte: quia contrarium firmauit idem Bart. in l. sed & si possessori. in prin. ff. de iureiu. Tamen communis opin. est cum Bar. in d. l. Claudius. vt late habetur per Alex. post alios in d. l. sed & si possessori. quam legit in l. nam & postea. §. fi. eo. ti. licet secūdum Ias. ibi opi. Bar. possit saluari in duobus casibus, vt ibi per eum, & latę habetur

per

per omnes scribentes in l. permisceri §. species. ff. de acqui. poss. & sic vera est conclusio Bar. in d. l. Claudius, & istud (vt dictum est) procedit, quando primus creditor fuit conuentus à tertio, & fuit condemnatus ad restituendū, sed si primus creditor dū ageret succubuit; quia reus fuit absolutus, quo casu Bart. in d. l. Claudius dicit, ꝙ statim absolutoria habuit effectum suum. d. l. metum. § sed quod prætor. ff. quod met. causa, est aduertēdum, ꝙ si res deueniret ad primum creditorem, à quo tertius fuit absolutus; tunc primus vigore sententiæ bene teneretur ad restituendum tertio, & isto modo procedit tex. in d. l. sed & si possessori. & illud quod ibi vult Bar & ita tenent Imo. Pau. de Cast. & Roma. in d. l. permisceri. §. species. & ibi Alex. in vlti. limi. dicēs hoc modo reduci posse ad concordiam illud, quod vult Bart. ibi, & in d. l. sed & si possessori. in quibus locis videtur sibi contrarius, & ita tene, licet Bar. in d. l. Claudius (vt supra retuli) senserit etiam in hoc euitari posse circuitum, dum dixit, ꝙ isto casu absolutoria facta de reo statim habuit effectum, per d. l. metum. § sed quod prætor.

Circa autem secundum membrum distinctionis Bar. & aliorum in d. l. Claudius. videlicet quādo primus creditor iuste fuit superatus à tertio, puta pacto, vel alia exceptióne valida, in quo etiam cadit similis circuitus indissolubilis, vt ostēditur per exēplum, quod ponit gl. in d. l. Claudius. & ibi refert Bart. videlicet quia erat mulier anterior pro suis dotibus in bonis mariti primo & secundo creditore, quæ renuntiauit iuri hypothecarum in persona secundi creditoris non primi: nam tunc si mulier agat contra primum creditorem obtinebit contra eum: quia prior est in tempore, & postea secundus creditor agat contra mulierem obtinebit ipse contra eam; quia quò ad eum mulier renuntiauit iuri hypothecarum, vt l. iubemus. C. ad vellleia. & tunc primus poterit reuerti contra secūdum, & iterum mulier cōtra primum, & sic daretur circuitus indissolubilis, cum isto casu sententia fuerit iusta. Bart. tamen in d. l. Claudius. dicit, ꝙ ad dissolutionem huius circuitus potest dari illud remedium, quod fuit datum supra in primo membro, videlicet ꝙ primus creditor possidens conuentus à muliere offerat ei debitum, vel litis æstimationem, vt sic apud eum remaneat possessio, & istud clare procedit, si primus creditor velit facere istam oblationē: quia scilicet ei expediat, vt dictum est in primo membro.

Sed si hoc nolit facere: quia ei non expediat, dat Bar. secundū remedium, videlicet ꝙ primus creditor possidens de consensu mulieris vendat pignus, & partem pretij det mulieri, & partem pro se retineat, iuxta tex. in l. si prior. in prin. & §. fi. ff. qui po. in pigno. habeantur. Nam illud pretium erit securum apud mulierem. Nam licet si illam rem pignoratam haberet, posset ab ea auocari per hypothecariam per secundum creditorem, qui vigore renuntiæ factæ per mulierem debet ei præferri: tamen pretium nō poterit auocari, cum sit apud eam titulo oneroso. videlicet pro credito suæ dotis, iuxta no. per Bar. in l. j. in fi. ff. de distra. pigno. & dixi supra in quinta parte primo membro nu. 60. cum sequentibus, & hoc modo secundum Bart. euitabitur iste circuitus, & cum eo transit etiam Saly. in d. l. Claudius.

45 † Octauò quæritur in materia, an si ego obligaui pignori rem meam pro te, & diu steti in ista obligatione, possim petere vt cogaris ad liberandum meum pignus? Breuiter respondetur, ꝙ de hoc est tex. no. in l. Lucius. ff. manda. in quo deciditur, quòd ille qui obligauit pro alio pignus, si diu stetit in dicta obligatione, potest petere, ꝙ suum pignus liberetur.

46 † Sed dubitatur, quomodo intelligatur istud diu? Et gl. ibi dicit, ꝙ non intelligitur de decennio, vt aliàs solet intelligi, sed intelligitur arbitrio iudicis, & cum dicta gl. transeunt Bart. Alex. & Ias. post alios in l. si pęnam. ff. de verb obliga. & no. etiam Ias. in l. si fundum per fideicommissum. num. 11. ff. de leg. j. erit ergo arbitrum, infra quantum tempus istud peti possit.

Quid autem sit in fideiussore, qui diu stetit in fideiussione, an possit petere se liberari à tali fideiussione, vide late per Alexan. post Bar. in d. l. Lucius. vbi ponit plenissimam apostillam.

47 † Nonò & vltimò quæritur, an si remissio debiti principalis non valeat saltem valeat remissio pignoris? In hoc pone regulam & tres fallentias. Regula ergo sit, ꝙ si non valet remissio debiti principalis, non valet etiam remissio pignoris cōsequutiua ad illud, tex. est in l. debitum. C. de remis. pig. Fallit dicta regula primò, quando remissio debiti principalis non valet de iure speciali fauore personarum; tunc enim licèt non valeat remissio debiti principalis, valet tamen remissio pignoris. Regula ergo procedit, quando remissio debiti principalis est inualida de iure communi, & ratio est: quia iura communia difficilius tolluntur, quàm specialia, vt in auct. de non alie. §. quia verò verisimile. Ita tenet gl. in d. l. debitum. & in l. j. §. j. in glo. magna, in fi. ff. quibus mod. pigno. vel hypo. solu.

Secundò fallit quando remissio debiti ideo vitiatur: quia est prohibita, sed tamen prohibitio non habet causam perpetuā; tunc enim licèt vitietur remissio debiti, non vitiatur remissio pignoris, ita tenet glo. in d. l. prima. §. j.

48 † Tertiò fallit regula, quando causa inualidans remissionem debiti principalis nō est sufficiens ad inualidandum remissionem pignoris accessorij, pone exemplum in remissione debiti principalis, quę fit inter maritum & vxorem, inter quos est prohibita donatio, vt in toto titulo. ff. de dona. inter vi. & vxo. & ex hoc poterat dubitari, an sicut inter eos est prohibita remissio debiti principalis, ita sit ꝓhibita omissio pignoris? Dicitur ꝙ non, quia licèt inter eos sit prohibita donatio, & per consequens remissio debiti principalis: quia per hoc donatarius efficitur locupletior, tamen secus est in remissione pignoris; quia ex hoc donatarius non efficitur locupletior; nam nihilominus debitor remanet obligatus in debito principali. l. etiam. C. ad velleia. & l. qui pignus. ff. de his quæ in fraud. credit. & ita per prædicta determinat Bar. in l. 1. §. 1. ff. quibus mod. pign. vel hypotheca solu. & ibidem Saly. & Sal. in d. l. debitum. & Bald. in d. l. etiam. in prima oppo.

Et prædicta intellige in generali hypotheca siue expressa facta per maritum, siue per legem tacite; quia scilicet illa remitti potest per vxorem marito constāte matrimonio, & hoc modo procedit. d. l. etiam secus autem est in rebus specialiter obligatis pro dote; quia talis hypotheca remitti non potest, vt tenet glo. 1. in d. l. etiam. & ibi firmat no. Pau de Castr.

Regula ergo procedit, quando remissio debiti principalis inualidatur ex causa, quæ etiam est sufficiens ad inualidandum ipsum pignus, prout quando inualidatur propter dolum, vel metum: vt per Barto. & Saly. in locis proxime allegatis. Et per prædicta remanet expedita ista 6. pars principalis tractatus & materia resolutionis pignorum.

Septima pars principalis.

SEquitur modò septima pars principalis, in qua tractandū venit de actione pignoratitia, & diuiditur in tria mēbra principalia. Primò videbimus, in quibus differat pignoratitia ab hypothecaria. In secundo de natura pignoratitię. In tertio quibus & contra quos & pro quibus competat pignoratitia tam directa quàm contraria, & de modo libellādi & deducendi in iudicio vtranque &c.

SVMMARIVM.

1. *Actio pignoratitia in quibus differat ab hypothecaria.*
2. *Pignoratia directa non datur debitori contra creditorem, nisi pignus traditum fuerit, vel saltem fingatur traditum creditori.*
3. *Pignoratitia directa competit creditori etiam absque pignoris traditione.*
4. *Actio pignoratitia dicitur bonæfidei, hypothecaria verò stricti iuris.*
5. *Actio pignoratitia directa & contraria an possint concurrere.*
6. *Actio pignoratitia differt ab hypothecaria duratione, nam diuersis tolluntur spacijs.*

Primum membrum. 7. partis principalis.

CAPIENDO Igitur primum membrum, in quo tractandum venit, in quibus differant pignoratitia & hypothecaria. In hoc ex notatis per doctores inuenio quinque differentias. 1 † Nam Bart. in j. constitu. digestorum, in §. tertij, dicit, quòd pignoratitia directa, quæ datur debitori contra creditorem ad repetendum pignus, de qua in l. si cum venderet. ff. de pig act. differt ab hypothecaria in tribus, videlicet in natiuitate, vtilitate, & vita.

Et primò differt in natiuitate; quia hypothecaria nascitur ex solo consensu, vt l. si tibi decem. §. de pignore. & ibi Barto. ff. de pact pignoratitia autem nascitur rei interuentu, vt institut. quibus mo. re contrahi. obliga §. fina.

2 † Et propterea talis pignoratitia non datur debitori contra creditorem, nisi pignus traditum sit creditori, vt no. Bar. in d. §. tertij. post gloss. magistram ibi in ver. ęmula. & in versi. easdem res, vel quando pignus non esset vere traditum creditori, nisi saltem fingeretur traditum, iuxta no. per Bar. in l. solutum. §. solutam. in ver. oppono hic dicitur, ꝙ primum. ff. de pig. act. dum vult, ꝙ locator habet bona conductoris tacite obligata pro pēsione, iuxta l. item quia ff. de pac. & l. si certi iuris. C. loca Nā ex eo ꝙ locator potest ea includere pro sua pensione, finguntur ei tradita, & ideo soluta pensione potest conductor agere contra locatorem directa pignoratitia pro restitutione dictorum bonorum, quamuis illa locatori vere tradita non fuerint.

Et similiter dicendum est, quando à principio res fuit simpliciter hypothecata, & non tradita creditori, sed postea aliquo modo & ab alio quàm à debitore res illa peruenit ad creditorem. Nam etiam isto casu soluto debito dabitur debitori contra creditorē directa pignoratitia ad repetendam dictam rem perinde, ac si à principio illa res creditori tradita fuisset, vt no. vult Bar. ī l. inquilino ff. de dā. infe. & Bal. in rub. C. de pig. ac. & Alex. in d. l. solutū. §. solutā. ff. e. ti. 3 † Et licet in pignoratitia directa (vt dictum est) requiratur traditio, tamen in pignoratitia contraria, quæ datur creditori contra debitorem in casibus infra suo loco notandis, non requiritur traditio, sed ēt ꝙ pignus traditum

traditū nō fuerit creditori oīno cōpetit, ut no. Bart. in d. §. tertij. in fin. & Barto. in l. si tibi. §. de pignore. ff. de pac. & quamuis ibi Fulg. in hoc teneat contra Bart. Tamen Alex. ibidem defendit opinio. Barto. & allegat pro ea text. in l. si quis in pignore. §. j. in ver. obligauit, iuncto prin. illius. l. ff. de pigno. actio. ponderādo, ꝙ in d. tex. non dicitur tradidit, sed obligauit, & secundum glo. fi. ibi licet pignus sola obligatione sine traditione fuerit constitutum, tamen datur creditori contraria pignoratitia. Nec obst. ꝙ in tex. ibi dicatur, dari etiam actionem de dolo; quia glos. ibi intelligitur, ꝙ actio de dolo detur contra extraneum, non ꝯ debitorem, & ita residet Alex. in d. §. de pignore. dicens fundamēta Fulg. esse leuia, & ista sit prima differentia inter pignoratitiā & hypothecariam. 4 † Secunda dr̄ia est; quia pignoratitia est actio bonęfidei, hypothecaria verò est stricti iuris, vt not. glo. insti. de ac. in §. actionum. in gl. in ver. pignoratitia. & istæ duæ differētię concernunt natiuitatem dictarum actionum. 5 † In utilitate aūt ponitur alia & sic tertia dr̄ia. Nam pignoratitia datur directa & ꝯria, directa. n. datur debitori, ꝯria aūt creditori, quæ ꝯria cōpetit pro expensis factis in pignore, vt l. si necessarias. in princ. ff. de pig. act. & non solum pro magnis sed ēt pro paruis & q̄buscūq; expensis: etiam in cibo & potu, ut ibi no. glo. & glo. valde no. & ibi per doc. in auc. ei qui. C. de bo. aucto. iudi. pos. in glo. in versi. mensuram, ubi habetur, ꝙ missio in possessionem ex primo decreto ꝯ contumacem hodie fit in personalibus pro mensura debiti, habito tn̄ respectu ad expensas, quæ occurrunt in rem, in quam fit immissio, puta si esset equus, quātum immissus habuit in eo expendere, & ēt dicta pignoratitia contraria competit in pluribus aliis casibus infra suo loco notandis, sed hypothecaria datur soli creditori, & sic utilius succurrit pignoratitia q̄ hypothecaria. 6 † Quarta differentia est circa vitam seu duratione dictarum actionum, alio. n. tempore tollitur pignoratitia per præscriptionem, & alio tollitur hypothecaria; nam actio pignoratitia cum sit personalis, tollitur spacio 30. anno. l. sicut. C. de p̄scr. 30. ann. vt latius dictum fuit supra in 6. parte 2. memb. nu. 23. hypothecaria autem interdum tollitur 10. annis, interdū 20 interdum 30 & interdum 40. vt l. j. C. si aduer. credi. lib. 7. & latius dixi sup. in d. 6. parte in 2. memb. nu. j. & 2. ubi vide. Et adde hic etiam quæ dixi sup. in 1. parte nume. 4. vsque ad nume. 9. ubi posui tres differentias inter pignus & hypothecam, hic autem posui differentias inter ipsas actiones, & istæ quatuor differentiæ quas supra retuli colliguntur ex no. per Bar. in d. §. tertii. quem refert & sequitur Ang. de Are. insti. de act. §. actionum. col. 24. in ver. quæro quomodo actio &c. Adde etiā aliam & sic quintam dr̄iam, quam statim subijciam in sequenti membro.

SVMMARIVM.

1. *Actio pignoratitia an sit personalis vel realis.*
2. *Actio pignoratitia an sit in rem scripta.*
3. *Debitor potest redimere, vel resoluere pignus datum pignori secundo creditori per primum ipsi secundo creditori satisfaciendo.*
4. *Debitor pignus redimēs siue a primo creditore, siue a secūdo resoluit vtranq; hipothecam.*
5. *Debitor qua actione agere debeat contra suum fideiussorem pignus redimentem.*
6. *Debito qua actione agat contra singularem successorem sui creditoris.*
7. *Actio pignoratitia directa cōpetens debitori quo tēpore & quare nascatur.*
8. *Actio pignoratitia directa non nascitur nisi prius soluto debito, fallit in quatuor casibus.*
9. *Debito soluto oritur debitori actio pignoratitia directa ad repetēdū pignus.*
10. *Debitor soluens alteri quam creditori de voluntate tamen ipsius creditoris, an acquirat actionem hipothecariam contra ipsum creditorem.*
11. *Soluens pro debitore redimit pignus, acquiritque actionem hipothecariam contra creditorem, si mandato debitoris soluit.*
12. *Debitor offerens debitum creditori an si creditor nolit acceptare habeat ipse debitor pignoratitiam directam contra creditorem.*
13. *Pignus licet pluries vel pluribus obligatum sit, vnica tn̄ solutione liberatur.*
14. *Debitor dans pignus cum pacto, quòd creditor possit certo tempore illud vendere, potest non obstante pacto ipsum pignus ante venditionem redimere.*
15. *Debitor emens pignus á creditore potest agere contra creditorem pignoratitia; quia talis venditio nulla est.*
16. *Pignus quando intelligatur obligatum pro vsuris.*
17. *Pignoratitia non oritur ex solutione partis debiti.*
18. *Solutio de pecunia reprobata neminem releuat.*
19. *Pupillus non potest obligari pignoratitia, non enim potest pignus recipere nec dare.*
20. *Actio pignoratitia non sequitur tertium possessorem.*

Secundum membrum 7. partis principalis.

CApio igitur ipsum membrū huius septimæ partis, in quo tractabitur de natura istius actionis pignoratitię, & in hoc expediam me per q̄ones. 1 † Primò itaq; q̄ro, an ista actio pignoratitia sit personalis, vel realis. Et ꝙ sit ꝑsonalis est tex. expressus in l. fi. C. de distrac. pig. ubi dr̄, quòd actio pignoratitia est in ꝑsonā, non in rem, & ita tenent Bart. & alii in l. pignoris. C. de pig. 2 † Sed dubitatur, an licet sit personalis, saltem sit in rem scripta? In hoc Bal. in rub. C. de pig. ac. dicit, ꝙ q̄n pignoratitia datur ꝯ vsurarium, & sic in ꝯtu usurario, de ęquitate canonica est in rem scripta, & competit ꝯ quemlibet etiam singularem successorem, per text. & ibi no. per Host. in c. cum contra. extra de pignori. sed de iure ciuili s̄m Bald. dicta actio est simpl̄r in personam. & rō est s̄m eum: quia nascitur ex contractu, vnde non sequitur singularem successorem. cū quo non est ꝯctum, & idem tenet Bal. in c. j. in fi. in vsibus feud. in titulo de feud. da. in vi. l. commis. Abba. autem in d. c. cum ꝯ indistinctè tenet, ꝙ dicta actio pignoratitia sit in rem scripta, & ꝙ saltem utilis detur ꝯ tertium possessorem. Alex. verò in j. ꝯstit. digestorum in d. §. tertij refert opiniones, & nihil firmat. Sed in apostil. ad Bal. in d. c. j. de feu. da in vi. l. commis. tenet ꝙ indistinctè ista actio pignoratitia sit personalis, & ꝙ etiā in ꝯctu usurario non agatur ꝯ singularem successorem pignoratitia actione, sed condictione ex canone: nam s̄m eum sępenumero ꝯdictio ex lege tanquam in rem scripta sequitur fundum, allegat. l. fi. §. & si præfatam. C. de iure delib. Ego autem puto ueriorem esse illam opin. ꝙ actio pignoratitia sit simpl̄r personalis & nō sequatur fundum, seu tertium possessorem, per text in terminis in d. l. fi. C. de distrac. pig. cui non potest responderi, & ita etiā tenet Ange. de Are. institu. de actio. §. item seruiana. in pen. col. & in §. actionum in materia pignoratitiæ. Et non obstat tex. in d. c. cum contra. de pig. ubi est tex. ꝙ hæredes creditoris obligauerāt alteri eorum creditori bona quæ eorum auctor pignori acceperat ab eius debitore, & dicitur ibi, ꝙ hæredes debitoris possunt agere contra illum creditorem, cui hæredes creditoris obligauerunt bona ipsius debitoris, & petere ꝙ fructus per eum percepti computentur in sortem, & bona obligata eis restituant̄, ēt ꝙ nec debitor, nec hæredes debitoris cū dicto creditore contraxerint. Sup quo tex. canonistæ valde dubitauerunt, qua actione agere possint dicti hæredes debitoris contra dictum secundum creditorem, & alii dixerunt, ꝙ rei vendicatione, alii ꝙ officio iudicis, & alii pignoratitia in rem scripta de ęquitate canonica. 3 † Nam pro intelligentia dicti tex. est aduertendū, ꝙ q̄n primus creditor dat pignus pignori secundo creditori, pōt debitor dicto secundo creditori soluere, uel compensare ad resoluendum obligationem pignoris: ut est tex. & ibi no. Bart. in l. grege. §. cum pignori. ff. de pigno. & habetur in l. nomen. C. quæ res pigno oblig pos. Et ratio est: quia ille secundus creditor, cui primus dat pignus pignori, non censetur in dicto pignore tertius possessor, sed cēsetur quasi idem creditor & eadem persona cū primo: & idem pignus, & eadem hypotheca, quæ erat apud primum creditorem, est etiam apud secundū: quia cum sit ius reale, potest in alium transferri, vt habetur per Barto. in l. Aristo in vlt. col. ff. quæ res pigno. obliga. pos. & per Salyc. in l. j. C. de his q in prio. cre. lo. suc. & secundus creditor, cui primus suū pignus cōcessit subrogatur loco primi, & ideo retinet naturam primi, in cuius locum subrogatur, arg. l. si eum. § qui iniuriam. ff. si quis cau. & hinc est, ꝙ secundus creditor, cui primus pignus pignori dedit, habet utilem hypothecariam contra debitorem, quæ directo competebat primo creditori, ut d. l. grege. §. cum pignori. & d. l. nomen. & l. j. & 2. C. si pig. pig. da. sit. 4 † Et hinc etiam est, ꝙ siue debitor soluat uel satisfaciat primo creditori, siue secundo, cui primus pignus suum cessit, resoluitur vtraque hypotheca: ut est tex. in l. debitor. §. fi. & ibi Bart. ff. de pign. actio. Consideratis ergo præmissis, non est mirum, si contra creditorem secundum, cui primus pignus pignori dedit soluto debito competat actio pignoratitia: q̄a eadē hypotheca & idē pign⁹, q̄d fuit apud primum, est ēt apud s̄m, & reputatur idem creditor, & utrique pōt solui & directa hypothecaria quæ datur primo, dat̄ vtiliter s̄c̄do. Et hoc modo loq̄t̄ & ꝓcedit tex. in d. c. cum ꝯ. videlicet ꝙ hæredes debitoris possunt agere ꝯ secundum creditorem, cui hæredes primi creditoris pignus pignori dederunt: ut fructus ꝑ eum ꝑcepti cōpensentur in sortem, nam indubitanter, ut dictū est, eis ꝯpetit ad hoc actio pignoratitia directa, sicut ꝯpeteret ꝯ primum creditorē uel eius hæredes, & ꝓbat̄ ista ꝯclusio ꝑ text. & ibi no. ꝑ gl. Bar. Saly. & Pau. de Cast. in l. petenti. ff. de pign. act. iuncta. l. debitor. §. fi. eo. tit. ubi hr̄, ꝙ si creditor primus dedit pignus pignori secūdo, si fiat solutio primo creditori, resoluit̄ etiā pignus secūdi, & dēt pignus restitui ipsi debitori absq; eo, ꝙ soluatur aliq̄d secūdo creditori. 5 † Sed licet ita sit in s̄c̄do creditore, tn̄ secus est in alio singulari successore: q̄a ꝯ eum non datur pignoratitia debitori, & ideo si fideiussor debitoris soluat creditori, & ab eo recipiat pignus, q̄d ei a debitore datum fuerat, non poterit debitor soluendo agere ꝯtra fideiussorē pignoratitia directa ad recuperādū suū pignus, sed ꝯ eū dabitur debitori actio mandati, vt est tex. in l. 2. ff. de pig. & ibi optimè declarat glo. dicens ideo non dari pignoratitiā: q̄a illa orit̄ ex ꝯctu, & inter fideiussorē & debitorē nōītercessit ꝯtractus pignoris, sed mādati, & sequunt̄ ibi Bar & Saly. & hoc mō dēt ēt intelligi tex. ī l. fideiussor. in princip. ff. de pig. dum ibi dr̄, ꝙ fideiussor, qui reluit

pignora a debitore sub ꝓmissione de soluẽdo & postea nõ soluit ꝙ debitore soluente creditori cogẽdus est restituere pignora debitori:nam debet intelligi per actionem mandati, vt dr̃ in
6 d.l.2.eo.titu. † Et quod dicitur in fideiussore,fortius dicendũ est in alio tertio possessore seu singulari successore creditoris, ꝙ.s. ꝯ eum nõ competat debitori pignoratitia directa: vt probatur vltra prædicta per tex.in l.si cum uenderet.in prin. ff.de pig.act. vbi est tex.ꝙ si creditor vendidit pignus,& conuenit cũ emptore,vt liceret debitori ei soluere pretium,& recuperare rẽ venditam,dr̃ ibi,ꝙ pignoratitia competit debitori ꝯ creditorẽ: vt ei cedat actionem ex vendito ꝯ emptorem,sed ꝙ ipse debitor nõ potest agere ꝯ emptorem pignoratitia,sed rei vendica.uel in factum,& sic probatur ibi, ꝙ ꝯ tertium possessorem & singularẽ successorem non datur debitori pignoratitia, quæ ei competit ꝯ creditorem,sed in secundo creditore (vt dixi) est secus; quia pignus & hypotheca,qđ secundus creditor habuit a primo, resoluitur eo ipso, ꝙ debitor soluit primo creditori, vt d.l.debitor.§.fi.ff.de pig.act.sed non resoluitur,quando creditor uendidit pignus,ipsa emptio:vt l.4.ff.de pig.act & ibi no. & l.j.& 2.C. si anti.cred.pignus vend.& sic apparet de diuersitate rõnis inter creditorem primi creditoris recipiẽtem pignus pignori,& aliũ singularem successorem dicti primi creditoris ex tit.emptionis vel alio habili ad translationem dñij; quia ius secundi creditoris resoluitur ꝑ solutionem factam primo, sed ius emptoris nõ, & ideo ꝯ creditorem põt intentari pignoratitia,sed ꝯ emptorẽ non,& ꝙ ꝯ emptorem non competat pignoratitia etiã in casu, in quo debitor prætenderet interesse,puta ex venditione dolo facta,sed ꝯ creditorem,qui uendidit,est tex.in l.j C. si vend.pig. aga.iunctis gl.& maximè gl.magna,& no.Bart.Bald.Saly.& alii ibidem.Et ita distinguendum puto,licet non inueniã per doct. examinatum.Et ex his habes quintam differentiã inter pignoratitiam & hypothecariam,videlicet ꝙ pignoratitia est actio ꝑsonalis,& non sequitur rem, nec singularẽ successorem creditoris, nisi solum creditorem creditoris habentem idem pignus a creditore primo;hypothecaria autem est actio realis,ut l.pignoris.C.de pigno.cum concordantiis, & hanc quintam differentiã adiunge aliis quatuor positis in præcedenti membro &c.

7 † Secũdò quæro,an ista actio pignoratitia directa, quę datur debitori, nascatur tpe ꝯtus pignoris, an verò nascatur ex ipsa satisfactione,quam debitor facit creditori. Breuiter in hoc dicendum est,ꝙ iste ꝯtus pignoris re ꝯhitur,ut institu.quib.mo. re ꝯhi.obli.§.fin.& ideo necesse est dicere,ꝙ ista actio nascatur ex ipso ꝯtu,sed tñ eius ortus fit tpe solutionis uel satisfactionis & non ante, nascitur ergo talis actio hodie.i.tpe satisfactionis, sed ex materia antiqua,vt est text in l.si rem alienam.§ oĩs.ff.de pig.act.& ibi est gl.no.quæ hoc optimè declarat,& ponit aliqua similia exempla,seu casus similes, videlicet de mutuo reconciliato consumptione:nam actio oritur ex mutuo, sequuta tñ cõsumptione,ut l.si quis pro eo.§.si nummos.ff.de fideius. Similiter in actione tutelæ, quæ demum finita tutela & administratione nascitur,sed ex gestione præcedenti,vt l.si tutor.in fi.cum l.seq.ff.de tute.& ra.dis.idem & in delegatione iurisdictionis facta per proconsulem suo legato anteq̃ ipse procõsul ingrediatr̃ prouinciam;quia talis iurisdictio non competit legato, nisi demum postq̃ ꝓconsul ingressus fuerit prouinciam, & sic oritur ex mandato ꝑcedenti sequuto tñ ingressu, vt l.obseruare §.fi.ff. de offic.procon.& legati,& similiter euenit in actione ex stipulatu pro dote, quæ nascitur demum solu. matr. & tñ oritur ex ꝯtu præcedenti,vt l.j.C.de repu.& l.si ꝯstante.§.j.ff.sol. matr.& ibi latè per Alex.post alios,nisi in casu vergentiæ mariti ad inopiam:qa tunc nascitur ꝯstante matr.vt l.hæc actio.ff.sol.matr.& l.si constante.in prin.cod.tit.& l vbi adhuc.C.de iure dot.& dictam gl.in d.§.oĩs.sequuntur ibi Bar.& Saly. Et ex prædictis colliguntur in materia duæ regulæ, vna negatiua & altera affirmatiua.Negatiua est,ꝙ actio pignoratitia, quæ competit debitori, & sic directa non nascitur nisi prius soluto debito creditori. Affirmatiua est ꝙ soluto, vel satisfacto debito dicta actio nasci
8 tur,& vtranq; regulam examinabimus de per se.† Primò igitur capio regulam negatiuam,quæ est,ꝙ actio pignoratitia directa non nascitur, nisi prius soluto debito, vt l. si rem.la j.§.oĩs ff.de pig.act.Ista autem regula pro eius declaratione recipit quatuor fallentias Fallit ergo primò,qñ pignus datum fuit creditori sub spe futurę numerationis pecuniæ,quam postea creditor noluit soluere,& sic obligatio pignoris nõ fuit completa, nã isto casu põt debitor agere pignoratitia ꝯ creditorem ad repetendũ suũ pignus absq; alia solutione vel satisfactione,vt est text.in l.solutum.§.j.ff.de pig.act.& ibi no.Bar.& Saly.& Pau.de Cast.& hanc limi.etiam ponit gl.in d.l.si rem.§.oĩs.in verb. actio.Et ex d.l.solutum.§.j.no.ibi gl.Bar.& Pau.de Cast.ꝙ ad producendũ actionẽ pignoratitiam sufficit,ꝙ res sit data ob cãm pignoris,licet cã principalis ob quã datum fuit pignus non perficiat, qđ est notandum.Secundò fallit, qñ pignus datum fuit sub conditione, & illa defecit;qa ẽt tunc competit directa pignoratitia ad repetendum pignus absque solutione, & idem si creditor fecit debitori pactum de non petendo pecuniam, uel ipsum liberauit ꝑ

acceptilationem, ut de omnibus est tex.in d.l.solutũ.§.primo.

Tertiò fallit, qñ creditor res pignoratas iniustè seu inhonestè malè tractaret;nam si illas male tractet absque inhonestate, potest debitor agere ꝯ eum pignoratitia ad eius interesse.Si aũt male tractet cum inhonestate, puta prostituendo ancillam pignoratam põt agere pignoratitia repetendo illã;isto n. secũdo casu soluitur ius pignoris;primo aũt,non,& prædicta absq; alia solutione uel satisfactione text.est in l.eleganter §.si ff.de pign. act.& ibi no.Bar.& Pau.de Cast. Quartò fallit, qñ debitor agere vellet ꝯ creditorem pignoratitia pro dãnis, & interesse passis per debitorem ob dolum vel culpam creditoris; qa ad ea põt agere ẽt ante solutionem uel satisfactionem debiti, tex.in l.si in prin. 2.respõ.ff.de pig.act.& ibi per Bar.& Pau.de Cast.regula ergo hẽt locum, qñ agitur ad restitutionẽ rei pignoratæ, & ista sufficiant quo ad primam regulam negatiuam.

9 † Secunda aũt regula affirmatiua est, ꝙ soluto debito oritur actio pignoratitia directa debitori ad repetendum pignus,& ista regula pro clariori intelligentia expeditur per ampliationes & limitationes. Primò ergo ponam ad dictam regulam 15.ampliationes seu extensiones,& postea subijciam octo fallentias. Primo ergo dicta regula extenditur & ampliatur, ut non solum procedat soluto debito in pecunia, sed etiam aliter satisfacto de voluntate creditoris, puta si dentur alia pignora creditori pro liberatione primorũ, vel si sit data cautio ẽt nuda, uel fideiussio de soluendo pro obtinenda liberatione a pignoribus, uel si aliter creditor a primis pignoribus recesserit, ẽt ꝙ sui facilitate creditor in aliquo fuerit læsus; nã priora pignora erunt liberata,& agi poterit ad illorum restitutionẽ directa pignoratitia,text.est in d.l.solutũ.§. oĩs.versi.satisfactum ff.de pig.act.& ibi gl.Bart.Bald.Saly.& Pau. de Cast.Et idem ẽt, si per nouationẽ voluntariam recessum sit a primis pignoribus, ut est tex.in d.l.solutum in princip.

Secundò amplia regulam, ut non solum, ꝙ ex solutione debiti nascatur pignoratitia,ut non solum procedat in debitore soluente pro re sua data pignori, sed etiam si dedisset pignori rẽ alienam; quia soluẽdo potest agere ad eam pignoratitia,ut est tex. in l.si rem alienam.§.is quoque.ff.de pigno.actio.

Tertio amplia, ut d.regula ꝓcedat ẽt in prædone; qa.si ꝓdo rem pignori suo creditori dedit,quamuis ipse prædo in dicta re non faciat fructus suos,tñ ex quo creditor cum bona fide possedit, poterit ille prædo debitor, soluto debito agere ꝯ creditorẽ non solum ad restitutionem pignoris, sed ẽt ad cõpẽsationem fructuum perceptorum per creditorem,iste est tex.in l.si pignore.§.si prædo.ff.de pig.actio.

Quartò amplia regulam, ut procedat ẽt, qñ debitor egisset pignoratitia ante solutum debitum; nam satis est, si pendente iudicio soluat ad obtinẽdum in pignoratitia;vt est tex.in l.si rem alienam.§.fi.de pig.act.& ex hoc ibi Barr.& alii inferunt ad vnã theoricam gñalem, videlicet ꝙ ius superueniens actori pendente iudicio ex cã de ꝑterito deducta tñ in iudicio prodest actori ad obtinendũ ꝯdẽnatoriã ꝯ ꝯuentum. Intellige tñ,dũmodo solutio,vel illud ius superueniat ante ꝯclusum ĩ cã; nã si superueniret post cõclusum in causa,videretur superuenire post sententiam,& non prodesset,ita declarat & limitat Bart.in l.si mater.§.eandem.in fi.ff.de excep.rei iudi.& no.Pau.de Cast.in d.l.si rem.§.fin.& ẽt dicta theorica limitatur pluribus aliis modis,ut per Alex.in consi.150.in pen.col.in 5.volum.vbi vide.

10 † Quintò amplia regulam, ut non solum ex solutione facta per debitorem creditori oriatur pignoratitia;sed etiam si sit solutum alteri de voluntate ipsius creditoris,uel etiam si esset solutum ei,cui postea creditor hæres extitit,uel etiam si esset solutum creditori creditoris mei, qui habebat meum nomen, uel mea bona obligata & isto casu etiam inuito creditore meo,sed si non haberet meum nomen,uel mea bona obligata, sed esset simplex creditor creditoris mei,si ei soluam de uoluntate creditoris mei,vel si soluam procuratori mei creditoris vel alteri legitime recipienti pro eo;nam in omnibus istis casibus ex dictis solutionibus oritur ius debitori soluenti pignoratitia actio ad repetendum pignus datum creditori,tex.est & ibi no. Bart.post gl.& Saly.& Pau.de Cast.in l.solutum.§.solutam.ff.de pign.act.

11 † Sextò amplia,ut ista actio pignoratitia directa non solum ꝯpetat debitori soluenti,sed et ꝯpetat tutori,curatori,& ꝓcuratori,q mediãte legitimo mandato,tutela, uel cura,& cũ debitis solennitatibus pignorauerunt rẽ dñi; sicut n tales potuerunt pignorare,ita & pñt luere & repetere pignora directa pignoratitia,textus est in l.solutũ.§.fi.cũ l.seq.& ibi no Bar.ff.de pig.act.& vt declarat ibi Pau.de Cast.talibus administratoribus pignorantibus & soluentibus ꝗritur directa pignoratitia,eorũ aũt principalibus quæritur utilis,& quo dicta directa possit per dictos administratores intentari, uide ibi per Pau.de Cast.

12 † Septimò amplia,ut regula procedat,non solum facta solutione,sed et si in iudicio debitor actualiter offerat soluere,& creditor recuset recipere,uel si ex iudicii debitor offerat,deponat & ꝯsignet,& creditor nolit recipere;qa p dictas oblationes dabit directa pignoratitia debitori perinde,ac si soluisset:cũ fit per creditorẽ,ꝙ nõ soluat,text.est in l.aliena.§.j.ver.si p creditorem. iuncta

13 iuncta gl.ibi in ver.agitur.ff.de pig.actio.† Octauò amplia,vt regula procedat non solum quando debitor dedit rem creditori, vt esset ei pignorata,sed etiam si ei dedit rem,ut alteri posset pignorare; nam etiam isto casu non soluto debito ipsi creditori poterit debitor agere contra creditorem , vt restituat rẽ, si creditor eam iam reluit ab eo cui pignorauit:si autẽ nondũ reluit, poterit agere ut illã reluat & restituat,vt est tex.in l.petenti.ff.de pig.act.qua autem actione ad hoc possit agere debitor declarabitur inf.proximè.Et sic regula procedit, qñ res fuit data pignori creditori,sed fuit data creditori ad hoc ut eam pignori poneret apud alium.Et inter regulam & ampliationem est differentia in quatuor, & primo quia in regula, qñ.s.res datur pignori creditori,creditor acquirit ius in illa re, in ampliatione autem , qñ.s.datur res creditori,ut eam pignoret alteri,creditor ĩ ea nõ acquirit ius.Scđò est dr̃ia:qa in regula qñ creditor dictã rem pignorat alteri,iuxta.l.grege.§.j.ff.de pign.censetur pignorare ius, qđ habet in re,& sic suo noĩe, ex quo sequit̃, ꝙ soluto ei debito cum ius sui pignoris extinguatur.d.l.si rem.§.oĩs. ff.de pig. acti. extinguitur ẽt ius secundi creditoris,& res desinit esse obligata ambobus.l.debitor.§.fin.eo.tit. In ampliatione aũt non cẽsetur ipse creditor obligasse ius suum , qđ non hẽt in re, sed censetur obligasse ipsam rẽ de voluntate debitoris , & ideo licet sibi soluatur a suo debitore, non ꝓpea liberatur pignus a secũdo creditore.Tertiò est dr̃ia:quia in regula soluto debito cõpetit debitori soluẽti pignoratitia directa,in ampliatione autem competit actio præscriptis uerbis,vel ad exhibendum. Quarta differentia est,qa in regula non potest debitor agere pignoratitia , nisi prius soluto debito.d.l.si rem.§.oĩs,in ampliatione autẽ sic, ita declarat Pau de Cast.in d.l.petenti.post gl.fi.Ex quibus apparet, ꝙ in ampliatione competit debitori,ut dictum est,actio ꝑscrip. ver.& ad exhibendũ,& ẽt põt eidẽ competere actio cõmodati; qa licet esset debitor sui creditoris, tñ per hoc non tenebatur ei rem suã cõmodare, & cũ ex hoc nullã mercedẽ receperit, ideo ei põt competere actio ꝯmodati,ut declarat glo.in d.l.petenti , quam sequuntur ibi Bart.Paul.& alii.Nonò amplia, ꝙ ista actio non solum detur ꝯ creditorẽ, cui est solutum per debitorẽ , sed ẽt datur ꝯ alium,cui primus creditor suũ pignus pignori dedit, & sic per unã solutionem liberatur pignus tam a primo q̃ a posteriori creditore,cui primus suum pignus pignorauit,& nõ est necesse,ꝙ debitor soluat secũdo creditori,text.est in l.debitor. §.fi.ff.de pig.actio.Nec dictus secundus creditor põt se tueri per retentionem ꝯ debitorem agentem pignoratitia qñ ipse debitor soluit primo creditori,vt est ibi tex. & declarat glo.Barto.& Pau. ibi. Decimò amplia , ꝙ dicta actio pignoratitia facta solutione,nõ solum datur ꝯ creditorem primum & scđm , vt dictũ est,sed ẽt datur ꝯ fideiussorem,qui fideiussit ꝓ ipso debitore, & dum offerret soluere creditori , impetrauit a iudice , vt pignus sibi daretur.Nam si postea non soluit,vt promisit, poterit debitor facta solutione agere pignoratitia ꝯ fideiussorem ad restitutionem pignoris,vt est tex.in l.fideiussor.in princ.& ibi no.gl.ff.
14 de pigno. † Vndecimò amplia,etiam si esset data facultas ꝑ pactum creditori vendendi pignus , si non soluatur inf. tp̃s ; quia siue debitor soluat inf.tp̃s prædictum,siue etiã postea, dũmodo nondum sit facta venditio per creditorẽ,datur pignoratitia debitori ad repetẽdum pignus,text.& ibi gl.& doc. in l.3.C.de pig. & dixi sup in sexta parte primo membro. Duodecimò amplia, vt regula,procedat,etiam si debitor non soluat,sed petat ꝑ creditorem compensari fructus perceptos,& si quid restat , ei soluat;nam etiam isto casu competit pignoratitia debitori perinde,ac si soluisset totum,vt l.j.& 2.C.de pign. act. iuncta l.2.C.de pact.pig Tertiodecimò amplia, vt regula ꝓcedat , ẽt si debitor peteret per creditorem cõpensari illud , qđ creditor ꝯsequutus fuit a fure extraneo,qui pignus furatus fuit,siue id creditor consequutus fuit per actionem furti,siue ꝑ ꝯdi.incerti , siue sit simplum,siue duplum;nam oẽ id debet compensari cum credito , & creditore hoc modo satisfacto debitor põt agere pignoratitia ad pignus,vt l.si pignore.in prin.& ibi per gl.& doc. ff.de pig. act. & rõ est : quia creditor ex pignore non dẽt aliquid lucrari, sed oẽ lucrum ex eo proueniens dẽt in sortẽ imputari, vt ibi declarat gl.Bar.& Pau.de Cast.Istud tñ restringitur, nisi furtum pignoris esset factum per ipsum debitorem; qa illud , qđ creditor ꝯsequutus fuit actione furti ab ipso debitore, & sic ipsam pęnã furti non tenetur in sortẽ imputare; qa hoc mõ furtũ remaneret impunitũ,& esset ꝯ regulã.l.qđ a quoquã. ff.de reg.iu.vbi dicit tex.qđ a quoquã pœnę noĩe exactũ est,eidẽ restituere nemo cogitur,& ibi ꝑ Deciũ, & idẽ dicẽdũ est , qñ creditor pro furto egisset ꝯ debitorẽ ꝯdictione incerti,& ex hoc cõsequutus fuisset ęstimationẽ rei,qa ad eã non competeret debitori pignoratitia,nec illa ꝯpẽsanda esset in credito , sed si creditor ex ꝯdõne ꝯsequutus fuisset rẽ ipsam pignoratã , tunc bene soluto debito ad eam cõpeteret debitori pignoratitia.Et iõ isto casu vtilius esset debitori tradere ipsam rẽ q̃ illius ęstimationem,ita declarat
15 Bar.& Pau.de Cast.post glo.in d.l.si pignore.in prin.† Decimoquartò amplia,ẽt si debitor a creditore pignus emeret,& ꝑtium solueret creditori;nam talis emptio non valet tanq̃ facta de re sua,sed pretium dẽt in sortẽ imputari, & si illud esset minus debito,teneretur debitor residuum supplere ipsi creditori,quo facto agere posset pignoratitia,nõ autem agere posset ex empto, vt l.debitor.in prin. ff. de pign.actio.& ibi declarat Pau.de Cast. Quintodecimò amplia,ẽt si debitor fuisset ꝯdẽnatus creditori ob non restitutionem pignoris in plus, q̃ esset debitum cũ vsuris,præstito creditori iuro in litem ꝯ ipsum debitorem;quia nõ obstante dicto iuro & condemnatione in plus facta , poterit adhuc debitor soluere debitum cum vsuris,& eo soluto ex ęquitate ĩuenietur liberatus,& poterit agere pignoratitia ad pignus,
16 tex.& ibi gl.Bar.& alii in l.si fundus.§.si pluris.ff.de pign.† Fallit modo d.regula,& primò qñ esset soluta sors, seu debitum principale;nam non sufficeret hoc ad agendum pignoratitia,nisi ẽt essent solutæ vsuræ debitæ dicta de causa,qñ.s.ẽt pro illis pignus erat obligatum,ut l.solutum.§.si sortẽ.ff.de pig. actio. Et intelligitur pignus esse obligatum etiam pro usuris , qñ hoc expresse actum fuit,ut ibi est tex.Item qñ simpliciter esset obligatum pignus & usuræ deberentur naturaliter & ciuiliter , secus autẽ si essent debitæ naturaliter tñ;qa tunc pignus simpliciter datum non intelligeretur datum pro illis , vt est textus in d.§.si in sortem.in ver.siue autẽ &c.& in l.per retentionẽ. C. de vsur. Secus aũt si pignus esset datum pro sorte tñ;nam tunc indistinctè nõ censeretur obligatum pro usuris,ut declarat Bart. in d.§.in sortem,& Pau.ibi.in d.versi.siue autem.quem vide, & in hoc adde quæ late dixi supra in quinta parte primo membro.

17 † Secundò fallit regula,qñ esset soluta integraliter portio debita vni ex hæredibus creditoris; quia ex hoc nõ datur debitori pignoratitia,nisi ẽt soluatur altera portio debita alteri cohæredi,ut d.l.solutum.§.si creditori.& ibi no.ff.de pign.actio.

Tertiò fallit regula,quando post solutum debitum creditori, ipse creditor emeret pignus a debitore ; quia tunc non dabit̃ vlterius actio pignoratitia debitori , sed ipsi agenti obstabit exceptio dominij superuenientis ipsi creditori; ut est tex.in l.aliena.§.fina.ff.de pigno.actio.& sic isto casu ex solutione nõ competit actio pignorati.

18 † Quartò fallit regula,quando solutio esset facta de pecunia reprobata; quia talis solutio non liberat neque pignus , neque soluentem,& ideo soluenti non datur isto casu actio pignoratitia.l.eleganter.§.qui reprobos. ff. de pig.actio. & hoc procedit , etiam si dicta pecunia reprobata fuisset postea apꝓbata a cãpsore ad instantiam creditoris;quia oĩno non liberat̃ debitor,nisi quando creditor scienter illam accepisset : ita declarat ibi Bart. Item istud procedit,etiam si creditor,qui dictam monetam reprobatam ignoranter accepit,postea illam expendidit pro bona,ut etiam ibi declarant glos. & Bart.assignantes rationẽ super hoc. Potest tamen dictus deebitor,qui soluit dictam pecuniam reprobatam creditori,illam ab eo recuperare tam excipiendo , q̃ etiam agendo condictione sine causa , vt ibidem optimè declarat Pau.de Cast.quamuis glos. ibi uoluerit, ꝙ hoc possit fieri solum excipiendo, & malè secundùm Pau.ibi.

19 † Quintò fallit,quando pignus esset datũ pupillo sine auctoritate tutoris;quia etiam quod ei soluatur debitum, tamen contra ipsum non oritur pignoratitia actio;nam sicut pupillus non potest dare pignus sine tutoris auctoritate , ut l.prima,in prin.ff. quæ res pigno.obliga.pos.ita nec potest recipere, vt ex eo obligetur pignoratitia actione,text.est & ibi glos.cum qua alii transeunt,in l.pupillo.ff.de pigno.act.

Intellige tñ, vt ibi declarat glo. nisi pupillus ex receptione pignoris effectus esset locupletior ; qa tunc ẽt ꝙ pignus ei datum fuisset sine tutore,esset obligatus & ꝯueniri posset pignoratitia actione iuxta tñ latè no.ꝑ Ang.de Are.insti.de auc.tut.in princ.

20 † Sextò fallit regula , seu potius declaratur, si creditor amisit possessionẽ pignoris,& pro illa egit quasi seruiana ꝯ tertiũ possessorẽ,& ab eo ꝯsequutus fuit litis ęstimationẽ: qa tali casu nõ põt debitor repetere ab illo tertio possessore suã rẽ , q̃uis creditor per solutionẽ sibi factam ab illo tertio possessore sit liberatus,nisi ipse debitor restituat,vel offerat ipsi tertio possessori,qđ pro eo soluit,tex.est in l.si creditor.in prin.ff.de pigno.actio.

Aduerte tamen,ꝙ in casu d l.si creditor, non datur debitori cõtra illum tertium possessorem pignoratitia,sed oportet agere rei vend. quia (vt dictum fuit sup. in isto 2. membro. nu.7.& seq.) actio pignoratitia est personalis , & non sequitur tertium possessorẽ,& ita ẽt tacitè no gl.in d l.si creditor.in prin.in versi. offerat,ubi ad hoc allegat plures cõcordantes, & de hoc est tex. in terminis in l.2.ff.quib.mo.pig.uel hypo. solu. & sic ista nõ est propriè fallentia a regula,sed potius declaratio . Septimò fallit regula,quando esset soluta pars tñ debiti;quia non ꝑ hoc posset debitor agere pignoratitia ad partẽ rei pignoratæ , sed oĩno requirit̃ integra solutio debiti.l.quandiu.C.de distrac.pig. & facit.l.si necessarias.§.si vnus.ff.de pig.act. & istud procedit nõ solum,quando vna res est data pignori , sed etiam si ꝑ plures essent datę:qa non cogit̃ creditor vnã ex illis liberare nisi soluto integro debito,tex.est in l.q pigno.ff.de pig.Octauò fallit.d.reg. qñ etiam esset solutum integrum debitũ vnà cũ vsuris,iuxta l. solutũ.§.si in sortẽ.ff de pig.act.& creditor vẽdidisset aliquã ex

rebus pignoratis,& pro ea obligasset se de euictione in casibus permissis, nam donec debitor caueat ipsi creditori de indemnitate super dicta euictione promissa, non dabitur ei pignoratitia ad repetendum alia pign.vt est tex. & ibi no.in d.l.si necessarias.§.j.ff.de pigno.actio.

SVMMARIVM.

1 *In pignoratitia actione quæ veniant.*
2 *Vsuræ an debitori debeantur de illo pluri, quo pignus venditum est per creditorem.*
3 *Interesse, quod debitor passus est ex eo,quòd creditor recusauit restituere pignus, an veniat in pignoratitia.*
4 *Pignoratitia directa datur ob dolum creditoris,similiter ob latam & leuem culpam.*
5 *Creditor an teneatur de casu fortuito rei pignoratæ.*
6 *Creditor restituens pignus debitori soluto debito tenetur repromittere debitori de dolo & culpa.*
7 *Creditor tenetur & cogi potest actione pignoratitia compẽsare fructus perceptos ex re pignorata.*
8 *Pignoratitia directa competens debitori ob deteriorationem rei a creditore factam an datione pignoris insolutum creditori censeatur remissa.*
9 *Pignoratitia directa datur contra dominum pro pignore dato eius seruo peculiari nomine.*
10 *Creditor non cogitur agere contra debitorem, nec constituitur in mora non agendo.*
11 *Pignoratitia directa cõpetit tam pro pignore prætorio,quàm conuentionali.*
12 *Pignoratitia directa an & quando reijciatur per exceptionem dominij.*
13 *Pignoratitia contraria potest creditori competere contra directam.*
14 *Pignoratitia contraria competit creditori pro expensis necessarijs & aliquando pro voluntarijs factis in pignore.*
15 *Expensæ necessariæ quæ dicantur.*
16 *Creditor in repetitione expensarum in re pignorata factarum præfertur cæteris creditoribus.*
17 *Creditor an teneatur probare expensas in re pignorata factas, & sic præsumantur.*
18 *Creditor quando dicatur aliquid fecisse in re pignorata tacito consensu debitoris.*
19 *Pignoratitia contraria competit pro re aliena vel alteri obligata data pignori creditori ignoranti.*
20 *Creditor agens pignoratitia contraria contra debitorem pro re aliena sibi obligata ad quid agere debeat.*
21 *Actio pignoratitia contraria an competat creditori decepto in pignore contra fideiussorem sibi cum pignore datum.*
22 *Creditori multis casibus competit pignoratitia contraria contra debitorem.*
23 *Debitor decipiens creditorem in re pignorata tenetur actione pignoratitia contraria, submittens autem aliam pro iam tradita tenetur actione furti.*
24 *Debitor pignorans rem alienam tenetur pignoratitia contraria.*
25 *Libellus in pignoratitia directa qualiter sit formandus.*
26 *Libellus in pignoratitia directa an debeat continere probationem dominij.*
27 *Libellus qualiter sit in pignoratitia contraria concipiendus.*

Tertium membrum 7.partis principalis.

SEquitur modo tertium membrum huius 7. partis, in quo videbimus,quæ veniãt in actione pignoratitia,& pro quibus competat tã directa quàm ꝯria sed primò de directa, postea de ꝯria. Capiẽdo itaque primò directam pignoratitiam,ponam in ea pro faciliori & clariori intelligentia sex cõclusiones complectentes totam materiam,& postea duas quæ-
1 stiones † Prima igitur cõclusio sit, ꝙ in pignoratitia directa venit non solum res pignorata,qñ non est vendita per creditorẽ, sed etiam si creditor vendidit pignus plus suo credito venit illud plus cum interesse uel usuris, si illud plus creditor nõ obtulit & deposuit (debitore recusante recipere) quia cũ ista sit actio bonęfidei veniunt in ea vsuræ a die moræ, text. est & ibi declarat Barto.& Pau,de Cast.in l.quamuis.§.fi. cum l.seq ff de pign, actio.& in l.creditor,la 2.eo.tit.Et dum Pau. de Cast. in d.l quis, §.fi.dicit,ꝙ quamuis ista actio fuerit inuenta principaliter ad recuperationem pignorum,tamẽ cum sit bonæfidei, datur etiam ad restitutionem pretij superexistentis ex pignore vendito, qđ creditori traditum non fuit quasi illud succedat loco rei traditæ,intellige tu iuxta no.per Bar.in l j.ff.de distrac. pig. declarando,quod dictum residuum pretij reperitur apud creditorem ex causa lucratiua,& ipse debitor cogitur habere ratam venditionem pignoris factam per creditorem , iuxta not. in l.eleganter. § si uendiderit.ff.de pigno. actio.istis ergo concurrentibus dicitur dictum pretium succedere loco rei,vt habetur in d.l.prima, & dixi late supra in quinta parte principali in primo membro.
2 † Et puto istas vsuras debitas ipsi debitori a creditore in illo pluri quo vendita fuit res pignorata,iuxta.d. l.quamuis.§.fi.deberi etiam de iure canonico,prout debentur vẽditori re tradita emptori,si emptor fuerit in mora soluendi pretium,iuxta. l.secundam,& ibi not.per glo.C.de vsur.& l.curabit.C.de actio.empti, quasi creditor uendiderit de consensu ipsius debitoris , ex quo ita semel uoluit : vt probatur, institu.quibus aliena.licet.§.j.ibi.

voluntate debitoris intelligitur pignus alienare, & habetur per Bal.in l.j.C.si ser.extero,in q.de pelipario creditore vendente.
3 † Adde etiam, quod in ista actione venit interesse, quod debitor passus est,ex eo,ꝙ creditor recusauit restituere instrumenta rei pignoratæ iuxta tex in l.fi in prin.ff.de pigno.actio.
4 † Secunda conclusio est, quod in pignoratitia directa uenit dolus & lata culpa & etiam leuis,non autem leuissima, nec casus fortuitus.tex.& ibi notat Bar.& Pau.de Cast.in l.si cum uenderet.§.fi.de pigno actio.& in l.fi.§.primo eodem titu.in l.si creditor.& in l.si nulla.cum l.seq.C.eo.& de casu fortuito est text. clarus in l.quæ fortuitis.eodem titu.& ibi etiam glo.in verbi præstantur.quæ allegat concordantes,& optimus tex in l.ea igitur. ff.de pignori. actio. qui dicit,quòd creditor tenetur in pignore ad ea quæ diligens paterfamilias in suis rebus præstare solet. Adde tu, ꝙ intantum creditor tenetur in re pignorata de culpa & dolo,quòd si res indiget aliqua expensa necessaria, creditor debet illam facere,aliàs si res pereat,uel efficiatur deterior, tenetur de culpa : ut l.si seruus. ff.de pigno.actio declarando tamen hoc secundum Paul. de Cast.ibi, quando creditor talem expensam commodè facere potuit: nam non per hoc tenetur se & suas res incommodare, vel distrahere sua bona, vel pecunias ad usuram recipere sed tali casu quando ipse non põt commodè expensam facere,debet solum denuntiare & significare debitori, ꝙ si etiam non posset ex aliquo iusto impedimento denuntiare excusaretur,argu.l.item quæritur.§.exercitu ff.loca-
5 ti.Ita declarat ibi Pau quæ no.quia possunt contingere.† Illud autem quod dictum est de casu fortuito,restringitur,nisi forte creditor rem sibi sibi obligatam ꝓpria auctoritate sine aliqua licentia debitoris occupauerit:tunc enim creditor tenetur de casu postea contingente in illa re,tex.no. & ibi Barto.& Salyc. ac Paul.de Cast.in l.qui iatiario. ff.de pigno.actio.Et subdit ibi Pau de Cast. quod ex quo fuimus in culpa in committendo, ꝙ creditor tenebitur de casu,qui etiam euenisset, si creditor non occupasset iuxta no.in l.si ve certo.§.interdum.ff.commod.& in l.si vehenda § idem iuris.ff.ad l.rhodi.de iac.Intellige tamen & declara prędicta,quod non obstante casu fortuito contingente in pignore,quando creditor non occupauit propria auctoritate poterit creditor agere ad debitum l.si creditor, & ibi doctores.C.de pigno.actio.& hoc nisi creditor fuerit in culpa,puta quia potuit euadere pignus a casu fortuito & noluit:vt lege sicut.ff.de reb. auc.iud.& ibi no. Bald.C.de pignori. tunc.n.quando creditor fuit in culpa: si ageret & non offerret pignus,quod perijsset sua culpa, repelleretur doli exceptione: vt l.apud Celsum.§.item quæritur,si vniones, & ibi glo.ff.de doli exceptio.
6 † Tertia conclusio est, ꝙ quando creditor restituit debitori pignus tanquam ab eo satisfactus,tenetur repromittere debitori de dolo & culpa sua etiam in negligendo commissa:ita ꝙ si res immobilis pignorata habuisset seruitutem, de qua ipse creditor habuisset notitiam,& negligendo ea vti illam amisisset,teneretur etiam de hoc:ut est textus not.in l.creditor la.i.ff.de pignori. actio. & ista repromissio debet fieri cum fideiussore: vt vult glo.in l.debitor.§.fi.eo.titu.in gl.in ver.nec quicquam.Sed Saly.ibi tenet contrarium ex eo:quia dic l.debitor. loquitur per verbum repromitto,nec ei adiungitur aliquod verbum,per quod cogamur intelligere de fideiussore adhibendo in dicta repromissione,iuxta no.in l.j.ff.qui satis.cog.& in l.sancimus.C.de verbo.
7 signif.& puto Saly.rectè sentire.† Quarta conclusio est,ꝙ in dicta actione pignoratitia uenit, ꝙ creditor cogatur compensare fructus perceptos ex re pignorata cum suo credito,iuxta la l. C.de pigno.actio.item uenit, ꝙ creditor tenetur de deterioratione rei pignoratæ facta dolo uel culpa sua & æstimatione dictæ deteriorationis tenetur restituere,uel compensare cum credito suo:vt est tex.& ibi glo.a doc. in d.l. Et propterea,ut dicit Bal.in d.l.creditor.la 2.eo.tit. per illum tex creditor satisfactus tenetur reddere pignus debitori in eadem qualitate,in qua illud recepit.Et illud notandum est fin eum pro formatione libelli in pignoratitia directa:quia debet peti reddi rem in eo statu intrinseco,in quo erat tẽpe pignorationis,ita ꝙ creditor tenetur de incisione arborum fructiferarum,sed nõ de incisione syluæ ceduæ:quæ est in fructu secundum Bal.& ibi tex. † Et in tñ tenet creditor de deterioratione rei ꝓ sua culpa
8 facta,ꝙ licet postea illa recipiat simpl'r i solutũ a debitore,nõ adhuc remanebit obligatus debitori pro dicta deterioratione & dãno:ut est gl.solemnis in l.elegater.in prin.in gl.fi in ver.si forte. q̃ est paruula ff.de pig.acti.& illã sequitur ibi Bart.& magnifice Pau.de Cast.dicẽs quę prętio teneda menti,& ꝙ sup illa est facienda vna magna manus,& ꝙ alibi nõ reperitur,& approbat ibi ẽt Alex.allegãdo ꝓ ea tex.in l.si ff.arb. fur. ces. qui satis bene
9 probat.† Adde ẽt, ꝙ dicta actio pignoratitia debitori datur cõtra dñm ꝓ pignore dato eius seruo peculiari noĩe.& dat peculionus,vt est tex.in l.si creditor.§.si ff.de pig.act.& ibi glo.& doctores.

Quinta ꝯclo est, ꝙ creditor possides pignus, tenet ex fructibus,quos pcipit,soluere collectas & tributa:ut l.j.summa,& ibi gl.& Bal.C.de pig.& l.inter creditores.ff.de pac. Et tñ etiã collecta deb solui ꝓ possessore pcipiẽte fructus, ut hr in dictis locis, in tantum

in tantum,ꝙ pactum factum in ꝯrium,vt.s.soluatur per debitorem,qui non possidet,non valet in præiudicium fisci:vt est tex. in d.l.inter creditorem.Si tñ creditor solueret de suo collectas, vel alia onera publica.puta expensas impositas pro munitione viarum;quia fructus non essent per eum percepti, uel nox sufficerent,haberet regressum ꝯ debitorem:vt habetur in d.l.ĩ summa. Non tamen tenetur creditor rem sibi pignoratam ponere in suo ęstimo secundum Bald. in l. cum notissimi.in 3.col.C.de præscri.30.ann.& habetur per Alex.post Bar. in l.Titio. in prin. ff.ad muni.de quo tamen vide sup.in 3.parte in 1.membro. nu-
10 me.48.vbi plenius de hoc. †Sexta conclusio est,ꝙ licet creditor habens pignus possit etiam si vult agere contra debitorem, vt sibi soluat;tamen inuitus ad hoc cogi non potest,sed ipse debitor,si vult sibi pignus restitui, tenetur offerre & deponere ipsi creditori,tex est & ibi no.Bald.in l.creditor.C.de pig.Et facit pro hoc tit.& maximè.l.j.C.vt nemo inui.age.vel accu.coga.Sed bñ est verum,ꝙ si creditor vellet agere ad debitum,tenebitur offerre pignus,aliàs repelletur exceptio. doli. l. apud Celsum.§.item quæritur,si vniones ff.de excep.do.& no.Bal.in ca.j.in fi.titu. de
11 conten.inter do.& fi.de inuesti.feu. † Quæritur modo in materia,an sicut actio pig.directa competit debitori pro pignore cõuentionali:vt sup.probatum est,ita etiam competat pro pignore prætorio : puta si creditor fuit immissus in possessionem bo. debitoris ex 1.decr.& per consequens constitutum pignus prætorium,iuxt.l.non est mirum.§.j.ff.de pign.act.Et debitor soluit vel obtulit & deposuit suum creditum creditori , an possit agere contra eum pignoratitia ad repetendum bona , in quibus facta fuit immissio?Breuiter dicẽdum est ꝙ sic,casus est & ibi not. in l.inquilino cum l.seq.ff.de dam.infec.& in l.is cui. §.quæri poterit,& ibi Bar.ff.vt in pos.lega.Dicit tamen ibi Bart. ꝙ in ista pignoratitia venit dolus & lata culpa , & nõ leuis per allegata ibi per eum:in cõuentionali autem venit etiam leuis culpa:vt notaui sup.in membro prætorij pignoris,in 3.parte,in 2.membro, & plenius in 5.parte principali in 5.membro, nu.106.& 107. Et ꝙ etiam in pignore prætorio detur pignoratitia , est text. & ibi Bar.in l.si pecuniam ff.de pign.act.& ibi etiam per Pau.de Cast. & per Bal.in rub.C.eo.tit.& per Ang.de Are.insti.de ac.§ actio
12 num.col.24.in ver.quæro an pignoratitia. † Vlterius quæritur, an si debitor agat contra creditorem directa pignoratitia ad restitutionem pignoris,possit creditor excipere de dñio ꝯ debitorem a quo causam habet?Et in hac q.pro intelligentia præmittendum est,ꝙ debitor soluto debito potest agere contra creditorem ad restitutionem pignoris duplici actione , videlicet rei vendi.& actione pignoratitia,& sic actione reali, & actione personali ex contractu,vt l.nec creditores,& ibi gl.& Bal.C.de pig. actio.an ergo creditor possit excipere de dominio ꝯ debitorẽ agentem?Bal.in d.l.nec creditores.ponit quãdam distinctionẽ , & ibidem Salyc. ponit aliam distinctionem magis plenam. Sed Bar.in l.si alienam.ff.solu.matrimo. magis latè & magistraliter distinguit , & ex eius distinctione quatenus pertinet ad terminos nostros pono tres conclusiones.

Prima conclusio est ꝙ quando agitur actione personali ad id quod directò descendit a contractu,de cuius substantia est,ꝙ agens sit dominus,potest contra agentem opponi ista exceptio, tu non es dominus,sed onus probandi incumbit excipienti.s.ꝙ agens non sit dominus,& cum hac conclusione Bart.transeunt communiter doc.vt latè per Alexan.in d.l.si alienam.Et ab hac conclusione Bar.ibi excipit.d.l.nec creditores.C de pign. actio. quia secundum eum ad producendum pignoratitiam non requiritur , ꝙ debitor , qui dat rem pignori , sit dñs illius rei:licet quandoque ad constituendum ius in re , puta hypothecam sic, & sic vult Barto. ꝙ pignoratitia non requirat dominium ad sui substãtiam in debitore,qui dedit pignus, & de hoc est tex.in l.si rem alienam.§ is quoque.ff.de pig.act.& dicam inf.in libello pignoratitiæ.Et propterea concluditur , ꝙ sub ista prima conclusione non cadit quæstio nostra , sed cadit sub sequenti ꝯcl'one.

Secunda igitur conclusio est,ꝙ qñ ad substantiam cõtractus non est necesse,ꝙ agens fuerit dominus,non potest per reũ cõ-
19 uentum habentem cãm ab agente opponi exceptio dñij , videlicet ꝙ agens non sit dñs:nisi in vno casu.s.qñ res,in qua dẽt fieri executio , non extaret;quia tunc posset opponi exceptio dñij ad effectum,vt per hoc conuentus teneatur solum ad ęstimationem possessionis:non autem ad ęstimationem proprietatis rei per l.si mulier.§.qui possessionẽ.ff.quod met cau.Nisi forte reus cõueniatur ratione doli,vel sui delicti;qa tunc agens nõ obstante exceptione consequetur etiam æstimationem proprietatis: vt vult Bar.in l.commodare.ff.commo. per l.conductores.C.loca.& l.non ab re.C.vnde vi.Sed istam restrictionem Bart.in d.l. cõmodare.reprehendit Alex.in d.l.si alienã, & seqt simpl'r opinionẽ Bar.ibi quã sup.retuli. Et (vt sup.dixi) sub ista cõclusione cadit actio pignoratitia & q.nostra, qa ad substãtiã actionis pignoratitiæ nõ est necesse,ꝙ debitor,qui dedit pignus,fuerit,vel sit dñs rei pignori daræ,licet ad ꝯstituendũ hypothecã & hypothecariã actionẽ requirat bene, ꝙ debitor pignorans sit dñs, ut l.aliena.in prin.& ibi p glo.& doc.ff.de pig.act. Vnde concludi-

tur, ꝙ creditor conuentus ex ꝯctu actione pignoratitia a debitore non potest excipere.ꝙ agens non sit dñs, nisi in casu notato per Bar.in d.l.si alienam.sup.relato Tertia conclusio est,ꝙ ꝯ agentem ex contractu potest conuentus etiam habens causam ab eo excipere de dominio ipsius excipientis , per l. qui rem.ff. deposi.& l.bona fides.eo.titu.& ita tenet Alex.in d.l.si alienam. latè defensando opi.Bar.per multa quæ omitto. Concludendo ergo in terminis nostris,si contra debitorem agentem pignoratitia creditor excipiat de suo dominio , debet talis exceptio admitti:si autem excipiat , ꝙ debitor agens non sit dominus , sua exceptio non debet admitti:ut dixi sup. in secunda cõclusione. Et cum ista opi.concordat etiam Saly.in sua dist. in l.non vnde. C.si cert.pet.in vltimo membro,in ver. 2.casu.qñ excipit de suo proprio dominio &c.Et de ista materia vltra no.p Bart.& Alex. in d.l.si alienam.vide etiam sup.in 2.parte,in 3.membro.in 8.limi.nu.62.vsque ad nu.68.& plenè per Bart.ẽt in d.l.ꝯmodare.ff. commo. Nam hic tetigi tñ ea quæ faciunt ad terminos pignoratitiæ. Et per hæc sit expedita pignoratitia directa &c. Videdũ est modo de actione pignoratitia contraria cui.s.competat,& ꝓ
13 quibus. † Et primò sciendum est,ꝙ sicut pignoratitia directa cõpetit debitori,vt dictum est sup.ita ista pignoratitia ꝯria competit creditori,vt est text. in l.tutor. §. contrariam.ff.de pigno.act. Et de hac actione & de pluribus aliis actionibus directis & ꝯrijs & quando & qũo nascantur,hr latè per Bar. in l.curatoris.C de neg.gest.& cum Bar.transeunt cõiter alii:vt ibi per Alex.Competit autem ista actio contraria pignoratitia creditori ꝯ debito-
14 rem in pluribus casibus.†Et primò competit pro expensis necessariis factis per creditorem in re pignorata:puta in fulciẽdo,vel reficiendo domũ pignoratam,vel in seruis pignoratis infirmis medicandis,uel in illis cibandis,ucl in aliis expensis necessariis, vt est tex.& ibi gl.& doc.in l.si necessarias.in prin. ff.de pign.act.
15 † Et expensæ necessariæ dicuntur, quibus non factis res erat peritura,uel deterior futura,ut l.impensæ.ff.de verb.sig.& not.gl.j.
16 in d.l.si necessarias.† Et per prædicta dixit Bar. in l.interdum.cũ l.seq.ff.qui pot.in pig.habe.ꝙ creditor non solũ potest repetere expensas factas in ęquo sibi pignorato, puta in alimentis ipsius & in famulo seu ragatio eum custodiente, & in pensione stabuli:sed ꝙ etiam illis præferri debet omnibus aliis creditorib. anterioribus,cum tales expensæ sint factæ ad cõseruationem rei, per tex.in d.l.interdum.& faciunt not.per Bal. in l.in restituẽdo. C.de petitio. hæredita. & vide quæ circa hoc latè scripsi sup.in 5.parte in secundo membro,nume.24.& 25.
17 † Et pro declaratione prædictorum adde , quòd quãdo creditor repetit tales expensas , absque alia probatione in dubio præsumuntur tales expensæ factę & per eum factæ,ut no.Bar.in l.cum seruus.in uer.eadem ratione dico &c.ff.de verbo.obligat.declarando tamen decisionem Bart.ut ibi per Alex. post Imol. Adde etiam , quòd si creditor ęqnum pignoratum dedit ad vecturã , tenetur illam vecturam computare cum expensis factis ꝓ dicto equo,& etiam si quid superest in sortem,ut not.Bal.in l.secũda, C.de pac.pig.& refert & sequitur Alex. in l.si seruos. ff.de pigno. actio.Item adde,ꝙ si res pignorata est penes ipsum creditorẽ ꝓ prædictis expẽsis, datur ipsi creditori retentio,sed si res sit apud alium, uel sit aliquo casu perempta , tunc datur ei actio pignoratitia contraria:ut est tex.in d.l.si necessarias . Et prædicta pro-
18 cedunt in expensis necessariis. † Sed si creditor fecisset expẽsas vtiles tantum,tunc ita demum illas repetere poterit , si illas fecisset de uoluntate expressa uel tacita ipsius debitoris , & tacita voluntate dicitur fieri, quando creditor prosequutus fuit expẽsam,quam facere inceperat debitor : dummodo talis expẽsa nõ sit nimis onerosa debitori , quod relinquitur arbitrio iudicis: vt est pulcher tex.in l.si seruos.ff.de pigno.actio. & ibi clarè per Pau.de Cast. Item intellige,dummodo post impensam inceptã per debitorem ipse debitor non sit lapsus facultatibus,ita ꝙ nõ sit uerisimile tunc debitorem voluisse continuare dictã expensam:nam tali casu creditor non posset repetere expensam voluntariam. Ita declarat Pau.de Cast.in d.l.si seruos. & bene iudi-
19 cio meo . † Secundò competit etiam dicta actio pignoratitia contraria creditori , quando ei fuit data pignori res aliena eo ignorante , uel aliter debitor malitiose se gessit in constituẽdo pignore:vt est tex.in l.si rem alienam.la j.in prin.ff.de pig actio. & glo.ibi exemplificat illud verbum malitiosè,quando debitor daret pignori rem,quam sciebat se obligare non posse. puta qa obligatio erat prohibita a testatore,ut l.pater.§.fundum a filio. ff.de leg 3.uel quia scienter obligauit seruum furem.l.si seruus. ff.de pig. act. In tantum ꝙ si dominus rei quam debitor obligauit succedat ipsi debitori non reconualesceret pignus, nec creditori competeret directa uel utilis hypothecaria ad dictam rẽ; vt l.rem alienam.ff.de pign.actio.sed solum competeret ei contra illum hæredem debitoris vtilis pignoratitia ꝯria ꝓ damnis & interesse suis ob rem alienam sibi obligatam a debitore:vt est tex.& ibi no.Bar.in l.si Titio.ff.de pig. post gl. ibi & latius declarat ibi Salyc.quem vide oĩno. Ad idem text. in l.tutor.§.ꝯtriam. ff.de pig.act.vbi hr,ꝙ si debitor rem alienam,vt rem suam alteri hypothecatã pignori det secũdo creditori, si res illa nõ sufficiat

vtrique creditori dabitur secūdo creditori ɔ̃ debitorem pignoratitia ɔ̃ria, & idē si debitor det pignori rē in publicū obligatā, vt est tex. in d. § ɔ̃riam. Et prædicta militant, etiā si debitor ignoranter prædicta bona obligasset; quia non obstante eius ignorātia omnino tenebitur ɔ̃ria pignoratitia, ꝙ si scienter obligasset vltra pignoratitiam tenebitur etiā crimine stellionatus, vt est tex. in d. § ɔ̃riam, & ibi declarant Bar. Saly. & Pau. de Cast. Si aūt creditor reciperet scienter pignori rem alienam, vel alteri obligatam, vel morbosam; quia de illis contentus fuit, non haberet contrariam pignoratitiam, vt est text. in d. § ɔ̃riam. in fin. & ibi optime declarat glo. † Sed dubitatur in prædictis, qñ creditor agit contraria pignoratitia ɔ̃ debitorem ex eo ꝙ res aliena fuit sibi pignori data ad quid agere debeat? Et gl. no. in l. cum debitore. ff. de pigno. actio. dicit, ꝙ agi debet ad interesse, & istud interesse ſm gl. ibi potest considerari variis respectibus, & primò si creditor erat creditor alicuius alterius debiti chyrographarij. Nam tunc si creditor habuisset hypothecam, potuisset illam retinere pro credito chyrographario cōtra debitorem. iux. l. vni. C. etiam ob chyrog. pec. secundò si erat naturale debitum tātū, pro quo res pignori data fuit: nam tunc cum non haberet actionem de iure ciuili, iux. l. legem. C. de pact. potuisset sibi per retētionem prouidere. l. per retentionem. C. de vsur. tertiò qa si habuisset pignus, non fuisset litigaturus, prout est facturus cum sola actione personali & supportaturus expensas litigādo. Subdit gl. ꝙ alii dixerunt, ꝙ istis casibus non possit creditor agere ad interesse, sed vt aliud ęque bonum pignus sibi detur. Sed Bar. & Saly. in d. l. cum debitore. in hoc vltimo tenent contra glo. quia licet debitor isto casu possit liberare dando creditori aliud pignus ęquè bonum, arg. l. si quis domum. C. loca. Tñ istud, ꝙ debitor teneatur dare aliud pignus, non est in obligatione & ideo creditor non potest ad hoc agere, & ita firmant ibi Bar. & Salv. sequentes gl. in aliis, & subdunt, ꝙ d. l. cum debitore. cum gl. est tenenda menti pro formatione libelli in ista actione pignoratitia contraria. Intellige tu in casibus ibi notatis, videlicet qñ res aliena vel alteri obligata fuit data pignori: nam ſm Bar. ibi ęstimabitur istud interesse tanti quanti minus valeat illud nomen pp defectum dictæ rei pignoratæ, per l. j. § si hæres. ff. ad trebellia. Et ad istud interesse aget creditor. In aliis autem casibus in quibus, vt dictum est sup. in primo casu, & dicetur inf. in casibus sequentibus, libellus erit formandus ſm terminos illius casus, in quo pignoratitia ɔ̃ria poterit cōpetere. Et adde prædictis no. per Bal. in l. creditor qui fraudes. C. de pig. actio. † Vnum tamen in prædictis est notandum, ꝙ qñ creditor habet pignoratitiam ɔ̃riam ex eo quia fuit deceptus in pignore, iux. d. l. cum debitore, ꝙ si tali casu vltra pignus fuit ēt datus fideiussor creditori, ꝙ ɔ̃ talem fideiussorem non dabitur creditori actio pignoratitia ɔ̃ria ad interesse prædictum, sed solum ad pecuniam debitam, vt est tex. no. & ibi etiam no. Bar. in l. si in pignore. ff. de fideius. q reddit rationem, videlicet ꝙ fideiussor non se obligauit ꝑ qualitate pignoris dati, sed pro pecunia soluenda. † Tertiò competit dicta actio pignoratitia ɔ̃ria creditori, qñ debitor conduxit pignus a creditore, & postea detrectat illud restituere: nam dabitur creditori ɔ̃ria pignoratitia ad interesse: non autem ad pignus restituendum: quia ad hoc habet creditor interdictum de precario vel hypothecariam, vt est tex. iuncta gl. in l. si pignore. § si post distractum. ff. de pign. actio. & ibi Barto. Pau. de Cast. & Saly. Et isto casu cum agatur de fide rupta; quia s. debitor cōducens pignus & promittens restituere modo recusat, & sic fidem rumpit, ob fidem ruptam deferetur creditori iuramentum in litem: vt est tex. in l. ei apud quem. a ɔ̃rio sensu. ff. depo. & no. glo. in d. l. si pignore. in § si post. in versi. tenetur, & ibi sequunt̄ Bart. Pau. de Cast. & Saly. quod est speciale, vt s. in actione ɔ̃ria deferatur iuramentum in litem ob fidem ruptam: aliàs autem regulariter in actionibus contrariis non datur iuramentum in litē, sed in directis bonęfidei sic: vt no. glos. in l. in actionibus. in gl. in ver. bonęfidei. ff. de in litem iur. & glos. in l. j. §. in depositi. & in d. l. ei apud quem. ff. deposi. & habetur per Alex. in consi. 214 qñ dolus 7. vol. Quartò competit creditori pignoratitia cōtraria, si debitor pignorauit seruum furem eidem creditori, cui postea seruus furtum fecit. Nam isto casu dabitur creditori pignoratitia ɔ̃ria pro interesse furti sibi facti contra ipsum debitorem, & hoc si debitor scienter seruū furem pignorauit, videlicet sciens illum esse furem. Nam si ignoranter dedisset, excusaretur dñs dando illum noxæ, vt est tex. in l. si seruus. ff. de pign. actio. & ibi glo. Bar. Pau. de Cast. & Saly. † Quintò competit etiam ɔ̃ria pignoratitia creditori, qñ debitor conuenit dare vnam rē pignori, & loco illius dedit aliam. puta quia pro auro dedit ęs. Isto. n. casu datur contraria pignoratitia pro interesse, & etiam actio ex crimine stellionatus, tex. & ibi no. doc. in l. si quis in pignore. ff. de pigno. actio. Sed si debitor iam tradidisset aurum pignori, & postea loco auri submitteret æs, teneretur debitor furti, vt ēt de hoc est ibi casus. Similiter teneretur furti debitor, si nōdum tradidisset rem obligatam creditori. sed illam recognouisset tenere pro eo, & postea illam contrectaret; nam contractando debitor committeret furtum & teneretur furti, vt no. Bart. in l. sed nec. in fi. ff. de condi. furti. per allegata ibi per eum. † Sextò datur etiam contraria pignoratitia creditori, quādo debitor ei pignorauit rem alienam, puta Titii. Et postea Titius dominus illius rei successit debitori: nam per hoc non reconualescit pignus, sed bene contra Titium vt hæredem debitoris dabitur creditori ꝓ suo interesse vtilis pignoratitia contraria, vt l. si Titio, & ibi glo. Bar. & Saly. ff. de pigno. & dixi sup. in secundo casu, & sic remanet expedita materia pignoratitiæ.

† Restat solum ponere aliqua circa formam libelli, tam in directa q̄ in contraria pignoratitia. In quo licet Ange. de Are. instit. de actio. in § actionum. in materia pignoratitiæ vtraque formam libelli ponat, videlicet tam in ɔ̃ria q̄ directa. Tñ ipse ponit formā libelli in vno casu tantùm, videlicet in directa pignoratitia quando debitor agit ad restitutionem rei pignoratæ.

Et nihilominus, ut constat ex relatis sup. in pignoratitia directa, in pluribus aliis casibus potest competere, & primò quādo pignus vēditum fuit per creditorem pluris q̄ sit debitum; nam competit directa pignoratitia ad illud, vt dictum fuit sup. ī hoc 3. membro, nume. j. secundò competit etiam pro damno, quod debitor prætenderet in pignore ex dolo, vel culpa lata, vel leui creditoris, vt dixi sup. in hoc tertio membro, nu. 4. tertiò competit etiam quando debitor prætendit damnum ex negligentia creditoris, vt dixi sup. in hoc tertio membro, nu. 6. quartò competit etiam vt fructus per creditorem computentur in sortem, & similiter ęstimatio deteriorationis, vt in hoc tertio mēbro, nu. 7. & 8. quintò competit etiam pro pignore prætorio, vt sup. in hoc membro, nume. 12. & etiam in aliis casibus, qui possunt colligi ex discussis in materia.

Erit ergo formandus libellus in ista actione pignoratitia directa secundùm occurrentiam casus, ex quo agendum erit, & sic non semper eodem modo: vt videtur velle Ang. de Aret. in dic. § actionum.

† Insuper in vno est aduertendum circa formam dicti libelli directæ pignoratitiæ, ꝙ Ang. de Are. in d. § actionum. in libello pignoratitiæ directę, pręsupponit esse necesse in hoc libello deducere, quòd res pignorata, ad cuius restitutionē agit̄, sit ipsius debitoris: dum dicit, ideo se dixisse in libello meum librum; qa licet quis rem alienam possit uendere, & teneat venditio in piudicium uenditoris. l. rem alienam. ff. de contrahen. emp. non tamen potest quis rē alienam obligare, nisi dominus consentiat, vel fraudulenter dissimulet, ut l. 2. C. si alie. res pigno. da. sit. Et sic vult ipse, ꝙ ex quo res aliena non potest pignori dari, ideo pro ea non competat pignoratitia directa, & per consequens quòd in hoc libello debeat deduci dominium debitoris pignorātis. Sed errat manifeste Ang. de Are. quia licet verum sit, ꝙ res aliena non possit pignori dari, vt l. alie. in pñn. & ibi not. gl. ff. de pig. act. & d. l. 2. C. si alie res pig. da. sit. Et si detur, in ea non consistat hypotheca, vt dictis iuribus. Tamen hoc non obstante debitor, qui dictam rem pignori dedit, soluto debito potest ad dictam rem alienam sibi restituēdam agere directa pignoratitia, vt est tex in l rem alienam. § is quoque. ff. de pigno. actio. Quinimmo etiam prædo, qui rem pignori dedit, soluto debito habet directam pignoratitiam ad rem alienam pignori datam: & etiā ad fructus ut in sortem computentur: ut est text. & ibi no. Barto. in l. si pignore. § si prædo. ff. de pig. actio. & non obst. ꝙ in re aliena non possit constitui pignus & hypotheca, vt dictum est, qa respondetur, ꝙ ad producendum pignoratitiam actionē directā sufficit rem esse traditam ex causa pignoris, sed ipsum pignus non sortiatur effectum, ut est tex. & ibi gl. Barto. & Pau. de Cast. in l. solutum. § omnis. ff. de pigno. ac. quod no. quia Are. non bene aduertit. † Libellus etiam in pignoratitia contraria quæ dat creditori ponitur, quando creditor agit dicta actione ad expensas per eum factas in re pignorata. Tu autem aduertas, ꝙ potest formari in sex casibus notatis sup. in hoc 3. membro a num. 19. vsque ad nu. 33. In quibus contraria pignoratitia competere potest, & ideo ſm contingentiam considerabis dictos casus, & libellum tuum formabis apte ſm occurrentē casum, & hoc seruando errare non poteris. Et per hæc sit expedita tota materia pignoratitiæ, & tertium membrum istius. 7. partis principalis.

Octaua pars principalis.

SEquit̄ modo 8. pars principalis & vltima istius nostri tractatus, in qua ponitur materia actionis hypothecariæ. Et diuiditur in tres partes. In prima parte tractabitur de natura istius actionis hypothecariæ & quæ requirantur, ut illa competat. In secunda videbimus, quibus personis & cōtra quas personas & pro quibus rebus competat. In tertia verò parte discutiemus, quando ista actio oriatur, & quæ sint probanda ad obtinendum in ea, & de modo libellandi &c.

SVMMARIVM.

1. *Actio hypothecaria differt ab interdicto saluiano in pluribus.*
2. *Appellari potest a sententia lata super hypothecaria.*

3. *Appellari an possit a sententia lata in interdicto saluiano.*
4. *Interdictum saluianum in cuius fauorem fuit introductum & in quem si.*
5. *Actio directa oritur vbicunque in aliqua dispositione iuris concurrunt verba & mens legislatoris.*
6. *Interdictum saluianum dicitur possessorium, & datur solum respectu possessionis.*
7. *Interdictum saluianum a quo dicatur.*
8. *Actio hypothecaria & quasi seruiana in nihilo differunt.*
9. *Actio personalis & hypothecaria an in eodem libello cumulari possint.*
10. *Agi non potest contra tertium possessorem hypothecaria, nisi prius actum sit personali contra principalem debitorem, vel eius hæredes.*
11. *Actio hypothecaria non procedit contra tertium possessorem, nisi prius discussis bonis principalis debitoris & fideiussorum.*
12. *Excussio bonorum alicuius præsupponit citationem possidentium & fideiussorum.*
13. *Citatio in casu excussionis bonorum alicuius debet esse specialis.*
14. *Notorium releuat ab onere probandi.*
15. *Notoriè non soluendo quem esse, qualiter intelligatur.*
16. *Excussio multis casibus in actione hypothecaria non requiritur.*
17. *Casu quo debitor lite pendente alienauit rem hypothecatam potest possessor absque debiti principalis excussione conueniri hypothecaria.*
18. *Creditor, cui actualiter traditum est pignus, si cadat ab eius possessione, potest dimisso principali illud hypothecaria recuperare.*
19. *Nomine debitoris obligato creditori potest ipse creditor ad illud agere vtili hypothecaria absque excussione debitoris principalis.*
20. *Creditor habēs generalem & specialem hypothecam an possit cumulate agere pro vtraque.*
21. *Excussio non est necessaria in hypotheca legali.*
22. *Excussio quo iure fuerit introducta.*
23. *Excussio non requiritur in repetitione dotis.*
24. *Lex promittendo. ff. de iure dot. quo casu procedat.*
25. *Lex potest fieri de casu dubitabili.*
26. *Statutum generale, quòd nulla mulier possit contrahere sine certa forma, an comprehendat causam dotis.*
27. *Excussio an procedat in causa dotis.*
28. *Iuris apex non consideratur, vbi procedēdum est sola facti veritate inspecta.*
29. *Exceptio excussionis non competit mercatoribus, campsoribus, nummularijs & similibus personis.*
30. *Exceptio excussionis an admitti possit coram arbitro, & arbitrato.*
31. *Exceptio excussionis potest dupliciter considerari.*
32. *Excussio non procedit, vbi agitur vigore instrumenti guarentigiati, vel habentis executionem paratam.*
33. *Præscriptio impedit excussionem.*
34. *Exceptio excussionis quando sit in iudicijs opponenda.*
35. *Exceptio excussionis opponenda est clarè & specificè.*
36. *Exceptio excussionis omissa in prima instantia non potest amplius opponi.*
37. *Excussionis exceptione pendente iudicio hypothecario opposita duobus remedijs prouidetur actori.*
38. *Excussio facta ad instantiam vnius creditoris, an prosit alijs creditoribus in alijs causis.*
39. *Excussionis sententia an transeat in rem iudicatam, ita ꝙ ab illa appellari non possit.*
40. *Excussio facienda contra hæreditatem iacentem requirit curatoris dationē, aliàs est inualida.*
41. *Excussione facta contra debitorem & lite contestata contra tertium possessorem, si postea superueniant bona debitori, potest tertius possessor etiam post litis contestationem de illis excipere.*
42. *Excussio an sit facienda de bonis extra territorium iudicantis existentibus.*
43. *Res inutiles pro nihilo in excussionibus habentur.*
44. *Excussionis forma quæ sit, remissiuè.*
   Excussio fit de illis bonis tantum, quæ sine controuersia possideri possunt.
45. *Sententia hypothecariæ non transfert dominium in creditorem, & sententia lata in ea contra vnum non potest exequi contra alium.*
46. *Hypothecaria obtenta pro aliqua re, quæ non sufficit pro toto debito, non tollit personalem in residuo.*
47. *Hypothecaria non oritur ex obligatione contracta in diem certam pendente die, nisi debitor sit suspectus de fuga.*
48. *Hypothecaria datur insolidum contra vnum ex possessoribus bonorum obligatorum.*
49. *Dictio, omnis, in singulari numero est distributiua, & attribuit actū cuilibet insolidum.*
50. *Hypothecaria ideo competit insolidum; quia est accessoria, sicut dicitur in pluribus fideiussoribus.*
51. *Hypothecaria, quæ datur pro legatis contra hæredes, datur ad instar personalis, nec datur insolidum sed pro hæreditarijs portionibus.*
52. *Hypotheca, quæ datur pro grano, vino & oleo extenditur ad incrementum, seu ęstimationem.*
53. *Creditor an posit propria authoritate occupare hypothecam.*

Octauæ partis primum membrum.

CApiendo itaque primum mēbrum huius octauæ partis, in qua videndum est de natura istius actionis hypothecariæ, pro intelligentia primò præmittendum est, ꝙ ista actio hypothecaria differt ab actione pignoratitia in quinque: ut late dictum fuit sup. in 7. parte. in 1. membro. nu. j. cum pluribus sequentibus, vbi absque repetitione videre poteris. Quo præmisso pro faciliori intelligentia ponam ī materia ista nouem conclusiones, in quibus omnem naturā istius actionis complectemur. † Prima igitur conclusio sit, quòd ista actio hypothecaria differt ab interdicto saluiano in pluribus. Et primò differt; quia actio hypothecaria de sui natura auocat solam possessionem ratione iuris hypothecæ, vt l. si cum uenditor. in prin. ff. de euic. Et ideo iudicium qđ intentatur pro ea, dr̄ petitorium. l. pignoris. ff. de pig. sicut etiam dicitur in rei uendi. quæ aliqñ auocat possessionem tantum, aliqñ nudam detentationem ratione dñij, ut l. officium. ff. de rei vend. † Ex quo infertur, ꝙ a sñia lata super hypothecaria de iure potest appellari: qa non est cā momentaneæ possessionis, sed sapit naturam petitorij: vt singulariter uoluit Bar. in l. j. C. de sal. interdi. & ibi Salyc. & Flo. & etiam Bar. in l. j. ff. eo. tit. & firmat Salyc. in l. vni. col. fi. 6. q. C. si de mo. pos. fue. app. In interdi. autem salui. est secus; quia illud est possessorium. Et in eo de sola possessione contenditur: & ideo a sententia lata super eo non licet appellare de iure ciuili: ut ī d. l. uni. Ita firmat Bar. in d. l. j. ff. & C. de salui. inter. & Ang. de Are insti. de actio. § item seruiana. in 5. col. & Corn. in consi. 190. 1. uol. in litera C & F. † Et dum dictum est non posse appellari de iure ciuili intellige regulariter. Fallit autem in pluribus casibus no. per Ias. in l. j. C. de bo. poss. ſm tab. Et hoc nisi per statutum esset dispositum simpliciter, ꝙ in causa possessorij non possit appellari; quia tunc cum statutum contineat iuris iam concessi extensionem, intelligeretur præcise prohibere appellationem etiam in casibus de iure permissis, ne aliàs reddatur superfluum. Ita no. Bal. in l. 2. C. de appel. sequitur Aret. in consil. 105. in præsenti dubitatione. in fi. quod facit ad constitutionē Marchiæ Anchonitanæ per quam prohibetur appellatio in causa possessorij. Et prædicta procedunt de iure ciuili, sed de iure canonico regulariter appellari potest etiam a lata sententia super mero possessorio secundum communem opi. vt inquit Saly. in d. l. vni. C. si de mo. pos. col. j. & Spec. de appe. § j. uersi. 6. Io. And. & Abb. post alios in c. cum ad sedem. de resti. spol. Ang. de Are. in l. fin. §. iussus. col. pen. de appel. Decius in consi. 28. in 4. col. Et in hoc consistit prima differentia inter hypothecariam & saluianum interdictum. † Secunda differentia est: quia interdictū saluianum principaliter fuit introductum in fauorem locatoris contra conductorem prædij rustici pro adipiscenda, scilicet possessione rerum tacite obligatarum pro pensione seu affictu & inductarum in prædium de scientia domini. Et ideo directū competit soli locatori contra conductorem prædij rustici; qa uerba interdicti loquuntur de tali locatore & conductore, ut l. prima, in prin. ff. de sal. inter.

† Et quando in aliqua dispositione iuris concurrunt verba & mens legislatoris, tunc habet locum & oritur actio directa, ut no. glo. Bar. Alex. & alii in l. curatoris. C. de neg. gest. Sed quia ex mente legis & dicti interdicti colligitur, ꝙ istud interdictum venit etiam dandum locatori prædij vrbani contra inquilinum, & etiam cuilibet creditori contra debitorem, vt declarat Bar. in d. l. i. in prin. Ideo ex mente legis datur etiam illis istud interdictum, sed quia hoc non procedit ex verbis legis, sed ex mente tñ, ideo non datur istis directum, sed utile interdictum, ut ibi declarat Bar. qa qñ hēt locum mens & non verba, oritur solum vtilis & nō directa actio, vt ꝑ gl. & Bart. in d. l. curatoris. vnde qñ istud interdictū saluianū dat̄ ꝓ adipiscenda possessione bonorū debitoris obligatorū creditori existētiū apud tertiū possessorē, vel ēt apud debitorē: cū tūc det̄ ex mēte legis, & uerba deficiāt, dat̄ vtile & nō directū, vt est tex. & ibi declarāt gl. Bart. & alii in d. l. j. in prin. & § j. ff. de sal. inter. & gl. Bar. & Saly. in l. j. C. eod. titu.

Et ex hoc resultat scđa dñia inter saluianum interdictū & hypothecariam: qa qñ saluianum interdictū qđ datur ɔ̃ tertiū possessorē bonorū debitoris est utile. Sed hypothecaria est directa, vt declarat Bar. in l. fi. ff. de salui. inter. † Tertia dñia resultat inter hypothecariam & saluianum īterdictum; quia istud interdictū (vt dictum est) est possessorium: nā datur solū respectu possessionis coloni, vel inquilini, vel debitoris, nec præsupponit pignus vel hypothecā ɔ̃petere sup re, qa non fundat̄ in ꝓprietate vel dñio, sed p̄supponit quasi pignus, vel quasi hypothecā in sola possessione pignorantis, vel hypothecantis, ꝓut in simili dicimus in eo qui habuit titulum a possessore bo. fi. qui non est dñs: nā ille non fundat suam intentionē in dñio, sed in quasi dñio, ex quo causat̄ publiciana, vt in c. Abbate sanè. de re iudi. lib. 6. & no. ꝑ gl. & doc. in l. j. ff. de publi. & instit. de act. § aliæ. & declarat solenniter Cor. in consi. 190. in litera B. 1. vol. Et ꝓpea in hoc interdicto saluiano sufficit ꝓbare, ꝙ colonus, uel inquilinus, vel debitor possidebat ꝑe ɔ̃ctæ obligationis: & sic solam possessionem debitoris. Sed in hypothecaria requiritur alia probatio: ut inf. suo loco dicetur. Ita no. gl. & sequitur Bart. respectu ꝓbōnis requisitæ in isto interdicto, in d. l. j. C. de saluia. inter. & in d. l. j. in prin. ff. eo. & sic habes tertiam differentiam. Et istas dñias ponit Barto. in d. l. j. C. de sal. inter. post glos. ibi. & in d. l. j. in princ. & § j. & in l. fi. ff. eo. & Ang. de Are. insti. de acti. § item seruiana. col. 5.

vbi dat cautelam, ꝙ semper intentetur istud interdictum omissa hypothecaria ꝑꝑ faciliorem probationem & alias vtilitates, de quibus sup. & dicetur inf. in 3. parte huius 8. partis. in 6. cōclu-
7 sione. † Et adde prædictis, ꝙ saluianum interdictum dr̄ a saluio
8 auctore, vt vult Saly. in rub. C. de saluia. interdi. † Secunda cōclusio est circa naturā hypothecariæ, ꝙ actio hypothecaria & quasi seruiana idē sunt, & in nihilo differunt: vt est tex. instit. de actio. §. item seruiana. in prin. & declarat Bar. in l. fi. ff. de salui. interdi. dicens ibi gl. esse corruptam, inquantum dicit, ꝙ aliud est in hypothecaria, & aliud in quasi seruiana: non n. debebat dicere in quasi seruiana, sed in seruiana. Nā seruiana actio datur ꝓ rebus coloni vel inquilini tacitæ obligatis: & tūc dr̄ propriè seruiana. Sed qñ agitur pro rebus aliter obligatis, tunc dr̄ quasi seruiana, quæ est idem cū ipsa hypothecaria, vt est tex. in d. §. itē seruiana. iunctis glo. & no. per Bar. in d. l. j. ff. de salui. inter. Et sic ista actio seruiana vel quasi ad idem competit, ad qđ cōpetit interdictū saluianum, videlicet ad persecutionem rerum colonorum & inquilinorum & ēt aliter obligatorum, & qñ datur ad res colonorum, vel inquilinorum dr̄ seruiana: qñ aūt ꝯpetit ad alias res aliter obligatas dr̄ quasi seruiana veluti improprietur a sui natura, qñ datur ꝯ alias res q̃ coloni, vel inquilini: vt est tex. in d. §. item seruiana. Seruiana tñ vel quasi differt ab interdicto saluiano in duobus. Primò: quia siue seruiana detur ad res coloni, uel inquilini, siue quasi seruiana ad res aliorum debitorum, semper datur directa; sed qñ saluianum interdictum datur ad res inquilini, vel aliorum debitorum datur vtile: nam directum solū cōpetit ꝯ res coloni, vt no. Bar. in d. l. fi. ff. de sal. inter. iunctis no. ꝑ eum in d. l. j. in prin. & §. j. eo. titu. Secundò differunt: quia seruiana vel quasi respicit proprietatem, interdictum autem saluianū respicit possessionem tantum. vnde in seruiana vel quasi oportet probare res fuisse colonorum, vel inquilinorum, vel aliorū debitorum. In interdicto autem saluiano sufficit probare res ꝑ eos fuisse possessas tpe ꝯctę obligationis vel post, qñ sumus in gñali obligatione & hypotheca. Ita declarat gl. in d. §. item seruiana. in gl. in ver. quasi. & no. Bart. in d. l. j. in princ. ff. de salui. interdi. Adde etiam, ꝙ istæ actiones. s. seruiana vel quasi dicuntur a seruando forte hoc modo dictæ, quia oē ius aut in acquirēdo, aut in seruando, aut in amittendo consistit, vt l. fi. ff. de legi. ita tenet gl. in d. §. item seruiana. in d. ver. quasi, & sunt istæ actiones prætoriæ, vt est tex. in d. §. item seruiana. Intellige tu respectu approbationis, quia s. a prætoribus approbatæ sunt, vt l. ius ciuile. ff. de iusti. & iure. & l. j. ff. commo. licet inuentæ sint de iure ciuili. d. l. ius ciuile. Ita declarat Aret. in d. §. item seruiana. in col. fin.

9 † Tertia conclusio est, ꝙ qñ agitur ꝯ debitorem, potest in eodē libello cumulari ꝑsonalis & hypothecaria, vt in auc. de fideius. §. sed neque. Sed ista cumulatio fieri non potest agēdo insimul ꝯ debitorem & tertium possessorem; quia inter eos debet seruari ordo, vt prius agatur ꝯ debitorem & postea ꝯ tertium possessorem, vt in auct. sed hodie. C. de actio. & obliga. Ita notant
10 Bal. & Saly. in l. fi. eo. tit. † Et ideo non potest agi contra tertium possessorem hypothecaria, nisi prius actum sit personali ꝯ principalem debitorem vel eius hæredes, vel hæreditatem iacentē, vel fideiussores, si extant, & nisi prius obtenta sñia ꝯ eos: vt firmant Cyn. & Bart. in l. persecutione. C. de pign. arg. l. ignoti. ff. de his quæ in frau. credi. Et ita etiam tenent Bal. & Saly. in auc. hoc si debitor. C. de pig. & plene per Alex. in consi. 51. pro decis. pen. col. 5. vol. & in ꝯsi. 100. discussis &c. pen. col. eo. volu. Et hoc nisi in casu notabili, quem ponit Bart. in d. l. persecutione. in versic. quid dicemus. videlicet qñ lite iam incepta contra debitorem ipse debitor alienauit bona hypothecata: nam licet isto casu nō ꝯhatur vitium litigiosi quò ad alia, tñ ꝯhitur quo ad hoc, vt possessor hñs cām a debitore possit conueniri ante ipsum debitorem: ita no. ibi Bar. & sequunt̄ Bald. & Saly. in d. auc. hoc si debitor. & no. Alex. post Bart. in d. l. persecutione. qđ est ꝑpetuo notandū. Et adde prædictis, ꝙ multo fortius requiritur, ꝙ ante quā agatur hypothecaria ꝯ tertios possessores, debitor principalis sit in mora soluendi, & ita probetur, vt no. Bart. in l. rem alienā. in vltima col. in versi. vnum tamen nolo omittere. ff. de pigno. actio. per l. debitores. C. de pigno. vbi etiam hoc vult gl. mag. in fi. & ibi Bar. & Saly. & Saly. in l. cum res. C. si alie. res pig. dat. sit. & Angel. de Aret. instit. de actio. §. item seruiana. in 4. col. in uersi. vnum addas, quod est etiam valde notandum: quia vidi aliqñ expertos causidicos in hoc errare.

11 † Quarta conclusio est, ꝙ etiam antequàm deueniatur contra tertium possessorem per hypothecariam, est necessaria discussio bonorum principalis debitoris & fideiussorum, vt in d. auct. hoc si debitor. C. de pig. & ibi glo. Bar. Bal. Saly. & alii. & in auct. de fideius. §. sed neque ad res. colla. j. & in auc. sed hodie. & ibi ꝑ doct. C. de actio. & oblig. & habetur per Bar. post Dyn. in l. inter eos. §. creditor. ff. de fideius. Et omissa excussione quò ad fideiussores, sed insistendo solum in excussione, quæ requiritur, anteq̃ intentetur hypothecaria contra tertios possessores, quæ pertinet ad tractatum nostrum, vt ista materia ordinatè expediatur. Primò ponam regulam, postea ampliationem ad illam, & demum subnectam fallentias. Regula ergo sit iam dicta, scilicet ꝙ antequam agatur hypothecaria contra tertium possessorem, debet præcedere excussio bonorum principalis debitoris per iura supra proxime allegata.

Ista autem regula ampliatur: vt non solum debeat præcedere excussio, sed etiam pronuntiatio iudicis, quòd ipsa excussio sit legitime facta: ita firmat Bart. in l. prætor. §. hoc interdictum. ff. de noui oper. nun. & ibi latè Alex. qui defendit & comprobat opi. Bar. & Alex. in l. fi. in prin. ff. si certum peta. & latius idem firmat Ias. in l. stipulatio. §. habet autem. ff. de noui operis nun. ubi dicit opi. Bar. esse magis ueram & communem: idem latissimè comprobat Ang. de Are. insti. de actio. §. item si quis in fraudē.
12 colum. quinta. † Item amplia & declara reg. prædictam secundo modo. videlicet quòd in tali pronuntia facienda sup excussione requiritur citatio fideiussorum & possessorum, vt cōcludit Bar. post Iac. de Are. in l. decem. ff. de verbo. obliga. & opin. Bart. ibi latè defendit comprobat & communem esse dicit Ias. in 10. col. in ver. successiuè quærit Bart. &c. Ita etiam tenet Ang. de Are. in d. § item si quis in fraudem. in 4. colum.

13 † Tertiò amplia & declara regulam, quòd talis citatio nō debet esse generalis, sed requiritur, quòd sit specialis de fideiussoribus & pos. quando sunt certi, vt per Alexand. in consil. 106. visis &c. pen. colum. 5. volum. Istud tamen de speciali citatione intelligi debet in ipsa petitione pronūtiæ super excussione, secus autem ante talem petitionem in processu præcedenti contra principalem debitorem; nam tunc sufficit generalis citatio ſm Io. de Imo. Are. & Alex. in d. l. decem, sed ibi Ias. in 12. colum. in verb. 2. principaliter &c. tenet indistinctè, ꝙ tam in primordio processus, quàm in ipsa petitione pronuntiæ requiratur specialis citatio, & non sufficiat generalis per fundamenta de quibus ibi per eum. Et hoc ſm eum præterq̃ in vno casu singulari. videlicet qñ esset citanda multitudo personarum; quia tunc etiam ꝙ personæ essent certæ, tamen ꝑꝑ multitudinem admitteretur citatio per præconem publicum in genere, ita dicit sentire Bar. in extrauag. ad reprimendum. in uer. citatum, & expresse notari per D. Io. Bap. Caccialup. in repe. l. cunctos populos. in col. 50. C. de summa tri. & fi. catho. a quo Ias. dicit se didicisse hoc, & esse paucis notum & perpetuò tenendum menti. Ista autem reg. re-
14 cipit. 12. fal. † Et primò fallit, qñ notoriè constaret principalem debitorem non esse soluendo; tunc. n. non requiritur excussio, vt hr̄ per gl. Bar. Alex. Ias. & alios in l. fi. in prin. ff. si cer. pet. & facit, quia notorium releuat ab onere probandi, vt in cle. appellanti. de app. & hr̄ per legi. in l. si vero §. qui pro rei ff. qui satisd. cog. debet tamen allegari, gl. sing. in d. cle. appellanti. Bar. in l. ff. de excep. Inn. Imo. Abb. in c. præterea. de dila. Imo. & Philip. in c. ex parte de app. vnde si quis vellet obtinere agendo hypothecaria contra tertium possessorem, non præcedente excussione, deberet proponere & allegare ꝙ debitor principalis noto-
15 riè non sit soluendo. † Sed dubitatur, quando & quibus modis dicatur quis notoriè non soluendo? Respondetur, ꝙ istud inter alios modos potest probari per librum æstimi: vt hr̄ per Ang. de Are. insti. de act. §. item si quis in fraudem, col. 2. & 4. per Alex. in d. l. fi. in princ. in j. col. ff. si cer. pet. latissimè per Ias. in l. decem. in 8. col. in ver. iuxta istam gl. quærit Bar. ff. de verb. oblig. Item istud probatur, qñ debitor cessit bonis, vel si vadit ostiatim mendicando, ut per Ias. in d. l. decem. in 10. col. & per Angel. de Aret. in d. §. item si quis in fraudem. in 4. col. idem est, si debitor erat condemnatus pro delicto, & eius bona essent fisco publicata: ut tenet Bar. in d. l. fi. in prin. per gl. ibi, & ibidem Alexand. in prima colum. Qui tamen istud restringit procedere quo ad bona debitoris, nam stante publicatione, eorum excussio non requirit, sed contra fiscum bene requiritur, ex quo fiscus debet soluere debita illius, cuius bona sunt cōfiscata, & ita etiam tenet ibi Ias. in pen. col. dicens moder. in hoc cōmuniter tenere contra Bar. quis Abb. in consi. 29. 2. vol. in præsenti q. & c. pen. col. tenet de-
16 cisionem Bar. & rñdeat argumentis contrariis. † Secundo fallit regula, qñ ille qui possidet esset vnus ex debitoribus, puta vnus ex hæredibus debitoris; qa sicut qñ est vnus debitor & ille possidet rem hypothecatam potest simul & semel conueniri actione personali & hypothecaria, vt in auct. de fideius. §. sed neque, & dixi supra 3. conclu. ita & quando sunt plures debitores, puta plures hæredes debitoris; nam licet quilibet actione personali teneatur pro portione hæreditaria, ut l. j. C. de hære. act. Tamen ex hypothecaria potest vnus ex eis insolidum conueniri, etiam anteq. cæteri discutiantur: ita no. gl. in l. mulier. ff. qui pot. in pig. ha. & sequitur ibi Bar. dicens esse notandum: hoc etiam sequitur ibi Saly. c. dicens esse tenendum cordi. Ad idem facit, quod notat Bar. in l. si creditor. § sequitur. in fi. ff. de distrac. pig. & Bar.
17 in l. j. & per totum. C. si vnus ex plu. hære. credi. vel debi. † Tertio fallit reg. quando debitor alienauit rem hypothecatam lite pendente, nam isto casu emptor seu possessor poterit dimisso debitore principali & ante illius excussionē possit hypothecaria, gl. Ang. & alii in d. auc. hoc si debitor. C. de pig. & facit. l. j. & fi. cum auc. ibi posita. C. de legi. & firmat Ang. de Are. in d. §. item si quis in fraudem. in fi. 4. col. in ver. vnū sit tene menti. Quarto fallit reg. qñ debitor principalis constituit se simpl. vel ꝑ precario

cario bona hypothecata tenere pro suo creditore, iuxta. l. quod meo. in pri. ff. de acqui. pos. & l. interdum. eo. tit. Nam tunc si debitor alienet dicta bona, quæ tempore constituti, vel precarii ꝑ eum detinebantur, poterit creditor conuenire possessorem, in quem facta sit alienatio, tanquam sua possessione priuatus condictione. l. fi. C. de acqui. pos. per tex. ibi in ver. quispiam. Ita eleganter dixit Iac. But. in d. auth. hoc si debitor. in fi. & sequit̄ Imo. Roma. & Alex. in l. exitus. ff. de acqui. pos. nec isto casu requirit̄ excussio bonorū principalis debitoris, vt ēt firmat Alex. vltra prædicta in consi. 83. viso processu &c. num. 26. vol. Intellige tu duobus concurrentibus. primò ꝙ probetur, ꝙ ista bona possessa fuerint per debitorem tempore constituti vel precarii, iuxta d. l. quod meo. in prin. ff. de acqui. pos. secundò ꝙ intentetur cōditio. d. l. fi. C. de acqui. pos. non aūt hypothecaria, vt no. Bald. in l. j. C. de reuo. his quæ in frau. credi. & latè Alex. in d. l. exitus. in fi. & Aret. in consi. 126. in causa. D. Ant. in vlt. col. & adde hic quæ
18 scripsi supra in j. parte. in j. mēbro. † Quintò fallit reg. qñ pignus fuisset per debitorem actualiter traditum ipsi creditori; nā tunc si creditor cecidit ab eius possessione etiam sua culpa, posset illam per hypothecariā recuperare à possessore, absq; eo ꝙ prius habeat excutere principalem debitorem, & ratio est; quia si creditor teneretur isto casu prius excutere principalem, agendo ꝯ ipsum debitorem teneretur prius restituere illud pignus debitori directa exceptione pignoratitia: cum illud sua culpa amiserit, vel exceptione doli. l. apud Celsum. §. idem quęritur. ff. de excep. doli. regula ergo procedit, qñ hypotheca fuit contracta per solam conuentionem absq; traditione; tunc enim non potest agi contra tertium possessorem nisi excusso principali debitore, vt in iuribus allegatis in regula. Secus autē est, qñ pignus traditum fuit creditori, & creditor cecidit ab illius possessione sua culpa, & istam limi. ad dictam regulam ponit Alex. post Rap. in repe. l. sępe. ff. de re iud. col. 30. ver. secūdario dicitur. quam dicit esse valdè notandum, & pro ipsa dicit Alex. facere ea quæ alleg. sunt supra in 4. fallen. de clausula constituti, vel precarii. Et pro ea etiam facit optimè tex. in l. fin. C. de præto. pig. vbi est tex. ꝙ si creditor cadat à possessione pignoris conuentionalis, vel prætorii, vel casu fortuito, vel ēt sua culpa, pōt agere ad illius recuperationem contra possessorem, & vt dicunt ibi Bal. & Alex. post eum illo casu non requiritur excussio debitoris principalis per
19 no. per Bald. in l. j. C. de reuo. his quæ in frau. credi. † Sextò fallit reg. in nomine debitoris obligato creditori; quia ad illud creditor agere pt̄ vtili hypothecaria absq; excussione debitoris principalis, ita tenent Iac. de Belui. Ray. Cy. Bar. & Ang. in l. nomen. C. quæ res pig. obl. pos. & ibi dicit Ray. ꝙ ita tenet totus mundus, & ratio est ſm prædictos doct. quia ius nominis debitoris dicit̄ residere penès ipsum principalem, & qñ debitor principalis habet penès se rem hypothecatam, non est necessaria excussio, vt habetur in d. auth. hoc si debitor, idem tenet Bar. in l. grege. § cū pignori. in fi. ff. de pig. Ad idē Bar. in l. si conuenerit. la 2. in prin. ff. de pig. act. vbi refert ita tenere Iac. Bal. Odof. Albe. Papien. & Nic. de Matta. & cum Bar. transit ibi Raph. Fulg. Idē tenet Imo. in l. Iulia. §. j. ff. de verb. obligata. ita ēt tenet Spec. & Io. An. in tit. de procu. §. fi. versi. sed quid si mihi obligasti nomen &c. Contrariam verò opi. tenet Sali. in d. l. nomē per tex. in d. auth. de fide. §. sed neq;. vbi videt̄ poni ordo, vt semper prius excutiatur principalis debitor in suis rebus, secūdò in iuribus, siue nominibus debitorum: & demum deueniatur ad pignorum possessores, & pro hoc ſm eum facit etiam id quod ibi no. gl. magna. facit etiā ibi tex. in versi. idem dicere. Nec ob. ꝙ creditor ad nomen obligatum habeat vtilem actionem suo nomine. d. l. nomen quia illud solum est ad securitatem sui crediti. Non ob. ꝙ actio sit semper penès debitorem, quia hoc non est curandum, sed attendi debet penès quem sint res, quas consequi volumus, vt patet in hypothecaria quam intentare nō possumus contra extraneos possessores non facta excussione principalis debitoris, ergo fortius dicendum est in alia quæ nobis competit ꝑꝑ ipsam hypothecam, & ita residet Sali. in d. l. nomen. idem tenet Salic. in d. l. grege. § cum pignori. in fi. Ang. de Are. insti. de act. §. itē seruiana. dicit opi. Bar. & sequacium esse magis cōem, sed non respōdet argumentis Sali. quæ etiam ipse refert, eandem opi. ante Sali. ꝙ etiam in nomine debitoris requiratur excussio, tenuit Bal. in l. 2. C. qñ fis. vel priua. & in d. l. nomen. & in l. hęredē. C. de hęr. act. per l. j. C. de conuen. fisc. debi. lib. 10. ſm vnam lecturam. Tñ istis non ostantibus indubitanter tenenda est opi. cōis, ꝙ. s. isto casu non requiratur excussio, prout vltra supra allegata tenet Alex. in consi. 15. viso & considerato themate. 6. vol. vlt. col. vbi
20 respondet argu. Sali. iunctis responsionibus Spec. in loco supra allegato. & Cyn. in d. l. nomen. † Septimò fallit reg. quando creditor habet specialem & generalem obligationē, in quibus debet agere secundùm ordinem. l. 2. C. de pigno. Nā licet talis creditor donec pt̄ sibi satisfacere in speciali hypotheca non possit vti generali in præiudicium posterioris creditoris, vt d. l. 2. Tñ illa lex non videtur habere locum, qñ agitur contra tertium possessorem extraneum non habentem ius hypothecę in re, sed solum videtur habere locum, qñ adesset secūdus creditor, qui haberet ius hypothecæ in dicta re specialiter vel generaliter in omnibus bonis, & propterea non videt̄, ꝙ qñ primus creditor agit hypothecaria contra tertium possessorem, etiam ꝙ habeat specialem & generalem hypothecam, teneatur excutere prius de speciali hypotheca, antequam deueniat ad generalem, iuxta terminos dictæ l. secundæ. sed ꝙ tunc suo arbitrio possit agere cōtra tertium possessorem, iuxta. l. creditoris. ff. de distract. pigno. & l. quæ generaliter. in prin. ff. qui po. in pig. hab. quæ leges corriguntur per d. l. 2. vt ibi per gl. & doc. Et ita tenet Soc. in cōsi. 118. primo aspectu. 2. vol. in fi. duplicato in cons. 75. in 4. vol. Dicens non reperiri iure cautum, ꝙ qui habet bona specialiter, & generaliter obligata non possit agere contra tertium possessorem, qui non sit creditor, antequam excutiat bona sibi generaliter obligata, & ita etiam retuli supra in 2. membro quintæ partis. Nunc autem subtilius considerans, inuenio ꝙ gl. in d. l. 2. in gl. fi. tenet, ꝙ d. l. 2. habeat locum etiam qñ extranea persona possideret bona obligata creditori, & dictam gl. comprobat ibi Bar. dicens ꝙ eadem est ratio, siue bona possideantur per debitorē, siue per primum creditorem, siue per extraneum possessorem; nam semper requirit̄, ꝙ primus creditor sibi satisfaciat in bonis sibi specialiter obligatis, antequā agat ad bona generaliter obligata, & dictam gl. sequuntur etiam ibi Bal. & Sali. & ꝑpea videt̄ reddi dubitabilis decisio Soci. in d. consi. 118. Nisi dicamus, ꝙ intentio dictæ gl. & doct. supra alleg. sit, ꝙ qñ extat primus & secūdus creditor, & primus habet specialē & gñalem hyp. iuxta terminos d. l. 2. tunc siue bona possideantur per ipsum debitorem, siue per ipsum creditorem primum, siue etiam per alium extraneum possessorem, non possit primus creditor in præiudicium secundi creditoris descendere ad gñalem hypo. donec ei potest satisfieri in speciali hypo. non autem loquatur gl. qñ nullus extat secundus creditor, sed solum primus agit cōtra tertium possessorem, & nullus alius concurrit creditor. Nam tunc talis tertius possessor non potest excipere contra creditorem agentem, ꝙ nō possit vti generali hyp. antequam sibi satisfaciat in speciali, quo casu loquutus fuit Soc. in d. consi. 118. Et propterea puto Soci. rationabiliter loquutum, tenendo ꝙ ēt ꝙ creditor habeat specialem & gñalem hyp. tñ possit experiri contra tertium possessorem generali hyp. non facta excussione speciali, qñ nō concurrit alius secundus creditor, & sic ꝙ d. l. 2. habeat locum solū, qñ extat secundus creditor; nam in illius præiudicium non pōt omissa speciali deueniri ad generalem hypo. non aūt qñ nullus alius extat creditor, & agitur contra tertium possessorem. Temperando tñ prædicta, nisi ille tertius possessor emisset, vel alio tit. acquisiuisset illa bona à debitore, & pro obseruantia (vt cōiter solet fieri) in instr̄o fuissent sibi obligata bona debitoris; qa tunc cum respectu obligationis prædictæ prætendat hypo. posset excipere de obseruantia d. l. 2. contra creditorem agentem,
21 & de intellectu d. l. 2. vide late. supra in 2. mēbro. 5. partis. † Octauò fallit regula ſm aliquos in hyp. legali; quia in illa non vr̄ necessaria excussio, ar. l. fi. C. cōmu. de leg. & istud ēt vr̄ ratione ostēdi posse. Nam aut agitur pro legato in specie, aut pro legato in genere, si in specie non est opus excussione; quia ipsa spectat ad legatarium, vt dicit Bal. in rub. C. de his quæ in frau. credi. circa prin. si in genere, bona hæredis non sunt obligata pro legatis, ēt si non fecit inuentarium; quia licet tunc teneatur insolidum ad legata, vt in auth. de hære. & fal. § si verò non fecerint, tñ nō reperitur iure cautum, ꝙ isto etiam casu bona hęredis sint obligata, vt est casus no. in d. l. j. in fi. quò autem ad bona testatoris, quę sunt obligata pro legatis, non est opus excussione, dicendo alia bona testatoris, extant; quia quanuis extent alia bona, tñ est in electione creditoris, qñ sunt plura bona obligata, persequi insolidum contra vnum possessorem, quem vult. d. l. creditoris. ff. de distrac. pi. & ita firmat Ang. de Are. insti. de act. §. item seruiana. in pen. col. in versi. & quod dixi supra de excussione. Tamen puto aduertendum ad hanc fallentiam; quia nō credo illam de iure procedere, quia aut quærimus, an legatarius possit agere ꝓ legatis consequendis contra tertium possidentem bona testatoris, & tunc non est dicendum, ꝙ hoc possit facere, nisi prius facta excussione de bonis testatoris existentibus penès hæredem vel hæreditatem iacentem, & in hoc non obstat. d. l. creditoris. quia siue creditor, seu legatarius velit agere cōtra vnum tantū possessorem, siue contra plures, vt disponitur in d. l. creditoris, omnino debet pręcedere discussio bonorum debitoris & sic testatoris. d. auth. hoc si debitor. C. de pig. Aut quærimus, an legatarius possit agere hypothecaria contra vnū ex hęredibus omisso alio? & etiam in hoc dicendum est ꝙ non, quia licèt in hyp. conuentionali possit creditor conueniri insolidum vnum ex obligatis seu ex possessoribus bonorum hyp. per d. l. creditoris, tñ in tacita hypo. introducta pro legatis aliud est: quia illa non datur contra hæredes insolidum, sed datur pro rata tantum ad similitudinem personalium actionum, vt est tex. in d. l. j. in fi. C. commu. de leg. & ibi no. gl. & Bar. Et ideo puto concludēdum, ꝙ tam in expressis, q̃ tacitus hyp. antequam agatur cōtra tertios possessores, regulariter requiratur excussio: vt no. per gl. & doc. in d. auth. hoc si debitor. dum gl. opponit de auth. hoc ita. eo. tit.

& da-

& datur vna ſolutio inter alias, ꝙ illa loquatur in expreſſa & auc. hoc ſi debitor. in tacita hyp.& tñ illa ſolutio reprobatur,ibi per gl.& cõiter doc.& firmatur cõiter, ꝙ idem ſit in tacita,quod eſt in expreſſa,& ita ẽt tenet Bar.in l.ſi conſtante. in prin.in 2.q.tertiæ q prin.ff.ſolu.mat.per alleg.ibi per eum,& Alex.in apoſt. ad Bald.in l.j.in prin.in 3.col.C.cõmu. de leg.licet aliqui tenuerint contrarium & male,vt ibi per eũ,& ita etiam tenet Cor. in cõſ. 267.quanquam in fi.j.vol.† Quinimmo fortius vr̃ dicẽdum, ꝙ tam in tacita hypo.requiratur excuſſio q̃ in expreſſa;quia de iure.C.in expreſſa non erat inducta excuſſio,ſed fuit inducta de iure auct.per d.auth. hoc ſi debitor. & in corpore vnde ſumitur, ſed in tacita hypo.inducta erat excuſſio de iure.C.& ffǒrum per l.Moſchis & ibi gl.& Bar.ff.de iure fiſ.& not. gl. in d.auth.hoc ſi debitor.& in corpore vnde ſumitur,& in l.3.§.fi.ff.de admini. tuto.vnde non puto eſſe tenendam hanc fallentiam,ſed veriorem eſſe opi.ꝙ tam in tacita, q̃ in expreſſa hypo. requiratur excuſſio,antequam agatur cõtra tertios poſſeſſores,arg.l. cũ quid. ff.ſi cer.pet.† Nonò fallit regula ſm aliquos in dote. videlicet ꝙ pro eius reſtitutione poſſit agi hyp.cõtra tertios poſſeſſores bonorum mariti vel alterius obligati aliter nõ excuſſis bonis principalis debitoris,& iſtam opi.tenet Ro.in l.ſi conſtante.in prin. ff.ſol.mat. dicens ſe ita cõſuluiſſe per gl. reputatam ſingularem in l.ſi poſt mancipium.§.j.ff.de euictio.quæ vult,ꝙ exceptio prępoſterationis vnius actionis ad aliam eſt de apicibus iuris,& idẽ vr̃ in exceptione excuſſionis,vt.ſ.cenſeatur de apicibus iuris:cũ non concernat facti veritatem,prout etiam tenet Bart. in l.j.ad finem.ff.de condictio.indebi.& in l. cum quis. ad fi. C.de iur. & fac.igno.& ideo non vr̃ attẽdenda,vbi agitur de bono & ęquo, prout in cauſa dotis,in qua agitur de publica vtilitate,vt l.j.ff.ſo. mat.& l.aſſiduis.C.qui po.in pig. hab. quia ea quæ ſunt de apicibus iuris non debent attendi in cauſa,in qua agitur de bono publico.l.ita vulneratus.ad fi.ff.ad l. Aquil. & iſtam opinionẽ Romani tenet Bal.no.in tract.dotis.in 8.par.in priui.37. Tñ cõtraria opi.videlicet ꝙ etiam in cauſa dotis requiratur excuſſio, vr̃ magis vera & cõis,& illam tenet Bar.in d.l.ſi conſtante. in d. 2. q.tertiæ q.principalis.& & gl.in l.vbi adhuc. in verſ. qui potiora iura.C.de iure do.& ibi Cy.in 11.q.& etiam Bald. dicens ꝙ licet mulier in dote habeat plures fauores & plura priuilegia, tñ ꝙ non reperitur habere aliquod priuilegium in excuſſione faciẽda de bonis mariti,iuxta d.auth.hoc ſi debitor,idem tenet Specu.in tit.de don.inter virum & vxo.§.fi. verſi.ſed quo iure.& Sali.in d.l.vbi adhuc.12.q.& plene Alex.poſt.Bar.in d.l.ſi conſtante.in d.2.q.tertiæ partis.Idem tenet Cor. in conſi. 267. quanq̃ 3.vol.& iſta opi. tanquam cõis eſt tenenda ſaltem in conſulendo & iudicando.Quamuis Iaſ.in d.l.ſi conſtante.char.11.nu.66. conetur defenſare opi.Rom.contra cõem vnica ratione.videlicet, ꝙ cum excuſſio ſit introducta de iure nouiſſimo authẽticorum,vt in d.auth.hoc ſi debitor.& in corpore vnde ſumitur, q̃uis dicta iura generaliter & indiſtinctè loquantur:tñ non cenſetur comprehendere cauſam dotis,ex quo de ea non faciunt ſpecificam mentionem,vt ſignanter voluit Sali.in l.fi.in prin. in 4. no.per illum tex.cum gl.C. de iure dot. idem etiam tenet Iaſ. in l.j.in 3.no.in prima lectura.ff.ſol.mat.& ſic concludit Iaſ.tam in d.l.j.q̃ in d.l.ſi conſtante. in prin. ꝙ ſtatutum ſeu lex generaliter loquens non comprehendit cauſam dotis,& mouetur etiã Iaſ. vltra doctrinam Sali.in d.l. fi.per auctoritatem Bal.in conſ.323. quemadmodum Imperator &c.vbi vult, ꝙ diſpoſitio. l. oẽs.& l.bene à Zenone.C.de quadri.præſcript.excludens hñtes ius vel hyp.in bonis venditis per fiſcum,non habet locum in rebus dotalibus venditis,etiã ꝙ dictæ ll.generaliter & indiſtinctè loquãtur per rationes per Bal adductas.Nam contra iſtam deciſionẽ Iaſ.fundatam vt ſupra tenet Decius in conſi. 5. & in conſi. 301. vbi latiſſimè inſtat. & firmat, ꝙ dicta concluſio ita indiſtinctè ſumpta, videlicet ꝙ lex generaliter loquens non cõprehendat cauſam dotis,non ſit vera,ſed ꝙ tunc demũ procedat,qñ in caſu diſpoſitio per l. generalem cauſa dotis inuenitur ſpecialiter priuilegiata,prout eſt in caſu.d.l.fi.C.de iure do. in qua diſponitur,ꝙ etiam dos data ab extraneo vltra ſummam taxatam à lege non indigeat inſinuatione, vnde cum dos inueniatur ſpecialiter priuilegiata in caſu inſinuationis congruenter Sali. ibi infert,ꝙ ſtante ſtatuto generali, ꝙ inſtrumenta non regiſtrata in publicis memorialibus non probent,in tali ſtatuto non cõprehenduntur inſtrumenta dotalia:ita dicit Decius debere intelligi deciſionem Sali. & ideo ſm eum ſi lex generaliter loquatur in caſu in quo dos non ſit ſpecialiter priuilegiata comprehẽdet etiam cauſam dotis. Tñ licet dicta conſultatio Decii ſit ſubtilis, & elegans more ſuo,non puto eſſe recedendum ab opin.Salic. Bal.& Iaſ.in locis ſupra allegatis,videlicet ꝙ dicta deciſio procedat indiſtinctè abſq; reſtrictione data per Decium. Nam eandẽ deciſionem indiſtinctè refert & ſequitur Soci.in conſi. 46. eleganter.4.vol.in 6.col.num.25.verſi.6. reſponde, eandem etiam refert inſignis doc.do.Frãc.Pepus aduocatus Florẽtinus in quodam ſuo conſil.inter conſilia Soc.num.76.vias tuas.in fin. nu.8. eo.vol.licet alleg.Sali.in l.vbi adhuc. & non in d.l.fi.per errorẽ. Idem etiam tenet Bal. nouel.in trac.dotis,in 6.parte,in ſpeciali. 47.in fi. & in ſeq. in quibus locis doc. generaliter intelligunt dictam deciſi. Sali. & ſic non ſolum in caſu, in quo dos reperitur ſpecialiter priuilegiata, ſed et in aliis caſibus, & cum iſta ſit cõis opi. vt patet ex quoties ſupra allega. ſaltem in cõſulendo & iudicando non vr̃ ab illa recedendum c.ne innitaris.de conſti. & l.oĩs diffinitio.ff.de reg.iur. præterea etiam in puncto iuris vr̃ ſuſtentabilis opi.cõis, quia licet d.l.fi. C.de iure do.ex qua facit ſed illationem Sali.loquatur de inſinuatione & in ea ſpecialiter priuilegiet cauſam dotis. Tñ illatio Sali. eſt remota à terminis inſinuationis, quia Sali. infert ad ſtatutum diſponens, ꝙ inſtrumenta notariorum non probent niſi reperiantur regiſtrata in memorialibus publicis, & vult ꝙ quamuis tale ſtatutum gñaliter loquatur: tñ non comprehendat inſtrm̃ dotis, & tamen in iſto caſu dos non inuenitur priuilegiata in ſpecie de iure, quia licet in d.l.fi.dicatur ꝙ inſinuatio non ſit neceſſaria in dote, tñ hoc non inuenitur deciſum in deſcriptione facienda in memorialibus publicis. Vnde ſm reſtrictionem Decii dicta illatio & deciſio Salic. eſſet falſa: & tñ doc. illam cõiter ſequuntur. Idem etiam probatur per deciſionem Bal.in d.conſi.323.vbi vult, ꝙ diſpoſitio d.l.omnes & d.l.bene à Zenone.quãuis generalis, tñ non comprehendat res dotales, & nihilominus cauſa dotis in terminis illis non inuenitur priuilegiata in ſpecie, & illi conſi. Decius nullum dedit reſponſum. † Item l.promittendo.ff.de iure do. quam etiam mouentur doc. firmantes opi. cõem, bene videtur probare eorum intentionem; quia ibi eſt caſus, ꝙ omnes cuiuſcunq; ſexus & conditionis ſint promittendo dotem obligantur, & ibi gl. exponit, dum ſunt legitimæ ætatis ſint, & ſic per illã l. non remouetur defectus ætatis, & corporis, ſed alii defectus. Et ideo non obſtat reſponſio Decii ad d.l. dum dicit, ꝙ debet intelligi de habilibus ad contrahendum, & non de pupillis, vel mente captis: quia fateor hoc eſſe verum, vt colligitur ibi ex gl. ſed negari nõ poteſt, ꝙ per illam legem non excludatur alia inhabilitas iuris vltra inhabilitatem corporis & intellectus, & ideo inhabilitas ſexus, puta in muliere pp velleianum, per quod prohibentur mulieres generaliter pro aliis intercedere, vt in toto tit. ff. & C. ad velle. non obſtabit in promiſſione dotis, & ſic generalis diſpoſitio, ꝙ mulieres non poſſint intercedere, non comprehendit interceſſionem, quæ fit in cauſa dotis, & hoc modo doct. voluit inducere d.l. promittendo. non autem eo modo quo conſiderauit Decius, vt colligitur etiam ex gl. in d.l. promittendo. dum allegat l.fi. C.ad velle. Nec ob. inquantum Decius fundat ſe in d. l.fi. C. ad velle. videlicet ꝙ quo ibi Imperator decidit, ꝙ ex quo cã dotis non comprehenditur in velleiano, ſequitur, ꝙ ſi iſtud ibi non fuiſſet deciſum, ꝙ illa fuiſſet comprehenſa, & ſic ſm eũ d.l.fi. retorqueri vr̃ in contrarium. † Quia poteſt reſponderi, ꝙ lex debet fieri de caſu dubitabili. l.quod Labeo.ff.ad carbo. Bal. in l.voluntas.C.de fideicom.vnde cũ eſſet dubium de hoc, an d. cauſa dotis comprehenderetur, vel non comprehenderetur in velleiano, ad tollendum iſtud dubium Imperator motus fuit ad deciſi.d.l.fi.vnde non eſt dicendum (vt vult Decius) ꝙ ante d.l. fi. cauſa dotis fuiſſet comprehenſa in velleiano: quia ſi hoc eſſet, d.l.fi. eſſet correctoriæ introducta, quod tñ doc. non dicũt, nec eſt dicendum, arg. l.præcipimus. C.de appella. ſed potius dicendũ eſt, ꝙ d.l.fi.introducta fuerit declaratorie ſuper caſu dubio, & ꝙ prius non erat deciſus in ſpecie, licet in gñe ſic per d.l.promittẽdo, & iſtud probatur per tex.in l.ſi dotare.C.ad velle.vbi mater promiſerat dotem genero pro filia, & putabat ſe tutam velleiano, & ibi Imperator rñdet, ꝙ illa exiſtimatio eſt falſa: quia hanc cauſam dotis à dicto beneficio velleiani eſſe remouendam prudentes viri putauerunt, & ſic eſt ibi tex. ꝙ iuriſconſulti etiã ante l. editas ab Imperatoribus tenuerunt cãm dotis non fuiſſe comprehenſam in velleiano, & hoc põt probari per d.l. promittendo.ſm gl.ibi. Concluditur ergo, ꝙ et de iure ff. cã dotis non erat comprehenſa in velleiano, quamuis generaliter diſponeret de omni interceſſione facta per mulieres, & hoc fauore dotis d.l. promittendo, & d.l.fi.C.ad velle. voluit hoc in ſpecie decidere, ꝙ prius ſub gñalitate erat deciſum per d.l.promittendo, & hoc ad tollendum oẽm dubietatem, vt clarè probatur ex d.l.fi. dotis re.iuncta gl.ibi, & ſic patet etiam in puncto iuris poſſe defendi cõem opi. contra Decium. † Inſuper ſi eſſemus in terminis, in quibus loquitur Decius in d. conſi. videlicet ꝙ ſtatutum diſponeret, ꝙ nulla mulier poſſit contrahere ſine certa forma, res vr̃ deretur magis clara, ꝙ talis diſpoſitio non comprehẽderet mulierem et minorem 25. annis, puberem tñ promittentem dotẽ pro ſe; quia mulier et minor (vt dixi) põt ſe dotare abſq; curatore, moderate tñ, & hoc fauore dotis, vt l.j. C. ſi aduer.dotem, & ibi bona gl. quam doc. ſequuntur, & hoc dummodo non det in dotem illa bona, quæ alias ſine decreto iudicis alienari nõ pñt, vt no.per gl.ibi, & eſt tex.in l.lex quæ tutores.C.de adminiſt. cũ ergo dos in hoc inueniatur ſpecialiter priuilegiata, vt ſ. et p mulierem minorem conſtitui poſſit, ergo ſtatutum gñale, ꝙ nulla mulier poſſit contrahere ſine certa forma, non comprehenderet cãm dotis, et ſm reſtrictionem datam per Decium ad dictũ Sali.in d.l.fi.& ita in iſto caſu. ſ. ſtante dicto ſtatuto prohibente mulierem contrahere, tenet Bal. No.in d.tract.dotis.in 6. par. in ſpe-

in ſpeciali.48.& expreſſe Soc.in conſi. 80. præſens conſultatio. 4.vol.vbi ad probandum ꝙ mulier prohibita cõtrahere ex forma ſtatuti ſine mundualdo poſſit ſe dotare, adducit tres rõnes, & inter alias rõnes fundat ſe, ꝙ ſtatuta laicorum ſicut non pñt diſponere circa matrimonia, ita nõ pñt diſponere circa dotes, quæ acceſſoriè & conſequutiuè veniunt ad ipſa matrimonia,vt ibi late per eum,vnde redeundo ad fallentiam noſtram,vr̃ ꝙ iura auth.loquẽtia de excuſſione, prout facit auth. hoc ſi debitor. non comprehendat cãm dotis,prout vult Iaſ.in locis ſupra allega. non obſtante impugnatione Decii. † Tñ hoc non obſtante idem Iaſ.in d.l.ſi conſtante.in prin.in 11.char.in j col. tenet opi. cõem,ꝙ etiam in dote requiratur excuſſio, & nõ obſtat illa deciſio fundata in d.Sali.in d.l.fi.C.de iure dot.videlicet ꝙ lex generaliter loquens non comprehendat cauſam dotis; quia ante ius auth.erat inducta excuſſio in tacita & legali hypo. ẽt de iure ffǒrum:vt hr̃ per gl.& Bar. in d.l.Moſchis.ff. de iure fiſc.& ideo ẽt in dote hypo.tacita introducta per l.vni.§.& vt plenius.C.de rei vxo.act.de iure ffǒrum, & codicis requirebatur excuſſio, vt probatur in l.vbi adhuc.C.de iure dot.dum dr̃ in tex. ſm diſtinctionem legum,quę verba ſm gl.ibi in ver.qui non potiora.debẽt intelligi facta diſcuſſione bonorum mariti, antequam agãt contra extraneos poſſeſſores pro dote, & ſic ibi eſt caſus, ꝙ in dote ante.d.auth. hoc ſi debitor,requirebatur excuſſio,& per cõſequens ceſſat illa argumentatio,ꝙ d.auth.etiam ꝙ generaliter loquatur,non comprehendat cãm dotis ex quo de illa non exprimit per no. per Sali.in d.l.fi. quia (vt dictũ eſt) ante diſpoſitionem auth.iam in dote erat inducta excuſſio,vt probatur. in d.l. vbi adhuc. vnde remanet cõcluſio, ꝙ ẽt in dote requiratur excuſſio,& ſic ꝙ iſta 9. fallen. non ſit vera. † Decimò fallit reg. qñ in cã ex forma ſtatuti vel reſcripti eſſet procedendum ſola facti veritate inſpecta;quia in huiuſmodi cauſis non attenduntur ea quæ ſunt de apicibus iuris,vt inquit Bal.in l.clarũ. in j.col. C.de auct.præſtan.per l.ſi fideiuſſor.§.quędam.& quod ibi no.ff.manda.& excep. excuſſionis cum reſpiciat ordinem & præpoſterationem,dr̃ de apicibus iuris,vt colligitur ex no.per gl.nota. in l. ſi mancipium.§.j.in ver.actũ eſſet.ff.de euic.& ibi no.Bal. in ſuis antiquis additionibus,dicens ꝙ quælibet except. reſpiciens ordinem procedendi dr̃ de apicibus iuris,& ita tenet Alex.in cõſi. 114.viſo proceſſu.in vlt.col.nu.9.vol.6.vbi concludit, ꝙ in cã, in qua ſola facti veritate inſpecta proceditur,reiicitur excep.excuſſionis tanquam excep.de apicibus iuris.Sed Ang.de Are.inſti.de act.§.item ſi quis in fraudem.in 6.col. in verſi. quæro ſtat. cauetur &c.dicit,ꝙ d.gl.in d.l.ſi mancipium. §.j. hoc nõ probat. Tu autẽ dic,ꝙ d.gl.alleg.per doc.ad hoc.videlicet ꝙ excep. quæ reſpicit ordinem,dicitur de apicibus iuris,& ex hoc inferũt poſtea doc.ꝙ excep.excuſſionis dicatur de apicibus iuris, cum reſpiciat ordinẽ vt.ſ.prius cõueniatur debitor,q̃ tertius poſſeſſor, per d.auth.hoc ſi debitor,& ideo ꝙ in cauſis,in quibus proceditur ſola facti veritate inſpecta,non admittatur excep. excuſſionis,& ſic gl.bene probat.Ipſe tamen Ang.de Are.per alia fundamenta ſequitur opi.doc.ꝙ in huiuſmodi cauſis non admittatur excep.excuſſionis.Et ex prædictis idem videtur poſſe inferri,qñ ex forma ſtat. vel reſcripti in eam deberet procedi ſummarie, de plano & ſine ſtrepitu & figura iudicii,vt.ſ.etiam hoc caſu nõ ſit neceſſaria excuſſio,vt firmat Marianus Soc.in conſ.24.j.vol. in vlt.col.Similiter idem vr̃ dicendum ſi ſit talis iudex, qui dẽat procedere ſm æquitatem,vel de bono & æquo:vt per Bal.in d. l.ſi mancipium.ad idem tex.in l.ſi fideiuſſor.§. quædam.ff. mãd. iuncta gl.ibi ver.de apicibus.vbi dum tex.dicit, ꝙ quãdo agitur de bona fide,nõ congruit de apicibus iuris diſputare,gl.ſupplet ꝙ ſola bona fides & veritas eſt inſpicienda.Et ita in propriis terminis tenet Areti.in cõſi.126.in cauſa dñæ Antoniæ. in vlt.col. in verſi. præterea etiam † & ex his etiam inferunt doc.ꝙ excep. excuſſionis non competat mercatoribus,campſoribus, nũmulariis & ſimilibus pp vtilitatem publicam:vt eſt gl.ſingularis in auth.de fideiuſſo.in § argentariorum.qui eſt.§.pen. & ſequũtur Bal.& Sali.in l.fruſtra.C.de non numerata pecu.& Bal.in l. fi. ad fi.C.de fal.& firmat Ang.de Are.in d.§.item ſi quis in fraudẽ. in 6.col.dicens iſtud nunquam exeat mentem tuam, pro quo ẽt facit id,quod no.Bar.in d.l.ſi fideiuſſor.§.quędam. & in l.quintus. eo.tit. videlicet ꝙ in curia mercatorum proceditur de bono & æquo,non attentis apicibus iuris, quæ veritatem negocii nõ tãgunt,vt ſi eſſet intẽtata actio directa, & competebat vtilis:& ẽt refert Ang.de Are.in d.§.item ſi quis in fraudem. in 6. col. † Et ex præmiſſis poſſet etiam dubitari, an iſta exceptio excuſſionis poſſit opponi & admitti debeat coram arbitro & arbitratore? Bal.in additionibus Spec.in tit.de arbitro,ver.pen.tenet ꝙ non; quia coram arbitro non debet ſeruari ordo iudicii, & exceptio excuſſionis eſt exceptio ordinis, vt dictum eſt ſupra. Et dictam opi.Bal.refert Are.in d conſi.126.col.vlt.& Soc.in conſi. 24. ad ad fi.j.vol.contrarium autem tenet Bal.in l fi. §. ſed & ſi quis.in j.col.in verſi fuit à me quæſitum.C.comm.de leg. & ad illud,qđ dicebatur,ꝙ arbiter poteſt procedere ſine ordine, reſpondet ipſe,ꝙ illud intelligitur ſine ordine arbitratoris,ſed ordo excuſſionis eſt ordo partium,allegat. l. j. C. de appella.& propterea vult ipſe, ꝙ ſi laudũ ſit latum contra tertium poſſeſſorem in hypothecaria non facta excuſſione, ex hoc ſolo poſſit peti reductio. Et iſtud dictum pro ſingulari refert Alex. dicens alibi non legiſſe in d.l.ſi conſtante.in princ.in 3.q.3.partis principalis, & aſſignat rationem. videlicet ꝙ talis exceptio excuſſionis nõ ſolum concernit ordinem iuris,ſed etiam partis,& illud dictum refert etiam Feli.in c.canonum ſtatuta.vlt.char.ſuper illa clauſula, reiecta iuris ſubtilitate,& Iaſ.in repe.d.l.ſi conſtante.in 2. q. tertiæ partis principalis refert dictas opi.& non decidit, quæ ſit verior & tenenda.† Ego putarem in omnibus ſupradictis caſibus notatis in hac 10.fallentia,& etiã in hoc articulo de arbitro, eſſe aduertendum,ꝙ iſta exceptio excuſſionis poteſt dupliciter conſiderari,vno modo reſpectu ordinis iudiciarii: vt.ſ.đ ordine iudicii ſit,ꝙ prius excutiãtur bona principalis debitoris,q̃ poſſit agi hypothecaria contra tertium poſſeſſorem,& ſi iſte ordo præpoſteretur,poteſt excipi de nullitate proceſſus contra creditorem agentem per d.auth.hoc ſi debitor. vel ꝙ agens non ſit audiendus omiſſa excuſſione principalis debitoris.Secundo modo poteſt conſiderari dicta excuſſio non habito reſpectu ad dictum ordinem & præpoſterationem iudicii, ſed conſiderato ſolo intereſſe tertii poſſeſſoris,quod conſiſtit in hoc,vt ſi debitor principalis ſit ſoluendo,ipſe exigatur, antequam moleſtetur tertius poſſeſſor, & in hoc poſſit tertius poſſeſſor ſe tueri exceptione, non quidem excipiendo de ordine iudicii non ſeruato, ſe prępoſterato,ſed ſolum de ſuo intereſſe, & in eo fundando ſuã exceptionem,iuxta l.perſequutione.C.de pig.& ibi no.per Bar. & do.& iſtud eſt,quod voluit Bal.in d.l.fin.§. ſed & ſi quis.& Alex. in d.l.ſi conſtante.in d.3.q.ſecundæ partis,dũ dicunt,ꝙ exceptio excuſſionis non ſolum cõcernit ordinem iudicii, ſed etiam ordinem & intereſſe partis.Et ideo per prædicta Cor.ingenioſe & ſubtiliter in conſi.54.in 3.vol.in litera S. concludit, ꝙ in cauſa, in qua debet procedi ſola facti veritate inſpecta,non põt opponi excep.excuſſionis reſpecto ordinis & præpoſterationis iudicii,ſed ea non obſtante poterit inſimul & cumulatim agi cõtra debitorem & tertium poſſeſſorem, & in eodem iudicio diſcuti de bonis vtriuſq; inſimul, nec obſtabit exceptio prępoſterationis & ordinis omiſſi,& ꝙ ita procedit id,quod no gl.& Bald.in d.l.ſi mancipium.§.j.ff.de euictio.quia loquuntur reſpectu exceptionis concernentis ordinem,quæ eſt de apicibus iuris, ſed reſpectu intereſſe partis.videlicet ꝙ donec debitor eſt ſoluẽdo nõ moleſtetur tertius poſſeſſor,non concernit apices iuris & ordinem, ſed æquitatem, & ideo licet reſpectu ordinis præpoſterati tertius poſſeſſor non poſſit ſe tueri, ſed creditor poſſit in eodẽ proceſſu inſimul vtrunq;. ſ. debitorem & tertium poſſeſſorem conueniri & diſcutere, ſoluendo ſibi prius de bonis debitoris; tamen qñ creditor omiſſo penitus debitore vellet ſolum agere cõtra tertium poſſeſſorem,poſſit tertius poſſeſſor ſe tueri exceptione,ꝙ non æquum,vt donec debitor eſt ſoluendo, ipſe poſſit conueniri,& ſic vis eſt in modo excipiendi.Nam exceptio, q̃ reſpicit ordinem iudicij, non debet admitti in caſibus ſupra notatis,ſed exce.quæ reſpicit intereſſe partis & æquitatem,quæ eſt: vt donec debitor eſt ſoluendo, tertius poſſeſſor nõ moleſtetur, debeat admitti,& ita puto tenẽdum,quæ nota in practica & bene conſidera. † Vndecimò fallit d.reg. ſm aliquos, qñ agitur vigore inſtrumenti guarentigiati,vel alterius inſtrumenti publici habentis executionem paratam;quia cum per illud videatur conſtitutum pignus prætorium,ſicut per ſententiam,non videtur,ꝙ debitor potuerit poſtea præiudicare creditori alienando bona in tertium poſſeſſorem,per no.in l.à diuo Pio.§.j.ff.de re iu.& per Bar.in eadem.l.§.in venditione. in verſi.iure enim guarentigiæ habetur pro condemnato, ideo tunc nõ videtur neceſſaria excuſſio ſm Soc.in cõſ.24.in fi.j.vol.& facit;quia in pignore prætorio non requiritur excuſſio, vt ſingulariter per Bal.in l. j.in 2.col. C.de his quæ in frau.cred.& dixi ſupra in 3.par.2.membro.Ego autem puto hãc fallentiam ita demum procedere, qñ in obligatione bonorum facta in huiuſmodi inſtrumẽto interueniſſet traditio rei hypothecatæ vera,vel ficta,puta per conſtitutum,vel precarium, aliàs non puto poſſe dici fuiſſe conſtitutum pignus prætorium,cum illud de iure non conſtituatur niſi facta immiſſione,vt l.non eſt mirum.§.j.ff. de pig. actio. aliàs ſine traditione vera,vel ficta,non crederem fallentiam poſſe procedere. † Duodecima fallentia ad dictam regulam poteſt dari, vt.ſ.illa non procedat,qñ excuſſio eſt impoſſibilis,puta: quia ſit præſcriptum actioni perſonali, & ſuperſit ſola hypothecaria, iuxta no.per gl.Bal.& Sali.in l.2.C.de luitio.pig.& notata ſupra in 6.par.2.membro:tunc enim cum ſit impoſſibilis excuſſio ſuper perſonali actione contra debitorem,ideo ea omiſſa,poterit agi hypothecaria contra tertium poſſeſſorem, & etiam debitorem ſi poſſideat bona hypothecata,ita colligitur ex no.per Bar. poſt Dyn.in l.Marcellus.in vlt.col.ff.de fideiuſ.dum dicit,ꝙ diſpoſitio auct.præſente.C.de fideiuſ.dẽt intelligi, qñ diſcuſſio põt fieri de iure,vel de facto,ſecus autem ſi fieri non poteſt,idem tenet Bar.in l.cum quis.§.ſi quis pro reo.vlt.col.ff.de ſol. vbi dicit, ꝙ d.auth.pręſente.non habet locum, qñ principalis conueniri nõ poteſt.idem expreſſius vult Bal.in auth.ſed hodie.in vlti. q.C. de act.

de act. & obli. & ex hoc infert idem esse, qñ obligatio pignoris esset facta pro naturali obligatione tantum: quia tunc discussio psonalis obligationis principalis est impossibilis de iure, & ibidem tenet Sali. in fi. Possem etiam plures alias fallentias adducere, in quibus non est necessaria excussio, sed quia illæ nō spectāt ad materiam hypothecariæ, sed ad materiam fideiussorum, de qua in d. auth. præsente. quę est diuersa terminis nostri tractatus, ideò illas omitto, subdam tamen in materia excussionis com-
34 municabili etiam hypothecariæ aliquas quæstiones. † Et primò quæritur, quando sit opponenda in iudicio ista exceptio excussionis. Respondetur, ꝙ debet opponi ante litem cōtestatā, aliàs ea non opposita iudicium valet, & postea opponi non potest; vt no. Cy. & Bal. in l. exceptionem. C. de proba. & ratio est: quia exceptio excussionis est exceptio dilatoria: vt firmat Bar. in l. 3. in versi. quæro quid de exceptione ordinis. ff. de except. & exceptio dilatoria de iure debet opponi ante litem contestatam, vt l. ita demum. C. de procur. Et istam opi. tenet Bar. in l. prolatam. in princ. C. de senten. & Bar. in d. auth. hoc si debitor. C. de pig. & in l. 2. C. comm. diui. & in d. l. si mancipium. §. j. ff. de euict. & Bal. in l. conuenticulam. in 3. col. C. de episco. & cleri. & ita etiam te-
35 net Alex. in consi. 73. in causa appellationis &c. in 6. vol. in j. col. num. j. † Et adde prædictis, ꝙ quando opponitur ista exceptio, debet opponi specifice & clare. Ita no. Alex. in consi. 29. clarissimè doc. &c. num. 28. vol. 7.

36 † Et ex prædictis etiam notabiliter infertur, ꝙ talis exceptio excussionis cum si dilatoria, vt dictum est, si non fuit opposita in prima instantia, non poterit amplius opponi in causa appellationis, per text. in l. ita demum. C. de procura. qui ſm Bald. & Pau. de Cast. ibi est singularis ad hoc. videlicet ꝙ dilatoria, quæ non fuit opposita in causa principali ante litem contestatā non possit amplius opponi in causa appellationis, dato etiam ꝙ in causa appellationis nondum esset lis contest. ſm Bald. & Pau. ibi. & idem not. ibi Ias. post Alex. in 2. notabili. Et ita in specie p dictum fundamentum tenet Cy. in l. per hanc. in 2. q. C. de tempo. appell. & expresse ibi Bal. in 4. col. in versi. vel pone exemplū in exceptione præposterationis &c. & clare Alex. in consi. 34. consultus &c. in versi. 2. &c. in 4. vol. & in consi. 73. 6. volu. in j. col. & Ias. in d. l. ita demum. in pe. col. in ver. 4. per istum tex. &c. de materia habetur remissiuè per Alex. in l. fin. in fine principij. ff. si certum peta.

37 † Secundò quæritur in materia excussionis, an in casibus, in quibus regulariter requiritur excussio, si de ea excipiatur, sit dare remedium mota iam litem contra tertium possessorem pro validitate iudicii. Nam si de ea non exciperetur, iudicium valeret, vt supra proximè dictum fuit. Respondetur ꝙ duplici remedio potest succurri creditori agenti pro validitate iudicii moti. Primum est, ꝙ pendente lite mota cōtra tertium possessorem pariter & insimul fiat excussio contra principalem debitorem, vt per Bal. in l. cum testamento. C. de testamen. ma. vbi dicit, ꝙ excussio facta pēdente hypothecaria fingit actum cum ordine; quia declarat retro ante litem contestatam bona debitoris nō fuisse soluendo, idem tenet Bal. in l. 2. C. commu. diui. & in auth. contra rogatus. in fi. C. ad Treb. & in l. j. C. si in fraud. patro. & in l. j. C. de reuo. his quæ in frau. cred. & Ang. in l. decem. ff. de verb. oblig. & in auth. de fideiuſ. §. sed neq; & etiam tenēt Bar. & alii. in d. auth. hoc si debitor. C. de pign. Et ratio istius decisionis est; quia ius superueniens actori pendente iudicio ex causa de præterito validat iudicium. l. si rem. §. fi. & ibi Bar. ff. de pig. acti. & illum tex. ad hoc in specie no. ibi Bal. Et ita etiam tenet Ange. de Are. instit. de act. §. item si quis in fraudem. in 3. col. in versi. quæro ago reuocatoria, idem etiam tenet Alexan. in conſ. 114. viso processu. in fi. 6. vol. & subdit ibi, ꝙ si actor esset minor, posset restitui in integrū aduersus non factam excussionem, per l. minor 25. annis. ff. de min. sed ꝙ hoc est necessarium, idem etiam tenet Are. in d. consi. 126. in causa D. Antoniæ. in vlt. col. Secūdum remedium est, qñ debitor in veritate non esset soluendo, ꝙ si tunc possessor excipiat de excussione non facta ante lit. cōtesta. ꝙ agens replicet, tua nō interest, nec es audiendus in hoc: quia alia bona debitoris non extant, & ita offero me incontinēti probare. Ista practica colligitur ex gl. singu. in l. nisi. ff. de prac. in 2. solutione, quæ solutio licet ad illum tex. reprobetur ibi per Bar. & alios, tamen Bald. ibi & Ang. & Imo. in l. exitus. ff. de acq. poſ. notant illam ad hoc, ꝙ quando re vera nō interest excipiētis, nō potest opponi exceptio excussionis, & ita refert & sequitur Iaſo. in d. l. nisi. quam legit in l. si tibi. §. in his. in fi. eo. tit. ita ēt tenet Ang. de Are. in d. §. item si quis in fraudem. in 4. col. in ver
38 si. aduertas tñ &c. dicens hoc esse perpetuò tenēdū mēti. † Tertiò quæro in materia excussionis, an si ad instantiam vnius creditoris & contra vnum possessorem sit facta excussio de bonis debitoris super ea pronunciatum per iudicem, istud prosit, vel noceat aliis creditoribus vel possessoribus. In hoc Iaco. de Are. & Ang. in d. auth. hoc si debitor. C. de pig. dicūt ꝙ sic: quia cum semel facta sit excussio, licet sit vnum factum & vnum iudiciū: tamen per dictam sententiam inducitur notorium, ꝙ debitor non sit soluendo, vt l. emptorem. ff. de act. empt. Cum ergo notorium sit debitorem non esse soluendo, non est necessaria alia excussio, iuxta gl. & ibi no. in l. decem. ff. de verb. ob. & dixi supra in j. fallen. in hac materia excussionis, & hanc conclusionem refert & sequitur Ang. de Are. in d. §. item si quis in fraudem in 4. col. in versi. quæro an excussione facta &c. Et quamuis Alex. in apost. ad Bal. in d. l. j. C. de his quæ in frau. cred. referens dictu Iac. de Are. & Ange. relinquat super hoc cogitandum, ex eo ꝙ acta facta in vno iudi. non faciant fidem in alio inter alias personas, vt l. cum lite. ff. iudi. sol. tamen indubitanter tenenda est decisio Iaco. de Are. & Ang. Quia quò ad ea, quæ tendunt ad præparandum viam alteri ad agendum sententia lata inter alios prodest etiam alteri, & fidem facit, vt l. j. C. vbi caus. fisc. & ibi hoc no. Bald. ad fi. & Bald. in l. si quis homicidii. C. de accusa. & in l. j. in fi. C. de aduo. diuer. iudi. & late no. Alex. in l. sæpe. in 11. col. in versi. vel dic & notabilius. ff. de re iud.

39 † Quartò quæritur in materia excussionis, an à sententia lata super excussione possit appellari. Bal. in l. 2. col. fi. versi. quid ergo si veniant &c. C. quod si s. vel priua. post Nico. de Matta. tenet ꝙ à tali sententia non possit appellari: quia cum possit infringi probando contrarium, non debet posse appellari. per l. an. C. quo appel. non recip. quod dicit esse notabile, & illud dictum refert Alex. in l. j. in apost. ad Bar. ff. de app. recip. Subdit tamen, ꝙ Bar. in l. à diuo Pio. §. in venditione. videtur tenere cōtrarium, & remittit se ad dicta ibi per eū. Sed ibi Alex. nihil dicit in propriis terminis. f. excussionis, de qua nos loquimur, sed tam Bar. ꝙ Alexan. ibi disputant an omissio ordinis, de quo in d. § in venditione. quia non fuit incepta executio à mobilibus, vt ibi disponitur, vitiet executionem, ibi Bar. dicit, ꝙ executio non erit nulla, sed si pars grauetur in hoc, potest appellare. Alex. autem refert Imo. & etiam Ias. tenent cōtra Bar. videlicet ꝙ executio sit nulla ex omissione ordinis, de quo in d. §. in venditione. per fundamenta, de quibus ibi per eos. Tamen præfati doc. non decidunt ibi, an possit appellari, vel non, ꝙ executio non esset ipso iure nulla. Bal. verò in l. j. in vlt. col. in versi. modo ego quero &c. C. de app. determinat, ꝙ si fuit opposita exceptio præposterationis, & iudex pronunciauit super ea assumpta causa iuris, puta quia dixit exceptionem ineptam: cum tamen esset apta, & sententia erit ipso iure nulla, aut pronunciauit assumpta causa facti, vt quia dixit exceptionem non veram, vel nullam, assignauit causam in sententia, sed iudex simpliciter exceptionem impugnauit, & tunc sñia valebit, sed poterit appellari: quia non pronunciauit super ordine iuris, qui est immutabilis, sed super facto, quod est mutabile, & sic Bald. videtur velle à sñia lata super exceptione excussionis, quæ concernit ordinem & præposterationem, vt p gl. & doc. in l. si mancipium. §. j. ff. de euic. posse appellari, & pro hoc videtur tex. in l. j. C. de appel. ſm intellectū Bar. ibi qui sumat in l. j. ꝙ in peruertitur ordo vnius causæ ad aliam, valet sñia, sed ab ea potest appellari: cum igitur sñia lata super excussione, qñ est iniusta, peruertat ordinem causæ, quæ esset inchoanda contra debitorem, & non contra possessorem, valere debet, sed ab ea debere posse appellari. Et istam opi. puto esse veriorem, non obstante eo quod voluit Bal. in d. l. 2. C. qñ sic. vel priua. & ista opi. vltra prædicta comprobatur ex no. per Bart. in l. 2. in 5. q. ff. de appel. recip. vbi vult, ꝙ à sñia lata super exceptione dilatoria, in qua pronunciatum fuit, non esse procedendum ad vlteriora stante exceptione, vel econuerso procedendum esse non obstante exceptione, potest appellari: quia in prima pronunciatione nō speratur alia sñia super instantia, à qua per talem pronunciam conuentus fuit absolutus. In secunda autem pronunciatia infertur tale grauamen, quod reparari non potest per appellationem à diffinitiua, & idem firmat Bar. in omni exceptione, quæ opponitur ad processum, & cum Bar. transeunt alii. Cū ergo exceptio excussionis sit dilatoria, vt d. l. ita demum. C. de procu. & habetur per Cor. in consi. 55. 3. vol. in litera E. & dictū fuit supra quomodocunq; super ea fuerit pronunciatum iniuste, permitti debet appellatio: & vide Alex. in consi. 83. in causa appel. 6. vol. nume. j. & ita puto tenendum, licet non inueniam examinatum per alios &c.
40 † Quintò adde in materia excussionis, ꝙ in illa est facienda contra hæreditatem iacentem, debet ei dari curator, alias excussio non valeret, vt no. Iac. de Belui. in auth. de fideiuss. § & nec q. in 6. q. dum allegat l. j. & fi. de cura bo. dan. & late firmat Alex. in consi. 100. discussis &c. 5. vol. & ibi etiam plus subdit, ꝙ si facta esset excussio contra hæreditatem iacentem, & tempore quo inceptum esset iudicium contra tertium possessorem, hæreditas esset adita, oporteret iterum facere excussionem contra dictos hæredes, nedum de bonis hæreditariis, sed etiam de bonis ipsorum hæredum, & ita dicit tenere Pet. & Cy. in auth. præsente. C. de fideiuss. in pen q. & Bal. in l. perempto-
41 rias. in vlt. col. C. sentē. resc. non poss. † Subdit etiam, ꝙ si facta esset excussione contra debitorem & lite postea contestata contra tertium possessorem si de nouo superuenient bona principali debitori, tertius possessor etiam de his bonis supraueniētis posset excipere contra creditorem post litem contestatam & iterum debebit fieri excussio per late allegata per dictum Alex. in d. consi.
42 100. vlt. col. † Sexto adde in materia excussionis, ꝙ illa nō est facienda

facienda de bonis, quæ sunt extra territorium iudicis cognoscētis de causa, vt inquit Bal. in l. sciendum. in prin. ff. qui satis. cog. arg. authen. præsente. C. de fideiu. per not. per gl. & doc. in l. fi. C. de princ. agen. in rebus, facit. l. si fideiu. §. si necessaria. ff. qui satis. cog. & quod habetur in c. coram de elect. vbi ad electionem vocantur illi solum, qui sunt in prouincia, ad quos spectat electio, non autem illi, qui sunt extra prouinciam, saltem si hoc cōmodè fieri nō possit, vt ibidem notatur, & in c. cum in ecclesiis, de præben. lib. 6. Et ita per prædicta tenet Alex. in cōsi. 91. repetitus. 7. vol. nu. 5. idem tenet Ang. in auth. de fideiu. §. sed neq;, dummodo ſm eum talis excussio de rebus existentibus extra territorium non possit fieri absq; difficultate, secus ſm eū si nulla sub-
43 sit difficultas. † Item adde, ꝙ in discussione res inutiles pro nihilo reputantur ſm Bal. in auth. sed hodie. C. de acti. & oblig. in fi. per l. si inutiles. ff. vt in poss. leg. & similiter si res debitoris essent in loco forti, vt in castello, vel arce, ita ꝙ non possint discuti, nā de illis non est facienda excussio, vt no. Ang. in d. §. sed neq;, di-
44 cens ita sentire gl. in l. 2. circa prin. ff. qui satisd. cog. † Et vltimò forma faciendæ excussionis ponitur per Ang. in d. §. sed neque. in fi. & dicit, ꝙ illa bona sunt discutienda, qua sine aliqua cōtrouersia possideri possunt, & sic innuit, ꝙ ea quæ sunt in controuersia sunt dimittenda, nec per illa debet retardari processus cōtra tertium possessorem, & pro hoc optimè facit tex. & ibi no. doc. in l. à diuo Pio. §. sed & illud. ff. de re iudi. & de forma excussionis adde Guid. Papæ. q. 432. vbi multa ponit, & hæc sufficiant in materia excussionis quantum concernit actionem hypothe-
45 cariam. † Quinta conclusio circa materiam hypothecariæ in hac prima parte octauæ partis principalis est, ꝙ sententia lata in hypothecaria non transfert dominium in ipsum creditorē, & ideo si lata sit sententia super hypothecaria in fauorem creditoris contra vnum, qui non possidet, non poterit creditor agere iudicati vigore dictæ sententiæ cōtra alium, qui dictam rem hypothecatam possideat vendicando illam ab eo, sed cōtra eū debet iterato agere hypothecaria, & si excipiatur per conuentum, ꝙ lata sit sententia super hypothecaria cōtra alium, & per consequens ꝙ videatur facta nouatio, poterit replicari duobus modis, primò ꝙ ista nouatio nō tollit veterem obligationem, sed adiicit nouam. secundò ꝙ sententia lata pro ipso creditore ei nocere non debet, iste est tex. no. in l. si fundus. §. creditor. &
46 ibi gl. Bar. & Sali. optimè declarantes prædicta. ff. de pig. † Sexta conclusio est, ꝙ etiam si creditor elegerit agere hypothecaria ꝯ debitorem, vel alium tertiū possessorem, tñ si in totū non potuit suum creditum consequi ex venditione pignoris, non tollitur personalis pro residuo, vt est tex. in l. aduersus. & ibi gl. Bart. & Bal. C. de act. & obli. & idem est etiam, si creditor obtinuit illam rem hypothecatam, ad quam egit sibi insolutū dari pro certa æstimatione; quia pro residuo remanet firma actio persona-
47 lis, vt ibidem declarat Sali. † Septima conclusio est, ꝙ actio hypothecaria non oritur ex obligatione contracta in diem certā pendente die, vt firmat Bal. in l. j. 2. col. in versi. quæro nunquid ante diem. C. comm. de lega. tex. & ibi notatur in lege. soluitur. §. si paciscatur. ff. quib. mod. pig. vel hypo. sol. hoc tamen limitatur, nisi debitor esset suspectus de recessu, vel fuga. Nam si suspitio superuenit post obligationem cōtractam, vel si aderat tempore contractæ obligationis, tamen illam creditor ignorauit, etiam pēdente die poterit creditor agere hypothecaria, tex. est & ibi not. gl. Bar. & Sali. in l. quæsitum. ff. de pig. quod nota, quia potest de facili contingere. Octaua conclusio est, ꝙ stante statuto, ꝙ in casibus dependentibus ex instrumento guarentigiato, vel aliis agatur summarie &c. ꝙ tale statutum habebit etiam locum, quando ageretur hypothecaria ex obligatione bonorum adiecta in huiusmodi instrumentis, & hoc si agatur contra debitorem obligatum in dicto instrumento, secus autem si ageretur contra tertium possessorem, ita tenet Bald. in l. j. C. commu. de lega. in j. col. in versi. & facit ad q. & faciunt quæ late scripsi su-
48 pra in quarto membro secundæ partis principalis. † Nona conclusio est, ꝙ hypothecaria de sui natura datur insolidum cōtra vnum ex possessoribus bonorū obligatorum, vt. l. res quā ille ꝗ possidet auocet ab eo in totū, nisi soluat integrū debuit; qa qlibet res est insolidum obligata creditori. l. j. C. si vnus ex plu. hære. cred. vel debi. & nisi totum debitum soluatur, nulla res obligata liberatur, sed etiam si pars debiti sit soluta, remanet quælibet res insolidum obligata pro residuo. l. quandiu. C. de distrac. pig. & l. si rem. §. omnis. ff. de pig. act. & ideo est in electione creditoris habentis plures res obligatas vnam solam pro vniuerso debito vendere. l. creditoris. ff. de distra. pig. Intelligendo tamē, vt dixi supra in primo membro sextæ partis, & prædicta procedunt, nō solum aduersus ipsos debitores & eorum hæredes, sed
49 ēt aduersus tertios possessores: † vt est tex. in l. Moschis. in prin. ff. de iure fis. & ibi no. gl. & Bar. ponderādo tex. dum dicit, possessorem oēm: nā dictio, oīs, in singulari numero est distributiua & attribuit actū cuilibet insolidum, vt declarat ibi Bart. Bald. & Imo. in l. hoc articu. ff. de hære. insti. & Bar. in l. fi. C. de debi. ciui.
50 lib. 11. † Et ratio istius decisionis est: quia licet in principali obligatione indefinita tā reali quā personali inducat obligatio pro rata. l. reos. §. cum in tabulis. ff. de duo. reis, tamē secus est in obligatione accessoria: quia scilicet si plures obligentur accessoriè, indefinite, vel collectiue, quilibet mero iure obligatur insolidum, vt in pluribus fideiussoribus, vt l. inter fideiussores, & l. si contendat. & in l. inter eos. ff. de fideiuſ. & cum hypotheca bonorum veniat accessorie ad obligationem principalem, vt per Bar. in l. solutum. §. per liberam. ff. de pign. act. sequitur, ꝙ etiam illa competat insolidum in quibuscunq; bonis obligatis, & ratio rationis assignari potest, videlicet ꝙ si in obligatione bonorum, in qua veniunt præsentia & futura, vt l. fi. C. quæ res pign. oblig. poſ. diceremus, ꝙ quælibet res esset obligata pro rata, resultaret inconueniens, ꝙ si essent mille res, in qualibet re creditor haberet persequi millesimam partē, quod esset absurdum; & quia si essent mille res de præsenti, possent de futuro superuenire aliæ mille & sic diminueretur hypotheca primarum rerū, creditor esset in incerto: meritò ergo ad euitandum talia inconuenientia fuit decisum, ꝙ quælibet res hypothecata sit insolidū obligata, & ita declarat & firmat Cor. in consi. 135. suprascripti
51 &c. in fi. j. vol. † Prædicta tñ fallunt in hypotheca, quæ competit pro legatis; quia illa contra hæredes testatoris non datur insolidum, sed solum pro portionibus hæreditariis ad instar personalis actionis, vt l. j. in fi. & ibi no. Bar. C. commu. de leg. & Bar. in l. legatorum. in prin. ff. de leg. 2. licet aliàs contra hæredes debitoris hypotheca in bonis defuncti competat insolidū, vt l. j. & ibi Bar. C. de hære. act. & l. j. & ibi per doc. C. si vnus ex plu. hære. cre-
52 di. vel debi. † Decima conclusio est, quòd hypotheca constituta pro grano, vino & oleo simpliciter extenditur etiam ad incrementum seu æstimationem, quæ creuit à tempore morę, iuxta l. vinum. ff. si cer. pet. Nam illud incrementum seu interesse venit per officium iudicis à tempore morę, vt l. si seruum. §. fi. ff. de verb. oblig. & no. Bar. in d. l. vinum. in vlt. col. in versi. veniamus ad vltimam partem &c. & sicut tale interesse, quod venit officio iudicis ratione rei promissæ propter moram auget obligationem fideiussoris, qui simpliciter intercessit, vt no. Bar. in l. fi. in vlt. col. in versi. pro declaratione &c. ff. de eo quod certo loco, in sua distinctione in tertio casu, ita & dicendum est de hypotheca simpliciter accepta; quia id quod dicitur isto casu in fideiussore est etiam dicendum in pignore & hypotheca, vt not. Bar. in l. solutum. § si in sortē. ff. de pig. act. & de materia æstimationis, quæ crescit pp moram, iuxta terminos. d. l. vinum, vide pulchrum consi. 220. pōderatis his. 6. vol. &c. secus autem esset de eo, quod cresceret ex contumacia debitoris, iuxta l. j. ff. de in litem iur. vbi vide &c. Aliud autem esset dicendum, si hypotheca taxatiue fuisset constituta pro grano tm̄; quia tunc non teneretur pro augmēto, & hoc modo puto procedere id, quod vult Roma. in consi. 17. in casu propositæ &c. quod prima facie videbatur contrariari pręmissis, pro qua concordia faciunt etiam
53 nota. supra in 5. parte. j. membro. nu. 13. vbi vide. † Vndecima cōclusio sit, ꝙ creditor non potest propria auctoritate occupare hypothecam, sed debet præcedere decretum, vel auctoritas iudicis, nisi forte immineret suspitio fugę debitoris, vel super hoc esset factum pactum, aliàs incideret creditor in pęnā, vt est tex. & ibi gl. Bal. & Sali. in l. pignoris. C. de pig. act. & ibi est glo. plenissima de hoc.

SVMMARIVM.

1 *Hypothecaria quibus personis competat & cōtra quas & pro quibus rebus.*
2 *Iuramentum qualiter deferatur in hypothecaria & creditore in litem iurante condemnabitur debitor & in quantum.*
3 *Iuramentum in litem in materia hypothecariæ diuersimode consideratur.*
4 *Agens hypothecaria ex obligatione generali contra tertium possessorem potest vnam rem insolidum eligere.*
5 *Emens rem à debitore vt satisfaciat creditori, si non satisfaciat, tenetur hypothecaria.*
6 *Hypothecaria contra debitorem potest cumulari cum personali.*
7 *Hypothecaria datur contra tertium possessorem in subsidium ad pretium re præscripta vel perempta, quando ille possidet ex causa lucratiua.*
8 *Actio hypothecaria datur ad bona sita extra territorium contractus.*

¶Secundum membrum 8. partis principalis.

SEquitur modò secundum membrum istius octauæ partis principalis. In qua videndum venit, quibus personis & cōtra quas personas, & pro quibus rebus competat actio hy-
1 pothecaria. † Et primò clarum est, ꝙ competit creditori, cui bona sunt hypothecata: vt inst. de actio. §. item seruiana. versiculo quasi seruiana, item competit hæredibus creditoris, vt l. j. C. si vnus ex plu. hære. credi. vel debi. & istis competit hypothecaria directa. Item competit cessionario, vel emptori pignoris & hypothecæ, iuxta totum titulum. ff. & C. de hęredi. vel actio. vend. faciunt no. per glo. & Bar. in l. si pignori. ff. fami. ercis. per Bart. & Pau. de Cast. in l. si hæres pecuniam. ff. ad Trebel. & in l. Aristo. ff. quæ res pig. oblig. poss. Item competit alteri creditori, cui primus creditor obligauit suum nomen debitoris, iuxta. l. nomen. C. quæ res pig. oblig. poss. vel cui pignus pignori dedit, iuxta.

iuxta.l.grege.§.cum pignori.ff.de pig. & totum titulum. C. si pi. pig.datũ sit, & istis casi. ista hypothecaria est vtilis, quæ directò competebat principali creditori,vt habetur in dictis locis;competit autem ista actio contra principalem debitorem,vt l.persequutione.& authentica,hoc si debitor.C.de pignori. Item competit contra hæredes debitoris,vt l.j.& 2.C.si vnus ex pluri.hęre. credi.& debi.item contra tertium possessorem;quia est realis & sequitur fundum,vt l.pignoris.ff.de pig.& ibi Bar. & l. pignoris. C.eo.tit.& ibi Bar & Bal. item contra nomen debitoris obligatum.d.l.nomen.& ibi Bart. & alii, datur autem ad rem pignori datam,& ad omnia quæ comprehenduntur in expressa, seu tacita obligatione: vt apparet ex his quæ dicta sunt supra in secũda parte principali,in 4.mēbro,vbi posui ea quæ possunt in specie obligari,& in d.2.parte,in quarto membro, vbi posui casus in quibus à lege inducitur tacita hypo.& ex his quæ posui supra in d.2.parte.in 2.membro, vbi posui ea quæ veniant in generali obligatione,in omnibus enim casibus no. in d. locis & ꝑ rebus in illis expressis competit hypo. datur etiam ad recuperandam pos.à qua cecidit creditor tam in pignore conuentionali q̃ prætorio,vt l.j.C de præto.pig.Item datur etiam pro legatis. iuxta.l. j.C.com.de leg.Item datur,etiam si pignus, vel hypo. esset data ob aliquam turpem causam; quia hypo. non fundatur in cōtractu,sed datur ad rem,vt tenet gl.in l.2.C.de condi.ob tur.cau.& habetur per Bar.& alios in l.j.ff.eo.tit.& in l.iurigētium. §.si ob 2 maleficium.ff.de pac.Alios casus ponam infra.† Secũdò in materia dubitatur,an si conuentus hypotheca.dolo desiit posse restituere rem,an isto casu creditor possit iurare in litem, & conuentus debeat condemnari,quanti creditor iurauit.Breuiter respondetur ꝙ sic,vt est tex.in l.si fundus.§. in vendicatione. ff. de pig.& ibi gl.& Bar.& hoc est verum, etiam si creditor in libello petiisset possessorem condemnari alternatiue, vel ad restituendum rem, vel ad soluendum debitum. Nam licèt videretur dicendum non esse locum iuramento in litem , ex quo petitũ est condemnari ad soluendum debitum: cum tale iurm præstetur solum,qñ possessor desiit posse restituere rem dolo:vt l.in actionibus.ff.de in lit.iur.Tamen cum solutio debiti veniat in actione hypothecaria ex natura obligationis, cum possesior volens possit illud soluere.l.mulier.ff.qui pot.in pig.ha.& l.Paulus §. fi. ff.quib.mo.pig.vel hypo.sol.Ideo si conuentus non restituat rē, neq; soluat debitum,& desierit posse restituere ex dolo,poterit creditor ob restitutionem non factam iurare in litē, quanti sua intersit ob rem non restitutam,ita declarat Bar. in d.§.in vendicatione,& sequitur Sali. dicens in actione hypotheca. non esse in obligatione soluere debitum , sed esse in facultate soluendi; quia possessor potest(si vult)illud soluere,sed in obligatione esse restitutionem rei hypothecatæ. Ex prædictis ergo concluditur, ꝙ quando reus conuentus hypothecaria dolo desiit posse restituere rem , creditor iurat contra eum in litem, quanti sua intersit,& prædicta militant,quando agitur contra tertium pos3 sessorem.† Sed si agatur hypothecaria contra debitorem & ipse dolo desierit posse restituere,creditor non poterit iurare in litem contra eum quanti sua intersit, sed solum quantum est creditum suum cum vsuris sibi debitis,vt est tex.& ibi declarat Bar. in d.l.si fundus.§.si pluris.ff.de pig.& optimus tex. in l.si inter. §. fi.eo.tit. vbi ponitur ista differentia inter iuramentum in litem, quod defertur creditori contra tertium possessorem dolo desinentem posse restituere,& illud quod defertur contra debitorem,vt.s.contra tertium possessorem iuretur, quāti interest creditoris,contra verò debitorem nō iuretur vltra debitum. Et ratio differentię est;quia illud,quod creditor consequitur à tertio possessore vltra suum debitum , tenetur postea restituere debitori per directam pignoratitiam, sed istud in debitore conuento cessat,ideo contra eum non debet exigi, nisi ꝙ est debitum. d.l.si inter.§.fi.& declarat Bar.in d l.si fundus.§.si pluris.& ibi sequitur Sali.& Alex. In vno tamen casu etiam qñ agitur contra debitorē poterit creditor iurare in litē vltra debitum hypothecariũ, videlicet creditor esset ēt creditor chirographarius;nam si creditor cecidit à possessione pignoris,& illa reuersa sit ad debitorem,interesset dicti creditoris vltra debitum hypothecariũ pignus sibi restitui,vt posset illud retinere pro credito chyrographario,iuxta l.vni.C.& si ob chyrogra.pecu.& ideo isto casu cōtra debitorem,qui dolo desiit posse restituere,posset creditor iurare in litem , quanti sua interest respectu debiti chyrographarii,& sic vltra debitum hypothecarium,ita declarat Bar.in d.l.si 4 inter.§.fi. & ibi etiam Sali. † Tertiò in materia est etiam notandum , ꝙ creditor habens generalem hypothecam in omnibus bonis debitoris,potest eligere vnam rem ex pluribus agēdo hypothecaria contra tertium possessorem: cum omnia bona sint insolidum obligata, vt sæpius dictum est supra & habetur per Bar.in l.Moschis.ff. de iure fis. cum concordantiis de quibus ibi 5 per Alex. † Quartò notandum est , ꝙ dicta actio hypothecaria competit etiam contra emptorem, qui rem hypothecatā emit à debitore,vt satisfaceret de pretio creditori; nam si postea non satisfaciat,conueniri potest hypothecaria à creditore,vt est tex. in l.distractis.iuncta auth.sequenti.C.de pig.& ibi hoc not. Bal.

6 † Quintò adde in materia, ꝙ creditor agens contra debitorem potest cumulare actionem personalem & hypothecariam: quia debitor possidet.l.persequutione,& ibi Bar.& doc. C.de pig.& eodem modo ꝙ ageret contra fideiussorem possidentem pignus,vt per gl.in auth.hoc si debitor.C.de pig.& ibi Bar. quam legit cum l.persequutione præcedente in 2.col.in versi.vlterius quæro.Et prædicta procedunt,et si libellus esset productus in personali actione duntaxat;nam opposita exceptione præscriptionis 30.ann.creditor poterit cumulare hypothecariam; quia ex ista cumulatione non læditur reus debitor,& ideo cumulari potest,vt colligitur ex gl.in l.nemo ex his.ff.de reg.iur.arg.l.pen.ff. quæ res pig.obli.pos.& quia vbi duo pp vnum,ibi vnum tantũ. l qui libertatis causam. §.serus.ff.de euic.meritò hic fingitur vna petitio,& non plures,ita no. Bal.in repe.l.edita.in materia cumulationis,in 5.q.& adde Bald.in auth. contra rogatus.C.ad Treb.& ꝙ cumulari possint personalis & hypothecaria contra debitorem est tex.in auth.de fideius.§.sed neq;.coll.a j.& no.gl. 7 fi.in d.l.nemo ex his.ad fi.† Sextò dicta actio hypothecaria datur contra venditorem rei hypothecatæ prætendentem causam lucratiuam in subsidium (qñ res hypothecata esset præscripta vel perempta)ad pretium illius,vt per Bar.Sali.& alios in l.j.ff.de distra.pig.& late dixi supra in 5.parte.j.memb.& in 4.memb.secundæ partis.† Septimò dicta actio hypothecaria datur etiam 8 ad bona sita extra locum contractus,vt est gl.no.in auth.vt omnes obed.in prouin.§.hæc considerantes.in gl.in ver. hypotheca, colla. 5.& sic debitor sortitur forum in loco contractus etiam quò ad bona existentia extra illum locum, ꝙ agitur hypothecaria,ita dicit ibi gl.& illam valde notat,& dicit tenendam menti Bal.in l.2.in fi.C.manda. Plures alii casus in hac parte possent cumulari circa personas & res, in quibus datur hypothecaria, sed omnes sunt relati supra in suis locis,ne igitur idem sæpius repetatur his paucis ero contentus.

SUMMARIUM.

1. *Actio dotis non oritur constante matrimonio nisi in casu emergentis inopiæ mariti.*
2. *Actio hypothecaria in contractu emptionis pro euictione non oritur nisi secuta euictione.*
3. *Hypothecaria in legato conditionali, vel in diem non oritur nisi purificata conditione. Idem in quacunque obligatione.*
4. *Hypothecaria in fideicommisso vniuersali facta restitutione verbali adhuc competit,facta autem restitutione reali,non.*
5. *Hypothecaria in contractibus puris oritur à die obligationis contractæ.*
6. *Probanda quando agitur hypothecaria contra debitorem.*
7. *Agens hypothecaria contra hæredem debitoris, cuius bona defunctus obligauit,quid probare debeat.*
8. *Agens hypothecaria contra tertium possessorem quæ probare debeat.*
9. *Dispositio.l.apud Celsum. §. de auctoris. ff. de doli exceptione quo casu procedat.*
10. *Emens non dicitur confiteri rem quam emit esse venditoris, nec hoc tenetur confiteri si conueniatur.*
11. *Creditor agens hypothecaria contra tertium possessorem non habentem causam à debitore quid probare debeat.*
12. *Actio realis vel personalis in rem scripta competens contra auctorem competit etiam contra eius singularem successorem.*
13. *Actio hypothecaria vtilis competit, vbi reconualuit:quia debitor successit domino rei obligatæ.*
14. *Hypothecaria directa datur, quando debitor tempore obligationis emerat, sed nondum erat sibi res tradita.sed fuit tradita postea.*
15. *Hypothecaria directa competit, quando debitor obligauit rem sub conditione,si res sua fieret,& postea fuit acquisita.*
16. *Hypothecaria directa competit ex obligatione generali in bonis postea acquisitis.*
17. *Hypothecaria non competit ad possessionem obligatam, si debitor illam amisit,& fuit occupata per alium.*
18. *Hypothecaria an & quibus casibus locum habeat pro possessione amissa per debitorem.*
19. *Interdictum saluianum vtile competit cuilibet creditori hypothecario.*
20. *Actio hypothecaria quemadmodum diuersimode intentatur, ita diuersimode libellus in ea concipitur.*
21. *Libellus in hypothecaria directa vel vtili alternatiue conceptus an non declaratus procedat.*
22. *Libellus in actione hypothecaria diuersimode venit considerandus.*
23. *Res illa dicitur esse in bonis,quando agitur ad illam,licet non possideatur, & si possideatur cum exceptione.*
24. *In libello hypothecario quid & qualiter sit concludendum.*
25. *Dominium qualiter in actione hypothecaria probetur.*
26. *Forma libelli hypothecarii in quo differat à forma libelli vtilis saluiani interdicti.*
27. *Sententia in iudicio hypothecario cuius formæ esse debeat.*

¶Tertium membrum 8.partis principalis.

Sequitur tertium membrum istius octauæ partis principalis, in qua videndum est primò,quando oriatur actio hypothecaria. Secundo quæ sint probanda ad obtinendum in ea. Tertiò de modo

de modo libellādi circa illam, & circa saluianũ interdictũ &c. 1 † Primò itaq; notandum est,ꝙ actio de dote competens ad eius restitutionem, non oritur constante matrimonio , sed demum eo soluto,nisi in casu inopiæ mariti , vel alterius obligati ad restitutionem dotis,ita late disputando concludit Alexan.dicens hanc esse communem opin.in l.si constante.§ j. in duabus vltimis col.ff.solu.mat. & ratio est : quia mulier dicitur creditrix ꝑ dote conditionaliter,videlicet si matrimonium soluatur morte mariti,vt ibi habetur , & ideo pendente conditione non oritur actio.l.cedere diem.ff.de verbo.sign.Item etiam firmat Alexan.in consi.106.visis & opportune in j.col.in 5. vol. Oritur ergo actio de dote ipsi vxori statim sol.mat.morte viri,non expectato lapsu anni, qui indulgetur marito & eius hæredibus ad restitutionem dotis miserationis causa , iuxta.l. vni §.exactio. C. de rei vxo. actio. quia iste annus non inest actioni vel obligationi,sed datur miserationis causa,ideo non impedit natiuitatē actionis.Et probatur istud:quia solu.matri. statim incipit currere præscriptio contra actionem de dote,vt l.in rebus.§.fin. C.de iure do.quod vtiq; non esset,si tunc actio orta non esset. l.cum notissimi.C.de præscrip.30.ann.quia non valenti agere nō currit præscriptio.l.j.in fin.C. de anna.except.Et sicut actio de dote non oritur nisi demum solu.matr.(vt dictum est)ita dicendum est in actione hypothecaria,quę oritur ex expressa vel tacita hypotheca pro dote; quia actio hypothecaria à principio non nascitur , nisi prius nata principali obligatione personali , cui ipsa accedit,vt per Bart.in l.fideiussor obligari.in prin. ff. de fideius. & istud firmat Bald.nouel.in tractatu dotis,in 10.parte princ.in 16.& vlti.limi.Vbi tamen declarando dicit, ꝙ licet hypothecaria pro dote non oriatur cum actione personali , nisi demum solu.matr.Tamen ꝙ ex tunc retrotrahitur ad tempus contracti matrimonii;quia dicta obligatio dotis restituendę contrahitur sub quadam cōditione videlicet si matrimonium soluatur,quę conditio cum sit casualis,retrotrahi debet,prout est regulare in contractibus, ꝙ conditio purificata retrotrahatur ad diem cōtractus,vt l.potior.& l.qui balneum.ff.qui po.in pig.hab.vt ibi ꝑ 2 eum,& sępissimè dictum fuit supra. † Similiter dicendum est in actione euictionis;quia etiam illa non nascitur ante sequutam euictionem.l.habere licere.ff.de euict.& l.qui rem. C.eo.tit.& similiter hypothecaria pro euictione tunc demum nascitur per rationem supra adductam in proximo præcedenti articulo , & 3 ita no.Alex.in d.cons.106.in j.col.5. vol.† Idem etiam dicendũ est in legato conditionali,vel in diem:quia ante purificatam cōditionem vel diem non oritur actio in rem , nec hypothecaria pro dicto legato,ita no.Bal.in l.j.in 2.col. in ver. quæro nũquid ante diem certam &c.C.commo.de leg. Et idem dicendum est in quacunq; alia obligatione conditionali,vel in diem, vt.s.nō oriatur hypothecaria nisi demum purificata cōditione vel die, vt est tex.& ibi gl.Bar.& alii in l.grege.§.pe. ff.de pign. Si tamen egisset creditor pendēte conditione, & propterea succubuisset, si postea purificetur cōditio,iterum agere poterit, nec ei obstabit exceptio rei iudicatæ, vt ibidē est tex.& vult glo.ibi in verb. 4 agere.† Sed dubitatur, an in fideicommisso vniuersali purificata conditione possit fideicommissarius agere hypothecaria facta restitutione verbali,ante restitutionem realem, & Bal. in d. l.j.in prin.C.commu. de lega.in versi.quæro nunquid ex fideicō misso vniuersali &c.tenet ꝙ sic.mouetur per tex. in auth.cōtra rogatus.C.ad Treb.vbi est tex.expressus, ꝙ fideicōmissario vniuersali competit hypothecaria pro rebus fideicommisso subiectis,& gl.ibi in verbo in rē.dubitat,qũo possit cōpetere talis hypothecaria:cum videantur res esse suæ,& ideo non videtur posse dici , ꝙ dictæ res sint obligatæ ipsi fideicommissario. l. si rem alienam.ff.de pig.acti.& l.neq; pignus.ff.de reg.iur.vnde glo.ibi reputat istud mirabile,& non obstat.d.l.neq; pignus,quia vt declarat Sali.in d.auth.contra rogatus.in 4.oppo. & sentit ibi Bal. in versi.item no.ꝙ in eadem re.ad hoc responderi potest,ꝙ ante restitutionem realem factam fideicommissario vniuersali ꝑ solam verbalem restitutionem fideicommissarius non acquisiuit perfectum & verum dominium,& ideo respectu iuris quod sibi defecit in rebus fideicommisso subiectis,possunt illæ res dici obligatæ ipsi fideicommissario,arg. etiam tex. in l. ex sextante.§.Latinus.ff.de except.rei iudi.& ibi est gl.no.in ver.constituto,quę ita intelligit,videlicet ꝙ donec quis non est plene dominus rei,non obstat.l.neq; pignus,& ita intelligit.l.in rebus.C.de iu.do.Istam etiam intelligentiam firmat Pau.de Cast. in l. j.in j. col.in versi.Sed oppono extra glo.videtur &c.C.commu.de lega.vbi dicit,ꝙ illa regula,quæ dicit, ꝙ semel meum amplius effici meum nō potest, vt insti. de leg.§.sed si itē,procedit,quando res est perfecte mea & mihi acquisita per regulas iuris , & ideo non habet locum in re legata,quæ acquiritur ipso iure sine traditione extra regulas iuris Concluditur ergo,ꝙ fideicommissarius vniuersalis post factam restitutionem verbalem possit agere hypothecaria,sed non post factam restitutionem realem: qa tunc perfecte esset dominus,vt l.restituta.& l.facta.in prin.& ibi no.ff.ad Treb.& ita tenendum puto,quanuis Ias.in d.l. j.in 7. limi.C.commu.de leg.reliquerit articu.indecisum,dicendo nunquam de eo fuisse bene clarum,& nunquam audiuisse decidi ꝑ 5 aliquem. † In aliis autem obligationibus & contractibus puris dicendũ est,ꝙ hypothecaria oriatur indistinctè à die ortæ obligationis personalis,vt habetur in l.res hypothecatæ.ff.de pign. & l.grege.§ pen.cum l.seq.eo.tit.& faciunt no.per Bar.in l. fide6 iussor obligari.in prin.ff.de fideiusso. † Secundo loco in ista tertia parte octauæ partis principalis videndum est,quæ sint probāda in hac actione hypothecaria,& in hac parte complectendo totam materiam & distinctè & clare procedendo ponam septē conclusiones. Prima igitur conclusio sit,ꝙ quando agitur contra debitorem principalem hypothecaria , ꝙ si hypotheca fuit specialis de aliqua certa re , debet probari , ꝙ debitor tempore obligationis illam possederit,si autem hypotheca fuit generalis omnium bonorum,sufficit probari,ꝙ post contractam obligationem debitor aliquando possederit,ita probat tex. no.in l. & quæ nondum.§.j.ff.de pig. & isto casu non est necesse probare de dominio,vel quasi debitoris,sed (vt dictũ est) sufficit probare illius possessionem , dummodo creditor agens alleget in suo libello & in possitionibus dominium debitoris , nam absq; alia probatione resultat præsumptiua probatio dominii. Alias si non poneretur de dñio debitoris , creditor agens succumberet non obstante ꝙ probasset possessionem:ita no.Bar.in l.rem alienam.in 2.col.in versi.quæro circa istam partem &c.ff.de pigno.act.& Ang.de Are.insti.de actio. §. item seruiana. in 3.col. & ratio istius decisionis est,ꝙ quando debitor,qui obligauit,cōuenitur à creditore hypothecaria,non potest refricare quæstionem dominii,vel excipere & negare se non esse dominum; qa ita excipiendo repelleretur per replicationem doli,vt est tex.& ibi no.per doc.in l.si inter.§.j.ff.de pign. & ideo sufficit probare possessionem & allegare dñium debitoris, ex quo pro eo præsumitur;nam præsumptio non requirit probationem,sed sufficit eam allegare,vt per Bar.in l.si adulterium cum incestu.§. idem Pollioni.ff.de adul.Dum tñ dictũ est , ꝙ sufficit probare possessionem debitoris,intellige tu, dummodo probetur eum bonafide possedisse , videlicet ꝙ eam possedit vt suā & sic bonafide, iuxta.l. Titia.ff.de sol. nam cũ possederit bona fide , & vt suam, præsumitur dñs,vel quasi, vt l.j.C.de priui.fis.& l.2. C. ne vxor ꝑ ma.& ita in prædictis firmat Sali.in l.cum res.in 5. col. C. si alie. res pig.da.sit.Illud autem,quod dictum est,ꝙ debitor conuētus hypothecaria non potest negare se dñm,per d.l.si inter.§.j.ff.de pign. Intellige tu procedere , qñ debitor obligauit in specie aliquam certam rem ; nam cũ obligauerit illam expresse vt suam, si nunc negaret illam fuisse suam,& se non fuisse dñm,conuinceretur de mēdacio,& repelleretur exceptione doli.d. l. si inter. §.j.& d.l.rem alienam.in fi.secus aũt est,qñ debitor oīa sua obligasset in genere . Nam tunc cōuentus super vna re in specie nō prohibet debitor excipere , ꝙ illa res nō fuerit sua: sed alterius , dummodo nominet eum,cuius dicit illam rem esse , & probet se fructus percipere nomine illius,alias si hoc non probaret, ex quo possidet,& res præsumitur esse sua , succũberet, & deberet condemnari,iuxta no.in l.2.C.vbi in rem act.Et facit. ꝙ cum sit præsumptio pro creditore agente contra debitorem, onus probandi transfertur in debitorem.l.siue possidetis.C.de prob.Sed si debitor exciperet,ꝙ illa res non sit sua,& nominaret dñm,& probaret,absolueretur;quia in generali obligatione non ꝯuincitur de mendatio,prout in speciali;quia stant ista simul, ꝙ veraciter debitor obligauerit omnia sua bona,& ꝙ ista res,ad quam in specie agitur,non fuerit,nec sit debitoris,& ideo,cessat dispositio.d l.si inter §.j.& d.l.rem alienam.§. fi. Et ita refert & firmat Sali.in d.l.cum res.in 5.col.C.si alie.res pig.da.sit.& in l.rem alienā.in pe.col.col.ff.de pig.ac.& ibi Alex.in apost.ad Bar. & Ang. de Are.insti.de act.§.item seruiana.in 3.col. in versi. & prædicta procedunt in speciali hypotheca.Item creditor agens hypothecaria contra debitorem debet etiam probare,ꝙ debitor conuētus possideat etiam tempore moti iudicii ; quia cũ ista sit actio in rem,vt l.pignoris.ff.de pign.& l.pignoris.C.eo.tit.requiritur, ꝙ reus conuentus possideat, vt l. j. C. vbi in rem act & l. j. C. de alie.iu.mutan.cau.fac.& ita in specie tenet Pau.de Cast.in d. l. rē alienā.in pe.col.in ver.qualiter autem probetur,quod nota, ne 7 erres.† Secunda conclusio est , ꝙ quādo debitor obligauit rem illius,qui postea fuit hæres debitoris , obligauit tñ illam vt propriam , non vt alienam; tunc si creditor agat contra illum , qui est dñs rei modo , effectum hæredem debitoris hypothecaria , hæres non poterit refricare quæstionem dñii , sicut non posset ipse debitor defunctus : quia isto modo detegeretur mendaciũ defuncti,& ideo isto casu sufficit probare possessionem defuncti tempore cōtractæ obligationis & de præsenti possessionem hæredis,deducendo & allegando etiam eius dñium, vt supra in præcedenti conclusione dictum est in principali debitore,vt de hoc est tex.in d.l.rem alienam.in fi.& ibi per doc.ff. de pig. act. Similiter idem dicēdum esset, si defunctus fecisset dictam obligationem & contractum nomine hæredis, & promisisset de rato pro eo :tunc enim teneretur hæres habere ratum dictum cōtractum,& sufficeret eadem probatio de qua supra.Ita no. Pau. de Cast.in l.solutum.§.solutam.in prin.& in d.l.rem alienā.in 2. col.in

col.in verſi.ex ſecunda parte.ff.de pig.ac.Sed ſi extra iſtos duos caſus defunctus obligaſſet rem,quæ non erat ſua, ſed erat illius, qui poſtea fuit ſuus hæres, an tunc reconualeſcat pignus, & cōpetat hypothecaria,habetur per gl.in d.l.rem alienam. & ibi Sali.ponentem plenam diſtinctionem in 3.col.& late poſui ſupra 2.parte principali,in 2.membro,num.55.vbi vide.† Tertia concluſio eſt,ꝙ qñ agitur hypothecaria contra tertium poſſeſſorē, ſeu alium ſingularem ſucceſſorem habentem cauſam in pignore,ſeu hypotheca à principali debitore,ꝙ ſm magis veram opi. tenetur creditor probare de dñio directo,vtili, vel quaſi debitoris.Et hoc ſiue ille ſucceſſor prætendat cauſam lucratiuam, ſiue oneroſam,ſiue nullam cauſam Iſtam opi.tenet Bart. in d.l.rem alienam.in 2.col.ff.de pig.acti.Reprobata opi. Cy. in l. cum res. C.ſi alien.res pign.da.ſit. quam ibi Bart. ſequutus fuit, ſm quam opin. diſtinguebatur inter cauſam lucratiuam & cauſam oneroſam.Nam in lucratiua dicebant ſufficere probationem , quæ ſufficit contra debitorem principalem , vt dictum fuit ſupra in j.cōcluſione : in oneroſa autem dicebant requiri probationem dñii vel quaſi,arg.l.apud Celſum.§.de auctoris.ff.de doli excep. vbi habet,ꝙ dolus auctoris obſtat ſingulari ſucceſſori, qñ vult vti acceſſione ſui auctoris.† Ad quod reſpondet Bar.in d.l.rem alienam.ꝙ diſpoſitio.d. §.de auctoris.habet locū , qñ ſucceſſor ſingularis agit;tunc enim dolus auctoris obſtat ſingulari ſucceſſori,& habet locum.d.§. de auctoris. Non autem habet locum, qñ ſucceſſor poſſidet & conuenitur in iudicio : quia tunc ei indiſtinctè non nocet dolus auctoris vt l.an vitium.ff.de diuer.& tempo.præſcr.& no.in l.2.§.j.ff. de doli excep. vnde cum in terminis noſtris tertius poſſeſſor poſſideat & conueniatur hypothecaria,non autem agat , non debet ei nocere dolus auctoris, ita no.Bar.in d.l.rem alienam.Sali.verò in d.l.cum res.& in d. l. rem alienam.approbat opin.Bar.inquantum Bar.reprobauit diſtinctionem Cy.inter cauſam lucratiuam & cauſam oneroſam. Sed inquantum Bar.concluſit , ꝙ indiſtinctè creditor agens hypothecaria contra tertium poſſeſſorem habentem vel non habētem cauſam à debitore teneatur probare de dñio debitoris, ipſe Sali.tenet contrarium,& in hoc ipſe dicit, ꝙ ſufficit probare contra tertium poſſeſſorem habentem cauſam à debitore,ꝙ debitor bona fide poſſederit,abſq; eo ꝙ de alio illius titulo probetur,& mouetur Sali.quia ex quo conſtat iudici, ꝙ tertius poſſeſſor dictam rem accepit à debitore vt propriam ipſius debitoris,ſicut debitor excipiendo,ꝙ res non fuit ſua , repellitur replicatione doli pp mēdacium.l.ſi inter.§. j. ita debet repelli tertius poſſeſſor, qui dictam rem accepit vt propriā debitoris , & iſtud corroborat Sali.pluribus aliis rationibus per ſuaſiuis concludēdo,ꝙ poſſeſſor habens titulum à debitore videtur fateri debitorem eſſe dñum . Sed iſtis non obſtantibus opinionem Bar. in d. l.rem alienam.tenet Ang.de Are. inſti.de ac. in §.item ſeruiana, & dicit illam in practica obſeruari,præterquam in caſu qñ appareret debitorem alienaſſe in tertium poſſeſſorem cum participatione fraudis in damnum creditoris ſm Bal.in rub. C.quæ in frau.credi.Et mouetur Are.ad hoc tenēdum:quia creditor prætendit tantummodo ius in re.videlicet hyp. quæ non tribuit titulum habilem ad acquiſitionem dñii vel ad vſucapionem , ſed ex ea pōt ſolum conſequi poſſeſſionem,vt l.ſi cum venditor.in prin.ff.de euic.Tertius autem poſſeſſor,qui emit bona fide, habet titulum & poſſeſſionem de præſenti,ergo tanquam hñs pinguiora iura debet obtinere, ſicut in ſimili dicit in petitione hæreditatis,quę non datur contra titulo poſſidentem,vt l.j.& 2.C. de peti.hære.& facit illud quod habetur in l.ſiue autem.§.ſi duobus.ff.de publicia. Nec obſtat ſm Are. ꝙ præſens poſſeſſor, qui habet cauſam à debitore, non poſſit dicere rem non fuiſſe debitoris;quia reſpondet,ꝙ poſſeſſor cōuentus iſtud nō negat , nec affirmat,ſed ſimpliciter dicit habere titulum à debitore,vt in ſimili no.Bart.in l.Pomponius.§.ſi iuſſus.ff.de acqui. poſſ.† Dictā etiam opi.Bart. in d.l.rem alienā. tenet Ang.in l.j.ff.de publicia. ſuper gl.in verſ.à nō dño,vbi ex no.ibi per gl.colligit, ꝙ emptor non cenſetur confiteri rem eſſe venditoris , & ideo ſubdit, ꝙ ſi emptor conueniatur hyp. ſuper re empta à creditore vēditoris poterit negare rem fuiſſe illius venditoris , non obſtante ꝙ ab eo habeat cauſam,& dicit ſe hoc de facto pluries practicaſſe , & iſtam opi.ex fundamento Ang.tenet etiam Alex. in conſi. 115. viſo proceſſu.in 6.vol.in fi.vbi etiam dicit, ꝙ Salic.qui tenuit in d.l.cum res.ꝙ hñs titulum vel cauſam ab aliquo cenſeatur fateri illum eſſe dñm,fuit deceptus;quia eius fundamentum non ꝓbatur iure,ſed immo contrarium eſt de iure per d.gl.in d. l. j.& ibi per Ang.Idem etiam firmat Alex.in conſ.43. viſis & ponderatis.in 2.col.in verſi. præterea ad probandum locationem &c. 4.vol.& in conſi.185.in cauſa appellationis &c.2.col.verſ.nec ēt dictus.5.vol.vera ergo videtur cōcluſio, ꝙ licet quis habeat cauſam ab aliquo, ſi conueniatur actione reali , poſſit negare illum à quo cauſam habuit non fuiſſe dñm,ſed in caſu cōtrario,videlicet an ille, à quo ego cauſam habeo , poſſit negare contra me fuiſſe dñm,dicendum eſt ꝙ non,vt tenent Bar.Bal.& alii in d. l. cum res.C.de proba.& Alex.in l.commodare.in fi.apoſtillæ magnæ.ff.commo.& in l.ſi alienam.poſt Bar.ibi.& alios.ff.ſol.matri.in j.col.Ratio autem differentiæ inter primum, & ſm caſum eſt; qa in primo caſu qñ ille qui habet cauſam ab alio negat cū à quo cauſam habet fuiſſe dñm , non allegat ſuam turpitudinē, nec de mendacio conuincitur, in ſecundo autem caſu qñ ille à quo ego habeo cauſam negat ſe fuiſſe dñm detegit ſuam turpitudinem, & mendacium,ita dicit Alex. in d.l.ſi alienam. Et iſtā puto eſſe veram concluſionem in hoc articulo & tenēdam, & per eam apparet, ꝙ quædam diſtinctio, quam ponit Pau.de Ca. in d.l.cum res.in vlt.col.in ver.no.iſtam gl.C.de proba.inquantum dicit,ꝙ ſi tertius poſſeſſor hñs cauſam ab alio conueniatur ab alio,aut ipſe agat contra alium , nō prohibetur negare illum à quo cām habet fuiſſe dñm,& hoc modo procedat nō per gl. lum,vel ab eo conueniatur:tunc ad inuicem non poſſunt referre quæſtionem dñii,non eſt vera:quia (vt dictum eſt) faciēda eſt differentia,an ille à quo quis habet cauſam neget ſe eſſe dñm, & non poſſit:quia allegaret ſuam turpitudinē,an verò ille qui cauſam habet ab alio neget illum fuiſſe dñm, & poſſit: quia ex hoc nullam turpitudinem allegat,& hoc ſiue inuicem agant vel cōueniantur,ſiue contra alios agant vel conueniantur ab aliis,nā ſemper eadem ratio militat,& ita ſi recte aduertatur tenet gl.in d.l.cum res.ſed in gl.in verſi.in vacuam.Similiter per iſta ſit dam modificatio,quam idem Pau.de Caſt.in d.l.rem alienā.dabat ad deciſionem Bar.ibi,videlicet ꝙ deciſio Bar.procedat,qñ tertius poſſeſſor non allegaret ſe habere cauſam à debitore ſed ex quo ipſe hoc non allegat,nō poteſt etiam allegari per creditorem,ſed ſi tertius poſſeſſor allegaret ſe habere titulum à debitore,tunc non procedat opi.Bar.quaſi videatur tunc fateri rem fuiſſe in bonis debitoris; quia iſta modificatio Pau. eſt verbalis potius,ꝙ realis;quia eadem ratio eſt , ſiue titulus habitus à debitore probetur per creditorem, ſiue allegetur per ipſum poſſeſſorem.Et propterea tenenda eſt concluſio illa ſupra firmata tamquam verior & cōior, ꝙ poſſeſſor conuentus hyp. à creditore, etiā ꝙ habeat titulum,vel cauſam à debitore,poſſit negare debitorem fuiſſe dñm; quia negando hoc non allegat ſuam turpitudinem , & ideo creditor agēs debet docere de dñio vel quaſi ſui debitoris,aliās obtinere non pōt,ſed ſi cauſa ageretur cum debitore,qui cām & titulum alteri conceſſit , ſiue debitor agat, ſiue conueniatur , & ſiue iudicium ſit inter ipſum & illum, cui cām dedit,ſiue ſit inter alios,nō poterit ille,qui cām, vel titulum dedit alteri negare ſe fuiſſe dñm illius rei; quia hoc negando allegaret ſuam turpitudinem,iuxta cōcluſionem Alex.in d.l.ſi alienam,& alia ſupra allegata.† Quarta concluſio eſt,quæ euidenter clara ex dictis in præcedenti concluſione, ꝙ creditor hypothecaria agens contra tertiū poſſeſſorem non habentem cauſam à debitore,debet probare de dñio debitoris, vtili,vel quaſi ſui debitoris in re ad quam agit:& in hoc concordant Cy.Bar.& Sali.cōter alii in d.l.cum res.C.ſi alie.res pi.da.ſit. & in l. rem alienā.ff. de pig.act.& ratio iſtius concluſionis eſt, quia hyp. non confert titulum habilem ad dñii acquiſitionem nec ad vſucapionem,ſed ſolum ad obtinendam poſſeſſionem:vt l.ſi cū vēditor.in prin. ff.de euic.& ideo agens hyp. debet fundare ſuam intentionem in titulo & iure ſui debitoris,& illud probare, ꝙ ipſe debitor teneretur probare,ſi vellet obtinere contra talem poſſeſſorem:vt eſt tex.& ibi no.per gl.& doc.in l.ſi ab eo.ff.de pig. & ita etiā firmat Ang.de Are.in d.§.item ſeruiana.in 4.col.in ver.quarto caſu principali &c. Sed circa duas præcedentes concluſiones pōt dubitari,quid ſi aliqua lege caueretur,ꝙ in hypo.ſufficeret probare,ꝙ poſſeſſor haberet titulum ſeu cauſam à debitore,vt eſt Florentiæ,vbi ſtatutum ita diſponit,an in tali ſtatuto comprehēdatur non ſolum ille,qui habet titulum proprie ab ipſo debitore, ſed etiam ille qui improprie & ficte ab eo titulū ſeu cauſam habet, vt in eo qui miſſus eſt in tenutam auctore prætore in bonis dicti debitoris , vel qui ex ſecundo decreto iudicis illa bona in ſolutum habuit,iuxta l.non eſt mirum.ff.de pig.act.vbi hī de tenutario ex primo decreto,& l.j.C.ſi in cauſam iudi. pig. capiū. & l.ſi ob cām.C.de euic. vbi hī de ſecundo decreto , & in dictis locis,dicitur,ꝙ factum iudicis reputatur factum partis.Et breuiter dicendum eſt ꝙ non ; quia adeptus poſſeſſionem ex primo vel ſecundo decreto iudicis , ficte & improprie dicitur habere cauſam à debitore,vt habetur in dictis iuribus,& not. Bart.in l. eleganter.in prin.in verſi.ad tertium oppono &c.ff.de pig.act. vnde cum ſtatutum loquatur de habente cām vel titulum à debitore,& loquatur præter ius cōe,debet intelligi de eo,qui propriè & vere habet cām à debitore, nō aūt de eo qui ficte & improprie per tex.iuncta gl.in l.3.§.hæc verba,& ibi no.Bar.& Pau. de Caſt.ff.de neg.geſt.& tāto magis cū diuerſa ſit ratio, qñ quis acquirit titulum vel cauſam ab ipſo debitore,ꝙ qñ acquirit mediante iudice & eius decreto,per no.in l.iuſte poſſidet.ff.de acq. poſ. Vnde ſtante diuerſitate rationis ſtatutum loquens in caſu vero non debet trahi ad caſum fictum,iuxta no.in l.Gallus.§.& quid ſi tantum.ff.de lib. & poſ. & ita vidi obſeruari in practica & puto tenendum.† Poteſt etiam dubitari in dicto ſtatuto, an illud habeat locum,qñ poſſeſſor,qui conuenitur hyp.non habet cauſam à debitore immediate,ſed mediate,ꝗa d. emit ab alio q

emit

emit ab ipſo debitore, & puto dicendum quòd ſic:quia probationes , quæ ſufficiebant contra primum emptorem videntur etiam ſufficere contra ſecundum,iuxta no. per Bar. in l.ſi ſuperatus.in fi.ff.de pig.& in l.ſæpe.in fi.ff.de re iud.& in l.ſi mater.§. fi.ff.de excep.rei iud.& in omnibus dictis locis per Alex.& no. quaſi in propriis terminis Socy.in conſi.89.in cauſa agita.1.uolu.in verſic.ſi ergo ſatis eſt &c.Probatur etiam:quia quando ſumus in actione reali vel perſonali in rem ſcripta ius agendi qđ competebat contra auctorem competit etiam contra eius ſingularem ſucceſſorem,vt tenet Bart.in l.ſi tertius.§.ſi quis prius. in verſicu.ſecundò quæro,vtrum ius agendi. ff. de aqua pluuia arcenda.

Vnde illud ius,quod competebat creditori contra primū emptorem competere etiam debet cōtra eum,qui emit ab illo , & ita puto tenendum & obſeruari vidi in practica &c.& ita expſſe loquitur dictum ſtatutum Florentinum,videlicet de habente cauſam a debitore,vel eius ſucceſſore uniuerſali, vel ſingulari,vnde ceſſat omnis diſputatio &c.† Quinta concluſio eſt, ꝙ quando debitor a princ.obligauit ſimpliciter rem, quæ non erat ſua,ſed erat alterius,cuius poſtea ipſe debitor fuit effectus hęres,illa obligatio & hyp.ex hoc ꝙ debitor effectus fuit hęres domini illius rei reconualuit,& hoc caſu dabitur creditori utilis hyp.non directa; quia directa competit,quando a principio pignus potuit conſtitui & valuit:utilis autem competit,quādo a principio hyp.non valuit:quia data in re aliena, ſed ex ſuperuenienti dominio ipſi debitori fuit cōfirmata;nā licet tunc verba non ſeruiant,tamen ex mente legis datur, & de his habetur in tex.iunctis gl.in d.l.rem alienam.ff.de pig. actio. & prædicta procedunt,quando ſimpliciter ſuperuenit dominium ipſi debitori , ſed ſi debitor poſt ſuperuenientiam dñii declararet expreſſe, ꝙ hypot.ex nunc ualeret, vel illam expreſſe ratificaret : tunc competeret directa propter expreſſionem uerborum: ita declarat Pau.de Caſt.in d.l.rem alienam.in 2.col.in verſi.ſequēdo igitur ordinem gl.†Item intellige iſtam concluſionem, qñ tempore hypo.conſtitutæ nullum ius competebat debitori in d.re ſpecialiter obligata.Nam ſi a principio debitori in dicta re vel ad dictam rem competiiſſet aliquod ius , puta quia emerat illam,ſed nondum fuerat ſibi tradita,tunc obligando illam cēſeretur obligaſſe actionem perſonalem ſibi contra uenditorē competentem,& obligatio dictæ actionis valeret a principio , & ſi poſtea uirtute dictæ actionis ſibi tradatur res, extinguetur obligatio dictæ actionis perſonalis,ſicut extinguitur ipſa actio per traditionem,& ipſum dñium ſuperueniens ipſi debitori ex cauſa de præterito orta etiam ante pignorationem confirmabit hyp.etiam quò ad directam hyp.tex. eſt & ibi nota.in l.1.in prin.ff.de pig.& in l.3.§.cum ex cauſa.ff.qui pot.in pign.hab.& optimè declarat Pau.de Ca.in d.l.rem alienam.in 2.col. in ver. nunc circa iſtum paſſum &c.† Et idem dicendum eſt, ſi tempore obligationis debitor nullum ius habuiſſet in dicta re,nec ad rem,ſed obligauit eam non pure,ſed ſub conditione,ſi ſua, vel cum ſua erit.Nam licet a principio obligatio non valuerit, ſed fuerit in ſuſpenſo,tamen purificata poſtea cōditione, quia res effecta ſit debitoris,valebit obligatio vſq; a principio etiā quò ad directam hyp.nam debitor verbis expreſſis voluit obligare aduenięte conditione,vt eſt tex.in l.ſi fundus.§.aliena res. ff.de pig.Secus autem ſi obligaſſet purè rem,quæ erat aliena:nā tūc uoluit obligationem ualere a prin.& quia tunc valere non potuit,etiam ꝙ poſtea ſuperueniat dominium, de rigore ipſa hypo.reconualeſcere non poteſt obſtante reg.catoniana,ut l.cætera.§.1.ff.de leg.j.ſed de æquitate datur utilis d.l.rem alienam, in conditionali autem obligatione,videlicet ſi ſua erit,ceſſante impedimento videlicet ꝙ res efficiatur ſua,valet ēt de rigore,ut l.pen.& fi.ff.de reg.catonia.ideo datur directa. † Similiter idem dicendum eſt in obligatione generali oīum bonorum , quia ſ.ſi debitor poſt talem obliga.acquirat bona, in illis etiam ualet hypotheca quò ad directam hypothecariam ; quia in illis cenſetur ꝯcta obligatio ſub eadem conditione, videlicet ſi ſua erunt,ita intelligitur.d.l.1.in prin.ff.de pig.& ita optimè declarat Pau.de Ca.in d.l.rem alienam.in 2.col.in ver. idem ſi nō habeo ius in re,nec ad rem &c.Habes ergo ex præmiſſis, qñ in terminis.d.l. rem alienam.creditori directa hypothecaria competat & qñ utilis.Cuius autem effectus ſit iſta diſcuſſio , videlicet, an competat directa uel utilis , videbis.ī. dum tractabitur de libello hypothecariæ.† Sexta concl.eſt, ꝙ ſi debitor tempore obli.nullum aliud ius habebat in re hypo.niſi ſolam poſſeſſionē, non poſſet creditor per hyp.auocare poſſeſſionem ſibi per debitorem obligat. a tertio poſſeſſore,ad quem dicta res deuenit poſt obligationem contractam,& ratio eſt:quia hyp.extinguitr peremptione rei hyp.puta ſi ſeruus obli.moriatur,ſed d. poſſeſſio,quę erat penes debitorem tempore obligationis,ſtatim cū per eum fuit amiſſa,& per alium occupata,extincta fuit, & nouus poſſeſſor nō dicitur habere illam poſſeſſionem, quā prius habuit debitor,ſed nouam & diuerſam ab illa , licet ſecus ſit in dominio,ut latè per Iaſ.in l.1.§.per procu.ff.de acq.poſ. Immo ſi debitor de nouo inciperet poſſidere , ēt in eo noua poſſeſſio diceretur,ut l.ſi is qui pro emptore.§.pe.ff.de uſuca.meritò nouus poſſeſſor non poteſt conueniri hypot.pro poſſeſſione ſeu iure poſſidendi,quod debitor obligauit:ita ſolenniter determinat Bar.in d.l.rem alienam.in 2.col.in verſic.ſed ꝯ hoc oppono &c.Et cum eo tranſit ibi Saly.in 5.q.& idem Sal.in d.l. cum res. in fi.C.ſi alie.res pig.da.ſit.& ita etiam ante eos tenuit Cy.ut ipſi referunt,& fimat & comprobat Ang.de Are.inſtit. de acti.§. item ſeruiana in pe.col.in gl.in ver.appellatione &c. Prædicta tñ intellige,niſi res,in qua poſſeſſio fuit obligata creditori,trāſlata fuiſſet in tertium per debitorem ex ꝯctu commodati , locati,vel ſimili,quia ex huiuſmodi ꝯctibus trāsfertur in recipiētes quædam detentatio,& dñr potius eſſe in poſſeſſione, ꝗ poſſidere.ut l.3.in fi.ff.de acq.poſ.& ꝯ eos agi poteſt per dominum actione in rem,vt l.officium.ff.de rei uend.& l.ſi uentri. §.pen. ff.de priui.cred.Sicut ergo poſſunt cōueniri actione in rem, ita dicendum eſt eos poſſe conueniri hypo. pro illo iure poſſeſſionis ad ſimilitudinem actionis in rem:& tales detentatores trāſferent in creditorem agentem hypot. quantum in eis eſt. ſ.illā detentationem:ſicut dicimus in rei vēdicatione. d.l. officium , cum enim tales potuerunt per debitorem cōueniri actione in rem ad dictam detentationem d.l.officium.illa actio de futuro competitura debitori fuit obligata per ipſum in generali obligatione bonorum:& ideo illa poteſt intentari vtiliter per creditorem,iuxta l.nomen.C.quæ res pigno.obli.poſ.ita declarāt Bar.& Sal.in d.l.rem alienam.in uer.ſ.alle.& ſequitur etiam Saly.in d l.nomen.Et faciunt no.per eundem Saly.in d. l.nomen. in ultim.q.& ita fir.Alex.in conſi.112.uiſo quodam &c. 6.volumi.numero 5.

18 † Et licet, ut dictum eſt,quando fuit oblig.ſola poſſeſſio,& illa fuit amiſſa per debitorem,non poſſit agi hyp. ꝯ tertium poſſeſſorē extra caſus proximè notatos.Tamen bene poterit auocari per creditorem utili interdicto , quod directò cōpetit debitori,iuxta.d.l.nomē . Nam cum debitor priuatus fuit a tertio ſua poſſeſſione, incępit ei competere interdictum poſſeſſoriū directum illud tempore obliga. fuit obligatum in generali obligatione bonorum,meritò creditor illud utiliter intentare poterit.d.l.nomen. ſed non hypo ita ſubiungit Bar. in d.l.rem alienam.in 3.col.in uerſi.item oppono ꝯ prædicta, quæ omnia bene nota. ut effugias æquiuocationem,& ſcias bene practicare.

19 †Septima conclu.eſt,ꝙ dicta ſ.in præcedenti concluſio.procedunt quò ad actionem hyp.ſed in utili ſaluiano interdicto , qđ eſt poſſeſſorium,& competit cuilibet creditori hypo. vt declarat Bar.in l.1.ff.& C.de ſal.interdi.& competit etiā ꝯ extraneos poſſeſſores,ut d.l.1.ibi.extraneos poſſeſſores.ff.de ſal.interd.vt dixi ſ.in iſta 8.parte nu.5. & 6. ſufficit agenti ex eo ad obtinēdū victoriam probare poſſeſſionem debitoris de præterito,uidelicet tempore obliga.uel poſtea,& poſſeſſionem conuenti de ꝑſenti:nam ſicut ſi debitor amiſiſſet ſuam poſſeſſionem,potuiſſet eam auocare a tertio poſſeſſore aliquo directo interdicto , ſic etiam creditor illius,qui habet obli omnia bona & iura debitoris, poterit dictam poſſeſſionem utili interdicto ſaluiano auocare a tertio poſſeſſore : & ſicut debitor in directo interdicto obtinuiſſet uictoriam probando de ſua antiquiori poſſeſſione,ita debet obtinere eius creditor in utili ſaluiano interdicto:ita declarat Bar.in d.l.rem alienam.in 3.col.in ver. item oppono ꝯ prædicta.Et cum Bar.tranſeunt ibi Pau.de Caſt. & Saly. in l.cum res.in ult.col.in uerſic. quæro nunc tertio &c.C.ſi alie. res pig.da.ſit.& Ang.de Are.in d.§.item ſeruiana.in uerſi.& aduertas ſecundum Bart.in d.l.rem alienam &c.Admonēs ibi aduocatum actoris,vt omiſſa hypot. ſemper intentet ſaluianum interdictum,in quo ſufficit probatio poſſeſſionis debitoris abſque probatione dominii,& habetur per Alexan.in conſil.185. in cauſa &c.nu.4.6.volu.

Et ſi quiſpiam diceret,fatuus erit quilibet, qui de cętero intētabit hypot.ſi ſemper poteſt intentare ſaluianū interdictum,& ſic ſuperflua uidetur hypoth.

Reſpondeo,ꝙ poteſt dari caſus,in quo actor cogetur intentare hypot.puta quando debitor hypot.rem, quæ erat in bonis ſuis tempore obligationis,ſed eam nō poſſidebat : nam potuit debitor oblig.rem ſuam,licèt alius poſſideret illam:& iſto caſu cum fuerit obli.ius proprietatis,& nō ius poſſeſſionis, quod nō habebat debitor,non poterit intentari ſaluianum interdictum quod eſt poſſeſſorium,ſed erit neceſſe intentare hypoth. Et ita declarat Paul.de Caſtr.in d.l.rem alienam. in ultima colum.dicens ex prædictis iſta duo remedia non eſſe ſuperflua. Intellige tamen , quod dictum eſt , quando tempore obligationis non competebat aliquod interdictum poſſeſſoriū debitori pro ſua poſſeſſione,puta quia culpa ſua ceciderat,uel alia ex cauſa:nam ſi competiiſſet aliquod interdictum , tūc creditor habens illud obliga.poſſet utiliter illud intentare,ut dicta l.nomen.& dictū fuit ſupra, vel intellige quando debitor obligaſſet bona mobilia & immobilia : nam tunc cum in tali obligatione non ueniſſent iura & actiones ,ut l.a diuo pio.§.in uenditione.ff.de re iudica.& l.quam Tuberonis. §.penult.ff. de pen. lega. & dixi latè ſupra in ſecundo membro 2. partis . numero 9. non poſſet

creditor intentare utiliter interdictum, quod directo pro auocatione poſſeſſionis competeret debitori,ſed opus eſſet intentare hypo.& multi alii caſus poſſent conſiderari,in quibus non ſeruiret ſaluianum interdictum, ſed neceſſe eſſet intentare hypot.quos omitto tanquam minus neceſſarios. Et adde præmiſſis quæ ſubdam .ĩ.in materia libelli.

Vltimo loco in hac 3.parte iſtius 8.partis prin. videnda ſunt ea quæ pertinent ad libellum hypo.actionis & ſaluiani interdicti vtilis.Et primò ponam,quæ ſunt narranda & deducenda in libello actionis hypo.tam directę quàm vtilis, ſecundò ſubdã de libello vtilis ſaluiani interdicti.

Capiendo itaque libellum hypoth.actionis.Notandũ eſt,ꝙ prout actio hypo.aliquando datur directa, & aliquando utilis, & aliquando cõtra debitorem principalem vel eius hæredem, & aliquando contra tertios poſſeſſores, & in dictis caſibus poſitæ ſunt diuerſæ concluſiones habentes diuerſas conſiderationes,vt ſ̃.in 7.præcedenti.concluſionibus eſt demõſtratum , ita diuerſæ formæ libelli ſeruandæ ſunt : & ideo ne fiat inculcatio, & incurratur æquiuocatio,de vnaquaque videndum eſt.

20 †Primò itaq; circa directam hypothecariam narrandum eſt in libello,ꝙ res ad quam agitur fuit in bonis debitoris tempore oblig.contractæ,& alia ex quibus deprehendatur, ꝙ directa hypoth.intẽtatur,iuxta ea quę dixi.ſ̃.in hac 3.par.in 5.conclu. nume.38.cum ſeq.

In vtili autem hyp.narrari debet , ꝙ illa res ſuperuenit & effecta fuit de bonis debitoris poſt obligationem cõtractam , & alia ex quibus datur vtilis hypo.vt habetur in d.v.concluſ.& ea quæ narrantur ſunt etiam probãda, ita quòd ſi narretur forma directæ.videlicet ꝙ res fuit in bonis debitoris tempore obligationis contractæ,& probetur,ꝙ illa res ſuperuenit in bonis debitoris poſt obligationem contractam,agens ſuccumberet, & ſimiliter econuerſo; quia hoc modo intentaſſet vnam actionẽ & probaſſet in alia,quæ non eſſet intentata, & in qua non eẽt lis conteſta.& ſic non poſſet obtinere.l. non poteſt videri.ff. de iudi.& l.habebat.ff.de inſtito.ita magiſtraliter no.Pau. de Caſt. in d.l.rem alienam.in fi.3.col.in ver.ſed iſte text. facit ad vnã.q.

21 †Et ſubdit ibi , ꝙ ſi agens deduceret alternatiuè utranq; formam actionis directæ & vtilis.Narrando,ꝙ dicta res erat in bonis debitoris tempore oblig.contractæ,vel quòd poſtea effecta fuit de bonis debitoris,poſſet reus excipere, ꝙ actor declaret , ſuper qua actione velit inſiſtere,quia actor hoc modo videtur intentaſſe duas actiones incompatibiles,contra no.in l.1.C.de fur.& hoc niſi fortè talis incertitudo proueniſſet ex facto rei,iuxta no.in l.1.§.quod ait.ff.quo.leg.ſed ſi reus non exciperet , ꝓcederet libellus,& in quacunque dictarum actionum actor ꝓbaret,obtineret,iuxta no.in l.fi.C.de anna.except.Ita dicit Pau. in d.l.rem alienam.& hoc modo ſunt intelligenda & deducenda ad praticam no.ſ̃.in d.v.conclu.

22 †Secundò quando agitur hypoth.contra ipſum debitorem principalem:tunc ſi ſumus in ſpeciali obligatione alicuius certæ rei,debet narrari in libello, & poſtea probari , ꝙ debitor illã poſſedit tempore oblig.ꝯctæ. Si autem ſumus in generali obli. omnium bono.ſufficit narrare in libello & probare, ꝙ debitor poſt contractam obli.aliquando d.rem poſſedit: utroq; tamen caſu vltra poſſeſſionem narrandam & probandam cum bona fide debet allegari & poni ſeu articulari,ꝙ dominium directũ vtile,vel quaſi ſpectat ad debitorem,hoc tamẽ non eſt probandum de neceſſitate,ſed ponendum tantum,vt latius deductum & probatum fuit.ſ̃.in 1.conclu.ſimiliter quando agitur hyp. ad bona hæredis,quæ fuerunt oblig.per defunctum debitorem in caſi.in quib.obl.valuit,iuxta no.ſ̃.in 2.conclu.narranda & probanda eſt poſſeſſio debitoris cum bona fide,& alleg.dñium,vt ſ̃.in di.1.& 2.conclu.deductum fuit,& etiam eſt narranda & ꝓband.poſſeſſio de præſenti illius contra quem agitur , vt in d.1. conclu.fuit dictum.

Tertiò quando agitur ꝯ tertium poſſeſſorem hypot. eſt narrandum in libello,& poſtea probandum dominium directum debitoris,vel utile,vel quaſi,vt de directo habetur in l. 2. & in l. aliena.& in l.tutor.in prin.ff.de pig.act.De vtili autem habetur in l.tutor.§.fi.& in l.lex vectigalis.ff.de pig. De quaſi verò dñio habetur in l.ſi rem alienam.la 2.ff.de pig.act. declarando ut ibi per Bar.& Saly. & ita fit.Bar.in l.rem alienam.in 3.col.in ver. tu dic clarius &c.Et ibidem Saly.in 3.col.in verſ.nunc venio ad q. & no.Bar.in l.ſi ab eo.ff.de pign.

Et quamuis vnum de tribus prædictis ſufficiat ad obtinendũ in hypo.& per conſequens ſufficiat vnum narrare in libello & probare. Tamen oĩa tria poſſunt ſimul in libello cumulari, dicẽdo d.rem ſpectaſſe & pertinuiſſe & ſpectare, & pertinere ad debitorem iure directi dominii,vtilis,vel quaſi: prout in ſimili dr̃ in libello rei vendicationis,vt no.gl.& Aret.inſti.de act.§.aliæ.& habetur in c.abbate ſanè.de re iud.lib.6. quia non poteſt aſſignari ratio diuerſitatis inter rei vendica.& hyp.Et ſicut ſi ipſe debitor ageret rei vendicatione ad d.rem,non teneretur exprimere cauſam dominii directi,utilis,vel quaſi,ut l.& an eadẽ. §.actiones.& ibi no.ff.de excep.rei iud. Ita & creditor agens hypot.contra tertium poſſeſſorem non tenetur cauſam dominii directè:vt vult Bar.in d.l.rem alienam.in pen.col.in verſi.ex ꝓdictis liquet &c.Et ibidem Saly.in 3.colum.in verſi.quæro quæ ſint illa &c.& in ver.quæro 2.&c.& idem Salyc.in l. cum res.in 3.q.C.ſi alie.res pig.dat.ſit.

Item adde,ꝙ etiam ſi nullum dictorum trium narretur in libello,ſed ſimpliciter dicatur,ꝙ tempore obligationis cõtractę res fuit in bonis debitoris,procederet libellus in hypot.per l.& quæ nondum.§ quod debet.ff.de pigno.& ita vult Bar. & tenet Saly.in d.l.rem alienam.in 3.colum.in ver.ſed adde, ꝙ licet ex-

23 preſſim &c. † Et ratio eſt:quia res dicitur eſſe in bonis, quando non poſſidens haberet actionem ad illam , & quando poſſidẽs habet pro illa exceptionem,ut l.rem in bonis.ff.de acq.rer.do. & no.Bar.in d.l.rem alienam in 2.col.in uerſ. & ſic ex prædictis patet.Item dicitur eſſe in bonis illa res, quã quis bona fide poſſidet ut ſuam.l.ſeruos.in prin.ff.de lega.3.& l.bonorum.§.in bonis.ff.de uerb.ſig.& ſic iſta præpoſitio,res eſt in bonis, poteſt cõprehendere quodcunque ex prædictis,videlicet dominium directum,utile,vel quaſi,& etiam ſolam poſſeſſionem bona fide, vt etiam declarat Saly.in d.l.rem alienam.in 4. col. & habetur per Alex.in conſil.112.viſo quodam &c.nu.7.6.volu. vnde libellus conceptus.d.modo. videlicet ꝙ res fuit in bonis debitoris,poteſt adaptari ad quamlibet formam ſ̃.dictam , & ſuper eo poſſunt poſtea adaptari probationes neceſſariæ, videlicet contra debitorem & etiam eius hæredem & tertios poſſeſſores,& libellus ſaluabitur & procedet.

Quartò requiritur in libello hyp.ꝙ narretur debitum.videlicet pro quo & quanto debitores ſit obligata:nam cum res poſſit eſſe obligata ex diuerſis debitis , debet narrari pro quo debito ſit obligata,licet dominium non poſſit eſſe niſi vnum,& iõ eius cauſa non eſt exprimenda de neceſſitate,ut l. & an eadem. §.actiones.& ibi gl.parua.ff.de excep.rei iud.Ita no.Bar.in d.l.rẽ alienam.in 3.col.in verſi.item habet narrare &c. & ſequitur ibi Saly.in 3.q.& in d. l.cum res.in 4.q.

Quintò requirĩ,ꝙ in libello narretur, ꝙ debitor fuit in mora ſoluendi,& non ſoluit, & ſi agatur contra tertium poſſeſſorem,debet etiam narrari, excuſſionẽ eſſe legitimè factam , vel aliquid,quod idem importet,ut in auc.hoc ſi debitor. C.de pi. & no.Salyc.in d.l.rem alienam.in 4. q.& in d.l.cum rem in 5.q.

24 †Sextò videndum eſt, quomodo debeat concludi in libello hypo.& in hoc Bar.in d.l.rem alienam.in 3.col. in uerſi.quæro qualiter concludatur,dicit ꝙ aliqui doc. voluerunt,ꝙ ſicut in rei vendicatione actor concludendo petere debet declarari rẽ ad ſe pertinere iure dominii,vel quaſi,ita in hypo. creditor debeat concludendo petere declarari rem ſibi obligatam eſſe,& conuentum cogi ad reſtituendum,& hoc dicit ſibi placere.

Tamen ſubdit,ꝙ communis conſuetudo ſe habet, quòd cõcludatur. Quare peto dictum reum conuentum cogi ad tradendum poſſeſſionem dictæ rei detinendam in cauſam pignoris. Vel dic tu loco pignoris & hypo.pro quantitate debita,adde tu & pro expenſis,donec de prædictis fuerit ſatisfactum,& tunc libellum dicit Bart.ibi optimè procedere per l. ſi cum uenditor. in prin.ff.de euic.& ibi ſequitur Saly.in 5.q.& in d.l.cum res. in 6.q.& Ang.de Are.in d.§.item ſeruiana. in fi. ponit etiam Bart. in d.l.rem alienam.in d. verſi.alios modos concludendi, quos refert Are.in d.§.item ſeruiana.in fi.ſed ut dicit Barto.optimus modus eſt ille,qui fuit ſupra relatus , quem ſeruat conſuetudo, & illum ſeruabis &c.

25 †Septimò dubitari poſſet , quando eſſet probandum dominium,quomodo illud probari poſſit.Barto.in d.l.rem alienam. in 2.col.in uerſi.ad probandum autem dominium , dat modũ probandi per præſcriptionem,vel vſucapionem,videlicet probando poſſeſſionem 30.anno.uel 40.uel longi temporis cum ti.in rebus immobilibus,in rebus autem mobilibus probando poſſeſſionem triennalem cum titulo , verum quia talis probatio eſt difficilis:ideo dat alium modum, videlicet quòd ponat, & probetur,quòd poſſedit rem aliquo modo tempore obligationis contractæ,& poſtea ponere,quòd illa res eo tẽpore quo poſſeſſor,ſcilicet debitor incępit eam poſſidere, erat in nullius bonis,ut ibi per Bar.

Sed Salyc.in hoc ibi.& in dicta l.cum res.ad fin.tenet contra Barto.per rationes,quas ibi adducit, & iſtum articu. latè reaſſumit Alexan.in l.rem quæ nobis.in penulti.& ulti. colum.ff. de acquiren.poſſeſ.

Et tandem concludit, quòd opin.Barto. non procedat , niſi mittantur nuntii & exploratores per iudicem,qui inquirant & referant,an ante tempus,quo talis incœpit poſſidere, alius fuerit dominus illius rei; quia ſi tales nuntii referant , nullum aliũ fuiſſe ante dominum tunc procederet doctri. Bartol. in l. rem alienam.& non aliter,& hoc per no.per eundem Bart.in l. in il la ſtipulatione ſi Calendis.ff. de uerborum oblig. ita reſidet ibi Alexan.ubi remiſſiuè ponit etiam alios modos probandi dominium,& quando eſſet neceſſarium in iudicio hypot.probare dominium ſecundum cõcluſiones ſ̃.relatas recurre ad eum in d.l rem quæ nobis.

† Reſtat

26 † Reſtat modò aliquid ponere ſuper libello utilis ſaluiani interdicti, quod hodie in palatiis magis frequẽtatur,quàm actio hypothec.

Aduertere igitur debes ad cognoſcendum , in quibus differat forma libelli in hyp.a forma libelli in Saluiano interdicto. Nam ſi in libello narratur, ꝙ res ad quam agitur tpe obligationis erat in bonis debitoris, & non dr̃ aliter, ꝙ debitor eam poſſederit:tunc cenſetur intentata ſola hypo.ſi autem narretur & dicatur, ꝙ debitor tempore cõtractæ obligationis poſſidebat, & non dicitur,ꝙ eſſet in bonis illius;tunc cenſetur intentatum ſolum ſaluianum interdictum, quod eſt adipiſcendæ poſſeſſionis,& in quo ſufficit probare ſolam poſſeſſionem: ut dictũ fuit ſ̃.in 7.conclu.ſi autem in libello narretur utrunque, videlicet , quòd in dicta res erat in bonis debitoris , & per eũ detinebatur tempore obligationis contractæ tanquàm res ſua; tunc uidebitur intentatum vtrunque remedium,ſcilicet hypot.& ſaluianũ interdictũ,& talis libellus procedet;quia iſta remedia non ſunt contraria, nam petitorium poteſt cumulari una cum poſſeſſorio adipiſcendæ,vt in c.paſtoralis.de cauſa poſſ. & proprie. & l. cum fundum.§.fi.ff.de vi & ui arm.& ex his infertur,quòd licèt creditor libellans vt ſ̃.non probaret rem fuiſſe in bonis debitoris,vel directum,vtile,vel quaſi dominium,prout requiritur ad obtinendum in hypo.quando agitur contra tertium poſſeſſorem; tamen ſi probet,debitorem tempore obligationis cõtractæ bona fide & vt ſuam poſſediſſe,obtinebit in ſaluiano interdicto:ita ſolenniter firmat Pau.de Caſt.in d.l.rem alienam. in vlti.col.Dicens ita ſemel cõſuluiſſe in ciuitate Piſtorii,licet tũc communiter procuratores , & aduocati ſentirent contrarium non bene aduertententes , & dicit hoc eſſe tenendum menti : quia eſt de pane lucrando,& ꝙ ex hoc multi proceſſus poſſunt ſuſtineri,& ꝙ iſta ſunt veriſſima,& ꝙ paſſus eſt quotidianꝰ. Addens ibi,ꝙ verba libelli ſemper ſunt conſideranda . Nam licet dicatur in eo,rem eſſe obligatam,& rem fuiſſe in bonis debitoris tempore obligationis,non tamen per hoc dicẽdum eſt, nõ fuiſſe intentatum ſaluianum interdictum , quia ẽt ille qui agit tali interdicto dicit,& præſupponit rem ſibi obligatam , ut ibi per eum,& adde eundem in conſil.6.in cauſa quæ uertitur &c.

Et de materia hypothecariæ & ſaluiani interdicti,& quomodo cognoſcatur,quod eorum ſit intentatum, vide etiam Paul. de Caſt.in conſi.278.viſo puncto ſ̃.ſcripto & omnib. aliis &c. & Alex.in conſi.108.5.volu.& Soc.in conſi.212.4. vol. & Cor. in conſi.553.volu.& Firmanum in verſi.libellorum formæ uariæ.verſic.1.

27 † Et ex prædictis etiam colligi poteſt , qualis debeat eſſe forma ſententiæ in iudicio hypothecario:quia cum ſententia debeat eſſe conformis libello.l.ut fundus.ff.commu.diuid.& c.licet Hely.de ſimo.debet condemnari conuentus ad reſtituendũ rem creditori per eum retinendam in cauſam pignoris, donec ei fuerit ſatisfactum,ut no.Bar.in l.ſi fundus.§.in vendicatione. ff.de pign.poteſt etiam ſententiari rem petitam eſſe obligatam creditori,& ei poſſeſſionem eſſe reſtituendam,vt no.Bart. in l. creditor.in prin.ff.qui po.in pig.hab.& bo.tex. in l. ſi cum venditor.in prin.ff.de euic.

Poſtremò in materia addendum eſt vnum,videlicet ꝙ ſi creditor habeat hypo.ex inſtrumẽto publico,cuius vigore ex forma ſtatutorum loci poteſt agere executiuè tam ꝯ bona,quàm ꝯ perſonam debitoris,ꝙ licet ille eligat uiam realem,& immiſſus ſit in tenutam vigore ſuæ hyp. non tamen prohibetur facere ẽt executionem perſonalem ꝯ debitorem & illum capi facere; quia qñ quis habet plura remedia,electio vnius non pręcludit uiam ad aliud l.1.§.quid ergo.ff.de ven.inſpi.ita tenet Bar.in l.conſentaneum.in ult.colu.in uerſic.quæro 2.C.quomodo & quando iud.allegat Arch.in c.ſi.lib.6.de eo qui mitti. in poſſ.cã rei ſer.ſequitur Pau.de Caſt.in l.ſi ſtichum.§.idem Celſus. ff. de noua.& in l.4.§.ait prætor.verſi. quid ergo ſi elegit vnam viam &c.ff.de re iudi.& Pau.de Caſt.in l.qui legati.C.vt in poſſ.leg.& multa ad hoc allegantur per Alex.in l. hæres a debitore.§. ſi ſtipulor.ff.de fideiuſſ.& plenius per eundem in l.4.§.ex conuẽtione.in 1.col ff.de re iud.

Nec habet conſtare illud,qđ vult Bal.& ibi ſequitur Alex. & Iaſ.in l.creditor.la 2.ff.ſi cer. pet.dum concludit, ꝙ creditor habens pignus non poteſt iurare debitorem ſuſpectum de fuga , niſi ſecundum Alex.ibi probetur , ꝙ pignus non ſit ſufficiens ; quia tunc ratio Bald. non concluderet , quia termini in quibus doc.loquuntur dicta l.creditor.la 2. ſunt diuerſi a concluſione præcedenti; quia in illa licet intentare diuerſa remedia donec ſit ſatisfactum creditori.Sed in terminis notatis in d.l.creditor. la 2.per dationem pignoris ceſſat ſuſpitio debitoris,ſicut enim ſuſpicio ceſſat per dationem fideiuſſoris,ut l. quoties. §. ſi ſatiſdatum.ff.qui ſatiſda.cogã.& l.4.§.ſi debitorem.ff. de his quæ in frau.cred.Ita & ceſſa per dationem pignorum;quia qui tenetur ſatiſdare liberatur dando pignora.gl.& Bart.in l.prætoriæ.ff. de præt.ſtip.gl.Bar.& communiter doct.in l.1.ff.qui ſatiſ. cogã. Immo ſecurius eſt incumbere pignori, quàm perſonæ.l. plus cautionis.ff.de reg.iur.& latè dixi ſ̃.in 5.parte princ.in 1.memb.nume.1.cum pluribus ſeq.

Cum ergo ceſſet ſuſpitio debitoris non poteſt debitor iurari uel capi tãquam ſuſpectus,quia ceſſante cauſa,ceſſat effectus. l.adigere.§.quamuis.ff.de iur.pa.& c.cum ceſſante.de app.

HVGO. DONELLI
DE PIGNORIBVS & hypothecis.

CAPVT I.

DVO ſunt cautionum genera, quibus pro eo,quod debemus, creditoribus noſtris idoneè caueri ſolet.Nam aut reis cauetur,ideſt,fideiuſſorib. aut pignoribus.l.1 §.iubet.de coll bon.l.4. §.addici.de fideic.lib.Fideiuſſores vocamus ad promiſſores qui pro eo, ꝗ aliquid debet, idem promittunt , & fide ſua eſſe iubent uerbis , eoq; modo ſe pro aliena obligatione reos faciunt.tit.de fide inſtr.Pignus aũt eſt res omnis pro debito obligata.§.item Seruiana.Inſtit.de act.De fideiuſſoribus alias:nunc de pignoribns dicemus. In quibus cum iuris ratio , quod de his quærimus,ad eum finem accommodata ſit,propter quẽ pignus inuentum eſt,cuius finis etiam tuendi cauſa ius de his conſtitutum habemus,operæ pretium eſt, cuius rei gratia pignus detur, initio cognoſcere.Sic enim & ꝗd in hac tota diſputatione maximè quærendum ſit,quæꝗ; ad eam rationem capita iuris accõmodata ſint:videbimus,& ſingulis initiò propoſitis minore errore,quæ volumus,deĩceps de toto genere aſſequemur. Pignus creditori cautionis cã dari certũ eſt,ut ea re,ſ. de credito, ſecurior reddat.§.vlt.inſti.qb.mo.re ꝯhi.obli.Hæc cautio ſiue ſecuritas in pignore,duab.reb maximè cõſtat. Vna,ſi creditori eã rẽ tenere liceat,donec pecunia ſoluatur.Sic enim fiet, vt dũ habebit,quod pro ea re teneat,& cui incumbat,certus ſit, ſibi creditum perire non poſſe.Altera,ſi etiam ad extremũ liceat pignus diſtrahere,vnde illi ſatisfiat . Neque enim rem in ſolutum retinere poteſt.Alioqui non pignoris loco daretur,ſed ſolutionis. Vtriuſque rei obtinendæ cauſa ius eſt à Prætoribus conſtitutũ. Nam & perſequendi pignoris cauſa actio creditori datur aduerſus eũ,quiſquis pignus poſſidebit,tenebitve,vt reſtituatur:multoq; magis poſſidenti datur retentio.Et ſi id vẽditum ſit , quod contra conuentionem pignoris non fiat , ratam habet Prætor venditionem non minus , quàm ſi a debitore ipſo diſtractum eſſet.Idq; ius eſt creditoris in pignore.Quòd ſi fortè plures ſint creditores,quibus eadem res diuerſis temporibus pignori data ſit,iam de iure eorum inter ipſos diſceptabitur , qui quib. in eo ſint potiores.Atque hæc omnia ita, ſi quidem res pignoris iure creditori obligata ſit.De his igitur eodem ordine dicẽdum eſt. De pignore primum,quomodo id & vbi conſtituatur : in quo genera explicãda ſunt.Natura enim hæc prima quæſtio eſt, an ſit:deinde pignore conſtituto,de iure creditoris,quod ſequi neceſſe eſt.Tertio loco,ſi plures erunt,quibus eadem res pignori data ſit,de creditorum inter ipſos prærogatiua.Extremus locus adiungendus erit,ut quibus modis pignus ſoluatur , dicendum ſit.Id enim ius,ut cætera,tantiſper manere certum eſt, donec finiatur:quod omnibus in rebus certis modis accidit. Itaque totidem ferè titulis in Pandectis harum rerum ratio expoſita eſt . Mihi verò,priuſquàm de his ſingulatim dicamus , non inutile eſſe viſum eſt,rem totam edicto breuiter complecti , adiunctis his locis fidei cauſa, ex quibus ſingula ſumi ac probari mihi videbuntur:ut quoniam aliquod fuiſſe de Seruiana actione , ſeu formula hypothecaria conſtat,in eo ſtudioſi totius huius iuris ſummam quandam expoſitam haberent, & eorum quæ à iuris prudentibus de iis tractata ſunt , fontem quendam , vel potius materiam,in qua illorum ſcripta uerſentur,agnoſcerent.Id tale eſt:Si cui pro eo,quod ei debebitur res aliqua pignoris, hypothecæ nomine obligata eſſe dicetur ab eo,cuius in bonis ea res eſt,aut alioqui,cui de ea re conſtituendi ius eſt:ei hæredive eius quoad pecunia ſoluetur,aut eo nomine illi ſatisfactum erit, in eum,qui eam rem poſſidebit,tenebitve,aut dolo malo fecerit, quo minus poſſideret,actionem dabo:ut ſi ea res arbitrio iudicis non reſtituetur,quanti ea res erit,ꝯdemnatio ſequat̃. Si creditor eã rẽ diſtraxerit,qđ ꝯ legẽ pignoris in ea re nõ fiet, ſeruabo.Si plurib.eadẽ res obligata fuerit,is apud me in iure creditoris potior erit,ꝗ prius hypothecã acceperit,niſi ſi poſterioris pecunia ſaluã fecit pignoris cãm.Priori remoto,ceteris deinceps,

suo cuiq; ordine locus erit: extra quàm si quis in prioris remoti locum successerit. Ait Prætor, pro eo quod debebitur. Quia si nihil dẽat, frustra erit pignoris ↄstitutio, ꝙ nihil nisi accessio est & cautio principalis obligationis. Cęterũ ꝓ omni obligatione res hypothecæ rectè dabitur l. res hypothecæ. de pig. Ait: ab eo cuius in bonis ea res est. Hæc verba in edicto fuisse de hac actione rescripto Diocletiani & Maximiani demonstratur sub titulo, si aliena res pignori data sit. l. prædium. Verba rescripti hæc sunt: Cum & Seruiana actio euidenter declaret, iure pignoris teneri non posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerint. Caius in l. & quæ nondũ. §. quod dr̃. de pig. Quod dr̃, creditorem probare debere, cum conueniebat, rem in bonis debitoris fuisse &c. Quod sequitur, aut alioqui cui de ea re constituendi ius est. pp ea pignora dictum est, quæ lege tacitè cõstituuntur in bonis debitoris. Item ea, quæ magistratus iussu capiuntur. Quod genus prætorium appellatur. Certum est n. quibusdam in causis, vel priuilegio, vel alia de cã, debitoris res pignori legib. subiici: de quibus sub titulo, quibus in causis pignus vel hypotheca tacitè ↄh. De prætorio pignore, quid sit, & quib. ex causis capiatur, habes in l. non est mirum. de pig. act. & titulo Codicis, de prætorio pignore, præsertim in l. vlt. eius tit. & titulo seq. si ex cã iudicati pignus captum sit. Ait deinde Prætor, ei, hærediq; eius &c. His verbis actio creditori datur pignoris persequendi cã. Quam ex eo in rem esse facilè intelligitur, ꝙ in eum datur, qui possidet. l. pignoris. de pig. Ea quasi Seruiana, siue hypothecaria appellatr̃. de qua in §. item Seruiana. Instit. de act. Quid ĩ condemnatione veniat, traditũ est in l. si fundus. §. in vindicatione. l. si inter. §. vlt. de pig. Sequitur de distractione pignoris: Si creditor eã rem distraxerit. De distractione pignorũ habes sub titulis de distractione pignorum in Pandectis, & Codice Iustiniani. Ea verba, Quod ↄ legem pignoris non fiet: hoc significant, licere pignus distrahere, non si noĩatim ita conuenerit, vt liceret, sed itã, si nõ conuenerit, nè distrahere liceret. Quæ conuentio seruãda est. De quo Vlpia. in l. 4 de pig. act. Ait prætor: si plurib. eadem res. Regulam hanc de prærogatiua creditorum in pignore, multis rescriptis expressam habes in l. 1. & 3. l. diuersis. C. qui pot. in pig. hab. Ait: Nisi si posteriores pecunia [illegible] Exceptione ab Vlp. exposita habes in l. 5. & 6. qui pot. in pign. hab. Ait: Eo remoto, cæteris deinceps &c. Huc facit l. potior. §. vlt. l. creditor. l. Claudius. qui pot. in pig. hab. l. a. C. eo. tit. Ait: extra q̃ si in prioris remoti locũ successerit. De his, qui in priorum creditorum locum succedũt titulum habes in Codice Iustiniani. de iis modis, quibus pignus soluitur, nihil necesse fuit seorsim præcipere. Hoc n. in prima clausula illis verbis a me notatum est, quod pecunia soluetur, aut eo nomine illi satisfactum erit. Sed iam hæc suis locis exposita, vt a nobis propositum est, pluribus audiamus. Prius tamen quid sit pignus, de quo quærimus, seu hypotheca. Nã hoc quoque verbo in eadem re vtimur.

Quid sit pignus, siue hypotheca. Cap. 2.

Pignus a pugno dictũ est, vt sit pignus, quod quasi pugno, idest, manu securitatis loco capiar̃. Hypotheca autẽ verbum Græcum est. Illi enim ὑποτιθέναι dicũt, quod nos pignori opponere: vt sit, quasi rem obligationi supponere. vnde ὑποθήκη, quod uerbum Latinum factum est, dr̃q; iã vsitato more hypotheca, quod vi ipsa nihil aliud est, nisi pignus. Est igir̃ pignus siue hypotheca, quod initio diximus, res oĩs creditori pro debito obligata. Quem nexum & obligationem si spectemus in pignore (quod cum de re obliganda quæritur, facere debemus) inter se ista nihil differunt. Quod Iustinianus intelligi voluit in §. item Seruiana. institu. de act. Sed vt idem eodem loco significat, in ratione & vi nominis, est aliquid, quod intersit. Nã pignus propriè dicimus, cum ita res pignori obligatur, vt simul ẽt possessio tradatur creditori: hypothecam, cum non transit possessio ad creditorem. d. §. item. l. si rem §. propriè. de pig. act. Idq; nomen ipsum satis indicat. Nam pignus sic a pugno dictũ est, vt re vera non possit esse pignus, nisi ẽt manu capiatur. Vnde pignus rei tantum mobilis propriè dicetur, si ad proprietatẽ nominis rem expendere volemus. l. plebs. §. pignus. de ver. sig. hypotheca autem vi ipsa suppositionem significat: ut sit res obligationi supposita, nihilq; ĩ eo verbo, nisi suppositio & nex⁹ intelligatur. Sed hæc, inquam, ita dicuntur, cum ad subtilitatẽ verbi & originem res exigitur. Ad iuris rationem & obligationem, nihil interest: quia nihilo minus iuris habet is, cui non est tradita possessio, q̃ cui est tradita, sed tãtundem uterq; ex ęquo. Nam & quam rem non accepit, vindicare potest, vt habeat, eãdemq; necdum acceptam distrahere, si modo cõuenerit, ut pignori esset: & quam accepit, amittere potest: ut illi eadem uindicatio ad eam persequendam necessaria sit. Eo factum est usu loquendi iure recepto, ut utrunq; pro eodem accipiatur, dicatq́ue hypotheca etiam, quæ ab initio tradita est, quia non traditio, sed conuentio obligationem fecit: & ↄ, quæ non est tradita, rectè dicatur pignus, quia iure nihilominus sit obligata, teneaturq; creditori, q̃ si tradita nõ esset. Qua ex ratione iuris atque usu, illud à Martiano dictum est, inter pignus & hypothecam tantum noĩs sonum differre. l. res hypo. de pig. Est aũt obseruandum, pignoris uerbum itemq; hypothecę interdum pro ipso rei nexu & obligatione sumi: ut cum quærimus, quib. modis pignus, vel hypotheca contrahatur, item quibus modis soluatur. Neque enim aut illic rem contractam, aut hic rem dissolutam intelligimus: sed vtrobique obligationem pignoris aut contractam, aut dissolutam. Frequentius tñ rem ipsam significat, quæ nexa est. Cuius generis illa sunt, cum pignus traditum creditori, pignus idoneum, pignus uenditum aut distractũ esse dicimus. Qua etiam significatione à nobis definitur: & rectè, cum obligationem rei sine re, quæ obliger̃, frustra requiramus. Illud videamus, quam uim in superiore definitione habeat, qđ adiecimus, rem pro debito obligatam. Nempe huc pertinet, pignus principalis obligationis accessionem esse, nisi quid, cui debeatur, frustrà pignus ei constitutum videri. Probant hoc exẽpla pleraque sub hoc titulo relata, quæ ad hanc regulam exigi debent. Tryphonius in l. Is qui promisit. 33. Is qui promisit, inquit, tibi, aut Titio solutum quidem Titio repetere non potest sed pignus ei datum ante solutionẽ, recipit. Cur? dicet aliquis. Plus enim esse videtur, pecuniam solutam retinere, quã pignus quod eius pecuniæ nomine tãtum obligatum est. Nempe quia Titio nihil debetur, cui stipulari non potuimus, ideoq; nec pignus in eius persona potuit consistere, quod eius obligationis accessio est: at ei rectè soluitur, quia ad solutionem adiectus est, non ad obligationem. § si quis alij. §. planè. Insti. de inutil. stipu. Inde etiam Paulus respondit, l. si legati h. c. si legati conditionalis relicti filio familias nomine, pater ab hærede rem propriam eius accepisset, & mortuo patre, vel emancipato filio conditio legati extitisset, incipere filio legatum deberi, ꝙ ad pignus attineret, neq; filium id vindicare posse; quia ipse id non accepisset neq; patrem aut alium successorem nomine patris; quia ĩ persona eius nunquam cõstitisset, cui nihil ex eo legato vnquam debitum fuit. Traditum est enim, cum ei, qui in aliena potestate est, quid legatum est, [illegible] non legatum acquiri [illegible]. Conditionalis autem legati diem non ante cedere, quàm conditio legati extitit. l. v. in prin. & §. vlt. quando dies legat. Sed ut sine obligatione in quam pignus destinamus, nullum pignus est, ita sciendum est, si qua fuerit pro quacunq; obligatione rem hypothecæ dari posse. Ait enim Prætor, si creditori pro eo quod ei debetur. Ac si ciuilis erit aut prætoria, idest, ciuilis [illegible] agi possit, minor dubitatio est, an pro ea pignus dari possit. De [illegible] vero sine controuersia est, quocunq; modo contracta [illegible] qui eo modo debet, verè debere eo propriè intelligitur. [illegible] quia efficaciter. l. debitor. de uerb. sig. Sed ut naturalis tantũ sit obligatio, qua quis teneatur, etiã pro ea pignus consistere potest, & fideiussor interuenire. l. res hypothecæ. l. quæsitum in fin. de pig. Naturales autem obligationes vocamus eas, ex quibus quidem nulla actio fit: sed si quid propter eas solutum fuerit, repeti non possit. l. naturales. de obliga & act. quæ ex eo nascuntur, si quis in aliqua re alterius fidem sit secutus. l. cum amplius. §. is natura. de regu. iur. Sint exempli gratia, vsuræ indebitæ iure ciuili, quia per stipulationem promissæ non sint: verum cõuenerit, vt præstarentur: si pignus in eam causam datum est, non prius liberabitur, quàm solutæ fuerint. l. in iis. §. Imperator. de solutio. l. solutum. §. siue autem. de pig. actio. Eodemque modo cum seruus naturaliter obligetur tantum, non obligetur ciuiliter: si pignus pro eo datum sit, iure id tenebitur. l. naturaliter. de condit. indebi. Iam verò non solum pro pręsenti obligatione pignus dari poterit, sed etiam pro futura: ueluti si quis pecuniam postea accepturus, aut aliquid sub conditione promittẽs multò ante, quàm accipiat, aut existat conditio, creditori cum quo egerat, pignus in eam causam destinauerit tantummodo, ut in his admoneatur, non ante pignus esse, quàm cõditio, aut res extiterit. dict. l. res hypothecæ. de pignor. Redeundum est enim ad id, quod initio posuimus, nisi quæ obligatio subsit, pro qua pignus datum est, pignus non esse: neque porrò in conditionalibus obligationibus ante obligatio nascitur, quàm conditio extiterit. Adeoque verum est, pignoris persecutionem ex obligatione principali pendere, sicut & fideiussoris: ut quamuis cum dies stipulationi adiicitur, statim obligatio fit, quã ob causam & pignus pro ea rectè obligetur: tamẽ quia ante diem ex illa agi nõ possit, pignoris etiam persecutio interim pẽdeat. l. soluitur. §. si paciscatur. quibus modis pigno. vel hypot. solu. l. cum soluendæ. de dict. pign. Si tamen intersit creditoris medio tempore pignora persequi, ut in locationibus contingit, dum inquilini suspecti sunt, putat Vlpianus, & rectè, esse permittendum. Ac quid sit pignus, satis dictum est. Quod cum constet id esse rem pro debito obligatam, deinceps quomodo obligetur, cognoscendum est.

Quomodo pignus constituatur, & quæ pignorum genera. Cap. III.

Pignus ↄhitur non vno modo. Nam aut lege constituir̃ tacitè, cum res debitoris pignori subiiciuntur sine alia conuentione, aut iussu & voluntate eius, ad quẽ ea res pertinet. Illud tacitũ rectè dicimus, l. eo iure. §. 1. ex q. cau. pig. vel hypo. taci. cont. l. vnic. §. 1. C. de rei vxo. act. l. 1. C. cõ. de leg. hoc constitutum licet appellare, nec sine exẽplo. Sic. n. & seruitutes iure cõstitutas dicimus, cum ab his separare volumus, quæ natura quodãmõ rei & lege imponunr̃. l. hoc iur. §. ductus. de aq. quo. & æsti. l. 1. §. vlt. de dam. infe. Constitutum pignus, quod dicimus, duplex est. Nã aut magistratus iussu datur & imperio, cuius de re iurisdictio est, aut debitoris voluntate. Illud ꝑtorium dr̃, vt prætoria stipulatio, quia ex prętoris & magistratus officio proficiscitur: hoc, cum ex cõuentionib. & pactis nascitur, conuentionale. Vtriusq; meminit Iustinianus in l. vlt. C. de prætor. pig. Veteris, inquit, iuris dubitationem decidentes, ad duplum genus hypothecarũ respeximus. Vnũ quidem, qđ ex conuentionibus & pactis hominum nascir̃: Aliud, quod à iudicibus datur, & prætorium nuncupatur. Sed quod dicit, ad duplum genus hypothecarum respeximus, nõ sic dixit, quasi duo tantum hæc genera hypothecarum sint: neq; enim illic tradere diuisionem hypothecarum instituit, sed duo genera pignorum ex tribus inter se exæquat, prætoriũ & conuentionale, ut quemadmodũ creditor, si conuentionalis pignoris possessionem amiserit, ad eam recuperandam actionem hẽt in rem, sic id persequi liceat & vindicare, quod a magistratu datum est, si fortè possessione eius ceciderit. Et in summa pignus aut lege ↄstituitur, aut decreto & iussu magistratus, aut priuati debitoris, vel alioqui domini voluntate.

Quibus in causis pignus tacitè contrahatur. Cap. 4.

Lege debitoris res pignori subiiciuntur, aut tacita quadã ex ↄhentium conuentione, aut priuilegio. Conuentio de quibusdam rebus interponi creditur in prædiorum tam vrbanorum, q̃ rusticorum locatione. Quo in genere sic ius constitutum est. Inducta & illata in prædia vrbana, pignori esse obligata locatori: quasi id tacitè conuenerit, non solum pro pensionib. sed & si deteriorem habitationẽ fecerit culpa sua inquilinus, quo noĩe cum eo ex locato actio est. l. eo iure. 4. l. 2. in qui. cau. pig. vel hyp. tac. ↄhat. l. item quia. de pa. In ꝓdiis rusticis ↄ. In iis tñ fructus, qui ibi nascunr̃, eodẽ mõ pignori esse: vt inducta & illata in prædia vrbana diximus, ẽt si id noĩatim non ↄuenerit, d. l. eo iure. l. in prædiis. de quorum verborũ sñia, quia locus postulat, dicendum est. Ait lex (Sic. n. mihi nũc vocare libet id ius, quod de iis cautum est) inducta & illata. Inducta & illata in prædium sic accipere debemus, non verbotenus, quæ inducta sunt quouis modo, sed ex sñia legis & ↄhentium, quæ eo animo inducta sunt, vt deinceps ibi sint, l. in prædiis. § vlti. hic id est: vt sint perpetuò, quandiu cõductor manebit. Id enim hoc verbi significat, vt ibi sint, l. debitor. de pig. l. ex facto. §. rerum. de hære. insti. non tẽporis cã, quo in genere sunt ea, quæ cum alibi conductor in destinato &c. constituto loco haberet, vsus alicuius necessarii cã transduxit in habitationem conductam: vt postq̃ illis vsus esset, ea deinde in suum locum referret. Nam q̃ in hac causa sunt, non vt ibi essent, vbi nuuc vtitur conductor, inducta sunt, sed vt iis ad tempus vteretur: vt si operi faciundo seruos, quos alibi habebat, adhibuerit, si ad conuiuium, quod hic apparebat, vtensilia ex aliis ædibus eius cõuiuij cã mutuo sumpserit: de differentia aũt horum verborum, vide l. ferri. de verb. sign. Ait lex, in prędia vrbana. Vrbana ꝓdia, Vlpiano authore, oĩa ædificia accipere debemus, non solũ ea, q̃ sunt in oppidis, sed etiã si fortè stabula sunt, vel alia meritoria in villis & in vicis: vel prætoria uoluptati tñ deseruientia, quia vrbanum ꝓdiũ non locus facit, sed materia l. Vrbana. de uer. si. Materiã ille vocat cęmenta, lapides, tigna, & cæteras res, ex qb. ædificia fiũt: vt sit sensus, urbana ꝓdia a rusticis materia, qua res cõstat, discerni, non loco. Et sanè peculiariter ẽt materia dr̃, lignum ad ædificãdũ paratum: sicq; à ligno distinguir̃, ut sit materia, q̃ ad ædificandũ fulciendumve necessaria est: lignũ, quicquid cõburendi cã paratum est. l. ligni. de leg. 3. Idcirco ãt ædificia, ẽt q̃ in uillis sunt, prædia vrbana dñr: quia ad imitationem & vsum urbanum facta sunt: deniq; quia talia sunt, qualia ę̃ in vrbib. hñr. Quæ in vrbibus sunt, frequentandarũ vrbiũ & habitandi cã parata sunt. Quæ huius rei cã facta sunt, vbicunq; sint, iõ urbana dicimus. Idq; non paulò rectius, q̃ mancipia ex genere, & instituto seruiendi vrbano: quia dño ministrant, non opi rustico faciundo operam dant, vrbana appellamus. l. urbana. familia. de uer. sig. l. seruus vrbanus. de lega. 3. Nã hoĩes nõ huius rei cã nascunr̃, ut illi, aut illi rei seruiant, tãtumq; id destinatione dñii fit, non rei natura & fine. Aedificia ãt, nisi ut incolanr̃, non fiunt, neq; ruri, neq; in vrbe. Oĩa n. aut hoĩum, aut cæterarum rerũ recipiendarũ cã extruuntur: vt uel natura sua ab initio ad usum urbanũ & formã instituanr̃. Sed num hæc Vlpiani definitio uera esset, per se alioq satis aperta, ↄtrouersum nobis fecit Neratius, cuius de hac re ↄria, vt vr̃, extat nõ vno in loco definitio. Is in l. eo iure. §. stabula. hoc tit. scribit, Stabula, q̃ in ↄtinentib. ædificiis nõ sunt, vrbanorũ ꝓdiorũ numero nõ esse, cũ a cæteris ædificiis separata sint: quamuis, ꝙ ad cãm taciti pignoris attinet, non multũ ab vrbanis differunt. Quod est iis, ut vr̃, q̃ de hoc genere ex Vlpiano supra retulimus, valde ↄriũ. Is n. ꝑterq̃, ꝙ ædificia oĩa vna definitione cõplexus est, noĩatim ẽt stabula aliaq; meritoria vbicunq; essent, vrbana ꝓdia esse adiũxit. Sunt, qui velint Vlpianũ de stabulis loqui, q̃ hoĩum recipiẽdorũ cã parata sunt: Neratiũ de iis, q̃ gregum stabulandorũ. Hi dicerent aliquid fortasse, si Vlpianum ostenderent, cũ stabula noĩauit, de hospitio tm̃ sensisse. At ille de stabulis infinitè loqtur. Quòd si ex verbi significatione & loquendi vsu res pendẽda est, q stabula dixit, (si Latinè locutus est, non dico) vtrunq; genus ↄplexus est, sed ædificia, aut loca gregib. & pecoribus, aut feris ↄtinendis parata dixit, non hospitia significauit. Id. n. stabulũ ui ipsa significat. Ductũ est. n. verbũ a stando, quod brutorũ diuertentiũ propriũ est, nõ hoĩum. Nec temerè q̃squã aliter hoc verbo vti reperiet, nisi q rẽ ab aĩantib. brutis ad hoĩes trãsferre voluit. Quid. n. stabulari, quid stabulatio, q̃ indè dicta sunt? quis hæc nisi de brutis vsurpat? Quis dandã esse operã dixit, vt hoĩes cõmodè stabulenr̃, pro eo quod est, habitent? Quis hoĩb. stabulationẽ esse cõparandã, pro habitatione & diuersorio? At hæc oĩa de aĩalib. brutis passim dñr. Nam quod addit Vlpia. Vr̃ alia meritoria in villis, qđ ad rẽ ꝑtineat, nõ intelligo: ut ille stabuli verbo, quo antea vsus erat, diuersoriũ intellexisse arguar̃. Stabula, inquiunt, meritoria intellexit Vlp. postq̃ ita addidit, vel alia meritoria. Primũ non necesse est ita interpretari. Potuit. n. ac, nisi fallor, debuit sic accipi. Sed & si fortè stabula sunt, q̃ gregibus & armentis, non hoĩbus, accipiendis seruiunt: vel alia ędificia meritoria, q̃ diuertendi. tm̃ cã parata sunt, non habitãdi, non magis, q̃ stabula ꝓdiorum vrbanorũ numero erunt: ut sit sensus, Quæcunq; ædificia sunt in villis, ẽt si ad habitandũ parata non sint, vrbana tñ ꝓdia esse, cuiuscunq; generis fuerint. Qđ vt eũ sentire intelligeremus, statim subiunxit: Quia vrbanũ ędificiũ non locus facit, sed materia. Videturne cũ hæc dixit, de oĩbus stabulis apertè significare voluisse? Vt. n. stabulis iumentorũ ædificii nomen detraxerimus, tñ materia constare relinquetur. Ad ꝓdium vrbanũ, inquit, non locus facit, sed materia. Sed esto, his verbis, vel alia meritoria, significarit Vlpianus se stabula prius cum dixit, meritoria intellexisse, continuone diuersoria eũ dixisse intelligemus? At nihil uetat, meritoria esse ẽt ea, q̃ iumentis stabulandis destinata sunt. Nihil vetat deniq;, meritoria esse ædificia, stabulandi cã parata: ut tñ non sint ædificia. Ne longius abieris. Nonne si oĩa meritoria, diuersoria esse putamus, ridiculè Vlpianus, cum prius diuersoria dixisset, q̃ appellatione stabulorũ, ut isti uolunt, intellexit, addidit postea, vel alia meritoria? Hoc n. perinde foret, ac si diceret: vrbana prędia esse, si fortè diuersoria sint in villis, uel alia diuersoria. Quo qđ ineptius? Quòd si ex meritoriis ædificiis alia sunt hoĩum recipiendorum cã facta, alia pecorũ & iumentorum, cur non econuerso potius stabulorum verbo ea, q̃ iumẽtorũ cã parata sunt, vt vis verbi & vsus postulat accipimus, aliorũ aũt meritoriorũ appellatione ea, q̃ sunt hoĩum cã parata? Postremò ne sic quidẽ multum profecerimus, si Vlpianũ stabulorum verbo hospitia rustica intellexisse dicemus. Vt. n. de ædificiis iumentornm stabulandorũ cã paratis non loqueretur, tñ qđ de iis quoq; tenendum esset, ex eius definitione intelligeremus, cum ita dicat, vrbanum ędificium non locum facere, sed materiam. Sed nec Neratius hic addidit, quæ stabula intelligeret. De stabulis vterque & gñaliter loquir̃. Nec dubiũ est, quin stabula uterq; intelligat ædificia, quæ ad iumenta & pecora stabulanda cõparata sint, si verbi usum & proprietatem sequimur. Quid ergo est? Ego Vlpianum, q̃ in usu iuris ꝓdia urbana sint, definisse puto, itaq; eo tradidisse, urbana ꝓdia esse oĩa ædificia, ꝙ ex sñia iuris, quodcũque de urbanis ꝓdiis loquerer̃, hæc ꝓdia significarenr̃, licèt min⁹ propriè interdũ. Quòd intelligere licet ex hoc ipso iure, qđ est de illatis & inuectis in ꝓdia urbana. In quo etsi neget Neratius stabula urbanorum prædiorum numero esse, iuris tñ sñia hæc quoq; ipse in hoc numero haberi debere ait. Idem intelligere possumus in seruitutib. urbanorum prædiorũ, de quib. cũ hoc ius sit ↄstitutum, ut non aliter nõ vtendo amittanr̃, q̃ si vicinus quoq; libertatem simul vsuceperit, cũ seruitutes rusticorũ prædiorum non vtendo solum amittantur. l. hæc iure. de serui. urb. prædi. in huius iuris interpretatione de sententia & mẽte legis, prædia vrbana accipimus ædificia, & urbanorum prædiorũ seruitutes, quæ ædificiis debentur, suntq́ue in superficie, rusticorũ eas, quæ in solo consistunt. §. prædiorũ. Insti. de seru. præd. Neratiũ autem proprietatem verbi secutum hoc loco intelligo, eoq́ue negasse stabula, quæ in continentibus ędificiis non essent, prædiorum urbanorũ numero esse, quia propriè & ex ea ratione, quam in definiendo hoc uerbo secutus est, prædiũ urbanũ non esset. Quod quo facilius intelligatur, animaduertendũ esse pu-

se puto, Neratium prædiorum vrbanorum loco habuisse, primum ædificia omnia, quæ habitandi causa parata essent, vbicūque essent. Quod ex eo facile colligit, quod de stabulis hoc loco scribit. Nam cum dicat, ea prædiorum vrbanorum non esse ideo, quia neque ex genere cæterorum ędificiorum sint, neque his sint cōiuncta: declarat, si quæ sint alia ædificia, & si ruri sint, prædiorum vrbanorū loco ea se habere. Alioqui si ex loco rustica esse putauit omnia, quæ ruri essent, non debuit de stabulis hic dubitare: sed de omnibus ædificiis, quæ in vrbe, aut continētibus vrbi ędificiis non essent, generaliter pronunciare debuit, prædia hæc vrbana non esse; quia essent ruri. Hęc igitur primū sine dubitatione in prædiis vrbanis habuit. Proximè quæ in ea causa essent, vt habitari possent, & possent homines accipere diuertendi causa, vt horreum & diuersorium. Tertiò loco, quæ his coniuncta essent, tanquam iis deseruientia, vt aream, quæ in ædificio est. Hoc enim est, quod Vlpianus scripsit in l.3. hoc tit. si horreum fuerit cōductum, vel diuersorium, vel area (areā accipe, quæ in ędificio est, quod de hortis disertè Vlpianus adiecit in l. vrbana prædia. de verb. signi.) tacitam conuentionē de inuectis & illatis etiam in his locum habere putat Neratius. De horreo videlicet & diuersorio, & area ideo specialiter dixit, q a dubitari poterat, num hæc ædificia prædiorum vrbanorum essent, cum habitandi causa parata non essent. Est enim horreū, quod reponendis & asseruandis frugibus, item fructibus paratum est, & in vsu Iurisconsultorum ferè is locus, in quo res q̄que pretiosissimæ reponuntur & custodiūtur. Diuersorium est hospitium, locus omnis, in quem ex itinere, vel aliunde diuertimus commorandi causa, non habitandi. Quod Cicero expressit his verbis in Catone maiore: Ex ista vita sic discedo, tanquā ex hospitio, non tanquam ex domo. Commorandi enim natura diuersorium nobis, non habitandi dedit. Area autem est locus in vrbe ædificiis vacuus, vt dubitari non possit, quin non sit ædificium. l. fundi. de verb. sign. Tacitam tamen conuētionem de inuectis & illatis in his locum habere putauit Neratius: quia hæc vrbanorum prædiorum essent, ꝙ vel incoli possent, vel ędificiis seruirent. Quòd si quæ neque habitandi causa parata essent, neque hominis habitationem reciperent, neq; ędificiis cōiuncta essent, cuiusmodi sunt stabula, idest, septa cōtinendis & stabulandis tantum gregibus deseruientia, quæ in continentibus ædificiis non sunt: non dubitat, quin prædiorum vrbanorū numero non sint: non quia sint ruri, sed quia neque forma, neque vsu vrbana sint. Nam cur de his solum pronūciat, vrbanorum prædiorum numero non esse, si diuersoria quoq;, quæ in continentib. ædificiis non sint, eodē numero habeat? Nō sunt igitur propriè, vt ad rem redeam, stabula huiusmodi vrbanorū prædiorum, cum a cæteris ędificiis separata sint. Et tamen hęc ipsa huc quoq; referri debent, cum ędificio & materia constēt, ex legis sensu, quamuis minus propriè, ita dicantur. Neque hoc cuiquam mirum videatur, quę minus propriè vrbana prędia dicātur, ea Neratium simpliciter dicere vrbanorum prędiorum non esse. Hoc modo Iulianus de seruo hęrede scripto ab eo domino, qui in hostium potestate decessisset, deq; filio eodē casu a patre hęrede instituto agens, locutus est in l. lege Cornelia. de testa. Nam cum in finem necessarium hęredem dici non posse ait, qui in potestate morientis non fuerit, quem paulo antè minus propriè ita dici scripserat. Sed multo magis superiori definitioni Vlpiani aduersari videtur, quod idem Neratius de seruitute rusticorum prædiorum tradidit. l. 2. de ser. rust. prę. Is enim scripsit, rusticorum prędiorum seruitutes esse, quę ędificiis rusticis debentur. Rusticorum etiam, inquit, prędiorum seruitutes sunt, licere latius tollere, & officere prętorio vicini, vel protectum habere licere. Quę duo nisi in ędificiis haberi non possunt ad ędificiorum nostrorum vtilitatē. Ita quę ruri sunt ędificia, hęc rustica prędia appellat, nō vrbana, omninoq; ista non materia distinguit, sed loco. Equidem, ꝙ ad me attinet, ex loco nō malè rustica ēt dici existimo, quę ruri sunt: si modo rectè dicuntur rustica, quę ad rus pertinent. Nec nouū est, q̄ ruri sunt, ita dici. Florentinus. in l. fundi. de verb. sign. Fundi appellatione oē ędificium, & oīs ager continetur. Sed in vsu vrbana ędificia, ędes: rustica, villæ dñr. Vlp. l. 1. §. Cassius quoq;. de aqua plu. arc. Cassius quoq; scribit, si aqua ex ædificio vrbano noceat, vel agro, vel ædificio rustico, agendum de fluminibus & stillicidiis. Sic quoq; Neratium, prædium rusticum nominasse certum est. Sed aliud est, cum verbum per se ex instituto loquentis ponit: aliud, cum in eo snīa legis exquiritur. Quòd ad rationem noīs attinet, nihil vetat diuersis rationibus idem prædium, quod ruri est, quia ædificium sit, ex similitudine & vsu vrbanum dici, & rursum: quia ruri sit & in villa, rusticum. Cum aūt significatio ad legem, quæ de vrbanis prædijs loquit, reuocatur: vrbana prędia ædificia accipienda esse dicimus, vbicunq; sint, & maximè quidē in seruitutibus in quib. quæ ratio est, cur ædificii, quod in vrbe est, ius non aliter amittatur, quàm si vna etiā vicinus vsuceperit seruitutem, eadem in ædificio, quod ruri est, locum habet. Quæ Vlpia. definitio est, quam initio retulimus, ad vsum legis. l. accommodata. eadem Iustiniani in §. prædiorum. Insti. de seruit. Quòd āt Neratius rusticorū pdiorum seruitutes illas esse ēt dicit, licere altius tollere, & cæteras; non dicit, quasi id volens, q̄ int vrbanorū, q̄ rusticorum seruitutes (Nam id quidē est apertè ꝯ legis mentē & rōnem) sed hoc significans, has seruitutes altius tollere ædes, protectum habere licere nō in ædiciis solū vrbanis, verum ēt in rusticis ꝯstitui posse. Quod Vlpianus appellamus: Cæterū etsi in villa ædificia vrbana quidē, vrbanorū pdiorum constitui possunt. Relinquit igit, quæcunque ædificia fuit, ea ꝯducta sunt, cuiuscunq; generis & vbicunq; fuerint, in his conuentionē de inuectis & illatis locū habere vult Neratii snīa: vel q̄ vrbana pdia sint, vel q̄ pro pdiis vrbanis haberi debeat. Rectè siquidē in his nulli sunt fructus, q̄ p locatione pignori esse possint locatori, vt in pdiis rusticis. Dixerit quispiā fm hanc snīam euenturum, vt oīa illata & inuecta ēt in fundū pignori sint locatori, ppea q̄ q̄ inducunt in fundū, in oīa in ædificiū aliquod inducunt, ut ibi custodiant & asseruentur. Nisi fortè q̄ in fundum inducuntur, ea in ipsum agrū induci intelligimus, vt sint sub dio: vbi illa corrumpi & interire necesse sit: q̄ est absurdū. Iā verò oīa inducta pignori esse locatori, ꝯtra est ei distinctioni pdiorum, quā posuimus. Ergo sic iudico, si ædificium p se alicubi ꝯductū sit, q cunq; in id pdium inuecta & illata sint, pignori esse locatori: quia verū sit, pdiū vrbanū esse, idque esse pdiū. Sed si fundus ꝯductus sit principaliter, etsi i eo fundo sit aliquod ædificiū, quod eius fundi pars est (nā is pprie est fundus ager cū ædificio) l. fundi. de verb. sig. aio, siue in ipsum agrū, siue in id ædificium res inducte sint, in ipsum fundū, in prędium rusticum inductæ videri: q fundus ꝯductus sit, non ædificiū, & pterea id ædificium pars eius hēat. l. fundi. quib. mod. vsus fru. amit. Sic fieri, vt in ædificiū inducant, neq; tñ ꝯ superiorem distinctionē pignori sint locatori. Sed ad reliqua pergamus. Ait lex: Sūt pignori obligata. De hac obligatione cōmodū hoc loco monendi sumus, non eandē esse vim eius obligationis in oībus rebus illatis, quæ futura esset, si res manifestaria ꝯuentione pignori essent obligatæ. Et hoc interest, (ingt Paulus) l. pe. hoc tit. q̄ manumittere mancipia obligata pignori non possumus: inhabitantes āt manumittimus: scilicet q̄ pensionis noīe pēdidant. Tunc n. pignoris noīe retenta mancipia nō liberabimus. Et derisus est, ingt. Nerua iurisconsul. q̄ monstrauerat seruos retentos ob pensionē liberari posse p fenestras, cū illinc cōspicerent, quasi non essent pclusi, quos p fenestras conspicari polemus. Quod ait lex, oīa inducta obligata esse locatori, declarat, si is q ædes ꝯduxit, parte eaui locauerit, ea quoq; pignori locatori fore, à sedē ꝯductore inducta sunt: in ea tn summa duntaxat, in quam cenaculū ꝯduxit. Nā & hic cōductor et locator. l. solutū. §. solutā de pig act. Planè si gratuitā habitationē cōductor mihi pstiterit, inuecta a me dño insulæ, pignori non erunt, vt Pomp. hoc tit. scribit. l. v. Quod sic accipiendū est, vt in totū non sint obligata: neq; p pensionib. domus, quas nullas debeo: neq; si deteriorē habitationē culpa mea fecero, q̄ verū est, me ædes non ꝯduxisse. Lex aūt, q̄ sit de inuectis, de inquilino loqt. Is est āt, qui ædes mercede inhabitat. Sequit de pdiis rusticis, i qb. de inuectis & illatis ꝯ obseruari Neratius author est. Quod quam snīam habeat, considerandum est. Et quidē cum prius dixisset, inuecta & illata, pignori eē locatori, etsi nihil nominatim ꝯuenisset, mox subiicit, in pdiis rusticis ꝯ obseruari: nemini dubium esse pt, qn hoc significet, inducta & illata in pdia rustica non esse pignori dño fundi, si nominatim, vt pignori essent, non cōuenisset. Pro qua snīa facit, quod Iustinia. §. interdictum quoq;. Insti. de interdic. ita scribit: Interdictū quoque, qd appellat Saluianum, adipiscendæ possessionis cā cōparatum est, eoq; vtitur dñs fundi de rebus coloni, quas is p mercedib. fundi pignori futuras pepigisset: tacitè innuens, de iis nullā esse psecutionē, de quib. nihil esset pactū. Itē q̄ de his prædiis loquens Pomponius, in iis, ait, fructus, qui ibi nascunt, tacitè intelligi pignori esse dño fundi locati, et si nominatim id non conuenerit, de fructib. loquit tā. Vñ ꝯiectura capere licet, cæteras res non intelligi tacitè pignori esse obligatas, nisi id ꝯuenerit. Alioq nō fructus ꝯtentus fuisset dicere, sed addidisset et, inuecta & illata in fundū, pignori esse, q̄ nihilominus q fructus, pignoris iure teneri intelligerent. Extat tū rescriptū Alexādri sub tit. locati. C. quo de iis, q in fundū inuecta sunt, ita rescriptū est, vt si ea quoq; pignori obligata sint, si dñs sciuerit ea inferri. Cuius verba hæc sunt: Certi iuris est, ea, q̄ voluntate dnorū coloni in fundū ꝯductū induxerint, pignoris iure dnis pdiorū teneri. Qn āt domus locat, nō est necessaria in reb. inductis vel illatis scia dñi. Nā ea quoq; pignoris iure tenent. Ex quibus verbis id quidē vr, vt q̄ in pdiū rusticū vel vrbanū inducta sunt, sine discrimine tacitè pignori sint oīa, etsi nihil nominatim cōuenerit. Sed qa in pdiis rusticis aliud obseruari dicimus, q in vrbanis, hic hæc dissimilitudo, vt in pdiis vrbanis non sit necessaria dñi pdii de re illatis scia: in rusticis ꝯ, eius voluntas & scientia sit necessaria. Sicq; vulgo ab interptib. iuris ad nostra rō est id rescriptum acceptum est. De qua snīa plura non dicam, cum sit ea, quæ diserte à iurisconsultis in hoc genere tradita sunt iisdem temporibus, quibus

Alexander

Alexander vixit, & ab iis ipsis iureconsultis, qui illi in consiliis fuerunt, vt Paulo & Vlpiano ꝯria: quæ tñ consentanea esse debuerant, & futura erant, si modo ita esset, vt illi interpretātur. Tātum admonebo, quod est in promptu, verbis rescripti eam snīam nullo modo conuenire. Ait rescriptum, ea quæ voluntate dñorum coloni in fundum induxerint. Lōgè aliud est, voluntate dñorum aliqua inducta esse: aliud scientia: propterea, ꝙ fieri possit, vt sciat dñs pleraq; inferri, quæ illi non placeant, nec possit prohibere: fieri possit ēt, vt eo ignorante multa inducantur, quæ si sciret, volente eo fierent & approbante. Deinde, quia ad obligationem inductorum facit, ꝙ dñs ea vidit inferri in fundum. Quid n. ad consensum mutuum pertinet de his obligādis, ꝙ dñs sciuit ea inferri? An quæ obligatio inter ignorātes non ꝯhitur, ea inter scientes ꝯhetur, vbi nihil conuenisse illos certum est? Nihil causæ est, neq; hoc prudentiæ Alexandri, aut cuiusquam Iurisconsultorum conuenit. Potius igitur viris doctissimis assentiendum est, Frācisco Duareno, Eguinario Baroni, Francisco Connano, quos ego viros, sicut ipsorum dignitas postulat, honoris causa noīo, snīam iuriscōsultorum de inuectis & illatis retinentibus, illudq; Alexādri rescriptum sic accipientibus, vt voluntate dñorum induci in fundum, hoc significet: volente & paciscente dño, vt illa pignori essent, quæ sunt in fundum inducta. Quod est iis, quæ dicimus, consentaneum. Sed quoniam in eo laboratur, qūo verba rescripti, q̄ voluntate dñorum coloni in fundum induxerint, ad hanc snīam traducamus, cum fieri possit, vt voluntate seu pactione dñorum quędā inducta sint, neq; tñ conuenerit, vt postquàm inducta sunt, pignoris iure teneantur, de eo nobis dicendum est. Et mihi idem quod pleriq; eorum vr̄, vt qui id egerit cum colono, qui hanc legem locationi dixerit, idest, quod rescriptum ait, qui voluerit vt illa aut illa inducerentur: vi ipsa & per ꝯntiam pactus esse intelligatur, vt de iis sibi prouisum sit, id est, pignoris loco teneantur. Nam alterius rei causa id cauisse intelligi non potest. Nisi verò frustra id placuisse dicemus. Quòd cum agere aliquid voluerint, probandum non est. Idq; vsus noster comprobauit, apud quos hanc legem locationibus adiici vsitatum est. Et oīno cùm quid dictū inter aliquos, actumve est semper id efficiendum est in re dubia, ut pacto aliquid egisse uideat. Indè eū q debitori suo cautionē reddidit, ꝯuenisse uideri dicimus, nè peteret, profuturamq; debitori cōuētionis exceptionē. l. 2. de pact. quia nō frustrà reddiderit, neq; porrò alius redditæ cautionis vsus uideri possit, nisi ut debitor securus reddatur. Sic. n. fieret pecunia soluta. Sic Paulus, eū, qui uxori suæ ea, quæ viuus, donauerat, vulgari mō legauit, nō de aliis donationib. uideri sensisse respōdit, q̄ de iis, quæ iure ualituræ nō sunt. Alioquì, inquit, frustrà ei legaturus sit, si ità exprimat, q̄ uxori meæ iure donauero, ea ei lego. Nam inutile legatū futurum est. l. si quando. de lega. primo. Quod autem dicitur in rescripto Alexandri, quando ædes locantur, non est necessaria domini scientia: nō sic dicitur, per aduersatiuam, quasi colligi debeat, cùm ædes nō locantur, sed fundus, scientiam tantùm domini, idest uoluntatem requiri. Sed ità dictum est, ut ex comparatione maiorum, si id, quod minus est, non requiritur, multò minùs. id requiri qđ maius est, intelligamus. Sitq;, qđ Duareno nostro rectè uidetur, hic sensus, tantum abesse, vt uoluntas dñi necessaria sit, quādò ædes locantur: ut ne requiratur quidem scientia. In summa, inuecta & illata in prædia rustica non aliàs pignoris iure tenentur, q̄ si id cōuenerit, ut pignori essent: Sed conuenire potest dupliciter & apertè, cùm id agitur nominatim, ut res pignori sint: & p consequentiā quandam, cùm id agitur, vt res in fundum colonus inducat. Id. n. hoc ualet, ut habeat dñs, vnde possit illi esse cautū, quod hoc rescripto Alexandri significatur. Cur autē in his pdiis inuecta & illata non sint pignori, vbi nihil conuenit, in urbanis contrà tacitè pignori sint: id causæ est, ꝙ locatori pro pensionib. fundi satis cautū fuit fructib. quos pignori esse diximus. Nā quam aliam ob causam locator mercedem percipit, nisi ꝙ colonus fructus hēt? Qui si locatori obligentur, res ad eū sua sine dāno redit. Hi cùm nulli essent in vrbanis prędiis, necesse fuit, si quidē vlla re caueri vellemus locatori, inuectis & illatis cautū esse. Dixi, in quibus causis pignus tacitè obligetur, quasi id cōuenerit. Nunc dicendum est, in quib. detur priuilegiū. Id utilitatis cā priuilegium partim creditoris personæ tribuitur, cui lex cōsultum esse vult: partim rei & cāæ, de qua agitur sine ullo personarū, quę ꝯtraxerunt, delectu. Creditoris gratia pignus datur lege in fisco & pupillo, minoribusq; vigintiquinq; annis. Quòd ad fiscū attinet, huius priuilegiū est, vt quisquis quid fisco quacunque ex cā, & quocunq; mō debere cœperit, eius statim bona fisco obligentur, tā quæ habet, quā quę habiturus est. Publicę vtilitatis causa scilicet, ut quę in publicam causam reditura sunt, ea omni ratione dissoluantur. l. prima. l. 2. l. Dixi, exinde fisco bona debitoris obligata fore, ex quo quid ei debere cœperit. C. hoc titu. tot. tit. de priuile. fisc. C. l. aufertur. §. fiscus. de iure fisc. Nam si in priuati creditoris locū succedat, & alii sint eiusdem debitoris, qui priuato debebat, creditores, pro anterioribus, successionis suæ tēporibus priuati iure vtetur: ut quemadmodum priuatus, in cuius locū fiscus successit, cęteris creditoribus nō pręferretur, si nullam hypothecā haberet, aut non haberet priorē, cum illi haberent: sic nec fiscus præferatur, qui priuati iure utitur. l. fiscus. 6. de iure fisc. Et hoc est quod Vlpianus in l. rescriptum. in prin. de pac. ait, fiscū quoque in iis casib. in quibus hypothecas nō habeat, exemplum creditorum sequi oportere. Intelligendum est. n. fiscum pro anterioribus successionis suę temporibus hypothecas nō habuisse, quin cæterorum creditorum exemplum sequi deberet, ut ille sequeretur, in cuius locum successit, etiam si alii hypothecā nō habuerint. In fisci priuilegio hoc notandum est, non solū debitoris ipsius bona pignori obligari, quod semp fit: sed esse interdum, cùm vxoris, quæ ipsi debitori fisci nupsit, dos pignori obligetur. Quod in primipili persona cōstitutum est, ut tamen dos subsidio tantum teneatur: de quo extat constitutio sub eo. tit. C. l. 4. Tam arcta scilicet, & ad commodum Reipubli. pertinens primipili obligatio existimata est, ut pro ea etiam dos uxoris q̄ tamē quodam modo ipsius mariti est, pignori teneatur. Cuius rei argumentum est, ꝙ etiam filii, qui patri hæredes non extiterunt, eo nomine, pro ea coniunctione, quæ intercedit patri cū filio, speciali iure teneant. l. vlti. de primip. lib. 2. C. Est enim primipilus, qui militari annonæ curandę prępositus est, cuius cura & administraio omnibus reb. potior, & antiquior esse debet: vtpotè cuius neglectus aut interuersio vel minima, maximas interdum in militibus corporum & animorum, remissiones facit. De pupillo autem, minoribusque vigintiquinque annis non idem ius est, ut quisquis quid pupillo cæterisque minoribus quid debeat, huius bona obligentur. Sed hoc in persona tantùm tutorum & curatorum receptum est fauore minorū, quorum res per alios gestę sunt, ut eorum, qui gesserunt, aut gerere debuerunt, bona pignoris titulo sint obligata pro officio administrationis. l. pro officio. C. de administrat. tuto. l. vnica. §. primo. C. de rei uxor. actio. Illud specialiter in persona matris, quę tutelam filiorum suscepit, & necdum ratione reddita ad secundas nuptias venit, prouisum est constitutionibus, vt non solum ipsius matris, sed etiam eius, qui matris tutelam gerentis nuptias affectauerit bona omnia teneantur pupillorum rationibus obnoxia, ne quid incuria, vel fraude depereat. l. 2. C. quando mul. tut. offic. fungi pos. l. pen. C. eo. ti. Prętere ex constitutione diuorum fratrū res pupillarib. pecuniis emptæ, iure pignoris pupillo obligatæ sunt. adeò vt ne serui quidem ea pecunia empti liberi fiant. l. pe. C. de ser. pig. dato manu. Quod pro fauore pupillorum singulari iure constitutū esse argumento erit, ꝙ in cæteris rebus aliorum pecunia mutuò data emptis diuersum ius est, quas certum est, non aliter in obligationē pignoris deduci, nisi specialiter vel generaliter creditori sint obligatę. l. quamuis. 17. C. de pig. Pro vtilitate autem rei, qua de agitur, pignus lege datum est in his ferè causis. Primū in causa dotis, de qua ita à Iustiniano cautum est in l. vni. §. j. C. de rei vxo. actio. vt pro dotis obligatione debitoris bona ex utraq; parte hypothecæ subiiciantur, idest tam mariti ad restitutionem dotis, quam accepit, quàm mulieris pro ipsa dote præstāda, vel rebus dotalibus euictis, necnon etiam cæterorum, qui aut p marito dotem susceperunt, aut pro muliere promiserunt. In quo non personarum sine dubio, sed rei, de qua agitur, idest dotis ratio habetur. Cuius vbique causam præcipuam esse è Repub. est. l. 1. solu. mat. In causa quoque legatorum, & fideicommissorum, eiusdem principis constitutione inter cæteras actiones, q̄ ab eo inductæ sunt, vt personalis, & in rem legatā sit tacita hypotheca & pignoris persecutio legatariis data est in rebus testatoris, adiuuandæ scilicet volūtatis testatoris gratia, quo modis omnibus eis satisfiat. l. 1. C. cōmu. de leg. Postremò Senatusconsulto, quod sub Marco Imperatore factum est, pignus insulæ creditori datum est, qui pecuniam ob restitutionem ædificii extruendi mutuam dedit. Quod Papinianus interpretatur non tātum ad eum pertinere, qui domino insulæ pecuniam mutuā dedit, sed ēt qui redēptori operis dño mandante nummos administrauit. l. 1. hoc ti. s. quia nihil intersit, vtrum domino ad restitutionem ædificii mutuam pecuniam dederimus, an alii iussu eius in eam causam. l. solutum. §. solutam. de pig. act. tit. quib. mod. toll. obl. in prin. Quod ius Accursius & pleriq; omnes eū secuti ad eos omnes pertinere putant, qui ad refectionem alterius rei, veluti nauis, pecuniam mutuam dederint, idcirco quia horum quoque pecunia saluam fecit nauem nō minus, quàm ille insulam, cuius pecunia insula restituta est. Quod si verū est nè etiam ille, qui pecuniam ad rem emendam credidit, eam rē sibi obligatam habebit: quia verum est, vt eam rē haberet debitor, per pecuniam creditoris esse cōsecutum. Quod falsum est. l. quamuis. 17. C. de pignor. Et profectò sic se res habet, vt cum Senatusconsultum de eo factum sit nominatim, qui ad refectionem extructionemve ædificii crediderit, cæteri excludantur verbis, qui ad refectionem alterius rei pecuniam crediderunt, nec iniuria. Non enim eadem causa est ædificii reficiendi, & nauis, aut alterius rei conseruandæ. In ædificiis tuendis, sarciendisque publica vtilitas versatur.

Agitur enim in eo dignitas vrbis & ornamentum, vt ædificia integra sint & bene composita, non cassa & ruinosa, nè ruinis adspectus vrbis deformetur. Itaq; non in hac re tantum, sed ēt in aliis ꝯ non necessarias demolitiones ædificiorũ pro ijs augẽdis, & sartis tectis tuendis multa legib. cauta & ꝯstituta sunt. Nã & l.12.tabu.de tigno iniuncto alienis ædib. agere non permittitur, vt eximat, nè per eam cãm ædificia diruantur. l.j.de tig. iniũcto & Senatusconsultis ea, q̃ ędib. iuncta sunt, legari non pñt, nisi hactenus, vt in alias ædes transferantur, neq; tñ integra ædificia deponantur. l.cætera.de leg.1.l.2.C.de ædifi.priu. Quorũ nihil fiře in naui & cæteris reb. ut dicendum sit, verbis S. Consul. cessantibus, & sñia pignus in cæteris reb. non ꝯhi, q̃ aut refectę, aut emptæ ex pecunia nostra fuerint, nisi de eo generaliter aut specialiter euenerit. Decepti sunt, qui ꝯ senserũt. Primum similitudine istarum rerũ, q̃ illis esse videbatur, q̃ tñ nulla est, vt ostẽdi: deinde, ꝙ apud Vlp. legerant eum, qui in rem conseruãdam pecuniam credidisset, cæteris creditoribus esse potiorem, quib. eadẽ res prius obligata erat, & nominatim exẽpla addita sunt de eo, qui ad armandam nauẽ vel reficiendã credidit. l.interdũ cum l.seq.inf.qui po.in pig.ha. quasi diceret Vlpianus, hũc quoque tacitè nauem obligatam habere, quẽ dixerat in ea naue cæteris, quamuis priorib. esse potiorem, quia nõ possit esse potior in naue, nisi ēt sit illi obligata. Quod profectò ab illis malè colligitur. Hoc.n.sic accipiendũ est, eũ cæteris esse potiorem in pignore, si mõ ēt res illa pignori obligata sit. Neq;.n. eo loco tractatur, quõ nauis obligetur pignori: sed ex iis, quib. obligata est diuersis tẽporibus, quis sit potior, quæritur. Ille igitur erit, q ad eam reficiendam, aut extruendã pecuniã credidit, quamuis posterior crediderit: dummodò illud prius supponatur, huic quoque fuisse obligatã: quod sit aperta cõuentione. Huius rei certissimum argm̃ est, ꝙ Iustinianus de hoc priuilegio loquens eorũ qui ad rem conseruandam pecuniã crediderunt, cùm eos, q̃uis tempore posteriores, antiquiorib. creditorib. præferri dixisset, nominatim eũ in hoc numero citauit, cuius pecunia ager, vel aliud quiduis emptum esset. Nouella 97 de ęqualit.do.§.his cõsequens. Num ergo inde colligimus, ex cuius pecunia ager emptus est, ei agrum emptum pignori obligatũ essę? Minimè, ut arbitror. Certi enim iuris est, nisi specialiter vel generaliter is obligatus sit, pecuniæ numerationem agrum in cãm pignoris nõ deduxisse. d.l.quamuis.17.C.de pig. Ex quo intelligi debet, nec in cæteris rebus id colligi ex illis locis posse, cum de oïb. eodẽ mõ, vt de agro aliena pecunia empto loquatur. In hoc Senatusconsulto notandum est, ꝙ S.Cons. de eo, qui ad refectionẽ extructionemque ædificii credidit, loquitur. Vnde colligitur, ut si q̃s ad ædes emendas pecuniã crediderit, q̃ res ad conseruationẽ & refectionẽ ædiũ nihil pertinet, is ædes pignori obligatas non habeat: quia ad conseruationẽ ædificii, & ad ruinas prohibendas, idest, ad vtilitatem publicam nihil contulerit, pp q̃ causam pignus insulæ ei, qui ad eam reficiendam credidit, datum est.

De prætorio pignore, & quibus in causis pignus à magistratu constituatur. Cap.5.

EXpositæ sunt breuiter eæ causæ, in quibus pignus lege tacitè ꝯhitur, quod pignus tacitum dicimus. Alterum genus erat pignoris, quod appellamus constitutũ, q̃a non per se quasi nascitur sine alia cõuentione, sed aliena voluntate & iussu constituitur. In quo illud primum est, qđ a magistratu daẽ, indeq; ꝓtorium appellatur, de quo dicẽdum est. Pignus magistratus iussu duabus in causis datur. Vnum genus est ex causa iudicati. Est enim hic ordo iuris, si condemnatus intra id tp̃s, quod iudicatis datur, pecuniam non soluit, eius bona capi iubentur ac distrahi: vnde iudicatis satisfiat. Quæ cum capta & occupata sunt eo ordine, quo ius fieri præcipit, tũ iure pignoris teneri intelliguntur, non aliter, q̃ cæteræ res, q̃ debitoris voluntate sunt obligatæ, de quo titulus in Codice Iustiniani, si in causa iudicati pignus captum sit. Hoc genus quidã iudiciale vocant à iudicio, qđ eius confirmandi cã constituiẽ, non malè fortassis, sed tñ hæc oïa, q̃ a magistratu dant, Iustinianus prætoria appellat. in d.l.vlti.C.de præ.pig. Quod est melius, ne cùm iudiciale hoc pignus dici audimus, existimemus iõ ita dici, quia a iudice detur in iudicio. Quod non ita est. Nunq̃.n. in causa iudicati pignora capiuntur iussu iudicis. Quid.n. si iudex datus sit, sed à magistratu tñ, siue is iudicauerit, siue iudicem dederit? Iudicibus.n. à prætore datis, non iudices, qui iudicauerunt, sed pretor, cæteriq; magistratus, qui eos dederunt, sententiam exequũtur. l.à diuo pio.de re iud. Vnde a ꝓtore rectius pretoriũ appellatur: quia ex officio eius hoc quoq; proficiscit. Alterum genus ꝓtorii pignoris in his causis cernitur, ex quibus in possessionẽ a magistratu mitti solet. l.non est mirũ.de pig.act. Has aũt cãs complures esse constat, ut rei seruandæ cã: vt legatorũ, seu fideicommissorum seruandorum gratia, & ventris noĩe, & quæ sunt eiusdem generis, q̃ ex suis locis petendæ sunt: vide l.1. & titulũ, qui. ex cau.in pos.eat. Vtrunq; hoc genus pignoris prætorii, & causas, ex quib. constituatur, indicauit rescripto quodam suo Ant. Imperat. quod extat sub titulo, C.qui pot.in pig.hab. Cuius verba hęc sunt: Si decreto prætoris, qui de fideicommisso ius dixit, in possessionem fundi hæreditarii fideicommissi conditionalis seruãdi gratia prius inducti estis, q̃ aduersarius vester in causam iudicati eiusdem fundi pignus occupauit, eius iusq;, qui iure fuerit etiam exequebatur, tempore potiores estis. Nã cum de pignore vtraq; pars contendit, præualet iure, qui fuerit. Inter pignus hoc prætorium, & cætera, q̃ aut lege tacitè dantur, aut conuentione, hoc interest, q̃ illa simulatq; obligatio subest, aut de pignore conuenit, creditori obligantur, et si nũq̃ res in manus & possessionem creditoris venerit. Quod aũt a magistratu datur, non alias constituitur, nisi in possessionem ventũ fuerit, quib. ex causis in possessionem missi fuimus, aut res ex cã iudicati capta & occupata sit. l.non est mirum.de pig.act.l.2.C.qui pot.in pig. & tit. C.si in cau.iud.pi.ca. Ex quo euenit, vt si fortè decreta sit a magistratu missio in possessionẽ, aut pignorum captio, prius autem, q̃ res occupatæ sint, distractæ fuerint a debitore, non detur earum nomine creditori persecutio: quia pignus ante constitutũ non fuerit: quæ tñ futura est, tum cùm in possessionem ventũ erit, si creditor earum rerum possessione exciderit. De quo extat Iustiniani constitutio l.2.C.de præto.pig.

De pignore conuentionali, & de conuentione, quæ in eo contrahendo necessaria est. Cap.6.

CVm neq; lege pignus datum erit, neq; iussu magistratus constitutum, restat vt voluntate dñi in ea re opus sit, siue debitor is sit, siue alius: ut res pignori obligetur, ex quo alterum genus nascitur pignoris constituti, de quo deinceps nobis cognoscendum est. Dñi voluntate pignus cõstituitur testamento, aut conuentione. Nã & testõ pignus constitui posse, Vlpianus testis est in l.non est mirum.de pig.act. Sane testõ nuda conuẽtione pignus ꝯstituitur iure honorario, cum quis paciscitur, ut res eius propter aliquam obligationem sint pignori obligatæ l.4.de pig.l.si tibi decem.§.de pignore de pac. In quo si quam vim habeat, quod de cõsensu ꝯhi, intelligemus facile, quæ huic rei ꝓnia sint, de quibus sub his titulis multa videbimus. Id autem de hoc genere itã scriptum apud Iustinianum sub titulo de oblig.ex consensu. Iõ, inquit, de obligationibus, quæ consensu ꝯhuntur, loquens, istis modis consensu obligatio ꝯhi: q̃ neq; scriptura, vt in literarum obligatione, neq; præsentia, vt in stipulatione opus sit, ac ne dari quicquã necesse sit, vt substantiam capiat obligatio: sed sufficiat eos, qui negotia gerunt, consentire. Vnde inter absentes quoq; talia negotia ꝯhuntur, veluti per epistolam, vel per nunciũ. Cum pignus eodem mõ ꝯhi dicamus, necesse est nimirum eadem in hoc quoque genere intelligi. Sequitur igitur, ut rem tradi necesse non sit, quam pignori obligatã velimus, l.j.de pig.act. sequitur, vt inter absentes rectè ꝯhatur. l.creditor prædia.de pig. Nec scriptura desideratur. d.l.4.l.q tabernam.§.e tit.l. Et qui non solum verbis voluntas cuiusq; & consensus declaratur, sed et rebus ipsis & factis, l.2.de pac. Ideo q̃bus de legi. nihil interest ad pignoris obligationem, vtrum quis de pignore dando verbis conuenerit, an re aliqua & facto obligationi rei suæ se consentire ostẽderit, vt de eo responsum est, qui postulante debitore chirographum præscripsit sua manu nomine debitoris, quo continebatur, illum pecuniam accepisse à Septitio, & simul cõuenisse, vt Septitio creditori res pignori esset, quæ dantis nõ erat, sed eius, qui chirographum scripserat. l.fideiussor.§.1.de pig. Huc pertinet illa Martiani coniectura, interpretantis, si quis fideiubeat, cum res illius à debitore, pro quo fideiussit, pignori data sit, intelligi hoc ipso, ꝙ fideiussit, mandare, res suas obligatas esse. l.Pompo.§.1.in qui.cau.pig.vel hypo.tac.contr. In quo coniectura voluntatis ex comparatione maiorum ducta est. Nam qui se pignori alio obligat, multo magis res suas, quæ ab eodem oppignoratæ sunt, obligatas esse patietur. Idq; se velle sequenti facto declarauit. Vnde rectè ait Martianus, si ante quis fideiubeat, post deinde eius res hypothecæ sint datæ, non idem dicendum esse: quia si nullum factum dñi post pignoris dationem secutum est, vnde illum eam obligationem probare constaret. Conuentio de pignore duplex est, specialis & generalis. Specialis, cum specialiter & nominatim certæ res pignori opponuntur. Generalis, cum sine vlla rerũ notatione generaliter res oẽs obligãtur, quas quis habet, aut quas habiturus est. l.j.l.& quæ.§.1.de pig.l.2.C.eo.tit. Quid vtraq; conuentione contineat quæritur. Nã ad quas res conuentio pertinebit, eas obligatas esse necesse est. In quo de verborũ vi omnis ferè quæstio est. Illæ.n. res pignori erunt, q̃ verbis demonstrantur. Et quidem cum spãliter res quædã pignori obligatæ sunt, hoc solũ q̃rendum est, q̃ res conuentione comprehensæ sint. Nã hæ sine dubio pignori futuræ sunt, non aliter. Ex quo illud est, ꝙ Papinianus scripsit, l.4.§.j.de pig. seruo pignori dato creditorem peculium eius nullo iure distrahere: Quippe peculium serui appellatione non continetur, multoq; minus serui pars intelligitur. Ista ratione cum prædia & mancipia, quæ tum in prædio erant, debitor pignori dedisset, atque illis defunctis alia in demortuorum locum substituisset, quæsiuit vtrum videri possent hæc, quæ substituta sunt, defunctorum loco esse, tamen nõ esse obligata creditori. Modestinus respondit. l.fideiussor.§.Sed Rectè: quia hæc non illa essent, quę pignori erant obligata. Diligenter, quæ cuiusque rei appellatio sit, considerandum est.

Sępè enim fit, vt quę res ab initio datę non videntur: quia tum non essent, posteà cum accesserint, in obligationem veniant: quia vi nominis eius, quod dictum est, contineantur. Vndè grege pignori obligato, tametsi alicui videri possunt ea sola capita obligata esse, quæ quo tempore grex obligatus est, in grege fuerunt. tamen & quę posteà nascentur, & alia omnia, quę in locũ demortuorum capitum substituta fuerint, pignori tenebuntur. De quibus tamen nihil nec specialiter, nec generaliter conuenisse videtur l.grege.in princ. de pigno. Hoc vt respondeamus, vis verba intellecta, & animaduersa facit. Grex enim est obligatus, non singula corpora, quæ tum erant, cum de pignore conuenit. At quamuis totus grex renouatus fuerit, paulatim alias oues aliis substituendo, tamen dum renouatus sit modò, grex idem, idem corpus esse intelligitur, quod priùs fuerat. arg.l.proponebatur.de iudic. Igitur & quæ posteà substituta sunt, pignori erunt. Grex enim, vt dixi, non singula corpora obligata sunt. Neque contrarium est, quod de mancipiis in aliorum, quę obligata erant, locum substitutis diximus. Grex enim & aliis nouis capitibus substitutis semper idem est. Mancipia verò morte esse desinunt nec possunt dici, quæ substituuntur, illa esse, quę prius fuerant. Huc referri debent, quòd de taberna scripsit Scæuola, l.tabernam.de pig. Si taberna pignori data sit, merces, quæ taberna continentur, ibique exercentur, pignori oppositas videri. Sic enim vsitata figura metonymia tabernam, idest locũ vbi exercentur merces, pro eo quod continetur, dicimus. Et vniuersitas cum intelligatur data rerum ad negociationẽ pertinentium, quæ assiduam commutationem recipiunt, non quæ nunc sunt merces, erunt pignori, aut quę posteà, sed tunc reperientur, cum pignus creditor persequetur. Ita non quid tũc fuerit, cum res pignori dabatur, sed quid uerbi appellatio complectatur, spectandum est. Sed cum dixerimus, in speciali conuentione nihil, nisi quod specialiter comprehensum est, contineri, tamen sciendum est, cum quid datum est, per consequẽtiam etiam illa, quæ rei posteà accesserint, item quæ indè nata profectave fuerint, in obligationem pignoris venire. Prioris generis est, si quid fundo per alluuionem accessit, l.si fundus. de pign. si cum nuda proprietas pignori data esset, vsusfructus proprietati accreuit. l.si conuenerit.§.si nuda.inf.de pig.actio. Item si area pignori obligata, aut nouum aliquod ædificium areæ impositum, aut veteri destructo aliud restitutum fuerit. l.si fundus.§.si res.l.vl.de pig.l.domo.de pign.actio. Quæ omnia pignoris causam sequẽtur. Atqui nihil horum, quæ secuta sunt, pignori obligatum est. Nihil, sed non ideò hæc obligantur, quia quicquam de his cõuenerit, sed quòd ab illis trahantur. Cum enim totum pignori datum sit, & totum sine partibus suis esse non possit, necessè est, eas res, quæ posteà accesserint, pignori quoq; esse, quæ eius res, quę data est, partes esse cœperunt. Non est autem incerti iuris, & vsumfructum amissum sequi proprietatem, & quod solo impositum est, solo cedere, sic vt soli & areę pars esse incipiat. §.1.Insti.de vsufru.l.adeò.§ cum in suo.de acqui.rer.domi. Adeo quę ædificium, quod areæ obligatæ impositum est, pignoris causam sequitur, vt quamuis non apud debitorem, sed apud alium, cui area vendita est, impositum sit pignori, tamen obligetur, recteque vnà cum area, quæ cum sua causa distracta est, a creditore vindicetur. Sic tamen vt non aliter possessor, si bonę fidei possessor est, cogatur creditori ędificium restituere, quàm sumptus in extructionem irrogatos, quatenus pretiosior res facta est, recipiat. l.Paulus.§.domus, de pign. Quod ei emptori tributum nõ est, qui sciuit rem alii esse obligatam, quam emebat. Hic enim cum sciret rem ab alio euinci posse, est, quod sibi imputet, si, cum posset, & deberet diligentius sibi a venditore cauere, non fecerit. l.cum postulassem.§.1.de dam.infect. Sed cur hæc in vsufructu areæ, aut domus constituto secus obseruãtur? Tantum enim abest, vt nouo ędificio areę, cuius vsusfructus legatus est, imposito, aut alio restituto, huius quoque vsusfructus accedat, vt etiam areæ vsusfructus, qui antè fuerat, extinguatur. l.repeti.quib.mod.vsusfru.amitt. Non iniuria hoc de vsufructu respondetur. Vsusfructus enim non rei interitu, sed mutatione amittitur. d.l.repeti. Rei autem mutatio ad formam pertinet, vt si aliam formam, & nomen res nacta sit, dicendum sit, eius vsumfructum amitti: quia mutata est, etiam si corpus idem & substantia maneat. Porrò ædificio areæ imposito, non iam area est, sed domus: & cum aliud ædificium restituitur, non id est, qđ prius fuerat. In pignore verò & cæteris rebus amittendis, res ipsas videlicet naturaliter spectamus, vt quamdiu id corpus manebit, quod obligatum ẽ pignori, pignus natura manere necesse sit, ob eamque causam quicquid deindè ei impositum fuerit, eius causam sequatur. Itaque hoc aliter in vsufructu receptum est, non naturali rei interpretatione, sed constituto iure. Idque ità constitutum est, quò facilius vsusfructus ad proprietatem rediret, nè inutiles essent proprietates semper abscedẽte vsufructu. §.1.Insti.de vsufru. Posterioris generis sunt ancillarum partus, pecorum fœtus, fructus prædiorum: quæ cum ex rebus obligatis nata sint omnia, pignoris quoque causam sequi diximus, quamuis de ijs specialiter nihil conuenerit. l.Paulus.§.1.l.fideiussor.§.vlt.de pignor. Quod fit eadem illa ratione scilicet, quã antè exposuimus: quia hæc aliquando, cum in vtero essent, eiusdem corporis pars fuerunt: vndè eius quoque rei ius sequũtur. Extat in hanc sententiam titulus in Codice, de partu pignorũ. Sed quod diximus, nata teneri, sic Paulus accipiendum esse docet, si ad eum qui obligauit, hæredemve eius, dominium eorũ peruenit. Cęterum, inquit, si apud alium pepererint, non erunt obligata. d.l.Paulus.§.1.de pigno. Quod ait, si apud alium dominum pepererint, rectè Accursius sic accepit, si & pepererint, & apud eundem conceperint. Sic enim fit, vt nunquàm debitoris fuisse ea, quę nata sunt, intelligantur. Vndè nec pignori esse possunt, utpotè ab eo data, cuius in bonis nunquam fuerint. Idque testatur Papinianus in l.1.§.cum prædium.hoc titu.de pign. Caius in l.potior.§.si de futura.infra qui pot.in pigno. Quòd si animalia apud debitorẽ conceperint, etiãsi vendantur, ac deindè post venditionem apud emptorem pariant, ea, quę nata erunt, pignori futura sunt. Hoc enim modo certum est, ea aliquando debitoris fuisse, saltem quo tempore in vtero erant; tunc enim eiusdem corporis & substantiæ pars erant, vt diximus. Quod ipsum & de fructibus pendentibus respondetur. l.fructus. de rei vendi. Vnde euenit, vt si post res alienetur, & illa in lucem prodeant, vnà cum sua causa res alienetur. Et hoc est sine dubio, qđ Vlpianus sensit, & si non planè expressit in l.si conuenerit.§.si fundus, de pigno.action. cum ait: Si fundus pignoratus uęnierit, manere causam pignoris; quia cum sua causa pignus transeat, sicut in partu ancillæ, qui post venditionem natus est. Quibus uerbis declarat manifestè, loqui se de ea re, quæ antè, quàm venderetur, obligata fuit. Nam quomodo cum sua causa, idest obligatione, & nexu pignoris transire potest, quæ antè obligata non est? Quæ uerò nec nata, nec concepta sunt apud debitorẽ, ea a debitore anteà obligari quomodo potuerunt? Hoc loco exoritur dubitatio. Cur enim si dominiũ eorum, quæ post uenditionem nata sunt, ad emptorẽ peruenit, ea obligata nõ sunt, cum ex corpore profecta sint, indeque accesserint: ea autem, quæ inædificantur, etiam si extruantur apud emptorem, pignori tamen sunt, quamuis ea in dominium debitoris nunquã peruenerint? Et differentię ratio illa est, ꝙ ędificium, quandiu constat, areę cohæret, eiusque pars esse intelligitur, ideoque cũ area adhuc obligata sit, quia cum sua causa transijt, necessè est, ædificium, quod ei adiungitur, eius quoque causam sequi. Ab eo enim trahitur. Per cõsequentiam igitur, & accessionem rei hoc fit. Quod autem ex re natum est, nec iam eius rei pars est, nec ei cohæret, quarè nec pignori erit. Nam & ædificium si sublatum esset, sola area pignori maneret, non ędificium, quod in area nõ est. Ac de speciali pignoris conuentione satis. Quòd ad generalem attinet, hic quoque, quid ea contineatur, ex uerbis iudicandum est. Et certum est, qui res suas pignori dedit generaliter, orationis compendio res omnes, quascunque tunc habet, dixisse intelligi. Erunt igitur omnes tam obligatę, quàm si specialiter singulas enumerasset. Nec dubium est, quin si quis adiecerit, & quas habiturus est, eę quoque omnes, quæ post illi obuenerint, uerbis contineantur. Sed prima quęstio est, an etiam ea, quę quis posteà habiturus est, iure obligare potuerit, de quo inter veteres Iurisconsultos dubitatum est: nec sine causa. Nam si specialiter res aliena obligari non potest, vt posteà dicemus, ne generaliter quidem videtur obligari posse. Quod tamẽ tũc fit, cum quis eas obligat, quas habiturus est. Tunc enim, cũ dat, sunt alienæ. Sed tandem & hæc quoque de rebus futuris conuentio recepta est, vt Papinianus testatur in l.1.hic. Conuentio, inquit, generalis in pignore dando bonorum, uel posteà quæsitorum, idest etiam posteà quæsitorum recepta est. In speciem autem alienæ rei non item vtiliter conuentio conferri potest. Ait ergo, conuentionem generalem de pignore bonorum etiam posteà quęsitorum receptam esse, cum de rebus iam quęsitis non dubitaretur quin generaliter obligari possent. Sed de postea quæsitis, quæ nunc debitoris non essent. Nec ratio differentiæ in obscuro est. Aliena enim res cum specialiter pignori datur, purè datur, quod fieri non potest; Cum autem quis obligat res, quas habiturus est, obligat quidem alienas, sed ea conditione, si modò habebit. Hoc enim casu obligatæ erunt, si erunt posteà quæsitę. Quæ si acquirentur, non erũt pignori. Sic & qui Stichum legat hoc modo: Stichum, qui meus erit; cum moriar, hanc conditionem dicere intelligitur, si modò Stichus meus erit, facitque omninò legatum conditionale. Res autem aliena etiam specialiter sub conditione pignori rectè datur, cum mea erit. l.si fundus.§.aliena.hic. Quo fit, vt possit generaliter eadem conditione. Hoc ergo intellecto, res quoq; futuras, ac nõ tantum præsentes, obligari posse, dubitari non debet, qui vtrasque verbis nominatim complexus est, quin eius omnia bona quæcunque sunt, & vndecunque quæsita pignori futura sint. l.Paulus.§.vltim.l.pen.§.ulti.de pigno. Modò nè alia tamen contineri putemus, quàm quę a debitore quęsita sunt, non etiã quę eo mortuo ab hærede eius: hoc enim verba conuentionis faciunt, quæ habeo, quęque habiturus sum. d.l.Paulus.in prin.hic.

Quòd

Quòd si quis res suas tantum dixit, aut bona sua, quæstionem afferre potuit, vtrum de rebus tantum præsentibus senserit, an ēt de ijs, quas posteà acquisijt. Et extat Iustiniani constitutio nominatim de hac re scripta, l. vlt. C. quæ res pi. oblig. poss. qua cautum est, his verbis: Res meæ, bona mea, non solum præsentia, sed etiam futura contineri. Cui congruit, quod Pomponius in hac seruitute, nè luminibus officiatur, scribit, ambiguam esse hanc scripturam, vtrumne his luminibus officiatur, quæ nunc sunt, an etiam ijs, quæ posteà fuerint; humanius tamen esse, verbo generali omne lumen significari, siue quod in præsenti, siue quod post tempus conuentionis contigerit. l. si seruitus. de ser. vrb. præd. Sed quanquàm verbis generalis conuentionis rerū, quas quis habet, habiturusve est, res omnes continentur; voluntate tamen debitoris tacitè quædam excipiuntur, vt docet Vlpianus. l. obligatione. de pigno. Non enim ea continebuntur, inquit, quæ verisimile est quenquam obligaturum non fuisse; vt hic, tametsi verba generalia sint, tamen q̃a res est, quę ex consensu valet, ratio voluntatis ante omnia habeatur, nè fiat eę res obligatæ, de quibus debitor non senserit. Quarum duo genera ponit; vnum earum, quas in vsu quotidiano aut necessario hēt: cuiusmodi sunt supellex, vestis, & quæ mancipia, aut iumenta eodem vsu habentur. Alterum earum, quæ ad effectionem eius pertinent; qualis est concubina, filii naturales, alumni. Illa, vt apparet, q̃a ijs debitor carere non potuit: hæc, quia noluit. Quæ omnia non tantum si postea quæsita fuerint, obligatione non continebuntur, sed ne si ea quidem debitor habuerit, quo tempore paciscebatur. l. 9. seq. Ex his, quæ de conuentione hactenus diximus, perspicuum est, nisi quid de pignore dando, vel specialiter, vel generaliter conuenerit, nullum esse pignus, eoque nullam rem debitoris, creditori pignoris iure teneri: adeò, vt Aristo responderit, etiam si sequens creditor ita cum debitore cōtraxerit, vt ex ea pecunia, quam dabit, antecedēs, cui res aliqua obligata erat, dimitteretur, idque secutum sit, non aliter in ius pignoris succedere, quàm si conuenerit, vt sibi eadem res obligata esset: neque enim in ius pignoris succedere debere, qui ipse nihil conuenit de pignore. l. Aristo, infrà, quæ res pig. da. poss. Quod si verum est, non modò nō poterit creditor vllam rem debitoris vindicare, quæ pignori data non sit, sed ne retinere quidem, si quo casu fortè ad eum peruenerit. Quod rescriptis quibusdam apertè demonstratur. l. si non inducta. C. in qui. caus. pign. vel hypo. tac. cont. Planè exceptio doli mali interdum creditori datur aduersus debitorem rem suam petentē, si quod debet, paratus non sit soluere. Idque in his causis obseruatur. Primum, si creditor, qui eam rem habet, ad eam rem recipiendam pecuniam impendit, dum pecuniam creditori soluit nomine absentis debitoris, quo eam rē ab illo liberaret. l. 1. in prin. quib. mo. pig. vel hypoth. si solu. Neque hoc in hac causa tantū, sed in omnibus aliis similibus generaliter receptum est; vt qui rem alienam possidet, quod in eam rem bona fide impenderit, id per retentionem eius rei consequatur. Id quidem certò in omnibus in rem actionibus locum habet. l. in fundo. l. sumptus. de rei vind. l. planè. de petit. hæred. Deindè si propter eam rem, quam habet creditor, pecuniam dedit, quæ ad debitorem peruenerit, non aliter crediturus. Finge enim procuratorem citra domini voluntatem rem eius pignori dedisse, quod facere non potuit, ac posteà creditoris pecuniam in rem domini versam esse: Improbè dominus rem suam sibi a creditore reddi postulet, cùm pecuniam ob eam rem acceperit, eaque vtatur, quā ipse nolit reddere; quippe qui ab alio exigat, quod ipse nō præstet, de quo extat Seueri & Antonini rescriptum in l. 1. C. si aliena res. Postremò & in hac specie per exceptionem doli sine pignoris conuentione rem debitoris retineri posse à Gordiano rescriptum est, si quis pecuniam accepto pignore credidit, idē aliam sine pignore dedit. Hoc enim casu si creditor possidebit, nō tantum in eam summam, in quam pignus ab initio datum est, retineri potest; sed etiam in eam, quæ sine pignore data est, quæ chirographaria dicitur ob id, quòd chirographo tātum cauetur, ad differentiam eius, quæ pignore cauta est. Extat titulus in Codice in hęc verba: Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse. Quod rescriptum tunc locum habere videtur, cum primò pecunia credita est, in quam pignus datū est, mox alia pecunia sine pignore. Cæterum si eodem tempore plures summæ creditæ fuerunt, & nominatim conuenit, ut in vnam aliquam res pignori esset; dicendum est, soluta ea summa, in quam pignus obstrictum est, pignoratitiam competere; idque Vlpianus respondit. l. solutum. §. si in sortem. de pig. act. Nam qui cum sciret plures esse summas, in vnam pignus obligauit, cæteras excepisse videtur. Hæ sunt quidem causæ, in quibus res debitoris retineri per exceptionem possit. Sed non fieri id pignoris iure, verum ea exceptione tantum, quæ debitori dolo facienti opponatur, indicio erit, ꝙ si alii creditores, quib. eadem res pignori sit, rem vendicent, nullam hoc casu aduersus eos retentionem possessor, idemque creditor sit habiturus. l. vnica. in fi. C. etiam ob chirogr. pecu. Vnde intelligitur quàm illud verum sit, quod posuimus, vbi de pignore nō conuenerit, rem iure pignoris teneri non posse. Sed conuentio sola non sufficit. Ad pignoris obligationem etiam is requiritur, qui rem iure suo potuit obligare, item res quæ possit obligari. Nam neque omnes res pignori dari possunt, neque a quibuslibet. Nam et vniuersi generis quæstionem de iure cuiusque in rebus transferendis, deque rebus, quæ in commercio hominum sunt, pertinere maximè intelligo; tamen quia pleraque sunt in hoc genere pignorum propria, & ad varios iuris locos, qui in hac parte nonnullam lucem desiderant, intelligendos pertinet, quid de his quoque tenendum sit, id est, qui quas res obligare possint, dicendum est.

Quæ res a quibus obligari possint. Cap. 7.

Si verum est, quod regula iuris traditur, neminem plus iuris in alium transferre, quàm ipse habeat. l. nemo. de reg. iu. consentaneum est, neminem aliam rem pignori obligare posse, quàm qui de ea re iure suo statuere potest. Rectè igitur edicto de Seruiana actione cautum est, vt is solus rē pignori obligare possit, cuius in bonis res fuerit. l. qui prædium. C. si ali. res pign. data sit. Quod tamen si verum est, etiam eo voluntate eius alius dare poterit, quamuis in bonis eius non fuerit. Nam cum domini voluntatem & factum exigimus, nihil interest, ipse dominus fecerit, an alius eius voluntate. l. solutum. § solutam de pig. actio. l. restituta, ad Treb. Cui iam illa consequentia sunt, vt procurator rem domini rectè pignori obliget, siue ei specialiter hoc mandatum est, vt faceret, siue vniuersorum bonorum administratio ei permissa est ab eo, qui sub pignoribus solebat mutuas pecunias accipere. l. solutum. 2. vlt. l. seq. de pign. act. Nam cui generaliter de omnibus rebus mandatum est, perindè est, quasi ei de singulis specialiter mandatū esset, modò ea res sit, quam dominus esset facturus: neque enim generali oratione concedere videtur dominus, quod specialiter non permitteret: nec specialiter id permitteret, quod ipse non faceret. Vnde rectè additum est, ab eo procuratore rē obligari, cui administratio concessa est, si modo is esset dominus, pecunias eodem modo accipere soleret. Hac ratione & seruus, & filiusfamilias, quibus libera peculij administratio concessa est, rem peculiarem rectè dabūt, quamuis domini sit aut patris. Ex ea enim potestate id faciunt, quam a dominis acceperunt. l. si conuenerit. §. vlt. cum l. seq. de pign. act. Quod sic accipiendū est, si modò ea faciant, quæ ad administrationem pertinebunt, idest si peculiarem gerant. l. 1. §. 1. infra quæ res pign. obl. poss. Hac ratione actor ciuitatis, qui Reipubl. bona iure administrat (administrat autem iure, qui ab omnibus decurionibus, aut maioris partis decreto datus est) d. l. 1. quod cuiusq; vniuer. nomi. tuam pecuniam pro ciuitate accipiat, rem eius rectè obligat. l. si is qui. in princ. de pig. nempe ex ciuitatis eiusdemque dominæ voluntate. Rebus enim publicis dum præficitur, generaliter ei omnia permitti intelliguntur, quæ ad Remp. & administrationem rerum ad eam pertinentium spectant. Vnde adiecit, si mutuam pecuniam pro ea accipiat, idest si in rem ciuitatis id faciat. Sed etsi domino ignorante, nec mandante, res pignori data sit: si tamen post ratum habuerit, pignus valebit. l. aliena, de pigno. Quo casu obseruandum erit, quod Martianus scribit, hoc ipso, ꝙ dominus ratum habet: voluisse eum retrò recurrere ad illud tempus, quo conuenit. l. fundus. §. 1. de pig. Hoc referri debet responsum Vlpiani in l. si inter. de pigno. Si inter colonum, inquit, & procuratorem meum conuenerit de pignore, vel ratum habente me conuentionem, vel mandante, quasi inter me, & colonum meum conuenisse videtur. Sentit Vlpianus, inter colonum & procuratorem conuenisse, vt is de pignore mihi dando a colono. (Neque enim actionem mihi procurator meus, idest libera psona, acquirere potuit, vel authore Paulo in l. solutum. §. liberam. de pig. act.) sed de re mea pignori danda colono meo ad cautionem earum rerum, quas illi ex conducto præstare debeo, vt sit dubitatio, an si ego eam procuratoris mei conuentionem postea ratam habuero, perindè haberi debeat, quasi inter me & colonum conuenisset. Nam si conuenisset, statim res illi esset obligata mea voluntate. Et ait Vlpia. quasi inter me & colonum videri conuenisse. Pro domino autem habentur tutores, itemque curatores, quibus in causis pupilli, & minorum res geruntur. l. qui tutelam. de admini. tut. Quo fit, vt tutor, quod lege refragante nō fiat. (Nam legibus nec res immobiles, nec mobiles, quæ seruando seruari possunt, sine decreto alienari obligariue possunt.) l. lex, quæ tutores. C. de administ. tut. si in rem pupilli pecuniam accipiat, (hoc enim modo pupilli rem gerit) rem pupilli vtiliter det pignori. Idemque in curatore adolescentis, vel furiosi dicendum est. l. tutor. de pign. act. Illi quidem domini hoc loco existimandi sunt, quibus rem alienare non licet. In vniuersum enim prohibita rei alienatione etiam pignoris datio prohibita intelligitur, quoniam ex hac re illud sequitur. l. vlt. C. de rebus alienis non alien. Omnibus autem rerum alienatione interdictum est, qui in aliena potestate sunt, nisi eorum authoritas accesserit, quorum sunt in potestate.

state. Ideò enim alii adhibentur, à quibus regantur, vt sicubi opus sit, illi fiant authores. Cum ius eiusmodi sit, vt res ab eo, cuius in bonis non est, sine domini aut eius, qui pro domino habeatur, voluntate obligari non possit: perspicuum est, inutiliter obligari primum eas, quę nullius in bonis sunt, cuius generis sunt sacrę, religiosę, publicæ, liber homo. l. 3. l. qui filios. C. q̃ res pig. obli. poss. Proximo loco, quæ in bonis quidem sunt, sed non in obligantis bonis, idest alienas. Ac superioris quidem generis res sic inutiliter pignori dantur, vt quamuis res sacra, profana, aut publica, priuata, aut ex libero seruus factus sit, nihilo seciùs tamen conualescat pignus: quia de ea re pactio interposita sit, cuius rei commercium omninò non erat. argum. l. inter. §. sacram, de ver. oblig. §. 1. instit. de inut. stipu. Quod autem ad res alienas attinet, sanè quidem quandiu in eadem conditione sunt, non obligari eas constat. Sed quoniam non sunt res eiusmodi, quarum commercium nullum sit, vt de iis pacisci nullo modo licuerit: hoc loco quæsitum est, si fortè conditio mutata sit, vt debitor alienę rei dominus esse inciperet, an quia res in eam causam rediit, à qua incipere poterat, confirmetur pignus, dandaque sit creditori eius rei persecutio. De qua re non parua quæstio est. Nam si illud solum impediebat, quò minus rei vendicari posset, quòd aliena pignori data erat, hoc iam impedimentum sublatum est. Quòd si ad pignoris obligationem hęc solum requiruntur, vt & de pignore conuenerit, & res, quę datur, sit in bonis obligantis: hæc omnia iam concurrunt, postquàm dominium debitori quæsitum est. Rursum hęc impedire videntur; Primum, quòd regula iuris traditum est, quod ab initio non valuit, tractu temporis non conualescere; Deindè, quòd ius de Seruiana actione ita constitutum est, vt rem oporteat in bonis eius esse, qui eam obligat, si quidem rectè constitutum pignus velimus. Diocletianus & Maximianus Imp. sub tit. si res aliena. l. quæ prædium. Quæ prędium, aiunt, in filios a se titulo donationis translatum, creditori suo dat pignori, se magis pignoratitio contrario obligat iudicio, quàm quicquam dominis nocet: cum & Seruiana actio declaret euidenter iure pignoris rem teneri non posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerit. Vndè & Caius testatur vulgò dici, creditorem, qui quasi Seruiana agit, probare debere, cùm conueniebat, rem in bonis debitoris fuisse. l. & quę nondum. §. 1. de pig. In hac re sic habendū est: Si res aliqua sub conditione detur, si debitoris facta sit, vtiliter dari ad hoc, vt dominio debitori quęsito ex conditione creditori obligetur. l. si fundus. § aliena. de pign. Hoc enim modo, qui rem obligat, non tam alienam obligat, quàm suam: q̃a hac conditione obligat, cùm sua erit. Et omninò vt rem nostram stipulari non possumus, quia iam satis nostra est, eandem tamē sub conditione rectè stipulamur. l. si rem meam, de verb. oblig. Sic cum rem alienam pignori dare non possumus, quia nostra non est: eandem tamen sub cōditione rectè dabimus, si nostra erit, quia conditio in id tempus cōfertur, quo nostra futura est. Quam ob caosam conuentio generalis in pignore rerum posteà quęsitarum recepta est, vt antè diximus: quia in his rebus dandis hęc conditio inest, cùm quæsitę fuerint. Hinc etiam dicimus, & quæ nondum sunt, futura tamen sunt, hypothecæ dari posse: putà, vt fructus pendentes, partus ancillę, fœtus pecorū, & ea, quæ nascuntur, sint hypothecæ obligata. l. & quę nondū. de pign. In his enim dandis inest tempus, cum nata fuerint. l. interdum. de verb. oblig. quod tempus cùm incertum sit, conditionem habet. Idem dicemus, si res ei, qui pignus dabat, fuit debita. l. 1. in princ. de pig. l. 3. §. 1. inf. qui po. in pign. hab. Qui enim rem sibi debitam pignori dat, hoc animo dare intelligit, vt tūc pignori sit, cùm ipsi data fuerit: ideò, quia sibi breui acquisitum iri sperat. Sic ex spe, quam in ea iam cōstitutam debitor habet, animus eius & conditio intelligitur. Si nihil horum erit, certū est; hoc iure posito, quod diximus, rem iure pignoris teneri nō posse, nisi quæ obligantis in bonis fuit; re aliena pignori data ordinariam actionē, idest directam, quæ ex his verbis edicti proficiscatur, creditori nō competere, quamuis res illi posteà quæsita fuerit. Idque apertè eorundem Impp. Diocle. & Maxim. rescripto declaratur sub eodem ti. Codicis, si aliena res. Verba rescripti hæc sunt: Cùm res, quæ necdùm in bonis debitoris est, pignori data ab eo, posteà in bonis eius esse incipiat: ordinariā quidem actionem non competere, manifestum est, & quæ sequuntur. Hoc sensu accipiendum est illud, quod vulgò traditū esse Caius docet, creditorem probare debere, cùm cōueniebat, rem in bonis debitoris fuisse. d. l. ea quæ. §. 1. Cùm directa, inquam, actione hypothecaria agit, intenditque sibi rem pignori obligatam esse, hoc probare debet. Hoc enim vi ipsa dicere intelligitur, sibi rem ab eo pignori datam, qui ius dandi habebat, qui pignori rem datam intendit: itaque etiam probare debet. Sed an vtilis detur, videamus. Et eodem illo rescripto Diocletiani, & Maxim. additum est, ordinariam quidem non competere, sed tamen æquitatem facere, vt facilè vtilis persecutio exēplo pignoratitię actionis detur. Ex quo rescripto hęc distinctio inducitur, vt si creditor ignorauit esse alienam, quæ pignori dabatur, dominio debitori posteà quęsito vtilis detur persecutio; sin sciuit alienam esse, non detur. Quæ distinctio ex eo colligitur, ꝙ ait rescriptum, exemplo pignoratitiæ actionis vtilē persecutionem dari. Cùm enim res aliena pignori data est creditori decepto, aduersus debitorem pignoratitia contraria datur, vt quia ea res frustra obligata est, alia non minus idonea substituatur. Hęc autem actio ei, qui ignorauit alienam, competit. l. tutor. §. 1. de pig. act. Hoc exemplo cùm vtilis persecutio in rem hoc casu detur, eadem distinctione nimirum dabitur. Hoc sentit Papinia. videlicet cum ita scribit. l. 1. in princip. de pig. In speciem autem alienę rei collata conuentione, id est, cùm res aliena specialiter pignori data est, si non fuerit ei, qui pignus dabat, debita, posteà debitori dominio quæsito, difficilius creditori, q̃ non ignorauit alienam, vtilis actio dabitur, sed facilior erit creditori possidenti retentio. Hoc dicit, ei qui non ignorauit alienam, facilę vtilem persecutionem dari: ei verò, qui non ignorauit, difficilius. Quod ait, difficilius, comparatiuus ꝓ positiuo positus est, augendæ difficultatis causa, vt sit, difficilè dabitur, idest, indicio meo, non dabitur. Quam sententiam esse Papiniani in his verbis atque hoc loco, minùs dubitabit, qui eius aliud respōsum legerit, cuius initium est; Nonnunquàm. sub titu. de colla. bon. in quo ille a filio post annum, quàm delata est bonorum possessio, voluntariam moram cautionis admittere difficilius esse ait: cum hoc intelligere eum constet, non esse admittendam. Sic enim Iurisconsulti solent, cùm de re non vsqueadeò explorata, & certa, sententiam suam exprimere volunt, vt non certò, & asseueranter ita esse pronuncient, sed sentētiam suam timidè, ac veluti dubitantium more proponant, vt etiam si aliud aliis videri queat, tamen ipsi in hanc aut illam partem inclinare se ostendant. Itaque Theophilus in §. responsa. de iure nat. responsum diuidi ait in sentētiam, & opinionem: vt sit sententia, perfecta & indubitata responsio: veluti, hoc facere licet, hoc facere non licet. opinio verò sit, suspensa & timida, ac veluti cum dubitatione elata responsio, vt, existimo hoc fieri licere, existimo hoc fieri non licere. De quo respōdendi more, qui plura nosse volet, habet vndè petat, in lib. 2. anniuersa. Disputationum Fran. Duareni nostri caput 11. longè vtilissimū. Quòd si quis est, qui putet hęc verba, difficilius creditori, qui nō ignorauit alienam, vtilis persecutio dabitur, ità esse accipienda, vt velit Papi. difficilè quidem vtilem actionem dari, sed tamen dari, licèt ęgrè is hoc concedit vtrique actionem dari, & creditori, q̃ ignorauit alienam, & ei, qui non ignorauit. Quod primum est contra sententiam Papin. qui hos distinguit: deinde contra id, quod disertè eo rescripto continetur, cuius supra mentionem feci, quo actio in rem, ad exemplum pignoratitię actionis dat̄. Nam quomodò ei creditori, qui non ignorauit alienam, vtilis persecutio ad exemplum pignoratitię datur, cum ei pignoratitia contraria non detur? Iam hoc quem sensum habet, si modò hoc Papinianus diceret, difficilius quidem ei dari, sed tamen ei dari? Si nemine repugnante hęc actio datur ex sententia Papiniani, idest, de iure (nam contra ius Papinianus non daret) quomodò tandem difficilè datur? Nisi fortè hoc intelligit Papinianus, prętorem rogatum, vt det, recusare posse primò: sed illi instare debere, & si institum fuerit, ad extremum illi debere concedere. Quod est ridiculum. Quod enim ex iure aliquandò concedi debet, id statim concedendum est, non differendum; quia boni viri personam magistratus sustinet, cuius non est in munere publico ius, cui reddendo publicè præest, sine causa denegare, aut si ex causa denegauit, id aliquādò reddere. Necesse est enim, quod iustè negaueris, si posteà concedas, id te iniustè cōcedere. Postremò, vt cætera nos responsa, & rescripta in hac re deficiant, tamen facilè hæc sententia authoritate iuris defenditur, certo, vt mihi quidem videtur, argumento. Facilius enim pignoratitia contraria actio creditori aduersus debitorem datur, quàm pignoris persecutio in re aliena nascitur. Nam debitor seipsum conuentione sua obligare potuit, vt quamuis res aliena esset, tamen ipse conuentione sua teneretur: rem alienā pignori obligare non potuit. Quod si fecisset, non tantum aduersus se, sed etiam aduersus quoscunque possessores actionem pignoris persequendi constituisset. Plus est igitur, actione in rē uti, quàm pignoratitia. Id si est, cui dubium esse potest, cui pignoratitia in personam, quæ se obligare potuit sua voluntate, non datur, quin ei in rem actio non detur, quæ res non potuit obligari, præsertim cum in rem actio aduersus possessores detur, in quos debitor nihil iuris habet? Quapropter dubitari nō debet, quin Papinianus cum ait, difficilius creditori, qui non ignorauit, vtilem actionem dari, hoc sentiat, non facilè dari: id est, omninò non dari, nisi quæ magna causa afferatur, quæ suadeat esse dandam. Quod fieri potest, si nominatim id conuenerit, aut appareat debitorem creditoremque id sensisse. Sed cum ea nulla sit in eo, qui nihil tale pactus est, & rem alienam non ignorauit, si nihil aliud proponatur, huic sanè non dabitur. Habes iuris minimè, vt videtur, incerti distinctionem. Cui tamen aduersari videtur responsum Pauli, sub tit. de pign. act. quod est eiusmodi: Rem alienam mihi pignori dedisti: deindè dominus rei eius esse cœpisti: datur utilis actio pignoratitia creditori.

ti. Nihil hic Paulus diſtinxit, ſciretnè creditor alienam eſſe, an ignoraret: ſine diſtinctione reſpondit, vtilem eſſe dandam, ſi eius rei debitor dominus eſſe cœpiſſet. Sed etſi hæc verba generalia ſunt, tamen ex ea ratione, quam in extremo capite reddit, quem creditorem intelligat aduerſus debitorem eſſe tuendū, facilè oſtendit. Nam cum prius dixiſſet, potius hoc caſu, cum res debitori queſita eſt, quàm cum dominus rei debitori ſucceſſit, creditori actionem dari, mirum hoc videri debere ad extremum oſtendere conatus eſt hac ratione, quòd cum dominus rei debitori ſucceſſit, nihil eſt, quod ei obiici poſſit, cur rem vendicari non patiatur. Sed ſi conueniſſet, inquit, de pignore, vt ex ſuo mēdacio arguatur; improbè reſiſtit quo minus vtilis actio moueatur. Hæc ratio in eo debitore tantum locum habet, qui creditori rem alienam ignoranti dedit. Solus enim hic ex mendacio ſuo argui poteſt, qui aduerſarium ignorantem mēdacio ſuo læſit, non is, qui rem pignori dixit tanquam ſuam apud eū, qui id falſum eſſe ſciuit, vt de eo reſponſum eſt, qui ſe liti obtulit, quòd ſe poſſeſſorem diceret eſſe, cū aduerſarius id nō ignoraret. l. qui ſe obtulit. de pet. hæred. Quamobrem etiam illius loci ſententia cum hac diſtinctione conuenit. Sed ſiue vtrique actionem vtilem dixerimus dari, ſiue alteri tantum; tamē quò minus in totum detur, regula iuris videtur eſſe impedimento, qua efficitur, vt quod initiò vitioſum eſt, tractu temporis non conualeſcat. l. quod initio. de regul. iur. hic res aliena ab initio pignori data eſt: non debet igitur ex poſtfacto pignoris perſecutio dari, quamuis res aliena debitori poſteà acquiſita fuerit. Nec ad rem pertinet, quòd impedimentum ſublatum eſt, quo fiebat, nè res pignori dari poſſit, vt quidam volunt. Nam regula iuris eò pertinet, vt intelligatur, cum quid, re aliqua prohibēte, initiò non valuit, etiamſi id impedimentū ſublatum ſit, non conualeſcere. Vndè ſi rem noſtram, aut publicam ſtipulati ſimus, quod fit inutiliter; quamuis ea res aliena, aut cum publica eſſet, priuata facta ſit, non tamen confirmatur ſtipulatio. l. inter. §. ſacram, de verb. obligat. Ego puto eum, qui rem alienam ignoranti dedit, tacita quadam conuentione dediſſe, vt tum pignori eſſet, cum debitoris facta eſſet: non item eum, qui ſcienti dedit. Et ideò illic ex conuentione pignus valere, non tempore conualeſcere: hic nullo modo. Neque tamen hæc interpretatio apertè ex verbis colligitur, vt quis dicat ordinariam hic actionem ſine dubitatione dandam: ſed ex iure interpretatio ſumitur. Nam qui rem alienam ignoranti dat, obligat ſe pignoratitia contraria actione, vt id pignus præſtet, vndè & de eo conueniſſe intelligitur; actio enim hic in perſonam eſt, quæ ex conuentione naſcitur. Non item autem obligauit ſe is, qui rem alienam non ignoranti dedit. Neque verò nouum eſt, in re obſcura contrahentium ex iure ſumi id, quod agi videtur. l. 6. de ſolution. In omnibus tamen, in quibus diximus pignus nō ita conualeſcere, vt creditori vtilis perſecutio detur, faciliorem fore ait Papinian. poſſidenti retentionem. Nam cum debitor pactus ſit, vt ea res, quęcunque eſſet, apud creditorem eſſet, dolo facere eum, vt & omnes, qui quid contra pactum petant, negari non poteſt. l. 2. §. item quæritur. de except. doli. Igitur doli mali exceptione oppoſita retinebitur. Verum hæc exceptio debitori tantum rem petenti nocebit. Si eadem res aliis creditoribus ab eodem debitore pignori data erit, iis etiam rem vindicātibus non nocebit. De authoris enim dolo exceptio ſucceſſori non nocet in cauſa non lucratiua. l. apud Celſum. § de authoris, & §. authoris. de except. Et ideò faciliorem ait fore poſſidenti exceptionem, quàm actionem, vt intelligatur, exceptionem ſaltem aduerſus debitorem dari, cum actio non detur. Quod ipſum quoque argumento eſt, ne aduerſus debitorem quidem actionem in rem dari ei, qui alienum non ignorauit, vt anteà oſtendimus. Sed quod ait Papinian. ei, qui non ignorauit alienam, dominio debitori poſteà quæſito, rei obligatæ retentionem dari, contrarium videri poteſt ei, quod Modeſtinus ſub hoc titulo ſcribit, vbi ita definit, cum vitioſè, vel inutiliter contractus pignoris intercedat, retentioni locum non eſſe, nec ſi bona creditoris ad fiſcum pertineant. l. cum vitioſè. Cū autem creditor alienam ſciuit, ibi vitioſè contractum pignoris interceſſiſſe, ex eo pluſquàm manifeſtum eſt, quòd nec dominio poſtea debitori quæſito, actio vtilis creditori datur, vt diximus. Si dicemus, quod Bartolo videtur, ideò hic retentionem dari, quia vitium purgatum eſt, ridebimur. Quaſi verò cum quid vitioſè contractum eſt, Modeſtinus intellexerit non eſſe retentioni locum, ſi vitium adhuc maneret (quod monere ſtulti erat ſcriptoris, quia id nemo vnquàm aliter exiſtimare poſſet) ac non potius id ſenſerit, non eſſe in totum retentioni locum, etiam ſi impedimentum remotum eſſet, de quo ſolo ambigi potuit. Et ſanè ſic regula iuris eſt, vt quod ab initio non valuit, tempore non confirmetur, nè ad retentionem quidem. Intelligendum eſt igitur, tum definitioni Modeſtini locū eſſe, cùm planè uitioſè & inutiliter de pignore cōuenit, ſic, vt nullius momenti fuerit conuentio. Finge, cùm mihi aut Titio promiſſum eſſet, debitorem Titio, cui nihil debetur, rē pignori dediſſe. Finge, rem ſacram aut religioſam datam eſſe. Quamuis aut illic Titius mihi ſucceſſerit, aut hic res ſacra, profana, & debitoris eſſe cœperit, pignoris retentio creditori nō dabitur: ſcilicet quia nec de re ſacra conuenire potuit, vt pignori eſſet, ꝙ conuentio contra bonos mores ſit: nec conuenire, vt ei res teneatur, cui nihil debetur: quia contra naturam ſit, ut ſit acceſſio ſine ea re, cuius acceſſio eſt. At cùm res aliena eſt, etſi ea conuētione pignori dari non poteſt, tamen quò minùs id conueniat: vt quandiù pecunia debetur, ea apud creditorem ſit, nec ipſe illi controuerſiam faciat, nihil eſt impedimento, quia & creditori pecunia debetur, & de re aliena ita cauere nihil prohibet. Hic enim debitor de ſeipſo cauere intelligitur, nè ſi quid fortè iuris in ea re nactus ſit, creditori controuerſiam faciat. Ita fit, vt perſecutio creditori non detur; quia pignus non eſt: retentio verò poſſidenti detur propter conuentionem. Sed redeo ad actionē, quæ re aliena pignori data creditori ex euentu interdum datur, quod tunc accidit, cùm dominium debitori quæſitum eſt: ſaltē tunc cùm creditor rem alienam eſſe ignorauit. Quo poſito, ex re ipſa alia incidit quæſtio, putemuſne, idem dicendum eſſe, ſi rei dominus debitori hæres extiterit. Mouet quæſtionem rei ſimilitudo: ut enim cùm dominium debitori quæſitum eſt, ideo actio creditori datur; quia debitor dominus rei eſſe cœpit. ita poſteriore caſu fit, ut idem dominus rei obligatæ, & debitor eſſe incipiat. Et Paulus reſpondit, hic non idem eſſe dicendum, quia non ſufficiat ad competendam vtilem actionem, eundem eſſe dominum, qui pecuniam debet. l. rem alienam. de pigno. action. Nimirum tertium requiritur, vt dominus de pignore conuenerit, quod priore caſu fit, cùm debitor is, ꝙ de pignore conuenerat, dominus eſſe cœpit: poſteriore nō item. Deceſſor enim aliquando conuenit: ſed is dominus non fuit hæres, qui debitori ſucceſſit, dominus quidem eſt: cęterùm de pignore nihil pactus eſt, nec eſt, quod ei poſſit obiici, qui ipſe de re nihil conuenit. Nec dices rei dominum, debitoris hæredem eſſe: hæredem porrò in re ſua factum deceſſoris ſui, approbare debere, cui ſucceſſit, perinde ac ſi ipſe conueniſſet, vt de re aliena vēdita ab eo, cui dominus rei poſteà ſucceſſit, reſcriptum eſt. l. cū matre. C. de rei uind. Non enim negari poteſt, quin in hac quoque ſpecie hęres deceſſoris factum probare debeat. Eumq; hoc nomine pignoratitia contraria teneri certum eſt, vt pignus cōfirmare cogatur eodem iure quo defunctus, qui & ipſe eadem actione teneretur. Qui enim in ius dominiumque alterius ſuccedunt, eodem iure uti debent. l. qui in ius. de regu. iur. Eodēq; modo & in re a defuncto vendita hæres actione ex empto teneretur. Sed nego pignus per ſe conualeſcere, ut utilis perſecutio creditori detur: quia nec ante pignus fuit. Abſurdum eſt autem ex perſona defuncti hæredem alio iure uti, quàm quod apud deceſſorem valuerit. Hoc enim ſenſu non dubito, quin Modeſtini reſponſum accipiendum ſit de hac ſpecie, quòd ſub hoc titulo de pignorib. legitur in hæc uerba. l. ſi Titio. Titio, qui rem meam ignorante me creditori meo obligauerat, hæres extitero, ex poſt facto pignus directò quidem non cōualeſcit, ſed vtilis pignoratitia dabitur creditori. Pignoratitiæ vtilis verbo pignoratitiam contrariam intelligit, quę aduerſus hæredem dabitur, vt rem, cuius dominus eſt, pignori nunc det, quæ iā olim ab eius deceſſore obligata eſt. Nunc enim poteſt. Quod ſi facit (hoc verò cogitur, niſi malit eo nomine condemnari) alia via conſequitur creditor, vt pignus habeat, quod directò non conualuit. Cur ſic eum accipere putem, non autem vtilem actionem in rem intelligere, hæc ſunt, quæ me mouent: Primum, ꝙ Paulus, cuius ſententiam ſuprà retulimus, negat omnem perſecutionem pignoris, etiam quæ ex æquo, & bono vtilitatis cauſa datur, hoc caſu competere. De ea enim loquitur, cum ait; ſi debitor dominus eſſe cœperit, vtilem pignoratitiam debitori dari. Nam aliam hoc caſu non competere conſtat. l. cum res. C. ſi aliena res. Ratio Pauli præterea, quia ille in illo capite ſuperiore vtitur, quæ, nè id in hac ſpecie reſpondeamus, ſuadet. Poſtremò ipſa adeò reſponſi Modeſtini verba, quę aliter accipi poſſe non videntur. Ait enim Modeſtinus, ex poſt facto pignus directò non conualeſcere, quod nihil aliud eſt, niſi in rem actionē de pignore nullam dari, nè vtilem quidem. Aliud eſt enim, directam actionem dari de pignore: aliud, pignus directò conualeſcere. Quæcunque actio in rem dabitur, quamuis vtilis, pignus directò conualeſcat. Directò enim ea valent, quæ per ſe ipſa valent iure, neque in eo aliena hominis opera, & facto indigent. Non directò, quę, vt ſint, ab alijs accipiunt: vtputà libertas directò datur, cum teſtator non ab alio ſeruum manumitti rogat, ſed velut ex ſuo teſtamento libertatē ei competere vult. Cùm verò iubetur ſic liber eſſe, vt libertatem ab hærede accipiat, dicitur dari non directò. §. vlt. inſt. de ſing. reb. per fideicō. reli. Sic in pignore ſi creditor pignus vindicare poterit, quamuis inuito hærede, quæcunque illi actio in id dabitur, quamuis non directa, ſed vtilis, pignus tamen directò conualeſcet, quia rectà id petetur, neque expectabitur, vt prius ab hærede pignus imponat. Quòd ſi ab hærede prius id accipiet, ꝙ ad rē actio in perſonam contraria competit; tunc demum incipiet verè dici, non directò pignus conualeſcere, quod nunc quęrimus.

An

An in omnibus rebus, quę in bonis ſunt, pignoris obligatio conſiſtat. Cap. 8.

REM, quæ in bonis noſtris non eſſet, pignori nō poſſe obligari, diximus. An omnes, quæ in bonis ſunt, obligari poſſint, videndum eſt. Et receptum eſt, vt omnes poſſint; neq; exigitur, vt in dominio noſtro ſint. Scilicet vt quantum quiſque iuris in re quaque obtinenda habet, tantum in alium rectè transferat. Nam & eadem rectè vendi poſſunt. l. ſed & Celſus, de contrah. emp. Vnde hæc quoque regula de ijs rebus, quæ pignori dari poſſunt, tradita eſt. Quod emptionem venditionemque recipit, etiam pignorationem poſſe recipere. l. 9. de pign. Res in bonis intelligimur habere, quoties poſſidentes exceptionem, aut amittentes, ad recuperandas eas actionem habemus. l. rem in bonis. de acqu. re. dom. Earum plura ſunt genera, quę ſingula pignori dari poſſe ſpecialiter ſuis titulis in Codice traditum eſt. Primum genus eſt earū rerum, quæ verè dominii noſtri ſunt, de quib. transferendis nemo dubitat. Alterum eſt earum, quarum quaſi domini ſumus, & de quibus nobis tanquàm dominis Pretor accommodat actionem. Quo in genere ſunt vectigalia predia, & ſuperficiaria, de quibus in titulo ſi ager vectigalis, vel emphyteuticarius petatur. & tit. de ſuperficiebus. Item quæ bona fide a non domino emimus, vel ex alia iuſta cauſa tradita accepimus, de quibus Publiciana in rem competit. §. ſed iſtæ. Inſtit. de act. Ergò & vectigale prædium pignori dari poteſt, & ſuperficiarium: ſic tamen, vt quoniam tamdiù actiones vtiles de ijs competunt, quandiù vectigal ſolarium, quod pro ijs debetur, domino ſoluatur, potior ſit cauſa domini ſoli, ſi non ſoluatur ei ſolarium. l. tutor. §. vlt. cum l. ſeq. de pig. act. l. grege. §. & in ſuperficiarijs l. lex vectigali. de pig. l. etiam inf. qui pot. in pign. Eodem modo ſi ab eo, qui Publiciana vti potuit, quia dominium non habuit, pignori rem accepi: ſic tuebitur me per Seruianam Prætor, quemadmodùm debitorem per Publicianam. l. ſi ab eo. de pigno. Tertium eſt genus earum, quarum neque domini ſumus, neq; quaſi domini: cuius generis ſunt, quæ pignori ſunt obligatę; vtpotè quarum nomine actionem in re habemus, edicto Pretoris comparatam, & tamen a nobis, quolibet nomine debitoris nobis pecuniam ſoluente, auocari poſſunt. Indè rem quoque pignoratam pignori dari poſſe, placuit: vt quandiù pignus in perſona eius, cui primò datum eſt, perſeuerat, tandiu pignus ſecūdo creditori teneatur, & tam exceptio, quàm actio vtilis ei detur: quia primò hęc omnia tribuerentur, qui ius ſuum in ſecūdum rectè transfert: modò nè quid amplius. Proindè ſi dominus is, qui pignori rem primo dedit, ſecundo creditori ſoluerit, eueniet eodem tempore, vt pignus ab vtroque creditore liberetur: A ſecundo, quia ei ſatisfactum eſt: A primo, quia voluntate eius, & nomine ſecundo ſatisfactum eſt, nihilq; intereſt, vtrùm creditori ſolutum ſit, an alii volūtate eius. Hęc Martianus ad formulam hypothecariam ſcribit in l. grege. §. cùm pignori. de pign. De quo etiam extat titu. in C. ſi pignus pignori datum ſit. Sed quoniam ſecundò creditori ſolui poſſe Martianus dixerat, quo fieret, vt pignus prius liberaretur: per occaſionem eodem in loco tractat, ſi fortè nummi ſecundo illi ſoluti ſint, quo iure ij apud eum futuri ſint, an vt illius fiant, & ſic debitor in totum liberetur ab vtroque, an verò vt ſint apud eum tantum pignoris loco, in prius pignus videlicet ſuffecti. Hoc eſt enim, quod quærit illis verbis: Sed poteſt dubitari, nunquid creditori nummorum ſolutorum nomine vtilis actio danda ſit. Creditorem intelligit ſecundum. Nam de eo loquitur, cui pignus pignori datum eſt, qui ſecundus eſt creditor. Vtilem actionem verò hypothecariam, vt prius, tàm exceptio, quàm vtilis actio ei danda eſt. Nam vtilem in perſonam aduerſus debitorem dicere, ad pecuniam exigendam non conuenit: illa enim de nummis nondum ſolutis competit, Martianus autem de nummis iam ſolutis agit, niſi fortè ſolutorum interpretamur, vt Accurſius, ideſt, ſoluendorum. In quo id agere videtur, vt nos rideat, qui quod pręteriit, de eo, quod futurum eſt, interpretatur. Hoc igitur, vt dixi, quærit per occaſionem Iuriſconſultus, cùm nummi ſoluti erunt, an illi pignoris tantùm loco apud creditorem erunt, vt illi hypothecaria tantùm detur, non vindicatio, tanquàm domino? Et cur id dubitari poſſit, ſtatim ſubiungit: Quid enim, inquit, ſi res ſoluta fuerit? quaſi diceret, non ſine cauſa id dubitari poteſt nummis ſolutis. Nam ſi res, ideſt, ſpecies, vt poſteà explicat, ſoluta eſſet, ea non creditoris efficeretur, ſed apud eum pignoris loco eſſet potius. Et cùm eadem omninò quæſtio eſſet, cùm nomen debitoris pignori ſecundo creditori datum eſt, & primus debitor ſecundo creditori ſoluit: extaret autē Pomponij in nomine pignori dato diſtinctio, Martianus Pomponij diſtinctionem in eo genere ſubiecit, vt quod illic dictum erat a Pomponio, hic reſponſum intelligeretur, vbi eadem ſolutio eſt, quæ a primo debitore in ſecundum creditorem confertur. Ait igitur: Si quidem pecuniam debet is, cuius nomen pignori datum eſt, exacta ea, creditorem, ſecundum intellige, ſecum penſaturum. Vnde intelligitur, quòd de nummis ſolutis quæſitum eſt, vtilē actionem Seruianam, eorum nomine non dari, tanquàm de pignore, ſed nummos eius fieri ſic, vt eos iam cum ſuo debitore, eodemque creditore compenſare debeat. Si verò corpus is debuerit, cuius nomen aut pignus pignori datum eſt, & ſoluerit pignoris loco futurum apud ſecundum creditorem. vndè intelligitur, vtilem ei actionem hoc caſu dandam. Poſtremum bonorum genus eſt earum rerum, quæ ſunt in actionibus, perſequutionibus, id eſt, nomina debitorum noſtrorum. Quarè & nomen quoquè pignori dari poſſe, receptum eſt: non vt is, cui datum erit, vtili Seruiana quicquā vindicare poſſit; quia in nomine nihil huiuſmodi eſt: ſed vt ijſdem actionibus vtilibus vtatur aduerſus debitorem, quibus experiretur ſuo nomine is, qui nomen pignori dedit. Sic prætor & creditorem in exigenda pecunia, & debitorem aduerſus eum, qui nomen pignori dedit, tuebitur. Quòd ſi quid ſecundo creditori ſolutum erit, quo iure id apud eum futurum ſit, iam dictum eſt. l. ſi conuenerit. de pig. act. l. nomen. C. quæ res pig. oblig. poſſ. Quædam tamen res vel natura, vel iuris ratione excipiuntur, quo minus pignori eſſe poſſint. Ac de ſeruitutibus, iuris alioqui noſtri rebus, & quarum nomine actiones in rem nobis competunt, an pignori dari poſſent, quæſitum eſt. Nā ſiue perſonales ſint, vt vſus & vſusfructus, perſonæ cohærent, & vnà cum ea extinguuntur: ſiue p̄diorum, à prædijs ſeparari non poſſunt, quibus cohærent, vt pignori dari poſſe non videantur, etſi in bonis ſint. De ſeruitutibus perſonarum ſic habendum eſt, vſumfructum pignori dari poſſe, quia & vendi ab eo poteſt, qui vſumfructum habet. Ità quantum vendendo in alium transferre poteſt, tantum in creditorem rectè transferet. Vſum nullo modo: quia perſonæ cohæret, nec vendi aut cedi poteſt, vt nec pignori in alium transferri poſſit. l. ſi is qui. §. vſusfructus. de pig. De ſeruitutibus vrbanorum quidem prędiorum extat ex Martiano in l. ſi is qui. §. vlti. de pignor. iura hęc pignori dari non poſſe: igitur nec conuenire poſſe, vt hypothecæ ſint. De ſeruitutibus ruſticorum indè dubitatur. Et plerique omnes putant, dari poſſe pignori, ideò quòd Martianus non generaliter de omnibus dixerit, ſed de prædiorum vrbanorum ſeruitutibus nominatim. vnde coniectura duci poteſt, aliud eum de ruſticis ſenſiſſe. Ad cuius rei cōfirmationem huc accedit, ꝙ eueſtigiò de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum per aduerſatiuam ex Paulo ſubiungitur, quęriturq;, an in his pignoris cōuentio locum habeat. Et ait Paulus, conuentionem propter vtilitatem tuendam eſſe. Quod non diceretur eodem loco, per aduerſatiuam præſertim, niſi diuerſum ius in vtroq; intelligere Iuriſconſulti voluiſſent. Sed Franciſco Duareno noſtro aliud videtur in libro ſecundo Anniuerſariarum diſputationum, cap. 13. Huic enim placet, ne ſeruitutes quidem ruſticorum prædiorum pignori dari poſſe, non magis, quàm vrbanorum. Quæ ſententia mihi veriſſima videtur. Nam quæcunq; ſeruitus prædii eſt, ea prædio cohæret, nec poteſt, quandiù prædium apud debitorem manet, ſeruitus in aliū transferri, vt ea vtatur: quia non perſonæ eſt, ſed prædii: & prædii non cuiuslibet, ſed prædii debitoris, à quo ipſa ſeparari non poteſt. l. via. l. vnus. de ſeruit. ruſt. præd. Quo fit, vt debitor alii vicino eam vendere non poſſit, niſi vna quoque prædium ſuum diſtrahat. Quam venditionem ſi Prætor non tuetur, ne pignorationem quidem tuebitur: quia eæ res rectè oppignorantur, quę & vendi poſſunt, l. 9. hic de pig. vel ꝙ in alium transferantur res per obligationem pignoris, vel ꝙ pignus ità detur, vt diſtrahere liceat. Poſtremò ſeruitus creditori ſit inutilis, quippe quæ non ipſi poſſit deberi: non enim perſonæ ſeruitus eſt, neq; eius prædio, quia alii prædio cohæret, à quo inuito domino fundi §. ſeruitus inſt. de ſeruit. ſeruientis in alium transferri non poteſt. Qđ autem Paulus in capite ſequenti tractat de ſeruitutibus ruſticis, rectè hoc mihi videtur ab illo & acutè animaduerſum eſſe, nō hoc quærere Paulum, an hæ quoque pignori dari poſſint, vt ità eas ab vrbanis ſeparet: ſed illud, an dominus in ſuo ſeruitutem conſtituere poſſit creditori pignoris loco, vt ea creditor vtatur, quandiù pecunia ſoluta non ſit. Id verò dominum facere poſſe Paulus ait, non vt iure ipſo valeat ſeruitus, quia ipſo iure ad tēpus conſtitui non poteſt: ſed propter vtilitatem contrahentiū. Ac de domino fundi eum loqui, qui temporis cauſa in ſuo ſeruitutem imponat, indicant illa uerba, quibus conuenire poſſe ait, vt iis ſeruitutibus creditor, vtatur, ſcilicet ſi uicinum prædiū habeat, & ſi intrà diem certum pecunia ſoluta non ſit, vendere eas vicino liceat. Hæc enim pactio de ſeruitute, quæ nobis in alieno debetur, recipi non poteſt. Semper enim dominus fundi ſeruientis rectè negabit, ſe creditori, aut ei, cui creditor vendiderit, ſeruitutem debere nec quiſquam, cui ſeruitus debetur, ſeruientis fundi cauſam deteriorem facere poteſt. l. ſeruitutes. § vlt. de ſeruit. urb. præd. Aduerſatiua autem, qua Paulus utitur, non eo pertinet, vt prædiorum vrbanorum ſeruitutes à ruſticis ſeparentur: ſed ut doceamur, ipſa quidem iura, quæ in alienis prædiis nobis debentur, pignori dari non poſſe. Cęterùm in noſtro ea conſtitui poſſe pignoris loco, non tantùm ut creditor, qui vicinum prædium habet, ea ſeruitute utatur: ſed etiam ut

alij,

alij, qui vicinum predium habebit, voluntate nostra eam seruitutem vendat, nobisque vel inuitis imponat in perpetuū. Ità cùm in personis seruitutem oppignorantibus, non in generib. seruitutum, hoc loco distinctio posita sit, dicendum est, quicquid vel apud Martianum, vel apud Paulum in his fragmentis sub appellatione seruitutum, uel urbanarum, uel rusticarum affirmatur, exempli causa de ijs seruitutibus dictum esse, vt in cōstituentibus differentia esset, non in genere seruitutis. Ergo suprascriptæ res pignori non dantur, quia sua natura nō possunt. Hæ certis de causis pignori non subijciuntur ex constitutionibus. Nam Imperatorum Constantini, item Honorii, & Theodosij constitutionibus vetantur executores a quocunque iudice dati ad exigenda debita in causam iudicati seruos aratores, boues aut instrumentum aratorium, & in vniuersum, quod ad culturam agri ptinet, capere, nè tributorum illatio retardetur. l. executores. l. penul. cum auth. sequē. C. quæ res pig. oblig. poss. Quę constitutiones, quo minus hæ res uoluntate ipsorum dominorum obligentur, non sunt impedimento. Spem item eorum præmiorum, quæ pro coronis athletis pētitanda olim fuerunt, ne priuata quidem pactione pignorari potuisse, Alexādri rescripto cautum est. l. Spem eorum. C. quæ res pign. oblig. poss. Credo, nè adempta spe ijs præmijs potiundi, quę iam multo antè obligata essent, & ad illum post reditura, athletis, virtus, & alacritas remitteretur ad animosè, & fortiter certandum, quæ pręcipuè præmiis propositis accenditur. Nota sunt autem celebratissima illa quatuor certamina sacra apud Gręcos, Olympia, Pythia, Isthmia, & Nemeæa, in quibus athletæ, qui vicissent, coronis donabantur honoris ergo, & pro coronis etiam præmia publicè erant proposita, de quibus Alexander sensit. De athletis, deque variis lucrorum & certaminum generibus: item qui honores victoribus olim haberent, pulcherrimè, & fusissimè scripsit Budæus in annotationibus prioribus ad Pandectas. Licebit hodie idem dicamus de omni spe eorum præmiorū, quęcunque publicè ob victoriam in omni certamine virtutis causa proposita erunt vincentibus. Commoda tamē ipsa, quę iam eo nomine præstantur, pignori capi posse tradidit Papinianus, cuius extat respōsum de hac re sub titulo, de re iudicata, in hęc verba: Commodis præmiorum, quæ propter coronas sacras p̄stantur, condemnato placuit interdici, & eam pecuniam iure pignoris in causam iudicati capi. Hæc pręmia intelligit, q̄ athletis præstantur pro coronis. Sacras enim coronas vocat, quòd in certaminibus illis sacris donarentur. Vnde & qui in illis vicissent, hieronicę dicebantur. Quibus expositis apparet, rem, quæ in bonis obligantis non fuerit, hypothecaria actione non teneri, & quæ rectè data est, sic peti posse, vt sufficiat rem in bonis eius fuisse, cùm conueniebat, idest, cum pignus contrahebatur: idque probari satis est. d. l. & quæ nondum. §. 1. Ad quod illustrandum in primis conducet exemplum Papiniani, quo ille in vtranque partem vtitur in c. 3. hoc tit. de pig. Ponit enim principio debitorem pignori rem dedisse: deindè cum eam posteà omissam vindicaret, uel actione de singulis rebus, uel petitione hæreditatis, victum esse. Quæritur, an creditor actione Seruiana adhuc experiri possit. Mouet, ꝙ pronunciatum est, rem debitoris in bonis non esse. Ille posse experiri creditorē respondit. Satis enim esse, si probet rem in bonis debitoris fuisse, quo tempore pignus contrahebatur. Nam ꝙ condemnandus est, posteà secutum est. Nec obstat, quòd pronunciatum est, rem retrò quoque in bonis debitoris non fuisse. Res enim inter alios iudicatæ, aliis non nocent. l. 1. de except. rei iud. præterquàm in ijs rebus, quæ ex præiudiciis pendent, vt legatis, cum de hęreditate contra hęredem testamento scriptum pronunciatum est. Legata enim ex testamento pendent. At fieri potest, vt res debitoris fuerit, de qua petitione hęreditatis actum est: lis tamē nō fuerit rectè instituta, cum suam vindicare deberet, quam sibi iure hæreditario, tanquàm testatoris foret, vindicabat. Fingit deindè econuersò, debitorem per iniuriam victum, rem, quam petierat, pignori dedisse. Quæstionis est, an hic quoque creditor possit Seruiana experiri, probans rem in bonis debitoris esse, cum per iniuriam victus esset; quia non videatur exceptio rei iudicatę hic magis creditori nocere, quàm in superiore specie, debuisse. Et ait, hoc casu Seruianam creditori non esse dandam: scilicet, quia verum sit, rem iam tum in bonis debitoris non fuisse, cum pignus contrahebatur. Est enim res in bonis, ad quam recuperandam actionem habemus: hanc autem amisit, qui iudicio victus est. Rem enim si vindicet à possessore, summouebitur rei iudicatę exceptione, etiam si iniuria victus sit. Nihil autem interest, ipso iure quis actionem non habeat, an eam habeat, quæ per exceptionem infirmetur. l. nihil interest. de regul. iur. Ità utriusque partis regulę illius superioris exempla hæc sunt. Iam verò cum eæ res vendi possint, quę in bonis cuiusuis sunt. (Nam & superficiaria prędia, & uectigalia, & pignus & actiones, ac nomina vendi posse constat) contraq; nihil eorum uendi possit, quod in bonis non est: l. sed & Celsus. de contrahen. emptio. rectè definitum est, quę res emptionem, venditionemque recipit, pignorationem quoque recipere, & contra. l. 9. de pi. Inde placuit, quam rem quis emere non posset ob id, quia commercium eius rei non est, nec iure pignoris eum accipere posse. l. 1. §. cum rem. inf. quæ res pign. obl. Non est contrarium ei, quod sub titulo de pignor. Modestinus definit c. 24. In quorum finibus emere quis prohibetur, pignus accipere non prohiberi. Aliud est enim commercium, aliud interdictum esse: aliud, rem emere prohiberi. Exempli gratia qui officij causa in prouincia agunt, vel militant, prædia in eadem prouincia comparare prohibentur. l. qui officii. de contrah. empt. Iidem si cum alio contraxerint, pignus rectè accipient, & distrahent: quia non emit, qui vendit. Hi autem emere tantum prohibentur. Sed nec legis sententia offenditur. Idem enim prohibentur Præsides, & milites, & cæteri eiusmodi in prouinciis emere [illegible], quod nisi prohiberentur, facilè res omnes per concussionem, vel propter potentiam, vel gratiam ad se aduocarent. Aduersus quod periculum lege prouisum est. Hæc ratio in eo, qui vendit, nulla est. Tantum abest, vt qui vendit, acquirat, vt vendendo etiam quod habet, alienet. Cùm autem commercium interdictum est, vtraque res interdicitur, & emptione, & venditione. Commercium enim non tantùm in emendo est, sed etiam in distrahendo. Et vt Vlpianus in fragmentis institutionum titulo, De dominijs, definit, Commercium est emendi vendendique inuicem ius. Sic fit, ut pignori quoque accipere interdicatur, quia pignus sic accipitur, ut distrahere liceat. Sed quomodo pignus obligetur, & a quibus satis dictum est. Sequitur, vt quod ius sit in pignore constituto creditori dicamus.

¶De iure creditoris in pignore, & de actione hypothecaria, seu Seruiana. Cap. 9.

IVs creditoris, ut initio dixi, in pignore duplex est. Vnum maximè pignorum proprium, [illegible] retinere, [illegible] cere donec pecunia debita [illegible]. Alterum, distrahere etiam licere, si creditori ad diem [illegible] sequendam [illegible] videatur de possessione pignoris [illegible] etiam suo iure perceperit, non illa [illegible] deinde in sortem sibi compenset [illegible] titio percipere eos cogitur ex fide bona [illegible] & sine fructu maneat, & debitori vacet. l. 2. C. de pig. act. Proinde & prædia sibi obligata ex causa pignoris rectè locabit creditor. [illegible] de pign. Ad id, vt dixi, obtinendum, & rem possidenti exceptio datur, & nec possidenti ad eam persequendam actio. De exceptione nulla dubitatio est, si quidem ei actio datur. Nā cui damus actionem, eidem exceptionem competere [illegible] gis quis dixerit. l. 1. de sui perse. De actione videamus. Pignoris persequendi causa actio, in rem est, non in personam tantum debitoris. l. pignoris. de pign. l. pignoris. C. de eod. tit. Hæc primò de rebus coloni, quas pro mercedibus fundi pignori futuras pacto esset, proposita est edicto, & à prætore Seruio Seruiana est appellata, ut à Publicio Publiciana. §. item Seruiana. Instit. ista quidem de action. Post deinde ad exemplum earum rerum de cæteris quoque rebus, quæ pignori datæ essent, actio reddi cœpit, quæ ex eo quasi Seruiana dicta est. d. §. item Seruiana. Inde que etiam factum est, vt vtilis Seruiana appellaretur. l. lege. §. cum prædium de pign. Sic & de superficie in rem actio, cum rei vendicatione collata, quæ iure ciuili proponitur, & quasi in rem dicitur, & vtilis ab Vlpiano in l. j. & §. is autem, de superfic. [illegible] siue hæc etiam Seruiana absolute interdum nominatur. [illegible] si inter. §. 1. de pignori. Atque hæc ab authoribus nomina sunt. Ex re verò quæ petitur, hæc omnis de pignore actio hypothecaria appellatur ab hypotheca, quæ propriè tunc dici intelligitur, cum possessio non est apud creditorem. Porro eadem in rem dicitur, quæ apud alium est. Pignoratitia vero propriè dicitur in personam actio, qua debitor aduersus creditorem vtitur de pignore repetendo pecunia soluta. Verùm & hoc nomine quandoque hypothecaria significatur à pignore, quod in iure obligationis ab hypotheca nihil differre diximus. Sicque accipitur in his locis. l. rem alienam. de pig. act. l. 1. §. est autem. ad exhib. [illegible] §. inter communi diuid. l. duobus. l. pen. de except. rei iud. Cùm sit igitur in rem actio de pignore persequendo, nimirum aduersus omnes dabitur qui rem tenebunt, possidebuntue, & qui dolo malo desierunt possidere, ut id restituant. [illegible] in rem, [illegible] eiusque rei possessorem. Id quod omnium in rem actionum commune est. l. si fundus. §. in vindicatione. de pig. & [illegible] de rei vindic. l. actionum. de obli. & action. Finis autem [illegible] nis, atque intentio omnium in rem actionum propria, vt [illegible] pignori obligatam constabit, res petitori restituatur. Idque ut fiat, iudex primum arbitratur. Alterutro igitur modo is, qui petitur, absoluetur: si aut rem restituet, aut petitori pecuniam soluet. Rem quidem restituendo, quia arbitrio iudicis satisfacit [illegible] pecuniam soluendo (quod quisque pro debitore ignorante & inuito potest facere) quia pecunia soluta, nullum amplius pignus est, eoque liberato inutilis hypothecaria creditori relinquitur. Si neutrum faciet, id est, si arbitrio iudicis non parebit, sequitur condem-

condemnatio horum iudiciorum propria ex arbitrio iudicis pendens, vt si quidem dolo malo fecit reus, quo minus rem restitueret, tanti damnetur, quanti in litem iuratum est: sin culpa rei possessionem amisit, quanti petitoris interest. l. si fundus. §. in vindicatione, de pign. l. qui restituere. de rei vindic. Vnde & actiones arbitrarias has esse constat, in quibus ex arbitrio iudicis & iussu condemnatio, aut absolutio pendet. §. præterea. Instit. de action. Sed quod dixi, si res pignorata non restituatur, litem tanti æstimandam esse aduersus possessorem, quanti in litē iuratum est, non aduersus quemuis possessorem accipiendū est, sed aduersus extraneum tantum, qui nihil queri potest, si plus creditori præstet, quàm ei debeatur: quia quod amplius debito creditor fuerit consequutus, debitori restituere debet pignoratitia actione: omninoque ei bonam fidem præstare debet, vt eadem in debitoris causa faciat, quæ ille faceret in sua. Aduersus debitorem autem non pluris, quàm debet: quia non pluris interest, vel hoc nomine, quòd nemo est alius, quàm debitor, cui creditor teneatur, si ipse amplius fuerit consequutus. l. inter. §. vlt. de pig. Adeoque in debitore id verum est, vt Martianus scribat, l. si fundus. §. si pluris. de pig. si pluris condemnatus sit debitor, non restituendo pignus, quàm computatio sortis & vsurarum faciebat, nec prouocarit, si tantum soluat, quantum debet, exonerari hypothecam: non subtili id quidem & stricto iure. Semel enim causa transire cœpit ad cōdemnationem, inquit, & creditori pecunia ex causa iudicati deberi. Secundùm regulas autem iuris ita quisque liberatur, si quod debet, soluerit. in princ. titul. quib. mod. tol. oblig. Sed benigna, nec malitiosa iuris interpretatione. Nam creditori soluendo, quod debetur, natura contingit, vt accessio quoq; liberetur: l. in omnibus. de solut. qua liberata, nihil iam creditoris interest, omninoq; ei omnis actio iure est extincta. Ex hoc iure apparet, nec distractis alienatisve rebus pignori obligatis extingui pignoris persecutionem. Alioqui diceremus, actionem tantùm de pignore aduersus debitorem esse, non in rem, si ea alienata, possessorem conuenire non liceret. Non nocet, quòd dominium in alium translatum est. Neque enim in hac re, aut vlla alia debitor creditoris conditionem facere potuit deteriorem. Ex quo semper accidit, vt res cum sua causa alienetur. l. distractis. l. debitorem. C. de pig. l. alienation. de contr. emp. Sed alius nobis propositus est ad explicandum locus, quomodo pignus amittatur. Itaque cū hic locus ad eam rationem pertineat, vt quæratur, an hoc modo pignus amittatur, satius est, rem hanc in illud tempus differamus, de iure distrahendi pignoris videmus.

¶De distractione pignorum. Cap. 10.

DE distractione pignoris duplex est quæstio. Prior illa, an creditor iure suo pignus possit distrahere, & si potest, quando possit, quave forma obseruata. Altera, de venditione, quam uim habeat. In qua hæc quærunt: primum de emptore, quid in eum ille transferat: tum de creditore, quatenus ea uenditione obligetur: postremò de debitore, quatenus ea re liberetur. De iure creditoris in distrahēdo pignore sic statuatur, iure suo illum pignus distrahere, siue conuenerit, vt id facere liceret, siue non conuenerit: modo nè quid contra conuenerit, nè distrahere liceret. Et hoc est, quod in edicto Prætor pollicetur, se venditionem pignoris seruaturum, quod eius contra legem pignoris non fiat: id est, modo ne quid lex pignoris refragetur. l. 4. de pi. acti. l. si cessante. C. de distrac. pig. Quinetiam si conuenerit, ne distrahere liceret, hoc Vlpianus scribit, statim quidem vendere non licere: sed tamen si ter denunciatum sit debitori vt soluat, & cessauerit, ad extremum licere. d. l. 4. de pig. action. Ter denunciatum sic accipimus, nō ut eodem tempore ter ità dicatur debitori, solue, solue, solue (Nā hoc nihil ab vna denunciatione differt, & plusquam veteratorium est, tres denunciationes verbis exigere, quæ re ipsa nihil amplius commodi afferant reo ad conquirendam pecuniam, quàm vna) sed ita, vt inter singulas denunciationes aliquod interuallum intercedat. Et plerique omnes probant, inter vnamquanque vnum diem intercedere debere; quia obseruarunt absentem reum in causa criminis, pro quo absente nemo excusationes adfert, per triduum esse citādum ante, quàm damnetur. l. inter. de pub. iud. Quod quid ad rem pertineat, non video. Nā si illius loci argumento vti voluerunt, vt probarent in debitore idem faciendum esse ante, quàm pignus distrahere liceret: adijcere debuerunt, etiam debitorem per singulos dies ter citandum esse. Nam hoc in citando reo etiam requiritur. d. l. inter. Sed profectò ordo iudicii criminalis & celeritas conficiendæ rei, cum officio priuati creditoris in debitore admonendo, nihil coniunctum aut commune habet. Aliquid dicerēt, si docerent alicubi lege esse constitutum, reum absentem ter citandū esse: deinde ostenderent, ad interpretationem eorum verborū legis hoc subiectum esse, ter citatum, accipere nos debere, per triduum. Sed nihil tale reperient. Ego probabiliter dici posse existimo, ità ter esse denunciādum, vt per interuallum denunciētur non minus, quàm decem dierum, atque ita post triginta demum dies creditori pignus vendere liceat. Quod multis locis consentaneum reperietur, in quibus cum de exigenda pecunia, conueniendoque debitore agitur, non statim, sed post aliquod tempus, neque tempus lege aut edicto adiicitur, decem dierum spatium, vt minimum, requiritur. Nam cùm in edicto de pecunia constituta Prætor polliceretur actionem, si is, qui constituit, non soluisset, sed post aliquod saltem modicum tempus: hoc Vlpianus sic interpretatus est, non minus quàm decē dierum l. promissor. §. si sine. de const. pec. Sic cùm in causa ciuili reus absens tribus edictis, idest, denunciationibus, de quibus hoc loco agitur, lege vocandus esset, idem Vlpianus tria edicta sic accepit, vt interponi deberent per interuallum non minus decem dierum. l. ad peremptorium. & l. seq. de iudic. Congruit præterea hæc sententia legi duodecim Tabularum. Ea enim lege æris confessis, ac debiti iudicatis, triginta dies dati fuerunt cō quirendæ pecuniæ causa, quam dissoluerent, vt testis est Aulus Gellius lib. 20. cap. 1. quos dies Decemuiri iustos appellarunt, post quod tempus res debitoris pignori capere ac distrahere liceret. Quo iure posito, cùm dubitabitur, si quādo creditor summum tempus expectare iubeatur ante, quàm pignus vendat, quodnam id esse debeat, non erit incommodum, eius rei interpretationem ex lege sumere, vt cum tantum tempus præterierit, quantum lex ipsa iudicatis beneficii loco largitur, nihil debitor p̄terea requirere debeat. Sed quod ait Vlpianus, post tres denunciationes vendere pignus licere etiam tum, cum ita conuenit, ne liceret distrahere, parum liquere videtur. Nam quomodo poterit, cùm id semel conuenerit, contra conuentionē pignus distrahi, cùm vt uendere liceat, creditoris causa constitutum sit, liceat autem vnicuique secundùm veterem regulam iuris, eo iure non uti, si velit, & si quid tale conuenerit, nè eo vteretur, omninò pactio seruanda sit? l. pen. C. de pact. l. pactum. ff. eod. titul. An eo fieri dicemus, quòd hæc pactio contra publicā vtilitatem est, quia non facile alioqui creditores reperientur, qui pecuniam velint credere, vbi pignus illis distrahere non licebit? Nam hoc plerisque placet. Mihi autem inepta hæc ratio videtur. Nam cum de eo creditore agatur, qui pecuniam iā credidit, & sua sponte hoc ius debitori remisit, ne pignus distraheret, valde stultum esse, metuere, ne propter eam facultatem distrahendi, ademptam pecuniam non det, cum iam ante ea facultate vltro sibi detracta crediderit. Si de credēda pecunia ageretur, & illud quæreretur, an pignus vendere creditoribus permittendum esse: tum sanè publicam in eo omnium utilitatem versari diceremus, vt distrahere permitteretur, quo ad facilius credendum homines inuitarentur. Nunc postquam vltrò credita pecunia est, & pignus acceptum, an uelit deinde creditor pignus distrahere, aut non distrahere, quin in eo priuata eius vtilitas & arbitrium versetur, negari non potest. Quid si omninò pignus non acciperet? quid si acceptum remitteret? quisquamne in eo publicam utilitatem uersari, & ideo hoc eum remittere non posse diceret? Quanto minus dicere conuenit, eum, qui pignore accepto hoc remisit debitori, nè uendat, contra utilitatem publicam facere videri? Ego eum, qui pignus dedit, hoc quòd pignoris loco rem esse uoluit, simul etiam conuenisse dico, ut distrahere liceret. Neque aliter pignus esse intelligo. Nā cui bono rem alioqui apud se ociosam tenere, si distrahere nō licebit, ut ad ius suum creditor perueniat? Indicat hoc Alexander Imperator in l. j. C. de pact. pig. qui, cùm proponeretur debitor pactus esse, nisi intra certum tempus pecuniam solueret, cessurum se creditoribus hypothecarum uenditionem, rescripsit eum, qui id fecisset, non contraxisse, sed id comprehendisse pacto, quod creditor in pignore adipiscendo suo iure esset habiturus. Innuens, hoc ius ui sua pignori esse adiunctum, & consequens, nec à pignore, quandiù nomen suum retineat, posse separari. Adeoq; pignus in hoc datur, ut distrahere liceat, si opus est, vt cùm debitor creditori suo fortè permisisset rem aliquam distrahere, si pecuniam non soluisset, responderit Papinianus, ea conuentione pignus contractum uideri. l. 3. §. vlt. qui pot. in pigno. hab. quasi hoc proprium pignoris esset, vt eo concesso, quod solius pignoris proprium est, pignus datum intelligeremus. Cum igitur pignore dato conuenit, ne creditori distrahere liceret, ex eo quod præcessit, apparet nō id actum esse, nè omnino liceret, alioqui pignus, pignus non erit: sed vt nè liceret statim, aut post unam atque alteram frustrationem debitoris, aliquando tamen liceret. Semper autem non solùm in emptis rebus & venditis, ut Pomponius loquitur in specie non absimili: in l. sed & Celsus. §. 1. de contrah. empt. sed in rebus omnibus, quæ consensu contrahuntur, non quod dictum, sed quod actum fuit, sequendum est. Quòd si aliquando uendere licet, nihil causæ est, cur non post extremam debitoris toties interpellari frustrationem, post id tempus denique, quod iudicatis humanitatis causa datur, id facere liceat. Cùm sit ergo hoc ius pignoris proprium, ut uendere id liceat: cōsequens est, cùm id creditor suo iure faciet, debitorem obnunciatione sua uenditionem impedire non posse, de quo titulus in Codice, debitorem

torem vendit.pigno.impedi.non posse. Consequens est, quandiu non est integra pecunia creditori soluta, etiam si pro parte maiori eam fuerit creditor consecutus, rem obligatam totam distrahere posse: quia non nisi omni pecunia soluta pignus esse desinat l.quandiu. C.de distra.pigno.l.si rem.§.omnem.de pigno.actio.l.arbiter.l.vlti.§.hoc titu. Postremò, & hoc consequens esse apparet, cùm pluribus rebus pignori obligatis, vel generali obligatione omnibus, singula pignoris iure teneantur, creditoris arbitrio permitti ex his rebus, quibus velit distractis, ad commodum suum peruenire l.creditores.de pig. Quod tamen ex constitutione diuorum fratrum in eo, qui specialiter quædam, & vniuersa bona generaliter pignori accepit, quamuis æquale ius in omnibus habeat, ità temperandum est, vt si certum sit, posse eum ex his, quæ nominatim ei pignori obligata sunt, vniuersum debitum redigere, ea, quæ postea ex eisdem bonis pignori accepta sunt, non possint auferri, nedum detrahi l.2.C.de pignor. Creditorem pignus vendere posse constat. Videndum est, an statim possit, & omnino quando possit. Et quidem si conuenit, quando distrahere liceret, id seruabitur, ut antè non liceat l.si necessarias.§.si annua.de pign.acti.l.cum soluendo.de pigno. Si nihil dictum est, cur cessante debitore statim distrahi non possit, nihil est impedimento, & ita constitutum est. Gordianus in l.si cessante.C.eo.titu. Si cessante solutione creditor, non reluctante lege contractus, ea, quæ sibi pignori nexa erant, distraxit, reuocari venditionem iniquum est. Sed interpres vulgò cōstitutione Iustiniani, quæ est de iure dominii impetrando, hoc ius esse emendatum censent, putantq; non ante biennium, q̄ debitor interpellatus est, & cessauit, pignus posse distrahi, vbi de distrahēdo nihil conuenit. His enim ipsis verbis loquitur in ea constitutione Iusti. quæ extat sub tit. de iure domi. impet. Sancimus itaque, si quis rem creditori suo pignorauerit, si quidem in pactione cautum est, quemadmodū debeat pignus distrahi, siue in tempore, siue in aliis conuentionibus, ea obseruari, de quibus inter creditorem & debitorē cōuentum est. Sin aūt nulla pactio intercesserit, licētia dabitur fęneratori ex denunciatione, vel ex sententia iudiciali post biennium, ex quo attestatio missa, vel snīa prolata est, numerandū, eam vendere. Sin verò nemo est, qui comparare eā voluerit, & quæ sequuntur. Mihi aūt cur Iustinianus ius vetus in ea re emēdare vellet, nulla cā fuisse vr̄: immò verò & durū id, & iniquū est. Nam quo tandem creditori, rē pignoris iure possidere, vt tā lōgum tp̄s expectare iubeatur, nec antè possit ius suū cōsequi? Quid.n.si debitor soluendo non sit? Et iō illi ipsi qui ꝯriæ snīæ defensores Itali testantur, aliud cōsuetudine publica Italiæ obseruari. Accur.in d.l.ult.C.de iu.do.impet. Videamus igit̄ an Iustiniani constitutio ad eos tantum pertineat, qui ius dn̄ii impetrare uelint in pignore. Quod mihi oīno vr̄, vt sit sensus, eos, q dn̄ij ius impetrare volunt, non ante biēnium impetrare posse: biennio aūt exacto, nō statim id posse facere, sed prius rē uenū exponere, & distrahere, si licebit. sin minus, tū deinde impetrare a principe, ut res dn̄ii iure possideatur. Quod ergo ait Iustin. licentia erit fœneratori post biēnium rem uēdere, non simpliciter dictum intelligendum est: sed ad aliquid, & cū disiunctione: ut sit licētia, licebit post biēnium uēdere ad hoc, ut si res uenum exposita post id tp̄s emptorem non reperias, tū ad dn̄ij ius impetrandum progredi possit creditor. Nec lōgè huius snīę argumenta repetantur. Iustinianus initio eius constitutionis ꝓfitetur, se formam in dn̄ii iure impetrando, & p̄scriptione publica, q olim fieri in ea re cōsueuisset, inmutare uelle. Id ēt titulus, sub quē illa constitutio relata est, loquitur. Olim quoq; si quis rē dominij iure possidere uellet, & publicè p̄scribere, & annū expectare creditor habebat, intra quē debitor pignus luere posset, ut constat ex principio eiusdem constitutionis. Neq; tn̄ iō efficitur, idē in omnibus obseruari debuisse, qui nō dominij ius impetrare vellēt, sed solum rem distrahere. Ne nunc quidem cum Iustinianus formam rei dare sua constitutione uoluerit, sic accipere debemus, vt qui suo iure vti, & pignus distrahere voluerit, nō dominii iure possidere, primo quoq; tempore cessante debitore, non id possit facere. Postremò cùm ius id olim fuerit, ut statim distrahere liceret ei, qui rem dominii iure possidere non postularet: nisi quid appareat, Iustinianum nominatim hoc ius emendare uoluisse, manere id iudicandum est. Iam uidendum, quam formam in distrahendo creditor obseruare debeat. Nam solēniter uendere iubetur. l.quę specialiter. C. eo. titu. Et hæc est huius iuris summa: Creditor bona fide distrahere pignus debet. Id in eo positum est, ut & rem proscribat, quò facilius emptorem reperiat: & cùm proscribit, aut alias res rectè uendit, notum debitori faciat, ut quodcunque gerit, quando licet, testato debitorem admoneat: scilicet, nè aut minoris uendat, quàm quanti res est, aut cùm tanti uendiderit, debitorem id celet, qui fortasse idoneos etiam magis emptores dare potuerit. Quod his prætermissis a debitore factum est, contra bonam fidem fieri dicimus. l.creditor.l.quę specialiter.C.eod.titu.l.cum contra.C.si uend.pign.aga. Sed hęc omnia ideò a creditore exiguntur, nè ipse posteà debitori iudicio pignoratitio teneatur, quo iudicio quicquid est, quod creditori imputari potest, cur res iusto precio non sit vendita, pręstare cogitur. Cæterum his prætermissis, etiam venditionem valere argumento est, quod in creditorem hoc casu actio datur, non emptorem, nisi subsidio, si de bonis creditoris condemnati solui pecunia non potuerit: neque id semper, sed ita demum, si probatum fuerit, eum fraudis cum creditore participem fuisse, cum sciret illa prætermitti, nec tanti res venderetur, quanti esset. l.si cessante.C.eo.tit.l.1.l.4.C.si vend.pig.ag. Ex quo apparet, iudicio restitutorio hoc fieri, in quo causæ cognitione ad rem repetendam opus est, idque ex illa clausula edicti de maioribus 25.ann. in integrum restituendis, si qua mihi iusta causa esse videbitur, in integrum restituam.l.j.in fin.ex quibus caus.maio. Alioqui si dominium in emptorem non transferretur, neque id à debitore recederet, & quia dominus esset, sine vlla exceptione rem suam à possessore auferret. Deinceps quid valeat ea venditio, & quid in emptorem transferatur, dicamus. Et cùm creditorē ius distrahendi habere statuamus, nè frustrà sit venditio, nimirum re ipsa hoc dicere intelligimur, dominium in emptorem tam transferri, quàm si debitor ipse vendidisset: si modò is dominus fuerit: & omninò quod ille iuris habet, id transferri. l.nō est nouum.de acquir.rer.do. Nec quis miretur, cum dominium transferre, qui dominus nō est. Voluntate enim debitoris eiusdemque domini id efficitur, non proprio aliquo creditoris iure.in princ.titul.quib.ali.lic.vel non. Id hanc vim habet, vt q̄uis emptori pecunia postea offeratur, vel à debitore, cuius res erat, vel creditore secundo, cui eadem res erat obligata, non possit tamen ab emptore auocari.l.3.hic.l.1.C.si antiq.cred. Hoc enim consequens est regulæ iuris, qua efficitur, id quod nostrum est, ab inuitis non recedere, & ad alium transferri.l.id quod nostrū de reg.iur. At enim, dixerit hoc loco aliquis, precio à creditore accepto, creditor dimittit. Sic fit, vt quasi solutione eius, quod debetur, certè quidem eius obligationis, quæ fuerat, liberatione, pignus quoque liberetur, vt iam illud quoque consequens sit debitorem, si pecuniam offerat, rem suam pignore sublato posse auocare. Denique solutione eius quod debetur, debitori pignoratitia actio nascitur. Hic respondebimus idē, quod Martianus scribit in l.soluitur.§.j.infra quibus mod.pign. vel hypo. sol. cùm ius obligationis vendidit creditor, & pecuniam accepit, nihilominus manere omnes obligationes integras, quia precii loco id accipitur, non solutionis nomine. Quòd tamen diximus, pecuniam emptori à debitore offerri non posse, non est perpetuum. Quid enim si in distrahendo pignore lex dicta sit, vt si pecunia emptori offerretur, pignus recipere liceret? Sed conuentio duplex esse potest. Potest enim ita pacisci creditor, vt liceat sibi reddere pecuniam, & pignus recuperare. Potest etiam ita, vt si ab ipso debitore intra certum tempus pecunia offeratur, ipse rem suam recipiat. De priore non dubitatur, quin valeat, vt ipsi, qui pactus est, ex sua pactione, aut ex empto, aut præscriptis verbis detur actio: l.2. C. de pactis inter empt. quam ipsam deinde cedere debebit debitori.l.si creditor.in princ.hic. De posteriore, an aliquid egerit, dubitatio est. Nam alteri frustrè paciscimur, propterea quòd neque ipse creditor ex ea agere posse videtur, qui sibi cauere noluit: neque debitor, in quem pactio collata est, quia ei creditor cauere non potuit. Vt enim alteri per alterum, qui in potestate eius non sit, quæratur actio, regula iuris non patitur.l.multum. C. si quis alteri uel sibi. l. quicunq; de obl.l.ita stipulatus.§.Chrysogonus de verb. oblig. Sed extant de hac pactione responsa Vlpiani & Martiani, vt vtriq; in proposito actio danda sit: & creditori, quam debitori cedere cogatur: & debitori ipsi, qua ille vtatur suo iure, etiam si a debitore cessam non acceperit.l. si cum venderet.de pig.acti.d.l. si creditor. 1.resp.hoc tit. Et rectè. Nam primum, quòd dicimus inutiliter nos stipulari alteri, aut pacisci, vt ipsi quidem, qui pacti sumus, agere, ex ea pactione possimus: ita verum est, si nostra non intersit. Quòd si quid interest, magis nobis stipulati esse, quàm alii videmur: & ideo etiam inde agi potest.l. stipulatio ista.§.si stipuler.de verb.obl. Interest autem creditoris distrahētis, cùm certa lege vendiderit, quam alii ex bona fide iudicio pignoratitio præstare debeat, aut legem eam seruari, aut rē apud emptorem non manere. Quam actionem si cedat debitori, liberatur. Quòd autem in hac specie debitori ipsi actionem damus, actionem in rem Vlpianus intelligit, d.l.cùm venderet.de pig.act. aut quoniam dominium apud debitorem mansisse intelligitur ex conuentione & facto creditoris, actionem in factum conceptam, qua per narrationem eius, quod factum est, debitor id consequatur, vt secundùm conditionem quam probat euenisse, emptione rescissa rē suam recipiat. Nec verò, quò minus id fiat, regula iuris est impedimento. Vetat enim regula iuris, alteri per alterum acquisitionem acquiri. Et sanè ex empto actio debitori, qui non vendidit, ex contractu alterius competere non potest. Nunc actio in rem debitori datur: hæc autem illi non acquiritur, sed quę iam ante illius fuerat, retinetur quod regula non prohibet. Vt enim creditor, si omnino rem non vēderet, eo modo rem suam domino retineret: ita si certa

lege vendiderit, qua eueniente emptio rescinderetur, ea lege ipsa debitori rectè retinebit. Sed etsi nihil conuenerit, vt rem pecunia oblata, quæ depensa est, recipere liceret, quidam sunt, quibus a debitore rectè pecunia offertur, quamuis rem emptionis titulo a creditore possideant. Hi autem sunt, fideiussor debitoris, qui nomine illius conuentus, officio iudicis consecutus est, vt emptionis titulo prædium creditori pignori datum susciperet: item secundus creditor, cui eadem res obligata erat, qui a priore emit. l. cum secundus. §. vltim hic. Fideiussor, quia non tam a volente creditore ipse volens rem emptionis titulo habet, quàm necessitate iuris & officii, quo debitori mandati iudicio tenetur, a creditore, qui cogebatur transferre, eam suscepit, quę necessitas in vtroq;, emptioni, quæ consensu perficitur, contraria est.l.2.hoc titu. Secundus creditor, quia a priore creditore pignus liberans, non tam acquirendi dominij, quàm seruandi pignoris sui causa pecuniam dedisse intelligitur.l.cum posterior hic. Ità quid isti egerint, ex genere & qualitate personę coniectura ducitur, quòd scilicet isti nō tanquàm quilibet è multis, sed ille quidem tanquàm fideiussor, hic tanquàm creditor secundus, emerint. Quid in emptorem creditor transferat pignus distrahendo, diximus. Id quod ad ius creditoris in pignore intelligi, propè satis est. Sed quoniam in hoc negocio distractionis non solus emptor versatur, sed etiā uenditor, id est creditor, isque aliquid pręstare debet, & pretereà, quod ex venditione percipitur, ad pecuniam consequendam, quæ debetur, eoq; etiam ad debitorem liberandum pertinet: vt quid in hac emptione iuris sit, intelligi possit, quæritur, siue res nōdum tradita emptori sit, siue ea sit aliena, quatenus creditor ex ea causa emptori teneat̄: tertio loco, re distracta, an debitor ea re liberetur. Quid creditor, pignore distracto, emptori pręstare debeat, quæstio in conuentione, & eo quod actum fuit, posita est. Refert enim, an rem tanquam suam creditor vendiderit, an iure pignoris, siue quod idem est, iure creditoris tanquàm sibi oppignoratam. Si tanqàm suam vendidit, quod reliqui venditores emptoribus actione ex empto præstare debent, idem in hac specie creditor præstabit, puta euictionem, si res aliena erit, & quæ eius actionis natura continentur.l.ex empto. de act.em. Si iure creditoris vendidit, lex venditioni dicta est, vt quoniam ius suum vendit creditor, nihil amplius, quàm ius pignoris, qđ habet, cedere debeat. Hoc igitur saltem pręstare debebit, rem sibi oppignoratam esse, & hypothecariam cedere, rem etiam tradere, si possidet. Quòd si fortè res aliena erit, ipse quidem si ex alia causa de ea re quæstionem moueat, audiendus non est. Vt enim cætera non pręstet, bonam fidem certè pręstare debet. Verum si res ab alio euicta sit, emptor ob euictionem rei ad venditorem redire non poterit, ne de pretio quidem l.pen.l.etsi is.hic l.exempto.§.sententiam de act.empt. Quicquid autem ad creditorem ex ea re peruenerit, id debitori ad liberationē proficiet. Hoc enim erat tertium, de quo quærebamus. Etiamne si res aliena sit, quæret aliquis, eaq;, quæ à creditore iam euicta sit? Nam hoc casu etsi pretiū manebit penès creditorem, de quo ob euictionem conueniri non potest, si res iure creditoris vendita sit: tamen verum est, eam pecuniam neq; à debitore solutam, neque ex re eius ad creditorem profectam. Et dicēdum est, quod Tryphonius definit.l.rescriptum.§.j.hic. Quicquid occasione pignoris redactum est, quodcunq; idest, æquius esse debitori proficere, quàm creditoris lucro cedere: credo, quia id à debitore ꝓfectum videri debeat, à quo etiam acquirendi causa nata est: vt hoc modo debitor, q ex re aliena liberatus est, vel domino rei, nōdum re euicta, vel emptori post euictionem teneatur, quasi ad quem alienæ rei pretium peruenerit. Sed quantum inde peruenerit ad creditorem, eatenus, inquam, debitor liberabitur. Quòd si quid minus creditor consecutus est, quàm debebatur, siue ꝙ pignus idoneū non esset, siue ꝙ res aliena data esset, quæ ea lege vendita est, vt ea euicta pretium emptori restitueretur, dicemus debitorem distractione pignoris non liberari, l.quæsitum.§.vlt.l.rescriptum.in fi.hic. Quin etiam si pignus idoneum, nec alienum venditum sit, creditor tamen pretium ab emptore seruare non possit: bene Paulus existimauit debitorē manere obligatum, si modo nulla culpa creditori imputari posset. idque superioribus consequens est d.l.quæsitum.hic. Et generaliter rectè definietur pignore distracto, quod ad creditorem indè peruenerit, aut per eum factum sit, quò minus perueniret, eatenus debitorem liberari.

De iure dominij impetrando, & pactis pignorum. Cap. XI.

CVm sit ius illud creditoris tantum duplex in pignore, quod diximus, vel vt possidendo pignus, vel vt distrahendo, ex ea re id possit consequi, quod sibi debetur: apparet neq; fructus lucrari eum rei pignoratæ quandiu possidet, neq; in potestate eius esse, rem dominii iure pro pecunia debita retinere: distrahere enim iubetur & alienare. De quo extat Diocletiani & Maximiani rescriptum sub titu. de bo. aucto.iud.pos. hęc verba: Pro debito creditores addici sibi bona debitoris sui nō iure postulant. Ac paulò post: Si specialiter vel generaliter nemini probentur res obligatæ, ac sine successore debitor, vel hæres eius decessit, non dominii rerum vindicatione, sed bonorum possessione, itemque venditione, æquali portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus consuli æquum est. Item aliud eorūdem Imperatorum haud paulò planius sub titulo de distra.pignorum. Quo ostenditur, creditorem nec per se pignus tanquam sibi emptum addicere posse, nec sub imagine alterius personę emptum retinere, quin ea fraude detecta, debitor pecunia oblata quandoque rem suam possit recuperare. Rescripti initium est, Et qui sub imagine. Sanè in causa iudicati, quia res non à creditore, sed per officium eius, qui ita decreuit, venditur, si emptor alius non existat, aut existat quidē, sed non iustum pretium offerat, creditor ad licitationem ex cōstitutionibus admittitur, & cuiuslibet alterius exemplo emere potest. & meritò; quia isto modo non à se, sed officio iudicis, qui distractioni præest, res emitur l.j.2.C.si in caus.iu. Quid ergo si in pignore conuentionali, cùm res esset à creditore venum exposita, ea emptorem non reperiat? Hic rebus omnibus aliis & remediis destituto creditori subsidio concessum est, rem dominij iure possidere. Sed hoc à principe impetratur. Cui rei impetrandæ certa forma & tempus pręscriptum est Iustiniani constitutione extat sub titulo de iure dominii impetr. Cuius ferè hæc summa est: Dominii ius ante biennium, quàm debitori denunciatum est, vt solueret, impetrari à principe nō posse. Sed & eo trāsacto prius necesse esse, rem venum exponat debitor: si distrahere possit, distrahi debere. Si nemo emat, tum ad dominium impetrandum progredi posse, si modò ante debitor admonitus sit vt soluat, neque fecerit. Quæ cùm præcesserint, iam à principe impetrari posse, vt rem possidere liceat: quo impetrato, rem ita fieri creditoris, vt tamē intra biennium, quàm rescriptum principis de ea re impetratum est, debitor rem suam recipere possit, si pecunia quæcunq; debetur, & quod creditoris interest, quòd citius nō soluerit. & sumptus in dominio impetrādo facti sunt, offerantur. Post id exactum tempus rem pleno iure effici creditoris, hac lege, vt si pluris res valeat, quàm debetur, id pręstandū sit debitori: si minoris, id quoque creditor à debitore consequatur. Quod cùm constet, neque creditorem fructus rei pignoratę lucrari, neque rem ipsam dominii iure in solutum retinere posse: videamus, nihilne ad hæc adiicere possit, atque in his mutare debitoris conuētio, qui tempestiuus videtur, de pactis pignorū quęrendi locus. Ac de re ipsa sciēdum est, adeo creditori pignoris iure nihil, nisi rem ex commodo vtriusque vendere licere, vt ne illa quidem pactio seruanda sit, si ab initio conuenerit, vt si intra statutum tempus pecunia soluta non sit, creditor pignus in solutum, aut in partem pecuniæ sibi habeat. Hæc est enim illa pactio, quę lex commissoria in pignoribus appellatur, quę nominatim lege Constantini improbatur: l.vlt.C.de pactis pigno. Sic dicta ad similitudinem legis cōmissoriæ in venditionibus, qua id agitur, vt si ad diem pecunia soluta non erit, fundus sit inemptus.l.2.de leg commis. Vt enim illa efficitur, vt pecunia ad diem non soluta, statim dominium rei emptæ emptoris esse desinat, pęnæ loco, & vēditoris esse incipiat: sic ista de pignoribus lege id agitur, vt pecunia creditori non soluta, dominium rei debitoris esse desinat, & continuo creditori pœnæ cuiusdam causa committatur. Verbi ratio, ex commissis in vectigalibus ducta videtur. Fraudati vectigalis pœna est, vt res, quas mercator professus non est, & quarum nomine vectigal pendere debebat, ipso iure fisco vindicentur. Hoc fisco committi dicimus, quasi dicas, tradi & adiici fisco ob commissum. Et commissa, quæcunq; in ea causa sunt, vt ob delictum statim desinant esse eius, qui crimen admisit, dn̄iumq; rei fisco vindicet. l. fraudati.l. cōmissa. l. interdum tota.de public. Inde quacunq; pactione id agitur, vt si quid contra, q̄ cautū est, factum erit, dn̄ium rei ab eo, qui cōtra fecit, recedat, & paciscēti committatur id est, pęnę causa, & ob admissum vindicet, lex siue pactio cōmissoria appellatur, qua lege res in cōmissum recidit, fraudato fisco. Hæc aūt lex ideo in pignoribus infirmata est, vt captionibus creditorū occurreret, nè per occasionē res debitorū pro pecunia pusilla ad se auocarent. Quod facilè futurū erat, si hæc lex reciperetur. Nā creditores cupiditate ducti rei acquirendæ, semper hanc legem adiecerint: debitores autem pecuniæ accipiendæ necessitate districti, neq; hāc, neq; aliam quamlibet legem recusent, vt pecuniam, qua indigent, accipiant, dum sperant se pignus posse intra præstitutum tempus luere. Quod tamen pignoris lege ab initio effici non potest, nihil prohibet, quo minus re iam contracta, mutua voluntate efficiatur, vt res obligata, vel certo pretio empta, vel in solutum maneat apud creditorem. l.cū Titius.de pig.act. l.cum dominā.C.de pig. Nulla.n.nunc necessitate pecuniæ accipiendæ debitor premit, qui pecuniā iam habeat, qua vtatur: & pōt creditori, si velit, in solutum nō dare. Sed nec illa pactio improbanda est, si ab initio ita conuenerit, vt si intra certum tempus pecunia soluta non sit, creditor rem emptam habeat, nō ea quantitate, quæ debetur, sed iusto pretio tunc æstimandum.

Quin venditio sub conditione contracta intelligitur, & ea con ditione, quæ rem non pro ea pecunia, quæ debetur debitori auferat, vt lex cōmissoria facit, sed iusto pretio. Valebit igitur eo modo, quo cæteræ omnes sub conditione cōtractæ. l. si fundus. §. vlt. hic Nisi forte quis putet, ideo huiusmodi venditionē non valere: quia pretium generaliter alieno arbitrio permissum est: quod nihilo rectius sit, q̄ cùm merces in locatione generaliter in alienum arbitrium confertur, quia incerta est. l. si merces. locati. Sed hoc mouere nos non debet. Illa enim verba, iusto pretio, faciunt, vt res in arbitrium boni viri collata esse intelligatū. Iustū enim, quod vir bonus arbitraturus est: nec potest bonus vir, nisi quod iustū sit, arbitrari. Porrò arbitrium boni viri nec incertum, nec indefinitum est. l. j. de legatis 2. Certum est enim, tanti illum, quisquis est, æstimaturum, quanti fundus peritis æstimatoribus earum rerum valeat. Ex quo efficitur, hanc venditionem non sic alieno arbitrio esse permissam, vt incerta sit. Nunc de fructibus rei videndum, an si quid tale conuenerit, vt creditor eos lucretur, rata habenda sit conuentio. Sed non dubium est, vnicuiq; licere tātum de suo alteri concedere quantum velit, modo nè quid in fraudē legis faciat. Constat igitur ἀντίχρησιν idest, mutuum rei vsum pro pecunia credita tribui posse: sed hactenus, vt ad modum vsq; legitimum vsurarum fructus percipiat creditor, nè quid in fraudem vsurarū fiat. l. si is qui. §. j. l. j. §. pacto. de pig. His de iure creditoris cōstitutis, quid ille de pignore possit statuere, si velit, nemini incertum erit. Sed cū animaduerteret & sic pignus à debitore dari, vt hēat creditor, vñ illi p debito satisfiat, dubitabit fortasse, nū creditor, quasi eo accipiendo pro debito cōtentus fuerit, amplius requirere nihil debeat, nec possit debitorem amplius appellare. Quid enim, si pignus distractum idoneum repertum non sit? Quid si debitor dicat, se creditori pignoribus cedere? Et vt non sit hoc postulandum, cū pignus idoneum non est: saltem cùm erit idoneum, num rectè cogetur id distrahere, cùm debitor aliunde solutum noluerit? Et aduersus omnes huiusmodi dubitationes vna de pignore notio generalis in promptu esse debet, pignus creditoris causa dari, vt illi eo modo de pecunia credita caueatur: sic cùm cautionis loco detur, obligationem, quæ præcesserit, eo modo augeri posse, nullo modo minui, quin si pignore vti nolit creditor, perinde sit, quasi nec datum fuerit. Rectè igitur dictum est, creditorem, qui non idoneum pignus accepit, non amittere exactionē eius debitæ quantitatis, in quam pignus non sufficit. l. creditor. si cert. pet. Multò minus debitorem liberari, si profiteatur se pignoribus creditori cedere. l. j. C. de pignor. Omnium minimè, si sine culpa creditoris pignus sublatū fuerit. l. seruo, C. de pignor. Num ergo cùm pignus possit vindicare & distrahere, id facere cogendus erit? Et cùm hoc illius gratia caueatur, eo vtetur, si volet: sin minus, non cogitur. l. creditor. C. de pig. l. quāuis. ff. de pig. act. Quod tamen de distrahendo pignore dixi, quomodo tēperandum sit, Vlpianus docet c. 6. de pig. actio.

Qui potiores in pignore habeantur. Cap. XII.

IVS creditoris in pignore quodnam esset vel ad retinendū, vel ad persequendum, vel ad distrahendum, vnde illi satisfiat, satis diximus. Quo iure si nulli alii eadē res obligata fuerit, solus sine controuersia vtetur. Nunc si fortè pluribus eadem res pignori data erit, nè mutuò sese impediant, dum singuli hypothecam ad se auocant, de iis vt erat propositum, videndum est: vtrumne inter se omnes concurrant, an alii aliis præferantur, & sint potiores. Quòd si qui potiores sunt, sequitur etiā, vt quid iuris sequentibus relinquatur, & quando confirmetur, cognoscendum sit. Atq; hoc demum loco, cùm de omni iure creditoris exposuissemus, de prerogatiua ordinè tractandū fuit. Necesse eīn erat ante illud constitui, ius aliquod creditoris esse in pignore, & id quodnā esset, intelligi, q̄ in eo iure, qui quibus potiores essent, quæreretur. Cùm ergo pluribus eadē res pignori datur, refert vtrum simul pluribus obligetur, an separatim diuersis temporibus. Si simul data est, ɔcurrere oēs in hypotheca certum est. Alius eīn alium in iure pignoris non præuenit. Sed hoc nō vno modo accidit. Nam aut ita datur hypotheca, vt singulis in solidum obligetur: aut ita, vt in partes æquas, non simpliciter data est, nec aliud nominatim actum est. Si in solidū oībus data est, oīum par in eo cōditio est: vt si quidem singuli aduersus extraneos agant, in solidum Seruiana vtantur: si concurrant, partes concursu faciant, vt de pluribus legatariis traditum est, quibus singulis eadem res in solidū legata fuit. Cęterū inter ipsos si quæstio moueatur, possidentis melior erit conditio, vt scribit Vlpianus c. 10. de pignoribus nō q hic velit disparem esse cōditionē eorū, sed q ex iure certe ēt in pari causa potior est cā possidentis. Sin autem id actum est, vt pro partibus res obligaretur, cùm diuisum sit inter creditores pignus, res expedita est, non plus singulos, q̄ partem dimidiam aut vindicare, aut possidere posse. d. c. 10. de pig. Quòd si nihil vtranq; partem dictū est, magis est, vt non in solidum, aut partibus æquis, sed pro quantitate debiti pignus & vindicare, & possidere possint: l. si fundus. §. si duo. de pig. vt si fingas duobus eundem fundum pignori datum, quorum vni centum, alteri ducenta debeantur, in tres partes fundus diuidetur, ex quibus duas feret, cui ducenta debent, alter vnam, cui centum nimirum pro portione. Nam quæ ratio est vnius ad duo, eadem est centum ad ducenta, nempe dupla. Atq; hæc ita sunt, si pariter duob. pluribusve res pignori sit obligata. Sin separatim id factum est diuersis temporibus, certo iure vltimo, quod & à me initio edicto comprehensum est, eum iure potiorē esse, qui prius hypothecā accepit. Et hoc est, qd dr, q tpe prior est, iure esse potiorē. l. 2. l. 3. C. eo. tit. Merito. Nā si huic ab initio ita res pignori data est, vt solus in ea re ius pignoris haberet, sequitur, vt rem eandem alii postea pignori dando debitor creditoris in eo cōditionem deteriorem facere non possit, non magis, q̄ alienando. l. distractis. l. seq. C. de pig. Iure potiorē sic accipimus, iure creditoris, non vt sequētibus res obligata nō sit, sed vt prior creditor, siue cum aliis agat, & hypothecam vindicet, eam auferat: siue possideat, & cum eo agatur, exceptione tutus sit: siue rem vendat, Prætor emptorem aduersus oēs tueatur. Hoc n. ius creditoris erat in pignore, vt antea diximus. l. creditor. in prin. hic. l. j. de distr. pign. Generaliter autem, & sine distinctione ius ita cōceptū est, eum iure potiorem esse, qui prius hypothecam acceperit. Quibus verbis declaratur, quocunq; modo pignus in persona creditoris constitutum sit, eum esse potiorem, qui in eo accipiendo præuenit. Quare nihil interest, conuenerit ne de pignore inter debitorē & creditorem: an pignus auctoritate ac iussu magistratus occupatum fuerit: vel ex cā iudicati captum, an lege res pignori esse cœperit. l. si & iure. hic. l. 2. l. 4. C. eo. tit. Sed nec illud dubitari debebit, quin is sm supra scriptam regulam, cui generaliter bona obligata sunt, eo potior sit, cui specialiter aliquid ex iis bonis pignori datū est. Non minus enim generali oratione res singulæ obligantur, q̄ si de singulis spāliter conuenisset. Erit potior, inquam, ita, nō vt illi de bonis debitoris prius satisfieri debeat, q̄ secundo, de quo nemo ambigit: sed potior in illa ipsa re vindicanda & distrahenda, q̄ spāliter pignori data erat: quamuis ex cæteris rebus pecuniam suam redigere possit. l. ... hic. Nisi fortè primo quædam res spāliter obligatæ sint, & præterea nisi eæ sufficerent, in eandem cām cæteræ oēs generaliter, ex quo genere deinde secūdo creditori quędā specialiter pignori datæ sint. Nam hoc casu quandiu primo creditori de rebus specialiter illi obligatis satisfieri potest, sm cōuentionem ipse secundo creditori in cæteris non præferri: Nō q secundum creditorem velimus esse potiorem contra regulā superiorem, sed q deficiente conditione, sub qua cæteræ res generaliter obligatæ erant, iam non illi, vt quis dicat alium illo esse ci potiorem, sed soli secundo obligatæ intelligantur. Nam et si secundus creditor nullus esset, tn̄ si sm cōuentionem priorem ex rebus specialiter obligatis ei satisfieri posset, cæteras res generaliter obligatas vindicare non posset. d. l. hic. l. 2. C. de pig. Neq; verò is, cui generaliter bona obligata sunt, præfertur ei tātum, cui postea aliquid ex iis rebus specialiter pignori datum est, sed etiam ei, cui postea eodē modo bona generaliter obligata sunt, in iis quoq; rebus, quæ post vtranq; obligationem quæsitæ sunt. l. vlt. in prin. hic. Quod tamen secus videri potuit, propterea q qui duobus quamuis diuersis temporibus bona sua, quæ habiturus est, obligat, vna eademq; conditione ambobus obligat, si quid illi acquiretur. Cùm ergo post vtranq; obligationem aliquid illi quæsitum fuerit, eodē tpe in vtriusq; persona pignoris conditio extitit, & ex eodē tpe vtriq; res obligari vr. Ex quo efficit, vt in hypotheca concurrere debeant, non aut alter alteri anteponi. Sed q eodem tpe cōditio extitit, nihil ad rē pertinet. Si separatim res obligatæ sunt, quis eadē cōditione, dicemus ei qui cum prius cōuenit, secūdo esse potiorē: quia cum ɔditio extitit, pinde haberi debeat, ac si eo tpe, quo stipulatio interposita est, sine cōditione facta esset. l. prior hoc tit. Ex quo intelligi debet, quod à Marcello ita scriptū est. l. item q;. §. vlt. hoc ti. Si tibi q habiturus sum, obligauerim, & Titio spāliter fundū, si in dñium meū peruenerit, mox dñium eius acquisiero, ɔcurrere vtrūq; in pignore: de duobus accipiendum esse, qbus eodē tpe res suas debitor obligarit. Nec quisquam putet, nullam hoc dubitationē hēre, q dicamus eos hoc casu inter se concurrere, cùm eodē tpe & eadē conditione debitoris res obligatæ essent. hoc erat, qd in specie ppositā dubitationē faciebat, q in bonis debitoris, q tibi obligata sunt, in ipsa pecunia erat, vnde pdium Titio obligatū postea emptū est. Hoc igit est, qd quæri potuit, videatur pdium, qd ex pecunia soli tibi obligata emptū est, eius pecuniæ cām sequi. Et Marcellus huic dubitationi occurrens ait, non multum facere, quod de suo nummos debitor dedisset. quippe cùm res ex nummis pignoratis empta, non sit pignori ob hoc solum, q pecunia obligata erat. Vt nihil refert, quod genus pignoris prius acceptum sit, vt qui præuenit, posterioribus præferatur: ita, qui sint qui posteriores contraxerunt, nihil retulerit: sed generaliter iure potior erit, qui prior tempore fuerit. Ita etiam fisco præfertur, qui prius cum debitore fisci contraxerit, quāuis priuatus. l. si pignus. hoc titulo. Et quomodo primus, cui generaliter omnia bona obligata sunt, omnibus aliis se-

quentibus

quentibus potior est, non tantum in iis rebus, quas tēpore prioris obligationis contractæ debitor habuit, sed etiam in iis quas post priorem obligationem acquisiuit: ita etiam fisco in eadē causa præferetur, vt disertè à Scæuola scriptum est in l. vltima, in principio, hic. Nam illud extra cōtrouersiam erat, priuatum fisco præferri in iis, quæ debitori quæsita erant ante quam cum fisco contraheretur. Quæ autem postea acquisita essent, quam cum fisco contractum est, dubitari potuit, an quia fiscus antè venisset, quàm ea priuato obligata essent, vtpotè nondum debitori quæsita, idcircò ei anteponi deberet. Nunc autem hanc dubitationem sustulit Scæuola, apertè definiens, priuatum, cui generaliter bona futura obligata sunt, in iis omnibus, quæ postea acquisita essent, fisco esse potiorem: & addidit nominatim, nè quis dubitationi esset locus, præferendum, donec debitum suum vniuersum esset consequutus. Ergo iam contrarium esse quidam putabunt, quod in capite vicesimooctauo de iure fisci Vlpianus ita scribit: Si qui mihi obligauerat, quæ haberet, habiturusve esset, cum fisco contraxerit, sciendum est, in re postea quæsita fiscum potiorem esse debere, Papinianum respondisse. Quod & constitutum est. Præuenit enim causam pignoris fiscus. Nimirum illa verba, cum fisco contraxerit, sic accipiunt, cum fisco contraxerit postea, quàm mihi obligauerat, quæ haberet, esset ve habiturus. Vnde ad illam distinctionem confugerunt, vt si quidem bona debitori quæsita essent post priorem obligationem, veruntamen ante, quàm cum fisco contraheretur, in iis prior creditor fisco præferatur, ex Scæuolæ sententia. Sin quid postea acquisitum sit, quàm cum fisco contractum est, in eo fiscus, quamuis postea contraxerit, potior sit, quia in eo acquisitionem eius præuenit, & ideo etiam pignoris causam. Quæ distinctio apertè superiore illo responso Scæuolæ refellitur, qui primum creditorem in omnibus, quæ postea quæsita sunt, præferri ait, donec vniuersum debitum suum consequatur. Nisi fortè putamus in exemplo Scęuolę Seiam creditricem priorem fisco præferri propter fauorem causæ, ex qua pecunia debebatur, quia ex tutela Titius debitor condemnatus erat. At neque iam pecunia illa debebatur ex causa tutelæ, sed iudicati, nec si in ea causa vllus esset fauor, ideo pignus illi constitueretur, vbi sua conuentione nullum haberet. Postremò, cur Seia præferatur fisco, non in eo causam Scæuola esse vult, quòd pecunia ex illa causa deberetur: sed quia prius hypothecam accepisset, in quam deinde, nouatione facta, conuentione successisset. Sed profectò nihil hic contrarium est. Nam in responso Vlpiani verbum illud, contraxerit, non futuri temporis est, sed præteriti: vt sit sensus, Si qui mihi obligauerat, quæ haberet, habiturusve esset, cum fisco contraxerit, idest, iam ante contraxerit, quàm mihi obligaret, quæ habebat, hoc casu Vlpianus id confirmat, quod de priuato ante diximus: vt si fisco bona omnia generaliter obligari cęperint, is omnibus sequentibus pręferatur, quibus omnia bona eodem modo obligata sunt, etiam in iis rebus, quæ postea quæsitæ sunt: quia fiscus pignoris causam præuenit, tametsi priuatus rerum acquisitionem præuerterit. In quo Vlpianus iure priuati fiscum vti ostendit. Cur ita accipi illud verbum debeat, & ratio Iurisconsulti, qua vtitur, manifestè declarat, & illud in primis, quod de hac sententia cō stitutum esse dicit. Ratio hæc est: Præuenit enim causam pignoris fiscus. Præuenire causam pignoris nihil aliud est, nisi prius causam pignoris occupasse, vt in illo accipiēdo tempore prior esses. l. 2. C. qui pot. in pigno. hab. Quòd si fingeremus postea debitorem cum fisco contraxisse, illud dicere possemus fortasse, vtrunque in pegnore concurrere: quia ex eadem conditione vtrinque res futuræ obligatæ essent tam primo creditori, quàm fisco, illud nequaquam dicere, nisi absurde possemus, fiscum præuenisse primum creditorem, cùm illi multò ante bona illa generaliter essent obligata. Quod autem cōstitutum id esse ait, constat hoc ius rescripto Antonini de fisco constitutum esse: vt præferatur in ea causa, cùm prius debitor cum ipso fisco contraxit, eadem illa ratione, qua Papinianus vtitur, quia fiscus præuenit pignoris causam. Extat rescriptum l. j. C. de priuilegiis fisci, vt appareat, vel illam esse constitutionem, qua intelligit Vlpianus id esse constitutum: vel ei iuri & rationi tunc solum locum esse, cum fiscus ante contraxit. Sed si fiscum solum tum præferri dicemus secundo creditori, cum prius cum illo contractum est, quę tandem potuit afferri dubitandi causa, cur non deberet, cum esset prior? Eadem quæ in priuato. Nam cùm & fisco generaliter bona debitoris pignori obligata sunt, & secundo creditori manifesta conuentione, idest, ambobus eadem conditione, si quæ postea quæsita essent debitori, dubitari potuit, an si quid post vtranque obligationem quæsitum esset, fiscus & priuatus in eodem concurrere deberent, an alter alteri præferri. Et quidem multo iustius in fisco, cui tacitè bona debitoris obligantur, non manifesta aliqua conuentione. Et quemadmodum in priuato, sic in fisco, cum quo prius contractum est, Vlpianus ostendit fiscum præferri, non concurrere. Ideo quia præuenit hoc quoque casu pignoris causam. Cur ergo ait, præferri fiscum in re postea quęsita, cū hoc sensu in omnibus aliis iam quęsitis, & quidē multo magis præferatur, nisi q hoc ostendere voluit, fiscum in re tātum postea quæsita esse potiorem, in cæteris, quæ ante contractum eius acquisitæ sunt, non esse ideo, quia fingere debemus, alium creditorem prius contraxisse, & ob id eum pręferendum in rebus antea acquisitis? Nullum verò hoc argumētum est, cùm priuato prius contractum esse. Ideo enim de re postea quæsita tantum dicit Vlpianus, ēt tum cum prius fiscus cōtraxit: quia de ea, quæ post vtranq; obligationem quæsita est, sola erat dubitatio, cùm eius acquisitionem secundus creditor anteuertisset, atq; ita videri posset ipse quoq;, quamuis posterior, pignoris causam in ea re præuenisse. Solum ergo hoc iam relinquitur, vt videamus, quis prior hypothecam acceperit. Et si in hypotheca, omniq; pignore, quod consensu contrahitur, præterquam, q rem in bonis debitoris esse necesse est, etiam illa cō currere debent: vt & de pignore cōuenerit & ei pignus datum sit, qui pecuniam crediderit, cui quid debeatur (Nam sine principali obligatione, cui pignus accedat, pignus nullum est) dicendum est, eum, quem potiorem esse volumus, non solum hæc facere debuisse aliquando, vt hypothecam habeat, sed etiam necesse esse: vt prius vtrūq; fecerit, vt potior sit iis, quibus eadem res pignori data est. Hoc enim exigimus, vt prius hypothecā acceperit, & in ea accipienda, quibus modis accipitur, cæteros pręuenerit. Quid ergo, si primus creditor, qui sine hypotheca credidit, aliquanto post hypothecam quidem accepit, sed post secundum, qui vtrunq; fecit? Dicemus hunc in hypotheca esse posteriorem, quia hypothecam postea conuentione acceperit. l. creditor. §. si primus. hic. Satis est autem, de hypotheca ante conuenisse vel purè, vel in diem, vt sequentibus, quibus eadem res ante diem forte obligata est, potior sis. Obligationis enim in diem cōceptæ dies statim cedit. d. l. creditor. §. si primus. l. qui balneū. hic. Vnde num idem probandum sit, si ante de hypotheca conuenerit sub conditione, & pendente conditione eadem res alii pignori data sit, ac deinde postea conditio extiterit, dubitari potest. Et si quidem ea conditio fuit hypothecæ, quæ nisi volente debitore impleri nō posset, dicemus num tempus obligationis contractæ esset spectandum, sed id, quo conditio extitit, quod cùm postea factum sit, posterior creditor in hypotheca prior, & ideo etiam potior erit. Cuius rei exemplum hoc est apud Caium expositum in l. potior. §. si colonus. hic. Colonus cōuenit, vt inducta in fundū, illata, ibi nata pignori essent, in quo inest ɔditio, si inducantur, si nascantur. Ante q̄ inducat, alii rem hypothecæ nomine obligauit, tunc deinde eam in fundum induxit, potior erit, inquit, qui specialiter purè accepit: quia non est cōuentione priori obligatur, sed eo, q inducta res est, quod posterius factum est, & quidem voluntate eius: qm̄ nisi vellet, neq; induceretur quicquam, neq; nasceretur. Quòd si ea fuit cōditio, quæ inuito etiā debitore existere posset, vtemur in hac re Africani & Caij regula, vt qm̄ iam à principio in ea causa res esse cępit, vt volente debitore ius pignoris in ea re vitari non posset, potior sit prioris causa, scilicet, vt cum semel conditio extitit, pinde habeatur, ac si illo tempore, quo pactio interposita est, sub conditione facta esset. l. qui balneū. l. potior. hoc ti. Quid si e conuerso prius conuenerit, vt res alicui pignori essent, quo tempore nondum pecuniam crediderat, quam post sm creditorem, q hypothecam accepit, credidit? Consequens est, hūc quoq; secūdo esse posteriorem: quia non ante res illi pignori esse incipiat, q̄ cęperit ei pecunia deberi. d. l. potior. hoc ti. Hinc de eo quęsitū est, cui quid sub conditione debetur, non, quod pignus, si quod ei datum sit ante, q̄ conditio extiterit, illi teneatur. Initio enim effectum est nō teneri. Sed hoc querit, si cōditio existat: vtrum nūc primum creditor esse incipiat, an verò iam ante principio contractæ obligationis fuisse intelligatur. Quorsum id? Quia si ante quoq; creditor fuit, & illi pignus datū est, quamuis pēdente conditione alii eadem res pignori postea data sit, is tamē potior erit, cui sub cōditione debebatur. Si non fuit creditor, is erit potior, qui prius, q̄ existeret conditio, pecuniam credidit, & in eā causam pignus accepit. Et est in hac re illa distinctio à iureconsultis magno cōsensu vsurpata & tradita, quod facilè varia eorum responsa, quæ in hac quæstione versantur, his titulis declarant, quam eandem paulò ante in eo, qui hypothecā sub cōditione accepit, tenendam esse diximus: vt si cautione interposita in ea causa debitor esse cœpit: vt obligationem sua voluntate depellere non posset, quę ex euentu penderet, cōditione eueniente, non nunc demum obligari intelligat, sed retrò ex eo tēpore, quo res primū sub conditione contracta est. Sin ea conditio fuit, quæ inuito debitore impleri non posset: vt fuerit in ptāte eius, obligationem suscipere, aut non suscipere, ibi ex eo tpe & principalis obligatio, & pignoris ɔcta videatur, ex quo debitoris voluntate conditio impleta est. Vtrunq; optima rōne. Est eīn obligatio iuris vinculū, quo necessitate astringimur. Verè igit̄ dicetur, eum iam principio fuisse obligatū, cui iam inde liberū non fuit à ɔctu recedere, nec efficere vllo modo, quin teneretur. Contrà; in quo hæc necessitas non est, perspicuum est ex eadem definitione hunc non obligari: vt de eo responsum est, qui pecuniam accepturus, eam se redditurum promisit,

cùm

cùm accepiſſet, & iam tum pignus in eam deſtinauit. l. qui balneum. l. potior. hoc tit. l. Titius quæ res pig. obl. poſ. Prioris autē generis cùm alia multa exempla ſunt, tum illud præcipuè notādū eſt, quod apud Papinianum hic extat. c. j. Qui dotem, inquit, pro muliere promiſit, pignus ſiue hypothecā de reſtituenda ſibi dote accepit. Subſecuta deinde pro parte numeratione, maritus eandem rem pignori alii dedit, mox reſiduæ quātitatis numeratio impleta eſt. Quæſitum eſt de pignore. In hac hypotheſi priuſquam longius progrediamur, duo obſeruāda ſunt, quibus obſeruatis, nihil negocii erit, quale ſit, quod Papinianus reſpondet, & cur ita reſpondeat, iudicare. Primum eſt, maritum in ſpecie propoſita dote ſibi à ſocero conſtituta dotis debitorem fuiſſe, ſed debuiſſe ſub conditione. Fuit enim hæc obligatio, vt ſoluto matrimonio dotē hanc redderet, cùm accepiſſet. In quo ineſt hæc conditio, ſi modo accepiſſet, ſi ei numerata eſſet. Nā ita reddere debet, ſi acceperit. Alterum obſeruandum eſt, pendente adhuc ea conditione, maritum eandē rem pignori alii dediſſe, quo tpe ſcilicet nondū dos tota marito numerata erat. Quid igitur in hac ſpecie reſpondet Papinianus? Socerū, qui dotē ꝓmiſerat, & pignus antè acceperat, ſcdo creditore, cui pendente conditione eadē res obligata erat, eſſe potiorem. Cur, cū ante ſub conditione debuerit, & fieri potuerit, vt dos nō numeraret? q̄a nō ea fuit conditio, ſub qua maritus dotē reſtituere debuit, q̄ non, niſi volente illo, impleri potuerit. Nō enim fuit in eius poteſtate dotem non accipere, cùm numeraretur, vt niſi vellet, eā reſtituere non cogeretur. Immo verò vt non offerretur, vltrò tñ petere eam debuit. Eſſet hoc in ptāte eius, ſi ipſius ſolum cōmodum in ea re ageretur. Nunc autem mulieris commodū in ea re verſatur, quam indotatam eſſe non cōuenit. Vnde ſi quid per maritum factum ſit, quo minus dotem haberet, ſemper illi, quaſi accepiſſet, tenebit. Hoc ſignificat Papinianus illis verbis, nec dici pōt in poteſtate eius eſſe, nè reſiduam pecuniam redderet, vt minus dotata mulier eſſe videatur. Cùm hoc generaliter definiamus, qui prior eſt tempore, potiorē eſſe iure, & ratione iuris certa efficiatur, interdum tñ, qui poſterior eſt, potior habetur. Mitto eum, cui voluntate primi creditoris res pignori à debitore datur. de quo in l. creditor. § ſi tecum. hic. Nam cùm hoc conſenſu primi creditoris, ius illius in pignore ſoluatur, ſecundus creditor nō tam potior in pignore dicendus eſt, q̄ ſolus. Dicimus etiam primi creditoris iure perſeuerante, & ſine eius voluntate poſteriorem generaliter potiorem habēdus eſſe, cuius pecunia factum eſt, vt ſalua eſſet pignoris cauſa. Quo in numero ſunt, qui crediderunt, quod ad rem reficiendam, aut conſeruandam impenſum eſt, & id ſine quo res ſalua non eſſet, l. interdum. l. ſeq. hic. item ij, quorum pecunia res empta eſt, quibus iiſdem, vt pignori eſſet, ſpecialiter ſtatim conuenit. l. licet. C. eo. ti. Quòd ſi quis quæret, quomodo fieri poſſit, vt res, quæ nondum empta eſt, aliis prius pignori detur à debitore, id tum fieri ſciat, cum res aliena ſub conditione datur, aut res fuit ipſi, qui pignus dabat, debita. Quo caſu dñio debitori poſteà queſito pignus cōfirmatur in perſona eius, cui tum datū eſt, etſi alii poſteà detur, ille, cui prius datum eſt, potior eſt, extra q̄ ſi ſecūdus ita pecuniā credidit ad eam rem emendam, vt ſimul de hypotheca conueniret. l. 3. § j. hoc tit. Idem dicendum eſt, ſi ex nummis pupilli fuerit res comparata, quamuis nihil nominatim conuenerit, vt pupillo in eam cauſam obligata eſſet: l. Idemq́; hic. quoniam ante diximus, quod ex nummis pupillaribus emptū eſt, id tacitè pupillis pignori eſſe. l. ſi ſeruos. C. de ſerui. pigno. dato manumiſ. Ergo ꝙ cæteros potiores eſſe dicimus, qui ad rem conſeruandam crediderunt, ſic intelligimus, ſi modò prius illis res fuerit ſpecialiter obligata, ſicut antea diſſeruimus, cùm, quibus in cauſis pignus tacitè contrahat̄, quæreremus. Nam & eum potiorem eſſe dicimus, ex cuius pecunia res empta eſt: l. 3. § j. hic. & tñ hoc ſic accipimus, ſi quidem ei in eā cauſam res ſpecialiter obligata ſit. d. l. licèt. C. eo. tit. Eſt autem æquiſſimum, eum qui ad conſeruandam, aut acquirendam rem credidit, priori præferri: neq; enim dicet prior creditor, iniuriam ſibi fieri, ꝙ cū tēpore prior ſit, poſteriori poſtponatur: quandoquidem abſq; eius pecunia foret, nullum omnino pignus nunc haberet. Nunc autem eius beneficio cōſequutus eſt, vt pignus haberet ſaltem poſt illum. Eodē iure in cauſa dotis mulier habetur, quæ præterquam ꝙ tacitam hypothecam habet in bonis mariti ad dotem recuperandam, in ea cauſa etiam omnibus creditoribus aliis, quamuis temporе prioribus, antefertur ex conſtitutione Iuſtiniani. in l. vlti. C. eod. titu. In quo magna dubitatio eſt, velitne eam Iuſtinianus omnibus præferri, etiam quibus nominatim res pignori ante mulierem datæ ſunt, an iis ſolum qui lege tacitam hypothecam priuilegio habēt. Nihil enim hac de re nominatim definit: ſed generaliter potiora iura eam habere contra oēs mariti creditores conſtituit in pignore, d. l. vlt. & §. fuerat. Inſti. de action. quaſi velit ꝯtra oēs ſine exceptione. Sed melius eſt & equius, eā ſententiam accipi, vt mulier omnibus creditoribus quidem aliis anterioribus præferatur, verùm iis tantum, qui talem hypothecam habent, qualem mulier, ideſt, tacitā, & priuilegio legis non aliis. Non enim iniquum eſt, ꝙ priuilegium lege alicui tributū eſt, id cōtrario iure certis de cauſis adimi. Illud iniuria nō caret, quod ius creditor vigilando & cauendo ſibi acquiſiuit, id ei inuito auferre, & cuiquam ius ſuum adimere, qđ in alium transferas, cùm præſertim dicere ſoleamus, ius vigilantibus ſcriptū eſſe. l. Pupillus. in fi. quæ in fraudem cred. Præclarè verò illud in reſcripto D. Marci, quod extat in. l. 2 de iis qui ſunt ſui vel alie. iur. ſcriptum eſt, dñorum ptātem in ſeruos ſuos illibatam eſſe oportere, nec cuiquam hoīum ius ſuum detrahi. Hoc ēt mihi ex ipſa conſtitutione Iuſtiniani rectè colligi vr̄. Sic enim ſcribit, mulieris ſint tpis priuilegio vallati. Bñ anterioris tpis priuilegio, vt intelligamus præferri debere iis creditoribus, qui priuilegio in hypotheca vtuntur, ideſt, q̄ ius pignoris ex beneficio legis ſibi vendicant, vt fiſco: vt pupillo in tutoris bonis: vt cæteris, de q̄bus anteà diximus. Iis aūt, qui aperta conuentione & diligentia ſua pignus acceperunt, nō præferri: q̄a ij ſuo iure hypothecā habeant, non priuilegio. Sed haud ſcio, an hoc penè diſertè expſſerit Iuſtinianus in Nouel. 97. de æqual dotis. § his conſequens. vbi ita ſcribit: Scimus non nullas hypothecas ex priuilegiis à legibus ipſis conceſſis, tpe poſteriores cùm ſint, vel antiquiorib. creditoribus præferri, nempe cùm quis pecunia ſua effecerit, vt vel nauis emat̄, extruaturve, aut reficiatur, vel fortè domus ex ædificetur, vel ēt ager comparetur, aut aliud q̄ddam. In oībus n. hiſce poſteriores creditores, quorum pecuniis res vel comparatæ, vel renouatæ ſunt potiores ſunt iis, qui vel multo antiquiores exiſtūt. Ac deinde re in q̄onem vocata, ad extremū ſubiicit, mulierem nulli eiuſmodi priuilegio cedere debere. Poſtremò in hac creditorū prærogatiua illud tenendū eſt inter plures creditores, quorum alii hypothecam ſibi ex tabulis priuatis vindicant, quæ Græci ἰδιόχειρα appellant, alii ex publicis, potiores eſſe eos, qui inſtrumentis publicè confectis nituntur, q̄ qui priuatis: niſi fortè probatæ atq; integræ opinionis trium vel amplius virorum ſubſcriptiones eiſdem contineantur. Idq; Leonis conſtitutione effectum eſt, quæ extat ſub eo. tit. C. l. pen.

De iure poſteriorum creditorum. Cap. XIII.

QVis cui in pignore prẹferatur, diximus. Reſtat, vt de iure poſteriorum creditorum, ſicuti propoſuimus, ordine cognoſcamus. Et conſtat eos nihilominus pignus hr̄e conſtitutum: quam ob cām & pignus vindicare pn̄t ab alio quouis poſſeſſore, & auocare ſuo iure. Sed tum ſ. nihil iuris hr̄e intelliguntur, cùm res inter ipſos & priores creditores agit̄. l. creditor. § ſi ſimpliciter. qui pot. in pig. Hoc ergo nūc quærimus, qñ poſteriorum ius ita confirmetur, vt nihil priores obſtent. Id quoq; edicto à me paucis comprehenſum eſt, vt. ſ. priore remoto, deinceps ſequentibus locus fiat ſuo ordine. Remotum priorem creditorem ſic accipimus, quocunq; modo illius obligatio, quo nomine pignus ei tenebatur, ſublata eſt, ſiue ſolutione, ſiue cōpenſatione, ſiue nouatione, ſiue quo alio modo ſublata eſt. l. 4. l. creditor § j. qui potior. in pig. Neceſſe eſt eīn, quocunq; modo ille dimiſſus ſit, acceſſiones quoq; liberari. Et oīno quæ de his modis dicemus, q̄bus pignus vel hypotheca ſoluitur, huc poterunt oīa rectè transferri. Atq; hinc efficitur, vt in poteſtate ſit creditoris ſecundi ſibi ſua voluntate pignus confirmare, puta ſi pecuniam primo offerat. l. quærebatur hic. l. vlt. C. de iis qui in prio. creditorum loco ſucce. Hac enim re non ſolū creditor, ſed ēt quiuis extraneus id aſſequitur, vt pignus à quocunq; liberetur: cùm ſit in poteſtate cuiuſq; pro debitore ſoluēdo, eum ēt ignorātem & inuitum liberare. De qua re proximo capite pluribus à me, vt ſuo loco, dicetur. Hic autem illud notādum eſt, ſi quid tale acciderit, vt ſecundus creditor primo ſolueret, confirmandi pignoris ſui cā, non ſolum exinde rē illi in ſuū debitū teneri, ſed ēt in debitum primi creditoris, & vſuras, quas creditori priori ſoluit, quamuis inuito debitore, quaſi in locum prioris ſucceſſerit. l. creditor. §. ſciendū. hic. l. ſecundus. C. de pig. l. vlt. C. de iis, q̄ in prio. cred. lo. ſuc. Superioris regulæ vna eſt exceptio, ſi non is, qui pecuniā creditori ſoluit, in ius eius ſucceſſerit, aut creditor ipſe nouatione facta in locum ſuū. Nam qui in locum primi creditoris ſucceſſit, in ea quantitate, quā illi exoluit, eius iura vtetur, cæteriſq́;, quibus ille, itidem & hic præferet. l. 3. in prin. l. Claudius. ver. planè. hic. l. 2. C. de iis, qui in prio. cre. lo. ſucc. Hoc amplius & quod ex ſua perſona facere non potuit, qui in prioris locum ſubſtitutus eſt, ex illius perſona facere poterit, q̄a illius iure vtat̄, nō ſuo. Finge tertiū creditorē, qui diſtrahere pignus non potuit, qñ id actum erat, priori ſoluiſſe pecuniā ſic, vt in eius locū ſuccederet. Ex eius ꝑſona pignus diſtrahere poſſe incipiet. l. Ariſt. ſupra quæ res pig. dari poſ. Creditor aūt in ſuū locum, ſiue potius in priſtinā obligationē ſuccedere intelligitur, qui hac lege priorē obligationē nouat, vt in ſequentem obligationē eadem pignora ſibi teneantur. l. creditor. §. Papin. l. vlt. in prin. hic. Sic extraneus in locum creditoris ſuccedit, non cuius pecunia ad creditorem primum peruenit, quamuis ita dederit, vt ex ea creditor dimitteretur, ſed qui nominatim hac lege dedit: vt idem pignus ſibi obligaretur, & in prioris locum

cū ſuccederet. Neq; enim ius pignoris nanciſci debet, qui ipſe, de pignore nihil conuenit. d. l. Ariſt. ſup. quæ res pig. obl. l. j. C. de ijs, qui in lo. prior. cred. ſuc. Eodem loco habetur, & qui à debitore comparauit, aut adeò pignori accepit, pecunia numerata ea lege, vt pecunia ad creditorem perueniret, & peruenit. hoc eñ perinde habetur, quaſi res ab ipſo creditore empta, aut pignori accepta eſſet, cùm eodem modo pecunia ad illum ex hac conuentione peruenerit. l. 3. C. de ijs, qui in prio. credi. lo. ſuc. l. qui à debitore. l. creditor. §. à Titio. hic. Huius autem iuris rationē habemus in eo exemplo explicatā, quod tractatur à Paulo ſub hoc tit. in l. Claudius, de quo pauca dicam, non tam quia locus, ſi ad ſuperiorem regulam referatur, difficilis ſit q̄ ꝙ vulgò queſtio ꝑplexa exiſtimetur. Tribus creditoribus diuerſis temporibus eadem re pignori data primus aduerſus tertiū hypothecaria egit, ac iudicio victus eſt. Secundus, an aduerſus tertium agere poſſit, cum quo nihil ante actum eſt, an verò hic quoq; à tertio ſuperari debeat, quæſitum eſt. Priori remoto, ſecundo locum eſſe conſtat. Sed etſi maneret primi obligatio, ordine tamen ſecundus tertio prior, & ideo etiam potior eſt. Ita, niſi quid aliud cōtra affertur, quæſtio ſublata eſt. Sed hæc ſunt, quæ pro tertio dn̄r, quæ quæſtionem faciunt. Primum à tertio in hypotheca ſuperatum eſſe, conuenit. Secundum igitur ab eodem vinci neceſſe eſt: vel ꝙ cùm tertius primum vicerit, in locum eius ſucceſſiſſe videat̄: vel ꝙ ſi primū conditione, ideſt, exceptione expulit, multò magis debeat ſm̄, qui primo inferior eſt. Paulus ſine p̄iudicio prioris ſententiæ, totum ius ſecundo integrū relinqui putat, eumq́; ſuo iure aduerſus tertium poſſe experiri. Aduerſus autē ea, quæ pro tertio afferuntur, ita diſputat, vt oſtendat, neq; illum in ius primi ſucceſſiſſe, neq; quia primum exceptione repulit, ideò ſecundum remouere debere. Non ſucceſſit in ius primi creditoris tertius creditor: quia eum excludendo nihil iuris eum habere ad vindicandum potius oſtendit, & ſe ſuo iure ad excludendum vti, qui ſi in illius locum ſuccedere vellet, illum potiorem locum habere concederet, quo nunc ex perſona illius vteretur. Quod ſi faceret omninò, illum iudicio non vinceret, quod nūc fecit. Id ſignificat Paulus illis verbis, quæ in extremo ponit: igit̄ nec tertius creditor ſucceſſit in eius locum, quem excluſit. Multò minus hoc ſic rectè colligitur: quia tertius primum exceptione ſummouet, ideo ēt præiudicio eius ſententiæ vſus, ſecundū remouebit. Neq; enim ꝙ primus victus eſt, id ſecundo obſtare debet, cùm ille vel negligentia ſua vinci potuerit, vel iniuria iudicis, vel exceptione aliqua propria, quæ inter primum & tertiū locum haberet, puta pacti inter eos interpoſiti, aut trāſactionis, aut iuriſiurandi delati, quorum nihil ad ſecundum pertineret. Aut ſi hoc admittemus, ſn̄īam ſecundo nocere, quẹ aduerſus illum dicta non eſt, conſequens erit, etiam ſecundo eam prodeſſe poſſe, ſecundum quem nullo vnquam tēpore lata eſt. Finge, inquit, ſecundum creditorem ſine controuerſia aduerſus tertium obtinuiſſe: deinde primum creditorem, qui à tertio victus fuerat, aduerſus ſecundum experiri. Eadem exceptione ſecūdus nūc vtetur. Dicet enim, ego tertium in hypothecam vici, à quo prius victus es: multò igitur magis à me vinci debet, qui tertiū ipſum ſuperauit. Ita fiet, vt ſecundo huic ſentētia proſit eodem argumento, quæ tamē illum nulla ratione attingit: quod abſurdū eſt: ergo & id, vnde ſequitur. Deniq; ſic ius eſt, res inter alios iudicatas, aliis neq; prodeſſe, neq; nocere debere. Hæc Pauli ſententia eſt. Ex qua conficitur, primo creditore remoto, ſecundū aduerſus tertium hypothecam vindicare poſſe, quia ille in ius primi non ſucceſſerit: ſi ſucceſſiſſet, etiam ſecūdo potiorem futurum. Erit tamen, quem illud fortaſſis moueat, quod dicitur, ſi vinco vincentem te, multò magis vinco te. Quo argumēto Scẹuola vtitur in l. de acceſſionibus. §. j. de diuerſ. & tem. præſcr. Sed hoc dictum nihil ad hanc rem nunc pertinet. Malè nanq; generaliter ita concipitur, cùm ſuo loco idoneè maximè & verè diceretur. Sanè enim aduerſus te obtinere debeo, cùm eū vinco, qui te vincit, ſi hunc vincentem te, ob eam ipſam cauſam vincam, propter quam tu etiam ab illo ſuperaris. Idq; ſi iſto ſenſu accipiatur, generaliter rectè definietur. Vt in hoc ipſo exemplo trium creditorum, ſi inuertatur, facilè intelligi poteſt. Nā ſi primus vincit ſecūdum, multò magis aduerſus tertium obtinebit, qui ſecundo adhuc inferior eſt: ideo, quia primus ſecūdum vincit ob id, ꝙ illo prior eſt. At hẹc cā multò magis aduerſus tertiū locum habet, qui etiam ſecundo poſterior eſt. Vnde rectè colligitur, multò magis primo eſſe poſteriorem. Nūc autem ea ratio in ſpecie propoſita ceſſat. Tertius eñ creditor ideo primum vincit, non quia illo prior eſt, ſed quia aut ille de iure ſuo nō docuit, aut aliqua exceptio illum, quamuis cæteris priorem, remouit. Nihil horum ſecundo obiici poteſt. Vnde nihil mirum eſt, ſi primus à tertio illis de cauſis vinci potuerit, ſecundus autem iiſdem de cauſis vinci nō poſſit, quæ in eo nullæ ſunt. Et nè multa, cum de victore agitur, cauſa, vincendi ſpectanda eſt. Ea ſi in vtroq; victo eadem eſt, ob quam cauſam ille vnū vincit, ob candem ēt alius rectè vincetur: vel ꝙ eadem in hoc, vel ꝙ etiā maior ratio eſt. Sin erunt cauſæ diſpares, nullo modo ita rectè colligitur: quia vnus victus eſt, qui alio potior erat, ēt hunc vinci debere. Argm̄ enim à comparatione maiorum ducitur, quæ comparatio in iis nulla eſt, qui cauſis & rōne diſiungūtur. Ex quo apparet, q̄ inepti ſint, qui hac notione prætermiſſa, rōnem inuenire conant̄, qūo dictum illud diſtinguendo ab obiectionibus variis tueantur. Vt ad rem redeā tertius hic creditor, de quo in ꝓpoſita ſpē agitur, qui nulla de cā primū vicit, quæ cùm ſcđo cōis eſſet, poterit ſine præiudicio illius ſn̄iæ à ſecundo conueniri. Poterit ergo & ſecundus à primo: quia vt nihil debet nocere ſcđo creditori res inter alios iudicata, ita nec ei aduerſus primum ꝓdeſſe debet. Hoc modo eueniet, vt ſecūdus à tertio pignus auocet, & primus à ſecundo: tertius aūt deinde à primo, quem ante vicerat, & rurſūs ſecundus à tertio, & deinceps per circuitū inexplicabilem res ducetur. Aduerſus hoc incommodū vna cautio eſt in ſecundo, nè à primo conueniatur, ſi illi pecuniā offerat. Cùm aūt ad primum redierit, quo minus tertio ſatisfacere debeat, conſequi non poteſt: q̄uis quidam putent, illum à tertio amplius conueniri non poſſe, cum ſemel rei iudicatæ ſatisfecit hypothecam tertio reſtituendo, à qua deinde ille excidit, quod falſum eſt. Semper enim tertius hypothecam tanquam ſuā vindicabit à primo: ſi primus eam ſibi prius obligatam eſſe dicet, tertius replicatione vtetur: ſi non prius inter nos iudicatum eſt, me eſſe potiorem. Si dicet ſe rei iudicatẹ ſatisfeciſſe, cùm nunc aduerſus eam facere velit, non audietur. Ipſe enim ſe refellit. ar. l. Sed & ſi poſſeſſori. in prin. de iureiurand.

Quibus modis pignus vel hypotheca ſoluitur. Cap. XIIII.

CVM ſit pignoris perſecutio eò vſq;, donec pignus manet, id autem certis modis finiatur: hoc iam ſolùm reſtat, vt quibus modis id accidat, dicēdū videatur. Tres ferè ſunt res, quibus pignoris obligatio maximè ſuſtinetur: ſi obligatio principalis ſubſit, cuius nomine cautionis loco pignus detur: ſi creditor, cuius cauſa id comparatū eſt, pignus eſſe velit: ſi ius aliquod ſit debitoris in ea re, quæ pignori datur, quia nemo plus iuris ex alterius perſona ſibi ſumere poſſit, q̄ ille habet, cuius iure vtitur. Totidem modis accidit, vt vna aliqua ex his rebus ſublata, neceſſariò pignus liberetur. Igitur & liberatione debitoris pignus liberatur, & conſenſu creditoris remittitur, & iure debitoris ſoluto, creditoris quoque in eo ius euaneſcit. De ſolutione obligationis, & creditoris cōſenſu ſiue pignoris remiſſione illis verbis edicti cautum eſt, quæ ēt in edicto de pignoratitia actione propoſita ſunt, ſi pecunia oīs ſoluta erit, aut eo nomine erit ſatisfactum. l. ſi rem. §. oīs. de pign. act. l. Item. hic l. vlt. C. de luitio. pi. Solutio pecuniæ debitoris liberationem naturalem cōtinet. Satisfactio tam eos modos, quibus debitor voluntate creditoris dimittitur, quàm conſenſu de pignore remittendo complectitur. Quare ſi quid his verbis contineatur, dixerimus: quid in his duobus modis inſit, eadem opera intelligetur. Solutione ergo pecuniæ pignus liberat̄, & maximè. Hoc enim modo principalis obligatio naturaliter tollitur, inuito ēt creditore. Idq́; propriè pignus luere eſt. Quò ꝑtinet ille titulus in Codic. de luitione pignoris. Atque hinc effici iam ante diximus, vt quoniam vnuſquiſq; pro ignorante etiam & inuito debitore ſoluere poſſit, l. ſoluendo. de neg. geſt. poſſit etiam hoc modo vnuſquiſq; pignus liberare, cum pecuniam ſoluerit. Cui conſequens eſt, quod Paulus ſcribit. eos, qui pignoris iure rem perſequuntur, à vindicatione rei remoueri ſolere, ſi qualiſcunque poſſeſſor afferre debitum velit. l. Paulus. §. j. hoc tit. Nō quo quicquam iuris poſſeſſor habeat ad rem retinendam, ſed ꝙ in hac actione de iure creditoris quẹratur, quod remouetur ſoluto pignore. Id autem ſoluitur pecunia exoluta. Quid ergo ſi creditor pecuniam nolit accipere, cùm offertur? An quia per eum ſtat, quo minus pecuniam accipiat, quaſi conditione impleta pignus liberabitur? Nequaquam. Solutione enim eius, quod debetur, & præſtatione, non oblatione, liberatio naſcitur. quib. mod. tol. obli. in prin. Veruntamen & in hac, & in omni alia cauſa aduerſus creditoris iniuſtam recuſationem ad liberationem debitoris vna cautio eſt, vt illo recuſante, pecunia teſtato oblata cōſignetur, & ſolēniter deponatur in publicum aliquem locum, ideſt, in eum, in quem idoneus iudex de ea re aditus deponi iuſſerit. Quo ſubſecuto, & debitor ſcilicet liberabit̄, & vna pignus extinguetur. l. neq; l. vlt. C. de pig act. l. acceptam. C. de. vſur. Hoc verò niſi fit, neque debitor ipſe, neq; ſecundus creditor, primo creditori pecuniam offerendo, quo minus pignus rectè diſtrahat, impedire poteſt. l. j. C. qui pot. in pig. l. ſi prius. C. de diſt. pig. l. vlt. C. debitorem vend. pignor. impedir. non poſſe. Planè ſi debitor, aut ſecundus creditor, aut adeo quiuis extraneus pignus poſſidebit, exceptio doli mali hipothecam perſequenti oberit, ſi pecunia ei à poſſeſſore offeratur, cùm per eum fiat, quò minus ei pecunia ſoluatur. l. potior. §. vlti. qui pot. in pigno. hab. Sed etſi debitor rem ad iudicium reuocet, & pignoratitia actione de pignore agat: hoc ipſo rectè aget, & vincere debebit, ſi pecuniam apud iudicem offerat. Nam cùm edicto prætoris actio Seruiana propoſita ſit hac conditione, cùm omnis pecunia ſoluta erit, ei conditioni paritum intelligitur, ſi per

per creditorem ſtabit, quo minus impleatur. l. ſi rem. §. vlt. aliena. §. ſi per creditorem. de pigno. act. l. acceptam. C. de vſur. l. vlt. C. de lui. pig. Eſt enim certiſſimi iuris, quoties per eum, cuius intereſt conditionem non impleri, fiat, quò minus impleatur, proinde haberi, ac ſi impleta cõditio fuiſſet. l. in iure. de reg. iur. Proinde ſi debitor eius rei examinandæ cauſa arbitrum impetrarit, q̃tũ deberetur, & pecuniã attulerit, ſiue creditor nõ venerit, ſiue venerit, & illi pecunia oblata erit, diſtractio pignoris impedieť. l. ſi reſiduum. C. de diſt. pig. Cæterùm ſi is erit, qui pignoratitia agere non poterit, aut debitor ipſe rem in iudicium non vocabit, pecuniæ oblatione nihil profecerit, vt ante diximus. Sed pecuniã, quanta debeť, ſolui oportet. Quandiu ad plenã ſolutionẽ aliquid deerit, pignus rectè diſtrahetur. l. quandiu. C. de diſ. pi. l. vlt. C. deb. ven. pig. imp. non poſ. Hoc eſt, qđ Vlpianus edictũ de pignoratitia actione interpretans ait, oẽm pecuniam exolutam eſſe debere: vt naſcať pignoratitia actio, quæ tũ. ſ. naſcitur, cùm pignus fuerit liberatum. l. ſi rem. §. oĩs. de pi. act. Nec mirũ videri debet, parte ſortis ſoluta, pro parte naſci liberationẽ obligationis: ipſum verò pignus ne pro parte quidem liberari, q̃uis res pignori data, eiuſmodi ſit quæ recipiat diuiſionem. Res enim ipſa recipit diuiſionem, at nõ recipit pignoris liberationẽ. Habet. n. ex iure & edicto prætoris liberatio pignoris hanc cõditionem, ſi pecunia ſoluta ſit. Et verũ eſt ſolutam non eſſe, quæ tota ſoluta non eſt. l. cui fundus. de condi. & demõ. Quò fit, vt q̃uis plures res creditor pignori acceperit, non tñ cogatur ne vnam quidẽ dimittere, niſi accepto vniuerſo, quantum debetur. l. qui pignori ſupra de pig. Sanè ſi in diuerſas ſummas res ſeparatim obligatæ ſunt, ſingulas obligationes ius quoq; pignorũ ſequeť, vt vna exoluta, ea quoq; pignora liberentur, quæ in eam ſummã obligata erant. l. vlt. hic. Hæc de ſolutione. Quid ſit ſatisfacere, videamus, qñquidem ſatisfactio pro ſolutione eſt. Satisfacere, eſt creditorem pro eo, quod à nobis petit, contentum dimittere. l. j. q. ſatiſd. cog. l. 5. § ſatis acceptio. de ver. obl. Qui igiť aliud pro alio accepit, vt ab obligatione recederet, vel ſola promiſſione debitoris, aut grati animi ſignificatione contentus, obligationẽ remiſit, huic ſatisfactum intelligitur, eoq; modo pignus liberatũ eſt. l. ſi rem. §. oĩs. de pig. act. Satisfit aũt creditori aut de ſorte, aut de pignore. De ſorte, quibuſcunq; modis creditor debitorẽ dimiſſum velit, aut ipſo iure, aut per exceptionẽ. Ipſo iure, vt nouatione voluntaria, vt acceptilatione, vt aliud pro alio accipiẽdo, & ſimilibus modis. l. ſolutum. in prin. & §. ſolutã. de pig. act. l. j. §. vlt. hic. Per exceptionẽ, vt ſi paciſcatur à debitore, ſi iuſiurandũ illi deferat, & ille iuret. Ex quibus debitori naſciť illic pacti exceptio, hic iuriſiurandi. l. ſoluitur. in prin. & §. vlt. l. ſi deferente. hic. Ac nè multis agam, vna omnino in hac re regula tenenda eſt, quocunq; modo debitor ea obligatione liberetur, in oĩbus generibus acceſſiones quoq; liberari, vt fideiuſſores & pignora. l. in oĩbus. de ſolu. Nam cùm principalis cã non conſiſtit, extingui ea neceſſe eſt, quæ acceſſionum locum obtinent. l. cum principalis. de reg. iur. l. j. l. 2. de pecu. leg. Neq; ſanè retulerit, q̃ũo debitor liberetur ipſo iure, an per exceptionem, cùm vtroq; modo vi ipſa id conſequatur, nè à ſe peti poſſit. l. nihil intereſt. de regu. iur. De pignore autem ſatis ſit creditori, cùm aut alia pignora, aut fideiuſſores pro hypotheca, quæ obligata eſt, dantur, aut adeò nuda conuentione ab hypotheca diſcedit. d. l. ſi rem. § oĩs. de pig. act. Sed inter ſolutionem & ſatisfactionem hoc intereſt, ꝙ qui paratus eſt ſoluere, pignus liberat: ſatisfactionem aũt, puta ſatiſdationem, q̃ efficitur, vel alia pignora pro hypotheca nemo admittere cogitur. Contentus enim quiſq; non inuitus, ſed volens redditur. l. Item §. j. hic. l. ꝙ ſi non. de pig. act. Igitur vt qui ſecundus erat modus diſtrahendi pignoris, magis intelligatur, ſi diſtinctè tradatur: ſic habendum eſt, vt pignus cõſenſu ſolo contrahatur, certè quidem contractũ voluntate creditoris conſiſtit, ẽt ſi vel legitimum ſit, vel prætoris auctoritate occupatum: ita ẽt conſenſu oẽ diſſoluitur, voluntateq; creditoris remittitur. l. 2. C. de remiſ. pig. Tñ de voluntate eius conſtare ſatis eſt. De qua ſi apertè conſtet, nulla eſt dubitatio, vt quod nominatim pactus eſt, nè amplius res hypothecæ ſit. l. ſoluitur. in prin & §. j. hic. Verùm vt aliud principaliter agatur, ſi id eiuſmodi eſt, vnde conſecutione quadam intelligatur creditor de non retinendo diutius pignore cogitaſſe, nihil amplius ad liberationem pignoris requiremus. Itaq; cùm proponeretur aliq̃ñ creditor debitorem ſuum donationis cauſa de ſorte liberaſſe, conſtaret autem donationem quibuſdam modis inutilem fuiſſe, forte ꝙ maritus vxori ſuæ pecuniam, quam illa ſub pignoribus debebat, donaſſet manente etiamnum principali obligatione, pignus tamen voluntate creditoris ſolutum eſſe Papinianus reſpondit. l. j. § j. hoc titu. Atqui de pignore nihil dixit creditor, neq; porrò propter principalis obligationis remiſſionem pignus liberabitur: quoniam illa remiſſa non eſt, quæ inutiliter remiſſa eſt. De pignore creditor nihil dixit, ac ne egit quidem principaliter. Sed qui ſortem donabat, apud ſe hoc animo & cogitatione fuit, vt nollet rẽ ſibi amplius pignori eſſe; quia ſe principalem obligationẽ remittere putabat, qua ſublata, cõſequens quoque eſſet, vt pignus liberaretur. Hanc cogitationem de pignore amplius non retinendo ad pignoris liberationem ſatis eſſe dicit. Non idem reſponſurus eſſet Pap. ſi creditor pacto inutiliter debitum remiſiſſet, non ſua voluntate, ſed aut dolo inductus, aut coactus metu: Vt enim hic pecuniam remittere noluit, ita nec voluit pignoris obligationem, quæ ex illa pẽdebat. Itaq; vt de pecunia illi pactio non obeſſet, ſic nec noceret de pignore. Hoc ſenſu rectè quidam putant accipiendum eſſe reſcriptũ Gordiani ſub titulo, de remiſſ. pig. cuius verba hæc ſunt: Debitum, cuius meminiſti, quod per pacti conuentionem inutiliter factam remiſiſti, etiã nunc petere non vetaris, & vſitato more pignora vindicare. Quãquàm enim reſcripto nihil diſtinguitur, quomodò pacti cõuentio inutiliter ceſſerit, an ꝙ metu coactus eſſet creditor, dolove circumuẽtus, an ꝙ donare voluiſſet, quæ donatio inutilis fuiſſet: tamen animaduertendum eſt, neq; hoc reſcripto, neq; aliis oĩbus genraliter ius edici, ſed ad eã ſpeciem, de qua ex facto Imperator conſultus erat, reſponderi. Iam verò nõ de oĩbus cauſis, in quibus debitum pactione inutiliter remitteretur, Gordianus conſultus erat: ſed de vna aliqua cauſa, in qua certo modo accidiſſet, vt pactio inutiliter fieret. Qđ cùm incertũ ſit, q̃ũò acciderit, reſcriptũ in eam ſñĩam accipiẽdum eſt, vt eo caſu pactio intelligatur non valuiſſe, qui reſponſo conuenire põt. Quod ita fit, ſi is, qui de debito remittendo paciſcebatur, re ipſa non conſentiebat. Illud autem abſurdum eſt, eum, qui ſua ſponte nec deceptus, debitorem liberare voluerit, dicere pignus remittere cadẽ opera noluiſſe, aut cùm remittere voluerit, ꝯſenſu non liberaſſe. Cùm voluntatis ſignificationem quãlibet ad liberandũ pignus placeret eſſe ſatis, vndecũq; creditorem de eo remittendo ſenſiſſe vel per ꝯñtiam appareret: hinc ſpecies liberandi pignoris per interpretationem volũtatis accepta eſt, vt ſi creditor alienationi pignoris conſentiret, ideſt, permitteret debitori pignus alienare, pignus eo facto liberari intelligeretur: modò nè ſalua pignoris ſui cã id faceret. l. ſi debitor. in prin. § j. l. ſi conſenſit. in prin. & § j. l. ſicut. & §. j. 2. 3. 4. l. Titius. l. Lucius. hic. Scilicet hinc voluntatis coniectura facta eſt, ꝙ nihil ad rem pertineret, illum alienationi cõſentire, ſi res nihilominus ſalua pignoris cã alienaretur. Nam alioqui & ſine conſenſu eius idem aſſequi debitor poterat. Verum hic modus nonnullas cautiones habet. Sic eñ hoc conſenſu creditoris pignus ſoluitur, ſi ẽt alienationis effectus ſecutus ſit, idq; ſ̃m creditoris voluntatem. Nam aliter hoc non fit. Proinde ſi res vendita non ſit, ſiue ita vendita ſit, vt aliqua rõ iuris venditionem impediret, pignus manebit. l. ſicut. §. ſi voluntate. l. 4. in fi. hic. Plus dicimus: etſi emptio poſtea reſoluta ſit vtriuſq; cõſenſu, pignus reſtituetur creditori. l. voluntate. hic. Vnde ſi res vendita quidẽ proponatur, cęterùm aut eam ſemper repertus ſit poſſidere debitor, aut traditam poſtea recepiſſe, cùm pretium illi ſolutũ nõ eſſet, quia vtroq; caſu ſuſpicio eſt, veram venditionẽ nõ eſſe cõtractam, ſed ſpeciẽ tñ venditioni quæſitam eſſe, Martianus putat creditorẽ rem vendicare poſſe, & ſi debitor dicet illũ cõſenſiſſet venditioni, quæ ſequuta ſit, creditorẽ doli mali replicatione vti poſſe. l. ſicut. §. ſuperuacuũ. hic. Sed etſi alienatio ſequuta ſit, veruntamẽ nõ ita, vt creditor ꝯſenſerat, nihil ei nocebit alienatio. Id aũt duobus modis accidere p̃t: vno, ſi non eodẽ genere alienationis alienata eſt, vt ſi cùm vendere permiſiſſet creditor, debitor donauit, vel ꝯ: altero ſi ab alio poſſeſſore q̃uis eodem modo res alienata eſt. l. ſicut. § ſed ſi permiſerit. & §. ſi debitor. hic. Non tñ ſemper accidit, vt vno genere alienationis permiſſo, ſi alio modo debitor alienet, contra voluntatẽ creditoris feciſſe videať. Sed in hac re facti quæſtio verſatur. Itaq; generaliter ita definiendũ eſt, ſi certa aliqua de cã vnum aliquod genus alienationis creditor conceſſit, eo non ſequuto, ꝯ eius voluntatẽ factum videri. ideoq; alienationẽ ei nõ nocere, qñ eius interſit. Finge ideò vẽdere permiſiſſe, vt pretio accepto, debitor habeat vnde ſoluat. Si debitor donarit, non nocebit cõſenſus. Econuerſo, ſi ille donare conceſſit: qa amicus erat is, cui donabatur, debitor aũt vẽdidit, creditori nihil oberit. Sin aũt ita vnõ modo alienare conceſſit, quia à debitore ſic petebať: vtrũ autẽ hoc, an illo modo alienetur, eius nihil interſit, quocũq; modo res alienata fuerit, videbiť ſ̃m eius voluntatẽ alienata, eiq; alienatio nocebit. l. ſicut. §. ſed ſi permiſit. hic. Adeò aũt hoc cõſenſu pignus tollitur, ſemel ſecuta alienatione pignoris: vt q̃uis eadem res poſtea legitimo aliquo modo ad debitorẽ redierit: vendita puta, vel in ſolutum data, vel legata, uel donata, qua quidẽ ex re fraus omnis aberit, pignus ſemel extinctum non reſtauretur. De quo extat Iuſtiniani conſtitutio in l. ult. C. de remiſ. pig. In qua illud in primis notandum eſt, ꝙ Iuſtinianus ſanxit, rem eandem amplius creditori non obligari, ne ſi debitoris quidem bona obligata ſint, tam præſentia, quàm quæ poſtea quæſita erunt, quorum tamen appellatione cõtineri uidetur ea res, quæ denuò creditori quæſita fuerit. Sed hoc ideò facit, ꝙ ea res ſemel de illa generalitate rerum uoluntate creditoris exempta eſt. Ac quid ſit iuris, ſi creditor alienationi pignoris conſenſerit, intellectũ eſt, hoc quæritur, quando uideatur conſenſiſſe. Eum q̃dem conſentire certum eſt, qui cùm à ſe, ut uendere liceret, peteretur, apertè declarauit id ſibi placere. Sed hoc ambigitur, an

tur, an qui ſciuit rem alienari, vel qui admonitus à debitore, vel alio modo certior factus non interceſſit vẽditioni, nec emptori quicquam denunciauit: videatur, quia ſciuit, & paſſus eſt, hoc ipſo conſenſiſſe. Et placet, eum, qui id faciat, non idcircò cõſentire videri, quia poſſit id ob eam cauſam pati, ꝙ ſuum ius durare intelligat, cuius deteriorẽ cãm ab alio, inuito ſe, fieri nõ poſſe non ignorat. l. ſicut. §. non vr̃. hic. Hoc tñ cùm in coniectura voluntatis poſitum ſit, quibuſdam in cauſis eadem voluntatis cõiectura aliter receptum eſt. Nã in ſeruo pignori dato manumiſſo, ſi ſciente eo, cui obligatus erat, manumiſſus ſit, conſtitutum eſt, manumiſſum iure & conſenſu creditoris remiſſam videri pignoris obligationem. l. j. C. de remiſ. pig. Id quidem libertatis cã, vel ꝙ libertas cùm oĩum maximè fauorabilis res ſit, interpretatione potius adiuuanda fuerit aduerſus creditorẽ, q̃ ad exactũ ius reuocanda: vel ꝙ creditor ei rei tanq̃ fauorabili ipſe quoq; pro ſe fauiſſe videatur, humanitatis iure potiùs, q̃ de ſuo iure aduerſus rem iam confectam retinẽdo cogitaſſe. Idem receptum eſt in his cauſis, ſi vel fiſco ſub haſta diſtrahente creditores ſiluerunt: vel eo tempore quo prædium ab aliis creditoribus diſtrahebatur, publico programãte admoniti, cùm præſentes eſſent, ius ſuum executi ſunt. l. ſi hypothecas. l. ſi eo tẽpore. C. de remiſ. pig. Quod tñ non tam eadem illa voluntatis opinione receptũ eſt, quaſi qui id fecerint, pignus ſua voluntate amiſiſſe credãtur (quanq̃ hoc quoq; exiſtimari põt) q̃ ipſorũ negligentia, quæ his cauſis ferenda non eſt. Nam neq; haſtę fiſcalis fides facilè cõuelli debet: vbi ſit, qđ creditori imputes, d. l. ſi hypothecas. neq; temere audiẽdus eſt, qui publico programmate admonitus à creditoribus, eos ipſos creditores, ſimul & emptores decipere voluit, cùm ideò programãte illi vtereñ, vt ſi qui eſſent, ad quos ea res pertineret, exiſterent, & ius ſuũ exequerenť. Quin potius hæc interpretatio aduerſus illos admittenda eſt, quaſi ius ſuum remittere voluerint, vt illis ſilentiũ ſuũ potius, q̃ aduerſariis noceat. Non idem probatum eſt, ſi debitor ipſe rẽ proſcribat: quia debitor quos creditores habeat, ignorare non debeat: qui ſi vellet eos dimittere, nihil programmate vti eum oporteret. Quod de eo, qui alienationi conſenſit, diximus, & in eo probandũ eſt, qui cõſenſit, vt alii res pignori dareť. l. Paulus. 9. l. Titius. in fi. hoc tit. Genus enim alienationis eſt, pignori dare. Itaq; ꝓhibita alienatione rei, hoc quoq; interdictum intelligiť, nè res pignori detur. l. vlt. C. de reb. alie. non alie. Atq; hoc modo ſic cõſenſu creditoris pignus ſoluitur, vt non aduerſus illum tñ tollatur, cui conceſſit pignori dare, ſed in totum, perinde ac ſi id vendere ꝯceſſiſſet. Vnde ſi creditor conſenſerit, vt res ſibi obligata tertio dareť, nõ tertius in locum prioris ſucceſſiſſe videbitur, quod futurum erat, ſi illi tñ ea res prodeſſet, ſed ius ſecũdi creditoris, vt ſi quouis alio modo ſoluta eſſet hypotheca, confirmatur. l. Paulus. hic. Planè ſi creditor ſe id in gratiam tñ eius facere dixerit, cui res pignori obligabatur, non niſi aduerſus eum pignoris remiſſio creditori nocebit, vt eſt conſtitutũ. l. iubemus. C. ad Velleian. Et rectè. Nam & ante diximus, ita demum creditorem cõſentientẽ alienationi pignoris ius ſuũ remittere intelligi, ſi non ſalua pignoris ſui cã conſenſerit. Quod eum facere apparet, qui in alicuius tñ gratiam pignoris obligationi ꝯſenſit. Reſtat tertia ratio pignoris liberãdi, vt qñ niſi ius, quod habet in re quaq; debitor, pignori dare non poſſit, idcircò vel ea re penitus extincta, vel eo iure ſoluto, quod debitor in ea re habebat, ius creditoris extinguatur. Corpore extincto, nulla dubitatio eſt. l. ſicut. hic. Eſt enim pignus in corpore, quo ſublato, & ipſum ius tolli neceſſe eſt. Iure aũt à debitore ſublato, paulò maior eſt quæſtio, cùm dixerimus actionem pignoris in rem eſſe, nec videatur creditoris ius, quãdiu res & obligatio maneat, ſine facto eius amitti poſſe. Et hoc loco pluribus inculcandum eſt, quod paulò ante obiter attigimus, alienatione debitoris voluntaria ius creditoris amitti non poſſe, nè dici incipiat, creditoris conditionem, debitoris facto deteriorem conſtitũi poſſe. l. diſtractu. l. debitorem. C. de pig. Quod ſi verum eſt, conſequens fuit vt diceremus, nec vſucapione perimi pignoris cauſam. Quæ rurſum alia iuris regula eſt indè nata. l. vſucapio. C. de pi. l. j. §. cum prædium. ſupr. eo. tit. Alienationis enim genus eſt vſucapio, vt Paulus ſcribit, ac vix eſt, vt non videatur alienare, qui patitur vſucapi. l. alienationis. de verb. ſig. Nec quiſquam hoc admiretur, cùm dicamus per vſum & poſſeſſionem legitimi tẽporis dñium ipſum amitti, pignus non amitti. Amitteretur enim vna cum dño pignus, ſi quicquam cum dominio coniunctum haberet, ideſt, ſi eiuſdẽ eſſet pignus, cuius eſt dominium. At hæc nulla ſocietate coniũguntur, planeq; diuerſorum ſunt. Quæ ratio vbiq; à Papiniano redditur, cùm hanc regulam ponit. d. l. j. §. cum prædium. de pig. l. iuſto. §. non mutat. de vſu. Sanè præſcriptio longi temporis acquiritur aduerſus creditorem ei, qui pignus longo tempore bõna fide poſſederit. toto tit. C. ſi aduer. credi. præſ. opp. Neq; ideò tñ efficitur extingui pignoris cãm. Quanq̃ enim res immobiles non ante vſucapiuntur ex conſtitutione Iuſtiniani, q̃ longo tẽpore poſſeſſæ ſint, ideſt, decem annis inter præſentes, viginti inter abſentes, & qui tandiu poſſedit, is creditorem pignus vindicãtem præſcriptione temporis ſummouet, non tñ propter vſucapionem id facit, ſed quia tandiu poſſedit. Nã etſi res eſſet eiuſmodi, quæ vſucapi longo tp̃e non poſſet, vt res pupilli: vt vi, aut contra legem repetundarum poſſeſſa, tñ creditor ſi eam tanq̃ pignori obligatam vindicaret, præſcriptione tẽporis ſummoueretur: quia tandiu tacuiſſet. l. j. C. ſi aduer. cred. Iam verò ſi ꝑ dñium vſu acquiſitum creditor exceptione ſummoueretur, ẽt is exceptione tutus eſſet, qui rẽ mobilem triennio vſucepiſſet: quia hic quoq; dñium rei acquiſiuit. Quod ſecus eſt. Quæ omnia declarant, ſi is, qui vſucepit, præſcriptione quoq; temporis creditorem pignus perſequentem remoueat, non in eo cãm eſſe, ꝙ vſu rem ſuam fecit, ſed ꝙ tandiu poſſedit. Quid, ꝙ his verbis, præſcriptionem longi temporis acquiri aduerſus creditorẽ, ſuperior illa regula de vſucapione confirmatur? Quod enim dr̃ vſucapione pignus non perimi, hanc ſñĩam habet, non perimi ipſo iure, quin pignoris perſecutio relinquatur, nõ tolli, inquã: vt dñium dominio pellitur. Quòd autem dr̃, præſcriptione longi temporis creditorem ſummoueri, hoc ſignificat, pignus quidem manere, & pignoris perſecutionem, ſed per exceptionem longi tp̃is inefficacẽ ꝯſtitui. l. j. C. ſi aduer. cred. Quid. n. aliud eſt p̃ſcriptio tẽporis, niſi tp̃is exceptio? l. ſup. lõgi. C. de lon. tẽp. p̃ſc. Qđ cùm cõſtet, mutatione dñii pignoris cãm nõ tolli: quia nõ in debitorem ſolùm ſit hæc actio, ſed poſſeſſorem ſequatur, indè dubitatum eſt de huiuſmodi ſpecie. Debitor cum prædium pignori daret, nominatim vt fructus quoq; pignori eſſent, conuenit. Id prædium poſtea diſtractum eſt ab eo, qui dñs non erat, ſiue is debitor fuit, ſiue inſcio debitore alius, & traditum eſt bona fide accipienti. Emptor bonæ fidei, quia non aliter ſ̃m regulas iuris fructus oẽs lucratur, q̃ ſi conſumpſerit, conſumpſit, atque ita ſuos fecit. De his nihilominus cõuenitur à creditore vtili Seruiana. Quęſitum eſt, an eos reſtituere debeat. Quę quęſtio tractata eſt à Papiniano lib. 2. Reſponſorum. extat in l. j. §. cùm prædium. de pignoribus. Mouet quæſtionem, ꝙ initiò cõuenit, vt fructus prædii pignori eſſent. Quòd autẽ poſteà à bonæ fidei poſſeſſore acquiſiti ſunt, de pignoris cã nihil mutare videtur. Nam ſi vſucapione pignus non tollitur, nec fructuũ perceptione, aut conſumptione, quę item ſpecies eſt acquiſitionis, tolleť, & in totum alienatione ac dñii mutatione nõ tolletur: hoc. n. ſuperioribus omnino conſequens eſt. Sed Papinianus reſpõdit bonæ fidei emptores hoc caſu fructus cõſumptos, nempè hoc modo ſibi acquiſitos. (Nam, vt dixi, oẽs fructus tunc acquiruntur, cùm conſumpti ſunt) l. quęſitum in fi. de acq. rer. domi. reſtituere non cogendos. Nec obſtare, ꝙ vſucapione pignoris cauſa non perimitur. Ideò enim vſucapione pignus nõ tollitur, q̃a ante vſucapionem pignus cõſtitutum fuit. In fructibus diſſimile eſt, quia nunquàm debitoris fuerunt, ideſt, quia nunquàm pignori obligati fuerunt. Quod enim conuenit, vt pignori eſſent futuri fructus, ad pignoris obligationem non eſt ſatis. Requiritur præterea, vt ſint in bonis obligantis. Quod cùm in propoſito non accederit, dicendum eſt, eorum fructuum perceptione non tam pignus creditori tolli, q̃ nullum pignus vnquam fuiſſe. Vnde colligitur quocunq; modo poſſeſſori fructus poſtea acquiſiti ſint, non poſſe vindicari eadem ratione, quia nunquam debitoris fuerunt. Quod eueniet, ſi debitor dñs fuit, & rem ipſe obligatam vendidit. Quo caſu parum retulerit, an poſſeſſor ante, q̃ conſumeret fructus, cognouerit rem pignori obligatã eſſe, an non: q̃a omnimodò fructus eius fierẽt. Sed cùm dixerimus, vſucapione pignus non perimi: vnde conſtat, creditorem rem ab vſucaptore dño vtili Seruiana auocare poſſe? Hic duplex oritur quæſtio vna, poſſitne debitor pignus receptum à creditore repetere ab eo pignoratitia actione. Iam enim dñs non eſt. Rurſum pignus ab eo natum conſtat. Et certum eſt, poſſe. Nam etſi res aliena à principio pignori data eſſet, eam ſoluta pecunia debitor pignoratitio iudicio recuperaret. l. ſi in rem. §. is quoq;. de pig. act. Qñ conſtat, poſſe: ſequens quæſtio eſt, poſſitne dñs idẽ, qui vſucepit, eã à debitore auferre, an verò ſit aliqua cautio, qua debitor aduerſus dñm defendatur. Dñm quidem eſſe eum, conſtat, qui vſucepit, nõ debitorẽ. Sed mouet, ꝙ creditor ſolus in pignore ius habet, qui ius ſuum in extraneum potuit transferre. Quod ſi feciſſet, emptorem aduerſus omnes prætor tueretur. Quare quidam putant, creditorem, vt in extraneum ius ſuum & hypothecariam actionem trãſferre potuit, l. mulier. qui pot. in pign. hab. ſic etiam in debitorem poſſe: quia iam extranei ſit loco. Sed verius eſt, creditorem in cæteros quidem ius ſuum transferre poſſe, ideſt, nomen, & vna cum noĩe acceſſionem, ideſt, pignus & hypothecariã actionem: in debitorem aũt nõ poſſe: q̃a non poſſit in eum trãſferre actionem perſonalem, nè incipiat dici, ipſi debitori actionẽ aduerſus ſe cedi poſſe, quod abſurdum eſt. Illud ẽt abſurdũ, cùm debitor ea pecunia, quam creditori dedit, liberetur, dicere, eadem pecunia & naſci hypothecariam actionẽ, & tolli. Tollitur autem acceſſio pignoris, cùm principalis obligatio ſublata eſt. l. in omnibus. de ſolut. Alii igitur in hac re debitori conſilium dant, vt rem apud creditorẽ in ſolutum relinquat. Sic enim fieri putant, vt neque debitor iam conueniatur, qui rem non poſſidet, & tamen liberetur: neq; creditor, quia quanuis rem poſſideat, ipſe tamẽ iure creditoris potior

tior sit eo, qui vsucepit, vt diximus. In quo, iudicio meo, valdè falluntur. Nam isto modo pro vno incipient duo iam teneri, & debitor, & creditor. Debitor, quia cùm rem alienam in solutum dedit, vendidit. l. eleganter. in princip. de pign. act. l. 4. C. de euict. Cùm autem vendiderit, domino vtili negociorum gestorum actione tenebitur, si res domino vindicari non possit. Idque & responsum, & constitutum est. l. mater. C. de rei vendi. l. rescriptum. §. j. de distra. pig. Creditor, quia rem possidet: nec ad rem pertinet, ꝙ creditor iure pignoris domino potior est. hic enim nec iam creditor est, cui satisfactum est: nec pignus manet pecunia soluta, quia fieri non possit, vt principali obligatione sublata, accessio non liberetur. l. in omnibus. de solutio. Relinquitur igitur, nullam esse rationem iustam, quæ pecunia creditori soluta, & pignore iam liberato, actionem suam domino auferat, quamuis manēte pignore creditor domino prȩferatur. Quæ omnis de iure creditoris in re pignori data vsucapta disputatio nobis ex eo nata est, ꝙ pignus rectè contractū, postea alienatione debitoris, eoq; nec vsucapione extingui potuissemus. Nunc ad rem reuertemur, breuiterque de amissione pignoris definiemus. Cùm semel res optimo iure cœperit esse debitoris, & eo pacto, vt non nisi voluntate eius amitti possit, aut non nisi ab eo in alium transferri, nunquàm ea amissione ius creditoris tolletur: quia non possit actione in rem semel illi iure constituta, debitor vitio suo aut opera conditionem eius facere deteriorem. Sed est, cùm debitor res quasdam in bonis habeat certa lege & conditione: puta, quandiu illud, aut illud factum non erit. Qua cōditione finita, res ei sua lege auferatur. Id si accidet, ius quoq; creditoris soluetur necessariò: quia nihil amplius iuris debitor ipse habuerit, quàm vt illa conditione non existente, rem retineret. Hoc in pignore pignoris, itemque in nomine, vt notioribus exemplis vtamur, facilè intelligi potest. Quia enim pignus hac lege tenetur, si pecunia debeatur: si id pignori secundo creditori datum sit, pecunia ei soluta, qui obligauit, pignus quoq; secundi soluitur. Ista ratione si debitor fundum vectigalem, quem habebat, pignori dederit, ac deinde is in exolutione vectigalis cessauerit, cū ex fundo dicta esset, vt si post certum tempus vectigal solutum non esset, ad dominum rediret: non solum secundùm legem fundus ad dominum redibit, sed soluto iure debitoris ex ea causa, quæ pignoris obligationē antecesserit, & inuito rem auferat, ius quoque pignoris sua sponte euanescet. l. cùm lex vectigali. supr. de pig. Idem in superficie pignori data dicemus, si vectigal solatium non pendatur. l. etiam. sup. qui potio. in pignor. Sed enim ius debitoris ex ea conditione solui necesse est, quæ ab eo, qui rem in debitorem transtulerat, inuito debitore exerceatur. Quòd si ea conditio fuit, vt nisi debitor velit, res ab eo recedere non possit, & si fortè in eo conditione sua vtatur, ius tamen pignoris facto eius non finietur. Ad quod significandū hæc exempla sub hoc titulo posita sunt, l. 3. & 4. D. fundus ita distractus est, fundus Tusculanus tibi est, emptus est tot aureis, nisi alius intra Calendas proximas meliorem conditionē attulerit. mox traditus, ab emptore ante quàm melior conditio afferretur, pignori datus est. Meliore conditione postea allata, nimirū pignus finietur. Nam & res secundùm legem venditionis emptori aufertur. At idem fundus si ita venditus sit, vt si displiceret, redderetur, ac postea pignori ab emptore datus, ab eodem redditus sit, aut quia pestilens erat, redhibitus: pignoris causa non extinguetur. Quippe nulla necessitate debitor rem à se dimittere cogebatur, tametsi illi expediebat. His expositis, nihil quod ad causam, & ius pignoris cognoscendum necesse sit, prætermissum puto.

FRANCISCI BALDVINI

De pignoribus & hypothecis.

De significatione pignoris & hypothecæ. Cap. I.

VLPIANVS ait cap. j. Si cer. pet. è re esse, de significatione verborum aliquid principio dicere. Nam etsi ex rerum cognitione verborū vis magis intelligatur, res tamen cognosci vix possunt, nisi aliqua verborum intelligentia sit. Martianus c. 5. §. vlti. de pignorib. scribit, inter pignus & hypothecam tm̄ nominis sonū differre. Est itaq; vtriusq; vocis eadem significatio, licèt non eadem pronūciatio sit. Vlpianus tamen vtriusq; verbi proprietatem atq; originem respiciens, cùm de pignoratitia actione tractat: Propriè, inquit, pignus dicimus, quod ad creditorem transit: hypothecā autem, cùm non transit possessio ad creditorem. l. 9. de pig. act. Caius id cōfirmat, cùm pignus appellatum esse ait à pugno: quia res quæ pignori dantur, manu tradantur. ideoq; verum esse, quod quidam putant, pignus propriè rei mobilis constitui. c. 237. De verb. signif. Sed Iustiniani distinctio rem hanc totam magis illustrat, in tit. de actionib. Fatetur pignoris appellatione eam propriè rem ɔtineri, quæ simul & traditur creditori, maximè si mobilis sit: eam verò quæ sine traditione, nuda ɔuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione contineri. Sed in actione hypothecaria nihil interesse, & fatetur. De ea certè agebat Martianus, cùm dixit, hæc verba sono magis q̃ significatione differre. Hoc enim scripsit in libro de formula hypothecaria. Vlpianus verò differētiam ex proprietate verbi rectè notauit, cùm pignoratitiam actionem tractaret. Huic enim locus esse non pōt, nisi res tradita sit. Datur enim ea actio, cùm debitor rem repetit. Repetere qui posset, si non tradiderit? Rectè itaq; hanc actionē Iurisconsulti appellarunt propriè pignoratitiam, vt eam quæ creditori datur ad rem persequendam, vocant hypothecariam. Cęterùm tam morosè hoc discrimen non obseruant, quin aliquãdo pignoratitiam appellent hypothecariam, c. 9. quib. mod. pig. vel hyp. sol. c. 4. 1. de pig. act. Nam & pignus & hypothecam sæpe confundunt, & ijs verbis promiscuè vtuntur, vel etiã (si quis malit) abutuntur. Nam & nuda conuentione pignus sine traditione constitui dīt, c. 1. de pig. act. c. 33. de vsurpat. Et rerum immobilium, veluti agrorum pignora sæpè vocant, sicuti & Terētius & Cor. Tacitus. E diuerso Cicero hypothecam appellat, quę creditori tradita est. lib. 13. Epist. Pignus interdum & pignoratitia, qua debitor pignus repetit, vt cùm Vlpianus ait c. j. si cer. pet. Prętorem sub titulo de reb. creditis edixisse de pignore. Certè tractatus alioqui de pignorib. & hypothecis reiectus erat ad finem edicti perpetui, vt testis est Iustinianus ad Pād. Frequēter autem pignus & modo de re ipsa obligata, vnde tit. de distra. pig. modo de ipsa obligatione, vnde tit. quib. mod. pig. sol. Non nunquam & pro ipsa conuentione, ex qua hæc obligatio descēdit, c. j. §. vlt. de pact. Sanè Iustinianus & dixit, pignus à pignoratione liberari. l. vlt. C. de iur. domi. impetr. Neq; modo rē pignorari, quæ obligatur, dicimus: sed & creditor, qui pignus capit, pignorari dī, sicuti debitor, qui dat pignus, vel rem obligat, dī pignorare: & repignorare, cùm pignus liberat. c. 5. §. nunc videndum. commod. Cicero in Verr. pignoratorem vocat creditorē, qui ius habet pignoris capiendi. Pignoratitium creditorem vocat Vlpianus c. 15. §. si qua sint. de damno infect. Hypothecariũ Papinianus, c. j. §. sciendum. de separat. Scio q̃ variè vtantur pignoris verbo Latini auctores. Sed id Grammaticis relinquo. In Iurisconsultorum libris nunc me contineo: in quibus illud ex antiquitatis memoria repetitũ, quod huius loci est, obseruaui, apud Papinianum prædia dici pignora. Inquit Papinianus capit. 32. de neg. gest. Fideiussor imperitia lapsus, alterius quoq; cōtractus, qui personam eius non contingebat, pignora vel hypothecas suscepit, & vtranq; pecuniam creditori soluit, existimans indemnitati suæ, confusis prædiis, consuli posse. Hic certè Papinianus cōfusa prædia vocat, dissoluta pignora, vel extinctas hypothecas. Nam sine iis existimabat fideiussor satis sibi esse præsidii in actione mandati, etsi nō id solum soluisset, pro quo interuenerat: sed & aliud, quod debebatur, & pro quo etiam pignus vel hypotheca contracta fuerat. Ipse certè Varro, vt prædes, sic prædia dici docet, à præstando fide. Immò verò & prædes dici ipsa pignora, quidam putãt, cùm Cicero ait Philippica sua secunda, Plancum prædes suos vendidisse. Certè Cicero Verrina tertia, prædib. prædiisq; Populo caueri dixit, cùm sponsores pignoraq; dantur. Et Liuius lib. 22. loquens de danda ex ærario pecunia mutua, similiter ait, prædib. ac prædiis cauendum esse populo. Porrò fiduciam pro pignore dixisse etiam Cicero videtur in orat. pro Flacco, loquens de eo qui pecuniam sub fœnore, acceptā fiducia, credidit. Sed & noster Paulus lib. 2. sent. titu. 12 & 13. frequenter hoc verbo ita vtitur. Ita aūt propriè pignus appellari vi, quia creditori ea lege datur, vt debito persoluto restituatur debitori. Sic enim esse pōt fiduciaria pignoratio, vt est mancipatio fiduciaria. Isocrates, cùm de hac magis q̃ de illa ageret, ὑπέθηκε τὴν οὐσίαν dixit: quasi mancipatio fiduciaria, non nisi quædā hypotheca esse videatur. Illud postremò adiicio, q̃ Tertullianus in libro de idolol. Pecuniam, inquit, mutuātes sub pignoribus fiduciati, iurati cauent & c. Nihil hic repetam ex vulgaribus cōmentariis. Locos tñ insignes, & vulgò tamen ignotos nunc noto. Fidei quoq; verbum ad pignus interdum referri, obseruandum est. Curtius, sponsionum fideiq; pignora dixit. Gellius lib. 16. c. 10. ait, rem pecuniamq; familiarem, obsidis vice, pignorisq; apud Rempub. videri, amorisq; in patriam, fidem quādam in ea firmamentumq; esse. Est & illud insolens, q̃ Terentius in Heautontim. arrabonem dixisse videtur pro pignore. Nā cùm de nutuo agit, ait filiam adolescentulam arraboni relictā esse pro argento. Arræ quoq; mentio frequens est in libris Iuris Ciuilis. Sed Iurisconsulti abs pignore multum eam differre sentiunt. Cæsares tñ arras sponsalitias pignora vocant, sed ab iis petenda non est proprietas verborum ciuilium. Est illa profectò vox Hebraica, qua & Moses videtur vsus pro pignore, Gen. 39.

Hypothecam satis constat vocem esse Græcam. ὑποθήκας vocant etiam Græci præceptiones quasdam. Nam & noster Iustinianus Nouel. constit. 26. ὑποθήκας appellat mandata Præsidū. Et Cicero ad Atticum libro secundo, ὑποθήκας, inquit, adfer, quemadmodum me geram. Sed sæpius ad ius pignoris vox ista refertur. Nam & Cicero libro decimotertio Epistol. Philotes, inquit, ὑποθήκας Cluuio dedit, velim cures, vt de hypothecis decedat & c. Origo verbi est ὑποτιθέναι quod simpliciter est supponere. Apud Demosthenem simplicius etiam dicitur τίθεσθαι. Nostri id videntur imitati. Latini sæpè rem pignori oppositam dicunt. Scæuola, pignori ponere, cap. 38. de leg. 3. Cæsares in Codice cōstitutionum, supponere pignori. Iustinianus etiam supponere simpliciter dixit l. vlt. C. quæ res pigno. obliga. poss. Sed & apud Demosthenē bona pignori obligata dicunt ὑποκείμενα. Interdum etiam ἀπότιμα, ꝙ res æstimatæ darētur pignori. ὑποθῆκα quoque dicit non solum Demosthenes, sed & Iustinianus Nou. consti. 72. Et res creditori obnoxias esse, quæ obligatæ pignori sunt, sæpè legimus. Apud Demosthenem ἔγγυος οὐσία dicitur: vt & Martialis ait, agrum oppignoratum spondere ꝓ debitore. Obscurius est, cur appelletur οὐσία ἀφωρισμένη. Sed aiunt, apud Græcos olim moris fuisse, vt in prædijs oppignoratis erigerentur ὅροι, indices ipsius obligationis. Certè & in libris Iuris Ciuilis, res subsignatæ dicuntur, quæ obligatæ sunt, cap. 5. §. conductores. de iure immun. l. vlti. C. de admi. tut. Porrò singularis vnus in Pandectis locus est, vbi legitur pignoris hyperocha. l. 20. qui pot. in pig. Alii hypothecam legunt: sed Pandectæ etiam Florentinæ habent hyperocham. Videturque ita appellari secundùm quosdam pignus, inquantum res pluris est, quàm priori creditori debeatur: nam & vox ipsa græca potest ad talē aliquā significationem accōmodari. Denique & ἐνεχυριασμῶν frequens est mentio apud Iustinianum in Nou. const. 52. vbi agitur de quadam veluti pretoria oppignoratione personarum vel rerum, quibus manus inijcitur, alieni debiti causa. Græci appellabant ἀνδροληψίαν: vt ostendit lex Draconis apud Demosthenem in Orat. contra Aristocratem. Dionysius Halicar. libro septimo, dicit, ῥυσιακὰ τάσχειν.

Descriptio pignoris. Cap. II.

VT ad rem, de qua nunc quæritur, propius accedamus: Obligatio aut personarum est, aut rerum, & vtriusque generis est vel principalis, vel (vt vulgò loquunt) accessoria. Accessoria est, quæ, vt ait Scæuola, sequelæ locum obtinet. l. si duo rei. de solution. Ea itaq; aut personarum est, aut rerum. Personarum, vt fideiussoria; rerum, ut hypothecaria. Ac interdum quidem personæ hic obligantur, ut res. Fideiussorum aut sponsorum obligatio ciuilis est, qualis esse solet ciuium liberorumq; hominum. Sed interdum homines obligantur propè vt serui, vt etiam eorum corpora pignore uelùti obstringantur. Sic obsides erant plusquàm fideiussores. Nam & tenebantur vt captiui. l. Diuus. de iur. fisc. l. obsides. de testamen. Itaque & Cicero, obsidis, vt pignoris, voce frequenter vtit. Sed & qui olim nexi uel addicti erant & dicebantur, arctius obligati erant, quàm qui simpliciter aliquid debebant. Deniq; redemptus ab hostibus sic obligatur suo redēptori, vt licèt seruus non sit, tamen pignoris vinculo teneatur, donec restituerit pretium suæ redemptionis. l. senatus. §. vlti. de leg. j. l. qui testamento hæres. §. i. de testamen. l. 15. de capti. l. 2. C. de postli. reu. Sed siue personarum, siue rerum obligatio sit, & qualiscunque tandem ea sit, semper est tamen diciturq; iuris vinculum. Nimis enim ridiculi, crassiq; & inepti sunt, qui hic somniant aliquas tm̄ cōpedes corporis. Certè Vlpian. l. pen. in quibus caus. pign. tac. cùm traderet, seruos inquilinorum generaliter & tacitè obligatos magis obligari, si & eos locator incluserit: ait, derisum fuisse Neruam Iurisconsul. qui per fenestram liberari posse dicebat. Nos itaque meminerimus, pignus habere suum quoque iuris vinculum, quod & fugientem sequatur atque teneat. Ius retentionis, de quo postea quoque agemus, proximè accedit ad ius pignoris: & modo quasi pignus, modo etiam pignus appellatur abs Iurisconsultis. l. 15. §. vlt. de furt. l. 13. §. offerri. de act. emp. l. 5. de dote præleg. l. hæreditatis. de hære. uel actio. vend. Sed minus tñ quippiam est, q̃ pignus. Iure enim pignoris non modo rē obligatā retinere, sed & persequi possumus. Hypothecæ tacitæ sępè etiam dicuntur quasi pignora, & ueluti pignora esse; sed quæ earum sit conditio, posteà magis intelligemus: audiemusque esse interdum plus quàm pignora, & ad ius dominii proximè accedere. Sed & ἀντίχρησις, de qua suo quoq; loco dicā, plus quàm pignus esse videtur. Mitto obsoleta illa imaginati pignoris genera, quorum meminit Iustinianus in Nou. const. 53. Nondum fortassis, quid pignus sit, satis descripsi. Sed perfectè intelligi vix potest, nisi si totum pignoris ius & describatur, & intelligatur. Nexum prædiorum vocant Honorius & Archadius Imp. l. vlt. C. si res alie. pign. Sed qualis sit hic nexus, quale vinculum, tunc intelligetur. Seruitus prędiorum est plus quàm obligatio, aut pignus. Interdum tamen minus quippiam esse videtur. Ius seruitutis principale quoddam ius in rem est, & est perpetuum: proptereaq; appellatur qualitas à Iurisconsultis, tribuitq; ius vtēdi re aliena. Nihil est tale in pignore. Sed qui ius seruitutis habet, patitur interea dominū nihilominus rem suam possidere. Qui verò habet ius pignoris, totam possessionem auocat, etsi ea nō vtatur. Itaque modo plus, modo minus q̃ seruitus, dominio detrahere pignus videtur. Certè si quis fundum legat, seruiētē alioqui & pignori obligatum, hæres liberum à pignore tradere debet, eumque luere: non etiam à seruitute liberare. l. 66. §. 4. de leg. 2. Legatarius enim seruiente uti poterit, obligato non poterit, creditore possidente. Sanè prædia quæ vel seruiunt, uel obligata sunt, neque optima conditione, neque optimo iure esse dicuntur. Sed libera tamen dici possunt, quæ sunt pignori obligata, non etiam quæ seruiunt. Cicero contra Rullum, optimo iure ea prædia esse ait, quæ optima conditione sunt: libera meliore esse, q̃ serua: soluta meliore in causa esse, q̃ sint obligata. Quid nostri Iurisconsulti? Aiunt hæc verba, Vti optimus maximusq; fundus est, significare, liberum esse fundum, nulliq; seruire. l. pe. de euict. l. qui vti. de verb. sig. Liberum hic intelligere possumus & solutum, vt Cicero loquitur. Nam & apud Modestinū l. 26. § pater. de pig. cùm quæritur, an Seius domum iure optimo possideat, intelligimus quæri, an domus pignori obligata nō sit. Sed cùm simpliciter dicimus fundum esse liberum, omnino quidē dicimus non seruire. Solutum etiam, hoc est, non obligatum, propterea non præstamus. Seruitus enim qualitas est fundi: simplex obligatio qualitas dici vix potest, cum facile dissoluatur, & alterius principis obligatio accessio tantùm quædam sit, ab eaq; pendeat. Vlpianus l. j. de fideiussor. ait, solere homines accipere fideiussorem, dum curant, vt diligentius sibi cautum sit. Caius l. j. §. 2. de oblig. & act. Plerūque, inquit, ab eo quem proprio nomine obligamus, alios accipimus, q eadē obligatione teneant, dum curamus, ut quod in obligationem duximus, tutius nobis debeatur. Eandem esse causam pignoris accipiēdi, dicere nunc possum. Sanè Paulus ait, pignus deponi apud creditorem ꝓpter contractus fidem, & restituendæ rei debitæ vinculum. l. legata. §. vlt. de supell. lega. Sed & ipsa iuris regula dictat, plus cautionis esse in rem, quàm in personam. l. 25. de reg. iur. Neque verò solent homines bene cauti cuiquam temere credere sine pignore. Nam quod scitè Martialis scribit de quodā Thelesino, scribi de plerisque potest. Elegans est hoc Martialis epigramma li. 12.

Cùm rogo te nummos sine pignore. Non habeo, in[illegible]quis.
Idem, si pro me spondet agellus, habes.
Quod mihi non credis veteri Thelesine sodali,
Credis colliculis, arboribusque meis.

Agrum oppignoratum lepidus Poeta non ineptè sponsorē vocat. Sanè præses quoq; prouinciæ iubetur prospicere, nè publicæ pecuniæ credātur sine pignoribus. l. 33. de vsuris. Et anteà diximus moris fuisse, ut prædibus prædijsq; populo tunc caueretur. Paulus ait, si neque fideiussor, neq; pignora accepta sint, non videri paritum mandato, quo cōtinetur, vt idonea cautio exigatur. l. 59. §. ult. mand. Ergo & fideiussio est idonea cautio: & plerunque cum pignore comparatur, & Reipub. satis cauere intelligitur. l. 9. de publica. l. 3. §. j. de admini. rer. ad ciuit. pert. l. 3. C. de omni agro des. Creditor, qui hypothecas habet, tam securus esse creditur, tamq; bono loco, vt etsi maior pars aliorū creditorum consentiat de parte debiti remittenda hȩredi, quo magis adeat, nō cogatur eorum exemplum sequi. l. 10. de pac. Paulus de eo qui fideiussorem habet, idem iudicat. l. 58. §. vlt. mand. Magna certè similitudo est inter cautionem fideiussoriam & hypothecariam: & plerūque ab altera ad alteram ducitur argumentum. l. 28. de pig. l. 2. quæ res pig. Sed est tamē etiam magna dissimilitudo, & modo illa, modo hæc vtilior est. Optima verò cautio est, quæ & pignora & fideiussores habet: proptereaq; & olim populo cauebatur prædibus prædijsq;. Sed & licèt tutor satisdet, hoc est, det fideiussores: tamen quò magis pupillo cautū sit, lex iubet bona quoq; tutoris hoc noīe obligari. Ac si qñque satisdatio tutori remittatur, manet hæc tacita hypotheca. Sicuti & licèt maritus fideiussores dotis causa dare non cogatur, recusare tamen non potest, quin sua bona doti obliget. Qui fideiussores dare cogitur, subit aliquam satisdationis ignominiam, ut loquitur Vlpianus l. testamento datos. de testam. tut. In pignoris datione nihil est tale. Neq; tunc alterius personæ fides, fidei tuæ præfertur. Sanè creditor interdum fideiussorem mauult, q̃ pignus: quia hoc perire possit, & diligentem custodiam requirat. Plerūq; verò debitor dare pignus, q̃ fideiussores, facilius potest: & quia honestius est, mauult, quod intelligi etiam potest ex ea epistola, quam recitat Scæuola. l. pen. de pig. Est & illud memorabile, ꝙ Scipio princeps Corneliæ gentis, cùm empto fundo, vel filia data marito, sponsores ab eo solenniter poscerent, asinam cum pecuniæ onere produxit in forum, quasi pro sponsoribus præsens pignus, vt scribit Macrobius. Itaq; & Asinę cognomētum Corneliis, Scipionibus datum est. Verbum cautionis, tam ad pignora q̃ fideiussores refertur, satisdatio verò de fideiussoribus magis intelligitur. l. j. qui satisdare coguntur. Cùm itaque iussisset Prætor ita fieri collationem, ut rectè caueretur: respon-

reſponſum eſt, rectè de collatione caueri & pignoribus & reis: hoc eſt, prædiis prædibusve, vt veteres loquebantur. l. j. §. iubet. de collat. bonor. Hic itaque ſi quis pignora, q̃ fideiuſſores, dare malit, audietur. Sed prætoriæ ſatiſdationes perſonas fideiuſſorũ interuenientium deſiderant: neque in vicem ſatiſdationis pignoribus fungi quis poteſt, ut ait Vlpianus. l. 7. de prætor. ſtipul. Fungi pignore dicitur, qui pignus dando ſatisfacit: ſicuti fungi collatione dotis dicitur, qui dotem rectè confert. l. 3. de colla. dot. Sed & cum edictum ut legatorum nomine caueatur, ſatiſdationem requirat, fideiuſſores magis eſſe dandos apparet. l. j. vt leg. no. cau. Si tamen pater ſit hæres, & filio eius ſit legatum ſub conditione, filiuſq; emancipatus petat ſibi ſatiſdari, reſponſum eſt, melius eſſe per mediocritatem ita rem dirimere, ut ſatis ſit hypotheca rerum paternarum. l. 7. vt lega. no. cau. Si cautio, quę accedit, nõ ſit idonea, nihil propterea decedere principali obligationi, ſatis conſtat. l. 28. ſi cert. pet. Sed neque ipſius rei, quæ pignori datur, æſtimatio poteſt quicquam imminuere: non enim ex eius quantitate ęſtimatur quantitas principalis obligationis, quæ modo maior, modo minor eſt. Vnde cum tibi centum aureos mutuo roganti, eorum loco tradidiſſem equum, tanti ĩter nos communi conſenſu ęſtimatum: & tu mihi veſtem tuam pignori dediſſes, quæ non niſi octoginta fortè aureorum eſt: non poteris poſtea obtendere, equum ipſum pluris non fuiſſe, & eius ęſtimationem ad pignoris ęſtimationem reuocare. l. ſi pro mutua. C. ſi cert. pet. Dixi, ſolere tam hypothecariam q̃ fideiuſſoriam cautionem accedere & adiungi principi alteri obligationi: ut creditor poſſit eligere, an fideiuſſorem omiſſo pignore, an verò fideiuſſore omiſſo pignus conueniat. l. inter. § creditor. de fideiuſſor. l. 2. l. omiſſis. C. de fideiuſſor. Solet (inquam) vtraque eſſe acceſſio aliarum obligationũ. Fit tamen interdũ, vt fideiuſſor accedat pignori, uel pignus fideiuſſori. Nam & acceſſio acceſſionis in obligationibus eſſe poteſt. Interdũ fideiuſſor accipitur in id ſolum, quod ex pignore ſeruari non poterit. l. amiſſi. de fideiuſſ. l. omiſſ. C. de fideiuſſ. Atque id etiam aliq̃n actum eſſe intelligitur, vbi tamen alioquì non eſt expreſſum. l. 64. de fideiuſ. Sed & fideiuſſor fideiuſſoris eſſe poteſt. Ediuerſo, vt & pignus pignoris eſſe poteſt: ſic etiam à fideiuſſore, ut abs reo principali, pignus rectè dat. Immo verò tacitè quoq; aliq̃n obligantur bona fideiuſſorum. Cæterùm ut fideiuſſor ita interuenire poteſt, ut ſolus obligetur: & alio liberato fiat reus principalis, & expromiſſor magis quàm fideiuſſor appelletur. l. 4. de cond. cau. da. l. 8. ad ſen. Velleia. ſic & res aliqua poteſt ita obligari, ut ſola & principaliter obligetur. Quæ conditio eſſe videtur prædiorum tributariorum. Nam in tributis non perſonas, ſed fundos obligari, reſcriptum eſt. l. Imp. de publican. Cicero contra Rullum, poſteaq̃ prædia libera ſeruis, ſoluta obligatis oppoſuit, immunia, ijs quæ penſitant, tertio loco tandem opponit. Differunt itaque & penſitantia prædia ad obligatis: & eſt penſitatio principalis quædam qualitas, ſicuti ſeruitus. Huiuſque generis fuiſſe videtur & ille fundus, cui vectigal impoſitum fuiſſe, vt tricena annua millia penderet, narrat Plinius lib. 7. epiſt. ad Caninium Rufum.

Diuiſio pignorum. Cap. III.

Proximũ eſt, ut poſteaq̃ pignus in vniuerſum deſcripſi, & ab ijs q̃ uel ſimilia vel affinia uideri alioqui poſſent, diſtinxi: nunc exponam ſpecies pignorum, ſicuti definitioni diuiſio ſubiungi ſolet. Iuſtinianus primam hanc diuiſionem notat: Pignus aut eſſe conuentionale, aut Prætorium. Ait enim in l. ſecũda. C. de pretor. pign. duplum genus hypothecarum eſſe: vnum, quod ex cõuentionibus & pactis hominum naſcitur, uocaturque conuentionale: alterum, quod à iudicibus datur, diciturq; prætorium. Idem tamen Iuſtinianus l. j. C. commu. de lega. adijcere uidetur tertiam quandam ſpeciem hypothecarum, quam ait, nullo uerbo præcedente induci ab ipſa lege. Sed & Vlpianus cum loqueretur de pignore, quod iuſſu magiſtratus conſtituitur, adiecit, teſtamento quoque pignus conſtitui poſſe. l. 26. de pig. actio. Sic quatuor eſſent genera pignorum. Ego, ut omnia complectar, dicere ſoleo, pignus aut volũtarium eſſe, aut neceſſarium. Voluntarium voco, qđ ex conuentione expreſſa uel tacita deſcendit: aut ex voluntate teſtatoris expreſſa quoque uel tacita. Neceſſarium, quod lex ipſa conſtituit, aut Prætor Iudexve capi iubet. De ſingulis ſpeciebus ſuo ordine videamus: & in primis de conuentionali, vt Iuſtinianus appellat.

De hypotheca ex conuentione. Cap. IIII.

Cvm quæritur, quomodo pignus contrahatur, rectè reſpondemus, conſenſu contrahi. Nam & Vlpian. pignus refert inter conuẽtiones iuris gentium, quæ in ꝓprium nomen contractus tranſierunt. l. j. §. vlt. de pact. Ac licèt olim traditio pignoris ĩteruenire ſoleret, ut ſupra dixi, tamẽ & ſine traditione contrahi & conſtitui poſſe placuit. Itaque Papinianus ait, perſecutionem pignoris ſola conuentione cõſtitui. l. 44. §. non mutat; de vſurpat. Vlpian. autem l. j. de pigno. actio. Pignus, inquit, contrahitur non ſolum traditione, ſed etiã nuda conuentione, etſi non traditum eſt. Caius quoque l. 4. de pigno. ait, contrahi hypothecam per pactum conuentum, nec ad rem pertinere, quib. fiat verbis, ſicuti eſt in ijs obligationib. quæ conſenſu cõtrahuntur. Itaque nemo dixerit, ſtipulationem ad contrahendam hypothecæ obligationẽ eſſe neceſſariã, quanq̃ ad fideiuſſores obligandos plerunq; requiratur. l. blanditus. C. de fideiuſſ. Cum dicimus, traditionem hic non requiri, ſignificamus etiam eum cui res prius obligata eſt, eo potiorem eſſe, cui prius eſt tradita. l. creditor. § vlt. q pot. in pig. Cùm dicimus, ſtipulationem non eſſe neceſſariam, indicamus, & inter abſentes pignoris obligationem poſſe contrahi. l. 12. §. j. de pign. Nam & per epiſt. vel nuncium conſenſus interuenire poteſt & conuentio. l. 2. de pact. Sanè aliud eſt, pignori rem dare, & ita cõuenire: aliud, paciſci de re pignori danda, ſicuti aliud eſt, vendere: aliud, promittere uendere. Sed tamen etiam obligatur, qui promiſit dare pignus. Neque ſolum ex conſtituto tenetur, qui conſtituit ſeſe ſoluturum, ſed & ſi quis prius conſtituit pignus daturum. Nam tale conſtitutum, poſtq̃ vtilitas pignoris irrepſit, admitti ait Vlpianus l. 14. §. j. de conſti. pec.

De hypotheca teſtamentaria. Cap. V.

Conuentionali pignori rectè nunc adiungemus teſtamentarium. Vt enim illud duorum conſenſu ꝯhitur, ſic vnius uoluntate hoc conſtituitur. Teſtamento pignus conſtitui, dixit Vlpianus l. 26. de pignor. act. Et alio loco meminit agri in alimenta legata, teſtamento obligari. l. 8. §. idem eſt. de tranſact. Paulus quoque meminit teſtatoris, qui cum alimenta libertis legaſſet, poſteriore teſtamẽto cauit, obligatos eis eſſe ob cauſam fideicommiſſi certos fundos: huncque teſtatorem pignoris iure prædia talibus verbis obligaſſe reſpondit. l. 12. de annu. leg. Sed & Papinianus l. fundus. de annu. leg. mentionem facit cuiuſdam fundi, quem paterfa. legatorum nomine, quæ in annos ſingulos reliquit, pignori eſſe uoluit. Deniq; Iuſtinianus l. j. C. commu. de lega. Hoc, inquit, iure noſtro increbuit, licere teſtatori hypothecam rerum ſuarum in teſtamẽto, quibus voluerit dare. Et quis tandem id fieri poſſe mirabitur, q meminerit, dominia quoque rerum transferri poſſe ſola teſtatoris voluntate? Immo verò qui cogitabit, etſi teſtator nihil de hypotheca dixerit, tamen hypothecam tacitam naſci? Quod nunc latius dicendum eſt.

De tacitis hypothecis. Cap. VI.

Non ſolum expreſſa conuentione, ſed & tacita pignus contrahitur. Iuſtinianus l. vna. C. de rei vxo. act. In multis, inquit, iuris articulis tacitas hypothecas ineſſe accipimus, de his ergo videamus. Pau. l. 4. de pact. ait: qa pacta etiam tacitè valent, placere, in vrbanis habitationibus locandis inuecta & illata pignori eſſe locatori, etiam ſi nihil nominatim conuenerit. In hac ſpecie nulla verba ſunt, quæ ita conueniſſe ſignificent. Sed ex re ipſa, hoc eſt, illatione, & talis conuentionis conſuetudine conijcimus, ſubeſſe tacitam aliquam huius generis obligationem. Eo, inquit Neratius, iure vtimur, vt quæ in prædia vrbana inducta & illata ſunt, pignori eſſe credantur: quaſi id tacitè conuenerit. l. 4. in quib. cauſ. pig. tac. Sanè Martialis lib. 12. Epigram.

O Iuliarum, inquit, dedecus Calendarum.
Vidi Vacerra ſarcinas tuas: vidi,
Quas non retentas penſione pro bina.

Portabat vxor. Sed vt rem hanc paulo diligentius explicemus, magna olim Romæ turba & multitudo erat pauperũ inquilinorum, atque (vt Iuriſconſulti etiam loquuntur) cœnaculariorum, qui in alieno & conducto habitabant, neq; præter neceſſariam & curtam ſupellectilem quicquam habebant, vtpotè opifices, qui manu & artificio quotidiano victum quæritabãt. Qui ijs, ignotis alioquì & peregrinis, ędes aut cœnacula locabant, ut ſibi cauerent, ſolebant paciſci, vt inuecta & illata ſaltem pignori eſſent pro mercede habitationis, ſeu penſione. Nam & Romæ magnum hoſpitium quoque miſerabile conſtabat, ut Iuuenalis ait, & penſio tamen non niſi calendis Iuliis, finita iam locatione, ſolui ſolebat. Non ſolebant itaque domini ijs locare ſine aliquo pignore. Pignus eſſe ſolebat ipſa ſaltem ſuppellex. Hoc cum in more eſſet, & eſſet etiam iuſtum, vt occurreretur ingratorum hoſpitum perfidiæ, & locatoribus cõſuleretur, placuit: vt haberetur pro cauto & conuento, etſi fortaſſe in locatione expreſſum non fuiſſet. Nam & quæ moris & conſuetudinis ſunt, etſi de his nihil nominatim cautum ſit, tñ ex fide bona habentur pro expreſſis. l. quòd ſi nolit. §. quia aſſidua. de ędili. edict. Fateor equidem generali hypotheca non comprehendi ſupellectilem, quam veriſimile non eſt aliquem obligare voluiſſe. l. 6. de pig. Sed in propoſito veriſimile eſt, de eius obligatione

actum fuiſſe, & hanc veluti conditionem locationis fuiſſe. Hoc ius non niſi in vrbe, hoc eſt, Romæ, ꝑꝑ eam, quam dixi, cauſam receptum eſt, vt moribus erat introductum, & hoc exẽplo deinde Conſtantinopoli: vixq; tandẽ in prouincijs. Sancimus (inquit Iuſtinianus) de inuectis à conductore rebus & illatis, quæ Dño pro penſionibus tacitè obligantur, non ſolum in vtraque Roma & territorio ius hoc locum habere, ſed etiam in noſtris prouincijs. Tali enim iuſta præſumptione etiam omnes noſtros prouinciales perpotiri deſideramus. l. vlti. C. in quib. cauſ. pign. tac. Sed & cum olim Romæ multi exercerent cœnaculariam, nec tam ipſi inhabitarent domos, quas conduxerant, in easve aliquid inferrent, q̃ aliis per partes iterum locabant, placuit, ſecundi quoque conductoris res tacitè obligari domino, primo locatori, ſaltem quatenus eſſet penſio ipſius cœnaculi, perinde atque ſi dñs ipſe vtrique locaſſet, & ſecũdus nõ minus à domino, quàm abs priori conductore cœnaculum haberet. Itaque & dño rectè ſoluit, vt & eatenus liberetur, perinde atq; ſi ſoluiſſet ei à quo conduxit. Nam & ei prodeſt ſolutio. Rectè itaque Vlpianus l. 11. §. ſolutam. de pignorat. actio. Si, inquit, domum conduxeris, & eius partem mihi locaueris, egoq; locatori tuo pẽſionem ſoluero, pignoratitia aduerſus te potero experiri. Nam Iulianus ſcribit, ſolui ei poſſe. Planè in eam duntaxat ſummam inuecta mea & illata tenebuntur, in quam cœnaculũ conduxi. Non enim credibile eſt, vt ad vniuerſam penſionem inſulæ friuola mea teneantur. Videtur autem tacitè & cum domino ędium hoc conueniſſe, vt non pactio cœnacularij proficiat domino, ſed ſua ꝓpria. Hæc Vlpianus. Cuius poſtrema verba continet quandam anthypophoram. Nè objiciat cœnacularius, ſeſe cum domino nihil conueniſſe, neque ex alterius ꝯctu ius ei quæſitum eſſe, Vlpianus reſpondet, dñm ex ſua conuẽtione potius id habere: quaſi cum locaret priori, ſecundo etiam locauerit. Friuola conſtat apud Latinos dici, vilem ſupellectilem, qualis eſſe ſolet eorum qui in cœnaculis habitant. Cœnaculũ autem propriè appellari ſuperiorem partem domus ſiue inſulæ. Cœnacularium Iuriſconſulti vocant, non ſolùm locatorẽ, ſed & conductorem cœnaculi, ſed & penſionem cœnaculi cõducti, vt ſolarium, quod pro ſolo penditur, cęnaculariũ neutro genere appellant, & ita in propoſito Vlpiani locum quidam accipiunt. Cœnaculariam certè exercere dicuntur, qui cœnacula locare ſolent. l. ſi verò. §. idem erit. & §. ſed & ſi de his qui deiec. vel effude. Sed quid ſi cœnaculum gratis inhabitem? Pompon. l. 5. in quib. cauſ. pig. tac. ait, ſi gratuitam habitationem cõductor mihi præſtiterit, inuecta à me domino inſulæ pignori non eſſe. Certè dominus plus iuris habere non debet in me, quàm is qui cœnaculi habitationem mihi conceſſit. Quid ſi dominus ipſe non locauerit domum, ſed gratis inhabitandam alicui tradiderit? Certè cum nulla hic merces aut penſio debeatur, nulla eius nomine eſſe poteſt tacita hypotheca. Sed obſeruandum eſt, ius iſtud taciti pignoris etiam dari, ſi domus deterior facta eſt. Magna eſt profecto cauſa, cur faueamus domino, debitam penſionem ædium exigenti. Sed non minus adiuuari debet, cũ damnũ ędibus datum iniuria perſequitur. Iuſtinianus exiſtimauit non minus fauorabilem eſſe penſionis illius exactionẽ, q̃ rei depoſitæ repetitionem. Nam in Nou. conſtit. 88. eodem modo eos coercet, qui vel illius ſolutionem, vel huius reſtitutionẽ aliqua denũciatione temere interturbant. Sed damni iniuria dati, pręſertim ędibus, quas ſartas tectas reddi ęquiſſimum eſt, quæſtio non minus, q̃ penſionis exactio, digna fauore eſt. Itaq; Pomponius l. 2. in quib. cau. pig. tac. fatetur quidem ex locato eſſe actionem, ſi culpa ſua inquilinus deteriorem domum fecerit, ſed nihilominus hoc noĩe teneri inuecta & illata. Hẽt & dñs actionẽ locati, vt penſionem petat. Sed nihilominus hẽt hypothecariã. Illa in perſonam, hæc in rem eſt, & hæc illius tantum acceſſio quædam eſt, maioris cautionis cauſa. Porrò cum dicimus inuecta & illata teneri, res intelligimus ita inuectas aut illatas, ut ſatis appareat illatas fuiſſe, vt in prædio eſſent, atq; manerẽt cum inquilino. l. 7. § j. in quib. cau. pig. tac. Id autem ex qualitate & cõditione ipſarum rerum ęſtimari facile poteſt. Quid igit̃, ſi inquilinus res alienas intulerit? Nam & ſæpè vtitur aliena ſupellectile. Reſpondeo, dominum eas nihilominus repetere ſemꝑ poſſe. Nã neq; expreſſo pignore teneri & obſtringi res aliena poſſet. Quid autem, ſi inquilinus ipſe efferre velit, nec penſionem tñ ſoluat? Si appareat pignoris cauſa intuliſſe, etſi pignus nõ valeat, tñ aduerſus eum retentio competit. Si verò ſimpliciter intulit rem alienam, vt alienam, nulla retentio eſt. l. j. §. pen. de migran. Quid ſi rem ſuam, quam intulit, & tacitè obligauit, deindè abalienet? Abalienat obligatam: nam ius pignoris eam ſequit̃. Alia tñ eſt cauſa mercium. Si taberna generaliter obligata ſit, merces, quæ ea continentur, obligari fatetur Scęuola: ſed ſignificat tñ vendi poſſe, & venditione liberari: illas verò quæ earum loco reponuntur, obligari. l. 33. de pig. Nempe mercium ea conditio eſt, vt ſæpè mutentur, diſtrahantur, reparentur: & nihilominus eadem veluti vniuerſitas conſeruetur. eadem itaq; & cõditio eſt obligationis earum, nè impediatur negociatio. Si tñ locator iure ſui pignoris, mercib. quibuſdam manum iniecerit, easq; veluti incluſerit, vt ſpecialiter iam obligatas teneat, certè merces eſſe deſinunt: & ſi deinde vendantur, obligatæ manent. Hæc tam manifeſta mihi videntur, vt longiori probatione opus non habeant: tantoq; propterea magis miror, eruditum authorem Commentariorum iuris ciuilis hæc non ſatis diſcernere. Sed adijciam tñ confirmationis cã quippiam, quod & huius loci eſt, & eſt tñ ab aliis interpretibus parum animaduerſum. Vlp. l. pen. in quib. cauſ. pign. tac. ait eſſe differentiam obligatorũ ꝑꝑ pẽſionẽ, & eorum quæ eſt cõuentione manifeſta pignoris noĩe tenentur: qa manumittere mancipia obligata nõ poſſumus: inhabitantes aũt manumittimus, ſcilicet anteq̃ pẽſionis noĩe præcludant. Tũ n. pignoris noĩe retenta mancipia nõ liberabimus. Hic obſeruanda duo ſunt. Primũ, differentiæ, quã notat Vlpianus, cãm non eſſe, ꝙ aliud ſit pignus tacitũ, aliud expreſſum, ſed potius, ꝙ aliud ſit gñale, aliud ſpeciale. Cũ tacitè obligantur inuecta & illata ab inquilino, non eſt ſpecialis hypotheca vnius alicuius rei, ſed cuiuſdã potius vniuerſitatis. Cũ aũt locator manum inijcit certis quibuſdam rebus illatis & inuectis, tunc veluti nouo & ſpeciali pignore rurſus eas ſibi obſtringit. Iã verò fauore libertatis illud ſingulariter placuit, vt gñalis hypotheca non impediat manumiſſionẽ ſerui: ſpecialis tñ eam impediat, l. 2. & 3. C. de ſeruo pig. da. l. licet. in quib. cauſ. pig. tac. Sed cũ dicimus, ſingulari iure hoc tribui libertati, vt inquilinus nõ prohibeatur ſeruum manumittere, prius q̃ locator manũ ei iniecit: ſatis apparet, res alias ab inquilino liberari abalienando non poſſe. Quæ autẽ manus iniectio vel incluſio facit, ut & ſerui manumiſſio impediatur, facit etiam, ut merciũ diſtractio libera eſſe deſinat. Poſtremò ſingulare religionis eius eſt, ꝑꝑ fauorabilem funeris cauſam, ꝙ Pomponius l. 14. §. j. de relig. & ſumpt. fu. ait, ſi colonus vel inquilinus mortuus ſit, ex inuectis & illatis eum funerandum eſſe: & ſi quid ſuperfluũ remanſerit, pro debita pẽſione teneri. Quod de colono dicit, ſignificat, ne expreſſo quidẽ pignore funus impediri. Neratius. l. 2. in quib. cauſ. pig. tac. poſteaq̃ dixit eo iure nos vti, vt quæ in prædia vrbana ſunt inducta aut illata, pignori eſſe credant, quaſi tacitè id conuenerit: adiecit, in ruſticis prædiis ꝯ obſeruari. Quid igitur in his obſeruatur? Magna certè interpretum vel inſcitia vel impudentia fuit, qui idem obſeruari dixerunt, & diſcrimen toties tamque diſertè in libris Iuris ciuilis traditum aut non viderunt, aut ſupprimere voluerunt. Sed quid in ruſticis obſeruetur, videamus. Pomp. l. 7. in quib. cauſ. pig. tac. ait, in prædiis ruſticis fructus, q ibi naſcuntur, tacitè ĩtelligi pignori eſſe domino fundi locati, etiam ſi nominatim id non conuenerit. Hic certè idem obſeruari videtur in ruſticis, quod in vrbanis, & vt dictum eſt, ſecundi quoq; conductoris res tacitè obligari, ſic eſt reſponſum, obligari fructus domino, ſiue percipiantur ab eo cui dñs locauit, ſiue ab alio q à primo colono conduxit. l. 23. §. ſi colonus. l. 35. loc. Sed vt aliæ res colonorum obligentur, neceſſaria eſt expreſſa conuentio. l. potior. § ſi colonus. qui pot. in pig. l. j. de Sal. interd. Ac ſi colonus, qui ita conuenit nominatim locet deinde alteri fundũ, res poſterioris conductoris domino non obligantur ſine alia conuentione. l. 23. §. ſi colonus. Loc. Sed cur in ruſticis non idẽ obſeruatur, quod in vrbanis? Certè quæ cã fecit, vt ab inquilinis inuecta & illata obligentur, in colonis non habet locum: & verò rurſus in his aliquid eſt ediuerſo, quod omnem taciti pignoris cõiecturam tollat. Vt qui locant ędes, cauere ſibi ſolent pignoribus rerum illatarum: ſic qui locant agros, pignorib. fructuum. Nam & fructus propriè res ſunt, quæ in prædia ruſtica inuehi ſolẽt, cum & hæc prædia non tam habitationis, q̃ fructuum ſeruandorum cauſa habeãtur. Vtrunque pignoris genus tacitè ſeruatur ex bona fide. Sed vt præterea obligentur, quæ fortaſſe coloni intulerint, nulla ratio eſt. Nã neq; id dñi exigere ſolẽt, neq; coloni concedere. Nec deniq; concedi facile poſſet ſine aliquo Reip. incõmodo. Tota propè colonorũ ſuppellex, ſi qua in prædijs ruſticis ſit, eſt rerum ad rem ruſticam & agriculturã pertinentium: quas res non temere pignori abſtringi, poſtea dicam. Illud nunc teneamus, qđ dico: Solent in p̃dia ruſtica inferri fructus, & horum nomine illa conducuntur, & ij ſolent eſſe non minoris pretij q̃ pẽſio. Sit igitur dño ſatis, eos habere obligatos. Si non fructuum cã prædium habeatur, iam certè pro vrbano habebitur: vt inuecta & illata obligentur domino, cui cautum alioquì non eſſet. Sed vbi fructus ſunt, eorum hypotheca contentus dominus ſit. Certè de aliarum rerum, q̃ quæ inferri ſolent, pignore vel cogitatum, uel tacitè actum eſſe, dici nõ põt. Supereſt vt intelligamus, quid ſibi Alexander voluerit, cum reſcripſit, certi iuris eſſe, ea quæ voluntate dñorum, coloni in fundum ĩduxerint, pignoris iure teneri. Cùm autem domus locat̃, non eſſe neceſſariam in rebus inductis ſcientiam domini. l. 5. C. de locat. Non eſt dubium, voluntatem & ſcientiam hic eodem modo accipi, vt & alibi ſæpè. Hic autem accipi ꝑ expreſſa conuentione de pignore, iuris ratio monet. Sed quid, ſi tantũ n conuenerit nominatim, vt colonus certas res inferret, neq; de earum pignore expreſſum præterea ſic quicquam? Certè cum dominus ait, velle ſe vt colonus eas inferat, & ea conditione locat: non obſcurè videtur de earũ pignore conuenire. Quorſum

enim

enim alioqui id paciscitur? Cùm igitur satis appareat hoc actū esse, placet, quod quidam sentiunt, tali conuentione contineri pignus. Secundum taciti pignoris genus commodè nunc adijciam, quod Vlpianus notat l. 13. §. qui impleto. loc. ait, colonū, qui impleto conductionis tempore remansit in conductione, in annum saltem proximum reconduxisse videri: eandemq; pignorum obligationem durare, vt quemadmodum taciturnitate, veluti cōsensu vtriusque, domini & coloni, renouatam eandem conductionem existimamus: sic & pignora quæ prius nominatim contracta erant, tacitè repetita videantur. Nam & alioqui non omnino eadem esset renouatæ huius conductionis conditio, quæ prius fuit. Interdum expressa quidem est conuentio, sed confirmatio quæ necessaria est, non exprimit. Itaq; Martianus l. 5. §. vlt. in quib. caus. pig. tac. inter tacitas hypothecas refert, si cum ego rem tuam obligassem creditori meo, tu pro me fideiusseris. Nam eo ipso ꝙ fideiubes, videris etiā approbare rei tuæ obligationem: vt & quod tu præstabis, res quoq; tua præstet. Sic apud Modestinum, cùm pater rem filii sui pignori daret, & filius à patre rogatus conscripsisset instrumentum pignoris, intelligitur filius consentire obligationi, proptereaq; pignus valet. l. 26. §. pater. de pignorib. Porrò cum conuenisset, vt tu rem meam distrahere siue vendere posses, respondit Papinianus, pignus intelligi contractum l. 4. §. vlt. qui pot. ī pig. Sicuti ediuersò, dixit rem distrahi non posse, cum significaret, pignori obligatam non esse. l. j. §. seruo. de pigno. Qui ius habet pignoris, ius distrahendi habere solet. Itaque conuentione distrahendi illud includitur, quod præcedit, nempe ius pignoris. Neque tamen, vbi verba ambigua sunt, vel obscura, temere interpretari debemus, pignoris obligationem significari. Cū Titius promisisset ex suo fundo dare centum modios, fundumq; deinde vendidisset: negauit Scæuola, emptorem teneri. l. vlti. §. vlt. de contrahen. emp. Sic profectò negauit fundū fuisse obligatum, non teneri emptorem actione personali ex tali promissione, nemo dubitat. An teneretur hypothecaria, quasi fundum obligatum possideret, quæsitum est. Negat Scæuola: quia nulla fundi huius sit obligatio. Vt autem ex conuentione non solum expressa, sed & tacita pignus cōstituitur: sic etiam ex vltima voluntate, aut eius coniectura. Solebant olim testatores cum aliquid legarent, quo magis legatario cautum esset, reliquas illi res suas hoc nomine testamento nominatim obligare. Papinianus ait, Legatarios in ea tantùm parte, quæ de bonis seruari potest, habere pignoris causam. l. 4. de separat. Intelligit, prius deduci æs alienum, sed non exprimit, an in reliquis bonis habeant ius pignoris, etsi expressim datum illis testamento non sit. Certè non existimo, id temere ijs tacitè dari, Iurisconsultis placuisse. Sed cum nouum non esset, ut liberalis interpretatio vltimæ voluntatis fiat, & multa quæ expressa non sunt, tamen ex cōiectura intelligantur. Iustinianus statuit, vt & si testator de hypotheca nihil nominatim cauisset, tamen intelligeretur, ei, cui quid legat, obligasse eo nomine omnia sua reliqua bona, quæ ad eū, à quo legat, ex testamento peruenirent. l. i. C. comm. de leg. Nō igitur obligatæ intelliguntur aliæ res vel hæredis, vel eius qui legatum præstare debet, si eas aliunde habeat, quamq̃ propter moram non præstantis legatum suo tempore, missio fieri possit in possessionem omnium eius bonorum. l. certa. C. vt ī poss. leg. Sed & si ab hærede res duas duabus separatim testator legauerit, non videbitur, quod vni legat, alteri obligatum pignori esse uoluisse. Id ex eo colligo, quod Hermogenianus l. si fideicommiss. vt in posses. lega. respondit, si legatorum seruādorum causa missus in possessionem teneas rem, quæ mihi est relicta: æquius esse, me eam habere, cui est relicta, quàm te, qui alterius legati nomine ingressus in eam es. Illud porrò singulare habet tacita hypotheca ex testamento descendens, quòd eam Iustinianus inter hæredes diuidat, & sicuti & inter hæredes plures diuiditur ipsa in personam actio, quo legatum petitur. Non enim singuli tenentur, nisi pro qua parte hæredes sunt, si in personā agatur. Pro ea itaque parte etiam tantum obligabuntur, quæ ad hæredes præterea peruenerunt: cum tamen alioqui actio hypothecaria indiuidua esse soleat, & in solidum detur etiam aduersus eum, qui partem rei obligatæ possidet. Sed vidit Iustinianus hypothecam, de qua nunc agimus, non tam hæreditariam esse, quàm rebus iam diuisis inter hæredes primum imponi: & cum iis simul diuidi, quando constituitur. Non dissimilis est diuisio pignoris in l. 2. C. de debi. ciuit.

De pignore legitimo. Cap. VII.

Diximus de duobus pignoris uoluntarii generibus, cōuentionali & testamentario, siue expressim siue tacitè constituantur. Proximum est, vt de necessario dicamus, quod vel legitimum est, vel prætorium. Legitimum nunc appello, quod lex ipsa introducit, inuito etiam domino. Nam etsi interdum tacitè id subesse interpretetur; quia dn̄s non noluisse uideatur, tn̄ id ab eius uoluntate pendere nō patitur. Tacitum dici quoq; pōt: sed legitimum nunc appello, vt magis illustretur. Huius generis speciem primam esse dicam hypothecam illam, quam Iustiniani constitutio introduxit dotis causa, uel dandæ, quæ promissa est: vel restituendæ suo tēpore, si data fuerit. Solebat certè olim hęc cautio nominatim adijci dotalibus instrumentis; tantoq; propterea magis Iustinianus sese eam habere pro adiecta interpretatur, præsertim cū & fide bona in dotis cā versandum sit. Verum & illa ratio iustissima fuit, ꝙ nimis iniquum indignumq; sit, aut dotē promissam nō dari, aut datam amitti. Damus (Inquit Iustinianus) ex vtroq; latere hypothecam, siue ex parte mariti pro restitutione dotis, siue ex parte mulieris pro ipsa dote præstanda, & pro rebus dotalibus euictis, siue ipsę principales personæ dederint dotes, vel promiserint, vel susceperint, siue aliæ pro ijs: & siue dos aduentitia, siue non aduentitia sit l. vna. §. & ut plenius. C. de rei vx. act. Primum ergo marito, cui dos promissa est, tacitè hoc nomine obligantur bona promittentis, donec dos detur. Singularia profectò multa sunt præcepta dotis non solum cōstitutæ, sed & cōstituendæ causa. Singulare illud certè est, ꝙ dictio dotis, pro ꝓmissione habeatur, & nuda pactio pro stipulatione. l. ad exigendam. C. de iure dot. Alterum nunc priuilegium est, ꝙ & ea obligatio suā habeat hypothecam. Ediuersò ubi dos data est, quemadmodum eius suo tempore restituendæ stipulatio semper interuenisse fingitur, sic & eo nomine, mariti, qui dotem accepit, bona obligari pignori intelliguntur. Iurisconsulti in Pandectis meminerunt & mulieris, & alterius pro muliere dotem dātis, simulq; hoc nomine pignus accipientis. l. 7. §. si vxor. de donat. inter vir. & vxor. l. j. qui pot. in pig. Quo exemplo & fideiussorē pro dote abs marito rectè posse dari, plerisq; placet. Imperatores tn̄ ei remiserunt necessitatē huius satisdationis. l. vnica. C. ne fid. dot. den. Sed Iustinianus hypothecam tanto magis adstrinxit, & semper subesse interpretatus est, neque solum dotis ipsius nomine, sed & τῶν παραφερνῶν, vt si præter dotem mulier marito nomē aut cautionem dederit, maritus, quod exegerit, etiam restituat, & interea eius bona tacitè obligata propterea sint. l. vlt. C. de pac. conuen. tam sup. dot. Hic ergo duas tacitas hypothecas habemus, ex parte scilicet viri, & ex mulieris parte. Sed vbi dos repetitur abs muliere, vel eius hærede, hypotheca altero quoque priuilegio subnixa est. l. assiduis. C. qui pot. in pigno. Quod suo postea loco latius dicam. Iurisconsulti non nisi personale priuilegium exigendi tribuerant mulieri. Sed vt maior meliorq; esset cautio, accessit Iustiniani beneficium hypothecarium. Secunda legitimi pignoris taciti & necessarii species, superiori non dissimilis est, ꝙ tutoris bona pro administratione pupillo tacitè obligentur. Pupillo in hac causa constat olim datum fuisse priuilegium exigendi. Sed altera cautione opus erat. Cum autem multis tutoribus satisdatio facile remitteretur, ut non darent fideiussorem, rem pupilli saluam fore, saltem retinenda fuit altera in rem cautio hypothecaria. Demosthenes κατὰ ὀνήτ. non obscurè significat, moris olim fuisse apud Athenienses, vt & vxoribus pro dote, bona maritorum, & pupillis tutorum obligarētur. Idem agnosco fuisse in moribus ueterum Romanorum. Sed quid si nominatim nō accesserit huius obligationis cautio? Certè Iurisconsulti vxoribus non dabant ius tacitæ hypothecæ. Huius enim beneficii primus author fuit Iustinianus. Pupillis tamen & eorum hæredibus dedisse videntur, & singulari etiam interpretatione conseruasse. Id vulgo non satis animaduertunt: quia Scæuolæ responsum, ex quo id colligi potest, alio detorquent. Cum pupilli hæres cū hærede pupilli transegisset, & eius residuæ quantitatis, quæ debebatur, pignus nominatim accepisset: respondit Sceuola, in ueterem contractum iure res obligatas esse. l. vlt. in quib. caus. pig. tac. His uerbis Scæuola significat, pignus aliquod tacitum prius fuisse, illudq; durare, sicuti & veterem obligationem tutelæ. Nihil enim transactione noua peremptum esse, quia nondum ea impleta sit, hoc est, residua aut reliqua quantitas adhuc debeatur: nec sit persoluta, licèt eius nomine pignus datum sit. Vtilius itaque esse sentit, veterem obligationem cum veteri sua hypotheca retinere. Ineptū est, quod Accursius interpretatur iure res obligatas manere: ut earum retentio tamen sola competat, sicut ob chirographariam pecuniam retinentur. Id hoc loco ineptè dici, alij quoque viderunt. Verùm hi alia reprehensione digni sunt, ꝙ non videant Scæuolam loqui de veteri pignore: sed confingāt nouam hic quandam hypothecam, occasione transactionis tacitè competentem: quasi quicunque transigit, eo ipso bona sua obligare intelligatur, donec præstiterit quod conuenit. Multò certè probabilius est, tutoris bona fuisse obligata, quia tacitè quoque obligentur pro administratione. Quod certè Constantinus ita confirmat, vt ius vetus potius q̃ nouum tradere intelligat. l. pro officio. C. de admin. tut. Pro officio, inquit, administrationis, tutoris vel curatoris bona, si debitores existant, tanquàm pignoris titulo obligata, minores sibimet vindicare minimè prohibentur. Idem est, etsi tutor vel curator res minorum non administrauit. Quid igitur, si tutor bona sua vendiderit? Et si in fiscum transferantur, cum sua causa transferuntur, & in pignoris ea sequetur, ut Seuerus Imp. rescripsit. l. vna. C. rem alie. ger. Seuerum

Seuerum cum hic nomino, rursus confirmo, quod paulo ante dixi, Iuriscōsultorum nostrorum tempore receptam fuisse hāc tacitam hypothecam. Illud præterea magis singulare est, quod Theodosio placuit, si mulier suscepta liberorum tutela, iterum nubat, priusquam aut ijs tutorem petierit, aut reliqua persoluerit, ipsius quoque mariti bona ijs tacitè obligari. l. penult. in qb. caus. pigno. tac. l. 2. C. quando mult. tut. offi. De rebus, quæ pupillari pecunia ab aliquo emptæ, pupillis tacitè saltem obligantur, dicam postea: nunc magis huius loci est, quod Iustinianus statuit. l. cum oportet. §. non autem. C. de bonis quæ lib. si pater in administratione bonorum aduentitiorum filijfa. aliquid malè gesserit, bona paterna hoc nomine, saltem vt patre mortuo impeti possent, tacitè obligari, & quidem obligata intelligi abs tp̄e susceptæ administrationis, quod & de bonis tutoris dici potest. Sed & si pater vel mater secūdas nuptias contrahat, oīa eius bona filiis ex priori coniugio susceptis tacitè obligari ad lucra ijs conseruanda, quæ ex prioribus nuptijs descendunt, constitutū est l. hac edictali. §. pen. l. si quis prioris. §. pen. & vlti. C. de secun. nup. Porrò rescriptum est l. 4. C. in quib. caus. pig. tac. satis notū esse, & ratione constitutum, non solum bona primipilorū obligari fisco, sed & mulierum, quæ ijs nuptæ sunt, dotes. An id satis nunc notum sit, nescio. Certè qua ratione sit constitutū, adhuc quæritur. Est enim valde nouum & singulare exemplum taciti pignoris legitimi, cui quidem & dos ipsa submittatur. Audio equidem ꝙ alio loco traditum est, vtilitatem publicam præferendam esse priuatorum rationibus: vt probetur, prius fisco satisfaciendum esse ob causam primipili, q̃ doti. l. 3. C. de primip. Sed quænam illa publica ratio hic sit, rursus quæritur. Primipilum facile ītelligimus, legionis fuisse veluti principem. Scribit autem Victruuius de re mili. lib. 2. c. 8. eum tanq̃ caput, consecutum esse totius legionis merita & præmia. Itaque & Papinianus meminit commodorum ex ratione primipili. l. 23. de adimen. lega. Fortasse ad eius quoque curam pertinuit diuisio militaris annonæ inter milites distribuendæ: quam vt meliori fide erogaret, placuit, vt si aliquid interuerteret, & eo nomine fisco esset obnoxius fiscus posset non modo pignoris iure in eius bona manum inijcere, sed & si vxorem habeat, in res dotales. Solet dos quidem separari, publicatis mariti bonis. Sed in hac causa confunditur, saltem in subsidium. Reliqua tn̄ vxoris bona, veluti receptitia, separātur. Sic enim accipio illud Antonini Imp. ad Eutropiam. Si bona mariti tui ob reliqua administrationis primipilarię à fisco occupata sunt: res, quas tuas esse liquido probaueris, ab aliis separatæ tibi restituātur. l. j. C. de priuil. fisc. Sanè quæcunque fuerit hæc administratio primipilaria, hoc etiā hēt singulare, vt ex ea filii teneantur, etsi hæredes non sint patris sui primipili, l. 4. C. de primip. Si vllum est frequens pignus tacitum & legitimum, est illud, quod fisco tribuitur. Hermogenianus ait, fiscum semper habere ius pignoris. l. 46. §. fiscus. de iure fisci. Hoc verè dicitur, si fisco ita aliquid debeatur, vt nec damnū accipiat potius, q̃ ne lucrum consequatur, is laboret. Paulus ait l. 2. de reb. eor. qui sub tut. Si pupillus à fisco emat, dubitationē nō esse, quin ius pignoris saluum sit. Sed & Antoninus Imp. l. 2. C. in quib. cau. pig. taci. rescripsit, certum esse, eius qui cum fisco cōtrahit, bona ueluti pignoris titulo obligari, quamuis specialiter id non exprimatur. Idem loquens de eo, cui fiscus vectigal locauit, ait, hoc pacto vniuersa quæ conductor habet, habuitve eo tp̄e, quò ad conductionem accessit, pignoris iure fisco teneri. l. 3. C. de priuil. fisci. Denique in l. j. C. in quib. caus. pig. tac. scribit, vniuersa bona eorum qui censentur vice pignoris, tributis obligata esse. Ego verò tributaria prædia huc nō referam: quia non simpliciter pignori tenentur, sed pensione potius onerata principaliter sunt. Itaque & Cicero contra Rullum, prædia pēsitantia ab obligatis discernit, distinguitq;. At si capitatio debeat, rectè dicemus, eius causa obstringi pignore omnia bona capitecensi. Certè Cicero Verr. 5 loquens de decumis, Publicanum vocat pignoratorem. Cæterum si ꝑ delictum fisco mulcta aliqua debeatur, in eius pœnæ persequutione fiscus iure cōi vtet: tantum abest, vt tunc vllum habeat ius hypothecæ tacitę. l. 37. de iure fisci. l. vna. C. pœn. fisc. cred. præfe. Rectè itaque Vlpianus dixit, esse quosdam casus, in quibus fiscus hypothecas non habeat. l. rescriptum. de pact. Porrò Martianus l. 10. ad Municip. Simile (inquit) priuilegium fisco, nulla ciuitas habet in bonis debitoris, nisi nominatim id à principe datum sit. Sic Antoninus Imp. ait, cām Reipub. non separari à cæteris creditoribus, qui habent personalem actionem, si neque beneficio sibi cōcesso ius pignoris nacta est, neque specialiter ī obligatione pignoris sibi prospexit. l. 2. C. de iure reip. Sanè rempub. Roman. habuisse ius pignoris, sicuti fiscum principis id habere dixi, non dubito: tametsi olim sępius fiebat, vt populo expressim caueretur prædibus & prædiis, vt anteà etiam annotaui. Ac respublica quidem propriè dr̄ ipsius Vrbis: cum ciuitates aliæ, loco priuatorū magis habeantur, vt ait Caius l. 16. de verb. sig. Itaque & de Repub. Romana rectè accipietur, qđ Paulus simpl̄r ait, Remp. creditricem omnibus chirographariis creditoribus præferri. l. pen. §. j. de reb. auth. iud. possid. Nam & si alias Respublica aliarū quoq; ciuitatum eodem iure vti dicatur, quo vtitur pupillus. l. 3. C. de iure Reipub. tamen ciuitates non habent ius pignoris, sicut pupillus. neque temere est, ꝙ Præsides iubentur, cum earum pecuniā credunt, de pignore expressim conuenire. l. si bene. de vsur. Verùm multis ciuitatibus singulari & speciali Principum bn̄ficio tributum olim fuit ius pignoris, sicuti & priuilegiū exigendi: vt hoc priuilegio præferri possent omnibus chirographariis creditoribus, illo iure etiam in rem agerent. Plinius in Epist. ad Traianum Imp. quod exigendi priuilegium vocant Iuriscōsulti, πρωτοπραξίαν appellare videtur: multisq; scribit ciuitatibus datum fuisse, multas etiam consuetudine quadam id esse consecutas, & lege veluti sua sibi sumpsisse. Sed de pignoris iure, quod maius est, nunc quærimus. Certè illud rectè curant ciuitates cū altero coniungi: neque qui illud habent, hoc amittunt. l. Antiochensium de reb. auth. iur. poss. Sed nè nihil in vniuersum ciuitatibus tributum hic esse videatur, Cōstantinus ciuitatibus oīb. mutuam pecuniā credentibus concessit ius aliquod veluti medium inter ius pignoris & priuilegium exigendi: proprius tn̄ accedens ad ius pignoris, & exigendi priuilegio maius. Statuit eīn Constantinus, vt si ciuitas mutuam pecuniam crediderit, & debitor soluendo esse desinat: debitoris huius bona in alios iam translata, quodammodo teneantur, ut possessores saltem ꝓ rata parte rerum, quas possident, conueniri possint. l. 2. C. de debit. ciuit. Constantinus ait, hoc casu res illas esse ciuitati obnoxias. Sed nemo existimet, plenam esse oppignorationem. Si verum pignus subesset, in solidum conueniretur partis quoque possessor. Esse enim solet indiuidua hypotheca. Sed quemadmodum illam diuidi dixi, quæ tacitè tribuitur legatariis: sic & ista quæ ciuitatibus. Cumq; hanc rursus restringat Constantinus ad cām pecunię creditę, cuius & alioqui multa singularia præcepta esse dicuntur, non ausim hoc beneficium latius interpretando, aliū producere atque protrahere. Vt persequamur reliquas species legitimi pignoris, Papinianus ait: Senatusconsulto, qđ sub Marco Imp. factum est, pignus insulæ creditori datum esse, qui pecuniam ob restitutionem ædificij mutuam dedit. l. j in qb. caus. pig. tac. Tribus aliis pandectarum locis legimus, huic creditori datum esse priuilegium exigendi. l. 25. si cert. peta. l. j. de cess. bon. l. 24. de reb. auth. iud. pos. Sed & duobus locis traditum est, eum qui nauis fabricandæ, vel instruendæ, vel armandæ, uel etiam emendæ causa credidit, priuilegium habere. l. 26. & 34. de reb. auth. iud. possid. Præterea Vlpianus ait: Si nauis fuit obligata, & ad armandam eam uel reficiendam ego credidero, potiorē me esse prioribus creditoribus, quia mea pecunia saluam fecerit totius pignoris causam. l. 5. & 6. qui pot. in pig. Postremo Iustinianus Nou. const. 9 . scribit, creditores, qui pecuniam crediderūt, vt vel nauis ematur, extruaturve, aut reficiatur: vel vt domus exędificetur, vel etiam ager, aut aliud quippiam comparetur, priuilegio hypothecæ omnibus pręferri. Hæc mihi valde obscure, & confuse dici videntur, & perturbate inuolui. Nos si fortè illustrari ab interprete, explicarique ordine aliquo possint, & euolui, primum videamus de creditore, cuius pecunia domus aut nauis, aliave res debitoris refecta conseruataq; est. Deinde de eo, cuius pecunia res cōfecta, cōparata, aut empta est. Quod ad priorem quæstionē attinet, audio nominatim hic fieri mentionem domus & nauis: neque nescio, aliquid in ijs reb. singulare videri, qđ & interesse Reipub. dicātur, sartas tectas esse domos, quibus publicus adspectus ornetur: & multas bene instructas esse naues ad vsum cōmerciorum & annonæ. Nam & Suetonius scribit, Claudium Imp. cum annonæ ꝓspiceret, magna commoda proposuisse ijs, qui mercaturæ causa naues fabricarent. Sed non videntur tn̄ hic Iurisconsulti moueri singulari aliqua huius generis ratione. Eo certè in ea non hærent, sed aliā adferunt, quæ & in aliis rebus locum habet: & tn̄ valet non solum ad ius pignoris dādum, sed & ad hoc pignus nouo quodā & singulari priuilegio promouendum. Vlpianus l. 5. & 6. qui pot. in pig. posteaq̃ dixit, interdum posteriorem creditorem potiorem esse priore: de ea specie se loqui significat, vbi ad rē cōseruandam impensum est, quod sequens credidit, & hoc exemplum adfert: Si nauis fuit obligata, & ad armādam eam vel reficiendam ego credidero: Tum verò hanc rationem adiicit, ꝙ sequētis creditoris pecunia saluam fecit totius pignoris causam. Hæc ratio diligenter obseruanda est: quæ plura certè in recessu habet, q̃ pre se ferre videatur. Vlpianus ī proposita specie plusq̃ cœe pignus dari, non obscure significat: hoc est, tale pignus, qđ et prioribus aliorum hypothecis præferatur & intereā tn̄ indicat, alio modo minus quippiam esse q̃ pignus, hoc est, non nisi aduersus alios creditores valere. Ait, vbi credidi ad reficiēdam rem, quæ aliis iam erat obligata, me ijs præferri, quia mea pecunia saluam fecit totius pignoris causam. Iustissima hæc rō est. Nisi credidissem, res oppignorata perisset. Si conseruaui, & ita aliis profui, non debeo intereà in damno esse. Sed emptori nō videor profuisse Nam etsi rem ita conseruatam emerit, suo precio emit. Si integrum ius pignoris esset, rem nihilominus sequeretur. Sed Vlpianus aliud innuit, & in eo hærendum esse, pluribus verbis contendit Connanus. Altera hic quæstio est de ijs, quorum

quorum pecunia debitor rem aliquam cōparauit, quam prius non habebat. Vlpianus poſteaꝗ̃ dixit potiorem eſſe creditorē, qui ad rem conſeruandam credidit, adijcit. Idem eſſe, ſi ex nummis pupilli res fuerit comparata: ac ſi fuerint duorum pupillorum nummi, ambos in pignus concurrere pro ijs portionibus, quæ in pretium rei fuerint impēſæ.l.7.qui pot.in pig. Idem Vlp. l.5.de reb. cor. qui ſub tut.ait, Si pecunia alterius pupilli alteri pupillo fundus comparatus ſit, pignoris obligationem eum habere, cuius pecunia fuit emptus. Sed hoc rurſus pignus eſſe vr̃, & ad ius dñij magis accedere. Certè Vlpianus ipſe l.2.quam ex fac.tut. Si (inquit) tutor vel curator pecunia eius, cuius negocia adminiſtrat prædia in nomen ſuum emerit, vtilis actio ei, cuius pecunia fuerit, datur ad rem vindicandam. Si tamen rem nolit, poteſt pecuniam cum vſuris condicere.l.3.C.arb. tut. Sed & militi, cuius pecunia aliquis ſuo nomine prædium emerit, vtilem vindicationem dari, ait Philippus Imp.l.8. C. de rei vindic. Talis certè vindicatio magis dñij, ꝗ̃ pignoris ius ſubeſſe ſignificat. Sed & ſi uxor marito pecuniam donauerit, ex eaq; prædium maritus emerit, mulieri datur utilis in rem actio, ſaltem quatenus dedit. non enim prædium, ſi pluris ſit, totum vindicabit.l.55.de donat.inter vir. Sed quid ſi neque pupilli, neque militis, neque vxoris pecunia fuerit? Nullam rei emptæ vindicationem nullumque in eam ius taciti pignoris eſſe, reſpondeo. l.ſi ea.C.de rei vind.l.quamuis.C.de pig. Nam & Vlp.l.5.§.planè.de tribut. non obſcurè ſignificat nihil in eam rē iuris eſſe, niſi fuerit creditori nominatim pignorata. Cæterùm ubi expreſſim pignorata eſt, iam certè non erit ſimplex pignus: ſed omnibus, etiam prioribus, hypothecis præferetur.l.licèt.C.qui pot.in pig. Hic facilè agnoſcit lector ingenioſus, etſi paucis agam, nihilq; ambitiosè iactem, tñ hæc ſingulariter obſeruanda eſſe.

De pignore prætorio. Cap. VIII.

VT genera pignorum abſoluam, ſupereſt altera neceſſarii pignoris ſpecies, nempe pignus Prætorium. Vlpian. l.26.de pig. action. ait, ex quacunque cauſa Magiſtratus in poſſeſſionem aliquem miſerit, pignus conſtitui: non alias tñ iuſſu Magiſtratus id conſtitui, niſi uentum fuerit in poſſeſſionem. Aulus Gellius notat, veteres dixiſſe pignoris capionem. Sed in hoc genere pignoris capio fuiſſe maximè videt̃. Sic enim pignus dicebatur id, cui Magiſtratus inijciebat manū ad coercendam alicuius contumaciam. Frequens eſt hæc ī edictis Prætorum clauſula, Pignoribus captis compellam. Sic ſenatores cogebantur mulcta & pignoribus uenire in ſenatum, vt Gellius ſcribit, & Cicero Philipp. 1. Idem Cicero lib.3.de orat. ſcribit, Philippum Coſſ. inſtituiſſe, pignoribus ablatis coercere L.Craſſum ſenatorem. Sed de Prætorio pignore Iuriſcōſultos audiamus. Vt ſit tale pignus eſt, neceſſe, vt & magiſtratus iuſta authoritas, & rei quædam veluti apprehenſio interueniat. Si pignus in cauſam iudicati ex authoritate eius qui iubere potuerit, captum ſit, pignus conſtitui ait Vlpia.l. 0. qui pot.in pigno. Idē Vlp.l.3.§.j.de reb.eor.qui ſub tut. Pignori (inquit) capi iuſſu magiſtratus, uel præſidis, uel alterius poteſtatis, & diſtrahi fundus pupillaris poteſt. Sed & in poſſeſſionem rerum pupillariū mitti à prætore quis poteſt, & ius pignoris contrahitur: ſiue legatorum ſeruandorum cauſa, ſiue damni infecti. Tandē adijcit, tales obligationes non ex volūtate iudicis fieri, ſed ex magiſtratuum authoritate. Quid quantumque olim inter iudicem, qui priuatus alioquì homo eſſe ſolebat, & Prætorem, quem Magiſtratum appellamus, interfuerit, ſatis, ut opinor, nunc notū eſt. Porrò multæ ſunt cauſæ, ex quibus quis in poſſeſſionem mittit̃. Vice autem cautionis in poſſeſſionem mitti, ait Vlpianus l.15. §.ſi quis damni de dam.infect. Iure prætorio eſſe veluti pignus, ait Seuerus Imp.l.3.C.ut in poſſ.leg. Non erat tamē olim pignus omnimodo. Nulla enim hoc nomine erat actio hypothecaria ad rem perſequendam, neque ſine poſſeſſione conſiſtebat, durabatve hoc pignus. Sed Iuſtinianus effecit, ut pignus prætoriū vteretur communi iure pignorum, & perfectum pignus eſſet, hoc eſt, vt ex eo daretur perſecutio hypothecaria, ſi quis fortè poſſeſſionem amiſiſſet.l.vlt.C.de præto.pig. Ac Papinianus quidem reſponderat, miſſo legatario in poſſeſſionem, res ꝓ emptore vſucapi, ſalua prætorij pignoris cauſa.l.12.pro empto. Sed ab hærede ita vſucapi poſſe ſignificat, ut intereà legatarius, quādiu in poſſeſſione manet, ius pignoris habeat. Si is poſſidere deſijſſet. Papinianus reſpondiſſet, ſimul deſinere pignus illud prætorium, quod cum poſſeſſione quis nactus erat. Sed (vt ut dixi) Iuſtinianus voluit, vt non ſolum ius rei retinendæ ex hoc pignore competeret, ſed aliorum pignorum exemplo, ius quoq; eſſet perſequendæ. Certè qui in poſſeſſionem mittitur, quia damni infecti non cauetur, hoc eſt, quia neque debitor repromittit, neque creditor ſatiſdat, tale pignus conſequitur, quod priores creditorum hypothecas etiam infringat. Nam aduerſus talem poſſeſſorem non dari alii perſecutionem pignoris, ſingulariter reſponſum eſt à Iuriſconſultis.l.15.§. ſi qua.de dam.infec. Scio equidem vulgo dici, aliud eſſe pignus prætorium, aliud iudiciale. Sed Iuriſconſulti iudiciale non nominant, neq; interpretes id cōfinxiſſent, ſi quid iudiciale dici rectè poſſit, intellexiſſent. Simus ergo contenti ſimplici, quæ & generalis & propria eſt, appellatione pignoris prætorij. Erat & illa uetus Græcorum ἀνδροληψία, cuius & anteà memini, & rurſus mentio poſteà fiet, quędam veluti prætoria pignoris capio. Sed iure Romano comprobata non eſt.

De hypotheca generali & ſpeciali. Cap. IX.

COmmemoraui hactenus quatuor genera pignorū, duo voluntaria, ex conuentione vel teſtamento, duo neceſſaria, à lege uel magiſtratu. Et quia nō ſolum expreſſim, ſed & tacitè pignora contrahantur, id quoque explicaui. Supereſt altera pignorum qualitas, ꝙ aut ſpecialia illa ſint, aut generalia. Ait Papinianus, conuentionem gñalem in pignore dando bonorum uel poſteà quæſitorum receptā eſſe.l.j.de pig. Exemplum gñalis hypothecæ, qua quis obligat oīa bona quæ habet, habiturusve eſt, ſępè in Pandectis occur.l.obligatione generali.l.Paulus.l.pen.de pignor.l.vlt qui potior. in pignor.l.ſi q mihi.de iure fiſci. Ac nè quis obijciat, quod dici ſolet, creditorem, ſi hypothecaria velit agere, probare debere rem fuiſſe debitoris, cum pignori ab eo data eſt.l. ante oīa. de probatio. Caius occurrit, admonens id tantum dici, ubi ſpecialis eſt hypotheca vnius alicuius rei, non etiam ſi ſit generalis omnium bonorū. l.15.§.j.de pigno. Quid enim? Poſſum ſanè rem alienam dare pignori ſub hac conditione Si mea facta fuerit. At talis conditio ineſt obligationi generali bonorū futurorum, ſicuti & fructuū naſciturorum, quod Caius eodem rñſo complexus eſt. Immo verò Iuſtinianus ſtatuit, ut ſi quis ſimpliciter obliget oīa bona ſua, intelligatur & ea obligatione complecti quę poſteà acquiret.l.vlt.C.quæ res pig oblig.poſſ. Fatetur alio loco, moris fuiſſe, vt futurorum bonorum mentionem nominatim facerent generales hypothecæ.l.vlt. C.de remiſſ. pign. Verum & ſi ea fortè expreſſa non ſit, tacitè tñ intelligi uoluit. De legato aut donatione non idem fortaſſe diceretur. Nam Paulus l.ſi ita de aur.& arg.lega.ait, ſi legauero ueſtem meam, eam tantum uideri legatam, quæ teſtamenti tempore fuiſſet: quia hæc demonſtratio, meam: præſens, non futurum tempus oſtendat. De donatione inter viuos, vel venditione idem dicemus. Sed hypothecam, qā minoris eſt momenti, liberali interpretatione facile producimus. Sanè cum Iuſtinianus improbat pactum, de eius, qui adhuc viuit, bonis hæreditariis conceptum, & donationes & hypothecas eius quoque generis improbat.l.vlt.C.de pact. Sed loquitur de ſpeciali potius ꝙ de gñali hypotheca: Nempè cum quis eam ipſam rem, quam ex alterius hæreditate ſperat, obligaret. Verū ſi quis gñaliter, quæ habiturus etiam eſt obligat, nihil obſtat, quin & ea comprehendantur, quæ ex hæreditate fortè poſteà obuenient, quod & ipſe Iuſtinianus fatetur.l.vlt.C quæ res pig oblig. poſſ. Porrò intereſſe quidam dicunt, vtrum quis præſentia bona cum futuris, an futura tantum obliget. ꝙ priori caſu futurorum obligatio retrahatur ad tempus conuentionis, poſteriori non item: id ego authori qui hoc probandum ſuſcepit, nūc relinquo. Illud certius eſt, quod Iuſtinianus ſtatuit l.vlt.C. de remiſſ.pig. rem generali obligatione ſemel exemptam, conſenſu creditoris in eam poſteà non temere recidere: hoc eſt, ſi quid ex bonis mei cōſenſu creditoris, cui generaliter obligaueram omnia, uendidero, & poſteà redemero: id rurſus non obligabitur, ſi modo nihil dolo malo fecero. Nam ſi qua eius ſuſpicio ſit, purganda hæc eſſet.l.ſicut.§ ſuperuacuum quib.mod.pig.uel hyp.ſolu. Præterea ad reſtringendam hypothecam gñalē pertinet, ꝙ Paulus rñdit, non includi ea quæ ab hærede eius qui obligauit, ex alia, ꝗ hęreditatis cā, quæſita ſunt.l.29. de pig. & ꝙ placuit ēt ea non ꝯtineri, quæ uerīſimile eſt quenquā ſpaliter obligaturum nō fuiſſe.l.6.7.8.de pig.l.j.C.quæ res pig.obl.poſſ. Quid igitur, ſi quis gñaliter bona ſua obliget, an merces, quas hēt venales, comprehendit? Certè comprehēdit, quatenus eas habet. Nam ita obligaſſe non vr̃, ut etiam diſtrahere amplius nō poſſet. Legato generali non temerè continentur.l.2.§.vxor.de vſufr.leg.l.pediculis.§.j.de aur.& arg.leg. Sed iam dixi, facilius interpretatione produci hypothecā: quia minus detrahat. Sanè cum ſeruus dñi voluntate oīa eius bona obligaſſet, rñſum eſt, eum quoq; ipſum ſeruum comprehendi.l.29.§.vlt.de pigno. Generali hypothecæ perſimilis eſt hypotheca alicuius vniuerſitatis, uelut gregis, aut tabernæ. Si grex totus renouat', ſummiſſis non capitibus in locū demortuorū, ut idē grex durare intelligit, ſic & eadē hypotheca.l.13.de pign. Si tabernæ alicuius merces oēs diſtractæ ſint, & reparatæ ſint, & aliæ illarum loco ſubſtitutæ, eadem & taberna & tabernæ hypotheca eſſe intelligitur, ſicuti oſtendit Scæuola l.pen. de pig. Idem Scæuola l.122. §.1.de verb.oblig.narrat quendam Callimachum nominatim obligaſſe merces quas haberet, quasque iis diſtractis repararet, ſicuti & Demoſthenes πρὸς Λακρ. παραγρ. non diſſimilis conuentionis meminit. Sed neceſſe non eſt, illius reparationis mentionem exprimere. Cæterū ſi non aliqua rerum vniuerſitas obligata

gata principio fuiſſet, ſed certæ potius quædam ſpecies, hæ demum obligatæ intelligentur, non etiam quæ earum deinde loco ſubſtitutæ videntur. Vnde cum in prædia cum mancipijs quę in ijs erunt, oppignorata fuiſſent, rñſum eſt, non obligari quæ ijs mancipiis defunctis ſummiſſa eſſent. l. fideiuſſor.§. vlti.de fideiuſſ. Vbi tacita eſt hypotheca, ſolet eſſe generalis, præſertim vbi legitima eſt, ſicuti ediuersò ſpecialis hypotheca ſępius eſt expreſſa. Itaque ſępè legimus, rem expreſſim obligari, quæ ſpecialiter obligatur, & ediuersò, ſpecialiter obligari, quæ expreſſim. Papin.l.j.de pig. ſignificat ſpecialem eſſe hypothecam, cum in ſpeciem vnius alicuius certę rei confertur conuentio. Verū & ſi ſpecies plures nominatim obligentur, ſpālis ſemꝑ eſſe dicetur hypotheca. Ac ſolebant quidem veteres maioris cautionis ergo hypothecam ſpecialem cum gñali coniungere, vt indicat Caius.l.15.§.qđ dr̃.de pign. Nam & vtilior modo ſpecialis, modo generalis eſt. Obſeruaui tñ, aliqñ creditori vtilius eſſe, generaliter tantum bona debitoris obligari, ꝗ̃ & gñaliter oīa, & nihilominus ſpāliter quædā. Si tñ gñaliter ſint creditori obligata, nihil detrahitur, ſi deindè vna aliqua ſpecies alteri obliget. l.2.qui pot.in pig. At ſi præter generalē hypothecā, quædam res ſpecialiter nominatimq; pignori obligentur, quandiu ex his ſatisfieri poteſt, prior creditor non poteſt impetere reliqua bona, quæ alteri fortaſſe deindè ſunt etiam obligata.l.2.C.de pig. Sanè tñ interdum generalis hypotheca, minus ꝗ̃ ſpecialis, rē obſtringit. Non enim manumiſſioni obſtat, vt & anteà dixi, & intelligi poteſt ex l.2.& 3.C.de ſer.pig.dat.l.pen.in quib.cau.pig.tac.l. generaliter.qui & à quib.

De acceſſionum hypotheca. Cap. X.

POrrò nulla eſt tam ſpecialis hypotheca rei alicuius, quin & ad eius rei acceſſiones protrahatur, atq; producatur. Itaque ſi fundus obligatus ſit, erit & alluuionis acceſſio obligata l.ſi fundus.de pig. Sed & ſi ſola proprietas ſit pignori data, vſusfru. poſteà conſolidatus, pignori quoq; eſſe intelligitur exemplo alluuionis, vt Paulus ait. l. ſi conuenerit. §.j. de pig.act. Denique obligatorum uel prædiorum fructus, vel pecorum fœtus, vel mancipiorum partus, pignori obligationi accedūt.l.grege.l.Paulus.§.ſi mancipia.de pig. Sed & ſi area aliqua fuerit oppignorata, & deinde domus in ea exędificetur, hanc quoque obligari cōſtat.l.ſi fundus.§. ſi res.de pig. Verùm an pignus ſortis noīe datū, vſurarū quoq; noīe tenetur? Conſtat, poſſe ita conuenire, vt in ſortē tm̃, vel in uſuras duntaxat teneatur. l.ſolutum.§.ſi in ſortē.de pig.act. Sed qd ſi debitor ſimpliciter pignus dederit? Scæuola l.18.qui pot.in pign.rñdet, datum videri tam pro ſorte, ꝗ̃ pro vſuris, ijs ēt quæ poſteà debebuntur, adeo vt ſi priusꝗ̃ hæ cōmiſſæ ſit, alteri deinde res eadē obligetur, tñ vſurarum quoq; poſteà cōmiſſarum noīe potior ſit prior hypotheca.l.18.qui po.in pig. Sed nihilne hic intereſt, vtrū vſuræ ex ſtipulatu, an verò ex mora tñ veniant? In aliis cauſis diſcrimen magnum eſt. Hic nullum eſſe videtur: qa pignus dari videatur in id omne, quod deberi poteſt. Proptereaq; & ſi pœna accedat vel ex delicto debitoris, veluti contumacia, aut inficiatione creſcat obligatio principalis, pignus ſimul eo nomine obſtringi teneriq; exiſtimo. Fideiuſſoris tñ aliam eſſe cauſam ſcio. Sed non eſt obſcurum, cur pignoris, quàm fideiuſſoris obligatio facilius augeatur atque producatur.

De conditionali hypotheca. Cap. XI.

CVm hypotheca, quæcunq; tandem, ſit acceſſio alterius obligationis, huius ēt obligationis qualitates veluti induit. Si itaque principalis obligatio ſit ꝯdōnalis, erit & hypotheca. Sed fieri ēt pōt, vt puræ obligationi accedat hypotheca conditionalis, ſi ita nominatim conuenerit. Vtrūq; caſum Martianus complexus eſt, ſimulq; diſcrimen notat l.13. §.pen.de pign. Inquit: Si ſub ꝯdōne debiti noīe obligata ſit hypotheca, dicendum eſt ante ꝯdōnem non rectè agi, cum nihil interim debeatur. Sed ſi ſub ꝯdōne debiti ꝯdō euenerit, rurſus agere poterit. Si præſens ſit debitum, hypotheca verò ſub cōditione, & agatur ante ꝯdōnē hypothecaria: verum qdē eſt, pecuniā ſolutam nō eſſe, ſed auferri hypothecā iniquum eſt. Ideoq; arbitrio iudicis cautiones interponendæ ſunt, ſi ꝯdō extiterit, nec pecunia ſoluatur, reſtitui hypothecam, ſi in rerum natura ſit. Hæc Martianus, qui primo loco agit de debito ſub ꝯdōne, hoc eſt, vbi principalis obligatio eſt conditionalis, & per ꝯñs hypotheca. Cum dicit, nihil interim deberi: rationē reddit, cur dixerit, non rectè agi ante conditionē, nec tñ ſi agatur, quicquam conſumi. Itaque eueniēte poſteà ꝯdōne debiti ꝯdōnalis, rurſus agi poſſe. Alterum deinde caſum exponit Martianus, cum principalis obligatio pura ꝓſens eſt, hypotheca verò expreſſim ſub ꝯdōne concepta aitq; poſſe quidem ſtatim peti, quod debetur, ſed ante conditionem non poſſe agi hypothecaria. Intereà tñ poſſe creditorem petere aliā cautionē à poſſeſſore rei ita obligatæ, nè rem hāc intereà amittat, aut deteriorem faciat, quemadmodum & Papin.ait.l.in oībus.de iudic. In oībus bonæ fidei iudicijs cum nondum dies præſtādæ pecuniæ venit, ſi agat aliqs ad interponendam cautionē, ex iuſta cā condēnationem fieri. Vlpianus ſcribit, idem dici, ſi ante conditionē cautio talis petatur.l.inter oēs qui ſatiſdar.cog. Quid igitur, ubi euenit conditio hypothecæ ex quo tpe ꝯ̃cta hypotheca intelligitur? Certè ſi cōditio fuit in poteſtate debitoris, non videbitur illa ꝯ̃cta, niſi ex quo primum die ꝯdō impleta eſt: nam & tum primum apparet, debitorem uoluiſſe rem obligari. Sed ſi conditio ſit fortuita, qñcunq; euenerit, retrò trahetur ad tempus conuentionis, nè intereà ſit in poteſtate debitoris hypothecam eludere. De cōditionibus in vniuerſum dixi aliàs fuſius. Quod nunc dico, Caius ſcripſit l.11.§.j.qui pot.in pig. Sed & Aphricanus l.11.§.j. q pot. in pig. loquens de iure hypothecæ ꝯdōnalis, primum ait, ſub cōditione creditorem tuendum eſſe aduerſus eum, cui poſteaquā quicquam deberi cœpiſſet, ſi modo non ea ꝯdō eſſet, quæ inuito debitore impleri non poſſet. Deinde adijcit. Sed & ſi hæres ob ea legata, quæ ſub ꝯdōne data erant, de pignore rei ſuæ conueniſſet, & poſteà eadem ipſa pignora ob pecuniam creditā pignori dediſſet, ac deinde ꝯdō legatorum extitiſſet: hic quoque tuendū eum, cui pignus prius datum eſſet, exiſtimaui. Sanè conditiones contractuum, cum eueniunt, retrotrahi ad tempus cōuentionis: legatorum verò ꝯdōnes nō retrotrahi, ſed ex eo primum die legata deberi, quo eorum ꝯdō extitit, ſępè traditū eſt. Sed pignoris legatorum cauſa dati ab hærede, ꝯdō vr̃ alicuius contractus & conuentionis. Deinde cum ipſius legati ꝯdō euenit, ꝙ intereà in fraudem legatarij hæres de re legata ſtatuiſſet, veluti ſi eam alienaſſet, aut obligaſſet, reſcinditur. Itaq; & pignoris teſtamētarii ꝯdōnem retrotrahi dicam, ut occurratur fraudi hæredis, rem legati noīe obligatam intereà alienantis, aut obligantis. Porrò cum do pignori rem alienam ſub hac conditione, Si mea fiat: an retrotrahatur hæc conditio, paulo poſt dicam, cum de alienæ rei pignore dixero, quod inde inſtituo. Multa iam dicta ſunt, quæ ad pignus conſtituendum pertinent: ſed nondum dicta ſunt omnia. Quæritur.n. adhuc, quæ res pignori dari poſſint, & qui rem poſſint pignori obligare. Hæc ſupſunt capita duo exponenda, ut quæ in conſtitutione pignoris requiruntur, teneamus.

Quæ res pignori obligari poſſint. Cap. XII.

PRincipio dicere ſolemus, rem planè alienam pignori dari nō poſſe. Sed hæc definitio valde periculoſa eſt. Certè cum id dr̃, longa explicatio eſt neceſſaria. Imprimisq; diſtinguendum vr̃ inter eum qui ſciens dat rem alienam pignori, & eum qui ignorans. Sciens, tenetur etiam crimine ſtellionatus, qui creditorem ignorantem fefellit.l.26.§.j.de pigno. actio. Ignorās, ſaltem tenetur in id quod creditoris intereſt.l.6. C.ſi alien.res pig. Pignus certè nullum eſt, quod ad ipſius rei dominum attinet, ſiue is poſſideat, ſiue petat rē ſuam. Sed alioquì non eſt omnino inanis conuentio huius pignoris. Nam & hypothecaria creditor poterit conuenire debitorem poſſidentē, & debitor perſoluta pecunia rem repetere abs creditore actione pignoratitia.l.5.C.de ſeruo pig.da.l.ſi rem.§ pen.l.ſi pignore. §.ſi prædo.de pig.actio. Rectè itaque Vlpianus.l.21.§.j.de pig. Si (inquit) debitor ſeruum, quem à non dño emerat, pignorauit, & teneat, Seruianæ locus eſt: & ſi aduerſus eum agat creditor, doli replicatione exceptionem elidet. Sed & ſi debitor rem alienam, quam pignori dedit, ſurripuerit creditori, & uendiderit, emptor vſucapere poterit.l.4.§.ſi rem. de vſurpat.l. ſi rem.pro empt. Ipſe tñ debitor furti tenebitur creditori, ſed res quaſi redierit in dñi poteſtatem, deſinit eſſe furtiua. Interdum, qui rem pignori dedit, eius rei ita dñs eſſe deſinit, quaſi nunꝗ̃ fuiſſet. Interdum cum dominus non eſſet, fit deinde dñs. Videamus in vtraq; cauſa, ecquid de pignore ſtatuendum ſit. Primum cōſtat, ſi dñs in rei ſuæ vindicatione victus ſit, licèt per iniuriam: tñ ſi deinde rem pignori det, rei iudicatæ exceptionē obſtare quoq; pignori, ut Papinianus Vlpianusq; ſcribunt.l.3.§. vlt. de pigno. l.ſi mater.§.vlti. de excep. rei iudi. Sed ijſdem locis adijciunt, ſi ante ſententiam ille pignori rem dediſſet, nondum ſcilicet litigioſam exceptionem illam pignori non obſtare. Id verò longiori explicatione & diſtinctione opus habet. Nam & Papinianus alio loco ait, tunc non nocere creditori, ſi eo non admonito, debitor de dominio rei cauſam egerit, & contrariam ſnīam acceperit.l.iudicatæ.§.vlt.de excep.rei iud. Et rurſus reſcriptum eſt, tunc quoque id non obeſſe, ſi debitor in creditoris fraudem per colluſionem vinci ſe paſſus ſit: aut non cauſa cognita, ſed præſcriptione temporis ſuperatus ſit.l.Præſes.C.de pig. Nam & in vſucapione ſeparata eſſe dicitur quæſtio pignoris ab intentione dominii, ſaluoq; iure pignoris res vſucapitur l.j.§.cū prædium.de pigno.l.iuſto.§.non mutat.de vſurpat.l.miſſo.ꝓ empt. l.2.pro hæred.l.vſucapio. C.de pig. Itaq; & ſi debitori vſucapio adimat dominium, creditori non detrahit propterea hypothecam. Sed quando dicemus, amiſſo per ſententiam iudicis dominio, & condemnato debitore, rei iudicatæ exceptione perimi

creditori

creditori hypothecam. Certè si de proprietate rei pignori datæ, cum debitorem, qui eam rem pignori dederat, sententia lata sit, cā cognita, sine collusione, fueritque pronunciatum, debitorem nō esse dominum, sic vt ne tum quidem cum pignori daret, fuisse intelligatur: & creditor admonitus, sciensque passus sit, debitorem pignoris sui authorem ita condemnari, neque procurauerit: tunc certè dicemus, hypothecam, quasi non à domino datam, euanescere, & exceptione rei iudicatæ perimi. Sic eñ Marcellus docet l. sæpè de re iud. modo is locus emendate legatur: nam corruptus & mendosus vulgo circunfertur, vt alias satis ostendi. Deniq; si res ita nostra esse desinat, vt iam tum cum pignori dareť, in ea causa esset, vt desineret, frustra in alterius fraudem obligatur. Veluti rem sub conditione legatam hæres, etsi dominus intereà sit, non ita potest pignori obstringere, quin legatarius eueniente conditione liberam & solutam consequať, desinente pignore cum hæredis dominio. Quod & veteres Iurisconsulti senserunt, & Iustinianus magis atque magis exposuit l. vlt. C. commu. de leg. & Nou. constit. 39. Sanè cum rem ita donassem, ut nondum tamen tradidissem, hoc est, cum donare promisissem: Scæuola iudicasse videtur, me, quia sum adhuc dominus, rectè & utiliter pignori eam dare posse. l. vlt. § pen. de donat. Sed Iustinianus non idem sensisse videtur: magis autem donatario cauisse. Nou. consti. 170. Lex Iulia etsi fundum dotalē à marito permitteret alienari consentiente muliere, obligari tñ non permittebat: sicuti neq; permittit Iustinianus obligari res immobiles donationis propter nuptias, quantumuis mulier cōsentiat. Nou. constit. 61. Denique & res litigiosas Martianus refert inter eas, quæ pignori dari nō possunt. l. j. §. vlt. quæ res pig. Nam & res non omnino nostræ esse videntur, quæ ita pendēt, vt uel restitutioni obnoxiæ sint: uel in ea sint causa, ut earum amittendarum præsens periculum immineat. Nunc ediuersò videamus, an pignus conualescat, si quis rem pignori dederit, cum dominus non esset, sed dominus posteà eius rei factus sit. Papinianus l. j. §. j. de pignorib. In speciem (inquit) alienæ rei collata cōuentione, si non fuerit ei qui pignus dabat, debita: posteà debitori dominio quæsito, difficilius creditori, qui non ignorauit alienum, utilis actio dabitur: sed facilior erit creditori possidenti retentio. Difficilius ait dari actionem, dari tamen non negat, quanq̄ ignoranti facilius detur. Certè Paulus simpliciter ita respondit: Rem alienam pignori dedisti: deinde dominus eius rei esse cępisti, dať utilis actio pignoratitia creditori. Additq;: Cum conueneris de pignore, vt ex tuo mendacio arguaris, improbè resistere te, quo minus vtilis actio moueatur. l. 41. de pig. action. Scio Paulum ibi magis agere videri de contraria pignoratitia, quæ in personam datur. At saltem significat pignus aliqđ subesse, & conualuisse, dominio posteà quæsito. Deinde exēplo huius pignoratitiæ dari hoc casu utilem hypothecariā, apertè rescripsit Diocletianus. l. cum res. C. si res alien. pig. Si res (inqt) quæ necdum debitoris est, pignori data ab eo, posteà in bonis eius esse incipiat, ordinariam quidem actionem super pignore non competere, manifestum est, sed tamen equitas facit, ut facile utilis persecutio exemplo pignoratitiæ detur. Sed & Papin. l. 56. ad Trebel. Cum filia fratribus restituere hæreditatem iussa esset, & intereà fratres distraxissent res alienas, uel pignori dedissent, hæreditate posteà restituta: constitit, inquit, ex eo facto, vēditiones & pignora confirmari: Ac nè quis in eo hæreat, ꝙ res illæ hæreditariæ iam saltem fratribus erant debitæ: adijciā, qđ Vlpianus ait l. 7. § sed si filiusf. Si filiusfam. rem patris pignori dedit, eam quidem non teneri. Sed si patri hæres extiterit filius, & pignus ꝓsequatur, exceptione doli summoueri. Hic rursus fortasse excipiet aliquis, creditori quidem dari retentionem, non etiam actionem. Replicare possem, quo iure petentem filium summouet exceptione doli, suam actionem tueri aduersus eū posse replicatione doli. Sed nunc adiungam quod Aphricanus l. 9. §. vlt. qui pot. in pig. significat, si res aliena pignori data sit, & dominus deinde, qui dedit, fiat, pignus conualescere, saltē priori datum: & eo dimisso, sequentis, si res adhuc in dominio debitoris sit. Titia, inquit, pręዲium alienum Titio pignori dedit, post Mæuio: deinde domina eius pignoris facta, marito suo in dotē ęstimatum dedit. Si Titio soluta sit pecunia, nō ideo magis Męuij pignus conualescere placebat. Tunc. n. priore dimisso, sequētis confirmatur pignus, cum res in bonis debitoris inueniatur. In proposito autem maritus emptoris loco est. Atq; ideo, quia neque cum Mæuio obligaretur, neque cum Titio solueretur, in bonis mulieris fuerit, nullum tempus inueniri, quo pignus Mæuij conualescere possit. Hæc Aphricanus. Hic non dubitat, Titii pignus conualescere: neque de eo quærendum esse putat: atque ita quidem conualescere, vt à tempore conuentionis ualuisse uideatur: neque in eius fraudem alienatio intereà facta, rata sit, significat. Dixi anteà, conditiones pignorum retrotrahi. Res aliena rectè datur pignori sub hac conditione, Si debitoris fiat. Sed & si hæc conditio non exprimatur, tacitè tamen inesse intelligitur. Hic (inquam) non hæret Aphricanus. Sed & si alteri quoque creditori secundo rursus eadem res pignori data sit, non dubitat, secundum hoc quoque pignus conualescere posse, si & debitor dominus fiat: & cum priori creditori soluit, dominus manet, quasi secundi huius pignoris triplex sit conditio. Si res debitoris fiat, & à priori pignore liberet, & deniq; adhuc in bonis debitoris sit, cum primum pignus dissoluitur. Quod si duobus simul rem alienam pignori dem, & dominus deinde fiam, vtrique pignus equè conualescet: & concurret in hypotheca uterque creditor, etiam si uni generaliter tantum, alteri specialiter obligassem, & illic conditionem, si mea res fiat, nō expressissem, hic expressissem. l. 7. §. vlt. qui pot. in pig. Diximus pignus conualescere & confirmari, si qui rem alienā pignori dederat, eius rei dominus deinde fiat. Sed quid ediuerso, si dominus fiat hæres debitoris? Paulus d. l. 41. de pig. actio. hunc casum à superiori planè separat, & non idem obseruari respondet. Non idem, inquit, dicendum est, si ego Titio, qui rem meā obligauerat sine mea uoluntate hæres extitero. Hoc enim modo pignoris persecutio concedenda non est creditori, neque vtique sufficit ad competendam utilem pignoratitiam, eundē esse dominum, qui etiam pecuniam debet. Hæc Paulus. Potest, fateor, aliqua esse ratio huiusce discriminis, cum iam non agatur de facto huius domini, qui rem pignori ipse non dedit: & licet debitoris hæres factus obligetur, rem tamen suam propterea etiam obligare non uideatur. At Paulo Modestinus apertè reclamare uidetur. Si, inquit, Titio, qui rem meam ignorante me creditori suo pignori obligauerit, hæres extitero, ex postfacto pignus directo quidem non conualescit, sed utilis pignoratitia dabitur creditori. l. 22. de pig. Vt ingenuè loquar, fateor, difficile esse ita contraria responsa pugnantiaq; conciliare. Sed probabiliter dicitur, non dari statim utilem pignoratitiam persecutionem pignoris, hoc est, hypothecariam in rem: sed dari posse in personam, hoc est, in hæredem, utilem pignoratitiam: ut pignus confirmet & iam rem suam pignori esse patiatur. Si res neq; planè aliena, neque in solidum mea sit, sed sit mihi cum alio communis pro indiuiso, rectè possum partem meam indiuisam dare pignori, neq; ius creditoris immutat diuisio, quæ posteà fiet. l. vnica. C. si commu. res pig. l. 2. C. commu. diuid. l. 7. §. vlt. quib. mod. pig. uel hyp. sol. l. 3. §. vlt. qui pot. in pig. Nam & si socio meo res tota adiudicetur, creditoris hypotheca manet. l. 6. §. si fundus. commu. diuid. Ac si mihi res tota adiudicatur, in solidū obligaretur. & cū meo dominio cresceret pignus creditoris. Quod si socius meus non me, sed creditorem prouocet ad diuisionem, sicuti potest: & res tota erit in eadem causa, hoc est, actionem alterius partis, res tota erit in eadem causa, ut totam luam & consequar soluto debito, & reddito partis pretio, quod creditor dedit. l. 7. § si debitor. commu. diuid. Sanè si quis rei quidem dñs propriè non sit, sed sit in ea causa, ut iam Publiciana vti possit: quia dñi loco habeat, pignori etiam dare rem poterit, ut qua conditione habet Publicianā, creditor habeat hypothecariam. l. 18. de publiciana in rem act. Cùm ex ista cā, bonaq; fide rem alienam aliquādiu possedi, etsi nondum vsucaperim: tū si quis alius non dñs eam intercipiat, qui minus hēt in eam iuris: ego eam possum tanq̄ meam, & abs me iam vsucaptam, petere actione Publiciana. Eodem casu poterit & creditor meus iure pignoris eam persequi. Sed si dñs uerus eam possideat, neque mihi Publiciana, neq; creditori hypothecaria competit. Sed & si alius non dñs bona fide & iusta cā, vt ego possedi possideat: in pari causa potior est conditio possidentis. Cum. itaq; hoc quoq; casu Publiciana mihi non competat, neq; cōpetet creditori hypothecaria. Iulianus l. 9. §. duobus. de public. in rem actio. ait, si ab eodem non dño duo separatim emerint, potiorem esse, cui prior res tradita est. Si à diuersis non dñis, meliorem esse causam possidentis. Hic autem ius hypothecæ ęstimare oportet, ex iure illius qui pignori dedit. Porrò rem non nostram quidem: sed nobis tū debitam, ita pignori rectè damus, ut qñcunq; nostra fiet, pignus 3ctum intelligatur ex die conuentionis. Qua in re nihil difficultatis, esse Papin. notat. l. j. §. j. de pig. Sed & intereà nomen ipsum & obligatio rei debitæ pignori esse intelligitur. De pignore nominis mox dicam. Illud nunc dico: rem meam alicui iam in solidum obligatam pignori, etsi duobus non sufficiat, posse me tñ alteri deinde rursus obligare. Sed inest huic secundo pignori duplex conditio, Si priori satisfactum sit, & eo soluto res adhuc mea sit: vt anteà quoque dixi ex l. 9. §. vlt. qui pot. in pig. Est ergo secunda hæc hypotheca valde infirma & incerta, ut iam taceam (quod posteà suo loco dicam) priorem semper esse potiorē. Vt autē crimine stellionatus teneatur, qui rem alienam sciens ignoranti dat pignori: sic & is qui rem suam, sed iam alteri prius obligatam, præteriens sit, quæ utrique creditori non sufficiat. l. 36. §. j. de pig. actio. Sed & si debitor in dolo non sit, tñ tenetur contrario iudicio pignoratitio, inquantum hoc nomine interest secundi creditoris. l. 16. §. j. de pigno. actio. Græci olim, cum pignus acciperent, nominatim stipulabant, solutū alioqui, & ueluti intactū dari. Demosthenes κατὰ λακρίτου· παρέξουσι τοῖς δανείσασι τὴν ὑποθήκην ἀνέπαφον. Sępè etiam pœnæ nomine propterea stipulabatur duplum. Demosth. ἐὰν δὲ μὴ παράσχωσι τὰ ὑποθήκια ἀποδιδότωσαν διπλάσια τὰ χρήματα. paulò antè dixi, si species aliqua

aliqua mihi debeatur, quomodo eam pignori dare possim. Sed & si sit quantitas mihi debita, nomen hoc siue obligationem possum dare pignori. Nomen vocari, cùm quid debetur, notū est. Debitor ergo meus, nomen sui debitoris rectè mihi pignori dare dicitur, cum pignoris titulo mihi dat ius sui crediti. Sic nomen debitoris pignori datum sæpè legimus. l. 13. § cum pignori. de pignorib. l. 18. §. vt nomen. de pigno. actio. l. nomen. C. quæ res pig. Interdum obligationem & actionem, & interdū etiam cautionem pignori dari, eadem significatione legimus. l. 20. de pignor. l. postquàm. C. de hæred. vel actio. vend. Neque solum specialiter nomen dari pignori potest, sed & generali hypotheca bonorum comprehenditur. Neque ex conuentione tātum obligatur, sed & in legitimum aut prætorium pignus cadit. Iustinianus l. 1. C. de præt. pig. ait, Prætorium pignus dari posse nō solum in res mobiles, & immobiles, sed & in actiones quæ debitori competunt. In causam iudicati posse nomen pignori capi, pręsertim si res mobiles, vel immobiles non sufficiāt, responsum est. l. 15. §. sic quoque. de re iudic. Denique & cum ciuitates condemnatæ sunt, nec quicquam corporale est Reip. quod possideatur, per actiones debitorum ciuitatis oportere agentib. satisfieri, traditum est. l. 8. quod cuiusque vniuer. nom. Sed hypotheca nominis ecquid habet iuris? Certè vt nominis emptor, sic & pignorator habet vtiles actiones ad exigendum. l. cū conuenit. de pig. l. 18. de pig. actio. d. l. nomen, & d. l. postquam. Sed illud interest, ꝙ emptor semper exigat totum, quod debetur: pignorator verò non, nisi quatenus sibi deberi probat, etiamsi is, cuius nomen obligatum est, plus debeat: vel si minus debeat, non potest plus exigi, etiamsi nominis pignorator plus sibi deberi probet. d. l. nomen. Porrò oportet illi debitori, cuius nomē est pignoratum, denunciare, nè suo priori creditori soluat, & certiorem eum facere de pignore nominis. Nam si ignorās, & bona fide illi alteri solueret, rectè solueret: neque abs pignoratore amplius conueniri posset. d. l. nomen. Sic & cum simpliciter nomen ceditur, aut actiones mandantur. hæc denunciatio facit, vt cedens amplius exigere, aut debitor ei soluere non possit. l. 3. C. de nouat. Vndè intelligimus, quo modo accipiendum sit, quod Paulus ait. l. 18. de pig. actio. Si (inquit) cōuenerit, vt nomen debitoris mei pignori tibi sit, tuenda est a Prętore hęc cōuentio, vt & te in exigēda pecunia, & debitorem aduersus me, si cum eo experiar, tueatur. ergo si id nomen pecuniarium fuerit, exactam pecuniam tecum compēsabis: si verò corporis alicuius, id quod acceperis, erit tibi pignoris loco. Quod hic Paulus ait, Martianus dicere videtur & in pignore pignoris. l. 13. §. cum pignori. de pign. Sed de eo mox viderimus. Illud nūc adiicio, vt bona futura, sic & futura nomina posse obligari. Nam & cum conuenisset, vt is qui ad refectionem ædificii credebat, de pensionib. iure pignoris creditum reciperet: respondit Vlpian. etiam actiones vtiles aduersus inquilinos eum accipere exēplo cautionis, quam debitor creditori pignori dedit. l. 20. de pign. Porrò ius pignoris creditor meus etiam pignori dare pōt suo creditori: & quatenus vtraque pecunia debetur, pignus secūdo creditori teneri. sed si dominus soluerit pecuniam, pignus perimi ait Martianus. l. 13. §. cum pignori. de pig. Sic & Papinianus: Si, inquit, pignus pignori dederit creditor, domino soluente pecuniam, secundi pignoris neque persecutio dabitur, neq; retentio. l. debitor. §. vlt. de pig. act. Idem dicendum est, si cētum quę tibi debeo, ꝓpeaque rem tibi meam obligaui, tu Titio debeas, eiq; pignus tuum pignori dederis. Nam & si ego soluero, vt & te & me liberarem, pignus vtrunque soluitur. Si tñ non quantitas, sed species diuersa debeatur: quia non ita facilè compensať, sic secundum pignus extinguetur, vt tamen eius loco nascatur & succedat aliud pignus secundum. Quod Martianus exemplo nominis pignori dati probat. l. 13. §. cum pignori. de pigno. Itaque species soluta dissoluit quidem vtrunque pignus, sed intereà ipsa pignori esse incipit secundo creditori, loco alterius pignoris dissoluti: & cum is tantum haberet pignori pignus, nūc eam speciem pignori habebit. Iam verò etiam obseruandum est, interesse inter eum cui pignus pignori datum est, & eum cui nomen est datum pignori. Nam ille sua denunciatione nō potest impedire, quin debitor suo creditori soluat: hoc est, si tibi debeam centum sub pignore, & tu hoc pignus Titio tuo creditori obliges: Titius non potest facere, quin ego tibi rectè nihilominus soluam. Sed si illi nomen esset pignori datum, & mihi denunciaret, nè tibi soluam: non rectè soluerem, vt paulò antè dixi. Nempè cum pignus tantum datur pignori, propterea vtiles actiones non dantur ad exigendum, sed persecutio pignoris tantum competit. Cæterum vt nomen pignori datū, non solum exigi, sed etiam vendi potest: sic & pignus pignori datum: ex hac venditione iuris hypothecarii creditor secundus consequetur suum. Postremò obseruandum hic est, quod Scæuola respondit, vbi confirmatur pignus, confirmari quoque pignoris pignus, l. 14. de diuer. tempo. præscrip. Sed & vsum fru. pignori mihi datum posse me alteri pignori dare, rescriptū est. l. j. C. si pig. pig. dat. Ipsum itaque vsumfru. posse pignori dari, dubium non est; neque est obscurum, quale sit illud pignus. Martia. in l. 11. de pig. primum agit de pignore vsusfructus. deindè de seruitutum pignore. Nos de vtroque breuiter uideamus. Primum ait, non solum pignoris causa constitui vsumfr. posse abs domino fundi: sed & iam prius constitutum posse pignori dari abs fructuario. l. 11. §. vsusfru. de pign. Discrimen est tamen notandum. Cùm dominos constituit mihi usumfru. certè verum usufr. dat, & ego uerus fio fructuarius. Sed si abs fructuario accipiam, non possum ipse esse fructuarius. l. necessariò §. vl. de peric. & commod. rei uend. Si ergo primo modo detur usufru. pignoris causa, quandiu hæc durabit, ego fruar: Si alio modo, morte fructuarii finiretur. Cum ἀντίχρησις datur, videtur etiam vsusfr. constitui pignoris nomine. Sed de antichresi dicam suo posteà loco. Nunc de pignore seruitutum videamus, de quo valdè etiam quæritur. Martianus l. 11. §. vlt. de pig. ait: Iura prædiorum vrbanorum pignori dari non possunt. Igitur nec conueniri potest: vt hypothecæ sint. Subiicit Paulus l. 12. eo. tit. Sed an viæ, itineris, actus, aquæductus, pignoris conuentio locū habeat: videndum esse Pomponius ait, vt talis pactio fiat, quādiu pecunia soluta non sit, his seruitutibus creditor vtatur: scilicet si vicinum fundum habeat, & si intra certum diem pecunia soluta non sit, vendere eas vicino liceat. Quæ sententia ꝑꝑ vtilitatem contrahentium admittenda est. Ex hoc Martiani Paulique loco colligere vulgò solent, seruitutes urbanas pignori dari non posse, rusticas posse. Sed discrimen nō temerè admitto, vbi discriminis causam nullam video. Video equidem facilius rusticas posse pignori dari, quàm vrbanas, ꝙ illæ facilius, quàm hæ, videantur alteri vtiles esse: & rusticis alterius seruitutibus vti magis possumus, quàm vrbanis. Sed id perpetuum non est: neq; enim aut rusticæ, aut vrbanæ omnes sunt vnius generis. Sed & quam rationem Paulus adfert, vt probet rusticas pignori dari posse, eādem trahere & ad vrbanas possum: sicuti quod ediuersò de vrbanis dicit Martianus, de rusticis quoque dici posse videtur. Itaque non distinguo, vtrum vrbanę, an rusticę sint. Nam & audio in quibusdam codicibus Martiani locum simpliciter legi, Iura pręediorum: nec addi, Vrbanorum. Quid igitur? Quærendum est generaliter, vtrum seruitutes pignori dari possint? Si fundus, cui seruitus debetur, pignori detur: nō est dubiū, simul obligari seruitutem, eiusq; seruitutis vtilem petitionē creditori dari. l. 16. de seruitu. Sed vt sine fundo consistere seruitus non pōt, sic sine eo dari pignori non pōt. Sic itaq; iura ꝓdiorum siue vrbanorum, siue rusticorum iam prædiis imposita, pignori dari non possunt sine prædiis. Hoc Martianus tradit. Sed nōne constitui & imponi pręedio seruitutis potest pignoris causa, hoc est, ut sit, donec debitor soluat pecuniam? Summo certè iure ne sic quidem posset: non. n. seruitus constituitur ad tēpus. Sed benignè tñ id admittitur ꝑꝑ vtilitatem contrahentium, propter quam & pleraq; alia aduersus subtiliorem Iuris disputationem admitti, Iulianus ait. l. ita vulneratus. ad leg. Aqui. Sic discrimen hic erit, vtrum de constituta, an de constituenda seruitute q̄ratur. Dixi paulò antè, posse pignoris cā cōstitui vsumfru. abs domino: vel ēt prius constitutum pignori dari abs fructuario. Sed vsusfr. ꝑsonæ debetur, non rei. Seruitus verò semel constituta abs prædio separari non potest. Vt igitur Vlpianus ait, neminem posse locare seruitutem l. 44. loc. sic neque pignori dare posse dicit Martianus. Sed vt vsusfr. rectè constituitur pignoris causa, sic Paulus admittit, seruitutem constitui posse. Et cur hoc tandem non admitteret, cum etiam possit precario seruitus concedi? l. 2. de precar. & Prætor superficiario permittat, vt seruitutem imponat. l. 1. de superfic. Scio equidem rarius fieri, vt aliquis sit vsus urbanæ seruitutis temporarię. Esse tamē aliquis pōt. Itaq; eam, exemplo rusticæ, pignoris cā constitui posse credo. Postremò & superficiem in alieno solo sitā, dicemus pignori dari posse. Superficiarius est, qui in nostro fundo aliqđ inædificatum habet nostro consensu, & id tanquam dominus possidet. Superficiem itaque hanc suam qua conditione possidet, eadem & vendere & obligare potest. l. 13. §. & in superficiariis. de pig. l. etiam superficies. qui pot. in pig. l. tutor. §. vl. de pig. act. Idem dici potest & de fundis uectigalibus & emphyteuticis l. 30. de pigno. l. tutor. §. vlt. de pign. act. Verum meminisse semꝑ hic debemus, finito iure vel superficiarii, uel emphyteutę, uel uectigalis, veluti ꝑꝑ non solutum salarium, aut aliam similem causam, simul finiri pignus, ut res libera & soluta committi intelligatur, l. 30. de pig. l. 17. de pig. act. Dixi de multis rebus quę pignori dari possunt, cum dubitaretur, an possent. Nūc videamus de rebus, quæ non possunt. Satis constat, res quæ nō sunt in cōmercio, non posse pignori dari: vt res sacras, aut religiosas. Sunt tñ quędā res veluti sacræ, quæ in dominorum patrimonio priuatim manent, & sunt ꝓpeà in commercio. Tertullia. in Apolog. c. 13. Domesticos (inquit) deos, quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis, pignorando, vendendo, demutando. Monumenta religiosa non posse à quoquam obligari dubiū non esse, ait Antoninus Imp. l. 3. C. quæ res pig. oblig. Narrant Aegyptios, cum mutuum acciperent, olim solitos esse pignori dare cadauera suorum parētum: quæ & condire, ut diutius cōseruarenť, solebāt. Sed Romanę leges cadauera uoluerunt religiosè

sepeliri: neque ea modò, sed & eorum sepulchra esse libera, & soluta. Aliquando permiserunt, vt parens suum filium & vēdere & pignori obligare posset. Sed posteà id prohibuerunt. l. qui filios. C. quæ res pign. Atque etiam creditorem grauiter punierunt, qui tale pignus accipit. l. vlt. quæ res pig. Certè Iustin. Nou. const. 134. talem filiorum oppignorationē vocat ἀσέβειαν, & statuit, vt creditor ppeà amittat ius suum totum, atque etiam ipsi filio tantundem persoluat. Antiquum tamen & apud alias gentes olim receptum fuisse morem filiorum oppignorādorum, ipsa quoque historia sacra ostendit, quę quosdam Prophetarū filios ppter æs alienum patris, creditori nexos fuisse, quos Elias liberarit, narrat. Sed & apud Terentium in Heautontim. legimus, filiam adolescentulam relictam esse arraboni pro argēto. Notum est, qua ratione senatus Rom. sustulerit morem filiorū creditorib. nectandorum. Sed posteà in vniuersum etiam sublatum est totum ius nexus, & omnis addictio ciuium: & libera corpora pignore non obstringi placuit. Qui olim nexi, qui addicti dicerentur, dixi ad 12. Tabu. & in Catechesi. Sed vt Diodorus narrat, Aegyptios olim cauisse, nè debitorum corpora, sed patrimonia tantum pignori caperentur, & Solon eandē Athenis legem tulit, sic etiam tandem hoc placuit Romanis legumlatoribus. Potest sanè aliquis, si velit, in seruitutem se dare, & cū pro seruo patitur se venundari, vt pretii partem habeat, seruus fieri: sed vix est, vt pignoris titulo ad tempus sua conuentione possit seruus fieri. Sanè qui ab hostib. redemptus est, sic liberat, vt tamen donec redemptori suo satisfecerit, pignoris quodam vinculo ei obstringatur, etsi planè alioqui seruus eius non sit. l. senatus. §. vlt. de leg. j. l. qui testamento hęres. §. j. de testam. l. si patre de capti. l. 2. C. de postl. reu. Leges Gręcorum iubebant seruū redemptoris esse, donec pretium redemptionis ei restituisset: vt testis est Demosthenes, πρὸς νικόστρατ. Est & alia quędam oppignoratio liberorum hominum, quam Athenienses appellabāt ἀνδροληψίαν, & de qua extat lex Draconis apud Demosthenem κατ' ἀριστοκρ. Nec dissimilis illa fuit exulum Tarquiniorum postulatio, detentium ab Aristodemo Cumano regulo, vt frumentatorib. Romanis, qui Cumis erant, manus iniiceretur, & pignoris loco habere possent, donec Romani bona exulibus restituissent. Postulabant (vt scribit Dionysius li. 7.) ῥύσια κατασχεῖν ἀντὶ τῶν σωμάτων. Sed Iustinianus videtur hasce oppignorationes, quas appellat ἐνεχυριασμούς, improbasse Nou. const. 52. Diodorus Siculus lib. 2. scribit, Græcorum leges ante Solonem, etsi permitterent militum etiam & agricolarum corpora pignorari, arma tamē & aratra pignore obstringi noluisse. In iure Ciuili legimus, milites puniri, qui arma sua alienant. l. 14. §. arma. de re mili. Sed alienationem alioqui aut oppignorationem eorum inutilem esse, non legimus. Certè & studiosi libros suos pignori dare possunt. Vnde & Cicero pro Sestio: Libelli, inquit, etiam pro vino sæpè oppignorabantur. Stipendia militum posse pignori capi ex causa rei iudicatæ, si ei aliter non possit satisfieri, placuit. l. 4. C. de executio. rei iudica. sed nonne vt nomina possunt ex conuentione etiam obstringi? Certè Alexā. Imp. l. spem. C. quæ res pig. rescripsit, spem eorum præmiorum, quæ pro coronis pensitanda sunt athletis, non posse priuata pactione obligari. Commodis tamen præmiorum, quæ propter sacras coronas pstantur, posse interdici condemnato, & eam pecuniam iure pignoris in causam iudicati capi, respondit Papinianus. l. 40. de re iud. Victruuius lib. 9. de architect. scribit, Athletas constitutis publicè vectigalibus, quandiu viuerent, frui solitos esse. Hæc vidētur fuisse coronarum pręmia, quorum meminit Papinianus. Sed quid de militiis illis dicemus, quarum tam frequens est mentio in iure ciuili, quæcunque tandem illa siue officia, siue ministeria, siue munera fuerint? Extat Iustiniani de earum pignore nobilis constitutio. l. vlti. C. de pig. Sed quadam distinctione opus est. Erant quædam militiæ priuati iuris, quæ & vendi, & legari, & ad hæredes transmitti poterant. Has potuisse pignori dari, dubium non est. Aliæ erant militię planè publicæ, quæ in priuatorum hominum commercio non ita erant, sed abs principe conferebantur, & personis, quibus erant datę, cohærebant, earumq; morte finiebantur, & ad ius principis reuertebantur. Earū certè oppignoratio non videtur permissa fuisse. Addunt quasdam tertii & veluti medii generis militias fuisse, quas Iustinianus appellat: Ex casu, quas iam caducas factas, & ad potestatem principis reuersas, non sequebatur, si quod impositum prius fuisset ius pignoris, nisi princeps ex causa id creditoribus tribueret: veluti, φ ad eas emendas pecuniam credidissent. Iustiniani de iis extat No. consti. 52. Quòd ad aratra agricolarum attinet, Quintil. lib. 8. cap. 9. etiam commemorat quandam legem Romanā, non licere aratrum pignori accipere. Sed quod ait, quæsitum fuisse, an liceret vomerem, inanis cauillatio potius fuit, q̃ seria quæstio. Ac ne ea quidem alioqui lex Romana extat, quā Quintilianus commemorat. Sed extant posteriorum Cæsarum, Cōstantini nempè, Honorij & Theodosij secundi constitutiones, quæ vel aratrum, vel aliud, quod ad agriculturam pertineat, pignori capi vetant, neque solum executores rerum iudicatarū, sed & comites sacrarum largitionum id eo nomine capere prohibent: vt etiamsi de pecunia fiscali, vel tributis agatur, hanc pignoris capionem prohibitam esse intelligamus. l. executores. C. quæ res pig. Non dissimiliter instrumentorum rusticorum libertati cauisse veteres Græcos legumlatores, etsi ipsorum agricolarum corporibus manum iniici paterent, narrat Diodo. Sicu. lib. 2. Ius nostrum ciuile, & hæc & illa pignoris capione liberat, sed non prohibet tñ aliquē agricolas, si vltrò velint, res suas pignori dare. Pupillus etsi dominus sit, tamē vt alienare phibetur, sic & oppignorare. Sed & pupillo pignus capienti necessaria est tutoris authoritas, pp nerum pignoratitiæ actionis. l. 38. de pig. act. multo igitur magis, si pignori rem dare velit. Nam & si prædium ita emerit, vt quoad pretium solueret, esset id pignori obligatum venditori, pignus non valet. l. j. §. vlt. de reb. eo. qui sub tu. Quid igitur, an authoritas tutoris sufficiet? Certè si mobilis sit res pupillaris, potest cum tutor ex causa, sine prætoris decreto, dare pignori: veluti si pecuniam in rē pupilli mutuò accipiat. l. 1. quæ res pig. oblig. l. 3. & pen. C. si aliē. res pig. Sed in prædium pupillarium vt alienatione, sic & obligatione, tutor opus habet non solum iusta causa, sed & prætoris decreto. l. 1. de reb. eo. l. lex quæ. C. de admi. tu. Quod si non agatur de pignore voluntario, veluti conuentionali, sed necessario: veluti prætorio, constat, rem pupillarem siue mobilem, siue immobilem, pignori capi posse. l. 2. § si pignori. de reb. eor. Sed & tutor cum satisdat iudicio sisti, rem pupilli etiā immobilem obligat: quia fit hoc quoque pignus veluti necessarium. l. vlti. §. defensionem. C. de admi. tut. Martianus posteaquam dixit, pupillum sine tutore non posse hypothecam dare, adiicit, filiusfa. pro aliorum peculiaris obligauerit: vel seruus, eum nō teneri, licet liberam peculii sui administrationem habeant. l. 1. §. 1. quæ res pig. In rem filiifam. ius peculii si res pignori det, pignus valet, nam & si res ei alien. posset. l. si conuenerit. §. vlt. de pig. act. Sanè vt filiusfa. prohibetur accipere mutuum, sic & pro se pignus dare, quanq pro alio non prohibeatur, sicuti nec fideiubere. l. item si filiusfam. ad Maced. Sed & si pro mutuo prius accepto det pignus, cum iam est paterfa. valet. l. sed Iulianus ad fin. ad Maced. Mulier pro alio intercedere prohibetur. Ergo & pro alio fideiubere, & pignus dare prohibetur. Pro se dare pōt. Procuratorem, cui mādatum est, vt pignus daret, posse dare, dubiū non est. Sed & si sine meo mandato res meas alii pignori data, & ratum habeam, pignus confirmatur, vt tam valere intelligatur ex quo datum fuit. l. aliena. de pig. act. l. 16. §. 1. de pig. Si tamen hoc alteri captiosum esset, veluti si dominus interea eam rem alteri pignori ipse dedisset, non retrotrahenda ea ratihabitio. Si sit procurator, cui vniuersorum bonorum administratio permissa sit ab eo, qui sub pignoribus solebat mutuas pecunias accipere, poterit pignori dare, perinde atq; si hoc nominatim datum esset. l. solutum. § vlt. de pig. act. Sed quid dicemus de administratore ciuitatis? Certè rem ciuitatis, si in commercio sit, rectè pignori dat. l. si is qui. de pig. Sed oportet pecuniam, quam mutuò accipit, in rem ciuitatis verti. Nā nec alioqui ciuitas ex mutuo tenetur. l. ciuitas. si cer. pet. Nunc pp coronide rectè adiiciam, qđ Iustinianus statuit, siue lex, siue testator prohibeat, rei alicuius alienationem, siue conuenerit, vt non alienaretur, non solum prohibitam intelligi dominii translationem, sed & hypothecam. l. vlt. C. de reb. non alien. Sæpè olim abs testatoribus phibeatur res extra familiam alienari, ac plerunque adiiciebat expressim, vt ne pignori quidem daretur extra familiam. l. 38. § j fundum. & §. seq. de leg. 3. Nunc Iustin. statuit, etsi alienatio simpliciter phibita sit, intelligi & pignorationem esse prohibitam. Sed & si iusta cā sit huius prohibitionis, tñ neque creditoribus neque fisco fraudi esse, vt ait Martia. l. 114. §. Diui. de le. 1. Quid igitur? non impeditur propterea pignus necessarium legitimū aut prætorium? Non videtur. Sed voluntaria demum alienatio aut pignoratitia prohibita intelligitur. Propriè sanè pignoratio non est alienatio, cum nulla sit dominii translatio. l. 67. de ver. signifi. Manet enim pignus in debitoris dominio, neq; creditor dicere suum pōt, quod pignoratum habet, neque si bona sua legaret, pignus legare videretur. l. 101. de leg. 1. l. legata. §. vl. de suppel. leg. Itaque pœnalem conditionem: Si res alienauerit, non statim committi putarem, si pignoretur. Verùm quia creditor hypothecarius hēt ius distrahēdi, proxima est alienationi pignoratio, & cum illa fauorabiliter phibetur, hæc quoq; prohiberi videtur. Ac interdum sanè hæc prohibetur, cū illa permittitur. Vt Senatusconsultum Velleianum prohibet mulierē pro alio res suas obligare, donare aliter res suas nō prohibet, & lex Iulia fundum dotalem non prohibuit alienari muliere consentiente, obligari tamen prohibuit; quanquam Iustinianus posteà voluerit, & alienationem, & obligationem fundi dotalis planè prohiberi. Sed veteris iuris ratio fuit, φ cum mulier natura satis abhorreat ab alienatione, non videretur necessaria prohibitio. Ab hypotheca cum non ita abhorreat, quia rem putat esse leuem, illi magis occurrendum fuerit. Alioqui tamē tenendum est, quod Caius. l. 1. §. 1. de pig. act. id quod emptionem venditionem recipit, etiam pignorationē posse recipere. Porrò huius quoque loci est, quod Martianus l. 1. §. eam rem, quæ

res pig. ob. pos. scribit, eum qui rē aliq̃ emere non pōt, qa commercium eius rei non sit, iure pignoris accipere eam nō posse. Sed quid est, quod Modestinus. l. 24. de pig. respondit: In quorū finibus emere quis prohibetur, non prohiberi accipere pignus? Certè difficile est, ex rep. Ro. repetere exemplum talis prohibitionis. Sed illud dico, si quis aliquo loco simpliciter prohibeatī emere, φ prohibeatī ius dominii acquirere, non prohiberi propterea ius ēt pignoris habere. Si verò prohibeatur emere, qa eo loco commerciis & negociatione sit veluti illi interdictū, prohibetur ēt pignus accipere. Pręses in suæ puinciæ finibus prohibetur emere, sicuti & negociari, aut cum suis prouincialib. aliquid habere commercii. Sed & pecuniā iis mutuā dare. l. principalibus. si cert. peta. Ergo & pignus ab iis accipere in prouincia non poterit. Sed vt non prohibetur fœnebrem pecuniam mutuò accipere, si pro ea pignus dare non prohibebitur. l. pręsidis. si cer. pet. Quid multis? Si prohibetur, vel permittitur principalis obligatio, prohiberi, vel permitti videtur eius accessio, nempè hypotheca, si eadem causa sit. Multa dixi hactenus, quę ad pignoris constitutionem pertinent. Sed illud postremò dicendū iterum est: quia pignus sit alterius obligationis accessio, nō posse consistere, si nulla alia sit obligatio. Accedit quidem pignus, vt fideiussor, omnibus obligationibus. Nam & si naturales tantum sint, quæ valdè sunt infirmæ, rectè ijs accedit, vt ēt ciuiliter teneatur. Sed aliquam saltem principalem obligationē subesse est necessè. Et verò vt fideiussor ei demum obligari pōt, cui is, pro quo interuenit, obligatur. l. 17. de fideiuss. sic & eidē pignus dari tantum debet. Martianus. l. 5. de pig. ait, rem hypothecæ dari posse pro quacunque obligatione, & enumerat multas species. Addo, φ Vlpianus. l. 9. § j. de pig. act. addit, non tantum ob pecuniam, sed & ob aliam causam pignus dari posse: veluti si quis alicui pignus dederit, vt pro se fideiubeat. Sanè & p pignore pignus dari, vt pro fideiussore fideiussor esse potest, sicuti & anteà dixi. Verùm memorabile est, quod Caius. l. 2. quæ res pig. ait, si quis pro muliere, quæ intercessit, dederit hypothecā, aut pro filiofa. cui contra S.C. creditum est, idem dicēdum esse, qđ in eorum fideiussoribus. Quid igitur? Fideiussor mulieris intercedentis non tenetur. l. si mulier contra S.C. §. 1. ad Velle. l. mulierem. C. ad Velleia. Fideiussor filiifamil. mutuum accipientis, tunc tenetur, cùm donandi animo fideiubet, nec habet actionem mandati. l. sed si pater. §. non solum. ad Macedo. Exceptio itaque Velleiani datur & fideiussori, non etiam Macedoniani. Nam illud hoc agit, nè quis in damno sit, & licet creditor fideiussores conuenire non possit, suum tamen principalē debitorem hēt obligatum. Macedonianum uerò filiofa. solum consulit, eoq; exempto, patitur fideiussorem obligari, cùm & alioqui nullus futurus sit debitor. Iam verò cum pignoris eadē hic causa sit, quæ est fideiussoris, sequitur, pignus rectè dari pro filiofa. mutuum accipiente, non ēt pro muliere interueniēte. Illud postremò hic obseruandum est, quod Vlpia. l. 11. §. 2. de pig. ac. scribit, siue vsuræ in stipulatum sint deductæ, siue non, si tamen pignus & in eas obligatum fuerit, quandiu hic ex his debetur, pignoratitiam cessare. Certum est, non posse peti vsuras pecuniæ mutuæ ex conuentione cui stipulatio non accessit. l. j. & 3. C. de vsur. Sed hypothecaria tamen competit actio, & creditor, cum pignus tenebit, retinere id poterit, donec vsuræ conuentæ, si alioqui licitę sunt, soluantur: vt pacto comprehēsum est. Saltem enim naturaliter debētur. Sic itaq; per retentionē pignoris seruari poterunt. l. per retentionem. C. de vsur. Et nos similiter dicemus, qđ naturaliter debetur, seruari eodem modo posse. Nā etsi illud petere non possim, tñ pignus persequi potero. Idque consecutus retinebo, donec solutum sit quod debetur.

De iure retentionis. Cap. XIII.

PRiusquàm de vi pignoris rectè constituti dicam, occurrit Modestinus, qui ait, cum vitiosè, vel inutiliter contractus pignoris intercedit, retentioni locum nō esse, nec si bona creditoris ad fiscum pertineāt. l. 25. de pig. Sed tam vitiosum, vt etiam inutile planè & nihili sit, nullaque non solum persecutio, sed ne retentio quidem cōpetat, pignus esse tum demum dicitur, cum aut res est quę nullo modo pōt pignori dari, aut is qui dedit, nullam planè habuit ptātem. Cæterum potest esse vitiosum quidem pignus, quod tamen nō sit omninò inutile, hoc est, potest ita esse contractum, ut licèt pignus non sit, quasi pignus tamen esse videatur, & licèt eius persecutio non sit, sit tamen retentio. Nam & interdum licèt inutile sit pactum, quo efficere uolumus plusq̃ pignus, tamē pignus saltem commune manet, vt cum lege commissoria accipitur. l. vlt. C. de pac. pig. Sanè constat plus esse persequutionem rei, q̃ retentionem, & hāc, quam illam, facilius competere, dubium non est. Sic Papinian. l. j. §. j. de pig. cum res aliena data esset creditori, quæ postea debitoris facta erat, dixit difficilius actionem dari, sed faciliorem esse creditori possidenti retentionē. Quanquàm eo casu & actionem dari posse, suprà ostēdi. Sanè si procurator meus sine vllo mandato rem meam pignori dederit, cum mutuum meo nomine acciperet, nō omninò pignus contrahi constat: eius tamen retentionem dari creditori, si pecunia, quam credidit, in rem meam versa sit, rescriptum est. l. j. C. si al. res pig. Sed & si pecunia mea liberauero pignus, quod tu tuo creditori dederat, pignus planè dissoluitur: neq; mihi ppeà rursus obligatur. Verum etsi hypotheca mihi non competat, retinere tamen rem possum, donec mihi solueris. l. j. quib. mo. pig. vel hyp. sol. Interdum & dissoluto pignore manet ius retētionis. Si mihi centum debeas ex mutuo, & eorum causa pignus dederis: itemq; ex empto mihi debeas quinquaginta: etiamsi illa cētum solueris, tñ pignus retinere possum, donec & reliqua quinquaginta sint persoluta. Vnde in Codice, tit. Etiā ob chyrographariam pecuniam pignus retineri posse: Chyrographariā vocant, quæ nullam habebat alioqui hypothecam. Sic & chyrographarius debitor appellatī, qui pignus nō dedit. l. 5. §. idem deniq; commod. Denique si creditor vnum aliquod ex plurib. pignoribus sic vendiderit, vt etiam promiserit præstare euictionem, quamuis ex eo pretio consecutus sit qđ debebatur, ppeaq; totum ius pignoris dissolutum sit, tamen reliquas illas res quōdam obligatas retinere adhuc potest, donec ei aliter caueatur, φ euictionem promisit, indemnē eum futurum. l. 8. § si pignori. de pig. act. Sed & rem venditam, nondumque traditam, venditori p pretio sic teneri, ut retineri possit, si emptor eam nec petat, nec pretium soluat, responsum est. l. Iulianus § offerri. de act. empt. l. hæreditatis, de hęre. uel act. vend. Hoc modo pignus modò quasi pignus appellatur. Pignus tamen propriè non est. Nam ea res adhuc est venditoris. Sed pignus appellatur propter ius illud retentionis, quod cum pignore cōmune aliquid habere videtur. Interdum cum rem venditor vltrò tradebat, expressim paciscebatur, vt sibi obligata esset, donec pretium solueretur. Atque hoc verum pignus fuit, & voluntarium, descendens ex conuentione: proptereaque & pupillus nō potest, cum rem emit, eam ità obligare venditori. l. 1. §. vlt. de reb. eor. Sanè si rem sine tutore emit, ipse propriè non obligatī eo contractu, si eo uti nolit. Sed si rem petat, nec pretium offerat venditori, saltem competit rei retentio. l. si id quod purè. ad fin. de rescind. vendi. Iam sex casus enumeraui, in quibus est ius retentionis, necessarium etiam & legitimum, hoc est, non ex cōuentione descendens, sed ex lege. Alios addam, qui & nunc mihi occurrunt. Si cum mihi centum deberes, ducenta te debere putares, eoque errore fundum, qui ducentis æstimabatur, mihi in solutum dederis: tu quidem condicere eum potes, sed ego contra possum eum retinere, donec illa centum mihi soluas. l. 28. §. si centum. de condi. ind. Si in tempestate facta sit iactura quarundam mercium, detrimentum pro portione cuiusque vectoris communicatur, ut à singulis sarciatur pro rata. Magister verò nauis potest hoc nomine merces aliorum retinere. l. 2. ad le. Rhod. Fuit & soluto matrimonio olim marito sæpè concessa retentio rei dotalis, aut certæ partis: & pignoris nomine retineri dicebatur, donec mulier, quæ inuicem præstare debebat, soluisset. l. 5. de dote pręleg. retentio autem hæc erat aut propter liberos, aut propter mores, aut propter impensas, aut propter res donatas, aut propter res amotas, vt scribit Vlpianus in titu. de dotib. Sed hanc retentionem dotis Iustinianus sustulit: quanquàm in Pandectis, compensationum ex talibus causis exempla reliquerit. Porrò Paulus l. 15. §. vltimo, de furt. ait, ob impensas, quas in rem commodatam fecisti, retentionem eius habere te, adeò vt cum ipso etiam domino, si eam rem tibi surripuit, habeas furti actionem: quia eo casu, quasi pignoris loco, res cōmodatario sit. Equidem ob aliam causam nō temerè existimo concedi retentionem rei commodatę: præsertim cum & Diocletianus rescripserit, p̄textu debiti, nō probabiliter recusari restitutionem commodati. l. vlt. C. de commo. Nam neq; p̄textu debitarum pensionum potest locator impedire restitutionem rerum conductoris, q̃ cum illatæ non erant in domum conductam, obligatæ non fuerunt. l. 5. C. in quib. cau. pig. tac. Et ediuersò, licèt conductor dicat se dñm rei conductæ, tamen prius eā restituere debet, & posteà de proprietate litigare. l. 25. C. locat. Cæterum cum Iustinianus statuerit, si quis sine uitio rem possideat, posse etiam in iudiciis in rem, excepta depositi causa, vti compensatione. l. vlt. C. de compensa. non temerè dixerim, creditori, qui rem sui debitoris sine vitio habet, concedi retentionem, p̄sertim vbi quod sibi deberi ait, liquidum est, nec controuersum. Est. n. hęc retentio, minus quippiam, q̃ sit compēsatio: & compensationem veluti antecedit, cum nondum res ęstimata est, vt compensetur. Fateor hic excipi iudicia dotis & depositi. Sed quod singulari fauore his tribuitur, vt retentionis aut cōpensationis exceptione non impediatur, nō temerè aliis actionib. communicandum est. Sanè responsum est, vbi aliqua iusta & rationabilis causa est non reddendæ rei commodatæ, eum qui eam recusat reddere, nō videri possessionem interuertere, dominoq; eripere. l. si quis rem. de acq. poss. Ius retentionis de quo hactenus dixi, non nisi aduersus debitorem valuisse videtī. Olim sanè cum pignora non dicebantur, nisi quæ manu & veluti pugno tenerētur, etsi persecutio hypothecaria fortasse nō

daretur, tamen retentio pignoratitia ea erat, quæ alios etiā creditores summoueret, atq; repelleret. Nunc cùm persecutio detur, quæ pluſquàm retentio eſt, de retentione minus laborāt creditores hypothecarii. Interdum tamen qui in persequendo potiores non essent, ſunt in retinendo, vt magnū eſſe dicitur commodum poſſeſſionis. Sed id poſteà ſuo loco viderimus, cū exponemus, qui potiores in pignore habeantur. Nunc de vi & iure & natura & vtilitate, & deniquè poteſtate pignoris rectè cōſtituti, vel hypothecæ vtiliter contractæ videamus. Hoc enim huiuſce totius commentationis præcipuum caput eſt, quod eſt hoc loco tandem explicandum.

De pignoris perſecutione, & actione hypothecaria, ſiue Seruiana, Saluianoq; interdicto. Cap. XIIII.

CVm veteres Iuriſconſulti ſcribebant de pignoribus, & hypothecis, ſcribere ſe profitebantur de formula hypothecaria: vt ipſę adhuc in Pandectis inſcriptiones indicant. Erat autem hæc formula non tam contrahendæ hypothecæ, quàm perſequendi pignoris. Fuit enim actio in rem, quę dabatur concepta formula a Prætore, poſteaquàm receptum fuit, vt pignus eſſet iuris vinculum, quo res, vbi eſſent, obligarentur. Et certè valdè infirma, & propè inanis fuiſſet cautio creditorum, & magna eorum captio, ſi cum poſſeſſione ius pignoris amiſiſſent, nec niſi rem tenentes. Illud tenuiſſent, nulla alioqui, vel adipiſcendæ, vel recuperandæ poſſeſſionis, nulla rei perſequendæ poteſtate hypothecaria communiti. Caius itaque dixit, pignus nullum eſſe, ſi nulla eius ſit perſecutio. l. 27. de noxal. Ac ſæpè quidem fit, vt in pignore contrahendo nominatim etiam conueniat, vt creditor ſua authoritate poſſit manum rei iniicere, neque eſt omninò vtile hoc pactum. Saltem enim creditorem, q hoc fecerit, excuſat, nè vim feciſſe videatur: ſed multo tamen eſt conſultius, vt per iudicem ius ſuum exequatur. l. 3. C. de pig. l. pignoris. C. de pign. act. Paulus narrat, quendam, qui ratiario crediderat, cum ad diem pecunia non ſolueretur, ratem in flumine ſua authoritate detinuiſſe. Quæſitum autem fuiſſe, cum flumē creuiſſet, & ratem abſtuliſſet, cuius eſſet periculum? Reſpondet, ſi creditor inuito ratiario retinuiſſet, creditoris eſſe periculum. Sed ſi debitor ſua voluntate conceſſiſſet, vt retineret, culpam duntaxat ei præſtandam eſſe, non vim maiorem. l. 30. de pignor. act. Vt creditor iudicio ordinario poſſit rem pignori obligatam perſequi, eiuſq; conſequi poſſeſſionem, & interdictum & actionem Prætores dant. Interdictum hoc appellatur Saluianum, actio verò Seruiana. Qui ſint authores, certò affirmare non poſſum. Sed quidam nominant Seruium Sulpitium & Saluium Iulianum, duo profectò maxima columina iuriſprudentiæ Romanæ. Nos de re ipſa potius videamus. Vtrumque poſſeſſorium iudicium dici poſſet. Nam & actio hypothecaria ſolam nudamq; poſſeſſionem auocat, vt paulò poſt dicam. Verum quia in ea eſt neceſſè probare, eum qui pignori dedit, fuiſſe dominum, & de eius dominio hac ratione quæritur: magis petitorium, quàm poſſeſſorium iudicium eſſe dicitur. Ideoq; acceſſit Saluianum interdictum, quod merè poſſeſſorium eſt. Eſſe autem vtilius, interdicto prius experiri, ſępe proditum eſt. Sed quorſum actio Seruiana, ſi Saluiano interdicto poteſt facilius creditor cōſequi, quod perſequitur? Certè interdum eſt difficilius probare poſſeſſionē, quàm dominium. Quid enim, ſi is qui pignori dedit, non poſſidebat? Quid ſi iam poſſeſſionem ſuam ita amiſerat, vt nè interdicto quidem vllo recuperare eam poſſet? etſi is pignori obligaſſet bona omnia ſua, nomina, iura, & actiones, creditor tamē Saluiano interdicto non vteretur. Deindè nō tam facilè datur Saluianum interdictum aduerſus omnes poſſeſſores, quàm actio Seruiana. Propriè enim non niſi creditori aduerſus cōductorem vel colonum, qui res inuectas obligauit, directò dari dicitur. l. 1. C. de precar. ſicuti & interdicta ſolent eſſe perſonalia. Dari tamen vtiliter aliquādò aduerſus alios poſſeſſores rei obligatę, non nego. l. 1. de Sal. interd. Sed frequentior paratiorq; eſt actio Seruiana. Prima in rem actio, ciuilis & directa, propriè eſt illa vindicatio, quæ datur ei qui ex iure Quiritum dominus eſt. l. 1. §. 1. de rei vindicat. Vindicantur & ſeruitutes & iura prædiorum. Sed propter ſimplex ius pignoris in rem agi aduerſus ipſum ēt dominum poſſidentem, nouum magis & inſolens fuit. Placuit tñ hoc prætoribus, nè inanis eſſet cautio hypothecaria. Paulus. l. 17. §. de pignore. de pac. ait, ex pacto de pignore actionē naſci iure Honorario. Ac primum quidem Seruiana dicta ē, quæ dabatur in rem ab inquilino illatam, & ꝓpeà obligatā. Sed ad eius exemplum introductæ ſunt & alię actiones hypothecariæ, vt Gordianus Imp. fatetur. l. j. C. de precar. Iuriſcōſulti in Pādectis plerunq; Seruianam vocant omnem hypothecariā, quā & non ſolum actionem in rem vocāt, ſed etiam vindicationē. l. 16. & 28. de pig. l. 12. quib. mo. pign. vel hyp. ſol. Nam & ſi creditor non dicat ſe ipſius rei dñm eſſe, eum tñ, à quo ius pignoris hēt, dominum eſſe contendit, & eius dñio hypothecariam ſuā actionem confirmat, adeò vt ſi rem euincat, poſſit qui pignori dedit, eius rei iudicatæ exceptione vti: & illum q victus abs creditore eſt, ſi ſe dñm nihilominus eſſe dicat, & uindicet, repellere. l. ex ſextante. § j. de re iudi. Quod certè nō poſſet, ſi in iudicio hypothecario de ſola poſſeſſione pronunciatum fuiſſet, neque eſſet de dominio quæſitum. l. exitus. de acqui. poſ. Intereà tñ creditor vindicās & euincēs, ſolam nudamq; poſſeſſionē auocat, vt Papinianus ait. l. 66. de euic. & ego mox dicam. Illud nunc vrgeo, vt intelligamus hypothecariam actionem in rem eē, & ſe ꝯctu non niſi perſonam, quæ ſe obligauit, eiusve hæredē ſequātur. Elegans eſt hac de re locus Vlpiani. l. j. §. ſi hæres. ad Trebel. Cum hæres præcepto fundo rogatus eſſet hęreditatem reſtituere, & is illi fundus in quartam imputaretur: hæres verò obiiceret, pignori oppoſitum abs defuncto eſſe: primum Vlpianus viſus eſt contemnere hanc hæredis obiectionem. Nec multū (inquit) facit, ſi fundus pignori datus eſt. Neq; n. æris alieni actio pſonalis fundum ſequitur, ſed eum cui hæreditas ex S. C. Trebel. reſtituta eſt. Atqui, quod Vlpianus diſſimulat, ſubiicere, iterūq; excipere hæres rectè ità poterat: ſaltem actio hypothecaria fundum ſequitur, & creditor cum hac rōne euincere poterit. Quid hic Vlpianus? Cedit, & hæredi cōſulendum eē tandem fatetur: Cur ita? Quia ſentit, licet taceat, in propoſito actionem aliquā ſubeſſe, quæ fundum pſequetur, nō eum cui reſtituta erit hæreditas. Vt actionis hypothecariæ partes ſingulas diligētius explicemus, primum videamus, cuinam illa det. Conſtat dari creditori, cui obligata pignori res fuit, eiusve hæredi. Sed quid, ſi ſint plures hęredes? Singulis dat in ſolidum. Eſt n. indiuiſa, & apertè reſcriptum eſt. l. j. C. ſi unus ex plurib. hæred. defuncto creditore multis relictis hæredib. actionem qdem perſonalem inter eos ex l. 12. tab. diuidi: pignus verò vnicuiq; in ſolidum teneri. Legē illam de diuiſione obligationis hęreditariæ copiosè expoſui in Commen. ad 12. tab. Sed nonne ēt diuidit dñium inter hæredes ipſius dñi, vt ſinguli non niſi pro ſua parte rem vindicent? Diuidit. Cur igitˉ ſimiliter non dicemus, diuidi ius pignoris inter creditoris hypothecarii hæredes, pſertim cum & principalis ipſa obligatio diuidatur? Cauſa hęc mihi eē vr, q ius pignoris indiuiduum ſit, vt ius ſeruitutis. Dominium hēt ſuas partes indiuiſas: Seruitus non hēt: quia meri facti ſit. Ius pignoris, vt nō diuidatur, pręterea hoc hēt, ꝙ non principaliter aliquid & purè pſequatur, quod perpetuum propriumq; teneat creditor: ſed ſub alternatione quadam, & veluti ſub condōne, atque ēt ad diem: hoc eſt, ſi non ſoluatur, & donec non ſoluatur, quod debet. Indiuiſam pignoris cām eē, ait Vlpi. l. 65. de euict. Quæ res in hoc tractatu ſæpè nobis erit repetenda: nam latiſſimè patet. In propoſita certè qōne non temerè id dici nunc intelligimus, atq; ſingulariter obſeruandum, indiuiſam illam eē tam ex parte creditoris agentis, ꝗ poſſeſſoris conuenti. hoc eſt, ſi ex parte ſim hæres creditoris: etſi principaliter non agam in ſolidum, tñ in ſolidum perſequor pignus. Peto n. vt poſſeſſor mihi cedat toto pignore, quod tenet: ſi qđ mihi debetur, non ſoluat. Vel ſi qs poſſideat tantum partem rei obligatæ, nihilominus creditor agit in ſolidum; vt niſi ille poſſeſſione partis cedat, ſoluat creditori in ſolidum. Porrò actio hypothecaria datur etiam ei, cui creditor nomen, ſiue pignoris ius, pignori dederit. Et quidem qui nomen habet pignori, cum habeat vtilem ad exigendum principalem actionem, habet & per conſequens hypothecariam, ſi qua acceſſit. Qui verò habet pignori pignus, ſolam hypothecariam. Denique qui in ius hypothecarii creditoris ſuccedit, non ſolum ſi hæres ſit, ſed & ſi alia ratione hoc conſequatur, ſicuti & multis modis id acquiri poſſe poſteà oſtendam: non eſt dubium, ei quoque dari hypothecariam. Vbi nullum pignus habet creditor, in res ſui debitoris nihil habet iuris, quo eas perſequatur. Itaque chyrographarium hypothecario cedere debere dicimus. Chyrographarium, vt debitorem, ſic & creditorem vocant Iuriſconſulti, vbi perſonalis tantum eſt obligatio. Sed obſeruaui beneficio ſeparationis tamen fieri poſſe, vt chyrograqharius aliquando potior ſit hypothecario. Veluti ſi defuncto aliquid crediderim ſine pignore, hęres deindè alteri ſuo creditori rem hæreditariam pignori det. Ego ſi impetrauero ſeparationem bonorum defuncti, potior nihilominus ero, vtpotè euerſo alterius pignore. l. prima. §. ſciendum. de ſeparat. Sed videamus contra quem detur hypothecaria. Ac vno quidem verbo reſpondere poſſem, contra poſſeſſorem dari. Sed res longiorem explicationem requirit. Quid enim, ſi plures poſſideant, veluti plures hæredes debitoris? Certè, non quia hæredes ſunt, ſed quia rem obligatam poſſident, conuenientur. Si non poſſident, aduerſus eos non intendetur hypothecaria. Si poſſident, ita tenentur, ut etiam ſinguli in ſolidum conueniantur: Non enim inter eos diuiditur hæc obligatio quæ rei eſt, non perſonæ. Lex duodecim tabularum inter hæredes debitoris diuidit hæreditarias obligationes perſonales, vt non teneantur niſi pro qua parte hæredes ſunt. Sed non diuidit hanc in rem actionem inter hæredes creditoris, ſic neque inter hęredes debitoris. Nam & ſi de dominio ageretur, ſolus teneretur vindicatione, qui poſſideret.

Ius pignoris indiuiduum eſſe paulò antè dixi. Sed tam hic etiā indiuiſum eſt, vt & qui ſolam rei obligatę particulam poſſidet, non minus conueniatur hypothecaria, quàm ſi totam poſſideret. Hic itaque non quæritur, quātum quis poſſideat, ſed an poſſideat. Vnde reſcriptum eſt, l. 2. C. de hæred. act. ſi intercedit pignus uel hypotheca, non teneri hæredes pro portionibus hæreditariis, ſed poſſeſſorem obligatæ rei conueniri. Diocletianus Imp. id etiam magis explicat l. 2. C. ſi unus ex plurib. hæred. Ait, actionem quidem perſonalem inter hęredes pro portionibus ſcindi: pignoris autem iure multis obligatis rebus, quas diuerſi poſſident, cum eius uindicatio nō perſonam obliget, ſed rem ſequatur: eos qui poſſident, non pro modo ſingularū rerum quas poſſident, conueniri, ſed in ſolidum, ut uel totum debitum reddat: vel eo, quod detinent, cedant. Sed hic obſeruandi ſunt duo ſingulares caſus, ubi actionis hypothecarię vis nōnihil infringitur, quorum & anteà mentionem feciſſe memini. Legatario tacitè obligantur res hæreditariæ. Sed hæc hypotheca diuidua eſt, diuiduntúrque inter hæredes rerum illarum poſſeſſores, ut non niſi pro qua parte hæredes ſunt, hypothecaria, ſicuti & principali actione conueniantur. l. j. C. commu. de leg. Si ciuitas mutuam pecuniam dederit, debitoris bona ſaltē in ſubſidium obligantur. Sed hęc ſubſidiaria hypotheca diuiditur, ut eorum bonorum poſſeſſores nō teneantur, niſi pro qua parte poſſident. l. 2. C. de debi. ciui. Porrò eſt, & ubi poſſeſſor rei obligatæ nullo modo conuenitur. Nam ſi eam emerit ab hęrede, qui & inuentarii iure vtitur, & rem hæreditariam uendidit, ſecurus eſt. l. vlti. §. ſine autem. C. de iure deliber. Non adiiciam, eum qui rem emit, creditore venditioni conſentiente, etiā nō teneri. Tum enim potius dicendum eſt, nullum eſſe pignus, qa remiſſum intelligatur. l. ſi eo tempore. C. de remiſſ. pign. Sed dicam, eum qui abs creditore hypothecario priori emit, ab ſecūdo non conueniri, a quo neque prior ille conueniretur. l. j. C. ſi antiq. cred. pig. vend. l. 12. §. ſciendum, qui pot. in pig. Poſtremò addam, quod reſponſum eſt. l. 15. §. ſi qua, de damno inſe. ſi quis iuſſus ſit poſſidere: quia damni infecti non caueretur, hoc eſt, neque debitor repromitteret, neque creditor ſatisdaret, pignoris perſecutionem denegari, qui potiores in pignore habeant, ſuo poſteà loco dicam. Proximum eſt vt videamus, an creditor poſſit relicto reo principali, agere hypothecaria, & impetere ſtatim poſſeſſorem. Certè Iuriſconſulti olim hoc illi liberum eſſe uoluerunt. Nam & Scæuola meminit creditoris hypothecarii, qui cum poſſet debitoris hæredes idoneos conuenire, ad fundum tamen venit. l. 19. qui pot. in pig. Paulus ſingularē quēdam caſum excipere videtur. Quędam (inquit) Moſchis fiſci debitrix ea conductione vectigalis, hæredes habuerat: a quib. poſt aditam hæreditatem Faria Semilla, & alii prędia emerant. Cū conuenirentur pp Moſchidis reliqua, dicebant & hęredes Moſchidis idoneos eſſe, & multos alios ex iiſdē bonis emiſſe. Aequum putauit Imp noſter, prius hęredes cōueniri debere: deindè in reliquum poſſeſſorem oēm: atque ita pronunciauit. Hæc Paulus. Vndè intelligimus hypothecam fiſci veluti ſubſidiariā eſſe. Quòd emptor cauſabatur multos alios emiſſe, ut ſaltē diuideret hypothecariam actionem, non videtur admiſſum fuiſſe. Nam indiuiſam eſſe pignoris cauſam, conſtat. Sed quòd ad differendam hypothecariam actionem obiiciebat, prius conueniendos eſſe reos principales, ęquis auribus exceptum eſt. Hoc verò exemplo Iuſtinian. videtur & de omnibus hypothecis, ſicuti & de fideiuſſoribus, idem ſtatuiſſe, Nou. conſti. 4. An poſſit fideiuſſor ante reum conueniri, dubitatū olim fuiſſe, ipſe quoque Cice. ſignificat, li. 16. ad Atticum. vbi de Dolabella, & eius ſponſoribus loquitur. Poſſe tamen, Iuriſconſulti poſtea conſtāter reſponderunt, & Cæſares reſcripſerunt. l. Iure. l. alienā. C. de fideiuſ. Iuſtinianus ita demum id admiſit, ſi reus abſens eſſet: Si adeſſet, voluit hunc prius excuti, vt ſi non ſoluendo eſſet, tunc fideiuſſor conueniretur. Quandiu autem duret actio hypothecaria, poſtea dicemus, cum quæretur, cuius tēporis præſcriptione tolli poſſit. Certè durat diutius, quàm vindicationes dominorum: interdum etiam diutius, quàm actiones in perſonam. Vbi actioni hypothecariæ nihil obiicitur, & ea rectè intenditur, ecquæ tandem eius vis & victoria eſt? Vlpianus. l. 36. De noxali act. ait, poſſe Seruiana rem auocari à poſſeſſore etiam domino. Ius ſeruitutis etſi dominum interturbet in rei ſuę vſu, tñ poſſeſſorem eum eſſe patitur. Sed ius pignoris poſſeſſionem illi totā veluti eripit: & propterea plus quippiam quàm ſeruitus detrahere domino videtur. Quod & ſupra notauit: & inde conſequi dixi, quod reſponſum eſt l. 66. § fundo. de lega. 2. Certè dicitur res euinci nō ſolum ſi dominus eam vindicet, ſed & ſi hypothecarius creditor auferat. l. j. §. ſi hæres. ad Trebellia. l. 65. de euict. tuncq; etiam committitur actio de euictione, & ſtipulatio duplæ. l. 34. §. vlti. de euict. Sed meminerimus interea, quòd Papinianus ait, hac actione hypothecaria nudam tantùm poſſeſſionem auocari, l. 66. de euict. Nudam vocat, quæ & æuicta manet nuda atq; ſola. Cùm dominus rem ſuam vindicat, poſſeſſionē etiam auocat: verum ea tunc coniungitur cum dominio. Sed & fructuarius cùm rem vindicat, poſſeſſionem petit: verum eam conſecutus, nudam non habet. Vtitur n. & fruitur. Creditoris verò hypothecarii nulla eſt talis poſſeſſio. Intereà tamen, vt fundum obligatum, ſic & ſeruitutem ei debitam ſuo iure uindicat: & nè ei vicinus noceat, rectè nunciat nouum opus. Nam & creditoris intereſt, conſeruari & augeri potius, quàm imminui rem pignoratam. Quod tamen dixi de vindicatione ſeruitutis, & nūciatione noui operis, opus habet maiori explicatione. Ei, cui fundus pignori obligatus ſit, dari vtilem ſeruitutis vindicationem, vel petitionem, Iulianus ſcripſit. l. 16. de ſeruitu. l. vnica. ad fi. de remiſſ. Exiſtimauerat idem Iulianus, eandem & fructuario dari. Sed magis placuit ſententia aliter exiſtimantiū, l. 1. ſi vſufr. peta. Hic itaque hypothecario creditori plus tribuitur, quàm fructuario: quaſi ad dominii cauſam ꝓpius accedat, & eius magis interſit. Qui ſeruitutem uindicare poteſt, poteſt & nouum opus nunciare. Iulianus itaque & creditori pignoratitia & fructuario hanc nūciationem dedit. l. 8. de oper. no nunciat. l. unica. de remiſſ. Sed vt ſuperior in creditore fuit recepta hæc illius ſententia, in fructuario repudiata. l. 1. ad fi. de oper. no. nuncia. Quæ & qualis ſit poſſeſſio creditoris pignus tenentis, & quę eius poſſeſſionis vtilitas ſit, dicam paulò poſt. Nūc illud dicendum eſt, qualiſcunque tandem ea ſit, tñ creditorem iure pignoris non tam præfractè eam petere, ꝗ ſub quadam veluti cōditione, aut alternatione. Diocletianus Impe. quaſi conciperet formulam hypothecariam, ait hoc peti, ut poſſeſſor vel totum debitū reddat, vel eo quod detinet, cedat. l. 2. C. ſi vnus ex plur. hære. Ergo creditor rem ita petere, ſi poſſeſſor nolit ſoluere, vt & poſſeſſori liberum eſſe, ſi ſoluere malit, non cedere creditori. Nam etſi non poſſideret, tñ offerendo quod debetur, infringit totum ius pignoris. Sed magna quæſtio eſt, quid ſtatuēdum ſit, ſi hic poſſeſſor, offerēs creditori quod debetur, petat etiam ius pignoris ſibi cedi? Scæuola. l. 19. qui pot. in pig. reſpondit, iuſtum poſſeſſorem creditori, quod debetur, offerentem, non iniuſtè poſtulare ius etiam nominis ipſius ſibi cedi. Si hoc nomē habeat adiunctum ius pignoris, & illud ſimul trāsferri dubium nō eſt. Verùm adhuc quæritur, quiſnam ille iuſtus poſſeſſor ſit? An bonę fidei emptor, an alius etiā chirographarius creditor? Illud certum eſt, non omnibus rei obligatæ poſſeſſorib. creditori debitum offerentibus cedendum eſſe aut ius nominis, aut ius pignoris. Omnibus tamē licet tali oblatione repellere agentem creditorem, eiuſque etiam hypothecam diſſoluere. Itaque Paulus ait, creditores a vindicatione rei, quam pignoris iure pſequuntur, remoueri ſolere, ſi qualiſcunq; poſſeſſor offerre debitum velit. Neque enim debere quęri de iure poſſeſſoris, cum ius petitionis remoueatur ſoluto pignore. l. 12. §. vlt. quib. mod. pig. vel hypo. ſol. Verum etſi ſoluenti, pignuſque liberanti, propтереà nō detur in eandem rem ius pignoris, aliquod tñ ius retentionis datur. l. j. quib. mod. pig. vel hyp. ſol. quod & ſuprà notaui. Sed vt exitum & executionem actionis hypothecariæ ſemel finiamus, repetendum eſt, quod Martianus docet. l. 16. de pig. Ait, in vindicatione pignoris quæri, an is cum quo actum eſt, poſſideat rem, de qua eſt actum. Si non poſſideat, nec dolo fecerit, quò minus poſſideat, abſolui debere: Si poſſideat, & aut pecuniam ſoluat, aut rem reſtituat, æquè abſoluendum eſſe: Si neutrum horum faciat, condemnationem ſequi. Sed & ſi dolo deſijt poſſidere, proptereáque rem reſtituere non poſſit: condemnari, quanti actor in litem iurauerit, ſicut in cęteris in rem actionib. Sed & ſi reſtituere poſſit, nec velit, in litem iurari pp talem contumaciam exiſtimo, exemplo aliarum in rē actionū. Martianus tñ ait, ſi pluris condemnatus ſit debitor nō reſtituēdo pignus, ꝗ computatio ſortis & vſurarum faciebat, & poſteà ſoluere velit, quantum debebat, audiri, vt id ſoluendo hypothecam liberet. Hic itaque non valdè vrgetur re iudicata: ſed ex ęquo & bono habetur eo loco, in quo ante condemnationem erat, quanquam ſummo iure res iudicata nouam actionem daret. Verum etſi ſimplex fuerit condemnatio rei reſtituendę, creditoris hypothecaria actio non nouatur. Inquit idem Martianus: Creditor hypothecam ſibi per ſententiam adiudicatā, quēadmodum habiturus ſit, quæritur: nam dominium eius vindicare non poteſt. Sed hypothecaria agere poteſt; & ſi exceptio obiicietur a poſſeſſore rei iudicatę, replicet: Si ſecundum me iudicatum non eſt.

Qualis ſit poſſeſſio creditoris pignus tenentis. Cap. XV.

AGè verò, conſecutus eſt rem creditor iure pignoris, eamque tenet & poſſidet: quid tum? Dixi anteà ex Papiniano, nudam eſſe hanc poſſeſſionem. Non eſt tamē inutilis. Dicere poſſem, naturalē magis quàm ciuilem eſſe, vel potius eſſe corporis magis quàm animi. Sed Iuriſconſulti variè appellāt poſſeſſionem corporalem, naturalē, ciuilem, & propterea confuſè & obſcurè loqui videntur. Fructuarium poſſidere, & nō poſſidere dicunt. l. 6. & 12. de acquir. poſſeſ. Non poſſidet animo domini, ſed corporaliter tñ poſſidet: & ità rem tenet, vt ēt commoda & fructus poſſeſſionis cōſequatur tanquàm dominus. Dicitq; & naturalis & ciuilis eius poſ-

possessio potest, quæ & corporalis & iusta & ipsi vtilis est. Creditor corporaliter primum pignus tenet, & naturaliter, & denique ciuiliter possidet: quia iure id habet, non tamē tanquàm dominus, neque animo aut nomine domini: sed nō inutiliter tamen, non q̄ vtatur fruatur vt fructuarius, sed q̄ tamen huius suæ possessionis quædam commoda consequatur. Agamus apertius & explicatius. Satis constat, non esse inanem pignoris persecutionem. Quæ vtilitas sit, videamus. Principio communis regula dictat, tutius semper esse rei incumbere, q̄ actionem habere. Et qui pignus possidet, nō metuit illam intereà præscriptionem temporis, quæ hypothecariæ actionis obiici dicitur, & opponi. Deindè sæpè in pari causa creditorum, melior ē possidentis conditio. l. 10. de pig. l. 14. qui pot. in pig. Certè possidenti facilius dari retentionem, vbi actio etiam non daretur, superius ostendi. Denique si rem pignoratam vendere velit, & venditam (vt fieri solet) tradere, qūo poterit, si eam ipse nō habet? Sed & ea est creditoris pignus tenentis possessio, vt actione in rem veluti vindicatione, aut ad exhibendum rectè cōueniatur, si alius agat, quàm qui pignori dedit. Si tamen in tali vindicatione condemnetur creditor possidens, debitoris dominio nō nocebit res iudicata. l. sæpè. de re iud. Deniquè talis est hæc possessio, vt etiam aduersus dominum debitorem creditor furti agere possit, si rem ille suam surripiat. Saltem enim furtum facit naturalis & alienæ possessionis. Sed res tamen propterea non tam fit furtiua, quin vsucapi possit. Immò verò & si debitor dn̄s nō esset, sed fortasse fuisset rei possessor bonæ fidei, & rem pignori datam subtraxisset, atque vendidisset, furtum quidē facit: sed res ità furtiua nō est, quin ab emptore vsucapiatur: nam & hic debitor pro domino est: & cum res in eius potestatem p̄uenit, vt desinat furtiua esse, & deindè vsucapi possit, videtur in potestatem domini reuersa: quasi hic qui furtum facit, alia ratione furti vitium tollat. Certè non est necesse, vt in creditoris potestatem res reuertatur. l. 4. § si rem pignori. de vsurpat. l. si rem: p̄ empt. Quanquam ea de re olim dubitatum sit, cum alioqui dubium nunquàm fuerit, quin si in creditoris potestatem reuersa sit, multò magis desinat esse furtiua, & possit vsucapi. l. vltim. de vsurpa. Sed quid est, quod Philip. Imp. rescripsit. l. 6. C. de vsuca. pro empt. rem pignori obligatam, & postea a debitore distractam, non posse quasi furtiuam vsucapi? Id, qui subtiliores sunt, dictum accipiunt, vbi rem creditor non tenebat. Quid igitur? an tunc multò magis furtum facit debitor? & quale tandē hoc furtum est? Certè hic quoque furtum possessionis esse potuit. Quid enim si creditor rem illam debitori locauerat, aut precario dederat? Certè etsi non teneat, possidere tamen tunc per debitorem, vt per conductorem aut colonum, intelligitur. l. 37. de acqui. poss. l. 33. §. vlt. de vsurp. Sed cur saltem, non censetur hic purgatum furti vitium, vt in casu superiori? Quia postquam est contractum, non est reuersa in domini potestatem. Immò verò cùm res transferretur in alium, primum est contractum furti vitium. Iam illud obseruandum est, vt hic creditor per debitorem tanquam per conductorem intelligitur possidere, sic ediuersò debitorem per creditorem pignus tenentem, multo magis possidere vt vsucapiat. Iulianus l. 36. de acqui poss. ait, eum q pignoris causa fundum tradidit, intelligi possidere, neque creditoris possessione impediri vsucapionem. Immò verò ad vsucapionis causam videtur debitor adhuc possidere rem alioqui corporaliter datam pignori, vt Paulus ait. l. j. §. per seruum corporaliter. de acqui. poss. Certè creditor cùm animo domini nō possideat, sed alieno potius nomine, si possidet, sibi nō propriè, neq; omnimodò possidet. Itaq; & Paulus: Rem, inquit, pignori acceptam, quia pro alieno prorsus possidemus, nō vsucapimus, l. 13. de vsurpa. Vsucapiunt autem, qui eam nobis pignori dederunt: quia per nos, vt per conductores aut commodatarios, adhuc possidere videntur. Paulus d. §. per seruum. ait, ad hanc vnā vsucapionis causam debitorem possidere, hic intelligi, sicuti & Iauolenus. l. 16. de vsurp. ait, eum qui pignori dedit, ad vsucapionem tantum possidere: quantum verò ad reliquas omnes causas pertinet, eum q accepit, possidere. Nè quis hic fallatur, quęnam hę causæ sint, anteà notaui. Certè, quòd ad causam dominii pertinet, nullo modo possidere intelligitur, qui rem pignori tenet. Et vt non potest vsucapere, sic neque vti Publiciana. Caius ait, iustas quidē esse pignoratitias, & precarias possessiones, sed ex ijs tamen non competere Publicianam actionem: quia neque creditor, neque is qui precario rogauit, eo animo nancisćatur possessionem, ut credat se dominum esse. l. 13. §. 1. de publi. in rem actio. Non dissimili ratione Paulus probat, noxali actione non teneri eum qui pignori seruum accepit, uel precario rogauit, sed dominum, in cuius adhuc potestate seruus esse intelligitur, sicuti & si depositus, aut commodatus esset. Licèt enim (inquit) iustè possideant, non tamen opinione domini possident. l. 22. §. 1. de nox act. Denique cùm receptum esset, possessores rerum immobilium non compelli satisdare iudicio sisti, adiectum est, creditorem qui pignus accepit, possessorē non esse, tametsi possessionem habeat. l. 15. §. creditor. qui satisd. cog. Quid igitur? Ipse dominus, qui pignori dedit, in eo adhuc casu pro possessore habetur, vt nō satisdet. Porrò adeò nuda est possessio creditoris pignus possidentis, vt nullo modo possit vti pignore, & si vtatur, furti teneatur. l. 56. de furt. Et tamen in re adseruanda non solum præstat dolum, sed & culpam. Potest rem sibi obligatā locare. l. 23. de pign. Sed merces erit domini, sicuti & fructus omnes pignoris, non creditoris sunt, sed eius q pignori dedit, siue dominus rei sit, siue possessor bonæ fidei.

De antichresi. Cap. XVI.

FIT tamen aliquādo, vt maior vtilitas pignoris sit, & creditor rem obligatam non solum teneat, sed & propriè vt fructuarius possideat, hoc est, ea vtatur fruatur. Non fit hoc quidem ex natura pignoris, sed fieri potest ex cōuentione & pacto, neque propter huius vtilitatis accessionem pignus esse desinit. Iurisconsulti appellant ἀντίχρησιν, nempe cū conuenit, vt pecunia debitor vtat fruatur, & creditor loco vsurarum percipiat fructus pignoris, eoq; intereà similiter vtatur fruatur. Papinianus l. 1. § pacto. de pign. meminit cuiusdam pacti, quo placuit, vt creditor fructus hypothecarum vsuris compensaret fini legitimæ usuræ, talemque conuentionem utilem esse ait. Modestinus quoque mentionem facit similis conuentionis, vt creditor pignus in pecuniæ sine compensatione certo tempore possideat, & fructum capiat. l. 39. de pigno. act. Deniq; Paulus meminit pignoris, quod in vsu creditoris est, voluntate debitoris. l. 9. §. vlt. de suppel. leg. Sed & in rescriptis principum legimus, interdum possessionem ea lege creditori obligari, ut fructus inuicem vsurarum consequatur. Item, pecuniam ea pactione mutuò dari, vt uice usurarum creditor domum debitoris inhabitaret. l. si ea lege. l. si ea pactione. C. de vsur. Martianus, scribens de formula hypothecaria, duobus locis hanc pignoris conuentionem appellat ἀντίχρησιν. l. 11. §. 1. de pig. l. si pecuniam. de pig. act. & pignus nihilominus dici posse ait, & hypothecariā actionem competere, & soluto debito, pignoratitiā actionem: viceturque ἀντίχρησις etiam describere, cum ait ità dici, vbi creditor retinet possessionem, donec illi pecunia soluatur, & in vsuras intereà fructus percipit. Non est absurdum, vt vsura alterius sit & generis, quàm sors ipsa. Sed multò erit iustior ratio ἀντιχρήσεως, si ad modum & (vt Papinianus loquitur) finem legitimæ vsuræ reuocetur. Quid enim alioqui, si cum cētum aureos mihi mutuò dederis, fundum pignori acceperis, qui quotannis solebat fructum uiginti aureorum reddere? Certè iniusta esse ἀντίχρησις, & in fraudem legitimæ usurę cōtracta uideri posset. Quanquàm propter incertum fructum leges patiātur, ut si fortè fructus excedant modum vsurarum, nihilominus creditor eos habeat, tāquàm periculi precium, cum etsi minus fructuū nasceretur, eo tamen contentus esse deberet. l. si ea lege. C. de usur. Sanè Cicero secūda sua in Catilinam oratione quosdam Catilinarios reprehendit, qui cùm in magno ære alieno essent, sed maiores tamen possessiones haberent, nihil ex his vendere uolebant, quo se liberarent, sed certarent cum usuris (ut ait) fructibus prędiorum. Hoc stultissimum fuisse ait. Si fructus prædiorum multo maiores esse soleant fœnore debito, stulta est ἀντίχρησις. Sed alioqui non est iniqua. Cęterū certas vsuras promittere, & in solutum fructus ita dare, vt quod superest fęnoris, etiam soluatur, vel sequentium annorum fructus semper oneret, hoc verò stultissimum est. Illud postremò est memorabile, quod obseruaui in Iustiniani Nou. cōsti. 120. pàrtim esse pignus merum & simplex, partim ἀντίχρησιν. Iubet Iustinianus, ut domus ecclesiastica debitis obnoxia, cum alioqui ex mobilib. rebus Ecclesiæ dissolui æs alienum non potest, ita creditori detur pignori, vt fructus partim imputet in sortem, quæ debetur, partim in vsuras, sed quadrantes tantum.

De pignorum lege commissoria. Cap. XVII.

IVs & utilitas pignoris augetur, ut dixi, pacto, & conuentione ἀντιχρήσεως. Sed ut etiam dominium occupet captiosa aliqua conditione, ferendum temerè non est. Dixi anteà, pignus sæpè appellari fiduciam, cum ea lege detur, ut debito soluto restituatur. Nihil est captionis in ea fiduciaria pignoratione. Sed si creditor paciscatur, ut si ad diem pecunia non soluatur, fiducia illa desinat, & pignoratio p̄ mancipatione sit, hoc est, res sit creditoris pro eo quod debetur, nō est obscura in tali pactione captio. Legem aut conuētionem commissoriam sæpè Iurisconsulti uocant, cū rē ea cōditione tibi uēdo atq; trado, ut si intra certum diem precium non soluas, res sit inempta, eamq; mihi restituas. Hæc dici etiam posset quædam fiduciaria mancipatio, ut ueteres loquebantur. Nostri, ut dixi, uocant pactionem commissoriam. Impe. Alexan. uocat commissoriā uenditionem. l. 4. C. de pact. int. emp. & ven. Nam committendi uerbo

bo vtuntur, quoties quid alicui adimitur, & alteri datur: quia quippiam vel factum non sit, quod debuit: vel factū, quod non debuit. Sed & committi conditionem dicunt, cū euenit. Hanc autem siue legem, siue conditionem venditionis: Si ad diē precium non solueris, rem vt inemptam restitues, tolerant. Fatentur aliquando esse odiosam. l. Aemilius. de mino. Sed iniquam non esse putant, neq; certè captiosa est. Nam & ediuersò emptor ita pacisci potest: Si ad diem non tradideris fundum venditum, tua domus eius loco mihi empta esto. l. 2. C. de pac. pig. Est enim hæc principalis quędam conuentio legitimæ cuiusdā ueluti permutationis, sub conditione contracta: vt fundus purè, domus sub conditione vendi intelligatur. Sed si creditor pignus ea lege accipiat, ut si ad diem pecunia non soluatur, suum id faciat, propriumq; habeat, iniquam, & captiosam pactionē esse dicimus, qua pro pignore dominium quæratur: vocamusque commissoriam, neque patimur tali commisso tolli fiduciam, hoc est, pignus fieri creditoris. Paul. lib. 2. senten cum titulum proposuisset de lege commissoria, non nisi de fiducia & pignore tractat. Fortassis fiduciam appellat, cum pignus ea lege datur, ut si ad diem pecunia soluatur, lui possit, postea non possit. Posset q; ēt dici talis conuentio lex commissoria. Certè aliq̄ legem commissoriam in pignoribus receptam fuisse, Paulus eo loco significat, & ex Isidor. colligi potest. Et verò Cicer. lib. 13. Episto. ad Att. & in Orat. pro Flac. commissam fiduciam dicit. Sed vt ingenuè loquar, quid his veteres senserint, obscurum est. Constantini hæc constitutio non est: Quoniam inter aliàs captiones commissoriæ pignorū legis crescit asperitas, placet infirmari eā l. vlt. C. de pact. pig. Nos hoc ꝯstitui interpretamur, vbi conuentio ità concepta est, ut si ad diem pecunia non soluatur, pignus sit creditoris. Certè talis lex commissoria est captiosa, cum & debitor rem suam amittat præter spem, nec eam iusto pretio uendat, sed pro debito cogatur veluti in solutum dare. Quid igitur? Iurisconsulti ante Constantinum tale pactū non improbauerant? Non existimo probasse. Sed obscurè, quid hic sentirent, significarant, & intereà creditores abutebantur eorum veluti patientia. Sanè cum stipulanti vxori vir spopondisset, dirempto matrimonio, prædia, quæ doti erant obligata, in solutum dare, respondit Vlpianus, viro nihilominus integrum esse, dotis quantitatem offerre, & prędia sua liberare, atq; retinere. l. 45. de solu. Rectè sanè potest maritus ea prædia vxori vendere iusto pretio, sicuti idem Vlp. fatetur. l. 7. §. si vxor. de dot. int. vir. & vxo. Sed iniquum esset, eum cogi in solutum pro dote ea dare, cùm & pignus soleat esse maius debito, & iniquū etiam multò magis fuerit, talem obligationem descendere ex hac conuentione: Si ad diem pecunia debita non soluatur. Rectè sanè pignus in solutum dari purè potest cum ita placet debitori, atque creditori, l. si prædium. C. de euict. l. j. C. de pig. Nam & rem pignoratam, si velit, potest debitor donare creditori. Potest & purè vendere, neque integrum posteà erit, venditionem rescindere, & si offerat, quod anteà debebat. l. 34. de pignor. act. Sed & sub hac conditione: Si ad diem non soluat debitum, pōt vendere, modò iusti tunc pretii ratio habeatur. Captiosa verò ea conditio est, cum sub ea pignus in solutum daretur. Martianus. l. 16. §. ult. de pig. Potest (inquit) ita fieri pignoris datio, ut si intra certum tempus nō sit soluta pecunia, iure emptionis possideat rem iusto pretio tunc æstimandam. Hoc enim casu videtur quodammodo conditionalis esse venditio. Hanc venditionem obseruemus iustam etiā esse, neque temerè in ea fieri mētionem iusti pretii. Scæuola. l. vlt. de contrah. emp. meminit debitoris cum suo fideiussore, qui pignus alioqui non rectè sibi emeret a creditore, paciscentis sub tali cōditione, vt pignus emptum habeat. Sed intelligamus emptum iusto pretio, non ēt ea pecunia, quam creditori soluerit debitoris pignorisq; liberandi causa. Illud ergo dicimus, creditorem posse fieri dominum pignoris, si iustè, & sine captione id emat. Eum posse abs debitore pignus emere, simpliciter rescriptum est. l. rescriptum. de distrac. pig. Sed & si executor pignus in causam iudicati captū vendat, creditor vt alius quiuis, ad licitationem admittetur. l. 2. C. si in caus. iud. pig. quanquàm si ipse vendat, sibi vēdere non possit, ac ne quidem per suppositam personam emere. l. ei qui. C. de distrac. pign.

De distractione pignorum. Cap. XVIII.

LOcus nunc postulat, vt de distract. pign videamus. Nam & hoc præcipuum ius est hypothecarii creditoris, & cum rem pignori obligatam vendit, dicitur ius suum exequi. l. 7. §. .. de rebus eor. Et iure creditoris, legeque pignoris vendere, cum ita uendit. l. 10. de distract. pigno. l. 59. §. creditor. mand. Primum ergo hic agemus de creditore, deinde de debitore pignus vendēte. Ac creditor quidem interdum non tam rem ipsam uendit, quàm ius suum, sicuti & ius pignoris potest pignori dare, & ipsum principale nomen etiam uendere. Quod vbi fit, emptor rē non consequetur, vt dn̄s eius fiat, neque tanq̄ suam uindicabit, sed tantum hypothecaria actione persequetur vt obligatam. Verùm potest etiam creditor ipsam rem alienam quidem, sed sibi obligatam, vendere. Quid quantumq; intersit inter hanc & superiorem vēditionē, paulò post latius dicam. Certè tantum, quantum inter rem ipsam & ius pignoris interest. Nunc illud tantum dico, facultatem rei quoq; distrahendæ creditori dari: depēdetq; etiam hęc potestas, & descendit ex iure pignoris, ut huius quoque accessio quædam uideri possit. Certè cum Papinianus negare vellet rē pignori obligatam fuisse alicui, dixit hunc frustra rem distrahere. l. 1. §. 1. de pigno. Et ediuersò, ex pacto rei distrahendę colligit, tanquā antecedens, rem pignori obligatam esse. l. 3. §. vlt. qui pot. in pign. Adeò ius hoc distrahendi, cum iure pignoris coniunctum est. Itaq; & cum Prætor ex causa permittit rē pupillarē obligari, simul intelligitur creditori ius deindè vendendæ eius rei dare: neq; in eius alienatione nouo Prætoris decreto est opus. l. 7. §. 1. de reb. eor. qui sub tut. Sanè q̄ attinet ad pignus illud Prætorium, quod in causam iudicati capitur iussu magistratus, nō potest ipse creditor priuatim id uendere: sed ab ipso executore, eiusdem Prætoris mandato, publicè distrahitur. l. 2. C. si in cau. iudi. Verum alia pignorum genera creditor iure suo vēdit. Ac moris quidē fuit, ut in contrahendo pignore nominatim quoque pacisceretur de eius vendēdi potestate, si ad diem pecunia non solueretur. Itaque & Imp. Alexander, pactum hoc vulgare fuisse ait. l. 4. C. de pign. act. Nec dissimilis conuentio extat apud Demosthe. πρόσλακρ. Verum & si nominatim hoc nō cōuenerit, tamen pro cōuento habetur, & pignoris iure includitur. Immò verò & si expressim conuenisset, nè creditor pignus venderet, tamen subest tacita ueluti conditio, si debitor interpellatus soluat: sicuti & cū pactus est locator, non expellere conductorē. Et profectò nulla propè vtilitas pignoris esset, si creditor semper id seruare debitori teneretur: nec vnquàm distrahere, ut debitum cōsequeretur, posset. Quid igitur? Etsi tale pactum interuenerit, tamen Vlpianus pignus uendi posse significat, si ter interpellatus debitor in mora sit. l. 4. §. vlt. de pig. act. Quo ēt loco, cum dixisset creditorem furti obligari, si uendat, cū conuenit, nè uenderet addit hanc conditionem atque exceptionē, nisi debitori ter fuerit denūciatum. Vnde intelligi potest, quomodo sit accipiendum, quod alio loco simpliciter dixit, furti eum teneri, si uendat. l. 75. de furt. Cæterum Iustinianus etiā adiecit, post triplicem illam denunciationem expectandum esse biennium. l. ult. §. sancimus. C. de iure dom. impet. Sanè & cum soluendæ pecuniæ dies pacto cōfertur (inquit Papinianus) conuenisse uidetur, nè prius uendendi pignoris potestas exerceatur. l. 4. de distrac. pign. Conferri dixit, pro Diferri. Sic & ubi dies soluendæ sortis, nouo pacto p̄fertur atque diffunditur, dictum in Papiniani auditorio fuit, dilatam quoq; videri diem vsurarū committendarum. l. lecta. si cer. pe. Sed ubi debitor in mora est, creditor, qui pignus persequi potest, potest id etiam uendere: quanquam rursus iubeatur cum venditurus est, illud ipsum de venditione, debitori denunciare, & omnia bona fide agere. l. 4. C. de distract. pig. Impediri uerò quo minus uendat, nulla uel appellatione, uel denunciatione, uel pœnæ comminatione, uel testamentaria denique intercessione aut debitoris, aut alterius creditoris, potest. l. j. & 2. C. debit. uendit. pig. imp. non poss. l. ulti. §. ult. de appellat. recip. Vna est ratio impediēdæ huius uēditionis, si quod creditori debetur, in solidum offeratur. Sed alioqui si summo iure agere is uelit, potest pro minima etiam debiti parte reliqua, rem pignori obligatam totam distrahere: & ex multis etiam deligere, quam uendere potissimum uelit. l. 8. de distrac. pig. Id uerò, quia durum uideri posset, paulo diligētiùs excutiamus. Dixi anteà indiuiduam esse pignoris causam ex utraque parte, hoc est, etsi mihi pars tantum debeatur, veluti si pro parte sim hæres creditoris ex multis vnus, uel tu partē solùm aliquam rei obligatę possideas: tamē sic in solidum agi, vt & qui rem integram possidet, eā mihi cedere totam debeat, nisi quod mihi debetur persoluat: & tu, qui partem tātùm possides, ab eo cui debetur, in solidum conueniaris, perinde atque si etiam possideres totum pignus. Iam verò qualis est persecutio pignoris, talis & distractio esse solet, & hanc cum illa coniūgere solemus. Vbi igitur possum persequi totum pignus, possū & uendere totum. Nam etsi plus ex pretio consequar, q̄ mihi debeatur, quod superfluum est, debitori reddā: sicuti si minus consequutus essem, reliquum nihilominus ab eo peterem. l. 3. C. de distract. pi. Sed si plures sint res pignori obligatæ, an æquè potero vniuersas & persequi & distrahere? Certè si mea interfit, nō est dubiū me posse. Si vna pōt mihi satisfacere, iniquum esset omnes distrahi. Quid igitur, an saltem deligere possum, quam puto commodius mihi esse vt uendam? Dixi, me posse. & Modestinus hoc dixit l. 8. de distrac. pig. Sed & interdum ne persequi omnes quidem possem. Nam si vnam aliquam rē tuā specialiter mihi obliges, & deinde generaliter omnia bona tua, si ex illa vna possum cōsequi vniuersum debitū, reliqua auferre non possum. l. 2. C. de pig. Porrò non solùm priores, sed & posteriores creditores possunt pignus uendere. Nā ut illis cessantibus, hi rem persequi non prohibentur: ita, quam consecuti

sunt, vendere poterunt, sine illorum tamen fraude, quibus integrum erit emptorem possidentem persequi. Itaque fateor longè tutius esse, emere à priori creditore, vt mox dicam. Sunt & quędam in vēditione pignoris obseruanda, quę tamen ad venditorem magis pertinent, quàm emptorē. Iubetur creditor bona fide vēdere pignus. l. 4. C. de distra. pig. Si tamen dolo malo aliquid tunc faciat, ipse tenebitur, non autem emptor bonæ fidei. l. si cessante. C. de distrac. pig. Sed si emptor fraudis conscius colludat cum venditore, saltem in subsidium tenebitur domino debitori l. 1. & 3. & vlt. C. si vend. pig. aga. Et quidem vt creditor vendens de dolo tenetur debitori, sic & executor distrahēs rem captam in causam iudicati l. si pignora. de euict. l. 3. §. si executor. de negoc. gest. Sed quid bona fides hic postulat? An vt pignus publica auctione, & licitatione, tanquàm sub hasta distrahatur? Certè si ab executore rei iudicatę vēdatur, ità vēdi solet. Sed si sit pignus priuatim contractum, satis est creditorē vēdere, vt bonus paterfa. venderet. Sanè in conuētione distrahendi pignoris olim apud Athenienses illud nominatim cauebatur, vt creditor iusto pretio venderet. Nā formula pacti, quæ apud Demosthenem extat, meminit ὑπαρχούσης τιμῆς. Sed id satis intelligi potest, contineri bona fide. Quanquàm & sæpè apud Romanos quoque hic mentio fieret pretij iusti. l. si fundus. §. ult. de pig. Porrò quæritur, an quemadmodum uendere pignus creditor potest, ita etiam possit debitor rem suam, licèt alteri obligatam, vendere? Dixi anteà, si vendat, & alteri tradat, cum tradere potius creditori deberet, furtum committere videri. Sed & crimine stellionatus tenetur, si emptorem fefellerit: hoc est, dissimulans rem obligatam esse, vendiderit. Verum quęstionem & furti, & stellionatus nunc mitto: non enim ea perpetua est. Quid igitur, an saltem sine alterius fraude rectè vendet? Certè poterit. Nam & si creditor rem possideat, nec vendere ipse velit (non enim cogi potest) cogitur eam saltem exhibere debitori vendere uolenti: præsertim, cùm hoc agatur, vt ex pretio satisfiat creditori. l. 6. de pignoratitia actione. Sed quid si nominatim conuenerit, nè debitor pignus venderet? Martianum respondentem audiamus. l. 7. §. vltim. de distraction. pign. Quæritur (inquit) si pactum sit a creditore, nè liceat debitori hypothecam vendere, vel pignus quid iuris sit, & an pactio nulla sit talis, quasi contra ius sit posita; ideoque venire possit; & certum est, nullam esse venditionem, vt pactioni stetur. Hic Martianus iudicat non quidem talem pactionem, sed ipsam potius venditionem, nullam esse. Fuit tamen olim inter nostros Interpretes dubitatum de huius loci lectione: diciturque Bartolum Pisas misisse, qui consulerent archetypū, quod tunc illic erat, nunc Florentię adseruatur. Sed dubium iam non est, in eo ità legi, & legi etiam ita debere. Dubitationem fortassè faciebat, quòd Pomponius scribat, neminem paciscendo efficere posse, nè vicino inuito prędium alienet. l. penul. de pact. Sed Iustinianus interpretatus est, id accipiendum esse, vbi sine causa tale pactum fieret, & ubi uicini paciscentis non interesset. l. vltim. C. de pact. inter emp. & vendi. Interesse autem creditoris, nè ad alium debitor rem obligatam transferat, quis dubitat? Nam etsi semper rem sequatur hypothecaria, tamē facilior est aduersus debitorem ipsum victoria. Deindè, cùm hic dicimus valere pactionem, nè debitor pignus alii uendat, ciuiliter id interpretamur, cùm creditor ipse vendere, aut abs debitore emere suo tempore non recusat. Nam si neutrum velit, & interpellatus recuset vtrunque: æquius est, concedere debitori venditionem, ut aliquando se liberet. Non dissimilis interpretatio pactionis non vendendi est in l. 122. §. cohæredes. de verbor. obli. & anteà dixi, cùm debitor paciscitur, nè creditor uendat: hoc intelligi, si debitor interpellatus sępiusque admonitus soluat. Dictum est hactenus de venditoribus pignorum. De emptoribus nunc videamus. Ac principio quidem distinguendum est, vtrum debitore, an verò creditore, vendente emant: Et vtrum debitor vendat, creditore expressim consentiente, an verò sine hoc eius cōsensu. Et rursus, si sit creditor hypothecarius, qui vendit: uidendum est, an prior, an verò posterior sit. Denique, vtrum suum ius pignoris, an verò rem ipsam vēdat. Sed & qualis emptor sit, considerandum est: quia si esset alius creditor hypothecarius, vel debitoris fideiussor, aliquod ius singulare est. Ac superius quidem dixi, multum interesse, utrum creditor ius sui pignoris, an rem ipsam distrahat. Id nunc diligentius repetendum est, & primo loco expediendum: dabimusq; operam, vt & reliquas distinctiones suo ordine exponamus, atque complectamur. Creditor suum ius pignoris, sicuti & nomen ipsum, liberè, cui & quando vult, uendere potest. Rem ipsam non ità semper potest: Illud sæpe cogitur cedere offerenti debitum, hanc nulli uendere cogitur. Illius emptor, non domini, sed creditoris vendentis locum occupat: Huius verò emptor, debitoris dominium consequitur. Ex hisce differentiis multa prætereà dependent, quæ mox occurrent. Cùm debitor ipse vendit, certum est, rem ipsam vendi. Sed vtilius est, plerunq; eam emere ab ipso creditore hypothecario, pręsertim primo. Cùm debitor uendit, uendit obligatam, nisi si creditor nominatim consenserit. Tum enim tali eius consensu potest intelligi pignus remissum, vt postea dicam. At cùm creditor vendit, non solum vendit liberam à suo pignore, sed a posterioribus hypothecis. Nam tunc emptor cum debitoris dominio consequitur ius ipsius creditoris, ad summouendas posteriores hypothecas. Si tamen ipse debitor pignus ita vēdat, vt ex pretio soluat priori creditori, emptor ab hoc creditore quidem emisse videbitur: sed ius pignoris potius quàm rem ipsam, hoc est, simpliciter in eius creditoris locum successisse, sic ut posteriorem alterius hypothecam summouere possit: sed recusare non possit cedere posteriori debitum offerenti sicuti neque creditor ipse prior id recusare potuisset. Porrò debitor rectè potest rem ipsam vendere suo fideiussori. l. vltim. de contrahē. emptio. Creditor non item posset: neq; fideiussor rectè ab eo sibi emeret. Liberare enim magis debet, vt debitori reddat: & huius potius negocium gerere in hoc genere, quàm suum, sicuti etiam spopondisse uidetur. l. indebitam. de condi. indeb. Nam & debitor intelligitur ei mandasse, ut soluat. Et ideò ultrò citròque mandati iudicium hic competet. l. 2. de pigno. l. 59. §. j. mand. hoc est, debitor mandati iudicio rem abs fideiussore, qui redemit, repetet cum ipsis etiam fructibus: & fideiussor contrario iudicio repetet pretium, quod dedit, cum usuris, quales alioqui debebantur creditori uendenti. l. Paulus. de fideiuss. Nam & in eius locū hic fideiussor simpliciter successisse intelligitur: & ius pignoris quidem ipsum habebit, ius uerò dominii nullum. Paulus ait, non esse habendum similem extraneo emptori. d. l. 59. §. 1. Sed neque per omnia similis est ipsi creditori. Non enim ius dominii tandem impetrat, sicuti creditor. l. 20. de pignor. Satis superque est, si fideiussori consulatur atque caueatur, vt nihil amittat. Rem ipsam præripere debitori, pro quo intercessit, nullo modo debet. Immò verò eam debitori custodire diligenter debet, non minùs quàm creditor ipse, & eandem culpam præstare. l. 2. de pignor. Quid multis? Non potest non improbè, rei quam habet, restitutionem, cum ipsis etiam fructibus, recusare. Si recusat, fidem datam se fefellisse ostendit, & propterea etiam de dolo teneri potest. l. 1. C. de dolo. Sanè si cohęres vnus fundus aliquem hæreditarium adhuc communem abs testatore obligatum emat a creditore rectè sibi emit, ut propriū habeat; neq; ipsi societati aut communioni redimere intelligitur, aut liberare. l. cohæredes. commu. diuid. l. 26. §. quod pro empt. fami. ercisсun. Emere autem cum tota re etiam nostram partem possumus, licèt rē planè nostram non rectè emamus. l. 40. de pignor actio. l. 13. de in diem addict. Sic plus iuris habet hic cohæres, ut rem communem sibi comparet, quàm fideiussor, ut rem debitoris emat. Sed minus tamen iuris habet hic cohæres, quàm alius emptor extraneus. Cohærede ità, vt dixi, emēte, non extinguitur ius fideicommissi. Nihilominus enim potest fideicommissarius, si pretium datum illi offerat, rē consequi: quam tamen alio emēte petere non posset. l. vlti. §. quatuor. de leg. 2. Quanquam tunc possit hęredes ipsos conuenire, neq; planè perēptum sit ius totum illius fideicommissi. Nā & si ij non tenerētur rem illam abs testatore obligatam luere. l. 58. §. ult. ad Treb. tenētur tamē præstare quanti res pluris fuit, q̄ ad creditorem ꝑuenire oportuit. l. 78. §. Titia. ad Treb. Sed ad fideiussorē redeo: eumq; in hac causa rectè comparari posse, puto cum administratore rei alienæ, uel procuratore: qui & si sua pecunia rē abs creditore emat, liberare intelligitur, ut domino ꝑcium restituēdi reddat. Hoc. n. bona fides postulat. Quid autē si non debitor dominus, sed secundus hypothecarius creditor fideiussori, qui emit abs priori creditore, offerat ꝑtium? Certè si appareat fideiussorē emisse rē ipsā retinere poterit, & huius creditoris oblationē repudiare. Non. n. tenetur eius negotium gerere. Sed si ius pignoris aut nomē tantum emerit, nō minus ei q̄ illi qui vēdidit, rectè offert secūdus, vt in eius locū succedat. Et quidē si obscurum sit, quid vēditum sit, & fideiussor simpliciter emerit, facilius interpretamur, non tam rē ipsam, quàm ius creditoris vēdētis, vēditum emptumq; esse, quasi ultrò hic fecerit creditor, quod ut faceret, cogi abs fideiussore etiam poterat. Si fideiussor offerat creditori debitum totum, pro quo pignus tenetur, tenetur creditor ius suum totum in eum trāsferre, ius dico pignoris, & actiones omnes ꝑsonales, quas hēt contra debitorem, uel alios fideiussores. l. 2. C. de fideiuss. l. Stichum. §. vltim. de solu. l. fideiussores. §. idem respondit. de fideiussorib. Sed ut Paulus respondit, fideiussorē, in quem pignora a confideiussoribus data translata sunt, non emptoris loco substitutū uideri, sed eius qui pignora accepit. l. Paulus respondit fideiussorē de fideiuss. sic etiam dicemus, si ab eo emerit, non tam rei ipsius, quàm iuris quod is habebat, emptorē esse uideri, quod & Papinianus respondit, cum fideiussor conuētus officio iudicis adsecutus esset, ut emptionis titulo prędium pignori datum susciperet. Nihilominus enim alteri creditori facultatem esse offerēdæ pecuniæ, quia huiusmodi venditio transferēdi pignoris causa necessario fieret. l. 2. de distrac. pigno. Non cogitur creditor rē ipsam uēdere. Si quid itaque uēdere cogatur, nomen ipsum, & pignoris ius uēdere intelligit. Porro in hac causa creditorem

torem ementem cum fideiussore Iurisconsulti comparāt. Martianus l. 5. §. vlt. de distra. pign. Si (inquit) secundus creditor, vel fideiussor soluta pecunia pignora susceperint, rectè eis offerē, quanuis emptionis titulo ea tenuerint. Sed & Modestinus respondit, cum posterior creditor à priore pignus emit, non tam acquirendi dominii, quàm seruandi sui pignoris causa, intelligi pecuniam dedisse, & ideo offerri ei à debitore posse. l. 6. de distrac. pign. Hinc intelligimus, creditorem ementem, non tam rem ipsam emere videri, quàm ius alterius creditoris uendētis. Sed si expressim hoc actum esse appareat, vt rem ipsam emeret: non video cur emere non possit, & dominium consequi, aliter quàm in fideiussore, qui nullo planè modo potest rē sibi emere; quia teneatur potius gerere negotiū debitoris, pro quo intercessit. Vbi creditor rectè rem vendidit ei qui emere potuit, constat emptorem cum iure vendentis consequi dominium eius qui pignori dedit: neq; aliis integrum esse illi offerre pretium, vt res euincatur. l. 2. de distra. pig. l. 1. 2. & 3. C. si antiq. cred. l. si à creditore. C. de distract. pig. Nam etsi res non tam debitoris fuisset, quàm ipsius creditoris, euinci abs creditore tāquàm domino non posset, quę ab eo tanquàm creditore distracta est. l. 10. de distract. pig. quanquàm re ab alio euicta, cùm non fuisset eius qui pignori dedit, creditor qui uēdidit, de euictione nō teneatur. l. 1. & 2. Codi. cred. euict. non deb. Cum enim iure pignoris bona fide rem vendat, vendit qualem pignori accepit. Cum quis rem vendit tanquàm suam, teneri de euictione non est dubium. Sed cum vendit iure creditoris, & vt sibi obligatā, aliena quodammodo fide vendit. Sic idem erit, vendere lege pignoris, & iure creditoris. l. 10. de distract. pigno. l. 59. §. creditor. manda. & utrouis modo creditor vendiderit, euictionem non præstat. Si euictionem præstare nominatim promiserit, certè ꝑstabit, sed debitor indemnem eum præstare debet. eiq; etiā hoc nomine nisi caueat, creditor ius habet retētionis. l. 8. §. si pignori. de pig. act. Sed & si duplam euictionis nomine creditor promisisset, cum alioqui rem commodè vendere non posset, debitor creditori tantundem præstabit. l. 22. §. ulti. de pign. actio. Neq; sanè intereà liberabitur, & si pretium creditor receperit, quandiu incertum est, an id retinebit. l. 12 §. vlt. de distract. pig. Sed & si fideiussorum obligatio suspendetur, quāquàm Paulus de ea re consultus, vix audeat id affirmare, l. 59. §. si creditor. mand. Quærebatur, cum creditor pignus vendidisset, & euicta esset possessio emptori, an regressum creditor ad mādatorem habere posset: & an intersit, creditoris iure vendiderit, an communi iure promiserit. Qui uitiosam eius loci interpunctionem nuper emendauit, notat interesse, vtrum creditoris iure vendat an lege pignoris: quasi lege pignoris vendere sit, quod hic dr̄, communi iure promittere. Ego verò existimo, lege pignor. vēdere nihil aliud esse, quàm iure creditoris vendere. Nam neq; teneri de euictione creditorem lege pignoris uendentem, responsum est. l. 10. de distrac. pign. Sed communi iure promittere dicitur creditor, qui euictionem præstare promittit, sicuti venditores promittere solent, vel qui tanquam rem suam uendit. Certè tunc commune ius est, vt euictio præstetur. Quid autem Paulus ad quæst. propositam? Si (inquit) ex pretio pignorū debitum consecutus non sit, mandatorem liberum non videri. Audio, si euictione secuta pretium restituere coactus sit, regressum habere ad mandatorem. Sed quæstio erat, quando euictione sequuta non retineat pretium: & quid ante euictionem statuendum sit? Certè respondendum apertius fuisse videtur, si iure creditoris vendiderit, de euictione nō teneri, & propterea mandatorem statim liberari. Si verò communi (vt dixi) iure ꝓmiserit, euictionem præstare: neq; solum ea secuta regressum habere aduersus mandatorem, sed neque hunc interea liberari cum immineat euictionis periculum. Nam & propterea respōsum est, in suspenso esse ipsius debitoris liberationem. l. 12. ad fi. de distract. pign. Verùm superiori Pauli responso illud tantum colligi potuit, quod ipsis quoque Pandectis adscriptū est, si euictionis nomine creditor non teneatur, proficere eam rem ad liberationem. Sanè interdum creditor expressim cōueniebat, ne de euictione teneretur. l. 12. §. 1. de distra. pig. l. 68. de euic. Sed etsi ità non conuenerit nominatim, si tamen iure suo uendat, hoc est, tanquam creditor distrahat pignus, non tenetur de euictione, ut dixi, ac ne pretium quidem restituit. l. 11. §. deniq;. de actio. emp. Præstat tamen pignoratitiam saltem actionem contrariam, quam ꝯ debitorem, qui rem non suam pignori dedit, habet li. 38. de euic. Quod de euictione non præstanda hic dicimus, locum habet, & cùm Prætorium pignus publicè distrahit. Nō enim de euictione tenetur executor, qui pignus in causam rei iudicatæ captum vēdit. Sed de pretio aget emptor aduersus eum, cuius nomine res est distracta. l. 50. & 74. de euictio. l. si ob causam. C. de euict. Deniq; si fiscus creditor iure pignoris ꝑdiū obligatum uendat, euictionem nō debere, quia & priuatus creditor eodem iure utatur, rescripsit Alex. Imp. l. j. C. cred. euic. nō deb. Sed & si fiscus suo nomine vendat, vix est ut nunc euictio nulla esse possit. l. bene. Cod. de quadr. præscrip. atq; ubi euictio erat: ad summum tamen ille non præstabat nisi simplū, etsi eius procurator vendens promisisset duplam. l. 5. de iur. fisc. Si pupillo res obligata sit, non dubium est rectè abs tutore vendi: quia debitoris sit, non pupilli. l. 5. §. si pupillo. de rebus eorum. Sed etsi res pupillaris rectè fuerit obligata, vēdi abs creditore potest. Si verò res pupilli erat cum pignori daretur, talis distractio rescindi poterit per in integrum resti. Si abs patre pupilli data fuisset, non rescindetur: quia tunc cum pupillo nihil gestum esse videatur. Vtrunq; expressum est duobus Diocletiani rescriptis l. 1. & 2. Cod. si adu. vend. pig. Verum & antea hoc dixerat Paulus in auditorio Caracallæ, licèt quod uolebat, non potuerit alio id trahere. l. 38. de min. Immo verò oratio Seueri Imp. in senatu recitata, de prædiis pupillaribus sine decreto non distrahēdis, hanc habet exceptionem: Si creditor, qui pignori agrum à parente pupilli accepit, ius exequatur, nihil nouandum censeo l. 1. §. 1. de reb. eor. Sed neq; ea oratio impedit, rem pupillarem pignori captam ex causa iudicati distrahi. l. 3. de reb. eo. l. 1. C. de præd. min. Et licet minor 25. ann. facilè restituatur aduersus priuatam uenditionem eius pignoris, quod ipse dederat abs creditore distracti, non restituitur tamen aduersus publicam distractionem pignoris prætorii, quod rei iudicatæ executor distraxit, nisi aliquando ex magna & singulari causa. l. si ex causa. de min. Ac utile est sanè, diligenter cōferre distractionem pignoris, quam priuatim creditor, & quā publicè executor facit. Multa enim & similia & dissimilia sunt. Præcipuè autem describit ratio distrahendi pignoris in causam rei iudicatæ capti, in l. 15. de re iud. Iubetur executor primum bona mobilia, deinde immobilia, postremò iura & nomina capere & distrahere: neque immobilibus manum iniicit, si mobilia sufficiant. Nam & sæpe aliàs, cum de distrahendis alicuius bonis agitur, humaniter & benignè hic ordo seruatur, ut primum distrahantur mobilia: vt quàm minimo domini incommodo fieri potest, alteri fiat satis. l. si quis sepulchrum. §. ult. de relig. l. 1. §. diminutio autem. de uent. in poss. mitt. l. vlt. §. sin autem. C. de bonor. quæ lib. Sed nō legimus creditorem qui pignori habet mobilia aut immobilia, teneri illa prius, quàm hæc, distrahere. Immo verò eius arbitrio relinquitur, [illegible] hoc genere faciat, quod sibi cōmodius esse putabit. l. 8. de distrac. pign. Sed & antea dixi, priuatim posse uendere. Executorem uerò magis solenniter uēdere, & pub. auctione ueluti sub hasta & creditorem quoq; ipsum, cuius res alioqui agitur, licitatorem tunc esse posse, & emptorem. l. 2. C. in cau. iud. licet alioqui ipse sibi uendere non posset. Præterea executor priusquam uendat, iubetur audire intercedētes, tum eos qui se rei ipsius dominos esse contendunt, negantq; eum esse dominum, qui condemnatus est: tum creditores alios, qui eā rem sibi prius obligatam esse aiunt. Sed illorū intercessio (quā vulgò vocant oppositionem) remoratur & impedit interea distractionem, horum non item: quia hi hoc tātum agere uideātur, vt ex pretio ei prius satisfiat, cui res prius obstricta est. Vendere aūt executor iubetur pecunia præsenti. Nam & cum post addictionem desinat tota eius potestas & officium, non potest fidem habere de pretio. Vnde & apud Plautum in Menæch. in formula preconii auctionarii est: Omnia vęnibunt, quiqui licebunt, præsenti pecunia. Sed neque procuratori, cui simpliciter mandatum est, vt rem uendat, liberum est, fidem de pretio habere l. si procurator. de iure fisci. Sed cum creditor pignus vendit, satis est eū facere, quod bonus pater fa. faceret: etsi nulla eius culpa fiat, vt pretium rei venditæ & traditæ recuperari nō possit, periculum debitoris, cuius res erat, erit l. 9. de distrac. pig. Executor rem adiicit pluris licitanti. Sed si aut iustum pretium nemo offerat, aut nullus occurrat emptor idoneus, tandem rem dat in solutum ipsi creditori, cuius res agitur. Hæc etiam addictio appellatur: sed non tam uenditionem ueram, quàm dationem in solutum continet. Cæterum existimo rem ipsam ex uero æstimandam esse, ut si pluris sit, quàm id quod debetur, reliquum reddatur domino: sin minoris, in reliquum creditori integra sit aduersus debitorem actio: quod etiā dicitur, cùm creditor pignus uendidit. l. 3. Cod. de distrac. pign. l. 9. de distrac. pi. l. 24. §. si uendiderit. de pig. act. Scio equidem Iurisconsultos nō omnino id exprimere, cum loquuntur de hac, de qua loquor, addictione. l. 15. §. si pignoratitia. de re iud. Sed nemo negare potest, iustissimum illud esse, vt & debitori & creditori consulat. Certè Iustinianus Nouel. constit. quarta, ita ēt statuit rem æstimandam esse, cùm pecuniæ creditæ loco res datur in solutum creditori. Iam verò ut illa adeictio fit, si pignus in causam iudicati captum commodè uendi non potest: sic & cum creditor pignoris, quod distrahere uult, nullum idoneum emptorē inuenit, tandem sibi ius dominii impetrare ipse potest. Scæuola l. 101. de leg. 3. meminit pignoris in proprium creditoris patrimonium redacti, cessante debitore. Et Vlpianus mentionem facit creditoris impetrantis, ut fundum pignoratum possideat iure dominii. leg. 5. §. 1. de reb. eor. Quo loco etiam docet, quāuis à tutore uendi possit quod pupillus pignori habet: nō posse tn̄, si pupillus, vel eius pr̄ impetrauerit, ut iure dominii possideat: quia iam non debitoris, sed ipsius pupilli prædium sit. Idemque esse, etsi fuerit ex causa damni infecti iussus possidere. Sanè cum quis

quis ex aliqua cauſa mittitur abs prætore in bonorum poſſeſſionem, contrahi pignus prætorium, ſupra dixi. Si aduerſarii cõtumacia perſeuerct, tandem etiam qui miſſus eſt, impetrat ius dominii ex ſecundo decreto. l. 15. § poſtea. de dam. infe. l. 2. §. ulti. ſi ex nox. cau. l. 5. comm. diuid. l. 1. de fund. dot. Porrò creditorem qui dominii iure pignora poſſidere deſiderat, debere exprimere nomen debitoris, qui in ſolutione ceſſauit, & ſolennia peragere, reſcripſit Alex. Imper. l. 1. C. de iure dom. imp. Qualia ſint ea, Iuſtinianus diligentius exponit, qui & totam hanc impetrationem & eius conditiones copioſè deſcribit. l. ultim. C. de iure dom. impe.

Qui potiores in pignore habeantur. Cap. 19.

HActenus pignoris rectè conſtituti vim & utilitatem deſcripſi: qualis eius perſecutio ſit, qualis creditoris poſſeſſio, qualis uenditio pignoris, & denique dominii tandem impetratio. Sed cum plerũq; res eadem multis obligetur (ut obligari poſſe ſupra diximus) & inter eos magna ſæpe ſit contentio, & veluti conflictus, videndum nunc eſt, ad quem ordinem reuocentur, & quis quem præcedat. Vbi ſunt creditores chirographarii, quæritur inter eos qui priuilegiarius ſit, hoc eſt, quis habeat priuilegium exigendi, quod Pli. ad Traianum uocat πρωτοπραξίαν. Ac ſi ſunt plures priuilegiarii quis potior ſit, ex cauſa magis quàm ex tempore æſtimatur. l. priuilegiar. de reb. author. iudic. poſſ. Sed priuilegiariis omnib. cõſtat præferri hypothecarios in re obligata. l. eos qui. C. qui poti. in pign. Ac ſanè cum diſceptarent creditores, an debitoris ceſſionem bonorum acceptarent, an verò quinquennales illi potius inducias darent: & Iuſtinianus ſtatuiſſet, maioris partis creditorum ſententiam præualere: adiecit, nihil tunc intereſſe inter hypothecarios aliosq; creditores. l. vlti. C. qui bon. ced. poſſ. Sed vbi de re maiori quæreretur, non eadem eſſet confuſio. Cõſtat, ſi hæres debitoris nolit adire hæreditatem, niſi pars aliqua debiti remittatur, quam partem maior pars creditorum cẽſuerit remittendam, alios probare debere. excipiuntur tamen hypothecarii, non etiam priuilegiarii: quia etſi non adeatur hæreditas, illis ſatis proſpectum ſit, non etiam his. l. 7. vlti. & l. 10. de pact. Ac Paulus quidem in hac cauſa videtur aliquando idem tribuere voluiſſe priuilegiariis, quod hypothecariis tribuitur: ſed ab ea tandem ſnĩa recedit, ut Vlp. tacitè cedit. l. 58 §. ult. mã. Porrò multa hic reperi poſſent de actione tributoria. Sed quod inſtat, agamus: & ubi inter plures hypothecarios quæſtio eſt de ordine & prælatione, quid ſtatuendum ſit, breuiter uideamus: In primis autem occurrit vulgaris illa reg. Priorem eſſe potiorem. Eam in libris iuris ciuilis ſæpe uarieq; repetitam lego: Potiorem eſſe in pignore, qui prius credidit pecuniam, & accepit hypothecam. l. 11. qui pot. in pig. Fortiorem eſſe priuilegiis temporis. l. 10. qui pot. in pig. Tempore eſſe potiorem. l. 2. C. qui po. in pig. Præualere qui præuenit, & potiorem eſſe qui prior eſt. l. licet. C. eod. Priorem tempore, potiorem eſſe in iure. l. 3. C. eod. Deniq; potiorem ratione temporis. l. 4. C. ad Mace. Sed eadem ſemper regu. eſt: pertinetq; etiam ad prætoria pignora, vel quæ in cauſam iudicati capiuntur. d. l. 10. Nam & in cauſa rei iudicatæ occupantis eſt melior conditio: ut licèt ante pignora capta conſideremus, cui quis prius condemnatus ſit, tamẽ ubi illa capta ſunt, eum in iis potiorem eſſe, cuius cauſa prius capta ſunt, dicimus l. 19. & 61. de re iud. Sed & ſi vnus, quia in poſſeſſionem à prætore miſſus ſit, ius pignoris habeat: & alter, quia ex cauſa iudicati pignora capta ſint, eadem reg. locum habebit l. 2. C. q. pot. in pig. quemadmodum & ubi pignus vnum prætorium eſſet, & alterum ex conuentione l. 3. C. ut in poſſ. lega. Deniq; idẽ dicemus, etſi prior hypotheca generalis ſit, & poſterior ſpecialis. l. 2. qui pot. in pig. l. ſi generaliter. C. eo. tit. Ac quidem ſi tam illa generalis ſit, vt & bona futura complectatur, horum obligatio ſæpius retrotrahitur ad diem conuẽtionis, ſicuti & de hypotheca conditionali ſupra dictum eſt. Sed eſt ſingulare, quod Papin. reſpondit, l. ſi qui mihi. de iure fiſc. Si qui mihi obligauerat quæ haberet, habiturusve eſſet, & cum fiſco contraxerit, in re poſtea quæſita fiſcum potiorem eſſe debere. Nam fiſcum ꝑuenire cauſam pignoris. Cæterum ſi aut præſens aut ſpecialis ſit hypotheca, non autem bonorum futurorum: certè tũ quoque locus erit ſuperiori regulæ. Nam & priuatum, qui prior eſt, potiorem eſſe fiſco dicemus. l. 8. l. ult. §. vlt. qui pot. in pig. Quid ſi ſit tacita hypotheca dotalis? Certè Iuſti. plus ei quippiam tribuere videtur. Nam ait, mulierem potiora iura contra omnes habere mariti creditores, licet anterioris ſint temporis (vt loquitur) priuilegio vallati. l. ult. C. qui pot. in pig. Si tamen fiſcus creditor prior ſit, prior eius tacita hypotheca præferretẽ dotali poſteriori. l. 2. C. de priuil. fiſc. Sed fieri poteſt, ut alia ratione interdum uincatur. Obligata eſt res mea primum Titio, deinde fiſco poſtremò vxori. Titius fiſco præfertur iure communi, mulier verò Titio iure ſingulari. Sed & Iuſtinianus apertè fatetur, tacitam hypothecã quæ pro dote materna filiis datur in bona patris, alteram uxorem ducentis, præferri ſecũdæ huius uxoris hypothecæ. l. ult. C. qui pot. in pig. Sic videmus fiſcum, ſæpius mulierem perfringere ſuperiorem regulam: non tamẽ ſemper. Vlpianus porrò l. 5. qui pot. cum diceret, interdum poſteriorem potiorem eſſe priori: exemplum ſingulare proponit: Si poſterior credidit ad rem obligatam conſeruandam. Quale ſit huius creditoris pignus, ſupra oſtendi, & modo pluſquam pignus eſſe, modo etiam minus quippiam dixi. Itaq; ſi in eo locum non habeat ſuperior regula, mirari non debemus. Sed ſingularis eſt altera ſpecies apud Tryphonium, in quo etiam regula ſuperior ceſſat. l. 12. §. 7. de capt. & pot. reu. Dictum eſt ſupra, eum qui ab hoſtibus redimitur, quodam pignoris uinculo teneri redẽptori, donec pretium redemptionis perſolutum ſit. Hoc pignus tale eſt, vt ẽt priores aliorum hypothecas infirmet. Nam ſi ſeruus mihi datus eſſet pignori, & deinde abs hoſtibus captus abs te redimatur, tu in eo potior eris. Si tamen ego tibi pretium redemptionis ſoluero, recidet in veterẽ obligationẽ, atq; ẽt in eã ſummam mihi tenebitur, quam tibi ſolui: ut & cum poſterior creditor priori ſoluit. d. §. 7. Sanè & illa huius loci eſt regula, eum qui in ius prioris hypothecæ, vel locum prioris creditoris hypothecarii ſuccedit, eodem antiquitatis iure vti. Sed ut magis intelligatur quis ita ſuccedat, diſtinguẽda & obſeruãda ſunt quatuor capita. Primum, ſi quis mihi pecuniam credat, ut creditori meo hypothecario ſoluam: non propterea in eius locum & ius ſuccedit, ſed ita demum, ſi expreſſim hoc pactus ſit cum pecuniam daret, & pecunia ad illum creditorẽ verè ꝑuenerit. l. 3. quæ res pig. l. 12. §. a Titio. qui pot. in pig. l. 1. C. de his qui in prio. credi. loc. ſucc. Præterea ſi quis non mihi pecuniam credat, ſed veluti meo nomine ſoluat meo creditori, rectè quidem ei ſoluit, & me liberat, ſed in eius propterea locum non ſuccedit: neque ius pignoris, quale ille habuit, habebit: niſi nominatim ſibi id cedi, & in ſe transferri curarit. Cæterum tali ceſſione fieri poteſt, ut in illius locum ſuccedere intelligatur. l. 3. & vlt. C. de priuil. fiſc. l. 2. C de iure Reipub. Quòd ſi cum iam aliũde meus creditor eſſes, ſolueris alteri priori meo creditori hypothecario: diſtinguendum eſt, an tu quoq; hypothecarius tunc creditor eras, an verò chirographarius tantum. Si hypothecarius, ſoluendo priori, omnimodò in eius locum & ius vniuerſum ſuccedis. l. 3. §. 1. quæ res pign. l. 11. §. vlt. qui pot. in pig. l. j. C. qui pot. in pig. l. vlt. C. de his qui in prior. cre. loc. ſucc. Si verò tãtum chirographarius, ſoluendo non ſtatim fies hypothecarius. Quanquam ſi rẽ poſſideas, poſſis agẽti hypothecario debitum offerre, & id offerẽdo impetrare, ius agentis in te transferri. l. mulier. qui po. in pig. Sanè ſi tertius creditor pignora, quæ habet, diſtrahi permittat, vt primo ſoluatur, & eius aliud pignus ipſe conſequatur: conſequetur, in eiusq; locum ſuccedet, vt iam ſecundo præferatur. Sed ſecundus ei offerẽdo, quod priori ſolutũ eſt, ſuccedere in primum illum locum poteſt. l. 12. §. ſi tertius. qui pot. in pig. Hucq; pertinet illa Pauli elegans diſputatio l. 16. qui pot. in pign. Accidit, ut quo iure, qua iniuria tertius creditor in iudicio hypothecario vicerit primum: Quærebatur, an propterea ẽt ſuperior eſſet ſecundo? Quidam putabant eſſe perinde atq; ſi primo ſoluiſſet, & in eius locum ſucceſſiſſet. Paulus verò cõtra ſenſit. Vidit enim, victoriam illam ſucceſſionem non eſſe, ſed ſimplicẽ alterius depulſionẽ: & quod contra ius primi iudicatum eſſet, non obeſſe ſecundo. Hunc itaq; nihilominus eſſe adhuc potiorẽ tertio. Potuiſſet hic fortaſſe rurſus opponi Paulo vulgatum illud Scæuolæ: Qui me prior eſt, cum ego te ſuperaturus ſim, multò magis aduerſus te obtinere debet. l. 14. de diuer. temp. præſcri. Sed illud dixit Scæuola, cum probare vellet, eum qui pignus pignori accepit, quia iã ſit Caio potior, à quo accepit, potiorem eſſe Titio, qui Caio rem pignori primò dederat. Nam eo iure Caium uincit, quo Caius Titium uinceret. Verum in quæſtione propoſita vidit Paulus aliud eſſe. Nã tertius vincit primum propter rem iudicatam. Primus verò vincit ſẽm alio iure, nempe prioris hypothecæ. Et verò ſi primus vltro paſſus eſt ſe vinci a tertio, idq; fortaſſe nõ noluit, cur id noceret ſecundo? Sed neq; ſi qua temporis præſcriptione tertius ſummouit primum, propterea & ſecundum repellet. Vt ſuperiorem regulam, quæ docet, priorem hypothecam eſſe potiorẽ perſequar illud adiiciendum eſt, etſi prior obligatio, quæ hypothecam habebat, nouata ſit, ſed in obligatione nouante repetitum expreſſim pignus fuerit, pignus nõ nouatum videri: & ꝗ ſuam antiquitatem retineat, nihil de ſuo iure amittere, ſi quidẽ de ea pecunia, quæ prius debebatur, quæſtio ſit. Nam ſi ſit ea aucta, & maior ſit obligatio ſecunda, quæ priorem nouat, eius cã pignus non ita videbitur antiquum. l. 3. l. 12. §. Papinianus. l. ult. qui potior. in pignor. Sic fieri poteſt, ut hypotheca eadem modo prior modo poſterior ſit: & propterea etiam modo potior, modo infirmior. Credidi tibi hodie centum ſub pignore. Tu deinde abs Titio quinquaginta mutuò accipis, & ei rem eandẽ pignori das. Poſtremò ego nouata mea priori obligatione, repetẽdo idem pignus, fio creditor ducẽtorũ. Certè quòd ad priora centum attinet, potior ero Titio: non etiam, quòd ad altera centum. Vt enim nouatio non eſt mihi fraudi, ſic neque alteri eſſe debet. Poſtremò, cum antea dictum ſit, hypothecam ſola conuen-

conuentione contrahi: ſequitur, nihil poſteriori prodeſſe, ſi ei res prius tradita ſit. Fit tamen interdum, vt poſſeſſionis potior hic cauſa ſit. Si non dominus (inquit Paulus) duobus eandem rem diuerſis temporibus pignorauit, prior potior eſt, quamuis ſi à diuerſis nõ dominis pignus accipiatur, poſſeſſor melior ſit. l. 14. qui pot. in pign. Dixi antea ſuo loco, eum qui pro domino habetur, poſſe rem pignori dare: vt quemadmodum ipſe habet Publicianam, creditor habet hypothecariam. Cæterum ſi duo tales non domini, qui Publicianam tamen habent, duobus ſeparatim rem pignori dederint: non erit potior qui prius accepit, ſed qui rem poſſidet, ſicuti & ſi eam emiſſent. l. ſiue autem. §. ſi duobus. de publ. in rem act. Sed ſi ab eodem uterque creditor rem pignori acceperit, regulæ ſuperiori locus erit, vt is potior ſit, cui res prius obligata eſt: ſicuti ubi ab eo emiſſent, potior eſſet, nõ qui iam poſſidet, ſed cui prius res tradita eſt. Sanè vbi duobus ſimul & in ſolidum res aliqua ita obligata ſit, vt alter altero prior poſteriorve non ſit, non poteſt ſuperiori regulæ locus eſſe. Quid igitur? In pari cauſa potior erit conditio poſſidentis. l. 10. de pign. Si tamen quod vni debetur, prius ſit, erit & eius prior hypotheca. veluti ſi tibi debeam, quod proximo anno naſcetur in fundo meo, & Titio, quod anno ſecundo, & vtriq; propterea ſimul obligem domum: tua potior erit, quia prior eſſe videatẽ hypotheca, ſicuti & obligatio principalis tua prior eſt. l. 13. qui poti. in pign. Si non res eadem duobus in ſolidum obligetur, ſed diuiſim & pro diuerſis partibus: tunc nõ ꝗritur, quis prior poſteriorve ſit, neq; ii concurrunt: ſed ſinguli in ſua parte ſoli ſunt, & res diuerſæ diuerſis obligatæ eſſe intelliguntur. Hucq; pertinet elegans & ſubtile Papiniani reſpõſum l. 3. §. vlt. qui pot. in pig. Poſt diuiſionem (inquit) regionibus factam inter fratres conuenit, vt ſi frater agri portionem pro indiuiſo pignori datam, à creditore ſuo non liberaſſet: ex diuiſione quæſitæ partis, partem dimidiam alter diſtraheret. Pignus intelligi contractum exiſtimaui, ſed priorem ſecundo nõ eſſe potiorem: quoniam ſecundum pignus ad eam partem directum videbatur, quam ultra partem ſuam frater nõ potuit obligare. Hæc Papiniani uerba recito, quia interpretem requirũt. Primũ ꝙ ex conuentione rei diſtrahendæ colligit conuentionem pignoris, ſuo antea loco expoſui. De illo nõ dubitat quòd Caius dixit: Si quis communis rei partem pro indiuiſo dederit hypothecæ, diuiſione facta cum ſocio, non vtique eam partem creditori obligatam eſſe, quæ ei obtingit, qui pignori dedit, ſed vtriuſque partem pro indiuiſo pro parte dimidia manere obligatam. l. 7. § ult. quibus mod. pign. uel hypot. ſolu. Quæ ergo eſt Papiniani ſententia? quæ quæſtio? Cum frater cohæres meus partem ſuam fundi alicuius hæreditarii nondum inter nos diuiſi Titio obligaſſet: egoq; facta deinde diuiſione intelligerem meæ quoque portionis partem eſſe pro indiuiſo obligatã: conueni, niſi eam lueret ac liberaret, dimidia eius portionis, quam ex diuiſione habet, pars viciſſim mihi eſſet obligata. Hic fraterna portio Titio & mihi obligatur, ſed diuiſim: hoc eſt, pro partibus indiuiſis. Non ergo concurrimus: ſed quiſque partem diuerſam ſolus habet obligatam. Itaq; quod Papinianus ait, priorem non eſſe ſecundo potiorem: potuiſſet etiam, quod alibi dixit l. 2. qui pot. in pign. hic dicere, ſecundum creditorem in pignore poſtea dato non tam potiorem quàm ſolũ inueniri. Deligat ſanè pro indiuiſo quam partem volet Titius. Altera ſemper ſupererit, quæ mihi pignori erit. Quorſum? ut quod mea intereſt, conſequar, l. 66. §. diuiſione. de euic. l. ſi fratres. C. comm. utr. iud. Si unus creditor chirographarius, alter hypothecarius ſit, non quæritur, quis in re debitoris potior ſit: nam eam alteri tantum obligari conſtat. Diocletianus Imp. ait, eos qui acceperunt pignora, cum in rem habeant actionem, priuilegiis omnibus, quæ perſonalibus actionibus competunt, præferri. l. eos qui. C. qui pot. in pig. Obſeruari tamen, beneficio ſeparationis fieri poſſe, vt chirographarius præferatur. Vlpianus enim l. 1. §. ſciendum. de ſepar. Sciendum eſt (inquit) etiam ſi res obligata eſſe proponetur ab hærede pignoris iure vel hypothecæ, attamen ſi hæreditaria fuit, iure ſeparationis hypothecario creditore potiorem eſſe eum, qui ſeparationem impetrauit. Si res hæreditaria iam fuiſſet uendita, ſeparationem fruſtrà deſiderari, ait Papinianus l. 2. de ſepar. Sed Vlpianus tanti non fecit ius pignoris, quin putaret infringi poſſe per ſeparationẽ, cũ chirographarius defuncti creditor impetrat ſeparationem defuncti abs bonis hæredis: ut & licet iã hæres bona defuncti obligarit ſuis creditoribus, talem tamen obligationem ſeparatio diſſoluat. Itaque & ad locum ſequentem id pertinet.

Quibus modis pignus, vel hypotheca diſſoluitur. Cap. 20.

SVpereſt vt de diſſolutione pignoris videamus. Non enim pignus eſt perpetuum. Cumque quæri ſoleat, quibus modis ſeruitus amittatur: multo magis de pignore id quærendum eſt. Finitur autem interdum cum principali obligatione, cui acceſſit: vt acceſſioni finiri per conſequens (ut ita loquar) ſolet: interdum etiam ſolum ſeparatimque finitur, durãte adhuc obligatione principali. Et rurſus utroque modo finitur, modo creditore inuito, modò etiam ex eius uoluntate: eaque etiam vel expreſſa vel tacita. Martianus ait, Suas conditiones habet hypothecaria actio, ideſt, ſi ſoluta eſt pecunia, aut ſatisfactum eſt. Quibus ceſſantibus durat l. 13. §. etiam. de pigno. Iis ergò exiſtentibus deficit. Et Pomponius l. 9. §. omnis. de pig. actio. Omnis (inquit) pecunia exoluta eſſe debet, aut eo nomine ſatisfactum eſſe. Sed & Prætor in edicto ſuo de migrando; Si (inquit) merces tibi ſoluta, eove nomine ſatisfactum eſt, aut ꝑ te ſtat quo minus ſoluatur &c. l. 1. de migrand. Denique & Vlpianus l. 6. quibus modis pigno. ſolu. Liberatur, ait, pignus, ſiue ſolutum eſt debitum, ſiue eo nomine ſatisfactũ eſt. Martianus alio loco, & item Iulianus, pro ſatisfactum, ſupponunt, ſatiſdatum, l. 49. de ſolut. l. 2. pro hæred. Sed id paulò poſt viderimus. Nunc de prima illa conditione, ſi ſoluta ſit pecunia, videamus. Martianus ſcribens ad hypothecariam formulam d. l. 49. Solutam, inquit, pecuniam intelligimus naturaliter, ſi numerata ſit creditori, vel ſi iuſſu eius alii ſoluitur, vel tutori &c. Pomponius exprimit, omnem pecuniam exolutam eſſe debere. l. 9. § oĩs de pigno. actio. Oportet itaque in ſolidum eſſe perſolutam. Nam & ſi principalis obligatio ꝑ parte quam recepiſſet creditor, tolleretur: tamen perduraret integra hypotheca pro altera parte. Tam ènim eſt indiuiſa, vt quandiu reliquum aliquid debetur, inſolidum pro ea teneatur. l. quandiu. C. de diſtractio. pigno. Dixi antea, quàm ſit indiuiſa actio hypothecaria, cum rem obligatam, vel eius partem perſequitur. Nũc dicimus indiuiſam quoque eſſe, cum de diſſolutione illius agitur. Diuidua eſt obligatio quantitatis & certæ ſpeciei: vt ſi partem recipiat creditor, pro parte eam diſſoluere intelligatur. At hypotheca quæ acceſſit, indiuidua eſt. Poteſt quidem pro parte etiã indiuiſa pignus liberari, ſi ità omnino conuenerit. l. 7. §. penult. l. 8. §. ſi conuenerit. quibus modis pigno. uel hypoth ſolu. Sed tacite hoc nõ fit, neque in re dubia creditor cenſetur id velle. Itaque nõ prodeſſe ad pignus liberandum, partem creditori ſoluere: ſicuti neq; prodeſt, ut pœna non committatur. Papinianus ait, l 85 §. item ſi. de verborum obligationibus. Quid ergo eſt, quod idem Papinianus alio loco ait, pro parte pignus liberari? l. 65. de euict. Hoc dixit, cum intelligeret pro parte ſoluta pignus amplius nõ teneri. Sed pro reliquo debito nihilominus in ſolidum tenetẽ. Ac eo quidem etiam loco Papinianus ſatis ſignificat, nihilominus manere rem pignori obligatam, etſi vnus hæres perſoluerit, quod debet, ſi alter adhuc pro ſua parte debeat. Nã & ſpectamus quantum creditori debeatur, qui pignori rem hẽt: non autem quantum debeat, qui ſoluit. l. 1. C. de luit. pig. In Commẽtario ad duodecim Tabu. id latius expoſui, ſicuti & in Commẽtar. de conditionib. fuſius explicui, quod huc quoque pertinet, non impleri conditionem pro parte, ſed eius explendæ rationem planè eſſe indiuiſam. Ineptus eſſem & moleſtus, ſi nunc pluribus verbis rurſus eadem inculcarem. Hoc ſatis eſt, ſi teneamus, quod Vlpianus ait, omnem pecuniam exolutam eſſe debere, priuſquam de aliqua pignoris liberatione quæratur. l. 9. §. omnis. de pignor. action. Nam etſi plures fuerint res obligatæ, tamen tam tenentur omnes & in ſolidum ſingulæ pro aliqua parte non ſoluta, quàm pro toto. l. 29. de pignor. Ac ſi quidem non ſolum pro ſorte principali, ſed & pro vſuris, vel etiam pro pœna commiſſa pignus obſtrictum intelligatur, nõ eſt dubiũ, debere vniuerſum eſſe perſolutum, priuſquam pignus liberari ullo modo poſſit. l. 13. §. vltimo. de pignor. quanquàm ſi in ſortem duntaxat, vel in ſolas vſuras teneatur, diſſoluatur eo, pro quo obligatum fuit, ſoluto. l. ſolutum § in ſortem. de pignor. action. Quid igitur, ſi debitum in ſolidum offeratur creditori, & is ſine cauſa recuſet? Certè optimum erit, conſignatum deponere: neque tunc dubium eſt, pignus liberari. Vlpianus l. 6. §. 1. quibus modis pignor. uel hypothec. ſolu. ait, eum qui paratus eſt ſoluere, meritò pignus videri liberaſſe. Sed paratum interꝑtamur qui etiam re ipſa offert quod debetur. l. 5. C. de diſtract. pign. & obligatum conſignat, deponitque, ſi non accipiat creditor. Nam oblationis obſignationiſque coniunctim mentio fit l. ſi prius. C. de diſtract. pignor. l. vltim. C. de pignor. action. l. vl. tima. C. de luit pigno. l. acceptam. C. de vſur. Si ageretur de ſiſtẽdo curſu vſurarum, uel pœna uitãda, facilius interpretaremur ſolam oblationem ſufficere: neque illam depoſitionẽ obſignatam etiam requireremus. l. 2. C. de pact. inter emp. & vend. l. qui Romæ § Seia. de verborum obligat. l. penult. de naut. fœn. l. Celſus. de arb. l. traiectitiæ. de actio. & obligat. Sed tam fauorabilis non eſt pignoris diſſolutio, & propterea non eſt tam facilis. Nã cum Caius l. potior. §. ultimo. qui potio. in pigno. ſimpliciter dixiſſet, ſi paratus ſit poſterior creditor priori ſoluere, ius prioris finiri: adiectum eſt alio loco, ita paratum eſſe debere, ut & offerat, & obſignatum deponat. l. j. C. qui potio. in pign. Sanè in edicto perpetuo ſcriptum fuiſſe, Pignus diſſolui, uel ſi pecunia ſoluta creditori ſit, vel ſi per eum factum ſit, quo minus ſolueretur, indicat Dioclet. l. 3. C. de luit. pign. & ita etiam ſcriptum eſt in edicto de migrando. Quomodò illud accipiendum ſit, iam dixi. Nunc videamus de altera hypothecæ diſſoluendæ conditione.

tione. Martianus l. 13. de pignor. ait, Si soluta est pecunia, aut satisfactum est. Sic & in l. 9. §. omnis. de pig. acti. & l. 6. quib. mod. pigno. solu. & l. 1. de migrand. Sed vt supra quoque monui, pro satisfactum, supposuit satisdatum Marcellus l. 49. de solu. & Iulianus l. 2. Pro hæred. Latius certè patet verbum Satisfaciendi, quàm Satisdandi: & illud hoc continere solet. Sed cum soleat propriè is dici satisdare, qui fideiussores dat, l. j. qui satisda. cog. & ita etiam sæpe vtantur Iurisconsulti verbo satisfaciendi: tamen in hac quæstione dici id non potest, nisi si satisdatum ita accipiamus, vt sit etiam ultra satis acceptum, quo a pignore recedatur. Pomponius dicto §. omnis. satisfactum hic accipi ait, quemadmodum voluit creditor, licet non sit solutum: siue aliis pignoribus sibi caueri voluit, ut ab hoc recedat, siuè fideiussoribus. Sed adiicit Caius, debitorem, qui non soluere, sed alia ratione satisfacere paratus est, veluti si expromissorē dare vult, nihil agere. Non enim cogitur creditor, si nolit. Sed & Vlpian. l. 6. §. 1. quibus modis pigno. vel hypothe. sol. Qui (inquit) paratus est soluere, meritò videtur pignus liberasse. Qui verò nō soluere, sed satisfacere paratus est, in diuersa causa est. Ergo satisfecisse prodest, quia sibi imputare debet creditor, qui satisfactionem admisit vice solutionis. Atqui non admittit satisfactionē sed solutionem desiderat, culpandus non est. Quid est ergo, qđ adiicit, non esse receptam Attilicini sententiam, qui putabat, si satisdetur alicui, recedere eum à pignoribus debere? Certè hoc non rectè dicitur, cum offertur satisdatio, quam creditor non admittit. Sed & si ita acceptus esset fideiussor, vt non appareret acceptum esse animo relinquendi pignoris, potius existimaremus utranque cautionem coniungi, vt sæpe olim prædiis & p̄dib. cauebatur quemadmodum antea dixi. Sanè cum colonus nominatim inuecta tibi obligasset, donec merces soluta, aut satisfactum esset: deinde mercedis nomine a colono fideiussorē acceperis: satisfactum tibi uideri, & pignus desinere, Labeo scripsit l. penult. quibus modis pigno. solu. Tum enim satis apparebat satisdatum esse, & satis acceptum, vt a pignore recederetur. Illud negari non potest, si quis tantum teneretur satisdare, non posse oblatum fideiussorem non admitti, sicuti qui debet soluere, non liberatur, si offert talem satisfactionem, ut ait Paulus l. 21. §. ulti. de consti pecun. Sed obseruemus multum interesse inter oblatam & inter admissam satisdationem. Nam propriè satisfactum est, vbi creditoris desiderio factum est satis: ut mirari non debeamus, si satisfactio, quæ nō solum oblata, sed etiam admissa est, vice solutionis habeatur. Si verò non admittatᷓ, dicimus non prodesse, ac ne satisfactionis quidem nomine dignā esse. Sed & si admissa sit, tamen non pertinet nisi ad pignus dissoluendum, manēte nihilominus principali obligatione, & alia cautione accedente, & ueluti substituta. Si creditor acceptū ferat quod debetur, rectè etiam ei dicetur satisfactum. Martianus ad formulam hypothecariam, acceptilationem hanc non solutionis, sed satisdationis verbo contineri ait, l. 49. de sol. Sed est tñ plusquam satisdatio iam admissa: & talis est satisfactio, q̄ etiam dissoluat principalem obligationem. Quid si principalis obligatio non erat ex stipulatu? Certè tunc summo iure non est vtilis acceptilatio, quæ propriè inuenta est ad dissoluendas verborum obligationes. Sed quia tamen, si aliis obligationibus adhibeatur, saltem valet, vt simplex pactum de non petendo, l. 8. & 19. de accep. l. 27. ad fi. de pact. l. 5. de rescin. ven. pertinebit etiam ad pignus dissoluendum, quasi & tunc creditori satisfactum esse videatur. Quod & Martianus obscurè indicat, d. l. 49. Idem autem apertè tradit solui hypothecā, si creditor paciscatur non petere pecuniam. l. 5. quibus modis pigno. vel hypoth. solu. Saltem enim exceptio quæ principali obiicitur, obiicietur & hypothecæ. l. 17. §. de pignor. de pact. Nam & tale pactum fideiussoribus prodest. l. & hæredi. §. vlti. de pact. Sed & nouata obligatione, pignus, quod ei accesserat, simul intercidit: nec cū noua obligatione restituitur, nisi expressim fuerit in ea repetitum. l. solutum. de pignor. actio. l. 18. de noua. l. vna. C. etiam ob chirogr. pec. Quod & de fideiussione dicitur, l. nouatione. C. de fideiuss. Cæterum si inutilis sit nouatio, constat priorem obligationem cum sua hypotheca durare. Vnde cum mulier suscepisset alienam obligationem, quia efficax nō sit hæc nouatio, nō solum priorem obligationem restitui, sed & eius hypothecam manere, responsum est l. 13. § de pign. ad sen. Vell. Verum illud singulariter obseruandum est, quod ex Gordiani rescripto colligi potest. l. si paternam. C. ad Velleian. Si talis nouatio sit, quæ pro parte ualeat, pro parte non ualeat: prioris obligationis pignora durare, pro qua parte nouatio est inutilis, & nihilominus obligari alia pignora, quæ inutili etiam nouationi adiiciūtur, perinde atque si priori obligationi accessissent. Cæterum cum dicimus, vtili nouatione perimi priorem obligationem, & eius pignus, propriè loquimur de voluntaria nouatione. Nō eadem verò causa est nouationis necessariæ, quæ ex re iudicata nasci dicitur. l. aliam. de nouat. l. 1. C. de iud. l. 13. §. etiam. de pig. Nam neque tunc fideiussor liberatur. Fit sanè interdum, vt cōfundatur obligatio fideiussoria, eius tamen pignus duret. Inqt enim Aphricanus: Qui pro te apud Titium fideiusserat, pignus in suam obligationem dedit. Post idem te hæredem instituit, quamuis ex fideiussoria causa non tenearis, nihilominus tamē pignus obligatum manebit. l. 38. §. vlt. de sol. Si ille creditorem fecisset hæredem, certè pignoris obligatio nulla esse posset, cū dominus pignoris factus est creditor: sicuti & cum debitoris pignus est, & creditor sit hæres debitoris. Nemo enim rem suam habet pignori. Si tamen intersit adhuc creditoris, pignus non confundi, vel quia non est perpetuum dominium, vel ut iure prioris hypothecæ depellat alterius hypothecam, seruari poterit. l. debitor. ad Trebell. l. ex sextante. §. vlt. de excep. rei iud. Tum itaque licet principalis obligatio cōfusa extinguatur, singulari tamē ratione superest, duratque eius quoddam hypothecæ, quod alioqui solet cum illa intercidere. Immo vero interdum fit, vt quod ad perimendam principalē obligationem non valuit, ad quam tamen tollendam referebatur, valeat nihilominus ad tollendum pignus. Papinianus l. j. §. 1. quibus modis pign. vel hypo. sol. narrat, cum quidam residuum debitum donasset, eoq; defuncto, donationem quibusdam modis inutilem esse cōstitisset, nihilominus solutum esse ius pignoris prima voluntate donatoris: quoniam inutilis pecuniæ donationem lex tantum faceret, cui non erat locus in pignore liberando. Lex vetat, ne coniunx coniugi aliquid donet. Pignus remitti non vetat. l. etiam. C. ad sena. Vellei. l. Lucius. quib. mod. pign. vel hypothe. solu. Nec pignoris remissio est aliqua alienatio, de qua in fraudem suam facta queri creditores ex edicto possint. l. 3. si pignus de iis quæ in fraudem credi. Nec aliqua donatio est, propter quā possit abs legatario relinqui aliquid. l. 3. §. vlt. de legat. Quanquàm non sit inutile legatum, quo ad dissoluendi pignoris causam pertinet. l. j. de liber. leg. Sed illud nūc dicimus, si uxor remittat viro quod is debet sub pignore, principale debitum non tolli, tale tamen pignus: quia illud remittere non possit mulier, hoc vero possit. Cæterum si iure communi inutilis est remissio debiti, & ex ea causa quæ pignoris quoque remissionem impediat, certè etiam pignus durabit. l. debitum. C. de remiss. pignor. Dixi, quomodo hypotheca finiatur cum principali obligatione, cui accessio est. Nunc dicendum est, quomodo sola tollitur, manente obligatione principali. Ac quidem etiam ratione accessionis interdum fit, vt finito iure illius qui pignori rem dedit, ius quoque pignoris finiatur: veluti si is dominus esse desinat, vt nunquam antea fuisse videatur: veluti si fundum vectigalem pignori dedero, cuius fundi lex est, vt propter nō solutum vectigal committatur: eo commisso, pignus etiam extinguetur. l. 30. de pign. Si statuliberum obligauero, certè eius conditione, pignus euanescet. l. 13. §. j. de pign. Si res in diem mihi addicta erat, quam pignori dedi, & alius deinde emptor meliorem conditionem adferens rē illam auferat, pignus quoque intercidet. l. 3. quibus modis pign. vel hypothe. solui. l. 4. §. sed & Marcellus. de in diem add. Dubitari magis posset, an idem dicendum sit, si emissem lege commissoria, cuius deinde non paruero. Et magis est, vt idem dicatur. Quanquàm si res sic distracta esset. Nisi emptori displicuisset, & emptor postquàm pignori dedit, sibi emptionem displicere dicat: pignus non finiri, respondit. Vlpianus l. 1. §. vlt. l. 4. quibus mod. pig. vel hypoth. solu. Sed & pignus manere obligatum, et si redhibitus fuerit seruus, ait Paulus l. bouem. §. pignus. de ædil. edict. Nempe voluntaria est redhibitio, neque inuito emptori res tunc aufertur. Immo vero ex eius voluntate noua quædam veluti venditio est. Sanè si noxale instituatur iudicium de seruo pignori dato, & creditor præsens defensionem suscipere noluerit: sic seruus noxæ deditur, vt pignoris persecutio denegetur, & propterea ipso iure de pignus liberatum intelligatur, vt ait Caius l. 27. de noxal. acti. Sed maior quæstio est, an sententia lata contra debitorem de dominio rei litigantem, perimat ipsius quoque creditoris hypothecam. Id superius exposui. Sed repetendum iterum est. Papinianus quodam loco significat, nō nocere creditori, si eo non admonito, iudicium peractum sit. l. iudicatæ. §. vlti. de excep. rei iud. Scienti verò & admonito nocere. Marcellus respondit l. sæpe. de re iud. Sed Papinianus alio loco sine vlla distinctione ait: Si superatus sit debitor, qui rem suā vindicabat, quā suam non probaret: æque seruanda erit creditori actio Seruiana, probanti rem eo tempore, quo pignus contrahebatur, in bonis illius fuisse. Sed etsi victus sit debitor vindicans hæreditatem, iudex actionis Seruianæ, neglecta de hæreditate dicta sententia, pignoris causam inspicere debebit. Enimuero fieri potest, vt & pignus recte sit acceptum, nec tamen ab eo lis bene instituta. l. 3. de pi. Possumus sanè huic loco superiorem distinctionem non adhibere, si intelligamus tantum hic agi de eo, qui a vindicatione instituta simpliciter repulsus est, quia rem suam esse non probat: sicuti actore non probante, solet absolui reus. Si tunc debitor non omnino dominium propterea suum amittit, nō non amittit, nec iterum vindicare prohibetur: certè multo minus creditori repellitur. Sed & poterit debitoris dominium ab alio vsucapionem esse, manente nihilominus hypotheca creditoris. Papinianus l. 44. §. non mutat. de vsurpat. ait, vsucapionem superuenientem non mutare, minus

minus pignoris persecutio salua sit. Nam persecutionē pignoris, quæ nulla societate dominii, sed sola conuentione constituitur, vsucapione rei non perimi. Idem inculcat in l. 1. §. cum prædium. de pignor. Equidem fateor, quod & mox latius dicam, hypothecariam quoque persecutionem præscriptione temporis summoueri posse. Sed eam non statim is summouet, qui rem vsucœpit. Neque eadem vtrobique est præfinitio temporis. Et post inchoatam iamdudum rei vsucapionē, potuit institui pignus. Sanè si res ipsa pignori data plenè perierit, manifestū est, eius non minus hypothecam quàm dominium perire, & nihilominus superesse principalem, & personalem obligationem debitoris. l. sicut. quibus modis pign. sol. l. quæ fortuitis. C. de pignor. act. Sed subtilis est in hoc genere disputatio Papiniani in d. §. cum prædium. Ait: Cùm prædium pignori daretur, nominatim ut fructus quoq; pignori essent, ꝯuenit: eos consumptos bona fide emptor vtili Seruiana restituere non cogitur. Pignoris enim causam nec vsucapione perimi placuit: quoniam quæstio pignoris ab intentione dominii separatur. Quod in fructibus dissimile est, qui nunquam debitoris fuerunt. Quod hic Papinianus interserit de diuersa causa dominii & pignoris, agnosco esse quandam veluti anthypophoram: nè miremur, quæsito rei dominio & vsucapto, nihilominus durare hypothecam. Sed quid est quod ait, non idem dici de emptore prædii, qui fructuum, quos percepit, bonaque fide cōsumpsit, sic dominus factus intelligitur, vt eorum etiam hypothecam extinguat? Videtur enim Papinianus notare, quoddam hic esse discrimē inter fundum & eius fructus, interque illius & horum hypothecam: An qui fructuum dominium quæsiuit, statim perimit eorum pignus, neque huius quæstio ab illius intentione tunc separatᷓ? Cur igitur Papinianus consumptionem eorum requirit, sola perceptione contentus? Si consumptio interuenit, certè & ea fundi pignus perimet. Nam si fundus chasmate pereat, non potest eius hypotheca subsistere, vel si hic emptor bona fide eum possidere desiit, desinit quoque teneri pignore. Quid igitur dissimile hic est inter fundi & fructuum hypothecam? Equidem non inuitus fateor, non videre me multa, quæ Papinianus subtiliter præmit. Sed illud dico, fructuum perceptionem cum cōsumptione coniunctam esse solere, & propterea eorum pignus facilè intercidere: quamuis qui percepit, ex ijs locupletior fiat. Verum fundus non ita ꝯsumi facilè potest. Si res obligata non omnino perierit, sed ita tamen mutata sit, vt non eadem amplius, quæ fuit, esse videatur: (nam & formæ mutatio interdum dicitur substantiam rei interimere, l. Iulianus. §. si quis rem. ad exhib.) certè fatebor, hac ratione dominium & hypothecam amitti. Vt si sylua aut lignum rude detur pignori, & nauis ex ea materia fiat, dicemus pignus consumi, neque nauem teneri: qa aliud sit materia, aliud nauis. l. si conuenerit. §. si quis sic cauerit. de pigno. act. Sanè Martianus. l. 16. §. si res. de pignorib. ait si res hypothecæ data, postea mutata fuerit, ęquè actionem hypothecariam competere, veluti si de domo data hypothecæ fiat hortus: uel si de loco cōuenit, & domus in ea facta sit, vel vineæ positæ. Verum hæc ipsa exempla significant, Martianum de ea tantum rei mutatione loqui, quæ nō nisi summam faciem immutat, sicuti & cum color mutatur, res eadē nihilominus manet. l. sed si ex meis. de acquir. rerum dom. Sanè etsi domus mihi pignorata comburatur, area manebit obligata. l. domo. de pigno. acti. ac si deinde domus fuerit restituta, ea quoque, vt prior, obligabitur, l. 29. §. domus. l. vlt. de pignor. Porrò & tempore finiri pignus, ait Vlp. l. 6. quibus modis pigno. sol. Vt sub conditione vel in diem potest contrahi hypotheca, vt prius non nascatur: sic etiam potest ad diem vel conditionem, vt scilicet de veniēte, vel eueniente conditione, finiatur. Sed & si principalis obligatio ita contracta sit, eadem exceptio temporis obstabit hypothecæ, quæ principali obligationi obiicitur. Nam & si obligatio ipso iure non finiatur tempore, per exceptionem tamē infirmatur l. obligationum ferè. §. placet. de obliga. & acti. Sed & si de tempore nihil conuenerit, tamen creditorem præscriptione longæ possessionis posse à possessore pignoris summoueri, ait Pau. l. 12. de diuer. & temp. præscrip. Paulo ante dixi, eum qui dominium rei vsucępit, nō posse propterea summouere hypothecam. Non enim eadem vtriusque causa est. Sed illud nunc dico, etsi veteres Iurisconsulti nullam agnoscerent temporis p̄scriptionem aduersus actiones in personam, aduersus tamen actiones in rem, quę ex obligatione descenderent, aliquā agnouisse. De vindicatione domini iam nō loquor. Vsucapio planè eam tollebat. Sed de actione hypothecaria, quā dixerunt summoueri posse longi temporis præscriptione, si quis tandiu rem obligatam possederit, nec abs creditore conuentus sit. Lōgum tempus intelligi, decem annorum inter præsentes: viginti inter absentes, satis notum est. Hanc Iurisconsultorum sententiam de hypothecaria actione summouenda ꝯfirmarunt Imp. Gordianus & Diocletianus l. 1. & 2. C. si aduers. cred. præscrip. oppo. l. ult. C. de actio. & obligat. Sed exceptionem hanc addiderunt, extra quam si debitores aut eorum hæredes rem possideant. Visum est enim, eos patientia creditoris abuti non debere: neque si hic benignè passus sit pignus abs domino possideri, ius ꝓpterea suum remisisse videri. Postea edita est constitutio Theodosij & filiorum eius, l. 3. C. de præscri. triginta vel quadraginta annorum. Vt personales quidem actiones, saltem triginta annorum præscriptione summouerentur: sed tantum etiam temporis requireretur, vt extraneus aliquis possessor rei obligatæ summoueret hypothecariam. Sic præscriptio, quæ ad summū erat viginti annorum, facta est triginta. Quid autem si debitor ipse possideret? Non idem tunc dicit, innuit Theodosius. Sed nihil præterea definit. Certè si principalis obligatio extinguatur annis triginta, non potest non simul intercidere hypotheca. Sed si creditor in personam egerit, non in rem: tunc meritò quæritur, an interrupta præscriptione obligationis principalis conseruetur etiam hypothecaria. Theodosius significat, non propterea magis conseruari aduersus extraneum possessorem. Sed debitore possidente, simul eam durare indicat. Tandem verò Iustinianus l. 7. C. de præscrip. triginta vel quadraginta annor. statuit, vt tunc ad summum non nisi annis quadraginta duraret. & adiecit, idē dici, si posterior creditor hypothecarius possideat, quandiu quidem debitor, qui pignori dedit, viuit. Nam & tunc debitorem ipsum possidere videri. Sed si eo mortuo, creditor posterior annis triginta rem possederit, eum iure communi vti: hoc est, præscriptione triginta annorum repellere priorē alterius hypothecam. Si tamen partim viuo debitore possederit, partim eo mortuo, & coniungere tempora velit, opus esse possessione annorum quadraginta. Idemque ediuerso obseruari. & cum quæritur de iure offerēdi, cum scilicet posterior vult priori possidenti offerre debitum, vt in eius locū succedat. Nūc ergo intelligimus, quo tempore tollatur actio hypothecaria, & quando sit annorum triginta, quādo quadraginta. Iustinianus in alia postea constitutione simpliciter dixit, hypothecariam actionem annis 40. durare. l. 1. §. 1. C. de annal. exce. Sed adhibēda est, quam iam dixi, & prius ille tradiderat, distinctio. In Græcis Collectaneis Suidæ, vbi describitur Priscus ille Emesenus, q tempore Iustiniani falsarius insignis fuit, scriptum etiam est, legem tunc fuisse, quæ annis quadraginta hypothecarias omnes actiones excluderet, aliàs verò annis triginta. Sed ab Iustiniano impetrasse quosdam Ecclesiæ Emesenæ procuratores, ut ad annos centum in eius causa producerentur. Cuius constitutionis memoria pertinet ad l. vlti. C. de sacrosanct. eccles. Porrò ut inuito creditore superioribus modis hypotheca tollitur, manēte etiam obligatione principali, sic & plerunque ex mera eius voluntate finitur. Dixi antea, sola conuentione ꝯtrahi pignus. Inde quoque intelligi potest, solo consensu remitti & tolli. Atque, ut dixi, tacito etiam consensu constitui, & sic & euerti posse dicendum est. Si creditor chirographum reddit debitori, uel legat: censetur obligationem, quæ eo cōtinetur, remittere. l. 2. de pact. l. 3. de liber. lega. & ex cōsequenti colligemus, hypothecam simul esse remissam. Si pignus debitori reddat creditor, ius quoque pignoris remittere intelligitur, nō etiam principalem obligationem l. 3. de pact. l. 7. C. de remiss. pig. quanquam si pignus ei legat, interdum & debitum principale legare intelligatur, vt & liberatio luitio legata videatur l. 1. de libe. legat. Sed vtroque casu pendet ex coniectura voluntatis, an cum pignore intelligatur remitti debitum. Si creditore consentiente debitor rem pignoratam vendat, vel alienet, pignus quoque remissum creditur. l. 4. 7. 8. & 10. quibus modis pigno. sol. l. 2. C. de remiss. pign. Nam quorsum alioqui interuenit eius consensus? Consensisse autem tacitè intelligitur, taciteque propterea pignus remittere, si illius venditionis tabulis sciens prudensque subscribat. l. 8. §. non videtur. quibus modis pigno. sol. Nam & si pater rem filii obligaret, filiusque conuentioni subscriberet, cōsentire, & tali suo consensu pignus cōfirmare intelligitur. l. 26. §. 1. de pign. Si quis tamen subscriberet vt alius quiuis, veluti ut testis quilibet, alia esset interpretatio. l. 39. de pigno. acti. l. Titia. §. Lucia. de legat. 2. Sed quid si creditor tantum præsens fuerit, cum res abalienatur, vel eam abalienari sciuerit, & tacuerit? Certè si manumittatur seruus pignori datus, creditor, q id sciēs patitur, pignus remittere videtur. l. 1. C. remiss. pign. Sed si uendatur, sola creditoris præsentia pro consensu non habebitur, quidem ad remissionem pignoris valeat. dicta l. 8. §. non videtur: nisi res publicè tanquam sub hasta væniret, & creditor publico programmate admonitus tacuerit. l. si eo tempore. l. si hypothecas. C. de remiss. pign. Denique si debitor duobus, quibus rem obligauerat, eam simul vendiderit, pignus planè dissolui responsum est l. 9. quibus modis pign. sol. Quid ita? Pro qua parte id quis emit, pignus suum confundit. Pro qua parte alter emit, socius consentiendo id amittit. Sic partim alter alteri intelligetur hic remisisse pignus, partim acquisitione dominii cōfudisse: vt intelligamus in ea specie duos concurrere finiendi pignoris modos. Quod profecto dignum est obseruatione. Porro ut suo uel tacito consensu, sic & ex delicto interdum pignoris ius amittit creditor, vt si ancilla pignorata turpiter abuteretur. l. 24. §. ulti. de pigno. act. l. fœdissimæ. C. de postli. Atque hęc olim causa etiam fuit, cur senatus Romæ vetuerit filiosfa. credito. ne-

xos

xos oppignorari. Non potest omnino cogere creditor debitorem, vt pignus luat, nisi quatenus eum cogere ad soluendum, quod debetur, potest, sed cogi aliquis ad pignus luendum aliūde potest. Si enim pro alio rem meam obligauero, tādem agere potero, vt eam luat, sicuti & si pro eo fideiussero, vt me liberet. l. 38. mād. Vel si tibi rem commodaui, vt pignori dares tuo creditori, omnino teneris re pignorare, hoc est, luere. l. 5. §. nūc videndum. commo. Sed & hæres plerunque tenetur rem legatam, si pignori obligata sit, liberare. l. si res. de le. 1. l. 66. §. fundo. de lega. 2. l. prædia. C. de fideicom. l. qui post. C. de testa. Sed potestne semper, si velit, rem liberare, qui eam obligauit? An hæc facultas luitionis, si creditor dominium non impetrarit, nullo tempore circunscribitur? Fuit hac de re vetus inter nostros interpretes iuris controuersia. Sed nihil est causæ, cur tempore adimi finirique hanc facultatem existimemus. Nam neque pecuniam semper habet debitor, quam soluat, nihil ut illi imputandum sit, si diutius cesset, præsertim cum creditor non vrget. Neque possidente creditore, rem propterea suam amittere dēt, cum etiam alienam vsucapere eo possidente posset. Deniq; vt creditor rem sibi non vsucapit, sic multa temporis præscriptione eius liberationem impedire potest. Ius offerēdi, quod posteriori creditori datur: vt in prioris locum succedat, non nisi ad summum annis quadraginta durare voluit Iustinianus, vt paulo ante dixi. Sed ius luendi pignoris, quod ipsi debitori, qui rem pignori dedit, aut eius hæredi competit, iisdem cancellis nō includit. Cæterum vbi dissolutum est pignus, & actio pignoratitia ad id repetendum nata est, fatemur hanc actionem longissimo deinde tempore tolli posse. Non excludi præscriptione longi temporis, indicat Diocletianus l. neque. C. de pign. acti. Sed postea introducta (vt dixi) est longissimi temporis præscriptio. Verùm antequam actio aliqua nata sit, finiri tempore non pōt.

De pignoratitia actione. Cap. XXI.

DIssoluto pignore, tenetur creditor debitori pignus restituere. Ob chirographariam pecuniam adhuc retineri illud posse, supra dixi: vbi & alias retētionis causas exposui. Sed alioqui restitutio necessaria est. Obligatio autem, qua creditor tenetur rem reddere, re contrahi dicitur, quòd nulla esse possit, nisi si rem creditor receperit. Personalis tamen est, ex eaq; descendit actio, quæ pignoratitia appellatur, & in creditorem eiusve hæredem datur, non etiam aduersus alium rei possessorem. l. vlt. C. de distract. pigno. Ac siquidem abs creditore accepissem pignori pignus: quia eius creditoris loco esse uidear, non minus quàm is, tenerer pignoratitia. Sed si alio titulo rem possiderem, non idem esset dicendum. Sanè interdum, antequàm etiam, quod debetur, persolutum sit, tamen pignoratitia competit: veluti si creditor pignore abutatur, & debitor, quod sua interest, persequatur. l. ult. de pign. acti. Vt autem hæc actio, quia personalis est, non datur contra possessorem, alioqui non obligatum, sic & ei datur, quicunq; rem pignori dedit, etsi dominus non sit, sed potius prædo. l. pignoris. §. si prædo. de pign. actio. Sed & si pignus fuerit prætorium, non est dubium competere. l. inquilino. & l. seq. de dam. infec. l. is cui. §. quæri poterit. vt in poss. leg. l. si pecuniam. de pig. actio. Sicuti & ἀντίχρησις fuisset, hæc actio æquè daretur. Verum cum quæritur, quid in eam veniat, & an creditor non de dolo tantū sed & de culpa condemnetur, discrimen obseruandum est. Solemus dicere, creditorem condemnari doli & culpæ nomine, & vt cum re fructus restituat, vel in debitum imputet, non solum quos percepit, sed & quos percipere potuit. Culpam autē, quam præstat, æstimamus ex consuetudine bonorum frugiq; patrumfa. quorum exemplum in pignore tractando creditor sequi debet. l. 5. §. 1. commodat. l. 14. de pign. act. Cæterum si creditor in bonorum possessionem missus sit, in hoc pignore non nisi dolum malum præstat. l. prætor ait. §. est præterea, de rebus autho. iudi. poss. Nam cum hoc pignus veluti iniustus accipiat, non est obligandus, vt culpam etiam aut negligentiam simplicem præstet. Neque certè hoc meretur debitoris contumacia. Quod de fructibus imputandis dictum est, nullo modo potest habere locum, vbi est antichresis. Tum enim vsuram loco fructus sunt creditoris, vt superius dictum est. Porro cum creditor pignus reddit, de dolo etiam debet repromittere debitori. l. 15. de pig. actio. sicuti & cum emptor rem redhibet venditori. l. redhibere. §. 1. de ædili. edi. Sanè interdum olim fiebat, vt debitor cum pignus daret, nominatim conueniret, ut sibi redderetur sola pecunia. Sed hæc conuentio necessaria non est. Eius tamen meminit Vlp. l. 4. §. 8. de dol. ma. exc. ubi etiam ait, si cum creditor sua culpa pignus perdidit, pecuniam petat, obijci illi posse exceptionem doli. Vt autem diximus, debitori pignoratitiam actionem directam competere, sic & creditori contrariam dari dicimus: ut consequatur impensas, quas in pignus causam factas vel persequatur quod sua interest, quia vel alienam rem, vel uitiosam debitor pignori dederit. l. 8. 16. 22. 25. 31. de pignor. actio. Sed & si creditor, tanquam prædii tributarii, quod erat pignori datum, possessor aliquid fisco soluerit, repetet a debitore. Ac solebant quidem creditores eo etiam nomine cum suis debitoribus pacisci, cum talia prædia pignori acciperent, ut debitores onus tributi agnoscerent & dependerent. Tale pactum nō imminuit ius fiscale, neque creditorem, si res possidet, liberat, sed saltem valet, vt ex eo debitor quoq; teneatur creditori eo nomine. l. 42 & 52. §. 1. de pact. Vt enim aliquando faciam, illud vnum postremo adiicio, quemadmodum locatori datur interdictum Saluianum, ut inquilinus cum sua supellectile emigrare non possit, antequam pensiones habitationis causa debitas (quarum nomine supellectilem obligari diximus) persoluerit, sic inquilino, posteaquam locatori satisfecit, non solum actio pignoratitia, sed & interdictum de migrando competit. l. 1. de migrando.

COMPENDIOSVS TRACTATVS

De Contractibus Mercatorum Reuerendi patris fratris Ioannis Nider.

CVM mercatorum officium tot suspectis contractibus circumuolutum agnoscatur moderno tempore, vt experti animarum medici ipsum ab iniusto vix valeant discernere. Idcirco famosorum doctorum innixus sententiis principaliter nunc propono tractare materias quinque in totidem capitulis.

¶ Primum erit, quæ exigantur ad emendum & vendendum iustè.

¶ Secundum erit de conditionibus secundum quas valor rei vendendæ possit cognosci.

¶ Tertium erit de regulis secundum quas videri potest aliqualiter, quomodo mercatores magis vel minus securi sunt.

¶ Quartum erit de multis speciebus contractuum sub compendio, quando sint iusti & quando iniusti.

¶ Quintum erit de causa & origine translationum aliū omnium in rebus temporalibus.

SVMMARIVM.

1 *Regula aut doctrina dari non potest in emptione & venditione, quid licitū aut illicitum sit, iustum aut iniustum.*
2 *Translationis dominij tres sunt species, & quæ.*
3 *Ignorantia causat inuoluntarium.*
4 *Emptio & venditio dupliciter fieri potest.*
Locatio quid sit propriè & quid conductio.
5 *Mutuatio actiua quid sit & quid passiua.*
6 *Conditiones undecim seu modi requiruntur ad mercationem, seu venditionem & emptionem.*
7 *Pacta bona fide sunt seruanda cum conditionis licitis, quæ eis apponuntur.*
8 *Datio & receptio iusti pretii interuenire debet in omni venditione, seu alia permutatione.*
9 *Aequalitas est æstimatio mutua voluntaria.*
10 *Venditio auri alchimistici est fraudulenta & iniusta.*
11 *Fraus qualiter in qualitate committi possit.*
Fraus quod & quib. mod. in uendendo committi possit.
12 *Venditor rei uendendæ defectum an teneatur exponere emptori.*
13 *Venditor potest rem uendere secundum pretium, quod inuenit.*
14 *Iudicium erroneum nemo sequi debet.*
15 *Contractus reipublicæ præiudicans est illicitus.*
16 *Mercator lucrum rationabile recipere debet cum Dei timore.*
17 *Institor domi residens pretium minus recipere debet, quàm is qui de longinquis partibus merces aduehit.*
18 *Clerici & religiosi non debent negotiari.*

¶ Quot exigantur ad iuste emendum & vendendum. Cap. I.

1 QVANTVM ad primum notandum, q † certas & omniquaque sufficientes regulas & doctrinas cognoscendi in emendo & uendendo quid fit præcisè & in omni casu licitum vel illicitum, iustum vel iniustum, vix aliquis aut prudentium inuenire potest propter prudentiam filiorum huius seculi qui prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua, intelligendi ergo sunt sequentia cum moderamine. Secundo notandum, q sequentia in toto vel in magna

gna parte sumpta sunt de dictis S. Tho. Scoti & etiam Matthæi de canonia sacræ Theologiæ doctoris, qui post multas quas habuit cum magnis mercatoribus collationes luculentissimæ de hac scripsit materia, multumq; se fundans in præfatorum duorum doctorum sententiis. † Tertiò notandum, q translationū 2 rerum vnius domini ad alium sunt quantum ad propositū sufficit tres species, quibus transfertur dominium. Prima est liberalis seu gratuita dispositio, siue datio, quæ actiuè est consensus gratuitus, seu liberalis potentis trāsferre rem in alium, ut sit, vel fiat semper vel illimitate realiter istius eo modo quo sua non fuit ante consensum huiusmodi. Dicitur consensus: quia ex actibus voluntatis interioribus primo & maxime omnis dependet translatio. Dicitur potentis transferre, quia si superior vel dominus rei prohibet, non est iusta donatio seu datio. Dicitur vt sit vel fiat, aliquando non statim est alterius, sed postea trāsfertur. Exempli gratia, denarium quem dedi tibi ad seruandum hodie, dare possum, vt tertia die sit tuus postquam pluuia ceciderit. Dicitur gratuitus consensus ad differentiam non gratuiti, qui intendit æquiualens, vel aliud temporale: gratuita enim donatio est, quæ fit sic liberè, q dans intēdit, nec sperat obligationem, vel retributionem a recipiente pro re data; licet enim dans eleemosinam intendat, speret & desideret retributionem a Deo, nequaquam tamen potest aliquis aut debet intendere obligationem ciuiliter, vel retributionem tanquam debitum ciuiliter pro re vel eius datione. Dicitur, semper vel illimitate, ad differentiam mutuationis, quę fit cum pacto reddendi capitale. Sed gratuita donatio sine omni pacto de reddendo nec limitate fit ad tempus. Dicitur, eo modo quo sua non fuit ante cōsensum, qa possibile est, q res quæ prius fuit mea aliquo modo, videlicet ad tempus, vel sub aliqua cōditione, vel solum ad certum vsum, det̄ mihi alio modo, videlicet perpetuò sine cōditione vel pro omni beneplacito conuertendo. Propter defectum primi, videlicet consensus, & secundi, videlicet potestatis non possunt dare sine licentia pueri, meri serui, amentes, religiosi, clerici, vbi prohibentur & similes vt decepti & violenti, 3 † quia dissensus & inuoluntarium causat̄ in quibusdam ab ignorantia, in quibusdam a violentia, & secundum q ignorātia, vel violentia plus est in causa translationis s̄m hoc recipiens, illud sciens minus iustè recipit, immo iniustè rem recepit; quia transferens, aut non est merè voluntarius, aut simpliciter inuoluntarius. Ad hoc verò q aliquis recipiat dationem, id est ad dationem passiuam exigitur etiam cōsensus eius, & potestas recipiēdi passiua, propter cuius carentiam frater minor non potest recipere pecuniam quia iste non vult esse dominus. Nec religiosi sine auctoritate prælati. Huic autem dationi correspōdet alia species translationis, videlicet liberalis vsus accommodatio, q̄ similes conditiones exigit, tam in dante quàm in accipiente, vt sit iuxta, licet dominium non transferatur rei, sed vsus libere. Secunda species translationis est permutatio, quæ fit merè gratuitè, sed conditionaliter & ex pacto dandi vnam rem pro alia. 4 Et communi vocabulo vocatur emptio & venditio. † Et fit dupliciter, vno modo non reseruato dominio in re: & tunc non habet nomen speciale, sed vocatur emptio & vēditio, & describitur sic. emptio est datio rei, vt pretii pro alia re. Venditio verò est datio rei pro re vt pretium. Alio modo, q reseruatur dn̄iū in re, sed vsus transfertur: vt in locatione & conductione seu cōuentione. Est autem locatio datio rei vel datio vsus quidē rei, dn̄ium per illam dationem non transfertur pro re, vt pretio. Conductio verò est datio pretii pro re vel vsu eius, cuius dn̄iū non transfertur. Sub permutatione prædicta comprehenditur cambium, seu campsio quæ est quædam venditio & emptio vnius monetæ pro alia, & easdem habet difficultates, sicut emptio & venditio. Similiter hoc inducitur negociatio per quam quis non solum intendit emere, sed emptum vlterius vendere. 5 † Tertia species est mutuatio actiua, quæ est gratuita datio pecuniæ vel rei alterius, quam vel æquiualentem tenetur reddere recipiens iuxta pactū. Mutuatio verò passiua est talis rei receptio, dr̄ datio, quia dn̄ium transfertur. Ideo scriptura vocat eam frequenter dationem, & Exod. 21. & Lucæ 13. Mutuum date nihil inde sperantes. Dicitur gratuita; quia donatio gratuita purè & simpliciter & gratis fit sine limitatione, sic ista debet gratis fieri salua ista limitatione de reddēdo. Ideo vbi s. Christus ait. Mutuum date nihil inde separantes, supple vltra redditionem rei. Dicitur.n. mutuo quasi meum tuum facio. Hoc tamen quod tibi mutuo non simpliciter desinit esse meum, sed solum ad tempus, per quod debet esse tuum. Vnde etiam possum dicere me apud te tantum habere in debitis. Dicitur, quam vel æquiualētem reddere tenetur &c. Quia nisi sic, tūc esset libera donatio. Dicitur iuxta pactum, quia mutuum recipiens non tenetur rē mutuatam simpliciter reddere nisi pactum ita fuerit: potest.n. tale pactum fieri, q restituat, si petitum fuerit, vel si aut dum venerit ad pinguiorem fortunam: & tunc si non venerit cōditio, reddere nō tenetur. His suppositis, patet ex descriptione donationis quæ, & quot requirantur ad ipsam, ut tactum est. † Sed ad 6 2. translationis species & modos specialiter ad venditionem & emptionem & mercationem 11. conditiones requiruntur. Primò vt in dante sit voluntas dandi seu cōsensus, & similiter potestas, & in recipiente voluntas recipiendi, vt potestas, vt declaratum est in descriptione donationis. Secundò requiritur, vt nihil in pacto committatur, quod sit ɔ̄ substantiam dationis, uel in se malum, vel repugnans dationi: quia tales permutationes, & translationes non fiunt gratuitò, sed ex pacto & conditionaliter, vt do si des mihi tantum, requiritur q talis conditio, seu limitatio, vel pactum tale non sit ɔ̄ substātiam dationis, vel in se mala, vel repugnans conditioni vel additioni limitanti. Exēplum de additione, quæ est contra substantiam dationis, vt si aliquis diceret, ego do tibi hoc sic, q ego habeam dn̄ium eius. Exemplum de additione, quæ est in se mala, si dicerem ego do tibi hoc, dummodo neges Christum, ibi tam dans quàm accipiens peccat. Exemplum de additione, quæ repugnat conditioni, vel additioni limitāti, vt si dicerem, ego do tibi hoc cum potestate reemendi a te pro tanta pecunia quantum voluero, & diceres placet sic, tamen nunq̄ ista potestate utaris, hic vna conditio repugnat alteri, vbi tn̄ aduertēdum, q in primo & tertio exemplo non redditur per talia dacia iniusta, sed omnino nulla, & simpliciter esset iudicandum in venditione vel emptione 7 cōditionali vel limitata † Tertio requiritur, vt quicquid in pactum venit liciti bona fide seruetur: quia permutationes præfatæ vim locationis, conductionis &c. sunt conditionales &c. Iō ex pacto requiritur ad hoc, q iusta sit, q totum, quod in̄ pactū venit & licitum est, bona fide seruet̄, siue sit expressum, siue tacitum, dummodo ex iure, vel consuetudine intelligendum, vel subintelligendum sit s̄m intelligentiam verborum communem. Et de quanto quis huiusmodi pacta non seruat bona fide de tanto iniustè recipit ac receptis vtitur, aut ea seruat minus iustè. Si hoc operarii manuales artifices, & quicunq; laboratores se discuterent, sępe iniustos se receptores, aut possessores agnoscerent. Magis autem clerici quibus in iure & sacris doctrinis sufficienter expressum est, quo pacto beneficia recipere, & tenere & fructus eorum percipere & dispensare, quomodo etiā ipsi viuere & ea quæ percipiunt deseruire debeant. Quandocunq; igitur illa pacta non fideliter seruant, se iniustos sciāt occupatores, immo fures vel raptores, fures inquantum malitiam suā occultando bona ecclesiæ quasi subtrahunt: raptores verò inquantum per potentiam iustitiæ & correctioni resistunt, ne p 8 violatione pactorum ab eis quorum interest puniātur. † Quartò ad iustam venditionem & quamcunq; aliam traslationem, permutationem &c. exigitur datio vel receptio pretii non iniusti scienter seu bona fide, semota fraude, ut. s. nec credat, nec causam seu rationem credendi habeat se aliquid recipere ratione vēditionis vltra iustum pretium, seu rei valorem, dr̄ nec credat; quia s̄m credulitatem conscientiæ suæ debet agere & conari, vt non superuendat rem de quanto potest aliūde cognoscere, vel per se intelligere. Dr̄, nec causam credēdi seu rationem, qa qui committit venditionem rei bona fide uni, s̄m famam bono viro & postea nunquam cogitat de iusto pretio, talis committens non habet causam seu rationem credēdi, nisi bonum, & sic nō tenetur videre, an iste qui commisit receperit iustum pretium. Si verò scienter committetur vni, qui consueuit semper iniustè vendere, certè tunc haberet rationem, seu causam credendi, vel saltem præsumendi de iniusto, & non esset excusatus, nec bona fide reciperet aliquid iustum pretium: & sic pasatus, nec bona fide reciperet aliquid iustum pretium: & sic pateret, quō exigitur, vt vendens rem suam non scienter superuendet, q̄ debeat: & oēs scienter non nimis modicum p dat vel carius q̄ debeat: & oēs scienter non nimis modicum p re det, sed res vendibilis detur pro tanto quanti valoris est, aliàs iniustitia committeretur & inęqualitas. Cum tam s̄m theolo- 9 gos q̄ per philosophos in oī ɔ̄ctu æqualitas debeat seruari. † Est autem æqualitas nihil aliud, q̄ æstimatio mutua voluntaria bona fide facta; quia nec intelligit̄ inæqualitas, nec in esse cognoscitur. Quod autem sit illud, de illo erit in 2. cap. Quintò principaliter volens rem vendere tenetur dare emēti bona fide rem veraciter a se vendibilem talem per omnia, qualem bona fide iuxta ɔ̄ctum de cursu & intelligentia communi verborum vel signorum credit ipsum velle habere. Illud ultimum additur, qa si quis vellet alterius generis, vel qualitatis rem habere, quam exprimit, & vendens daret sibi bona fide talem qualem p verba ɔ̄ctus exprimit, non faceret iniustum; quia talis debet ei iuxta ɔ̄ctum. Dicitur rem veraciter a se vendibilem bona fide, cui fidei fraus opponitur, quæ committitur vel in re vēdenda, vel in verbis. Fraus.n. in rei substantia, seu in specie, in quantitate & qualitate p̄t committi s̄m Thom. 2. 2. q. 77. & Sco. in 4. dist. li. & tunc non solum iniustitiam committit vendens, sed ēt ad restitutionem tenetur, pro quanto defraudauit. In substantia quidē vel specie committit fraudem, vt si dat auricalcum loco auri, vel aquam pro vino: sicut ɔ̄ quosdam. Esaiæ j. dicitur. Argentū tuum versum est in scoriam, vinum tuum permixtū est aqua. Quod.n. permixtum est, patitur defectum quātum ad speciem. 10 † Ex quo patet s̄m Tho. vt ibidem dicit, si aurum vel argētum ab alchimistis factum veram speciem non habeat auri vel argēti, fraudulenta & iniusta est eius uenditio, si tam pretiose venditur

tur sicut verum aurum, vel argentum; quia aliquæ sunt vtilitates auri, vel argenti veri s̃m naturalē operationem ipsorum, q̃ non conueniunt auro per alchimiam sophisticato, sicut ꝙ habet proprietatem lætificandi & ꝯ quasdam infirmitates medicinaliter iuuat. Frequentius etiam potest poni in operatione, & diutius in sui puritate permanet aurum verum, q̃ sophisticatū. Si autem per alchimiam fieret aurum verum, non esset illicitū pro vero vendere, quia nihil prohibet arte vti, sicut nec aliquibus naturalibus causis ad producendum naturales & veros effectus, sicut Augu. dicit in 3. de Trinitate de his quæ arte dęmonum fiunt. hæc Tho. In quantitate ēt fraus committitur quæ ꝑ mensuram cognosci potest, ideo si quis scienter vtatur deficiēti mensura in vendendo per modium, virgam, pondus, & similibus deficienter mensurando, ibi fraus committitur & iniustitia, ꝯ qd Deut. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor, abhominabitur. n. Deus eum, qui facit hoc & aduersatur oēm iniustitiam. 11 † In qualitate ēt fraus committitur: puta si animal infirmum scienter vendat cōiter sanum, vel vinum corruptum dat, vbi alter vult vinum sanum seu purum, talis iniustitiam, & fraudem committit: sic ēt qui falsam mone. scienter pro bona moneta dant, quia non dant verum pretium, ergo ad restitutionem tenentur bonæ monetæ, vel æquiualentis. Potest ēt fraus tribus aliis modis committi in vendendo. Primò, si homini inexperto circa rem seu simplici superuendi rem scienter. Secundò, si vidit emptorem arctatum necessitate, vel inordinata affectione impulsum pp hoc superuendit. Tertiò, qñ venditor sciēter verbis rem quæ vix valet vnum denarium exhibet pro quatuor, & emptor ex verecundia, vel quia credidit non superexhiberi rem plusquam vnum denarium dat tres dena. pro ea, in quo casu tenetur ēt ad restitutionem de quanto superuēdit, & multo plus qui sic scienter rem per mendacia, vel falsitates ꝓcurat, de istis tribus postea latius etiam dicetur. Oīa talia prohibet Apostolus dicens 1. ad Thesal. 4. Hæc est voluntas Dei, ne quis circumueniat, neq; supergrediatur in negotio fratrē suū. In hoc ꝙ dicit, ne supergrediatur, excludit inęqualitatem, & ꝑ 12 hoc ꝙ dicit, circumueniat, excludit fraudē & falsitatem. † Sed nunquid venditor tenetur defectum rei vendendæ dicere emptori. Rñdetur s̃m Thom. Aut manifestus est, & tunc nō oportet: si exempli gratia. Equus est monoculus, aut occultus, & tūc non tenetur quantum est de cōi iure emptionis, dūmodo det emptori rem talem, qualem iuxta formam ꝯtractus bona fide intelligit eum habere velle, & dummodo res valeat pretium. Primum videlicet, dummodo det &c. additur, quia si cibum daret corruptum vel intoxicatum, quem alius nullo modo intenderet habere, vel mihi daret equum claudum, qñ me sciet velle rectum, teneretur vitium illi dicere. Aut illi non vendendo, nisi remissius. Secundum videlicet, dummodo res valeat pretium &c. additur, quia si pp occultationem defectus daret tam care, sicut si non haberet defectum, illicitum esset, & teneretur venditor ad restitutionem damni pro quāto pretium fuit iniustū. Vnde si tu mihi uēdis equum oīo malum, & qui nihil valet ad æquitandum, & das mihi eum pro tam paruo pretio, q̃tum sola cutis valet, nihil iniustū mihi facis, nō dicendo mihi, ꝙ equus nihil valet ad equitandum: quia pp huiusmodi pretii manifestationem fortè emptor vellet plus subtrahere de pretio, q̃ esset subtrahendum. Iō uenditor potest licitè indemnitati suę cōsulere, vitium retinendo nisi ego in ꝯtu interrogarē, an equus valeret ad equitandū, & tu diceres ꝙ sic: tunc. n. ꝯtus iniustus esset & fraudulentus. Si autem ego ex simplicitate vel inaduertentia non considerarem illum defectum, nec inquirerem, tu tñ scires, ꝙ ego principaliter ad equitandum eum emerem, & ex simplicitate vel inaduertentia illud non dicerem, tu quidem peccas ꝯ me iniustè ad extra vendendum, sed minus fideliter, & charitatiuè circa me agendo, quia non debes mihi scienter dare pro pecunia mea, ꝙ scires me ad illum vsum pp quē emo esse inutile mihi. Per hoc. n. quasi pro nihilo quò ad me recipe 13 res pecuniam meam, ex quo nihil & inutile æquipollent. † Sed diceres, nunquid sine fraude & licitè potest fieri, ꝙ aliquis portans merces, vel annonam ad locum vnum, qui scit multos sequi, cum simil. mercibus, quod si diceret non posset adeo care vendere ea, quæ portauit, vel pro adeo modico emere ea, quæ præscit cara futura pp talium alibi deperditionem. Rñdit Tho. ꝙ sic; quia venditor qui vendit rem s̃m pretium quod inuenit, non vr̃ ꝯ iustitiā agere, si quod futurum est non exponat. Si tñ exponeret, vel de pretio subtraheret abundantioris esset virtutis, q̃uis ad hoc videatur teneri ex iustitiæ debito, hic Thomas, & quidem in tali casu licitè fieri potest ꝯtus: tñ quia auari fraudem & iniustitiam ēt ibi cōmittere possunt. Idcirco alii distinguūt, quia aliqui de quibus est casus ad nihil aliud vacare vellent, nisi ad inquirēdum, qūo Venetiis vel alibi merces vel monetæ se disponerent, & s̃m hæc emerent alia, vel venderent sua illi nullam vtilitatem cōicata afferrent, sed solum damnū. Exēpli gratia si aliquis pecuniosus hēret notos suos Venetiis q continuè nunciarent sibi valorem piperis, & ipse audiens piper carius fieri, emeret hic oē piper, vt postea vēderet sicut vellet, huius officium nociuum esset: non tñ pp hic oīs industria, diligētia vel prouidentia mercatorum vituperanda est, quib. inuestigant qūo disponant vina in vitibus, grana in agris, species apud paganos, vel Venetiis, & s̃m hoc se regere in vendendo sua, vel emendo aliena, aut talis qui audit alias cōsimiles merces in copia adducere credit, & non dubitat ita esse, & credit ꝙ pp hoc res iam minus valeant, tunc nullo iure potest ita pretiosè vendere, sicut cōiter vendunt: vt quidam doctor dicit, quia credit 14 cōitatem errare in pretio æquo, † & erroneum iudicium non dēt sequi, aut dubitat probabiliter, an ita sit, sicut dictū est in casu posito a prin. dubii, vel ꝙ illi qui venire putabātur, habebūt impedimenta in veniendo, vel dato ꝙ veniant, dubitatur vtrū pp hoc res sint minus valituræ, vel si dubitatur, utrum emens emat res ex ignorantia istius, quod ipse credit. aut fortè ex alio profectu suo, quem ipse emens sciet, & venditor nescit, vel aliquid tale, ꝙ dubietatem probabilem inducit. In hoc casu s̃m istos bene possit quis vendere res sicut cōiter soluunt. Sed necesse est, ut sibi videat, ne sibi fingat dubium, vbi habet credulitatem, vel eꝯ, quia affectus multum latenter & aliqñ satis vehementer inclinat intellectum ad sequendū vtilitatem vel delectationē, ēt in illis, vbi habet in ꝯrium probabilem rōnem. Sextò requiritur ad mercatorem, venditorē & venditionē iustā, ꝙ ad minus habitualiter quis intendat si veraciter agnouerit rē non fuisse talem, qualis s̃m ꝯtum esse debuit, & sic minus dedisse, vel plus accepisse, intendat rōnabiliter refundere & emē- 15 dare; quia hic simpliciter ēt requiritur ad bonam fidē. † Septimò requiritur, ꝙ ꝯhens & vendens vel emens, nec credat, nec cām credendi habeat ꝯtum quem facit esse cōitati, vel Reipubli. præiudicialem. Cuius rō est; quia tunc noceret multis non paucis. Quilibet ēt qui in aliqua cōitate viuit tenetur tam rōne charitatis diuinitus mandatæ, q̃ ratione emolumētorum, vtpotè solatii, defensionis & similium, q̃ hēt ab ea eidem cōitati esse vtilis, iuxta statum suum, & maximè non esse damnosus, & fideliter seruire, & prodesse his a quibus vult victum acquirere, dicente August. Turpis est pars quæ se non conformat suo toto, & turpior quæ nocet toti. Si ēt præfato membro nō seruaretur iustitia legalis. Ex præmissis patet, q̃ illicitum sit quosdam oēs merces frumēti vel piperis emere, vt postea ipsi soli de vna societate ad placitum vēdere possint carius. Similiter s̃m quosdam illicitum est alicui meliores denarios de moneta eligere, & eosdē conflare, vel ad cōflandum vēdere; quia sic minus bonis denariis manentibus tandē moneta vilificatur, & aliam fieri monetam oportet nouam, per quam multitudo interdum 16 plus quam ꝑ nouā exactionē grauatur. † Octauò, mercator dēt cum timore lucrum recipere rōnabiliter s̃m nobilitatē, & grauitatem & vtilitatē curæ, laborum, industriæ & sumptuū, quos & quas contingit habere, necnon s̃m magnitudinem, multitudinem, aut pretiositatem rerum, in quibus seruit, aut ministrat hominibus. Dico cum timore; quia sibi sæpe dēt esse suspectus iudex in propria cā, qñ valorem oportet eum taxare. Dico rōnabiliter, vt lucrum recipere possit, prout patet per Sco. in 3. arti. 3. 9. & 12. regulis. Dico s̃m nobiliorē; quia dato ꝙ negotiatoris merces adducentis tantus sit labor sicut militis cæteris paribus, q̃ alterius, quia ad nobiliorem finem tendit: sic ēt staret, ꝙ labores curare &c. essent æquè nobiles & graues, & tñ unus esset magis necessarius alio, pro isto certè sibi magis debetur cęteris paribus immo inspiciēdum est, an res quæ venditur plus vel minus deseruiat utilitati hominum: plus. n. deseruit cōitati hominum cæteris parib. necessarii victus & amictus procuratio, quam ea quæ sunt minus utilia. Dico ēt s̃m magnitudinē, multitudinē & pretiositatē rerum: quia penestica uendens pisum uel olera: & de uno facili cōitati seruiens non tm̃ lucri recipere potest, sicut institor uēdēs nobiles & multum utiles mercātias. 17 † Nec institor in quiete quodammodo residens cęteris paribus pōt tm̃ lucri recipere, ēt de æquè magna pecunia: sicut adducēs res æquè bonas de partibus lōginquis: & si quilibet s̃m statum suum uellet uiuere, & s̃m meritum suum sic lucrum recipere, omnia starent eo melius, sed quia penestica de modico pretio & labore tm̃ uult lucrari, ꝙ quotidie bonis cibis & potibus repleta sit, & ultra hoc cōtinuè plus sine ratione ditari, quæ si debitè perpenderet uix nudū panem meret. Et institor de modico labore & pretio respectiuè uult se & suos tam delicate nutrire & ꝑtiosè uestire, sicut unus de multo maiori summa grauiori & utiliori labore cōitati seruiens, & ita discurrendo de aliis. Hinc est, ꝙ quasi oēs auaritiæ, superbiæ, & uoluptatis morbo la- 18 borant, per quæ sic excęcātur, ꝙ putant ista ita esse debere. † Nonò uideat sibi, ut non sit clericus, uel religiosus, quib. prohibet, ne sit talis negociatio, quæ l. superioris iuste sit prohibita, ut sit illi pœna peccati, quod addo, quia quidam princeps uident aliqua prohibere non simpliciter, sed fortè nę multū fiant, & sub pœna temporali si in transgressione mandati reperiatur actū, postmodū uerò si sciunt, non ponunt, immo interdū excusant. Decimò non dēt tm̃ negociationi intendere, ne per hoc aliqd eorum negligat, quę suæ saluti sunt necessaria. Audiat missam die

die festiuo notabili ad minus verbum dei auscultet, non vendat, vel emat, sabbati diem, in est, festum violando, locis sacris non negocietur, in ecclesijs, capellis, monasterijs &c. Ieiunet secundùm pręcepta ecclesiæ & similia faciat.

¶ Vndecimo videat, ne contractus quem facit sit scandalosus, vel res mali exempli; quia esto quòd omnia promissa adessent contractui, tamen minus cautum videtur esse talia facere.

SVMMARIVM.

1. *Venditor secundùm communem æstimationem & cursum rem suam vendere debet.*
2. *Medium, quod iustitia commutatiua requirit, latum esse debet.*
3. *Venditio rei non fit secundùm quòd ipsa est melior in natura, sed secundùm quòd vsui humano est aptior.*
4. *Res vendibilis in quantitate, qualitate, & substantia peiorari potest.*
5. *Vendere rem secundùm hominum cōmunem ęstimationem tutum est & necessarium.*
6. *Aestimatio rebus pretium imponit.*
7. *Damnum, qđ venditor per venditionem rei incurrit, quando debeat attendi.*
8. *Venditor propter dilationem non potest pretium augere, ob accelerationem autem solutionis ipsum minuere potest.*
9. *Res carius vendi potest ratione seruitij, quod circa eam fecit venditor.*
10. *Viuere potest vnusquisque de labore suo honesto reipublicæ vtili.*
11. *Negociatores vituperabiles exterminari debent.*
Pretium iustum rei quo iure agnoscitur.
12. *Additio vel diminutio modica pretij rerum non tollit æqualitatē iustitiæ.*
13. *Probabilitas sufficit ad æstimandum rei valorem, si dubium sit an plus vel minus valeat.*
14. *Vendi potest carius homini experto, quàm simplici.*
15. *Emptor & venditor qualiter circa valorem rei se habere debeant.*

¶ De conditionibus secundùm quas valor rei vendendæ potest cognosci. Cap. ij.

Secundus articulus erit de valore rei: est enim inter doctores magnum dubium, penes quem venditor mensurare debeat, vel licite possit merces suas, vt non superuendat.

1 † Ad hoc respondet quidam secundùm communem ęstimationem, vel cursum debet vendere rem suam. Sed illud minus generaliter est dictū, nec aliquis per hoc faciliter scire posset rei valorem: tamen quia in vna communitate sunt interdum de eadem re contrariæ ęstimationes, quarum vtraque est erronea, vel mala, vel altera, tum quia interdum multi æstimāt merces aliter, quando parata pecunia ei datur, & aliter, quando terminus soluendi prorogatur: tum quia interdum aliquid habet merces raras, adeo vt de eis nulla communitas iudicet vel ęstimet, tunc quia in eadem specie vna res vēdibiles est alia melior, vt vnus pannus alio, piper pipere, crocus croco. Tum quia dato quòd in specie & indiuiduo sciatur valor, tamen varie interdū & valde cito mutatur æstimatio: & tunc iterum dubium est penes quid æstimandus sit valor, tum etiam quia dato quòd aliquis sciat æquum valorem in communitate, vel aliqui, tamē vnus ignorat forte talē, nec tenetur circuire & per omnes quærere. Nec putandum est, quòd punctuale pretium rei ab aliquo semper reperiri oporteat, quia, vt dicit Sco. hoc quasi impossi- 2 bile est, † vnde medium quod iustitia commutatiua requirit & respicit est latum & intra eādem latitudinem non oportet indiuisibilem punctum attingere equiualentiæ rei & rei. Et ideo in quocunque gradu citra extrema fiat, iuste fit, & Tho. dicit vbi supra. Iustum pretium non est quandoque punctualiter determinatum, sed magis in quadam æstimatione consistit, ita quòd modica additio vel minutio non videtur æqualitatem iustitiæ tollere: sed quando notabi. damnum scienter vel ignoranter ex venditoine vel emptione rei peruenit, quod debeat scire cōtrahens, tunc isto notabili damno reperto vel experto recompensatio fieri debeat, vt dictum est in vj. conditione. j. articuli. Respondetur ergo aliter secundùm Alber. in iiij. di. xvj. Quòd iustum pretium est, quod secundùm æstimationem forte istius temporis potest valere res vendita. Ad illud intelligendū scire oportet, quòd pretiū rei vendendę vel emendæ valor & æqualitas debent vel pñt mensurari, vt carius vel minus care vendatur. Plura enim & pręsertim quinque sunt inspicienda.

3 † Non autem debet res vendi secundùm quòd melior est in natura, sed secundùm quòd melior est vsui humano. Mus enim naturaliter melior est quàm aurum vel panis, & tamen panis carius venditur; quia vtilior est vsui humano, vt tactum est primo articu. dist. xix. Videatur ergo prmò per mercatorē vel aliū qui vendere vult rem, an res, quam vult vendeř a tpe, quo eam emit sit meliorata quò ad vsum eius, quem capiunt homines, aut peiorata: melioratur autem res aliquando naturaliter, aliquando artificialiter, aliqñ mixtim ab vtroq;. Exemplū primi. vinum qđ pro potu quæritur, melius valet clarū vel defecatū, q̃ turbidum aut fecibus mixtū, & ligna q̃ desiderant ad structurā, vt cōiter plus valent plus spissa & fortia q̃ gracilia & fragilia. Similiter ad equitandū meliores sunt equi. viij. anno. q̃ trium. Exemplum secundi; quia ad bene tegendū se & espeditius agēdum melior est pannus formatus in tunicam q̃ non formatus. Exemplū tertij ad faciendum ignē melius valent ligna sicca q̃ humida, q̃ & naturaliter & artificialiter qñq; siccantur. Peiorat aūt res vendibilis s̃m Thomam. ij. ij. q. lxxvij. & s̃m Sco. in iiij. su- 4 ꝑ disti. xv. † In substantia, vt qñ de auricalco fieret ferrum. In q̃titate, vt de maiori pondere fieret leuius in qualitate, vt de puro vino corruptum. Secundò debet videri, an res vendenda sit meliorara in ęstimatione hominum, & iste est alius modus meliorationis quàm pręcedens; quia interdum cōtingit rem, quæ in se simpliciter quò ad naturam nec substantialiter, nec accidentaliter est mutata in aliquo, & ad minus non meliorata: immo etiam qñque peiorata plus æstimari & desiderari ab hominibus quàm prius, & tunc dr̃ æstimatione meliorata: & hoc contingit ex varijs causis, vtpote quando ante nesciebatur, quòd bona esset, & iam scitur. Aut quia est iam eius indigentia, & prius nō fuit, vt si res valens contra infectionem aeris carius emeretur tempore pestilentiæ quàm extra illud. Quanto autē plures indigent re & eam habere desiderant, & minor est eius copia, tan- 5 to carius æstimatur, & venditur. † Vendere autem rem secundùm æstimationem hominum est necessarium & securum. Necessarium est quidem, & oportet sic fieri, etiam si sciūtur ex naturali arte, plus valere, q̃tomagis in alijs, vbi hoc non scitur. Vbi æstimatio principaliter imponit rebus pretium. Idē patet per experiētiam. Certum est. n. ꝙ aurum, vel argentū melioratum est per artem, quando bonum vas factum est ex eo, & tamē cōiter oportet vendi secundùm pondus. Patet idem ex alio; qa quantumcunque sit res venalis, si nullus vult pro tanto emere, sicut valet, oportet vendi remissius, si debet vendi. Ideo dicunt leges, rem tantū valere q̃tū vendi potest, id est s̃m ꝙ haberi possunt emptiones, q videlicet ex liberalitate & electione emant nō quia fatui arctati vel decepti. Est ēt securum: quia cum quilibet in ꝓpria cā sit suspectus iudex omnis vēdēs: quia ad proprium lucrū affectus est, merito aliquo modo est sibi suspectus.

6 ¶ † Ergo securius multo credit & maxima cōitati nisi bonam, & communem præsuppositionem habeat de eius errore.

Quòd ēt æstimatio rebus pretium imponat patet. quia. n. quemlibet habentē rem venalē oportet dare eo remissius, quominus desideraț ab hominibus, si vult eam vendere, cur non posset vēdere eo prætiosius quo magis desideratur. Itaque quis habēs rē quā multi desiderant, & ꝓ qua vnus præ alio plus alio exhibet, cur nō venderet eam cæteris paribus magis danti dimissis aliis qui minus darent. ergo desiderium hominum videtur rebus pretium imponere. Tertio sciat quòd licitum est in vtrisque contractibus istis permutantem vel vendentem pensare damnum suum non autem commodum ipsius ementis sine cum quo permutat hoc dico in carius vendendo vel permutando, & intelligendo illud sicut dicit Sco. Si quis multum indiget re sua, & per magnam instantiam inducatur ab alio, vt vendat, vel permutet pro alia re: cum possit se præseruare indennem, & ex venditione, vel permutatione ista multum damnificatur, potest carius vendere, quàm si alias sine tali damnatione vēderet & permutaret. Sed si emens commodum magnum consequatur ex ista re sibi vendita vel permutata, non potest carius vendi, vel permutari: quia magis commodum consequitur; quia propter maius commodum eius, quod consequiť, nec res mea est prætiosior in se, nec mihi melior, & ideo nō debet mihi magis pretium apportare. Secus autem est, quando damnificor: qa 7 tunc mihi est prætiosior, licet non in se: † & vt Thomas dicit, quando aliquis multum indiget re aliqua, & alius leditur, si careat ea, in tali casu iustum pretium erit, vt non solum respiciatur ad rem, quę venditur, sed ad damnum, quod venditor per venditionem incurrit: & sic licite poterit aliquid vendi plus, q̃ valeat secundùm se, quamuis non vendaț plusquàm valeat habenti. Si quis verò multū iuuetur ex re alterius quam accepit, ille verò qui vendidit, non damnificatur, carendo re illa, non debet eam superuendere, ut ibidem probat. Addunt alij, quòd si iam rem vendere est mihi damnosum; tunc intantum superuendere eam, quantum damni ex hoc habeo bene licet: sicut prædictum est supra similiter ut Sco. dicit, si iā nō sum uenditurus rē, sed seruaturus eā; qa de cōi cursu creditur plus ualitura q̃ iā ualet, & alius uult mihi eam uenalē facere. ego possum eā carius uendere ex eadē radice; qa reputo probabiliter, ꝙ iā uendere sit dānū meū. Non possum tñ simpliciter tanti uendere, q̃tū postea ualitura creditur, aut ēt sciť. Sed oportet deducere æstimationē ꝑiculi & curæ circa rē seruandā: rē aūt, quā iā sum uenditurus nullo mō licet carius uēdere ꝓ determinato uero q̃ iā ualet. Pro indeterminato uero pretio bene possum, si de cōi cursu nulla est certitudo, an postea minus uel plus sit ualitura, ut si centenarius piperis, q iā ualet centū, deť ꝓ tanto pretio q̃tū ualebit ultra annū, ꝯtus est licitus, ēt si tunc multo plus soluturus sit, ut probat Sco. ꝑ. c. nauiganti. pp dubium licitum est. Dicit ēt Astensis in sum. li. 3. ti. xj. ꝙ secūdum aliquos quos non 8 probat † licet uendētes nō possint pp dilationē pretiū augere:

possunt tamen propter accelerationem solutionis pretium minuere, Vnde esto, ꝙ mercator statuat in corde suo, ꝙ pannum quem habet pro sex velit dare pro nouem solid. Ita quòd omni volenti sibi dare tantum, siue statim incontinēti, sine ad terminum certum dare velit, & longe libentius statim soluenti quàm altri ad terminum aliquem. Si talis mercator hoc apud se deriberans simulque cum hoc de lucro paratæ solutionis cogitans apud se dicat: licet in corde illud lucrum taxauerim, quicumque tamen pretium haberet cum quo de lucro meo aliquid ordinare possem de pretio taxato diminuerem, talis non esset vsurarius quidam etiam dicunt, quòd licet contractus quo quis vendit maiori pretio propter dilationem solutionis sit de se vitiosus: tamen exclusati potest ex parte vendentis puta si non intendat vendere carius propter tempus, sed pp damnum & laborem quem imminere sibi videt in procuratione solutionis habendæ, & rectitudo intentionis huiusmodi apparet, si mallet non veudere talibus, quàm vendere eis ad credentiam, & quando libentius venderet aiijs pro pretio minori, quàm istis pro pretio maiori. Vnde licet casus dubius sit, nō pōt tñ excusari, si pp credentiam rē plus vendit q̃ valet simpliciter, vł quàm verisimiliter sit valitura tpe solu. vel si nō vēderet aliter, nisi propter credentiam plus reciperet. Hæc Alex. Lombardus, nec improbare eum vr̃ Alex. Hales. † Quartò principaliter pōt res vendi carius q̃ empta est ex parte vendētis, vc3 rōne seruitij, quod circa eam fecit, vel per industriam, prudētiā, sollicitudinem ac periculum, vel ratione officij quod circa eā habuit, & hac ratione collectores hospitum, cāpsores, institores, caupones, penestici, & quicumq; stationarij possunt rē nullo modo etiam mutuatam nec in se nec in æstimatione vēdere carius quàm emerunt, & hoc propter sumptus, labores, curas, industrias, pericula & alias occupationes rationabiles vel grauamina, quas vel quæ habent in comportando res hominibus vtiles, vł necessarias conseruando, vel exponendo ad cōe forū, & ibi stando, vt quilibet indigens prompte possit habere, & ex consequēti multo fortius hi, qui res aliunde adducunt propter maiora grauamina, quæ comuniter circa res tales habere vidētur. Et illud sic probatur; quia nulla est ratio, quare alius artifex pro suo labore possit aliquid recipe, & nō talis pro suorum qñque tamen grauiter laboret vnus sicut alius, & tamen gratus ac desideratus est hominib⁹ labor huius vt illius. Vnde Apostolus dicit, vnusquisque fm̃ suum laborem mercedē recipiet. Vnde etiam S. Tho. vbi prius sic dicit. potest quis rem carius vendere quàm eam emit, vel quia in aliquo rē meliorauit, vel quia pretium rei est mutatum secundùm diuersitatem loci, vel temporis, vel propter periculum, cui se exponit transferendo rem de loco ad locum, vel etiam fieri faciendo, & fm̃ hoc nec venditio, nec emptio est iniusta. Hæc iste, probat etiā ista Scotus vbi prius sic dicens. † Vnumquenque in opere honesto reipu. seruientem oportet de labore viuere. honesto, dixit propter meretrices & hystriones o inhoste viuentes. Sed afferens ista vel conseruans honeste seruit & vtiliter rei publicæ, ergo opere eū de suo labore vinere. Nec hoc solum, sed vnusquisq; potest industriam & sollicitudinem iuste vendere. Industria. n. istius transferentis res & de patria ad patriam requiritur magna, vt consideret quo quæq; patria abundet & indigeat, ergo potest iste vltra sustentationem necessariam pro se & familia sua ad istā necessitatem deputatam recipere pretiū corrñdens industriæ suæ, & vltra hoc aliquid correspondens periculis suis: ex quo enim in periculo suo transfert, si est translator, vel custodit, si est custos, propter huiusmodi periculum potest secure aliquid accipere correspondens, & maxime si quandoque sine culpa sua in tali seruitio communitatis damnificatus est: vtpote mercator transferens quandoque amisit nauem onustam maximis bonis, & alius quandoque incendio causali amittit pretiosissima quę custodit pro republica. Hæc omnia confirmantur sic; qa quamtum deberet alicui ministro reipublice legistator iustus & bonus distribuer̃, tantum potest ipse, si non assit legislator de republica non extorquendo accipere, sed si esset bonus legislator in patria indigente deberet locare pro pretio magno huiusmodi mercatores, qui res recessarias afferent, & qui eas allatas seruarent, & non tamen eis & familię suæ sustentationem necessariam inuenire, sed etiam industriam & peritiam omnino locare, ergo hoc etiam possunt ipsi sibi in vendendo. † Ex quo patet, quòd vituperabiles negotiatores de republica exterminabiles sunt, qui nec transferunt, nec conseruant, nec eorum industria meliorantur res venales, nec certificatur aliquis alius simplex de valore rei emendæ, sed mō emit, vt statim sine omnibus istis condōnibus vendat exulandus esset iste: quia prohibet immediatam commutationem volentium emere vel commutare œconomice, & per concequens faciunt quodlibet venale vel vsuale carius ementi quàm deberent, & vtilius vendēti, & sic damnificant vtranque partem, hoc Sco. Quintò voleus rei pretium scire, vel rem vendere consideret, vtrū iustum pretium talis rei pretium sit taxatum per legē ciuilem, vel aliā consuetudinem seu cōmunem cursum. Vel an committatur taxatio pretij ipsis contrahentibus. Vude Sco. dicit, Quale sit pretium alicuius rei iustum ad quantum se extendat quandoque lege positiua quandoque ex consuetudine innotescit; lex enim rescindi contractum, vbi contrahens decipitur vltra meditatem iusti pretij: & tamen infra illud, si ex aliquo appareat iniustitia, debet restitutio fieri correspondens. Quandoque autem relinquitur ipsis contrahentibus seu commutantibus: vt pensata mutua necessitate reputant sibi mutuo dare æquales hincinde & accipere. Durum est enim inter homines esse contractus, in quibus contrahentes non intendat aliquid de indiuisibili iustitia remittere sibi mutuo, vt pro tanto omnem contractum comitetur aliqua donatio, & si iste est modus conmutantium quasi fundatus super illud. l. naturę, hoc facias alijs quod tibi vis fieri, satis probabile est, quando sunt mutuo contenti, volunt sibi remittere, si deficiunt ab ista iustitia requisita. & hic Scotus Quando autem. S. Tho. dicit, supra tactum est, & hic per Scotum † quod pretium rerum quandoque non est punctuatiter determinatum, sed magis consistit in quadam æstimatione, quòd modica additio vel diminutio non videtur tollere iustitiæ æqualitatem, hoc verum est secundum iudicium fori contentiosi. & etiam in foro consciæ, quando ignoranter & sine dolo fit. Sed certe quātūcumque modicum minus datur vel magis accipitur scienter pure ratione emptionis vel venditionis res rationabiliter æstimatur bona fide iniustū est corā Deo. Attentis igitur premissis quinque considerationibus & bona fide & intentione præhabita si tūc habetur vel haberi potest cōmodo de pretio rei venditæ vel emendę certitudo, quæ in hac materia est possibilis, secùndum hanc agendum est vendendo vel emendo. Si verò non, tunc sufficit quæcunque probabilis euidentia, quando non est aliqua in contrarium. Exempli gratia, si vnus homo, qui creditur intelligens & verax diceret rem tantum valere, vel quòd sic vendidisset similem aut emisset: si autem habentur motiua contraria, cōsentiatur tunc magis motiuo probabili.

¶ † Vbi notandum primò, quòd quando in tali materia dubitatur, an plus valeat, vel minus, modica probabilitas sufficit ad æstimandum valorem rei. Cuius ratio est; quia etiam comunitas ex paruo motiuo mouetur ad æstimādum rem aliter, quàm prius, Sicut si piper soluisset: xij. & expertus emeret pro xiiij. statim homines mouerentur, & cogitantes quòd ille aliquod sciret propter quod tam remisse venderet, vel tam pretiose emeret, & secundùm hoc homines regerent se emendo & vendendo.

¶ Secundo notandum, quòd stans in dubio quid sit verum pretium rei, & committens ementē suæ industriæ, quem nescit arctatum, vel simplicianum in tali materia, quando bona fide eidem vendit, talis non videtur conuinci iniustus esse: nam si talis vellet dare decem pro re, quam eram daturus pro octo; quia dubitabam, an plus valeret, ego habeo motiuum probabilem in ista materia ad credendum rem decem valere: si non obst. aliud motium in contrarium. † & ideo potest res aliquando carius vendi homini experto quàm simplici: licet valde sępe contrarium fiat, & male, nisi bona fide credatur res valere pretium, pro quo datur.

¶ Tertio notandum, quando dubiū est, quantum res valeat, tunc magis periculosum est homines per cautelam inducere ad tantùm dandum, quàm simpliciter sine tali cautela dare pro tanto. Cuius ratio est; quia si ibi est excessus, ille est maior causa istius excessiuę emptionis, qui emptorē ad hoc inducit, quàm qui eum suo arbitrio dereliquit.

¶ Quartò notandum, quòd quando quis nec scit, nec credit, cōmunitatem errare, etiam si probabiliter dubitat, an erret cōitas in pretio rei, rem licite potest rem suam secundùm æstimationem cōmunem vendere, imo si vult vendere, debet in tali dubio fm̃ istam vendere, & non fm̃ sensum suum. Si verò scit, vel credit cōitatem, errare in ęstimatione pretij rei: tunc nullo modo debet eam sequi: quia ēt si reciperet verū & iustum pretium, tamen facere contra conscientiam. Sed necesse est sibi, vt videat, ne fingat sibi dubium, vbi habet credulitatem & econuerso, ex præmissis patet aliqualiter, quis sit rei valor, & q̄uo, ac quot modis emptor, vel venditor se habere potest respectū pretij; † quia aut scit, vel credit. A. pretium es fm̃ erroneam æstimationem pro re, istam non debet sequi. Aut scit vel credit. A. pretium esse verum non fm̃ æstimationem erroneam, istam æstimationem debet sequi. Aut dubitat A. an pretium sit iustum puta, quia nulla est æstimatio, vel erronea de re vendibili: & tūc debet recurrere ad rationem pensando sumptus, & labores, ēt bona fide prout melius potest fieri nec non meliorationem siue realem siue æstimatam, & iuxta ista rem vendere.

S V M M A R I V M.

1 *Commutatio negotiatiua quæ sit qualiter exerceri possit.*
2 *Negotiatio mediante qua quis lucrum intendit inhonesti de se nihil habet.*
3 *Venditor bonæfidei non debet aliquid vltra iustum pretium expectare.*
4 *Vendere carius rem quàm valeat, nunquam licet scienter.*

5 *Venditor potest rem suam secundum communem ęstimationem uendere, quāuis dubitet communitatem in taxa pretij errare.*
6 *Venditor de mala fide est suspectus, qui vendit tribus hominum generibus.*
7 *Venditor expertus si det experto ad emendum & econuerso, alleuiantur cōtractus mercatorum.*
8 *Venditor nulla verborum cautela emptorem inducere debet ad emendum.*
9 *Emptor expertus pro seruitio inutili circa rem facto nil velle dare præsumitur.*
10 *Mercator seu negociator res inutiles & defectuosas faciens & defectus ex industria obtegens tenetur ad satisfactionem.*
11 *Præceptum illud legis naturæ, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, qualiter intelligatur.*
12 *Mercator emens vnam rem decem nummis, illico potest eam alij vendere duodecim.*
13 *Mercator pro quacunque re, causa, vel operatione ratione mercium potest recipere lucrum.*
14 *Mutuans de iure nil potest vltra rem mutuatam vel eius valorem recipere.*
15 *Mutuans pecuniam pro eius vsu principali nil vltra sortem recipere potest, pro secundario autem vsu sic.*
Pecunia vsum duplicem habere potest.
16 *Vsura & si nunquam licita sit, in quibusdam tamen casibus licet mutuanti de pecunia mutuabili plus reciperc quàm mutuauerit.*
17 *Incertitudo quando excuset a dolo seu fraude vsuraria.*

¶ De regulis secundum quas videri potest qualiter & quomodo mercatores magis vel minus securi sint. Capitulo. III.

Tertius articulus erit primò de regulis secundum quas videri potest, quomodo mertatores securi esse possunt, vel minus securi vel insecuri, & sunt regulæ xxiiij. Et primæ quinque sunt Scoti.

¶ † Prima est, commutatio negotiatiua vbi commutans intendit mercari de re quam acquirit; quia emit non vt vtatur, sed vt vendat: & hoc carius, quæ commutatio negotiatiua dicitur pecuniaria, vel lucratiua, talis inquam mercator est vtilis reipublicæ, probat Sco. Quia reipubl. est vtile habere conseruatores rerum venalium: vt prompte possint inueniri ab indigentibus volentibus istas emere. In vlteriori etiam gradu vtile est reipu. habere afferentes res necessarias, quibus ista patria non abundat; & tamen vsus earum ibi est vtilis & necessarius. Ex quo sequit̃, ꝙ mercator, qui affert rem de patria, vbi abundat, ad patriam, vbi deficit, vel qui istam emptam conseruat, vt prompte inueniatur venalis a volente eam emere habet actum vtilem reipu.

¶ Secunda regu. † negociatio, qua mediante quis debito modo lucrum intendit, nihil de se inhonestum importat, sed licitū, honestum & vtile bonum sibi & aliis, & quando aliquis lucrū moderatum negotiando quærit, quod ordinatur ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad subueniendum indigentibus, vel ēt cum negociationi intendit propter publicam vtilitatem, ne scilicet res necessariæ ad vitam patrię desint, & lucrum expetit nō quasi finem, sed quasi in stipendiū laborū, sententia est S. Tho.

¶ Tertia regu. mercator talis potest iuxta diligentiam suam, prudentiam & pericula licitc accipere in commutatione pretium correspondens. Probat idem: quia vnumquemque in opere honesto reipublicę seruientem, oportet de suo labore viuere honeste. Honeste dico propter meretrices, hystriones & inhoneste viuentes. Sed afferens ista vel conseruans, honeste seruit & vtiliter reipu. ergo &c.

¶ † Quarta regu. quamuis ad vendentem exigatur, vt bona fide nihil se credat ratione venditionis vltra istum pretium recipere; tamen alia occasione posset aliquando aliquid recipi vltra illud ratione donationis, sicut aliquando ille expedite & liberaliter daret. Primum patet, quia aliàs non seruaretur æqualitas iustitiæ inter datum & acceptum. Secundum patet de se.

¶ Quinta reg. satis probabile, videtur, ꝙ quando contrahentes sine dolo mutuo de se sunt contenti, ꝙ talem etiam contractum concomitetur aliqua donatio præsertim cum pretii taxatio relinquitur ipsis contrahentibus vel commutantibus. Patet quia pręcisa taxatio pretii interdum ignota est, vel dubia. Sed durum esset inter homines esse contractus, in quibus non intēderent aliquid sibi mutuo remittere de rigore præscisi pretii, vt pro tanto omnem contractum concomitetur aliqua donatio.

¶ Sexta regula, quamuis † nunquam liceat scienter rem carius vendere, quàm valeat: licet tamen eam vendere carius, ꝙ empta sit si est meliorata in se vel in hominum ęstimatione. primum patet: quia aliàs iniustitiam committeret propter inæqualitatem dati & accepti scienter. secundum patet ex melioratione, de qua vide in 2. arti. in 2. conditione.

¶ Septima regu. quàmuis nunquam liceat rem carius vendere scienter, quàm rationabili æstimatione credit vel credere debet eam valere: tamen quando vendens plus læditur ex carentia rei, quàm res etiam in se valeat: tunc potest eam superuendere super valorem eius tantum, quantum rationabiliter æstimat, vel æstimare debet damnum suum. Primum patet ex pręcedenti, secundum patet: quia res quam alius primò facit venalem, licet non sit in se melior, est tamen primò melior.

¶ Octaua reg. sicut non est iniustum, quando quis sperat res plus soluturas quod iam soluunt, velle eas seruare & non vendere. Sed etiam iniustum non est festinare in vendendo, quando quis habet res quas timet minus soluturas, dummodo nec credat, nec causam credendi habeat eas pro tunc minus valere quàm recipit. Patet ex no. secundi articu. circa 5. venditio. Dico notanter, quas timet: quia multa facit homo in spe vel timore sine conscientia vel credulitate.

¶ † Nona reg. quando quis nec scit, nec credit communitatem errare in taxa pretii. Etiam si probabiliter dubitat, erret ne communitas: tunc licite potest rem suam secundum æstimationem communem vendere, immo si vult, vendere debet in tali dubio secundum istam vendere & non secundum suum sensum. Si verò scit vel credit communitatem errare in æstimatione, nullo mō dēt eā sequi, patet ex 2. artic. in 5. conditione, in 4. no.

¶ Decima reg. Quando dubitatur in quanto res plus vel minus valeat: tunc modica probabilitas sufficit ad æstimandū valorem rei: patet ibidem.

¶ Vndecima regu. Stans in dubio, quid sit verum pretiū rei, inueniens ementem, quem nescit arctatum vel simplicianum, sed expertum suæ industriæ & bona fide vendens sic non videtur conuinci iniustus, patet ibidem.

¶ Duodecima regu. Sicut cum magis secura conscientia, & fide potest vendi res etiam cuius vera æstimatio ignoratur: qa venditur homini experto circa rem non arctato aliqua necessitate, nec habenti ad eam inordinatum desiderium, nec aliqua cautela verborum, operum, vel signorum circunuento vel inducto ad emendum eam pretiosius, quàm sine ista cautela emeret. † Sic sine dubio minus est securus de bona fide, immo suspectus de mala in tribus casibus. primò quando venditur simplici siue inexperto, secundò quando emens est necessitatus. 3. quando ementem aliqua arte signorum factorum vel verborum etiam si vera sint inducit ad emendum carius quàm aliàs. Prima pars patet per 5. Secunda patet quò ad primum; quia tūc totum onus æstimationis venditori incumbit. Quò ad secundum patet: quia arctatus carius emit faciliter non voluntarie simpliciter, sed voluntarie mixte, & tamen propter arctationē emptoris venditor non potest plus recipere, sed potius misericorditer deberet cum eo agere. Quò ad tertium patet; quia venditor aut verecundia ductus, aut ignorantia, partim voluntarie habitualiter emit, maxime quando mendaciis circunuenitur emptor. Ex quo etiam patet.

¶ Decimatertia reg. Quando dubiū est, quantum res valeat: tunc magis periculosum est, homines per cautelas inducere ad tantum dandum, ꝙ simpliciter sine tali cautela dare pro tanto. patet: qa si est excessus ille maior causa istius excessiuæ emptionis, quo emptorē ad hoc induxit, quàm qui eum suo arbitrio dereliquit. ¶ Decimaquarta regu. † Multum alleuiat contractus mercatorum inter se, ꝙ expertus experto dat ad emendum & econuerso, & hoc intellige, quando emptor non est arctatus aliqua necessitate, vel inordinata affectione impulsus. Primū patet: quia quilibet mercator rationabiliter præsumitur quærere lucrum suum, & pronus esse ad ea emenda, in quibus lucrum habere intelligit, & aliàs non emeret, nisi crederet se posse lucrari. Secundum patet: quia venditor talis habet tunc timere, ꝙ ex illa arctatione carius emat, quàm aliàs faceret emptor, vel ꝙ venditor vendat res remissius.

¶ Decimaquinta reg. quando homo inexpertus vadit ad institores & mercatores publicos, non est sibi periculum, si modicum exhibet, vel remisse emit, nisi probabile motiuum habeat vēditorem ex ignorantia, inexperientia, arctatione, vel aliquo tali vēdere tam remisse: & ipse probabiliter possit agnoscere rē plus valere. Ratio est, quia communiter tales institores & mercatores experti sunt in sua materia, & consueuerunt pretiosius exhibere, q̃ valeat, & etiam q̃ ipsimet pro tali velint dare illud multū alleuiant facta mercatorū. Decimasexta reg. † Sicut ad securitatem consciæ facit, qñ venditor nulla arte vel cautela verborū inducit emptorē non arctatum vel simplicianū ad emēdum carius, q̃ aliàs emeret. Sic ad insecuritatem facit oppositū facere: patet ex. 5. & 12. Decimaseptima reg. sicut in minori periculo stant, qui vendunt res apud multos inuendibiles & venales, sic debet sibi multomagis esse suspectus, qui habet rem venalem, vel exercet officium vel laborem non possibilē apud aliū haberi. Primum patet: quia facilius & propinquius potest hēri æstimatio, qñ homines non sunt arctati ad vnū. Secus aūt est in 2. casu, in quo sibi multomagis hō debet esse suspectus, & valde cauere, ne necessitate hominum exigat aut recipiat vltra rei aut laboris sui valorem. Decimaoctaua reg. nullus artifex siue negotiator potest aliud recipere pro labore vel pro quocunque grauamine suo circa rem vendendam vel personam ementem habito, nisi bona fide credat, quòd seruitium huiusmodi vtile fuerit, sit, vel erit, hoc solo excepto, quando emens scit, vel

scire probabiliter, & sine dolo præsumitur, φ inutilis & nocivus sit labor aut seruitiū, & nihilominus vult hr̄e & acceptat.

9 ¶†Primum patet: quia nullus rationabilis emens vellet dare aliquid pro seruitio inutili, vel nociuo. Secundum patet: quia præsumere possum, φ voluntariè emat, forte ad aliquem finem sibi magis vtilem, quàm venditor videat. Ex istis multæ regu. speciales possunt inferri. vnde.

¶Decimanona reg. Sicut qui frumenta vel alias res vtiles cō munitati vel necessarias, & bonas ad hoc principaliter emunt, vt non desint ciuitati, patriæ, vel aliqua alia bona intentione non intendentes caristiam inducere, sed quandocunque necessitatem vel notabile grauamen pauperum viderint, vendere volunt, iuxta communem, & rationabilem æstimationem, tales non solum licite, sed etiam meritoriè possunt hoc facere, & aliquando caristiam impedire, & si non omnino saltem vt nō ingrauetur. Sic illi qui in congregando talia nec communitati prosunt, nec vtilitatem eius intendunt, sed solum lucrum suum, nihil nisi caristiam expectando, grauissime peccāt, & suo labore quando vel re vel intentione nociuus est, nihil omnino merentur, sed potius demerentur, sicut aliquando contingit, φ in princi. pauperibus volentibus facere prouisionē multum noceret faciendo res cariores & postea homines nimis exactionant. Possunt autem vtrisque istorum se ex hoc considerare, qui enim intendit caristiam dolet de frumentorum copioso prouentu. Alius verò vel lętus est, vel contentus, & non tristis.

10 ¶†Vigesima reg. quę sequitur etiam ex. xviij. qui faciunt res inutiles & defectuosas, defectusq; earum ex industria & studiose obtegunt & occultant, malefaciūt, & tenentur ad restitutionem istius, quod occasione talis occultationis eis datur pro rebus, nisi res non obstan. defectu tantum valeant, quantum datur. Et similiter est de habentibus res venales iudicandum.

¶Vigesimaprima regu. quāuis scienter dare alicui occasionē periculi vel damni semper sit illicitū: sicut dicere alteri falsum, semper est illicitum, tamen non est necessarium, quòd homo alteri det semper auxilium vel consilium pertinēs ad qualemcunq; eius promotionem: sicut etiam non teneor dicere veritatem semper quam scio, sed hoc solum est necessarium in aliquo casu determinato, puta cum aliquis eius curæ subditur, vel cum non potest ei per alium subuenire, verba sunt S. Thomæ arti. 3. Ex quo elicit ea quæ de venditione defectuosæ rei, d. sunt arti. j. F. xiiij. Vnde subdit ibidem ad iij. argum. Quamuis homo non teneatur simpliciter omni homini veritatē dicere de his quæ pertinent ad virtutes; tenetur tamen in casu illo de his dicere veritatem, quādo ex eius facto alteri periculum imminet & detrimentum, nisi diceret veritatem: sicut patet in rebus occulte defectuosis per venditionem alienandis.

11 ¶†Vigesimasecunda regu. non semper facit contra charitatem proximi, qui non vult proximo suo bonum quod sibi vellet fieri, sed qui non vult proximo suo bonum sibi debere velle fieri cęteris paribus, & secundum φ recta ratio dictat; quia sic & non aliter intelligendum est illud præceptum legis naturæ quod tibi vis fieri alteri feceris. Vnde qui vult probare, quòd proximo ad aliquid tenear, quod mihi vellem fieri, prius debet probare, quòd ego tenear, seu ex debito obliger ei facere tale bonum. Exempli gratia. Ego emo librum mihi vtilem a librario, quem alter etiam libenter emisset, quem præueni emendo. Si ergo alterum permisissem librum emere, bene quidem fecissem, sed non tenebar: immo ego desiderarem, si alter prius venisset ad librarium, vt mihi librum dimisisset, sed non erat mihi debitum: ex isto etiam patet veritas casus super primo arti. F. xv. de sciente merces multas futuras, de quo mihi soli constat, quomodo possum silere & emere secundum forum communem illud quod ignoratur.

12 ¶Vigesimatertia regula, quamuis sępe licite fieri possit † φ mercator emat ab vno pro x. & statim det alteri pro xij. esto φ sciuerit prius de secundo emptore, siue etiam prius contraxerit cum eo, quòd emeret rem a primo: tamen timendum est, φ multum cautelosę & dolose tales contractus fiant. Et ideo non possunt generaliter & simpliciter semper iustificari, propter quod etiam homines magis videntur esse retrahendi a talibus contractibus quàm assecurandi de eis. primum patet, Primò si qui casualiter emisset pro x. & statim occurreret sibi qui cum gaudio & gratiarum actione, xv. dare vellet. Secundò quando etiam non casualiter talis occurrit, sed etiam scienter; potest. n. esse, φ quis sciat, vel verisimiliter præsumat primum venditorem satis esse lucratum, vtpote quia emit pro sex, & secundum emptorem etiam satis lucratum esse quia dabit pro 2. Possit ergo valde charitatiuę fieri sic, quòd vnus solus non haberet totum lucrum, sed multi lucrarentur. Aut si primus dixisset medio procura mihi emptorem talis rei, ego dabo eam pro sex. Et secundus diceret. procura mihi talem rem, & ego dabo pro ea x. Similiter si primus vendens habeat rei pretium imponere, vt si princeps vel officialis eius ligna de siluis, plumbum de montanis vellet dare remissius quàm prius, quid ego debeo iudicare quòd tam nimis remisse vendat, cum bene possit stare quòd antea nimis care vendiderit. Et quia dubium est, an plus, vel quam diu velit tam remisse vendere, non obstan. mea remissa emptione possum vendere, sicut communiter soluit. Stat etiam, φ primus vendens habeat mandatum de non vendendo carius, vel conscientia de hoc quod plus recipiat, & secundus mandatum tantum vel conscientiam de emēdo remissius, vel primus defectum sciat in re propter quem æstimatione sua non plus valet, vel credat multas similes res venturas, propter quas forte postea rem suam vendere non possit. Secundus autem sciat locum, vbi multo plus soluet. Inter tot ergo motiua & circunstantias quæ & quas primus vendens potest habere tam remisse vendendo & secundus tam care emēdo medius non habet causam iudicandi primum nimis remisse vendere, aut secundum nimis præcise emere: maxime præsumptis tribus supra 10. 11. 12. & aliis regulis tactis, quòd quilibet eorum bonam fidem & causam bene credendi habeat & expertus sit materia, & nullus sit arctatus, nec aliqua cautela, aut circumuentio fiat.

¶Vigesimaquarta regula est specialiter de campsione seu cambio pecuniarum vel aliarum rerum, quæ est quasi quædam venditio vel emptio vnius monetæ pro alia, & habet quasi easdem difficultates sicut negotiatio, & quia circa istam campsionem

13 multa mala fieri possunt, sit illa regula. † Pro quacunque re, causa, vel operatione potest mercator lucrum recipere ratione mercium, pro tāto enim potest campsor recipere lucrum pecuniarum de quanto ista res, causa, vel operatio circa pecunias locū habet & exercetur, sicut circa merces. Patet: quia sicut merces variantur æstimatione hominum, sic & monetæ licet forte nō tam communiter & in magna quantitate. Item sicut potest haberi cura labor, pericula, & alia huiusmodi circa merces adducēdas, sic circa pecunias suo modo. Si ergo, propter tales causas recipit mercator, quare non propter easdem campsor, sic tamen quod hoc faciat sicut supra dictum est de negotiationibus pensando, bona fide rationabili vel communi æstimatione pretiositatem, grauitatem, vtilitatem operis, curæ, laborum, officii & aliorum huiusmodi, & secundum hoc potest recipere plus vel minus, vel de quāto communi æstimatione moneta in melius vel peius mutata est. Aut si aliqua illarum causarum excusat, quæ de mutuo exprimitur, vt propter interesse, id est vitationem damni. Porro de ij. specie per quam etiam dominium transfertur, vt dictum est primo articulo, primo capitulo. F4. ēt specialius sunt difficultates. Idcirco de eadem iij. sunt regulæ.

14 ¶†Prima, licèt mutuans possit de iure recipere vel repetere rem mutuatam, vel valorem rei: nihil tamen potest vltra hoc, si quod sit pecunia mensurabili recipere, repetere, vel sperare ratione rei mutuatæ, vel ratione mutuationis. Sed bene potest recipere aliquid a mutuum recipiente non pro mutuo, si sponte, vel ex alia iusta causa datur aut pia. Primum patet ex descriptione mutui. Secundum probatur ex intentione Sancti Thomæ & Scoti: quia in mutui datione transfertur dominium: hoc enim sonat vocabulum mutuo, do tibi meum, ergo quòd donec dit mutuò, non manet dominus pecuniæ mutuatæ. Et per consequens si pro illa pecunia recipiat aliquid vltra sortem, pro nō suo recipit, siue vendit non suum. Alia ratio est, esto φ pecunia maneret sua, non habet tamen ex natura sua aliquem vsum, sicut habent aliqua alia ex se germinantia, sed tantum prouenit fructus ex industria alterius, scilicet vtentis. Industria autem huius nō est eius qui concedit pecuniam, ergo iste volens recipere fructum de pecunia, vult habere fructū de industria non sua, quam tamen non dedit sibi iste alius, & hoc quod accipit mutuum ab alio. Et hæc etiam est ratio, quare per oppositum fructus pignorum germinantium computantur in sortem. Tertium patet per Thomam: quia non efficitur quis peioris conditionis ex eo, quòd alteri mutuauit, sed ante mutuationem potuit talia recipere, ergo post.

15 ¶†Secunda regula, quamuis pro principali vsu pecuniæ nullus aliquid vltra sortem ratione mutui possit recipere, tamen pro secundario vsu pecuniæ quis potest aliquid pretio dignum recipere. Primum patet ex præcedenti. Secundum patet: quia tunc pecunia non mutuatur, sed locatur, vel conducitur. Pro cuius intellectu notandum primò, quòd duplices sunt res quædam, quarum vsus principalis est earum consumptio: sicut vsus vini principalis est, vt bibatur, panis vt comedatur. Et talia eorum vsu consumuntur. Aliæ sunt res, quarum vsus principalis non est earum consumptio, vt domus vsus est inhabitatio, securis secatio. Secundò notandum, quòd pecunia duplicem potest habere vsum, vnum principalem, videlicet consumptionem, seu distractionem secundum φ in commutatione expeditur propter quod principaliter est inuenta. Alius vsus eius est secundarius, videlicet vt cōcedatur solum ad ostensionem diuitiarum, vel ostentationem, vel ad ponendum eam loco pignoris, vel ad discendum numerare ipsa mediante. Ad istos enim fines potest pecunia ipsa locari, sicut equus, vel aliud locabile, & pro vsu isto recipiendo pecunia licite recipitur, & tunc ex toto est contractus locationis, vel conductionis: non autem mutuatio, seu mutui

mutui datio. Et debet idem pondus restitui, nisi forte sufficiat locanti æquale in pondere, vel valore. Ex prædictis etiam patet, quare licite pro vsu vasorum argenteorū aliquid pōt recipi. quia ibi dominium retinetur apud concedentem. Et eorum vsus principalis non est ipsorum consumptio; tamen quia secundarius vsus vasorum argenteorum posset esset commutatio, talem vsum eorum vendere non liceret.

6 ¶†Tertia regula, quamquam in nullo casu vsura sit licita; tamen in quibusdam casibus licet mutuauti plus de pecunia æstimabili recipere, quàm mutuauit: sed illud non fit propter mutuationem sed propter interesse, vel alia de causa. Primum patet, secundum patet in multis casibus.

¶Primò ratione pęnæ conuentionalis, dum tamen non fiat in fraudem vsurarum exempli gratia dicit Sco. Ego indigeo pecunia mea ad mercandum: concedo tamen tibi ad certum diē, adiiciēs pęnam conditionalem, quòd nisi tali die solueris: quia multum damnificor, aliàs solues postea tantum vlterius. Pœna huic adiecta licita est: quia licet me seruare indemnem sic præmendo illum cum quo contraho. Signum autem quando non est in fraudem vsurarum manifestū est istud, quando mercator magis vellet sibi solui die præfixo, quàm in castrino cum pœna adiecta. Et per oppositum est in fraudem, quando vltra diem transiri potius quàm pecuniam ipso die solui vellet.

¶Secundus casus est ratione interesse, idest ratione damni vitandi: debitor enim ex cuius non solutione creditor notabiliter damnificatur, tenetur de iustitia satisfacere creditori de interesse. Et licet iste creditor non possit habere actionem cōtra eum in foro exteriori, vt pote quia non sunt pacta vel munimēta: tamen in foro conscientiæ debitor tenetur vel vltra sortem ad interesse.

¶Tertius casus est, quando vtrunque, scilicet capitale & illud superfluum ponitur sub incerto. Quod probatur extra de vsuris. nauiganti §. nonne. arguendo per locum a simili: quia sicut ibi incertitudo excusat, ita & hic sine pacto etiam licet: quia solus animus sine omni pacto verbali vel alio signo æquiualenti ostendens debitori quòd mutuans non mutuaret, nisi spe lucri, non facit illum recipientem vltra sortem habere alienum sine pacto, & ideo nec teneri ad restitutionem.

SVMMARIVM.

1 *Dominium rei temporalis quinq; modis transferri potest.*
2 *Dominium rei non transfertur in commodatione, locatione & conductione.*
3 *Donatio qualiter fieri debeat, vt iusta esse dicatur.*
4 *Commodatio liberalis vsus alicuius rei qualis esse debeat, vt iusta sit.*
Permutatio contractus dicitur, in quo rerum dominia transferuntur.
5 *Aequalitas valoris seruari debet in rebus commutatis.*
6 *Venditionis & emptionis contractus quibus concurrentibus dicatur iustus.*
7 *Dominium rei non transfertur in mutuata accommodatione, conductione & locatione, sed vsus tantùm, vel ius vtendi.*
Mutuum, seu mutui datio qualiter contrahatur.
8 *Commutante id pro quo commutat non statim recipiente, quid censendum.*
9 *Pretij determinatio pendens ex futuro quando licita sit, & quando non.*
10 *Commutatio negociatiua quando sit licita.*
Rectum est iudex obliqui.
11 *Ignorantia & qualisqualis coactio voluntarium semper excludunt.*
12 *Commutatio ex quibus causis iniusta esse possit.*
13 *Iniustitia quædam generalis dicitur, si res aliena domino inuito vsurpetur.*

¶De speciebus contractuum sub compendio quando sint iusti, & quando iniusti &c. Capitu. IIII.

1 AD videndum autem sub compendio secundùm Sco. de differentiis translationum rerum temporalium. † Notandum quòd in translatione rei temporalis, quæ per priuatam personam fieri potest, sunt quinto modi, in quibus transfertur dominium rei, videlicet donatio mere libera, permutatio, emptio, venditio, mutatio actiua idest mutui datio, seu pecuniæ concessio. Istis quinque correspondent buinque aliæ translationes seu differentiæ. Nam donationi correspondet vsus liberalis accommodatio, permutationi correspondet permutata vel mutata accommodatio Emptioni conductio, venditioni locatio. Mutui dationi mutui acceptio, Mutuationi tamen actiue non correspondet aliquid proprie in translatione vsus rei. In primis quinque translationibus

2 transfertur dominium. † In correspondentibus verò mediis videlicet in mutuata accommodatione, conductione & in locatione non transfertur dominium, sed eius vel vsus vtendi retento dominio, fit etiam aliquando translatio rei vnius in alterum auctoritate non priuatę personæ, sed legis, principis, vel cōmunitatis auctoritate, vt in præscriptione, & vsucapione. In donatione est actus mere liberalis. In aliis verò secundum φ liberalis. Actus iure liberalis est, quando transferens non expectat aliquam redditionem debito iustitiæ. Actus secundùm φ liberalis est, quando pro eo quod transfertur expectat aliud sibi reddi. Ad hoc igitur vt omnia præmissa iuste fiant.

3 †De donatione vt sit iusta exigitur, vt sicut liberalis trāslatio ex parte donationis, & voluntas recipiendi ex parte illius cui donatur. Et libertas ex parte amborum huius donandi, & illius recipiendi, & φ nulla lege superiore prohibeatur iste, vel ille, nec per actum alterius, a quo dependeant in ista translatione. Propter defectum primi non potest quis dare pecuniam fratri minori; quia ille non vult esse dominus. Propter defectum secūdi non potest monachus sine licentia Abbatis, nec filiusfamil. sine voluntate parentis: nec etiam clericus in aliquo casu sine

4 voluntate, vel saltem ꝯ voluntatem Papæ. † Vsus liberalis accōmodatio, quæ correspondet donationi habet similes leges, ut sit iusta: quia requirit in accommodante liberam uoluntatem, & in recipiēte, φ velit recipere rem accommodatam ad vsum, & quòd non sit voluntas aliqua legis, vel principis obsistens illi accommodationi. Permutatio est cōtractus in qua dominia rerum transferuntur, vt rei vtilis pro re vtili immediatè, sicut vini pro blado & huiusmodi. Et dicitur rerum permutatio: ut do vt des. Talis vt sit iusta, exigit primo: vt tranferens sit dominus rei, & vt assint omnia, quæ dicta sunt in iusta donatione p̄ter primum. videlicet liberalem translationem. Nam in permutatione, emptione, & venditione ac in eis correspondentib. nō est merè liberalis translatio seu gratuita. Sed ibi transferens expectat aliquid æquiualens ei quod transfertur, propter quod ibi propriè est contractus: quia ibi simul trahuntur volūtates partium. Trahitur enim iste ad trasferendum in illum a commodo, quod expectat ab illo transferendum in se. Secundò exigitē in permutatione. vt dominus rei sine fraude seruet æqualitatē valoris in commutatis secundum rectam rationem. Dicitur sine fraude ad excludendum fraudem in substantia, quantitate,

5 qualitate &c. De quibus habes supra in materia prima. F. 9. † Dicitur seruet æqualitatem valoris in commutatis secundum rectam rationem attendentem, scilicet naturam rei non simpliciter; quia sic melior seu nobilior est mus, quàm panis. Sed attendatur natura rei in comparatione ad vsum humanum propter quam fit ista commutatio. Ista autem æqualitas non consistit in indiuisibili, scilicet est ibi dicit Scotus iniustitia commutatiua medium, & magna latitudo, quæ autem sit ista latitudo, & ad quantum extendatur, ex tribus innotescit. Quādoque ex lege positiua. Quandoque ex consuetudine. Quādoque autem relinquitur ipsis commutantibus, vt pensata mutua necessitate reputent sibi hincinde æquiualens dare & accipere. Durum est enim contractus esse inter homines, in quibus cōtrahentes nō intendant aliquid de illa indiuisibili iustitia remittere sibi aliquid muto, vt pro tanto omnem ꝯtum concomitetur aliqua donatio. Et si iste modus commutantium est quasi fundatus super illud legis naturæ. Quod tibi vis fieri, facias aliis. Satis probabile est, φ quando sunt mutuo contenti, mutuo volunt sibi remittere, si deficiunt ab illa iustitia requisita.

6 †Venditio & emptio vt sint iustę similia exigūtur. Ibi enim transfertur dominium rei vtilis pro nummismate, vel ecōuerso; quia enim difficile erat res vsuales immediatè commutare. Ideo inuentum est medium, per quod talis commutatio fit faciliter, quod vocatur nummisma. Et dicitur commutatio nummismatis pro re vtili emptio, econuerso verò venditio. Ad tales igitur, vt sint iustæ exiguntur similia, sicut in permutatione dictum est; quia oportet ibi considerare nūmisma ex vna parte, sicut hic rem permutatam. Addo φ in his vtrisque contractibus licet permutantem vel vendentem pensare damnū suū, non autem commodum ipsius ementis, siue cum quo permutat, hoc dico in carius vendendo, vel permutando, & intelligo sic. Si quis multum indigens re sua per magnam instantiam alterius inducatur ad vendendum, vel ad permutandum pro re alia cum possit se præseruare indemnem. Et ex ista venditione, vel permutatione multum damnificatur, potest carius vēdere, q̄ si aliàs sine tali damnificatione vēderet, vel permutaret. Sed si emens magnum commodum consequetur ex re vēdita, vel permutata non potest carius vendi, vel permutari, quia maius commodum cōsequitur. Nam pp maius commodum eius, qn̄ consequitur, nec res mea est in se prętiosior, nec mihi melius, & ideo non debet mihi maius pretium apportare. Secus qn̄ dā-

7 nificor, quia tunc mihi est præciosior, licet non in se. † Mutuata accommodatio, conductio & locatio in quibus dominium nō transfertur. Sed vsus, vel ius vtendi, quia correspondent permutationi, emptioni, & venditioni, ideo cum eis cōueniunt, vt dictum est. Et sir̄ quantum ad cōditiones iam positas seruāda est iustitia considerando, vbi vsum sicut vbi dn̄ium. De mutui datione ibi ad iustè ꝯhendum mutuum oportet seruare æqualitatem simpliciter in numero & pondere exceptis q̄busdam. Excipiunt. n. in ista mutuatione duo casus in genere. Qn̄que. n. licet accipere vltra capitale ex pacto, qn̄q; ex non pacto. Primū tripliciter, s. vel ratione pœnæ conuentionalis, vel ratione interesse. Et qn̄q; vtrūq;. s. capitale, & illud superfluum ponit̄ sub incerto, vt declaratum est. s. Ex nō pacto etiā aliqn̄ licet: ut qn̄ pecunia locaret̄ alicui ad ostentandū, vel ad cenandū, vel ad ondēdū. Talē. n. vsum hēt pecunia ex propria natura, & tūc iterū de

vsu eius vltra sortem recipi potest; quia tunc non esset mutuatio, sed locatio vel conductio: vt etiam supra dictum est in materia 4. scilicet 25. 26. 27. Porrò regulæ predictę ostendunt quid iustum, & quid iniustum in commutationibus statim factis. Hoc est, quando vterque commutans statim dat illud quod recipit pro quo commutat. † Sed quid iuris sit, quando commutans non statim recipit pro quo commutat, sed differtur illa receptio. Attendendæ sunt prædictæ regulæ datæ ad intelligendum quid iustum, vel iniustum in singulis contractibus. Et insuper duæ aliæ. Primam, quòd commutans non commutet, vel vendat tempus, quia tempus non est suum. Secunda, quòd non ponat se in tuto semper, vel in pluribus. Et ex istis regulis duabus apparent multi casus speciales, verbi gratia, dicatur festum natiuitatis domini a, & festum Sanct. Ioann. Baptist. b. Iste commutans tradat rem suam alteri in a, Aut igitur tunc venditurus erat eam aut non, sed in b. Si sic, vel determinat tunc pretium secundum quòd currit tempus pro a, & tunc facit misericordiam: quia supplet indigentiam proximi, antequam eam supplere teneatur, quando scilicet expectat solutionem vsque in b. Aut determinat pretium maius, quàm sit iustum pro a, tunc est vsurarius; quia tunc vendit tempus contra primam regulam: & istud probatur extra de vsuris consuluit. Si autem nõ esset modo venditurus, sed aliàs, quando videretur quod secũdum cursum temporis plus posset lucrari. Aut igitur nunc ponit certum pretium, aut non, sed dimittit certificationem pretij pendere ex aliquo futuro. Si primò ponat pretium secundũ quòd nunc valet res, non est dubium, quin facit misericordiam magnam. Si maius quàm nunc valet, tamen non est ita immoderatum pretium, quin tempore solutionis verisimiliter quandoque plus, quandoque minus valeat res vendita, excusatur ratione dubij: quia contra neutram regulam facit, & probatur p ca. nauiganti. §. ratione Et si obiiciatur casum ibidem in tua. Respondetur quòd ibi cõtinetur monitio vtilis, non præceptum necessarium † Si autem determinationem pretii relinquat pẽdere ex valore illius rei futuræ. aut ergo pro tempore determinato ipsius solutionis vel aliquo in quo non consueuit regulariter res plus valere, quàm tempore solutionis, dico quòd misericordiam facit, vtpote concedo tibi istud pro tãto pretio, pro quanto valebit in b. vel aliquo tempore circa b. Dum tamen res illa consueuit communiter esse carior in b. quàm aliquo tẽpore præcedenti. Si autem pretium velit determinare pro tempore determinato hoc modo, vt ponat se in tuto lucri, vt in pluribus & alium in damno, vtpote volo quòd tantum soluas pro isto quantum valebit in quocunque tempore vsque ad b. quando carius vendetur, vsura est: quia ponit se, vel partem suã quo ad lucrum, vt in pluribus, & illum quo contrahet ad damnum vt in pluribus, & tunc habet pro se illud quod euenit in pluribus, & contra se illud quod euenit in paucioribus. Est etiã ibi alia iniustitia; quia aliquo die determinato oporteret exponere rem suam venditioni & non tempore particulari vago, & in isto contingeret, quòd minus care venderetur, quàm in die crastino inter a. & b. & per consequens in tali pacto facit se certum de lucro vltra quàm pro humana industria posset pertingere. Hæ ergo regulæ dictæ sunt de iusto & iniusto in venditione, vel commutatione quacunque pro nunc vel futuro, & hoc loquendo de commutatione ęconomica, quę est, quando commutans intendit recipere rem pro qua commutat, non vt mercetur, ea sed vt ea vtatur. ¶ † Ideo sequitur de commutatione negotiatiua, vbi commutans intendit mercari de re quam acquirit. Emit enim non vt vtatur, sed vt vendat, & hoc vt carius, & hæc negotiatiua vocatur pecuniaria vel lucratiua. De hac vltra regulas prædictas adduntur duo. Primum, quòd talis commutatio sit vtilis reipublicæ. Secundum, quòd talis iuxta diligentiam suam & prudentiam, & pericula accipiat in commutatione pretium correspondens, vt habes declaratum supra man. ij. §. viij. Quæ autem sit iniusta occupatio rei alienæ, patet in trãslationibus dominij vel vsus rerum, siue sit permutatio, emptio, venditio donatio &c. Patet faciliter ex præcedentibus, cum rectum sit iudex sui obliqui. In donatione non est iustitia, si donans non mere liberaliter donat, vel si contra voluntatem alicuius, a quo dependet in donando donat: sicut patet in illo casu, extra de cẽsibus exigit, quòd scilicet visitantes a visitatis nullam recipiant munuscula, & si receperint, tenetur duplum restituere, vel non saluantur a maledictione, quam ipso facto incurrunt, vt dicitur lib. 6. † Non autem mere liberaliter donat, vel si deceptus vel quasi necessitate tractus donat: quia ignorantia & aliqualis coactio excludunt simpliciter voluntarium ex secundo, & hic, & ex hoc sequitur, quòd deceptus de eo cui donat quantum ad illam rationem propter quam donat non simpliciter donat, & ideo si alicui tanquam propinquo donet, qui est propinquus, nõ simpliciter donat egeno. Consimiliter si alicui tanquam egeno qui non est egenus. Et ideo videant trufatores quandoque diuites existentes: qui tamen tanquam egentes recipiunt eleemosinas illas ne iniuste omnia illa recipiant, quia non est ibi in dante voluntarium propter conditionis ignorantiam quam respicit in dando. Consimiliter si attractus, vt in visuris donandis non est mere donatio liberalis. Consimiliter quando dum est de accommodatione: licet ibi non sit æqualis defectus propter æquale vitium; quia translatio vsus ad tempus non requirit tantam liberalitatem quantam translatio dominii.

¶ † De commutatione rerum dico, quòd est iniustitia ex eisdem causis, scilicet deceptione, & inuoluntario, & prohibitione superioris, cui commutans subest in commutando, & ex hoc potest dici iniusta commutatio: quæ fit in ludo alearum & huiusmodi. Iuxta illud. ff. de aleatoribus. l. vlt. Et c extra de vit. & hon. cleri. super illud officia, in gl. tamen ista lex nõ ligat illos qui viuendo politice subsunt legi imperiali, qui forte nullibi sunt hodie: quia ibi præcipue illa lex consueuit habere locum, vbi municipalia præiudicant imperialibus, vt patet in Italia in emptione & venditione iniustitiæ tactæ sunt prius tangendo de iniustitia in eis. Et iuxta hoc de locatione, & conductione ibidem patet. ¶ De mutui datione & solutione est iustitia præcipua vsura, Cuius vituperio habetur in nouo testamento. Luc. xvi. Mutuum date, nihil inde sperantes. In veteri testamento Ezechie xviii. Ad vsuram non accommodabitis, & per ecclesiam prohibitio. extra de vsur. per to. Præter dictas iniustitias partiales in istis cõtractibus vel quibuscunq; commutationibus † est vna iniustitia generalis, quando aliquis vsurpat rem alienam domino simpliciter inuito, & hoc tam domino proximo, quàm domino remoto, scilicet legislatore, qui nõ vult, immo prohibet rem illam occupari inuito domino, nisi in casibus pręscriptionis & vsucapionis. In istis autem non est translatio dñi vtpote in furto & rapina, & huiusmodi est, licèt sit violenta occupatio rei, cuius est dominium. Et ista iniustitia est manifestior quacũque alia, vbi propter solam conditionem defectuosam est iniustitia commutatione, vel translatione, sicut casibus supradictis.

SVMMARIVM.

1 *Dominiorum rerum distinctio vnde originem traxit.*
Dominia rerum lege naturæ vel diuina pro statu innocentiæ non sunt distincta.
2 *Vsus rerum eatenus debet competere hominibus, quatenus ad conuersationem pacificam & sustentationem necessariam congruit.*
Præceptum legis naturæ de omnibus in communi habendis quare post elapsum fuerit reuocatum.
3 *Dominia rerum non sunt distincta per legem naturæ aut diuinam.*
Prudentia & auctoritas in legislatore per legem positiuam requiruntur.
4 *Auctoritas duplex est, paterna, & politica.*
5 *Auctoritas politica duplex est, & iusta.*
Distinctio prima dominiorum iusta esse potuit a lege positiua.
6 *Translatio rerum fieri potest aut quò ad dominium, aut quò ad vsum.*
Translatio dominii facta auctoritate legis iustæ, censetur iusta.

¶ De cautela & origine omnium translationum in rebus temporalibus. Capitu. V.

Vltimò nunc videndum est breuiter, vnde originaliter proueniat, quòd rerum dominia † sunt distincta sic, quòd hoc dicatur meum, & illud tuum; quia illud est fundamentum omnis iniustitię in contractãdo rem alienam, & post omnis iniustitiæ reddendo eam. De quo secundum Thomam prima. ij. q. xciiij. arti. 5. & in solutione tertii argumenti, Et secundum Sco. vbi supra.

¶ Prima conclusio est. A lege naturæ vel diuina non sunt rerum dominia pro statu innocentiæ distincta, immò omnia erant tunc communia. Patet per Augustinum super Ioan. cap. ij. de quo iure defendis villas ecclesiæ diuino an humano, diuinum ius in scripturis diuinis habemus, humanum autem in legibus regum. Vnde quilibet possidet nonne humana voluntate. Nam iure diuino, domini est terra & plenitudo eius. Iure humano dicitur, hæc domus mea, hæc est villa mea, hic seruus meus. Tolle iura imperatorum, quis audet dicere, hæc villa mea est. Ideo dicit. 8. cap. r. iure naturæ. 12. q. ita dilectissimus, ratio patet etiam ad hoc duplex: † quia vsus rerum secundùm rectam rationem ita debet competere hominibus, sicut congruit ad pacificam conuersationem & necessariam sustentationem. Pro statu autem innocentiæ communis vsus sine distinctione dominiorum ad vtranque istorum plus valuit quàm distinctio dominiorum; quia nullus tũc occupasset, quod fuisset tunc alteri necessarium, nec oporteret illud per violentiã ab ipso extorqueri, sed quilibet hoc quod occurrisset necessarium occupasset ad vsum, sic etiam magis fuisset sufficientia ad sustentationem quàm si præcluderetur alicui vsus alicuius per appropriationem illius facta alteri.

¶ Secunda conclusio. Istud præceptum legis naturæ in habendo omnia communia reuocatum est post lapsum rationabiliter propter duo. Primò: quia communitas omnium rerum esset contra pacificam conuersationem, cum malus & cupidus occuparet vltra necessaria. Etiam cum hoc in ferendo violentiam esset etiam contra necessariam sustentationem: quia fortiores bellatores priuarent alios necessariis. Vnde

Vnde secundo politi. politia Aristotelis quæ præfatam conclusionem tenet, rationabilior est politia Socratis qui primam tenuit conclusionem.

¶ † Tertia conclusio, reuocato illo præcepto legis naturæ de habendo omnia communia, & per consequens concessã sententia appropriandi & distinguendi cõmunia non fiebat actualis distinctio per legem naturæ nec per diuinam, non per diuinam vt patuit per auctoritatem Augustini vbi. s. Nec per legem naturę: quia non apparet quid determinent ad opposita, ipsa autem humana industria determinauit, non omnia esse communia, ergo aliqua lege positiua fiebat prima distinctio dominiorum: vt igitur illa distinctio sit iusta, oportet quòd lex positiua talis sit iusta. Quarta conclusio, lex positiua iusta requirit in legislatore prudentiam & auctoritatem, prudentiam, vt secundũ rectam rationem practica dictat, quid sit statuendum pro communitate. auctoritate: quia lex dicitur a ligando, non autẽ quęcunq; prudentis sententia ligat communitatem nec aliquem, si nulli præsideat: quomodo autem prudentia poterit haberi ad excogitandum leges iustas, satis patet. Quomodo autem auctoritas iusta cum hoc requiritur ad legem iustam sequitur.

¶ Quinta conclusio † Quòd principatus est duplex vel auctoritas, scilicet paterna & politica. Politica est duplex. In vna persona, scilicet vel in communitate. Prima scilicet paterna iusta est, scilicet ex lege naturæ, qua omnes filii tenentur obedire parentibus, nec ista per legem aliquam positiuam, mosaicam, vel euangelicam reuocata est, sed magis confirmata. Illa etiam auctoritas politica, quę est super extraneos, siue illa resideat in vna persona, siue in communitate, potest esse iusta ex communi cõsensu & electione ipsius communitatis. Et prima auctoritas respicit consensum naturalem quanquam non cohabitantes ciuiliter. Secunda respicit cohabitantes qualitercunque nulla consanguinitate, vel propinquitate sibi iunctos, vtpote si ad ciuitatem aliquam ædificandam vel inhabitandam concurrant aliqui extranei videntes se non bene posse regi sine aliqua auctoritate, poterant concorditer consentire, vt vel vni personæ, vel communitati committerent istam auctoritatem. Et vni vel pro se tantum, vel quòd successor eligeretur: sicut ipse vel pro se & tota posteritate eius. † Et ista auctoritas politica vtraq; iusta est; quia iuste potest aliquis se submittere personæ, vel communitati in his, quæ non sunt contra legem diuinam. In quibus melius potest dirigi per illum, cui submittitur quàm per ipsum. Ergo habemus complete, quomodo poterit concedi lex positiua iusta: quia ab habente prudentiam, vel in se, vel in consiliarijs suis, & cum hoc habente auctoritatem iustam aliquo dictorum modorum in ista conclusione.

¶ Sexta conclusio sequitur ex his, quòd prima distinctio dominiorum poterat esse iusta a lege positiua iusta, siue lata a patre, siue principe iuste principante, siue communitate iuste regente. Et isto modo probabile est factum fuisse. Nam vel Noe post diluuium distinxit filiis suis terras, quas singuli occuparẽt pro se & filiis suis & posteris, & ipsi de communi concordia inter se diuiserunt, sicut legitur Gen. de Abraham & Loth. Abraham dedit electionem Lot. quam partem mallet eligere, & ipse reliquam vellet accipere. Vel lex aliqua promulgata est a patre, vel ab aliquo electo ab eis in principem, vel a communitate, cui ipsamet communitas commisit istam auctoritatem. Hęc inquam lex erat q res tunc non occupata esset primò occupãtis, & tunc disperserunt se super faciem orbis terræ. Et tũc vnus occupauit primò vnam plagam terræ & alius aliam.

¶ Ad intelligendum autem quomodo post distinctionem rerum & diuisionem translatio rerum possit fieri in alium hominem, vel communitatem aliam.

¶ † Notandum, quòd translatio rerum potest fieri, vel quantum ad dominium, vt scilicet res a dominio vnius transeat ad dominium alterius, vel quantum ad vsum siue ius vtendi, manente tamen dominio apud eundem. Et iustitia vel iniustitia in translationem vsus difformes habet regulas iustę translationis dominii. Hæc ergo translatio dominij potest fieri, vel auctoritate publica siue principis, vel legis auctoritate, vel auctoritate priuata ipsius domini immediate possidentis.

¶ Prima conclusio sit de prima translatione, translatio dominii auctoritate legis iuææ est iusta. Probatur: quia si lex iusta potuit iuste determinare prima dominia, & non minor est auctoritas legis, vel principis quòd habeo hoc pro eodem post diminutionem dominiorum quam ante. Igitur post propter eandem causam & eundem finem potuit iuste transferre dominium, postquam fuerat alicui appropriatum. Et hoc dico, quòd præscriptio in immobilibus & vsucaptio in mobilibus est iusta translatio: vt patet extra de præscrip. vigilanti. in gl. super illud, aliena. De secunda verò translatione scilicet quæ fit auctoritate priuata ipsius domini immediate possidentis, dictum est in præcedenti materia per totum. Et istud sufficiat pro præsenti de contractibus. Amen.

BENEVENVTI STRACCHÆ Anconitani.

De mercatura, seu mercatore.

PRAEFATIO.

Dei optimi maximi, etiam atque etiam implorato auxilio. Facturus verba de mercatura & mercatore, more veterum & recentiorum Iurisconsultorum, quo dilucidius intelligi possit hęc materia, tractatũ hunc partiendum existimaui. Partitio. n. (vt bene cẽsuit Accursius noster in proę. instit. §. igitur) legentis animum incitat, mentem intelligentis præparat, & memoriam artificiosè reformat. Et bellissimè inquit Cicero rectè habitam in causa partitionem, illustrem & perspicuam totam efficere orationem, & magnopere ad aperiendam materiam & controuersias constituendas pertinere.

1 Prius igitur quid sit Mercator, quidve Mercatura, differendo videamus.
2 Deinde de statu mercatorum, & his, quæ ad eorum statum pertinent.
3 Post ea, de his, qui Mercaturam exercere non possunt, per quem intelligemus, qui possint.
4 Tum de rebus in quibus mercatura potest exerceri, vbi similiter constabit in quibus sit prohibitio.
5 Quibus explicatis, de quibusdam contractibus qui inter mercatores frequẽtari solent, differemus, titulos nominatim inscribendo. Et vbi de sponsionibus specialiter tractabimus.
6 Post hæc tractatus de Nautis, Nauibus, & Nauigatione ad Mercaturam valde pertinentes subijciemus.
7 Deinde quando Mercator esse desinat, breuiter disputabimus, & cum illo venerimus tractatum (ni fallor) vtilem de conturbatoribus seu decoctoribus inseremus.
8 Nouissimè inspiciemus, quomodo in causis Mercatorum procedendum sit.

¶ Pars primæ.

ARGVMENTVM.

Mercator quid: quidve Mercatura.

SVMMARIVM.

1 *Disputatio vbi de aliqua re futura est, necessarium est ante definire, vt intelligatur quid sit id, de quo disputatur.*
2 *Definitio à descriptione quomodo differat.*
3 *Definitio expressæ picturæ comparatur: Descriptio verò adumbrationi seu designationi.*
4 *Mercatoris definitio seu descriptio.*
5 *Mercari & negotiari, an idẽ sint. Mercatorq; & negotiator an sint synonima.*
6 *Mercator an propriè dicatur is, qui semel merces emit vt venderet.*
7 *Nomina verbalia alicuius officij significatiua quod quis sua auctoritate seu optione sumit, vnico actu non verificantur.*
8 *Verbum Solere, & Solitus, quomodo intelligantur, & interpretatio ad l. Mela in §. sed & si alimenta. ff. de alimentis, & cib. leg.*
9 *Mercator ex vnico actu non dicitur, nisi præcedat professio vel descriptio in matricula, & peclaratur in seq. num.*
10 *Nomine à professione dicta, profitendo acquiruntur, nomina verò dicta, à consuetudine, seu ab actuum generalitate, vsu & exercitio acquirũtur, non autem ex vnico actu.*
11 *Matriculãdus mercator iuramentũ præstare debet, & de virtute iuramẽti.*
12 *Mercator etiam is dicitur, qui vulgi opinione pro mercatore habetur.*
13 *Statutum si de mercatore meminit, intelligitur de eo mercatore, qui secundùm vsum communem loquendi pro mercatore habetur.*
14 *Omnis dispositio à communi vsu loquendi interpretationem recipit.*
15 *Communis vsus loquendi probari debet tempore dispositionis, & legis fuisse, alias probatio non concludit.*
16 *Mercatorum appellatione ementes & vendentes seruos non continentur, sed hi mangones, seu venalitiarii dicuntur.*
17 *Mercatura hominum & quæstus ex ea prohibetur.*
18 *Venalitium, vita venalitiaria, & venalitiæ merces declarantur.*
19 *Venalitiarii an contineantur appellatione mercatorum, & qui dicantur, & quæ sint res venalitiæ.*

1 NON est nouum † Ciceronis præceptum, quoniam disputatio de mercatore futura est, necessarium esse ante definire quid sit mercator, vt intelligatur, quid sit id, de quo disputatur. Fuitq; sententia Platonis in Phœdro in hæc verba. In omnibus rebus, ò puer, vnicum principium his, qui bene consulere volunt, est intelligere, quid illud sit, de quo consultatur. Vel omnino aberrare necesse est. Plerosq; verò latet, quòd nesciant rei substantiam: ergo, inquit, ne nobis accidat quod in aliis damnamus. Quid amor ipse sit, & quam vim habeat, definitione ex consensu partium posita cognoscamus, quorum sententiæ Iurisconsul. Vlp. facturus verba de dolo malo, subscripsisse patet in l. 1. ff. de dolo. & idem Iurisconsul. in l. j. ff. de iusti. & iu. in hæc verba inquit: Iuri operam daturum prius nosscere oportet, vnde nomen iuris descendat; & de Ciceronis sententia Bal. noster meminit in prælu. feu. colu. 3. Sed quoniam omnis definitio in iure periculosa est, parum est enim vt non subuerti possit. l. omnis definitio. ff. de reg. iur. & ex infrà dicendis uix congruam definitionem aptari posse constabit, si non vera definitione, saltem plena descriptione, quid sit mercator, 2 euidentissimè demonstrabimus. † Differt autem definitio à descriptione, vt eleganter ait Hierony. Cagn. in repet. l. si emancipati. num. 48. C. de colla. quod & Bald. noster Boer. referendo, prius notauerat in l. maximum uitium. nu. 6. C. de libe. præter. Altera enim constat ex genere & differentijs, vt appareat, quòd res definita ab aliis formis seu speciebus sub illo genere contentis differat, & conuerti debet cum suo definito: quidditatemq; & essentiam rei (vt ita dixerim) explicare debet. Quod apertè Iurisconsul. demonstrat in citata l. j. ff. de dolo. & latissimè Iuris interpretes scribunt in l. 1. ff. de acqui. pos. & in rub. extra de probat. Dec. num. . seq. & idem Dec. in regula omnis definitio supra relata. Altera verò ex accidentibus, & ex his, quæ adueniūt, quid sit id de quo quæritur, ostendit: nec semper substantialia insunt, nec ex toto concludit, aut corruit, si non conuertatur 3 cum definito. Dicique quodammodo † potest, definitionem expressæ picturæ comparandam. Descriptionem verò adumbratili, seu designationi. Pictura enim quid imago repræsentet, perfectè demonstrat: Designatio uero non ita, & legimus plerunque in demonstranda re ueteres Iurisconsul. descriptione usos fuisse: vt patet ex l. j. ff. de leg. vbi Accur. animaduertit, & ex relatis locis satis liquet.

4 † Describitur autem mercator in c. eiiciēs. 88. dist. vt is dicatur, qui rem comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur. & huic descriptioni & Archid. & Philip. Fran. in c. quanquàm

quàm in fin. de censi. lib. 6. assensere, & referendo Archid. non improbat Albe. in l. vniuersi. C. de vectig. & commis. Signor. verò in cons. 95. num. 2. describendo mercatorem, inquit, illū propriè esse, qui emit & vendit. At Andr. Alc. vetustarum legū non leuis interpres in l. mercis. ff. de verb. signi. definiendo, seu describendo, ait.

MERCATOR IS EST, QVI NEGOTIATIONIS EXERCENDAE QVAESTVSQVAE FACIENDI CAVSA, MERCES EMIT, VT VENDAT.

Quibus prætermissis placet ita plenius describere, seu definire. MERCATOR EST, QVI NEGOTIATIONIS, SEV NEGOTIATIONVM EXERCENDARVM, QVAESTVSQVE LICITI FACIENDI CAVSA, FREQVENTER MERCES PERMVTAT, SEV EMIT VT EASDEM NON MINVTATIM, NEC MVTATA PER SE FORMA DISTRAHAT.

Et minima quæq; in definitione posita, quo ad eius fieri poterit, quæstionibus explicabimus.

Dixi enim negotiationis, seu negotiationum: quoniam nihil prohibet aliquem mercatorem se in diuersis negotiationibus exercere. l. procuratoris. §. si plures. ff. de tribus. l. cuicunque. §. Labeo. ff. de instit. & argu. est tex. in l. moris. §. interdici ff. de pœnis. & ad rem scribit Anch. in cōsi. 3 2. col. pen. pro clariori.

5 † Quæro igitur primò, an negotiari & mercari idem sit: & mercator & negotiator sint synonyma. Bar. in l. legatis. ff. de lega. 3. tanquàm synonyma ponit, & in l. cætera. §. sed & si quis. ff. de lega. j. vbi etiam alii iuris interpretes etiam promiscuè vtūtur. Idque probari videbatur in l. j. & in l. nobiliores. iuncta rub. C. de conuer. & merca. & his adde Ang. in l. in eum. ff. de inst. ubi Pau. Cast. etiam sensit, & Fede de Senis consi. 207. nos Grifolus. Verùm Signor. singularis memoriæ vir, sic enim Bald. eum appellat in c. clerici. extra de iud. ut refert Ias. in consi. 130. prima consideratione. col. 2. vol. 1. in cons. 15. supra citato sub nu. 25 plenius hoc attingens, verbum negotiari, & negotiatoris generalius esse verbo mercari; seu mercatoris, sensit: & quòd nomen mercatoris sit angustius, non insubtiliter probat, atque deducit, cuius sententia meo iudicio clarius probatur in c. forus. in §. negotium. extra de verb. signifi & in c. quoniam. 88. distin. Suntque plures tex. qui innuunt l. fin. C. de enunc. l. fin. C. de pign. l. j. §. licet. ff. de tribus actio. & eo. tit. l. procuratoris. §. mercis nomine. in princip. & fi. §. quibus adde l. athletas §. ait prætor. ff. de his, qui no. infa. & quod Accur. notat in §. introduxit. instit. quod cum eo. vbi Ange. Aret. sub num. 2. ait, Nota tex. cum glos. habes. n. quòd plenior appellatio est negotiationis, quàm mercis. Concludendum igitur puto, verbum negotiationis, & negotiari, generalius esse, & quòd in consuetudine (vt diximus) mercatores, negotiatores, & contrà appellantur, illud non propriè; sed per abusionē potius accidat, merito ergo generale verbum elegimus, vt definitio suum genus habeat.

6 † Item quæro, an qui semel merces emit vt venderet mercator propriè dicendus sit? In quo iuris articulo, licèt Pau. Cast. in consi. 16. non est dubium, par. 2. in fi. subdubitauerit & mouerit, quod scr. Bar. in l. Mela. in §. sed & si alimenta. ff. de ali. & cib. leg. & in l. j. num. 7. C. quomodo, & quando iud. in quibus locis solitum quempiam quid agere respōdit, si vnicum actum gesserit ex verbi significatione, receptum tamen est, cum qui semel emit, & vendit, mercatorem non esse, & ex vnico contractu in merce factum mercatorem non censeri. Idque Accurt. & alii in l. j. in §. mercis. ff. de tribus. responderunt, & placet Bar. in proœ. Digest. num. 10. & assentiuntur ibidem alii. Idem Bar. respondit in l. legatis. ff. de leg. 3. & in l. mariti. in §. qui quæstum. 7 ff. de adult. vbi inquit, nomina † verbalia alicuius officij significatiua, quod quis sua auctoritate, seu optione sumit, veluti mercator, & hospes vnico actu non conuinci, & vt recentiores nostri dicunt, non verificari: deficit enim assiduitas. Idem probauit Bald. in rub. C. de consti. pec. ver. vltimò quæro. & in trac. de const. num. 8. & in consi. 495. ex nullo capite. num. 2. volu. j. ait, ex vnico actu mercaturam non dici, & in hanc sententiam fere oēs iuris interpretes fuerunt, quorū loca referemus. Signo. de Homod. in quæstione satis eleganti. 51. eius respon. cōsi. 246. Pau. cons. 285. visis & ponderatis. col. fi. in j. par. & in notabili facti specie Pet. Co. in cons. 33. quoniam per famosissimum. vol. 3. cui proximè accedit, quod scripsit Ang. de Aret. in § introduxit. num. 2. insti. quod cum eo. si municipalis lex in modo agēdi mercatoribus fauet, hunc non comprehendere. Quibus adde Alex. in l. Imperator. num. 10. ff. ad Treb. Areti. consi. 29. nu. 14. diligenter & mature. Fel. in c. clerici num. 5. de iudi. & latius in proœ. Greg. col. pen. Dec. in c. j. num. 29. extra de iudi. Alc. in l. mercis. in prin. ff. de verbo. signi. Bar. in tract. de test. in ver. cerdonem. Pet. de Vbal. in trac. de duobus fratribus. in 5. par num. 34. to. 8. Bonus de Curt. in tract. de nobilitate in 3. par. nume. 86. & seq. Nec videtur huic sententiæ aduersari. quod Paul. Cast. in 8 relato loco inquit, † nihil enim habet commune verbum solere, & verbum mercator, sed fac esse, placet mihi quod de hoc verbo, solitus non insubtiliter scribit Deci. in rubr. de consuetud. num. 11. & probandam puto interpretationem Hier. Cagno. ad §. sed si alimenta. scribit enim in repet. l. diē functo. sub nu. 135. sensum esse, si testator alimenta, quæ viuus præstabat, alicui reliquerit, ea demum præstanda, quæ mortis tempore nouissimè præstare solebat: & si uariè præstiterit, nouissimam præstationē sequendam, quia vltimus actus sequendus est, vt a Fely scribitur in c. eam te. col. fin. de rescrip. Vnde si testator in d. §. sed & si alimenta. reliquisset alimenta, quæ solitus erat præstare, nō esset vltima sequenda præstatio, vt Bar. & plerisq; aliis placet, sed quod frequentiùs facere solitus fuisset testator, spectandum esset, & id Dec. etiam sensit, licèt hanc interpretationem non attigerit, quam ex mente Iurisconsulti esse puto. Proponitur. n. in illo §. testatorem alimenta reliquisse, quæ viuus præstabat, non quæ viuus præstare solitus erat. Sed vt redeam, vnde diuerteram, quod diximus illum esse mercatorē, qui assiduitate quadam & frequenti negotiatione ad huiusmodi mercatoris artē, seu veriùs officium se dederit, & propterea ex vnico actu mer9 catorem non censeri, temperandum est, † nisi vnicum actum præcederet professio seu descriptio in albo, &, vt vulgò dici10 mus, in matricula mercatorum. † Nam nomina a professione dicta profitendo acquiruntur: Nomina verò dicta a consuetudine, seu ab actuum generalitate non ex vnico actu, sed vsu & exercitio acquiruntur. Idq; ex sententia Bal. in dicta rub. de cōstit. pecu. ver. vltimò quæro. & assentitur Bald. Aret. in l. cætera. in §. sed & si quis. ff. de leg. j. & Feli. in relato proœ. sub num. 44. & Bertachi. in tract. de gab. seu vectiga. in vlt. par. nume. 48. to. 6. Sed & hæc Bald sententia intelligenda est, vt is, qui in albo mercatorum descriptus est nudum mercatoris nomen consequatur, eo enim solo immunitatibus & priuilegiis mercatorib. cōcessis non fruitur, necesse est enim mercaturæ officiū exerceat, vt immunitatib. gaudeat, idq; sensit Barto. in l. qui sub prætextu. C. de sacrosanc. eccles. & l. j. C. de colle. lib. 11. l. semper §. quibusdam. ff. de iure im nu. l. medicos. in fin. C. de profes. & med. libr. 10. & probat Bon. de Cur. in dict. trac. de nobi. in 3. par. num. 87. & Feli. in dicto c. clerici. num. 5. & confirmatur ex his, quæ Bart. Bald. & cæteri iuris interpretes scribunt in l. scriniarios. C. de testa. Artem non exercentes priuilegiis arti concessa non frui.

11 † Sed quoniam in sermones incidimus de albo seu mercatorū matricula, cùm in mercatorum numerum quis recipitur, & in matricula describendus est, iuramentum præstare debet, secundum Bald. in l. quædam. in § numularios ff. de eden. citat de præscrip. c. ad audientiam & in eod. loco notauit Iaso. in fin. §. sub nume. 9. Quod iuramentum, quanti momenti sit, indicant Ias. eiusdem commētarii in l. admonendi. nu. 108. de iure. & Abb. in c. 2. num. 11. de fide instrum. & Alciat. in trac. de præsump. in regu. 3. versi. decimosexto. in fin.

12 † Item & illud faciendum est, quòd ad declarationem prædictorum valde pertinet, cum etiam mercatorem dici, qui vulgi opinione pro mercatore habetur, ex sententia eiusdem Barto. & add. in proœ. Digestorum. sub num. 10. & ipsius Bart. in rub. C. de nauic. lib. 11. citat l. sciendū. ff. de ædi. edic. in illis verbis. quales vulgo artifices dicuntur, & probat Abb. in c. j. nu. 38. & seq. extra de iudi. In quo euidentioris intellectus gratia, animaduertendum etiam puto, quòd aut communis vsus loquendi, & vulgi opinio est secundum propriam significationem vocabuli, hoc est, ille habetur pro mercatore vulgi opinione, qui secundùm iura mercator est, & nihil adderet, quod proximè diximus: Aut vulgi opinio & loquendi communi vsus: alienus est a proprietate vocabuli a iure tradita: & quoniam communis vsus loquēdi non est propria significatio vocabuli, sed figuratiua, ex quo propriæ significationi vocabuli repugnat, vt eleganter inquit Bar. in l. Labeo. ff. de supel. leg. pro qua sentētia meo iudicio est optimus tex. in l. item prætor. ff. de suis & legiti. vbi Iuris. in hæc verba. Item prætor edicto suo proximitatis nomine bonorum possessionem pollicetur his, qui defuncto mortis tempore cognati fuerunt. Nam quod in consuetudine cognati appellan13 tur etiam eorum, post quorum mortem concepti sunt, non propriè sed per abusionem potius accidit. † Si lex municipalis de mercatore mentionem faceret, communi vsui loquendi standum esset, & statutum secundum illum interpretandum, post posita verbi propria significatione. l. librorum. §. quod tamen Cassius. ff. de leg. 3. sumpto arg. a verbis testatoris ad verba legis, & scribit Barto. in d. l. Labeo. & idem Bart. & plerique alii probāt, & præcipuè Io. Cro in rub. de noui ope. num. 57. Doc. in proœ. Decretalium. Dec. qui inter mercatores loquitur, cons. 7. nu. 3. & pro tenui. & in consi. 472. testator legauit. num. 10. & seq. & Bal. volu. 2. consi. 139 factum tale. aiunt enim vulgi appellationem pro iure haberi. & consi. 314. quædam sunt locutiones. ante fi. lib. 1. Raph. & Paul. Cast. expressim de statutis loquentes in 14 l. cùm quidem. §. quod dicitur. ff. de acquiren. hæred. † & generaliter omnes dispositiones ab hoc communi vsu loquendi interpretationem recipiunt, sæpissime Alexander noster respondit, vt latè & Alexand. & sexcenta aliorum scribentium loca referendo scribit Andr. Tiraq. in com. de vtroque ret. §. 2. glo. j. num. 5.

num.5.& seq.pa.387.ad quem seruādi laboris gratia in hac materia confugito. 15 † Ponendum tamen, & probandum esset in quæstionibus forensibus, & in iudiciis pertractandis huiusmodi loquendi vsum tempore dispositionis & legis municipalis conditæ fuisse, aliàs probatio non concluderet: & si ab eo tempore probaretur, cuius initii memoria non existit, fortè sufficeret, vt eleganter ex facto consultus respōdit Raph. in cons. 165. in quęstione proposita. col. pen. quem ad cœlum ferens ad verbum refert Soci. in l. Gallus. in §. eius. ff. de lib. & posth. & probat Dec. in c. in præsentia. num. 25. extra de proba. quę quoniā quotidiana sunt, placuit attigisse non negligenda, & in materia proposita, & ad ea, quæ scripsit Bart. in d. l. Labeo. ex quibus facilè perspicies quare in definitione adiecerim verbum exercendarum, & verbum frequenter. 16 † Illud etiam quæri potest, an appellatione mercatorum, seruos, frequenter ementes & vendentes contineantur, monet l. 2. C. de commer. & mer. in illis verbis. Sed vlterius aurum pro mancipiis, vel quibuscunque speciebus ad barbaricum fuerit translatum a mercatoribus, & reliqua. Verius tamen est, non contineri l. mercis. ff. de verborū signi. vbi Iuris. ait, Mercis appellatione homines non contineri, Melam respondisse, & not. in alia l. mercis. eod. titu. & in l. j. in prin. ff. de trib. Pro qua sententia est, quod ait Bal. in l. j. C. de epi. aud. 17 † hominum mercaturam & quæstum ex ea prohiberi. Hi enim mangones seu uenalitiarii, non mercatores appellantur, vt subiicit Iuriscō. in ea l. mercis. & legitur & not. in l. mandatum distrahendorum. ff. man. & de his elegantem legem vide in l. præcipiunt ædiles. ff. de ædi. edic. & adde quod Iuris. inquit de mangonib. & venalitiariis in l. iustissimè. eo. titu. Id scilicet genus hominum ad lucrum potius vel turpiter faciendum pronius esse. 18 † Vnde venalitium, de quo in l. fin. ff. de ædil. edic. locus in quo mancipia uendebantur, vel ipsum corpus, & uitam venalitiariam appellat Iurisconsultus in l. seruos. §. cum qui venalitiariam. ff. de leg. 3. & venalitiæ merces dicunt in l. si seruus seruum. in §. si mulier. ff. ad leg. Aquil. Nec videtur huic sententiæ aduersari l. 2. C. de com. & merca. quoniā necessariò hominum emptores esse mercatores ex illa lege non infertur. Illud etiam dici potest ex interpretatione lato sumpto vocabulo, id posse euenire, non autem ex propria significatione, vt est text. iuncta glo. in l. seruos autem suos. in §. eum. qui. ff. de leg. 3. in illis verbis: Nam quos quis ideo cōparauit: vt illico distraheret, magis mercis loco: & rel. & Accur. in verbo, mercis, inquit, ex interpretatione non seruata significatione vocabuli, citat l. j. in §. j. ff. de trib. & l. mercis supra relata, vbi idem Accurt. ait, aliud esse aliquid loco mercis haberi, aliud verò mercem esse. Non temere igitur additum est in definitione verbum mercis, sed constituendę differentiæ gratia. 19 † Tractare non est etiam ab re, num venalitiarii mercatorum appellatione contineantur. Venalitiarii enim non solùm hi sunt (vt diximus) quos mangones appellamus, verum & qui quæstus gratia venalitiarum rerum, negotiationem exercent. Sunt autem venalitiæ res, quæ in vsum indigentium venales propositę sunt, vt Alc. placet in d. l. mercis. & denique hi sunt, qui vtensilia emunt, vt rursus minutatim vendant, & vulgò reuēditores appellantur, & puto venalitiarios neque iuris dispositione, neq; vulgi opinione mercatores appellari, & sensit Alc. vbi supra. Pro qua sententia est l. j. ff. de trib. De quibus venalitiariis Iurisc. in l. 2. ff. de nund. bellissimè inquit. in hæc verba. Denique summæ prudentiæ, & auctoritatis apud Græcos Plato, cum institueret quemadmodum ciuitas bene atque beatè habitari posset, in primis istos negotiatores necessarios dixit, & qui Plato eo in loco idem sensisse videtur, vt legitur in dial. 2. de rep. vel, de iusto, & Cic. off. lib. j. sub rubr. de quæstib. artibusq; ait, Sordidi etiam putant, q mercātur a mercatoribus, quod statim vendunt, nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. Nec verò quicquam est turpius vanitate, qui Ciceronis locus satis innuit hoc genus hominū sub mercatoris vocabulo non contineri. Incidi etiam inter legendum in consi. Pet. de Anch. consi. 157. summę, qui ait. 20 † Venalibus rebus vt iusto pretio vendantur episcopos præesse. l. munerum. §. item episcopi. ff. de mune. & hon. l. j. C. de episcop. aud. c. j. & 2. de empt. & vend. & refert verba d. l. 2. & subiicit 21 † huiusmodi negotiatoribus tabernam seu pergulam habentibus publicè non licere expellere accedentes emendi causa, quemadmodum in caupone statutum est. Succurrit etiam quod Bald. noster de huiusmodi venalitiariis scribit in consi. 495. ex nullo capite. vbi etiam quid minutatim significet, declarat, quod ego, vt vides, non temere in definitione addēdum putaui. Sed & his adde Ang. in l. cum interdum. quam interpretatur cum præcedenti l. cuius initium est, institor, qui inquit, 22 † merces venales p ciuitatem afferentes negotiatores esse, quod & verum est.

Rursus quæritur, sunt qui merces emant, vt easdem sua opera in aliam formam redactas vendant, an mercatores dicantur? 23 † Et hos non mercatores, sed artifices nominandos puto. cap. eiiciens. 88. distin. in illis verbis. Quicunque rem comparat, non vt integram ita & immutatam vendat, sed vt materia sibi sit aliquid operandi, ille non est negotiator. Qui verò comparat rem vt integram & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator, qui de templo Dei eiicitur, & reliqua. & probat Alex. & Iaso. in l. cætera, in §. sed & si quis. ff. de leg. j. & idem Alex. in l. legatis. ff. de leg. 3. in addi. ad Bart. & proximè relatam differentiam constitutam esse inter mercatorem, seu negotiatorem, & artificem eleganter explicat Fed. de Se. in consi. 207. nos Grisolus, & Abb. in consi. 6. casus, super quo in fin. par. j. quibus addi. de Cle. in cle. fi. in 3. no de vita & hon. cle. Alc. in citata l. mercis. Feli. in proœ. Greg. in fi. & add. ibidem, & hæc sententia illam habet ra- 24 tionem. † Nam mercator dicitur officium gerere, vt tradit Bar. in trac. de test. in verbo, mercatorem, & nõ insubtiliter probat Signo. in citato consi. 95. num. 25. quibus adde Alc. in l. mercis 25 appellatio. ff. de verborum signi. qui subdit exercitium, cõmune verbum esse officii, & artificii, officium autē artificio extinguitur. l. legatis. §. si ex officio. ff. de leg. 3. in illis verbis, 26 quia officium artificio mutatur, non idem contrario. † Euenit tamen plerunque vt mercatores merces emant, easdemque non sua opera, sed aliena elaborandas curent, animo forsan quæstus & causa transmittendi ad extraneas ciuitates, idque non semel vidi in patria mea, & hos mercatores censeri puto: quoniam huiusmodi mercatoris officium in artificium non transit. Ex quibus intelliges, qua de causa in definitione dixerim, non mutata per se forma.

Subortur alia quæstio fortassis neque friuola adeò nec om- 27 nino indigna, quæ hoc loco proponatur. † An appellatione mercatoris contineantur vsurarii, in qua prima fronte, vt inquit Iurisc. in l. fi. ædes meis. §. cum ita. ff. ad Treb. & in l. quinquaginta. ff. de prob. respondendum videbatur contineri, idq; propter tex. in c. eiiciens. 88. dist. in illis verbis. Vnde super omnes mercatores maledictus plus est vsurarius, & notarunt Domi. & Archid. ibidem, scribunt enim. Nota vsurarium appellari mercatorem, sicut qui prostituendam ancillam tentauerit. C. de lat. liber. tol. §. similique modo. & hanc sententiam caput illud probare videbatur: quoniam comparatiuum supponit positiuum, & q cui comparatur eiusdem accidentis particeps sit. l. vbi autem non apparet. ff. de verbo. oblig. licet vere illud plus sit aduerbii comparandi, vt Grammatici norunt, & scribit Alb. in tract. de præp. nu. 83. & in hac opinione fuit Ang. in l. in eum. ff. de insti. inquiens ex mente glo. nor. secundum gl. q mutuam pecuniam accipere non est mercari, nec negotiari, sed fœnori dare sic sed & Pau. Cast. clarissi. viri scio hanc sententiam fuisse, qui quidem scripsit ex illo tex. cum glo. probari fœneratores mercatores dici; quia negotiari & mercari idem sunt, subdens diuersum verius secundum communem loquendi vsum, in quo legendus inquit Barto. commentarios in l. legatis. ff. de leg. 3.

Contra verò, q vsurarius non sit mercator, sed fœneratori similis. Ro. scripsit in consi. 92. in dubitatissimam, nu. 4. citat tex. (vt ait) singularem in l. quæsitum. §. idem respondit de eo versi. sed ipse Papinianus. ff. de fun. inst. de quo non meminisse inquit Barto. in l. legatis. §. si ex officio. ff. de leg. 3. & sensit Ro. Iurisc. innuisse in illis verbis, mercatorem, ac fœneratorem, q ponat tanquam diuersa. Verum meo iudicio est lex clarior l. quicunque in §. Labeo. ff. de institu. vbi Iurisconsultus in hæc verba: Si quis pecuniis fœnerandis, agris colēdis, mercaturis redemptturisq; faciēdis proposuerit. vbi Ang. notauit differre fœnerari & mercari, & statutum de fœneratore loquens in mercatore locum non habere. Ego uero in proposita quæstione Romani sententiam veriorem puto. quam Ang. sibi in hoc parū constans probauit in proximè citato loco. Et inter legendum, vt fit, incidi in commentarios Iaso. in l. principalibus. ff. si certū peta, qui in fin. ait ex illo tex. probari, appellatione mercatoris fœneratores non venire, cum Iurisconsultus tam tantū diuersa adiecerit, & citat l. quæsitum. §. idem respondit. supra relatam, subditq; licet Acc. in l. in eum. ff. de inst. contra. Et ex hac sententia infertur, legem municipalem de mercatore loquentem in vsurario, seu fœneratore, locum non habere, in quo vide Alb. de Ros. super statutis, q. 213. in 2. par. Bald. in consi. 382. in 9. dubitari, nu. 17. in 5. uolu. Nec moueat c. eiiciens. primo loco citatū. 28 † Illud enim sciendum est, mercaturam aliam licitam, & aliam illicitam, seu iniustam esse, vt plenius attigit Abb. Sic. extra, ne cler. uel mon. Dum ergo diuus Chrysostomus ait, † inter om- 29 nes mercatores plus esse maledictus vsurarius, sensit de mercatura prohibita, & illicita. Cuius rei fortissimum illud occurrit argumentum: eueniret enim mercaturam licitè exerceri non posse, quod est contra text. in c. fornicari. 88. distin. & c. quoniā, eadem distin. & c. qualitas, de pœn. distin. 5. & quæ latè scripsit Abb. relatus, & Sal. in auct. ad hæc, q. 21. num. 18. C. de usu. Ad quos in hac materia confugito, repugnaret etiam his quæ scripsit Alex. de Ale. in c. qui consilium. 15. q. 2. artic. 2. Arch. Flor. in 3. parte summæ tract. de iud. & Scot. in 4. dist. ... mari hæc possint ex his, quæ scripsit diuus Thom. 2. 2. q. 77. art. 4. in solutione ad primum argumentum. Ait enim verba Chrysostomi, de quibus in dicto capite, intelligenda esse in illo negotiatore, qui sibi finem vltimum in lucro constituit. Secus autem ait, vbi quis ad lucrum intendit in mercando, non quidem vt finem

finem vltimum sui laboris, sed tanquàm finem necessarium ad sui, & suæ familiæ sustentationem, aut saltem tanquàm honestum, & si non semper simpliciter necessarium. hactenus diuus Thomas, ex cuius verbis acquiescendum videtur, & distinctioni, ac declarationi traditæ. Quæ rursus confirmatur ex his, quæ scripsit Ioan. Cal. in cap. fin. de vsu. quem refert & probat Abb. in relato loco sub nu. 10. & ex capite, quid est aliud. 88. dist. Verba autem capitis sunt hęc. Negotiatores verò illi abominabiles existimātur, qui iustitiam Dei minimè considerantes, per immoderatum pecuniæ ambitum, polluunt merces suas plus periuriis onerādo, quàm pretiis. Tales eiecit Dominus de templo dicens, & reliqua, & his adde Sal. in d. auct. ad hæc. q. 21. num. 18. C. de vsu. qui eandem interpretationem sensit, & subiicit consuli in dicto capite, ne quis mercaturam exerceat propter mēdacia, ac quæstus cupiditates, neve consequenter anima de tēplo Dei eiiciatur, & consiliū diui Chrysostomi esse sensit Laur. de Rod. in tract. de vsu. in 2 parte q. 43. num. 10. Thom. 9. & repe. in cap. salubriter, num. 152. de vsu. Nec etiam moueat glos in l. in eum. Quoniam eius sententiam non esse veram ex præmissis liquet, & merito a Iason. in citato loco Accur. notatus est. 30 † Vel verius dici potest Accur. in negotiatore loqui & concedendum est fœneratorem contineri posse sub vocabulo negotiatoris, est enim generale verbum, vt diximus. Sed huic responso aduersari ualde videtur tex. in l. principalibus. ff. si certum petatur. Assumens igitur, quę dicemus infra uer. item mutuas, quę ad hunc locum attinent, diximus etiam suprà improbandum, & rectè Pau. & Ang. in citata l. in eum. qui sensere negotiari, & mercari idem esse, cum alterum altero sit verbum generalius. Ad euidentiorem omnium, quæ diximus, intellectum qualdā facti species proponendas duxi.

Prima aliud esse vsuras exercere, aliud mercaturam aliusque fœnerator, seu vsurarius, alius mercator: idque iuribus & auctoritatib. demonstrauimus, & vulgi opinione adiuuatur, vt scripsit Pau. in citata l. in eum. 31 † Secūda species est, mercatores minus legitimè mercaturam exercentes, sed turpis quæstus causa, 32 vsurarios etiam dici posse, & ita procedat cap. eiiciens. † Tertia species facti est, illicitè & iniustè mercaturam exercens. i. malus mercator, non est propriè mercator, sed abusiuè, & æquiuocè, sicut mala consequentia, non est consequentia apud Dialecticos. Nam non seruatis regulis traditis a docto. relatis mercatura reddit iniusta, & iniustitia præcipua est vsura, vt inquit Scot. in 4. sentent. dec. 5. q. 2. & Bal noster inquit in consi. 382. num. 17. volu. 5. mercatorem vsuras exercentem, priuilegium perdere, citat tex. de priui. cred. l. si vētri. §. in bonis, & Alc. in l. mercis. scripsit, vsurarios mercatores nō esse, quinimmo si quis sit mercator, & fœnus exerceat, mercatorum priuilegiis non fruetur, quoniam non est verisimile Legislatorem tam improbo homini quicquam voluisse indulgere. Et quoniam mercatorem legitimum definire volumus, in definitione diximus, quæsitus li- 33 citi. † Quarta species est, secundùm Ro. in citato cōsi. 92. mercatorem similem esse fœneratori. De quo Ro. respōso in trac. decoctoribus in ea parte, in qua de statutis differemus, plenius 34 verba faciemus. † Ex prædictis singulariter infero ad complures, qui in patria mea se mercatores profitentur, & solum in huiusmodi negotiatione versantur, vt merces præsenti, ac numerata pecunia emant, & easdem, vt plurimum non mutata forma cariori pretio ad diem vendant, quàm præsenti pecunia vēdi soleant. Hos enim contractus illicitos esse & vsurariam prauitatem redolere nemo est, qui nesciat. cap. in ciuitate cap. consuluit. extra de vsu. & scribit Pau. Par. consi. 54. nu. 54. & seq. vol. j. in præsenti. & horum turpe lucrum etiam probatur in ca. quicunque. 14. q. 4 quod caput ad verbum referre nō ab re esse putaui: Quicunque tempore messium, vel vindemiarum, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam, vel vinum, verbi gratia de duobus nūmis comparat modium vnum, & seruat vsque dum vendatur denariis quatuor, aut amplius hoc turpe lucrum dicimus. Quem text. singularem inquit Ro. sin. 217. fui heri. Ad cuius capitis interpretationem vide Ioan. Cal. in cap. fin. de vsu. Abb. in cap. j. num. 10. & seq. ne cleri. vel mona. Et ex quo cariori pretio vendunt dilata solutione ad diē, quàm si pretium venditionum tēpore reciperent, vsurarii censendi sunt. & ita ex facto consultus respondit Abb. in consi. 22. quanquàm. lib. j. & refert, ac probat Ioan. Dilec. in tract. de arte testa. cau. 7. vsurarius. & est sub rubr. de his, qui non habent test. fact. inquiens ex sententia Abb. vbi supra, multos re vsurarios esse, licet nomine non vocentur, vt sunt qui carius vendunt dilata solutione ad diem, in quibus locum habet, ca. quanquàm, de vsu. libro 6. Non tamen me latet Pau. Cast. in consi. 160 ad primum quæsitum, versicu. ad tertium, in prima parte non insubtiliter defendere, in his pœnas dicti capitis locum non habere. cuius sententiam probauit Iaso. in consi. 78. visis depositionibus testium, colum. 3. volum. 3. Sed in proposito iuris articulo ad Dec. confugiendum est, qui ex facto interrogatus, quando liceat cariori pretio ad diem vendere, in consi. 111. & pro tenui. bellissimè differendo quinque facti species considerauit.

Nos etiam cum & admonere, & obiurgare complures mercatores, vt ab huiusmodi illicitis contractibus se abstineant, non defuerimus, reprimēdæ improbitatis hoc genus hominum his 35 addemus, quæ Scot, inquit in 4. distin. 15. quæst. 2. arti. 2. † huiusmodi homines reiiciendo, &, vt ipse dicit, extermināndos a Republica, & procul a patria relegandos: quoniam prohibent (vt utar ipsius verbis) immediatam commutationem volentium emere, & commutare, & per consequens faciunt quodlibet venale uel usuale carius ementi, quàm deberet esse, & uilius vendenti, & sic vtrique parti damnum inferunt. Quem refert Ioann. Nider in tract. de contract. mer. in 2. parte nume. 11. & inquit Bald in citato consi. 38. uolum. 5 nume. 17. in fin. 36 † Porrò abominabilis est mercator, qui vsuras exercet; quia vsurarum prauitas non cadit in bonum virum, cum sit turpis quæstus vt ait Aristo. & tota schola Theologorum & contra vsurarios vide multa relata per Alexan. in consi. 49. paucis utar, vol. 4 & in eos inuehitur Bald. consi. 449. ius naturale, volum. 3. qui vermiculo Termeti. Scorpioni, ac Leoni vsurarium comparat. Asten. in tract. de const. & Dec. in verbo, alienare Accedat Marci Catonis elegans illud verbum relatum apud Ioan. Bap. de S. Seue. in repe. l. cunctos populos, numero 61. de sum. trinita. C. maiores nostri ita in legibus posuere furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli, quanto peiorem ciuem existimauerint fœneratorem, quàm furem, hinc licet existimare, & idem Cato interrogatus aliquando a quodam, quid maximè in re familiari expediret? Respondit. Bene pascere. Quid secundum, satis bene pascere. Quid tertium, bene vestire. Quid quartum. arare. Et cum ille, quæsierat, dixisset. Quid fœnerari? Tum Cato: Quid hominem, inquit, occidere? De quo meminit Cicero libro de officiis. 2. nec me latet Ciceronis locum quosdam probos, & doctos viros emendandum esse sensisse in ea parte. Be- 37 ne vestire, vt legendum sit. Bene vitire. † Sed vt eo vnde diuerteram redeā, si huiusmodi mercatores, immo verius vsurarios de industria ad diem merces carius vendentes optares defendere (quod non suadeo) à pœna extraordinaria ex vsurarum crimine irroganda, recepta illorum sententia, quòd in vsurarios criminali pœna animaduerti possit, de qua Iacob. But. Bald. & Sali in l. improbum fœnus. C. ex quibus cau. infa. irrog. cōsi. 19. & consi. 150. 8. colum. 2. libro 3. Iaso. in consi. 53. circa. in vltimo dubio. volum 4. Ioann. Bab. de Sancto Seue. in l. cunctos populos. colum. 36. num. 61. C. de sum. trinita. Deci. in consil. 170. ex quo huiusmodi contractus passim fiunt, & ex consuetudine ipsa licet contra iura in promptu esset defensio, vt scribit idem Deci. in proximè relato loco, qui citat Barto. in l. quis sit fugitiuus. §. apud Labeonem. ff. de ædil. edict. & latissimè plures referendo scribit Aimon Crau. consi. 6. plura uidenda. nume. 03. & seq & ad rem Ias. in citato consi. 78. colum. 3. volum. 3. Roc. Cur. in repe. capitu. fin. de consue. nume. 128. & seq. & his adde Mar. consi. 90. nume. 8. & seq. vbi de iniusta consuetudine excusationem præbente multa cumulat, & Deci. cōsi. 115. & pro te- 38 nui. numero 2. † Comperimus aliquando a peritioribus dubitatum an appellatione mercatoris equorum locatores contineantur? Barto. in l. legatis. ff. de lega. 3. ex sententia Iacob. de Aret. ibidem inquit, huiusmodi equorum locatores mercatores seu negotiatores dici posse, argum. esse illam legem. Quod subdit ad statuta illa pertinere, quibus cauetur, libris mercatorum in certa summa fidem habendam esse, quæ sententia ex eo confirmari videbatur, quoniam hi quæstuariam negotiationem exercere videntur: ex qua aliquid quæratur, secundùm ea, quæ ibidem notauit Barto. & in opin. Barto. fuit Alexan. in addi. ad eum. Fuit & Alber. Bru. in tract. de const. & decre. in versi. mercator. & probat Berta. in tract. de gab. in 7. parte num. 48. Thom. 6. uerum Abb. Sicul. in capitu j. de iud. in fin. vtrunque reprobat: & hos, scilicet, mercatores esse, & ad eos statutum referri. Tum etiam, quia talis locator equorum mercatus dici nō potest. l. mercis appellatione iuncta gloss. ff. de verborum signi. & immunitas mercatoribus concessa in illo seruanda est, qui maiorem partem fortunarum in mercibus habet. l. semper. §. negotiatores. ff. de iure immuni. de quo tamen quid nos sentia- 39 mus vide, si liber. infra versicu. Sed in † proposito iuris articulo, licet auctoritas Barto. & aliorum me valde mouerit: non tamen ab Abb. dissentio. Nam l. legatis. quæ Bar. & cæteros mouit, & cui idem Abb. non respondit, loquitur in negotiatorib. Labeo enim inquit, legatis seruis exceptis negotiatoribus eos legato exceptos uideri, qui præpositi erant negotii exercendi causa: veluti qui ad emendum, locandum, conducendum præpositi essent. Nec admittendum esse, supra probauimus, mercator, & negotiator, synonima esse, quinimmo negotiator nomē est generalius, licet vt synonimis plerunque recentiores vtantur. Qua forsan de causa Albe. noster in citata leg. legatis. in hæc verba scripsit: Nota, q locatores equorum dicuntur nego- 40 tiari, & sunt negotiatores, nō dixit mercatores. † Occurrit hic alia quæstio, quæ a plerisque tractari solet, num mutuum dantes, & (vt recentiores dicunt) mutuatores mercatores appellari possint? Barto. in l. legatis. sub num. 2. negauit, citat l. in eum.

ff. de

ff.de insti.& ad l.legatis,respondit intelligēdā, cum vltro citroque obligalio inest,tunc enim secundùm eum propriè negotiatio,seu mercatura dicitur,quæ Barto.sententia cōprobari posse videbatur ex leg.principalis.ff.si certum petatur vbi Iuriscōs. apertè indicant,aliud esse negotiari, & aliud pecuniam mutuā dare. In illis verbis Principalibus constitutionibus cautum est, ne hi qui prouincias regunt,quive circa eos sunt,negotientur, mutuamve pecuniam dent,fœnusve exerceant. Cum enim in iure nihil superuacuum esse debeat.§.quibus.in j. constitu.C.si mutuam pecuniam dantes sub verbo negotiari comprehenderentur. Iurisconsultus quippe amplius non addidisset. Mutuamve pecuniam dent. Atqui lex in eum, vbi Barto. dicit esse casum,contra probare videbatur,iuncta gloss. Est enim ibi casus vtilem actionem ad exemplum institoriæ dari in eum, qui mutuis accipiēdis pecuniis procuratorem proposuit, vt Accur. inquit,& huius rei rationem esse: quia verè non est negotiatio, sed fœnori dare,est negotiatio. Vnde tunc datur directa,citat l.quicunque.in §.Labeo.& vbi est casus,quod Ange.& Paul. in eadem l.in eum,probarunt. Dicet aliquis. Barto.defendi posse, vt loquatur in mutuante pecunias simpliciter non fœnebres, sicut enim mutuam pecuniam accipiens, negotiationem exercere non dicitur,vt in l.in eum.ita pari ratione, qui mutuā pecuniam dat. Verum puto Barto. sensisse pecunias sub fœnore mutuantes,non posse negotiatores dici,mouet me, quod retulimus supra proximè,dum inquit idem Barto. negotiationem, & mercaturam propriè dici,cum vltro, citroque in contractu est obligatio. Vnde propositæ quæstionis euidentioris intellectus gratia specialiter quasdam facti species considerandas putaui.
41 † Primum,illud notandum duxi, pecuniam mutuam accipientes negotiari dici non posse seu mercari negotiatoresq; seu mercatores:probatur in l.in eum.vbi glo.Ange.& Pau.Castren.probāt,cuius rei illa ratio præcipuè a Baldo nostro redditur in l.j.C.de institu.& exerci.quoniam mutuum accipere spōte sua, & ex se,non est negotiari:ad quæstum enim seu ad acquirendum non est,coniunctum autem cum alio actu potest appellari negotiatio:& tunc merito inducit institoriam, vt illud quod non facit simplex natura mutui, faciat materia coniuncta cum alia. Si igitur mutuum stat in suis finibus, non pertinet ad institoriam:quia non est negotiatio,vbi quis nō est expresse præpositus recipiendis mutuis pecuniis.Sed sępe illud quod nō venit ex forma,venit ex consequentibus formam, si mutuum constitutum est ad rem mandatam naturaliter,& vere tunc parit institoriam. Si verò ad id non constituitur propter aliqua, quæ adueniunt seu accidentia (vt ipse dicit) quæ non consonant ordini tunc secus.l.vltim.ff.de exer.hactenus Bal.in verb. suprascrip.quæ notāda arbitror ad interpretationem l. in eum.
42 † Deinde putabam mutuum dantes simpliciter mercatores dici non posse,& hoc sensit Barto.vbi supra, quod & verum est. Hoc amplius puto,& hos negotiatores appellari non posse,& quantum ad institoriam attinet,propter l.in eum. supra inductam:datur enim vtilis,cum expresse ad id quis præponitur : & propter rationem Bald.quia alii actui non coniungitur, & ad quæstum seu ad acquirendum non pertinet.
43 † Item mutuas dātes fœnebres pecunias,negotiatores posse dici reor, & rectè nō autem mercatores,& sic negotiari,non autem mercaturam exercere. Vtrunque probat l.quicunque.in §.Labeo.ff.de inst.& plenius supra attigimus, versicu.suboritur alia quæst. quodque negotiatores nuncupari possint. Accur.Ange.& Paul. (vt diximus) in eadem l.in eum.sensere, & hæc sententia rationabilis est:quoniam quæstum respicit, mutuum non stat in suis finib. & coniunctum est,vt eleganter relatus Bald.dicebat in l.j.C.de institu.ex quibus. lumen habes ad l.eum.& l.quicunque.& prædictorum illa est ratio (vt sæpe diximus) quoniam negotiatio est verbum generalius mercatura.
44 † Nec huic nostræ sententię meo quidem iudicio obstat l.principalibus,dum cōsiderabam si verbum negotiari,fœnebris pecuniæ dationem comprehenderet,ad quid iurisconsultum specialiter subiecit:in legib.enim nil superuacuum est,hæc enim argumentatio elidi multis mo-
45 dis potest. † Primùm,verbum negotiari, mercaturam tantum eo loci significare,quod plerunque fieri assolet, vt diximus. & probatur in l.nobiliores.C.de com.& mercatoribus & aliis interpretum locis relatis. Deinde responderi potest in iure tolerandum & admittendum post generalem locutionem singulariter & nominatim exprimi id,quod sub genere continebatur: ea enim quæ notabiliter prohibentur, nisi specialiter notētur, videntur quasi neglecta.l.apud Labeonem,in §.ait prætor.ff.de iniust.vbi Accur.alia iura citat,videmus etiā post genus & speciem adiici,vt in rubri C.de serui. & aqua. Rursus eiusdem rei repetitio,tollendæ dubitationis causa,non est improbata: idq; eleganter Vlpia. inquit in l.prima.in §.sed sciendum.ff.de ædil. edic. In hæc verba,ego puto ædiles tollendæ dubitationis gratia bis,κάτα τῷ αὐτῷ ide dixisse,ne qua scilicet dubitatio superesset,& scribit Accur.in l.certi condictio.in glo.secunda.ff. si certum petatur.superuacuum enim dici non potest,cum id, quod ante dictum est,clarius,apertius,& dilucidius enarratur:ex sententia gloss.in capitu.j.in versicu.& filio, vbi Domi.& Philipp. Francisc.de summa trinitate libro 6.& scribit Deci.in regula, quæ dubitationis.ff.de regulis iuris. Denique alios modos euitandæ propositæ argumentationis causa ac tolerandæ regulæ rei repetitionis seu superfluitatis collige ex commentariis Abba.& Feli.in capitu.solitæ.de maio.& obedien.Francisc. Aretin. in l.Gallus.in §.nunc de lege.ff.de libe.& posthu.Anton. Butr. in capit.cum causa.de empt.& vendi. Francisc.Cur.sen.consilio 77.Domina Francischina,columna penulti. versic.& si diceretur,quibus addes Francisc. Aretin.in l.liber homo.in §.decem, columna prima.ff.de verborum obligat. inquit enim intelligendum,cū id,quod tacitè inerat,exprimitur,& repetit Caro. Rui. consilio 168.Iesu Christi,columna vltim.numero 15.libro primo.& And.Tiraquel.in com.de vtroque ret.§.21.gloss. vnica,
46 pag.571.& seq. † Nouissimè ex sententia Bart.& iam dictis notandum putaui,illam propriè mercaturam dici:cum obligationis actus vltro citroque interuenit. Quæ sententia Barto.in l. legatis. placuit Iaso.in l.cætera.in §.sed & si quis. nume.11.ff.de lega.prima.& subdit probari in l.si quis ex argētariis.in §.rationem.ff.de eden.& in eadem opinione est Berta.in tract.de gab. in 7.parte numero 48.Thom.6.& Dec.in consilio 493.viso tenore.numero 12.Et ex his,quæ proposuimus ad legem legatis. nouam,& forsan veram interpretationem habes. Legatis enim seruis,exceptis negotiatoribus,si serui aliqui pecuniis fœnerandis præpositi essent,& illi excepti intelligerentur, quoniā sunt negotiatores,vt latè supra ostendimus:licet Barto. contra senserit,dum inquit,legem illa intelligi, quando contractus vltro citroque obligationis interuenit,nec te Iurisc. exēpla moueant, quæ obligationes huiusmodi respiciunt: Est enim iuris nō ambigui exempla,neque regulam,neque vim vocabuli restringere,sed & illud obiter notandum est Accursium toto (vt aiunt) cœlo errare in exponendo verbum obsonatores,de quo in di-
47 cta l.legatis: sunt enim obsonatores, seu opsonatores † (vtrunque enim dicimus) qui emunt obsonia, & coquo ad coquendum tradunt. Sene.ad Luci. Adice obsonatores, quibus dominici palatii notitia subtilis est,qui sciunt,cuius illum sapor excitet.Græcè ὀψώνιον. Dicitur autem obsonium quicquid in comedendo additur pani & vino,erant enim serui a dominis præpositi ad emendum obsonia,vnde obsono, verbū, de quo Te-
48 ren.in Adelph.obsonat,potat,olet vnguenta de meo. † Quæritur apud Barto.in eadem l.legatis. an qui tātum prædia propria locat,& aliorū conducit,mercator seu negotiator sit? Et quoniam inquit , vt quis sit mercator , vel negotiator quæstuariam negotiationem faciat,opus est, negat hunc mercatorem esse,citat l.si cū villico. vbi casum eius,de quo quæritur,esse dicit.ff.de insti.& in supra di.verba scripsit Barto.& alii plerique consentiunt. Probat enim Alexand.in l.diuortio.numero 11. ff.soluto matrimonio.& Aymo Crau. in consilio 6.numero 11. & numero 115.citat complures alios,& Bert.in tract.de gab.in 7.parte numero 48.Thom.6.& pro hac sententia citari potest tex.in capitu.eiiciens,ver. Dicet aliquis.88. distin. & quod scripsi Abb.in consilio 6.casus 2.in prima parte.Ait enim negotiatorem appellandum non esse illum, qui vinum seu frumentum in fundis propriis recollectum vendidit. Quem refert ac probat Deci.in consilio 472.testator legauit.in fin. Sed & his illud ego addendum puto,eum qui agris colendis quæstus causa operam dat,negotiatorem,non autem mercatorem dici posse, vt rectè.l.quicunque.in §.Labeo.ff.de instito. vnde negotiatores,non autem mercatores dici posse reor, qui agros conducunt,ipsosque colunt,& eorum opera quæstus causa huic negotio se dedunt, & in hoc se exercent : vt plerosque facere videmus.Mouet etiam,quia generale verbum est, quod non semel
49 ostendimus. † Scio & illud in dubium venisse, sunt qui trans mare negotiantur, emuntque ac vendunt merces, & etiam domi pharmaca conficiunt,officinisque assident,num hi mercatores censendi sint? & relatum est apud Alciatum in l. mercis.pag.3.hos mercatores dicendos esse,si id principaliter agant, idest principaliter se vendendis emendisque mercibus exerceant. Citat elegantem text.in l.legaris.in §.si vnus.ff.de legat. 3.vbi Iuriscōsultus inquit,seruum cedere legato eius artificii,in quo magis versatur. Quæ sententia confirmari posse videbatur ex his,quæ Gemi.inquit in capitu.cùm expediat. de elect. li-
50 bro 6. in † hæc verba,si actus est mistus,& compositus ex duobus simplicibus ab altero ex illis simplicibus denominandus est,quem facere intendit ille,qui mistum actum agit,idque notauit ex gloss.estque vulgaris regula in his, quæ misturam habent,quod præualet,inspiciendum est.l.quæritur.ff.de statu homi.l.sed & quæsitum.ff de libe. & posthum. Accedat vulgaris l.si quis nec causam.ff.si certum petatur, cum his, quæ ibidem doctor. scripsere,& vt proprius ad rem accedamus. Alciati sententia auctoritate Barto. confirmari videbatur : qui in citata l. quæritur. inquit in verba infrascripta. Si aliquis tanquam mercator vocatur ad aliquod munus,tabellionum finge, & peritus est in vtraque arte, cui magis debet obedire? Et putat arti, seu officio cui magis adhæret,& citat dicta l.legatis.§.si vnus. Verùm

rùm licet prædictorū auctoritas,& rationes adductæ me valde mouerint:contrarium tamen puto verius, hos scilicet mercatores non esse. Mouet me eadem l.legatis.in §.si ex officio.cōsiderando hoc modo,mercator dicitur gerere officium,vt probat Signo.in consilio 95.numero 25.& probauimus supra versicu.rursus quæritur. At qui pharmaca conficit, & officinis as-
51 sidet,dicitur artifex,& in artificio esse. † officium autem artificio mutatur,nō idem econtrariò, vt probat Iurisconsultus vbi supra,& in l.seruis.in §.seruis.eodem titu. Et prædictorum differentiam reddit gloss.in §.si ex officio quā approbat ibi Bart. officium artificio ideo mutari,non autem econtrario,artificiū officio:quoniam artificia potentiora sunt,& quadam animi assiduitate dicuntur,eò quòd inde vberior, & honestior quæstus percipitur,officia verò ad tempus, & propter vrgentes necessitates sumuntur,& officium est,quod habetur a natura sine doctrina.Artificium verò sine doctrina haberi nequit, vt notauit ibi Barto & in lege si non sortem.alias incipit, indebitum. in §. si libertus.numero 8.ff.de condi.indebit. & Luc. de Penn.in l.j. in princip.& in l.fin.numero 7.de excu.art.C.vbi inquit, artificium mutare hominis conditionem, & potentius esse officio, refertque verba Accur.proximè relata. Sequitur ergo id genus hominum denominandum potius esse ab artificio, tanquàm potentiori,cum artificium extinguat nomen officii, ex consequenti non esse mercatores. Et hæc sententia comprobari potest ex his,quæ scribit Archidiaconus in capitulo si duo de offi. delegat.Ait enim,si duo permiscētur, quorum alterum sit pro-
52 tentius altero, † potentius quod est,attrahit ad se naturam minus potētis:& si debilius in numero excedat illud quod est potentius,citat capitu.aqua.de consec.ecclesi.vel alta. Rursus cōfirmatur ex his,quæ scripsit gloss.14.quæstio.3.in summa, in fin.
53 † licitum esse clericis emere rudem aliquam materiam, & inde aliquod artificium facere,si eis sua non sufficiunt.91. distin.capitu.clericus victum. & tunc subdit,non acquiri lucrum ex negotiatione.sed ex artificio,quod & Apostolis licebat. 21. quæ-
54 stio prima.capitu.primo. † Accedat,quòd doct. nostri dicunt, si compromissum factum est in duos arbitros, quorum alter est clericus,alter laicus,reductio ad arbitrium boni viri petenda est coram iudice ecclesiastico,episcopo, seu vicario : secundùm Bald.in l.præcipimus.C.de appella.Ias. Imperium. eolum. secunda.numero 3.ff.de iurisdictio.omnium iudic.Roma. consilio 265.addit.ad Abba.in capitu.quintauallis. numero 38. de iure. Matth.de Afflict.deci.50.item fuit. Staph.in tract.de literis gratiæ & iusti.pagi. mihi 158.hoc tamen vltimum non ex omni parte concludit. Sed ex iam dictis respondendum puto in proposita quæstione,vt supra. Nec obstat text.in §.si vnus. quoniam seruus ille plura artificia habebat,nimirum si cedit legato eius artificii,in quo plerunque versabitur. At in casu nostro proponitur quempiam ex officio ad artificium se dedisse, vnde præualet artificium,vt probatur in §.si ex officio.& ad interpretationem si libet,quæ statim dicemus, legito. Minus & moueat,quod ex sententia Gemi.retulimus,quoniam dico nō admittendum,vbi alterum altero mutatur, prout in proposita facti specie,officium artificio mutatur,& lex nominat ab artificio,tanquam potentiori. Postremò sententia Barto. quæ no-
55 stram interturbare videbatur, non moueat: † diuersa enim est quæstio a nostra,& commune nihil habeat. Apud eum enim quæritur, cui magis debeat obedire? Nostra autem disputatio est,an dicatur mercator, vel artifex, vel verius (quod nihil liceat dicere pace tanti viri) errauit Barto. in eo iudicio, vbi mistura est officii & artificii. Nam tabellio dicitur artem exercere,vt scripsit Ange.in consilio 33.supradicta reformatio,citat l. prima.& l.medicos.C.de prof. & me. libro 11. vnde sententia Bart.infirmari videbatur excitato per nos.§.si ex officio, & his, quæ dixit Barto.in l.quæritur.Adde Bald.in l.penult.C.de constit.pecu.circa fin.& Aste.in 3.volum.de consti.& Deci.in verbo mercator.hi enim & additi ad ea,quæ scripsit Barto.non nihil scripsere,non tamen quæ nos disseruimus, attigere. † Proxi-
56 mè accedit his,quæ nuper diximus, quæ nunc se offert hæsitatio. Videmus quotidie in variis & diuersis mercium generib. complures se exercere. Nihilque prohibet id fieri.l.procuratoris.§.si plures.ff.de tribus.l.cuicunque.in §. Labeo.ff. de inst. & vnusquisque mercator a merce,in qua versatur nominari solet.l.cum duobus.§.quidam sagariam.ff.pro socio. Verbi gratia,mercator lanæ, mercator coriorum : A qua ergo negotiatione seu merce id genus hominum appellari debeat,quæri potest:& respondendum de iure videtur mercatorem huiusmodi nominandum ab illa negotiatione, in qua plerunque versatur dicta l.legatis,in §.si vnus l.eius,qui.§. primo.ff.de muni. & probari hæc sententia potest ex pluribus similibus locis, quæ copiosè & eleganter retulit Ias. consilio 74. in casu, volumine 3.& ex his,quæ ad rem nostram non insubtiliter scripsit Signo. in consi.semel atque,iterum relato.numero 95. & hoc spectaret,quæ scripsit relatus Barto.in l.cum quæritur. ff. de statu homi. Rursus ad rem facit,quod idem Barto.ait in l.Arist.ff.de donat.numero 2.dum docet ad discernendum contractum per-
57 mutationis, † a contractu venditionis in re dubia inspiciendū esse,si maioris valoris sit res, quæ datur pro re, quàm pecunia, permutatio iudicetur potius,quàm emptio & venditio, & scribunt iuris interpretes,& pręcipuè Iason in l.2. in fin. princip.ff. si certum petatur.& in capitu.si questiones.extra de rerum permuta.& sexcenta doctorum loca refert Andr.Tiraquell. in cō. de vtroque ret.§.30.glo.j.numero 9.& numeris ante pag. 542. ad quem in hac materia semper confugito. Ego tamen semper putaui prædicta in re dubia admittenda, vel vbi mercatura minus potens stare nequit cum principali. Secus, si alia mercatura,in qua minus vertatur,nil prohibet, quin cum alia concurrat,in qua plerunque versatur, & quæ principalis est, quoniam ea mercatura,quæ non æquè principalis est, tunc etiam consideranda est,quemadmodum dicimus de misto separabili. Nam tunc prout de quolibet simplici iudicatur, vt scribit Ange.in l.secunda.in princip.ff.de verborum obliga. & hanc interpretationem veram esse puto, & probari ex commenta-
58 riis Deci.in l.rogasti.ff.si certum petatur.nume. 7. † qui putat.l. quæritur.ff.de statu homi.& §.si vnus. hanc interpretationem recipere ac etiam similia,quando quod principaliter agitur se (vt eius vtar verbo) non compatitur cum eo, quod in consequentiam venit,tunc quod principale est inspiciamus. Secus verò,si id quod in consequentiam venit se compatiatur : hoc enim casu illa qualitas etiam minus potens spectari ac considerari debet,hanc nostram interpretationem sensit Signor. in relato loco,dum contraria soluit,& subdit Deci.vbi supra posse aliquem in albo describi in diuersis seu duobus exercitiis, &
59 † vt ipse dicit,matriculari,& oneribus vtriusque artis astringetur;vt not.Roma.consi.422.iste Franciscus. Hæc enim delatio seu in album aut matriculam descriptio aliquem ad onera subeundum arctat,quamuis parum in illo exercitio se exerceat, citat Bald.in rubr.de constitu.pecu.in fin.& eundem Bal.in l.penulti.C.eodem titu.quibus proximè scriptis addes ipse,quę nos in vltima parte dicemus,cum de constitutionibus mercatorū disseremus. versicu.subiungit idem Bald. & superioribus, quæ
60 statim dicemus. † Agitata est illa quæstio, nec ab re proponenda,num vt quis mercator dicatur,necessarium sit, vt ampliorē substantiæ partem in mercibus contulerit? In quo iuris articulo Deci.in capitu.primo.numero 29.extra de iudiciis inquit,necessario id requiri: Abb.ibidem sensisse,qui citat l.semper. in §. negotiatores. ff.de iure immu.& addit Bart.in eadem l. in §. negotiatio.in eadem opinione fuisse,& in rubri.de naui.libro 11. & Alexan.ex facto consultum idem respondisse, vt patet consilio 108.viso themate,libro 4.Subiicit idem Deci. hanc sentētiam simpliciter intellectam absurdum continere, eueniret.n. vt qui sæpius,& longo tempore se in mercatura exercuisset,priuilegiis mercatoribus concessis non frueretur, si bona immobilia,quæ mercator habet, merces ipsas in valore superarent. Vnde hanc sententiam intelligendam putat in eo, in quo plures qualitates concurrerent, in quibus inter se esset repugnantia. Tunc inspicienda illa est qualitas,in qua magis versatur, & quæ præualet.l.legatis.§.si vnus.ff.de leg.3.& l.quæritur.ff.de statu homi.Vel hæc sententia accipienda est,quando fraudis esset suspitio,vt quia se quis mercatorem fingeret, cùm non esset, citat Barto.in relata rubri.de naui. Pro qua vltima declaratione addo ego tex.in l.3.in §.diuus quoque Pius.ff.de iure immu. Hactenus Deci.in suprascripta,seu verba similia ,qui addit, qđ primo loco dixit maximè procedere,si is in mercatorum albo descriptus esset,& adde eundem Deci.in l.rogasti.in princi.nume.7.& seq.ff.si certum petatur.

Ego autem in hoc iuris articulo admodum necessario, fremant,qui velint,dicam audacius quid sentiatque puto enim: de duobus separatim quærendum esse. Alterum est,an vt mercator quis censeri possit,necesse sit maiorem facultatem suarū partem in mercibus,seu mercatura habere? Alterum, nū mercator ampliorem substantiæ partem in negotiationem non habens,potiatur immunitatibus mercatorib.concessis, siue a iure communi,siue municipali lege? In prima igitur quæstione illum ego puto mercatorem rectè dici posse,quem supra primo loco descripsimus,seu definimus,& nō puto oportere ampliorem substantiæ partem in mercibus habere, quod etiam comprobare poteris ex pluribus,quæ scripsimus supra versicu. item quæro,an qui semel,& quæ ad hunc locum pertinent illinc assumens,nec legi text.dicentem id esse necessarium,nec Bartol. expresse dicit in citata rubric. de naui. vt refert Deci. & minus Alexand.in citato consilio,& Abb. similiter id non exprimit, licet id innuat cum relatis,dum citat text. in lege semper, in §.
61 negotiatores.ff.de iure imm. Verùm † quia huic sententiæ nostræ valde aduersari videtur citata l.semper. in §. negotiatores. versic.diui Adr. & §. negotiatio.eadem l.videmus hos text. loqui in quibusdam negotiatorib.& quidem publicis, seu ad publicam vtilitatem destinatis,& causa immunitatis principalib. constitutionibus certa forma concessæ. Et quoniam præfationes,& libētius nos ad lectionem propositæ materiæ perducūt, & cum ibi venerimus, euidentiorem præstant intellectum, vt inquit

inquit Iuriscons.in l.j.ff.,de ori.iu.præfari libet,fuisse negotiatores,qui annonam vrbis adiuuabāt : Item nauicularios,quidem publicos , qui annonæ vrbis seruiebant , vt in rubric. C.de naui. seu nau. public. † & hi immunitatem a muneribus publicis consequebantur:vt dicit Iurisconsultus ad verbum in lege 3.in §.negotiatores,& forsan alii erant nauicularii,& alii negotiatores. vt probari videtur apertè,meo quidem iudicio, ex uerbis Iurisconsulti,vbi supra,& in aliis locis.d.l.& in l.nauicularii. ff.de munc.& ho.est enim copula inter hos, quæ inter diuersa plerunque adiici solet,licet Barto.in d.rubr.ex sententia Accur. scripserit,nauicularios dici tribus modis.Primo,illos,qui nauē faciunt,deinde,qui in mercaturam nauium ampliorem substāstantiæ partem contulerint,& illos tertiò,& postremò, qui naues ducunt,& idem Accur. sensit in citato.§. negotiatores , in versic.annonæ vrbis,in uer.sunt & alii qui maiorem partem facultatum habent in negotiatione,& in istis omnia sunt necessaria,quæ in nauiculis,vno excepto,ꝙ non seruiebant annonæ vrbis.hactenus Accur. Sciendum est etiam nauiculariis quadā forma,& lege immunitatem fuisse concessam , ut dicit Iuriscōsultus in eadem l.3.in §.immunitati.in illis verbis immunitati, quæ nauiculariis præstatur certa forma data est. Et si non omnia,quæ principalibus constitutionibus cauta erāt eis congruebant,non poterant vti priuilegio sibi indulto,ut Iurisconsultus subsequitur. Idem arbitror negotiatoribus huiusmodi immunitatem fuisse concessam principalibus constitutionibus certa lege,queēadmodum nauiculariis,vt tales negotiatores , qui annonam vrbis adiuuabant frui priuilegio immunitatis possent. Cautum enim erat,vt maiorem partem facultatum in negotiationibus contulissent. Idque probatur etiam in l.nauicularii,& in d.§.diuus Adrianus. Adeo ꝙ si aliquis negotiator talis locuples factus esset,propter legem,& formam datam immunitati, erat exercenda negotiatio per incrementa facultatum, vt dicitur in §.negotiatio.ea.l.& prædicta lex,& forma immunitati datę erant,ne quis negotiator,seu nauiculator , negotiatoris , seu nauicularii antedicti imaginem se indueret, vt subsequitur Iurisconsul.vbi supra.Ex quibus præfationibus euidenter patet.§. diuus.& §.negotiatio mouere non posse. Et non esse necessarium,vt quis dicatur mercator,maiorem partem substantiæ in mercibus contulerit.Loquuntur enim in publicis negotiatoribus,& quibus certa lege & forma immunitas concessa erat , & specialiter,vt maiorem partem substantiæ in mercibus habeāt. Quod & fortius procedit,si secundùm Barto.& Accur.nauicularios,& negotiatores eosdem fuisse admittamus : hi enim publici negotiatores erant,vt constat ex rubri.citata de nauicu.& naui.pub. Nil mirum ergo,si immunitatibus,seu priuilegiis vti non poterant:quoniam (vt ostendimus) certa forma immunitatis data erat dicto §.immunitati. Et illud etiā tento dicere,negoiatores, qui annonam vrbis adiuuabant , quive immunitatem habebant,vt supra illos fuisse,de quibus meminit Imperator in l.cessante.C.de commer.& merc.† qui erant nume. 563. Idque comprobatur:quoniam lex illa inscripta est Præfecto pretorio,& ītelligo vrbis Romę Kat'exchèn,oper antonomasia.§. sed ius quidem ciuile.insti.de iu.na.Non autem Præfecti Orientis seu prefec.pret.Aphr.& quia in titulis sitis in C.additur,licet glos.& doc.in l.cessante,intelligāt de illis mercatoribus, qui ad domum principis pertinebant quibus obstant duo. Alterū est, quia num.563.uidetur nimis magnus ad domum principis,argum.etiam l.j.C.eo.de cō & mer.considerando illa verba negotiatores (si qui ad domum nostram pertinent,) & reliqua. Alterum est inscriptio facta præfecto prætorio,de qua diximus & his addes.§.negotiatores,in publicis negotiatoribus locum habere.Pet.Anti.sensisse in tract de mu.statim referendus,& legitur in l.j.in §.itē collegium ff. quod cuiusque vni. Nauiculariorum corpus seu collegium,qui & in prouinciis sunt, senatusc. & principalibus constitutionibus fuisse confirmatum, & de negotiatoribus,qui imperiali deuotioni deseruiebāt, vide l.negotiantes.C.de exc.mu. libro 10.

Consequenter & mouent nos,quæ adduximus,& considerauimus immunitatibus & priuilegiis lege municipali concessis, mercatores,qui non ampliorem substantiæ partem in mercib. habent,frui atque potiri posse,& a Decio nō dissentimus , licet difficile a tot legum prudentum verticibus discesserimus, præcipuè quia Alc in citato cons. secundùm illam sententiam , & Papiense & Mediolanense consilium pronuntiasse referat , & quibus addendum Ias.in l.scriniarios num.8.C.de test.mili.Sed potest forsan vnius & deterioris sentētia, & multos & maiores in aliqua parte superare,vt inquit Imperator in l.2.in §.sed neq; ex multitudine.C de vet.iu.enu.& hanc nostram sentētiam intelligimus,dummodo quæ in definitione diximus concurrāt, & secundùm ea,quæ ex sententia Decii supra retulimus , & nō ab re esse hic putauimus,quę Pet.Anti.in trac.de mune. sub nu. 50.in 3.parte princip. plenè quidem circa immunitatem a iure communi negotiatoribus concessam scripsit, ad verbum refer 64 ferre. Ait enim, interdum † excusatur quis a muneribus propter negotiationem,qua gerit,in quo sic distingue, secundùm

Vg.Ro.& Bert.de dent. Aut enim gerit priuatam negotiationem,& ad priuatum commodum,& non excusatur.ff.ad municipa. l.filii.§.fin.ff.de mune & hono.l.fin.§.ab huius. Aut gerit publicam,& ad publicum commodum,& tunc excusatur a personalibus,& a mistis,& hoc quandiu negotium gerit,concurrentibus tamen,quæ debent concurrere.Quæ omnia dic,vt ff.de uacatione immu.l.semper.§.negotiatores,in gloss.sed an a patrimonialibus excusatur.glos.mouet.C.de naui.l.naue forsan voluit cigare. Pro qua facit,quia licet sint absentes causa Reip. vt in d.§. negotiatores,tamen ob id a patrimoniali non excusantur,vt in milite diximus.l.sunt munera.ff.de vaca. mu. iuncta l.pen.ff. ex quibus caus.maio. Et ad id facit,qd notatur.ff.de mu.& ho. l.& qui originem.§.fin.contrarium notatur in d.§.negotiatores,& hoc videtur verius,vt in §.licet.in l.semper.in gl.sumendo a contrario sensu,& potest esse ratio,vt gaudeant in bonis qui de bonis seruiunt,& ita non obstat,quod de milite est argumentum,quia tales personæ seruiunt,argum.l.milites,quia re-pu.C.de re mili. Aut gerit negotiationem priuatam,sed ad publicum commodum,& idem priuilegium habet iisdem iuribus,sed vsque ad quinquennium tantum d.l.nauiculare.iuncto §. negotiatores,supra citatis.& dic vt ibi,aut gerit publica,sed ad priuatum commodum,& tunc nullum habet priuilegium.vt 65 ff.de iu.immu.l.i.hactenus Pet.Ant. Offert se † nunc alia controuersia,quæ ad hanc partem attinet,mercator mercaturæ officium exercuit,& in albo mercatorum descriptus est,sed nūc mercaturam exercere destitit:num is mercator dicendus sit,adeo vt priuilegiis mercatoribus concessis vti possit? Barto.tractat in l.j.in §.quibusdam.ff.de iu.immu.& sic non exercentes priuilegiis frui posse negat,motus Iurisconsulti verbis ea l.in §.negotiatores qui ait,negotiatores a muneribus publicis immunitatem consequuntur,quandiu in huiusmodi actu sunt.Citat etiam elegantem text.in l.qui sub prætextu.C.de sacrosanc. ecclesi.& hanc sententiam probauit Abb.in c.j.in fin.de n.& Ias.in citata l.scriniarios.& cōfirmari videbat ea l.j.in §.diuus. in illis verbis,licet in corpore nauiculariorum sit,& reliqua.

Nec huic sententiæ aduersari videtur,quod scripsit Ang.in consi.33.supra dicta prima,vbi in simili quædam iura referendo ait,sufficere quempiam descriptum in matricula,licet tempore,quo immunitate & priuilegiis vult vti,non exerceat.Quoniam constitutio,de qua meminit,solum respiciebat exercitiū tempore descriptionis,in matricula seu albo,ac quo in numero aliorum referebatur,& in sæculo seu ipsius immittebatur. Sed illa incurrit inspectio in ambiguo,quid constitutum dum sit. vnde Alex.in addit.ad Barto.in d.l.semper.in §.negotiatio.ea sententia Iacob.Butr.in proœ.ff.inquit,aut sumus in claris,quis mercaturæ officium deseruerit,& non exerceat,& nō est mercator modo,& ideò dispositio,q de mercatore loquitur,hunc non comprehendit,quod confirmat prædicta,& quæ comprobare poteris ex his,quæ Signor.scribit in consi.95.sæpius relato,sub num. 245.num. in quæst.qui inquit,non sufficere describi quempiam in matricula,seu albo mercatorum,nisi re exerceat,& subdit dixisse post Iacob.Butr. vbi supra.Aut sumus in dubio,& tunc si solitus est mercari,præsumitur durare,& animum non habuisse nec habere deserendi exercitiū. Proximamque consuetudinem respiciendam inquit,non remotam.ff.de alimen.& ciba.legal.Mela.§.j. Addes etiam prædictis,quæ scripsit Barto.in tracta.test.numero 6.versic aliquam ex prædictis,quem videas: pertinent ad prædicta is locus & in præcedenti nu.ad instituendum,atque articulum super mercatore cōcipiendum. Item addes addi.ad Fel.in proœ.Greg.& deniq;,& hæc his,quę diximus supra versi. item quæro,& illa istis adiicies.

66 † Scio & illud apud Alc.tractatum esse in l.mercis.ff.de verb. signi.pag.3.qd ad hunc tract.admodum spectat,an mercator sit dicique possit ille qui mercaturæ officium per se non exercet, se institorum opera,ac seruorum vtitur:& putat,si nullo modo ipse negotium tractet,verius esse mercatorem non esse,sed si ipse aliquando rationes excutiat,emitque,& vendit,mercatorem esse non negat,quæ sententia vera est,& placuit Ludo.Ro. Franc.de Aret.& Ias.in l.scriniarios.nu.8.C.de testa.mil.& subdit sensisse Barto.in l.fin.ff.de excu tut.motus illa lege,quicquid Alex.scripserit in l.die functo.num.23.ff.de off.assel.& quodlianum esse,ad nostræ ætatis mercatores,& hanc sententiam ex definitione seu descriptione primo loco per nos tradita confirmabis,his etiam addes,quæ infra subiiciemus.in versi. & illud ele-

67 gāter,in fin.num.72.† Bellissimè etiam dubitare posset aliquis, num mercatoris appellatione campsores contineantur. Paul. Cast.in l.eum.ff.de insti.contineri putat,citat l.vni.C.nego.ne milit.lib.12.Ego autem mecum ipse cogitabam vulgare hoc verbum esse,& non tam barbarum,quàm quibusdam videtur: Cambio,ameibomai,ponit Charisius,qd est permuto,& eius præteritū cāpsi,ideo quod apo tou Kampto,ecampsa,græco esse vt,vnde campso quoq; apud Ennium lib.10.leucaten campsant,& permutant,

permutant,vnde item cāpsores collybistas, atque trapezitas,siue mensarios aut etiam numularios vocamus, de quibus apud Alcia.lib.j.Pareg.capitu. 46. & apud Andr. Tiraq.in comm.de vtroque ret.§.30.glo.j.pagi.640.& Luc.de Pen. in l.si cohortalis.in fin.C.de cohorta.libro 12. Quibus addes apud Ciceronē, 68 Act.in Verrem.4. † & alibi collybum appellari pecuniæ permutationem,& detrimentum pecuniæ, quod in permutandis nūmis assolet fieri, vulgo cambio,& perdita de laggi nuncupatur,de quo Alciatus etiam meminit,vbi supra. Igitur his præfatis,quum campsoribus ea,quæ in nostra definitione seu descriptione diximus non conueniunt , mercatores dici non posse puto,idque ex diuerso nomine etiam defendi potest l. si idem. C.de iure codicil. Nec moueat l.vni.C. nego. ne mil. loquitur enim in argenti distractoribus,& hos negotiatores esse innuit. Quod & nos concedimus,& supra ostendimus lōgam esse differentiam inter mercatorem & negotiatorem, sed hoc vltimū verbum generalius esse,& illud non negauerim vulgi opinionem spectandum esse,de qua diximus supra versi. item & illud eleganter quæritur. † An appellatione mercatoris contineantur iuuenes,qui cum ipsis mercatoribus immorantur ad ministerium,& mercaturæ exercitium discendi gratia? In qua quæstione distinguendum videbatur,secundùm ea,quæ Barto.noster scripsit in l.legatis.in §.ornatricibus.ff.de leg.3. Putat enim dispositionem seu rem,de qua agitur,considerandam. Num l. contineat beneficium vel priuilegium,si beneficium ad discētes contineri:si verò priuilegium,secus. In illo enim §. ornatricibus.eas cedere probatur,quæ per duos menses apud magistrū fuere,quæ sententia comprobari potest ex his , quæ idem Bart. Alexan.& Ias.scripsere in l.j.circa fin.ff.solu.matrimo. & subiicit idem Barto.superiori loco,fauore legati ornatices æddiscētes cedere legato ornatricum,& fauore legati esse. Imo.in dic. l.prima,etiam sensit,& vt supra distinguendum in hęsitatione proposita sensit Alexand.in addi.ad Bart.in ea.l.legatis.in prin. sub litera G.Scripsit enim in hæc verba. An autem appellatione mercatoris, vel artificis veniat discipulus, vide Barto.in §.ornatricibus.infra eo.Cogitanti autem mihi, propositam distinctionem in quæstione,de qua agitur, placuit admittendam nō esse:quoniam mercator dicitur officium exercere, & officium habetur a natura sine doctrina,vt scripsit idem Bartolus in §.si ex officio.iure enim gentium vnusquisque nouit emere, & vēdere,licet vnus alio cautius emat,secundùm eundem Barto. in rub.de nauig.libro vndecimo, verum §.ornatricibus. loquitur in artificibus,vt sensit ibidem Barto. artificium autem sine doctrina haberi nequit,vt latè hęc ostendimus supra,versi.& cum omnes in aliquo artificio adhuc discere possint. † nimirum si 70 addiscentes legato illius artificii cedunt,alioquin nullum cedere legato necesse sit,cum omnes adhuc discere possint, & omne artificium incrementum recipiat,idque humanæ naturę cōgruum est:omnes enim natura scire desideramus auctore Aristo.in principio primi lib.Metaph. Vnde Iurisconsultissimi Iuliani sententia. Et si alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc addiscere quidem vellem. & hanc discendi cupiditatem, solam viuendi rationem optimam , in extremum vitæ diē ducere debemus.l.apud Iulianum.ff.de fide liber. Cùm igitur simus in diuersis,& ratio prædicta Iurisconsulti in mercatura (q̄ est officium) cesset: consequenter relata distinctio quæstioni nostræ non congruit. Puto itaque illud spectādum esse,in huiusmodi iuuenibus,num ea,quę in definitione diximus conueniant:solent enim & ibi plerunque mercaturam exercere, & si conueniant,mercatores esse,si verò non conueniant , nō esse. † Et his addes,quod inquit Barto.in §. ornatricibus, in legatis 71 fieri latiorem interpretationem, & illam legem procedere in casu suo fauore legati. quod etiam probauit Imo.in dicta l.j.ff. soluto matrimo.expeditum non esse , lex enim in testamentis. ff.de regu.iur.in legatis non procedit , quoniam in his districtè procedimus.l.nūmis.ff.de lega.3.l.apud Iulianum.§.Seio. ff.de lega.j.& declarat Dec.in dicta regu.in testamen. & in consilio 289.non est parui. Vnde consequenter tento dicere,in §.prædicto,in legato ornatricum,& cedere illas, quæ per duos menses apud magistrum fuere non fauore legati , vt dicebat Barto. aduersatur enim l.nūmis. sed illa ratione , & quidem eleganti ipsius Iurisconsulti,quam supra retulimus,qua ratione Iuriscōsulti distinstio Barto.etiam peruerti videbatur,& licet prædicta ex mente legum esse putem. Tanta tamen est Barto. auctoritas,vt ab eius responsis nefas quodammodo sit recedere,semel igitur,atque iterunt cogitabis. Addes etiam prædictis , quod eleganter inquit Ange.in lege quamuis.ff. de acquirenda pos- 72 sessione. † si lex municipalis de mercatore , seu artifice simpliciter meminit,intelligendam esse in eo , qui proprio nomine mercaturam exercet , non autem alieno. Cuius sententiam probat Deci.in consi.268.conclusio.in principio. citat text.in l.quæsitum.ff.de in ius vocan.l.tutorem.ff.de his , quibus vt indi.gloss.in l.lis nulla.ff.de iudi. & placet Aym. Craue. vt paret eius responsorum libro primo.consilio 100. in principio. sed hæc magis forsan congruerent his,quæ proxime diximus vers.

73 scio & illud. † Denique illud quæsitum est, vnde dicatur mercator,& Signor.in citato consilio 95.numero 25.inquit , mercator a merce dicitur , seu mercando. Ego autem puto non a mercando: sed a merce dici. Nec idem sunt , quandoquidem verbum mercor simpliciter emere plerunque significat , vt dicam infra versicu. Mercatus.sub numero 91. & a merce mercatorem dici , sensit Alexand. in lege legatis. ff. de legat.3.citat lege mercis appellatione.ff.de verborum signifi. quæ.l.hoc innuit. Et generaliter vnà cum Alexand. dixerim , vbi supra, ementes & vendentes res,quæ mercium appellatione non cōtinentur,mercatores non esse.

74 † His igitur cognitis,quę ad propositam definitionē & mercatoris nomen pertinent,incurrit hic alia inspectio,vt quid ipsa mercatura sit videamus : & est relatum apud Signor. in eius responsis,respon.95.numero 26.mercaturam officium esse,qđ ratione quæstus exercetur in rebus mobilibus comparandis,illis quoque distrahendis,& omnes definitionis propositæ partes defendere conatur. Quæ definitio , meo quidem iudicio, corruit , cum non conuertatur cum suo definito:iuxta.l.j.§.j. ff.de dolo. & ea , quæ in initio diximus. Eueniret enim,quòd venalitiarii,de quibus diximus supra versicu tractare non est etiam ab re,mercaturam exercere dici possent , quod & verum non esse eodem loco ostendimus. Item verbum, quæstus accipimus in iure pro lucro honesto,& inhonesto. Pro honesto: vt in lege coiri.iuncta lege sequenti. Cuius initium est quæstus. ff.pro socio. Pro inhonesto , & in lege palam. ff.de ritu nup. Vnde & illos,qui dilata solutione cariori pretio merces vendunt,& de quibus meminimus supra versicu. ex prædictis singulariter infero,& quos vsurarios potius nominandos probauimus,mercaturam exercere diceremus. Rursus verbum , rebus,nimis generale est.lege prima.§.rei autem verbum.ff.si certum petatur.seruos enim,& mancipia rei verbum continet.l. omnia.§ cum ita.ff.de lega.secunda. & scribit Deci. in citata.l. prima, sub nume.7.citat lege.Paulus.ff.de pignor.in §.fina.quibus adde Gulg.Baldus.& Ange.in lege prima.ff.de statu homi. qui rerum appellatione personas quoque contineri scripserunt,& licet mercis appellatio ad res mobiles pertineat , non tamen ad seruos:vt in lege mercis appellatio.iuncta gloss. & in alia lege mercis.ff.de verborum significatio. Hi enim qui seruos emunt,& vendunt venalitiarij,seu mangones,non mercatores nuncupantur,quod latius explicauimus supra versicu. illud etiā quæri potest. sub nu.16. Vnde ita plenius, & verius definiri,seu saltem describi esse nobis videtur : Mercatura est officium,quod ratione quæstus liciti exercetur in permutandis emendisque mercibus, illis quoque non mutata per se forma, nec minutatim distrahendis, & quoniam quæ supra diximus in definitione mercatoris huc quoque spectāt , singula repetere superuacuum esse duximus. Bene est etiam , priusquam ad secundam propositæ materiæ partem perueniamus , de significatione quorundam verborum ad hanc rem attinenti breuiter 75 differere. † Et illud primum quærit , an mercis appellatione pecunia contineatur. & Bal.noster in l.cum proponas.C.de nau. fœne. sub numero 3. scribit in infrascripta seu similia verba. Nota,quòd hic ex quo nauis proscribitur ratione illicitarum mercium,proscribitur etiā pecunia,quæ erat in naui : hic enim erat mutata pecunia,& illa fuit cum mercibus proscripta. Item merces comparantur ex ea,& quæcunque alia. Non tamen dicas,si lex municipalis de mercibus loquatur,ad pecuniam referatur,vt ff.de rer.permut.l.prima.& ff.de lega.tertia.l. chorus.§. j.hæc Bald.quem refert Asten.in 3.volumi.de consti. & decret. in versicu.merces inquiens statutum de mercibus loquens ad pecunias non trahi secus verò de iure communi. Ego verò hanc distinctionem sine ratione esse puto. Cur enim diuersum in iure municipali,quam in iure communi sit statuendum non video,& generaliter crediderim mercis appellatione pecuniam contineri,idque fortissimo (ni fallor) argumento deducitur:Nam Iurisconsultus inquit, mercis appellationem ad res mobiles pertinere,vt in lege mercis.ff.de verborum significatio. † Sed mobiliū appellatione venit pecunia , ergo & mer- 76 cis appellatione. Quòd autem mobilium appellatione , pecunia contineatur , probat lege mouentium.ff.de verborum significatio.&'quia mobile omne id dicitur , quod sui natura ad motum,seu mouendum est habile. Contra verò immobile dicitur,quod è loco ad locum moueri nequit, vt scripsit Oldrad. consilio 219.factum tale est,dominus rex.idque verum esse puto ex impropria significatione vocabuli,vnde aurum,argentū, pecuniæ,pecudes,libri,mobilium appellatione continentur, vt probat Deci.consilio 472.& sequenti. citat tex.in auct. de nup. §.& quia parum.& ibidem Ange. hoc dicentem , & respondet omnibus,quæ Cor.qui in diuersa fuit sententia, adduxit in cōsilio 49.in præsenti consultatione. colum. penulti. versicu. circa pecuniam.libro 3. Addo quòd idem Deci. plenius attingens in consilio 381.visis his, quæ accurate.ex verbis Iuriscons. in l.si chorus. in §.primo.ff.de legat.3.tres facti species non in eleganter considerauit.

Prima est in legato mobilium nũmos repositos, seu destinatos, vt mutuo dentur, non venire: & cum Iurisconsul. excipiat nũmos repositos, & qui mutuo dandi erant, omnes alios nũmos, qualescunque essent, includi sensit. Exceptio enim facta in vno casu, in aliis non exceptis regulam confirmat l. quæsitũ. in §. denique ff. de fund. instru. & scribit latè idem Deci. in reg. j. ff. de regulis iuris.

Secunda est, in legato mobilium includi nũmos repositos causa præsidii, & consequenter in specie mummos repositos.

Et illa tertia in legato mobilium pecunias venire citat, plerosque in hac sententia fuisse, & probat, superuacuumque est referre, cum Decii volumina præ manibus habeantur, & ex his sequitur. l. si chorus. nostram sententiam potius probare. Nec moueat etiam l. j. ff. de rerum permu. quoniam illud verbum, merx, ibidem pro re vendita accipitur, vt Iurisconsul. innuit, & interpretatur Accur. Nec ex ea l. inferri potest, appellatione mercis, pecuniam non contineri, ex natura enim contractus emptionis, & venditionis euenit, vt aliud sit merx, aliud pretiũ: sicut enim aliud est emere, aliud vendere, alius emptor, alius vẽditor: ita & aliud pretium, aliud res vendita. Verùm & huic nostrę sententiæ aduersari videtur, quod Accur. scripsit in l. 2. versicu. quid enim, in verb. si sint. ff. ad leg. Rho. de iac. putauit 77 enim † gemmas, margaritas, & anulos, merces dici non posse, quod tamen te non moueat. Accur. meritò hoc loco reprehendendus est auctoritate Iurisconsult. ea l. §. cum eadem. vbi Iuris. in hæc verba. Et siquidem tales merces imposuisset, quibus nauis non oneraretur, veluti gemmas, margaritas. Et cum hæc scripsissem, legi commentarios Paul. Castr. qui hoc ibidem notauit, & Accur. citauit in superiori, & relato loco, subditque ex facto agitatam quæstionem, cum quidam mercator in quadam lanæ sarcinula gemmas, & margaritas immisisset, & id publicano non denuntiasset, legeque municipali caueretur, mercium aduectarum causa quiddam solui, alias ĩ commissum incidat sarcinula: quęsitum fuit, num mercium nomine margaritæ, & gemmæ continerentur. & ait, se iudicem factum, & contra mercatorem, qui se certis consuetudinib. mercatorum defendebat pronuntiasse, & rectissimè quidem putauit Paul. cum consuetudines mercatorum præcipuè inter ipsos mercatores spectandæ sint. Planè & illud non negauerim vocabula secũdùm communem loquendi vsum intelligenda esse, qui præcipuus est, & propriæ significationi vocabuli pręualet. Vnde & in hoc, & aliis vocabulis acquiescendum esset communi loquendi vsui. l. librorum. §. quod tamen Cassius. ff. de legat. 3. de 78 quo supra diximus versicu. item & illud. † Relatum est apud Barto. in l. legatis. ff. de leg. 3. ex facto propositam quæstionem. Huiuscemodi lege municipali cautũ erat, mercatores in mercantiis (vt Barto. vtar verbo) florenos certa summa recipere obstrictos esse: num & id in dote procedere, & dos mercantia diceretur, hęsitatum esse. & respondit idem Barto. licet dotis contractus vltrò, citroque obligationem contineat, non tamẽ quæstuarium actum esse, nec actum frequentiam, seu assiduitatem recipere, seu admittere, quæ in huiusmodi requiritur. l. j. ff. de tribu. & nos supra plenius probauimus, dotem igitur diuersam a merce, seu mercantia censeri, quæ sententia Barto. vera est, & solicitam tantum dubitationem recipit.

79 † Vulgari est etiam illa quæstio, num (vt recentiores Iurisc. dicunt) mercantiæ, seu negotiationis appellatione legatum contineatur? & verius est non contineri: secundùm Barto. in l. cætera. in §. sed & si quis. ff. de legat. j. citat l. legatis. vbi se scripsisse inquit. ff. de lega. 3. & licet nuncupatim non dixerit: id tamen sensisse colligitur: quoniam in legato non est vltro, citroque obligatio, quemadmodum necessaria est in negotiatione: vt ex verbis, & mente Bart. in superiori quæstione diximus.

80 † Vnde idem Barto. ait, si lege municipali cauetur, ex qualibet negotiatione, seu mercantia vectigal solui, in legatis locum non habere, quæ Barto. sententia recepta est, & omnes iuris interpretes conueniunt: vt Alex. & Iaso. in eodem loco retulere, solus Iaso. de isto non recte dubitat. Tentat enim dicere admittendam hanc sentẽtiam, vbi simpliciter municipali lege ex negotiatione, seu mercatura vectigal solui caueretur.

81 At vbi (prout in proposita quæstione) † adderetur verbum, qualibet, subdubitat. Mouet cum glos. ibidem, quæ sensit, legatum lata sumpta vocabuli significatione negotiationem dici posse, & in l. Marcellus. ff. de donatio. inter virum & vxorem.

82 † Vnde propter dictionem, qualibet, statuentes etiam de legato sensisse videntur, & probat. Nam partis nomen licet simpliciter prolatum dimidiam significet. l. nomẽ filiarum. §. portionis nomen. ff. de verborum significat. vbi tamen adiicitur dictio aliqua, vt puta aliquã parte, propter adiunctam dictionẽ aliqua, in minima interpretantur, citat gl. in cle. j. in vers. aut earum parte. iuncto text. de foro compet. quæ Ias. sententia ex generali verborum conceptione defendi posse videbatur in mercantia qualibet: iuxta ea, quæ iuris interpretes scripsere, & præcipuè Bar. in l. j. ff. de eo quod cer. loco. Rursus occurrit, quod ex facto consulto placuit Veronẽsi in consi. 14. pro declaratione.

83 nu. 11. refert enim Ang. Pet. in cõsi. 283. viso themate. † Respõdisse, verba, quouis modo, omnes modos, qui excogitari possunt, significare, & probat Mar. in consi. 53. num. 37. & proprius ad rem accedens. defendi videbat opi. Iaso. ex his, quæ Gemi. scribit in c. 2. §. j. in prin. arg. illius tex. de rebus eccle. non alie. in 84 6. Inquit enim: † si municipali lege cauetur, ex quolibet cõtractu vectigal solui propter generalia verba, recognitiones (vt eius vtar verbo) de quibus in dicto capite includentur, quæ tamen contractus nomine propriè non continentur, & probat ibidem Philip. Franc. & refert, ac valde laudat Mart. in l. vnius. in §. cognitúrum. ff. de q. nu. 28. & seq. Pari ergo ratione cum legatum a sumpta vocabuli significatione negotiatio, seu mercãtia dici possit propter illud vniuersale verbum, credendum est, statuentes in legato quoque locum habere sensisse. Accedant & quæ scripsit Bald. in l. ita nobis. C. de adul. & multa similia re85 lata per Mar. ubi supra. † Et illud præcipuè, lege municipali sancitum erat, maleficia quælibet a syndico communis denuntiari oportere, respondit propter verbum, quælibet, ad maleficia, quæ impunè admitti possunt, & propriè maleficia dici nõ possunt, trahendum esse. Item & Alc. in l. mouentium. ff. de verbo. signi. generalem locutionem factam verbo, quibuscunque, ad improprium casum trahi, quem Alci. ac sexcenta aliorum loca, quæ ad hanc rem pertinent, citauit And. Tiraq. in comm. de vtroque ret. § j. gloss. 7. nu. 20. pagi. 78. & sequen.

Verum hæc, & similia mouere quenquam non deberent, vt a Bar. & plerisque aliis dissentiant. In promptu enim sunt respõsa. & primum, quòd Ias. dicebat ea ratione remouetur: quoniã verbum, qualibet, non ita propriam verbi significationem extendit: quemadmodum dictio aliquis, adiecta, & adiuncta verbo partis, propriam significationem verbi partis restringit. In verbo enim, aliqua, inest quodammodo limitatio verbi partis, 86 si ipsi adiiciatur. † Præterea, & illud verbum aliquis, secundùm subiectam materiam intelligimus, idque notat Aret. in l. Gallus. in §. in omnibus. ff. de libe. & posthum. quod bellissimè demonstratur ex l. si vnquam. C. de reuo. dona. Non enim donatio modicæ partis facultatum reuertitur in arbitrium patroni: qui postea liberos susceperit: vt scribit latè Dec. in l. j. nume. 10. C. de pact. & præceptor meus Goz. in consi. 80. nume. 18. in hac causa. & recentiores iuris interpretes in eadem l. si vnquàm, retulere. Quibus adde, quæ leguntur in tract. Alci. de præsumpt. in 2. parte. Reg j. versi. 13. Illud est etiam hic adnotãdum, si statutum diceret, in qualibet mercantia vectigal solui, quod supra ex mente Doctorum retulimus, proculdubio esse, & si verbo negotiationis statuentes vsi essent, adiecto verbo, qualibet, idẽ vt supra respondendum, licet id verbum mercatura (vt diximus) generalius sit. Nam quatenus in legato negotiatio quodãmodo considerari possit, non est porrigendum statutum vigore verbi, qualibet, ad minimè propriam (vt ita dixerim) negotiationem, argu. eorum, quæ scripsit Barto. in l. talis scriptura. ff. de lega. j. circa pecuniæ verbum.

Nec etiam moueat, quod inquit relatus Barto. in l. j. ff. de eo, quod cer. lo. quoniam vti possem auctoritate gl. ibid. vt loci generalitas ad idoneum restringatur. In quo tamẽ articulo quãdo verba generalia temperanda sunt, vide verbosos commentarios doctorum in l. j. in §. nũtiatio. ff. de nou. ope. nunt. & præcipuè Ioan. Crot. nec etiam aduersatur cõsilium Angeli supra relatum: in l. enim commune habet cum quæstione nostra. Nõ moueat etiam, quod Gemi. sensit in citato capit. 2. de rebus eccle. non alie. quoniam licet propriè contractus vltrò citroque obligationem requirat: illa tamen confessio, & recognitio (sic enim appellat) proprius accedit ad veram significationẽ verbi contractus, quàm legatum ad negotiationem. Præterea (vt puto) Geminiani sententia admittenda non est. Nam & Bart. & alii supra relati fortioribus rationibus contrarium sensere, & confirmari hæc possunt ex scriptis a doctoribus in citata l. j. in §. nuntiatio. Andr. Tiraquell. vbi supra. Salycet. in l. 2. C. de noxa. & Goz. in consi. 88. stante statuto. & illud omittendum non est, verbum illud, qualibet, distributiuum esse, & adiectum dici posse a statuentibus demonstrandi gratia, ex vnoquoque contractu vectigal solui oportere: vim enim cuilibet tribuit in solidum, secundùm Bar. in l. hoc articulo. ff. de hær. inst. & And. Tiraquel. in comm. de vtroque ret. § 31. glo. j. & vnica, num. 11. par. 559. & seq. qui de hac dictione sexcenta doctorum loca refert. Denique communi sententiæ non aduersatur illud argumentum a simili Marsili in citato. §. cognitum. alia enim ratio reformat pactum: Syndicus enim stante dicto statuto maleficium, quod impunè admittitur, denuntiare debet: quia qualecunque sit maleficium, in cognitione iudicis est, an puniẽdum sit necne, nõ autem syndici: vt eleganter scripsit Bart. in l. j. in §. accusatoris. ff. ad Turpil. & in aliis locis ab eo relatis, & probat An. in practica sua, in uersi. nec non ad denuntiationem. nu. 7. addit idem Mar. similia quædam defendendi gratia, qđ ex facto consulto eidẽ placuit: quæ referre & superuacuũ duxi, & consequẽter respondere: cùm ad hanc nostrã controuersiã non attineant, & q̃dã dissimilia pro similib. adduxerit, vt plerunq; assolet,

ex quibus euidenter patet à Bar. & communi sententia recedendum non esse, & his addes (quod non semel diximus,) negociationis, & mercantiæ verbum non vnico actu conuinci, sed frequentationem & assiduitatem actuum requirere, vt ex facto consultus respondit Are. consi. 29. diligenter, num. 14. qui iuribus probat.

87 † Illud in dubium reuocari etiam potest, an mercis appellatione vestimenta contineant, & cætera, quæ habemus ad vsum quotidianum pertinentia, seu quotidianum penus. Respondendum tamen est, vt in l. j. §. ait prætor. & in glo. in verbo, accedũt. & in l. sed & ipsi. ff. nau. cau. stab. & vide etiam Pau. Cast. in l. 2. §. cum in eadem. ff. ad l. Rhod. de iac. & vide etiam quid idem Paulus Cast. de eadem dictione mercis scripserit in consi. 40. Istud 88 nomen grassia, in 1. par. † vbi etiam quid appellatione huius verbi vulgaris grassia, quid frugum, quid annonæ, & quid venaliũ contineatur, non in subtiliter disputat. & denique sciendum est 89 mercaturam, & mercem inter se differre. † Merx. n. eo species ipsa quæ emitur, venditurve: Mercatura verò, actus mercandi: & Bud. refert relatum à Iac. Spieg. auctoritate Cic. defendente, mercem pro pensione, & annuo reditu etiam accipi. Sed & ipse à significatione, à lege data, quam retulimus, nec transuersum 90 (vt aiunt) vnguem recedas. † Fuit etiam quæstionis, quod mercatus nomine contineretur. & Alex. noster. in consi. 36. viso the91 mate. volum. 2. † Subdubitans tentat dicere legem municipalẽ, quæ à socio initum mercatum, ratum haberi mandat, de re mobili tantum intelligi quandoquidem mercatus a merce deducitur, per locum ergo, qui à coniugatis dicit, vbi merx non est, ibi nec mercatus, citat l. mercis. ff. de ver. sign. & Accur. in l. vni. C. de nund. in verbo, mercatoribus. Alc. vero in ea l. mercis. & Alex. refert, & id nomẽ potius trahi credit a verbo mercari, qđ verbum simpliciter emere plerunque significat, subdit, atq; ita vulgaris loquendi vsus seruat. Quę sñia Alc. cõprobari posse videbatur ex rub. C. quę res vendi non possunt, & qui vendere vel mercari vetantur, & eo. ti. l. fi. & l. consilio. §. quæsitum. ff. de cur. fu. In illis verbis, eum quoque, qui ab altero ex curatoribus fundum furiosi legitimè mercaretur, & Ter. Agrum in proximum hinc mercatus est. & idem in Eunu. Eunucum, quem mercatus fuerat frater Thaidi, rursus Alex. sententia hæsitationem hic videbatur, quando doctores nostri vtuntur hoc verbo, & in bonis immobilibus, vt patet ex scriptis Paul. Castr. in l. contractus. nu. 5. C. de fi. inst. Inquit enim in hæc verba, Partes concluserũt mercatum de vna possessione, & reliqua. Nec mouet, ꝙ relatus ait Accur. In dicta l. vni. C. de nuncijs enim in codice meo verbum mercibus, non mercatibus exposuit: quinimmo retorqueri posse videbatur, ea lex, si quis initium legis consideraret in illis verbis, qui exercendo um mercatuum, aut nundinarum licẽtiam obtinuerit. Dicitur enim ex his quæ antea gesta sunt accedentes ad locum, conueniri non posse. Quæ securitas etiam intelligitur concessa in venalitijs quod est ex vi verbi mercatus, vt colligitur ex initio dict. l. & relatis verbis, vnde cum nomen mercis non referatur ad seruos (vt non semel diximus) subtiliter cogitãti innuit lex, verbum, mercatus, potius a verbo mercor, quam a merce deduci: & confirmari potest; quia ipse locus in quo huiusmodi fiunt, etiam seruorum dicitur. Indicat Terẽ. locus in Adel. emptæ mulieres complures, nisi eo ad mercatũ venio, damnum est maximum, de quo etiam nomine scribitur in cap. 1. de emp. & ven. in hæc verba. Presbyteri plebes suas admoneant, vt non carius vendant transeuntibus quam mercato vendere possunt. & inquit Imp. in aut. vt non fiant pignorationes. Nullam in mercatis præualere pignorationem. hoc quod maximè ibi præsumptum inuenimus, & securitatem non præstare, & sine permissu, seu principis priuilegio fieri posse, Bal. & Sal. referendo in ea l. j. C. de nund. scripsit Bert. in trac. de gabel. in 2. part. octauæ partis princ. nu. 9. Sed vt vnde diuerteram ad propositam quæstionem redeam, an ad immobilia hoc verbũ porrigendum sit, subsisto, vt inquit Iuriscon. in l. si me & Titiũ. ff. si cer. peta. & in l. seruum quoque. ff. de procur. & verba legis municipalis diligenter inspicienda, rationemque eius considerandam, & ex his discerni facilè posse, an de mobilibus tantùm vel etiam immobilibus statuentes senserint, & in dubio puto debere dici, & mobilia & immobilia comprehendere.

92 † Et postquam in sermones nominum incidimus, nec quidem tacebimus promercalis nominis expositionem. Promercalia enim (vt Budæus ait) dicuntur quæ paterfamilias venalia habet, præter seu extra ea, quæ vsui suo seruiant, quidam etiã dicunt promercalia propriè dici merces, quæ primò minoris emuntur, vt postea carius distrahantur, quarum rerum negotiatores græco vocabulo πρέπωλαι nuncupantur, de hoc nomine meminit Iurisconsultus in l. ꝙ si hæres. ff. de impen. in reb. dot. fa. In hæc verba: ꝙ si hæres, in quib. impensæ factæ sunt promercales fuerint, tales impensæ non voluptariæ, sed vtiles sunt, & de significatione uerbi vide Ioã. Bap. pium anno. poste. c. 94. & Alcia. in li. 1. prętermissorum, in verbo promercalis, & And. Tiraq. in com. de vtro. ret. §. 1. gl. 7. n. 110. pag. 107. vbi de auro pro93 mercali. † Sed his addes mercimonium: quod nomen merciũ contractionem significat, indicat l. nobiliores. C. de commer. & mer. & sicut à patre patrimonium, ita à merce mercimonium dicimus, de quo verbo meminit Imper. in l. 2. C. de episc. & cle. & summus Pontifex in c. fi. extra de iude. & in l. 1. C. de natu. li. In illis verbis, vt quæ mercimonijs publicis præfuerit, quemadmodum de mercatione Imp. inquit in l. vni. in §. similique modo. C. de latin. li. tollen. impiam s. mercationem esse, si dominus ancillam tentauerit prostituere. De quo meminit Gemi. in c. eijciens. 88. distin. & nos supra retulimus, sed & ipsum mercimonium pro mercibus aliquando accipimus: indicant Plau. locus in amphi. vt vos in vostris voltis mercimonijs emundis vendũ94 disque me lętũ lucris afficere, & alibi: † commercium, etiam cõmutationẽ mercium dici. Albe. inquit in dictionario suo, & ad omnes contractus referri, & Alex. in l. cætera. in §. sed & siquis. ff. de leg. 1. Commercium propriè esse scripsit, vbi aliquid simul cum alio geritur, & certè generalius hoc verbũ esse receptũ est. Vnde legimus Iuriscõsultos ipsos dicere consueuisse, ẽt in reb. immobilibus rem aliq̃ esse in commercio, vel non esse, patet ex l. apud Iulianum. in §. constat. ff. de le. 1. & in l. multum interest. ff. de verb. obli. & notauit Bal. in l. & si dotis. col. pen. & fi. C. de iu. dot. & generale verbum esse ad oẽm cõtractum probatur in c. Lotharius, de prohi. feu. alie. per Lot. & auctoritate Acc. in §. 1. instit. de inuti. stipu. & in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iu. & commerciorum duo esse genera, notauit Bud. in an. ad Pan. pag. 19. alterum voluntariũ, vt emptio, venditio, mutuum, ob id voluntarium dictũ, ꝙ eorũ principium in arbitrio nostro situm est, alterum non voluntarium, & huius generis partim clãdestina esse, vt furtum, adulterium. Partim violenta, vt verbera, vincula, raptus, vt scribit etiam Io. Cor. in l. multum interest, supra citata, commercium propriè tractatum frequentem mercaturæ significare, & facultatem mercium emẽdi, & vẽdendi, & in iure nostro designare liberam cuiusuis potestatem res dominio, & vsibus proprijs aliquo modo subijciẽdi, vnde iura dicunt, res quasdam esse, quarum commercium habere non possumus, id est eas res tales esse, vt comparari, & in dominiũ, vsusve nostros redigi non possint. Et deniq; de hoc nomine crebra est mẽtio in iure nostro, ut d. l. sed & Celsus, in prin. & l. qui officij. §. 1. de emp. & uend. l. usucapionẽ. ff. de usu. l. si emptionem § omnium ff. de contrah. empt. l. inter stipulantẽ. in §. sacram. ff. de uer. obl. l. 3. C. quæ res uẽd. non pos. & in l. j. C. quæ res exp. & plerisq; aliis 95 locis. Sed nominibus † relictis illud in ambiguo est, num nomini merx, seu mercantia plura corpora subijciantur, idest, uniuersale corpus sit, in quo una res loco alterius subrogetur, adeò ꝙ, si corpora renouetur, seu res mutẽtur renouata priorum loco succedant, sicut de grege, & peculio dicimus l. grege. ff. de pig. l. proponebatur. ff. de iud. & uerius est esse. Id. n. sensit Bal. in l. ubi adhuc sub nu. 18. C. de iu. dot. unam. n. rẽ loco alterius subijci, expressim notauit. Et idẽ opinatur Bar. in l. cũ pater. in §. mensæ. ff. 96 de leg. 2. inquiẽs uniuersale verbũ esse. † Vnde si mercator mercantia suã legauerit, & debita, & credita huic legato cedere respondit, & hæc sñia probatur in l. Procuratoris. in §. mercis. & in §. si propter. & §. si plures. ff. de tribu. & comprobat aliis auctoritatib. Neg. in tract. de pig. in 2. mem. 2. partis prin. nu. 17. & seq. qui So. in l. qui Romæ. in §. Callimachus. in 2. notabili ꝯ sentiẽte eleganter non immeritò notauit: & ne inutiliter hanc quæstionẽ à nobis tractatũ putes, ipsum legito, & quæ nos cum de ꝯctib. mercatorum disseremus, uer. sciendũ est ẽt dicemus.

Verũ non me latet eundẽ Bar. So. ex facto ꝯsultũ rñdisse, ut putet 2. resp. li. consi. 254. uisa & ꝯsiderata ꝯtingentia facti, col. 97 fi. inquit. n. Licet † frater proprio noĩe pecunia fratris negocia geres sibi acquirat, & non fratri, ut notat Bar. in l. Titiũ aut Mæuiu. § altero. ff. de admi. tut. & in l. si patruus. C. com. ut. iud. illud tñ admittẽdum est, qñ frater pecuniam fratris simpliciter accepisset, ꝯ uero ibi cõem negociationem seu mercaturam, unus ex fratrib. incepisset noĩe proprio administrare, tunc. n. mensa & negociatio non põt ex parte unius augeri: quinetiã ex alterius parte augeatur: agitur. n. de iure uniuersali: sicut diceremus in peculio, grege, uel hæreditate, & refert & plurib. modis probat Dec. in consi. 255. casus, de quo quæritur, & his auctoritatibus, quas Neg. non retulit, eius sñiam confirmabis, & Socini auctoritatẽ suamet infirmabis, & addes ẽt Pet. de Anch. in consil. 98 332. Pro clariori decisione, col. 2. † Sed & illud huic rei adiiciendum est, quod bellissimè Iurisconsult. ait in l. rerum mistura. ff. de usucap. Tria esse corporum genera, Vnum quod continet uno spiritu, ut homo, lignũ, lapis, & similia. Alterũ, quod ex cõtinentibus, hoc est ex pluribus inter se cohærentibus constat, ut ædificium, nauis, armarium. Tertium, quod ex distantibus cõstat, ut corpora plura non soluta, sed uni nomini subiecta, uelu99 ti populus, legio, grex. † Nouissimè illud adnotãdum est, quod summæ prudentiæ & auctoritatis inqt Plato in dialogo, q inscribit sophista, seu đ ente, Mercaturã duplicẽ esse: scripsit. n. in hęc uerba: Mercatura præterea duplex est. Altera ad uictũ corporis spectat, altera ad animi disciplinã, cõmutatq; numis eruditionẽ. The. queãdmodũ dicis? Hosp. Qđ ad animũ attinet, forsitan ignoramus. Nã quod ad corpus, agnoscimus. The. Nẽpe. Hosp.

Tum profectò, qui musicam alibi quidem discendo emit, alibi docendo vendit, literaturamq; similiter & præstigia, cæterasq; animi disciplinas tā serias, quàm iocosas, mercatorem nihilominus, quàm corporis alimenta uendentē dicimus, & reliqua.

Pars Secunda.

ARGVMENTVM.

De statu mercatorum: & his, quæ ad eorum statum pertinent.

SVMMARIVM.

1 *Mercatorum vsus antiquitus in Insula Rhodo fuit, & ab eadem. Insula naualium commerciorum leges dictæ sunt.*
2 *Solon iuuenis ad mercaturam se contulit.*
3 *Sapientissimi viri mercaturam exercuere, & de mercaturæ commodis.*
4 *Mercatorum & campsorum massa, summum bonum & quintum elementum, secundùm Bald. licèt tempestate nostra atrocia admittant.*
5 *Mercatorum status est in magno discrimine salutis æternæ.*
6 *Deceptio an permittatur in emendis, vendendisq; mercimonijs.*
7 *Religio non læditur ab eo, qui scienti valorem rei pluris vendiderit, si tamē is necessitate ductus non emit, & an bono viro congruat decipere.*
8 *Mercatores, an quæ dixerint in vendendis mercibus, præstare teneantur.*
9 *Mendacium omne in rebus contrahendis tollendum est; quia mendacium sine peccato esse non potest, & in mendaces mercatores quædam.*
10 *Fides recta, ac bona in mercatoribus præcipuè esse debet, & seruare debent, quæ eis placuerunt semel.*
11 *Mercator callidus laudatur, qui sine dolo malo deseruiat per dissimulationē, & sua, vel aliena tueatur.*
12 *Mercator experiētia laudatur, & plurimū in mercatura valet experiētia.*
13 *Mercator literarū nō ignarus esse debet, & qui sua prudētia instructus sit.*
14 *Mercatores Florentini sunt diligentes, & pecunias dormire non sinunt.*
15 *Mercatores probè se agant circa omne officium suum, & temperent se ab his, quæ sint prohibita: rationes diligenter cōficiāt, & calamo nō pareāt.*
16 *Mercatores, an sint vtiles, & necessarij vrbibus, & commoda, atque incōmoda, quæ a mercatoribus proueniunt, enumerantur.*
17 *Mercatores, an sint habendi inter honoratas personas.*
18 *Officium, seu ars dicitur nobile ex loci consuetudine, atque opinione.*
19 *Mercatura refert, an tenuis, vel magna, vel copiosa sit.*
20 *Magnus, & diues mercator pecuniam in promptu habere præsumitur, cōtra verò si tenuis sit.*
21 *Melior conditio dicitur oblata, vbi boni campsores ad emptionem accedunt.*
22 *Mercatori vili, seu pauperi asserenti gemmas, seu pretiosas margaritas habuisse non creditur.*
23 *Præsumptio exclusiua doli mali ex conditione mercatoris accipitur.*
24 *Mercator diues si visus est exire è domo Sempronij, cui magna pecuniarū summa subtracta fuit furto, solus quæstioni subijci potest.*
25 *Mercator, qui multa merces habet, quæ difficile amoueri possunt si conueniatur, non tenetur satisdare de iudicio sisti.*
26 *Mercator qui in periculoso loco merces habet iuxta flumen, vel mare, vbi numerus piratarum esset, vel in montibus, verisimile est nō soluēdo effici.*
27 *Mercator fœnebres pecunias recipiens, præsumitur citò pauper, & nō soluendo effici. Quod declara, vt in seq.*
28 *Mercator, qui ad diem merces emit, & easdemmet viliori pretio, quàm emerit, præsenti pecuniæ vendit, breui ad inopiam redigi præsumitur.*
29 *Argumentum à solitis in iure fortissimum.*
30 *Certare cum vsuris cum fructibus prædiorum stultissimum est, & declaratur Ciceronis locus, & admonentur ciues Anconitani ne faciant.*
31 *De statu illius mercatoris maximè dubitandum, qui ære alieno grauatus iam cœperit sarcinulas componere.*
32 *Lex in omnibus ff. de iudic. locum habet tam in cōtractibus bonæ fidei, quàm stricti iuris, & exempla subijciuntur.*
33 *Mercatores extranei an sine causa a dominis locorum expelli possint.*
34 *Mundus est omnibus communi patria.*
35 *Popularū appellatione, an aduenæ incolatū habētes, cōtineantur, & nu. seq.*
36 *Mercatores inclytas nominatim vetustis legibus prohibitas ciuitates transgredi prohibentur sub pœnis.*
37 *Marani pessimum genus hominum, & multa aduersus eos, relatiuè.*
38 *Mercatores dum vagantur, inter miserabiles personas connumerantur.*
39 *Mercator absens mercaturæ causa, an ex voluntaria seu probabili causa abesse censeatur.*
40 *Mercatorib. christianis prohibitū est esse cōmerciū cū Saracenis & hostib. populi Romani tpe belli, & in mercib. non prohibitis, & etiā prohibitis.*
41 *Merces prohibitas etiam redimendorum captiuorum gratia ad hostes belli tempore deferri non licet.*
42 *Saraceni dicuntur, qui nec vetus, nec nouum testamētum recipiunt, seu deos plures colunt.*
43 *Mercatores Christiani cum hostibus & Saracenis inita pace vel pacis indicijs possunt habere commercium.*
44 *Persæ semper graues populo Romano fuerunt.*
45 *Argumentum a contrario sensu non sumitur, vbi legum correctio sequitur.*
46 *Saracenorum secta minus mala, quàm secta Hebræorum.*
47 *Iudæi amiserunt regnum, & subijciuntur Christianis.*
48 *Mercatoribus christianis exceptis Saracenis & hostibus cum alijs, cum quibus nec pax, nec bellum existit, possunt omnes merces ad eos exportare.*
49 *Rex Francorum si Regi Angliæ bellum indixerit, merces, siue licitæ, siue illicitæ exportari è loco ad locum non possunt.*
50 *Commercium est regulariter inter Christianos, & Iudæos, fallit in quibusdā casibus enumeratis.*
51 *Aduersaria quæ sint, & quid codex, & quare appellatur codex.*
52 *Codex rationum mercatorum, vt more proborum mercatorū institutus, & conscriptus dicatur, quæ requirantur.*
53 *Codex rationum debet habere inscriptionem, & ex ea sumitur argumentum mercaturam communi nomine factam.*
54 *Societas prosecuta, seu renouata ex præfatione codicis ostenditur.*
55 *Inscriptio codicis rationum si reperiatur deleta in casu notabili defenditur.*
56 *Liber rationū, vt legitime confectus dicatur, necessarium est, vt ex eo explorari possit, computationes probè, an improbè sint relatæ.*
57 *Officiales quem modum in conficiendis rationibus seruare debeant.*
58 *Liber rationum omnia singulariter, & explicitè continere debet, & non continere summas in genere, vel in concreto.*
59 *Librum rationis de more factū oportet, in quo loci consuetudo spectanda est.*
60 *Rationes in codice descriptæ causam continere debent, & incerta, vel obscura causa non sufficit, coniecturalis vero sufficit.*
61 *Rationes in codice mercatorū, & diem, & Consulem an debeant continere.*
62 *Liber rationum, & rationes ipsæ bonam fidem continere debent non repugnantia aut non verisimilia.*
63 *Liber rationis mercatorum carere debet inductionibus, superinductionibus, cancellationibus, & omni suspitione.*
64 *Scripturæ mercatorum stabiles, & firmæ esse debent, ad quarum fidē frequentissimè decurritur.*
65 *Liber mercatorum non refert, an ab ipso mercatore, vel alio scriptum sit, & non est necesse tex. in eo adnotari.*
66 *Mercator, qui tenetur reddere rationē, quatuor implere debet, edere librū legitime confectum, calculum ponere, reliqua reddere, & moram solutione eius, quod debetur purgare.*
67 *Calculatores, qui inter partes dantur, notionem habent, & ex simplici datione videndi rationes, & calculandi potestas iudicandi data censetur.*
68 *Mercatori credendū non est, qui in reddenda ratione se librum non confecisse asserit, vnde si non edit, occultari præsumitur, & qui iuretur in litē, & quid, si dicit se perdidisse, vel in longinquo habere.*
69 *Mercatorum libris an sit habenda fides. Et quid, si testator mandat in rē quapiam credi, ac multa alia relatiue.*
70 *Mercatores an teneantur edere codicem rationum.*
71 *Merces seu sarcinulæ præsumuntur illorū esse, quorum signis sunt signatæ.*
72 *Nauis præsumitur illorum esse, quorum vexillis nauigat.*
73 *Equus illius esse præsumitur, cuius signo est signatus.*
74 *Stigmata militem, habitus clericum, stola sacerdotem, & cucula monachum ostendimus.*
75 *Nomina inuenta sunt, vt homines agnoscantur, & signa, vt res indicentur.*
76 *Pileati serui qui essent, & quæ mancipia, quæ coronis induta vænibant.*
77 *Pileus signum sacerdotalis dignitatis.*
78 *Mercator si egit aduersus alium consequendi gratiam sarcinulas quasdā, & probauit tantum sarcinulas, de quibus agitur, suo signo signatas, non potest obtinere.*
79 *Equum, vel bouem quærens vendicare, vel possessionem obtinere, an sufficiat probare mercatum merco sui gregis.*
80 *Signum alienū an liceat imprimere rebus proprijs, & sequent. numeris.*
81 *Ratio naturalis, ac rationabile dictū instar legis mouere debet, et rationem, vel legē quærere, vbi naturaliter sentimus, est infirmitas intellectus, & multa notabilia de ratione.*
82 *Iuramentum in supplementū cessat, vbi præsumptio est contra iurantem.*
83 *Merces, de quibus est controuersia, si reperiantur signatæ signo actoris, & rei, quid iuris.*
84 *Actio Publiciana contra eū, qui titulo possidet, non datur, & quare.*
85 *Actor si probat merces suo proprio signo signatas, itē & se signasse, Reus verò titulum, quò d sit locus absolutioni.*
86 *Actor si probat merces suo signo signatas, & se subsignasse, quòd plene nō dicatur probasse, & an iuramentum in supplementum deferri possit, necne.*
87 *Res publice ex signo publico euidentissime demonstrantur.*
88 *Consuetudini, quòd res ex signis demonstretur, an probetur an stari debeat.*
89 *Mercatores numero tres si emerunt singuli duas sarcinulas, & vnus Venetias nauigauit cū eis, & direptæ fuerint à piratis duæ aduenientis, num ex cōmuni signo sarcinulis adiecto cōmunicatio, & inuicem possessionis traditio facta censeatur, & seq. nu.*
90 *Interpretatio ad l. 1. in § si dolium, & l. quòd si neque. ff. de peri. & com. rei vend.*
91 *Mercatores ne diuersarū negociationum fiat confusio, & ne oriatur incertitudo, vbi forsan societatē coiuerunt signo ex cōmuni consensu facto vtuntur, et in libris notant.*
92 *Mercator an signo alterius mercatoris vti possit.*
93 *Signa publica auctoritate constituta significandæ, atque demonstrandæ alicuius singularitatis gratia propria auctoritate sumere non licet, vel eis uti sub pœna.*
94 *Priuatis priuatorum signis vti regulariter est permissum, cessante fraude.*

95 *Mercator non potest vti signo alterius, qui primo vsus est, vbi fieret iniuria vel ignominiose vteretur. Et exemplum additur in decoctore.*
96 *Mercator non potest vti signo alterius mercatoris, qui primum vsus est, vbi primus lædi posset, & interesse sua, vel publice: non licet tamen quæri, nisi ex magna causa.*
97 *Signum finita societate, seu diuisa apud quem remaneat, & nu. sequent.*
98 *Societate inita, si vnius ex socijs signum acceptum est propter suam forsan fidem, seu famam, ea finita apud eum remanet, cuius erat.*
99 *Societate inita si nouum signum est electum, ea finita, vel diuisa apud quem remanere debeat.*
100 *Mercatores si de signo contendunt, ille qui agit, lite pendente, signo vti nō potest.*
101 *Mercatores si præbuerint testimonium contra signum proprium et quidem falsum, pœnam falsi non euitant.*

Postquam (ni fallor) & definitionibus, & quæstionibus quid sit mercator, quidve mercatura, copiose ostendimus, necessarium esse itaque videtur nobis statum ipsorum mercatorum demonstrare, ac post de cæteris ad mercatores, ac mercaturam ipsam spectātibus proximos atque coniunctos applicantes titulos (vt res patietur) dicimus.

1 † In insula Rhodo antiquitus mercatorum vsus fuit, & ab eadem insula hodie naualium commerciorum leges dictæ sunt, capitulo Rhodiæ, secunda distinctione, quam insulam claram fuisse, nemo est, qui nesciat, vnde Oratores opinor, laudabunt alij claram Rhodum, aut Mytilenem. Et sapientes viros, & quidem primarios mercaturam aliquando fecisse legimus. Refert 2 enim Plutarchus in vita Solonis, † eundem Solonem adhuc admodum iuuenem ad mercaturam se contulisse, vt profusior, & sumptuosior, & molior esset in victu, vtque libentius, ac licentius in suis Poematis de voluptatibus loqueretur, quàm Philosophum deceret, & illa mercatoriæ vitæ rationem accepisse di- 3 citur, & eodem loco scripsit in verba infrascripta. † Mercatura autem ad barbarorum necessitudines, regumque amicitias cōparandas plurimum valere putabatur, ex eadem quoque homines multarum, & maximarum rerum vsum experientiamque percipere, ex quibus nonnullos conditores maximarum vrbiū extitisse: vt Massalias primus, qui à Celtis iuxta Eridanum maximè obseruatur, Thaletem quoque & mathematicum Hippocratem exercuisse mercaturam ferunt, Platoni etiam olei in Aegypto exportationem peregrinationis viaticum suppetijsse. Hæc ille. Bald. etiam noster in consi. 348. factæ fuerunt. numero 4 4. volum. 1. † Mercatorum, & campsorum massam summum bonum esse, inquit, & quintum elemētum, licèt tempestate nostra atrocia admittant. Idem etiam Bald. in capit. cum causam. de testi. exclamans ait, O quò vadit anima mercatoris, quem refert Ioan. cor. Miscel. iuris lib. 3. ca. 24. num. 9. & in titu. de serui. ne offic. lum. num. 16. qua Baldi sentētia motus, & egomet mecum cogitans animam, & corpori, & cunctis rebus præponendam. l. sancimus. C. de sacrosanc. eccl. c. sedulò. 38. dist. Accur. in l. j. ff. de pac. & in Spec. de in integ. rest. ver. sed quid de mercato- 5 re. † & statum mercatorum in magno discrimine salutis æternæ versari. Difficile enim est inter ementis, vendentisque commercium non interuenire peccatum. c. qualitas. de pœn. dist. 5. glo. in summa. 14. q. 3. & Psal. inqt Ps. 70 Qm̄ non cognoui negociationes, introibo in potentias Domini. c. consequens. & c. quoniam. 88. distin. volui mercatores admonuisse, vt saluti eorum consulant. Et in quibus casibus mercatura licitè contrahatur diligenter perquirāt. De quo nos non nihil in prima parte scripsimus.

6 † Nouerint & illud vulgare, mercatores in emendis, vendendisque mercimonijs naturaliter concessum esse, quod pluris sit minoris emere, quod minoris sit pluris vendere, & licere contrahentibus se circunuenire. l. in causæ § idem Pomponius. ff. de mino. l. item si pretio. § fi. ff. loc. Idque iure etiam pontificio intra dimidiam concedi. c. cùm dilecti c. pe. extra de empt. & vēdi. id intelligēdum esse in deceptione re ipsa. Secus verò si hoc ipso, vt venderet circunscriptus quis esset, & (vt nostri dicunt) si dolus cōtractui causam daret, vel ex proposito interueniret, vt eleganter notauit Abb. in c. in ciuitate. de vsu. nu. 6. post Ioā. Cal. in c. nauiganti. eo. ti. & sensit Bart. in d. § idem Pomponius. Licet enim quæstus causa mercatura exerceatur, & naturalis sit deceptio, non tamen dolo malo pluris res vendendæ sunt. Deceptio enim ad pretium non ad animi fallaciam referenda est, confugient ergo mercatores, qui religionem colunt ad loca, quæ nos aliquando citauimus, legantque Sal. qui bellissimè ar- 7 ticulum differuit in auth. ad hæc. C. de vsu. q. 21. num. 17. † Scribit enim inter alia se putare religionem non lædi ab eo, qui scienti valorem rei, pluris vendiderit, si tamen is necessitate ductus non emerit, quod & Imo. notauit in capitulo 1. de emptio. & vendi. contra verò secus. Et certè inhonestum est, & bono viro decipere non congruit, vt notauit Accur. in l. semper in contractibus. ff. de reg. iur. quem non improbat Bal. in auth. ad hæc. in pe. col. C. de vsu. & in c. quanto de iure. ex quo sumpsit cautelam Io. de Ana. in c. in ciuitate. colum. 8. de vsu. quam tamen improbat Deci. in citata regu. semper in contractibus. & latius in l. penulti. num. 7. & sequen. C. de pact. & ad relatam 8 regulam addes Ludo. Goz. in consi. 14. nume. 14. † Illud etiam, quod ad rem valde pertinet prætereundum non est, mercatores quædam si dixerint in vendendis mercibus, præstare eos nō debere, sed ea, quæ ad nudam laudem mercium pertinent. Nā (vt Vlpianus ait) referendo Pedium in l. sciendum. ff. de ædil. edic. Multum interest commendandarum mercium quid dixerint, an verò præstaturos se promiserint, & vide elegātem text. in l. quod ven. ff. de dolo malo, & quæ scri. Andr. Tiraquel. in com. & vtr. ret. pag. 771. nume. 49. Planè commendatio mercium fit, cum aliquo temperamento, non enim mēdaciis vtātur, sed honesta commendatione. Tollendum enim est (vt ait Cice. off. lib. 3.) in rebus contrahendis omne mendacium.

9 † Idque maximum Christianum decet, quoniam mendaciū sine peccato esse non potest. capitu. super eo, de vsu. capitu. beatus. 22. quæstio. 2. capit. primum. eadem caus. & quæst. vbi diuus August. in hæc verba. Quisquis autem esse aliquod genus mēdacii, quod peccatum non sit, putauerit, decipiet semetipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitretur aliorum. ca. mihi autem, & c. omne. ea. caus. & quæstio 88. distin. capit. quoniam non cognoui. Verùm licet vnà cum Saly. in d. auct. ad hæc exclamare. O magnam notam temporum nostrorum, & quis est hodie mercator, qui in vendendis mercibus non dicat mendacia? & plerunque, vt emētes alliciat, etiam deieret? Forsan inquit Saly. hodie nullus, sed antiquus horum peculiare vitium fuisse satyricus ostendit, dum ait?

> Cum plenius equo.
> Laudat venales, qui vult extrudere merces.
> Et alius Poeta cecinit.
> Periurata suo postponit numine lucro.
> Mercator stygiis non nisi dignus aquis.
> Caueant igitur mercatores a mendaciis.

Inquit enim text. in capitulo, quid est aliud. 88. distinctio. Negotiatores, qui per immoderatum pecuniæ ambitum polluunt merces suas, plus periurus onerando, quàm pretiis, tales eiecit Dominus de templo. Vnde Bertr. dicere consueuerat, mercatoris domum, & veritatis, & æquitatis plenam esse oportere, vt patet consi. 253. vol. 2. col. fi. non pōt. Accedat & illud in plurib. iuris articulis statutū esse mēdacē mendacii pœnas luere, quorū aliquos attingemus, cū de decoctorib. disputabimus.

10 † Sane & illud in ore omni populo est, nil esse, quod lumine clariore in mercatore præfulgeat, quàm recta fides, & obseruātia: & licet grauissimum sit fidem fallere l. j. ff. de constitu. pecu. Cum nil tam congruum sit fidei humanæ, quàm ea, quæ placuerunt, seruari. l. j ff. de pact. & copiosè scribunt recētiores Bononienses in sing. 148. graue. Multo tamen grauius id esse in mercatore propter bonam fidem, quæ inter eos seruanda est, nemo est, qui nesciat. Inquit enim Bald. in capitulo, si pro debilitate, de offi. deleg. bonam fidem in his valde requiri, qui plurimum negotiantur, & bene censuisse scripsit Iaso. in l. iurisgētium. § sed cum nulla. numero 11. ff. de pac. & his addes glos. in l. a procuratore. C. manda. quæ inquit, nil melius bona fide, & notandam Bald. ait, pro bonis mercatoribus, & contra falsos mercatores, qui arripiunt fugam cum pecuniis alienis, & vide Nicol. Boe. decisione 215. & antequam veniam.

Quæ igitur placuerunt, seruent mercatores, & a cauillationibus sint alieni, neve Thraces imitentur, qui pactis cum hostibus aliquot dierum induciis, nihilose eius noctu populabantur agros hostium. Et cum quærerentur aduersarii tanquam inducias illi violassent. Responderunt, nihil præter pacta fecisse. Dies autem pepegisse, noctu tantum incursasse dixerunt. Vnde vetus illud Adagium. Thracium commentum aduersus eos, qui pacta eludunt callido commento. Hæc enim pactio induciarum per aliquot dies, & ad noctes proculdubio referebatur, de quo meminit Cicero offic. libro primo. Andr. Tiraquell. in comment. de vtroque ret. § primo, glos. 11. nume. 9 pag. 262. & scribit Bertrand. consi. 298. volumine secundo, num. 8. de decori magno tribuendum mercatori, qui pactionem seruare recusat, cui addes Ange. consi. 77. super primo puncto, colum. 11.

11 † Planè callidum mercatorem laudamus, & qui sine dolo malo per dissimulationem deseruiat, & sua, vel aliena tueatur, vt inquit Iurisconsul. in lege prima. in § dolum. ff. de dolo. Vbi Accur. in verbo, deseruiunt, finge, inquit, in mercatoribus, qui mercium dominium in alium transferunt, ne depredentur, in qua gloss. sententia. vide Ange. ibidem, & quæ late Nicol. Boer. scripsit decisio. 300. numero 4. finge aliud exemplum in l. secunda. C. de comm. & mer. aurum subtili ingenio barbaris au- 12 ferre, vbi Accur. ait, hunc bonū esse dolum. † Experientē etiam maluerim mercatorē: plurimū. n. in mercatura valet experientia. Vnde plerunq; vidi mercatores ualet superlucratos esse, q aliorū prius institores fuerunt: ex alienis. n. negotiis (vt Comicus ait) sibi exemplum sumpsere cōtra verò nouitios quosdā, qui cum se mercaturæ vix dederunt, in magnis mercimoniis se implicantes, rem suam malè gessisse.

13 † Placet etiam mercatorem literarum non ignarum, & qui sua prudentia instructus sit. Nam (vt Comicus ait) dii immortales homini quid præstat, stulto intelligens quid interest? & fectò imperitos mercatores multis captionib. suppositos, multorumque insidiis expositos experientia videmus. Non enim laudo, non inquam, ò mercatores vos imperitos laudo, in quibus finxit exemplum Barto. in auctẽn. sed nouo iure. C. si certũ petatur. & Saly. ibidem. quomodo enim illam æquitatis formulam custodietis? de qua in vltima parte differemus. Ait enim idem Comicus, homine imperito nihil quicquam iniustius, qui nihil nisi quod ipse facit, rectum esse iudicat.

4 † Socinus etiam noster mercatores florentinos pecunias & merces dormire ait non sinere, in consi. 87. colum. pen. volum. j. in præsenti consultatione. scribit etiam diligentes esse, & mercatorem nostrum huiusmodi esse desideramus, & fidelem & diligentem amamus. § fin. institu. de susp. tut.

15 † In summa mercatores probe se agant circa omne officium suum, & temperent ab his, quæ sunt prohibita, vt eleganter Iurisconf. ait in l. j. in §. prætereà. ff. de offic. Præ. vrb. & actus sui rationem diligenter conficiant. l. argentarius. in princip. ff. de edẽ. calamo non parcant, omnium enim habere memoriam, mortalitatis nõ est, sed diuinitatis potius. § omnium in l. 2. C. de vet. iu. enu. infirmitas enim memoriæ (quæ labilis est) damnũ plerunque mercatoribus solet afferre. Seruent igitur, quæ de rationibus statim dicemus.

16 † Quæritur, an mercatores sint vrbibus vtiles & necessarii, nec puto deesse qui negarent. Ipsi enim alieni regni (qđ non conuenit) scrutantur arcana, ac detegunt idest mercatores C. de comm. & merca. vnde legimus Carthaginienses distincta diuersoria mercatoribus statuisse, nec ea illis cum ciuibus communia esse voluerunt. cæterum mercatoribus in forum via patebat, ad naualia autem & secretiora vrbis loca ne aspectus quidem concedebatur, & Græci intra vrbes minimè recipiebant, sed quo ciues a suspitione periculorum essent alieni, a Pomeriis non longè forum venalium statuebant, legimusque varias gentes mercatores ad se accedere prohibuisse, ꝙ mores deprauarent, ab ipsis enim monopolia legibus prohibita: vt C. de Mono. l. vni. ab ipsis noua quæstus causa commenta, q̃bus locorum ciues pecuniis & facultatibus exinaniunt, ab ipsis denique (vt experientia docet) diuersa incommoda atq; mala proficiscuntur, & hæc sententia lege ipsa probari videbatur. Innuit enim Imperator in l. nobiliores. C. de comme. & merc. in illis verbis, perniciosum vrbibus mercimonium. Contra autem, vrbibus necessarios & vtiles esse videbatur, idque probari ex his, quæ scripsit Barto. in l. ambitiosa. num. 23. ff. de decret. ab or. fa. Item ex his, q̃ notauit Accur. in l. vni. C. de nund. in verb. locorum. dum ait, habẽt magnum commodum, eo ꝙ propter forum terra eorum impinguatur. Et cũ mercatores necessaria ad victũ quotidianũ transferant, atq; asportari curent, remuneranda eorũ pericula, quin ẽt coortãda meritò placuit, vt q̃ munerib publicis cũ periculo & labore fungerent, a domesticis vexationib. & sumptib. liberarentur, vt inquit Iurisc. in l. sp. in §. negotiatores. ff. de iure immu. ex qua Iurisconsulti auctoritate hæc sententia satis probari videbatur. Et populum Romanum id sensisse. locus Ciceronis indicat in oratione ꝓ lege Manilia. Ait enim populum Romanum sæpe mercatoribus ac naiuculatoribus iniuriosius tractatis bella gessisse. Rursus nulla regio, non prouincia, nedum ciuitas sibi sola ad omnia sufficit, sed altera alterius ope & auxilio indiget. Hæc enim frugibus, illa auro & argento, cæterisque metallis aliisque rebus abundat, contra alia prædictis vel horum aliquibus vacat, idque bellissimè poeta innuit Geor. lib. 6.

India mittit ebur, miles sua thura Sabei.
Aut Calybes nudi ferrum, virosaque pontus.
Castorea. Eliadum palmas epiros equarum.

Vnde & Plinius victus causa mercaturam inuentam dictitabat, & summæ prudentiæ atque auctoritatis apud græcos Plato in dialogo 2. qui inscribitur de Repub. vel de iusto, inquit. construere ciuitatem in eo loco in quo aduectionibus non indigeat, fermè impossibile est. & certe mercatoribus non indigere probat Item expedit Reipub. subditos habere locupletes. §. fina. institu. de his qui sunt sui vel ali. iu. & in auct. sine quoquo suffrag. §. cogitatio, & mercatores quæstus causa laborant, & omnis eorum vita est ad quæstum. Legimus etiam in ambiguis iura mercatoribus in ipsis mercimoniis seu mercatura fauere, vt sensit Alexand. in consilio 130. in fin. volum. 7. nec desunt iuris interpretes, qui in hac sententia fuerint. Nam Albe. in rubri. C. de comm. & mer. vrbibus necessarios & vtiles mercatores esse putauit; citat l. 2. ff. de nundi. Quæ tamen lex in casu suo locum habet, videlicet, vel in triconibus, vel in officialibus publicè ad id speciatim destinatis. vt Accur. in Gloss. fina. eius l. scripsit. & Bal. in l. Macedoniani. in fin. C. ad Maced. inquit mercatores esse, publicè est vtile. Prętereo multa, & quidẽ cõsulto, ac de industria, q̃ hincinde dici possunt. Verũ breui quid ipse sentiã habeto, in hac quæstione vt nostri loquunt̃ brocardiri posse pro & contrà, brocardica vocantes, quæ rectius proplexa dici possunt, & his addes, quæ Cornel. Agri. scripsit in lib. quem de incer. & naui. scientiarum inscripsit, in rubric. de mercatore. capitul. 72. & sequent.

17 † Item quæritur, an mercatores inter inhonoratas personas habendi sint, & mercatura sit sordida, nec ne. Ioã. Stap. in tract. de grat. & expect. in 5. part. versic. circa tertiam partem. num. 6. & seq. Tho. 4. notans quendam, qui inter ignobiles censeri putauit, nobiles & honoratas personas ait, vbi mercatura magna & copiosa est, & maiorem partem facultatem in ea cõtulerint. l. semper. §. negociatio. ff. de iure immu. vbi, hoc immunes esse probatur: defendit etiam, quoniam his definitio nobilitatis conuenit: de qua apud Barto. in lege prima, C. de digni. lib. 12. Quæ sententia defendi potest ex Ciceronis loco à plerisque relato, off. lib. 1. in titulo de quæst. attribusque, scripsit enim in hæc verba: Mercatura autem si tenuis est, sordida putanda est, sin magna, & copiosa, multa vndique apportans, multisque sine vanitate impartiens, non est admodum vituperanda, atque etiam satiata quæstu, & contenta potius vt sæpe ex alto in portu ex ipso portu se in agros, possessionesque contulerit, videtur, iure optimo posse laudari, at Bon. in tracta. de nobilitate in 7. parte sub num. 7. Thom. 5. refert Ioan. Bard. 10. Ethi. q. 1. interque personas inhonoratas connumerat, citat glo. in aut. de test. in §. sancimus. in verbo, artifices & idem sensit Alc. in l. mercis. ff. de verbor. significat. citat l. si cohartalis. C. de coharta. lib. 12. vbi Luc. de Pen. & idem Alc. respondit in tract. de præsump. in cer. par. reg. versi. 88. citat legem primam C. de Præfec. dig. & plenius iuris hunc articulum attigit Vero. in tract. de impe. mil. deli. in verbo, nobilitatis, num. 12. & ante. & seq. Tho. 5. vbi temperandum putat, nisi loci qualitas id quodammodo cogeret, in quo fructus & reditus haberi aliunde non possent, nisi ex mercatura, & ipsa mercatura magna & copiosa esset. Ego verò puto incolorate in proposita quæstione dubitari: cum lex ipsa inter ignobiles expressim connumeret. l. nobiliores. C. de cõ. & mer. quam ad verbum placet referre. Nobiliores natalibus & honorum luce conspicuos & patrimonio ditiores perniciosum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios, & negociatores facilius sit emendi vendendique commercium, vbi Bald inquit, qui facit artes mechanicas non potest esse nobilis: quinimmo credo in iure nostro verum esse, quod Bal. ibidem scripsit, ex quo nobiles mercaturam exercere prohibẽtur, si exercerent, inter nobiles censeri, atque connumerari nõ posse: licèt in hoc Ant. sibi parum constiterit, relatus à Veronense: vbi supra: si tamen per alios mercaturam exercerent, & ipsi nõ assisterent, defendi potest nobilitatem non perdere secundum Alber. in l. humilem. C. de sec. nup. & probat Alc. in tract. de præsump. in loco dudum citato, quod & ipse non improbo, quandoquidem in superiori parte versi. cos, qui per se mercaturam non exercent, nec quouis modo negotium tractant, mercatores dici non posse plenius probauimus.

18 † Planè ex loci consuetudine, & hominum opinione nobile officium seu artem esse non negamus, & locum ipsum inspici oportere, num scilicet in ciuitate inter honoris habeatur, qđ & Io. Stap. & Alc. in relatis locis placuit, qui citat Io. de Plat. in l. maximarum. C. de exc. mu. & Bar. noster in l. 1. C. de digni. sub nu. 97. lib. 12. eleganter inquit. Regulariter illud officium seu illum actum annexam dignitatem seu nobilitatem habere, qđ in vniuersitate illa vbi de hoc agitur homines opinantur, citat l. fi. ff. de mune. & honori in illis verbis, & quæstura in aliqua ciuitate inter honores nõ habetur, ꝓbat etiam auctoritate Inno. in c. de multa. de præb. & profectò vbi tenuis non est mercatura: sed magna, & copiosa, vt Venetijs, & Florentiæ, & Anconæ, in pretio est, & nobiliores in ijsdem locis exercere & vidi & audiui, nec quicquam nobilitati detrahi, quinimmo hoc genus hominũ ad supremos admitti magistratus, & propter diuitias inter primarios ciuitatum haberi.

19 † Refert igitur ex sententia Ciceronis, num mercatura tenuis sit vel magna, & copiosa, & mercatoris status ex ipsa mercatura iudicatur: & sanè ad hunc tractatum nõ pertinet, quæ commoda, quæve incommoda tenuiores vel maiores facultates afferant, differre, & in quibus iuris articulis deteriores, vel meliores diuites, q̃ pauperes inueniantur. Consulto igitur prætereo, & pauca de mercatore nostro referemus, & illud primum.

20 † Et magnus & diues mercator in promptu pecuniã habere præsumitur, contra verò, si tenuis sit & magna sit summa, quod notauit Bart. in l. singularia. in fi. ff. si cer. pe. vbi Iason & plerique alii probant, & scribit Nicol. Boe. q. 209. & illam. col. 3. licet regulariter aliquem pecuniam repositam habere non præsumat, vt non insubtiliter probauit Bal. in consilio 318. Practica ciuitatis, columna secunda, volu. primo, & secundum ea quæ gl. Bar. & alii notarunt in l. cũ oportet. C. de bon. quæ li. & Aymõ Crauet. in consil. 19. num. 8. volum. 1. & his adijcies tex. in l. si seruus. ff. de nox. quem videbis, huic rei & illud adnotandum est, quod elegãter inquit Iurisc. in l. eum, qui emit. in §. melior. ff. de in diẽ adiec. Meliorem conditionem afferri videri, si pretio sit auctũ.

21 † Sed si nihil pretio addatur, solutio tamen offeratur facilior pretii, vel maturior, melior conditio videtur. Idem ait & si persona idoneior accedat ad emptionem. Accur. enim in verbo, facilior, ait: vt per bonos campsores, quid singulariter notandum puto, & his addes, quod eleganter notauit Abb. Sic. in cap. fin. in fin. de his quæ vi met. ve. cau.

22 † Inquit enim non esse habendam fidẽ vili seu pauperi mercatori affirmanti gemmas seu pretiosas margaritas habuisse, cõtra ergo in diuite mercatore. Vides ergo conditionem mercatoris explorandam esse, eapropter Francis. Curt. consi. 44. num. 83. † complures referendo ex conditione mercatori præsumptionem exclusiuam doli mali accipiẽdam esse respondit. Vnde Angelus Perusi. in l. milites. C. de quæstio. eleganter quærit, si pecuniarum magnam summam Sempronio furto subtractam constat, † & Titium diuitem quidem, & magnum mercatorẽ, è domo Sempronii exijsse, sint qui affirment, & quidem admissi furti tempore, num mercatorem Titium quæstioni subiicere iudex debeat? & negat quæstioni locum esse. Non enim est verisimile tantum facinus virum talem admisisse. Sed si aliæ coniecturæ concurrerent verbi gratia; quia statim quòd mercator exiit eiusdem formæ, & signi, cuius erat subtracta pecunia bonam & magnam partem ab eo erogatam probaretur, putauit Ange. quia iudici liquet furtum factum, & solum mercatorem exiisse, quæstioni subiiciendum, & refert: non tamẽ modo quo nos fecimus, & scripsit Francis. Brun. in tract de indic. & tor. in 3. quæstio. num. 4. Thom. 15. deniq; regulam illam reum conuentum, si immobilia non possidet, satisdare de iudicio sisti oportere. l. sciendum. ff. qui satisd cog. temperauerunt Barto. Ange. & plerique alii ibidem, vt refert Ias. sub num. 3. † in mercatore, qui multas merces haberet, quæ difficilè amoueri, seu exportari possent, argumen. l. 3. in §. j. ff. de vino leg. vel intricata debitorum nomina in magnis pecuniarum summis, adcò quòd cesset suspicio fugæ, cum non facilis sit eorum exactio, & refert Alexand. in l. facere. ff. soluto matrimo. & Ioann. Bap. Seue. in tract. de debitore susp. num. 10. tho. 6.

Nec illud prætereundum, mercatorum statum quibusdam legitimis coniecturis iudicari: finge enim mercatorem mari 26 vel terra in periculoso loco habere merces, † vel iuxta flumen forsan, quod sic abundasset, ut impleret omnem vicinum locum, vel mare, vbi numerus piratarum esset magnus, vel in mõtibus habere, vbi aquarum essent impetus, & madefieri, possent, hunc enim non soluendo effici uerisimile est, ex sententia glo. in l. 2. in uerbo suspectum. ff. soluto matrimo. quam probant ibidem iuris interpretes & præsertim Barto. sub num. 9 Alexã sub nume. 20. qui refert Barto. idem sensisse in plerisque locis, & præsertim in l. 3. in §. fin. ff. de libe. lega. & Iaso. sub nume. 26. adde eundem Alexand. in l. sciendum in princip. ff. qui satisd cog. & Iaso. eodem loco, colum. 2. Et licet casum, aduersamque fortunam spectari, ciuile non sit, vt inquit Iuris. in l. inter stipulantem. in §. sacram. ff. de verborum oblig. Vbi tamen præsens status futurum id indicant inspici debet, vt scripsit Barto. eod § & in l. si idem cum eodem. § fin. ff. de iurisdict. omn. iudic. Quod tamen singulariter temperarem, nisi mercatores, vt plerunque assolẽt sibi fideiussoribus præcauissent, & vt vulgo dicimus, assecutoribus. Tunc enim ratione cessante etiam præsumptio cessat. l. adigere. §. quanuis. ff de iurepatr. l. eum, qui. ff. de iure. l. j. de condi. ob cau. c. cum cessante. de appel.

27 † Simili modo status, & conditio mercatoris dignoscitur. Si enim ponamus mercatorem fœnebres pecunias recipere, & vsuris subiacere, præsumimus pauperem, & non soluendo effici auctoritate eiusdem gl. superiori loco relatæ, quã probãt ibidem iuris interpretes & Alexan. citat text. in capitu. quanto. & eo loco Anch. de usu. quibus addes glo. in l. qui habebat. in verbo, redacta. ff. de leg. 3. & Iason in l. si constante. sub nume. 138. ff. solu. mat. Vsuræ enim facultates hominum exhauriunt.

28 † Nec dissimili modo mercatoris status iudicari, atque censeri potest. Vbi enim videris mercatorem versuram facere, seu dilatata solutione ad diem merces emere, & easdẽ viliori pretio, quàm emerit, præsenti pecunia vendere, hunc quodammodo vsuris subiacere, malè substantia sua vti, & breui ad inopiã reductum iri, rectè quidem præsumes: idq; sensit Iaso. in l. si cõstante. sub num. 138. ff solu. mat. dicitur enim is (vt eius vtar vulgari verbo) stocchos facere, quod ex his, quæ priori loco diximus in uersicu. ex prædictis singulariter. num. 34. confirmabis, 29 & illinc assumes, quæ ad hunc locum pertinent † probari etiã potest, & si lege deficeremus, argumẽto a solitis, & ab eo, quod plerunque contingit, quod est in iure fortissimum. l. certi condictio. §. si nummos. ff. si certum peta. l. fideicommissi. post princip. ff. de vsu. gloss. in l. neque natales. C. de proba & latè scribit Deci. in consi. 596. ad dubia. in fin. inquiens ex mente Bald. vtilissimum esse ad materiam probationum. & scribit Mar. singul. 495. videmus enim quotidie ditissimos quosque mercatores huiusmodi emptionibus & uenditionibus (vulgò in patria mea ciuanze nuncupatis) ad paupertatem, immo verius inopiam deduci, & facultates maximas quasque exinaniri.

Et hic, quæ superiori loco diximus, addes Bud. in adnot. ad Pan 30 de in l. fi. § fi. ff de pig. act. stultissimum † est & illud, certare cum vsuris cum fructibus prædiorum, vt eleganter inquit Cicero in oratione secunda Catilinaria. pag. 5. hoc est, si mercatores cum fœneratoribus conueniunt, vt eorum prædiorum, quæ pignori pro sorte & vsuris acceperant fructus pro vsuris colligant, quia fructus vsuris pares esse non possunt, stultissimum ideo est ad extremum enim omnes sequentium annorum fructus prioribus annis debentur: itaque proprietas ipsa ęre alieno onusta, 31 creditoribus. adiicit. Potes † igitur hoc casu cõiectura proprius accedere, mercatores q̃ huiuscemodi faciũt, citius rationes turbaturos. Vendere prætereà satius est, quàm modo prædicto obligare. Quòd si Anconitani ciues, qui nimium amore possessionum tenentur, & id facere consueuerunt, me non semel clamãtem audiuissent, locupletioribus, & meliorib. ciuib. vteremur. Nec illud tacebimus relatum Cic. locum, vt suprà explicandũ sensisse Franciscum Nott. de vsuris lib. primo. c. 2. in fi.

Et maximè de statu illius mercatoris dubitandum arbitror, qui ære alieno grauatus, iam inceperit sarcinulas componere, vt in simili Iurisconsultus inquit in l. ab hostibus. § fin. ff. ex quibus cau. ma. vel alia recessus indicia apparuerint, ad quæ l. quæsitum cum glo. ff. de pigno. & quę notauit Bald. in rubr. de reuo. his, quæ in frau. cre. & Bart. in l. ait prætor. in §. si debitorem. ff. de his, quæ in frau. cred. quibus addes Ioan. Bapt. Seue. in Trac. de debitore susp. & doc. & præsertim Ias. in l. ab arbitro. ff. qui satisd. cog. qui indicia, & fugæ coniecturas differendi notant, & notabit l. si ab arbitro in illis verbis, si calamitas insignis interuenerit, vt idem statu eodum sit in eo, qui mari vel terra magnã iacturam fecerit.

Bonus tamen vir variè in prædictis omnibus constituet, vt in simili Iurisconsultus inquit in l. in fundo. ff de rei vend. & in l. fin. ff. de actio. & oblig. & habenda enim in prædictis omnibus & singulis est ratio temporum, locorum, periculorum, suspicionum; summarum, debitorum, causarum, mercium, pretiorum, & qualitatum personarum, iuxta glo. in l. in òmnibus. ff. de iudic. & Seue. vbi suprà, & quæ diximus in cognitione esse iudicandi gratia mercatorum statum referre poteris prædictis omnibus, & singulis, prout congruunt. Quæ omnia multis iuris articulis aptari possunt. Verùm ad duo tantùm referre contentus ero. Alterum est, vt mercatores discant cautius negotiari, vt dicit Imperator in l. inciuilem. C. de fur. Alterum est, val-32 de quidem quotidianum † ex quo enim l. in omnibus, ff. de iud. frequenti doctorum sententia receptum est locum habere, tã in contractibus bonæ fidei, quam stricti iuris, quod probatur in l. creditores. ff. de priui. credit. & scribit Alex. in citata l. 2. num. 14. ff. solu. matr. & latè Mat de Affl. deci. 108. procur. si post debitum ad diem, vel sub conditione contractum in prædictis implicitum mercatorem constiterit, quoniam statum immutaturum breui præsumitur, seu verius immutasse, & non soluendo statim effici, pendente die, vel conditione ad idoneè cauendũ cogi posset. Quod semper intellige secundum ea, quæ in cognitione causæ versari nuper diximus, quæ præcipuè is, apud quem notio est in mercatoribus existimauit.

Contra autem de statu illius mercatoris bene opinari poteris, quem in prædictis implicitum non esse & frequenter, ac sine vanitate in magnis negotiis pertractandis, iisdemque pergendis videris, & his addes, quæ in tractatu de decoctoribus dicemus

33 † Commodissime hic tractari potest, nnm mercatores extranei, quos forenses vocant, a dominis locorum sine causa expelli possint, interdicique, ne intra muros territoriumque morentur, & his recedere recusantibus, bona auferri. Bal. noster in c. 34 1. in §. fi. de forma fideli. scripsit in hæc, seu similia verba. † Mundus est omnib. communis patria, & ideo expelli non possunt, nisi ex causa, qua possent relegari. Nam expellere, interdicere est, qua pœna absque causa imponi nequit. ff de interd. & releg. l. relegatorum. Vẽturis autem ad patriam alienam ingressus denegari potest, & territorium interdici. ff de ser. ru. præd. l. diuus, ff de vsu. l. hæres. ff. si ser. vend. l. Arist. Postquam autem ingressi sunt, inter populares habentur, & tam contra naturalem æquitatem, quam bonum publicum est eos expellere. facit in auth. de quæst. col. 6. post prin. in illis verbis, ciuitas nostra populosa 35 est, ubi est tex. singularis, † appellatione popularium aduenas, seu alienigenas incolatum habentes contineri, idque nec vnq̃ alibi lectum, nec relatum & compluribus legibus municipalib. aptari posse. Hæc Bal. Cui quædam adiicienda sunt, dum enim 36 inquit, Mundus est omnibus cõis patria, † sciant mercatores inclytas nominatim vetustis legibus prohibitas ciuitates transgredi, non nisi periculo proscriptionis bonorum, & perennis exilii posse. l. mercatores. l. fi. C. de com. & merc. Item quod ait Bal. popularium appellatione alienigenas incolatum habentes cõtineri. Idem Bal. probauit in l. in § hæc verba. in fi ff. de neg. ge. Verùm idem Bal. parum sibi (vt plerunq; solet) in hoc contrãs in rub. C. qui accus. non pos. in noua urbe tex. loqui putauit, & non gñaliter locũ habere, quod sine distinctione prius dixerat.

Sed & ipse legito Alexand. in additio. ad Bartol. in l. in prouinciali,in § fin.ff.de noui oper.nunc. Denique & illud adnotabimus, [37] † etsi Marani,quos vocant,permissu principis per aliquot annos sint immorati in ciuitate Anconæ, cum tamen religionem nunquàm coluerit ista natio,& deprauari mores ciuitatis horum consuetudine videamus,christianā pietatē lædi, religionem contēni,ritus alienos a fide inter plebeios ignaros induci posse,nōne expellendi cā est iustissima? sed hæc ad curā sanctissimi episcopi pertinent,ciuiumque Anconitanorum,quibus cum optimus maximusque Pontifex Iulius III. reditus restituerit ciuitatis,& singulari gratia ciues præfecturæ Anconæ præesse iusserit,non dubito huic tantæ rei non esse aliquando consultum,& contra huiusmodi pessimum genus hominum multa retulit Bund.in tract.de hæret.q.5.Thom.15. [38] † sciendum est etiam mercatores dum mercium causa vagantur,inter miserabiles personas connumerari? placuit enim eorum labores,& pericula remunerari, vnde si pedagiis iniustè grauarentur, seu vexarentur,coram iudice ecclesiastico possunt conqueri, idq; ex sententia Innocen.in capitu.significantibus de offic.delega. cuius sententiam ibidem probauit Feli.sub nume.6. addens Ioan.de An.& Pet.de Anch.sensisse in capitu. fin. de iu. Mercatores in nundinis existentes posse coram ecclesiastico iudice experiri .Sed & ipse addes Fel.in c.cum sit.num.41.de foro compete. qui citat Abb.in c.excommunicationi.in fi.de rap.& legito Specul.in tit.de comp.iud.adi.§.j.vesic.28.Et his addes etiam Alex. in consi.130.in fin.volum.7.& in sylua nup.lib.6.num.29.& in plerisque iura mercatoribus plurimum fauent:vt in capi.fin. de treuga,& pace.& in cap.fin.vbi glo.& Ioan.And.extra de Iudę. & scripsit Cor.in consi.329.circa primum &c. colum. penulti. volum.3. [39] † Refert etiam Bertach.in suo reperto.in versic. mercator.Specu.in titu.de restitu.in integr.§ j. versicu. sed quid de mercatore.differentem,num mercator absens mercaturæ causa,ex voluntaria,seu probabili causa abesse censeatur? quem locum in libro meo non inueni.

Oportet etiam mercatorem nostrum,num cum omnib.gentibus commercium esse impunè possit, non ignorare, in quo euidentioris & facilioris intellectus gratia quasdam facti species considerauimus. [40] † Et illud primū mercatorib. christianis prohibitum esse commercium cum saracenis & hostibus populi & imperii Romani tempore belli, & non solum in mercibus prohibitis,quas in 4.parte speciatim enumerabimus, verum in omnibus mercimoniis.Non enim licet deferre, & exportare, seu exportari facere ad huiusmodi gentes belli tempore merces aliquas,idque frequenti doctorum sentētia receptum esse, copiosè Alexan.scripsit & probauit in consi. 30.omnipotentis,volu.7.& doc.præcipuè Abb.& Fely. in cap. quod olim.extra de Iudæ.& in capitu.significauit. eo.titu. [41] † quinimmo belli tempore merces prohibitas etiam redimendorum captiuorū gratia deferre non licet.d.c.significauit.vbi Abb. Hoc amplius, cum gentibus huiusmodi belli tempore commercium habere,& sibi subsidium seu consilium impendere prohibemus, & pœna cōtrafacientibus imminet, præterea excommunicationis,idque probatur eodem ca.quod olim, [42] † saraceni autem dicuntur,qui nec nouum testamentum nec vetus recipiunt seu deos plures colunt,vt notat Hostien.in summa in titu. de iudi. & sara.§.qui sunt saraceni.& §.seq.& Spec.in titu.de iud.inquit, quosdam saracenos recepisse libros quinq; Mosaycos, Prophetarum verò adiecisse,& refert Alexand in eo. consi. sub nu. 11. Hostes verò,qui sint,declarauit Iurisconsu.in l.hostes.ff.de verb. signi.& Barto.in l.hostes.ff.de cap.& his addes Nico Boe.quæst. 178.num.10.& primo præsuppono, qui sententiam nostram & Alexan.receptam cōmuniter testatur. [43] † Deinde & illud adnotandum,cessante bello,seu inita pace,vel pactis induciis, permissum esse & quidem indistinctè christianis mercatoribus,cū dictis hostibus & saracenis habere commercium, secum habitare,ad eos quascunque merces exportare seu exportari facere, quibus saracenis & hostibus commodum etiam & subsidium afferatur:dummodo non sint merces prohibitæ: de quibus suo loco dicemus,& ita inter omnes conuenisse idem Alexan.scripsit in relato consi.130.volum.7.qui ait probari in capit. significauit.& in capitu.quod olim.de Iudæ. & in eadem opinione est Nicol.Boe. quæst.178.& primo. numero 18.qui in iure nostro receptum id esse confirmat:licet autem relata capita hanc interpretationem habuerint,& minime sint mutāda, quæ certam interpretationem semper habuerunt.l. minimè.ff.de leg. & me auctoritates tot interpretum iuris valde mouerint: id tamen quod diximus apud me non est expeditum. Aduersatur enim huic sententiæ l.secunda.C.de comm.& mer.ubi Saly. sic ait in summa. Cum hostibus populi Romani vel sacri Imperij non licet mercari dicet forsan aliquis Salyce. nimis generaliter cum gloss.locutum esse, vel legem illam speciatim in auro loqui,quod inter res prohibitas cōnumeratur : vt ait Alexand. in princip.dicti consilii:nam & Ang.in eadem lege.11.idem in argento probat,quod & verum est. Obstat etiam valde relatæ sententiæ l.mercatores. C.de com.& mer. vbi Imperator prohibet,ne nullus Imperio Romano subiectus vltra Nizibin,Calinicum, & Artaxatem emendi seu vendendi species causa audeat proficisci,Nec præter memoratas ciuitates cum Persa merces existimet commutandas,sciente vtroque qui contraxit, & species,quæ præter hæc loca fuerint venundatæ vel comparatæ sacro ærario Imperij vendicandas, & præter earum rerum ac pretij amissionem,quod fuerit numeratum vel commutatum, exilij,seu pœnæ sempiternæ subdendum, & idem dicitur in lege finali,eodem titulo,& (ni fallor) hic est textus contra communem sententiam. Loquitur enim in Persis, qui erant hostes [44] Populi Romani,patet ex verbis eiusdem l.† Fœderis tempore, & qui Persæ semper fuerunt Populo Romano infesti,vt Horatius in plerisque locis testatur,& præcipuè eo in loco. Quo graues Persæ melius perirent, & alibi. Adiectis Imperio Britannis grauibusque Persis.& licèt loquatur in Persis tantum,& limitata loca adijciantur, generaliter tamen intelligendum puto in omnibus Romani Imperij hostibus:est enim hæc generalis ratio in l.expressa.ne alieni regni (quod non conuenit) scrutentur arcana,quæ ratio cum generalis sit & expressa, facit, vt alij hostes comprehendant:nec legem ad alios extendendam dicimus:sed illos ratione comprehendi secundum ea, quæ copiosè recentiores iuris interpretes scripsere in auct. quas actiones. C.de sacro. eccl. Vnde meritò Bal. noster hoc innuens in summa legis,inquit, non est licitum mercationis causa conuersari cum gentibus non gratis populo Romano,nec credantur Romani exploratores arcanorum regni alieni.Putabam etiam tandem sententiam infirmari & alio text.claro in c.multa mentis amaritudine,in titu.de Iudæ.extra de Iudæ.quæ tum ex proemio tum ex illis verbis generalibus. Nos igitur qui ad liberandam terram sanctam statuimus.vt nullus arma,equos, ferrum, lignamina,victualia, & alia quæcunque mercimonia in Alexandriam, vel alia loca saracenorum terræ Aegypti deferre, mittere,vel portare seu de portibus eorum & eisdem deferatur extrahere,vel extrahi permittere,aut eis alias auxilium, vel fauorem præstare quoquomodo præsumat. Planè illud nō negamus,aliam esse pœnam in mercib. prohibitis,& aliam in nō prohibitis:in prohibitis n. pœna publicationis omnium bonorum,& capitis statuta est in l.2.C.quæ res expor.secundum ea,quæ latius in 4. parte differendo dicemus: at in non prohibitis speciatim dicimus pœnam perpetui exilij esse, amissionisque rerū & pretij,iuxta l.mercatores, Præterea aliæ adduntur pœnæ in relato c.multa mentis,quas pœnas,& in singulariter prohibitis & quibuscunque mercimonijs locum habere putamus, mouent nos verba tex.relata.Et si,lector candide,vnius Beneuenuti sententiam in hac controuersia multorum,& maiorum superasse credideris,accipe responsa,quæ occurrunt his, quæ Alex.& cæteros aliter sentientes mouerunt,text.enim in c.quod olim,& in c. significauit,non obstant.quoniam vbi prauus intellectus, seu iuris antiqui correctio sequitur argumentum [45] † a sensu contrario sumi non potest.l.2.C.de condi.infer.l.cōuenticulam.C.de epi.& cleri.leg,nemo.C.de iurisf.om.iud.& copiosè scripserunt doctor.in lege prima.ff.de off.eius. Vel verius ex lectione dictorum capitum liquet necessario à sensu contrario non disponi in dictis capitibus,quod doctores inquiunt, sed a sensu contrario prohibitionem cessare: at prohibitio aliis iuribus probatur,& facta est,l.mercatores,& l.fi.C.de com & mer.supra citatis,& in ca. multa mentis, ver bellissimè circa huiusmodi argumentum scripsit Dec.in d.l.1.in not.& nu.53.ff.de off.eius.Dicebat etiā Alex. si inter Christianos,& Iudæos,inter quos cessat bellum,est permissum mercari,& negotiari.l.nemo exterus.C.de Iudæ.ca.po[46]stulasti,& c.cum sit,& c.pe.de Iudæ.† Et secta Saracenorum est minus mala,quam secta Hebræorū ,quod probat, ergo fortius dicendum est cessante bello , vel inito fœdere cum Saracenis, commercium debere concedi, in rebus tantum non prohibitis.Sed non improbè dici posse videtur,hanc rationem non concludere,diuersa enim est ratio, nec par in Iudæis, & Saracenis, idque ex eo;quoniam Hebræi amiserunt regnum.† Et id colli[47]ges verum esse ex relatis per eundem Alex.& tex.in l.mercatores subiicit rationem. Ne alieni regni scrutentur arcana. Item Iudæi subiiciuntur Christianis,& Imperio Romano,tanquam serui subiici esse debent.c.Iudæi.de test.vbi Abb. & debent reliberos, & factis illorum se seruos esse asseuerare : quos Christi mors liberos,& illos seruos effecit.Cum ergo & dicta ratio,& rationes quæ colliguntur ex c.multa mentis,non conueniant Iudæis,propter Saracenis,argumentatio Alex.corruit,considerandæ sunt n. personarum qualitates,deteriori,seu meliori loco habeantur in casu,de quo quæritur,deteriores sunt Saraceni hoc in loco,tum propter potentiam,quam habent,tum etiam ex causis in pluribus relatis capitib.expressis,& præcipuè in capitulo multa mentis,& in l.2.ver.pernitiosum.C.quæ res expor.& hæc in vere esse videbantur:licèt sententiam Alex.& communem vt vere receptam videamus,& consuetudine ipsa approbatam.

[48] † Rursus ex eodem eleganti Alex. responso aliam facti speciem elicimus,num Christianis mercatoribus, exceptis Saracenis,& hostib. cum aliis gentibus sit commercium & vna,cū Ale. dicimus,

dicimus,cum huiusmodi gentibus,cum quib. nec bellum , nec pax,nec fœdus existit,esse commercium, & ad eas quascunque merces etiam prohibitas exportari,atque deferri licere , exempli loco ad Indianos,cum quibus nihil nobis negotiis est , probat Alexand.quoniam & leges & canones ad Saracenos,& hostes exportari tantùm vetant. Nec huic sententiæ aduersatur l.mercatores,supra relata,loquitur enim in hostibus : idque indicant verba legis,fœderis tempore. Minus etiam moueat ratio eiusdem legis. Ne alieni regni scrutentur arcana. Cessat enim exploratorum ratio in gentibus cum quibus nihil nobis negotii est. Verùm non me latet Nic.Boe. quæst.178.id notare:puta enim Alexand.male sensisse,& sentit merces, siue licitas,siue illicitas,vbi bellum indictum est inter Christianos prin[49]cipes,prohibitū esse deferri. † Vnde indicto bello a Rege Frācorum Regi Angliæ propter rationem l.mercatores. Ne alieni regni scrutentur arcana,& ea,quæ scripsit Bald.in l.2.C.quæ res expor.& quædam alia,omnes merces deferri legibus vetari. Verum enim est bellum , quod indicitur,non enim & Galliæ , & Angliæ reges imperatoriæ ditioni subiiciūtur,& propterea hostes regni,vel regis,vbi bellum indictum est, dicuntur,& ita inter eosdem Reges seruari subdit.Ego autem & Nico.Boerio assentior,& Alexan.sententiam probo,iuxta exemplum ex mente Alexan.propositum,& licet nimis generaliter Alexan.locutus sit,si tamen de facto Nico.Boerii consultus Alexand.fuisset, idem forte respondisset,propter ea,quæ paulò superius sub nu[60]mero 40.ex mente eiusdem retulimus.† Denique ex mente,& verbis eiusdem Alexand.in loco non semel citato in hac materia notandum est,inter Christianos, & Iudæos mercatores licitū esse commerciū,c.postulasti.c.cum sit.de Iudæ.l.nemo.C.de iud.Ioann.Calde.in consi.3.sub titu. de loca. Quinque enim singulares sunt casus,in quibus communicatio prohibetur.capitu.nullus.28.quæst.j.Et quoniam mercatorem nostrum Christi fidelem desideramus,& eiusdem fidei,& æqui obseruantissimum,& propter assiduam cōuersationem facilè in excommunicationem posset incidere,placuit citatum caput ad uerbum referre: Nullus eorum,qui in sacro sunt ordine , aut laicus azima eorum manducet,aut cum eis habitet, aut aliquem eorum in infirmitatibus suis vocet,aut medicinam ab eis percipiat,aut cum eis in balneo lauet. Si verò quisquam hoc fecerit si clericus est,deponatur,si laicus, excommunicetur. Adde casum alium in capitu.si quis Iudaicæ prauitatis.ea.cau.& quęst & adde capitu.postulasti.& c.cum olim.supra citata, quæ capita legito, & cap.post miserabilem,& capitu.quando.de vsu.& Bertach.in [51] tract.de gab.in 3.parte numero 12.vsque in fin. † Solent, & debent mercatores rationum libros conficere , id enim ad statum eorum præcipuè pertinet : solent inquam (vt Ciceronis vocabulo vtar) aduersaria habere,itē & Codicem : sunt enim aduersaria libelli in quibus mercatores primum rationes accepti, & expensi negligenter sine ordine conscribunt , & memoriæ gratia.Codex verò liber est , in quem rationes diligētissimè perscriptæ referuntur. Idque liquet ex fragmento Orationis pro Ros.Comœ.ubi quòd aduersariis fides non habeatur, quia breuiter,& sine ordine, ac negligenter in eis scribimus. At in Codice contra:& de duobusmet libris meminit Bald.in rubri. de constitu.pecu.numero 4.libet iisdem vocabulis non vtatur, quos libros in patria mea,vulgo Giornale,& Libro maestro appellant. Vnde ego credo Codicem ab Imperatore appellatū, & propter auctoritatem,& quia omnes fere.ff.tituli,& materiæ [52] in librum illum referuntur. † Illud igitur non inelegāter quæritur,quæ requirantur,vt Codex rationum more experientiū, & proborum mercatorum institutus , & conscriptus dicatur? Et meo quidem iudicio sunt hæc,quæ breuiter enumerabimus necessaria.† Et illud primum ex consuetudine non vulgarium [53] mercatorum Codex inscriptionem seu præfationem continere debet,verbi gratia:Hic est liber Bartholomæi Thomasij.quæ inscriptio quā sit necessaria,& quanti momenti sit in ipsa mercatura indicant scripta Barto.& Bald.in l.si patruus.C.comm. vtr.iudi.sub numero 6.argumen.l.Nesennius.ff.de negot.gest. sumunt enim argumentum ex ea, mercaturam communi nomine factam,si in initio codicis inscriptum sit. Hic est liber G. & B.fratris: vt scribit Deci.in consi.21.viso puncto.numero 1.& numero 6.Acutissimi etiam ingenii vir Socin.in consil.87.colum.3.& versicu.4.circa secundam quæstio.ex ipsa inscriptione [54] argumentum sumit. † Cum enim proponeretur mortuum socium,& consequēter vnius socii morte extinctam societatem. §.soluitur. institu.pro socio.& ff.eodem .l.adeò.l.nemo.l.actione.§.nemo.ex quo societas non solum expresè , sed tacitè etiā contrahitur:institu.pro socio.in princip.l.consensu.ff.de actio. & obligatio· Societatem prosecutam,seu renouatam ex titulo, seu præfatione Codicis probauit. Addit Barto. in l. Titium , & Meuium.in §.altero.ff.de administra.tuto.& aliàs coniecturas. Et his adiicies,quod eleganter ex facto consulto placuit Paul. Castr.in consi.414.omisso primo.in secunda parte. cum quidā mercator in Codice inscripsisset.Hic est liber Titii , & sociorū. & deletū,cācellatumq; illud verbum,& sociorum,reperiretur, dubitareturq; , num fides libro habenda esset , seu diminueretur, liberq; vitiaretur,quia ex rationibus ipsis id colligebatur [55] † & mercator idem verbum esse, & addi non recusabat, & alijs rationibus Codicem non vitiari , & eiusdem fidē imminutam non esse defendit.Denique initium Codicis,ad ea, quæ sequuntur referri placuit. Communis enim omnis rationis est propositio dici,& Consulis: iuxta singularem tex. in l.si quis ex argentarijs.§.si initium.ff.de eden.& quæ elegāter , & copiose scripsit Bal.in consi.382.nu.14.vol.5.in quæstione Milani.

[56] † Deinde illud est necessarium,vt liber rationis legitimè confectus dicatur,ex eo computationes probæ, an improbæ sint relatæ,explorare possit,acceptaq; & relata rectè,an non rectè,tūc enim computationes rectè explorantur,cum acceptū bene latum est,& expēsum similiter probè latū , & (vt vulgò dicimus) accepta,& data rectè posita esse debent,vt rōnes confici atque consolidari facilè,ac probè possint, vt colligitur ex elegāti tex. in l.cum seruus.ff.de condi.& demonst.circa mediū.Facit quod scripsit Ang.consi.287.tutor,& quæ eleganter scripsit Bal.referēdo Nico.mat. in l.rationes , nu.1.C.de pb. & Ias.in repet.l.admonendi,nu.96.ff.de iure. & his addes , quæ bellissime scripsit Bar.in l.2.C.de naui.lib.11. & quoniam confirmat prædicta , & infrascripta placet referre . Inquit enim in hæc, seu similia verba: Nota ex hac lege conficiēdarum rationum modum ab officialibus seruandum,qui multa recipiunt, & multa ad alios trāsferunt. [57] † Debent enim quæ receperunt scribere, & quidem nominatim a quo receperint,& ex qua causa:supra de exact.trib.l. apparitores. Item,cui dederint nominatim debent scribere supra de susc.& arc. lege neminem. Item & diem receptarum rerum speciatim inserere . Si enim prædicta speciatim & singulatim non scripserint , non videtur reddita ratio . Non potest ille , cui ratio reddenda est , intelligere, nec dignoscere si quid machinationis in ipsis rationibus sit admissum , vt dicit tex. in dicta l.neminem . Ratio enim , quæ non potest intelligi, non videtur reddi.l.argētarius.§.edi.ff.de eden. & hæc vera exceptis minimis expensis , in quibus administratoris iuramento standum est.l.scimus.§.in computatione.C.de iure delib. de donat. l.si quid pro redemptione.& ff.si cui plus quàm per leg Falci.l. diuus.Hæc Bart.

[58] † Et illud tertiò requiritur propter rationem proxime relatam,in codice omnia singulariter,& explicitè scribi , & exprimi,implicitæ enim rationes esse non debent,& summas in genere,vel in concreto continere,vt scribit Bart.in consi.150. in fi.cum prædicta examinarem.

[59] † Rursus & quartò Codicem ipsum de more factum oportet,nec enim perfunctorijs scripturis, folijs , seu chartabulis est habenda fides,sed ipsis Codicibus solemniter,& proborū mercatorum more confectis, in quo loci consuetudinem spectandā puto,quod & verum esse indicant scripta à Bal.in ꝯs.152.ad euidētiā præmittēdum, vol.3.qui eleganter,& copiosè scripsit, & probat Ias.in cons.4.vol.3.do.Io.Bap.vbi doctorum cōplura loca ad cōfirmationem omnium prædictorum , quibus addes Pet.de Vbal.in tract.de duob.fra.par.12.nu.7.Tho.8.& tex.in l. si ita fuerit.in §.quæstio.ff.de manu.test.& l.si statuliber.à cæteris.in §.fi.de statu.In quibus iuribus de volumine rōnū fit mētio,& de Codice fit mentio in l.quædam.in §.fi.ff.de eden.

[60] † Item & quintò requiritur,vt rationes in Codice descriptę causam contineant , ex qua scilicet causa acceptum latum sit, & ex qua expensum latum.Non enim nudæ à causa rōnes esse debent.l.nuda ratio.ff.de dona.Barto.in d.l.2.C.de naui.lib.11. Abb in c.2.nu.12.de fide instru.vbi refert Io.An.in addi.in Spe. in tit.de instr.edi.§.nunc dicendum,in additione magna , quia argentariis scribit in add.ab Abb.vbi supra,qui aliorum loca refert & Ias.in rep.l.admonendi.sub nu.96.ff.de iure. Sic n. actus sui,fides & diligentia demonstratur.l.1.§.officio.ff.de aut.& rat. distra. Idque vsque adeo placuit,rationes s.causam continere oportere,vt incerta,vel obscura causa non sufficiat . Cōparantur.n.hæc,vel causam non adiicere , vel talem adiicere,quæ intelligi rectè nequit.Ita ex facto ꝯsultus respondit Alex.in cōsi. 72.lectis.vol.2.num.6.citat Bar.l.quicquid astringendæ.col.1. ff.de verbo.oblig.gl.in l.2.in §.circa.ff.de doli excep. & Bal. in l. generaliter.in 4.q.C.de non nu.pec.dicentem , causam aptam, potentem,& coherentem esse oportere.quibus addes,quæ scripsit Ioan.de Ana.consil. 129.oritur.penè Bald. noster in rubr. C.de fide instrumen.sub num.33.arguè inquit coniecturalem causam probare , ad confirmationemque scripturæ sufficere , vt contra probet.Vbi aliàs veram causam probare oporteret, si scriptura non esset,refert,& probat additioni. ad Abbat. vbi suprà,in ca.2.de fide instrumentorum.& Iaso. in repetitio.l.admonendi sub num.96.non semel relatus,& Fely. quem videas in c.2.num.29.de fide instrument. [61] † Item & sextò necessarium est in Codice merc. rationes sub certo die esse conscriptas , & plerique consulem adiiciunt , & hodie Pontificis,seu imperatoris nomen,vt scribit Bald.in rub.de fid.instrum.nume. 30. & seq.numeris . & ratio huius rei illa redditur: quia sine certo die rationes implicitę redduntur,& explorari non possunt ex mente Iu-

te Iurisconsulti in citata l. cum seruus. Et quòd continere debe ret diem,& consulem expressim notauit Ioan. in loco vbi supra. Idque exemplo rationum argentarii, cum sit eadem ratio, licet parem effectum non habeant l. 1. in § rationes. ff. de eden. vbi Ang idem probat,& latè scribit Mar. sing. 416. subdens ex mente Ioan. And.& aliorum, ut pro mercatore probet. Nam sine die,& consule contra scribentem probat, quod ad cœlum id ultimum ferens alios referendo, notauit prius Ias. in d. repetitione l. admonendi. sub relato, nume. 96.& vide Alex. in consi. 182. lectis. lib. 2.& considera.

Deinde Codex, ipsæq; rationes bonam fidem ɔtineant, non repugnantia, aut non verisimilia: solertiam ac diligentiam indicent, quam natura actus requirit, vt eleganter citatus Ias. scripsit in consi. 4. volum. 3. Quòd autem diximus verisimilia continere debere, magni refert, tunc enim accedente iuramento,& difficultate probationis pro ipso mercatore ꝓbaret: vt Gui. Bald. Alex. sensere in l. j. in fin. C. de eden.& probat Ias. in repe. l. admonendi. sub nu, 102. propè sequent. numerum.& Dec. qui aliorum loca refert in consi. 596. sub nu 9& adde, quæ eleganter scripsit Gui. Pa. de deci. delf. q. 441. docet enim practicā, quoque modo,& qui articuli sint instituendi. Quæ cōprobari possunt ex his, quæ passim de re verisimili uel non uerisimili legūtur, de quibus scripsit Iason. in consi. 160. uolu. quarto,& Mart. latè in plerisque locis repetiit (vt assolet) & præcipuè in consi. 83. num. 9.& seq.& consi. 109. nu, 20.& seq& sing. 343.& in aliis plerisque locis ab eo ibidem relatis.

63 † careat & codex nostri mercatoris cancellationibus, inductionibus ac superinductionibus & omnibus denique suspitiones secundùm ea, quæ elegāter scripsit Bald. in consi. 382. in q. Milani, nu. 14.& seq. uol. 5.& facit l. j de his, quæ in test. delen. l. si vnus. C. de test. l. fin. de edic. diui Adr toll. l. j. in § qui rationibus. ff. de fal.& quæ leguntur,& notantur in c. inter dilectos, de fide instru. quod caput legito ad detegendas malorum mercatorum fallitates,& his addes Pau. Cast. consi, 314. omisso primo. in 2. parte, ubi defendit inductionem & inscriptionem factam,& de retractatione quarundam rationum meminit, de quo nos supra mentionē fecimus. Scripsit etiam Bald. noster in consilio 348. factæ fuerunt, numero 4. uolumine j.

64 † in uerba infrascripta. stabiles,& firmæ debent esse scripturæ mercatorum, ad quorum fidem frequentissimè decurritur, ut ff. de eden. l. quædam § numelarios iuxta illud vulgare dictum. Quod scripsi, scripsi. Quia scriptura mercatorum,& campsorum habetur pro sententia,& (vt ita dixerim) sua fide transit in rem iudicatam, idest, in soliditatem firmitatis & irreuocabilitatis, vt in auth. de fideiuss. §. argentariorum. Licet modernis temporibus aliqui mercatores,& aliqui campsores committant enormia, sed massa eorum est summum bonū & quintum elementum. Hactenus Bal. quem libuit admonendi mercatoris nostri gratia ad verbum referre.

65 † Nihil autem refert, Codicem mercatoris ab ipso mercatore, vel alio scriptum esse, sm Abb. in c. 2. nu. 12. de fi. instr. qui refert Io And. in citata additione idem sensisse,& moribus introductum esse, ut ab aliis Codices scribantur, idem Abb. testatur. Ille enim videtur scribere, cuius nomine scribitur. ff. de reg. iur. l. qui per alium.& inquit Bal. in rub. de fi. inst. sub nu. 33. ver. sed hic quæro. Quicquid in libro mercatoris penes se existentē scriptum legitur, id oē eius consensu,& uoluntate conscriptum ꝓsumi, nisi contrarium probetur, citat l. census ff de proba.& in arg. auth. ad hæc. C. de fi. inst. l. fi. C. arb. tut. de arb. l. ne in arbitris cuius sniam probat Dec. in c. tertio loco nu. 2. extra de prob.& idem sentit Alex. in consi. 245. ponderatis his. vol 6. num. 2. qui eleganter tractat,& idem probat Pau Par. in consi. 47. nu. 4. volu. addeBert. in trac. de gabel. in versi 4. principaliter, nu. 6 testes etiam notari in Codice,& rationibus similiter non est necessarium, ut Io. And. Abb. ac alii relati scripsere.

Et quoniam plerunque mercatores rationem reddere tenētur, placet adnotare, quod eleganter ait Bal. in l. cum testamento. C. de testa. manu.

66 † Eum, qui rationes reddere tenetur, quatuor implere oportere, libros rationum, seu Codicem legitimè,& de more confectum edere, calculum ponere, reliqua reddere,& purgare moram solutione eius, quod debetur,& probat Ias. in cons. 4.& in consi. 14. col. 3. vol. 3.& consi 100. nu. 4. volu. 4. ff. de cond.& demon l. cum seruus. ff. de fid. lib. l. si purè. §. fi.& l. si pater §. si Sticho, quæ iura citauit Bal. vbi supra:& his addes, quod bellissimè scripsit Cor. Per. in consi 319. circa primum consultationis q̄situm. vol. 3. qui & Bal. refert,& nō improbat,& ad ipsum defendendi gratia mercatorem, qui rationes reddere tenetur semp confugito & vide Bal. elegans consilium 152. volu. 3.

Solent etiam iudices, seu mercatorum cōsules curare, ut partes ipse calculatores eligant ad dispungendas, atq; excutiendas rationes, qui iurare debent,& partes interesse debent, vel citari, vt scripsit Bal. in l. hac ædictali, nu 4. C. de secun. nupt. in §. his illud. citatq; Bar. in l. Theopompus. ff. de dote prælega. unde nō est prætereundum, quod singulariter inquit Pau. Cast. in l. si cui libertas. ff. de condi.& demō. Putauit enim (motus dicta lege)

67 huiusmodi calculatores † qui inter partes dantur, notionem habere,& ex simplici datione videndi rationes,& calculandi potestatem datam censeri dicendi sententiam,& alterum alteri condemnandi, idque notandum & memoria tenendum subdit: Prima enim fronte contra respondendum videbatur, videndi,& referendi facultatem datam. Ita enim obseruari videmus, calculatores relationes in scriptis iudici dare,& iudicē pronuntiare,& cautius esset communem seruare stylum: sed si calculatores sententiam dicerent, defendi posset dicta lege, hæc Pau. in verba supra dicta seu similia. Et his addes, quæ Alex. scripsit in consi. 21. consideratis his. nu. 8. vsque in fi. vol. 7. ait. n. calculatores ad conficiendas,& dispungendas rationes consensu partium electos arbitratores dici, seu censeri, quemadmodum in meliore,& similibus dicimus. l. si. vbi Bar. ff. si mensor fal. mo. dix.& citat Bar. in l. instar. C. de iure fis. li. 10.& quædam alia, nō tamen nec l. si cui libertas. nec relatum ibidem Pau.

Denique, in reddenda ratione illud adnotandum est, cum ex consuetudine mercatores Codicem rationum soleant conficere, vt scribunt iuris interpretes tam antiqui, q recentiores in

68 l. 1. C. de eden. † Si in reddenda ratione negarent librum confecisse, credendum non esse. Id enim propter consuetudinem mandatum censetur, ar. l. vel vniuersorum. ff. de pignor. actio. lege fin. in fine, iuncta glo. C. de fideius. Vnde si non edunt Codices, rationes occultare præsumuntur, quapropter in actionibus bonæ fidei iuratur in litem, arg. de administrat. l. qui repertorium. secundum Iaco. de Aret. in l. 1. in §. officio. in verbo, edere. ff. de tut.& rat. distr. Inquit enim à quolibet administratore librum edendum. ff. de manu. test. l. si ita fuerit, alias tenebitur ad id quod interest:& declarandū esse iuramento in litem refert & probat Pet. de Vbal. in tract. de duob. frat. par. 12. nu. 7.& probatur ex eo quia dolus est omittere id quod ex officio facere astringuntur. l. dolus ff. man. c. cum æterni. de re iud.& adde Bal. in consi. non semel relato 15. volu. 3.& Dec. in consi. 110. nu. 7.& seq.& vide quod scripsit Ias. in consi. 111. circa. vol. 1. Planè si mercator nō negaret se librum confecisse, sed naufragio, vel ruina, vel incēdio, vel alia simili causa perdidisse, aut in longinquo habere allegaret, dicendum est secundum ea, quæ leguntur,& notantur à doctoribus in l. quoties. C. de naut.& in l. si quis ex argentarijs. §. prætor. ait. ff. de eden.

69 † Tractare hic ab re non esset, num mercatorum Codicibus sit habenda fides. verum quia vulgaris est materia (vt Alexan. inquit in l. j. in fi. C. de eden.) & à veteribus & recentioribus in sexcentis locis tractata, consulto prætereo. Decreui enim, in hoc tractatu non vulgaria, sed abdita atque in paucis locis tradita differere. tantum igitur loca ipsa referre contentus ero. Bald. in rub. de fi. instrum. Barto. in l. nudā ff. de do. Abb. Felyn.& Dec. copiosè. in c. fi. extra de fid. instrum.& omnium latissimè Ias. in rep. l. admonendi qui meo iudicio,& clarius,& melius dispositione tractauit, quam alius, quem legerim,& ibidem vide Francis. Cur.& Ioan. Bap. Seue. qui nonnullas quæstiones à Iasone prætermissas tractauit. Lanf. in c. quoniā contra. in ver. instrumentorum productiones Alex in consi. 185. vol. 3 vbi inter ipsos socios disputat, an credatur Ioan. Fer. in eius pracin ti. forma opponendi contra instrumenta. in glo. quod negatur. Bert. in tract. de gabel. in versic quartò principaliter videndum est, quomodo agant. num, 5.& seq. Alb. Bru. in 3. volum. de constit.& Decisio. in verbo, probatio. in verticu. liber & in verbo, scriptura. doc. in l. quædam. in §. numularios. ff. de eden.& in l. prætor ait. in §. cogentur. eod. titu. Ias. in consi. 10. volum. 1.& consi. 4. volum. 3.& Mar. sing 429.& sing. 458.& si testator de requapiam libris rationum fidem haberi disposuerit, vide An. Tiraq. in com. de vtroque ret. §. 4. glo. j. num. 9.& seq. numeris,& in materia videbis Decis. in consi. 40. num. 5. vbi de lege municipali, quæ iubet libris mercatorum fidem haberi,& consi. 546. num. 9. vbi de Codice verisimilia continente Gram. in consil. 35. num. 27. vbi limitat legem municipalem, de qua proximè,& Alc. pauca in trac. de præscrip. in reg. 3. præsumptio 9. nu. 29.& leg præd. municipalem temperat idem Decis. in cap. j. nu. 34.& seq. de proba.& in c. licut. eod. tit. num. 10. Roc. Cur. in tr. cap. fin. de consu. num. 106.& de lib. rationum verisimilia continente Ay. Crau. consi. 73. num. 41.& idem Ay. quando sunt verisimilia,& probantur aliquæ ex rationibus veræ, eleganter scribit consi. 158. num. 7. 8.& seq.& consi. 98. num. 6.& scribit Pau. Par. consi. 40. nu. 6.& seq. vol. j.& consi. 47. eo. vol. vbi de connexis & separatis rationibus,& num in parte probari,& in parte reprobari possint de consuetudine, vt lib. mercat. credatur adde Cor. in consi. 319. numero. 11.& sequen. volum. 3.& vide etiam Gui. Pap. dec. par. quæstio. 441. pro declaratione,& Nico. Boe. dec. 105.

70 † An autem mercatores Codicem rationum edere teneantur? Magis frequenti Doctorum sententia teneri, receptum est secundum tamen ea, quæ latissimè doctores scribunt in l. 1. C. de eden. ubi etiam uide Purpu. sub num. 14. sequ.& Felyn. in capitu. 1. de proba. ubi latissimè omnium Dec. Adde docto. in l. si quis ex argentariis. in §. rationes. ff. de eden. ubi Bald. ele-

gantem

gantem quæstionem scribit,& ex relatis locis liquet, num argētariorum, vel nūmulariorum loco mercatores nostri habeantur, ad quorum fidem frequentissimè decurrebatur,& speciatim tractat Bald in rub. de fide institut. nu. 31.& seq. numeris,& in rub. de const. pec num. 14.

Consueuerunt mercatores habere signa, quibus in subsignādis mercibus, sarcinulis,& literis vtuntur, idque ad eorem statū valde pertinet. vnde complures quæstiones quotidianas,& vtiles nec quidem vulgares hic inseremus.

71 † Sciendum est igitur primùm, merces seu sarcinulas illorum mercatorum esse præsumi, quorum signis sunt subsignatæ vt inquit Bal. in auct. dos data. C. de dona. an. nup. quem refert,& probat Deci. in capitul. causam matrimonij. num. 3. extra de prob dicens sarcinulas ex signis iudicari, quibus addes Petr. de Vbal. in tracta. de duobus frat. par. 11. nu. 72. Tho. 8. Matth. de Afflict. dec. 23. capellani. nu. 3. qui pluribus id comprobat Nic. Boe. decis. 105.& videtur. nu. 9.& Ias. in consi. 170. col. 4. vol. 2. Nomine Magnifici. eleganter inquit, ex vexillis seu insignibus illustris domus Medicorū seu

72 Reip. † Florentinæ in quadam naui appositis seu erectis nauim illorum esse præsumi, argumento eius, quod de subsignatis sarcinulis diximus,& est in ore omni populo ex signis sarcinulas, cognosci: vt ait Phil. Franc in c. si iudex. §. idem. extra de sentē. excomm lib. 6. Signum enim ostendit signatum. l. stigmata. de Fabr. vbi Bart. scripsit vsu introductum esse, vt equi & quædam

73 alia animalia certis signis signentur, quibus agnoscantur. † Et equus illius esse præsumitur, cuius est signum,& his addes Ref. Cast. in tract. de Imperatore. q. 89. Tho. 5.& quod Aug. ait in li. 2. de doctrina christiana, scribit enim in hæc verba. Signum est res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud aliquid faciens ex se in cognitionem venire:& est relatum in c. signum. de cōse. dist. 2.& ex signis & vestimentis personæ qualitas dignoscitur. l. speciosas. ff. de verb. signifi. l. apud Labeonem. §. si quis virginem. ff de iniu. C. de aquæduc. l. pe. §. penu. lib. 11.& c. si iudex. supra relato.& scribit Dec. consi. 125. nu. 6.& Mar consi. 97. nu. 9. unde Bal. in l. scriniarios. C. de testamen mili.& in plerisque locis dicere consueuerat, stigmata militem, habitum clericum,

74 stolam sacerdotem, † & cuculam monachum ostendere,& re-

75 fert Cec. in cir. c. cum causam. † Quemadmodum enim nomina ut homines ac res demonstrentur,& agnoscantur, inuenta sunt. l. ad recognoscendos. C. de inge.& manu. Et eleganter Iurisconsultus inquit in l. Labeo. ff. de supe. leg. in illis verbis, quorsum sunt nomina, inquit, nisi vt demonstrentur? ita & signa ad indicandum res sunt inuenta: vt in dictis legibus.& facit c. in

76 nonnullis. extra de Iud.& l. Sanctum. de rerū diui. † Vnde Gell. Noc. att. li. 7. c. 4. de pileatis seruis scripsit in hæc verba: Pileatos seruos vænum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret. Cælius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit, cuius rei causam esse ait, ꝙ eiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, vt emptores errare & capi non possent, neque lex uendundi operienda esset, sed oculis iam perciperent, quòdnam esset mancipiorum genus, sicut (inquit) antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta vænibant,& idcirco dicebantur sub coronis vænire Nam vt ea corona signū erat captiuorum vænalium, ita pileus impositus demōstrabat eiusmodi sernos vænundari, quorum nomine emptori venditor nihil præstaret, hactenus Gell. quem refert & probat. Bud. in annotationibus in pandectas, pagi. 35. verum & Gellii & Budæi sententiæ valde aduersatur. l. vni. §. sed & qui domi. C. de lat. lib. tol. vbi expressim colligitur, pileum indultæ libertatis signū fuisse. Et est relatum apud Quintilianum in gladiatore de Terētio in hæc verba. Terentium quem inter cęteros captiuos secundo bello punico Scipio Africanus vinculis exoluerat, memoriæ tradidere maiores, insigne receptæ libertatis pileo testātem in triumpho ducis esse conspectum.& apud Orosium 4. ad Augustinum scriptum est: Scipio triumphans ingressus: quē Terentius, qui postea comicus ex nobilium Carthaginensium captiuis pileatus, quod signum indultæ libertatis fuit, triūphantem post currum secutus est,& his addes Luc. de Pen. in lege murileguli, numero quinto, de murileg. libr. vndecimo,& Par. Put. in tractat. de sindy. in verbo, nuntius. Thom. decimoquarto, quibus auctoritatib.& Gellij,& Budæi sententia peruerti videbatur.

77 † Non me latet etiam pileum sacerdotalis dignitatis signū fuisse, capitulo cleros, versiculo Sacerdotes 21. distinctio. capitis verba sunt hæc. Sacerdotes autem gentilium flamines dicebantur, hi in capite habebant pileum, in quo erat breuis virga desuper habens lanæ aliquid, quod cū propter ęstum ferre non possent, filium tantum in capite religare cęperunt, nam nudis eos penitus capitibus incedere nefas erat, vnde & à filio quo vtebantur, flamines dicti sunt, quasi filamines, verum in festis diebus filo deposito pileum imponebant pro sacerdotij eminētia.

78 † Incurrit hic illa inspectiò finge mercatorem aduersus aliū consequendi gratia sarcinulas quasdam egisse,& tantum probasse sarcinulas, de quibus erat cōtrouersia, suo signo signatas, num secundùm actorem dicenda sit sententia. dicet aliquis cōtrouersiam hanc ex relatis auctoritatibus,& locis solutam, q̄d verum non est. Nam Bald.& alij supra citati vtuntur isto dicendi genere, pręsumi merces illius esse, cuius est signum, mercesq; ex signis indicari, seu agnosci. Non tamen inquiunt ex his signis plenam probationem induci. Verùm relata est à Luca Pen. similis quæstio in lege stigmata. C. de fabricen. sub numero octauo. Seribit enim in hæc verba.

79 † Nota hic argumentum, si quis agit pro boue, vel equo mercato merco gregis sui, seu armenti, licèt nō probet dominium eiusdem bouis, vel equi suum esse: sufficit tamē probare, quòd illo suo merco mercatus sic reperitur: argumen. C. de aquædu. lege penult. §. penult. ff. de ser. fugi. lege prima. in fin.& arg. ff. de peric.& commo rei vend. lege quod si neque,& videtur expressum secundùm Luc. de Pen. de sententia excommunic. capitulo si iudex. libro sexto,& omissis alijs iuribus, subdit prædicta vera, si probetur impositio merchi. C. de bonis vac. lib. 10.& dicta lege, quòd si neque.& C. de rebus alie. non alie. lege distrahēte. Item vera subijcit, ꝙ ad possessionem & dominium.

80 † Comprobat, quia dicta de causa prohibetur quis rebus proprijs alienum signum imprimere,& si quis impresserit, rem ipsam perdit, citat nonnulla iura ad confirmationem prædictorum,& addes Par. Put. in tract. de sind. in verbo nuntius, Th. 14. Ego verò in hac q. fateor me Iurisconsultissimi Celsi verbo vsum, subsisto. de quo in l si me & Titium. ff. si cert. pe.& in l. seruum quoque, de procu. Me enim Lucæ Pen. auctoritas mouit, puto tamē diuersam ac contrariam sententiam probabiliorē. Primum, quia relatæ auctoritates paulo ante eius sentētiæ meo quidem iudicio aduersantur: tātum enim ex signo præsumptionem induci probant. Et text. itidem in c. si iudex, de sen. excom. in 6. vbi dixit esse casum, patet ex illis verbis. Iustum est enim, vt ipse talis quem gestat ex habitu (quousque appareat aliud) præsumatur, qualis is esse, cuius fert habitum, comprobatur. Rursus quia si vera esset sententia Lucæ Pen. alienas res vendicādi magna daretur occasio. Multi enim sunt mercatores, qui sarcinulas mercium,& ipsas merces suo signo distrahunt, quæ merces,& sarcinulæ ad manus diuersorum perueniunt eodem signo signatæ, vnde in longinquo forsan loco posset aliquis probare merces illas suo signo signatas,& se signasse,& his probationibus vendicare,& fortius in equo mercato (vt aiunt) considerari potest. Fraudibus autem est obuiandum & malitijs hominū minimè indulgēdum. l. in fundo. ff. de rei vend. c. sedes apostolica, de rel. Mar. latè sing. 77.& 388. scripsit Dec. in cōs. 301. nu. 7. constitutionem seu dispositionem fraudib. occurrentem extendendam. Postremo vidi ego in patria mea,& audiui nonnūquam mercatores diuersis de causis merces proprias alienis signis signari procurare,& rogare nūc hos, nunc illos mercatores, vt ex gratia signari suis non suas merces signent, ex qua cōsuetudine dubia reddet ꝓbatio, quā legitimā,& plenā scripsit Luc. Pen.& iuris est explorati dubiā probationē nō esse ꝓbationē legitimā. l. non hoc. C. unde cog. Bar.& alij in l. nō solū. in §. sed ut probari, ff. de noui ope. nun.& latissimè scribunt doc. in

81 c. in præsentia. extra de prob. † Quæ rationes naturales unumquemq; ualde mouere debent,& si lex deficeret, iuxta l. in summa § item Varus, ff. de aqua plu. arc.& scripsit Bal. in l. scire oportet. in §. sufficit. ff. de excu. tu.& rationabile dictum instar legis mouere debere inquit And. Iser. in proœ. feu. col. ult. refert Ias. in consilio 90. uolum. j. Non minus, col. j.& latius consilio 93. colum 9. eo. uolum. circa primum. Lex enim est omne quod ratione consistit c. consuetudo. j. di. Vnde inquit philosophus. rationem, uel legē quærere, ubi naturaliter sentimus, nil aliud quàm intellectus infirmitatem esse, quæ philosophi sententia à plerisque refertur, sed & Cicero de ratione bellissimè inquit: Quid est autem non dicam in homine, sed in omni cęlo atque terra ratione diuinius; quæ cum adoleuit atque perfecta est, nominatur ritè sapientia. Est igitur (quoniam nihil est ratione melius) ea, quæ & in Deo,& in homine prima homini cum Deo rationis societas. Inter quos autem ratio inter eosdem etiam recta ratio communis est, quæ cum sit lex, lege quoque conciliati homines cum dijs putandi sumus. Inter quos porrò est communio legis, inter eos communio iuris est,& idem Cicero de igniculis loquens, ait: Quibus enim ratio à natura data est: iisdē etiam recta ratio data est, ergo & lex, quæ est recta ratio in iubēdo,& uetando, si lex ius quoque at omnibus ratio data est, ius igitur datum est omnibus. Accedit quòd Lucæ Pen. sententia non probatur lege. Non enim obstat. l. stigmata. de fabri.& lex pe. C. de aquæduc. quia loquuntur in signis publicis; ex quibus magis res, de qua dubitatur, dignoscitur & demonstratur. Nec publica signa priuatis sunt comparanda, ut infra dicemus. Nec mouet etiam l. quod si neque. Congruam enim ex uerbis legis & doctorum mente dabimus interpretationem, in uers. Quæritur &c. qui sequitur. Accedit, ꝙ contractus emptionis præcedebat,& disputabatur, num ex signo translata possessio intelligeretur. Non aduersatur etiam l. 1. cum ll. seq. ff. de ser. fu. Quinimmo contra sententiam Lucæ Pen. induci possunt; quoniā Iurisconsul. ut facilius agnosci,& percipi fugitiui possint, non

solum

solùm notas requirit, verùm & alia, vt ijsdē legibus probatur: & cùm notę verbo,etiam cicatrices contineantur,ex cicatrice in homine maius indicium veritatis habere quam ex signo in rebus sani capitis negabat nemo. Nec infirmare nr̄am sentētiā videbitur,quod adiecit Luc.Pen.suam sententiam admittēdā, si merchi immissio probaretur:arg.l.3.C.de bon.vacan.nam illa l.ex pluribus.non probat:& præcipuè,quia in signis seu publicis titulis loquitur solennitatib.impositis. Similiter l.distrahente.C.de rebus alie.non alie.nō probat,vt patet ex lectione legis, & commētarijs doctorum ibidem. Deniq; non moueat,quod ait,propterea sancitum esse,signum vel merchum alienum imponentes,à re cadere.Id n.non esse perpetuo verum demōstrabimus,quinimmo alieno signo vti fraude cessante, & prout in vers.est & illud.statim dicemus,non est prohibitum,ex quibus infirmari & refelli etiam possunt,quæ Paris de Puteo in relato loco scripta reliquit. Vnde ego euidentioris intellectus gratia & quæstionis & propositæ materiæ complures facti species mecum ipse consideraui,& sunt hæ.

Si proponatur,sarcinulas,seu merces penes aliquem mercatorem eiusdem signo signatas esse,verum est secundùm Bal.& cęteros eiusdē mercatoris esse præsumi: & ita inter omnes conuenit.Et ne incassum id constitutum putes,finge alium mercatorem merces quas diximus vendicare, & se earundem dominum vnico teste probare,num si cętera, quæ à iure requirūtur, concurrant,iuramento quod vocant in supplementum, locus 82 erit?& verius est hoc casu deferri non posse:† quoniam vbi pręsumptio est contra probantem, cessat iuramētum prædictum: secundum Bal.in l.fi.ff.quod met.cau.in prima lec.& scribit Iason copiose alios referendo in repet.l. admonendi. nu. 252. ff. de iure. vbi huius præsumptionis alia percipies cōmoda,& adde Mar.sing.451.decreui.cuius rei illa ratio redditur, quoniam præsumptio semiplenam probationem elidit:Probationes igitur contra mercatorem possessorem mercium suo signo signatarum euidentiores, & validiores requiruntur propter præsumptionem prædictam, & idem sensit Abb. motus illo capite in cap.quia verisimile.de præsump. & addit. ad Alciat. in tract.de præsump.in 3.par.nu.3.& hæc,quæ diximus,vera esse puto, vbi mercator possessor ex composita fraude non signasset. Et quid si decoctor esset? merito de fide huiusmodi hominis dubitare iudex posset,argu. text. notabilis in leg. si quis ex argentarijs.in §.cogentur.ff.de eden.& suo loco de fraudib decoctorum disse83 remus. † Item in materia proposita aliam facti speciem considerabam,Pone,merces penes aliquem mercatorem conuentū extare,& eum qui agit,probare signatas signo proprio,& reum itidem,idq; potest esse,vel quia actor,& reus eodem signo vterentur:vel φ sarcinulæ seu merces duobus signis signatæ essent (vt plerunque videmus) actoris scilicet & rei, in quo casu proculdubio respondendum est,possessoris meliorem esse conditionem.§.commodum.instit.de interd. Altera. n. præsumptio alteram elidit.l.diuus.ff.de rest. in integ. l. non solùm. ff.de ritu nupt.c.transmissa.qui filij sint leg.& scribit Aymon Cra.consi. 8.num.9.in prima par.confirmat ex regula,nihil tam natura de regu.iur. Et omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissoluitur l.prout quisque.C.de solu.& facit quod scripsit 84 Iason in §.sed istæ,num.19.insti.de act. † Publicianam actionē contra eum,qui titulo possidet,non competere, secundùm ea, quæ leguntur in l.cum & si duobus.ff. de publi.& notarunt ibidem Accur.Bar.& alij,cuius rei illam reddit rationem:nā quando aliquis possidet titulo,duo habet, titulum & possessionem. Non ergo mirum est,si excludit agentem Publiciana actione, qui solum titulum habet:vel si titulū & possessionem habeat, vtriusque causa par est, quam rationem se collegisse subdit ex verbis Barto.in l.hæreditatis.C.de peti.hære. & in l.pro hærede. in princ.ff.de peti.hæredi.planè in elidēda penitus ab altera parte præsumptione tali, rationem personarum habendam esse non negamus, prout exempli loco de decoctore proximè diximus.

85 † Rursus & aliam, finge actorē probare merces proprio seu suo signo signatas: item & se signasse, nec quid aliud docuisse, reum verò titulum probasse, vel emptione vel permutatione, aut alio modo simili ad se peruenisse, & hoc casu absoluēdum reum existimo.Bona enim fides ex titulo præsumitur.l.intra.§. vendentibus.ff.de minor.vbi Bal.notauit, & notatur in §. aliæ. insti.de actio.& à Baldo in l.fi.C.de edic.diui.Adr.toll.nu.34.& Bar.in l.Celsus.nu.17.ff.de vsucap.& his addes Nico.Boer.dec. 42.dico φ glossi.nu.36.

Finge & quartum casum,actoris merces,de quib.est controuersia,signo signatas, & actorē ipsum subsignasse, & nil aliud. 86 † Reum verò nihil probasse,adhuc merces ex his vendicari nō posse à possessore puto: nō.n.plene actorem probasse puto. Licèt Luc.Pen.contra senserit,mouent me rationes primo loco relatę.Cum autem causæ mercatorum ex bono, & ęquo tractādæ sint (vt suo loco dicemus) & iudex vbi ęqtas mouerit interrogare possit.l.vbicunque.ff.de inter.acti. c. cum Io.de fid.instr. vbi late Abb.Sicu.sub nu.8.gl.in cle.sępe.in verb. interrogabit. vbi Lanf.de ver.si.& scripsit Mar.sing.151.doctrina.& nos in vltima parte tractabimus, poterit diligēs iudex,& rei,& actoris considerato statu,& qualitate,& mercium valore diligenter interrogando veritatem rimari. Ex subtili enim iudicis inuestigatione plerunque veritas inuenitur.l.1.ff.de quæstio.Iuramentum autem deferri in supplementum ex his posse,vel non posse,in causa patiatur,scilicet,vel alia obstent, vel non obstent, percipies ex his,quæ latè scripsit Iason in l.admonendi.ff.de iure.& in cōsil.42.circa pri.volu.3.& consi.129.in casu præsenti.eo.vol.Mar. singu.273.notissimum.& Goz.in consi.11.Aymon consi.198. & consi.73.vbi disputat,num Iudæo contra Christianum deferri possit?Illud credo,probatione hanc semiplenam potius excedere,vel saltem ex his semiplenam probationem fieri.Sed quoniam quæ argumenta ad quem modum probandæ cuiusq; rei sufficiant,nullo certo modo satis diffiniri potest, vt inquit Iurisconsul.in l.3.in §.eiusdem quoque.ff.de testi. iudex ipse e negotij, testium, & personarum qualitate despiciet. Et in eadem 87 materia † quintam facti speciem subijcio, vbi res nota publica reperiuntur,illas ex ipsa publica nota,seu signo agnosci,& euidentissimè demonstrari.l.pe.C.de aquæduc.lib.10.& l.stigmata de fabric.& probant alia iura relata ab eodem Lu.Pen.& cōfirmare poteris ex his,quæ scripsit Bal.in l.1.C.quæ res vend.non poss signa publica propria auctoritate sumere,& eis vti,prohibitum esse,quod & latius infra demonstrabimus.

88 † Nouissimè considerabam, si ex consuetudine locis signis res demonstraretur,& plena induceretur probatio, consuetudini standum esse,idque probatur eo non de simili,soli sigillo fidem haberi ex consuetudine posse.Inquit enim Dominicus in c.quamuis.colum.3.nu.de procu.in 6. Senis homines rusticos castrorum seu vniuersitatum sigilla afferre,& ex sigillis credi vniuersitatum seu communitatum procuratores esse.Et probat Dec.in c.post cessionem sub nu.14.de probat. Item alio simili demonstratur,libris rationum ad fauorem scribentis non creditur.l.exemplo.C.de proba.nisi in loco consuetudine introductum esset,vt fides haberetur.Hæc enim consuetudo pro lege seruanda est:vt Inquit Iason in repe.l.admonendi.sub nu.100. consuetudinem tamen temperandam pluribus modis putarē, iuxta ea,quæ scripserunt & Ias.& Dec.in relatis locis,& alij complures per nos citati superiori loco dum differimus,num mercatorum codicibus esset habenda fides,& illud tantum referā, consuetudinem prædictam intelligi accedente iudicis consensu,hoc est,si iudici videbitur, qui ex personis causisque variè cōstituet,& in cognitione causæ multa ex his, quæ proximè diximus,venient, idque referendo.Abb.in c.bonæ.col.vlt.de post. præla.probauit Ias.vbi supra sub nu.102.Mar.sin.458.liber mercatoris.Quæritur eleganter quidem apud Bal.in con.416.proponitur.vol.3. tres mercatores conuenere,vt quilibet quā posset croci quantitatem emeret, exportandi gratia Venetias versus, 89 singuli duas sarcinulas emere, † vnus ex eis lege ab initio inita,φ lucrum damnumve, vt par est,commune esset, sarcinulas sex nauim onerauit,& cum Venetias nauigaret, a Piratis direptus est, restitutæ deinde fuerūt quatuor sociorum sarcinulæ, reliquæ duæ aduehentis amissæ sunt:num amissarum sarcinularum periculum seu damnum commune sit?Et ait cessante culpa asportantis, eiusdemque amissarum sarcinularum domini, referre an sarcinulæ communicatæ sint, an scilicet societas in ipsis croci sarcinulis coita sit,vel in commodo, seu vtilitate ex eis redigendo:& ad rem nostram subdit, in ambiguo ex signo communi omnibus sarcinulis opposito,crocum communicatum videri:ex adiectione enim signi omnibus communis mutua possessio tradita censetur,argu.ff.de peri.& com.rei ven.l.j. §.si dolium.Hæc Bal.qui melius citasset.l.quod si neque.in fi.e. 90 titu.de peri.& com.rei ven.nam.§.si dolium.contra † probare videtur. Verba Iurisconsulti sunt hæc. Si dolium signatum sit ab emptore,Trebatius ait traditum id videri,Labeo contra,quod & uerū est:magis enim ne summitteretur, signari solere,quam vt traditum videatur.& in dict. quod si neque in fi.ait: Videri autem trabes traditas,quas auctor signasset.vbi Accur.inquit secus esse in vino & alijs similibus vino.d.§.si dolium, quæ est contra & animaduertit Bald.ibidem, Verum euidentiores interpretationis gratia iurium prædictorum placet referre,quod Saly.scripsit in l.fin.in fi.C.de peri.& com.rei vend.signifi. post Bal.in rub.eiusdem tituli, sub numero 11.in hæc seu similia uerb.Aut signum est appositum ante perfectam emptionē, & res clara est,ex signo non transferri possessionem:emptione uerò perfecta,si emptor signauit, distinguit. Aut potest præsumi alia causa signi appositi,quam animus tradendi, & pro tradita res ex signo non habetur,lege prima §.si dolium. supra citata.Considerat enim alia ratio in illo §.ut Iurisconsultus innuit,ne in uegete aliquid immittatur, quod notauit etiā Iason in l.quoties.in uersi.6.principaliter limita.nu.18.C.de rei uen. & probat Nico.Boer.dec.105.nu.10.Aut alia præsumptio,quā animus tradendi,sumi non potest:& hoc casu ex signo inducitur traditio,& in primo casu exemplum habes ab ipso Iurisconsulto in uegete uini cum ratione,& idem iuris in similibus uino, ut Accur.& plerique alij probarunt.In secundo verò finge in arboribus, trabibus, & suibus.In quibus ratio Iurisconsulti, quòd signati fuerint,ne summitteretur, non æquè considerari potest ex sententia Bal.& aliorum. Vnde si tibi decem arbores in nemore meo vendidi, & tu securi signasti eas, signum huiusmodi vim traditionis habet.Et idem,si vendidi sues,seu porcos de grege meo,& signasti, vt uidear tradidisse,subdit Sal. id intelligēdum,si coram me, vel procuratore meo feceris,non aliter l.hæc si res.ff.de rei vend.cuius rei illam rationem reddit, quoniam traditio significationem recipit ab eo, qui debet tradere, non autem ab eo,qui recipit.Et quando venditor non est præsens,potius emptor videtur signare,vt res agnoscatur,& ne circunueniatur,quàm alia causa. Ex quibus verbis addes elegantē declarationem ad dicta iura:& infero meritò ad q.Bal.propositam,vt mutua traditio ex communi signo facta videatur omnibus sarcinulis adiecto,si coram ipsis appositum esset,seu procuratoribus eorundem. Addes etiam prædictis text. in l.1.§.sed si non sint.ff.de peric.& com.rei ven.vbi Accur. in verbo. signata,ait,vt aliud vinum non summittatur ad modum scilicet, sigilli,vt infra eo.§.si dolium. Confirmare etiam prædicta posses ex his,quæ scripsit Soc.in consi.55.viso instrumento lib.6. Probat enim nauis venditæ possessionem traditam censeri ex eo, φ sciente,& patiente uenditore emptor insignia sua in naui apposuerit,seu appendi fecerit. Citat tantum l.φ si neque, nec aliter de prædictis meminit. Denique,& illud placet adnotare in facto proposito à Baldo,Pactum illud in conuentione adiectū φ omne lucrum,& damnum,quod in croco contingeret,commune esset, propositas à Baldo hæsitationes forsan remouere.

91 † Consuerunt etiam mercatores, ne diuersarum negociationum fiat confusio,& mistura,& ut ex diuersis administrationibus non oriatur incertitudo, ubi forte societatem consuerunt formam contrahendi inscribere,seu titulum societatis adijcere,uerbi gratia,Societas Bartholomæi Thomasij, Ioannis Fran. Tudini & sociorum, certoque signo ex consensu omnium facto uti,& in libris notare,quod signum ad discernendum,ac indicandum,incertitudinem remouendum & inspiciendum, an nomine societatis sit contractum,ualde prodest, ut scripsit Pe. de Ancha.in consi.332.pro clariore decis.col.3.

Est & illud in materia signi inquisitione dignum, uariè quidem homines signant,& uarijs utuntur signis,l.ad testium.§.signa.ff.de test.

92 † An autem mercator alterius mercatoris signo vti possit? Bald.in l. 1. C. quæ res ven. non pos. in proposito iuris articulo scripsit in verba ferè infrascripta.quidā mercatores, qui sunt integræ famę,inculpatę vitæ,& summæ auctoritatis,seu magni nominis,habent signa sua,quibus in negotiationibus vtuntur, vt fabri in suis operibus vel notarij in suis instrumētis, seu principes,& comites in suis mōetis,vel vexillis,sunt & alij qui similibus signis vti incipiunt,quæritur num licite & iure permittē93 te possint † & ait,quædam esse signa publica auctoritate constituta,significandæ seu demonstrandæ alicuius singularitatis gratia,veluti insignia proconsularia,vt in l.1.ff.de offic.proc. Item signa militum,de quibus in l.milites.C.loca.& habitus religiosorum,& episcoporum, & hæc propria auctoritate sumere, & his vti non licere, idque probatur in d.l.1. secundùm eundem Bal.Et varia exempla ipse colliges ex legibus à nobis paulò antè relatis.Hoc amplius cautum est, non licere priuatis sub titulis,& nomine diuersorum,res à publica necessitate subtrahere. l.1.C.de naui. non excus. pœnaque amissionis rei in admittentes talia imminet,quam legem, licèt loquatur in his, qui excusant naues,sub titulis diuersorum nauigantes.Bar. tamen ibidē generaliter interpretatur.Subdit Bal.si verò sunt signa,quæ aliquis sibi ex sui animi sententia sumit,& putat ea esse similia no94 minibus, & prænominibus nominum, & rerum: † sicut enim in initio nominis,cognominis,prænominis, recognoscēdi singulos impositio libera est priuatis, ita eorum mutatio fraude cessante: & si quis in fraudem fecerit, incidit in falsum,& pari modo signa huiusmodi accipere, & mutare vnusquisque sine fraude potest,& vbi fraus admissa est, falsum committitur. C. de mutat.no.l.vni.& C de fal.l.falsi.in pri.hactenus Bal.ex cuius verbis,Priuatis priuatorum vti signis regulariter permissum esse colligimus.& addes eundem Bal.in q.sua, accusatus de vi turbatiua.& Bart. qui eleganter disputauit in trac.de insig. & arm. num. 5.& seq. & regulam à nobis propositam legato Abb.qui post Ant.copiosè scripsit in c.dilecta.nu.3.& seq. de exces. prælat.Alex.in l.si vnus.C.de test.nu.4.& seq.& in l.1. vt nemo pri. vbi licet,inqt,nemini liceat sine iudicis auctoritate signa rebus imponere,quas alius tenet,vt in titu. vt nemini liceat:potest tamen quis reb.suis,vel à se possessis signa imprimere: non tamē vexillum,vel vela,secundùm Accursium,in l.2.C.vt nemini liceat.cuius sententia recepta est.

Temperanda tamen est regula à nobis tradita multis modis vbi fraude, seu dolo malo alienum quis signum imprimeret, seu eo vteretur.Idque ex eiusdem Bal.sententia.l.vni.C.de mu. no.l.eos.in fi. ff. de fal. Is enim falsum committeret,secundum Bald.lex tamen eos.loquitur in eo,qui cum in dignitate constitutus non sit,dignitatis insignibus vtitur, & legito Fel.& Deci. in c.tertio loco.sub num.5.extra,de probat.vbi probatur signū in fraudem appositum non nocere.l.2.C.de reb.alie.non alie.

95 † Item moderanda est, vbi primo mercatori fieret iniuria, qui forte is,qui vti eodem signo cępit,ignominiosè vtitur,arg. C.de epis.aud.l.minimè.de exces.præla.c.dilecta.& C.de Iudæ.l. Iudæos quosdam.& scribit Pau.Par consi.29.bonum ius.nu.8. Finge enim mercatorem,qui amissa fide decoxerit,magni & inculpatæ vitæ alterius signo vti velle,hunc credo iudicis officio posse prohiberi, ex signo namque fiducia & personæ qualitas demōstratur.Vnde facilè quis posset in hoc decipi, vt animaduertit Pet.Vbal.in tract.de duob.fratr.q.11.num.7.Posset etiam lædi maximè ex hoc auctoritatis,& fidei mercator, & sua interest:idque tum distrahendarum mercium gratia,tum fraudum quæ à decoctoribus excogitari solent,contra quos omnis coniectura crescit:vnde decoctor,ergo fraudator,edictumque fraudatorium contra eos factum est:vt inquit Bald.in cōs.382.vol. 5.& consil.400.ead.part.& refert Seue.in tract.de deb.suspen.& suo loco nos latius dicemus, & prædictis adijcies,quæ statim dicemus.

96 † Rursus restringenda est dicta regula, vbi mercatoris, qui prius signo vsus esset,interesset,& lędi posset, vt proximè diximus,& hoc ex mente Bar.in eo.tract.C. de his,qui poten. l. vni. & § penultimo,in authen.de man.prin.& probat Abb. in d.ca. dilecta.sub num.4.inquiens,Si experiēs artifex,vel probus mercator vtitur quibusdam signis,& alius vult illismet vti,vt homines emendi causa concurrant: cum & populus hic decipiatur, per iudicem prohiberi poterit. & additionarius ad Abb. refert aliorum loca, & præcipuè Ant. But.in capi. ad nostram circa fi. de appel.dicens aliquem non posse vti signo in alterius præiudicium. Addes etiam Pet.Vbal.in d.trac. & loco proximè relato. & Alb.in l.quæro.ff.de iu.patr.qui quæstionem disputatam ait: & relatis hinc inde argumentationibus, & iuribus idem sensisse videtur,cum ultimo loco,secundùm ea,quæ scripsimus,retulerit,arg.l.si idem cum eodem.in §.fi.iuncta glo. ff. de iuris.om. iudic.& in l.qui filium.in §.Sabinus. ff. ad Senatuscons.Trebel. Adiecit etiam Barto.in eod trac.si publicè interesset,prohibendum a iudice esse,& idem exemplum de fabro subiūgit,ac chartarum fabricatoribus:nec enim permittendum est populum lędi,ac decipi.Nam cū inter artifices longa sit differentia,an opera vnius,vel alterius opus confectum sit, experiētis uiri,ac magistri opus se emisse credens deterioris emeret.l.inter artifices. ff.de solu.& Bart.citat l.1.C.de lat.lib.tol.& ca. in nonnullis. de iud. Et ad rem nostram finge. in pannis, quos uulgo appellant Carisee de Vincecone seu Maffette.Sunt enim quidam mercatores.qui sub quodam signo pannos prædictos confici curant, qui panni in pretio sunt,unde solent mercatores in permutationibus adijcere,ut contrahentes præstent ex dicto genere pānos permutatos esse.

Denique huic rei illud adijciendum est, quod Bart. etiam in relato loco animaduertit,non licere quęri,nisi ex magna causa. l.uni.§.sunt autem,qui putant.ff.ne quid in flu. pub. & iudicem remouendi gratia populares dissensiones,ac scandalum ex officio posse prohibere,& in materia uide etiam Pau.Par. in citato consi.29.

97 † Incurrit hic illa suspectio, finita socierate, seu diuisa apud quem societatis signum remaneat?ùt scio Bar.tractasse.in trac. de insign.& arm.sub num.12.& multa de huiusmodi re scripsisse Pet.Vbald.in relato trac.p.11.nu.68. Verùm sine dispositione,& confusè loquitur unde ego,ut propositæ materiæ,seu quęstionis euidentior habeatur intellectus,complures facti species proponendas duxi,& sunt tales.

98 † Si in coeunda societate uni ex socijs signum acceptum est propter suam forsan fidem,dignitatem,seu famā, ea finita, seu diuisa apud illum signum remanet,cuius erat, antequam societas coita esset.l.si fratres.§.item si in communem riuum.& §. si quis ex sociis.ff.pro soc.æquitas enim suadet,quod in societatē socius posuit,deducat,demum emolumenta diuidantur.l.si unus.§.siquid.ff.pro soc.& sensit Pet.Vbald.in loco non semel relato sub nu.73.facit.l.societatem mecum,cum ll.seq. usque ad l.quidam enim.eod.tit.

99 † Item si in coeunda societate communi sociorum consensu nouum signum electum est,ea finita,uel diuisa,si unus ex sociis in societate primarius erat, & quasi magister,maiorisque fidei,adeò φ per eum quodammodo demonstraretur societas, ut in simili dicitur in l.peculium.§.1.ff.de leg.2.& apud eum tāquam amplioris honoris uirum remanebit.ff.de fide instr.l.fin. Si uerò amplioris honoris,& fidei non sit socius,apud eum remanebit,qui maiori ex parte socius sit. l. si quæ sunt cautiones. ff.famil.ercis.Cæteris uerò paribus,hoc est, si omnes iisdem ex partibus socii sint,sortiri eos oportere,& sorte dirimere. Idque ex sententia Bart.in dicto tractat.sub nu.12.quæ Bart.sententia confirmari posset ex his,quæ idem Bar.scripsit in lege,si seruus communis ita,nu.4.uersi.& ista faciunt ad qōnem,ff.de stip.ser.

Inquit

Inquit enim, mercatores conſueuerunt paſſim in literis & libris ſcribere Titius & ſocij, ſocietatis &c. Ille certè Titius nominatus non cenſetur in ſcriptura, ex qua obligatio quæritur vt ſibi magis, quàm alij acquiratur, ſed vt oſtendatur ac demonſtretur primarium, & quodammodo caput ſocietatis eſſe, omnib. igitur pro portionibus ſocietatis acquireretur. Hæc Barto. Cuius ſententiam ibidem probauit Imo. & aſſentitur Dec. in conſilio 122. colum. ſecunda, & pro tenui. Et ex his magna affertur cognitio intelligendi primarium, & amplioris honoris ſociũ, & valde notandum arbitror. Sed vt ad propoſitam quæſtionẽ redeam, Pet. Vbal. Barto. ſententiam improbat, & ſubdubitans primo loco tentat dicere ſignum diſſolui finita, ſeu diuiſa ſocietate, tanquam acceſſorium, & deinde fortè inquit, ex quo ſignum commodum cõtinet, æquis portionibus diuidendum, & quoniam eſt indiuiſibile, æſtimationem fieri valoris dicti ſigni habita ratione commodi, lucri, fidei, cæterarumque vtilitatum, quæ ex dicto ſigno percipi nõ poſſunt: idque in totum arbitrio boni viri, & vni ſignum tribui, aliis verò ipſius æſtimationem.

Hæc Pet. latius ſatis, ſatiſque vagando, qui & iuribus à Barto. citatis reſpondet. Mihi autem cogitanti, nec Bart. nec Petr. ſententiæ aſſentiendum videbatur, & Bal. opinionem probabiliorem, qui in l prima, numero tertio, C. pro ſocio. finita ſocietate, ſeu diuiſa ſignum diſſolui ſenſit, vbi captio eſſe alterius poſſit, dum, quod & fortius eſt, inquit. Societate non integra, vt puta, quia quidam ex ſociis a ſocietate receſſerint, diſſolui ſignũ, niſi omnium ſit conſenſus.

Mouet eum ne falsò antiqua ſocietas agatur, ſeu repræſentetur. lege eos § final. ff. de falſis. Cumque renouatio, ſeu immutatio facta ſit in pactis, & ſubſtantia, fiet etiam in accidentibus, & ſequentibus ſubſtantiam argumen. ff. locati. lege cum in plures. §. lege dicta. Mouet etiam me quoniam ſignum ſocietati accedit, ergo ea finita ſignum etiam diſoluitur tanquam acceſſorium, reg. acceſſorium. de reg. iur. in 6. & ff. de reg. iu. l. cũ principalis. quæ enim acceſſionum locum obtinent, extinguuntur, cum principales res peremptæ fuerint. lege ſecunda. ff. de pecu. leg & ad regulam vide Marſ. ſing. 17. acceſſorium. Deinde quia (vt idem Pet. animaduertit) commoda ex ſigno varia proficiſcuntur: ex eo nanque & perſonarum, & mercium qualitates aguntur: vnde & rerum, & perſonarum bonitate emptoris freti libentius emunt, & frequentius, & ad emendum plures alliciuntur, & inuitantur, nec conuenit, vt populus decipiatur, ſecundùm ea, quæ diximus ſuprà, ver. eſt & aliud. Quare concludendum arbitror, vbi captio alterius eſſe poſſit, & commodũ ex ſigno quæritur, & Barto. & Petr. ſententiam improbandam, & ſignum diuiſa, ſeu finita ſocietate extingui. Barto. enim opinio relatis rationibus ſubuertitur, & propter naturam ſocietatis, in qua æquitas præcipuè ſpectatur, ſimiliter & Pet. aliis rationibus, & ne, vt Bald. dicebat, falſa fiat repræſentatio, vbi verò nulla eſſet captio, nullumque magnum prẹiudicium conſiderari poſſet, & ceſſarent ea, quæ diximus in verſiculo eſt & aliud, puto de iure laborandum non eſſe, apud quem remaneat, cum vbi non intereſt, vbi non eſt læſio, vbi non fit iniuria, ubi populus non decipitur, vbi denique ceſſat ſcandalum, eodem verſi. vnumquemque alieno ſigno vti poſſe probauerimus. Si tamen ſocietas firma remaneret, quia forſan vnus renuntiauerit ſecũdum ea quæ Iuriſconſultus ait in lege. actione, in §. diximus, ff. pro ſocio & ſignum in ſocietate, quoad durat, tanquam acceſſorium remanſurum puto, idque idem Petr. eodem loco etiã attigit.

Tertiam & illam facti ſpeciem habeto, ſi ponamus in coeunda ſocietate ſignum à ſocijs electum eſſe, idque ex pluribus partibus compoſitum, verbi gratia, Titius literam, Mẹuius circulum poſuit, Sempronius Crucem, & in hoc ſigno, vt præmittitur, ab ipſis ſocijs compoſito, Petrus non ſemel relatus, idem quod in ſimplici electo à ſocijs reſpondit, & hanc Petri ſententiam fuiſſe opinor, cum vltimo loco dixerit, Nos autem idem iuris eſſe & in hac facti ſpecie, quod in præcedenti iiſdem rationibus opinamur.

100 † Nouiſſimè in materia propoſita hæc adiicienda ſunt. Si inter duos mercatores de ſigno contendatur, illum, qui agit, lite pendente ſigno vti non poſſe, ex ſententia Bald. in l. 1. C. vt nemi. liceat ſine iudi. aucto. vbi etiam Alexand. ſcripſit, & placet Petro Vbal. in relato loco part. 11. ſub num. 77. quod & ipſe nõ 101 improbo: & admoneo mercatores, † ne contra ſignum ſuum falſum præbeant teſtimonium, tales enim pẹna falſi teneri pronuntiatum eſt. l. eos ff. de falſis. Et in expreſſis caſibus mercatorum conſuetudinem ſpectari oportere non improbamus, & iudicio ipſorum propoſitas cõtrouerſias dirimi laudamus, quæ non ſemel in variis iuris articulis in tractatu noſtro admiſimus.

Sciendum eſt etiam, quoſdam mercatores eſſe (vt plerique iuris interpretes ſenſere) ad domum principis pertinentes, de quibus meminit Imperator in l. 1. & in l. pen. C. de cõm. & mer. quas leges. ſi liber, legito: ex illis enim eorum ſtatum facilè percipies, & quid circa interpretationem earũdem legum nos ſentiamus, cognoſces, ſi ea, quæ in prima parte ſub num. 63. notauimus, legeris. Et hæc de ſtatu mercatorum, & his, quæ ad eorũ ſtatum attinent, attigiſſe ſufficiant.

¶ Pars tertia.

ARGVMENTVM.

De his, qui Mercaturam exercere non poſſunt.

SVMMARIVM.

1 *Cognitis his, qui mercaturam facere non poſſunt, cognoſcũtur qui poſſunt.*
2 *Omnes qui merces emere, & vendere ſeu permutare non poſſunt, & cõtrahere prohibentur, mercaturam facere non poſſunt.*
3 *Sermones circa vniuerſalia faciliores, circa verò particularia & clariores, & veriores exiſtunt.*
4 *Clerici mercaturã facere non poſſunt, et declara, ut in ſequentibus numeris.*
5 *Clericis ex iuſta cauſa licet rem emere, vt inde aliquid operentur, & rẽ mutata forma diſtrahant.*
6 *Clericus emens tigna, ſeu cẹmenta, vt in domo ſacerdotij ædificet, ſi mutato conſilio carius venderet, non improbatur.*
7 *Clerici quod ex mercatura ſuperlucrati ſunt, pauperibus erogare tenentur, & ſi non fecerint, an in ſtatu damnationis eſſe cenſeantur.*
8 *Clerici in his quæ negotiationis cauſa deferunt, immunitate non potiuntur.*
9 *Clerici negociatores fori priuilegium perdunt. Quod quomodo procedat declaratur.*
10 *Leges & canones in vnam conſonantiam legitima interpretatione redigendi ſunt.*
11 *Milites armatæ militiæ ab exercitio mercaturæ remouentur.*
12 *Milites negociatores fori priuilegium perdunt, & quomodo.*
13 *Milites inermis militiæ & qui honoris cauſa militant, non prohibentur facere mercaturam.*
14 *Nobiles mercaturam facere non poſſunt.*
15 *Nobiles mercaturam exercentes, amittunt nobilitatem.*
16 *Palatini proceres palatij & conſiliarij mercaturam facere non poſſunt.*
17 *Officiales temporales cum ſubditis mercaturam facere prohibentur, idque declaratur.*
18 *Furioſi mercaturam facere non poſſunt.*
19 *Dementes, & minores curatorem habentes, itidem.*
20 *Prodigi qui ſententia ſunt declarati tantundem.*
21 *Mentecapti ſimiliter.*
22 *Fatui pari modo, & quomodo inter ſe differant prædicti, & probẽtur tales.*
23 *Lunatici prædictis comparantur, quandiu mẽs propter Lunam ſuum officiũ non facit.*
24 *Frenetici mercaturam facere non poſſunt.*
25 *Minores 5. & 20. an. curatorem non habentes in rebus mobilibus, quæ ſeruãdo ſeruari poſſunt, ſine iudice adminiſtrationem liberam non habent. Secus verò in his, quæ ſeruando ſeruari non poſſunt.*
26 *Minores 5. & 20. an. in albo mercatorum deſcripti, & approbati reſtitutionem non habent, ſecus ſi induſtrii ſint, non tamen ex publico approbati, idque diſputatur.*
27 *Legum doctor minor 5. & 20. anno. exceptionem, ſeu aliquid in cauſa propria probare omittens non reſtituitur.*
28 *Reſtitutio, vt concedatur tam in ciuilibus, quàm criminalibus, quid ponendum, quidve probandum ſit, remiſſiuè.*
29 *Minor 5. & 20. anno. approbatus mercator, ſi in ipſa mercatura cõtraxit, immobiliaq́, ſine decreto obligauit, an hypotheca teneat, diſputatur.*
30 *Venia ẹtatis quomodo concedatur.*
31 *Veniam ætatis impetrans, & ex publico mercator approbatus, an ſint per omnia ſimiles.*
32 *Contractus minoris cum curatore, vel ſine iuramanto confirmatur.*
33 *Mercator iudicis decreto mercaturam facere prohiberi ex cauſa poteſt.*
34 *Negotiationi, ſeu negotiationibus pẹnæ cauſa interdici poteſt.*
35 *Decoctores, qui in ipſa mercatura fraudis aliquid admiſerunt, mercaturam facere non poſſunt.*
36 *Mercatores poſtquam decoxere, num ius mercaturæ exercendæ perdant.*
37 *Iurans mercaturam vlterius non facere, quòd iuramentum ſeruare non teneatur, ſi aliter viuere non poſſit.*
38 *Fœminæ mercaturam facere non prohibentur argentariam, verò vetantur.*
39 *Seruus an poſſit mercaturam facere.*
40 *Filiusfamilias, quòd poſſit eſſe mercator, & de eo multa ad mercaturam pertinentia.*

1 NVNC de his, qui mercaturam † exercere non poſſunt videamus: facilè enim qui poſſint mercaturam facere, intelligemus, ſi ſciuerimus qui non poſſunt, admonet nos Iuriſcon. in l. qui accuſare. ff. de acc. & in l. 1. ff. de his, qui ſunt ſui vel ali. iu. & inſti. eod. § videamus, & inſt. de tu. in prin. & genera aliter dicimus ſecundum definitio2 nes à nobis in 1. par. traditas. † Omnes qui merces emere, & vendere ſeu permutare non poſſunt, & contrahere prohibentur, mercaturam exercere, ſeu facere non poſſe. Hac igitur generali reg. tradita ad particularium cognitionẽ facilius deueniemus: vt inquit Phil. 1. Phyſi. & quidem expedit ad ſingularia deſcen3 dere. † Quoniam ſermones circa vniuerſalia faciliores circa verò particularia, & clariores & veriores eſſe, idem probauit Philo. 2. Ethi. & Iaſ. noſter in conſi. 18. vol. 3.

4 † Prohibentur itaque clerici mercaturam facere, ait enim diuus Hiero. Negociatorem clericum quaſi quandam peſtem fuge. c. negociatorem. c. fornicari. 88. diſt. canonum. enim ſtatutis firmatum eſt, vt quicunque in clero eſſe voluerit, emendi vilius, & vendendi carius ſtudio non vtatur, quod ſi exercere voluerit, cohibeatur à clero. ca. canonum. 14. q. 4. addes. c. 2. ea. cau. & q. & c. 1. ne cler. vel mo. vbi Abb. ſub nu. 6. & nume. 10. cle. 1. de vi. & ho. cler. Ber. in tract. de gabel. in pri. 3. par. Phili. Fran. in c. quanquam. in fi. de cen. lib. 6. Car. in cle. 1. de vi. & ho. cler. Nã clericis res emere, vt eas in ſua forma integras vendant, prohibitum eſt, quando difficile eſt in huiuſmodi negociationibus non interuenire peccatum. c. qualitas. de pœni. diſtinct. 5. quod 5 non ſemel probauimus: † ex iuſta tamen cauſa, verbi gratia victus neceſſitate, licet clericis rem emere, vt inde aliquid operẽtur, & rem mutata forma diſtrahant, ſecundum Glo. in ſum. 43. q. 3. probat tex. in c. clericus, 91. diſtin. in hæc verba: clericus victum, & veſtitum ſibi artificiolo, vel agricultura abſque officij ſui duntaxat detrimento paret: hoc enim caſu mercaturam facere clericus non dicitur, nec lucrum ex negociatione acquiri, ſed ex artificio, cum in mercatura lucrũ ex ſolertia vilius emendi, & carius diſtrahendi, proficiſcatur, quæ glo. Abb. Franc. in citatis locis, & plerique alij probarunt, & vera eſt eorum ſentẽtia, quod & nos latius oſtẽdimus in prima par. Quibus & illud adijciendum, quod non ineleganter notauit Sal. in authen. ad hæc. q. 20. num. 18. C. de vſu. temperat enim prædicta quando clericus mercatus rem eſt, vt venderet, ſed ſi vt domum reficeret, 6 † uel in domo ſacerdotij ſeu beneficij ædificaret, deinde ex cauſa mutato conſilio tigna, vel cæmenta, quæ emit, carius venderet. Id Saly. ait clerico interdictum non eſſe. Quam ſententiam probare poſſes ex l. ſiquis nec cauſam. ff. ſi cer. pe. Facit l. 1. §. non autem. verſic. vnde quærit Offilius. ff. de exercit. & l. 1. §. illud. ff. de aqua quot. & æſti. & hæc adeò recepta ſunt, vt clerici anima7 bus conſulere (vt par eſt) cupientes, † quod ex mercatura ſuperlucrati ſunt, pauperibus erogare teneantur. 14. q. 5. capit. qui habetis, & ſcribit Car. in cle. 1. in fi. de vita & hone. cler. qui referendo Fra. Alu. ſubdit, ſi totum non reddiderint, ex hoc in ſtatu damnationis eſſe non cenſeri: ea. cau. & q. c. non ſanè. & ſi pauperibus non dederint, Zenz. & Inn. non tamen clericos damnari ſenſiſſe refert, vbi Add. ad eũ citat Arch. Flo. in 3. par. ſuẹ ſummæ tit. 13. c. 2. in §. fi. quem legito. Receptum eſt etiam, clericos in his, quæ negociationis cauſa deferunt, immunitate non poti8 ri: cle. fin. de cenſ. † ubi Car. & ſcripſit Alb. in l. vniuerſi. C. de vecti. & com. Spe. in ti. de immuni. eccle. in fi. Geminia. in c. quanq̃. de cen. lib. 6. & ibidem Phil. Franc. & his addes Pet. Antib. in tracta. de mune. 6. 4. nu. 21. & nu. 41. & ſeq. to. 6. & Card. in cle. 1. nu. 16. de vita & hone. cler. & Ber. etiam vbi ſupra, qui hoc amplius inquit, clericos negociatores etiam fori priuilegium perdere, & 9 † poſſe conueniri coram iudicibus laicis, & conſulibus mercatorum: citat Bald. in add. ad Spec. in tit. de reo. verſic. ſcholaris clericus, qui inquit, clericos negociatores, quantum ad eam negociationem pertinet, communi iure laicorum vti debere, citat l. 2. C. de epiſ. & cler. C. de ſacroſ. eccl. l. qui ſub prẹtextu. & de vita & hone. cle. c. fi. & l. fi. C. de iuriſd. om. iud. & idem Ber. probauit in tract. de epiſco. in 4. lib. par 1. nu. 26. & ſeq. to. 2. qui adijcit eundem Bal. in tit. de cle. coniuga. dicentem, clericum huiuſmodi immunitatib. alijs clericis conceſſis frui non poſſe, cuius rei illa ratio redditur à Paulo Caſt. Cy. & aliis in citata l. fi. C. de iuriſd. om. iud. quoniam non conuenitur vt clericus, ſed vt laicus mercator. ideo ſe ad epiſcopum remitti non rectè petit: qđ tamen diximus, temperandum putarem, vbi trina monitio prẹcederet, iuxta tex. in c. fin. de vita & honeſt. cle. & quæ ſcripſit Fely. in c. cẹterùm. nu. 3. de iud. & ibidem Deci. ſub nu. 6. prope 7. & idem Fely. in c. eccleſia ſanctæ Mariæ. ſub nu. 71. & ſeq. de conſtitu. & Pet. Anti. in relato loco, & idem Bald. innuiſſe videtur, dum citauit dictum caput. Dicet tamen aliquis, quod diximus, clericos mercaturam facere non poſſe, expeditum non eſſe. Cõtra enim eſt tex. in l. 2. C. de epiſco. & cleri. in illis verbis: ſiquid enim vel parſimonia, vel prouiſione, vel mercatura honeſtati tamen conſcia congeſſerint, id in vſum pauperum atque agentium miniſtrari oporteat, & reliqua. Spe. in tit. de cler. coniuga. numero. 9. inter honeſtam, & inhoneſtam negociationem diſtinguit, vt honeſta poſſint. d. c. clericus. 91. diſtin. inhoneſtam nõ poſſint exercere. Huic diſtinctioni acquieſcere videtur Antib. vbi ſupra ſub nu. 20. vſque ad nu. 25. & hæc diſtinctio ex verbis legis comprobatur, vel mercatura honeſtari tamẽ conſcia. & ſenſiſſe videtur glo. in c. negociatorem. 80. diſtin. in vltimo loco dixit. Albe. verò in d. l. 2. ait, aliud iure ciuili, aliud pontificio cautum, quod & gl. in proximè relatò capite attigit, inquit enim primo loco, licèt lex concedat, canon tamen non permit10 tit. † Sed quamuis in vnam conſonantiam, & leges, & canones, cũ legitima interpretatione poſſumus, redigere ſoleamus, ſi tamen verum amamus, quod vltimo loco diximus, admittẽdum eſt: quoniam Imperator non negociationis verbo (quod latiſſimum eſſe in prima parte diximus) ſed mercaturæ, quod verbum, vt eo. loco retulimus, nec quidem vix vi ad artificiũ porrigendum eſt, vtitur. Denique & illud prẹdictis adnotandum eſt, licèt clericis negociari interdictum ſit lucri cauſa: Dec. tamen noſter in conſi. 115. & pro tenui. Sponſionem inter clericum, & mercatorem factam non ineleganter defendi, de qua in tracta11 tu noſtro de ſponſionibus non nihil dicemus. † Remouent ẽt leges ab exercitio mercaturæ armatæ militiæ milites. l. vni. C. nego. ne mil. lib. 12. l. milites, qui à republica. C. de re mil. eo. li. ubi ait Imp. milites, qui à rep. armantur & aluntur, ſolis debent publicis vtilitatibus occupari. Nec agrorum cultui, & cuſtodiæ animalium, vel mercimoniorum quæſtui &c. & inquit tex. in l. milites. C. loca. Armis non priuatis negotijs milites occupẽtur, & hoc Accur. ſenſiſſe videtur in l. nobiliores. C. de com. & mer. dum citauit d. l. milites. & facit l. vni. C. in quibus cau. mil. & l. officium. §. patruus. ff. de re mili. quæ recepta ſunt, in tantũ, vt Bal. 13 & Saly. in citata l. vni. C. in quibus cau. mil. dixerint † milites negociatores, qui negociationem fecerint, & ex illa negociatione conuentos fori priuilegium non haberent, poterunt ergo corã ordinario conueniri, cum aliàs coram magiſtro militum conueniendi ſint. l. magiſteriæ. C. de iuriſ. om. iud. & placet hæc ſententia Pau. Caſt. eod. loco, & idem Pau. in l. fi. C. de iuriſd. om. iu. l. fi. ſub nu. 4. ſcripſit, militem intèr mercatores annumeratum iuriſdictionem conſulum mercaturæ declinare nõ poſſe: quoniam (vt iam diximus) non vt miles, ſed vt mercator conuenitur, quæ latius in vltima parte explicabimus. Nec ad rem pertinet, ꝙ ead. l. fi. innuere videtur Imperator, milites mercaturam facere poſſe. Nam Accur. Bar. & plerique alij in quadam inermi militia legem illam intelligendam putant: quorum ſententia 13 vera eſt. Non enim (ut inquit Bart.) † iurabant ſe pro repub. mortem non euitaturos, ſed aliam militiam conſequebantur, ut Florentini milites ſolent, qui honoris cauſa militant, mercaturamque non ideò minus exercent, & dicũtur populares. Hẹc Barto. quibus addes, quæ prudentiſſimus uir Lælius Fanẽſis ſcripſit in libello, quem edidit de militijs ex caſu, præſertim pag. 5.

14 † Vetantur nobiliores, & patrimonio ditiores mercimoniũ exercere, ut inter plebeios, & negociatores facilius ſit emendi, uendendique commercium. l. nobiliores. C. de com. & mer. & ſcripſit Mar. Laud. in tract. de digni. q. 66. & ait Bald. in ea. l. nobi15 liores. ex quo † nobiles mercaturam facere prohibẽtur: ſi exercerent, inter nobiles haberi non poſſent, nec deberent, quibus. addes, quæ ſupra in ſecunda parte diximus, uerſi. item quæritur an mercatores, & quæ ad hunc locum attinent, illinc aſſumes,

16 † Et Palatini, proceres Palatij, ſeu ꝯſiliarij mercaturã facere non poſſunt. l. fi. cũ gl. 1. C. de reſcin. uen. Facit tex. in l. nullũ. C. de off. rec. prouin. cuius rei citatus Accur. illã rationẽ reddidit, ꝗa minacẽ feruorẽ pñt oſtẽdere, addidit ẽt Sal. ubi ſ. Imperatorẽ id ſtatuiſſe, ne prouinciales ſe gratificari cupientes, uiliùs uẽdãt, & ꝓbat prædicta Iaſon in l. principalib. ff. ſi cer. pet. in prin. & citat Bal. in ea. l. fi. qui declarãdo, ſeu tẽperando in hẹc, ſeu ſimilia uerba, inquit, poſſe & hos ex certa principis ſcientia emere: tunc enim ueriſimile non eſt, compulſum fuiſſe, uel gratiæ datum. l. fin. in princip. ff. quod met. cau. & hanc legem in magnis conſiliarijs magnorum dominorum intelligo, qui principis locum tenent. Exempli loco. Regis, Legati, Cardinalis, & domini magnarum ciuitatum. Nec enim referenda eſt ad conſiliarios epiſcoporum, uel magiſtratuum minorum eccleſiaſti17 corum perpetuorum. Hactenus Bald. † Principalibus conſtitutionibus cauetur etiam, ne hi, qui prouincias regunt, quive circa eos ſunt, negocientur, & vt noſtratium vtar verbis, officiales temporales cum ſubditis mercaturam facere, regulariter prohibentur. l. principalibus. ff. ſi cer. petat. l. vni. C. de cond. indeb. l. non licet. l. qui officij. ff. de contr. empt. l. quiſquis. vbi doct. tractant. C. ſi cert. petat. & Bart. in l. aufertur. §. quod à præſide. ff. de iur. fiſ. & latiùs Par. Put. in tract. de ſindi. in uer. cont. & latiſſimè explicant iuris interpretes, præſertim Iaſon, & Deci. in citata l. principalibus. qui diſſerendo (quod diximus) extendunt, & tẽperant multis modis, & nos, aliis omiſſis duo tantùm referre contenti erimus. Alterum eſt, vt prohibitio locum habeat in his etiam, qui circa iudices ſunt, idque probatur etiam in l. uni. ſeu rubr. C. de contract. iudi & eorum, qui circa eos ſunt. Alterum eſt, ut ad eos officiales qui in patria ſunt, prohibitio nõ referatur: hi enim contrahere poſſunt, unde priores, & anciani ciuitatum contrahere non prohibentur, idque a frequentioribus receptum eſt. Sunt enim, qui diſſentiant, ut ſcribit Deciſ. in d. l. principalibus alios referendo, & diſputando ſub nu. 7.

Sunt & perſonæ, quæ cùm rerum ſuarum adminiſtrationem non habeant, mercaturam facere non poſſe, iuris eſt explorati. 18 † Furioſum enim non poſſe natura manifeſtum eſt. l. 1. §. furio19 ſum. ff. de actio. & oblig. l. qui ad certum. ff. loca. † Proximi ſunt furioſo, quinimmo in hoc abſimiles dementes, & minores cu20 ratorem habentes, † ac hi, quibus bonis eſt interdictum. l. Fulcinius.

cinius.§.adeò.in fi.ff.quibus.ex cau.in pos.ea. instit.quibus alie. licet,vel non §.nuuc admonendi.& tractant doct.in l.si curatorem.C.de restit.in integr.& in l.is cui bonis.ff.de verbo.obliga. Az.in summa in tit.C.de pact.numero 6. & Decius in reg.furiosi.ff.de regulis iuris.† & quæ diximus de furioso, & in mentecaptis procedunt,in stit.qui testam.fac.pos §.furiosi.vbi glo.l.2.C. de cura.fur.l.consilio.in §.cum dementis. & l.obseruare. ff.eo. facit l.si furiosi.C.de nup.l.tam dementis.C.de epi.aud. & quid sit mentecaptus,explicat Bal.in l.humanitatis.numero 15.C.de impu.& in d.l.si furiosi.numero 2.† & idem de fatuo respondē dum videtur:is enim est,qui per vicos insanorum more deridē da loquitur.l.ob quæ vitia.ff.de ædil.edic. quibus addes Deci.in consi.86.num.7 & in consi.448.Gram.consil. 16.incomprehē sibilis.num.8.Ias.in consi.2.num.7.vol.1.& in consil.141.vol.4. nu.6.Nicol.Boe.dec.23.motus fuit.Alcia.in tract. de præsump. in 3.part.reg.1.ver.38.& lib.2.Pater.iuris.c.16.ex quibus locis intelliges,qui sint hi,de quibus verba fecimus, probandique modum percipies,quæ loca non ab re adiecimus. † Item & lunaticos his comparandos crediderim,quandiu mens propter lunā suum officium non facit.l.bouem §. aliquando.ff.de ædil.edic. & omnes,quos enumerauimus in materia,de qua agitur, dissimiles non esse.Probari videtur in l.fatuo.ff.de postu.& ff.de priui.credi.l.Sabinus.§ fi.cum l.seq.& in l.prædia.ff.de reb.eo.In illis verbis.Idem seruari oportet & si furiosi,vel prodigi, vel cuiusque alterius prædia curatores vellent distrahere.& Nic.Boe. vbi suprà qui de prodigo ēt meminit, si tamen iudicis sententia prodigus declaratus sit,quam sententiam necessariam frequentioribus placuisse probat. Et inter prædictos annumerabis etiam,vt Bald.vtar verbis,† phreneticum, dum in phrenesi est,sic enim Bald.loquitur in l.2. ver.decimò quæro.num.13.C. de rescin. vendi. † Et quoniam de minore curatorem habente meminimus,Sciendum est minorem 5.& 20.an.curatorem nō habentem in rebus mobilibus,quę seruando tamen seruari possunt,sine iudice administrationem liberam non habere,res verò,quæ seruando seruari non possunt, & tempore perituras, & sine decreto alienare,& administrare posse.Quod notauit Acc. in d.§.admonendi.l.lex,quæ tutores.C.de admini. tut.& tractat Bart.in l.si ex legati.ff.de verbo.obliga. & Saly.& Alex.copiose scripsere in d l.si curatorem.& his addes Ias.in consi.48.vt veritas.volu.1.† Et huic rei illud adijciendum erit,nec quidem ab re minores 5.& 20.ann.mercatores approbator,& in albo mercatorum descriptos in illo actu, & mercaturæ negocio restitutionem in integrum non habere,vt eleganter & Cyn. & Bart. in l. 1.C.qui,& aduer.quos tradidere,arg.l.1.C.de his,qui ven.æta.impe.id enim sensit Cy.etsi non expresserit. Vbi verò ex solis actibus sunt industrij,non tamen ex publico sunt approbati, in integrum restitutionem petere non prohibentur: grauiori tamē onere probandi astringuntur: quia propter industriæ præsumptionem plenè lęsionem probare coguntur,adeò, vt sacramentum in supplementum (quod vocant) probationis,non defertur.Vnde Ioan.de Ana.ex mente,& verbis prædictorum in rub. extra de delict.pue.in fi.putauit,& rectè,iuuenes,qui se Florentiam mercaturam,seu negotiationem aliquam exercendi causa conferunt,& publici sunt mercatores,& in eorum matricula descripti,si in ipsa mercatura,seu mercaturæ officio, vel actu lædantur,restitutionem petere non posse:sunt enim tanquam idonei approbati,& malitia supplet ętatem.l.si alterius.C. si minor se maio.dixerit.& in industria,prudentia ac sapientia,idem ait,& refert,ac probat Mar.in l.infans, ff. de sicca. numero 1.& sequent. Ex quibus colliges maiores 5. & 20. annis approbatos mercatores,& in matricula mercarorum descriptos mercaturam exercere posse, & læsos in ipsa mercatura nō restitui.Scio etiam Iaco.But.relatum à Bald.in prædicta l. 1. dixisse præsumptionem industriæ siue ex publico,siue ex minoris consuetudine proficiscatur in integrum restitutionem nunquam excludere,si plenè probetur lęsio:ex hoc enim probatur facilitas & cōceditur restitutio.Si verò plenè non probatur,facilitas nō præsumitur, & ideo restitutio denegatur. Præsumptio enim industriæ ex clara probatione excluditur, & huic sententiæ essentitur Raph.& Pau.Castr.& Bal.in præscripta.l.1.non improbant. Pro qua sententia induci potest tex.in l.1.in fi.ff.de min. in illis verbis, nec ante rei suæ administrationem quamuis bene rem suam gerentibus.Licèt autem Iac.But. Bal. & Paul.auctoritas, & supra relata me non parum mouerint,non tamen à Cy.Bar. Pet.& alijs relatis dissentiendum puto, vt minor mercator approbatus,& in matricula descriptus læsus restitutionem in illo approbationis actu non habeant, † eoque non dissimili casu probari potest si legum doctor minor etiam 5.& 20. an. exceptionem seu aliquid in causa propria probare omiserit: quia publicè approbatus fuit, & examine præcedente restitutio nō est ei concedenda. Obijci enim potest, professio & desiderium tuum inter se discrepant. Cum enim te doctorem esse proponas,turpe est ius,in quo versaris ignorare, lege professio. C. de muner.pat.libro decimo,facit,l.2. versiculo Seruius autem Sulpitius.ff.de origi.iur.huc pertinet,quod belissimè inquit, Cicero Tuscu.quest.lib.2.vt enim si grammaticum se professus quispiam barbarè loquatur,aut si absurdè canat is,qui se haberi velit musicum, hoc turpi sit, q in eo ipso peccet, cuius profitetur scientiam.Sic Philosophus in ratione vitæ peccās hoc turpius est,quòd in officio, cuius magister esse vult, labitur, artemque vitæ professus,delinquit in vita:& in hac opi. fuit Accur. in d.l. professio.& Bar.in l.sed & reprobari.num.3.ff.de excu.tut.& eandem sententiam distinguendo probauit Saly. in citata l. qui & aduer.quos.& eandem sententiam defendit,& probat Maur. de restitu.in integ.c.223.pag.177.& apertissime probari ait in d. l.1.C.qui & adu.quos.& hanc sententiam puto veram, eueniret enim,vt hi, qui cum ipsis mercatoribus minoribus contraherent,ex publica approbatione circunscripti viderentur: arg. tex.citati per Bart.in l.1.C.de his,qui ve.æta.impe. Si tamen Iac. Butr.& aliorum sententiam rationabilem putares, secundùm quam,meo quidem iudicio,† iudices sententiam non dicerent vt in forensi disceptatione,quæ ponenda queve probanda sint, ex mente iuris faciliùs intelligas, ad hæc doctorum loca confugito.Ang.in l.certum.in §.pupillo.de con.Iaso.in cons.103.prima consideratione. volumine primo,colum.2.Goz.consil.44. numer.8.Alci.in tract.de præsumpt.in 3. par. reg.1. ver. quadragesimosecundo. & apud eum notauit pleniùs Io. Nico. Gram. in voto 13.& consi.16.incomprehensibilis.& consi. 60.nu.10. redempt.Mar.sing.445.minor.& his addes Mauri.de restitu.integ.c.154.vsque ad c.174.& c.178. in quibus locis colliges circa restitutionem etiam in delictis,& illud hoc casu clarum est,secundum Iacob.Butrig. & alios læsionem plenè docendam esse propter industriæ præsumptionem,quæ ex publica approbatione proficiscitur.

Et ex prædictis quæstionem subijcio fortè nusquam tractatam,nec vsquam relatam.† Minor 5.& 20.an.mercator approbatus extitit,& in mercatorum albo descriptus, & (vt moris est) in ipsa mercatura seu mercaturæ actu contraxit, bonaque sua immobilia,instrumento obligauit, absque tamen prætoris decreto:quæri potest,num teneat hypotheca?Dicet aliquis hypothecam nullam, idque ex paulo antè relatis probari. Nam Barto.& alij citantes l.1.C.de his qui ve.æta. impet. minores ex publico approbatos & in albo mercatorum descriptos,his qui veniam ætatis impetrauerunt,comparare videntur. At hi qui veniam ætatis impetrauerunt, neque alienationem rerum immobilium hypothecam facere sine decreto possunt. l.omnes. & l.eos.C.de his qui ve.æta.impet.Ergo eodem modo minores mercatores in mercatura approbati.† Quod & ego confirmari potest.Nam venia ætatis causa cognita conceditur, tunc enim quis veniam ætatis consequitur, & vires habet concessio, cum morum instituta, probitatem animi, & testimonium vitæ honestioris edocet.l.2.C.de his,qui ve.æta.impetr. Rursus mouet Nam Bar.& plerique alij in citata l.1.C.qui & aduer.quos vestulimus, scripsere minores approbatos mercatores & in albo descriptos in ipso mercaturæ actu sine spe restitutionis in integrum contrahere, & negociari. Verum mercatura non est in immobilibus, vt in prima parte ostendimus, & probatur in l. mercis.ff.de verbo.significa.ergo cessante approbatione in immobilibus remanēt minores,& consequenter hypotheca nulla. Et contrario occurrit, mercatores hodie ex consuetudine plerunque instrumentis negociantur, in quibus de more hypothecam, & omnium bonorum obligationem adijci nemo est qui nesciat.Vnde secundum mercaturæ consuetudinem approbati censentur:actus enim agentium ex consuetudine interpretationem accipiunt.l.Mela.§.1.ff.de alimen.& ciba. legat.& actuum denique omnium est consuetudo interpres optima,secundùm Innoc.in c. olim.de verbo.significa. & id quod vtile tum est inspicere,debemus,l.si quis donaturus,ff.de vsufr. accedat text.in l.certi condictio.in §.si nummos.ff.si cert. petat.& l. quòd si nolit.in §. quia assidua. ff. de ædil.edic.& plura similia, quæ ad id pertinent, tanquam vulgaria consultò prætereo, & huic sententiæ tanquam rationabili assentiendum puto. Nec moueant quæ contra dicta sunt. Non enim uidetur per omnia similis is,qui ueniam ætatis impetrauerit † ei,qui à publico mercator est approbatus, quinimmo in proposita quæstione dissimilis.Nam,is qui contrahit,cum eo qui ueniam ætatis impetrauit,scit seu scire debet,ueniam ætatis illo modo concedi,ut immobilia nec alienare,nec hypothecis subiicere possit. l. regula. ff.de iuris.& facti igno.iuncta l.qui cum alio.ff.de reg.iur.

At qui cum mercatore minore 5.& 20. anno. contrahit approbato,& in mercatorum albo descripto & in ipsa mercatura, instrumentis & hypothecis in eo adiectis ex consuetudine negociatur,& contrahit,si hypotheca nulla esset,quodam modo ex publica approbatione circunscriptus uideretur. Vnde cum hic ratio interueniat. l. 1. C. de his,qui ue.æta.impe.sequitur ut secundum relatam sententiam respondendum uideatur. Verum de ad proposita forsan hæsitationes remouendum passim lege municipali caueri solet,minores 5.& 20.anno.publicè mercaturam exercentes,tanquam maiores,se suaque obligare: quæ lex in patria mea uiget,& de qua non semel in hoc tractatu meminimus,

minimus, & præsertim in vltima parte, cùm de constitutionibus,seu statutis disseruimus,versi. declarat etiam Iaso.Sed quoniam de contractib. minorum,& præsertim venditionibus verba fecimus,adnotandum prædictis,& illud duximus, suprascripta procedere, & admittenda esse, vbi sine iuramento minor contraxerit.

Si verò iureiurando in contractu fidem astrinxerit cum curatore,† vel sine (nihil enim hoc casu interest) contractum virtute iuramenti tenere plerique sensere,secundùm Ias.post glo. in vers.contractibus,in authenti. sacramenta puberum,sub nu. 33.C.si aduer.vendi. & eodem loco plene scripsit Curt.sub nu. 30.& sequent.quem videbis, & hanc sentētiam crebriorem ait Aym.Crau.cons.7.Enimondus,in fin.

† Euenit etiam,vt iudicis decreto mercaturam facere aliquādo mercator prohibeatur,quod ex causa contingit. Verbi gratia,propter fugæ suspitionem,idque optimo tex. probari videtur in l.de pollicitationibus,ff.de pollic.& eleganter Rom. declarat in l.is,cui bonis.ff.de verb.oblig.

Et pęnæ causa interdici negociatione, vel negociationibus per iudices solet † vt bellissime Iurisconsul.ait in l.moris,in versi. interdici. ff. de poe. Finge enim aliquem mercatorem in negociationibus ad ipsam mercaturam spectantibus,malè versatum & delinquere,iusta causa est,vt pro admissi modo vel negociatione,vel negociationibus abstinere iubeatur,quibus addes elegantem legem annonam. ff.de extra. crim. & legem primam, in fine.ff.de off.præf.vrb.quod notandum arbitror, ad compescendas in fraudādo mercatorum excogitatas artes,& vt malis hominibus ciuitates expurgentur.l.congruit.ff.de off.præs.

Illud etiam non omitto dicere,si mercator amissa fide decoqueret,† & aliquid fraudis in ipsa decoctione admitteret (vt decoctores plerunque assolent) mercaturam vlterius facere non posse,mouet me singularia text.in lege si aliquid,C.de susc.præpo.& ar.nec referre puto legem illam in susceptore, & tabulario loqui:Barto.enim in summa eiusdem l.ait, non potest quis exercere officium,in quo deliquit, mercatorem autem officiū gerere scribit,& probat idem Barto.in tract.de test.in ver. mercatorem,& plenius Sig.consi 95 num.25 & Alc.in l. mercis. ff. de verb.signific.& nos latissimè probauimus in 1.par.Accedat, quod ead.parte ostendimus,eum,qui semel decoxerit, semper decoctorem dici posse: quoniam nomina delicti significatiua vno actu conuinci plerique probarunt,& scribit Ro. consi 43. in casu propositæ. Et his illud adijciendum est, quod ex facto consulto placuit Bald.in cons.74.cuius initium est,quandoque agitur. vol. 5. Cum quidam Stephanus mercator Florētinus in ciuitate Perusij mensam cum quibusdam socijs, qui Florentiæ commorabantur,haberet,à quodam Perusino mille & tercentos florenos recepisset,& proprio,& sociorum Florentinorum nomine promisisset,quòd ijdem socij mercatores in eorum libris creditorem in dicta summa constituerent,quodque literis manu sociorum scriptis id factum esse constaret, quibus peractis chirographum factum eidem Stephano restitueret. † Respondit Bald.si mercatores Florentini,ijdemque socij decoxissent,literas à mercatoribus non emanatas cēleri;quoniam statum immutassent,ac conditionem suam deteriorem fecissent. Et cum ante decoctionem literæ traditæ non fuissent, moram purgari non posse à moratore. Idemque respondit, quia adiectio personarum fauore creditoris facta censetur, & alijs rationibus nouationem factam non esse,suprascripta tamen intelligenda puto,iuxta verba l.si aliquid quando quis suo vitio decoxit,rationesque conturbauit, & in ipsa decoctione fraudem admisit.Nam si fortunæ vitio propter insignem calamitatem cōturbaret,nihil prohibet,quin mercaturam exercere possit, arg. tex.in §.soluitur.ver.item si quis.inst.pro socio.ff.de cessio.bono.l.5.

Nec illud tacebimus,quod eleganter Archi.scripsit in c.animaduertendum.22.q.2.scripsit enim in verba infrascripta † Si quis iurauerit,q nunquam erit negociator,vel miles,q non tenebit feudum ab ipso domino,aut quòd non seruiet illi, vel locabit operas suas,aut accipiet domum aut molendinum, nō tenebitur illud seruare, si aliter viuere non possit, nisi contra id faciat:quia iam res redit seu venit ad eum casum, de quo si cogitasset ab initio, & iurasset super illo, illicitum esset iuramentum.Hactenus Arc.quem probat,& commendat Panor.in c. si vero,nu. 3. de iure.refert etiam & plenius ac confirmat Ioan.à Selua in tract.de iure,in 3.par.nu.18.tom.9.

† Illud quæri potest,num fęminæ mercaturam facere vetentur. Dicet aliquis vetari, nam & fœminæ remotæ videntur ab officio argentarii,l.fœminæ.ff.de eden.puto tamen non prohiberi,mouet me l.1.C.de eden.secundùm interpretationem Pe. & Cy.& iuxta exemplum Ia.But. de quo meminit ibidem Bar. sub num.16.& Dec.sub num.17.& hæc sententia probari videtur in l.pediculis in §.item cum quæreretur.ff.de aur. & arg. le. in illis verbis,cum testatrix negociatrix fuerit.Item ex l.sed & si quis.ff.de inst.in illis verbis. parui refert quis sit institor masculus,vel fęmina,& paulò infra.Item quis,quæve proposuit,& reliqua. Pro qua sententia est,quod aiunt,in his,quæ sunt de genere permissorum, omne censeri permissum, quod expresse non reperitur prohibitum.l.1.ff.de proc.l.necnon.§.quod eis. ff. ex quib.cau.maior c 2.ver.præsertim,de transla.epi.c.1.de proc.in 6.Nec moueat d.l fœminæ, tum quia Iurisconsultus subijcit: quia virile officium est. Tum etiam, quia argentariorum officium,atque ministerium publicam habebat causam.l.argentarius.ff.de eden.nec propterea per omnia mercatores his similes censentur,quod non semel diximus.

† Item quęritur,num seruus mercaturam facere possit.Et posse videbatur; quoniam argentariam potest.l. prætor. §. sed & si seruus.ff.de eden.& glo in l. argentarius in ver.publicam.eo ti. Verùm id secundùm iuris nostri regulam intelligendum puto si dominus serui possit: aiunt enim seruum capacem eius esse, cuius dominus est capax.l.si mihi & tibi.§. reg. ff.de leg. 1. & in hacmet specie respondit Dec.in l.1.nu.11.C.de eden. & videbis text.in l.si seruus.ff.de vsu & habit.

Filium autem familiàs ex omnibus causis tanquam patremfamiliàs obligari:† & ob id agi cum eo,tanquam cum patrefamiliàs posse,certi iuris est l filiusfamilias,ff.de ac.& obliga. l. filiusfamilias,ff.quod cum eo l.nulla res C.eod.ti. vsque adeò,vt mutui facti gratia mercatori rōne mercaturæ S.C. Macedoniani exceptio non cōpetat,secundùm Nic.& Cy.in l.Macedoniani,C.ad S.C.Macedon.sub num.3.hoc amplius referendo Bart. ibidem Sal.inquit.Mercatorem mutuam pecuniam recipiens, in ambiguo in ipsam mercaturam vertisse præsumitur,quę placuerunt Ang.Aret.inst.de excep.§.item si.num. 8.vers.quærit Bald. quod & nos in vltima par. cùm de legibus municipalibus differemus,aliorum anctoritatibus probabimus.& circa id qđ superiori loco diximus de filiofamilias mercatore,legito.l.prætor.§.sed & filiusfamilias,ff de eden.& videbis,quæ ex facto cōsulto Paulo Par.præceptori meo placuerit:is enim in consi.94. spectabiles,volumine primo latè in filiofamilias complura ad mercaturam pertinentia copiosè disseruit, præsertim, an capi possit,an insolidum conueniatur:& quid si decoxerit,& pleraque similia. & idem præceptor meus in cōsilio antecedenti 93. cuius initium est.Dicēdum videtur,an pater pro filio teneatur, ad propositum pertinentia disputat. quod & nos non semel in hoc Tractatu attigimus.& de filiofamilias mercatore,quive in ipsa mercatura lucratus est,num lucrum alijs fratribus communicari oporteat,eleganter tractat Ang.in consi.85.ex themate. Dec in l.illud.C.de colla.& plene quidem Aym. Cra. consilio 16, super puncto. Andr. Tiraqu. in com.de vtroque ret.§.1.gl. 9.num.60.& sequent.

Pars Quarta.

ARGVMENTVM.

Mercatura in quibus rebus possit exerceri.

SVMMARIVM.

1. *Mercatura regulariter super rebus omnibus mobilibus tantū potest fieri.*
2. *Mercatura in hominibus non est,& multo magis in liberis hominibus.*
3. *Eunuchi Romanæ gentis homines facti non sunt in commercio: secus verò barbaræ gentis extra Romanum solum facti.*
4. *Mercatura non est in rebus sacris.*
5. *Ementes scienter res effectas religionis,incidunt in crimen læsę religionis.*
6. *Purpuræ,quibus princeps vtitur,dum in maiestate sedet,distrahi & vendi prohibentur.*
7. *Encaustum Imperatoris nulli permittitur habere, aut quærere,consequenter mercatura vetatur, & eodem in loco dicitur de priuilegio scripto sacro encausto.*
8. *Sericum à Barbaris emere prohibemur.*
9. *Mercatura in frumento publici canonis non est,& idem iuris est in frumento exercitui misso.*
10. *Arma an liceat facere vel vendere priuatis.*
11. *Mercator transiens per prouinciam negociandi causa, gladium q possit ferre, & quomodo.*
12. *Vinum & oleum,& alia liquamina ad barbaros deferre vetamur.*
13. *Loricas,arcus,sagittas, spatas & quædam alia ad barbaros exportare non licet.*
14. *Puluis,quo vtimur in bombardis,deferri ad hostes non potest: quemadmodum cotes ad acuendum ferrum:& idem in sulphure.*
15. *Aurum pro mancipijs aut quibuscunque speciebus ad barbaros transferre non possumus.Idem in argento.*
16. *Animalia ad barbaricum solum transferre vetamur.Et ibidem, de prohibitione equorum militarium in regno Siciliæ,& Asturconum in Regnis Hispaniæ.*
17. *Pœna aduersus exportantes res prohibitas ad hostes,quæ sit de iure pontificio,& quæ de iure ciuili.*
18. *Capitalis pęna,quæ imponitur deferentibus prohibita ab hostes, quæ sit*

19 *Capitalis.*

19 *Capitalis pœna vbi declaratur à lege standum est declarationi: & quomodo constare dicatur de mente legis.*
20 *Capitalis pœna in seruo intelligitur de morte, vt personæ conueniat.*
21 *Capitali pœnę vbi à l.adycitur bonorum proscriptio, intelligitur de morte.*
22 *Capitalis pœna in dubio intelligitur de exilio.*
23 *Episcopalis constitutio, quæ clericum capitali pœna puniendum decernit intelligitur de excommunicatione.*
24 *Interpretatio ad l.mercatores.C.de com. & mer.*
25 *Vinum & alia liquamina ad barbaros exportari non possunt: nec quidē gustus cā, & quid in lorica vna, vel ense vno speciminis causa asportatis.*
26 *Statutum prohibens vinum exportari extra territorium, an habeat locum in exportante metretam gustus causa.*
27 *Durante bello inter reges Christianos merces quascunq; exportare vetamur.*
28 *Merces licitę an publicentur propter illicitas.*
29 *Aedificia demoliri, & marmora distrahit negotiandi causa, non licet.*
30 *Salinarum reditus, est de regalibus: & sal vendere ac emere, fisco excepto nō licet, & consequenter in sale passim non est mercatura.*
31 *In sale probibitiones quædam, & de materia relatiue.*
32 *Quæstio, an intromittens in ciuitatem uegetem muriæ separatam à salsamentis incidat in probibitiones de sale factas.*
33 *Simplicis appellatione in pœnalibus non continetur mistum,*
34 *Potentia actui proxima in actu habetur.*
35 *Lex municipalis vetans quemcunque frumentum in foro emere, nisi victus causa, non includit scholarem: qui victus causa pro toto anno emerit, deinde mutato proposito volens recedere frumentummet vendiderit.*
36 *Primum propositum honestum & licitum inspiciendum.*
37 *Pecunia publica mercatura fieri non potest. Et in materia tres facti species secundùm Decium proponuntur.*
38 *Depositarij communis Anconæ pecuniam publicam ad vsus certos destinatam in alios transferre non possunt.*
39 *Magistratus, qui publicas pecunias in vsus suos conuertit, maximas vsuras præstare vice cuiusdam pœnæ debet.*
40 *Mercatura publicis speciebus fieri nequit.*
41 *Recipientes pecunias publicas tempore penuriæ, emendi gratia frumentum in aliquibus regionibus, & dictis pecunijs negotiantes, acriter puniuntur.*
42 *Arbores ex luco Daphnes, sicommorum, vel cupressos ex luco perseidos emere vetamur.*
43 *Veneni mali emptio non contrahitur, consequenter in eo non est negotiatio sine permissu principis.*
44 *Mercatura quandoque cōstitutionibus locorum iusta de causa arctatur. Et exempla subijcit.*
45 *Decretum tempore penuriæ nequis frumentum vendendi negotiandive causa emat, valet.*
46 *Ex mala administratione frumenti penuria crescit.*
47 *Præfecti annonæ ordinem dare possunt, qualiter, quo ordine, quantum ve frumenti vendi possit quilibet die, vel mense.*
48 *Statutum Anconitanum, quo probibetur vinum afferri post festum omniū sanctorum, quòd valeat. & quam interpretationem habeat.*
49 *Statutum, quòd extraneorum panni non intromittantur in locum valet, & quòd non referatur ad illos qui per transitum intromittuntur.*
50 *Statuta varia ac multa sunt in diuersis locis, quibus mercatura arctatur, & de his relatiuè.*
51 *Mercatoribus, qui res vænales: ad quotidianum hominum victum necessarias exposuere, pretium moderari potest. Et exempla in pannis, & vide quid de pensionibus domorum subijciatur.*
52 *Negotiatione licita nemo est probibendus, & nemo in probibita exerceat se.*

1 SVperiori † loco de personis, quæ mercaturam facere non possunt, exposuimus: modo videamus de rebus, in quibus mercatura potest exerceri, & ex Iurisconsulti Pauli mente super rebus omnibus mobilibus tantum mercaturam regulariter posse fieri permissumque esse, putamus. Is enim in l.i.in emptione.§.omnem.ff.de contrahenda emptione, inquit in hæc uerba: Omnium rerum, quas quis habere, vel possidere, uel persequi potest, uenditio recte fit. Quas uero natura, uel gentium ius, uel mores ciuitatis commercio exuerunt, earum nulla uenditio est. Verbis igitur Pauli relatis & ex his, & aliorum auctoritatibus, & locis referendis, res quasdam prohibitas, declarando, & excipiendo enumerabimus.

Diximus in prima parte. versicu. illud etiam quæri potest.

2 †In hominibus non esse mercaturam mercis enim appellatione non continentur, addes ergo his, quæ diximus declarationis causa, in libero homine multo magis procedere: natura enim in commercio non est, ut scripsit Accur. in eodem.§.omnium. Facit, quod iur. ibidem subiicit. l. liberi hominis. eodem titu. & quia in libero homine nulla corporis æstimatio fieri potest, ut inquit Iurisconsultus in l.j.in §.sed cum liber homo ff. de his, qui deiec. uel effud. & in l.fin eo.tit.glo.in l. liber homo.ff.ad legem Aquiliam.l.ex hac.ff.si quadr pau. fe.di.

3 †Item Eunuchos Romanæ gentis, homines, siue in barbaro, siue in Romano solo factos, ad dominium alicuius sub pœnis grauissimis transferri est prohibitum. Barbaræ autem gentis. Eunuchos extra loca Romano Imperio subiecta factos cunctis negotiatoribus, & aliis emendi in commerciis, & vendendi facultas conceditur: vt dicitur in l.1.C.de Eunuc.

4 † Sacræ quoque res, vt Accur. inquit in d.§ omnis, nō sunt in commercio, & ideò in his mercaturam exerceri non posse, nemo est qui nesciat. l. inter stipulantem.§.sacram.ff.de verb. oblig.§.nullius.instit.de rerum diui.l.vsucapione. ff.de vsucap. Bald.in l.3.nu.6.C.de iure dot. vbi regulas cognoscendi, quando res in commercio sint, vel non sint, eleganter scripsit. Hoc

5 amplius receptum est, † eos, qui scienter res religionis effectas emerunt, & distraxerunt, in crimen læsæ religionis incidere l.j. C.de sepul.viol.

Moribus etiam & iure ciuili compluries res in mercaturam, & negociationem deducere vetamur, vt relatus non semel in-

6 quit Accur.† & purpuræ, quibus princeps vtitur, dum in maiestate sedet, vel in serico, vel in lana, siue vellus muricis, sub discrimen fortunarum, & capitis vendi, & distrahi prohibetur. l.1.C.quæ res ven.non poss.& scripsit Bald.in rubric. eiusdem tituli; & consequenter sine permissu principis mercatura prohibetur. facit l.si quis nauiculam. cum gl.C.de muri.lib.11.& l.si peret.C.de vestibus olo.vel auro.eod.titu.gloss.in l.cum proponas C.de nau.fœno.l.cotem ferro.§.dominus.& §.illicitarum.ff.de pub.

7 † Idem iuris est de sacro encausto imperatoris: nulli enim permittitur habere, aut quærere, aut à quoquam sperare, & qui tyrannico spiritu aggressus fuerit cōtra, post præscriptionem bonorum omnium, capitali non immerito pœna plectitur.l.sacri affatus, C.de diuer.rest.& licet & Iaso.ibidem post gloss.& Saly. & Ang.in citata.l.j.C.quæ res vend.non poss.encaustum in vsu non esse scripserint: nemini tamen me legisse apud Bal. in rub. proximè relata, qui inquit se vidisse priuilegium imperiale dicto encausto scriptum, quod quandoque secundum aeris aspectum nigrum, aliquando rubrum, & nonnunquam aureum apparebat, & adde glo.in l.si quis nauiculam, supra relatam, & elegantiorem gl. in l.pe.in §.nauem, in verbo, tolleretur.ff. loca.& in l.cum proponat, C.de nau.fœno.

8 † Ablata est omnibus etiam facultas comparādi serici à barbaris, excepto comite commerciorum l. comparandi. C. quæ res vend.non poss.quam legem nec Pisanos, nec Venetos, nec Genuenses seruare, & Saly.& Bald.ibidem scripsere, & quam legem si intelligeres, prout secundo loco interpratatus est Accur.non erit prohibitio diuersa a prima, seu illa, de qua in l.1.C. quæ res vend.non poss.

9 † Frumentum etiam publici canonis in littoribus distrahi, & emi capitali pœna prohibitum est. Idem iuris est in frumento exercitui transmisso l. pe.& fi.C.quæ res ven.non pos.& inquit Ang in ea l.pe.publicarum mercium contracta commercia in littoribus damnari, & illos in littoribus mercari, qui cōtempta recta nauigatione littora deuia sectati, species publicas auertendo distraxerunt.l.penultima, C.de naui.lib.11.

10 † Arma quoque priuatis nōn licet facere, vendere, vel emere, vel transferre, solum enim fieri & vendi a priuatis cultellos minores permissum est, quibus nullus in præliis vtitur: vt in auth. de ar.& in gl.rubr.de fabri.lib.11.inquit tamen Bart in l. 1.ff.ad l. Iuliam de vi pub. constitutionem prædictam à consuetudine receptam non fuisse, & ff.iure arma vendi licuisse, latè probat, cuius scripta legito, & vera est eius sententia. Non enim hodie fabricenses, seu fabricentios, aut armificatores eligi videmus, & illud obiter nota, quod inquit Imperator in §.mercator. de pace tene.& eius vio.mercator negociandi causa per prouinciam per transiens gladium suæ sellæ alliget, vel super vehiculum

11 suum apponat, † non vt quem lędat innocentem, sed vt a prædone se defendat.& quod scripsit Mar.consi.103.nu.32.& Par. de Put.in tract.de sindi. in versiculo tortura, in versiculo an in causa pecuniaria, tomo 14.

Admonendi etiam sumus ad barbaros, Saracenos, hostesq; Romani Imperij quasdam res, nec quidem mercaturæ causa

12 trāsferre prohibitum esse: † vt ecce vinum, oleum, & alia liquamina ad huiusmodi gentes negociationis, seu commercii etiā causa deferre, vetamur.l.1.C.quæ res exp. Idē iuris esse in aridis, ibidem sensit Accu.facit l.cotem ferro.ff.de pub. vbi expressum est in frumento, & uide glo.in l.vni. C.de lit. & iti. cust. Alex. in consi. 130.omnipotentis, uolum.7.& probat Nico. Boe.q.178. num.11.& 1.

13 † Item Romani Imperii hostibus suo quouis colore loricas, arcus, sagittas, spatas, gladios, tela, ferrum factum uel infectum, uel alterius generis arma uenundari, & distrahi prohibitum est. Perniciosum namque Romano Imperio, & proditioni proximum est, barbaros quos indigere conuenit telis, eos ut ualidiores reddantur instruere l.2 C.quæ res expor.

Cotem similiter ferro subigendam necessariam hostibus uenundari, & ferrum, & frumentum, & salem non sine capitis periculo licet l.cotem ferro ff.de publi. Cuius legis argumento in

14 ea parte, qua de cote cauetur † prohibitionem ad puluerem, trahendam puto, quo ad tormenta bellica, uulgò bombardas nūcupatas, utimur, & idem in sulphure respondendū sine quo puluis fieri nequit, & hoc sententia confirmatur ex ratione legum similia exportari prohibentium, & præsertim ratio Imperatoris in

l.secunda.C.quæ res expor. hoc suadet in uersi.perniciosum proximè relato. Nec moueat, q̄ nec Imperatores, nec Iurisconsulti cogitauerint, dum citatas leges condidere. Id enim ex prædictis remouetur, ac ex his, quæ scripsit Deci.in l j. nu.12. C.de eden. Accedat, quod Iurisconsultus inquit in l.hoc modo. ff.de condi. & demonst. legem Reipub. vtilem lata adiuuādam esse interpretatione. Ad quam legem uidebis, si libet. Mar.cōsil. 85.num.16.Dec.consi.55.Alc.lib.5.parad.cap.9.in fi.& his, quæ primo loco diximus, addes Nic. Boe. decis. 179. supra relata.

15 †Inquit & Imperator in l.2.C.de com.& mer.si ulterius aurum pro mancipiis, uel quibuscunque speciebus, ad barbaricum fuerit translatum à mercatoribus, non iam damnis, sed suppliciis subiungentur, ubi Ang. idem iuris esse in argento respondit.

16 † Animalia quoque in barbaricum solum transferre prohibemur, ut notatur in l.vsurpatione. C. de vecti. & com.& videbis Luc.Pen.in l.vni.C.de lit.& iti.cust.libr.12. qui de prohibitione in Regno Siciliæ equorū militarium meminit, & uidebis sing. tex.in l officium.§.paternus.ff.de re militari, extra prouinciam suam duci non permittere, & his addes, quæ scripsit Nico.Boe. decisione 188 non semel relata. Is enim de prohibitione Asturconum in Regno Hispaniæ meminit, & refert And.de Iser.in rubri.quę sint reg.col.vlt.dixisse, si quis equos, & arma alio loco habita per Siciliæ regnum transfert, poterit absque uenia.& sine p̄missu principis ad domicilii locum impunè deducere. Nec enim prohibitio regulis, q̄ arma, & equi non extrahantur ad propositum factis speciem refertur citat l. siquis post hanc. C. de ędifi.priua. & denique in materia videbis text. in l. vni.C.de

17 grege domi.lib.11.† Et eiusmodi impios christianos, qui Saracenis, & hostibus Romani Imperij illicitas res exportant, seu per nuntios destinant, excommunicatos esse, capientium seruos effici, bonisque priuari lege pontificia sancitum est, c.ita quorundam, c.significauit, c.quod olim.& cap.ad liberandam.extra de iud. In quibus capitibus lignamina triremium, & ipsas triremes vel naues Saracenis uendi etiam prohibentur. Adduntur & alię pęnæ in c.multa mentis amaritudine, in tit.de iud.extrauag.cōmu.ubi in omnibus mercibus ad Saracenos deferendis est generalis prohibitio: iure autem ciuili aduersus huiusmodi sceleratos homines prohibitas res exportantes ad hostes pœna est bonorum omnium præscriptio, & capitis periculum, ut legitur in citata l.2.C.quæ res expor.& in l.cotem ferro.ff.de pub.

18 † Sed & illud eleganter quæri potest, quæ sit hæc capitalis pęna. Dicet aliquis expeditum id esse, dicitur enim in l.rei capitalis.ff.de pęnis.rei capitalis damnatum: sic accipere debemus, ex qua causa damnatos uel mors, uel etiam ciuitatis amissio, ut seruitus contingit. l.2.ff.de pub. iud. l.qui cum maior.§.is demum. ff.de bon.lib.ff.de verb.sig.l.licet capitalis.& interpretationes legum pęnæ molliendæ sunt potius, q̄ exasperandæ.l.si pręses.l.interpretatione. ff.de pę.& regula in pęnis, de reg.iur.in 6. Vnde plerique prudentissimi iuris interpretes responderunt, ubi de capitali pęna in l.municipali fit mentio, in exilio interpretandam esse. Idq; scripsit Acc.in l.vni.in verbo, capitali. C ne Christia.man. quod notauit Imol.in l.2. ff.de pub.iu. & scripsit post alios Abb.Sic.in c.quāto, ver.tertiò quæro, nu.7.de iure. subdēs id à frequētiorib.receptum. Ias.in l.diuortio nu.15.ff. solu.mat. Dec.in l.magistratibus, nu.2.ff.de iuris.omn.iud.& in l.imperiū. nu.14.& seq.ff.eod.vbi quædam contra hanc sententiam adducit, Alc.in d.l.licet capitalis, de verb.sig. Alex.consil.104.statutū loquens, lib.j.Ang.Are.in prac.in ver.& ibi caput. nume. 32.& August.apud eundem notat Abb.in c.si clerici.num.38.de iud. Affl.decis.vltima.versi.quarta difficultas.nume.14.& latissimè omnium scripsit Nic. Boe.dec.254.& præsuppono. Et pro hac sententia facit tex.in l.mercatores.C.de col.& mer. in illis verbis, & præter earum rerum, ac pretii amissionē quod fuerit numeratum, uel commutatum exilii se pœnæ sempiternæ subdēdum. Item hæc eadem sententia cōfirmatur ex his, quæ scripsit Bald.post glo.in l.fin.C.quæ res vend.non pos. Contra verò in huiusmodi sceleratos homines pœna vltimi supplicii animaduertendum esse, sensisse uidetur.glo.in c.ita quorundam.in verbo, ferrum.extrà de iud.& apertius ibidem Fely.referendo Bal. in citata l.2.C.quæ res expor. tanquàm proditores vita priuandos scripsit. Et hæc sententia, meo quidem iudicio, & uera & ex mente legum est. Cōgruit enim illa ratio, quod pro tam magno scelere, quod proditioni proximum est, & ciuilia, & pontificia iura armantur, & uniuersa Christiana resp. lęditur, ut ex lectione citatorum capitum, & legum euidenter patet. Quæ sentētia confirmari potest ex tex.& singulari cum glo.in auth.de armis. in §.oportet.in uerbo, pecuniis. Sentit enim Accur.eo.in loco. vbi lex pęnæ capitali proscriptionem bonorum adiicit, eo casu de morte naturali interpretandam, & hoc innuit dum inquit, in ære, & persona. Relegatio enim, quæ personam non tangit, non dicitur personalis pœna.& tex.prædictum cum gl. ad id citauit Alb.Bru.in lib.de constitu.& dec.in verbo, pęna. versi.pęna capitalis.& notauit addi.apud Abba.in ca.at si clerici. nu.38. de iudi.sed in l.secunda.C.quæ res expor. protinus omnia bona fisco adiici mandatur, consequenter dicemus, talia admittētes ultimi supplicii pœna damnandos, ex quibus remouetur, quod contra hanc sententiam dicebatur, legem de capitali pęna ī mitiorem partem interpretandam. Verùm, ut euidentior propositæ materiæ habeatur intellectus, huic rei quasdam facti species adiiciendas putaui.

Et illud primum, ubi lex ciuilis, uel municipalis pęna ipsam capitalem declarat, uel alia lege exprimitur, seu aliter de mente

19 legislatoris constat, eo, † seu his casibus declarationi legis stādū esse nemo dubitat. Finge in l.saccularii. in § sunt quædam. ff. de extra.crimin. ubi Iuriscons. in hæc uerba. Hanc rem præsides exequi solent grauiter, usque ad pęnam capitis, quia & ipsa res mortem comminatur. item in l.Iulia in §.fi. ff.ad legem Iuliam rep.quem tex.citat Dec.in d.l.imperium. non caret etiam quod diximus, auctoritate, nam Angel.& Alber.Brun.in relatis locis scripsere, & omnes auctores de hoc consenserunt, & uidebis Felyn.in c.qualiter.§.ad corrigendos, in fine de accus. Nec p̄fectò dubitandum de his videtur: quoniam cum manifestus legis est sensus, nusquàm interpretatio tantum ualet, ut inquit imperator in l.tertia.C.de lib.præt.Ias.in consilio 98. colum. pen.vol.1. accedo.& in consil. tertio, uolum.tertio, in causa societatis, & consi.quinto, colum.pen.eo.uol.& latius in consi.43.colum.5. eod.uolum.& consi.143.volum.quarto. Constare autem de mēte legis seu statuti dicimus, uel si in ijsdem, uel aliis legib. exprimatur, uel si lege municipali aliquem capitali pęna plectēdum simpliciter caueretur, in articulo, in quo ius commune capitalem pęnam expresse declarasset. c. cum dilectus. de consuetud. idque Angel.Imo.& plerisque aliis relatis placuit, & præsertim

20 Alcia.in l.licet capitalis.ff.de verbo.signific. † Deinde considerabam aliquando capitalem pęnam, ut personæ conueniat, in morte naturali intelligendam, uerbi gratia, in seruo, ut notauit Aug.apud Ang.in relato loco, & inspice text. cum glos.in l.hos

21 accusare.in §. omnibus. de accus. † Tum & illam facti speciem cogitabam, ubi in l.pęnæ capitali bonorum præscriptio adijcit in ultimi supplicii, ut diximus, pęnam interpretandam esse. §. oportet.cum glo.in auth.de armis, & aliorum auctoritatibus comprobauimus, quæ auctoritates interpretationi dictæ legis 2.C.quæ res expo.valde congruat.

22 † Item & illam facti speciem subijcio, ubi lege communi, vel municipali de capitali pęna fit mentio, in exilio intelligendum esse, & hanc sententiam, & ueram & sanè crebriorem esse ostendimus. Quæ sententia non incoloratè temperari forsan posset in delicto atrocissimo.

Finge enim legem ciuilem, vel municipalem in delicto atrocissimo pęnam capitalem irrogare, non puto verisimile esse legis conditorem de exilio sensisse, quinimò de naturali morte: & cum hoc temperamento communem sententiam intelligēdam esse innuit Felyn.in d.§.corrigendos. in extrema parte, & consequenter tento dicere, si in l.2. C. quæ res expor. non esset adiecta bonorum proscriptio, propter sceleris immanitatem in naturali morte intelligi debuisse.

Quia tamen temperamētum eiusmodi periculosum est, iterum atque iterum cogitabis: nam nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est, & relata loca inspicies, & pręsertim Aug. & Alc.

23 †Postremò, si episcopalis constitutio clericum capitali pęna puniendum decerneret, excommunicationis intelligendam plerique sensere, ut inquit Alcia.ubi supra, plus admittit in relato loco Aug.& si episcopalis cōstitutio contra clericos esset in hæc verba, morte moriatur, idem iuris tamen esse.

24 Sed, vt aliquando unde diuerteram, redeam, †non obstat lex mercatores. C.de com.& mer. loquitur enim in mercibus non prohibitis, alioquin absurdum esset pari pęna exportantes p̄hibitas merces, & non prohibitas puniri. Pro admissi enim sceleris qualitate pęnas imponi, non est iuris ambigui. l. rescriptū. ff.de his, quib.vt indig. ca.quæsiuit. de his, quæ fiunt a maio.par. cap. c.non afferamus stateras. in fin. decimoquarto, quæst. prima. Dec.in c.at si clerici, nume.11.extra de iud. & ad prædictam interpretationem l.2.videbis, quæ scripsimus s̃. in ea parte, quā inscripsimus de statu mercat. vers.deinde & illud. Et quædā, quę ad hūc locū valde p̄tinēt, illinc assumes. Lex ēt fi.ad hunc locū, & propositam quæstionem non valde pertinent, & id, quod de capitali pęna ibidem scripsit Bald. ex prædictis remouetur.

25 Animaduertendum est † etiam ad Barbaricū solum vinum. vel oleum seu aliud liquamen exportari, nec quidē gustus cā licere l.j.C.quæ res expor. quā prohibitionē in aliis rebus in d.l.2. eiusdem tituli enumeratis censeri arbitror, & si non gustus censas, sed alius sensus interueniat, finge em̄ aliquem ad Romani imperii hostes ensem vnū, vel loricam unam, exempli seu speciminis cā, & (vt vulgo dicere solemus) per monstra exportasse, pactumque esse de exportando plures si placuerit eiusdem generis seu speciminis, hunc in prohibitionem incidere, & ꝯ legē venire putarem. Cum enim & eadem ratio similiter interueniat, sequitur, ut idem debeat existimari, quod forsan eadem lege prima Accur.sentit, dum legem illam in liquaminibus loquentem, & in aridis locum habere ait.

Nec mouere quenquam debet legem secundam. C. quæ res expor. in illis verbis, Barbaros, quos indigere conuenit telis, & reliqua: validiores enim Barbari fieri nō possunt ex lorica vna vel ense vno: quoniam ex specimine seu exemplo instituuntur Barbari: idque argumento eiusdem legis, in verbo, instruere, & l.fina C.de poen.

26 Diuersum tamen respondendum sentio, † si municipali lege vinum extra territorium sub pœna exportari prohibetur, vt scilicet in pœnam non incidat is, qui metretam vini gustus causa exportauerit: licèt Bald. in citata lege prima, contra senserit, & probetur eius sententia à Iason. in l. non dubium. C. de leg. nu. 46. & Alexand. apud Bar. in l. quæsitum in §. illud. ff. de leg. 3. & defendatur ab Alciato, dispun. lib. 4. cap. 11. & placuerit Nicol. Boer. dec 277. & videtur. nu. 9. qui citat Ioan. de Anan. in cap. ita quorundam de iud. & Andr. Bar. consi. 57. num. 9. vol. j. huic sententiæ assensisse: sententia enim Bald. notatur à Saly. in d.l.j. notatur à Ias. qui in articulo sibi parum constitit, in l. 2. ff. de iurisd. om. iud. & l. quidam rationibus. & videbis sub nume. 25. reprobatur etiam à Felyn. in cap. ita quorundam. sub nu. 2. de iud. & quidem optima ratione. Sancitum est enim, ad hostes exportari non licere, nec quidem gustus causa, ne hostibus causa prębeatur in Christianorum terras irruendi. Quæ sententia cōfirmari eo potest; quia parem rationem in rebus prohibitis exportari municipali lege, & prohibitis exportari ad hostes nemo dixerit. Altero enim casu vniuersa Christiana religio, atq; Respublica defenditur, atque conseruatur: vt patet ex citatis iuribus, & capitibus. Altero verò, ut annona in loco vberior sit, neve locus egeat re prohibita, extrahi prohibetur, atque consulitur, & hanc rationem legis municipalis fuisse scripsit Bald. in l. cætera. in §. sed & si quis. ff. de leg. primo, & probat alios referēdo Alb. Bru. in lib. de cons. & decre. in verbo, deuetum. versi. statuta, quę prohibent transferri.

Illud etiam mercatores non ignorare expedit, plures Christianos esse Principes, & Reges, qui imperatoriæ ditioni non su-
27 bijciuntur, † & bellum vtrique posse indicere, & illi quibus bellum indictum est, hostes Regis, & regni illius dicūtur. Ponamus in regibus Galliæ, & Anglorum: inter quos durante bello merces tam prohibitas, quàm alias quascunq;, tanquā hostes exportare non licet, ne alieni regni, (quod non conuenit) scrutentur arcana, ut dixit imperator in l. mercatores. C. de com. & merca. & sensit Bald. in l. 2. C. quæ res expor. & diffusè tractauit Nico. Boe. q. 188. cuius scripta, cum inter manus versentur, iura & auctoritates, quæ citat, consulto prætereo, & his addes, quæ in secunda parte attigi, versi. rursus.

Reliquum est, vt de illicitis mercibus vtilissimū illud & quotidianum referam Pauli Iurisconsulti in l. cotem ferro. in §. dn̄s. ff. de pub. cuius verba sunt hæc. Dominus nauis si illicitè aliquid
28 † in naue vel ipse, uel rectores, vel cōductores imposuerint, nauis quoque fisco vendicatur, q̄ si absente dn̄o id à Magistro, vel Gubernatore, uel conductore, aut proreta, nautave aliquid factum sit, ipsi quidem capite puniuntur, commissis mercibus, nauis autem domino restituitur, illicitarum mercium persecutio hæredem quoque afficit. Vt.n. dn̄s nauis naui priuetur, eius sciētia requiritur, quod notauit ibidem glo. Et ad materiam videbis Cyn. Barto. & cæteros iuris interpretes in l. cum proponas. C. de naut. fœno. & plenius ad interpretationem dicti §. videbis Nic. Boer. q. 178. nuper relata, vbi an propter illicitas merces licitæ quoque amissæ censeantur, disputat. & tractat quid si non asportantis, sed alterius sint, & ait receptum esse, si quidem is sciuerit amissas etiam non prohibitas ratione prohibitarum esse, contra verò, si ignorauerit.

29 † Negotiandi quoque causa ędificia demoliri, & marmora distrahi edicto diui Vespasiani, & Senat. Cons. vetitum est. l. negotiandi. C. de ædific. priua. & pœna in eum, qui aduersus S.C. faceret, constituta est l. Senatus. ff. de contrahenda empt. l. cætera. ff. de legat. primo. l. fin. ff. de damno infecto. l. Marcellus. ff. de donat. inter virum & vxorem.

30 † Nec est silentio prætereundum, salinarum reditus & salinaria, seu salinarum vectigal inter regalia connumerari, vt in tit. quæ sint rega. in vsibus feudo. l. inter publicas. ff. de uerb. signif. & c. super quibusdam. versic. præterea. extra eo. Vnde mulieres in opus salinarum ob maleficium damnari solebant. l. mulier in opus. ff. de cap. l. aut damnum. §. in ministerium. ff. de pœnis. Adeò, ut sal uendere his tantum permissum intelligatur, qui à fisco hoc ius emerunt, ut scripsit Alci. in citata l. inter publicas. Et si quis sine uenia, seu licentia eorum, qui à fisco emerunt, seu salinarum conductorum sal emere, vendereve tentauerit, & si munitus esset Cæsareo, seu Apostolico oraculo: sales tamē ipsi cum pretio in commissum cadunt, & emptoribus, seu salinarum conductoribus debetur. l. si quis. C. de vect. & com. vbi iuris interpretes, & scripsit Bertach. in tract. de gab. in 7. q. princ. nume. 33. tomo 7. Consequenter igitur intelligis mercatorib. in sale passim mercaturam exercere ius non esse, possunt enim emere à fisco, ut his, qui largitate Imperatoris, seu Pōtificis ius regale huiusmodi habent: Vt municipibus, hoc est his, qui à fisco ius eiusmodi habet, vendant, & quotidie videmus sale oneratas naues portui Anconitano applicare, & reip. Anconitanæ q̃ ius tale regale ex pōtificia largitate hēt, à mercatorib. vendi.

31 † Sunt & aliæ pœnales prohibitiones, & quidem pontificiæ circa sal. Vnde in materia videbis, quæ Alex. scripsit in consi. 76. visa inquisitione. vol. 4. tractat etiam ad id pertinentia complura Aymon Craue. consil. 6. plura videnda. ver. quintum scelus. nu. 110. quæ ipse dispicies, & adeò in delinquentes circa sal districtè procedi, atque seuerissimè animaduerti solet, ut vix mercatorem, ni fallor, prorsus innocentem in patria mea defende-
32 rim † Is enim cum salsamentorum, seu salgamorum, & (vt vulgari uerbo in posterum vtar) saluminum copiam magnā mari in vegetibus Anconā exportasset, cum magna uegete Muriæ, vulgo salomora nūcupatæ, exposuit, intromisitq; nullo verbo publicanis facto de vegete Muriæ, crediderunt enim dolia oīa saluminibus plena. Re igitur comperta contra mercatorem instituta fuit inquisitio, q̄ clanculum contra constitutiones tam pontificias, quàm loci, sal intromisisset, & sale à municipibus, seu officialibus non vendito vsus esset. Quem ego ex pluribus defendi. Primùm; quia constitutionibus sal, & salsuca prohibebantur. Muria autem, seu salamora erat res diuersa, idque ex nomine demonstratur. l. si idem. C. de codi. Deinde, quia propter additionē aquæ mutabatur forma salis, quæ forma in aliud corpus res transfert, & propè rei substantia interit. l. Iulianus §. si quis
33 rem. ff. ad exhi. † Item dicebam, negari non posse, muriam rem mistam esse, scilicet, aqua, & sale: & simplicis appellatione in pęnalibus mistum non contineri. l. vim passam. §. præscriptione. ff. de adult. & scribunt diffusè iuris interpretes in l. 2. ff. de verbo. oblig. & propriùs ad rem accedens, si muria ad sui redigeretur initia, simplicis scilicet, id est, salis, maxime fieret propter materiæ debilitatem vires eiusdem effugerent. l. quæsitū. §. illud fortasse. ff. de leg. 3. quæ ratio fraudis suspicionem remouet, adeò, vt sani capitis dicere nemo posset, legi fraudem factam esse: cum non expediret mercatori efficere muriam gratia habendi sal. Rursus defendebā arg. ab absurdo. Omnes enim, qui salgama, seu salumina exportarent, si muria includeretur, in prohibitionibus inciderent, cum eiusmodi salumina absque muria esse nō possint, corrumperentur. Et idem censeri in vegete muriæ separata à saluminibus, quod in muria adiecta saluminibus & ipsis immissa.

34 † Potentia enim actui proxima in actu habetur. leg. penult. vbi glo. & Barto. ff. de milit. testa. Iason in l. cætera. §. fina nu. 17. & in fin. ff. de leg. j. & tractat Mar. sing. 325. diu tibi ubi latius tractasse refert in l. pen. ff. de quæst. Tum & illud mouebat me mercatoris primum propositum bonum, & referebam Bart. in
35 d. l. cætera. §. fi. sub nume. 5. post Guil. diuisit. † si lex municipalis vetat quenquam frumentum in foro emere, nisi victus causa, non includi in prohibitione scolarem, qui victus causa pro toto anno frumentum emerit, deinde mutato proposito volens ven-
36 dere frumentum met vendiderit. † honestum enim, & licitum primum propositum inspiciendum ait, cuius sententiam plenius probarunt, facit l. j. §. vnde quærit Offilius. ff. de exerci. Pari ergo ratione bonum consilium mercatoris à principio damnādum non esse, qui timens ne salumina penuria muriæ corrumperentur, si forsan iter longius esset, muria sibi præuidit loco. Addebā & illud, constitutionem de sale in illis locum habere, qui cōtra cōstitutionem quid dolo facerent. In mercatore autem nostro dolum abfuisse ex prædictis constare, & prætermissis his, quę habētur in l. in lege Cornelia. ff. de sicar. & sexcentis aliis locis vulgaribus referebam quæ scripsit Aym. in cōsi. 6. num. 111. & seq. Postremò, quod veges muriæ salgamorum causa esset accedentibus præcipue tot, tantisque coniecturis, mercatoris iuramento standum esse dicebam: iuxta glo. in cle. fi. in verbo, non negotiandi, de censi. quam citat Bal. in l. cum proponas, col. pen. C. de nau. fœno. & plene scripsit Alex. in l. cætera in §. sed & si quis. ff. de leg. j. & ibidem Ias. sub nu. 8. qui etiam refert Bald. in l. si quis non dicam rapere, in 3. oppositione: C. de epis. & cleri. citantem legem vni. C. de lito. & itine. cust. lib. duodecimo.

37 † Est & illud notandum, publica pecunia mercaturam fieri prohibitum esse. Idque notauit Bar. in lege diu minimè. C. de suscep. præ. & arc. lib. 10. motus cad. l. & citauit l. j. & 2. C. de his, qui ex pub. rat. & l. j. C. de his, quæ ex pub col. lib. 10. & facit l. vni. C. de au. pu. perfecutorum enim (si Budæo credimus) munus erat iudicio experiri contra eos, qui aurum vel pecuniam, vel argentum Reip. debebant. In qua l. Bar. scripsit in hæc verba, Exactores publici, si exigunt pecunias, nō possunt eā redigere in florenos, vel florenos in pecuniam absque venia, seu licētia, & omne lucrum, qd hi perciperent, ad rempub. pertinet, meritò repeti pōt, & qui eiusmodi lucrum retinent, non sine peccato retinent. hactenus Bart. in prædicta, seu similia verba. Quem refert Dec. in consil. 6. & non insubtiliter differendo, in materia tres facti species constituit.

Prima est in eo, qui pecuniam publicam pro domino, vel rep. recipit, quam statim debet restituere, ut is negotiari publica pecunia & lucrari non possit. Cùm enim statim non restituat, in mora esse censetur, ut in citatis iuribus.

Secundam facti speciem in eo constituit, qui pecuniam pro repub. recipit, quam licet incontinenti, illam tamen in opportunis, & necessariis rebus reipub. erogare tenetur, & hoc similiter posse dicta pecunia negotiari, aut ea vti vetat: hæc enim pecunia ad reipub. vsum parata, & in promptu semper esse debet, idque probatur ex his, quæ scripsit Barto. in l. 2. C. de his, quæ ex pub. col. Inquit enim. Nota hanc legem contra conseruatores monetæ, & qui pecuniam publicam ad solutionem salariorum doctorum destinatam, in alios usus transferunt. & pone secundùm Deci. in camerlingis Florentiæ.

38 † Et ego aliquādo retuli contra quosdam depositarios communis Anconæ, & nota, sunt enim qui in id crimen nonnunq̃ incidant. Et hanc sententiam confirmabam ex l. 2. ff. ad l. Iul. pecu. & l. 4. §. lege Iulia. cod. titu. vbi Mar. & Pau. Iureconsulti in hæc verba inquiunt: Lege Iulia de residuis tenetur, qui publicā pecuniam delegatam in usum aliquem retinuit, neque in eum vsum consumpsit. Item is, apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione ex pecunia, quam accepit, aliave qua ex causa pecunia publica resedit, sed & qui pecuniam publicam in vsu aliquo acceptam retinuerit, nec erogauerit, hac lege tenetur, qua lege damnatus amplius tertia parte, quàm debet, punitur. Hæc illi.

Tertiam speciem relatus Deci. in eo constituit, qui paulatim exigit pecunias pro domino, uel repub. quas omnes tenetur postea infra certum tempus restituere, in qua specie respondit hūc propria pecunia lucratum censeri, & sibi lucrum ex negotiatione quærere: is enim in genere ad restitutionem receptarum pecuniarum obligatus censetur, idque magis Reipub. expedit. Citat Cy. & Bal. in l. incendium. C. si cer. pet. Ang. & alios in l. cū quid. ff. si cer. pet. & l. in naui Saupheli. uer. nam si. ff. loc.

Quibus & illud adijciendum est, quod Iurisconsultus ait in l.
39 qui sine vsuris. ff. de neg. gest. † magistratus qui publicam pecuniam in usus suos conuertit, maximas vsuras præstare vice cuiusdam pœnæ debere, à diuis principibus constitutum est.

40 † Publicis etiam rebus mercaturam facere vetamur: species enim publicæ in negotiationis emolumenta conuerti non de-
41 bent. l. secunda. C. de naui. lib. 11. ubi Luc. Pe. inquit † tempore horrendæ famis quosdam publicis pecuniis emendi frumenti gratia missos fuisse, diuque moram traxisse, & exquisitis excusationibus moram uelare quæsiuisset. Cum tamen publicis pecunijs negotiati essent, horum inquit fraudem, negligentiam, & immunitatem uendendam, & in eos seuerissimè animaduertēdum, non enim hoc homo solus, sed totus populus trucidatur: s̄m Gre. in reg. c. 2. Hactenus ille in uerba suprascripta, quæ adijcies his, quæ de publicis pecuniis proximè diximus.

42 † Item arbores ex luco Daphnes, uel cupressos ex luco Persei dos ementes, & uendentes nouerint se quinque libris auri esse mulctandos. l. prima, & secunda. C. de cupres. quemadmodum in Aegypto Sycomorum arbores excidentes extra ordinem nō leui pœna coercentur, idirco, q̄ hæ arbores colligant aggeres Niloticos, per quos incrementa Nili dispensantur, & curantur. l. saccularii. §. si quis arborem. ff. de extraord. crimini. quib. adde
43 l. in fraudem. in §. conductore. ff. de iure fis. † Item ueneni mali emptio non contrahitur, secundùm ea, quæ scripsit Iurisconsultus in l. quod sæpè. §. ueneni mali. ff. de contrahen. emp. & in l. 3. ff. de sica. Consequenter intelligis in his sine permissu principis negotiationem fieri non posse.

44 † Notandum est & illud, locorum constitutionib. negotiādi facultatem iusta de causa plerunque arctari, ut ecce in patria mea nonnunquam decreta fiunt, ne frumentum uendendi, ne-
45 gotiandique causa quis emere præsumat. † Quod decretum (vt penuriæ occurratur) de iure valet, idque probari uidetur ex his, quæ scripsit Barto. in l. cætera. in §. fin. & ibidem plenius Ias. sub nu. 13. ff. de leg. j. Accedat, quod scripsit Barto in l. j. C. de fru. vir.
46 const. † inquit enim, ex mala administratione frumenti penu-
47 riam crescere. † Vnde præfecti annonæ ordinem dare, seu ponere possunt, qualiter, quo ordine, quantumve frumenti uēdi possit quolibet die, uel mense. Quem refert, & probat Corse. in singul. suis, in uerbo, frumentum. & adde Abb. in c. j. de emp. & ven. nu. 6. & quæ notauit Ant. Fran. apud eum.

48 † Similiter in patria mea viget aliud decretum, & quidem pęnale, quo omnib. prohibetur mari, uel terra ad ciuitatem post festum omnium sanctorum uinum importare, quod statutum & in ciuitate Tergesti esse, & obseruari debere, scripsit Bal. responsorum libro secundo, respon. 192. statutum ciuitatis Tergesti. & obseruādum esse dictum statutum colliges ex his, quæ scripsit. Nic. Boer. dec. 277. & uidetur numero nono. Accedat qđ Pal. &
49 Ias. tractant in l. cætera. in §. sed & si qs. ff. de leg. primo. † Innuūt enim legem municipalem ualere, quòd extraneorum pāni nō intromittantur, & temperando, seu declarando subdunt legem prædictam intelligendam in his, qui pannos intromittunt, ut in loco usus hominum eiusdem loci remaneant, ad illos autem non referatur: qui itineris causa aduehunt, & (ut ipsi dicunt) per transitum. Quam sententiam probat Alexand. in consil. 86. uisa. volum. quarto, numero quarto. Pro qua sententia ex tex. iuncta glo. in l. si quis post hanc. C. de ædifi. priua. & confirmabis ex his, quæ sint reg. & Nicol. Boe. decis. 178. nume. 12. & quę eadem parte nos diximus, ver. animalia quoque. Vnde si nauis onusta vino, itineris causa portui Anconæ post festum omnium Sanctorum applicaret, in prohibitionem magister nauis non incideret, cum vinum alio sit importaturus. Idem iuris esset, si viuētorum, & aduersa tempestate in portum deferatur, uel quia nauis vitium faciebat, uinum fuit expositum, non ut in usus habitantium conuerteretur, arg. l. Cæsar. l. interdum § si propter necessitatem. ff. de publ. & l. fin. § idem iuris. ff. ad leg. Rho. de Iac. Et denique dictum consilium Bald. ad declarationem eiusdem decreti Anconitani valde notabis, & uidebis Ber. in trac. de gab. in 8. par. prin. in prin. tomo 6.

50 † Sunt & sexcentæ leges municipales in diuersis mundi partibus, quibus mercatura in quibusdam rebus arctatur: quas referre non expedit, nec ad rem ualde pertinet. Sufficit ergo prædicta attigisse, & hæc loca ad materiam subijcere. Gui. Pap q. 373. utrum vetitum & q. 572. si fuerit. Gand. in trac. malefi. in rub. de rebus non por. con. de. Asten. in vol. de cōst. & decret. in verbo, deuetum. ubi diffusè Nicol. Boe q. 178. Sciendum est etiam, licèt grauior, videatur iniuria, quę inani honestatis colore uelatur, vt homines de rebus suis aliquid facere cogantur inuiti ut inquit Imperator l. dudum. C. de contrahen. empt. Vnusquisque enim rei suæ moderator est, & arbiter. l. in re mandata. C. mand. & per iniquum est, non esse ingenuis hominibus rerum suarum liberam alienationem. l. 2. si à parente quis fuerit manu. & scribit
51 alios referendo Aym. Crau. consi. 6. nu. 121. † Mercatoribus tamen, qui res venales, & necessarias ad quotidianum hominum victum exposuere, pretium moderari posse, & moderationem in vendendis mercibus adhiberi, secūdum Bart. in l. nemo. C. de iud. & in l. Imperatores. ff ad l. Iul. de anno. & in l. j. in § cura carnis. ff. de offi. præf. vrb. & Ias. in l. j. col. 2. ff. de leg. & propius ad rem tractant Bar. Bal. & Salyc. in l. j. C. de epis. audi. & Abb. in c. j. nu. 6. de empt. & vend. Vnde relati iuris interpretes inquiunt. Cum verbo victus, uestitus contineatur: nam sine eo duci vita non potest. l. verbo victus. ff. de verbo. sig. Mercatoribus pannos vendentibus certam adijci taxationem in pretio posse. Itē cum similiter habitatio verbo victus contineatur, ut ead. l. probatur, pensiones domorum moderari posse, & moderatas pensiones domorū dominos recipere cogendos esse, quod in patria mea valde notandum est, propter assiduam, & frequentem aduenarum conuersationem, & his addes Asten. in vol. de const. & dec. in verbo vendere. versi. stante statuto. Cap. Thol. dec. 446. item fuit quæsitum & apud eam Stephanus plenius notauit.

52 † Denique huic tractatui illud est adijciendum, quod eleganter Vlpianus ait in l. , . in §. ne potentiores. ff. de offic. præsid. ut licita negotiatione nemo prohibendus est, ita & prohibita exercere quisquam non debet.

De contractibus Mercatorum.

SVMMARIVM.

1 *Nuda pactio obligationem non parit, exceptionem parit.*
2 *Mercator si paciscatur in nundinis Recinensium centum solui, & si debitor præstituto die non soluerit pro interesse decem dari, an valeat pactio.*
3 *Mercator vt lucrum cessans consequi possit, quæ debeat probare.*
4 *Lucrum cessans in infinitum non est producendum, sed primum lucrum tantùm peti potest.*
5 *Piscator, venator, & anceps lucrum cessans petere non possunt. & quare.*
6 *Pactum, quòd de damnis stetur simplici verbo seu iuramento, quòd valeat, & declarationes ad conuentionem eo. in loco.*
7 *Pactum in pecunia mutato, quòd salua sorte, ita quòd de ea in dubium non eatur, lucrum diuidatur, an valeat.*
8 *Mercatori tradens pecuniam vt lucrum & damnum sentiat, num possit petere vbi voluerit. vt sibi à mercatore rationes reddantur, distinguitur, & distinctionis fœdere dissentientes doctores ad concordiam redegit.*
9 *Mercator si ad lucrum & damnum pecunias mutuas recipit: & se damnum deinde passum affirmat: vtputa naufragij, num sit statutū tempus à iure eidem ad faciendum fidem de prædictis, & quòd testes super naufragio in loco, in quo casus euenit, minus legitimè recepti, probent.*
10 *Pater, & filius si in eodem instrumento se pretium aut aliud quippiam recepisse fateātur, an alter tantū, vel potius vterq; recepisse præsumatur.*
11 *Mercatores, qui merces per transennam seu foramina in vendendo seu permutando ostendunt, reprehenduntur.*
12 *Adagia seu prouerbia illa, in folle offerre, & in folle merces non emendas, declarantur.*
13 *Socius in casibus in quibus consociū obligat, intelligitur durante societate.*
14 *Interpretatio ad l. sed & si pupillus, in § de quo palam. ff. de institutionib.*
15 *Socius consocium obligat pro ea summa tantùm, quam in societate habere compertum est. Item quando societatis nomine contrahit.*
16 *Societas si est coita inter plures ad certum tempus, quemadmodum sors ipsa, nisi finita societate inuitis socijs diminui non potest, ita & lucrum.*
17 *Mercatores scribunt, Titius & socij, de qua formula multa.*

18 Lex, si quis maior. C. de transf. an habeat locum in curia mercatorum, vt. s. possint purgare moram, vel liceat prout de æquitate canonica.
19 Lex, si quis maior. C. de transact. an sit restringenda, vel extendenda.
20 Similitudo an bona sit de foro canonico ad curiam mercatorum.
21 Actio ad pœnam competit, etiam si nihil stipulatoris intersit, si contrauentum fuerit, quid in curia Mercatorum disputatur.
22 Pœna quæ ex partium conuentione proficiscitur, an censeatur contra æquitatē. & quòd titulus de constituta pecunia, sit factus propter mercatores.
23 Pœnæ legales non debentur in foro conscientiæ; conuentionales debentur, etiã si nihil intersit.
24 Interpretatio ad c. suam. de pœnis. relatiuè.

BEne est priusquam ad alias partes huius tractatus transeamus, quædam ad mercatores, ipsamq; mercaturam pertinentia sub singularibus titulis hic inserere, & modò pauca de contractibus mercatorum referemus, prætermissis his, quæ Franc. Ni. in tract. suo de contractib. mercatorum scripsit, ea enim magis ad animam, & poli forum, quàm iudiciales disceptationes pertinent, & cum materia à nobis tractãda nihil commune habent: & missa etiam faciemus ea, quæ Bal. scripsit in trac. de const. posito sub rub. C. de const. pecu.

Illud in primis vulgare est, nudam pactionem obligationē non parere, † sed exceptionem parere l. iurisgentium. §. sed cū nulla, versic. igitur nuda. ff. de pactis. At in curia mercatorum, in qua quæstiones sunt de bono, & æquo, huiusmodi exceptio, quod ex pacto nudo actio non oriatur, reijcitur. Quinimmo, ex ea agi posse receptum est: idque eleganter scripsit Bar. in l. Quintus Mutius ff. mand. & probat Bald. in l. si pro ea. C. mand. & in l. secunda. C. de const. pec. Sal. in l. placuit. C. de iud. Iaso. etiam non improbat in citato §. sed cum nulla, numero 11. & Felyn. in c. primo. nume. quarto, extra de pact. & in pulchra facti specie scripsit Alex. in consil. 52. nume. 3. & 4. uolum. 6. Dec. etiam huic sententiæ assentitur in plerisque locis, & præsertim in consilio 7. nume. 3. & pro tenui, & consil. 107. in causa, colum. 2. & consi. 421, nume. 17. plenè & subtiliter, quibus addes Ioan. Bap. Seue. in tract. de pact. q. 13. nume. secundo. Pau. Par. consi. 82. aduertendum, nume. 18. volum. 1. Blanch. in tract. de compro. in 1. q. nume. 43. to. 12. Matth. Affl. decis. 399. nume. 3. fuit latum, & videbis, quæ scripsit Soc. in rubric. de verbo. obligat. colum. 2. & seq. quam sententiam tot legum prudentium auctoritate cõfirmatam, ego etiam probo, licèt Roma. in l. filiusfamilias. ff. de dona. eam notauerit: me enim & auctoritas prudentissimorum virorum, & rationes mouent, ut longè a bona fide absit in curia mercatorum obiicere, nudo pacto promisi, æstimatio enim valde læditur (vt bellissimè in pulchra q. Quintus Mutius Iurisconsultus considerauit) & æquitati naturali conuenit inter eos, qui plurimum negotiantur, pacta seruari, ut scripsit Bald. in c. si pro debilitate, extra de offi. deleg. & confirmabis ex his quæ diximus in princ. 2. par. & in vlt. par. dicemus, & addes etiam his, quæ scripsit Mar. Man. in consi. 12. intellecta. nu. 14.

† Solent mercatores quotidie pacisci stipulatione interueniente in nundinis finge Recinensium, centum solui, & addere si centum debitor præstituto die non soluerit, pro interesse decem etiam dinumeret, in qua facti specie uidendum est, num conuentioni standum sit. Et stare videbatur, quoniam in his, q merces comparare solent, non solius damni, sed & cessantis lucri est habenda ratio. l. 3. §. fi. ff. de eo, quod cer. lo. ubi Bar. & idē ait Bar. in l. vni. C. de sen. quæ pro eo, quod int. nume. 25. & probat Alex. in consi. 190. uisa scriptura, nume. 4. vol. 2. & in consil. 141. uiso themate, in prin. volum. 5. idque receptum esse scripsit Dec. post Fely. in capitulo cum venerabilis, colum. 6. de excep. licèt eo in loco subdubitauerit, & idem Dec. in consil. 341. in fi. præsens consultatio, & cõplures refert Andr. Tiraquel. in cõm. de vtroque ret. § j. glos. 18. nume. 71. pag. 363. Contra verò conuentioni standum non esse probatur auctoritate Bal. in l. rogasti. § si tibi, col. 2. ff. si cert. petat. Inquit enim in fraudem vsurarū pactum seu confessionem adiectam censeri l. qui testamētum, & tanti sua interest in præstituto tempore pecuniam solutam non fuisse probari oportere. ff. de act. & oblig. l. traiectitiæ, & cõsequenter certa summa conuentionem initam non ualere. Idē probauit Alb. in l. j. C. de sum. tri. & Dec. in consi. 39. iuridicam, nu. 5. qui alios idem sentientes citat, & in cõsi. 119. & pro tenui, col. antepen. & in consi. 183. in controuersia, nu. 3. & in cõs. 322. nume. 4. & seq. quod & verum puto.

Vt † enim mercator lucrum cessans possit consequi quædã probare astringitur. Et illud primum debitorem in mora restituendi pecuniam fuisse, ut scripsit Deci. in consil. 116. in fi. & in consi. 441. in fin. & Alex. noster probat in consi. 191. nume. 4. visa scriptura, uolum. 2. Deinde probare debet qualitatem illam, se scilicet mercatorem esse, & merces solitum comparare, ut eleganter instruit idem Alexan. in consi. 141. uiso themate, in prin. volum. 5. quem refert, & probat Dec. in citato consilio 39. iuridicam, propè numerum quintum, & cõsilio 322. numero quinto. Postremò, lucrū cessans probare debet eo modo quo à Pau. Castr. describitur, is enim in l. 3. §. nunc de officio, nume. tertio, ff. de eo, quod cer. loco. scripsit in uerbo infrascripta. Probare debes quod mercator habuit præ manibus merces quasdam quibus fuisset lucratus decem, & quia caruit pecunia non potuit emere, vel alio modo potuit constare, q si habuisset illam pecuniam, certe lucratus fuisset decem, Nã non sequitur, est mercator, & consuetus est lucrari aliquando, ergo si habuisset, fuisset lucratus: quoniam possibile est, quod esset lucratus cum multa potuissent euenire in contrarium. l. quemadmodum. §. si in auis, in fin. ff. ad legem Aquiliam, & ff. de acq. rerum domi. l. naturalem. §. 3. si hactenus Pau. quem refert ac probat Dec. in citato consi. 322. sub nume. 5. & hæc sententia placuit Matt. Affl. decis. 20. quidam nobilis, & considerat Barto. idem sentire in l. 1. C. de sent. quæ pro eo, quod int. in illis uerbis, appareat quasi certe, quod ex ea lucratus fuisset, & reliqua. addo eundem Paul. in l. 1. C. de sum. tri. & ibidem Ioah. Baptist. Seue. nume. 83. & seq. considerantem dicta uerba, & qui subdit id plerisque placuisse, & hæc sententia mihi quoque non inarguta videtur, sed & illud adijciendum est, quod bellissimè relatus Dec notauit in c. cum uenerabilis, temperat enim, ut lucrum cessans in infinitum non producatur, † sed primum lucrum tantum peti possit, uerbi gratia, si mercator probat, si debitam pecuniam persoluisset dicto die, certe lucratus esset decem, audiatur. Rursus si dicat, ex illis decem nijs merces comparasset, lucratusque esset, non audiatur, nec etenim mercatorem ferendum ait, qui pro eo quod interesset traditam non esse decem petit, item q si rem habuisset, uendidisset, & pecunijs lucratus esset, citata lege vni. C. de sen. quæ pro eo, quod inte. l. Neratius. in §. si seruo. ff. de ser. cor. & l. si sterilis. §. cum per uenditorem. ff. de actio. empt. & hæc sententia sane rationabilis est, nec Paulum, & plerosque alios taliter sensisse puto, et & aliud huic rei adnotandum, quod Lud. Rom. scripsit in sing. 351. tu habuisti, citant enim dictam legem, quemadmodum, in versiculo, idemque Labeo, & ad cœlum ferens inquit, licet solitus negotiari lucrum cessans possit petere, † fallit tamen in piscatore, uenatore, & aucupe, ratione enim harum artium lucrum cessans peti nequit, cuius rei meo quidem iudicio illa ratio reddi potest, quoniam incertum fuerit, an caperent, & multa accidere possent, vt non caperent, probarique certe, non posse constat, quæ ratio ex mente Iurisconsulti, & Pauli videtur, ut in mercatore probari vique posset dicto modo, & videbis quod senserit Per. relatus ab Albe. in d. §. idem Labeo. Denique & illud adijciendum est in materia, quod in verba infrascripta notat Iurisconsultorum in lege fina. ff. de per. & commo. rei venditæ. uenditori si emptor in pretio soluendo moram fecerit, usuras duntaxat præstabit non omnino, quod venditor mora non facta consequi potuit, veluti si negotiator fuerit, & pretio soluto & mercibus plusquam ex usuris quærere potuit, & quod nimium sibi tribuens Franc. Otto. scripsit libro primo de vsur. cap. 7.

† Aliud pactum in contractib. mercatorum quotidianum est, vt de damnis, & eo, quod interest, stetur simplici verbo seu iuramento partis, quam conuentionem valere receptum est, & de qua tractat Bar. in l. j. ff. de præt. stip. & in l. iusiurandum, quod ex conuentione. ff. de iure. & sanè crebriorem sententiam esse, & Alb. & Ias. ibidem testantur, & idem Ias. in l. si arbitro. ff. qui sat. cog. & plenè quidem & eleg. probat Soc. in consi. 90 uisis quibusdam, vol. 4. ad quem in proposita facti specie tanquam ad sacram anchoram confugies, & idem placuit Mat. Affl. dec. 22. & deci. 91 iterum, & ubi plenius rem attigit. Ex quibus locis colliges declarationes ad propositam conuentionem, & illam declarationem præterundam non esse censui, q licet Bar. in d. l. fin. de præt. stip. senserit huiusmodi conuentionem, antequam creditor iuret, posse a debitore reuocari, eius tamen sententiam notari, atque a frequentioribus damnari, ut scripsit Alex. in cõsi. 130. difficultas huius negotij. propè finem, vol. 3. & Affic. decis. 91. supra relata nume. 11. verum Bart. sententia admittenda est cum illo temperamento, ubi scilicet creditor mercator deteriorem suam conditionem fecisset, culpatque atque infamatæ vitæ effectus esset. Tunc enim reuocandi facultas subest causa, vt scripsit Ang. in citata l. si citando l. cum quis. & l. si cum Cornelius. ff. de solu. cuius sententiam, & Raphael, & Imol. ibidem probantur, & placet Soc. in relato loco, & Ias. in citata l. si ab arbitro, nu. 4. & in l. iusiurandum, quibus in locis se ex facto consultum semel atque iterum secundum hanc sententiam respondisse: ac nos hoc iure vti scripsit, & sanè id honestius est, & meritò obtinet, vt ex causa prædicta ius reuocandi concedatur, & sine causa denegetur, nec forsan aliter intellexit Barto.

Huic rei est & illud adnotãdū, inter omnes iuris interpretes conuenisse declarationem a creditore factam ad arbitrium boni viri reduci posse. Facta igitur damnorū declaratione, reductionem ad arbitrium boni viri concedūr, & hoc modo fortissimū illud argumentū, ex huiusmodi cõuentione ad deierandū homines inuitari, & periurijs viã nõ esse aperiendam, idem iuris interpretes remouent. Vnde ne contingat periurijs detegi, sibi bene consuleret, atque caueret creditor, si præcedente iuris moderatione, ac taxatione super damnis iuraret, iuxta c. quæ tractantur in auth. hodie. aliàs nouo iure. C. de iudic. & in c. pia, de excep. in 6. & in c. frequens. de rest. spol. & scribit Alexand. in consi. 37. uiso & opportunè discusso. prope fi. uol. 2. ubi id mirificè commendat. & his addes proprius ad rem Io. Dile. in tract. de arte testa. cau. 48. in tit. de leg.

† Est & aliud vsitatum pactum inter mercatores, solēt enim mercatores, uel alii mercatoribus pecuniam mutuare seu tradere ea lege, vt salua sorte, & ita, ut de ea in dubium non eatur, & lucrum diuidatur, quod quidem pactum illicitum, & usurariã prauitatem sapere eleganter scripsit Bald. in l. j. C. pro soc. nu. 11. ex eo enim etiam reprobatur, q periculum ad recipientem pecuniam tantum pertineat, ut uoluit glos. in c. plerisque. 14. q. 3. & uidebis Ro. belliss. differentem in consi. 520. circa propositã, & plene quidem tractauit Dec. in consi. 116. in causa Alouisij, q & aliorum loca refert, & ad materiam nostram, & mercatorū is locus est uberrimus, addes etiam Ias. in consil. 33. uiso themate, vol. 3. qui & prædicta comprobat, & multis coniecturis euitandi turpis quæstus causa, ut contractus licitus præsumatur ex facto consultus rñdit, eum qui pecuniam negotiationis causa dedit quibusdam, qui societatem coiuerant, societatem subintrasse censerit, & Bal. etiam nostrū legito, qui in materia interrogatus ex facto rñdit in consi. 453. committere pecuniam. li. 3.

† Sed finge, Titium licito modo pecuniam mercatori dedisse, ut scilicet & lucrum, & damnum sentiret. iuxta l. j. C. pro soc. num potest Titius quãdocunque & vbi uoluerit petere, ubi sibi a mercatore ratio reddatur. Bar. in l. neminē. C. de suscep. prep. & arch. libr. 10. argumen. illius l. in fine anni, & non ante Titiū audiendum respondit, cuius sententiam probat Ias. insti. de act. §. sequens. numero 43. ubi Roman. in singula. suis, idem sensisse refert, & placuit hæc sententia Corset ut in singul. suis in uersiculo mercator, & Cape. Tholo. non improbat. q. 447. quibus addo Pet. Vbald. in tract. de duob. fratr. in fine 12. partis, qui ait in proposita facti specie mercatorem ad exhibendum rationes ante annum compelli non posse, & singularem esse tex. in l. neminem. & Pontanum idem respondisse. Ego tamē didici à Bal. in rubr. C. pro soc. numero quinto, cessante calumnia qñcunq; calculum peti posse: monent eum, quæ notantur in l. tandiu. C. pro socio. & hæc sententiæ placuit Ias. in l. vni. C. de erro. calc. sub nume. 2. qui citat Bar. in l. Lucius ff. pro socio. Vnde ego nõ incolorata forsan distinctione tentabam dicere. & Bartol. bene dixisse, & Bald. non malè sensisse: si enim quærimus, an ante annum calculus cum pecunia, & lucro (si quod est) peti possit, & id denegandum est, & hoc meo iudicio forsan sensit Bartol. in l. neminem. is enim argumento illius tex. ut supra respondit, vñ verba Bar. secundùm illam legem accipiēda sunt: ut idem Bart. testatur in l. non solum. in §. liberationis uerba ff. de lib. leg. sub nume. 7. at lex illa loquitur in susceptore, qui integro, & completo anno rationes reddit, & dicto tempore eius officium terminatur, & huic responso Bar. lumen ueritatis assistat: & si iure stricto deficeremus, naturali ratione suadetur, ut Iurisconsul. ait in l. in summa. in §. Varus. ff. de aq. plu. arcen. Periniquum enim videtur, vt postq̃ mercator pecunias recepit, & in merces erogauit, seu destinauit, ante annū, & rationes simul, & pecunias reddere, & restituere cogendus sit, mercatoris nanque consilia frãguntur, & non sine magno damno & incommodo forsan faceret: cum merces coactus alieniori tempore distraheret. Si verò quæramus, an calculus, & ratio sine pecunia, & reliquis postulari possit, & absque calumnia, quandocunque, & sic ante annum peti posse existimo. Nec hoc forsan Bart. denegasset: cessant eñ in hoc casu rationes relatæ, & ferendus est, qui rationes uelit ad id pertinentes inspicere, cum sua intersit. Exigitur tamen iusiurandum non calumniæ causa postulare edi sibi. Quid enim si vexandi mercatorem causa superuacuas aut quas haberet, aut non ad se pertinentes rationes peteret. iuxta l. si quis ex argentariis. in §. exigitur. & in §. rationes. ff. de eden.

† Rursus hic illa incurrit inspectio, mercator modo ꝓximè relato pecuniam à Titio recepit, se damnum deinde passum affirmat, ut puta incendij, ruinæ, naufragij, furti, uel similium, nū mercatori à iure statutum tempus sit ad docēdum, & fidem de prædictis faciendum? Barto. in l. secunda. C. de nauf. ait annum statutum, & post annum mercatorem audiendum non esse. cuius sententiæ assentitur Ias. in citato § sequens. numero quadragesimoquarto, & probat Cap. Tho. quæst. 447. Angelus tamen Vbald. in additio. ad dictam legem secundam Bart. sententiam notauit optima quidem ratione: eueniret enim secundùm cū actionem de naufragio perpetuam esse. & exceptionem temporalem. Quod uerum non est & contra omnes regulas, omnes enim exceptiones sunt perpetuæ, etiam si actiones sint annales, l. purè. in §. fin. ff. de doli except. quam rationem considerando Barto. in relato loco, quod primo dixerat, in dubium reuocauit, subdens in dicta lege secūda. ius singulare esse fauore fisci, & de more mercatorum in contractum pactum adijci solere, quòd mercator casum infra certum tempus probet, quod præcipuè in fideiussoribus vulgo assecuramentis nuncupatis in patria mea seruatur. Et his addes in d. l. secunda, fauore fisci singulariter id esse statutum eadem l. Iac. de Plat. & Iacob. Reb. sensisse, quos refert Step. apud d q. Thol. & comprobabis auctoritate Cors. in relato singulari, in uerbo mercator, nec est silentio prætereundum, quod idem Bar. ead. l. secunda, scripsit, testes posse recipi in loco, ubi casum aduersamque fortunam se mercator passum esse affirmat: & huiusmodi testimonia nõ ritè recepta parte scilicet non citata fidem facerent. quod confirmabis q. Tholo. relata, & id ad cœlum tulit Mar. singu. 24. clarum est in iure, & id etiam ipse tanquàm quotidianum memoria tenēdum puto, pro quo lex scire oportet. in §. sufficit. ff. de excu. tut. in illis uerbis, cuius fidē sufficit firmare ex ipsa naturali iustitia.

† Solent persæpe pater, & filius in eodem instrumento se pretium, aut aliud quippiam recepisse fateri, unde quæstio fuit, an alter tantum, uel potius uterque recepisse præsumatur, & in viriles partes diuisum, ita, ut pro dimidia quilibet teneatur: receptum est propter l. reos. §. cum in tabulis. ff. de duobus reis. Idque liquet ex his, quæ & ueteres, & recentiores iuris interpretes scripsere in l. si cum dotem. in §. transgrediamur. ff. sol. matr. & Alex. notauit apud Bart. in l. in duobus. in §. 1. in addi. quæ est sub numero decimoquinto ff. de duob. reis. & plura docto loca refert Andr. Tiraq. in commen. de ut. ret. §. 31. glos. vni. nume. 7. pag. 558. & Nico. Boer. dec. 23. & quò ad primum. nume. 10. ubi plerisque placuisse refert & uidebis Rapha. Cum. consi. 40. quidam filio. in secundo dubio. & Franc. Cur. consil. 54. sæpè & frequenter articulus iste. Dicebat tamen Cyn. in additioni. ad d. §. transgrediamur. Id totum præsumi ad manus patris peruenisse, si pater filium gubernabat, eratque mercator, & ecõtra si pater à filio gubernatus: quia forsan senex, & filius mercator & industrius totum ad filium gubernatorem peruenisse præsumatur. Quam sententiam Cyn. ibidem Ang. probauit, & secundùm eã Ang. Aret. ex facto consultus respondit, ut ipse testatur, insti. de don. §. est & aliud. & uidebis Cor. consi. 303. in hac consultatione. nu. 10. lib. 4. Et hæc Cyn. sententia non est sine ęquitate, quæ tamen in iure non reperitur expressa. Vnde puto Cyn. sententiam admittendam, si probaretur communiter contingere ad patrem gubernantem filium, & mercatorem, uel contra peruenire, idque ex sententia Alexand. in citato §. transgrediamur. colum. secunda Franc. Cur. Nico Boer. in relatis locis, quod probatur ex loco à solitis: iuxta glo. in l. neque natales. C. de probat. & confirmabis ex relatis auctoritatibus, & locis à Marsi. ī sing. suis in sing. 336. Argumentum à solitis. quod ultimum memoria tenebis, vt scias qui in forensi disceptatione defendendi gratia Cyn. sententiam quæ summam habet ęquitatem probandū sit. & illud adnotabimus plurimum in his iudicem posse, religionique eius committi, qui in causis mercatorum, & generaliter ubi ęquitas suggerit, interrogare partes potest (ut nõ semel dicemus) & subtili iudicis inquisitione ueritas plerunque inuenitur.

† Solent mercatores Anconę in uendendis, emendis, permutandisque mercimoniis, merces ipsas per foramina, & quasi trã sennam ostendere. Libet igitur exclamare, o uiri Anconitani, non laudo profecto, nõ laudo. Vt enim Andabatæ clausis oculis digladiabantur, sic Anconæ merces permutari uendique uidemus, & sunt excogitatæ mercatorum artes ad decipiendū fallendumq; contrahentes: hinc sæpè iurgia, hinc lites immortales ortas uidi. Vnde Io. Cor. Misce. lib. 3. c. 24. numero nono, & in rub. de seruitu. in seruitute officiendi luminibus. nume. 15. & seq. numero propter ea, quæ habentur in l. luminum. ff. de serui. vrba. prædi. & in l. quoties. ff. de serui. in mercatores inuehit, qui in opacis, tenebrosisque locis merces appetunt uendere: & declarat leges prædictas, sed & ipse legito Veron. in tract. de serui. vrb. præd. in titu. de serui. lumi. & glo. in d. l. luminum. in uerbo. excipiat. quæ ait, idest, recipiat, sic, ut ad nos possit uenire etiam per foramina, uel quocunque modo.

† Vnde & illud adagium. in folle offerre, de quo in l. cum seruus. ff. de cond. & demonst. ubi intellexisse Callistratus Iurisconsultus uidetur, eum, qui ad liquidum rationes non reddit, metaphora ab his ducta qui pecunia intra marsupium ostendant, ita ut nec qualis, quantave sit cognoscatur. Vnde vulgari sermone circunferunt, In folle merces non emendas. de quo Alciat meminit in commen. de uerb. signif. pag. 189. Bene igitur facient, & præsides, & Anconitani uiri, si foramina prohibebunt, ædificioque ab ullis compacta amoueri, è mercatorum domibus iubebunt. Sunt enim ut diximus, excogitatæ artes ad fallendum, circumueniendumque, & Iurisconsultus admonet, malitiis indulgendum non esse. l. in fundo. ff. de rei vendi.

De societatibus scribere superuacuum esse duxi: ea enim materia vulgaris est, & in sexcentis locis tractata, & præcipuè tractauit Petr. Vbald. Duo tamen adnotabimus, in quibus mercatores tota (vt aiunt) via errare plerunque vidi. † Alterum est, quod dicitur, in quibusdam iuris articulis ocium consocium obligata, & pro socio teneri, de quibus meminerūt gl. & Bar. in l. nemo ex sociis. ff. pro socio. & apud Bar. & Alex. & And. notarunt, Bal. in rub. C. ꝓ soc. in fi. Pet. Vbal. in trac. de duob. fratri. in 19. par. & doct. in l. si socius. ff. si cer. peta. & Alex. in consil. 139.

perspectis.in prin.volu.5.moderationes,& temperamenta recipit infrascripta. Primum est, vt intelligatur durante societate. Vnde eleganter, inquit Paul. Cast.in l.j.in §.non autem.nu.3.ff. de exer. cum duo mercatores ad quinquennium societatem coiuissent, elapso quinquennio alterum ex contractibus cum alio initis non teneri, quoniam finita esset societas, nec referre contrahentes societatem finitam esse ignorasse. qui enim cum alio ꝯhit, vel est, vel esse debet conditionis eius non ignarus. Contra verò ait si simpliciter,& absque tpis præfinitione coita societas fuisset † & soluta fuisset,& subdit secundum hanc sententiam se ex facto consultum, rn̄disse, & valentissimos viros eius responsum probasse. Et idem probauit Pau.in l.sed & si pupillus.io §.conditio.ff.de insti.& consi.104. visis,& ponderatis parte.j. In quibus locis respondit non obstare l.sed & si pupillus. in §.de quo palam, vt procedat, qn̄ simpliciter,& absque temporis præfinitione mandatum in initio datum fuerit: quod notandum puto ad interpretationem d.§.ad cuius etiam interpretationem videbis Signo.consi.59.si quæritur.Pau. Par.in cōsi.93. dicendum videtur.num.60.& seq.vol.j.& sententiam Pau.probauit Deci.in citata reg.qui cum alio.& in l.si socius.num.4.ff.si cert.pet.quemadmodum æs alienum, manente societate ꝯctū de communi soluēdum est, non id æs alienum, quod vnus ante societatem cōtraxerit. is enim soluet, qui contraxerit. l.sed nec æs alienum.l.omne æs alienum.l.pro socio arbiter.ff.pro socio. & scribit Par.in consi.94.nu.15.spectabiles.

15 † Secundum temperamentum est, vt socius obligari possit à consocio pro ea summa tantum, quam in societate habere cōpertum fuerit, vnde cauti sint contrahentes: vt id sedulo perquirant, atque conuentiones initas in societate contrahenda diligenter inspiciant, vt admonet,& eleganter Anchar.probat in consi.332.pro clariori decisione & commendat Deci.in relatis locis, nec Pau. Par. vtpote probabile notat in consi.93.nu.31.& seq.& videbis eundem in seq.consi.

Et illud tertium est temperamentum in ijsdem articulis, in quibus socius socium obligat requiritur, seu intelligitur quando nomine societatis contrahit, diuersum ius est si proprio, seipsum enim tunc non socium obligat, nisi in communē arcā pecuniæ versæ sunt leg.iure societatis.vbi Bald.notauit ff.pro socio.& refert ac probat Alex.in consi.158.perspectis scriptis. in princip.vol.5.& Deci.in relata l.si socius.& consi.98.iuridicam. Aym.Cra.in consi.126.proponitur.in fin.

16 † Alterum est, quod in materia societatis adnotādum puto, Si coita sit inter plures societas ad certum tempus, quemadmodum sors ipsa nisi finita societate, inuitis sociis diminui non potest, ita pecunia, quæ sorti accreuit, hoc est lucrum ipsum. Idem enim iuris in eo quod accreuit, quod & in sorte esse, Bar.noster subdubitans tentauit dicere in l.auri statuta.C.de fru. vrb. con. lib.10.& retulit Corn.in singul.suis, in verbo, lucrum.

17 † Et illud, quod nunc nuper succurrit, prætermittendum nō est, scribunt mercatores, uel in literis, vel in libris sub illo vulgari modo. Titius,& socij societatis,&c. scribit igitur Barto. in l.si seruus communis ita.nu.4.ver.& ista faciunt ad quæstionem ff. de stip.seruo.in verba infrascripta circa relatam formulam: Vr̄ ꝙ ex virtute talium verborum Titius nominatus teneatur, & sibi acquiratur pro dimidia aliis omnibus pro portionibus societatis: tn̄ puto sic dicendum, ꝙ & virtute dictorum verborū, quatenus continent ꝯctum, ex quo dicti mercato.debeant obligari, siquidem ageretur institoria, quilibet tenetur insolidum, quasi per illum omnes negotiationem exerceant, ut supra de exer.l.3.in prin.ibi, sed plures rem.si verò in dicta scriptura continetur totum, ex quo eis mercatoribus debet obligatio quæri, tunc verborum rigor facit seu indicet illud quod suprà dixi in seruis stipulatoribus: ęquitas tn̄ & vsus cōis suggerit contrariū. Nam Titius, qui nominatur, non ad hoc nominatur, vt sibi magis quæratur, sed vt ostēdatur, ꝙ ille societatem obtinet, & ideo forsan dicendum est, ꝙ omnibus quæratur pro portionibus societatis. Hucusque Bar in relata uerba, cuius sententiam probauit Dec.in ꝯsi.122.& pro tenui.col.2.vbi refert Imo. idē sentientē,& sub relato vulgari modo ait, Titium nominatū nō cēseri, vt plus sibi, q̄ aliis quæratur: sed vt ostēdatur, Titiū societatis esse caput. In qua verborū conceptione videndum est elegans Bald. responsum.190.Sempronius.&c.lib.2.vbi in Bar.sententiā vide quid senserit Raph.Cu.in consi.172. Titius &c.

Apud Iasonem lib.primo responsorum Respon.82. elegans quidem, & nusquam (vt ait) relata quæstio in materia de qua
18 agitur fuit proposita.& est talis. † ex ęquitate canonica licet purgare moram euitandi causa pęnas legis si quis maior. C.de trās. vt inquit Bal. in l.qui crimen.in 10.q.C.qui acc.non pos.& probant Alex.Ias.Franc.Cu.alios referendo in ea l. si quis maior. & facit cap.suam.extra de pœn.num idem iuris sit in curia mercatorum, vt permittatur purgatio moræ, ne incidat mercator in pœnas eiusdem legis. In qua quæstione Iason ex facto consultus, eleganter respondit, prima fronte admittenda videbatur, quoniam in curia mercatorum ex bono & ęquo procedendū est, reiectis iuris apicibus, ut in vltimæ partis principalis initio

19 plenius differendo ostendemus, † sed l.si quis.maior rigorē iuris respicit,& propterea de æquitate canonica non procedit. Non est ergo diuersum in dicta curia statuendum: inquit tn̄ ꝯriam snīam probabiliorem, idque plurib.probat,& subijcit compara
20 tionem hanc de foro canonico † ad curiam mercatorū nusquā relatam,& nusquàm receptam. Nō est ergo nostrum, cùm lex deficiat, extendere.l.si verò.§.de viro.ff.sol.mat. & l.siqs maior. propter virtutem iuramenti fauorem continere, & fauorabilē esse, meritoque extendendam, potiusquàm restringēdam esse, quod & ipsemet Iason in eadem l.sub nume.8.adnotauit. Et qd̄ dicitur, in curia mercatorum ex bono & ęquo iudicandum, intelligendum est, vt iuris apices, qui veritatem rei atque negotij non respiciunt, reiecti censeantur, non autem ut ius ciuile in mercatorum foro locum non habeat: quoniam aduersaretur legi bona fides.ff.dep. Hæc ille, qui pluribus vtitur. Incurrit, & hic alia inspectio non absimilis. Receptum est actionem ad pę
21 nam † competere, si contrauentum fuerit, etiam si nihil stipulatoris intersit, quod fuerit contrauentum l.cum pœna.vbi gloss. & Bar.ff.de arbi.& notarunt Bar. & plerique alii in l.2.in §.item si in facto.ff.de verbo.oblig.num & id in curia mercatorum sit admittendum. Ang.in consil.219.arbitror dictam pœnam &c. tentauit dicere nil præter id quod mercatoris intersit, peti posse, cuius sentētiam probauit Fran.Are.in l.4.in §. Cato. in prima colum.ff.de verbo.obligat. quoniam esset præter æquum & bonum,& ęquitas pręcipuè inter mercatores spectanda est.l.Quintus.ubi Barto.ff.mand.uerum Ias.in l.2.in §.item si in facto.ff.de verb.oblig.contra,& ait, licet non legerit aliquem qui quæstio-
22 nem differuerit, credit tamen minimè admittendum, † quòd pœna, quæ ex partium conuentione proficiscitur, iuxta l.fina.ff. de præt.stipul.censeatur contra æquitatem. Quinimo, nil est, qd̄ magis humanæ fidei congruat, quàm pacta, & conuentiones obseruare: præcipuè inter mercatores, ut dicit lex prima.ff.de constitut.pecu.& illud constitutum propriè est factum propter mercatores. Confirmat etiam suam sententiam ex lege bona fides.ff.depo.ac his, quæ proximè diximus, non esse scilicet à ciuilibus præceptis recedendum,& addit contra Angel. & Are.si ex facto interrogaretur responderet, hactenus Ias. scripsit etiam in eodem articulo Lācel.Gal.in eodem §.item si in facto.& sub nume.7.referendo Iaso.ait comprobari Iaso. sententiam posse ex eo, quod dicitur, pœnas legales non deberi in foro conscientiæ, iuxta gl.in c.fraternitatis.12.q.2. conuentionales tamen de-
23 beri, † citat Anch.in reg.possessor.de reg.iur.in vi. versi.tertio quæro.Fel.in c.j.nume.62.ver.limita tertio extra de const.idque uerum esse, etiam si nihil intersit, secundum Inno. in c.suam.de pœn.Pan.in c.dilecti.in tertia colum.versi.sexta & vltima pęna. de arb.subijcitur deinde animaduertendum esse. Nam pœnam consequi, ubi non interest, est contra æquitatem. Casus videtur hic, dum ubi nō interest, uult, ꝙ doli mali excep.competat, quæ nititur æquitate: vt dicit glos. & quia prætor habet æquitatem ante oculos.l.quod si Ephesi.ff.de eo, quod cer.lo.in stipulatione prætoria non exigitur pœna, si non interest. l.& si post tres. ff.si quis cau.l.secunda, in fi.ff.si quis in ius voc.non ie.ubi Barto. & Ias.Alexand.& Soc.in eodem §.notant.hæc ille, qui nil certi scriptum reliquit, contra tamen Ias.inclinare videtur. Non me latet etiam Io.Cro.in d.§.Cato.sub nume.8.& seq.in primis cōmentariis scripsisse in propositis articulis in verba infrascripta, Notanda sunt aliqua in ista materia promissionis factę nomine pœnæ. Primò, quod in curia mercatorum pœna promissa peti non potest vltra interesse, & si nihil intersit, nil pesi potest: qa est contra æquitatem, quæ seruatur in illo foro l. Quintus.ff. man.& ita senserunt Ang.in relato cōsil.& Are.subijcit deinde inferri ex hoc exceptionem,& temperamentum ad l.si quis maior.C.de transa.quia lex illa imponens pœnam contrauenienti contractui iurato, non habebit locum in foro mercatorū. Hæc ille in suprascripta uerba, qui de Iason.non meminit. His igitur relatis, quæ ī propositis iuris articulis inuenimus scripta, dicam quid & ipse senserim. Et profectò magnopere me Ang. Franc. Are.& Ioan Cro. auctoritas mouit, pro qua sententia est quod in ultima particula vltimę part.princ.tractatus diximus nu.6.nō tamen à Ias.dissentio: cuius sententia in vtroque casu semp probabilis atque rationabilis est visa,& in superiori casu qd̄ Ias. ait, æquitatem cum præceptis ciuilib.in foro mercatorum considerandam, confirmauit ex multis, ac varijs, quæ in pri.vlt par.pri. tractatus diximus, ac in plerisque locis eiusdem partis, & quòd moræ purgatio nō admittatur, probari potest ex his, quæ Fran. Cur.scripsit in ea l.si quis maior.sub nume.44.Dec.in cons.138. & diligenter, col.pen.& in fi.& in consilio 452. uisa instructione.Lud.Goz.in consilio 57.multa fuerunt, nume.decimooctauo, & seq. ex quibus locis colliges responsa ad id, quod diximus ex æquitate canonica moræ purgationem admitti. Et ad interpretationem d.cap.suam, extra de pœnis, uide quæ plenè And.Alexand.scripsit in citato §.Cato.numero 146.& sequen.
24 † In posteriori verò casu, quod Lanc. Gal. ait non mouet, & circa text.in dic.§.item si in facto, uidebis eo in loco Bartol. in tertia,& quarta opp.& Ias.sub num.decimoquarto, versi.circa quar-

tam. Item, nec moueat, ꝙ non incolorate quidē dicebatur in præto.stip.an intersit, spectandum esse propter ęquitatē, quam ante oculos prętores habuerunt. Nam ius ciuile ex prętorum decretis etiam constat. §.constat.inst.de iur.natu.& in illis cum non mere conuentionales existant, uisum est prætori iuris rigorem temperare,& se in illis intromittere. At in stipulationibus, quæ simpliciter conuentionales dicuntur, iuris regula non reperitur immutata. Non est ergo ab ea recedendum: arg.l.bonæ fides.ff.depo.& a regula recedēdum non esse admonet Bart. in l.quoties.ff.si quis cau.Dec.in reg.1.de reg.iu.Ias. in consi.16. colum.2.volum.3.uideretur prima,& meritò hæc sentētia obtinere deberet: cum hæ stipulationes a mera uoluntate cōtrahentium proficiscantur, & ęquitati ac fidei humanæ conueniat, initam conuentionem seruari.

TITVLVS, MANDATI.

SVMMARIVM.

1. *Mandata ex officio atque amicitia originem trahunt, & in vsu frequenti sunt.*
2. *Fines mandati diligenter custodiendi sunt, & refertur memorabile exemplum Publij Grassi Mutiani.*
3. *Mandans Benedicto debitori suo, vt centum quæ sibi debet, persoluat Pandulpho, cui tantundem debet, si Benedictus non soluit, sed promisit, an mandatum impleuisse seu excessisse dicatur, & an censeatur facta delegatio, & an mandatum huiusmodi possit reuocari.*
4. *Procurator ad recipiendum mutuas pecunias, seu solutionem, & quietandum num fines mandati excessisse dicatur, si in instrumento sola confessio contineatur.*
5. *In re non dubia, sed aperta singulorum argumentationum enumeratio minimè necessaria.*
6. *Mandans in mandato potest dare formam.*
7. *Dictio, non aliter, nec alio modo, inducit formam.*
8. *Dictionis, Dummodo, ea est natura, ut nisi id, quod ea dictione adijcitur, interueniat, actus ruat.*
9. *Formæ omissio in parte qualibet, cum sit indiuidua, actum vitiat.*
10. *Nil est inter homines sic indubitatum, quin solicitam dubitationem recipiat, licèt illud sit iustissimum.*
11. *Vna determinatio respiciens plura determinabilia, æqualiter terminare debet, quæ regula declaratur.*
12. *Verbum vnum, & idem non est absurdum, si diuersis rationibus, & diuersis modis interpretemur.*
13. *Relatum censetur esse in referente, in tantum, vt dispositio a relato limitationem accipiat, & alia.*
14. *Repugnantia euitanda est.*
15. *Clausula, omni meliori modo, facit, vt, & in his, quæ tradita sunt pro forma, actus sustineatur eo modo, quo potest.*
16. *Testamentum sustinetur, in quo non est relictum filio iure institutionis, si adest clausula, omni meliori modo.*
17. *Verba ad validum, non autem inualidum intellectum aptanda sunt: & ille præualet, quo res de qua agitur in tuto sit.*
18. *Dominus sciens procuratorem suum fines mandati excedere, & non contra dicens, assentire videtur.*
19. *In generali mandato an censeatur traditur facultas recipiendi pecunias ad cambium.*
20. *Facultas data a debitore creditori accipiendi pecunias sub cambijs, ne damnum creditor patiatur, an ad prima tantum cambia referatur, seu magis ad cambia, & recambia.*
21. *Interpretatio ad l.boues.§.hoc sermone.ff.de verb.sig.relatiuè.*
22. *Collybus dicitur pecuniæ permutatio, ac detrimentum, quod in permutatis pecunijs assolet fieri.*
23. *Mandatum habens ad uendendum, seu locandum, num & ad pretium, seu mercedem recipiendum, mandatum habere censeatur.*
24. *Interpretatio ad l.quod seruus.ff.de sol.*
25. *Interpretatio ad l.1.in §.igitur præpositio.ff.de exer.*
26. *Mandatum habens ad vendendum, an possit vendere habita fide de pretio.*
27. *Mandatum habens ad recipiendum pecuniam ad certam causam sufficit, si asseratur ex illa causa, de qua in mandato pecunia recepta, licèt qui recipit, mentiatur.*
28. *Mercator si vendidit abbati pannos induendi gratia eius monachos, ꝙ obliget monasterium, licèt mutata voluntate in alios vsus verterit, & quomodo intelligatur.*
29. *Mandatum habens ad recipiendum solutiones, terminum ad soluendum prorogare non potest.*
30. *Persona in literis, seu instrumentis nominata præsumitur esse, si literas, seu instrumenta penes se habeat, nec requiritur, ut iura etiam habeat.*
31. *Mandatarius an usuras, quas soluit ex mandato sibi iniuncto de recipiendis pecunijs mutuis sub vsuris possit repetere. Et an teneatur nominare, seu probare personas, quibus vsuras soluit.*
32. *Clausula illa in mandatis solita adijci. Prout viderit expedire, vel similis ad arbitrium boni viri refertur, & an excludat probationem, & quæstionem inferri, & num.seq.*
33. *Probatione remota, an censeatur remota nominatio, & an probationis appellatione, veniat nominatio, & num.seq.*
34. *Interpretatio ad l.Thais, in §.sorore.ff.de fi.lib.*
35. *Vsurarij argumentis, & indicijs conuinci possunt, & ex perspicuis indicijs probatur vsura.*
36. *Mercatores, qui ex mandato iniuncto merces vendūt ad diem, si interim emptores mercium decoquunt, num mandati actione ex eo, quòd minus legitimè mandatum curauerint, teneantur.*
37. *Mercatores, qui alienas merces vendunt ad diem, & suscipiunt nominum periculum in se certa mercede constituta, ut puta trium aureorum solariū ꝑ quolibet cētenario, si emptores merciū nō soluēdo fiant, an teneātur.*
38. *Mandatum nisi gratuitum nullum est, & interueniente pecunia ad locationem potius respicit.*
39. *Mercatores Anconitani mandarunt mercatoribus Neapolitanis, ut merces emerent, & mari easdem Anconam transmitterent cum fideiussione, seu assecuratione, & clausula de non transferendo merces ex onerata naui in aliam, quod credebatur fieri posse solutis septem pro centenario quolibet. Nam si Neapolitani transmiserint cum assecuratione, sine tamen dicta clausula, quoniam asseruerunt, cum clausula inueniri non potuisse, nisi solutis quindecim pro centenario, & merces in aliam nauim translatæ perierint, Neapolitani mercatores teneantur.*
40. *Culpam nominatim obijci, & probari oportere, & plura exempla subijcit.*
41. *Mandatum iuxta solitum interpretatur, & ad ordinaria, non extraordinaria refertur.*
42. *Mandata si duo sint, alterum adimplere non sufficit.*
43. *Clausula in assecurationibus adijci consueta de non transferendo merces ex vna naui in aliam declaratur.*
44. *Clausula solita adijci in mandatis in negotio quod nobis expediri videbitur, seu vtile visum fuerit, peragetis, quod uerba reduci debeant ad arbitrium boni viri, & consequenter censeatur remissa culpa.*
45. *Mandatarius, quod teneatur de dolo & leui culpa, & natura mandati negotij inspicienda sit.*
46. *Mandatum ad merces emendum datum declaratur, & his emptis ad quem periculum pertineat, relatiuè.*
47. *Consuetudo mercatorum, quòd aliena gerentes negotia nomine proprio expediant, declaratur relatiuè.*
48. *Mandatum re integra domini morte finitur, declaratur relatiuè.*
49. *Mandatum potest fieri post mortem duraturum, & de procuratore solito cōstitui in testamentis mercatorum, quædam notabilia.*
50. *Mādatū plenum illā interpretationē recipit, quatenus ex fide res agatur.*
51. *Mercatores suscipientes mandatum aliquid gerendi, si facere omittunt ad omne damnū, quod passi sunt, mandantes tenentur.*
52. *Mercatores, qui mercatorū absentium sine mandato negotia gerunt, & culpam, & dolum præstare debent, & quandoque casum.*

1 MAndata, quæ ex officio atque amicitia originem trahūt, † ut Iuris. Vlp.inquit in l.j.ff.mand. non minus, q̄ sponsiones inter mercatores frequentantur, in usu enim quotidiano ualde sunt, idcirco prætermissis vulgaribus nonnulla quotidiana ac vtilissima, & ad mercatores ipsamque mercaturam attinentia breuiter differemus.

2 † Fines mandati diligenter custodiendos esse, nemo est qui nesciat. Id enim mercatores dictitant.l.diligenter.ff. man. c.per tuas, de arb.in quo non ab re uisum est referre memorabile exēplum P.Crassi Mutiani, de quo Gel.meminit noctium Atticarū lib.j.c.13. Is enim Crassus qui a scriptoribus traditur quinque habuisse rerum bonarum maxima,& præcipua, ꝙ esset ditissimus, ꝙ nobiliss. ꝙ eloquentiss. ꝙ Iurisc. ꝙ Pontifex Max. cum in cōsulatu obtinere Asiam prouinciam, & circunsedere, oppugnareq; Leucas oppidum pararet opusq; esset firma, ac procera trabe, qua arietē faceret, quo muros eius oppidi quateret, scripsit ad Magistrum architecton molis Atheniensiū sociorū, amicorumq; populi Romani, ut ex malis duobus, quos apud eos uidisset, uter maior esset, eū mittendū curaret, cū Magister architecton ꝯperto quā ob rē malū desideraret, nō vti iussus erat maiorē, sed quē esse magis idoneū aptioremque faciēdo arieti, facilioremq; portatu existimabat, minorem misit: Crassus eū uocari iussit: & cū interrogasset, cur non quē iusserat misisset, causis rōnibusq; quas dictitabat spretis, vestimēta detrahi imperauit, virgisque multum cæcidit, corrūpi atq; dissolui officiū oē imperantis ratus, si quis ad id, qd̄ facere iussus est, non obsequio debito, sed ꝯsilio nō desiderato rn̄deat, hæc ille. Verū in iure nostro ꝓposita regula cōplures exceptiones ac declarationes recipit, quas scire mercatoribus maximè omniū expedire puto, vn̄ ad Iasonē cōfugiendū est, q copiosè scripsit in l.si procurator.C.de procurat.Alb.Brun.in trac.de forma.Pau.Par.in ꝯsi.47.nu.41. & seq.vol.j.intentio dn̄orū &c.sed ꝑter ea, quæ relati iuris interpretes scripsere, illud quærit. † Mandaui Bn̄dicto debitori meo
3 cētū quæ mihi dēt, Pandulpho cui tantundē debeo, ꝑsoluat, Benedictus nō soluit, sed ꝓmisit Pādulpho cētū soluere, & qdem stipulatione, num Bened.mandatū impleuisse seu excessisse dicat: & magis est mādatū nō seruasse: nō.n.mādaui, ut ꝓmitteret sed vt solueret l.si debitorē.ff.de no.& scr.Pau.Cast.ī l.delegare. eo.tit.vnde seqtur me posse Bened. inhibere, ne soluat, mandatum.n.re integra reuocari potest, & res est integra, & si stipulatio promissiove interuenerit, cum id non mandauerim, sed ut soluat.l.si cum Cornelius.ff. de solu.& propterea si Benedictus

 contur-

conturbaret, & foro cederet;quoniam non est facta delegatio, Pãdulphus creditor meus aduersus me recte ageret, idem Pau. probat in citata l.si debitorem.& Alex. in l.qui usumfructuum. ff.de verbo.oblig. Mar. singul.265.fines.& Dec.in consi.107.in causa. Quòd autem diximus, delegationem factam non esse, intelligendum est in præiudicium mei mandantis, ut Benedictus qui mandatum non impleuit, se à me liberatum allegare non possit:at in mei commodum,& fauorem nouatio facta censet, vbi Pandulphus promissionem solutionis loco accepisset, & probasset:sibi enim ascribat Pandulphus, qui Benedictum mei loco,& vice solutionis promissione contentus fuerit,idq; probauerit:comparatur enim hoc casu promissio solutioni. l. fi.C. ad l.Falc. Accedit,ꝙ creditori solutum videtur quocunque modo satisfiat.l.si rem.in §.omnis.& l.solutum.§.solutam.ff.de pig. act. Sum ergo hoc casu liberatus,ſm Pau. in l. qui vsumfructuũ. in fin.& Dec.in consi.107.proxime relatum,& uidebis eundem in consi.421.in fin.& in l.singularia.nu.26.ff.si cer. pet.quæ declaratio (vt opinor) non est sine ratione, quod etiam superiori loco diximus mandatum,quod Benedicto dedi, vt solueret,reuocare me posse,si promiserit,d.l.si cum Cornelius,temperandum est,nisi Benedictus,cui mandaui, vt solueret Pandulpho, eidem Pandulpho creditori meo significauerit,qui eum in debitorem receperit,& ratum habuerit,mandatum enim tunc reuocare non possum, ut eleganter inquit Ioan. And. apud Spec. in titu. depo. mouet eum.l.si ego. ff.de neg.gest.& probat Paul. Cast.in l.si cum Cornelius.subdens obliuioni tradendum non esse: quoniam Mercatores in eorum libris scribere consueuerunt,& sufficit si ex libris appareat ad notitiam Pandulphi peruenisse,& approbasse. Idem placuit Ang.& Alex.in citata l.qui vsumfructum.vbi ad celum hanc sententiam tulit Mar. & probat in sing.58.si dedi tibi mandatum,& Decis.in consi.107.sed, & his addes quæ latè Soc.scripsit in consi.267. præsens, par.2.& Alex.in consi. 10.visis.vol.2.& quæ dicemus in Tract.de Decoctorib.in ea parte in qua quæstiones inseruimus,ver.incurrit & hinc.nu.5.& ad interpretationem.l.si debitorem, videbis Paul. Par.in consi.107.Quæritur primò,vtrũ præsertim sub num.43. vol.3.quod responsum legito: respõdit.n.in mandato sub vulgari formula mercatorum in mercib. quibusdam tradendis.

Incurrit,& hic alia inspectio,num procurator ad recipiendũ 4 mutuas pecunias,† seu solutionem & quietandum,fines mandati excesserit,si in instrumento sola confessio contineat? verbi gratia,si fateatur se centum mutuò à Titio recepisse,uel centum,quæ Titius constituenti debet,recepisse similiter fateatur? & verius est,ꝙ plerisque placuit, fines mandati non seruasse.l.j. §.si mutuam.ff.si quid in frau.pat.aliud enim est confessio,aliud numeratio.l.j. & l.fi. C. de dote ca.non nu.l.si ex cautione. ubi notatur. C. de non nu. pec. ſm hanc sententiam non semel respondit Bar.& præcipuè in l.2 in §.fi.nu.6. ff. si cert.pet.& in l.si debitorem.ff.de noua.& differẽdo probat Alex.in l.à diuo Pio. §.sed si emptor ff. de re iud. & frequentius in hanc sniam iuisse scripsit Ias.in citato.§.fi.quibus addes Mar.in sing.265.fines mãdati,& Dec.in consi.493.viso tenore,qui idem sensit, & in casu in quo ex facto consultus respondit,proponebantur clausulæ, quæ rem dubiam reddebant,& consequenter intelligimus superiori casu, vbi procurator ad mutuas pecunias recipiendum constitutus,confessus fuerit ꝯ constituentem,& confessa receptione agi non posse, & posteriori casu non obstante confessa pecuniæ consignatione seu numeratione à procuratore facta, debitorem a constituente conueniri posse. Sic ergo mercator cautus,ut in instrumento dicatur,dedit, & numerauit coram testibus,me notario,& reliqua. Hoc amplius idem Barto. in relato loco tentauit dicere, si in instrumento mandati in hæc uerba scriptum esset, Constituit Titium procuratorem ad accipiẽdum pecunias mutuas,& confitendum pecunias recepisse: idẽ tamen iuris esse,quoniam illa verba,ad confitendum recepisse, intelligenda sunt, scilicet pecuniam receptam:verum,ut in superiori iuris articulo Barto. sententia recepta est, tanquàm rationabilis, ita & posteriori tanquàm sine ratione à plerisque damnata, ne in cassum verba adiecta videantur,idque relati iuris interpretes probarunt.

Ex facto etiam proponebatur,Bartholomæum Nicolaũ procuratorem constituisse præsentem &c.speciatim,& nominatim ad emendum merces cuiuscunque generis vsque ad quinq; millium ducatorum summam, & pro pretio constituentem obligandum,& plenum quidem in his mandatum dedisse, adiecisse tamen in eo uerba infrascripta. Et dictum mandatum cõstituẽs fecit,& dedit robur ac ualidum esse uoluit, & vult, dummodo spectabiles viri Hieronymus, Ioannes & Ang. eundem procuratorem ad causam prædictam,& effectum eundem constituerint,dum quibus Bartholomeus constituens voluit pro portione,& rata posse conueniri obligationis causa,quam dictus procurator fecisset,atque contraxisset cum quibuscunque psonis, & non aliter nec alio modo. Proponebatur etiam, dictos Hieronymum, Ioannem,& Angelum ad causam, & effectum pdictum eundem Nicolaum procuratorem constituisse, & hoc amplius adiectum in mandato fuisse ad obligandum eos insolidum,& pro tota summa scutorum quinq; millium. denique proponebatur eundem Nicolaum procuratorem omnes,& singulos nominatos in hæc verba obligasse. Nicolaus procurator Ioannis Hieronymi,& Angeli,prout de mandato &c. Item procurator Bartholomæi,ut constat instrumento cum declaratione in dicto instrumento mandati contenta,prædictos cõstituentes insolidum obligauit Titio,& Meuio causa,& occasione mercium emptarum,& traditarum ad summã quinque milliũ scutorum,quæsitum est de obligatione ex persona Bartholomæi,& nullam obligationem esse iudex quidam pronuntiauit ex facto,deinde consultus Benuenutus Iurisconsultus respõdit ut infra,& quidã periti iuris,& præsertim Ang. Androtius pru-

5 dentissimus vir responsum eius probarunt. † Licèt eloquentissimus pater Cicero in oratione pro Cluentio admoneat in re non dubia, sed aperta singulorum argumentorum enumeratione minime necessariam,rei enim demonstratæ demõstrationem addere frustra est,ut inquit Iurisconsultus in l.j. ff.de dote prælega. propter in cuiusdam sniæ auctoritatem,quædam,quæ iudicantem forsan mouerunt,breuiter enumerabo. Et illud primũ ex

6 lectione mandati,& obligationis forma occurrit.† In mandato formam adiectam esse circa obligationem, & mãdantem adijcere potuisse,nemo est,qui nesciat.l.diligenter.ff.mand.c.cum dilecta.de rescr.& bonus tex.in c.cui de non sacerdotali.de pb. in vi.In contractibus enim formam contrahentes dant.l.in cõuentionalibus.ff.de verb.obl. & recentiores plene scribunt in trac.de for.in quæstione illa.Quis possit dare,uel tollere for.Illa autem uerba in mandato adiecta formam indicant. Et uoluit Bartholomeus pro portione,& rata posse conueniri pro obli-

7 gatione,& reliqua,& non aliter,nec alio modo. † Ex quib.uerbis, non aliter,formam induci iuris interpretes scripsere,ut notauit Bart.in l.de his.ff.de transac.& in l.fi.motus illa lege.C.de vend.reb.ciui.lib.11.facit l.muto.in §.j.ff.de tute.Felin.in c.cum dilecta.num.32.de rescrip.& scribit Deci.in consi.527.prope fi.

8 † Considerabam etiam forsan iudicem motum propter dictionem illam,dummodo,ex vi cuius dictionis adiuncto uerbo,nõ aliter, ab fuisse consensum Bartholomæi uidebatur in obligatione aliter facta,quàm in mãdato sit expressum: enim huius dictionis est natura,ut id,quod ea dictione adijcitur,nõ interueniat,actus ruat:secundum Io. Andr.in c.ex tuarum.in verbo dummodo.de aut.& vs.pal.& in reg.nullus ex consi. de reg.iur. Pro qua sententia facit l.impuberibus.in princip.ff.de susp.tut. & scribit Alex.idem probans in l.j.nu.7.ff. ad leg. Fal.& plenius Asten.in trac. de forma. in q.illa, quando aliquid censeatur traditum pro forma.uer. quarta conclu.& And. Tira. in comm.de vtro.ret.§.8.pag.458.Et quod illa dictio, dummodo, Bartholomæi constituentis uoluntatem declarauerit,& si aliter factum fuerit,eius uoluntas cessauerit.probat Deci.in consi.326.col.2. & fi.Cum ergo proponatur in instrumento obligationis, Nicolaum procuratorem Bartholomæum cum aliis insolidum obligasse adiectis renuntiationibus,consequenter eius respectu nulla existere uidebatur obligatio. Est enim illud iuris exploratum,quæ contra formam gesta sunt,nulla esse.l.cum hi.§.si prætor. ff.de transac.& bonus tex.in c.cum dilecta.ubi Fel.sub num.36. & seq.de resc.& scribit Alex.in consi.j.in 4.uol.& plenè Asten.in relato trac.de forma. in q.de potentia & effectu, conclu. ult.

9 † omissio etenim formæ in parte qualibet, cum sit indiuidua, actum uitiat,ut probat Deci.in consi.532.nu.5.& de forma copiose Fra. Nic. etiam scripsit in rubr. de no.ope.nũ.Rursus & id iudicem mouere potuit,quod not.Bar.in l.item eorum.in §.sed si ita.ff.quod cuiusque vni.no.Inquit enim ex illo text. probari, quod sit præter formam commissionis, ipso iure non ualere, quem probat idem Paul. Castr. & Iason in l.si procurator.nu.5. C.de procu.Postremò,licet in mandatis utile per inutile nõ vitietur.l.præterea.cum seq.ff.man.§.is,qui.instit.man. Vnde pro rata,& usque ad summam de qua in mandato obligatio cõseruetur.Nihilominus,cum (ut probauimus) forma tradita sit,nec quidem in ea parte obligationem contractam uidebatur.d.ca. cum dilecta.& c.cui de non sacerdotali de præb.c.Pisanis.de restit.spol. Verum Benuenuto Stracchæ iniqua sententia, & deridenda uidebatur,& uerum est Imperatoris uerbum, in auth.de

10 tabel.ver.& non fingant. † Nil esse inter homines sic indubitatum,ut solicitam quandam dubitationem non suscipiat: licet illud sit iustissimum de quo meminit Deci.in consi.227.nu.9. in causa.& in consi.315.in fi. superioribus.& est pulcher text.in proœ.clem.utque euidentius appareat,præfari libet. Et illud primum ex his,quæ proponuntur,colligi,Hieronymum, Ioannē, & Angelum Nicolaum procuratorem constituisse ad obligandum eos pro tota summa,& illud plus,insolidum. Item illud,proponi, eundem Nicolaum procuratorem in contractu obligationis omnes mandantes nominasse cum mandatis in eius personam factis,& quod caput est, in instrumento obligationis se procuratorem Bartholomei etiam dixisse, & adiecisse nominatim, & speciatim, cum declaratione in instrumento mandati contenta. Vnde licèt nomine omnium constituentium contra-

xerit, & eos insolidum ad dictã summam quinq; milliũ simpliciter obligauerit, ex eo tamen ꝙ se procuratorẽ Bartholomæi cum illa declaratione in mandato asseruit,ex verbis profecto,& mente ad illam ratam,de qua in mandato dũtaxat,Bartholomæum obligatum patet, quidem insolidum in ipsa rata, iuxta eiusdem mandati tenorẽ,cæteros verò constituentes iuxta similiter mandati formam ad totam summam insolidũ obli-

11 gatos. Dicet aliquis,cur tã variè? est enim iuris regula, vna † determinatio respiciens plura determinabilia,æqualiter terminare debet.l.quamuis.C.de imp.l.iam hoc iure.ff.de vulga. Verbũ ergo,insolidum,diuersis modis intelligendum non est, sed dicta regula in ambiguo admittenda est.at vbi voluntas disponẽ-

12 tis ex actu colligitur,non procedit:† voluntas autem in casu ꝓposito demonstratur ex illis verbis cum declaratione,& dictam regulam,vt supra,& aliis modis eleganter declarauit Dec.456. consului aliàs.num.12.Nec video, quod absurdum consecutũ sit,si diuersis rationibus vnum, & idem verbum diuersis modis interpretemur,vt in l.2.vbi Accur.& Bart. notarunt. ff. de offic. proc.& scripsit Dec.in consi.69.col.antepen. visis.Et hæc interpretatio,quæ (ni fallor) nemini incongrua videri debet, confirmatur:quia Nicolaus mandatarius ad mandatum,vt supra se re-

13 tulit,† & regula iuris est,relatũ in referente inesse censeri. l.asse tot.ff.de hæred.insti.l.si ita scriptum.ff.de condi. & demonst. in tantum,vt dispositio à relato limitationem,& temperamentũ recipiat,& consequenter ab eo,quod in mandato continetur.l. in testõ ita quidam.ff.de condi.& demon.l.2.ff.de hære. instit.& copiosè plura referendo scripsit Deci.in consi.63.num.6.& pro tenui. Et hoc amplius ait,relatum inspici oportere,& si aliter referens disponat. Errore enim factum vr̃,cum is, qui refert sic in relata contineri crediderit,refertq; Alex.in consi.9. ponderatis his.num.12. vol.5. qui in pulchra facti specie ex facto consultus

14 sensit, quod vltimum facto proposito superabundat. † Mouet me etiam,ꝙ obligatio solidi contra Bartholomæum constituẽtem ad ratam,& portionem tm̃ referatur,vt scilicet,repugnantia euitentur:eueniret enim vnum,scilicet, procuratorem enũciasse,& aliud disposuisse. Est ergo nostra interpretatio accipiẽda,arg.l.non ad ea.ff.de condi.& demon.& arg.eius,quod bellissimè scripsit Pau.Cast.in l.peto.in prin.ff.de leg. 3. quem refert, & probat Ias.in consi.132.prima.vol.j.in fi & in consi.28.in præsentia.col.2.vsq; in fi.vol.3.& verba instr̃i sunt interpretãda,ne contradicant.c.inter dilectos.in §.cæterùm, de fide instru. Accedit,quod Imperator inquit in l.fi.C.quæ res pig. In contractibus potius volũtas contrahentiũ,q̃ verborum conceptio inspicienda est.facit l.in promittendo.in prin.ff.de iure do.& l.in cõuentionibus.ff.de verb.sign.& plene scripsit Deci.in consi.374. vbi complura ad id pertinentia refert. Cum ergo voluntas procuratoris demonstretur ex illis verbis non semel relatis, cũ declaratione illa inspicienda est. Præterea hæc nostra interpretatio ex eo confirmari potest; quia euitatur delictum procuratoris,si fines mandati excessisse diceremus ſm ea, quæ Ast. scr. in tract.de forma in q.de pot.& effect.vers.septimus effectus, id tñ me non valde mouet. Sed & illud maximè considerãdum est, ꝙ idem Nicolaus procurator obligationem contraxit cũ clau-

15 sula, oĩ meliori modo. † Quæ clausula facit, & in his, quæ sunt tradita pro forma,vt actus sustineatur eo modo, quo põt, cuius

16 rei illud occurrit argm̃, † Filio non sufficit relinquere quoquo relicti titulo, sed forma inducta est: vt iure institutionis relinquatur.§.aliud.in auth.vt cum de app. cogno. Si tñ in testamẽto adiecta sit clausula,omni meliori modo,defenditur testm̃, tanquam sit facta institutio.ſm Bal.in l.quoties.num.3. C. de hære. insti.Ias.in auth.nouissima.C.de inoff.testa.& scribit Ast.vbi supra sub ver.cæterùm est animaduertendum, & scripsit Feli. in c. cum super.nu.11.de offic.deleg.& Mart.sing.36. clausula oĩ meliori modo. facit enim dicta clausula, vt actus valeat eo modo, quo valere potest, ſm loca supra relata, & disponens disposuerit,vt potuit,& probat Deci.in consi.14.num. 4.& pro tenui. & in consi.77.num.4.viso puncto.& Mar.in consi.18.nu. 9.& Io. Dilec.in trac.de arte testa.in tit.de lib.inst.cau.j.ex quibus aucto-

17 ritatib.complura ad cõfirmationem colligi possunt.† Præterea, vt inquit Bal.in citata l.quoties.verba ad validum,non aũt inualidum intellectum aptanda,trahendaq; sunt, & ille præualet intellectus, quo res, de qua agitur, in tuto sit. l.quoties in stipulationibus.ff.de verb.oblig.& scripsit Dec.in reg.quoties idem sermo.ff de reg.iuris,in fi.& confirmabis,quæ diximus, ex his, quæ scripsit in materia idem Dec. in consil. 77. viso puncto deniq; illud,licèt forsan superuacaneum,non omitto, quod bellissimè

18 inquit gl.in c.cum olim.in verbo,protinus.de off.deleg. † Si dominus sciuerit procuratorem suum fines mandati excedere, & non contradixerit,assentire vr̃,quam gl.& Abb.& Feli. ibidem probarunt,& idem Domi.& Io.And.notarũt in c. cum quis. de senten.excom.lib.6.& placet Iaso. qui alios refert in l. si procurator.num.4.C.de procu.& declarat Dec.non improbans in ꝯsi.437.quæritur &c.Sed (vt accepi) Bartholomæus literas creditoribus misit, quibus non solum perspicitur scientiam cõtractæ obligationis habuisse: verum se debitorem confessum, dilationem ad dissoluendum petiisse, & in immobilibus se satisfacere obtulisse. Ex quibus plura responsa his,quæ cõtra proposita primo loco fuerunt, occurrunt. & illud primum pluribus modis probauimus, Procuratorem fines mandati non excessisse,quod remouet omnia. Item,clausula,omni meliori modo. Itẽ, quod proximè diximus, & consequenter obligationem factam virtute dicti mandati in personam Bartholomæi pro rata de qua in mandato,& vt supra validam esse, & ita Benuenutus Iuriscon-

19 sultus respondit,saluo rectius sentiẽtis iudicio. † Vsitatum & illud est inter mercatores, vt generaliter procuratores cõstituãt, & scio non semel dubitatum, an in generali mandato facultas pecunia (vt aiunt) ad cambium recipiendi tradita censeatur. & placet in proposito iuris articulo,quod eleganter Romanus ex facto consultus respondit in consi.114.visis. in generali mandato venire ea, quæ constientes facere solebant. l. vel vniuersum. ff.de pig.act. Idem ait venire ea,quæ ex consuetudine loci sunt, vt scripsit Bar.in lege.si fraudator.ff.quæ in fraud.credit.& in l.j. C.de pas.public.vel priuat.lib.11.quæ sententia Romani rationabilis est,& eam probauit Dec.in consi 441.num.9.& seq.vn-

20 de siue solitus fuerit constituens id facere, † siue ex consuetudine loci id existat constituẽs vi taciti mandati ad cambia obligatus censetur. Sed & illud in dubium venit, num facultas data à debitore creditori accipiendi pecunias sub cambiis: ne damnũ creditor patiatur, ad prima tm̃ cambia referatur, sed magis ad cambia & recambia, vt aiunt, quoad satisfiat,in qua facti specie interrogatus Deci. de iure respondit, verius esse ex cõceptione dictorum verborum. & ex relata vulgari formula mercatorum potestatem tributam censeri ad geminata cambia,& quoad satisfiat,vt patet ex eleganti responso sub num. 162. viso puncto. Verum præceptor meus Pau.Par.in consi.91.viso copioso.vol. j.contra sensisse vr̃. ego verò mandati verba diligenter inspiciẽda esse puto,& loci ac consuetudinem mercatorum spectandã, & in ambiguo ſm sententiam Decii respondendum de iure putarem, vbi mandati formula in suprascripta verba concepta esset,& ad interpretationem l.boues.§.hoc sermone.ff.de verb.si-

21 gnif.† addes Dec.in consi. 3. num. 4.in consi.77.in 4.col. circa princ.& in consi.512.col.pen.& fi.& Ias.in l.duobus reis. in §. si ei qui.ff.de iure.qui complura refert similia,& illud adiiciemus me non latère, collybum apud Ciceronem appellari pecuniæ

22 permutationem,& detrimentum pecuniæ † quod in permutãdis pecuniis assolet fieri, de quo verbo meminim⁹ in prima parte vers.bellissimè etiam dubitare.verum euidẽtioris intellectus gratia,hoc vulgari verbo vti placuit.

Vulgaris est illa quæstio,& quotidiana valde, an hñs manda-

23 tum ad vendendum,seu locandum,& ad precium,† seu mercedem recipiendum,mandatum ẽt habere dicatur? in quo iuris articulo Gui.relatus à Romano in sing.23. quod hñs mandatum, in l.j.in §.igitur præpositio. ff. de exer. negauit, & idẽ Romanus plenius attingens in cons.461.in eo,quod quæritur.probauit,& eandem sniam Gui.probat Ang.in citata l.j. in §.non autem, & Gui.ac Romanum Celsus refert, & non improbat apud Lanfr. in c.qm̃ contra.in versi.confessiones,sub num.38. Bar.verò in l. filiæ.ff.de sol.contra.mouet eum l.quod seruus.eo.titu. in qua l. idem ait Bar.mandantem alicui rem vẽdere,& pretium recipere mandasse censeri,legi etiam Dec.in consi.330.num.3. cõclusio.qui simpliciter Bart.refert in l. filiæ. inquiens dubitationem Bar.sententiam non hr̃e,cæterùm relatæ auctoritates,& mouẽt, & rem dubiam reddunt. Vnde Bald.in citato §.igitur ait:est argumentum in hoc textu, ꝙ procuratori contractus non possit solui, quod est verum ex alio contractu, sed ex eodem contractu rectè soluitur. Ego verò Bar.sententiæ assentior, qm̃ (ni fallor) eius sentẽtia probatur in l.quod seruus, vbi Iurisconin hæc

24 verba, † Sed & si quis pecuniã dñicam fœneratus esset à seruo, si permissu dñi seruus negocium dñicũ gessisset, idem iuris est. Vr̃ enim eos, qui cum seruo negocium contraherent, & ab eo accipere,& ei soluere. Nec moueat responsum à Romano traditum illi legi in citato cõs.461.legem illam scilicet loqui in præposito negociationi,seu administrationi alicuius corporis, seu vniuersalis rei,veluti peculii, quo casu mandatum intelligitur, vt super eo contrahat,& ex contractu solutionem recipiat,at secundùm eum proposita quæstio vertitur in mãdato ad rem certam,& singulare,qm̃ meo quidem iudicio Roma. longè errat. Duæ enim species facti in dicta lege quod seruus.proponnatur. Altera in prin.legis. & illi congrueret Romani responsum. Altera in §.sed & si quis,ſm relata verba,ex quibus in singulari negocio Iurisc.loqui euidẽter apparet,& in ea parte Bar.legem ad q.induxit indicant id verba in l.quod seruus,solutio eñ in mandato tali includitur,& ſm voluntatẽ constituentis soluere mãdatario vr̃,vt ex verbis Iuriscon.colligitur.& his addes Bar.in l. eum qui ita §.qui sibi.ff.de verb.oblig. dicet aliquis.Gulielmi,& aliorum sniam probari in §.igitur, quod non est verum, qm̃ in

25 l.mandati.hæc verba erant, † vt præpositus nauis, solùm vecturas exigeret,non locaret, vel vt locaret tm̃ non exigeret. Vnde præpositio contrahentibus certam legem dabat: cæterum proposita quæstio est in habente simpliciter mandatum, vel ad locandum,

candum, vel vendendum, & si quis subtilius d. §. intueatur retorcutione in Gulielmum, & cæteros nō absurdè vteretur, vt si nō esset dictum in præpositione ad locandū tantùm, & non ad exigendum innuat Iurisc. præpositum ad locandum vecturas exigere posse. quod & verum esse puto.

[26] † Nec absimilis est illa quæstio, num mandatum hñs ad vendendum habita fide de pretio, possit vendere. In quo iuris articulo eleganter scripsit Bar. in l. à diuo Pio. in §. sed si emptor. ff. de re iudi. vbi etiam Alex. & Ias. copisè tractarunt, quibus addes Fabia. in tract. de emp. & vendi. in 3. q. prin. num. 30. tom. 8. Ang. Aret. insti. de re. diui. in §. venditæ, & videbis Pau. Cast. in consi. 305. visis, in j. parte. vbi culpæ imputari mandatario non posse ait, qui habita fide de pretio, vendidit, si consuetum erat.

Nec illud tacebimus, quod eleganter inquit Bar. in auth. hoc ius porrectum, num. 17. C. de sac. san. eccl. [27] † habentem mandatū ad recipiendum pecuniam ad certā cām sufficere, si asserat ex illa causa, de qua in mandato, pecuniam recepisse: licèt mentiat̄, vnde dñs tenet̄, qui mādauit alicui, vt pecunias mutuas ad certam causam recipiant, si ea lege accipit mandatarius, quasi in eā causam impensurus, licèt mox mutauerit voluntatem, imputaturus sibi cur tali mādauerit, quæ snīa probatur ex notabili tex. in l. j. in §. non autem. ver. vnde quærit Ofilius. ff. de exer. Nec n. laborare debet, qui pecuniam credidit in cām in mandato expſsam mandatarius pecuniam creditam eroget, sed illud studere, vt ex illa causa mutuum fiat, & exprimatur. & hanc snīam probauit Dec. in consi. 330. nu. 3. conclus. & referendo Bald. in authen. hoc ius porrectum. subdit, [28] † si mercator vendidit Abbati pannum, induendi gratia eius monachos, obligat monasteriū, licèt Abbas mutata voluntate in alios vsus verterit. Citat Inno. in c. j. depo. & Roma. in consi. 446. Verum Pau. Cast. in citato §. non autē verum intelligit; si vestimentis monachi egerent & si ea concurrant, quæ leguntur in l. fi. ff. de exer. Ad cuius legis interpretationem videbis Alex. in consi. 44. vol. 2. & ego Pau. declarationem probo, cum Abbas ad vestimenta emendam monachis expressum mandatum non habeat, sed tacitum: taciti n. & expressi mandati in materia hr̄ distinctio, vt colligitur ex relatis locis, & scripsit Bar. in d. §. non autem. & illud addam recipiendis pecuniis [29] præpositum, seu mandatum † habentem ad recipiendum solutiones terminum ad soluendum prorogare nō posse. l. q. Romæ. in §. Callimachus ff. de ver. obl. Vbi iuris interpretes, & præsertim Ias. sub nu. 13. temperat quibusdam modis.

Item quærit, cum quidam mercatores, Antuerpiæ finge, vel in aliis longinquis mundi partibus cōmorantes, literas scripsissent mercatoribus Anconæ degentibus, & eas per Titium tabellarium destinassent, qui literas his quibus ascriptæ erāt reddidit, & qm̄ dari, aut fieri quid Titio tabellario in literis cōtinebatur, Anconitani mercatores illum esse Titium, de quo in literis fit mentio, denegarunt, potuit enim euenire, vt in itinere alii literas Titio subtraxerint, hæsitatur, cui incumbat onus probandi. Nec absimilis est illa quæstio. Constituerunt quidam procuratorem Titium ad agendum, negatur illum esse de quo in mandato, cum potuerit contingere, vt is qui instrm̄ attulit, facto subtraxerit. In quibus iuris articulis Cyn. Bal. Pau. & Sali. in l. fi. qua [30] per calumniam. opinātur † prēsumi illum esse, de quo in literis, & mandato, ex quo penès eum sunt, & onus probandi contrarium negantibus incumbere. Hæc enim prēsumptio onus in negantes transfert, vsq; adeo, vt idem præsumatur, donec contrarium ostendatur. Sed illum non esse, qui cum mandato, seu literis ex lōginquis partibus venit, & idem sensit Gui. in l. postquā. C. de pact. & Abb. in c. coram, nu. 11. de offi. delega. & not. apud Spec. in tit. de procu. §. vt autem. sub nu. 8. & apud Lanfr. in c. qm̄ contra. in versi. instrorum. sub nu. 13. de probati. & scripsit Mar. in l. siquis nec quæstio. num. 171. ff. de quæst. & videbis tex. & gl. in l. fi. C. de pact. con. & illud huic rei adiiciendum est, me in ea esse snīa, vt sufficiat vel literas, vel instrm̄ mandati penès afferētem esse, ad præsumptionē, de qua diximus. Nec enim puto necessarium esse, vt etiam iura habeat, vt sensit Feli. in citato c. coram. sub num. 12. Sed si iura etiam haberet, adiumento præsumptioni prædictæ essent: vt Bal. post Cy. scripsit in citata. l. si quis p calumniam. C. de epis. & cler. quæ lex me valde mouet. Et his ēt addes Alc. & Io. Nic. apud eum in tract. de præsum. in reg. j. vers. 33. Ex facto non minus frequens, q̄ vtilis proponitur quæstio, cum quidam mercator apud Galatas degens Laurentio mercatori Anconitano 400. deberet, scripsit ad Paulum mercatorē literas, iisdemq; mandauit, vt quadringenta mutuò sub vsuris acciperet, & cùm damno prout melius videretur, & placeret, ea [31] demq; Laurentio creditori solueret. Paulus † relatam summā sub vsuris recepisse affirmat, & se Laurentio creditori satisfecisse ostendit, & quadringēta, & vsuras soluta petit. Quæsitum fuit, num Paulus mandatarius vsuras, quas soluit causa mutui quadringentorum possit repetere? Item & illud, an Paulus teneatur nominare, vel probare personas quibus vsuras soluit. Nam qui mandauit quærit repetere, Mat. ab Afflic. dec. 91. iterum in sacro consi. Neap. quæstiones propositas agitatas refert & ait, mandatarium, qui ex mandato dñi debitoris, & pro eo vsuras soluit æquum, & iustum esse indemnem conseruari, idq; & si iurm̄ nō interuenerit: eo enim accedente cessat dubitatio, citat Io. And. in regula, dānum, in mercurialibus affirmantem se Theologos interrogasse, & probasse, addit Lau. Rod. in repe. c. consuluit. q. 47. & esse tex. in l. si verò non remunerandi. in §. si mihi, ff. man. vbi Bal. se ex facto consultum, & pontificio iure id admittendū ait, & sm̄ hanc sententiam Alex. respondit in cons. 57. num. 10. quoniam in quæstio. vol. j.

In secunda quæstione idē Aff. inquit prima fronte videri nō solum mandatarium teneri ad nominandum personas, quibus vsuras soluit: Verum teneri ad probandum vsurarum solutionē cogendum esse, idq; ex ea regula, Qui dicit soluisse, probare debet l. j. C. de prob. cum aliis sexcentis similibus. Deinde subdēs putauit ex verbis mandati colligi mandatarium ad aliquam pbationem astringi non posse, nec quæstionem aliquam inferri posse, & si concedamus verba illa mandati, prout melius videbitur & placebit, ad arbitrium boni viri reducenda esse, citat Io. And. in c. 2. de iura. calum. in 6. & cum ad verbum refert, qui ait super verbo viderit expedire, idem verbum: de maio. & obe. c. cum in ecclesiis. in fi. de præb. c. pro illorum, in prin. de testib. [32] c. 2. Intantum † autem hæc relinquuntur iussioni, & arbitrio iudicis, vt vbi hæc vel similis clausula apponitur, nulla probationis necessitas imponatur, nec quæstio de hoc pōt inferri. simile, quod notatur in c. statutum. §. assessorem, de rescr. hactenus Io. And. & adiicit Affli. & Pet. Anch. & Dom. in d. c. 2. scripserunt, qn̄ verbum videbitur, refertur ad partem licèt intelligatur arbitrio boni viri: tn̄ nulla probatio in hmōi arbitrio est exigenda. [33] Vnde ait, si mandatarius non tenetur probare † nec ꝯñr nominare, vt innuit Io. And. in illis verbis proximè relatis, nec quæstio de hoc pōt inferri. Item qūia appellatione probationis venit etiam nominatio. Vnde qui nō tenetur probare, nec etiam nominare l. j. iuncta gl. in verbo nomina ediderit. ff. de offic. cō. Rursus hanc snīam probat, si mādatarius teneretur nominare, & non probare, id nihil esset: qm̄ si diceret solui Lucio, & Meuio vsuras, & illi hoc negarent & probare non posset, vsuræ repeti à mandante non possent, quas tn̄ cogitur soluere mandatario, vt dictum est, vnde vana hęc esset nominatio. deniq; idem Affl. ait, si in mandato adiectum esset, prout in facti specie in sacro cōsilio proposita, ꝙ tam pro eo, quod interest, q̄ pro alia re mandans contentus esset, quicquid mandatarius fecisset, perinde esse, ac si conuentum esset de damnis, & vsuris dicto mandatarii stari debere. Quo casu valet conuentio. & non astringitur aliquid probare, vt plenius diximus hac eadem parte in princi. versi. aliud pactum. Quod ipse temperat, nisi mandatarius esset persona solita fęnerari: tunc enim de suo mutuasse præsumendum est, vt lucretur vsuras, adeo ꝙ mandans vsuras soluere, nō tenebitur sm̄ Io. And. apud Spe. in tit. de prob. §. videndum. Cōcludit igitur sat esse, si Paulus mandatarius quantitatem vsurarum solutarum exprimat, quę deinde per iudicem ad boni viri arbitrium reducetur. idq; inter partes tacitè actum censeri, nec Afflictus, quem ego q̄ breuissimè potui retuli, ipsum legito, qui pluribus vtitur, sed & ego in proposito iuris articulo cū nōnullis mercatoribus in sermones incidi, qui Paulum mādatarium ad nominandum personas teneri opinabantur: licet Afflicti referat in ciuitate Parthenopeia mercatores in diuersas snīas iuisse, & mecum ipse cogitaui hanc quæstionem esse de bono, & æquo, in quo genere, vt bellissimè Iuriscōsultus inquit in l. si seruum, in §. sequitur. ff. de verb. oblig. sub auctoritate iuris scientię plerunq; erratur, & hāc quæstionem huiuscemodi esse negaturum neminem, idq; probatur in l. si verò non remunerandi, in §. si mihi. ff. mand. in illis verbis, & vt est cōstitutum totum hoc ex æquo & bono iudex arbitrabitur, qua de re nostratium mercatorum snīam & rationabilem. & æquissimam putaui. Occurrit eīm prauitati vsurariæ, & ipsis vsuris, quibus nil detestabilius, & sanè fraudibus obuiandum est, & delinquendi occasio dāda non est, l. in fundo ff. de rei vend. l. conuenire. ff. de pac. dota. & profecto cum frequētari soleat inter mercatores hoc mandatū, si mandatarius, eum à quo sub vsuris accepisset, nominare non teneretur, ad vsuras vtiq; mercatores subinuitarentur, ad quas q̄ procliues hodie sint mercatores, nemo est qui nesciat. Vnde Io. And. dicere consueuerat in c. ex literis, de iure. & in c. 2. eod. tit. lib. 6. ad probandum contractum vsurarium admitti & recipi probationes, quæ in alia causa non admitterentur pp excogitatas artes, quæ in cōtractibus fęneratitiis solent adhiberi. Quem referet & probat Alex. in consi. 54. num. 3. vol. 6. circa primum. Accedit, ꝙ verba hæc, Videbitur, & placebit, ad arbitrium boni viri reducunt̄, vt de verbo videbit̄, scripsit Bar. in l. si sic. in princ. ff. de leg. j. & citat l. fideicommissaria libertas. ff. de fide liber. & idem Bar. ad reprimen. in verbo, videbitur, & eodem in loco de verbo, placebit, idem sensit, citat tex. in l. Titius, in §. sorore. ff. de fideic. lib. & probat Dec. in consi. 493. nu. 19. & plene & eleg. Iaso. in cons. 4. in 4. col. uol. 3. D. Bap. & licèt Mar. Man. in consi. 7. [34] in fi. † subdubius tentet dicere in d. §. sorore, ius singulare esse fauore libertatis, & quędam alia ad d. §. pertinentia addat, errat tn̄ longè mea quidem snīa, & est receptum vt supra, & pro cōi sententia

faciunt verba illa Iurisconsulti. Non spectandum, quod hæredibus displicuisset, sed id, quod bono viro posset placere, quæ verba nō esse ius singulare in libertate innuūt. Si igitur verba huiusmodi ad arbitrium boni viri reducenda sunt, quod & Aff. non negauit, æquitas expostulat, quæ præcipue in mercatorum causis spectanda est, vt scripsit Bar. in l. Quintus. ff. mand. & nos in vltima parte plenius attingemus, ad nominandum illū, à quo fœnebres pecunias receperit, mandatarium astringi. Deniq; hanc sententiam veram esse putabam; quoniā non est auferenda potestas suo iure vtendi. Si enim mandatarius nominare non teneretur, mandans ius suum persequi non posset. Est ergo pro hac sententia & æquitas & ratio Quinti Mutii Scęuolæ, de qua in l. Quintus, ff. mand. in illis verbis, parum enim facit fideliter fideiussor in superiori casu, qui potestatem eximere reo videt̄ suo iure vti. Nec mouent, quę non insubtiliter Affli. considerabat, & illud primum Io. And. in c. 2. non posse mādatario quæstionem referri: quoniam ex nominatione huiusmodi illa mandatario infertur quæstio, quæ eius respiciat personam, & damnum legitimū, nec puto verum appellatione probationis saltem proprie, nominationem venire, vt patet ex complurib. definitionib. ipsius probationis. De quib. apud doct. & præcipuè Dec. in rub. extra de proba. & in rub. C. eo. & illud clariss. iuris est ex definitione propriam vocabuli significationem sumi, vt scripsit Bar. in l. omnes populi. nu. 59. ff. de iusti. & iur. nec legi inter genera probationum iuris interpretes nominationem adiicere, de quibus generibus tractauit copiosè Mar. complures referendo in rub. de proba. nu. 2. & seq. Nec video etiam in d. l. vni. ff. de offi. consi. probari, quod dictum est, qui non tenetur probare, nō tenetur nominare. Sed fac esse, illud posset recipi, vbi nominatio tenderet contra se. At in q. proposita constat nominationem fieri, vt mādans ab eo, qui sub vsuris credidit, possit vsuras repetere, nec potestas eximenda est mandanti suo iure vtendi. Nec vana hæc videtur nominatio (vt Affl. deducebat) si mādatarius nominarēt vsurarios, & nominati hoc negarent, & nō posset probari: mandans tamen mādatario soluere tenetur, nec ei propterea ius repetendi competeret. Qm̄ nominatio potest esse vtilis mandanti. Iudex enim, qui totum hoc ex æquo, & bono arbitrabitur (vt dictum est) libros, & mandatarii, & mandantis edi iubebit, item & nominatorum: non tn̄ vt mādatario quęstio referatur, rationesq; diligenter inspiciet, personarum qualitates spectabit, & cum æquitas suggerit ex officio interrogabit. l. vbicunq;. ff. de interrog. act. c. ex literis de iureiur. Vsuras etiam an grauiores, leuioresq; sint intuebitur, iuxta fori, & loci consue[35]tudinem, & habita ratione tēporis, facti mutui, & diei. † Et quoniam vsurarii argumentis, & indiciis cōuinci possunt. c. in diœcesi. de vsu. & ex perspicuis indiciis pbatur vsurarius, vt scripsit Io. And. in c. ex literis. de iureiur. quem supra retulimus, & plene Ias. in consi. 141. circa primum. col. 3. vol. 4. & Mar. in rub. de proba. C. num. 310. & Pau. Par. consi. 54. num. 64. vol. j. vbi quædam loca refert, subtili iudicis inquisitione veritas inueniri pōt, & per consequentiam vtilis esse potest nominatio. Et quoniam ferendus nō esset mandatarius, qui sub vberrimis, & grauissimis vsuris mutuas pecunias accepisse diceret, si inutilis esset nominatio & vana, vsurę ad arbitrium boni viri reducerentur per iudicē regionis consuetudine, & personarum qualitate inspectis, vt idem Affl. scripsit.

Solent persæpe mercatores, qui vel Venetiis, vel Antuerpię, seu in aliis mundi partibus negociantur, merces mari, vel terra transmittere alicui tradendas cum mandato, vt ad diem vendā[36]tur. † finge modo mandatarios vendidisse, & mercium emptores aliquos amissa fide decoxisse, num mandanti aduersus mandatarios actio competat: ex eo ꝙ minus diligenter mandatum curauerint? In quo iuris articulo succurrit, quod elegāter Iurisconsultus ait in hæc verba in l. qui sub conditione. ff. de condi. & demonstr. Cæterum debitores, cum quibus ipse cōtraxit, nō vtiq; in diem mortis domini sui idoneos fuisse præstare cogendus est, sed eo tempore, quo his creditū est, eius conditionis fuisse, vt diligens paterfamilias his crediturus fuisset. Et facit tex. in l. litis. in §. si pecuniæ. ff. de neg. gest. vbi Iurisconsult. ait: Si pecunię quis negocium gerat, vsuras quoq; præstare cogitur, & periculum eorum nominum, quæ ipse contraxit, vbi culpa imputari potest. At si culpa vacat, & fortuitis casibus debitores non soluendo effecti sint, præstare non cogitur, nisi speciali pacto conuenerit. l. negocium. C. de neg. gest. & his addes tex. in l. si quid possessor. § pe. & l. item videndum ff. de pe. hęre. & Dec. in consi. 7. & pro tenui, qui ad rem tātum. l. negocium. & §. si pecuniæ. citauit. Item & Pau. Castr. in consi. 305. visis. & ponderatis. in prima parte. qui ait inter alia, vbi culpa vacat, sufficere nomen cedere qualecunq; est. ff. de pig. act. l. eleganter. §. si vendiderit. ff. de distr. pign. l. quod debetur. ff. de pecu. quibus adiicies l. item videndam. ff. de peti. hære. subiicit Pau. mandatario officium suum damnosum esse non debere. l. videlicet. ff. ex quib. cau. maio. l. sed si quis. ff. quem. testa. aper. hæc Pau. sed & Bal. noster in consi. 72. si quæritur. vol. 3. scripsit in hæc verba: Ille, qui tenetur assignare nomina debitorū, tenetur assignare veros debitores: non autem loquitur assignare tales, qui sint soluendo, nisi hoc possit facere, vel nisi post moram debentis assignare sint effecti non soluendo. l. periculum. ff. si cer. pet. l. ex persona. C. de proba. ff. de hære. ven. l. si nomen. vbi apparet, ꝙ non tenetur accipere illos, qui post moram facti sunt non idonei, hactenus Bald. in suprascripta verba. Sed & iterum in materia finge Florentinum mer[37]catorum merces † Anconitano mercatori transmisisse, vt ad diem vendat: conuenisse tamen certa mercede, vt puta triū scudatorum pro centenario quolibet, vt nominum seu debitorum periculum sit Anconitani mercatoris, & ipsum periculum prę stet, & mercium emptores non soluendo deinde factos, hanc quæstionem plenè quidem tractauit Dec. in consi. 7. & pro tenui, qui quoniam non insubtiliter scripsit, & eius responsa talia extant, vt ea omnes appetāt, & versantur inter manus hominū superuacaneum est referre. Pauca tamē addere contentus ero, & illud primum certi iuris esse in proposita quæstione extra notissimos terminos mandati nos versari: mādatum enim nisi gra[38]tuitum nullum est: † & interueniēte pecunia, res ad locationē, & conductionem potius respicit. l. j. ff. mand. & inst. eodem §. fi. item in proposita quæstione verba conuentionis præcipuè spectanda esse duxi, iuxta l. j. § si conuenerit ff. deposi. l. in conuentionibus primum locum. ff. de verb. obl. & quoniam hęc conuētio solet aliquando fieri sub illa formula & verborū conceptione, de qua in l. decem. ff. de verb. obl. in l. si decem. ff. de sol. & in l. si ego. ff. si cer. pet. idcirco illa iura notabis, & videbis quid scripserit Cor. in consi. 106. in hac consultatione. vol. 4.

Proponebatur apud Benuenutum Straccam Iuriscons. quæ[39]stio huiuscemodi. † mercatores quidam Anconæ commorantes quibusdam mercatorib. Neapolitanis mandarunt, vt quasdam merces emerent, & easdem Anconam versus mari trāsmitterent, ea adiecta lege, vt mercium periculum suscipientes inuenirent, quos vulgò assecuratores appellamus, & ea clausula de non transferendo merces ex onerata naui in aliam nauim, idq; fieri posse putabāt solutis scutis septem ratione periculi pro cētenario quodlibet. Neapolitani mercatores emptis mercib. nauim quādam iisdem onerarūt, receptis fideiussoribus periculi mercium absq; clausula supradicta: quoniam dicebāt expromissores non inuenisse, cum ea clausula, nisi quindecim pro centenario quolibet soluissent, merces deinde in ipsa nauigatione in aliam nauim translatæ fuere, & vna cum eā periere, dicebat Bēuenutus, hanc quæstionem tractatam apud Dec. in cōsi. 430. qđ est errore geminatum, vt patet consi. 632. qui ait, culpam certā & limitatam obiici oportere siue agendo, siue excipiendo. Vnde si Anconitani mercatores aduersus Neapolitanos egissent, & non probassent in ciuitate Neapolis fuisse, qui mercium periculum suscepissent cum dicta clausula, & lucro septem pro cētenario, absolutioni locum esse mouet eum, quod vulgo traditum est, obiicientem culpam nominatim obiicere, & probare [40] debere. vnde Bar. in l. idem erit. ff. pro soc. † ait, Si quis culpā eius probare voluerit qui debuit procuratorem mittere, probare debet facile procuratorem haberi potuisse, & idem in marito cui culpa obiicitur, ꝙ medicum in curando vxorem non adhibuerit, vt idem scripsit in l. si ab hostib. ff. solu. matri. addit aliud simile, de quo apud eundem Bar. in l. tutor qui repertorium. in §. si post depositionem. in fi. ff. de adminis t. tu. vbi ait, tutoris culpā, qui pecunias pupillares in emptiones prædiorum non conuerterit, tunc probari, cum prædia vęnalia fuisse ostenditur. Mouet etiam Dec. quia mandatum generale procuratori datum iuxta [41] quod solitum, † & consuetum existit interpretamur, & ad ordinaria non extraordinaria refertur. Citat Bar. in l. Seio. in §. medico. ff. de annuis lega. & in l. sed & si quis. in §. quæsitum. ff. si quis cau. Quod enim in vsu frequenti in loco est ac obseruatum, spectandum est. l. an in totum. C. de ædif. priua. in fine. ex quibus similibusq; argumentis deducit, cùm in nauigatione prædicta solitum & cōsuetum extiterit, fideiussores periculi mercium sub usuris septem pro centenario reperiri, non esse putandum mandantes cogitasse sub tam grauibus fieri, scilicet 15. pro centenario, cum dicta clausula, consideratis mandati uerbis. Hæc Dec. & pleraq; alia. Considerabat autem Benuenutus in proposito articulo Decium effuso sermone vsum, nec forsan rectè locutū. Vnde quæ ad articulum pertinēt, & plenius, & forsan verius tractabit, quotidianus est enim. Respōdit igitur ex his, quæ proponuntur, Neapolitanos mercatores mandati fines excessisse, & aliud fecisse uideri meritoq; teneri. l. diligenter. ff. man. Anconitani. n. mercatores plura mādarunt, merces emi & emptas trāsmitti mari, fideiussores recipi, & cū clausula, ne merces ea una naui in aliam transferantur, unde cum non receperint expromissores cum dicta clausula, mandatum nō implesse uidentur, idq; probatur ex his, quæ Luc. Pen. post Ang. scripsit l. 4. num. 7. C. de naui. quem locum citat Dec. ad confirmationem sentētiæ suæ, sed est contra: is enim scripsit in hæc uerba, Colligę hic ar[42]gumentum secundùm Ang. si † Rex mandat alicui sub pęna in uerba infrascripta: Mandamus tibi ut ad nos mittas in naui Gellii salmas frumenti mille, & is cùm ea naui mittere non potuit si cum alia potuit, & trāsmisit, non ideo excusationem habet à pęna:

pęna:duo enim sunt præcepta, citat l.Celsus.ff.de arb & semetipsum.C.de comme l.fi.in quæst. 2. ex hoc igitur solo probatur culpa,ex hoc solo mercatores Neapolitani tenentur. Nec propterea onus probandi mercatoribus Anconitanis incumbit, Neapolitanos in ciuitate Neapolis fideiussores cum d.clausula facilè inuenire potuisse. Probabat etiam Benuenutus sententiā suam ex his, quæ Pau. Par. scripsit in consi. 46. in pluribus locis eiusdem responsi,& præsertim sub num.38.& sequen.vol.j intētio,idemq; Benuenutus sententiam suam veram esse,& proba-43 ri addebat duobus iurib. † & quidem singularibus,& ad id nusquam citatis,in l.item quæritur.in §. si nauicularius. ff. loca. vbi Iurisconsf.ait in hæc verba: Si nauicularius in aliam nauim merces transtulerit, eaq; nauis perierit, prior nauicularius tenetur, Labeo ait,si culpa caret, non teneri. Cæterum, si vel inuito domino fecit,aut minus idoneæ dedit naui, tunc ex locato agendum erit,& Accursius ibidem in verbo, domino inuito, subdit etiam si in idoneam nauim imposuerit.l.fi. supra de vsu & hab. Alius tex.est in l.fi.§.si ea conditione.ff.ad l. Ro. de iac. quę iura ad dictam clausulam,vt merces ex vna naui onerata in aliā non immittantur,valde notanda sunt. hæc enim clausula in casu frequenti est, & magni faciunt mercatores in contractibus fideiussionum huiusmodi adiici, ex quibus argumentationes Decii refutabat,& retortione vtebatur. Nam ex mandati verbis in culpa Neapolitanos fuisse liquet. Item, quod de mandato generali dicebatur,ad ordinaria referatur,& spectandum sit,quod in loco obseruatum est,fac esse. Non enim improbabat,tamen quęstioni non congruere dicebat:licet enim fateamur in illa nauigatione solitum fuisse septem solui ratione mercium, periculi, illud tamen absq; dicta clausula,sed ea adiecta grauiores,ac vberiores solui opus fuisse non negat Dec. Vel ergo Neapolitani mercatores per literas Anconitanis mercatoribus significare debebant, vberiores vsuras cum dicta clausula præstari oportere,q̃ scripsissent,quod optimum factu erat,se vel etiam sub vsuris scutorum 15.transmittere,si aliter inuenire nequissent,vt mādati fines diligenter custodirent. Nec quod in mādato adiectū erat,se credere expromissores inueniri posse sub vsuris septem, quicquam immutabat. Planè si in calce mandati,vt plerunque 44 assolet,illa verba adiecta essent,& in negocio † quod magis nobis expedire videbitur,seu vtile visum fuerit, peragetis:assentiebatur Benuenutus Decio, qui ait ad arbitrium boni viri verba hæc reducenda. l. fideicōmissa.in §.quanquàm.ff.de legat. 3. & consequenter ex arbitrio huiusmodi culpam remissam censeri,secundum Bar.in l.in venditione.in § si quis fructus.in fin.ff. de bo.auth.iudi.poss.& Alex.in l.si constante.§.si maritus.ff. sol. 45 matr.quæ tamen loca an rectè aptari possint considerabis. † Itē quod ait Dec mandatarium de dolo & leui culpa teneri, natura mandati negocii inspecta, diligenter notabis: addes tamen, quæ plenius Pau.Par.præceptor meus scripsit in consi.123.in præsenti vol.j & Alex.in cons.52.nu.8.viso.j.puncto.vol.6.& quia Dec.magna est auctoritas cogitabis.

Proximè accedit his, quæ diximus agitata olim quæstio inter mercatores,in qua ex facto consultus respōdit præceptor meus 46 Pau.Par.in consi.47.vol.j. supra relato. † Differuit enim super mandato ad emendum merces dato,& his emptis,ad quem periculum pertineat, & si nauis his onerata sit, q mandati forma obseruanda sit,& præsertim, cùm mandatur nomine alicuius merces transmitti: tractat etiam illam mercatorum consuetudinem, vt aliena gerentes negocia nomine proprio possint ex-47 pedire † Ipsum igitur legito,qui mandati materiam plenius explicat,quibus addes,quod scripsit Cor.in consi.319.vbi inter cętera sub num.12 ait,mandatum à mercatore mercatori datum secundum consuetudinem mercatorum intelligendum atque interpretandum esse,quod responsum legito,& est in 3.vol. re-48 sponsorum eius.† Vulgaris regula est mandatum re integra domini morte finiri l.mandatum. C. man. quæ regula complures habet exceptiones,& illas non ignorare mercatoribus expedit. Vnde videbis cle fi.de procu Feli.& Deci.in c.relatum. de offic. deleg Ias.& eundem Dec.in l.eius ff.si cer.pet. Ro.in consi.202. non est dubium. Marf.sing.44.mandatum re integra. Nos autē illud,quod ad rem valde pertinet speciatim adnotabimus.

49 † Mandatum posse fieri post mortem duraturum.l.si vero nō remunerandi.§.fi.ff.manda.l.mortis causa.in §. Titio.ff.de don. cau.mor.& mandatum post mortem conferri posse, scripserūt Bart.Pau.& alii in l.fi.ff.de sol.Soc.in consi.60.in præsenti cōsultatione.col.4.& in consi.87.& consi. 72.in 2.parte.multū abūde.col.5.& seq.Nico Boer.deci.348.num 6.quod valde notandum est. Solent enim mercatores præsertim Florentini procuratorem in testamentis post mortem duraturum constituere, & mandatum post mortem in mensa conferre. In qua facti specie consuluit Dec.in consi.441.præsens consultatio, quod vltimum admittendum est, si is qui mandauit cum hærede decesserit,vt scripsit Ang. in quæst. Astensis miles. si enim sine hærede decederet,non esset,qui dominum referret, & idem probarunt Deci.& Soci.in relatis consiliis.& videbis eundem Deci.in citato cap.relatum.scribit etiam Soc.non insubtiliter in relato cōsi.162.col.5.6.& recipiendum esse,quod diximus, mādatū post mortem conferri posse,& morte non finiri, vbi hæredis status immutatio nō contingeret:sicut enim ex mutatione status mādantis mandatum reuocatum censetur.l.si quis alieni.ff. de acq. hære.ita & ipsius hæredis Vnde si hęres,vel furiosus,vel pupillus esset,mandatum secundum eum non duraret, & respondet l.si quis mancipiis.§ si impubes.ff de inst.& l. sed & si pupillus.eod. tit.ad quorum iurium interpretationem videbis iuris interpretes in l.eius.ff.si certum pet.& notandum valde puto nouam & singularē Soc declarationem,& his addes de reuocatione mandati, quæ diximus in tractatu de Decoctoribus, in tertia parte, 50 nume.51.& sequentibus numeris. † Bene est illud mercatorem nostrum non ignorare, licet generaliter, plene quidem aliquid mandetur, mandatum tamen illum interpretationem semper recipere, quatenus ea fide res agatur, vt eleganter Iurisconsultus in l.creditor.in §. Lucius.ff. mādat. Omne enim arbitrium quibuscunq; verbis alicui concessum iustitia accedente datum intelligitur. Aequissimum nanq; visum est, mādatarium ita agere rem mandantis debere vt suam ageret: vt ait Bald in l.j.ff. de solutio & plenè scripsit Iasin cōs 4 de tractat copiosè Pau. Par. in consi.61 viso copioso.vol.j.vbi referendo Alexan.in consi.3. viso primo puncto.vol.6 bellissimè ad rem nostram ait, sub nu-51 me.14.† Mercatores suscipientes mandatum aliquid gerendi, si illud facere omittunt ad omnes damnum, quod passi sunt, mādantes teneri peragere enim & perficere mādatum, quod susceperunt, debent, vel saltem re integra mandantes certiores facere non posse illud exequi. Nam cum alterum ex his non faciūt, dicuntur esse in dolo, & dicitur dissipare, quæ ipsis penitus sunt prohibita,& denegata. Vnde meritò ad id, quod interest, tenentur,& ratione lucri cessantis conueniri possunt. Hæc ille in verba supra scripta, & placuit mercatores admonuisse, vt verbis mādati haud freti, ac potestate magna eis tributa negocia ex fide 52 agendi esse sciant.† Admonēdi sunt etiam mercatores,qui plerunq; aliorum mercatorum absentium sine mandato negocia gerunt. Si igitur absentis & ignorantis negocia gerunt, & interdum etiam casum, velut si nouum negocium, quod non sint soliti absentes facere nomine absentium geratur, vt puta venales nouitios emendo, vel aliquam negociationem, quam dominus non consueuit, vt vasa vitrea. Nam quod damnum ex ea re secutum fuerit, gerentes sequitur, lucrum verò absentes, q in quibusdam lucrum factum fuerit, in quibusdam damnū, absens compensare lucrum cum damno debet, vt eleganter Iurisc. ait in l.si neg.ff.de neg.gest.

SVMMARIVM.

1. *Merces vęnales in generali bonorum obligatione continentur.*
2. *Merces vęnales an in legato generali comprehendantur relatiuè.*
3. *Merces vęnales in obligatione bonorū non continentur, vbi ad certum locū obligatio est relata, quod declaratur.*
4. *Merces vęnales an in tacita hypotheca contineantur, relatiuè.*
5. *Pecunia aliunde habita, quàm à creditore, quod veniat in generali bonorum obligatione, & quare pecunia, quæ mutuò recipitur, non veniat.*
6. *Merces futuræ an veniant in generali mercium obligatione.*
7. *Merces si obligentur, quòd non propterea alienatio earundem prohibeatur.*
8. *Merces venales illę dicuntur obligatæ quæ reperiuntur apud obligantem tēpore, quo agitur seu tempore, quo actio oritur, etsi mora possit imputari creditori, quod imputetur sibi.*

1 RELiquum est, vt in materia contractuum quædam de hypothecis breuiter referamus.† Solent enim mercatores plerunq; bona obligare. Fuit igitur quæstionis, an in generali obligatione bonorum merces vęnales contineantur? Et plerisque placuit contineri. Id enim Bal. sensit in l.cum tabernam.ff.de pigno mouit cum non insubtilis ratio. Cum enim merces specialiter esset obligaturus, dicendum est venire.arg.l.obligatione.ff.de pigno & considerat Bar. idem sensisse in l generali.in §.vxori.ff.de vsu.leg.dum citat l. pediculis, in l. Labeo.ff.de aur.& arg.& l.Iulianus, in prin ff.de leg 3. & late probat Alex.in l.si constante, num.27.ff sol. matri. vbi alios refert,& vide eūdem Alex.apud Bar.in citata l. cum tabernam, & plenius scripsit, ac idem probauit Neg.in tract.de pigno.& hypo.in 2.mem.2.par.num.14.& notauit apud Bar. And. Pom. in l.si constante, sub num.73.inquiens hanc sententiam crebriorem,& idem ait Io.Crot.in repe.d.l sub num.82.& secundis cōmen.sub num.103 & frequentioribus placuisse scripsit Ias.in l. qui Romæ. in §. Callimachus, sub nu.8. idque verius esse puto, quicquid Roma. Socin. ac Bald. sibi parum constans dixerint. 2 † Ex quibus locis quid in legato generali respondendum sit, colliges, in quo adde Io. Dilec. in tract. de arte testan. in tit. de lega. cau.19 & Mat.ab Afl.deci.106.quidam Petrus.Pau.Par.in consi.86.circa & c.num.8.vol.3.† Quod autem diximus, in generali bonorum obligatione merces vęnales contineri, temperandum est, nisi quis ad certum locum obligationem retulisset. Verbi gratia, obligasset bona, quæ in his domib. sunt, tūc enim merces vęnales, quæ non perpetuò, sed temporis causa accommodantur, non veniunt.l.debitor.ff. de pignor. qui tex. certam hanc habuit interpretationem, vt patet ex commen.Bar. in d.§. vxori.Bald.in l.eum tabernam, & Alex. ac Neg. in relatis locis. Planè si adiectum esset, quæ domi quoquo modo sunt,& vęnales merces includerentur ex mente Bar.in relato loco. Alex. in consi.118.in casu &c.lib.5.num. 5.& Matth.ab Afflict.& Ioan. 4 Dilect.in citatis locis.† & quid iuris sit in tacita hypotheca, scripsit plenè quidem Anto.Neg.in d.tract.in 4.mem.2. partis. nume.216.& seq.

5 † Sciendum est etiam, in generali bonorum obligatione pecuniam venire, l.cum tabernam,in §.fi.ff.de pig.quod tamē intelligendum est in pecunia aliunde habita, q̃ à creditore,idque inducat Iurisc.in ver.ab alio. Cuius rei illa ratio redditur;quia illa pecunia,quæ mutuò recipitur ab eo,cui bonorum fit obligatio à debitore, accipitur, vt possit sua negocia expedire. Abest igitur à verisimili,q debitor velit in generali obligatione includi,non enim posset ea vti suorum negociorum causa,si per creditorem posset impediri,secūdùm Bald. vbi supra, post Richar. Malum.eo.tit.l.obligatione.& probat Ro.in sing.605. accipio à te pecuniam.& plenius Neg.in tract.non semel relato in 2. mē. 2.par.nu.12.& seq.& pręceptor meus Pau.Par.in consil.50.nu. 24.& seq.vol.j.ex lect.processus &c.

6 † Scio & illud quæsitum esse,an in generali mercium obligatione etiam futuræ merces veniant,& Soci.in l.qui Romæ.in §. Callimachus,in 2.no.respondisse non venire. Placet autem mihi Neg.sententia in relato tract.2.mem par.2.nu.17.qui inquit, venire,& sententiam suam non insubtiliter defendit, & profecto Soc.ex facti naratione in eo.§.Callimachus,haud rectè ad p positæ quæstionis solutionem argūm sumpsit, vt inquit Accur.in l.vni.in 3.interpretatione. C. qn̄ nō peten.par.& gl.in c.auditis, in verb.ex post facto.ad fi.de elec.quod & Ias. in eo. §. animaduertit.subiungit Neg.in relato loco sub num.22. quod diximus admittendum esse in illis mercibus, quæ durante vita illius qui obligauit,acquisitæ sunt. Contra verò in illis,quæ post mortem obligantis ab eius hæredibus sunt acquisitæ:illæ enim non comprehenduntur. Citat l.cum tabernam,in fi.pri. & Acc. eo.in loco in ver. obligata,ac etiam Bar.qui temperat,nisi hæres illas acquisiuerit,explicando negocia cępta per defunctum,citat l.furti,in §.illud planè. & Acc.in ver.succedit.ff.de his,qui no. infa.

7 † Deniq;,& illud, quod ad declarationem prædictorum valde pertinet,notandum est, q qn̄ merces obligantur, non ppea earundem alienatio impeditur, tacite enim actum videtur, vt possint vendi,& alienari,sm̄ Bal.in l.cum tabernam. ff. de pign. Vbi citat Iac.de Aret.in l.vbi adhuc.C.de iure do.& videbis Bar. in d.l.si constante,sub nu.73.& Neg.vbi supra,nu.23.Sed vt euidentior habeatur intellectus,placet Bal.ad verbum referre in d. l.vbi adhuc,sub nu. 18. qui doctè quidem, licèt forsan absq; sermonis elegātia,& dispositione,in verba infrascripta inqt. Pone maritus erat mercator pannorum,vel artifex artis lanæ, & post dotem receptam vendidit lanam, vel pannos. Mulier quia vir suus male fecit mercantiam, & pro hoc incipit esse in eo suspitio,vult agere hypothecaria contra emptores pannorum,& lanæ,nūquid poterit? Videtur, q sic per hypothecariam, vt hic in tex. In contrarium videtur,nam res vęnales, quæ quotidie permutantur,non videntur venire in generali obligatione scilicet adeò,q vēdi,& permutari non possint,vt ff.de pig.l.cum tabernam. Sicut ego video, q qui legat bona sua,non legat res, quas habebat causa vendendi, ff. de vsu. leg.l.generali. §.secuti. Dicit 8 Iacob. de Aret. † q illæ merces sunt obligatæ, quæ reperiuntur apud virum tempore,quo agitur, sed illæ quæ non reperiuntur in statione viri,quia sunt venditæ,illæ non sunt obligatæ,per d. l.cum tabernam, secūdum Iac. de Are. magis videtur dicendū, q non inspiciatur tempus iudicii,sed tempus, quo actio oritur, vt postquam vir,qui incipit vti malè substantia sua,alienat, possunt illæ merces per hypothecariam auocari post emptionem ab emptore. Secus, si alienat autem, & ita videtur dicendum in quolibet contractu,in quo reperitur obligatio bonorum, & tenementi. Si hoc est verum, ergo mercator, qui obligauit alicui bona sua pura obligatione,non poterit forum rerum vęnalium tenere, nec artem suam exercere. Quod videtur absurdū, & ideò videtur dicendū,q si mora potest imputari creditori,q imputetur sibi tacitè, & hoc videtur actum ex qualitate personarum,per d.l.cum tabernā:quod est valde notandū. Tunc ego formo tibi quæstionem, Nunquid in illo momento temporis, quo istæ res sunt apud mercatorem, sint obligatæ? Certum est, q sic. Quomodo ergo eximuntur ab obligatione? Respondeo, quia aliæ res de nouo acquisitæ loco illarum rerum subrogantur: est enim mercatura quoddā corpus vniuersale, vbi vna res subrogatur loco alterius.ff.de leg.2.l.Imperator.§.fi. cum l. seq. Hactenus Bal.in relata verba,cuius sententiam confirmabis ex his,quæ Neg.in non semel relato loco scripsit sub nu.23.& seq. & circa id qđ inquit Bal. postq̃ vir incipit male vti substātia sua actionē vxori cōpetere. Hic addes,q̃ dicemus ī trac.de decoctorib.in 5.par.nu.12.illinc ergo assumes,q̃ ad hunc locum ptinēt.

BENEVENVTI STRACCHÆ

Patritij Anconitani.

Sponsionum Tractatus.

SVMMARIVM.

1. *Sponsio Anconæ vernacula lingua dicitur Scōmessa, & quid sit Sponsio varijs auctoritatibus probat.*
2. *Sponsio pulchra, & memorabilis inter Cleopatram, & Antonium, ex loco Plinij.*
3. *Sponsio, vulgò dicitur Guida, secundum Azonem.*
4. *Sponsio quid sit, secundùm Alciatum.*
5. *Sponsiones recentiores Iurisconsf. sub generali vocabulo Cōuētionis appellāt.*
6. *Sponsio appellatur alio vocabulo Conditio, per Alexandrum.*
7. *Iudices sponsionum recuperatores appellabantur.*
8. *Sponsionis causa si res deposita est apud arbitrum, vt detur ei, qui vinceret, vel si non pareatur sententiæ, arbitrer cogitur dicere sententiam.*
9. *Sponsione contendere, & sacramento vincere, quid esset, remissiuè.*
10. *Sponsio appellatur, etiam quæ per sponsi interrogationem fit, & omnis stipulatio, & promissio.*
11. *Sponsor est, qui non rogatus pro alio intercedit.*

DEI OPT. MAX. INVOCATO AVXILIO.

TRACTATVS de Sponsionibus q̃ quotidianus, frequensq; sit, nemo est profectò, qui nesciat. Verum pauci sunt, qui vim, ac ptātē verbi nouerint, quive ex nostratib. scripserit. Cùm ergo in singulos dies circa has sponsiones mercatores versari viderim, plenius quę ad has spōsiones spectāt, attingemus, vt admonet Iuris. in l. legaui. ff.de lib.leg. Primum enim de significatione vocabuli aliquid referemus. Deinde quot sponsionum sint genera, declarabimus,& vbi euidentissimè constabit, qūo fiant. Tum an in oī causa sponsiones fieri liceat, ostendemus. Postea quæstiones complures subiicemus. Ad extremum qūo agendū sit,& de actionib.ex sponsionibus orientibus q̃ breuissimè disse-1 remus.† Circa primam speciem de significatione vocabuli, spōsionis verbūm, quod quibusdam forsan nostræ tempestatis Iuriscōsultis incogitatum est. Id propriè est, qđ vernacula lingua Anconæ, vnde mihi origo est, scommessa nuncupatur, indicāt varia,& diuersa Ciceronis loca, sed pauca referre cōtentus sum. Locus Ciceronis in orone pro Cecinna pulcher est, Cecinna enim de fundo vi armata deiectus fuit ab Eubutio, P.Dolobella Prætor interdixit, vt est consuetudo, de vi hostibus armatis sine exceptione tm̄, vt vnde deiecisset, restitueret, Cecinna autē se plane restitutum esse negabat, facta est sponsio, ni Cecinna restitutus edicto prætoris esset. Hinc Cicero negās deiici, nisi qui possideat, ostendo, ex hoc interdicto de armatis hominibus, q possit ostendere non possedisse eum, qui deiectus sit, cōdemnari tn̄ sponsionis necesse esse, si fateatur se deiectum esse. Extat ēt locus apud Ciceronem, in oratione pro Quintio,& eiusdē in 3. offi & in Verrem actione.4.complura loca doctis.vir Bud. & q in iure nostro multa nobis restituit in anno.suis in pādectas, ci-2 tat pag.mihi.32.& seq.& pag.37. † & si alia Ciceronis loca malueris, vide in obseruationibus in eum, in vers. sponsio,& seq.& illam non ignores, quam ad Trebatium Iuriscōsultum scripsit Cicero epistolarum familiarium lib. 6. Pulchram tn̄,& memorabilem illam sponsionem inter Cleopatram,& Antonium, de qua Plin.lib.9.c.35.referre nō ab re erit, vt verbi significatio clarius elucescat. Duo maximi Vniones fuerunt per omne æuum. vtrūq; possedit Cleopatra Aegypti Reginarum nouissima, per manus Oriētis Regum sibi traditos. hæc cū exquisitis Antoniū quotidie saginaret epulis, superbo simul, ac procaci fastu, vt Regina meretrix lautitiam eius oēm apparatumq; detrectās, quærenti ei quid astrui magnificè posset, Rn̄dit, vna se cęna centies sextertiū absumpturā, cupiebat discere Antonius, sed fieri posse nō arbitrabat. ergo spōsionibus factis postero die, quo iudicium agebatur, magnificam aliàs cęnam, ne dies periret, sed quotidianā Antonio apposuit irridenti, cōputationemq; expostulanti. At illa corollarium id esse, cōsumpturam se ea in cęna, taxationē ɔfirmās, solumq; se cēties sextertium cęnaturam, inferri mē sam scđam iussit, ex præcepto ministri vnum tm̄ vas ante eā posuere aceti cuius asperitas visq; in tabē Margaritas resoluit, gerebatq; auribus tum maximè singulare illud,& verè vnicum naturæ opus, itaq; spectāte Antonio quidnā esset actura, detractū alterum mersit, ac liquefactū absorbuit: iniecit alteri manū. Lucius Plancus iudex sponsionis eius, eū quoq; paranti simili modo absumere, victumq; Antoniū pronūciat: hactenus Plinius, sed ne

sed ne nobis Iurisconsultorum & nostratium auctoritates deesse videantur, sciendum est, & l. Titia, & Publicia, & Cornelia, Sponsiones facere licuisse. refero ergo Pau. Iuriscon. verba in l. solent. in §. Senatuscōsultum. cum ll. seq. ff. de aleato. Senatuscōsultum vetuit in pecunia ludere, præterq̃ si quis certet Hasta, vel Rela, iaciendo, vel currēdo, saliendo, luctando, vel pugnando, quæ virtutis cā fiūt, sequitur Mar. Iurisc. quibus rebus l. Titia, Publicia, & Cornelia, etiam sponsiones facere licet, sed ex aliis, vbi pro virtute certamen non fit, non licet. Est & pulcherrimus locus in l. si rem in §. si quis sponsionis. ff. de præscr. verb. Meminit & huius vocabuli maximus legum interpres Azo in rubri. C. de re. & sump. fun. & aleæ lu. &c. nu. 4. ait enim. † Item & approbatur spōsio, quæ vulgò dr̄ Guadia facta in casibus permissis virtutis causa, vt ff. de ale. l. antē. §. vlt. & l. pe. & l. vlt. in prin. alias autem si laudatur in ludo prohibito, non tenet sponsio. Hæc ille. Quem refert Par. de Put. in tract. de ludo, nu. 34. tom. 9. & cōplures sponsiones licet hoc vocabulo nō vtantur, enumerāt Doct. nostri in l. à Titio. ff. de verb. obl. & in l. cum ad præsens. ff. si cer. pet. nec etiā huius verbi significatio præterit Alcia. qui in l. sponsio ff. de verb. signi. ait, † sanè & alio significatu sponsio accipit̃, nimirum cum quis interposita stipulatione pecuniam promittebat, ni ita esset, sicut affirmabat: quo sensu apud Ciceronem. Quintilianum, Valerium Maximum, cęterosq́; veteres vtiq; capitur, citat tm̃ l. si rem. ff. de præscr. verb. nec omittendum est, ꝙ recentiores Iurisc. nostrates huiusmodi † sponsiones sub generali vocabulo conuentionis appellant, seu promissionis: vt patet ex commentariis Dec. in l. cum ad præsens. ff. si cer. pet. & Iason in l. à Titio supra citata, & ex decis. Matth. de Affl. 389. super dubio, & veritatis amicus † ac maximi iudicii vir Alex. ibidem conditionem appellat, dum inquit, frequentant etiam Florentini aliam similem conditionem, & forsan nouo, & non ineleganti vocabulo est usus, pro quo illud Terent. in Andria: Accedit conditionem, dehinc quęstum. de quo verbo videbis etiā Andr. Tiraquel. in comm. de vt. re pag. 8 6 & seq. nu 76. sed & addes, ꝙ si quis sponsionem diuinationem appellaret, fortè nō erraret: erant autem & iudices spōsorum qui & recuperatores appellabantur, † vt ex citatis locis per Bud. apparet, & maximè Quintiliani, quia & coram illis depositum recuperabatur, sed & si res apud arbitrum depositæ essent, † eo pacto, vt ei danrentur, qui vinceret vel ita, res daret si non pareatur sententiæ, sententiam dicere arbirer cogebatur l. litigatores. §. quid ergo ff. de arbit. gl. in d. §. si quis sponsionis. † Et quid esset sponsione cōtendere & sacramento vincere, habes ex Budæo in citatis locis ex Alc. in l. pecuniæ §. actionis verbum ff. de verb. sig. † Sponsio etiam appellatur, & quæ per sponsi interrogationem fit, & omnis stipulatio promissioq́; vt inquit Iurisconsultus in l. sponsio. ff. de verb. sig. est & sponsor, s̃m Accursium in authentico, de fideiussoribus, in verb. fideiussorem. qui non rogatus pro alio intercedit. De quo vide Alciatum in citata lege, † & Marsilium in repetitione rub. de fideiussorib. & de sponsoribus vide Alciatū, in parer. li. j. c. 2. & hæc de significōne vocabuli dixisse sufficiat.

Secunda pars.

Quot sint genera sponsionum & quomodo fiant.

SVMMARIVM.

1. *Sponsionum tria sunt genera.*
2. *Sponsio fit depositis pignoribus penes tertium.*
3. *Sponsio fit interposita stipulatione, & restipulatione. & ibidē exēpla plura.*
4. *Sponsio fit, cum alter ex cōtrahentibus alteri decem tradit interposita stipulatione, ni ita erit, duo tanta, aut tria tanta restituat.*

Sponsionum autem ex his quæ frequentantur, tria sunt genera. † Alterū, quod depositis pignoribus fit penès tertiū: de qua in l. si rem. in §. si quis spōsionis. ff de præs. ver & notat gl. in l. si oleum. in ver. præscriptis verbis, ff de dolo. & habes ex citatis auctoritatib. de qua etiam Poeta in Bucol. sensit Depono: tu dic mecum, quo pignore certes. † Alterum spōsionis genus interposita stipulatione, cum quis certam pecuniam ꝓmittebat, ni ita esset, vtputa, Titius stipulatus est à Seio, si qua mihi nupserit, decem dotis nomine dare spondes. Restipulatur Seius à Titio, si non nupseris, decē dare spondes Item aliud exēplum, si quis à me decem petierit, tot dare spondes, restipulatur vt supra: habes plus exempla in d. l. à Titio. Itē aliud, si Rex Parthorum viuit, de quo in l. cùm ad præsens. Ex quęstionibus etiā, quas infra subiiciam, de hoc genere sexcenta habebis exempla, & apud Valer. lib. 2. legitur pertinacius progressa contentione Valerium sponsione Luctatium prouocasse, nō se petiturū triūphum, ni suo ductu pecunia classi esset oppressa, nec dubitauit restipulari Luctatius, itaq; iudex conuenit inter eos Attilius Calatinus. † Tertium verò genus sponsionum est, cùm alter ex ꝯtrahentibus alteri finge decē tradit, interposita stipulatione, vel pacto inito, ni ita erit, duo tanta restituat, vel si inęquali conditione fiat, sponsio tria tanta, aut quatuor tanta, aut sexcenta tanta, & ne res exemplis egeat, finge, contentio erat sede vacante inter me, & Titium super electione Summi Pontificis (vt plerunque assolet) Dicebant enim Io. Ma. Car. à Monte Pontificē creatum iri, negabat Titius, dedit mihi ducenta, & stipulatione conuenimus, vel pacti sumus, vt mea ducenta essent, si crearetur Io. Ma. Si verò alium Cardinalem eligi contingat, ducenta restituere, & alterum tm̃ dare promisi. Finge etiam in proximè relatis exemplis, & in quæstionibus proponendis. Sed bellissimē quæri pōt, si pacto nudo fieret sponsio, præmittendum duxi, vt euidētior propositæ quæstionis, & sponsionum habeatur intellectus, si quis fine cā ab aliquo fuerit stipulatus, deinde ex ea stipulatione experiatur, & ei doli mali ex nocebit exceptio. l. 2. in §. circa. ff. de do. excep. Quod & de iure Pontificio in pacto sine cā procedit, vt effectum non consequatur, s̃m Bal. in l. petēs. C. de pac. Io. Bap. de sancto Seuerino in tract. de pac. q. 53. nu. pen. Ias. in l. iuris gentium. in §. sed cū nulla. ff. eo ꝗ regula variis, & diuersis modis declaratur. Quod si scire malueris loca infra descripta leuandi laboris gratia, cumulate videre poteris Alex. consi. 195. in 5. parte, & consi. 113. vol. 3. Soci. latè cons. 69. col. 5. vsq. procedit vol. 1. Ias. in consi. 84. vol. 3. consideratis & c. col. penul. vbi Io. Andr. notabile dictum refert Dec. cons. 682. nu. 4. Mar. sing. 482. Io. de Ami. consi. 129. oritur. Cuius sententiam considera, & gl. in fi. l. j. de interrog. actio. addo Bald. in l. nec apud. de hæred. instit. Dec. consi. 351. lib. 5. & inter mercatores ipsos fine causa promissionem factam non sortiri effectum, consulit Mar. Man. consi. 12. intellecta. &c. Declaratur etiam dicta regula ad rē nostrā, vt conditio ipsa in sponsione adiecta pro cā habeatur, & de alia cā curādum non sit: succedit enim, cùm extiterit loco causæ, vt probatur in l. Titio. & in multis iuribus ibid. per doc. citatis, & inter alia Ias. citat tex. in l. si quis cum debitore. ff. de iure. quem habuit ab Ang. in l. cùm ad præsens. In illis verbis, est enim iusta conuentio, si qualibet cā in conditione iurisiurādi deducta fuerit & legitur Pau. in ea. l. si quis cum debitore. Et notandū est, prædicta vera esse, etiam si conditio proprie dici non possit: vt in illa, quæ præsens, vel præteritum tempus respicit: licet enim proprie non sit conditio: pro cā tm̃ habetur, vt in exemplo Iurisc. si Rex Parthorum viuit, de quo in citata l. cum ad p̃ns. Idq; à doctoribus in iisdem locis est receptum, subdens prædicta procedere non solum qñ ex conditione completa aliquid abest promissori, vel stipulatori: vt in l. Labeo scribit, si mihi bibliothecam. ff. de contrahenda emptione, & l. hoc iure. §. j. ff. de donat. Sed etiam qñ existente conditione nihil abest stipulāti, & nihil promittenti, & sic conditionis euentus nullum affert commodum, cōprobat Ang. tum in dictis ll. tum etiam in l. sintra. circa fi. ff. de pact. assentitur Ias. vtrobiq;, & maximè in l. à Titio, sub nu. 4. quod etiam acutissimi ingenii vir Fran. Aret. ibidē nō improbauit, stipulantium enim interesse accipimus, ꝙ voluntati ipsorum satisfiat s̃m cōditiones in sponsionibus deductas. His igitur sic præmissis in proposita q. scribit Ang. in citata l. cum ad præsens conditionem in sponsione adiectam, non solum pro cā, verum etiam (vt ipse dicit) pro implemento haberi, vt existēte conditione, seu manifestata vestiatur, & idē, & Bal. & Ang. in citata l. si intra. sensere, & vide eundem Bal. in l. qñ. C. de rerum permu. Ias. verò in l. cum ad præsens. in l. Titio. ac in l. iurisgētium. in §. sed cum nulla. nu. 26. contra sensit, citat Bal. in l. cum inter. in pen. col. de ele. declarando dicērem, ꝙ licèt vbi stipulatio sit sub conditione, conditio pro causa habeatur (vt diximus) secus tm̄ eit in pacto nudo. Si enim pactum nudum sub cōditione sit, illa conditio nec h̃r pro causa, nec pro implemento. Citat eundem Bal. in c. cum Ioānes de fide instr. comprobat ipse, qa duo singularia cū ca idem concurrere iura prohibēt. l. j. in fi. cum gl. C. de dot. promiss. gl. in l. cum poll. in §. gener. de iure dot. Sed in pacto nudo duo singularia concurrerent. Primum ꝙ implemētum conditionis habeatur pro causa. Secūdum, ꝙ vestiat pactū nudum, quæ ratio cessat in stipulatione sine causa facta tm̃ sub conditione, quā alter tm̃ ineit, ꝙ scilicet euentus conditionis habeatur pro causa. Hactenus Ias. quem videas, oro. Mihi autem in hoc iuris articulo admodum nouo cogitanti, de iure dicendum videbatur. l. à Titio. & l. cum ad præsens. in reciproca promissione, & sic in sponsione, de qua agitur, propriè non loqui, & citatos doc. itidem: Vnde ego in hanc q. omnium sponsionum tract. inspicere bene esse putaui, & plures facti species constituere, in quib. omnib. quæritur, quæ obligatio, queue actio nascatur. Aut enim ad sponsionē venimus pignoribus datis, vt in primo genere supra explicato, & responsum in hoc genere habes Iurisc. in l. si rem. in §. si quis sponsionis. ff. de præs. verb.

Aut in tertio sponsionū genere versamur, de quo diximus supra, cum alter ex contrahentibus decem Meuio dat, ni ita erit, sit recepturus in facto contrario fortè duo tanta, & interuenit stipulatio, & hoc casu stipulatio in contractu innominato, innominatus quidem iudicio est interposita, vnde recipit reg. ab innominato cōtractu. Ex stipulatu igitur incertum deducetur est, vel certi condictione, si certum ad id, quod interest, agendum est. l. cum mota. C. de trans. quæ lex hanc interpretationem certam, & re-

ceptam habeat, vt patet ex commen. doct. ibidem, maximè Ias. sub nu. 5. & Dec. sub nu. 4. iuncta l. naturalis. in §. j. ff. de pręs. verb. Sed si stipulatio in eodem genere subdita conuentioni nō est, qm̃ dixi contractum innominatum iudicandum esse, Præscriptis verbis similiter in id, quod interest, datur vt in l. cum mota. & l. naturalis. §. j. vbi Bar. Pau. & Ias. commentarios legito, libellum præcipuè instituendi causa.

In secundò verò spōsionis genere vbi finge stipulatus est Seius à Meuio decem sibi dari, si nauis intra Calendas Sextilis portui Anconæ se applicuerit, & restipulatus est Meuius sub cōtraria conditione tantundem sibi à Titio dari, agi quidem certi ꝯdictione, vel ex stipulatu iuxta traditam à nobis distinctionem nemo dubitat, & si nudo pacto subiecta sit stipulatio placiti seruandi cā. l. petens. C. de pac. l. ex placito. C. de rerum permutatio.

In proposita verò facti specie, vbi nil datum, receptumve est, stipulatioq; subdita non est, sed nudo pacto inita est sponsio, dicebam in curia mercatorum huiusmodi exceptionem, ꝙ non interuenerit stipulatio, obiici non posse.

Quæstiones enim ex bono, & æquo tractandę sunt, & ex nuda pactione agitur, idq; sensit Bar. in l. Quintus Mutius. ff. man. Dec. consi. 8. nu. 3. & consi. 107. in causa. & consi. 421. nu. 17. Et generaliter in locis ecclesiæ subditis idem esse crederē; cum ex pacto nudo de iure Pontificio agi possit, vt in c. j. de pac. vbi latissimè doc. bonus tex. in c. j. de proba. & vide ad prædicta Ias. in l. iuris gētiū. in §. sed cùm nulla. ff. de pac. Seue. in tracta. de pac. versi. 13. quæro. Aut sumus in locis Imperatoris ditioni subictis, & inter laicos, & nō mercatores, & ꝙ agi possit ex pacto hmōdi ex quo conditio est loco causæ mouet; quia reciprocum est pactū. Reciproca autem promissio est in cā, vt multa, quæ simpliciter non tenerent, de iure valeant. idq; ex sexcentis doct. locis tibi constiterit, quos vide relatos per Iaso. in l. si pater puellæ. C. de inoff. test. Mar. cōsi. 106. nu. 10. & seq. & sing. 335. pactum. idq; ex eo comprobatur, ꝙ in huiusmodi reciproca cōuentione deliberata voluntas deprehēditur. Ego tm̃ Ias. sententiæ assentior, vt ex hmōi spōsione in proposita specie agi non possit, quod & sacrum consilium Neapolitanum sensisse crediderim, vt in decisio. Matt. Affl. decis. 389. super dubio, &c. refert enim sponsionem quādam factam, cui obiiciebatur inter alia, ꝙ erat facta nudo pacto quod non obstare dicebat, ex eo, ꝙ fidem sibi contrahentes astrinxerant, & dederant, quæ fides vim iuramenti obtinet, vt notatur. in c. pen. de iure. & ex pacto nudo cum iurō orit̃ actio, vt dicunt doct. in l. iurisgentium. in §. quinimmò. ff. de pac. & Sali. in l. legē. C. de pac. Hæc ille. Ex quibus verbis innuit Affli. qui articulū primoribus (vt aiunt) labris attigit, si contrahentes sibi fidem non astrinxissent, ex sponsione nudo pacto facta agi non posse. non tm̃ prætereundum duxi, ne te Afflic. decipiat, magis frequenter Doc. sniā, receptum esse, vt ex pacto nudo etiam accedente iuramento agi non possit. Non enim (vt ipsi dicunt) pactum nudum iuramento vestitur, vt actionem pariat. Id eñ in liberto tm̃ ex causa conceditur, vt in l. vt iuriur ff. de ope. lib. & ꝙ errauerit Mat. Affl. liquet tibi ex his, quæ hñr per gl. Bar. & alios in l. si quis pro eo. ff. de fideius. & varia ac diuersa Doc. loca citat Ias. in l. si quis maior sub nu. 23. C. de transa. & ibidem Frāc. Cur. sub nu. 33. & seq. & hi tandem crebriorem sniam contra Afflic. testantur, & ad id etiam, quod comparat Affli. iurare, & fidē præstare, vide eundem Cur. supra sub nu. 27. Sed vt redeamus, vnde digressa est oratio. Me enim nō solum citatæ auctoritates, & adductæ rationes mouent: verum antiquorum loca veteres enim stipulatum Valerium, & Luctatium restipulatū, dicebant, Nec legi regulam, quæ est, pactum nudum, obligationem non parere in hmōi facto limitatā, ergo ab ea non est recedendum, vt per Bar. in l. quoties. ff. si quis cau. & Dec. in reg. j. ff. de reg. iur. & Ias. in cons. 16. col. 2. vol. 3. videretut, quod remouet etiam id, quod de reciproca conuentione diximus, & tolli videbatur ēt ex l. ex placito. C. de rerum perm. & qm̃ de laicis diximus, in clericis dic, vt per Seue. in loco supra citato, iunctis his, quę scripsit Dec. consi. 215. & distinctionem prædictam notandam, & probandam puto. Ex quibus habes, quomodo fiant sponsiones: & euidentius liquebit ex quæstionibus proponendis. Et si placet antiquitatis nihil etiam ignorare, quomodo. s. veteres facere cō sueuerint, legito Budęi relata loca. Illudq́; solum placet referre, quod ait in verba infrascripta: Fiebat autem sponsio interposita stipulatione certæ pecuniæ quam perderet is, qui sponsione vinceretur, & corā recuperatoribus aut iudice disceptabatur, erat autem decima pars rei controuersæ in causis priuatis, in publicis autem quinta, apud Græcos, auctore Polluce. & aliis scribentibus, pęna scilicet temere litigantium.

Tertia Pars.

An in omni causa sponsiones fieri liceat.

SVMMARIVM.

1. *Sponsiones secundùm Azo. & Ros. fiunt, vbi certamen est. pro virtute, vel vescendi gratia, non aliter.*
2. *Sponsiones secundùm Iurec. generaliter fieri possunt in causa honesta, in inhonesta verò fieri non licet, idque probat multis modis.*
3. *Interpretatio ad l. quibus rebus, ff. de aleæ lu. & alea.*
4. *Ludus aleæ declaratur quid sit.*
5. *Martinus Silimanus maximus Iurisconsultus dicere consueuerat, illas sententias tenendas esse, quas prudentes commendant.*
6. *Consuetudo est optima legum interpres.*
7. *Inhonesta causa seu conditio, quæ in sponsione adijcitur, quæ sit, generaliter declaratur.*

Circa tertiam speciem, an sponsiones in omni causa fieri liceat, videbatur prima fronte tradita reg. per Iurisconsultum in l. solent. in §. senatusc. iuncta l. seq. ff. de alea. vbi pro virtute certamen non fit, sponsiones fieri non licere. † Si quis igitur hasta certet, vel pyla, iaciendo, vel currendo, vel saliendo, luctando, vel pugnādo, virtutis causa iure facit permittendo, & pecuniam ludere his rebus potest & sponsiones etiam facere, sed ex aliis vbi pro virtute certamen non fit, de iure non licet, quod & Azo in titu. de religio. C. sub nu. 4. sensit, dum inquit, approbatur sponsio, quæ vulgò dicitur Guadia, facta in casibus permissis virtutis causa: vt ff. de alea. l. ante. §. vlt. & l. pen. & l. vlt. in prin. Ros. etiā in lib. de libellis. in quarta parte, sub rub. de Senatus. cuius vim non habemus, quod prohibet ludos seu pignora ludi. Azo. præceptoris sui sententiam defendendo clarius idem probat. Ait enim inueniri & aliud Senatusconsultum, cuius vim nō habemus. estq́; vtile, & habet locum frequenter: multi enim sunt ita faciles, vt aliquando aliquid affirment, & sit quis neget, deinde progressa cōtentione deponūt pignora, & se ad sponsionem prouocant; vnde fit: vt plerunque depositum pignus amittant, qua de re S. C. prohibuit pecunia ludere, & sponsiones facere, idest pignora deponere, siue pecuniam. quod verbum latè sumitur. l. j. C. de consti. pecu. Vetuit ergo S. C. actionem dari, nisi in dictis casibus, virtutis scilicet ostendendæ gratia, & vescendi. hæc in summa Ros. quem ad verbum refert Paris de Put. in tract. de ludo. nu. 34. & seq. tom. 9. pro quorum sententia videas Pau. in l. si cum debitore ff. de iur.

† Ego tamen puto cum Iurisconsulto in l. si rem in §. fi. ff de præscrip. verb. concludendum esse, in honesta causa sponsiones fieri licere: at in inhonesta non licere. Nō obstat l. quibus rebus. supra citata, quæ omnes sponsiones hodie vsitatas interturbare videtur: nam iudicio meo. l. illa interpretanda est secundum titulum, iuxta l. Imperator. ff. de in diem addict. † vt in ludis sponsiones tantum liceat facere, vbi certamen virtutis causa fit, vt in l. quod in conuiuio, in aliis autem ludis vbi certamen non fit ꝓ virtute, non liceat. indicat verbum, in pecunia ludere positum in §. Senatusconsultum, & Iurisconsul. declarādo subsequitur, quibus rebus &c. Vnde illud verbum, sed ex aliis, non generaliter est accipiēdum, sed relatiuè ex aliis, scilicet ludis, vel ex aliis rebus supra, expressis videlicet currendo, luctando, saliēdo &c. quod idem est. Dicet fortè aliquis, interpretatio data l. quib. reb. ex eo peruertitur, quoniam ludus aleæ, † dicitur omnis ludus q viribus fortunæ innititur, vt inquit Azo, vbi supra, & refert, ac probat Paris de Put. in prædicto trac. de ludo, nu. 4. Vnde inferri videtur, sponsiones, quę viribus fortunę innituntur, fieri non posse. Ad quod argumentum ex eo responderi posse reor, ꝙ ludus in factis dicitur: idq; patet ex diffinitione posita per Seue. in d. tract. in prin. post Maria. in c. inter dilectos. de exces. prælat. inquit enim, Ludus est per actum facti delectabilis, quandoq; virtutis gratia parati, quandoq; lucri, quandoq; voluptatis tantum cessatio à negociis. Sed in huiusmodi spōsionibus non est factū, ergo &c. Nec mouere quemquam debet in sponsionibus, quæ fiunt pignoribus, factum interuenire: quoniam illud est momētaneum, & non iterabile, prout in ludis. Et cùm non fiant secūdùm ludorum staturam, admittendæ videntur, & prædictum responsum sensisse videtur Par. de Put. licèt non explicet, & declaret, vt supra, ait enim in citato loco. l. quibus. de Alea. non probat, ꝙ inquit Ros. sed Iuriscon. voluit in casibus, ꝙ in quibus ludere non licet, facere sponsiones etiam non liceat, non autem ꝙ voluerit prohibere pacta sub conditione casuali, vel mista, licèt dictæ conuentiones videantur aliquid superstitiosum sapere. Addo, quod Seue. in trac. sæpe dicto scripsit in hæc verba, sub nu. 25. Pau. de Cast. in l. si quis cum debitore spiritū, & Ros. mentem habuisse videtur, sponsiones in his, quæ fortunæ committūtur, facere nō licere. Ego verò syncerè dico, & credo l. quib. noluisse vetare sponsiones, vt Ros. ait, sed opinor, ꝙ iurisc. velit in casibus in quibus licet ludere virtutis causa, liceat etiam spōsiones facere, non autem voluerit pacta, & stipulationes sub conditione casuali vel mista prohibere: & fatetur, quid superstitionis continere. Subdit pro comperto non habere propter auctoritates Azo. Ros. & Pau. & forsan à sapientibus sponsiones non laudare, & gratum sibi fuisset sapientes laicos consulere: qm̃, vt dicit Io. And. in addi. Spec. in tit. de tut. §. generaliter. in addi. incipiente, placuit. vers. memor. Marsil. Sillima. † qui fuit maximus Iurisc. dicere consueuerat, illas opiniones, vel sententias esse tenendas, quas prudentes commendarent. hęc ille. Concludo igit̃

iterum

iterum vt supra,& sit regula,sponsiones & in ludis non prohibitis.& in l.quod in cõuiuio,& in omnibus casibus, in quibus qđ in sponsione pro cõditione,& causa,id quod ponitur,est honestum,fieri licere,& hanc regulam, & sñiam quā ex verbis Iurisconsulti collegi,in citata l.si rem.§.fi.ff.de pręscr.verb.verā esse, non solum ex citatis auctoritatibus patet, verum ēt ex his, quæ hñr in citatis ll.cum ad præsens.à Titio.ac per Dec.in cons.115. Mar.in c.inter dilectos.quæstio.6.de excess.præla.& ex quęstionibus,quas infra subiiciam,aliorum auctoritates colliges, adeò vt facilè possit dicere sñiam hanc & creuisse,& in diem inualuisse. Et cum videamus huiusmodi sponsiones in vsu quotidiano esse etiam in factis,quæ & Azo & Roff.prohibent,nihil est, quin dicas l. de quibus. à consuetudine interpretationem per me da-
6 tam accepisse, † quam consuetudinem optimam legum interpretem esse Iurisc.inquit in l. si de interpretatione.ff.de leg.& ꝑfectò si quis stipulationes huiusmodi denegaret ac sponsiones, consideret sexcentas stipulationes peruerti,de quibus in titu.de verb.obl.& quarum aliquas in quęstionibus inferemus.

Tractari tamen posset,quæ sit inhonesta conditio, seu causa,
7 quæ in sponsione deducitur.† Et generaliter dicendum est,omnes turpes stipulationes nullius esse momenti. l. generaliter.& l.seq.l.si plagii.ff.de verb.obl.in quibus locis late Doct.scripsere. Adde l.iurisgentium.in §.si pacis.vers. & generaliter.ff.de pac.§. quod ex turpi.vbi Are.instit.de inu.sti.vide Bald.in l.is penes.C. depo.& latè omnino Salic.in l.ex eo.C.de inuti.stip.Bal.in l.j.C. de cond.ob tur.cau.Bar.in l.fi.in §. si in alea. ff. quarū rerū actio non detur.& considera semper verba Iuriscõsulti in d. §. si quis sponsionis.& hæc citasse sufficiat,ne Doc.loca videar describere:ex his enim locis lumen habes,& ex quæstionibus,quas infra subiiciam,non minorem vtique lucem dabimus.

Quarta pars.

S V M M A R I V M.

1 *Sponsio facta,quòd Imperator,vel Pontifex hoc anno morietur, latè disputat,& valere ait.*
2 *Conditionis euentus habetur pro causa.*
3 *Casum aduersamq; fortunam liberi hominis expectare, neque ciuile,neque naturale est.*
4 *Sponsio facta super matrimonio contrahendo vel non contrahēdo inter Titiū & Beroam valet,declaratur tamen duobus modis.*
5 *Matrimonium debet esse liberum:ideo promissio adiectæ pęnæ principali non tenet.*
6 *Contractus à consuetudine approbati pro legitimis habendi sunt,& à consuetudine fomentum recipiunt.*
7 *Vita hominis proposita est omnibus fortunæ telis, nec est dolendum quamuis ea qua natus est conditione,viuat,secundum Platonem. & ibidem, quòd mors accidat vniuersis.*
8 *Sponsio super morte priuati hominis non valet.fallit, si is super cuius mortē fit,voluntatem suam accommodet.*
9 *Interpretatio ad l.fi. C.de pact.*

NVnc proponendæ sunt aliquæ quæstiones, ex quibus sponsionum tractatus & lucidior, & quidem vberiot reddetur.

Quæritur igitur apud Pau.de Cast.in l.à Titio. ff.de
1 verb. obl. Sempronius stipulatus est à Seio decem sibi dari.† si hoc anno morietur Imperator,vel Pontifex, promisit Seius, & restipulatus est à Sempronio centum sibi dari, si non moriatur vel Pontifex,vel Imperator,spopōdit Sempronius, moritur Imperator seu Pōtifex, an Sempronius aduersus Seium ad decem rectè agat?rñdit idem Pau.ꝑꝑ frequētem vsum mercatorū Florentiæ,fm Sempronium,& contra Seium,& consultum à valētissimis doctoribus.& iudicatum fuisse; † qm̄ conditionis euen
2 tus hr̄ pro causa, vt probatur ea l.à Titio. ipse tñ Paulus requisitus noluit consulere: turpitudinem quandam hmōi cōditionē continere ratus,sicut in ludo taxillorum.Idem Pau.vr̄ in l.si cū debitore.ff.de iureiur.probabiliter hæsitasse,ꝑꝑ auctoritatē Azo. & Rof.supra relatus patet,& ꝑꝑ l. quib.de alea. ad quā supra rñdi,ex eo ēt quia inhonesta conditio videbatur,& ex consequēti improbata cā in stipulatione deducta, vnde obstare videbatur
3 §.si quis sponsionis.sæpe citatus.† Accedit,ꝙ spōsiones huiuscemodi plenæ tristissimi euentus videbantur.l.fi. ff. de pac. casum aduersamq; fortunā liberi hominis expectare neq; ciuile neq; naturale est, vt Iurisconsultus ait in l.inter stipulantem. in §. sacram.ff.de verb. obl.& hanc q. tanquam dubiam penitus Ioan. Bap.Seue.in d.tract. de ludo sub num. 22. soluere non est ausus. Cęterum Alex.optimi iudicii vir,Pau.referendo in ea.l.à Titio. & bene consultum & iudicatum ait,citat Host.in c.Gemma,de
4 spon.qui † de iure respondit,si duo sint,quorum alter alteri promisit decē,si fiat matrimonium inter Titium, & Bertam, & alter contra promittat,si non sequatur matrimonium, valere stipulationem, perinde ac si concepta esset sub quauis alia conditione.Hoc tamen intelligit,si ɔtrahentes, aut promittentes sint extranei dictis Titio,& Bertę,& secus,si promittāt nomine mulieris,vel viri sponsalia fieri,& si non contrahantur sponsalia,pęnę nomine aliquid dare promittant:non enim valet promissio
5 pęnę adiectę principali,† quod debet esse liberum d.c.Gemma. & l.Titia,in prin.ff.de verb.obl.vbi Imo.col.2.idē probat & sentētiæ Alex.assentiuntur,& Ias.& Are.in ea.l.à Titio,idem Ias.& Dec.in l.cùm ad præsens. si cer. pet. & latius approbādo scripsit
6 Dec.in consi.215.& † pro tenui,subdens, cum huiusmodi contractus inter mercatores frequentari soleant,pro legitimis habēdi sunt,à cōsuetudine enim fomentum recipiūt, propterea obseruandi,ex eo quod no.Bar.in l.quis sit fugitiuus. in §.apud Labeonem.ff.de ædi.edic. ad quam rationem adde, quæ scripsi in 1.parte principalis tractatus,versi.ex prædictis singulariter infero &c.Quam sententiam Alex. ego etiam probo. Pro qua vide l.cum ad præsens.ff.si cer.pet.& Par.de Put.in tract.de lud.num. 36.& Matth.de Affli.decis.389.super dūbio.Nec me mouet, ꝙ Paulus subdubitauerit propter.l.quibus.ad illam enim l.respondi, vide quæ scripsi supra proximè, versi. circa tertiam speciem. Minus etiam mouere quēquam debet, ꝙ dicebatur inhonestā conditionem in sponsione deductam,tum quia nō legitur im-
7 probata l.tum etiam,quia hoīes omnes nati sumus, † & exposita est omnibus fortunę telis vita nostra,nec est dolendum quominus ea,qua nati sumus conditione,viuamus,vt diuinus Plato dicere consueuerat,& mors accidit vniuersis,vt ait Hor.Pallida mors æquo pulsat pede.pauperum tabernas regumq; turres, & sunt qui Ariolos esse profitētur,nec ratio l. fi.C.de pactis, vrget in proposito facto,cum ratione personarum, qui ad sponsionē venere.& Pontificis,vel Imperatoris,super quorū morte, & vita est facta sponsio,facilè discerni possit periculum,vt insidietur vitæ illorum cessare, idq; etiam considerata summa in sponsio
8 ne deducta.† Cæterū,si super morte priuati hominis fieret sponsio,maximè animaduertendum arbitror,finge enim inimicissimum alterius cōtrahentis, rectius igitur fecerint mercatores, si se à sponsione proximè relata abstinuerint, sed si is super cuius morte facta est sponsio voluntatem suam accōmodauerit,ratā sponsionem existimo,propter l.fi.C. de pac. quam in illa parte, in hac etiam conuentione,& stipulatione puto locum habere,
9 & cur diuersum statuendum sit,non video,† ad quā l.fi.in parte citata vide quid scripserit non insubtiliter præceptor meus Lu. Goz.in consi.98.in hac causa,in j.dubio.& considera scripta per eum,& ad supradicta ac ad rem facit l.scrupulosam,& l.fi. C. de con.& com.stip.& inst.de inuti.stip.§.post mortem.

S V M M A R I V M.

1 *Sponsio,quòd Dux Saxoniæ hoc anno principatu excidet, seu Argentina capietur,& si quæ sunt similes prædictis,de iure valet.*

1 SImilis † est illa spōsio, ꝙ dux Saxoniæ hoc anno principatu excidet,& in deditionem Regis Francorum, vel Imperii veniet,& eius propugnacula quatientur, vel non quatientur,Imperator cęperit,vel non cęperit Argentinam, vel Vlmum,quas iisdem rationibus ratas esse censeo, & arg. l.à Titio.& l.stipulationes non diuiduntur,in §.si quis ita.ff.de ver. obl.& propter ea,quæ scripsit Dec.in citato consi.115.

S V M M A R I V M.

1 *Sponsio illa,quòd cras erit pluuia, Imperator veniet in Italiam ante Calen. Maias & aliæ similes enumeratæ,non sunt improbatæ.*
2 *Pantheron,de quo in l.emptorem,in § fi.ff. de actio.emp.quid significet, declaratur secundum Budæum.*

1 EX † prædictis etiam infero,validam multo magis dicendam illam sponsionem,ꝙ cras erit pluuia,vel non erit, de qua per Pau.in l.si cum debitore.ff.de iure. licèt ipse consulere recusauerit,& hanc sponsionem probat valere Affli.dec.589.Item & illā,ꝙ Imp.ante Cal. Maias in Italiā. veniet,vel non veniet,de qua in l.hoc iure.ff.de ver.obl.Item ꝙ Imperator erit,Rex Angliæ,coronabitur,vel non,Titius erit Senator Ro.necne l.si quis si Titius.l.si ita quis.ff.de verb. obl. Habes alia exempla in d.tit.cū enim huiusmodi stipulationes non sint turpes,& conditionem inhonestam non contineant, nihil causæ est,quare non admittantur,idq; arg. l. emptorem. in fi. & l.seq.ff.de act.emp.Vbi recipitur,cum futurum factum retis à piscatore emeris, aut indaginem plagis impositis à venatore, vel Panthera ab Aucupe, nam & si nihil cęperit, nihilominus emptor pretium præstare necesse habet,& ad interpretationem illorum verborum indaginem,iactus,& Panthera, legito Bud.in suis annotationibus,qui de Panthera inquit, Pāthera hic pluraliter intelligo.Pantheron enim retis genus est,ex eo nomen habens,ꝙ omnes aues concludat eadē ferè ratione, qua Panagrō quod rete piscatorium est,thera venatum significat,& aucupiū,
2 vnde Panthero dictum,& ornithotheras,auceps, † est autē huiusmodi rete quod saltabulum appellant,quod cū humi exporrectum est,& in oblongam tenuitatem contractum,regitur qsquilis,ne ab auibus præuideri possit. Deinde cùm opus est,adducto magna vi fune repente expanditur, inescatasq; aliquot diebus auiculas vno ictu vniuersus cōtegit. Hoc rei nostri ad passeres,& sturnos vtuntur,& ad grues,& otidas, quas stardas vocāt, quasi tardos anseres.hic aut in plurali per metonymiam accipitur pro captura,eo modo,quo indago,ab eadem tamen etymologia panthera dici possunt, quidquid auceps cœperit. Quid si non Panthera, sed Pantherana legam, idest quicquid aucupio cęperit,hæc ille,quem si libet,legito.

S V M M A R I V M.

1 *Sponsio facta inter Sempronium,& Mæuium,qui taxillis ludebant, quòd alter altero plura puncta faciet,vel quòd denarium numerum egredietur est improbata.*
2 *Casus fortunæ reddit licitum id,quod aliàs reprobatur.*
3 *Sponsio in ludis tantum,qui virtutis causa fiant,permittitur.*

QVæritur,an ex sponsione hmōi inter lusores frequentata agi possit? ludūt Sempronius,& Męuius taxillis, deponunt pignora, † ꝙ alter altero plura puncta faciet,vel ꝙ denarium numerum egredietur, vel non egredietur,stipulatus Sempronius in summa,finge decem scutatorum in eadem summa restipulatur Męuius, rñdendum videbatur agi posse,ex his,quæ scripsit Dec.in citata l.cum ad pręsens & latius consi.115.ait enim,ludus fortunæ,vt puta taxillorum non reprobatur simpliciter,sponte sua & (ut ipse dicit) ex se,quia sicut possum promittere decem sub conditione, q̄ pendet à fortuna,vtputa si nauis venerit ex Asia.l. si quis ita stipulatus fuerit.ff.de verb.obl.ita vr̄,ꝙ possim tibi promittere decem si plura puncta habueris,q̄ ego,vt tradit S.Tho.2.2.q.32.artic.7. quem referunt Imo.doct.in c.pen.de vita & honest.cler.& latè
2 Andr.Sicu.in consi.65.lib.3. † dubius enim fortunæ casus reddit licitum id,quod aliàs reprobatur,capitulo in ciuitate, capitulo nauiganti,de vsu.lege si pater.C.de inoff.testam. hactenus Dec.Ego verò ɔ̄ sentio in ludis,qui virtutis causa fiunt, spōsio-
3 nes fieri licere,at vbi pro virtute ludus † non fit,non licere, ut probatur in lege solent,in §.senatusc.iuncta lege seq. ff. de alie. quod,& Azo in summa.ff.de relig.probat, & Roffre. in citato loco idem sensit,& vide Seuer.in d.tract.sub nu.20.& probatur hæc sñia auctoritate gl.in d.§.si quis sponsionis,in versi. victori,in illis verbis,non ad aleam,vel magides,ut Iuriscon.subiicit planè si inhonesta &c.quod notauit ibid. Pau.Nec obst l.si quis, ita stipulatus,quoniam licet conditio illa,si nauis ex Asia venerit,a fortuna pendeat,non tamen est improbata, est enim honesta,non inhonesta,prout in sponsione proposita.

S V M M A R I V M.

1 *Sponsio facta inter eos,qui ludentes inspiciebant,quòd alter ex lusoribus uincet vel non,est improbata.&,quod solutum est ex sponsione prædicta,repetitur.*
2 *Inspicientes ludum tanquam ludentes,puniuntur.*

1 FInge modo,ꝙ nō ludentes Sempronius,& Męuius, sed Anton.& Io.qui ludum inspiciebant,ad † sponsionem uenerint depositis pignoribus, vel stipulationib. Alter enim ꝙ Sempronius,alter ꝙ Mæuius vinceret, idē credo rñdendum:ut sponsio nulla sit:quia inhonesta est causa,spōsionis,vt in d.§.si quis spōsionis,idq; probari videtur ex d.l.quibus.quæ generaliter loquitur. Vnde generaliter est intelligēda l.de pretio.ff.de pub.l.1.in §.generaliter.ff.de leg. præst. Suadet
2 etiam ex eo,ꝙ inspicientes † ludum,tanquam ludentes puniūtur,auth.interdicimus.C.de epis.& cler.& vide Seuer.in d. trac. sub num.32.septimò quæro.vnde etiam & illud credo reperiri posse,quod solutum fuit ex causa dictæ spōsionis, tum propter comparationem proximè relatam: tum etiam propter l.fin.ff. de alea.& dictum §.si quis sponsionis, idq; etiā probatur in constitutione prædicta alearum,dum prohibens imperator, & ludere,& inspicere subdit,si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio,sed solutum reddatur,& actionibus competentibus repetatur.

S V M M A R I V M.

1 *Lusor si viginti ab aliquo receperit,& promiserit quinquaginta,si in posterum luserit,valet conuentio.*
2 *Et quid,si alius suo nomine luserit.idem respondit.*

1 HIc etiam tibi subiicio quotidianum illud,& frequens, nonnulli lusores posteaquam ferè totam substantiā ludis prohibitis amisere:& cum ab amicis forsan obiurgentur † recipiunt viginti ab aliquo,& promittūt quinquaginta:si in posterum luserint, an huiusmodi conuētio valeat?Et arbitror valere ex his,quæ habentur per Bar. & alios in l.ex ea parte.§.mulier.ff.de verb.obl Scribunt enim,Siqs stipuletur ab amico,qui fortè maximus erat lusor, pęnæ nomine centum sibi dari,si vlterius luserit stipulationem valere,ex hac enim boni mores non læduntur,sed conseruantur, & refertur iurisconsul.ad uerbum.ad rem quidem putaui, qui in citato §. mulier,in hæc verba inquit:Mulier ab eo,in cuius matrimoniū conueniebat,stipulata fuerat ducenta matrimonii si tempore concubinæ consuetudinem recepisset, nihil causæ esse respondi,cur ex postulatione,quæ ex bonis moribus concepta fuerat, mulier impleta cōditione pecuniam assequi possit,quam l. nota.Quinimmo Par.de Put.in trac.prædicto hæc comprobando
2 subdit,& si alium suo nomine faceret ludere,†in pœnam incideret,citat tex.& gl.in l.iurisgentium,in §.prætor ait.ff. de pact. in vers.senatuscon.

S V M M A R I V M.

1 *Sponsio facta,quod alter alterum in bibendo,vel edendo superabit,improbatur tanquam inhonestam causam continens.*
2 *Interpretatio l.quod in conuiuio.ff.de aleæ lusu,& alea.*

1 ITem † quæro,sunt qui crapula,vel ebrietate delectentur,veniunt propterea ad sponsionem,ꝙ alter alterum in bibendo,vel edendo superabit,an rata sit sponsio? Prima fronte non improbandam spōsionem videbatur, propter l. ꝙ in conuiuio ff.de ale.quod tñ verum esse nego, qm̄ in sponsionibus illud præcipuum est,ut causa in sponsione deducta inspiciatur,an sit honesta,necne d.§.si quis sponsionis.Quod autem cōditio,de qua agitur,sit inhonesta,nemo est qui neget,& proba-
2 tur in c.crapula,de vita & hon.cle.†& l.ꝙ in conuiuio loquitur fm Rof.quem citaui sup.vbi altercatio est inter aliquos.Ego.n. aliquid affirmo,finge,ꝙ nauis,q̄ ex Monte diui Cyriaci inspicitur,est Gerinorum. Tu negas, deponimus aliquid conuiuandi gratia,& delectationis,& vescendi,quod etiam sensit gl.in ver. permittitur,quæ vescendi gratia & delectationis in ludis vetitis sponsiones admittit:ait enim,si plura puncta habueris, amittas portionem tuam,& vt vides,licèt lex illa in familia loquatr̄, doct.vescendi causa,& ut suprà generaliter intelligunt, & uide Abb.idem,& glo.in ca.inter dilectos,in versi.conuiuii,extra de excess.præla.

S V M M A R I V M.

1 *Conuentio illa frequens inter mercatores super mercium assecuratione, aliquo dato,vel promisso tenet,& ibidem de actione.*

1 ITem † quærit Paul.de Cast.in l.in nau.Saupheli. ff. loca.promitto tibi decem,si nauis mea mercibus onerata ad Petrū Anconitanum salua peruenerit:sinaūt mearum mercium valorem promittis mihi reddere,an conuentio valeat? Et rñdit valere,idq; probari ex ea.l.& de iure Pontificio non reperit improbata,ut per Lau.de Rod.in tract.de usu 3. q.3. par.quē posuit in c.ɔsuluit,de vsu.refert,& cōmendando probat Alex. in d.l.à Titio.citatq; Io.de Ana.in c.nauiganti,de vsu.idē sentiētem.Si n.merces,uel naufragio impetu ventorū, vel tempestate,seu alio casu perierint,ex quo tuo periculo merces suscepisti non interueniente stipulatione aduersus te,qui ꝓmisisti, actio ne oneris aduersi rectè ago.Addo,ꝙ sñiam Pauli approbat Pa. de Pu.in d.trac.nu.35.& citat Rof.in tit.de act.one.adu. & idem Alex.ubi s.nu.21.& Pau.sñiæ assentit Mat.ab Af.dec.389.Quā conuentionem non improbandā ego ēt puto ꝑꝑ periculum, quod promittentes(vulgo Assecuratores nuncupati) suscipiūt, ad præd.quæ habentur in l.eos.C.de vsu.& in tit.de nau.fen. C. & ff.& maximè in l.cum proponas,& in c.fi.de vs. Et quoniam frequēs,ac quotidianus est ɔ̄ctus hmōi inter mercatores,si plus otii aliquādo nacti erimus,latius scribemus,solum his addam, quæ de actione oneris aduersi scripsit Ias.in §.actionum,nu.20. & in posteriori,ac superiori nu.insti.de actio.

S M M M A R I V M.

1 *Sponsione facta,si nauis in portum Anconæ peruenerit,an dicatur peruenisse nauis,quæ signa quædam ingressa fuerit.*
2 *Portus quid dicatur.*

1 VIdi etiā in patria mea sponsionem hmōi persæpe fieri si nauis (finge Gerinorum) in portum Anconitanū Cal.Martii peruenerit,in ꝑstituta die nauis præd. ingressa est domū Veneris, quam nunc diui Clemētis scopulos appellamus,dicebat,ex quo intra signa Portus peruenerat,in portū venisse:statim.n.ꝙ signa ingredit̄ nauis, in por-
2 tu esse vr̄,quia onerib.datiorum subiicitur.Ego āt ɔ̄ rñdi.†Portus.n.dr̄ conclusus locus,quo importantur merces, & inde exportantur.ut inquit Iurisc.in l.portus.ff.de verb. sig. & Vero.in tract.de ser.rust.præd.in tit.de por.rub.28 & ab hmōi propria significatione vocabuli non est recedendū.l. non aliter.ff. de le. 3.In re.n.dubia melius est uerbis ɔuentionis seruire.l.j. in §.is, q naue,ver.in re dubia.ff.de exerc.Nec.n.illa signa,q̄ quo ad datiū Portū designare vr̄.Portū conficiunt, & ꝙ in datiis tm̄ ex cā, ne fraus aliqua fiat,receptum est,ad alia ɔ̄ significationem uocabuli non est trahendum,arg. l.quamuis.ff.de in ius uoc.

S V M M A R I V M.

1 *Sponsione facta inter duos, quod nauis veniet in portum Anconæ, vel non veniet,si rostrata nauis uenerit,quàm vulgo galeonem appellamus, vter vicerit.*
2 *Nauis,verbum est generale.*
3 *Nauis nomen,unde descendat.*
4 *Qualitates,& accidentia,quæ rebus adduntur differentiam specificam non constituunt.substantialia verò constituunt.*
5 *Rostrum,quod naui apponitur,magis est additamentum,quàm pars nauis.*

6 *Rostratæ naues cur dicebantur.*
7 *Communi vsui loquendi standum est.*
8 *Nauis describitur secundum vsum loquendi.*
9 *Argumentatio ex diuersitate nominum, quod sit fallax, & non semper procedat, idq; exemplis declarat.*

1 ITem † quærit, Alexander mercator dicebat, triduo nauim in Portum Anconæ ex Asia vturam, negabat Antonius, venerunt ad spōsionem, hmōi pecuniarum summa hinc inde promissa, præstituto tēpore venit rostrata nauis, vulgò in patria mea appellatur Galeone, Alexander dicit se vicisse sponsionem, & ad promissos scutos agit, negat extitisse conditionem Antonius, quinimmo defecisse, mutuis itaq; factis petitionibus Antonius ex diuerso noīe se defendebat. l. si idem. C. de codicil. & addebat, si nauigium paruulum, finge cimba, seu quam vulgò marcilianam appellamus, in portum Anconæ venisset, nemo dixerit cōditionem extitisse. s. nauim venisse, idq; 2 saltem ex cōi vsu loquendi. † Dicebam verbum nauis, generale esse, idq; probari ex tit. C. de naui. non exc. li. 11. & ex l. fi. ff. de fu. inst. In illis verbis, scapha nauis nō est instr̄m nauis, etenim mediocritate, non genere ab ea differt. De quo meminit Ias. in l. 1. nu. 67. ff. de acq. poss. & ad rem facit l. quemadmodū. §. si nauis. & seq. §. ff. ad leg. Aquil. & l. 1. in §. nauim. & §. igitur. vers. quædā autem naues. ff. de exercit. & quod Accur. scripsit in l. 1. in §. qui sunt igitur. in ver. de exercitoribus. ff. nau. cau. stab. & demōstrari euidenter potest ex allusione, seu vocabuli deriuatione, ex qua propria vocabuli significatio sumitur. l. pupillus. in §. territorium. ff. de verb. sign. & no. in l. tugurii. eod. tit. & Bar. copiose scripsit in l. oēs popu. nu. 59. ff. de iustit. & iur. & legitur in l. 2. in 3 §. appellata. ff. si cer. petat. † siue assentiamus his, qui nauim à no. verbo, quod est nato, deductum aiunt, siue frequentioribus, qui Græcum vocabulū esse tradidere, ab illis. n. naùs, naòs, vel neòs, quod est nauis: & nao, siue nauo, quod est fluo, quæ cum de na-4 uibus tractabimus, latius attingemus. † Dicebam ēt qualitates, & accidentia, quæ rebus adduntur, dfiam specificam non constituere: substantialia verò constituere. Quòd verò diuersitates & dfiæ in qualitatibus & accidentibus rem differre specie non faciant, substantialia verò faciant, sensit Iurisc. in d. l. fi. de fun. instru. gl. in l. fi. in §. quoties. in ver. anno. ff. de publi. notat Bart. in l. 1. nu. 19. ff. de act. & obl. & notatur per eundem, & alios in l. ius ciuile. ff. de iusti. & iure. facit. c. cum marte. & quod hr̄ ibi de celebra. missa. vbi accidentia mirum, & non aliter subiectum im-5 mutant. † Ad rem igitur nostram, Rostrum, quod nauib. apponitur, magis additamentum, quam partem dicti nauigii esse, id-6 que iudicio meo probatur euidentes in l. malum. ff. de ver. sig. † Et propterea dicebam nauim non immutatam ex rostro, vn-7 de & rostratæ naues dicebantur, & conditionem extitisse. † Et ex cōi vsu loquendi, cui standum est. l. librorum. in §. quod tn̄ Cassius. ff. de leg. 3. & per Bart. in l. Labeo. ff. de sup. leg. & doc. in procе. decr. & latè diximus s. in par. j. princ. tract. ver. 2. proponitur quæstio & probat Dec. qui inter mercatores loquitur, cōs. 8 7. nu. 3. & pro tenui. Idem utiq; conceden. † Aiunt. n. mercatores, & nautæ, vbi nauigium habet hæc, quæ tibi vernacula lingua obiicio, nauim appellari, castelli, balladori, gaggie, & vele alla quadra. Ex quib. apparet, siue de iure, siue ex cōi vsu loquē-di, extitisse conditionem, cum nauigium, de quo agebatur, prædicta oīa haberet, & rostri additamētum nihil immutasse. Nec refert, ꝙ diuersis appelletur nominib. nam actio vtilis, & actio directa nomine differunt, & tamen idem & substantia, & effectu censentur. l. actio negotiorum gest. ff. de neg. gest. & no. Bal. in l. ex leg. in pri. C. de leg.

9 † Item notarius, diuersis nominibus nuncupatur, s. notarius, tabellio, seruus publicus, a seruiendo non à seruando dictus, vt in l. generaliter. C. de tab. lib. 10. & in §. cū autem. insti. de adopt. & in l. 2. ff. rem pup. sal. fore. & tn̄ idem sunt, vt no. Abb. in c. qm̄ ꝯ. in 3. col. nu. 3. de prob. similiter Primas, & Patriarcha nemo negauerit esse diuersa nomina, idem tn̄ sunt, & eadē dignitas. gl. in c. coram. de in integ. restitu. & in c. 1. 99. dist. Eodem ergo modo nauigium prædictum, & nauis. & his adde de hmōi vocabulo Galeone, Soc. meminisse in consi. 55. viso instr̄o. vol. 4.

SVMMARIVM.

1 *Sponsio facta inter duos super quodam instrumento ostendendo, vel nō ostendendo, valet.*

1 HAbes & spōsionem Mat. ab Affl. dec. 389. quam supra sæpius citauimus. † conuenerāt. n. Marinus medicus, & Bactinus quidam, si Marinus ostēderet quoddam instr̄m factum inter eundem Bactinum, & sororem eiusdē, ac nepotes, eidem Marino certum vini, seu frumēti numerū tradere, & eꝯ, si Marinus nō ostēderet, quādā pecuniarū summā Bactino soluere. & rn̄dit sacrum consilium spōsionem probasse: quia cōditio habetur pro causa, & quoniam ꝯhētes sibi fidem astrinxerant, & dederāt, non obstare, ꝙ pacto nudo esset facta. De quo vide, quod supra diximus in 2. part. huius tracta. ver. quid autem si pacto nudo.

SVMMARIVM.

1 *Sponsio facta super masculo, vel fœmina nascituro non est improbata.*
2 *Quid si pareret hermaphroditum?*

1 EX oīb. aūt spōsionib. maximè oīum illa est in vsu super masculo, vel fęmina nascituro, v. g. si minerua masculū peperit, Seius ꝓmittit decē Caio, & eꝯ stipulatur Caius, quā quidē spōsionem valere, cū inhonestam cām non 2 cōtineat, iuxta §. si qs spōsionis. s̄. satis latè probauimus. † Vn̄ q̄ri posset, si hermaphroditū pareret, cui comparādus? Iurisc. in l. q̄rit. ff. de stat. ho. rn̄dit, eius sexū æstimandū, qui in eo pręualet. Possem, & sup hac spōsione q. subiicere, & alias ꝓponere, quas ꝯsulto p̄tereo cū fieri possit ex variis. ff. titulis, & maximè ex ti. đ ver. ob. & đ reb. du. lat sit & reg. & lumē n̄ modicū tradidisse.

SVMMARIVM.

1 *Sponsio inæquali conditione facta, an possit infringi.*
2 *Remedium l. 2. C. de rescin. vend. non competit ei, qui sciens, prudensq́, rem dimidio minus iusti pretij vendiderit.*
3 *A sententia fortunæ an possit appellari. vide & infra.*
4 *In contractu transactionis, an habeat locum remedium l. 2. C. de rescin. ven.*
5 *Ambiguæ cāæ benigno atque naturali iuris moderamine temperandæ sunt.*
6 *Doctoribus aliquid obiter seu cursim dicentibus, & iuris articulos non disputando, non est admodum habenda fides.*
7 *Consuetudo mala vim consuetudinis perdit, & dicitur vsurpatio, & non est admittenda, vbi est contra naturalem æquitatem.*
8 *Fratres si diuidunt ad breuia, & fortis infœlicitatem emergit intolerabilis deceptio, diuisio in melius est reformanda, & ibidem declaratur.*
9 *Læsio quomodo probanda sit in sponsione ratione dubii euentus.*
10 *Si id, quod in sponsione deductum est, communi opinione erat indubitabile, data læsione quærelanti succurratur?*

QVæro igit̄, facta est spōsio inęquali ꝯdōne, Alter. n. ex ꝯhentib. si nauis gerina intra Cal. Maias in portū Anconæ venerit, ꝓmittit cētū, alter verò, si nō venerit, ꝓmittit decē, vel si Argentina capiet̄ ab Imperat. ꝓ-1 mittit mille: alter verò † si nō capiet̄ à Cæsare, ꝓmittit cētum, & finge alia similia, an pp̄ inæqualitatē, doli mali exceptio ꝯpetat; qa ipsas res in se dolū hēat, cū. n. petatur ex ea stipulatione, q̄ in se dolū ꝯtinet, hoc ipso dolo facere vr̄, quod petit, vt dicit Iurisc. in l. si qs cū aliter. ff. de ver. obl. Itē rescindi ꝯctū posse videbatur, vt in l. 2. C. de rescin. vē. Cōtra facit, qđ tradit p doc. nostros maximè in l. à Titio, & in l. cū ad p̄sens. & Deci. in ꝯsil. 115. spōsiones inæqualib. ꝯditionib. ꝓponere posse, & sentire exceptione actorē remoueri nō posse, q̄ sn̄ia ex illa vulgari reg. ꝓbat̄, scientib. fraudē fieri non videri. Cū ergo ita ex certa sciētia ꝯhentes ꝯuenerint, rata dēt esse ꝯuentio, ꝯctus. n. legem ex cōuētione accipiunt. ff. de p. l. j. § si ꝯuenerit. Vn̄ Bal. in l. 2. C. de re-2 scin. ven. nu. 7. post Bar. ait. ei, qui sciēs prudensq; rem † dimidio minus iusti pretii vendiderit, remedio l. p̄dictæ non esse ꝯsultū: qm̄ sciens renūtianti cōparat̄, ut eleganter Iurisc. inqt in l. q̄rit. in §. si vēditor. ff. de ędil. edic. Probabilis ēt hmōi sn̄ia vr̄, qm̄ pp incertitudinē rei, de qua agit̄, seu dubiū euentum, p̄textu læsionis rescindi ꝯctus nō p̄t iuxta l. Lucius. in §. fi. cū gl. ff. ad Treb. adde l. 1. C. de pac. & l. qđ debet̄. ff. de pec. l. de fideicommisso. C. de transac. in illis verbis, non p̄t eo casū rescindi, tanquā circūuentus sis, cum pacto tali consenseris. facit l. si ea. C. de vsur. vbi pp incertum fructuū euentū rescindi placita non oportet. Accedit ad hanc sn̄iam, quod dicendum videbatur de se tantum, ac sorte quæri posse, sed sors superiorē non habet in hoc mundo, multas enim euoluit mutationes: ut in §. arripiat. in auth. vt omnes obediant iud. pro. vnde illud satyrici.

Si fortuna volet, fies de consule Rhetor,
Si volet hæc eadem fies de Rhetore consul.

3 † Adeo ꝙ Bal. in l. fi. in priu. C. cō. de le. dixerit, à sn̄ia fortunæ appellari nō posse. Sequit̄ ergo q ꝑdiderit, ei ꝯsulēdū nō esse, nec illud tacendū hmōi sn̄iam à ꝯsuetudine (qđ maximi momenti est) fomentū recipere diei posse. Dicet forsan aliqs, & ꝓpius ad rē accedēs, si alter ex ꝯhētib. esset deceptus vltra dimidiā illius dubii euentus, rescindi spōsio possit, idq; ex his, q̄ scripsit Bar. in l. 2. nu. 7. C. de rescin. vē. Inqt. n. si qs est deceptus in ꝯctu transa-4 ctionis vltra dimidiā † valoris rei, tunc l. 2. locū non habet. Sed locus est l. 2. cū deceptio est vltra dimidiā illius, quod valebat ille dubius litis euentus, citat gl. magnā in l. per diuersas. C. mādati. cuius sn̄iam ꝯplures doc. approbant, suntq; & alii, q reꝓbāt: vt latè hēs ex cōmētario Ias. in l. si qs cū aliter. sub nu. 15. & seq. de ver. obl. adeò ꝙ discerni facilè nō p̄t, qđ magis frequēti doc. sn̄ia sit receptū. Vide tn̄ Mat. ab Affli. dec. 220. in cā Io. &c. Dec. ꝯs. 60. viso themate. n. 4. & Aymo Cra. ꝯs. 151. neminē existimare velis. n. 26. Alexādrinū ꝯs. 71. col. 2. & ꝯs. 147. col. 4. ad fi. Ego āt, fremant qui velint, dicam qđ sentio, puto. n. in oī spōsionū genere, de qb. in 2. par. huius tract. disseruimus, rectè posse dici, quēadmodū in trāsactione, ꝯponēdo opi. inqt Phil. Cor. in ꝯsi. 145. li. 1. col. pe. & an̄pe. quē sequit̄ Dec. in ꝯs. 203. & in ꝯs. 216. & idem Deci. probauit consi. 479. nu. 11. in controuersia, & Alex. in citatis ꝯsiliis, & refert ac nō improbat Pau. Par. ꝯs. 12. nu. 102. vol. 2. transactio ista celebrata, aut est deceptio ultra dimidiam iustæ æstimationis dubii euentus litis in modico excessu, & ꝯtractus transactionis rescindi non possit, iuxta glo. in c. cùm causam. de emptio. & vendi. Aut est deceptio vltra dimidiam iustę æstimationis futuræ litis, & dubij euentus in magna quantitate, & accedente enormi læsione, contractus transactionis rescindi possit. Quæ distinctio in casu huiusmodi in difficili seq. est, ar. l. & hoc Tib. ff. de hær. inst. & quod scripsit Anc. in cons. 210 & Dec. in cons. 445. in casu ad me transmisso. & hanc sententiam quotidie crescere, & incalescere videmus, & suadetur ex his, q eleganter Imperator inquit in l. non sine. C. de bo. q̄ lib. in hęc verba: Consequens est in ambiguis atq; legū diuersis interpre-5 tationib. titubantes cās benignè atq; naturalis † iuris moderamine tēperare: ita ēt in ꝓposita q. rn̄deo, vt si in spōsione alter ex ꝯhentib. habita ratione ad dubiū euentū in sponsione positū enormissimè deceptus esset, & rescindere ꝯuentionē, & fortius vti exceptione doli mali possit. Secus aūt, si deceptio vltra dimidiam esset in modico semper incertitudine euentus considerata. facit tex. in l. si iactum. ff. de act. empt. in illis verbis, Incertū, huius rei æstimandum est. vbi notanda sunt verba Accu. quæ ad rē, de qua agitur, valde congruūt. At enim, æstimatio fit ex verisimili quātū capi potuerit, idq; inspicit̄ ex eo, qđ capi ꝯsuetū est. Quòd si quis absurdè hoc nobis dic. putauerit, cogitet lōgè absurdius cōstitui huic magnæ inæqualitati nō esse aliqn̄ cōsultū, vt inquit Iurisconś. in l. ita vulneratus. ff. ad legē Aquil. Nec mouere quēquā valde debet, ꝙ doctores passim spōsiones cōditionibus inęqualibus ꝓponāt, & validas esse tacitè sentiāt. 6 † Qm̄ doctoribus aliquid cursim dicentibus, & iuris articulos non disputando, non est admodum habenda fides, vt inqt Ias. in consi. 151. col. 3. vol. 4. & Alc. ac Add. ad eum in trac. de præsump. in 3. par. reg. 1. versi. quinquagesimoprimo, & ex his q̄ habentur per docto. in citatis locis, occurrunt tibi rn̄sa ad ea, q̄ in oppositum adduxi, nec cōsuetudo p̄dicta obstat. Pōt. n. negari 7 extare ꝯsuetudinē. † Accedit, ꝙ mala ꝯsuetudo vim ꝯsuetudinis perdit, & dr̄ vsurpatio. c. consuetudinē. 11. dist. & cōsuetudo rōnabilis esse debet, vbi enim est ꝯ rōnem, & ꝯ æquitatem naturalemq; rōnem, non est admittenda. c. fin. extra de ꝯsue. cum his, q̄ hn̄r per Roch. de cur. latissimè, maximè sub numero ducentesimo quadragesimo secundo, & in proposito art. quis est, qui neget in enormissima læsione considerata, vt supra, maximā æquitatem inesse. Rn̄deri ēt pōt his, q̄ scripsit Bal. in d. l. fi. C. com. de leg. auctoritate alia eiusdem Bal. & (vt aiunt) vna manus nobis vulnus opēq; feret, inquit. n. idem Bald. in l. maiorib. 8 C. com. vtr. iud. † si fratres diuidunt ad breuia, & fortis infelicitate emergit intolerabilis deceptio, diuisio in melius est reformāda, vt in l. prædicta. & l. 2. C. qn̄. & quib. quarta pars debe. subdit verū esse, nisi diuisio hmōi esset facta per iudicē & in rem iudicatam transiuisset, debuit. n. appellare, q lædebatur, aliàs sn̄ia reformari non pōt, vt s̄. si sæpius in integ. rest. pet. l. 1. in illis verbis appellare debuistis, si vobis sn̄ia displicebat. Sed qm̄, vt inqt Ias. in citata l. si qs cum aliter. col. antep. ver. quartò tenēdo &c. huiusmodi dubium euentū probare, est perdifficile, vide modum articulandi, & probādi traditum per Bar. in l. si quis cum aliter. & in l. 2. s̄. citatis, & clarius & melius per Abb. in cōsi. 63. venio 9 ad primū. nu. 3. in 1. par. & qm̄ certa regula, † vt vides, tradi non pōt, hæc oīa in sponsione, q̄ ad articulum propositum attinent, diligenter & inspicienda, & in causæ cognitione esse existimo sponsionem, & propositam in ea conditionē, seu dubiū euentum spectandum, vulgi opinionem cōem, ac coniecturas incerti euentus, & qđ verisimile est, ac ꝯsuetudinem inuestigādum, statum ꝑsonarum ac quare ad sponsionem venerint, ac lęsionē inspiciendum, vt s̄. iuxta ea, q̄ eleganter in simili notauit Abb. in citato cons. & Accu. in citata l. si iactum. & his perspectis, & arbitrio subtilis, & docti iudicis perscrutandis data enormi læsione, prout in transactione distinguendo dixi, puto consulen-10 dū esse, Sanè & illud vr̄ concedendum, ꝙ si spōsio seu id, quod † in sponsione deductū est, cōi opinione erat indubitabile, ēt si aliter posset ꝯtingere, data enormi læsione, querelanti consulatur, idque arg. gl. satis notandæ in l. si ea lege. C. de vsu.

SVMMARIVM.

1 *Sciens conditionem, quæ in sponsione deducitur, si aliquem ad sponsionem dolo malo traxit, quomodo consulatur circumuento.*
2 *Mercator sciens biduo aut triduo proclamationem fieri, quo frumentum uilius vendi præcipietur, si ob id tacens frumentum uendidit, ad id, quod interest, emptor contra eum potest agere.*
3 *Dolus si dat causam contractui, decepto consulitur, etiam si deceptio sit intra dimidiam.*
4 *Crimen stellionatus obijci potest his, qui scientes conditionem in sponsionem deductam, dolo malo ad sponsionem aliquem inducunt.*

ITem † quęro, Vincentius sciens Lucretiā iā fœminam pepe risse, dissimulato partu, Semproniū huius rei penitus ignarū sup partu nascituro ex dicta Lucretia sponsione prouocauit, & inæquali conditione forsan, vt ipsum alliceret, fœminā paritură dixit, facta est sponsio, vicit Vincentius, q in certa erat victoria, & certior factus sponsionē fecit. Sempronius p̄sensit, & dicit se p machinationē obligatū. Rn̄di, quod in hoc ipso Sempronius circumscriptus est, vt spōsionē faceret, & pp ea ex quo stipulatio interuenerat iuris subtilitate obstrictum, doli tn̄ exceptione vti posse, vt in l. si quis cum aliter. ff. de ver. obl. & in l. dolo. C. de inut. stipu. & hoc, ne vllis malitia sua sit lucrosa, vt ait Iurisc. in l. 1. ff. de dolo.

2 † Putoq; vbi sciens quis dolo aliquem ad sponsionē traxerit, ēt pro eo, quod interest, teneri. Idq; arg. eius, quod scripsit Bar. in l. q̄ro. ff. de act. emp. ait enim, Præses quidā prouinciæ in vlteriorem familiaritatē mercatorem magnum admiserat. Is præsensit ab eo decretū iam factum, quod biduo, aut triduo p̄scribetur, & publicabit̄, eoq; p̄cipietur vilius frumentū venditum iri. Vendidit igitur statim mercator frumentum, nec emptorē certiorē fecit de ordine dato, & mō, seu decreto iamiā publicato, putat Bart. post Gui. ad id, quod interest, ꝯ mercatorem agi posse. cuius sn̄iam alios referendo, probat Lud. Rom. sing. 282. Nunquid si sum. addo Bar. in l. ꝯ legem. ff. de leg. & Pau. in l. fin. in fi. ff. de act. emp. hic. n. legi fraudem fecit. l. fraus. ff. de leg. si. n. decretum emptor sciuisset, vtiq; verisile est, frumentū, quod vilius breui erat vendendū, carius non emisset, addo ad q Deci. in 3 cons. 115. & q̄ recentiores interpretes scribunt in l. statuliber. ff. de q. nu. 17. † Nec in p̄missis q̄rendum vr̄, ac deceptio sit vltra dimidiam iusti pretii, cum ubi dolus ꝯctui cām dat, ēt si intra dimidiam sit deceptio, & consulendum, & succurrendum sit decepto, vt notabiliter scribit Abb. in c. ī ciuitate. nu. 6. de vsu. post Io. Cal. in c. nauiganti. eo. tit. Ego amplius arbitror in proposita q. Vincentio crimen stellionatus obiici posse, quod obiicit̄ iis, qui dolo quid fecerint. l. 3. ff. de crimine stell.

4 † Vidiq; in quendā, q dissimulat partu mulieris, q̄ iam pepererat ad sponbones complures dolo malo induxerat, seuerius animaduerti, & vide d. l. 3. circa fi. ff. de crimi. stel. & quod dictum est in proposita sponsione, idem in aliis similibus dicito.

SVMMARIVM.

1 *Sponsio est facta inter duos, vt puta in currendo, si alter recusat, agi potest aduersus recusantem.*

1 ITem † quæro, facta est sponsio inter te, & me, finge in luctādo, currendo, saliendo, vel hastā iaciendo, aut sisi alio mō: recusas ad certamen venire, an agere possim, tanquā vicerim? Rn̄di vtiq; posse, vt dicit Accur. in l. si rē. in §. fi. ff. de p̄. ver. vbi Bar. idē probat, & subdit, si aduersarius in certamen veniret, licet facere quicq̄d pōt, vt vincat, & alius succumbat, ut in l. in executione. in § fi. & ibi notatur. ff. de verb. obl. & refert, & probat Pau. Par. cons. 31. omissa &c. nu. 6. vol. 1. Idq; scire ualde expedit in partib. illis, vbi singulare certamen admittitur, & cōfert ad qōnes duelli dirimendas, habes de hoc in plurib. trac. de duello, ad quos confugias. Sed quo ad q. propositā uide ēt Bar. in l. si oleum. ff. de dol. Ex cuius verbis q. decisam habes, & meo iudicio posset induci tex. in l. si iactum retis. ff. de act. emp. vbi si iactum retis emero, & iactare rete piscator noluit, incertū huius æstimandum est. Addo Pau. de Ca. in l. illud. in §. si cuius. nu. 3. ff. de trib. vbi post Gui. inquit, si actum est inter Titium, & Męuium, vt qui alium cursu prætererit, lucret̄ decē, seu vter cursu currendo superatus fuerit, soluat decē, si Męuius recusaret currere, ad decem tenet̄, ex quo. n. per illum stat, pro impleta hētur conditio, idq; arg. illius. §. facit tex. in l. in iure ciuili. ff. de cond. & dem. & Reg. in iure ciuili, ff. de reg. iur. vbi Deci. sub nu. 6. idē probat. & adde Ias. in d. l. si rem.

SVMMARIVM.

1 *Dolo facere non videtur, qui fraudem excludit.*
2 *Captatio verborum, ꝙ admittatur in sponsionibus, secundùm Alciatum, quem improbat ex pluribus.*
3 *Captiones æquitati, & bonæ fidei contrariæ sunt, & captiosos modos lex improbat.*

1 ILlud † postremò, qđ Alcia. scribit in tract. de p̄sum. in 3. reg. ver. 27. nu. 3. referendū est. ait. n. dolo facere non vr̄, q fraudē exclusit l. cū pr̄. in §. Titio. in fi. ff. de le. 2. fraudē. n. fraude repellere ꝯcessum est, is. n. dolus bonus & solertia non malus dr̄. l. 1. in §. non fuit. ff. de dolo, & hoc facere subdit ad istas 2 sponsiones, q̄ fiunt † quotidie luendo, in quib. ex natura actus vr̄ licita esse captatio verborū, & sunt stricti iuris. l. si rē. in §. fi. ff. de p̄s. ver. hæc ille. Cuius sn̄iam intelligendā sentio, in verbis captare licere in hmōi sponsionib. dūmō dolus cām sponsioni nō det, & s̄m ea, q̄ ꝓximè scripsimus in ver. q̄ro igit̄, facta est spōsio &c. & ver. itē q̄ro, Vincentius sciēs &c. Addo, ꝙ Alc. sn̄ia ēt, vt s̄. intellecta adhuc dubitabilis reddit̄, p̄cipuè inter mercatores, tū ex his, q̄ hn̄r p Bar. in l. si fideiussor. in §. q̄ dā. & ī l. Quintus. ff. man. & his, q̄ in ulti. part. dicemus principalis tractat. tū ēt qa bona fides requiritur, s̄m Bal. in c. si pro debilitate. de offi. dele. quē bene censuisse scripsit Ias. in l. iurisgentiū. in §. sed cū nullo. 3 nu. 11. ff. de pac. & facit. l. bonafides. ff. dep. † hmōi autē captiones æquitati, & bonæ fidei ꝯriæ videntur, cum nil sit tam ꝯrium bonæ fidei, quàm fraus. Accedit quod captiosos modos lex improbat. §. sed quia. insti. de fidei. hære. & facit ad rem l. cum Aquiliana. ff. de transact. & quod bellissimè Iurisconś. ait in l. pe. ad exhi ben-

bendum, in illis verbis non oportere ius ciuile calumniari, & verba eius captare & quoniam quotidianum, & frequēs est, vt contrahentes se in verbis captare in sponsionibus quærant, q̄ scripsimus, diligenter notato.

S M M M A R I V M.

1. *Qua actione ex sponsione agendum sit, disputat, & decidit.*
2. *Locus Ciceronis in oratione pro Pub. Quintio in principio, ac fine, declaratur scilicet an sponsio sit actionis nomen.*
3. *Veteres Iurisc. aliquando errarunt, & Imperatores ab Imperatoribus nonnunquam corriguntur.*

Reliquum est declarare qua actione ex sponsione agē dum sit. †Dicet aliquis actione ex sponso agendum esse, indicat Ciceronis locus in oratione pro Publio Quintio, q̄ orationem habuit apud Caium Aquiliū, nobilem Iurisconsultum, & sponsionis iudicem sponsionem, inquit Quintius, facere maluit, fecit te † iudicē Cai Aquili, sum psit, ex sponso egit in hoc summa iudicii causaq; consistit. & ita Budęus sensit in annotationibus in Pandectas, pag. 33. Breuiter tamen dicendum puto, distinguendumq; esse inter sponsionū genera, vt in secunda parte huius tractatus diximus: in primo enim sponsionis genere, si pignora fuerunt deposita penes tertium partibus præsentibus, directa præscriptis verbis ꝯ tertium actio competit: irritum enim vr̄ pactum cum sequestro, vt restituatur mihi pignus, si vicero. Si verò partibus absentib. pignora sunt deposita, vtilis actio præscriptis verbis locum habet: depositum enim fuit pignus per dominum ea lege, vt si vincerē, mihi daretur, arg. l. si cum venderet. ff. de pig. ac. iuncta l. Publia. ff. deposi. prædicta eleganter scripsit Paul. de Cast. in cita l. si rē, in §. si quis sponsionis. ff. de præscri. verb. subdens ad pignus per me depositum actione pręscriptis verbis agere me etiam posse tradidi enim, vt mihi restitueret sequester, si vincerem, vnde innominatus contractus est. Quod & idem Paul. in prin. d. l. si rē. & in l. si apud. eo. tit. probauit.

In secundo verò genere clarissimi iuris est, ex stipulatione duas proficisci actiones, tam conditionem certi, si certa est stipulatio, quàm ex stipulatum si incerta, vt dicit Imp. inst. de ver. obl. in prin. & ibid. vide gl. & doct.

In tertio verò sponsionum genere, & vbi pacto nudo fit spōsio, dic vt in l. cum mota. C. de trans. & l. naturalis. §. 1. ff. de pręs. verb. & vt latè supra diximus in ea parte, in qua quot sint sponsionū genera, differuimus vers. sed bellissimè quæri potest &c. & quę ad hunc locum attinent, illinc assumes. Tantum. n. addo Ias. in ru. ff. de præsc. verb. nec quenquam Cic. locus moueat: intelligo enim ex sponso egit, hoc est actione, quæ ex sponsione proficiscitur. Similis est expositio Acc. in l. certi condictio. ff. si cer. pet. & solent iuris interpretes plerūque dicere actionis nomen non esse, vt in actione oneris aduersi in l. in naui Sauphe li. ff. loc. de quo tamen Pauli commentarios ibidem vide, & quę supra diximus in quæstionibus ver. item quærit Pau. de Cast. & hanc interpretationem ad Cice. locum probare poteris ex his, quæ etiam notantur institu. de act. in §. item si quis in fraudem. & pro hac sn̄ia ac interpretatione locus Seruii Sulpitii est relatus à Gellio noct. act. lib. 4. ca. 4. illic enim ita scriptum est: Spōsalia in ea parte Italiæ, quæ Latium appellatur, hoc more atque iure solita fieri scripsit Seruius Sulpitius in libro, quem scripsit de Dotibus, Qui vxorem, inquit, ducturus erat, ab eo unde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri, qui daturus erat, itidem spondebat, is ꝯctus stipulationem promissionumq; dicebantur Sponsalia: tum quæ promissa erat sponsa appellabatur, qui spoponderat ducturum spōsor, sed si post eas stipulationes vxor non dabatur, qui stipulabatur, ex sponsa agebat, iudices cognoscebant. & reliqua. Hic ergo locus clarè demonstrat sponsionē nomen actionis non esse: moris enim fuit veteribus, vt Iurisconsul. ait in l. 2. ff. de spons. stipulari, & spōdere sibi futuras vxores. vnde ex stipulatione agebatur, si interuenerat: sed & sine stipulatione nudo consensu spōsalia possunt ꝯhi, vt in l. 4. in l. sponsalia, & l. fi. eo. tit. sponsio enim est omnis stipulatio promissioq;. Et ex his etiam liquet Acc. forsan errasse, qui in l. 2. ff. de spons. inquit, ex hac stipulatione non reperio agi. Non enim Seruii Sulpitii relatū locum à Gellio legerat, sed candide lector, quia Seruii Sulpitii liber nō extat, & illo ac aliis veterum Iurisconsultorum, maxima s. legum & Romani candoris iactura caremus, in articulo per lege, quæ Bald. ibidem ac Bar. & pleriq; alii in l. Titia. ff. de verb. oblig. scripsere. Nos vt ad rem redeamus Cic. locum exponendum, vt supra putamus, ex sponso egit, hoc est ex sponsione, & promissione. Et illud in eodem loco placet adnotasse, vel restituēdum Ciceronis locum esse, vt non ex sponso, sed sponsu legendum sit: sponsus enim, sponsus, sponsui, quartæ declinationis, pro sponsione, & promissione veteres vtebantur, vt patet ex Seruii Sulpitii loco. vel dicas declinandum esse illud nomen apud Ciceronem, sponsus, sponsa, sponsum.

Hæc de Sponsionibus attigisse sufficiat, in quibus si quid boni excogitauimus, quod ad dirimendas lites, publicamq; vtilitatem † pertineat, & publicè expediat, id omne Deo Opt. Max. referendum. Sed si disertissimus Lector in aliquo nos errasse perspiciat, benignè corrigat, & boni quæso cōsulat lucubrationes nostras: & cogitet ēt veteres Iurisc. nōnunquam errasse, & Imperatores ab Imperatoribus aliqn̄ correptos fuisse. Vale.

BENEVENVTI STRACCHÆ Patritij Anconitani.

De Nautis.

S V M M A R I V M.

1. *Mercatura in nauigatione valde versatur.*
2. *Tractatus de nautis diuisio in sex partes.*
3. *Nautæ, verbum generale est, & omnes continentur, qui nauis nauigādæ causa in naui sunt.*
4. *Archigubernius classis, præfectus dicitur.*
5. *Magister nauis est, cui totius nauis anchora mandata est, & generaliter qui dicuntur magistri, ibidem dicitur.*
6. *Nauarchus, princeps nauis dicitur.*
7. *Nomina Græca etymologiam Latinam non recipiunt.*
8. *Nauarchi iure militari testari possunt.*
9. *Trierarchus præfectus trieris, hoc est triremis dicitur.*
10. *Proreta dicitur, qui proræ insistit, seu proræ præfectus est.*
11. *Nauicularii qui sint.*
12. *Dictarij sunt qui nauibus custodiæ gratia pręponuntur.*
13. *Lintrarij qui sint, & lintres.*
14. *Mesonautæ, vilis mancipij nomen.*
15. *Remiges hi sunt, qui remos agunt.*
16. *Exercitor qui sit.*
17. *Nauigantium tria sunt genera.*

DEI Opt. Max. implorato auxilio, necessariū hūc titulum ad tractatum nostrum nemo est, q nesciat. †Quippe cum mercaturam in ipsa nauigatione valde versari videamus. Vnde Horatius opinor

Iactantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuent otium, & oppidi.
Laudat rura sui. Mox reficit rates.
Quassas, indocilis pauperiem pati.
Et alibi:
Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

Videamus igitur prius de ipsis nautis, quorum opera nauigationes fiunt, & sine ipsis naues inutiles essent. Cum Nauim agere ignarus nauis timeat, vt admonet Imper. inst. de iu. na. §. fi. & Iurisc. in l. 2. ff. de sta. ho. idq; etiam dignitas hominum suadet l. iustissimè. ff. de ædil. edi. Et hoc ordine eundum est.

†Vt primum videamus de significatione vocabuli, variisq; nautarum nominibus, ac nauigantium generibus.

Deinde, num hi locatores, vel conductores dicantur, & culpam tantum, vel etiam casum præstare debeant.

Posteà, quibus ex causis culpa nautæ naufragium factū merces amissæ, seu deteriores redditæ a iure præsumantur.

Tum, quomodo deducenda, probandaque sit culpa.

Post hæc quæstiones quasdam subiiciamus.

Nouissimè quibus actionib. agēdū sit, breuiter differamus.

† Inscripsimus de nautis, qđ verbū, vt gn̄ale elegimus. nā, vt Iurisc. inqt, in l. j. §. qui sunt igit. ff. nau. cau. stab. nautę appellant oēs, q nauis nauigandę cā in naui sunt. Idē Iurisc. ait in l. vni. ff. furti aduer. nau. Oīum aūt, qui in naui versant, officia & vocabula percensere, nō est nr̄um, nonnulla aūt enumerare, de quibus in iure nostro fit mentio, non ab re erit. Habes in l. Seius Saturninus. ff. ad Treb. de archigubernio, † & dr̄ archigubernius, gubernatorū princeps, vel classi p̄fectus, legitur de magistro nauis in l. j. in §. magistrū. ff. de exer. vbi Iurisc. inquit, † Magister nauis est, cui totius nauis anchora mandata est, & vide qđ de magistris nauiū Imperator dixerit in l. quoties. C. de nauf. lib. 11. Et gn̄aliter, cui p̄cipua cura rerū incūbit, & qui magis, q̄ cęteri diligentiā, & solicitudinē reb. quib. præsunt, dēnt, hi magistri appellant, vt inquit Iurisc. in l. cui p̄cipua. ff. de verb. sign. † Legitur ēt de nauarcho in l. cum nauarchorum. C. de nauic. lib. 11. & id significat, qđ princeps nauis. Nec recipio, ꝙ Luc. Pen. ibidē scripsit legendū esse nauargorū, s̄m Pap. ab Argo primo nauim ductore, & sunt nauargi, nauium magistri, cū nauarchi vocabulū à Græco sermone deducatur, † & absurdum vr̄ Græca nomina etymologiā Latinam recipere, vt eleg. inquit Gel. Noct. Atti. li. 6. c. 12. † & nauarchos iure militari testari posse, nō esse dubitandū, inquit Iuriscon. in l. vni. ff. de bon. pos. ex testa. mil. vbi fit etiam mētio de trierachis, † est enim trierarchus pręfectus trieris, hoc est, triremis, de quo vocabulo meminit Cic. in Ver. Act. 3. Meminit de gubernatore, ac proreta Iurisc. in l. cotem ferro. in §. dominus. ff. de pub.

†Est aūt proreta, qui proræ insistit, seu proræ præfectus est, p̄rates Græcè, seu proreus dicitur. De nauiculariis & naucheriis crebra fit mentio in tit. de nauicu. C. lib. 11. & aliis sexcentis locis, de quibus vide Bud. in l. 1. ff. nau. cau. stab. † Inquit enim, Nauicularii nauium sunt domini, qui grecè naucleroi dicuntur, meritorias naues habentes, quos patronos appellamus. Tu verò dic, vt in tit. citato. & in l. 3. in §. negotiatores. cum seq. ff. de iure immun. & adde, quæ diximus in prima parte huius tracta. in nu. 62. & quæ statim dicemus. Meminit etiam Iurisc. in ea. l. 1. §. quàm sunt igitur. de dietariis. † & sunt quidam in nauibus, qui custodiæ gratia præponūtur nauibus, sunt & qui dietureos vocant, & qui exponunt dietareos ministros in dieta deseruiētes. Nec me præterit Alcia. dietureos legere, quasi custodes dietæ. † Ex eodē loco habes lintrarios, & sunt lintrium exercitores: lintres autem sunt fluuiatiles naues, quæ remis agebantur. Ibidem de remige, & mesonauta fit mentio. † Est enim mesonauta vilis mancipii nomen, vt mediastinus domi, qui vilissima q̄que ministeria obit, vt Bud. eod. loco interpretatur, de quo verbo vide l. fi. eo. ti. & quod Alcia. scribit lib. 3. disp. c. 21. ac etiam in parerg. c. 43. lib. 1. & omnino vide Nic. Boe. deci. 56. col. 1. & similiter &c.

†Remiges autem illos esse, qui remos agunt, & remigādi ministerio mancipati sunt, nemo dubitat.

†Exercitorem etiam eum esse, ad quem obuentiones, & reditus omnes perueniunt, siue is dominus nauis sit, siue à domino nauim per auersionem conduxit, vel ad tempus, vel in perpetuum. Iurisc. inquit in l. 1. in §. exercitorem. ff. de exerc. Aliorum qui in naui sunt nomina, & officia, habes ex relato Budæi loco supra proximè. Et ex his, qui de nauibus scripsere, nos missa isthæc vocabula faciemus, & quæ vtiliora sunt, attingemus. Ang. in consi. 290. thema tale est &c. non ineleganter ait. † Nauigantium tria esse genera. Primum eorum qui piraticam prauitatem exercēt, pessimum quidem genus hominum: ut in authen. nauigia. C. de fur. in l. postliminium. § a piratis. ff. de capt. de quibus quædam infra subiiciendum. Secundum genus nauigantium est, ex necessaria causa nauiculariorum, s. qui annonæ vrbis seruiunt, & delegatas species annonarias transferunt. Hi enim immunitatem a muneribus publicis consequuntur, nec concussiones perpeti debent, nec aliquod genus incommodi, sed venientes, ac remeantes omni securitate potiuntur, vt in l. 1. & toto tit. C. de nauicula. lib. 11. & l. 3. §. negociatores. ff. de iure immu. Tertium nauigantium genus est eorum, qui mercaturæ, merciumque, seu rerum aduehendarum causa nauigant, de quibus, prætermissis primis duob. generib. verba facturi sumus.

Secunda pars.

S V M M A R I V M.

1. *Nautæ, qui merces vehendas accipiunt, & ex hoc mercedem, locatores dicuntur.*
2. *Mercatores, qui pecunias vehendarum mercium causa dant, conductores appellantur.*
3. *Locatores ex dolo & culpa tenentur.*
4. *Nauta, qui certa mercede operas domino nauis locauit in ducenda naui, de leuissima culpa tenetur.*
5. *Locatores de casu non tenentur, nisi aliud actum sit.*
6. *Magistris nauium, & nautis casum probare sat est, & qui eorum culpa casum euenisse asserit, probare debet.*
7. *In examine peragendo naufragij partem citari non est necesse.*

NVnc sciendum est, † nautas, qui merces vehendas accipiunt, & ex hoc mercedem, locatores dici, vel quia operas ad exportandas merces locāt, vel quia nauiū vsum præstant, † Mercatores verò, qui pecunias vehendarum mercium causa dant, cōductores appellari, vt latius dicemus infra, cum de nauibus verba faciemus, in ver. postquā de nauibus. nu. 1. & seq.

†Deinde notandum est, locatores ex dolo, & culpa teneri. l. si vt certo. §. nunc videndum. ver. sed vbi. ff. comm. l. in iudicio. vbi gl. C. loca. §. qui pro vsu. vbi similiter Accurs. insti. eo. & in regu. ꝯctus. vbi ēt Dec. sub nu. 28. de reg. iur. facit l. nauta. ff. nau. caupo. stab. quod tamen diximus quo ad exercitorem & nautā admittendum puto, vt mercatoribus, iisdemq; conductoribus de dolo, lata, & leui culpa teneantur.

†At Magistrū nauis, & ipsum nautā, qui certa mercede ꝯstituta, operas dn̄o nauis locauit nauigandi gratia, subditans tēto dicere in ducenda naui, ēt leuissimā culpā, quam vocant, p̄stare dēre. Mouet me. l. si merces. in §. q columnā. ff. lo. in illis verbis. Idemq; ēt ad cæteras res transferri pōt. Item tex. in citato. §. qui pro vsu. vbi Accurs. Christoph. & Siluester notarunt, & scripsit Dec. vbi supra. Quib. addes, qđ ex facto ꝯsultus rn̄dit Pau. Cas. in cons. 471. viso suprascripto &c. in j. part. q tn̄ articulum nō disseruit. † Rursus illud adiiciendum est, locatores de casu non teneri, nisi aliud actū sit. l. opus, quod in auersione. vbi Bar. & l. itē q̄rit. §. si nauicularius. & §. si magister. ver. Labeo. si culpa caret, non teneri, & in l. maritus. & l. ex locato. §. vis maior. ff. loca. faciunt, q̄ scripsit Bar. in l. si vno. in §. itē cum quidā. ff. eo. ti. & in l. sed & si qs. in §. q̄situm. ff. si quis cau. & ex facto consultus ēt rn̄dit, vt supra Pau. de Cast. cons. 471. viso suprà scripto. in j. par. Et generaliter casus fortuiti nemini imputant. l. q̄ fortuitis. C. de pig. act. & in c. fi. extra de homi. Et vis ventorum, & aquarū magnitudines, inter casus fortuitos annumerant. l. ꝯctus. ff. de reg. iur. † Et propterea sciendū est, magistris nauiū, & nautis locatorib. casum probare sat esse. Qui. n. nautarum culpa casum euenisse asserit, illa probare dēt. Nam, vt eleganter Sal. scripsit in l. si creditor. de pig. act. q̄dā sunt, q̄ facilè, & frequenter eueniunt sine culpa possessionis, vt vis hostium, impetus aquarū, vis ventorum, & tempestates, & in his sufficit p̄bare casum. Qui verò dicit, culpa eius factū, probare debet, & ita intelligit gl. ibidem. Quædā verò sunt, q̄ sine culpa pręsumpta facilè non eueniunt, vt furtum. l. cū duob. in §. dāna. ff. pro soc. Item incendium, & in his, quia casus hēt culpam annexam, & commistā, is qui casum allegat, dēt tale quid probare, p̄p quod culpa excludat. Hactenus ille. Quam distinctionē Bart. prius notauerat in l. si quis ex argentariis. in §. p̄tor. ff. de eden. & frequenti doct. sn̄ia est recepta, vt scribit Aret. insti. quib. mod. re con. ob. §. fi. & sentit Cor. cōs. 318. in j. & col. 2. vol. 4. pro vecturali &c. & idem præceptor meus Goz. testatur in cons. 63. quidā locauit. in prin. Sed qđ lōnge vagor? lege speciatim cautum est, nautis naufragium probare sufficere. l. 2. C. de nauf. lib. 11. Cauetur. n. ead. l. si nauicularius naufragium sustinuisse affirmet, prouinciæ iudicem, eius videlicet, in qua res agitur, adire festinet, ac probet apud eum testibus euentum infra annum, & reliqua. Nec te moueat l. fi. cod. ti. qm̄ & gl. & Bar. vitio, & culpa nautæ numerum frumēti dispersum, seu naufragiū factū in ea. l. fuisse, rectè quidem interpretantur.

Postremo prædictis adde, quod eleganter inquit Bar. in ea. l. 2. C. de naufrag. † In examine peragendo casus, & naufragii partem citari, quæ in longinquis forsan partib. commorat, non esse necessarium, idq; mirabile esse, subdens sic posse intelligi. l. scire oportet. in §. sufficit. ff. excus. tut. in illis verbis, cuius fidem sufficit affirmare ex ipsa naturali iustitia. Et idem probat Ioā. de Ana. in c. excōicationi. col. antep. extra de rapto. & Præpo. in c. Rhodiæ. 2. dist. & placet Marsi. in sing. suis, sing. 25. clarum est in iure, & non improbat Dec. in cons. 82. viso processu &c. col. 1. & fi. quæ scire valde expedit, vt nautis rectè cōsulere valeamus.

Tertia pars.

S V M M A R I V M.

1. *Culpæ annumeratur nautæ, si nauiget vetito tempore, quod hodie ex consuetudine non seruetur, & quod sit tempus uetitum.*
2. *Culpæ reus est nauta, si aduerso tempore nauiget.*
3. *Nauta in culpa est, si post conuentum tempus nauiget.*
4. *Nauta modum in nauigando seruare debet, & culpa uocat, si agit, quod diligens faceret.*
5. *Nauta si cum prosperior flatus inuitat sine causa in portu immoratur, dimissa nauigatione damnum mercatoribus sarcire tenetur.*
6. *Culpæ nautæ ascribitur, qui recta nauigatione contempta, littora deuia sectatur, nisi iusta de causa rectam nauigationem non seruaret, & causæ enumerantur.*
7. *Nauis cum ventis committitur, non quo vult nauta, sed quo flatus impellit, illuc est cursus.*
8. *Nauta qui propter illicitas exactiones publicanorum cursum nauigationis aliquantulum immutat, accusatur.*
9. *Nauta soluit vectigal pro naui, pro mercibus mercium dominus.*
10. *Nauta tenetur ex locato, si merces ex vna naui in aliā deteriorē trāstulerit.*
11. *Nautæ imputatur culpæ, qui integram nauim non præstat. Vnde tenetur, si merces ex hoc deteriores reddantur.*
12. *Nautæ culpæ vertitur, si plus iusto nauim oneret.*
13. *Culpæ nautæ arguitur, si minus idoneis hominib. commissa est nauis.*
14. *Naufragium factum in dubio censetur propter suppositum onus.*
15. *Culpa non caret nauta, si per loca notoriè non tuta nauigare volueris.*
16. *Lex vult vnumquemque sapientem, & diligentem esse, & ideo natura homini, & rationem, & intellectum dedit, ut ea utatur.*
17. *Culparum genera veniunt secundum genera contractuum.*
18. *Nauta notatur culpa, si absque cautela ignotos homines in naui assumpserit vnde si mercium subreptio subsequatur, tenetur dominis mercium.*
19. *Culpæ nautæ tribuendum est, qui cum per lacunas absque periculo nauigare potest, spreta tuta nauigatione, mari proficiscitur.*
20. *Nautæ qui Venetias vadunt, & per lacunas tuto ire possunt, si mari proficiscuntur, non carent culpa.*
21. *Mare homini potenti, & crudeli comparatur.*
22. *Nauta mercatoribus tenetur, si illicitas merces in naui immiserit, & ex hoc omnes publicari contigerit.*
23. *Nautæ annumeratur culpæ, si illicitis insignib. in naui sit vsus et propterea*

merces ablatæ seu amissæ fuerint.

24 *Statutum Anconitanum prouidenter factum, ne magistri nauium insignib. aliarum ciuitatum in nauigiis vtantur.*
25 *Nauta qui piraticam nauim à vadis liberauit, si postea a pirata cum naui captus fuerit & merces perdiderit tanquam causam damni dãs tenetur.*
26 *In culpa est qui non prouidet, quod a prouidente fuisset prouisum.*
27 *Personæ qualitas spectanda est.*
28 *Spectandum est, quod quis solitus, & consuetus facere existit.*
29 *Piratæ militant instar catulorum in syluis, hostesq; publici, & infames sunt & militiam exercere non possunt.*
30 *Piratæ hostibus fidei, & principis comparãdi sunt, possuntq; impune deprędari: quia sunt ipso iure diffidati.*
31 *Piratæ sunt latrones maritimi, & ter in anno ore pontificis excommunicantur.*
32 *Nautæ vitio, ac culpæ vertitur, si non impetu ventorum, aut tempestate coactus, sed imperitia in vada seu scopulos incidit, & nauim frangit.*
33 *Quam quisque norit artem, in illa exerceat.*
34 *Nautis culpæ non vertitur, si piscatores nocte lumine ostenso ipsos fefellerint, vt credentes se in portum recipere, quasi portus sit, vbi lumen curritur, in scopulos incidant.*
35 *Nauta in vitio est, si non omnes ministros in naui necessarios adhibuerit, qua de re sequatur naufragium.*
36 *Anconitani ciues non debent sinere piscatores polyporum tempore extra diui Clementis scopulos luminibus piscari, ne nauigantes decipiantur.*
37 *Magister nauis, qui recusans ordinarium vectigal soluere portu non petit, si naufragium facit, tenetur.*
38 *Anconæ laudes.*
39 *Exarmare nauim, est armamentis suis spoliare.*
40 *Verbum, tumultuariis, de quo in l. aduersa. ff. ad l. Rho. de iac. exponitur.*
41 *Nauem si culpa nautæ exarmari contigerit, nautæ nil præstandum est. Et si conuentum est, nauim bene instructum esse, & propter mala armamenta nauis perierit, nauta præstare debet damnum mercium amissarum.*
42 *Nauta in culpa est, si non ligauerit bonis funibus, uel si ligauerit bonis funibus, minus tamen diligenter.*
43 *Dictio, sed si, aduersatur in iure, & in facto.*
44 *Ferraculum quid significet.*
45 *Interpretatio ad §. item Labeo. in l. quemadmodum. ff. ad leg. Aquil.*
46 *Interpretatio ad §. sed si fune rupto. in l. quemadmodum. ff. ad l. Aquil.*
47 *Res inanimata non delinquit, seu culpam admittit.*
48 *Nauta est in culpa, si mures merces roderint, ubi fellem non retinet.*
49 *Nauta damnum mercatoribus præstare debet, quod euenit propter eius inimicitias.*
50 *Nauta si cum naui captus fuerit a pirata, an præstare dammũ dominis mercium teneatur.*
51 *Nautæ an culpa tribuatur, si pluuiali aqua merces madefactæ ex hoc deteriores reddantur.*
52 *Nauta est in culpa, qui contra voluntatem domini portui alicui se applicuerit.*

SEquitur iuxta propositum ordinem, vt videamus, quib. ex causis culpa nautæ naufragiũ factum, merces amissæ, seu deteriores redditæ a iure præsumantur. Et hæc materia noua est, & nusquam relata, item & vtilissima. Vides.n.nauigationem necessariam, vt ait Iurisconf. in l. 1. ff. de exerc. vides necessarium esse mercatores nautarum fidem sequi, & merces eorum custodiæ committere. Vides etiam naufragia quotidie fieri, & plerunque nautarum imperitia seu culpa id euenire, & miseros mercatores merces amittere, qa huiusmodi malis hominibus (quorum temeritatem, audaciam, & ignorantiam nemo est, qui nesciat) merces vehendas mari tradunt, atque committunt. Mercatorum igitur commodis, atque vtilitatibus consulere cupiens varios, & diuersos casus adnotaui, quibus in nauigationibus nautæ merito notari possunt, & culpa eorum ostenditur.

1 Primum igitur culpæ annumeratur nautæ, si vetito tempore nauigauerit, idoneum autem tempus ad nauigandum est à Calen. Aprilis in diem Cal. Octobris l. quoties. C. de nauic. lib. 11. gl. in l. qui petitorio. in fi. ff. de rei vendi. idq; illa ratione statutum puto, quoniam, vt inquit Imperator in l. ciuitas. C. de offic. rect. prouin. tempore hyemis, & prohibitis mensibus nauigatio sæpe periculosa est, & semper incerta, quam rationem sensit Luc. Pen. in ea. l. quoties. sub nume. 25. Verum Bar. in ead. l. consuetudini standum esse asserit, & in tempore legem illam non seruari, idque liquere in ciuitatibus maritimis, & idem inquit Veron. in trac. de serui. rust. præd. rub. de naui. c. 29. Ait enim Venetos omni tempore nauigare, ego etiam Anconæ eandem l. in tempore non seruari affirmo.

2 †Culpæ reus etiam nauta dicitur, si aduerso tẽpore nauiget, & propterea si tempestate merces, seu nauis perierit, illos teneri puto. l. vtique. §. fi. ff. de rei vendi. & clarius in l. qui petitorio. in §. fi. eo. ti. item quæritur in §. si nauicularius. ff. loca. glo. in l. vlt. C. de naufra.

3 †Item in culpa nauta est, qui intra certum tempus nauigare promisit, & post tempus conuentum nauigat. Ex eo enim, quod nauigatio secundum conuentionem non est facta, traiectitiæ pecuniæ periculum ad nautam spectat. l. qui Romæ in §. Callimachus. ff. de verbor. obli. vbi Bal. inquit, qui non nauigat debito tempore, nauigat suo periculo, & de quo latius dicemus, cũ de nauigatione tractabimus.

4 †Item sciendum est modum in nauigando nautam seruare debere, vt nec omni tempestate contempta iter continuare cogatur, aut tam delicate nauiget, vt reprehensione dignus appareat. Nec enim cunctandum, immorandumve, seu festinãdum est, sed nautam maturare oportet, & quod in veteri prouerbio dicitur, Festina lentè, nauiget igitur secundum quod plerique eiusdem conditionis homines nauigarent, habita ratione nauis, temporis, & locorum, & prout alii periti facerent, hæc colliges ex eleganti. §. continuus, sito in l. cum ita. ff. de verb. obl. culpa nanq; vacat nauta, si id agit, quod diligens faceret, vt scripsit Bar. in l. quoties. C. de nauf. lib. 11. quem refert, & probat Ver. in tract. de ser. rust. præd. in tit. de naui. c. 29.

5 †Vnde puto, si cum prosperior flatus ad nauigandum inuitat dimissa nauigatione, sine causa nautæ in portu permanẽt, si oneratæ merces pereant, vel deteriores reddantur, mercatoribus & conductoribus ad sarciendum damnum tenentur, ad quod induco, quod bellissime Imperator ait in l. fi. C. de nauic. vbi inquit, Si iudices patiuntur tẽpore rectæ nauigationis nauicleros in suo territorio cum onustis nauigiis immorari, & ipsi, & municipes puniuntur, adde l. 2. §. si non propter. ver. si quis tamen. ff. si quis cau. vbi Iurisc. in hæc verba: Si quis cum posset, non incidere in tempestatem, vel in vim fluminis, si ante profectus esset, vel tempore opportuno nauigasset, ipse arctauerit, cã cognita statuendum erit: vt exceptio non prosit. Nec enim permittendum est ei, si quid sit, quod imputetur causari tempestatem, vel vim fluminis, & reliqua. Vide etiã Bal. in citato §. Callima. & in consi. 395. pro domino, in fi. vol. 2. & Cor. Per. in cons. 273. vol. 1. num. 16. & seq. visis processu &c. qui tamen prędicta non attigit, & comprobat, quia rei periculum mora in morato rem transfert l. cum res. in §. fi. ff. de leg. 1. & propius ad rem vide Accur. in l. fi. in §. si ea conditione. in vers. dolo. ff. ad l. Rhod. de iac. Bar. in l. si vt certo. in §. sed interdum. ff. comm. Quæ omnia contra magistros nauium, ac nautas faciunt, qui meretricũ illecebris, atq; delinimentis in portu detinentur, seu, vt aliquãdo vidi, dulcedine uini Anconitani in portu immorantur. Planè si nauta sine dolo, & culpa sua plicè retentus fuerit, aut morbo impeditus non nauigauerit, aut nauigare distulerit, ex eo quod sine dolo malo & culpa eius nauis vitium fecisset, dic, vt in l. fi. in §. idem iuris. ff. ad l. Rhod. de iac. & in l. 2. in §. fi. si quis cau. & videbis Bal. omnino in cons. 458. quòd dom. Arnal. lib. 2.

6 †Culpæ etiam nautæ adscribitur, qui recta nauigatione contempta, littora deuia sectatur. Si enim ex eo, quòd solito itinere non est vsus, merces perierint, vel quia forsan a piratis deprędatæ, vel tempestate iactus factus est, nauta tenetur. l. q fiscales. C. de nauic. lib. 11. l. cum proponas. C. de nau. fœ. vbi latè docto. scripsere, & ad prædicta vide Ang. in l. pen. C. quæ res vendi nõ poss. & omnino Cor. consilio 273. volu. 1. per totum, visis processu, & statuto, qui diffuse loquitur more suo, & super statuto Anconitano addes Iason. in l. 1. nu. 3. ff. si quis cau. & quod scripsit Barto. in l. præsidibus. ff. de cura. pu. & latissimè Nico. Boer. deci. 178. & primo, nume. 32. vbi diuersorum auctoritates citat, & his adde Aym. Cra. in consilio 115. nobilis Gulielmus, num. 5. prædicta tamen declara, nisi iusta causa nauta motus rectam nauigationem non seruauerit, vel quia reficiendæ nauis causa, quę vitium fecerat, & in qua ex tempestate vnda penetrauerat, & merces corrumpebantur, vel impetu ventorum, & tempestatis, vel metu piratarum, cum fortè inter nauigãdum piratas vidisset, secundùm Bald. & Saly. in citata l. cum proponas. in fi. idque argum. l. 2. §. quid enim. ff. si quis cau. ff. de libe. cau. l. imo. & ff. de publi. l. Cæsar. quæ probat Berta. in tracta. de gab. in vltima parte, num. 58. Ait etiam Bald. in consilio 395. volumine 2. in princip.

7 † cum ventis nauis committitur, non quo vult nauta, sed quo flatus impellit, illuc est cursus, dicta l. Cæsar: quibus addes l. fi. §. si propter necessitatem. ff. de publi. subiicit idem Bal. in citata. l. cum proponas.

8 †idem iuris esse, vt nauta excusetur, si hoc facere causa conseruandi ius suum: quia vectigal erat illicitum, & fraudare non est peccatum. Cessat enim ratio l. cum proponas. quæ dicit præcipiti auaritia &c.

Est enim consilium hoc, non auaritia; quia nemo tenetur iactare suum. ff. de proba. l. cum de indebito. Vnde infert, si rex imposuit vectigal vnius grossi pro singulis sarcinulis, & publicanus de facto accipit duos, licitum est quocũq; ingenio manus eorum aufugere, quia prędones sunt, & oẽ detrimentum, quod cõtingit ex hoc regi, vel fisco refici debet per publicanos, quorum vitio hæc eueniunt, ff. de libe. cau. l. igitur. in §. fi. Hæc Bal. q̃ puto valde notanda ad excusandum nautas, qui propter audaciam, atque temeritatem publicanorum, plerunque coguntur cursum nauigationis aliquantulum immutare, quæ sententia Bal.

Bal. probabilis aliq̃n reddi p̃t, quia nauta non solũ sibiipsi, verũ & mercatoribus cõsulere studuit.

9 † Nã pro naui nauta vectigal soluit, pro mercibus mercium dñs, vt per Bart. in d. l. cũ proponas, in fi. & l. cùm in plures, in §. vehiculũ. ff. loca. Bar. & alii in l. 1. in § hic tit. ff. de pub. late Bert. in tract. de gabel. in 7. q. princ. nu. 3. & seq. & ad quęstionẽ ac nautę excusationem videbis, quę scripsit Raph. Cuma. in cons. 5. nauta quidam &c. & contra vbi vectigal licitum esset, & ordinarium videbis, quæ scripsit Aym. in relato consil. 115. notabilis.

10 †Agitur ex locato cum nauta, si merces ex vna naui in aliã deteriorem transtulerit, ex quo enim nulla necessitate coactus, minus idoneæ dedit naui, si merces cum naui perierint, nauta tenetur, secundùm Iurisconf. dicti. in l. fi. in §. si ea. ff. ad l. Rhod. de iac. & l. item quæritur. §. j. ff. loc. ad quam l. fin. vide Dec. in c. ex ratione, num. 19. de app. Lau. Sylua. in tractatu de feu. recog. q. 85. num. 2. To. 7. & adde quæ statim subiiciam.

11 †Culpæ imputatur nautæ, si integram nauim non præstet, & propterea ad id, quod cõductorum interest, tenetur, l. sed & ad des. § j. ff. loc. l. tenetur. §. sed si vas, & l. quicquid. ff. de act. emp. ff. de ędil. edic. l. proinde. Vnde si merces deteriores factę sint, mercatoribus tenetur, iuxta d. l. & no. per Bar. in l. in reb. §. item qui. ff. com. facit l. item quæritur. in §. 1. supra adducto in illis verbis.

Aut si minus idoneę &c. & vide l. si seruus seruum in §. si mulier. ff. ad legem Aq. cum autem sine dolo, & culpa nautæ tẽpestate suborta, vel aspergine, vel quia merces in aliquo angulo iacebãt, & vnde penetrauerat, & propterea vndatæ merces deteriores factæ sint, dic vt eleganter Iurisconsult. respondit in l. nauis onustæ. §. cum autem iactus. ff. ad legem Rhod. de iact. & ibidem Paul. Castr. & adde l. fin. §. idem iuris, eod. titu. in illis verbis, si nauis vitium fecerit, sine dolo & culpa nautæ.

12 †Culpæ ac vitio nautæ vertitur, si minus idoneis hominib. nauis commissa est. Vnde si nauis cum mercibus perierit, seu merces amissæ propter imperitiam ministrorum: quia experiẽtes, ac periti in naui non fuerint, nauta tenetur. l. vtique, in fi. ff. de rei vendi. vbi optimum textum uide. l. si seruum. §. si fornacarius. ff. ad l. Aqui. in illis verbis, Si negligens in eligendis ministris fuit. & ea. l. §. Proculus, & in simili, l. quòd si nolit, in §. si mancipium. ff. de ædi. edic. adde gl. in l. videamus. ff. loc. & quod eleganter Iurisconf. inquit in l. item quæritur. §. si magister. ff. eodem. in hæc verba: Si magister nauis sine gubernatore in flumen nauim immiserit, & tempestate suborta temperare non potuerit, & nauẽ perdiderit, vectores habebunt aduersus eum ex locato actionem. Hinc etiam Vlp. in l. j. in §. magistrum. in fi. & alibi ait, cuius conditionis sit magister nauis nihil interesse, imputaturum exercitori, qui proposuit.

De se igitur quæri debet, qui minus idoneis vtitur ministris, & negligentia conductoribus obesse non debet, & his addes elegantem tex. in l. nam, & Seruius. in §. fin. ff. de negot. gest. in illis verbis, sed etiam quòd imprudenter eum elegeris, vt quicquid detimenti negligentia eius fecit, tu mihi præstes.

13 †Culpa etiam nautæ arguitur, si plus iusto nauim oneret. l. vni. C. ne quid oneri public. l. qua actione. §. sed & si quis eum, gl. in uersi. sed si quis. l. si seruus seruum. §. si mulier. l. si ex plagis, § in cliuo capitolino, vbi Acc. in versi. neque cum hominib. ff. ad l. Aqu. l. qui insulam. §. qui mulas. ff. locat. ff. si quad. pau. fec. di. l. j. §. si propter loci, & vide Bar. in l. pub. C. de cur. pub. Corse. in sing. suis in versic. onus. Vnde si ex hoc naufragium factum sit, mercesve perierint, seu deteriores redditæ, nauta tenetur. Fuit enim in ipsius nautæ arbitrio nauim non ita onerare, & a diligente ac perito nauta potuit præuideri ex nimio onere naufragium fieri. l. qui occidit. §. in hac. l. si putator ff. ad leg. Aquil. vnde Luc. Pen. in citata l. vni. ne quid one. pub. eleganter inquit propter suppositum onus in dubio naufragium factum censeri.

14 † quod subdit legem illam innuere, & argu. l. si seruus seruum in §. si mulier. ff. ad l. Aquil. & citat gloss. in rub. de naui. C. eod. lib. & prædicta quotidiana sunt. Nautæ enim plerunque lucri auidiores licèt sarcinulis nauim onustam habeant: cum tamen ad alium portum perueniunt excæcari lucro aliorum mercatorum sarcinulas in naui imponũt, & plus iusto onerãt.

15 †Culpa etiam non caret nauta, si per loca notoriè non tuta nauigare uoluerit. Finge enim notorium fuisse piratas esse, & in magno numero & cum posset in portu manere, maluissecũ maximo periculo nauigare. Si igitur nauis capta a piratis fuerit & merces amissæ, nauta tenetur: idq; sensisse videtur Bal. consi. 310. proponitur &c. vol. 3. citat l. penu. in §. nauem. ff. loc. ff. pro socio. l. cum duobus. ad fi. ff. de cond. ob caus. l. si pecuniam, in fi.

16 subditq; satis eleganter, Lex vult, vnumquemq; † sapientẽ & diligentẽ esse. Ideò. n. natura homini, & rationẽ, & intellectũ dat, vt ea vtatur. Nec. n. frustra natura hominib. hoc sublimè donũ dedit, ideò s̃m contractuũ genera,

17 † veniunt culparũ genera. ff. comm. l. si vt certo §. nunc videndum. hactenus Bald. & eũdem Bal. videas cons. 395. pro D. Arna. vol. 2. nu. 6. Ad cuius sñiæ robur succurrit l. qui petitorio. in §. qui re. ff. de rei ven. in illis verbis, Culpæ autem reus possessor est, qui p insidiosa loca seruum misit, si is perierit, facit l. 4. ff. de dona. cau. mor. ibi, aut per insidiosa loca iturus, & verè piratarum sunt insidiæ, vt in l. in reb. ff. commoda. & profectò dici posset inciuilis nautę audacia, & accidisse casum inciuili audacia nautæ, ubi per notoriè non tuta loca nauigaret, cum posset in tuto loco immorari: totum tñ hoc religioni iudicantis tribuendum puto, qui peritis adhibitis, atq; nauigii genere inspecto, locis ipsis consideratis, & nuntiis de piratis inspectis, ipsorumq; piratarum nauib. & potẽtia, negotium dirimat, & vide l. cum proponas. sæpe adductam. & Bald in cita. consi. sub relato nu. 6. & in fi.

18 †Notatur etiam culpa nauta, si absq; cautela ignotos homines in naui assumpserit, & si ex hoc mercium subreptio est subsecuta, nautam dominis mercium teneri crediderim, ex huiusmodi enim mala electione culpa deprehẽditur, vt tradit Cor. in citat. consi. 273. num. 27. argum. l. cum mandato. in fin. ff. de min. §. fi. inst. pro soc. §. fi. in fi. instit. quibus modis re contr obl. sed ego ad rem facere magis puto, quod inquit Iurisconsul. in l. fi. §. fin. versic. nam cum alienos, cum anteced. versi. ff. nau. cau. stab. in hæc verba exercitor tenetur culpæ suæ scilicet, qui tales adhibuit, nam cum aliquem adhibet, explorare eum oportet, cuius fidei, cuiusve innocentiæ sit, & reliqua, succedat. l. videamus. ff. loca. vbi Iurisconf. ait, mihi itaque placet, vt culpam etiã eorum, quos induxit, præstet suo nomine, etiam si nihil conuenit. si tamen culpam in inducendis admisit, quòd tales habuerit vel seruos, vel hospites, & ibidem vide glo. & cum hæc scripsissem, incidi in consilium Bal. nu. 395. pro domino Arnaldo, volum. 2. proximè relatum, qui sub nume. 3. idem probat, & citat ff. nau. cau. l. fi. §. seruorum. ff. furti aduersus nau. leg. i. in fi. & ff. de pub. l. 3.

19 †Est & culpæ tribuendum nautæ, qui cum per lacunas absq; periculo nauigare possit, spreta tuta nauigatione mari proficiscatur, vnde Sal. in l. 2. C. de na. fœ. ait, non carere culpa nautas, qui cũ Venetias proficiscũtur,

20 † & per lacunas ire tuto possint, mari tamen proficiscuntur, inducit ea l. cum proponas, ad legem Rho. de iac. l. si uehenda. §. 1. citat & pulchram gl. in l. eos. ff. ad legem Corn. de fal. addo ego Bar. in l. imperator ff. de app. qui inquit per tutiora itinera iter agendum, licet longiora, & vide doct. maximè Ias. in lege prima, ff. si quis cau. & subdit Sal. vbi supra, rationem esse, quia homini potenti, & crudeli comparatur mare. l. 1. ff. de dona. cau. mor.

21 †& aduersæ maris procellæ nemini parcunt, suntque inexorabiles: precibus enim nõ flectuntur. & addes Bal. in consilio 395. non semel relato, qui ait, in culpa illum esse, qui iter ab omni impedimento tutum facere potuit, & non fecit, nil tamen citat. Itẽ his addes tex. in l. qua actione. in fi. prin. ff. ad l. Aqui. in illis verbis, vel negligentius p lubricum transierit.

22 †Tenetur etiam nauta mercatorib. si illicitas merces in naui immiserit, & ex hoc omnes publicari contigerit. d. l. cum pponas. C. de nau. fœno. & dic, ut per docto. ibi, & in variis locis huius tractatus hæc attigimus, & addes elegans Raphae. Cumani consilium, sub nu. 5.

23 Annumerari culpæ nautæ puto non esse dubitandum, si illicitis insignibus nauta in naui sit vsus, & propterea merces ablatæ, seu amissæ fuerint. Pro quo assumes quæ scribam infra, cum de nauibus verba faciam, in ver. sciendum est priuatos &c. quę ad hunc locum attinẽt, & probari, ac suaderi potest, ex l. eos. ff. de fal. in illis verbis, & illicitis insignibus est vsus, quæ aliàs in maximi ponderis causa contra quendam magistrum nauis inducebam, qui cum insignibus Anconitanis nauigare solitus esset, & iisdem insignibus naui onusta mercibus è portu Anconitano anchoram soluisset, profecturus per loca imperii, tempore quo vigebat bellum inter Cæsaream Maiestatem, & Gallorum regem, Regis Gallorum insignibus inter nauigandum est vsus, captus à Nauarcho, seu præfecto classis imperii, propterea non sine magno damno, & detrimento, mercatores iidemque domini mercium easdem recuperarunt, quòd damnum inciuili audacia immò verius temeritate magistri nauis euenisse asserebam, & propterea, & sarcire, ac præstare mercatoribus debere. facit l. cum proponas. non semel citata. Idque etiam probat ex his, q̃ p̃ceptor meus Pau. Paris. scripsit in cõs. 43. nu. 69. & seq. vol. j. intẽtio &c. Vñ prouide Anconitani viri decreto

24 † sanxere ne magistri nauiũ insignib. aliarũ ciuitatũ in nauigiis vtantur.

25 Dicebam ẽt, cum quidã magister nauis insulam quandã, naui mercibus onusta, pleno velo nauigaret, † piraticamq; nauim vidisset in vada incidisse, & (vt vernacula lingua dicimus) nelle secche, quibus se extricare pirata non poterat, & videns nauim prædictam transeuntẽ, scapha nauis complures nautas oratum transmisit, vellet sibi adiumẽto esse, vt nauis sua à vadis liberarẽt: at Magister nauis sciens & agnoscens piraticam nauim, miseratione ductus, dimissa nauigatione, scaphã nauis suę cũ hoĩbus transmisit, itaq; exoneratis armamẽtis piraticę nauis leuandæ eius cã, nauis tandẽ auxilio magistri nauis, & nautarum eius fuit a uadis liberata. quod vt primũ factũ fuit, pirata piratæ functus est officio, retentis. n. hoĩb. nauis, qui adiumento fuerãt, sub colore cõuescendi, retẽta nauis scapha, naui hoĩb. exarmata facilè capta, merces ferè omnes est deprædatus. Dicebam. n. ma-

gistri nauis inciuilem audaciam mercatoribus obesse non debere, sed sibi ipsi ut damnum mercatoribus præstare teneretur. Idque suadebam, ex l. cum proponas. pluries citata, & quia iuris vulgaris regula est, eum, qui causam, seu occasionem damni pbuit, censeri damnum dedisse l. ante. § si cum seruum. ff. ui bon. rap. l. videamus. § fi. l. q domum. in fin. ff. loc. l. qui occidit. in §. in hac. ff. ad l. Aquil. & ex eo etiam in culpa censeri debet magister nauis, quod non 26 † præuiderit id, quod a diligente fuisset præuisum, vt Iurisconsul. inquit in l. si putabor. ff. ad l. Aquil. accedit, quia personæ 27 † qualitas spectanda est l. plenum. §. equitii. ff. de vsu & hab. cum his, quæ latissimè scripsit Marsi. in rub. de prob. nu. 13. & seq. spectandumq; est 28 † quod quis solitus, & cõsuetus facere existit. l. 3. in § fi. ff. de eo quod cert. lo. l. item Mela. ff. ad l. Aqu. & facit. l. si pecuniam. in §. si seruum. maxime in ver. enim uero. ff. de cõd. ob cau. & l. cum duob. § damnum. ff. pro so. Accedat, quod inquit Bal. in l. 1. C. qui bo. ced. poss. in fi. vbi ait, piratas militare instar catulorum in syluis, nauigantiumq; 29 † securitatem impedire, hostesq; publicos, & infames esse, & militiam exercere non posse. & idem Bal. inquit in l. nauigia C. de fur. piratas hostibus fidei, & principis comparandos esse, & ideo posse impunè 30 dispoliari. † Sũt enim ipso iure diffidati, quem refert, & probat Ias. in consi. 170. volu. 2. nomine Mag. col. 2. & piratas latrones maritimos appellat Alua. in ca. 1. § nauigia. de statu. & 31 consue. contr. lib. eccl. & huiusmodi † piratas ter in anno solẽniter ore Pontificis excommunicari scribunt Io. Andr. & Abb. in c. excommunicationi. de rap. & piratarum pessimum, & iniquissimum genus hominum esse, & his nauigandi licentiã nõ solum interdictam, verum diripi impune posse propria quidẽ auctoritate scribit Ang. in consi. 290. thema est tale. citat auth. nauigia. C. de furt. & l. postliminium. §. a piratis. ff. de capt. & his adde, quæ de piratis scripsit Veron. in authen. sed nouo iure. C. de ser. fugi.

32 † Nõ esse etiam ambigui iuris puto vitio ac culpæ nautæ vertendum esse, qui non impetu ventorũ, aut tempestate coactus, sed imperitia in vada, seu scopulos inciderit, nauimque fregerit, & propterea merces, vel amissæ vel deteriores redditæ fuerint. Imperitia enim culpæ annumeratur: regula, culpa. ff. de regulis iur. reg. non est, eo. ti. in 6. l. illicitas. in §. sicuti. ff. de offi. præsi. §. imperitia. insti. ad leg. Aqu. & l. imperitia. ff. de regu. iur. Suadetur ex l. 1. in § quod si propter loci iniquitatẽ. ff. si quadr. pau. fecis. dica. Item ex §. Celsus. in l. si quis fundum. l. item quæritur. § si nauicularius. & §. si gemma. ff. locat. addo l. si merces. in §. q columnam. eo. tit. Et generaliter si aliter, quàm dictũ est ex imperitia, cum merces perierint, vel deteriores redditæ fuerint, iisdem iuribus idem respondeo.

33 † Vetus est enim illud, Quam quisque norit artem, in illa se exerceat: nec enim quis nauclerũ, aut nautam profiteri debet, si nauigandi artem ignoret, cum & horum dicatur professio. l. cum nauarchorum. C. de nauicula. libr. 11. vbi Luc. Pen. Accedat & illud, quod legitur in c. ante omnia. in fi. 40. dist. periculũ imminere prælato, qui nauem ecclesiæ regit, & remum tenere non noluit, & his adiicies, quæ in 3. parte principali tractatus diximus nu. 27. & intellige prædicta, & si vigilantib. nautis in vada nauis inciderit: nam si nautis obdormientibus, magis, magisq; culpa arguitur, arg. l. si seruus seruum. § si fornacarius. ff. ad leg. Aquil. illud tñ declarationis causa in proposita materia sin34 gulariter notandum puto, † culpæ nautis verti non debere, si piscatores nocte lumine ostẽso, ipsos fefellerint, qui cum in portu se recipere crederent, quasi portus sit, vbi lumen cernitur, in vada inciderent, & naufragium facerent, idq; ex eleganti l. ne piscatores ff. de incen. rui. & nau. Præsides enim ne in periculũ naues, & quæ in eis sunt, deducantur, propter dicta lumina, diligenter curare debent, vt dicit Iuriscons. ea. l. quod notent Anconitani ciues, qui polyporum, seu octipedum tempore, piscatores luminibus piscari sinunt extra domum Veneris, quẽ locum diui Clementis scopulos appellamus.

35 † Facile. n. nautæ dici possunt, vt credentes solitum lumen esse, quo portus demonstratur, naufragium faciant.

Item, quemadmodum nauta in vitio est, & culpæ annumeratur, si malis ministris est vsus l. vtiq;. ff. de rei vend. & diximus 36 supra. ver. culpæ ne vitio nautæ vertitur. † Ita & si non oẽs ministros in naui necessarios adhibuerit, idque semper nauigii genere inspecto. Si. n. ex hoc naufragium factum sit, & merces perierint, vel deteriores sint redditæ, damnum mercatoribus est sarciendum, habes exemplum in l. item quæritur. in §. si magister nauis. ff. locat. De magistro nauis, qui sine gubernatore nauim in flumen immiserit, & orta tempestate temperare nauim non potuerit, & nauim perdiderit, vt vectores habeant aduersus eũ ex locato actionem, & vide l. 1. §. non autem, versi. quid enim si ad armandam. ff. de exer.

37 † Ex facto ẽt magistrum nauis dicebam culpæ damnandum, qui cum naui magno numero frumenti onusta Anconam nauigaret. Aũt domum Veneris constitit, & portus signa ingredi per aliquos dies distulit. Curabat. n. cum publicanis pacisci, ne ordinarium vectigal solueret, tũ rõne minimi numeri frumenti, quod ad se spectabat, tum ẽt nauis. Suborta itaq; aduersa tempestate, ruptis, atq; scissis ancorarum funibus, & fluctuum, & vẽtorum impetu, in opt. Imperatoris Traiani arcum memorabilem impacta nauis, & ipsam & frumẽtum perdidit. Hoc. n. naufragium, non iuris sui conseruandi causa euenisse respondi, iuxta l. 1. §. quod ait prætor. ff. de incen. rui & nau. & vt dicebat Bal. in d. l. cum proponas, & latè diximus supra, ver. culpæ etiã nautæ ascribitur & c. quia in facto proposito per Bal. vectigal erat illicitum, sed ex præcipiti auaritia, & culpa magistri nauis, ut in d. l. cum proponas, & vide eundem Bal. consi. 395. nume. 4. pro domino volu. 2.

38 † Est enim Anconæ vectigal minimum, ita ut difficile maritimum portum inuenias, in quo leuiora vectigalia sint constituta, idq; non augeri, quinimmo nũdinarum tempore imminui Anconitani ciues semper studuerunt, quę ciuitas ob egregiam in S. S. E. summosq; Pontifices insignem fidem, maximis priuilegiis fuit decorata, iisdemq; de causis ac (quod caput est) nunquam satis laudati portus causa innumerabiles gentes mercaturæ causa ciuitatem frequentant, quæ ciuitas (ni patriæ me amor fallit) longè maiorib. laudib. extollenda est, quàm Iurisconsul. Vlpiani patria, quam ad cœlum ipse tulit. in l. 1. ff. de cen. Sed, vt vnde diuerteram, redeã, vt magistrum nauis in culpa fuisse crediderim, mouet me quæ scripsit Iaso l. 1. ff. si quis cau. & multa ex prędictis, ac q̃ de periculo nauigationis diximus, & dicemus.

Habent naues, vt suo loco dicemus, instrumenta, atq; armamenta sua necessaria. l. Marcellus. §. armamenta, ff. de rei ven. l. naue. ff. de euict. l. interdum. ff. qui potio. in pig. habe. l. 2. §. j. ff. ad l. Rho de iac. in illis verbis, aut si quid exarmauerit.

39 † Est enim exarmare nauim armamentis suis spoliare, vt malo, clauo, anchora, & reliquis. De quo vide notabilem l. expugnantur. ff. de incen. rui. & nauf. & habes ex eleganti l. nauis aduersa. ff. ad leg. Rho de iac. vbi Iurisc. ait, tumultuariis armamẽ40 tis comparatis & c. † in quo obiter nota verbũ illud tumultuariis, inscitè exponi ab Accur. significat. n. sine præmeditatione, raptim, & festinanter emptis, & facit tex. in l. 1. in §. non autem. ff. de exer. versi. quid n. si ad armandam instruendamve nauim. & l. fi. ff. de fun. instr.

41 † Vnde puto, non solũ nautæ sarciendum non esse, si nauem eius culpa exarmari contigerit, vt inquit Accursi. in citata l. 2. §. 1. in verbo conseruatis. verum ẽt si in conductione nauis, bene instructam nauim esse conuentũ fuerit, de quo vide Signo. consi. 195. nu. 3. in q. & c. & pp mala armamenta nauis perierit, nautam amissarum mercium damnum præstare dẽre. Finge. n. ortam tempestatem, cui mediocribus quidem funibus resisti potuisset, & ruptis debilib. funib. ac rudẽtib. naufragium factũ vitio malorum funiũ, quis neget amissarum mercium dãnum nautam dñis præstitum iri? Cum naufragiũ non ex marinæ tẽpestatis discrimine, sed ex præcipiti auaritia nautę euenerit, qui armamentis necessariis nauim non muniuerit, arg. l. cũ proponas iam sæpius citatæ. & in facto proposito legi Alexã. in l. hoc amplius. §. 1. ver. Nerat. ff. de dam. infe. Ex cuius verbis ac Accur. ibidẽ in ver. damni, quantum ad rem attinet, ex trib. notari posse culpam nautæ collegi. hic non ligauerit nauim, debuit. n. pũidere vel vim fluminis, vel fluctus maris. Item 42 † ligauerit, sed malis funib. & vlti. si ligauerit bonis funib. minus tñ diligenter, ut quia bono ligno ligata forsan non fuerit, seu firmis locis. Quæ singulariter notanda sunt. Dicet aliquis, ad verbum obstare. l. quemadmodũ. in §. si nauis tua. ff. ad l. Aqui. in illis verbis, sed si fune rupto, aut cũ a nullo regeretur, nauis incurrisset, cum dño agendũ non esse. Rñdeo verba Iurisc. intelligenda esse, vbi tempestate aduersa, & impetu fluctuũ funis rumpit, qđ Accurs. sensisse vĩ, dum citat. l. fin. in §. si p p. ff. de pub. & probat ex eodẽ §. nã in pcedẽtib. Iurisc. notauit casum culpa nautarũ, deinde subdit, sed 43 † si fune rupto. Quæ dictio, sed si, aduersat in iure, & in facto, vt notat in l. hoc amplius. §. de his ãt. ff. de dã. inf. Consequẽter ergo in d. ver. interpretatio accipienda est, ut oĩs culpa nautarum cesset, q̃ culpa non cessaret, si vitio debiliũ funiũ naufragiũ sequeret, vt pbauimus, & hanc interpretationẽ maximę experientiæ vir Alb. de Rosa. ibidẽ innuit. Et qñ in ea l. queadmodum. multa notabilia ɔtinent, & q̃ valde ad rẽ (de qua est disputatio) ptinent, idcirco q̃dã ad verbum referre decreui: nec mihi vitio vertat aliquis: nã si nr̃æ tempestatis Iurisc. parũ Latinè dicta verba referre solemus, qs dubitauit antiquorũ Iurisconl. (q legũ vertices fuere) elegãtia, & succi plena verba referre, absurdũ non esse? Verba igit Iuris. Domitii Vlp. hęc sunt: Si nauis tua impacta in meã scaphã dãnũ mihi dederit, q̃situ est, q̃ actio mihi cõpeteret, & ait Proculus, si in ptãte nautarũ, ne id accideret & culpa eorũ factũ sit, lege Aquilia cũ nautis agendũ: q a parui refert an nauim immittendo, aut ferraculũ ad nauim ducẽdo, aut tua manu damnum dederis: quia omnib. his modis per te damno afficior. Sed si fune rupto aut cũ à nullo regeretur, nauis incurrisset, cum domino agendum non esse.

Itẽ Labeo scribit. Si cũ vi uẽtorũ nauis impulsa esset in funes anchorarũ alterius, & nautę funes pcidissent, si nullo alio mõ, nisi pcisis funib. explicare se potuerit, nullam actionẽ dandam. Si

Si nauis alteram contra se venientem obruisset, aut in Gubernatorem, aut in ductorem actionem competere damni iniuriæ Alphænus ait. Sed si tanta vis nauis facta sit, quæ temperari non potuit, nullam in dominum dandam actionem. Si autẽ culpa nautarum id factum fuerit, puto Aquiliam sufficere. Hactenus Vlpi. omisso & quidem cõsultò. §. item Labeo. diximus enim supra. in titulo de contrac. nume. 4. & seq. nonnulla ad interpretationem d. §. ex quibus verbis Iuriscon. multa ex te colliges, nos pauca notabimus. Primũ vides lapsum fuisse Accur. ꝙ in prima interpretatione super verbo, impacta dixit. Nouit enim humanioribus literis, vel mediocriter eruditus, à verbo impingo, descendere impegi, impactum, ex in, & pango, & significare, impulsa, elisa & c. Deinde nota, in quibusdam codicibus non ferraculum, sed gubernaculum legi, non tamẽ congruit literæ, si Iuriscon. verba consideraueris. Habent etiã complures codices verticulum, quę etiam electio videtur extranea, antiqua lectio est ferraculum, de quo vocabulo nõ legi aliquẽ, qui meminerit, & puto verum esse, quod 44 † Accur. inquit, instrumentum nauis esse, non ꝙ eò nauis rectè ducatur, vt ipse inqt, & Alberi. in dictionario suo testatur, nam instrumentum, quo gubernatur nauis & recta ducitur, non est ferreum, & appellatũ gubernaculum, clauus, seu temo, & forsan sensit Iurisconsul. de quodam instrumẽto nautico, quod Delphin aliter appellatur: erat enim secundùm quosdam ferreum contra ventorum impetum ad Delphinis imaginem. 45 † Rursus notandum est, Floria. in ver. & nautæ funes præcidissent. exposuisse in hæc verba. Nautæ, scilicet alterius nauis, in quam impulsio facta est, & propter id periit ipsa nauis, ita addit Rayn. quæ interpretatio est contra Iurisconsl. verba. Nam nautæ impulsę nauis, non nautæ nauis, in cuius funes impulsa est, funes præciderunt, quæ nauis, in cuius funes impulsio est facta, præcisis funibus fracta est, dubitabatur, an esset danda actio in nautas nauis, qui præciderunt, quod negat Iuriscon. si vi ventorum impulsa nauis nullo alio modo nisi præcisis funibus explicare se potuerit. Et ex verbo, explicare, demonstratur Iurisconsl. intelligendum, vt dixi, ac etiam ex versic. seq. idemque Labeo, vbi de naui piscatorum, quę in retia inciderit, idem iuris esse dicitur, si piscatores se aliter explicare non possent, inciderint, præciderunt. n. retia piscatores, qui in retia inciderunt, consequẽter intelligimus funes præcisos a nautis impulsę nauis, nota tamen vtrumque casum.

Item nota, ex præcedentibus, & sequentibus, vbi damnum datur a naui culpa nautarum, nõ solum agi posse aduersus nautas, verum & contra dominum nauis, vt indicant Iurisconsul. verba, & Accu. & Flor. ibidem notant, & nos latius infrà probabimus.

46 † Postremò, ad interpretationem versic. sed si fune rupto, aut cum a nullo regeretur, nauis incurrisset. Puto enim intelligendum, non ꝙ nauis sine gubernatore, seu ductore nauigatũ missa esset; quoniam si nauis sine gubernatore in flumen seu in mare immissa esset, & propterea incurrẽdo aliam obruisset, in dominum daretur actio, argumento. l. item quæritur. in § si magister. ff. loca. & hoc saltem vbi locus esset in quo aliæ naues essẽt, seu à nauibus frequentaretur. Debuit enim præuidere, argum. l. qui occidit § in hac. ad legem Aqui. Vnde necessarium credo (vt proximè dixi) interpretandum versiculum, & factum in eo ponendum, in quo & nautarum, & domini cesset culpa, & pp illam aduersatiuam, sed si, de qua supra diximus. Et si quis Palinuri casum in versic. prædicto fingeret, satis quidẽ iudicio meo congrueret, de quo præstantissimus Poetarum ait:

Nanque gubernaculum multa ui forte reuulsum.
Cui datus hęrebam custos, cursusque regebam.
Præcipitans traxi mecum, & c.

Orta, scilicet, aduersa tempestate, qua ductore, seu gubernatore amisso, si nauis incurrendo, cum temperari non potuerit, dederit, cum culpa absit, neque in nautas, neque in dominum actio danda sit. 47 † Et, vt euidentior prædictorum habeatur intellectus, & sensus datus magis elucescat, sciendum est, res ipsas, vt puta naues non delinquere, seu culpam admittere, sed qui res possident, vt inquit Imperator in §. oportet autem. in authen. de mand. princip. & Gand. in titul. de reb. non por. contra de. numero 7. Nec enim propriè dici potest deliquisse, aut damnũ dedisse, aut fecisse, quod sensu caret. l. 1. ff. si quadr. paup. fecis. dicatur. Si igitur culpa abest in domino, & nautis nihil proponitur, vt damnum datum a naui sarcire teneantur. Quod Accur. sensisse ibidem videtur, dum citat elegant. l. prætor ait. in §. hoc edictum. ff. de dam. infect. At vbi dominus nauis contra solitũ nauim dimisisset, seu in mare, vel flumen immisisset sine ductore, uel gubernatore, præstandum damnum esse, quod in currendo nauis dederit. Vt enim ex imperitia propter malos ministros culpę reus est nauta, ita & si ministros in naui necessarios non adhibuit, atque imposuit, vt suprà probauimus, & hęc quoad. §§. prædictos attigisse sufficiat. Hoc solum addito, quod Bald. consil. 443. volum. 4. coram vobis & c. inquit in hæc verba: Velociter nauigare, non est peccatum: sed si proinde altera nauis obruitur, nauta tenetur, nisi tanta vis ex improuiso facta sit, vt temperari non potuerit. ff. ad leg Aqui. l. quemadmodum. §. si nauis alteram.

48 † Euenit etiam plerunque, vt in magnis nauibus mures merces oneratas rodant, & non leue damnum dominis earundem afferatur. Vnde puto, cùm nautæ ab hac re præualere possint, tanquàm culpę reos, damnum dominis præstare debere, idque ex l. item quæritur. in §. si fullo. ff. loca. vbi Iurisconsl. in hæc uerba. Si fullo pollienda vestimenta accepit, eaque mures roserint, ex locato tenetur; quia debuit ab hac re cauere, & propterea cauti nautę domesticas felles in nauibus tenent, ex quo satis à culpa excusandos puto.

49 † Illud etiam nautę culpę annumerandum puto, si propter inimicitias eius mercatores iidemque conductores damnum aliquod patiantur. Finge enim magistrum nauis alias piratam fuisse, publiceque ob id retentum, vel cum aliquos deprędatus esset, inter nauigandum in illosmet incidisset, quos iam deprædatus fuerat; qui cum in naui magis instructa, melioribusq; armamentis munita essent, sibimet ius dixerint, maxima conductorum iactum iactura, omne damnum præstandum, atq; sarciendum esse puto. l. si merces. in §. culpę. ff. loca. l. pen. ff. sol. matrimo. quod intelligendum est, siue nauta culpa sua, siue absq; eius culpa in inimicitias inciderit, ut in eodem §. culpæ. & Bar. Salyc. & Pau. post glo probant. Satis enim dici potest sua culpa damnum datum, quod propter eius inimicitias euenit, & vide Areti. in consi. 138. quia consultatio & c. qui idem probando, & remissionem vecturę fieri debere, vbi ad destinatum locũ merces aduectæ non essent: & ad id, quod interest, nautam teneri scripsit. Adde quæ latissimè Goz. præceptor meus scripsit consi. 47. in causa conductorum. num. 14. cum seq. & nume. 20. & seq. & in pen. colum. & quid scripserit Alexan. consi. 20. requisitus. in fi. volum. 5. si libet legito. Addo etiam. l. videamus. in §. qui vina. ff. loca. recipiuntque supradictam declarationem Bartol. in eodem § culpæ. vt de propriis inimicis nautæ intelligamus. Dicit enim Bartol. cum quidam mercator merces vendidisset, & posteà adueniente exercitu merces captæ sunt, si quidem merces captæ sunt ab inimicis propriis venditoris, tunc periculum suum est, vt in eo. §. probatur. Si verò alias fuisset mercium facta direptio: tunc venditor de casu fortuitu non sua culpa contingente non tenetur. l. si res. de act. empt.

50 † Tractari & illud potest, quod frequens est, si magister nauis inter nauigandum in piraticam nauim inciderit, & rata naui capta, merces, & cætera conductorum substulerit, an mercatorib. iisdemque conductoribus damnum pręstare teneatur? Et respondendum puto, si resistere nauta potuerit, & non restitit, teneri. Si verò propter vim maiorem, aut potentiam piratæ resistere non poterat excusari. l. item quæritur. §. exercitu. ff. loca. l. si fundus. ff. eod. resistere enim & se defendere debet: cùm potest, & dolo facere videtur nauta, qui cum posset, non restitit. l. dolo. ff. si ven. nomi. mu. vbi Accursius. & facit l. j. in §. occisorũ. ff. ad Sylle. Hæc autem intelligenda sunt, vbi mercium domini in naui non sunt, at vbi in naui sunt, denuntiare debet nauta. Sed si denuntiare non potuit, excusatur, secundum distinctionem prædictam, vt in d. §. exercitum. uersi. Labeo. & ideò solẽt magistri nauium, cum piraticam nauim vident, vt notari non possint, & ex uoluntate dominorum mercium factũ appareat, & dominos mercium & consiliarios, selectosque quosdam nauis homines conuocare, & his conuocatis quid agendũ sit consulere, atque decernere, pugnandum, resistendumve sit, & probè quidem faciunt.

51 † Hic subiungi potest, num culpæ nautę tribuendum sit, si pluuiali aqua inundatæ merces hoc ipso deteriores sint redditæ? In quo animaduertendum puto, quædam nauigia emphracta esse, quędam rephracta. l. 1. in §. quædam naues. ff. de exercitatoria, hoc est quędam esse nauigia contracta, seu tecta, quædã aperta, & ita legendum puto in d. §. ut latiùs infrà dicemus, cũ de nauibus tractabimus. Aut igitur tectum nauigium conduxit mercator, & ex tabulato uitiato, & non bene sarto, seu constrato, pluuialis aqua penetrando damnum dederit, & nautam tanquàm culpæ reum teneri puto: integram enim nauim pręstare debet, ut supra diximus, & uitiatum tabulatum reficere debet, argum. l. sed & addes. in §. illud nobis. ff. loca. Si uerò apertũ nauigium conduxit, & ubi nauta (ut plerique solent) uelis, seu aliis instrumentis tegerit, si aqua penetrauerit, nihil est, qđ nautæ imputetur: hoc enim euenire posse prospicere debuit mercator, idemq; conductor. l. si quis domum. §. hic subiungi põt. ff. loc. & arg. gl. in l. habitatores. in fi. ff. eod. & eorum, quæ Aret. scribit consi. 139. quia consultatio & c.

52 † Notauit ẽt magistrum nauis Bal. in consi. 54. uol. 4. qui contra uoluntatem dominorum mercium portui Anconæ se applicuerit: & cum de culpa nauta teneatur. l. colonus. in §. nauẽ. & notari ait in l. si uno. § item, cum quidam. ff. loc. damnũ præstare debere respondit, quod responsum legito: consuluit enim in quæstione Anconæ agitata.

In summa, ex prędictis liquet, uerum esse, quod eleganter inquit Accur. in l. uideamus. in princip. in uer. suo nomine. ff. loc. Ait

Ait enim ex illa, & l.seq. probari trib. modis ex culpa aliquẽ notari posse. Primum, si non facit, quod diligens faceret. Deinde, si contra pactionem. Postremò, si fuit in mora. Quam glos. nota, & ex enumeratis locis facile, ni fallor, omnibus, quæ ex facto proponentur responsa occurrent, supplereq; poteris ex duab. regulis, quas cum de nauigatione tractabimus subiungemus, & ex his, quæ habentur in l. pignus. C. de pigno. actio.

Quarta Pars.

SVMMARIVM.

1 *Culpa agendo, vel excipiendo obijcitur, uagandum non est, sed certa designari debet.*
2 *Culpa quomodo deducenda, & probanda sit.*
3 *Culpa tunc afficit, cum casus propter illam euenit, qui aliàs non euenisset.*

Bene est, vt in proposita materia cliẽtulis in disceptationibus forensibus recta consilia demus, quomodo deducenda, atque probanda sit culpa, hic subiungere. Sciendum est igitur, vbi vel agendo, vel excipiendo 1 † alicui culpa obijcitur, vagandum non esse, sed certam culpã designari debere, & speciatim dici. l. prætor ait. in princ. ff. de iniu. c. vt circa, de elec. in 6. Bar. consil. 193. commune Lucignani &c. in 3. dubio. Alex. cons. 3 viso processu. col. 2. vol. 3. & in consi. 136. uiso processu &c. vol. 7. Dec. in cons. 430. in prin. quod supra, & in cons. 562. nu. 2. viso puncto, & in cons. 622. nu. 2. & Aymon cons. 8. Aymon Levrardi &c. maximè nu. 26.

Item illud sciendum est (diximus enim, si culpa nautarum casus euenerit, eos teneri) necessarium esse deducere culpam illã ad casum, qui euenit, dispositam, seu (vt nostri dicunt) ordinatam fuisse: & ni fuisset illius culpa, casus ille non euenisset. l. nõ 2 omne. ff. de statulibe. l. is, qui. ff. de act. & oblig. c. † quia diuersitatem. de concess. præb. Bar. in l. 2. in §. fin. ff. si quis cau. & in l. si ut certo. §. sed interdum. ff. commo. quem omnino videas. Admonet enim aduocatum in forensibus disceptationib. Alexand. in cons. 74. col. fi. ver. 4. confirmatur. libr. 6. nam si in culpa aliquo ex prædictis modis nautam fingerimus, & tamen casus euenisset, etiam culpa existente, quæ casui causam non dedisset, nauta non teneretur, vt eleganter notauit Paul. de Castr. ex l. fi. in §. si ea conditione. ff. ad l. Rho. inquiens, limitat iste. § omnes leges, dicentes quem teneri de casu, quando culpa præcessit, vt ff. cõ. l. in rebus. & l. si vt certo. § sed interdum, quia intelliguntur, quan3do casus euenit propter culpam, qui aliàs non euenisset, † subdit verum esse, etiam si culpa in faciendo admitteretur, dũmodo in delictum non cadat. hęc ille, qui citat l. si alius. in §. est & alia. ff. quod vi aut clam. l. is, qui. ff. de act. & obli. addo, quod idẽ inquit Paul. consi. 136. col. 2. visis, & consideratis omnibus superius enarratis, vol. 1. & idem Paul. in materia de qua agitur ex facto consultus idẽ respondit, vt patet in cons. 471. viso &c. Alex. in l. 2. § quod diximus, nu. 6. ff. si quis cau. & videbis Dec. in c. ex ratione. nu. 19. extra de appel. & Lau. sylua. in trac. de feu. recog. q. 81. nu. 3. to. 7. & secundùm prædictas auctoritates primo loco relatas concludendum puto, quibus addes Dec. in reg. contractus, in fi. ff. de reg. iu. & Aym. cons. paulò supra relato.

Quinta Pars.

SVMMARIVM.

1 *Nauta si cum ad nauigandum prosperior flatus inuitaret, vocatis loci publicanis obtulerit vectigal solitum secundum pondus mercium alibi æstimatum, & publicani recusauerint recipere, an si è portu discesserit naui onusta mercibus, merces cecidisse in commissum dicantur.*

Postquam quomodo deducenda, probandaq; sit culpa breuiter disseruimus, complures quæstiones prout in initio polliciti sumus, proponemus: & primò occurrit quotidiana illa quæstio, in qua eleganter quidem ex facto consultus respondit Raph. Cu. in cons. 5. non reuocando in dubium, &c.

1 Cùm quidam † nauta naui mercibus onusta Venetias nauigaret, & in ipsa nauigatione portui alicui se applicuisset, vocatis loci publicanis, obtulit eisdem vectigal solitum, secundùm põdus mercium alibi æstimatum, publicani visis mercibus recusarunt accipere iuxta pondera alibi æstimata, & affirmãtes merces maioris esse ponderis, è naui recesserunt. Nauta cùm ad nauigandum prosperior flatus inuitasset, è portu anchoram soluit: cumq; a portu parum abesset, vocatis publicanis accessit, q in commissum merces incidisse asserebant. Defendit idem Raphael, & subtiliter, & elegãter nautam ex pluribus & maximè: quia professus, & obtulerat soluere (vt supra) & ex solitis publicanorum factionibus. Pro quo l. quantæ. ff. de publi. & quia parum processerat, & a loco parum distabat, & vocatus iuit, subditq; vbi ex facto nautę res in commissum cadunt, verum esse, quoad res ipsius, domini enim rerum absentes, & consequẽter iuris præsumptione ignorantes, dominio rerum suarum minimè intelliguntur priuati. l. cotem ferro. in §. dominus. ff. de publi. Et si statuto, vel consuetudine ciuitatis caueretur, q cuiuscunque res sint, in commissum incidant, non noceret forensibus, & ignorantibus, nisi huiusmodi statutum, vel consuetudo communiter in alijs locis vigeret, adeò vt ignorantia prętendi non possit, & cùm nauta soluendo non esset, domini mercium soluto vectigali restituendi sunt ad merces. ff. de eo, per quem fac. erit. l. fi. in princ. & ibi notatur, probaturque optimè. ff. quã. appel. sit. l. 1 in fi. & gl. & Bar. facit etiam, quod notatur ff. sol. matrim. l. 2. §. quòd si in patris. in glo. super versic. sui iuris, & de le. 1. l. planè. 2. §. 1. hactenus ille. Ad quæ vide Bertach. in tracta. de gab. in 7. q. prin. nu. 5. & in vlt. par. num. 7. & seq. num. 13. & seq. & ad id, quod de restitu. in integ. ait, vide quæ apud Bar. notanter in citat. l. cotem ferro. in §. dominus. super versicu. statuto cauetur.

SVMMARIVM.

1 *Nauta an possit esse testis in causis domini.*

1 Item † quæritur, an nauta possit esse testis in causa domini? Nic. Boe. dec. 56. in fi. & similiter &c. refert Ant. Baue. in §. pater, num. 52. insti. de testa. sensisse, testimoniũ dicere non posse, & motum auctoritate Bald. in cons. 336. punctus infrascripti consilii, vol. 2. cuius sententiam improbat, per l. quoties. C. de nauf. li. 11. & l. consensu. C. de rep. subdens Bal. non loqui in nauta, sed in alio subdito. Ego verò cons. Bal. sub cita. nu. non reperi, & respondendum puto ad probandũ naufragium nautas admitti, & idoneum eorum testimonium esse dubitari non posse, cum id clarè ea. l. quoties, caueatur, & ex ea. l. habes in magistris nauium pleniorem esse scientiam, in qua l. & Dynus, & Bar. respondere generaliter, nautas idoneos testes esse ad probandum ea quæ in naui gesta sunt, & vera est eorum sententia, cùm non facilè eorum, quæ in naui geruntur, per alios scientia haberi possit. l. consensu. C. de rep. quas leges eleganter declarauit Soci. in cons. 17. supra dicta causa &c. intelligendas, vbi exercitori, & domino nulla potest culpa ascribi, quare alios nõ adhibuerit, fueritque casus, in quo non potuerit alios adhibere, vel communis consuetudo sit virorum prudentum, q super eo, quo deponitur, alii non adhibeantur. Cùm enim versamur in his, quæ non possunt probari, nisi per nautas contra extraneos, testimonium eorum est legitimum. Adde quæ scribit Fely. in c. in literis. nu. 8. extra de testi. & vide Alex. cons. 148. in causa appellationis. in fi. col. 2. versic. nec obstat, si diceretur. volu. 5. Addo etiam ad l. quoties. aliquas ex limitationibus cumulatas per Gram. in consi. 45. aptari posse in illa regula, testes inhabiles admitti, vbi aliter veritas haberi non potest. de qua in sexcentis locis doct. nostri scripsere. sufficiat Grammatici citatum consilium auctoritatibus satis refertum.

SVMMARIVM.

1 *Mercatores si nautæ sarcinulas ligatas seu signatas tradidero, & uel apertæ, vel resignatæ restituuntur, quibus remedijs mercatoribus eisdem dominis consulatur, relatiuè.*

1 Vlgaris ste illa quęstio, si mercatores nautę † sarcinulas ligatas, seu signatas tradidere, & uel apertæ, vel resignatę restituuntur, quomodo, quibusve remediis mercatorib. iisdemque dominis consulatur. De qua vide Bar. in l. in actionibus. circa fi. ff. de in litem iu. & eundem, qui tamen aliter loquitur in l. vni. ff. furt. aduer. nau. & in l. 1. in §. si cista. vbi etiam Bal. ff. depo. & in l. certi iuris, nu. 2. C. loc. Ias. in l. si quando, nu. 48. & seq. C. vnde vi. & eun. in l. in actionib. nu. 39. & seq. vbi, & plenius, & melius scripsit, & latissimè oĩum præceptor meus Pau. Par. tractat responsorum. lib. 1. sub nu. 74. inficiari, qui respondit in facto mercatoris, & quidem quotidiano, & videbis eum in consi. seq. ex quibus locis, quid plerique probauerint quidq; receptum sit facile colliges, quibus addes, quod proximè ad materiam de mercatore, seu numulario Par. de Pu. scripsit in trac. de sind. in vlt. q. to. 14. & quæ Anch. scripsit consi. 286. ex prædicta facti narratione.

SVMMARIVM.

1 *Nauta an cogi possit nauigare, veluti hospes hospitari.*

Quæri posset, an quemadmodum caupones, & stabularii, postquàm hospitium aperuere, & hospitandi munus subiere, hospites recipere regulariter cogi possunt, vt not. Bart. in l. 1. §. 1. ff. nau. caupo. stab. & in l. licitatio. ff. de pub. & Bald. in auth. omnes peregrini. num. 4. C. comm. de success. & Cy. in l. 1. C. de epis. aud. & de quo videbis Anch. in consi. 157. summę, & tex. in l. vni. in §. 1 ff. fur. aduer. nau. cau. in illis verbis, caupo. vel stab. repellere non potest iter agentes, vbi Bar. idem probat: a cuius sententia recedendum non est, propter relata Iurisconverba, quæ immutanda non sunt, eodem modo nauta nauigare compelli possit, in qua facti specie Par. de Put. respondit posse, in tract. de sind. in vers. aduocati, num. 23. motus. l. cum nauarum. C. de na. lib. 11. sed iudicio meo propter publicum frumentum publicasve species in ea. l. commendatur, & quod ratione publicæ vtilitatis receptum est, ad priuatos trahendũ nõ est. l. vni. in fi. de cad. toll. & quia ad summam reip. nauium exercitium pertinet. l. 1. §. si is, qui nauem. ff. de exer. vnde si quis naues suas aliquot tit. à pub. necessitatib. quæsierit excusare, scire debet naues ipsas fisco sociandas. l. 1. C. de naui. non excu. à publicarum enim specierum transuectione, priuilegio, aut religionis intuitu naues vltra 2. millium modiorum capaces excusare nemo potest. l. iubemus. C. eod. tit. quæ est ad verbum in ti. C. de sac. san. eccle. Puto tamen sententiam Par. de Put. defendi posse propter comparationem factam per Iuriscõ. nautarum, cauponũ, & stabulariorum in titu. ff. nau. cau. stab. & ff. fur. aduer. nau. & in caupone clarè probatur in ea. l. vni. vt suprà diximus. Nec quisquam putet grauius aduersus eos hoc constitutum. Nam in nautarum erat arbitrio ab initio huiusmodi exercitio se dedere, & hanc sententiam puto etiam ex mente doc. Nec tamen quisquam sit, qui inuitis nautis laboret nauigare: cũ vix quidem ipsis volentibus nauigantes improbitatem factionesve eorum ferre queant. Pessimũ enim est genus hominum. l. 3. §. ex hoc edicto. ff. nau. cau. stab.

SVMMARIVM.

1 *Nauta si merces vnius Marani archigubernio Cæsaris indicauerit, vt cęterorum Maranorum occultaret, an contributioni sit locus.*
2 *Incendium si sit in vicinia, & arcendi incendij causa ne vagetur ignis, vnius vicini ædes intercisæ sint, quòd damnum ab omnibus vicinis sit sarciendum.*

Sed nec est quotidiana illa quæstio silentio prætereunda. Imperatoria maiestas Caroli V. Maranos, quos vocãt pessimum genus hominum, cum religionem, & fidem nunq̃ coluit ista natio ab omnib. imperii locis iam diu expulit, & oblatis pluries inæstimabilib. munerib. & cõditionibus nõ solũ reuocare recusauit, verum merces & res ipsorum omni diligentia per loca imperii perquiri, & inuentas proscribi edicto publ. 1 mandauit, finge igitur magistrum nauis onusta naui † merciũ Maranorum impetu ventorum, & fluctuum ad portum imperio subiectum aduectum, vel inter nauigandum in archigubernium Cæsaris incidisse, quod vel præses prouinciæ vel Archigubernius pręsentiens omnes merces auferre quæsierit. At callidum magistrum nauis, vt perquirendi diligentius omnes merces remoueretur cura, cuiusdam tantum Marani merces indicasse, cæterorum verò merces quodam colore occultasse, num Maranus qui merces perdidit iure petat contributione oĩum damnum sibi sarciri: quia merces suæ pro omnib. datę sunt, & quia suæ manifestatæ sunt, cæterorum saluę factæ sunt: In proposita quæstione respondi Paul. Cast. in l. 1. ff. ad l. Rhod. de iac. quęstionem non absimilem tractasse, in qua se ex facto consultum ait, & est talis, cum quidam plurium mercatorum merces certa mercede constituta in Galliam exportasset, præsensit certis de causis regem merces auferre decreuisse: qua de re requisitus, vt mercium dominos indicaret, vnius tantum domini res manifestauit, cæterorum verò occultauit, idq; cautè fecit, ne diligentius perquirendi causa prępeberetur, quo commento res ex sententia successit: vnius enim solum merces amissę fuere, aliorum autem saluæ factæ, qui merces perdiderat contribui petebat, obiicitur verò amissarum mercium periculum se tãtum spectare, arg. l. pignus. C. de pig. ac. & l. 2. in §. si nauis. in ver. quod verò prædones. ff. ad l. Rhod. de iac. respondit Pau. contributioni locum esse propter d. l. 1. & idem plenius probat in consilio 220. proponitur in facto. in 1. par. æquissimum nãque est commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas res aliorũ consecuti sunt, vt merces suas saluas haberent. l. 2. §. æquissimũ. ff. ad l. Rhod. de iac. & vtrobique idem Paul. citat Gui. qui dictis 2 iuribus respondit, si incendium sit in vicinia, † & incendii arcendi causa, ne vagetur ignis, vicinorumq; ędes comburat, vnius ędes intercisæ, & diruptæ sunt, damnum domino ædium diruptarum ab omnibus vicinis sarciendum esse, cum si intercisæ ędes non fuissent, omnibus vicinis ignis nocere potuisset, arg. ff. quemad. ser. amitt. l. si locus. §. fi. vbi Flo. vide & C. de om. agro deser. l. quicũque. in fi. ff. ne quid in lo. pu. l. 2. §. viarum, & vide l. si alius. §. est & alia. vbi optima lex, & ibidem Bar. ff. quod vi aut clam. Subdit idem esse in oratore alicuius ciuitatis capto, & redempto, vt vniuersi ciues ad contributionem vocẽtur. De quo eleganter Bar. in l. si seruus. in §. quod verò mandati. ff. de fur. & apud eum Alex. tractauit, & secundum Pau. sententiam in proposita q. respondendum putaui, quib. adiicies Bald. consil. 442. quidam nominis. in 3. li.

SVMMARIVM.

1 *Exercitor quando ex his, quæ gesta sunt cum magistro nauis, & recepta, quando nauta restituere teneatur, & quando in exercitorem detur iudicium ex delictis eorum, qui in naui sunt, relatiuè.*
2 *Interpretatio ad l. primam. in §. magistrum. & l. fi. ff. de exer. relatiuè.*

1 Scio alienum non esse a proposita materia, disputare, † qñ exercitor ex his, quæ gesta sunt cum magistro, aut præposito naui (quem patronum nauis vulgò appellamus) & recepta, qñ nauta restituere teneatur, & ex delictis eorum, qui nauigandi causa in naui sunt, in exercitorem qñ iudicium detur: & his similia. Sed qm̃ veteres Iurisc. hæc adeò eleganter, copiosè, ac appositè tract. vt vix quicquam addi posse videatur, vt patet ex ti. ff. & C. de exer. ff. nau. cau. stab. ff. fur. aduer. nau. cau. stab. iuris interpretum loca quædam tantum addere contentus ero. Bal. in rub. C. de exer. & inst. qui qñ, & quomodo exercitores per magistros nauis obligentur, plenè disputat materiam hanc & vtilem, & opulentam, inquiens. Et ad institorię, ac exercitoriæ materiam videbis Alex. in consi. 44. viso, & discusso, vo2lum. 2. † qui l. fi. de exer. ff. nõ ineleganter interpretatur. Pau. Ca. consi. 20. in 2. par. & in consi. 345. ea. par. Dec. in consil. 510. in casu Paul. Par. in consi. 93. col. fi. vol. 1. Et an ex delicto magistri nauis, seu nautarum exercitor teneatur, & præcipuè ad interpretationem. § magistrum positorum, in l. 1. ff. de exer. Vide quæ copiosè Matth. ab Affli. notauit dec. 82. dubitatur, an dominus nauis. Rom. consil. 74. & in materia proximè dicta confugito ad Specul. in tit. de fur. versic. alia quoque actio. Innoc. extrà quod met. cau. c. super eo. Ias. in l. in actionibus, num. 40. & seq. de in lit. iur. Nico. Boer. dec. 56. & similiter Alc. in tract. de præs. reg. 3. vers. 40.

SMMMARIVM.

1 *Nautæ, qui operas suas in nauis ministerio præstitit, an in ipsa non tacita pro seruitio competat hypotheca.*
2 *Interpretatio ad l. interdum, & l. seq. ff. qui pot. in pig. ha.*

1 Et † illud in dubium aliquando venit, num nautæ, q operas suas in nauis ministerio præstitit, in naui ipsa tacitè pro seruitio competat hypotheca, & competere videbatur: Mouet l. interdum, ff. qui potio. in pig. hab. in illis verbis: Si in rem istam conseruandam impensum est, & reliqua. Rursus mouent Iuriscõ. verba in l. seq. huius enim pecunia saluam fecit totius pignoris causam, & paulò infra. Et si in cibaria nautarum fuit creditum, sine quibus salua nauis peruenire non poterat. Si igitur mutuãtibus in cibaria nautarum competit hypotheca, fortius ergo & nautis, cum ab ipsis nautis nauis conseruetur, auth. multo magis. C. de sac. san. eccle. Contrà verò, quia certi sunt casus, in quibus tacita inducitur hypotheca, & qui exprimuntur in tit. ff. & C. in quib. cau. pig. taci. contra. Inter quos casus. de quo quæritur, non est enumeratus, nec legi aliquem id dicentem, & præsertim Neg. in trac. de pig. in 4. mẽbro. 2. par. non enumerat. Dicendum est ergo tacitam eis non competere hypothecam, & hoc arg. videtur vti Iuriscõ. in l. patre furioso. ff. de his, qui sunt sui, vel alie. iur. & in l. obligationũ ferè. in §. placet. ff. de actio. & obligatio. facit tex. in §. actionum. inst. de act. & hoc met arg. vtitur Aymon in consi. 6. num. 97. & in materia proposita idem Neg. vbi suprà, sub num. 211. & cum leges non dixerint, nec nos dicemus. l. si seruum, §. nõ dixit prętor. ff. de acq. hæred. Si enim voluisset, expressisset. l. vni. §. sin autem ad deficientis. C. de cadu. tollẽd. & scribit Dec. in cõsi. 442. numero 8. & hęc sententia ex his, quæ scripsit Bald. confirmari potest in l. certi iuris, num. 7. C. loca.

2 † Est & pro hac sententia considerãdum l. interdum, & seq. legem procedere in mutuante ad refectionem nauis, ædificiive, seu rerum, vt saluæ fiãt, & probatur in l. 1. ff. quib. causis pig. taci. contr. & scribit Alex. in consil. 217. nume. 2. vol. 7. quod est vltimum, & Neg. vbi suprà, sub nume. 202. & leges illas locum habere in mutuãtibus ad reficiendum, non autem ad faciendum, vt scribit Accur. ibidem in glo. fi. & Dec. in l. creditor. ff. si cert. pet. Nec obstat, quòd contra hãc sentẽtiam diximus à nautis naues conseruari, & si nautæ saluam nauim faciũt, & mutuãtibus in cibaria ipsorum hypotheca conceditur. Ergo multò magis nautis, quoniam non ipsorum causa est concessa hypotheca, sed causa inspecta, inquam itur in creditum, quòd si quis absurde à nobis ita constitui putet, cogitet lõge absurdius esse, vt fabris, qui domos faciunt, seu reficiũt, denegetur tacita hypotheca, cùm ipsorum operis ædificia conseruentur: arg. l. 3. in ver. nisi fortè. ff. nau. cau. stab. & hanc sententiam puto veram, licèt secundum priorem sentẽtiam obseruatum viderim.

Res

Res autem inuectas pro vectura nauis tacitè obligatas esse, certi iuris est, vt dicemus in tract. de nauibus, vers. illud etiam notũ est, & nautis alias actiones non denegamus. iuxta l. primam, in §. non autem. ff. de exerc.

Vltima Pars.

SVMMARIVM.

1. *Nauta quibus actionibus conueniendus sit, relatiuè.*
2. *Electio datur dominis mercium agendi, vel contra magistrum naui, vel dominum, iuxta propositionis legem.*
3. *Merces vbi sunt amissæ, vel deteriores redditæ culpa nautæ, actio conductoribus datur, vel contra magistrum nauis, vel dominium nauis.*
4. *Dominus nauis, si culpa nautarum condemnatus soluerit, ab eis potest repetere.*

1 NOuissimè, quibus actionibus agendum sit, breuiter videamus, † & ex variis, & diuersis figuris factorum, & causarum, variè ac diuersis modis agendum est, secũdùm ea, quę retulimus in 3. parte huius tract. & paulò superiùs in ver. scio alienum. vbi complura iuris interpretũ loca citauimus, & præsertim Spec. in tit. de fur. ver. alia quoque actio. in quo loco libellum concepit in actione, quæ ratione furti datur in nautam, si à nauta, vel aliquo homine libero, cuius opera vetatus, seu eius familia, furtum factum fuerit, & in actione in factum ex illo edicto. nau. cau. stab. assumes etiam, quæ dicemus in vlti. par. tract. de nauib. ad hunc enim locum valde pertinent. In exercitoria autem illud dispice, an is, qui nauem exercet, in potestate sit, iuxta l. 1. §. si is qui nauem. ff. de exerc. & videbis Paul. Par. in consi. 93. volum. j. dicendum videbatur. Et dic, vt eleganter Iuriscon. prosequitur in l. 1. & seq. ll. ff. de exer. qui additione non eget. & solum addam loca quædam, quæ in citato verb. retulimus.

2 † Et illud, dominis mercium electionem dari, vel contra magistrum nauis vel dominum, iuxta præpositionis legem agẽdi, & hoc amplius, licèt prępositio certam legem de contrahentibus non habeat. l. 1. §. igitur præpositio. ff. de exer.

3 † Nihilominus vbi merces sunt amissæ, vel deteriores redditæ culpa nautæ, actionem dandam puto, & aduersus magistrum nauis, & dominum nauis, & in potestate, ac manu conductoris esse, aduersus quem velit experiri. Vt enim ex quasi maleficio tenetur exercitor propter dolum, vel furtum, vt in titulo. ff. nau. caup. stabul. & titulo. ff. fur. aduer. nau. & in §. item exercitor. instit. de oblig. quę ex quasi delic. & secundùm plenè notata per Matth. ab Afflic. & Nico. Boe. in citatis decisioni. Ita & pari modo ex culpa, quoniam, vt illud statutum est, quia culpę reus est exercitor, qui opera malorum hominum vtitur. d. §. item exercitor. & ff. fur. aduer. nau. l. 1. §. penultim. & l. 1. §. familiæ. ff. de publ. & l. si seruus seruum. in §. Proculus. ff. ad leg. Aqui. item simili, & eadem ratione dominus nauis teneri debet, si minus idoneos ministros in naui posuerit. l. vtique. §. culpę. ff. de rei vendi. Pro qua sententia facit tex. in l. 1. in §. magistrum nauis. ff. de exer. in illis verbis, exercitor curare debet nautas culpa, & dolo carere: & qui nautas minus peritos in naui ponit, sibi imputare debet, vt eo loco dicitur. & ea. l. §. non autem: idq; admittendum est propter necessitatem, atque nauigandi vtilitatem, & ne conductores decipiantur, argum. eiusdem. l. §. magistrum autem, & hęc sententia comprobatur ex l. quemadmodum. §. si nauis. iuncta glo. in verbo Gubernatorem, & his, quæ Flor. ibidem scripsit. ff. ad leg. Aquil. & ex. l. 1. §. Est autem nobis electio. ff. de exer. facit l. licèt. in §. possumus. ff. de naup. caup. stabul. Nec quemquam moueant. l. prima. ff. de præscrip. verb. & l. item quæritur. in §. si magister. ff. loc. vbi Iuriscon. inquit, in magistrum dari actionem, quoniam non negat Iurisconsul. etiam aduersus dominum actionem dari, & minus etiam moueat. §. igitur præpositio. in initio citatus, quoniam hoc est culpa domini, qui imperitos adhibuit, & minus idoneis est vsus nautis, ex qua præponendo consequenter tenetur. Planè si ex nautarum culpa dominus † condemnatus soluerit, ab eis posset repetere. Et ita Aret. post Ioan. Fab. respondit in §. item exercitor, numero tertio, instit. de oblig. quæ ex quasi delict. idque argum. l. si colonus ff. de aq. plu. arcen. & l. si verò. §. cum autem. ff. de his, qui deiece. quæ sententia & vera, & probabilis est, & pro qua l. licet. in §. possumus. supra relata. Exercenti autem nauem aduersus eos, qui cum magistro contraxerunt, actionem non dari, clari iuris est, sed aut ex locato cum magistro, si mercede operam ei exhibeat, aut si gratuitam mandati agere potest. l. 1. §. est autem nobis, ff. de exercit.

4 (marginal numeral beside "Planè si ex nautarum culpa dominus † condemnatus")

BENEVENVTI STRACCHÆ Patritij Anconitani.

De Nauibus.

SVMMARIVM.

1. *Nauis exercitium vtile, & necessarium est, & ad summam Reipublicæ pertinet.*
2. *Nauis appellatione omnia nauigiorum genera continentur.*
3. *Sinedria, genus nauis spatiandi causa facta.*
4. *Naues emphractæ ebipatæ seu embatæ quæ sint, & declaratur l. 1. in §. quædam. ff. de exer.*
5. *Statutum in naui, & in nauicula locum habet.*
6. *Nauis maritima est rates fluuiatilis, secundum Accur. quod reprobatur.*
7. *Nauigium, generale verbum est, quod & pro nauigatione ponitur.*

DEi Opt. Max. implorato auxilio. Postquã de nautis vidimus, bene est, vt nostra disputatio iam ad naues referatur (vt in initio polliciti sumus.) Non enim existimes velim me de inuentoribus nauium, ipsarumque generibus, partibus, armamentis, materia conficiendarum nauium, eorum, qui in naui sunt vocabulis, & aliis huiuscemodi, verba plenè facturum, sed quędam, quæ in iure nostro sparsim habentur, breuiter tractaturum, & pręcipuè quæ ad vtilitatem pertinebunt. Sunt enim, qui iam dicta diligenter, ac eleganter tractarunt: quos si malueris, legito. 1 † Admonet nos, quia nauis exercitium vtile, & necessarium est, & ad summam reip. pertinet. l. j. in princ. & §. si is, qui nauem. ff. de exerci. ac naues ipsas ad mercaturam exercendam necessaria instrumenta esse, nemo est qui nesciat, & hac dispositione, seu hoc ordine procedendum duximus.

Primum enim de significatione vocabuli, variisq; nauium generibus breuiter disputabimus.

Deinde multa, & varia ad naues pertinentia permistè referemus, quæ quoniam breuia, in separatis sedibus non putauimus esse collocanda.

Tum de locationibus, nauiumque conductionibus separatim disseremus.

Nouissimè de libellis, actionibusq; nauium causa competentibus, quàm breuissimè verba faciemus.

2 Inscripsimus de nauibus, sub quo vocabulo omnia nauigiorum genera contineri diximus, & probauimus sup. in tract. de sponsionib. in illa parte, in qua quæstiones subiecimus. versic. item quæritur, Alexander. Licèt non me lateat nonnullos ex Græcis auctoribus inter naues, & nauigia differentiam auctoritate Aristotelis constituisse, vt nauigia quidem rotunda, illæ autem remigabiles, & militares. Sed in iure nostro non est receptum, idque liquet tum ex auctoritatibus citatis in loco proximè adducto, & l. j. in §. ait prætor. ff. de flumi. tùm ex l. 2. ff. de capti. & postli. reuer. vbi Iuriscon. in hæc verba: Nauibus longis, atque onerariis propter vsum belli postliminium est, non piscatoriis, aut si quas actuariis voluptatis causa parauerunt. Item in tit. de exerci. l. j. §. magister, versi. nauem (ait) accipere debemus, siue maritimam, siue fluuiatilem, siue in aliquo stagno nauiget, 3 siue synedria sit. † Est enim genus nauis synedria, quæ spatiandi causa facta sit, & in qua sint sedilia, & licèt ibidem Bud. loco synedria schedia legat, & ait, schediam esse nauigium temere factum, & inconditum, vt trabes connexæ, & in fabricam compactæ, quæ vicem nauigii prębent. Ego vero Alciato assentior, qui verbum legis non immutat. Item in ea. l. in §. quædam. Iuriscon. ait, quædam naues onerariæ, quædam (vt ipsi dicunt) emphatæ sunt.

4 † Quem locum etiam obiter scias à Budæo restitutum, ut loco emphatæ, embipatæ, seu embatæ legat, quasi uectoria nauigia, & naues, quæ vectoribus traiiciendis aptę sunt, sed melius legẽdum puto emphractæ: sunt enim naues tectæ, à verbo græco, emphratto, obturo. Vide in dictionario nuper restituto in ver. emphractæ, & Nico. Boer. deci. 177. num. 16. & videtur. Et adde Alc. in parerg. lib. 1. c. 34. vbi quid significet verbum epibates declarat. Ex quibus habes verbum nauis, vt generale, meritò electum esse. Vnde Bal. in l. j. in §. de exercitorib. ff. nau. caup. 5 stabu. † statutum in naui, & in nauicula locum habere respondit. Quod & Asten. probat in tract. de con. decre. stat, in ver. nauis, & vide l. scapham. ff. de euictio. & l. vulgaris, in §. sed & si quis, ff. de fur. vbi Iuriscon. de naui vinaria meminit. Et prædicta ad complures iuris articulos aptare poteris, & vide, quæ scripsimus in cit. loco de spons. & quæ ad hunc locum attinet, illinc assumes.

6 † Nec

† Nec me latet Accur. in l. solent. ff. de feriis sensisse, nauem maritimam esse, ratem verò fluuiatilem. Cuius sententiam nõ probo, quoniam verbum, nauis, generale est, tum quia est contra dictas leges, & maximè l. 1. in §. magistrum. ff. de exer. in ver. nauem. Tum maximè, quia rates propriè dicuntur connexæ, & rectè compactę inuicem trabes, quæ per aquam trahuntur. De quo verbo crebra est mentio in ti. de inc. rui. & nau. Ex quibus legib. in tit. prædicto satis id verum esse liquet, & ratib. in fluminib. nos vti solere, quod & verum est, vnde ratiarius, de quo in l. qui ratiario. ff. de pig. actio.

7 † Nauigium etiam generale verbum esse nemo ambigit, qđ & pro nauigatione aliquando accipitur, vt in l. qui Romæ. in §. Callimachus. ff. de verb. oblig. & in l. cùm proponas. C. de nauti. fœno. & in l. j. in §. ait prętor. & in princip. ff. de flumi. in illis verbis. Nauigium pro nauigatione positum est, immò nauigiũ solemus dicere, etiam ipsam nauem & nauigii appellatione etiam rates continentur.

Secunda Pars.

SVMMARIVM.

1. *Nauis partes quæ sint.*
2. *Priuati naues habere non prohibentur, exceptis senatoribus: & qui prouinciam administrant, in ea nauim fabricare non possunt.*
3. *Naues sub titulis alienis seu insignibus, vt necessitates publicas euitent, excusare non licet, sub pęna proscriptionis earum.*
4. *Anconitani ciues, qui imaginarias emptiones pecudum forensium faciunt, vt a publicis oneribus subtrahant, damnantur, & quòd pecudes sint publicandæ.*
5. *Lex, plerique. ff. de in ius voc. quod in naui etiam locum habeat.*
6. *Nauis paratur, vt nauiget, et naui siue alia re socius socio inuito vti potest, si vtiliter agit.*
7. *Nauis si sit plurium, & non conueniant in eligendo magistrum, præfertur is, qui magis idoneum elegit.*
8. *Nauis seu alterius rei si duo sint domini, & refectione res egeat, alter negligens est in reficiendo, si alius communi nomine refecit, & cessant intra quatuor menses sumptus erogatos pro portione non restituit cum vsuris centesimis, qui reficit, ius dominij obtinet.*
9. *Nauis si dissoluta & refixa, & ijsdem tabulis compacta vel refecta sit, an eadem vel alia nauis dicatur.*
10. *Nauis si ex alienis tabulis refecta vel facta sit, ac maneat facientis, seu reficientis. Et quid si ex aliena materia.*
11. *Nauis si tempore, quo recedit ex aliquo loco, eget refectione, & cum ad destinatum locum peruenit, tantundem & medio tempore, quo nauigauit refectione indiguisse præsumitur.*
12. *Naui empta cum instrumentis, scapha non debetur, & publicata naui, scapha non censetur publicata.*
13. *Naue tradita, consequenter nauis dominium quibus modis translatum dicatur.*
14. *Naui quadam exercuit Titius artem piraticam, vendidit deinde eandem nauim, non his qui deprædati fuerunt a Titio cum dicta naui, aliquo iuris remedio consuli possit aduersus nauis emptorem.*
15. *Nauis, seu res alia inanimata non delinquit.*
16. *Piratæ res licet vnicuiq; occupare, quia hostibus comparantur, & sunt ipso iure diffidati, & quomodo intelligatur.*
17. *Bona delinquentis sunt tacitè obligata ad satisfactionem de iure pontificio, & quomodo procedat.*
18. *Emens, seu redimens nauim a piratis & latrunculis exteræ gentis, pretium quod soluit, a domino recuperare potest.*
19. *Scapha, quæ exonerandæ nauis causa fuit onusta mercibus, si submergatur, non est locus contributioni. Contra verò, si nauis pereat, & scapha salua sit.*
20. *Naui seruitus imponi nequit, vt semper merces alicuius deferat, conuentio tamen iure pacti, & personalis obligationis circa id defenditur.*
21. *Nauim venalitiarum mercium perforans Aquilia actione tenetur.*
22. *Nauis tua vi fluminis in agrum meum delata tolli non potest, nisi de præterito quoque damno caueatur.*
23. *Naues omnes sua habent vocabula, & quare.*
24. *Instruentes, & docentes hostes in fabricandis nauibus capite plectuntur.*
25. *Nauium, & plaustrorum præstationes, inter regalia annumerantur.*
26. *Nauis si tempestate ad portum relata sit, seu hostium, vel piratarum timore portui se applicuerit, quòd vectigal non debeatur, & circa l. Cæsar. ff. de pub. quædam alia.*
27. *Nauis diuisionem non patitur, & locus Casselij refertur ad quintũ Fabium Labeonem damnatum, qui naues secuit diuidendo cum rege Antiocho.*
28. *Promittens per se nauim fabricare per alium faciens non liberatur.*
29. *Sylua si pignori data sit, nauis ex ea constructa non intelligitur pignori subiecta.*
30. *Prohibitum si sit vendi, & exportari lignum, an sit prohibitum vendi, & exportari nauim.*
31. *Laudemium si debetur regi ex venditione rerum immobilium, quod non debeatur naui vendita, quoniam inter mobilia, non autem immobilia annumeranda est.*
32. *Extranei si lege municipali acquirere immobilia prohibentur, non censentur prohibiti naues acquirere.*
33. *Naues ex portu dimittendæ non sunt, nisi naucleri deponant in quam prouinciam sunt profecturi.*

HAbent & naues quasi membra sua, veluti gubernaculum, malum, antennas: de quibus in l. scapham, ff. de euict. & in l. malum. ff. de verb. sig. & de armamentis 1 † nauis vide l. Marcellus, in §. armamenta. ff. de rei vẽdi. & adde ad prædicta. l. naue. ff. de euict. & Bud. in l. 2. in §. 1. ff. ad l. Rho. de iac. & l. expugnatur. ff. de incen. rui. & nau. quæ scire expedit, tum propter ea, quæ in citatis ll. habentur, tum etiam vt intelligamus quæ sint partes nauis, & in notabili qõne ex his argumentum sumit Soc. vt possessio nauis tradita censeat, consi. 55. nu. 5. & 8. vol. 4. viso instrumento.

Et sciendum est, priuato naues habere non esse prohibitum, vt in l. 1. C. de naui. non excu. lib. 11. senatoribus enim tantum ex l. Iulia repetundarum naues habere non licebat, vt dicit Iu2 riscõ. in l. his, qui naues. ff. de vaca. & excusa. † & in eadem prouincia, in qua quis administrabat, nauem ędificare prohibebat. l. aufertur. in §. quod à præside. ff. de iure fis.

3 Verùm illud mercatores † non ignorent, q licèt imperator priuatos naues habere non prohibuerit, si tamen nominibus, titulis alienis, seu insignib. naues proprias excusare voluerint, vt publicas necessitates euitent, naues ipsas fisco proscriptas intelligi, vt probatur ea. l. 1. C. de naui. non excu. quam l. valde notà, & vide Mar. Lau. in tract. de fisco q. 170. & Franc. Luc. in eo. tract. de fisco, par. 2. num. 9. tom. 6. Vidi enim plerunque naues mercatorum, sub potentiorum titulis, & insignibus falso nauigare, idque præcipuè ex eo mercatores faciunt, vt publicis non subsit oneribus. & quam l. primam, in nauib. loquentem ibidẽ Bart. generaliter intelligit in qualibet re, quæ subtrahitur a publica necessitate, & inducit contra comitatenses, qui sub titulo ciuium rem aliquam eius procurant: vt oneribus res empta nõ 4 subiiciatur, † & tu posses inducere contra ciues Anconitanos, qui pecudum forensium imaginarias emptiones contra decreta Anconitana faciũt, vt pecudes ipsas à publicis onerib. subtrahant, sunt. n. pecudes publicãdæ, quę adeò vera sunt, vt nec religionis intuitu, & sic naues ecclesię à publicis vtilitatibus excusentur. l. iubemus. C. eo. ti. quæ. l. est ad verbũ sub tit. C. de sacros. ecc. adde, quæ infra dicemus vers.

5 † Item sciendum est, quòd legitur in l. plerique. ff. de in ius voc. & in regula, nemo de domo sua. ff. de reg. iuris, inuitum è domo sua extrahi neminem posse: cum sit tutissimum refugiũ, & receptaculum, & in naui locum habere receptum esse, vt scripsit Alberi. de Ros. in l. pe. in §. si ff. de his, qui deie. idq; ex eo ꝓbatur, quod Bald. inquit in l. certi iuris, colum. 2. num. 7. C. loca. nauim vrbano prædio, & non rustico comparatam esse. de quo vide latè per Vero. in tract. de seruit. vrba. prædio c. 11. colum. 1. versi. quid de naui. Neg. in tract. de pig. in 4. memb. 2. par. pri. num. 169. & vide Ias. in citata l. plerique. & in l. quominus. nu. 115. ff. de flumi. in quo loco codex Iaso. mẽdosus habetur, cum contra Bald. referat. Adde eundem Ias. & Alex. in l. inter stipulantem. in §. sacram, ff. de verbor. oblig. & licèt aliter senserit Rom. in l. 1. in §. domini appellatio. ff. ad Sylle. motus. l. 1. in §. si quis de naui. ff. de vi & vi arm. ego tamen Albe. & cæteris assentior, & in eadem opinione est Deci. in citata regula: Nemo de domo sua, & respondet ad §. si quis de naui. illud esse, quoniam interdum illud ad res soli pertinebat, & inscriptum erat. Cuius responsum probabile esse demonstratur ex ea. l. 1. in §. hoc interdictum. considerando principium versicu. & generaliter, & vers. planè & alias leges. ff. de ui, & vi arma. non tamen omitto, quod Nico. Boe. q. 177. sub nu. 7. inquit, interdictum illud cõtra deiicientem de naui non competere: nam quidam dicunt maritima castra esse classem, dicũtq; alii nauibus se vti, quasi aquatico elephanto, quem suis frænis moderantur, & vide quę latè circa prædicta scripsit Andr. Tiraq. in co. de vtroque retr. pagi. 100. num. 89. & seq. & quæ nos in hac ipsa parte dicemus in pẽ. quæstio.

Illud clarissimi iuris est, nauigatum nauim mittendam, licèt naufragii periculum sit.

6 † Nauis etenim ad hoc paratur, vt nauiget, glo. in l. si nauis. ff. de rei vend. & Iuriscõ. inquit in l. vtique. in §. culpa. ff. de rei vendi. in l. arboribus. in §. nauis. ff. de vsufruc. ex quibus verbis sumpsit argumentum Accur. socium inuito socio rem communẽ ad vsum, in quem parata est, vti posse, & ego fingo tibi quæstionem, duos esse dominos nauis: alterum velle congruo tempore ad nauigandum ipsam nauim nauigatum mittere, alterum verò malle in portu permanere, & præferendum illum existimo, qui rem ad vsum paratam vti velit, & vtiliter agere recusante socio, vt tradũt Bar. & Pau. in l. hæc distinctio. § cum fundum, ff. loc. & idem Bar. in l. serui electione. §. Labeo. ff. de leg. j. vbi latissimè Ias. & Doc. scribunt in l. duo fratres. ff. de acq. hęre. & vide, quę habentur in l. Sabinus. ff. commu. diui. Adde Ias. qui

Bart.

Bart. vbi supra, commendat, in l. quominus, nu. 159. ff. de flum. & latè & eleganter idem Ias. scribit in consi. 98. colum. 2. accedo, volum. 1 & copiosè Soci. in consi. 58. in causa, per totum, volum. 4. ex quibus auctoritatibus habes, vbi negotium est tale, vt ex parte expediri nō possit, socium inuito socio, si vtiliter agit, re communi vti posse ad rem paratam, facit tex. in l. hæredes. in §. si vnus ff. fam. ercis.

Possem modo conuenire socios, vt nauis nauiget: dissentire tamen in magistro nauis, & vnum tantum velle (nihil enim ꝓhibet 7 † plures magistros nauis præponi posse) sed sibi domini, & exercitores præcaueant, vt admonet Iuris. in l. j. in §. si plures sunt magistri, ff. de exer. alter enim imperito, & nauigationis prorsus ignaro, & culpatæ forsan vitę nauim vult committere. Alter verò valentissimo nautæ, & honestæ famæ, puto, hunc præferendum, qui peritissimum nautam elegit, tum ex his, quæ habentur in l. non aliter. ff. de vsu, & habi. & Ange. in l. 1. C. qui test. face. poss. & ibidem Ias. sub nu. 14. & Soc. vbi supra, cōsi. 58. quem videas ꝓ naulum, seu vecturam nauis discordia durante: tum maximè, quia æquum est eum, qui magistrū nauis præposuit teneri, vt dicitur in l. j. in prin. ff. de exer. & sibi imputare debet, qui minus idoneum pręposuerit.

Naues plerunque refectione egere, nemo est, qui nesciat: & innuit Iuriscō. in l. fi. ff. de exer. Nec etiam longo tempore durant, licèt nouis tabulis reficiantur, vt scribit Ange. in l. foramē. ff. de serui. vrb. præd. Vnde proximè accedit ad propositas quæstiones illa dubitatio, † duos fingito exercitores, seù eiusdem 8 nauis dominos: Alterum cessantem, & negligentem reficere: Alterum verò nauim, quæ vitium fecerat, communi nomine refecisse. Puto, si intra quatuor menses socius cessans nummos pro portione erogatos cum centesimis vsuris non restituerit consocio, qui refecerit ex oratione Diui Marci reficiēti ius dominii pro solido vendicare, vel obtinere decretum esse. l. si fratres. §. idem respondit, ver. idem respondit socius, qui cessantis. ff. pro soc. l. si vt proponis. C. de ędifi. priu. quæ iura singulariter notanda inquit Are. insti. de actionib. §. sequens. nume. 13. contra socium cessantem reficere rem communem. Si enim alter reficit, & cessans intra quatuor menses non restituit partem impensarum cum vsuris, perdit dominium suę partis, & reficienti acquiritur. Probat, & commendat ibidem Ias. sub nu. 48. & idē Ias. in repeti. l. quominus. ff. de flumi. nu. 112. & in l. creditor. nu. 7. ff. si cer. pet. Hoc idem placuit Vero. in trac. de ser. urb. præd. in tit. de refect. rub. 59. uer. quartò quæritur, subdens id ualde notādum esse, & uide Mar. sing. 369. mille.

9 †Sed dubitari posset, si nauis dissoluta, & refixa, & iisdem tabulis compacta, uel refecta sit, an alia nauis dicenda sit, uel eadem? Eleganter respondit Iuriscon. in l. inter stipulantem. in §. sacram. ff. de verbor. oblig. & in l. quod in rerum. in §. fi. ff. de le. j. in l. qui res. in §. à ream. ff. de solu. & in l. quid tamen. in §. in nauis. ff. quibus mod. vsufru. amitt. Ex quibus iuribus habes, si nauis ea mente resoluta est, vt in alium vsum tabulæ destinarentur, si mutato consilio nauis reficiatur, non prior nauis, sed alia dicenda sit. Quod verum, si carina nauis dissoluta, & mutata sit, item verum, si nauis penitus, seù in totum vno contextu dissoluta fuerit: secus, si per partes dissoluta, & per partes refecta: tūc enim eadem nauis dicitur, & adde Alex. in d. §. sacram. sub nu. 11. quæ nota ad quæstiones, quæ in legibus habētur, & aliis aptare poteris, & adde ad prędicta philosophicam. l. proponebatur, ff. de iud. & quæ plenè Fel. scripsit in c. cum accessissent. n. 56. de const. & l. Mutius, & ibid. Bal. ff. de rei vend.

10 †Item quæsitum est, si quis nauem suam ex alienis tabulis refecisset, an nihilominus nauis reficientis maneret? Et manere Iuriscon. respondit in l. Mutius, ff. de rei vendi. Contrà verò se habet, si ex alienis tabulis ad vsum nauis paratis nauem quis ædificasset, fit enim nauis domini materiæ: nam ꝓprietas totius nauis carinæ causam sequitur, vbi verò quis ex aliena materia, finge cupresso fecit tabulas, & ex tabulis ædificauit nauem, nauis est facientis. l. sed si ex meis, ff. de acquirendo rerum domi. l. si conuenerit. §. si quis sic cauerit, ff. de pignor. actio. quæ iura à glo. & doctor. hāc interpretationem receperūt: cuius rei ratio redditur, quia altero casu ad priorem, & rudem materiā res reduci potest, altero verò nō potest. §. cum ex aliena. institu. de rerum diuisio. & nota obiter in l. Mutius. iun. gloss. verbum, nauis aliquādo accipi pro tabulis in naui positis, quib. etiam adiicies. l. tigni. ff. de exhiben.

Et in materia refectionis non esse silentio prętereundum duxi, quod bellissimè Sig. scripsit in consil. 195. in quæstione, ait enim, si nauis tempore, quo aliquo loco recedit, refectione eget, & cum ad destinatum locum peruenit, similiter refectione ege 11 re, patet, & medio tempore, † quo nauigauit refectione indiguisse præsumi, citat. l. penul. C. de apo. pub. & l. sicut, in §. superuacuum, ff. quib. mod. pig. vel hyp. solu. Quod nota, quia naues plerūq; vitium facere solent, & merces oneratæ madefactæ deteriores redduntur, & magistri nauium integras in locationib. promittunt.

Illud etiam clarum est, si nauim emisti cum instrumentis,

12 scaphas nauis tibi præstandam non esse. Etenim † instrumentū nauis non est. In mediocritate enim, non genere, ab ea differt, & non videri nauis esse, nec quicquam coniunctum habere Iuriscō. respondere: est enim per se parua nauicula. l. si ff. de fund. instru. l. scapham. ff. de euic. l. Marcellus. in §. armamenta, ff. de rei vend. & scripsit Bald. in rub. quæ sint regal. Vide idem Bal. in l. cùm proponas. C. de naut. fœno. sub num. 6. sensit, publicata, seu proscripta naui scapham, tanquam separatam proscriptam non intelligi. Cùm etiam in pœnis mitius, & angustius procedamus, quod Bertach. etiam probat in tract. de gab. vlti. par. nume. 17. his addes, quod inquit Cicero de inuen. li. 1. ver. definitio, lex est, inquit, qui in aduersa tempestate nauim reliquerint, omnia amittunto eorum nauis, & onera sunto, qui in naui remāserint, & reliqua. nascitur controuersia ex vi nominis: nam relinquere nauim, & remanere in naui. & denique nauis ipsa quid sit, quæritur, & illud in dubium venit de eo, qui in scapham confugisset, & funiculo regeret, an nauim reliquisse censeretur.

13 †Hic subiungi potest illa quæstio, quam de naui vendita eleganter Soc. tractat consi. 55. lib. 4. vbi instrumento de eo enim quæritur apud eum, cùm solo emptionis titulo dominium nō trāsferatur, sed traditione l. traditionibus. C. de pact. quibus modis nauis traditio, & consequenter dominium trāslatum dicatur? Et ait, ex propositione custodum facta ab emptore, venditore consentiente, & animum ad trāsferendum possessionem habente, l. quemadmodum. ff. de acquir. possess. & notat glo. & Doct. in l. 3. in princ. ff. de acquir. possess. item ait, ex appositione signi emptoris, rei signatæ dominium trāsferri. l. quod si neque. in fi. ff. de peti. & com. rei vend. quam l. in 2. parte latius declarauimus. Subdit deinde ex traditione partis rei totam rē traditam censeri. l. 3. ubi notatur, ff. de acquir. possess. sed uela, & alia gubernacula, sine quibus nauis inutilis redditur, dicuntur pars. l. malum. ff. de uerborum sig. l. scapham. ff. de euict. Ex traditione ergo huiusmodi rerum, tanquam partis nauis possessio dicitur tradita. Probatur etiam argum. si trado instrumentum, in quo continentur res mihi donatæ, illarum rerum possess. uideor tradere. l. j. C. de don. & not. in l. 3. ff. de acquir. possess. eode ergo modo, si trado instrumenta nauis, sine quibus est inutilis, & sine his nauis duci non potest, rursus probat, eò quòd Acc. ait in §. interdum. insti. de rerum diui. ex traditione fręni & sellę, quibus ducitur, & gubernatur equus, dominium equi trāslatum censeri. Subiicit deinde satis elegāter, si nauis uēdita sit in portu emptoris, & sic in loco domini sine traditione dominiū trāsferri: quia res dicitur esse penes emptorem. §. uenditę, insti. de rer. di. comprobat denique in eod. consi. ex aliis nauim traditam censeri, sufficit tamen nobis, quæ ad rem pertinēt, breuiter retulisse, & his addes Ias. in consi. 170. colum. 4. vol. 2. de quo statim dicemus.

Commodissimè etiam hic frequens, & quotidiana quęstio tractari potest, cùm quidam per aliquot annos quadam naui pi14 raticam artem exercuisset, complurium † mercatorum merces, & naues deprædatus extitit, uēdidit deinde nauimmet, qua deprędationes, & direptiones fecerat Amerygo, quęsitū fuit, num mercatoribus, qui direptiones, & damna passi sunt, consuli aliquo iuris remedio possit aduersus Amerygum piraticę nauis emptorem, ac detentorem? Dicet aliquis q. propositam hæ15 sitatione probabili carere, cum nauim † delinquere nemo sani capitis diceret. Is. n. delictum, & culpam admittit, qui rem possidet, vt inquit Imper. in auth. de mā. prin. §. oportet, & Gā. in tit. de reb. non por. contra de. nume. 7. Nec enim propriè dici potest deliquisse, aut damnum dedisse, seu fecisse, quod sensu caret. l. j. ff. si quad. pau. fe. di. Contrà verò mouet, quod Bal. Pau. & Saly. notarunt in auth. nauigia. C. de fur. inquiunt enim, res pira16 tæ † vnicuique occupare, & deprædari licere: nam hostibus piratæ comparantur, & sunt ipso iure diffidati. facit auth. cassa & irrita. C. de sacros. eccle.

Et quod notatur in c. j. de mili. vas. qui con. & in tit. hic finitur lex Cor. c. domino guerram. in usib. feud. Et propius ad rem, 17 quod idem Bald. ait in l. furti. C. de fur. † Iure Pontificio omnia bona delinquentis ad satisfactionem tacitè obligata censeri, argumē. extrà de sepul. c. parrochiano. Vnde mercatores ad nauim, tanquàm tacitè obligatam agere posse videbatur, idque uidetur Negu. in tract. de pigno. in 4. memb. 2. par. princ. nume. 143. & seq. Sed nobis uerior sententia Ias. uisa est, qui in consil. 170. nomine magnifici &c. uolum. 2. negat cōtra Amerygum nauis emptorem agi posse. Quod enim dicitur, bona piratarū unicuique impunè apprehendere, & occupare licere, intelligēdum est, donec, & quousque ipsorum sunt piratarum. Qualitas enim adiuncta uerbo intelligi debet secundum tempus uerbi, cui adiicitur. l. in delictis. §. si extraneus. ff. de noxa. l. Titius, ubi Bar. ff. de testam. mili. Vnde Ange. in l. siue manifestus. in § tamdiu. ff. de con. fur. ait, si lege municipali cauetur, bannitum impunè offendi, intelligendum esse, si offensionis tempore bānitus esset, & subiicit, quod diximus, argum. c. parrochiano. concedendum esse in hærede piratæ, nō autem in singulari successore,

fore, vt innuit c. parrochiano, & scribunt Doct. in c. tua nos. de vsu. & maximè Abb. num. 3. & 7. & seq. Et videbis Bald. in l. vni. 18 C. ex delic. defun. num. 13. † Sed & his addes, si quis nauem, seu rem aliam à piratis, & latrunculis exteræ gentis captam emisset, seu redemisset, pretium, quod soluit à domino recuperare potest. l. mulier. ff. de cap. & notauit Ver. in tract. caut. cau. 10. si quis emit.

In maritimis locis, vbi portus natura non sunt, sed arte hominum facti, existentibus forsan fluminibus exonerandæ onustę nauis causa, quę intrare cum onere flumen nō potest, merces in scapha exponi plerunque contingit.

19 †Vnde quæritur, quid si scapha submergatur, an cōtributioni locus sit perindè, ac si iactus factus esset? Iuriscon. in l. nauis. ff. ad leg. Rho. de iac. contributioni locum non esse respondit, contrà verò si nauis pereat, & scapha salua sit, quam legē mercatores non ignorent.

20 †Notandum est etiam, seruitutem naui imponi non posse, vt cum portui se applicuerit, merces meas semper deferat, & illis oneretur. Quoniam seruitutes perpetuas causas habere debent: & ideo neque ex stagno concedi aquæductus potest, cū aliquando, maximè ęstiuo tempore exarescant, vt inquit Iuriscon. in l. foramen. ff. de serui. vrba. prædio. qua. l. motus ibidem sensit Ang. Nauis enim breui tempore durat, licèt nouis tabulis reficiatur, cuius sententiam probauit Vero. in tract. de seruitu. rusti. prædio. in titu. de naui. rubri. 29. subdens Ange. sententiam intelligendam, vt seruitus naui iure proprię seruitutis imponi non possit, iure tamen pacti, & obligationis personalis valere conuentionem defendi posse iuxta nota. in l. vt pomum. in princip. ff. de serui. Et vide, quæ scribit Accur. in l. pecoris. in fi. 2. glo. ff. de serui. rusti. pręd. & in l. Mela. in §. fi. ff. de ali. & ciba. leg. & refert, & probat Andr. Tiraquell. in tract. de vtro. re. §. 1. nume. 91.

21 †Si venalitiarum mercium nauim perforasset quis, iure cauetur, Aquiliæ actionem esse, quasi ruperit. l. si seruus seruum. §. si mulier, ver. si nauem, ff. ad l. Aqui.

22 †Si nauis in agrum meum vi fluminis delata sit, non aliter tibi tollendi facultatem faciendam, quàm si de præterito quoq; damno mihi caueris. l. hoc amplius. §. j. vers. Neratius. ff. de dam. infect. ff. de incen. rui. & naufr. l. ratis. l. Celsus. §. item Celsus, versicu. sed si ratis. ff. ad exhib. & vide l. si quis nec causam. in fi. ff. si certum pet.

23 †Vsitatissimum est, naues omnes sua habere vocabula, idq; scripsit etiam Bart. in l. quod in rerum. in §. si nauem. ff. de le. j. Et id ex eo inductum est, vt certa nauis demonstretur, & ne erretur in corpore, arg. l. Labeo. ff. de sup. leg. & l. si quis in fundi vocabulo. ff. de leg. j.

24 †Nec tacendū est, capite plectendos esse, qui hostes instruūt in fabricādis nauibus, illosq; docent. l. fi. C. de pœ. & probat Io. de Ana. in c. ita quorundam. de iud. in 2. col. & refert Boe. decis. 178. num. 17.

25 Et illud non est iuris ambigui, plaustrorum, & nauium ꝑstationes inter regalia annumerari, vt in tit. quæ sint rega.

26 †Et pulchram quæstionem de naui, quæ cotibus onusta ex portu Cretæ profecta erat, & vento ac tempestate in portum eundem relata fuit. Vide in l. Cęsar. ff. de pub. quam l. nota. ex illa enim complures quæstiones, quæ in singulos dies occurrūt, solui possunt, ex qua habes quæstionem per Bar. in l. j. C. de naufra. lib. 11. Mar. Laud. in tract. de fisco. q. 171. & Marsil. in l. j. in §. prętcrea. ff. de q. num. 32. & seq. inquiunt enim, si tempestate, seu vi vētorum nauis ad portum relata fuerit, vectigal, seu portorium non deberi, & idem iuris esse, si hostium, vel piratarum timore portui alicui nauis se applicuerit. facit. l. fi. §. si propter necessitatem. ff. eodem, & aliam quæstionem habes ex consil. Bal. 198. statutum ciuitatis Tergesti. libr. 2. de quo dixi in 4. par. versi. similiter. nu. 48. & aliā. q. ex ea. l. Cæsar. soluit Alex. in consi. 7. viso themate, volu. 3. quam etiam vti quotidianam no. Huc pertinet quod Cicero lib. 2. de inuētione ait, lex est apud Rhodios, vt si qua rostrata in portu nauis deprehēsa sit, publicetur: cum magna in alio tempestas esset, vis ventorum inuitis nautis Rhodiorum in portum nauim coegit, quæstor nauim populi vocat, nauis dominus negat publicari oportere, & reliqua, & his adde, quæ diximus in tract. de nautis, in 3. par. numero 6. & sequen.

27 †Nec illud silentio prætereūdum est. Flor. in l. si familię, quæ est l. antepen. ff. famil. erci. improbat, quod fecisse dicitur. Q. Fabium Labeonem, qui cum à rege Antiocho, quem bello superauerat ex fœdere inito dimidiam partem nauium accipere deberet, medias omnes secuit, vt eum tota classe priuaret, vt est auctor Vale. libro sexto, capitu. tertio, mouit Flor. res ipsa, quæ diuisionem non patitur, & citat. l. nam & si fur. §. vlt. ff. si cer. pet. Vnde illud Cassell. Iuriscō. locus, qui mercatori cuipiam interroganti quonam modo nauē cum socio diuideret, respondit, nauem si diuidis, nec tu, nec socius habebit. Auctor Macrobius Saturnalium, lib. 2. c. 6. & refert And. Tiraq. in trac. de vtro. re. §. j. pag. 382. num. 15.

28 †Item quæro, si nauim à se fabricandam quis promiserit, & hoc specialiter actum sit, vt suis expēsis id perficiat, an per aliū faciens liberetur, non consentiente stipulatore? & non liberari inquit Iurisc. in l. inter artifices. ff. de sol. & vide Dy. in reg. q per alium, de reg. iur. in 6.

29 †Fuit quæstionis, si quis cauerit, vt sylua sibi pignori esset, nū nauis ex ea materia facta pignori esse intelligatur? In qua specie Iurisc. in l. si conuenerit. §. si quis sic cauerit. ff. de pig. actio. non esse respondit: quia aliud sit materia, aliud nauis, & ideo nominatim in dando pignore adiiciendum esse ait, quęque ex sylua facta, nataue sint.

Nico. Boe. q. 177. & videtur, duas tractat quæstiones, quæ ad hunc locum spectant. Altera est, num ligni appellatione contineatur nauis, ita quòd prohibiti vendere, & extrahere lignum extra territorium, naues vendere non possint? Altera est, si ex venditione rerum immobilium laudemium debetur regi, an naui vendita debeatur?

30 †Et in q. primo loco proposita putat prohibitum vendere & exportare lignum, censeri etiam prohibitum vendere, & exportare naues, atque triremes. Mouet eum, c. ita quorundam, de Iudæ. & quod ait receptum, si materia vendi non potest extra territorium: nec quidem materiatum licebit, vt scribit Bar. in l. quæsitum. §. illud. ff. de le. 3. & Gui. Pap. q. 373. & Alex. consil. 130. super eo. col. 1. vol. 7. Ego verò non esse, sine maxima dubitatione Nic. Boe. sententiam puto.

Vide igitur quæ scripsi in 4. parte huius tract. ver. sunt & aliæ, num. 22. & seq. & considera l. ligni. & l. pali. ac l. seruus, quæ subsequitur, ff. de leg. 3. Et cum hostibus tam naues vendi, quàm ligna ad eas construēdas exportari expresse prohibeatur, proptereà c. ita quorundam, & c. ad liberandum, præpositæ quæstioni non coneniunt.

31 †In secunda quæstione, Laudemium proculdubio non deberi puto, licèt ipse contra senserit. Nauim enim non inter res immobiles, vt ait, sed inter mobiles connumerandam puto, & hoc verum esse scribit Andre. Tiraquell. in tract. de vtr. ret. §. 1. nu. 88. & seq. & inter mobilia numerari ait sensisse Bar. & Ale. in l. inter stipulantem. § sacram ff. de verborum oblig. & Ias. ibi. colum. pen. citat etiam And. de Pis. Pet. Ray. & Albe. in l. sciendum. ff. qui satisd. cog. tractare, an naues, & cæteræ res mobiles quæ multum molis, ac ponderis habent, excusationem prębeant à satisdatione, veluti res immobiles, & Andr. sensisse excusationem præstare, cęteros verò negasse, quia nō sint immobiles. Citat etiam & Iason. in consil. 170. colum. 2. volum. 2. qui id apertè sensit in 6. colum. sub nume. 4. Mouit etiam me, quoniam nauis mouetur, & ad mouendum est apta, ergo mouentium, seu mobilium appellatione continetur. l. mouentium. ff. de verborum significa. de quo verbo plenè alibi diximus, nec immutat, quod domus appellatione venit etiam nauis. l. 1. §. hoc interdictum, versi. planè. ff. de vi & vi ar. quoniam cohæret solo, & mobile immobili cohærens censetur immobile, vt in authent. de non alie. §. hæc ergo, vbi Accur. & Angel. & probatur in eo. §. hoc interdictum, versic. hoc generaliter, vbi Iurisconsul. ait generaliter illud interdictum ad omnes res cohærentes solo pertinere. Et hæc sententia, quòd nauis mobilium non autem immobilium appellatione contineatur, expressè probatur in d. l. prima. §. hoc interdictum, versicu. illud vtique. iuncto versicu. si quis de naui. Legitur enim in versicu. illud in dubium non venire, interdictum illud ad res mobiles nō pertinere, deinde subsequitur, ver. quis de naui, vbi Iuriscon. probat. ei, qui de naui deiectus est, illud interdictum non competere, argum. eius qui de vehiculo deiectus est. Et si (prout & nos probauimus supra) fateamur nauim magis vrbano prædio, quàm rustico comparandam: non enim sequitur, vrbani prædii appellatione contineri. Nec etiam moueat. l. penultim. in §. fi. ff. de his, qui deiece. vel eff u. nam, vt Barb. ait, in rep. ru. de rebus eccle. non alie. colum. 6. versicu. quinimmò appellatione. Ius est singulare in casu illius legis, sed & illud animaduertendum est, si de naui deiectum sit, vtilem actionem dari, quoniā propriè verba edicti aptari non poterant, ex æquitate visum est. Iurisconsult. verba prætoris extendere, licèt re ipsa vtraque actio, scilicet vtilis, & directa utranque vim habeat. l. actio. ff. de nego. gest.

32 †Vnde sequitur, si lege municipali, extranei immobilia acquirere prohibentur, quòd naues acquirere non prohibeantur, quod & Barb. And. Tiraq. in relatis locis sensere, & rectè. Illud tamen uerissimum nō nego, si assentiamus Boe. ut inter immobilia nauis annumeretur (quòd nusquam concedendum est) ex contractu cum rege, seu fisco inito Laudemium soluendum non esse. At si cum aliis soluendum, idque tum propter auctoritates per eum relatas, tum propter l. fi. C. de fide instru. ubi est expressum.

33 †Et quòd naues ex portu non dimittantur, nisi naucleri deponant, in qua prouincia ituri sint, lege sancitum est. Videbis ergo. l. uni. C. de lit. & iti. custo. libr. 12. & quæ ibidem adnotauit Luc. Pen.

Tertia Pars.

SVMMARIVM.

1 *Locare, verbum promiscuè accipitur.*
2 *Magistri nauium, & Nautæ, qui merces vehendas accipiunt, & ex hoc mercedum locatores dicuntur. Mercatores verò, qui pecunias vehendarum mercium causa dant, conductores appellantur.*
3 *Verbum locare, promiscuè veteres vtebantur Valla defenditur, & damnatur Budæus.*
4 *Locationes nauium per quos fieri soleant.*
5 *Interpretatio ad l. fi. in §. fi. ad l. Rho. de iac.*
6 *Venditio prædij si facta sit, & dictum est esse tot iugerum, non propterea dicitur facta iuxta mensuram, sed tunc cum pretium pro numero mensuræ seu iugerum imponitur, & declaratur Old. sententiam locum non habere in locationibus nauium, & vasorum.*
7 *Vecturæ nauium debentur iuxta conuentiones.*
8 *Nauis aduersione conducta, non adiecta certa vectura, debetur vectura, tamen secundùm consuetudinem, & ita conuenisse censentur.*
9 *Contractus a consuetudine contrahentium, & loci interpretationē recipiūt, & an substantialia suppleantur à consuetudine.*
10 *Conducens fundum aut domum pensione certa non constituta, quòd debeatur pensio secundùm præteritam consuetudinem.*
11 *Vectura nauis si pro numero impositarum amphorarum constituta sit, pro tot amphoris merces debetur, quot portauerit.*
12 *Nauis si fuit conducta pro vectura mille, & dictum fuit in lege locationis esse duo millium amphorarum, locator præstare tenetur, si minus capiat.*
13 *Locans nauim si dixerit esse duo millium amphorarum in circa, quomodo illud verbum intelligatur.*
14 *Nauis si fuit conducta certa, & expressa vectura relata ad nauim, & non adiecto numero amphorarum, integra uectura debetur, nauis capacitate non inspecta.*
15 *Nauis si fuit conducta, & uectura relata non ad corpus nauis, sed ad amphoras, & sarcinulas, uectura debetur pro sarcinulis & amphoris impositis.*
16 *Interpretatio ad l. fi. in prin. ff. ad l. Rho. de iac.*
17 *Vectura nauis si constituta fuit pro impositis mancipijs in naui, si aliqui decesserint, antequam ad destinatum locum exponantur, etiam pro mortuis uectura debetur.*
18 *Locans operas si prohibetur ea præstare sine sui culpa, & ex casu contingente ex parte conductoris uel rei consequitur mercedem, ac si præstitisset, idq; declaratur nu. 20.*
19 *Vectura si deportatis mancipijs ad certum locum est constituta, & aliqua decesserint, antequam ad locum sint deportata, pro mortuis non debetur.*
20 *Casus, ex qua parte euenerit in promissione pura, distinguitur non in conditionali.*
21 *Vectura si ignoratur, an pro impositis mancipijs uel deportatis sit constituta, debetur pro impositis, licèt animalia, uel mancipia sint demortua, antequam ad locum destinatum sint deportata.*
22 *Conducens mulierem uehendam naui, quòd uectura non debeatur pro infante in naui nato.*
23 *Nauta certa uectura conuenta promisit Titium in naui sua ponere, & in loco aliquo exponere, num sit necessarium nautam probare Titium in naui posuisse, uel sufficiat in naui fuisse, & expositum in loco conuento consequendæ uecturæ gratia, & quid in rebus inanimatis, quatuor facti species considerantur.*
24 *Locator nauis si propter amissam nauim, uel casum, qui in ea contigit, munere uehendi non sit functus, non solum uecturam petere non potest, uerum soluta repetetur, pro parte tamen itineris debetur.*
25 *Nauis onerata si conductoris culpa detenta sit; quia forsan illicitas merces imposuerit, locator nauis vecturam potest exigere.*
26 *Interpretatio ad l. in naue Saupheli. ff. locati. relatiuè.*
27 *In mandato non solum id, quod expressum est, venit: verùm & id, quod negotij sequela est. & ideò requirens aliquem num contentus sit, ut ijsdem conditionibus, quibus proprias pecunias in naui aliqua transmisisset, & suæ censeantur transmissæ eo assentiente, & ad conducendū nauim mandatum datum censeri.*
28 *Nauim conducens à prædone, ei rectè soluit: contrà uerò si à domino, prædoni enim non rectè soluit, & ibidem declaratur.*
29 *Res inuectæ, & illatæ in naui conducta pro uectura nauis tacitè sunt obligatæ, etiam cum priuilegio prælationis aliorum creditorum etiam anteriorum.*
30 *Mutuans in cibaria nautarum, vel ad armandum, uel reficiendum nauim, uet in merces, ut saluæ fiant, uel instruendam, an priuilegium habeat, & quod.*
31 *Vecturæ nauium inter accessiones, seu fructus ciuiles annumerantur.*
32 *Merces, si diuidetur, an sint magistri nauis, vel alterius, ad coniecturas confugiendum est.*

Postquam de nauibus quædam, vt res patiebatur, permistè tractauimus. benè est de locationibus nauium, quæ in vsu frequenti sunt, & quotidiana, & vtilia, nec omnibus iuris interpretibus cognita, pauca referre. Et ut præpositæ materiæ euidentior habeatur intellectus, sciendum est, verbum, locare, promiscuè accipi.

1 †Verùm quò ad ea, quæ dicturi sumus, magistri nauium, & nautæ qui merces vehendas accipiunt, & ex hoc mercedem lo-
2 catores dici, † vel quia operas ad exportandas merces locant; vel quia nautum vsum præstant. Mercatores verò, qui pecunias vehendarum mercium causa dant, conductores appellari, l. 1. in §. si quis. ff. dep. Barto. in l. si vno. in §. item cum quidam. in princip. & nume. 2. ff. loc. & in l. opus, quod in aduersione. ff. eodem, & scribunt Barto. & Iaso. in l. prima. ff. de præscrip. verb. & vide Bald. in l. certi iuris. C. loc. addo Accurs. in l. 42. in princi. in vers. ex locato. ff. ad leg. Rhod. de iac. & ibidem Barto. in illis verbis: Domini si merces vehendas locauerint, vbi Bud. inquit apud Iurisconsul. & alios scriptores vsitatam significationem esse, vt versa vice locator sit, qui pretium det, & cōductor, qui accipit.

Dum tamen idem Bud. quærit textum emendare in l. final.
3 in §. idem iuris. ff. eodem, † vt pro locasset, legatur locasses, secunda persona, ait se non recipere, quod a Laurentio Valla scriptum est eleg. libr. 1. cap. 29. huius verbi loco promiscuam significationem esse, verbi gratia, locare sepulturam faciendam, tam significare dare alicui faciendam, quàm se ad faciendum eam locare, subdens se nec exemplum, nec rationem huius dicti inuenisse. Pro sententia Laurē. Vallæ refero tibi verba Iurisconsultissimi Caii in l. veteres, ff. de act. emptio. & sunt hęc. veteres emptionum venditionumq; appellationibus promiscuè vtebantur, subdit in l. sequen. idem est in locatione, & conductione.

4 †Et primum illud not. est, soluere dominos nauim aliquando præponere magistros nauibus locandis. l. 1. §. magistrum nauis, ff. de exerc. aliquando eosdem dominos aduersione, vel ad tempus, vel in perpetuum naues locare consuetus, & hi, qui per aduersionem conduxere, exercitores etiam appellari, vt in ea. l. §. exercitorem: Quod tum primo loco dicimus in regionibus nostris magis frequentatur, absentibus enim dominis magistri locant, his verò præsentibus in locando tota annorum cura est. Item illud mercatores, atque magistros nauium scire valde expedit, quod Iuriscon. inquit in l. fi. in §. fi. ff. ad leg. Rhod. de iact. si vectura nauis pro numero impositarum amphorarum cōstituta sit pro tot amphoris naulum deberi, quot portauerit.

Si verò nouis ipsa conducta sit duorum millium amphorarum aduersione, ita quòd periculum sit in conducentem nauim translatum, id est siue minoris, siue maioris sit capacitatis, pro duobus millibus amphoris mercedem deberi, etiam si tot amphoræ in naui impositæ non fuerint, & notat ibidem Paul.
5 Castr. factum proponendo esse in §. prædicto † quòd naues locabantur secundùm numerum amphorarum, quarum erant capaces, quòdque naulum constituebatur secundùm magnitudinem nauis, aliquis conduxit nauim certa quantitate non expressa, & non omnes amphoras, quarum capax erat nauis, imposuit, pro omnibus vectura petebatur, quarum erat capax: quia per conductorem stetit, quo minus eam oneraret, distinguitur ergo, vt supra dixi.

Si enim fuisset expressa tota quantitas, nō haberet dubium: quia illa tantum debetur. Hæc Paul. Quid autem si simpliciter naui conducta sit, & dubium est, quid contrahentes senserint, putat Accur. in citata l. fi. in §. fi. in glo. fi. pensionem pro imposito tantum onere deberi, idque argum. eiusdem l. fi. in princip. Gui. verò distinguendo inquit.

Si nauis adiecta quantitate, vel simpliciter sit conducta, vecturam pro numero amphorarum, seu sarcinularum, quarum est capax, deberi. Si verò in locatione dictum est, ad rationem tantę quantitatis pro qualibet sarcinula, seu amphora, censeri vecturam promissam pro his tantum sarcinulis, & amphoris, quæ imponentur, argument. l. qui insulam. in §. qui ædem. ff. de contrah. emptio. l. si debitor. §. j. quæ sententia Gui. à Paul. Castr. & Ange. in eodem §. fi. probatur. Bald. verò ibidem Accur. sententiæ assentitur. Ego verò in huiusmodi iuris articulo non insubtili, in quo, vt vides, iuris interpretes inter se dissentiunt, & minus clarè loquuntur, præmitto nos in locatione, atque conductione versari, quæ proxima est venditioni, & emptioni, ijsdemque regulis consistit: Vt enim emptio, & venditio contrahitur si de pretio conuenerit, sic & locatio, & conductio ita cōtrahi intelligitur, si merces, & quidem certa constituta sit. l. 2. ff. loc. insti. eo. in prin.

Item præmitto, quòd legum pater Oldrad. non minus verè quàm eleganter scripsit, consil. 197. in concessione, ait enim: Multum interest, an quod mente quis agitauerit, explicare incipiat à nominibus significantibus, seu demonstrantibus numerum, & mensuram, an à nominibus significantibus certam speciem, vel corpus determinatū. Altero enim & primo loco nō plus in actum deductum censetur, q̄ demonstretur ex præcedē-
6 ti numero, † vel mensura. ff. de leg. j. si quis testō. in princ. Altero, & secundo loco adiectio mensuræ est loco demonstrationis falsæ, quæ nec vitiat nec minuit id, cui adiicitur. ff. de lega. j. l. si seruus legatus. § qui quinque, de lega. 2. l. his verbis. §. pater. ff. de condi. & demon. l. demōstratio. eo. tit. subditq; id videri expressum. ff. de actio. & emptio. & vendi. l. si venditor. in princip. quod etiam notauit Barto. in l. Iulianus. in §. si Titius. ff. de actio. emptio. inquit enim, si venditum fuerit prædium milibus, & dictum est, esse tot iugerum, venditionem iuxta mensuram factam esse dici non posse, tunc autem esse factam iuxta mensuram, cum pretium pro numero mensuræ seu iugerum imponitur, seu decernitur, quam Oldr. sententiam cunctis docto. suffragiis esse receptam testatur Alexand. consi. 8. videtur fortasse. in princip. lib. 4. & Iason in consi. 73. aggredior. volu. 1. & quæ Oldra. opinio declaratur per eundem Ias. consi. 79. motiua, eod. volu. & Deci. in consi. 367. prima fronte, quorum declarationes considera. Ex qua sententia Oldr. primum caput distinctionis Gulielmi peruerti videbatur: vt si conducta sit nauis duo. millium amphorarum millibus scutis pro vectura, siue fuerit nauis maioris capacitatis, siue minoris, ex quo vectura est relata ad nauim, & non ad amphoras, & contrahentes quod mente agitarunt, verbis corpus, & speciem certam designantibus exprimere cœperunt: mille nihilominus peti possint, cum illa falsa demonstratio non minuat, nec vitiet. Ego tamen puto, licèt me prædicta valde mouerint, sententiæ Gulielmi, Pauli, & Angeli inhęrendum. Pro qua occurrit notabilis textus in l. tenetur. in § si vas. ff. de actioni empt. inquit enim Iurisconsultus in hęc verba. Si vas aliquod mihi vendideris, & dixeris mihi certā mēsuram capere, vel certum pondus habere, ex empto tecum agā, si minus præstas. Vnde sentio, Oldrad. sententiam declarādam in naui, & vase locato locum non habere, secundùm q̄ infra dicam: & cur tam varie, rationem quære. Et declarationis, ac veritatis inuestigandæ causa referendæ sunt à nobis complures species, quas in proposito arti. considerauimus.

7 † Prima est, si nauis duo. millium amphorarum aduersione mille scutis conducta sit, clarū esse mille deberi, etiam si nauis capax non fuerit tot amphorarum: legem enim conuentionibus contrahentes dant l. prima. in §. si conuenerit. ff. depositi. vectura enim nauis iuxta conuentiones, quib. cōductio facta fuit, soluenda est. Vnde Paulus Parmensis in consil. quadragesimo, volumine primo, vidi processum in fine, ex facto respondit pro voto & Italia (vt vtar verbis ipsius) vecturam deberi, quoniam ita conuenerant.

8 † Secunda facti species est, si nauis duarum millium amphororum aduersione similiter conducta sit, & non est adiecta certa vectura, tamen consuetudo erat in loco notoria, vt vectura præstaretur secundum magnitudinem nauis, & iuxta eius capacitatem, & forsan (vt est Anconę) ex aduectis, seu vehendis sarcinulis ad ciuitatem Constantinopolitanam ad rationem duorum ducatorum pro qualibet sarcinula, tunc secundùm Paul. in citato §. fin. ex quo nauis aduersione locata fuit pro duobus millibus merces debetur. ex qua facti specie notabilis sequitur declaratio ad l. 2. ff. loca. & l. 1. in §. si quis seruum. ff. deposi. vt valeat locatio non adiecta certa mercede, si tamen ille à consuetudine notoria subintelligitur.

9 † Contractus enim à consuetudine contrahentium & loci interpretationem recipiunt. l. quòd si nolit. §. quia assidua. ff. de ædil. edic. l. si fundus. ff. de euic. ca. cæterum. extra de dona. l. semper in stipulationib. vbi late Deci. ff. de regu. iur. Et omnis dispositio à consuetudine interpretationem recipit, & secundùm illam partes contraxisse dicendum est, vt eleganter inquit Innocen. in capit. olim. de verbo. significa. Felin. latè in cap. cum M. nume. 8. & sequen. extra de constitu. Socin. consi. 111. abunde, & subtiliter. versi. nec in tali. lib. j. Obstat tamen prædictis vnum, quemadmodum enim pretium est de substantia emptionis, ac venditionis. § pretium. institut. de emptio. & vendit. Ita & merces in locatione, & cōductione, vt in citatis iuribus, substantialia autem à consuetudine non supplentur, vt notat Ioan. And. in titul. de instrum. edit. § instrumentum. colum. 3. versic. quod si à contractibus. & plenè Deci. & Felin. scribunt vbi supra. Vnde vides, si hoc sensit Pau. quod ait, expeditum nō esse. Verum sententia Pau. defendi potest ex l. excepto. C. lo. quæ lex singu-
10 laris est secundum Angel. & Salic. probans, † si quis fundum, aut domum conduxerit mercede seu pensione certa non constituta, illam præstare debere, quæ pro domo, seu fundo præstari consueuit. Pensio enim debetur secundùm præteritam consuetudinem, & si certa dicta non sit conductionis tempore. Quam sententiam & Felin. probauit in d. cap. cum M. num. 10. & in eodem loco Deci. sub nume. 6. non improbat. Et si Paul. in illis verbis, conduxit nauim, non expressa certa quantite, voluerit referre ad amphoras, scilicet, non expressa quātitate amphorarum, factum propositum per se in citato § fi. est contra verba legis: quia expressus fuit numerus amphorarum in facto proposito per Iuriscons. & super facto respondit.

11 † Tertia species est, si nauis duorum millium amphorarum conducta sit, & vectura pro numero impositarum amphorarum constituta sit, pro tot amphoris merces debetur, quot portauit, vt probatur in §. fi. supra citato, quòd pro duobus millib. amphoris, quarum est capax nauis, non debeatur vectura, sed pro impositis tantum.

12 † Quarta facti species est, vbi conducta fuit nauis pro uectura mille, & dictum fuit in lege locationis, nauim esse duo. millium amphorarum, ex quo certam mensuram dixit, locator nauis ipsam capere, ꝓpterea prestare debere, si minus capiat. l. tenetur. §. si vas. ff. de actio. emp. Et in hoc recidit Gui. sententia. Nec ad locationem vasis, seu nauis Oldradi sententiam paulò superius relatam referendam puto.

13 † Quinta species est, si nauis conducta fuit, vt supra proximè & in l. locationis numerus amphorarum adiectus est, quarū est capax nauis addita dictione in circa. Quid significet illa dictio, vide Alex. in cōs. 29. nu. 5. vol. 5. & in cons. 82. eo. vol. & in cons. vlt. nu. 8. eo. vol. & de hac dictione vide c. fi. de despōs. impub. & Pau. Par. in consi. 104. in præsenti. &c. nu. 35. & seq. vol. j.

14 † Sexta species, vbi conducta fuit nauis certa, & expressa vectura relata ad ipsam nauim, & non adiecto numero amphorarum, quas capit nauis, puto vecturam integram deberi, neq; nauis capacitatem inspiciendam, idq; ex relatis in sententia Oldr. puto probari; & quia contrahentes se ad corpus retulere, & de capacitate nauis non meminere, & si aliter innuerit Gui. arbitror malè sensisse. Quibus adde, quod Pau. Castr. ait l. j. ff. de præscrip. verbis, & quæ in calce huius tractatus dicemus.

Vltima species est, vbi vectura non ad ipsum corpus nauis, sed ad ipsas amphoras, vel sarcinulas, quia conducta fuit nauis,
15 † & promissa vectura ad rationem duorū finge scutorū pro qualibet sarcinula, nec est dictum impositarum in naui, tunc ēt credo pro his tm̄ amphoris, uel sarcinulis, quæ imponentur uecturam deberi, & me non solùm mouent auctoritates, & iura Gui. Pau. & Ang. uerùm ēt Bar. & aliorū de quibus supra, & ut uides refert, an uectura sit relata ad ipsam nauim non adiecta capacitate ipsius, uel ad amphoras, & s̄m distinctiones prædictas Acc. & Bal. sententia pōt esse uera, & probari. Et qm̄ Accur. citat l. fi. in prin. ff. eo. ad l. Rhod. de iac. in qua l. eius sn̄iam probari existi-
16 mat, † illa lex est singularis s̄m Rom. sing. 555. conduxi mulionem &c. & ibidem colligit tres casus ex uerbis Iurisc. quos elegantius Sig. de Hom. de quo non meminit, prius notauerat cōs. 195. in qōne. nu. 7. Si igitur quæritur, cum nauim conduxi uehēdi gratia familiam, seu mancipia, aut animalia, & mancipia aliqua, uel aīalia in naui ꝯducta mortua sint, an uectura pro mortuis debeat? Ex ea. l. considera tres casus, & conuentionē initam.

17 † Primus est, qn̄ uectura nauis ꝯstituta fuit pro impositis mācipiis in naui, si aliqui decesserint, etiam pro mortuis in naui, & non ad destinatum locum debetur. Cuius rei ratio reddi potest: quia lex contractus impleta est l. si quis. C. de insti. & subst. & qa
18 qui locat operas, si prohibetur eas præstare, sine sui culpa, † & ex casu contingente ex parte conductoris, uel rei, earundem mercedem consequitur, ac si operas præstitisset. l. qui operas. ff. loc. Secundus casus est, ubi uectura pro deportatis mancipiis ad certum locum est constituta, si aliqua decesserint, antequàm ad de-
19 stinatum locum † sint deportata, uectura pro mortuis nō debetur, qa nō impleta est conuentio, & ex quo uectura ꝑ deportatis fuit imposita, pactū uī adiectū in fauorem dn̄i mācipiorum, pro mortuis ergo, & non deportatis naulum non debetur, arg. l. Seio. ff. de ann. leg. l. illis libertis. in fi. ff. de de cond. & dem. & qa censetur promissio uecturæ conditionalis, si deportata fuerint mancipia. Cùm ergo deportata non sint, licèt per nautam non steterit, non per casum contingentem in eius persona, nō debe-
20 tur merces, & in promissione † puta distinguitur, ex qua parte casus eueniat, ut scripsit Pau. in prin. d. l. fi. non in conditionali, quæ adde ad infra dicenda.

21 † Tertius casus est qn̄ nō constat quid sit actum, utrum scilicet uectura sit ꝯstituta pro impositis, uel pro deportatis, tūc uectura pro impositis in naui debetur, licèt animalia, uel mācipia mortua in naui fuerint, anteq̄ ad locum destinatum sint deportata. Ratio aūt est, quia cum non constet, quid sit actum, & appareat per nautam non stetisse, inhærendum est regulæ, ut integra, & tota uectura præstetur. l. qui operas. l. si ædes. §. cùm quidā. & §. fi. ff. loca. sentitq; idem Signorolus, si constaret, uter obscuram legem dixisset, contra illum interpretandam l. ueterib. ff. de pact. Hic subiungi potest, quod Iuriscōsultus ait in l. sed &
22 addes. in §. si quis mulierē. ff. loca. ubi in hæc uerba. † Si quis mulierē uehēdā naui ꝯduxisset, deinde in naui infans natus fuisset, ꝓbandū est pro infante nihil debere, cū neq; uectura eius magna sit, neq; his oībus utat̄, quæ ad nauigantium usum parātur.

Vetus fuit dubitatio, in qua eadem l. fi. in principio citari solet, & est talis, Nauta certa uectura conuenta promisit Titiū in
23 naui sua ponere, & in loco aliquo exponere, † Repertus extitit Titius in naui, & expositus fuit in loco conuento. Petit nauta uecturam, nō tamen probat Titiū in naui posuisse. Aiunt Bar-

tol.respondisse in l. 2. ff. de conditio. & demonstr.nautam non posse petere: quoniam potuit esse Titius fato positus, & consequendæ actionis gratia non sufficit fato aliquid fieri,sed ex proposito fieri oportet,vt per Dy.& alios in l. cùm seruus.ff.de cõdi.& demonst. Pau.autem ca.in citata l.2.miratur Bar. ita sensisse,in proposita q.cauillatum esse ait.Et verè si hoc sensit Barto. ab euidenter veris subdola argumentatione recessit. Nam putat sufficere Titium in naui fuisse sciente,& patiente nauta:quoniam contra eius voluntatem stare non potuisset.Vnde ex hoc ipso censetur ab eo positus. Nec enim verba captanda sunt, vt nautam Titium in humeris portare debuit, cum per se ire potuisset.l.pen.ad exhib.vbi Iuriscon.in hæc verba, non oportere ius ciuile calumniari, neque verba eius captari, sed qua mente id diceretur,animaduertere conuenit. Subdit idem Pau. etsi in rebus inanimatis conuentio facta esset,vt supra, distinguendũ esse.Aut nauta sciuit res in naui esse,& idẽ iuris esse. Aut ignorauit, & præter propositum exportauit nauta,& Bart. sententia possit esse vera. Non enim nauta ex parte sua contractus legem impleuit,vt possit promissam vecturam petere.Alia tamen via nautæ consulendum est, ne rerum dominus lucrum sentiat, & nauta mercede careat.Vel enim consuetudini, vel arbitrio boni viri stabitur. Hæc Paul qui in ead.l.si vehenda. ibidem sensit. Soci.autem in ea.l.2.quatuor facti species in proposita q.considerauit.Prima est,si nauta promisit aliquem in naui ponere, ad vecturam cõsequendam sufficit vt in destinato loco exponat, & cùm in naui fuerit,sciente nauta fuisse,& ab eo positum præsumendum est,argu.l.neque natales.C.de proba.& argum. eius quod habetur l.2.C.de acquiren.poss.Secunda est, si nauta promisit portare res inanimatas in naui,quę tamen ab alio sciente, & patiente nauta delatæ fuerunt. & idem hoc casu iuris est, vt vectura debeatur propter rationem.l.2.C. de acquir. poss.& sat est promissionem impleri à promittente, vel eius voluntate ab alio.l.cum seruus.ff.de verbo. obliga. vbi Accur. quod & Dyn. Nico.de Neap.& Pau.probant.Tertia facti species est, vbi merces in naui positæ fuerunt ignorante nauta: tunc enim virtute contractus,seu promissionis nulla debeatur vectura, quia nõ dicitur impleta promissio à nauta, vt in d.l.2. & scripsit eod. in loco Nico.de Neapo.vbi addit Pau.quem retulimus, ex æquitate hoc casu vecturam deberi.l.si vehẽda.§.j.ad leg.Rhod.de iac. & probatur ex his,quę tractat Bart.in l.si in area.in fi. ff. de condi.indeb.Quarta facti species est, vbi non constat,an res fuerint in naui positæ à nauiculario,vel eo sciente, vel ignorãte, & hoc casu ex promissione ad vecturam agi potest,quia ex factum reperitur,præsumitur ex præcedenti causa factum,arg. l. quædam mulier.ff.de rei vendi.& eorum,quæ Bar.scripsit in l. cùm solus. de vsu.& in l.triticum.ff.de verbo.obliga. Et cum nauta portare teneretur suis expensis,illud in dubio factum censetur ab eo,cuius expensis fieri debebat,iuxta doctrinam Bart.in d. l.cum seruus.ff.de verb.oblig. Hæc ille, qui pluribus vtitur,quibus addes Caro.Ruy.in consi.122.num.7.vol.4.qui Soci.sententiam probat,& tex.in l.j. in §. magistrum autem. ff. de exer. in illis verbis. Cæterùm si scit,& passus est eum in naui magisterio fungi, ipse eum imposuisse videtur.

24 † Agitata est & illa quęstio de locatore nauis,qui ꝓpter amissam nauim,vel casum,qui in ea contigit munere vehendi nõ sit functus,vt non solùm vecturam petere non possit, verùm si soluta sit ab eodem repetatur,vt in l.si vno.in §.cũ quidam. ff. loc. & bellissimè scribit Signo.de Homod.consi.195. nume.6.quod intellige,vbi munere vehendi in parte non sit functus:pro parte enim itineris, qua merces adportatę sint, vecturam deberi, æquitas suggerit, & consequenter pro rata mercedis exonerationem fieri,vt scribit Pau.vbi supra, qui citat eandem l. §. vbicunq;.Et videbis in materia relatum Signor.responsum, quod breuitatis causa non refero.

25 † Si cõductoris culpa onerata nauis detenta sit, & impedita; quia forsan illicitas merces imposuerit, locatorem nauis vecturam nauis posse exigere,certi iuris est.Aequitas enim suadet, vt conductori,qui culpam admisit,sua culpa noceat.l.pen. §. nauẽ. ff.loc & l.prædictam hanc interpretationem recepisse, ex commen.doct.in eandem satis liquet.

26 † Non est etiam silentio prætereunda subtilis illa quæstio, quæ tractatur per Iurisconsul. in l. in naue Saupheli.ff.locati.de pluribus mercatoribus,qui nauim exercitori Saupheli frumento onerarunt,si immistum fuerit,vel in naui tabulis,seu erronibus,aut baronibus separatim positum,an in exercitorem dominium translatum intelligatur, & facta traditione vni ex mercatoribus in parte,si reliquum frumenti perierit, seu amissum sit, & vide ibidem Pau.qui subtilius,clarius,& elegantius, & quàm alius legem illam est interpretatus.

Quæritur etiam apud Pau.Par.præceptorem meum consi.11. vol.j.cum quidam Tirifonius tritici comparandi gratia, vt Bisantium finge nauigaret,nauim conduxisset,pactusq; esset(prout moris est)vt per 20. dies magistro nauis cũ naui in portu Bisantii moraretur, quibus elapsis ex mora in singulos dies decẽ præstaret, ac etiam pro non imposito frumento, & (vt vulgari verbo vtar) pro voito vectura deberetur, à Meuio ducenta recepit nauigationis eiusdem, & emptionis similiter frumenti gratia, cũq; dubitaret forsan,ne Meuius pactionibus,conditionibusq; quibus nauim conduxerat,pecuniasq; proprias trãsmiserat,stare recusaret,requisiuit eum,num contentus esset,vt iisdem conditionibus, & qualitatibus, quibus proprias pecunias transmisisset,etiam suę transmissę intelligerentur,quo assentiente Par.respondit mandatum censeri datum à Meuio Trifonio: vt nauim conducat: quoniam in mandato non solum id quod

27 expressum est venit, † sed & id quod negocii sequela est.l.quicunq; §.si ei.ff.de insti.& hac ratione,& aliis, & præsertim ex requisitione facta si emendi frumenti causa vltra cõuentionis dies mora in onerando facta sit, & minus iusto nauis onerata fuerit; quoniam pecuniæ non sufficerent: cum carius venderetur frumentum in ea ciuitate, quàm opinio esset, pro rata cõtribuere Meuium debere, subditq; culpæ annumerari non posse Trifonio,si nauim dictis conditionibus conduxisset, cum de more,& consuetudine naues ita cõduci soleant.l.pignus.& l.si creditor, vbi Pau.& Bal.C.de pig.actio.idq; aliis auctoritatibus probat,& placet præceptoris sententia,quę magnam habet æquitatem.

28 † Illud certi iuris est,si prædo nauim locauit,vecturam nauis eidem prædoni rectè solui, nec dominus nauis si ab eo, qui soluit,petet,audiendus est;quoniam ex locatio prædonis domino actio non competit,est tamen domino obligatus prædo.Contra verò,si vecturas nauis quam dominus locasset prædoni cõductor soluerit,non liberabitur,condicet tamen à prædone,vt indebitum,tex.est singu.in l.si vrbana.ff. de condict.indeb. vbi Pau.Cast.quod primo loco diximus,vecturam prædoni,qui locauit, rectè solui admittendum est, si conductor bona fide soluit,ignorans ipsum esse prædonem, & putans verum dominũ, vel hæredem.Si verò prædonem sciuisset,non liberari,citat l.filiæ.in fi.ff.de solu.quibus addes Dec.in consi.407.visis,& diligenter.in prin.& Bal.in consi.476.factum tale est.nu.4.vol.i.

29 † Item illud non est iuris ambigui,res inuectas & illatas in naui conducta pro vectura nauis tacite obligatas esse, etiam cum priuilegio prælationis aliorum creditorum etiam anteriorum, quasi merces debita sit pro necessaria conseruatione dictarum rerum.De quo vide Bal.in lege certi iuris, in quarta quæstione, in versiculo quid ergo.C.locati.& latè deducit,ac probat Negusant.in tractat.de pignor.in quarto memb.secundæ partis principalis,nu.169.& sequen.& subdit notandum esse, & quoniam in locis maritimis frequenter contingit,ad quæ vide ... interdum,cum lege sequen.quę incipit,huius.ff.qui por.in pignore

30 hab.& ex eadẽ lege nota, quàm sit fauorabile † in cibaria nautarum cedere,vel ad armandam vel reficiendam nauim, vel in merces,vt saluæ fiant.Adde l.qui in nauẽ,& legem, quod quis. ff.de priuil.cred.vbi qui in nauim extruendam, vel armandam, vel instruendam crediderit,priuilegium habere cauetur,& vide quæ vtrobique notantur,& Negul in tracta.de pignor. in quarto memb.secunda parte princip.nume.207.& Alexand.in consi.217.viso quodam,numero secundo,volum.septimo,& eundem Neg.in citato tractat.in secundo memb.quinta parte, numero 24.

31 † Notandum est etiam, vecturas nauis inter accessiones, seu fructus ciuiles annumerari;quia veluti vsurę non natura prouenitur,sed iure propter rem percipiuntur,vt notat Barto.in lege ex diuerso,in princip.ff.de rei vendicat.& est optimus tex.in l.si nauis.ff.eo.qua lege cauetur, si nauis à malæ fidei possessore petatur,fructus etiam percipiendos esse; quoniam periculum nauis possessor petitori præstare nõ debet.Et vide vbilibet,& elegantem l.& adde gl.& Bar.in l.vrbana.ff.de cond.indeb.

32 † Plerunque etiam euenit,vt dubitetur,an merces sint magistri nauis, vel alterius:Vnde Bal.in l.cum proponas.nu.10.C.de nau.fœ.& Sali.ibi.sub nu.5.ad coniecturas confugiendum esse inspicere, inspiciq; debere ad vectarũ rerũ & ad vehentiũ qualitates.arg.ff.loca.l.cũ in plures.§.vehiculũ.ff.l.colonus.in §.nauẽ. ff. loca. Inspiciẽdas etiã literas,quas afferunt magistri nauium, seu afferre consueuerunt,item & scribæ,quem vocant,librum.

Vltima pars.

SVMMARIVM.

1 *Libellus in vendicandis armamentis, & scapha nauis, quomodo concipiendus sit.*
2 *Vecturæ nauium in rei vendicatione.*
3 *Interdictum possessorium pro naui non competit, & quæ remedia possessoria competant,relatiuè.*
4 *Actio vtilis in eum, qui nauis præpositus sit, competit, si de naui deiectum quid sit.*
5 *Lege Iulia de vi publica tenetur, qui hominibus armatis de naui sua quem deiecerit,concusserit,expugnaueritve.*
6 *Domino mercium ex conducto actio competit,qui nauim conduxit ex locato magistro nauis.*
7 *Interpretatio noua ad l.j.ff.de præs.verb.*

8 *Libellus*

8 *Libellus defendi potest,in quo diceretur,Peto ex conducto,cum dici debuisset, ex locato,vel contra: quia veteres his verbis promiscue vtebantur, & in 3.parte num.1.*

NOuissimè de bellis,actionibusque nauium causa competentibus breuiter tractandum est,in rei vendicatione libellum cõcipere nos oportet vt admonet Iurisconsul. in l.Marcellus.in §. armamenta. ff.de rei vendi.

1 † vbi in hæc verba scriptum est.Armamenta nauis singula erũt vendicanda,scapha quoque separatim vendicabitur. Non ergo sufficeret vendicare armamenta nauis, non enim est vniuersitas quædam sicut grex,& libellus non procedit, Peto nauim cũ armamentis,sed speciatim armamenta sunt exprimenda,vt ibidem scripsit Barto. quod in armamentis à naui separatis, non autem in affixis,seu iniunctis admittendum est, vt eod. in loco adnotauit Ang & sensit Accur.quem videbis,ac Dec.in c.cum venerabilis.col.2.extra de exce. & relata per eum loca. Huic rei est & illud adnotandum, vecturas nauium in rei vendicatione

2 venire,† & ideo,si nauis à malæ fidei possessore petatur, etiam fructus æstimandi sunt,vt elegãter Iuriscon. inquit in l. si nauis, ff.de rei ven.quæ lex notanda est, de qua paulò superius meminimus sub num.31.

Assumes etiam,quod paulò superius diximus sub nu.29.& ad hunc enim locum attinet,res inuectas & illatas in naui conducta pro vectura naus tacitè obligatas esse.

3 † Et illud notandum, possessorium pro naui non competere.l.j §.si quis de naui ff. de vi & vi arma. de quo textu meminimus in secunda parte huius tractatus,in pen.q nu.31.& in principio eiusdem partis,sub num.5. & hanc sententiam probat Ias. in consi. 70.nomine mag.&c col.2.& sub nu.4.vol. 2. refertq; alia remedia ad possessionem nauis recuperandam competere, quæ latius habes ex locis ab eo relatis,& quæ plenius Soc retulit in l.rem quæ nobis.ff.de acq.poss.

4 † Item,si de naui deiectum sit,dabitur actio vtilis in eum,qui naui præpositus sit.l.pe.§.fi.ff.de his, qui deie.vel effuder.de quo textu mentionem fecimus in principio secundæ partis, versic. item sciendum est,num.5.

5 † Item sciendum est, lege Iulia de vi publica teneri eum qui hominibus armatis de naui sua quem deiecerit, concusserit,expugnaueritve.l.3.ff.ad legem Iuliam de vi publ.

Denique prætermissa exercitoria actione, de qua plenè quidem in titulo de exercitoria Iurisconsulti tractarunt, † & nos

6 nõnihil diximus in calce tractatus nostri de nautis,illud explorati iuris est,ex conducto actionem competere domino mercium,qui nauim conduxit,ex locato autem magistro nauis.l.fi. §.fin ff.ad leg.Rhodi de iac.l.& ita in princ.& §.j ff.nau. cau. sta. quæ iura ad id citauit Neg. in tractat. de pignor. in 4. membro secundæ par. nume. 169. & scripsit Accursius in l.j ff.de præscriptis verbis. Sed huic rei illud adiiciendum est, quod Iurisconsultus ait in dicta l.prima, ff. de præscriptis verbis, in verba iuncta,Domino mercium in magistrum nauis, si sit incertum, nauim conduxerit, an merces vehendas locauerit, ciuilem actio-

7 nem † in factum esse dandam, Labeo scripsit. quo in loco obiiciens Bartolus contra textum inquit, de iure conductor est ille, qui dat pecuniam, & alius dicitur locator, l.j §.si quis seruũ. ff.depositi. Est ergo certum, quòd dominus nauis est locator, & dominus mercium est conductor. Soluendo ait, fac esse, tamen incertitudo est circa contractum, scilicet an nauim locauerit, an locauerit operas suas,seu rem,& operam,& propter hanc incertitudinem circa factum euenit, vt descẽdatur ad actionem, quæ in factum appellatur,seu præscriptis verbis hæc ille, Baldus verò eodem met vtitur argumento contra text.& respondit incertitudinẽ fuisse in facto, vt puta quia seruus meus ponit merces in naui,& ignoratur,an ipse nauim cõduxerit, an mercator conduxerit merces portandas, constat tamen merces in naui esse, meritò ad dictam actionem confugiendum est. hucusque Bald.quod exemplum nota. Pau autem Castr.in comm. suis ita scriptum reliquit,in textu,ibi, vtrum nauim conduxerit,an merces vehẽdas locauerit. Dic,tunc dicitur conduxisse nauim, quãdo nauis ad eius instantiam proficiscitur. sed tunc dicitur locasse merces,quando ad eius instantiam non proficiscitur,sed ipse merces tradit nautæ, vt vnà cum aliis in naui portet, & si esset certum, quid florum esset gestum, non recurreretur ad hanc actionem præscriptis verbis, sed daretur actio ex conducto in primo casu,ex locato in secundo. Cùm verò est incertum,non debet actor se restringere ad aliquod istorum, si non credit se posse probare. Sed sufficit, quòd dicat se tradidisse merces tali, vt cum naui sua portaret ad talem locum:nam hoc poterat cõtingere altero de dictis duobus modis, nec poterit aduersarius excipere,declara per quem modum,vt sciam,an debeam cedere,vel contendere:qa poterit actor respondere,non teneor declarare;quia per quemcunque modum processerit, habeo contra te actionem, & in hoc dubio actionem præscriptis verbis. Sed si ista actio non esset prodita, hoc casu teneretur actor specificare,& si specificaret verum modum, & non probaret, succumberet,ideo fuit vtilis hæc prouisio,non dico,quòd in libello sit exprimendum nomen actionis, licèt iste text. prima facie innuat contrarium, secundùm communẽ opinionem in l. edita.C.de edi.sufficit enim,ꝙ narret factum taliter,ꝙ ex eo resultet actio,& ex nartatione potest intelligi, quæ actio. Isto igitur casu,quia factum narratur in confuso,intelligitur, ꝙ intentauerit præscriptis verbis.Sed si dixisset, se conduxisse nauium,colligeretur per actionem ex conducto. Si verò ꝙ locauit merces, colligitur per actionem ex locato:ideo se astringeret ad probandum in illa,& si probaret in altera,non in illa, succumberet, vt lege habebat.in princ.ff de institu.ff.si pars hæred.pet.l.non possum. & quod notat Inncen. in cap. j. de consuetu. hactenus ille in verba suprascripta, quem ad verbum non ab re visum est referre. Addit Ias.eodem in loco,Barr. textum non considerasse, & solutionem ad argumentum defendi non posse. Non enim secundum eum, lex dicit, incertum esse,an magister nauis nauim locasset,an operam, an vtrunque, sed dicit incertum erat, vtrum nauim conduxerit,an merces vehendas locauerit,incertitudo ergo erat,an esset conductio, vel locatio, vnde sensum ac Pauli sententiam literæ congruere existimat. Subdit deinde, se non videre, quomodo in casu Pauli ex locato actio domino mercium possit competere:quoniam obstat text.relatus à Bar. in d.§.si quis seruum. vtroq; enim casu domino mercium, qui pecuniam dat ex cõducto,acti competit. Et licèt valde cogitauerit quid dici,quidve rectè responderi possit,nõ vidit, mihi autem in casu isto indifficili cogitanti,in quo(vt vides)iuris interpretes in diuersas sententias distrahuntur prima frõte Pauli Castrensis sententia defendi posse videbatur ex textu claro in lege secunda.ff.ad legem Rhodiam de iactu.vbi Iurisconsultus iisdẽ ferè verbis vtitur:ait enim.Si laborante naue iactus est, domini, si merces vehendas locauerint, ex locato cum magistro nauis agere debent:Competit ergo ex locato actio domino merciũ, si merces vehendas locauerit.Item,eadem lege in § fi.dicitur,ꝙ si iam contributio facta sit:tunc hi qui soluerint,agent ex locato cum magistro nauis: vt is ex cõducto experiatur: Veriorem tamen, ac probabiliorem illam sententiam puto, vt in casu.l.j. ff.de præscript.ver.incertum non esset, an ex conducto, vel ex locato actio competeret, sed in facto ipso esset incertitudo, vt sensit Bar.non tamen in facto ea esset incertitudo, quam Bart. proposuit,sed illa quam Paulus considerauit, adeò ꝙ ex verbis Pauli & Bartoli verus sensus elicietur. Et declarandæ materiæ gratia præfari libet,quod in principio tertiæ partis huius tractatus diximus. Veteres locationum, & conductionem appellationibus promiscuè vsos fuisse.l.veteres.cum sequenti. ff. de actio. emp. quod& Accursius animaduertit in l. 2. ff.ad legẽ Rhodiã de iactu.& in plerisq; locis statim referendis. Vnde verũ est, qđ dicebat Bart.ei,qui pecuniam dat ex conducto actionem competere.& vbi Iuriscõsultus inquit,dominum mercium ex locato agere debere,exponendum est,ex conducto, vt optimus iuris interpretes animaduertit Accursius, vbi supra, quia veteres his verbis promiscuè verbantur: & in pluribus locis idem Accursius ita exposuit,præsertim in d.l.2.& in l.si eum.ff.de exercitor.Et hæc sententia probatur in l.2.in §.cum in eadem.ff. ad legem Rhodiam de iactu.iuncto principio legis,dum Iurisconsultus ait,ex conducto dominos rerum amissarum cum nauta, id est cum Magistro acturos,& in principio legis dixit, dominum ex locato, quòd non alia ratione euenit, nisi quia veteres promiscuè his verbis vtebantur, & clarè etiam probatur in l. fi. in § idem iuris.ff.ad legem Rhodiam de iactu.Sed vt ad legem primam,de pręscriptis verbis,redeamus,verus sensus illius legis est (ni fallor) ꝙ incertum erat in facto secundùm Paulum, vtrum dominus mercium totam nauim conduxisset, quæ profectura erat secundum voluntatem conductoris, vel merces vehendas locasset, vt ad certum locum, cum aliis mercibus exportaret, ita ꝙ conductio ad nauim relata non esset,secundùm ea,quæ in tertia parte huius tractatus diximus:& hanc incertitudinem innuunt Iurisconsulti verba,& in hoc Paulus rectè. Hæc enim incertitudo magis scribis Iurisconsulti congruit, quàm illæ, quas Barto. & Baldus finxere. Dum verò Paulus dixit altero casu ex conducto, altero ex locato agendum esse, in hoc minus rectè, sed quod Bartolus, & Bald. aiunt, ex conducto dicto domino mercium, qui pecunias dat, semper competere, verius ex d.§.si quis seruum. Propter ergo illam facti incertitudinem competit actio præscriptis verbis. Nec moueant, quæ considerabantur à Iasone:quoniam si Iurisconsultus hic expressisset domino mercium actionem ex locato competere,prout in d.l.2.ff.ad l. Rhodiam de iactu expressit, exponendum esset ex locato, idest, ex conducto,secundùm ea, quę diximus, ex quibus illud etiam sequitur contra Paulum Castrẽsem:& (vt puto) verissimum, si in

8 libello actor † etiam exprimeret, Peto ex conducto, dum dicere debuisset,ex locato,& contra, defendi posset libellus auctoritatibus supra relatis,& præcipuè ex dicta l.veteres, & l.secunda, ff.ad legem Rhodiam de iactu.

BENEVENVTI STRACCHÆ Patritij Anconitani.

De Nauigatione.

SVMMARIVM.

1 *Nauigatio necessaria, periculosa ac incerta, & seq.nu.*
2 *Nauigantes nec inter viuos nec inter vita functos censentur secundum Biantem Philosophum.*
3 *Cato pro tribus rebus per omnem vitam pœnitentiam egisse dicitur, si quod arcanum mulieri credidisset. Si per aquam traiecisset, quò poterat terra proficisci. Si aliquis dies per incuriam sine studio transisset.*
4 *Socius in culpa est, si merces mari aduehere voluerit, cùm potuit terra, nisi aliter sit consuetum.*
5 *Naufragis leges consulunt, & fauent.*
6 *Nauigare in mari ac in flumine publico vnicuiq; licet: prohiberi tamen potest ab eo, qui iura regalia habet in illo territorio.*
7 *Ciuitas Perusina potest statuere, quòd aliquibus liceat nauigare per lacum Perusinum, & aliquibus non liceat.*
8 *Veneti, quòd habeant ius prohibendi, ne quis in Adriatico sinu nauiget.*
9 *Districtus, seu territorium in mari quomodo cognoscatur.*
10 *Aggeres, seu aliæ munitiones in fluminibus an liceat facere, quando cursus aquæ immutatur.*
11 *Præpositus recipiendis mercibus, qui vulgò suprachárico appellatur, nō potest diem conuentum ad nauigandum inter magistrum nauis, & dominū proferre, nisi in mandatis habeat.*
12 *Mandatum præpositi ad recipiendum merces est diligenter inspiciendum.*
13 *Promittens nauigare Ragusium à portu Anconæ intra duos menses, quod satisfecerit promissioni, si inceperit nauigare licèt Ragusium non peruenerit. Et idē in conuentione de nauigando, & meo, qui ꝓmisit Romā ꝓficisci.*
14 *Interpretatio ad statutum Anconitarum sub rubri. de fide danda lib. & scrip. scriba.*
15 *Nauigatio vna, vel plures quando dicantur.*
16 *Commeatum, & remeatum pro vnica nauigatione accipi debere.*
17 *Interpretatio ad quædam statuta Anconitana circa formam eligendi scribā nauis, vt contractibus ab eo factis, & testamentis habeatur fides.*
18 *Condemnatus ad conficiendum quasdam literas statim & incontinenti, ita ꝙ pro primo passagio transmitti possint, aliàs ad centum, an in mora per requisitionem censeatur constitutus, vel sit necesse, vt sit passagium.*
19 *Mandans Cornelio, ut cum naui Bisantium proficiscatur, & conueniens, quòd in loco dabuntur à Titio pecuniæ onerandi causa nauim, si Titius pecunias non numerauit, et naui vacua Cornelius reuertatur, ad damna, & id, quod interest, tenetur.*
20 *Venditor frumenti promittens illud exportare ad certum locum omni exceptione remota sub pena, & iuramento, an excusetur à periurio, & pœna conuentionali, si iussu Regis frumentum alibi exportauerit, etiam si omnes casus fortuitos duobus tantum exceptis in se susceperit.*
21 *Scholaris promittens cum iuramento non recedere de Bononiensi territorio sine venia creditoris, si recesserit iussu patris, vel superioris, quò in periurium non inciderit.*
22 *Auctoritas superioris liberat à periurio, & à pęna, & quomodo.*
23 *Magister seu dominus nautis non præsumitur à nauis, quib. imperare potest inuitus ad aliquid dicendum, vel gerendum compulsus.*
24 *Consuetudo nautica spectanda est, dummodo à lege non reprobetur.*
25 *Nautis peritis in negocijs nauticis standum est, & quomodo.*
26 *Testamentum factum à mercatore Anconitano in Portu alicuius ciuitatis Barbarorum, seu Saracenorum vel apud barbaros, an valeat, relatiuè.*

1 DEI Opt. Max. Implorato auxilio, Reliquū est de nauigatione pauca referre, † quæ q̃ sit necessaria, nemo est ꝓfectò, q nesciat, & meritò Iurisc. in l. j. ff. de exer. nauigādi necessitatem appellat, quamq; etiam periculosa sit, norūt, qui nauigarunt. Vnde Nacarsis Scytes, nauigantes tantum abesse à morte dicere consuerat, quantum digitorum nauis esset crassitudo. Cuius sententiæ Satyricus, assentit, dum ait,

Digitis à morte remotis.
Quatuor aut septem si sit latissima tæda.

2 † Et Bias ille Prienensis Philosophus. Nauigantes nec inter viuos, nec inter vita functos censebat. Et his addo Ias. in l. j. nume. 9. ff. si quis cau.

3 † Plutarchum in vita Catonis referentem, eundē Catonē dicere consueuisse, pro tribus rebus per oēm vitam pęnitentiam egisse, si quod arcanū mulieri credidisset, si per aquā traiecisset, quo poterat terra proficisci, si aliquis dies ꝑ incuriā sine studio transisset. Et iurisc. maris periculū indicans in l. cū duob. in §. dānū. in fi. ff. pro soc. in culpa socium esse ait, † 4 si mari merces aduehere voluerit, cū terra potuisset, ni tñ aliter sit solitū. Verba Iurisc. sunt hæc: Proinde si naufragio quid perierit, cum nō aliter merces q̃ mari solerent aduehi, damnum ambo sentiant, & ꝓpius ad rem legitur in l. 3. ff. de don. cau. mor. ei qui nauigat propinquę mortis imminere periculum, & periculosam, & incertā nauigationem appellat Imperator in l. ciuitas. C. de off rec. prouin. & Bal. in consi. 345. pro dño Arnaldo &c. col. fi. vol. 2. dicitq; gl. in c. nouimus, 17. q. 2. in illis verbis tex. Nauigasti. i. vxorē duxisti, vt n. nauigans, se variis periculis subiicit, nec ꝓprio motu regit, sed ventis, sic vxorē hñs. Aduersæ nanq; maris procellæ sunt inexorabiles, & nemini parcunt, vt Bal. & Sal. scripserūt in l. 2. C. de naut. fœno. qui hoī potenti, & crudeli cōparabāt mare.

5 † Cùm igitur nauigantibus naufragium immineat, sitque nauigatio necessaria, meritò prudētissimi viri, legumq; latores, agrestem eorum vitam miserati, quo ad eius fieri potuit, naufragiis consulere studerunt, vt in tit. ff. de incen. rui. & nauf. in auth. nauigia. C. de fur. extra de rap. c. excōicationi. c. Rhodiæ. 2. dist. vbi gl. & doc. Quod & Phocylides in admonitorio poemate admonet: Naufragos miserare: qm̃ nauigatio est incerta. Spectat noster nauigantes tanq̃ miserabiles psonas de foro ecclesiæ esse scribit in tit. de cōpe. iud. adi. §. i. ver. 28. de quo in 2. par. principali tractationis meminimus. versi. sciendum est etiam mercatores &c. nu. 38.

6 † Sciendū illud in primis est, in mari nauigare prohiberi posse neminem. l. 2. §. si quis in mari ff ne qd in loco pub. §. & quidē inst. de rer. diui. & in flumine publico nauigare licere. ff. vt in flu. pub. nauigare liceat l. vni. vbi Bar. in rub. eleganter inquit, Intelligo istud interdictū, vt quis à priuato nauigare impediri nō posit, sed ab eo, qui hēt iura regalia in illo territorio, pōt prohiberi.

7 † Vnde ciuitas Perusina pōt statuere, q aliquibus liceat nauigare per lacū Perusinū, & aliquibus non liceat. Ratio, qa cura aquarum, & flumina, & lacus pertinēt ad eā, quę sint regā. c. j. coll. 10. & facit. ad eo. in l. 2. in princ. ff. ne quid in loco pub. in gl. in ver. lege. Hactenus Bar. cuius sñiam probat Aflic. in 3. vol. decre. & cōsti. in verbo nauigare. Quibus addes, quę plenè & eleganter 8 scripsit Ang. in cōsi. 290. thema tale est † Apud quē & illud qritur, nū Veneti ius, phibēdi hēant, ne quis in Adriatico sinu nauiget: Rñdit hēre, idq; ex tpe, cuius origo hoīum memoriam excesserit, acquisitum fuisse, excipit tñ nauicularios delegatas species annonarias ad principē seu rempubl. Romanorum transferentes, de quibus in tit. de nauic. lib. 11. & probat sñiam suam ex lege sanè & seq. ff. de in iur. vbi Raynerii, & aliorum scripta videbis, & Veron. in trac. de seruit. rust. prædiorum, in rub. de mari c. 26. versi. sed an posit, & Franc. Bal. in trac. de præscri. in 4. parte quinta par. princip. versi. 6. quæro, nu. 6. & seq. to. 16. Bertach. in trac. de gab. in j. parte, nu. 19. & seq. to. 6. & qm Ang in citato cōsi. super conuentione inita inter Venetos, & Ianuenses bellissimè disputat, notent Anconitani Angeli responsum, qui & ipsi cum Illustri Senatu Veneto ad pactiones de venere.

Tractare hic non ab re esset multa, & varia de Mari & ad ipsum mare pertinentia, verum quia Veronēsis nō leuis Iurisinterpretes, & plenè & eleganter disseruit, consulto præterea, ne aliorum labores videar describere, locus Veronensis est in relato tractatu de serui. rusti. præd. in tit de mari, & seq. & in ea parte 9 in qua disserit, quo territorium seu (vt ipsi dicūt) districtus in mari cognoscatur, iuxta gl. in c. vbi periculū. in §. porrò. de elec. in 6. & de Bal. in consi. 54. quæritur, vol. 4. & Pau. Cast in l. deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu & nota. respōsum Bal. fuit enim ex facto cōsultus, in quo quid iuris esse in ciuitate nostra dubitabatur, de industria & prætermittimus, quæ ad flumina, & nauigationem ipsorum pertinent, qm̃ Iurisconsulti in titu. de flu10 minibus, † & sequentibus titulis copiosè, & eleganter tractarūt, solum quo ad aggeres, aut quam aliam munitionē, quibus cursus fluminis ad aliquid sit immutatus, addā pceptoris mei Paul. Parmen. responsum num. 103. in j. vol. circa &c. & quædam ad nauigationem pertinentia nec passim tractata persequemur.

Notauimus supra in tractatu de nautis, in tertia parte ver. itē in culpa &c. nume. tertio, nautam post tempus conuentū nauigantem in culpa esse l. qui Romæ §. Callimachus. ff. de verbo. oblig. nunc ex cod. §. vnum inter mercatores vsitatum nota. Solent mercatores cum nauim aliquam mercib. onerāt, Ragusium aut Bisantium fortè perferendis mercib. recipiēdis illdē in locis aliquē ꝓponere, quē vernacula lingua supra charicū appellant, 11 † finge modò mercatorē cū magistro nauis conuenisse, q a portu Anconæ Ragusium intra dies quinq; viginti nauiget, & oneratas merces in dicto die, & eodem in loco exponat, & Titio recipiendis mercibus præposito tradat, eundemq; Titium præstitutum diem ad nauigandum protulisse, si magister post diem in conuentione dictū enauigauerit, submersa naui & amissis mercibus mercatori eidemq; domino tenetur, nec ex eo q Titius recipiendis mercibus tātum præpositus, diem protulit, actio domino adimitur, vt patet ex prorogatione facta per Herotē seruum Stichi, cui nihil amplius, quàm vt pecuniam receptā Romam perferret, mandatum erat. Quod temperādum est ex verbis Iurisconsulti in eodem §. nisi Titio præposito arbitrium datum esset recipiendi merces in quocunq; tempore, & in quocūq; loco, sed & si Titio oneri præposito plena, & libera ptās sit administrandis mercib. tributa esset, idem iuris esset. Vt ibidem iuris interpretes, & ꝑcipuè Ias. scripsere. Tene igitur memoria 12 dictum §. ad materiam eius, vt dixi, qui oneri præponitur, † & vulgò soprachargo appellatur. Quid enim is in mandatis hēat, diligenter spectandum est, & notabilis idem §. in materia nautici fœnoris, & traiectitiæ pecunię, & ꝯnr ad conuentiones inter mercatores consuetas, quas assecurationes vulgus appellat.

13 † Est & alia quæstio agitata, quæ ex eod. §. soluitur: Magister nauis promisit nauigare intra duos mēses à Portu Anconæ Cōstantinopolim, vel hæc verba conuentionem initam, finge de nauigando à Portu Anconæ Constantinopolim intra dictum diem, an cōuentioni satisfecerit magister nauis, si intra dictum diem nauigare inceperit, licèt Constantinopolim non peruenerit, & Angel. Alexan. & Ias. in eo. §. satisfecisse probant. Pau. verò eodem in loco scribit id verum esse, vbi ad nauigandū statutus dies adeò breuis esset, vt ꝑꝑ loci distantiam nauigatio rōne tēporis perfici non posset. Vbi verò dies in cōuentione adiectus ad complendam nauigationem sufficeret, conuentionem interpretandā, vt nauta in statuto die nauigationē perficiat. Verùm & Alex. & Areti. ac Ias. idem ius esse putant, etsi conuentū tempus ad perficiendam nauigationem sufficeret; qm̃ conuentio in suprascripta verba facta ad nauigandum, vel per infinitū nauigare actum perfectæ nauigationis non significat, sed ipsam nauigationem. Probant etiam Pau. errasse ex Iurisc. verbis, in ea parte proficiscatur &c. & in verbo, nauigasset. Et idem responderunt in eo, qui à ciuitate Anconæ intra Cal. Maias Romā ꝓficisci promisit, vt sat sit, si pręstituto die iter arripiat, quæ & ipse probo, & cautos velim mercatores reddere, vt si voluerint magistrum nauis obligari ad perficiendam nauigationem in præstituendo die, verbis claris vtantur, quibus perfecta nauigatio si14 gnificetur. † Comperimus à peritioribus aliquando dubitatum circa interpretationem statuti Anconitani sub rub. de fide danda libris, & scripturis scribanorum nauigiorum, in ea parte, Scribanus alicuius nauigii anteq̃ incipiat suum officium, teneatur, & debeat in principio cuiuslibet viagii, & reliqua. Fuit eñ quęstionis, qñ vna, vel plures nauigationes dicātur, & scio ex facto consultum Maria. Soci. & lib. j. respō. respon. 33. assumo primā, 15 respondisse, † vnicam nauigationem dici, vbi finge à Portu Anconæ Constatinopolim magister nauis nauigat, & inter nanigādum, seu in ipso itinere portui Ragusino, aut alii se applicuerit. Vna enim est nauigatio licèt aliquo tēporis interuallo fiat, dū modo ad extraneos actus non deueniatur, & cōtinuus sit actus non interuenientibus extraneis interuallis. Probat ex eo, quod dr̄ vnicum furtum esse factum ab eo, qui continuato tempore plures res furto subtraxerit, vt iuris interpretes testātur, in auth. sed nouo iure. C. de ser. fugi. citat ēt Bar. & alios in l. nunquā plura ff. pe priu. delic. l. continuus. ff. de ver. obl. & pleraq; alia, Vnde ſm eum, si nauigatio est, finge insulam Rhodos vsq;, & in ipsa nauigatione (vt vernacula lingua dicimus) si faci scala, in aliquibus locis, vnica dicetur nauigatio, consuetudini tamen Anconitanorum in hoc standum esse subiicit, & rectè. Pro qua sententia succurrit mihi tex in l. fi. C. de nauic. lib. 11.

16 † Hoc amplius Benuenutus tentat dicere, Commeatum, & remeatum pro vnica nauigatione in lege municipali propositа accipi debere. Vnde sequitur, si iuxta legis prædictæ municipalis formam scriba nauis iurasset in ciuitate Anconæ in nauigatione peragenda Ragusium vsq;, & in reditu scriba nauis inter nauigantes contractum scripsisset, aut testamentum, ſm formam dicti statuti huiusmodi scripturis plena haberetur fides. Tunc enim, quantum intelligo, perfectum nauigium, seu nauigationem, & mercatores, & nauigantes appellant: cū magister nauis iuit, & rediit. Pro qua sententiam facit tex. in l. relegati. ff. de pę & l. vtimur ff. de sepul viol. Huic rei est & illud adiiciendum, cùm quæritur, an vna, vel plures nauigationes dicantur, præterea, quæ de lege municipali prædicta retulimus, conuentionum verba diligenter inspici debere, & consuetudinem spectari. Et in re dubia, vbi ex conuentione magister nauis littora deuia sectari debet, putarem ex hoc debere dici plures nauigationes censeri, arg. eorum, quæ Maria. in relato loco scripsit, & l. q fiscales. C. de nauic. lib. 11. & l. cum proponas. C. de nau. fœno. & in materia notabis tex. in l. qui Romæ in §. Callimachus. ff. de verborum obliga.

17 † Idem Maria. in citato loco tractat. lege nautica Anconitanorum cautum est, si scriba nauis extra ciuitatem Anconæ eligatur, eundem scribam officium, & fide gesturum iurare debere coram Consule. Item lege municipali postea lata eiusdē ciuitatis cauetur, de qua paulò superius meminimus, scribam nauis in principio cuiuslibet nauigationis coram prætore, vel iudice ciuitatis Anconæ officium ex fide gesturum iuramento affirmare debere, præsente, & volente maiori parte mercatorum, q nauigaturi sunt cum mercibus, & his non existentibus præsentibus nauclero, & tribus nautis Anconitanis nauigii prædicti. Num iuramentum præstitum à scriba extra ciuitatem Anconę coram consule, non interuenientibus mercatoribus, vel nautis sufficiat: vt eius scripturis fides habeatur? & putat sufficere; quoniam statutum secūdo loco factum loquitur, cum eligitur scriba nauis in ipsa ciuitate Anconæ, & lex nautica prius facta, de mercatorib. & nautis, vt pñtes sint, dū iurm pręstat à scriba nauis coram Consule extra ciuitatē nō dixit, sed iuxta, simplr cauet scribā iurare debere corā ꝯsule. Subiicit tamen interpretationi à consuetudine factæ stari debere. Et quid per longum tēpus obseruatum sit spectandum, quæ sententia probabilis est, licèt quædam occurrant, quæ huic sententiæ aduersari videātur. Sed & ipsam confirmabis ex his, quæ scripsit Dec. in consi. 3. & in consi. 222. viso. & Ludou. Goz. in consi. 72. nume. 10. in causa ex ciuitate Anconæ.

18 † Item quæritur apud eundem in cons. 99. lib. 4. cum quidam arbitri sententia, ad conficiendum quasdam literas statim, & incontinenti condemnatus esset, ita ꝙ pro primo (vt ipse ait) passagio transmitti possent aliàs summam centum, non semel requisitus, literas tamen non conscripsisset, num is verè morator dici possit, & ad centum conueniri, mouet: quoniam adiectum est, ita ꝙ pro primo passagio &c. putat tamen in facto proposito, & rite, & rectè conuentum, & captum in moraque legitimè constitutum. Tum propter illa verba geminata, statim & incōtinenti, tum etiam quia relata verba, ita ꝙ pro primo &c. fauore illius adiecta sunt, cui literæ fieri debent. Quod ergo fauore alicuius est constitutum, ad læsionem eius dictum videri non debet. l. quod fauore. C. de lega. & secundùm Angel. post Gui. in l. nulla. ff. de legi. quæ sententia Soci. (ni fallor) rationabilis est, & videbis duo sequentia responsa, quibus hæc sententia confirmantur.

19 † Apud Alex. in consi. 52. vol 6. viso &c. species talis proponitur, Callimachus, Cornelius, & Lucas societatem coiuerunt, cōueneruntque, vt tribus triremibus in Britanniam Lucas, & Cornelius ꝓficiscerent, qbus Callimachus (cui triremiū tota cura, & administratio cōmissa erat) mādauit, vt cum in Britanniam peruenissent, si integrum onus à mercatoribus dicto loco non inuenirent emerent lanas, mercesque alias, quibus iusto onere triremes onerarent, eaque de re cuidam Leonardo mercatori se scribere, & mandare ait, vt pecunias ad id necessarias persoluat, & ita scriptura quadam cautum, ac conuentum erat. Iidem Cornelius & Lucas in Britanniam profecti, cum merces perferendas non inuenissent, requisiuerunt prædictum Leonardū, vt pecunias iuxta Callimachi literas, & mādatum solueret, quo Leonardo recusante, nilque sibi mandatum asseuerante, respōdit Alexāder Callimachum cum dāna omnia, & id, quod interest, Cornelio, & Lucæ præstare debere, nec de iure Cornelium, & Lucam obstrictos esse probare Callimachum literas scripsisse, tum ex his, quę proponuntur, tum et iam ex scriptis Bart. in l. in illa stipulatione, si Calend. ff. de ver. oblig. Hoc amplius subiicit, astringendos non esse probare in Britannia non inuenisse mercatores, qui mercibus vehendis integre triremes onerarēt. Sed id deducere, & allegare sat esse, scilicet sarcinulas, vt puta cētum tantum inuenisse. l. cum de lege, cum gl. ff. de prob l. fi. §. licentiam. vbi Bar. C. de iure delibe. quæ sententia Alexan. sanè rationabilis est, & quam sentētiam comprobabis ex his, quę Pau. Par. scripsit in consi. 91. viso copioso. vol. j. & nos diximus. in tit. mandati circa finem.

20 † Consultus ex facto Bald cum quidam Arnaldus Barchinonensis mercatori Florentino quendam frumenti Siculi numerum vendidisset, & illum mari ad certum locū omni exceptione remota, sub pœna exportare iuramento promisisset, cuiuscūque generis fortuitos casus in se suscipiens, duobus tātum exceptis, scilicet, si diuino casu marisq; tempestate nauigiū periret, vel à classe (vt ipse ait) sforzata caperetur.

21 † Num Arnaldus à conuentionali pęna excusandus sit, si Archionis Regis nomine mandatum eidem fuerit sub pęna ęris, & personæ, vt cum onusto nauigio frumento prædicto Archionem proficiscatur. & in cōsi. 395. pro domino Arnaldo. vol. 2. insubtiliter (vt solet) argumentationibus hincinde propositis putat non posse absolutè responderi. Sed si culpa aliqua Arnaldo ascribi non possit, à pœna eum excusandum innuit. Hanc tamen rem, his, quæ proponerentur, diligenter inspectis, boni viri arbitrio dirimendam putauit. l. continuus. in §. cum ita. ff. de verbo. obliga. l. Męuia. in § fin. ff. de annu. lega. Quò verò ad id, quod mercatoris Florentini interest propter frumentum non locò traditum, num pretium frumenti inspiciendum sit eius loci, quo tradere Arnaldus promiserit? Respondit si in obligatione genus erat, Arnaldum teneri: quia casus non liberat cum. l. incendium. l. vinum. C. & ff. si certum petatur, l. fina. ff. de triti. Si verò species, contra se habet, refert, an mercator Florentinus frumentum in genere, vt puta tot corbes frumenti Siculi emerit, an demonstratum corpus & speciem, sed & si species in obligatione fuerit, & mora vel culpa casum præcessisset, idem iuris esset, quod in obligatione genere: vt Arnaldus liberatus non censeatur. Verum idem Bald. parum sibi constans, in consilio 458. eodem volum. 2. ex eodem facto consultus à pęna conuentionali Arnaldum excusandum non esse probat. Quod, vt vidi, mecum stomachatus sum. ego

autem in caſu hoc indifficili meliorem illam ſententiam priori loco relatam puto, vbi Arnaldus omni prorſus vacaſſet culpa. Nam, & ſi plene ſibi cauit mercator Florentinus, defendi tñ à pęna Arnaldus poteſt: mouet, quod Gul. Pau. Rom. Alex. & Iaſ. ſcripſere in l. fi. ff. qui ſatiſ. cogan. ſi ſcholaris abſq; venia, & permiſſu creditoris à Bononienſi territorio non recedere iureiurando promiſerit, donec ſatisfecerit, & iuſſu ab epiſcopo, vel alio ſuo iudice, vel patre receſſerit, in periurium non incidit, dummodo iuſſum nõ procurauerit, quod, & Feder. Senen. probat in conſi. 19. quæſtio talis eſt, & in hac ſententia Ioan. Andr. Imo. But. Gemin. & Abb. fuere, quos Iaſon in citato loco retulit, quicquid Cardi. ſcripſerit in c. cum quidam. de iureiur. & pro hac ſentẽtia induci poteſt. l. mercatores. C. de comm. & Merca. rex enim ſibi ſubiecto præcipere poteſt, ne ad certum locum ꝓficiſcatur, vtque pareat, quod præceptum in omni promiſſione exceptum intelligitur, dicendum eſt ergo Arnaldum in periuriũ non incidiſſe, in pecuniariã verò pęnam de iure ſtricto inci-

22 diſſe, ſuccurrendum † tamen eſt ei per exceptionem, vel in integrum reſtitutionem. Cuius rei ratio illa redditur; quoniam periurium non eſt ſine dolo. qui iuraſſe. ff. de iur. Si ergo Arnaldus omni culpa vacauit, in periurium nõ incidit. At in pęnam pecuniariam incidere quis poteſt mero iure ſine dolo, & culpa; vt patet in l. ad diem. ff. de verb. oblig. ſuccurritur tamen hic per exceptionem. l. 2. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis caut. Eſt & alia ratio non inſubtilis; quia licèt pœna pecuniaria committatur, nõ tamen executionem ſecum trahit, ideò ei, qui in culpa non eſt, non nocet. Sed ſi incideret in periurium, executionem ſecum traheret, animamq; ligaret, vt in c. paſtoralis. de appella. ſecundùm Pau. Caſt. in citata l. fi. ff. qui ſatiſd. cog. Nec moueant, quæ Bal. ait poſteriori loco, ſcilicet in conſi. 458. Bald. enim (vt aiũt) erit haſta pelias. Ex his enim, quæ idem Bal. ſcripſit in conſ. 395. reſponſa colliges. Item ex relato conſilio Feder. ac his, quæ nos

23 addidimus. Et ex eo. conſi. Bald. 458. illud notandum eſt. † magiſtrum, & nauis dominum à nautis, quibus imperare poteſt, ad aliquid gerendum, dicendumve inuitum compulſum non præſumi, arg. l. moueor. C. ſi ſeruus expor. veni. poſtquàm hæc ſcripſeram, incidi in reſponſ. Angeli. 219. arbitror &c. qui de eodẽ facto conſultus reſpondit, lector perlege: ego autem nihil immutandum putaui, ſed ſolum placet admonere, vt videas, quæ in rub. de contract. diximus.

Denique, duas hic ſubiungo regulas ad tractatum de nautis, nauibus, & nauigatione, vtiles & neceſſarias. Altera eſt, nauti-

24 cam † conſuetudinem præcipuè ſpectandam eſſe, dummodo legi nõ aduerſetur, hoc eſt à lege non reprobetur. l. deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu. § fi. in auth. de vſur. naut. vbi Accurſius, & maris conſuetudinem ſeruandam ſcribit Bald. in l. obſeruare. in § antequam. ff. de off. procon. & probat Veronen. in tracta. de ſer. ruſt. præd. in rub. de mari, col. pen. & Albe. Bru. in tract. de conſtitu. in verbo, mare. ſi enim lex ipſam conſuetudinem reprobaret, non valeret, vt in authen. nauigia. C. de fur. Sic enim l. deprecatio. interpretandam eſſe pleriſq; placuit, & videbis Bart. in l. omnes populi. num. 26. ff. de iuſtit. & iur. Altera eſt regula, vt in his, quæ legibus cauta non ſunt, & conſuetudo nautica non viget, & ſic ius ſcriptum, & non ſcriptum ceſſet, bene

25 † ſit in nauticis negociis ad peritos, & valentes nautas confugere, eſt enim generalis regula, peritis in arte ſtandum eſſe. l. j. ff. de vent. inſpi. gl. in §. præterea. in verbo. longiori, inſtitu. de rerum diui. quam regulam plenè quidem Abb. Feli. & Dec. declararũt in c. propoſuiſti. de proba. extra.

Reliqua ad nautas, naues, nauigationem ac naufragia pertinentia ſupple ex titulis. C. de nauic. lib. 11. ff. nau. cau. ſta. ff. fur. aduer. naut. ff. de incen. rui. & nauf. & ex his, quæ habẽtur apud Specu. in titu. de rap. in §. cæterum. ex commentariis doc. in auth. nauigia. C. de fur. & in c. Rhodiæ. 2. diſt. & Veron. complura adnotauit in tracta. de ſer. ruſt. præd. in rub. de mari, & multis titu. ſeq. Videbis etiam Bertachi in reperto. ſuo, in verbo, nauis. in verbo, nauclerus. in verbo, naufragium. & in verbo, nautæ. Ex quibus locis aliiſque immẽſis legum voluminibus diligens lector conſiderabit me nouam quidem materiam aggreſſum, vtilemque ac neceſſariam, & à ſcriptoribus quodammodo neglectã, à nobis autem illuſtratam non dicam, ſed peritioribus ornandi addendique cauſam datam etiam ab inuidis, & æmulis (ni fallor) concedetur. Nec hoc quidem tacebo, à propoſito me his declinare, ab initio enim animo meo conceptam multa ac varia hic ſubiicere ad mercaturam pertinentia, mutato itaque cõſilio, conſulto prætereo de na. fœn. & traiectitia pecunia, in qua materia in forenſibus diſceptationibus me non ſemel elaboraſſe fateor, & aliàs vidi tractatũ de fideiuſſoribus ſeu aſſecurationibus, Petro Santerna Luſitano Iuriſconſulto clariſſimo auctore. Prætereo etiam hic de collybo multa ac varia, pecuniiſque permutatis: prætereo de inſtitoribus quædam ac proxenetis, & permutationibus, & ad vltimas voluntates nonnulla pertinentia, veluti id quod de mercatore Anconitano traditur, qui

26 in portu ciuitatis † cuiuſdam Barbarorum ſeu Saracenorum teſtamentum ſine ſolennitatibus condidit, de quo ſcripſit Bal. in rubric. de rer. diui. nume. 9. & in conſi. 275. volum. 4. in Damaſco non ſeruatur ius Romanorum &c. Veronen. in tracta. de ſeru. ruſtic. prædi. in titu. de portu. rubr. 28. Are. in §. littorum. inſtit. de rer. diui. Iaſ. in l. ius autem ciuile. nume. 33. & ſequen. ff. de iuſti. & iur. & de teſtamento facto apud Barbaros à mercatore, ſcripſit Paul. Caſtr. in l. qui à latronibus. ff. de teſta. & videbis Soci. in conſ. 33. volu. j. proſequendo. His igitur de induſtria prętermiſſis, propter aſſiduas occupationes diſceptationum forenſium, in quibus quotidie verſor, quibus ſi me aliquando exoluero, omni cura, & diligentia quæ ad mercaturam attinent, perficere eſt animus. Videamus, vt in initio polliciti ſumus, quando mercator eſſe deſinat.

Septima pars.

PRINCIPALIS TRACTATVS.

ARGVMENTVM.

Quando mercator eſſe deſinat.

SVMMARIVM.

1. *Mercator eſſe deſinit, vbi officium mercaturæ deſeruerit, item & morte.*
2. *Mercator eſſe deſinit, vbi pœnæ cauſa negociatione illi iudex interdixit.*
3. *Mercator quòd eſſe deſinat aliis modis, relatiuè.*
4. *Mercatores qui labefactata fide decoxerunt, & in decoctione aliquid fraudis admiſerunt, in tantum mercatores eſſe deſinunt, vt vlterius mercaturam exercere non poſſint.*

1 ET quidem mercator eſſe deſinit, vbi mercaturæ officium deſeruerit, † quandiu enim in hoc actu eſt, mercator dicitur, ſi tantum, vt ſi deſcriptus etiam in matricula mercatorum quis ſit, mercaturam tamen vlterius non exerceat, mercator dici non poſſit, idque ſenſit Bart. in l. 3. in §. quibuſdam. ff. de iure immu. citat § negociatores. ea. l. de quo plenius diximus in j parte principalis tracta. ver. offert ſe nunc alia controuerſia. Morte etiam deſinit quis mercator eſſe: hæreditatem enim nemo dixerit negociatricem ſeu mercatricem, cum ſit res incorporalis: res autem incorporales huiuſmodi officia, ſeu factorum exercitia non recipiunt, argumen. ff. de acquiren. rer. domi. l. ſeruus, §. incorporales, & ſcripſit Fulgo. in conſi. 105. propoſita &c.

2 † Pœnæ etiam cauſa interdici negociatione, ſeu negociationibus per iudices ſolet, conſequenter tunc deſinit mercator eſſe. Quod qualiter, quove modo contingat in 3. parte principali demonſtrauimus, verſic. & pœnę cauſa, nume. 34.

3 † vbi & aliis modis deſinere facilè colliges, & breuitatis cauſa, ne idem repetam, non refero, illud igitur aſſumes, quæ ad hunc locum attinent. Sed & illud quod ibidem ſcripſimus, & plenius demonſtrauimus, non eſt hic prætereundum, mercatorem qui fortu-

4 nas † rationesque ſuas conturbauerit & labefactata fide decoxerit, & aliquid fraudis in ipſa mercatura ſeu decoctione (vt plerunque decoctores ſolent) admiſerit, non ſolum mercatorem eſſe deſinere, verum mercaturam vlterius exercere non poſſe. l. ſi aliquid. C. de ſuſcep. præſ. & arch. & videbis Bald. in conſi. 74. quandoque agitur &c. lib. 5. & hinc occaſionem nactus, quid de conturbatoribus atque Decoctoribus ſenſerim ex variiſq; iuris interpretibus collegerim, ſubiungo.

DE CONTVRBATORIB. SIVE DECOCTORIBVS.

Præfatio.

DEI Opt. Max. Implorato auxilio, Benuenutus Straccha Anconitanus, vidẽs mercatores non quidem fortunæ, ſed ſuo vitio quotidie rationes atq; fortunas conturbare, maxima quidẽ creditorum iactura, tractatũ hunc de quã Cõturbatoribus, ſeu Decoctoribus inſcripſi hic ſubiungere ad rem putaui. Materiam vtiliſſimam atq; quotidianam, & nouam, quãtum in me erit, certa doctrina enarrans, captionibus, circũuentionibus atq; inſidiis eorundem conſulere curam agens, atq; reprimẽdæ improbitatis hoc genus hominum.

Et primum de ſignificatione vocabuli aliquid referam.

Deinde, decoctorem quàm breuiſſimè potero, deſcribam.

Poſtea quædam cõtra decoctores, & illorũ fraudes ſubiiciã. Tum municipalia quædam iura contra eos ſtatuta referẽdo, cõplures queſtiones ſubiũgam. Quibus explicatis, de pactionibus inter creditores, & decoctores diſputabo.

Nouiſſimè oſtẽdam, quomodo contra Decoctores procedẽdum, in eos animaduertendumve ſit, & in illos qui Decoctorib. conſilium, auxilium, opemve dederint, ſeu quouis modo fauerint, quive potiores in bonis eorum habeantur.

Prima Pars.

SVMMARIVM.

1. *Decoctor, deſcendit à verbo decoquo.*
2. *Decoquere quid ſignificet, quid decoctores, et quid decoctio, plenè declaratur.*
3. *Conturbare ſimpliciter, vel pleniori locutione conturbare rationes vel fortunas, idem eſt, quod decoquere.*

1 DEcoctor † à decoquo verbo deſcẽdit, quod paulatim diminuere ſignificat, & coquendo abſumere.

2 † Itẽ ſubſtantiam conſumere, tranſlatione ſumpta ab his rebus, quæ ad ignem diutius commoratę, ad nihilum redigi ſolent. Vnde decoctores, conturbatores, & bonorum conſumptores dñr, quos recẽtiores Iuriſc. fallitos, & ceſſantes vocant. Ex quo vides tota (vt aiunt) via erraſſe Accur. in expoſitione huius vocabuli in l. quilibet. C. de dec. lib. & in l. ſi aliquid. C. de ſuſcep. præp. & ar. Sunt & non leues Auctores, qui dicunt decoquere idem eſſe apud antiquos ꝙ bonis cedere & delinquendo creditoribus imponere, quod nõ eſt ſine dubitatione, & à me non recipitur. Nam & in eo, qui fortunæ vitio decoxiſſet non ſuo, & ſic abſq; delicto fortunas cõturbaſſet, hoc verbo veteres vtebãtur, indicat Ciceronis locus de lege Roſcia ſtatim referendus. Meminit ẽt de hoc verbo Bud. in l. moris. ff. de pęn. & ait decoquere eſt creditum nõ reddere, ære credito fraudare. Hinc ẽt decoctio ipſum, quod materna lingua fallimentũ vocãt, ſignificat, de quo nomine habes in l. iure prouiſum. C. de fabr. lib. 11. & in l. 2. C. de fund. rei pri. eo. li. vbi Accu. in gl. fi. proximè ad vocabuli ſignificationem accedit.

Adieci de conturbatoribus, dixerit aliquis ſuperuacuum eſſe, non nego, ſunt enim ſynonyma & declarandi vocabuli gratia volui ſubiungere.

3 † Conturbare enim ſimpliciter, vel pleniori locutione cõturbare rationes, vel fortunas interiori ſenſu, idem eſt, quod decoquere. De quo verbo habes in l. quidam fundum. ff. de in rẽ ver. & in l. quicunq;. §. idem Labeo ait, ff. de inſt. vbi Bud. inquit, verbum hoc non eſſe ab Acc. intellectum, mirandum non eſſe, cũ à nullo rectè interpretatum viderit. Non tamen huius vocabuli ſignificatio Luc. Pen. latuit, qui in citata l. ſi aliquid. C. de ſuſc. ait, Decoquere id eſt, valde coquere, cõturbare, & reliqua. Hinc conturbator, de quo apud Mar. & Iuuen. fit mentio.

Secunda pars.

SVMMARIVM.

1. *Decoctor quid ſit, multis modis deſcribitur.*
2. *Decoctorum tria ſunt genera.*
3. *Fugientes cum pecuniis creditis, & ſe decoctos fingentes, non ſunt decoctores, & de his plene.*
4. *Non ſoluendo quis dicatur.*
5. *Decoctores dicebantur cedere foro, item & vertere ſolum.*

1 DEcoctorem autem deſcribere poſſem ex mente Aug. in conſ. 6. qui ait, Detractans ſoluere, inopia, & mole debitorem oppreſſus, ceſſans & fugiens, aut latitãs eſt. † Dicet etiam aliquis decoctoris deſcriptionem ſumi poſſe ex verbis Imperatoris, & Ang. Aret. ibidem in §. ſoluitur inſti. pro ſoc. vt decoctor is ſit, qui mole debitorum, ſiue priuatorum, ſiue publicorum prægrauatus, bonis ſuis ceſſerit. Placet aũt mihi ita plenius definire, ſeu deſcribere: DECOCTOR EST, QVI FORTVNAE VITIO, VEL SVO, VEL PARTIM FORTVNAE, PARTIM SVO VITIO, NON SOLVENDO FACTVS FORO CESSIT. Dixit cñ fortunæ, vel ſuo vitio, ex eo, quod belliſſimè inquit Cicero phil. 2. in hæc ver-

2 ba, † Teneſne memoriæ Prætextatũ te docuiſſe? patris, inquies, iſta culpa eſt concedo: etenim pietatis eſt plena defenſio. Illud tñ audaciæ tuæ, ꝙ ſediſti in duodecim ordinibus, cum eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus, quamuis quis fortunæ vitio, non ſuo decoxiſſet. Hactenus Cicero. Ex noſtratib. etiam vterq; modus decoquendi demonſtratur, vt patet ex cõmen. Abb. in c. ex parte. in fi. extra de cõſti. & ex his, quæ ſcripſit Mar. ſing. 224. filius. quibus addes tex. in l. Titio centum. §. Titio genero. ver. Sabinus autem. ff. de condi. & demonſt. Is nanq; fortunæ vitio decoxiſſe dicitur, qui (finge) maris tempeſtate ſubortam merces & bona perdiderit, vel à piratis direptus fuerit. facit l. ſi ab arbitro. ff. qui ſatiſd. cog. in illis verbis, ſi medio tẽpore calamitas fideiuſſoribus inſignis &c. l. cum proponas. C. de nau. fęno. & in l. in rebus. ff. commod. cum ſexcentis ſimilibus. Vitio autem ſuo decoquit, qui bona ſua diſſipando, atq; dilacerando profundit, vel quia ludo merces perdat, à quo hæc & alia proficiſcuntur mala, vt in auth. alearum vſus ſit. in titu. C. de relig. vel meretricum delinimentis. immò verius venenis corruptus, quibus animi perditorum inficiuntur, & ad inopiam rediguntur. l. 2. C. de natu. libe. vt dicebat Bal. in l. j. C. qui bonis ced. poſ. Sunt & alii, qui verè ſua culpa conturbaſſe dici poſſunt, quum ſumptuoſis epulis bona conſumunt, & fortunas obliguriunt, & ingluuiæ miſeri, ſimul conſilium cum re amittunt. Et ex his collige tria eſſe decoctorum genera. Primum illorum, qui fortunæ vitio decoquunt, & hoc inter viles homines ſemper eſt habitũ, idq; ex lege Roſcia tibi conſtitit, & vides quotidie, facit enim infelix paupertas homines ridiculos, quod duriſſimum eſt, vt Satyricus ait: Eſt tamen genus hominum miſerabile. Secundum genus illorum eſt, qui ſuo vitio, peſſimum quidem genus hominum, & nulla miſeratione dignum. Tertium genus decoctorũ, eſt illorũ, qui partim fortunæ, partim ſuo vitio decoxere, quos admiſta culpa humiles, & deploratos, ac miſeratione indignos reddi. Vidi etiam & audiui quoſdam mercatores, qui maximis

3 pecuniarum † ſummis à compluribus mutuò receptis, cõſultò, atq; de induſtria aufugiunt, & ſe decoxiſſe fingunt, vt tandẽ creditores moleſtiis defatigatos, & litibus atque expenſis vexatos ad pactiones, & iniquiſſimas conditiones trahant, quos inter decoctores non connumero, & ideo in deſcriptione illud adieci verbum, non ſoluendo factus. ſignificatio etiam verbi decoctor, ei qui ſoluendo eſt, & ſe non ſoluendo eſſe dolo malo fingit, repugnat. Sed audi quid ex facto elapſis annis cuidam Genuenſi, qui ſe falsò non ſoluendo eſſe aſſeuerat, & foro ceſſerat, euenerit. Is enim cùm in bona atq; magna pecuniarum ſumma debitor Chryſogani eſſet, & ſatisfacere ſemel atq; iterũ requiſitus recuſaſſet, in ſeceſſu blandis verbis eum deduxit Chryſoganus diſpoſitis prius ibidem clãculum armatis hominibus, tum in collum inuaſit Chryſoganus, collareq; ex nucleo ferri ſeu calybe quibuſdam aculeis mira germanorum arte elaboratum, atque confectum immiſit, commonefactumq; nulla vi ſeu arte aperiri per alium infringiq; poſſe, & ei exitium imminere, ſi in dicto loco pecuniam debitam non tranſmitteret, eum dereliquit, oſtenſa prius claue miro artificio confecta, at miſer Ligur ſentiens ſe aculeis pungi, & ſtare, cum ſemper cogeretur, nec remedium vitæ vllum haberet, debitam pecuniam Chryſogano creditori tranſmiſit, petens clauem, & orans aperiendi collare arcanum detegi, quod creditor accepta pecunia effecit, in qua facti ſpecie, & ſi Ligur ſua fallacia dignus, vt in eum animaduerteretur, in exemplum nequis alius poſtea talia facere moliatur: iure tamen cautum eſſe reſpondi, eum, qui vim adhibet debitori ſuo, vt ei ſoluat, edicto quod met. cau. non teneri propter naturam, quod met. cau. actionis, quæ damnum exigit. in l. tamen Iuliam de vi incidiſſe, & ius crediti amiſiſſe, vt eleganter Iuriſc. ait in l. ſed & partus. §. quæri poterit. verſic. Iulianus ait, ff. quod me. cau. per iudicem enim Chryſoganus petere debebat, & act. experiri. l. extat. eo. titu. & l. pen. ff. ad l. Iul. de vi priu. & his addes circa eos, qui cum pecuniis, vel rebus alienis aufugiunt, quæ plenè referẽdo Bal. dicemus in 2. par. vltimę par. verſ. hunc iterum &c. & verſi. ſeq. nu. 6. & in ſeq. par. num. 6. & vide gloſ. quam notauit Bal. in l. à procuratore. C. man. ait enim notãdam pro bonis, & contra falſos mercatores, qui arripiunt fugam cum pecuniis alienis, addes etiam Nic. Boe. dec. 225. & anteq̃ veniã. Adieci in deſcriptione verbum illud, non ſoluendo factus, qm̃ ſoluẽ-

4 do eſſe nemo intelligitur, † niſi qui ſolidum poteſt ſoluere. l. ſoluendo. ff. de verb. ſignific. inſtit. de obliga. quę ex delic. §. fulloni. in fin. aliquem autem non ſoluendo eſſe, in notorium tranſire non poteſt, in manifeſtum poteſt: vt eleganter probat Roma. in conſil. 163. conſtitutio. & addidi prædictum verbum, & quod ſubſequitur, foro ceſſit, quoniam nemo dubitat ſoluendo videri eum, qui defenditur. l. nemo dubitat. ff. de reg. iur. vbi non leuis iuris interpres Dec. poſt Accur. in d. l. ſoluẽdo, inquit, ſoluendo quem videri per ſe vel alium, & illum eſſe ſoluendo, qui fideiuſſores habet, citat Bar. in l. j. ff. de cuſt. reo. & in l. item liberatur. § qui paratus. ff. quib. mod. pig. vel hyp. ſol. & l. ſi plures. § prętereà ſi quæratur. ff. de fideiuſſ. ſubiici idem Dec. ſoluendo. etiam videri, qui nomina habet, & ait ſenſiſſe Bald. in l. facere. ff. ſol. ma. Sed id admittendum eſt, ſi facile poſſint exigi, non aliter, quod & Alex. & alii quos refert in ea l. probarunt, & videbis omnino Alex. in conſi. 37. viſo & opportune diſcuſſo. num. 13. verſi. tertio pro hoc adduco. vol. 2. ſubiungit poſtea non prę ſumi illum ſoluendo eſſe, cuius bona poſtulantibus creditorib. venduntur, & ſnĩa Bar. in l. tres tutores. in fi. ff. de admi. tut. & modum probandi aliquem ſoluendo non eſſe, Bal. notaſſe in auth. ſed hodie. ver. ſecundo quæro. C. de act. & obl. addidi etiam in deſcriptione foro ceſſit, ꝓpter ea, quæ inquit Bar. in l. ſingularia. nu. 19. ff. ſi cer. pet. & ibidem Pur. nu. 93. vt refert Boe. dec. 215. ꝓximè relata. Dec. in conſi. 106. in cauſa. col. j. Pro quo ſcito duo ſingularia iura l. ſi hominem in §. quoties. ff. depo. in illis ver-

bis, quotiens foro cedunt numularii, & reliqua, & l. si debitor foro cesserit. ff. de cur. bon. dan. vnde suu opinor:

Cedere nanque foro iam non est deterius, quàm
Exquilias à feruenti migrare suburra.

Dicebantur etiam decoctores vertere solum: vt apud eundem.

Qui vertere solum Baias, & ad ostia currunt.

Quod & Bud. notauit in annot. in l. aut facta. ff. de pęnis.

Tertia pars.

SUMMARIUM.

1 *Baldi laudes, & nu. 21.*
2 *Decoctores an notentur infamia, disputatur.*
3 *Decoctores quibus plectantur pœnis, disting.*
4 *Plumbatæ quid significet, & declaratur l. quilibet. C. de dec.*
5 *Plumbatura quid sit, quid ferruminatio. relatiuè.*
6 *Fugientes cum pecuniis seu rebus alienis, an sint fures.*
7 *Decoctione vnius ex fabricensibus omnes tenentur.*
8 *Decoctores seuerissimè punire, salus esset mercaturæ.*
9 *Decoctores an habeant beneficium cessionis, disputatur.*
10 *Decoctores an gaudeant dilatione quinquennali seu annali, vide etiam in fi. & infra de pactis inter creditores, & debitores.*
11 *Filiusfamilias ex omnibus contractibus obligatur.*
12 *Cautela pro filiofamilias, qui vult carcerem euitare.*
13 *Filiusfamilias qui decoxit, et fraudē admisit, indignus est beneficio cessionis.*
14 *Decoctor, qui bonis cessit, nec agere nec conueniri potest.*
15 *Decoctores mentiri facilè solent.*
16 *Vir bonus præstare debet, ne mentiatur prudens, neve mendacum dicat.*
17 *Pœnæ aduersus mendaces. relatiuè.*
18 *Decoctores sunt faciles ad colludendum.*
19 *Decoctores, vt plurimum sunt fraudatores.*
20 *Argumentum à solitis est optimum, & naturali rationi consonum.*
21 *Decoctores an excusentur ob aduersam fortunam.*
22 *Decoctor, ergo fraudator, an valeat consequentia.*
23 *De edicto fraudatorio, remissiue.*
24 *Decoctores solēt rationes intricare in necem creditorum, ex quo dolus malus præsumitur, item intercedere, adulterare, & turbare.*
25 *Decoctoris dolus demonstratur ex rationibus librorum, & quomodo.*
26 *Decoctores solent merces ipsas, & bona intricare, item merces auertere, & possessionem in alios transferre, vnde dolo non carent.*
27 *Decoctores solent merces data opera vilioris distrahere, & quomodo consulatur creditoribus.*
28 *Mercatores qui consilium conturbandi iniuerunt, si se in soluendo gratiosos reddunt aliquibus, quomodo consulatur creditoribus.*
29 *Decoctores solent omnia bona vel maiorem partem alienare, vnde dolus præsumitur.*
30 *Decoctores si per biduum triduumve ante decoctionem vel gerant quid, vel contrahant, an teneat.*
31 *Mercator si cum consilium fugiendi iniuisset, merces ab alio emit mercatore, quòd secuta traditione dominium non intelligatur translatum.*
32 *Breuitate temporis fraudandi animus dignoscitur.*
33 *Mercatores cum se iam decocturos sciunt, solent esse fallaces, & cum dolo malo faciunt, nisi sit, alia, de dolo datur actio.*
34 *Debitor hoc ipso probatur in fraudem facere, quòd scit se habere creditores, & scientia, quòd habeat creditores probatur eo, quòd ipse contraxit.*
35 *Quomodo probetur, quòd quis sciat bona sua creditoribus non sufficere, relatiuè.*
36 *Fraudes decoctorum vix dici aut enumerari possunt, & fraudum præsumptiones, relatiuè.*
37 *Marius si lucrum dotis, quod à statuto refertur, remiserit vxori, quòd à creditoris tanquam in fraudem reuocari non possit.*
38 *Testator si fundum vxori legauit, & filium instituit, qui matri & hæres extitit, an repudiatio facta à filio hæreditatis maternæ, tanquam damnosæ, vt legatum ratineat, tanquàm hæres patris teneatur. vbi, quòd teneat.*
39 *Contra decoctores omnis coniectura crescit, & coniecturę ac præsumptiones habentur pro legitimis probationibus.*
40 *Liber homo pro debito capi non potest, & creditori seruire non dicitur. Vnde ad ecclesias confugiens, inde extrahendus non est.*
41 *Liber homo si lege municipali capi potest propter æs alienum, potest extrahi ex ecclesia, quia vbi potest capi, extrahitur ex ecclesia.*
42 *Decoctores qui beneficium cessionis non habent, beneficio immunitatis ecclesię non gaudent.*
43 *Creditores in pecunia decoctorum aliud pro alio accipere an sunt regulariter compellendi.*
44 *Interpretatio ad auth. hoc nisi, relatiuè.*
45 *Creditores si omnium bonorum decoctoris possessionis apprehendunt, non tamen ex hoc decoctores sunt liberati, nisi sequatur datio in solutum.*
46 *Creditor qui elegit viam realem, ad personalem potest redire, & econtra.*
47 *Vnus ex socys si efficitur non soluendo, et bonis cedat, quòd finiatur societas, & plenè declaratur.*
48 *Interpretatio ad l. societatem, in §. dissociamur, ff. pro socio.*
49 *Vnus ex sociis si decoxerit, non ideo alii socii fraudatores dicuntur.*
50 *Mandatum reuocatur ipso iure, vbi deterioris conditionis mandatarius effectus est, & limitatur, & declaratur in sequentibus.*
51 *Institores qui alicui negociationi præponūtur, seu socii, qui ab aliis sociis procuratores cōstituuntur, eo ipso, quod fugerint seu decoxerint, cēsentur reuocati.*
52 *Contrahens vel aliquid gerens per ignorantiam cum procuratore decocto seu institore, quòd teneat, quod gestum est, & dominus obligetur.*
53 *Mandans si statum immutauerit, an mandatū censeatur, reuocatū, relatiuè.*
54 *Creditor habet pignoris persecutionem in bonis decoctoris ante diem.*
55 *Debitor suspectus potest capi ante diem, vt caueat.*

1 Circa † tertiam speciem Bal. qui (vt Ias. dicere consueuerat) nihil ignorauit, & nostratium omnium copiosissimus simul, & subtilissimus habetur, quiq; in omni iuris articulo nominatur, vt Aym. Crau. alios referendo scripsit in consi. 166. num. 4. in consi. 382. in q. Milan. in fi. consi. & in consi. 400. in libris thesaurariæ, nu. 3. lib. 5. in decoctores inuehitur in verba infrascripta: Falliti sunt infames, & infamissimi, & more antiquissimæ legis deberent tradi creditoribus laniandi, Adeo quod propter dolum suum non videntur beneficium cessionis habere, quod est subsidium miserorum, sed non præsidiū dolosorum, facilesq; sunt ad mentiendum, & colludendum, & à communiter accidentibus falliti sunt deceptores, & fraudarores, præsumitur omnibus inesse, quod omnibus est commune, nec excusantur ob aduersam fortunam, & decoctor, ergo fraudator, sic enim lex vocat eos: vnde edictum fraudatoriū. Hactenus Bal. quē refert, & probat Io. Bab. Seue. in tract. de susp. & fug. q. j. n. 13. & Nic. Boe. recitando Bal. eius sententiæ acquiescit, vt patet ex relata deci. 215. quib. addes Pau. Par. in consi. 94. spectabiles, nu. 10. & seq. vol. j.

Verbis igitur Baldi relatis, qui vsus est grauiorib. q̄ natura forsan tulerit & leuioribus, q̄ causa postulerit, vt inquit Cicero contra Sex. Neuium in oratione pro Quintio, optimum esse duxi, non solum ipsorum interpretationem facere more Iuris. Vlpiani in l. item veniūt in §. præter hæc multa. ff. de pet. hær. Verum & super his differere, & complura ad propositam materiam necessaria addere.

2 † Ait Bal. decoctores infamia notatos esse. Bal. sñia ex capite Val. Max. comprobatur. Ait enim in tit. de varietate causarum, in hæc verba capitis inscriptio: De Crasso dicto diuite. Quid? Crasso pecuniæ magnitudo locupletis nomē dedit? Sed eidem postea inopia turpem decoctoris superlationem immisit, siquidem bona eius à creditoribus, quia solidum præstare non poterat, venierunt. Itaq; amara sigillatione non caruit, cū egens ambularet, diues ab occurrentibus salutabantur. Hæc ille, quæ etiā sententia ex loco Ciceronis in 2. Phi. proximè relato, robur accipit. Inquit enim Cicero certum locū lege (quā nō habemus) decoctoribus constitutum fuisse, & de inferiori loco credendū est, & vt quodammodo digito monstrarentur. Accedit; quia si decoctores, vt inquit Bal. fraudatores sunt, in numero ergo infamiū vñr. l. j. ff. de his, qui nota. infa. vbi no. qui dolo malo, & fraude suo nomine damnatus, pactusve est, Contra aūt ex decoctione infamiam non irrogari, probari videbatur in l. debitore. C. ex quib. cau. infa irro. Vbi Imperator ait, Debitores, qui bonis cesserunt, licèt ea cā bona eorum venierint, infames non sunt, & ibi. Accur. citat §. j. insti. quib. ex cau. manu. non li. & l. fi. C. qui bon. ced. pos. Sed licèt Bal. Seue. & Boe. ac Paris non leues iuris auctores inter infames decoctores simpliciter cōnumerauerint. Ego in vtili. atq; quotidiano iuris articulo plenius rñdendum duco: vt admonet Iurisc. in l. legaui. ff. de lib. leg. Si igitur quæramus de decoctore, qui fortunæ vitio decoxerit, & hunc nō esse infamē respondeo, idq; probatur in l. debitores, supra citata. Si verò de eo, qui suo vitio, vel eo, qui partim suo vitio, partim fortunæ decoxerit: si quidem de dolo malo, vel fraude, quā in decoctione admiserit damnatus suo nomine, pactusve erit, hunc inter infames connumero, idq; auctoritate Iurisconsul. in d. l. j. ff. de his, qui no. infa. Vbi verò neq; damnatus, neq; pactus fuerit propter inhonestam, & inculpatam vitam prauosq; mores facti infamiā irrogari puto, quoniam turpitudo vitæ decoctoris apud graues, & bonos viros eius opinionem onerat. l. ea, quæ. C. ex quibus cau. infa. irrog. & no. gl. 3. q. 7. §. porrò. & Dec. in consi. 530. viso puncto, nu. 3. Vnde si decoctores (vt assolent) rem duobus obligassent, facti infamiam non euitant, idq; sensit Accur. in l. ge secunda, C. de dig. lib. 12. citat leg. si quis in dignore. ff. de pignor. actio. in §. sed & si quis. Idem iuris esse puto, si admitteret ea, quæ in l. tertia. ff. de crimin. stellio. habentur, quæ nota; quoniam præcipuè decoctorum sunt, & scire valde expedit, an decoctoribus infamia saltem facti irrogetur, quia à dignitatibus repelluntur, vt in d. l. 2. C. de dignit. & propter ea, quæ habentur in l. fratres. C. de inoffic. testa. & apud Azo. in summa, & glo. & Doct. in l. nullam. C. ex quib. cau. infa. irrog. & ibi. videbis ad prædicta Sal.

Ait ēt Bal. more antiquissimę legis, dilaniādi creditoribus tradēdi sunt, citat gl. in l. j. C. qui bonis ced. pos. vbi Acc. Aul. Gel. citat, locus Gellii est noctiū Act. li. 20. c. j. vbi habes verba legis 12. tabul. de qua sensit Bal. refert ēt verba legis 12. tab. Lud. Cel. lectionum antiquarum li. 6. c. 20. vbi eleganter quidem plura refert, & qui obærati, quive nexi dicebantur, declarat. Adde Liuium libro octauo, primæ Decad. & lib. 6. eiusdem Decad. & videbis

videbis (si libet) verba legis 12. tab. sub rub. de re iud. Circumferuntur enim cum scholis Iaco. Spieg. Sed quoniam seueritas legis 12. tab. antiquata est, ut scribunt docto. in l. j. C. qui bon. ced. pos. & in consil. 94. nu. 58. volum. j. idem inquit Paul. Par. tractemus nos plenius, quod alii neglexere, quibus pœnis decoctores plectantur. 3 † Dic igitur distinguendo, aut quis decoxit fortunæ vitio, & hunc fortunæ telis uexatum puniri, & iniquum, & iniustum est, arg. l. diuus. ff. de offi. præsi. quod & supra probauimus, & cum de statutis verba faciemus, latius ostendemus. Aut quæris de decoctore, qui suo vitio, vel partim suo, partim fortunæ decoxerit, & siquidem decoctor est publicæ pecuniæ, fraudemque in decoctione admisit, ictibus plumbatarū subijci debet. l. quilibet. C. de decu. lib. 10. in qua l. obiter nota, 4 † quòd Accursi. exponit illud verbum, ictibus plumbatarum: ut dānetur plumbo, id est, in metallum, citat l. j. C. de his, qui potent. nomi. & de eodem uerbo, plumbatarum, meminit Imperator in l. 2. de exac. trib. vbi Luc. Pen. remittit se ad expositionem Accur. in l. quilibet, proximè relata. Ego autem huiusmodi interpretationem non probo: nam plumbatæ sunt pilæ plumbeæ, de quibus meminit Vegeti. de re milit. lib. j. Vnde Imperator sensit de alia pœna, quæ plumbatis inferebatur. Verberandi enim, atque percutiēdi sunt decoctores fraudulenti pecuniæ publicę plumbatis prædictis, quod innuunt illa verba ictibus plumbatarum, & similiter verba l. 2. paulò supra, ius relatæ plumbatarum verba &c. & clarius probatur in citata l. j. C. de his, qui poten. in illis verbis, affecti plumbo perpetuis metallorum suppliciis deputētur, idest, percussi, & exulcerati plumbo, plumbatarū ictibus, metallorum suppliciis deputentur. 5 † Plumbatura verò qd sit, quidve ferruminatio significet, Iurisconsul. declarat in l. in rem actio. in §. item quæcunque. ff. de rei vendi. In eo verò, qui non publicæ pecuniæ decoctor est, sed priuatorum debitor, & qui fraudem in decoctione admiserit, pęna est, meo iudicio, vt mercaturæ officium vlterius exercere non possit. l. si aliquid. C. de suscept. præposit. & ar. lib. 10. quam l. in prin. huius par. & in fi. 3. par. prin. tract. nostri de mercatore plenius interpretati sumus. Item puto, vbicunq; titulus delicti deficit, huiusmodi decoctores, qui fraudem admittunt, in crimen stellionatus incidere, qđ obiicitur his, qui dolo quid fecerint, & his, qui imposturam faciunt. l. 3. ff. de crimi. stell. quæ l. memoria tenenda est, & in decoctionibus notanda. Sed & his addes, quid de fugiētibus cum pecuniis alienis, notauit Nic. Boe. decisio. 215. in prin. Scripsit eñ in hæc verba. 6 † An fugere sit maleficium quæritur, & Bal. in cō sil. 220. in q. D. Milani. vol. 3. quod est repetitum in 5. vol. in nouiter impressis consi. 382. ait. Aut fugiens est seruus, uel serui macula aspersus, & est malum. l. 2. C. de ser. fug. l. fina. C. de ope. lib. Aut est ingenuus, & tunc aut aufugit cum re, & est malum rōne rei, quia contrectando, facit furtum, & id est si cum re, quæ aliquādo fuit aliena, ut quia cum pecunia ad numerum deposita, ut faciunt numularii, secundùm Vita. de Caba. in trac. clau. 25. colum. 4. ante fi. quod dictum fuit Bal. in l. à procuratore. in fi. C. mand. dicens, nota vltimam gl. quæ dicit, quod nil est melius, q̄ bona fides & tene memoria, & nota pro mercatoribus bonis, & etiam contra fallos mercatores, qui arripiunt fugam cum pecuniis alienis: licèt propriè non sit furtum, argu. l. ait prætor. § si debitorem. ff. quæ in frau. cred. & isti dicuntur in Tuscia & tota Italia mercatores falliti, quos Bart. vocat cedentes foro, in l. singularia. in 2. conclus. & ibi Franc. Purp. nu. 93. ff. si cert. pet. & nos Bancha ruptos, seu Bancham ruptam facientes. Aut fugit absq; rerum alienarum, uel quasi exportatione, & ista fuga non mala est, sed quædam latitatio. l. Fulcinius. §. quid sit latitare. ff. ex quibus cau. in poss. eat. hactenus ille. 7 † Postremò illud addemus in fabricensibus singulare, vt ex decoctione vnius omnes teneantur: quia vnum corpus esse censentur, ut in l. iure prouisum. C. de fab. lib. 11. in qua l. obiter nota, quod Budę. in annotationibus in Pandectas in l. moris. ff. de pęnis. ait, vbi legitur. Vniuersi itaque veluti in corpore vnius formę vnius decoctionis (si ita res tulerit) respondere cogētur. legendum censuit, unius decoctiones, si ita res tulerit, respondere coercentur & vide. l. 2. C. de fund. rei priua. lib. 11. & ne hoc quidem tacebo, cum quotidie decoctorum numerus increbrescat, seuerissimè in fraudulentos deco- 8 ctores animaduertere, salus esset † mercaturæ: acerbitas enim plerunque vlciscendi maleficii, bene atque cautè viuendi disciplina est, & nonnunquam conuenit, vt aliquorum maleficiorum supplicia exacerbentur, quoties multis hominibus crassantibus exēplo opus est. l. aut facta. in fin. ff. de pœnis. de quo apud Abb. in c. at si clerici. nu. 8. extra de iud. Gram. in consil. 17. num. 15. conditoris &c. solent propterea iura municipalia aduersus decoctores constitui, de quibus suo loco dicemus. tractat enim Ias. in §. fin. institut. de actio. & uidebis Alciat. in parer. lib. secundo, capit. 47.

Deinde ait Bal. decoctores propter dolum cessionis beneficium non habere, quod est miserorum subsidium, non autem præsidium dolorosum, & probat eius sententiam ex l. fi. in §. fin. 9 ff. quæ in frau. credi. & argu. l. pen. ff. de iure dot. † vera quidem Baldi est sententia in eo decoctore, qui bona ita disperdidit, ut recuperari non possint, & propterea addidit, propter dolum: Cum enim dolo malo bona alienauerit, adeo ut reperiri non possint, indignus est legis beneficio: quia in legem commisit. l. sed & si ex parte. §. interdum ff. quod cum eo. & in eadem opinione fuit idem Bal. in l. j. nume. 8. C. qui bo. ced. pos. in cōsil. 400. quod Iacobus. in fi. vol. j. & fuit sententia Barto. in l. alia. in §. eleganter. in fi. ff. sol. matr. & huic sententiæ assentitur Ias. in §. fin. inst. de actio. numer. 8. & seq. & nu. 18. & Pau. Par. in consi. 94. nu. 11. vol. j. & latè scribit Nic. Boe. decis. 349. quæritur, an ciuiliter. colum. 7. & seq. subdens non gaudere quinquennali, aut annali di- 10 latione. † Exemplum est in eo mercatore, qui cum non soluendo se esse sciat, pecunias mutuas recipit. l. pen. ff. de iur. do. legi etiam Pau. Cast. in consi. 179. uiso puncto, in 2. par. Baldi sententiam probantem, & citat l. si quis dolo. in princip. ff. de re iud. & videbis responsum Pau. elegans enim est & quotidianum, loqt̃ enim in eo decoctore, qui ad pactiones creditores traxerit, & secundum pactiones non soluendo esse repertus fuerit. Placuit etiam relata sententia Dyn. in §. item si quis in fraudem. instit. de actio. vbi Ias. nume. 92. inquit, cessio bonorum liberat à carcere. Sed quid vtilitatis afferat intrusio debitoris in carcerem. subdit se non videre, quando nudus debitor creditorum expensis alendus est, cum de suo non habet, iuxta glo. in l. fi. in versic. agnoscere. C. de erro. mil. anno. lib. 12. ad quod videbis Matth. ab Aff. decisio. 71. fuit dubitatum, ego verò rationi Iasonis ex verbis Iurisconsul. in citato §. fi. l. fin. ff. quæ in fraud. credi. puto responsum patere in illis uerbis, prætor non tantum emolumentum actionis intueri videtur in eo, qui exutus est bonis, quàm pœnam, & hic illud ad confirmationem predictorum subiūgi 11 potest, clarissimi iuris esse, filiumfamilias † etiam in potestate parentis constitutum ex omnibus causis tanquam patremfamilias obligari, & ob id cum eo tanquam cum patrefamilias insolidum agi posse. l. filiusfamilias. ff. de action. & obligatio. l. tam ex contractibus. ff. de iudiciis. & si non habet vnde soluat, capi potest. l. tertia. §. sed vtrum. ff. de minoribus. l. j. C. qui bonis cedere possunt. eius tñ rei nomine, quæ contracta cum eo erit, cum is in potestate esset, si posteà emancipatione, uel aliter sui iuris factus erit, in id tantum, quod facere potest, datur actio. l. 2. ff. quod cum eo. nisi tñ sit hæres patris; quia insolidum conuenit. l. 2. l. si ex alio. C. eod. eaque propter cautela est, ut filiusfamilias 12 mercator, qui vult carcerem † euitare, se emancipari procuret, vt doctores in citatis ll. scripsere, vel mortuo patre paternis bonis renuntiet, quod notauit Bal. in d. l. si ex alio. & Pau. Castr. in d. l. 2. C. & ff. quod cum eo. & Vero. in cau. suis, cau. 13. scis, quòd filiusfam. & scripsit plenè Paulus Parisius in consi. 94. vol. j. & secundùm relata loca quod dicimus, intelliges. Si tñ filiusfamilias decoxisset, & fraudem in decoctione admisisset, indignus 13 est, † & cessionis beneficio, ac l. 2. ff. quod cum eo, cessant enim huiusmodi beneficia in his, qui sua culpa non soluendo facti sunt, propter fraudem, ut scripsit Paris. in d. consil. qui citat l. sed interdum. in fi. & l. eum qui. ff. quod cum eo. & ad materiam dilationis, & cessionis bonorum addes Matth. Aff. decis. 277. & in duabus sequen. decis. & Staph. in tract. de lit. gra & iust. pagina 170. & illud quod ad rem pertinet, non ignoro decoctorem, q 14 bonis cesserit, nec agere, † nec conueniri posse. l. item si vnus. ff. de arbi. & secundùm ea, quæ leguntur, & notantur in l. is, qui bonis. & in l. qui bonis. ff. de cess. bono. sed qđ diximus, decoctores dilatione quinquennali gaudere non posse, an verum sit differemus in ea parte, qua de pactionibus inter debitores, & creditores tractabimus. & vide Par. in consi. c. volum. 3. Sequunt̃ verba Baldi facilesq; sunt ad mētiendum, uero verius, quod inquit Bald. idque, & Seuerinus, & Boe. in citatis locis probant, & ipsa experiētia decoctores mētiri facile solere quotidie audimus, 15 † ex qua argumentum licet sumere. c. q̄ sit. de elec. in 6. clemen. dispendiosam. de iudiciis. quod Bald. ideo adiecit, ut extra gregem bonorum uirorū hoc genus hominum esse penitus ostenderet. 16 Nigidius enim apud Gellium † ait. vir bonus præstare debet, ne mentiatur prudens, ne mendacium dicat. Pęnæ verò 17 aduersus mendaces. & illos, qui mentiuntur, variæ † sunt constitutæ, & illas percensere non est nostrum, de quibus in l. sed si ex parte. in §. interdum. ff. quod cum eo. & in l. fin. & ibidem Bal. C. de fidei. & in l. si quis dicat. ff. de manu. & in l. fi. ff. de rei vendica. & in auth. contra qui propriam. C. de non nume. pecu. & facit tex. in l. si quis ex argentariis. in §. cogentur. ff. de edendo. in illis verbis, quid enim si humilis, & deploratus vnus edidit, ut dubitare quis meritò de fide editionis possit. Item l. si vnus. in fi. ff. pro socio. & videbis Fel. cap. cæterum. nu. 28. de iudi. & Ias. in l. quod te. numero 30. ff. si certum petatur, qui nonnulla beneficia propter mendacium amitti refert. Vnde præceptor meus Pau. Paris. respon. lib. j. resp. 57. nume. 41. meritò inquit contra mendaces iura insurgere.

18 † Subiungit Baldus, & ad colludendum faciles, quod & uerum esse nemo ambigit, si quidem excogitatas artes student, vt creditores fraudent, de quibus in titulo. ff. de his, quæ in fraud credi. & in titu. ff. & C. de collu. dete. ubi Azo, & scribit Cardin in clemen. constitutionem. in §. sanè. in principio, & apud eundem

dem notatur de electio. & nos tractabimus, & collusiones complures detegemus.

19 †Subiicit post hæc Bald. noster à communiter accidentibus, falliti sunt fraudatores, & præsumitur omnibus inesse, qđ omnibus est commune. Optimum & naturali rationi consonum Bal. est argumentum, ex eo, †quod solitum est, & ut plurimum

20 eiusdem generis homines facere consueuerunt, ex personis. n. facta dictaq; pensamus. l. fi. ff. de acc. & obli. Bald. in l. 2. nu. 34. C. de ser. & aqua. & de argumēto quo vsus est Bal. habetur in l. certi condictio. in §. si nūmos. ff. si cer. peta. & notat Glo. in l. neque natales. C. de probat. ubi Bald. & in l. cum dotem. C. de iure dot. Alexand. in l. non hoc. vnde legi. & Dec. in consi. 506. ad dubia, circa fi. consilii. vbi ex mente Baldi ait in materia probationum esse vtilissimum. De quo videbis, quæ scripsit Mar. in sing. j. & singu. 336. & 495. Imitatus est etiam Baldus noster veteres Iurisconsultos, qui inculpatæ vitæ homines aliquando inuehebant,

21 vt in l. quante. ff. de Pub. & in l. 3. §. mirat. ff. naut. cau. stab. †Quod autem inquit Bal. ob aduersam fortunam non excusari. l. epistolam. in prin. ff. ad Treb. l. continuus actus. §. illud. & §. cum quis. ff. Treb. non est perpetuò verum: nam aduersam fortunam, ubi decoctor eam probauerit, excusationem præstare, suprà probauimus. & etiam dicemus. Nec citata iura Baldi sententiam probant, defendi tamen posset Bal. secundùm nostram distinctionem non semel relatam in eo decoctore, qui partim suo vitio, partim aduersæ fortunæ, decoxisset: nec puto Bald. nostrum aliter sensisse.

Denique Bald. noster, qui in iure nostro propter ingenij acumen, & frequētes disceptationes forenses primum locum obti-

22 net, aut certè post Bart. † subiicit. fallitus, ergo fraudator, sic enī

23 lex eum uocat. vnde † edictum fraudatorium. Consequentia Bald. quò ad præsumptionem ex verbis, & mente legum est, ut ex præmissis liquet, & liquidius ex infra dicendis patebit, & meo quidem iudicio Iurisconsultus innuit in l. si hominem. in §. quoties. iuncta. l. seq. ff. depo. Ait enim Iurisconsultus, quoties foro cedunt numularii, primo loco depositariorum ratio habenda est, deinde in l. seq. subdit, quomodo priuilegium exerceatur, & inquit exerceri non tantum in ea quantitate, quę in bonis argētarii ex pecunia deposita reperta est, sed in omni fraudatoris facultatibus. Illum ergo qui foro cessit lex fraudatorem appellat, & de fraudatore crebra fit mentio in compluribus ll. in titu. ff. quæ in frau. cred. & de hoc uerbo plenè scripsit Acc. in l. Imperat. in verbo, fraudatori. ff. de cura bo. da. Denique de edicto fraudatorio, de quo Bald. meminit, habes in l. j. ff. quæ in fra. cre. ubi Acc. ait, appellari quandoque interdictum. ff. de sol. l. pupilli. in prin. meminit etiam de hoc interdicto Spec. in tit. de rebus eccl. nnn alie. in fi. Tu verò dic ut per Bart. in d. l. pupilli. in princip. & eundem in l. postulante. in prin. ff. ad Trebel. & Ias. in §. item siqs in fraudem. numero 5. & seq. in stit. de action. Verbis igitur Baldi relatis, & interpretationibus factis, quoniam decoctorum singularia fraudum genera nouæ insidiarum rationes, ad fraudādūq; creditores excogitatæ artes summa cum ratione stomachum Baldo nostro fecerunt: ut in eos inueheretur, & nos qui quotidie vidimus, ualde mouent, ideo quædam subiungemus.

24 † Solent decoctores rationes tam in codicibus quā in aduersariis intricare in necem creditorum, ex quo dolus malus pręsumitur. l. summa cum ratione, ubi text. notabilis. ff. de pecu. l. quidam. ff. de in rem vers. iuncta expositione Accur. & uide Ias. in §. item siquis in fraudem. nu. 37. inst. de actio. Solent inquam rationes interdicere, adulterare, & turbare, iuxta. l. j. in §. fin. ff. de

25 ser. cor. Vnde de fide † librorum, & rationum meritò quis dubitare potest. l. si quis ex argētariis. §. cogentur. ff. de eden. De quo diximus in secunda par. principalis tractatus, ubi speciatim de eo mercatore meminimus, qui se librum non conscripsisse dicit. Quod audiui quosdam decoctores affirmasse, ne fraudes detegerentur, Bene igitur fecerint creditores, si decoctione debitoris secuta, statim libros exhiberi petierint & rationes diligenter rimati fuerint. Ex his enim fraudes, ex his dolum, & decoctoris, & aliorum subtili inquisitione perspicient: earum enim, quæ præcedunt, uel quæ sequuntur summarum, scripta spectanda sunt, ex præcedentibus nanque sequentia declarantur, l. si seruus plurium. §. fi. ff. de leg. j. & C. de institut. & substitu. l. pen. Quid ve etiam & quantum in bonis decoctoris sint. etiam per domesticos inuestigari potest. l. 2. C. quando, & quibus quarta pars deb. lib. 10. & scribit Bal. consi. 400. nume. 10. lib. 5.

26 † Solent etiam decoctores merces ipsas, & bona intricare, obligando, consumendo, donando, aliisq; paulo superius relatis modis. Vnde (ut in initio diximus) & conturbare fortunas, & rationes dicebantur, & cum suspicātur aliquem secum actūrum, alio merces auertere, & possessionem ipsarum in alium transferre, ex quo dolo non carent: d. l. summa cum ratione, quam legem Bartolus, & Bald. & plerique alii contra debitores notant, quæ confirmabis ex his, quæ Andr. Tiraquellus scripsit in com. de utroque ret. §. 3. glo. j. pag. 908. & seq. nu. 16. & sequentibus nu. & aliud genus fraudis uidebis in l. nam & posteà. §. sed & si quis. ff. de iure.

27 † Item, & illud, quod decoctorum est, non tacebimus: plerunque enim merces data opera uiliori distrahunt. Vnde uidebis And. Tiraq. in relato loco, & Ias. in §. item si quis in fraudē. nume. 46. & addes elegantem tex. in l. illud. in §. si cui dolo. ff. de trib. quod singulariter Iurisconsultus inquit in l. si debitor, & lege sequen. ff. quæ in frau. cre. Si in fraudē creditorum res aliquas minori pretio alicui vendiderit, qui fraudem non ignorauerit, alienata per creditores reuocari posse, etiam si pretium nō restituatur: si tñ nūmi soluti in bonis decoctoris extent, iudex eos reddere iubebit: quia ea ratione nemo frandatur.

28 Consueuerunt † etiam mercatores, cū iam conturbandi cōsilium inierunt, se aliquibus creditoribus gratiosos reddere, uel enim cum in diem debent præsenti soluunt, quæ solutio reuocari potest: quoniam prætor etiam in tempore fraudem fieri intellexit. l. ait prætor. §. si cum in diem. l. omnes. §. fi. ff. quæ in frau. cre. iisdemq; locis de pignore dato uel remisso notatur. Vel etiā aliquibus creditoribus ad suum consequendum uigilantibus soluunt, cum alios magis priuilegiarios habeant, & meritò solutiones retractari possunt, ut scripsit Paul. in l. summa cum ratione. nume. 6. ff. de pecu. citat l. ex facto. in §. fi. eod. titu. & l. j. ff. quod cum eo. unde Bal. in l. j. nume. 10. C. qui bon. ced. poss. inquit, posteriores creditores prioribus anteponendos nō esse, sed creditoribus solui debere, uel pro rata, uel secundum prius, & posterius, si habent hypothecas, nisi debitores lege, uel statuto permittente facerent. C. de iur. delib. l. fi. §. & si præfatam. & legis Iuliæ. C. qui bon. ced. poss. sed de his suo loco dicemus.

29 Vulgare etiā † ac usitatum est, decoctores omnia bona sua, vel maiorem partem alienare, ex quo Bald. in loco paulo superius relato, dolū & fraudem præsumi ait. l. omnes. in §. Lucius. ff. quæ in frau. cre. idque siue simul, & semel, siue interpollatis vicibus fecerit. ff. de leg. 2. l. nomen. §. filio. Aliquorum interpretationem & declarationem uide Aretinū. quib. ex causis manū lic. §. in fraudem. & Iasō d. §. item si quis in fraudē. nume. 34. & seq. Deci. in consi. 587. nume. 9. & Pau. Par. in consi. 70. nu. 31. vol. 4. ubi de donatione omnium bonorū seu partis meminit, quibus adiicies, quod doctē quidem scripsit Ang. de mercatore, qui omnia bona in fraudem futurorum creditorum donauerat, ubi elegāter fraudatoris coniecturas enumerat, qđ Ang. responsum est sub nume. 48. quidam Franciscus, & quæstionem de mercatore, seu eo, qui mercaturam exercere destinauerat, filio q; naturali omnia bona donauerat. tractat Bal. rub. de reuo. his, quæ in frau. cred. nume. 8. & Angel. Arct. in §. item si quis in fraudem. nume. 11. & prope nu. 12. Pet. Vbal. in trac. de duobus fratribus. in 7. par. num. 31. & quid in materia ex facto consulto eidem Baldo nostro placuerit, uidebis in consi. 466. volum. 5. ad intelligentiam. nume. 9. versicu. sed certè, qui ait, ex insolita, & repentina bonorum omnium alienatione fraudem præsumi, & subdit, in fraudulentis mercatoribus fraus est præsumenda, ut in regula, semel malus.

30 † Illud decoctorum vsitatissimum, & pulcherrimum genus fraudis est, ut per biduum triduumve ante decoctionem, uel gerant quid fraudationis causa, uel contrahant, in quo Bal. elegātem quæstionem proponit in consi. 400. uolum. j. non semel relato, de decoctore quæritur apud eum, Antonius in rationibus librorū cuiusdam quæstoris creditor i mille factus erat, eadem ratio in quingentis dūtaxat in Bernardū translata fuit. Deinde idem Bernardus decoxit amissa fide, & duob. dieb. antequam decoxisset, eandem rationem quingentorum in eundem Antonium transtulit, & nomine Antonii describendam curauit: dicebant creditores translationem in fraudem factam: negabat Antonius, rñdit Bal. ex coniecturis, vt in consi. quod legito.

31 Hic subiungi potest illa hæsitatio de mercatore, qui cū iam consilium fugiendi iniuisset, merces ab alio emit mercatore, & merces habita fide de pretio tradiderit. Præsumitur enim præcedentem dolum causam dedisse fidei habendæ de pretio, & perinde habetur, ac si fides non esset habita, & consequenter mercium dominiū non intelligitur translatum; vt scribit Ang. in l. si cum dotem. in §. si mulier. ff. sol. mat. ubi idem Ang. subdit huiusmodi quæstionem ex facto propositam fuisse tempore decoctionis Guardorum, & in ciuitate Bononiæ, & deinde scripsit in hæc verba: Intelligam autem mercatorem consilium iniuisse fugiendi, si hoc dixit coram aliquibus. l. Fulcinius. §. quid sit autem latitare. in gl. in verbo, animus. ff. quibus ex causis in possea. vel etiam ex vicinitate contractus, & fugæ, vt puta: quia mercator fugitiuus hodie fugit, & heri merces emit. l. si ventri. §. in bonis. ff. de priui. credi. Nota hoc & tene memoria hæc ille, cuius sententiam ibidem Alex. probat. Vnde sequitur cum dominium non sit translatum in mercibus venditis cæteris creditoribus, ipsum venditorem præferendum, & in eadem sententia fuit Neg. in tract. de pigno. in 2. mem. 5. par. nume. 8. alias nume. 13. vbi citat, ita etiam censuisse Vero. in cau. suis, pag. 16. vulgaris, col. prima, & videbis circa fidem habitam de pretio, & de materiam Paul. Castr. in l. procuratoris. in §. si plures. ff. de tribut. l. si quasi. ff. de pigno. actio. Aret. in §. venditæ. inst. de rerū diui. Sed & addes prædictis, quod eleganter scribit Ias. in consil. 111. aduertendum est. volu. 4. Ait enim, vbi traditio mercium non interuenisset, uel actus legitimus, quo possessio transfertur, puta constitutum seu instrumentorum, & librorum rationum traditio præsenti facta. l. prima. C. de dona. Ex quo merces in dominio venditoris remansere, & propterea hypothecatas sibi esse creditores non iure dicunt. l. rem alienam. l. aliena. ff. de pigno. actio. certo certius esse aduersus venditorem & merces venditas decoctoris creditores experiri non posse. Et quod diximus ex breuitate temporis fugiendi, & † fraudandi animum dignosci, & consilium initum à decoctore præsumi, comproba ex his, quæ scribit Deci. in consilio 182. in fine consilii, & ex multis similibus à Mar. congestis in consilio 48. nume. 31. & seq. & in l. statuliber. nume. quinto, vsque in finem. ff. de quæstio. & in eius Prac. crimi. in §. nunc videndum. nume. 33. vsque ad numerum 44. & Alc. in tract. de præsumpt. in 3. reg. versic. 9. præsumitur. nume. 23. & in versi. decimo præsumitur. nu. 8. & vtrobique apud eum notatur. Probabis etiam ex multis interpretum locis relatis ab And. Tiraq. in com. de vtr. ret. §. j. glo. 7. nume. 76. & seq. nume. pag. 96. & sequen.

33 † Nec illud tacebimus, solere mercatores, cum iam se decocturos sciunt, fallaces esse. Et illud plautinum verbum in ore habent: Pol pudere, quàm pigere constat totidem literis. Et vt promptius sibi pecunia credatur, mentiendo dicunt se locupletes, pecuniam in rem aliquam collocaturos, fideiussores idoneos statim daturos, vel confestim soluturos. Vnde quia dolo malo faciunt, nisi si sit alia, aduersus eos actio de dolo dāda est. l. falsus. §. si quis. ff. de dolo. solent & uti fallacia, de qua in eleganti. l. 3. ff. de pignor. actio. Item solent mercatores eorum fidei tuendæ ac cōseruandæ gratia, quò ad fieri potest, postquàm sciunt se soluendo non esse, & eorum fidem labefactatam iri, merces, & res distrahere. Vnde vt scias horum fraudes detegere, & clientulis tuis bene consulere, confugito ad Bartol. in l. si quis cùm haberet. ff. de his, quæ in frau. cred. Ait enim, debitorē

34 in fraudem fecisse, hoc ipso probari, † quòd debitor scit se habere creditores, & scit sua bona non sufficere. Probatur autem creditores aliquem habuisse, si ipsemet contraxit; quoniam fa-

35 cti proprii non potest ignorantiam prætendere. l. quanquam. ff. ad S. C. Vell. Modus etiam probandi † quòd quis sciret bona sua creditoribus non sufficere, habetur ex commentariis eiusdem Bart. in authen. sed cùm testator. num. quinto. C. ad l. Fal. & scribit Iaso. in relato. §. item si quis in fraudem. nume. 46. in quo loco alias fraudes notare poteris: sed quoniā tot sunt decoctorū fraudes, quot vix dici, aut enumerari possunt, quædam loca bre-

36 uitatis † causa referemus, ex quibus assumes, quæ ad materiam pertinent. Scribit igitur Bald. in materia certa, & eleganti doctrina in cita. consi. 400. in quinto vol. & in consi. 149 proponitur, quòd ex causa depositi. volum. primo, vbi plenè, & eleganter scribit, & idem Bald. in decoctore scripsit in consi. 431. casus talis est. eo. volum. primo, & ad præsump. doli mali, & fraudes confugito ad Luc. Pen. in l. quemadmodum. C. de agri. & cen. vbi & plene, & copiose tractat. Are. in §. in fraudem. inst. quib. ex cau. manu. non li. And. Tiraq. in com. de vt ret. § j. glos. 8. nu. 74. & seq. pag. 96. & seq. & videbis quæ habent. ff. quæ in fraud. cred. per totum, & quæ scripsit Bald. in rub. C. de reuo. his, quæ ī frau. cred. Bert. in ver. fraus. quibus addes, quod ex facto consulto placuit Decio in consi. 260. Quæritur breuiter. Respondit enim remissionem factam à marito de lucro dotis, quod lege munici-

37 pali † defertur vxore præmortua eidem vxori, reuocari à creditoribus mariti, tanquàm in fraudem factam non posse. In qua quæstione adiicies, quæ scripsit Anc. in consi. 101. & Soc. in ɔsil. 76. quia per dominum, nume. 6. volum. 4. & videbis, quę scripsit Andr. Tiraq. in com. de vt. ret. §. 26. glos. j. nu. 10. & seq. pag. 595. idem & illam quæst. non absimilem adnotabimus, quam Alex. Ias. & alii tractarunt in l. si mihi & tibi. in fi. principij. ff. de leg. j.

38 quidam testator † fundum legauerat uxori suæ, & filium instituerat, qui filius deinde etiam matri hæres extitit, cumque mater mole debitorum prægrauata esset, filius matri suæ legatum fundi factum repudiauit, ut ab eo creditores matris excluderet, idque legatum filius vt patris hæres retinuit, in qua quæstione plerique sensere repudiationem tenere, & videbis Alex. in ɔsil. 113. pro decisione. uol. 3. nouissimè in materia fraudū illud addendum est præsumptiones, & coniecturas in huiusmodi pro legitimis probationibus haberi, & uidebis Iason in consil. 141.

39 circa primum. volum. quarto, qui eleganter † loquitur, & contra decoctores omnem coniecturam crescere, quod non semel diximus referendo Nic. Boer. decis. 215. & Seue. in tract. de susp. & fugit. quæst. j. nume. 13. & de confessione facta à marito de dote cum soluendo non esset, uel futurus non soluendo, an noceat posterioribus creditoribus mercatoribus, scripsit plenè Goza. in consi. 28.

Postquam de fraudibus decoctorum cum Bal. disseruimus,

40 bene est contra eos aliqua etiam tractare, & primum † sciendum est, liberum hominem pro debito regulariter capi nō posse, & creditori seruire ob æs alienum, iura non pati. l. ob æs. C. de actio. & obligatio. capit. lator. extra de pigno. & plenè scribit Bar. in l. fina. ff. ad l. Iuliam pecu. vnde cum non possit capi, si ad ecclesias confugerit, inde extrahendus non est. l. præsenti. §. 1. C. de his qui ad eccle. confu. si enim esset extra ecclesiam, ceden-

41 do bonis carcerem euitaret. l. prima. C. qui bo. ce. pos. Sed si † lege municipali caueretur, liberum hominem propter æs alienū capi posse, ex Ecclesia extrahi posset, ut eleganter legum pater Oldr. probat in consi. 54. An fugiens pro debito. vbi adiicit in illis iuris articulis, ī quibus debitor in carcerem detrudi potest, extrahitur ex ecclesia. Citat, quæ notantur in l. nemo. C. de exact. trib. & consuetudinem loci spectandam esse. Qua de re bellissimè tentat dicere Nico. Boe. decis. ducentesimadecima-

42 quinta, paulo superius citata sub numero septimo. † Cum decoctores beneficium cessionis non habeant, & in carcerem detrudi possint, secundum ea, quæ supra diximus, beneficio immunitatis ecclesiæ non debent gaudere, argum. §. sed neq; verò publicorum tributorum. in authen. de mandat. princ. Idque in Gallia obseruatum refert, quod singulariter notādum est: cum decoctores soleant ad ecclesias, tāquam refugium tutissimum confugere, & his adiicies quæ scripsit Bald. in consi. 400. quòd Iacobus. vol. j. in quo loco quædam ad rem colliges, & respondit in securitate decoctori à principe concessa.

Item animaduertendum est, solere mercatores, qui pecunias mutuas sumpsere, cum ipsis pecuniis, vel bona earum parte aufugere, seque non soluendo esse asserere, & deinde immobilia bona creditorib. offerre freti, ut æstimatores rerum, qui finge ex lege municipali adhibendi sunt, vel amicitia, vel miseratione ducti plus æquo referant. Sciendum est igitur, regulariter

43 † creditores in pecunia ad id compelli nō posse, cum aliud pro alio inuito creditore solui non possit. l. secunda. §. primo. ff. si cer. pet. vbi iuris interpretes plenè scribunt. Sed & in materia videbis l. eum, à quo. iuncta auth. hoc nisi. quæ l. prædictam subsequitur. C. de solutio. & quòd ex facto consulto Romano placuit in consil. 163. constitutio curiæ, qui bellissimè in quęstione

44 proposita disseruit. † Sed & addes ad interpretationem d. auth. Alexand. in consilio 57. nume. 6. & nume. 14. volu. 2. Lud. Goz. in consil. 27. nu. 27. & consi. 32. per totum. Ias. in consil. 9. nu. 12. & seq. volum. j.

Illud etiam non est prætereundum, quod scripsit Pau. Castr. in l. hæres à debitore. in §. ꝙ si stipulatur ff. de fideiusso.

45 † Ait enim, nota in perpetuum istum versiculum in causis mercatorum cessantium: cum enim aufugiunt, si creditores (vt solent) omnium bonorum decoctoris possessionem apprehēdunt: non tamen ex hoc decoctores sunt liberati, & minus fideiussores, tunc enim liberantur, cum bona in solutum dantur. Quæ Pau. sententia vera est: & probatur in citato §. in illis verbis, ꝙ si possessio rerum debitoris data sit creditori ęquè dicendum est, fideiussorem manere obligatum.

46 † Suadetur etiam ex eo, quod sępissime est constitutum, & certo certius est, non prohiberi creditorem, qui realem viā sibi elegerit, ad personalem redire, & contra, de quo Bar. in l. cōsentaneum. C. quomodo, & quan. iud. colum. fin. Bald. in l. ignorare in fin. C. de resti. mil. Alex. apud Barto. in l. hæres. in §. quod si hic seruus. ff. de fideius. & bellissimè scripsit Deci. in consi. 12. & pro tenui. colum. secunda, & fin. & in consil. 73. præstantissime doctor. in fi. & consil. 562. viso puncto. numero octauo, & seq. Mar. singu. 398. & plenè, ac eleganter scripsit Iason in consil. 9. reuerende domine. vol. j. & in consi. 28. reuerende domine vicarie. nume. 5. eo. vol.

47 † Expedit & illud mercatores non latere, qui societates inire solent, si vnus ex sociis mole debiti prægrauatus bonis cesserit, & substantiam eius vęneat, societatem solui. l. actione. § primo. ff. pro socio. inst. de socie. §. soluitur. versi. item si quis. vbi Aret. ait: Nota, ꝙ eo ipso, ꝙ vnus ex sociis efficitur non soluendo, & bonis cesserit, vel propter debita publica, vel priuata statim finitur societas. & ideo si societatem coiui cum Titio in arte lanæ, & Titius in aliis suis artificiis ruperit, seu decoxerit, & bonis cesserit, statim in arte lanæ societas est soluta: & si ego & Titius adhuc in societate consensum accommodamus, noua videtur inchoari societas, & antiqua soluta est, nouaque pacta fieri possunt, & antiquis non est standum. Quibus addes, quod pceptor meus Pau. Par. scripsit in consilio 82. aduertendum. volum. primo, nume. 40. & seq. nume. Ait enim, ex decoctione sola societatem non solui, sed cessionem subsequi necessarium esse, vt di-

48 citur in §. soluitur. † & longam esse differentiam inter cedere, & decoquere. Subditque quod dicitur in l. societatem. in §. dissociamur. ff. pro soc. egestate societatem solui, tribus modis posse ītelligi, egestate, id est, publicatione bonorum, vt innuit tex. in l. actione. § publicatione. eod. titu. vel egestate, hoc est, bonis omnibus à creditoribus venditis. Quod sensisse videtur Iuris. in d. l. actione. in princ. Vel & tertiò egestate, id est, cessione bonorum. & hoc verbum ita exposuisse videtur Imper. in § soluitur. ver. item si quis ex sociis. & Accur. & Bal. ibidem notarunt, idq; ex eo probat; quoniam societas inter eos, qui non sunt ęquis facultatibus, coiri potest, & ualet l. societas. eo. tit. quam interpretationem præceptoris mei tanquam congruam & ex mente legum,

legum, non improbo, decoctorem autem illum verè esse credimus, quem in secunda parte descripsimus. Idem etiam ꝑceptor meus in cons. 94. spectabiles. nume. 62. in primo volum. inquit, 49 † si vnus ex sociis decoxerit, non propterea alios socios fraudatores dici posse, si culpa carent, citat Petr. de Vbal. Pet. Anca. in consi. 400. & Cu. in consi. 172.

50 † Et illud notandum est, in iure nostro receptum esse, mandatum ipsum iure reuocatum intelligi, vbi deterioris conditionis mandatarius effectus extitit, Cum enim causa noua superuenit, quam si mandans sciuisset, verisimiliter reuocasset, legis dispositione pro reuocato habetur: elegans tex. est in l. si cū Cornelius. ff. de solu. vbi Dyn. Bart. & Pau. notāt: tacitè enim in mandato hoc inest, si in eodem statu mandatarius maneat. l. cum quis. in prin. ff. eo. vbi Paul. idem ꝓbat, & Alex. idem ait in l. eū, qui ita. §. qui sibi aut filio. ff. de verb. oblig. & Angel. in l. Stichū. in §. vsumfructum. ff. de sol. comprobando declarat, & vide Bar. in l. in confirmando. ff. de conf. tut. & in l. liberto. in §. Largius. ff. de annu. leg. & notat Fely. in c. ex parte decani. colum. 13. ver. fallit decimò. nume. 42. extra de rescrip. & breuiter, & doctè in materia idem respondit Rap. Cu. in consi. 166. Simon, Helias, & Petrus, nume. quinto, & eleganter Bald. & Ange. ad rem nostrā 51 scribunt in l. rogasti. in §. si fugitiuus. ff. si cer. petat. † Institores, qui alicui negociationi a mercatoribus ꝑponūtur, vel socios, qui ab alijs procuratores constituuntur eo ipso quòd fugerint, seu decoxerint, reuocatos intelligi, mandatum enim a lege reuocatur, domino ignorāte, & ideo non est necessarium cōtrahentes certiores facere; quia non ex facto reuocātis reuocatio originem trahit, sed reuocati, cuius facti dominus probabilem potest ignorantiam prætendere, & videbis ibidem Ias. sub nu. 3. qui declarat alios referendo. Sed eodem in loco Deci. ait, hanc sententiam verum esse, vt mandatum censeatur reuocatum, si quæramus, an ex mandato, vel præpositione dominus, vel præponens obligetur, verum est enim non obligari. Si verò quæramus, an hi, qui soluerint procuratori, uel institorij, sint liberati, & putat, liberationis fauore, propter ignorantiam, qui soluerūt, liberari. l. si non sortem. § qui filiofamilias. ff. de condi. indeb. citat Bal. post Cy. in l. pater hæredi. in §. fi. ff. de testa. tut. Ego verò in huiusmodi differentia, quam constituit Deci. subsisto. Licèt enim Bal. in citata. l. pater hæredi. & Iurisc. in §. qui filio dicant liberari, eum qui per ignorantiam soluerit, & loquātur in liberatione, & fauorabilior sit liberationis causa, quam obligationis l. Arrianus. ff. de actio. & oblig. l. fauorabiliores. ff. de regul. iur. 52 † Idem tamen iuris esse puto in eo, qui institore, seu procuratore decocto per ignorantiam tamen contraxerit, aliquid vt gesserit, vt, quod gestum est, teneat, & dominus obligetur. Mouet me; quia Accur. in d. §. qui filiofamilias, loquitur etiam in obligatione, & Felin. in citato cap. ex parte decani. num. 42. referendo verba Bal. in l. pater hæredi. subdit. Propter quod videtur generaliter dicendum, idem in alijs personis aliquid gerētibus cū huiusmodi procuratore fugitiuo, & ignorantibus eius conditionem. Hæc ille. Et hoc admittendum videtur vtilitatis causa, & ne ignorantia damnum afferat, argu. l. inter causas. ff. man. & eius quod ibidem notatur. l. actione. §. morte. ver. item si alicuius. ff. pro socio. facit §. rectè. inst. mand. Et magis imputandum videtur ei, qui proposuerit, seu mandauerit, quàm ei, qui ꝑ ignorantiam contraxerit. Dicet aliquis. Ad quid ergo lex mandatū reuocat, vbi mandatarius decoquit? Respondi, si sciens quis soluerit procuratori decocto non liberatur, idem iuris est, si contraxerit, sciens conditionem procuratoris immutatam cū eo, vt dominus non obligetur, vbi verò per ignorantiam soluerit, vel contraxerit, & ignorātia est probabilis, & liberetur debitor soluens, & dominus constituens obligetur. Idq; rationibus adductis, & arg. l. si quis patrem & l. pe. ad Maced. & l. si Titius. ff. de 53 fideiuss. † Contra uerò ubi status immutatio ex parte mandantis contingit, quid iuris sit? videbis l. si quis alicui. ff. de acquir. hæred. doc. & præcipue Alex. in l. eius. ff. si cer. peta. Soci. in cons. 172. colum. 6. 2. par.

54 † Denique creditoribus pignoris persecutionem ante diem dari contra decoctores, notarunt Bartol. & alii in l. quæsitum. ff. de pigno. post Accur. Bald. in l. ubi numero decimo. C. de iur. dot. Et contra suspectos, & fugitiuos complura scripsit Seue. in trac. suo de susp. quæ consulto prætereo, ne aliorum labores videar describere, illud solum notabis, quod in nona quæst. ait. 55 † Debitorem suspectum capi posse ante diem, vt caueat, quod & uerum est, & scriptis ab eo addes Ias. in l. si ab arbitro. ff. qui satisd. cog. numero quarto, & sequent. & Matth. ab Aff. decis. centesimaoctaua, procurator. Et in materia uidebis, quæ plenè præceptor meus Pau. Par. scripsit in cōsilio nonagesimonono, iste Ioannes. & sequent. consilio volumine tertio. Sunt & alia contra decoctores, quæ in uariis locis huius tractatus colliges; & quæ magis ad alias partes pertinere nobis visa sunt.

Quarta Pars.

SVMMARIVM.

1 *Statutū si contra decoctores pro delicto pena imponit, num pena, quæ de iure ciuili in eodem delicto est constituta, sublata censeatur.*

2 *Statutum in proemio de fraudatoribus loquitur. dum verò disponitur indefinitè: num intelligatur in eo, qui propter fortunam inopiam decoxerit: plene disputatur.*

3 *Proœmium legis uel statuti mentem ostendit, & finalem causam demōstrat, vbi ex eo infertur.*

4 *Statutum, quòd decoctores dentur creditoribus lacerandi, non valet in his, qui fortunæ non suo vitio decoxerint, in his autem qui dolo, & cum pecunijs, & rebus alienis fugiunt, valet.*

5 *Spoliatus bonis suis belli causa insolidum à creditoribus conueniri nequit.*

6 *Statutum generale ad æquitatem restringitur, & non trahitur ad ea, in quibus est euidens iniquitas.*

7 *Præsumptio quæ est contra decoctores, eos ad euidentiorem rerum demonstrationem arctat, non autem est iuris, & de iure.*

8 *Statutum Florentinum, quo cauetur, si debitor infra certum diem creditoribus non soluerit, pronuntiatur cessans, quem sensum habeat.*

9 *Statutum Perusinum, quod iubet debitores ad pinguiorem fortunam si deueniunt, solidum soluere quacunque conuentione non obstante, num referatur ad illum decoctorem, qui pactus est tempore, quo peruenerat ad pinguiorem fortunam, vt certa parte creditores contenti essent. & in 6. par nume. 1.*

10 *Statutum Florentinum, quod mandat creditores omnes in tributum vocari, & æquam omnibus esse conditionem, quòd valeat, & de interpretatione ipsius.*

11 *Statutum si amplissimam potestatem cuilibet concedit fugitiuum, & decoctorem accusandi, quomodo intelligatur.*

12 *Statutum, quod syndicis iurisdictionem tribuit declarandi bona & iura, creditores, & debitores, & nomina debitorum cessantium, non trahitur, vt syndici ius habeant declarandi domum cessantis esse cessanti hypothecatam.*

13 *Statutum, quod iubet, transactionem initam à syndicis cum decoctore, adhibito consensu duarum partium creditorum, ratam esse, etiam alijs creditoribus irrequisitis, & ignorantibus, quam declarationem habeat.*

14 *Statutum, quod officialibus, & syndicis potestatem dat vendendi quæcunq; bona cessantium, seu quæ declarata fuerit per syndicos ad cessantes pertinere, quem sensum habeat.*

15 *Statutum, quod filios, qui se ab hæreditate patris cessantis abstinent, ad debita persoluendum astringit, locum habet in filijs vere cessantium, non in filijs eorum, qui pro cessantibus habentur.*

16 *Item, quod non comprehendat filios clericos, etiam in minoribus constitutos.*

17 *Item, quòd filij vigore dicti statuti non teneantur ex contractibus à parentibus extra territorium factis.*

18 *Statutum Florentinum, quod patrem, qui permiserit filium negotiari, & non contradixerit, pro filio obligatū iubet, non trahitur ad negotia, quæ extra territorium filius gesserit, & circa dicta statuta an valeant.*

19 *Statutum, quòd certis conditionibus fratrem decoctoris pro decoctore obligatum iubet, quomodo intelligatur. relatiue.*

20 *Statutum, quod fratres omnesq; ad vnum panem, & vinum stantes pro decoctore obligat, intelligitur de his, qui in eodem loco & domo morentur.*

21 *Statutum, quod mercatoribus creditoribus contra fugitiuos debitores priuilegium tribuit, intelligitur in his, qui tempore contracti debiti, & fugæ sunt mercatores.*

22 *Statutum seu decretum Florentinum, quod officialibus super bonis cessantium inquirendis, & ipsos plenam potestatem dedit, quam interpretationem habeat.*

23 *Statutum Florentinum circa modum pronuntiandi cessantem, & fugitiuum, quomodo intelligatur.*

24 *Statutum Florentinum, quod facultatem concedit prætori exequendi sententias consulum, prout ipsi consules in omnibus, & per omnia, an locum habeat in banno cessantis, propter quod & filij, & vxores obligantur: licet id consules facere non possint alio statuto id disponente.*

25 *Statutum de penis cessantium, vt locum habeat, qualitates à statuto dictæ debent concurrere, & eodem in loco: quia statutum prædictum excipit neminem pro debito, in quo fuerit fideiussor fugitiuum pronuntiari posse, ait, patrem ad penas cessantium pro filio non teneri.*

26 *Statutum, quod mandat filios pro patribus teneri, etiam si hæredes non sint, non habet locum in filijs à patre exhæredatis.*

27 *Statutum, si fugitiuo seu decoctori ius reddi vetat, si vulneratus sit decoctor, quia accusari non potest, qui vulnerauit, inquisitio contra vulnerantem institui an possit, disputatur.*

PEssimum quidem genus hominum decoctores esse, id nobis est etiam argumento maximo, ꝙ in uariis mundi partibus municipalia iura ad improbitatem eorum compescendam sunt constituta. Et ideo, quædam, quæ in iure nostro relata sunt utilitatis, ac leuandi laboris gratia breuiter referre decreui. Et ne longè abeamus, quæritur apud Bald. nostrum in citato consi. 372. vol. 5. circa interpretationem municipalis

cipalis qua cauebatur, ne quis ciuis, vel cōmitatēsis, aut aliunde audeat fugitiuos patres, fratres, filios masculos, institores, ascendentes, descendentesve eius, nec hospitari, nec receptare in persona, vel rebus consilium dare, auxilium, fauoremve, nec allegare, aduocareque pro eis sub certa pœna, & eo addito, ut receptatores, & fautores ad restitutionem pretii rerum receptarum in duplum teneantur, quodque iudices sub certa pœna possint, & debeant inquirere, de qua lege municipali nos aptiori loco, 1 in ultima, scilicet, parte differemus, subiungit eo loco Bald. † si contra decoctores municipali lege pro delicto pœna imponeretur, num pœna, quæ de iure ciuili in eodem delicto est constituta, sublata censeatur; & quoniam Bald. distinct. & argumentis respondit, breuitatis causa non refero, ipsum legito sub nu. 16. dicti cōsi. Vtque veritatem in proposita q. facilè inuenias, addo loca infrascripta. Bald. in l. si C. commu. vtri. iudi. col. 4. Barto. in l. sanctio legum. ff. de pœ. Gram. in consi. 31. in prin. & fi. Alber. Brun. in tract. de aug. in quarta conclu. ver. sit ergo & tertia conclusio &c.

2 † Item apud eundem Bal in eo loco eleganter quæritur. Lex municipalis in proœmio de fraudatoribus loquitur, dum verò disponit indefinitè, si mercator decoxerit, ꝓpter fortuitam inopiam, non autem captatam, an legis municipalis rigor paupertate subleuandus, temperandusve sit, idem Bal. generaliter statutum intelligendum probat: quia non esset plene cōsultum creditoribus. Item quia ratio legis plerunque est verā ī pluribus, sed non ut in omnibus, & tamen statutum præcisum nō recipit interpretationem ff qui & à quib. l. prospexit. Item si fallitus, ergo fraudator, & præsumitur omnibus inesse, quod oībus est commune, nec excusantur ob aduersam fortunam. Nec est nouum, quod aliquando plus sit in præsumptione, quàm in veritate. Dicit lex, ꝙ hæres, qui non fecerit inuentarium, tenetur insolidum; quia præsumitur subtraxisse. Et contra istam præsumptionem, quæ transit in statutum legis, non potest contrarium probari & probatum non releuat, ut in authen. de hæred. & fal. § sancimus Hactenus Bal. in verba supra scripta, qui subijcit hanc sententiam tutiorem: cum & ratio legis in sola ꝓsumptione firmetur. Ego verò in proposito iuris articulo à Bal. dissentio, licèt eius auctoritas, & rationes me valde moueant. Puto namen legis municipalis seueritatem ad eum, qui fortunæ vitio, non suo decoxisset, trahendam non esse, nec de eo, qui fortuito casu in paupertatem inciderit, statuentes sensisse. Mouent me, quæ idem Bald. primo loco defendendo hanc sententiam 3 scripsit. † Item, quia proœmium legis mentem ostendit, & finalem causam demonstrat, ubi ex eo infertur, quod & Bal non negauit l. fi. ff. de hæred. insti. & l. j. ff. ad sena. consul. Maced. & vtrobique notauit Barto. Bal. in l. ut liberis C. de colla. Imo. in l. si ita quis. in §. ea lege ff. de verbo oblig. col. pen. Io. Cro. in repe. l. oēs populi. nu. 156. ff. de iust. & iur. Socin. in consi. 94. in prin. col. 7. vol. j. Deci. in consi. 10. & consi. 333 nu. 2. & consi. 502. num. 5. Ias. in consi. j. col. 5. in 3. dubio. & in fi. vol. j. ubi declarat, & plenè Goz. scripsit in consi. 1 in. 14. & seq. Mouet me etiam, ꝙ scribit Bal. in l. num. 6. C. qui bonis cede. pos. ait enim in hæc verba, di4 cit glo. olim statutum fuisse, † quod post quadraginta dies debitor creditoribus cruciandus dabatur, idque tanquam durū correctum fuisse. Sed quid si hodie tale statutum fieret, nonne valeret? Respondeo non: quia bene valet statutum, ꝙ in carcere publico detineatur, sed non detineatur in carcere priuato. Illud enim fit pro crimine capitali, ut infra de priua. car. idem Bald. in l. fi. C. eo. titulo, qui bon. ceder. pos. sub nume. 4. ait, Quid de fallis mercatoribus, qui fugiunt non ex fortuna, sed dolo cum pecunia, & rebus alienis? Rndeo bene valet statutum, ꝙ detur creditoribus lacerandi. ff. depo. l. bona fides. Et in his animaduertendum puto; quoniam in Bald nulla est repugnantia. Nam in his, qui fortunæ vitio bona perdidere, statutum sentit non valere, & ita intelliges, quod scripsit in d. l. j. in his verò, qui dolo malo, contra sentit, quam distinctionem in e. l. fi. probat Sal. ex qua distinctione habes argumentum non leue pro nostra sententia. Et profectò equa, & probabilis est hæc sententia: cum impium, & inhumanum videatur fortunæ telis vexatum puniri, & hominum infortunium etiam pœnis prægrauari, arg. l. diuus. ff. de offi. præsi. & l. tam dementis. C. de epis. audi. & nocentium odio innocentes prægrauari est contra naturalem equitatem. l. sancimus C. de pœn. c. j. de iniu. lib. 6 & reg. non debet. de reg. iur. eod. lib. & facit, ꝙ scripsit Pet. Anc. consi. 104. de viribus, & efficacia. 5 Vt Io. Fab. & Io. de Plat. in §. cum quoq; instit. de actio. † scripsere, spoliatum bonis suis belli causa insolidum à creditoribus conueniri non posse, idq; pium, & equum putant. Et licet ibidē Ias. mirabile, & notandum exclamans cogitandum esse subiungat. Mar. tamen sing. 24. cōmendat, & probat. Accedit ad prædicta, quod scripsi Abb. in c. ex parte. in fi. de confue. Vbi differētiam in lege municipali constituit inter decoctores dolosos, & ex proposito, & illos, qui fortunæ vitio, quem refert, & probat Mars. in sing. 124. filius. Et ex his habes fortuitam paupertatem excusandam; & in pluribus iuris articulis excusationem pstare,

non est nouum, & non parem rationem esse in vtroque deco6 ctore, quod & in secunda parte huius tract. explicauimus. † Denique illud receptum est, vniuersalia verba legis municipalis ad equitatem reducenda, restringēdaque, ne quis indebitè damnū patiatur. l. 2. C. de nox. Acc. & cæteri in l. fi. in §. computatione. C. de iure del. Barto. in l. omnes populi. in 6. q. prin. C. de iust. & iur. Ias. in l. si seruū stichum. § sequitur. in 2. no. ff. de verb. oblig. Soc. in consi. 44. col. 4. ad fi. lib. j. Hoc amplius inquit Are. in cōsi. 57. col. 3. versi. prætereà posito. & si lex municipalis diceret, vnū pro alio obligari interpretationem tamen illam accipit, quādo culpa, uel negligentia ei potest imputari, qui pro alio obligatur. Idem Are. ex facto consultus respondit in consi. 106. col. pen. in 3. dubio, generalia uerba legis ad ea non trahenda, in quibus euidens est iniquitas, & quæ nam maior iniquitas esset, quàm si innocens damnaretur, qui vexatus fortunæ telis fuisset, idque demonstrare posset? Potest & id quod diximus similibus sexcētis argumentis confirmari, quò consulto prætereo. Sed poterit lector elegans Aym. respōsum videre in j. eius respon. lib. sub nu. 3. iudex habens. Nec te moueat Bal. ratio, si hic, qui ac inopiam vitio fortunæ peruenit, intelligeretur exceptus, seu in lege non comprehensus, non esset plenè creditoribus consultum; quia fraudem probare, est ꝑdifficile. Quoniam decoctores tenentur bona creditoribus indicare: iuxta ea, quæ notan. in l. j. C. qui bo. ced. pos. & C. de iure delib. l. fi. §. licentiam. & in l. fi. C. quando & quib. quarta pars debe. & omnes, & singulas causas exprimere debent, quibus strangulati sunt, arg. l. j. C. de præd. decu. & dolus, & fraus præsumitur, & demonstratur ex pluribus, quæ suprà retulimus. Accedit, ꝙ decoctores possunt torqueri, ut indicent pecunias, & merces receptas, quas nunc denegant habere: vt ple7 nius vltimo loco dicemus. † Et præsumptio, quæ est contra decoctores, de qua Bal meminit, & diximus suprà in præced. parte, uersi. subiicit post hæc. & versi. denique Bal. ad euidentiorem, ac duriorem probationem, seu rerum demonstrationem decoctores astringit: iuxta not. à Bald. in l. fi. ff. quod met. cau. cū his, quæ addidit Mar. in sing. 451. decreui. & adde Alci. tract. de præsump. in prin. 3. par. num. 3. Nec enim hanc præsumptionem illius generis esse puto, quam vocant iuris, & de iure, quæ probationem in contrarium tollat, ut sensisse uidetur Bald. adeò, ut ex ea damnari decoctor possit. Ex quibus in q. generaliter à Bal. proposita, eum, qui fortuito casu non suo vitio decoxerit, puto in lege municipali non includi, ubi id constiterit, prout ipsemet Bal proposuit.

8 † Constitutione curiæ mercatorum Florentiæ cauetur, si debitor infra certum diem creditoribus non soluerit, uel non satisfecerit, pronuntietur cessans, interrogatus Romanus, cum Thomasius quidam a Spinellis bona immobilia Thomasio Iacomini creditori obtulisset, & quidem in tempore, num constitutio iuris communis interpretationem patiatur, hoc est, intelligatur, iuxta auth. hoc nisi. C. de solu. & in consi. 163. constitutio curiæ. iuxta d. auth. interpretandam probat. Idem interrogatus, an oblatio bonorum immobilium per Thomasium simpliciter facta, eidem profuerit? & respondit non profuisse, docetq; satis eleganter causam, quare non profuerit. Tenebatur enim docere causas, quare beneficium illud, ut aliud pro alio creditor recipere tenetur, cōnsequi posset. Item palam facere debebat bona immobilia in dominium creditoris irreuocabiliter translatum iri, & fideiussorem offerre: iuxta d. auth. adeò ut oblationis tempore fideiussor adesset, secundùm Ang. in l. de pupillo. §. is, cui. & l. prætor ait. §. si quis paratus. ff. de noui oper. nun. motus singulari l. seruus si hære. in fi. ff. de sta. lib.

Idem Rom. in consi. 92. in dubitatissimam. in casu statuti: de cessantibus, & fugitiuis. & de quo nuper me minimus respōdit, de quo nos meminimus in principali tractatu, in prima parte, versic. suboritur alia quæstio.

9 † Consultus idem Rom. cum debitores, qui ad pinguiorem fortunam deuenissent, constitutione Perusina solidum soluere compellantur, atque integre satisfacere, quacunque conuentione facta non obstante, & Petrus quidam decoctor cum ad pinguiorem fortunam deuenisset, cum creditoribus conuenisset: vt certa parte debiti contenti essent, num rata sit conuentio? & ratam defendit in consi. 403. in casu. Quoniam ratio constitutionis illa videtur, nimia, scilicet, debitorū inopia, propter quā mouentur creditores ad paciscendum cum decoctoribus, & partem debiti remittendum, vt potius aliquid habeant, quam totum perdant. Quæ ratio cessat in eo decoctore, qui locupletior factus conuentionem fecit, idque tribus probat etiam argumentationibus: & citat. ff. de mu. & ho. l. cura. § deficientium. c. suggestum. extra de deci. c. cum tu. iuncta glos. in ver. donec, de vsu. Quæ sententia Ro. hæsitationem habet, quod cum de pact. inter creditores, & decoctores dicemus, ostendemus, & ad rationem Perusinæ constitutionis, quam Rom. reddidit, uide l. & suum hæredem. in §. ho. die. ff. de pact. ubi Odo. relatus à Bal. ibidem inquit, illam esse rationem illius §. quare creditores si in vnum conuenerint, & plures dicant se certa parte debiti cōtentos esse, præferantur dissentientibus: in minori tamen numero

ratione

ratione habita ad cumulum debiti, quĩ ni ita statutum esset, minor pars obesset maiori, & impediretur per minorem partem commodum, & vtilitas maioris partis, melius est.n. pauca diuidere, quàm totum perdere: de quo etiam suo loco dicemus.

Meminit etiam Pau. Cast. in cõsil. 179. viso puncto, par. 11. de alia florentina constitutione, qua in materia decoctorum caue-[10]tur, creditores omnes in tributũ vocari, seu, vt ipse ait, † creditoribus satisfieri debere per solidum & libram, non habita ratione priorum vel potiorum creditorum priuilegijsq; actionum personalium, uel realium postpositis, & ęquam omnibus creditoribus conditionem esse. Dubitabaturque num decoctor, qui & Romæ & Florentiæ creditores habebat promiseratque ad rationem decem solidorum pro libra & soluerat creditorib. Florentinis, & eos conseruare promiserat cautione, conditionem Florentinorum creditorum meliorem facere potuerit. In damnum creditorum Romanorum, & respondit non potuisse: & si Romani creditores assensissent concordiæ factæ, vt eis satisfieret ad rationem decem solidorum pro libra qualibet, possent tamen petere ęqualitatem seruari, & solutiones factas pro dimidia reuocare, si non superfuerit vnde eis satisfiat, citat l. si non expedierit. §. j. ver. quod si vtroque. ff. de bo. aut. iud. pos. l. qui autem. §. sciendum verò. post l. pupillus. cum his, quæ ead. lege notantur. ff. quæ in frau cred. & l. verum. §. si cum tres. ff. pro socio. Item & regulam, non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri. ff. de reg. iur. Idemque Pau. respondit in damnum & præiudicium decoctoris conuentionem de conseruando creditores Florentinos indemnes legitimam fuisse & præstandam propterea fuisse tam per decoctorem, quàm fideiussorem eiusdem. Quibus addes, q̃d in materia ꝓpositæ legis municipalis scripsit. Sign. in consi. 276. in quæstione. Item & illud, legem huiusmodi municipalem, quæ ęqualem conditionem esse iubet oĩbus creditoribus, accepere ex l. procuratoris. §. fina. cum l. seq. ff. de tribu. ubi Ang. etiam notauit.

Socinus etiam in consi. 276. præmissa consultatio par. secun-[11]da, † circa interpretationẽ statuti disseruit, quo amplissima potestas cuilibet concedebatur fugitiuum & decoctorem accusandi, ipsum legito; scripta enim Socini talia sunt, ut inter manus omnium uersentur. Idem Soci. in consil. 274. in causa dominæ [12] Lisæ. eadem par. 2. col. pen. & fina. † legem municipalem, quæ syndicis iurisdictionem tribuit cognoscendi & declarandi bona & iura, creditores, & debitores, & nomina debitorum cessantium, interpretatur, ut syndici ius non habeant declarandi domum, finge Titii debitoris cessantis, esse cessanti seu decoctori hypothecatam. Quoniam hoc est declarare huiusmodi domũ fuisse in bonis debitoris cessantis tempore contracti debiti, cũ aliàs non posset esse hypothecata, iuxta notata à Bartho. in l. rẽ alienam. ff. de pigno. & quia licèt statutum tribuat iurisdictionẽ declarandi bona, & iura cessantium: non tamen concedat, si tertius haberet potiora iura in bonis debitoris cessantis, ꝙ syndici in eorum vtilitatem possint pronũtiare se habere potiora iura ex persona cessantis, & in materia, ut ipse ait, exorbitanti extensio fieri nõ debet, hæc ille, qui citat l. si verò. § de viro. ff. sol. mat. c. cùm dilectus. extra de consuet. & subdit restringenda sunt verba statuti, ne iudices sint in causa propria l. vnic. C. ne quis in sua cau. gl. in c. cæterum, extra de iudi. & in c imperialem. §. præterea. qui feu. da. pos. & ipsum legito, qui pluribus vtitur.

Item Socin. in consi. 273. in præsenti consultatione. ea. par. 2. [13] † respondit, Florentinam constitutionem, quæ iubet, transactionem initam a syndicis cum decoctore, adhibito consensu duarum partium creditorum, ratam esse, etiam aliis creditoribus irrequisitis & ignorantib. intelligendam esse, ubi dicti creditores in unum conuenissent. & consensum præstitissent: non autem vbi separatim & seorsum l. & suum hæredem. §. fin. & l. seq. ff. de pact. vbi ait Alb. Bar. & plerosque alios notasse. Disputat etiam non insubtiliter, num fideiussores, qui in transactione interuenere, & qui ex actis decoctorum nominibus à syndicis, quod deficeret, soluẽrę promiserunt, teneantur, & ex pluribus fideiussores defendit. Disseruit etiam super potestate syndicis attributa, & quidem maiori, quàm in statutis contineretur: & quoniã pluribus vtitur, sat sit locum ipsum retulisse, & ad dictum statutum videbis consilium collegii Perusini inter consilia Angel. 213. Simon & Iacobus &c.

Consultus idem Soci. super Florentina constitutione, qua of-[14]ficialibus † & syndicis potestas datur uendendi quæcunque bona cessantium, seu quæ declarata fuerint per syndicos ad cessantes pertinere, in consil. 57. in causa filiorum Caroli. part. 3. nu. 9. respondit, quia constitutio odiosa est, & ob id restringenda, officialibus & syndicis potestatem tributam non censeri vendẽdi bona debitorum cessantium, etiam uenditione secuta, quia nulla retractari posse, etiam post quadrimestre tempus à statuto præfixum, cuius sententiam Dec. in eodem facto consultus probauit, ut patet in consi. 38. nume. 6. ver. in tertio dubio. & videbis Anch. in consi. 91. Pro specifica. in consil. 170. in primo dubio, quæ consilia refert Dec. ubi supra, & in quibus consiliis sup facultatę syndicis à dicta cõstitutione cõcessa disseruit, & præsertim num qui emerint ab officialibus bona decoctorum, post quadrimestre tempus à constitutione præfixum, sint tuti? quæ consilia, si libet, legito.

[15] Subiungit idem Soc. in eod. consilio 57. de statuto, † quod filios, qui se ab hæreditate partis cessantis abstinẽt, ad debita persoluendum astringit, & eodem modo filios creditoribus paternis teneri iubet, quo pater tenebatur, & relatis uerbis legis municipalis, ipsam legem interpretatur in filiis uere cessantiũ, non in filiis eorum, qui pro cessantibus habentur. Et addit statutum huiusmodi, filios clericos, etiam in minoribus constitutos, non comprehendere, citat Alex. in consi. 210. ponderatis his oĩbus, & cõsi. 211. visa facti. vol. 2. addes & Deci. in relato consi. & eun-[16]dem Deci. in consi. 359. in causa domini Marci. qui ait, † hmõi statutum odiosum, restringendumque esse.

[17] † Et eleganter subdit, filios, qui à statuto pro parẽtib. obligantur, non teneri ex contractib. & obligationib. extra territorium factis, & considerat extra ordinarias probationes, quę uigore statuti contra parentes admittuntur, cõtra filios non admitti, idq; ex eo, quod not. Bart. in l. j. quando ex fac. tut. & in l. ne quid. col. pen. ff. de incend. ru. & nau. Probat etiam ex eo, quod Soc. scribit [18] in l. Modestinus. ff. de excep. qui ait, † eius genitorem, & Aret. cõsuluisse, statutum Florentinum, quod patrem, qui permiserit filium negotiari, & non contradixerit, pro filio obligatum, iubet non trahi ad negotia, quæ extra territorium filius gesserit: quoniam statutum est contra ius diuinum: iuxta illud. Filius nõ portabit iniquitatem patris. Et odiosum, ut nõ semel diximus: ergo ad gesta intra territorium restringendum est, & videbis Dec. in capitulo cognoscentes. de constit. in 2. lec. qui parum sibi ꝯstit. sub nume. 8. dictamqs sententiam inargutè damnat, uidebis ẽt in materia Aret. in consi. 29. diligenter nume. 14. & seq num. & circa dicta statuta, an ualeant, & pleraque alia uidebis Abb. in c. ex parte. in fi. de consti. Mar. sing. 224. filius & c. & sin. 362. & in l. infans. nu. 28. usque in fi. ff. de sica. Alex. in consil. 42. super præmisso themate. nu. 22. & seq. vol. j. Sali. in l. 2. nume. 12. C. de constit. pecu. Seue. in l. omnes populi. nu. 13. ff. de iusti. & iur.

Apud Anch. in consi. 400. de iure communi quæritur de sta-[19]tuto † quod certis conditionibus fratrem decoctoris pro decoctore obligatum iubet: & quoniam plene attigit, legiq; potest, superfluum est referre.

Proximè accedit, quod Raphael Cum. scripsit in consil. 146. [20] statutum enim † quòd fratres omnesque ad unum panem & vinum (vt ait) stantes pro decoctore obligat, non insubtiliter interpretatur. At enim uerbum, stare, proprie accipiendum, ut in eodem loco & domo morentur. ff. de acquir. poss. l. 3. § ex contrario. ff. de verbo. oblig. l. stipulatio. §. hæc quoq;. ff. de condi. & demonst. l. si quis ita legauerit. Item subiicit illos ad vnum panẽ & vnum vinum stare, dicendum esse, qui in vna domo simul aluntur. C. diuor. fac. apud quem lib. al. l. j. nec posse intelligi de viuentibus expensis communibus, licèt separatim, ut puta, si Titius Anconæ & Seius Florentiæ communibus expensis viuant, idque pluribus probat: illamque statuti rationem esse ait, ut tanquam consocios culpęque participes fratres, & reliquos de familia statuẽtes obligari pro decoctore uoluerint. Compluraq; etiam adijcit, illudque præcipuè, si lege municipali mercatorib. contra fugitiuos debitores priuilegium tribuitur, interpretan-[21]dam esse, † ꝙ sint mercatores tempore contracti debiti & fugę: quoniam qualitas respiciens uerbum, intelligitur secundũ tempus verbi. l. Titius. ff. de testa. mili.

Quæsitum est apud Anc. in consi. 164. de iuribus. cum à senatu Florentino quibusdam officialibus super bonis cessantium [22] inquirendis, † & ipsos plena potestas data esset, & officiales sententias, contractus, & arbitramenta ex præsumpta fraude generaliter decreuerint irrita, & nullius valoris, à certo tempore cũ cessantibus lata, & latas ac initos. Num decretũ in præiudicium eorum, qui cum eis contraxerunt teneat? Et respõdit decretum nullum, tanquam sine causæ cognitione factum, & ab his, qui mandati fines excesserint: ex fraude enim contractus initos arbitramentaque & sententias lata & latas tantum irritari posse, non autem legitimè facta seu lata, & ex fide gesta. Et prætorem Florentiæ ex generali iurisdictione sibi a lege municipali tributa de nullitate posse cognoscere. Nec ex eo, quod speciatim à Repub. Florentina quibusdam causæ contra cessantes demandatæ essent, prætoris potestatem ordinariamq; iurisdictionem aduocatam censeri, quinimo iurisdictionem cumulatam putat. capitu. per hoc. de hæreti. libro sexto, l. prima. C. de officio. præf. vrb.

Et in statuto Florentino circa modum pronunciandi aliquẽ [23] cessantem † & fugitiuum. Ang. in consil. 61. copiosè disseruit, & inter alia illud præcipuè attigit. Num potestas seu prætor sine præsentia & consensu consiliariorum Mercaturæ cessantem & fugitiuum aliquem pronuntiare possit, & ait non posse, quemadmodum & soli officiales ius pronũtiandi non habet, de quo Ang. consi. meminit Dec. in consi. 268. conclusio. nu. 2. & cõsidera vtrunque consilium, & Ang. & Anch. proximè relatum.

Idem Ang. in consi. 6. lata est sententia. In statuto Florẽtino respondit,

[24] respondit, quo cauebatur, prætorem facultatem habere † exequendi sententias consulum prout ipsi consules in omnibus, & per omnia. Vt non possit prætor exequi bannum cessantis & fugitiui, propter quod etiam filii & vxores obligantur, licet id consules facere possent, alio statuto Florentino disponẽte, quoniam id valde iniquum, crudelere, & inhumanum est, quòd filii & vxores pro debitis fugitiuorum compelli possint, sed hæc Ang. sentẽtia non est sine dubitatione. Videbis ergo, quæ Alex. & alii scripsere in l. j. ff. de legat. j. præcipuè Ias. sub nu. 20. & Io. Crot. sub nu. 3. & Iac. à nig. cod. in loco nu. 11.

[25] † Ex facto consultus Deci vir prudentissimus circa interpretationem statuti de pœnis cessantium, eleganter respondit: vt statutum locum habeat, necessarium esse qualitates ipsas concurrere: & bene censuit Deci. & differendo subiicit propter statutum, quod excipit neminem pro debito, in quo fuerit fideiussor fugitiuum pronuntiari posse partem ad pœnas cessantium pro filio non teneri. licèt ad debita filii ex lege dicta municipiũ teneatur, & quia legi potest, & plene scripsit nobis, sufficiat locum, ubi est hæc controuersia, adnotasse.

[26] † Illud non est prætereundum, vbi lex municipalis mandat filios pro patribus teneri, etiam si hæredes non sint, ne filii pro debitis à parentib. contractis teneantur consuli, atque remediũ dari patrib. ut filios exhęredent. Nam propter exhæredationem filii à paternis creditorib. conueniri non poterunt: qm̃ exhæredati pro mortuis habẽdi sunt. l. j. §. si pater. ff. de con. cum eman. lib. l. j. §. pen. & l. si post mortem. in §. liberi. ff. de bon. pos. contra tab. & ut supra sensit Bal. in l. dotis. in fi. C. de iure dot. quem probat Ias. in l. planè. in §. duobus. ff. de leg. j. & Deci eiusdem sentẽtiæ assentitur in c. cognoscentes. in 1. lect. nu. 4. de const. & Ias. in §. actiones (si is est) nu. 78. insti. de actio. & in ead. opi. est Io. Di-[27]lect. in trac. de arte testa. in tit. de lib. inst. cau. 7. filius. † Fuit quæstionis, si municipali lege decoctori, seu fugitiuo ius reddi non debet, & vulneratus decoctor fuerit, num quia accusari, q vulnus intulit, non potest, iudex ex inquisitione contra vulnerantem poterit procedere? Et Iac. But. q. proposita, bellissimè disseruit, ut patet ex eius commen. in l. quæ adulterium. C. de adul. vbi negat, inquisitionem posse institui: quoniam lex municipalis propter p̃sonæ vtilitatem, & qualitatem impunitum iubet esse maleficium, & si iudex ex officio procederet, ius contra statuti verba decoctori redderet, datiuusque casus non respicit eum, qui facit, sed cui effectus attribuitur, & seruus domino acquirit, quando contrahit, & dominus contrahere, videtur, refertque illud Virgilianum carmen.

Sic vos non vobis fertis aratra boues.

& argu. l. j. ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur. quam sententiam Iac. But. & Bal. & Ang. ibidem probarunt, & subijcit idem Ang. diuersum esse, si lex municipalis honoris personę gratia ius dici denegaret: duraret. n. potentia inquirendi sublata potentia accusandi. l. querelã. cũ gl. C. de fal. & ita interpretandũ esse. Quod Iuris. ait in l. non solũ. in §. quanq̃. ff. de iniu. Sali. autẽ eo. in loco distinctionis suæ acquiescit, quam fecit in l. falsi. C. de fal. & in l. ea quidẽ. C. de accus. Et alia distinctio Richar. Mal. de qua meminit Ang. in l. si vacantia. C. de bon. vacan. Sed & his addes, quę Aret. in eius practica notauit in ver. hæc est quædam inquisitio. nu. 71. vbi Aug. apud eum addidit, & Barto. in l. non solum. in §. quamquam. de iniur. & quæ apud eum notantur.

Quinta Pars.

SVMMARIVM.

1. *Fideiussor an liberetur ex prorogatione diei facta à creditore reo, si reus decoxerit in termino prorogato, plenius disputatur.*
2. *Fideiussores dantes num iterum satisdare teneantur, si non soluendo efficiantur.*
3. *Vsurarius manifestus facto testamento fideiussores dederat de restituendis vsuris, qui non soluendo facti sunt, num si decesserit aliis fideiussoribus non præstitis, testamentum valeat? vbi, quòd non.*
4. *Cedens debitorem, si is non soluendo sit, vel postea efficiatur, cessi nominis periculum ad quem pertineat, declaratur.*
5. *Mercatori seu campsori dicens, quòd soluat Titio illud, quod sibi debetur, num si capsor promiserit, liberetur.*
6. *Doctori asserenti aliquid à consuetudine receptum, an sit credendum.*
7. *Coniunctum facta coniuncti ignorare, non est verisimile.*
8. *In vectigalium licitatione si Titius obtulit sexcenta, Seius verò postea septingenta, si Seius, qui licitatione vicit, non soluendo sit, num Titius sit liberatus.*
9. *Habens multos creditores, si prædium, quod solum in bonis habet, Titio vendat ea lege, vt satis creditorib. faciat, quòd creditores recta via, & absq; cessione aduersus Titium agere non possint,*
10. *Habẽtes ædes communes stipulati sunt inuicem, ne extra eos alienetur, neve in extraneos quouis titulo tranferantur, etiam per dationem in solutum, adiecta bonorum obligatione, si vnus ex his mole debiti prægrauatus, partem ædium, quam habet, dare velit, an posit, sitq; iuris remedium, relatiuè.*
11. *Paupertas probatur ex cessione, & fuga.*
12. *Viro vergente ad inopiam, quòd vxor non posit creditores, qui possessionem bonorum viri ceperunt impedire, nisi prius procuret causa cognita iudicem super inopia viri interloqui.*
13. *Societatem inijuerant in lana Florentiæ Titius, Meuius, Caius, & Sempronius, deinde idem Caius, & Sempronius soli aliam societatem Anconæ coiuerãt in corijs, num si hi decoxerint, Titius & Meuius ad debita Caij, & Sempronij causa societatis coriorum teneantur? vbi, & quòd non.*
14. *Quæstiones variæ, quæ contingunt ex eo, quòd non soluendo aliquis factus sit.*

Bene est, postquam municipalia quædam iura contra decoctores retulimus, aliquas quæstiones (vt in initio polliciti sumus) subiungere, & quidem quotidianas, qa quæ semel, aut bis (aut ait Theophrastus) accidunt contem-[1]nunt. Legislatores, ut legitur in l. nam ad ea. ff. de legi. † Et primum, vulgaris est illa quæstio. Num ex prorogatione diei facta à creditore reo, liberẽt fideiussor? In qua illa distinctio frequenti docto. sententia est recepta, ut siquidem fideiussor ad certum tempus se obligauit, finge ad annum soluẽdæ pensionis domus gratia, uel pro custode arcis ad diem dictum, uel iudice, q anno futurus est in officio, & facta prorogatione, si consensum non præstitit fideiussor, & præterito, in quo se obligauit teneri, ex ꝓrogatione verò non teneri: liberatus est. n. fideiussor finito tp̃e. l. si cũ Hermes. C. loca. l. item quæritur. §. qui impleto. ff. eo. Bart. in l. Lucius. in §. Paulus. ff. de admi. tut. Alex. in ꝯsi. 63. nu. 5. habita. vol. 6. Deci. in l. lecta. nu. 13. ff. si cer. pet. & scribit Maria. in ꝯsi. 26. visis. vol. j. col. pen. Si verò fideiussor simpliciter fideiussit, & solutio dilata est ad certum diem, facta prorogatione diei à creditore reo, & in termino prorogato ignorante etiam fideiussore, fideiussor obligatus remanet: hoc enim modo intercedendo in omnem causam fideiussisse videtur. Et ratio illa redditur; qa nulla facta temporis prorogatione fideiussor veluti reus principalis post tẽpus tenetur, ut scribunt iuris interpretes in l. si vnus. in §. si cum reo. ff. de pac. & plenè Ias. in l. j. C. de iud. nu. 25. & in c. constitutus. extra de fideiusso. Hoc enim casu differendæ obligationis causa dies adijcitur: at in prima facti specie finiendæ. Finge modo in facto primo loco proposito decoxisse reũ debitorem in termino prorogato, quid iuris sit ex pręd ictis, relatisq; locis, clarè patet. Finge & in secunda facti specie similiter reum decoctum post prorogationem factam, & fideiussorem non liberari respondeo. Vnde refero quotidianam illam Rotæ Rom. quæst. sub nume. 859. penes Titium in antiquis. De eo enim quęritur. Penes Titium numularium florenos mille deposui, non quidem in sacculo, acceptis fideiussoribus de restituendo post annum, seu biennium. Volens ego deinde depositum recipere, rogatu numularii ignaris fideiussorib. ꝑ tres, quatuorve annos certo lucro constituto eosdem florenos penes eundem numularium remanere cõtentus fui. Num ex prorogatione, & pacto inito certi lucri nouatio facta sit, fideiussoresque liberati censeantũ? & nouationẽ factã non esse, & ꝯñr fideiussores cõueniri posse, rñderunt facta excussione, & si non soluendo in nouo termino numularius effectus fuerit. de qua q. meminit Soc. in relato consi. Et his addes Felin. in c. de causis. nu. 6. de rescrip. quem puto declarandum, & intelligendum iuxta relatam distin.

[2] † Item quæro, dedi Titium in fideiussorem, effectus est non soluendo, num iterum satisdare tenear? & plerisque placuit, siquidem ex cõuentione dedi, vtputa in ꝯ̃ctu venditionis astrinxi me ad fideiussorem præstandũ, de euictione periculum subsecutæ inopiæ ad emptorem pertinere. l. pupilli. in §. soror. ff. de sol. l. si nomen. ff. de hæred. vel act. vend. Si verò iudicis officio satisdationem præstiti ex integro me satisdare debere: eadem em̃ ęquitas suggerit, iterũ caueri in hac facti specie, cũ ex inopia subsecuta in fideiussore desinit esse cautũ. l. prætoriæ. ubi Bart. ff. de præt. stip. & scribit idẽ Bar. in l. 4. in fi. ff. de fideiuss. & alii iuris interpretes in l. quoties. & in l. si ab arbitro. ff. qui satisd. cog. & ibidem Ias. quotidianam illam q. subiungit, & est talis.

[3] † Vsurarius manifestus testm̃ fecerat, præstita idonea cautione de restituendis usuris extortis, qua cautione testm̃, quod nõ ualet, ipsoq; iure irritum est, sustinetur. c. quanquã. de vsu. libr. 6. Deinde fideiussores, quos manifestus vsurarius præstiterat, non soluendo facti sunt, & aliis fideiussoribus non præstitis decessit vsurarius, num testm̃ valeat? Et in proposito iuris articulo ait, licèt Bal. in c. ex literis. de consti. testm̃ non vitiari rñderit; quoniam sufficit legi semel satisfactum esse. l. fi. §. fi. C. de indi. vidui. tol. Contra tñ rñdit Ias. mouet eum, quod supra retuli. Vbi ex legis dispositione fideiussio præstanda est, ex integro satisdãdum esse, si calamitas in fideiussore superuenerit, & probat eius sententiam aliis argumentationibus. Ego verò, licèt auctoritate Bal. satis mouear, quæ comprobari potest ex multis rationibus, & argumentis, quæ lector colliget ex consi. Dec. 24. Iaso. tamen sententiæ assentior, ex mẽte enim c. quanquàm. est, si verba diligenter cõsiderentur. Iubet enim vsuras omnino restitui, & cautio loco satisfactionis hr̃. Patet ex illis verbis, plenarie satisfactũ, uel illis, quibus &c. Quę verba satisfactionẽ necessariam demonstrant,

monstrant, & veræ restitutionis gratia satisdationem requiri. Et postq̃ incidimus in sermones, c.quanq̃. ad eius materiam leuandi laboris causa loca infrascripta adnotauimus. Abb.in ɔs.j. par.2.& consi.22.par.j.Alex.in consi.6.vol.6.Soc. in consi.70.in præsenti &c.vol.j. Ias.in consi.78.vol.3.visis.Ioan.Dilec.in tract. de arte test.cau.7.sub rub.de his,qui non hab. test.fac.

Proximè ad relatam quæstionem accedit illa quæstio, Cessi tibi Titium debitorem meum.

4 † Non est soluendo Titius,an periculum cessi nominis ad cedentem,vel cessionarium pertineat? In quo iuris articulo Bart. in l.pupilli.in § soror.ff.de solu.respondit,si Titius post cessionē decoxit,tuum esse periculum. Cùm enim inopia post cessionē superuenit,ad cessionarium damnum pertinet: vt in d.§.soror. Vbi verò Titius cessionis tempore non soluendo fuisset, ɔ̃ se habet l.si cum dotem.in §.si mulier.ff.sol.mat.vbi Alexan. post Ang.& Bal.eleganter scribit notandum esse illum §.ɔ̃ mercatores,qui dant aliquos ex promissores, quos sciunt iam collectis sarcinulis statim fugam arrepturos: si enim principalis debitor ex causa dotis tenebatur,contra eum primaria actione agi pōt. Sed si ex alia actione,tunc licèt delegatio non sit nulla (facit eñ vt ab actione prima liberetur) datur tamen ɔ̃ eum actio de dolo ad id,quod interest.l.sub prętextu.C.de transac.quod & Paul. & Imol.ibidem probat, qui Imol.subdit, dolum debitoris præsumi,quando breui tempore expromissor fugam arripuit,argu. l.si ventri.§ fi.ff.de pri. cre. quibus addes,quæ diximus supra, in tertia par.versi.Hic subiungi potest.num.21.& seq.& illinc assumes,quæ ad hunc locum attinent.

Subiungit idem Alex. in loco paulo superius relato, quid si debitor delegans non fuisset in dolo, vt puta quia ignorauit debitorem delegatum nō fuisse idoneum, vel de fuga suspectum, & huic distinctioni cum Barto.acquiescit. Aut creditor, cui fit delegatio,sciebat illum,qui delegatur,idoneum non esse,& placere eis debitorem delegantem liberari:sciens enim recipiēdo & admittendo, bonum nomen fecit.l.inter causas. §. abesse. ff. manda.Si verò ignorabat,diuersum ius esse.l.promittendo.§.si à debitore.ver.ꝙ si iam tunc à sensu contrario. ff. de iur.dot. Et addit,in ambiguo pręsumi creditorem sciuisse debitorem delegatum inopem fuisse,& culpæ ei annumerandum, si conditionem eius non explorauerit,recipiendo enim & admittendo:vt idoneum approbasse censetur.Regula,qui cum alio ff.de regul. iur.ubi Dec.Alexandri sententiam probat,& citat Ang. & Pau. Cast.in l.j.ff.si quis in ius voca.idem sentientes. Posset tñ creditor iustam ignorantiæ causam probare, vel ꝙ seductus scilicet suasionibus principalis delegantis afferentis debitorem delegatum idoneum approbauerit, ad quas suasiones & præfationes addo ego gl.in l.apud Celsum.ff.de doli excep. & quoniam plenius Alex.scripsit, ipsum,si liber,legito.

Incurrit & hic alia inspectio,quæ cōionem cum proximè relatis non modicam habet:& quam Bar.& plerique alii tractarūt in l.singularia.ff.si cert.peta.Dixi Mercatori seu numulario,

5 †qđ causa mercium venditarum tibi debeo,persoluat. In qua facti specie rñdit Bart.siquidem mercator promisit, & post promissionem decoxit periculum decoctionis ad te spectare, & me liberatum esse: qm̃ promissio loco solutionis hr̃. l. si pupilli.§.j.ff. de solu.ergo admisisti atque recepisti mercatorem.Si verò mercator,seu numularius non promisit,licèt ei ut solueret mandauerim,ɔ̃ se habere.ut saluum tibi sit ius agendi ɔ̃ mè.Qđ Barto. rñsum receptum est,ubi delegatio facta, tribus scilicet conuenientib.Primū,ꝙ mercator,seu numularius delegatus sit meus debitor.Deinde,ꝙ delegatus mercator per stipulationē ex mandato meo promittat,& illud tertium,quod tanquam debitor ꝓmittat.Et licèt Areti.in consi.5.In causa & puncto ad me transmisso sentiat,delegationem factam censeri, etiā si mercator seu numularius non sit meus debitor, & Mat.ab Aff. in hoc subsistat.Decius consi.353.dubia suspendere.Ego tñ frequētioribus, qui in relatam sententiam iuere, assentior: licèt aliter Aretin. scripserit: & hanc sententiam crebriorem esse patet ex rēpōso Alex decimo,vol.2.& ex commentariis Decij in citata l.singularia.nu.26.& seq.Soci.in consi.267.in 2. par. quibus adde Dec. in consi.107.& quæ diximus supra,in titulo mandati in prin.& qm̃ omnis nostra disputatio de mercatorib. & his quæ ad mercaturam attinent,futura est,in proposito iuris articulo duo singularia inter mercatores notanda sunt.Alterū, inter ipsos mercatores pactum loco stipulationis haberi,ut scribit Dec.in citato consi.107.& consi.421.plenè & subtiliter.in fi. Alterum est, ꝙ Raph.Cuma.ait in l.delegare.ff.de noua.à consuetudine receptum esse,postquam camplor, vel mercator promisit creditori & creditor approbauit,ipso iure debitorem liberatum censeri: quem refert Ias.in l.singularia.num.29.ff.si cer.pet.subdens magnum esse uerbum:refert etiam & probat Ast.in 3. volumi. de cōstit. & Dec.in versi.debitor.& Matt.de Aff.in relata deci.353. qui ex facto quæstionem huiuscemodi proposuit.Hispanus quidam nauim uendiderat Benigno Spanocchiæ quingentis quinquaginta ducatis. Benignus emptor,idemque dictæ summæ debitor,curauit literas,quas uocāt cambii, Hispano creditori fieri à mēsa seu (ut ipse ait) Bancho de Spanocchis, quibus peractis, receptisque literis, Hispanus publico documento Benignum liberauit. Fuit igitur quæstionis, si mensa seu Banchum ipsum decoxerit, antequàm satisfecerit Hispano: Num Hispano ius saluū sit agendi contra Benignum? & respondit, quod licèt doctores in contrarias sententias distrahantur, an sit facta delegatio, cū noua persona interuenit, quæ deleganti nihil debeat, nihilominus putat liberatum Benignum auctoritate Raph. Cum. Paulo supra relata in l.delegare.ff.de nouat.& ex consuetudine prædicta. Mouet etiam eum: quia in libris mensæ prædictæ ipsam mēsam debitricem in supradicta summa relatam constabat: ego autem prædictis ac relatæ quæstionis quædam addenda putaui, & illud primum doctoris assueuranti aliquid à consuetudine receptum

6 credendum esse pluribus, † placuisse non ad integram & plenam probationem, sed ad præsumptionem, cui standū est, donec contrarium probetur, ut scribit Dec. in l.secunda. §. primo, colum. fin. ff. si cer. pet. & in consi. 420. in fi. & consi. 556. numero sexto, & seq. & consi. 691. nume. 12. & seq. consil. 694. colum. prima. Præceptor meus in consi. 59. prima facie. nume. 18. & Aym. consil. 166. licèt plurimi. nume. nono. Quod intellige verum esse, ut credatur doctori, quò ad præsumptionē, de qua supra in curia, in qua versatus est doctor ille, qui scriptis suis de re aliqua consuetudinem esse attestatur, ut scripsit Par. Put. in tracta. syndi. in versi. doctor. num. 9. & seq. Alex. in consi. 5. circa primum, col. ult. nu. 5. lib. 3. Deci. in consi. 472. testator. colum. 2. nu. 16. Et ut supra cum ualentissimis ac prudentiss. Iurisc. re discussa seruandum esse Io. Dilait in trac. de ar. test. cau. 7. in titu. de substitutionibus. Item adde, non posse dici delegationem factam ex eo, quòd in libris rationum de Spannocchis ipsam mēsam descriptam debitricem legebatur, ex prædictis liquet, & legito Soci. in consi. 267. in 2. par. Ad confirmationem tamen istius Mat. ab Afl. vide multa doctorum loca relata apud Bart. in citata l. singularia in additione magna, in fi. & cit. in uersic. campsori litera A. Item considerandum est in facto proposito Benignū fuisse de domo Spanocchiæ, & literas cambii conscriptas ab illis de Spannocchis, unde præsumptio fraudis oriebatur contra Benignum, nesciens breui decocturam mensam, se liberari procurauerit. Quæ præsumptio ex eo proficiscitur, quia nō uidetur verisimile, coniunctum facta coniuncti ignorare. l. octaui. ff. vi cog. l. de tutela. C. de in integ. rest. & licèt Alex. ex mente doctorum in l. quoniam sororem C. de iure deliber. & Ias. in ɔsil. 156. & consi. 160. volum. 4. huiusmodi præsumptionem admittat, quo ad ea quæ respiciunt factum naturæ, uel ius sanguinis, uel ætatem, non autem ad aliud factum coniuncti. Nihilominus (ut in 3. par. diximus huius tractatus) tot tanteque decoctorum sunt fraudes, ut nec dici, nec numerari possint: adeò uel omnis cōiectura contra decoctores crescat, & forsan dictis de causis alii ɔ̃liarii sententiæ Matthæi non assenserere (ut idem Matt. retulit) & ex his declarationem habes ad quæst. antecedentem & quā nūc retuli, Secundum illa est etiam restringenda: ut scribit Iason in l. singularia. nu. 31. supra citata. & addes in articulo, quæ scripsit Mar. in rubr. de proba. nu. 185. & seq.

8 † Vulgaris etiam, & ualde agitata est illa q. si in licitatione uectigalium Titius obtulit sexcenta, Seius uerò postea septingenta: Verum is Seius, qui licitatione vicit, non soluendo sit, & statim decoxerit, num Titius sit liberatus an potius cogi possit uectigal suscipere? Doctores iuris nostri in uarias sententias distrahunt. Bar. enim in l. licitatio. ff. de pub. ait, non licere Titio resilire, arg. l. Sabin. ff. de in diem addi. Licet nanq; fisco abiicere secundam, & sequi primam quasi meliorem. Idem ex facto consulto Arepub. l. nostra Anconitana placuit Bal. in mercatorum uectigali. Patet in consi. 327. modus, & forma licitationis datiorum in ciuitate Anconæ talis est. vol. 2. vbi elegāter loquitur, & præcipuè, illa ratione probat. Si enim primus licitator liberatus censeretur ex licitatione secūdi eueniret, ꝙ si quis calore licitationis ultra modum solitæ cōductionis insiliet, ut dicit Iurisc. in l. licitatio. ff. de pub. posset non idoneum supponere, qui meliorem conditionem afferret, & se ab obligatione exolueret quod absurdum est, arg. ff. de trāsl. cum his. §. si cum iis. & idem probauit Io. Platea in l. si tempora. col. 1. ver. intellige. C. de fide instr. lib. 10. Verùm eundem Bal. dicitur contra reipōsisse, ut liceat primo resilire, tanquam meliore conditione allata, etiam si nō admittat, ut inquit Pau. Cast. in l. licitatio. ff. de pub. & tanquam uectigali venditio imperfecta non fuerit. Vbi idem Paul. diuersa iuris interpretum responsa ex facti diuersa specie putat posse procedere. Ait enim, aut uectigal, quod in licitationem ponitur tacitè, uel expressè adiudicatum fuit, ut pura, lapsi sunt dies in proclamate dicti, uel extinctum lumen, cum subhastatio fit candela, ita ꝙ aliud ad licitandum ulterius nō admittitur, & primus licitator liberetur, quo & Bar. sensit in d. l. si tempora. & Ro. sing. 755. tu scis. Aut uectigal secundo offerenti adiudicatum non fuit, & primo loco relata sententia Bar. & Bal. procedat, ut fisco liceat abiicere secundam conditionem, & sequi primam. Quæ distinctio dicitur fuisse Bald. ut patet in consil. 391. factum super quo consilium petitur. vol. primo. Cum enim secundus admittitur, & non

& non repellitur, prævalet, quod nouissimè factum est, & vide Albe.in l.si venditor.ff.de in diem addi.qui secundùm hāc sententiam obtinuisse refert,& Ang.in consi.324. datium pannorum,& plenissimè omnium disseruit Nic.Boe.deci. 248. ecclesia.qui sexcenta doct.loco citat,& speciatim consi.Bald.391.supra relatum,quod non inueni,nec etiam Ang.Benè tamē censuit Boe.licitationis verba inspiciēda esse,& distinctionem, ac solutionem propositę quæstionis colligi ex l.Sabinus. in initio citata.ff.de in diem addi.& l.quod autem Sabinus.cod.tit. Nec te Bal.primo loco relata ratio moueat,quoniam hi in licitatione præsumpta non idoneum admittere non debent, vt relati Doc.à Boe.scripsere.Pro quo.l.licitatio.ff.de pub. Item, in modo licitandi sibi præcauere possunt,vt in d.l.admonet. & Bal.in d.l.si tempora.sub nu.4.Deniq; idem Boe.scripsit, & rectè,loci consuetudinem,vbi extat,obseruandam esse.

9 †Vsu etiam plerunq; euenit, vt is, qui multos creditores habet,prędium,quod fortè solum in bonis habeat,ea lege Mæuio vendat,vt satis creditoribus faciat. Vnde quęstionis fuit, num creditores recta via,& absque cessione aduersus Mæuium agere possint? Et placuit non posse.l.cùm res.C.de dona.l. quoties. C.de dona.sub modo.vbi Baldus, Ang.& Sali.& scribit Soci.in consil.236.placet conclusio.in princip.libr..2.Andr. Tiraqu.in comment.de utroque retrac.§.1.in gl.14.num.116. pag. 331. & in proposita conuentione,vide etiam l. Stichus. in §.Titius. ff. de condi indeb.

10 †Quęritur apud Ang.in cons.242.multi consortes: cùm quidam communes ædes haberēt,inuicem stipulati sunt, ne extra eos alienentur, neve quouis titulo etiam dationis in solutū in extraneos transferantur,adiecta bonorum obligatione, hypotheca,& pęna,si deinde vnus ex his mole debiti prægrauatus in solutum partem,quam in dictis ædibus habet, dare velit, an iuris sit remedium? Et respondit esse,vt in l.qui Romæ.in §. cohæredes.ff.de verb.obli.ipse autem verba conuentionis dispice,& verbosos quidem comment.doct.l.in eodem §.vbi Ias. Angel. consi.citat,sub nu.4. Sed & his addes huiusmodi pactionē non improbari,vt ex facto consulto placuit Old.nostro, vt in consi. 139.ad habendam aliquam notitiam, & plenè scribit Deci. in consi.63.& pro tenui.num.4.& in fi.consi.vbi habes complura doct.loca.

11 †Idem Ang.ait in l.in fundo.ff.de rei vē. motus Iuris. verbis, Finge pauperem,qui se reddere id cogatur,laribus, sepulchriq; auitis carēdum habeat, paupertatem alicuius plenè probari ex cessatione,& fuga,quas,subdit,mercatores Florē. facere solere, cum decoquunt,rationesq; conturbant, cuius sententiam Ias. probauit in l.si constante,sub nu.179.ff.sol.ma.& in ead.opi. est Pau.Par.in consi.80.in hac causa.nu.48. vol.1. Et in materia addes Rom.in cons.163.constitutio &c.

12 †Nec est à materia nostra alienum,quod Pau.Cast. inquit in l.2.ff.sol.matr.& his,quę proximè diximus,accommodari pōt. Viro vergente ad inopiam non posse vxorem dotis suæ in tutum collocandæ gratia,creditores,qui possessionem bonorum ceperunt impedire,nisi prius procuret causa cognita, iudicem super inopia viri interloqui.Cōstabit autem, de inopia modo, quo diximus,& sententiam Pau.probat Negu.in trac.de pig.in 1.mem.5.par.nu.38.citatque Bal.Nouel.in trac.dot.in 7. par. in priuil.18.in fi.& plenius in priui.24.Addo ego Pau.Ca. in consi. 8.in fi.in causa,quæ vertitur.par.2.& certè quotidianum est, & notandum,& secundùm Pau.sñiam non semel interrogatus respondi.Nam statim,ꝙ viri decoquunt, creditores vigore pacti, quod in instrumentis in forma cameræ solet adiici de ingrediē do possessionem in bonis debitoris,propria authoritate possessionem capiunt. Scies igitur secundùm relata loca, & vxorib. decoctorum & ipsis creditoribus consulere.

13 †Quæsitum fuit, Titius,Męuius,Gaius, & Sempronius quandam societatem iniuerunt in ciuitate Florētię in numero quodam frumenti,seu certa lana, iidem tamen Gaius, & Sempronius soli absque Titio,& Męuio aliam societatem Anconæ cōtraxere,in coriis finge,uel lignis,& tandem labefactata fide decoxere, num Titius, & Mæuius ad debita Caij, & Sempronii causa societatis lignorum, & coriorum contracta teneantur? Anchar.in consilio 400.plenè quidem, & eleganter tractat, & putat Titium,& Mæuium non teneri, idque legibus, & auctoritatibus probat, & his pręcipuè, quia vna societas ad aliam non trahitur,nec ad diuersum contractum per vnū ex sociis gestum.Et nō insubtiliter motus,idem sensit Raph.Cu.in consil. 372.Titius,colum.2.de quo responso Rapha.in vlti.parte disseremus,& hæc sententia placet Paul. Par. vt in consil. 94. Spectabiles.num.27.& in fi.volum.1.vbi addit, si vnus ex sociis decoctor est, non propterea alios socios fraudatores dici posse. Et quod dicitur, si plures sunt socii vnius negotiationis, qui in diuersis locis commorentur, inuicem se proposuisse videri, adeò,vt ex vnius cōtractu quilibet insolidum teneatur, de quo tractarunt Bar.in l.j.§.si plures,col.2.& in l.si tamen. ff. de exer. & idem Bart.& plerique alii in l.eius,qui in prouincia.ff. si cert. pet.& Alex.consi.247.ponderatis his.in prin.volu.2.consi.vlt. nu.10.volu.5.idem Par.vbi suprà,ex aliorum iuris interpretum mente declarat.

14 †Hic subiungi possent varię quæstiones,quæ propterea contingunt,ꝙ aliquis non soluendo factus est, quas omnes enumerare laboriosum esset magis,quàm subtile,vt in simili Acc. noster ait in l.1.ff.sol. matrim. Vnde pauca referre contentus ero. Est igitur sciendum, prætorem actionem de dolo ita demum polliceri,si alia actio non sit: quoniam famosa actio non temere decreta est.l.1.in princ.& §.ait prætor. & in plerisque aliis ll. seq.ff.de dolo.Igitur si pupillus à Titio tutore auct. colludente circumscripsit,& tutor decoxerit,de dolo actio aduersus Titiū dabitur.Is enim nullam videtur actionem habere: cui propter inopiam aduersarii inanis actio est.l.ideoque.& l. seq. ff. de dol. & vide ibid. Accur.& doct.commen.& similem q.in l. & elegāter.in §.si quadrupes.ff.eod.Item Iurisccon.elegantem q.tractat in l.cum alicui.ff.de nego.gest.& aliam in l. ex hoc edicto. ver. planè.ff.de eo,per quem fac.erit.

Item & aliam non inelegantem q.glo.& Doc. tractant in c. tua nos.extra de vsu.& Iuriscon.in l.2.in §. si qui ex vectoribus. ff.ad leg. Rhod. de iac. ait. Si qui ex vectoribus soluendo non sint,hoc detrimentum magistri nauis non erit. & ibidem videbis Accur.est etiam alia elegans quęst. à Iurisconſ. tractata in l. fi.ff.de instit.& est talis, Lucius Titius mensæ numulariæ, quam exercebat,habuit libertum præpositum,qui libertus Caio Seio cauit, habere penes mensam patroni denarios mille, quos denarios se numerare debere pridie Calen. Maias, quæsitum fuit Lucio Titio defuncto sine hærede,bonis eius vēditis,an ex cautione præposita iure conueniri libertus posset? & respondit nō posse, cum institoris officio ad fidem mensæ protestandam cauisset,epistolamque in verba suprascripta scripsisset,quam quæstionem quotidianam quidem placuit adnotasse.

His annumerabis quæstionem datam à Scæuola in l. Seia. ff. ad Velle. Tractat etiam Paul. Castr. notabilem quæstionem in l.si fideiussor.ff.de fideiussori,& est talis, Titius, Mæuius, & Caius societatem coiuerunt, Mæuiusq; negotiationi fuit præpositus, is nomina societatis exigere neglexit, atque cessauit,cum id posset facere,debitores non soluendo facti sunt, num cessans, negligensque socius teneatur? & ait ex negligentia teneri: imputabuntur etenim in partem cessantis socii,cui administratio demandata extitit,nomina illorum, qui post moram non soluendo facti sunt.

Citat Paul.l.tutores,qui post.in §.periculo,vbi Acc. ff. de admi.tut.& l.debitores.C.eod.l.2.ff.arbi.tu.l.si seruus.in §.cū quid. ff.de leg.1.& Pau.sententiam probauit Marsi.singul.281. socius tenetur,quibus addes quæ diximus in tit.mandati. præsertim in ver.solent persæpe.nu.36.

Sexta Pars.

ARGVMENTVM.

De pactis conuentis inter creditores, & decoctores.

SMMMARIVM.

1 *Creditores remittentes partem debiti decoctoribus, vt residuum consequantur, quod remiserunt condictione ob turpem causam possunt repetere, & plenè disputatur.*

2 *Statutum mercantiæ disponit, quòd decoctores postquam soluerunt id de quo in concordia, non possint molestari, nisi peruenerint ad pinguiorem fortunam, quam interpretationem habeat.*

3 *Iuramentum facit valere actum omni meliori modo, quo potest, & habet vim expressi.*

4 *Datum seu remissum ob turpem causam propter vinculum iuramenti, quod est maximum, repeti non potest.*

5 *Pactum à maiori parte creditorum pro modo debiti, & pro numero personarum de partis debiti remissione cum decoctore, seu eius hærede, num noceat minori parti dissentienti, plene disputatur.*

6 *Decoctorum filij viuis parentibus cum creditoribus paternis pacisci possunt, vt certa parte debiti sint contenti, & residuum remittant.*

7 *Liberatio facta à filijs debitoribus paternis viuis parentibus, eis non obest parentibus mortuis.*

8 *Regula iuris in his, quæ ad plures pertinent, vt singulos omnium consensum adhibendum esse declaratur.*

9 *Pactum remissium partis debiti factum à maiori parte creditorum, vt minori parti dissentienti officiat, quę requirantur.*

10 *Minor pars creditorum dissentientium, seu vnus ex eis volens probare creditum vnius vel plurium creditorum assentientium remissioni partis debiti decoctori fiendæ fictitium esse, audiri debet.*

11 *Hæredi aliter non adituro suadens, vt hæreditatem adeat, asserens se omnia facturum, dummodo alij consentiant, annumeratur inter creditores assentientes remissioni partis debiti.*

12 *Creditores numero plures concurrentibus requisitis possunt partem debiti*

remittere, solidum autem non possunt.

13 *Pactum factum à maiori parte creditorum, cum futuro hærede, vel decocto re, an minori parti dissentienti noceat habenti pignus, vel hypothecam disputatur.*

14 *Minor pars creditorum dissentientium potest agere ad solidum debitũ contra fideiussores pro debitore obligatum, pactione inita à maiori parte non obstante, idq; declaratur.*

15 *Regula. Iuris exceptio, quæ reo competit, & fideiussori competere in casu notabili limitatur.*

16 *Pactum factum a maiori parte creditorum cum decoctore, vel hærede debitoris an priuilegiarijs creditoribus obstet.*

17 *Minor pars creditorum potest appellare, seu prouocare à sententia maioris partis creditorum iniqua super remissione debiti, & de forma ac effectu prouocationis.*

18 *Pactum factum à maiori parte creditorum cum hærede debitoris, seu decoctore, non obest minori, ubi reperiuntur bona.*

19 *In dilatione concedenda à maiori parte creditorum quæ requirantur.*

20 *Decoctores an gaudeant dilatione quinquennali, plenè disputatur.*

21 *Minor pars creditorum an possit astringi a maiori parte creditorum, vbi est altercatio de bonis debitoris, præter tres enumeratos casus ab Affli. decis. 288. disputatur.*

22 *Fideiussores solent interuenire in pactionibus inter creditores, & decoctores, vnde variæ quæstiones oriuntur: vide relatiuè.*

23 *Decoctores si conuentiones initas cum creditoribus non obseruant, nec ipsi creditores conuentionibus stare tenentur.*

24 *Creditores si hæreditati Titij debitoris Seium elegerunt, & conuenerunt, quòd contra Sempronium, qui & creditor erat, & in conuentione interuenerat, nullo modo procedi possit ex causa cuiusdã arbitrij lati inter quondam Titium, & Sempronium, si decesserit Seius curator, num creditores alium curatorem constituere compelli possint, & num possint agere aduersus Sempronium uigore dicti laudi? plenè disputatur.*

25 *Verba generalia restringenda sunt, salua ratione recti sermonis, ne quis videatur iactare suum.*

26 *Interpretatio ad tex. in l. si tibi decem millia in § si pactus. ff. de pact.*

27 *Verbum, Possit, ex sui natura ad ius futurum trahitur.*

28 *Dictio, nullo modo, quid significet.*

Solent etiam duri exactores (vt Alex. ait in calce cuiusdam epistolæ in commentariis de ver. sig.) æquo animo id omne ab his, qui foro cesserint, tametsi modicum, accipere, & quicquid datur, in lucro reputare, solent inquam mercatores modico præsenti debitoribus, qui decoxere residuum remittere, seu acceptum ferre, scribit igit in hac specie Ias. post Iaco. de Are. Rom & Alex. in l. fi. ff. de condi. ob turp. caus. Si cũ malum habeam debitorem, qui soluere recuset, partem debiti remiserim, 1 †vt residuum soluat, quod remisi condictione ob turpem causam me posse repetere, idq; verum esse responderunt, moti ea. l. fi. & addit Ias. quia remittere, est dare. l. si mulier. ff. de cond. causa dat. & in eadem opinione est Mar. in sing. suis, sing. 4 1 2. sæpe contingit, & contra decoctores valde commendat, quibus creditores plerunque partem debiti remittunt, vt reliquum habeãt, quibus adde Nic. Boe. deci. 215. & antequàm veniam, num. 8. qui refert Pal. Ruuios, Lupum nuncupatum, in rep. rub. de dona. extrà in antiquis, pag. 13. num. 15. dixisse, pacta cum decoctoribus super pecunia ablata nõ valere, & pactionibus non obstantibus posse creditores totum exigere, si constet eos soluendo esse. Quibus auctoritatibus motus, in 4. par. huius tract. versi. consultus idem Roma. volui dicere, quod idem Roma scripsit in consi. 404 hæsitationem habere. Ait enim, cùm quidam decoxisset, & locupletior factus cum creditoribus conuenisset, vt modico præsenti contenti creditores, quod reliquũ erat, pacto remitterent, ratam pactionem esse, non obstante Perusina constitutione: qua cautum erat, debitorem cessantem & fugitiuum, si ad pinguiorem fortunam deuenisset, ad solidũ debitum persoluendum quacunque conuentione non obstante compellendum, ipsamque pactionem defendit ex eo præcipuè: quoniam illa vnica fuit constitutionis ratio, ne nimia debitorum inopia, propter quam creditores mouentur ad pactum partis debiti remissiuum, vt potius aliquid habeant, quàm totũ perdant, creditoribus noceat, si debitores ad pinguiorem fortunam deuenerint. Quæ ratio in eo cessat, q locupletior factus cum creditoribus paciscitur. Sed ex his vides, quod remissum est, tanquam ob turpem causam datum condictione ob turpem causam me posse repetere.

Dicet aliquis Romani sententiam veram, & probari. l. si intra. ff. de pact. vbi pactus erat creditor, si intra diem dictum debiti partem soluisset debitor, acceptum illi residuum ferre, & ex pacto non actionem, sed debitori exceptionem competere Iurisconsultus ait. Nos igitur distinguemus, an pactum fiat per gratificationem, an vero per extorsionem, & sic constituimus differentiam inter pactum gratuitum & extortum vt elegãter scribit Bal. in citata l. si intra. Id est, si debitor recusat aliquid dare, vel facere, nisi sibi aliquid detur vel remittatur: & tunc cõditioni, ac repetitioni locum esse respondemus. l. fi. ff. de condi. ob turp. cau. & l. 2. §. 1. ff. eod. & hoc casu procedit, quod suprà diximus, quia decoctores malum genus debitorum est, & à creditoribus plerunque pactum liberationis residui solẽt extorquere. Si verò debitor non recusabar gratis soluere, quod debebat, & creditor spontè, & ex mera voluntate residuum remisit, rata sit pactio, vt l. si intra, & in hoc capite, seu hac specie Roma. loquitur, cùm debitor locupletior factus pactus esset, secundùm prædictam distinctionem intelligendum etiam puto; quod ait Pau. Castr. in consi. 179. in 2. par. Scribit enim in hęc verba, seu 2 similia: Statutum mercantiæ disponit, † quòd decoctores postquàm soluerunt id, de quo in concordia fuit actum, non possint molestari, nisi peruenerint ad pinguiorem fortunã. Quod est intelligendum, vt nõ possint molestari, etiam in bonis, quæ remanserunt eis post concordiam & solutionem, & quæ tempore concordiæ habebant, quasi pro his, quæ tunc habebãt creditores remanserint contenti de summa concordata, & residuum eis voluerint remittere, & in eo non molestare creditores: ergo qui molestare voluerint vltra summam cõcordatam probare debent, quòd aliqua bona peruenerint ad eos post cõcordiam, alias non audiuntur propter dictum statutum. Hactenus ille in verba suprascripta, cuius interpretationem probo, vbi decoctores soluere non recusassent, pactumq; liberationis extortum non fuisset, sed per gratificationem remissio facta esset. Non enim est nouum, municipalia iura à communi iure interpretationem recipere. l. 1. in §. lex Falcidia. ff. ad leg. Falci. l. 1 §. 1. ff. de mu. & hon. Bar. in l omnes populi. num. 6. ff. de iust. & iu. Causa igitur pactionis, & verba inspicienda sunt. l. si ita stipulatus. in § Grisogonus. in fi l. si ita stipulatus sit Stichum. ff. de verb. obliga. l. fideiussores magistratum. ff. de fideiuss. quæ iura ad id post Pau. citat Dec. in consi. 423. num. 2. negari non potest &c. & si approbari non potest, quod actum sit, & in obscuro erit, quod plerunque fit, de facto inspice, à quibus & cui sit facta liberatio, & an iudicis decreto, & sermones, persuasiones, ac præfationes, quæ pactum præcessere, diligenter rimari oportet, vt scias, num creditores, aliter essent facturi necne: ad hęc singularis gloss. iuncta l. in l. apud Celsum. in princip. ff. de do. ma. exceptio. & l. Titia. in §. cum commentariis doctorum ibidẽ. ff. de verb. obligat. & si iudicis decreto pactio firmata sit, facilè credimus per gratificationem, non autem extorsionem liberationis residui pactionem initam, iuxta ea, quæ idem Rom. scripsit in calce dicti consilii, & propter præsumptiones, quæ ex iudicis decreto oriuntur. De quibus Ias. tractat in cõsi. 116. in præsenti volu. 1. Mar sing. 438. lex multum, & declarat Alexand. in trac. de præsump. in 3. regula, vers. 10. præsumitur & in aliis sexcentis locis.

Denique & illud dispice, an liberationis pactio iurata sit, qd & idem Rom. notauit. Puto enim, si creditores iurauerint in ambiguo voluntatem iuratam ad solidi liberationem porrigi, vt audiri contra decoctores creditores vlterius nõ possint, mouent me tot tantæque præsumptiones, quæ ex ipso iuramento proficiscuntur, & illa præcipuè, quæ sumitur ex l. cum pater. in 3 §. filiis matrem. ff. de leg. 2. vt † propter iuramentum actus omni meliori modo, quo potest, valeat, & declarat Pau. Par. in consi. 12. num. 79. vol. 1.

Addo, quod Bal. in l. 1. in 2. q. C. comm. ait, iuramentum vim expressi habere, in tantum, vt vbi specialiter consensus requireretur, generaliter præstitus sufficeret, cuius sententiam Ro probauit in l. 1. in § si quis ita ff. de verb. obl. & Alex in cons. 133. volu. 5. super quæsitis, nu. 11. Dec. in consi. 432. nu. 25. cum sit, & in consil. 404. nu. 9. viso eleganti consil. & cuius verbis facilè posse inferri, per gratificationẽ, si quid remissum esset decoctori, præsumendum esse, & eadem sententia placuit Io. ab Ami. in consi. 12. nu. 34. & præceptor meo Goz. in consil. 69. videretur prima facie. nu. 19. & seq.

Licèt nõ me lateat complures esse, qui Bal. sentẽtiam oppugnent, vt per Ias. in l. sed & si quis. in §. quæsitum. in fin. ff. si quis cau. & in consi. 173. col. pe. vol. 4. & Nico. Boe. deci. 3. & videbis etiam, quid in articulo scripserit Pau. Par. referẽdo Dec. in cõsi. 12. nu. 90. vol. 2. Hoc amplius tento dicere, & si constaret liberationem residui debiti à creditore debitori, qui soluere recu- 4 sabat, † iuramento tamen factam, quod remissum est, tanquam ob turpem causam datum, seu remissum propter iuramentum repeti non posse. Mouet me. c. quemadmodum. in fi. de iure. Iure enim diuino, Pontificio, & Cęsareo iuramentum vinculum est arctissimum, vt seruari oporteat, vbi in dispendium salutis æternę non vergit. cap. quanuis. de pac. lib. 6. c. licèt mulieres, de iureiu. eo. li. & c. cum contingat. eodem titulo, vnde Cicero officio libr. 3. de iureiurando eleganter scripsit in verba infrascripta: Iusiurandum est affirmatio religiosa, quod seruandum est, quasi Deo teste promiseris. Nec maius vinculum ad astringendam fidem iureiurando maiores esse voluerunt. Id indicant leges 12. tabul. indicant fœdera, & narrat de Regulo, quem nec charitas patriæ, nec suorum retinuit, quin apertè reuerteretur ad exquisita supplicia, ne transgressor esset iuramenti etiam hostibus præstiti, vt refert Ancha. in consil. 226. legitur in canone. de quo Marco Attilio Regulo meminit Iurisc. in l. postliminii. ff. de cap.

5 †Quæro: Benedictus decoxit, & aufugit, & cum mole debitorum grauatus esset, creditores numero plures, & pro modo debiti, & pro numero personarum considerantes. Benedictum debitorẽ difficilè posse cõueniri, pacti sunt, vt minus soluat, & certa parte debiti se cõtentus esse cõuenere, residuum acceptũ ferentes. Reliqui creditores dissentiunt, num hi, qui dissentiũt, exemplum plurium creditorum, qui assensere sequi oporteat, & huiusmodi pactio dissentientibus obsit? Vulgaris quidem, & quotidiana est quæstio, quam doctor. copiosè tractarunt in l. iurisgentium. in §. fin. in l. & suum hæredem. in §. hodie. & tribus ll. seq. ff. de pac. Et in qua Matt. ab Affli. deci. 288. sæpe & sæpius. tres facti species constituit consilium Neapolitanum ait, & in his trib. maiori parti creditorum standũ esse, & sunt tales.

Prima est, qñ debitor decessit, & futurus hæres hæreditatem non vult adire, nisi pars cuiuslibet debiti à creditoribus remittatur. Tunc si maior pars creditorum consentit, statu maiori parti, contradictioni minoris partis non obstante. l. & suum hæredem, vsq; in fi. & l. maiorẽ. ff. de pac. & rõ illa redditur ab Acur. in d. §. quoniam si dicta remissio partis debiti non fieret, hæres non adiret hæreditatem. Vnde defunctus non haberet hęredem, & consequenter creditores non haberent, quem conuenirent, noluit ergo lex, vt ex pacto maioris partis creditorum volentium partem debiti remittere, minor pars astringatur, & pactioni stare teneatur. Idque fortius subdit procedere, vbi hæres non liberationẽ portionum debitorum, sed dilationem tantũ peteret: quia in dilatione minus est præiudicium, leuiusq; damnum est, quod creditoribus dissentientibus infertur. In qua facti specie addes. l. primo gradu. ff. quæ in frau. cred.

Secunda species est, quando debitor (vt proposuimus) aufugit, adeò ꝙ facultas non datur creditoribus ipsum cõueniẽdi, nec inueniuntur eius bona. In qua specie ait, si debitor vult reuerti, & petit sibi à creditoribus partem debiti remitti, vel dilationem ad soluendum concedi, aliter redire recusans maiori parti creditorum stari reiecta recusatione minoris partis: int. r. est. n. creditorum, vt reuertatur, & pari ratione idem hac specie, quod in prima, & Pau. & Alex. & Ias. respõdere, vt. s. creditores habeant, quem conueniant, & ex his respondetur ad propositam q. & vide Alex. in d. §. hodie. qui distinctionis fœdere, aut, scilicet, in loco erat, in quo facilè posset conueniri: aut cum difficultate in debitore viuo, vt suprà respondit, æquitatis enim ratio in vtraque specie similia suadere videtur. l. fi. C. ad leg. Fal. l. j. §. hoc interdictum. ff. de fon. & insti. quib. mod. ius pa. pot. sol. §. pari ratione.

Tertia facti species, secundùm Affli. in relato loco, quando debitor propter paupertatem paratus est cedere bonis, ni creditores in dilatione non concordant ad soluendum, tunc etiam maiori parti creditorum statur, iuxta formam. l. fi. C. q bo. ced. poss. Et in dilatione concedenda hypothecę nõ habetur ratio, est enim constitutum pactum maioris partis in dilatione concedenda etiam minori obesse, quę hypothecam habet. d. l. fi. §. nulla. Subdit idem Affli. in his tribus facti speciebus minorem partem creditorum pactioni initæ a maiori parte stare astringẽdam esse, & his exceptis compelli non posse. Sed declarandæ propositę materię gratia ex verbis, & mente citatarum legũ, & interpretum iuris nonnulla necessaria quidem addemus.

6 †In prima itaque specie illud adde, decoctorum filios, viuis parentibus, cum creditoribus paternis pacisci posse, vt certa parte debiti contenti sint, residuumque remittant: valet enim pactio, & filiis doli exceptio competit. l. iurisgentium. §. fi. ff. de pac. vbi Doct. & ibidem & Pau. Alex. & Ias. idem iuris esse probant in extraneo paciscente, qui alicuius hæreditatem sperat, idque liberationis fauore receptum est. Nec pactum ex eo oppugnari potest, quòd super hæreditate viuentis sit factum absque eius consensu, vt idem respõdere, ac in l. fi. C. de pac. & præcipuè Ias. sub nu. 7.

7 †Si verò filii paternos debitores, viuis parentibus, liberarent, receptum est, liberationem factam filiis post mortem parentum non obesse. l. & suum hęredem. ver. idem probat. ff. de pac. & probant Alexand. & alii in citato §. fi. & plenè scripsit Ias. in l. filius paciscendo. C. de pact. vbi complures idem sensisse refert, ipsum legito, & nota. Scribit etiam Paul. Cast. in consi. 281. ad id par. 2.

8 †Regulam illam, quæ est in his, quæ sunt communia pluriũ, vt singulorum, non sufficere maiorem partem, sed omniũ consensum adhibẽdum, de qua in l. per fundum. ff. de ser. rust. præd. & in l. fi. ff. commu. præd. restringi, & tẽperari ex l. iurisgen. in §. fi. suprà nõ semel citata, quoniam (vt & nos exposuimus, & infrà declarabimus) cõsensus maioris partis in specie proposita, aliis dissentientibus prodest, subditq; d. §. singularem rationem continere: quæ in aliis cessat.

9 †Adde etiam in prima, & secunda specie necessarium esse, vt creditores omnes in unum cõueniant, & communi consensu declarẽt quota parte debiti sint contenti: nec enim consensus seorsum, & separatim pręstitus à maiori parte creditorum minori obest.

Nam cum pactum aliis nocet, oẽs in vnum cõuocari debẽt: & tunc pactum liberationis partis debiti à maiori parte initum aliis obest. l. suum hæredem. in §. hodie, vbi doct. notant. ff. de pact. & l. rescriptum. eod. titu. & notat Bal. in l. fi. in princ. C. qui bo. ced. poss. Vbi idem iuris esse patet in 3. specie, & probat Soc. in consi. 273. in præsenti cõsultatione, colum. 2. par. 2. Sed si omnes creditores seorsum assentirentur, nec esset, qui contradiceret, sufficeret. l. per fundum. ff. de ser. rusti. prædi. Item illud nota receptum esse explossa Ang. Fulg. & Paul. sententia, absentes creditores requirendos esse. Idque propter l. si in tres. cum seq. proximè relata, & regu. l. de vnoquoque. ff. de re iudi. vt scribũt doct. in l. rescriptum. vbi Ias. communem sententiam leuibus oppugnat, honestius enim est, & meritò obtinuit, quod diximus. Pro qua sententia facit. l. si præcedente. in §. Lucius. ff. mand. in illis uerbis, qui potuit præsens id ipsum proclamare, nec desiderare decretum prætoris: & ibidem uidebis Accur.

Item adde in prima, & secunda specie pactum à maiori parte creditorum initum, siue cum futuro hęrede, siue cum decoctore, qui difficile conueniri potest, tunc minori parti dissentienti obesse, cum prætor decretum interposuit, & maioris partis voluntatem secutus fuerit, idq; probatur in citato §. hodie. cui adde. l. si præcedente. in §. Lucius. & Ang. seu verius collegium Perusinum in dilatione quinquennali idem iuris esse respondisse, vt patet inter consilia Angel. numero 213. Simon, & Iacobus.

Et hæc res commissa est prætori quærenda, non negligenda, qui sciat maiorem partem pro modo debiti, non pro numero personarum spectandam esse, vbi ęquales creditores sunt in cumulo debiti, plurium creditorum numerum præferendum. Et in pari numero creditorum eius auctoritatem sequatur prętor, qui dignitate inter eos præcellit, & voces etiam creditorũ consanguineorum præferat, vt frequentiores sensere. l. ante. ff. de pac. reiecta Guil. Ray. & Bal. sentẽtia, & hanc l. penultim. in hoc singularem dixit Aret. in l. pro hęrede. in §. si sepulchri, colum. 5. ff. de acquir. hær. Pro qua sententia est l. 1. ff. de priui. credi. vbi cum debitoris bona vęneunt, & creditores æquale pretium offerunt, pręfertur creditor cognatus aliis extraneis, & probat And. Tiraq. complura referẽs in comm. de vtro. ret. par. 20. nu. 43. versi. concinit.

Et vbi omnia vndiq; in vnam æqualitatem concurrant, prætor humaniorem sententiam eligat. Illud etiam est sciendum, si plures sint, qui eandem actionem habeant, vnius loco habẽdos, & plures tutores vnius loco habẽtur. Idem iuris est in vno tutore plurium pupillorum, ut eleganter Iurison. prædicta tractarunt in l. maiorem, & ll. seq. suprà citatis. Et ex his habes vnũ singulare: Tutores posse gratis partem debiti remittere, idque summa cum ratione est constitutum: quoniam necessitate cogente faciunt, vt habeatur, qui conueniatur. Iisdemq; legibus habes summas plures vnius coadunari, & creditis vsuras applicari, vt summa, seu cumulum debiti augeant, quod valde notãdum est: Hebræorum creditorum gratia, quibus ex venia, seu permissu Pontificum licet impunè fœnerari. Dicebat ẽt Guil. in citato §. hodie. relatus ab Ang. & Pau. Ca. sub nu. 3.

10 †Si aliquis ex creditoribus, qui pactioni assentire recusat, creditum vnius, vel plurium creditorum consentiẽtium fictitiũ, & nõ verum, sed in fraudẽ factum dicat, audiẽdus est, quia sua interest, arg. l. si cui. C. de nõ nu. pe. quod & collegium Perusinũ probauit in consi. paulò superius relato. 213. inter cõsilia Ang. & si docuerit debitum simulate cõceptum, seu in fraudẽ factũ in maiori parte creditorum nõ annumerabitur. Addo ego in illum, seu illos, qui in fraudẽ se creditores dixerint, grauiter animaduertendum esse, ut suo loco dicemus.

11 †Item in numero maioris partis creditorum annumeratur is, qui hęredi aliter nõ adituro, vt hęreditatẽ adeat, suaserit, asserẽs se omnia facturum, dummodo alii in remittẽdis portionib. debitorum assentiantur: ex quo. n. semel suadendo mandauit, ut adeat, si postea agat, uel pactioni initæ se opponat, doli exceptione repellẽdus est. l. apud Celsum, cum gl. ff. de do. except. & ita respõdit Guil. cuius sententiam & Bal. & Pau. probant in relato. §. hodie. & Ang. ibidem placuit, qui Ray. idem sensisse refert. & §. ad hæc. in auth. vt sponsa largi. Idq; eo ipso etiam probo; quia mãdato creditorum hæreditates suspectas adiri, & mãdati iudicio locum esse proculdubio est. l. si hæreditatẽ. ff. mãd. & facit l. tutor. & l. si mulier. ff. ad Senatusc. Vell. & quæ in secunda specie, hoc est in eo, qui cum difficultate cõueniri potest, pari ratione vera sunt.

His igitur relatis, quæ ad pactiones ineundas necessaria sunt, quasdam declarationes ad eas necessarias subiũgemus, & quę ad primas duas species communes erant, licèt doctores ad primam speciem solum referant, sed cum secunda difficilius admittatur, & in ea & mente decoctorum idem iuris esse proculdubio est.

Prima est, maiorem partem creditorum liberationem portionum

tionum debitorum modo prædicto poſſe facere, ſolidum autẽ & totum remittere non poſſe, 12 † quia totum remittendo, conſtat vtiliter non agere: vt Guil. Bald. Albe. & Iaſ. in eod. §. hodie. reſponderunt, & ſenſit Rom. ſing. 99. creditores poſſunt. citat l. apud Celſum. ff. de doli exceptio. ſecundùm vnam interpretationem.

Secunda declaratio eſt, pactum à maiori parte creditorum initum, vel cum futuro hærede, vel decoctore, qui difficile conueniri poteſt 13 † habentibus hypothecam, vel pignus non obeſſe. l. reſcriptum. ff. de pactis. l. ſi præcedente. in §. Lucius. ff. manda. cuius rei illa ratio redditur à Barto. in eadem l. reſcriptum. poſt Guiliel. & Iaco. Butr. quia huiuſmodi pactio habentibus hypothecam nihil prodeſt. Si enim non eſſet quem conuenirent, hypothecaria actione agerent contra tenentes bona. Dicebat tamen Matth. ab Affl. deciſ. 288. ſupra relata, terminatum in conſil. Neapolitano fuiſſe, q̃ ſi omnes creditores hypothecam haberent, pactioni maioris partis ſtandum eſſet. Secus verò, ſi eſſent creditores, qui pro maiori parte (vt ipſe ait) non haberent hypothecam, & minor pars creditorum haberet hypothecam: tunc enim non prçiudicat maior pars minori, & quæ ſit ratio vide per Bart. Albe. Paul. in d. l. reſcriptum. Hactenus ille in ſuprascripta verba.

Verùm meo iudicio ſententiç conſilii Neapolitani aduerſatur. l. reſcriptum. ff. de pac. in illis verbis: Hæc enim omnia in illis creditoribus, qui hypothecas non habent, cõſeruanda ſunt, & finge omnes creditores hypothecas habere, & in minori parte recuſante ſtare pactioni initæ à maiori parte creditorum, eſſe creditores, qui hypothecas habeant, & quidem anteriores hypothecis eorum, qui aſſenſere, vtique rem ſibi vtilem geſſiſſet maior pars, cum habentes hypothecas anteriores poſſent agere contra tenentes bona, & res conſequi; abſq; dubio ſeu periculo, quòd reuocarentur ab eis. Vnde ceſſante ratione ſæpe dicta, quia. ſ. poſſet agere minor pars, & habet quos conueniat, & bona ipſa conſequi creditores iure hypothecarum poſſunt abſque reuocationis periculo. Puto & conſilium Neapolitanũ & ipſum Afflictum, nimis generaliter locutum, & forſan notandum. Ego autem aliàs tentabam dicere, ſi creditores in minori numero, qui pactioni initç à maiori parte ſtare recuſant, haberent hypothecas poſteriores tamen, adeò quòd à maiori parte creditorum habentium hypothecas anteriores excludi poſſent in bonis debitoris, & hos creditores hypothecarios pactioni ſtare cogendos eſſe: non enim hæc pactio, atque concordia eis affert incommodum, & inanis eſt actio, quæ effectum irreuocabilem non eſt paritura, & à meliori, atque antiquiori excludi, & elidi poteſt, & his motus, cum ex facto quæſtio ageretur, peritus iudex decreuit ſimiles creditores pactioni initç à maiori parte ſtare debere, & hoc ideo etiam decreuit iudex, q̃a non ſemel relata ratio ceſſabat, & anteriores poſterioribus per omnia æquales eſſe contenti fuere.

Tertia declaratio eſt, vt minor pars, quç pactioni non aſſenſit agendo contra hçredem debitoris, ſeu decoctorum repellatur, non tamen impediatur agere ad ſolidum debitum 14 † contra fideiuſſorem pro debitore obligatum. l. ſi præcedente. in §. j. ff. mand. cuius rei illa ratio redditur; quoniam creditores qui nõ conſenſerunt, habent, quem conueniant, ſcilicet fideiuſſorem debitoris, quod & Alex. & Iaſ. probant in d. §. hodie, & licèt loquantur in prima ſpecie: pari tamen ratione idem iuris eſſe puto, & in ſecunda (vt ſæpe diximus) & ex his collige exceptionem ad regulam, quæ eſt, exceptionem, quæ reo competit, 15 † & fideiuſſori competere. l. exceptiones. ff. de except. l. fi. ff. de pac. quod & Matth. notauit not. 105. Nota caſum, & commendat Franc. Crem. ſingul. 21. vnus textus. Planè ſi creditores pactioni conſiſſent, & aſſenſiſſe videntur, ſi hæredes iuxta portiones factas conuenerint, exceptio quç hçredi, vel decoctori datur, & fideiuſſori accommodanda eſt, vt eleganter Iuriſconſultus inquit, d. § Lucius.

Sciendũ eſt, & quartò eſſe creditores priuilegiarios, de quib. in ti. ff. de priui. cred. & notat gl. in l. reſcriptum. in verſi. priuilegiarios. ff. de pac. & in l. cos. C. qui pot. in pig. hab. Fuit igiẽ quæſtionis, num pactio huiuſcemodi à maiori parte creditorum facta priuilegiariis creditoribus obſit? 16 Iuriſc. in l. reſcriptum. ait cæteros priuilegiarios creditores exemplum maioris partis ſequi oportere. At in l. ſi præcedente. in §. Lucius. ff. mand. ait, iniquum eſſe auferri electionem, ſicut pignus, aut priuilegium: vnde Iac. But. cuius ſententia recepta eſt, diſtinguendo dicebat. Si quæratur, an pactio à maiori parte facta quo ad portiones debitorum remiſſa priuilegiariis obſit: & reſpõdendum eſt obeſſe, vt in l. reſcriptum. Si verò quæratur, an pactio obſit in priuilegio, & non obeſſe dicendum eſt: vt in §. Lucius. præferẽdi ſunt igitur priuilegiati creditores in eo, quod ſolui debere conuentum eſt, & huic diſtinctioni quæ iuris prçceptoribus placuit, acquieſcendum eſt.

Nec te moueat, quod ſcripſit Iaſ. in d. l. reſcriptum. in fi. dum ſenſit, interpretationem factam ad § Lucius. morderi poſſe, ex eo; quia Iuriſc. comparat habentes pignus habentib. priuilegiũ. In hoc enim (ni fallor) errat Iaſ. ait nanq; Iuriſc. iniquum eſſe auferri pignus vel priuilegium, & verum eſt, quod ait: In eo enim quod ſolui conuentum eſt, priuilegium non aufertur, ſed in eo melior eſt cõditio pignus habentium, vt ad illos nõ referatur pactio; quoniam ſibi pignore præcauerunt, quemadmodũ non refertur ad hypothecarios; quoniam habent quem cõueniant. Hi igitur in his comparantur, ſi qua tamen extat comparatio, vt horum melior ſit conditio, non autem in omnibus. Et ex his habes quartam declarationem.

Item illud in materia ſingulariter notandum eſt, quod ſcripſit Bar. in l. fi. colum. pe. num. 7. ff. de appell. recip. 17 † Ait enim, ſi ſententia maioris partis creditorum euidẽter eſſet iniuſta, & minor pars oſtenderet, à ſentẽtia maioris partis appellari, ſeu prouocari poſſe. Admonetq; in prouocatione manifeſtæ iniquitatis cauſas inſeri debere, & ſubiungit pp prouocationem maiorem partem creditorum prohiberi vlterius aliquid attentare. Cuius ſententiam & Paul. Caſtr. in d. §. hodiè. probat, ſubdens maioris ſententiam eſſe debere, & ſi minor pars ex maleuolentia conſentire recuſaret, reiicienda eſt. Placuit etiam hçc ſententia Alex. in loco relato, qui citat. cap. 1. de his, quæ fiũt à ma. par. cap. & in eadem opinione ibidem eſt Iaſ. ſub num. 2. verſic. 7. limita, pro qua ſententia facit tex. in l. ſi præcedente. in §. Lucius. ff. mand. in illis verbis, qui potuit præſens idipſum proclamare, nec deſiderare decretum prçtoris. Cauſas autem iniquitatis ex prædictis colliges, & illud addes, licèt doctores in prima ſpecie loquantur quo ad prouocationem, idem & in ſecunda ius eſſe puto.

Denique tẽtabam ego, forſan non ineleganter, primas duas ſpecies propoſitas temperando, ac declarando dicere, vbi 18 † defunctus bona dereliquiſſet, vel debitor, qui aufugit ſimiliter bona dimiſiſſet quæ bona reperirẽtur, & creditorib. nota eſsẽt, pactum initum à maiori parte creditorum, cum futuro hærede, vel decoctore, q̃ cõueniri nõ poteſt, minori parti creditorum diſſentienti nõ obeſſe. Mouebat me illa non ſemel relata & recepta rõ, quare pactum maioris partis obeſt minori. Quoniam expedit creditoribus habere quẽ cõueniat: Bonis aũt defuncti conſtitui põt curator, vtt notauit Acc. in l. 1. in 2. gl. ff. de cu. bo. dan. & iuxta & ſecundùm elegantẽ diſtinctionem Ang. in conſi. 193. mortuo debitore, quẽ refert & probat Deci. in cõſil. 509. exhibẽtur. Itẽ in debitore in re, de qua agitur illa eſt diſtinctio, vt bonis viuẽtis, & fraudationis cauſa latitantis nõ decernatur curator: quoniam bona poſſideri, vendiq; iubet prætor. l. Fulcinius. ff. quib. ex cau. in poſſ. ea. Bonis verò viuentis, & non latitantis detur, dicta l. Fulcinius. §. adeò. quoniam abeſt ſine culpa. Vnde eadem ratione datur curator, quia furioſo & prodigo datur. & vt ſuprà reſpondi. Bartol. in l. ſecunda. ff. de cura. bo. dan. & eleganter ſcripſit Angel. in conſilio 103. datus fuit curator, & plenius in relato conſil. 193 quod conſilium, ſi libet, legito, maximè in verſic. reſtat. & probat Dec. in d. conſil. 509. & in conſil. 575. in caſu. & latius hæc in ſequenti parte attingemus.

Cùm ergo poſſit conſuli creditoribus, quando ſunt bona in prima, ſcilicet ſpecie, bonis defuncti curatorem conſtituendo, & modis, & forma quibus legitur in relatis auctoritatibus, & curator datus, creditoribus ſatisfacere debeat per venditionem bonorum, vt ſcribit Bar. in l. ſi bona. C. de bon. aucto. iudi. poſſ. & Alex. in l. ſi cõſtante. in §. ſi ex hçredato. in princip. ff. ſolu. matrim. & Dec. in conſil. 401. Licèt in cauſis, & in ſecunda ſpecie. Vbi debitor fraudationis cauſa latitat poſſideri vendique bona, prætor iubeat, reſtringẽdam, & declarandam doctorum ſententiam meritò, vt ſuprà videbatur. Mouebat me etiam lex reſcriptum. ff. de pact. Vt enim hoc ad illos creditores, qui hypothecas habẽt, non refertur, quoniam hi habent, quem conueniant, ſeu non deeſt his agẽdi modus; ita vbi eſt curator, qui ſatisfaciat creditorib. ex vẽditione bonorum, vel ſunt bona fraudatoris latitantis, quæ poſſideri & vẽdi poſſunt. Poſtremò conſiderabam verba Matt. ab Affl. in citata deciſ. 288. quæ ſuprà retuli. Tunc enim admittit ſecundam ſpeciem, cùm bona decoctoris non inueniuntur, quod non memini legiſſe id alios iuris interpretes expreſſiſſe, nec huic ſententiç refragari puto, quæ ſcripſit Ang. in l. 1. ff. de priui. cred. & quæ dicemus infrà, ſub nume. 21. intelligenda, ubi non agitur de remittendo partem dẽbiti, ſecundùm gloſſ. in d. l. 1. Et ex his colliges cauſam, quare minor pars legitimè reclamaret: bonus igitur vir, an hæc pactio creditoribus expediat, inſpicies, & quæ diximus in cauſæ cognitione verſari, nec ſe iudex in interponendo decretum facilem præbeat.

Scio enim eueniſſe decoctores clanculum dediſſe, vel promiſiſſe quibuſdam creditoribus, ut pactioni conſentiant, & ſunt tot, tantęq; decoctorum fraudes, vt nec dici, nec excogitari poſſint, & præſertim id occultandis rebus eorum.

19 † In tertia verò facti ſpecie, quam ſupra Matth. ab Affli. referẽdo propoſuimus, diximus, in dilatione concedẽda hypothecæ rationem nõ haberi, & addimus iudicis decretum neceſſarium eſſe, & oportere creditores in vnum cõuenire. l. fi. C. qui bo. ced. poſ. in illis verbis, vt omnibus in vnum coadunatis &c. & hoc probauit Bald. ibidem in prin. & Alex. in conſi. 205. viſis his, vol. 2. & collegium Peruſinum inter conſi. Ange. nu. 213. Simon, & Iacobus, in quo conſilio quæ requirantur in dilatione concedenda, quisve modus ſeruãdus ſit, & doctè, & copioſè declaratur, & ex his vides verum non eſſe, quod ſubdubitãs prçceptor meus Pau. Par. ſcripſit in conſi. 100. certiſſimum eſt, vol. 3. inquit enim ſub nu. 3. in dilatione concedenda nõ requiri creditoris in vnum conuenire.

20 † Sed & hic illud in dubium reuoco, nũ decoctores gaudeãt dilatione quinquennali? in quo iuris articulo diſtinguendum puto, inter dilationem quinquennalem à principe conceſſam, & illam, quæ à maiori parte creditorum conceditur. In prima itaque ſpecie, cum à principe decoctori quinquennalis conceditur dilatio, à creditoribus vexetur, fruetur quidem ea decoctor, qui propter aduerſam fortunam, malamq; temporũ conditionem ad inopiam redactus eſt, iuxta formam l. vniuerſa. C. de pre. Impe. offe. & ſcripſit Alex. in conſi. 205. proximè relato. At is, qui in decoctione delictum admiſit (ſecundùm ea, quæ retulimus in 3. parte huius tract.) non fruetur. l. ſed ſi ex parte. §. interdum, ver. quanquàm, ff. quod cum eo. vbi Cy. vt ſuprà reſpondit, cuius ſententiam probauit Alex. in l. 1. num. 43. ff. ſi cer. pet. & ſecundùm hanc ſententiam in Gallia iudicatum fuiſſe refert Nic. Boer. deci. 349. quæritur an ciuiliter, colum. 8. & ſeq. vbi complures idem ſenſiſſe refert, & in diuerſa ſententia fuiſſe Dec. in ea l. 1. nume. 27. & hanc ſentiam, quæ mihi non inarguta viſa eſt, & extra æquitatem non eſſe poſitam confirmabis ex pluribus, quç colligi poſſunt ex conſi. Bal. nume. 400. quòd Iacobus, volu. 1.

In ſecunda verò facti ſpecie tunc à maiori parte creditorũ decoctori quinquennalem dilationem concedi poſſe putò, cũ decoctor paratus eſt bonis cedere, ni creditores quinquennales inducias cõcedant: quia hoc expedit creditoribus, ne cedat ſecundum ea, quæ retulimus ſuprà ex mente, & verbis Matt. ab Aff. & conſilii Neapolitani deci. 288. quam ſententiam confirmabis auctoritate Ang. in l. maiorem, ff. de pact. & collegii Peruſini inter conſilia Ang. num. 213. & probauit Alex. in conſil. 205. volum. 2. in princ. verſ. alia ratione, ſubdens allegandum eſſe per debitorem ſe velle bonis cedere, ni quinquennale ſpatiũ ei concedatur, in eadem opinione fuit præceptor meus in citato conſ. 100. volum. 3. vbi ſubiicit verum eſſe in quocunque debitore. Siue ergo quis decoxerit fortunæ vitio, ſiue ſua culpa, fruetur hac dilatione à maiori parte creditorum conceſſa recuſante minori. Nec excludit eos qui dolum in decoctione admiſerunt à miſerabili beneficio ceſſionis bonorum excludi, ſecundum ea quç in 3. par. diximus verſic. Deinde ait Bald. num. 9. quoniam diuerſum eſt beneficium quinquennalium induciarum à ceſſione bonorum, nec lege cautum reperitur decoctorem huiuſmodi tali dilatione, & beneficio frui non poſſe, vt idem præceptor meus probat, quæ ſententia præceptoris, & æqua, & rationabilis eſt. Si enim portiones debitorum poſſunt remittere cuicunque decoctori ex relatis rationibus, fortius dilationem ad ſoluendum concedere: regula, cui licet. de reg. iu. in 6. & ſecundum prædictam diſtinctionem intelliges, quæ diximus in 3. par. huius trac. nu. 10.

Hic ſubiungi poteſt non minus quotidiana, quàm neceſſaria quæſtio. 21 † Num minor pars creditorum à maiori parte creditorum in aliis facti ſpeciebus præter tres exceptas volũtatem eorum ſequi aſtringi poſſit? Et ſuprà retuli Matt. ab Affli. deci. 188. ſcripſiſſe, Neapolitanos conſiliarios in tribus tantùm caſibus relatis minorem partem creditorum volũtati maioris partis acquieſcere debere. In aliis autem ſtare compellendam non eſſe.

Verùm inter legendum incidi in commentarios Ange. in l. 1. ff. de priuil, cred. qui ait. Tamen inhærendo huic ſecundæ lecturæ gloſſa eſt hic caſus apertus, quòd vbicunque creditores certant inter ſe quid agendum ſit de bonis debitoris in ſolutione ceſſantis, ſemper humaniori ſententiæ creditorum ſtandum eſt.

Cæterùm, ſi nulla inuenitur humanior, & omnia ſunt paria, ſtandum eſt iudicio cognatorum, qui creditores ſint, & ſi nullus eſt cognatus, ſtandum eſt iudicio eius, cui maior debetur pecunia, & ſic l. maiorem, ſuprà de pac. & l. fi. C. de ceſſ. bo. habẽt locum non ſolum in caſibus ſignanter poſitis in illis legibus, ſed etiam in omni alio caſu, in quo certant inter ſe creditores, qualiter debeant conſequi credita ſuper bonis debitoris in ſolutione ceſſantis, eo quòd debitor non eſt ſoluendo, tene memoria perpetuò, & nunc de facto apud me quæritur. l. enim vltima loquitur, quando debitor vult cedere bonis. l. maiorem loquitur, quando debitor hæredem non inuenit, ſed de aliis caſibus illæ leges non prouident, & ideò hæc lex eſt multum notanda, quæ ſupplet eas.

Hactenus Ang. ſed licèt conſilii Neapolitani authoritas me valdè mouerit: non tamen puto ab Angelo diſſentiẽdum: probabilior enim & æquior hçc ſententia viſa eſt, nec video cur diuerſum ſtatuendum ſit, & quare non æquè idem dicamus, mouit me etiam l. prædicta in ordine prima. ff. de priui. cre. cum gl. ad cuius l. interpret. videbis, quæ ſcripſit And. Tira in comm. de vtr. re. pag. 18. nu. 43. ſed his addes Angeli ſentẽtiam intelligendam eſſe (ni fallor) cùm non tractatur de remittendo partẽ debiti: negauimus enim ſuprà, vbi bona decoctoris extãt, remitti à maiori parte creditorum poſſe. Videbis igitur quæ ſcripſimus ſub nu. 18. hac ea. parte.

Solent & fideiuſſores in pactionibus huiuſcemodi interuenire & plerunque ſub cõditione & modo, & in cõtrouerſiã deduci ſolet, an teneant necne. Vnde cõfugies ad Soci. 22 † qui (vt ſolet) plenè & nõ inſubtiliter in hac materia ſcripſit in cõſil. 263. in præſenti conſultatione, parte ſecunda, quem breuitatis cauſa non refero, & quia eius reſponſa talia ſunt, vt inter manus omnium verſentur.

Frequentatiſſimum & illud ſciendum eſt, decoctores, poſtq̃ cõuentiones iniuere 23 † cum creditoribus, illas, vel in totum, vel in parte aliqua nõ obſeruare, vnde & ipſi creditores pactioni ſtare nõ tenentur. l. quæro. §. inter locatorem. ff. loc. & ex facto cõſultus reſpondit Pau. Caſt. in conſi. 179. viſo puncto, col. 2. in 2. par. & probat Soc. in relato conſ. 263. quod & verum eſt, licèt iuramento firmata ſit pactio. l. ſi quis maior. vbi doctorum verboſi Commentarii. C. de tranſa.

Angelus non leuis iuris interpres in conſi. 77. plures creditores. In propoſita materia affert talem ſpeciem mortuo debitore Titio 24 † conuenerunt creditores hæreditati Titii curatorem eligi, Seiumque conſtituendum, & quod cõtra Sempronium, qui & creditor erat, & in conuentione interuenerat nullo modo procedi poſſit, ex cauſa arbitrii lati inter Titium decoctorẽ, & dictum Sempronium. Datus eſt deinde curator idem Seius, qui cum nil geſſiſſent, deceſſit mortuo Seio curatore, creditores pactioni initç ſtare recuſant, aliumque curatorem nolũt eligere, & aduerſus Sempronium debitorem quondam Titii decoctoris virtute laudi, ſeu arbitrii quçrũt agere, negat Sempronius poſſe, ſeque pacti exceptione defendit. Putat Ang. ex conuentione nec creditores omnes, nec quemquam eorum poſſe compelli ad præſtandum conſenſum, ut alius curator detur, & bene cenſuit Angel. Idem reſpondit, nihil legitimè proponi poſſe, quominus creditores contra Sempronium ex arbitrio agant.

Idque probat ex loco ab enumeratis partibus. Nam ſi creditores pactionis verba ad ſe retulerunt, vanum quidem pactum eſt, cum Sempronius non creditorum, ſed hçreditarius eſſet debitor, nullumque creditores ad exigendum mandatum haberent. Eorum ergo non erat exigere. ff. de ſol. l. qui hominem. §. ſi nullo. ff. de negot. geſt. l. ſi pupilli. §. 1. Nec putat referre, ſi ius poſteà creditoribus ſuperueniſſet, cum pactio quæ etiam ad liberandum tendit, non poſſit debitori, cui ab initio creditoris prodeſſe nequiuerunt. l. ſi tibi decem millia. §. ſi pactus. ff. de pact.

Sed ſi creditores non ad ſeipſos, ſed ad futurum hæredem verba retulerunt, & de eo cogitarunt, ſeu ſenſerunt, adhuc pactio deriſoria eſſet: quoniam promiſiſſent alium non proceſſurum contra Sempronium ratione laudi. l. ſtipulatio iſta. in princi. ff. de verb. obli. Item alia ratione, quia, & ſi creditores pactos eſſe diceremus ſe curaturos facturosq;, quod nõ petatur à Sempronio. Attamẽ pactum nullum eſſet: quia nullum, fuit. n. principaliter ad obligandum paratum, paciſcentes, ſ. ad faciendum & curandum, vt non procedatur. l. iuriſgen. in §. quinimò. ff. de pac. Aut denique de curatore ſenſerunt, vt is contra Sempronium procedere non poſſit, quod ex mente creditorum magis fuiſſe putat, & conceptum pactum in perſonam Seii curatoris, non eſt referendum ad alios curatores, qui conſtituerentur.

Et probat: quoniam verba generalia cùm poſſint referri ad perſonam 25 † Seii procuratoris ſalua ratione recti ſermonis, reſtringenda ſunt ad eum tantùm, & cùm nemo præſumatur iactare ſuum, hæc interpretatio accipienda eſt. C. de tranſa. l. ſi de certa. vbi Bar. ff. de ſol. l. ſi ex pluribus. ff. de verb. oblig. l. ſi ita ſtipulatus fuero, & l. cùm de indebito. ff. de proba. Hçc ille, quem in ſumma tamen retuli.

Sed mihi in propoſita facti ſpecie pactionis verba inſpicienti, ut admonet Iuriſconſultus in l. ſi ita ſtipulatus. in §. Griſogonus. ff. de verborum oblig. ex quibus conuenientium mens habetur. l. iuriſgen. in §. pactorum. ff. de pac. & l. Labeo. ff. de ſuppe. leg. Ang. ſententia non ſolum dura uiſa eſt, verum etiam non admittenda: dum enim Ang. primo loco conſiderat, ſi pactionis verba creditores ad ſe retulerunt, eluſorium pactum eſſet: cum Sempronius non creditorum, ſed hçreditarius eſſet debitor, animaduertẽdus eſt: quoniam creditoribus ius fuiſſe in nomine Sempronii dici rectè poteſt. Nam in executione, vbi mobilia, uel immobilia non ſunt, ad iura perueniendum eſt. l. à diuo Pio. §. in vendi. ff. de re iud. Illud ergo ius, quod habebant, remiſiſſe dicendum eſt, & hoc vbi creditores nomina Titii decoctoris etiam obligata non haberent. Vnde tex. in l. ſi tibi decem millia. in §. ſi pactus. nihil obſtat.

26 †Posses etiam non ineleganter distinguendo dicere: Aut ius superuenit in persona eius, ad cuius commodum pactũ factũ fuit, & pactum nullum confirmari ex postfacto non possit, & in hac facti specie Iurisconsultus loquitur in d. §. si pactus. Si verò ius superueniat in persona eius, qui pactus est, & contra se habeat, vt reconualescat pactũ, vt scripsit Ias. ibi. & plenius post alios in l. 1. num. 18. ff. de pact. Accedit, ꝙ si verba conuentionis inspiciamus, iuri etiam quod in futurum habere possent creditores, renuntiasse dicẽdum est, idq; fieri posse, non est iuris ambigui. l. & hęred. §. filiafa. ff. de pact. & no. gl. in l. 1. C. eo. vbi doct. præsertim Ias. nu. 15. Mouet me verbum, possit, de quo in conuentione, quod verbum arg. est ius futurum creditores remittere voluisse, nec quicquam refert verbalis differentia, quã constituere voluit Ange. in d. consi. Nam ex natura verbi possit, est vt ad ius futurum trahatur, vt probatur in l. si ita quis, vbi Acc. & Bar. notarunt. ff. de leg. 2.

27 †Item in conuentione adsunt verba illa, nullo modo, quę 28 secundum Alb. in dictio. suo, in ver. nullo modo, †duplicem habent significationẽ, nullo modo, idest, nullo tempore, vel nulla ratione, & de quo verbo vide glo. in clem. 2. in versic. nullo modo. de æta. & qualit. Fely. in c. ex parte. nu. 12. de constit. & in c. cum accessissent. num. 10. & apud eum notatur eod. tit. vnde quamcunque interpretationem capias iuncto verbo possit creditores agentes à Sempronio exceptione pacti repelli possunt, quod & verum puto, & ad se verba retulisse, quæ generalia sunt. Sed iam de pactionibus inter decoctores, & creditores satis. Reliqua deinceps persequamur.

SEPTIMA, ET VLTIMA Pars.

ARGVMENTVM.

Quomodo contra decoctores procedendum sit, in eosve animaduertendum: ac in eos, qui decoctoribus cõsilium, auxiliũ, opemve dederint, seu quouis modo fauerint, quive potiores in bonis eorum habeantur.

SVMMARIVM.

1 *Decoctores tenentur bona creditoribus indicare, & exprimere causas, quibus strangulati sunt.*
2 *Mercatores falliti cessantes, & fugitiui possunt torqueri, vt indicent pecunias ipsis datas ad mercandum, quas nunc denegant habere.*
3 *Contra mercatorem, qui fortunæ vitio decoxit, procedendum est ciuiliter, omni corporali cruciatu remoto.*
4 *Creditores bona debitoris, qui foro cessit, inter se diuidere non possunt, tanquàm domini.*
5 *Libellus non procedit, in quo peto mihi in solutum dare bona debitoris mei, quoniam creditores in subsidium tantum admittantur.*
6 *Creditores, vbi decoctor est præsens, possunt in vnum conuenire, & curatorẽ bonorum eligere, per quem bona distrahantur, & possunt prætorem adire, qui ex consensu maioris partis eorum constituat.*
7 *Curatoris bonis decoctori constituti quid sit officium.*
8 *Persona si clara sit, veluti senatoris, & in ea causa sit, vt bona eius veneant, curator dandus est, etsi bonis non cesserit.*
9 *Decoctor ius retrahẽdi creditori cedere potest, & creditores possunt in causam iudicati capere ius retrahendi competens debitori consanguineo venditoris, qui aliàs non est soluendo.*
10 *Decoctor si fraudationis causa latitat, bona possideri vendiq; iubet prætor; sed si captus est ab hostibus, curator bonis dandus est, & de potestate curatoris.*
11 *Mercatores fugitiui pro confessis habentur.*
12 *Creditores decoctores possunt ante diem pignori incumbere.*
13 *Interpretatio ad §. si debitorem. in l. ait prætor, ff. de his, quæ in fraud. cred. relatiuè.*
14 *Creditores secuta decoctione debitoris bonorum descriptionem fieri impetrare possunt, & circa libros, & scripturas admonentur creditores.*
15 *Creditores possunt impetrare à iudice proclamationem fieri, vt manifestentur res decoctori sub pœna, & de forma proclamationis, et alijs ad id pertinentibus.*
16 *Creditoribus quomodo sit consulendum mortuo decoctore.*
17 *Mercatori sine hærede decedenti succedit collegium mercatorum.*
18 *Creditores possunt impetrare separationem bonorum, si fortè decoctoris hæres soluendo non sit.*
19 *Mercatores, & decoctores solent varia crimina admittere, & quæ sint, enumerantur vsque ad nu. 24.*
20 *Impostores qui sint, & quid imposturam facere significet, declaratur.*
21 *Venalitiarij seu tricones, qui lege municipali merces emptas eodẽ pretio vendere vniuerso triduo tenentur, si supprimunt, vt elapso triduo possint carius vendere, crimine stellionatus specialiter postulari possunt.*
22 *Dardanarij sunt προπῶλαι, qui omnia præemunt, ut carius vendant.*
23 *Mensuræ & pondera, quòd iustæ, & iusta esse debeant, & de pœnis in falsantes.*
24 *Mercatores solent secuta alicuius decoctione in vnum conuenire, & tres aut quatuor ex eis cum pleno mandato constituere, idq; commendatur.*
25 *Creditores aliqui decoctoris si ab omnibus creditoribus sunt constituti procuratores cum pleno mandato, & liberationem decoctori fecerint, an procuratorio nomine liberationem fecisse censeantur.*
26 *Securitas seu saluusconductus à creditoribus vel præside prouinciæ decoctori concessæ, quibus modis defendi oppugnarive possit: & quæ forma concipiendus sit, relatiuè.*
27 *Laudandi sunt populi, qui in decoctionibus sibi ius proprium constituerunt.*

VLtima hæc pars tractatus in tres particulas semetipsã diuidit (vt tituli verba indicant) separatim igitur & summatim, quæ ad decoctores tantum pertinẽt, primum quæremus, quomodo contra decoctores procedendum sit. Et quoniam præfationes libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt, & cum eo venerimus, eius euidentiorem præstant intellectum, vt Iurisc. ait in l. 1. ff. de ori. iu. Sciendum est (vt in 2. parte huius trac. diximus) tria decoctorum esse genera.

Primum illorum, qui fortunę vitio decoquunt.

Secundum illorum, qui suo vitio conturbant fortunas, & rationes, & illud tertium, qui partim suo, partim fortunæ vitio foro cedunt. Item præfati libet, alios esse decoctores publicæ pecuniæ, & alios priuatorum, & de his, qui publicam pecuniam decoquunt nos aliter hic non tractabimus, tum quia satis apertè habes in l. quilibet. C. de decuri. Tum etiam, quia in 3. par. attigimus in ver. ait etiam Bal. more antiquiss. legis, nu. 3.

1 †Præfatio alia est necessaria, decoctores teneri bona creditoribus indicare, vt Acc. & alii notarunt in l. 1. C. qui bo. ced. poss. arg. l. si in §. licentia. C. de iu. deli. & eorum, quæ habentur in l. 2. C. qua. & quib. quar. pars debe. & omnes, & singulas causas exprimere debent, quibus strãgulati sunt, arg. l. 1. C. de præd. decur. Vltima præfatio est Par. de Pu. in trac. sindi. ver. an in causa pecuniaria & c. scripsisse in hæc verba: 2 † Mercatores falliti, cessantes, & fugitiuos, posse torqueri, vt indicent pecunias ipsis datas ad mercandũ, quas nũc denegãt habere, & dicit illas perdidisse, cuius sniam Marsi. probat in l. eos. ff. de fal. nu. 2. & in l. diuus, nu. 4. de quæst. Addo Nic. Boe. dec. 215. & anteq. veniam, num. 5. Luc. Cat. in prac. sua pag. 43. & vide Pau. Grill. in trac. de quæst. & tor. q. 7. num. 4. Sed & ipse videbis tex. sing. in l. inde Neratius. §. idẽ Iulia. ff. ad leg. Aqui. vbi Iurisc. in hæc verba. Sed & si eius, qui magnas fraudes in meis rationibus commiserat, fuerit occisus, de quo quæstionem haberet destinaueram, vt fraudum participes eruerentur.

3 In primo itaq; genere, si quem fortunę vitio decoxisse euidẽter constiterit, ex crimine agi non pot: † nullum. n. crimen admisit decoctor, & consequenter cessat quæstio. l. si. C. qui bon. ced. poss. in illis verbis, omni corporali cruciatu remoto. Ciuiliter igitur agendum est, & hunc ad bonorum cessionẽ admitti supra in 2. par. plenius disseruimus.

4 † Et quoniam pro debito creditores adiici sibi bona sui debitoris, nõ iure postulãt, hoc est creditores bona debitoris qui foro cessit inter se, tanquãm domini diuidere non debent, sed distrahenda sunt, vt Imperator ait in l. pro debito. C. de bo. auc. iu. di. poss. vbi Bar. & Pau. & alii notant, qui addunt, 5 † libellum nõ procedere, neq; admittẽdum, in quo peto mihi in solutum dari bona debitoris mei: quoniam creditor in subsidium tantum admittitur, alio scilicet, ad emendum non accedente. l. ordo. C. de execu. rei iudi.

6 † Cum igitur ciuiliter agitur in hoc decoctorum gñe distinguemus, aut pñs, aut absens est decoctor, & siquidẽ præsẽns, creditores solent, & possunt in vnum conuenire, & curatorem bonorum eligere, per quem bona distrahantur, & quod ex venditione redigatur, ipsis persoluatur. l. fi. vbi Bar. & Ang. ff. de cura. bo. dan. quicquid Accur. scripserit in verbo, vnum. & nota in materia d. tex. singu. & vide Odo. in trac. de cura. bo. dan. nume. 6. tom. 16. & curatorem bonis decoctoris dari inquit Paul. Ca. in l. si hominem. in §. fi. ff. depo. qui tamen nil citat, & his addes, quæ Bald. noster Dy. referendo plenè scripsit in consil. 172. Dynus, volumi. 2. Possunt etiam pretorem adire, qui ex consensu maioris partis eorum curatorem constituat. l. 2. ff. de cur. bon. dan. Et quod ei, qui bonis cessit, & præsens sit, curator bonis cõstitui possit, & vt supra interpretanda sit. l. fi. eod. scribit Specul. in titu. de curat. §. fi. nume. 15. versicul. sed an bonis præsentis, & probat Angel. in consil. 193. mortuo debitore, quod Ang. resp. commendat Deci. in consi. 509. & in consi. 575. in casu, & subdit Ange. expedire creditoribus bona decoctorum distrahi, cũ cessionem admittant, & vide quid scripserit idem Ang. in con- 7 sil. 77. plures creditores. † Et huius curatoris officium circa bonorum distractionem versatur, & omnia alia, sine quib. distractio, seu venditio fieri nõ potest. Nec enim curator ille actiones suscipiet, quia ad hoc cõstitutus nõ est. d. l. si. nec l. 2. proximè relata, meo iudicio, repugnat in illis verbis, eiq; actiones, & in eos

eos vtiles competunt. Intelligo. n. vbi decoctor præsens nõ est, nec bonis cessit. Et circa remotiones curatoris hmõi, etsi alii creditores, qui dationi curatoris nõ assensere, emerserint, notat similiter in ea. l. fi. 8 †Sciendum est ẽt, si clara persona sit, veluti senatoris, & in ea causa sit: vt bona eius væneant pp dignitatem, & si bonis non cesserit, curator distrahendorum bonorũ gratia constitui solet, idque, vt honestius quantum potest, ex bonis eius creditoribus soluatur. l. curator. ff. de cura. fur. & notauit Ang. in d. l. fi. & in relato cons. & Bal. vbi sup. cons. 172. vol. 2. & hic addes, quod scripsit Pau. Cast. in consi. j. li. 2.

9 †Decoctorem ius retrahendi creditori cedere posse, & creditores posse in causam iudicati capere id ius retrahendi competens debitori consanguineo venditoris, qui aliàs nõ est soluendo. Quod plenius attigit And. Tiraq. in commẽ. de vtro. re. §. 26. glo. 1. nu. 10. & seq. pag. 595.

10 †Si verò absens decoctor sit, & fraudationis causa latitet, & sic turpiter se occultat, de curatore aliter quęrendum, succurrendumve non est: quoniam bona possideri. vendique iubet prætor. l. Fulcinius. §. j. ff. quib. ex cau. in poss. & notauit Accur. in l. j. in verbo, conditio. ff. de cura. bon. & Bar. in l. 2. ff. eod. & probat Ang. in suo eleganti consi. non semel relato. Sed si qui decoxisse dicitur, non latitat, sed aliter abest, vt puta ab hostibus captus est, tunc creditoribus postulantibus, quia sine culpa sua abest, exemplo furiosi, & prodigi, & eadem ratione curator bonis dari potest. l. Fulcinius. in §. adeò. ff. quib. ex cau. in possess. ea. & notant relati Bart. & Ange. qui Ange. addidit, si potestas curatoris in datione limitata est, illa seruanda est, & egredi curatorem non debere. l. diligenter. ff. manda. sed si per iudicem potestas speciatim coarctata non est, sed simpliciter constitutus, huic actiones omnes competere, & in eum: interest enim creditorum, quibus postulãtibus datus extitit, actiones posse exercere, vt exacta per eum possint consequi, & sibi satisfacere, & acta, facta, gestaque per eum rata habentur. l. 2. ff. de cura. bon. dan. & hanc sententiam Alb. & Spec. in tit. de cura. ad lites, & Io. Andr. apud eum probasse, sensisse refert, quæ sententia non est sine ratione.

In secunda verò, & tertia decoctorum specie cum dolo quid decoctores admiserint, ad bonorum cessionem non admittuntur, vt latè in 3. par. huius tract. demonstrauimus. Ex qua, quę ad hunc locum attinent, assumes. Vbi igitur præsentes decoctores sunt, & pecunias, ac merces non indicãt, & decoctionis causas palam non faciunt, iuxta suprà citatas in præfationibus huius partis auctoritates, quęstioni locus est, idque inuestigãdarũ, atq; explorandarum pecuniarum, & rerum gratia, cũ aliter veritas haberi non possit. Et hic ad illuminandam ueritatẽ peritus iudex, quæ in hoc tractatu in illa parte contra decoctores diximus, quæq; dicturi statim sumus considerabit. & l. inde Nerati. §. Iulia. ff. ad leg. Aqui. Plurimum. n. in excutiẽda veritate cognitoris subtilis diligentia affert. l. de minore. §. tormenta. ff. de quęst. Vbi verò absentes sunt, & fraudationis quidem causa latitant, creditores sciant (vt diximus) bona possideri, vendiq; prętorem iubere. d. l. Fulcinius.

11 †Et illud nota, fugitiuos huiusmodi mercatores pro cõfessis haberi, secundùm ea, quę plenè scripsit Nicol. Boeri. deci. 215. nume. 5.

12 †Et illud notandũ est (quod non semel retulimus) licere creditoribus decoctorum, & si dies obligationis nõ venerit, pignori tamen incumbere. l. quæsitum. vbi Bar. ff. de pig. & notat Bal. in l. vbi. nu. 10. C. de iure dot.

Circa verò capturam personæ, eiusq; detentionem videbis, quæ scripsit Seue. in trac. suo de debi. suspe. & quæ nos in 3. par. huius trac. diximus. in vers. deinde ait Bal. decoctores. num. 9. & versi. postquam de fraudib. nu 41. & seq. Et de eo, qui fugitiuũ debitorem insecutus est, & apprehendit, pecuniamq; sibi debitam, vel propriam abstulit.

13 † Et circa interpretationem §. si debitorem. siti in l. ait prætor, ff. de his, quæ in frau. cred. uidebis Bald. in rubri. C. de reuoc. his, quæ in fraud. credi. nu. 6. Seue. in d. tract. q. 4. recentiores. in l. si ab arbitro. ff. qui satisda. cog. Deci. in consil. 75. Alexand. in consil. 64. uolumi. 3. Angel. in l. pignoris. ff. de pigno. actio. Marsil. singul. 43. & singul. 243. Soci. in consilio 99. circa primam, uolumi. 4.

Iuxta etiam legitimas conuentiones, & locorum constitutiones aduersus decoctores procedi nemo ambigit. Sed & nos quædam, quæ in usu frequentia sunt, circa modũ ciuiliter procedendi, breuiter respondemus.

14 Solent igitur creditores, ut primùm decoxisse debitorem intelligunt, iudicem adire, & bonorum decoctoris descriptionẽ, seu inuentarium fieri impetrare, quæ descriptio semper concedenda est. l. fi. in princip. ff. de requir. reis. l. 1. §. pen. ff. de uend. in poss. mitt. & scribunt Barto. & plerique alii in l. uni. C. de prohi. seq. pecu. & idem Bart. in l. facultas. aliàs defensionis facultas. C. de iure fis. & Ias. in l. si fideiussor. in §. si satisdatum. nume. 28. ff. qui satisda. cog. & iudices in hoc se faciles prębeant, quoniam huiusmodi decoctores iuxta à nobis traditam distinctionem facti saltem infamiam non euitãt, & in huiusmodi descriptione cura creditorum præcipua sit librorum, & rationum, ac scripturarum omnium decoctoris, ne in ipsis libris, & rationibus in fraudem eorum cancellationes, inductiones, superinductiones, interpositiones, additionesque fiant, unde res amoueãtur. l. j. ff. de his, quæ in testa. dele. l. si unus. C. de test. l. j. §. qui rationib. ff. de fal. oportet ideò scripturas sub fida custodia esse, extra de præscript. cap. ad audientiam. Accedit (ut in 3. parte retulimus) uer. Bald. etiam adiicit. Ex his fraudes, ex his dolum, & decoctoris, & aliorum pecunias, merces, & nomina subtili inquisitione explorabunt, atque inuestigabunt. Nec permittant in manu deplorati permanere: quia posset facilè conturbare, quoniam (ut non semel diximus) conturbare fortunas, & rationes dicebantur, & admonet Bald. in consilio 282. nume. 14. in 5. uolumi.

15 †Consueuerunt etiam creditores intellecta debitoris decoctione, ne celentur, occultenturve bona, statim ius dicentem adire, & generalem proclamationem fieri impetrare, qua præcipiatur sub pœna, & quidem graui, vnicuique notitiam habẽti ipsum decoctorem, merces, res, & nomina eiusdem indicet, ac palàm faciat, quòdque creditores uera eorum credita profiteantur. Quod fieri ualdè expedit creditoribus, cum ad detegẽdas fraudes: tum maxime notitiæ rerum habendæ gratia, & ut sibi possint consulere. Solent etiam pręmium polliceri his, qui fraudes, uel scripturas, uel nomina detegerint: iuxta l. idem. & §. si tibi indicium, ff. de condi. ob turpem cau. & quę ibi not. Et uide in materia elegantem text. in l. solent. ff. de præscrip. uerb. quam quidem proclamationem iustam arbitror, cum de rebus alienis propalandis agatur, ideò faciles iudices esse debent in concedendo propter ea, quę proximè diximus, iuxta ea, quæ scribit Ias. in consi. 46. pro fisco. num. 4. uol. 3. & meo iudicio in decoctoribus cessat Imperatoris ratio, de qua in l. 2. C. quan. & quib. quar. pars deb. lib. 10. Quòd sit inhumanum, & durum mobiles res, uel se mouentes, aut instrumenta proferri, diuulgarique, & paupertatis detegi vilitatem, cum ipsemet decoctor foro cedendo, fugiendo, fraudes admittendo, semel ipsum inter vilissimos homines constituerit, infamem reddiderit, & paupertatem crimine admistam ostenderit. Et quoniam uariæ quæstiones ex huiusmodi proclamatione plerunq; oriuntur. (Sunt enim uel coniuncti, uel amici, qui cum res decoctoris habere compertum sit) prætextu ignorantiæ, uel aliter à pœna in proclamatione adiecta se quærunt defendere, loca hæc leuandi laboris gratia circa proclamationes volui subiungere Spec. in ti. de senten. §. 2. versi. quòd si pręconizatum. Bald. in l. 2. versic. posteà ne diutius, ff. de orig. iur. & ibidem Hiero. Cag. sub nu. 77. & seq. Alex. apud Bart. in l. municipali, ff. de decr. ab ordi. fac. & in consi. 181. num 10. volum. 6. & vide auth. vt factæ nouæ consti. doc. in c. 2. de consti. Grã. consi. 95. Redemptoris. Dec. in consi. 227. nu. 7. & consi. 410. & eleganter, Mat. ab Affli. deci. 290. & plenè ac eleganter. Ias. in citato consi. 46.

Verum quia euenit aliqñ decoctorẽ mori, bene est hic ẽt tractare, qũo creditoribus sit consulendum. 16 †In quo iuris articulo doctè quidem & certa doctrina Ang. Perusinus non semel relatus in consi. 193. Mortuo debitore, qui varios creditores habebat &c. in versic. restat, ait in verba infrascripta. Quandoq; bona defuncti nullum habent successorem, vel nullus est speratus & tunc curatori locus non est; quia non dicuntur bona defuncti, nec hęreditas iacens, sed dicuntur bona vacantia. l. 1. §. an bona. ff. de iur. fisci. l. 1. in princi. ff. de successio. edic. Administratio ergo dictorum bonorum ad fisci procuratorem pertinet. l. 1. & seq. ff. de offic. pro. cæs. & ideò de alio administratore prouidendum non est, qñque dicta bona non habent successorem de præsenti, sed speratur successor de proximo: & idem, quia non datur curator bonis, sed postulãtibus his, quorum interest prætor mittit edictum, tẽpusq; præfinit, intra quod hæreditas adeatur. l. si quis instituatur. ff. de hæredi. instit. quibus addes glo. in l. quamdiu institutus. in verbo. instituto post medium, & ibidem quoque propemodum scribentes omnes. ff. de acquirẽ. hæred. And. Tiraq. in commen. de vtroque ret. §. 1. glo. 10. num. 58. pagi. 239. qui ait, post id tempus non audiri hæredem. l. diffamari. C. de inge. & manu. l. si accusatoribus. C. de accu. Cor. in consil. 302. licèt in propositione. colum. 1. lib. 3. subiungit Ange. quandoque dubitatur, quòd diu hæreditas iacere debeat. Tunc si dubitatio proficiscitur ex facto, & malitia eius qui futurus hæres esse potest, ꝙ protrahit & differt adire, & idem; vt non det tũc curator, sed statuitur ei tempus ad adeundum, uel repudiandũ, d. l. si quis. versi. sed si bonorum, & l. 1. ff. de succe. edic. sed si causatur aliunde, vt puta, quia est institutus hæres sub cõditione casuali, vel est in potestate & manu hęredis, ꝙ cõditio impleatur postulantibus, tũc pro creditorib. pronũtiabit prætor, nisi infra certum diem hęreditas fuerit agnita, se iussurum bona hæreditaria per creditores possideri. Interim autem datur curator bonis, & perituris distrahendis, & etiam non perituris propter graue æs alienum, & hoc casu arctata, & limitata est huius curatoris potestas, & ideò licèt datus sit postulantibus creditoribus,

bus, hoc casu non intentabit actiones non perituras, vt dixit Bar. qui generaliter ait, curatori bonorum defuncti vniuersas actiones competere, ergo omnia bona facere sine quibus bona conseruari nō possunt, vt dixi suprà disserēdo. Et hoc probatur expresse in l. si quis instituatur hęres. §. item si conditioni. & §. sequen. ff. de hęred. instituen. Quandoque hæreditas non aditur: quia nemo est qui præsens velit adire, vel quia qui primum gradum obtinet successionis, dicit se non aditurum, tunc curator generaliter dandus est. l. j. ff. de cura. bon. dan. & huius curatoris ptās satis est ampla, quoniam legitimam habet administrationem. lege secunda ff. eodem. in fi. gloss. magnæ: huic enim & in eum actiones periturę, & non perituræ competunt, & sic actiuè & passiuè: d. l. 2. & etiam distrahit peritura, si necessitas vrget, vt in glo. dictæ l. 2. hactenus Angel. qui plenius quidem, quæ ad hæc spectant, attigit, cuius sententiam probant Deci. in consil. 519. exhibentur, & consil. 575. in casu, quam sententiam & ipse æquè non reprobo. Nec pretereundum duxi, quod bellissimè Bald. ait in l. 2. C. de constituta pecunia, & in tract. de consti tu. num. 12. † mercatori sine hærede decedenti collegium mercatorum succedere, idque argum. l. diuus commodus. C. de iure fisci. in bonis tamen, quæ in loco habebat, non autem alibi. Quam sententiam probauit Asten. in 3. volum. statu. in verbo, mercator. in princ. Ad rem tamen nostram id non valdè pertinet, cùm is qui decoquit, mercator esse desinat (vt in initio huius partis pleniùs diximus.)

18 † Solent etiam creditores decreto pretoris aliquando separationem impetrare, si fortè, & decoctores hæres soluendo non sit, quæ separatio causa cognita conceditur. l. 1. ff. de sepa. l. 2. C. eo. quæ est in titu. de bon. autho. iudi. poss. vbi Accur. notat. l. si adulta. C. de hæred. actio. Et his addes, quæ in calce huius tracta dicemus.

Ex crimine etiam contra decoctores procedi potest, vbi dolo quid fecerint, seu admiserint. Varia enim decoctorum sunt crimina (vt in 3. par. plenè disseruimus) & fraudes complures enumerauimus, & placet hic quædam mercatorū, decoctorumque adiicere.

19 † Plerunque igitur mercatores, & decoctores assolent merces supponere, hoc est adulterinas loco bonarum merciū supponēdo tradere, vel obligatas auertere, vel corrumpere, vel res aliis obligatas dissimulata obligatione alijs distrahere, vel pmutare, vel in solutum dare. Vnde stellionatus crimen obiici pōt, quod obiicitur his, qui dolo quid fecerint, & vbicunque titulus criminis deficit. l. 1. & l. 3. ff. de crimi. stellio. Delinquunt etiam pro auro, finge æs in pignore creditori subiiciēdo, vel ęs pignori dantes, & aurum esse affirmantes, vel scientes prudentesq; rē alienam pignori dantes, vel duobus obligando non certiorato creditore, cum vtrique non sufficiat. l. 1. l. tutor. §. 1. & l. si quis in pignore. per totam. l. ff. de pig. act. Vnde in hos animaduerti solet extra ordinem, prout legitur in d. l. 3. & vide l. cùm æs. ff. de fur. & videbis tex. in l. si seruus præsertim in §. inquit lex. & in §. item si quis frumento. ff. ad legem Aquil. vbi de frumento corrupto fit mentio, & memini me apud Luc. Pen. legisse tempore horrendę famis factum fuisse, quod & Anconę contigit. Locus autem Lucæ Pen. non succurrit, & videbis l. j. & ibidē Bar. C. de cond. in ho. pub. li. 10. Sed quo ad eum, qui duobus rē eandem obligauit, quomodo pœnam euitet, vide l. 1. C. de crim. stellio. & nota casum. l. fi. eod. titul. de eo, qui supposuit anteriorem creditorem falsò: solent etiam delinquere, iuxta singularem. l. saccularii cum gloss. ff. de extra. crim. & vide quę scripsit Ioan. Bap. Seue. in repet. l. cunctos populos, pag. 10. quem refert Mat. singu. 318. fui rogatus, loquitur enim de his, qui gemmas falsas vendunt, & in impostoribus.

20 † Sic enim appellātur, qui ea admittūt. De quibus apud relatos auctores. Vnde imposturam facere, de quo verbo vsus est Iurisconsultus in d. l. 3. ff. de crim. stellio. quo in loco Accur. ait, imposturam fecerit. hoc est bonis viris mendacia dixit, quem Bart. ibidem reprehendit, ignarus forsan & ipse propriæ significationis vocabuli: interpretatus est enim Bart. imposturam fecit, hoc est rebus vęnalibus pretium maius, & plus iusto imposuit. Vt alij ad emendum allicerentur, vel cum iactura alterius aliquo in negotio plus debito promittit. Hæc ille, quæ vera in iure esse puto, & probat Angel. Aret. in §. fi. institutio. de donat. & notat Marsi. singu. 441. & confirmabit ex his, quę scripsit Cice. offi. lib. 3. dum meminit de Pythio illo argentario, qui Caiū Caninium equitem Ro. ad hortorum emptionē mira astutia inescauit, adhibitis, scilicet ex composito cymbis piscibus onustis, & facit tex. in l. si quis affirmauerit. & l. cum venditor. ff. de do. ma. & scribit And. Tiraq. in com. de vtro. ret. in §. finis, num. 49. pa. 771. sed ad verbum, impono, redeamus, dicimus apud pbatos auctores cum datiuo, nil aliud, quàm decipere significare. Vnde impostores deceptores dicuntur, & quos propriè vernacula lingua Marioli, e Giuntatori nuncupamus. Impostura ergo & impostores, à verbo impono descendunt, nec recipio etiam interpretationem eorum, qui veram vocabulorum interpretationem profitentur, & referendo verba Iurison. in d. l. 3. inquiunt, impostura ab eo dicta, quòd adulterinas merces pro veris supponunt, tametsi verum sit, imposturam hos facere: ēst nanque deceptio. Absurdum tamen est dicere, generale verbum à speciali originem trahere, & moti sunt ex Iurisconsulti verbis, qui in eadem l. paulò superius, de eo, qui merces supposuit locutus est. Sed verius est, quod diximus, à verbo impono, descendere: Postulari etiam potest stellionatus crimine, qui merces suppressit, vt in fi. eiusdē l. 3. dicitur, quo in loco congruentius forsan, quàm Accur. ibidem fecerit: Exempli gratia posses fingere: Cum mercatores qui vęnales merces proposuerint, ad vendendum astringi possint, vt nos aliàs scripsimus, verbum illud suppressit, hoc casu intelligendum esse contra illos scilicet, qui merces vęnales dolo malo celant, & occultant. Exēpli igitur gratia, lege municipali cautum fuit, prout in ciuitate Anconitana.

21 † Tricones, qui merces emunt, easdem vendere teneantur eodem pretio vniuerso triduo. Si enim merces emptas supprimunt, & celant, vt possint elapso triduo carius vendere, crimine stellionatus specialiter postulari possunt. Quod nota, vidi enim non semel vęnaliciarios & tricones modo prędicto delinquere. Vsus est etiam eodem verbo Iurisconsultus in l. annonā, ff. de extr. crim. Ait enim in hæc verba: Præterea, debebis custodire, ne Dardanarii vllius mercis sint, ne aut ab his, qui coēptas merces supprimunt, aut à locupletioribus, qui fructus suos æquis pretiis vendere nolunt, dum nimis vberes prouentus expectant, annona oneretur, & pœna in hos variè statuitur: vt subsequitur Iuriscon.

22 In quo loco obiter nota † quod Dardanarii sunt προπῶλαι, qui omnia præemunt, vt carius uendant, dicti a quodam Dardano, vt Accursius ibidem scripsit. Et denique ad interpretationem tituli de crimine stellionatus, vide quæ scripsit Bal. consil. 15. ad euidentiam lib. 1. respon. & Alciat. in Parerg. iuris, cap. 46. lib. Item solent decoctores, seu mercatores duobus in solidum eādem rem diuersis contractibus vendere. Vnde pœna falsi coercendi sunt. l. qui duobus. ff. de fals. Ad cuius legis interpretationem vide Fab. in tract. de emptio. & venditio. in tertia part. nume. 50. incidūt etiam plerunque in crimen falsi in casu, de quo in l. si a debitore. ff. eod. tit. & signa adulterina faciendo, seu sculpendo, idq; vt plurimum in farcinulis, & literis ac mercibus, vt in l. lege Cornelia, & l. Paulus. ff. de fal. & inst. de pub. iud. §. item lex Cornelia, de quibus signis in 2. par. princip. trac. copiosè disseruimus. Item incidunt in falsum. In falsis ponderibus, & mensuris, iuxta ea quæ habentur & leguntur in c. ut mensuræ. de emptio. & uendi.

In l. annonam. in fi. ff. de extr. crim. l. penultim. ff. de fal. l. in Dardanarios. ff. de poen. vbi pœnæ statutæ sunt aduersus huiusmodi fraudatores, & scribit Abba. in dicto capitulo, ut mensuræ.

23 Norma † enim ponderum & modiorum, reliquarumq; mēsurarum non est excedenda. l. modios. C. de suscep. præ. & arc. & legitur Deuteronom. cap. 25. non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior, & minor. Pondus habebis iustum & uerum, & modius æqualis, & verus erit tibi, ut multo uiuas tempore super terrā, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Abhominabitur enim Deus eum, qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Idē ferè habetur Leuiti. cap. 19. in fi. Non enim est modius, qui iniquus est. ff. de uerbor. signific. l. Paulus respondit. Pondus enim & statuta iudicia Domini sunt: Prouer. 16. & scripsit Luc. Pen. in d. l. modios: ait enim, ignorantiam excusationem non prębere. ff. loca. l. sed & addes. §. 1. & subdit: Deum hæc uitia sua iustitia uendicare. Mich. 6. Adhuc ignis in domo impii thesauri iniquitatis, & mensura minor ita plena. & ibidem: Nunquid iustificabo stateram impiam, & sacelli pōdere dolosa. In quib. diuites eius repleti sunt in ciuitate, & habitatores in ea loquebantur mendacia, & lingua fraudulenta in ore impiorum, subiicit idē Lucas, iniquas mēsuras apud quēcunq; reperiātur, frāgēdas esse. ff. loc. item quæritur. §. si quis mēsuras. & in his generalē, & singularē inquisitionē fieri posse putauit, & in eum qui sciēter falsa pōdera commodauit, an de dolo malo actio detur, eleganter disseruit Iurisc. in l. arbitrio. §. de eo. ff. de do. malo, in quo loco uide quæ copiosè & doctè scripsit Acc. ad quem in materia confugito, & circa mensuras addes tex. in l. officiū. §. paternus. ff. de re mil. & l. Impeatores. ff. de cont. emp. Reliqua uerò crimina cōsulto ptermittimus, tum quia copiosè retulimus in 3. par. huius trac. Tum etiam, quia nil præcipuū in decoctorib. inuenimus, qd' & alijs nō cōueniat. Similiter procedēdi modū in criminibus prędictis de industria omittimus, cum ferè omnib. delinquentib. communis sit, & quod potissimum est, in huiusmodi decoctoribus in habenda q. sat sit retulisse.

Admonendi etiam sunt creditores, magis ipsis expedire negotium eorum per tres quatuorve ex eis exerceri, quia facilius

24 negotium expedire potest, & per omnes solet negligi, † & sunt ex eis, qui se nihil consecuturos: cum totum non possint, arbitrentur. l. si plures. in §. quamuis. ff. de admi. tuto. l. cuius bonis. §. fi. ff. de fin. ff. de cura. fur. l. ij. versi. nouissimè. ff. de cura. fur. & quia exactio & solutio particularis non minima incommoda habet: ut Iuriscons. inquit in l. planè. ff. fami. ercis. Ideo vbi numerus creditorum magnus est, quia etiam difficile possunt ad singulos actus in vnum conuenire, plerunque vidi creditores priuato cōsilio coire, & in vnum conuenire, tres quatuorve ex eis summū cum pleno mandato super negotio constituere. Idq; maximè, vbi non suo vitio, sed fortunæ mercator, idemq; debitor decoxerit, & est relatum apud Baldum id ex facto seruatum: ut patet consi. 88. ex infęlicitate. vol. 1. quo in loco apud eum eleganter quęritur,

25 † si hi, qui cōstituti sunt procuratores, iidemq; creditores sint & nō proprio, nec alieno nomine expresso, sed simpliciter decoctori liberationem fecerint, num & proprio & pcuratorio nomine liberationem fecisse censeantur? & licet nō deessent, qui dicerent interpretandam liberationem eius tantum factam, quod nomine proprio gerere potuissent. l. si ita stipulatus. §. Grysogonus. ff. de ver. obli. Placet tamen Baldo vtroque nomine factam censeri. Mouet eum; quia in liberatione proponebatur verba hæc adiecta esse, integrè absoluerunt. Integrum autē illud est, cui nulla pars deest l. si quando. C. de bonis vac. lib. 10. Item quod æquum quis in propria persona statuerit, & in aliena æquum fuisse senserit, & ꝯ l. cum in eo. ff. de pactis. considerat etiam verba Cyn. in l. si vnus. in §. fi. ff. de pact. & addit l. 2. ff. de stipul. ser. & gl. ff. de procur. l. quacunque ratione. super versi. procurator l. Lucius ff. de insti. & l. 1. C. de preci. impe. offe. quę sententia Baldi non est sine ratione, & habet æquitatē. Probarique potest ex eo, quod dicitur, vbi alicui commune negotium est mādatum, in dubio illud communi nomine gestū & executum præsumi, mandantis scilicet, & mādatarii. l. planè. ff. fami. ercisc. l. 2. in versiculo, tua & mea. ff. mandati. l. licet. §. ca obligatio. ff. de procur. l. stipulatio. §. fi. & l. ædibus. ff. de noui o- oper. nuntia. quæ iura ad hoc citarunt Romanus & Benedictus de plumb. in l. post dotem. ff. solut. matrimon. vt refert Iason in d. l. sub nume. 48. Confirmabis etiam ex his, quæ scripsit Alexā. in d. l. post dotem. nu. 14. in illa quæstio. An quis proprio & procuratorio nomine negotium gessisse censeatur, & scribit Bart. in l. qui mihi donatum. ff. de donationibus, & latissimè omniū Io. Cro. post alios in l. 1. §. nuntiatio. nu. 41. & sequen. ff. de noui oper. nuntiati. cui adde quod singulariter notauimus ex relato Baldi consilio.

Et quoniam creditores vel procuratores electi vel inuestigādarum rerum causa, vel ne totum perdant, aliisq; de causis decoctori,

26 † qui aufugit securitatem concedunt, vel à præside prouinciæ potestatem habente seu summo Pontifice ipsi decoctores impetrant, vt per legum tramites vel oppugnare vel defendere valeant, & sic vel decoctoribus, vel creditoribus consulere præter Magal. Tractatum, quem de securitate seu saluoconductu inscripsit, inspice an iuramento ad soluendum decoctor se astrinxerit, propter c. constitutus. Ias. in l. quoties. C. de precib. Imperator. offeren. Decius in consi. 352. nu. 7. vsq; in fine. & Gozad. consil. 32. & Ias. consi. 173. col. pen. volum. 4. Vbi referendo Alex. in consi. 38. volum. 3. ait, conuentiones iuratas ad securitates a principe concessas non trahi. & idem probat Matthęus ab Afflict. deci. v. Dominus Rex. & quòd denuntiari officialib. curiæ debeat, scribit Alex. in consi. 205. volum. 2. nu. 2. versi. & hoc præsertim, & plenè Gozad. in consil. 61. nu. 9. & seq. Prima facie &c. & an ad res referatur, Deci. scribit consil. 51. & pro tenui, & de eo, qui securitatem fregit, & abusus est, quisve possit concedere, tractat Nicolaus Boer. deci. 179. Et denique de securitate decoctori concessa, vide quæ scripsit Bald. in consil. 400. quod Iacobus. volum. 1. vbi multis modis oppugnat, ex quo responso formam rectè concipiendi securitatem colliges, & de securitate similiter decoctori concessa idem Baldus scripsit in consi. 431. quæ ad tractatum Magalo. poteris addere.

Sciendum & illud est, plerūque arbitrium in decoctione alicuius prætorem dare debere, cuius interuentu contribuantur res. l. illud. ff. de tributo. vbi singularis lex, & hic arbiter postulātibus creditoribus dandus est, qui de modo contributionis cognoscet seu disponet: hic enim inter creditores rationes, & calculum conficet, atque consolidabit, & pro rata eius quod cuique debetur, tribuet, secundū ea, quæ in vltima parte dicemus.

Denique laudandi sunt populi, qui cum videant hodie mercaturam frequētari, & decoctorum copiam quotidie increbrescere, sibi ius proprium ciuitatis in decoctionibus cōstituerūt,

27 † prout Mediolanenses & Florentini inter alios constituerūt. Sed quantum intelligo, non ita clarè, ut negotium exigit. Et hæc quo ad primam particulam rubricæ attigisse sufficiat, prætermissis vulgaribus, & his quę omnibus debitoribus sunt communia.

Secunda Pars

VLTIMÆ PARTIS.

ARGVMENTVM.

Quomodo procedendum, animaduertendumq; sit in illos, qui decoctoribus consilium, auxilium, opemve dederint, seu quouis modo fauerint.

SVMMARIVM.

1. *Baldi laudes.*
2. *Consilium ad malum an præsumatur datum ex colloquio.*
3. *Declaratio ad ea, quæ scripsit Bar. in l. si ventri. in §. eorum. ff. de priuil. cre. & sequen.*
4. *Consulere dicitur, qui verbo suadet, & opem præstare, qui delinquentia administrat, & de consilio, relatiuè.*
5. *Consulens maleficium alicui, qui aliàs esset facturus, num in aliquo sit puniendus.*
6. *Consulere ad fugam, an sit consulere ad maleficium, & vtrum fugere sit maleficium.*
7. *Opem ad maleficium ignarus & inscius maleficij præstitisse dici non pōt.*
8. *Inquisitio contra opem præstantem maleficio quomodo concipienda sit.*
9. *Opem præstitisse non dicitur, qui mutuauit equum, vel arma alicui, qui rus dixit se iturum, & homicidium commisit, si delictum ignorauit, & de ope ac auxilio quædam relatiuè.*
10. *Eximens debitorem è manibus curiæ creditoribus satisfacere tenetur.*
11. *Debitorem alicuius faciens fugere sciens prudensq; quem creditor capiendū præparauerat, damnum sarcire, & debitum soluere tenetur.*
12. *Occultans debitorem alicuius, an faciat se eiusdem periculi succedaneum, seu consortem.*
13. *Dormiens non delinquit, nisi præcesserit culpa.*
14. *Verbum, incontinenti, quomodo intelligatur.*
15. *Regula illa, frustra de pęna laborat, qui rem consecutus est, declaratur.*
16. *Genus vbi est in obligatione respectu speciei, tollitur genus soluta specie.*
17. *Statutum prohibens receptare fugitiuos, quomodo intelligatur, et quis sit fugitiuus.*
18. *Codex rationum an debeat appretiari secundùm nomina in eis contenta, an materialiter.*
19. *Animus alicuius vbi ad bonum, & malum uerti potest, secundum qualitatē personæ iudicandus est.*
20. *Statutum de receptante aliquem, quam interpretationem habeat. & numero 26.*
21. *Codices rationum decoctori possunt mercatores ijdemq; creditores penes fidam personam deponere, & dicuntur quò ad proprietatem ipsorum mercatorum.*
22. *Actus ubi est indifferens ad bonum, & malum, & neminem lædit, præsumitur potius bonus, quàm malus.*
23. *Animus occultandi tunc præsumitur, quando sic occultatur, vt nemini pateat. Secus si pateat bono viro.*
24. *Officium magnum, & elegans virtutis est præconium.*
25. *Indicare ac prodere an quis teneatur existente in procinctu fugæ.*
26. *Receptator quis dicatur, & quæ requirantur in receptatione.*
27. *Fraudem, pro pęna veteres accipiebant, et quare.*
28. *Debitorem latitantem exhibere quisquam non cogitur. Et si retinuerit in domo propria seu receptauerit quis, qua actione conueniri possit.*
29. *Ratione partis totum custodiri potest.*
30. *Rationes etiam cancellatæ communes sunt.*
31. *Simulantes, & fingentes se creditores esse, cum non sint decoctoris, aliqua de causa crimen falsi non euitant, & si quid acceperint, furtum faciunt.*
32. *Cedentes iura debiti soluti extraneo, vt contra creditores bona decoctoris defendant, falsi crimen non euitant.*
33. *Creditor si inito consilio cum decoctore obligationis diē immutauerit in fraudem aliorum creditorum, pęna falsi coercetur.*
34. *Proxenetę vel alij scientes aliquem facultatibus labi lucri causa alicui affirmantes illum idoneum esse de dolo actione tenentur: contra verò, si non lucri causa.*
35. *Creditor alicuius mercatoris quem nouit iamiam decocturum, si alij idoneum esse falsò affirmauerit, ut pecunia sibi crederetur, ex qua sibi posteà satisfieri procurauit, actione de dolo ab eo qui credidit, conueniri potest.*

1 Circa propositam rub. partem † Bal. in iure ciuili, & pontificio sing. memoriæ, summæq; scientię vir, & qui facilè præter dicendi elegantiam, veteribus Iurisconsultis (ni fallor) comparandus est, & qui ingenii qualitate, & fiducia doctrinæ, & qui præ cæteris sapiētiæ operam dederat plurima innouare instituit, ut de Labeone Pomponius inquit in l. 2. ff. de orig. iur. in cons. 382. vol. 5. in q. Milani nonnulla, quæ valde ad rem pertinent, eleganter tractauit, adeò, ꝙ vtile, & necessarium nobis visum est. Bal. ad verbum referre, & in singulis quæ-

quæstionib. quid sentiamus subiicere. Hauriemus enim ex eius fonte, prout in 3. parte facimus, iudicio, arbitrioq; nostro quantum quoquo modo videbitur. Scribit igitur Bald. in verba infrascripta.

IN CHRISTI NOMINE Amen. In quæstione Milani, qui dicitur dedisse consilium, V. in fuga & fallimento d. V. mercatoris falliti, & fugitiui ciuitatis Mediolani in preiudicium nonnullorum creditorum mercatorum. In primis si quidem vidẽdum est de iure communi, vtrum ex eo, q͞ d. V. erat amicus d. Milani, & habito ante paucos dies cũ ipso Milano colloquio, & patefacto secreto fugæ, postea aufugit, & fugam arripuit, portatis postea in domo M. codicibus rationum, & cum equis, & famulo d. M. præsumantur M. ei dedisse consilium fraudulentum ad necem creditorum, quinimmo etiã opem, & auxiliũ. Et an d. M propterea obligetur, & maximè considerata forma ordinamentorum mercantiæ ciuitatis Milani, vbi præmissa p̃petrata dicuntur. An verò non teneatur in aliquo: & maximè cum d. V. cum fidantia postea sit reuersus, & voluerit vsque ad interulam dare, & de residuo componere, & si teneretur in aliquo, in quo, & in quantum. In Dei nomine consuletur quid iuris, cum dictus M. dicit se nullum consilium pręstitisse ad fugã, nec ad aliquod malum, vel damnũ creditorum, sed potius ad bonum, & bono animo, sicut per confessionem d. Milani apparet. In Dei igitur nomine super prædictis & quolibet prædictorum reddatur consilium rationibus fulcitum, præsupposito, q͞ d. V. aliàs erat facturus & obstinatus ad fugam, etiam si S. Franciscus ei persuasisset contrarium, quia nolebat mori in carcere, & eligibilius sibi putabat fugere, quàm mori, licèt esset inhonestius, sicut etiam ipso facto dedit intelligere.

2 †Et primo videndum est, vtrum ex colloquio præsumatur consilium datum ad malum? & videtur quòd sic: quia cuius finis est malus, præordinario præsumitur dolosa. C. de adult. l. si hi, qui. Item finis demonstrat principium. C. de inst. & subst. l. reprehendenda. Item ad hoc facit Bar. ff. de priuil. credit. l. si vẽtri. §. eorum. cuius verba adsunt, ut infra. Quidam accusatur de cõsilio præstito ad homicidium, & de homicidio probatur. Item q͞ ille fuit, & occidit, sed nescitur quid dixerit ei, certè ex breuitate spatii præsumitur consilium dedisse. Bar. in contrarium videtur, quia non constat de consilio. Porrò aliud est consilium, aliud colloquium. At colloquium potest esse bonum, & malũ C. de inoffi. test. l. omnimodo. ff. pro socio. l. meritò.

3 †Item non probat hoc esse, quod ab hoc cõtingi abesse, frequenter, & facile. C. de proba. l. neque natales. C. vnde legi. l. nõ hoc. Non obstet dictum Bar. quia nõ debet ita indiscretè intelligi, sed eo casu quãdo præcesserunt causæ, & indicia odii, aliàs diceretur falsum. Item ex amicitia pręsumitur quis dare amico bonum consilium, quia amicus amico vult bonum: vt no. de fideic. li. l. in testamento. Sed consilium fugæ non est bonum cõsilium, sed ignominiosum, & infame, fama autem omni lucro præferenda est. ff. si quis om. cau. testa. l. Iulianus. Vnde Apostolus, Expedit mihi magis mori, quàm ut gloriam meã quis euacuet. (Nam bene pro toto fama non venditur auro.) C. de post. l. quisquis. Hactenus Bal. Cuius sententia prima fronte hæsitationem habere videbatur ex his, quæ de fuga facta cum equis, & famulo Milani, ac codicibus rationum in domum eiusdem allatis, postea subiungit, quæ ad consilium præstitum argumẽto esse videbantur. Sed hæ præsumptiones, quia uir bonus Milanus existimabatur. & in nobili officio constitutus erat, quia amicus, & creditor erat V. & aliis argumentis delictum excludẽtibus (vt puto) tolluntur. Vulgare enim illud est, & verum, præsumptiones præsumptionibus elidi. lege diuus. ff. de restitu. in integr. & scribit Romanus in cõsilio 60. uisis. & plena sunt omnia iuris volumine. Et his addes consi. Bal. relati à Dec. in regu. consilii. ff. de reg. iur. & in c. 1. extra de offi. deleg. nu. 21. vers. postrem. in quibus locis citat eundem Bal. in l. 1. C. de ser. fug. in 4. oppo.

4 †Vbi ait, illum dici cõsulere, qui verbo suadet, & qui delinquenti administrat, dicitur opem præstare. Addit Dec. ad iuris articulum, quando quis dicatur consilium præstare, Bart. in l. non solum. in §. si mandato. in fi. ff. de In iur. Ange. de Aret. in pract. in ver. mandatorem. in fi. Ang. in consi. 22. pro decisione quæstionis. Veron. in consilio 27. Luc. Pen. in rubri. C. de silen.

Item ex verbis Baldi notandam ualde arbitror interpretationem ac declarationem ad id, quod Bart. scripsit in l. si vẽtri. in §. eorum. ff. de priui. cred. Est enim Bar. sententia recepta, vt complures referendo scribit Mar. in l. statuliber. colum. pen. ff. de q. & maxime Alex. in consi. 69. viso fact. nu. 5. volum. 2. Naturalis enim ratio suadet, & si lege deficeremus, vt intelligatur, quando causæ, & inimicitiarum seu odii argumenta præcessere, & hanc Baldi declarationem meritò ad cœlum tulit Seuer. in trac. de deb. susp. in x. q. princ. To. 16. adde Fel. in ca. afferte. de præsump. nu. 13. qui idipsum probat, & citat eundem Bal. in l. 1. col. 2. de ser. fug.

5 †Scribit deinde Bal. in hæc verba: Secundò vidẽdum est, posito, q͞ constaret de malo, & prauo consilio: cum tamen dictus V. esset aliàs facturus, num dict. M. veniat in aliquo puniendus?

Et videtur q͞ sic, quia quando consilium datur ad malum committendum, tenetur ille, qui cõsuluit secuto maleficio, & hoc ex eo tanquam concurrens maleficio, ut no. in regu. nullus ex consilio de reg. iur. lib. 6. & ibi do. Dyn. tenet, q͞ indistinctè puniatur consilium datum ad maleficium, etiã si principalis erat alias facturus. Idem vt tenere gl. in l. non solum. in §. Proculus. & §. si mandato. Sed cõ tenet gl. expressissima in fi. de oblig. que ex delic. §. ope. & ff. de verborum signi. l. sæpe. quæ gl. decidunt expressè, ubi principalis erat alias facturus, non attento cõsilio, vel contra, consiliens non tenetur: & est ratio, quia principaliter non est secutus consilium, sed sui animi motum. Dicendum ergo videtur, q͞ aut principalis habebat propositum faciẽdi, sed voluntatem non perduxisset in actum absque consilio, q͞ tunc teneatur consulens. Aut perduxisset in actum quocunque modo, & tunc non teneatur: quia cum facturus esset, in pleno dolo non potest dici: q͞ laudando consulens augmentauit malitiam, quia quod plenum est, adiectione non indiget. & hæc opinio videtur vera de æquitate: quia delinquens istud consilium pro nihilo reputauit, & per consequens non fuit secutus consilium. Ista est ratio. in qua fundatur glo. in d. §. ope. & hoc etiam tenet Pau. de Liaz. in c. 1. de pœnis. in cle. & præsertim, quando iudicamus de consilio ex præsumptionibus, quia tunc cautius est agendum, secundum Inno. qui ita eleganter notat in capitulo quia verisimile extra de præsump. Hucusque Bal. Cuius sententia declaranda, atque intelligenda est (& si verba forsan nõ patiantur) vt, qui fraudulentum consilium alicui dederit, qui & absque consilio facturus erat, eadem pœna plectendus non sit, qua delinquens punitur, mitiori autem pœna iudicantis arbitrio consulens maleficium puniendus sit. ca. sicut dignum §. qui verò de homi l. non solum. §. si mandato. in versi. Attilicinus. ff. de iniur. & vt supra intelligendum Bal. plenè scripsit Dec. in reg. consilii. ff. de reg. iur. & in c. 1. nu. 11. de offi. deleg. & a frequentioribus ita receptum esse ait, & eundem Bald. in pluribus locis idem probãtem citant, & Alb. nos hoc iure vti, refert scripsisse, in l. ob hæc verba, ff. de his, quæ notantur infamia. & hanc sententiam frequentem esse scripsit Alcia. in l. sæpe in fin. ff. de verborum signi. Quod vero relatus Innocent eleganter ait in capi. quia verisimile. extra de præsump. poteris sexcentis doct. locis probare, ac declarare, vt per Fel. in c. afferte. num. 9. & seq. de præsump.

6 Nunc iterum ad Bal. redeo, qui quærendo ait, sequitur videre, an consulere ad fugam, sit consulere ad maleficium. †Hic videndum est, vtrum fugere sit maleficium? Et dico, q͞ aut fugiens est seruus, vel seruili macula aspersus, & est maleficium, vt in lege prima. C. de seruis fugitiuis, & lege fi. C. de operis lib. Aut est ingenuus, & tunc aut fugit cum re aliena, & est maleficium ratione rei: quia contrectando facit furtum. Idem si cum re, quæ aliquando fuit aliena, vt cum pecunia sibi deposita ad numerum, licèt ibi propriè non sit furtum, lege ait prætor. §. si debitorem, ff. quæ in fraud. credito. Aut fugit absque rerum alienarũ, vel quasi exportatione, & ista fuga non est maleficium, sed est quædam latitatio. ff. quibus ex cau. in possess. l. Fulcinius. §. qd sit autem latitare. Vnde etiam si quis captus fugit, & cõdemnetur, non dicitur condemnatus de maleficio, sed de contumacia, l. j. ff. si quis ius di. non obtemp. Vnde dicunt doctor. q͞ fuga non imponitur alicui ad maleficium, sed suspicioni, ut notat Cy. in l. 1. C. de rap. virgin. & patet in auth. de exhib. reis. §. si vero, & communiter per omnes doctor. in l. admonendi. ff. de iure. Hæc ille. Cuius sententiam probat Seuerinus in d. tracta. de debit. susp. in x. q. & vide, quæ copiosè Nico. Boeri. scripsit q. 215. & antequam veniam, & docto. in l. sed eximendi verbum. §. ite si quis. ff. ne quis eum, qui in ius voc. est. & his addes, quę statim in subsequenti q. adnotabimus.

7 Ait deinde Bald. sequitur videre de ope, & dico, q͞ si amicus meus, me inscio, fugit cum equis meis, vel famulo meo, non dicor opem præstare, nam scientia, non ignorantia punitur. C. de incest. nup. l. cum ancillis. C. de tabul. l. generali. li. 10. & notatur in l. j. ff. de recep. & C. de seru. fug. l. quicunque. & l. 1. & l. 2. C. de his, qui latro. & dicit Longobar. q͞ si quis arma alterius tollere præsumpserit, & cum eis malum fecerit, non sit culpa cuius arma sunt, sed illius, qui cum eis malum fecerit: vt in Longo. de his, qui cum arma alt. dam. fec. c. si. Sed plus dicitur eod. tit. ca. si quis alicui arma præstiterit simpliciter, & ille, qui accepit, non imputetur ei culpa, qui præstiterit, sed ei, qui cum eis malum perpetrauerit. Opponit igit q͞ ad hoc præstet opem, ut in l. 2. §. homines coactos. ff. vi bon. rapt. & si quis cultro accepto de taberna lanionis filium interfecit, ipse est parricida, non lanio, vt in l. ij. ff. de orig. iur. Ex his apparet, q͞ d. M. neque ex consilio, neque ex ope tenetur: quia neutrum fuit obligatorium, neq; verum, & hoc de iure communi certissimum dico, si ea quæ proponuntur in suo themate, sic ille.

8 †Vero verius est, quod ait Bald. vnde Mar. in pract. sua crim. in §, constante. nu. 64. in materia auxilii præstiti memoriã tenendum ait, vt in instituenda, atq; concipienda inquisitione dicatur. Exempli loco, Sempronius sciens, prudensq;, nec ignarus ope, &

& auxilium maleficio, & deliquenti præstitit, idq; probari debere, aliàs frustra inquiritur, citat Ang. in §. iubemus. in auth. de ecc. tit. & Bar. in l. omnes. C. de agric. & censi li. 11. Alex. in addit. ad Bar. in l. is, qui opem. ff. de fur. & adde Io. de Amic. consil. 53. super inquisitione formata. Item adde, quod idem Bald. scribit l. quicunque. nu. 21. C. de ser. fugi.

9 † Si commodaui alicui equũ, vel arma, vel famulum: quia rus se iturum dicebat, cum tamen iturus esset homicidii admittẽdi gratia, me non teneri, quoniã delictum ignoraui. Citat l. apud antiquos. C. de fur. & ff. de poen. l. Metrodorum. Et postquam de ope, auxilioq; præstito meminimus, placet hic loca subiicere, in quib. materiam copiosè tractatam inuenies. Bar. in l. is, qui opem. ff. de fur. & apud eundem in l. 1. C. de ser. fugi. Petr. de Anchar. in consi. 217. Fely. in c. sicut dignum. in 2. & 3. col. de homi. Deci. plenè in c. j. de offi. deleg. Vero. in consi. 122. in fi. & latissimè in prac. sua in §. constante. à nu. 40. vsque ad nu. 78. & in sing. suis, singu. 400. sæpius. Iason in consilio 137. formata est inquisitio. vol. j. Ioã. de Am. consil. 53. suprà relato, & de eo, qui consuluit, vt peculium intricaret, vel rationes intercideret, vel adulteraret, vel rationes sibi commissas turbaret. vide l. 1. in fi. ff. de ser. corrup.

10 Planè circa id, quod ait Bald. de consilio ad fugam, in præcedenti q. & nunc de commodatis equis, †Notandum est, non solum eum, qui è manibus curiæ aliquem exemerit debitorem, creditoribus satisfacere debere, vt scribunt doct. in l. sed si eximendi. & seq. ff. ne quis eum, qui in ius voc. est, vi exi. & Ias. in §. pœnales. nu. 102. instit. de actio.

11 † Verum & ille, qui sciens, prudensq; debitorem fecerit fugere, quem creditores capiendum præparauerant, creditoribus resarcire damnum, & debitum soluere tenetur, q͞ propter fugam creditores cõsequi nequiuerũt: vt eleganter consulendo sensit Pet. de Ancha. in consil. 340. viso themate. in fi. & citat in argumentum l. fi. C. de ope. lib. C. de asses. l. 3. C. de exact. tribu. l. quoties. & subdit idem sensisse Ray. additq;. ff. de eo, per quem fac. erit. l. j. §. j. & idem referendo Ancha. probat Ioan. de Ana. in consi. 55. quia dubia, in fi. citat eundem Ray. & l. si vt certo ff. commo. cum his, quæ Accursi. notauit, & l. si a bonæfidei possessore versi. si verò custodiendum. ff. de rei vend. & eandem sententiam probat Ias. in l. j. §. quod autem. nu. 8. ff. ne quis eum. Citat Bal. in c. dilectis. in 7. col. de app. adde Mar. sing. 137. in iure clarum est. & quæ scripsit Fra. Cur. in repe. l. admonendi. nu. 102. ff. de iure. & vide eleg. text. in l. & eleganter. in §. item Labeo. ff. de dolo. ex quibus ad quæst. Bal. declarationem habes, q͞ si Milanus scientiam habens creditores V. eum capere procurasse, & præparasse, significasset id eidem V. fugæq; causam dedisset, commodando equos, vt proponit, omnibus creditoribus, qui propter fugam credita consequi nõ potuissent, satisfacere teneretur.

12 Ait posteà Bal. sequitur videre, an ille, qui scienter occultat debitorem alienum, † faciat se succedaneum, vel consortẽ eiusdem periculi. Videtur quòd sic vt l. fin. C. de ope. lib. sed dicendum est contrarium; quia iura, quæ hoc disponunt, loquuntur in casibus specialibus, & ibi est vnus casus specialis. Alius est in debitore tributorum: vt C. de exac. tribu. l. quoties. Alius est, qñ quis debitorem vi eximit. ff. ne quis eum. l. penult. Quintus est, quando quis impedit reum vel actorem venire ad iudicium, vnde currit præscriptio contra creditorem: vt ff. de eo per quem fac. erit. l. fin. Cum igitur in his casibus sit speciale, & specialiter prouisum, sequitur, quòd in contrarium est ius commune, vt ff. de legi. l. ius singulare. & hoc tenet Innocẽ. scilicet, quod illa edicta non habeant locum extra suos casus, extrà de offi. dele. c. pastoralis. in fi. & aliquid tangit eo. tit. c. j. hæc Bal.

Baldi sententiam probat, & commendat Seueri in tract. de deb. susp. quęst. x. To. 16. & refert Bal. Marsi sing. 42. debitor fugitiuus. Addo idem sensisse eundem Bald. in l. fi. C. de oper. lib. Verum non est omittendum non deesse, qui contra Bald. sentiant: Nam Rayn. & Salycet. in eadem lege fin. sunt in diuersa opinione. Mouet Salyc. optima idem ratio, & est talis, licèt ex titulo ne quis eum, vis requiratur, hic tamẽ, qui debitorem occultauit, conueniri potest ex titulo seu interdicto. ff. de eo, per quem factum erit: vt in l. j. §. j. eodem titulo, quod etiam sine vi locum habet, nec quidem superuacuum est: ut in rubri. Accur. & Paul. notant. Adde prædictis Iason. in l. j. §. quod prætor, numero septimo, ff. ne quis eum, qui Rapha. Fulg. citat in rubrica proximè relata scripsisse se putare, si propter huiusmodi occultationem, creditores eorum credita perdiderint contra occultantes actiones de dolo consulendum esse, argum. l. eleganter, in §. fi. ff. de dolo.

Idem probat Iason, instituti. de act. § pœnales, numero 103. & hanc sententiam contra Baldum probat argumẽto eius, qđ paulo superius retulimus, si quis causam dederit fugæ debitoris adeo vt creditores credita cõsequi nequiuerint, præstare teneatur, & meo quidem iudicio eadem ratio suadet, idem iuris esse in hoc casu, quod in illo. Quam sententiam comprobabis ex his, quæ infra dicemus ver. post hæc Bald. & illinc assumes, quæ ad hunc locum attinent.

Subiungit deinde Bal. Modò veniamus ad statutum mercatorum, & præmitto, q͞ ex receptatione valisiarum nihil potest imputari M. quia nec vidit, nec consensit.

13 †Item dormiens non delinquit, nisi præcessisset causa, quare debuisset vigilare. ff. ad l. Aquiliam, l. si seruus seruum, §. si fornacarius, & si dicatur, quòd fuit in posteriori culpa, retinendo codices rationum ex certa scientia, nam illico debuit restituere, vt ff. de adulteriis, lege si adulterium cum incestu. §. incestum autem. C. de incest. nup. l. cum ancillis.

14 † Respondeo incontinẽti dicitur factum, quod est factum, intra triduum. l. 3. C. de erro. aduo. aliàs quod est ad cautelam sui factum, modico tempore interiecto, vt ff. de vsu. l. sciendum. Præterea, ex quo creditores habuerunt & acceptauerunt libros & codices rationũ, & si Magister incidisset in aliquã pœnam legis, vel statuti; quia frustra de pœna laborat, qui rem consecutus est: ut in l. 2. post prin. ff. si quis cau.

15 †Præsertim, quia ista obligatio, quę descendit ex decreto Mercatorum. est obligatio prætoria, & per consequens arbitraria, in qua prædicta regula est verissima. ff. de publi. l. hoc edicto. ff. quod met. cau. l. si cum excep. §. satis dementer. & quid sit ius prætorium apparet: quia descendit ex iurisdictio. ne consulum, qui sunt prætores, sicut ędiles curules l. j. ff. de offi. cons. Vel saltim instar prætoriarum inuentæ, ex quibus oritur actio in factum

16 †Præterea, quãdo genus est in obligatione respectu speciei tollitur genus soluta specie. ff. de pig. l. si fundus. §. si pluris. & ff. de dol. except. l. fideiussor. ff. de leg. 1. l. si fundum per fideicõmissum. ff. de petit. hæred. l. Item ueniunt. § idem rectè. Sed quia fortè in hoc aliqui contradicerent, cum ista actio sit pœnalis à principio. Vel fortè dicerent, quòd hæc pœna esset applicanda fisco, ideo ad huius dubii remotionem venio ad intellectum statuti. verba autem sunt, vt infrà, Item quòd aliquis de ciuitate vel comitatu

17 † vel aliunde non audeat, vel præsumat tales fugitiuos, nec patres filios masculos fratrum sorores, nec ascendentes eorum, nec descendentes maiores: vt præcedentibus statutis continetur, albergare, nec receptare, in persona, nec in reb. nec in domibus suis, nec aliis, nec dare eis, nec alicui eorum in persona, nec in rebus, consilium, auxilium, nec fauorem, nec allegare, nec aduocare pro eis, & qui contrafecerit puniatur in libris ducentis tertialorum pro qualibet vice, & nihilominus talis receptator & contrafactor teneatur ad restitutionem pretii, & rerum receptarum in duplum. Et prædicti potestas, iudices & consules iustitiæ mercatorũ multare possint, & debeant sub prædicta pœna librarum tertialorum sui salarii inquirere de p̃dictis, vt supra, & processum facere, ipsis scientibus ipsos esse fugitiuos. Relatis verbis statuti subsequitur opinio Baldi, & primò videndum est, quia statutum dicit, fugitiuos receptare. Est autem fugitiuus is, qui in actu fugæ deprehenditur, ita q͞ saltem vnum pedẽ mouerit. ff. de ędi. edi. l. quid sit fugitiuus. in gl. ita tamen. Ille autem, qui nõ peruenit aliquo modo ad principium facti, licèt ad consilium fugæ mente peruenerit, non est fugitiuus, quia statutum debet intelligi de actu saltem inchoato: vt in l. cędere. §. subsecare. ff. arb. fur. cæs. & ff. de verb. signi. l. fugitiuus. Oportet igitur in primis apparere de actu vel de principio fugæ tempore receptationis personæ, vel rerum. Hæc Baldo nostro placuerunt.

Nos verò, quia aptiori loco, scilicet, in vltima parte prin. tractat. de obligationibus, quæ ex decretis mercatorum descẽdũt, disputabimus, prætermissis aliis circa interpretationem verbi, quid sit fugitiuus, Bald. sententiam probamus, quam receptam a frequentioribus putamus. de quo Seuer. in tractat. de debit. susp. q. j. & videbis, quæ copiosè scripsit Nicol Boe. q. 215. & antequam veniam. nu. 2. qui complures alios iuris auctores citat, & maximè Soci. in consi. 99. nu. 1. & 2. circa primum &c. vol. 4. & in seq. consi. & addimus Asten. in vol. de cõsti. & deci. in ver. fuga. quibus in locis fugitiuus plenè describitur.

18 †Subiungit Bal. sed hic quæritur, cùm statutum dicat, quòd teneatur ad restitutionem pretii, nunquid codices rationũ debeant appretiari secundùm nomina contenta in codicibus, an materialiter? & videtur, q͞ quantũ codex chartarum vendi posset, non quantum nomina, quia illud consistit in fictione iuris, vt ff. de proba. l. qui chirographum sed statuta maximè pœnalia, & exorbitantia a iure communi, vel ius nouum disponentia, non recipiunt fictionem, vt nota. in l. 3. in §. hæc verba. ff. de nego. gest. in gl. communi, & vulgari, quæ ab omnibus approbatur. In contrarium videtur, quod significatiuè, id est, secundùm nomina contenta in codicibus, vt ff. de leg. j. seruum filii. §. cum, qui chirographum. Nam verba statuti referẽda sunt ad effectum, effectus autem chirographi consistit in nominibus, vt de pact. l. j. Ipsa enim Papyrus per se parum valet, & sic esset parua pœna tanto delicto, & pro hoc. ff. de furt. l. qui tabulas. & ff. ad legem Aqui. l. in lege Aquilia si deletum. Ex quò sequitur, quòd teneatur quanti nomen vendi potest, dummodo probetur, quòd dolo, & ex certa scientia sciens quantitatem chirographorum receptauerit animo intercipiendi, & non animo creditoribus resignandi,

19 & interim conseruandi, † & cum ad vtrunque animum possit interpretatio conuerti secundum qualitatem personæ iudicandus est animus. ff. de relig. & sump. fun.

l. atsi

l.atsi quis.§.interdum.& §.sequ.& si quid commodi esset ad eũ peruenturum, præsumeretur malus animus, aliàs secus, vt ff.de dol.l.quòd si cum scires. 20 †Præterea, dictum statutum debet intelligi de receptante, qui præstat auxilium, consilium, vel fauorem ipso facto receptionis; quia illa clausula de auxilio, & fauore, quæ sequitur, declarat qualitatem præcedentium.ff.de vino, triti.leg.l.fi.§.cui dulcia.tamen hoc vltimum nõ pono pro certo, sed relinquo sub dubio. Credo tamen, quòd intelligatur de receptatione odiosa, idest, quæ esse possit fraudi creditorum, non de ea, quæ sit bona gratia, nec Codices rationum creditoribus subtrahantur: quia iste habet cogitationem negotii gerẽdi creditoribus, ne aliquo casu, qui posset cõtingere eis, valeat subtractis instrumentis, siue codicibus rationum causa deperire, hoc autem præsumendum erit ex qualitate personarum; ac etiam ex iuramento recipientis. 21 †Quinimmo cum & ipsi mercatores possint codices deponere apud aliquã fidam personã, & talis depositarius in nullo peccet, vt de eden.l.quædam.§.his autem.& ff.famil.ercisc.l.si quæ.& ff.de pœ.l.si quis aliquid.§.instrumenta.vbi est expressum. Sunt enim ipsi codices quò ad proprietatem ipsorum mercatorum, & licet euadant uias suas per dolum, tamen in deponendo apud fidam personam non interuenit dolus.

22 †Item, vbi actus est indifferens ad bonum, & malum, & aliũ non lædit, præsumitur potius bonus, quàm malus. Sed est actus indifferens ista depositio: & inquantum depositio neminem lędit, immo patrocinator, argu.quod vi, aut clam.l.si alius.§.bellissime.cum.§.seq.nisi expresse probaretur, quòd libri ideo celati sunt, vt veritas occultetur, vel non de facili pateat: vt notat Bar.ff.de tab.exhib.l.locum.§.si quis dolo.

23 †Vbi ipse dicit, quòd tunc præsumitur animus occultandi, quãdo sic occultatur, quòd nemini pateat. Secus ergo, si pateat bono viro, qui verisimiliter sit creditoribus denuntiaturus, sicut iste fecit, quem bonum virum esse rerum experientia docuit, & incorrupta fides, & supremum officium thesaurariæ sibi creditæ ab illustri domino nostro, sicut cuique alii, quem dominus noster elegerit. Hæc enim, nisi per virtutem non contingunt. 24 †Denique omne magnum, & elegãs officium virtutis est præconium, vt l.fi.C.de condi.in pub.hor.lib.10. Hacte. Bal.in suprascripta verba, qui adeò doctè, subtiliter, & eleganter disseruit, vt necessaria additione nõ egeat, solum quò ad id, quod de codice dixit, dupliciter summi posse, addo in simili Pau.Ca. in consilio 285.visis.parte prima, qui de vulgari verbo, banco, idem ait.

25 †Post hæc Bal.inquit, subsequenter est videndum, vtrum M. debuerit indicare, & prodere eum, qui erat in procinctu fugæ? Et dicendum est, ꝙ non teneatur indicare, nec prodere secretum, vt legitur, & notatur in l.idem & §.si tibi indiciũ.ff.de condi.ob turp.cau. Nam turpiter facere, ex quo fidem dedit de secreto tenendo, quia fides etiam hostibus seruanda est. Idem si non dedisset fidem: tamen non teneretur indicare, quia nõ spectat hoc ad officium suum, ut extra de testa.cog.c. dilectorum, & patet c.nerui testiculorum. Leuiathan.13.dist. & plenè notatur per Innocent.extra de homi.ca.ad audientiam. Vbi etiam plenè tractat de materia consilij. Præterea receptator secundum etymologiam vocabuli non est aliud, quàm rei acceptor.

26 †Iste autem M.a fugitiuo nihil acceptauit; quia penitus ignorauit. Et licet familia per prius receptauerit per imprudẽtiam, quinimmò & si per dolum, non præiudicat M. vt extra de resti.spol.c.cum ad sedem, quia familia non erit ad hoc deputata, ut ff.de publ.l.j.§.familiæ, & ibi per Bar. Et ideo statutum de receptatione rerum non habet locum; quia in receptatione tria requiruntur, scilicet deferens, actus delationis, & res receptata, ut not.ff.de verborum signific.l.Marcellus. Porrò iste M. non recepit ab aliquo, sed in domo reperit, argumen.ff.de fur.l.si quis ex domo. Non enim erat præsens, nec sciens, argumen. ff.nau.cau.stab.l.1.in prin. Nam sic interuenire, potius est casus fortuitus, quàm factum hominis. Quia igitur in M.nulla deprehenditur culpa, ergo nec pœna. 27 †Veteres denique fraudem pro pœna accipiebant: vt ff.de ædili.edic.l.cum autem.§. excipitur. Et est ratio; quia qualitas delicti denominatur à genere pœnæ, & econuerso genus, vt ibi patet. Accedat ergo regula communis, quòd vbi nulla deprehenditur culpa, ibi nulla deprehenditur pœna: vt ff.de fideicomm.liber.l.sed & si non data.§.fina. & facit.ff.ad legem Aquil.l.qui occidit.in fi.& ff.de seru.fugi.l.1.§.1.& seq.nec præsumitur habere animum receptandi ille, qui in paucos dies receptauit: vt patet in dicta l.1.§.his autem. & §.fin. Hucusque Bald.

Benuenutus autem quantum ad rem pertinet, illud primum huic rei adiiciendum putat, in illoque iuris articulo, an M.creditoribus tam iam V.fugiturum indicare teneretur, sentẽtiam Bal.declarandam, & intelligendam, secundum ea, quæ eadem parte in ver.planè nu.10.retulimus. Deinde illud frequentatissimum, quod ad receptationem debitoris attinet, non est hic ꝓtereundum, est enim sciendum ex interdicto de liber.ho.exhi. 28 †Creditores agere nõ posse, vt debitor, qui forte in domũ alicuius aufugit, exhibeatur: nec enim debitorem latitantem exhibere quisquam cogitur. Sed in bona eius ex edicto prætoris fit missio.l.fi.§.fi.ff.de libe.ho.exhi.qua l.motus Io. de Pla. relatus à Ias.in §.præterea.nu.50.institu.de actio. ait. licet mercatorem decoctum in domo propria receptare: non possum tamen conueniri, vt exhibeam, aliàs ad id, quod interest, teneat, & subdit Ias.proximè ad relatam q.accedere, quod scripsit Bal.in tit.si de feu.fue.contr.inter do.& agn.in capit.in generali.ait enim in verba infrascripta.

Extra quæro, quidam detinet debitorem meum, ex hoc non potest mihi satisfacere; quia ex operibus suis posset acquirere, & mihi soluere, nunquid possum repetere ab eo istum meum debitorem? Dicit Innoc.quòd non, nisi habeam in eo ius reale, sicut habeo in vasallo, & ascriptio, & in omnibus, qui tenentur ad munera. Ita no.Inn.extra de appel.ca.dilecti. vbi videas, vt C.de ope.lib.l.fin. Est tamen aliud remedium, scilicet quòd agam actione iniuriarum contra eum, vel de dolo, si sciens detinet eum in præiudicium meum, ut ff.de dolo.l.cum quis.secũdum Innoc. illud etiam constat, quòd possum agere interdicto de li.homi.exh.in quo aliis præferor propter singulare interesse.ff.de proc.l.licet in popularibus. Hæc ille. Sed & addes, quòd sententia Io.de Pla.& Ias.probat Mars.in sing.suis, sing.366.aliqua tibi dixi, & subdit ex his colligi titulum de receptatoribus, in ciuilibus locum non habere. Item addes Pet. Gerar.in sing.suis, singu.17.diligen.referendo ad verbum Ioan. de Pla.Ias.& Bal.in citatis locis duo eleganter notasse. Alterum est Bal.male sensisse in eo quod ait, interdictum de libero homine exhibendo competere, cum sic casus in contrarium, in d.l.fi. Et verum est, quod ait Pet.(vt diximus) alterum se putare ait, si debitor habeat bona, quibus creditoribus satis fieri possit, actione iniuriarum, aut de dolo contra detinentem debitorem agi nõ posse. Idque ex eo, quoniam creditoribus ex edicto prætoris cõsultum est: iubet enim pretor in bona eius creditores immitti, mouetque eum citata l.fin. in fi. Verum si bona debitoris non sufficerent, de dolo, vel iniuriarum actione agi posse nõ negat. Cuius sententiam probat Nicol.Boe. decis.174. & videtur &c. num.3.& ego etiam non improbo, nec arbitror id Innocẽ. negasse. Quinimmo idem forsan sensisse, verba enim innuũt. Accedat, quod no.Accurs.in eadem l.cum quis. in uersiculo damni. Edictum de dolo malo, locum non habere, cum quis actionem aliam habet, qua consequi possit, quod sua interest, quatenus ergo soluendo non sit debitor, & bona non habeat: quia nullam videtur actionem is habere, cui propter inopiam debitoris inanis est, de dolo malo actio dabitur.l.1.§.fi. cum multis legibus seq.ff.de dolo ma.

Sequitur Bald. vlterius ad lucidationem veritatis, & ad obstruendum ora loquentium cõtra iustitiam & veritatem, licèt nemini possit claudi os, quia (vt sapiens ait) Non est arbitrii nostri quid quisque loquatur. Tamen veritas omnia vincit, & obloquentibus silentium imponit, sciendum est in facto, & deinde concludendum in iure non persuasiue, sed demonstratiuè ad oculum, quod de receptatione librorum nil potest impingi Milano, & hoc sic demonstratur, in dictis codicibus rationum erant multæ rationes, & magnarum quantitatum accepti & soluti calculati inter dictum Milanum, & dictum V. Vnde non potest negari, quin dictæ rationes essent communes, vt ff. de eden.l.1.§.rationes, & l.si quis ex argentariis, §. pertinere, & plenè notatur in §.editiones.& C.eod.l.j.& l.fi.& occasione rationum prædictarum etiam ipse codex erat communis, nec poterat per quinternos dissolui, & dissigillari, & pro parte custodiri, & pro parte non. Vnde quo ad hoc corpus istud erat indiuisibile, & maximè quia initium rationum, quod in codice continetur, omnibus commune extitit: vt ff. de eden.l. si quis ex argentariis, §. si initium tabularum, & ratione 29 † partis totum custodiri potest.ff.commu.diuid.l.Sabinus.non dico totum contrectari.ff.pro soc.l.merito.& de acquiren.hæred.l.duo fratres, & custodia est, quid indiuisibile, vt ff.commo.l. si certo §. si duobus vehiculum. Et si duo sunt, qui habent codicem communem, licitum est & iustum cuilibet custodire, & apud se in custodiam tenere. donec per superiorem deputetur communis custos. ff. familiæ ercisun.l.si quæ cautiones.ff.de fide instrum.l.fin. Nec enim debet quis pati, quòd rationes perueniant ad manus deplorari, qui posset eas conturbare, ff.de in rem versi.l. quidam, ne fortè de facili fierent rasuræ vel cancel.vel superadd.vt ff.de his quæ in test.del.l.1.ff.de fal.l.j.§ qui rationibus. C. de testa.l. si vnus. Et ideo oportet scripturam esse sub fida custodia: extra de præscrip.c.ad audientiam, Cum igitur isti codices sint communes, & M.intersit, & cum ipsa sit fida persona, & magister intratarum Domini, indubitanter potuit recipere libros ad se pertinentes & ipsos diligenter custodire. Nã & si sunt Domini eiusdem castri, & vnus recedit, alter custodire potest, ut ff de fun.instru.l.si ita.§.mulier villæ custos. Nemo enim tenetur ius suum negligere, vt ff.de petit.hæredi.l.illud. & quod sibi offertur, non debet refutare, vt ff.de legat.3.l.3.§.si rem. & si media nocte offeratur, vt ff.de feriis.l.more Romano, & C. de transa.l. nõ minorem.

Dicet aliquis, Rationes istæ multiplices erant cancellatæ, ergo codex non erat communis.

30 †Respondeo, ista ratio falsa est; quia rationes etiam cancellatę, communes sunt; quia per eas probatur debitum hincinde processisse, vnde interest vtriusque partis eas apparere: text. est notabilis in l.fullo.§.fi.ff.de fur.facit C.de cond.sine cau.l.dissolutæ.C.de fide instru.l.si plures apochis.in auth.de mand.princ.§.publicorum. C.de apo. pub.l.j. C. de discu.l.ne casu. libro 10. Et ista est veritas. Quòd autem codices rationum fuerint bene custoditi, ex ipsorum prima lectione apparet, quæ prima figura est sine omni suspicione, vt C.de edict.diui Adria.toll.l.fi. Nam facies scripturæ oculata fide ostendit legalitatem, quod patet expresse, non est probare necesse, vt C. de fide instru.l. comparationes.& ff.fin.reg.l.si per irruptionem.§.ad officium.& relinquere sensum, & ire per ratiunculas, est infirmitas intellectu, vt aiunt duo luminaria Philosophiæ, Arist.& Auer.& per hęc clarissimè, & plusquàm claris. innocentia Milani apparet, contra mordentes, qui applaudunt quandoque vocibus, sed mordent dentibus curuato aculeo: vt dicit Beatus Hieronymus, sed dicit Decretalis, quòd non est curãdum, quod obloquatur iniquus, sed quid sentiant arbiter æquus. Hucusque Bald.qui quasdam aliàs dubitationes subiungit, quas nos hic consultò omittimus cum supra in ea parte, in qua de statutis verba fecimus, breuiter retulerimus, & in hac parte nil addendum iudicauimus. Cum doctè quidem & plenè Bal.disseruit, ita vel nil nisi dicendi facũdiam defuisse putem. Solum igitur quædam alia ad hanc partẽ attinentia summatim adnotabimus.

Sciendum est igitur, frequenter euenire, vt secuta alicuius decoctione vel cõsanguinei, vel amici decoctoris in fraudem verorum creditorum se creditores fingant, cum non sint.

31 †Vel si forte aliquando creditores extiterint, & creditum cõsecuti fuerint, adhuc se in numero creditorum adiiciant. Hi. n. in crimen falsi incidunt: vt legitur & notatur in l.si creditor.C. de fals. Et hoc quotidianum in decoctoribus esse scripsit Ang. Aret.in pract.in versi.falsario.versi.quæro, aliquis dictat. Item falsus creditor, hoc est, is qui se simulat creditorem, si quid acceperit, furtum facit.l.falsus.ff.de furt.l.quoniam.ff. de condi.furt. Sunt & alii, qui ex voluntate decoctoris iura debiti soluti extraneo cedunt, vt contra creditores eius bona defendantur, qui & 32 ipsi falsi crimen non euitant, †quod Salic.in ea.l.si creditor, adnotauit. Sed & si quis cum posterior creditor esset, cum decoctore inito consilio, obligationis diem immutauerit, in fraudẽ 33 creditorum pœna falsi coercetur, † nec decoctoris voluntas excusationem præbet.lege repetita.ff.de fide instrument. & notatur in non semel relata l.si creditor. quæ profecto & singularis est, & in decoctionibus memoria tenenda, & vide l.fin.C.de crim.stell.

Illud etiam vsitatissimum, & pulcherrimum genus fraudis tempestate nostra tacendum non est. Solent plerique & præcipuè 34 † Proxenetæ scientes aliquem facultatibus labi lucri causa, alicui affirmare idoneum esse. Vnde in hos de dolo malo iudicium dandum est, qui alium lucri causa falso laudant: cessat autem de dolo actio in eo, qui non lucri causa idoneum aliquẽ affirmat, licet falso.l.eleganter.§.fi.& lib.sequen.ff.de dolo ma. 35 Hoc amplius puto (quod non semel euenit) † si creditor alicuius mercatoris se creditorem dissimulans, alii idoneum esse affirmauerit, vt pecunia mutua daretur, vel merces habita fide de pretio venderentur, cum sciret facultatibus labi, & iamiam decocturum, & ex dictis rebus & pecunia creditis sibi satisfieri procurauerit, hunc qui decipiendi causa laudauit falso, actionem de dolo non euitare. Concedenda etenim est, qui pecuniã credit contra affirmantem. Idque propter dicta iura & l.seruus tuus.ff.eo.quam legem Bal.in hæc verba in summa est interpretatus. Qui fraudulenter exhortatur, actione de dolo tenetur, ẽt mouet me; quia non sola est affirmatio, sed decipiendi animus ex eo deprehenditur, quòd creditam pecuniam receperit. Et adde Accu.in d.l.quod si cum scires.qui citãdo d.l. seruus tuus. idem sensisse videtur. Adde etiam l.ea, quæ §.1.ff. de contrahẽ. emp.l.in causæ.§.1.ff.de mino.& quæ scripsit And. Tiraq.in cõ. de vt, re.pag.771.nu.49.

VLTIMAE PARTIS.

ARGVMENTVM.

Qui potiores in bonis decoctorum habeantur.

SMMMARIVM.

1. *Dominorum & deponentium si extant deposita in decoctionibus primo loco ratio habenda est.*
2. *Interpretatio ad §.quoties.in l.si hominem.ff.deposi.& l.si ventri.§.in bonis.ff.de priu.cred.*
3. *Depositarius si dominium transtulit, quo ordine vocetur in bonis decoctoris. & si vsuras recepit, priuilegium perdat, quod fallit in casu l. qui nominib.ff.de administ.tut.& de ratione.*
4. *Depositarij in bonis decoctoris simul admittuntur, nec ordo inter eos spectatur, sed satisfieri debet pro rata, temporis prioritate non considerata.*
5. *Venditores mercium an ceteris creditoribus hypothecam habentibus in ipsis mercibus venditis præferantur, vbi quòd non, nisi sibi speciali hypotheca in venditionibus præcauissent.*
6. *Pactum, quòd res vendita sit obligata sufficit, si in eodem instrumento post rei traditionem adijciatur.*
7. *Cautela pro venditore, cum de fide emptoris dubitat, ut in venditione adijciatur rei venditæ, dominiũ non intelligi translatum, quo ad pretium non soluetur.*
8. *Merces venditæ si non extant, quòd in alijs locum earum subrogatis, non censeatur inducta hypotheca.*
9. *Contrahens cum mercatore, non tamen ex eo, quòd mercator sit, tacitam habet hypothecam.*
10. *Mutuans ad merces emendas caret hypotheca, & solum in personalibus habet: priuilegium est enim speciale in pecunia pupillari ad rem emendã quòd hypotheca competat.*
11. *In hypothecarijs creditoribus regula, prior in tempore potior in iure, procedit etiam, si res hypothecata posteriori tradatur.*
12. *Quæstio notabilis in materia hypothecæ circa prioritatem.*
13. *Regula, prior in tempore potior in iure procedit, etiam ratione horæ & ratione ordinis scripturarum, & ad id notabilis declaratio.*
14. *Promittens aliquem indemnem conseruare non sub conditione, sed per modum causæ ad diem obligatus censetur, cum scilicet damnum passus fuerit.*
15. *Obligatio illa dicitur antiquior, cuius dies antecedit, licèt altera ratione horæ alteram præcedat.*
16. *Creditores chirographarii omnes pro rata vocantur in bonis decoctoris temporis diuersitate non considerata, & de ratione.*
17. *Hypothecarij creditores præferuntur, nisi in fraudem hypotheca sit adiecta, vtputa si a fugitiuo, & eo, qui non soluendo est, in debito etiam vero sit addita.*
18. *Dictio, pro rata, quid significet, relatiuè.*
19. *Priuilegia non ex tempore existimantur, sed ex causa. Etsi eiusdem tituli fuerint, concurrunt, licet diuersitas temporis in his fuerit.*
20. *Mercator, qui in varijs, & diuersis locis habebat traficum vnum negociationis, si decoxerit, quòd creditores omnes non sint confundendi, sed separatim in quocunque loco vocandi, in eo tamen quod superest alij admittuntur.*
21. *Mercatores, qui duas negociationes exercuit, & separatim habuit creditores, si decoxerit, separatim in qualibet negociatione vocantur creditores.*
22. *Lex procuratoris, in §.si plures, quæ loquitur in tributoria, & seruo, quòd in libero homine locum habeat.*
23. *Priuilegiarij, & hypothecarij creditores in tributum non vocantur.*
24. *Instrumenta negotiationis illius contribui debent, & quomodo, quia plerunque apparatus ex merce sunt.*
25. *Quæstio notabilis ad discernendum, num vna, vel plures sint negociationes.*
26. *Interpretatio ad l.procuratoris.in § si plures.ff.de tribu.*
27. *Banchum vulgare verbum, quam interpretationem habeat.*
28. *Solutum a decoctore vni ex creditoribus, an possit ab aliis creditoribus reuocari.*
29. *Creditor anterior generalem hypothecam habens, an possit pecuniam solutam, & bona fide consumptam reuocare à creditore posteriori.*
30. *Priuilegiarij creditores habent ius reuocandi pecuniam solutam & bona fide consumptam.*
31. *Hypotheca etiam in pecunia consistit.*
32. *Fortiora sunt iura, quæ nobis facto nostro quęrimus, quam ea, quæ a lege nobis conceduntur.*
33. *Vigilando quis suam conditionem meliorem non facit in tributoria actione, & idem quod in tributoria est in actionibus, quæ dantur occasione negociationis.*
34. *Creditor a mercatore, qui decoxit, si sibi vult satisfieri, debet præstare cautionem se pro rata refusurum, si alij emerserint creditores, secus in alijs actionibus quæ ratione negociationis non dátur, satisfieri enim debet his, qui primi veniunt.*
85. *Cautio præstita a creditore in exactione facit, ut uigilando suam conditionẽ meliorem non fecisse dicatur.*

POstquam duce Baldo complures iuris articulos disseruimus, & in hac vltima parte ad Iurisconsultissimum Baldum, tanquam ad sacram anchorã confugiemus. Nec enim nobis quærentibus, Dux magis expertus, magisq; valens in proposita quæstione se offert. Igitur nil disperandum duce Baldo, & auspice Baldo. Verùm quia licet doctè, non tamen clare, & plenè (ut quotidiana materia expostulat) disseruit, nos vt solemus, apertius, & plenius attingemus, Bald.enim in consilio 400.in libris thesaurariæ, numero 8.lib.5.& in consi.432. Casus talis est, lib.1. disputat, & in l.pro debito, C.de bon.aut.iu.poss.ait in hæc seu similia verba: Mercator labefactata fide decoxit & aufugit, insurgunt deponentes, & petunt depositum. Vendentes instant, & petunt pannos, aut pretia. Hypothecarii se offerunt, & se præferendos

rendos aiunt. Vxores verò & Nurus dotium suarum causa se potiores inquiunt, concurrunt & alii pro extortis vsuris. Nonnulli pro furtis & inuasionibus factis. Denique & alii simplices priuilegiarii eorum causam meliorem esse dicunt. Quæritur igitur, quo ordine satisfieri debeat, quorumve causa sit prior. Idē Baldus respondit.

1 † Primo loco rationem habēdam dominorum rerum. Verbi gratia deponentis, si extat depositum, ff. de priui. cred. l. si ventri. §. in bonis. Sed quia Bald. (vt vides) depositariorum causam plenius non attigit, sed primoribus (vt aiunt) labris, placet nobis plenius tractare. Sciendum est igitur, duas leges prima fronte contrarias legentibus videri, scilicet. §. proximè relatum, 2 † & §. quoties. situm in l. si hominem. ff. depo. Dicitur enim in §. in bonis. post priuilegia, in bonis mensularii vendendis admitti, q̃ deposuerunt. At in §. quoties. legitur, quoties foro cedunt nummularii, primo loco rationem haberi depositariorum, & ante priuilegia. Accurs. vtrobique soluit, verum iudicio meo Paul. Castr. in citata l. qui hominem. clarius rem explicat, quem addendo ferè in singulo quoque capite referemus. Ait enim, si deponens dominium non transtulit, quia in sacculo forsan deposuit, & in re deposita, quæ extet, omnibus præferendus est deponens, & quidem ante priuilegia realia & personalia. Et hoc totum facit dominium, quod est penes deponentem, vt aliis præferatur. l. cum fundus. §. seruum tuum. versic. quò ad peculiares. ff. si certum peta. l. si filiusfami. ff. eod. l. procuratoris. §. si plures. versi. sed si dedi. ff. de tribu. Quibus adde legem, si ventri. §. in bonis. supra citatam in illis verbis, si tamen nūmi extant, vendicari eos posse puto à depositariis, & futurum eum, qui vendicat ante priuilegia. Si verò dominium depositarius transtulit, 3 † ēt si pecunia reperiatur in bonis decoctoris, idem de ea, quod de aliis bonis est iudicandum; quoniam in creditum abiit. dicto §. si plures. in ver. sed si dedi. & hoc casu cum de decoctione personali tantum tractandum sit, siquidem deponēs recipiebat cōmodum, vt puta vsuras eius causa potior, meliorve aliis creditoribus non est, nec hic separandus est à cæteris aliis creditoribus, & meritò, aliud est enim credere, aliud deponere. dicto §. quoties. & §. in bonis. vbi Ange instruit aduocatum, vt diligenter procuret libros mercatoris, eiusdemque decoctoris inspiciat, vt sciat, an vsuras receperit depositarius, nec ne. & vide q̃d eleganter idem Ange. scribit in consilio 207. Reperitur, in prima dubitatione, sed & his addes l. Lucius. & l. die spōsaliorum. in §. 1. ff. deposi. & eund. Ang. in l. priui. ff. de priui. credi. versi. vlti. conclude. qui ait, sic dictam legem, die sponsaliorum intelligendam. Videbis etiam Bald. nostrum in l. fi. C depo. & Salyce. ibidem in vlti. quæstione, inquiunt enim, ratione dominii, vbi deposita reperiuntur, depositarios præferendos, sed si deposita non extant, quia de personali actione tractandū solum est, depositarii cæteris diuersam actionem ex titulo habentibus præferūtur, nisi ex eis aliquis vsuras acceperit: is enim priuilegium perdit, & similis est aliis creditoribus.

Quæ vera sunt, nisi aliquis ex aliis creditoribus potior sit in priuilegio, vt in casibus notatis ab Accursio in l. si hominem, & quod diximus depositarios accipiendo vsuras priuilegium perdere, temperandum est in casu l. qui nominibus. ff. de admi. tuto. & ratio temperamenti illa redditur: quoniam in d. l. dupli ci de causa priuilegium concessum extitit: quia scilicet depositarius, & quia pupillus. Vnde si vna deficiat, depositi, scilicet alia remanet, quia pupillus. §. affinitatis. instit. de nupt. quæ ratio ex mente, & verbis doctorum est. Subdit deinde Pau. sed si vsuras deponens non accipiebat, & alii creditores erant, qui hypothecas habebant, & hi ratione iuris realis præferendi sunt. l. pro curatoris. §. si plures. versi. planè. ff. de trib. l. pro debito. C. de bono. aut. iud. poss. Si verò alii creditores non habebant hypothecam, nec priuilegium in personalibus actionibus, & depositarius præfertur. l. si hominem. in §. quoties. in prin. citata. At vbi priuilegium in personalibus actionibus habebant, & siquidem impensæ funeris, & hæc causa cum bona soluendo non sunt, p̄cedit ff. de religio. & sumpt. fune. lege penultima. Idem in aliis casibus notatis ab Accur. in dicto §. qui hominem, in versi. depositariorum, vt illi creditores priuilegiarii præferantur, & ita intelligendus est in §. in bonis, dum dicitur, depositarios post priuilegia admitti, & extra illos casus deponentes admittuntur, sicque intelligendus est. §. quoties, in quo legitur, ante priuilegia habendam rationem esse depositariorum. Quibus addes Bal. & Salyc. in loco proximè relato, & eundem Bal. in consilio 382. in quæstio. Milani num. 17. volum. 5. & Paul. met Cast. qui idem probauit in consilio 285. visis & ponderatis. &c. nume. 4. in prima parte. Denique quantum ad depositarios attinet de q̄bus proximè diximus, illud quæritur, 4 † vtrum ordo spectetur eorum, qui deposuerunt, an verò simul omnium depositariorum ratio habeatur? Et constat simul admittendos, ut Iuriscō. ait in fin. dicto §. quoties, & vide l. sequen. Satisfieri ergo debet cuilibet pro rata, prioritate temporis non considerata, nisi (ut diximus) alter eorum vsuras receperit: is enim habetur ac si depositi titulum non haberet, ut Salyc. probat, in d. l. fi. quibus addes Franc. Rip. in dicto §. in bonis, num. 8. Illic enim ita scriptū est. Nota, quòd concurrentibus pluribus creditorib. hi, qui gratis crediderunt, præferendi sunt fœneratoribus, etiam anterioribus. Ita hunc tex. notauit Bal. in l. fi. C. dep. in fi. quinimmo gratuiti creditores poterant cessa sibi actione hypothecaria contra vsurarios, quorum bona sunt tacitè hypothecata debitori, pro vsuris extortis, vt notatur per gl. & omnes in ca. cum tu. & in c. tua, de vsu. & per Albe. in l. pro officio. C. de adminst. tuto. hypothecaria agere, vel habito prætorio pignore, hæc ille, qui alios citat & quędam addit. Sed quoniam forsan nimis generaliter locutus est, relatus enim Bal. loquitur in eo, qui deposuit, & vsuras recepit, vt priuilegium perdat, vidi aliàs iudicem verbis prædictis motum contra Iudæum (cui permissu principis licebat fœnerari) sententiam dixisse, vt Iudæus, qui pecunias sub vsuris credidisset, licet sibi instrumento, & hypotheca cauisset, ratio tamen hypothecę, seu quòd prior esset, non haberetur. Beneuenutus autem contra mouit cum. l. Lucius. ff. qui potiores, vbi quòd is potior sit, non tantum sortis, sed vsurarum nomine quæ accesserunt, & scripsit Neg. in tracta. de pignor. in secundo memb. quinta par. num. 14. & iuris priuilegia facilius amittuntur, quàm ea, quæ quis facto suo sibi quæsiuit, vt infra dicemus, nu. 31. & seq. dicebamque iuris interpretes, secundùm relata loca intelligendos.

5 † Nunc vnde diuerteram ad Bal. redeo. Ait Bald. secundo loco habendam rationem esse venditorum mercium, si merces extant, idest, merces ipse venditoribus reddēdę sunt, tanquam pro pretio eis singulariter obligatæ. Sed si quæ amplioris pecuniæ essent, id commodo aliorum creditorum cedere. ff. de acti. emp. l. Iulianus. §. offerri. Hæc Bald. cuius sententia explosa est. Si enim fuit habita fides de pretio, & consequēter translatum fuit dominium, hypothecarii creditores præferūtur: quoniam in ius creditorum abierunt. l. procuratoris. §. si plures. versic. sed si dedi. ff. de tribu. & ita receptum esse patet ex comm. doct. in l. si cum dotem. §. fi. ff. solu. matrimo. & ex scriptis Neg. in tracta. de pig. in 2. memb. 5. par. nume. 13. & Franc. Rip. in l. si ventri, in §. in bonis. num. 6. & sequen. ff. de priui. cred. & vide quæ plenè scripsimus in hoc ipso tract. in 3. par. ver. hic subiungi potest, nume. 31. Et his addes Bal. nostrum in l. fi. C. com. rectius sensisse, vbi quæstionem hanc frequētem ait inter mercatores, & Paul. Cast. in d. §. si plures. Verum Salyc. in ead. l. pro debito, ait Bald. sententiam intelligi posse, vbi venditores sibi consuluissent, vt venditæ res sibi specialiter obligatæ essent, quod totum pretiū solueretur, quo casu verum est, venditores creditoribus anterioribus etiam hypothecas habentibus præferri, & bene cēsuit Sal. vt in l. licet. C. qui pot. in pignor. habe. & scripsit Franc. Cur. apud Alexan. in l. si cum dotem, in §. fin. ff. solu. matri. Adde Ias. in l. qui Romæ. in §. Callimachus. num. 8. ff. de verborum oblig. & scripsit Negus. in trac. de pign. 2. memb. 5. par. num. 29. & seq. vbi etiam disseruit, num generalis hypotheca sufficiat, & probat Ias. in consilio 111. volum. 4. Matth. ab Aff. dec. 306. vir & vxor, sed idem Neg. in eodem tractat. in 4. parte numero 55. bellissimè disputat. 6 † Num tale pactum, quòd res vendita sit obligata, sufficiat, si in eodem instrumento post rei traditionem adiiciatur? & putat pactum adiicendum, vel in initio cōtractus ante traditionem, vel saltem in ipsa traditione. Quod si non in initio contractus, nec in ipsa tradititione rei, sed post traditionem adiiciatur, aliis creditoribus anterioribus emptoris, eiusdēque decoctoris nō officeret, quinimmo eorum ratio priori loco habebitur. mouit eum, præcipuè l. 1. in §. fi. ff. de reb. eor. cum l. sequen. item l. licet. C. qui potio. in pignor. habe. Item ait, post quàm quæsitum est dominium emptori statim ius creditoribus anterioribus hypothecas habentibus acquiritur. Vnde idē venditor pactum in præiudicium creditorum adiicere non valuit, argum. l. id, quod nostrum, ff. de regu. iur. & his addes, quæ plenè præceptor meus Lud. Goz. scripsit in consilio 15. & consilio sequen. Licet autem non insubtiliter Negusan. motus sit. Carol. tamen Ruy. in consilio 214. colum. 5. numero 10. volu. 1. & Cur. Iun. in consilio 146. & sequen. contra sensere: putant enim sufficere, si in eodem instrumento pactum adiiciatur, antequam contractus in mundum sit relatus, quorum sentētiam æquiorem puto, ac probabiliorem, & ex facto peritus, & prudens iudex secundùm hanc sententiam iudicauit, & rectè, & videbis Matth. ab Affl. decis. 306. in fi. vir & vxor.

7 † Cautius igitur erit venditor, si cum de fide emptoris dubitabat, rei venditæ dominium non transferat, quò ad pretium non soluetur: hoc enim modo potest, licèt pactum simpliciter adiectum in venditione, quòd dominium non transeat ad emptorem, non valeat. l. cum manu sata. §. fina. ff. de contrahend. emptio. & scribit Abb. in consilio 65. viso quodam. libro 1. Deci. in consilio 440. superioribus. & quid in hoc pacto scripserit Matthæ. ab Afflic. decis. 238. nobilis & c. si liber legito. & Andr. Tiraq. in com. de vtroq; ret. §. 1. glo num. 34. vsque ad num. 37. pag. 48. & seq.

8 † Subiungit idem Bald. in citata l. pro debito. (vt aliquando ad eum redeamus) Si merces non extant, sed sunt venditæ, & aliæ loco earum subrogatæ, verius esse puto hypothecam à iure inductam non esse; quia sola res vendita est pro pretio obligata (quod reprobauimus) non autem alia res empta ex pecunia inde redacta. ff. de in rem ver. l. quidam. vbi lex notabilis valde. & est ratio: quia pretium ex illa re redactum non censetur obligatum, ergo nec res, quæ ex eo emitur. & idem in permutatione, vbi species est in obligatione, vt non succedat alia loco alterius. ff. de verborum signification. l. Labeo. & l. mater. C. de rei vend. Hæc ille. Placet sententia Bald. vt hypotheca inducta non intelligatur, & meritò idem Bald. in l. procuratoris. in §. si plures. ff. de tribu. ait.

9 † Licèt quis cum mercatore contrahat, non tamen ex eo, quòd mercator sit, tacitam habet hypothecam. Citat eam. l. sequen. versicu. quid tamen. & Bald. sententiam probare poteris ex his, quæ Bart. & alii iuris interpretes scripsere in l. si cum dotem. in §. fin. ff. solu. matrimo. vbi etiam inquiunt, 10 † si ad merces emendas pecuniam expresè aliquis mutuauerit, & huic præferendum generalem anteriorem habens hypothecam: quoniā cui modo prædicto mutuauit, caret hypotheca, solum enim in personali priuilegium habet, quo creditoribus personalem habentibus duntaxat præferendus est. glo. in l. quod quis. ff. de priuileg. credi. Barto. & Saly. in l. interdum. ff. qui pot. & scribit Negus. in tract. de pigno. in 2. memb. 5. parte numero 5. & numero 13. in quo loco alios refert, & ita receptum esse ait, & idem Negus. tractauit in 4. memb. 2. parte numero 203. subdens ius singulare esse in pecunia pupillari ad rem emendam, ut sit tacitè hypothecata, etiam cum priuilegio prælationis pro restitutione mutuatæ pecuniæ. l. idemque. vbi Bar. ff. qui potio. in pigno. hab. Et quoniam inter hypothecarios creditores, quorum causa sit prior, Bal. non disseruit, nos etiam consulto omittemus, & quia plenè quidem, & non ineleganter tractauit Negu. in trac. suo de pign. & hypo. maximè in 2. membro 5. parte pauca tamē subiiciemus.

11 † Et illud primum, quòd durum mercatoribus videtur regula illa in hypothecis, qui prior est in tempore, potior est in iure, vt in regu. qui prior, de regu. iur. in sexto. locum etiam habet, si creditori posteriori res hypothecata tradat̄, adhuc enim prior est potior. l. si prior. §. fin. ff. qui potio. quod Negu. adnotauit in eodem tract. 2. memb. 5. part. nu. 7. quod no. Vidi enim aliquando mercatores posteriorem creditorem, cui res tradita est, potiorem facere quodam colore, q̄ posterior non credidisset pecuniam, nisi pignore sibi præcauisset.

12 † Ex facto etiam quæstionē in decoctione Benedicti ab Auria agitatam audi, cum Benedictus mille scutos Nicolao deberet, obligauit se Titius Calend. Martii, & quidem in forma valida, si Benedictus infra octo menses non solueret in præstituto die de suo soluere. Eodemq; die Calen. Martii, & incontinenti Benedictus Titium indemnem seruare promisit, & quidem sibi cauit Titius instrumento adiecta bonorum omnium hypotheca, dictoque die Calend. Martii, diuersa tamen, ac posteriori hora coram eodem tabellione idem Benedictus ex causa se obligauit Gellio ad summam scutorum quingentorum, similiter instrumento, & hypotheca in eo adiecta, ac dilatata solutione ad octo menses tractatum fuit, cum Benedictus in die dicto octo, scilicet mensium Nicolao mille non soluisset, & idem Titius longe post præstitutum diem octo mensium Nicolao de suo soluisset, vter potior in bonis Benedicti decoctoris habendus esset.

13 † Dicebat Titius se potiorem: quoniam prior in tempore potior in iure (vt proximè diximus) quæ regula procedit, etiam ratione horæ, vt notatur in l. si pluribus. in §. fin. ff. de sol. & scribit plene Soc. in l. 1. numero 11. & sequenti. ff. soluto matrimo. & Marsi. singu. 319. hora & c. Dec. in consilio 369. & diligenter & c. columna fin. Probabat etiam eius sententiam Titius ex ordine scripturarum. Constabat enim ex libro tabellionis se priorem in ordine, & citabat Ang. in authen. de hæred. & fal. §. etenim. dixisse, si in eodem instrumēto bona sunt obligata primò Seio, deinde Caio, hypothecam Caii posteriorem esse propter ordinem scripturæ, & vt inquit Bal. in l. aduersus. C. de fur. prior est in tempore, qui potior est in ordine scripturæ, citabat etiam l. quoties. ff. de vsufru. & l. si quis ex argentariis, §. si initium. ff. de eden. & quæ scripsit Felyn. in c. pastoralis. numero 7. & sequen. de resc. & Negu. in tract. de pigno. in 4. membro 2. parte nume. 125. & Mat. ab aff. dec. 387. in vno & c. Addebát etiā Titius Benedictum, qui eum indemnem conseruare 14 † promiserat, non sub conditione obligatum censeri, sed per modum causæ ad diem, cum damnum passus fuisset: vt eleganter scripsit Alexan. in consilio 32. volumi. 4. & Deci. in consilio 551. plenè, & subtiliter, numero 7. Vnde retrotrahitur obligatio l. qui balneum. & l. potior. ff. qui potio. in pignor. habe. & cessat propterea illa inspectio, an sit obligatus sub conditione ex causa, vel mista, vel potestatiua potius, quæ non retrotrahitur. In quo iuris articulo scripsit Negu. in non semel relato tractat. in secundo mem. 5. par. num. 17.

Ex contrario dicebat Gellius suam causam meliorem, cum dies obligationis indemnitatis promissę a Benedicto Titio tūc venerit, cum Titius damnum passus extitit. Cum autem proponatur, & constet, Titium damnum passum post diem obligationis suæ, meritò se præferēdum. Probabatque, ac se defendebat, & §. fin. qui incipit, Lucius. sito in l. si pluribus. ff. de solut. & auctoritate clarissimi Iurisconsulti Paul. Castren. eodem in loco, 15 † qui ait, illam obligationem dici antiquiorem, cuius dies antecedit, licèt altera ratione horæ alteram præcedat, & Iurisconf. id dixisse asseuerabat, eodem in loco, & consequenter declarabat, quod dicitur, creditorem ratione horæ priorem esse, temperandum locum non habere, vbi dies posterioris obligationis antecederet. Nec mouere quenquam debere, si quispiam diceret, in eodem creditore Iurisconsul. in dicto §. Lucius. locutum esse. Nam ex verbis Iurisconsul. & Paul. apertè colligi asseuerabat, illam obligationem antiquorem, cuius dies antecedit. Cum ergo dies obligationis suæ antecessisset, meritò sui primo loco rationem habendam esse. Idemque Gellius dicebat non referre in personali obligatione Iurisconsul. qui, quoniam hypothecaria actio personali accedit. Idem ergo debet esse iudicium, vt in regu. accessorium. de regul. iur. in 6. & probatur in l. 2. & his, quæ ibidem iuris interpretes scripsere. C. per quas perso. nob. acquir. Item ex his, quæ scripsit Bart. in l. solutum. §. per liberam. ff. de pigno. actio. & quod naturam principalis obligationis sequatur, scripsit plenè Negu. in d. tracta. in 4. membro 2. par. nume. 62.

Pronuntiauit iudex, Titium priorem, & potiorem in bonis Benedicti decoctoris. Nec iudex aut Titii aduocati, his, quæ nō insubtiliter, in iure proposuit Gellius, respondere, Lector igitur cogita: & quædam alia, quæ ad hypothecarios creditores attinent, attigimus in ea parte, in qua de contractibus disseruimus.

16 † His igitur cognitis, ad Bal. redeo. Ait Bal. utimo loco, omnes chirographarios vocari pro rata non considerata in his tēporis diuersitate; quia licitum est debitori, per cumulum creditorum facere deteriorem causam priorum creditorum neque dominium neque hypothecam, neque priuilegium habentiū. ff. de sepa. l. prima. § ex contrario, & hæc est ratio, quare in chirographariis creditoribus non consideratur tempus, quam rationem tene memoria. Hactenus Bal. cuius rationem probare poteris ex his, quæ scripsit Ancharan in consilio 101. ex prædicto themate & c. & ex eo consilio Fran. P. inter consilia Soc. nume. 76. volu. 4. quos Negusan. retulit in d. tractat. in quarta parte numero 51.

In summa ex verbis Bald. in l. pro debito, & quem ad verbū etiam retulit Pet. Vbal. in tract. de duobus fratribus, octaua parte, numero 32. collige rerū dominos cæteris præferendos post hos hypothecarios admitti: quia hypotheca rem sequitur. l. rescriptum. ff. de pact. l. distractis. & l. pignoris. C. de pigno. & quia creditores sibi magis consuluerunt, vnde fortius sibi acquirūt. §. furti. institu. de obliga. quæ ex delic. nasc. & inquit Angel. in l. priuilegia. ff. de priuileg. credit. quod etiam in his bonis procedit, quæ a chirographariis creditoribus prouenere (vt diximus) & probatur. in l. procuratoris. §. si plures. versicu. quid tamen. ff. tribu. & probat Paul. in consilio 315. uidetur dicendum, in prima parte. Sed 17 † quod diximus, hypothecarios præferri, verum quidem est, nisi in fraudem creditorum decoctor se debitorem cum hypotheca constituerit: ut scribit Baldus in consilio 432. Casus talis est, volumi. 1. tractat enim Baldus de eo, qui postquā aufugit, se debitorem alicuius cum bonorum obligatione constituerit, & ratione bonæ summæ, & quia à fugitiuo obligatio facta extitit: etiam si verus debitor fuisset, cum debitor non soluendo erat, in tributum cum aliis vocari ait. Et illud placet adnotandum, quod in fine consilii idem Baldus subdubius de p̄latione ait, non esse admittendum: quod statim ostendemus. Hypothecarios autem priuilegiarii creditores in personalibus sequuntur. l. sed an hic. ff. quod cum eo. l. ex facto. in fi. ff. de pec. ff. de iure fisc. l. deferre. § fin. Postremò, reliqui creditores habē18 tes personalem sine priuilegiis in tributum vocantur. † Tributio autem fit pro rata eius, quod cuique debetur. Idque & ratione Baldi, & addo singularem l. Procuratoris. in §. si plures. cum l. sequenti. ff. de tribu. & Pau. Cast. in consilio 285. Visis & ponderatis, in prin. & colum. fin. volumi. 1. & postquam de nomine p rata meminimus. Vide quid de eo scripserit Andr. Tiraquel. in comm. de vt. ret. §. 11. glos. 8. pagina 519. Verùm quia Baldus de priuilegiariis creditorib. non disseruit, nos etiam missam hanc quæstionem faciemus, & illam de dotibus. Tum quia aliqua attigimus: tum etiam quia extat titulus de priuil. cred. in qua præcipue vide l. priuilegia. & quæ ibidem Accursius & Angelus notarunt, & plenius Fran. Ripa, ad quem confugies, & summæ regulam 19 † ex illa l. priuilegia personalia, non ex tempore æstimari, sed causa: & si eiusdem tituli fuerint, concurrunt, licèt diuersitas temporis in his fuerit, & de priuilegio mutuantium in refectionem ædificiorum, scribit Decius post alios in l. creditor. ff. si certum petat. De dotibus etiam sunt, qui plenè, & eleganter scripserint.

Reliquum est, vt quædam singularia in decoctionibus mercatorum

catorum referamus, quæ vna cum Pau. Ca. ex eleganti & singulari l. procuratoris. in §. si plures. vsque in fi. & legibus sequentibus colligemus, & illud primum quæro, mercator quidam in 20 variis & diuersis locis habebat tabernas, † seu mensam eiusdem negociationis, & (vt nostri recentiores Iurisconsulti dicunt) apothecas & traficum, vt puta Anconæ, Romæ & Florentiæ. deinde labefactata fide decoxit. Num creditores omnes, & qui Romæ, Anconæ, & Florentiæ contraxerunt confundendi, seu commiscendi erunt, & in tributum vocandi, vel separatim, & ait Paulus separatim vocandos, idest, creditores, qui Romæ cōtraxerunt, non sunt audiendi in bonis existentibus. Florentiæ, quò ad integrè non fuerit satisfactum creditoribus, qui Florentiæ contraxerunt. Solum enim audiendi sunt in bonis, quæ Romæ sunt. Si tamen solutis creditoribus, qui Florentiæ contraxere aliquid ex bonis, quæ Florentiæ sunt, supererit, id, quod superest, creditoribus Romæ tribuendum est. ff. de mili. test. l. si certarum, in fi. & in prin. & hoc ait Pau. probari in princ. illius §. vsq; ad versic. planè &c. in quo loco prius Ange. notauerat. Sed his adde in eodem prin. §. prædicti probari, si mercator duas nego-21 ciationes exercuisset, † puta sagariam & lintheariam, & separatos habuerit creditores in dictis mercibus, separatim eos in tributum vocari, & illa ratio in prædictis redditur: quia vnusquisque creditor magis merci, quam mercatori credidit: & ne ex alterius re, mercede alii indemnes fiant, alii damnum sentiant, & consequenter ex his nota legem illam loquentem in tributoria, & in seruo, & in libero locum habere, quod & Gul. relatus a Paulo Cast. sensit & probauit, Ang. Are. in §. introduxit. in quinto notabili, & in fi. instituti. quod cum eo. & idem ex facto consulto placuit Paulo nostro, ut patet in consilio 285. Visis & pōderatis, in prima parte, qui id disputando declarat. Verum non me latet Raph. Cum. acutissimi ingenii virum in consilio 172. Titius & Seius, contra sensisse. Ait enim, fuisse consultum. §. si plures. loquentem in seruo, & in libero locum habere, propter rationem textus, & si creditores, qui ratione vnius negociationis contraxere, non concurrent cum contrahentibus ratione alterius. Nec obstare dicebat. ff. de administra. tuto. l. inter tutores, & quod notatur C. de compen. l. 1. quia licet fiat compensatio debiti, & crediti ex diuersis negociationibus in præiudiciū debitoris: non tamen in præiudicium creditorum eius. Putat tamen idem Rapha. §. si plures loquentem in seruo, ad liberos homines non esse trahendum. Mouet eum: quia non legitur, iure cautum priuilegium dari creditoribus, eo quòd contraxerunt ratione diuersæ negociationis: cum æs alienum vniuersas facultates imminuat, & totum patrimonium respiciat. ff. de iudic. l. fideicomm. in §. tractatum. Nec subdit reperisse, hanc esse 22 iustam causam interpretandi separationem, † si diligenter inspiciatur titulus, de priuileg. cred. & de sepa. & addit. §. si plures. loqui in tributoria, quæ propter sciētiam dominii datur, vt vocetur in tributum, quod ex ea merce &c. ff. de tribu. l. procu. §. p hanc. & sic solum cum agitur tributoria, idest, vt dominus uocetur in tributum. Nam cum ratione domini illius negociationis, cuius causa contraxit, sequitur, quòd etiam inter eos fit illa separatio; quia dominus vnicuique eorum præfertur in diuersa negociatione, & concurrit cum quolibet eorum in eadem negociatione. Vbi ergo non ageretur tributoria, sed simpliciter de peculio, vel de in rem verso, tunc non fit illa separatio: vt l. penult. eodem titu. Ex quo apparet, quòd in libero, ubi nō agitur tributoria, sed simpliciter ratione crediti, non habet locum. Item nec ratio illius. §. si plures. habet locum in libero, vt quasi videtur scripsisse ibidem Guli. cum magis videatur credi personæ. Sed in seruo bene habet locum, propter naturam tributoriæ, quæ est ratione illius mercis, & domino sciente, subiicit etiam nonnullos citasse. l. si cum militi. in principio, ff. de compen. & ff. de testamen. milit. l. si certarum. §. 1. de sepa. l. 1. §. si filii, quæ nihil faciunt, si bene intelligantur. Propter ea, quæ se scripsisse ait in d. l. si certarum. & in dicto §. si filii. Hæc Raphael in verba suprascripta. Ego autem a Paulo, Angel. Gul. & Ange. Aret. inter iuris præceptores enumeratis dissentiendum nō putaui, qui §. si plures. in seruo & tributoria loquentem, & in libero locum habere senserunt, secūdùm ea, quæ supra retulimus. Nec moueat, quod Raphael non insubtiliter dicebat. Et primū quod ait, non esse iure cautum, priuilegium dari creditoribus ex eo, quòd ratione diuersæ negociationis contraxerint: cum æs alienum vniuersas facultates respiciat. Est enim considerandum hic nullum esse priuilegium, sed ex bono & æquo ac optima ratione inductum esse, vt creditores separatim in negociationibus, quarum causa crediderunt, vocentur. Vnde ad exemplum tributoriæ, æs alienum totum patrimonium non respicit, cum mercis &c. & hæc est iustissima causa, vt negociationū non fiat confusio. Non est ergo curandum, si in titulo de separ. non legatur. Accedit, quod ex decreto prætoris separationem impetrare frustra est, cum separationes negociationū ipse mercator prius fecerit. Nec etiam moueat, quod dicebatur, cum agitur tributoria, dominum vocari in tributum. Sed vbi agitur de peculio, vel de in rem verso, non fit separatio, ex quo subdit apparere, quòd vbi non agitur tributoria, sed ratione crediti separationem cessare. Sciendum est enim, vbi dominus conuenitur de peculio priuilegium habere, vt æstimatio peculii fiat deducto eo, quod sibi, hisque, qui in sua potestate sunt, debetur, vt inquit Iurisconsul. in lege prima. ff. de tribu. vbi etiam Accursi. notauit, quod prætor summa æquitate moderatus est, excipiendo casum, quando seruus in peculiari merce, sciente domino, negociatur: erat enim periniquum, quod ille, qui cum seruo in illa merce sciente domino negociaretur, domino postponeretur, ideo prætor illam actionem introduxit, per quam dominus in tributum cum cæteris creditoribus vocatur, qui cum seruo illius mercis causa contraxere, & ex quacunque causa sibi debeatur, vt scribit Are. in §. introduxit. insti. quod cum eo. Nec propterea sequitur necessario, vbi nō agitur tributoria ratione crediti cessare separationem, separatio enim inducta est: quia separatos habuit seruos creditor in negociationibus, & æquitas ac ratio naturalis suadet, vnumquemque vocari in illa negociatione, in qua credidit, quod Iurisconsul. innuit in dicto §. si plures in illis verbis, æquissimum puto separatim tributionem faciendū, ne ex alterius re, merceve alii indemnes fiant, alii damnum sentiant. Denique nō refragatur, quod dicebatur, illam rationem locum habere in seruo, non autem in libero propter tributoriæ naturam. Tum, quia ratio illa generalis est, tum etiam quia & libero conuenit. Vt enim in seruo secundum separatas negociationes, qui separatim credidere, separatim vocari statutū est, cur diuersum in libero statuendum sit, non uideo. Quia verum est, magis merci, & illi negociationi, quam personæ mercatoris creditum: ratione enim illius negociationis præcipuè contraxere, & de qua ratione meminit Accursi. in l. si ff. de noui oper. nunciatio. Et hoc quam singulare, quamque quotidianum sit, nemo est profecto, qui nesciat, qui in foro versatus sit. 23 Huic tamen rei quędam adnotanda sunt. † Et illud primum, priuilegiarios & hypothecarios creditores in tributum non vocari: his enim ius pignoris saluū est, & illis priuilegium, vt in vers. 24 planè. ea l. procuratoris, & no. Are. in dicto §. introduxit. † Deinde & illud, instrumenta negociationis illius contribui debere, quod æquissimum est: quia plerunque apparatus ex merce sunt, vt idem Iurisconsult. ait in citata l. procuratoris, §. si propter mercem. & scripsit Ange. in loco proximè relato. Postremò adiiciendum est, quod ex facto consulto placuit Pau. Cast. in relato consilio 285. visis parte prima. De eo enim quæritur 25 apud eum † quidam nummularius seu mercator mensam nummulariam exerceret, seu in permutandis pecuniis versaretur, & duos libros rationum conscripsisset, alterum, in quo creditores mensæ, & illius negotiationis descripsisset, alterum vero, in quo generaliter omnes creditores adnotasset. Num quia codex mensæ nummulariæ publicè tenebatur, alius verò clam, & libro mensæ maior fides habenda erat, quàm alteri libro mortuo mercatore, seu nummulario in bonis eius creditores descripti in libro nummulariæ mensæ aliis potiores sint? Et ex his, & quibusdam aliis, quæ proponebantur omnes confundendos, & in tributum vocandos probat, nec creditores nummulariæ negociationis audiendos esse ait, si potiores in illa mensa, & rebus eiusdem dicant, & tanquam separatos creditores in separata negotiatione iuxta non semel relatum §. si plures.

26 † Ait enim hoc admittendum, quando creditores, qui in alio libro notati erant in negociatione aliqua diuersæ negociatione mensæ nummulariæ crediderint. Vbi enim duas negociationes quis exercet, creditores cuiuslibet negociationis magis negociationi, quàm personæ credere censentur. At vbi quis negociationem vnicam exercuit, creditores, qui extra illam negocationem contraxerunt, concurrunt, & in tributum vocantur, cuius rei illam rationem reddit: quia hi, qui extra negociationem mensæ contraxerunt, non merci, seu negociationi alicui credidisse existimandi sunt, sed personæ. Vnde contraxerunt non tam ratione mensæ nummulariæ, quàm ratione totius patrimonii, & vniuersarum facultatum, declarat etiam Pau. Castren. vulgare illud uerbum Banchum, quam interpretationem habeat, & vide in simili quæst. Bald. in consilio 382. in 27 quinta parte. † Est hęc non quidem vulgaria sunt, sed singularia consideranda, & notanda ad declarationem prædictorum, & d. §. si plures.

Nouissimè prætermissis aliis quęstionibus, quas eodem in loco disseruit Paulus, ad propositæ materiæ pleniorem cognitionem, reique, de qua disputatur, finem, necessaria est illa inspe-28 ctio, & generaliter quærere. Num quod † vni ex creditoribus est solutum à decoctore, alius creditor reuocare possit? In quo iuris articulo quoniam loca doctorum sunt, in quibus plene hæc quæstio tractatur, sat esse duxi loca ipsa referre. Tractat igitur Barto. plena & eleganti distinctione, post Iacob. de Arena in l. pupillus. ff. quæ in fraud. credit. vbi Angel. plenius rem explicat, & bellissime scripsit Ioan. Andr. apud Specu. sub rubrica obli. & solu. versic. ex quo vidimus de solutione facta vni ex duobus reis. & Saly. in l. pecuniam. C. de priuil. fisc. doct. in l. fi. in §. & si præfatam. vbi Alexan. sub numero 8. C. de iure delib. Quibus addes

addes Ange. in consilio 208. Andreas Segnini, Paul. Castren. in cōsilio 169. viso puncto. in secunda parte, & videbis Negusant. in tractat. de pigno. in 2. memb. quintæ partis, numero 38. & in secundo membro tertiæ par. nume. 27. & plenè Matth. ab Aff. decisi. cxc. pulchrum dubium &c. qui cùm quæstionem quotidianam, & in citatis locis disputatam copiosè referat, & nos bre-9 uiter referamus. De eo enim quæritur apud eum. † Num creditor anterior hypothecam ex instrumento generalem habēs pecuniam posteriori creditori solutam & bona fide consumptam possit ab eo reuocare? Et ait, regio nomine sentētiam dictam, hypothecariam priori creditori non competere, & consequenter consiliarios sensisse, solutum, & bona fide consumptum reuocari non posse. Et quantū coniicio consiliarios mouit l. pupillus. ff. quæ in fraud. cred. l. si nō expedit. ff. de bonis auctorita. iud. pos. Et illud præcipuè: quia absurdū esset reuocationi locum esse. Finge enim ait Affli. plures creditores vnius decoctoris esse, & debitorem eundemque decoctorem secundis creditoribus soluisse, dum fides eius erat integra, si prioribus creditoribus agendi contra secundos, qui exegerunt, ius esset, totus mundus litibus vexaretur, & mercatores quodammodo commercio priuarentur, & in hoc versatur sacri cōsilii æquitas. Idem subiicit glos. in l. pecuniam. C. de priuile. fisc. loqui in 30 creditore priuilegiario † & similiter Barto. & creditoribus priuilegiariis ius reuocandi esse concedit (nec enim negare poterat) vt l. sed an hic. ff. quod cum eo. l. ex facto. ff. de pecu. & ff. de iu. fisc. l. deferre. §. fin. Hæc ille.

Sed licet Neapolitani cōsilii ratio, & auctoritas me magnopere mouerit, non tamen a Ioan. And. & cæteris legum prudētum verticibus discentio, est enim a frequentioribus receptum in facto proposito, quod scriptum est, reuocari posse, & meo quidem iudicio. l. clara sancitum est, vt patet in l. fi. §. & si præfatam, versic. sin verò creditores, & versic. seq. C. de iu. del. Et animaduertendum est, vbi pecunia consumpta est, non de hypothecaria actione (vt Aff. ait) tractandum esse: tunc enim cum pecunia extat, quia in pecunia etiam hypotheca consistit, vt ff. 31 qui potio. in pign. hab. l. idemqúe. † in fin. ff. de pign. l. si fundus. §. in vendicatione. Hypothecaria agitur, vbi dicitur idem iuris esse, si dolo desiit possidere. At vbi (vt in proposita quæstione) bona fide pecunia consumpta est, condictione ex l. agendum est, vel in factum actione, vt in d. l. fin. §. & si præfatam, & l. deferre, in §. fin. ff. de iu. fis. & d. l. pecuniam, cum glos. quæ certam hāc interpretationem habuit. Et hoc sibi cautio non esset interposita, ex illa enim agendum esset, vt Saly. ait in d. l. pecuniam, & notauit Accur. in d. l. sed an hic. & de qua cautione statim dicemus. Nec mouere quenquam debet l. pupillus. & l. si non expedierit. clarum est enim non refragari huic sententię, idqúe ex ipsarum lectione, & interpretationem illam habent, quam ex relatis locis lector colliget. Minus etiam moueat considerata æquitas a sacro consilio, quia absurde hoc constitui videtur, ut reuocationi sit locus: quoniam non esset finis litium. Nam lex in creditoribus priuilegiariis aperte statuit, ergo non esse absurdum patet. Et si quis adhuc absurde hoc cōstitui putet, cogitet longe absurdius esse constitui creditoribus qui sibi hypothecis præcauerunt, non etiam consultum, vt in simili Iurisconsul inquit in l. ita vulneratus. §. quod si quis. ff. ad l. Aquil. Accedit qđ bene est creditoribus hypothecariis consuli, vt reuocare possint, quoniam his, qui habent priuilegium concessum extitit, & hypothecarii creditores (vt diximus) priuilegiariis præferun-32 tur, & fortiora sunt iura, quæ nobis facto nostro quærimus † quàm ea, quæ a l. nobis tribuuntur. §. furti, inst. de obli. ex deli. & not. Ang. in l. priuilegia. ff. de pri. cre. & probatur in l. quod principi, & in l. Augustæ. ff. de lega. 2. in l. si filius. §. erit rubriano. ff. de libe. & posthum. Vnde quæ singulari iure concessa sunt, facilius quàm ea quæ communi iure inducta sunt tollūtur. l. militis codicillis. §. militia missus. ff. de mil. test. & his, quę proximè diximus, adde Bald. Nouel. in tract. de dote, in 10. parte. nume. 1. & Aym. Crau. in consi. 135. nume. 28. verba Decreti &c. Quod aut dicitur, extra priuilegia & hypothecas creditorem vigilan-33 do meliorem conditionem suam facere, & occupantis meliorem causam esse, † secundùm distinctionem Barto. in d. l. pupillus, & cęterorum in relatis locis, vbi debitor soluendo non est, in tributoria actione locum non habet: non enim vigilantium & occupantium melior est causa: sed omnes creditores cōcurrunt: & in tributum vocantur priuilegiariis, & hypothecariis exceptis. l. procurato. §. fin. & l. seq. ff. de tribu. & Pau. Cast. in d. §. si plures. Idem quod in tributoria dicendum ait, in actionibus, quæ dantur occasione negotiationis, vt non sit melior cōditio occupātiū, cuius rei illa ratio redditur; quia magis merci, quàm personæ credidisse censentur, & probat Are. in d. §. introduxit, & ex alia ratione Guliel. subiicit idem Paul. in decoctorib. mercatorum, omnes creditores ad omnia bona nō vocari, sed quēlibet ad suam negotiationem, quod non est in aliis creditoribus, qui ratione negotiationis, seu mercis non contraxerit, hi 34 enim in quibuscunque bonis audiendi sunt, † & propterea in decoctionibus mercatorum iure prouisum est, si creditor a mercatore, qui decoxit, sibi satisfieri petat: quoniam fieri potest, vt alius quoque vel alii existere possint creditores, vt puta conditionale debitum immineat, vel in occulto sit, creditori petenti sibi debitum non soluatur, nisi præstita cautione, se pro rata refusurum, si alii emerserint creditores: quoniam (vt diximus) non est melior conditio occupantium, seu vigilantium. Idqúe ratione mercaturę, & negotiationis receptum est, quando creditores magis merci, quàm pecuniæ credere censentur, cum regulariter in aliis actionibus, quæ ratione seu occasione negotiationis non dantur, creditoribus, qui primi veniunt, sine cautione satisfieri debeat. l. fin. §. & si præfatam. C. de iure delib. l. summa cū ratione. ff. de pecu. quoniam inter hos melior est vigilantium conditio, secundùm distin. prædictorum. Quibus addes. l. ex facto. ff. de pecu. in fin. & Paul. Cast. in citato consilio 35 287. visis, in princip. par. j. qui ait, † si aliquibus solutum sit creditoribus, propter cautionem meliorem, conditionem effectā non esse, sed perinde haberi, ac si solutum non fuisset, quæ singularia, & memoria tenenda. Idem Pau. non semel ait, & ego verum in iure esse puto, Licet non me lateat, huic sententiæ generalia verba doctorum in citatis locis refragari, & præsertim, quæ scripsit Bald. in consi. 432. casus talis, lib. j. & in consil. 400. num. 8. libro 5. qui quoniam relata per nos iura non citarunt, nec quæstionem propositam disputauerunt, non eorum sententiæ, sed Pauli inhærendum esse placuit

Primæ particulæ vltimæ partis principalis.

ARGVMENTVM.

Quomodo procedendum sit in causis mercatorum.

SVMMARIVM.

1 *Aequitas in curia mercatorum præcipue spectanda est, & ex bono, & æquo in causis eorum procedendum reiectis iuris apicibus.*
2 *Interpretationem ad l. j. ff. de iust. & iure, & seq.*
3 *Aequitas ex circunstantiis consideranda est, & quæ sint circunstantiæ.*
4 *Interpretatio ad l. placuit. C. de iudiciis.*
5 *Apices iuris qui dicantur, & seq.*
6 *Declaratio ad Barto. in l. fideiussor. in §. quædam, & in l. Quintus. ff. mandi*
7 *Sermones circa vniuersalia faciliore sunt, sed circa particularia veriores.*
8 *Collegia mercatorum, quod possint sibi ius proprium constituere, & in quib. & seq. nu. & num. 15. & seq.*
9 *Statuta mercatorum, an non egeant confirmatione.*
10 *Statuta mercatorum num in alio foro seruanda sint, seu potius coram consulibus eorum tantum. & num. 13. & seq.*
11 *Interpretatio ad Accursium in l. pen. C. de consti. pecu.*
12 *Muniensis, qui emit merces Bononiæ, si Mutinæ ad pretium coueniatur seruandum est statutum Bononiense, quod luis decisionem respicit, & cur diuersum in eo, qui mercator nō est, & a mercatore conuenitur, vt mercatorū statutū nō seruetur, quādo nō adest populi vel principis cōfirmatio.*
12 *Constitutio qui de vno iudice loquitur, & in alio locum habet.*
14 *Interpretatio ad l. diffamari. C. de ing. & manu.*
15 *Mercatores an possint statuere, vt pater pro filiis teneatur.*
16 *Statuere mercatores possunt, quòd contra scripturas eorum non possit obiici exceptio præscriptionis.*
17 *Statuere mercatores nō possunt aliquid, quod naturaliter, & euidenter sit iniustū, itē cōtra ius publicū totius ciuitatis, & illud, qđ monopoliū sapiāt.*
18 *Statutum aromatariorum, quod in funeribus coram à quoquam dari vetat, nisi prius hæredes defuncti aromatario eius, quod defunctus debuit, satisfecerit, est improbatum.*
19 *Statutum, quod vetat, opus ab vno cœptum, ab alio perfici nō posse absque consensu eius, qui inchoauit, non valet.*
20 *Statutum, quòd certas tantum personas artem aliquam seu exercitium facere iubet, reliquas verò vetat, improbatur.*
21 *Mercatores, quòd possint statuere, cimatores imposterum non accedere cū emptoribus ad eorum tabernas, licèt accedere consueuerint inspiciendi gratia qualitatem pannorum.*
22 *Statutū, q sit vnicus purgus, vel quòd non possint nisi certi hōies artem lanæ exercere, q a hæc monopoliū inducūt, nō valet, nisi a publico approbetur.*
23 *Statutum, quòd omnes sine fraude, & secundùm certam mensuram pannos faciant, quodqúe rectori artis omnes subiiciantur, valet.*
24 *Mercatores non possunt statuere, quòd nullus ex eis possit alium in ius vocare coram præside: sed tantùm coram consule.*
25 *Mercatores inter alias personas eis non subiectas, statuere non possunt, nisi se foro subiiciant, vel agant. Si enim agant, reconueniri possunt.*
26 *Matriculans in diuersis artibus, seu negotiationibus, vbi sit conueniendus.*
27 *Statutum stante, quòd contra apochas mercatorum nihil opponi possit, sed ad solutionem compellantur, qui soluit, allegans indebitum, & non est auditus condictione indebiti poterit repetere.*
28 *Mercatores possunt decernere, quòd priuatæ scripturæ fides habeatur.*
29 *Statutū mercatorū q contumax habeatur pro confesso, quō intelligendū sit.*
30 *Statutū, qđ iubet scripturas manu ppria mercatorū scriptas, exequēdas esse q locū habeat ēt in subscriptis. ?tē in scripta ab alio mādato mercatoris.*
31 *Lex municipalis, quæ iubet scripturis mercatorū plenā fidē habere, valet, & fides habetur inter eos, & si alibi agatur, seu in alio loco producantur.*

32 *Statutum Senense,quod libris mercatorum credantur, habet locum in libris extraneorum mercatorum: si tamen in collegio Senensium mercatorum sint matriculati.*

33 *Stante statuto Senensi,quòd credatur libris mercatorum, si Seius mercator centum quæ debebat Titio mercatori numerauit,& in codice numerationem annotauit, quòd propter legem nouam post numerationem latam non censeatur adempta facultas Seio numerationem ex codice probandi.*

34 *Stante statuto,quòd libris mercatorum credatur,creditur libris eius,qui desiit mercator esse,quos scripsit dum mercator fuit.*

35 *Statutum si dicit,libris mercatorum stari ad plenariam probationem, non admittitur probatio in contrarium.*

36 *Libris Hebræorum si ex priuilegio principis stari debet ad plenariam probationem,non auditur volens contra probare.*

37 *Statutum, seu consuetudo mercatorum omni scripturæ ad eorum fauorem credi mandans non valet.*

38 *Statutum,quòd libris mercatorum credatur ad fauorem scribentium,intelligitur,iudicis consensu accedente.*

39 *Statutum,quòd libris mercatorum credatur,intelligitur, nisi mercator sit notatus infamia.*

40 *Statutum, quòd libris mercatorum credatur,intelligitur in his, quæ ad negotiationem,seu mercaturam pertinent.*

41 *Statutum,quòd non possit contrahi cum filiofamilias, nisi sit mercator, intelligitur, si in causam mercaturæ contrahatur, & in re dubia tanquam cum mercatore contractum præsumitur,& versum in mercaturã.*

42 *Statutum,quòd libris mercatorum credatur,interpretatur,dummodo in territorio,in quo statutum viget,liber conscriptus sit.*

43 *Differentia inter statutum factum a collegio mercatorum, & a populo, quòd libris mercatorum credatur.*

44 *Statutum, quòd consulibus in causis mercatorum tribuit iurisdictionem, an ad hæredes mercatorum,qui tamen mercatores non sint, porrigatur.*

45 *Clericus hæres mercatoris,quòd non possit coram consulibus mercatorum ex negotio mercaturæ a defuncto gesto conueniri: & quare.*

46 *Constitutione Florentina,qua officialibus mercaturæ in quibusdam iurisdictio tantùm tribuitur,num censeatur adempta iurisdictio ordinarij.*

47 *Statutum, quòd consulibus mercatorum cognitionem, quæ à guarentigia proficiscitur,prohibet,quomodo intelligatur.*

48 *Interpretatio ad statutum Anconitanum sub rubrica de offi. duab. collat. off.*

49 *Statuta,quibus consulitur mercatoribus, & artificibus, vt melius mercatura exerceatur,ad statum ciuitatis,& publicam vtilitatem pertinent.*

50 *Statuta mercatorum confirmata a populo,num dicantur statuta illius populi,seu mercatorum.*

51 *Obligatio,quæ descenditur ex decreto mercatorum,an sit prætoria:& consequenter arbitraria.*

52 *Actiones pœnales descendentes ex statutis Ducum,Comitum,& Marchionum,annales sunt,quando ciuiliter instituuntur, secus si criminaliter.*

53 *Statuta mercatorum,quòd non dicantur ius prætorium,sed pacta, & quòd benigne interpretanda sint.*

54 *Curta nomen,quid significet,relatiuè.*

1 DEI Opt.Max.Implorato auxilio.In curia † mercatorum æquitatem præcipue spectandam, & ex bono,& æquo causas dirimendas esse, & de apicibus iuris disputare minimè congruere,nemo est profectò,qui nesciat. Id enim in sexcẽtis locis recẽtiores Iurisconsul. tradidere, quorum aliqua hic referemus in singulis disceptationibus, alia postea relaturi. Notauit enim id Bartol noster in l. si fideiussor. in §.quædam.& in l.Quintus Mutius.vbi optimus text. ff. mandat.idem Salyce. & Alexand. sensere in l.placuit. C. de iudi. & probat idem Alexand.in consilio 61.viso puncto columna secunda,libro 3.& in consilio 52.numero 4.& in fin. volum.6.& consilio 113. numero 12.& sequen. eodem volumi. & Roma. non improbat in consil. 193.negari non potest &c. & assensit Bald.in l.si pro eadem.C.manda in fin.colum.& in consil.400. in 5.libro numero 10.& consi.466.numero 4.eodem libr.Ange.etiam ait in l.argentarius.ff.de eden.in tribunalibus mercatorum veritatem,& æquitatem rigori præualere. Et idem Ange.eleganter scripsit in consilio 219.arbitror dictam litem &c. & in eadem opinio.fuit Deci.in reg. in omnibus quidem.ff de regulis iuris,qui hanc sententiam ab Imo.& Ange.& plerisque aliis confirmari scripsit,a qua non recedit Socin. in consi.94.in causa.numero 6.volum.3.& consi.63.numero 7. eodem volu. & Fulg.consi.7.est & Iason in eadem sententia in consil. 82.visis &c.volum.j.& Bart.in consi.149.volu.3. & est relatum apud Ludoui.Goz.in repet l.2.sub nume.163.seu.165.C.de pact. inter empt. Paul.etiam Par. alia loca referendo, verum esse affirmat,in consi.82.numero 20. volumi.j. animaduertendum &c. & in consi.88.eodem volum.ad veritatem &c.

Verùm licet hoc verbũ in ore omnium sit, sunt forsan multi qui vim,ac potestatem relatorum verborum minime norũt, & præsertim mercatores,qui id se scire profitentur, vt in calce tractatus dicemus. Vnde necessarium esse duximus, & generalite prius verba prædicta excurrere, Iurisconsultorum prouidentia laudata,quæ opem mercaturæ, & mercatorib.tulit, propter æstimationem eorum, & speciatim deinde forenses disceptationes proponere, ex quibus relatorum verborum euidentior intellectus præstabitur. Daboq; operã (vt Ciceronis verbis vtar in oratione pro Quintio) multis iniuriis iactatam, atque agitatam æquitatem,in hoc loco,id est mercatorum foro consistere, & confirmari. Id quo facilius contingat, generaliter prius (vt diximus) differemus, deinde ad singularia perueniemus.Et primùm,dicet aliquis,relatos iuris interpretes longe errasse,quia ius singulare esse scripserunt,in curia mercatorum ex bono,& æquo procedi.

2 † Id enim generaliter decretum videtur.nam Iurisconin l.j. ff.de iusti.& iur.ait,Ius est ars boni,& æqui, & reliqua. & paulò inferius,Boni,& æqui notitiam profitemur. In quorum verborum interpretatione Accur. & plerique alii bonum ab æquo distinxere,existimantes ius aliud æquum,moti.l.j.ff.de vsuca.& l.hac l.decernimus.C.de pac.con.tam super dot.quæ tamen diuersitas inter bonum,& æquum non probatur,sed in ea l.vtriusque fit collatio.Sicut enim bono melius est, ita æquo potest esse æquius.ff.de fur.l.si seruus communis, §. quod verò.& quemadmodum non valet argumentario,seu consequentia, Aurum est melius argento, igitur argentum non est bonum: sicut minime procedit.Illud ius excellit æquitatem,ergo illud,quod videtur bonum,non potest dici æquum.

Et hoc argumentandi genere Cicero illos reprobauit,qui vtile ab honesto separabant. Nihil enim vtile est,quod non sit honestum, & certe nil celebrius bonum,quod equitati repugnet. Placet igitur Budæi expositio,qui in adnotationibus ad Pandectas post effusum sermonem ait, Cum æquum,& bonum dicimus,absolutam bonitatem,æquitatemque significamus, & iuris medullam, germanamque iustitiam. Cuius interpretationem Io. non improbat in disputatione sua forensi iuris, & æquitatis,& ait Ro.olim perpendisse bonitatẽ & æquitate sic esse connexam,vt aliàs boni & æqui,aliàs boni æqui sine copula dicerent,& adducit Ciceronẽ in Bruto,subditque disputatione longa ex mente,ac verbis Budæi tacito tamen auctore, æquitatem appellari bonum & æquum,seu conuenientiam,bonam fidem,naturalem iustitiam,verum ius,germanam iustitiam,simplicitatem legum,æquam lancem,humanum ius, humanitatẽ, benignitatem,gubernatiuam sapientiam, arbitrium boni viri, religionem, remissionem angusti iuris. Quibus omnibus fere dicendi modis tanquam idem,hoc est, æquitatem significantibus, Iurisc. & Imperatores vsos fuisse, legibus probat. Et addit prædictis,quæ plenè Andr.Tiraq.scripsit in com.de vtro que re. §.31.glo.1.numero 25.& seq.& ante nu qui multa addit, & Alcia.parerg.lib.2.ca. 11. Sed vt clarius sensus traditus ad l.habeatur.

3 † sciendum est,etiam ex circumstantiis rerum æquitatem præcipuè considerandam, & ab apicibus iuris ex circumstantiis illam discerni,& ab illis recedi.Circunstantias igitur,quæ in iure variant, omnia, ex quibus æquitas colligitur, quæ de iure multum remittit,Iurisconin l.aut facta.ff.de pœ.7. modis considerari eleganter ait. Et sunt tales, CAVSA, quare aliquid factum sit PERSONA, quæ,& qua cum fecerit, LOCVS, vbi factum sit. TEMPVS, quando factum sit. QVANTITAS, magnumve, an exile sit. QVALITAS, quomodo facta sit. EVENTVS, metu,vi,errore,dolo,culpa,casu fortuito factum sit. Quæ idem Io. in citato loco notauit,& sensisse videtur Bald.in prima l.j.sub num.5.dum æquitatem in genere & in specie definit. Et ex his, ac infra dicendis colliges,quare in l.j.non semel citata Iurisconsul.dixerit,ius esse artem æqui & boni.Euenit enim,vt ius quod in genere sit æquum & bonum est (sunt enim iuris regulæ & positiones iustissimæ,adeo vt secundum naturam iustiores dari non possunt) si ad facti speciem singularem transferas, atque deducas ex circunstantiis æquo aliud æquius esse iisdem legibus, & summa cum ratione probes, habes exemplum in l. si seruus communis.§.quod ve.ff.de furtis.Item in l.si me & Titium.ff.si cert.pet. Licet enim ars boni & æqui dici uerit,vbi nullum negocium tecum contraxit,te mihi non obligari, ex circunstantiis tamen æquius esse iudicauit Iurisconsultus pecuniam mei, quę ad te peruenit,eam mihi reddi.Sed vt propius ad rem accedamus, exemplum personę ratione bellissima Iurisconsultus adiecit in l.bona fides.ff.depo. Et hęc est ęquitas ratione personę a Quintuo Mutio Sceuola considerata in l. Quintus.ff.mandat.iunctis his,quę ipse glossator scripsit Bartol.in l. 1. si fideiussor,in fin.ff.de fideiuss. Vnde Baldus noster in c.si pro debilitate. de officio deleg. ait, bonam fidem valde requiri in his, quę plurimum negociantur.Quem refert,ac probat Iason in l.iurisgentium in §.sed cum nulla.numero 11.ff.de pact.& Alexan.in consi. 113. num.13.volum. 6.

4 Huc pertinet,qd recẽtiores Iuris interpretes scripserũt in lege placuit. C.de iud.ęquitatẽ in spe scripta rigori in genere † scripto præferendã. Vulgaris est n.iuris regula,generi per speciẽ derogari,ut in regula,generi de regu.iur.in 6.Bene igitur censuerunt plerique ex nostratibus Iurisc.qui ratione personarũ mercatorum,

catorum,& propter æstimationem eorum,in eorum causis ex bono & æquo procedendum esse tradidere.

5 † Sed iam apices iuris qui sint,videamus, & optimus legum interpretes Barto.in lege si fidei in § quędam.ff.ma.apices iuris esse putat,quæ subtilitatem quandam respiciunt magis, quàm facti veritatem. Verbi gratia,si esset instituta directa actio,cum vtilis competebat,vel non esset lis contestata, & similia subiicit,prædicta non esse intelligenda.vt iuris ciuilis ratio non habeat:quia esset cõtra legem bona fides. ff. depo. hæc ille. cuius sententiam probauit Bald.ibidem Salycetus in l. placuit. C.de iudi.Iason in lege alienam.columna secunda.C.de procur. qui citat Bald.in capitu.primo. colum secunda.de constitu.dicentem iuris apices dici,quicquid bonam fidem non tangit,sed extrinsecus agitatum est. Probat etiam Socyn.in consi. 120.cùm in præsenti,columna. 7.versic. Nec ex eo. volumine primo, huic rei est & illud adnotandum, quod Bald. ait in lege si pro ea.numero 14.C.manda.scripsir enim prima fronte. Bart. sibi, parum constitisse videri. Dixi enim (vt retulimus) in §. quædam. iura ciuilia seruari oportere.dicta l.bona fides,ait in lege. Quintus

6 † In curia mercatorum (vbi negotia æquitate terminanda sunt) non potest opponi exceptio, si nõ interuenit stipulatio, sed fuit nudum pactum, quæ contraria esse videntur. Vtrunque tamen verum esse subiicit:quia aut ius commune detrahit iurigentium ex causa:& tunc seruandum est ius commune, vt in solennitate testamentorum,aut ius commune nõ intromittit,se detrahendo iurigentium, sed non adiicit ei robur, vt in pacto nudo,& tunc seruandum est ius gentium,vbi mera & sola æquitas debet attendi. Hactenus ille.quod notandum ait, & refert ac probat Marc. Blan. in tract. de compo. numero 43. Tom. 12.sed & clarius, & magis secundùm naturalem ęquitatem dicendum est,quòd apex est cuiuscunque rei summitas, quæ acuminata est,atque indiuisa. Vnde regulæ a summitate iuris productæ metaphoricos apices dicuntur, quasi nimium plerunque a casu aliquo singulari remotæ, consideratis rei, de qua agitur,circunstantiis. Vnde Ioann. apices iuris variis vocabulis demonstrari posse dicebat, quod & prius Budæus notauerat. Veluti summum ius,ius inflexibile, generalis definitio, subtilitas verborum,seueritas legum, perdurum ius, strictum ius,nonnunquàm summa iniuria. Sed hoc vltimum impropriè.& vnde illud Terentianum. Summum ius,summa iniuria. de quo Terentii verbo memini (vt dictum est) declarando Abba.in capitu.capellanus.numero 5.de feriis.& videbis Andr. Tiraquell.in citato loco,numero 53.in §.35.in gloss.prima. Sed vt vnde diuerterem,redeam,generaliter ius nostrum vitium in se non habet,positionesque iuris iustissimæ sunt: euenit tamen (vt diximus) si generales iuris regulas ad casum specialẽ transferamus,ius summum,quod bonum in se est, ex circunstantiis, si seruares,efficere summam iniuriam. Veluti seruare pactum, est iuris positio iustissima lege prima.ff.de pact. si tamẽ pactum ad aliquam facti speciem transferas,veluti cùm turpis res in pacto deducitur,aut contra leges,bonosve mores pactum est initum, dolove malo factum est,iuris formulam adduceres:serua pactum, esset profecto summa iniuria, idque ex circunstantiis habes in iure sexcenta exempla.l. iurisgentium. §. prætor ait.l. si vnus.§.pacta. l.contra iuris ciuilis. ff. de pact. lege finali,lege pactum quod dotali.l.pacta,quæ contra.C.de pact.lege generaliter.ff.de verborum obligatio.quod sensisse videntur, & Bud. & Ioan. in relatis locis, non tamen ad rem nostram retulere. Hæc est igitur illa æquitas,hæc est angusti iuris remissio,mercatorum ratione,& hac circunstantia inspecta a Iurisconsultisq; considerata. Hinc Scæuola,vt ait Cicero declaris oratoribus, peracutus erat ad excogitandum,quod in iure, aut in æquo verum esset, aut non esset. Hinc etiam Donatus ille Terentianus interpres,non merus grammaticus in Adelphis ait: Inter ius & æquitatem hoc interest. Ius est,quod omnia recta, & inflexibilia exigit: æquitas est,quæ de iure multum remittit. Hinc denique Celsus adolescens relatus a Paulo Iurisconsulto in lege si seruum.in §.sequitur.ff.de verborum obligatio. quæstionem de bono & æquo esse ait:in quo genere, plerũque sub auctoritate iuris scientiæ perniciosè erratur. Circunstantiæ igitur sunt,quæ variant & quæ præcipuè cõsiderandæ sunt, & ex quibus (vt Scæuola,Celsus,& plerique alii innuũt) a regulis iuris generalib. recedimus. & ex his collige nullam in Bartolo fuisse repugnantiam,dum in §.quædam dixit, in curia mercatorũ iura ciuilia seruari:& in lege Quintus. agi ex pacto nuda asseuerat.Quoniam strictnm illud ius,quòd nuda pactio actionem non pariat,ex circunstantia personæ, mercatorum, temperandum moderandumq́ue ex mente ac verbis legum placuit. Seruabit ergo ius ciuile generaliter,his exceptis, quæ ex circunstãtia personę,singulariter non sunt immutata,ex verbis seu mente eiusdem iuris ciuilis.

7 † His igitur generaliter cognitis, quoniam (vt Philosophus ait) sermones circa vniuersalia faciliores quidem sunt, sed circa particularia sunt veriores, vt refert etiam Iaso. in consilio 18.in pręsenti &c.columna secunda, volumine tertio.necessarium esse duxi,inuentas res in ordinem distribuere,& ad singularia (vt initio polliciti sumus) descendere, non quòd in omnibus velim verbosos commẽtarios facere:sed in summa,quæ ad interpretationem relatorum verborum,nostramq́ue materiam pertinent,referre. Et hoc ordine eundum est. Primum de constitutionibus,& statutis mercatorum aliqua referemus. Deinde,de iudicibus seu consulibus ipsorum tractabimus.

Postea,de libellis,seu petitionibus.

Tum,de exceptionibus.

Quibus expletis, dę probationibus, ac cęteris, quæ occurrent, dicemus, quid singulari iure inter mercatores receptum sit.

Ad extremum,iudices breuiter admonebimus.

Igitur iuxta propositum ordinem, de constitutionibus mercatorum quasdam disceptationes subiiciamus. Et primum vulgarem illam quæstionem,& antiquis temporibus agitatam proponemus.

8 † Num mercatorum collegia ius proprium sibi possint constituere. In quo iuris articulo receptum est,posse, & quidem rectè. Quæ enim licita collegia inter collegiatos statuere, rata sunt lege secunda.in fin.C.de constitu.pecu.vbi Accur. & Bald. notarunt.§.finali in auctenti. de fideiussoribus,columna prima.& probat Barto.in lege omnes populi. numero 6. ff.de iust. & iure.& placet eodem in loco Angel. & Bald. item Iaso. sub numero 36.Seueri.sub numero 11.Ioann.Crot.sub numero 7. & notarunt Bald.& Sali in l.finali.C.de iur. omnium iudicum. Sed hæc intelligenda sunt,vt statuere possint in his, in quibus Iurisdictionem habent, pertinentibusq́ue ad mercaturam & ipsos mercatores,non autem in his,quæ remota sunt ab eorum officiis,& professione. Exempli loco,si super hæreditatibus decerperent,argumentum l.fina.& eorum,quæ in eadem l nota. ff de iurisdictio.omnium iudicum,idq́ue est sententia Bartol. & præcipue Bald.in eadem lege omnes populi. sub numero 8. & Barto.in lege fina. numero 20.ff.de colleg. illici. & ex facto consultus idem respondit Bal.in consilio 44. præsupposito &c. libro quarto.quod nota. & videbis Rom.in consilio 300.omnipotentis Dei. qui addit longam consuetudinem iurisdictionem tribuere,etiam non habenti, & consequenter in his, quæ extra professionem sunt.

Item si dicta statuta communi iuri,seu municipali, quod ciuitas sibi constituisset,contradicerẽt, dummodo diuinum ius, vel naturale non improbarent:seruanda tamen inter eos sunt. Hoc enim iure,& ipsi mercatores,& eorundem hæredes vtuntur:alij verò vti non astringuntur. Cuius rei illa ratio redditur: quia talia statuta conuentiones dicuntur.ff. de legat. lege. sed & ea.ergo aliis non nocent.l.si vnus.§.ante omnia.ff.de pact.

9 Hoc amplius subiicit Bal.in lege secunda, numero septimo. C.de constitut.pecu. † huiusmodi statuta superioris confirmatione non egere,cum a lege approbata sint, vt in eadem lege patet.& §.finali in auctenti.de fide.& facit lege finali.C.de iurisdictio.omnium iudicum. Quod & verius est, secundùm Ang. Seueri.& Cyn.in dicta lege omnes populi. & Saly.in dicta lege secunda.& lege fina.paulo superius citata, quam videas, quicquid idem Bald.sibi parum constans dixerit in eadem lege & in l.humanum.C.de legi.ac quidam alii scripserint, vt dicemus in princip.sequen. particulæ.

10 † Incurrit hic alia inspectio, num mercatorum statuta in alio foro,seu potius coram consulib. eorumve iudicibus tãtum seruãda sint? & explosa Acc.sententia in l.secunda. C.de constitu.pecu.Plerique probarunt, quod post veteres Iurisconsul, notauit Bald.in eadem lege sub numero 7.scripsit enim in hæc verba:Si statutum mercatorum respicit actus eorum, vel fidẽ actorum,vt puta dicit statutum, quòd mercator possit conueniri ex nudo pacto, vel quòd scripturæ priuatæ mercatorum plena habeatur fides.& statuta talia valere,ait,& in quolibet foro,& nedum seculari,sed etiam episcopali seruanda sunt. Idq; notatur in lege ex eadem.ff.de postula. Quod & verum est,nisi statutum referret se solum ad ipsos iudices. Verbi gratia, si statutum mercatorum diceret, quòd consules mercatorũ redderent ius ex nudo pacto,vel credant vnius mercatoris legalis dicto,vel non admittant exceptionem contra scripturam mercatoris. Tunc enim statutum in alio foro non esset seruandũ: quia in alio foro non loquitur. Si verò statutum respicit modum procedendi, vt puta est statutum eorum consuetudine confirmatum,quòd procedatur de plano, sine strepitu & figura iudicii, istud statutum non valet, nisi in eorum foro. Vnde eorum potestate seruabitur iuris ordo secundùm doctrinam doctorum in l.cunctos populos.C.de summ.trinita.in l.prima. C.de eman.libe. Et ideo statutum decisiuum concludens iudici non mutat suum forum. Sed si concludit actioni, siue causæ valet vbique in decidendo,sed non in ordinando iudicium. Hactenus Baldus in suprascripta verba,qui subiicit hæc memoria tenenda, & alii plerique consentiunt, vt scribit Iaso. in lege omnes populi. numero 39. ff. de iustitia & iure.& ibidem

Ioan. Crot. numer.19.& probat Aſten.in 3.volum.de conſt.& decr.in verbo,curia,quibus addes, quæ elegan. Roman.ſcripſit in conſil.242.vnum &c.& conſilio ſeq.& addes Paul. Caſt.in l. cum,qui.in §.quod exigimus.ff.de cõſtituta pecunia, vbi idem probat.

Sed & his,quæ diximus,quædam adnotanda ſunt,& illud pri. mum,quod belliſſime Salicetus ſcripſit in l.2.C. de conſti. pec. Ait enim prædicta a frequentioribus recepta eſſe,& ſub num. 11.ſubdit in hæc fermè verba.

12 † Attendite,non enim puto a cæteris Accurſium diſſenſiſſe, ſed de alio apud eum quæſitum eſſe. Finge,quòd qui mercator non eſt, vel alienæ negociationis, ſeu ſcholæ emit cinamo- mum a mercatore,vel.ſcyphum ab aurifice, mercator ſeu arti- fex conuenit emptorem coram poteſtate, qui rei eſt iudex, & ad rei geſtæ probationem exhibet librum ſuum, cui ex forma ſtatuti mercatorum, ſeu illius artis & profeſſionis plena habe- tur fides,excipiam reus ſe non aſtringi ſtatuto;quia alienæ pro- feſſionis eſt,ſenſit Accurſius,ſtatuto locum non eſſe : quoniam vtriuſque ius commune non eſt, contra verò, ſi ambo merca- tores,vel aurifices eſſent. Et refert hanc interpretationem ad Accu.fuiſſe ex mente Lamb.de Ramp.ſecundum Cy.qui eum in dicto loco retulit,& verum eſſe putat. Nec mouere quem- quã poſſe addit.Si Mutinenſis emeret merces Bononiæ, & Mu- tinæ ad pretium conueniretur, Bononienſe ſtatutum ſeruari oportere,quòd litis deciſionem reſpiceret, vt idem ſcripſit in l. cunctos populos. C. de ſumma trin.& tamen Mutinenſis illi ſtatuto non ſubiicitur:quoniam contrahendo Bononiæ, hic ſe ſtatuto Bononienſi ſubiecit, & ſubditum fecit per contractum in territorio contrahentium factum. At collegia,ſocietates , & ſcholæ huiuſmodi,nec locum,ſeu territorium,nec iuriſdictio- nem habent ratione loci,ſed tantum perſonarum eiuſdem dũ taxat artis & profeſſionis.l.fi. vbi probari inquit. C. de iuriſdict. omnium iudi. Subijcit deinde prædicta vera, niſi ſtatuto ciuita- tis aliud expreſſe caueretur, vel ſtatuto mercatorum, ſeu alte- rius profeſſionis & ſcholæ, quod a principe ſeu poteſtatem ha- bente approbatum eſſet, propterea ſubiungit. Ex his collige ſpecialem approbationem, quo caſu ſit vtilis, vt puta ſi aliqua in illis ſtatutis ſint ſancita, quæ alios etiam præter profeſſionis homines ligaret, & ſtatuta etiam inter eos in his, quæ publicæ leges vetarunt,ſeruanda non ſunt,l.ſodales. ff. de colle.illi, niſi ab auctoritatem habente confirmentur. Hactenus Saly. quem etiam quò ad confirmationem videbis in l.fina. ſub numero 2. C.de iuriſdi. omn. iudi. quibus adde, quod Seue.in citata l.om- nes populi. ad verbum retulit Saly. & probauit, & placet Saly. ſenſus ad glo. Ang. Are.in § ius ciui.num.4.inſt.de iure. na.gen. & ciui.& ex facto conſultus Socin.Saly. referendo ſequitur, vt patet in conſilio 288.columna 5.verſiculo minusque obſtat,li- bro ſecundo.

Deinde ſciendum eſt, quod Iaſo. in l. omnes populi ſub nu- me.19.referendo Sal.parum ſibi liquere ait, ſi ſtatutum merca- torum mandat libris eorum plenam fidem haberi,& ſeruanda ſunt eorum ſtatuta cauſę deciſionem reſpicientia,etiam in alio foro,quare etiam non ſeruentur contra alios, qui nõ ſunt mer- catores.Sed ex his,quæ diximus,cur contra illum,qui mercator non eſt ſtatutum ſeruandum non ſit,rõ colligitur,& bene qui- dem Sal. Cyn.Lamb.de Ramp. Ang.& Soc.cenſuerunt. Et cur diuerſum ſit,alia ratio ex mente Bal.reddi poteſt.Ait enim Bal. ſtatuta mercatorum conuentiones,dici.ff.de leg. l. ſed & ea. qđ comprobabis ex l.fi.ff.de colleg.illic.in illis verbis:His autẽ po- teſtatem facit lex,pactionem,quam velit,ſibi ferre, dum ne qđ ex publica lege corrumpant,&c.Pactiones autem, & cõuentio- nes inter aliquas perſonas,ne aliis noceãt,ante omnia animad- uertendum eſt,l.ſi vnus,§.ante omnia.ff.de pactis.

Denique,quod diximus, ſtatuta mercatorum cauſarum de- ciſionem reſpicientia,vbi verba relata ſunt ſeu directa ad con- ſules,officialesve eorum,alios iudices,vt puta. poteſtatem etiã inter ipſos mercatores ſeruare non teneri. Seue. in eadem lege

13 omnes populi,ſub nume.12.non inſubtiliter notauit: † mouit eeum,quia conſtitutio, quæ de vno iudice loquitur, vt puta in prætore, & in alio locum habet in ea re iuriſdictionem haben- te,ſecundum Barto.in l. 2. in §. equidem. ff. ad Ter. citat etiam Dy.in l.2.in §.ſi mater.ff.ad Ter. & Tan. de Cor. in ſua comp.c. 12.q. 11. quod comprobabis ex his,quæ Aret.ſcripſit in conſil. 107.in fi.& Anc.in conſi.340.& conſil. ſeq. licèt contra innuat Sig.in conſi.319.in vltima hæſitatione,volum.3. Addit etiam differentiam conſtituram à docto. & ſuperſticioſam, & verba- lem videri, dum conſiderant ad quem iudicem verba referan- tur,igitur reiicienda,arg.l.ſuperſtitioſam.C.de contrahẽ. & cõ- mit.ſtipulatione.

Et ſubdit,ſi hæc ſententia admitteretur,euenire facile poſſet quòd reus iuxta legem diffamari,C.de ing.& ma poſſet conue-

14 nire actorem coram prætore, † & ſtatutum inter mercatores factum eloſorium redderetur, cuius prætextu quis forte con- traxit,& ideo ſibi non cauit,vt cauiſſet,& ſubdit ex his illud ſe- qui,ꝙ ſi reus in terminis legis diffamari conueniſſet actorẽ co- ram prætore,vt terminus ad agendũ ſtatueretur,& ſtatutus fuerit, quod actor,qui prius coram officialibus mercaturæ agere po- tuiſſet,tanquam præuentus amplius non poſſit, argument co- rum,quæ Bald. ſcripſit in lege ordinarii. C.de rei vendi. quod etiam aliis probat,& memoria tenendum ait,& cogitandum eſſe ſubiicit,cum relatum a quoquam non legerit. Mihi autem in propoſito iuris articulo cogitanti durum videbatur ab eo,in quo omnes conſentiunt, diſſentire. Et quoniam rationes Se- ueri. me valde mouent,ideò ex mente forſan legis, & iuris in- terpretum diſtinguendum videbatur, quemadmodum in pa- ctis Iuriſconſul.eleganter ait in l. iuriſgentium in §. pactorum. ff.de pact. Nam illic ita eſt: Pactorum autem quædam in rem ſunt,quædam in perſonam. In rem ſunt, quoties generaliter paciſcor,ne petam, in perſonam ſunt, quoties ne a perſona petam,ideſt,ne a Lucio Titio petam. Vtrum autem in rem,an in perſonam pactum factum eſt, non minus ex verbis, quàm ex mente contrauenientium exiſtimandum eſt. Plerunque.n. (vt Pædius ait) perſona pacto inſeritur, non vt perſonale pa- ctum fiat, ſed vt demonſtretur, cum quo pactum eſt factum. Hactenus Vlpian. Quæ diſtinctio mihi videtur probabilis. Non minus ergo ex verbis, quàm ex mente ſtatuentium exiſtiman- dum eſt, an conſulibus, & officialibus tantum ſtatutum ſerua- ri voluerunt. Planè,ſi dictio taxatiua tantùm, ſeu duntaxat in ſtatuto adiecta ſit,dicendum erit de conſulibus tantum coram ſtatuentes ſenſiſſe,& coram aliis iudicibus ſeruari noluiſſe.

Intelligenda eſt ergo Bald. & cæterorum ſententia, vbi con- ſtat,verba ad conſules mercatorum relata non demonſtrandi gratia. Sed quando conſtat ex verbis, ſeu mente ſtatuentium perſonas conſulum, ſeu officialium eorum egredi noluiſſe. At vbi demonſtrandi cauſa perſona conſulis inſeritur in ſtatuto, vel demonſtretur,ſcilicet,conſulem inter eos ius decerne. Seue- ri ſententia admittenda ſit. Idem & in re dubia. quando in am- biguo pactum reale potius iudicatur,& hæc ſecundùm ea, quæ in citato §.Barto.Paul.Alexand.& Iaſo.ſcripſerunt, quæ diſtin- ctio ex eo probatur, quòd Bald. & ipſemet Seueri. & plerique alii huiuſmodi ſtatuta, conuentiones, & pactiones dici, rectè ſunt opinari.& nos comprobauimus ex lege finali ff.de colleg. illicit.

15 † Tractandum nunc eſt clarius, & in ſumma, ſuper quibus poſſint ſtatuere,& quædam aliam permiſte referemus, a mate- ria tamen non aliena,& Bald.in citata lege 3. quærit, num mer- catores poſſint ſtatuere, vt pater pro filio teneatur, & ait non poſſe.niſi filius mercator parti quæſtum referat, cuius rei illam rationem reddit:quia tale ſtatutum eſt contra ius gentium,nec mouere gloſ.debere ſubdit in rubrica de decurion.quia in ſta- tuto ciuitatis loquitur, non autem vnius collegii. Tu autem videbis,quæ in eodem loco Salyce.ſcripſit, & nos plenius atti- gimus in tract.noſtro de decoctoribus,in ea parte,in qua de ſta- tutis diſſeruimus,quæ eſt quarta,ideo hic omittimus,& videbis Seueri.in l.omnes populi,num.13.ff.de iuſtitia & iure.

16 † Quæſiuit etiam Bald. in eadem lege ſecunda, numero 9. num ſtatutum valeat,quod contra ſcripturas mercatorum nõ poſſit obiici exceptio præſcriptionis:& probat valere cum poſ- ſint aliter,quàm ius commune decreuit ſtatuere, vt in eadem lege ſecunda probatur,& Baldus ſententiam probauit Aſten- ſis, in tertio volumine de ſtatutis, & conſtitutio. in verbo, mercator.

17 † Idem Bald. in relato loco ait,non poſſe aliquid decernere, quod naturaliter, & euidenter ſit iniuſtum. lege ambitioſa.ff. de decret.ab ord.facien.& not. in lege prima. C. quæ ſit longa conſuetudo. Item contra ius publicum totius ciuitatis ſtatuere vetantur. Exempli loco,in depoſitis mercator bãni exceptio- nem obiici non poſſe iuxta ea,quæ leguntur, & not. in l.bona fides.ff.depoſiti. quæ Aſten.& Seuer.in citatis locis probarunt. Additque Seuer. & illud ſtatutum improbandum ,quod mo- nopolium ſapiat.l.j.ff.de monop.

18 † Salicetus etiam in eadem lege ſecunda. & illud ſtatutum aromatariorum improbat,quod in funeribus certam a quoquã dari vetat,niſi prius hæredes defuncti aromatario eius quod de- functus debuit,ſatisfecerint. Eſt enim iniuſtũ & ambitioſum, & vide tex.notabilem in l.fin.cum auctẽ.ſeq.C.de ſep.viol.

19 † Delectum & illud ſtatutum putat,quod vetat, opus ab vno cæptum,ab alio perfici poſſe abſque conſenſu eius,qui inchoa- uerit.

20 † Et illa lex improbanda eſt,quæ certas tantum perſonas ar- tem aliquam ſeu exercitium facere iubet, reliquas verò vetat: ſecundùm Barto.in l.fin.ff.de colle.illic.num.20.& iuxta l.j.de monop. quæ comprobabis ex his, quæ eleganter ait Anchar. in conſilio 147.ſummæ prudentiæ,& auctoritatis. col. fin.

21 † Qui ex facto conſultus,cum tonſores pãnorum vulgo cima- tores dicti conſueuerint cum emptoribus ad tabernas, ſeu ſta- tiones mercatorum accedere inſpiciendi gratia qualitatem, va- loremque pannorum,num ſtatuere poſſint,vt poſthac ad taber- nas eorum non accedant,& ait poſſe,& ſtatutum ab omnibus in albo,ſeu matricula mercatorum deſcriptis obſeruandũ eſſe.

22 † Idem Salyc.in citato loco reſpondit, non valere illud ſta- tutum,quòd ſit vnicus (vt ipſe ait) purgus in ciuitate,vel quòd non poſſint, niſi certi homines artem lanæ exercere. Talia enim ſtatuta monopolium inducunt. meritò ſunt improbata, niſi a publico approbentur.

23 † Subdit idem Saly.illud ſtatutum improbandum non eſſe, omnes ſine fraude,& ſecundùm certam menſuram pannos fa- cere debere,quodque rectori artis omnes ſubiiciantur, quæ & Seueri.& Crot.in citatis locis approbarunt, & ipſe etiam æque non reprobo.

24 † Vetantur & illud ſtatuere mercatores, quòd nullus ex eis poſſit alium in ius vocare coram præſide, ſed tantum coram eorum conſule.l.finali.C.de iuriſdict.omnium iudicum.vbi Sa- ly.notauit ſub num.2.

Nunc ad Baldum noſtrum redeamus, qui in l. ſecunda non ſemel citata,& in tractatu ſuo de conſtituto materiam hanc plenius tractauit. Ait Bald.mercatores inter alias perſonas, eis

25 non ſubiectas decernere non poſſe, † niſi ſe foro ſubiicient:vel ni ſeditioni eorum ſupponerent, vel agerent. Si enim agunt, reconueniri poſſunt:mutuæ enim petitiones coram iudice ex- pediri debent:aucten.& conſequenter.C.de ſenten.& interlo. omnium iudic.l.ſi idem cum eodem.ff.de iuriſdic.om. iudic. & idem probauit Bald.in dicto tract.num.11.

Subiungit idem Baldus,quid ſi aliquis in albo diuerſarum ar- tium,vel negotiationum deſcriptus eſt,ſeu(vt verbis eius vtar)

26 matriculatus ſit in diuerſis artibus, † ſeu negotiationibus, & ait inſpiciendam artem eſſe,ex qua conuenitur: ad iudicẽ enim illius artis pertinet ff.de lega.3.l legatis ſeruis.§.ſi vnus ff.de tri- bu.l. procuratoris. §.ſi plures. Sin autem eſt negotium extra vtranque artem,ad neutrum pertinet cognitio,ſed ad commu ne forum præſidis confugiendum eſt, lex eſt notabilis.ff. natu- tæ,cau.ſtabu.l.3.§ eodem modo in his enim, quæ ad mercaturã pertinent,conſules mercatorum ſunt iudices,extra verò nego- tium mercaturæ ipſorum notio non eſt, nec poſſunt ſtatuta fa- cere,vt idem Bald ſcripſit in l fin.C.de iuriſdict.omnium iudic. & in relato tractatu,de conſtitu.num.12.quibus addes quæ ele- ganter ſcripſit Ang in conſi.6.data eſt,& quæ nos plenius diſſe- rendo diximus in prima parte principalis tract. verſicu. proxi- me accidit.num.56.

27 † Quæritur apud eundem Bald.in eadem l.3.ſub nu.3.mer- catores legem tulerunt,quòd contra eorum apochas, ſeu apo- diſſas nihil opponi Poſſit,ſed omnino ad ſolutionem ſeu ſatiſ- factionem compellantur. Gerinus mercator ad ſoluendũ vir- tute apochæ a conſule compulſus,nec auditus eſt, cum indebi- tum eſſe allegaret: num quod ſoluit cõdictione indebiti repe- tetur? Et prima fronte propter auctoritatem rei iudicatæ repe- titioni locum non eſſe videbatur.l.prima.C.de condi.indebit. contra tamen reſpondit, ſententiam non obeſſe: quoniam in primo iudicio diſputari non potuit hæc exceptio, vtrum debi- tum,ſeu magis indebitum eſſet, quod peteretur. Quod ergo non eſt diſcuſſum,ſententia terminatum dici non poteſt. Qui- bus adde Bartolum in lege prima in §.& parui ff.quod vi aut clam. qui quæſtionem plenius explicat, & in eadem eſt opi- nione, & videbis Saly. in l.j.in fin. C. de condi.indebi. & in di- cta l.2. Huic rei eſt.

28 † Et illud adnotãdũ mercatores priuatæ ſcripturæ fidẽ habẽ- dam eſſe,decernere potuiſſe ſcripſiſſe,& probaſſe. Ioã.ab Ami- cis in conſi 62.in præſenti conſultatione &c.num.5.

29 † Item quæritur apud eundem,& eodem in loco, quam in- terpretationem habeat ſtatutum illud mercatorum, quòd cõ- tumax habeatur pro confeſſo,& ait ex trina citatione, nec vnã pro tribus ſufficere propter magnum præiudicium, quod inde ſequitur.ff.de iure fiſc.l.ſenatus § quod ſi tribus, & addit,vbi in contumacia ſententia dicitur,in ſententia de contumacia me- miniſſe oportere.l. 2.§.ſenatus.verſic.quoties.ff.de iure fiſc.quæ ſimpliciter Aſten.in tertio volum.de conſtitu.& decr. in verbo mercator.retulit & probauit,& placuit Alexand.apud Barto.in l abſentem.num.4.litera E.in fin.ff.de pœnis & conſenſit Fely. in cap.conſuluit.columna 5.verſicu.5.fallit numero 13. de offi- cia delegati.

30 † Vulgaris eſt illa quæſtio,& agitata valde de lege municipa- li,quæ ſcripturas manu propria mercatorum ſcriptas exequẽ- das iubet,num ſi ſcriptura manu alterius facta ſit, ſubſcripta ve- rò manu mercatoris locũ habeat,lex municipalis, in qua illud pleriſque placuit,& verius eſſe puto,& ſubſcriptam ſcripturam exequendam. Idque ex ſententia Ange. Imol.& Alexand. ac Are.in l.ſi ita ſtipulatus.in §.Gryſogonus.ff.de verborum obli- gatio.& idem ex facto conſulto placuit Alexand.in conſi.147. Ponderatis his. numero 3.& ſequent. volumi.2. quod reſpon- ſum ĩ materia,de qua eſt diſputatio noſtra,de mercatore ſcili- cet,& mercatura,notandum puto. Nec me latet Iaſo. notaſſe in l.emptor.in § Lucius.ff.de pact. numero 3.& ſequent.& in auctenti.ſi quis in aliquo.C.de eden.numero 6.& in d.§.Gryſo- gonus.numero 9.& ſequen.& in aucten. ſi quis in aliquo.C.de eden.num.9.& ſeq.Decius enim in capitu.quoniam contra.nu. 61.de proba.idem probauit,& legi a Iaſone citatæ, ac rationib reſpondit,qui addes quod idem Aſten.ſenſit in citato volum. de conſtitu.& deci.in verbo,ſcriptura,in vltimo verſic.& ſubii- cit,ſtatutum locum habere,& in ea ſcriptura,quæ ab alio ſit ſcri pta,mandato tamen mercatoris,citat Gemi.in capit.ſi pro teſt. in notabilibus. de reſcript in 6.& Alexand.in l.diuus,in §.item ſenatus.ff.de falſ.de quo vide quid dubitando Fely. ſcripſerit in capit.cum inter,num.9.de ſenten.& re iudi. Geminiani tamen ſententiam defendit Mar.in ſing.471.Sæpe contingit,& ſubdit. ei,qui ex mandato ſcripturam fecit,credendum non eſſe, cum ſit vox vnius,citatque idem ſenſiſſe Imol in conſi.91.in cã &c. colum.1.& ſemetipſum in rub.C.de prob.

31 † Meminimus in pleriſque locis de lege municipali, quæ li- bris ſeu ſcripturis mercatorum plenam fidẽ haberi iubet, quã valere Bal.ſcripſit in l.cunctos populos.numero 16.C.de ſum. trini.& probat Iaſ. complures referendo in rep.l. admonendi, nu 100.ff.iure Pro quo l.quædam,in §.numularios.ff.de eden. in illis verbis,quarum probatio ſcriptura codicibuſque eorum maximè continetur,& frequentiſſime ad fidem eorum decur- ritur,qui textus eſt maximo argum. vt inter ipſos mercatores valeat,& facit l.2.de conſt.pe.& c.cum dilectus.de conſue. Idq; vſque adeo receptum eſt,vt ſcripturis in loco factis fides habea tur,ſi alibi agatur,ſeu in alio loco producantur, ſecundùm Io- an.And.apud Specu.in titu.de inſtru.edi.§.nunc dicendum. in additione magna,cuius initium eſt,in priuatorum.circa fin. & placet Butr.in capi.2.in tertia colum.de fide inſtrumen.& tan- quam quotidianum,& notandum in citato loco Iaſon retulit, & plenius in l.cunctos populos.in prima lect.nu.33.C. de ſum. trinita.& ad rem facit, quod Bald ait in l.ſi non ſpeciali.nume. 4.C.de teſtamen.ſcripturam factam in aliquo loco in priuile- gium illius loci vbique ſeruari,quod & Decio placuit in capi.j. num.36.extra de proba.& Feli.in cap.cum dilectus num.24.de fide inſtrumen.vbi verum eſſe ait,inter eiuſdem loci homines, & probauit prædicta Seueri.in repet l.cunctos populos. ſub nu. 664.in quo loco,& in repe.l.admonendi.ſub num.63.poſt Bal. hoc amplius tentauit dicere.Senis finge lex municipalis eſt,vel conſuetudo,quòd libris mercatorũ credatur,& extraneus mer-

32 cator in eadem ciuitate librum rationum conſcripſit,† ſi idem extraneus mercator in albo,ſeu matricula mercatorum Senis deſcriptus fuiſſet, & conſequenter in collegio mercatorũ fuiſ- ſet, eius libro fides haberet.Cõtra verò ſi deſcriptus non eſſet. Idẽ Seuerinus ſub ſequẽ.nu.affert ſpeciẽ tal.ẽ Titio creditori ſu- perioribus annis centum,quæ debebat Seius mercator nume-

33 rauit, † & ſe ſoluiſſe ac numeraſſe,in codice rationum aſcripſe rat,nec aliter ſibi de ſolutione cauerat. Titius mercator idem- que creditor centum petit,excipit de ſolutione Seius,ipſamq; ex codice rationum probat,cui legi municipali fides habeba- tur,replicat Titius immutatum ſtatutum decretumq; eſſe no- ua lege,vt amplius libris mercatorum fides non habeatur. Nũ Seio noua lex municipalis præiudicet,cum ipſe ante legem nu- per latam ſe ſoluiſſe,in codice adnotauerit? & ait ſe diſputaſſe in l.omnes populi. in quinta quæſtione princip. & verum eſt, quod ait nam ſub nume.83.inquit,defenſionem probandi ſo- lutionem ex Codice rationum ante nouum ſtatutũ, Seio quæ- ſitam eſſe,ideo ex lege noua ademptam non cenſeri.l. teſtium. C.de teſt.verſicu his, ſcilicet, qui ſine ſcriptis,&c.Si vero Seius poſt immutatam legem,& ſic poſt nouam legem ſoluiſſet, cõ- tra ſe habere:huiuſmodi enim defenſio probandi ex proprio codice ſublata intelligeretur ex l.noua,& de ſe queri deberet Seius,qui cautionem ſeu quietationem non deſideraſſet.

34 † Sed & illud queri poteſt,ſi mercator eſſe deſiit,num virtute legis municipalis fides habenda ſit libris,quos dum mercatorũ exercuit conſcripſit, & credendum puto. Pro qua ſentẽtia eſt, quod ſcripſit Accur.in § penulti.in aucten.de tabell. & eſt arg. text.in l.prætor §.item etiam, qui deſiit.ff de eden. & probauit Aſten.in relato.3.volum.in verſic.probatio.

35 † Vbi hoc amplius adiicit,ſi ſtatutum diceret,libris mercato rum ſtari (vt ait) ad plenariam probationem, non poſſet pro- bari contrarium,ſecundùm Alexand.in l.3.§.ſi abſens.nume.7. ff.ſi ex noxa.cau.citatque gloſ.in clem.j in verbo, feciſſe narra-

36 mus.de proba.& ſubdit. † vtile eſſe ad priuilegia, quæ Hebræis conceduntur in quibus ſolet adiici hæc clauſula,quòd libris eo rum ſtetur, & plenariam faciant probationem, habent enim hæc verba vim præſumptionis. quam vocant iuris, & de iure. quæ Iaſoni in eodem §.in 6.num.placui.

Sed quoniam quę de ſtatuto, ſeu conſuetudine mercatorũ diximus,quòd fides habeatur,temperamẽta quædam recipiũt, idcirco nonnulla in ſumma adnotabimus.

37 † Et primum,ſi ſtatutum diceret generaliter omni ſcripturæ mercatorum ad eorum fauorem credendum: quia hac conſue tudine,ſiue ſtatuto ad falſum inuitarentur,& ratione caret, nõ valeret.lege conuenire.ff. de pactis dotalibus, capitulo erit au- tem.4.diſtinctio. idque ex ſententia Bald.in l.vni. C. de confeſ. nu.13.quem retulit,& probatur Abb.in c.bonę.2.de poſtu.prę- lat.in fi.& Iaſo.in d.repe.l.admonendi.num.102.qui ex mente

83 prædictorum, statutum. † quod libris mercatorum ad fauorem scribentium fidem haberi mandat, intelligendum esse ait, iudicis consensu accedente, & si iudici videbitur, mercatoris statu atque conditione, qualitate, rei atque negotii, ac quātitate cognitis, atque perspectis, quæ sententia vtilitati rerum est consentanea, & meritò placuit Alexan. in l. quædā. in §. numularios. in j. col. ff. de edend. & Francis. Cur. in d. l. admonendi. nume. 214.

39 † Addit Iaso. & tertio consuetudinem, seu statutum huiusmodi intelligendum, nisi mercator notatus esset infamia: si enim infamis, & culpatæ, seu suspectæ vitę esset, fides libro habenda non esset. Citat Bald. in l. cunctos populos. C. de sum. trinita. vbi Seuer. notauit Bal. referendo, sub num. 164. & videbis omnino eundem Bald. in l. Cassius. num. 10. ff. de senat. & in eadem sententia fuit Barto. in l. quædam. in §. numularios. ff. de eden. & argum. est l. si quis ex argentariis. §. j. ff. de eden. in illis verbis. Quid enim si humilis, & deploratus vnus edidit, vt dubitare quis meritò de fide editionis possit? quibus addes Gramma. in consil. 35. nume. 27.

40 † Declarat etiam Iaso. in relato loco consuetudinem, seu statutum prædictum interpretādum in his, quæ ad negotiationem, seu mercaturam pertinent, vt puta, si mercator sit pannorum, & in libris rationes pannorum descripserit Contra verò, si extra negotium mutuum, sed depositum aduocauerit, argum. l. 3. §. eodem modo. ff. nau. caup. stab. idque Ioann. And. sensit in citata addi. quem referendo probat Ludo. Roma. consil. 204. pro discutienda. & in consi. sequen. & Areti. in consi. 33. consultatio præmissa. colum. j. & in consi. 63. in præsenti. & sequen. & placet Deci. in capit. j. num. 35. & in consi. 60. viso tenore. num. 3. & comprobat Iaso. pluribus similibus in l. age. C.

41 de transactio. & Aym. Cra. in cōsi. 3. num. 15. † Huc pertinet, qđ Bald. inquit in l. fin. C. ad senatusconsul. Macedo. si lege municipali cauetur, cū filiofamilias non posse contrahi, nisi sit mercator, interpretandam, si in causa mercaturæ contrahat. Secus si in diuersa. Ratione enim mercaturæ non personæ lex municipalis permisit, & induxit legem illam, contraque subiungit facere. ff. nau. caupo. stab. l. 3. §. eodem modo. Cæterùm, illud verum ait, si constat extra negotium mercaturæ cum filiofamilias contractum, non valere contractum: in re autem ambigua præsumi tanquam cum mercatore contractum, versumque in ipsam mercaturam. Vnde si mutuò quid acceperit in merces vertisse censetur, idque ait Bart. placuisse in l. Macedoniani. eo. titu. vbi idem Bald. notauit, & argum. magno est text. in d. l. fin. & idem placuit Stepha. de Fede. in tract. de interpreta. iur. in 3. parte. num. 24. qui ait, in dubio contraxisse videri in causa mercaturæ, & in eadem opin. fuerunt Paul. & Saly. in d. l. fin. & Are. institu. de excep. §. item si in iudicio. num. 18. Pau. Cast. in l. j. §. in filiofamilias. num. 4. ff. ad senatusconsul. Maced. & hęc etiam probauit Seue. in d. l. admonēdi. nume. 62. quibus addes, quę relatiuè diximus in secunda parte princip. tracta. in uersic. tractare hic ab re non esset. nume. 169. & Felyn. in capitu. 2. nume. 28.

42 de fide instrumen. † Denique consuetudinem, seu statutum, ꝙ libris mercatorum credatur, interpretandum videtur, dū modo in territorio, in quo statutum uiget, liber conscriptus sit, vnde si Senensis Antuerpiæ moram traheret, & eodem in loco in libro adnotaret, se soluisse centum, quæ Francisco mercatori Senensi debebat, virtute legis municipalis, quæ Senis est, vt scripturis mercatorum ad eorum fauorem fides habeatur, solutio non probaretur, secundùm Seue. in l. omnes populi. num. 164. qui id Bald. sensisse refert, & idem Seue. eandem quæstio. attigit in l. admonendi. sub num. 65. & non soluit, & in eadem sententia fuit Iason in prioribus commē. l. cunctos populos. sub num. 23. qui eundem Bald. idem sensisse refert in cap. cum dilectus. extra de fide instrumen. Verùm non me latet Philipp. Corn. in consi. 319. circa primum &c. volum. 3. in vlti. dubitatione. contra hanc sententiam effuso sermone complura retulisse, prætermissaque Bald. auctoritate dubitando insolutam quæstionē

43 reliquisse, quod responsum videndum est. † Est & hic illud necessariò adnotandum, non improbè constituendam esse differentiam inter statutum a mercatoribus factum, quod iubet eorum libris fidem haberi: & illud, quod a municipibus, est conditum, seu quod ciuitas aliqua constituit, vt mercatorum libris credatur, in superiori siquidem casu, secūdùm ea, quæ diximus a frequentioribus probari, inspiciendum est, num statuētes ad eorum cōsules verba retulerint. Si enim ad eos verba dixerūt, in alio foro tale statutum seruandum non esset.

Dicendum est igitur, vt paulò superius diximus in versic. incurrit. & versi. denique quod diximus. num. 10. & seq. nu. In posteriori verò casu, & si ad prætores, seu potestates statuētes verba retulissent, generaliter putarem, & in quocūque foro, ac loco inter eiusdem loci mercatores fidem libris habendam esse, vt diximus in verncu. meminimus &c.

Cur tam variè colliges ex scriptis nostris, nec hic distinguēdum esse, vt in pactis diximus, sed generaliter in quocunque foro, & loco inter subditos statutum prædictum seruandum, nisi

44 expressè aliter in statuto contineretur. † Fulgo. in consi. 105. in proposita quæstione &c. affert speciem talem. l. municipali cōsulibus in causis mercatorum iurisdictio tribuitur, num ad hæredes mercatorum, qui tamen mercatores non sint, porrigēda sit, & ait referendam non esse, & consequenter consules hæredum mercatorum iudices non esse, hæreditatemque negociatricem, & in hoc exercitio mercaturæ esse dici rectè non posse, cùm sit res incorporalis. ff. de rerum diuisione §. j. Incorporalia autem huiusmodi officia non recipiunt, arg. ff. de acqui. rer. do. l. seruus. §. incorporales. Nec refert, quod dicitur, hæreditatē in multis partibus iuris pro defuncto haberi. ff. de acquiren. rerum domi. l. hæreditas. quoniam illud ex fictione est introductum, ad quam lex municipalis non refertur. ff. de nego. gest. l. 3. §. hęc verba. vbi Accur. & omnes consentiunt. Hæc ille. Quæ sententia vera est, si lege municipali quam sibi ciuitas aliqua constituisset (vt proponitur) caueretur. At si mercatorum lege, & q̃ ipsi mercatores sibi constituissent in suprascri. verba decretum esset, dici fortè posset, & non incolorate hæredem mercatoris coram consulib. conueniri posse ex negocio mercaturæ, quod defunctus dum vixit, gessit. & administrauit, mouet. quod non semel diximus, & præcipuè sub nu. 8. & nu. 14. hac eadem parte statuta mercatorum, pacta, & conuentiones dici, & propterea & mercatores, & eorum hæredes hoc iure vti obstrictos esse.

45 † Dicet aliquis, finge clericum hæredem mercatoris, eueniret ergo, ꝙ clericus mercatoris hæres coram consulibus ex negocio mercaturæ a defuncto gesto conueniri posset. quod Ful. non admittit, & meritò, vt Bar. Paul. & alij notarunt in l. hæres absens. in prin. ff. de iudic. Sed ideò est, quia clericorum priuilegium est fori, in corpore iuris insertum. Nec enim priuilegium fori perdit clericus, si laico succedat, vt ex persona laici conueniri possit: quia concessum est priuilegium fauore publico, & ratione totius clericalis ordinis, vt plenè scripsit Ias. in auth. quas actiones. nu. 39. C. de sacros. ecc. est tamen & hic, & in eo, quod diximus in præced. q cogitandum, videnda, atque considerāda l. fi. C. de iuris. om. iud. quæ eos, qui in collegio sunt, solum respicere videtur, & videbis Ro. in consi. 300. in casu proposito &c. & his addes, quæ dicemus, cùm de iudicibus tractabimus, sub nu. 17. ego tamen dixi quod modo senserim.

46 † Decius in consi. 3. & diligenter &c. ex facto consultus super constitutione Florentina, quæ officialibus mercaturæ in quibusdam iurisdictionem tantùm tribuit, non insubtiliter differuit, nū in iisdem causis ordinaria iurisdictio, idest, prætoris adēpta cēseatur, ipsum legito, & sat sit locum retulisse, & illud addere, prædicta procedere, vbi ciuitas sibi tale ius constituisset: ꝯ vero, si mercatorū collegiū id decreuisset: non enim possunt mercatores statuere, vt ordinaria iurisdictio excludatur, secūdū ea, quæ dicimus, & dicemus, & probatur in l. fi. C. de iur. om. iud.

47 † Apud Rom. in consi. 30. paulò superius relato, ita scriptum est, si lege municipali, consulibus mercatorum cognitio litis, quæ (vt ait) a guarentigia proficiscitur, prohibetur, tunc a guarentigia litem procedere, dicendum est, cum instrumenti tanquam guarentigiati executio petitur, contra verò, si coram cōsulibus ad probationem instrumentum produceretur. Constitutio enim, quæ loquitur in vim petendæ executionis, locum non habet, cum illud producitur, in vim faciendæ probationis: secundum Bal. in l. planè. ff. quod fal. tu. & Bar. in l. filius. ff. quod cum eo. & hanc sententiam probauit Soc. in consi. 51. Præstantissime doctor &c. lib. 1. Et ego etiam æquè non reprobo, verba tamen municipalis legis diligenter inspicienda sunt, quod & Bar. & Bal. in relatis locis notarunt.

48 † Nec tacebimus præceptorem meum, Ludo. Goz. in consi. 72. de officialibus scripturæ seu Duanæ Anconitanæ, quædam ex facto consultum scripsisse, ac alia attigisse, & ad mercaturā, & Anconitanas constitutiones pertinentia, quæ quoniam legi possunt, consulto prætereo. Sunt enim præceptoris mei uiri q̃dem ingenii acutissimi scripta talia, vt inter manus fere omniū versentur, & tu lector quę scripsit considera.

49 † Sciendum est & illud, quod eleganter inquit Are. in respōsis suis, in resp. 29. diligenter & mature &c. nu. 19. statuta quibus consulitur mercatoribus & artificibus, vt melius mercatura & artes exerceantur, ad statum ciuitatis & publicam vtilitatē pertinere, citat Bar. in l. ambitiosa, nume. 22. ff. de decre. ab ord. fac. Dicebat etiam Barb. mercatorum statuta æqua esse, vt patet in consi. 29. nu. 5. in 2. par.

50 † Et qm̄ diximus, mercatorū statuta confirmatione nō egere, cū a lege ipsa sint confirmata, illud sciendū est, si confirmentur a populo: non tm̄ statuta populi, verbi gratia Anconitani dicentur, sed mercatorū, vt eleganter probat Bal. in l. ex placito, nu. 7. C. de rer. per. Quod singulariter no. puto, propter multa ac varia, & præsertim ea, quæ diximus paulo superius, in ver. deniq; & in ver. Fulgosius. Hoc loco etiā admonendi sumus, apud Bal. in consi. 382. nu. 8. lib. 5. ita scriptum esse. Frustra de pœna laborat, qui rem consecutus est. l. 2. post prin. ff. si quis cau. Præsertim, quia ista obligatio, quæ descendit ex decreto mercatorū est

51 obligatio prætoria, & ꝯsequenter arbitraria, † in qua prædicta reg. est verissima, ut ff. de publi. lege. hoc edicto, & ff. quod met. caus. l. si cum exceptione. §. satis clementer, & quòd sit ius, ius prætorium

prætorium apparet; quia descendit ex iurisdictione consulum, qui sunt prætores, sicut ædiles curules, & similes. l. j. ff. de offi. cōsu. & ff. de verbo. obli. l. stipulationum aliæ. §. prætoriæ, vt l. saltē instar prætoriarum inuentæ, ex quibus oritur actio in factum. Hæc ille, qui paulo inferius subiungit in verba infrascripta. Sed quia forte in hoc aliqui contradicerent, cum ista actio sit pœnalis a principio, vel forte dicerent, ꝙ hæc poena esset applicāda fisco. Ideo & reliqua, Meritò autem adiecit Bald. sed quia forte aliqui contradicerent.

52 † Quoniam Iaso. post Alexan. in l. stipulationum alię. in fin. princ. ait, quod dicitur, actiones pœnales, descendentes ex statutis Ducum, Comitum, & Marchionū annales esse, veluti actiones prætoriæ, procedit, quando actiones pœnales ciuiliter instituuntur ad pœnam applicandam parti. Contra verò, si criminaliter, tunc enim durant ad annos 20. l. querelam. C. de falsis. ex quibus verbis aldi Bcolligimus, obligationes ex decretis mercatorum descendentes prætorias esse. Pro qua sententia videtur text. in l. 2. in §. nouissime. ff. de orig. iuris, in illis verbis, aut est magistruum edictum, vnde ius honorarium nascitur.

53 † Verùm huic sentētiæ aduersatur: quoniam talia statuta ipsi consules, sed mercatores faciunt, & qui consules ab ipsis mercatoribus creantur, vt dicemus in sequen. parte, & nō semel diximus, & probatur in l. fin. C. de iuris. om. iud. in l. 2. C. de const. pecu. in §. fin. in aucten. de fideiuss. Item, cum legis permissu mercatores statuta faciant, ius prætorium dici nō posse uidebatur. Quemadmodum, quòd vnaquęque ciuitas sibi constituit ius ciuile, non autem prætorium, dicitur l. omnes populi. ff. de iust. & iur. Barto. in d. l. stipulationum aliæ. in fin. ff. de verbo. oblig. ego autem vt breui dicam quidam senserim, putabam huiusmodi statuta a mercatoribus facta, pactiones, atque conuentiones rectè dici posse. l. fin. ff. de colle. illi. l. sed & ea. ff. de leg. & sup. non semel diximus ꝙ pactiones benigne interpretandæ sunt, & cauendum, ne sub auctoritate iuris scientiæ pernitiose erretur. ff. de verborum obliga. l. si seruus seruum. in §. sequitur. Et in summa æquitatem ante oculos habere iudex in interpretatione earundem, & prętores imitari. l. quod si Ephesi. ff. de eo, quod cer. lo. Quæ notanda sunt ad multa, & varia quæ ex relatis locis colligi possunt. Reliqua statuta ad mercaturam pertinentia in diuersis locis (vt materia expostulabat) notaui.

54 † Et quia de nomine curia, in plerisque locis meminimus, si libet, de significatione huius vocabuli videbis, quæ scripsit Zasius in l. 2. ff. de orig. iur. & plenius Nicol. Boe. in tractat. de pot. mag. con. numero 167. & sequent.

Secundæ particulæ vltimæ partis principalis.

ARGVMENTVM.

De iudicibus, seu consulibus Mercatorum: Et quomodo in causis eorum sit procedendum.

SVMMARIVM.

1 *Collegium mercatorum potest iudicem eligere, cuius iurisdictionem declinare nequeunt, & quomodo creandus sit.*
2 *Collegium mercatorum potest plures etiam iudices seu consules eligere: non tamen seorsum quilibet adiri potest.*
3 *Maior pars consulum an sufficiat, vt, quod factum est, valeat, præsertim alijs absentibus, & irrequisitis.*
4 *Consules tres si inceperunt, & vnus eorum abest, quartus potest supplere vices illius absentis. Et quid in extraiudicialibus verbi gratia, si plures eligantur ad vendendum gabellas Florentiæ.*
5 *Consules electi à collegio mercatorum, ordinariam habent iurisdictionem, & si tanquam suspecti recusati fuerint, idem in his, quod in ordinarijs est dicendum.*
6 *Consules electi à collegio mercatorum, quòd iurisdictionem possint exercere absque confirmatione.*
7 *Consules licet habeant iurisdictionem inter ipsos mercatores, non propterea censetur adempta ordinario loci iurisdictio. Quinimmo & ipsi mercatores, & consules ordinarijs iudicibus subijciuntur.*
8 *Actor habet electionem agendi contra mercatorem, vel coram consulibus, vel coram ordinario, nec reus habet priuilegium petendi se remitti ad consules.*
9 *Vbi quis coram pluribus iudicibus respondere tenetur, actori datur electio, coram quo velit eum conuenire.*
10 *Consules ex longa, & antiquata consuetudine extra negotium mercaturæ causas possunt cognoscere.*
11 *Consules mercatorum cognoscunt in his, quæ ex mercatura veniunt, idest annexis, & connexis, vt puta pœnis.*
12 *Consules mercatorum non cognoscunt inter ipsos mercatores in his, quæ sunt extra mercatura, verbi gratia, super venditione domus.*
13 *Consules causas collegii mercatorum possunt cognoscere, si à mercatura proficiscantur.*
14 *Mercator ab eo, qui mercator non est, causa, & occasione mercaturæ coram consulibus conueniri potest.*
15 *Mercatorum consules an possint de delictis cognoscere, & multū indicere.*
16 *Mercator qui desiit mercaturam exercere, pro his, quæ gessit tempore, quo mercator erat, & quæ ad mercaturam pertinebant, coràm consulibus mercatorum conueniri potest.*
17 *Clericus mercaturam exercens, quòd mercaturæ causa coram consulibus cōueniri possit: quia non vt clericus, sed vt mercator conuenitur: & idem iuris est in milite.*
18 *Mercator forensis, qui Anconæ tabernam, pergulam, seu mensam habet ratione contractus, vel quasi, Anconæ potest conueniri. Et si domicilium nō habeat, coram præside, vel consule, in his tamen, quæ ad mercaturam attinent.*
19 *Mercatores Florentini qui mensam numulariam certo loco exercent, tenentur ibidem se defendere in his, quæ ad mensæ rationem pertinent, nec excusandi sunt. si Florentiam codices rationum transmisisse dicant: quia afferri lex iubet sumptibus, & periculo eorum.*
20 *Mercator forensis, qui nec tabernam, seu mensam, aut pergulam Anconæ habebat, si merces emit habita fide de pretio, aut vendidit præsenti pecunia, habita fide de rebus, si is recessurus sit, non Anconæ conueniri possit. Et quid, si fides non est habita de pretio, vel rebus.*
21 *Mercatores Florentini, qui Anconæ institores habent, possunt ibidem ex eorum contractibus conueniri, directa, vel vtili institoria.*
22 *Mensa potest conueniri, & si plures mensæ sint in diuersis locis principalis conuenietur, si aliæ eò accedant.*
23 *Mercatores, qui ad nundinas profecti sunt, non possunt nundinarum tempore in ipsis nundinis, etsi pergulam habeant, ab his, qui nundinas impetrarunt conueniri: ab alijs verò mercatoribus, qui cum eis contraxerunt, possunt.*
24 *Mercator num ex assidua conuersatione in loco forum sortiatur.*
25 *Contrahens certo loco cum mercatore, qui habet bona in diuersis locis, num possit petere in alio loco sibi satisfieri.*
26 *Senensis Venetijs mensam numulariam exercens, si Senensi Romæ similiter mensam numulariam gerenti, per literas mandet, vt trecenta alicui soluat, num Romæ coram auditore cameræ possit conueniri ad dicta trecēta, stante statuto Senensi, quod prohibet sub pœnis Senensem coram alia curia, quàm temporali Senensi, conueniri posse.*
27 *Statutum Senense, quod prohibet, Senensem sub pœnis alium Senensem in alia curia, quàm temporali Senensi trahere, an valeat, & sit contra libertatem ecclesiasticam.*
28 *Locus vbi mandatū factum est, non attenditur, sed vbi fit mādati executio.*
29 *Interpretatio ad statutum Anconitanum sub rub. de non vocan. cit.*
30 *Consules qua ætate creari possunt.*
31 *Consules electi iurant. Et de forma, relatiuè. Et quod in iuramento intelligatur exceptum ius superioris.*
32 *Consules mercatorum qui iurant seruare statuta à collegio facta, num obligentur ad periurium, si non seruant statuta idem, quod ius commune disponentia.*
33 *Consules mercatorum, quòd possint per edicta citare, si proponantur edicta in foribus auditorij eorum; quia habent prætorium.*
34 *Consules mercatorum à collegio creati, an reuocari seu reprobari ab eorum collegio possint ante finitum officium.*
35 *Collegium mercatorum quomodo constituatur, & quomodo dissoluatur: & circa id quędam alia, relatiuè.*

POSQVAM statuta complura ad mercatores, ipsamq; mercaturam pertinentia breuiter retulimus, nunc iuxta propositum a nobis ordinem de iudicibus eorū disseremus. Cùm igitur probauerimus, mercatorum collegium iurisdictionem habere, & statuta facere posse in his, quæ ad eo-

2 rum officium, negotiationemque pertinent, † sciendum est etiam, iudicem, seu consulem solere, & posse sibi eligere, qui inter eos, & (vt dicemus) ius dicat, cuius iurisdictionem, & præuentionem declinare nequeunt, & periniquum, ac temerariū esse, iudicum, ad quos negotiationum cura pertinet, forum declinare, vt eleganter Imperator inquit in l. fin. C. de iurisdictio. omnium iudic. Conuenient ergo in vnum mercatores, & cōsulem creabunt. Priuatorum enim consensus iudicem non

2 facit. l. priuatorum. C. eodem. † Nihil etiam prohibet mercatorum collegium plures consules eligere, dummodo illud non ignoremus, quemlibet seorsum adiri non posse. In qua re plenè quidem, ac doctè scripsit Bald. in l. vni. ff. de consul. in verba infrascripta. Quartò quæritur, pone Perusij sunt quatuor consules mercatorum, qui habent cognoscere de factis mercatorum, nunquid quilibet posset seorsum adiri? Dic, quòd non: qa iurisdictio est concessa eis sub vno nomine collectiuo, scilicet, consulum, & suo forma pluralis numeri: quia dicitur, Consules cognoscant, non consul cognoscat, & sic est forma data, quòd per plures cognoscatur, non per vnum: quia pluralis numerus non verificatur in vno, infra ad Trebellia. l. Lucius Phebus. & ideo licet mandatum legis videatur aliàs datum cuilibet insolidum. Secus in mandato hominis. C. de procura. l. pluribus. tamen hic secus est propter datam formam, a qua non est recedendum. C. de iure fisc. l. super creandis. libro 10.

3 † Sed nunquid sufficit maior pars? Dico, quod sic: quia quando lex pluribus committit, semper tacitè videtur inesse, vt sufficiat maior pars, vt l. maiorem. infra de pact. & l. planè l. quod cuiusque vniuer. nomi. etiam si tanquam singulis fiat commissio. Secus verò, si per hominem aliquid committatur. Subiungit Bal. Quinto quæritur, nunquid sufficiat maior pars numeri aliis absentibus & irrequisitis? Responde. Aut est actus, in quo consideratur facientium vtilitas, & animi affectio, aut solius numeri impletio. Primo casu requiri debent absentes: quia tractatur de eorum prçiudicio, vt in electionibus. Secundo casu siquidem est actus collegialis, debet conuocari collegium sono tubæ, vel campanæ more solito. Si verò est actus singularis, non requiritur conuocatio, ideo quod faciunt tres ex dictis consulibus mercatorum quarto irrequisito ualet, facit, quod notat Barto. in l. hæredes mei. in §. peto. ff. ad Trebell. vbi omnino videas. Adde, quòd vbi ex facto aliquorum generatur aliis singulis præiudicium: tunc debent simul esse congregari. Sed si nō generatur præiudicium, nisi ipsis facientibus, & non est actus collegialis, sed singulorum: tunc non requiritur collectio. Primum probatur. ff. de pact. l. & suum hæredem. §. hodie. Secundum probatur in l. per feudum. ff. de serui. rusti. præd. Sed si est actus collegialis, semper requiritur, quòd simul sint congregati. Subiicit Bald. Ita nota, quod vbi agitur de præiudicio vniuersitatis, ad minus duæ partes debēt esse præsentes, vt in dicta l. planè. ff. quod cuiusque vniuer. nomi. Sed vbi tractatur de præiudicio singulorum, sufficit maior pars, quando lex hoc maiori parti committit. dicto §. hodie, quia regulariter non potest quis præiudicare alteri. ff. de magist. conue. l. j. §. j. ff. de pac. l. item magistri. in gloss. cum simili. & adde quod notatur in aucten. de alie. & emphyt. §. in prædictis. in gl. & facit. ff. de pact. l. cū in eo.

4 † Et nota, quòd si res inceperunt, & vnus eorum abest, quartus potest supplere vices illius absentis, vt hac l. quod est notād. Et prædicta sunt vera etiam in extraiudicialibus, vt si elegantur plures ad vendendum gabellas communis Florentiæ, sufficit enim maioris partis consensus: vt l. quod maior. ff. ad muni. qa in factis publicis sufficit maioris partis, legitimè tamen cōgregatæ consensus, licet quandoque sit secus in factis priuatorum. Nam respublica per alios regitur: ideo sufficit maior pars regētium. C. de decur. l. obseruare. libro 10. & quod inceptum est ab vno alter propter illius absentiam potest perficere, vt in l. nostra. & idem dico, si vnus ex dictis quatuor consulib. nollet officium acceptare: quia interim tota iurisdictio residet in acceptātibus, dum tamē sit maior pars, vt infra de appella. l. Imperatores. §. si magistratus. Huc vsque Bald. quem ad verbum referre, non ab re esse duxi, quibus addes. l. vbi. ff. de tuto. & curato. datis ab his. Barto. in l. si vni. alias. Pomponius. ff. de re iudi. & eodem in loco Paul. Castr. versicu. interdum competit pluribus, non vt vniuersis, sed vt pluribus, vbi addit mercatorum statuta inspicienda esse in electione consulum. Alexand. etiam sub nume. 7. & Iaso. sub num. 1. se ad Baldum nostrum retulere. Videbis etiam Barto. & Alexand. & alios in l. rescriptū. ff. de pact. & omnes iuris interpretes in capitu. prudentiam. de offic. delega. ubi inter alios Fely. Baldum in princip. & in relato loco non semel retulit, est etiam prædictis adiiciendum, quod nos in tractatu nostro de decoctorib. diximus, parte sex. in qua de pactis conuentis inter creditores & decoctores disputauimus, & Innocen. in capitu. cum ab ecclesiarum. de offic. ordin. & l. magistratus, cum glos. ff. de muni.

5 † Et notandum est, consules electos a collegio mercatorū ordinariam iurisdictionem habere: vt Bartol. Ange. & Paul. in eadem l. fin. notarunt, ubi Salice. sub num. 3. subiicit, si tanquam suspecti recusati fuerint, idem quod in ordinario iudice dicēdū esse, de quo plene iuris interpretes disputarunt in l. apertissimi. C. de iudic. & ordinariam iurisdictionem consules habere, sentit Innocent. in dicto capitu. cum ab ecclesiarum, 6 † nec puto consules a collegio mercatorum electos, superioris confirmatione egere: sed electione legitime facta, iurisdictionem a lege concessam exercere posse, vt in antecedenti parte diximus, sub numero 9. & in hac sententia fuit etiam Pau. Cast. in l. priuatorum. C. de iur. omnium iudic. & sentit Innocen. in dicto capitu. cum ab ecclesiarum. Licet Cyn. & Alber. contra senserint, nostra autem sententia in l. fina. eodem titulo de iurisdictio. omn. iudic. clare (ni fallor) probatur. Sed quamuis consules inter ipsos mercatores iurisdictionem habent, non propterea ordinairorum iurisdictio adempta censetur, quinimmo & ipsi mercatores & consules ordinariis iudicibus 7 † subiiciuntur, vt scripsit Innocent. in relato loco. & probatur eadem l. fina. vbi speciatim & Bald. & Paul. notarunt, in qua l. Cyn. in secundo not. Bellissime inquit: Cum mercatores coram præside loci etiam respondere teneantur, 8 † in manu ac potestate actoris esse, an velit coram consulibus vel ordinario agere, facit l. prima. C. de offic. præf. vrb. & quod scripsit Deci. in consi. 3. Subiicit Paul. generalem esse regulam.

9 † Vbi quis coram pluribus iudicibus respondere tenetur. Actori electionem dari, coram quo reum uenit conuenire. l. cum clericis. C. de episco. & cleri. l. j. C. ubi in rem actio l. sed & si susceperit §. si ea res. ff. de iudi. Nec reus priuilegium habet petēdi se remitti ad consules mercatorum. Id enim ius singulare est in militibus & scholaribus. l. penulti. C. de iurisdic. omnium iudicum, & aucten. habita. C. ne filius pro patre. & his adde l. 3. §. qui Stichum. ff. de eo, quod cer. lo. Philip. Franc. in c. Romana. §. contrahentes, num. 2. de foro compet. libro 6.

Consules igitur in his, quę ad officium mercatorum negotiationesque pertinent, ius inter mercatores dicent, causasque cognoscent, vt in eadem l. fin. iuris interpretes scripsere, & Bal. in l. 3. §. eodem modo. ff. nau. caup. stab. 10 † & scribit Rom. in consil. 300. omnipotentis Dei postulato suffragio, in casu &c. Vbi addit ex longa & antiquata consuetudine, extra negotiū mercaturæ causas posse cognoscere. Longa enim consuetudo non habentibus tribuit iurisdictionem. C. de diuer. off. l. viros, lib. 12. ff. de acqu. plu. arcen. l. fin. c. cum contingat. de foro competen. de pœnis. c. Romana. lib 6.

11 † Item & in his, quæ ex mercatura ueniunt, idest, annexis & dependentibus ab ea, iurisdictionem habent l. si quis ex argentariis. §. rationem. ff. de eden. vbi Bald. Alexan. & Iaso. scripsere, & idem Iaso. in l. sed si plures. num. 7. ff. de vulg. & pupill. exempli loco, in pęnis in ɔtractibus eorū adiectis possent cognoscere, ut inquit Pau. & probat ex l. quicunque. §. si ei, quem. ff. de institu. & ex his quæ notantur in l. j. C. ubi caus. fisca. addit plura Iason, & præcipuè gloss. in ca. accusatus, in uerbo iudicati. de hæret. in 6. & l. Lucius. in §. Paulus respondit. ff. de admin. tut. quod comprobabis ex pluribus a Marsilio congestis in l. j. in §. diuus Adrianus. nume. 4. usque in finem. ff. de quæstio. quę breuitatis gratia non referuntur.

12 † Vnde quæsitum fuit, si inter duos mercatores extra negotium mercaturę, & ea, quæ ex mercatura ueniunt, orta sit controuersia, uerbi gratia super uenditione domus, num consules mercatorum huius controuersiæ iudices sint competentes? Et receptum est non esse. In his enim, quæ ad mercaturam attinēt, ius dicent, & ut supra Accur. Cyn. Barto. Bald. & Ang. & Pau. in ead. l. fin. senserunt, & probat multis similibus Iason in l. age. C. de transact.

13 † Addentes, consules causas collegii mercatorum posse cognoscere, & uerba Imperatoris in eadem l. fin. His iudicibus tā in publicis, quàm in priuatis causis obedire compelli hanc interpretationem a consuetudine recepisse, videlicet publicis, scilicet, societatis, uel collegii illius, vt mercatores a procuratore, siue syndico collegii ex causis, siue negotiis collegii, quæ dicuntur publica ipsius collegii, coram consulibus cōueniri possint: si tamen causæ a mercatura proficiscantur: non enim consules in publicis criminibus iurisdictionem habent, nam maioribus iudicibus duntaxat conceditur l. j. ff. de offi. eius & in priuatis causis, ratione tamē mercaturę, & negotiationis inter eos. & idem probat Innocen. in d. c. cum contingunt. cum consuetudo sit optima legum interpres, & minimè sint mutanda, quæ certam interpretationem semper habuerunt, nos etiam prædictorum sententię assentimur.

14 † Huic rei est & illud adnotandum causa, & occasione mercaturæ coram dictis consulibus, mercatorem ab eo, qui mercator non est, conueniri posse, arg. l. pen. C. de iur. om. iudi. & probant Bald. & Pau. Castr. in eadem l. fin. quod & verum est. Nec tacebimus, Saly. in eadem l. fi. sub num. 4. 15 † tentasse dicere, hos iudices de communi delicto non cognoscere, de criminibus tamen, quæ ipsorum negotiationem respicerent, cognoscere. is enim scripsit in hęc verba: Item, quod dixi de priuato delicto non cognoscere, intelligo communi non de professionali puta quia facit contra statuta artis, vel negotiationē in aliqua specie falsificant, quod non est expeditū, si enim mercatores merces supponunt, hoc est, adulterinas loco bonarum merciū, supponendo tradunt, uel corrumpunt, aut falsum admittunt, vel pœna falsi coercentur, uel stellionatus crimine postulati possunt, iuxta l. 3. ff. de crimi. stel. & quę plenius attigimus in tract. nostro de decocto. in j. parte vlt. parte uersic. ex crimine etiam. nu. 19. Solēt autem, qui talia admittunt, aut in opus metalli dānari, aut deportari, aut fustibus castigari, aut relegari, ut in d. l. 3. & l. saccularii. ff. de extraord. crimi. & l. j. in fin. iunctis commen. Barto. & aliorum. ff. de extraord. crimi. quæ cum meri Imperii sint, non iurisdictionis, & consules iurisdictionem tantùm habeant, sequitur de his nō posse cognoscere, & meritò Saly. notandū esse, & hanc snīam probabis ex his, q̄ Bar. scripsit in l. imperiū. præsertim sub nu. 7. & seq. nū. ff. de iurisd. om. iud. & Deci. co. ī loco sub nu. 38. Dicet aliqs. Sal. snīam defendi posse ex his, q̄ Bal. scripsit in l. cessante. nu. 4. C. quō. & qn̄ iud. is. n. ait, consules posse p edicta citare: qa habent ptorem, & qa habēt mistum imperiū in iuratos suos p cōsuetudinē, qđ etiam satis significat iur̄m obedientiæ, qđ est præcisum, in his tn̄, q̄ non sunt iuri cōtraria, idest, a iure cōi reprobata. vnde & inter se faciunt statuta pœnalia, qđ ptinet ad mistū imperium, quia consistunt in pecuniaria multa, ut no. in l. imperium. ff. de iurisd. om. iud. huiusque Bal. in relata verba. Sed & in his animaduertendum est: nam

nam consules de iure ius indicendæ multæ non habere existimo. l. defensores, C. de defen. ciu. l. j. ff. si quis ius dic. non obtē. secundùm vnam interpretationē, in quo loco videbis Doctor. Defendi tamen posset, si ex consuetudine permitteretur, vt in ea. l. prima sensit Bald. Item cum statuta mercatorum dicātur pacta (vt non semel diximus,) consules vigore statutorum, & sic conuentionum contumaciam litigatorum punire poterunt, & sic multam indicere. Nam & arbitrer multam infligit, vbi partibus facultas est attributa, lege non ex omnibus, vbi glo. & Bar. ff. de arb. Arc. in c. legitima. de appel. in 6. Ias. in d. l. j. ff. si quis ius dicen. non obtemp. num. 17. in qua l. an multam indicere sit misti imperij, vt dixit Bal. vel meri imperij minimi, vt scripsit Bar. in l. imperium, facile cognosces, in quo loco Bald. etiam cōsules ius relegandi non habere sensit. Scripsit etiam Bert. in reper. suo in uerbo, mercator, consules non posse punire delinquentes in mercatores, & refert Bald. in auth. habita. col. 6. C. ne fi. pro pa. quod non inueni in li. meo. 16 † Quęritur apud Pau. Cast. in ead. l. fi. Sempronius desijt mercaturam facere, & consequenter mercator esse, quod quomodo contingat in 7. parte declarauimus, quā inscripsimus, quando mercator esse desinat. Num pro his, quæ gessit tempore, quo mercator erat, & quæ ad mercaturam pertinebant, coram consulibus mercatorum conueniri possi? & respondit posse, citat legem secundam, C. vbi de ratio. agi opor. lege prætor. §. idem etiam. ff. de edend. & Iacob. de Arct. in lege demum. & in l. de opere. C. de ope. lib. & vera est Pauli sententia, quam probat Seuerinas in commen. leg. omnes populi, sub numero decimoquinto, ff. de iusti. & iur. & se ex facto consultum, vt supra respondisse, & addit Paulum idē sensisse in dicta lege 2. quam simul cum l. j. est interpretatus, & confirmabis ex his, quæ in præced. parte scripsimus sub nu. 34.

17 † Quæsitum est etiam apud Cy. in ead. l. fin. si clericus mercaturam exerceat, num mercaturæ causa coram consulibus mercatorum conueniri possit? Et ait Pet. respondisse clericum tanquàm clericum non posse alibi, quàm coram episcopo conueniri, authent. statuimus. C. de episcop. & cleric. c. si diligenti. de foro compet. Sed clericum mercatorem posse: quia non vt clericus, sed vt mercator conuenitur. Subdit tamen Cyn. expeditum non esse, & forsan aliter de iure pontificio respondendum esse, probat tamen relatam Pet. sententiam Paul. Castr. sub nume. 4. & idem iuris esse dicit in milite mercatore, quæ nos plenius explicauimus in 3. part. princ. tract. de his, qui mercaturam exercere non poss. in princ. versi. prohibentur itaque clerici. & versicul. seq. Remouent etiam leges etc. quæ igitur ad hunc locum attinent, illinc assumes.

Baldus in l. hęres absens. in §. si quis tutelam. ff. de iudi. scriptū reliquit, extraneum mercatorem quem forensem vocant, qui finge Anconæ tabernam, pergulam siue mensam habeat, in ea causa esse, vt ratione contractus, vel quasi Anconæ 18 † & si domicilium non habeat, conueniri tamen possit: non solùm coram prætore, sed etiam coram consulibus mercatorum. Sed & addit, in his, quæ ad mercaturam attinent. Nec absimile est, quod eleganter inquit Paul. Cast. in l. argentarium. ff. eod. tit. Mercatores Florentinos, qui mensam numulariam certo loco exercent teneri, ibidem 19 † se defendere in his, quæ ad montis rationem pertinent. Nec recipiendam excusationem eorum, qui se rationum codices Florentiam, etiam trāsmisisse dicant: afferri enim sumptibus periculoq; eorum lex iubet, l. prætor ait. §. fi. ff. de ed. vbi Accu. notauit.

20 † Sed finge aduenam mercatorem, qui nec tabernam, sed pergulam, aut mensam Anconæ habeat, merces comparasse, habita fide de pretio. Aut ab eo emptas præsenti pecunia habita fide de rebus, quem scit inde confestim recessurum, num is Anconæ se defendere debebit, & eo loci conueniri possit. & Iurisconsultus in eadem l. hæres absens. in §. proinde. negauit. Nā vbi si venit, vt statim discedat, quasi à viatore emit, vel ab eo qa transuehebatur, emit: durissimum est, quot locis quis nauigat, vel iter faciens delatus est, tot locis se defendere. Planè si quis ab aduena Anconæ rem emit, & pretium soluit, vel Anconitanus ei quid vendiderit, fide de re, seu pretio non habita posset Anconę eum conuenire, ne occasio fugiendi detur cum re aliena ff. de iudi. l. si longius. §. j. ff. de his, quæ in frau. cre. l. ait pretor. §. si debitorem. credidit enim venditor se confestim pretium recepturum, vel emptor rem, & id tacite actum videtur. l. si quasi. ff. de pign. act. Idque placuit Bartolo. Bald. & Angel. ac Paul. eodem §. Bald. in rubr. C. de his, quæ in fraud. cred. nu. 7. & gl. in c. Romana. in §. nec etiā. & in §. contrahentes. in verbo responde re, & in vers. contrahentes, & euidentioris intellectus gratia prędictorum placet Paulum Castrensem in eodem §. ad verbum referre Perusinus Florentiam, seu Venetias se contulit, & illic merces quasdam à Titio dilata solutione pretij in certum diē emit Venditor, qui sciebat Perusinum statim recessurum, eo. n. quòd terminum seu tempus ad soluendum concessit, eius animum demōstrasse videtur, quòd nō eo loci sibi solueretur, sed Perusij, & scire vel scire debebat: cum dies obligationis venisset, emptorem Perusij futurum. Si igitur post obligationis diem Venetijs, seu Florentiæ repertus fuerit, nō ideò ijsdem locis conueniri poterit, tacitè enim actum censetur, vt Perusij pretium soluatur. Locus ergo collatę solutionis inspiciendus est, vt notatur ead. l. §. fi. & licèt gl. contrarium ibidem senserit, à plerisque tamen æquè reprobatur: & notatur in l. contraxisse. ff. de act. & obl. Non enim forum sortitur Florentiæ, aut Venetijs ratione originis, non domicilij, nec ratione initi contractus, domiciliū igitur emptoris sequetur Titius venditor, diuersum respondendum est, si Venetijs vel Florentiæ Perusinus quid emerit, non habita fide de pretio. s. pure, si venditio facta sit, non dilata pretij solutione ad diem, & Titius venditor confestim, sibi pretium solutum iri crediderit, hic enim aduena Venetijs, seu Florentię rectè quidem conueniri poterit, vt notatur in c. Romana. de foro compe. subijcit deinde, si Perusinus pergulam, seu tabernam Venetijs, seu Florentiæ habuit, vel domum conductam ad certum diem, ijsdem locis se defendere debebit, & si se non defendat, in missionem bonorum, quę ibidem habet, ex primo decreto deuenietur, ut in versi. præcedenti, & subaudi vltra procedetur, etiam ad diffinitiuam sententiam, si fuerit deprehensus tēpore, quo conuentus extitit, licèt postea abierit, aliàs conueniri nō potuisset, si iam recesserat, & pergulā dimiserat, nisi vt ex primo decreto bona possideri patiatur, vt dictū est, nec remissioni locus est, vt in d. c. Romana. in §. contrahentes. de foro compe. lib. 6. vbi hic iuris articulus terminatur. Hæc Paulus, quibus addes Ang. in d. l. hæres absens, in §. fi. ac Paul. ibidem circa relatam gl. & Philip. Franc. in d. §. contrahentes. præcipue sub nu. 5.

Est & his addijciendum, quod Iurisconsultus ait, in eadem l. hæres absens. in §. apud Labeonem. Si prouincialis homo seruum institorem vendendarum mercium gratia Romæ habebat, quod cum eo seruo cōtractum est ita habendum, atque si cum domino contractum sit, quare ibi se defendere debebit. Ex quo §. iuris interpretes notarunt, Florentinos mercatores, qui Anconæ institores habent, 21 † posse ibidem ex eorum cōtractibus conueniri, si reperiantur, idque directa vel vtili institoria, quæ ex facto talium competit, & probat Nicol. Boe. Deci. 114. vbi alios refert idem sentientes. Hoc amplius Baldo ex facto consulto placuit, mensam loco personæ fungi, & mensam conueniri posse. ff. de leg. 2. l. cum pater. § mensæ, & si plures mēsæ sint 22 † in diuersis locis, principalem posse conueniri, si aliæ ei accedant, locus Baldi est, lib. 5. respon. consi. 74. quandoque agitur, &c. Pro qua sentētia est, quod eleganter idem Pau. Cast. scripsit in d. §. si quis tutelam. numero 7. versic. vltimò quæro, & de mensa, ac calendario videbis. l. qui filium. ff. de leg. 3. & Iason. ac Deci. in l. eius, in princip. ff. si cer. pet. Denique & illud placet referre, quod in eundem §. si quis tutelam, post Bart. sub num. 3. scripsit Angel. col. 3. mercatores qui ad nundinas profecti sunt, 23 non posse nundinarum tempore in ipsis nundinis, † & si pergulam vel tabernam ibidem cōduxerint ab his, qui rescripto principis nundinas impetrarunt conueniri. Ab alijs verò mercatoribus, qui cum eis contraxerunt posse. Vnde si nundinæ sunt Florentiæ, mercatores, qui illuc se contulerunt, à Florentinis ex ante gestis, seu alia causa conueniri non possunt, ab alijs verò possunt cum eisdem contrahentibus, & subijcit Ang. consuetū esse proclamationes fieri, quibus nundinæ saluæ, & securæ redduntur omnibus venientibus, his tantùm, qui malæ conditionis, ac famæ sunt, exceptis & his etiam addes Felyn. in capit. dilectus filius, numero 26. de rescriptis, vbi pleniùs disseruit, num 24 mercator, qui certo loco mercaturæ causa permanserit, † licèt domicilium non contraxerit, ex assidua tamen conuersatione forum sortitur.

Proxime accedit his, quę Paulo superius diximus, quod Pau. Cast. inquit in l. hinc quæritur. §. potest autem circa finem. ff. de pecu. in commentarijs enim Paul. ita scriptum est: Si mercator habens res in diuersis locis, & aliquis contraxit Bononiæ, vbi tabernam habebat, 25 † an possit ire Florentiam, & facere ibi solui? Breuiter, si contractus non respicit mercaturam, vt quia possessionem vendidit, respectu totius patrimonij contraxisse censetur, & ideo potest petere ibi, solui de mercibus Bononiæ, & in subsidium ire Florentiam, argumento huius tex. & dixi in l. procuratoris. §. si plures. ff. de tributa. Hæc ille. quibus adijciendum est, quod nos diximus in tract. nostro de dęcoctorib. circa finē.

26 † Incurrit hic agitata quæstio, nec quidē friuola, nec oīno indigna, quæ hoc loco proponatur: Titius Senensis cum Venetijs mensam numulariam exerceret, Mæuio Senensi mensam numulariā Romæ gerenti per literas significauit, vt tercenta Sempronio solueret. Idem Titius inde ad quosdam annos Senas reuersus Romæ à Męuio conuentus fuit ad tercenta Sempronio eius mandato soluta. Sententia dicta contra Titium secundùm Mæuium, literæ censurarum vulgari modo decretæ fuerunt. Titius in ciuitate Senarum Mæuium Senensem, in vrbe commorantem in ius vocauit coram officialibus custodiæ, eo prætextu atque colore, quod in pęnas statutorum Senensium incidisset, quibus cauebatur, trahentem in causa aliqua ciuem Senensem coram alia curia, quàm curia temporali Senensi, in pœnam quingentorum incidisse intelligatur, quęsitum fuit, num Męuius legi

gi municipali subiectus intelligeretur causa dicti negotij Romæ gesti ex mandato Titij tunc Venetiis degentis? Seuerin. in repet. l. cunctos populos, sub nu. 153. C. de summa tri. quæstionem tractat, & ait subiectum dictæ legi Mæuiū videbatur: quoniam licèt contractus mādati inter prædictos per literas transmissas hinc inde videretur Romę initus, quo loco mandatum erat solui. l. contraxisse. ff. de act. & obl. l. si vt proponitur. ff. de fide. & Romæ censeretur orta obligatio, & consequenter cognitioni, atque decisioni eiusdem loci, scilicet curiæ Romanæ, in qua forum sortitus erat, per contractum eiusmodi subditus videretur, id t\~m locum habere posset quo ad causæ decisionem.

Sed quò ad iudicij ordinem, & processum videbatur seruandum statutum Senense inter Senenses, iuxta notata in capit. licèt canon. de electio. & per Bald. in l. leges, & constitutiones. 1. de legi. Subijcit, deinde contradicebatur, statutum Senense solum locum habere in causis tractandis in ciuitate Senarum, seu eius territorio de re temporali. Non autem in causis agitatis in curia Romana coram suo iudice. Nam ex priuilegijs, atq; consuetudine notorijs Romanæ curiæ, & quidem à tempore, cuius initij memoria in contrarium non existit, contrahentes in Romana curia poterant conueniri, & trahi coram auditore cameræ Apostolicæ iudice ordinario, & per consequens debebat obseruari ius pontificium, & commune, non autem lex prædicta Senensis, & s\~m hanc s\~nīam ex facto consultus r\~ndit.

27 † Antonius Caffarellus, qui conatus est ostendere statutum Senense nullum, & contra libertatem ecclesiasticam. Subiungit Seue. in causa potuissent adduci quæ scripsit Ancha. in reg. ratihabitio. de regul. iur. in 6. dum quærit, si negotium gestum Florentiæ ratum habeo Bononiæ, num debeam conueniri Bononiæ, vel Florentiæ ratione contractus? Et videbatur, quòd Florentiæ, vbi negotium gestum est; quia ex illo facto fuit orta actio, sicut si hic mādauero, quòd emat librum Florentiæ, nam vbi affectus dirigitur, ibi contraxisse videatur. d. l. contraxisse. & l. si vt proponitur. & notatur in clemen. 1. vt lite penden. Hactenus ille, in relata fere verba. Mihi autem (vt sententiam meam interponam) dicendum videbatur, in potestate, ac manu Męuij fuisse, Titium, vel Romæ, vel Senis conuenire. Romæ, quia ibi contraxisse videtur, Senis verò ratione originis, seu domicilij l. hæres absens. §. fi. vbi docto. ff. de iudic. & placet sententia Antoni Caffarelli, Mæuium à pœna legis municipalis defendi posse. Pro qua sententia facit tex. in d. l. hæres absens. in §. apud

28 Labeonem. vbi Alberi. ait, † Nota ex isto §. quòd vbi quis contrahit mandato meo, non attenditur locus, vbi mandatum factum est, sed locus vbi exequendum est mandatum, quod facit ad quæstionem, si existens Pergami mandaui Mediolani homicidium committi, Mediolani possum cōueniri, & reli-

29 qua &c. & his addes, quæ proximè diximus num. 21. † Accedit, quòd per contumaciam Titius priuilegio declinandi forum: & sic statuto Senensi renuntiasse videbatur, secundùm ea, quæ Matthæ. ab Affli. retulit deci. 133. fuerunt citati. Et quoniam simile statutum est Anconæ, rubr. de non uocan. cit. prædicta tanquàm quotidiana, & non vulgaria notanda sunt. Et illud addendum, statutum Anconitanum priuilegijs pontificijs speciatim confirmatum fuisse. Ad cuius statuti materiam videndus est Cor. in consi. 25. volum. 3. statutum tamen nostrum excipit conuenire volentes sacerdotem, clericum, seu personam ecclesiasticam, & rectè.

30 † Sed, vt propriùs ad propositam materiam nostram redeat disputatio, illud quæritur, qua ætate consules creari possint à collegio mercatorum? Sal. in l. fi. C. de iurisdic. omnium iudi. in fi. respondìtur, non licere consulem minorem xx. annis eligere. erit ergo consul annis minimùm viginti. citat l. cum lege ff. de arbit. & ff. de re iudic. l. quidam consulebant. extra de offic. delegat. cap. cum vicesimum. Quod confirmabis ex his, quæ scripsit Bald. in authenti. habita. C. ne filius pro patre. nu. 45. versiculo, idem dico &c. & huic sententiæ acquiescendum videtur, licèt ex relatis iuribus quædam contra occurrant.

31 † Iurabunt etiam electi consules, & in iureiurando quod præstatur ab his, quædam assumi possunt. in auth. iusiu. quod præst. ab his. & ad interpretationem Deci. in c. ex parte, secundo. nu. 1. de offi. deleg. & in c. venientes. de iureiur. qui text. notabilis est in materia, ex quo tex. illud pręcipuè notandum est, in iuramento ius superioris exceptum intelligi. Vnde apud Bald. in tracta. de consti. nume. 20. Tho 8. eleganter quæritur consules mercaturæ, qui iurant seruare statuta à collegio facta,

32 † num obligentur ad periurium, si non seruant statuta quæ idē quod ius commune, continent? & ex eo oritur dubitatio; quia statuta dici non posse videbatur, idem quod ius commune disponentia. cap. 1. de constit. in 6. vbi notatur. Contra tamen putauit l. magistratus. ff. ad municip. & in eadem opinione est Bal. in l. 2. C. de consti. pec. nume. 8. & hanc sententiam probauit Felyn. in capit. 1. de rescript. nume. 38. versicul. limita ter. quibus addes Ludo. Roma. in sing. suis sing. 304. Iudex iurat seruare, qui tamen nil concludit, & videbis Bar. & Alex. in l. 1. ff. ad legem falcidiam.

33 † Fuit quęstionis, num consules mercatorum possint per edicta citare. Bald. in l. cessante. numer. 4. C. quomodo & quando iud. respondit posse, si proponantur edicta in foribus auditorij eorum, quia habent prætorium &c.

34 † Apud Saly. in d. l. fin. sub num. 7. C. de iurisdict. omn. iudi. eleganter quæritur. Num consules, seu mercatorum iudices à collegio mercatorum creati reuocari, seu reprobari ab eodem collegio possint? & rationibus, atque argumentationibus hinc inde propositis distinguit. Siquidem consules præsidis auctoritate confirmati sint, Præside inconsulto reuocari non posse. §. iterum: versi. non habente. in auth. de defen. ciui. l. solent. §. sicut. ff. de offi. procon. & leg. est enim naturale, prout vnaquęq; res contrahitur, eodem modo dissoluatur: l. prout quisque. ff. de sol. l. si vt proponis. C. de nupt. l. nil tam naturale. ff. de regul. iur. Si verò à præside confirmati non fuerint (non enim necessaria est confirmatio) vt non semel ostendimus, sed sola sufficit electio. Hæc distinctio secundùm eum adhibenda est, vt ex iusta causa reprobari possint, sine causa verò non possint l. sed & reprobari. ff. de excusa. tuto. l. vt gradatim §. reprobari. ff. de mu. & hon. l. 2. C. de profes. & med. lib. x. quæ distinctio ex mente iuris videtur. in l. quod semel. ff. de decre. ab ord. facien. Subiungit idem Sal. reprobatos, seu de facto reuocatos consules reuocationi acquiescere debere; quia de corpore collegij sunt, & eorum iurisdictio temporalis est, solent enim ad sex menses, vel annum consules creari. Et quia hoc ipso suspecti sunt, qui operas ingerunt inuitis. l. quæ omnia. §. 1. ff. de procura. & his maxime, qui coram eis litigaturi sunt. Lites enim sine suspicione procedere debeant, & coram suspecto iudice litigare durum esse non est iuris ambigui. l. apertissimi. l. fin. C. de iud. & propter suspicionem administrationi interdicitur. l. eum, quem C. de susp. tuto. quæ suspicio cum de nouo emergit, reuocandi tunc iustam præbet causam. Additque, vbi nulla subest reuocandi causa, salua atque illęsa eorum æstimatione reprobationem fieri debere, & literis collegij id palam fieri oportere, & præterea omne damnum consulibus absque causa reuocatis sarciendū esse. Placet autem mihi, quod superiori loco Salyc. ait, vt ex cā consules mercatorum ante finitum officium reuocari possint. sine cā non possint. Quod verò posteriori loco dixit admonere voluisse Sal. crediderim iudices reuocationi, seu reprobationi acquiescere, & consilium hoc Salyc. fuisse, & esse: solēt. n. plerunque iurisconsulti consulere. l. legis virtus, vbi Accur. ff. de leg. l. si tutor. ff. de susp. tuto. & bene facerent iudices, qui Salyceti consilium sequerentur, stare tamen reprobationi sine causa factæ cogendi non essent, quum permissu legis, legitime creati & electi, & iurisdictionem sibi à lege concessam exercere cęperunt, mouet me l. quæ omnia. in ver. nisi forte purgare magis conuicium, ff. de procura. & quæ priori loco Salyce. citauit. Item, quę plenius scripsit Bar. in l. absenti. ff. de don. & Roma. in consi. 116. visis necessarijs. & his addes doct. in l. diem functo. ff. de off. as. nec quicquam facit, quod Sal. ait, se suspectos reddere, cum operas inuitis ingerant. Nam aut priuatorum erit causa, aut publica collegij, si priuatorum, circa suspiciones idem iuris in his iudicibus, quod in alijs ordinarijs esse, ex mente eiusdem Saly. supra ostendimus, si publica collegij, tantundem. Non. n. præsidis loci iurisdictio sublata est ex electione horum consulum permissu legis facta, ut in d. l. fi. C. de iurisd. om. iud. Vnde si ad consilium quod inferiori loco Sal. ait, referas, eius sententiā probo. Si verò ad necessitatem, æque reprobo: adde, quia statuta mercatorum sunt pacta, & humanæ fidei conuenit, quæ placuerunt seruari, l. 1. ff. de pac. l. 1. ff. de const. pecunia.

35 † Circa autem modum constituendi collegium mercatorū, & varia, ac multa ad id pertinentia, cōfugies ad Innocentium, in c. cum ab ecclesiarum. de off. ord. & c. dilecta. de exces. præl. in quib. locis eleg. tractat, & Bar. in l. fi. ff. de colle. illi. vbi etiam differuit, quomodo collegium dissoluatur, & eo dissoluto, quid iuris sit in bonis, seu rebus collegij, & an priuilegia pereant &c. explicat ad materiam prædictam pertinentia. Quæ quoniam legi possunt, & non est hic narrandi locus, consulto præter eo.

TERTIAE PARTICVLAE VLTIMAE PARTIS PRINCIPALIS.

ARGVMENTVM.

De libellis, seu petitionibus.

SVMMARIVM.

1. *Libellus an admittendus sit inter mercatores, in quo petitur mutuum, & nō exprimitur in eo mutuum causa mercaturæ factum.*
2. *Statutum, si mandat sententias consulum, causa & occasione mercaturæ latas, præsides executioni tradere debere, num exequentur sententiam causa mutui inter mercatores latam, si non doceatur coram præsidibus ex causa mercaturæ mutuum factum.*
3. *Iurisdictio vbi certo casu aliquibus tributa est, libellus coram eis productus non procedit, nisi in eo narretur casus ille, in quo iurisdictio est attributa, & in seq. nu. elegans declaratio additur.*
4. *Mutuum à mercatore mercatorr factum, præsumitur factum, & versum in causam mercaturę.*
5. *Libellus ineptus tolerandus est, si aliquo modo defendi possit.*
6. *Lex, qui habebat. ff. de inst. locum non habet, vbi causa cognoscenda est de æquitate, vel sola facti veritate inspecta.*
7. *Meucater vnam causam in libello proponens: & aliam probans non succumbit, & quomodo intelligatur.*
8. *Mercator si directam actionem instituit, cum vtilis sibi competit, non succumbit.*
9. *Libellus an sit offerendus in curia mercatorum, & inter ipsos mercatores.*
10. *Præceptum reproductum loco petitionis defendendum est inter mercatores, & in eorum curia loco libelli, & de præceptis multa, relatiuè.*
11. *Petitio generalis inter mercatores in eorum curia etiam parte opponente defenditur, dummodo tanta sit incertitudo, quæ reo defensionem tollat.*
12. *Libellus inter mercatores defenditur, in quo actoris intentio rectè exprimitur, inepta verò actio reijcitur.*
13. *Libellus inter mercatores defenditur, in quo non cōdemnari, sed cogi dicitur.*
14. *Libellus an procedat inter mercatores, in quo petuntur centum, quæ numerauit, & exhibetur instrumentum, in quo per stipulationem promittitur reddi.*
15. *Mercator agens ex numeratione, & confessionem probans, an succumbat.*
16. *Mercator vnus quandoque scribit nomen alterius in libellis: tamen hæc abusio non procedit.*
17. *Actio acquiritur absenti, & ignoranti ex numeratione pecuniæ suo nomine facta, etiam si pecunia fuerit aliena.*
18. *Mercator faciens sequestrationem mercium alterius mercatoris, & nihil probans, quòd reuocata sequestratione per sententiam, damna, & interesse peti possint: licèt in sententia nil dictum de his fuerit.*
19. *Libellus inter mercatores, in eorum foro ab omnibus exceptionibus iuris apices respicientibus defendendus est.*
20. *Libellus, & petitio quomodo differunt.*

HIS igitur cognitis, quæ ad consules, iudicesque mercatorum pertinent, singularia quædam in petitionibus eorum attingemus. Et primùm quæstionem quotidianam, & nō insubtilem proponemus, quę cōiunctionem cum his, quę proxime retulimus non modicam habet.

Consules mercatorum permissu legis, mercatorum causas, quæ tamen ad ipsam mercaturā pertinent cognoscunt, & in his ab eaque veniētibus duntaxat iurisdictio-

1 nem habere ostendimus. † Finge igitur Amerigum mercatorem Laurentio mercatori trecenta mutuasse, petitionemque coram consulib. contra eum porrexisse, in eaque expressum nō esse ex causa merc. mutuum factum, nec etiam constare, num li-

2 bellus admittendus reijciendusve sit? † & forte secundū Amer. consules sententiam dixerint, exequendane sit à præside loci ad quē executio spectat virtute statuti mandantis s\~nīas cōsulū cā & occasione mercaturę latas, p̄sides executioni tradere debere, si in executione corā præside petita doctū nō fuerit, mutuū à mercatura profectum fuisse, seu s\~nīam causa mercaturæ latā? Prima fronte nec libellum admittendum, nec à præside latam sententiam exequendam esse videbatur. Nam licèt libellus generalis parte non obijciente procedat, lege fin. vbi notatur, C. de anna. exceptio. lege prima. in glo. magna. ff. de eden c. abbate sanè. extra de re iud. & tractat eleganter Ang. in cōs. 25. pro decisione &c. & scribit Mar. in singu. 348. libellus &c.

3 † Nihilominus vbi iurisdictio certo casu aliquibus tributa est, libellus coram eis productus non procedit, nisi in eo narretur casus ille, in quo iurisdictio est attributa, vt eleganter inquit Innoc. in c. cum sit generale, de foro comp. quem ad rem nostram, & propositam quæstionem refert ac probat Ang. in consil. 6. lata est sententia &c. & idem Ang. in consi. 27. quidam victor &c. Inno. referendo probat, & Ias. in l. 1. de eden. nu. 4. Subiungit Ang. in superiori loco hanc sententiam probari ex text. claro in l. qui habebat. ff. de inst. citat etiā Acc. in l. qui id, quod ff. de don. Accedat, ꝙ nunquam satis commendata glos. inquit in clem. uni. de seq. poss. & fru. ꝙ & si nullitas opponi non possit, quę tamen à iurisdictione proficiscitur, quandocuuque obijci potest. Præses ergo, qui sententias consulum ad mercaturam pertinentes exequi debet, ex forma statuti hanc nō exequetur. Ad quam gl. varia, & diuersa doctorum loca refert Mar. in sin. 10. tu scis. & videbis Dec in consi. 38. circa primum &c. nu. 7. & in consi. 107. in causa. Et hæc sententia confirmari posset ex his, quæ Raphael Cuman. scripsit in consil. 146. Simon Belias &c. col. 2. versic. sexto etiam posset. & Dec. in relato consi. 17. in fin. Sed licèt Angel. auctoritas, & prædicta me valde mouerint, in proposita tamen quæstione, & libellum defendi posse, & sentētiam exequendam esse videbatur. Mouet me quod bellissime differendo ad rem nostram scripsit Bal. in consi. 440. præmissis verbis &c. volum. 4.

4 † Inquit enim, Mutuum à mercatore mercatori factū, licèt in diuersas causas trahi possit: legem tamen præsumere in causam mercaturæ factum, versumque fuisse. citat l. fi. in §. fi. & ibidem iuris interpretes, C. ad senatusconsul. Mace. quod complurium auctoritate confirmabis, quos in 1. par. huius vlt. par. retuli, ver. declarat etiam Iaso. num. 41. Hæc igitur iuris præsumptio pro liquida probatione habetur. l. si tutor. C. de peri. tut. vbi no. & l. licet. ff. de lega. 1. Credit igitur Bald. & rectè in hoc mutuo iurisdictionem consules habuisse, & vigore statutorum potuisse procedere, cum in causa mercaturæ factum à lege pręsumatur, & eodem in loco eleganter idem Bald. differuit: quando nullitas executionem impediat, & consequenter etiam ego puto à præside exequendam sententiam, si extra causam mercaturæ factum mutuum non appareat, seu doctū fuerit. Nec obstat, meo iudicio, quod relatus Innocen. ait in c. cum sit generale. eius. n. sententia (ni fallor) restringenda est in casu in quo lex pręsumptionem non suppleat. Quod singulariter notandum puto: est enim hæc declaratio minimè contemnenda.

5 † Pro qua sententia est, quod vulgò dici solet, libellum ineptum tolerandum, seu defendendum, si aliquo modo defendi possit, de quo Innocen. in ca. examinata. extra de iud. Bal. in plerisque locis, & præsertim in l. 2. C. de formu. & in l. per diuersas. C. mand. quæst. 11. num. 15. & plene Ias. in l. sed & si possessori. §. item si iurauero. ff. de in re. & in §. omnium. insti. de actio. & in consi. 2. in fi. vol. 3. inter clarissimos &c. & in consilio 112. in fin. volum. 4. & Deci. in consi. 28. in fi. penult. colum. perinde igitur habendum est, ac si in libello, seu petitione in causam mercaturæ mutuum factum expressum fuerit, cum lex id præsumat, & à præsumptione legis supplementum ac defensionem libellus recipiat.

6 † Et ex his reliqua cōtra hanc sententiam priori loco relata non obstare liquet. Solùm placet adnotasse. l. qui habebat. ff. de institο. locum non habere, vbi causa cognoscenda est, vel de æquitate, vel sola facti veritate inspecta, vt eleganter Alexand. inquit in l. si ita stipulatus. in §. Chrysogonus, ff. de ver. obli. nu. 8. quod probauit, atque ad cœlum tulit Mar. in sing. suis, sing. 272. in hac &c. Et ex his collige, ꝙ cum mercatorum causæ ex æquitate cognoscendæ, terminandæque sint (vt in initio huius

7 vlt. par. diximus) † si mercator in libello vnam causam proposuerit, & aliam probauerit non succumbet. Quod etiam notauit Celsus in tracta. suo clausularum: num. 104. tom. 1. quod tamen intelligendum puto, quando iudices mercatorum plene de causa probata cognouissent, & tam pro parte actoris, quàm rei cognitum fuisset, ita ꝙ defensio reo non sit sublata, vt puta si reus defensionem tantum super petitis fecisset, & hanc declarationem inter legendum reperi apud Mar. Blan. in tract. suo de comp. num. 38. q. 1. tom. 12. quam interpretationem tāquam æquam & rationabilem probo, & confirmabis ex his quæ scripsit Bar. in tract. suo ad reprimendum, in verc. & figura, col. 2.

8 † Et cum ex bono & æquo mercatorum causas tractandas, iudicandumque in his esse non semel probauerimus, si directa actio instituta esset, cum vtilis competeret, nec quicquam obest curandumque etiam, non est, an litis contestatio interueniat, vt eleganter notauit Bar. in l. si fideiussor. in §. quædam. ff. mandati, & Bal. in l. si pro ea. nu 14. C. e. quibus addes quosdam alios, quos in initio vltimæ partis retulimus.

Item & illud crediderim: cum libellus in illis iuris articulis, in quibus requiritur, porrigendus offerendusque sit, auth. offeratur, C. de litis contesta. capit. 1. de lib. obl. extra.

9 † Pau. Paris. in consi. 113. num. 4. vol. 4. vsque adeo, ꝙ si notarius postulante aliquo in actis petitionem scripserit, oblatus libellus non dicatur, nec ordinario iure actum processumve: sed extra ordinem, vt scripsit Bart. post Accur. in l. in sacris scriniis. C. de prox. sacr. scrip. lib. 12. Ias. in §. tripli. num. 33. inst. de act. vbi alios refert. Corset. in nota. suis, in verbo, libellus, & Mars. sing. 364. libellus, non esse hæc in curia mercatorum quærenda.

10 Similiter defendendum præceptum puto à consulibus † postulante mercatore, alii mercatori factum, & deinde loco petitionis productum, licèt coram ordinarijs iudicibus hoc modo formæ à l. datæ circa libelli oblationem satisfactum nō dicatur, vt no. Io. Bapt. in disp. sua, col. 19. quæ inseri solet post singularia Fran. Crem. Hæc enim iuris apices magis, quam negocij veritatem respiciunt, & comprobare sententiam nostram poteris ēt ex his, quæ Bar. scripsit in tracta. ad repri. in verbo, figura. col. 2. & quoniam de præceptis meminimus, quæ solent hodie in curiis frequentari, placet ad materiam præceptorum leuandi laboris gratia, loca infrascripta adnotasse. Bar. in l. 1. C. de exec. rei iudi. Alex. & Ias. post alios in l. de pupillo. in §. meminisse. ff. de noui ope. nuntia. Are. in §. curare. inst. de actio. Lanfr. in c. quoniam contra in verbo, citationes. nu. 21 extra de probatio. Pau. Par. in consi. 116. in fi. vol. 1. Ioan. ab Ami. in consi. 35. & in cons. 154 facti series, & tractat elegāter Bal. in consi. 187. Ad euidentiam

tiam est præmittendum, lib. 3. & in consil. 463. nu. 7. lib. 4. quatuor sunt.

21 † Item, quia in curia mercatorum summariè proceditur, ac ex bono & æquo, petitionem generalem defendi posse existimaui, iuxta ea, quæ scripsit Bartol. in tracta. ad repri. in versic. & figura. in secunda columna. & iuris pontificij interpretes in clemen. sæpe. de verb. significa. Ias. in l. prima, numero 5. ff. de edē. vbi Alexandrum sibi parum constitisse refert. Sed hæc intelligenda sunt, dummodo tanta non sit obscuritas, & incertitudo quæ reo defensionem atque facultatem deliberādi adimat. Intelligi enim dēt, quid sibi actor voluerit, licèt generaliter protulerit, & hæc subiungere volui remouēdi gratia rationes quas Alexander contra hanc sententiam proposuit in consi. 32. lib. 4. In causa &c.

22 † Et illum libellum, absque disputatione defendendum puto, quo intentio actoris rectè exprimitur: inepta verò actio adijcitur. In quo iuris articulo legum prudentum vertices in diuersas sententias distrahuntur, in capi. examinata. de iudic. & in l. 1. ff. de eden. vbi planè Ias. sub nume. 45. & hoc propter æquitatē, quæ præcipuè spectanda est: & videbis Abba. in d. c. examinata. sub nume. 20. versi. fateor tamen, quòd de æquitate &c. Sed & si non condemnari, sed cogi in libello mercator dixerit, non de

23 eo disputandum puto. † quod ait Barto. in l. 1. C. de execu. rei iudic. & in plerisque locis alij notarunt. Commodissimè non vulgaris questio hic tractanda est. Plerisque placuit libellum reprobandum, in quo quis centum petit à Titio; quia numera-

24 uit, † & exhibet instrumentum, in quo Titius per stipulationē reddere promisit, non enim agendum est ex numeratione, sed ex stipulatione. Similiter à frequentioribus est receptum, quòd agens ex numeratione & confessionem probans, succumbit: vt

25 Barto. inquit, † & in l. certi condictio. in §. si nūmos. ff. si cer. pe. & in l. si ita stipulatus in §. Chrysogonus. ff. de verb. oblig. in quibus locis omnes iuris interpretes scripsere, & præcipuè videndus est Ias. in d. §. Chrysogonus. sub numer. 33. & sequent. num. & Lanf. in c. quoniam contra. in verbo, confessiones. numer. 34. extrà de proba. & latissimè omnium Ioan. Crot. in l. j. in §. si quis ita. ff. de verbo. oblig. Quid ergo respondendum inter mercatores, & in eorum curia? Bald. inter mercatores ipsos ex facto consultus reijciendum libellum sensit, vt patet in consil. 190. Sempronius Manfredi &c. lib. 2. quod responsum in materia tota, de qua nostra est disputatio, videndum considerandumque est, & apud eum species facti talis proponebatur. Sempronius per literas permutatarum pecuniarum (quas cambiorum vocant) confessus extitit se à Seio, & socijs quadraginta, & triginta recepisse. Idem Seius contra Sempronium agens in petitione asseruit Sempronium debitorem in dicta summa habita, & recepta ab eo, & socijs, & quam idem Sempronius se recepisse confessus extitit: & eam soluere legitimè conuenit ipsi Seio, & socijs, & dimidiam dictę summæ ad se spectare. Deinde idem Seius confessus extitit solutionem a se factam non fuisse. Sed ab eius socijs, pro se & societatis nomine. Respondit Bald. ex illis verbis, summa habita, & recepta, demonstrari Seium ipsum

26 verè numerasse. † Et licèt ex consuetudine mercatorum vnus socius quandoque scribat nomen alterius: tamen in libellis, & in agendo non procedit ista abusio: quia à verbis libelli non est recedendum. C. de fidei. l. fi. C de lib. cau. l. cū precum. & agētem ex mutuo naturali, & probantem mutuū ciuile succumbere, & subiungit deducentem stipulationē, & confessionem, vel numerationem probantem succumbere: quoniam secundùm iuris reg. cùm nec actio, nec causa probatur, actor non obtinet. l. actor quod asseuerat. C. de proba. Hæc ille, qui pluribus vtitur. Mihi autem cogitanti iuris apicibus, respōdendum videbatur, siue confessio tantùm probetur, siue numeratio tantùm, siue in libello sit deducta sola confessio, & posteà numeratio sit probata, vel contra actorem obtinere debere, nec curandum esse, etiam de eo quod posteriori loco relatus Bald. ait, hæc enim iuris subtilitas (vt non semel diximus) reiecta est. Mouet etiam quod Lanf. in relato loco ait, relatas iuris subtilitates coram arbitratore spernendas esse. Item & quę paulò superiùs diximus, item & tex. in l. si fideiussor. in §. quædam. ff. mandat. Et quoniā

27 † quod diximus à nemine animaduersum legi, lector cogita, & illud adijciendum est prædictis, ex numeratione pecuniæ facta nomine Seij absentis & ignorantis, Seio actionem quæri, etiā si pecunia fuerit aliena. l. certi condictio. in §. nummos. ff. si cer. peta. l. si ita stipulatus. in §. Chrysogonus. ff. de verb. obli. vbi plenè Ias. sub nume. 6. & sequen.

28 † Apud Bal. species facti talis fuit proposita, quidam mercator mercium alterius mercatoris sequestrationem fecit, dominus mercium, idemque mercator damnum passus est: quoniam propter sequestrationem merces vendi non potuerunt, deinde sequestratio reuocata est, & iudex, qui reuocatoriam dixit sentētiam, in ea de damnis, & interesse non meminit. Quæritur, si dominus merciū posteà damna, & interesse petat, num audiendus sit? Et non audiendum videbatur: quia de calumnia agentis quæri non potest, nisi in eodem iudicio. C. de fruct. & lit. expen. l. terminato. C. de iudic. l. sancimus. Bald. verò in consil. 249. quidam mercator. vol. 3. ex facto consultus respōdit, mercatorem, qui sequestrationem facit, calumniatorem, & crimine stellionatus postulari posse; quia est in dolo, & deficit titulum criminis, ciuiliter ergo ad interesse teneri. Nam vbicunque delictum respicit rem familiarem, ex eodem delicto nascitur ciuilis, & criminalis. C. de falsis. l. qui nomine. C. quando ciui. act. l. 1. & notatur in l. j. ff. de priua. delic. citat etiam l. si duo. §. vlt. in fi. vlt. gl. ff. vti possid. & subijcit sententiæ gl. etiā sapientissimos stare debere.

Subijcit postea l. sancimus. & l. terminato. non obstare, quia hic agimus de interesse rei principalis, quod semper peti potest. Et cum nihil probauerit, qui sequestrationem fecit, præsumitur per calumniam litem mouisse. l. j. C. de aduo. diu. iud. c. 1. de elec. lib. 6. & subiungit, aliud esse impensam, aliud rei pretium. ff. de condit. & demon. l. quibus diebus. §. 1. Et facit, quod notat Inn. in c. vltim. quod met. cau. Hæc ille ferme in verba suprascripta, quem ad verbum retulit, ac probauit Pet. Vbal. in tract. de duo. fra. in 8. par. nume. 30. to. 8.

19 † Et generaliter dicendum est, libellum, seu petitionem inter mercatores, in ipsorum curia ab omnibus exceptionibus iuris apices respicientibus defendi, & tantum negotij veritatem, seu factum ipsum, de quo agitur, expressum esse sufficere: nec enim iuris solennitatibus in libellis requisitis mercatores in eorum foro obstrictos esse puto, de quibus solemnitatibus in l. 1. ff. de eden. plene tractatur, & scripsit Soc. in c. 2. de lib. obla. q. 12. & hanc regulam ex relatorum interpretum mēte existimauit. Pro qua regula videbis Bart. in extrauagan. ad reprimen. in verbo, & figura. & omnia ad bonam fidem redigenda sunt, vt in simili Iurisconsult. ait in l. ab emptione. ff. de pact. Et quoniam inscripsimus de libellis, seu petitionibus, sciat lector de industria, atque consulto à nobis factum: legi enim apud Card. in clement. sæpe. de verbo. signific. in princip. nume. 17. de verbo. significat. † constitutam esse differentiam inter libellum, & pe-

20 titionem: libellus enim continere debet quædam, quæ iuris formam respiciunt, quædam, quæ intentionem agentis, & in his omnibus aptè concipiendus est, petitio verò sat est, vt in intentione sit conceptus, prætermissis his quæ formam respiciunt. Quem legito, si libet, & Mar. Blan. in tract. de compromis. in 8. quæst. numero 8. tomo 12.

De Exceptionibus.

SVMMARIVM.

1 *Mulier an possit esse procuratrix in foro mercatorum.*
2 *Interpretatio ad l. si fideiussor. §. quædam. ff. mandati.*
3 *Exceptio hęc, Tu nō es procurator; quòd sit admittenda in curia mercatorū.*
4 *In quacunque iudicio, etiam summario, & executiuo, plene de personis quærendum est, & legitimationem plena probatione fieri oportet.*
5 *Mercatores, & campsores, ac numularij exceptionem excussionis an possint obijcere.*
6 *Pater qui filium suum negotiationi præposuit, an possit conueniri, non facta prius excussione.*
7 *Exceptio excussionis an possit obijci coram arbitratore.*
8 *Exceptio excussionis duobus modis considerari potest.*
9 *Exceptio non numeratæ pecuniæ an possit in curia mercatorum à mercatore opponi.*
10 *Exceptio præscriptionis, & vsucapionis, an possit obijci in curia mercatorū.*
11 *Exceptio, quod nudo pacto promisisti, reijcitur in curia mercatorum.*
12 *Exceptio non soluti vectigalis, in curia mercatorum non est reijcienda.*
13 *Solennitates testamentorum in curia mercatorum seruandæ sunt.*
14 *Exceptiones omnes ordinem processus respicientes reijciendæ sunt, quæ iuris apices respiciunt, exceptiones verò quæ merita causæ, & veritatem negotij, & partis defensionem respiciunt, admittendæ sunt.*
15 *Exceptio ex bono, & æquo accommodanda est semper.*
16 *Consules mercatorum summatim possunt, & debent procedere.*

SEquitur, vt de exceptionibus dispiciamus, & cum regulā sæpius probauerimus, inter mercatores, & in eorum foro iuris apices inspici non debere, sed bonam fidem, enumerabimus complures exceptiones, quę ex vi verborum suprascriptorum reiectæ censeantur, & de eis disputare non conueniat.

1 † Et primum illa se offert, certi iuris est, mulierem nec postulare, nec procuratricem posse existere l. fœminæ. ff. de reg. iur. vbi Dec. scribit, sub nu. 11. & seq. num poterit esse procuratrix in foro mercatorum? Ias. Main. in l. alienā. C. de proc. col. 2. versi. 5. limito. differēdo inquit, exceptionē hanc, tu non potes esse procuratrix; quia mulier, vel procurator; quia miles, de apicib. iuris esse, s̄m gl. in l. si fideiussor. in §. quędam. ff. mā. Probat ēt; q̄ a hęc exceptio principalis facti veritatem non respicit, ergo dicendum est de apicib. iuris esse, citat Bart. in l cum quis ad fin. C. de iur. & fac. ign. & in l. 1. in fi. ff. de condi. ind. Sed de iuris apicibus inter mercatores, & in eorum curia non conuenit disputare, ergo procuratrix esse poterit. Deinde sub licet, animaduertendum esse: quoniam lex alienam honestatem considerasse videtur, & inhonestum esse, mulieres in foro versari, & conuentib. virorum, vel iudiciis interesse. l. maritus. C. eo. tit. de procu. Hæc Iason in summa, qui nil certi in proposito articulo scriptum reliquit. Ego verò puto expeditū esse, mulieres, & in curia mercatorum, & in foro pontificio, nec postulare posse, nec procuratrices existere, idque expressum est in lege prima, in §. sexum. ff. de postulan. vbi Iurisconsul ait in hæc verba. Ratio quidem prohibendi est, ne contra pudicitiam sexui congruentem alienis causis se immisceant, ne virilibus officijs fungantur mulieres, origo verò introducta à Gaia Affrania, & reliqua, & cum hæc ratio similiter in omni foro interueniat sequitur, vt idem debeat existimari. l. illud. ff. ad legem Aquil. l. à Titio. ff. de verb. oblig. & idem Imperator ait in citata l. alienam. virile. s. officiū esse, & vltra sexum muliebrem. Confirmatur hæc sententia ex loco à singulari, in c. cum dilecta. circa fi. vbi iuris pontificij interpretes de confirmatione vtil. vel inuti. quod caput citauit Iaso. & sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, & ita sacrorum statuta, canonum principium cōstitutionibus adiuuantur, legib. enim vtimur in ecclesiasticis causis, & foro pōtificio, nisi canones contradicant. c. 1. vbi doct. verbosi cōmentarij, extra de noui oper. nuncia. Cum ergo canones regulariter admittentes non legamus, nihil causæ est, vt in eo foro admittamus, sed solùm in singularibus casibus à doct. receptis: canones enim honestatis, atque pudicitię amatores sunt, quinimmo pontifices honestati, atque pudicitiæ consulere magis, magisq; inuigilarunt, vt patet in sexcentis locis, & præsertim ex titu. de vita, & honestate cle. & hanc sentētiam puto veram, licèt Dec. contra innuat in d. c. cum dilecta. num. 7. ver. 5. limita. Illic enim ita scriptum est. Quintò fallit, vbi esset procedendum de æquitate, remotis apicib. iuris, vt probatur in l. si fideiussor. in §. quędam. ff. man. vbi glo.

Nec moueat, quod dicebat Iaso. hanc exceptionem: tu non potes esse procurator; quia miles, vel procuratrix: quia fęmina, iuris apices respicere. concedo etenim, verū est, quod ait, adeò, q̄ non imputatur fideiussori conuento, si etiam sciens hanc exceptionem omitteret.

2 † Non tamen ex hoc necessariò sequitur, procuratrices esse posse. Nam si in casū d. §. quidam fideiussor, exceptionem hanc non omisisset, sed obiecisset, mulierem procuratricem existere non posse, & ex relata ratione, & citatis iuribus reijcere potuisset. Nec de hoc disputauit Iurisc. sed an ex omissione procuratoriæ exceptionis prædictæ fraude careret fideiussor, & ait carere: quoniam ad remouendum fraudem sat est, vbi agitur ex bono, & æquo, hoc tantum disputare, an debitor fuerit, necne, & ad hanc interpretationem vide gl. ordinariam in l. ita demū. C. de procurator. in glo. 1. & Ias. in d. l. alienam. versiculo, Quartò limito.

Est & alia procuratoria exceptio, tu non es procurator, seu mandatum non habes. Vnde quæri potest, an disputandum sit in curia mercatorum super hac exceptione, necne, tanquam de apicibus iuris sit, Accursius in dicto §. quædam. ait, illum §. locū habere in exceptione proxime relata.

3 † Non autem in hac exceptione, tu non es procurator, putauit enim fideiussorem disputare debere super hac exceptione. An sit procurator, citat eod. tit. l. inter causas. §. mandato, Iacobus verò de Belui. relatus à Bald. in d. §. quædam, & hanc exceptionem de apicibus iuris esse, & propterea fideiussori imputādum non esse, si quācunque exceptionem procuratoriā omitteret, & ait non obstare l. inter causas. §. abesse. putat enim cōstituendam differentiam esse inter eum fideiussorem, qui litigando procuratoriam exceptionem omittat, & illum qui soluēdo non obiecit, vt superiori casu siue illam omiserit, q̄ non possit esse procurator, siue q̄ non sit procurator, imputari fideiussori non possit, propter dictum §. quædam. posteriori verò, vbi scilicet soluendo, an procurator esset, non inspexit, fideiussori quidem imputetur: dicto §. mandato. Pro qua sententia est; quia Iurisconsultus in dicto §. quædam. generaliter ait, si procuratoriā exceptionem fideiussor omiserit, fraude carere, & hanc exceptionem procuratoriam appellari, patet ex l. inter quos. in §. penult. cum nota. ff. de damno infec. & ex commentariis Abb. in c. in nostra. num. 7. de procurato. & vide l. 3. in §. procuratoriæ. ff. de except. & his adde Bald. in l. qui procuratorem. in §. si quis remisit. ff. de procurato. & eundem Bald. in dicto §. quædā. qui ait Accursi. in dicto §. si quis remisit. in verbo procuratoriam, sensisse. §. quædam. & in hac exceptione, tu non es procurator, locum habere. Ego verò Accursio assentior in dicto §. quædam. & hęc sententia placuit Bernardo optimo iuris pontificij interpreti, in c. in nostra. in verbo, exceptio, extrà de proc. ait enim in hac exceptione, tu nō es procurator, dictum §. quædam. intelligendum non esse, sed in illa, tu non potes esse procurator, propter legem inter causas. in §. mandato. ff. mandat. & consequenter de hac exceptione in curia mercatorum disputandum esse. Suadet enim æquitas, etiam in foro mercatorum in primis animaduertere nos debere, an procurator sit, q̄ alieno nomine agit, idque ne iudicium nullum, & nullius momenti controuersiæ reputentur, dicto c. in nostra & l. licet. C. de procur. & ne absurdum sequatur, quòd mandatum non habēs, præiudiciū alicui inferat. Id enim iuri naturali & æquitati contrarium est. l. si quis in suo. §. fina. C. de inoffi. testa. Regula, non debet aliquis. de regu. iur. in 6. Et pro hac sententia facit: quia in quocunque iudicio, etiam summario & executiuo plenè de

4 personis quærendum est, † & legitimationem plena probatione fieri oportet, vt notarunt Barto. Sal. & Alexand. in l. 2. C. de edi. diui. Adria. tollen. vbi Iaso. sub num. 4. differuit, & Deci. in l. finali, eodem titulo, sub nume. 47. à frequentioribus receptum ait, vt in legitimatione plena probatio requiratur: & his, quæ Ias. in relato loco, contra communem sententiam proposuit, respondit. & his adde Barto. in extra. ad reprimen. In verbo, & figura. columna secunda. Aret. in consil. 127. in causa. Nec moueat, quod Iacobus de Belui. differentiam constituerit inter fideiussorem, qui litigando exceptionem procuratoriam omittat, & illum, qui soluendo. Hæc enim distinctio (ni fallor) est sine ratione. Nec etiam moueat Iurisc. generaliter de exceptione procuratoria omissa locutum esse. Nam legem generalem, declarationem & interpretationē ab aliis legibus sumere, sexcentis probari potest argumentis. Et non longè abieris. Nonne Iurisconsultus in l. qui procuratorem. in §. si quis remisit. in hæc verba ait, Si quis remisit exceptionem procuratoriam, non poterit ex pœnitentia eam opponere, & tamen Accursius, Bald. & Alber. interpretantur, & rectè in illa exceptione, Tu nō es procurator. §. illum locum non habere, sed in ea solùm, Tu nō potes esse procurator.

5 † Vulgaris est illa quæstio, nec ideò prætermittēda, num mercatores seu campsores, & numularij, qui pro aliis intercedunt, possint excussionis exceptionem obiicere, in quæ nunquàm satis commendatus Accursius. in §. penul. in authenti. de fideiusso. sensit non posse. Idque propter præcipuam fidem, quæ in huiusmodi personis esse debet, publicaque vtilitate. & probāt Accursij sententiam Bald. Sali. & Pau. in l. frustra. C. de non nume. pecu. & idem Bal. in l. fi. ad fi. C. ad legem Falc. & Angel. Aret. in §. item, si quis in fraudem. num. 10. versi. quæro, statuto cauetur, institu. de actio. Ias. in l. singularia. numero 30. ff. si cert. petatur. & pleniùs in l. si constante. num. 180. soluto matrimonio. Mar. in rep. rubr. de fideiusso. numer. 8. quibus addes Roma. in consi. 392. circa primum &c. num. 9. & Bal. in consi. 466. volum. 5 nume. 9. & quæ de fide mercatorum scripsimus in ea parte, quam de statu mercatorum inscripsimus. His accedat, quod plerique dixerunt, vbi ex bono & æquo procedendum est, seu ex ęquitate exceptionem excussionis obijci non posse, vt inquit Bald. in l. si mancipia. §. j. ff. de euict. in additionibus, & ex mente Accursij ibidem: quoniam vt frequentioribus placuit, hæc exceptio iuris apices respicit, de quibus videbis Iaso. & alios in relatis locis: & Deci. in c. ex parte. num. 6. extrà de offic. deleg. & in l. fi. num. 23. ff. si cert. peta. vbi quosdam improbasse refert, & Nicol. Boe. decisio. 221. Si pater. nume. 15. in secunda parte, qui Guid. Pap. & quosdam alios prædicta probasse refert, & in quo loco copiosè differuit.

Num pater, qui filium suū negociationi seu mercaturæ pro-

6 posuerat, † non facta excussione conueniri queat. De quo vide legem penultimam. in §. tabernæ præpositus. ff. de institu. & his

7 præpositionibus non est dissimilis agitata illa quæstio, † An coram arbitro & arbitratore excussionis exceptio opponi possit? Placet autem mihi in omnibus relatis quæstionibus, quòd non insubtiliter quidem quosdam referendo scripsit Negus. in tract. de pigno. in prima parte, octauæ partis principalis sub num. 35.

8 scripsit enim in hæc ferme verba. † Exceptio excussionis duobus modis considerari potest. Vno modo, respectu ordinis iudiciarii, vt scilicet de ordine iudicii sit, quod prius excutiantur bona principalis debitoris, quàm possit agi hypothecaria contra tertium possessorem, & si iste ordo peruertatur, possit excipi de nullitate processus contra creditorem agētem, vt in auth. hoc si debitor. C. de pig. Vel quòd agens non sit audiendus omissa excussione principalis debitoris. Secundo modo considerari potest dicta excussio, non habita ratione ad dictum iuris ordinem, & iudicium præposterum, sed eo solùm, quòd interest tertij possessoris considerato. Idque consistit in hoc, vt si debitor principalis soluendo sit, exigatur ab eo, antequam tertius possessor molestia afficiatur, & quidem hoc se tertius possessor tueri potest. Num excipiendo de ordine iudicii non seruato, & quòd præpostere agatur, sed solùm ratione eius, quod sua interest, modo prædicto exceptionem proponendo, quòd scilicet ęquitas suggerit: vt ipse tertius non vexetur, quoniam principalis debitor est soluendo. iuxta l. persecutione. C. de pig & commentarios Barto. & aliorum ibidem. Subdit hoc sensisse Bal in l. fin. §. sed & si quis. columna 1. versiculo fuit à me quæsitum. C. commu. de leg. & Alex. in l. si constante, num. 24. ff. solut. matri. dum inquit, hanc exceptionem non solum iuris ordinem respicere,

cere, sed etiam partis beneficium, seu interesse,& probat auctoritate Cornei in consil. 55 in 2. volum. num. 28. qui non inargute ait in causa, in qua procedendum est sola facti veritate inspecta, non posse obijci exceptionem excussionis ratione ordinis, & præposteri iudicij, sed ea non obstante poterit simul, & cumulate agi contra debitorem & tertium possessorem,& in eodem iudicio discutietur, de bonis vtriusque simul, nec omissi ordine exceptio obstabit, & hoc modo inquit procedere: qđ glos & Bald. notarunt in l. si mancipia. §. 1. supra citata. Loquuntur enim ratione exceptionis respicientis ordinem, quæ est de apicibus iuris, sed respectu eius, quod partis interest, videlicet, donec debitor est soluendo, non vexetur tertius possessor, non respicit hæc exceptio iuris apices, & ordinem: sed æquitatem. Et ideò licèt ratione non seruati ordinis tertius possessor se tueri non possit, potest tamen creditor in eodem processu simul vtrunque conuenire & discutere, & sibi prius de bonis debitoris satisfacere, si tamen creditor omisso penitus debitore vellet solùm agere contra tertium possessorem, posset tertius possessor se tueri exceptione, non esse æquum, vt donec principalis debitor soluendo sit, ipse conueniri possit. Considerandus est ergo excipiendi modus: nam exceptio, quæ respicit ordinem iudicij, non est admittenda in propositis iuris articulis, sed exceptio, quæ respicit, quod partis interest,& ipsam æquitatem, quæ est, vt donec debitor est soluendo, tertius possessor non vexetur, admittenda est. Hactenus Negu. fermè in verba infrascripta, & huic distinctioni acquiescit Mar. Blan. complura referendo, & addendo in tract. suo de compro. in 3. quęstio. nume. 47. quem locum sat sit retulisse breuitatis causa, quam distinctionem tanquam (ni fallor) rationabilem æquè non reprobo. Et his addes, quod inter mercatores ex facto consulto placuit Guid. Pap. in consil. 103. videtur. vbi etiam de consuetudine mercatorum scribit:

9 † Quotidianum,& frequens est illud, num exceptio non numeratæ pecuniç in curia mercatorum à mercatore obijci possit. Bal in l. frustra. C. de non nu. pec. ait, si campsor pro alio non obligato promittat, vel se soluturum constituat, exceptionem ei non competere; quoniam excussionis beneficium non habet, de quo (vt subijcit) magis mirandum videtur. Salicet. verò ibidem contra, ait enim, beneficium excussionis si non competit, non lædit, cum habeat à quo reperat. Et illud ex persona sua sibi competit. Vnde fatetur, quòd ex persona sua sibi competit hæc exceptio. sed dubitationem esse, an ex persona principalis possit hanc exceptionem obijcere. Putat igitur, si ex obligatione alicuius confessa campsor promiserit, ita quod contra illam obligationem opponi posset hæc exceptio,& campsori nō esse denegandam, argum. l. tam mandatori. C. eod. de non numera. pecu.

Diuersum si simpliciter vt debitam ab aliquo spopondisset, tunc enim & ille, & campsor fidem debiti videntur agnoscere l. cum fidem. eod. titulo. Hactenus Sali. Ias. verò in l. singularia. nume. 20 ff. si cer. peta. refert Bald. & Sali. nec quid sentiret, scriptum reliquit. Ego verò in proposito iuris articulo relatę distinctioni Sali. acquiescendum puto, & me non solum rationes Salicet. mouent, verum & l. frustra. quæ secundùm Cyn. & Alb. intelligenda est in eo, qui successit, seu substitui se loco alterius animo nouandi. Accedit: quia ius singulare esse in mercatore, lege cautum non reperitur. l. si seruus seruum. §. inquit lex. ff. ad leg. Aquil. l. si seruum. in §. prætor ait. ff. de acquirend. hæredita. l. vni. §. sin autem ad deficientis. C. de caduc. tollen. Deci. in consi. 442. nume. 8. Aym. Cra. consil. 6. numer. 97. & regulæ inhærendum esse, admonet Barto. in l. quoties. ff. si quis cau.& Deci. in reg. 1. de regul. iur. & Ias. in consil. 16. col. 2. vol. 2. videretur. &c. Nec huiusmodi exceptio iuris apices videtur respicere, & magis hanc exceptionem mercatoribus, quàm alijs concedendam admonet experientia, atque consuetudo, seu quòd ipsi mercatores solent, ex quibus iura fortissima sumunt argumenta. Videmus enim quotidie mercatores fidem alterius sequi, & se pecunias mutuas recepisse sub spe futuræ numerationis fateri. Quare (ni fallor) nil proponitur, quin & mercatoris, atque in mercatorum curia exceptio non numeratæ pecuniæ competat, atque obijci possit.

10 † Est & illud animaduersione dignum, an in curia mercatorum,& inter mercatores vsucapionis, seu præscriptionis exceptio obijci possit? Dicet aliquis, cum ex bono, & æquo procedendum sit,& præsciptio sit iuris subsidium iniquissimum, vt in auth. vt eccle. Roma. §. habeat, reijciendam hanc exceptionem esse.& quia odiosa est hæc defensio, & contra naturalem æquitatem est præscriptio, vt notatur in l. 1. in verbo vel iniuria. ff. de negoc. gest. & in lege, nam hoc natura. ff. de condictio. indebit.& scribit Iason in repet. l. si is, qui emptore. numer. 90.& Marsi. sing. 370. mihi autem omissis argumentis, & quidem breuitatis causa dicendum videtur, prout in arbitro, qui ex æquitate iudicare debet, distinguendo Dec. & Mar. Blan. scripsere, scripsit enim Deci. in cap. 1. de proba. num. 50. & in cap. ex parte 2. num. 5. de offic. delegat. & Mar. Blanc. plenius in tract. de compro. q. 1. nume. 46. to. 12. illic enim ita scriptum est in hac quæstione ex mente docto. distinguendum, aut obijciens præscriptionis exceptionem præscripsit, seu vsucepit mala fide, & probari potest,& reus audiendus non sit in hac exceptione. Si verò opponens bona fide præscripsit, reijcienda non sit hæc exceptio, sed admittenda. Cùm enim præscriptio vbi bona fides interuenit, tàm iure Cæsareo, quàm Pontificio non sit improbata, contra naturalem æquitatem esset, ius alteri legitimo modo quæsitum auferre, idque ex verbis,& mente Bartol. in extrauag. ad reprimen. in verbo, videbitur. in fin. vbi in hæc verba scripsit: Quæro, ad dictis casibus iudex possit reijcere exceptionem præscriptionis, vel aliam procedentem ex mero rigore iuris ciuilis? Respon. in his, quæ ipse iudex habet facere, non tenetur sequi regulas iuris ciuilis, sed in his, quæ iam à iure facta sunt, ita quòd ex hoc ius alteri quæsitum sit, vel ablatum, iudex non immutat, sed sequi tenetur. ff. depo. l. bona fides. aliàs aufertur ius alteri quæsitum, quod est contra naturalem æquitatem. Hæc ille. Licèt enim æquitas seruanda sit: non tamen contra leges iudicandum est, vt non semel diximus,& præsertim in princ. huius vltim. partis princ. referendo Bartol. in l. quintus. & in l. fideiuss. in §. quædam. quibus adde Are. in l. 4. in §. Cato. de verb. obligat. & ibidem Car. Ruin.& Ias. in l. 2. §. item si in facto. eod. titul. numer. 17. Et hanc distinctionem & veram,& rationabilem puto, & confirmabis ex varijs iuris interpretum locis relatis à Mar. Blan. vbi supra, qui inter alios bona fide retulit Ang. in l. sequitur. in §. si viam. ff. de vsucapi. Sed & his addes circa relatam distinctionem, quòd in relatis locis animaduertit Deci. de iure pontificio, quod seruandum est, malæ fidei possessorem nullo tempore præscribere. l. fin. de præscrip. & in reg. possessor de regul. iur. in 6.

11 † Reijcienda est etiam illa exceptio in curia mercatorum, ꝙ pacto nudo agatur, & nuda pactio actionem non pariat, vt scripsit Bartol. in l. Quintus. in fine. ff. manda.& Bal. in l. si pro ea. C. mand. Dec. in capit. ex parte. nu. 3. de offi. deleg. & Mar. Blan. in trac. paulo superius relato. numer. 45. & nos in plerisque locis alios referendo, probauimus.

12 † Quæritur apud Bald. in l. si pro ea. C. manda. sub numer. 14. an exceptio non soluti vectigalis in curia mercatorum sit admittenda? Et non esse reijciendam putauit; quoniam vectigal fauore publico est introductum, & quia ius municipale, quod inter ciues pro iure communi habetur, detrahit iuri gentium ex causa, ideo seruandum est in foro naturalis æquitatis, & idem probauit Bald. in d. §. quædam. & est relatum apud Bartol. in eod. §.& hæc sententia placuit Sali. in dicta lege placuit. C. de iudic.

13 † In quo loco addit solennitates testamentorum in eadem curia seruandas, quæ retulit, & probauit Ias. in consil. 82. visis, & diligenter &c. versicul. præterea (vt dicit Bald.) col. pen. lib. 1. Quibus addes circa testamenta, quæ relatiuè diximus in calce tract. de naufrag.

14 † Credimus etiam exemplo eius, quod dicitur de iudice, seu arbitro, qui ex bono, & æquo procedere, seu iudicare debet in curia mercatorum, generaliter dici posse, omnes exceptiones ordinem processus recipient reijciendas esse, quæ sunt de iuris apicibus, secundùm Aret. in l. si seruum. in §. sequitur. ff. de verbor. obligat.& illas exceptiones, quæ merita causæ, negotijque veritatem, ac partis defensionem respiciunt, admittendas esse. Recte ergo opponetur rei iudicatæ, vel finitæ exceptio, ad impediendum processum, quia de iure naturali est, ne bis in idem dicetur in idipsum. Et quæ magis differunt, & veritatem causæ frustrantur, quàm ipsam respiciant à iudicibus repellentur. Idque ex sententia Bartol. in dicto tract. ad reprimend. in verbo, & figura, colum. secunda, & videbis eundem Mar. Blan. in relato tract. de comprom. quæstio. 1. numer. 43. & seq. numer. 6.

15 † Et illud meminerimus ex bono, & æquo exceptionem semper accommodandam esse, l. secunda. §. penultimo. ff. si quis caus.& ex naturali æquitate, argument. l. quod si Ephesi. §. primo vsque in fine. ff. eo. quod cert. loco. l. tertia. §. si quis. ff. de condictio. ob caus. l. si ferum, in §. sequitur. ff. de verborum obligatio. & l. secunda. §. item Varus. ff. de acqua plu. arcend. in illis verbis, hæc æquitas suggerit, etiam si iure stricto deficiamus, quæ iura memoria tenenda sunt, tanquam singularia.

16 † Sciant etiam iudices summatim posse, & debere procedere: mouet me, quod generaliter scripsit Bald. in l. obseruare, in §. proficisci. ff. de offic. procons. versicul. vigesimoquinto quæritur, cuius verba notanda sunt, & Bald. retulit, & probauit Dec. in capitu. ex parte, nu. 6. de offi. dele. & plenius Bal. in d. tracta. quæstio. prima numero 50. Quibus adde Bartol. in dicto tracta ad reprimen. in verbo, & figura ex quo loco & iam dictis ac infra dicendis reliqua ad iudicium necessaria in materia, de qua nostra disputatio, facile colliges. Defendemus ergo ad probationes iuxta propositum à nobis ordinem.

De-

De probationibus.

SVMMARIVM.

1 *Probationes minus legitimæ an admittantur in curia mercatorum pro legitimis.*
2 *Probationes sunt arbitrariæ, & iudices mercatorum exprimere debent causam, quare fides sit habita probationibus minus legitimis, vel contra.*
3 *Publicatio testium fieri debet in curia mercatorum.*
4 *Testes produci nō possunt in curia mercatorum, postquam partes testimonia didicerunt.*
5 *Scripturarum tria sunt genera, publica scilicet, priuata, & solennis, & declaratur.*
6 *Interpretatio ad l. scripturas, C. qui pot. in pig. hab. relatiuè.*
7 *Stante statuto Florentino, quòd scripturæ librorum mercatorum vel artificum descriptæ, seu exemplatæ ex mandato iudicis pro instrumento publico habeantur, & paratam habeant executionem, prout instrumenta guarentigiæ, & bona intelligantur hypothecata ipsius debitoris scribentis, quòd creditur ex dictis scripturis, vt supra, præferatur posteriori creditori habenti publicum instrumentum.*
8 *Priuatæ scripturæ tria sunt genera, & quæ sint, declaratur.*
9 *Comparatio literarum quomodo fiat, & in quo casu. Et de comparatione multa.*
10 *Mercatores admonentur, ne fidant simplicibus apochis clàm factis, & à nemine subscriptis.*
11 *Testes deponentes apocham seu aliam scripturam esse manu alicuius scriptam, quia notam habent manum, si nō fuerint præsentes, quando scripta fuit, non probant.*
12 *Consuetudo mercatorum, ꝙ credatur testibus, quòd aliqua scriptura sit manu alicuius, quia manum notam habeant, an valeat.*
13 *Literæ, quæ inter ipsos mercatores absentes mittuntur, an probent.*
14 *Mercatores accipientes literas, & tacentes, sibi præiudicant. & quomodo intelligatur.*
15 *Literę credentiæ, & commendatitiæ, an obligent, & probent.*
16 *Literæ, quæ inter absentes mittuntur, non probant, vbi decessisset is, qui scripsisset, antequam ei, cui scriptæ erant literæ, traditæ fuissent.*

Frequens & necessaria probationum est materia, in qua prudentissimi iuris interpretes in sexcentis locis multa ac varia scripsere. Nos igitur pauca tractabimus ad rem, de qua agitur, pertinentia.

1 † Et primùm, illud necessariò tractandum est, Nū inter mercatores,& in eorum curia probationes, quæ regulariter pro nō legitimis habentur, admittendæ sint, tanquam legitimæ? Dicet aliquis, cùm ex æquitate procedendum sit, verisimilem probationem à iudicibus mercatorum, qui boni viri sunt, quiq; ęquitatis amatores esse debent, admittendam esse & hanc sententiā probari posse videbatur ex his, quæ scripsit Franc. Aret. in consilio 127 in causa dominæ Antoniæ, num. 2. vbi referendo Bal. in l. solam. C. de testi. in fi. ait, probationem verisimilem, & non concludentem de iure apud bonum virum concludere debere, qui de facto veritate & æquitate procedit, & idem probauit Aret. in consi. 84. diligenter ponderatis &c. num. 3. quibus adde Iason. in lege singularia. num. 32. ff. si cert. pet. & Decium in capitulo dilecti in tertio notabili, extra de iudi. Mar. Blan in tract. de compen. quæstio. 1. num. 39. to. 12. Mar. sing. 486. communiter. & sing. 494. probationes &c. Mihi autem in proposita quæstione respondēdum videtur, ius singulare in probationibus in curia mercatorum constituendum non esse, & propterea legitimæ probationes requirantur, nec verisimiles sufficiant. Idque eleganter probauit Socin. in consilio 120. cùm in præsenti &c. col. 7. versicu. nec ex eo. lib. 1. Ait enim in curia mercatorum & inter mercatores probationes legitimas esse debere, tantùm. n. reiectæ videntur cauillationes, & illegitimæ defensiones, citat Abb. in c. dilecti. extrà de iudic. Bald. in cri. circa fin. de mil. vas. qui con. est. & Bar. à nobis non semel relatus in d. §. quædam. l. fideiussor. ff. manda. qui inquit: Licèt ex æquitate iudicandum sit iuris ciuilis: tamen dispositionem sublatam non censeri. l. bona fides. ff. depo. sed tantùm iuris apices reiecti censentur, qui veritatem negocij non tangunt. Cum autem probationes veritatem respiciant, & merita causæ: non autem rigorem iuris in procedendo, vt scripsit Ioan. Cald. in sua disputatione, quæ incipit, clericus conuentus,& refert ac probat Bald. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. concludendum meritò videtur probationes legitimas esse oportere,& consequenter ex æquitate procedendum esse, quæ iuri conformis sit. Addit l. primam. ff. de iustit.& iur. in illis verbis, Ius est ars boni & ęqui,& ibidem Bal. & Pau. qui illa notarunt contrà illos, qui dicere consueuerunt, aliud de æquitate. Hæc ille, pro qua sententia est, quod scripsit Bar. in auth. ad reprimendum. in versi.& figura, refert enim verba cle. sæpe. de ver. signi. non tamē sic litem iudex acceleret, quin probationes verę & defensiones &c.& subdit, quòd iuris naturalis rationi congruit. Et paulò inferius scripsit in hæc verba: An in casibus, in quibus proceditur sine figura iudicij, testes debeāt iurare: hoc enim nō reperitur de iure Digestorum, nisi in l. Theopompus. ff. de dote prælega. sed videtur mera constitutio Imperatoris: vt C. de testi. l. iurisiurandi. Puto tamen, quòd iurare debeant, propter ea, quę dicta sunt de iuramento calumniæ. Sed an præsente parte? & puto ꝙ sic, aliàs aufertur ei defensionis copia, quod repugnat naturali æquitati. Circa verò dicta testium puto, quòd debeant esse talia, quæ concludant, sicut in causis ordinariis, argumento eius, quod dicitur in Daniele de Susanna, & quod notatur, C. de testi. l. testium. Hactenus Bar. in suprà scripta verba. Nec moueat, quòd contra hanc sententiam primo loco retulimus: locum enim habent, vbi sola facti veritate inspecta procedendum, iudicandumque est, cuius clausulæ vim maximam esse ex relatis locis liquet, & extra propositam quæstionem esse, ipsamet loca indicant nostra, etenim disceptatio est. Vbi ex bono & ęquo seu ex æquitate procedendum est, in quo genere, cum probationes merita causæ respiciant, & negocii veritatem: & iuri naturali conueniat legitimas & veras probationes esse oportere. Bene (ni fallor) Soc. consuluit, quē legi relatum apud Bar. in dicto §. quædam. & non improbatum.

2 † Huic rei est & illud adnotandum arbitrarias probationes omnes esse dicere solemus,& in manu iudicis esse quid, aut cui credat,& quanta fides sit habenda testibus. l. 3. §. ideoque diuus Adrianus ff. de testib. Cum igitur inter mercatores,& in eorum curia legitimas probationes esse, oportere probauerimus, consules, idemque mercatorum iudices non ignorabunt, causam exprimendam esse, cur testimoniis & aliis probationibus habita vel non habita sit fides, vt eleganter admonuit Bar. noster in l. Lucius. ff. de infa.& plenè circa prædicta scripsit Decius in cōsilio 275. nu. 2. viso.& in consi. 448. num. 29. & Grammaticus, in voto. 14. tremendi &c. num. 20.

3 † Sed postquam de testibus referēdo Bartolum, quædam attigimus, placet eodem in loco eundem Bart. referre. qui ait, publicationem fieri debere aliàs parti defensio tolleretur. Si. n. testes non publicarentur, & eorum dicta oppugnari non possent, quod iuri naturali contrarium est,

4 † & postquam partes testimonia didicerunt, regulariter testes posse produci negauit, quod ex quadam naturali æquitate prohibitum ait, ne scilicet alter alteri insidietur. ff. de iustitia & iure. l. vt vim. & introductum,& positum esse inter alia ciuilia præcepta. authen. at qui semel. C. de probationibus.

De scripturis circa probationes tractare, non ab re est: sed quoniam plena sunt omnia iuris volumina, & solemus abdita, & non vulgaria referre, generalem disceptationem missam faciemus,& pauca ad mercaturam pertinētia referemus: & illud præcipue sciendum est, ꝙ ex facto consultus in causa mercatorum inquit Bald. in consil. 149. proponitur &c. in fin. volum. 1.

5 † Scripturarum tria esse genera, ignorare debere neminem, publicam, scilicet, priuatam,& solemnem. Publica fit manu publica, quę contrahentium factum inter omnes probat l. desideriū. C. depos. quam legem singulariter notandam puto, secundùm interpretationem Bald.& adde eundem Bal. ibidem, ac Pau. Ca. & cæteros iuris interpretes, ac Mar. sing. 464. ex pacto. Solennis, quæ est trino teste notata. C. qui poti. in pign. hab. l. scripturas.

6 † dumtamen constet de manu scribentis,& scribentium, ad cuius l. interpretationem vide quæ copiosè Negu. scripsit in tract. de pign. in 2. mem, 5. par. num. 72.& seq. qui inter alia refert cōsil. Soc. sub num. 274. in causa dominæ Lysæ. colum. 7. ver. circa tertium. volum. 2. refert etiam eundem Soci. in consi. 240. circa præsentem. eod. volum. ex facto consultum

7 † super statuto Florentino, quo cauetur, scripturas librorum mercatorum, vel artificum descriptas, seu sumptas ex mandato iudicis pro instrumento publico haberi,& paratam executionem, prout instrumenta guarentigiæ habere,& bona intelligi obligata, ac hypothecata ipsius debitoris scribentis & respōdisse creditorem ex rationibus in libro, descriptisque iudicis mādato, vt suprà, priorem in tempore præferendum posteriori creditori, qui publicum habeat instrumentum, & subiicit valentissimis viris ex facto consultis placuisse, dictas rationes (vt ipse ait) exemplatas iuxta formam dicti statuti, non solum vim contra principalem debitorem habere, sed etiam contra tertium, nonnullaque alia ad interpretationem d. l. addit, quæ quoniam,& Soci.& Negus. inter manus scripta versantur, breuitatis causa non refero, sed solum circa interpretationem d. l. consil. Bald. videndum addo. 466. ad euidentiam, lib. 5. vbi late disseruit in causa mercatoris, sed ad Bald. redeo, qui ait,

8 † Priuatæ autem scripturæ triplicem esse speciem, vna extrauagans, quæ vocatur apocha, vulgò apodissa. C. de fide instrum. l. plures apochis. & authen. si quis vult caute deponere. C. qui pot. in pign. hab. Alia, quæ in corpore codicis rationum clauditur, quæ in duas species diuiditur, quarum altera medium tenet inter publicam,& priuatam, vt scriptura numulariorum,& argentariorum, Altera extrema, idest, omnino priuata, quæ nō est facta ratione alicuius officii, vt C. de proba. l. rationes.& C. de conue. fis. debi. l. inter Chartulas. lib. 10. Hactenus Bald. bellissimè quidem, & in verba fermè suprascripta. Verum Ias. in repe. l. admonendi sub nu. 75. ex mente doct. non

relata

relata Bal. nostri distinctione, ait, Priuatæ scripturæ tres esse species, quędam dicitur apocha, seu apodissa, quędam est liberationum, quem vnusquisque sibi conficit, quædam & tertiò est epistola. Nos prætermissa disputatione circa codices, & rationes (attigimus enim in plerisque locis) de apocha, & literis pauca dicemus, & audi quid de apocha doctè quidem scripserit Ang. in auth. si quis vult caute deponere. C. qui po. illic enim ita scriptũ est, in gl. in l. comparationes.

9 † Hic articulus scholaribus est difficilis, & ideo scias, q scriptura, ad quam fit comparatio, est illa scriptura principalis, quæ in iudicio producitur debiti consequendi gratia, & negatur scriptura manu eius cuius asseritur. Et si illa scriptura est priuata, nõ potest peti, vt per illam fiat comparatio literarum, nisi habeat subscriptionem trium testium, vel probetur per tres testes, qui viderint illam scribi, vt hic.

10 † Sint ergo cauti mercatores, vt non fidant simplicibus apochis clam factis, & à nullo subscriptis: quia si producantur in iudicio, & debitores negent eorum manu scriptas, vel forsan debitores mortui sint, non poterit peti, vt per talem simplicem apodissam fiat comparatio literarum, vt hic in fi. poterit tamẽ rogari conuentus, vt respondeat, an manu sua scripta sit ex ęquitate l. vbicunque. ff. de interroga. actio. & C. de inge. & manu. l. ad recognoscendas. Poterit etiam compelli ad scribendum: tamen hæc non erit sufficiens comparatio, cum quotidie forma scribendi mutetur multis accidentibus, vt in authentic. de instrument. cau. & fid. circa princip. Scriptura autem, ex qua est illa, quæ producitur in iudicio ad hoc, vt fiat comparatio, & illa scriptura oportet q sit indubitata, & ideo requiritur, q sit publica, aut de archiuo publico sumpta, aut trino teste notata, quorum saltim duo eorum subscriptionem attestentur, aut dictas subscriptiones eorum manu factas esse, per comparationẽ probetur, vt l. comparationes. C. de fide instrumen. vel quòd illa scriptura, ex qua petitur comparatio, per aduersarium producatur, velut scriptura scripta manu eiusdem, vt in authen. ad hæc. C. de fide instrum. Hucusque Ange. in uerba suprascripta, quem ad verbum retulit Matthę. ab Afflict. decisio. 181. in quodam processu. vbi subdit, quando petitur fieri comparatio de apocha simplici sine testibus, cum alia scriptura eiusdem, qui dicitur fecisse illam apocham, quæ est simplex, & sine testibus, talis comparatio fieri non potest: quia facilius immutari potest scriptura vnius, quàm scriptura, vbi plurium sunt subscriptiones, vt dicit Sali. in dicta lege comparationes. in quarta colum. in princip. & deinde subiungit Franc. Are. prudentiss. virum, in

11 consilio lxiiii. diligenter, & mature &c. sensisse, † testes deponẽtes non fuisse præsentes, quando fuit scripta apocha, sed affirmantes scriptam manu alicuius: quoniam manum notam habent, non probare, tunc cum testes probant, cum deponunt se fuisse presentes, quando debitor apocham scripsit, & propterea sacrum consilium iudicasse, scripturam priuatam sine subscriptione testium, & absque depositione testium, qui viderint illã scribere, sed sunt testes, qui dicunt se notam manum habere, & tamen non viderunt eum scribere nullam fidem facere. Quæ omnia placuit ad uerbum fermè referre. Sunt etenim, etsi inculto sermone scripta, doctè tamen, & ex legum mente. Et his addes, quæ de comparatione copiosè iuris interpretes scripsere in l. comparationes. & in l. admonendi. ff. de iure. Bald. in consi. 218. nu. 3. lib. j. & in materia, ac circa prædicta Dec. in consi. 615. visa inquisitione. nu. 3. & plenè Pau. Par. in cons. 19. num. 32. vsque ad nu. 46. volu. 3. & in consi. 55. attingam &c. volu. 4. & in consil. 27. numer. 44. & seq. vol. 2. Mar. in repe. rubr. de prob. nume. 297. quibus addes Ias. ad probationem adiuuandam, quę fit per comparationem, in consi. 126. in casu præsenti &c. uol. j. cuius tamen responsum considera.

Sed licet prædicta verissima sint in iure: solent tamen mercatores testibus deponentibus apocham vel scripturam aliam esse manu alicuius mercatoris scriptam, quia manum scribentis notam habẽt, & adtractus, characteres, & sic figuram literarum fidem habere, tam testes scripturam in iudicio productam negent, se vidisse eum scribere, cuius manu scripta asseritur. Vnde incurrit hic non minus elegans, quàm necessaria quæstio,

12 † num hæc consuetudo, qđ testibus vt suprà deponentibus credatur valeat? Dicit aliquis testimoniis huiuscemodi fidem habendam non esse. §. si quis igitur. in authen. de instru. cau. & fid. q probant relati doctores Areti. Deci. Aff. Parisius, & Cor. in consi. 58. in tertio vol. in hac consultatione &c. & consuetudinem huiusmodi repro bandam: quoniam hac cõsuetudine homines ad falsum inuitantur, vt scilicet ad imitationem literarum semetipsos maximè exerceant, vt in authen. de instru. cau. & fin. in princip. vbi optimus text. & hæc sententia probari posse, videbatur ex eo, quod dicitur, consuetudinem non valere, quod omni scripturæ mercatorum ad eorum fauorem credatur: quoniam ad falsum inuitarentur, ex sententia Bald. in lege vni. numero decimotertio, C. de confes. Abb. in capitulo bonæ 2. de postulatio. in fi. Iason in repet. l. admonendi sub nume. 102. Ego autem ut vno verbo concludã, quid in proposita quæstione sentiam: quoniam periculosa est hæc consuetudo, intelligendam putarê iuxta ea, quæ in prima parte huius vltimæ partis principalis diximus, versic. sed quoniam. nu. 17. & iudicis cõsensu accedente, & si iudici videbitur, statuat q; conditione petentis, & conuenti, rei qualitate, ac quantitate, ipsisq; testimoniis, & testium conditione diligenter cognitis atq; perspectis, argu. eorum, quæ Bal. & Abb. in relatis locis scripsere, & assumes hic, quæ diximus in relato loco. Reliqua ad materiam apochæ circa probationem supple ex his, quæ omnes scripsere in l. admonendi ff. de iureiur. & præsertim Io. Cro. sub nume. 44. & mul-

13 tis numeris sequen. † Sed nunc de literis pauca referamus, quæ inter absentes mittuntur, & quibus literis solent mercatores se certiores reddere de his, quæ ad mercaturam pertinent, & breuiter dicendum est: Aut literæ sunt confessæ, & agnitæ & probant. lege Publia. in fine. ff. depo. cum aliis sexcentis similibus: & hoc procedit, si literæ tantum sint subscriptæ. Perinde enim est, ac si à subscribente scriptæ essent, si subscriptio sit agnita. l. emptor. in §. Lucius. ff. de pac. vbi Bar. l. Caius. ff. de pig. actio. Si uerò literæ confessæ non sint, sed negentur, & tunc si publico sigillo sint subsignatæ, probant. l. si qua per calumniam. C. de epi. & cler. vbi not. idem iuris, si sint subsignatæ priuato, & solito ipsius scribentis sigillo, quinimo magis probant ex sententia Spe. in tit. de prob. §. vlt. ver. x. citat l. distrahere. C. de rebus alie. nõ alie. & pbat Cato Sac. in rep. l. admonedi. nu. 74. & Iac. Pet. de Tho. in ea. l. nu. 19. quibus adde, q negatis literis, sigillo carentibus, & quæ absentibus mittuntur per comparationem literarum plenam probationem fieri, receptum est, & idem iuris est, quod in libris, & cur diuersum in apocha & literis, illa ratio redditur: quoniam in apocha imputandum est parti, quæ solennem scripturam fieri non procurauit, nimirum si comparatio locum non habet, quæ ratio in epistolis quæ absentibus mittũtur, cessat, quæ oĩa vera esse patet, cõmentariis Bar. in l. nuda ratio. in fi. ff. de donat. & omnium in d. l. admonendi. ac ex his, quæ Feli. scripsit in c. 2. nu. 16. & seq. extra de fide instru. In quibus locis alia addunt, & scribit Parisius prædicta comprobando in cons. 19. ad resolutionem nu. 105 & multis nu. seq. vol. 2. & cons. 47. nu. 1. & seq. vol. 1. vbi de rationibus quædam adijcit,

14 & in cons. 112. nu. 44. & seq. eod. vol. † vbi admonet etiam accipientes literas, ne taceant: quoniam videntur consentire, & idẽ Parisius plenius idem probauit inter mercatores, in cons. 91. viso copioso. eo. uol. & vide eundem in ante citato cons. quod tamen declarabis in Ias. in rep. l. admonedi sub nu. 114. ff. de iure.

15 † Solent mercatores literas, quæ vulgo credentiæ nuncupantur, per sæpe scribere. Item & commendatitiæ, vnde quæstionis fuit, an probent & obligent scribentes. In qua quæstione plenè quidem, & inter mercatores scripsit Bar. in l. Lucius. ff. de fideiu. & apud eum Ale. notauit Spe. in tit. de obl. & sol. §. pnotandũ. nu. 8. vers. pone mercator. & plenè Bal. in rub. C. de const. pecu. inter ipsos mercatores disputans, & Ias. in repe. l. admonendi. ff. de iureiu. sub nu. 116. quibus addes responsũ Pau. Par. in causa mercaturæ, resp. xlvii. nu. 27. & seq. & nu. 80. & seq. ac antece. numeris, & Mar. in repe. rub. de proba. nu. 289. quæ loca retulisse sufficiat, ne aliorum labores describere videamur.

16 † Non est hic illud silentio prætereundum, q diximus, literas, quæ inter absentes mittuntur, probare, non procedere, vbi antequã ei, cui ascriptæ erant, literæ traditæ fuissent, decessisset is, qui scripsisset. Cuius rei illa ratio redditur, quia per literas absens absentem dicitur alloqui. Non ergo dici potest alloqui, q misit, si antequam traderentur, decessit, idque probat Ias. in relato loco sub nu. 114. & ad cœli tulit Marsilius refert. in sing. 373. vt nosti. & in rub. de pb. nu. 248. & seq. & in l. si. ff. de q. nu. 46. & vide Inn. in c. cum dilectus. ext. de succ. ab inte. Et hæc breuiter attigisse circa probationes sufficiat: tum quia in plerisque locis nonnulla ad hanc materiam pertinentia attigimus. Tum maxime, quia q. circa probationes sunt agitatæ valde & in 60. locis tractatæ.

¶ Vltima Particula.

ARGUMENTUM.

Iudices, ijdemque consules admonentur, quo pacto Consulatus officium summo cum honore gerant.

SUMMARIUM.

1. *Mercatores, qui se æquitatis magistros credunt, quòd longe errent, & æquitas melius cognoscatur à Iurisconsultis.*
2. *Quæstiones mercatorum ex bono, & æquo cognoscendæ sunt, in quo genere plerunque sub auctoritate iuris scientiæ pernitiosè erratur.*
3. *Mercatores in dicendis sententijs consulere debent Iurisconsultos bonosque viros, vbi causæ expostulant.*
4. *Mercatores non putent se clementiores, aut æquiores lege, & de legibus seruandis pulchra, & seq.*

5 Mercatores

5. *Mercatores oportet seruare æquitatem ex circunstantijs à lege consideratam, & pulchra dicta referuntur.*
6. *Consules mercatorum ex arbitrio dato, quòd cognoscant de æquo & bono, si æquitas in iure scripta reperiatur, licèt nõ in specie, sed vel in genere, vel in simili possunt de similibus ad similia procedere.*
7. *Aequitas si reperiatur scripta in iure, licèt non in specie, in simili tamen iudex ad cauendum potest compellere ex arbitrio sibi à lege quòd si Ephesi. attributo. Contrà verò, si iudex moueretur æquitate, nec in casu nec in simili scripta.*
8. *Consules Christi fideles esse debent: quoniam sine diuino auxilio dubia explicari non possunt.*
9. *Salomon ita sapientiam a Deo poposcit, vt daretur sibi cor prudens audire, & iudicare cum iustitia.*
10. *Precepta multa, & varia consulibus mercatorum traduntur.*
11. *Consules non debent se intromittere temporibus aliorum consulum, & dum res in controuersia est, immissiones in possessionem accelerare non debent.*
12. *Consules oportet obseruare consuetudinem mercatorum, & enumerantur quidam casus, relatiuè.*
13. *Consules curant plerunque, ut mercatores eligant calculatores, unde quædam relatiuè.*
14. *Consules debent interrogare partes, ubi æquitas mouerint in quacunque parte iudicij, etiam parte postulante, & interrogationum forma religioni eorum committitur.*
15. *Consules exprimere debent, quare probationibus minus legitimis fidem habuerint, vel contra.*
16. *Consules tanquam speculum habere debent præ oculis. l. si me, & Titium, & quasdam alias leges, & interpretationem bonæ fidei semper sequi.*
17. *Consules habere debent præ oculis. c. 1. de sent. & re iud. in 6. & nõ subitas, sed deliberatione habita in scriptis sententias proferre debent.*

Reliquum est, consules mercatorum (vt polliciti sumus) admoneamus, qui si admonitis, ĩstitutionibusq; nostris adhęserint, & ęquitatẽ multis iniuriis hucusq; agitatam, in eorum foro consistere, & confirmari perspiciunt, & (ni fallor) summo cum honore cõsulatus officium gerent. Scribit igitur Paul. Cast. in l. j. nume. 9. ff. de iusti. & iure.

1 † Nota tex. contra ignaros, imperitosque mercatores, qui se ęquitatis magistros esse credunt, & inquiunt Iurisconsultum cauillationes concupiscere, & sequi, mercatores verò ęquitatẽ. Longe enim melius quid ęquitas sit Iurisconsul. norunt, quàm ipsi, quid sit rigor, qui ęquitati opponitur: nam contrariorum est eadem disciplina Vno enim cognito, cognoscitur & reliquum. l. prima. ff. de his qui sunt sui, vel alie. iur. & mercatoribus natura tantum ęquitatis cognitionem facit: Iuriscons. uerò ars, & natura tribuit. Nimium igitur sibi assumentes, & eorum iudiciis freti, iniquas sententias plerunque dicere consueuerunt. Hæc ille in alia uerba, quem refert, ac probat Nico. Boe. dec. 23. motus

2 fuit. nume. 60 † Sed illud nos non negabimus, quæstiones mercatorum ex bono, & ęquo cognoscẽdas esse, in quo genere plerunque sub auctoritate iuris scientiæ pernitiosè erratur, vt eleganter Iurisconsult. inquit in l. si seruum in §. sequitur. ff. de verbor. obligat. & scribit Ang. in consi. 25. pro decisione &c. in fin. & in consil. 75. plures creditores &c. col. j. & in consil. 219. arbitror dictam litem &c. Vnde eleganter Iurisconsul. ait in l. ita vulneratus. in fi. ff. ad l. Aquil. multa in iure ciuili contra strictam rationem disputãdi pro vtilitate communi recepta esse innumerabilibus exemplis comprobari posse.

3 † Consulant itaque mercatores in dicendis sententiis (vbi causæ expostulant) Iurisconsultos bonosque viros. Vetus est enim illud, Ne sutor ultra crepidam, & fœlices essent artes, si

4 de illis soli artifices iudicarent, † & se lege ipsa clementiores aut ęquiores ne putent. §. oportet. in authen. de iudi. l. respiciendum. ff. de pœnis. l. fin. C. de eman. Nam ut Demosthenes dicere consueuerat, lex est, cui omnes homines debent obedire ppter multa & uaria, & maxime, quia omnis lex est inuentio quædã, & donum Dei. Dogma autem omnium sapientum, & reliqua relata à Iurisconsulto in l. 2. ff. de leg.

Vnde illud melius est ciuitatem ab optima lege, quã ab optimo uiro gubernari. His accedat, q qui legem præesse iubent, videntur iubere Deum præesse. & leges: qui autem hominem iubet præesse, adiungit & bestiam sæuam. ita Phil. ad fin. 3. libri Poli. ubi rationem reddit, obseruent igitur præceptum, immo uerius consilium nostrum, ut petitiores cõsulant, & leges pręesse malint, q si fecerint & honori & animabus consulent. Et quoniam (vt diximus in secunda parte, quam inscripsimus de statu mercatorum) placet nobis mercatorẽ literarũ non ignarũ esse. Discant mercatores ipsi, quid sit ęqtas, ex uariis diuersisq; circũstãtiis, ut disserẽdo in prin. huius vltimæ partis demõstrauimus.

5 † Obseruare ergo oportet consules mercatorum æquitatem ex circunstantiis a lege consideratam, ex quibus (vt eodẽ in loco diximus) plerunque euenit ut æquo aliquid æquius esse ijsdẽ legibus summa cũ rõne probemus, & a legibus ne transuersum (vt aiunt) vnguẽ recedant. Quorsum enim attinebat leges scribi, si iudicibus liceret discedere a scripto, & suo arbitrio ęquitatem fingere, ut inquit Phi. in epitome moralis philosophiæ, qđ & multis probat And. Tiraq. in rep. l. si unquam. in ver. libertis, nu. 14. C. de reu. don. Vnde Bal. noster eleg. scripsit in rubr. C. de const. pec. col. 2. ver. quæro circa, nu. 11. debere nos sequi ęqtatẽ rõni coniunctã, non imaginariam, & nostri capitis, & idẽ Bald. in c. j. §. & qa vidimus, col. ante. ver. quæro qũo. in titu. de his, qui feu. da. pos. ęquitates hominum, ait, non hr̃e in se pondus: nisi legibus, uel consuetudine præscripta sint roboratæ, & pbat And. Tiraq. in comm. de vtr. ret. §. 35. gl. j. nu. 31. pag. 706. Nec absimile est, quod idem Bal. ait in c. clerici. de vita & ho. cle. conscientiã legis vincere cõscientiã hominis, quæ dr̃ abusiua, qñ non hẽt pro se leges, refert Mat. ab Aff. decis. 321. in regia &c. pòst princ. ubi ex fonte legũ hauriendã subiicit. Credimus tñ ex arbitrio a

6 lege dato consulibus mercatorum, † q ex bono & ęquo procedant. Si ęquitas in iure scripta reperiatur, licèt non in specie, sed vel in genere, vel ẽt in simili, posse consules de similibus ad similia procedere, ubi casus, qui, in controuersiam venit l. cõprehensus speciatim non esset, arg. eorum, quæ scripsimus, in princ. huius ult. par. princ. & l. non possunt. ff. de leg. & argu. eius, quod Alex. & Pau. Cast. & Io. Fab. referendo ait in l. stipulationum. in pri. ff. de uerb. obl. iudicem ex arbitrio sibi a l. dato, per l. quod si

7 Ephesi. ff. de eo quod cer. loco, † si ęquitas reperitur scripta in iure, licèt non in specie, in simili tñ ad cauendum posse compellere, de similib ad similia procedendo. At si iudex moueretẽ ęquitate, nec in eo casu scripta, nec in simili, ad cauendũ neminem esse cogendũ, p l. placuit. C. de iud. & c. vlt. de trãs. Quod vltimũ probat And. Tiraq. in com. de ut. ret. §. j. glos. 18. nu. 46. pag. 355. Est tñ in eo, qđ diximus cogitandum, tanq̃ (ni fallor) & nouo & singulari, & vide qd ad rẽ plures referendo scripserit Mar. Blã. in trac. de comp. q. 9. ver. 8. nu. 28. to. 12. quo in loco differuit, num

8 in dicenda sñia arbiter ęquitatẽ sequi debeat & qũo. † Admonẽdi sunt ẽt consules Christi fideles religiosique sint, & religionis amatores: nam sine diuino auxilio dubia explicari nõ possunt. Inquit. n. Bal. in c. quapp col. 6. de elec. pp peccata iudex causarum dubia nescit soluere, quem refert Aff. dec. ult. in fi. & Aym.

9 Crau. in consi. 15. in prin. † & sapientissimũ Sal. imitentur, qui teste diuo Ambr. 2. off. lib. ita sapientiam a Deo poposcit, vt daretẽ sibi cor prudens audire, & iudicare cum iustitia, quẽ refert Ias.

10 in consi. 132. Salomon. vol. j. † Audiant & consules litigantes, & se in adeundo faciles præbeant, in cognoscendo non excandescere oportet, animi motum uerbo, & vultu tegant, se cõtemni non patiantẽ, opprimi aliquẽ per aduersarii potentiã non sinant, patientes sint, ne tñ contẽptibiles videantur, cõcinnatores, uel causarum redẽptores, si deprehenderint, pati eos non oportet. l. obseruandũ. ff. de offi. præs. l. ne quicquã. §. j. & §. fi. ff. de off. procons. & summatim ita ius reddant, vt auctoritatẽ dignitatis ingenio augeant d. l. obseruandũ. Nec ignorẽt, quod in veteri est adagio. Magistratus ostendit virum, & uir ostendit magistratũ.

11 † Et qñ tpalis consulum est iurisdictio, gerant consules, quæ ad sui tpis administrationem pertinent, nec se intromittãt temporibus aliorum. ff. de iure fisc. l. fiscus. §. delatoris, & scribit admonendo Bal. in l. 2. in fi. C. de const. pec. vbi addit, dũ res in cognitione, atq; controuersia est, immissionẽ in possessionẽ accelerare non debere. ff. de iur. fis. l. res. § j. ff. de re iud. l. a diuo Pio. §.

12 si super rebus. † Obseruare etiam oportet consules nostros mores, & consuetudines mercatorum, ut inter mercatores in quotidiano casu ex facto consultus inquit Philip. Corn. in cõsil. 319. nu. 12. vol. 3. Et consuetudinẽ inter mercatorẽ obseruandã esse in casu notabili probat plenius Guid. Pap. in consi. 103. col. 2. vr̃ q dñi iudices &c. & idem probat Pau. Par. in cõs. 93. dicendũ &c. nu. 8. vol. j. citat Bald. & alios in l. 2. C. de const. pec. q nos in plerisque locis probauimus, & præsertim in hac vlt. par. cũ de constitutionibus mercatorũ disputabimus, & hac eadẽ part. in titu. de prob. versi sed licet &c. & in tract. de nauig. nu. 24. ac in aliis

13 plerisque locis. † Solent etiam consules mercatorum curare, ut partes ipsę calculatores eligant, idque in negotiis ad mercaturã attinentibus persępe euenit. In qua re videnda sunt scripta a nobis in 2. par. trac. prin. ver. solent ẽt iudices, seu mercatorũ con-

14 sules. nu. 66. & seq. † Et vbicunq; cõsules ęquitas mouerit, ęque oportere fieri interrogationẽ, dubiũ non est. l. vbicunq;. ff. de inter. act. c. cũ Io. extra de fi. instr. & qñ summatim procedere debent ex arbitrio a lege dato interrogabunt in quacunque parte iudicij, ẽt parte postulante, & interrogationũ formã religioni consulũ cõmissam puto, ut scripsit Lan. in cle. sępe. in fi. de verb. sig. vbi Bal. elegans respõsum ad uerbũ retulit, & vide quę Abb. scripsit in d. c. cum Io. nu. 8. & quæ notãtur apud eundem Mar. sing. 155. & in l. j. §. fi. nu. 45. & seq. ff. de q. & Io. Arn. sing. 36.

15 † Itẽ, quia plerunq; cõsules, ijdemq; mercatorũ iudices solẽt probationibus minus legitimis sñias proferre, admonẽdi sunt, vt uel causam in sententia exprimant, uel in actis appareat, quare probationibus fides sit habita, aut forte non habita secũdum ea, quæ diximus in antecedenti partic. in fi. j. q. nu. 2. Sunt & alia, quæ ad admonitiones consulumque institutiones pertinent, q̃ lector colliget ex diuersis locis ĩ toto opere: & p̃sertim ex his quæ hac ea. vlt. par. diximus, & eo in loco, quo de cõsulibus tra-

16 ctauimus p̃cipuè sub nu. 34. Cõsules † etiam & mercatores sem-

per tanquam speculum habeant.l.si me,& Titium.ff. si cert.pe. vt inquit Bal.in consi.348.factæ fuerunt &c.col.secunda, versic. considera interdum &c.vol.primo,cuius legis diuinam & nobilem æquitatem appellat. addo ego aliam non minus elegātem legem,quam perpetuo fixam esse in animo nostris consulib.& mercatorib.vellem,in tit.dep.l.bona fides. Nec omittimus non semel relatum.§.sequitur.in l.si seruum.ff.de verb. oblig.vbi uidendus est Ias.in l.si fideius.in §.quædam.& l.Quintus. ff.mand. Item & consules bonæfidei interpretationem semper sequant. Ad quam omnia redigenda sunt l.ab emptione. ff. de pa.Et denique cap.primo,de sent.& re iu.lib.sexto, semper præ oculis habentes,non subitas † sed deliberatione habita sententias in scriptis proferant. Reliqua ad id pertinentia, lector supple ex commentariis Bar.super constitutione,quæ vulgo ad reprimēdum, nuncupatur, in plerisque locis, & præsertim in verbo & figura, ac ex his,quæ cōplures in materia arbitrorum scripsere, & præcipuè Marc.Blan.in trac.de compro.præcipuè in 9.quæst.

Hæc habui, candide lector, quæ de mercatura & mercatoribus scriberem. Plura desiderari non ignoro quæ diligens Lector ex immensis legum voluminib. addet. Hæc autem qualiacunque sunt, summis certe cum vigiliis conscripta, & amicissimorum mercatorum precibus maturius edita,boni quæso consules & animum,non rem æstimabis, & errata (quoniam materia noua est) benigne corriges,ardeo cupiditate incredibili posteritatis iuuandæ, sed ad id præstandum vires forsan non sufficiunt. Et non rectè scribentibus (vt aiunt) gratia habenda est. Mihi autem alios ad veritatem eruendam, & materiam quotidianam, quodammodo neglectam, ornandam sat sit excitasse. Vale.

BENEVENVTI STRACCHÆ.

De Proxenetis & Proxeneticis.

PRÆFATIO.

ADMONET Apostolus 1.Cor.10. ad Col. 3.c. non obseruetis vigesimasexta.q.7.ac.ap.cap.17. siue manducemus siue bibamus siue quid aliud geramus,in nomine Domini Iesu Christi faciamus,in quo viuimus,speramus & sumus. Nam bene (vt Imperator noster inquit. In auct. quo oportepisco.in prin.) vniuersa geruntur, & competenter si rei principium fiat decens,& amabile Deo: Iesu Christi igitur Redeptoris nostri implorato auxilio diuinoq; fretus præsidio Tractatum hunc Mediatorum,quem de Proxenetis, & Proxeneticis inscripsi,vt euidentior propositæ materiæ habeatur intellectus,in partes infrascriptas diuidendum censui,id enim veteres Iurisconsulti factitarūt & faciunt noui. Pau.in l.j.ff.de doli excep. & in l.4.ff.de vsuc. Vlp.in l.j.de susp tu.labol.in l.j.ff.de presc verb.

Primum enim quid sit proxeneta ostendam, & de significatione tituli ac aliis ad id pertinentibus pauca referam.

Deinde de officio Proxenetæ,& in quibus interueniat breuiter disputabo.

Postea quando in negocio aliquo interuenit, an teneatur,& de quo.

Tum quæstiones complures, & quidē quotidianas subiiciā.

Nouissime de proxeneticis & eorum modo ac quo iure petantur.

ARGVMENTVM.

Proxeneta quid,& alia ad titulum pertinentia.

SVMMARIVM.

1 *Accursius in iure ciuili vir singularis memoriæ summæq; scientiæ.*
2 *Proxeneta describitur seu definitur secundum Accursium.*
Item secundum Azonem.
Item secundum Iac.Egid.
Item ex sententia Iacobi Spieg.
Item secundum Budeum.
Vltimo loco secundum auctorem.
3 *Proxeneta à προξενέω verbo græco descendit, quod est concilio, & error Nicolai Perot. quitaliter deduxit.*
4 *Negocium nomen late patet,item & ministerium, relatiuè.*
5 *Nomina verbalia alicuius officii significatiua,quod quis sua auctoritate sumit, velo actu non conuincuntur, relatiuè.*
6 *Proxenetæ officium est in tractando non in concludendo, nisi à partibus mandetur.*
7 *Proxeneta dicitur duobus modis,vno modo qui accipit præmium,alio modo qui gratis per eum tamen fit conuentio.*
8 *Proxeneta magis monstrat negocium quàm mandet tametsi laudet.*
9 *Proxeneta proprie est,qui intrinsecum & substantiale ministerium in negotijs adhibet,non extrinsecum in congregando partes.*
10 *Defungor,verbum quid proprie significet secundùm Budæum.*
11 *Proxeneta diuersis modis, & vocabulis demonstratur.*
12 *Mediator vocabulum barbarum.*
13 *Proxeneta an possit appellari licitator, quòd non, & quod proprie sit licitator.*
14 *Proxeneticum quid sit, & error Accursij.*
15 *Philanthropum & Philanthropia quid significet.*
16 *Lex vltima,de proxenetis declaratur,& nouus sensus datur, & ἑρμηνευτικὸν verbum græcum quid significet, & vnde descendat.*
17 *Relatio fit de iure magis ad proxima, quàm remota.*
18 *Rubrica. C.de sponsa.& proxene.quòd non sit immutanda cōtra Alciatum.*
19 *Proxenetria conciliatricem nuptiarum significat.*
20 *Rubrica aliquando ipso tractatu est generalior, & contra.*
21 *Proxenetæ officium exercere tam masculi quàm fœmine possunt, & in matrimonijs etiam solent interuenire.*
22 *Arræ sponsalitiæ secundùm Alciatum deponebantur penes proxenetrias, quod reprobatur,cum & sponsis dari & ab ipsis accipi soleant.*
23 *Simonia non committitur in matrimonio,si pecunia,vel res interueniat.*
24 *Sponsalitiæ arræ quòd & proxeneticæ possint appellari.*
25 *Rubrica de proxeneticis quare sit ita inscripta.*
26 *Proxeneta & arbitrator quòd non sint idem,sed similes.*

1 ACcursius † in iure ciuili singularis memoriæ summeq; scientiæ vir (vt de Trebatio Iurisconsulto ad Cæsarem scribens inquit Cicero) in Rubr. ff. de proxen.inquit. 2 Proxeneta † est qui inquirit voluntates aliquorum vel ad munera,vel ad contractus, vel ad amicitias faciendas vel similia: Azo verò in Rubrica.C.de spon.& ar.sponsa. & Proxen. nu.10.ait.Proxeneta dicitur, qui explorat voluntates hominū, qui & cum quibus & qualiter velint cōtrahere matrimonium, & quæ sint facultates volentium contrahere,de his autem loqt constitutio Græca,& consistit eorum officium circa matrimonium & circa amicitias copulandas & reliqua, quem refert ac probat Stef.Bertran.in consil.225.nume.secundo,dixeram,volum.tertio At Iacob.Egid.in tract.ad reproba.test. num.56.qui insertus est in quæstio. & tract.Bart. in hæc verba scriptum reliquit,Proxeneta est, qui interest nominibus laudandis, & tanq̃ mediator interuenit inter contrahentes, & ipsos ad concordiā reducit,ut ff.de proxen. l.2.& vlt. Item Iacob. Spieg.in suo iuris lexi.scripsit.Proxeneta proprie significat eum qui inter emētes & vendentes est conciliator & medius,sed & verius est,non solùm in venditionibus,& emptionibus proxenetas interuenire, sed generaliter in omnibus negotijs licitis, vtį bene censuit Accursius noster,& probatur in l.fi.ff.eo.& in sequen.part. plenius 3 disputando demonstrabo, & probatur † quia à προξενέω verbo Græco descendit,quod est concilio,uel induco ad aliquid faciēdum,memini me legisse Budeum etiam in hæc verba descripsisse: Proxeneta est conciliator & interuentor quasique conglutinator hominum inter se stipulantium & spondentium, aut quemuis contractum conuentumque ineuntium. Mihi verò non imprudenter ita forsan definiri aut saltem plenius describi videbatur. Proxeneta est,qui in negotiis licitis partium voluntates inquirendo earundem consensu cum salario vel sine ministerium accōmodat & operula ista defungitur. Dixi in negotijs,nomen nanque negotium late patet, ut probaui in tracta. meo de mercatura in prima parte,numero quinto,ut ergo definitio genus habeat, generale uerbum elegi vna cum nomine ministerium. Vsusque sum plurali numero negotiis, quoniam 5 † nomina verbalia alicuius officii significatiua, quod quis sua auctoritate seu optione sumit,ueluti mercator & hospes vnico actu non conuinci,inquit Bar.in l.mariti.in §.qui quæstum.ff.de adulter.& plenius probaui in eodem meo tractatu sub numero sexto, & sequen. part. prima, illinc ergo assumes quæ ad hunc locum attinent. Addidi licitis, quia legitimum & non malum Proxenetam descripsi: vt aliàs definiendo mercatorem dixi, & motus Iurisconsulti verbis in l.fina. ff. eod. in illis uerbis contractibus licitis, & in secunda parte latius explicabo.

Item adieci partium voluntates inquirendo & earundem cōsensu, propter ea quæ in relata Rubrica scripsit Accursius, & in §.quoniam verò prohibitionem.in aucten. de testib & Azo in citata Rubrica, & Bald. in cap. primo, colum. fina.versic. sed hic ab extra de inuestitu.in mar.fact.& idem Bald.,in l.multum. numero tertio, & prope quartum C. si quis alt. vel sibi inquit 6 † officium Proxenetæ est in tractando non concludendo, nisi à partibus mandetur, quæ ex vi verbi comprobantur; est enim medius & conciliator, & his addenda sunt quæ infra in quarta par.dicam versicu.legitur in singulari lege &c.

Deinde subiunxi cum salario, uel sine,mouit me quod ex facto consulto placuit Bald. in consilio 459. Tria dubia etc.
volum.2.

volum.secūdo,quod est errore geminatum in quar. volum.sub 7 numero 370.illic enim ita scriptum est. Proxeneta † dicitū duobus modis,vno modo qui accipit pretium.Alio modo qui gratis per eum tamen fit conuentio & forum & reliqua, citat. §. quoniam verò. de testib.& cap.primo, de testib.libro sexto, & quod notatur in l.eleganter. in princip. ff.de dolo.Sed & addes quę in superioribus locis notantur,& quæ in penult.part.dicam versic.septimo,declarandum est &c. Item cōsulto adiecta sunt dicta uerba & alia propter causam mandati,non tam quia mandatum est gratuitum & originem ex officio atque amicitia trahit, & contrarium porrò est officio merces.l.prima.ff.manda. 8 quam quia † proxeneta magis monstrat negotium quam mandat.l.secunda.ff.eodem. Excludunt etiam relata verba locationem & conductionem, & facit l. secunda.ff.eod. in illis uerbis, & si aliquid Philanthropi nomine acceperit,nec ex locato quidem & conducto erit actio. Excluditur etiam arbitrator ex verbis definitionis iuxta ea quæ Ioan.Baptist.Perus.scripsit in tract. de arbi.libro primo,cap.tertio. Tomo.12. & vide quæ in calce huius partis dicam Posthęc subieci ministerium accommodat, quæ verba sunt Iurisconsulti in eadem.l.fin.& inquit Bal.in consilio 366.vilis &c.volum.quinto.Proxeneta præbet actum nudi ministerij.

Nec ab re in definitione posui ministeriū accommodat negotijs, & quæ sequuntur & antecedunt: ait enim idem Bald. in relato consilio 370.volum.quarto,qui partes coadunauit ut cōtraherent, uel testes uocauit, non est proxeneta, si principales ipsi sine eo contraxerunt:quia ministerium hic contractus non præbuit & proxeneticum non debetur,proprie ergo non est proxeneta † qui extrinsecum ministerium accommodat, veluti in congregando partes,sed qui intrinsecum & substantiale, is eñ qui talia facit,magis amicus dicitur quàm proxeneta.l.sciendū. ff.de vsuris.Hæc ille quibus adde tex.in l.idemque in §.si quis.ea. ff.mand.l.prima,in §. Aduocatos. ff.de extraord. cognit. in illis verbis,non tamen qui pro tractatu non affuturis causis accipere quid solent:scripsit etiam Bald.in consi.l.videndum &c. volum.secundo, in verba infrascripta Qui non sunt huiuscemodi professionis,licèt sint prolocutores inter partes, non dicuntur propriè proxenetæ,sed prolocutores, & amicabiles tractatores, citat optimum text.in l.si de meis.aliàs idem Pomponius. in §. recepisse.ff.de arbit.Denique dixi operula ista defungitur, quæ verba similiter sunt Iurisconsulti in eadem l. fina. ff. de proxen. in quorum verborum expositione(quod mihi liceat dicere pace tanti viri) errauit Accursius noster, dum in uerbo operula, exposuit idest salarium, unde duobus modis relata uerba rectè intelligi posse puto. Nam secundum Budeum in l.emptore. ff. 10 de actio.emptio. defungi † dicimus non toto conatu non magnopere aliquid curare,sed tepidè & instrenuè, & eo tantū animo:vt officio functi videamur, & quatenus sat sit ad euitādam reprehensionem,aut ad emerendam veniam, quod ex loco Liuij probat,elegāter igitur Iurisconsultus inquit,operula ista defuncti sunt,quasi uelit dicere, sufficere proxenetam ita se gereret reprehendi non possit & reprehensione dignus non appareat:Altero modo quia secundùm Budeum in relato loco defungi est explicari negotio aliquo finemq; ei imponere, quod complurium auctoritate probat,& præcipue illud Demostenis refert.Quicunque consulebat Antiphontem, is præclare in iudicio defungebatur idest optimum exitum litis habebat. Quibus illud Terentianū addēdum est in Prologo Eunuc.Dehinc ne frustretur ipse sese,aut sic cogitet,defunctus iam sum. relata verba exponenda censui operula ista defunctus est, idest negotiis finem imposuit, & eisdem bonum exitum dedit ex quibus colliges, quare in definitione adiecerim singula queq; uerba, & consequenter quid secundùm nostram sententiam sit proxeneta intelliges.

11 Demonstratur † autem proxeneta diuersis vocabulis, nam ecclesiastici scriptores persępe mediatores appellant cap. si quis episcopus.prima quæst.prima,cap.primo, de testib. libro sexto, & Imperator in §.Quoniam verò.in aut.de testib.eodem utitur vocabulo,& glo.in diuersis locis in tractatu referendis,& Apu-12 leius libro nono.Asini Aurei,quod † verbum barbarum esse,& eo interpretes & causidicos uti,scripsit Iacob.Spieg.in suo iuris lexico in uerbo mediare,de relatis locis mentionem nō faciēs. Sen.verò libro tertio,de Benefic.Pararios nominat, sunt & qui conciliatores, siue interuentores nūcupent: ut prudentissimus vir scripsit And.Tiraquel.in commen.de vtroq; ret.§. 29. Glos. quarta,numero octauo. Item interemptores appellantur.91.distinctio.cap.clericus secundùm expositionem Glo. & secundū Ioannem Andr.in cap.primo,de testib.libr.sexto, in additione. Et intercessores appellat Pau. Cast.in consilio 250. in secunda part.uiso puncto.in fi. Item medii & ministri uocantur,ut in §. si uerò quando.in aucten.ut nulli iudi. & exponit Accur.in l.ordine.in §.in fraudem.in uerbo minister.ff.ad municipa. & Imperator noster adnumeratoris uerbum usurpauit: ut in § in his verò.versicu.quòd si etiam adnumeratorem,in aucten. de inst. cau.& fid.ubi Accursius notauit ī verbo adnumeratorē. Addo, quòd Accur.in dicto § quoniam uerò. in verbo prohibitione, de testib sensit appellari etiam confirmatorem ab imperatore in auc.de fideiuss.in § sed neque.versicu & nō solum, sed uerior videtur expositio eiusdem Accursij in dicto uersiculo,& non solum.in uerbo confirmatorem. Nec deficere, qui licitatores dixerint:ut Philip.in episto de quo meminit.Alciatus dispu.libro primo,cap.12.legi etiam Ciceronis locum offic. libro tertio,in 13 illis verbis † tollendum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium,non licitatorem venditor,nec qui contra se liceat emptor opponet in proxeneta interpretari, placet autem eo in loco in propria significatione intelligi,ī eo scilicet qui pretium offert maius pro re vęnali. vnde in epist.famil. idem inquit Cicero. in licitatorem potius ponam,quàm illud minoris vęneat, reliqua (si qua sunt ad id pertinentia) ex toto tractatu ex locis referendis colliges.

14 Proxeneticum † autem salarium esse, quod Proxenetis daī, inquit Accur.in l.prima.ff eodem,& in Rubrica C. de sponsa.& Alber.in l fina.ff.eodem, & Philotrophum etiam appellat Iurisconsultus in l.secunda ff. eod. secundùm expositionem Accursij, & Alberici, & eiusdem Accursij in l.prima, in fin.ff.de extraord.cognit.& in l.actio.ff.de actio. & obligatio. Sed & uerius est,non Philotrophi eo in loco legendum esse,sed Philanthrophi:sic enim in pandectis legitur, & Budęus in annotationi-15 bus legis Philāthropiæ † Philanthropia enim secundùm eundē non modo humanitatem,idest morum clemētiam ac benignitatem significat,sed etiam liberalitatem, si ergo Philanthropiæ aliquid acceperit,idest munusculum, uel mercedulam, nec ex locato quidem & conducto erit actio.Et quia in vulgatis codicibus uox græca desideratur in eadem lege ibi.facilius quod gręci uocant. Idem Budęus legit προξενητικόν Alciatus uerò libro j. dispu.c.22. ἑρμηνευτικὸν legit,& sic in pandectis scriptum apparet, & subdit, quòd Accursius tradit proxeneticum dici salarium Proxenetæ, Iurisconsultum ἑρμηνευτικὸν appellare quod uerbum (ni fallor) ab ἑρμηνεύω verbo græco descendit, quod est interpre-16 tor,quasi interpretatiuus. Vnde cogitabam † relatum verbum græcum non pro salario Proxenetæ à Iurisconsulto positum, sed mens Iurisconsulti fuerit ministerium illud quod accommodat Proxeneta in negotiis perficiēdis, & operulam illam facilius,& melius verbo græco demonstrari ἑρμηνευτικὸν quod significat interpretatiuus,est enim Proxeneta medius & īterpres voluntatum contrahentium & illas perquirit, erit ergo sensus, de Proxenetico Præsides solent cognoscere, & in his modus esse debet quantitatis & negotii,in quo negotio operula ista defuncti sunt,& ministerium quale accommodarunt,quod ministerium & quam operulam facilius, clarius & melius Græci appellant ἑρμηνευτικόν, idest (vt diximus) interpretatiuus, & hæc interpretatio suadetur: quia Iurisconsultus salarium Proxenetæ proxeneticum appellauit,& in l.secunda Philanrhropum:item quia illud uerbum facilius indicat, ut referatur potius ad mini-17 sterium quàm ad proxeneticum. Relatio † etiam fit de iure magis ad proxima quàm remota.l.si idem cum eodem in § fin.ff. de iurisdict.omn.iudicum. Denique & quod Accursius inquit in principio relatus, in rubrica scilicet.ff. de proxene. & nos in definitione, ac significatio uerbi græci non semel relati interpretationem a me datam magis comprobant, congruunt eñ (ni fallor) magis sensui nostro, quàm Alciati & Budæi expositioni.

18 His illud adiiciendum est † quod scripsit Alciatus in citato capit.22.inquit enim Rubricam codicis de sponsalibus & arris spōsalitiis & proxeneticis male expositam. Nam Accursius ibi existimauit, Rubricam esse ipso tractatu generaliorem, cum nihil in legibus sub relata Rubrica sitis de proxeneticis agatur, arbitratur igitur loco proxeneticis legi debere Proxenetrij, ut intelligamus tractari de arris sponsalitiis, quæ videlicet dantur sponsis & Proxenetriis,quæ scilicet deponuntur apud Proxene-19 trias: & hoc modo Rubrica ita generalis non erit, quin possit comprehendi ex his quæ in tractatu dicuntur,significat † autem Proxenetria conciliatricem nuptiarum,& sensu sequiore ideo dici:quoniam id munus solere per fœminas fieri, uocatur etiā & proinnestria. hæc ille,quem refert & probat Iacob. Spieg. in relato loco,& de quo verbo meminit Cels.lib.C.lectionum antiquarum. Sed in his quæ Alciatus scripsit quædam occurrunt, 20 & illud primum non esse nouum † aliquando Rubricam ipso tractatu generaliorem esse: vt patet C. de relig. & sumpt.funer. vbi Accursius notauit,& instit.de obliga.quæ ex malef. in princip.ubi solum tractatur de furto & non de aliis maleficiis, & in Rubric.ff.de iusti.& iur.& plenius iuris interpretes scripsere in l.prima.ff.si certum petat.ubi præcipue Ias.& Dec.citant Rubricam. C. de sponsal.& proxeneticis, de quibus in legibus sub dicta Rubrica positis non tractatur, deinde quod ait, id munus 21 solere per fęminas fieri † non nego & mulieres huiusmodi officium posse exercere. Pro qua sententia est quod dixi in tract. meo de mercatura,in tertia parte numero 38. fœminas mercaturam facere non vetari,& innuit Decius in cōsi.133. pręcipuè colum.tertia.& patet ex aliis locis infra in quarta parte referen-

dis in illa quæstione, an proxeneta possit esse testis, sed & Masculi id munus etiam fuisse constat, ex l. fina. ff. eo. in illis verbis, si uilis forte conditionis proxeneta fuerit, in quo loco Accursius in verbo conditionis exponit ad matrimonium, de quo est C. eod. Pro qua expositione facit lex prima. C. eodem in qua legitur, alii desponsare renunciare conditioni & nubere, alii non prohibentur, & de quo in sequenti parte verba faciam sub numero decimoquinto, versicu. & consequenter. denique quod 22 Alciatus ait † arras deponi apud Proxenetrias, patet ex l. fin. C. eodem, arras dari sponsis consuetum fuisse, & ab eisdem spōsis accipi, non autem deponi, ut Alciatus ait, idq; colligitur ex pluribus locis eiusdē legis, & præsertim ex verbo accipit, in ea parte in id quod accipit &c. & paulo inferius eadem sunt verba, & animaduertit Bald. in eadem l. sub numero septimo. Vnde ego puto non esse immutanda verba Rubricæ non semel relatæ, & de proxeneticis non proxenetrijs legendum. Dicet aliquis, cur ergo in Rubrica adiecit Imperator de proxeneticis: cum in tractatu nihil agatur? Respond. vt in sponsalibus, & matrimonijs copulandis & contrahendis proxenetas posse interuenire, & proxeneticum deberi ostenderet, inquit enim Bald. in citata rubrica, nota quòd ista Rubrica tria continet. Primum de sponsalibus contrahendis, vel dissoluendis. Alterum de Arris scilicet tradendis, vel perdendis, & illud tertium de Proxeneticis, idest de salariis mediatorum, quibus mediantibus personæ ueniunt ad consensum siue complexum, de hoc vltimo non tractatur in nigro, sed patet per hoc vltimum, quòd interuētus pecuniæ, vel alterius rei est permissus in sponsalibus & matrimoniis vt su 23 bijcit. Vnde † in matrimonio per interuentum pecuniæ, vel alterius rei non contrahitur simonia. hæc illæ in suprascripta verba, quibus addes, quæ dicam infra in tertia parte, num. 30. Spon 24 salitias † etiam arras & proxeneticas appellari posse, vt quidam scripsere pro donis quæ sponsum, & sponsam inter se conciliāt & iungunt admittendum videtur, non quòd penes proxenetas disponantur, sed quòd eorum interuentu ex opera dētur, & ab ipsis sponsis accipiantur, ut diximus.

De illo etiam, quod non adeo dissimile est, dubitari posset, 25 cur † in libris pandectarum de proxeneticis tantum inscripta sit Rubrica, cum in tractatu etiam de proxenetis agatur, verum & illud aliquando legimus tractatum ipsum Rubrica generaliorem, ut in aucten. vt Eccles. Roma. & in auct. nullum credentem agricolam, vbi Accursius in verbo in omnes animaduertit, & iuris interpretes præsertim recentiores notarunt in citata l. j. ff. si certum petatur. Et cum in titulo præcedēti de Mercedibus ius præsides dicere scriptum sit, & Medicorum & obstetricum, & præceptorum studiorum liberalium & honorariis & nutricibus, meritò posthæc de proxeneticis fuit posita Rubrica & inscripta dicto modo. Et proxeneticorū tractatus explicari rectè non potest, nisi proxenetarum habeatur cognitio.

26 Denique & illud in dubium venit. Num † proxeneta, & arbitrator idem sint. & dissimiles esse longeque differre arbitratorē à proxeneta demonstrat Ioan. Baptista Perusinus pronepos Bartoli in tracta. de Arb. libro primo, cap. tertio, nume. secundo, & sequentib. quæ sententia vera est, & de hoc non rectè dubitari posse ex his, quæ diximus liquet, vnde Barto. in l. fin. ff. de var. & extraordi. cognitio. inquit, Arbitrator est quodammodo quidam proxeneta adhibitus ad componendas partes. l. si de meis. in § recepisse. ff. de arbi. vt enim Proxeneta tenetur de dolo & & lata culpa tantùm, eodem modo arbitrator tenebitur, & refert & probat Angel. Aretin. institu. de obligatio. quæ & quasi delict. nume. 2.

SVMMARIVM.

1 *Officina nomen quid significet.*
2 *Interpretatio ad l. fi. ff. de proxe.*
3 *Modus quid significet, & quòd semper honestus seruandus sit, & non cuiusque luxuria subsequenda.*
4 *Proxenetæ abundant mendacijs & in ambiguo præsumuntur mendaces.*
5 *Proxenetæ non possunt videri se boni viri arbitratu gerere & modum seruare in negotijs, qui frustrando partes efficiunt, ne negocia ad exitum deducantur.*
6 *Proxenetæ non possunt quasi mandatores teneri: quia magis monstrant, quàm mandant.*
7 *Proxenetæ librum solent & debent conficere, & circa librum nonnulla.*
8 *Veterum Iurisconsultorum laus.*
9 *Proxenetæ officium vnusquisque potest exercere, his ferè omnibus exceptis, qui mercaturam exercere non possunt.*
10 *Interpretatio ad l. fi. ff. de proxe.*
11 *Proxenetarum officium non est adeo sordidus.*
12 *Proxenetæ vtiles sunt in ciuitatibus.*
13 *Commercium verbum generale, & quid proprie significet, relatiuè.*
14 *Quæ notabiliter fiunt, si specialiter non notentur, videntur quasi neglecta.*
15 *Proxenetæ in sponsalibus, & matrimonijs contrahendis interuenire possunt.*
16 *Conditio, verbum quid significet.*
17 *Proxeneta interuenit ad conciliandam & reconciliandam amicitiam, & ad fœdera.*
18 *Proxenetæ etiam in assessura & in multis alijs interuenit.*
19 *Proxenetæ in negotijs illicitis non possunt interuenire, & quare.*
20 *Argumentum à sensu contrario quando sit sumendum.*
21 *Proxeneta generaliter in quocunque negotio licito potest interuenire contra in illicito.*

Secunda Pars.

De officio proxenetæ, & in quibus interueniat.

NEcessarium esse ad propositam materiam de officio proxenetæ, & in quibus versetur disputare, nemo est qui nesciat, quippe cum naturalis ratio id suadeat, & Iurisconsultus noster ostendat in l. fin. ff. cod. verba autem Iurisconsulti talia sunt.

Sunt enim huiusmodi hominum vt tam in magna ciuitate officinæ. Est enim Proxenetarum modus qui non adeo improbabili more vtiles se exhibent emptionibus, uenditionibus, commerciis, contractibus licitis. Aptanda est igitur nobis singulis verbis Iurisconsulti congrua interpretatio, ut admonet Iurisconsultus in l. Item veniunt §. præter hæc multa. ff. de petitio. hæredita.

Ait Iurisconsultus: sunt enim huiusmodi hominum vt tam in magna Ciuitate officinæ, in quo loco Accursius exposuit officinæ, idest vilia seruitia. ff. de infamib. l. athletas. §. ait Prætor. vbi idem Accursius claram vocabuli significationem inter turba1 re videtur, Officinæ † enim loca sunt, in quibus operarij, seu artifices opera faciunt ab efficiendo dictæ, vnde (ni fallor) apparet 2 † sensisse Iurisconsultum quemadmodum in magna Ciuitate adducendam humanam vitam officinæ magnam hominibus præstant vtilitatem, facilius enim vnusquisque sibi necessaria parat, ita & Proxenetæ, quæ interpretatio ex subiectis verbis vera demonstratur: enim proxenetarum modus, qui vtiles se exhibent in contractibus & commercijs & reliqua, equanquam igitur quò ad vtilitatem officinæ in magna ciuitate, & proxenetæ, seu proxenetæ officinis. Vnde Azo in summa C. eod. sub numero 10 inquit, estque operula vtpote vtilis non contemnenda in magna ciuitate.

Deinde ait Iurisconsultus: est enim Proxenetarum modus. 3 Modum † accipere debemus pro ratione, idest mensura seu forma cum moderamine, ergo & ratione Iurisconsultus proxenetas admonet officium exercere, seruent igitur honestum modum. Nam vt Iurisconsultus ait in l. ex damni. ff. de dam. infect. honestus modus seruandus est non cuiusque luxuria subsequenda, sciantque quod Poeta, Horatius opinor, cecinit.

Est modus in rebus sunt certi denique fines.
Quos vltra citraque nequit consistere rectum.

Et citat Accursius Horatium, inst. per quas per. nobis acqui. in Rubri. & in l. si ita quis. in §. ea lege. ff. de verborum obligat. in verbo interest, vbi Bartol. in fin. ac satis bidem. Bald. in consilio 298. Quæritur, vtrum. colum. tertia, libro 2. & in consilio 486. statutum prouidet &c. colum. secunda, eodem libr. quem ac nonnullos alios refert Andr. Tiraquel. de connub. in secunda parte, glo. prima, numero septuagesimo, addens fuisse Phocylidis sententiam, qui inquit.

Omnium modus est optimus, excessus verò malus.

Si ergo est proxenetarum modus temperet se proxeneta no4 ster, immo abstineat à mendacijs, quæ non diu fallunt † quibus omnes ferè proxenetæ abundant, & sine his negocia expediri non posse falso dictitant, & meritò Cepol. scripsit in l. prima, in §. aiunt ædiles. nume. 77. ff. de ædil. edict. in ambiguo mendaces proxenetas præsumendos, citat text. in l. iustissime. in §. primo, in fine. ff. de ædil. edict. de quo textu vide à me scripta in tracta. de mercatu. parte prima, nume. 17. Tollendum est enim (vt inquit Cicero off. lib. 3. in rebus contrahendis omne mendacium, mendacium enim sine peccato esse non potest c. beatus. & cap. primum. 22. quæst. secunda. Tractent igitur negocia, in quibus interueniunt absque mendacijs, & non differant, sed 5 defunguntur, idest explicent, & bonum dent exitum, † non possunt enim videri proxenetæ boni viri arbitratu se gerere, & modum seruare in negotijs, qui partes (vt plerique solent) frustrando efficiunt, ne ad exitum negocia deducantur, vt eleganter Iurisconsultus inquit in l. fin. ff. de procurato. & contra eos qui frustrantur, vide l. eius qui. ff. de appellatio. recip. & l. sed & ad eos. ff. quibus ex causis maio. vt intelligas, & id turpissimum in proxeneta &c. & legibus puniri, & quando est proxenetarum modus sciant proxenetæ, quod si faciendi pone nominis causa 6 interueniant † non possunt quasi mandatores teneri: quia magis

magis monstrant nomen, quàm mandāt, tametsi laudāt, ex sententia Iurisconsulti in l. secunda. ff. eo. sit tamen proxenetarum commendatio, seu laudatio mercium, vel nominis honesta, & cum aliquo temperamento, ita vt non solum dolo careant, sed & doli mali suspitione, & propter ea quæ in sequenti parte plenius dicemus.

7 Solebantq; † & debent proxenetæ librum conficere, in quo conuentiones scribant, idque lege municipali in Patria mea cauetur, certaque forma librum conscribendum mādatur, & hic quædam aptari possunt ex his, quæ dixi in tracta. de Mercatore, in secunda parte, nume. 51. & sequen. nume. quæ igitur ad hunc locum attinent illinc assumi possunt, illudque præcipuum est de more librum factum atque conscriptum oportere, in quo non defunctorie proxenetæ conuentiones scribant, hoc est nō neglecte & oscitanter, quo verbo Iurisconsultus Vlpianus vtit in l. secunda. ff. ad senatusc. tertul. nec quidem defunctorie, aut obscure, ut idem Vlpianus inquit in l. aut qui. ff. quod vi clam, clare igitur & aperte conuentiones scribant, & bona fide, voluntates etiam contrahentium ex fide requirant & interpretentur, & actus sui rationem diligenter conficiant. l. argentarius. ff. de eden. & in summa probe se agant circa omne officiū suum, & temperent se ab his, quæ sunt prohibita: vt eleganter Iuriscōsultus ait in l. prima in § præterea. ff. de offic. præfec. vrb. & modum seruabunt secundùm Iurisconsulti nostri sentētiam. Hęc enim omnia iurisconsultus noster vno verbo complexus est, dum inquit, est enim proxenetarum modus. Ex quo, & his quę 8 sequuntur lector candide dispice † quàm veteres Iurisconsulti, & verborum pondere, & sententiarum grauitate, & latini sermonis candore, & breuitate recentiores superauerint. Dicet aliquis verbum modum, diuersis modis in iure accipi, qnod & verum est, & cùm pro quantitate aliquando accipiatur, ut in l. cū hi. in §. modus. ff. de transactio. proxenetarum modum &c. Iurisconsultum sensisse, hoc est certum numerum esse debere, quasi non omnes officium proxenetæ possint exercere, placet autem mihi expositio primo loco relata, nec enim legi prohibi 9 tum huiusmodi officium exerceri † & generaliter crediderim vnumquemq; proxenetæ officio fungi posse, his omnibus ferè exceptis, quos mercaturam exercere non posse annotaui in tracta. de Mercatura, in quarta parte, & his addes, quæ in quæstionibus dicemus infra, scilicet in quarta par. & præsertim in illa quæstione, cuius initium est occurrit hic alia quæstio &c. Laudandos tamen arbitror Populus Mercaturæ maximæ operam dantes, qui certæ conditionis homines & præfinitò quodam numero, & certa forma officium proxenetæ exercere decreuerint, prout lege municipali in Patria mea prouidentissime est cautum.

Subijcit Iurisconsultus (vt ad eum aliquando redeam) non adeo improbabili more se exhibent, quæ uerba peruertenda duximus, ut iuxta Rubricam prius de officio proxenetæ disputa10 remus. † Accursius in verbo non adeo, exponendo inquit: ut salarium vltra modum habeat, quod velle videbatur. Hæc ille (sed ni fallor) Iurisconsulti & litteræ hic est sensus. licèt in initio legis dixerimus, proxeneticum esse sordidum munus, seu officium proxenetæ sordidum instar officinæ, inquit enim Cicero off. lib. primo, in Rubric de quæstu. artibusque honestis & inhonestis: Illiberales autem & sordidi quæstus mercenariorū omnium, quorum opera non quorum artes emuntur, opificesque omnes in sordida arte versantur: nec enim quicquàm 11 ingenuum potest habere officina. Nihilominus † proxenetæ non adeo more improbabili vtiles in commerciis se exhibent, quasi dicat officium proxenetæ non est adeo sordidum, nō est adeo improbandum & vituperandum, & non adeo improbanda obseruatione & consuetudine vituperanda se vtiles exhibēt in venditionibus &c. Simile est illud Ciceronis in loco relato. Mercatura si tenuis est, sordida putanda est, sin magna & copiosa, multa vndique apportans, multisque sine vanitate impartiens non est admodum vituperanda, qui Ciceronis locus nostram interpretationem, & veram valde confirmat. vnde paulò superius relatus Azo in summa C. eodem scripsit, estq; operula vtpote vtilis non contemnenda in magna Ciuitate, pro qua sententia est: quia nō agitur locati, vt in l. secunda. ff. eod. exemplo mensoris, vbi Accursius citat l. primam. §. primo. ff. si mēsor fal. mod. dixer. quasi hæc operula beneficii loco præbeatur, & id quod proxenetæ datur ad remunerandum detur. Nam proxenetæ opera nō est ea, quæ dicitur, diurnum officium. ff. de oper. l. prima. nec in labore tantùm personæ cōsistit, sed animi, laborat enim in excogitando quomodo partes componat, & negotia perficiat, & vide quæ dicam in vltima particula vlt. part. His illud est adijciendum, quod scripsit Baldus in consilio 50. volum. secundo. proxenetæ communiter sunt homines viles, & sperant proxeneticum, & his duobus simul iunctis lex hēt eos suspectos, nisi producantur de consensu partium, & Abba. in capitu. insuper. numero vigesimoprimo, de testib. inquit. Isti proxenetæ communiter sunt infimi, quæ intelligenda sunt, ne prædictis repugnare videātur, sed vt vnde diuerteram redeam, si relata uerba secundum interpretationem Accur. ad salarium referre malles, die licèt sordidū sit proxeneticum & munus proxenetæ, non est tamen adeo sordidum & vituperādum: & quia vtiles se exhibent & reliqua. in proxenetico constituendo modus esse debet: & quantitatis & negotij, in quo operula defunctus est, & ministerium accommodauit: vt Iurisconsultus inqt in principio dictæ legis. Et his etiam addes circa uerbum improbabili more, alibi Iurisconsultum dixisse malo more, ut in l. at qui natura. ff. de nego. gest. ibi. malo more pecunia erogata, & de hoc verbo more, plura Budęus scripsit in annotationibus in pandectas in l. ius ciuile. ff. de iusti. & iur.

12 Subiungit Iurisconsultus † vtiles se exhibent, quod & verum est & experientia videmus. Hi enim voluntates hominum conciliant demonstrando & hortando, vnde summæ prudentiæ & authoritatis apud Græcos Plato cum institueret, quemadmodum Ciuitas bene & beate habitari possit, in primis negotiatores necessarios dixit, ne auocentur ab opere rustici, ut legitur in l. secunda. ff. de nundin. vbi Iurisconsultus subijcit, indiget Ciuitas pluribus vtique rusticis & aliis conductoribus & aliis ministrantibus, inuehentibus, & euehentibus singula, & reliqua. Nā & proxenetæ ministerium præbent, vt in initio diximus & hæc de prima Rubricæ parte.

Sequitur Iurisconsultus emptionibus, venditionibus, cōmercijs, contractibus. Dixerit aliquis verba emptionibus, uenditionibus, superuacua esse, quippe cum contractus vltro citroque sit obligatio, ueluti emptio, venditio, locatio, conductio, ut in l. Labeo. ff de verborum significatio. & de quo verbo And. Tiraquel. plenius disputauit in libro de leg. connub. in sexta gloss. 13 per totam. Item † & verbum commerciū generale esse ad omnem contractum probatur in cap. Lotharius. de prohib. feud. ali. per Loth. & probat Accursius in §. primo, instit. de inuti. stipul. & in l. ex hoc iure. ff. de iustit. & iur. & inquit Alex. in l. cætera. in §. sed & si quis. ff. de leg. primo, commercium proprie &c. vbi aliquid simul cum alio geritur, & dixi in tracta. de Mercatu. in prima parte, num. 94. nihil autem in iure nostro superfluum esse Imperator inquit in proęm. ff § quibus, sed videtur mihi, & ita se habet iurisconsultum uoluisse specialiter de venditionib. 14 & emptionibus loqui † ea enim quæ notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, videntur quasi neglecta. l. Item apud Labeonem §. ait prætor. ff. de iniur. l. prima § dixerit aliquis. ff. de public. & notat Accur. in l. fin. ff quod quisque iur. Qua ratione Iurisconsultus verbo commerciis pro mercium commutatione forsan est vsus, quasi singulariter de permutationibus meminerit. Nam frequentius in emptionibus, & uenditionibus, ac permutationibus solent proxenetæ interuenire. Et verbum contractus, late aliquando accipi non est nouum, ut inquit Accursius in dicta l. Labeo & in §. fina institu. de obligat. & citat sexcenta loca Andr. Tiraquell. in relato loco. Accedat, quod eleganter Iurisconsultus ait in l. si seruus seruum. in §. inquit lex. ff. ad legem Aquiliam. Non est nouum, ut lex specialiter quibusdam enumeratis generale subiicat verbum, quo specialia complectantur. Et euitandæ ac tollendæ propositæ argumentationis causa vide, si libet, quæ scripsi in dicto tractatu meo de Mercatura, in prima parte, numero 45. & quod illic diximus, huc erit transferendum, & Andre. Tiraquellus in l. si vnquam. in versic. Reuertatur, nume. 26. & seq. C. de reuo. don.

15 Et consequenter † proxenetæ in sponsalibus, & matrimoniis contrahendis interuenire possunt, ut notauit Accursius in Rubrica. C eodem quod & in prima parte demonstraui sub numero vigesimosecundo, & uide infra in quarta parte versicu. Diximus &c. ex quibus assumes, quæ ad hunc locum pertinent, & non improbat Azo in summa C. eodem, & probatur in l. fin. ff. eo in illis uerbis, si quid forte conditionis &c. quod verbum generaliter intelligi etiam potest, cuius forte conditionis proxeneta fuerit, idest alicuius pactionis, seu conuentionis, pro qua expositione occurrit illud Terentianū in Andria accepit con16 ditionem dehinc quæstum, ubi Donatus inquit † conditio est pactio certam legem in se continens, & facit l. secunda. C. de pact. inter empto. l. societatem mecum. in prin. vbi gl. §. 2. Glo j. & vni nu. 76. ff. pro soc. & sexcenta sunt iura, quæ citauit Andr. Tiraq. in com. de vtroque ret.

Subdit, uel amicitiæ proxeneta fuerit, vbi Accur. exponit i. 17 quærit fœdera inter aliquos † sed forte rectius dixisset amicitię conciliandæ, vel reconciliandæ, & vide Accurs. in Rub. eiusdem tituli, & ad fœdera posse proxenetam interuenire dubium non est.

18 Item † & Assessuræ est proxeneta (vt ait Iurisconsultus) idest secundùm Accur. vt Assessorem inueniat iudici ordinario, ut in aucten. de iud. § primo. & meritò Accur. in §. quoniam verò prohibitionem in auctenti de testib in multis versari proxenetam scripsit, citat legem à nobis relatam & expositā, & l. secundam. ff. eodem titu & §. in his verò. versicu. quòd si etiam adnumeratorem in Aucten. de inst. cau. & fi. quem textum vide, citat etiam. §. non solum. in Auctenti. de fideiuss. sed in hoc labitur: ut in prima parte dixi, versiculo demonstratur autem,

numero 13.& idem Accursius in §.non solum.not.text.in proxeneta non esse intelligendum.

19 Nouissime Iurisconsultus eleganter addit licitis† vbi Accursius inquit secus si illicitis,ut in auctenti. vt nulli iudic. §. si uerò quando. & de sanctis. episcop.§. præ omnibus,sed huic expositioni Accursianæ illud est annotandum, si Accursius sensit ex verbis iurisconsulti inferri, proxenetas in contractibus illicitis non posse interuenire minus bene. Quoniam relata verba,pro xenetæ se vtiles exhibent in contractibus licitis, in sensu cõtrario hoc solum inferunt necessariò,in contractibus illicitis non

20 esse vtiles,sensus† enim contrarius non porrigitur vltra id quod expresse in sensu directo dicitur, cum relationem ad illud habeat,quod in directo sensu exprimitur, & hoc argumentum ad limites verborum sumendum est,vt bene censuit Decius declarando in l.prima, numero trigesimooctauo,& numero quinquagesimotertio, & sequ.numeris. ff. de officio eius,& Aymo Craueta in consilio 203. deferens iuramentum &c. volumine secundo. Si verò (vt puto) Accursius sensit in citatis à se iuribus probari,in illicitis non posse proxenetas interuenire, tunc rectè, licèt citata iura in singularibus casibus loquantur. Cuius rei illa ratio reddi potest. Cum enim lex turpes stipulationes,illicitos contractus & contra bonos mores improbet. l.generaliter,& l.sequen.l.si plagij.ff.de verborum obligat.l.iurisgentium. §.si paciscar.versiculo,& generaliter.ff.de pact. §.quod ex turpi. institu.de inutil.stipul.l.fin.C.de pact. & scribit Salyc. in l.ex eo. C.de inutil.stipul.& Barto.in l.fi.in §.si in alea. ff.quarum rerum actio non det.& sexcenta loca atque leges citari possunt, consequenter proxenetæ in his interuenire vetantur. Quando em̃ aliquid prohibetur,videtur esse omne id prohibitum,per quod peruenit ad illud l.oratio.ff.de sponsalib.capit.constitutus.& capit.ex tenore.de concessione prębend. Quæ sententia Accursij comprobatur etiam ex capit. si quis episcopus.prima quæstione prima, & capit.si quis præbendas. prima quæstione tertia, & ex his quæ notantur in capit.primo,de testib.libro sexto,capitulo secundo,de confess.capit.non satis.de simon.Item & glo.notabil.in l.si sciente.ff.ad leg.Pompe.de parri.& cõmentariis Doctorum in l.tertia.in §.si procurator. vbi plenè Deci. sub numero decimooctauo.ff.quod quisque iur. & ex his quæ differendo in sequenti parte dicemus: Vnde Martialis libr. 10. huiusmodi proxenetas damnat.

Quem sulphurato nolit empta ramento
Vatiniorum proxeneta factorum.

21 Deniquet† generaliter dicendum est,in quocunque negocio licito posse proxenetas interuenire,in illicito non posse, quæ regula ex pręmissis probatur ac ex Iurisconsulti verbis in ead.l.fi. dum ait,vel alicuius alterius proxeneta fuerit,& reliqua.

Pars Tertia.

ARGVMENTVM.

Quando in negotio aliquo interuenit proxeneta, an teneat, & de quo.

SVMMARIVM.

1 *Proxeneta ex negocio in quo interuenit regulariter non tenetur.*
2 *Etiam si literas in negotio ad se non pertinente conscripserit.*
3 *Etiam si commoneat & hortetur, non tamen mandatoris opera fungitur.*
4 *Idem iuris est, si consulat, quid fieri.*
5 *Nec diuersum ius statuitur, si negligenter, & imperite in negotio in quo interuenit versetur.*
6 *Idem, est, si contractum fieri commendauerit.*
7 *Et denique si hortetur, moneat, commendet, & proxeneticum recipiat, non tenetur, & rationes quare in demonstrato numero & seq. numeris.*
8 *Dicta & facta ex qualitate personarum pensanda sunt.*
9 *Dispositio quælibet à consuetudine interpretationem recipit.*
10 *Officium suum damnosum cuique esse periniquum est.*
11 *Interpretatio ad l. eleganter. in §. si cum leg. seq. ff. de dolo.*
12 *Dolus non præsumitur ex simplici mendacio.*
13 *Affirmare & laudare longe differunt.*
14 *Affirmans aliquid pro firmo, de quo certus non est, præsumitur dolose affirmare, si postea reperiatur non esse verum secundum Paul. Castr. qui tamen in seq. numeris reprobatur, seu declaratur.*
15 *Disputando & notando bene soluitur.*
16 *Proxeneta affirmans aliquem non idoneum & salarium recipiens præsumitur in dolo.*
17 *Affirmans apud acta tenetur, & declaratur lex cum ostendimus. in §. fin. ff. de fid. tut.*
18 *Interpretatio ad l. 2. ff. de proxe. in numeris etiam antecedentibus.*
19 *Proxeneta affirmans aliquem extra iudicium idoneum sine proxenetico non præsumitur dolo facere.*
20 *Proxeneta sciens non idoneum nomen & laudans, & proxeneticum recipiens, his tribus concurrentibus de dolo tenetur.*
21 *Proxenetæ in dubio præsumuntur in dolo facilius.*
22 *Interpretatio ad legem, quòd si cum scires. ff. de dolo.*
23 *Interpretatio ad l. 2. ff. de proxe.*
24 *Venditor commendans seu laudans quando teneatur.*
25 *Proxenetæ plures si interueniant, & dolose fecerint aduersus singulos, in solidum agi poterit, sed altero conuento si satisfecerit, in alterum actio denegatur.*
26 *Proxeneta non solum tenetur de dolo, sed etiam lata culpa instar mensoris.*
27 *Proxeneta adulterij iisdem pęnis subijcitur, quibus adulter, & contra pessimum genus hominum multa.*
28 *Proxeneta raptus quibus pęnis efficiatur.*
Item de proxeneta parricidij.
29 *Proxeneta in sacerdotio interueniens siue clericus siue laicus quibus pęnis puniatur, quando interuenit pecunia.*
30 *Proxeneta, qui in spiritualibus salarium, vel promissionem alicuius vtilitatis recepit, simoniacus est, & quibus pęnis puniatur.*
31 *Proxeneta in contractu vsurario interueniens an teneatur ad vsurarum restitutionem.*
32 *Notarius rogatus de contractu vsurario an teneatur ad vsurarum restitutionem, si instrumentum scienter conscripserit.*
33 *Procurator specialis, siue institor mensæ vsurariæ an teneatur ad restitutionem vsurarum, & quid in tutore & curatore, in sequent. etiam numeris.*
34 *Vsuram exercens dicitur furtum committere.*
35 *Furto præstans opem in subsidium ad restitutionem tenetur.*
36 *Mediatores dicuntur facere crimen, cuius perfectioni operam dederunt, quod notandum est pro statutis imponentibus pęnam delictum committentibus.*
37 *Proxenetæ, qui in contractibus fęneratitij interueniunt, peccant mortaliter, & alijs pęnis plectuntur.*
38 *Proxeneticum receptum à proxeneta in contractu vsurario cui sit dandum.*
39 *Proxeneta, qui interuenit: vt in fraudem ciuilium munerum per tacitam fidem prędia transferantur, punitur.*
40 *Proxeneta tenetur de falso, si in conuentionibus falsum scripserit, & admonentur; vt in eorum libris non sint cancellationes.*
41 *Proxenetæ delinquunt dolum & fraudem pluribus modis admittendo, & enumerantur fraudes.*
42 *Proxenetæ in delictis & illicitis interuenientes regulariter iisdem pęnis puniendi sunt, in quibus principales.*
43 *Proxenetæ cogi possunt librum quem conficiunt, ratione officij edere, & quomodo editio fieri debeat.*
44 *Plures proxenetæ in negocio possunt interuenire, & omnes edere tenentur.*

1 REgulariter † dicendum est, proxenetam ex negocio, in quo interuenit, nõ teneri l.secunda. ff.de proxene. idque probat Bald.in consilio 360 Quæritur.libro tertio, in fi.citat capit.primum.de testib.libro sexto. Et in dicto responso disseruit Baldus de vi promissionis factæ in hæc verba.promitto, quòd faciam te contentum &c. Quam regulam ordinis gratia pluribus modis extendendam duximus, deinde restringendam.

2 Quod ergo diximus, regulariter ex negocio in quo interuenit proxenetam non obligari, extendendum est † etiam si literas in negocio ad se non pertinente conscripserit, vt ex facto consultus respondit Bald.in consil. 366. visis consiliis &c.libro quinto, quod Baldi responsum legendum est,citat l.ob hęc verba. ff. de infamib. Sed melior videtur textus in l. secunda. ff. de proxene.in illis verbis, magis monstrat nomen,quàm mandat, item citat l.Lucius ff.de instit. & confirmabis ex his quæ habentur in l.post mortem .ff.de his quæ ex fac.tut.& & plenius scripsit Ioann.Crot.in l.prima.in §.nunciatio.ff.de no.oper. nun. & vide quæ scripsi in tract.de Decocto.in prima parte vltimæ partis, numero vigesimoquinto,& Socin.in consil. 154. & Pau.Par.in consi.17.volum.3.

3 Item regula extendenda est† & si partes commoneat & hortetur, non tamen mandatoris opera fungitur. l. Idemque. §. si quis ea.ff.man.l.ob hæc.ff.de his qui notan.infam. l. si serui mei. ff.de neg.gest.

4 Idem iuris est † vt non teneatur proxeneta, si consulat quid fieri:quia nemo ex consilio obligatur,etiam si non expediat ei cui datur;quia liberum est cuiq; apud se explorare, an expediat sibi consilium l.secunda.§.fin.ff.mandat.§.tua.institu.eodem,in regula consilij.ff.de reg.iur.

5 Rursus amplianda est regula † & si negligenter, vel imperite in negotio in quo interuenit versetur proxeneta: æquè enim securus erit, & imputare sibi debet, qui eum adhibuit. l.prima. §.hæc actio. ff.si mensor fal. modum di. instit. quibus modis re con.obl.§.præterea.institu.pro socio.§.fina.ff.de action. & obligatio. l.prima.§.his quoque. & adde quæ referendo Pyleum in quarta parte dicam in secunda quæstione, plane proxenetas ab officio declinantes, vel negligentius agentes ab officio remouentur, capitu. clericus quilibet. 91. distinctione secundùm vnam interpretationem gloss. de quo in prima parte dixi, versiculo

versiculo demonstratur autem,numero decimotertio.

6 Nec diuersum ius statuendum est † si proxeneta contractum fieri commendauerit, vel si nominis causa (vt multi solent) interuenerit,& nomen laudauerit, magis enim monstrat quàm mandat.l.2.ff.eodem,& qui commendat, mandare non videt. l.si verò non remunerandi.§.cum quidam.ff.manda. & not.Accur.in citata l.2.

7 Denique † Regula tradita locum habet in proxeneta hortãte,admonente,commendante & philanthropi seu proxenetici gratia aliquid accipiente.Nec enim ex locato, & conducto datr̃ actio,ut legitur in eadem l.secunda, & horum quæ diximus rationes in promptu sunt: quia proxenetæ (vt diximus) in negocio ministerium accommodant, & ex qualitate officij apparet contrahendi seque obligandi animo fidem non astringere, ut inquit Bald.in relato consilio 366.estque proxenetarum ingenium hortari & laudare, ut inquit iurisconsultus in dicta lege

8 secunda.in illis verbis,tametsi laudat, & † ex qualitate personarum dicta factaque pensanda sunt l.plenum. §. æquitij. ff.de vsu & habita.l.sed & si quid.§.& si vestimentorum.ff. de vsufr.facit l.si seruus plurium.in §.fin.ff. de legatis primo, & l.item Mela.ff. de aliment.& cibar.leg.& quod ait Bartol. in l.si non sortem.in §.libertus.numero vigesimonono.ff.de condict. indebi. & plura congerit Mars.in Rubri.de probatio.numero decimotertio, & sequen numeris: & voluntas personarum ex eo quod solitũ est fieri declaratur l.quòd si nolit.in §.qa assidua.ff.de ędil.edict.

9 l.fina.C.de fideius.l. si fundus. ff. de euic. & † omnis dispositio à consuetudine interpretationem recipit,ut eleganter inquit Innocen. in capit. olim. de verborum significatio. & Decius plures referendo in regula semper in stipulationibus. ff.de reg.iur.

10 item † periniquum est damnosum cuique esse officium suum. l.sed & si quis ex signatoribus.ff.quemadmodum testa. aper. l. si seruus.§ quod verò.ff.de furt.capit. sanè dilecto. iuncta gloss.in verbo substinere,extra de renuncia.& cum proxeneta sit mediator, ęquitas suadet instar nuncij non teneri l.fina. C.si quis alte. vel sibi, & notatur in l.multum.eodem titu. Sed hic illud in dubium potest reuocari,diximus ex sententia iurisconsulti,proxenetam laudantem nomen quasi mandatorem non teneri,& si aliquid p̃xenetici nomine acceperit, nec ex locato quidem, & conducto esse actionem,tenetur enim, si dolo & calliditate circunuenerit creditorem de dolo actione:vt in dicta lege secunda:occurrit enim contra hanc sententiam text.in l.& elegãter. in §.fina. ff.de dolo cum lege sequen. vbi Iurisconsultus inquit

11 † Cecilianum Prætorem non dedisse de dolo actionem aduersus eum,qui affirmauerat,idoneum esse eum, cui mutua pecunia dabatur.subsequitur Caius Iurisconsultus, quòd si cum scires cum facultatibus labi,tui lucri gratia affirmasti mihi idoneũ esse, merito aduersus te, qui mei decipiendi gratia alium falsò laudasti, de dolo iudicium dandum est. In quo loco Barto.op-

12 ponens de. §. ad legem. inquit. in hoc §.erat † simplex mendacium,nec apparebat alia coniectura,quòd dolo dixerit, fuit em̃ qui hominem commendabat,lex sequens loquitur quando ad eum spectabat lucrum,& sic præsumitur quòd illud mendaciũ fuerit dolose dictum.Hæc ille in suprascripta verba, & subiungit, & iam iudex facto in quodam aduocato approbante idoneum esse fideiussorem, cum non esset? Ex quibus dicendum videbatur:cum proxeneta nomen laudat,& recipit aliquid Philanthropi nomine, de dolo teneatur cum sit mendacium, & lucrum, consequenter ex sententia Bartholi dolo malo præsumendum mendacium dictum, & hæc duo tantum, scilicet lucrum, & mendacium ad præsumendum dolum sufficere idem Barto.videtur sensisse,dum inquit in summa dicti.§. si.simplex mendacium non præsumitur dolose dictum,& ideo non inducit actionem de dolo,nisi causa sui lucri quis mentiatur.hoc dicit cum l.sequen.nec legi quẽquam animaduertisse,sed Accursium in dicta l.secunda.in uer.tenebitur, pro simili. §. & legem citasse,& Alber.in eadem l.quòd si cum scires,inquit, concordat l.secunda.ff.de proxene.Dicet forsan aliquis, ex uerbis Iurisconsulti in dicta l.quòd si cum scires.tria interuenire debere, ut dolus præsumatur,& iudicium de dolo detur. Primum est:vt non solum monstret,sed etiam falsò laudet nomen Proxeneta, vel affirmet aliquem falsò locupletem. Secundum, quòd sciat illum quem laudat non soluendo esse,seu facultatibus labi. Et illud tertium,quòd lucri causa, & sic aliqd acceperit Proxenetici causa, quod Raphael sensisse videtur,qui in dicta l.scriptura. reliquit. Affirmans idoneum falso illum, cui mutuò dabatur, non tenetur de dolo,nisi sciens sui lucri causa mentitus sit.Hęc ille,consequenter habebit locum dicta l.secunda. ff. de Proxen. vbi Proxeneta ignorans nomen non idoneum, seu illum cui creditura est pecunia facultatibus labi laudat nomen bonum, & personam idoneam & locupletem, & aliquid Proxenetici gratia accipit, contra verò si sciret, & sic scientia cum laude & Proxenetico concurreret,sicque similes dictæ leges & concordes erunt:ut Accursius & Alber.scripsere.& Barto.qui duo tantum sufficere inquit ad præsumendum dolum, male sensisse videtur. Rursus dicet aliquis,animaduertendum esse: quia lex nõ semel relata.quòd si cum scires.loquitur in affirmante,lex autẽ

13 secunda.ff.de proxene.in laudante, & † longa videtur differentia inter affirmare & laudare intantum: ut quod commendando dicatur si habeatur, quasi nec dictum, nec promissum sit l. quòd si venditor. vbi bonus text.ff.de dolo, & inquit Vlpianus in l.sciendum.ff.de ędil.edict. Sciendum esse quædam,si diximus, quæ ad nudam laudem pertinent, veluti seruum frugi, p̃bum, dicto obedientem, nos præstare non debere, & multum interest commendandi serui causa quid dixerimus, an verò qđ diximus præstaturos promiserimus,& reliqua, & de affirmante seu affirmatore videndus est textus in l.si quis affirmauerit.ff.de dolo,& l.in causæ.primo.ff.de Minorib.in illis verbis. hic enim velut affirmator fuit,& maior & elegãs est textus in l.quicunq;. in §. sed cum fullo. ff. de institu. ibi. plane si affirmauerit mihi, rectè me credere operariis suis,non institoria, sed ex locato tenebitur.Vnde Ang.in l.si verò.in §. qui pro rei qualitate. ff. qui sat.cogant.admonet abstinendũ ab approbando seu affirmando aliquem esse idoneum fideiussorem:cum non sit,quia ut fideiussor tenetur,dicta l.cum ostendimus.in fi.ff.de fideiusso.tutorum. Hoc amplius Paulus Castren. in l.dolum ex insidiis. C.

14 de dolo.tentat dicere,ꝙ † si constanter, seu (vt ait) pro firmo asserat,seu affirmet id, de quo certus non est, præsumetur dolo se affirmasse,si postea reperiatur illud non esse verum: quia facilis esse non debuit ad temerariam assertionem, seu indicationem, citat legem si quis affirmauerit. ff. de dolo, iuncta l. Iulianus.post principium. ff. de action. emptio. & refert ac probat Car. Ruyn.in consi.vigesimonono, numero sexto, volum. primo.Ponderatis &c. Sed vt vnde diuerteram redeam, nec enim ab re disputando relata citauimus, inquit enim Iurisconsultus in l.munerum.in §.mixta.ff.de munerib.& honorib.Heren.Mo

15 destinum † notando & disputando bene & optima ratione decreuisse, vltimam facti speciem constitutam probo:vt proxeneta nomen laudans & hortans & proxenetici gratia aliquid accipiens non teneatur, quæ probatur in dicta lege secunda.ff.de proxene. & inquit Azo in summa C. eodem numero decimo, non teneri proxenetas propter suasiones: quia magis videntur monstrare nomen,quàm mandare,tametsi laudent nomen,& idem iuris esse,si aliquid Philanthropi, idest salarii nomine ac-

16 ceperit,nec ex locato,vel conducto sit actio. Quam † facti speciem intelligendam, & temperandam puto in proxeneta laudante & aliquid proxenetici gratia accipiente, contra verò in proxeneta affirmante,& salarium recipiente: mouent me prædicta,quia scilicet longa est differentia inter affirmare & laudare & temperamentum probatur in dicta l. quòd si cum scires. iunctis commentariis Bartoli ibidem, & Bartoli sententiã probat Alex.in l.dolum.numero tertio.C.de dolo,& Car. Ruyn.in consilio 42. numero decimooctauo, volum. secundo, qui ex duobus scilicet mendacio in affirmando & commodo seu lucro dolum præsumi probant,egreditur nanque hoc casũ Proxeneta Proxenetæ fines, & modum affirmando interueniente Proxenetico, solam autem affirmationẽ non sufficere opinor, idque probatur in dicto §. fina. & his addes quæ dixi in tractatu de decocto.in secunda par.vltimæ partis,versic.illud etiam &c. nume.34.& seq.& quod illic diximus huc erit transferendum. Nec moueat, quod dixit Ang.in dicto.§. qui pro rei qualitate, nam Fulgo.eodem in loco post Iaco.Are.& Pet.opponendo citat non semel relatam legem.& eleganter.in §.fin. cum l.seq.&

17 ait,si † affirmatio fit apud acta iudicis, affirmator tenetur,& ita procedit tex.in dicta l.cum ostendimus,contra verò si extra iudicium vt affirmator non teneatur, nisi animo decipiendi hoc fecerit,dicta l.& eleganter.in fi.cum l.seq.ut subdit, citata lex cũ ostendimus.in fi.loquitur in affirmatoribus, de quibus in l. prima.in §.primo ff.de magist.conuen.aliàs in §. sciendum. versic. diuus, hoc est in his, qui sunt electi ad approbandum fideiussores,quam sententiam Fulgosij tanquàm rationabilem in citato loco p̃bat Alexan.nec Ias.improbat,nec moueat etiam, quòd Paul.Castren.ait in dicta l.dolum.nam Alexand.ibidem inquit, mendacem in dubio non præsumi esse in dolo, nisi dicentis sit commodum & vtilitas tex.est in dicto §.fi.cum l. seq. vbi casus notandus secundùm Barto & hoc modo Pauli Castren.sententia restringenda est, quæ simpliciter nec vera, nec admittenda videtur, & non probatur in d.l.Iulianus,immo contrarium expresse firmat Glo.in verbo indicationem,quam ibidem,& Bar. & alii probant, & respondent dictæ legi.si quis affirmauerit.hęc ille,ex quibus plura sequuntur.

18 Primum † declaratio ad l.2.ff.de proxen. & ut paulò inferius dicam in versi.restringendum &c.

Secundum interpretatio ad §.fina.& l.quòd si cum scires. vt non habeat locum in laudante lucri causa, vbi est nuda laus,& non transit in affirmationem, de quo Accur. in l.quòd venditor. ff.de dol.

Tertium illud est, vt dicta lex. ꝙ si cum scires, non habeat locum in affirmante simpliciter, absque scilicet lucro, & commodo affirmantis,si tamen secundum Fulgosium affirmatio extra iudicium fiat, sed & si affirmans sit electus ad approbandum,

& si absque sui lucro affirmet: tamen tenebitur, ut in l.cum ostendimus.in fine pluries citata,& consequenter illud sequitur, cum proxeneta etiam dicatur qui gratis,& absque proxenetico est mediator,ut probaui in prima parte referendo Bald.in cõsi. 19 459.tria dubia.vol.2. si † proxeneta extra iudicium affirmauerit nomen idoneum,vel aliquem locupletem, si proxeneticum non receperit,receptusve nõ sit in negocio, in quo interuenit, non tenebitur, & dolus in eo non præsumetur.

Restringendum est etiam, quod diximus (ni fallor) nisi cum 20 laude,& proxenetico scientia concurreret † quia scilicet proxeneta sciens nomen nõ idoneum, vel facultatibus illum labi, cui mutua pecunia dabatur,vel merces vendebantur,laudauerit,& proxenetici gratia aliquid receperit, puto n. his tribus interuenientibus proxenetam teneri, & dolum malum præsumi, iudiciumque de dolo dandum esse.pro qua snĩa,& temperamẽto notanda sunt iurisconsulti verba in d. l.quòd si cum scires.il-lic.n.ita scriptum est, meritò aduersus te, qui mei decipiendi causa alium falsò laudasti. & reliqua. comparat ergo hoc casu iurisconsultus laudare, & affirmare,cuius rei illa ratio reddi potest:quia non fuit in proposita specie nuda laus,vt iuriscõsultus inquit in d.l.sciendum, & cum laude & lucro concurrit scientia, & hanc sententiam admittendam puto compescendæ etiã 21 improbitatis hoc genus hominum, solent † enim persępe mali proxenetæ scientes prudentesque proxenetici auidiores pręter ęquum,& bonum lucri causa laudare,& non existentes soluendo iam iamq; fortunas,& rationes conturbaturos commendare.accedit,quòd cum id genus hominum ad lucrum, vel turpiter faciẽdum pronius sit,dolus malus facilius præsumetur, idq; sensit Vero.in l.prima.in §.aiunt ædiles.nume.26.ff.de ædil. edi. citat legem iustissime.in fin.caueant ergo proxenetæ à mendaciis, & sit eorum commendatio honesta, & sine dolo malo:vt admonuimus in antecedenti parte sub nu.6.ex quibus sequuntur aliæ declarationes ad dictas leges.

22 Altera est, † quòd lex quòd si cum scires. non solum habeat locum in affirmante falsò lucri causa aliquem idoneum, cum non sit,sed etiam in laudante lucri causa, vbi concurrit sciẽtia.

23 Altera est † ꝙ lex secunda.ff.de proxene.intelligatur in proxeneta laudante nomen,& proxeneticũ recipiente. Restringaturq;,si cum proxenetico,& laude concurrat scientia, & in regula dubia in proxeneta dolum præsumi diximus, & qm̃ in ser-24 mones incidimus laudantium,in † venditore præcipuè,q commendat.an & qñ teneatur,plenè & eleganter scripsit Accur. in l.ꝙ venditor.ff.de dolo,cuius scripta omnes iuris interpretes eo in loco ad Cœlum ferunt,& semper ad eum confugiendum dicunt,& videbis Alb.ibidem declarantem.

Ex quibus Regu.in initio huius partis tradita,quòd proxeneta ex negotio, in quo interuenit, non teneatur, restringitur & temperatur,nisi dolo, & calliditate contrahẽtes circunueniat, qui dolus præsumitur, vt paulo superius disputãdo diximus, sed † & si duo pluresve Proxenetæ interuenerint in negocio, & 25 dolose fecerint, aduersus singulos in solidum agi poterit, sed altero conuento si satisfecerit in alterum actionem denegare oportere. lege si duobus.in princip. ff. si mensor fal.mod.dixer. l.j.§.fina.ff.de eo per quem fac. er.l.si plures.ff.de do. & vide Bar. in l.& eleganter.in prin.nu.2.ff.de do. & in l.si procurator.C.de proc. Item † tenetur proxeneta de lata culpa instar mensoris 26 l.j.§.hæc acti.ff.si mensor fal.mod. dix. & sensit Accursius in l.2. ff. de proxene. in verbo actione,& Bartol. in l.fin. ff. de varijs & extraordina. cognit. & Aretin.institu. de obligat. quæ ex quasi delic.in princip.nume. secundo, Lata enim culpa dolo comparatur.l.quod Nerua. ff. deposi. Et inquit Iurisconsultus in l.magna ff. de verbo.significa. magna negligentia culpa est, magna culpa dolus est,præsumptam.n.in se fraudem continet, & regulariter quælibet dispositio,qua dolum malum duntaxat præstari mandetur, etiam de lata culpa intelligitur, quod declaratur ab Accur.in citatis locis, & ab Alcia. in l.latæ culpæ, & d.l.magna.ff.de verb.sig.

Propterea temperanda est regula in delictis, in quib. quosdã casus speciali nota dignos bene est enumerare,si † igitur medius 27 & minister quis fuerit adulterio,similibus pœnis subijcit, qbus & adulteri. §. si verò qñ. in aut. vt nulli iudi. & his adde l.2.ff.de adult.l.de crimine.l.ita nobis.C.eo.l.auxilium. in § fin.ff.de minorib.l.j.in §.qui lenociniũ.& l. Athletas. §. ait prætor. ff.de infam.in quo text. obiter nota ibi hoc genus obseruantia non in officina,& reliqua.negatiuam superabundare,& sic in Pãdectis legitur & rectè,item vide legem mercalem. C. de cond.ob tur. cau.& in auth.de leno.Item l.qui domum. cum seq. ff. de adult. vbi verbum,quasi adulter punitur, veritatis est demonstratiuũ l.j.ff.de transac. & sensit Luc. Pen. in l.vni. C. pub.leti.lib.12.nu. 62.citat Azo.in summa de adulte.adde tex. in l.4.in prin.& §.fin. ff.de extra.crim.subiicitq; idem Lucas,etiam locum habere, qđ diximus, si mulier id alias esset factura: nec enim debet persuadendo malitia augeri.ff.de ser.corrup.l.prima.§. fina. 46. distin. cap.sunt nonnulli.de quo vide etiam,quæ scripsi in tract.de decocto.in secunda par.vltimæ par.& quæ in relatis locis habẽtur.

Ex quibus etiam de stupro intelliges, pessimumque hoc esse genus hominum, & eorundem turpissimum, & nephandi quæstum, in eosque grauiter animaduertendum, & procul à ciuitatibus arcendos, & rectè,quippe, quia his malis hominibus boni mores deprauantur, & castitati, & Deo Opt. Max. & legibus amicæ insidiæ parantur. Et inquit iurisconsultus in l. palam. in §. lenocinium.ff.de ritu nup. Lenocinium facere nõ minus est, quam corpore quæstum exercere. Vnde fœdum Dedali ministerium sub velamine fabulæ descriptũ damnatur, de quo maximus Poetarum meminit Aeneid. lib. 6. post principium, & his adde, quæ scripsit Andr. Tiraq. de leg.connub.in vndecima par.primæ Glo nume. 108. & Luc.Pen.in l.lenones,quæ est vltima.C.de spect.& sce.& leno.libro vndecimo, & Iac. Bel.in sua Prac.crimi.in rub.de leno.

28 Item † in raptu videndus est singularis tex.in l.vnica.ver.pœnas.C.de rapt. virgin. illic enim ita scriptum est pœnas autẽ quas prædiximus, idest mortis & bonorum amissionis non tantum aduersus raptores, sed etiam contra eos, qui hos comitati ipsi inuasione & rapina fuerint constituimus. Cæteros autẽ omnes qui conscij & ministri huiusmodi criminis reperti, & conuicti fuerint, vel eos qui susceperint, vel quicunque opera eis intulerit, siue masculi, siue fœminæ sint, cuiuscunque conditionis, & gradus, vel dignitatis, pœnæ tantummodo capitali subiicimus, ut huic pœnæ omnes subiaceant siue volentibus, siue nolentibus virginibus, siue alijs mulieribus tale facinus fuerit perpetratũ. Item videndus est tex.in l.si sciente. ff.de par. illic enim scriptum est. si sciente creditore ad scelus cõmittendum pecunia sit subministrata: ut puta, si ad veneni mali comparationem, vel etiam vt latronibus aggressoribus daretur, qui patrẽ interficeret, parricidij pœna tenebitur, quique quæsierit pecuniam, quique eorum ita crediderit, aut a quo ita cauerit, aliàs curauerit. hactenus Iurisconsul. ad cuius declarationem videndus est Boni.in titu.de Par. & Ludo. Carer. in eius Pract. in tract.de homi.in §. homicid.ii.nume. 128.qui plenius tractat.

29 Clarissimi etiam iuris est † neminem gradum sacerdotij pretij venalitate mercari debere, si quid autem tale committatur, ipsi dantes & accipientes & mediatores eorum secundum sacras scripturas, & sacras regulas damnationi subiiciuntur, & præterea & qui dat & qui accipit & mediator eius factus sacerdotij aut cingili honore clerici moueantur, quod autem pro hac causa datum est, Ecclesiæ illius vendicetur, cuius voluit sacerdotium comparare. Si verò laicus forte pro hac causa aliquid accipiat vel mediator rerum factus, datas res in duplum ei mexigi iubemus Ecclesiæ vendicandas, & reliqua quæ leguntur in §. præ omnibus. in aucten.de sanct.episco. & § & hanc.in auc. quo modo oport.episc. adde legem elegantem, si quemq;. C. de episc. & cleric. quæ in inferiori parte & relata & recepta legitur decima quinta quæstio.tertia, capitu.sanè & vide ad legem capitu.si quis cum militibus. in §. porro. sexta quæst.prima, facit capitu. præsentium. prima quæstio. quinta. Et proxeneta qui in spiritualibus salarium, vel promissionem alicuius vtilitatis recipit, simoniacus est, secundum gloss. in capitu. primo, de testi.libro sexto, vbi Gemin.& Philip.Franc. probant, & facit cap.non satis.de simon.& de confess.capit.secundo,& capitu. primo, cum glo.de offi.delega. Adde etiam elegantem textum in capitu. si quis episcopus prima quæst.prima, in illis verbis, si quis verò mediator tam turpibus, & nefandis datis vel acceptis extiterit, si quidem clericus fuerit, a proprio gradu decidat, si verò laicus anathematizetur, ubi videbis gloss.in verbo mediator, & capit. Saluator. prima quæst. tertia. Notatur etiam huiusmodi proxeneta infamia, ead. cau. & q. capi.si quis præbendas, his addenda sunt quæ in titulis de simo. habentur, & quæ diximus in prima parte huiusmodi tractatus prope finem nume. vigesimotertio, & sequent. Et denique improbus proxeneta, qui in sacerdotio seu dignitate ecclesiastica interuenit, videat c.secundo, in tit.de simo. extra.commu.

Solent plerunque in feneratitiis contractibus proxenetæ interuenire, tractanda est ergo quotidiana, & illa satis agitata quæ-31 stio. Num † proxeneta in contractu vsurario interueniens ad restitutionem vsurarum teneatur? In qua iuris interpretes in diuersas sententias distrahuntur: Accursius enim in lege si sciente.ff.ad legem Pompe. de parricid. in ea fuit opinione, vt vsuras reddere proxeneta teneretur, ac si ipse accepisset, cuius sententiam eo in loco probat Bartolus, & in eadem opinione fuit Angel.ibidem, qui citat l.ordine.in § si in fraudem. ff. ad municipal.secundum vnam expositionem, & l.fina. ff. de proxe. §. si verò quando. in auctenti. vt nulli iudic. de sanctis. episcop. §. præ omnibus, veteres Raynerium sub dubium tenuisse di-32 cere † idem iuris esse in tabellione, qui sciens instrumentum fœneratitium conscripserit, & subiicit idem Angel. memoria tenendum, & Notarios, & proxenetas hodie valde errare, probat etiam eandem sententiam Bartol. in l.prima.in §. incidit. in fin. ff. ad senatuscons. turp. & Alexand. in l.tertia. in §. si procurator. sub numero vndecimo. ff. quod quisque iuris referetque Angelum in lege prima. C. vt nemo ad suum patri.mo-

tri.motum illo textu in eadem opinione fuisse:vt & Notarius, & proxeneta contractibus illicitis operam dantes eadem pęna puniantur,qua principales contrahentes sunt puniendi:& eandem snĩam nõ improbat Ias.in d.§. si procurator. prope finem, & Ludouic.Roman in singula.271.fui interrogatus,& Mar.in singul.181.Mandans & c.Bald.verò in c.j.in § similiter.ver.Quæro,an proxeneta,relatæ gl.sententiã inarguit reprehendit, Pau. etiam Castren.in d.§.si procurator argumento illius §.inquit, si 33 † fœnerator per institorem,seu procuratorem specialem mensam fęneratitiam exercet,institorem & procuratorem ad restitutionem vsurarum conueniri non posse, sed solum dominũ, contra verò in tutore,& curatore, licèt vsuræ non in propriam vtilitatem tutorum,scilicet, & curatorum versæ sint,sed pupilli & adulti,citat gl in c.sicut non suo.46.distinct.quam sic intelligit.Sed idem Alex.in non semel relato.§. si procurator. & institorem,& procuratorem ad vsurarum restitutionem teneri velut ille,cuius nomine exercuerunt, & Baldum ibidem & Cardi. & Franc.Tig.in d.§.si in fraudem.& Lapum allegatio.98.sensisse refert,mouet:quia in c.sicut non suo, & suo & alieno nomine fęnus exercentes comparantur.Et in eadem opinione videtur fuisse Innoc.in c.Michael.de vsu.& facit c.pen.de pecul.cleric.Pro qua snĩa idem Alex.refert Bart.in l.cum oportet.in princi.C.de bonis quæ liber. vbi ait, filium qui iussu patris paternas pecunias mutuas sub vsuris dederit, æquæ ac patrẽ teneri. Nec huic snĩæ obstare subdit §.si procurator.quo Pau. Cast. mouebatur;quia impetratio iuris iniqui non est proprie delictum, & consequenter mandatũ licitum est, & dominus dr̃ proprie impetrare,fœnus autem exercere delictum est.c.quia in omnibus. & capitulo super eo de vsur.consequenter mandatum de exercendo fœnus illicitum,vnde procurator,vel institor sponte faciens tanquam verè faciens teneri debet. l. non ideo minus. C. de accusa. Quæ lex dicens, mandatum in delictis non præstare excusationem,temporatur,seu declaratur ex §.si procurator.in his scilicet,quæ non sunt mere delicta,impetrans enim procurator,cui specialiter est mandatum ius iniquũ,non dr̃ delinquere,refertq; etiam Host.Io.And.Ant.Butr.& Abb.in c. Michael. de vsur.in ea fuisse snĩa:vt institores,& qui alterius nomine vsuras extorserint solum in subsidium teneantur, scilicet cum dominus soluendo non sit, mouit eos, quæ habentur in c. pen. de pœn.in clemen.c.mulieres.de sent.excom.in & l.fi.in prin.ff. de eo per quem factum erit.Sic intelligentes admittendam glo.in d.c.Michael.& in eadem opinione fuit Goffr.& Bart.in auth. vt hi qui oblig.se perhib habere res min.§ fi.& hanc snĩam æquitate adiuuari scripsit Cardina. in c.Michael toties relato,& à consuetudine receptã fuisse s̃m Lud. de Pig. & scripsit Lau. Rodul. in c.consuluit.q.57.& hanc sententiam in proxeneta,vt scilicet in subsidium teneatur,admittendam esse idem Alex.putat mo-34 uet eum, † quia exercens vsuram dr̃ furtum committere, 14.q. 35 4.c.si quis vsuram,& notant Doctores in Rub de vsur.vnde † sicut pręstans opem furto in subsidium tenetur ad furti restitutionem,vt probat Bar.in plerisq; locis,& præcipuè in l.si seruus. ff. de condictio.fur.ita & proxeneta,quæ ratio in institore,& procuratore fęnus exercentibus similiter non interuenit; quia fœnerando non opem ferre furto, sed furtum verè facere dicuntur.ideo in his Bart.Bald. Lapi,& aliorum superior loco relatorum sententiam veriorem opinatur, vt perinde ac ipsi dñi teneantur.Decius verò in § si procurator non semel relato deteriorem cãm esse Proxenetę ꝙ notarii, qui instrumentum vsurarium conscribit,opinatur.Proxeta nanq; minister est delicti & operam ad delictum accommodat,notarius verò post conuentionem partium requiritur, mitiori ergo pœna puniendus est, qui opem post actum præstat eo, qui in ipso actu ministerium accõmodat s̃m Bar.in l.furti.in §.opem.ff.de fur. & Ant. But.in c.5.in 2.col.de offi deleg.& sentit proxenetam, procuratores,& similes ad restitutionem vsurarum,quæ ad eos non peruenerũt in foro iudiciali non teneri, sed in foro quem vocat conscientiæ relatos Doctores intelligendos esse,pro qua opinione considerabam verba Accursii, ad quẽ oẽs confugiunt in d l. si sciẽte,qui ait.Nota argumentũ contra proxenetas vt teneatur reddere vsuras s̃m Ecclesiam,ac si ipsi accepissent,subiicit idem Decius.vel saltem dicendum vr̃, ꝙ prędicti in subsidium teneãtur, s̃m Ioannem Andr.Abb.& alios in d.c.Michael.Ego autem in casu indifficili subsisto, vt inquit Iurisconsultus in leg. si me & Titium.ff.si certum pet.& in l.seruum quoq;. ff. de procurator. vt tamen dicam quid sentiam,me Ioan.Andr.& aliorum sentẽtia,vt in subsidium teneantur propter æquitatẽ,quæ prima fronte se offerebat,valde mouit,non tamẽ ab his dissentio, qui proxe.procurato.& institu. insolidum cum principalibus ad vsurarum restitutionem teneri putant eo addito, vt vno soluente alius liberetur, quæ sententia sanè crebrior est, vt ex relatis auctoritatibus patet,& hæc opinio, cum crimen vsurarũ adeo inualuerit,vt institores, procuratores & proxe. quasi iure permittente se in contractibus fœneratitiis intromittant,admittenda est,c.quia in omnibus. de vsur.& auaritiam tam improborũ hominum compescendam,& vt à tam temerariis ausibus,qui vbique (vt cõis habet assertio) nimium excreuerunt, pęnæ formidine propensius compescantur, vt inquit summus Pontifex in clemen.fi.in fi.de pęnit & remissio. & in ambiguis religionis quæstionibus tutius est animabus consulere, summa enim illa est ratio,quæ pro religione facit. Accedat quod Vero.ait in tracta.de simula.cont in 22.& sequen. præsumptione referendo Guil. de Mont.Lau.& Cardina.in clem.ex graui.§ cęterũm.in 3.q.vsurarii suos contractus per se nõ celebrãt, sed per mediatores suos, & plerunq; illiciti contractus proxenetarum culpa contrahuntur,qui omnia velamenta excogitant,& partes ad illicitos contractus celebrandos inducunt. Propterea tu mercator caueas à dictis proxenetis tanquam à veneno pestifero,ex modico nanque lucro,quod ex contractibus consequi sperant,quærũt semper vnius contrahentium,& qñq; vtriusq; animam perdere, & alterius bona consumere, studentq; pignora per diuersorũ manus transire, antequam ad fęneratores perueniant fraudis regẽdæ gratia. Hæc ille,qui malorum proxenetarum optimè depinxit mores.Pro qua etiam snĩa succurrit tex.in c. j. de testi. lib.6. vbi Pontifex inquit,Mediatores per quos scelus symonię plerũque committitur:& reliqua.& ibi Geminia. scripsit in hæc ver-36 ba nota,ꝙ † mediator ẽt dicitur facere crimen, cuius perfectionis operam dedit,& hoc probat tex.ibi cõmittitur,& quia agentes & consentientes &c.de quo per gl.in c. j. de officio deleg. & subiicit,quod nota pro statutis imponentibus pęnam committentibus delictum, quod vr̃ includere ẽt mediatores. hæc ille, quem refert eodem in loco Philip.Franc.& probat & citat c. sicut dignum.de homicid.& dr̃ symoniacus,si in spiritualibus recipit salarium,vt paulò superius diximus, citat ẽt ad hanc sentẽtiam,quæ Innoc.& alii scripserunt in c.super eos.de vsur.& cap. non liceat Papæ 12.q.2.quem videas,& Anchar.in d.c.j. ac Ioã. Bernar.in Pract.crimi.Cano.c.si clericus proxeneta, considerabam, & ipse verba dicti capi. per quos scelus simoniæ plerunq; committitur,dictio enim,per,causam efficientem significat,de qua dictione in plerisq; locis hr̃,& præcipuè scripsit Bal.in Rub. de exer. Comprobo etiam hanc snĩam singulari text. & ad articulum notando in l. fi.ff.de proxene.In illis verbis, operula ista defuncti sunt, s̃m expositionẽ à nobis in prima parte huius tractatus traditam. Ex qua transferenda sunt quæ ad hunc locum attinent,& verè proxeneta defungitur,quod explicari & finem negocio aliquo imponere,meritò si in cõtractibus vsurariis interuenit, vsurarius censeri debet, & æquæ ac principalis teneri, vt eos quos par facinus coinquinat,& æquat,vtriusq; similis pęna comitetur:vt eleganter inquit Imperator in l.si quenq̃.C.de episco & cleri.Et ex his patet rationem Alexandri,quæ fortissima videbatur,& cui Doctores non respondent, nõ obstare, qñ proxenetæ delictum committere dñr, vt ipse Alex.in institoribus,& procuratoribus animaduertit, & consequenter † proxe-37 netæ,qui in contractibus fęneratitiis interueniunt,cum censeãtur vsurarii, peccant mortaliter, & imponenda est eis pęna fori pęnitentialis.c.super eo.de vsur.quę pęna locum habet,etiam si restituantur vsurę.c.sicut dignum.de homic.& probat Geminianus in d.c.sicut non suo.

Item & proxeneticum, quod habuit in huiusmodi contractibus pauperibus est erogandum: cum sit turpe lucrum extra de Iudæ.c.cum sit 14.q.5.ca.non sanè, vt idem Gem.vbi supra notauit, qui subiicit † si salarium esset receptũ de vsura, & vsurarius 38 non habeat vnde satisfaciat:tunc dari debet creditoribus,c.cum tu.de vsur.Sed nos (vt diximus) eorum snĩam veriorẽ putamus, qui proxenetam insolidum cum principali teneri opinantur, & cõsidera num distinguendum sit,à quibus sit datum proxeneticum: vt si quidem à fęnerante.Geminia.snĩa admittatur.i. pauperibus largiatur.Si verò totum, vel pars à debitore debitori sit restituendum,iuxta ea quæ leguntur,& iuris interpretes scribũt in c.cum sit.de iud.& in c.sicut dignum.in §.eos. de ho. & in ca. quia in omnibus.de vsur.

Sequitur etiam, ꝙ proxenetę huiusmodi:nec ad cõionem admittantur altaris,nec Christianam, si in hoc peccato permanserint,accipiãt sepulturam, sed nec oblationes eorum quisquam accipiat, iuxta cap. quia in omnibus.de vsu. Quæ idem Gemin. in relato loco probat.

Et illud etiam puto verum, & institorum & proxenetarum huiusmodi,nec confessionem audiri, nec testm̃ eorum valere, nec eos Ecclesiasticæ sepulturæ tradi posse,non restitutis vsuris, vel non præstita cautione,c.2.de vsur.lib.6.ex sententia Lapi in relata allegatione 93.licèt Gemin. in c.non semel citato, cõtra, sed quoniam ostendimus tales proxenetas vsurarios dici atque censeri,& insolidum ad restitutionem vsurarũ teneri, Lapi sententiam probo, quæ admittenda, & notanda sunt compescendæ (vt diximus) improbitatis hoc genus hominum.

39 Illud etiam certi iuris est, fraudem † ciuilium munerũ per tacitam fidem prædia traslata fisco vendicari, tantumq; alterum interdictæ rei proxenetam soluere cogẽdum. l.ordine.§.in fraudem.ff.ad mun. secundum expositionem secũdo loco ab Acc. ibid.traditam,& vide l.pe.C.de rescin.vend.

40 Puniuntur † tanquam falsari proxene. qui in cõuentionibus

& libris

& libris falsum fecerint.l.j.§.qui rationibus.ff.de falsis,quod admittendum est,si libris,& scriptis eorum fides aliqua habeatur, vt eleganter notauit Bar.in eo.§.& Accursius.in l.damus.in verbo priuatas.C.de fal.& Ias.in repetitio l.admonendi.num. 108. ff.de iure.quem videas,& Marsil.in l.j.in § præterea. num. 15. ff. de sic.Careat igitur liber proxenetæ cancellationibus,inductionibus,ac superinductionibus, & omni deniq; suspicione ſm ea quæ de libro mercatoris plura referendo scripsimus in secunda parte tract. nostri de Mercatura,num.63.& quę in antecedenti parte huius tract diximus,ver.solent,nu.7.& quæ inferius dicemus in seq.par.ver.apud Berta.&c.

41 Delinquunt † autem proxenetę dolum & fraudem tot tantisq; modis admittendo:vt non solum scribere,verum excogitare sit perdifficilè,& meritò quia falli contrahentes non oportet,visum est iurisconsultis improbitatem eorum doli actione coercendam,vt in d.l.2.ff.de proxene.facit l.j.ff.si mẽs.fal. mod. dixer.& præcipuè falluntur ac decipiuntur contrahentes à proxenetis in renunciationibus & computationibus, de quo vide Bar.in l.fi.ff.si mensor. fal.mod. dixe. Et plerunq; cum iam contractus inter aliquos in mundum retulerint,iidem acceptam ab alio pecunia interturbant, vel lucri maioris causa conditione meliore falsò demonstrata, aut præter salarium ab alio aliquid accipientes negocia figunt atque refigunt. Solentq; præcipuè scientes aliquem facultatibus labi lucri causa idoneum affirmare,vt hac eadem parte dixi,versi.Deniq;,nu. 16. Item mali proxenetæ delinquunt, vt superius dixi versi. solent 2. & præsertim referendo ver.sub num.35.Delinquit etiam plerunq;, vt in seq. part.dicam versi.solent Anconæ &c. nu. 14. Item fraudulenta consilia plerunq; mercatoribus, & iam iam lapsuris facultatib. dant in necem creditorum,vt tationes maximè in fraudẽ creditorum tam in codicibus q̃ in aduersariis intricent,intercidant, adulterent, & turbent, iuxta legem summa cum ratione ff. de pecul.l.quidam.ff.de in rem ver.& vide elegantem text.in l.j.in §.fi.ff.de ser.corrup.& quæ plenius scripsi in tractatu de decoct. præsertim in tertia parte.Alia scelera consulto,& breuitatis causa taceo : Illud solum adiiciam confugiendum esse in eorũ sceleribus præter titulos ordinarios de dolo in ff.& C. ad l.3. ff. de cri.stellion.& tit.si mens.fal.mod.dix. ex quibus multa colliges.

42 Et † generaliter dicendum est,iisdem pęnis proxenetas in delictis & in illicitis interuenientes puniendos esse quibus principales,& hos tñ casus excipiendos esse, in quibus aliter lege expresse cautum apparet,vt in l.vni.in § pęnas.C.de rap.virgi.mouent me l.fi.ff.de proxene.& c.primum de testi.lib.6. vbi Geminianus & Philip.Franc.notarunt.Item rationes & quæ plenius hac eadem parte retuli.versi.solent plerunq; &c. præsertim nu. 36.Et his addes quæ scripsit Bar.in l.is qui opem.ff.de fur.sub nume.5.Dec.post alios in c.j.de off.deleg.nume.23.& sequen. numeris,& præsertim in versi.Quartò limitatur. Feli. in c. sicut dignum.præcipue sub num.6.de homicid. Sali.in d.l. raptores. & Mar.in pract.in §.constante.sub num. 55.& quæ scripsi in tract. de decocto.in 2.parte vltimæ par.nume. 8. & seq. numeris. Pau. Girl.in tract.de pęnis omni coit.versi.10.nunc est videndum ꝑ totam quæstionem,& maximè nume. 20. Quibus adiiciendum est,quod Ludouic.Roman.in singu.suis scriptum reliquit. Is. n. sing.22.proxeneta illicitorum contractuum &c. ait proxenetã illicitorum contractuum honore personæ,& dignitate, & officio priuari seu dispoliari,citat c.non liceat Papæ.12.q.2.& addit, si laicus est,debet pęna excõicationis infringi, si clericus à proprio gradu deponi, cap. si quis episcopus. j. q.j.& subiicit id memoria tenendum esse tanquam quotidianum, refert ac probat Berthachi.in suo repertorio,in verbo proxeneta,in l.iustissimę in §.proponitur.in fi.ff.de ædil.edict.Sed illud huic rei annotandum est,relatos textus in singularibus casibus loqui, id autẽ generaliter, & perpetuò verum esse non probo, & videbis Geminia.in d.c.non liceat.inquit enim in tertio notabili.Nota pęnam alienantis prędicta bona;quia deponitur,concordan.cap. Apostolicis.supra ea.& similiter proxeneta, quod etiã animaduertit Io.Bern.in sua pract.crim.cano.capite 51. clericus proxeneta quod si libet legito.

43 Cogendi † sunt & proxenetæ libros, quos officii ratione cõfecerint partibus edere, & in quibus conuentiones scribunt. Aequũ enim est:vt id quod mei causa confecit proxeneta,meũ quodammodo instrumentum mihi edi.l.prætor ait.ff. de eden. officium enim proxenetæ quasi publicam habet causam.Et hic principalis eorũ opera est, vt diligenter negocium conscribãt. l.argentarius. ff. de edend. Et ex cõsuetudine quæ in Patria mea viget & ferè vbiq; libros habent proxenetæ, & conuentionum, vel expresse,vel tacitæ ratione consuetudinis partibus mandantibus libros conficiunt. Vnde conuentiones ad cõtrahentes ꝑtinere videntur, quasi tractauerint seu scripserint ipsis mandantibus.l.si quis ex argentariis.in §.pertinere.ff.eodem de eden. & facit.l.quædam.eodem titu.vbi Bart.declarat,quõ petẽda sit editio.Item tex.in l.vel vniuersorum.ff.de pignorat.act.l.Titianus. quod cum eod. l.fi.C.de fideiuss.& vide Bald.in l.j.in 3.col.C.de eden. vbi iuris interpretes plenius scribunt, & in c. j. de proba. præsertim Feli.& Dec.Soci.in tract.fal.fall.112.nume.11. Cardi. Ruy.in consi.33.in 2.col.vol.4. Quia in hac causa &c. Quod admittendum est, vbi lege municipali, vel cõsuetudine libris proxenetarum aliqua fides habetur, & ſm ea quæ in seq.par.dicam versi. Apud Bertach. vel vbi versamur in casibus enumeratis in eadem parte in ead.q.Ad proxeneta in negocio, in quo interuenit, possit esse testis. Edenda autẽ sunt omnia ad partes pertinẽtia. Nec Proxeneta edere videtur, si totam conuentionem non edit. Edi ergo debet conuentio à capite. Nam conuentio nisi à capite inspiciatur, intelligi non potest, sed non totum contrahẽtibus codicem conuentionum totasq; membranas seu paginas inspiciendi describendiq; potestas fiat, sed ea sola cõuentio tractata inspiciatur, & describatur l.j.§. edenda. lege argentarius §. edi. autem.ff.de eden. Sed & si plures proxenetæ sint †

44 nihil cõ prohibet plures in negocio interuenire, omnes ad editionem compelluntur. Quid enim si humilis, & deploratus vnus edit, vt dubitare quis merito de fide editionis possit? Oẽs ergo edere debent, aut vnius editionis subscribere l.si quis.§.cogetur.ff.eo.

Quarta pars quæstionum.

SVMMARIVM.

1 *Dolus proxenetæ non reddit contractum ipso iure nullum.*
2 *Dolus contrahentium si bonæ fidei contractui causam dedit, vitiat contractum, si modo circumuentus voluerit & petierit.*
3 *Dolum alterius alii obesse est iniquissimum.*

NVnc, vt in initio pollciti sumus, ad quæstiones transeamus, quæ (ni fallor) tractatum nostrum vberiorem, & fertiliorem reddent. Diximus paulo superius proxenetam de dolo teneri, commodissimè igitur quærit

1 primum. Num † dolus proxenetæ reddat contractum ipso iure nullum: & quia alterius circumuentio alii non præbet actionẽ, vt in regula alterius. de regulis iuris, nullũ reddere videbatur, quod & Accursius in eadem Regula notauit, & Alber.in l.2.ff.

2 de proxene. Diuersa tñ sententia obtinuit: † vt mediatoris dolus contractum non vitiet, sed contrahentium si bonæ fidei contractus causam dedit, modo circumuentus voluerit, & petierit, vt declarat Ang.in l.si quis aliam §.sed & si quis.ff.de solu.& Pau. Castr.in consi.295.Si dicta pignora col.j.lib.2.& probat alios referendo And.Tiraquel.in l.si vnquam.C.de reuocan.donatio. in verbo Reuertatur.num.16.& Ias.in §. Actionum. nume 41.

3 & sequen.insti.de actio.Iniquissimum † enim est, dolus alterius alii obesse, l.si procurator.ff.de doli exceptione, l.iniquissimum. ff.de iur.& facti ignorat.l.in summa in §.emptor.ff. de peculio, & notauit Accur.in l.eleganter.ff.de dolo, vbi Bart. Bal.& Raphael probant, & Ias. vbi supra num. 44. & idem Accursius notat in l.2.quę est vltima in ver.si dolo.C.de fideiussturo. De dolo tamen contra proxenetam agi posse nemo negat, vt no.in d. l.eleganter, & scripsit Alber.in citata regula alterius. in qua pone seu finge casum, vt Decius ibidem scripsit, & Hiero Cagno. non improbat eodẽ in loco, & his addes l.2. ff. de proxe. & quæ in superioribus diximus, & sequenti quæstione dicemus.

SVMMARIVM.

1 *Emptor an teneatur ex dolo commisso à proxeneta.*
2 *Dolus si fuit commissus per proxenetam, & emptorem, & dedit causam cõtractui, prius emptor conueniendus est de dolo, & in subsidium Proxeneta tenetur.*
3 *Dolus qui dedit causam contractui, & fuit commissus per proxenetam tantùm, & emptor non fuit particeps, contra proxenetam prius agitur, & co non existente soluendo contra emptorem.*
4 *Dolo proprio vel quis lucrum facere non debet, ita ex alieno dolo lucrari non debet.*
5 *Compromissum si factum sit in arbitrium seu arbitratorem, & conuenit stare laudo siue æquo, siue iniquo, & si dolus arbitri arguatur, quod contra cõpromittentem agi de reductione non possit, sed contra arbitrum, vel arbitratorem agendum sit de dolo suo, nisi in subsidium.*
6 *Emptor an ex clausula, si qua mihi iusta causa, propter dolum proxenetæ teneatur restituto pretio ad rem venditam reddendam.*
7 *Actio quod metus causa est in rem scripta est, & ideo non quæritur, an is qui cõuenitur an alius metum fecerit.*
8 *Dolus si incidit in contractum, purgatur per actionem ex eo contractu descendentem, & ideo proxeneta, qui interuenit, non potest conueniri nisi in subsidium.*
9 *Dolus dicitur dare causam contractui, quando non erat aliàs contracturus, nisi dolo foret inductus ad contrahendum. Incidit in contractum, quando aliàs erat contracturus, sed deceptus fuit in pretio, vel similibus.*

1 INcurrit hic illa quæstio, an † ex dolo commisso à proxeneta emptor venditori teneatur, quam plenius Pyleum disputasse Albericus refert in l.2.ff.de proxen. in quæstionibus suis q.28. In qua re cum Pyleum nunquam legissem, neque ab eo scripta relata vidissem, forte fortuna (vt inter amicos) in sermones

sermones incidi cum Iurisconsultissimo viro : & mei amicissimo Vincentio Portico Lucensi, is enim antiquitatis amicus veterum iuris interpretum, & nomina, & scripta studet resurgere,& Chiriacum ciuem meum imitatur, qui cum totam Europam partemq; Asiæ, & Affricæ peragrasset describendarũ atq; effingẽdarum antiquitatum causam, interrogareturq;, quid nã ageret, quidve consilij esset. Do (inquit) operam, vt mortui reuiuiscant, & qui ex Pylei quæstionibus quas in antiquis membranis habet,& imprimendas vigilat, quæstionẽ hanc bona fide descriptam manu propria, vt nostri dicunt, & rectius manu sua transmisit, quam placet (vt scripsit) ad verbum referre.

Quæstio Pylei. XXVIII.

2 QVæritur, vtrum † teneatur emptor venditori nominẽ doli commissi à mediatore. Proponitur actio ex vendito, ꝙ teneatur, si quidem talis emptor ex dolo minoris, ergo ex dolo mediatoris, vt ff.si mens. fal. mod. dixer.l.3.§.j.Pone nemo debet cum iactura locupletari aliena, ergo nec emptor à iactura venditoris, arg.ff.de iur. do. l. mater. Item maximè cum dolus alterius alteri non prodesse, vel obesse debeat, vt ff.deposit.l.si quis inficiatus.in fi.& ff.pro suo.si Ancillam.& ff.de acq.rer.do.Pompo.Item quia nil interesse debet à quo dolus commissus sit in hac venditione, sed an sit commissus, vt ff.quod met. cau. l. si cum exceptione.§. in hac. Nam & aliàs non interest, quis commisserit, nimirum licèt aliàs dari nõ deberet, datur tñ : quia ex dolo aliquid ad eum peruenit. arg ff. qñ ex fact.tut.l.dolus.& in hæredem.ff. quod vi aut clam. Item alia ratione emptor conuenitur fortiori.s. quia tunc dolo vr̃ facere, cum sciens dolo acquisitum mediatoris nõ restituit, licèt nihil ab initio dolo fecerit, arg ff.de acq.rer.dom.Pompo.ff.depo.si quis inficiatus.& ff.pro suo.si ancillam. pone nihil interesse, vtrum ab initio fuerit conscius, & doli particeps, an postea, vt ff.de tribu.l.illud.§.j.de petit.hære. sed & si.§.de eo. quapropter ex dolo suo potius committitur q̃ alterius, est quoq; ratio fortior, quæ ad condemnationis laqueum emptorem adducit. Itẽ quia dolum mediatoris suo quoq; nomine commissum ratum habere conuincitur, quando sciens dolosè factum non rescindit, immo defendit, arg.est de admini.tut.l.vlt.C.de impen.fine. & C.ad Maced. si filius. quamobrem quod ab initio fieri mandasset exigit, vt ff.de vi & vi arm.l.j.§.quoties. & l. idem est. & ff. quod quisque iu.l.3.§.j.

Quod non teneatur hoc modo vr̃ probari : quia si quis velit aliquem propter dolum cõuenire, probare debet de dolo eius quem conuenerit factum, vt ff.de doli excep.l.2.& C. de rescin. ven.l.dolus, Nempe ad emptorem conueniendũ non dolus vel scientia mediatoris, sed ipsius spectatur, vt ff.de lib.cau.in seruo. & ff.de tab. exhib. si sint. & non procurator minorum 3. pro te allegasti.dicit emptor, delicta suos debent tenere auctores, nec alter pro delicto alterius debet plecti, vel inquietari: vt C.de pę. sancimus.& C.ne vxor pro mar.l. j. Item cum habes quem possis cõuenire de dolo sine me possessore conuenire non debes, arg.de doli except. l. & eleg.§.j.& ff.de eo per quem fac. ex hoc. Nempe licèt tu deceptus sis, si modice, me conuenire non poteris; licet enim contrahentibus se inùcem circunuenire naturaliter, vt ff.de min.l.in causæ.§.vlt.& §.Pomponius.

Solutio.

IN primis potest distingui, vtrũ emptoris dolus latuerit mediatorem, an certus fuerit, in primo casu absoluitur, in 2.arguitur, vt ff.de noxa.act. l.2.Item aliter refert. vtrum ex dolo Mediatoris aliquid peruenerit ad emptorem. An non, vt si peruenerit, in id damnetur, si non absoluatur, arg.de trib.l.3.& ff.de dol.excep.l.4.& ff.quod met.cau.quod diximus, sed & aliter potest distingui. s. vtrum mediator qui dolũ adhibuit sit soluendo. An non, si soluendo, non teneatur emptor, si non, teneatur, arg.ff.mand.si procurat.de insti.l.j.& 2.& C.si vend. pig. ag.l. j.& 3.Item adhuc potest interesse, qui mediatorem adhibuerit, vtrum emptor, an venditor, an vterq; vel neuter, sed ex casu aduenerit, si emptor, cõuenitur omnino, siue ad eum peruenerit, siue non: duntamen absit aliquid venditori : quia imprudenter elegit, argu.ff.de nego. gest. at qui natura.§.vlt.& ff.ad l.aqui.l.si seruus.§.si furnum.& ff.de custo.reo.l.nõ est.ff.si men. fal. mod. dix.l.2.si venditor, omnino non teneatur emptor: quia sibi debet imputare vẽditor, ꝙ talem adhibuerit, nisi emptor dolo participatus fuerit, nisi forte in subsidium. s.cum mediator non est soluendo, & aliquid ad emptorem peruenit: vt ff.commo. eum qui. Si verò vterq;, vel neuter lucrum ab emptore extorqueret. ff.de præscrip.ver.l.gratuitã. §.j. Hæc Pyleus in suprascripta verba, qui docte quidem & breuiter scripsit more veterum iuris interpretum, sed qm̃ in solutio quæstionis aliquantisper vagari videbatur, nec in omnibus eius distinctionibus acquiescendum esse. Mihi non improbe & forsan ex mente legum distinguendum vt sequitur visum est. Aut dolus fuit admissus per proxenetam & emptorem, interuenitq; in hoc ipso, vt venderet, idest contractui causam dedit, & emptor tenetur, priusq; emptor cõueniẽdus est: quoniam ad eum negocium principaliter spectat, & in subsidium, si emptor scilicet soluendo non sit, contra proxenetam agi poterit l.& eleganter.vbi Bar.sub nume.2.ff.de do-

3 lo, citat in argumen. in ea.l.§.si quadrupes. & § si dolum † si verò dolus, qui causam contractui dedit, per proxenetam tñ admissus fuit, emptorq; non, contra Proxenetam agendum erit, vt in antecedenti parte dixi. Planè si proxeneta soluendo non

4 sit, contra emptorem agi poterit, qui ex dolo lucrũ sensit † ne propter dolum alienum lucrum faciat, & venditor damno afficiatur l.fi.§.j.ff.de eo per quem factum erit & facit in arg l.si procurator.ff.mand.l.dolus.ff qñ ex facto tut.ff.de instit.l.j & 2.Idq; sensisse vr̃ Alber.in d.l.eleganter.sub nume. 10. & sicut ex dolo & circunuentione propria nihil consequi quisquam debet. l.fi. cum Gl.ff.de dolo, malitia enim sua vllis lucrosa esse non debet l.j.ff.de dolo, ita ex dolo & circunuentione aliena lucrum quis facere non debet. Et hæc sententia confirmatur ex his, quæ Rapha.Fulg.scripsit in l.si duobus.& in l.si mensor ff. si mensor fal. mo.dix.Illic enim ita scriptum est, sed mihi vr̃ facere hęc Gl.mi

5 rabiliter ad quotidianas quæstiones † vt si factũ sit compromissum in arbitrum seu arbitratorem, & conuenit stare sententiæ seu laudo siue æquo siue iniquo non prosit, qui se dicit læsum contra secum compromittẽtem de reductione, etiam si dolus arbitri arguatur, agere, sed debeat tñ contra arbitratorẽ vel arbitrum ex dolo suo actionem instituere, hæc nanque actio dolum dũtaxat mensoris coercet, supra eod.l.j.§.hæc actio, de qua re nunc tractare hoc loco non conuenit, sed Doctores tradiderunt.C.de Arb.l.j.& de cont.empt.l.fi.vbi Bal.& per Bart. ff.pro socio.l.si societatem.ver.Arbitrorum, nec allegatur hæc glo.& per Canonistas de iureiur.c.quintauallis.æquum tñ videtur, glosam istam, etiam si vera sit, limitari, nisi in subsidium: cum arbiter, vel arbitrator non foret soluendo : tũc enim aduersus eum, qui ex alieno dolo lucrum cũ alterius detrimento sentiret, succurrendum foret, vt supra de eo per quem fact.erit l.fi.in princ. speciali tñ nota dignum est ꝙ prius oporteat arbitrum excuti : Hactenus ille in suprascripta verba, quem placuit ad verbum referre confirmandæ sententiæ nostræ gratia, nec aliter de relata quæstione Raphaelis differere, & cõsiderãda sunt Accursii verba à Raphaele relata, & his illud est adiiciẽdũ, ꝙ idem Raphael in dictam l.& eleganter. tentauit in hac eadẽ facti specie ipsum

6 emptorẽ † ex clausula si qua mihi iusta causa &c. restituto pretio ad reddendum rem venditam teneri, quod non insubtiliter quibusdam rationibus conatur probare, quem legito, cuius sententiæ aduersantur ꝑdicta.& l.iniquissimum.ff.de iu.& fac.igno. ac aliæ in superiori quæstione relatæ, cuius emptori ex ipsa emptione sine fraude sua sit acquisitum. Non negat tamen idẽ Rapha.à frequentioribus receptũ vt supra.Est & aliud huic rei annotandum, ꝙ relatæ distinctionis non refragatur l. si cum exceptione.in §.in hac.citata à Pyleo, vbi legitur in illa exceptione non quæri, vtrum is qui conuenitur an alius metum fecerit, sufficere enim hoc docere, metum esse illatum. Nam actio quod metus causa in rem scripta est: vt inquit Iurisconsultus in l. metum.in §.fi.ff.eo.tit.quod met.cau. de quo vide quid Emil. Ferr. senserit opin.lib.7.c.20.Ideo metus vnius nocet oĩbus, ad quos commodum peruenit ex metu, sed actio de dolo personalis est meritò personam committentem dolum non egreditur, & ita respondet Bar.in d.l.& eleganter.in fi.primæ col.& seq.& his addes quæ scripsit Dec.in consi.42.nu.6.& Aym.in consi.120.confirmando opinionem &c.Et in consi.252.Responsiones ad dubia &c.quem si libet legito, vagatur enim contra morem suum

7 paulisper. Sed vt vnde diuerteram redeam, si † verò dolus incidit in contractum: quia purgatur per actionem descendentem ex eo contractu, impedit oriri actionem de dolo, quæ datur, si alia actio non sit l.j.& d.l.& eleganter. ff.de dolo. Ideo proxeneta, ad quem negocium principaliter non spectat, nõ poterit cõueniri nec ex contractu: quia non contraxit, nec ex dolo : quia alia competit. Idq; sensisse videtur Bar. in eadem l. & elegãter. col.2.qui subiicit, nisi forte in subsidiũ, vt supra l.proxima & ea. l.§.si quadruplex.quod & memoria tenendum inquit, & ꝙ subdubitans dixit Bar.clare meo quidẽ iudicio probatur in l.si duobus.in §.j.ff.si men.fal.mod. dix. Verba autem iuriscõ.talia sunt. Si emptor plus dederit venditori propter renunciationem ; qa condicere potest, quod plus dederit, agi cum mensore non posse. Nihil enim emptoris interest, cum possit condicere, nisi soluendo venditor non fuerit: tunc enim mensor tenebitur, sed si venditor maiorem modum tradiderit fraudatus à mensore, cõsequenter dicit Pompo. non esse actione aduersus mensorem : quia est ex vendito actio aduersus emptorẽ, nisi & hic emptor soluendo non sit. Hactenus iurisc. clare ergo probatur, si dolus in contractum incidit, actionem ex eo contractu purgari, & si emptor soluendo non sit, contra proxenetam, qui fraudem cõmisit, agendum esse, & notandum est: quia variis & diuersis modis plerunq; cõtingit fraudulenta renunciatione atq; suasione proxenetæ emptorem integrum pretium non soluere. Soluit nanq; pretiũ persæpe, & in numerata pecunia, & mercibus, valore earundem certis modis constituto. Et qm̃ meminimus de dolo dante causam contractui, & de dolo qui incidit in contractum, placet adiicere, quod Alb.declarando inquit in d.l.& eleganter.

9 ganter. num. 7. Dolus † ait dat cauſam contractui, qñ non erat aliàs contracturus, niſi dolo foret inductus ad contrahendum, incidit autem in contractum, quando aliàs erat contracturus, ſed deceptus fuit in pretio, vel ſimilibus dolo malo. Et circa alia ad materiam propoſitam pertinentia confugiendum eſt ad dictam leg. & eleganter, & ſcripta à Doctoribus ibidem, & in dolo ſtipulatoris ad l. ſi quis cum aliter. ff. de verb. obl. In dolo verò promiſſoris ad l. ſi id quod aurũ. eo. tit. & commentarios Doctorum in citatis legibus, & in §. actionum. inſti. de act.

SVMMARIVM.

1 *Proxeneta matrimonij ſi dixit, mulierem formoſam nullumq́, animi vitium habere ſi reperiatur deformis, vel animi vitia appareant, an teneatur de dolo? Matrimonium enim ſeparari nequit.*
2 *Proxeneta in dubio præſumitur in dolo, & hoc genus hominum in mẽdacio.*
3 *Matrimonium ſi contraxi cum Berta: quia eius pater animo non ſeruandi aſſeuerauit eam hæredem inſtituturum cum alijs filiabus, ſi non fecit, matrimonium non vitiatur, & mihi qui credidi non eſt aliter conſultum.*
4 *Matrimonium non eſt nullum ſi dolus dedit cauſam.*

DIximus in ſecunda parte, verſi. & conſequenter, num. 15. & in matrimoniis contrahendis & poſſe & ſolere proxenetas interuenire, vnde quæritur apud Ver. in l. j. in §. aiunt ædiles. num. 26. ff. de ædil. edic. proxene-1 ta † vt ad matrimonium contrahendum Sempronium cũ Berta indiceret, dixit Bertam egregia forma eſſe, integra ętate, colorem verum, corpus ſolidum, & ſucci plenum habere, nullumq́; morbum in corpore, aut animi vitium, deinde, vel animi vitia apparuere, vel deformis reperta eſt, an teneatur proxeneta, matrimonium enim ſeparari non poſſe, certi iuris eſt propter huiuſmodi (vt ait) errores: quos enim Deus coniunxit, homo non ſeparet. 29. q. j. §. j. & notat Io. And. in ſumma quarti libri, in c. impedimenta in § fortunæ, & ait. vr̃ teneri, certiorem nanq; facere debebat quid morbi vitiive in Berta eſſet l. j. in princ. eo. tit. ff. de ædil. edic. & non ad temerariam aſſertionem deuenire, pro qua ſententia citat textum in l. iuſtiſſimè. § j. ff. eo. Contra ſubdit facere l. 2. ff. de proxe. vbi dr̃, ſi proxeneta rem laudet, non tenetur, putat igitur diſtinguendum. An proxeneta dolo caruerit, & nõ teneatur, aut dolum & calliditatem admiſerit, & actione de dolo teneatur, d. l. 2. in fi. vbi caſus, & probatur in d. l. & eleganter. in fi. cum l. ſeq. ff. de dolo, cum ſimilibus citatis ab Accurſio in 2 d. l. 2. in fi. & addit † in re dubia præſumẽdum in dolo fuiſſe, huiuſmodi nanq; genus hominum mendax, citat dictam l. iuſtiſſimè. in § j. ego autem in propoſita quæſtione diſtinguendum & reſpondendum ſentio vt ſupra in tertia parte dixi verſi. deniq;, num. 7. & ſequentibus numeris, & illinc aſſumes, quæ ad hanc quæſtionem pertinẽt: Sed & addes, quod in quotidiana quęſtione inquit Bal. in l. cum Archimedoram. num. 10. & ſeq. C. vt in 3 poſſes. l. ſi † Titius non animo ſeruandi ſe filiam hæredem inſtituturum vna cum aliis filiabus aſſeuerauit, meq; hoc modo ad contrahendum matrimonium cum ea induxit, ſi non fecit, matrimonium non vitiari. An autem mihi aliquo remedio conſuli poſſit, tandem verius eſſe ait, me ſtultum, qui ita contraxerim, & mihi imputandum, pari ratione & forſan fortiori aſcribẽdũ culpæ eſt ei, qui proxenetæ laudanti fidem habuerit, horum enĩ ingenium ad mendacia procliue eſt. Et hoc admonendi gratia placuit annotaſſe, nõ autem ꝙ ea quæ in tertia parte dixi immutanda cenſuerim. Deniq; relatam Veronenſis ſentẽtiam annotatam & non improbatam legi apud commentarios Iaſo. in §. actionum. ſub num. 44. lit. A. Inſti. de act. In quo loco & ſub nu-4 me. 37. Idẽ Iaſ. ſcripſit, ſi † dolus dederit cauſam matrimonio, matrimonium non eſſe nullum, de quo Accur. in l. à Diuo Pio. ff. de ritu nup. Gl. & Doctores in c. cum dilectus. quod met. cau. & in c. cum dilecti. de empt. & vend. notauit Abb. ſub num. 7. & apud eum etiam legitur, & adde bonum tex. 29. q. j. circa princ. Nico. Euer. in libello qui inſcribitur, centum modi arg. loco 53. A matrimonio carnali ad ſpirituale.

SVMMARIVM.

1 *Emptori an ſit reſtituenda pecunia, quam in proxenetis erogauit, ſi res vendita redhibetur.*
2 *Proxenetæ ſi decem dedi, vt equum mihi vendi procuraret: & operula ſua fuerit venditus ſi tanquam morboſus aut vitioſus fuerit redditus, nõ poſſum repetere decem quæ proxenetæ, niſi in dolo fuerit proxeneta,*

1 ITem quæritur † ſi res vendita redhibetur, num emptori reſtituenda ſit pecunia, quam in proxenetis erogauit? Et frequentioribus placuit, ſiquidem ſponte dedit emptor, à vẽditore non recipiat. Si verò ex voluntate venditoris dederit recipiat. Cum enim ex partium voluntate proxeneta interuenit, & proxeneticum ſoluitur, æquitas ſuggerit, cum res vendita redhibetur reddi, idq́; ſenſit Accur. in l. debet. ff. de ædil. edi. & in l. illud. in §. condemnatio. eo. titu. & Iuriſconſul. ſenſiſſe vr̃, dum inquit. Debet autem recipere pecuniam, quam dedit, vel ſi quid acceſſionis nomine dederit, dari autem non id ſolum accipimus, quod numeratur venditori pretium & vſuras eius, ſed & ſi quid emptionis cauſam erogatum eſt, hoc autem ita demũ deducitur, ſi ex voluntate venditoris datur, cæterum ſi quid ſua ſponte datum eſſe proponatur, non imputabitur; neq; enim debet quod quis ſuo arbitrio dedit à venditore exigere. In qua l. Accur. in verbo erogatum, exponendo inquit, ideſt mediatori; quia forte venditor dixit emptori, non tibi vendam niſi per talem hominem. Tu enim da de tuo, & ipſe nos conueniet, & in eo. loco Bar. in propoſita quæſtione ait, aut ſponte emptor dedit, & non repetit, aut ex neceſſitate, & repetit, neceſſariò autem debetur proxeneticum: cum ex partium volũtate proxe. in emptione interuenit, & Accur. ſententiam, & Ang. & Odof. ab eo relatus, & Vero. in eadem lege probarunt, & commendat Acc. Bal. ibidem, nec moueat, ꝙ Ang. Ar. in § duplum. col. pen. verſi. & dr̃ redhibitoria & c. inſtit. de act. ſimpliciter ſcripſerit, emptorem recuperare id quod datum eſt proxe. vt animaduertit And. Tiraq. in com. de vtroq; ret. §. 29. gl. 4. nu. 10. is enim citat legem ædiles etiam. in §. fi. cum l. ſeq. & in l. debet. quæ ſequitur, à iuriſc. fit relata diſtinctio, aut emptor ſponte dedit, aut ex voluntate venditoris dedit, vnde ſequitur Ang. Aret. ſecundùm relatam diſtinctionem ſenſiſſe, iuris nanq; interpretes intelliguntur ſm iura ab eis citata l. non ſolùm §. liberationis verba. ff. die lib. leg. vbi Bart. & ſanè relata diſtinctio rationabilis eſt, nec hæc hinc omittendum quod Mar. Fanen. inquit in l. j. ff. de condi. cau. dat 2 is enim arg. illius legis in fi. (vt Albericus refert) putabat, ſi † cũ quendam equum velle emere proxenetæ decem dedi, vt mihi eundem equum vendi procuraret, & opera ſua fuerit venditus, ſi vitioſus, ſeu morboſus eſt equus, & propterea redhibitus decem, quæ proxenetæ dedi me poſſe repetere, quod verũ non eſſe ex prædictis liquet: id enim quod proxenetæ datum eſt proptes operulam ſuã & miniſterium adhibitum repeti nequit, qđ & Iaſ. eodẽ in loco animaduertit, planè ſi proxenetæ dolus interueniſſet ſm ea quæ in antecedenti parte diximus actione de dolo poſſem recuperare, & hoc caſu Mar. Fan. & Alb. ſententia admittenda eſſet, & his adde q̃ dixi paulo ſuperius ver. incurrit.

SVMMARIVM.

1 *Conſanguineus vigore legis municipalis vel conſuetudinis retrahens rem vẽditam, quid de proxenetico.*

1 COnſanguineus † ſi vegore legis municipalis aut cõſuetudinis retrahit rem vẽditam, num teneatur reſtituere emptori quod in proxenetis erogauit.

Incurrit hic ſimilis quæſtio, in pleriſq; locis conſanguineus intra certum tempus ius habet retrahendi ſeu reuocandi rem vẽditam, Num quod ab emptore proxenetis datum eſt, reſtituendum ſit à conſanguineo retrahente, & ex his quæ proximè diximus reſpondendũ videtur: ſcilicet ſi voluntate & cõſenſu venditoris emptor proxenetæ dederit reſtituatur tanquã pars pretii: id enim emptionis cauſa erogauit, cõtra verò ſi ſpõte dederit d. l. debent. & hanc quæſtionem And. Tiraq. inter recentiores non leuis iuris interpres tractauit in relato loco ſub num. 8. referendo Ang. Are. qui abſq; diſtinctione reſtituẽdum innuiſſe videbatur, ſed Angelum (vt diximus) ſecundum relatã diſtinctionem ſenſiſſe credendum eſt, & his addes quæ in calce ſequentis quæſtionis dicam.

SVMMARIVM.

1 *Statutum dicens de pretio rei venditæ gabellam ſolui, quomodo intelligatur.*

1 STatutum † dicens de pretio rei venditæ gabellã ſolui, ꝙ intelligatur deducto eo quod in proxenetis eſt erogatum.

Res tanti videtur vendita, quanti apud venditorẽ remanet.

SVMMARIVM.

1 *Lege municipali cauetur, de pretio rei venditæ gabella ſoluatur ſex denariorum pro libra, quod intelligatur pretium.*

1 QVæro † lege municipali cauetur, de pretio rei venditæ gabella ſoluatur ſex denariorum pro libra ſi centum quis rem vendiderit, vendicationis tamẽ cauſa viginti erogauerit in proxenetis & proclamationibus, nũ deducendum ſit quod eſt impenſum, ita vt pro octuaginta tantum non autem cẽtum ſoluatur vectigal. Bar. in l. ſed ſi hoc in §. quidam. ff. de condi. & demonſt. putabat & rectè referre quomodo legis verba concepta ſint: & ſi quidem lex in hæc verba ſe habeat. vectigal ſolui de pretio recepto à venditore, pretium intelligi non id quod ab emptore datum eſt, ſed quod apud vẽditorem remanet, & cõſequẽter deducto ꝓxenetico pro octuaginta tm̃ ſoluetur. Idem viris eſt, ſi ſimpliciter caueatur, gabellã ſolui pro pretio rei: pretium enim intelligitur deducto eo quod explicandæ venditionis cauſa eſt erogatum. C. de iu. deli. l. ſcimus. §. in computatione. ff. ad l. fa. l. quãtitas. Si uerò uerba legis ſe habent, gabellam ſolui pro pretio, quo quis uendidiſſet, contra: hoc enim caſu pro toto pretio ſoluẽdum eſt, uerũ eſt enim centum uendidiſſe, idem eſt, ſi verba legis ita ſcripta ſint pro pretio quo res ſit uendita eadem ratione, & hanc Bart. ſententiam eodem in loco Pau. Caſt. probat, & eorum quæ ante diximus illa ratio redditur, quia tanti res uidetur uendita quanti apud uẽditorem remanſerit, & conſequenter deductis expenſis in proxenetis,

xenetis, & proclamationibus, & ideo ſenſit etiam Accur. in l. ꝑ diuerſas. C. manda. in gl. fi. circa medium, & ſñiam Bart. probat Alex. in l. non amplius. ff. de leg. j. vbi reſpondet legi ad veterani. in § j. ff. ad l. falc. & probat Bertach. in tract. de gabel. in 3. memb. octauæ partis prin. num. 45. & Iaſ. in l. fructus. ff. ſol. mat. col. vlt. & idem Iaſ. in l. pen. §. fi. nu 6. ff. de iuriſd. om. iud. & in eadẽ opinione fuerunt & Alex. Fran. Ripa in l. vbi pure. in §. fi. ff. ad ſenatuſc. Trebel. & Imo. ſibi parum conſtans in conſi. 139. Præfatus Symus. num. j. & patet ex his quæ ſcripſit in citato § quidam. hęc improbat And. Tiraq. in commen. de vtroq; retract. §. 15. num. 5. & in §. 29. gl. 4. nu. 9. Verùm diſtinctioni in ſuperiori quæſtione factæ aduerſari eidem videbatur in loco inferiori relato. Sed (ni fallor) non refragatur: tum quia ex ſententia Bar. verba legis municipalis conſideranda ſunt; tũ quia vt eo in loco quod emptor in proxeneticis erogauit, ex voluntate venditoris tanquam pretii partem à conſanguineo retrahente recuperat, ita hic venditor vectigal de pretio ſoluit, quod deducto ꝓxenetico intelligitur. Et cũ ſpõte ſoluit emptor, ſuę imprudentiæ, ac damno verti debet, potuit nanq; præuidere à cõſanguineo rem venditam retrahi ſeu reuocari, argumento. l. ſi putator. ff. ad legem Aquil. & eius quod ſcripſi in tract. de naut. part. 3. num. 26. & facit regula damnum. de reg. iur. in 6. Addo relatos Doctores intelligendos eſſe, ſi venditor proxeneticum ſoluerit proxenetæ, qui miniſterium in venditione accommodauerit, & verè operula ſua defunctus ſit, & conſequẽter proxeneticum debeatur, & ita vt omnis abſit fraus, non autem in eo qui miniſterium verè non præſtiterit.

SVMMARIVM.

1 *Pretio eſt imputandum, quod traditum eſt ab emptore mediatoribus volente venditore, contra ſi ſponte emptor tradiderit, et declaratur lex 2. C. de reſcind. vendi.*

NEc longe abeſt quod Pe. Iac. ſcripſit in tit. de act. ex vẽ. qñ venditor eſt deceptus, & col. 3. ver. eſt notandum & c. vbi loquens in caſu l. 2. C. de reſc. ven. inquit, im-1 putandum † eſſe pretio quod traditũ eſt ab emptore mediatoribus volente vẽditore, contra verò ſi ſponte emptor tradiderit d. l. debet, & refert And. Tiraq. vbi ſup. & ꝓbabile ex præmiſſis mihi etiam videtur & notandum.

SVMMARIVM.

1 *Expenſæ factæ in vendendis rebus hæreditarijs tanquam æs alienum deducũtur, veluti in proxeneticis & ſubhaſtationibus.*
2 *Quantitas patrimonij æſtimatur deducto eo quod explicandarum venditionum cauſa impenditur.*

1 NEc diſſimile eſt, quod ſcripſit Bart. in l. fi. §. in computatione. num. 3. C. de iure deliber. expenſas † neceſſarias in vendendis rebus hæreditariis tanquam æs alienum deduci, veluti expenſæ factæ in ſubhaſtationib. 2 in proxenetis in alliciendo emptores. Quantitas † enim patrimonii deducto etiam eo quicquid explicandarum venditionũ cauſa impeditur æſtimatur l. quantitas. ff. ad legem falc. vbi Bar. & Ang. in proxeneticis idem notarunt, & vide eũdem in l. quoties. eo. tit. & l. vbi pure. in §. fi. ff. ad Senatuſc. Treb. vbi & Franc. Ripa Bar. ſententiam probat.

SVMMARIVM.

1 *Emptor qui interueniente proxeneta emit non impeditur agere redhibitoria.*

1 ET illud in dubium venit † num emptor qui interueniẽte proxeneta emit poſſit agere redhibitoria. & quidam negabant moti leg. i. in §. ſi intelligatur. ff. de ædil. edi. Alber. autem in l. 2. ff. de proxe. contra, nam emptor agit, ſi deceptus eſt, etiam ſi mẽlor inteueniat. ff. ſi mẽ. fal. mod. dixe. l. ſi duobus. §. j. quæ ſententia ſanè rationabilis eſt, & ex mẽte Doctorum, & his addes quæ proximè diximus ver. item quæritur. per totam q.

SVMMARIVM.

1 *Proxenetis duobus in negocio à partibus electis & non conuenientibus de tertij electione non eſt tractandum.*

1 DE illo etiam rectè dubitari poteſt † an duobus proxenetis in negocio à contrahentibus electis & non cõuenientibus iudex tertium eligat. & certi iuris eſt in proxenetis de electione tractandum non eſſe, vt inquit Bal. in c. j. propè finẽ, de inueſti. in mar. fac. quem refert, & ꝓbat Alex. apud Bar. in l. ſi ſocietatem. in §. arbitrorum. ſub num. 22. in additione magna, litera A. circa finem. ff. pro ſocio. Refert etiam Abb. in capit. ſuſpitionis. num. ſexto, de offic. delega. proxenetæ nanq; interueniunt: vt experiantur, num eorum conſilio, operula, auctoritate partes poſſint componere. l. ſi de meis. in § receppiſſe. ff. de arbi. aliàs initium eſt. idem Pomponius ſcribit, ſi de meis.

SVMMARIVM.

1 *Maritus ſine mandato, vel cum procuratoris mandato non tamen nuncij, nuncij & non procuratoris verba concipiens, verbi gratia, vendis vxori meæ abſenti, nec ſibi nec vxori actionem quærit.*
2 *Procurator in perſona ſua concipit verba, nuncius verò in perſona domini, & ſeq. nu. vide.*
3 *Ratificari non poteſt factum falſi nuncii, & de ratione inferius.*
4 *Proxeneta quomodo concipiat verba & ſi dicat. vendis Titio, & Reſp. vendo, neutri datur actio. Dominium tamen ei acquiritur, cui prius res traditur à domino, ſi proprio nomine recipit.*
5 *Nuncius quomodo verba concipiat, & eius factum an poſſit ratificari, in ſequen. etiam numeris.*
6 *Ratio quare factum falſi nuncij non poſſit ratificari, & ſic factum à procuratore cõtrahẽte vt nuncio, factũ verò falſi procuratoris poſſit ratũ haberi.*
7 *Ex inutili contractu dominium transfertur, quando traditio à contractu præcedenti proficiſcitur etiam de facto.*
8 *Proxeneta non dicitur nuncius alicuius contrahentis volentium contrahere & ideo ſi contrahat vt nuncius vnius, contractus eſt nullus ipſo iure.*

LEgitur in ſingulari l. multum intereſt. C. ſi quis alter. vel ſibi. ſi vir ab initio negocium vxoris gerens comparat nomine ipſius, empti actionem nec ſibi, nec illi quærere, dum enim ſibi non vult, nec illi poteſt, Quæ verba ſecundum gloſam à frequentioribus receptam hunc ſenſum ha-1 bent, ſi † maritus ſine mandato, vel cum procuratoris mandato, non tamen nuncii, nuncii, & non procuratoris verba conceperit, verbi gratia vendis vxori meę abſenti, nec ſibi, nec vxori empti actionem quærere, nec enim valet, quod agitur, cuius rei illa ratio redditur: quia per liberam perſonam non acquiritur alteri, & conſequenter per virum vxori l. ſtipulatio iſta. §. alte-2 ri. ff. de verborum obligatio. & † procurator in perſona ſua debet verba concipere, maritus autem, vel nullum habuit mandatum ad hoc, vel ſi habuit, vt procurator habuit, nõ vt nuncius, exceſſitque fines mandati emendo vt nuncius, non vt procura-3 tor. Nec † factum falſi nuncii ratum haberi poteſt. Iaco. tamen Aretin. tentauit dicere particulam legis relatum in proxeneta 4 ſeu mediatore intelligendam eſſe † qui proxeneta verba concipit & debet concipere hoc modo, vendis Titio, & reſpon. vẽdo, & ex hoc neutri datur actio, nec vni ſcilicet, nec alii, ei tamẽ dominium acquiritur, cui prius res à domino traditur, ſi proprio nomine recipitur.

5 Nuncius † autem verba concipit: vt Matth. c. 26. Magiſter dicit tempus meum prope eſt, apud te facio paſcha cum diſcipulis meis, & ſcripſit per prudentiſſimus vir reſtau. Caſtal. in tracta. de impe. quæſtio. 49. nume. tertio, & propterea interpretandam legem non eſſe: vt ſcilicet maritus verba vt nuncius conceperit; nam factum nuncii poteſt ratum haberi, licèt legitimum non fuerit. l. ſi pœnituit. ff. de diuor. & conſequenter ratum haberi poſſet, ſi procurator quis eſſet, & verba nuncii concepiſſet, nec (inquit) rationem video, quare ſi nuncius procuratoris uerba concipit, non poſſit dño quærere, quemadmodum ſi ab initio fuiſſet procurator acquireret. ff. de action. emptio. l. Iulianus. §. ſi procurator, putabat enim, ſi maritus procurator, ut nuncius emiſſet, ſecuta ratihabitione uxoris perinde eſſet ac ſi à principio mandatum eſſet, emeret ut nuncius, & ideo in proxeneta legem intelligendam eſſe, verùm idem Iacob. Aret. à Iacob. Butr. Alber. Baldo Paulo Caſtren. Angelo, & Salicet. 6 meritò reprehenſus eſt † ratum nanque haberi non poteſt factum à falſo nuncio, & à procuratore contrahente ut nuncio: quia & conſenſus & forma deficiunt, in falſo nanque nuncio (ut inter cæteros non inſubtiliter animaduertit Baldus,) tria deſunt quæ contractui ſubſtantiam tribuunt, ſcilicet perſona, uoluntas, & poteſtas, concipit enim uerba in perſonam, quam nõ refert, uoluntatem annunciat eius, quæ non eſt, in ſe nihil uult, & alii directè non poteſt quęrere, ergo ſequitur omnino impoſſibile, & contra impoſſibile de iure lex non fingit l. talis ſcriptura. ff. de legatis primo, ubi notatur, & uide Alexand. in conſ. 91. nume. tertio, uolumi. quarto. At factum falſi procuratoris, qui in ſua perſona uerba concepit, cum mandatum non haberet, ratum haberi poteſt, ratificatio enim reperit ſubſtantiam ſuper qua fundatur, conſenſum ſcilicet procuratoris, ex quo contractus perficitur. Aſſentitur enim licèt ad alienam utilitatem, unde ualet quod agit, & quæritur domino ſecuta ratihabitione. Sed ut ad rem redeamus, ſcilicet Iacobum Areti. & in hoc ꝙ rationem quare factum à procuratore in forma nuncii, & ſic à falſo nuncio ratum haberi non poſſe non animaduertit, meritò notatus ſit, & in eo, quòd factum à ſe propoſitum legi prædictæ non congrueret. In ipſo tamen facto de proxeneta propoſito, nec à Cyno, nec Alberi. ibidem improbatur, conceditque Bal. ſub nume. quarto, & uerum eſſe affirmat Salice. ſub eo numero uerſiculo. Sed certè & c. ſubdens literæ non conuenire. Ex quibus plura ad rem & materiam pertinentia ſunt notanda. Et illud primum. Si proxeneta quia medius & conciliator (ut plerunque contingit) uerba conciperet ut nuncius, & hoc modo, uendis

uendis Titio absenti, & responderetur uendo, nec sibi quæreret actionem: quia noluit, nec Titio: quia non potuit, & in dominij quæstione ille potior haberetur, cui possessio à domino tradita 7 esset, item consequenter, & illud † ex inutili contractu dominium transferri l. & eleganter ff. de dolo. cuius rei illa ratio redditur, quia traditio à contractu præcedenti proficiscitur de facto, cum igitur tradens putauerit se ex illo contractu teneri, meritò dominium transfert in eum, qui proprio nomine accipit', & consequenter in proxenetam vel Titium l. 3. in §. subtilius. ff. de condict. ob cau. & ff. de conditio. indebit. per totum. Rursus & illud, quod eodem in loco & Bald. & Sali. & Pau. Castren. no- 8 tarunt, proxenetæ † officium in tractando negocia versari, non autem in concludendo, nisi à partibus mãdetur, quod & in prima par. notaui nume. 7. Denique & illud sequitur, quod & singulare esse & notandum inquit Angelus. Is enim in 2. colum. ex præmissis inquit, sequi proxenetam nuncium esse non intelligi alicuius contrahentis seu volentium simul contrahere, & ideo si proxeneta contrahat vt nuncius, illius contractus est nullus ipso iure. Quæ omnia tanquam quotidiana & quodãmodo abdita meo iudicio sunt notanda.

SVMMARIVM.

1. *Proxeneta partibus assentientibus non solum admittitur ad testimonium, verum etiam cogi potest.*
2. *Proxeneta quando vtriusque partis assensu dicit testimonium, stareq; dicto contentæ sunt partes, solus plene probat, & exemplum in chirographis assecurationum.*
3. *Proxeneta partibus dissentientibus ad testimonium non admittitur.*
4. *Proxenetæ altera tantum parte volente testificandi facultas interdicitur, secundũ magis communem & sequen. numeris, & referuntur tres opi. & docto. singulatim in vnaquaque sententia.*
5. *Proxenetæ communiter sunt homines viles, & sperant proxeneticum, vnde commodum percipiunt, & ex his suspecti secundum Bald. & secundum Abb. sunt status infimi.*
6. *Par affectionis causa suspicionem fraudis amouet.*
7. *Proxeneta vel alius vt dicatur testificari volens, & non inuitus, an sit necesse ex actis appareat, quòd volens testificetur.*
8. *Testi fides non habetur deponenti de facto suo, quando ex eo laus aut opprobrium posset ascribi.*
9. *Proxeneta repellitur à testimonio parte opponente: iudex enim ex officio suo non repellit.*
10. *Testis si ex actis constat, quòd poterat repelli: si tamen expresso vel tacito cõsensu partium poterat habilis reddi, iudex ex officio eum non potest repellere, & ratio.*
11. *Iudex qui testibus clare deponentibus fidem habere nequit, ex causa faciat, quæ in actis appareat: vt non teneatur in syndicatu.*
12. *Proxeneta, quòd non admittatur ad probandum matrimonium, & dotem explosa Car. Ruy. sententia, in seq. etiam numeris.*
13. *Matrimonium contractum probatur per filium, patrem, vel matrem.*
14. *Pater & consanguinei admittuntur ad probandum consanguinitatem & affinitatem.*
15. *Verba enunciatiua quæ aliàs non probarent, fauore dotis probant.*
16. *Testis qui admittitur super principali non est reiiciendus in his quæ accedũt.*
17. *Casus excepti non excludunt alios similes casus, in quibus est eadem ratio.*
18. *Matrimonij causa dicitur grauis, & in supplementum probationis iuramentum non defertur, & testes omni exceptione maiores requiruntur.*
19. *Pater ad probandum matrimonium non admittitur, vbi cum sanguine alia qualitas interuenit.*
20. *Parentes ad probandum matrimonium pro filia qua ratione admittantur secundum Alcia.*
21. *Verba enunciatiua non probant matrimonium, vbi de matrimonio principaliter disputatur.*
22. *Proxeneta admittitur in testem altera parte volente in his, quæ ante perfectionem contractus potuissent euenire, licet contractũ prosim., & de ratione.*
23. *Venditor vbi de euictione non tenetur in præcedentibus contractum, & eum non respicientibus potest testificari.*
24. *Proxeneta, quòd sit idoneus testis ad probandum sibi mandatum fuisse ab aliquo, vt inueniat assecuratores.*
25. *Credi an debeat alicui de mandato sibi dato attestanti.*
26. *Arbitro an credatur in eo quod est mandatum.*
27. *Proxeneta est idoneus testis in crimine symoniæ, si ciuiliter agatur, & commodum non sit consecutus, contra verò si emolumentum receperit.*
28. *Proxeneta si criminaliter agatur de symonia; quia socius criminis licèt non muneris repellitur, & fortius vbi emolumentum esset assecutus.*
29. *Declaratio ad c. j. de symo.*
30. *Proxeneta, quod admittatur in crimine symoniæ, si ciuiliter agatur parte altera non assentiente, etiam si proxeneticum fuisset promissum, non tamen traditum.*
31. *Proxeneta admittitur in testem in causa solutionis vsurarum, idque declaratur.*
32. *Probationes leuiores sufficiunt ad probandum contractum vsurariũ propter cauillationes fœneratorum, & artes excogitatas.*
33. *Proxenetæ à publico approbato iurato, & in albo proxenetarum descripto si lege municipali caueatur, fides est habenda.*
34. *Proxeneta verus reijcitur à testimonio altera parte nolente, & qui sit declaratur, non autem qui extrinsecum in negocio præstat ministerium.*
35. *Proxeneta admittitur ad testimonium cessantibus omnibus rationibus prohibitionis à doctoribus consideratis.*
36. *Proxeneta potest esse testis instrumento: quia in instrumento describitur de consensu utriusque partis, & instrumenti fides suspicionem amouet.*
37. *Proxeneta descriptus in testem in instrumento non admittitur ad probandũ ea, quæ in instrumento asseruntur omissa.*
38. *Proxeneta ab extraneo productus à testimonio non repellitur.*

ILla etiam quæstio ventilata est apud plerosque, an proxeneta in negocio, in quo interuenerit, possit esse testis. & quoniam tam veteres quàm recentiores iuris interpretes in diuersas sententias distrahuntur, hoc ordine eundum est, vt singulariter sententias referamus, & restringendo, & ampliando in articulo indifficili complures facti species constituamus. 1 Prima est † proxenetam partibus assentientibus non solum admittendum esse ad testimonium, verum etiam cogendũ. §. quoniam verò in auth. de testib. vbi Accursius, Bart. & Angel. & in hanc sententiam omnes conueniunt: vt ex locis paulò inferius 2 referendis patebit. Hoc amplius, quando † vtriusq; partis assensu dicit testimonium proxeneta, stareq; dicto cõtentæ sunt parte, solus proxeneta plene probat, secundum Lanfranc. in c. quoniam contra. in verbo testium &c. nume. 119. & Soci. Iuniorem in consil. 31. parte secunda nume. 18. & vide Bart. in l. Lucius. in fi. ff. de fideiussorib. Felin. in c. veniens. nume. 22. & sequenti. ff. de testib. Ias. in repeti. l. admonendi. nume. 167. & sequen. ff. de iur. Mar. in singula. 460. Exempli gratia in chirographis fideiussiorum, seu assecurationum mercatores approbãt proxenetã, & dicto eius stare in quibusdam conueniunt: quod nota.

3 Secunda facti species est † partibus dissentientibus proxenetam ad testimonium dicendum non admitti, & si neuter cõsentit, repellendum esse, nulla iuris est quæstio secundum Accur. in citato §. quoniam verò, in versi. quoniam.

Tertiam facti speciem constituendam duxi secundũ crebrio4 rem sententiam † proxenetæ altera tantum parte volente testimonium interdici, id enim à frequentioribus receptum est quibusdam temperamentis, de quibus inferius differemus, sunt & alii summæ auctoritatis viri, qui putant proxenetam altera tantum parte postulãte posse testimonium dicere, inuitum autem ad testimonium perhibendum compelli non posse. Tertii non leues iuris interpretes quasi mediam viam eligentes proxenetã vna duntaxat parte petente non repelli à testimonio dicendo opinantur, quanta verò fides habenda sit religioni iudicãtis cõmitti, referemus ergo vniuscuiusque sententiæ sectatores.

Proxenetam igitur (vt superiori loco diximus) à testimonio repelli altera duntaxat parte volẽte sensit Ac. in §. in his. in ver. adnumeratorem. in auth. de insti. cau. & fide & gloss. in c. si quis episcopus. in verbo mediator. j. q. j. & in c. j. in verbo ciuiliter, de testib. lib. 6. & in c. dilectorũ. de testib. cogen. in glo. j. & in c. Romana. in verbo in testem, de test. lib. 6. & hoc admittendum esse, etiam si nullum commodum consequatur proxeneta. Io. And. Anto. But. & Io. Imo. sensere in d. c. dilectorum, qui subdunt, licèt gloss. in auth. de testib. in §. quoniam verò videatur sensisse, proxenetam inuitum cogi non posse dicere testimonium, nisi vtraque parte volente, si tamen sponte velit inductus ab altera parte possit dicere testimonium, contrarium tamen videtur verius; quoniam ratio reddita à gloss. in d. §. in versic. prohibitionem, ostendit pari modo non admittendum proxenetã, quando sponte vult testimoniũ dicere vno duntaxat ex contrahẽtibus postulante: sicut quando inuitus compellitur; ratio enim quare proxeneta repellatur, illa redditur, commodum scilicet seu lucrum, idest proxeneticum, si negocium perficiatur, & si proxeneticum non receperit, recepturusve non sit, præsumi affectet consumari, & exequi negocium, in quo laborauit firmumque remaneat, neve ei imputetur, ꝙ minus caute se gesserit, & sanè natura nobis ingenuit: vt contractus nostra opera factos, negociaq; a nobis pertractata effectũ sortiri valde appetamus, in qua re quanto ignobiliores, & viliores, tãto magis procliuiores, præcipuè vbi lucri spes refulserit, & in eadem opinione fuerunt, & Ant. But. & nonnulli alii in c. cum à nobis. de testib. vbi Feli. in suis commentariis in fi. inquit, non esse idoneum testem nisi in crimine symoniæ, & vbi de consensu partium inducitur, & ius singulare esse in crimine symoniæ scripsit Arch. in d. c. j. de testib. lib. 6. probat & Bar. in l. omnibus. C. de testib. vbi Sali. inferius referendus, & idem Bar. in l. deferre. in §. iidem decreuerũt. ff. de iure fisc. Alb. in l. nullus. ff. de testib. Imo. in l. si cui legetur. in §. si Titio. ff. de leg. j. & in c. ex literis. de transact. & probat rõnes relatas considerando And. Sicul. in consi. 53. num. 18. illud afferam in medium. vol. j. & huic sententiæ assentitur Abb. in c. licet Heli. num. 16. de symo. & Ang. & Ver. in l. debet. ff. de ædil. edi. Alex. consi. 19. nu. 16. vol. 4. ubi hanc sententiam à frequentioribus receptam ait, & probari in citato c. j. de testib. per locũ à spe-

à speciali, & hunc casum non decidi in textu in d. §. qm̃ verò; & veram hanc sententiam idem Alex. testatur in consi. 128. num. j. vol. 2. & in consi. 154. num. 2. vol. 5. Anto. Butr. in consi. 24. nume. 7. Quæstio hæc. & eleganter Imo. in consi. 134. in causa &c. Ancha. in consi. 331. visis &c. col. 2. Guid. Pap. etiam videtur sensisse in consi. 74. col. pen. sequuntur &c. quem refert ac complures alios Andr. Tiraquel. in commen. de vtroque retra. In verbo præfatio, nume. 26. & idem sentiens inter alios citat Bertran. in consi. 178. viso. col. pen. lib. 2. & in consi. 225. dixeram. lib. 3. vbi doctè, & scienter secundum eum declarat, quomodo proxeneta in materia retractus sit accipiendus, vbi probat glo. in §. quoniam verò. Addo Feli. idem probantem in d. c. dilectorum. in prin. Ias. in l. quoties. in fi. C. de iud. Io. Fer. in prac. in forma iu. test. & gl. in versi. protestante. versi. 9. dixi, &c. Dec. in consi. 133. col. 3. vbi citat Alex. in consi. 150. num. 6. vol. 5. & idem Dec. in consi. 463. in causa &c. num. 12. qui in viro auctoritatis non cõtemnendæ loquitur Car. Ruy. in consi. 34. in princ. vol. 4. vbi in matrimonio & dote restringendum ait, & de quo inferius differemus, & in consi. 99. num. 5. vol. 5. & in consi. 164. nu. 6. vbi complures referendo. & præcipue Alex. & si proxeneta nullum commodum sentiat propter affectionem: tamen repellendum frequentioribus placuisse ait, & loquitur in pluribus mediatoribus: nam si commodum esset assecutus, non admodum esset disputandum propter c. j. de testi. lib. 6. Et hanc sententiam veriorem, & magis cõem etiam si proxeneticũ non receperit probat Soci. Iun. in consi. 12. nu. 17. vol. 2. citat Steph. Aufre. in trac. de reprob. test. in versi. mediator. Io. Crot. in trac. de test. pagina 10. col. 4. ver. 20. quæritur idem sentientes. & Bart. Cassa. in consi. 13. & idem Soci. Iun. probat in consi. 86. nu. 18. vol. j. qui tamẽ Soc. Iun. sibi parum constitit, vt patet in consi. 29. nu. 16. ea. par. 2. & in consi. 31. nu. 18. eo. vol. Emil. Fer. in l. testium. nu. 4. de test. Aym. in consi. 281. in hac causa &c. nu. 4. par. 2. Et hanc sñiam, vt in initio dixi, admittendam puto, me enim iura & auctoritas tantorum virorum ac rationes relatæ magnopere mouẽt, quas & in hanc facti specie cõuenire relati doctores merito animaduerterunt. Est etiam huic rei & illud annotandum, quod elegã5 ter Bal. inquit in consi. 50. vol. 2. illic enim ita scriptum est † proxenetæ cõiter sunt homines viles, & sperant proxeneticum, vnde percipiunt commodum, & ex his duobus simul iunctis lex habet hos suspectos, nisi producantur de consensu vtriusq; partis: vt in c. mediatores. de test. lib. 6. Sed actionẽ absq; proxenetico ad repellendum sufficere superius annotauimus, inquit etiã Abb. Sic. in c. insuper. de test. nu. 10. infimi status esse proxenetas, & lucra consequi ex validitate contractus, de quo vide quæ in 2. par. scripsi sub nu. 10. & seq. Et huic sentẽtiæ receptiori, quæ à quibusdam obiiciuntur non refragari inferius demonstrabo, & videbis quæ infra dicam in 2. temperamento vbi aliorum auctoritates referendo comprobabo.

Qui verò in secunda opinione fuerint, putauerint. s. proxenetam altera tantum parte volente posse testimonium dicere, inuitum autem ad testimonium perhibendum compelli nõ posse, sunt hi, & qui ferè omnes sibi parum constiterunt. Accur. in citato §. qm̃ verò Bar. ibidem, qui subdit illum tex. hãc sñiam ꝓbare, & Azo in sum. idẽ sensisse, & in gl. quæ est in auth. de instr. cau. §. si verò moriatur. ver. ꝙ si adnumeratorem, & quæ dicit ꝓxenetam testimonium dicere vtraq; parte volente non aliter, subaudiendum inuitum, nam volens altera tm̃ parte postulante admittitur, & eodem modo intelligendam gl. in c. si quis episcopus j. q. j. & in eadem opi. est Ang. in citato loco, & vide Iac. Egid. in trac. ad repro. test. nu. 55. qui inseritur inter tract. Bar. & probari hanc sententiam à Doctoribus scripsit Lanfr. in c. qm̃ contra. in verbo testium depositiones num. 119. & veram hãc sententiam inquit Bal. in l. omnibus. nu. 4. C. de testi. vbi Sali. referendo Iac. Belui. idem testatur, & à doctoribus receptum esse, Cor. in consi. 33. num. 27. visa copia &c. vol. 2. vbi saltem procliuior videtur in tertiam sententiam statim referendam Angel. Are. in §. pater. in fi. instit. de testamen. vbi refert Cin. in d. l. omnibus. idem probantem, quem tamen videre poteris, & probari videtur in additio. ad dec. Thol. num. 94. Item fuit quæsitum, an venditor &c. Alex in consi. 186. viso processu. num. 2. vol. 7. qui refert Salice in l. fina. ff. de testib. & in consi. 127. viso processu. in fin. eod. volu. in quo loco commendat Abbatis concordiam de qua paulò inferius differemus, & eandem sententiã plenius probauit Soci. Iun. in consi. 29. nume. 16. par. 2. vbi & Cur. seniorem idem probasse refert, & Andr. Sicul. sequi communem asseruisse in consi. 40. col. 10. versi. octauò, licet ista &c. volu. 3. & simpliciter relatum gl. in d. §. quoniam verò. citat & probat clarissimus Iuriscon. Ioan. Oldr. in trac. testib. rub. 2. Quibus inuitis non denunciatur testimonium, num. 5. & Stepha. Bert. in consi. 225. vol. 3. & consi. 121. vol. j. & idem Soc. probat in consi. 31. nume. 18. ead. par. qui & Alber. refert, si is est, in tract. de teste. §. expedita. num. 31. idem sentiẽtem, is enim scripsit pro hac sententia summam rationem facere. Nam par affectionis causa suspi6 cionem fraudis amouet, lege non solum. in §. j. ff. de ritu nuptia. cum † ergo proxeneta parem affectionem habeat ad contrahentes, admittendus videtur, commodum nanque ab vtraque parte recipit, & subdit huic sententiæ non refragari. capitu. j. de testib. lib. 6. quia loquitur in mediatore criminis, qui est in delicto, & aliàs repellitur, vt subiicit, secus autem est in aliis Proxenetis contractuum perficiendorum, qui nullatenus committunt crimen in contractibus licite perficiendis, & subdit facere l. quoniam liberi. C. de testi. & quia mediator melius, & facilius nouit veritatem contractus, cuius fuerit proxenetam, quàm nouerint alii, ideo admittendum, licet aliàs sit minus idoneus l. cõsensu. C. de repud. Hæc ille Alber. non ille quidem Rosat. vt vulgus putat, sed alius cognomento Moleta, vt scripsit And. Tiraquel. in l. si vnquam. in versic. liberos susceperit. nume. 38. C. de reuocan. donat. & refert Philip. Dec. in cons. 45. An reus. colum. vltima, quibus addes Ancha. & Philip. Franc. in c. j. non semel citato, qui temperant hanc sententiam duobus modis, & in casu dicti capituli. & quando res aliter probari non potest, his nanque casibus proxeneta compelli potest testimonium dicere, & adde quæ paulò inferius dicam sub num. 7. pertinent enim ad hanc sententiam.

Tertia in proposito iuris articulo est sententia Abbatis in c. dilectorum. num. 3. extra de testi. cogen. putauit enim proxenetam altera parte non assentiente admittendum esse ad perhibẽdum testimonium, sed quanta fides habenda sit, iudex considerabit ex circunstantiis, & qualitate scilicet personarum & causæ, quæ sententia summam videtur habere æquitatem, & diuersas sententias conciliare quasi mediam viam Abb. elegerit, & facilius disputando defenderetur, admittendaque est in primo temperamento, de quo paulò inferius sub num. 9. & sequen. & quæ sententia probatur & commendatur ab Alexand. in consi. 127. in fin. volum. 7. vbi circunstantias considerat, commendat etiam Corn. in consil. 33. visa copia. num. 27. vol. 2. qui & rationes affectionis scilicet & proxenetici animaduertit, & vide Socin. iun. qui idem sensisse videtur, licet primoribus (vt aiunt) labris attigerit in consi. 29. nume. 16. volu. 2. & in consi. 31. nume. 18. eod. volu. supra relatis. sed & addes Philip. Franc. in dicto c. j. qui Abbatis concordiam plenius probauit, & subiicit in hæc verba. Non obstat iste textus: quia loquitur de admissione effectuali, vt sic probet: sed in aliis casibus mediator non probabit plene, sed arbitrio iudicis relinquitur l. 3. ff. de testib. & facit Gl. 7 supra in verbo testimonium. Additque † vt Proxeneta vel alius dicatur testificari volens & non inuitus, est necesse in actis appareat, ꝙ volens testificetur, aliàs in dubio præsumeretur deponere inuitus, vt est tex. & ibi Bart. notat in authen. presbyteros. C. de episcop. & cleri. Bald. tamen ibi & in l. alia causa. in fin. C. de his quibus vt indig. tenet contrarium: quia iudicis coactio non præsumitur, vbi quis cogendus non est, immo præsumitur sponte fieri, cum pro iudice præsumatur: vt in c. in præsentia. de rescript. Hactenus ille in suprascripta verba, sed licet relata sententia rationabilis & æqua videatur: non tamen à sententia superiori loco relata tot tantisque legum prudentum verticibus cõprobata recedendum puto. Nec contra dictam sententiam mouere debet ratio Alberici, si is est, quòd par affectionis causa suspicionem amoueat, & cum proxeneticum ab vtraque parte recipiat, propterea admittendus sit. Nam proxeneticum non debetur nisi perfecto negocio, & vt suo loco dicemus, & non est par affectionis ratio, vt ex relata ratione gloss. patet in dicto §. quoniam. Fingeque alteram partem, contractum factum asseuerare, alteram verò negare & proxenetam ab eo qui contractum perfectum affirmat induci. Nec etiam moueat respõsum datum ad c. j. de testi. lib. 6. uidenda sunt enim quæ inferius in quarto temperamento dicemus sub nume. 29. Nec lex quoniã liberi. C. de testib. obstat, & denique quod dicebatur, proxenetam admittendum tanquam melius ueritatem nouerit in negocio, in quo interuenit, non aduersatur: affectio enim proxenetæ ad negocium vt perficiatur, neve ei imputetur, quod minus caute se gesserit, cum iam dictis iuris præsumptione à testimonio repellitur, & inquit eleganter Ioan. Andr. apud Specul. in titu. de teste. §. j. versiculo, sed pone quòd administrator 8 & c. fidem † non haberi testi deponenti de facto suo quando ex eo laus aut opprobrium posset ascribi, & probat Antonius Bu. in consi. 24. quæstio hæc dubia &c. & idem Butr. in capitulo ex literis. in cap. cum à nobis. & in cap. insuper de testib. & ibidem Feli. vide sub nume. 16. & Cur. iun. in consi. 19. nume. 11. & ad legem consensu. C. de repud. respondendum est, vt per Dec. in consi. 310. num. 3. Pau. Par. in consi. 58. nume. 50. volu. 4. sed vt vnde diuerteram redeam, quod diximus, proxenetam ab una parte tantum inductum ad testimonium non admitti frequentioribus placuisse temperamenta quædam recipit.

9 Primò ergo restingendum est † si à parte non consentiente opponatur; iudex enim ex officio suo non repellet: non enim est omnino inhabilis, quod ex eo patet; quia partium consensu (ut priori loco diximus) habilis redditur. Nec iudex hoc casu parte non opponente poterit inquirere, an fuerit proxeneta, & ei postea fidem non habere secundum Alexand. in l. 4. § hoc autem iudicium. nume. 20. ff. de dam. infect. & refert ut supra eleganter

ganter Anto. Butr. declarasse in c. cum dilectus. de consue. qui ait, fuisse ex mente Ioan. Andr. apud Specul. in titu. de teste. §. j. versic. excipitur item quòd est domesticus, & melius scripsisse eundem Ioan. Andr. ibidem super verbo quid si olim fuit &c. eodem scilicet titulo, §. sæpe. in princip. & subiicit Alexan. Butrium eodem in loco scripsisse se ex facto consultum respondisse, 10 quòd † licèt ex actis constaret iudici testem productum fuisse proxenetam, vel talem, quòd quamuis posset repelli: tamen expresso vel tacito consensu partium poterat habilis reddi, nõ poterit tamen iudex ex officio eum repellere, nisi opponatur. Nam licèt notorie cõstet ex actis, illud tamẽ notorium ab onere proponendi non liberat, vt est gl. notabilis in clemen. appella. de appel. & notauit Ioan. Andr. in c. secundo, vt lite non con test. Bart. in l. j. circa vlti. col. de except. Additque Imo. in dic. c. cum dilectus prædictis assentiri, & id tanquam vtile memoria tenendum: quibus duo sunt adiicienda. Alterum est, quòd relatum temperamentum probatur apud Abb. in cap. & literis. de transac. num. 3. litera F. in additione incipiente circa, in fi. Alterum est hoc casu Abbatis sentẽtiam paulò superius relatam in cap. dilectorum. de testib. cogen. admittendam esse: vt scilicet si parte non opponente ad testimonium sit admissus Proxeneta, idque ex actis appareat, in manu iudicis sit ex circunstantiis quãta fides habeatur, & vide Aret. in l. in illa. num. 5. ff. de verb. obli. & quæ scripsit Andr. Tiraquel. in l. si vnquam. in versic. reuertatur. num. 345. & sequen. num. 3. & nume. 383. C. de reuoc. donat. prædicta enim comprobant. Et illud hic Bart. vulgare quidem, sed notandum non est omittendum consilium, is enim in l. Lu- 11 cius. ff. de his qui no. infa. consulit iudici † q testibus clare deponentibus fidem habere nequit ex causa faciat & quæ in actis apparet, ne (vt ait) in syndicatu teneatur, quod plures referendo probat Dec. in consi. 448. nume. 29. & in consi. 463. col. fi. Gram. in voto nume. 20. quibus addes, quæ scripsit Aym. alios referendo in tract. de Anti. temp. par. in versic. octaua datur limitatio, nume. 11.

12 Secundò temperandum est in matrimonio & dote † vt ad probandum matrimonium & dotem proxeneta admittatur, sitq; idoneus testis, & ita ex facto consulto placuit Carolo Ruy. in cons. 34. vol. 4. Mouet eum: quia matrimonium probatur per 13 testes, qui aliàs ratione affectionis repelluntur. Ad † probãdum enim matrimonium contractum admittuntur filius, vel pater, vel mater pro filio cap. videtur. qui mat. accu. poss. vbi iuris interpretes scribunt c. super eo. de testi. si ergo hi fauore matrimonii admittuntur, fortius proxeneta est admittendus, in quo minor est affectio ad contractum, & maximè quando nullum cõmodum consequitur, citat l. isti quidem. ff. quod metus cau. & hoc argumentum confirmari potest ex his quæ subdubitando 14 scripsit Iason in l. quoties. in fi. C. de iudi. Subdit etiam † patrem & alium coniunctum admitti ad probandum consanguinitatem & affinitatem receptum esse; quoniam rei veritatem magis norunt, quæ ratio in proxeneta interuenit, qui in negocio ministerium adhibuit, fauore igitur matrimonii affectio proxenetæ consideranda non est, sicuti affectio quæ ex sanguine oritur, & maior est, non attenditur, fauore etiam dotis idem iuris 15 esse subdit. Nam † fauore dotis verba enunciatiua, quæ aliàs nõ probarent, probant, citat Bartolum in l. admonendi. ff. de iure. & Alexander ibidem, quibus adde eundem Carolũ Ruy. in cõsi. 40. nume. 5. volu. quarto, & Mars. sing. 442 Matt. ab Affic. dec. 83. in causa &c. & Iason in consi. 91. volu. tertio, & in plerisque aliis consiliis. Dec. in consi. 135. Goz. in consi. 42. nume. 10. qui loquitur in matrimonio & dote, qua ergo ratione relata probatio quæ aliàs causa absentiæ non admitteretur fauore dotis tanquam plena recipitur, eadem ratione testimonium proxenetæ 16 admittendum est, quod aliàs repelleretur, & cum † admittendus sit proxeneta (vt putat) in matrimonio & in causa dotis idoneus censeri debet, quæ accessionis iure venit ad matrimoniũ, argum. Cleme. dispendiosam. de iudi. Et subiicit non obstare c. j. de testi. lib. 6. per locum à speciali: quia sicut admittitur in odiũ criminis symoniæ: ita etiam fauore matrimonii & dotis, cui plurimum in probandi modo leges fauent, vt dictum est. Nec em̃ criminis odium fauori matrimonii, & dotis præualere debet, & meritò facilius admittendum videtur, in casu nanque illo odiũ ampliatur contra legem cum quidam. ff. de libe & posthu. & relatis casibus fauor, quod est permissum, dicta l. cum quidam. Et 17 addit non † esse nouum casus exceptos ad alios ex eadem ratione porrigendos esse secundùm gloss. notabilem in l. j. C. de con dit. indebi. citatque Abba. in plerisque locis. C. cum dilecta, de conf. vti. vel inuti. & Alexand. in consi. 130. vol. 4. ff. Hæc ille in summa, cui addendum est, quòd prætermissis rationibus parum in hoc sibi constans Socin. iun. in matrimonio proxenetam facile admittendum ex facto consultus respondit, vt patet in cõsi. 29. nume. 16. volum. 2. & in mediatrice loquitur, quod est fortius iuxta ea, quæ Andr. Tiraquel. scripsit de lega. Connub. in 9. par. pri. gloss. nume. 36. & nume. 70. & sequen. & vide eundem Socin. iun. in consi. 31. numero 19. eadem par. Verum licet non in argute vt solet, Caro. Ruyn. sententiam suam probet, non tamen meminit prudentissimum virum Alexand. Imo. respondisse, ad probandum matrimonium proxenetam idoneum testem non esse: vt patet lib. 5. respon. consi. 150. colum. 2. versi. tertia ratione. & in causa matrimoniali non esse admittendum proxenetam nisi utraque parte assentiente ex facto consulto placuit Decio in consil. 133. viso processu &c. colum. 3. vbi refert Alexand. in citato consil. quibus adde quòd idem Alexan. & in matrimonio & dote idem respondit consil. 154. viso themate &c. volum. 5. & præceptor meus Paul. Paris. in consil. 55. numero 20. volum. 4. proxenetriam & mediatricem repellendam sensit, qui tamen de prædictis non meminit. Et idem præceptor meus in causa matrimoniali consultus respondit in consil. 58. nume. 82. eod. volum. & vide eundem in consi. 61. præcipue sub nume. 18. eod. volum. & Andr. Sicul. in consil. 53. nume. 18. volum. 1. idem in matrimonio probat. Adde quòd in causa dotis idem sentit Socin. iun. in consil. 12. numero 17. & sequen. volum. 2. Succurrit etiam Paul. Castren. in causa dotis consultum respondisse, proxenetæ non esse habendam fidem etiam semiplenam, qui mediator fuerat ad matrimonium contrahendum; quoniam ex consensu vtriusque partis inductus non fuerat, citat. §. quoniam. in Auth. de testib. Ber. in cap. dilectorum. de testib. cogen. & Gloss. in cap. j. de testib. lib sexto, in verbo ciuiliter, & consequenter sensisse videtur ius singulare in dote statutum non esse. Non obstant rationes Caro. Ruyn. putabam 18 posse responderi † quia matrimonii causa dicitur grauis secundum Abb. post alios in capitulo, si pro debilitate de officio delega. & ideo gloss. in capitu. mulieri. de iure. dixit in huiusmodi causa in supplementum (vt aiunt) probationis iuramentum non deferri, agitur nanque quasi de statu hominis, vnde testes in tali causa omni exceptione maiores requiruntur, vt hæc, & alia probat Dec. in consil. 133. & consil. 310. & vide eundem in consil. 163. & probet Paul. Paris. in consil. 55. numero decimooctauo, & sequen. & in consilio 69. numero quarto, & in consilio 61. prope finem volum. 4. & vide Andr. Tiraquell. de lega. connub. in nona parte primæ gloss. nume. 64. ad argumentum ergo quod sumitur ex capitu. videtur. & capitu. super. respondetur. Nam vbi inter virum, & vxorem est inæqualitas, vbi scilicet vir superior est diuitiis, nobilitate, potentia, vel honore, te- 19 stimonium parentum suspectum est, parentes † ergo non admittuntur vbi cum sanguine alia qualitas seu circunstantia interuenit, vt probatur in dicto capitulo, super eod. in illis circunstantiis expressis, & notat Alexand. in consil. 154. supra citato & Dec. in relatis consiliis 133. & 310. & Paul. Paris. in consi. 58. numero decimooctauo, volum. quarto. Curt. iun. in consil. 27. numero quarto. Et sufficit vna ex qualitatibus seu circunstãtiis enumeratis in dicto capitulo super eo. cum sanguine concurrat, vt parentes repellantur, exempli gratia honoris, vel nobilitatis, & in similibus circunstantiis idem iuris esse probat Pau. Paris. in consilio 61. numero trigesimo, & sequen. numeris, & proxeneta præter affectionem, vt negocium perficiatur, interuenit etiam honoris qualitas, ne scilicet ei imputetur, quod minus cautè se gesserit in negocio, vt paulò superius dixi ex sententia Accursii in dicto §. quoniam. & iuris præsumptione in ambiguis mendaces proxenetæ reputantur secundùm Veronen. in l. prima in §. aiunt ædiles. numero 26. ff. de ædi. edict. vbi citat legem iustissimè. in §. primo. ff. de ædil. edict. de quo non semel in hoc tractatu meminimus, meritò legum prudentibus placuit repellendum, & vbi proxeneta proxeneticum recepisset recepturusve esset fortius idem respondendum esset. Accedat, quod scripsit Bald. in consilio 50. volum. secundo quem non semel retulimus, proxenetas vt plurimum viles personas esse, proxeneticum sperare, & legem eos suspectos habere, vt ergo uno uerbo concludam, quemadmodum parentes ubi cum sanguinis affectione alia interuenit qualitas, repelluntur, ita & proxenetæ tanquam suspecti repellendi sunt; quia cum affectione aliæ in eis apparent circunstantiæ, & vide Felin. in dicto capitulo super eod. colum. penult. & ex relatis consiliis plura colligi possunt, quæ breuitatis causa consulto prætereo. Huic rei est & illud annotandum, quod Alcia. scripsit in tracta. de præsumptio. in tertia parte regula prima versicu. secundò infertur, numero quarto. Is enim referendo Baldum in citato 20 capit. super eo. ait, quod dicitur, vbi non est inæqualitas † parentes ad probandum matrimonium pro filia admitti illam habere rationem; quia non est verosimile, quòd mater attesteretur nisi pro ueritate, ex quo alias sequeretur, quòd traderet filiam in concubinatum, & male consuleret filię contra iuris præsumptionem: plerunque enim pietas paterni nominis consilium pro liberis capit, vnde refert ad notabilem quæstionem ex facto agitatam ipsum legito, ex qua ratione etiam Caro. Ruy. argumentatio eliditur, & uide text. in capitu. videtur. in fine, qui matri. ac. pos. & consequenter non obstat, quod dicebatur, admitti parentes ad probandum matrimonium: quia ueritatem magis norunt, & eandem rationem in proxeneta interuenire, & potest responderi, vt per Decium in citato consilio 310. & Paul. Paris. in consi. quinquagesimooctauo, numero 50. & dixi paulò

paulò superius, uersiculo tertia in proposito, post numerum sextum. Nec etiam aduersatur, quod dicebatur, uerbis enunciatiuis dotem probari: tum ex his quę diximus, suspectum scilicet esse iustis de causis proxenetæ testimonium iuris præsum- 21 ptione, & † uerba enunciatiua non probant matrimonium, ubi de matrimonio enunciato primum, seu principaliter disputatur, cap. illud. ubi glo. & Doct. de præsump. & secundum Alex. in consi. 153. & clarius in consi. 155. uolumi. 5. refert ac probat Pau. Pari. in consi. 59. nu. 6. uolu. 4. & uide Cur. Iunio. in consi. 95. num. 1. & seq. tum quia ius singulare, quod contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentias l. quod uero. l. ius singulare ff. de legib. ubi pręcipue diuersæ rationes interueniunt, cessat etiam ex his, quod dicebatur casus exceptos ad alios similes ex eadem ratione porrigendos, relataq; ratio fauoris & odij: & quoniam uerba summi Pontificis in dicto capitulo primo. de testib. libro sexto remouent contraria. Ad compescendum nanque tam detestabile crimen simoniæ, quod plerunque per mediatores committitur illud ius singulare singularibus rationibus est statutum, quæ non conueniunt in matrimonio, & dote, & inferius dicta in quarto temperamẽto, & si lector candidæ sententiæ Caro. Rui. uiri quidem ingenij acutissimi malles assentire, ut proxeneta in causa dotis & matrimonij non repellatur à testimonio, crederem secundùm tertiã sententiam Abbatis & sectatorum eius de qua paulò superius dixi non male intelligendam esse.

22 Tertiò, quod diximus proxenetam inuita altera parte ad testimonium non admitti † restringendum est in his, quæ perfectionem seu explicationem contractus seu negocij respiciunt, in his autem quæ ante perfectionem contractus potuissent euenire admittatur: ut eleganter inquit Sali. in l. nullus. ff. de testib. subdens tex. in §. qm̃ uerò. sæpius citatum id non prohibere, citatq; scripta à doctoribus in l. si actor. C. de prob. & l. fi. C. de proba. & huius rei rõnem reddit; quia prima sunt separata à ꝯctu, secunda sunt ei connexa, inter quæ longa est differentia ut notatur. C. si aduer. rem iud. l. 1. & ff. de nego. gest. lege eum actum, idq; uerã ait, licet præcedentia contractui prosint, affectio nãq; 23 in proxeneta considerata hæc non respicit, & † simili distinctione utitur in venditore, ubi de euictione non tenetur, ꝙ in præcedentibus contractum, & eum non respiciẽtibus testimoniũ possit dicere, sed in his quæ contractus perfectionem respiciũt, non possit, & de Sali. meminit Alex. in consi. 154. uolum. 5. uiso Themate in j. col. Adde ꝙ idem probat Sal. in l. omnibus C. de testib. & sanè Sal. sentẽtia mihi rationabilis semper uisa ẽ; quoniam in his quæ procedunt cõtractum, nec perfectionem eius respiciunt, rationes quibus ipsum proxenetam repelli frequentioribus placuit, non conueniunt, unde auctoritatem Sal. illa iuris quæstio solui posset, Sempronius mercator Augustino mercatoti mandauit, ut mercium suarum periculum suscipientes inueniret, & quos uulgo assecuratores appellant, Augustinus se diligentia usum in perquirendis assecuratoribus probare ex fa- 24 cto astringitur † num proxenetæ sunt admittenti, quibus Augustinus asserit mandasse, ut inueniat. Et quoniam hoc nõ ipsum assecurationis instrumentum respicit, & affectionis & aliæ rationes Accursij in d. §. quoniam. in hac facti specie interuenire non uidentur, proxenetas ad id probandum admittendos uidetur, & ex facto consulto placuit Car. Rui. in consi. 65. num. 2. & numero septimo, uersicu. Secundò quia &c. uolu. 5. Qui tamen nec Salycetum citat, nec prædicta attigit, sed ex eo sententiam 25 suam probat † quia creditur alicui de mandato sibi dato attestãti, citat Bar. in l. ex sententia. ff. de testamen. tut. Bal. in l. iudices. C. de fide instrumen. Alex. in consi. 188. nume. 19. uolum. 5. Sed de hoc non est disputandi locus, uide tamen eundem in consi. 33. uolumi 4. col. 2. & eund. Caro. Rui. in antecedenti responso sub nume. septimo. Doct. in cap. quoniam contra. & præsertim Dec. ibidem sub nume. 59. extra de probatio. Ias. in l. admonen- 26 di. nu. 156. subijcit Car. Rui. quia † arbitro creditur in eo quod est mandatum, citat Doct. in cap. 2. de arbi. Bart. in l. ne in arbitris. C. eod. & in l. si societatẽ in § arbitrorũ. ff. pro soc. sed & in hoc uidebis scripta à Iaso. in repetitione l. admonendi. nu. 168. Lanfr. in d. c. quoniam contra. nu. 30. & in uerbo testium num. 115. Ias. in consi. 10. col. fi. uol. 1. & in consi. 12. nu. 1. eo. uol. Ioan ab Ami. in consil. 31. nu. 17. ad demonstrandum &c.

27 Quartò temperandũ est in crimine simoniæ † in quo si ciuiliter agatur, & nullum emolumentum mediator fuerit assecutus ad testimonium altera parte inuita admittitur, c. 1. de testib. lib. 6. ubi plene iuris pontificij interpretes scripsere, ex quo capite notant, si ciuiliter agitur criminis simoniæ socium proxenetam, & non muneris admittendum: criminis autem, & mune- 28 ris reijciendum: si † uerò criminaliter agitur, proxeneta tanquã criminis socius licèt nõ muneris nõ admittatur ad probationẽ, ad præsumptionem autem faciendam non reijciatur secũdùm gl. in d. c. 1. in uerbo testimoniũ, & in uerbo criminaliter, & scripsit Par. Put. in tract. sind. in uerbo testis, uersi. fuit semel interrogatus, nu. 2. & 3. si uerò emolumentum etiam fuerit assecutus, litq; socius criminis, & muneris, prorsus repellatur, & uide cap. licèt Heli. cap. per tuas. de simon. & capit. ueniens primo de testib. Soc. Iun. in consil. 12. num. 18. par. 2. & magis ad rem Caro Ruy. in consi. 158. num. 2. & sequen. & num. 15. vol. 5. & Albersi is est, in tract. de test. §. expedita. num. 32. qui vbi criminaliter agitur, indistinctè proxenetam repellendum ait, & vide additionem primam in dic. c. j. de test. lib. 6. & Arch. ibidem. Et huic 29 temperamento quędam sunt annotanda, & illud primum † ius singulare in crimine symoniæ statutum esse frequentioribus placuisse, & per locum à speciali probari in d. c. 1. proxenetam à testimonio repellendum, cumque hic admittatur si ciuiliter agatur, vt dixi, quod relatus Alberi. supra versi. Qui verò in secũda, num. 6. considerabat, mouere nõ debet: & verba Pontificis eo ius singulare statutum ostendunt; quia ministerio proxenetarum plerunque crimẽ symoniæ committitur & in criminis 30 detestationem. item & illud annotandum est † si ciuiliter agitur in crimine symonię Proxenetam admittendum parte altera non assentiente, ẽt si proxeneticum fuisset promissum, nõ tñ traditum, idq; ex snĩa Io. And. Ioan. Mona. ibidem, pro qua snĩa verba relati textus sunt, quę emolumentum proxenetã assecutum esse innuere videntur: & quoniam aduersari huic snĩæ videbatur tex. in d c. veniens. respondit Dñicus in citato c. j. & vide ibidem Phil. Fran. referentem Baldum cõtra sensisse quibusdam rationibus, & qui ait, paria esse promittere & soluere. l. fin. C. ad legem falcidiam, & scribit Soc. Iun. in consi. 93. vers. circa quartam, in prima par. & subijcit totius esse, si promissio interueniat, tenere proxenetam repelli, quemadmodum reijcitur, si traditio interuenit, verum Fel. in dicto c. veniens. sub nu. 4. Dominici responsum probat, & subdit gl. & omnes istum appellare socium muneris quod esse non posset ex sola promissione.

31 Quintò restringẽdum est in causa solutionis vsurarum † qm̃ id occulte fit & fęneratores plerunque cõtractus vsurarios ita occultè ineunt & dolose, vt de vsuraria prauitate vix conuinci possint ex snĩa Dominici in dicto c. j. colum. 2. in glo. in verbo auctores, cuius snĩam probat eodem in loco Philip. Fran. Sed & ad intelligendam secundùm scripta à Bartolo in l. deferre. in §. ijdem decreuerunt. ff. de iure fis. videlicet nisi deponat ad sui cõmodum, quod ipse proxeneta soluerit, aut ipse commodum recipiat, de quo subdit infra Sed & addes Veronẽ. in tracta. de simul. ꝯtract. nu. 185. qui prædictos non refert & ait, si iudex contra aliquem procedit tanquam vsurarium vel simulatos cõtractus facientem poterit recipere in testes proxenetas & alios, cũ quibus dicitur commissum crimen, arg. cap. quoniam. de testa. licèt aliàs dubium sit, an proxenetę possint esse testes, subijcit ẽt & alia, quæ retuli supra in tertia par. nu. 35. versi. Accedat &c. & vide Cardina. in clemen. prima § j. in tertia quęst. num. j. de vsur. Pro qua sententia est, quod Alex. scripsit in consi. 46. colum. j. 32 li. 3. & in consi. 54. col. li. 6. Inquit enim alios referendo † propter cauillationes, & fęneratorum excogitatas artes ad probandum contractum vsurarium probationes leuiores sufficere, & quæ aliàs in causa non sufficerent. Sed & ad prædicta & præcipue temperamentum datum à Philippo Franco propositæ limitationi videnda sunt, quæ plene, & eleganter scripsit Aymo Craue. inter recentiores iuris interpretes, in consi. 6. nume. 102. & plenius in consi. 73. præsertim num. 7. & num. 29. & sequen. numeris, cuius scripta quoniam inter manus omnium merito versantur breuitatis causa non refero, & vide Bal. in consi. 370. volum. 4. de quo statim.

33 Sextò temperandum etiam puto, quod diximus † in proxeneta à publico approbato, & in albo proxenetarum descripto, & iurato si lege municipali caueatur fidem habẽdam esse. Nec enim rectè dubitari posse puto, quin his circunstantijs concurrentibus alias minus idoneum testem pro idoneo haberi lege municipali caueri posse, facit l. Theopompus. ff. de dote præle. & quod scripsit Ange. in repetitio. l. si uacantia, in 2. colu. C. de bon. uac. lib. 10. Mar sing. 214. & sing. 460. & facit quod scripsit Alex. in consi. 122. nume. nono, uolumi. 2. & l. si quis test. C. de testib. & quod paulò superius hac eadem quęstione dixi uersic. prima est, numero primo, & uide quę hac eadem parte infra dicam uersi. apud Bertachinum num. 4. & ultimo.

Septimò declarãdum est, quod diximus in uero proxeneta, qui (ut in prima parte dixi & in sequenti etiam dicam) duobus modis dicitur, uno modo quando accipit proxeneticum, alio modo qñ gratis, tñ eius opera & ministerio perficit negociũ, sed † ubi a partibus sine mediatore fit contractus & explicatur 34 negociũ, qui partes coegit seu coadunauit, uel testes uocauit; quia hic nullum ministeriũ contractui præbuit, nec ex hoc meretur proxeneticum, non dicitur proxeneta, cõsequenter huic non interdicetur testimoniũ ẜm Bal. in consi. 459. Tria dubia. uol. 4. quod est errore geminatum in 4. uol. sub num. 370. citat §. quoniam uerò. & c. j. de testi. lib. 6. & quod notatur in l. & eleganter. ff. de dolo, & subdit hunc non esse repellendũ & ad probandum conuentionẽ admittendum esse: qm̃ rõnes relatæ ab Accursio in d. §. quoniam. huic non conueniunt, qui non præbuit intrinsecũ & substãtiale ministeriũ in negocio, sed extrinsecũ in cõgregãdo partes in certũ locum, citat etiam tex. in l. 1.

ff.de testi.& quod notatur in dicto c.Romana.quæ Baldi sentē- tia confirmari potest ex alio Baldi met consi.50. vol. secundo. illic enim ita scriptum est,pro locutores inter partes non dicun tur proprie proxenetæ sed amicabiles tractatores. ff. de arbitr.l. si de meis §. recepisse. & hos idoneos esse testes putat, nec est omittendum,quod Stef. Bert. scripsit in consilio 225. Dixeram &c.vol.3.Nobiles qui forte fortuna negociis interfuere, & mi- nisterium aliquod præstitere,proxenetas dici non posse:cum ra tiones proxenetas repellentes in eis cessent.Addendum est etiā quod ait Soc.iuni.in consi.29.nu.17.vol.2. putauit enim mulie- rem internunciam, quæ tantum mandataria non proxenetrix fuerit,ad testimonium admittendam.

Octauò restringendum videtur in crimine hæresis .id enim videtur sensisse Archi.in dicto c.1.de testi.lib.6.dum inquit, & habet simile in crimine hæresis. in de hære. c. in fidei.& his ad- des Dominicum ibidem, & quæ scripsi supra in quinto tempe- ramento.Gundis.in tractat.de hæret. ver. 13. Carre. in eo.tract. num.118.& seq.

35 Denique † temperando est proposita facti species in casu in quo omnes rationes relatæ ab Accur.in dict.§.quoniam. cessa- rent,videlicet affectionis, proxenetici, & ꝙ ascribi non possit, ꝙ minus caute se gesserint ex sententia Alex.in consi. 127.vol. 7.in fi.quod temperamentum non est sine ratione, & innume- rabilibus exemplis probari posse,de quibus apud summæ scien- tiæ singularisque memoriæ virum And. Tiraq.in libello qui cir cūfertur & inscribitur cessante causa,pro quo etiam facit,quod in vltima facti specie dicam; nam idem propemodum est & re- latum responsum Stefa.Bert.paulò superius.

Quarta facti species est,vt tandem redeam vnde diuerteram, 36 proxenetam † posse in eo contractu,in quo interuenit,in testē describi,& consequenter potest esse testis in instrumento, licèt voce viua regulariter ei testimonium interdicatur. Cuius rei il- la ratio redditur; quia in instrumento describitur de consensu vtriusque partis,quo casu (vt initio huius disputationis dixi) ad mittitur & cogitur testimonium dicere. Item instrumēti fides suspitionem amouet,ex sententia Abbatis in cap. ex literis . de transac.num.3.vbi memoria tenendum scripsit, & apud eundē etiam notatur, & prius idem notauerat Baldus eadem ratione motus, in aut.sed nouo iure.num.6.versic. quintò ꝙ proxeneta. 37 C.si cer.pet.quod † forsan temperamentum intelligendum est in his quæ in instrumento cutinentur,in quibus proxeneta est rogatus,& sic approbatus,contra verò in his quæ in instrumen to asseruntur omissa, vt repellatur à testimonio, idque sensisse videtur Car.Ruy.in consi.14. vol. 4. considerando quæ scripsit in principio consilii,& nu. 6.& vers.non obstat.quod vltimum est etiam admittendum, quando in negocio proxeneta fuerit, & vt statim dicemus, & ne repugnet his quæ diximus paulò su- perius ver.tertiò quod diximus.num.22.

38 Vltima facti species est † proxenetam ab extraneo productū non esse à testimonio repellendum. Nec enim ex hoc ꝙ quis proxeneta sit interdicitur testimonium sed ratione affectionis, vtilitatis,& ne ei imputetur,ꝙ minus caute se in negocio gesse- rit , quæ rationes in negocio in quo interuenit locum habent, & cessant vbi ab extraneo producitur,quod placuit Fel.in capi- tulo cum à nobis.in fi.de testi. vbi idoneum esse testem ait, ci- tat glo.in capitulo Romana.eodem titul.lib.6.& his addes quæ paulò superius dixi in versiculo denique,& in his,& præceden- tibus magis congrue facti species constituere visum est, quàm relatis limitationibus restringendo hæc adiicere.

S V M M A R I V M.

1 *Libro proxenetæ an sit credendum,per totam quæstionem.*
2 *Viuæ voci magis credendum,quàm mortuæ, & cuius vox viua non recipi- tur,eiusdem vox mortua non admittitur.*
3 *Libro proxenetæ creditur de consensu partium, & quid in crimine symoniæ & in vsurarum causis,relatiue.*
4 *Iuramentum præstitum ab initio à proxeneta de exercendo ex fide officium sufficit,vt in crimine symoniæ,& in vsuris detegendis eius libro credatur veluti si iuratus deponeret.*
5 *Statuto vel consuetudine si creditur lib.proxenetarum,quomodo sit id admit tendum,declaratur relatiue.*

APud Bertac.in Repert.suo in ver.proxen. ita scriptum est † proxenetæ lib.creditur.Bal.in l.1.in 4. col. C. de eden. In quo tamen loco Bal. in meo C. de editione loquens inquit. Sed quid in his qui scribūt ea in qui- bus versantur,an teneantur codicem suum edere,videtur ꝙ nō quia non admittitur eorum vox viua,nisi vtraque parte volen- te:vt in capitul.1.de testi.lib.6.ergo nec vox mortua,nisi vtraq; pars consentiat,& subiicit,sed quid si librum procuratoris mei peto edi contra tertium,an audiar,videtur ꝙ nō: quia cuius te- stimonium non admittitur,eius scripturam non recipiam ff.de iu.fi.l.deferre.§ ijdem decreuerunt.Nam cum talis scriptura iu- ris adminiculum non conferat,ideo frustra edi postulatur.Hæc 2 ille, & certe † maior fides habenda non est scripturis,& conse- quenter voci mortuæ,quàm his,quæ viua voce & iureiurando asseruntur.§.si verò tale aliquid,in Aut.de fid.instru. quem tex- citat ad hoc Alex.in consi.3.num.9.lib.2.& hoc arg. vtitur An- char.in consi.28.rationes,col.2. versi.vlterius hoc probatur,& hac etiam ratione vsus est Imo.in l.nuda nu.4.ff.de donat.in ea quæstione.An liber mercatoris pro tertio semiplenam proba- tionem faciat,existimans iuramentum,à principio præstitum à mercatore,ꝙ ex fide mercaturæ officium exerceret,non suf- ficere.Cui tamen rationi in eo articulo & Pau.Cast.& Alex.re- sponderunt in l.admonendi.ff.de iure. & refert Ias.ibidem nu. 108.in responsione,Dec.in c.2.extra de fid.instru. His igitur re- latis cum quæritur, an liber proxenetæ inter cōtrahentes pro- bet, regulariter nullam fidem facere respondendum videtur. Cum.n.à testimonio proxeneta regulariter repellendum in su- periori quæstione probauerim,absurdum videtur eius libro cre- di,etiam si in albo seu matricula proxenetarum quis descriptus 3 sit,& ex fide officij gerere iurauerit † planè si partes cōsentiant, vel in crimine symoniæ versemur,vel agatur,vt vsuræ extortæ detegantur,dicendum puto vt in quæstione antecedenti scripsi ver. Prima est,& ver. quinto restringendum.nume.31.& in his 4 casibus exceptis † iuramētum à proxeneta a publico approba- to & à principio præstitum,ꝙ proxenetæ officiū ex fide gereret, sufficere puto ex his quæ Pau.& præcipue Alex.in relato lo co scripsere: Sed et si conuentiones in libr. proxenetarum de- scriptæ partium subscriptiones continerent his recognitis stan 5 dum esset. His illud adijciendum est † si uel consuetudine uel lege municipali proxenetarum libris fides habeatur,& consue tudinem & municipalem legem multis modis temperandam esse non dubito, & prout iuris interpretes in plerisque locis de libro mercatorum scripsere, & præsertim in dicta l.admonen- di, & scripsi in Tracta. meo de mercatura in secunda parte,nu- me.69.& plenius in prima parte ult.par. Relata nanq; tempera menta fortius in lib. proxenetæ quam mercatoris admittenda esse sordidum proxenetarum officium & personarum qualitas suadent,ut scripsi supra in 2.secunda parte,uer.subijcit nō adeo improbabili more,nume.10.

S V M M A R I V M.

1 *Testes si dixerint, contractum fuisse factum per Meuium, qui non principa lis fuit, sed proxeneta, num defendi possint, quod probent, & quod de- fendantur.*
2 *Dictionis per, natura, seu quibus modis dictio hæc accipiatur, relatiue.*

1 QVæro † testes in contractu seu negocio aliquo sunt re- cepti,qui dixerunt, contractum fuisse factum per Me- uium, qui non principalis fuit sed proxeneta, num te- stimonia defendi possint? Et uidebatur non posse. Cum Meuius proxeneta non contradixerit,& dictio per,refer- 2 ri debeat ad personas contrahentium,& actum gerētium.† Sed uerius est defendi posse,& exponēda esse dicta testium per Me uium,idest eius ministerio,idq; probari uidetur in capitulo pri mo de testib.lib.6.iuncta expositione gloss. in uer.per quos,& expresse notauit Geminian.ibidem in fine primæ colum.& pro bat eodem in loco Philipp.Franc. citat legem cum per eos.C.si quis alt. & sibi. Addes Bald. in l. ex arrali. numero tertio. C.de actio.empt.& plenius per eundem in Rubri.de exer.in princip. Ex cuius scriptis hæc sententia confirmatur quæ,& æqua,& ra- tionabilis est: frequens enim hæc est expositio, ut si diceres per meos amicos obtinui,& de dicta præpositione per,scripsit And. Alc.in l.urbana familia.in §.pernoctare.ff.de uer.signi.

S V M M A R I V M.

1 *Permutationis contractus bonæ fidei est.*
2 *Permutatio vicina emptioni, & vicem emptionis obtinet.*
3 *Permutatio pro venditione à probatissimis scriptoribus vsurpatur.*
4 *Remedium legis 2. C.de rescin. vend. & in permutatione locum habet,et quid in permutatione beneficiorum relatiue.*
5 *Venditio, seu permutatio an rescindi possit facta sub vulgari clausula proxe netarum, visto, creuisto, e piaciuto, si læsio vltra dimidiam interueniat, & de dicta clausula plura.*
6 *Vendens sciēter rem minus dimidia iusti pretij beneficio l.ij.C.de rescin.ven di.non utitur, & sciens renuncianti comparatur.*
7 *Legi secundæ de rescin.uen.C.non solum expresse, sed tacite renunciari po- test, nisi personæ qualitas aliter suadeat.*
8 *Valorem agri sciuisse præsumitur ex reditu agri qui in colendo eum versa- tus est.*
9 *Celatus non dicitur, qui scit, & certiorari non debet, qui non ignorat.*
10 *Mercatorum diligentia in nuncijs magna est & esse debet.*
11 *Remedium rescissorium an concedatur, si in instrumento sit dictum bis; si plu ris est, seu valet, donat.*
12 *Clausula,quod pluris est, donat, non est magni momenti, & refert quomodo concepta sit.*
13 *Geminatio verborum uno contextu facta quam vim habeat, relatiue, de ge minatione.*
14 *Mercatores boni propter eorum bonam fidem plerunq; varijs modis proxe- netarum calliditate circumscribuntur, & enumerantur fraudes.*
15 *Merca-*

15 *Mercaturæ salus in nequissimos proxenetas, et malos mercatores animad- uertatur.*

SOlent Anconæ (vnde origo mihi est) proxenetæ venditiones, & permutationes in eorum libris cū illa vulgari clausula seu formula scribere & perfice- re.visto,e reuisto,e piaciuto.Et quoniam † inter bo 1 næ fidei contractus permutationem constitutam esse nemo ambigit l.secunda C.de rerum per.§.actionum . instit. de actio. 2 vicinaque † est emptioni.l.fin.ff.de rerum permuta. vicemque emptionis obtinere non est iuris incogniti,dicta lege secunda, & l.Titia.vbi Bald.ff. de iur.dot. l. apud Celsum §.si quis autem. versi.auctoris ff.de doli exceptione. & qui rem permutatam ac- cipit emptori similis est.l.vltima.ff.quibus ex cau. in possess.eat. 3 l.sciendum §.deinde.ff.de ędil.edi.vnde † & permutatio pro vē ditione à probatissimis scriptoribus vsurpatur, vt probat Andr. Tiraquell.in commen.de vtroque ret.§.30.glo.1.num. 19. ver. 4 ex hac autem &c. placuit † uiris prudentibus remedium legis. 2.C.de rescin.uen.& in ea.locum habere.Id enim Io.Andr.sen- sit in c.cum dilecti.de emp.& vendi.Cald.in titu. de rerum per- mu.consi.4.duo Canonici &c.Bar.& plerique alij in d.l.2.Abb. in c.cum causam.num.8.de emptio.& vendi.& Deci. in consi. 210.vbi in permutatione beneficiorum disputauit. Scio igitur 5 aliquando in dubium venisse,num † venditio seu permutatio sub hac verborum cōceptione seu vulgari formula facta rescin di possit,si læsio vltra dimidiam interueniat. Et rescindi nō pos- 6 se videbatur,si lęsio vltra dimidiam interueniat.Nam † qui sciēs prudensque minus dimidia iusti pretii vendit, beneficio dictæ legis non vtitur,secundùm Baldum in l.secunda C. de rescind. vend.num.septimo,qui id à Doctoribus receptum ait,mouit l. prima.in fi.ff. de actio. emptio. & quia sciens renuncianti com- paratur ff.de ędil.edi.l.quæritur,§.si venditor, cum igitur relata verba scientiam ostendere videantur,stādum videbatur ei quo conuenit, remittentibus enim actiones suas non est regressus 7 dandus,& † non solum expresse sed & tacite dictæ legi 2.renun- ciari posse Odo.& Nicola.Matth.relati à Baldo vbi supra respō derunt nisi personæ simplicitas,vel rusticitas aliter suadeat, id- que religioni iudicantis remittitur, & scientiam in mercatore, 8 & solito negociari præsumēda videtur exemplo eius † qui ver- satus in agro colendo vt ex reditu agri valorem sciuisse censea tur,vt idem Bald.referendo Nicola.Matth. cum distinctioneq; interpretando legem quisquis C. eodem . in non semel citato 9 loco scripsit.Non † ergo videtur celatus,qui scit,nec certiorari debuit,qui non ignorauit. Rursus hæc sententia ex eo compro batur, mercatores nanque ad varias mūdi partes merces & ex- portant, & important, intentique sunt ad quæstum, vnde for- san præsumendum est, certiores redditos merces permutatas seu emptas ad aliquas regiones transmitti cum lucro posse, & scienter inæqualem permutationem fecisse,aut merces vendis- se minus dimidia pecunias transmittēdi gratia aliquo,aut pro- pter copiam mercium aduehendarum: quia amicus per literas 10 significauerit (vt assolent mercatores) Quorum † diligentia in nūciis magna est,& esse debet.Item hæc sententia ex eo pro- bari posse videbatur:quia proxeneta interuenerit.Nam vt Alb. ait in leg.2.ff.eodem,quidā existimauerūt,emptorē qui interue niēte proxeneta emerit,redhibitoria agere nō posse, tanq̄ pro- xeneta partes instruxerit,& mercium valorē,& pretia indicaue- rit,deniq; hæc snīa ex geminatione illorum verborū,visto,e re- uisto,confirmari posse videbatur,argumento eius,quod præce- ptor meus Ludouic.Goz.scripsit in consi.52.num.2.Is enim re- 11 ferendo Bald.in dicta lege secunda, putabat † remedium rescis- sorium nō concedi,si in instrumento dictum sit bis, & si pluris sit,seu valet donat. Verùm relatæ rationes mouere haud debēt, & nō esse recedendum à regula propter relatam verborum cō ceptionem,& solitam proxenetarum formulam opinor, dicta nāque clausula ex cōsuetudine proxenetarum,& perfunctorie adijci solet:vnde puto nō esse magni momenti, vt de clausula, quod pluris est,donat,attestatur Angelus in lege 2. C.de rescin. vendi.& plures referendo probat And. Tiraquell. in commen. 12 de vt.ret.§.primo gl.18.a num.11.vsque ad numerum 19.ex † cu- ius ac plurium sententia refert,quomodo concepta sit clausula & an ex more,& perfunctorie,vel ex animo,non leuiter,nō ne glectim,non oscitāter,quod ex verbis, & forma donationis ap- parere potest,& ex qualitate,& conditione contrahentium,& his addenda sunt,quæ scripsit Decius in cōsilio 180.& Aymo in consi.192.num.primo,& num.10.Pau.Paris.in consil. 20.præci- pue sub num.87.& sequen.& ante.numeris volum.primo,quo fit:vt sciētia ex relatis verbis nō arguatur seu valoris sciētia de- 13 monstretur.Et quod de geminatione verborum dicebatur nō obstat † cum eodem contextu,non temporis interuallo sit ad- iecta,argumen.legis si mulier.C.ad senatus.Vel.& videndus est Dec.in consi.60.in fi.& in consi.181.num.quinto,& consi.216. colum.fi.versic.& præsertim,qui sibi parum constitisse videtur: vt scripsit Aymo Craue.in cōs.114.in fi.Et de geminatione prę- ter loca vulgaria vide Ioā.Crot.in l.1.in 8.colum.ff. de verborū obligatio.& Pau.Paris.in consil. 12.num.69.& sequen.volum. 2.& in consil.9.nu.19.volum.3.And.Tiraquell. in l. si vnquam in versicul.reuertatur,num.49.& sequen.& ante.numeris C. de reuocan. donatio. quem videas scripsit enim de re seu clausula absque interuallo geminata . Accedit, quòd relata verborum geminatio, neque scientiam valoris indicat, nec renunciatio- nem continet,& per errorem interueniente læsione,de qua su- pra , venditionem seu permutationem factam esse præsumen- dum est vt Barto.scripsit in dicta l. 2. & in l. quisquis C. eod. & Ange.& Imo.in l.si quis cum aliter,in tertia colum.ff.de verbo- rum obligat.& Pau.Paris.in dicto consi.20.num. 98. Et ex faci- litate ac ignorantia ad venditionem deuenisse,ne suum iactasse videatur l.cum de indebito.ff.de probat.Nec commune habet, sed dissimile quippe est, quod dixi de eo qui fundum coluit, & reditus annuos recepit: Cum ex redditibus probetur valor rei secundùm tamen notata à Bartolo in dicta l. 2. & hic agatur de venditione seu permutatione rerum mobilium,nec tamen di- uersum ius statuendum puto , si relata clausula in vēditione re- rum mobilium adijciatur, & in re dubia in proposita facti spe- cie relatas cōiecturas (ad quas Bald. cōfugiendum scripsit) ad sciētiam arguēdam non puto sufficere. Nec referre videtur, ꝙ proxeneta interuenerit, vt probaui supra hac eadem parte,ver. Et illud in dubium venit,sub num.1.& vltim. Sed & huic rei an- 14 notandum est † bonos plerūque mercatores propter eorum fi- dem,& facilitatem calliditate, & dolo proxenetarum in vēdi- tionibus,& permutationibus circūueniri.Nam merces, vel vi- derūt, sed habita fide de qualitate earum, vel specimine tātum ostēso,vel mercium caterua vix visa,aut per foramina, & quasi per transennam, venditionibus, & permutationibus sub relata verborum formula factis proxenetarum suasionibus se subscri- bunt,Hinc contrahentibus delinquendi occasio prestatur,hinc proxenetæ ad malitiam inuitantur, hinc denique tot tātęque fraudes, & circunuentiones oriuntur, sub colore enim ac cly- peo relatæ clausulæ, quòdque propter eius vim rescindi cōtra- ctus non possit partes ipse suasu plerūque proxenetarum mer- ces supponunt, vel corrumpunt, vel supprimunt . unde in cri- men stellionatus incidunt,ut in l.3.ff.de crim.stell.& propterea 15 † salus esset mercaturæ in ciuitate Anconę in nequissimos pro- xenetas malosque mercatores animaduertere. Ad quæ uidebis quæ scripsi in tractatu meo de mercatura, in quo inseritur tra- ctatus de decoctoribus,& in ultima par.eiusdem tra.de decoct. num.19.& sequen.nu.& in titu.de contract.mercat.num.11.quę breuitatis causa non refero .

S V M M A R I V M.

1 *Venditio seu permutatio si est facta cum illa uulgari clausula à reuedere, an dicatur pura, et resoluatur sub conditione, uel conditionalis sit magis, et intra quantum tempus liceat dicere rem sibi non placere, & quando res euincitur,morbosa uitiosaue est,et declaratio ad l.quòd si nolit.in §.si quid ita ff.de ædil.edi.et multa in q. notabil.*

1 EST & alia uulgaris formula,qua callidi mercatores ple rūque utuntur, dum uenditionibus permutationibus- que in proxenetarum libris scriptis se suscribunt, uide- licet Io.Giouā Bap. Picco mi cōtento a reuedere. Vn- de quæritur, utrumue uenditio permutatiove conceptis uerbis facta pura sit,sed sub conditione resoluatur, an uero conditio- nalis sit magis.& conditionalem esse uidebatur,quasi uerba il- la significent,si res empta permutataue placuerit.§. emptio. in- sti.de emp.& uen. Sed mihi uidetur uerius nō esse sub cōditio- ne contractam,sed resolui emptionē,permutationemue sub cō ditione,quasi dictum sit,si displicuisset,res sit inempta l.si res ita ff.de cōt.emp.l.2.ff.de in diem addi.in quib.locis uidebis Accur sium.l.2.§.si in diem.ff.pro emp.l.pe.C.de ædilit.act.c.1.illos uos. de pig. ubi Glo. & Abb. Relata enim uerba mihi uidentur ma- gis resolutionem quam emptionem respicere,& in his quomo do uerba cōcepta sint,suspicimus: ut quid actum sit, intelliga- mus.Experientesq; mercatores audiui,ita dicentes, & hoc iure utimur.Refert aūt ualde,pura sit uēditio,sed resoluatur sub ꝯdi tione,an cōditionalis.Si.n.pura est ex ꝯtu agi,& usucapionem procedere & fructus & accessiones lucrari & periculum ad em- ptorem pertinere,si res interierit placuit. Vbi uerò conditiona- lis est uēditio,nec agere, nec usucapere emptor potest, nec fru- ctus ad eum pertinent,dicto.§.si in diem.& l.2.3.& 4.ff. de in diē addi.l.obligationum ferè.§.conditio.ff.de act. & obli.quæ mul- tis exemplis probari possent, sed loca tantum referre contētus ero uidebis ergo Bar.in l.Iulianus.in fi.ff.de cōdi.indeb. Dec.in consi.279.placet mihi.col.2.Soc.in consil.62.uisis conuētione col.2.uersi.sed regula est,lib.4.& consi.91.Cōcludo dictum Phi lippum.col.1.uer.confirmatur ista conclusio,eo.lib.quos ac nō- nullos alios refert And.Tiraq.in Tract.de ut.ret.§.2.Gloss.j. & unica,nu.74.& addes Paul.Paris.in consi.5.nu.12.& nu.24. uol. Car.Ruy.in consi.45.uol.5.col.2.

Sed & illud nō inelegāter quærit, finge emēti pmutātiue rē displicere,nō sit præfinitum tp̄s,intra quod admittatur ad resol uendum cōtractum ex eo, ꝙ res displiceat. hic tibi lector cādi-

dein quæstione vtili quotidiana singularem textum ad verbũ refero in l q si nolit in § si quid ita venerit. ff. de ædil. edic. Illic enim ita scriptum est. Si quid ita venierit, vt nisi placuerit intra præfinitum tempus redhibeatur,ea conuentio rata habetur. Si autem de tempore nihil cõuenit,in factum actio intra sexaginta dies vtiles accommodatur emptori ad redhibendum vltra non, si uerò conuenerit: vt in perpetuum redhibitio fiat,puto hanc conuentionem valere. Item si tempus 60.dierum præfinitum redhibitionis præterierit,causa cognita iudicium dabitur. In causæ aũt cognitione hoc versabitur, si aut mora fuit per vẽditorem,aut nõ fuit præsens, cui redderetur,aut aliqua iusta causa intercessit. Cur intra diem redhibitum mancipium non est, quod ei magis displicuerit. Hactenus Iurisc. in suprascripta verba,& addes l.si conuenerit ff.de rescin.ven.Glo.in c.illo vos de pign. Alb.in d.l.si res.ff.de cont. emp. qui dicunt,si de tempore non conuenit,emptorem intra sexaginta dies sibi rem non placere posse dicere & ab emptione recedere. Non tamen omittẽdum est,quod Veronensis in § siquid ita scriptum reliquit. Putauit enim,si ex conuentione prẽfinitum tempus ad dicendum rem emptam displicere, vel sexaginta dierum à lege statutum præterierit, si res morbosa vitiosauè sit, emptorem posse agere saltim ad prætij restitutionem rem venditam reddendo, idque probari ait in l.emptorem.in § denique.vbi Accursius in versi. teneri,& eadem l.in §.ibidem.& §.qui autem. Nec subdit mouere debere tex.in dicto §.si quid ita.quia intelligendus est,vt non possit agi ad interesse,ad pretium autem possit: vel quòd res nõ erat vitiosa,vel morbosa. Item intelligit tex.quando ignorabat venditor vitium, vel morbum, si autem sciuisset rem vitiosam vel morbosam,& non denunciasset emptori. & post præfinitũ tempus ex conuentione, & 60.dierum à lege statutum putauit non solùm ad restitutionem pretij emptorem posse agere, sed etiam ad interesse, dicta lege emptorem in § denique.& in §. sententiam.citatque legem tenetur.in §. fin. & l.quæro eodem ti.de actio.emptio.& semetipsum in l quærit.in §.si venditor.ff. de ædil.edic. Ego autem vt sententiam interponam meam, Veronen.nimium restringendo tex. opinor non bene sensisse. Vnde in proposita facti specie distinguendum, & respondendum puto,aut res vendita, seu permutata est aliena,& euincitur post legitimum tempus 60.dierum scilicet, vel conuentione præfinitum,& qui vendidit ignorauit rem alienam, re euicta pretiũ quidem deberi, vtilitatem non deberi,idq; sensit forsan Veron. dum citat dicta iura,sed quia in l.emptorem in §.deniq;.conuẽtum erat,nequid postea prẽstaretur,& in §.ibidem pactum erat, nihil euictionis nomine præstitum iri,quæ conuentionum verba in articulo non proponuntur, & aliud est pacisci, nihil euictionis nomine præstari,aliud si displiceat,res redhibeatur, forte nõ improbe dici posset,non esse recedendũ à regula, vt vendtor hoc casu re euicta ex empto,& sic ad interesse teneatur. l. non dubitatur C de euic.& l. Titius.in fi.ff.de act.emp. Nec.n.pacti verba porrigenda videntur: vt vtilitatẽ seu interesse emptor si res vendita euincatur,remisisse censeatur. Aut sciuit rem alienam,vel obligatam, & ex empto proculdubio teneatur consequenter re euicta ad interesse: quia dolo facit, vt in dictis iurib. & in l.tenetur.in fi.ff. de act.empt. si verò res morbosa vitiosáue sit,non aliena tamen nec obligata: sed vendentis, & in proposita facti specie,nec ad prẽtij restitutionem agentem emptorem audiendum puto legitimo, vel conuentionali tempore præterito,mouent me verba relati textus in §.si quid ita.in illis verbis,sexaginta dies vtiles accommodantur emptori ad redhibendum,& non vltra,si ergo non admittitur ad reddẽdum prẽterito tempore consequenter à pretij petitione repellitur;& qa legitur in tex.conuentio rata habetur. Rursus confirmatur hẽc sententia ex eodem met.§.si quid ita, vbi Iurisconsultus ait,si tẽpus 60.dierũ præfinitum redhibitioni præterierit, causa cognita iudicium dabitur,& in causæ cognitione hoc versari, si mora fuerit per venditorem facta,aut nõ fuit præsens,cui redderetur, aut aliqua iusta causa intercessit,cur intra diem mancipium redditum non est,solùm ergo considerat iurisconsultus,& in causæ cognitione versari ait,an iusta cã sit,quare non fuerit facta redhibitio intra diem mancipij quod emptori displicebat. Non aũt lapso tpe inquit in causẽ cognitione versari rei vẽditẽ qualitatem. Vnde à tex.gñaliter loquente,& aliter non distinguente puto nõ esse recedendum, & simpliciter Doct. videntur etiã in d.c.illo vos de pignori. Alb.in d.l.si res.ff.de cont. emptio.& Bal in citata l.si conuenit ff.de rescin.vend.& finge merces venditas & ex cõuentione tempus duorum annorum præfinitum ad redhibendũ,si merces displicuerint,præterijsse, nõne per iniquum cuique videri debet, lapso tpe emptorem,qui merces penes se habuit,audiendum sub prætextu & colore,q merces corruptæ,vitiosæ morbosæue sint res,emptorq; sciuerit,& morbos & vitia non ignorauerit. Nam qñ pactum est, vt in perpetuum ẽt redhibitio fiat,vel breuiori tpe,de se quæri dẽt,qui ita pactus est. Dicet aliquis cur tam varie,qñ res aliena venditur,& euincitur,& morbosa,vel vitiosa distrahitur,vt dictum est? Differentiæ ratio vr; quia bonæ fidei contractus non patitur: vt rem emptor amittat,& pretium venditor retineat,nisi expresse conuenit,vt dicitur in d.§.ibid.at cum res morbosa vitiosaue est,& in cõuento tpe, vel a l.præfinito emptor sibi rem displicere, seu se ferat,rem ipsam iuris. præsumptione approbasse censetur cũ vitiis suis,& perinde est, ac si morbi, vitiaue specialiter fuissent expressa,& quasi ius suum remiserit emptor non est audiendus l. quæritur.§.si venditor.ff.de ædil.edic.l.pacisci.ff.de pac.vbi pacisci posse siue in ipso negocio gerendo siue postea probatur,imputare.n.debet sibi,qui tacuit in præfinito tpe: cum ei facultas in l.emptorem.in §.deniq;.& in §.ibid.vbi tps erat præfinitum tex. 30.dierũ,& conuentum,nequid postea præstaretur:qñ loquuntur in re aliena vendita a sciente,vel ignorante,merito propter rationem redditam in d.§.ibid.& de qua supra,auditur emptor, quæ rõ non interuenit in specie facti proposita, & hic etiam diuersa forma pacti est ab ea de qua in citatis legibus a Vero. Nõ ob.gl.relatæ,& præsertim in l.pacisci. §.citata:qñ traditur,vel dictũ est,lapso tpe cõuentionali vel a l.præfinito iuris psumptione rẽ vendita cũ suis morbis,& vitijs approbata cẽseri,& perinde haberi,ac si in ipsa vẽditione, & morbi, & vitia sint notatim expressa. Idq; ex verbis mihi videtur esse Iurisc.in d.§.si quid ita. quem Doct. & simpliciter intelligere videntur excepto Vero. & naturali rationi magis conuenire. Tu verò in vtili,& quotidiana quæstione,& admodum noua cogitabis. Et his addes tex. in l.sciendum.ff.de ædil.edic.in §.deinde aiunt.vbi Iurisc.inquit, emptore eum accipere debemus,qui pretio emit, sed & si quis permutauit,dicendum est,vtrunque emptoris,& venditoris loco haberi,& vtrunque hoc edicto experiri.

SVMMARIVM.

1 *Subscribentes in vacuis,seu albis,aut subsignantes sibi non præiudicant,nisi prius fuerint certiorati.*
2 *Subscribentes cedulæ vacuæ,vel sigillum apponentes,si non appareat,quod sint certiorati de eo,quod scribi debeat, nõ est verosimile, quod voluerint scribere, vel sigillare ad sui præiudicium saltim graue,si non potius, quod sperauerint scribi. l. quid ad eorum commodum.*

ET illud quod frequenter euenit omittendum non est calliditatis & mali proxenetæ proxenetici; audiores præter æquum,& bonum cum contrahentes difficile cõuenire posse vident, idest ex diuersis animi motibus in vnum consentire, & in vnam sñiam decurrere suasionibus instigationibusq; ad subscribendũ in albis, seu in vacuis contrahẽ-1 tes,vel alterũ inducũt. † vnde quæri pot,quid in casu proposito rñdendum sit, & minime legisse tractatum apud Angelũ illi ita stipulatus.in §.Chrisogonus.ff.de verb.oblig.is enim scripsit in hæc verba. Nota, qui se vt principalis scripturæ subscribit, omnia præcedentia confirmat,quod intelligit,si scriptura prius lecta fuerit,non alias. Vnde domini subscribentes se cedulis vacuis, aut eorum sigilla ponentes nisi prius fuerint certiorati de his quæ scribenda erant, non intelliguntur propterea confirmasse ea quæ postea scribuntur, eo quo eorum non habuerunt notitiam,casus est in l.fi.C.plus vale.quod agi hæc no.Inn.in c. 2.de fide instru.quod memoria perpetuo tene hactenus ille,cuius sñiam immò verius Innocentij commendando probat Io. Imo.in d.§.Chrisogonus,& huius rei illam rationem reddit,q 2 † si apparet,q quis sigillum apposuit, vel subscripsit scedulæ vacuæ,nec apparet,quod aliter fuerit certioratus de eo, quod scribi debebat,non est in dubio verosimile,q voluerit sigillare,vel subscribere ad sui præiudicium saltim graue,ar.l.filiusfa.in § inuitus cum ibi notatis.ff.de procu.sed potius quia sperauerit aliquid scribi ad eius cõmodum,ar.l.cum de indeb.ff.de proba.sequitur alios referendo Alex.eo in loco sub num.2.& præsertim citat eundẽ Ang.in l.sciendum.col.1.ff.de verb.ob.& vbi de lat. ibid.sub nu.14.vt in re dubia qd iuris sit intelligas,& Ale.in cõs. 147.vol.2.quib.addes Car.Ruy.in consi.12.nu.5.vol.4.vbi Ang. sñiam cõmendat,& rõnem Imol.ad similia transferendo probat,necnõ quæ in simili scripsit Bal.in l.si.nu.21.C.de cõtr.emp. & Dec.in consi 60.visto themate,& Pau.Castr in consi.465.visto compromisso.& par.1.qui inquit dolum præsumi in arbitris, qui aliquem ad approbadum, seu ratum habendum laudum inducunt tenore eius non viso,& ibi multa ad rem,& Pau.citat, ac probat Aymo.in consi.83.nu.1.& plura idem Aymo.refert in cõs.142.nu.10.& in cõs.192.& in consi. 221.par.2.ex quib. locis multa colliges. Deniq; admonendi sunt mercatores,ne se temere proxenetis credant,& in proposito facti specie ad Inn.in d.c. 2.semper est confugiendum,qui disputando plene,& docte,& eleganter (vt solet) quæstionem explicat.

SVMMARIVM.

1 *Proxeneta an possit mercaturam exercere,per totam q.*
2 *Omnia intelliguntur permissa in genere permissorum; quæ speciatim non reperiuntur prohibita.*
3 *Vicem duarum personarum an quis possit sustinere,relatiue.*
4 *Populi laudandi sunt, qui proxenetas ab officio mercaturæ abstinere statuerunt.*

Occurrit

OCcurrit hic alia quæstio, quam nusquàm tractatam, nec vsquã relatam legi,vt inquit Accur.in l.1.ff.de le. 2.quem refert Ias.in §.sed istæ. nu. 22. insti.de act.sed Vlpianus prius dixerat in l.j.ff.de sen.Nũ† proxeneta possit mercaturam exercere.& memini me in tractatu meo de mercatura,in 4.par.in qua de his qui mer.exer.nõ possint,disserui,proxenetas nõ ꝯnumerasse inter psonas prohibitas,etenim 2 † in genere permissorũ oĩa intelligunt̃ permissa quæ speciatim non reperiuntur prohibita l.mutus §.j.vbi Accur.& Bar.notãt. ff.de procuratorib.l.1.ff de testib.gl.in cap.inter corporalia. vbi Abb.nu.3.de translat.episc.proxenetæ autem officium item,& mercaturæ sua optione sibi quisq; sumit, vt de mercatore in dicto tracta.probaui,verũ cogitanti mihi respondendum videbatur,in eo ꝯctu in quo interuenit non posse, nec debere mercaturã facere.Finge.n.post ꝯctum iam semel atq; iterum tractatũ post nudata vtriusq; intima,& secreta negotii aperta proxenetã nomine suo lucri causa emere seu permutare,quisq̃ non potest negare ęquissimum fore prætorem interponere se debuisse, vt officium quidẽ,quod in se recepit,impleret,seq; à tali ꝯctu abstineret: vt in simili quæstione Iurisconsultus eleganter inquit in lege 2.§.tametsi versi.finge.ff.de arbi.& si lege deficeremus, ratio naturalis suggerit.leg. in summa §. itẽ Varus ff. de aqua plu. 3 arcen. & profecto repugnare videt̃ † vt in proposita facti specie proxeneta quodã modo duarum personarũ vicem substineat, ar.l.fi.C.de assessor.l.quisqs C.de postu.l.si plures.ff.de pact.l.hac C.de proxim sacro.scrinio.cap.sing. 89.dist.facit cap.penu. in §. porrò.de elect.in 6.& quod notat Bar.in l.si consul.ff.de adopt. & plenius scripsit Fel.complures referendo in ca. ex literis.nu. 13.& sequen.numeris,extra de probat.& arg.est tex.in cap.fina. de inst.& l.prætor.ff.de tut.& cur.da.Nec ferendus audiendusq; esset proxeneta hoc colore quasi meliorem conditionẽ attulerit. Vnde puto in ꝯctibus in quibus interuenit proxeneta mercaturam facere prohibendum, in cęteris de iure non esse prohibitum. Hæc scripsi quoniam audiui quosdam malos proxenetas clanculum cum quibusdam mercatoribus societatẽ inisse,& celata societate varios,& diuersos miseros mercatores,& societates ignaros cũ socijs eorum excogitatis artibus, & fraudib. ad permutandum,& cõtrahendũ induxisse non sine magno damno,& detrimẽto, in quos proxenetas animaduertendum esset, & vide l.& eleganter.in princ.& in §.fi.& l.sequen.vbi gl.& quæ scripsi supra post princ. tertiæ par. & in 4. parte ver.incurrit hic illa quæstio,& quæ illic diximus huc erunt transferenda. Interest.n.mercatorũ,ne fallantur in renunciatione merciũ, si mercatores scire velint,cuiusmodi merces sint,arg.l. 1. ff. si men.fal. mod.dixe.& facit l.dolus.C.de rescind.vendi.l.seruus tuus. ff.de do.& in q.propter interpositam personam, quod odiosum est l.non existimo in fi.ff.de admi.tut. l.pupillus in §. itẽ ipse tutor. ver.sed & si per interpositã.ff.de aut.tut.l.hac edictali. in fi. prin. C.de secun.nupt.l.si per impressionem.C.quod met.causa l.vni 4 C.de cont.iud.laudandi † propterea sunt omnes populi, qui in mercatura se exercere solent, si proxenetas ab officio mercaturæ abstinere se decreuerint,prout prouidẽter in patria mea sub pœna non læui proxenetæ mercaturam facere prohibentur.

SMMMARIVM.

1 *Proxeneticum proxenetæ non debetur,si dolo malo uersatus sit in negocio,in quo interuenit.*
2 *Lucrum quis ex delicto suo facere non debet.*
3 *Proxeneta qui ex fide in negocio versatus sit, in eo consequitur proxeneticum,licèt in alio dolo malo se gesserit.*
4 *Proxe.non debetur,si extrinsecum ministerium sit præstitum.*
5 *Proxeneticum an debeatur proxenetæ,qui ministerium intrinsecum præstiterit,re tamen non perfecta.*
6 *Actum nil videtur: cum aliquid superest peragendum.*
7 *Indiuidua ex sola consumatione acquirunt formam nomine, & esse rei, & in his pars inueniri nequit.*
8 *Salaria quæ debentur ratione laboris pro rata temporis debentur,quo salaria sunt præstita.*
9 *Salarium proxenetæ non debetur,si per eum steterit, vel eius culpa quo minus negocium perficiatur.*
10 *Proxeneticum debetur proxenetæ, qui intrinsecum ministerium adhibuit, & per partes stetit, quominus expediatur negocium, ita tamen vt sit modus.*
11 *Proxeneta si intrinsecum ministerium adhibuit, & casu negocium non fuerit expeditum,iuxta laborem consequitur proxeneticum.*
12 *Proxeneta qui salarium integrum receperit, & intrinsecum præstitit ministerium,si negocium casu non expedierit,partem reddit.*
13 *Proxeneta decedente,qui intrinsecum præstitit ministerium,non transmittit totum: quia non est comparandus prætoribus & assessoribus.*
14 *Proxeneticum non potest peti nisi perfecto negocio.*
15 *Merces si quæritur quando peti possit considerandum est quid est actum in primis,deinde ad circunstantias recurrendum.*
16 *Salarium Proxenetę,quòd vtraque parte sit persoluendum,quod duobus modis temperatur.*

ARGVMENTVM.

De proxeneticis,& eorum modo,ac quo iure petantur.

REliquum est de proxeneticis,& eorum modo,ac quo iure petantur disseramus: & hęc vltima pars tractatus in tres particulas semet ipsam diuidit, separatim igitur, & quidem breuiter videamus, & primum de proxeneticis, & sanè quid sit proxeneticum in prima parte huius tractatus plenius declaraui,& in illicitis non deberi,quinimmo in quibusdam de suo teneri in tertia parte probaui, quicqd 1 igitur illic diximus,huc erit transferendum. Sed † & si dolo malo versatus sit proxeneta in negocio,in quo interuenerit, proxeneticum non debetur,arg.l.Męuia, & eius quod ibidem scripsit Bar.ff de an.lega.& eius quod Accu. & iuris interpretes scripsere in l.diem functo ff.de off.asses.& Bar.in l.1.in §.diuus.circa fi.ff de extraor.cog.de assessore.s,culpa sua remoto,quinimmo de dolo tenetur.l.2.ff.de proxe.& in ter.par.plenius dixi,& cum de dolo malo damnandus sit,absurdum videtur eiusdem nego-2 cij nomine quicquam consequi,†& æquum non est ob facinus suum lucri facere,indignus est nanque beneficio, qui in legem committit l.siue hæreditaria.ff.de nego.gest.l.ab hostibus ff sol. mat.l.relegatorum in §.fi.ff.de inter.& releg.l.auxilium.in fi. ff. de mino.& scribit Dy.in regula ob gratiam.de reg.iur.in 6.Pla-3 ne † si in aliquo negocio dolo malo versatus sit,nihil prohibet in eo,in quo ex fide versetur,proxeneticum deberi: nec.n. corrumpi quod recte transactum est superueniente delicto potest. l.2.ff.de iti. actuque priu.& pœna delictum non egreditur.l.rescriptum ff.de his,quibus vt ind. cum sint separata negocia, Et quæ sentẽtia probatur ex scriptis a Bartolo in locis relatis. Pro-4 xeneticum † etiam non debetur, si ministerium extrinsecum, & non intrinsecum,& substantiale præstitum sit, secundùm ea quæ in prima parte dixi,ver.Post hæc subieci,num. 10.& in antecceden.par.vers.septimò declarandum est &c.num.34.in quibus locis retuli Bald.in consi.469.tria dubia.vol.2. quod est errore geminatum in 4.vol.sub num.370.& eundem Bal.in consi. 50.vol.2.Citaui etiam tex.in l. 1. in §. aduocatos. iuncta expositione Accur.ff.de extr.cog.si verò Proxeneta in negcio, in quo interuenerit,intrinsecum prẽstitit ministerium,& in his quę ad 5 negocii explicationem pertinent laborauerit † num Proxeneticum non perfecta re debeatur, quæritur, & non deberi vide-6 batur†nihil.n.actum videtur cum aliquid superest peragendũ. l.si ita fuerit.ff.de manu.test.diuidi nanque hoc non potest l.stipulationes non diuiduntur.l.4.in §.Cato.ff.de verb.oblig.& in-7 quit Bald.in l.aduersus C.locat.sub nu.2 in † indiuiduis partem inueniri non posse, quæ ex sola consumatione acquirunt formam nomine,& esse rei.ff.ad l.fal.l.si is qui quadringẽta §.quędam,vniuersitas. n. consumationis ad proxenetam pertinuit.l. ea.l. §.locaui.ff.loc.& pro qua sententia est,quod scripsit Bar.in l.1.in §.Diuus.in fi.ff.de var.& extra.cog.dum citat l.2.C.de leg. lib.10. vbi inquit, quædam sunt officia ita indiuidua, q aliquo omisso non releuat,quod est factum: tunc totum salarium reddit,& Seuerinas in l.diem functo.sub nu.29.ff.de off.asse.nec.n. Proxenetę operula aliqua attulit vtilitatem, vbi negocium nõ peragitur,& facit l.ẽt si partis.ff.de leg.1.& quod ad rem scripsit Bal.in l.ędem.C.loca.nu.8.& seq. Contra verò Proxeneticũ deberi videtur secũdùm laborem & adhibitum ministerium. Cũ tam labor q̃ pecunia diuisionem recipiant.l.Seio.ff.de ann. leg. & hæc sententia probatur ex his quæ scripsit Bar.in l.1. in §. Di-8 uus.ff.de var.& ex.cog.nu.6.vbi regulariter inquit † salaria quæ debentur ratione laborum, pro rata tantum temporis deberi, quo seruitia sunt præstita l.penult.in fi.C.de erog.mili.ann.& facit quod no.ff.de re mili.l.desertorem §.his qui ab hostes.in vlt. gl.& C.de re mil.l.1.qđ.n.debet̃ est quędã laboris remuneratio.

Item hæc sententia comprobatur ex his quæ Bald. scripsit in l.vni.num.7.C.de suffrag.in versicu. in aliis autem mecchanicis operibus,& laboribus &c.& facit tex.in l. 1.in §.sed nutricia.ff.de va.& extra.cogn. verum cogitanti mihi in proposito iuris arti-9 culo distinguendum videbatur.† Si quidẽ per proxenetam steterit, vel eius culpa,quo minus negocium expediatur, nihil de-beri,idque ex sententia Bar.in d.§.diuus. in fi. quod & aliis reci-10 tatis probatur. Si † verò per ipsas partes steterit, quo scio persępe euenisse,solent enim mali mercatores postquam proxeneta interueniente conuenere, vt proxenetico proxenetam fraudent,& publicanos vectigali,nouas inuenire causas,quare à cõtractu recedant,deinde solos contrahere puto enim proxeneticũ deberi ita,vt modus esse debeat quantitatis, & negocii ac laboris,in quo operula ista defungitur.l.fi. de proxẽ. Sed & addes in §.fi.l.qui operas l.si vno.§.item cum quidam.ff.locat.vbi Bar. 11 Si † verò casu negocium non fuerit expeditum, laborauerit tñ proxeneta in his,quæ negocii explicationẽ respiciunt,dubitandum satis vr;quia indiuiduum est factum,nec aliq̃ vtilitatẽ proxenetæ labor attulit,sine tamen præiudicio melioris sñiæ iuxta legem Claudius.ff.qui potio.in pig.hab.puto non improbe forsan dici posse,siue casus contingat ex parte ꝯhentium,siue pro-

xenetæ iuxta laborem, & miniſterium adhibitum ac ipſum negotiũ proxeneticum ſtatuẽdum. Idq; æquitas ſuggerit, & propterea quæ ſcripſit Bart. in d. §. diuus. præcipuè ſub nu. 6. a'd quẽ in materia confugiendum eſt, præcipue à num. 2. vſq; ad dictum nu. 6. mouet etiam l. Seio. ſupra citata l. atqui natura. in §. Sceuola ff. de neg. geſt. & §. Item cum quidam, & vide Seue. in d. l. diẽ functo. in 20. q. nu. 25. Nec moueat relatus Bart. in d. §. diuus in fi. loquitur enim quando per proxenetam ſtetit, vel eius culpa [12] vnde longa videtur differentia. His † conſequens eſt cum in relatis caſibus totum proxeneticum non debeatur, ſi totum receperit, partem reſtituat, prout religioni iudicantis videbitur conſideratis relatis, & alijs circunſtãtijs, & cum proxeneticum præcipue propter laborem debetur nõ autem propter dignitatem, ſcientiam, aut probitatem (ſordidum namque eſt) vt dixi in ſecunda parte verſi. ſubijcit non adeo improbabili more, &c. nu. [13] 10. & conſiderat Bar. in §. diuus. num. 5. † proxeneta decedente non tranſmittet totum: nec enim is prætoribus, aſſeſſoribuſuè comparandus eſt, quibus propter dignitatem, & ſcientiam, ac animi virtutem ſalarium debetur, de quibus in §. diuus. & in l. diem functo. vbi videbis Seueri. in 1. q. item & in 10. & in 20. & 45. nu. 50. His enim quæ ſcripſimus ab eo ſcripta conueniunt. Et illud adijciendum eſt ad dirimendas lites in patria mea lege municipali ſimpliciter caueri, vbi proxenetæ negotium incepe runt, & tractarunt & ipſæ partes perfecerunt abſque proxenetis, dimidium proxenetici deberi.

Et illud hic non abre tractandum eſt, quo tempore proxeneticum ſit perſoluendum, dicet forſan aliquis in initio propter ea quæ ſcripſit Bar. in l. 1. in §. diuus ff. de extraor. cognitio. num. [14] 16. Puto † autem non niſi perfecto negotio peti poſſe, & ante completum negocium non eſſe audiendum, l. qui pendẽtem, ff. de neg. geſt. & videtur expreſſum (ni fallor) in l. fi. ff. de proxeneti. in illis verbis, de proxenetico ſolent præſides cognoſcere, ſic tamen vt in his modus eſſe debeat & quantitatis, & negotij, in quo operula defuncti ſunt &c. exponẽdo verbum defuncti, vt dixi in 1. part. tractatus, mouet etiam quod notatur in l. 2. C. loca. & in hoc Hug. placet ſententia ab Accurſio relati. Et ſi lege deficeremus, qualitas negotij, & perſonæ id ſuadet, quæ circunſtantiæ conſiderandæ ſunt: vt inquit Bar. in d. l. 2. vbi eſt etiã videndus Bal. num. 2. & in eodem loco Saly. ſcripſit recentiori- [15] bus placuiſſe, cum quæritur † quando merces peti poſſit, inſpiciendum eſſe quid eſt actum, deinde perſonæ conditio, quę operas locauit, & operis qualitas, eiuſq; magnitudo ſpectanda eſt. Addo quòd idem Bar. in d. §. diuus. ſub relato nu. 16. inquit, inſpiciendum eſſe quod veriſimilius eſt, & vide Salyc. in l. vni. num. 7. C. de ſuffrag. puto igitur vt ſupra concludendum conſideratis relatis circunſtantijs, & propter tex. in d. l. fi. ff. de proxe. proxeneticum ſcilicet non niſi perfecto negotio exigi poſſe ſaluis his quæ in præcedentibus diximus. Illudq; certi iuris eſt, loci cõſuetudinem ſpectandam eſſe, & in hoc omnes conueniunt, & ſcripſit Specul. in titu. de ſalar. §. ſequitur. verſic. Sed quando, nu. 14. & facit tex. in l. 1. in §. in honorarijs. ff. de extraordi. cogni.

[16] Salarium † autem proxenetæ quando miniſterium ſuum ad vtriuſque commodum accommodauerit ab vtraque parte perſoluendum, puto arg. legis, ſed & loci in §. 1. ff. finiũ regun. exẽplo eius, quod dicitur in tex. de menſore, quem tex. not. & facit quod ſcripſit Spec. in titu. de aſſeſſ. in §. ſalarium. nume. 4. & Bar. in l. ſi poſtulauerit. in prin. vbi Alc. apud eum ff. de adulter. & qđ inquit Bal. in l. 2. nu. 8. C. de ſent. ex breuiculo recit. verùm huic ſententiæ aduerſari videtur tex. in l. debet. ff. de ędili. ædic. vbi iuriſconſultus inquit, reſtituendũ emptori ſi quid emptionis cauſa erogatum eſt. Et hoc ita demum, ſi ex voluntate venditoris datur, cæterùm ſi quid ſua ſponte datum eſſe proponatur, non imputabit, neq; enim debet, quòd quis ſuo arbitrio dedit, à venditore exigere, in quo loco Accurſius, & alij iuris interpretes in proxeneticis exemplum ponunt, quod tamen diximus ab vtraque parte Proxeneticum regulariter perſoluendum eſſe verius eſt, idque duobus modis eſt temperandum. Primò, niſi partes ipſæ aliter conueniant, lege prima. §. ſi conuenerit. ff. dep. & ſentit Accurſius in d. l. debet. Scdò quando non ex voluntate vtriuſq; partis Proxeneta interuenit, ſed rogatu alterius tantum. Pro quo temperamento verba relati tex. ibi, ſi quid ſponte ſua datũ eſſe proponatur &c. quid enim ſi vnus tantum voluit Proxenetam interuenire, alius autem ſine proxeneta inter eos negociũ tractari maluit. Vide in dicta l. debet Bart. Ang. & Veron. & hic aſſumes quæ dixi in antecedenti part. verſ. Item quæritur, ſi res vendita &c. nume. 1. & ſeq. & in re dubia conſenſu & voluntate vtriuſq; partis proxenetam interueniſſe preſumendum eſt: id enim & proxenetæ officium, & ipſum negocium oſtendunt, conſequenter in ambiguo vtraque pars proxenetæ proxeneticum præſtabit.

SVMMARIVM.

1 *Proxeneticum quibus circunſtantijs conſideratis ſit conſtituendum.*
2 *Iudex curare debet, ne proxenetæ in exigendo ſalarium metas rationis excedant.*
3 *Salarium proxenetæ centum aureos non egrediatur: quia in pecuniarijs cauſis aduocatorum ſalarium non egreditur centum aureos.*
4 *Salarium procuratoris abſurdum eſt excedat centum aureos.*
5 *Aurei & ſolidi declaratio relatiue.*
6 *Proxeneticum licitum eſſe debet, & non contra bonos mores, & ſordidum vere eſt proxeneticum, cum vltra modum petitur.*

Secunda particula vltimæ Partis.

ARGVMENTVM.

De modo Proxeneticorum.

[1] Circa ſecundam rubricæ partem de modo proxenetici iuriſconſultus in l. vltim. ff. de proxene. vno (vt aiunt) verbo eleganter abſoluit. Inquit enim † in proxenetico modus eſſe debet, & quantitatis, & negotij in quo operula proxeneta defunctus eſt, & miniſterium accommodauerit. Ita ergo in ſalarijs proxenetarum verſari iudex debet, vt pro modo negotij, & quantitatis, proque operula, ſeu labore adhibito ac miniſterio, & loci conſuetudine æſtimationem adhibeat. lege prima. § in honorarijs. ff. de extraordina. cog. & faciunt quæ ab Innocen. & alijs ſcripta ſunt in capitulo primo, de ſimo. & elegans tex. cum glo. in c. ſtatutum. in §. notarium. de reſcr. lib. 6. & quod ſcripſit Bal. in l. 1. propè nu. 3. C. mand. & Spe. [2] in tit. de magiſt. nu. 2. & in tit. de ſala. §. ſequitur. nu. 4. curare † igitur debet iudex, ne proxenetæ in exigendo ſalarium metas rationis excedant, & quantitas licitum proxeneticum non egrediatur, d. l. fi. & in §. in honorarijs, & §. notarium. ſpectandaque eſt (vt ex relatis locis liquet) regionis conſuetudo. Illudq; iuris [3] etiam puto explorati, ſi † aduocatorum ſalarium in ſingulis cauſis non tamen criminalibus centum aureos nõ egreditur. dicta l. 1. §. licita autem quantitas. ff. de extra. cog. multo magis id proxenetis ſtatuẽdum, cum alterum laboris præcipue cauſa debeatur, alterum, & laboris, & præcipue ſciẽtiæ ratione, ut in præce- [4] denti particula probaui. Nam † & id in procuratore abſurdum eſſe Acc. & Bal. reſpõderunt in l. 1. C. mãd. ut ſcilicet procuratoris ſalarium centum aureos egrediatur. His adde Spec. in dicto [5] §. ſequitur. nu. 3. & † quoniam incidimus in §. licita autem quantitas & ſalarium aduocati ad interpretationem d. §. & aurei & ſolidi cognitionem, vide Bud. lib. 5. de aſſe. & par. Alciat. lib. 3. diſpun. cap. 11. & Hierony. Cag. in repetit. l. diem functo. in fi. ff. de aſſeſ. Pau. Par. in conſi. 105. nume. 10. volumi. 1. denique cum in proxenetico modus eſſe debeat (vt iuriſconſultus ait) vide quæ ſcripſi in ſecunda par. verſicul. deinde ait &c. numero tertio, & [6] † ſit licitum proxeneticum, & non contra bonos mores. l. ſi contra, C. mandat. l. ſalarium. l. ſi remunerandi § Maurus. ff. eo. & inquit Accur. in l. fi. in pr. ff. de proxe. ſordidum vere eſt proxeneticum, cum vltra modum petitur. Reliqua ad id pertinentia ex relatis locis, & alijs ſexcẽtis & quidem vulgaribus de mercęde & ſalarijs lector ſuppleat.

SVMMARIVM.

1 *Nutrices nutricia petunt, aduocati ſalarium, doctores liberalium artium mercedes, Proxenetæ Philanthropum.*
2 *Proxeneticum extra ordinem petitur.*
3 *Extra ordinem peti dicitur, quod iudicis offi. petitur.*
4 *Librarijs, Notarijs, Calculatoribus, ſiue Tabularijs, & cæterarum artium opificibus, ſiue artificibus, quæ ſunt extra literas vel notas poſitæ ius extra ordinem non dicitur, & quo modo his conſulatur.*
5 *Proxeneta, qui de proxenetico pactus eſt, ſtipulatione poteſt illud petere per certi condictionem, ſi certum promiſſum eſt, ſi verò incertum per actionẽ ex ſtipulatu.*
6 *Salarium ſi in pactum deductum eſt, quòd non ſit petendum ex l. vni. C. de ſuffrag. & ibidem interpretatio ad dictum legem.*
7 *Curiata comitia quæ erant, & quomodo ferebantur, item & centuriata.*
8 *Iudices prohibentur pecunia, vel quid aliud elargiri pro obtinenda iudicatura.*
9 *Libellus quomodo concipiendus ſit ſuper Proxenetico, relatiuè.*

Quo iure petatur Proxeneticum.

[1] POSTREMO videndum eſt quo iure Proxeneticum petatur, & Acc. legum prudentum vertex in lege prima in fine. ff. de variet. & extra. cog. inquit † Nutrices nutricia petunt, aduocati ſalarium, doctores liberalium artium mercedes, Proxenetæ Philanthropa, & in lege actio. ff. de actio. & obl. ſcripſit in hæc verba. Item petitio ſalarij aduocati, & mercedes doctorum, & nutricia nutricũ, & Philanthropa proxenetarum dicuntur perſecutiones. ff. de var. cog. l. 1. per totam. ff. de verbo. ſignifica. l. pecuniæ. §. actiones. & quia

quia codices corrupti ſunt, vide quæ ſcripſi in prima par. in ver. proxeneticum, nu. 15. idem Accur. in l. 1. ff. de proxe. exponen- [2] do verba Iuriſc. proxenetica † licito iure petuntur, ait extra ordinẽ, vt infra l. fi. in prin. non actione locati, vt ĩ. l. proxi. & cum Accur. dixerit, proxeneticũ extra ordinẽ peti iudicis officio pe- [3] tendũ ſenſit, vt idẽ Acc. notauit in l. ſalarium ff. mand. peti. † n. extra ordinem dicimus, quod iudicis officio petitur. ff. ſi cer. pe. l. cum filius. ff. de exer. l. 1. § ſolẽt. ff. de ſepar. l. 1. §. quæſitũ. & probat Alb. in l. 1. in prin. ff. de extra. cog. & in l. aduerſus. C. mand. & iudicis officio proxeneticũ peti ſcripſit Bart. in dicta l. 1. ff. de proxe. & hæc ſentẽtia vera eſt, quæ probatur in dicta l. fi. ab Accur. citata in illis verbis. de proxenetico quod eſt ſordidum, ſolent præſides cognoſcere, & reliqua, & adde Abb. in c. quia iudicante. de præſcrip. & Bru. in 3. volum. de conſti. & decr. in ver. ſalariũ, in fi. & intelligendum puto de officio, quod in locũ actionis deficientis datur, non autem de officio quod actioni cohæret: vt Albe. ſcripſit in citata l. 1. ff. de extra. cog. & Spec. in tit. de magiſt. facit lex, ꝙ ſi minor. in §. fi. ff. de min. & quæ habentur in commentarijs doctorum in l. 1. ff. de iuriſ. om. iu. & in c. fi. extra de offi. ord. & inſt. de off. iud. in prin. & quod ſcripſit Sal. in d. l. ſalarium, uerum huic ſententiæ aduerſare videtur text. in l. 1. in §. ludi literarii. ff. de extraor. cog. illic. n. ita ſcriptũ eſt. Ludi quoq; literarij magiſtri, licèt nõ ſint profeſſores, tñ vſurpatũ eſt, vt his [4] quoq; ius dicatur, tametſi † librariis, & notariis, & calculatoribus, ſiue tabulariis, & cæterarum artium opificibus, ſiue artificibus quæ ſunt extra literas, vel notas poſitæ nequaq̃ extra ordinẽ ius dicere præſes debeat. In quorũ numero proxenetas annumerandos videbatur, & ſub relatis vocabulis cõprehendi, quod verum non eſt: vt probaui, eſt. n. his ſpecialiter cõſultum, vt extra ordinẽ ius dicatur, & vide quę ſcripſi ſupra in 2. par. ver. ſubijcit non adeo improbabili more, nu. 11. Sed & his de quib. in citato §. ludi quoq;, quo modo conſulatur ſcripſit Bar. ibidem, & Alex. relatiue apud eum. Abb. in c. iudicante. de præſcrip. Bal. in l. aduerſus C. mand. & Doct. præſertim recentiores in l. argentarius. ff. de eden. & in c. 1. de ſimo. & in d. c. ſtatutum §. notarium. [5] de reſcrip. li. 6. Is † quoq; qui de proxenetico pactus fuerit ſtipulatione interueniente poteſt illud petere per certi condictionẽ ſi certum promiſſum eſt, ſi verò incertũ per actionẽ ex ſtipulatu. inſt. de ver. obli. §. 1. ff. ſi cer. pe. l. ſi quis certũ. de quo vide Specula. in tit. de ſala. §. ſequitur. ver. is quoq;, & quæ eleganter ſcripſit Sal. in l. ſalarium. ff. manda. Cuius ſcripta commendat Io. ab Ami. in conſi. 145. poſtulaſti &c. & eundem Sal. in l. aduerſus C. mand. & eundem & alios in l. vni. C. de ſuffrag. & quò ad paciſcendi modum Doct. in l. ſumptus. ff. de pact. & in l. litem C. de proc. Quibus illud obiter annotandũ eſt, ſi ſalariũ Aduocati in pactũ deductũ eſt, ꝯditione ex illa lege vni. petendũ eſſe, & Accur. & alii in eadẽ lege ſcripſere, qui (vt inquit) nõ leuis iuris interpres Zaſius Romaniq; cãdoris amicus tota (vt aiunt) via errarunt. Is. n. in l. 2. §. hiſdẽ tẽporibus (vt refert Hier. Cag. ſub nu. 38. ff. de orig. iur.) inquit. Suffragia Romæ in reb. gerendis dabant, [7] aut curiatis, aut centuriatis comitiis, Curiata † comitia per trib. & curias ſine delectu per populũ ferebantur, centuriata aũt per eos qui ſenſu, & auctoritate præualebant, erant ergo curiata comitia populariũ, centuriata optimatũ, & cũ, vel populi, vel optimatum interuentu eligendus erat magiſtratus ſuffragia in tabulis ſcripta ſinguli dabant, quibus voluntatẽ ſuã declarabant, Et moribusq; receptũ erat: vt qui eligi cuperent candidis, & cõſpicuis veſtib. induti circumirẽt trib. & curias: cunctis. n. ciuib. ſi bonis artib. fiderẽt (vt Cornelius Tacitus li. 11. ſcribit) licitũ erat petere magiſtratus quod virtutis in præmium eſſet, dũ nihil corruptelæ miſcerẽt. Poſtea verò q̃ magiſtratuũ officiorumq; ele- [8] ctio in principẽ eſt tranſlata, lex ambitus in vrbe ceſſauit. l. 1. ad l. Iul. de ambi. prohibẽtur † tñ Iudices pecuniam vel quid aliud elargiri pro obtinẽda iudicatura, vt in aut. vt iudi. ſine quoquo ſuffra. fiant, in aliis vero honorib. & dignitatib. conſequendis apud principes ſuffragia, ideſt ſuffragationes ſp ſuo loco valuere: ſi qui. n. à principe, vel officiũ aliquod, vel rẽ aliam petituri eſſent, hi primores, & amicos principis, vt & fit hodie ad intercedendum muneribus. promiſſis ſolicitabant, quæ & ſoluere tenebantur, ſi voti cõpotes fiebant, ideſt conſequebantur, quod optabant d. l. 1. C. de ſuffrag. enumerant tñ in l. vni. C. ad leg. Iul. de ambi. officia, quæ ſi ſemel conceſſa munerib. promiſſis repeterẽtur, pœna imminebat debita, quod promiſſum erat nihilominus exoluendo. Hæc ille, quæ qm̃ non adeo nota ſunt ad interpretationem d. legis non ab re referenda eſſe duxi, & adde Bapt. Egnat. qui de comitiis plene tractauit. Sed vt vnde diuer- [9] teram redeam, quo modo † concipienda ſit petitio, & aliam ad hanc ultimam partem, & iudicis officium pertinentia, ex relatis locis colliges, & præcipue Spe. ſcripſit in ti. de ſala. & in titu. de magiſt. & iuris interpretes tractarunt in l. 1. ff. de iuriſ. om iud. & in aliis pleriſq; locis, quæ quoniã vulgaria, ex nota ſunt, ne aliorum ſcripta uidear deſcribere conſulto prætereo.

Hæc aũt q̃ de proxenetis. & proxeneticis ac mercatura noua quidẽ ſunt, & quotidiana, & ꝑpea ſi qd in his prætermiſſum erratũve in aliquo ſit, nemo hoc uituperandũ exiſtimet. Sed in becillitati humanæ (quæ naturaliter ineſt) hoc inſcribat, quia (ut Imperator noſter inquit) omniũ habere memoriam & pęnitus in nullo peccare, diuinitatis magis q̃ mortalitatis eſt, & Romanæ eloquentiæ facile princeps inquit Cicero: Nihil. n. ſimul, & inuentum, & perfectum, benigne itaq; lector candide à nobis prætermiſſa addes, & errata (ſi qua erunt) corriges, & non inſubtiliter emendabis, nam (vt idem ait Imperator) qui ſubtiliter factum emendat, laudabilior eſt eo qui primus inuenit.

PETRI SANTERNÆ LVSITANI,

De Aſſecurationibus, & ſponſionibus Mercatorum.

PARS PRIMA.

SMMMARIVM.

1 *Mercatores maris pericula penſitantes, an res ſuas in caſu aduerſæ fortunæ per ſtipulationem tueri poſſint.*
2 *Conuentio, qua vnus alterius infortunium in ſe ſuſcepit, pretio periculi conuento, an licita ſit habenda.*
3 *Aſſecurationis materia an in terris maritimis ſit practicabilis.*
4 *Qui res ſuas per mare deferri patitur, an depauperari dicatur.*
5 *Conuentio qua quis pretiũ periculi in ſe ſumit, an de iure ualida ſit cẽſenda.*
6 *Aſſumere periculum ſimpliciter in ſe, non facit illicitam ſtipulationem.*
7 *Aſſecurationis ſtipulatio an ſit contractus nominatus, vel innominatus.*
8 *In contractib. innominatis an ſuſceptio periculi faciat illicitam conuentionẽ.*
9 *In mutuo ſemper vſura eſt prohibita ſecundùm Cano. & Theologos.*
10 *Diſtinctio certa circa materiam c. fi. de vſur.*
11 *C. fi. de vſur. quomodo à doct. intelligatur, & nu. 17.*
12 *Si mutuans pecuniam recipit pretium periculi, & ipſam aſſecurauit, nec conſtat de animo, an is vt vſurarius ſit iudicandus.*
13 *Animus ſemper in dubijs bonus præſumitur.*
14 *Verbum, cenſemus, an ſignificet iudicare.*
15 *Dictio, quoque, an ſit implicatiua ſequentium.*
16 *Papa an iudicet de occultis.*
17 *Intellectus nouus. c. fi. mente tenendus.*
18 *Verus ſenſus c. fi. & communis ſecundum doct.*
19 *An Papa loquatur in caſibus dubijs.*
20 *Papa an iudicet aliquem in dubio vſurarium.*
21 *In dubiis an præſumatur delictum.*
22 *In dubijs ſemper debemus præſumere factum eo modo quo licet.*
23 *Facta ſemper debent intelligi eſſe concepta bono animo.*
24 *Vna præſumptio aliam tollit.*
25 *Dictiones, quoque, & aliæ, aliquando ſtant impropriè.*
26 *Recipiens pecuniam cauſa portandi vltra mare, ſi periculum in ſe aſſumit, an vſurarius ſit iudicandus.*
27 *Omnis vſura etiam nautica eſt prohibita.*
28 *Suſceptio periculi in ſe non facit illicitam conuentionem.*

VAriis, atque aſſiduis mercatorum illecebris adductus ego Petrus Santer. Luſit. utriuſq; Iur. Doct. ut opuſculum de Aſſecurationibus, & Sponſionibus Mercatorum, quæ uulgari ſermone apoſtæ nuncupantur, cõficerẽ, etſi mihi rẽ fore ardua magniq; laboris & cunctis hominib. quoquo modo prodeſſe non dubitarẽ, cum tñ pro cõperto haberem, materiã ipſam & illis cęteriſq; amicis noſtris fore admodum fructuoſam, pro uirib. noſtris eorũ uotis ac poſtula- [1] tionib. minime deeſſe uolui, & quia ſæpiſſime † prouidi mercatores maris pericula penſitantes, aſſecurationis clypeo res ſuas ꝯ ſęuam fortunam tuentur ac defendunt, ab aliis ſtipulando in caſu aduerſæ fortunę, cuius inopinabili impetu ſępe omnẽ rem familiarẽ amittunt, ut l. plane, ff. ut in po. leg. uel fide, & ut ait Senec. li. 5. ſuæ Rhe. ludit de ſuis fortuna munerib. & quæ pedit auſert, quæ abſtulit, reddit: nec unq̃ tutius eſt illã experiri, q̃ cũ locũ iniuriæ non habet, circa q̃ conuentionalẽ aſſecurationẽ nõ mediocres ſolẽt inter ipſos mercatores naſci, & oriri diſſenſio- [2] nes. Ea ꝑp in primis uidendũ erit, † an talis conuentio, qua unus infortunium alterius in ſe ſuſcipit pretio periculi ꝯuento, ſit licita eo modo, quo fieri conſueuit, deinde circa ipſos ꝯhentes exponemus mercatorias quaſdã alias ꝯuentiones, & ſpõſiones uulgo a Luſitanis apoſtas nominatas, quib. inter ſe homines, maxime negotiantes certant, promittentes, uel ſtipulantes certum quid, ſi tale aliquid, uel non contingat. Vltimò circa res in tali aſſecuratione deductas plures q̃ſtiones ponemus quotidia- [3] nas iuxta materiã: † cum ſit materia peregrina, & utilis ab aliis non declarata, & multum practicabilis & frequentata, maxime in ciuitatib. maritimis, ut eſt Vliſbona, Venetiæ, Ancona, Neapolis, & Genua, & alibi in diuerſis mũdi partibus, & prouinciis. Vnum tamen bonum effectum iſtius aſſecurationis non puto [4] omittendũ ad ea, quæ ſin. no. gl. & doct. in l. 2. ff. ſol. ma. † ꝙ licet uere credatur pauperiorem fieri, cuius res nauigio deferuntur,

negociando per mare, quo ad effectum, de quo ibi, vel res suas sub vsuris dari, si tamen talis suarum rerum assecurationem stipulari consuerit, & de hoc cōstat, cessat præsumptio illa, & hoc argumento à ratione cessante, c. cum cessante, de appel. l. 1. ff. de cōdi. ob tur. cau. l. eum, qui. ff. de iureiur. l. si remunerādi, §. si cui, ff. mand. 5 † Quoad primum quibusdam videbatur illa conuentionem, qua quis in se periculum sumit pretio periculi non valere, per tex in c. fi. de vsur. cum generaliter loquatur. l. 1. §. generaliter, ff. de leg. præstant. sed text. in d. c. fi. nil facit: vt infra patebit, & breuiter est dicendum, ꝙ ista conuentio valeat, ex quo non reperitur aliquo iure prohibita. l. statuas. C. de rel. & sump. fune. in l. necnon. ff. quibus ex causis ma. cum concor. Et ꝙ sit licita, est de mente Pauli de Cast. in l. in naue Saupheli. ff. locat. & Rodulphus in tract. c. consuluit. de vsur. Ioan. de Ana. in d. c. fi. in 13. q. & Alex. in l. à Titio. de verbo. oblig. num. 3. & Paris de Neapo. in tract. de Ludo. in 3. car. in ver. an quando mercatores. Pro quo facit tex. in l. opus quod in aduersione, & l. hæc distinctio. ff. loca. & quod not. in l. cùm proponas. C. de naut. fœno. & in l. periculi. ff. eo. titu. potest enim quis in se per pactum periculum sumere, ut in dictis iuribus, & quòd quis stipulari ab alio assecurationem possit, text. est not. ad hoc in l. decem. ff. de verb. oblig. 6 † susceptio quidem periculi simpliciter non facit conuētionem illicitam, nisi aliàs sic illicita, sicut in d. c. fin. patet. Hoc exempli causa, in multis contractibus, vt in d. l. in naue. & in d. l. opus. & in l. iurisgentium. §. item si quis pactum. ff. de pactis. & in l. 1. C. eod. titu. & in l. & Aristo. ff. mand. & in l. 1. & l. si in venditione. ff. de peri. & commo. rei vendi. & alibi in diuersis locis. Sicut ergo in contractibus innominatis, de quib. in dictis iurib. 7 susceptio periculi non facit conuentionem illicitam, † sic etiā in isto contractu assecurationis, qui est innominatus. Sed si suscipio periculum, vt des pecuniam, quod est ex mente Bal. in l. cunctos populos. num. 10. C. de summa tri. & fide catho. & cùm assimiletur emptioni. vendi. loca. propter pretium quod datur ratione periculi, dicta l. periculi. iuxta no. in l. fi. C. de præd. curia. lib. 11. debet regulari secundum naturam contractus innominati, de quo magis partic. l. si gratuitam. §. 1. & in l. naturalis. §. sed si facio. ff. de præsc. verb. cum ibi no. per Bart. in l. 1. §. fi. ff. de æsti. act. l. 1. §. si quis fundum. ff. depo. & in l. eum qui ff. commo. cum similibus. Quòd autem iste contractus assecurationis sit innominatus, est de mente Bal. vt dixi in d. l. cunctos populos, in quæst. an vsuræ sint prohibitæ, in fin. & D. Petrus Cor. in l. si pascenda. C. de pac. in prima quæstione principali. ibi, dū dicunt alius est contractus innominatus, facio, vt des pecuniam, quia suscipio periculum, vt des pecuniam. & Bal. in d. l. periculi. in recoll. antiq. in l. tenetur. §. 1. nu. 2. ff. de act. emp. Cum n. cōtractus ex l. conuentionem accipiant. l. 1. §. si conueniat. ff. depositi. l. in conuentionalib. ff. de verb. obl. ex quo contrahenti ita placet su- 8 scipere periculum, † non debet propter hoc solùm contractus illicitus iudicari: quando de se non est illicitus alio ex capite, vt in d. c. fin. & ibi Ioan. Calde. & ad d. c. fi. ibi pro eo, quod suscepit periculum &c. est nanque dicēdum, quòd loquitur in casu mutui, in quo reperitur formaliter vsuram esse prohibitam, Lucæ vi. ca. Matt. c. v. & c. consuluit, & in c. in ciuitate. cum similibus, eo. tit. & vbique doct. in c. conquestus. & Host. in summa eo. tit. 9 & Fede. in consi. 33. † & est communis conclusio Iuristarum, & canon. & Theolog. ꝙ in mutuo sit prohibita vsura tantùm, vt in eius diffinitione patet. Sed nunc quando, iuxta prædicta, mutuaui mille alicui mercatori sine aliquo pacto pro emendis mercibus deferendis per mare, qui antè stipulatur assecurationem illius pecuniæ mutuatæ sub pretio periculi, an liceat? Videtur, ꝙ non, per d. c. fi. Sed contrarium credo verius, vt statim de- 10 clarabo, & tango in recollectis illius c. fi. quia † aut mutuo pecuniam eo pacto susceptionis periculi, hoc est aliter non mutuaturus, nisi illud periculum in me summam, & loquitur d. c. fi. nec tunc videt̄ procedere ex mera charitate. Aut mutuo simpliciter, & sine vllo pacto: hoc est, quia à principio nō hoc gessi in mente, & sine illo eram mutuaturus, licèt ex post facto ex cōuentione assecurationē sibi faciam, & pretium periculi habeā, non est dicenda vsura ea ratione. Ratio, est: quia hic sunt duo contractus separati, vnus nominatus mutui, & alius innominatus assecurationis, nec vnus ab alio præcise depēdet, ita ꝙ vnus secūdum mutuum sit immediatè causa alterius, scilicet assecurationis, sed tantum susceptio periculi. Ex quo potest sumi indubitata conclusio, ꝙ aut susceptio periculi est immediate causa eius, quod vltrà receperit, vt in assecuratione prædicta, quia ideò habeo certum quid, quia in me suscipio hoc periculum, & non est vsura. Aut mutuum est causa immediata, & est vsura 11 nec excusatur quis hoc casu ratione periculi: vt in d. c. fi. † Quē sic intelligo, voco mutuum causam immediatam, quando aliter non eram mutuaturus, nisi recepturus aliquid vltra sortem. Secus est in primo casu, aliter esset absurdum contra l. nam absurdum ff. de ope. liber. & l. existimo ff. de ver. obli. Quod si mutuo alicui pecuniam, nec recepturus aliquid vltra sortem, & ipse velit stipulari assecurationem illius pecuniæ ab aliquo, quod licet, vt in primo dictum fuit, quod non possit stipulari à me: quia mutuaui illam pecuniam, quam assecurat, in istis quidem inspiciendum est, quod principaliter agitur, iuxta no. in l. si quis nec causam, & ibi Soc. ff. si cert. peta. c. ad quæstiones. de rer. permu. & in l. qui exceptionem. ff. de cond. indeb. & ibi Sal. & quod 12 principaliter, vel secundario venit, tanquam augmentum: † quia lucrum secundariò proueniens in contractu mutui non facit vsuram, vt in d. l. not. & per sanctum Bernardum in tract. de cōtra. sermone 36. art. in c. 3. quem refert D. Petr. Cor. in d. l. si pascenda, quod tale lucrum nō est peccatum mortale, nec veniale: vt 61. distin. quæ prohibet. & 69. c. si officium. Subsequenter 13 quæro de vtili quæstione, quid in dubio, † quando mutuans recipit pretium periculi, & assecurauit dictam pecuniam, non tamen constat, quo animo id fecit, & an esset aliter mutuaturus, vel ne, pro qua quæstione facit, quod dixit solemnis, & subtilis doct. D. Petr. Cor. in d. l. si pascenda. vbi dixit vnum menti tenēdum pro intellectu d. c. fi. quod sibi visum fuit, quando d. c. legebat, licèt, vt dicit ipse, à doctoribus non ponatur, ꝙ ecclesia iudicet istum vsurarium in casu dubio in d. cap. fin. vbi Papa videtur potius iudicare, quàm statuere de nouo. Mouetur subtiliter more suo propter verbum, censemus, positum in d. cap. fin. 14 quod significat, secundùm † propriam significationem iudicare, præmissa deliberatione, glo. not. in cle. 1. de proba. in ver. censemus, quæ dicit, ꝙ istud verbum, censemus, significat iudicare, statuere, & deliberare. & alia gl. est in cle. 1. de conces. præben. in 15 ver. censemus. Confirmat etiam hoc propter † dictionem quoque. §. quæ est amplicatiua in sequentibus casib. in quibus ille contrahens in d. c. fin. non reputatur vsurarius: & tamen posset esse, ꝙ habeat prauam intentionem, iuxta no. in c. in ciuitate. e. tit. de vsur. & sic esset vsurarius licèt & econtra si haberet bonā, 16 & non corruptam intentionem: nō enim esset vsurarius, † propterea: quia Papa non noscit secreta cordis, nec potest diuinare: iudicat enim verisimiliora & à communiter accidentibus, & ideo quandoque fallitur. c. à nobis. de sentent. excom. Vnde non sequitur, ecclesia iudicat istum vsurarium, ergo est vsurarius, & econtra iudicat non vsurarium, ergo non est. Sensus itaque præfati Cornei, & secundùm me est, ꝙ in 2. responso illius c. fi. licèt ille ꝯtrahens in dubio non reputetur vsurarius: tamen in primo responso in casu dubio reputatur, & iudicatur vsurarius, quamuis posset esse, ꝙ non habeat prauam intentionem, & sic in veritate non erat vsurarius.

17 † Iste intellectus debet esse menti tenēdus propter eius auctoritatem, & est nouus, & ex eo posset sequi vnum notandum, ꝙ quum Papa ibi iudicet in dubio ex verisimilioribus, & super tali præsumptione statuatur de nouo: vt patet ex verbo cēsemus, secundum D. Corn. ꝙ licèt ille mutuans, vel aliquis alius vellet probare cōtrarium, illum non esse vsurarium ꝙ non admitteretur, iuxta no. in c. is, qui. de sponsa. & in l. si qui adulterii. C. ad l. Iuli. de adult. & l. antiqua. C. ad Velle. & l. fi. C. de pig. & l. fi. §. fin. C. ad Mac. l. fin. ff. vbi pupillus edu. debe. cum similibus. Sed ille intellectus Cor. mihi videtur dubius. Primò; quia tex. in d. ca. fi. in primo respon. non loquitur in casu dubio. Secundò; quia est contra illud c. in secundo respōso, vbi Papa non vult aliquem in dubio præsumi, nec iudicari vsurarium, nec per consequens est dicendum velle in primo responso, a paritate rationis l. a Titio. ff. de verb. oblig. l. illud. ff. ad l. Aquil. cum vulg.

18 † Circa quod pro ueriori intellectu illius capituli est aduertendum; quia literæ illius cap. fi. possunt dupliciter intelligi. Primò ut illud uerbum, eo ꝙ suscipit in se periculum recepturus aliquid ultra sortem &c. referatur. ad proxima præcedentia, & est sensus, ꝙ ideò mutuabat illam pecuniæ quantitatem; quia uolebat periculum illius pecuniæ in se suscipere, ut aliquid hac de causa reciperet ultra sortem, iste est uerus & communi intellectus, & probat ibi uerbum, recepturus aliquid, quasi dicat, aliter non mutuaturus, ut ibi declarat gloss. quia suscipiebat tunc periculum loco cuiusdam compensationis eius, quod ultra sortem recipiebat, & secundùm istum intellectum non est dicen- 19 dum, † quòd Papa, ibi loquatur in casu dubio, alio modo potest illa litera intelligi, quod uerbum, eò quod suscepit in se periculum, referatur ad sequentia: & est sensus, quòd ideo usurarius est censendus, eò quod suscepit in se periculum, & istum intellectum uidetur sequi D. Cor. dum dicit, quod Papa iudicat in dubio illum usurarium, qui in se sumit periculum pecuniæ mutuatæ. Iste intellectus, ut dixi, non placet, propter secun- 20 dum responsum illius capit. fina. † ubi in dubio Papa non uult præsumere aliquem usurarium. Ratio est secundùm gloss. ibi, quia hæc est pars minor: ut cap. 2. de regu. iur. in l. interpretatione. ff. de pœn. argen. l. Arrianus. ff. de actio. & obli. & c. ex literis, de probatio. ita etiam non est uerisimiliter uelle iudicare usu- 21 rarium in primo responso, in dubio eadem ratione, † ne præsumatur delictum. l. merito. ff. pro socio. & in dubijs debemus 22 præsumere factum eo modo, quo licet, & non aliter, † ut hic, ut a delicto excusetur, per d. l. merito. & quod not. Barto. in l. non solùm. §. sed ut probari. ff. de no. oper. nun. nume. 3. nec est asserendum, ꝙ ille, qui mutuat, præsumatur esse malo animo, & corrupta intentione: quia cum quærimus, quo animo facta 23 fiant, † debemus præsumere, quòd bono animo: vt in c. 2. de regu. iu. & Bart. in l. libellorum. colum. 5. ff. de accusa. & per consequens non est verisimile, quòd Papa contra tales iuris præsumptiones velit in dubio præsumere aliud, vt ibi in primo responso voluit præfatus doct. Tenendus est igitur primus intellectus tanquam verior. Et ad prædictam quæstionem est dicendum, quòd in dubio non est præsumendus vsurarius, nisi esset solitus aliquis fœnerari: quia tunc fortè est præsumendum, ꝙ suscipit in se periculum fœnerandi animo, † quia in hoc casu vna præ- 24 sumptio tollit aliam. c. 1. de præsump. l. si qui adulterii, superius allegata. Bal. in l. fi. in fi. C. de proba. Alex. consi. 103. vlti. colum. 1. volumi. Bal. in l. Pacum eius. in fi. ff. de hær. insti. & in talibus inspicitur consuetudo contrahentis. l. qui semisses. ff. de vsu. §. fi. c. illo vos. de pign. cum similibus. Nec obstat prædictis, quod ponit gl. in l. rogasti. si certum peta. in verbo, si sibi condici, dum dicit, quòd in mutuo non debet fieri distinctio, an esset solitus fœnerari, vel non. Sed quando aliquid recipitur vltra sortem, est vsura: quia illud habet locū in volente fœnerari, & de quo constat: secus autem in casu nostro in dubio: quia potuit aliquid recipere non principaliter propter mutuum, sed propter assecurationem, quæ potuit de pecunia mutuata, sicut alii mercatores: & hoc quando erat aliter mutuaturus, ut superius declaraui. Nec obst. uerbum, cēsemus, positum in d. c. fi. quia illud verbum etiam stat in alia significatione, vt in d. gl. & est verisimilius, quòd statuat de nouo quàm vt iudicet in casu dubio, vt dixi supra, quia non est præsupponendum in casu dubio, vt in d. c. fi. in 2. respon. Nec obstat, quod dicitur de dictione, quoque, 25 quia † licèt sui natura sit implicatiua l. planè. §. si cōiunctim, de leg. primo, & repetitiua; vt in §. actiones, quoque, insti. de actio. & in §. pœnales. tamen istæ, & similes dictiones, secūdùm subiectam quandoque materiam stant impropriè, & alterantur. l. eas causas. iuncta glo. ff. de condi. & demonst. Soci. in l. creditor, num. 6. ff. si certum per. & illam gl. not. Alexand. Imol. causa cuitandæ absurditatis, & repugnantiæ. l. si ab hostibus. ff. solu. matr. posset aliquis dicere, quòd ista conuentio assecurationis nō sit 26 licita, † quæ fit de pecunia seu rebus, quæ per mare deferuntur, cum videatur fœnus nauticum, & sic prohibitum, sicut alia vsura de iure canon. & ciuili, per not. in authen. de eccle. titu. §. j. & ibi gl. & in authen. ad hæc. C. de vsu. & per Azo. in summa eo. tit. & Bart. in l. in insulam. ff. solu. matrim. & in l. cunctos populos. C. de summa trin. in 3. colum. & alii doc. ibi, & alibi in uariis locis. Sed ad hoc potest responderi vnà cum gl. in d. authen. ad hæc, & in d. §. 1. vel verius iuxta not. per eaq; ibi dicit Bar. in d. §. 27 1. & alibi, est dicendum, quòd licèt hodie † omnis vsura sit prohibita etiā nautica, attenta dispositione. c. fi. superius allegati, ꝙ illud procedit in vera vsura, sicut in l. periculi pretiū. ff. de naut. fœ. Bal. consi. 295. num. 8. volum. 5. & consi. 115. num. 12. vol. 2. & consi. 179. num. 2. volum. 4. vt puta quando mutuo alicui pecuniam, & prout ibi exemplificat gl. quam volo mihi reddi, si Nauis ex Asia venerit, & si non venerit, volo mihi reddi cum vsuris centesimis, quia in tali conuentione est vsura, secūdùm d. c. fi. & c. consuluit. eodem tit. ratio principaliter: quia augmentum illud apponitur super sorte in casu deficientis conditionis, sed in assecuratione, vt suprà dixi, mutui non est causa immediata lucri, sed eiicitur de per se periculum: quandoque per mutuantem, qui erat etiam sine hoc mutuaturus, vt suprà fuit declaratum, quandoque per alium. De pecunia autem nautica, seu traiectitia, de qua in l. 1. ff. de naut. fœno. notab. vide D. Innocen. & Cald. in d. c. fi. vbi volunt, quòd si nauigans pretium in se accipiat, vt talem pecuniam secum reportet vltra mare, siue periculum eius pecuniæ, per pretium sumat, siue non, nō est vsura, secundùm Sali. in rub. ff. de vsur. in prin. quod not. ad eaq; su- 28 pra in principio diximus: † quia susceptio periculi nō facit contractum illicitum simpliciter: & in hac materia vide pulch. consi. Bald. 311. num. 1. & 2. volum. 5.

Secunda Pars.

SMMMARIUM.

1 *Nuda conuentio, & sine causa non valet.*
2 *Conditionalis conuentio, quæ a facto alterius dependet, an de iure valida sit censenda.*
3 *Solus conditionis euentus an pro causa sit habendus.*
4 *Conuentio de matrimonio contrahendo inter talem, & talem an valida sit censenda.*
5 *Sponsio facta in ludo prohibito an valeat.*
6 *Senatus prohibet pecuniam ludere, & sponsionem facere de pignore ponendo.*
7 *Vbi causa sponsionis inhonesta est, sponsio non ualet.*
8 *Aduersam fortunam liberi hominis expectare, inciuile, & turpe est.*
9 *Turpis ludus & inhonesta conuentio non valet.*
10 *Ad delinquendum non debet quis inuitari spe lucri.*
11 *Sponsio, quæ contra bonos mores concipitur, non valet.*
12 *Stipulatio, qua quis inuitatur ad delinquendum, non tenet.*
13 *Malitijs hominum semper est obuiandum.*
14 *Delinquendi occasio non est danda.*
15 *Expectare mortem inimici fidei Christianæ, inciuile non est.*
16 *Conuentio, qua quis sibi tristem euentum expectat, an de iure valida sit habenda.*
17 *Stipulatio, si hoc anno Imperator incoronabitur, vel si in Italiam venerit, an iure teneat.*
18 *Sponsio, si tibi nascetur masculus, aut fœmina, an de iure valida sit.*
19 *Omnis causa non inhonesta, & extranea iustificat stipulationem.*
20 *Conuentio, si pluet hodie, vel cras an valeat.*
21 *Vbi non licet ludus, minus licet facere sponsionem.*
22 *In sponsionibus inter Mercatores non curatur de apicibus iuris.*
23 *Sponsiones magis causa solatij, quàm lucri concipiuntur.*
24 *Ludus vbi de consuetudine toleratur, non tenetur quis ad pecuniæ restitutionem.*
25 *Ludus introductus causa virtutis exercendę regulariter non est probibitus.*
26 *Conditiones an suspendant actus.*
27 *Exceptio competit contra nudam conuentionem.*
28 *Conceptio stipulationis sub conditione inhonesta an toleretur.*
29 *Conditio apposita in alterum ex contrahentibus non improbata, an similis conuentio de iure valida sit habenda.*
30 *Ludus in se regulariter est probibitus.*
31 *Repetitio inter ludentes datur in ludo prohibito.*
32 *Sponsiones mercatorum sine causa ad sint prohibitæ.*
33 *Ludentibus licitum est facere, quicquid possunt, vt vincant.*

AB Antiquis, & Modernis iurisperitis ea est frequentissimè quæstio pertractata circa conuentiones, seu sponsiones Mercatorum, quæ sub varijs, ac diuersis componuntur formulis, videlicet si Imperator hoc anno morietur, dabis centū? sin autem, dabo tibi. & vt dicit Pau. de Cast. quem etiam Alex. de Imo. & D. Franc. de Are. referunt in l. à Titio. de verbor. obli. fuit in practica Florentina quæstio circa istam conuentionem, 1 an valeat. & videbatur non valere, † quasi esset nuda cōuentio, & sine causa, per l. 2. §. circa. ff. de doli excep. & per d. l. à Titio, & fuisse cōsultum, & iudicatum, ꝙ valeat ēt si fuisset cōcepta sub conditione, q̄ dependeret ex facto alterius, & incertæ personæ, 2 † vt promittis decem, si quis, vel si Titius capitolium ascenderit, vel si quis a me decem petierit, vel si qua nupserit, & ad §. circa respondet Paul. quòd loquitur in obligatione pura, secus in 3 istis formis conditionalib. † quia solus conditionis euentus habetur pro causa. d. l. a Titio. & quòd bene fuerit iudicatum probat Alex. in l. cum ad præsens, num. 1. ff. si cer. peta. & per dictum Host. in c. Gemma. de spon. vbi voluit, quòd si vnus promittat 4 alteri decem, si fiat matrimonium inter Titium † & Bertam, & econtra alius, si non fiat promittat tibi idem, valet conuentio, sicut si fuisset concepta sub quauis alia conditione, & hoc, quādo sunt extranei a Titio, & Berta, secus quando sub nomine Titij, & Bertę fierent sponsalia sub pœna, vt in d. c. Gemma, & in l. Titia, de verbor. obligat. & Alcia. in d. l. cum ad præsens.

Circa quas tamen sponsiones oportet inspici causas, super quibus interponuntur etiam formam in admittendo simpliciter similes conuentiones. argumento eorum, quæ habentur in 5 l. 3. ff. de alea. lus. & in l. si rem. §. si quis. ff. de præscrip. verb. † quia sicut in ludo prohibito sponsiones nō valent, ita est dicēdum similiter de alijs cōuentionibus; quando suscipiunt aliquid nō honestū: vt statim declarabitur. Facit ad hoc, quod ponit Odofredus in titu. de libellis, in vltima parte relatus a Pari. de Put. in suo tractatu de ludo, vt si aliqui dicūt, cum aliquid negatur, ponamus pignus, quod ita est: ut ego dico, & sic pronunt, dicit 6 ipse, quòd sæpius damnatur: quia † Senatus prohibet pecuniā ludere, & spōsionem facere in huiusmodi pignore, nisi quādo sit causa virtutis ostendendę. l. 2. ff. de aleę lus. & aleat. & l. 2. quarum re. actio. non datur, & per consequens quando causa vescēdi ponuntur ista pignora, & ꝙ vnus comedet plus, quàm alius, non valet. cap. a crapula. de vit. & honesta. idem, & in similibus sponsionibus, quæ sunt contra debitum honestatis, quod dic, 7 vt in d. §. si quis. vbi text. not. & ibi Sali. † quòd si causa spōsionis fuerit inhonesta, sponsio non valet, & per consequens competit repetitio. Quod datur in illo tamē exemplo, si princeps moritur etiam in tali tēpore, vt in alio simili, vel si perdet terram talem, vt refert præfatus solennis Doct. Paulus: qui voluit cōsulere quia videtur ista sapere inhonestatem, sicut ludus Taxilo- 8 rum. † pro quo facit; quia expectare casum aduersum liberi hominis, est inciuile, & turpe. l. inter stipulātem. §. sacram. ff. de ver. oblig. & per consequens sponsio, & stipulatio in talem euētum concepta, non valet. l. generaliter. ff. eod. titu. cum l. sequenti, & quod not. in cap. 2. de conces. præb. & vt in simili dicit text. in l. fin. C. de pact. istæ conuentiones possunt dici plenæ strictissimi euentus, & periculosi propter insidias, quæ reperiri possunt vitæ eius, in cuius morte talis conditio verificatur: quid enim, si quis ita conciperet sponsionem, si isto anno Titium non occideris, promittis decem. & econtra, si contingat, ipse eadem 9 decem promittat, † quis nō dicet tales sponsiones, & ludos turpes

pes & conuentiones non valere? per d.l. generaliter. & d.§. ſi qs.
ſuperius alleg. & l. ex eo C. de inutilibus ſtip. in fi. idem, ſi dicit, ſi
10 non adultera veris tali die cum vxore Titii: † poſſet enim quis
inuitari ſpe lucri ad delinquendum. l. conuenire. ff. de pact. dot.
& ſic non valent, per not. in dicta l. generaliter. & ibi Bart. & in
l. ſi plagii. eodem tit. & in l. pen. ff. de condi. ob tur. cauſam, & in
l. iuriſgentium. § ob maleficium, & in l. ſi vnus. § illud. ff. de pac.
& d. l. ex eo, & hoc ſiue cōcipiatur tale quid in perſona alterius
ex ſpondentibus, ſiue ex perſona alterius, ſcilicet tertii, vel etiā
incerti, vt infra dicetur: quia in vtroque eſt par ratio. l. a Titio. de
verborum obliga. l. illud. ff. ad l. Aquil. & ſemper quis poteſt in-
11 uitari ad malum, † & ſemper ſpectatur triſtis euentus hominis:
vt ſi non occideris, vel occiderit talis talem, vel occidatur, qc-
quid ſentiat gloſ. in d. l. ſi plagii in exemplo, ſi Titius fecit pla-
gium, circa hoc eſt aduertendum: quia Barto. ibi dicit, quòd hu-
iuſmodi conceptio poteſt eſſe bona; quia Titius eſt meus con-
iunctus, vel amicus, & nō faciet, ne ego incidam in pœnam, nec
iſto caſu eſt contra bonos mores. Secus autem, ſi eſt conſan-
guineus ſtipulatoris: quia poſſet inuitari ad malum. l. conueni-
re, & l. hæres meus. § fin. de condi & demonſtr. Facit, quod no.
12 Barto. in l. ſi reo. § fin. ff. de fideiuſſ. † vbi dicit, quòd ſi conſortes
inuicem faciunt: pactum, vt eſt in Tuſcia, quòd vno condem-
nato pro maleficio omnes contribuant, quòd non valet prædi-
cta ratione, ne quis incitetur ad delinquendum. Idem tenet Ia-
co. de Are. Sal. & Cy. in d. l. ex eo, de inuti. ſtip. & cū opi. Bar. trā-
ſit Imo. & Cuma. & Pau. de Ca. qui vltra dixit, ꝙ qn̄ ille Titius
eſt penitus extraneus ꝓmiſſori, & ſtipulatori, qđ bene ualet ſti-
pulatio ſicut ſub quauis alia conditione, qđ non placet ꝑ rōnē
Iacobi de Are. q̄a licet ſit penitus extraneus, pōt induci, & ſoli-
citari per ſtipulatorem ad illud committendum, prout dixit
Imo. in d. l. ſi plagii, poſſet paciſci ſtipulator de quota lucri cum
Titio, vel aliquid aliud ei promittere, vt illud delictum com-
13 mittant. † Item quia eſt occurrendum malitiis hominum, ca.
quanto. de diuor. l. in fundo, de rei vendi. & ſic poſitis his vi-
detur concludendum, quòd non ſit facienda differentia, ſit a-
micus, vel non ſtipulatoris vel promiſſoris, vel penitus extra-
14 neus, cum ſit ob turpem, vel inciuilem cauſam, † ex qua poſſet
ex altera parte dari occaſio delicti. Quid autem, ſi ita concipia-
tur ſponſio, ſi Turca iſto anno morietur, vel occidatur? Dic ꝙ
15 ſic, & bene valet: † quia non eſt inciuile expectare mortē ini-
mici fidei, & procedit dictum Saly. in d. l. ex eo, quod refert Do-
mi. Alexand. in dicta l. ſi plagii. quòd ſi delictum committen-
dum continet in ſe bonum publicum, vt ſi apponatur mors il-
lius, qui nocumentum facit patriæ, valet ſtipulatio, ſeu ſpon-
16 ſio, ſicut ſub aliqua non honeſta conditione. † Quid autem, ſi
ita concipiatur, ſi alter noſtrum non conualuerit? Dic quòd va-
let: quia ex quo contrahentes ſibi ipſis hoc deſiderant, non eſt
iudicanda in ciuilis quò ad eos, argumenta ad eadē. l. fina. C. de
pactis. de qua conceptione vide textum in l. periculi pretium ff.
de naut. fœn. Quid autem, ſi fiat hoc modo, ſi talis non venerit
hoc anno, text. eſt in l. ſi quis ita ſtipulatus decem. & in l. ita ſti-
pulatus. §. ſed & ſi. ff. de verborum obliga. Idem in illa, ſi Impe-
rator hoc anno venerit, vel non uenerit in Italia. l. hoc iure.
17 eodem titu. Idem, ſi hoc anno coronabitur. l. ſi quis Titius. eo-
dem titu. & l. ita ſtipulatus. eodem titu. de verborum obligatio.
Idem, ſi ceperit vel non talem terram, argumen. l. ſtipulationes
nō diuidunt̄. §. ſi q̄s ita. eo. tit. & l. a Titio, Idē, ſi uxorē ducat, uel
ne. d. l. a Titio, de verbo. obl. cū aliis ſimilib. exēplis, q̄ non repe-
riunt̄ ꝓhibita, nec ſunt in ſe turpia, vt ſi Regina pepererit filiū
maſc. vel fœmi. aduerte tn̄: quia in hoc vlti. exēplo Odof. in lo-
co ſupra allega. & Azo. in ſumma, quos refert Paris in d. tract.
18 de ludo. † tenet, quòd quando fit ſponſio, vel pignoratio ſub
aliquo euento incerto, licet honeſto, non ualet: vt ſi tibi naſce-
tur filius maſculus, dabis decem mihi, & ſi fœmina, dabo tibi: ta
19 men videtur, quòd valeat: † quia omnis cauſa non inhoneſta
etiam extranea iuſtificat ſtipulationem, in dicta l. a Titio. ſicut
valet promiſſio, ſi nauis veniat, argumento eius quod dicimus
de emptione iactus piſcatoris. l. ſi iactum retis, de actio. empt.
& vendi. vt ipſe refert Do. Marianus Soc. in c. inter dilectos. de
exceſſi. prælat. tenet quòd ualet ſponſio, ſi Imperator veniet in
20 Italiam: † & ſi tali die pluet, uel tali die nauis redibit, per tit. de
verborum obliga. & facit ſecundùm eum. l. ſcrupuloſam. l. fina.
de contrahen. ſtip. & eodem §. poſt mortem. Idem in quæſtio-
ne, ſi pluet. allegat Pau. in l. ſi quis cum debitore, ff. de iureiuran.
In exemplo, quòd pluet die ſequēti, licet in lectura mea Padua
na hoc Paulus non dicat, & licet Paulus in hac quæſtione non
cōſuluerit: quia uidebatur ſibi quidam aleæ vſus propter dictū
Rofred. tamen dicit præfatus Doct. quòd. l. quibus. ff. de aleæ lu-
ſu. per quam mouetur Rofred. hoc non probat, ſed voluit ibi
21 Iuriſconſul. † ꝙ in caſib. in quib. non licet ludere, non liceat fa-
cere ſponſionem, non autem quòd voluerit ibi prohibere pa-
cta ſub conditione caſuali, uel miſta, licet dictæ conuentiones
videātur ſapere plus quàm oportet, & ſit quid ſuperſtitioſum.
Aduerte: q̄a cùm hodie mercatores ſint in conſuetudine, quaſi
per totum mundum faciendi iſtas ſponſiones, cùm inter eos

fieri poſſe non ſit dubitandum, ſub qua uis conditione, non in-
22 telligo de turpi uel inhoneſta, † nec in iſtis ſponſionib. eſt mul-
tum curandum de apicibus iuris, argumento eorum, quæ notā-
tur in lege ſi fideiuſſor. §. quidam. ff. mandat. & quæ ibi dicit Bar-
to. & in lege Quintus Mutius. eodem titu. ſed ſolùm admitten-
tur illæ ſponſiones, quæ non ſapiunt inhoneſtatem, maximè,
23 † quia magis ſolatii cauſa, quàm lucri concipiuntur. Præterea,
cùm ſimiles ſponſiones non reperiantur prohibitę, & conſue-
tudo inter ipſos mercatores eas approbet, nō uidetur locus re-
petitioni, ſi ſoluantur in foro iudiciali, uel in foro animæ, attē-
ta not. doct. Sancti Thomæ, de qua meminit Bald. in rubrica de
condi. ob turp. cauſam. & Ioann. Andr. in capit. clericorum. de
24 vita, & honeſtate cle. in nouella, † quòd ubi de conſuetudine
ludus eſt iuſtus, licet aliàs de ſe ſit illicitus, non tenetur quis ad
reſtitutionem: hoc tamen limitat Ioann. Petrus in l. j. C. de ale.
non procedere in perſonis prohibitis, vt in auct. interdicimus.
C. de epiſco. & cler. ſed idem credo in illis; ſi conſuetudo ualeat,
ceſſante autem conſuetudine credo, quòd bene fecerit Paul. de
Caſt. in eo, quòd noluit conſulere, vt dicūt Docto. quia ex quo
iſtæ ſponſiones fiunt per modum cuiuſdam ludi, regulariter
25 † omnis ludus, qui non fit cauſa uirtutis exercendæ, eſt prohibi-
tus probatur in l. 2. & 3. ff. de aleat, tales enim ſponſiones non
debēt ualere, ut in d. l. 3. expreſſè habetur: & licet multæ ex prę-
dictis formis in ſtipulationibus reperiantur de iure approbatæ,
vt ex ſuperioribus patet, & quaſi per totum titulum ff. de verb.
obliga. tamen quando fiunt loco ludi, non credo, quòd facere
liceat, per d. l. 3. ubi expreſſè text. dicit, quòd ubi pro uirtute cer-
tamen non fit, non liceat facere ſponſiones, hoc etiam ſentit
gl. in l. ſi rem. §. ſi qui ſpōſiones. ff. de p̄ſcrip. uerb. in verb. victori.
quæ vult, quòd ita demum ſpōſio debet habere effectum, ſi lu-
dus ſit licitus extra caſum ludi, ſi quis ſtipuletur ab alio decem
ſub aliqua ex prædictis formis non inhoneſtis, ualebit, & ſuffi-
ciet conditio pro cauſa, ut dicunt doct. in locis ſuperius allegat.
Poſito, quòd conſuetudo approbet inter ipſos mercatores
iſtas ſponſiones, eſt dubitatio, an ſi in eis apponatur cauſa de
præterito quantuncunque turpis, nihilominus ualeat? Verbi
gratia, ſi ponatur, quòd talis interfecit regem, uel Ducem ta-
lem &c. not. Saly. in d. l. ex eo. C. de inuti. ſtipula. tenet, quòd ua-
leat etiam in delicto de præterito allegat gloſ. in d. l. ſi plagii:
pto quo dicit Alexan. facere quæſitum Pauli in l. a Titio. ſupe-
rius allegata, per l. cum ad præſens. ff. ſi certum petatur. & quod
ibi not. Bart. quia ſtipulatio facta ſub conditione etiam impro-
pria, de præſenti uel præterito ualet non adiecta alia cauſa: facit
26 † quia licet tales cōditiones non ſuſpendant actus. l. cōditio in
præteritum. de verborum obliga. tamen ualeat diſpoſitio, uel
pereat. inſtitu. de uerbo. obliga. §. conditiones. ſecus tamen te-
net Alexand. in exemplo, ſi talis mortuus fuit: quia non poteſt
negari, quin cōtineat turpem cauſam, quæ ratio ſola ſufficit ad
inualidandam ſtipulationem. d. l. ex eo in fin. & l. generaliter.
ſæpius allegata. Aduerte circa hoc: quia poteſt dici, quando ſic
ſpondentes ſunt tales perſonæ, & in tali loco, quòd non ſit ueri
ſimile poſſe illud fieri facere, ſub cuius conditione ſpondent,
quòd tunc ualeat, quia ceſſat ratio Doct. & non poteſt dici da-
re occaſionem delinquendi, etiam ſi uidetur tunc appoſita illa
conditio, tamen quicquid eſt contingibile &c. Nec poteſt dici,
ꝙ ſpectatur triſtis aduentus, qui iam fuit de præterito, niſi di-
cas, ꝙ cenſetur interpoſita contra bonos mores. Sed tūc dubi-
tari pōt, an ſit talis ſtipulatio ipſo iure nulla, uel ope exceptio-
nis, cum hic nō poſſit dari turpitudo magis ex vna parte quàm
ex alia, ex quo eſt concepta, & appoſita in tertium, nec poteſt
27 dari opera ut illud ſequatur: † Credo exceptionem compete-
re tanquàm contra nudam cōuentionem. l. 2. §. circa. ff. de do-
li except. quia talis cauſa eſt reputanda non cauſa, per nota. in l.
iuriſgentium. §. ob maleficium. de pact. ff. ſi tamen fiat ſolutio
habebit locum l. penul. ff. de condictio. ob turpem cauſam. Nec
obſtat d. l. ſi plagii. quia debet intelligi, quando aliqua turpitu-
do eſt adimplenda per aliquem ex cōtrahentibus, ut in d. l. ge-
neraliter. Vel per tertium mandato, uel ſolicitudine, ſeu con-
templatione alterius contra tertium, hic uerò ſolùm cenſetur
turpitudo ratione expectationis euentus triſtis, & cauſæ, ut ha-
beat̄ pro non cauſa, & obſtat exceptio per d. l. 2. ſed non cōpe-
tit repetitio, per dictam. l. penulti. in fin. uel poteſt aliter dici,
ꝙ ex quo ſpondentes ſciunt iſtam cauſam haberi pro non cau-
ſa, & ſic cauſam ſolutionis non ſubeſſe, quod ualeat inter ipſos
ex cauſa donationis, & ſic ceſſat repetitio facit l. qui fundum. §.
ſeruus. uerſi. ꝙ ſi ſcierit. ff. ꝓ emp. in rōne ibi, ꝙ ſi ſciuerit, & repe-
tit, quaſi ſciens ſoluat, & l. cuius ꝑ errorē. ff. de reg. iu. allegat per
Do. Soc. in rub. de cōd. ind. nu. 2. Bal. in l. 2. C. ne filius pro pat. &
Car. flo. in c. fi. de ſol. & firmat̄ tunc talis ſolu. ex cā liberalitatis,
ꝑ ea, q̄ adducit Bar. in d. §. circa qđ tene mēti pro iſtis ſponſio-
nib. mercatorū in ſimilib. caſib. cōceptis: q̄a uterq; eſt in cā talē
conditionē apponendo, & ſic ſpondendo, & ſic non erit locus
repetitioni, per d. l. penultimā. nec eſt contra ea, quæ ibi, & in d.
l. generaliter. & in d. l. ſi plagii. & in §. ob maleficium. no. Bart. &
doc. ſi recte aduertis. immo in iſto caſu eſt dicendum, ſicut cō-
muniter

muniter dicitur, in illo, quando ambæ partes ſciunt cauſam
non ſubeſſe. De illa aūt conceptiones. Si Dux Carolus uicerit,
quæ multum fuit practicata in morte Ducis Burgundiæ, vide
d. l. cum ad præſens, & d. l. cōditio in præteritum. & adde, quòd
ex quo illa expectatio non poteſt eſſe damnoſa alicui; quia eſt
de præſenti, vel præterito, forte tolerabitur conceptio ſub præ-
dicta conditione: quia non ſuſpendit. Tutius tamen non eſt
28 † ita facere ſponſiones, vt non ſint contra bonos mores, maxi-
me vbi magna pecuniæ quantitas interponitur, vel quando ſu-
mus in caſu, in quo ſpe futuræ ſponſionis in mortem alicuius
alter ex contrahentibus, & paciſcentibus potuit illum prius fa-
cere occidi, & ſic alio ignorante poſſet formare ſpōſionem in
eius mortem, videlicet ſi tali die mortuus fuit, vel ſi talis mor-
tuus eſt, quòd ſemel, vt audio, euenit de facto, adde tamen præ-
dictis de illa conceptione, ſi talis morietur, bon. tex. in l. quibus
dieb. §. quidam Titio. ff. de condi. & demon. Sed poteſt reſpon-
deri, quòd ibi expectatio triſtis aduentus non eſt cauſa legati,
ſed ſolum differtur eius præſtatio. Vel proprius, quòd ibi non
cenſetur turpis, qui ita voluit teſtator, cuius voluntas per l. ſer-
uatur. l. in conditionib. ff. de condit. & demon. l. pater Seuerinā.
§. conditionum. ff. eod. tit. Bald. in l. pen. & fi. C. de neceſſa. ſeruis
hæredi. inſtit. & in authen. de nup. col. 4. & in l. prædia. & in l. vo
lūtatis. C. de fidei. cum ſit, quòd magis ibi dolebat mors matris,
quàm legatarii, & argumēto eius, quod no. in l. fi. C. de pac. poſ-
ſumus dicere in iſtis ſponſionib. & idem in quibuſcunque aliis
contractibus, vt conditio non cenſeatur turpis, nec habere tri-
ſtem euentum, ſi conſentiat ille, in cuius mortem talis cōditio
apponitur, quod not. & tene menti pro iſtis ſponſionibus.
29 † Et ex prædictis poteſt ſumi concluſio, quòd ſi conditio ap-
ponatur in incertam perſonam, ſiue certam, ſiue in alterum ex
contrahentibus, valet conuentio, dummodo non ſit conditio
improbata, vel ludus, per no. in d. l. à Titio, & inſtit. de verb. obli
ga. §. ſub conditione, & in l. ſi rem. §. ſi quis ſponſionis. ff. de præ-
ſcri. verb. & in l. 2. & 3. de alea. ff. & tene menti illum. §. ſi quis ꝓ
luctantibus, & currentibus &c. & adde prædictos, quòd non ſo
lum habēt locum inter ludentes inter ſe, vt ſi dicam, te vel plus
te, vel velocius curram: ſed etiam inter inſpicientes ipſos ludē-
tes, & apponentes conditiones in eorum fortunam, ſicut fit in
30 ludo pallæ, & pilæ: † & quando ludus in ſe eſt prohibitus, nō ſo-
lùm ſponſio inter ipſos principaliter ludentes non valet, vt in
iuribus ſæpe allegatis: ſed etiam quæ fit inter inſpiciētes ludos.
facit tex. in l. 3. de ale. qui generaliter loquitur. l. de pretio. ff. de
pub. l. j. § generaliter, ff. de leg. præſt. Et eſt eadem ratio. l. à Titio.
de verborum oblig. Facit etiam quod not. in l. interdicimus. C.
de epiſ. & cler. inſpicientibus ludum, qui peræquè puniuntur vt
31 ludentes: & adde, & tene menti, † quòd ſicut inter ludentes in
ludo prohibito competit repetitio eius, quod datur & promit-
titur in ludo, vt in d. §. ſi quis, & in l. fi. ff de alea. & in l. 1. C. eod.
titu. ita etiam competit inter ipſos inſpicientes ludum, & ſpon-
dentes in cauſa illius ludi. hoc probatur in d. l. j. vbi text. pariter
loquitur in ludentibus, & ſpondentibus, & ludum inſpicienti-
bus; & cum poſtea dicat, & ſi contra actum fuerit, nulla ſequi-
tur condemnatio, ſed ſolutum reddatur, & competentibus a-
ctionibus repetatur ab iis, qui dederunt, & dari debet pauperib.
ſecundùm Iaſ. in l. ſingularia, num. 15. ff. ſi certum pe. non ſolùm
debet intelligi de ipſis ludentibus inter ſe: ſed etiam de inſpiciē
tibus, qui etiam ludentes poſſunt dici ſuo modo, eo quòd ſpon
ſiones faciunt ſuper fortunam ipſorum principaliter ludentiū,
aliàs fruſtra in d. l. fieret mentio de inſpicientibus, argumen. l. ſi
quando. §. 1. quia per l. interdicimus. C. de epi. & cle. prohibetur
intereſſe ludis prohibitis. Nec obſt. hoc his, quæ ſupra diximus,
circa ludos mercatorum: quia procedunt in ludis non prohi-
32 bitis, & valent illæ ſponſiones, † licet cauſa non ſit aliqua inter
ſcientes, ſecus quando omnino prohibitus eſt ludus: quia tunc
licet turpitudo ſit ex vtraque parte, tamen in hoc caſu valet, li-
cèt allegent turpitudinem, vt not. in d. §. ſi quis ſponſionis. & in
d. l. 1. C. de alea. ſed de his hactenus.
Veniamus modò ad materiam aſſecurationis, in qua per or-
dinem plures quotidianas quæſtiones ponemus circa tamen
p̄dictos ludos, quando eſt facta ſponſio, & alter non vult adim-
plere, & de iudice aſſumpto in tali ludo, quales eius partes ſint,
vide gloſſ. & ibi not. in d. §. ſi quis, & tene menti, quod ibi in vl-
timo loco ponit Bart. quòd poſtquam ludentes ſunt in ludo, li
33 citum eſt eis facere † quicquid poſſunt, vt vincant. Ego vidi de
facto ſemel in feſto Sancti Ioannis Florentiæ, cum equi curre-
rent ad brauium, Aurigæ Florentini Laurentij percuſſerunt cū
loris Mantuæ aurigam, qui præibat, & ſuperauit, & vicit, tamē
in iſto caſu, quia factum fuit per dolum, non crederem lici-
tum: ſed de conſuetudine aliter ſeruatur, & de aliis ad materiā
facientibus, vide Bald. in rubr. de condi. ob turpem cau. & Bar.
in l. ſi filio. §. ſi in alea. ff. quarum re. act. non datur. Adde prædi-
ctis, quòd quis poteſt ſtipulari pœnam ab amico, ne ludat, & va
lebit. l. iuriſgētium. §. prætor ait, ff. de pac. l. ex ea parte. §. mulier.
ff. de verb. oblig. & ibi Do. Franc. de Aret. poſt Imol. Iaſ. & alios,
quos caſu ſi ipſe non ludat, ſed faciat per alium ludi, committi-

tur fraus, ſtante pacto prædicto, ſecundùm Par. de Neap. in ſuo
trac. in pen. col. per gl. in d. §. ait prætor, in ver. Senatuſcō. & per
ea, quæ Bal. & Gul. ponit in auth. interdicimus. C. de epiſ. & cle.
quod nota, & tene menti.

Tertia Pars.

SVMMARIVM.

1 *In aſſecurationibus maris conſuetudo ſemper eſt inſpicienda.*
2 *Inter mercatores non iuris rigor, ſed æquitas ſpectatur.*
3 *Conſuetudo introducitur ab eo, qui habet poteſtatem legis condendæ.*
4 *Villæ, & oppida ciuitatum ſubiecta non habent iuriſdictionem.*
5 *Qui poſſunt ſtatuere, poſſunt conſuetudinem introducere.*
6 *Allegans conſuetudinem introductam, illam probare debet.*
7 *Conſuetudo non ſe extendit de vno loco ad alium locum.*
8 *Generalis conſuetudo vbique eſt obſeruanda.*
9 *Mercatores ſuſcipientes in ſe periculum rerum per mare ferendarum, ſi res ipſa vi maris periclitantur, tenentur actione oneris aduerſi.*
10 *Conductor mercium per mare an teneantur de caſu fortuito.*
11 *Falſa cauſa non vitiat ſtipulationem.*
12 *Promiſſio mercedis, videtur eſſe ſemper conditionalis.*
13 *Contractus aſſecurationis regulatur ſecundùm naturam contractuum nominatorum.*
14 *Falſa adiectio vitiat contractum nominatum.*
15 *Legatum factum de aliquibus bonis exiſtentibus in aliquo loco, ſi ibi res non reperiantur, legatum non valet.*
16 *Falſa demonſtratio uitiat contractum aſſecurationis.*
17 *Mercatores regulariter ſolent eſſe prouidi.*
18 *Dictio quis, uel qui, eſt ſui natura relatiua.*
19 *Promiſſor periculi non tenetur, niſi merces in naui delatæ ſint.*
20 *Falſa demonſtratio per naturam an in ſponſionibus teneat, & promiſſorem obliget.*
21 *Vendens vſumfructum, quem habet in tali re, licet venditor vſumfr. non habeat, an teneatur de euictione.*
22 *Mercator habens merces in naui, & emit euentum periculi: ſi merces nō poſſunt ex aliqua cauſa nauigari, an ad pretium periculi agere poſſit.*
23 *Dominus mercium an æquiparetur emptori.*
24 *Contractus aſſecurationis eſt contractus conditionalis:*
25 *Aſſecurationis contractus quibus uerbis concipiatur.*
26 *Nauis propter publicam vtilitatem poteſt conuerti ad publicum vſum.*
27 *Intentio contrahentium ſemper eſt inſpicienda.*
28 *Aequitas eſt obſeruanda ſemper inter mercatores.*
29 *Limitatio ad l. in executione. § fi. ff. de ver. obl.*
30 *Aſſecuratio ſimpliciter facta, de prima ſemper nauigatione eſt intelligēda.*
31 *Promiſſio de aliquid aptando, vel faciendo intelligitur ſemper de prima vice tantùm.*
32 *Vendens fructus uel roſas uiridarij intelligitur de primis.*
33 *Verba debent intelligi per prius, & non per poſterius.*
34 *Quantitas pretij multum eſt attendenda in contractu aſſecurationis.*
35 *Si merces de una naui in aliam transferantur, & depereant, an promiſſor teneatur de tali periculo.*
36 *Aſſecurator non tenetur de rebus deperditis in ſcapha nauis cauſa exonerandæ mercis.*
37 *Nauis appellatione ſcapha non uenit.*
38 *In aſſecurationibus multum ſunt ponderanda uerba aſſecurationis.*
39 *Quæ in portu fiunt, perinde habentur, ac ſi in ciuitate facta eſſent.*
40 *Qualiter fiat æſtimatio rerum, ſeu mercium deperditarum in caſu aduentus periculi, an tempore infortunij, uel emptionis, uel ad tempus, quæ uendi poterant.*
41 *Quando merces certo loco ſunt dandæ, an ibi æſtimatio inſpici debeat.*
42 *Contractus aſſecurationis eſt contractus conditionalis.*
43 *Aeſtimatio quandoque fit tempore contractæ obligationis.*
44 *Contractus ex conuentione contrahentium legem accipit.*
45 *L. 2. C. de reſcinden. l. uendit. locum habet in contractibus hincinde obligatorijs.*
46 *Aeſtimatio ſemper refertur ad iuſtum pretium.*
47 *Aſſecurator mercium aſſumit periculum in certo tempore, ſi dominus mercium nauigationem diſtulit in alio tempore non bono, & res pereant, an de iure teneatur pro rebus deperditis.*
48 *Nauta, & magiſter nauis excuſatur a caſu ſubmerſionis, quando non eſt in culpa.*
49 *Verba, ſub periculo rerum mearum, tam ad res præſentes, quàm futuras referuntur.*
50 *Aſſecurator ſemper tenetur ad magnā æſtimationem in aduentu periculi.*
51 *Publicatio bonorum non trahitur ad futura.*
52 *Aſſecuratio ſimpliciter concepta, ſemper ad primam nauigationem refertur.*
53 *Nauis donec ſalua portum non appulit, ſemper periculum eſt aſſecuratoris.*
54 *Caſus infortunij nauium portum non applicantium notabilis diſtinctio.*
55 *Maris conſuetudo ſemper eſt obſeruanda.*
56 *Debito futuro accedit fideiuſſor.*
57 *Qui promittit pro alio, videtur promittere ut fideiuſſor.*
58 *Promiſſio de ſoluendo facta alicui quatenus a debitore non exegerit, non dicitur*

tur fideiussio, sed conditionalis obligatio.

59 *Si princeps eximit castra alicuius nobilis intelligitur eximere ea, quæ sunt sua propria & non communia cum alio.*

60 *Stante statuto, quòd blada extrahantur de proprio fundo, an poterit de communi.*

Locutio in suis, an verificatur in communibus. eo.

61 *Assecuratio facta in casu tempestatis, an veniat casus latronus.*

62 *Furtum an numeretur inter casus fortuitos.*

63 *Latrones dicuntur, qui in mari vi prædantur.*

Et impetus latronum, & rapinæ an dicantur casus fortuiti.

64 *Diffinitio propria casus fortuiti est inopinatæ rei euentus.*

65 *Casus improuisus dicitur, qui solet imprudentibus contingere.*

66 *Casus fortuitus distinguitur à casu improuiso.*

67 *Furtum vel latrocinium, an numeretur inter casus fortuitos.*

68 *Ribaldaria patroni nauis an includatur inter casus fortunæ.*

69 *Pietas in carceratis est habenda.*

70 *Vir nobilis bonæ conditionis, & famæ detentus in carceribus, si aufugit, non est verisimile ex fuga delictum commisisse.*

71 *Qualitas personarum facit æstimari casum ab alijs cōmissum, quod aliter nō æstimaretur.*

72 *Casus insolitus dicitur, quando verò contingit.*

73 *Vsus loquendi plurimum est attendendus.*

74 *Suscipiens in se periculum casus fortuiti an intelligatur de casibus fortuitis insolitis.*

75 *Renuntiatio de casibus fortuitis, an intelligatur de insolito, vel communiter contingenti.*

76 *In susceptione casus fortuiti an intelligatur de inconsuetis, & insolitis.*

77 *Inter casus fortuitos an niues insolitæ numerentur.*

78 *Natura producit omnes res suo debito tempore.*

79 *Casus fortuitus contingit duobus modis.*

80 *Niues immoderatæ solent communiter corrumpere frumenta.*

81 *Appellatione casuum fortuitorū intelligitur de solitis, & non de incōsuetis.*

82 *In susceptione generali casus fortuiti an includantur ribaldariæ patroni.*

83 *Casus, qui de rarò contingunt, non includuntur inter casus fortuitos.*

1 VTILE admodum erit intelligere materiam assecurationum, quod cum regulariter fiant circa res, quæ deferūtur per mare, † an semper erit inspicienda consuetudo sicut de cōsuetudine maris dicitur obseruāda, vt consuetudo ciuitatis in auct. de vsur. naut. §. fi. col. 9. & in l. deprecatio. ff. ad l. Rho. de iac. Bald. in consil. 58. nume. 2. in 2. uolum. & ī c. j. §. quia. qui feudum dar. possunt, vbi dicit, quod consuetudo habet vim decreti, nisi sit reprobata, & contra iura, vt Odo. in l. j. C. de erog. mil. an. nu. 1. & l. neminem, de decu. li. 10. 2 & cum fiēt istæ assecurationes inter † mercatores non est tantum in eis curandum de subtilitate iuris, quantū de bona æquitate inter eos seruanda, iuxta not. per Bal. consi. 400. nu. 10. & 382. num. 17. in 5. vol. & in l. si fideiussor. §. quædam, & in l. Quintus Mutius. §. cum mandauero. ff. mand. & per Bar. ibi. vnum tñ non omitto, quod vt dicatur consuetudo inter ipsos mercatores, 3 oportet † quod sit introducta ab habentibus potestatem statuendi circa illud, de quo est consuetudo, aliter non dicitur cōsuetudo, oportet quidem, quod sit introducta ab eo qui habet potestatem condendi legem, iuxta not. per Bal. in consi. 338. num. 3. in 4. uol. vbi localia statuta, & consuetudines sunt in potestate principū, & in l. de quibus. ff. de leg. & ibi per Bar. & alios, & Franc. de Aret. in l. testamenti. ff. de test. † vbi dicit, quod ex quo villæ, & oppida ciuitatum subiecta non habent iurisdictionem secundum Bartolum in l. j. in princ. de dam. infec. ff. non possunt statuere, uel inducere consuetudinem, secundùm Baldum in consi. 292. num. 1. uolum. 2. Ista enim ęquiparantur de iure, vt id quod potest fieri per statutum, possit etiam per consuetudinem, vt in d. l. de quibus. not. † & qui possunt statuere, possint consuetudinem introducere, ita Ias. ibi nu. 75. & 84. Itē oportet, quod fiat animo inducendi consuetudinem secundum doct. aliàs licet per mille annos aliquid fiat & obseruetur: non propterea dicetur consuetudo introducta. Pro quo Alex. in l. j. ff. ad l. Falc. allegat no. in l. 2. §. fi. de sup. leg. Ex quo infertur, quod si mercatores, qui assecurationem faciunt, dicant aliquid esse de cōsuetudine † eorum oportet, quod probent esse introductam a curia mercatorum, quando habent potestatem statuēdi, circa ea, quæ ad ipsos mercatores spectant, sicut est in aliquibus ciuitatibus, de quo vide not. in l. 2. ff. de consti. prin. & per Bald. in suo tract. const. & quid si talis consuetudo est in loco, vbi assecurationes faciunt & si alibi sit, † non ideo extendenda est de loco ad locum, secundùm gl. in d. l. 2. neque extenditur regulariter de casu ad casum, l. 3. §. si quis hoc. ff. de iti. actuque priu. & per Inno. in c. dilecto. de off. Arch. Bal. in d. l. de quib. Bart. in d. §. si qs. Bal. in c. j. de feu. cog. Aretinus in l. continuus. de verbo. obl. §. si ab eo, nisi esset aliqua consuetudo, quæ in pluribus locis seruatur: † quia tanquam generalis consuetudo est obseruanda. Ad hoc secundùm Bal. in c. j. de no. for. fidelit. per quem text. ibi dicit, quod illud, quod fit in pluribus curiis. idem Bald. in consi. 229. nu. 1. vo. 2. vbi inspicitur generalis consuetudo fœneratoris ciuitatis. Quod not. quia cum consuetudo sit stricti iuris, non facile extenditur. Seruabitur igitur consuetudo, vt dixi, circa istas assecurationes, de quibus infra dicetur: sicut seruatur in multis aliis casibus not. in l. 2. de aqua plu. arcen. & in tit. de pac. Constan. & ibi Bal. in ver. sicut, & in l. certa. C. loc. & in l. Domini de agri. & cen. & in l. si prius. de aqua plu. arcen. l. semper in stipulationibus, de regu. iur. & in l. quod si nolit. §. quia assidua. ff. de ædil. edic. & in l. si iactum, iuncta gl. de act. emp. cum similib. & ideo non incaute Bart. in l. impensa, de impensis in re. do. cōsuluit fieri positionem de consuetudine, quando aliquid obseruatur de consuetudine. Item præmitte ea, quæ dicit Paul. de Castr. in l. in naue Saupheii. ff. loc. † quod isti mercatores, quod suscipiūt in se 9 periculum rerum, quæ portantur per mare, & recipiunt certam mercedem pro centenario, & promittunt emēdare in casu, in quo perdantur tempestate maris, vel certis aliis casibus, si dictæ res perdantur, tenentur actione oneris aduersi, eò quod suscipiunt in se periculum huius oneris, & concurrūt ea quæ necessaria sunt ad talem actionem, ut ibi latius per eum, & hoc quando non interuenit stipulatio, aliàs tenetur stipulatione, & quis contractus sit iste, vide Bal. consi. 453. nu. 2. uol. 3. Item, an isti tales tenentur de casu fortuito interueniente sine culpa sua? Ratio est 10 † quia ex quo conducunt merces ad vehendum per mare, non possunt in illis culpam committere, & ideo non potest dici, quod obligentur ad periculum obueniens sine sua culpa, quæ nota bene pro aliis infra dicendis. Sed pone, quod stipulator dixit, se habere in naui merces mille aureorum, cum in rei veritate nihil haberet, uel minus, si promissor, qui simpliciter sumpsit in se hoc onus, ducat mille, certa mercede pro centenario constituta de prædicta illa naui, an teneantur ad dictos mille? & uidebatur quod 11 sic: † quia in contractibus stricti iuris falsa causa nō uitiat obligationem. l. si diuortio. ff. de verb. obli. & ibi Ias. & quod not. in l. si seruus. §. qui quinque. ff. de leg. j. facit etiam l. hæredes eius. §. fin. ff. fam. erc. ubi. Eadem est dispositio rei inuentæ, uel non inuentæ in hæreditate. Item patet hoc ratione; quia clarum est, ut infra patebit, quod promissor potest petere mercedem conuentam pro periculo, licet in naui propria non potuerit dici esse periculum susceptum, in qua mille res stipulatoris fuerint, arg. l. decē, de verb. obli. ff. de hære. & act. vend. l. cum hæreditatem, & l. sec. 12 cum similibus. † & promissio mercedis uidetur esse semper conditionalis, scilicet: si extiterit in re uera, quo casu verificari potest euentus periculi. Item facit, quod habetur in l. si quis cum fundum. ff. de act. emp. ubi tenet venditio, licet in fundo nullū dolium ex venditis reperiretur: tamen his non obstantibus, & aliis quæ breuitatis causa omitto, credo istum non teneri, si in tali naui deperdita non erāt merces stipulatoris, ratio: quia iste contractus assecurationis, vt supra in principio dixi, est contractus innominatus, & ita eum nominant docto. in locis ibi per me allegatis. Bal. in l. periculi pretium. ff. de naut. fœno. & in l. cūctos populos. C. de summa trinita. & fid. in q. an vsuræ sint prohibitæ, in fine, & Petr. Co. in l. si pascenda pecora. C. de pact. & hoc, siue cum dicimus facio, vt des, attenta persona promissoris, qui suscepit periculum, siue do, vt facias, attenta persona stipulatoris, iuxta nota. per Bar. in d. l. naturalis. §. sed si facio. tamen contractum existimo potius do, ut facias, pro pretera, quia Dominus mercium consueuit assecurationem procurare, & promittere pretium periculi uolenti assecurare, & principaliter fit sui gratia: licet Doc. exemplificent sic facio, ut des, si licet suscipio periculum, ut des pecuniam; tamen utrunque dicitur 13 rectè, diuerso respectu, ut in d. §. nota. Igitur † si dicamus, quod sit contractus innominatus, dic, quod debet regulari secundum naturam contractuum innominatorum, quibus assimilatur, per no. in iuribus superius in 2. col. allegat. assimilatur autem emptioni, vt ibi dixi ratione pretii, quod datur: quia qui assecurationem facit propter pretium, dicitur emere euentum periculi, facit, quod dicit glo. in l. periculi. ff. de nau. fœno. & ratione æstimationis mercium, quæ fit regulariter in assecuratione, iuxta not. per Bar. in l. si gratuitam. ff. de præscript. uerb. & alibi in l. si de æsti. act. & in l. si ut certo. §. nunc uidendum. ff. commoda. quod 14 consequens † sicut falsa adiectio uitiat: contractum nominatum: ut est tex. not. frequenter nominatus in l. si quis fundum. ff. de condi. & demonst. & in l. si seruus legatus. §. qui quinq; supra allegata. Ita etiam videtur, quod uitiat istum contractum assecurationis, siue dicamus nominatum emptionis & venditionis. l. j. & l. sequenti. cum similibus. ff. de hære. acti uen. cum quo dominus non habuerit merces in naui, quas ibi dixit habere, meritò in præiudicium promissoris assecurantis non debet ualere, argu. d. l. si quis fundum. & l. cum hæreditatem, cum sequēti, superius allegata, præsertim etiam, quia uidetur peccare in re substantiali contractus. Facit, quod no. in l. domū. & in l. seq. ff. de act. emp. & in l. j. & 2. & in d. l. cū hæreditatē. ff. & quod si nulla. ff. de act. & vē. uend. & vē defficere cōsensus: qa suscipiens periculi ignorabat ibi nō esse merces, ut in d. l. domū. §. si autem, & vē tacite inter ipsos contrahentes fieri derogatoriam sponsionē, si ibi merces non essent. facit, quod dicit Bar. in l. j. §. si stipulanti, in 2. col. ff. de verbo. obli. l. Imperator. ff. de post. in fi. alias diceretur assecurare corpus, quod nō erat, cōtra dictam legem primā. & legem si seruus §. qui quinq;. ff. de leg. primo & leg. primā. §. pen. ff. de dot. præl. 15 † vbi si lego aliquid quod est in aliquo loco, & ibi nō reperiatū, nō valet legatū, quasi legaretur corpus, quod non est in rerū natura, & daretur priuatio sine habitu, cōtra l. decem. de verb. obl. & cap. ad dissoluēdum, de spō. impub. cum similib. Confirmantur etiam prædicta manifesta ratione; quia sicut nō valet stipulatio rerum, quæ non sunt. lege si homo mortuus, de ver. oblig. ita ēt de æstimatione illarum rerum nō debet valere, quæ refertur ad tales res prout sunt, vel in tali naui fuerūt, cum æstimatio in assecuratione succedat illarum rerum loco, lege si iactum, ff. de actio. emptio. & sic est cōcludendum, quod falsa demōstratio, & assertio illis q dicit se habere merces valore ducat. mille, quas in veritate nō habebat, vitiat istum cōtractum assecurationis in odium sui, & fauorem assecuratoris. Ratio est: quia aliàs nō erat contracturus iste, qui assecurationem promisit, ac periculi euētum in se pretio sumpsit. ad hoc est tex. nota. secūdùm Bal. ibi in reportatis antiquis. l. si ita stipulatus hanc summam. ff. de 16 verb. obli. † per quam l. dicit falsam demonstrationem vitiare, quando aliàs cōtrahentes nō erant contracturi, sicut est in casu quæstionis nostræ. Quod tene menti: quia nullus sanæ mētis su17 sciperet periculum rei, quæ nō erat: quanto magis mercatores, qui solent esse prouidi, & istam partem credo de iure veriorem tam ex his, quæ dicta sunt in legatis, de quibus valet arg. de contractum d. l. si diuortio. de ver. obl. l. serustm filii. §. eum qui, de leg. primo. l. pactum inter hæredem ff. de pact. Bar. in l. fi. C. cōia prædi. & in l. illud C. de leg. Sal. in l. 1. C. de l. fus. Can. Soc. cōsi. 48. circa fi. j. vol. & cōsi. 73. in 2. vol. cum similib. quæ sunt pro ipsis cōtractibus adducta. Fatendum tamē est, quod si ille qui suscipit in se periculi euentum promisit, pro ea parte tenebitur, pro qua merces in dicta naui reperiuntur fuisse tempore periculi, per dictum §. cuicunque. aliàs nō: eo enim, quod quis dicit, assecuro merces, quas habes in tali naui, præsupponere videtur substantiam 18 mercium per relatiuum, quis, † vel qui, cuius natura hæc est, significare, secundùm gl. in l. 1. C. de sent. quæ pro eo, quod interest. Doct. in l. omnes populi. ff. de iustitia & iu. Dec. in lege actus legitimi, nu. 4. ff. de reg. iur. non obst. d. l. si diuortio. pro alia parte adducta, quia vt ibi, & alibi docto. dicunt, illa l. procedere dicitur, quando scienter a partibus sit talis contractus: quia tunc illa falsa demonstratio non vitiat Soc. in l. demonstratio, num. 2. & numero 8. ff. de condi. & demon. ita ibi Bar. post gl. Rub. in primo opposito in responsione ad l. penult. §. si mulier, sol. ma. & Bal. in l. fi. C. si ex fal. causa, & in l. sed & si quis. §. item quæritur. ff. si quis caut. Ad dictam legem si cum seruus. §. qui quinque. respondendum, quod potius non obstat: benè tñ probat, quod susceptio periculi tenet pro ea parte, pro qua merces tpe periculi fuerunt in naui, nō tñ in plus, vel quod nullis mercibus existentib. in naui deperdita teneatur, qui assecurationes promisit, ad l. hæredes. §. fi. ff. fam. erci. responde, quod ibi est eadem ratio, vt quis teneatur de pecunia inuenta, vel non in hæreditate: quia fuit relicta vt quantitas, de quo Bar. in d. §. qui quinque. secus in casu assecurationis; quia non est par ratio, vt quis soluat æstimationē rei non deperditæ in veritate, sicut quando fuit deperdita, iuxta superius dicta. Ad l. si cum fundus. ff. de act. emp. resp. quod ibi tenet obligatio in odium temere assecurantis, illum tñ tex. no. ad se19 quentem quæstionem, præsupposito iuxta prędicta, † quod promissor periculi non teneatur, nisi quatenus merces in naui fuerint deperditę, posset dubitari, an teneatur restituere pretium, quod habuit a tanto pro centenario, eo, quod ibi in veritate non fuerunt merces, vt præmittitur, vel saltem tenentur rebus ibi existentibus, sed non tot, ad illud plus, quod recepit, & videbitur per supradicta, quod sic; quia eadem ratione, qua ipse non tenetur de periculo rebus non existentibus in naui, eò quòd nō potuit propriè dici periculum, eadem ratione teneatur restituere pretiū, quod recepit ob causam illius periculi. ff. de cond. ob cau. per totum: tamen contrarium est verius, immò potest dici, quod non solum non teneatur restituere, quando prius fuit id actum, immò quod possit illum denuo petere, & hoc manifesta ratione, quia licèt emptio periculi non teneat in totum in præiudicium promissoris, per ea quæ dicta sunt in præcedenti q. tñ in eius fauorē, & in præiudicium falsa asserentis bene tenet per dictam l. si qs cum fundum. iuncta gl. & per ea, quæ dicit gl. in l. rem. ff. de con20 trahen. emp. & Bal. in d. l. falsa † demonstratio, vbi no. concludit in illa q. an falsa demōstratio uitiet, per d. l. si quis cum fundum, quod licet res cui adiicitur, illa falsa demon. non reperiatur in rerū natura: nihilominus ille qui falsam demonstrauit, tenetur, & quando falsa demonstratio inducat defectum rei substantialis, vide D. Ias. in l. posthumus. §. fi. nu. 18. ff. de lib. & posthu. Confirmatur hoc alia ratione: quia illa pecunia, quæ datur rōne periculi, videtur data ob causam, vt dixi, & ideo vocatū periculi pretium. Quia tamen ista causa cessat facto domini mercium, eo quòd nullas res insit in dicta naui: nihilominus debet teneri, atque si in veritate periculum potuerat ibi esse rebus existentibus per no. in l. in executione, §. fi ff. de verb. obli. facit etiam, quod in simili not. gloss. in l. si quis sponsionis. ff. de præscript. verb.

de illo per quem stetit quo minus ludus fieret, videtū hoc enim tacite agi, vt de illo periculi pretio teneatur, licet merces non posuerit in naui. l. si oleum, ff. de dolo. facit l. Iulianus. §. si venditor, & §. idem Iulia. ff. de actio. emptio. & quod not. per dictam legem diui. Pau. Cast. prout refert Aret. in l. si quis, in §. differē21 tia. ff. de acqui. poss. † quòd si vendo tibi vsumfructum, quē habeo in tali re, quòd si ego venditor non habebam vsumfructū. Nihilominus teneor de euictione, propterea quòd decepi cōtrahentem, asserēdo me habere, quod non habebam, adde etiā ad prædicta tex. in l. officii. §. j. ff. de cōtra. empt. q multum facit. Itē, quod nō teneatur restituere, facit l. cāpanus. in fi. de ope. li. & in l. si quis delegauit. ff. de noua. & quod notatur in l. si quis. §. fi. ff. de calum. vr̄. n. donare ille qui pretium periculi soluit, sciēs se nullas merces in tali naui habuisse, super quib. assecurationē procurauit, vt Bal. in cōsi. 378. nu. 7. vol. 5. & consi. 183. nu. 1. volu. 4. Nec obstat, si dicatur, istud pretium est receptum sine cā, eò quod periculū non pōt dici, vbi merces nō sunt, per d. l. decem. ff. de verb. obli. & per consequens non dēt tenere talis promissio pretii neq; solutio §. vt notatur. l. 2. §. circa. ff. de doli exce. quia hic licet, cesset periculum, non tamen cessat causa promissionis, & stipulationis ipsius pretii, videlicet assecurationē maximè inter scientē, & imputetur ei, qui mentitur & decipit contrahentem, & qñ licitū sit cōtrahentes se inuicē decipere, vide Bald. consil. 123. nu. 3. in 3. vol. Ias. in l. si quis in conscribēdo, nu. 4. C. de pac. Nec obstat l. cū hæreditate. C. de hær. & actio. vend. vbi pretiū cōdicitur, qñ non tenet uenditio; qa illud habet locū in fauorē eius.

22 † Sed ponamus, quod mercator habuit merces ī naui, qñ assecurationē procurauit emendo euentum periculi, quæ quidē merces aliqua de cā potuerunt nauigari: tū quia publicatæ erāt, vel aliter detentæ, tum etiam quia forte pp fortunā nauis non potuit exire portum an nihilominus, qui periculū illarū mercium in se assumpsit, possit agere ad pretium periculi, qđ in se suscepit? si tale pretiū nō suscepit, ī primis vt fieri solet, vel si habuit, an possit illud repetere dñs mercium? Et in hac quæst. videbatur distinguendum, quod aut impedimentum prouenit pp casum fortuitum, vt quia nauis rumpitur, vel aliter nō pōt exire portū, & nō possit agere ad pretium, & teneatur restituere, si recepit, arg. l. Martius. secus autē si hoc prouenit ex vitio rei: vt puta, qa illæ merces sunt publicatæ ob crimē dñi, vel aliter detētæ, 23 p no. in l. Lucius Titius. ff. de eui. † æquiparatur. n. dñs mercium emp. ut dixi. Facit etiā l. si fundus. ff. loc. ubi qñ impedimentum prouenit vitio materiei, remanet nihilominus obligatus, q pretium pro insula fabricanda sumpsit, vel promisit: sic etiā videtū in isto, qui pretium promisit pp euentum periculi, vt tenetur, licet euentus periculi nō possit existere uitio rei: quia non potest nauigari. Ad idem facit l. necessario. & ibi Saly. & l. id quod. ff. de peri. & commod. rei vend. ubi dānum rei venditę pertinet ad emptorem. Ita demū si est perfecta venditio, potest hic intelligi damnum, quod non sequatur ille euētus periculi, vt sic possit habere æstimationē. Sed contra primum membrum facit. l. pen. C. de cond. ob cām. ubi si cā, pro qua pecunia datur, nō sequatur, sine culpa recipientis, sed fortuito casu, nō datur repetitio. & ad l. Martius. potest dici, quod ibi res pro qua pecunia dabatur non fuit perfecta, hic verò dabatur solum, vt assumeretū euētus periculi, vt quis pmitteret assecurationē. Quod factum est eo ipso, quod ille suscepit in se euentum periculi, promittendo, si euenisset casus contrarius, valorem mercium, & sic in spe euētus tenet uenditio. l. nomine. & l. si nomen. ff. de hæredit. & acti. vend. & l. si iactū. de contrah. emp. vel aliter, vt per gl. in d. l. pen. quia hic erat causa, quæ ab accipiente non perdet, sed euentus periculi. Breuiter his omissis, in hac quæstione aliter est dicen24 dum, & præmitto, vt alibi dixi, † quod iste contractus assecurationis est contractus conditionalis, vt patet in l. periculi pretium sæpius allegata, concipitur. n. cōtractus assecurationis hoc modo, si contingat in hac nauigatione res tuas siue merces deperdi ob tempestatem, vel latronum ac piratarum incursum, ego promitto ualorem tuarum mercium, & hoc dummodo mihi 25 des † octo pro centenario, vel quicquid aliud, vt inter ipsos paciscentes conuentum est, siue consuetudo fert. Vnde si ante euētum conditionis factum est, quod res nauigent, & constat de euentu periculi prospero uel contrario non potest dici contractus perfectus, vt in d. l. necessario. de per. & com. rei uendi. & per cōsequens impedimentum ante cōditionē existentem proueniēs non pōt dici emptoris euentus periculi. Immo potius ipsius vēditoris qui pretium periculi recepit, nisi impedimentum proueniat ex facto ipsius emptoris, per no. in l. in executione. §. fi. ff. de verb. obli. ut puta, qñ nauis non nauigat cum illis mercib. eò quòd dñs merciū, q emptor dr̄, hoc pcurauit, vel cā fuit, perinde est iudicādū atq; si extitisset cōditio in fauorem assecurantis. In omnib. igitur aliis casib. in quib. impediatur nauigatio, vt si sit combusta in portu vel destructa, vel Rex, vel Imperator cā 26 † assumat, pro suis necessitatib. publicis, iuxta not. in l. iubemus. C. de sacrosan. eccle. & impediatur cōditio assecurationis: quia tunc nō posset imputari cōditionis defectus magis vni parti, quàm alteri, nullus alteri tenebitur. tex. est not. in l. si venditor. ff. de

ff. de hær. & act. ven. & sic pretium periculi nō potest peti, & solutum repeteretur, quasi cā non secuta. Nec obstat. l. pen. superius allegata; quia nō loquitur in contractu conditionali, cuius defectus facit cōtractum imperfectum, per d. l. necessario. Nec qñ non stetit per contrahentem. d. l. si uēditor. Idē, qđ supra dixi, qñ impeditur nauigatio culpa emptoris, euentus periculi, in telligendum est quando culpa sine facto uenditoris illius euētus, q assecurator dicitur, euenit vt puta, si erat dominus nauis, & uoluit vt nauigaret, uel aliter fuit in impedimento, tenebitur quidem ad pretium assecurationis, & ad restitutionem. facit l. si mulier. ff. de cond. cau. data. & probatur in d. l. si uenditor. a contrario sensu. Sed an teneatur hoc casu, perinde atque si illa cōditio deperditarum mercium extitisset? & uidebatur, quòd sic, per d. §. fi. Contrarium tamē credo verius: ratio est; quia illa cōditio deperditarum mercium non fuit apposita, nisi causa euitandi damnum aduersæ fortunæ, & nō causa lucri, eò quòd nō plus erat consecuturus in eius aduētu, quàm ipse habuit in mercib. Nec est par ratio ex l. fi. C. de codicil. alias operaretur vltra

27 intentionem contrahentium, † quæ intentio inspicienda est. l. in conuentionalib. de uerb. obli. l. fin. C. quæ res pig. oblig. poss. Alex. in l. etiam filios. §. licet in dotalib. nu. 5. ff. sol. mat. Bal. con-

28 si. 4 17. nu. 2. uol. 5. & maximè, qa hoc dictat æquitas † inter mercatores obseruanda, vt no. in l. si fideiussor. §. quædam tamen. ff. mandat. & in l. Lucius. eo. tit. Bal. consi. 34. nu. 2. in 4. uol. Alex. in l. si seruum Stichum. nu. 4. ff. de uerb. obl. & Dec. in l. si tibi pecuniam. ff. si cer. pet. nu. 6. Et ob hoc potest sumi † notabilis li-

29 mitatio ad l. in executione. §. fin. ff. de verb. obli. quòd tunc demum conditio in contractu habeatur pro impleta, quādo per factum alterius impeditur, nisi quando eius implementum resultaret in fauorem impedientis, vel quādo si resultaret, in eius odium fieret contra intentionem contrahentium, quod nota. quia si in contractu assecurationis ista euenirent, conditio haberetur pro impleta, & res fuissent saluæ, & ille impediēs reportaret lucrum; si autem habeatur pro impleta quò ad perditionē merciū, quæ nō sunt deperditæ, dñs merciū cōsequeret illud lucrū, de quo non cogitauit, satis est ei habere merces quò ad ualorem, quæ fuit eius intentio, & non res, & æstimationem, ne locupletetur cum alterius iactura: vt in regula, locupletari. de reg. iur. ne actus agentium operetur vltra eorum intentum, contra l. obligationum substantia. ff. de act. & oblig. & l. nō omnis, si cer. peta. Bal. in consi. 102. nu 5. in 3. uol. Cor. consi. 251. lit. B. 4. uol. & Decius in d. l. non omnis. nu. 1. eo. tit. licet alibi quādoque extra quod agitur, nascatur obligatio. l. si is. qui in fin. ff. commod. Quia dictum fuit, quòd formæ assecurationis solent esse, si merces deperdantur, in hoc viaggio siue in hac nauigatione, quæro, quid si simpliciter fiat assecuratio non facta aliter expressione de nauigatione, sed solum assecuro merces, quas

30 deuehi feceris, in tali naui, † an intelligatur de quocunque viaggio? An tantum de prima nauigatione maximè si esset nauis, quæ solet bis in anno petere certum portum: ut nostræ Pisarum petunt, vel Flandriæ? Dic quod intelligitur tantum de primo viaggio seu nauigatione, per text. in l. fideicommissa. §. si qs ita de leg. 3. per quem text. dicit nota. Bald. in l. licet. C. loca. in 4.

31 q. quòd ille, qui promittit aliquid reaptare, intelligitur † p prima uice tantùm. Sed de ista quæstione est expressa decisio in l. dotem. ff. de iure dot. vbi dicit Ang. ibi esse text. quòd qui promisit, uel fecit securitatem bannito, intelligitur de prima uice tantùm. Iaso. in l. diuortio. §. qđ in anno. nu. 15. ff. sol. mat. Alex. in d. l. §. ob donationes. nu. 7. & idem Iason in l. duob. §. si ei qui. ff. de iureiur. nu. 10. Alex. in consi. 16. uol. 4. ita in proposito, qui assecurat merces alterius, intelligitur de prima nauigatione, nisi aliud exprimatur. Facit l. boues. §. hoc sermone. de verb. sign. & l. qui bis. de uerb. oblig. & arg. l. eum, qui Calen. eo. titu. cum

32 materia faciat ad prædicta, † quæ ponit Bal. in d. l. diuortio. §. qđ in anno. ff. de solu. mat. post Cyn. & Iaco. de Aret. in quæstione illius, qui vendit vuas, vel rosas uiridarii, quæ solent frustrare bis in anno, quòd non debet habere, nisi primū fructum, adde not.

33 in l. qui liberis. §. hæc verba. ff. de vulga. & pup. † qualiter autem in dubio uerba debent intelligi, dic per prius, & non per posterius, hoc est de primo actu, & non de secundo. Ad idem Barto. in l. j. ff. ad l. Iul. maiest. & dicit quòd sicut petit pecunias eundi, & redeundi, & est indeterminatè cōcessa, intelligitur de prima vice tantum, per d. §. hoc sermone, & tene menti illam distinctionem Bar. de qua ibi, quia multum prodest in istis securitatibus, quando fiunt determinatè appositæ ad stipulationem determinatam: & quando est promissa indeterminata, & postulata ac determinata, & econtra, item quando stipulatio indeterminata, & permissa eodem modo, vt in quæstione nostra. Idem add e ea, quæ recitat Abbas in c. fi. de treug. & pace. Do. Alexā & Rom. ad dictum Bal. & Cy. & Iac. de Are. in quæstione de vuis, & rosis, nisi quantitas pretii esset æquiualens pro omnibus vicibus: quia multum facit ad istam q. quia si solitum est assecurare a otto per cento, & quis indeterminatè promittat, a 16. per cento, vr̄ consentire pro alia secunda nauigatione habita consideratione pro tali securitate præstanda ad quantitatē pretii.

34 Hoc multum iuuat in istis similib. † attendere qualitatē pretii assecurationis, & personæ assecurantis, & Domini mercium, p not. per Bar. in l. cū quidam. ff. de ann. leg. in q. de pietantia relicta indeterminate fratrib. minorib. in festo S. Francisci. adde ad prædicta no. per Alex. in l. grege. ff. de fideiuss. in report. & in d. §. hoc sermone. Adde ad prædicta, quæ ponit Bar. in l. triticum. ff. de verb. obli. & Alex. in l. qui bis. eo. tit. de stipulatione, qñ interponitur bis, & nō constat an super eadem, an diuersa specie.

35 † Quid autem si in vna, & eadem nauigatione merces transferātur de vna nauigatione in aliam, si nouissimæ deperdantur cum mercib. an teneatur promissor de tali aduentu periculi? & in tali q. est inspicienda forma assecurationis. l. j. §. si cōuenit. ff. de posi. & in regu. contractus. de reg. iur. si autē fiat de mercib. quæ sunt in tali naui, & tunc est distinguendum per l. si. §. si ea conditione. ff. ad l. Rhodiam de iact. Si autem vtraq; nauis fuit deperdita, & tunc tenetur venditor periculi ad æstimationem, quando sine dolo malo, & culpa factum fuit. Aut vtraque nauis nō periit, sed solum illa, in qua nouissimæ res positę sunt, & tunc venditor periculi non tenetur, eo ꝙ mentionem non fecit de dicta naui, & in d. §. si ea conditione, ratio est: quia non est par ratio assecurationis quando merces deuehuntur in vna naui, & quando in altera: Immo solet id principaliter cōsiderari inter ipsos assecurantes. facit l. itē quæritur. ff. loca §. j. & 2. † Sed nunc

36 quæro, qd si fiat exoneratio in scapha in introitu alicuius portus, vel forte in mari, an si pereant dictæ merces in scapha prædicta, teneatur suscipiens periculum? Et videbatur dicendum, ꝙ non, ex quo de scapha in contractu assecurationis non fuit habita mentio aliqua, arg. l. quicquid. de verbo. obli. maxime quia appellatione nauis non venit scapha. l. si. ff. de fund. instr. immo vr̄ dicendum sicut in q. prædicta, qñ nouissima nauis fuit deperdita prima remanente, ex quo scapha reputatur alia nauicula de per se nil coniunctum habens cum naui. l. scapha. ff. de euict. & ideo casus contingens in naui, † non extenditur ad scapham,

37 sm Bal. in l. cum, pponas. C. de naut. fœno. vbi dicit, ꝙ confiscata naui non uenit scapha, vide Socin. in l. C. de sent. quæ pro eo, qđ interest. nu. 122. Bar. in l. 1. ff. de fun. instr. & l. imperium in 5. gradu meri imperii. ff. de iur. om. iud. Breuiter in hac q. potest dici, ꝙ qñ merces fuerunt translatæ in scaphā cā nauis exonerandæ, & tunc iactura. & casus contingens in scapha debet perinde iudicari atq; si contigisset in ipsa nauis l. nauis. primo respōso. ff. ad l. Rhod. secus autem, quando alia de causa ob nauis necessitatem hoc fiat, per iura superius allegata; quia alia est nauis, & alia est scapha. d. l. scapham. & vide quæ habentur in l. itē quæritur. §. j. & 2. ff. loca. Sed tunc iuxta prædicta remanet pulchra dubitatio, Ponamus, ꝙ nauis applicat ad portum secura, adeo ꝙ non potest iam esse periculū nauis: tamen dū merces exonerantur, deperditur nauicula, seu scapha cum dictis mercibus, an sit locus assecurationi prædictæ? Et in hoc multū sunt ponde-

38 randa † verba assecurationis, per l. in conuentionalib. de verbo. obli. quia tunc, vsque quo periculum quis acceperit eo ipso, ꝙ applicuerit nauis salua, dr̄ cessare periculum, per not. in l. j. C. de naut. fœno. Si autem eo vsque in terra merces portērur, & tūc est aliud, quia eo ipso vr̄ sentire de scapha, quia non solent aliter in terram merces a naui deferri, nisi per mediū scaphæ, vel nauiculæ. Si autem dicatur assecuro, quousque nauis, seu merces veniant ad talem ciuitatem, & intelligitur de portu ipsius ci-

39 uitatis; † quia quod est in portu ciuitatis, & qđ ibi fit, videtur factum in ciuitate, vt no. in l. insulæ. ff. de iudi. alleg. per Bal. in cōsi. 357. nu. 1. 5. uol. Sed aduertendum est, ꝙ tunc demum casus contingens in scapha reputatur fieri in naui, siue cōtingere, qñ aliter nauis non posset intrare portum ciuitatis, seu hostiū; qa hac de causa facta exoneratione in scapha, perinde iudicatur, vt in naui, per l. naui. superius allegatam, aliàs diceretur esse in culpa de tali exoneratione, facit, quod not. in l. item quæritur. §. j. responso. 2. ff. loca. & ex hoc potest inferri ad q. quam sæpius vidi de facto in ciuitate Pisarum, quia postquàm nauis appulit in portum Liornæ, mercatores exonerant nauem in scapha: si autem contingat, ꝙ illæ merces capiūtur in scapha, per aliquos, vt nunc sæpius ibi fit per Genuenses de portu Venetiarum, vel per alios latrones, ꝙ non sit locus cōtributioni inter alios mercatores: quia illa exoneratio non fit immediatè cā nauis, cùm non sit in portu securo, quo casu debet cessare contributio: cū non fiat hoc pp omnes, vt exigitur. l. j. ff. ad legem Rho. de iact. & videtur de hoc casus in l. 2. §. si nauis ff. eo. tit. imputetur quidem mercatorib. qui suas merces deuehi faciūt per scaphā, siue barcā, quādoquidem ubi aliter prouidere possunt, per terrā defecrēdo, vel agatur contra magistrum, si ipse sine eorum uoluntate hoc fecit, per d. l. j. & 2. & d. l. itē quæritur, & ita fieri iuss. in q. busdā pretiosissimis rebus, & magni valoris, quæ mihi commēdatæ erant, si quidem christianissimo, & ditissimo Regi inuictissimo Portugaliæ ad cultum diuinum destinatæ, quas ut pupillam oculi custodire tenebar, ob domini mei excellentiam,

40 rerumque pretiositatem. † Qualiter autem fiat æstimatio prædictarū mercium in casu aduētus periculi, an debeat haberi respectus ad tempus infortunii, & naufragii, uel ad tempus emptionis,

ptionis, quando dñs eas emit, vel ad tempus quo poterāt vendi, si naues saluę ad portum fuerant? Et videbatur, ꝙ ad tempus infortunii per l. 2. §. sed in his. ff. ad l. Rhod. Item quia vt suprà alias dixi, iste contractus assecurationis est conditionalis, & per consequens dēt inspici tēpus conditionis periculi, no. in l. quotiens. de verb. obli. & l. si calendis de re iud. Breuiter puto dicendum, ꝙ aut quis promittit salutem mercium in certo loco † vt puta Vlisbonæ, & tunc eius loci æstimatio inspicienda est. l. fi.

41 ff. de cond. tric. Aut non promisit dare merces saluas in certo loco, sed tantùm æstimationem: vel valorem mercium in casu periculi. l. si nauis periret, vt fieri solet, etiam inspici debet tempus obligationis, & sic prout tūc valebat, debet fieri æstimatio, l. fundum Cornelianum. ff. de noua. cum concord. Ratio est, qa tunc æstimatio debetur iure obligationis, & sic videtur promitti id, quod tunc valebant, vt ibi declarat gloss. Item ille qui procurat in aduentu periculi æstimationem rerum suarum, videt magis prouidere damnum, ne patiatur in amissione rerū, non autem considerat lucrum, & per cōsequens venit illud, in quo tunc damnum sentire potest, quando stipulatur, & non venit lucrum. Ad hoc facit bonus tex. in l. 2. § portio autem ff ad leg. Rho. de iac. non obst. l. 2. §. sed in his, suprà allegata; quia ibi ęstimatio debetur loco rei, vt probatur eadem l. 1. §. sed in iis. quia fit exoneratio collationis, si res iactæ apparuerint, & ideò non immeritò consideratur tempus iacti, & non qñ emptę, sed qñ vendi possunt. Nec obstat d. l. quotiēs, quia licèt iste contractus

42 † vt pluries dixi, sit conditionalis habito respectu ad aduentum periculi: tñ non potest dici debitor rei sub conditione, vel modo, vt in d. l. quotiens. sed semper dr̄ debitor illius æstimationis, quam promittit, qñ se obligat, quæ æstimatio erat certa, quādo promittitur, quanti res est: vt in d. l. fundum Cornelianum, iuncta glo. vel aliter potest distingui, prout Bart. in d. l. fundum, & in d. l. quotiens, & prout no. in l. vinum. ff. si cer. pet. ꝙ hic debetur ęstimatio iure obligationis, eò ꝙ principaliter ad eā se obligat, † & sic inspicitur tp̄s contractæ obligationis, super tali ęstimatione. Quid autem si dñs mercium ęstimauit merces suas in mille, & in rei veritate erant minoris valoris, an adueniente casu periculi promissor assecurationis teneatur ad prædictam ęstimationem? Et in hac q. puto distinguendum: quia aut dixit, si res meæ peribunt, dabis mille, & in hoc casu nulla est dubitatio

44 † ex quo sic placuit contrahentibus, reg. contractus. de reg. iur. & in l. contractus. eo. tit. ff. & in l. in conuentionalibus. ff. de verbo. oblig. aut dixit æstimationem suarum mercium, & subiunxit, quæ valent mille, & in hoc casu, si reperitur deceptus ipse assecurans, rescinditur prædicta æstimatio, per no. in l. 2. C. quæ

45 res ven. † quia vt ibi dicit Bar. & Bal. & alii, æquitas illius. l. se extendit ad contractus, de quibus tunc hinc, inde par debet nasci obligatio, & hoc secundùm naturalem æquitatem, & est de mēte gl. in l. si quis cum aliter. §. fi. de verb. obli. ibi dum dicit, quòd si pro parte sum stipulatus rem, quam minus emi, dimidia iusti pretii, & sic si Dñs mercium plus æstimationis petat, quàm ualeant suæ merces, promissor se tuebitur exceptione doli, & d. l. si quis cùm aliter. §. fi. ibi Bar. & cōiter Doct. qđ not. quia quotidie euenit de facto, ꝙ quis dicit, assecura mihi, si non erant tantæ æstimationis, nō teneatur promissor ad tantum. Idē intellige de aliis æstimationib. aliarum rerum. Ad prædicta bene facit,

46 qđ no. in l. fi. §. j. de l. 2. & l. cùm pater. §. pater, q filio. eo. titu. † vbi verbū æstimatio, semper refert ad iustū pretium, licet simpliciter proferatur, & in l. si fundū. §. si liberatus. ff. de lega. j. Præterea quæro, quid si Dñs mercium dixit se paratum ad nauigandum in certo tempore, quòd nō erat tanti periculi nauigationis, & hac de causa assecurator facilius assecurationē promisit, an si dominus mercium distulit nauigationem, & non in bono tempo-

47 re, † sed fortè in mense Decembri, quo tempore solent tempestates nasci in mari, & nauigatur. Si nauis cum mercibus pereat, an teneatur promissor periculi? Ad hoc est dicendum, quòd nō teneatur: tex. est in l. qui Romæ. §. Callimachus. ff. de verb. obli. per quē tex. dicit ibi Bal. notabiliter in reportatis antiquis, quòd ille qui non nauigat tempore debito, si postea nauigat, erit suo periculo, qđ tene menti; quia quotidie accidit, & maximè per Magistros nauium, & alios nautas, qui qñ detinentur in portu a mulierculis, vel dulcedine vini capatiche de Vlisbona, quòd si sine cā expectant in portu, & postea nauigant tp̄e, vt plurimū periculoso, eorum erit periculum nauis, & tenebuntur mercatorib. ad interesse actione locati, per l. itē quæritur. §. j. ff. loc. Ad-

48 de, qđ no. in l. fi ad l. Rhod. de iac. & hoc manifesta ratione: † qa sicut nauta & magister nauis excusatur a casu subuersionis, & periculi, qñ non fuit in culpa, vt no. in d. iurib. item quādo est in culpa nauigando tempore indebito, tenetur, per d. §. Callimachus. & per d. §. j. facit, quod no. glo. in regula, imputari. de regulis iuris in 6. de illo qui sua culpa incidit in casum: dicitur enim nauigatio certo tempore periculosa. l. ciuitas. C. de offic. recto. prouin. & in d. l. item quæritur. §. j. supra alibi no. Quid autem, si dominus mercium procurauit assecurationem omnium mercium suarum, & tempore assecurationis habebat in naui merces ducatorum duorum millium, postea autem alias merces valoris mille habuit, & immisit in dicta naui, an si contingat, ꝙ merces pereant, assecurator, qui ita indeterminatè assecurauit, ad valorem trium millium teneatur? Et videbatur ꝙ sic. l. fi. C. quæ res pign. oblig. poss. vbi tex. est not ꝙ ista verba, sub pericu-

49 lo rerum mearum, in contractu apposita, referuntur † tam ad res præsentes, quàm ad futuras: sed contrarium in præmissa q. credo per rationem illius l. fi. cum n. sit iustum voluntates contrahentium magis, quàm verba inspici, vt Bal. in consi. 417. nu. 13. in 5. vol. concordantias vide ibi per glo. cum assecurator videatur habere respectum ad illas merces, quas de præsenti habebat in naui, non debet teneri ad periculum aliarum mercium post habitarum. Facit, quod not. in l. si ita. & in l. si Plautius. ff. de auro & argen. leg. & quod per dicta iura dicit glo. in d. l. fi. & Bar. in d. l. fi. §. 1. de leg. 2. Nec obstat d. l. fi. in contrarium; quia loquitur specialiter propter modicum præiudicium, quod est in pi-

50 gnore: secus est vbi agitur de magno præiudicio, vt hic: † quia assecurator tenetur ad magnam æstimationem in aduentu periculi. & idem Barto. in d. l. si ita per l. si stipulatus. §. cum stipulamur. & l. si à colono. § fi. de verb. oblig. & in d. l fi. C. quæ res pig. obli. poss. Ista est communis conclusio doct. ꝙ licèt simpliciter dispositio concepta trahatur ad futura parum præiudicialia, vt in d. l. fi. secus tamen ad maximè præiudicialia. Patet in l. si man-

51 dauero, §. is, cuius, ff. mand. in fi. † vbi publicatio bonorum non trahitur ad futura, vide Bal. in consi. 337. num. 3. volumine primo, vbi sing. adde tamen ad prædicta tex. not. in lege cum ita. ff. de legat. secundo, per quem textum ista quæstio securitatis de mercibus, quę erant in naui decidatur; quia non videtur securare merces, quæ postea in naui fuerunt per ignorantem, qui assecurationem promisit, illatæ. Prædicta tamē intellige, nisi forma assecurationis referatur, aliter ad merces in hoc viaggio, siue nauigatione deuehi fecerit, & subsequenter quæro, si forma assecurationis fuerit concepta in casu naufragii & submersionis, cum autem nauis vellet intrare portum, timore piratarum qui ibi erant, aufugit, & iterum rediit ad locum, quo aufugit, vel discessit, denuo cum ita nauigaret, submersa est in via, an teneatur assecurator de tali aduentu periculi? Et videtur ꝙ non per ea,

52 quæ dicta sunt in versiculo, quia dictum fuit. Vbi habetur, † ꝙ assecuratio simpliciter concepta refertur ad primam nauigationem. Sed in contrarium facit: quia nauigatio prima fuit inutilis, & per consequens non debet impedire effectum assecurationis secundæ nauigationis, arg. eorum, quæ de actu primi inutili dicuntur in l. si ita stipulatus § Grysogonus, ff. de verb. oblig. maxime quia non potuit imputari in prima nauigatione, portum si non petit: regula imputari. de reg. iur. Item conditio solita in nauig. l. si nauis, accesserit salua, nō verificari potuit in 1. nauig. cuius non extitit, debet esse periculum tam assecurantis, quàm domini mercium, argumen. l. Martius. ff. loca. Item donec nauis

53 salua nō appulit ad portum † semper periculum submersionis solet esse assecurantis. lege opus, quod in aduersione. ff. locat. in principio. Circa istam quæstionem puto dicendum, ꝙ aut assecuratio fuit concepta, donec nauis appulerit, seu applicuerit, vt in lege prima. C. de nauti. fœno. & tunc naue non intrante, & sedente non potest illud verificari de appulsu ad aquam, vt dicitur in l. 1. ff. de seruitut. rusti. præd. semper periculum submersionis erit assecurantis, donec accedat salua, si autem hoc non fuit

54 dictū, & tunc puto distinguendum † ꝙ aut nauis nō appulit ad portum destinatum vi tempestatis, & licèt redeat ad pristinum locum, & de nouo submergatur, erit nihilominus periculum assecurantis, facit. l. Cęsar. de publ. ex quo verificata fuit cōditio submersionis, aut hoc processit impedimento latronum; quia si latrones non fuerant in portu, nauis appulerat salua, & videtur, ꝙ non teneatur assecurator, arg l. si fundus. §. fi. ff. loc. iuncta l. perinde, eod. tit. in hoc tamen puto aduertendum: quia in cōtractu assecurationis videtur esse duplex conditio. Vna, qua existente promissor lucratur pretiū periculi. Altera, quæ deficiens facit assecurantem teneri ad æstimationem rerum deperditarum. Verbi gratia, si nauis fuerit salua cum mercibus, & si submergatur prima deficit, siue dominus mercium, & nautarum culpa, & sic non debet ei imputari, vt in d. regula imputari. & in l. Titia. §. Seia. ff. de leg. 2. alias haberetur pro impleta in sui odiū vt in d. l. & in l. in executione. §. fi. de verb. oblig. quia tamen hic ista conditio deficit facto tertii, eo ꝙ impeditur facto piratarū in portu existentium, oportet, ꝙ denuo impleatur, l. quibus diebus. ff. de cond. & demon. in principio, quia tamen non potuit denuo impleri, immo defecit per contrariam conditionē submersionis existentis istius contrariæ conditionis, facit, vt ille promissor omnino teneatur, ad d. l. si fundus, § fi. est dicendum, ꝙ non loquitur in contractu, quod procedit ab euentu condi-

55 tionis ut hic, cogita, & prædicta confirma cum maris consuetudine, † quæ semper obseruanda est in similibus. vt in authen. de vsu. naut. §. fi. col. 9. & in l. deprecatio. ad l. Rhod. de iac. Bal. cons. 57. num. 2. vol. 2. Bonc in rep. l. 2. de vulg. & pup. in prin. Alex. in l. 1. nu. 51. & 52. ff. sol. mat. & l. imperium, num. 1. ff. de iur. omniū iud. An autem possit dominus mercium, cui promisit promissor euentus periculi aliam assecurationem suæ assecurationis facere,

cere,verbi gratia timeo, ne ille, qui assecurationem promisit, possit soluere ęstimationem mercium mearum,& procuro ab alio super hoc assecurari. Dic ꝙ sic,tex.est no.in l.decē.ff.de ver. oblig,& in l.si decē.ff.de sol.Potest.n.quis stipulari, quantò mi-nus ab alio fuerit consequutus,vt ibi,dubium facit, eo ꝙ nō il-le primus tenebatur,sed non obstat per no. in l.quidam cum fi-
56 liū.§.fi.ff.de ver.obli. † vbi futuro debito accedit fideiussor. Idē in l.eo tempore.§.j.ff.de pecu.& vbique Bar.& moderni. An aūt iste talis qui promittit,quatenus alius nuntius soluendo sit, di-catur fideiussor?& vr̄, ꝙ sic,per gl.no.in l.Titia.§.idem resp.ff.de ver.obli.q̄ Bal.ibi in reportat.antiquis commendat, & Alex.in
57 l.vbi.e.ti.§.illud,ꝙ in dubio,† qui promittit pro alio,vr̄ promit-tere vt fideiussor.Hoc tn̄ procederet,qn̄ ad eius instantiam. vi-de tn̄ Bar.in lege sit ita stipulatus fuero,e.tit.vbi facit differentiā an quis promittat nomine alterius,an simpliciter, ꝙ Titius de-bet.In quæstione tn̄ præmissa dic,ꝙ nō est fideiussor, sed potius obligatus de per se,& cōditionaliter factum,ideſt si alius nō sol uerit,vel quanto minus, vt in dicta lege decem.eò ꝙ non illius nomine,sed suo promittit indemnitatem pro alio,de quo vide Franc.de Aret.in l.huiusmodi.de ver.obli.& quæ dixit Bar.in le. 1.C.de ꝯuent.fisci debito.& in le.1.C.de dec.li.10.& vide tex.no. quē all.Are.in l.pe.in fi.ff.de fid. tut. per quem tex.dicit,no.ꝙ si ego promitto tibi, quatenus a debitore principali exigi nō po-
58 terit,ꝙ † non est fideiussio,sed obligatio cōditionalis,cōstituēs aliam speciem act. & obli.Quod no. Quęritur insuper,iuxta ma teria assecur.de vtili q.qui assecurauit merces alicuius,quæ sunt in tali naui,quæ merces in veritate erāt cōes, & sic diuersorum mercatorum, qui faciebant societatem, an assecuratio prædi-cta intelligatur esse cōis, licèt prædictæ merces sint cōes, & sic adueniente periculo pro omnib.teneatur, an verò ꝑp res, quæ ad illum attinet tantum?& videbatur,ꝙ pro parte etiam aliorū, arg.eius,quod dicimus de re simpliciter,iuxta no.in l.si rem. & ibi bona gl.in verbo totam.ff.de rei vendi.& per Bal. in l. Titia. §.Lucius.de leg. 1.& Bar.in l.prædiis,eo.ti.& in l.Pomponius.§. sed si.ff.de procu. In contrarium tamen credo in q. ista, immo ꝙ tantum videatur pro parte assecuratio per l.si ita.§.Grisogo-nus.ff.de verb.oblig.Sed nūc quæritur,an in sua parte teneatur? Videtur ꝙ non,per ea,quæ notat Bal. in dicta l. legatis. vbi ele-
59 ganter dicit,† ꝙ si princeps eximit castra alicuius nobilis,intel-ligitur eximere tantū ea,quę sunt eius propria,& non quæ sunt ei communia cū alio.& idem Bal.in l.cætera.§.si duobus.de leg. 1.vbi dicit,ꝙ non obstante statuto potest quis ad proprium, & non ad commune territorium extrahere:sed in casu proposito cōtrarium credo,& hoc clara ratione:quia ex quo volebat ma ius periculum assumere credens illas merces esse totas illius in-solidum,à minori debet videri pro parte, arg. de re integra ad non integram,quo vtitur Bald.in l.prætor.§.hoc idem.ff.de dā. infec.in fi.facit.l.in toto.ff.de reg. iur.& l.si quis cum totum.de excep.rei iu.procedit enim argumentū de maiori ad minus.l.in suis.liber.& posth.& l.in eo,quod plus.& l.non dēt,cui plus.ff.de reg.iu.& in reg.cuilibet.extra li.6.Soc.in l.1.quis & à quo,num. 17.ff.de leg.1.l.quæ de legato.nume. 4.& ibi Iason Nec obstat:
60 quia in assecuratione dixit res suas; † quia ista locutio veri-ficatur etiam in cōibus, & sic in suis,ſm quid d.l.illud.ff.de ritu nup.l.serui electione.§.fi.de le.1. immò in hoc casu locutio asse curationis prædictæ,licèt assecuratio simpliciter fiat, intelligitᷓ semper pro parte tm̄ ei attinenti.l.nam & si fur.§.si seruus cōis. ff.si cer.pet.& quod no.in d.l.serui.§.fi.item est bonus tex.ꝑ quē uidetur decidi ista q.in l.si plures,ff.de dam.inf. Alex.in l.si quis in suo C.de inoffi.testamen.post Barto. quam tene menti.Non obstat,quod dicit Baldus de immunitate, & exemptione: quia cum ius publicum lædatur,non mirum,si restringatur. Faciunt nota.in l.1.ff.de iu.immun.§.fi.nec dictum Bal. indistinctè pro-batur per dictam legem legatis cum alia uerba ibi ponātur ma gis mentem defuncti denotantia, ibi dum dicit eius causa para ta.in castro autem res non uidetur posse secerni, & ne sit exem pta alterius pars contra mentem eximentis,non extenditur,ad cōem,immo potius nulla censetur exempta.Idē in q.statuti;qa illud est fauore reipub. ex natura statuti, ut restringatur.l.quic-quid astringendæ.ff.de uerbo.oblig. Quid autem,si in forma as-securationis fit mentio de casu tempestatis,uerbi gratia quia as sumens euētum periculi dicit, assecuro tuas merces a casu tem
61 pestatis,†an ueniat casus latronum,piratarum,siue furum? uel contra,& uidebatur, quòd non, eo quòd non fuit dictum, per no.in l.quicquid astringendæ.ff.de uerb.obliga.Dec.istius quæ-
62 stionis dependet ab illa, † an furtum computetur inter casus fortuitos,de qua latissime dixi institutio.de actio.in §.sed istæ q-dem in glo.a casu,& quòd casus latronum dicatur fortuitus,ui-detur tex.in l.1.C.de pos.& in l.eum,qui.§.idem scribit.ff.de fur.
63 † Quòd autem isti qui deprędantur in mari,dicantur latrones, uide tex.in authen.ut nulli iud.§.pen.col.8.in uersi.eos uerò.ra tio:quia ex quo per mare per uim res asportantur, latrones di-cuntur,sicut si fuissent in terra,ut ibi. Quòd aūt furtum non sit casus fortuitus, sentit glos.in d.§.sed istæ quidem, quæ solet ibi commendari in hoc per Ang.& alios, & allegat Soci. in l. cum

duobus.§.damna.ff.pro soc.Quidam tamen moderni Iasin d. §.dicit,ꝙ illa gl.sibi hoc non dicit,sed vt ibi declarauit,bene hęc gl.dicit hoc nō in eo,qđ proposui,ꝙ res pōt amitti casu, & nō pōt amitti quocūq; alio mō,sub isto,quocūq; alio mō. gl.intel-ligit,nō casum,si intelligas,& addas fortuitū,gl.est clara,qa exē-plificando prædicta uerba,quocūque alio modo, exprimit fur-tum,rapinam:si intelligas pro quocunque alio modo, non ca-sum,ideſt fortuitum,& idem est,& sic glo. bene sentit illud, a-quod allegatur per Ang.sed an illa glo.dicat uerum,est alia cō-
64 sideratio,& ꝙ impetus latronum † & rapinæ dicātur casus for-tuiti,facit l.j.C.dep.& l.contractus,de reg.iur. & l.quæ fortuitis C.de pig.act.& ꝙ non sit casus fortuitus,sentit glo.in d.§.sic ita-que,& in d.§.damna,& in l.nautæ.in gl.fin.ff.na.cau.stab.est ma-teria,quæ traditur per can. in c.j.de com.& ibi Abb. Pan.in pen. colum.& Alexan.de Imo.in l.ꝗ Neruæ.ff.dep. in reportatis an-tiquis,& veritas dependet a descriptione casus fortuiti. & dic, ꝙ in dictis locis solent allegare text.in c.Ioan.de homi.Ad pro-
65 bandum quid sit propriè casus fortuitus,† ꝙ est inopinatæ rei euentus: cui,prouideri non potest. Vbi autem diligentissimus præcauisset,& prouidisset, non dicitur propriè casus fortuitus. Probatur ita etiam hoc in l.2.§.eo tempore.ff.de admin. rerum ad ciuitatem pertinen.vbi bonus text.de quo meminit Alex.in d.l.quod Neruæ,& in l.si quis.§.quæsitum.ff. si quis cautio. hinc ex hoc tamen illa differentia,quam Bal.in l.j.C.ad l.Cor.de sic-car.dicit alibi non inueniri,& Alexan.in dictis locis,quam po-nit glo.in d.l.prima,inter casum improuisum, & casum fortui-
66 tum: † quia improuisus dicitur,qui solet imprudentibus cōtin-gere,seu euenire,de quo per Bald.in l.fin.C.de temp appellat.in prima & 2.col.Bald.consi.270.in 1.vol.vbi sing. secundum meā impress.& in dicta l.quæ fortuitis & per l.si ea res.ff.de act.empt. & l.sed si damno.ff.loca.& l.ad eos.ff.commod. de quo Abbas Panor.in d.c.j.de comm.dant euidentiale exemplum domus, quæ minabatur ruinam,& corruens occidit equum commoda tarii,cuius ruinam diligentissimus reparasset, uel ibi nō posuis-set equuum commodatum,& his præmissis ad q.an furtum vel
67 latrocinium dicatur casus fortuitus, † vt ille, qui euētum peri-culi tempestatis in se sumpsit:cum de eo teneatur, ut si aliqua culpa ei,cui euenit, vt puta domino nauis potius imparti naui-gādo forte per mare,vbi sciebat esse piratas,seu corsarios,non dicatur euentus talis prouenire ex casu tempestatis,sed potius ex imprudentia nautarum nauigantium,alias secus,& ita con-clusio est verissima ex not.per doct.in locis supra allegatis. Ad l.contractus supra allegatam respondere potest, vt per Alexan. in l.his rebus.ff.solu.matri.tenendum est igitur menti,quod ca-sus tempestatis siue fortuitus distinguitur ab improuiso, ꝑ hoc quòd culpa, vel non culpa ascribatur passo: & ad glossas supra allegatas, quæ uocant furtum, rapinam, non casum fortui-tum,potest dici,quòd habent respectum a communiter accidē-tibus:quia vt dicit not.glos.in dicto §.damna.in versic. superfit, & in l.j.C.depo furtum non solet fieri, siue aliqua culpa & ma-la custodia.Et sic potest inferri,quòd fundata est intentio de iu-re communi contra principalem patientem, cui res fuit furto subtracta,donec probet contrarium,vt dicit glos.& ex hoc po-test inferri ad cautelam,qua vtuntur mercatores in istis assecu-
68 rationib.nauium,† dum dicunt, excepta fraude nauarchi, quia non ponitur:& an veniat talis casus in assecuratione,si non ex-primatur,de quo in sequenti q.solēt excipere mercatores,frau-dem nauarchi nauis in suis contractibus, de qua potest dubita-ri,an dicatur casus tempestatis,vt veniret non excepta,vel attē-ta forma assecurationis in sequenti q.in primo posita. Primò, per fraudem nauarchi intelligi solet inter ipsos, cum dominus nauis aut magister seu gubernator fugit cum naue, & mercib. vt audiui de quodam quem ego cognoui, & videtur ascriben-dus iste casus inter fortuitos, ex quo iste magister nauis seu gu-bernator tanquàm fidelis propositus, argumento eius, quod di-ci solet de domestico fidato,& de illis personis a quibus dilige-tissimus non cauisset,iuxta not.per doctor. in locis allegatis su-pra per gl.in l.contractus.de reg.iur. du ponit exemplum in fu-ga seruorum,qui custodiri non solent.l.argentum.ff.commo-da.& gl.in l.cum duobus.§.vt damna.ff.pro socio.& in furto fa-cto per vxorem, quæ potionē marito dedit mistam olopio ad bene dormiendum & in furto per filium,de quo exemplificat
69 Abbas in capitu.j.de commoda. † & vidi de facto, quod filia custodis carceratorum pietate ducta forsan, claues subripuit patri clam,quas secum in lecto tenebat,& cum illis soluit carce-ratos,aufugit cum illis,quibus nulla vnquam fuit dulcior fœmi-na,nec amicior fuit,id quod dicit Angel. in lege bonæ fidei.ff. de rei uendicatio.vbi dicit excusari potestatem, cui nobilis fuit
70 datus in custodiam, qui erat bonæ conditionis & famæ,† de quo illud non erat verisimile,& tamen aufugit, & ita in propo-sito uidetur dicendum in patrono siue gubernatore nauis, si erat persona fidata, de qua diligentissimus non præcauisset, vt si talis fraudem committat, censeatur casus fortuitus, & per consequens suscipiens euentum periculi teneatur, nisi excipiat, vt solet excipi. In hoc tamen videtur cogitan-dum:

71 dum † quia licèt qualitas personarum à quibus quis non præca uisset,facit casum ęstimari, quod aliàs non ęstimatur ab aliis cō missum: hoc tn̄ nō debet intelligi respectu alicuius lucri in dā-num alterius consequendi,ne quis videatur cōmodum reporta re ex dolo suorum.Satis enim est,ꝙ possit excusari cōuentus ab aliis vt de casu fortuito. Itē q̄uis possit æstimari casus fortuitus respectu dn̄i nauis,qui talē nauarchum, & gubernatorē præpo-suit.non vr̄ tn̄ respectu tertii,qui merces in dicta naui posuit;qa nec tantam notitiā,& fidem de prædicto habebat,ex quo vr̄ di-cendum,ꝙ aut dn̄s mercium assecuratarū erat dn̄s nauis,& quò ad eum reputetur casus fortuitus à fraude nauarchi,qn̄ ei nō po tuerit aliquid imputari.Sicut dicimus, qn̄ per filiū vel vxorē ali quid cōmittitur cōsimile,eadē rōne.l.à Titio de verb.obl. Aut non erat dn̄s nauis,& tūc secus,à rōne cessante.l.adigere.§.quā-uis.de iure patro.l.si non remunerandi.§.si mandauero.ff. mād. c.cum cessante.de app.& aliis vulg.in alio tn̄ capite,si hoc volu mus haberi pro fortuito,non vr̄ hn̄da prædicta distinctio: quia ex quo quis sumit in se periculū casus fortuiti in tali naui, vtro-que modo dr̄ fortuitus,prout in tali naui cōtingit. Cogita. Itē
72 ex alio capite vr̄ insolitus casus † eo ꝙ raro contingit,per nota. per Bar.in l.Seio.§.medico.ff.de annu.legat.vbi voluit,ꝙ qui te-nentur de casu fortuito,non teneantur de illo, qui cōtingit de mille annis vna vice:vt in l.sed si quis.§.quęsitū.ff.si quis cau.per l.fistulas.§.fi.de contrah.emp.de quo tn̄ vide ibi no.ꝑ Bal.Ang. & alios moder.quos recitat Alex.in d.§.quæsitū.& dicā infra ꝓ-xima q.Tutius tn̄ est,vt iste casus excipiatur in securitate, vt fie-ri ꝯsueuit,ꝙ aūt de securitate,qua vtūtur rustici,vt verbis Odo-fredi loquar,in d.§.q̄situm.in fi.promittis euentum periculi,vel tēpestatis,& licèt ipse teneat ibi, ꝙ talis conuentio ita regularis non valeat, ne sub inuolucro verborū quis teneat̄ vltra,q̄ æsti-mauit,tn̄ Bar.in l.si is q.ff.de acq.rer.do. aliter vr̄ dicere. immò, ꝙ ille,qui suscipit in se, suo periculo videat̄ suscipere casus for-tuitos,cum quo breuiter transit Alex.in l. sed si quis. §. quæsitū. ff.si quis caut.nu.10.in fi.co..
73 † Hoc autem relinquitur vsui loquendi, quid intelligat̄ peri-culum,sed pręsupposito,ꝙ ex cōi vsu loquendi comprehende-ret casus fortuitos,qui attendi debet.l.Labeo.§.j.de supel.leg.l.li brorum.§ qđ tn̄ Cassius.de leg.3.cum simil.vulg.enim periculū debet intelligi ſm vsum loquendi, an aūt valeat conuentio sic gn̄alis,per quam quis se obligat ad casus fortuitos,non singula-tim aliquem casum exprimendo.De qua qōne per Doc.in d.§. quæsitū.& in l.iurisgentiū.§.si quis pactus.ff.de pac.& alibi Bar. in d.§.quæsitum.tenet,ꝙ valeat,& de oī casu fortuito teneatur, per l.quæ fortuitis.C.de pig.act.in fi. & glo. in l.si quis fundū.in prin.ff.loca.licèt gl.in d.l.quæ fortuitis.intelligat illū tex.qn̄ spe cialiter quasi per dinumerationem casuum.Quòd aūt teneat di cta cōuentio,& de oī casu fortuito,tenet Alb.de Rosa.in d. §.q̄-situm,& dicit hoc esse non dubitandū, eo ꝙ expressum fuit, & cessant rōnes,quæ dn̄r in contrarium,allegatur in arg.l.si qn̄ de leg.1.Istud idem tenet gl.in d.§.quæsitū.& Bar.in l.Titius.de lib. & posth.quem sciunt cōiter Moderni in d.§.quæsitum.per iura Bar.& hoc in contractibus extraiudicialibus sicut est iste assecu rationis,& veniunt etiam casus fortuiti contingentes ex natu-ra rei,per l.item quæritur.§.si gemma.ff.loca.
74 † Casus aūt fortuitus insolitus non venit, ſm Bar. per l.fistu-las.§.fi.de contrah.emp.& dixi in præcedenti q. vbi fuit dictum supra de fraude nauarchi,qui vr̄ casus fortuitus,& insolitus.Bal. tn̄,& Ang.& alii tenēt ꝯ Bar,immo, ꝙ in susceptione casus for-tuiti venit casus insolitus,& ad l.fistulas.dicit Bal. ꝙ ibi casus in-solitus non erat fortuitus; quia licèt niues immoderatæ sint in hyeme:hoc dr̄ potius contingentia ſm naturam,& ideo nil mi rum,ꝙ non teneatur ille,qui suscepit periculū casus fortuiti,D. Ant.de But.in c.j.de com.quem refert Alex.in d.§.quæsitū. sim pliciter transit cum Bar.& Ang.cū Bar.in cons.173.sed Imo.in d.c.j.& Sali.in l.licet.C.loc.& Alex.vbi s̄,tenent cum Bal.cōtra Bar.Io.de Monte Sperello pręclarus Doc.Peru.in lectura mea, vr̄ hoc assignare pro ꝯrietate Bar.ꝑp ea q̄ dixit in l.Seio.§.medi co.de annu.leg.vbi Bar.dicit arg.illius §. ꝙ si quis renunciauerit
75 casibus fortuitis,† tenetur de casu fortuito contingente cōiter. Secus si esset inusitatus, qui veniret semel in spatio annorū mil le,& in d.§.quęsitū.in fi.dicit,ꝙ vbicunq; dixit quē teneri de ca-su fortuito intelligit de solito, & non de casibus incōsuetis, & non verisimilibus,per d.§.fi.In veritate ego non video istam ꝯ-rietatem,quā præfatus Doct. vult assignare; quia in vtroq; loco Bar.idem dicit ſm lecturā meam,vt s̄.retuli.verum tn̄ est,ꝙ ille §.fi.vr̄ dicere cōtra Bar.prout solent Doc.dicere; quia ibi tenet̄, ille,qui promisit se præstiturū,si quid vi, vel tempestate factum esset de casu cōtingente ꝯ consuetudinem tꝑis, & sic ſm Sali.
76 ibi probatur,ꝙ in susceptione casus fortuiti † intelligatur veni-re insolitus.In hoc artic.do.Io.de Mon. Sper.facit quandā cōsi-derationem trium casuum.Primus est, ꝙ suscipiens casum for-tuitum non tenetur de casu,qui cōiter accidit. Rō est : quia iste casus non est insolitus l.ꝙ si nolit.§.quia assidua.de ædi.edi. Se-cundus casus est,ꝙ perraro,& vix semel, qui de mille vicib.ve-nit vna,& de isto non tenet̄, eo ꝙ de isto non vr̄ cogitatū. Ter-

tius casus est medius,s.qui est insolitus,& non cōiter contingēs: non tn̄ insolitissimus.i.nunq̄ contingens:& de isto tenetur,per d.§.fi. qui assumit in se periculum casus fortuiti. Vnde soluēdo Bar.dicit,ꝙ isti tres casus probantur in d.§.fi.Primus,ibi dum di cit ꝯ consuetudinem,ergo non ꝯ consuetudinem,& sic cōiter, & tertius probatur ibi,immoderata,ergo nō immoderatissimè ista ponderatio est multum exquisita, & subtilis pro saluando Bar.sed non credo,ꝙ venerit in mentem Bar.nec iurisc. in d.§. fi.ego aūt pro saluando Bar.cogitabam, si dictū Bar. possit pro-bari in d.§.fi.argumento sumpto à contrario sensu, ſm Dec. in l.pecuniam quā.nu.1.ff.si cer.pet.& in l.ex testō.nu.4. C.de coll. Bal.in l.tale pactum.§.qui.ff.de pact.Soci.in Reg.& fal nu. 46.si-ue dicamus illam immoderationē esse casum fortuitū, siue in-solitum,& hoc isto modo ibi fuit dubium,an suscipiens in se pe riculum casus fortuiti,promittendo se præstiturū, si quid vi aut tempestate factum esset,an teneatur,si niues frumenta corrum
77 pant,& Labeo iurisc.rn̄det ꝙ sic,pręsupponendo,† ꝙ qn̄ niues corrumpunt frumenta,est casus fortuitus: vt statim declarabo. Rō est;quia cōtra cōiter niues,vt dn̄t agricolę,& comitatiui ex-perti,solent prodesse agro, ꝙ putrefaciūt terrā, & ideo ipsi dn̄t, ꝙ qn̄ non ningit plurimum tꝑe debito, vocant annum fertilē, & dn̄t esse indicium fertilitatis,corrumpunt aūt niues frumēta, qn̄ sunt immoderatæ, & qn̄ veniunt contra cōsuetudinem tꝑis, vt in d.§.fi. Rō est;quia contrariorum eadem est disciplina, in-sti.de his,qui sunt sui vel alie.iu.Bar.in l.inter stipulantem.§. sa-cram.ff.de verb.obl.Soc.in rub.ff.de acq.poss.nu.3.Bal.in consi. 142.nu.3.in 2.vol.consi.398.nu.3.in 3. vol. quia eo modo, quo prosunt tꝑe debito, nocent & corrūpunt tꝑe indebito.l.si mer ces.§.conductor.ff.loca.Cum igitur niues solent prodesse,si ve-niunt moderatæ,& tꝑe debito, argumento à consuetudine ſm Soc.in l.certi.§.si nūmos.nu.j.ff.si cer.pet.Cępo.consi.30.col. fi. Aret.consi.116.Imo.consi.42.col.11.§.quia assidua.l. ꝙ si nolit. ff.de ædil.edi.cum vulg.maximè, † quia natura præsumitur pro
78 ducere res suo tꝑe,& modo,& non peccare.l.meritò.ff.pro so-ci.& eorum,quæ hn̄r secunda secundæ in lib.de fide,& quia igi-tur malum dr̄,& vr̄ naturam peccare,cum facit monstruosa,& maximè,quia natura sunt immutabilia:insti.de iu.na. §. sed na-turalia.si contingat alio tꝑe venire niues,& immoderatæ, q̄ sit debitū,vr̄ prouenire à casu fortuito, vt patet in diffinitione ca-sus,q est in opinatę rei euentus cui resisti facto hominis non pt̄ ſm gl.insti.de re.diui.§.thesauros.de quo in c.Io.de hom.& in l. 2.§.eodē tꝑe.ff.de admi.rer.ad ciui.perti. dicitq; Iurisc.in §.fi.l.fi stulas.ꝙ tunc agi pōt contra eum,qui assumpsit periculū casuū: cum niues corrumpunt frumenta. quia & hic casus fortuitus
79 est,† quod contingit duobus modis, si sunt immoderatæ. Itē si contra consuetudinem tꝑis, & cum hoc eueniat cōiter, ꝙ istis duobus,vel altero eorum concurrentibus, corrumpantur fru-menta,nō possunt dici casus insolitus,immò potius solitus cor rumpere frumenta.Item in eo tꝑe, ꝙ dictæ niues veniūt immo deratæ,& contra consuetudinem temporis,dicitur casus fortui tus:vt dixi supra,& propterea credo,ꝙ Bar.habuit bonum intel lectum ad d. §. fi. ꝙ declaratur ex duplici eius summario in d. §. & in eo,ꝙ sic summat, qui suscipit in se casum fortuitum, tene-tur de casibus cōmuniter contingentibus, refertur ad id quod
80 communiter accidit;quia communiter niues † solent corrum pere frumenta,si sunt immoderatæ,& ꝯ consuetudinē tēporis.

In eo autem quòd summat,quòd casus fortuitus intelligitur inopinatus,& non ex consuetudine eueniens, refertur ad men tem,& decisionem Iurisconsulti, qui dicit,illum teneri de cor-ruptione frumentorum causata contra consuetudinem tem-poris, qui in se accepit periculum casus fortuiti. Quia tamen doctor.Bald.& alii sequaces dicunt ibi esse literam contra Bar-to.est aduertendum,quòd litera illius §. potest dupliciter consi derari.Primò,quòd illa verba,dum text.dicit agi tecum ex em-pto,poterit referri immediatè ad illa verba,si niues immodera-tæ,& contra consuetudinem temporis fuerunt,& isto modo in telligit Bald.ideo dixit ibi probari, quòd qui sumit in se casum, intelligit de insolitis, sed nō videtur sic intelligenda.immo ali-ter,scilicet agi tecū ex empto poterit, si ea frumenta niues cor-rumpant,quod contingit, intellige tu, si tales niues immode-ratæ fuerint, & contra consuetudinem temporis, & isto modo intelligendo, saluatur intellectus Barto. & dictum eius in d. §. quæsitum.& in d.§.medico. & videtur vera intelligentia illius §.fin. pro saluando Barto. & ex hoc concluditur, quòd ex quo
81 † vbi appellatione casus fortuiti Iurisconsultus ibi intelligit & declarat venire casum fortuitum solitum,scilicet corruptionē frumentorum propter niues immoderatas, & cōtra consuetu-dinem temporis,vt latissimè supra declaratum fuit,ꝙ à contra-rio sensu videatur tacitè velle, quòd non venit casus insolitus, siue non visitatus venire,& tene mēti prædicta:quia (vt dixi) re-centiores Doct.dicunt,ꝙ ille §.fi. facit potius contra Barto. in veritate non auderem dicere,quòd Bar.fuerit tam improuidus ꝙ allegaret d. §. fin. contra se, immò eum uidit, & ponderauit subtiliter,si bene cogitas,quia ille casus erat fortuitus,& solitus, vt declaraui,& ideo uenit,& si esset insolitus,non uenisset, ut à

contrario illius literæ sumi potest, & probatur clarius in d. §. medico. & Bar. ibi applicat, ista nō vñr extra materiam assecurationis: quia multum faciunt pro illa q. † an in susceptione generali casus fortuiti veniat ille casus vulgò, qui dicitur Ribaldaria patroni, & sunt vtilia ad saluandum opin. Bart. aliter si intelligas, vt Bal. & sequaces, non possent saluari verba illius literæ, vt declaraui supra, si & volueris concordare istas opiniones poteris, vt ex prædictis dicere, quod quando Bal. in d. §. quæsitum, & in d. §. frumenta. dicit, quod qui suscipit in se periculum casus fortuiti, tenetur de insolito, habet respectum ad tempus niuium: quia nō solent esse immoderatæ, nec contra consuetudinem temporis. Quando autem Bar dicit, quod qui tenetur ad casum fortuitum, tenetur de solito, per d. §. habet respectum ad effectū ipsius casus, quia cōiter, quando sic euenit, solet corrumpere frumenta, & sic dicetur damnum solitū peruenire, ex immoderatis niuibus, & contra consuetudinem temporis niuium, & videntur prędicta de mēte Bal. in c. j. quib. mo. feu. amit. † vbi dicit, quod casus, qui de facili contingunt, non dicuntur fortuiti, nisi habeāt in se aduersam fortunam, per d. §. fi. & de effectibus casuum fortuitorū, vide singul. Bal. consi. 271. num. 2. 5. vol. & consi. 493. nume. 3. in 4. volu. ibi nota.

82 — 83 (margin numbers)

Quarta pars.

SMMMARIVM.

1 *Verbum, periculum, est verbum generalissimum.*
2 *Periculum generaliter prolatum, intelligitur de periculo adueniente per omnem culpam, non autem per casum fortuitum.*
3 *Verbum, periculum, quandoque comprehendit fortuitum casum.*
4 *Verba apposita in contractibus, intelliguntur secundum naturam cōtractus.*
5 *Periculum verbum quandoque accipitur proprie, quandoque improprie, interdum impropriissimè.*
6 *Susceptio generalis periculi in se an valeat, necne.*
7 *Casus fortuiti an veniant sub nomine periculi.*
8 *Suscipiēs in se periculum, scilicet rem non possidet, nec ante teneatur aliqua obligatione, an teneatur de casu fortuito.*
9 *Periculum in se suscipiens, an veniat leuissima culpa.*
10 *Semper est inspicienda nautarum assecuratio, & qualitas eorum, quæ fieri consueuerunt.*
11 *Verba debent intelligi secundùm subiectam materiam.*
12 *Assumens periculum castri tenetur de casu fortuito.*
13 *Periculum absolutè prolatum circa ea, quæ deferuntur per mare, an compre hendat casum aduersæ tempestatis.*
14 *In contractibus magis mens, quàm verba contrahentium sunt inspicienda.*
15 *Verba quandoque impropriantur secundùm subiectam materiam.*
16 *Assecurator assumens periculum mercium nō intelligitur de periculo ex culpa prouenienti.*
17 *Verbum, periculum, an sumatur pro casu fortuito.*
18 *Promittens sub pœna aliquem non inquietare, non incurrit pœnam, si ex parte offensi inquietudo procedit.*
19 *Factum tertiæ personæ non impedit obligationem committi.*
20 *Assecurator qui tenetur de quolibet periculo: tenetur etiam de periculo contingenti facto tertij.*
21 *Intellectus ad l. fi. l. plane, la 2. ff de leg. 1.*
22 *Pericula nauium vt plurimum procedunt culpa nautarum.*
23 *Nemo debet ex dolo tertii aliquid lucri consequi.*
24 *Fraus & dolus nemini patrocinari debet.*
25 *Dolus tertij non iuuat assecurationem, & assecuratum.*
26 *Iniustitia & casus fortuiti æquiparantur.*
27 *Dictio, Vel, est implicare diuersa.*
28 *Suscipiens periculum casus fortuiti tenetur de omni eo, quod latrones surripiunt quouis colore.*
29 *Periculo quis non debet se exponere.*
30 *Pecunia an succedat loco rei.*
31 *An assecurator teneatur, si merces deteriorentur à muribus, vel tinea.*
32 *Iudæi si non excutiunt puluerem à pignoribus, & rodantur, an teneantur.*
33 *In contractibus mercatorum magis æquitas, quàm iuris rigor spectatur.*
34 *Repræsalias si quis soluerit, nunquid poterit repetere ab eo, qui fuit causa, quod datæ fuerint.*
35 *Damnum datur culpa tua an mihi contra te competat regressus.*
36 *Legatarius nō excluditur à beneficio legati: licèt factus sit inimicus testatoris sine culpa sua.*
37 *Culposo si imputetur id, quod culpa sua obuenit, oportet, vt culpa sit causa immediata illius, quod sequitur.*
38 *Qui occasionem damni dat, damnum dare videtur.*
39 *Causa differt ab occasione.*
40 *Iniuria facta vni non debet nocere alteri, nisi hæc alterius facto contingat.*
41 *Culpa cessante, non tenetur quis de damno dato illius occasione propter ignē.*
42 *Inimicitia quædam generalis, alia specialis.*
43 *Assecurator periculi submersionis nauis an teneatur, si nauis tantùm fuit deiecta.*
44 *Coactè aliquid faciens, an dici potest id voluntariè facere.*
45 *Quando aliquid fit ab aliquo, an præsumatur id esse factum causa potius defensionis, quàm offensionis.*
46 *Quando quis tenetur ad certam quantitatem, respectu certæ speciei, an dando illam quantitatem liberetur.*
47 *Assecurator si soluit æstimationem mercium, & res postea appareant, an possit cogere dominum illas accipere, & pretium restituere.*
48 *Conuentus ex aliquo contractu non potest opponere contra agentem quæstionem domini.*
49 *Assecuratori si assecurationem expressis, in casum piratarum, si de nocte à latronibus terrestribus merces sint derobatæ, vel subtractæ, an de tali dāno teneatur.*
50 *Appellatione piratarum, an fur vel latro comprehendatur.*
51 *Furtum vt in pluribus fit culpæ & negligentia non bene custodientium.*
52 *Piratæ tanquam hostes patriæ possunt impunè interfici.*
53 *Incursus piratarum, insidiæ, naufragium, & incendium æquiparantur.*
54 *Piratæ sunt fures potius, quàm latrones.*
55 *An latro fur dici potest: si sine vi, & occultè furetur.*
56 *Assecuratio indeterminata sine expressione numeri, & mensuræ, an valeat.*
57 *Habens æstimationem rei, an rem ipsam habere videatur. Et quomodo æstimatio succedit loco rei.*
58 *Qui in contractibus potest legem apertius dicere, semper contra eum interpretatio est facienda.*
59 *Assecuratio facta de mille, quæ habet in tali naue, an valeat, & de quibus est intelligendum.*
60 *Assecuratio incertorum de incertis, an de iure valida censeri debes.*
61 *Assecuratio facta de vna bilsacha lanæ, et in nauigio reperiantur diuersæ ballæ lanæ, de qua intelligatur.*
62 *An contrahentibus licitum sit conuentionem extendere.*
63 *In conuentionibus inspicitur vsus communis loquendi.*
64 *Appellatione mercium an veniant margaritæ, & anuli, & pecunia.*
65 *Res omnes destinatæ ad vendendum, an loco mercium habeantur.*
66 *Confessatio fienda de mercibus, an extendatur ad pecuniam numeratam.*
67 *Stipulatio in casum mortis an extendatur ad mortem ciuilem. Et mors ciuilis eundem habet effectum, quem mors naturalis.*
68 *Promittens non alienare, an possit rem pignori dare.*
69 *Assecurans nauem an intelligatur assecurare corpus nauis, an merces in ea existentes.*
70 *Appellatione contenti an intelligatur de continente.*
71 *Verba in dubio semper sumuntur propriè, & non impropriè.*
72 *Assecuratio facta de tali naue, an intelligatur de corpore nauis an de mercibus, vel de vtroque.*

CONtinuando ad præcedentia, hoc in dubium non indoctè ac imperite verti potest, si in assecurationibus dicat absolutè. Ego assumo periculum huius nauis, vel tuarum mercium, de quo periculo intelligendum est, & 1 an veniant casus fortuiti? Videbatur dicendum, quod nō, quia cū istud verbum, periculum, sit verbum generale summum, & nō debet sic late intelligi, comprehēdit equidem casum improuisum, scilicet, ex culpa prouenientem: vt l. si quis nec causam, & ibi las. num. 26. & l. rogasti. ff. si cer. pet. intelligo, prout ibi glo. & l. si vt certo, §. commodatum. ff. commodati, & l. litis, §. si pecuniæ, & ff. de neg. gest. & alibi in diuersis locis allegat. per glo. in l. sed si quis, §. quæsitū. ff. si quis cautio. & las. in l. à diuo Pio, §. post, nu. 6. ff. de re iudicata, sumitur etiam pro casu nō fortuito in l. opus, quod in aduersione. ff. locati, quem tex. ibi Bar. notat ad hoc, gl. 2 in l. iuris gentiū, §. si qs pactus sit, ff. de pactis, intelligit ibi † verbum periculum generaliter prolatum, pro adueniēte per oēm culpam, non aūt per casum fortuitum. Idem gl. in d. §. quæsitū. & cōiter Scribentes ibi, per d. l. opus. Bar. & alii, quos nō expedit allegare, de qua materia Cy. Bal. in l. j. C. cōm. & Bal. in l. falsus, in fi. co. C. de fur. & D. Dec in regula, Ɔctus. de reg. iu. Sal. in l. iuc. C. locati. Imo. in l. Titius. de libe. & posth. Rom. Raph. & alii in d. §. quæsitum, & in d. l. Titius, Alex. de Imo. dat concor. Idē tenet 3 Odofr. in d. l. opus, & in d. §. quæsitum, & Alb. de Rosa. † quod siq̄ cōprehendit casum fortuitū, vt in l. item qritur. §. si gemma. ff. loc. & in l. j. §. sæpe. ff. depos. & in l. quis fundum. §. si colonus. ff. loca. in l. cū proponas. C. de nau. fœ. vbi verbū, periculū, vt referri ad maritimū tempestatis discrimen, & sic ad casum fortuitū, vt in l. Arist. ff. mand. Soc. in l. liquis, nu. 15. si cer. pet. intelligēdo, vt ibi 4 dicit gl. vt † iuxta Ɔctum verba aliquid operent, vt in l. fi. ff. de leg. j. Idem las. in l. sec verba, nu. 34. ff. eo tit. Est eni illud verbum gnale aptum ad vtrunq; comprehendēdū fortuitū & improuisum, vt in ti. de peri. & cōmo. rei vēd. & in iurib. s. allegat. & alibi, q̄ non expedit allegare, & hoc, siue Ɔtingant in terra, siue in mari, quia vtroq; modo verificat verbum periculum. l. j. §. de do. cau. mor. & in d. l. cum pponas, & in l. periculū. ff. de nau. fœ. & in l. ciuitas. C. de off. rect. proin. & alibi, & per Bal. in l. 2. C. de nau. fœ. & in epist. Pauli ad Cor. c. 11. Periculū in mari, Periculū in terra & c. cum aūt possit cōprehendere & fortuitū, & nō fortuitum, q̄ vtrunq; cōprehendat per ea, q̄ in dubio de verbo fortuna dicit Bar. in l. si is q. ff. de acquirēdo rerū dñio, circa hoc puto aduertēdū: q̄a illud verbū, periculū, fm Alb. in addi. pprie ponitur, p periculo personæ, allegat legē interpositas. C. de trāsac. & videtur text. in l. tertia. de donationi. causa mortis, & sic secundùm hoc pro periculo rerum sumitur impropriè, inter autem

autem pericula glo. in d. l. item quæritur, §. si gemma dicit pro-5 prie periculum, quod culpa contingit per d. l. opus, † & sic esset dare proprie, improprie, & in impropriissimè secundum prædicta, proprie pro periculo personarum, improprie pro rerū culpa tunc prouenienti, impropriissimè pro casu fortuito, quod autem comprehendat ex prædictis patet, & latius ex collectis per Alberic. de Rosa in additio. in versi. periculum. quid autem specialiter veniat in eo, Periculo absolute suscepto &c. an valeat talis Ɔuētio nō est nouæ, neq; paruæ quæstionis, vt ex no. per gl. & doctores antiquos, & modernos patet in d. §. quæsitum, & d. l. iurisgentium. §. si quis pactum, & alibi, quorum opinio non recito, quum per gloss. & in d. §. & Barto. & Bald. & Albericum, & Odoffr. Guliel. de Cu. & alios latissimè recitātur in d. §. quęsitū.

6 Quantum autem ad hoc, † an susceptio generalis valeat? Barto. in susceptione casus fortuiti tenet, quod sic, cum quo communiter alii transeunt, per legē q̄ fortuitis, in fi. C. de pig. act. in susceptione autem periculi generaliter, quod valeat, videtur tex. expressus in d. §. si quis pactus. & hoc videtur procedere à paritate rationis, sicut dicimus de susceptione generali casus fortuiti. Sed quid tūc veniat sub nomine periculi, hic est labor, & in hoc pē-7 dent leges & doct. † scilicet an comprehēdant casus fortuitos, vel improuisos. & gl. in d. §. quęsitum, expresse firmat, quod non veniat casus fortuitus: quia tamen ista quæstione est duplex: scilicet in iudiciis, & in contractib. tantum loquimur circa periculum absolutè susceptum in conuentionib. extraiudicialib. in quibus Alex. in d. §. quæsitum. pp gl. magnam in fi. velle, quæ hoc videtur, ponit conclusionem, quod in contractibus, qui fiūt extra iudicium, susceptio periculi absolutè facta non comprehendit casum fortuitum, nisi specialiter exprimatur, per tex. in l. j. C. depo. & l. j. C. commod. & ista fuit opinio Io. & antiquorum per d. iura, quæ respondebant ad alia autem iura, in quibus periculū sumitur generaliter, per ea, quæ se fundat Martinus, quæ loquunt in casu improuiso, qui per culpam contingit, nō autem de proprio casu fortuito, quod corroborat per iura supra in principio allegata, in quibus periculū pro culpa sumitur. Et cum hac opi. cōiter doct. transeunt, attenta distinctione notabili Bart. quam in hac materia ponit in d. §. quæsitum, quæ distinctio nobis pōt seruire in contractu assecurationis, in quo quis assumit periculum absolutè, qui non tenebatur ante aliqua obligatione, nec 8 habet merces in sua potestate, in isto membro, † quādo quis nō tenebatur, nec possidet rem, quo casu Bart. expresè tenet, quod cōprehendatur etiam casus fortuitus, & quod de alio nō potest intelligi, cùm non possit assignari culpa in eo, si rem, cuius periculū assumit, an non possideat, secundùm quod dicit Pau. de Cast. in l. in naue Saupheli. ff. loc. ex qua distinctione infertur. Quòd si fortè dñs nauis sit gubernator suæ nauis, & merces, quas adducit vehendas in certo portu, recepit assecurationem sumēdo in se periculum absolutè earum, quod non videatur assecurare de casu fortuitò, eo quod sibi potest dari, & attribui culpa, & per consequens tenebatur ante de tali periculo ex contractu pręcedēti locationis, & conductionis, vel verius; quia habet res in sua naui, & sic in sua possessione, siue potestate non tenetur de casu fortuito; quia ratione contractus præcedentis locationis, & conductionis gubernator tenetur, vt in l. in naue Saupheli. & in l. item quęritur. ff. loc. & in l. fi. ad l. Rhod. de iactu. & alibi, in quo contractu venit culpa leuis, vt no. in l. si merces. §. qui col. ff. loca. & in l. si vt certo. §. nunc vidēdum. ff. commod. & satis potest dici, quod dicta verba, suscipio in me periculum, possunt operari aliquid, 9 intelligendo, † quod euenit læuissima culpa, & non casus fortuitus per d. l. opus. ff. loca. vt expresè dicit Bar. in d. §. quæsitum. in 3. membro, per quæ verba Dñs Io. de Mont. Sper. solenn. doct. Perusi. in d. §. quæsitum. pulchrè dixit, quod satis est, quod per illa verba teneatur in vlteriori gradu, q̄ antea tenebatur. Ex quo potest dici, quod quotiēs illa verba possunt aliquid operari circa casum fortuitum: illud tñ operatur, & sic per prædicta videtur melior cōditio gubernatoris, siue patroni nauis, qñ assecurationem facit, suscipiendo euentum periculi mercium in se, siue nauis, q̄ alterius mercationis assecurantis, qui ante non tenebantur aliquo contractu, occasione mercium, quas assecurauit. Ego autem in 10 hoc crederem in vno, † & in altero inspici nautarum assecurationem, & qualitatem eorum, quæ fieri consueuerūt. §. quia assidua. l. quod si nolit. ff. de ædil. edic. & per ea, quæ no. Bar. in l. semper in stipulationibus. ff. de reg. iur. & in l. cum quid. si certum peta. & in l. si prius. §. j. de aqua plu. arc. & alibi consueuit quidem assecuratio magis fieri habendo respectum ad fortuitos casus, q̄ ad alia, & sic hoc tanq̄ verisimile dēt intelligi in assecuratione, siue fiat per patronum nauis, qui ex Ɔducto tenebatur, siue per aliū, argumento à verisimili. l. cum pater. §. diuortio. de l. 2. & l. non est verisimile, quod met. cau. l. Quintus. de don. inter vir. & vxo. c. quia verisimile. de præscrip. cum similibus, & per D. Io. de Nizanis in sua Sylua in 4. par. & hoc siue fiat p verbū suscipio fortunā, siue riscū, siue periculū, Rō: qa licèt sit magna altercatio 11 in d. §. q̄situ. † de isto verbo. periculū, tñ fm subiectā materiā debet intelligi eius significatio, vt l. si vno. ff. loc. l. damni infecti. ff. de dāno infec. cum simili, facit no. dictum D. Io. And. in Spec. in tit. de loca. quem refert Alex. in d. §. quæsitum. vbi dicit attenta qualitate tpis, quod si tpe guerræ, quis assumat custodiam castri, & 12 eius periculum, † quod tenetur de casu fortuito, si per casum eum amittat, ita in præsenti attenta qualitate maris, & eorum, quę solent in eo venire: quia vt dicit Seneca, de quo meminit Bal. in l. 2. C. de nau. fœn. nauigia, quæ de mane luserunt de vesperi sorbentur, & æquiparatur homini potēti, & crudeli: aduersæ eñ pcellæ nemini prosunt, & inexorabiles sunt. l. 3. de don. cau. mor. & sic quis assecurando merces suscipiendo in se periculum, vr velle ēt teneri de casu fortuito. Idem dico, si deferantur per terram, vt per muliones &c. aliter dicta assecuratio parum prodesset, verbum periculum absolutè prolatum, circa ea, quę deferū-13 tur per mare, non est dubium, quod cōprehendat † casum aduersæ tempestatis, vt l. cùm proponas. C de nau. fœn. supra allegata cū ibi no. & identitate rationis potest comprehendere alios casus piratarum &c. qui solent contingere in mari: potest etiam comprehendere quodlibet damnum, vt in c. vbi periculum. de electi. in 6. quia, vt dicit gloss. in l. damni infecti. ff. de dam. infec. Periculum multis modis ad aliquem potest pertinere, & ideò consulo, quod fiat expressa mētio in assecuratione casuū fortuitorum ad euitandum istas dubitationes. In casu autem, quod non fieret, credo venire casum fortuitum: tum in isto contractu assecurationis per ea, quæ suprà dixi, quia hoc est verisimile intelle-14 xisse contrahentes in contractu prædicto, † quorū mēs magis q̄ verba sunt inspicienda. l. obligationū substātia. ff. de act. & obl.

Accedit quędam not. regula Bal. in d. §. quęsitum. in pen. col. vbi dicit, quod vbicunque per aptam naturam verborū nō infert de necessitate, quod verba exorbitent à natura contractus, semper illa verba debent intelligi, vel inferri, & exinde adaptari d. l. dāni. in ver. & quod in stipulatione. ff. de dam. infec. & l. si stipulatus. §. verum. ff. de vsu. & quod no. in l. in lege locationis. ff. loc. & in l. puto. §. 1. fam. erci. & l. 3. §. toties. ff. de dam. infec. l. quod constitutum. ff. de testa. mil. l. ita tñ. ff. de admi. tut. cum similibus, & in casu, quod verbum periculum propriè intelligatur de periculo personæ, vt voluit Alberi. loco suprà allegato, vel secundùm gl. in d. §. si gemma, sumitur propriè pro casu improuiso, s. culpa contingente, & non fortuito, nec est inconueniens, quod iuxta materiam qñque improprietur, per not. in d. l. si vno. ff. locati. & in l. stipulatio ista. §. hæc quoque. de ver. obl. & in l. 2. de off. procon. & leg. & per gl. in l. Plautius. de procura. & in l. insulam. de præscrip. verb. & in l. si olei. C. loca. & in l. Titia. §. Lucius. de leg. 2. & in l. eas causas. ff. de cond. & demon. & gl. in l. sæpe. §. cui. vers. expectanti. de re iud. & in l. sed si possessori. §. item si iurauero. ff. de iureiur. & gl. in l. 1. qñ ciui. act. crimin. pręiu. & 13. q. 3. in c. rogo, clem. exiui de paradiso. de verb. sign. vltra medium, & in l. pater Seuerinam. ff. de cond. & demon. §. conditionum, & in l. vxori. §. fi. ff. de leg. 3. & ibi Bar. & in l. 1. C. de nego. gest. & facit tex. in l. seruum filii. §. j. de leg. 1. iuncta l. proinde. ff. si cer. pet. & c. dānamus. circa fi. de summ. tri. versi. cum, & quod dicit Barto. in l. qui fundum. de ver. obli. per d. l. si stipulatus. de vsuris. & tex. in l. 1. §. debebit. in ver. vere filius. ff. de lib. agno in quibus iurib. & alibi 15 habetur, qualiter † quandoq; verba alterantur, & impropriātur secundùm subiectam materiam, & non est intelligendum, quod assecurator assumat periculum intelligendo proueniēs ex cul-16 pa; † quia de sua culpa non videtur sentire, eò quod non vadit cum mercibus in naui, secundùm Paulum in d. l. in naue Saupheli. supra allegata, maximè si dicamus, quod est patronus nauis, nisi quod intelligit de culpa nautārum vel patroni, quod pōt esse, sed nō vr verisimile, vt dixi, attenta qualitate cōtractus assecurationis, & cui fieri consueuit, in casu tñ alterius, bene potest in se suscipere quis periculum. l. decem. de verb. obli. stipulando quanto minus ille fecerit. Circa tñ intelligentiam casus fortuiti est videndum, an quocunq; modo contingant fieri eius impetus citra assecurationem promittentis? Breuiter est dicendum, quod si verificatur aliquis casus, qui aliàs posset reputari fortuitus culpa assecurati, de tali casu non tenetur promissor. Casus est per tex. no. in l. qui officij. §. fi. ff. de contrah. emp. & no. Aret. in consi. 111. in 17 fi. col. cōsi. & ille tex. probat ēt † qualiter verbum, periculum, sumi pōt pro casu fortuito. Dicit tñ Bal. ibi, quod nimirū eo, quod veniebat ex natura Ɔctus. adde ēt tex. in l. cum proponas. C. de nau. fę no. vbi casus de qōne prædicta. Ex quo sequit, quod si dñs mercium assecuratarum deuehi fecerit res prohibitas, ignorāte assecuratore, cuius cā peruenit ad perditionem mercium, vel nauis, vel alterius dāni iux. no. in l. cotē. ff. de publ. & in tit. q̄ res export. nō pos. in c. ita quorūdā. de Iudęis. Idē, si nauigari fecit, vel deferri p loca phibita, vel nō soluerit iura maris, quod vulgò Lusitanorum more dr Portugen. &c. quod nō teneat assecurator. Idē si merces nauis capiantur pro repręsaliis dñi assecurati, vel suæ gentis, per no. in d. l. cum proponas. vbi etiam no. Bal. infert contra victores, quod periculo dñi res portant, quod teneantur, si propter culpam ipsorum hoc contingat, quando enim casus contingit culpa illius, in cuius persona debet impleri, vel cui debet satisfieri, non tenetur suscipiens casum, vt ibi per Bar. & Bal. qui adducit simi-18 le de illo, qui promisit aliquem † non inquietare, per l. venditoris. ff. de verb. oblig. quod intelligitur, nisi de illius parte proce- dat.

dat.l.quæro.§.item locatorem.ff loca.de modo autẽ deprehendendi culpam.in similibus,vide Bal.in princ.d.l.cum proponas. Quid autem, si per culpam casus contingat non ex persona assecurati, hoc est dñi mercium , sed ex persona tertii : verbi gratia sunt duo mercatores,vnus,cuius merces deferuntur in naui , & alter,qui assecurauit:culpa autem fuit commissa per gubernato-

19 rem nauis,an excuset assecuratorem?Credo, φ nõ: † quia factũ tertii non impedit obligationem committi. d. l.quibus diebus. ff.de cond.& demon.Nec obstat d.l.cum proponas.quia loquitur non in culpa tertii,sed debitoris,cuius gratia susceptio periculi facta fuit.ex quo enim periculum contingit , quantuncũq; facto alicuius,nihilominus tenetur assecurator de tali periculo, & hoc præsupposito,φ teneat ex forma assecurationis de quolibet periculo;quia licet nõ veniat illud , cuius dñs mercium fuit causa per supra dicta,tñ venit,cuius tertius causa fuit,fatendum tñ est,φ agi poterit contra illum tertium,maximè ratione dãni sua culpa illati.l.inde Neratius.§.j.ff.ad l.Aquil.sed quis agit cõtra istum tertium cuius occasione periculum contingit, credo, φ assecurator,qui damnum periculi petitur,per no.in d.§.j.& p no.Bar.in d.l.quibus.& per no.in l.fi. de eo, per quẽ factum erit. Item alio ex capite vr̃, φ possit dñs mercium per l. item quærit. §. j. & 2. ff. loca. quia nauicularius vt ibi. & magister tenetur ad ad hoc locati,An autem eo casu,quo ille non sit soluendo , ex-

20 cusetur assecurator,† perinde ac si culpa dñi contigisset,& vr̃,φ sic,per no in d.l.fi.& in l.planè.la 2.de leg.j.& in l. 2.de instit. act. quia ex quo facto tertii consequitur æstimationem suarum rerum,debet in subsidium ipsi teneri. Tñ quia hic nõ est causa lucratiua,eo φ dedit pretium periculi assecuratori, non vr̃ teneri

21 in subsidium,sm opinionem illorum , qui tenẽt † φ dispositio §.j.d.l.plane.& d.l.fi.non habeat locum, nisi in habentibus cãm lucratiuam. Quæ opi.gl.est Bar.in l.his solis.ff.de cond.indeb.vel nisi ille,qui ex facto tertii aliquid consequitur de fraude participauerit.Quod vr̃ esse de mente Bal.in d.l.plane.dum dicit ibi esse speciale,ne pereat fideicõmissum facto grauati. vel tertii : qa agitur ibi in subsidium,ẽt illius,qui non participauit de fraude. Alber.tñ in d.l.fi. indistinctæ tenet, φ ex facto tertii in subsidiũ agatur contra illum,qui eius occasione aliquid consequitur, siue sit lucratiua,siue non lucratiua cã,per d.§.j.& l.plane,& Ang. in d.l.fi.solum ponderat , an quis sit factus locupletior , pp dolũ tertii,& vr̃ requirere,φ participauerit de fraude. Aduertendum tñ puto circa hoc:quia est magnæ importantiæ in istis securita-

22 bus:† quia vt plurimum pericula nauium proueniunt ex culpa nautarum,vt patet in d.l item quæritur.§.j.& 2.& gubernatores qui nauem regunt & dirigunt , qui vr̃ plurimum non sunt soluẽdo;quia si verum esset,per d.l.fi.& per d.l.fuerit. §.j. qui in defectum,& subsidium possit assecurator agere contra dñm mercium,vel saltem se defendere,ne æstimationẽ petat,ratione periculi de dolo tertii prouenientis, destruerent istos contractus assecurationis , nec haberet locum , nisi in mero casu fortuito. Quapropter sunt ponderanda verba d.l.fi.in ver.planè, in rõne sui:quia in illa lege vñr hæc locum hr̃e,ne vnus lucrum & alter damnum consequatur: quæ ratio hic cessat : quia vterq; agit de damno euitando,dñs mercium,ne eas perdat : sed consequatur

23 æstimationẽ ab assecuratore , & assecurator † ne ex dolo tertii soluat,& sic illud damnũ patiatur.Nisi dicamus,φ habito respectu ad personam assecuratoris, qui multa soluet soluendo æstimationem mercium perditarum,& pauca recepit , dicatur dñs mercium agere de lucro captando,& ipse de euitando,& p cõsequens sit melior eius conditio Quia tñ cõiter tenetur , φ dispositio.d.l.fi.& l.plane. habeat locum non considerata causa illius,qui ex dolo tertii aliquid cõsequitur,siue lucratiua , siue nõ lucratiua,nisi maximè qñ participasset de dolo, vt magis cõiter mode.in d.l.fi.& Bal.Pe.& Cyn.in l.j.C.de reputat.quæ fiũt in iudi.& Alex in d.l. fi. & Pau. de Cast. quos oẽs Alex.ibi refert. Pro qua opi Alb.allegat gl in l.2.ver. tu respondeas,iuncto tex.C.de hære.& act vend quam dicit,φ cõiter approbatur.Ista tamẽ inuestigatio vr̃ obscura in materia nostra , eo φ dñs mercium nihil consequitur ex dolo tertii , sed tantum factum tertii nocet assecuratori,& qñ ipse dñs merciũ de dolo , & fraude tertii participasset,hoc non esset tantum dubium,argumento eorũ,quæ dicta fuerunt in sequenti q.per l.qui.§.fi.de contrah. empt. & l. cum proponas.C.de nau.fœn.maximè,quia posset militare omnium opinio,φ ex facto tertii ille,qui de fraude participat, tene-

24 tur,vt scribentes fatentur in d.l.fi. pro qua facit : quia fraus, † & dolus alicui patrocinari non debet.c.2.& c.ex tenore. de rescri. Bar.in l.quæ fortuitis.col. 2.C.pig.act.Ias.in l.iurisgẽ.§.sed si fraudandi.num.j.ff.de pact.cum similibus,tenuit.gl.in l.sed eximendi,in versi.amitteretur,ff.ne quis eum, qui in ius , de qua meminit Alex.in d.l. fi. sed qñ dñs mercium non participauit de fraude,est maius dubium;quia ex una parte videtur certare de causa onerosa,vt dixi,licèt æstimationem habuerit suarum mercium pp pretium,quod dedit assecuratori,ex alia parte hoc nõ vr̃ cõsiderabile in præsenti dubio,habito respectu ad opinionem modernorum,quæ videtur cõior,de qua supra mentionem feci,licèt gl.& Bar.in l.his solis,aliter sentiant in causa onerosa,& Bal.

in d.l.plane,vt supra retuli,cum dñs mercium , nec onerosam, nec lucratiuam causam habeat cum tertio, solum eius factum damnificat assecuratorem,qui de tali periculo tenetur. Item ex alio capite non vr̃ considerabile:quia dñs mercium nondũ facile potest spondere,φ iuuabit,quò ad excipiendũ ab ipso assecuratore cõtra dñm agentem pro æstimatione,per regulam,cui damus,de reg.iu.Puto in hac quæstione dicendum,si volumus tenere opinio.gl.& Bar.in d.l.his solis,φ assecurator,neq; si soluit,possit repetere æstimationẽ à dño merciũ, neq; possit de hoc excipi contra eum,Ratio est,quia illud,quod consequitur ab assecuratore,

25 non põt dici lucratiuum;quia emit euentum periculi,† quo casu dolus tertii non vr̃ iuuare assecuratorem cõtra assecuratum, qui de dolo participauit.Si autem nolumus tenere opin.aliorũ, qui tenent,φ d.l.fi.& l.plane §.j.loquatur in quacunq; causa,ad hoc non vr̃ iuuare propter rationem superius dictam,eo φ iste dñs merciũ non potest dici ex hoc fieri locupletior,nec in dolo,& cessat ratio d.l.fi.per quam ibi Ange.dicit hoc esse necesse. Nec obstat d.l.plane §.j. quia ibi emptor serui ex hæreditate acquisita per seruũ erat factus locupletior. Nec obstat,si diceret, φ considerata persona assecuratoris per magnam æstimationẽ soluit pro paruo pretio periculi dicatur lucrari, siue certare de lucro,per ea quæ dicit Alex in d.l.fi.ibi dum respondet in 2.col. ad l j.C.si vendi.pig.aga. φ tractatur ibi de lucro illius, qui emit minus iusto pretio,attenta quantitate, quæ consueuit dari in tali securatione,videlicet tanto pro centenario,de quo latius dicetur in fine tractatus in quæstione,an assecuratio habeat locũ. l.2.C.de rei vendi.Itẽ potest dici,φ dominus mercium propter assecurationem,nec dicatur lucrum,neq; damnum patitur,eo φ emit dare medium inter ista. l. qui autem.§.similiq; modo.ff.de his, quæ in frau.cre.Quid autem,si merces, vel nauis amissæ fuerint iniustè captæ à piratis, aut à latronibus, siue aliter per iniustitiã, an teneatur assecurator, vt de casu fortuito:& videtur φ sic, per ea,quæ no.Bal.in illo textu in c.j.de noua forma fideli. vbi no-

26 tat † iniustitiã æquiparari casum fortuitum.Facit l.cum duobus,§.si.ff.pro soc. contrarium tamen videtur in assecuratione, nisi exprimatur.Nec obstat d.c.j. quia ibi fuit expressum à vasallo, φ si contingeret dominum rem amittere iniustè vel fortuito casu,φ iuuaret illam recuperare,& in d.l.cum duobus.§.fi cõsideratur damnum sociorum;quolibet modo sine culpa proueniens,vt de communi resarciatur;quia hoc est de natura societatis,d.l.cum duobus,§.quidam,in fi.& l.si merces,§. vis maior. in fi.ff loca.aliter diceretur leonina, & iniquissima societas.l.si non fuerint. §. Aristo. eodem titu.ff. pro socio. Secus autem in cõtractu assecurationis, in quo solet principaliter attedi amissio, siue perditio rerum, & mercium propter casum fortuitũ,& casus propter iniustitiam prouenientes non dicitur proprie fortui-

27 tus,vt patet in d.c.j. vbi ponũt inter diuersa perditionem † vel quę est aduersatiua,siue disiunctiua,iux.no.in l.cum quidam.C. de verb.sig.& in l.generali.C.de sac.san. eccle.& c. inter cætera. de rescr.& Bar.in l.si quis ita.de aur.& ar.in fi.& Lud.l.is qui decenta §.vtrum.de rebus dubiis.& alii Doct.ibi,& alibi variis in locis, licet φ improprie tñ pro eodẽ ponatur.c. vno.§.verũ. de stat.reg.lib.6,& c.quia plerumq; de offic. ord.& l.si prioribus. C.de fundis patri.lib.11.secundum Albe. Ideo cogita circa prædicta:quia Bar.in l.exceptione.ff.de fideiuss.in pen col.in fi.dicit, φ illud,quod iudex facit iniustè quo ad partes,dicitur casus fortuitus & pertinet ad emptorem rei.& sic videretur in præsenti, φ pertineat ad illum,qui in se suscipit casum fortuitum. Quid autem,si merces vel nauis captæ iniustè sint, postea pecunia redemptæ, vt sæpe fit, quia multi amici nomine fures recipiunt naues in mari,quandoq; in portu, quandoq; alibi per mare, & postea dicunt,ludens feci : sicut in c.j. de præsump.volunt tamen il beueragio,sub quo colore multa surripiunt,& ea habent,an illud possit peti ab assecuratore periculi , atq; si in veritate totam nauem,vel merces ipsi piratæ caperent? Et videbatur dicendum φ non,eo φ merces non fuerunt deperditæ. Tamen in cõtrarium facit;quia æquũ videtur,ex quo dominus mercium fecit, vt merces non fuerunt,quo casu tenebatur assecurator, quod ipse tenebatur de illo, quod expendit, per no. in l. metum. §. sed licet.ff.quod met.cau.& in l.2.§.æquissimum,& l.nam & si seruus. ff.de neg.gest.cum similibus.In quibus casibus,quando agit quis per alium,damnum euitat.Item,quia ista æquiparantur,merces vi tempestatis,quia non proiectas, vel à piratis direptas esse. l. 2. §.si nauis à piratis.ff.ad leg.Rhod.de iac.vbi Seruius Ofilius,& Labeonius oẽs mercatores,qui merces in dicta naui habebant, conferre debent in dicto casu redẽptionis:credo in hac quæstio-

28 ne qui sumpsit periculũ casus fortuiti,φ ille tenetur,† ad id quod latrones quouis colore surripiunt de dictis mercibus,quia in veritate istud perdit,vt dicunt doct.in d.§. si nauis de redemptione. Aut est facta in pecunia, vel in alia re extra dictas merces, licet cã fuerit illarũ merciũ,dico,φ assecurator non tenet,eo φ merces non sunt deperditæ.Nec obstat d.§.si nauis.quia ibi fit collatio per omnes,eo φ fit pro salute omnium:vt in d.l.2.§.1.& l.1. co.tit.

co.tit.vt eorum merces sint saluę.Quod non videtur considerãdum in contractu assecurationis duplici ratione. Prima; quia dñs mercium inquantum põt, tenetur procurare, arg.l.quod dr̃. ff.de impen.in reb. dot. fact. aliàs dicentur deperditæ sua culpa, & negligentia, & per cõns assecurator non tenetur,per not. in l. cum proponas.C.de nau.fœn.Secunda;quia ex quo merces tali redemptione sunt saluæ,est verum dicere, φ non fuerunt deperditæ casu fortuito.Nec obstat,si dicant,φ fuerũt in proximo periculo,& expositæ casui fortuito ; quia istud non iuuat , qñ quis merces suas habet , arg. eorum, quæ not. in l.φ si domus.ff.loca. aliàs est. l habitatores.eo.tit.per quem tex.Bal.ibi no.φ nil operatur exponere se periculo:ex quo arguit etiam, φ si citatus habebat excusationẽ pp metum inimicorum, se exposuit tali peri

29 culo,& passus est,eum non venire ad iudiciũ : † nihilominus tenetur rñdere aduersario , & imputetur sibi,qui se exposuit periculo. Prædicta tñ possunt procedere , qñ talis redemptio fieret ante capturam mercium. Secus aũt si merces fuerint captæ à latronibus maris,& piratis,& dñs mercium redimat eas pecunia; quia vr̃ eas emere,& tñ passus fuit casum fortuitũ in dictis mercibus.Cogitabis,& notabis;quia quotidie contingit de facto, &

30 facit dubium pecunia data,† quæ succedit loco rei, non tñ põt dici casus fortuitus.Facit quod no.gl.j.in c.j.de eo, qui mittitur in possessionem cã rei seruandæ,eo φ qui habet voluntatẽ faciendi malum,& non fecit &c.cum concordant.ibi allegat.sed multum vrget d. l. nam & Seruius. quia licèt quis ex vna parte procuret suã salutem,nihilominus quatenus tertius participat,tenetur.Sed contrarium facit gl.no.ibi,ex quo assecurator non mandauit hoc fieri , nec illud prouenit ex facto assecuratoris, ne pp eius factum,prout ibi Bar.& Bal.notat & cõiter alii, vbi de materia traditur satis copiosè.Quid autem de casu contingente in

31 naui in dictis mercibus , † vt si pp humiditatem consumantur , & deteriorentur,vel à tinea,vel à muribus rodantur , an de isto teneatur assecurator , qui in se sumit periculum casus fortuiti ? Credo,φ non amplius.quod no.hr̃ in l.2.§. seruorum. ff. ad leg. Rhod.de iact. quia in hoc casu ẽt cessat contributio. item quia talis casus magis est improuisus,proueniens ex alterius culpa , q̃ fortuitus.l.item quæritur.§.si fullo.ff.loca.qui tex.est no.ad mul

32 ta,& maximè contra Iudæos,† qui tenent pignora vsurarum,& cõtra custodes montis,si non excutiunt puluerem, quanq̃ à rebus sibi datis in pignus , & hac de causa rodentur à tinea sm Iaco.de Bel.in d.§.si fullo. & sm Bal.ibi,& cõtra bidellos scholariũ, & tutores , & curatores non solum si permutãt vnum pro alio, vt ibi dicit Bald. Quòd si contingit habere libros scholarium , vel alias res in pignus doctoratus,& eos non excutiunt à puluere & aliis nocumentis,& deteriorentur,φ tenetur. Aduertendũ tamen puto circa hunc casum: quia licèt non possit proprie venire sub nomine casus fortuiti,vt alibi supra latius declaraui: tñ potest venire sub nomine periculi generaliter,& absolute suscepti nisi aliter de consuetudine intelligatur per hoc verbum inter ipsos mercatores,vt ibi latius dixi maximè attento,φ nõ habebat merces in potestate, vt dicit Pau.in l.in naue Saupheli , ff. loca.nec alterius,sed casus fortunæ,& in isto contractu assecurationis cõiter vtuntur istis verbis inter se ipsi mercatores , risco, fortuna,siue periculum mercium,& quasi,quod idem reputãt, licèt sit differentia,tamen in causis ipsorum vt alibi sæpius dictũ

33 fuit † non sunt curandi apices iuris,sed magis vsus eorũ,& ęquitas,& Bald.consi.400.num.10.& consi.466.num. 5.in 5. vol. & in l.si fideiussor.§.quidam ff.mand.& ibi Bar.& alibi.Quia verò videmus quotidie perquiri per piratas,& alios maritimos fures, & latrones naues,an in eis sint res, seu merces suorum inimicorum,est vtile videre, an si dñs mercium sit de gente eis inimica. & hac de causa merces misceantur,dicatur casus fortuitus,proueniens culpa dñi mercium , vt per hoc excusetur assecurator, sic qñ dominus est causa,vt in l.cum proponas.C.de nau.fœ. & Bar.in l.nam.& Seruius.ff.de neg.gest.& per illum textum infert ad vnum,per quod prædicta quæstio videtur decidi posse, dicit

34 ipse † φ si aliquis est captus in aliqua ciuitate pro represaliis cõcessis pp factum sui cõis,vel specialis personę,& soluit,φ potest repetere à cõi vel speciali illa persona,& si opponatur,φ est sibi facta iniuria,respondit Bart.φ ista iniuria est facta propter factũ alterius . Cum ergo ille , qui damnum patitur propter occasionem,& factum alterius potest repetere,ergo sequitur, φ pericula latronum contingentia propter inimicitias gentis assecuratæ,vel principis sui nõ debet esse damno assecuratori,immò potius assecurator,qui poterit postea repetere ab illo suæ gẽtis,cuius principali occasione,suę merces fuerunt subtractę,& captę, videtur enim fieri pp factum assecurati , qñ fit propter factum suæ gentis,ciuitatis,vel alterius specialis personæ. Idẽ tenet Alber.in illo,qui passus est damnum pp represalias , vel delictum alterius,in l.si verò.§.cum autem.ff.de his,qui deie.vel effu.& in d.l.nanq;,& si seruus.Idem tenuit Guid.de Suza. publicè disputans,prout ipse refert prima parte statu.q.53.num.6. in pen.col. per legẽ quæ vtiliter.ff.de neg.gest. quia ille dedit causam,quare fuit cõpulsus,& ideo tenet,l.qui occidit,§.in hac,ff.ad l. Aql. hoc tenet Iac.de Are.in l.2.§.item si in facto,de verb.obl. Quod

Doc.dñt procedere in represaliis iuste factis , pp damnum, dolum vel culpam alterius:secus si iniuste. Cum hoc transit Bald. in l.nã & Seruius,& in d.§.facit.l.si per imprudentiã. ff.de euict. in prin.licèt Bal.in d.l.si merces. §.culpæ,simpliciter summet illam l.tñ gl.dicit illam tenere, Iac. de Aren. in l.exceptione.ff.de fideiuss.Bar.aũt (vt dixi) in l.nam.& seruus. simpliciter cõsiderat damnum datum,& latius in suis represaliis, q.10.principali per tex.in l. si merces.§.culpæ.ff loc.& l.pen.ff.sol.mat.in quibus iu-

35 ribus videtur hoc probari , † φ si damnũ est mihi datũ in odiũ tui,siue tua culpa, siue non , competit mihi contra te regressus. Lud.Ro.in d.§ item si in facto cum quo transit do.Fran.de Are. considerat,an iustè fuerint factæ represaliæ, siue damnum datũ passo,& tunc datur regressus,aliàs nõ.Quæ opi.satis habet æquitatis. Pro qua facit regula , non debet aliquis alterius odio prægrauari,quæ regula licèt videatur facere contra: tñ facit pro ista opinione considerando grauamen factum per derobantes. adducunt præfati moderni gl.in d.§.culpæ,& dicunt,φ ista gl.non vult,φ odiũ sine aliqua culpa sit causa regressus cõtra eum,cuius odium tale quid sit,immo requirit,φ vel culpa fuerit cã inimicitiæ,vel φ ille,qui erat inimicus sine culpa fuerit negligens, & minus cautus,quã debuit.Quod dicit Are.probari in l.pe.bene pspicienti,vbi fuit decisum,φ regressus est cõcessus cõtra eũ, qui fuit causa damni,quia fuit sine culpa,ex quo datur intelligi, secus si fuit in culpa.Pro quo dicit Aret. do tibi casum in terminis,quem ibi no.Bar.in l.cũ tabulis.§.qñ.ff.de his,quib.vt indig.

36 † vbi non excluditur à lucro legatarius,si factus est inimicus testatoris sine culpa sua. Ergo multo minus inducitur inimicitia, vt quis incurrat damnum;quia non est par ratio &c.l.fin. C. de eod.Item quod no.Bar.in l.non distinguemus,§. cum quidã.ff. de arbi.Confirmat Roma.prædicta per d.l.qui occidit.§.in hac, & l.si putator.ff.ad leg.Aqui.quæ fuerunt iura Gui.de Suza.vt supra retuli,licet ipse nõ faciat mentionem. Aduerte circa prædi-

37 cta,quia non semper imputantur culposo † ea,quæ sequũtur ex sua culpa,vel pp suam culpam. c. adueniens ad nos , de sponsl. verum.ff.de fur.& l.qui iniuriæ,in prin.& l.sed hi, qui.§. siue aũt. ff.de publica.& vect.quæ sunt iura gl.in c.quia diuersitatem , de conce.preb. vbi bonus tex.oportet enim,φ hoc casu vel culposo imputetur id,quod ex culpa sequitur , vel φ culpa eius sit immediata causa illius,quod sequitur,vt declarat Abb.Pan.in d. c. quia diuersitatem,in fi.col.quod probatur euidenter in d.c. vbi inspicitur cã immediata,& non culpa præcedens , quæ causa vt dicit Abb.regulariter debet inspici potius quàm immediata, allegat c.de occidendis 23.q.5.& tex.cum gl.in c.decætero,de homicid.Ex quibus sequitur, φ sit cõsideranda ipsa culpa. Si ergo non est culposus ille , cuius occasione damnum datur,non vr̃ , ei imputandum.Præterea in casu,in quo ille sit culposus,nõ possumus dicere,φ eius culpa sit causa immediata illius damni, sed ipsa spoliatio , & derobatio est cã immedia licèt culpa sit mediata,& sic non deberet ei imputari,per not.in d.c.quia diuersitatem,sed si ista,sic quocunq; casu præcedenti,tñ posset dici, φ siue iuste,siue iniuste represaliæ fiant, nunquam datur regressus contra illum,cuius occasione fit;quia nõ eius culpa, sed ipsa represalia,seu detentio est causa immediata dãni illati,qui regressum vult habere.& ad c.quia diuersitatem.põt respõderi,φ ideo ibi inspicitur causa immediata,propterea quia culpa, & suspensio non habebat eundem effectum,opinio Bal.in d.l.nam,& seruus,vr̃ esse magis communis,quam ipse tenet, & in d. §. item si in facto,& Io.& Are.vt dixi,& Pau.& Imo.& in l.pen.sol.matr. Alexan.in d.§.item si in facto,& in d.l pen.solu.matr.dat plures concordantias per doct.circa prædictam 3.q.in variis locis,quæ opinio,vt dixi, videtur magis æqua,vt inspiciatur causa inimicitię,ratione cuius damnũ fuit illatum;quia tex.expresse hoc vult in d.l.pe.licèt in d.l.si merces.§.culpę indeterminate loquatur.s. pp inimicitias eius,tamen gl.ibi per d.l.pen. idem tenet, de qua Doct.communiter faciunt mentionem, sed contra prædictam

38 opinionem facit regula iuris,† qui occasionem damni dat , dãni dat,damnum dedisse vr̃.Pondero verbum,occasione , quod denotat non veram causam.c.solitæ,de maior.& obed.Bald. in consi.237.num.5.in j.vol. Ias.in rub.C.qui admit.num.9.vbi dicit,φ occasio denotat causam remotam,patet etiã in c j. de stat. reg.in 6.vbi causa denotat veram, & rationabilem,& in hoc dif-

39 fert causa † ab occasione,vt nota.in d. c.solitæ , & alibi in locis, quæ non expedit allegare,facit illud,quod dicit glo.de lupo,qui quærit deturbare aquam,in authen.de defens.ciuit.licèt quãdoque bona occasio reputetur,vt in l.nã & vt ait Pædius, ff.de leg. Siue ergo inimicitia sit vera,quo casu dicitur proprie causa , qñ ipse erat causa inimicitiæ,quia culposus,siue sit sine culpa , quo casu dr̃ dare occasionẽ,vtroq; modo vr̃ dicta regula militare,p quam se vñr fundare tenentes illam partem,φ omnes allegant d.l.qui occidit,§.in hac.ad l.Aquil.& ibi Flor. vbi ponitur dicta regula.Nec obstat dicere,quòd inspiciatur culpa,per d.l. penul. quia in casu,φ culpa cesset in eo, cuius occasione damnum datum est,non tamen cessat causa , quòd detur regressus & succedit regula,sine culpa , nisi subsit causa. de regulis iuris , causa est enim rationabilis,φ ex quo pro parte damnum patior, vt resar-

cias, per no. in l. nam & Seruius. Nec obstat in l. si per imprudē-
tiam, allegata per Mod, quia pōt responderi, vt respōdebat Gui-
de Suza. relatus ab Alb. de Rosa. 53 q. in j. par. col. fi. ꝙ verum est,
40 ꝙ iniuria facta vni, † non debet nocere alteri, nisi hoc cōtingat
facto illius, vt quia contra se iudicem prouocasset, & opinionē
istam secutus fuit Rich. per legem si serua, § cum aūt, de his, qui
deiecer. vel effud. quam l. dicit Alb. bene facere pro ista opinio-
ne. Allegat ēt plura iura, de quibus ibi per eum. Sed ad dictum
§. cum autem. pōt responderi, ꝙ ibi non cessat culpa locatoris,
41 † ꝙ talibus locauit, qui damnum dederunt, deiiciendo aliquid
vel effundēdo, arg. de eo, quod dr̄ de mala electione. l. fi §. seruo
rum. ff nau. caup. sta. l. cum mādato. § j. ff. de mino. licet cōtra ta-
les electos possit agere, per d. §. cum autem & l. qui proprio. § p
curator ff. de proc. credo, ꝙ opinio Bart. & Cy. & Mod. per iura
eorum sit substantialior. quib. fit mētio de culpa maxima, in d.
§. in hoc. in fi. vbi cessante culpa excusatur: quia de damno dato
eius occasione pp ignem. Pro qua opinione allego bo. tex. in l.
item quæritur §. si quis seruum. ff. loc. vbi quis tenetur de dam-
no ab aliis dato, qñ est in culpa, alias non aliter, vt dicebat Cyn.
relatus à Bal. in d. l. pen. ff. sol. matr. esset enim contra naturalem
culpam & æquitatem, vt casus enumeretur culpę, qñ culpa non
præcedit casum. Tene menti illam distinctionem Bald. in eo, ꝙ
facit differentia, aut inimicitia, cuius occasione damnum da-
42 tum fuit † erat inimicitia generalis, aut inimicitia specialis, vt
in primo casu non annumeretur culpæ, per l. item quæritur. §.
exercitu. & l. si merces. §. vis maior. & l. hæc distinctio. ff. loc. In
secūdo autem casu fm distinctionem Cy. inspiciatur, an inimi-
citia fuit contracta cum causa, vel sine: Quia ista sunt multùm
vtilia in materia assecurationis, qñ tempore guerræ capiuntur
merces inimicorū inimicitia generali, vt faciūt Genuenses Flo-
ren. Pro primo autem membro vide tex. in l. nam & Seruius. su
pra sæpius alleg. quia nostri Lusitani erat illa tempestate fm gl.
inimici populi Romani, & hac occasione cederūt illos tres, de
quibus ibi. qui potuerunt hr̄e recursum contra ciuitatē Roma-
nam pp damnum illatum eius causa, & in tali inimicitia pōt p-
cedere bene, quod ibi dicit Bar. & in l. cōtra. §. qui maximos. de
pub. in ver. nunc ad q. erat quippe præsumptio cōtra Romanos
illos, qui ea tēpestate cuncta denotare tentabant, nec in dubio
præsumitur bellum iustum fm Host. in c. sicut. de iureiur. quem
ibi Abb. & Are. in consi. 13. in 5. col. referunt. Ratio pōt esse; qa
est cōtra ius naturale primuęum, quo oēs æquales, & liberi erāt,
vt insti. de iure pers. in prin. ex quo oīa erāt cōia: vt insti. de rerū
diui. §. & quidem, alio tñ respectu possumus præsumere pro Ro
manis, per ea, quæ dicit de eis Inn. in c. ꝙ super his. de voto, pro-
pe fi. Adde in prædictis, ꝙ à fortiori procedunt, qñ merces fue-
runt captæ pp inimicitias dñi mercium, per d. l. pen. ff. sol. mat. &
d. l. si merces. §. culpæ. sæpius allegat. Idem à fortiori, si fuerit pp
inimicitias assecuratoris. Quo casu vr̄ sua culpa factum, quod
no. & declara, vt per doct. vt dictis locis, & tene menti: quia quo-
tidie de facto euenit. Sed iuxta materiam quæro, an assecurator
43 periculi submersionis nauis cū mercibus teneatur, † si nauis tm̄
fuit deiecta? tex. est no. ad hoc in l. cum depressa. ff. ad legē Rho.
de iactu. vbi ista duo æquiparantur, submersam, vel deiectā, hoc
tñ intelligo procedere in assecuratione nauis, si depetdatur pp
deiectionem ad terram: nam multoties veniunt naues alla co-
sta, vt nostris vtar verbis, & tñ succurritur illis, & non perdunt,
nec nauis nec merces, vt contingit in illa oīum honorificentissi
ma, & validiss. nostri feliciss. Regis, qñ ad terram deiecta, ob sui
nimiam magnitudinem Vlisbonam peruenit. Si autē nauis nō
fuit submersa aut deiecta, sed tm̄ merces deiectæ in mari ob ti-
morem tempestatis, vt crebrò fit causa leuiandæ, & saluādæ na-
uis, & hoc siue merces assecurati mittuntur in vndis ab aliis, vt
fit, siue à dño inuoluntarie fm quid, an teneatur de istis merci-
bus, atq; aliter de se cum naui essent submersæ, quotidie contin-
git iste casus. Et videbatur, ꝙ non, maximè si per dñm proiiciat.
Quod secundùm quid voluntarie facit secundùm philosophū,
quādo principium mouendi istas nostras partes in nobis est, &
dicitur voluntarie facere, qui coacte facit, iuxta illud.

44 † Sicque volens factus, quod nollem velle coactus.

vt in l. si mulier. §. fi. & ibi gl. ff. quod met. cau. In contrarium aūt
credo, immò, ꝙ assecurator merciū teneatur de istis mercibus
iactis ob maris fortunam, æquiparantur aūt isti iactus assecura-
tionis & deperditionis pp fortunam l. nauis. ff. ad l. Rh. de iact. in
prin. & in l. fi. Idem, si sunt determinata ad hoc per ibi no. Cum
aūt locus sit contributioni, pp istum iactū: vt in d. l. & quasi per
totum tit. subleuabitur assecurator in tanto minus soluendo, q̄
dñs fuerit consecutus. Nec pōt assecurator imputare iactum, qñ
non fit sine causa, sed necessariò licet quidem fieri: vt patet in d.
tit. ad l. Rho. & in l. seruandarū. ff. de præscr. verb. Vbi tex. expres
sus. facit, quod no. in l. si alius. §. est & alia. ff. quod vi aut clam. vt
enim quis euitet damnum, pōt imputare alii damnum qñq;, vt
patet in illo, qui destruit domum vicini pp ignem, ne ad domū
suam perueniat, vt ibi ēt no. Bar. & in l. j. ad l. Rhod. de iac. & ibi
Bal. idem dicit: & hoc licet de iure, per no. vbi supra, & in l. si qs
fumo. §. j. ad l. Aquil. quia qñ aliquid fit, vr̄ potius factum causa

45 † defensionis, ꝙ offensionis: vt ibi Bal. non tñ dicetur hoc factū
sine periculo, qñ propter maius euitandum fit: quia tñ istæ mer-
ces iactæ sunt in damo assecuratori, collatio est facienda, per l. j.
ad l. Rho. de iac. cum sequentibus, proderit ei, qui damnum pa-
titur. Quid autem erit dicendum, si merces iactæ in mere causa
leuandæ nauis, & maius periculum euitandi fuerint postea in li
tores repertæ, vel alibi, cuius erunt, an dñi, vel assecuratoris. Fa-
cit dubium, ex quo assecurator tenetur ad eorum æstimationē.
Ex forma assecurationis vt, ꝙ sint suæ, eo ꝙ dñs ex illa æstima-
tione, facta, saltem dicitur habere iam suam rem. Facit quod di
cit Bar de illo, qui habet æstimationem in l. Meuius. §. cum duo
bus. ff. de lega. 2. & ibi latius. vbi est materia propria l. j. ff. de æsti-
ma. & in l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. commod. Item dñs
mercium propter pretiū periculi, quod dat, videtur emere ęsti-
mationem suarum mercium, & breui manu illas merces in ca-
su periculi dare assecuratori, pro quibus æstimationem conse-
quitur. In cōtrarium autem credo, immo in casu, quo res deper
ditæ reperiantur, sunt domini, qui eas perdidit, & tanto minus
soluet assecuratori. facit l. 2. § pen. & l. qui leuandæ. ad l. Rho. de
iac. assecurator enim ex quo tenetur ad æstimationem rei per-
mercium, dādo dictas merces vel ipsarum aliquas post repertas
pro illa parte liberabitur, in l. si vero. §. & ibi Bar. ff. sol. matr.
46 † Qui enim tenetur ad certam quantitatē, respectu certę spe-
ciei, dando illam liberatur, vt ibi. item certum est, vt alibi supra
dixi, ꝙ iste contractus assecurationis est conditionalis, si merces
deperdantur, non autem dicuntur deperditæ, si postea reperia-
tur, vt illis non censeatur damnum illatum, per d. l. qui leuandæ.
& d. §. pen. & d. l. & auth. nauigia. C. de fur. & tanto minus sol-
uet assecurator, quantum fuerunt æstimatæ, per d. §. pen. quem
tex. singulariter intellige, dum dicit, ꝙ exoneratur, collatio eni
fit rebus apparentibus, scilicet si apparerent in illa bonitate pri-
stina, aliter fit exoneratio non in totum, sed prout tunc valent.
Præterea, non est verum, ꝙ iste videatur emere æstimationem
suarum rerum, ꝙ immo emit spem ... vt in q. in fi. tractatus di-
cam, licet ille assecurator in aduentu teneatur de illa æstimatio
47 ne. † Quid autem, si assecurator iam soluit æstimationem, & po
stea res appareant, an possit cogere dñm accipere illas res, & red
dere sibi, quod dedit? Vide no. in l. in commodato. §. sin. & in l. si
rem mihi. ff. cōmod. An autem assecurator possit opponere asse
curato, ꝙ res non erant suæ, & per consequens licet sint deper
ditæ, non debet hēre earum æstimationem ... rex habes no. in l. cō-
modare iuncta l. sequenti. ff. commod. & ibi Bar. no. & Bal. in re
48 portat antiquis † ꝙ qñ aliquis conuenitur ex contractu non pt
opponere contra agentem quæstionem dñi. Quod no. quia ali-
assecuratores, qñ venit tempus soluendę ęstimationis, multa p-
quirunt, vt excusentur vt non soluant. Item adde, ꝙ multo mi-
nus hoc oportet vti assecuratus rebus saluis, quando conueni-
tur ad pretium assecurationis, immo licet non sint suæ, tenebit,
arg. l. quod si nulla. ff. de hæreditate & actione vēdita. Ex quo in
naui assecuratæ erant tales merces.

49 † An aūt assecurator, qui expressit in assecuratione casum pi
ratarū, teneatur, si in aliquo portu de nocte furtim merces à na
ui sint subtractæ à latronibus terrestribus? Et vr ꝙ non: qa piratę
differunt à latronibus, vt l. si fur. ff. cōmod. & in l. 2. §. si nauis à pi-
ratis. ff. ad l. Rho. de iactu. Ex quo em de istis nō fuit expressum,
nō debet teneri. l. quicquid astringendæ. de verb. obl. cum simil.
50 decisio istius qōnis dependet ab illa, † an pirata dicat fur, vel la-
tro, & ecōtrario, & credo, ꝙ inter pirata, & latronē non sit alia
dīa, nisi qa pirata depdator est in mari, & pt dici fur, & latro ma
ris: qa latrocinium, & furtū fit in terra, ita fit in mari: vt in
auth. vt nulli iud. colla. 9. § pe. & in auth. sed nouo iure. C. de ser-
uis fugitiuis. Ideo credo, ꝙ si dicat assumo casum latronum, veniat
casus piratarum, & econtra in mari. Secus aūt vt de latrocinio
ad furtū. Ratio est; quia inter istos est magna dīa, vt in d. auth.
51 † patet em, ꝙ furtū vt plurimum fit negligentia nō bene custo
dientium: aut qui patitur furtum. l. cū duobus §. dāna. ff. pro so.
Secus aūt in latrocinio, ut ibi no. & ... nisi qñ
fit per fidatissimos domesticos, à quibus quis nō præcauisset, latro
ciniū propriè qn fit, vt per eū, si fiat in loco publico, & casus for
tuitus, vt patet in d. §. dāna. & in l. res pupillarū. ff. de administratio
... gl. & ad l. ad eos. ff. cōmo. l. in reb. ff. loc. l. sed & dāno. ff. loca.
& l. Ↄtus. ff. de reg. iu. quæ iura ad hoc declarat Bar. in l. his rebus.
sol. mat. Tu tene menti illam gl. in §. damna, quæ fm Bal. melius
declarat, qñ furtum dicat fieri culpa passi, qa alibi ... quib. no.
Ↄt. obl. §. pe. Adde, & tene mēti circa istos piratas ea, quæ dicit Bal.
52 in d. l. j. in fi. C. qui bo. ce. pos. qui nō pñt esse milites, † & pñt im-
punè à quocūq; occidi tanq hostes patriæ, vt ipse no. in d. auth.
nauigia. C. de fur. vt facit nonnulli ter in anno Papa eos excō-
cat. fm Host. in tit. de sen. exc. Adde prædictis bonū tex. in l. in re
53 bus. ff. cōmo. ubi casus latronū, hostiū † & incursus piratarū, in-
sidiæ & naufragium & incendium equiparantur, & dicuntur ca
sus fortuiti, & per consequens veniunt in assecuratione casus
fortuiti, similiter idem in susceptione periculi. Quod declara, &
intellige, vt supra alibi dixi. Item qua ille tex. dum dicit, ... insidiæ la-
54 rum insidiis, vr probare, † ꝙ piratæ sint fures, potius ꝙ latrones,
eò ꝙ

eò ꝙ per insidias faciūt. Aduerte pro declaratione: quia insidiæ
piratarum non sunt similes insidiis furum, qui furātur de nocte,
& clam: vt in d. auth. sed nouo iure. immo deprędātur per vim,
sed ideo vocantur insidiæ: quia vt plurimum piratæ veniunt (vt
nostri dicūt) de assaltu, de quo assaltu vide Bal. in c. j. §. similiter.
quib. mod. amit. vt qñ in maritimis oris occulti sunt, vt non vi-
deantur, sed postquam te viderunt non occulte, sed per vim in-
surgunt, dando vela, & rapiunt naues: maior quidem est eorum
audacia, q̄ furum, & sic non intelligas, ꝙ sint fures: fatēdum em̄
55 est, † ꝙ latro potest dici fur, si occulte postea, & sine vi furetur
aliquid, non autem fur, latro occulte furando, & sine vi, dici po-
test, adde prædictis, quòd non obstat dicere, alius est latro,
alius est pirata; quia licet assecuratio fiat per stipulationem, in
qua verba cōiter restringuntur. l. quicquid astringendæ. Tamen
vt cōiter ibi doct. dicūt & bene, in stipulationibus fit extensio,
ad casum furum, qñ potest comprehendi sub vocabulo, de quo
alibi indicat. Siquis igitur assecurat de casu latronum an veniat
pirata: quia latro dici potest pirata, & econtra, vt in d. auth. sed
nouo iure superius allegata, quia vt plurimum nostrę naues de-
ferunt coria Vlisbonæ, & coria porti ad portum Pisarum, & co
ria Hyberniæ, inter quæ est differentia magna. Ponamus, ꝙ ha-
bens omnia ista coria volebat assecurare coria porti, tamen in-
determinate locutus est assecurator dicendo, assecuro tua co-
ria, an talis assecuratio valeat? Et de hoc videtur casus in l. ita sti-
56 pulatus. ff. de verb. oblig † vbi si id, quod pondere, numero, &
mensura continetur, sine expressione numeri vel mēsuræ quis
stipulatus sit, non valet stipulatio; quia ex quo contrahentes in-
tendebant sentire de certis, & non constat de quibus. Verbi gra
tia. erant 15. millia coria quinque millia Vlisbonæ quinque mil
lia Porti, quinque millia Hibernię, & mercatores ad inuicem fe
cerunt verba de volendo assecurare 5. millia coria porti, & se-
quenti die ille stipulatus est assecurationem coriorum simplici-
ter, & alius dicit, assecuro. Quid autem, si habens tria millia co-
ria stipulatur assecurationē mille in casu aduersæ fortunæ, quo-
rum coriorum mille erant magagnata, mille depilata, aut fraci-
da (sunt nomina quorum significationem quę re à coriariis) est
quidem magna differentia in valore, an assecurator, qui susce-
pit in se periculum teneatur soluere ęstimationem mille corio
rum maioris æstimationis, an habebitur respectus ad magagna-
ta, & fracida? Tex. est not. in l. qui ex pluribus. ff de verb. obliga.
nam in potestate est promissoris, qui promisit incertum de in-
certo dare, quod elegerit: vt ibi. Nec obstat, si dicas, ꝙ promissor
assecurationis non promittit coria mille, & sic incertum de cer
tis, sed tantum promittit æstimationem in casu aduersæ fortu-
57 næ: † quia cum ista æstimatio succedat loco coriorum, perinde
debet æstimari, & eligere ex illis tribus millibus, pro quibus mil
le æstimationem velit soluere, dummodo in eligendo de qui-
bus sensit sequatur æquitatem: per no. in l. generaliter. de lega. j.
Adde prædictis, ꝙ sicut ille, qui habet æstimationem rei, dicitur
ficte habere rem, vt dicit Bar. in l. Meuius. §. duobus. de leg. 2. in
4. oppo. Ita possumus dicere, ꝙ promittens æstimationem ficte,
censetur promittere rem, & in eo possit habere locum disposi-
tio. d. l. qui ex pluribus, quia æstimatio succedit loco rei, iuxta
no. in l. j. de æstima. & in l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. de cō-
mod. l. si gratuitam. §. si margaritas. ff. de præscr. ver. Prædicta pro
cedunt, qñ æstimatio non esset certa: quia in hoc casu sic conue
nerūt de tali æstimatione in aduentu periculi vtiq; seruāda est.
l. j. §. si conueniat. ff. depos. l. contractus. de reg. iur. non enim po
test dñs mercium specialiter petere ęstimationem coriorū mil
le, quæ erant sana magis q̄ illorum, quæ sunt magagnata, aut fra-
58 cida. † immo contra eum, qui potuit legem apertius dicere, vide
tur interpretatio facienda. l. in contrahenda. ff. de reg. iur. & in c.
contractus. eo. tit. lib. 6. & per consequens procedat, quod habe
tur in d. l. qui ex pluribus. Cogitabis tamen circa prædicta. Quid
autem, si quis trahens in naui coria diuersorum animalium, &
simpliciter facit assecurationem mille illius quæ habet in naui,
59 de quibus intelligitur &c. † an valeat assecuratio hoc modo fa-
cta? Et in hoc vr̄ dicendum sicut in rebus, quæ habent certos fi-
nes à natura; quia licet sint diuersorum animalium: attamē be-
ne cognoscuntur, quando sunt adhuc cum pilis discernitur,
quod est corium bouis, & coriū equi, & cerui, & per consequēs
valebit contractus assecurationis, per no. in l. si domus. ff. de leg.
j. elegit equidem assecurator pro quibus sentit, vt de illis soluat
æstimationem, in casu deperditorum, arg. d. l. si domus. & l. lega-
to generaliter. eo. tit. Si aūt erant coria eiusdem speciei, vt puta
boum vel ceruorū de per se, & sunt distincta, per signa, & mar-
chas, & sic facto hoīs, sed in diuersas prouincias, verbi gratia, qs
habet duo millia coria boum Vlisbonæ, & Hyberniæ, inter quę
est magna differētia in valore, qui assecurat mille coria boum,
quæ habet in tali naui, & vr̄, ꝙ stipulatio non valeat assecuratio
60 nis, † eo ꝙ quæ promittit, assecuratio est incertorū de incertis,
per ea, quę no. in l. ita stipulatus. ff. de verb. obl. & in d. l. si domus,
quæ hn̄t fines facto hoīs, & in d. l. cū post. §. gener. ff de iure do.
contrarium tñ crederem in isto casu, arg. à rōne cessante, nam
in illis iuribus ideo est, quia legatum pt esse derisorium seu pro-

missio, hic aūt secus, immo, ꝙ de domo dr̄ in d. l. si domus, maxi
mè, quia & ista coria Hiberniæ licet sint eiusdem speciei, tñ co-
gnoscuntur. Item hic vr̄ promissio incertorū de certis, quo ca-
su habet locum id, quod dictum fuit in præcedenti. per l. qui ex
pluribus. Quod exempli gratia diximus in coriis, intellige ēt de
61 aliis mercibus. † Quid aūt si assignantur mille ballæ lanæ in tali
naui, & reperiatur ibi diuersa lana, vt puta lana Hispanię, & An
gliæ, de qua intelligatur? Dic vt dixi de coriis: quia eadem est rō,
& adde circa istam lanam. l. si cui lana. ff. de leg. 3. quę lex pt mul
tum practicari in assecurationibus. Idem de assecuratione argē
ti, qñ erat argentum in pasta, & opera, vt Tazas, & adde l. quæsi-
tum §. illud fortassis, eo. tit. An aūt in assecuratione merciū ve-
niat pecunia? vt si Dñs mercium habebat capsam plenā aureis,
cruciatis vel iustis nostræ monetæ, vide l. mercis, la j. ff. de verb.
sig. facit dubiū generalitas assecurationis sub nomine merciū,
eo quia in contractu, & si non exprimatur, venit id qđ sub signi
gnificatione vocabuli comprehendi pōt quantumcunq; facta,
vt no Doc. in l. quicquid astringendæ. de verb. obl. & alibi licet
62 non sit. † vtrum nostrū sit, conuentionē extendere regulariter?
Dic ꝙ non, vt in l. fideiussores magistratuum. ff. de fideiusso. §. p
Aurelio. in pactis quidem cessat extensio, vt dicit Bal. in titu. de
feud. cog. in prin. 2. col. mercium enim appellatio licèt sit angu-
sta, vt l. j. §. j. ff de tribu. tñ qñq; generalis est: eo. tit. l. procurator. §.
merces. maximè qa in d. l. mercis sumit pro oī re mobili, & sic
vr̄ venire pecunia, tñ in contrarium facit gl. in l. 2. ad l. Rho. de
iact. in ver. si quidem, dum ibi dicit, ꝙ gemmæ, & Margaritæ, &
anuli nō sunt merces. Breuiter circa hoc possumus dicere, sicut
63 de pecunia dicimus, s. † ꝙ veniat inspiciendus vsus cōis loquen-
di, qui debet præualere, vt in pecunia dicit Bar. in l. talis scriptu-
ra. ff. de leg. j per l. librorū. §. quod tñ Cassius, de leg. 3. & l. Labeo.
de sup. leg. Quid enim si mercator, qui assecurationē promisit,
non habet in naui nisi pecuniam, quam secū deferebat ad mer-
ces emendas? quid tandem si seruos? quid si tm̄ anulos, margari-
tas, vt faciunt Veneti qñq;, quid est, si aliud, quod non soleāt di-
ci merces proprie, nonne dicemus nos, ꝙ assecuratio mercium
extendatur ad ista? Certè sic, alias talis assecuratio non esset vti-
lis, nec hr̄et effectum l. si stipulatus, de verb. obl. per quam l. Bar
in lege omnes populi. in materia statutorum ponit regulam, ꝙ.
etiam in dispositione stricti iuris fit extensio, vbi si non fiat, es-
set sine effectu.

64 † Qñ autem hr̄et alias merces & pecuniā vel Margaritas, &
anulos, est maius dubium, an veniat? & credo ꝙ sic, si erant desti
natæ ad vēdendum, nec illa gl. simpliciter procedit: quia tex. in
d. l. 2. in §. cum in eadem, vocat istas res merces, & sic occasione
earum hēt locum contributio sicut aliarum, vt ibi patet. Itē ca-
su quo prædictæ nō sint merces, proprie tñ loco mercium hn̄r,
vt dicimus in l. seruos. §. eum qui. de leg. 3. per quem tex. clarè pa
65 tet, † ꝙ quælibet res, quam quis habet ad vēdendū, hr̄ loco mer-
cium, & sic est tenendum in istis securitatib. mercatorum, vt in
eorum conuentionibus potius apices iuris, q̄ veritas obseruari
videatur, contra not. in l. si fideiussor. §. quædā tñ. ff. mand. Licèt
em̄ ex interpretatione ista dicantur merces: tñ large cōprehen-
dunt, eo ꝙ sunt ad negociandum, vt d. §. eum qui, & fit extensio
vt supra dixi, & vide no. in l. cum proponas. C. de naut. fœ. & ibi
66 in 3. not. † ꝙ confiscatio mercium nauis extenditur ad pecuniā
numeratam, quæ ibi erat, licèt secus in statutis, vt ibi per eū, per
l. j. ff. de rer. permu. & l. si chorus. §. j. de leg. 3. Quòd aūt fiat extē
sio qñq; ad casum fictum ēt in stipulationib. est bonus tex. in l.
67 Deo nobis. §. j. de epis. & clē. † vbi stipulatio in cā mortis exten-
ditur ad ciuilem, licèt ex proprietate verborū non veniat mors
ciuilis in naturali. Lex est in l. ex ea parte, §. insulam. de ver. obli.
Bal in consi. 148. nu. 11. in 4. vol. Soc. in l. Gallus, §. & quid si tm̄,
nu. 4. ff. de lib. & posth. Ias. in §. insulā. l. ex ea parte. nu. 2. ff. de ver.
obl. & in l. si quis posthumos. §. si filium, nu. 43. ff. de lib. & posth.
Dñicus de S. Gemin. in c. susceptum, de rescr. in prin. col. 2. vbi di
cit, ꝙ si mors ciuilis ex toto hēt eundem effectum, quem mors
naturalis, tunc mors ciuilis hr̄ loco naturalis. Itē fit extensio ad
casum similem ex mente contrahentium, in quo est eadem rō,
dictum fuit per dñm Franc. de Aret. in l. quicquid astringendæ.
de verb. obl. in fi col. quod tñ ipse declarat, qñ talis casus sub lar
ga significatione vocabuli poterat sub expressis verbis còmpre
hēdi. Mouetur per dictam legē Deo nobis, superius allegatam,
68 & p d. l. fi. C. de re. alie. nō alie. † vbi ille, qui promittit non aliena
re, non pt rem hypothecare, ꝙ tñ istud ex proprietate sermonis
non uenit, de quo uide per eū, & in l. Gall. §. & qd si tm̄ ff. de lib.
& posth. est quippe materia latissima, quæ uariis in locis per Do
cto. ponitur, quos non expedit allegare. Tñ ad propositum no-
strum, quatenus tamen facienda sit ista extensio, quæ fit, & fieri
debet in casu non extendibili ad casum latè sub significatione
vocabuli comprehensum.

Si uis uidere hanc materiā, uide ultra ea, quæ Aret. dicit in d.
l. quicquid. eum in l. stipulationū alia. §. fi. & Ale. de Imo. in l. 2.
de leg. j. & in l. Marcellus. ad Trebel. & in l. j §. j. in fi. col. ff. ad leg.
Falcid. & in l. si quis priore. ad Trebel. & l. cætera. §. sed si quis.
post gloss. d. l. & in l. cum filius, §. dicit. cod. tit. & in l. in commu-

re.§.quod vulgo.ff.ad l.Falcid. in quibus locis & alibi dat plures concordant.tene menti:tamen pro limitatione d.glo. in clem. j.quæ sæpissimè solet allegari per Docto. qui ad hoc vt fiat extē-sio ad casum, qui comprehenditur ex lata significatione vocabuli, oportet,φ sit omnimoda identitas rationis, alias non. Ita singulariter dicit do. Alex.in d.l.Marcellus,in 2. char.allegat ad hoc gl.no.in cle. 1.in ver.eiusdem.de ætate,& qualitate.

69 † Quid autem,quando patronus nauis fecit,& procurauit assecurationem nauis suæ simpliciter , an intelligatur assecurare tantùm corpus nauis, an verò merces ? idem contra assecurat merces,an veniat nauis?Ista quæstio est de contento, & de continente, ad quam faciunt verba Bald. in l. cum proponas. C. de nau. fœ.ponitur quidem quandoq; vnum pro reliquo.l. penul. de pigno. vbi appellatione tabernæ pignori datæ veniunt merces,quæ ibi erant,& postea illatæ sunt,facit.l.sancimus. C. de sacrosan.vbi ponitur contentum pro continenti.& l.solent.de officio.procons. & legat. In hac quæstione credo, cum sint diuersa corpora,assecuratio potest verificari in vno,sic vt in alio , φ nō fiat extensio nisi eo modo quo supra tetigimus in præceden.q.

70 quando in altero assecuratio esset inutilis.† Ponamus,φ habēs merces tantum in naui,dixit velle assecurare illam nauem mercium . Certe non intelligitur de continente scilicet, quia non erat sua , sed de mercibus.Idem econtra , si dominus nauis, qui nullas merces habebat,assecurat nauem,non enim videtur sentire de mercibus.Facit;quia propriè appellatione contenti non comprehenditur continens, quia oportet esse differentiam inter vnum,& reliquum.Sed quando vnum venit sub nomine alterius,est impropria,secūdùm gl.no in d.l.solent,vt supra.† Ver-

71 ba autem in dubio sumuntur proprie,& non impropriè, l.non aliter,de leg.2.Ias.in l.posthumo.num.33.C. de bo. poss. contra tab.& in l.2.§.j.num.4.ff.de in ius vocan. Dec. in l.vt verborum, num.7.C.qui admit.nisi sit aliqua ratio euidens improprietatis, vt supra dixi in prǫced.q. Vel quādo non possunt sumi propriè; quia tunc oportet,φ sumantur impropriè,secundùm Bart. in l. si tibi.ff.si cert pet.Facit quod no.Bar.in l.j.de donat.vbi dicit, φ donatio intelligitur de propria in dubio , & not. de illa, quæ est sub nostro . Præterea,quando sumus in dubio , licèt sit aliquod verbum,quod potest significare contentum, & continentem , in dubio significat continentem,c.si cui,de sent.excom.lib.6.& in c.si sententia,& c.si ciuitas,§.fi.eo. titu. & quod ibi Moder. &

72 Are in cons.79.† Si ergo assecurat nauem, in dubio videtur sentire de ipsa naui,nisi ex coniecturis aliud præsumatur contra ipsos contrahentes. Si autem vnus idem fuerit dominus nauis , & mercium,& assecuraret nauem, an videatur de vtroq;, depēdet ex coniecturis , in dubio quidem intellige tantum de naui per supradicta.prædicta omnia vidētur esse de mente Bart.rectè inspicienti in d.l.pe.ff.de pig.in q.de Taber.& mercibus.

Quinta pars.

SVMMARIVM.

1. *Vbi est eadem ratio,ibi idem ius statui debet.*
2. *L.2.de rescin.vend.non habet locum in contractu assecurationis.*
3. *Sciens renuncianti æquiparatur.*
4. *Res communiter tanti valet,quanti vendi potest.*
5. *In transac.an habeat locum.l.2.C.de rescin.vend.*
6. *In assecurationibus practica æstimandi est,quantum communiter assecuratores percipiunt.*
7. *Casus contingens ante euentum conditionis facit contractum imperfectum.*
8. *Factum iudicis iniustè,dicitur casus fortuitus quò ad partes.*
9. *In spe an cadit emptio,& venditio.*
10. *Si assecuratio est conditionalis, cessante nauigatione an assecurator habebit pretium periculi.*
11. *Super re aliena an quis possit contrahere.*
12. *Bona fides inter mercatores est seruanda.*
13. *Dolus est delictum.*
14. *In dubiis fraus , & dolus non præsumitur.*
15. *Nullus tenetur allegare turpitudinem suam.*
16. *Iudæi tanquam hostes fidei Christianæ an sint delendi.*
17. *Iudæi multa faciunt in contemptum Christianorum & fidei.*
18. *Melior est conditio Hebræorum,quàm Maranorum.*
19. *Turcæ & Africani sunt inimici Imperii Christianorum.*
20. *Papa prohibet pecunias,& bona Iudæorum auferri.*
21. *Iudæis de iure non est prohibita mercantia.*
22. *Iudæi possunt mercari,& negociari cum fidelibus.*
23. *Omnes Iudæi communiter sunt maledicti.& ribaldi.*

PRoperantibus nobis iam ad calcem,& metam prope tenentibus,circa istum contractum assecurationis nauiū probabiliter , & rationabiliter in dubiū venire poterit. An assecuratio rescindi poterit vigore dispositionis. l. 2.C.de res.vē.eò φ ille , qui vendit euētum periculi, assecurator multo plus soluit vltra dimidiam iusti pretii soluendo æstimationem mercium,recipiendo tm̄ octo,vel decem pro centenario æstimationis?Et videbatur φ sic, & hoc siue æstimes istū cōtractum nominatum.s.emptionis,eò φ qui emit euentum periculi,per l.periculi pretium.ff.de nau.fœ.cum notatis in l.i.C. de prædiis cur.lib. 11. Siue cum dicas contractum innominatum, scilicet facio vt des,siue suscipio periculum,vt des pecuniam:vt supra dixi:quia vtroq; modo si d.l.2. habet locum siue in cōtractibus nominatis,siue innominatis,sm̄ Bal.ibi.& Aret.in l. si qs

1 ante.ff.de acquir.poss.in 4.col.& hoc maximè;† quia vbi est eadē ratio,idem ius constitui debet de vtroq;.l.j.§. si quis seruum.ff. de præscr.verb.& in l.naturalis §.sed si facio ff.eo.tit.& quiparatur enim ei.de quo magis participat,vt ibi,& in l.gratuitam §.j. eo.tit.& alibi,& ibi per Bar.& doct. vt supra dixi in alia quæstio. Bald.sing.in consi.494.num.j.in 3.vol.dicit,φ ex tribus cognoscitur,in qua specie sit cōtractus,& in cons.396.nu.3. 6.vol. aduerte in hoc , φ si hoc esset verum in contractu assecurationis, nulla subinde assecuratio fieret: quia vt plurimum dñi merciū mouentur ad procurandam assecutionem,quia pro vili pretio domini non sumerent periculum magnarum mercium.

2 † Dic igitur,φ d.l.non habet locum in isto contractu. Ratio est:quia non habet locum inter scientes:vt ibi not. Bart.Bald.& alii doct.quia scienti non fit dolus, vt in regula scienti.de regu.

3 iu.† & vt dicit ibi Bal.φ sciens æquiparatur renuncianti, alleg.l. quæritur.§.si venditor.ff.de ædil.edi.Idem in consi.394.nu.5.4. vol.& in consi.446.in num.5.in vol.5.φ quis nedum proprium factum scire præsumitur,sed etiam eius circunstantias:quando enim assecurator assumit in se periculum centum pro decem, certus est,φ plus valet centum Et ideo non videtur posse rescindi,per d.l.2.in qua requiritur deceptio vltra dimidiam iusti pretii,quę non cadit vere in isto Item potest dici,φ assecurator iste vendidit tantum spem futuri euentus, in qua bene potest extare venditio,vt l.si pactum ff.de contrahend.empt.l.nominarum.iuncta gl.ff.de hære.& act. vend.quæ spes ex quo est incerta,non videtur esse tātæ æstimationis, vt ipsius respectu dicatur

4 excedere dimidiam iusti pretii † eius,quod valet: non enim hic æstimari deberi quanti re vera res seu merces futura in aduentu periculi,sed quanti verisimiliter æstimaret dubius euentus,quo casu videtur constitui istud pretium respectu illius spei,non respectu eius,quod postea vere euenit,& sic æstimationis merciū. Facit ad hoc tex.in l.nomina.& in l.sequenti.ff. de hære. vel act. vend.& in d.l.nomina.& in l.si pactum.ff.de contrah.emp. quo casu fatendum est facta prædicta æstimatione eo modo,quo dixi:si reperiatur alter ex prædictis, videlicet assecuratus, vel assecurator deceptus,vltra dimidiam iusti pretii,φ fiat rescissio per d.l.2.& prædicta videntur esse de mente Are.licet ad aliud propositum loquatur , & in cōtractu assecurationis in l.si quis cum aliter.ff.de verb.obl.in 8.9.& fi.col. vbi prædictam æstimationē, prout est spei considerat, & non prout postea euenit in illa q.

5 † An in transactione habeat locū.d.l. 2. de rescin. vend.& an l.2.de rescin. vend. habeat locum in contractu diuisionis, vide Bal.in cons.386. num. 1.uol.& quid in mercede.Bal.consi.108. num.2.j.uol. Adde ad prædicta,quod no.in d.l.j. §. si hæres.ff.ad Treb.de æstimatione siue qualitatem rei,& dubii euētus,quæ tene fixa cordi,rescind.vend.cuius practica erit hæc.

6 † Aestimabitur enim quātum cōiter assecuratores consueuerunt accipere in pretio pro susceptione periculi æstimationis centum.Et ita cognoscetur, an minus iusti pretii receperit, vel non,& idē,an alius assecuratus plus dimidia dedit ei vel ne.Verbi gratia,solent dari pro periculo mercium ualoris ducat. 150. aurei : Si ego recepi tantū 20. possum dici deceptus in tali assecuratione vltra dimidiam iusti pretii:Idem in assecurato , si soluit sexaginta,potest agere ad illud plus, vt rescindatur assecuratio,& hoc etiam:nam expectato alio periculi euentu , idem,& post euentum,quò ad pretium assecurationis : quia ille euentus in re non impedit quod factum fuit in spe quo ad effectum prædictum:quia supra dictum fuit in versi.sed ponamus, φ mercator,sed si nauis non potest nauigare,& exire portū, ut quia merces fuerunt publicatæ, aut alter detentæ, ita φ assecurator nō pt

7 ad pretium periculi sibi promissum;† qn iste contractus assecurationis conditionalis,& contingens ante euentū conditionis, facit eum imperfectum.Cor.cōsi.185.lit.I.vol.2. Adde φ de natura huius contractus non est,ut sit conditionalis. Pōt quidem contrahi simpliciter, & purè.Verbi gratia, assecurator vendit periculum purè,& simpliciter,quo casu siue merces pereant, uel non,semper recipit pretium periculi in se suscepti,alias si semp esset conditionalis rebus saluis,non haberet pretium quasi contractu existente imperfecto,pp conditionis defectum. l.necessario.ff.de pericu.& commo.rei uend.Pōt tamen (ut dixi) contrahi conditionaliter, ut si sue merces pereant , siue non, dabis tibi pro centum . Ego autem in casu aduersæ fortunæ dabo tibi tutarum mercium æstimationem: Vnde quando simpliciter fit nō adiecta aliqua conditione per dominum , si nauis aliquo casu non nauigat,nihilominus dominus mercium, qui dixit soluptor aduentus,& spei, tenetur ad pretium , nec repetit solutum. Ratio est,quia contractus emptionis, & uenditionis periculi fuit celebratus, & ideo caueant sibi assecurantes & assecurati clare contractum concipere. Quid autem , si in isto aduentu,& spe periculi cadat emptio ? supra latius declaraui. Dic, quòd sic,sicut sub quauis alia re, vt probatur in l. si periculi pretium.ff.de naut.fœno.quasi per totum. ff. & C. in l. si iactum. ff. de act. empt. ubi bonus text. in d. l. si nomen. & l. nomina.ff.de hæred.vel act.uendi.l.pen.C.de dona.& l.nec emptio. ff.de contrahen.empt.cum similib.Si verò impediatur nauigatio per alterum ex contrahentibus assecuratore,vel assecurato,quo casu vnus potest agere contra alium,per dictam l.nec emptio , & in d.l.si iactum, siue per aliquem tertium, qui casus potest reputari fortius quò ad ipsos contrahentes per ea,quæ not. Barto.in l. exceptione,nume.4.ff.de fideiuss.Bald.in l.pignus.C.de pigno. actio.Ang.in consi.26.

8 † Vbi dicunt , quòd factum iudicis iniustè, dicitur casus fortuitus quò ad partes,vtroque modo est habenda prædicta cōsideratio , sed perfecto contractu , soluto pretio, vel habita fide de eo,ut insti.de emp.& uēdi.§.cum autem periculum sine dolo malo contingens pertinet ad emptorem : periculum hic nō intelliges simpliciter mercium,sed casus contingens : cuius ratione non possit nauigari,qui casus cēsetur periculum respectu spei euentus,quæ spes fuit empta,& vendita eodem modo,put

9 superius dictum fuit: † quia in ipsa spe potest emptio, & venditio dari,ut in iuribus præallegatis,ita oportet in ipsamet spe dari periculum,quod facit eam cessare,& non posse spectari , nec amplius dici spes:aliàs diceremus in uenditione spei non habere locum titulum de peric.& commod.rei vendi. quod non est dicendum.Nec mirum;quia etiam videmus , spem æstimari, ut superius late dictū fuit in quæst.præcedenti. Verbi gratia,si emo spem,sicut ad aduentum alicuius nauis,naui non nauigante cessat spes illa.Si facto uenditoris ipse tenetur emptori:si emptoris ipsi venditori:si tertij,pertinet ad emptorem,per dictam l.necessario.intelligendo,prout superius dixi,& per l.j. C.eod. titu.nec videtur mirum,quòd ex isto assecurationis contractu vnus , & idem dominus mercium teneatur ad pretium periculi,& nihilominus cessat spes periculi : sed illud fuit, eo quia ille tantum emit spem,& non consideratur,an illud super quo talis spes posita fuit sequatur vel ne,quò ad validitatem contractus ut in d. l.si iactum.licèt bene quo ad alia,vt ibi notatur,& vt supra dixi. Quæ omnia tene menti pro his, quæ dicta sunt in d. versic. Sed ponamus.in 18.19.colum.quia ibi dicta procedunt, quando assecuratio fit sub conditione:secus si simpliciter,& pure: & tene

10 menti ea,quæ supra dixi: † quia si assecuratio fuit conditionaliter concepta,assecuratio non haberet pretium periculi cessante nauigatione ,ad quæ pauci ex ipsis assecuratis aduertunt , & minus assecuratores.Item dum supra dixi in versi. an autem assecurator.in 1.& 6.col.quòd non potest assecurator opponere assecurato,φ merces non erant suæ, per notata in l.commodare.ff.commod.& ibi Bart.& Bal.& in l.si alienum. ff.sol.matr. & ibi Alex.latissime,& adde φ hoc non videtur simpliciter procedere in isto contractu assecurationis.Quid enim si erant piratarum vel aliorum inimicorum fidei christianæ,an possint licitæ capi per quoscunque? iuxta notata in authen.nauig.C.de furtis, vel erant illorum,qui res prohibitas deferunt Saracenis: ut in c. significauit.de Iudæis,& in c.quid olim. eo. tit.cum concordantijs quæ res exportari non debent.l.j.C.de ep is.audi.prout multi faciunt , quorum nomina ego taceo propter honestatem , qui etiam potuerunt iustè capi,per ea,quæ habent in capitulo quorundam , de Iudæis & Sar.prout isti faciunt cum aliquo mercatore , qui dicunt res istas suas , & eas assecurant ut suas: certe in hoc casu credo,φ liceat assecuratori, si prædictæ merces hac de causa capiantur,dicere, Tuæ non erant res . & hoc non tantum

11 ex natura contractus † quia super re aliena quis potest ꝯhere, vt no.in dictis iur.quantum ex quadam bona fide istius ꝯctus assecurationis:quia iste assecurator non erat aliter assecurator, si sciret merces esse predictorum infidelium.Item quia iste assecuratus videtur esse in dolo,& fraude hoc tenendo,vt in l.iur.gen. §.dolo.& §.sequenti.ff.de dolo.Item credo, si mercatores erant tales,qui habebant inimicitias,seu bellum cum gente illius portus,ad quem dictæ merces vehebantur,uel cum capientibus dictas merces,ut sunt Genuenses, & Senenses cum Florētinis, vel cum Catalanis,& sæpe hoc fit,& vidi fieri; quia vnus rogat amicum suum,qui habet pacem cum eis, vt dicant illas res suas , & faciant assecurationem nomine suo,& hoc (vt dixi) non ex na-

12 tura contractus,sed ex bona fide,† quæ maximè inter mercatores obseruanda est , cum inter eos non conueniat de apicibus iuris disputare,ut Bald.consi.400.nu. 10.& consi.466. num. 5.in 5.vol.ut l.si fideiussor.§.quædam tamē.& in l.Quintus.ff.mand. Bart.Bald.& alii ibi,eo maximè; quia assecuratus videtur esse in aliquo dolo,ut dixi,per dictum §.dolo.cum sequenti,& p consequens deliquit,ut in l.j.§.nunc tractemus.versi.plane.ff.de tut. & rat.distr.& in l.2.ff.de crimine stell. Quæ iura allegat Alex.in

13 l.si quis nec.ff.si cert.pet.ad probandum † φ dolus est delictum, facit quod dixit Bart. in l.cōmodare. ff.commo.in fine,licèt ad aliud propositum,dum dixit,φ bona fides non patitur,ut in cōtractibus opponatur exceptio dominii,secus autem, quando ex delicto probatur dolus,aut fraus ex interpositione ipsius assecurati,qui est media persona simulata, argumēto l.si is, qui bona

14 ff.de acquir.hære. † In dubio autem non præsumitur dolus neque fraus,vulgata l.merito.ff.pro socio.& per Abb. Pan. consil. 68.in j.vol.& Bald. in l.obseruare.§.j.in pen. col.ff.de offic.Procons.in quæst.de iudice. Nisi dicas, ut ipse ibi, quia qualitas facti non potest fucari:cognita autem fraude non credo,φ assecuratus fraudulenter possit rebus captis ad ęstimationem agere, per supradicta. Quid autem econtra, an rebus saluis possit ipse assecuratus dicere assecuratori petenti pretium periculi , Res non erant meæ,sed infidelium,vel inimicorum & ita non sum asse-

15 curatus? Dico φ non: † quia non debet quis allegare turpitudinem suam in hoc casu,secundum glo.no.in l.cum res.C.de ꝓb. & ibi Barto.sequitur,dum exemplificat in uenditore:qui dicit , Res non erant meæ,quæ omnia tene menti : quia quotidiana , & utilia:& quia supra mentio facta fuit de mercibus inimicorū fidei,potest probabiliter in dubium uenire,an merces Iudęorū, qui per mare negotiantur,possint occupari,ut merces inimicorum fidei,per auth.nauigia.C.de furt.præallegata, & per ea, quæ habentur 23.q.7.c.de rebus.labores enim iustorum pij edent:& consueuerūt piratæ,& multi alii hoc colore quęrere naues mercatorum,an habeant merces Iudæorum , & licèt in piratis non

16 cadat hoc uerbum pij, † quia potius sunt delendi tanquam hostes patrię,ut no.in d.auth.nauigia.& φ prædicta contra Iudęos fieri possint,facit dicta auth.nauigia.quæ generaliter loquīt ibi , nisi talia sint nauigia,quæ piraticam exerceant prauitatem,aut nostro Christiano nomini inimica, per hoc, quod dicitur, inimica, uidetur ipsos Iudæos comprehendere , cum quibus iuris rigor potius,q̄ æquitas,siue humanitas est sequenda, vt in c.2.in

17 fin.de iudi.faciūt quidem multa † in Christianorum opprobriū, & contemptum Saluatoris nostri , & eius beatissimi nominis , ut in c.nonnulli.eo.titu.& in l.Iudæos.C.eo. tam in blaphemando ipsum,q̄ in aliis,ut in dictis locis patet,& alibi not. quæ non expedit allegare,maxime in fine legis Cœlicolarum, eo.tit.ubi tex.dicit,esse contrarium Christianæ fidei,quicquid ab ea discrepat,quod verbum in Iudæis non est dubium verificari . Multa alia ad hoc propositum possent adduci , quæ breuitatis causa omitto. In contrarium facit : quia S.mater ecclesia eos tolerat, dicto cap.& si Iudæos.& in l.Christianis.C.de Pag. Bald.consil. 315.numero secundo,uolum.primo,ubi ponit in quib.casib.tolerantur,& consilio 428.numero sexto,in quinto volum. maxime,quia hodie Iudæi quos sua pœna subiecit, & peccatum,vt in d.c.& si Iudæos.versantur per ciuitates Christianorū , vt Ro.

18 Ven.Neap.& apud nos,& alios,† quod melius videtur, quàm vt Marani sint,ut Bald.in consil.428.numero secundo, in quinto volum.ut in regno Castellæ,quorum commistionib. ferè sunt in factionib.illius prouinciæ.Isti Iudæi cum sint homines pacifici, & subditi Christianis principib. non possunt dici hostes ꝓpriè imperii , nec inimici, iuxta notata in l.hostes. ff. de capt.& postli.reuers.per Bar.& ita credo, quod sumitur verbum inimi-

19 ci,in d.auth. nau. sicut sunt Africani , & Turcæ, † propriè sunt inimici imperii,& Christiani nominis , eo φ Christianos prosequuntur,& à propriis sedibus eos expellunt , & de hoc sunt decreta,& leges,quæ prohibent eorum commercium, & eis deferri aliquas res,vt d.c.ad liberandam.de Iudæis.& in c.sig. & in ca. quod olim.& in cap.ita quorundam, & in l.secunda. C. quæ res expor.non debent.cum conc.nec videtur par causa istorum. & Iudæorum.cap.dispar.vigesimatertia quæst. octaua,eo quòd illi expellunt Christianos:Iudæi autem parati sunt seruire,& obsequium præstare,ut ibi,ad idem bonus text.in d.cap. Christianis, vbi Imperator prohibet,ne Iudæorum bona auferantur. idem

20 facit Papa,ut in c.sicut iudæi.de iud. † vbi etiam prohibet pecunias eorum auferri,quod verbum est generale,immo tenet eos protegere,vt Bal.in dic.consil.428.numero sexto,ergo & ipsos comprehendit , & omnes suas res & merces, & l.pecuniæ.ff.de verbo.significa.& hoc; quia agitur de fauore eorum,& quod no-

21 tat Barto.in l.talis scriptura.ff.de leg.præstan.† nec reperitur de iure Iudæis prohibita mercantia,ut in cap.fin.de iud.& in c.fraternitatem 54.dist.per quæ iura idem not.Ioan. de Anan.solen. doct.Bo.in cap.tertio,de iu.in fi.colum.vbi dixit,quòd licitū est

22 iudæis exercere mercaturam inter fideles,† & licitum est Christianis dare eis pretiū pro mercibus emptis,ut fit Vene.Vlisbonæ, & alibi , quia sunt ditissimi mercatores , licèt omnes iudæi

23 sint † maledicti,& ribaldi.Caueant igitur capientes merces iudæorum in mari, uel in terra prædicto colore, est pœna eas detinere: ut in d.l.Christianis.C.de pag. & quæ iudæis permissa sint, vide Bald.in consil.315.numero primo,uolum.primo,cum seq. consi.& hæc uolui dixisse perbreuiter, & succincte deuictus instantia certorum mercatorum mihi charissimorum : qui de ijs dubitabant & sępe de facto interrogatus eis de iure respondi , per ea, quæ proponebantur. Ad laudē domini nostri Iesu Christi, qui sit benedictus in secula seculorum . Amen.

BENEVENVTI STRACCHÆ
Patritij Anconitani,

De Assecurationibus.

SVMMARIVM.

1 *Nominibus non tam proprijs quàm notioribus vti debemus.*
2 *Vocabula quædam vsu corrupta, & lingua Italica desumpta enumerantur.*
3 *Imperatores, & Iurisconsultos aliquando impropriè loquutos, & vsos verbis non admodum proprijs, & enumerantur quædam.*
4 *Scientia quælibet habet sua vocabula.*
5 *Bartolus, Bald. & alij defenduntur, qui improprijs vocabulis sint vsi.*
6 *Materia sermonis elegantia tractata Margaritæ auro artificio inclusæ cōparanda secundùm Ant. Iac. Patrem auctoris.*
7 *Doctorum veterum & recentiorum lepida comparatio & lepidè dicta.*
8 *Assecurare, quòd non sit verbum latinum & quomodo latinè potuisset inscribi.*
9 *Auersione emere & locare quid sit, & restitui codices.*
10 *Trajcio, verbum quid, & de traiectitia pecunia multa, & quidem noua, nume. 10. & nume. 15.*
11 *Pecunia quasi traiectitia quid esset, declaratur eleganter in Trac. de Asse.*
12 *Interpretationes nouæ ad l. periculi. ff. de nau. fęno. & multa circa dictam l. notanda.*
13 *Alea, nomen omnem ludum comprehendit magna ex parte in fortunæ varietate consistentem, & alia significat.*
14 *Condictio, & conditio quomodo differant, & quid.*
15 *Iudicium est firmius, quod multorum sententia comprobat.*
16 *Interpretatio ad l. traiectitiæ. ff. de actio. & oblig. ad l. nihil interest. ff. de nau. fęno. & l. qui Romæ. in §. 1. ff. de verb. oblig.*
17 *Interpretatio ad l. nihil interest. in §. pro operis, & restitutio eiusdem. ff. de nau. fęno.*
18 *Vsura centesima quæ sit late declaratur.*
19 *Assis appellatione quid contineatur, & de nominis significatione apud veteres.*
20 *Minæ apud Græcos in usu erant & quare.*
21 *Vsura centesima as vsurarum dicitur, & declarantur semisses usuræ & reliquæ ab esse deductæ.*
22 *Vsuræ centesimæ an debeantur post quadrimestre tempus.*
23 *Nauticus panis dicitur, quòd in materna lingua appellamus Biscotto.*
24 *Vsura centesima an debeatur sine stipulatione.*
25 *Interpretatio ad l. eos in versicu. in traiectitijs. C. de vsur. & l. fęnerator. in §. si nauis. l. periculi. in fin. in quibusdam, & l. periculi. ff. de nau. fęno. in tract.*
26 *Vsura nautica an hodie sit promissa de iure ciuili, & quid de iure canonico.*
27 *Interpretationes multæ & variæ ad cap. fi. de vsu. nume. 27. & seq. numeris, & maxime sub nu. 32.*
28 *Mercatores admoneantur, qui pecunias mutuant, & periculum suscipiunt cum vsuris centesimis & vltra, & fingunt literas cambiorum.*
29 *Mercator Alexandriæ parauerat merces emere & Anconam exportare, vel lucri causa ad tempus seruare ituras ad nundinas, si amico roganti mutuaret cum lucro, quod Anconæ facere speraret, vsurarius est censendus. & ibi damnatur sententia Didaci ac ante numeris.*
30 *Mutuans nauiganti seu eunti ad nundinas animo suscipiendi periculum in se & recipiendi aliquid vltra sortem non aliter mutuaturus, est vsurarius.*
31 *Mutuans ex charitate alicui non animo assecurandi certo pretio, si postea assecurauit certa recepta mercede, non est vsurarius.*
32 *Mutuans pecuniam & suscipiens periculum mutuatæ pecuniæ an in re dubia vsurarius sit censendus, late disputatur.*
33 *Actus duo si incontinenti facti reperiantur, vnus alterius contemplatione factus censetur, & ob causam præcedentem.*
34 *Dictio, quoque, implicatiua pro etiam, & de eius natura.*
35 *Mutuum facilius inducit suspicionem vsurarum quàm contractus emptionis & uenditionis, & de ratione.*
36 *Reditus annui an sint liciti, & multa de eis relatiue.*
37 *Contractus quòd in re dubia non præsumatur vsurarius declaratur, quomodo procedat.*
38 *Lex merito. ff. pro socio, limitatur multis modis.*
39 *Consuetudo contrahentis ubi agit de suspitione vsurarum præcipuè consideranda est.*
40 *Mutuans nauiganti, & periculum in se suscipiens aliquo recepto vsurarius censetur, an autem ad probandum contrarium audiatur.*
41 *Præsumptio iuris & de iure quomodo dignoscatur, & an in c. fi. de vsuris inducta sit præsumptio iuris & de iure, uel iuris tantùm.*
42 *Pecuniam dans alicui Bisantium nauigaturo vt secum portet, & Bisantij restituat, certa merces constitui licite potest, nec recipiens committit vsuram, secus si vt cum ea negocietur.*
43 *Mutuans mercatori ea lege, ut si ex mercatura lucraretur, partem lucri accipiat, pactum improbandum, etiam si mutuans periculum susciperet, vel ex pacto supponeret se damno & lucro.*
44 *Assecuratio an sit licita, late disputatur.*
45 *Fideiussor an recipiens aliquid à principali debitore pro fideiussione præstita an vsurarius sit censendus.*
46 *Assecuratio quid sit, quidve Assecurator.*
47 *Assecurationis contractus an sit nominatus vel innominatus, & qui.*
48 *Remedium l. 2. C. de rescinden. ven. an habeat locum in contractu assecurationis.*
49 *Assecurari se faciens a Titio, postea Titium dubitans non soluēdo, si iterum ab alio se assecurari faciat, num teneat secunda assecuratio.*
50 *Securus, nomen duobus modis accipitur.*
51 *Glossa in l. si tutor petitus. C. de peri. tut. comprobatur & declaratur relatiue.*
52 *Securum facere aliquem promittens, quid promisisse intelligatur.*
53 *Consultor & arbitrator differunt.*
54 *Promittens facere aliquem securum de eo, quod Titius debet, sufficit eum solemniter instrumento obligari.*
55 *Promittens se obligaturum, seu ratum habiturum, aut donaturum censetur donasse, ratum habuisse & liberasse.*
56 *Promittens se liberaturum, seu ratum habiturum, aut donaturum censetur donasse, ratum habuisse & liberasse.*
57 *Promissio de vendendo an dici possit venditio intantum, ut dispositio de vno loquens in alio locum habeat.*
58 *Promittens aliquem facere securum, quòd statim possit conueniri, quemadmodum qui promisit se obligaturum.*
59 *Glo. in l. si mandato Titij in §. si. ff. man. eleganter declaratur.*
60 *Securus, nomen quid propriè significet, bellissime declaratur.*
61 *Securitatis & saluiconductus materia relatiue, & multa relatu ac notatu digna.*
62 *Satisfacere & satisfactio quid comprehendat, & multa de ijs quotidiana.*
63 *Promittens festis Paschalibus centum soluere, vel fideiussores præstare, vel pignora dare, quòd non sit electio debitoris, sed ad fauorem creditoris adiectum.*
64 *Alternatiua, refert, an ponatur inter duo, quorum quodlibet sit in obligatione, & solutione, vel inter duo, quorum vnum est in obligatione, aliud ad cautelam creditoris adijcitur.*
65 *Princeps si tibi vnum ex duobus aut tribus cōcesserit, id est vnum, aut aliud alternatiue, in manu tua erit electio.*
66 *Promittens si principalis non soluerit, id est actum, ut cum principalis appellatus non solueret, fideiussor tenetur.*
67 *Promittens principaliter & in solidum centum soluere, soluendo de reditibus Titij non potest dici fideiussor, videtur, si obligasse ad agendum contra principalem, quòd possit soluere de bonis suis in tractatu.*
68 *Satisdare, soluere, cauere, fideiussorem præstare & restituere, quomodo inter se differant, relatiue.*
69 *Promittens respondere simpliciter, seu respondere in pecunia, vel respondere vel soluere in aliquo loco, ad quid teneatur.*
70 *Promittens fare il douere, quid dicatur promisisse.*
71 *Promittens facere restaurum, quod faciet Titius, quid hoc verbo contineatur, & quid si Titius non fecerit.*
72 *Promissio de præstando, seu (vt vulgo dicitur) farla buona, seu de star delle Dette, quid in se contineat, declaratur.*
73 *Institor promittens proponenti instrumento, quòd omnes debitores descripti in libris institoriæ fuerint & sint veri debitores, si debitores descripti in libris negent se debitores, Num institor veros debitores esse descriptos in libris probare debet, & se non probante de suo soluere.*
74 *Creditor vendens iure creditoris pignus tenetur docere se creditorem.*
75 *Tutor seu procurator rem vendens tanquam tutor seu procurator non tenetur de euictione veluti creditor, docere tamen debet se legitimum tutorem aut procuratorem.*
76 *Voluntas contrahentium ex eo quod solitum est fieri declaratur.*
77 *Personæ qualitas spectanda est.*
78 *Institores licèt in mille literis scribant se debitores, non propterea conueniri poterunt, quia vt institores scripsisse censendi sunt, & declaratur.*
79 *Dispositio recipit interpretationem ab eo, quod est magis verisimile.*
80 *Interpretatio duplex secundum Bal dum, aut necessaria, aut probabilis.*
81 *Debitor quis dicatur, plene declaratur.*
82 *Interpretatio ad l si nomen. ff. de hære. uel act. uen.*
83 *Stipulatio super contractu interposita an reguletur secundum naturam contractus. Alexandri distinctio probatur.*

1 CICERO, si Boetio credimus, in commentariis Topicorum, † non tam propriis nominib. quàm notioribus nonnunquam vsus est, & Proculus noster Iurisconsultus quo facilius res intelligeretur, eum agrum, qui insula fuerat, insulam appellauit, abususque est nomine, vt res innotesceret, vt in l. Insula. in fi. ff. de acq. re. dom. sed & Cicero de Oratore lib. 3. Vtemur verbis, ait, aut ijs quæ propria sunt, & certa quasi vocabula rerum penè vna nota cum rebus ipsis, aut ijs quæ transferuntur, & quasi alieno in loco collocantur, aut ijs quæ nouamus, & facimus ipsi, res enim & tempora noua nomina suadent producere, quod relatus Cicero cōcedit, & bene doctus Poeta Horatius cecinit, & noua factaque nuper habebunt verba fidem, & paulo inferius verbum nouum ipse ptulit, Ego

cur

cur acquirere pauca si possum inuideor? Cum lingua Catonis & Ennij sermonem patrium ditauerit, & noua rerum nomina protulerit, licuit semperque licebit signatum præsente nota producere nomen, vt tamen illud non ignoremus in sacra Theologia rebusque diuinis exponendis non temere quisquam cōtingat nouaq; inducat, aut ab vsu trita atque approbata repudiet. Nam cum diuinæ res supra omnem humanū captum sint sitæ, ne verbis quidem propriis possunt a nobis enunciari. Illa ergo sunt maxime ad rem eloquendam accommodata, quæ ab aliis tradita fuerunt, quorum scriptis magna pars pietatis nostrę cōstat, vt pie admonuit Lud. Viues in commentarijs Diui Augustini de ciuitate Dei lib. 1 .cap. 10. Dixerit aliquis quorsum hęc? Non quidem ab re, cum tractatum hunc de Assecuratoribus inscripserim; Nec enim me latet Iac. Spie. Selestadiensem in 2 suo iuris Lexico in verbo Bladum post Isolanum † annotasse quædam vocabula vsu quodam corrupto & lingua italica desumpta, & vulgo pro Latinis haberi, ut ALLODIVM pro hæreditate aut possessionibus, APPRETIARE pro æstimare, MEDIARE, pro componere aut pacificare, APPROPRIARE, pro vendicare, CAMPVS, pro exercitu, LIGA, pro fędere, TREGVA, pro induttiis, MANVTENERE, pro tueri ac sustentare, SAISARE, vel sachisare, pro extorquere, aut per vim auferre, IMPORTAT, pro interest, seu refert, PERPETVARE, pro continuare, FORTILITIVM, pro arce, seu munitionibus, SVCCVRSVS pro suppetijs, CONTENTARE, pro eo, q̄ sit contentum reddere, BASSE, pro humiliter, summisse aut imo, PARTIALITAS, pro factione, aut studio partium, ASSECVRARE, & CONTVTARE, pro eo quod sit sibi tutò ac diligenter prouidere siue munire; quo ergo res facilius intelligatur, libuit hoc vti vocabulo, & nouo: sed & And. Tiraq. vir singularis memoriæ in l si vnquam. in verbo liberos susceperit, 3 refert Bal. & Barb. dicere consueuisse † Imperatorem q̄n̄q; grosso modo (vt ait) & improprie locutum, & refert quosdam Iurisconsultos aliquando vsos verbis non admodum propriis, & receptis a probatis scriptoribus: vt certiorare, meliorare, certificare, certificatio. sunt & alia multa, ut de noīe interesse, de quo idem Tiraq. de vtr. Ret. in Præfatione, nume. 34. & his addes quę scripsit Alciatus libr. 4. de verb. signif. sat ergo sit rationē reddidisse, quare huic nostro tractatui titulus sit de Assecurationib. vtemurque & nos & Bartoli, & Baldi, & aliorum huius classis vocabulis: item & veterum iurisconsultorum prout materia 4 expostulabit, † vnaquæque enim scientia sua habet vocabula, & illud prouerbium a Gellio memoratum libr. 2. c. 5. an oculos habebimus. Rudius siue indoctius loquere, & apertius siue cla-5 rius, & quando in hos sermones incidimus † & Bartolo, & Bal. ac aliis viris iurisconsultissimis indulgendum putaui, si impropriis sint vsi vocabulis, nec veterum candorem sequuti fuerint: Tempora enim illa ita suadebant, quibus uera vocabula amissa erant, & licèt contra prædictos multi multa loquantur, inter quos Ludouicus Viues vir bene doctus in commentariis ad diui Augustini librum de Ciuitate Dei lib. 2. c. 13. qui ait, sibi liquere non posse quomodo Bar. Bald. & alii iura enarrare, atque intelligere potuerint, cum latine nesciuerint, & linguam qua iura scripta sunt ignorauerint: Huic ego & aliis hoc solum, Bartoli, Baldi, & aliorum doctissimorum virorum commentarios rem ipsam indicare, quàm doctè, quàm rectè vim ac potestatem legum tenuerint, & quàm subtiliter fuerint interpretati. Illud certe non nego expositæ materiæ sermonis elegantiam nō modicum ornamentum tribuere: Parens enim meus Antonius Ia 6 cobus vir (nisi me pietas fallit) bene doctus & experiens † materiam verbis propriis ac sermonis elegantia tractatam margaritæ auro artificio inclusæ comparabat, sed (vt dixi) tempori tribuendum est potius quàm Bartolo, & cæteris, si minus proprie locuti sunt, & poterant vere dicere, quod Cato ille Vticen. apud Salustium pulchrè ait in Catilinario: iampridem nos vera vocabula amisisse: Nomina nanq; vetera, ut Plato ait in Cra. diutur-7 nitate temporis distrahuntur, confunduntur, peruertuntur, † & illud placet subiungere Bart. Bal. Castrensem, & reliquos vetustiores iuris interpretes fructus nobis attulisse, Alciatum, Budeū & reliquos recentiores puriq; sermonis cultores plures flores quàm fructus, hosque lepide comparabis mensi Maij, illos Septembris, vt non immeritò affirmare possimus, quod Baldum referendo inquit Ias. in consil. 151. col. 2. volu. 4. Doctores antiquos pondere, numero, & mensura recentiores superare, & vide Euer. in sua Cent. loco 45. & eundem loco 48. litera f, qui referendo Pet. Ferr. in sua Pract. in forma capitulorum, quando testes produ. ad æter. rei mem. inquit, magis adhærendum veteribus quàm recētioribus doctoribus, nisi tex. expressum reperias, quod est notandum. & adde quæ habentur in Sylua Nup. libr. 5. num. 6. & illud non omittam, quod egregius Restau. Castal. dicere consueuerat, Alciatum, Budeum & reliquos huius classis viros bene doctos pulchræ atque perlucidæ gemmæ cōparandos, quæ aspectu miram præstat delectationem; at si eam in forum detuleris, difficile emptorem inuenias, nō enim in forēsibus quæstionibus & cōtrouersijs eam quam ueteres iuris interpretes vtilitatem attulerunt. Sed ut quædam quæ ad propositæ materiæ lectionem libentius perducunt inseramus, & ad institutam materiam redeamus: Non me latet ueteres iurisconsul-8 tos me imitari potuisse † & inscribere de Nauti. fęno. ut legitur in digestis & codice. Aut de Maritimis seu Nauticis vsuris, vt in Aut. de vsu. nau. siue de nau. pecu. vt in l. in nautica, in l. fœnerator. ff. de nau. fœno. Aut de traiectitia pecunia. ut in l. traiectitię. ff. actio. & oblig. & in d. l. fęnerator. & l. Labeo. & l. nihil ītereſt. eo. tit. & l. qui Romæ. §. j. ff. de uerb. oblig. Quod si de pretio periculi titulus huic tractatui esset, non male quidem & generali ac honestiore locutione, sic enim appellat iurisconsultus in l. periculi pretium. ff. de nau. fœno. Potuissem de his qui rem export. saluam fore promiserunt, aut rem exportādam saluam fore inscribere iuxta pulchrum text. in l. illa stipulatio. ff. de verb. oblig. & instar iurisconsulti in titu. rem pup. sal. fore, sed & si de rebus auersione exportandis titulus fuisset, non puto potuisse reprehendi, auersione enim emere, uel conducere est: cum emptor, seu cōductor aduersum casum in se suscipit, prout Accur. rectè in plerisque locis exposuit, & frequens est hæc locutio apud veteres iurisconsultos: ut in l. qui officij. §. fin. ff. de cond. empt. in l. opus quod auersione. ff. loca. l. j. ff. de exer. act. l. fi. ff. ad l. Rho. de iac. l. si quis vina. ff. de peri. & comm. rei vend. & notandum est 9 † auersione non aduersione legendum, ut Budeus animaduertit, & rectè, sic enim in Pandectis Florentinis quæ circunferuntur legitur, ab auertendo, quia venditor seu locator periculum a se auertit in emptorem, seu conductorem. & eodem modo corrigendū est quod doctores dicūt de actione oneris aduersi, cum auersi legendum dicendumque sit in l. naui Saufeli. ff. loc. Denique vt hanc rem absoluamus de traiectitiis contractibus, si tractatus fuisset inscriptus non esset damnanda inscriptio, ut in l. eos. §. super vsurarum quinto in traiectitiis contractibus. C. de vsu. sed cur magis de Assecurationibus inscripserim lector habes, & de ijs hactenus: & nunc quid sit traiectitia pecunia uidendum est. & deinde quid sibi nauticum fœnus velit.

10 Traijcio † verbum transducere, transuehere, & transportare significat, & p̄prium est Nautarum, vt traiecit exercitum, idest transportauit exercitum transmare, aut transflumen, ut inquit Valla elegan. lib. j. Vnde traiectitia pecunia illa dicitur, quæ creditoris periculo transmare vehitur. Cæterum si eodem loco pecunia quæ datur consumatur non erit traiectitia. l. j. ff. de nau. fœn. l. fi. C. eo. sed & si ex ea pecunia mutuata merces comparatæ sint, in eadem causa habentur. Res enim emptæ habētur pro traiectitia pecunia, & interest, vtrum periculo creditoris nauigent: tunc enim traiectitia pecunia fiet, vt in d. l. j. sed & Beroius præceptor meus in c. fin. de vsu. in hæc verba scriptum reliquit, capitulum hoc loquitur non solùm de pecunia traiectitia proprie, vt ibi Nauigantium: sed de illa quæ est similis traiectitiæ, quanuis vere talis non sit: patet ex illis verbis, vel eunti ad nundinas: ex quo enim quis mutuat sub vsuris, pecuniæ mutuatę in se periculum recipiendo vtitur eodem iure instar pecuniæ traiectitię, vt est tex. notabilis in l. periculi. ff. de nau. fœno. Hæc illę. sed & hic quædam (ni fallor) noua & iuris interpretibus incognita subiungenda sunt: illud enim animaduerti, q̄ pecunia traiectitia illa proprie erat (ut dixi) quæ periculo creditoris trāsmare vehebatur, & in qua vsuras centesimas stipulari permittebat̄, si nauis salua intra statuta tempora peruenisset, & si nauis perijsset, non debebatur pecunia, indicat hoc text. in l. fęnerator. ff. de nau. fęno. in duobus locis. item l. j. & l. fin. C. eo. in casu ergo existentis conditionis vsuræ centesimæ exigebantur, & deficiente 11 conditione ipsius crediti obligatio defecisse dicebatur, † est & quasi traiectitia pecunia, & quæ quodammodo traiectitiæ comparabatur, quando non in casu conditionis existentis, cum nauis salua scilicet peruenisset, sed in casu non existentis conditionis versamur. Verbi gratia si mutuo tibi pecuniā in casu, in quo nauis salua non venisset, & de hac pecunia est text. in l. periculi. ff. de nau. fęn. Qui text. de hac loquitur, & qui, ut inquit Raph. 12 Fulg. ibi obscurus est existente glo. & non existente. † Quam legem licèt legum prudētum vertices fuerint interpretati, liceat tamen mihi dicere pace tantorum virorum in multis nō rectè. Nam factum proponendum est in dicta lege, ut ex præmissis liquet, & liqdius ex infra dicēdis patebit. Pro expositione igitur dictæ legis illud imprimis sciendum est, q̄ in casu proposito in principio dictæ legis (vt dixi) vsuram centesimam deberi, & Accur. & omnes iuris interpretes eiusdem sunt opinionis. Hoc amplius Azo in summa. C. de nau. fęno. omnes casus in d. l. enumeratos quasi nauticæ seu traiectitiæ pecuniæ dici putauit, & ex nudo pacto deberi centesimas vsuras, verùm si dicta l. periculi. consideretur, aliud sibi vult, notanda sunt ergo verba illa. Recepturus sis, quod dederis, & insuper aliquid præter pecuniam. Nō ergo dixit iurisconsultus vsuram centesimam, sed aliqd præter pecuniam, cuius verbi, ALIQVID, nota est significatio, & (ni fallor) intellexit iurisconsultus de vsuris communibus, iuxt. l. j. C. eo. & illud quod vltra sortem debetur ad similitudinem traiectitiæ pecuniæ appellatur periculi pretium; quia vsuræ communes in casu deficientis conditionis (vt dixi) solum debentur. in

casu

casu verò existentis conditionis centesimæ. Hoc ideo quia non est propriè traiectitia, & mutuum hoc casu nõ est periculo creditoris, sed concipitur hoc modo, si non venerit nauis salua, restituatur pecunia numerata, seu mutuata cum vsuris cõibus.

Deinde ad expositionem dictæ legis periculi animaduertendum est, q̃ codex mendosus, qui passim circumfertur, in causa fuit: vt Accur. & cæteri iuris interpretes lapsi fuerint: illic enim ita legitur, si modo in aliam speciem nõ cadat, & Accursius exponit in alium contractum, vt do vt facias, vel non facias, nam hoc est traiectitium: Sed hetrusca litera se habet in hæc verba, si

13 modo in aleæ speciem non cadat. † Verbum autem. Alea, oẽm ludum comprehendit magna ex parte in fortunę varietate ↄsistentem, licèt propriè de Tesseris dicatur, vt inquit Azo in titu. de Aleæ lusu & aleat. quo fit vt pro fortuna accipiatur. vnde Cicero de diuinitate lib. 2. Non prospicitis (inquit) aleam quandã inesse hostijs deligendis, præsertim cum res ipsa doceat, sed & p dubitatione ac periculo ponitur, ut Papinianus extra omnem ingenij aleam positus, hoc est extra omnes, vt aliqs ei ingenio præferatur. Vnde illa iurisconsultorum locutio, aleam emere, hoc est incertum rerum euentum, de quo in l. cum hæreditatũ. ff. de hære. vel act. vend. & in l. nec emptio. ff. de con. empt. vbi legitur, licèt nec emptio, nec venditio sine re, quæ veniat, possit intelligi, aliquando tamen sine re venditio intelligitur, veluti cum quasi alea emitur, quod fit cum captus piscium, vel auium, vel missilium emitur, quia spei emptio est. Dum ergo in d. l. periculi. dicitur, si modo in speciem aleæ non cadat, exponendum est, nisi in speciem illam emptionis cadat, incertumq; rei euentum. & quod hic sit verus sensus, indicant exempla subiecta, & illud maximè, si Piscatori erogaturo in apparatum plurimum pecuniæ dederim, vt si cepisset, hoc enim casu, seu casibus: quia emitur alea, hoc est spes rei, nõ dicitur periculi pretium, sed rei non existentis, & rei quæ in spe est emptio: & ex præmissis seq̃ aliud contra omnes interpretes ibidem, q̃ non est mirum, si iurisconsultus inquit in fi. d. legis, in his autem omnibus casibus pactum sine stipulatione ad augendam obligationem prodesse; quia vt in dictis legibus probatur, in l. scilicet nec emptio, & in l. cum hæreditatum, emptio est, seu emptionis species, & nota: quia in Pisana seu Florentina litera legitur non ad agendã obligationem, sed augendam. Nec te lector candide moueant verba eiusdem legis, si in aleæ speciem nõ cadant, veluti ea ex quibus conditiones nasci solẽt. Quibus moti iuris interpretes post glo. ibidem notarunt, in contractibus innominatis oriri conditiones, nam (vt plerunque euenit) ex superiori errore in alios

14 inciderunt, illud nanque notum est, q̃ differunt † cõdictio cum C. & cõditio sine C. condictio additio. C. pactionem actioneq; significat, condictio enim & vendicatio ad rei persecutionem pertinent, & vt inquit Imperator in §. appellamus. institu. de act. in rem quidem actiones vendicationes appellamus, in personã autem actiones, quibus dare aut facere oportere intenditur, cõdictiones: condicere enim est denuntiare prisca lingua, & reliqua. Cõditio autem sine. C. à condo condis, qualitas ea dicitur, qua aliquid condi idest fieri actum est, ut inquit Alciat. in l. debitori. C. de pact. & dicitur conditio dispositio quædam ac veluti sors fortunarum, temporum, rerum, & cum quid in casum incertum confertur, qui potest tendere ad esse, & ad non esse, ut in titu. de cond. & demonst. Vnde cum in Florẽtinis Pandectis legatur conditiones, seu conditiones nasci solent, & non conditiones, clarum est sensisse de casibus incertis, & qui possunt tendere ad esse, & non esse, prout clare exempla subiecta demon-

15 strant. Sed quia lector candide † firmius est iudiciũ quod multorum sententia comprobat c. extra cõscientiam 64. dist. c. prudentiam de offi. deleg. & clemen. j. de senten. excommu. & multa congessit And. Tiraq. in trac. de pœn. temp. causa quinquagesimaprima. nu. 6. & seq. & inquit Bal. in consi. 112. nume. 2. vol. 2. raro bene loquitur, qui contra omnes loquitur, cogitabis, & forsan inclinabis in meam sentẽtiam, euenit enim aliquando: vt vnius forsan & deterioris sententia, & multos & maiores in aliqua parte possit superare, ut inquit Imperator in l. 2. in §. omnibus. C. de vet. iu. enuclean.

16 Sed † vt traiectitiæ pecuniæ cognitio clarior habeatur & sensus uerus habeatur. l. traiectitiæ. ff. de act. & oblig. l. qui Romæ. in §. j. ff. de verb. oblig. & l. nihil interest. ff. de nau. fœno. audi lector candide, quæ paucis nota sunt: sciendum est ergo, apud veteres in nautica pecunia mutuata de more fuisse, vt creditor, qui pecuniam mutuabat seruum cum debitore transmitteret, qui mutuatam pecuniam à debitore peteret præstituto die, quo se soluturum promiserat: & quia creditor operis serui sui carebat, qui seruus nauigabat cum debitore pœnam in singulos dies stipulabatur creditor, si pecunia in præstituto die soluta non esset. Item & sumptus serui, qui eam pecuniam persequebatur: ut eã ad dominum creditoremque reportaret, idque sensit & rectè Accurs. in l. nihil interest. ff. de nau. fęno. in versi. pro operis, & in l. j. C. eo. & relatæ leges ostẽdunt in vsu hoc fuisse, quibus addes l. fi. ff. eo. & bonum tex. & ibidem Accur. in l. qui Romæ. in §. Calimachus. ff. de verb. oblig. & probat Accursij sententiam Iurisconsultissimus vir Ant. Aug. emend. lib. j. cap. 9. & Franc. Hotto. magnæ facundiæ vir lib. j. de vsu. c. 9. qui tamen de Accursio nõ meminit. Additque vnum non negligendum post Ant. Aug. ad declarationem propositæ materiæ legisque nihil. in §. pro operis. ff. de naut. fœno. Illic enim ita scriptum est.

17 † Pro operis serui traiectitiæ pecuniæ gratia sequuti quod in singulos dies in stipulationem deductum est ad finem centesimæ non vltra duplum debetur. In quo illud notandum: vt hæc oratio sit separata à præcedentibus & superiora uerba. Nec pignora hypothecæve titulo maioris vsuræ tenebuntur, pertinent ad præcedentia. Sectio est ergo vt supra, & versiculus seu. §. incipit. Pro operis aliquo textus indifficilis redderetur, quod recentiores relati animaduerterunt & in Pandectis Florentinis hodie dignoscitur. Illud ergo quod pro operis serui ex stipulatione cõcepta ut supra debetur centesimam vsuram nõ excedebat: vsura autem hæc maritima simulatque nauis nauigat deberi incipiebat, ob solumque periculum permittebatur, eoque cessante continuo intermittebat l. 4. ff. de nau. feno. Quod ergo dicitur in d. §. Pro operis serui traiectitiæ pecuniæ secuti in singulos dies in stipulatione deducta est ad finem centesimæ vsuræ non vltra duplum debetur; hoc sibi vult, si pœna (vti assolet) præter vsuras in stipulationem deducta est ob serui operas & sumptus, ea pœna non debet adduci re seu adijcere ad centesimam: sed si quid desit centesimæ hac pœna adiectione suppleri poterit. In hoc autem duplo, de quo tex. loquitur, forsitan simplum facit l. pen. C. de vsu. & si vt Bud. & Holoan. existimant, malles dicere seu legere nõ vltra duplum centesimæ deberi nihil est, q̃ valde refragari possimus, ut relati recentiores censuerunt. Est ergo sensus relatorum verborum (vt vno verbo dicam) pœnam pro operis serui quibus caruit dominus, idenique creditor posse complere vsuram centesimam, illam autem non excedere.

18 Vsura † autem centesima dicitur, non ut Accur. censuit in dicta l. 4. & in Aut. de alie. & emphi. in §. licentia. in verbo centesimæ, & in l. eos. in ver. tertiam. C. de vsu. & Glossator in c. 2. num. 12. q. 2. & in c. quoniã multi 47. dist. vbi Io. de Tur. Crem. & Azo in summa C. de nau. fœnõ quæ scilicet anno equat sortem, sed illa quæ centesimo mense, & meritò Accursius & alii notati sunt ab Ant. Aug. Alciato, Budeo & aliis recentioribus, sed quo dilucidior habeatur intellectus prædictorum, & legis eos. C. de vsu. sensus innotescat audi quid scripserit Franc. lib. j. de vsu. cap. 7. &

19 seq. † Iurisconsulti hoc in vsu habuerunt, vt quamcunque rem integram, quam in certas partes diuidere vellent, Assem appellarent, vnde hæreditatem in Assis partem diuidut. l. seruum §. vlt. ff. de hæred. instit. & Vlpianus ait agrũ ex asse, vel ex parte possideri, in l. sciendum. ff. qui satis. cog. ita eam vsuram quæ summa esset, nimirum cum ex centum denariis singulis mensibus singuli denarii soluitur, assem appellatam esse, propterea quod quod ad Assis rationem illis partis, idest alias vsuras minores appellationem sumpsisset, & subdit. Romanos quamcunque sortẽ ad numerum centenarium redegisse græcorum morem imitatos

20 † qui facilioris & commodioris doctrinæ causa ipsius summam sortis, id est siue plus, siue minus centum esset, vocarent ad Minas, quæ centum dragmas valebat perpetuo redegerunt. Denique quoniam singulis mensibus, nimirum idibus, vt ex Horatio & Cicerone apparet, vsuræ pendebantur, singulas quisque pensiones nomen ex asse sortitas esse, vt si centesima pars sortis singulis mensibus penderetur, nummus ille centesimus; quoniã vsura summa est, As appellabatur, & hæc est vsura centesima ideo appellata, q̃ singulis pensionibus vnus denarius penderetur. Qui denarius si ad sortem quæ ad centum redacta est respexeris, erit cẽtesimus: sicut apud Græcos vsura dracmalis. Quia dracma fortis quæ vsuræ nomine penderet, pars esset minæ, siue sortis centesima, ex his ergo liquet vsuram centesimam non ita appellari ratione vltimæ pensionis quæ centesima est: vt quum dictionis calendas centesimas, quo verbo vltimas intelligimus; quia si ex mense centesimo penderet eius appellatio, nunquam centesima diceretur, nisi cum ad mensem centesimum perueniret, & sæpe contingebat, ut ante mensem centesima forte reddita vsura cõsisteret aut non reddita vsura producebatur: & tamẽ centesimæ nomẽ & appellationem nihilominus retinebat. Præterea si centesima ab vltimis calendis diceretur, quasi calendis centesimis æquaret sortem hinc centesimæ terne, & deinceps similiter dicerentur. Quod q̃ ineptum sit, nemo non videt. Apparet ergo vsuram centesimam a parte sortis centesima nomen duxisse, sicut apud Græcos Dracmalis à dracma, quæ pars est sortis ad minã

21 redacta: centesima, facit ad prædicta l. lecta. ff. si cer. pet. † Cum ergo vsura centesima sit As vsurarum, factũ est: vt reliquæ vsuræ ad eius assis non autem ad sortis rationem appellationem simerent, vnde si ex ducentis puta aureis vnus aureus singulis pensionibus vsuræ nomine ploueretur, & si hæc pars est sortis ducentesima, tamen ea vsura nomen ex sortis ratione non sumit, neque dicitur vsura ducentesima, sed quia pars Assis dimidia est, vnde appellationem sumit semis nominatur, similiter cum ex trecentis aureis vnus penditur, & si hæc pars est sortis trecentesima, non tamen vsura tricentesima nominabitur, sed triens, quum

quum quarta quadrans, atque ita deinceps in besse & quincũce: & si quæ præterea aliæ sunt. hæc ille. quorum bonam partem & ferè omnia habuit à Budeo lib. j. de Asse & partibus. Alciat. Dispunc. lib. 3. c. j. sed tu vide tex. in l. 2. C. de vsu. rei iud. in illis verbis, nec priscis legibus quæ duas centesimas eis inferebant. & reliqua. & Soc. in l. 2. in §. fi. ff. ad l. Falcid. Qui etiam ait, hanc centesimæ rationem duodenos nummos annuos in singulos centenarios parere & veteres solitos esse fœnerari non in annos, sed in menses: & colligitur ex l. lecta. superius citata. centesima ergo vsura est, ex qua duodecim pro centenario recipimus. Besses dicimus vsuras, cum octo pro cẽtenario. Semisses vsuras cum sex pro centenario. Trientes vsuras ad rationem quatuor pro centenario. Quia bessis octaua pars Assis, semis dimidia, triens quarta. Quibus addendus est And. Tira. de vt. ret. §. j. Glo. 6. num. 18. qui ait, veteres errasse, dum non intelligerent, olim usuras menstruas fuisse, idest singulis quibuscunque mensibus solitas præstari iuxta l. Publia. in §. Lucius. ff. depo. & l. cum stipulati sumus. ff. de verb. oblig. Hæc igitur recentiorum sententia circa prædicta recipienda est explosa veterum opinione. Quos conatur defendere Catel. Cot. in memo. in ver. vsuræ trientes, & temporis distinctione. Recentiores cum veteribus in vnam concordiam reducere, sed (ni fallor) nec defensio probanda est, nec concordia admittenda: & subijcit ne istę commemoratio uideatur esse de lana caprina, hæc referri posse ad Iudæos seu Iudæorum causas. Qui in his quæ animam respiciunt constitutionibus canonicis non arctantur. c. pen. de diuor. c. multi corriguntur. 2. q. 1. sed communi Romanorum vtuntur l. Iudæi. C. de iud. c. quanto. de vsu. & hoc si concedamus, usuras de iure ciuili non esse prohibitas: ut in locis ab eo relatis, & dixi circa hoc in trac. de Merca. in prima par. nu. 37. quibus addes quæ nouissime scripsit Dida. Coua. variarum resol. lib. 3. c. 3. nu. 2. ver. punitur vsurarius. Et illud non est omittendum, quod eleganter Gl. ait in l. in condemna-

22 tione. ff. de reg. iur. † Vsuras centesimas post quadrimestre tempus non deberi. Quæ Glo. recepta est, ut Alb. ibidem testatur, & notauit etiam Hiero. Cag. sed vide in quibus casibus loquatur, & pro declaratione legem fin. C. de vsu. rei iud. ijs illud adden-

23 dum est. † Nauticum Panem dici, quem vulgo Biscottum appellamus, & vetus esse illud verbum, usuræ nauticæ.

Incurrit & hic illa ĩspectio, in nautica seu traiectitia pecunia licet stipulari centesimam usuram, si conuentum sit, creditoris

24 esse periculum. † Quid si is qui periculum suscipit stipulatus nõ fuerit, num propter periculum susceptum usura centesima debeatur? Salyc. in rub. C. de nau. fęno. inquit, iure cautum non reperiri, ideo sto regulæ, quæ vult, q̃ in contractibus stricti iuris vsura non debetur citra vinculum stipulationis. l. quamuis. C. de vsu. quibus addes l. si vsuras l. pignoribus. & l. per retẽtionem, C. eo. tit. & quæ scripsit Fran. de vsu. lib. j. c. 8. Glo. & Doctores in l. rogasti. in §. si tibi. ff. si cert. pet. ubi inter alios Dec. col. 2. in fi. & seq. subiunxit. Saly. hanc sententiam probari in l. eos. in versi. in traiectitiis. C. de usu. Verùm Salycetus in hoc sibi parum constitit, nam in l. periculi. C. de nau. fęno. inquit, si mutuator suscipit in se periculum casus fortuiti, ex solo pacto debetur vsura centesima, & opponit de dictą l. quamuis C. de vsu. & post glo. inq̃t Ius singulare est propter susceptionem (vt ait) casus fortuiti, &. in eadem sententia fuere Ang. & Fulg. ibidem, & clarius in l. in quibusdam, eo. titu. & Azo in summa de nau. fęno. Sed ut meã

25 sententiam interponam; puto in quæstione distinguẽdũ. † Aut quæritur de vsuris centesimis, aut communibus: si de cẽtesimis puto stipulationem necessariam d. l. eos. §. in traiectitiis, & comprobatur l. fi. C. de vsu. rei iud. vbi Imperator referens se ad dictã l. inquit, ex contractibus autem hoc rarò contingit in capitulis ex l. nostra tantummodo exceptis, & innuit tex. in l. fęnerator. in §. si nauis. ff. de nau. fęno. si verò de communibus iux. text. in l. j. C. de nau. fęno. & in traiectitia uel quasi ex pacto deberi dicẽdum est, & ita intelligendus est tex. in l. in quibusdam. eo. titu. ff. & indicãt uerba legis ibi, si dedero decem traiectitia vt salua nauc sortem cum certis vsuris recipiam, dicendum est, sortẽ cum vsuris me posse recipere, & nota illa verba certis usuris. & hanc legem ita intellexisse videtur Accursius in d. l. periculi. in fi. dum inquit, obligationem usurarum legitimarum & communium, & ita posset intelligi tex. in d. l. periculi. in prin. vt declaraui paulo superius nume. 12.

Sed nunc vtiliora sunt proponenda, & illa admodum neces-

26 saria se offert quæstio † an nautica usura hodie sit permissa de iure ciuili. Et prima fronte videbatur prohibita. Nam in aut. de eccl. tit. & priuil. Regulæ quæ à sanctis quatuor cõciliis sunt expositæ firmatę sunt, videlicet in Nicęno, Constantinopolitano, Ephesino, & Calcedonensi conciliis: hæc enim tanquàm sacras scripturas veneramur. Sed in Nicęno concilio vsuræ sunt ꝓhibitæ: ut in c. quoniam multi 47. distin. Vbi specialiter de centesimis usuris fit mentio, & cap. quoniam multi. 14. q. 4 ergo sed illud uidetur verius secundùm Doctores, cum titulus de vsuris nauticis sit post titulum de ecclesias. tit. vsuras nauticas permissas, reliquas verò esse prohibitas: ut inquit Saly. in rub. de vsu. ff. in prin. qui subijcit, forsan euitandi gratia maius malum. Illud tamen receptum est iure pontificio, huiusmodi vsuras damnatas, vt in c. fi. de vsu. quod placet ad verbum referre. Nauiganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatẽ ex eo quòd suscipit in se periculum recepturus aliquid vltra sortẽ, vsurarius est censendus. Nec me latet quosdam magni nominis inter quos Dida. Coua. contendere leges ciuiles nauticum fœnus permittentes non esse pontificia l. sublatas, ut in c. 2. lib. 3. variarum resolut. post quartum numerum versi. secundò constat, & citat inter alios Iac. Butr. ĩ l. j. C. de nau. fęno. Bal. in l. j. col. 3. C.

27 de sum. Trin. Nec mouere debet, ait, dictum c. fi. † Quoniam secundùm recentiores quosdam relatos ab eo Gregorij Pontificis dicti capitis cõditoris responsum obtinet, ubi deficit probabile dubiũ & periculum, cuius causa iuste aliquid recipitur. non ergo trahẽdũ est ad casum in quo quis susciperet periculum ꝓbabile, sed ad uanum & colore quodam velatum, quæ interpretatio recipitur ab Adriano in trac. de vsu. verum ab eodẽ Dida. meritò improbatur, prorsusq; reijcienda est, quæ nec colorem habet. Cum summus Pontifex loquatur in mutuante, & suscipiente periculum nauigationis, & pro his aliquid vltra sortem. Vnde apparet loqui in periculo magno non leui aut velato, vt est text. in l. 3. & seq. ff. de donat. cau. mor. & in l. Ciuitas. C. de off. rect. Prouin. quod comprobari potest ex multis quæ scripsi in trac. de Mercatore. in tit. de Nauig. & sat sit locum retulisse.

Secundam idem Dida. in relato loco, uer. tertio, tamen affert interpretationem Adriani in trac. de usu. in 4. sententiarũ c. occurrunt. sensit enim dictum capitulum intelligendum eo casu, quo pretium periculi suscepti sit iniustum. excedens iustã ipsius rei atque periculi mercedem, non autẽ summus Pontifex damnat & improbat, ubi iustum pretium propter susceptum periculum recipitur. Quam interpretationem etiam idem Dida. post longam disputationem improbandam putauit, assẽrẽs pactionem iniquam, & ego absque dubio reijciendam puto tanquam contra dictum c. fi. in illis uerbis, recepturus aliquid ultra sortẽ, considerando dictionem, aliquid, cuius notissima est significatio, & mirandum est relatos patres non considerasse, quam bene notauit Abb. in eo. c. nu. j. ubi citauit Diuum Thom. secunda secundæ q. 88. arti. 2.

Tertio & ultimo modo inquit idem Dida. communem sensum relatum capitulum habere, ut censeri debeat usurarius is, q nauiganti, uel eunti ad nundinas pecuniam mutuat ea lege & conditione, ut periculum in se suscipiat, & pro eo aliquid ultra sortem, alioqui non mutuaturus, scilicet ratione mutui & periculi simul aliquid ultra sortem capit, & ob id usuraria sit mutui datio, alioqui licita iudicanda esset mutui datio, si libere fieret, & tamen debitor cum creditore conueniret sponte sua de periculo mutuatæ pecuniæ suscipiendo certa constituta mercede, citat Floren. Contra. Syluest. & Caietanum, & addit hũc sensum uerum & proprium & frequenti Theologorum iudicio probatum: verùm, si uerum amamus, ex his non sequitur, vsuram nauticam esse permissam. Quinimò lege Pontificia prohibitam, ut per Host. in summa in tit. de usuris, & asseuerant doctores in dicto c. fi. ut scripsit ibidem Anna. Guido PP. in trac. de contract. num. 18. & meritò inquit Faber in rub. C. de nau. fen. hoc est illicitum de iure canonico, ut in c. fin. de usu. & Raph. in rubr. ff. de nau. fęno. inquit, hic titulus est correctus per dictum c. nauigãti. de usu. intellige quò ad traiectitiam pecuniam cum stipulatione usurarum, ut diximus, & idem inquit Salyc. in rub. ff. de usu. nu. j. Nec Iac. Butr. relatus à Dida. in meo codice dicit esse ꝑmissum hodie fęnus nauticum, & minus Bal. in l. j. col. 3. C. de sum. Trin. Nam Bal. (ni fallor) non loquitur in mutuante, sed in tertio assecurante, quãdo quis suscipit periculum ut det, & hic est contractus, de quo disputaturi sumus. Nec bonum est argumentum à Didaco relatum, si pactum istud fieri potest cum tertio, ergo cum creditore, diuersa quippe ratio interuenit, ut ex subiectis apparebit, & est animaduertendum, q̃ ideo correctus est titulus de nau. fęno quò ad traiectitiam pecuniam seu fęnus nauticum; quia loquitur cum mutuo dabatur, ex eoq; mutuabatur, & periculum suscipiebatur, uno & eodem tempore, stipulatio centesimarum usurarum interponebatur, mutuumq; nõ spõte sua fiebat. Verbigratia ut amico obsequeretur, mutui datio facta esset, & ex interuallo periculum cum usuris susciperetur, ut

28 inferius clarius declarabitur. † Habeant ergo mercatores præ oculis dictum capitulum, & præsertim Anconæ commorantes, & qui Alexandriam Aegypti nauigant, pecuniasq; mutuãt, suscipientes in se periculum nauigationis cum usuris non dico centesimis sed longe grauioribus, triginta scilicet pro centenario, & ultra, & sub colore suscepti periculi se defendunt, & fingunt literas quas uocant cambiorum, mutuãtque finge centũ Alexandriæ recepturi Anconæ centum & triginta ratione suscepti periculi nauigationis, alioqui non mutuaturi, & sunt excogitatæ mercatorum artes ad perdendum miseras animas. Audi fili, audi uerba Pontificis, usurarius cẽsendus est, nec potest Deus decipi, cum scrutator sit cordium c. in ciuitate tua. de vsu. & hic placet subiungere, q̃ excusandi non sunt tales mercatores, ex eo q̃ empturi essent merces Alexandriæ ex pecunia mutuata,

mutuata,& Anconam exportassent, lucratique essent, scripsit 29 enim Inn.in d.cap.fi.de vsu.in hæc seu similia verba † Mercator Alexandriæ parauerat merces emere, & Anconam exportare, vel lucri causa ad tempus seruare, uel iturus ad nundinas, rogatus à Titio, qui pecunia egebat, ut sibi mutuaret cum lucro, qđ Anconæ facere sperabat, pecunias mutuauit, vsurarius cēsendus est, nec scio ipsum excusare, & Inno. sententia à frequentiorib. recipitur, ut per Lau.de Rodul.in rep.cap. consuluit.de vsu.in 2. par.24.q.An autem debitor ad interesse, idest id quod verisimiliter creditor lucratus esset teneatur, & post moram Doctores vi dentur concedere, ante commissam moram negare, ut per eundem vbi supra. Abb. in d.c.fin.nu.13.& seq.& adde Amb.Vig. in c.salubriter.de vsu.nu.50.& ex his sequitur, non esse admittēdum, quod Dida.ait in relato loco, ver. primo ex his, illic enim ita scriptum est, ex his apparet in ea specie cōtractus, quæ vt vsuraria damnatur in d.c.vlt.non teneri mutuantem restituere, qđ ratione periculi suscepti absque fraude accepit, modo nihil vltra iustum pretium periculi habuerit, quod maxime, subiungit, est adnotandum: inquit.n.ille tex.si mutuans receperit aliqđ vltra sortem, vsurarius censendus est, ergo in qua pactio illicitum lucrum, meritoq; debitori restituendum reseruato iure ad interesse, ut paulo superius diximus, & nota q Lau. Rod. relatus ab eo in c.consuluit.par.2.q.39.loquitur in casu, quādo quis mutuat: vt ad molendinum suum vadat, vel furnum, vel ut ad scholas secum intret, sed ut prædictorum ac capituli prædicti euidentior habeatur intellectus, quasdam facti species constituendas duxi.

30 Prima facti species est † mutuans nauiganti seu eunti ad nundinas eo proposito, atque animo suscipiendi periculum in se, & recipiendi aliquid vltra sortem nō aliter mutuaturus, vsurarius censendus est, probatur in d.c.fin.secundùm veram, & crebriorem interpretationem, quam comprobabis ex prædictis, & ex infra dicendis, & quia in contractu mutui vitium nō purgatur, licèt periculum ad creditorem pertineat, ut notauit Alb.in l.iubemus.secunda C.de sacrosanct.eccle.col.pen. versi.quid de tali.Dec.in consi.123.qui citat tex nostrum. His addēdus est Cor. in consi.nu.21.volu.4. Non obstat, inquit c.nauiganti.extra de vsu.vbi periculum, quod subit mutuans, non excusat ab vsura: quia loquitur in mutuo, in quo prohibetur omnis spes lucri. c.consuluit.de vsu.& Lucæ 6.in quo legitur, mutuum dantes nihil inde sperantes: in aliis autem contractibus non prohibetur spes lucri, prout in mutuo, vt videmus in contractu societatis, emptionis,& uenditionis, & huiusmodi, siquidem mutuans sperat periculum non contingere,& propterea mutuans non immerito censendus est vsurarius, sperans eo casu aliquid recipere vltra sortem.hæc ille in suprascripta verba.

31 Secunda facti species est † quando quis vt amico morem gereret ex charitate mutuauit,& absque intentione periculum & aliquid vltra sortem suscipiēdi,& deinde rogatus ab eo cui mutuas pecunias dedit, vt assecurationē faceret certa recepta quantitate & iusta assecurauit, idque constat ex circunstantiis, & is vsurarius censendus non sit & licèt Cor.in l.si pascenda pecora. C.de pactis, ut refert Pet.San.in tract.de fideiuss.& spon.num.10. verba illa dicti capituli fin.ex eo q suscipit in se periculum: ad sequentia referri senserit, ut sit sensus, q ideo vsurarius quis sit cēsendus ex eo quod suscipit in se periculum: communis tamen interpretatio est (vt ait) ut ad superiora referatur, de quo inferius dicetur. & hæc sententia probatur ex proxime dictis in superiori facti specie,& in hac sententia fuit frat.Ang.in sua summa in ver.vsura. nu. 38. qui præcedentis speciei & huius illā rationem reddidit.Quia quod est receptum primo casu vltra sortem recta respicit mutuum, in quo cautum est nihil sorti addi posse.Lucę 6.14.q.3.c.2.At in proposita facti specie nō propter mutuum,sed propter factum scilicet reddendi gratia tutum debitorem, vnde hic secundus contractus innominatus dicitur,& huic sententiæ assensisse videtur quisquis is fuerit, qui commentariis Abb.addiderit in d.c.fi.in prima additione,& uide Abbat. sub nu.14. sed & hæc sententia comprobatur valde ex his quæ glo.Bar.& plerique alii notarunt in l.si quis nec causam.ff.si cer. pet.Quod nāque dicimus, mutuum quod sub vsuris cōtrahitur gratia vtriusque censeri contractum l.si ut certo.§.nunc videndum.ff.commo.non procedit, quando à principio animus non erat fęnerandi: inspicimus enim qđ principaliter agitur, & hoc modo iura omnia restringuntur, q quando contractus celebratur sub usuris, dicitur gratia vtriusque fieri, in usurario ergo propositum,& intentio consideratur, de quo in c.consuluit. de vsu. & Dec.in d. l.si quis nec causam.num.j. quæ confirmabis etiam ex pluribus à Cor.scriptis in l.si pascenda.nu. 15. C.de pactis. & vide paulo inferius nu.40.

Tertia facti species, quid in re dubia censendum sit. Verbi gra 32 tia † qui mutuas pecunias dedit, suscipit periculum mutuatæ pecuniæ, & periculi pretium, non tamen constat quo aīo, quave intentione mutuauerit. In qua Cor.in d.l.si pascenda pecora.C. de pactis nume.15.ver.in dubio autem &c. in ea fuit opinione, vt mutuans,& periculum in se suscipiens, & aliquid ratione periculi recipiens ab ecclesia vsurarius iudicetur, & est text.secundum eum in dicto c.nauiganti monit eum verbum illud, censendus est, cuius significatio illa videtur esse potius iudicandi, q statuendi præuia deliberatione, vt notat glo.in clemen.j.de cōcess.præben.in ver.censemus, licèt habeat varias significationes, vt notat glo.in clem.j.de proba.in ver.censemus, & q summus Pontifex iudicet vsurarium eum, qui talia fecit in re dubia, probat considerando dictionem, quoque, in eo.c.in ver.Ille quoq;, quæ dictio est implicatiua, sicut enim non reputat vsurarium illum in re dubia, qui dat decem solidos, ut alio tēpore totidem sibi grani vel olei mensuræ reddantur, quæ licèt tunc plus ualeant, vtrum plus vel minus solutionis tempore fuerint ualituræ, verisimiliter dubitatur, ita in præcedenti casu existimasse,& iudicasse censeri debet.subiungit Cor.& tamen potest esse vsurarius, si contrahens haberet prauam mentem, iuxta notata à Doctoribus in c.in ciuitate.de vsu.vnde in præcedenti casu iudicatur vsurarius, & si haberet bonam mentem, non esset usurarius. Pontifex ergo, qui diuinare non potest, cap.vt nostrum.ut Ecclesiast.benef.sine dimi. confer. & corda hominum non noscit, ex verisimilibus & communiter accidentius iudicat, ideo quandoque fallitur c.à nobis de sent.excommu. & meritò non sequitur, ɔtractus iste iudicatur ab ecclesia vsurarius, ergo semp est vsurarius, sicut contra, contractus huiusmodi non reputatur vsurarius, ergo semper non est vsurarius.patet in d. c.in ciuitate, & in c.nauiganti,& addit memoria hæc tenenda ad interpretationem c.nauigāti.licèt Doctores aliter dicant. Hactenus Cor. Verùm Petr.Sāt.in tract.de fideiuss.& spon. in prima par.nu.13. & sequen.num.Corn.nō insubtiliter scripsisse ait (vt solet) eius tamen sententiam non admittendam sensit. Primò: quia tex.in d.c.fin.in primo responso non loquitur in casu dubio. Secūdò: quia sententia Cornei est contra dictum capitulum in secundo responso, ubi summus Pontifex non vult aliquē in dubio iudicari seu præsumi vsurarium: idem consequenter in primo rñso sensisse dicendum est, vt in re dubia non iudicetur vsurarius, cū eadem ratio interueniat.l.illud.ff.ad l. Aquil.l.à Titio.ff.de verb. oblig.& subiunxit pro euidentiori interpretatione dicti capitis animaduertendum esse, q principium dicti c. dupliciter potest intelligi. Primò, vt illud verbum, eo q suscipit in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, referatur ad pxima præcedentia, & est sensus, q ideo mutuàbat illam pecunię quantitatem: quia volebat periculum illius pecuniæ in se suscipere, vt aliqd hac de causa reciperet vltra sortem, qui sensus secundùm eum verus, & communis est, & probatur ex verbo illo, recepturus aliquid ultra sortem, quasi dicat aliter non mutuaturus, ut ibi declarat glos.& secundum hanc interpretationem non est dicendum, inquit, Pontificem in re dubia loqui, subdit alio modo potest intelligi, quod uerbum, eo q suscipit in se periculum, referatur ad sequentia,& est sensus, q ideo usurarius est censendus, eo q suscipit in se periculum,& hanc interpretationem sensisse uidetur Cor.dum ait, q Papa iudicat in ambiguo illum esse usurarium, qui in se sumit periculum mutuatæ pecuniæ: cuius interpretationem improbat propter secundum responsum (ut retuli) & addit glo.ibidem rationem: quia in mitiorem partem dubia interpretanda sunt.c.2.de reg.iur. l.interpretatione. ff.de pœnis,& arg.l.Arrianus.ff.de act.& oblig.c.ex literis. ff de pbat. & facit l.meritò. ff. pro socio, & in ambiguis factum eo modo quo licet & non aliter præsumendum est l.non solùm. §.sed ut probari.ff.de noui oper.nun.ubi Bar. Nec mala mente quēpiam mutuasse præsumendum est: quia cum quæritur quo animo sit quid factum, bono animo factum censeri debet, dicta regula secunda,& notat Bar.in l.libellorum.col.5. de accus. Quæ sententia comprobari posset ex his, quæ scripsit Bal. in l.rogasti.in §. si tibi.circa finem. ff. si certum peta.in dubio nunquam præsumi contractum usurarium. facit l. per retentionem. C. de usu.& l. ampliorem.in fi.de appell.adde Ias.referentem Alex.in responsis suis Baldi sententiam probantem,& qui sub nume.5. in d.§.si tibi.subdit esse tex.in d.c.fin.in secundo & ultimo responso,& sic quodammodo consideratis uerbis Santernæ superius relatis, sensisse uidetur in primo responso, Pontificem non loqui in casu dubio: subiunxit idem Sant. mouere non debere considerationem factam a Corneo de uerbo, censemus, quia idem uerbum etiam aliam recipit significationem, ut in relatis Glossis: estque uerisimilius, q de nouo statuat quàm in casu dubio iudicet. Nec etiam, ait, obstare considerationem de dictione, quoque, quia licèt sui natura sit implicatiua l.planè.§.si coniunctim.ff.de leg.j.& repetitiua, ut in §. actionum quoque. instit.de act. Non est tamen nouum similes dictiones fm subiectam materiam minus propriè intelligi.l.cum causas.iuncta gl. ff.de ɔdi.& demonst.& scripsit Soc.in l.creditor.nu.6.ff.si cert.pet.

Sed vt in quæstione quotidiana & necessaria meam fnīam interponam, in ea sum opinione, vt in re dubia mutuans pecuniam,& tutum reddens debitorē suscepturus aliquid vltra sortem vsurarius sit iudicandus, mouet dictum cap. considerando q verbum, censemus, consideratum a Cor. relatum est ad mutuantem: Vnde licèt verbum censeo, significet aliquando constituere & præcipere, vt si diceres senatus censuit: Nihilominus,

cum sit relatum ad mutuantem, necessariò exponendum videtur, vsurarius est censendus, hoc est iudicandus & præsumēdus: subiecta enim materia ex relatione ad personam facta hanc interpretationem admittit,& aliam reijcit. Quod ex eo suadetur: quia summus Pontifex vnam et clausula vnicaq; verborū constructione determinat, inquiens nauiganti certā pecuniæ quantitatem mutuans eo q suscipit in se periculum recepturus aliquid vltra sortem, usurarius est censendus. his ergo omnibus in eodem tempore interuenientibus, & sine legitimo temporis interuallo summus Pontifex iudicat & præsumit. Quæ snīa ex 33 illa communi regula confirmatur; quia † quando duo actus incontinenti facti reperiuntur, vnus alterius contemplatione factus censetur; ut inquit Bald.in l.petens.in pen col C.de pact. & actus qui incontinenti sequitur in actu præcedenti voluntatem declarat l.si uentri.§.in bonis.ff.de priui.cred ubi glos. & Bart.& idem Bart in l.post contractum.ff.de donat.col.3.uersi.præsumitur,& multa congerit Alexan.in cōsi.25.viso &c. lib.2.col.pen. & in consi.43.de celeberrima &c.num. 2.ait, vicinitate actuum perpendi intentionem,& probat multa referens Dec. in consi. 245.nume.5.in causa.& consi.336.in proposito, & multa (vt solet) retulit And. Tiraq.in repet.l.si vnquam, in verbo donatione largitus.nu.116.& seq C.de reuo.dona. vbi declarat, quando censeantur facti vno cōtextu & incontinenti, quibus adde Ias. in consi.111.Aduertendum &c.col.pen.vol.4. & q actus, qui sequitur, in dubio præsumatur factus ob causam præcedentem in casu non valde remoto, scripsit Aym.in consi.106. nu.9. & seq. & vide eundem in consil.208. col.2. eademq; fi.sensus ergo verus & germanus illius capituli esse videtur, mutuātem & tutum debitorem lucri causa reddētem vsurarium censeri,& mutuum ratione suscepti periculi & lucri iudicari,& si hæc interpretatio non admitteretur, rarò aut nunquam in proposita specie vsurarius conuinceretur,& dispositio dicti capituli esset quasi sine effectu operandi. Hæc etiam mala tēpora in quibus versamur, & (vt video) versabimur, nisi ex benignitate sua nos Deus respexerit, hanc interpretationem suadent, charitas enim in mutuādo gratis mortua videtur, ut scripsit post alios Seu.in l.cunctos populos.num.40.C.de sacrosan.eccle.Item fortissimum est argumentum Cornei sumptum ex d.c.in versic.ille quoq;, vt quemadmodum in secundo Respōso vsurarium non reputari ait, ita ex opposito seu contra in primo responso præsumat. † Ponitur 34 enim dictio, quoque, pro etiam,& implicat: ut per Bart. in l.Labeo.ff.de pactis, vbi Ias.sub num.12.Quibus adde Beroium præceptorem meum, qui in d.c.fin.nume 21.damnans sententiam Abb.ibidem qui opinatus est, dictionem quoq; aduersari, inqt, dictio, quoque natura sui implicatiua est, vt est bonus tex. in l.3. in §.j.ff.de acquir.poss.& in §.in amittenda. implicat enim idem iuris esse in casu contrario & omisso, ac quandam similitudinē cum præcedenti denotat.l.qui legatorum. §.filium quoque.ff. pro hærede,& subiungit,& ita stat hic proprie: isto quoque modo debet intelligi, ut per hunc tex.probetur, ille quoq; emptor dicatur vsurarius, prout in articulo præcedenti. Sed q stet aduersatiuè nō credo reperiri.hæc ille.sed certè in dicto text.implicat similitudinem quandam in facto demonstrat, diuersitatem tamen in iure,& contra sui naturam in iure aduersatur, de qua dictione vide Alb.in suo iuris lex.& quod apud eū notatur. Rursus hæc sententia comprobari videtur ex his quæ Alber.scripsit in l.iubemus.C.de sacrosan.eccle.nume.14.versi.quid de tali cōtractu, ubi de emptione annui redditus ad vitam disputādo putauit eam ex multis ualere,& præcipuè propter vitæ incertitudinem, citat cap. nauiganti. in §.j. & subijcit. non obstat principium eiusdem capituli: quia loquitur in mutuo, in quo mutuās ex intentione semper agit sortem integram vnà cum lucro ad se redire, ideo illud est illicitum, licèt creditor periculum in se 35 suscipiat.† Diuersa ergo est ratio inter emptionem & venditionem & mutuum, in emptione enim incertitudo tollit uitium, seu præsumptionem vsuræ: contra verò in mutuo, in quo vitiū vsurarum non purgatur, licèt periculum ad creditorem pertineat. Additque in collegio Pergomi receptum fuisse, & Alb.refert & probat Dec.in cōsi.124.perlectis &c. & comprobatur ex consi.Cornei primo, in quarto, superius relato, quæ confirmantur ex his quæ scripsit Bero.in dicto c.fi.num. 14. is enim reddēs rationem inter casum positum in prin.dicti cap. & casum positum in fi.inquit diuersitatis rationem esse; quia contractus mutui magis proximus est vsuræ, quàm alii contractus. Nam in cōtractu mutui usura vere & proprie quoad formam & re ipsa cō trahitur: sed in aliis velut in contractu emptionis licèt re ipsa,& improprie vsura contrahi dici possit.tamen quoad sui formam & proprie non contrahitur, d.c.in ciuitate.de vsu. nō mirū ergo si in his propter dubium periculi & damni quis magis excusat, quàm in contractu mutui; quia in habentibus simbolum &c.ex quibus patet, grauiter errasse dictum Petr.San.qui putauit, eandem rationem interuenire in prin.d.c.quæ in §.j. & fi. quoniam (vt probaui) in mutuo facilius vsura præsumitur, quod & Dec. notauit in d.§.si tibi.post num.4.& quando incidi in sermonem emptionis annui redditus, placet leuandi laboris gratia hæc loca recentiorum, ex quibus habentur antiquorum annotare 36 † Habes extrauagantem hodie. & seq. in titu.de empt. & vendi· vbi legitur procedere, etiam si sit appositum pactum reuendendi: de quibus etiam scripsit Andr. Tiraq. in commen. de vt.ret. §.j.glo.6.num.14.& seq.ac ante numer. Franc. lib.2.de vsu.c.vlt. Boe.consi.3.Dida.Couar.variarum resol.lib.3.c 7.& lib.j.c.9.nume.8.& in Practica Cancel.versi.ad mate.pag mihi 178.Alciat. in consi.3.Tho.1.eodemque libr.& ex his liquet remoueri contrarium, q in re dubia usurarius contractus non præsumatur, 37 nam in casu proposito rationibus relatis pręsumitur † Accedit, quod dicitur, vsurarium contractum non præsumi & in mitiorem partem interpretationem fieri, admittendum est in foro contentioso, non in foro fidei, quam vocant conscientiæ: ī hoc enim foro illa eligi debet interpretatio quæ aīæ sit tutior, ideo quò ad animam in dubio iudicabitur contractus usurarius. Bal. consi.453.committere, in fin lib.3.& Abb.in responsis suis referendo scripsit probando Aym.in consi.48.num.8.quibus adde eundem Abb.in d.c.fi.nume.9.ubi soluendo contrarium gl. ibi superius relatæ inquit, in foro animæ interpretationem potius fieri debere contra eum, quia illa pars est benignior, quæ est tutior, sed & lex meritò.ff.pro socio, pluribus modis restringitur, & inter alia locum non habet, ubi agitur de præiudicio tertij, cap.cum in iure.de offi.deleg.ubi Abb. Goz.in consil.66.decreueram.nu.7.Item non procedit in solito delinquere. Itē quando interpretatio delicti magis animæ consuleret fm Ancha.in consi.179.Prima fronte videretur ad finem & commendat declarando Fel.in c.in præsentia, num 18.quem videas, de probat. Cat.Cot.in nemo in uerbo delictum. Mar.sing.151.semper in obscuris,& vide Alciat.in trac.de præsump.reg.3.in prin.q multis modis declarat,& notatur etiam apud eum,& vide ad regulā 38 dictæ l.meritò. Aym.in consi.57.nu.6.Egid.Bos in tit.de remed. & sola clem.nu.56.Remouetur etiam consideratio facta, quòd verba illa, eo q suscipit in se periculum &c. & ad præcedentia, & sequentia referri possint, referendaque sint ad præcedentia, ex his quæ dixi,& maximè ex eo q summus Pontifex una clausula mutuum circunstantiis relatis interuenientibus censuit & iudicauit. Nec omitto, q Abb.in positione casus dicti capituli scripsit in hæc verba. Aliquis mutuauit certam pecuniæ quantitatem nauiganti, uel eunti ad nundinas, & pro eo q recipit in se periculum pecuniæ recipit aliquid ultra sortem, & respondit, q vsurarius sit censendus, verba ergo Abb.innuunt, illud verbū pro eo, ad sequentia potius quàm præcedentia referri, considerando, q dixit simpliciter eo, sed addit,& pro eo, & illud addendum est, q codex meus habet, eo q suscipit, & ita legit August. Beroius ibidem,& vidi alium codicem, in quo legitur, pro eo: sed forsan nostra consideratio,& interpretatio non est contemnenda,& relata sententia cōfirmatur ex his, quæ statim subiungam in versi.placet,& hic &c. Quæ in solito fœnerari sine magna controuersia admittenda videtur. Quod idem San. non ne 39 gauit. † Multum enim in huiusmodi contrahentis cōsuetudo spectanda est l.qui semisses.in § fi. ff. de vsu.c.illo vos. de pigno. l.vel vniuersorum.ff.de pigno.act.notatur a glo.in cap.conquestus.de vsu.Dec.in consi.308.nu.5.& 7.Lau. a Rodul. in sua rep. in pluribus locis,& præsertim in decima quæst.Doct. præsertim recentiores in l.2.C de pa.inter emp.Cat.Cot. in memoralibus in verbo pactum. Gram.decis.76.& pulchrè Bald. consil.311.in quæstione.num.5.volum.5.& num.12.& fœneratorem non est præsumendum vt gratis mutuet.idem Bal.scripsit in consi.229. lib.2.& plura retulit Aym.in consi 73.nu.16.& seq.Sed& addes, q Reuerendus Præpositus, idemq; frater meus, & vir bene doctus Hieronymus Pilester p litteras significauit Scipioni a Trigo.apud Cor.in d.l.si pascenda. quædam annotasse, quæ relatā facti speciem confirmant & communem asseuerātem, & non semel secundùm hanc sententiam iudicari vidisse. Sed quoniā in libro meo non est Scipionis additio, & forsan scripta ab eo aduersari possent ijs quæ dixi supra in secunda facti specie, si eā intellexeris cum relatis circunstantiis, de quibus statim etiam dicam, lector candide (ni fallor) eam probabis.

40 Nunc,& illud non ineleganter quæritur † diximus mutuantem certam pecuniæ quantitatem nauiganti, seu eunti ad nundinas,& eo q suscipit in se periculum aliquid vltra sortem recipientem vsurarium præsumi. Num probatio in contrarium admittenda sit,& Pet.San.in relato loco inquit, si sentētia Cornei admittatur, probationem non admitti, repellendusq; esset mutuans,& quiuis alius, qui vsurarium contractum non fuisse probare vellet, citat cap.is qui fidem.de sponsa.l.si hi qui.C.de adul. l.fi.C.de pigno.l.fi.ad S.C.Mac. Quæ sententia ex eo confirmari posset, quod scripsit Alciat. in trac. de præsump. in fi.tertiæ par. simoniacum præsumi ex signis, quibus demonstratis conuinci simoniacum c.sicut.de simo. eodem modo summus Pōtifex ex mutuo subsequente susceptione periculi lucri causa absque legitimo temporis interuallo præsumit vsurarium. Verùm refert (ni fallor) an hæc præsumptio iuris, & de iure (quam vocant) dicatur, an iuris tantùm, q si admittamus esse iuris, & de iure, vera erit Santernæ sententia,& non aliter consuli posset, quàm

relatis

relatis modis à Fel.in c.quanto.num.4.& seq. de præsump.& ab Alciato in suo tract.in secunda parte, versic. videndum est, ergo de præsumptione iuris,& de iure &c.si verò induci præsumptionem iuris tantùm probemus,non esset neganda in contrarium probatio,quia hæc probabilis coniectura dicitur ex certo signo proueniens,quæ alio non docto pro veritate habetur, & placet 41 mihi præsumptionem iuris tantùm in d.c.induci.Quoniam † ad dignoscendum præsumptionem iuris, & de iure traditur regula a glo.notabili in c.ferrum.l.distin. illic enim ita legitur. ego breuiter dico contra omnem præsumptionem admitti pbationem,nisi vbi ius de iure alicuius non tantum præsumit, sed etiā certum quid statuit,quam doctrinam probauit Abb.in c.quanto.num.2.de præsump.& ibidem Fel.in nume. 3. exemplum est in relato cap.is qui fidem,& in l.si hi qui sed in c.fi. tantùm præsumit summus Pontifex,inquiens.vsurarius censendus est, hoc est præsumendus,quasi dicat alio in contrarium non demōstrato;non enim in præsumptione figit pedes,nec præsumendo statuit.Vnde sequitur,φ si probaretur,mutuantem probum virū, & ab vsuraria prauitate alienū solitum gratis mutuare, & amicissimo mutuasse,concurreretque, quod legitur in l.si gratuitā. §.j.ff.de præs.ver.& ex his quæ tractata ante sunt de bona intentione appareret,& vt dixi supra in secunda facti specie, ex his,& similibus circunstantijs præsumptio hæc tolleretur, non enim est nouum vnam præsumptionem ex alia tolli l.diuus.ff.de rest. in integ.c.ex literis.de prob.bona glos.in l.fi.ff.quod met.cau.

Nec est silentio prætermittendum,quod Innoc.ait in d.c.fin. 42 † Si nauigāti finge Bisantium pecuniam dederim,vt secū oportet,& Bisantij restituat,certa eidem constituta mercede, siue nauigans receptæ pecuniæ periculum in se suscipiat, siue nō suscipiat,vsuram non committi: hæc enim locatio operarum est. ff. loca.l. naue Saufeli ī l.qui operas.& l.mercedem,& l.seq.sed vbi mercedem non acciperet tantùm vt portet,sed negotiatori datur, ut in eā negotietur, hæc est vsura: quia pecuniæ nullus est vsus,vel vtilitas vtendi,nec deterior vtendo redditur.88.dist.ca. eijciens,refert & probat Sant. vbi supra in fine primæ partis, & Lau.a Rodul.in rep.c.consuluit 25.q.& August. Ber. in d.c.fina. nume.5.qui ait verissimum se putare.Nam vsura illa est,quę cōmittitur ex parte creditoris dantis pecuniam, & aliquid vltra sortem recipientis, ut in c.consuluit, non autem ex parte recipientis: ipse enim vsuram non committit, sed potius in cā est, vt alius, hoc est creditor committat, ut vidimus supra in c. sup eo.ergo in casu proposito recipiens pecuniam relato modo vsurarius non dicetur.

Placet,& hic non ab re subiungere,quod idem Bero in codē c.scriptum reliquit in verba infrascripta.Ex verbis Abb.in secū-43 do notabili infero † si quis hac lege mutuaret mercatori, si ex mercatura lucraretur,partem lucri reciperet,pactum improbādum,quando creditor mutuatæ pecuniæ periculum in se non susciperet,usura nanque committitur,etiam si promittitur aliquid incertum sub conditione c.j.& 2.& c.conquestus. de vsu. & subiungit,idem iuris esse cēseo, si creditor in casu proposito mutuatæ pecuniæ periculum susciperet, vel ex pacto supponeret se damno & periculo mercium,non enim ex hoc a labe vsuraria excusaretur,& hic est bonus text. quem ita ad propositum induco.Nam si creditor mutuat nauiganti, seu eunti ad nundinas mercimonij causā, & in se periculum mutuatæ pecuniæ suscipiat,ac ex pacto aliquid vltra sortem accipiat,usurarius cēsendus est,ut hic dicitur,& tamen ipse creditor certo casu tantùm, & non simpliciter ex pacto aliquid erat lucraturus, hoc est si pecunia salua erit,& casu quo periculo non fuerint deperdita, & hoc est de mente glo.in c.plerique.24.quæst.3.Vide tu Dida.Coua.variarum resolut.c.2.libr.3.ante numerum tertium, & nu.4. versi.tertia conclusio &c.

Tractanda est nūc quotidiana & necessaria Assecurationis quæstio,in qua tractatus noster fundamentū habet, solent quotidie mercatores mercium siue mari siue terra transuehendarū, & exportandarum,certo conuento pretio periculum sumere, & vt vulgari in posterum vtar verbo, assecurationem facere, 44 † quæsitum fuit,num licita sit conuentio? Et non improbādam sensit San.in relato loco parte prima,num.5.citat Pau.Castren. in l.in Naue Sauphe.ff.loca Ioan.Ana.in c.fin.in 12.quæstio.de vsu.Alexander in l.a Titio.ff.de verb.obligat.Pari.in tractatu de Ludo.in tertia carta,versiculo an quando inter mercatores,pro qua sententia subdit facere textum in l.opus, quod ī auersione, & lege hæc distinctio.ff.loca.& quod notatur in l.cum pponas. C.de naut. fœno.potest enim quis ex pacto periculum in se suscipere,& φ quis stipulari possit assecurationem ab alio, est tex. secundùm eum in l.decem.ff.de verb.oblig.susceptio nanq; periculi non reddit conuentionem illicitam, nisi aliàs sit illicita, vt patet in d.c.fi.de vsu.& in multis contractibus liquet,ut in relatis legibus,in naue Saufeli,& l.opus, & in l.iurisgentium in §. item si quis pactus. ff. de pact.& in l.Aristoni. ff. mand.& l.j.& l.si in uenditione. ff. de peri & com. rei vend.& pulchrè scripsit Cor.quem retuli supra in consil.j.nume.20.& seq.volu.4. sed & hic Laur.à Redul.qui de usuris elegātem tractatum edidit sententia non est omittenda.Is enim in c.consuluit,in tertia parte, versi. 3.de Assecurationibus,disputans duas constituit facti spe-45 cies. Alteram † in eo qui mutuas pecunias alicui dedit cum fideiussione,& qui fideiussor:quia securum reddidit creditorem, à debitore recepit quinque finge pro centenario, num fideiussor,vsurarius sit censendus, & putauit tutius esse ab huiusmodi contractu abstinendum esse,receptum tamen esse inquit Dida. Var.resolu.lib.3.c.2.num.6.& seq.φ merces huic fideiussori pp hoc periculum possit constitui,citat l.hoc iure. in §. Labeo. vbi Bar.& Pau.Castr.ff.de donat.& videtur tex.in l.si remunerandi, in §.Maurus.ff.mand.citat & Dec.in consi.7. nu.1.& plerosque alios,& subiecit agens de interpretatione l.fina.in §.Titius.ff.de cont.empt.communem sententiam non admittendam,uel saltim restringendam,eo casu,quo inspecta qualitate,& conditione debitoris nullum immineret periculū fideiussori,quasi tunc pactio sit ficta,& periculi simulatio in fraudem vsurarum. Nam vt creditor pro mutui officio nihil potest exigere à debitore,sic nec fideiussor pro officio fideiussionis, & sanè temperamētum hoc rationabile est.Idemq; addit bene esse ab huiusmodi cōtractu abstineri, quod placuit notare; quoniam mercatores hmōi conuentionem frequentant, & in patria mea, & alibi, ut patet ex relato consi.Dec.7.& dixi in trac.de mercat.in titu.mand.numero 37.pro qua conuentione adde elegantem tex.in l.decem. ff.de verb.oblig.in illis uerbis,sine dubio Meuius periculum potest subire,adde de hac conuentione alium tex.in l.si ita à te stipulatus fuero. ff.de verb.signif. & l.si decem stipulatus.ff.de sol. & l.fi.in prin.ff.si cer.pet.sed ut vnde abii redeam.Alteram facti speciem ad rem constituit Lauren.quādo periculum mercium mari,uel terra exportandarum certo pretio conuento in me suscipio,in qua (inquit) prima fronte conuentionem illicitā esse videbatur propter dictum c.fi.de vsu. sed ait, diuersam sentētiā obtinere debere,dictumque capitulum mouere nō debere;qm in eo casu,quod extra sortem recipitur mutuum recta respicit, sed in hac facti specie non ita,quinimmo factū,scilicet securitatem,datur enim pretium,ut faciat non propter mutuum.Pręterea subiicit,hic nulla sors interuenit: ergo falsum esse assecuratione aliquid vltra sortem percipi: nullum enim est ędificium sine fundamento. 1.q.1.c.cum Paulus,& subiecit esse casum in l. in Naui Saufeli. ff. loca. & qua æquitate ductus audebis dicere quempiam subire periculum sine lucro? citat Reuerend. Patrē Fran.de Emp in trac.Montis,& Bal.in l.cunctos populos. in prima q.C.de sacrosan.eccle.& hanc partem putauit veriorem: qa non est lucrum, sed quædam hinc inde compensatio, sicque intelligenda est l.socium, qui in eum.ff.pro socio,& merito Dida. Coua.Var.reso.lib.3.ca.2. pactum hoc licitum putauit, repbans Corra.qui illicitum sensit, sed φ sit licita cōuentio probat Dec. in l.cum ad præsens.ff.si cer.pet.num.4.& in consi.115. nume.2. citat Ioan.Ana.in c fin.de usu.in 13.q.idem sentientem, & Maria.in c.inter dilectos,in 6.q.de excess.prælat.& subijcit Dec.cum tales contractus inter mercatores soleant frequentari, robur recipiunt,& debent obseruari ex eo,quod notauit Barto.in l.quid sit fugitiuus.in §.apud Labeonem.ff.de ædil.edic.& valere hmōi conuentionem,sensisse videtur idem Dec.in consil.632. quod supra,& Car.Ruy.consi.65.Quamuis.vol.5.de quorum responsis scripsi in trac.de merca.in tit.mand.nume.39.ver.proponebatur apud Benuenutum &c. & vide quod scripsi in trac. de sponsio. & in eadem opinione fuit Ias.in d.l.cum ad præsens.in 2.not.ff. si cer.pet.& in l.illa stipulatio.in fin.prin.ff.de verb. oblig.ubi dixit esse casum, & frequentari huiusmodi contractus inter mercatores,eandem sententiam probauit Cor.relatus in l.si pacium da pecora. C. de pact. Fel. in c.si cautio. in 11. fallen.de fide instr. Aff dec.389.& denique secundum hanc sententiam iudicatum fuisse inquit Cat.Cot.in memo.in ver.mercator propter bellū, licèt quidam fratres rigorosi nimis affirmarent non valere,& 46 adde Bal.in consi.348.factæ fuerunt.nu.6. in primo † ex quibus non male assecuratio describi potest in hæc verba. Assecuratio est alienarum rerum, siue mari, siue terra exportandarum periculi susceptio certo constituto pretio: & consequenter hi sunt assecuratores,qui alienarum rerum, siue mari, siue terra exportandarum certo pretio constituto seu recepto periculum suscipiunt, quas descriptiones, & plenas & ueras esse ex his, quæ in tractatu diuersis in locis dicentur apparebit.

47 Et illud quæritur,rem tuam mari, † vel terra exportandā saluam fore promisi periculum suscipiens, & periculi gratia pretium,an nominatus seu magis innominatus contractus censeatur? Et innominatum contractum esse sensit Bal.in l.nemine.C.de sum.Trini.suscipio enim periculum ut des,citat l.periculi, ff.de nau.fœn.& sic facio vt des,& in eadem opinione fuit Petr. San.in prima par.num.7.& vide quæ scripsit Bal.de Cambijs loquens in relato consi.348.in prin.nu.6.& idem quod simili modo sit propter pretium quod datur ratione periculi, iuxta notata in l.fin.C.de præd.curia.lib.1 de quo late tractat And. Tiraq. in comment.de vt ret.pag.mihi 36.nu.1 glo.2.secundum naturā nominati contractus iudicandus est, cum quo maiorem habet communionem l.naturalis.in §.sed si facio.l.si gratuitam in §.j. ff.de

præscrip.ver.l.j.§.fi.vbi Bar.sub nu.2.ff.de æstimat.act. vbi citat l.j.in §.si quis securum. ff. depo.& l.eum qui §.j.ff.commo.& idem sensit Cor.quem superius retuli in l.si pascenda.C.de pac. citat etiam Saly.in l.tenetur.in §.j.nu.2.ff.de act.emp.idem Santer.in 3.par.nu.12. putauit hmōi contractum dici, do ut facias, cum mercium domini soleant ipsas saluas fore, & assecurationem fieri procurare, pretiū periculi promittendo, & vide Laur. Rodul.in sua repet.consuluit.in 3.par.prin.nu.10.ver.3 de assecur.qui refert (vt dixi paulo superius) Bald.ad verbum in dict.l. 53 cunctos populos.C.de sum.Trin. Tu verò dic, φ contractus innominati iudicantur diuersimode, ex parte dantis est do vt facias,ex parte verò facientis est facio vt des, non inspecto ordine φhendi,sicut in emptione,& venditione,locatione,& similibus,ex sententia Bar.in l.si quis cum debitore. ff. de iure.cuius sententia recepta est,vt testatur ibidem Ias.sub num.5.

48 Et illud quod raro aut nunquam contingit quæri potest,† nū in hoc contractu competat remedium l.2. C. de rescind. vend. de quo disputauit Sant. Tu verò dic,vt plenè scripsi in tract. de sponsio.in 4. parte, ver. Quæro igitur facta est sponsio inæquali conditione &c.& vide quæ scripsit Cor.in consi.primo,nume. 20.& sequent.vol.4.

49 Illud etiam non ineleganter in dubium reuocari potest,† Titius merces meas exportandas mari Bisantium seu Alexandriā Aegypti saluas promisit,seu assecurauit,recepto pretio periculi,ego autem post assecurationem factam dubitans Titiū non esse soluendo,& sic in bonis non habere valorem mercium mearum, aut pecunias assecuratas, super hoc ab alio me assecurari feci,num hæc secunda valebit assecuratio? Et valere dicendum est,vt est notabilis tex.in l.decem ff.de verb.oblig.& in l.si decē. ff.de solu.possum nanque stipulari quanto minus ab alio consequutus fuero, & in hac sententia fuit Sant. in suo tract.part.3. nu.57.& cuiusmodi sit ista obligatio,declarant dicta iura, & vide l.pen.in fi.ff.de fideiuss.tut.& adde circa prædicta, & vim ac qualitatem obligationis prædictæ,tex. & ibi doctores omnes in l.fi.ff.si cer.pet.

Et quoniam de assecurationibus inscriptus est tractatus noster,circa verbum hoc,securus,quædam quotidiana inter mercatores à nobis referenda sunt, nec omnino à nostra materia 50 aliena.Sciendum est ergo† nomen hoc,securus,duobus modis accipi,securus.n.ille dicitur, qui sine vlla est cura,quem iurisconsulti supinum uocant,vt est tex.in l.plurimum.ff.de iuris,& facti igno.in illis verbis.Cassius ignorantiam Sabinum ita accipiendam existimasse refert,non deperditi, & nimium securi hominis,hoc est secordis,desoluti,& desidis ac supini, vt Budeus ibidem annotauit. Vnde illud Quintiliani de Tautologia loquēs lib.8.in hoc vitium sæpe incidit Cicero, securus tam paruæ ob-51 seruationis.i.contemptor,& neglector † quem tex.singularē,& notandum valde puto vnà cum l.nec supina,& l.regula in §.sed si fi.eod. Ad glo.receptam in l.si tutor petitus. C.de peri.tut. quæ inquit, præsumi scientiam eius, quod publicè fit ad quā gl. vide scripta à Cur.Iun.in consi.52.nu.4.& seq. Gomes.in regula de infirmis q.9.ver.Quartum singulare. Gram. dec 36.nu.16.& seq.Dicimus & secundo modo quempiam securum quasi seorsum à cura tutum,& sibi cautum,& hoc vel nuda promissione, vel fideiussoribus & pignoribus datis,uel vbi quis nullam timet iuris exceptionem ab omniq; timore iuris liber, idq; ex subiecta materia: vt leges & Doctores referendo plene scripsit Soc. in consi.93.circa primum.in prin.& in consi.9.circa finem, col. antep.& in fine,col.pen.Alex.in consil.10. in fi.vol.2. unde illa 52 quotidiana quæstio inter mercatores, † solent enim aliquem promittendo securum facere,& certe frequens est hæc locutio inter eos,quæritur ergo,quid promissum intelligatur,& sanè respondendum videbatur, vel fideiussorem præstari debere, vel saltem pignora,iuxta tex.in l.j.ff.qui satis.cogan.ibi,vt eum hoc nomine securum faciamus datis fideiussoribus.Contra verò se offert,quod inquit Bar.in §.iudiciales.in fi. l.primæ.ff.de præto. stipul.vbi iurisconsultus in hæc verba, ut quis sit cautior,& securior interposita stipulatione,& Bar.declarando inquit, vides φ idem videntur significare ista verba,facere me cautum, & facere me securum,& fideiussor non requiretur, & subiicit post Ias. Aret.φ si instrumento promisi te facere securum, liberor promittendo per simplicem stipulationem: quia cautionis verbo intelligitur de eo quod est minus, citat glo.in l.si mandato Titij.in §.fi.ff.mand.& Bar.sententiam probat Bald.in l.sancimus. C.de verbo signif.& in l.executorem.in 6.colum. C. de execut. rei iud.& idem sensere Alex.& Ias.post Ang. & Pau. Castren.in d.l.j.ff.qui satis.cog.Quod admittendum ampliandumq; est,etiā si quis promisisset aliquem facere securum, seu tutum ad sensum sapientis:sensus nanque sapientis est,ut legitime liget contractum,& caute non autem cum fideiussore, vel pignore, ex snia Accursij in d.l.si mandato Titij.in §. fi. citat l.qui mutuam. ff.eo.quem simpliciter refert ac probat Paci.a Scala in tract. de consi.sapien.lib.4.c.j. Consilium nanque sapientis ideo reqrit, vt appareat,quod legitime fieri debet:ut no.ff.de hære.insti.l.illa institutio, & in lege ex ea parte. ff. de verb.obl.& cum psona extrinsecus non subintelligatur,ideo sapiens declarare non potest,vt inquit Bal.in d.l.exequutorem.nume.17.& hoc explosa Alberici sententia à frequentioribus est receptum, vt testatur Ias.in d.l.j.nu.7.& in relata lege sancimus.nu.4.Nec est omittendum,quod subiecit Bal.in ea l.sancimus.nu.4.si quis promisisset aliquem facere securum,prout Titius arbitraretur Titium pro rei qualitate arbitrari posse,cum fideiussoribus, pignoribus, vel sine,& prout æquitas moueret.Nec mouet, quod de cōsilio sa-53 pientis diximus,†longa.n.est differentia inter consultorē,& arbitratorem,cū arbitrator interdum possit iura transgredi,nō tn̄ valde lædendo partes.ff.de arbi.l.sed & si in seruum.§. si quis iudex,& l.si de meis,aliàs idem Pomp.scribit in §. recepisse.eo.tit. quæ Baldi sententia admittenda, ex eo etiam videtur: quia diuersis modis hoc verbum interpretari potest,& prout subiecta materia expostulat,vt in relatis consiliis Socini,& Alex.& inferius dicet,& vide Bal.in l.fi.nu.7.C.de pet.hære.

54 Item ampliandum est in eo † qui promisisset aliquem facere securum de eo,quod Titius debet:sufficit.n.eum solemniter instrumento obligari, nec ad satisdandum seu pignora dādum astringi potest ex sententia Castrensis in d.l.j.num.3.ff. qui satis. cog.& vide Alex.in d.ↄsi.10.sed an is accessorie se obligasse censeatur,vt.s.fideiussor seu tanquam principalis, & magis est ut fideiussor iudicetur:ita vt excussio requiratur, idq; sensisse videt̄ Imo.in l.delegare.in fi.ff.de noua.arg.l.si pro te ff.mād. & vide eun.Imo.in l.pe.nu.5.ff.de præto.stipul.& §.Argentariorū,cum sua glo.in aut.de fideiuss.Alex.in citato consi.10.nu.6.& seq.nu. & considera etiam Ruy.verba hac nota in consil.19.nu. 17.volum.4.dum respondet excussionis argumento.

Quod autem diximus, relata verba intelligenda esse sine fideiussione,ac sine pignoribus, non est perpetuo verū: restringendum est.n.multis modis,& primò nisi negotiū,de quo agit̄, aliud exigat,& suadeat.Nā cum diuersis modis, vt diximus,verbum hoc interpretatur,ↄn̄s est ex iuris regula secundum subiectam materiam intelligi.l.insulam.ff.præs.ver.l.si vno.ff.loca.l.si olei.C.eo.Non enim sermoni res, sed rei est sermo subiectus c. intelligentia.de verb.sig.c.humanæ aures 22.q.5. Ita enim præponendæ sunt sententiæ verbis,sicut anima corpori, ut legitur in notabili tex.sedulo.38.distin.finge igitur in prętoriis stipulationibus nos versari: vt ff.de præt.stipul.l.prætorię,& loquor in his,quæ exigunt satisdationem, perpaucæ nanque sunt quæ nudam promissionem habent,vt in l.j.§.stipulationū.ff.de præt.stipul.certe verbum securum facere,intelligeretur cum fideiussore secundùm Alber. post Odof. in d.l.j. & sensit Bald.in l.sancimus.nu.3.C.de verb.signif.ubi opponens de l.j.C.de proc.inqt, loquitur in cautione prætoria, vel iudiciali. ff.qui satis.cog.l.j.& l.quoties,& qui Bald.subiunxit.cautiones,quæ veniunt ad rigorem iudicii instituendi, seu formandi non solum solemnes sed plenas esse debere,dic. l.prætoriæ,& ex his habes responsum ad l.j.ff.qui satis.cog.superiori loco citatam, & vides Ias. non rectè loquutum in ea.l.j.nu.8.aut mendosum codicem,vel intelligēdum ſm prędicta.finge etiam in contractu venditionis nos versari,& euictionē imminere ī limine ↄctus venditionis,moreq; regionis esse,iux. l.si post perfectam. C. de euic. & l.si fundus.ff. eo.& hoc casu negari non potest de fideiussore intelligēdum. Nam in ↄctu venditionis satisdatio seu fideiussor nō exigitur.ff. de peri.& com rei vend.l.pe.ff.de euict.l.2.& hæc fuit sententia Odofredi in l.j.C.de procu.quem Alber.& Ias.retulerunt, & nō improbarunt in relata l.j.ff.qui satis.cog.

Restringendum est secundò, quando quis post contractam à se obligationem creditorem suum securum facere promisisset: nisi enim hoc casu ad fideiussorem vel pignora verbum hoc referatur, inanis promissio redderetur,cum per secundam obligationem nō plus quàm ex prima caueretur l. qui bis idē. ff.de verbo obligat. verba enim incassum,& frustra adiecta esse censeri non debent.lege si quando.ff.de legat.primo.ca.si Papa. de priuileg.secundum Angel.in dicta lege prima,cuius sententiam tanquàm rationabilem Paul.Alexand.& Ias.ibidem probarunt, & qui Ias.addit Rom.in l.prætor. ait. in §. deinde. ff.de noui ope.nunc.

Restringendum est & 3.in extraneo, seu (vt nostri dicunt) forense, qui immobilia non possideret,& suspitio esset de fuga secundùm Paul.Castren.Alexand.& Ias.in eadem l.prima,mouit eos, quod notatur in aut.de exhiben. reis. §. susceptio.quod tanquàm inter mercatores quotidianum est notandum,sed & illud adijciendum est,quod ait Pau.Castr.possessionem multorum mobilium fugæ suspitionem tollere, iuxta scripta à Doctoribus in l.sciendum. ff. qui satis. cog. de quo plenius scripsi in tract.de mercatura,par.2.nu.25.

Restringendum est & quartò in eo,qui idonee seu plene,aut sufficienter, aut competenter aliquem tutum seu securum facere promisisset,iuxta glo.in l.si mandato Titij.in §. fi. ff.mand. in glo.magna,& notauit Bartol. in l.prætoriæ.in fin.ff.de præto. stipu.vbi reprobauit,seu declarauit glo.paruulam in dicto § fin. quia promissio.cum hypotheca dicitur nuda promissio, & qui tenetur ad nudam pmissionem, tenetur cum hypotheca pro-

mittere l.filio.ff.vt leg. nomine caue. Verbum ergo idonee aliquid debet addere,fideiussorem scilicet,aut pignora,& in eadẽ sententia fuerunt Alex.qui alios refert,& Ias.in d.l.j.ff. qui satis. cog. Bal.in d.l.sancimus.nu.2.& Ias.ibidem sub nu.3. Addo ego elegans Old.consilium sub nu.68.nomine cautionis,& bonum text.in l.4.in §.adijci.ff.de fide.liber.ex frequenti ergo doctorũ sententia uel pignus vel fideiussio exigitur. Nec est omittendũ, quod Ant.But.ait in c.fi.de rest.spol.quem probat Alex. in ɔsil. 35.in 4.vol.viso &c.in 5.col.si materia,seu negotium eiusmodi esset,in quo aliqua cautio non requireretur, etiam ꝙ esset conuentum de idonea cautione præstanda , seu sufficienter cauendo,aut securum faciendo,interpretãdum esset dictum verbum sine fideiussione seu pignoribus,quod aduersatur prædictis , ut animaduertit Ias.in dic. l.sancimus,inquiens sententiam Butrij se non probare , cum regulariter in contractibus non requirat cautio ,& addes Cat. Cot. in memoralibus in verbo cautio idonea,qui citat Dec. in cap. qua fronte, in vltim.col.de appel. Butrij sententiam probantem,& subiicit se audiuisse Io. Sadoletum interpretantem l.j.ff.qui satis.cogan.& opinionem Ant. But.improbantem Quam Alex.sibi in hoc parum constans reprobauit in l.diuortio.§.pen.in secunda col.in 5.sal.ff.solu.mat. tanquam sine lege But.sit loquutus,& vere quod ait Butr. communi aduersatur sententiæ. Quibus adde Aret.in eo § pen.legis diuortio.in 2.col.quem videas, & qui de verbo sufficienter, & competenter etiam loquitur,& vide etiam Ias.in d. l.sancimus. qui quædam alia refert,& illud præcipuè , quod ait Bal.in l.executorem. C.de execu.rei iud.si conuentum sit,ꝙ solemniter caueatur,sufficere cautionem per stipulationem, super quo cogitandum putauit:sed Baldum retulit, & probauit Aret. in d.l.diuortio.in § pen.col.2. & (ni fallor) significatio verbi solemniter dubitandi causam remouet.

Nunc hæc promissio de faciendo aliquem securum est quidem eleganter,& vtiliter declaranda,& quo res ipsa magis elucescat [55] † sciendum est,eum, qui promisit se obligaturum ad centum,statim posse conueniri,& contra eum ad centum agi inutilis circuitus euitandi gratia,hoc fuit dictum Alber. Galeo.quod commendat,& memoria tenendum inquit Io. And. in addit. ad Spec.in tit.de oblig.& solut.in princ.& probant Alex.& Ias. in l.cum fundus.in §.seruum tuum imprudens. ff. si cert. pet. & idem Ias.in l.dominus testamento.ff.de condi. indeb.& probat Affl.dec. Neap.61.ubi inquit, promissionem constituendi dotẽ eundem effectum habere , quem dos constituta , quibus addes Nico. Boe.dec.3 nume.2. Gram. dec.103.nume.19.& licet sub nume.187.referat Dec.in d.§.seruum tuum imprudens,ꝯtrarium sensisse,acquosdam recẽtiores in rub.de verb.oblig.inter quos fuit Mar.sing.469.recepta est tamen dicta sententia, quæ comprobatur duobus modis.Primò,quia licèt cõtra eum tanquam obligatum non posset agi,tamen ex promissione de obligãdo , quia tenetur ad interesse, tenetur ad centum, cum omnis stipulationis interesse non possit,& sic nihil refert,an sit obligatus ad promittendum centum,vel censeatur iam promisisse secundum Lancel. Gal. in rep.rub. de verb.oblig.nu.6. & hanc sententiam defendens Ant. Gal. in tract.ad formam Came. oblig. in rub.de Præamb. ipsius instru. q.4.ex mente Car.in clem. Auditor.de rescrip.non dissimilem rationem reddidit,ꝙ circuitus tunc debet euitari,quando non est cum aliquo effectu,alias interueniente aliquo effectu de circuitu non curatur de ord. cognit.c.tuam.qui filii sint leg.c.lator.sic inquiens in proposito distinguendum, & considerandum , an in proposita obligatione effectum sit pariturus circuitus nec ne. Secundo modo defendi [56] potest ex eo,quod dicit † si hæres iussus est liberare debitorem, statim debitori competit exceptio absque alia liberatione , & perinde est,ac si liberationem legasset fm glo. in l.si non sortẽ. in §.adeo. ff. de cond. indeb.quæ locum etiam habet in ɔtibus secundum Aret.in c.veniens.de test. paria ergo sunt,ꝙ quis teneatur debitorem liberare,vel ꝙ ille sit liberatus,quo argumẽto sententiam Io. And & Galeot.defendit Car.Ruy.in cons.19. nu.13.& seq.vol.4.uisa petitione.His addes Alciat.in consil. 18. To.3.lib.8.qui citat Stef. Ber consi.28 in 3.& sententiam prædictam multis similibus probat,ex eo quod dicitur , qui promisit se hæredem que suum ratum habiturum,censeatur eo ipso ratũ habere,vt per recen.in l.4.in §.Cato.ff.de verb.oblig. & qui paciscitur se Titio centum donaturum iam tum donare videtur. glo. in §. alio. in ver. manifestaut.instit. de donat.& conueniri poterit ex l.si quis argentum.C.de donat.& conatur in casu suo [57] defendere ijs,& alijs modis † promissionem de vendendo deci posse venditionem,& dispositionem de vno loquentem ī alio locum habere,licet aliud sit venditio,aliud promissio de vẽdendo. Primò si eadem ratio subsit : secundò si alia suspicio fraudis ad sit.tertio si non solum adsit promissio de vendendo, sed vice mutua interueniat de emendo,cum certificatione pretij in cõtractu principis propter exuberantem bonam fidem, quæ in eo requiritur,& idem Alciat.ex facto consultus respondit, promissionem Abbatis de recognoscẽdo in emphyteutas habere vim puræ recognitionis causa euitandi circuitus. Nec etiam putat multum referre , an consenserit dñs alienationi emphyteusis, vel consentire promiserit. His præfationibus habitis ad declarationem quam initio pollicitus sum deuenio, Ruynus in relato consi.19.nu.13.& seq.vol.4.inquit,si ergo, qui promisit se obli- [58] gaturum ad centum potest statim conueniri.† Ille qui promisit aliquem securum facere obligatus est promittere, & per ꝓmissionem se obligare,est ergo perinde ac si promisisset se obligaturum, ꝙ sic qui promisit securum facere, potest statim conueniri,vt soluat:vt enim promisisse se obligaturum. Ideq; Ruyn. addidit.Non obstat glos.in l.si mandato Titii. in §.fi.tot tantisq; auctoritatibus a nobis comprobata;q a dupliciter rñdet.Primò [59] † ꝙ glos. & doctores loquuntur eo casu , quo stipulator sponte sua a promissore recipit promissionem . Illa enim promissione liberatus est ab obligatione de securum faciendo , adeo ꝙ amplius ab eo peti nõ potest pignus,vel fideiussor. ea igitur doctorum est intentio , ꝙ vltra promissionem præstitam aliud exigi non possit, sed non negant, quin promissor ad dandum cẽtum statim possit conueniri stipulatore volente.Habet ergo locum, quod gl.& Doctores dixerunt, ubi stipulator sponte sua ꝓmissionem recipit,& est iuris explorati , creditori aliud pro alio si assentiatur præstari posse,& subiicit.Vel secundò potest rñderi, quod supra diximus admittendum esse, qñ quis promisisset securum facere de re post tempus recipienda. verbi gratia si dicatur,promitto te facere securum , ꝙ post mensem recipies rem talem,hoc n. casu ante diem agi non poterit ad dandum l cedere diem.ff.de verb.sig.Cum plus petatur tempore,sed ad factum tm,ut scilicet promissor caueat . Quas declarationes tanquam probabiles non improbo , & tanquam nouas, & ab acutissimi ingenij viro scriptas notandas puto. Illudque addam referre, an quis promittat aliquem facere securum de eo,quod ipse debet, an tertius de eo,qd alius debet primo casu admittatur hæc sententia, ut statim possit conueniri, secundo verò non nisi facta excussione:cum si fideiussor iudicetur,ut paulò superius scripsi referendo Alex.& alios in versi.Item ampliandum est . Quod sentiens idem Car.Ruy.in d.consi.sub nume.17 excussionis argumento duobus modis respondet, & quid si esset causa inter mercatores Vide quæ scripsi in trac.de merca. in vlt. par.in tit. de exceptionibus num.7.& seq.

[60] Denique circa hoc verbum securus † sciendum est, illũ dici securum in aliquo facto,qñ aliquam iuris exceptionem non timet fm Abb.in c.quoties.de pac.qui post Ant. But.motus d.capit.inquit,si quis promisit aliquem facere securum in aliqua re, ipsam rem ita disponere debere, ut nihil de iure obijci possit,& ita vt læsionem non sentiat,refert ac probat Soc. in relato ɔsil. 93.in prin. & quid addit Bal.in l.j.in fi. C.si aduer.solut.dicentẽ, illum dici securum,q hẽt effectũ, & inexpugnabilẽ securitatẽ: sed de hoc verbo plenè,doctè,& eleganter scripsit Bald.ad quẽ ꝯfugito in ɔsi.472.sup eo qđ quærit , vtrũ ꝓmissis verbis. vol.3. qui loquitur præcipuè in dispositione statutaria, & legali de securitate aut securi verbo mẽtionem faciente, & inter alia inqt, ex vi vocabuli facere securum est periculi metum auferre, siue quis metuat de iure acquisito siue de iure acquirendo.

[61] Hactenus de clausula securum facere † de securitate autem & saluoconductu placet quædam loca non vulgaria leuandi laboris gratia annotare, ꝙ securitatis obtẽtæ intimatio requiratũ, & ad actum iuratum non referatur,& de satisdatione præstãda, & plerque alia notauit Ias in l. quoties. C. de preci impe. off. pulcre Alex in consil.205.visis ijs quæ narrantur.vol.1 Goz.in consi.61.nu.9 & seq. Prima facie &c.Ias.in ɔsi.73.col.pen.vers. Item statutum &c.vol 4. Afflic.dec. 5.& ꝙ saluusconductus debeat late interpretari,& an datum alicui intelligatur etiam pro rebus,& si pro se & socijs includatur etiam Iudæus. Dec.in cõsi. 51.qui in mercatore & mercibus loquitur , & de frangente saluumconductum, & abutente , & quis possit concedere, Boer. ɔsi.179. iuxta præmissa &c. qui loquitur in mercatoribus,& de securitate concessa Decoctori & ad peruertendum eam. Bald. cõsi.400.Quod Iacobus &c.vol.j.& ɔsil.21. & nonnulla retulit Egid. Bossin tit.de Remedijs ex sola principis,nu.61.& seq.Dec. ɔsi.51.And. Tiraq.de iure primeg q.66.nu.14. vbi late,ꝙ securitas concessa alicui pro se,& socijs Iudęũ socium comprehẽdat, ex quo subiicit Bertac.in trac.gabel.in 3.parte princ. q.17.ꝙ Iudæus Anconitanus non tenetur soluere gabellam pro mercibus per eum delatis in portum Firmanum,in quo Anconitani fuere exempti a gabellis;quia talis exẽptio ẽt Iudæos cõprehendit,& ita quosdam ex facto consultos subiicit rñdisse , & de saluoconductu vide Pau.Cast.in ɔsi.203.Viso quodam , qui rñdit in ciuitate Anconę,& est in 1.parte,& de securitate vide pulcrũ tex.in §.sed,neq;.in aut.de mãd.princip.& illud non omitto,Iacobũ Spieg.in suo iuris lex.in verbo securitas , scriptũ reliqisse, verbu securitas,ꝙ saluoconductu vocabulũ nõ latinũ, & ex vernacula loquutione sumptũ:sed forsan defendi posset ex vi verbi vocabulũ nõ improbandũ,& vt omittã alia,vide tex.in l.j.in §.summa.ff.de his qui deiec.in illis verbis.semper.n.loca, ꝑ quæ vulgo iter soler fieri,eandem securitatem debent habere &c.& in constit. de agricolarum securitatibus, & circa securitatẽ vide Pet.

de Pet.a Plag.in epit.Delic.in fi.cap.37.& circa id quod tentauit dicere glo.in c.si Papa.40.distin.

Sciendum est etiam,quædam similia verba reperiri,quorum significationem noscere valde expedit præcipuè in causis mercatorum,ut ecce satisfacere,quod verbum in ore mercatorum est. [62] † Dicimur ergo alicui satisfacere , cum eius desiderium implemus,ut in l.j.ff.qui satis.cog. sed illud notandum in legali dispositione hoc verbum late patere diuersisque modis accipi,ut in l.satisfactio,& in l.solutionis. ff. de solut. vnde si lege municipali caueatur , si condemnatus ex crimine in pecunia infra decem dies non satisfecerit,luat pœnas in corpore, dicetur satisfecisse,si fideiussores,vel pignora dederit, contra verò si dixerit,si non soluerit,&hoc est receptum,ut per doc.in d.l.j.ff.qui satisd. cog. Quibus adde Neg. in tract. de pig.in parte quinta princ.in prin.Hier.Cag.in regula,nemo dubitat,post Dec. ubi citat Soc. in consi.93.in secunda colum.vol.j. & vide eundem in cõsi.90. nume.22. volum.4. visis quibusdam &c.Pet.a Plag.in epito.delic.c.2.num.18.& quando diceret statutum,si condemnatus nõ posset soluere,vide Franc.Rip.in l.4.in § prætor ait.ff.de re iud. At in contractibus seu conuentionibus ɔ̃ se habet. Promittens nanque satisfacere intelligitur promittere,ꝙ soluet,nec liberatur dando fideiussores vel pignora secundum Gui. in d.l.j. cuius sententia recepta est,vt Alex.in eadem l.testatur , & probat Ias. post alios,& Neg.vbi supra,nu.5.& 6. & hæc sententia probatur in l.fi.ff.si cer.pet.vt animaduertit Barto. ibi, & in aut.si quãdo. C.de consti.pecu.Quam aut.qñ vtilis quidem est, & quottidiana inter mercatores, placet ad verbum referre. Illic enim ita scriptum est . Si quando quis pro se , uel pro alia persona pecuniam se soluere constituerit,uel responderit sic dicens , satisfaciam tibi,tenetur pro quantitate quam promisit : sin autem sic dixerit,satisfiet a me & ab alio , & illo illisve quidem quos nominauerit,non consentientibus solus pro rata portione tãtum persoluat,sin autem dixerit satisfiet, uerbo impersonaliter prolato nõ tenebitur:sin autem sic dixerit , erit tibi satisfactum aut a me,aut ab alio,quem nominauit,illo non consentiente solus in solidum tenebitur. Hactenus imperator,& vide Bal.in cõsil. 348.vol.j.nu.6.factæ fuerunt &c.

Et illud non est omittendum, quod frequenter inter mercatores contingit;solent enim mercatores sub hac verborũ conceptione se obligare. [63] † Centum festis Paschalibus promitto tibi soluere,uel fideiussores præstare,vel pignora dare. Vnde quæsitum fuit,num debitoris sit electio , ita ut sufficiat , si præstituto die uel dem pignora, vel fideiussores præstem : & quia in alternatiuis debitoris est electio l.plerunque.in §.fi.ff.de iu.do. sufficere videbatur.Idque sensit Ias.in l.j.ff.qui satis.cog. num.5.& 6. & in l.4.§.ex conuentione.num.7.ff.de re iud.& non improbat ibidem Francis. Rip. quinimmo assentire vr̃. verum contraria sententia obtinuit,quæ fuit Gui.& Bart.in l.quamuis.ff.de pign. act.& hæc sententia sanè crebrior,& probat Dec.in hoc sibi parum constans in consi.12.versi.secundò probatur,& sentẽtiam Bar.& Antiquorum defendit Neg.in trac.de pig.in 5.par. princ. num.7.Huiusmodi enim pactum ad fauorem creditoris censetur adiectum.& est animaduertendum [64] † ꝙ huiusmodi promissio alternatiue concepta,uel soluere centum, uel dare pignora, non ponitur inter duo quæ principaliter in obligatione comprehendantur.Promissio enim de soluendo centum sola est in obligatione principali.At promissio de dando pignora, aut fideiussorem præstando est ad cautelam, & accessoria ad obligationem ipsam principalem fm Salyc.in l.non dubium.C.de legat in 6.col.versi.ulterius hanc legem induco, & subdit Neg.id optime colligi ex uerbis Bar.in d.l.quamuis,& uerum est,quod ait,& hoc modo argumento Ias.respondit,quod iu hac verborum conceptione solutio sit in principali obligatione , at dare pignora vel fideiussores ad cautelam censeatur adiectum creditoris.Quibus addes Nic.Euer.in sua centu. loco 49. a natura alternatiuorum.Qui ait,licèt in alternatiua soluẽdi electio sit debitoris,in alternatiua tamen exigendi electio est creditoris , & infert ad propositam quæstionem,quam quottidianam inquit , & probat Bar.& aliorum sententiam,& subiicit l. plerunque.in §.fi.de iu.do.locum habere, quando (ut dictum est) alternatiua ponitur inter duo,quorum quodlibet est in obligatione, & solutione:contra verò,si vnum est in obligatione, aliud ad cautelam creditoris adijcitur,ut in proposita quæstione, & hanc sententiam probat etiam Ca.Cot.in memora. in ver. Alternatiuarum,ubi addit Felin.in c.inter cætera.in secunda col.de rescript. probantem , & declarantem etiam dictam glos. & illud placet addere,quod omnium rerum fons vberrimus inquit Bal. in l.2. [65] col.1.ff.de constitu.prin.in priori lect.si † princeps tibi unum ex duobus aut tribus consenserit,idest vnum aut alterum alternatiue nõ eius q dẽt,sed tua erit electio,vtrum ex illis malueris, & optimũ si libuerit poteris eligere,quẽ ꝓbat And. Tiraq.in tract. de nobilitate c.37.nu.55.addens notandũ , & uix alibi reperiri.

[66] Solent ẽt mercatores promittere in hæc verba † si principalis nõ soluerit,de quo est tex.in l.fideiussor obligari.in §.fi. ff. de fideius.ubi legitur,uerisimile id esse actũ,ut cũ appellatus reus nõ soluisset,promittens idemque fideiussor teneatur,sed & si reus. anteq̃ interpelletur decedat , fideiussor sit obligatus, quasi hoc quoque casu uerũ esset reũ non soluisse,quẽ text. notabilẽ inqt Soc.in consi.273.in p̃senti consultatione &c.in secunda par.in versi.confirmo hoc &c qui loqt̃ in cã mercatoris decocti,& q ad pactiones deuenerat cũ creditoribus datis fideiussoribus , & breuitatis cã non refero,similiter de eo, qui promisit , si Titius deficeret,seu fidẽ nõ seruaret,uide tex. in c.ex rescripto de iure & declarant doctores in l.fi.si cer.pet.& Alc.in consi.28.copiose,& subtiliter &c.To.3.lib.8.& qui inter mercatores ĩ pulchro [67] casu rñdit,cum † qdã Octauianus principaliter,& in solidũ &c. promisisset cum effectu soluere centum aureos soluendos de reditibus,& introitibus cuiusdam Raphaelis,Octauianum non posse dici fideiussorem,ut habeat excussionis beneficium , qui non alienam , sed suam obligationem suscepit , & qui non de suo, sed de alieno soluere promisit,nec constitutor etiam proprie dici possit. Videtur ergo Octauianus se obligasse ad agendum contra principalem,ut obtineat ab eo, ꝙ possit soluere de bonis suis,quod late probat, & sat sit locum retulisse.

Hæc etiam uerba quomodo accipiantur,& inter se differant [68] † satisdare, soluere, fideiussorem præstare,cauere, & restituere, satis ex relatis locis apparet, & vide Negu.in dicto tract.in principio quintæ partis princ. & adde Hierony. Cag.in regula, plus cautionis.ff. de regulis iuris.

[69] Et quid † si mercator promisisset rñdere . Dic, aut promisit simpliciter rñdere,verbi gratia vbicunq;, & intelligit̃, ut possit conueniri,& locus est pœnitentiæ,iux. l.si conuenerit. ff. de iuris.omn.iud.aut promisit rñdere in pecunia, & intelligitur promisisse soluere fm Bal. in l. eam quam. col.2.C.de fidei.& ꝓbat Alex.in d.l.si conuenerit,nu.16.post Paul. Castr. ibidem, & Ias. ꝓbat nu.37.Dec.in ɔsi.7.col.2. & de mercatore Anglicano, q promiserat rñdere uel soluere,vide pulchrũ text. in c.dilecti.de foro compet.quem tex.non ineleganter intellexit Ias.ubi sup.& in l.si quis in conscribendo. nu.13. C. de pac. iuxta s.mercatorũ morem,si mercator promisit certo loco soluere, vel rñdere,vt soluere dicatur,qñ ipsemet vere soluit pecuniam numerando: rñdere verò dicatur,qñ per litteras cambiorum facit per alium in loco soluere:vtroq; ergo modo in d.ca.rõne destinatæ solutionis ꝑ se vel per aliũ sortitur ibidem forũ, & hanc interpretationẽ,& prædicta probauit Fran. Ripa in c.j.nu.73. extra de iud. & cum mercatores id soleant,& verba fm personarum qualitates interpretanda sint,& iuxta solitum eorum morem l. plenũ, in §.equitij.ff.de vsu & habit.non improbo.

Vtuntur mercatores præsertim Ragusini hoc dicendi gene- [70] re, † promitto ut vernacula lingua dicã , fare il douere, de quo disputauit Soc.ĩ ɔsi.93.col.j.& 2.vol.j.ubi inter alia inquit , licèt (vt ipse loquitur) ille videatur debitum facere , qui soluit id, qđ tenetur,iuxta l.creditores.ff.de verb.sig & notatur in l.j.ff.si cer. pet.non qui bona obligat,quæ tamen verba præcedant, & quæ sequantur,spectanda admonet, & cãm quare hæc verba prolata sint inspiciendam,quẽ retulit Neg. ubi supra non improbãs, hoc amplius ego , & in hac locutione , & similibus in re dubia de communi vsu intelligendi mercatores interrogandos suadeo iuxta scripta a Bar.in l.Labeo.ff.de sup.leg.

Promittunt etiam plerunq; mercatores sub hoc vulgari verbo,restaurum,uerbi gratia. [71] † Promittunt facere restaurũ, quod faciet Titius,quid sub hoc verbo contineatur,& qd si Titius nõ faceret: In dubiũ sępe reuocatur,de qua qõne vide elegãs Alex. ɔsiliũ sub nu.111.vol.j.& no. ꝙ ɔ̃ Alex. subtilibus rõnibus (vt solet) ɔsultus rñdit Soc.in ɔsi.44.in pręsenti ɔsultatione &c.& cõmendat Alex.rñsum Cat.Cot.in memo.in ver.qs,vel q,vers. qđ dictio,ego autem sñiam non interpono meam , sed illa responsa tanquam quottidiana notanda puto , & subiectam materiam cum circunstantiis suis diligenter considerandam.

Frequens est & illud inter mercatores . solent.n.promittere sub hac vulgari formula , & verborum conceptione [72] † certam pecuniam præstare , & vt vernacula lingua dr̃ , farla buona,de qua ex facto consultus Soc.in ɔsi.65.conclusio. in quarto,ĩ hęc verba rñdit.intellexi a plurib.prudentib. mercatoribus,ꝙ ex cõi vsu intelligendi ille,qui promisit pro alio certã pecuniã facere bonã,promittit illã soluere , fm quẽ cõem usum verba debent intelligi l. Labeo,ubi Bar.ff.de sup. leg. Naturalis ergo numeratio reqrit̃,cũ relatio sit facta ad pecuniã.Itẽ de conuentione in verba infrascripta.Prometto star delle dette; solent.n.mercatores alienas merces recipientes cũ mandato vendendi ad tẽpus certa mercede ɔstituta promittere,star delle dette , & credere , & addunt se præstaturos pecunias , & vt vulgari sermone dr̃ , far buoni e danari,de quibus eleganter disputauit Dec. in ɔs.7. Et ꝓ tenui,& dixi in tract.de merc.in titu.mand.nu.37.& de eo, q ꝓmisit bonum nomen facere,Bar.in l.j.ff.ad S. C.Maced.& ijs addendũ est,ꝙ Alc.ait in ɔsi.25. nu.7. in 6.is enim, cũ in laudo dictum esset , ꝙ quidam teneretur facere bonum ; id verbum duobus modis intelligi posse putauit : non tamen meminit de prædictis, ipsum legito,& semper inspice præcedentia.

Hic subiungenda est quæstio agitata, & quidem quotidiana.

Cum quidam Egidius Adrianum institorem proposuisset mercibus vendendis, etiam minutatim, & habita fide de pretiis, & mercium tabernam idem Adrianus habuisset, mercesque variis, & diuersis vendidisset minutatim, & habita fide de pretiis, & quos debitores institutorum more in libris descripsisset. Egidius ab eodẽ Adriano institore sibi rõnem reddi postulauit, & in reddenda administratione. 73 † Adrianus publico instrumento Egidio promisit, ꝙ omnes debitores descripti in libris institoriæ fuerint, & sint veri debitores, quæsitum fuit, cum nonnulli debitores in libris descripti se debitores esse negassent, libris nanq; fides non hr̃, tum iure nostro municipali, tum cõi l. exemplo l. rationes C. de probat. Num veros debitores ꝓbare Adrianus teneretur, & eo non probante de suo soluere.

Prima fronte respondẽdum videbatur quæstionem hãc esse extra controuersiam; quia debitoris proprie dicitur a quo pecunia potest extorqueri l. debitor. ff. de verb. sig. si ergo Adrianus probare non cogeretur, non præstaret promissa, quod enim ꝓbatione caret, pro nihilo habetur l. duo sunt Titij. ff. de testa. tut. l. in lege. ff. de cont. empt.

Item ꝙ Adrianus docere teneretur debita vera esse, videtur probari in l. j. C. creditorem euic. pign. non debere, vbi probatur 74 † creditorem, qui vendit pignus iure creditoris, teneri se creditorem docere, & aliis potiorem, & ibidem Bart. ait notandum, 75 & subiicit ex hoc dico. † Cum aliquis tanquam tutor vel procurator rem vendit, non teneri de euictione veluti venditor, docere tñ se legitimum tutorem vel procuratorem obstrictũ esse, argumento dictæ legis, quod perpetuò subiecit notãdum. Et adde Alciat. in consi. 16. superioribus &c. lib. 5.

Rursus de quæstione videbatur casus in l. si nomen. ff. de hæred. vel act. vend. vbi legitur, si nomen distractum sit, locupletem esse debitorem non debere præstare, debitorem autem eũ præstabit uenditor, nisi aliud conuenit: & hæc sententia cõprobari vr̃ auctoritate Baldi in consi. 443. verba ita dicunt vol. j. vbi rñdit, eum, qui teneatur tradere debitores astrictum esse veros, & liquidos tradere. Quod suaderi etiam posse videbatur ex relatis verbis, ꝙ debitores fuerint, & sint veri: illud enim verbum, verum, frustra adiectum censeri non debet l. si quando. ff. de legat. j. c. si Papa de priuileg Bal. in rub. de cont. emp. in 9. q.

Denique mouebar: quia aut intelligimus contrahentes intellexisse, ꝙ non veri creditores dicantur illi, a quibus pecunia esset exacta ab Adriano, & hæc interpretatio reijciẽda; quoniam speciatim partes circa hoc conuenerunt in dicto instrumento, aut intelligimus de illis sensisse, qui probarent, se merces non recepisse, & non est verisimile: & quia hoc modo transfertur onus probandi in reum & in negantem, contra regulam l. qui accusare. C. de eden.

Contra verò, quòd relata verba, ꝙ sint veri debitores intelligantur, non ꝙ Adrianus astringendus sit probare debitores veros esse, sed ipsa nomina præsumantur vera, & sufficiat libros Egidio dño tradidisse, teneaturque, vbi debitores probarent se merces non recepisse, vel soluisse, aut aliter constaret uerum in libris non scripsisse. facit; quia Adrianus fuit approbatus institor ab Egidio cum mandato, ut est relatum: & cõsequenter vr̃ eidem concessisse, vt librum de more conficiat, cui standum sit in his, quæ ad negotiationem pertinerent, cum in hmõi negotio ex consuetudine aliæ probationes vel instrumenta non soleant adhiberi: standum ergo sit libris cum iuramento. Quod Pau. Castren. sensit in consi. 314. Omisso primo &c. parte secunda, de quo meminit Aym. Crau. in trac. de antiq. temp. parte 1. in 5. limitatione, nume. 26. & nume. 30. vbi Pauli sententiam defendit, referendo Bal. in l. id quod pauperibus. C. de epis. & cler. qui videtur prædictis aduersari, probata tamen consuetudine, ꝙ institores vendentes merces minutatim, prout est Anconæ, non soleant instrumenta facere seu testes aut alias probationes recipere, sed debitores in libris annotare.

76 Suadetur † relata interpretatio, quia ex eo, quod solitum est fieri, voluntas ꝯhentium declaratur l. ꝙ si nolit. §. quia assidua. ff. de ędil. edic. l. fi. C. de fideius. l. semper in stipulationibus. ff. de reg. iur. l. si fundus. ff. de euic. & eleganter inquit Inn. in c. olim. de verb. sig. omnem dispositionem a consuetudine interpretationem recipere, quem refert ac probat Feli. in c. cum M. nu. 8. de constit. & Dec. complures referendo in regula. semper in stipulationibus. verba ergo secundùm consuetudinem institoriæ intelligenda sunt, & non est imputandum Adriano, si iuxta cõsuetudinem contraxit, & facit l. vel vniuersorum. ff. de pign. act. & l. fi. ff. quod cum eo.

Confirmatur etiam; quia in contractibus iustum est voluntates contrahentium magis, quàm verborum conceptiones inspicere, ut inquit imper. in l. fina. C. quæ res pigno. l. in conuentionibus. ff. de verbo. oblig. l. in promittendo. ff. de iur. do. l. Blanditus. C. de fideius. & scripsit Dec. consil. 374. in causa &c. num. j. Vnde Bart. in cons. 291. Ad euidentiam, col. 2. vol. 2. realitatem (vt ipse loquitur) potius inspicimus, q̃ nuda verborum vocabula: hoc stante ꝙ relata verba intelligenda sint, ut supra ꝓbatur, quia verba conuentionis potius naturæ contractus, quàm naturæ verborum inseruire debent, ut inquit Bal. in rub. C. de iur. emphit. ad fi. & in l. 2. versic. Sed iuxta hoc quæro. C. commo. citat tex. no. in l. insulam. ff. præs. ver. & probat Dec. in consil. 160. in j. col. ĩ causa monasterii, & Andreas Tiraq. in cõm. de vtr. ret. glo. 1. §. 32. nu. 36. sed de natura institoriæ, & ex cõsuetudine est, vt in libris debitores annotentur, & præsumantur veri ꝯ dñm institorem eligentem, & ꝙ sufficiat libros tradere. ergo uerba relata intelligenda sunt ꝼm naturam contractus, & huc ꝑtinet, quod dr̃, uerba intelligenda ꝼm subiectam materiam l. si ex legati causa. ff. de verbo. oblig. l. si vno. ff. loca. in tantum, ut uerba minus proprie interpretentur ratione materiæ subiectæ l. sed si possessori. §. item si iurauero, versic. sed & si reum. ff. de iure. & voluit glo. in l. si mandato Titii. in §. Paulus respondit. ff. mãd. & probat Io. Ana. in consil. 60. in fi. in quæstione &c. & scripsit in pulchro casu Ioan Imo. in consi. 141. visis &c.

77 Comprobatur hæc sententia ex eo, ꝙ dicitur † ex personarũ qualitate dicta factaq; pensanda l. plenum in §. equitii. ff. de vsu & habit. l. sed & si quid. § & si uestimentorum. ff. de vsuf. c. solitæ. de maio. & obed. & facit l. si seruus plurium. in §. fi. ff. de leg. j. Itẽ Mela. ff. de alimen. & cib. leg. & quod inquit Bar. in l. si non sortem. in §. libertus num. 29. ff. de cond. indeb. & plura cumulauit Mar. in rub. C. de proba. nu. 13. & seq.

Cõprobatur etiam valde relata interpretatio ex his quę ex facto consulto placuerunt Bal. in consi. 366. Visis consiliis. volum. 5. ubi de Proxeneta loquens, considerandam esse ait qualitatem personæ, & officii, & certum est, ꝙ ipse fidem propriam ꝯhendi animo non astringit, nec est verisimile quemquã uelle se obligare, si causa non tangit eum, citat text. notabilem, & ad rem. ff. de instit. l. Lucius & subiungit, cuiuscunque scripturæ rationem finalem considerandam esse l. cum pater. § dulcissimis. ff. de leg. 2. & ꝙ verba non sunt cauillanda, sed ex bono, & ęquo interpretanda. ff. ad S. C. Tertu. l. j. §. tractatum. l. pen. ff. ad exhib. & quia non in rem suam scribebat, gratia illius cui scribebat spectanda est l. j. ff. mand. quod responsum notandum est, & de eo memini in tractatu meo de Proxenetis.

Accedit, quod inquit Ang. in l. eandem. in fi. principii ff. de duobus reis 78 † licèt institores hodierni in mille litteris scribant se debitores, non propterea cõueniri poterunt: quia ut institores scripsisse censentur, & institorio nomine, citat dictam legẽ vlt. ff. de insti. non vident̃ ergo fidem astringere, nisi forsan quatenus pecuniæ ad manus eorum perueniret, cuius sententiam defendit Dec. in consil 510. & in l. institor. ff. si cer. pet. & Ioan. Roncheg in d. l. eandem, nu. 180 & ante ac seq. nume.

Rursus eadem interpretatio ex eo vera videtur: qa est magis verisimilis. Nec enim credendum est, cum Egidius Adrianum institorem proposuerit cum potestate uendendi merces minutatim habita fide de pretiis, & Adrianus sexcentis descriptis in libris uendiderit, & de more sit nõ adhibere alias probationes, conuenire uoluerint, ut unumquenque debitorem in libris descriptum verum esse probare Adrianus astringeretur in casu quo debitores descripti in libris se debitores non esse simpliciter negarent, sed uerisimile quidem esse ꝼm relatam interpretationem conuenisse. 79 vnde † ab eo quod est magis verisimile dispositio, & conuentio interpretationem debet recipere, ut probat A†m. in consi. 9. nu. 35. ubi refert Alex. in consi. 76. colum. j. lib. 4. Quam verisimilitudinem valde iudex considerare debet, vt inquit Aret. in consi. 9. col. 2. est enim verisimilitudo cognata naturæ secundùm Bal. in consi. 180. mortuo filio &c. lib. 3. & idẽ Bal. in consi. 343. examinanda sunt, in prin. in primo, inquit interpretationem inesse dispositioni de necessitate, aut ex verisimilitudine ipsius naturæ. ff. de pact. dota. l. inter socerum. § cũ inter, & quòd relata interpretatio etiam naturæ rei conueniat, satis supra probatum est.

Denique hæc sententia, & relata interpretatio comprobatur ex sententia Bald. in consi. 411. Quidam Mediolanen. &c. col. j. circa medium, lib. j. ubi inquit duplicem reperiri interpretatio- 80 nem. † Alteram necessariam quæ fit per punctum rationis: Alteram probabilem quæ fit per viam ęquitatis. & in casu nostro, & punctus rationis, & ęquitatis hanc interpretationem suadet propter supra dicta: esset enim periniquum, & contra omnem æquitatem, & contra negotii naturam, & qualitatem, si Adriani onus esset probare debitores in libris descriptos negãtes esse veros. Illa ergo interpretatio admittenda est, quæ non meretur à sapientibus reprehendi l. Saluius Aristo. ff. de leg. præst. l. ex facto. ff. de vulg. & inquit Bal. in relato consi. 343. licèt litera habere se possit ad plures interpretationes, illa tamẽ est accipienda, quæ plurimum humanitatis habet, quam discretio naturalis, quæ est polus omnis virtutis, nobis insinuat.

Ex quibus responsa colligi possent ijs, quæ superiori loco ꝯ hanc sententiam relata sunt, sed & plenius dicam ac nomina- 81 tim, & speciatim. † Non obstat, quod dixi, eum dici debitorem, à quo inuito pecunia possit exigi, quia vt Accursius notauit in dicta l. debitor. hoc verbum & strictè, & late, ac latissime aliquando sumitur, & cum materia subiecta illam strictam interpretationem non patitur, ab ea est recedendum, & facit quod ait Dec. post alios in l. j. nu. 30. ff. si cer. pet. vbi recepta illa sententia (quæ sanè crebrior est) quòd fideiussor dicatur debitor, si lege municipali caueatur. Quòd debitor ex contractu bona immobilia alienare non possit, fideiussor obligatus pro eo qui esset soluendo non comprehenderetur; quia statuti ratio, & subiecta materia aduersatur, quod comprobatur ex his quæ ꝓxime dixi ver. confirmatur &c. Quibus & illud addi potest, ne partes videantur se velle corrigere recedendo à natura institoriæ, verbũ debitor intelligendũ esse in significatione non oĩno ꝓpria, iuxta l. non ad ea. ff. de cõd. & demonst. & comprobatur ex variis, & diuersis relatis ab Alciat. in tract. de præsump. in tertia parte. Reg. tertia, ver. 28. & videndus est Dec. in consi. 12. in fi.

Secundò responderi posset, considerando, ꝙ persona institoris fuit à domino approbata, & consequenter ꝙ eius libris crederetur ꝼm Pau. Cast. in relato consi. 314. parte secunda. vñ verbum debitor, stat in propria significatione præsumptiue, ut probaui paulo superius in ver. contra verò &c. præsumuntur ergo veri debitores, nisi probetur contrarium, & confirmatur: quia Adrianus (vt dixi) non promisit simpliciter, ꝙ debitores fuerint, & sint veri, sed addit descripti in libris. ex illa ergo qualitate librorum institorio more contraxisse demonstratur, cum libris à proponente sit standum, & pro his præsumatur tanquàm ab eo approbatis consequenter uerbum, debitores, stabit ĩ propria significatione præsumptiuè, & quæ præsumptio transfert onus probandi ꝯrium in ipsum proponentem. Nec est nouum, præsumptionem releuare ab onere probandi, & onus in aduersarium transferre, ut notauit Bart. in l. in illa. in fi. ff. de verb. obl. & Alc. in tract. de præsump. in tertia parte ver. veniamus. nu. 3. pag. in meo codice 40. & plenius apud eum notatur, & de hac præsumptione, quæ transfert onus probandi, est tex. in l. generaliter. in §. si petitum, ver. sed cum ex præsumptione. ff. de fidei. li. & scripsit Dec. in consi. 559. nume. 7. in casu &c. & in consi. 604. nume. 4. Pro resolutione. Ioan. Dilec. in tract. de arte testan. in tit. de substitutionibus, cau. 35. Goz. in consil. 59. nu. 18. Rimi. in consil. 166. numero 9. & consil. 325. qui in illo iuris articulo, an credatur Doctori asserenti, de cõsuetudine diuersas doctorum sententias componentes dicunt, fidem haberi quoad præsumptionem translatiuam oneris probandi in aduersarium, & in egregio doctore, & de consuetudine curiæ in qua versatur testante loquuntur.

Accedit, quòd non promisit Adrianus, ut est de more in plerisque locis, debitores exigibiles, seu bonum nomen facere, de quo scripsit Bar. in l. j. ff. ad S. C. Maced. Ex prædictis etiam occurrit responsum legi primæ. C. cred. euict. pig. & legi si nomen. ff. de hæredita. vel act. vend. quæ non repeto breuitatis causa 82 † sed ad interpretationem dictæ l. si nomen. uide Alex. in l. si cum dotem. in §. si mulier. ff. solut. matr. Dec. & Hiero. Cag. in regula, q cum alio. ff. de reg. iur. Alex. in consi. 60. vol. 5. consideratis &c. nu. 4. Ang. in l. pupilli in §. soror. ff. de solu. Paris. consi. 88. nu. 13. & seq. uolu. j. quæ loca notanda sunt ad interpretationem dictæ legis, ut fundamentum habeat à regula, qui cum alio. ff. de reg. iur. & eius præsumptione, quod relatæ nostræ sententiæ ac interpretationi congruit, & facit l. si patronus, & quod ibidem scripsit Bar. ff. de confirm. tuto. c. innotuit. ubi glo. de elec. & qđ scripsit Aret. in l. si duo. ff. de acquir. hæred.

Nec mouet, quod in ver. denique dictum est, nam præter relata & illud addo, certi iuris esse, argumẽtum à partibus enumeratis tunc consistere, cum omnes partes enumerantur, institu. de oblig. quæ ex quasi cont. in prin. & notatur in l. ab emptione. ff. de pactis, & per Euerar. in sua centu. loco lj. potest enim contingere, ꝙ apparere possit debitor nõ uerus descriptus in libris, aliis modis si probetur contrarium, uel quia Adrianus falsum in libris scripserit, uel bis eundem debitorem in eadem summa notauerit, aut absentia recipientis probata, & aliis diuersis modis qui considerari possunt, & de his actum censeri, vt paulò superius dixi ver. rursus &c.

83 † Nec etiam mouere debet stipulatio super institoria interposita, quia assumpsit naturam institoriæ l. si stipulatus. ff. de vsu. l. j. in §. bellissime. ff. vt leg. no. caue. & ita sensit Ias. Bartolum sibi contrarium in plerisque locis referens in l. singularia. nu. 18. ff. si cer. pet. & plenius in rub de verb. oblig. circa finẽ, in quo Alex. est uera sententia atque distinctio in l. j. ff. de pac. in fi. vt stipulatio reguletur ꝼm naturã ꝯctus, ne in plus teneatur, sed bene (vt aiunt) efficacius ꝑ ꝑ vinculum stipulationis, & hanc cõem sententiam in contractu nominato probat Alciat. in d. rub. nume. 25. usque in finem, & inquit Bulgar. in eadem rub. propè numerum 18. stipulationem pendere ex negotio contracto, ne quis aliter obligetur ex stipulatione sed efficacius, & qui sub nu. 19. in uer. primus casus &c. subiecit, quando stipulatio interuenit post factum animo nouandi præcedentem obligationẽ, in ambiguis intelligitur interposita ꝼm obligationem, de cuius nouatione tractatur, d. l. si stipulatus, fortius ergo admittendum est in casu nostro, in quo nõ est facta nouatio, & uide plenum, & elegans Ias. consilium 78. circa primum. volum. j. & adde aliam distinctionem, quæ ratione non caret, Hiero. Tornen. in d. rub. de verbo. oblig. nu. 145. & seq. & ad rem uide sub nume. 160.

Postremò non obstat, ꝙ dicebatur, uerba illa, ueri debitores, frustra adiecta non censeri fauore stipulationis. Quoniam ꝼm Præceptorem meum Lud. Goza eleganter rñdetur 15. nume. in cons. 74. vt ordinate &c. in fi. refert Baldum ad uerbum in dicta rub. de cont. emp. in 9. q. declarantem saluo semper, ꝙ uerba interpretentur ꝼm naturam contractus, & uidendus est Alex. qui id pluribus probat in consil. 21. nume. 6. usque ad nu. 8. in 5. uiso compromisso &c. Secundò respondetur, vt idem Præceptor meus inquit, satis operantur, licèt intelligantur, ut dixi, ex eo, ꝙ nouum stipulationis uinculum additur, citat complures, & præsertim Bar. & Alex. in l. j. in prin. ff. ad l. Falc.

Tertiò respon. operari dicta uerba: quia de iure cõi non poterat agi exequutiue, & uigore instrumenti, & statuti loci poterit in casibus comprehensis exequutiue agi. His addebatur, instr̃m plura continere, & summas certas, & hoc sufficere exẽplo eius, quod dr̃ de lege municipali potius tolerãda, ut nihil operetur, quàm ut quis indebite damnum patiatur, ut notat Bar. in l. fi. §. in computatione. circa fi. ff. de iure delib. & scripsit Dec. in cõsi. 445. num. 50. prout eueniret in casu de quo agitur. Quib. addo, quod cum hæc quæstio tractaretur, complures prudentes mercatores interrogati in hanc sententiam, quam ego defendi, inclinarunt, fuerunt & aliqui qui contra sensere, sed & iudex secundùm hanc sententiam nostram pronuntiauit.

Et illud est relatione dignum, circa hmõi promissiones, rem saluã fore, quas assecurationes vocamus, quædam capitula Barcinonis celebratissimæ ciuitatis Hispanię Tarraco. circumferri, quæ vulgò, Capituli di Barcellona nuncupantur, in quibus quędam prudenter sunt constituta, ab Anconitanis non recepta, à diuersis tñ ciuitatibus approbata, ut legitur in eis, in quibus specialiter sunt nominatæ ciuitates, quæ approbarunt. Et certè ex formula subijcienda assecurationum, quæ frequentatur, tam in ciuitate Anconæ, q̃ Florentiæ liquidò apparet, multa ꝯ dicta capitula constituta, & in usu frequenti esse: sunt ergo illa capitula localia, & in illis locis nominatim descriptis seruanda, iuxta notata in l. oẽs populi. ff. de iust. & iur. & prout de consuetudine locali dr̃, ut per glo. in l. 2. C. quæ sit longa consue. l. venditor. in §. si constat. ff. si ser. ven. & Dec. notant in l. de quibus. ff. de leg. Illud tamen non tacebo, quod in variis, & diuersis causis, & præsertim ubi de iactu agitur in mercatorum foro, & in arbitramẽtis ipsos mercatores dicta capitula obseruasse non semel vidi, de quibus, prout res ipsa expostulabit, mentionem faciemus. Formula autem assecurationum, qua Anconitani utũtur, subsequitur, qua relata more veterum, & recentiorum Iuriscõsultorum quo dilucidior hæc materia reddatur Glossas, & declarationes necessarias amputandarum litium causa, & quo mercatores sibi magis caueant, breuiter subijciam.

FORMVLA ASSECVRATIONIS.

Iesus Maria, à di 20. d'Ottobre 1567.

AL nome d'Iddio, di buon viaggio, saluamento, & guadagno. Noto & chiaro sia a ciascuno legerà la presente scritta de Assecuratione, come M. Giouanni Straccha nobile Anconitano si fa assecurare sopra ciambellotti, pannine, & ogn'altra sorte de mercantie cariche, ò da caricarsi per M. Nicolo Pilestri, ò qual si uoglia altra persona sopra la naue nominata S. Maria da Loreto, patronizata per Angelo Picchi, ò qual si voglia altra persona attinente al detto M. Giouanni Straccha, ò altri à chi attenesse, come per lettere de caricamento appare, ò apparirà dal porto de Constantinopoli al porto d'Ancona. Potendosi con la detta naue, & mercancie in essa cariche intrare in ogni porto, & luoco, & nauigare innãzi, & indietro, à destra, & à sinistra, à piacimento. & volontà d'esso padrone, il viaggio non mutato. Correndo risico detti assecuratori sopra dette robbe d'ogni caso di mare, di fuoco, di getto in mare, di represaglie, ò rubarie d'amici, ò inimici, & d'ogn'altro caso porteuole fortuito, disastro, sinistro, impedimento, & caso sinistro, & fusse come si volesse, o interuenisse, tutti li detti risichi li corrino, & tutti li portino li sottoscritti assecuratori sopra di loro, da l'hora che la sopra detta naue harrà fatto vela da detto porto de Cõstantinopoli con detti ciãbellotti, & altre sorti di mercãtie, per insino che sorta sarà nel porto d'Ancona a buon saluamento hore ventiquattro, come è detto di sopra, & se li detti ciambellotti interuenesse, ò fusse interuenuto alcun disastro (che Iddio guardi) li assecuratori debbano dare, & pagare al detto M. Giouanni Straccha, ò à chi per lui quelli danari assicurati tra mesi dua dal dì che ĩ Ancona ne fusse vera nuoua. e se pretẽdessero per ragione alcuna, dire in ꝯrio, nõ possano esser uditi da corte, giudice, ò magistrato alcuno, se prima non haranno pagato effettualmente li danari contati: e se fra mesi dodeci da hoggi della sopradetta naue non ce ne fusse vera nuoua, li assecuratori debbano dare, & pagare quel denaro ꝑ loco assicurato senza eccettione alcuna al sudetto M. Giouanni, & giongẽdo dipoi a saluamẽto, come è detto di sopra, detto

M. Giouanni debba reſtituire quel denaro haueſſe riceuuto dal detto Aſſecuratore.

Dechiarando, che da barattaria de'padrone, ò ſcriuano ī ſuora, li Aſſicuratori a tutti altri riſichi, caſi, ſiniſtri, infortunij vogliano eſſer tenuti, & obligati in tutto, & per tutto pſonalmente, e in hauere de ragione, & de fatto al S. Gouernatore d'Ancona, ò ſuo Auditore ò qual ſi vogli altro offitio, renuntiando de ſtare in caſa, moratorie, in la plenior forma della camera Apoſtolica, & con poteſtà di eſſere aſtretti in ogni luoco Giudice, ò tribunale ſi ſia. Renuntiando detti Aſſicuratori ad ogni priuilegio, indulto, prorogationi, leggi, ſtatuti, & franchiſie, & di feriati, che in lor fauore faceſſero, & debbano in prima l'Aſſecuratori pagare al detto M. Giouanni, ò a chi per lui quelli danari per loro aſſicurati, & di poi litigare le cauſe.

Et volendo li detti Aſſecuratori il detto M. Giouanni debba ſodare ſufficientemente de reſtituire, à ciaſcuno quello haueſſero riceuuto contro il douere, con intereſſe de venti pcento, & l'Aſſecuratori habbino a prouare tēpo meſi dodeci, di quello voleſſero dire in contrario, e paſſato detto tempo, M. Giouanni ſia libero, & fuori d'ogni moleſtia da tutte le predette coſe, & l'Aſſecuratori giurano, & obliganſi al detto M. Giouanni, eſſi, & tutti loro heredi, e beni mobili, & immobili, preſenti, e futuri, in ogni miglior modo, che obligar ſi poteſſero in forma della camera Apoſtolica. Con poteſtà d'eſſer aſtretti in tutte le parti fuſſero trouati, con l'oſſeruanze ſole de termini ſoliti celebrati, & conſueti in detto modo, & forma della camera Apoſtolica, & vogliano, che queſto ſcritto habbi la medeſima forza, & forma, che s'habbi in tutto vn cōtratto in forma cameræ.

Dechiarādoſi che de tutte le coſe non chiarite in detto ſcritto s'intendano ad vſo, & ſtile della piazza de Firenze.

Et vogliano, che'l ſenſale, ò mezzano che farà detta ſigurtà, habbi lui ſolo, & ſia baſtante per fede autentica di ſua mano, & per ſuo iuramento eſſendo viuo alla recognitione delle lettere ò mano di ciaſcuno, che pigliarà danari per tal cagione.

Fatta per me Marino Benincaſa de commiſſione de Pietro Fantolini al preſente mezzano de detta ſigurtà in Ancona.

Subſcriptiones Aſſecuratorum.

Io Benedetto Gondola aſſecuro nel modo in queſta ſcritta ſi contiene per ſcudi trecento de pauoli 11. per ſcudo, & per mio riſico ho riceuuto da Oddo Gualterucci ſcudi quindeci ſimili queſto di detto, che Iddio li ſalui.

Io Antonio Trionfi aſſicuro come di ſopra per ſcudi ducento de pauoli 11. & per mio riſico ho receuuto da Oddo Gualterucci ſcudi 10. ſimili queſto dì detto, Iddio li ſalui.

Io Franceſco Bernabei aſſicuro, come di ſopra p ſcudi trecēto de pauoli 11. p ſcudo, & p mio riſico ho riceuuto da Oddo Gualterucci ſcudi quindeci ſimili queſto di detto, Iddio li ſalui.

GLOSSA I.

Ieſus Maria Virgo. Adi 20. Ottobre 1567.

SVMMARIVM.

1 *Nomen domini in quocunque negotio inuocandum, & pulchra redditur ratio a Baldo poſt Platonem: & an omiſſio inuocationis Domini noſtri in inſtrumentis vitiet inſtrumentum.*

1 IN nomine Domini &c. † Hoc Chriſtiana pietas ſuadet, & expoſtulat, vt quæcunque faciamus in verbo, aut in opere, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti faciamus, gratias Deo agentes in quo viuimus, ſperamus & ſumus. c. non licet 26. q. 5. c. non obſeruetis in fi. ea. cau. q. 7. Quas autem gratias, & laudes Dño noſtro Ieſu Chriſto exhibere debeamus, nec mens noſtra concipere poteſt, nec lingua proferre, vt diuino afflatus ſpiritu inquit Imperator ī l. j. C. de off. præf. præt. Aff. Quibus adde præceptum Platonis fuiſſe in Timęo, ut in omnibus tam maximis, quàm minimis diuinum auxilium imploremus, & huius rei doctiſſimus, copioſiſſimusq; Baldus rationem talem afferebat, in proę. Codicis, quia omne cauſatum principium ad principium referri debet, quod eſt ipſius cauſa, & maxime ad principium quod eſt prima cauſa cauſarum, ſicut eſt Deus. & ſubiecit: & ideo omnia inſtrumenta incipiunt. in nomine Domini. An autem uitietur inſtrumentum, ſi omittatur diuini nominis inuocatio, vulgaris eſt quidem quæſtio, latiſſime tractata ab Alexand. & aliis recentioribus in rubr. de noui oper. nunc. in proę. Codicis in l. generali. C. de Tabel. & in ſexcentis locis, & eſt receptum a frequentioribus, non vitiare, vt inquit Alciat. libro ſexto, parer. cap ſexto, & Dida. Coua. Prac. quæſt. c. 20. ubi poſt glo in dicta l generali. de omnibus ad ſolemnia inſtrumenti tractat: Vbi autem ex conſuetudine fieret, res eſt in controuerſia. Nos vulgaria hæc miſſa faciemus, & ad materiam noſtram vtilem, & quottidianam, & a paucis primoribus (vt aiūt) labris tactam, deueniemus.

Di buon viaggio, ſaluamento, & guadagno.

GLOSSA II.

SVMMARIVM.

1 *Diuitias appetere an liceat pulchre, & de mercatore, & doctore.*

1 VEro verius eſt, quod Philoſophus ait. Omne agēs agit propter finem. † Mercatoris autem finis eſt lucrum: & quoniam bonum virum mercatorem noſtrū, & Chriſti fidelem ſemper deſiderauimus, placet hic illud annotare, diuitias non eſſe improbatas, modo pie appetantur: legitur enim in c. hæc autem ſcripſimus. in fi. 30. diſtin. & diuites cum iuſtitia, & operibus bonis non abijcimus, & glo. ibidem. Illud euangelicum, facilius eſt camelum per foramen acus &c. in illis locum habere ait, qui in diuitiis ſpem ponentes gratius intuentur aurum, quàm ſolem, & facit cap. clericus 12. quæſtio. prima, & c. habebat Dominus loculos. ea. cau. & quæſt. vbi Auguſtinus in verba infraſcripta, habebat Dominus loculos a fidelibus oblata conſeruans, & ſuorum neceſſitatibus, & aliis indigentibus tribuebat. Tunc primum eccleſiaſticæ pecuniæ forma eſt inſtituta, vt intelligeremus, quod præcepit, non eſſe cogitandum de craſtino, non adhoc fuiſſe præceptum, vt nihil pecuniæ ſeruetur a ſanctis, ſed ne Deo propter iſta ſeruiatur, & propter inopiæ timorem iuſtitia deſeratur; & audi quid Baldus ſcriptum reliquerit in cap nam concupiſcentiam. numero primo, de conſti. Quæro, nunquid appetere diuitias ſit peccatū mortale. Reſpond aut quis appetit cum bono ordine, & bona cōſcientia ceſſante omni fallacia. ſicuti faciunt boni Doctores ſalarium habentes, & boni, & laudabiles mercatores, & hoc eſt licitum: fallit, ſi quis ſit prohibitus hanc negotiationem exercere, de quibus dixi in trac. de mercatura, in tertia part. & Baldū retulit, & probauit Fel. in c. ſuper eo. ſecundo, de teſti. num. 7.

M. Giouanni Stracchà, ſi fa aſſecurare &c.

GLOSSA III.

SVMMARIVM.

1 *Aſſecurationis contractus an inter quoſcunque fieri poſſit.*
2 *Pecuniam an liceat Chriſtiano dare Iudæo in negotiationem, puta in argenti emptionem ad commune lucrum & damnum, & caſu quo in aliam negotiationem vertat, periculum ſit hebræi, & ſi culpa einſdem pereat, pecunia de ſuo ſoluat.*
3 *Aſſecuratio ſi fuerit facta bis; quia quis pro valore rei integro ſe aſſecurari bis fecerit, vtra aſſecuratio teneat.*
4 *Interpretationes ad l. qui duobus ff. de falſis, relatiue.*
5 *Debitores plures quando ſemel ſeu in diuerſis inſtrumentis debitores ſe conſtituant, quòd non fiat hodie nouatio, & quid iuris.*
6 *Mediam viam eligere in articulo difficili non improbatur.*

1 HIc illa verſatur inſpectio, Num quælibet pſona a quocunque ſibi rem ſaluam fore poſſit ſtipulari † aſſecurationiſque contractus inter quoſcunque fieri poſſit. In quo iuris articulo videnda ſunt ſcripta a me in tract. de mercatura, in tertia parte, & in ſecunda parte a num. 40. vſq; ad nume. 51. ubi ſpecialiter tractaui, num cum omnibus gentibus cōmercium eſſe poſſit, & dixi inter Chriſtianos, & Iudęos mercatores licitum eſſe commercium, cap. poſtulaſti. cap. cum ſit. de Iudæ. Cal. in conſi. 5. tit. de loca. retuli etiam cōſiliū Alex. 130. volu. ſeptimo, quibus addes Marq. de Suſa. in trac. de Iudę. par. 1. cap. quinto, vbi referendo Rom. conſil. 489. Hæc domina Petra &c. ait, omnem contractum omneque commerciū inter Iudæos, & Chriſtianos regulariter eſſe permiſſum, illis tantùm exceptis, qui expreſſe reperiuntur prohibiti, quod pluribus vtēs explicat, & probat Alex. de Neuo in conſi. 96. Quidam nobilis, 2 & qui in quotidiano caſu ex facto conſultus reſpondit. † An ſcilicet liceat Chriſtiano dare pecuniam Iudæo in negotiationē, argenti ſcilicet emptionem, ad commune lucrum, & damnū, & caſu quo in aliam negotiationem vertat pecuniæ periculū, ſit hebræi, & ſi culpa eiuſdem pereat, pecuniam de ſuo ſoluat. ad quæ pacta uide Socin. in conſil. 265. Præſentis &c. & Dida. Coua. variarum reſolut. cap. ſecundo, libro tertio, ſed ut ad rem redeam, quæ ad hunc locum attinent ex relatis locis, huc erunt transferenda. De aſſecurationis autem verbo vide (ſi libet) quę in principio præfationum dixi.

Sed hic quæſtio non inutilis, & quòd ſciam nuſquam tracta-3 ta, nec vſquam relata, omittenda non eſt. † quid ſi Ioannes in diuerſis locis ſe aſſecurari feciſſet? Hic erit inſpectio triplex.

Prima, ſi Ioannes dolo malo ſe aſſecurari feciſſet vt audiui de quodam mercatore, qui cum nauim quōdā haberet refectione egentem, & quæ propter vetuſtatē ad nauigandum difficilem conditionem inueniſſet, ſe iuxta eius valorem, & in ciuitate Genuæ, & Anconæ aſſecurari fecerat, conſequēdi gratia bis nauis pretium, deinde dolo malo inter nauigandum, Nauim, ſuborta tēpeſtate modica, in carina clanculū frangi pcurauit, ſummerſa naui, hominibus ſaluis ī ſcapha nauis, & qui remedium naui vitium in vna parte habenti non inuenere, & Genuæ, & Anconæ pecunias exigere ſtuduit, hoc colore quod poſt tempeſtatē nauis vitium feciſſet, obrutaq; eſſet; res deinde patefacta eſt. In hac igitur facti ſpecie dicet aliquis, cum hic contractus ſit innominatus, ſimiliſq; ſit emptioni, & iudicandus ſecundùm naturā ɔ̄ctus, cum quo maiorem habet cōitatem, ſeu ſimbolum, ut dixi in præfationibus, in verſic. Et illud. nu. 37. mercatorem hunc exemplo eius, qui duobus in ſolidum rem vendidit pœna falſi 4 coercendum, vt in l. qui duobus. ff. de fal. † ad cuius legis interpretationem ac limitationem vide Fab. in trac. de emp. & vēd. in tertia par. nu. 0. & Iaſ. in l quoties. in fi. C. de rei vend. & in l. à diuo Pio in §. ſed ſi empt. ff. de re iud. Egid. Boſ. in tract. crimi. cau. in tit. de falſis, nu. 112. & Io. Bap. Plo. in repet. legis ſi quādo. nu. 177. C. vnde vi. ſed verius dicendum eſt, ſtellionatus crimine teneri, quod obijcitur ijs, qui dolo quid fecerint, ut in l. 3. ff. de crim. ſtel. & nota legem in illis uerbis, maxime autem locum habet, ſi quis forte rem alii obligatam diſſimulata obligatione p caliditatem alii diſtraxerit, aut permutauerit, uel inſolutum dederit: & Accurſius ait, aliud ſi diuerſis uendiderit, tunc enim pęna legis eſt. ff. de fal. l. qui duobus. Iis addendum eſt, ꝙ in re dubia ubi eadem perſona aſſecurationes fieri feciſſet, relatis ſcilicet modis, dolum præſumendum putarem: cum nemo præſumatur uelle iactare ſuum bis periculi pretium ſoluendo l. cū de indebito. ff. de probat.

Secunda eſt inſpectio in eo, qui ſine dolo malo, ſed vbi ſibi caueret in diuerſis locis ſe aſſecurari fecit, & mercium uerum pretium non egreſſus, & hæc aſſecuratio non eſt improbanda, quotidie nanque Mercatores hoc faciunt, quum non inueniūt in loco pro tota ſumma aſſecuratores.

Tertia inſpectio in eo qui bona fide, & ſine fraude pro integro mercium pretio in diuerſis locis aſſecuratoribus ſibi cauit, exempli gratia, mercator Anconæ degens trāſmiſſurus nauim mercibus onuſtam Alexandriam, quoniam Anconæ aſſecuratores non inueniebat, amico Genuę, aut Neapoli commoranti per literas mandauit, ut aſſecuratores inueniret, qui nauim merceſq; ſuas ſaluas pro nauigatione pdicta promitterēt p ſumma quinq; millium, qui diſtulit ex aliqua cā reſcribere, & tandem iuxta mandatū aſſecurari ſe fecit, interea huius rei ignarus mandans, idemq; nauis, & mercium dñs aſſecuratores Anconæ inuenit, & ſe aſſecurari fecit pro quinq; milibus, pretium integrū, & verum nauis, & mercium, ſequuto naufragio quæri pōt, vtra aſſecuratio teneat. Illud. n. certi iuris eſt, à duobus exigi quinq; millia non poſſe, argum. l. quibus idem, & l. ſi dari ſtipuler. ff. de verb. oblig. & l. quinquaginta. de probat. nec enim locupletari quis debet cum alterius iactura, ut in regula locupletari. de reg. iur. in 6. & forſan diceret aliquis, ꝙ licèt iure veteri an interuentu nouæ perſonæ fieret nouatio. & eſſet altercatio, de quo doctores l. eum qui ita. in §. pen. & in l. qui vſumfructum. ff. de verbo. oblig. & in l. ſingularia. ff. ſi cer. pet. & Bar. in l. pen. ff. de præt. ſtipul. tñ hodie non fit, ut in l. fin. C. de noua. Quid ergo ſtatuendum? ſuccurrit qđ Bal. ait in l. antiquæ. in §. j. ad finem C. ad S.C. 5 Velle. in hæc uerba. † Qñq; plures conſtituunt ſe principales in eodem inſtrumēto, & non fit nouatio iure ueteri uel nouo, quia eodem inſtanti ſumit robur, nouatio autem debet fieri à poſteriori. Aut ſucceſſiue, & tunc iure ueteri præſumebatur nouatio, hodie autem non præſumitur, ſed eſt adiectio tantùm; quia vtriſq; principalibus, quò ad creditorem ceſſat beneficiū de fideiuſſoribus. Item forte ceſſat beneficium de duobus reis ſaltim quò ad primum, qui ſe obligauit nō reſpectu ſecūdi, ſed abſolute, niſi primus promiſiſſet dare alium principalem, uel correum: quia tunc eſſemus in materia correorum, hæc pbant per glo. ordinariam in aut. de fideiuſſ. in prin. iuncta ratione legis, ſi Titius, & Seia. ff. de fideiuſ. hactenus Bal, quem refert, declarat, ac probat Barbat. conſi. 86. col. 7. lib. 4. & Roncheg. in l. 3. numero 14. ff. de duobus reis, & certe rem hanc in viriles partes diuidendam, iuxta l. reos. in §. cum tabulis. ff. de duobus reis, ęquitate non caret, intellige in effectu, ut aſſecuratores Anconitani duo milia & quingēta, reliqua duo milia & quingenta Genuenſes perſoluant. Atqui, tam Genuenſes, q̃ Anconitani aſſecurato-6 res periculi pretium ſoluerunt, † verùm negari non poteſt rationabile hoc videri, & in articulo indifficili exequendum videbatur iux. l. & hoc Tiberius. ff. de hære. inſtituen. l. ſed ſi lege in §. adeo autē. ff. de pet. hæred. & admonet Dec. in pluribus reſponſis, & maximè conſi. 68. pro reſolutione &c. col. pen & ɔſil. 176. nu. 6. viſo themate, & conſil. 228. in caſu, & plenè Tiraq. oīum inter recentiores fons vberrimus in tract. de iure primog. q. 17. per totam, & maxime nume. 9. & ſeq. mediam nanque viam in articulo indifficili, & ubi rationes fortiſſimæ hinc inde proponuntur, eligere non eſt ruſticorum morem ſequi, iuxta notata in l. Neſennius. ff. de neg. geſt. ſed Imperatorum, & valentiſſimorum virorum exempla, ut ex prædictis liquet, & facit. §. cum ex. inſt. de rerum diui. ſed licèt me prædicta valde mouerint, ut ſententiam meam interponam, in ea ſum opinione, ut prima aſſecuratio teneat, ſecunda non teneat. Mouet, quia ɔ̄ctus iſte innominatus, vt probaui, iudicādus eſt ſm naturā ɔ̄ctus cui comparatur, & cum quo ſimbolū habet, ſed iſte comparatur emptioni, & cum ea communionem habet non modicam, ut probaui in præfationibus, in uer. & illud &c. ergo locus erit legi quoties. C. de rei vend. Prima nanque venditio tenet, regulariter ſecūda non tenet, & conſequenter contra primos aſſecuratores ad integra quinque millia agendum erit, & cum ſecunda aſſecuratio non teneat an repetitioni ſit locus pretij periculi à ſecūdis aſſecuratoribus recepti, cum periculum ad eos non pertineat, vide l. ſi pecuniam, & ibi Bar. ff. de cond. ob cau. & quæ dicam infra in glo. 6. nu. 9. & ſeq. num. & vide c. Barcel. num. mihi. 235.

Sopra Ciambellotti.

GLOSSA IIII.

SVMMARIVM.

1 *Ciambellotti quomodo latine appellentur.*
2 *Interpretatio ad l. argentum. in prin. ff. de aur. & arg. leg. & reſtituitur.*
3 *O, & V. apud veteres inuicem permutantur.*
4 *Martialis diſtinct. declaratur.*

1 VNdones † ciambellottos quos vernacula lingua dicimus appellari refert uir bene doctus Cat. Cot. in memoralibus, in uerbo vndones, ſic dictos ab vndis, de quibus meminit Diuus Hieronymus, & Martialis in Apophoretis.

Non hos lana dedit ſed olentis barba Mariti
Ciniphio poterit planta latere ſinu.

Inde vndata ueſtis, & ſubiicit tanq̃ ἀποτ' βυμβαλειτο ſymbalotta appellamus, & refert nos docuiſſe Hermolaum Barbarum in Plinianis caſtigationibus c. 48. ſit autem vndulata veſtis ex hircorum, & caprarum pilis potius, q̃ laneis, ut ex relato loco Martialis, & ſubdit, alii ſimballotta dicta autumant, ab illo veſtiū genere, de quibus Plinius ita ſcripſit. lanę, & per ſe coactæ veſtem faciunt, erit ergo ſimballotta σῦμβλητον, hoc eſt coactum implexu potius, q̃ textu conditum, & addit, ſm iſta caſtigabis uerba Vlpiani in l. argento. in prin. ff. de aur. & arg leg. dum dicit, alia cauſa eſt odonum. ſcribe Vndonum, & de his ueſtibus undatis dictum puta. Vide & legito Cot. in relato loco, qui quædā alia vocabula in dicta lege declarat, & quæ declaratione egent, & repone ac reſtitue, ut in Pandectis, & non errabis, & ad declarationem eorundem vocabulorum, uide eundem Cat. Cot. in verbo Viriolæ, & in uerbo Amphitapa, & And. Tiraq. de legib. 2 connub. in 3. parte glo. j. nu. 34. † Illud autem non eſt omittēdū, quod (ni fallor) in caſtigatione tex. relati, atque eius expoſitione Cattelian. Cot. lapſus eſt. refero ergo uerba legis bona fide, prout in herruſcis libris hr̄, & ſic eſt reſtituenda: Tapeta ueſti cedunt, quæ aut ſterni, aut iniici ſolent, ſed ſtragulas, & babilonica, quæ equis inſterni ſolent, non puto veſtes eſſe. Faſciæ crurales, peduleſq;, & in pilia veſtis loco ſunt, quia partem corporis veſtiunt, alia cauſa, eſt odonum: quia uſum calciamentorū pręſtant. legitur ergo in Pandectis odonum, & non vndonum, & quod extranea, & non uera ſit Cottæ caſtigatio, indicant uerba legis ſequentia. Alia cauſa eſt odonum, quia uſum calciamentorum præſtant, quæ ratio non conuenit vndonibus, qui veſtis ēt appellatione continentur, ut in l. ueſtis. eo. tit. de aur. & arg. leg. & in l. veſtimentum, quæ lex in meo Codice multis erroribus eſt repleta, ſed in libris Florentinis ſcripta legitur in hæc verba. Veſtimentum, id eſt quod detextum eſt, & ſi defectum non ſit, id eſt ſi ſit conſummatum, quod in tela eſt non dum prætextū, vel detextum, contextum appellatur. Quiſquis igitur ueſtem legauerit, neque ſtamen, neque ſubtemen legato continebitur omiſſa forſan litera G. in ver. ſubtemen impreſſoris incuria, ut ſubtegmen legendum ſit, ad cuius legis declarationem vide And. Tiraq de leg. connu. glo. ſecunda, nume. ſeptimo, & Ant. Aug. emend. libro tertio, cap. ſeptimo, ſed vt vnde diuerteram redeam, ſomnium eſt expoſitio Accurſij in eodem loco odonum, id eſt Camelorum, cum relatæ & ſubiectæ rationi Iuriſcōſulti non conueniat, ut tandem meam ſententiam interponā. Sciendum eſt ex ſententia Quintiliani libro primo, cap. quarto, 3 † quod O, atque V, permutantur inuicem, ut Hecoba, & Hotrix, Chulcidis, & Pulixena, & in multis monimentis ueterum, probat Pierius in ſuis caſtigationibus in Virgilium, ut donum pro dono, annus pro annos, compreſſu pro cupreſſo. Non ergo locus Iuriſconſulti reſtituendus eſt, ſed legendum odonū ſiue vdonum, & non vndonum, & legi in Theſauro linguæ latinæ, in verbo vdo, vbi non aliter de prædictis ſit mentio, ſed exponitur genus eſſe veſtimenti, quod verum non eſſe patet, nam ve-4 ſtis appellatione non continetur, vt ait I. C. Vidi igitur † Martialem ī relato loco vbi legitur, Vdonos cilicij, deinde ſubiiciunt relata carmina, & Domitius Calderinus interpres ait. Cilicia dicunt indumenta ex caprinis pilis cōtexta, à cilicibus, q ea primi inſtituerunt, & ſubiungit, vdones verbo peregrino calcia-

menta sunt, & declarando Poetam subiungit, Maritiolensis, idest hirci. planta pes Cyniphio sinu pilis hircinis. Nam hyrci Cymphij, sunt dicti à Cympho Africæ fluuio, ubi copiæ hyrcorum: siue ergo legas vdonum, siue odonum, vtrunque rectè, & non conuenit ciambellottis, quæ vsui calciamentorum non sunt, sed vsum vestimentorum præstant: genus ergo calciamentorum odones sunt, vt Domitius ait, & Iurisconsultus indicat.

Et ogni altra sorte di mercantia.

SVMMARIVM.

1 *Assecuratio facta de omnibus mercibus, an ad illicitas porrigatur, nume. 1. & sequent.*

2 *Verba generalia dispositione hominis in contractibus scilicet, an restringatur ad habilia.*

3 *Securitatem concedens tanquàm potestatem habens, & promittens damna reficere sub pena in casu in quo molestetur num re patefacta, quod potestatem non habuerit damnum passo succurrendum sit contra concedentem.*

4 *Assecuramus omnes merces, a loco subdito Regi Turcarum ad portum Anconæ an in generali assecuratione includatur frumentum, quod edicto regis Turcarum sub pena vetatur ad Christianos exportari nu. 4. & seq.*

5 *Titulus quando scribitur Regi Turcarum à summo Pontifice quis sit dãdus.*

GLOSSA V.

QVid mercis appellatione contineatur plenè quidem scripsi in tract. de mercatura, in prima parte, quæ ergo ad hunc locum attinent, huc erunt transferenda, sed illud in dubium potest reuocari. † Num verba hæc generalia omnis generis merces ad merces illicitas oneratas trahenda sint, ita ꝙ generalis promissio porrigatur ad illicitas merces, & si merces, quia illicitæ auferantur assecuratores teneant, quod prima fronte admittendum videbatur, ex regula quæ sumitur ex l. j. in § & generaliter. ff. de leg. præs. & eo magis cũ verba sint vniuersalia l. Iulianus ff. de legat. 3. l. omnes. C. sine censu vel rel. c. solita. de maio. & obed. de quibus multa congessit Mar. consi. 80. num. 37. & seq. Goz. in consi. primo. num. 19. Aym. in consi. 297. num. 3. & seq. verba legati, & hæc sententia ex eo cõprobari potest: quia versamur in dispositione hominis, † in contractibus scilicet, in quibus verba generalia ad habilia restringi non solent, ex doctrina Baldi in l. fi. C. sine censu vel reliq. cuius sententia est recepta, ut per Ias. in l. j. in § nunciatio. num. 6. ff. de no. oper. nun. & ibidem vide Ioan. Crot. num. 63. Cur. Iunio. in consi. j. nume. 5. verum ad hunc casum promissionem, tametsi generalem, non tamen trahendam puto, cum in mercibus illicitis non sit commercium, & de quibus plenè scripsi in trac. de merca. in 4. parte. cum oneratus etiam proponatur ignorantib. promissoribus, culpa nanque seu dolus inest assecurati, & de quæstione est elegans textus in l. cum proponas C. de nau. fęno. de quo tex. non semel memini in tracta. de nau. in 3. parte. adde etiam pulchrum tex. in l. qui officii. in §. fin. ff. de contr. empt. & relata contraria ex prædictis remouentur, sed & audi quid acutissimi ingenii vir Car. Ruy. in d. §. nunciatio, sub num. 9. scriptũ reliquerit. Is enim post lõgam disputationem, in ea quæstione, an verba vniuersalia in contractibus ad habilia restringantur, inquit, hic animaduerto, quia scio, quòd nullus intelligit hanc materiam, & neminem excipio nec ipsum Platonem. Ego aũt in ea sum sententia, vt certa doctrina tradi non possit, sed oĩa in hac quæstione ad subiectam materiam sint redigenda. Pro qua sententia, sanè rationabili, & vera faciunt, quæ plenè scripsi in præfationibus, ver. hic subiungenda est, num. 63. & adde quę statim dicam.

Huc pertinet quæstio in qua ex facto consultus Ias. in consil. 147. in casu præsenti &c. vol. 4. respondit, species autem facti talis est. Inclitæ ciuitatis Genuæ decreta laudanda quidem sunt contra exportantes sal ad loca prohibita, & inter alia vnicuique magistratui exportandi saluumconductum, & securitatem concedi, & nauibus, & nauigiis ꝓhibetur sine expressa venia, ac cõsensu spectabilium Magistratuum S. Georgii. ꝙ salis, & hoc amplius additur, quòd concessio non valeat. Nec ex ea naues, quæ contrafecerint, quouis modo se iuuare possint. † Cumque salinis præpositus Ioannes quidam nomine Magnifici Magistratus salis dictæ ciuitatis, & qui ius concedendi non habebat cuidam Massiliẽsi magistro nauis, Nautis, & mercibus onustis omnibus securitatem concessisset, & publico instrumento damna reficere promisisset, sub pœna, re patefacta ꝙ Massiliensis ad loca prohibita sal exportasset, exusta propterea naui decreto eiusdem ciuitatis. Quæsitum fuit, num Massiliensis aduersus Ioannẽ institorem, & præpositum ad damna, & pœnam promissam rectè valuerit experiri. Respondit Ioan. institorem obstrictũ non esse. mouerunt eum verba decreti, quod & prohibitiuũ, & actũ nullum, & irritum reddit. Item cum actus pure fieri nequit, pęnæ adiectio non valet, tex. notabilis in l. Seius, & Augerius, ubi Bar. ff. ad l. Falc. Cum ergo vetetur assecuratio, adiectio pęnæ frustra est: considerauit ẽt illud uerbum decreti. Quouis mõ iuuare, & reliqua, cuius verbi vniuersalis significatio non est ambigua. ipsum ergo legito, qui pluribus vtitur. & considera, & vide, quæ scripsi in tract. de mer. in 4. parte, maxime sub nu. 30.

4 Sed hic quotidiana quæstio suboritur. † Commerciorũ causa frumentum ad hostes Imperij Romani exportare nõ sine capitis periculo licet, venundari enim hostibus leges vetant l. cotem ferro. ff. de publi. & dixi in tract. de merca. in 4. parte nu. 9. & 12. & seq. finge modo cõtra edicto magni Regis Turcarum frumenti quemuis numerum sub graui pœna, & amissionis eiusdẽ ad Christianos exportari non posse, & assecurationem factam mercium cuiuscunque generis à loco eidem subiecto, ad Anconæ portum, & frumento nauim clam (vt plerunque fit) onustã in ipsa nauigatione à Præfecto Regis magni Turcarum captã, num assecuratores teneantur? Hic lector candide antequam ad quæstionem deueniam, quædam attingam, quæ tibi forsan non ingrata videbuntur. Ideo † scilicet me dixisse magni Regis Turcarum, ut intelligeres, cum tempore S. P. Pau. IIII. quidam Marrani, qui à fide Christiana, & Catholica defecerant, damnati ad mortem fuissent, cũ omnium bonorũ proscriptione, & cõcremati securitate ab aliis Pontificibus concessa non obstante, ex auctoritate forsan Glo. in c. si Papa 40. distinct. de quo tamen vide quid tentauerit dicere Pet. à Plaga in epito. delic. in fi. c. 37. & l. Arriani. C. de hæret. literæ emanarunt à Rege Turcarũ eidem summo Põtifici inscriptæ bonorum proscriptorum causa. Cui idem Pontifex Pau. IIII. quædam ex damnatorum bonis rescribendo dono dedit, vt forsan religionis non auaritiæ causa fecisse cognosceret, & de titulo Regi Turcarum dando disputatum fuit, uerùm post multa literarum inscriptio fuit in hæc uerba. Magno Turcarum Regi. & inquit idem Pontifex aliàs Pium II. Pontificem maximum eundem titulum dedisse; sed nunc ad rẽ redeamus. Prima quidem fronte ad hunc casum porrigenda videbatur assecuratio ꝑ uerba generalia, merces cuiuscunq; generis, quæ verba generalia in contractibus restringi non solẽt, vt probaui in prin. huius Glossæ, & quia diuersa ratio in hoc casu interuenire vr̃. Nam rectè quidem ad barbaros leges frumentum exportari & venundari uetant. Nam pernitiosum Romano Imperio, & proditioni proximum barbaros, quos indigere conuenit, frumento adiuuare, vt in l. 2. C. quæ res expor. At aurũ barbaris subtili auferri ingenio iura sinunt, l. 2. C. de comme. & Mercat. si ergo aurum, pari ratione frumẽtum quo viuimus, & sine quo hominũ genus seruari non posset, aut difficillime, si res ad antiquissima reduceretur tempora, glandium scilicet, vt maximus Poetarum ait.

> Liber & alma Ceres vestro si munere Tellus
> Caoniam pingui glandem mutauit Arista.
> Poculaq; inuentis acheloïa miscuit Vuis.

Vnde hic fauorabilis causa atq; concessio, illic cõmendanda prohibitio, vt omittam, ꝙ omnes casus fortuitos Assecuratores suscipiunt, de quibus loco suo dicemus; & ꝙ edictum Regis Turcarum nõ ligare videbatur nisi subditos l. j. & ibi plenè notatur. C. de sum. Trin. c. à nobis, primo. de sen. excom. & c. quod autem. de pœni. & remis. & c. j. de consti. lib. 6.

Contra verò, ꝙ Assecuratores non teneantur, vr̃ text. clarus in d. l. cum proponas. & ꝙ assecuratio ad illicitas merces nõ porrigatur, sensit Sant. in suo tract. par. 4. nu. 16. & seq. licèt non loquatur in casu quæstionis propositæ. Item pro hac sñia facit cõsilium Iasonis paulò superius citatum. Item mouet: quia in proposita nostra assecurationis formula adest clausula, ꝙ res ambiguæ, & non claræ intelligantur iuxta consuetudinem, & stilum fori Florentini. Vnde sciendũ est, ꝙ hæc nostra formula in paucis differt à formula Florentina, & nostra ab illa potius originẽ traxisse vr̃, q̃ illa à nostra, quod relata clausula vr̃ indicare. Sciẽdum est ẽt, reperiri decretum Florẽtinum edictũ de anno 1526. die 15. Iunij, quo legitur, experientia compertum esse assecurandi modum super quibuscunque mercibus, & sic gñaliter non expressis mercium generibus, multa inhonesta ac illicita attulisse: vnde sub generali mercium assecuratione seruos, fructus, equos, frumentum, vinum, salgamma, & gemmas, ac quasdam alias merces non includi statutum fuit, nominatimq; res prædictas exprimendas esse, aliàs assecuratio ipso iure nõ teneat, nec ius reddatur: & licèt dici soleat expressum, qđ sub gñali sermone profert, vt est no. tex. in l. oẽs. C. de præscrip. trig. vel quadra. an. l. fi. & ibi no. C. qđ cũ eo, & notat Bar. in l. j. nu. 7. ff. de vulg. & plenius, q̃ alius scripsit And. Tiraq. de leg. connub. Gl. 7. nu. 86. & seq. ac ante nu. ad quẽ in materia expressi est cõfugiendũ, tñ cum statutum Florentinũ nominatim mentionẽ fieri de frumento disponat, & Florentini hoc iure vtãtur, & relatio fiat ad vsum, & cõsuetudinẽ Florentiæ, hæc relatio tẽperare, & restringere gñalitatẽ vr̃, relatum. n. in referente censetur in tantũ, vt dispositio à relato tẽperamẽtũ recipiat l. in testamento ita quidã. ff. de ꝯd. & demon. l. 2. ff. de hære insti. & copiose scripsit Dec. in consi. 63. nu. 6. & dixi in trac. de mercat. in titu. mand. nu. 13. & in hãc sñiam inclino, cum non sit verisimile, ꝙ si fuisset expressum frumentum pro cõsueto periculi pretio aliquis rem saluã fore promisisset, sed vel non promisisset, aut valde periculi pretio aucto promisisset & posset hoc notioribus argumẽtis, probari, quæ consulto prætereo: & quoniam ex relatis, ac recitatis in

in præcedentibus quæstionibus obiecta diluuntur, breuitatis causa non repeto, & vide cap. Barchi. num. mihi 233.

Cariche, ò da caricarsi.

SVMMARIVM.

1 *Aestimatio mercium amissarum quomodo fieri debeat, vbi paulò superius laudantur Hispani & Antuerpienses.*

2 *Interpretatio ad l. 2. in §. sed in his. ff. ad l. Rho. de iact.*

3 *Interpretatio ad l. 2. in §. portio. ff. ad l. Rho. de iact.*

4 *Mercium assecuratarum valor si expressus sit in formula, an valori seu existimationi expressæ standum sit.*

5 *Verba enunciatiua an probent, eleganter declaratur.*

6 *Assecurans in summa mille merces oneratas in naui, quid si merces oneratæ non sint seu non ualore mille.*

7 *Falsa causa non vitiat stipulationem aut legatum, promissore tamen sciente non autem ignorante: item nisi substantialia contractus deficerent.*

8 *Participiorum in tus, & in dus, significatio, & uis.*

9 *Assecuratores mercibus non oneratis uel in parte ad ualorem pecuniarum non oneratis num astringi possint ad restituendum pecunias receptas ratione suscepti periculi.*

10 *Nauigatio si se quuta non fuerit implemento aliquo iusto uel iniusto, assecuratores num teneantur ad restitutionem pecuniarum ratione periculi susceptarum.*

GLOSSA VI.

LIcèt quò ad merces oneratas & onerãdas relatio ad apocham onerationis habeatur, semper tñ in hoc Barchinon. constitutiones laudaui, quibus merciũ genera speciatim exprimenda quantum in assecurato est, & pretia mercium taxanda quibusdam adiectis decernitur. vt in ca. 227. 229. & 232. hoc amplius, vt octauæ partis rei assecuratæ periculum ad assecuratos omnino pertineat, & scio Antuerpienses, & Hispanos quosdã in eorum formulis pretium mercibus oneratis adiicere, & assecuratos propterea exonerari ab onere probandi mercium pretia, & rationes ac computa ostẽdẽdi, & solũ astringi ad probãdum naufragium, seu mercium amissionem, & literas, seu apocas onerationis exhibendum, quod etiam laudo: id enim ad dirimendas lites pertinet. Cum ergo de valore mercium in nostra formula nil dicatur, eleganter quæritur, si merces aduersa tempestate perierint, aut finge à piratis direptæ fuerint, & assecuratores dicant res deperditas, aut direptas non ascendere ad pecunias assecuratas. Docere nanq; debent mercium domini, iidemq; assecurati merciũ valorẽ (vt dixi) † Quomodo mercium amissarum æstimatio fieri debeat. Num tempus amissarum rerũ, naufragii scilicet, aut direptionis, inspiciendum sit, vel emptionis, idest qñ dñs eas emit tempus spectãdũ, vel loci & temporis habenda sit ratio, ad quem merces asportabantur, vt æstimatio fiat, quanti in loco destinato vendi potuissent, si eo loci saluæ peruenissent, seu magis contractę obligationis tempus consideretur. Santer. in suo tract. de fideiuss. in tertia parte, num. 40. & seq. non indocte quidem disseruit articulum, & putauit, siquidẽ promiserit quis merces saluas fore in loco aliquo, vt puta Anconæ, seu Vlisbonæ, eius loci æstimatio spectanda sit. l. fi. ff. de condi. triti. si verò non promisit merces saluas in aliquo loco, sed æstimationem, seu valorem mercium in casu aduerso (vt est de more) & tp̃s contractæ obligationis spectandum sit, & mercium æstimationem fieri, quanti tunc valebant. l. fundum Cornelianum. ff. de noua. ratio; quia tunc æstimatio debetur iure obligationis, vt ibi declarat gl. Item quia assecurati magis sibi in damno, q̃ in lucro consulere voluisse censendi sunt, & quia tex. in l. 2. in § seu verius. in versi. sed in his. ff. ad l. Rho. de iact. vt ait, aduersari videbatur, vt perẽptionis mercium tempus inspiciatur, vt sensit gl. ibi in ver. veniri possunt, respondit ideo ibi ita disponit; qm̃ æstimatio debetur loco rei; qa fit exoneratio collatione, si res iniectæ perierint, & meritò iactus tempus consideratur, non qñ emptę, sed qñ vẽdi poterant. subiecit etiam non obstare tex. in l. quoties in diem. ff. de verb. oblig. & l. si calendis. ff. de re iudi. quæ iura tempus periculi quò ad æstimationem inspici debere dicunt, & contractus iste assecurationis censetur conditionalis. Qm̃ licèt cõditionalis sit cõtractus, considerato aduersæ fortunæ casu nõ tñ assecurator dr̃ debitor rei sub conditione, vel modo, vt in d. l. quoties, sed semper dr̃ debitor æstimationis, ad quam se obligauit, quæ æstimatio certa est, vt in d. l. fundum, & addit posse distingui, vt per Bar. ibidem, & in d. l. fundum, & prout notatur in l. vinum. ff. si cert. pet. ꝙ hic debetur æstimatio iure obligationis, eo ꝙ principaliter ad eam se obligat, & ꝯñr tempus contractę obligationis spectetur. Hæc ille. † ego autem animaduerti, Sãter. forsan lapsum fuisse circa interpretationem l. 2. in §. seu versi. sed in his. ff. ad l. Rho. de iac. pro cuius clariori interpretatione sciendum est, ꝙ in ea l. in §. iacturæ. dr̃ iacturæ summam pro rerum pretio distribui oportet. ad cuius §. interpretationem subiungitur in ead. l. §. portio. vbi I. C. in hęc verba: portio autem pro ęstimatione rerum quæ saluæ sunt, & earũ quæ amissæ sunt, præstari solet. Nec ad rẽ pertinet, si hæ q̃ amissæ sunt pluris venire potuerint; qm̃ detrimenti nõ lucri fit ꝑstatio: sed in his rebus quarũ noĩe cõferendum est, æstimatio debet haberi, non quanti emptæ sunt, sed quanti vęnire possunt, addit ibi glo. tempore peremptionis, & in hac parte sensit Santer. tex. aduersari, sed clarius explicare libet I. C. intentionem. Dixerat I. C. (vt retuli) iacturæ summam pro rerum pretio distribui oportere, deinde in §. portio, declarat, quomodo debeat fieri æstimatio rerum, quæ sunt saluæ: item, & rerum quæ sunt amissæ. & in prima parte tractat de æstimatione rerum amissarum, & vult in his æstimationem fieri debere, quãti scilicet emptę sunt: hoc voluit Accur. ibi in verbo non lucri, & indicat Iurisconsultus in versi. sed in his qui aduersatur in illis verbis, non quanti emptæ sunt, quasi dicat, non quemadmodum in præcedenti casu, in tantum ꝙ tentauit Accur. dicere, ꝙ si merces iactus, & peremptionis tempore minoris valerent, q̃ tunc cum emptæ sunt, illud tempus spectetur, quid dixerit Rapha. ibidem: nam hoc vr̃ ex mente legis; quia detrimenti fit præstatio, & I. C. subiungit. in his rebus amissis non haberi rationem lucri quò ad æstimationem earum, & sic non esse spectandum, ꝙ vęnire potuissent pluris in loco, ad quem erant destinatæ. In secunda verò parte (vt dixi) loquitur de æstimatione rerum, quæ saluæ sunt, & ait, æstimationem fieri debere non quanti emptæ sunt, sed quãti vęnire possent. dicit ibi gl. tempore peremptionis, æstimatio ergo rerũ quæ saluæ sunt, fit, vt ratio habeatur, si pluris essent res saluæ in loco, vbi iactus est, sed cur diuersum, ꝙ in rebus amissis lucri ratio non habetur, in rebus verò saluis hr̃. Alber. ibidem talem reddidit rationem; qa quia illi, quorum merces sunt saluæ, tenentur alios indẽnes seruare pro omni lucro, quod habent ratione damni, quod alius passus esset, ex iactu ergo non venit lucrum, citat l. j. & 2. in prin. & §. nostrum, & §. cum in eadem, & dic tu clarius, in rebus amissis detrimenti ratio hr̃, in saluis lucri; quia ex iactu propter amissas res aliorum consequuti sunt, vt merces suas saluas haberẽt, & æquitas ita statuendum suadet. † Vnde eleganter inquit Alb. ibidem. §. portio. non corrigi ex l. vni. C. de senten. quæ pro eo, quod inte. qm̃ locum habet, qñ interesse petitur ex contractu, vel ex delicto, vel culpa, vel mora, & meritò interesse venit ex lucro, quod sine alterius iniuria percipi potuerit, & ita omnes leges intelligunt de interesse tractantes, sed in §. portio. nil ex prędictis interuenit, sed æquitate his qui merces ꝑꝑ iactum amisere, damnum resarcitur, cum ꝑꝑ iactum harũ aliæ saluæ sint redditæ, vt in § ęquissimum; sed (vt vnde diuerteram redeam) vides lector candide, ꝙ non aduersatur versi. sed in his. modo quo dixit Sant. quia in rebus amissis quoad æstimationem tempus emptionis nõ peremptionis spectatur. Dixerit aliquis, ergo in quęstione proposita spectandum erit emptionis tempus, non autẽ contractæ obligationis, & in hoc aduersatur ille tex. & tempus etiam peremptionis, si eo tẽpore minoris essent merces, ex sententia Accur. superius relata, verùm dici posset, spectari tempus emptionis in casu nostro, non illud, quo merces emptæ sunt à dñis, sed quo assecurationis cõtractus celebratus est, cõtractus: nanq; iste (vt nõ semel dixi) similis est emptioni, & meritò inspiciatur tempus, quo pretio periculum emitur, vel diem & tẽpus cõtractæ obligationis super assecuratione spectandũ; quẽadmodum enim in rebus amissis in iactu tẽpus emptionis spectatur, vt damnũ sarciatur, eadem æquitate in casu tempus cõtractæ obligationis spectandum esse, vt damnum emẽdetur ratione contractus super assecuratione, quasi contrahentes ad tẽpus contractæ obligationis se retulerint, d. l. fundum Cornelianũ, & facit l. si stipulatus fuerim. in §. j & l. si à colono. ff. de verb. oblig. Dixerit etiã aliquis, dixisti in rebus amissis ꝑꝑ iactum lucri rationem non haberi, sed tantum detrimentum resarciri ex æquitate. At vbi agitur ex contractu, vel delicto, mora, vel culpa, venire interesse ex lucro, quod percipi põt sine alterius iniuria: cum ergo in casu proposito sit obligatio ex cõtractu assecurationis, ergo lucrum venit, & sic inspici quãti plurimi merces essent amissæ seu direptæ peremptionis tempore. Huic argumẽto non insubtili (vt puto) posset responderi, assecurationem restrictam, & limitatam esse censeri ad obligationis contractæ tẽpus, & de illo tẽpore contrahentes cogitant, vt dixi, & facit tex. in l. fi. in §. j. ff. de leg. 2. cum ergo æstimatio quodam modo principaliter in obligatione deducta sit, & debeatur iure actionis, placet mihi ex relatis iuribus, & rationibus obligationis tẽpus spectandum, & non vltra crescere, quibus addes Bar. in l. vinũ. num. 8. ff. si cert. pet. & duo bona iura l. id quod. in §. fi. ff. de consti. pecu. & l. vbi. in fi. ff. de eden. & vide Dec. in d. l. vinũ. nu. 15. & Hieron. Bot. nu. 24. & etiam Alex. ibidem, à quo habui dicta iura, & nota ꝙ in nostra formula fiũt assecurationes singulatim, & noĩatim expressis summis ab assecuratoribus, vt vidisti in ea.

4 Sed hic subiungi potest quæstio. † Quòd si in hac nostra formula adiectum esset, quæ merces sunt valoris duorum milium. Num æstimationi expressæ standũm sit, in tantum vt assecurati valorem mercium probare vlterius non teneantur, considerabam in quæstione facti species infrascriptas.

Prima. Si assecuratores conuenerint, si merces amittantur, se duo millia scuta soluturos, res hæc sit extra cõtrouersiam, legẽ enim contractui contrahentes dant l. j. in §. si conuenerit. ff. depo. l. in

po.l.in conuentionalibus.ff.de verb.obl.

Secunda facti species, vbi estimatio facta est, in hæc verba. sup mercibus, quæ ascendent ad scuta duo millia, in qua assecuratione prædicta non obstante, his qui se assecurarunt, tanti merces fuisse onus probandi incũbere existimo, cuius rei illa ratio reddi potest. Quia relatiuum, quis, vel qui, adiunctum verbo futuri temporis conditionem inducit, exponendaq; sunt relata verba quatenus ascendẽt. l. stichum qui meus erit. ff. de leg. j. l. si debitor, in §. verisimile. ff. de contrahen. empt.

Tertia facti species est, vbi in formula adiicitur, super mercibus, quæ ascendunt ad duo millia. Aut sunt valoris, seu estimationis duorum millium, in qua Sãter. in trac. de fideius. & spon. parte tertia, nu. 4. scripsit in hæc verba, si reperitur deceptus assecurans, rescinditur estimatio prædicta, vt no. in l. j. C. quæ res vẽ. voluit forsan citare l. 2. C. de rescind. vend. quia subiicit Bart. & alii ibidem dicunt, æquitatem illius legis extendi ad cõtractus, ex quibus par hinc inde nascitur obligatio, & addidit etiam ex mente gl. in l. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig. dum dixit, si pro parte sim stipulatus rem, quam minus dimidia iusti pretii emi, tuebitur exceptione doli, vt in d. l. si quis cũ aliter. de verb. obl. vbi Bar. & alii, quod tanquam quotidianum notandum ait. Cũ ergo dixerit, si dñs mercium plus petat, q̃ vera mercium sit æstimatio, obiici possit doli mali exceptio, sensisse vr̃, æstimationi expressæ standum esse. Reus enim in exceptione est actor l. j. ff. de except. & si tantæ æstimationis non sint merces, non teneat̃ assecurator ad integram expressam æstimationem, citat etiam, quod no. in l. fi. §. j. ff. de leg. 2. & l. cum pater. in §. pater qui filio. eo. tit. vbi verbum æstimatio (vt ait) semper refertur ad iustum pretium, licèt simpliciter proferatur. l. si fundum. in §. si libertus. ff. de leg. j. Pro qua sententia vr̃ tex in l. optimam. C. de contra. & com. stipulat. vbi legitur, verba enunciatiua in contractibus posita inter contrahentes probare, donec contrarium probetur. Rursus hæc sententia comprobatur ex his, quæ scripsit Io. And. in c. cum in iure. circa fi. de offic. de leg. & Anch. in clem. j. de ꝓbat. verba in instr̃o prolata præsentibus partibus semper fidem facere contra eas, refert, & probat Afflic. dec. 83. in causa, nu. 4. & regulariter subscribens omnia approbare cẽsetur, quæ in scriptura subscripta cõtinentur, vt per doctores in l. si ita stipulatus. in §. Chrisoganus. ff. de verb. obl. & aliis sexcẽtis locis tractatur.

Contra verò, q̃ relata verba non probent, & standum nõ sit,

5 occurrit; † quod dr̃, verba enunciatiua inter presentes probare, locum habet, vbi agitur, vt actus valeat, ꝓp quem fuerunt enunciata, & denunciato incidẽter quæritur, vt valeat, id quod principaliter in instrumento continetur, secus est, qñ de illo enunciato principaliter disputatur, vt elegãter declararunt Ant. But. & Abb. in c. illud. de præsump. & probat Alex. in consi. 21. num. 8. & consi. 136. num. 12. vol. j. & in l. ex hac scriptura. apud Bar. ff. de dona. & alibi sæpe, & commendat Ias. in consi. 111. col. 2. circa fi. lib. 4. & commendat Matt. in no. 80. Nota q̃ quotiescunq;, & exemplum in eandem l. optimum adiecit, si in instr̃o dr̃, me promisisse cẽtum Titio Seruo Sempronii, vt stipulatio valeat, probat hoc instr̃m inter me, & Sempronium, sed si postea inter me, & Sempronium controuersia esset de dñio Titii, hæc cõfessio Sempronio non opitulatur, & plene probat Dec. consi. 213. in fi. & consi. 348. de duobus &c. in fi. Ruy. in consi. 44. nu. 6. Primo quæritur &c. vol. 5. quæ declaratio recepta est, vt testat̃ Cur. Iun. in consi. 24. num. 3. & consi. 95. sacratissimæ &c. Pau. Paris. in consi. 94. spectabiles &c. num. 19. in prin. & adde ac cõsidera, quæ dixit Alcia. in consi. 11. num. 12. Tho. 1. eodemq; lib. & consi. 57. lib. 5. aduersatur enim. Dicet aliquis; illud spectandũ, num relata verba enunciatiua dici possint, cum illa verba enunciatiua dici soleant, quæ præfationes seu proœmium continent, in quibus voluntas non sistit, sed transeunt, seu per se non stant, & nõ sunt verbum principale rationis seu in dispositionis verbis, vt probat Alex. post Bal. in consi. 82. num. 19. vol. 3. & Affl. in relata decisione, nu. j. sed si verum amamus, cum assecuratio absq; æstimatione stet, si principaliter de ea disceptetur, dicẽdum est relatæ æstimationi enunciatæ standũ non esse, & meritò onus probãdi valorem mercium assecuratis incumbere. Pro qua sententia facit, quod ait Dec. in d. consi. 213. is enim inter mercatores respondit: cum in contractu societatis de sorte seu capitale (vt ait) socii enunciatum esset, instrumentum non probare, vbi de eo principaliter disputaretur. Mouet etiam: quia huiusmodi assertiones valoris attẽdi nõ solẽt, vt est bonus tex. in l. j. C. arb. tut. vbi Acc. de modo patrimonii à testatore dicto loquens ait, non enunciatiuæ voluntates, sed dispositiuæ seruãtur, citat l. scriptura. C. comm. vtr. Iud. l. verba. C. de testa. & l. rationes. C. de ꝓbat. Mouet etiam, q̃ latè de enunciatiuis verbis probando prędicta scripsit Gram. in voto 16. conditoris Machinæ &c. Planè si super assecuratione celebratũ esset instr̃m, & partes (vt est de more) iurassent omnia, & singula in instr̃o, etiam vera, standũ esset æstimationi relato modo enunciatæ, vt scripsit Gram. vbi supra. Alex. referens, & vide tex. in auth. de iure. à morien. præst. & auth. quod obtinet. C. de probat. & sanè hæc sentẽtia non caret æquitate, quæ præcipue inter mercatores spectanda est, cum mercium genera multa esse non ignoremus, sintq; vt plurimũ assecurantibus incognitæ merces, quibus naues onerantur.

6 Quæsitum fuit, † si quis in summa mille merces oneratas in aliqua naui assecurasset, certo (vt assolet) ratione suscepti periculi recepto pretio, si nauis mercibus onusta non sit, vel merces oneratæ ad valorem mille non ascenderent; quia longè minoris essent valoris. Num assecurans sequuto naufragio ad mille teneatur. Idem Sant. in relato trac. in 3. parte num. 10. & seq. nu. pluribus vtitur, & (vt vno verbo dicã) in ea fuit opinione, si nullæ merces oneratæ sint in odium assecurati, contractus non teneat, si aliquæ pro valore, & estimatione mercium oneratarum assecurans teneatur, quæ sñia nõ caret ratione. Nam (vt dixi in prefatione) contractus noster assecurationis innominatus est, & cum proximè accedat venditioni sm̃ regulas emptionis, & venditionis statuendum est. Is enim, qui saluam rem promittit certa recepta pecunia, periculi euentũ emere vr̃, & meritò periculi pretium appellatur à iurisconsul. ff. de nau. fęn. l. periculi, si ergo merces oneratę non reperiantur in naui, emptio non est, esse nanq; debet res, vt sit emptio, & nihil videtur actum, si in rerum natura non sit, quod venierit l. j. l. cum hęreditatem, cum l. sequen. ff. de here. vel act. vend. & eleganter inquit iurîscon. in l. j. in §. j. ff. de do. pręleg. si quis ita legauerit, centum quę in arca habeo, aut quę ille apud me deposuit, si nulla sint, nihil deberi cõstat; quia nulla corpora sunt. Citauit idem Sant. pulchrum text. in l. si seruus legatus. in §. qui quinq; ff. de leg. j. vbi legitur, si quis decẽ, quę in archa habebat, legauit, vel promisit, si quinque tãtum habebat, stipulatio, & legatum valet, vt sola quinq; ex stipulatu vel test̃o debeantur: facit etiam tex. in l. si quis fundum. ff. de cont. emp. vbi legitur, si hęres vendidit fundũ, quanti à testatore emptus est, mox inueniatur non emptus, sed donatus testatori, vr̃ quasi sine pretio facta vẽditio, & subiicit. Ideoq; similis erit sub conditione factę venditioni, quę nulla est, si conditio defecerit. Idẽ ergo iuris esse debet, si mercibus nauis onerata non sit.

7 † Adde etiam l. si diuortio, & ibi Bar. & alios, & maximè Ias. nu. j. & nu. 8. de verb. obli. Quod enim dr̃, falsam cãm de preterito stipulationem, & legatum non vitiare, id admittẽdũ est promissore sciente causam esse falsam: contra verò in errante, vel ignorante. l. pen. §. mulier. ff. solu. mat. Item nisi in casu, in quo substantialia contractus deficerent, vt per Ias. in eodem loco, & Bar. in l. demonstratio. ff. de cond. & demon. nu. 10. quibus in locis citatur d. l. si quis fundum. ff. de act. emp. Prętcrea in pro-

8 posita quęstione † duo participia cõsideranda sunt, oneratis, & onerãdis, alterum prętcriti tp̃is, alterum futuri temporis, verbi passiui, primum rem perfectam, & consumatam significat. l. j. §. fi. ff. quod quisq; iu. Bar. in extra. ad reprimen. in ver. non obstantibus. Ruy. in consi. 226. nu. 6. vol. j. Alterum instruit in futurũ, quid agendum sm̃ Ias. in rub. de libe. & posthu. nu. 23. & participium illud resoluitur, quę onerabuntur: relatiuum autem iũctũ futuro tempori facit conditionem. l. Stichum, qui meus erit. ff. de leg. j. & inquit Bar. in l. j. num. 35. ff. de condi. & demon. Ruy. in consi. 169. num. 11. vol. 2. & vide in rubricis. ff. & C. de lib. prę te. & quę scripsit Alcia. de hoc participio in consi. 28. nu. 3. lib. 8. To. 3. Nec me latet, aliqñ (impropriè tñ) participium verbi passiui futuri temporis resolui in participium verbi prętcriti temporis, vt probatur in l. j. ff. de cond. fur. in verbo, perdẽdę, quod exponitur pro perditę, & cõtra in l. vẽditor. in §. fi. ff. de ser. expor. vbi irrogatam pro irrogandam, concludendum est ergo: qm̃ de hac quęstione mercatores non valde dubitant, non existentibus mercibus assecuratores non teneri, & existentibus pro earundem iusta ęstimatione. Hoc amplius Benuenutus tentat dicere, si assecuratus sciens merces oneratas non fuisse, aut modicas per caliditatem sequuto naufragio assecuratores conuenisset, tanquam imposturam faciẽs in necem alterius stellionatus possit postulari. l. 3. ff. de crim. stellio.

9 Et illud iterum in dubium reuocatur † diximus, eatenus assecuratores teneri, quatenus merces oneratas, & amissas constitisset; sed quia assecurantes pretium periculi recipiunt, Num mercibus non oneratis, uel non in summa pecuniarum promissarũ in totum uel in partem pecunias receptas ratione suscepti periculi restituere teneantur? Et prima fronte cum periculum nullum fuerit: quia merces oneratę non fuerunt tanquam ob causam datum causa non sequuta repetitioni locum esse uidebat, toto titu. ff. de condicto. ob cau. & similiter pro portione, quia idem iuris est de toto quo ad totũ, quod de parte quoad partẽ. l. quę de tota. ff. de rei uen. de quo arg. plenè scripsit And. Tiraq. in commẽ. de utroq; ret. Glo. 7. § j. num. 46. pag. in meo Codi. 86. Verum idem Pet. Sant. in contrariam sententiam inclinat, ut in tertia parte. nu. 19. & seq. is enim inquit, licet contra assecurantem, & promittentem contractus non teneat, in eius tamẽ fauorem, & preiudicium falsò asserentis se mercibus nauim onerasse tenet, citat. l. si quis cum fundum, cum Glo. ff. de actio. emp. & hoc propter eius temerariam assecurationẽ l. Iulianus. §. item qui furem. eo. tit. & probat Sali. super relata Glo. & Glo. in l. rem alienam. ff. de con. empt. & uide Bar. in l. demonstratio. nu. 10. ff. de cond. & demon. addit & ipse, cum per eum steterit, quo

quo minus merces ĩ nauim immiserit, perinde haberi debet, ac si immisisset. l. in exequutione. in §. fi. ff. de uerb. oblig. quod cõproba ex his, quæ scripsi in trac. de sponsionibus, in 4. parte, ver. Item quæro facta est sponsio &c. & subiicit, non rectè posse dici pretium periculi sine causa receptum; cum merces in naui immissæ non fuerint. Quia licèt cesset periculum, non tamen causa promissionis cessat, videlicet assecurationis, & imputandum est ei, qui mentitur, vt in relatis iuribus hoc amplius putauit ꝓp mendacium, & temerariam asseuerationem, non solum denegandam assecuratis pecuniæ receptæ repetitionem: Verùm ad periculi prètium promissum assecuranti actionem concedi, qđ satis ex relatis probatum videtur. Nec est nouum in multis iuris articulis contra mendaces varia, ac diuersa fuisse statuta, vt dixi in trac. de Decoct. par. 3. num. 17. Planè cum in relata nostra formula dicatur, mercibus oneratis, & onerandis, si iusta cã interuenerit, quare oneratio facta non sit, finge superioris, & Principis auctoritas, qui merces licitas, & exportari solitas prohibuerit, succurrendum esset assecuratis, & per exceptionem & repetitionem: in omni nanq; pacto intelligitur superioris auctoritas excepta. Glo. pen. in c. quæ contra mores. vbi Gem. 8. distin. c. veniẽtes, vbi Doctores de iure. l. fi. vbi plene Ias. ff. qui satiscogan. & hoc æquitas suadet, quæ ante oculos semper esse debet cessante mendacio, & culpa.

Est & illud prædictis annotandum, illud verbum, da caricarsi, ad remouendum controuersias rectè adiici: si enim assecuratio fuisset facta pro mercibus oneratis, aut merciũ, quę sunt in naui, aut suarum mercium quis periculum suscepisset, & assecuratus videns merces non ascendere ad æstimationem pecuniarum promissarum, alias merces post assecurationis contractum in naui immisisset, sequuto naufragio, aut direptione ꝓ immissis tm̃ contractus tempore assecurans teneret̃. Verba nanq; presentis seu præteriti tp̃is ad futura nõ trahuntur. l. si stipulatus. §. cum stipulamur, & l. si à colono. ff. de verb. obl. & probat Bar. in l. si ita. num. 3. ff. de aur. & arg. leg. & Sant. vbi supra num. 48. qui post Bar. respon. l. fi. C. quæ res pig. vt locum habeat, cum agitur de modico præiudicio: hypotheca enim nõ auget summã obligationis, vt Accur. ẽt ibidem dixit, at in casu agitur de magno præiudicio, valoris scilicet mercium, & adde bonum tex. in l. cũ ita legatur. ff. de leg. 2. & Ias. in consi. 5. strenui, & generosi. col. 5. versi. 5. facit &c. volu. 3.

10 Sed finge † Nauim mercibus onustam in Portu Alexandrię, aut Bisantii, & cum esset parata ad nauigandum cõditio tp̃is impedimẽto fuerit, vel quia deiecta, aut depressa in ipso portu aduersa tempestate fuerit, aut ictu fulminis deusta armamenta, iuxta l. nauis aduersa, & seq. ff. ad l. Rho. de iact. Nũ assecurator ad restitutionem pretii ratione suscepi periculi ꝓp nauigii impedimentum astringi possit; Hæc quæstio tractata est ab eodẽ Sant. in qua cum se aliquãtulum inuoluat, missa faciemus scripta ab eo, sciendum est ergo (vt in præfationibus diximus) cõtractum hunc innominatum, si veterum interpretum sentẽtiæ adhæreamus, inspecta conuentionis forma contractus, do vt facias, dicemus; quia Mercatores qui se assecurari volunt, alios requirũt, & dant finge decem, vt saluas merces promittant, & periculũ in se suscipiant. Si verò opinioni Bartoli tanq̃ magis receptæ assentiamur, ex parte vnius dicet̃ do, vt facias, & alterius verò parte facio, vt des, vt notauit Bar. vbi, & alii in l. naturalis. in §. sed si facio. ff. de pręs. verb. in l. si pecunia. ff. de cõd. ob caus. in l. si quis cum sciret. ff. de iure. vbi etiam Ias. nu. 5. item sm̃ est, q̃ mercator, qui assecurat sub conditione, vel mercium æstimationem, vel pecunias specialiter summas exprimendo promittit, in euẽtum scilicet casus aduersi, vt in toto titulo. ff. de nau. fœn. & maximè in l. periculi. eo. ti. & patet ex formula nostra in ver. e se interuenisse, ò fosse interuenuto &c. Illud etiam certi iuris est, in contractibus innominatis correspectiuis (vt dicunt) locum esse pœnitentiæ l. si pecuniam. vbi Ias. multis modis restringit. ff. de cond. ob cau. his præfationibus habitis, elegans est text. in d. l. si pecuniam. vbi I. C. in hæc verba. si pecuniam ideo acceperis, vt Capuam eas, deinde parato tibi ad proficiscendum conditio tẽporis, vel valetudinis impedimento fuerit, quominus proficisceris, an condici possit, videndum est, & cum per se non steterit, põt dici repetitionem cessare, sed cum liceat pœnitere ei, q dedit, proculdubiò repetetur id, quod datum est, ex quo textu vides solutam quæstionem; sed audi quid ibidem Bar. sub num. 14. scriptum reliquerit, is enim ait videamus, qñ ex defectu causæ comperat repetitio, & ad rem subiunxit. Aut deficit causa, q̃ ab initio erat impossibilis, aut deficit causa, quę fuit possibilis, & hoc secundo casu, qui cõgruit quæstioni præpositæ, aut deficit casu fortuito, aut facto eius, qui debet implere, aut eius, in cuius persona debet impleri. Primo casu ante moram non est locus condictioni ob causam, quasi causa non sequuta, sed ex pœnitẽtia sic vt hic, aut post moram, & tunc secus, vt in l. 3. §. j. supra eo. secundo casu indistinctè est locus repetitioni: vt in d. l. 3. in prin. & §. j. l. naturalis & l. j. ff. de præscrip. ver. 3. casu nõ est locus repetitioni quasi causa non sequuta, vt in l. pen. C. de condi. ob cau. sed qñ pœniteat, poterit repeti. l. 3. §. j. aliàs 2. supra eo. Hæc ille, q subiungit, & alia quæ videre poteris, & quia hæc materia est indifficilis (vt doctores dicunt) in d. l. si pecuniam, vide ibidẽ Alexan. sub num. 9. & Ias. sub nu. 17. & Saly. in l. pen. C. de condi. ob cau. & quæ apud eum notantur, & referendo scripta doctorum ad quęstionem propositam, non male dici põt, si casu fortuito, & impedimentis relatis non sequatur nauigatio, ex pœnitentia cessante mora repetitionem concedi, & idem iuris esset, si publicarum necessitatum cã nauis retenta esset, iux. l. iubemus. C. de sacr. eccl. & vide l. Lucius Titius. ff de euict. si verò facto Assecurati euenerit, vt quia illicitis mercibus nauis sit onerata, & ꝓpterea retenta, & repetitioni non sit locus, & sua culpa noceat, facit l. pen. in §. nauem. ff. locat. & quod in multis locis dixi in tract. de merca. maximè in tit. de naui. §. Postquam num. 25. facit etiam l. pen. C. de condi. ob cau. & reg. l. iure ciuili. ff. de cond. & demonst. sed si facto Assecurantis euenerit, quominus sequatur nauigatio, quod multis modis põt cõtingere, vel quia D. nauis fuerit, & nauigationem impedierit, vel quia sua opera, & facto impedita fuerit nauigatio, locus erit condictioni, & repetitioni l. 3. §. j. ff. de condi. ob cau. l. naturalis. ff. de præs. ver. & facit ad prædicta l. in executione in §. fi. ff. de verb. obl. ex quo tex. notabilis regula sumitur. ff. de reg. iu. l. in iure ciuili. ff. de cõd. & demon. l. iure ciuili, & regula, cum stat. de reg. iu. lib. 6.

SVMMARIVM.

1 *Onerantis nomen fictitium non vitiat assecurationem, dummodo constet de onere.*
2 *Mercatorum consuetudo, qui seruiunt de nomine alieno non improbanda cessante dolo, periculosa tamen.*
3 *Declaratio ad titulum, plus valere quod agitur, quàm quod simulate concipitur.*
4 *Simulatio quando non sit improbanda.*
5 *Recuperandarum mercium causa euntes admonentur in bona simulatione.*

GLOSSA VII.

Per M. Nicolò Pilestri, ò qual si voglia altra persona.

RE ctè quidem adiicitur, & quauis alia persona. Qm̃ fit relatio ad literas onerarias, quas vocant, caricamẽti, in qbus nomen onerantis exprimi solet (vt dicemus cũ de his literis tractabimus) est & illud huic rei an-

1 notandum, † solere præcipuè Iudæos mercatores Alexandriæ commorantes fictitium nomen onerantis apponere, & qui in loco non reperitur. Simulant enim nomen quo Christiani vtũtur, vt puta, Pauli, aut Scipionis, vt merces non depredentur à piratis Christianis, vel Nauarco, & Regis catholici classis p̃fecto, à quibus Hebræorum Turcarumq; merces diripi solent, & vana omnis spes recuperandi redditur. Quæ simulatio nõ est improbanda: cum ad regiones Christianorũ merces deferũtur, iuxta Glo. not. & singularem forte in l. j. in §. j in versi. deseruiũt. ff. de

2 dolo. vbi legitur † bonam esse dissimulationem mercatorum, qui trãsferunt in alium dñium mercium, vt non depredentur, quod hodie periculosum est, & cautius peragendum, cum non solum mercatorũ fides refrixerit, verùm (vt Poeta cecinit) Nusquam tuta fides. quibus illud adiiciendum, quod eleganter scripsit Bal. in consi. 400. in libris Thesaurarię. in 5. is enim doctè q-

3 dem † declarans titulum, plus valere quod agitur, q̃ quod simulate concipitur, sub num. 6. inquit, interdum nulla est simulatio respectu obligationis; sed circa personam stipulantis, vel chirographãtis: & hoc p̃t esse pluribus modis. Primo q̃ ab initio quis nõ vult nominari in stipulatione vel chirographo, sed facit stipulationem, vel chirographum cantare in personam amici. Sępissimè enim hoc fit bona fide cessante dolo, vel fraude. ff. de hære. insti. l. quidam cum filium, & est expressum. C. de cont. & commit. stip. l. optimam, & reliqua. vides ergo cessante fraude nomen onerantis non verum adiici nil referre, nec ex hoc in hac materia ferendum eum, qui vellet probare Scipionem, aut Paulum in loco non fuisse, iuxta dictam l. optimam, & Glo. ibi, de quo tractat Ruy. in consi. 35. & seq. volu. 4. Ias. in consi. 13. circa fi. vol. 3. Soc. in cons. 68. col. 2. lib. 4. Aym. in tract. de Anti. Tempo. par. j. vers. viso. nu. 8. & seq. constito enim de mercium

4 oneratione cessante dolo nil vlterius est quærendum. Et † qm̃

5 de simulatione nõ improbata memini, placet admonere † eos, qui recuperandarum mercium direptarum causa mittuntur, vt si qñ viderint Piratas, aut latrones promptiores esse ad dimittẽdum merces alicuius mercatoris, memores sint eius, quod scripsit Accursius in d. Glo. in versi. seruiunt. Is enim declarando iurisconsultum in illis verbis, sicuti faciunt, qui per huiusmodi dissimulationem deseruiunt, inquit, est exemplum, si latrones plures ceperint, cum vni eorum in rebus vellet facere gratiã. Quærunt, nunquid sunt istæ res tuæ, & ipse respondet ironice, Nõne uos bene scitis: hac ille. & notauit Bar. ibidem simulationem, q̃ fit ad defensionem alterius iustam, & dolum nõ esse; & ad rem placet subiungere, quod Paul. Castr. scriptum reliquit in l. j. ff. l. Rho. de iac. Refert enim cum merces plurium mercatorum ꝑ quendam in Galliam exportatæ fuissent, & ad aures eius peruenisset, ius dicentem omnes merces auferre decreuisse, plures celauit,

lauit, & vnus tñ manifestauit, hoc colore, vt vlterius iudex nõ perquireret, quod ex sententia successit; quia manifestatæ amissæ fuerunt: cæteræ verò saluæ redditæ. Qui amiserat contribui petebat, replicabatur, cõtributioni locum non esse; quia suę perierant, & sibi perierant, argu. l. pignus. C. de pigno. & ex §. si nauis. in ver. Quod verò prædones in ea l. j. ff. ad l. Rho. de iact. ipse verò Pau. Cast. ex facto consultus contributioni locum esse respondit; quia propter manifestationem illarum cæteræ saluæ factæ sunt, vt in d. l. de qua Pauli sententia alibi memini in tract. de nau. in 4. par. ver. sed nec est quotidiana &c. vbi retuli ad frequentem quæst. quam si libuerit, videre poteris. Deniq; de simulatione bona, vel mala vide pulchrum, & no. Glo. in c. j. in vers. simulauit, extra de his, quæ vi met. ve cau.

SVMMARIVM.

1 *Dictio, supra, quod modis accipiatur, pulchre declaratur.*
2 *Assecuratio si est facta super mercibus onustis in aliqua naui nominata, & deinde in alia naui immissæ sint sequuto naufragio, quid iuris.*
3 *Clausula solita adiici in assecurat. quòd merces ex vna naui possint in aliam transferri, declaratur.*
4 *Verbum, traijcio seu transfero, quod sine interuallo, & cum temporis interuallo intelligi possit.*
5 *Nauis assecuratio quomodo fieri soleat, & eius membra eleganter declarantur.*
6 *Verbum, corredi, declaratur.*
Assecuratio facta de naui, & corredis an trahatur ad schapham.

GLOSSA VIII.

Sopra la naue nominata Sancta Maria de Loreto.

1 PRæpositio hæc, super, & supra, aduersatur dictioni, subter, & infra, vt patet in l. j. ff. de Grad. in multis locis. Hæc etiã dictio, supra, aliquando inclusiua est, vt puta, si quis legauerit centum supra dotem, & dotem legasse censetur, Glo. in l. Seia. in verbo supra. ff. de dot. pręleg. Bar. in l. q. ita. eo. tit. & apud eum alia Doctorum loca referuntur: similiter dictio, super, pro vltra, accipitur in l. diuortio. ver. item si locatio. ff. solu. matr. illa enim iurisconsulti verba super annuam mercedem, Dy. Alb. & Ias. ibidem exposuerunt vltra seu pręter annuam mercedem, & similiter Bar. vbi supra, nec est noua hæc expositio, vt apud maximum Poetarum.

Super Garamantas, & Indos proferet Imperium. Vnde Seruius Grammaticus 9. Aeneid. probandam illam locutionẽ putauit, studui super mediam noctem. De qua dictione multa retulit And. Tiraq. in comment. de vtroq; ret. §. j. gl. 11. num. 77. sed, & hæc præpositio aliis modis accipitũ ab eo non relatis, quos referre non expedit: sed illud non est omittendum, φ accipitur aliquando pro in: vt in nostra formula super naui, idest in naui, vt apud Poetam,

Hic tamen hac mecum poteris requiescere nocte
Fronde super viridi. & in 6. Aeneid.
Liquidumque per aera lapsæ
Sedibus optatis gemina super arbore sidunt.

De nauibus multa scripsi in tractatu quem de nauibus edidi, & inter alia in 2. parte num. 23. in vsu esse dixi, vt naues omnes sua habeant vocabula, quod & Bar. notauit in l. quod in rerum. in §. si nauẽ. ff. de leg. j. & vt omittamus alia, liquet ex quinto Aeneid. idq; vsurpatum est, quo nauis demonstretur: multum enim interest, an vna vel alia nauigetur naui: ex qualitate enim nauigii, vel faciliores, vel difficiliores ad assecurandum Mercatores
2 redduntur, vnde quæri põt † si assecuratio facta sit, super mercibus immissis in naui S. Maria de Loreto, & merces sint translatæ in aliam nauim, num sequuto naufragio assecuratores teneãtur. In quã quæstione distinguendum est, vt per Iurisconsultum in l. fi. in §. si ea conditione. ff. ad l. Rho. de iac. & in l item quæritur. in §. si nauicularius. ff. loca. & vide, quæ in pulchra quæstione contra Decium scripsi in tract. de Mercatura, in tit. mandati, num. 39. & seq. num. & adde Car. Ruy. in consi. 65. quanuis &c.
3 vol. 5. qui in eodem facto consultus respondit. † Et qñ in assecurationũ formulis solet aliquando adiici clausula, φ possint trãsferri merces de naui onerata in alia naui, audi quid idem Ruy. in dicto responso circa dictæ clausulæ interpretationem nõ insubtiliter senserit: cum enim clausula esset concepta in hæc verba, che si possano le dette robbe in cadauno di detti luoghi trabalzare, & ponerle in altri nauilii, sic vertẽs intelligit. Quod possint de naui, in qua prius erant, in aliam immediate transferri, ita φ sine aliquo interuallo, seu medio (vt ait) de vna naui ponatur in alia, quod probari ait in l. si vehẽda in §. j. ad l. Rho. de iac. in verbo, transtulit, & in l. nauis. in prin. ibi, traiectæ sunt, eo. titu. & in l. & si transferam. ff. de adi. leg. obligatur ergo ex dicta clausula, qñ de prima naui immediate in aliam fit mercium translatio, contra verò si temporis interuallum interuenit; vt quia ex onerata nauis fuerit, & merces in locum aliquem repositæ, & φ non modicum temporis spatium (vt ait) ibidem permanserint, & deinde aliam nauim fuerint immissæ, si enim casu perissent merces, qui periculum merciũ cum dicta clausula suscepisset, non teneretur, nõ enim dicta clausula includeret hunc casum. Nec enim subicit, verisimile esse, φ quis velit obligari, qñ merces non transferuntur in aliam nauim immediate, & incõtinẽti, sed in alium locum reponũtur; qm̃ possent ibi ad tempus retineri, & in alio tempore, quo maius immineret periculũ trãsmitti. Valde enim refert, an vno, vel alio nauigetur tpe, & meritò periculum verisimiliter susceptum vr̃, stante eodem nauigationis tempore, & subiungit saltim non posse negari, quin isto modo possint relata verba intelligi, ideo sm̃ relatũ sensum accipienda sunt contra illum, qui ex relatis verbis fundamentum sumit, iuxta notata in l. veteribus. ff. de pact. in l. semper in stipulationibus. ff. de reg. iu. citat etiam Bart. in l. incommodato. in §. si interdũ. ff. commo. cuius auctoritate probare conatur, φ mãdatum habens assecurationem procurandi cum dicta clausula, si omissa dicta clausula assecurationem fieri fecisset in casu prędicto, & superius relato non teneatur: quia (inquit) vbi culpa est ad casum ordinata, prout esse, dr̃, qñ ex ea potest casus cõtingere: Tunc si sequitur casus ex illa culpa, quis tenetur, vt ait Bart. Aut casus omnino contigisset posito, φ culpa non præcessisset, & si culpa fuit commissa in non faciendo, & quis non tenetur de culpa l. & in totum. ff. de impen. in reb. do. fact. & hic subicit, et casus noster, in quo si culpa in non faciendo non præcessisset casum omnino casus fuisset sequutus in damnum eorum, q se assecurari fecerint. Quia vbi in assecuratione etiã fuisset adiecta dicta clausula, obligatio tñ non fuisset commissa; quia casus iste non fuisset inclusus sub illa clausula, quæ declarata fuit, vt intelligatur de translatione, quæ fit de naui in nauim immediate, & absq; tpis interuallo. Hæc ille. quẽ in quæstione quotidiana, & in materia ista paucis (vt puto) nota, libuit ad verbum fere referre, & quædam addenda, & notãda duxi. & primùm, qd ad tpis interuallum, φ non sit verisimile partes de alio, & sic diuerso nauigationis tempore sensisse, comprobari posset ex l. q Romæ in §. Callimachus. ff. de verb. oblig. & ex his quę scripsi in trac. de nau. in 3. par. num. 3. vbi retuli Bal. ibidem dicẽtem. Qui non nauigat debito tempore, suo periculo nauigat. & ex multis alis, quæ ibidem scripsi, & in tract. de nauigat. Item circa verbũ
4 † traijcio, seu transfero, φ dicta clausula (vt ait) immediate intelligatur nullo temporis interuallo interueniente, comprobari põt ex l. item quæritur, in §. si nauicularius. vbi optimus text. in materia. ff. loca. congruit etiam Liuii locus dec. de bello punico, vbi legit, ne in tumultũ pugnæ turbari ordines possent nauis antẽnisq; de naui in nauim traiectis ac validis funibus velut vno inter se vinculo illigatis comprehendit. Verùm non malatet, quod forsan præsenserat Car. Ruy. verbum hoc transferẽdi, & cum tẽporis interuallo intelligi posse, vt probatur in l. translatio. ff. de adi. leg. & in l. nihil. vbi Gl. eo. tit. & indicat illud Varronis de re rust. lib. j. c. 39. Quare cum seminũ ferè quatuor sint genera, quæ non transferuntur de terra in terram, & illud Virgilianum Aenid. 1.

Regnumque à sede Lauini
Transferet, & longa multa vi muniet Albam.

Vnde (ni fallor) sententia Car. Ruy. temperanda vr̃; & finge inter nauigandum subortam tempestatem, & pp tempestatē nauim vitiũ fecisse, & applicuisse alicui portui, vbi merces fuerint exoneratæ, ne madefactæ deteriores redderentur, aut ne madeficerent, & interuallo temporis non magno aliam nauim inuentam, & in eam merces translatas, si postea nauis perierit, aut direptæ merces fuerint, magna æquitas suggerit, vt Assecuratores etiam hoc casu teneantur, quæ sñia defendi posse vr̃, si non vitiis Assecuratoribus factum sit, & congruo tẽpore, & merces fuerint immissæ, seu translatæ in nauim non minus idoneã, iuxta tex. in d. §. si nauicularius, & probare vr̃ tex. in citata l. fi. in §. j. ad l. Rho. de iac. in illis verbis, Nulla nauta necessitate coactus &c. Deniq; sciendum est, φ Londinenses, seu Londinienses in assecurationibus seu formula assecurationum hanc clausulam solent adiicere, & conceptã legi in hæc verba. Si ex aliqua causa, aut difficultate contingeret, φ oneratæ merces exonerentur ex dicta naui, contenti sunt Assecuratores iterum in alia seu pluribus nauibus onerari posse absque eo, quòd ad notitiam eorum deducatur.

5 Sed, & hic tractandum est, qñ nauis ipsa assecuratur, & assecuratio solet Anconæ concipi in hæc verba. † Si fa assecurare Piero Scacchi sopra corpo corredi, & aliqñ adiici solet, e Noli della naue chiamata S. Maria de Loreto, attinente, à M. Giouanni Straccha, ò à chi attenesse &c. sciendum est ergo, φ nauis (vt dixi in trac. de Nauibus, par. 2.) habet quasi membra sua, velut gubernaculum, malum, antennas, & reliqua: & ibidẽ de armamentis nauis scripsi, sed & addes, quod eleganter inquit Cicero de Orato. lib. 3. in hęc verba. Quid tam in nauigio necessarium, q̃ latera, q̃ carinę, q̃ prora, q̃ puppis, q̃ antennę, q̃ vela, q̃ mali, quę tamen hanc habent in specie venustatem, vt non solum salutis, sed etiam voluptatis causa inuenta esse videantur? Illud
6 ergo est in primis notandum, verbum hoc † corredi, uulgare esse, & de eo apud ueteres iurisconsultos nulla mentio, ut inquit Soc. in consi. 122. nu. 6. uol. 3. circa primum &c. Vnde dicendũ est, si ex cõi vsu loquendi clare constat, quid sibi velit, iuxta illũ interpretatio fieri deberet, l. librorũ. in §. quod tñ Cassius ff. de leg. 3. & l. Labeo. ff. de sup. leg. vbi Bar. citat etiam Bal. in l. de his. C. de dona. inter virum, & vxo. qui ex eo tex. notat, Corredia q̃ vxor defert ad domum viri restitui eidem soluto matrimonio, quatenus reperiantur non consumpta, & Alex. apud Bar. in l. cũ in testamento. ff. de au. & arg. leg. dicentem, corredia dari posse ab vxore viro, & contra, & esse ea quæ ad vsum, & ornamẽtum mulieris parata sunt, quæ aut dantur æstimata, aut inæstimata: si inæstimata dici dotalia l. in rebus. C. de iu. dot. Aut æstimata, & distinguendum, aut æstimatio facit emptionem, & pecuniæ dicuntur etiam in dote, aut nõ, & dr̃ dotalia, iux. notata in l. quoties, & in l. si inter virum. C. de iure dot. Idem Soc. de Corredis agens in cons. 289. vol. 2. Difficultas non parua &c. limitat dictũ Baldi, vt locum non habeat, vbi talia corredia sunt æstimata, vt pecunia non res restituatur. Admonetq; verba instrumenti dotalis inspicienda, quomodo concepta sint, & refert ac probat Pau. Paris. in consi. 95. num. 15. vol. 2. & vide Dida. Couar. Pract. quæstionũ 128. Adde φ in statuto Anconitano sub rub. de rep. & resti. dot. col. ciui. de Corredis, & Arnensibus fit mentio, quæ verba sunt sinonyma, meritò dicta responsa notãda sunt ad interpretationem relati statuti: spectãdum tñ est semper, qũo verba dotis restituendæ cõcepta sunt (vt dixi.) Hæc ergo verba Correda, & Arnensia, quę ad bona mobilia, quæ mulier ad domum viri ornatus sui gratia defert, & ad naues transferri solent, significare vñr membra, seu instrumenta, & armamẽta nauis. Vnde sequitur assecurata naui, si vi ventorum, & tempestatis antennę fractę, gubernaculum auulsum, vela amissa, anchorę deperditę, mali rupti, puppis aut prora, seu latera nauis depressa, armamẽtave alia deperdita fuerint, id totum ab assecuratoribus sarciendum, iux. l. scapham. ff. de euict. & leges inferius citandas: sed & his addendum puto, φ si inter nauigandum nauis ipsa deterior facta sit, prętandum non esse. Item si exarmari cõtingat nauim ex imperitia Magistri nauis, & absq; iusto metu, vel iusta causa, Assecuratores forte non tenerentur, arg. l. 2. in §. si conseruatis. vbi Accursius. ff. ad l. Rho. de iac. & si ictu fulminis nauis deusta sit, vide paulò inferius in glossa de Fuoco.

Et illud quæritur, si scapha nauis vi tempestatis (vt plerunq; contingit) depereat. † Num qui nauim cum corredis saluam fore promisit, teneatur? Et certum est, nauis appellatione scapham non contineri: etenim non videri nauis esse, nec quicquam cõiunctum habere dixere iurisconsulti in d. l. scapham, & in l. fi. ff. de fi. inst. l. Marcellus §. armamenta. ff. de rei ven. est enim per se parua nauicula. Hoc amplius dixi in tract. de nauibus, par. 2. nu. 12. Naui vendita cum instrumentis scapham nauis prętandam non esse, retuliq; ibidẽ dicta iura, & Doctores, & præcipuè Bal. in l. cum proponas num. 6. C. de nau. fęno. qui sensit, proscripta, seu publica naui, schapham non intelligi publicatam, res quippe diuersa est, & quæ separari possunt absq; corruptione subiecti congruo modo separanda sunt, vt non proscribantur, & pro hac sententia vr̃ tex. in l. Marcellus in §. armamẽta. superius cit. Vbi Iurisconsultus ait, armamenta nauis singula vendicãda, scapha quoq; separatim vendicabitur & ibi Accursius, inquit, quia non est pars nauis, sed nauicula quædam l. scapham. ff. de euict. vbi dr̃, schapham non videri nauis, nec quicq̃ coniunctum hr̃e: est tñ concedendum, si ex cõi vsu loquendi, qui præualet, sub dictis vocabulis Corredi, & Arnesi, scapha comprehenderetur, cõtraria sententia esset admittenda, vt Assecuratores teneãtur: & & ita audiui prudentes Mercatores intelligere, & hoc iure nos vti in ciuitate Anconæ, vt scapha nauis comprehendatur veluti alia armamenta, quæ à naui separari possunt &c.

SVMMARIVM.

1 *Nauis à quo ducatur, & regatur, valde refert, maxime propter assecurationes.*

GLOSSA IX.

Patronizata per Angelo Picchi, ò qual si voglia altra persona &c.

INtelligitur non de dño nauis, sed ductore, aut Magistro nauis, cui totius nauis anchora committitur, l. j. §. Magistrum. ff. de exercit. Valde nanq; refert à quo ducatur nauis, quid si alter Tiphys? de quo Poeta.

Alter erit tunc Tiphys, & altera, quæ vehat argo,
Delectos heroas &c. & Ouidius.
Quid tibi cum parua nauita Tiphy mea?

Valde nanq; refert à quo ducatur nauis, & dolẽdum est in hęc infęlicia Mercatores incidisse tempora; ignari nanq; rerum imperitiq; omnium, vt plurimũ sunt ductores nauium, & Bacchi familiares magni, & pauperes: igitur ex bono magistro, vel malo, meritò Assecuratores, vel faciliores, uel difficiliores reddun tur, & tollenstæ dubitationis causa adduntur illa uerba, & qual si uoglia altra persona, solet & aliquando speciatim addi nomẽ hostis Imperii, ut puta Ductore Rais Turca, idq; laudãdum, quo omnis tollatur dubitatio, propter relatam rationẽ, & quia Turcæ improbato more nauigant ducentes sortes, & non Redemptorem, sed Demones implorantes: & spero φ citius D. Opti. Max. dexteræ suæ potentia graues, ac immanes istos Turcas male perdet. Ne quando dicat, vbi est Deus eorum? & uide notabilem Glo. referentem Theodosii Imperatoris uictoriam, & orationem ab eo habitam, qui orator non labiis, sed corde exorator fuit &c. Glossa est in clem. uni. de reliq. & uene. Sanct. in Gl. magna, in fin.

SMMMARIVM.

1 *Verbum, attinere, & pertinere, idẽ sunt, & ad ius pignoris referuntur, quod in assecurationibus est quotidianum.*
2 *Attinere ad me dicũtur merces mihi promissæ, vnde assecuratio super mercibus ad me attinentibus ad merces promissas trahetur.*
3 *Inquisitio an defendi possit, qua continetur, Titium subtraxisse furto clamidem ad Meuium spectantem, si non adiiciat iure dominii vel quasi.*
4 *Assecuratio quòd teneat, si facta sit de pecunijs mihi debitis à Magistro nauis, & promissis solui aliis sub risico suæ nauis in ciuitate Venetiarum propter risicum quod volui currere.*
5 *Agenti ex contractu, quòd non possit opponi, quòd nõ sit Dominus, vel quòd alter sit Dominus.*
6 *Assecuratus non est audiendus, si dicat, se mercium assecuratarum dominũ non fuisse.*
7 *Interpretatio ad l. verbum pertinere. ff. de ver. sig.*
8 *Assecuratio si est facta à Titio de mercibus ad Meuium pertinentibus, & quoscunque alios, num trahatur ad merces Titii.*
9 *Assecuratio facta de mercibus Ioannis impositis in aliqua naui, num trahatur ad merces communes, quas habet Ioannes cum sociis, & quomodo intelligatur, nu. 9. & seq. nu. 17.*
10 *Mandans alicui, vt Assecuratores inueniat de quibusdam mercibus cũ clausula de transferendo merces ex vna naui in aliã si socios habuerit in mercibus mandatum dare non potuerit in damnum sociorum.*
11 *Socius regulariter non habet tacitum mandatum à consociis.*
12 *Testator habens seruos suos insolidum, & quosdam communes, legans seruos suos, & communes legasse censetur.*
13 *Interpretatio ad l. hoc legatum ff. de leg. 3.*
14 *Assecuratio, seu obligatio censetur diuidua, seu indiuidua secundùm rem, super qua interponitur.*
15 *Assecuratio facta ab aliquo nomine suo, & sociorum, sociis re integra ratam habentibus tenet in totum.*
16 *Assecuratio facta pro se, & sociis ab eo qui caput est societas in totum tenet.*
17 *Assecuratio facta pro se, & pro omnibus, ad quos pertinerent merces in totum, defenditur ex relatione ad literas caricamenti, si assecuratos socios habuerit, vbi de mutuo facto nomine alieno, & aliis modis frequentatis inter Mercatores.*

GLOSSA X.

Attinente al detto M. Giouanni Straccha, ò à altri, à chi attenesse.

1 ATtinere † idẽ quod pertinere, si Alberico credimus in suo iuris lex in verbo pertinere, quod & Grãmatici non negant: verbum autem pertinere, latissimè patet; nam & iis rebus petẽdis aptum est, quæ nostri dñii non sunt, pertinere etiam ad nos ea dicimus, quæ in nulla eorum causa sunt, sed esse possunt l. verbum pertinere. ff. de verbo. signi. & facit l. si quis ex argentariis. in § pertinere. ff. de eden. siue ergo res ad assecuratos pertineat iure dñii, siue iure possessionis, aliquo tñ spectent, attinere dñr. Idem si iure pignoris (vt plerunq; inter mercatores euenit.) Qui pecunias sub pignorib. crediderunt, & pignora ipsa dñorum voluntate transmiserunt mari, & quo certiores sint, se creditas pecunias assecuturos, remota vsuraria prauitate (vt bonos Mercatores decet) se assecurari faciunt, quod est notandum. Hoc amplius ad nos pertinere dr̃, si nullo iure pertineat, sed pertinere possit; Quare si quis Stichum mihi dare promiserit, quo casu sola personali actione tenetur, vere potero dicere Stichum ad me pertinere, vt declarat
2 Alciatus post Gl. in d. l. verbum pertinere. vnde sequitur † si qs mihi merces dare promisisset, & me super iisdem assecurari fecissem sub relatis verbis, assecurãs sequuto naufragio seu aduerso casu teneretur: quod etiam tanquam quotidianum est notãdum; & φ verbum hoc late pateat const. in c. cum ad sedem. de rest. spol. latè Fel. in Rub. de rescrip. num. 6. qui ad multa retulit, vbi etiam meminit de verbo spectat, & apud eũ notatur, & plura loca referuntur, & idem Fel. in c. inter dilectos. num. 4. de fide instrum. plenum verbum esse probat. adde etiam glo. in c. fin. in ver. pertinet. de elec. in 6. quæ latam interpretationẽ habere ait, & siue pertineat de iure cõi; siue de iure speciali, ex priuilegio, vel consuetudine, siue ex iure delegato semper pertinere dicatur. Quibus addes illud quotidianum, & nõ omittendum, cum
3 verbum hoc late pateat † inquisitionem defendi nõ posse, qua cõtinetur, Titium subtraxisse furto clamidem ad Meuium spectantem. debet enim adiici iure dñii, vel quasi, vt eleganter inqt Soc. in consi. 8. referendo Bart. ex facto consultum, absolutioni locum esse respõdisse, & hoc pp incertitudinem. Quam iniam notat

notat Alcia.in d.l.verbum pertinere.debet enim sm eum ad iuris dispositionem referri, vt de eo intelligatur, quod sustinendæ intentioni necessarium erat.l.si quis intẽtione.ff.de iudi.sed Soci.seu Bart.sententiam probat Feli.in Rub.de rescript. nu. 6. addo Mar.sing.275.statui omnino &c.& consi.26.& consi.58.addo,& Riminal.eandem sñiam probasse in consi.7.& apud eum notatur in litera E.sed quia dura admodũ visa mihi semper fuit hæc sententia cogita,& vide Bal.in l.domum.nu.j.C.de rei ven. vbi docet modum defendendi libellum, & illud non omittendum, in substitutionibus verbum hoc cõe dici, receptum esse, vt per Bar.in l.Centurio.num.49.ff.de vulg.& pup. vbi Are. sub num.19.comprobat Ias.sub num.68.Franc.Ripa sub num.189. Deniq; circa huiusmodi verbum pertinere,& expositionem legis prædictæ, verbum pertinere.ff.de verb.signi. vide quæ plene, & non subtiliter (vt solet) Are.scripsit in consi.8.viso instrumẽto &c.num.8.& seq.vbi inter alia sensisse vr̃, omne ius reale, & personale comprehendi,& ius etiam luendi,& ex relatis auctoritatibus habes alia Doctorum loca. Hic etiam qñ de verbo ptinere verba feci, placet,& quid pertinentiarũ appellatione cõtineatur, quædam loca referre Soc.in cons.47.in primo consultationis &c.Inno.in c.cum ad sedem.de resti.spol.Dec.in cõsi. 516.num.25.Soc.Iu.in consi.160.vol.2.Iac.Phil.conclu.37. vbi alia loca adducit,lib.5. Attinentiũ etiam appellatione quid cõtineatur, tractat Pau.Paris.consi.49.nu.10.& seq.nu.vol.2.

4 Vnde quæsitum fuit † cum quidã Michael magister & dñs cuiusdam nauis; quia ducenta scuta ab Octauio Gentile Fulginensi acceperat, per literas cambiorum Venetiis, altera tantum cuidã Petro soluere promisisset periculo nauis suæ, & (vt Mercatores dicere consueuerunt) risico nauis,& idem Octauius nauim cum armamentis assecurari procurasset, quæ facta proponeretur sub hac verborum conceptione, super naui, & vectura attinentibus ad dictum Octauium, seu alium ad quẽ attinerẽt. Num naui summersa impetu ventorum,& fluctuum, dum Venetias nauigabat, Octauius aduersus eos, qui assecurarunt, recte agere possit? Et respondendum videbatur, Octauium non recte intendere sibi dari oportere, licèt verbum, attinere, latissimè pateat, cum Octauius non dñs, non possessor nauis esset. Nec etiã iure pignoris posset audiri, cum non proponeretur hypotheca, quæ in casibus in iure tantũ expressis inducta censetur, planè si Octauius mandato Michaelis nauis dñi experiretur, res videbatur in aperto esse: verùm, verba relata consideranda sunt, à risico de mia Naue, quæ hanc habent significationem, vt Michael ad soluendum Petro in ciuitate Venetiarum teneri voluerit, si nauis salua portui Venetiarum non applicuisset. Vnde Octauius volens se securum omnino de dictis pecuniis reddere, se assecurari fecit, quo fit, vt saluam nauim esse intersit Octauii, qui noluit subire periculum, & interesse hoc clarum est, & in dubium non potest reuocari. Pro qua sñia facit; quia qui cõuenitur ex contractu, non põt referre qõnem dñii l.si pignoris. §.si prædo.ff.de pigno.act.l.commodare.vbi Bar.ff.commo. vbi eleganter Bar.inquit, agenti ex contra.opponi non posse, q nõ sit dñs, vel q alter sit dñs; quia licèt alius sit dñs: tamen contractus consistit,& Bar.sententiæ assenserunt doctores ibidem, vbi inter alios Sal.rem clarius explicat, quibus adde Dec.in cõsi.54. num.4.in causa appellationis &c.& iis adde, quæ dicam hac eadẽ gl.in fi.ad declarationem relatę doctrinæ;

6 † & finge contra te mihi centum promisisse; quia merces tuas saluas fore promisi, seu assecuraui,& te rebus saluis ad locum exportatis à me conuentum ad centum. Num poteris obiicere te mercium assecuratarum dñm non fuisse;& certe reiiciendus es, quinimmo soluere teneris, etiam si merces tuæ non fuerint, dummodo oneratæ fuerint, argumento legis, q si nulla.ff.de hære. vel act.ven.cõtrariorum enim eadem est disciplina.l.si hæres.ff.ad l.Falc.l. & si contra.ff.de vulg.& tractant recentiores in rub.ff.de acqui.poss.& facit §.cum autem.insti.de cont.empt. in fi.& regula secũdùm naturam.ff.de reg.iur. Non ergo audiendus est assecurans in eo, cuius cõtrarium nõ esset postulaturus, & forsan ad remouendum controuersias, & cauillationes, quas plerunq; solent Assecuratores excogitare, ne ad soluendum cogantur, adiecta est in nostra formula illa clausula, quæ subsequitur, ò à altri à chi attenesse. Et ex his tollitur argumẽtum fortissimum de verbo attinere, quod in proposita quæstione verificari, seu cõuinci non vr̃, ratione dominij, non possessionis alicuius iuris, nõ deniq; pignoris. Quibus addes, quod Aret.in relato consi. 6. num.

7 8.considerabat relatam legem † verbum pertinere. ff. de verb. sig.in illis verbis, pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum causa sunt, sed esse possunt. Cum enim verbum, potest ex sui natura sit extensiuum, significare etiam vr̃ ius, quod nobis competit ad rem, licet non sit causatum de præsenti, sed sit conditionale,& futurum, dum tñ pendeat ex causa præsenti,& deducta in esse, citat l.si ita scriptum.ff.de leg.2.& alia. videbatur ergo mihi relatam sententiam magnam hr̃e æquitatem, & vidi senem,& experientia mercatorem, qui assecurationem fecerat se pecunias assecuratas soluere obtulisse, habita ratione fragmẽtorum nauis recuperatorũ. Quòd si assecuratio super pecuniis, vt præponitur, mutuatis facta fuisset, res esset extra omnem cõtrouersiam posita. Et hic subiungi potest ad declarationem relatorum verborum, ò à chi attenesse, si ille qui se assecurari fecit, mandatum habuit à dño mercium de assecuratione procuranda, res admodum clara est l.si procurator.ff.de acq. re. dom. si verò mandatum non habuit, sed fecit tanquam negociorum gestor ratihabitione subsequuta acquiritur, arg.l. si ego.ff.de nego.gest.& vide Anch. in consi.127. ad dubia, & ea quæ inferius dicam in gl. & pretendendosi, versi. Item ex his sequitur &c.& his deniq; addes consilium Car.Ruy.quod retuli superius in prin. gl.sopra la naue, sub nu.65.in 5.de quo etiam statim dicemus.

8 Scio † etiam aliquando in controuersia fuisse. Quid si Titius fecisset se assecurare mandato Meuii pro mercibus attinentibus ad dictum Meuium, & quoscunq; alios, ad quos attineret, num persona Titii comprehenderetur, ita vt ad merces ipsius Titii porrigatur assecuratio. Quod ab aduocato non indocto negabatur propter regulam legis inquisitio. C.de solu. vbi probatur, in generali locutione non contineri personam loquentis, & scripsit Dec.in consi.104.in fi. secundæ col. verùm contraria sententia obtinuit. dicta nanq; regula in odiosis locum habet; quia in dubio quis se ipsum ligare, sibiq; obesse non præsumitur: in fauorabilibus autem in generali dispositione persona loquentis cõprehenditur, cum prima charitas à se ipso incipiat l.si præses. C. de ser.& aqua. Quinimmo in fauorabilibus censetur quis magis de se ipso loqui, q de alio, vt per Soc.in consi.149.vol.5. versic. immo potius præsumi debet, & probat Aym.in cõsi.274.in hac causa.nu.12.par.2. vbi addit, in generali dispositione includi personam loquẽtis, ex subiecta materia sm Cyn. in d.l. inquisitio. quem probat Cor.in consi.14. col.4. versi. nec similiter. num.11. in 3. Sed & hic subiecta materia suadet, & verba generalia relata, vel quemcunq; alium &c. assecurantis voluntatem demonstrant, de personis nil quærendum, meritò hæc sententia fine magna controuersia est admittenda.

9 Quæritur, si dictum sit, assecuro merces Ioannis impositas in naui S.Mariæ de Loreto, Ioannesq; socios habuerit, & merces q saluæ promissæ sunt tam ad Ioannem, q ad socios eiusdem pertineant, num ad omnes merces cões, seu magis ad portionẽ Ioãnis, qui se assecurari fecit, assecuratio referenda intelligendaq; sit; quæstio hæc utilis, & quotidiana est, & breuiter tractata à Sãter.in tract. de fideius.par.tertia, sub num.58. is enim putauit, ad portiones sociorum Ioannis minimè porrigendam, sed tantùm in portione Ioannis defendendam, mouit eũ l. si ita stipulatus, in §.Chrisoganus.ff.de verb.oblig.& ea ratione defenditur pro portione Ioannis; quia si Assecurator credens oẽs merces ad assecuratum pertinere, omnium voluit periculum suscipere, & pro minori parte voluisse censeri debet, iuxta regulam l. in toto.ff. de reg.iur.addit & regulas in eo, q plus, & non debet cui plus. de reg.iur.& regulam cui licet.lib.6. citat etiam l.nam, & si fur. in §.si seruus cõis.ff.si cer.pet.& bonum tex.in l.plures.ff.de dã. infec. sed & quò ad portionem Ioannis assecurationem defendi non posse videbatur, ex his quæ scripsit Car.Ruy.in consi.65.

10 Quamuis &c.in verbo.Is enim.sub num.6. putauit, scum quidã Paulus, qui socios habebat per literas mandasset cuidam mercatori, vt Assecuratores inueniret de quibusdam mercibus, cum clausula de transferendo merces ex naui onerata in aliam nauim, Paulum solum mandatum huiusmodi dare non potuisse,

11 quod poterat, & damnum, & præiudicium afferre; quia socius regulariter non habet tacitum mandatum à sociis suis l.nemo ex sociis.ff.pro socio, & probat ait in l.qui in aliena.in §.si.ff.de neg.gest.sm Rom.in l.de pupillo.in §.si plurium.ff. de no. ope. nun.in addi. citat etiam Bar.in l.eandem.in princ.ff.de duobus reis in 7.quæst.& Alex.in l.si vnus.in prin.ff.de pac.& subiicit in casu suo, si ergo Paulus non habebat tacitum mandatum à sociis, non potuit alios substituere, & quò ad socios mandatum fuit nullum, qui etiam post naufragium, & sic re non integra nõ potuerũt ratum habere l. bonorum, vbi Bar.ff.rem rat.hab.& vide Bar.in l.si vxor.in §.si quis vxorem.ff.de adult. & addit ad rem, nec potuit dictum mãdatum valere quoad ipsum Paulũ. Quia cum dictæ merces cum aliis essent cões pro indiuiso, non potuit transmitti separatim portio sua sine aliis cum dicta forma erat indiuiduus, ideo vtile vitiatur per inutile, per notata à Glo.in l.pecuniæ fenebris.ff.de vsu.& Bar.in l.græce in §.illud.ff.de fide.ac recentiores in l.j.in §.si stipulanti.ff.de verb.obl. Hæc ille. verùm contraria sententia (ni fallor) obtinere debet, vt assecuratio pro portione Ioannis defendatur. Pro qua sñia est, quod scripsit Pau.in l. serui electione.in §. Labeo. ff. de leg.j.

12 † Testator cum haberet quosdam seruos suos in solidum, & quosdam cum aliis, dixit, lego seruos meos, hæsitatum fuit, an serui cões in legato cõtinerentur, & contineri respondit, propter l.si quis seruos.ff.de leg.3. Nec † obstat inquit l.hoc legatum eo.tit.vbi si testator le-

13 gat vxori, quæ eius causa parata sunt, non veniunt ea, quæ promiscui vsus sunt testatoris, & uxoris, diuersa nanq; est ratio. Nã quando lego seruos meos, si intendo legare proprios, fortius, & communes pro ea parte quam habeo, & in legato præcedenti relata

relata ratio non interuenit. Qñ scilicet legatur uxori, quæ eius causa parata sunt, cuius sententiam,& Aret.& Alex.ibidem probarunt. Regula ergo legis hoc legatum. q verba intelliguntur, simpliciter,& non secundùm quid locum non habet, vbi eadẽ ratio in simplici,& misto interuenit, ad quã regulam vide Goza.in consi.60.num.10. & in fi. testator &c. bona est ergo ratio relata, si voluit in totum assecurare, fortius & in parte. pro hac etiam sñia succurrit, quod scripsit Bart.in l. Quintus. ff. de au.& arg.leg.vbi obiiciens de lege prædicta.si quis seruos, in qua probatur, quod superius retuli, respondit duobus modis. Primò q in l.si quis seruos,& aliis ab eo relatis pronomen, suorum, refertur ad dñium, vel quasi, quod recipit diuisionem: põt enim quis pro parte esse dñs, sed qñ testator legat, quæ vsus cã vxoris parata sunt refertur ad vsum, qui vsus indiuiduus est l. vsus. ff. de vsu & habit.secundo modo respondit, pronomen suus, sua, suum, respicere qualitatem rei, seu dñium,& stare potest (vt nostri dicunt) quantitatiuè pro dimidia, tertia, aut quarta, sed vsus quantitatiuè stare nequit,& probat Ias.in d.§.Labeo, sub num.5. quæ notanda sunt ad interpretationem legis.hoc legatum, & legis. Quintus,& similium. Cum ergo merces Ioannis saluas promiserit, intelligenda est assecuratio respectu dñii, quod Ioãnes habet in mercibus,& hæc doctrina Bart.vr̃ quæstionẽ soluere,& p hac opinione, ac contra, multa possent referri ex commẽtariis doctorum in d.§ Labeo, quę consultò prętereo,& sat sit locum retulisse, pro qua sententia succurrit etiam text. in l.Stichum q meus erit.ff.de leg.j.& quæ sententia fortius admittenda esset, si clausula nostra adiecta esset, pro mercibus attinentibus ad Ioãnem &c.Nec mouere debet responsum Car.Ruy.relatum; quia hic assecuratio refertur ad actum diuiduum, scilicet dñium, qđ habuit Ioannes pro tertia, aut quarta parte in mercibus.

14 Et † assecuratio seu obligatio censetur diuidua, seu indiuidua sm rem super qua interponitur, vt inquit Bar.in l.Græce in §.illud nu.3. ff.de fideius.qui citat Dyn.in l.eadem.in §.Cato ff.de verb.obli. vbi materia hæc plenè tractatur illic (vt retuli ipsum scripsisse) ad indiuiduum scilicet ad actum transmittendi. Præterea tento dicere, quod ait Ruy.non admittendũ, & peruerti eius opinionem ex prædictis,& his quæ subiunxit Bart. in d.§.illud. Qui ait, dic tenendo gl.in l.pecunię fęnebris.ff.de vsur.aut loquimur in indiuiduis,& inseparabilibus,& vtile per inutile vitiatur, aut in diuiduis,& separabilibus,& tunc non vitiatur.probatur in l.j in §.illud,& §.Trebarius.ff.de aqua quot. & æsti. sed obligatio sup assecuratione diuidua erat dñium diuiduum, & merces ipsæ diuisionem patiebantur,& separari possunt honesto modo, vt in d.§ Treb.ver.Marcellus,& Paulus ille, qui transmiserat merces in requisitis sociis rationem iisdem erat redditurus: mandatum ergo de assecurando cum esset relatum ad merces diuiduas, & dñium diuiduum videtur obligare non seruantem mandatum pro portione mandantis, subiunxit Bar.vbi supra referendo, & declarando genera indiuiduorum, quæ in vulgaribus locis tractantur: & qm̃ in aliquibus casibus assecuratio in totum defendi potest, breuiter quasdam facti species in hac quæst. subieci.

Prima est, assecuratio relato modo facta,& prout in quęstione proposita pro portione Ioannis defendatur, & quam in dubium iterum reuocabo in vltima facti specie, vbi vide, an scilicet in solidum defendi possit.

15 Secunda facti species est, † si Ioannis assecurationem fieri fecisset nomine suo,& sociorum, & socii ratam habuissent re integra, idest, ante sequutum naufragium, seu mercium direptionem, defendatur in solidum,& in integrum assecuratio; quia ratihabitio mandato comparatur, vt in regula ratihabitionem.de reg.iu.in 6.& in l.fi.C.ad S.C.Macedon. & an sequuta fuerit ratihabitio, seu mandatum tacitum interuenerit, ex libris etiam societatis dispici potest.

16 Tertia facti species est, vbi Ioãnes pro se,& sociis assecurationem fieri procurasset,& ipse caput societatis esset, & (vt vulgò dr̃) haberet il compimento, si in causam societatis fecisset, & in societate comprehenderetur casus iste, in totum similiter hæc assecuratio defendatur ex his, quæ retuli in trac.de Merca.in ti. de contractibus, nu.13.& seq.vsq; ad nu.18.& scripsit Pau. Paris. in consi.94.spectabilis &c.nu.23.vsque ad nu.30.vol.j.

Quarta facti species est, vbi Ioannes vt negociorũ gestor fieri assecurationem fecisset, in qua die, vt dixi hac ead.Glo. ver. & hic subiungi potest &c.& in loco ibidem relato &c.

17 Quinta facti species in terminis nostræ formulæ, † vbi Ioãnes per se simpliciter, seu p se,& sociis se assecurari fecisset pro mercibus attinentibus ad dictum Ioãnem, seu alios ad quos attinerent, prout in literis onerariis, seu caricamenti apparet, seu apparebit. in qua cum relatio ad literas onerarias habeatur, si in eis dñi mercium exprimerentur, res esset in aperto, sed & si diceret (vt Mercatores solent) de computo Ioannis,& sociorum, res similiter esset extra controuersiam, vt in totum defendi possit assecuratio,& audiui Mercatores senes, & prudentes cõtrariam sententiam deridentes; relatio enim ad literas onerarias omnem dubitationem remouet l.à se toto.ff.de hæredi.instit. cum aliis sæpe relatis.

Vltima facti species est, vbi Ioannes nomine proprio se assecurari fecisset iuxta propositam quæstionem: & circunscripta nostra formula, in qua probauimus, si merces cões sunt, pro portione Ioannis assecurationem valere: sed in dubiũ reuocari põt, q in totum defendatur, ex his quæ scripsi hac eadem Glo.in versi. Vnde quæritur, maximè dum retuli Bar.in l.cõmodare. ff. cõmo qui ait, agenti ex contractu opponi non posse, q nõ sit Dominus, vel q alter sit Dñs; Mouet etiã: quia in cõtractibus æqualitas est seruanda l.si socius. ff. pro socio.Glo.magna in l.2.C.de rescin.vend in versi.item habet locum lex ista contra: Nec enĩ quod vni non licet, alii licere debet l.j.C.de cupres.li.11. si ergo assecurans rebus saluis totam pecuniam receptã lucratus esset, æquitas suggerit, vt peremptis mercibus damnum totius pecuniæ Assecurator patiatur; Nec ferendus sit in eo, cuius contrarium non esset postulaturus: rursus hæc sententia ex partiũ intentione, & maximè assecurantis defendi posse videbatur: fuit enim eius intentionis iuxta summam conuentam,& receptam assecurare, in omnibus aũt contractibus voluntas spectanda est contrahentium, in tantum, vt non intentio verbis, sed intentioni verba deseruiant c.in his.de verb.sig.l.in omnibus. ff de verbo.oblig.& latè scripsit Ias.in consi.154.viso testamento, col.6. in 4.sed licèt prædicta mouerint, in priorem tñ sententiã inclino, vt proportione Ioannis solum teneat, idq; ex rationibus relatis,& cum nomine proprio Ioannes contraxerit, se ipsum, & non socios obligare potuit, vt dixi in tracta.de Merca. in titu.de contractibus, num 15 & scripsit Pau.Paris.in d.consi.94. nu.22. in j.& doctrina Bar.in d.l.commodare, intelligenda vr̃ constito de interesse assecurati, quem semper assecurati demonstrare tenentur; & Octauius in relata quæstione suum probauit interesse. Quibus,& illud addendum est, valde referre, in quæ verba sit concepta assecuratio, si enim de mercibus omnibus impositis in aliqua naui pponatur pro portione tenebitur: si verò (vt Anconæ fieri solet) pro scutis puta mille, tunc mercium ad Ioannẽ spectantium valor spectandus est, vt pro æstimatione fiat solutio; Nec obstat, quod dicebatur de æqualitate seruanda: quia imputandum videtur Ioanni, qui legem apertius nõ dixerit, & dãnum quod sua culpa quis sentit, sentire non vr̃, vt in regula iuris, damnum.in 6.& vide quæ scripsi supra, in Glo. super verbo, Cariche, ò da caricarsi, ver.& illud iterum, nu.9. Planè cõtrariã sententiam ex vsu,& Mercatorum consuetudine defendi posse non nego, si forsan de eo cõstaret, q Mercatores vt supra se assecurari facientes pecunias assecuratas sequuto naufragio consequi soleant: mos enim eorum inter eos seruandus esset. ff. de dote præleg.l.si filius, bonus tex.ad rem in l.traiectitiæ ff.de act.& obliga.l. vt liberis.C.de collat. & c.cum M.Ferrariensis.extra de constit. Vnde Bar.in l.nemo est qui nesciat.ff.de duobus reis, contractus, ait, factos censeri secundùm quod fieri in loco cõsueuerunt,& meritò Inno.in c.olim.de verb.sign.scriptum reliquit, omnem dispositionem mundi à consuetudine interpretationem,& implementum recipere,& ab eo, quod fieri consueuit.& scripsit Ias.in d.l.vt liberis.nu.11.& seq.nu.& pro quo l.de precatio.ff.ad l.Rho.de iac.& alibi dixi &c.

Deniq; qñ de assecurationibus rerũ Assecuratorum, & aliorum disputauimus, hic addenda est lex singularis, & inter Mercatores quottidiana, si absentis.C.si cert.peta.vbi Alb.ait, Dicit Odof.q hæc lex sæpe occurrit in Mercatoribus, qui dant merces suas Mercatoribus interdum nomine sociorum suorũ tm̃, interdum cõi nomine suo,& sociorum,& ideo distinguit. Interdum quis numerat nomine proprio,& stipulatur nomine proprio. Interdum numerat nomine pprio, & stipulatur nomine alieno: Interdũ numerat nomine proprio,& stipulatur nomine alieno Interdũ numerat nomine alieno, & stipulatur nomine proprio, & vide ibidem Ang. qui ait nota pulchram legem, quæ continet vnum casum singularem, quem perpetuò tenementi q per extraneum penitus,& nullo modo subiectum nobis ignorantibus,& inuitis quæritur actio, quod est mirum, & in causa singularia præcepta pecuniæ.

SVMMARIVM.

1 *Literæ mandatorum sunt, quas commissionum appellant.*
2 *Cicero minus plene locutus circa epistolarum genera.*
3 *Mandato dato alicui de emendo merces, aut alias res mandantis, seu mandatarii pecunia ad quid directa vel contraria mandati actio detur.*
4 *Mandatum datum ad rem emendam certo pretio quòd possit excedi in minimis, quæ veniunt in quandam consequentiam, vbi declaratur text.in l. præterea.ff.mandati.*
5 *Mandans aliquam rem emi si emptor nolit recipere, quòd actio contraria cõpetat.& circa interesse per mandatarium in litem iurari possit.*
6 *Mandans alicui, vt emat aliquid, si non emerit, neq; renunciauerit se non empturum, mandati actione tenetur.*
7 *Mandans alicui, vt nauim emat, aut quid aliud, quod ex parte suum est, si certas partes emit suam partem præstare tenetur.*
8 *Æstimatores electi si sint discordes, omnes summæ æstimatorum coaceruandæ sunt,& tertia ex omnibus summis dicitur vera æstimatio:& pulchrũ est remedium in dissentientibus æstimatoribus.*

Manda-

9 *Mandatum suscipiens de emendo merces, si nomine proprio emat, nomine mandantis emisse censetur, quod est notandum inter mercatores.*
10 *Mandatum ad merces emendum quando ratione incertitudinis vitietur.*
11 *Mandatum retinendi pecunias sub cambiis num extendatur vltra annum, cum mandatum datum est, si mandantes non satisfecerint, possent creditores pro eorum libito pignora apud eos posita vendere.*
12 *Regulam non fallere, si æquitas suadet, ineptum est.*
13 *Literæ dispositiuæ reuocari non possunt, fallit vbi mandatum est reuocabile. nu. 13. & num. 16.*
14 *Contrahens nomine alieno, vel ad alterius vtilitatem, an ipse contrahens solus obligetur, an dominus, seu mandans tantum, an vterque.*
15 *Mandatum habens ad contrahendum si contrahit vt nuncius, tenetur dominus tantùm, ac si ipse contraxisset, vbi eleganter declaratur, & limitatur.*
16 *Mandatum habens ad incertam personam si contrahat, an mandantem solū, vel magis se ipsum, seu vtrunque obliget.*
17 *Mandans Titio, vt accipiat pecunias sub cambijs, seu remittat pecunias sub cambiis Lugduni tradēdas Meuio, non declarato à quo recipiat, si mandatarius simpliciter recipiat non adiecto nomine mandantis, an mandati mutuanti teneatur.*
18 *Interpretatio ad l. eum qui C. si cer. pet.*
19 *Habens mandatum generale an ad mutuas pecunias recipiendum habere censeatur.*
20 *Mutuum si factum sit à Titio Ambrosio oratori Regis catholici, & factæ sint literæ cambiorum, in quibus asseratur, Tolti per il Re, & subscriptæ sint ab Ambrosio, & Thoma postulante Ambrosio, si literæ non fuerint acceptatæ, & solutio facta sit per Thomam mutuanti, quòd Thomas habeat actionem contra Ambrosium.*
21 *Verba illa, ponete à nostro conto, quibus vtuntur Mercatores, declarantur.*
22 *Institores hodierni si se debitores in mille literis scribant, non ideo poterūt cōueniri; quia vt institores scribere censentur, nisi pecuniæ ad eorum manus peruenissent.*
23 *Literæ si sunt scriptæ manu alicuius, cum mandato de sequendo ordinem alicuius, vide.*
24 *Ciceronis pulchra de mandato, & societate.*
25 *Literarum nunciorum quas vocant, de auiso, materia, in quibus consilium datur.*
26 *Literæ commendatitiæ regulariter non obligant commendantem.*
27 *Frater per literas hortans fratrem, cū quo insimul habitabat, vt allatā conditionem de nubendo eius filiam non dimitteret, neq; per ignorantiam, neque per facultates censetur voluisse de bonis communibus dotari.*
28 *Indemnitas censetur promissa ex illis verbis, ne dubites hoc facere, quia nolo ex hoc damnum aliquod patiaris.*
29 *Verba hæc, disposui, seu paratus sum res illas redimere, seu recuperare, inducunt obligationem.*
30 *Literæ commendatitiæ, & dimissoriæ, quæ sint de iure pontificio, plenè declaratur.*
31 *Literæ fidei, quas credentiales vocant, an obligent, & quare sint inuentæ.*
32 *Antiani alicuius ciuitatis si iurauerunt tenere credentiam, & aliquis in dānum communitatis reuelat, quòd debeat ab officio remoueri.*
33 *Literæ credentiales valde generales non obligant, nisi personæ qualitas aliud suadeat.*
34 *Interpretatio ad l. cuicunque. in § sed cum fullo. ff. de institu.*
35 *Literæ credentiales probant tam etsi generales, vbi adiicitur meo periculo, ò sopra di noi, ò à nostro risico.*
36 *Literæ credentiales sunt obligatoriæ, quando sunt conceptæ hoc modo, latori mandaui, vt meo nomine meo faciat, quicquid velit.*
37 *Literæ credentiales quando sunt speciales, verbi gratia, latori præsentium, quem meam intentionem plene docui super tali negocio, fidem habebis, an obligent, & quando, & quomodo.*
38 *Bartolus defenditur in l. Lucius. ff. de fideiussoribus, à contrarietate notata ab Imo.*
39 *Literarum cambiorum materia, relatiue.*
40 *Literæ constitutæ pecuniæ materia.*
41 *Obligatio licèt per epistolam regulariter non contrahatur, inducta tamē probatur, in casuq; pecuniæ constitutæ contrahitur.*
42 *Mercator habens socios Bononiæ, quorum erat procurator, si scripserit, ꝙ Meuius Titii nomine Bononiæ commorantis soluerit mille libras, quas suo, & sociorum nomine Bononiæ soluere Titio promittebat, quæritur, num Titius aduersus scribentem, vel socios ex literis prædictis possit agere.*
43 *Condictio ex moribus seu consuetudine quod possit competere.*
44 *Literis cambiorum mandans Titio, cui inscriptæ erant literæ, vt Petro soluat mille, per la valuta (vt dicitur) da Riberii, Titio acceptāte, si Petrus decoquat, seu statum suum immutet, num Riberijs actio competat, præferendiq; sint creditoribus Petri.*
45 *Mercator literas dispositiuas antequàm soluat reuocare non potest, fallit, si sunt literę mandati.*
46 *Epistola licèt probet contra scribentem ad fauorem eius cui dirigitur, an autem probet ad fauorem tertij, dubitatur.*
47 *Literas accipientes, & tacentes consentire videntur contentis in eis, quod limitatur.*
48 *Literas alijs inscriptas aperientes quomodo puniantur.*
49 *Mercator vbi decoquit, desinit mercator esse intantum, quòd literæ ab eo scriptæ non possint dici scriptæ à Mercatore.*
50 *Literæ de porto, seu caricamenti, quas vocant, literæ onerariæ latinè appellari possunt, exemplo eius quod dicimus de nauibus onerarijs.*
51 *Literæ ligagiorum apud Sali. quæ sint.*
52 *Literæ caricamenti an probent, late declaratur.*
53 *Literæ onerariæ seu caricamenti an probent contra tertium, latissimè in quæstione ex facto disputatur.*
54 *Liber qui continet diuersas rationes, si aliquæ sunt demonstratæ veræ aliis interuenientibus coniecturis an probet.*
55 *Literæ caricamenti an debeant esse scriptæ, aut subscriptæ à scribano, & ꝙ non probent, si scribanus in vacuis subscripsisset, & quid si à patrono subscriptæ sint.*
56 *Assecurati ad valorem rerum demonstrandum computa & rationes solent ædere, licèt hoc non sit de iure, sed probare valorem teneantur.*
57 *Mercator qui Venetiis mercaturam exercuit Anconæ ad editionem librorū compelli num possit, pulchre contra Gl. Bar. & omnes, & restituitur tex. in l. Prætor. in § fi. ff. de edend.*
58 *Mercator, & quilibet administrator rationem edere tenetur, vbi administrauit, & mercaturam exercuit, & libros exhibere, etiam si mercaturam facere desierit, vel alibi transtulerit.*

GLOSSA XI.

Come per lettere de caricamento appare, ò apparirà.

Summæ generum literarum, quæ in vsu frequenti sunt inter Mercatores.

Literarum genera multa esse nemo est qui nesciat, uerum in usu frequenti inter Mercatores septem genera esse animaduerti, & sunt infrascripta.

Primum mandatorum.
Secundum nunciorum.
Tertium commendaticiarum.
Quartum fidei.
Quintum cambiorum.
Sextum pecuniæ constitutę.
Septimum onerariarum.

1 PRimum quidem † genus literarum mandatorum, quod vulgò commissionum appellatur, & si adiicias huic nunciorum genus non tm̄ eò spectat. † Vt inquit Cicero Epi-
2 stolarum familiarium li. 2. Vt certiores faciamus absentes, si qd esset, quod eos scire, aut nostra, aut ipsorum interesset. Verum ſm Iurisconsultissimi Caij sententiam, ac Imperatoris nostri in l. 2. ff. mand. & insti. eodem tit. quinq; modis, totidemve de causis mandatorum literæ fieri solent. Nam siue mea tantùm gratia per literas mādo, siue aliena tm̄, siue mea, & aliena, siue mea & tua, siue tua & aliena, q̄ exēplis Caius elegāter declarauit, vn̄ necessarium esse putaui exempla suis sedibus ad verbū referre.

Mea tantùm gratia, inquit, tibi mando, veluti si tibi mādo, vt negocia mea geras, vel, vt fundum mihi emas, vel pro me fideiubeas. Prætermissa disputatione prioris exempli, quod lōgum habet tractatum, & multa de eo scripsi in tract. de Mercatura, & sunt de eo veterum, & recentiorum Iurisconsultorū loca nota, in secundo exemplo; quia plerūq; mercatores per literas mādant merces emi, placet hic elegantem tex. ad verbum referre, vbi casus frequēs inter Mercatores, in l. si verò non remunerādi, in §. si mihi mandaueris. ff. manda. Illic enim ita scriptum est,
3 † si mihi mandaueris, vt rem tibi aliquam emam, egoq; emero meo pretio, habebo mādati actionem de pretio recuperando, sed & si tuo pretio, impendero tamen aliquid bona fide ad emptionem rei, erit contraria mandati actio, aut si rem emptā nolis recipere simili modo, & si quid aliud mādaueris, & in id sumptum fecero, nec tm̄ id quod impendi, verùm vsuras quoq; cōsequar: vsuras aūt non tm̄ ex mora esse admittendas, verùm iudicem æstimare debere, si exegit à debitore suo quis, & soluit, cum vberrimas vsuras consequeretur? Aequissimum enim erit rōnē eius rei haberi, aut si ipse mutuatus grauibus vsuris soluit, sed & si reum vsuris non releuauit, ipsi autem, & vsuræ absunt, vel si minoribus releuauit, ipse autem maioribus fęnus accepit, vt fidem suam liberaret, non dubito debere eum mandati iudicio, & vsuras consequi, & vt est constitutum totū hoc ex ęquo & bono iudex arbitrabitur. hactenus iurisconsultus. & vides lector candide, & qui inter Mercatores versatur, q̄ frequēs, q̄ quotidianus sit casus iste, & q̄ eleganter à Iurisconsulto explicitus,
4 & illud placet annotare, quod Accursius addit in Glo. j † Si mādatur, vt tuo, & certo pretio emas, fines mandati seruandos, & non excedendos, vt eo. tit. l. 3. & l. diligenter. Sed Raph. Fulg. ibidem scripsit, immo iudicio meo, & si certo pretio mādasset, cū bona fide aliquid vltra pretium impenderim de meo, puta pro vectigalibus, vel instrumento contractus, vt apparet ex sequentibus, & voluit (vt puto) Raph. consideranda esse verba illa, Impendero tm̄ aliquid bona fide. & certe considerato uerbo illo, aliquid, cuius significatio est, ut ad minima referatur l. hāc legē. ff. de

con. emp. Old. consi. 226. quidam episcopus col. 4. versi. 2. Vbi donatio. qui ait, dictionem hanc, aliquis, ad modica orationem arctare, & facit l. si seruum. in §. ait Prætor. ff. de acqui. hær. de qua dictione multa scripsit An. Tiraq. in repe. l. si vnquam, in Glo. omnia vel partem aliquam. C. de reuoc. donat. in minimis Raph. sententia admittenda videtur, ꝙ si Raphaelis sn̄ia admittatur, tex. ab eo non relatus, sed Gl. in l. præterea. ff. mand. qui valde aduersatur in illis verbis, Proculus recte eum existimat vsq; ad pretium statutum &c. temperandus esset in minimis, & bona fide impendente, vt in exemplis propositis, in quibus quod vltra statutum pretium impenditur in quandam venit ꝯn̄tiam: sint ergo cauti Mercatores, vt res quæ desiderantur, emantur, & ad eam summam, quæ mandatur, & vide q̄ argute, lepide, & iocosè damnet Cicero Fabium Gallū, qui mercatus erat, quæ non mandauerat Cicero, & maiori summa, Epistolarum Famil. li. 7. & quia aliquando euenit, vt res emptas mandantes nolint recipere (vt relatus Iurisconsultus ait) Io. Bap. Plo. repe. l. si quando.
5 C. vnde vi, sub nu. 156. inquit, † si mandans rem aliquam emi, rem ipsam iuxta mandati formam emptā nolit recipere, in dolo esse censeri, & fidem frangere, & mandatario actionem mādati contrariam competere contra mandantē, vt rem recipiat, & consequenter circa interesse per mandatarium in litem iurari posse in ipsa actione contraria, citat inter alia Doctores in l. si pignore. in §. post distractum. ff. de pigno. act. l. ei apud quem. ff. depo. fit etiam mentio in relato tex. de vsu. vide ergo ibidē Bal. & Alb. an id iure pontificio permittatur. Hodie autem mercatores ad cambia confugiunt, quorum tot sunt genera, vt perdifficile enumerari queant, & vt plurimum sub colore cambiorum grauissimæ extorquentur vsuræ; & in eadem specie adde quotidianam qōnem inter mercatores, quam tractauit Iuriscōsultus
6 in l. si mandauero. in §. fi. ff. mand. is enim ait † si is cui mandatū est, vt aliquid mercaretur, mercatus non sit, neq; renunciauerit, se non empturum, idq; sua non alterius culpa fecerit, mandati actione teneri eum conuenit: hoc amplius tenebitur, sicuti Mela quoq; scripsit, si eo tempore per fraudem renunciauerit, cū iam recte emere non posses, si tamen ob iustam causam excusationes alleget, audiendus est, vt in legibus sequentibus. Mandatum ergo susceptum, aut debet explicari, aut tempestiuè renunciari per mandatarium, & vide text. in l. si quis alicui, in §. qui mandatum. eod. titu.

7 Et illud etiam quod sæpe contingit omittēdū non est; † Mercator mandauit tibi, vt nauim emeres, quæ ex parte tua est, certas emisti partes, & tuam pręstare, & vendere teneris, & si quidē certo pretio emendā mandauit, quanticunq; aliorū partes emeris, sic & pars tua coactabit: si aūt nullo certo pretio constituto emere mandauerit, pars tua arbitrio boni viri æstimanda est l. si fundum. cum l. seq. ff. mād. quę lex. in fi. cum l. seq. singularis est, vt dicunt Doctores, & præcipuè Bar. & alibi nō reperiri, inquit Bal. in l. j. nu. 16. C. si ser. exte. & notatur apud Abb. in c. j. de emp. & vend. vbi regula legis, nec emere. prędicto modo limitatur, & aliis. Nec illud ēt quotidianum maximè inter Mercatores est p̄tereundum, quod Sali. scriptum reliquit in d. l. sequēti, ita vt oēs summas maiores, & minores coaceruet, quæ lex subsequitur l.
8 si fundū. quia plerunq; contingit, vt Mercatores † æstimatores merciū eligant, & electi in pretio dissentiant, vel quia se amicis gratiosos quęrunt reddere, vel pp naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem, vt inquit Iurisconsultus in l. itē si vnus. in §. principaliter. ff. de Arbit. remediū est ergo, vbi ęstimatores in diuersas sententias trahuntur, vnus finge ait valoris centum, alius octuaginta, alius centum & decem, vt oēs summę, tam maiores q̄ minores coaceruentur, & summis coaceruatis tertia de tota summa vera erit æstimatio. & idem Sali. inquit in l. hac edictali. in §. his illud. C. de sec. nup. & licet Alex. apud Bart. in d. l. si fundum. de hoc mirando dicto subdubitauerit, probauit tm̄, & commēdauit Cat. Cot. in memora. in ver. æstimatores, & Riminal. in §. accidit. Insti. quibus alie. licet vel non, num. 40. & seq. & defendit ab his quæ Alcia. obiecit in l. j. in §. si stipulanti. nume. 26. ff. de verbo. obligat.

Deniq; de mandato ad merces emēdas dato, & iis emptis, ad quem periculū pertineat, & pleraq; alia notaui in trac. de Mercatura, in tit. mand. num. 46. & Pau. Paris. in consi. 47. vol. j. & il-
9 lud quotidianum nota. † Mandaui tibi, vt merces emere, verbigratia cinnamomum, aut coria: suscepisti mādatū, deinde emisti simpliciter seu nomine proprio, nomine mandantis emisse videris, vt per Ange. post Bart. in l. qui in aliena, in §. si is qui putabat. ff. de acq. hær. qui commendat contra perfidos mandatarios, & nota cōtra Mercatores, qui post susceptum mandatū, videntes emptiones lucrum afferre posse, nomine proprio emūt: & vide ibidē Alex. & Ias. & Doctores in aliis locis relatis ab eis, & plenè bonisq; iuribus, & auctoritatibus probauit Alex. in cōsi. 25. viso instrumento &c. num. 10. & seq. nu. vol. 2.

Redeo ad Iuriscōsultum in d. l. 2. Aliena tm̄ gratia, veluti finge per literas mandātem, vt Titii negocia gereres, vel fundum ei emeres, vel vt pro eo fideiuberes. Quam facti speciem declarat obiiciendo, & soluendo Accursius ibidem, declarant Raph. & Sali. & quos breuitatis causa non refero.

Mea, & aliena subiecit Iuriscōsultus, si tibi vt puta per literas mandem, vt mea & Titii negocia gereres, vel mihi, & Titio fundum emeres, vel vt pro me & Titio fideiubeas, in qua specie il-
10 lud notandum est, † Quòd si simpliciter mandarem, vt merces, seu fundum emeres non designatis mercibus, neq; expresso pretio deridendum mandatum vr̄, & forsan nullū ratione incertitudinis. l. cū post. in §. gener. ff. de iure dot. Quòd si merces expressæ sint, verbigratia. Sarcinulas quatuor, quod vulgo appellant Carisearum mandatū validū l. præterea. ff. man. & si cōtra merces expressæ non sunt nominatim, sed quātitas pecuniarū, verbigratia merces emas quingentis, pari modo mandatū sustineatur ex adiectione quantitatis expressæ, & secundùm relata intellige gloss. in dicto versi. in verbo, fundum, idq; ex sn̄ia Sali. & Rapha. ibidem.

Sequuntur verba Iuriscōsulti, tua, & mea. veluti si per literas tibi mādem, vt sub vsuris crederes ei, qui in rem meam mutuaretur. Glo. in verbo, sub vsuris, mutuantis vtilitatem esse ait vsurarum lucrum, & quia lex. cum quidam in §. si pupillo. ff. de vsu. inquit, vsuræ non pp lucrum petentium, sed pp moram nō soluentium infligūtur, soluit pro vt mea, sed illa verior expositio vr̄, quæ à Sali. traditur, in quam inclinant Raph. & Ang. insti. eo. Vt lex illa de vsuris, quæ ex mora debentur, loquatur: noster autē paragraphus, seu versiculus de vsuris, quæ ex conuentione, & nota hanc facti speciem, quam hodie miseri Mercatores ad cābia referunt, quorum tot sunt genera, quot penè dixerim, & reperi verba prædicta Iurisconsulti Cur. Iun. ad cambia retulisse, vt patet in consi. 132. Sacratissimæ Trinitatis &c. nu. 6. & qui inter mercatores in quotidiana quæstione respondit. Quæsitum
11 nanq; fuit apud eum, † num facultas retinendi pecunias sub cābiis vltra annum extendatur, cum per literas mādatum esset, ꝙ si in fine anni mandantes non satisfacerent, possent creditores pro eorum libro, (vt ait) pignora apud eos posita uendere, & sibi de credito satisfacere, respondit ex pluribus ad cambia post annū nō referri, & pręcipue, qa creditoribus postulantibus sibi satisfieri mandantes, etiam rescripsissent, se nolle vlterius cambiorum damnum pati, sed ꝙ de pretio pignorum sibi satisfacerent, & addit, licèt regula sit, creditorem non teneri pignus uēdere etiam requirente debitore ab hac regula discedendum esse impediendi gratia cursum usurarum, & euitandi causa damnum cambiorum, citat gl. in aut. ut fine prohi. mat. debit. in prin-
12 ci. in uer. existimamus. Quæ ait, nota mirabile † quod est ineptū non fallere regulam, si æquitas videatur, quæ gl. in causis mercatorum, in quibus ex bono & æquo procedunt, est aurea, & menti tenenda, & admonet literarum verba diligenter spectanda, vt etiam ipse dixit in trac. de Decocto. in 4. par. nu. 6. Subiungit, literas huiusmodi tanquam mandatum continentes posse reuocari iuxta tex. nostrum, & declarat Bal. in rub. de consti. pec. col. 2.
13 qui ait † literas dispositiuas reuocari non posse, vt nō intelligatur in casu nostro, in quo continere dr̄ mandatum reuocabile, declarat etiam, vt intelligatur iuxta tex. ab eo relatum in l. vtrū in §. vnde falsam. ff. de const. pecu. Deniq; & illud non omittendū addit, cambia post annū in casu suo deberi; quia creditores iuxta notoriam consuetudinem, nec circa qualitatem, nec quantitatem cambiorum, nec circa loca ipsa, in quibus facta fuerant, debitores certiores reddiderant, & ex insolitis fraudis, & falsitatis præsumptionem nō leuem suboriri, vt per gl. & doctores in l. si quis sub cōditione. ff. de cond. insti. & scripsit Fel. in c. ex parte. col. 6. nu. 15. & seq. de rescr. & cum iusta credulitatis causa excusationem pręstet à dolo, & pęna, iuxta gl. in l. quod te. ff. si cer. pet. pluribus etiam vtitur, sed sat sit, quæ ad materiam nostram pertinent in summa retulisse; An autem dispositio seu mandatum cambiorum restringatur ad prima cābia, seu ad plura porrigatur, scripsi in trac. de mercatura, in tit. manda nu. 20. & uide etiam And. Tiraq. in l. boues §. hoc sermone. in limitatione. ff. de uerborum signifi.

Subiecit Iurisconsultus. Tua, & aliena, ueluti si tibi mandem, ut Titio sub usuris crederes, ꝙ si sine usuris crederes, alienas tm̄ gratia interuenit mandatū. hactenus Iurisconsultus. Cui sextā speciem Ioannes gl. non improbatus addidit, uidelicet, si mea, & tua, atq; aliena gratia tibi mādem, & in summa, ut intelligas cuius gratia mandatum factum sit, inspice cuius utilitatē, & cōmodum respiciat id quod in literis mādatum est, idq; liquet ex tex. in §. tua gratia, & Ang. Are. ibidem notauit.

Hic incurrit illa quotidiana inspectio non penitus extranea ab assecurationibus ad dirimendas, & amputādas lites inter mercatores certè necessaria, quibus semper studui (Deus scit) consulere, ut lites euitentur. Quotidie contingit, ut mercatores alie-
14 no nomine contrahant: Quæro igitur † quando quis contrahit nomine alieno, uel ad alterius utilitatem, seu commodum, An ipse contrahens solus obligetur, an dominus seu mandans tantùm, an uterque. Quæstio hæc plenè quidem disputata fuit ab Accurs. in l. si pupilli, in §. item si procuratori. ff. de neg. gest. ubi Bar. declarando glo. tres facti species constituit unamquanque distinguēdo. Quandoque, inquiens, quis habet mandatum ad

certam perſonam,quandoq; ad incertam, quandoque nullum haber mandatum.

15 In prima facti ſpecie † qñ quis habet mandatum ad certã perſonam,ſi contrahit vt nuncius,tenetur dñs tantùm,ac ſi ipſe cõtraxiſſet.ff.quod iuſſu.l.fi.ff.de conſt.pec.l.qui autem.§.fi. idq; in aperto eſſe, inquit Bart. ibidem cui, & aliis doctoribus ibidem probantibus adde Soc.Iun.in conſi.27.in prin.Mag.Dñs. par. 2. Et illud animaduerſione dignum eſt, quod Bart. ſubiecit, poſſe conſtitui nuncium ad contrahendum cum incerta perſona declaranda ex traditione literarum,vel ex alio euentu;tñ oportere ad certum actum conſtitui, non enim generalis poteſt conſtitui,cum ſit tanquam pica,& organum,proferens verba in ꝑſona dñi, ſed & propoſitam facti ſpeciẽ memini me ex facto vidiſſe. Cum quidam Seius mercator per quendam Mȩuium literas Sempronio miſiſſet,in quibus rogabat,vt quingenta mutuaret,& Mȩuio tradenti literas numeraret,quibus etiam dari ſubiungebat recte poſſe,cum Sempronius numeraſſet Mȩuio, qui pecunias mutuas Seio non dediſſet,hæſitatumq; propterea fuiſſe. Num Mȩuius aliqua actione Sempronio teneretur. & licèt ex circunſtantiis cenſeretur nuncius,vnde Seius tantum obligatus videretur iuxta relata,cum tñ idem Mȩuius numerare pecunias habitas diſtuliſſet,& non leuis ſuſpitio ſuborta eſſet, ꝙ pecunias ſubtraheret in ſuosq; vſus verteret. Nõ imperitus iudex ex æquitate l.ſi me,& Titium.ff.ſi cer.pet.contra Mȩuium nuncium Sempronio conſuluit, eundemq; ad reſtituẽdum coegit, Seioq; ſignificari iuſſit,& certa vbi ȩquitas ſuggerit,à regulis iuris non recedere,ineptiſſimum eſt,vt inquit gl.in aut. vt ſine ꝓhibi.mat.debit. ſunt enim circunſtantiæ quibus tota hæc legalis ſapientia regitur, & temperatur l.bona fides. ff. depo. & dixi in trac.de mercatura in vlt.par. vnde diuus Thomas in cõmen. epiſtolarum Apoſtoli ſuper 2.ad Cor.in prin.11.c.eleganter inquit,præcepta moralia ſunt de agendis,quæ cum ſint particularia,& variabilia non poſſunt determinari vna cõi ratione,& regula indefinite,ſed oportet quandoq; prȩter regulam cõem aliquid facere in aliquo caſu emergenti. Quando autem hoc modo fit aliquid præter cõem regulam,ſapientes,qui cauſam huius conſiderauerunt,non turbantur, ſed reputant ſapiẽter factum: Indiſcreti verò, & minus ſapientes cauſam non conſiderantes, quare ſic factum ſit,turbantur:ſcripſit etiam Alcia. in conſi. 39. in fi.lib.5.limitatio propriè pertinet ad æquitatem & conſcientiam;quia regula eſt ius ipſum,limitatio eſt bonum,& æquum, per quod rigor regulæ temperatur,citat Ariſt.lib.5.Ethicorum & Gui.Bud.in l.j.ff.de iuſt.& iu.Subiecit Bar.in hac ipſa facti ſpecie, Quãdo ad certam,& expreſſam perſonam mandatum hñs contrahit,mandatum hoc tantum facere ſeu operari,vt certa illa perſona de mandato certior reddatur l. procuratorem. ff. de procu.Ideo mandatum ipſum diligenter ſpectãdum eſt:aut eñ literis ſignificauit certæ perſonæ,vt mutuas pecunias Mȩuio tãquam procuratori ſuo daret,& ipſe Mȩuius procurator non tenetur,niſi proprio nomine ſe obligaret,vt eſt caſus in d.§.item ſi procuratori,ad cuius §.interiorem ſenſum vide Pau. Caſtr.in commentariis ſuis,& de quo paulo inferius in ver. Sed qm̃ dicemus.Aut ſcripſit,ꝙ mutuaret Mȩuio,nec adiecit,vt procuratori,ſeu cuius nomine,& Mȩuium recipientem literasq; tradentẽ ex mutuo teneri ait,mandantem verò ex mandato actione cõtraria l.ſi literas.C.mand.& probat Ang.ibidem,& vide Alex.in conſi.25.nu.10.vol.2.& huius rei illa ratio redditur;quia quò ad mutuantem Mȩuius vt procurator non recipit.

In ſecunda verò inſpectione qñ quis habet mandatum ad in16 certam perſonam ait Bar.† Si conſtat de voluntate contrahentium,ſcilicet quis obligetur,alter tñ,vel ambo,mandans,& mãdatarius,& conuentioni ſtandum eſt,cui lex data eſt, aut verſamur,in rebus ambiguis, & ſi procurator dixit, ſe procuratorio nomine contrahere,vide Bar.in l.ſi procurator,qui pro euictione.ff.de procurat.;& vbi procurator mutuum acciperet procuratorio nomine,ipſe non obligatur?quia ſibi nihil quȩritur,niſi ſe ipſum ſponte obliget,vt eſt caſus in hoc ipſo.§.Item ſi procurator,ſi verò non dixit procuratorio nomine,expreſſit tñ ei, cũ quo cõtrahebat cauſam,quare hoc faciebat,verbi gratia,vt erogaret in negociis conſtituentis, vt creditori puta eius ſolueret, aut eiuſdem pignus liberaret, & qui ſciebat contrahentem ſuũ eſſe procuratorem,& idẽ iuris eſt,vt procuratorio nomine contraxiſſe cenſeatur,ex cauſæ nanq; expreſſione eius contemplatione fieri actum iudicamus, ad quem ipſa cauſa pertinet. At ſi quis ſimpliciter contraheret cauſa non expreſſa, & negocium tale eſſet,vt ad Dñm,& procuratorem poſſet pertinere,vt puta mutui,& ſimilia,tunc ipſe procurator obligatur l.eum qui mutuam.ff.ſi cer.pet.An autem dñs obligetur diſtinguendo ſubiũgit. Aut quis contraxit contemplatione dñ, & tunc etiam dñs obligatur,argumento,inquit,huius legis, ſed & argumento eſt l.cum qui mutuam. Aut non contraxit contemplatione Domini,quia mandati ignarus fuit forſan,& dominum teneri ait vtili inſtitoria,caſus eſt in l.ſi mutuam.C.de inſtit.& hoc ſubiicit eſſe ex mente gl.ibidem.hactenus Bart.quem nõ ab re placuit referre,quibus addes plenum Soc.reſponſum,ſub nu.134. conſultationem &c.in ſecundo Qui primùm enumerat quinq; caſus,in quibus dominus ſolus obligatur ex contractu geſto à procuratore. Deinde decem caſus, in quibus ipſe procurator teneatur, & fidem ſuam aſtrinxiſſe cenſeatur, & adde etiam doctores in l.j.in §.nunciatio,& præſertim Ioan.Cro.nume. 41.& ſeq.ff.de noui oper.nunc.

Ex quibus ſoluitur illa quæſtio,quotidiana quidẽ,& quȩ diutius fuit inter mercatores agitata, & in qua etiã mercatores ipſi iuxta eorum morem reſponderunt,& in diuerſas ſententias di17 ſtrahebãtur.† Mandauit Seius Titio, vt accipiat pecunias ad cãbia,ſeu (vt aiunt) remittat pecuniam ſub cambiis Lugduni tradendas Mȩuio non declarato, ſeu expreſſo nomine à quo recipiat.Si mandatarius ſimpliciter recipiat nõ adiecto nomine mãdantis,an mandans,ſeu dñs mutuanti teneatur.In qua reſpondẽdum videbatur Seium eundemq; mandantem non teneri, ſed Mȩuium qui ſumpſit pecunias l.eum qui.C.ſi cer. pet. Quæ lex locum hr̃e videtur, etiam ſi mandatum præcedat, vt ſenſiſſe vĩ Accur.in d.§ item ſi procurat.in gl.magna, vt Pau. ibidem animaduertit in fi.ſecundæ col.inquiens notandum eſſe,gl.intelligere d.l.in procuratore,qui habet mandatum, licèt loquatur in eo,qui nullum habuit mandatum, ſed conſiderandum eſt verbum principaliter &c.in d.l.vt inferius dicam: pro hac etiã ſententia vr̃ tex.in l.ei qui.in §.fi.ff.quod cum eo,in illis verbis contra dominum nullam ſe habere actionem, niſi vel in rẽ eius ꝓceſſit,vel hunc cõtractum ratum habuit: ſed & Pau.Caſt.in d.§.item ſi procuratori.in prin.vltimæ col. in hæc ſeu ſimilia verba ſcriptum reliquit.Si mutuum fit contemplatione vtriuſq;,vterque tenetur,ſcilicet procurator ex eo contractu,& dñs vtili inſtitoria non negociorum geſtorum, & in ambiguo ex perſonarum qualitate rem dirimendam, & illud ſpectandum, vter mutuanti eſſet amicus,Mandas ſcilicet,an mandatarius, vt mutuũ eius contemplatione factum cenſeatur,qui mutuanti eſſet amicus,citat bonũ tex.in ea lege §.ſed ſi ego.in illis verbis,ꝙ ſi amicitia filii tui,& reliqua &c.& ſubiicit in dubio cȩteris paribus,vr̃ ꝙ cõtemplatione vtriuſq; vel forte procuratoris tantùm, cum quo celebratur contractus.Quem refert ac probat Soc.Iun.cõſi.27.& ſi præſens conſultatio &c.par. 2. de quo reſponſo paulò inferius dicemus. Verùm Bar.relatus poſt gl. ab eo conſideratã dominum vtili inſtitoria teneri ſenſit, & eſſe caſum in l. ſi mutuam C.de inſt.& rationem huius rei talem reddidit,ſi enim (vt inferius dicemus) hoc facit,ſeu operatur ratihabitio ſequens,vt in l.ei qui.in fi.C.quod cum eo. multo magis mandatum præcedens,& quia l.ſi mutuam. loquitur vbi quis habuit mãdatum ad certam,nõ incertam perſonam, & quæſtio noſtra propoſita eſt in mandato ad incertam,ſubdubitaui, & reperi Raph. in eod.§. Item ſi procuratori.in j.col.in verſ. in eadem ibi l.ſi mutuam,ꝗ animaduertit, & ait, non eſſe conſtituendam differentiam ad certum,vel incertum hominem. Quia tantum operatur generalis diſpoſitio quò ad ſpecies ſuas in genere contentas,quantũ ſpecialis ad illam ſpeciem l.ſi duo.ff.de adminiſ.tut.l.omnes.C. de prȩſcr.30.an.ſed eſt conſtituenda differẽtia,an dirigatur mãdatum ad recepturum pecuniam,an verò ad daturum, ſic Glo. exprimit in d.l.ſi mutuum,& infra eo.l.liberto.Hȩc ille.Pro qua etiam ſententia Bar.videtur tex.in l.Iulianus.in §.ſi procurator. ff.de act.emp.vbi Iuriſconſultus in infraſcripta verba.Si procurator rem vendiderit, & cauerit emptori cum domino ex empto agi poſſe vtili inſtitoria ad exemplum inſtitoriæ actionis,ſi modo rem vendendam mandauerit, quam legẽ citauit Accur. in l.procuratorem,qui pro euictione.ff.de proc.& nota qa in dictis legibus dr̃ ad exemplum inſtitoriȩ,& ſic vtilis,quia inſtitor ſolet præponi vniuerſali adminiſtrationi,ſeu negociationi, pecuniis ſcilicet accipiendis,& dandis l.quicunq;.l.in eum.ff.de inſti.& addes,ꝙ in eadem opinione fuit Alb.in d.§. item ſi procuratori.in 2.col.& clarius in fi.& refert,ac probat Soci. Iun.in d. conſ.27.nu.12.confirmatur eadem ſententia ex eleganti,& notabili tex.in l.liberto.ff.de neg.geſt.vbi ex contractu procuratoris datur vtilis inſtitoria contra dñm:dicitur enim ibi, ꝙ ſi quis amico mãdauit per literas, vt pecunias mutuas reciperet à quauis perſona,cuius literas ſequutus creditor cõtraxit, datur in eũ negociorum geſtorum actio ad exemplum inſtitoriæ. & nota in cauſis mercatorum;quia literȩ in hac lege directæ ſeu inſcriptæ erant amico,& procuratori,vt pecuniam mutuam acciperet, & ideo datur actio negociorum geſtorum, quæ concurrit cum vtili inſtitoria, licèt Pau.de Caſtr. huiuſmodi concurſum neget in fi.2.col.ſed in caſu l.ſi literas.C.mãd.literæ directæ erãt creditori,& meritò creditor in eo caſu habet mãdati actionem contra dñm,& illud ẽt huic rei annotandum eſt,ex d. l. liberto colligi (quod ad propoſitam qõnem pertinet) teneri dñm, & ſi pecunia in rem eius nõ ſit verſa.Non obſtat.l.eum qui.C.ſi cer. 18 pet.† Quoniam ſecundùm gl.relatam.& Pau. Caſtr.in dicto §. locum habet, quando mutuum fuit factum contemplatione procuratoris,vnde ſolus tenetur.Conſtabat nanq; in facto propoſito coram Imperatore, ꝙ non contemplatione domini creditor pecuniam fȩnori dabat,vt indicant verba legis. Præterea non negat lex illa,dominum non teneri,& (vt retuli) Bart.ait,ſi is con-

is contraxit cauſa non expreſſa,& negocium tale ſit,vt ad dñm, & procuratorem poſſit pertinere,vt puta mutui: tunc ipſe procurator obligatur, dicta l. eum qui, & ſubiunxit,an autem dñs teneatur &c.& quo notanda ſunt illa verba legis, principaliter obligatum.Non mouet ẽt d.l.ei qui.in fi.C.quod cũ eo,quia loquitur in negociorum geſtore, & quando creditor procuratoris,ſeu geſtoris perſonam elegit,vt verba legis indicant, & gloſ. Bar.& plerique alii animaduerterunt, meritò dominus non tenetur,niſi in rem eius pecunia verſa ſit,vel ꝯtractũ ratũ habuit.

Sed qm̃ propoſita fuit quȩſtio in eo, qui mandatum habuit ſpeciale ad recipiendum pecunias mutuas, eleganter quæritur. 19 † Quid ſi Titius generale mãdatum habuit,an ſub generali mãdato facultas pecunias mutuas recipiendi complectatur, & res hæc eſt in controuerſia,nam Bar.in d.§.poſt num.5.verſ. Præterea &c. intelligit ſupra ſcripta locum habere,vbi mãdatum fuit ſpeciale ad mutuum,& pleriq; alii ſentiunt,verum Pau. Caſtrẽ. in d.§.item ſi procuratori.in j.col.& in fi.ſecundȩ intellexit tex. illum in procuratore habente generale mandatum,non ſpeciale ad mutuum, veniebat tamen mutuum ſub generali mãdato, ſi erat hoc neceſſarium,argumento de exer.l j. §. ꝙ ſi mutuam pecuniam,& facit regula l.ad rem mobilem,& l.ad legatum. ff. de proc.& refert Soc.Iun.in d.conſi.77.nu.3.& 4.& nu.13.Alb. idem ſenſiſſe,articulum tamẽ inſolutum reliquit, & certè iuris hic articulus eſt indifficilis,multa enim occurrunt,quæ conſulto prætereo,illud tamen non omitto,ꝙ reperi Raph.Fulg.in d. §.item ſi procuratori,qui circa finem ſecundȩ col.ſcripſit in hȩc verba.Et hæc vera, ſi procurator ſpeciale mãdatũ habuit ad accipiendum pecunias mutuas,aliàs ſi generale,vt hic,exigitur,pecuniam verſam in rem dñi, vt dñs teneatur, vel ea concurrere, & interuenire,de quibus habetur in l.j.in §.non autem,& in l.fi. ff.de exer.Hactenus ille.cuius verba valde notanda arbitror:ſed & addes Sali.in d.l.ei qui.num.2.qui in hæc verba ſcriptum reliquit.Item notatur,verſi.alioquin,ꝙ qui mutuat geſtori alicuius vel procuratori non habenti ad hoc ſpeciale mandatum, non obligat dominum, niſi pecunia in eius vtilitatem ſit verſa, vel ratum habuit,& negari nõ poteſt,quin l.ſi mutuam,& l.liberto. in habente ſpeciale mandatum loquantur,meritò ab hac ſentẽtia Bar.qui ſecundùm relatas leges loquutus eſt, & eſt optimus legum interpres,non puto recedendum.Quæ q̃ ſint quotidiana inter Mercatores,nemo eſt,qui neſciat, ꝗ inter eos verſatus ſit: & illud iuris eſt explorati,ſequuta ratihabitione,vel pecunia in rem dñi verſa dominum teneri,vt in d.l.ei qui.C.quod cum eo.

Proximè accedit illa quæſtio,in qua ex facto cõſultus reſpõ20 dit Soc.Iu.in cit.conſ.27.par.2.Ludouicus † à Fatatis mutuas pecunias ſub cambiis dedit Ambroſio Chriſtianiſſimi Regis Oratori,literæq; cambiorum de more factæ fuerunt,in quibus etiã ita ſcriptũ erat.Tolti per il Chriſtianiſſimo Re.Quas literas ſubſcripſerat idem Ambroſius Orator Chriſtianiſſimi ſub hac verborũ conceptione:Ambroſius Orator Chriſtianiſſimi. eaſdẽq; literas Thomas Soderinus poſtulante Ambroſio ſubſcripſerat: & qui Thomas Soderinus,cum literas cambiorum is,cui dirigebantur,non eſſet ſequutus,ſeu (vt dicunt) non acceptaſſet,& cũ proteſtatione de more tranſmiſſæ fuiſſent Ludouico prædicto, pecunias ſoluit,ceſſis ſibi iuribus.quæſitum fuit, num Thomas, ſiue iure ceſſo,ſiue mandati recte aduerſus Ambroſium experiri poſſit;& inquit,reſpondendum videbatur, Ambroſium non teneri,tanq̃ procuratorio nomine Regis pecunias mutuas recepiſſet, iuxta doctrinam Bar. & cõem paulò ſuperius relatam in l.ſi pupilli.in §.j.ff.de neg.geſt.ſed & ego difficultatem augeo.Paria enim ſunt,vel ꝙ quis procuratorio nomine recipiat,vel cauſam exprimat,quare mutuũ accipiat,vt inquit Bar. relatus motus d.§.Quod eſt notandum ſm̃ Raph.ibidem in 2. col. ſed verba illa, Tolti per il Chriſtianiſſimo Re,explicant,vel procuratorio nomine, vel cauſam ergo, pro qua ſententia facit quod ſcripſit Dec.in conſi.510.in caſu &c.num.4. ſed omiſſis leuioribus reſpondit,Ambroſium teneri, quia, & ipſe Ambroſius fidẽ ſuã aſtrinxerat,vnde dubitationi non eſt locus, vt in d.l.ſi pupilli.§. j.Doctores dicunt, idq; ex eo demonſtrabat: Quia Ambroſius adiecerat in literis cambiorum,& ponetè à conto mio.quæ ver21 ba indicant † (vt eſt de more Mercatorum) ꝙ ipſe debitor conſtitueretur,& fidem aſtringebat ſuam.Idq; notandum eſt ad declarationem d.§.& ad doctrinam Bar.relatam, hæc enim clauſula in vſu frequenti eſt inter Mercatores,ſubiũgit,& alia ad demonſtrãdum Ambroſium ſe voluiſſe obligari, quia fideiuſſorẽ Thomam dederat;fideiuſſoria nanq; obligatio principali accedit l.j.ff.de fideiuſſ.vbi Doc.inſti.eo. in prin. Probat etiam dictũ Thomam fideiuſſorem ab Ambroſio mãdati actione poſſe recuperare,citat l.indebitam,& ibi Bar. & alios. ff. de condi. inde. cui enim mandatur, vt ſe obliget,& eidem mandatum videtur, vt ſoluat,& addit ex ſtilo,& Mercatorum conſuetudine rem eſſe claram:& multa de ea ſeruanda ſubiunxit,quæ ego nõ ſemel attigi in trac.de mercatura.Poſtq̃ hæc ſcripſerã incidi in reſponſum Alcia.ſub nu.152.To.ſecundo,in quinto,qui pro Ambroſio reſpondit, aliter tamen in quibuſdam facto propoſito, plenius tamen eſt Soc.reſponſum,& forſan factum verius ab eo ꝓpoſitum,vt ex coniecturis colligitur,vtrunq; lector amãtiſſimè perlege. Deniq; eſt & illud huic rei annotandũ,ꝙ habens mandatum ad recipiendum pecunias mutuas, poterit ſub cambiis pecunias recipere,& ad cambium dñm obligari,ſi dñs id facere conſueuiſſet,vel ex conſuetudine fori, ſeu ciuitatis id fieri ſoleret,ſm̃ Rum.in conſi.94.in fi.& conſi.114.col.2.Iaſ.in l.certi cõdictio.in §.ſi nummos.nu.22.ff.ſi cer.pet.Fel.in c.cum M.de cõſti.nu.9.Euer.in ſua Centu.loco 63.ab vſitato ſeu ſolitis, car. 2. Ruy.in conſi.93.nu.3.& ſeq.in ver.recentiores in l.nemo.nu.40. ver.mandatum.ff.de duobus reis,& dixi in trac.de Mercat.in ti. mandati,num.19.& ſeq.

Prætermiſſo tertio diſtinctionis capite à Bar.poſt Glo.conſiderato in d.§.item ſi Procuratori.Quãdo ſcilicet nullum mandatum interuenit,in quo gl.Bar.& Ang. ibidem plenè quidem ſcripſere.Vnum memorabile,& quotidianum verbum Ang.re22 feram in l.eãdem.in prin.ff.de duobus rei,† ſi inſtitores hodierni in mille literis ſe debitores eſſe ſcriberent, non ideo fidẽ ſuã aſtrinxiſſe cenſentur,& poterunt cõueniri;qm̃ tanq̃ inſtitores, & inſtitorio noĩe ſcribere vñr,& ad fidem menſæ prȩſtandã,vt eſt tex.notabilis in l.fi ff.de inſti.ſubiũgit,ſed ſi pecuniȩ ad eorũ manus perueniſſent, forſitan contra eſſet l. procurator, qui pro euictione.ff.de Procu.quȩ ſñia probatur à Pau.Caſt.in l.3.in §.ſi Procurator.in prin.ff.quod quiſq; iu.& Soc.in conſ.154.conſultationem &c.ver.ſecundus caſus.& vide quæ ſcripſit Pau. Pariſ. in conſi.93.nu.50.& ſeq.vol.j.eſt & illud huic rei annotandũ,ꝙ Pau.Caſt.in l.j.in §.exercitorem.ff.de exer.tentauit dicere,ſentẽtiam Angeli locum habere proponente, ſeu Dño præſente, in locoq; exiſtente, at eo abſente contra: quia cum eo contrahẽs eius perſonam reſpexiſſe cenſetur,& probat Pau. ſñiam Soc. in d.conſi.154.lib.2.ver.6.& vlt.Verùm Dec.in l.ſi inſtitorem.ff.ſi cer.pet.hanc limitationem non admittendam putauit;quia cõtra tex.in l.hȩres abſens.in §.apud Labeonem.ff.de Iud.& videatur idem Dec.in conſi.510.declarat etiam quod ait Ang.inſtitorem teneri,vbi pecunias recepiſſet,quomodo intelligẽdum ſit, & ait,qñ dñs non eſſet obligatus;quia non concurrerent requiſita in l.fi.ff.de exer.Quibus addes,quæ ſcripſit late Io.Ronch.in d.l.eandem.à nu.170. vſq; ad numerum 183. vbi inclinare videtur in ſententiam Ang.& Dec.& declarat mentem Ang. ipſum legito,qui pluribus vtitur.

Tractaui etiam in trac.de Adiect.in 4.in 14.q. de Mercatore, qui amico ꝑ literas ſignificauerat,vt merces quas habebat apud ſe Titio,aut eius filio,ſeu illis traderet,quibus ab eiſdem diſponeretur,& ſequeretur eorum ordinem, de quo Pau. Par. in conſi. 107.Quæritur.vol.3.& vide circa declarationem dictorũ verbo23 rum,& ſat ſit locũ retuliſſe, & † de literis ſcriptis manu alterius ex mandato tamen alicuius vide notata in l.j.in §.Senatus. ff.de fal.latè Marſ.in rub.C de probat.nu.287.

Reliqua ad mandatorum literas pertinentia,& quæ mercaturam reſpiciunt ſcripſi lector candide in trac.de Mercatura,in ti. mandati,& in vltima par.in tit.de probat.& alibi,prout materia 24 expoſtulabat. Et † quod eleganter inquit Cic. huc pertinet, & ante oculos Mercatorum eſſe debet, nõ omitto.is enim in oratione pro Roſcio Amer.inquit,in priuatis rebus ſi quis rem mãdatam non modo malitioſius geſſiſſet ſui quæſtus, & cõmodi cauſa,verum etiam negligentius,eum maiores ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimabant.Itaque mandati conſtitutum eſt iudicium nõ minus turpe,q̃ furti;credo propterea,ꝙ quibus in rebus ipſi intereſſe nõ poſſumus, in iis operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponitur,quam qui lædit oppugnat omne cõe ꝓſidium, & quantum in ipſo eſt diſturbat vitæ ſocietatem. Non enim poſſumus omnia per nos agere, alius eſt in alia re magis vtilis,iccirco amicitiæ comparantur, vt commune commodũ mutuis officiis gubernetur,ergo iccirco turpis hæc culpa eſt, ꝙ duas res ſanctiſſimas violat amicitiam,& fidem.Nam neq; mandat quiſquam ferè niſi amico, neq; credit ei niſi quem fidelem putat.Hactenus Cicero,qui de ſocietate quædam etiam belliſſimè ſubiunxit,& hæc cauſa admonendi mercatorem noſtrũ libuit referre,quem ſalutis æternæ memorem,& conſequẽter bonum virum cupio,& exopto.

25 Sed nunc ad ſecundum literarum genus tranſeo † quod nuncii ſeu nunciorum appellaui,& Mercatores materna lingua vocant de auiſi. In quo genere ſatis ſuperq; inter Mercatores frequentato placet ad verbum referre, quod idẽ Iuriſconſultus ait in.d.l.2.ff.mand. Tua autem gratia interuenit mandatum. Veluti ſi mandem tibi,vt pecunias tuas potius in emptiones prædiorum colloces q̃ fȩneres,vel ex diuerſo,vt fȩneres potiusq̃ in emptiones prædiorum colloces, cuius generis mandatũ magis eſt conſilium,q̃ mandatum,& ob id non eſt obligatoriũ; quia nemo ex conſilio obligatur,etiam ſi non expediat ei cui dabitur. Quia liberum eſt cuique apud ſe explorare,an expediat ſibi conſilium.hucuſque Caius Iuriſconſultus. & ideo ſeparatim ſpeciẽ diuerſam conſtitui:quia non eſt mandatum,quam vt ad mercaturam referamus ſciendum eſt,ꝙ Mercatores ſolent,vbi præcipue eorũ mercatura eſt copioſa, amicis literas dirigere in diuerſis locis cõmorantibus ſignificantes ſe deſiderare certiores red-

di de omnibus mercibus, quæ ad loca ipsa importentur, & eorundem pretiis, siue pure, siue in diem vendantur solent: & qui literas accipiunt rescribere Anconæ, finge portui naues plures onustas lino; aut coriis applicuisse,& pretia rerum, præsenti pecunia,& dilata solutione,& addere ꝙ si Romã, aut Florentiam versus transmitterentur, lucrum fieret non modicũ: Vnde hæc consilia non sunt obligatoria, nisi fraudulẽta sint, vt ait Iuriscõsultus,& in regula consilii.ff.de reg.iu.& in regula, nullus ex cõsilio,& l.2.ff.de Proxe.& dixi in trac.de decoct.sed & huic rei illud annotandum est, qđ quotidie contingit, solent Mercatores aliena negocia gerere nedum sua, vt puta Mercatores Florẽtiæ, aut Antuerpiæ commorantes transmittũt merces Mercatoribus Anconæ degentibus, cum mandato, vt vendant certa mercede constituta, vt puta ▵.duorum pro centenario quolibet, q̃ res facit, vt extra notissimos terminos mandati versemur, mandatum enim nisi gratuitum nullum est, & interueniente pecunia locationem,& conductionem potius respicit l.j.ff.mand.de qua re dixi in trac.de Merca.in tit.mand.nu.37.si ergo Mercatores Anconæ manentes auidiores dicti lucri plusq̃ sat est (vt non semel audiuimus) per literas significarent,& affirmarent, seu cõsulerent nõ verè circa mercium pretia, num aduersus eos actio de dolo dabitur, vide elegantem tex.in l.eleganter.in §.fi.ff.de dolo,& l.seq.quę incipit, ꝙ si cum scires.ac seq.si quis affirmauerit.Sali.in d.l.2.in fi.ff.mand.quem probat Ang.instit.manda.in prin.& quæ dixi in trac.de Proxe.in 3.par.vbi inuenies articulũ, ita plene disputatum, vt alibi forsan non reperias,& quæ ad hũc locum attinet illinc erunt transferenda.

26 Tertium genus † literarum commendaticiarum est, de qbus breui sic habeto.tex.de his est notabilis in l.fi.C.quod cũ eo, vbi legitur, Familiares epistolas, quibus hoĩes plerunq; commendamus ad obligationes non esse trahendas. Vnde Iurisconsultus in l.si verò non remunerandi.in §.cum quidam.ff.mãd. inquit, cum quidam talem epistolam amico suo scripsisset, rogo te, vt commendatum habeas Sextilium amicum meũ, non obligabitur mandati; quia cõmendandi magis hoĩs, q̃ mandandi cã scripta est.& scripsit Bar.in l.Lucius ff.de fideiuss.Bal in l.si literas C.mand.& in d.§.cum quidam.Bal.& Sal.in d.l.fi.C.quod cum eo, vbi Alber.inquit, ideo faciles se hoĩes reddere ad scribẽdum literas commẽdaticias cum nulla ex his sequatur obligatio.Attigit & id Ang.Are.insti.manda.in prin.sed licèt commẽdaticiæ literæ non obligent commendãtem, exhortatoriæ tñ literæ in quotidiano casu obligant scribentem.& ex facto consultus re-

27 spondit Soc.in cõsi.291.visis literis &c.col.7.circa fi.† si ex duobus fratribus insimul habitantibus, non tñ omnium bonorũ sociis, alter filiam plenis annis viro maturã haberet, bonamq; cõditionem pro ea inuenisset; quia tñ maiorem dotem sponsus futurus desiderabat.Pater idemq; frater prædictus se difficilẽ reddebat, si re cognita alter frater absens fratri suo scripserit, allatã conditionem non dimittamus, neq; per pigritiã, neq; per ignorantiam, neq; per facultates, ex literis prędictis cõsensum argui, & ex bonis cõibus dotem præstari cõtentum fuisse r̃ndit, quem refert,& probat Aym.Cra.in trac.de antiquit.temp.par.j.ver.vidimus, nũ.43.sed in fratre, vt r̃ndit Soc.locum hr̃e subiunxit, nõ aũt in extraneo, ratione cõiunctionis sanguinis. l. si seruus cõis. ff.de don.inter virum,& vxor. ad cuius legis interpretationẽ vide Bar.in l.cum proponas filios.C.de pactis,& Ias.in cons.3.Pręsupponitur &c.col. 5.in j.vol. ex his eñ verbis recte putauit in extraneo donationem non induci, refert etiam ibidem Alex. in cõsi.199.col.j.lib.7.viso processu &c.qui putauit ex infrascri-

28 ptis verbis:† Ne dubites hoc facere, quia nolo ex hoc damnum aliquod patiaris, obligationẽ nõ inducit:& subiũxit eius sñiam sibi non placere; qm̃ qui vult consequens vult & necessariũ antecedens.si ergo quis vult aliquem damnum nõ pati, indemnitatem promisisse dicendum est, l.2.ff.de iuris.om.iud.& quia idẽ Alex.in consi.53.vol.j.in casu vertente &c.col.j. opinatus est ex

29 verbis huiusmodi, † disposui, seu paratus sum res illas redimere, seu recuperare, obligatum ꝓpeà censeri ei, cui dixit ad redimẽdum seu recuperandum. Vt ergo ad rem redeamus, admonẽdi sunt Mercatores circa commẽdationes, vt dixi in tract.de Mer-

30 catura, in 2.par.nu.8.& in trac.de Proxe.par.3.Sed quia † de literis commẽdatitiis in iure pontificio fit sæpe mentio, scripsit Innoc.de his in rub.de cler.pere.in hæc verba.Nota, ꝙ alię sunt literæ commendatitiæ, & aliæ dimissoriæ. Commendatitiæ dñr, per quas fit commendatio de vita,& moribus: exprimuntur ẽt ordines, quos ibi habet, arg.72.dist.c.pe.& vlt.literæ autẽ dimissoriæ dicuntur, per quas dimittit̃ à iurisdictione prælati 73.dist. c.vlt.has autem non põt concedere Prælatus minor Episcopo, de off.arch.c.significasti.Commendatitias credo posse concedere quoslibet bonos prælatos, arg.infra eo.c.inter.hęc ille, qui & alia addit.& vide Host.in summa eiusdem titu.in fi.Io. Franc.in trac.de off.& potes.c.sede vac.in 8.q.nume.22.in fi.sed & Imo. clarius rem explicat in c.fraternitati.de cle.non resid.vbi literarum commendatitiarum tria, inquit, sunt genera. Primũ dimissoriarũ, quibus clericus dimittitur, & absoluitur à potestate sui Episcopi, in quibus perhibetur testimonium de vita,& ordini-

bus illius,& has de iure communi soli faciunt Episcopi, non autem inferiores. Secundum genus, quod datur clero, vt ab alieno Episcopo possit institui, seu ordinari:& hoc Episcopus,& capitulum sede vacante concedit, & quilibet ad quem spectat spiritualium administratio in ecclesia cathedrali. Nec has dare põt (vt subiicit) Archidiaconus, nec Vicarius Episcopi, nisi aliud habeat in mãdatis,& illud est genus. Tertium quod datur clerico, qui pietatis ergò peregrinatur,& hoc ab Episcopis cõcedi. Quibus adde Cap. Tho.q.450. vbi de cõsuetudine præscripta ab inferiori; Rebuf.in Praxi Bene.vbi dat formam.& deniq; vide, quę sancta synodus Tridentina circa prædicta sanctè quidẽ decreuerit, sessione 14.c.2.& seq.& de his Apost.ad Cor.2.c.3. vbi Diuus Thomas optimus interpres, & bonus tex. in l.si qua per calumniam.§.præterea.C.de Episc.& cler.

31 Quartum genus literarum est, quæ in vsu sunt inter mercatores:† quas credentiales vocant, & nobis placuit literas fidei appellare, quæ an vim obligandi habeant non inutilis est inuestigatio,& sanè Bar.plenè quidem de his differuit in l.Lucius.ff.de fide. ad quem veluti ad sacram anchoram confugiemus, sed & nos rem hanc clarius, plenius,& bono ordine explicabimus,& in primis quare inuentæ sint ostendemus.Deinde duas facti species constituemus,& vnamquamque declarabimus.

Inuentæ sunt literæ fidei (quas credentiales vocant) diuersis de causis,& præcipuè quo rectius mercatores nostram explicemus; quia arcana quædam literis committere non expedit, possibile nãq; est, vt vulgus intelligat, siue ꝙ literæ intercipiantur, siue subtrahantur aut amittantur, vnde mercatores eorum consilia ex quibus lucrum sperant pandi nolunt. Quod & principes,& reges quotidie faciunt, ne regni (quod non conuenit) alii scrutentur arcana, vt in l.mercatores.C.de commer.& merca.Nam Imperio magna ab vniuersis secreta debentur l.quicũq;.C.de ope.pub.& scripsit Bal.in tit.de pace Con.in ver.credẽtia.cum secreta dñi subditis committuntur, argumento est, ꝙ iurent, tex.in c.ego.N.episcopus de iure.& subiecit (quod admonendi causa ci-

32 ues meos placet annotare)† Si Antiani alicuius ciuitatis iurauerunt tenere aliquam credentiam (vt ait) & aliquis eorum reuelat eam in damnum cõitatis, ꝙ debeat ab officio remoueri, sed circa id quod ait de iuramento, vide Bar.in d.l.Lucius.in fi.& addes is, quæ dixit Bal.eleganter tex.ab eo omissum in l.j.in §.si quis tabulas.ff.depo. illic enim ita scriptũ est, si quis tabulas testamenti apud se depositas pluribus præsentibus legerit, ego arbitror,& iniuriarum agi posse, si hoc animo recitatum est testamentum quibusdam præsentibus, vt iudicia secreta eius, qui testatus est, diuulgarentur. Non sunt ergo diuulganda secreta nobis commissa, possunt etiam dici ideo literas fidei fieri solere, quia bonis viris tradi solent,& omnia negocia cum articulis,& circunstantiis suis literis comprehendi non possunt, argumento l.non possunt.ff.de leg.sed iam (vt pollicitus sumus) ad facti species descendamus.

33 Prima est † literæ credentiales valde generales non obligant scribẽtem, exẽpli gratia. Meuio, qui tibi has meas tradet, fidẽ plenã habebis, vel sic: Meuio in rebus, q̃ tibi meo noĩe dicet, fidẽ habebis plenã. Non ergo literarum prædictarũ vi Meuius quicq̃ poterit agere in scribentis præiudicium: tum quia incertũ continent, tum ẽt quia magis commendatitiæ literæ vr̃r, arg.l.fi.C.quod cum eo.ff.de dolo l.eleganter.in §.fi.& l.si verò non remunerandi.§.cum quidã.ff.mãd.& hæc fuit sñia Bar.in d.l.Lucius, ꝙ recepta est,& ad verbũ retulit & probauit Imo. in c.fraternitati.de cleri.non residen.probat ẽt Sal.in d.l.fi.vbi Bal.inquit, literæ credentiales gñales informes sunt,& ideo is, qui afferet, scribentem non obligat, nam pp nimiam obscuritatem tales literæ non valent, arg.ff.de iure fi.l.ita fidei.secundum Bar.in d.l. Lucius. essent enim captatoriæ,& cum generale mandatum datur, non videntur alicuius rei significatiuæ,& proposita facti species confirmatur ex aliis referendis, & ex his quæ scripsit Paris.in consi. 47.nu.8.vol.j.qui inter mercatores respondit.

Restringitur autem hæc facti species, nisi ex persona scribentis obscuritas hæc, quæ ex literarum generalitate oritur certior quodam modo reddatur. verbi gratia, si is qui literas afferebat,& cui fidem haberi significabatur, institor esset scribentis in aliqua negociatione seu mensa: tunc enim qui literas scripsit, iussisse videtur in ea negociatione seu mensa, cui literas afferẽs præpositus erat fidem haberi, casus est no.secũdum Bar.in l.cuique.§.sed cum fullo.ff.de insti.in illis verbis, planè si affirmauerit mihi, recte me credere operariis suis, non institoria, sed ex locato tenebitur.& singulare hoc verbum,& memoria tenendũ dixerunt Bald.& Pau. Castren. ibidem referendo Barto. & quem §.legit in l.institor. eo. titu. quæ sententia ex illa vulgari regula confirmatur,& qualitate personarum dicta factaque pensanda.l.plenum.§.æquiũ.ff.de vsu & habit.& scripsi in trac.de Proxe.

34 in tertia parte.† Non tamen me latet, Raph. Cum.in dicta l. Lucius.scripsisse, dictam § sed cum fullo.in ver.planè hanc sententiam non probare; qa ibi sumitur credere pro mutuare, ver-forsan erat: licet enim credere pro mutuo dare accipiat, verbum tamen credendi generale est: omnis enim cõtractus quos alienam

alienam fidem sequuti instituimus complectitur l.j.ff.si cer. pet. & ibi doct. Alcia.in l.creditorum.ff.de verb.sig.& vide gl.in l. si ventri in §.in bonis.ff.de priuil.cred.& generalius etiam intellexit Pau.Cast.ibidem,& certè Iuriscõsultus indicat, ꝙ si fullo affirmauerit mihi recte me credere non solum si mutuo dem, sed si aliter fidem præpositi sequar, ipse fullo teneatur, subiunxit idẽ Raph. quod dictum est de qualitate personæ posse referri ad legatos,& oratores, cum literis credentiæ. Nam inspicitur cõsuetudo etiam scribentis,& qualitas personæ nuntii, argumento l. Titio fundus, vbi gl.ff.de condi.& demon.l.argentum.ff.commo.pro qua sñia succurrit bonus tex.in c.nobilissimus. dist. 97. vbi non solùm mittentis personam,& oratoris grauitatem spectãdam esse legitur, sed an assertiones veridicæ sint, licèt loquatur in eo, qui literas fidei non habebat, & adde circa id & gl. in l.Titio fundus, quæ latissime omniũ scripsit And.Tiraq.in trac. de pęnis tempe.cau.quinquagesimaprima, nu.100.& ante seq. numeris,& Bal.in rub.C.de const.pec.nu.13.& Vero.plene in l. quid sit fugitiuus, in §.idem Celsus, nu. 12.& seq.ff.de ędil.edic. Mar.in rub.de probat.C.nu.289.

35 Restringitur & secundò,† qñ in literis scripsissem, ꝙ fides haberetur meo periculo, vt ĩ d. l. Lucius, ibi.fide,& periculo meo. & in l.si vero non remunerandi.in §.si quis mandauerit.ff. mãd. ibi, & periculo meo dicat crede, & mercatores dicere consueuerunt, Sopra de noi, ò à nostro risico, ò ponete à nostro conto, quibus adde tex.in l.j.in §.j.ff.quod ius. & sanè crebra est hęc locutio apud Cic.& alios primæ classis auctores, meo periculo, tuo periculo, vestro periculo.

36 Restringitur seu declaratur tertiò,† qñ literæ essent cõceptę in hæc seu similia verba. Tabellario seu latori mearum literarũ mandaui, vt meo nomine faciat quicquid voluerit: hoc eñ casu obligari poterit dñs idemq; scribens, secundùm Bal.in l.fi. C. quod cum eo.in princip.qui ait indistinctè hoc velle tex.illum: subiunxit tamen notandum esse sub isto generali arbitrio casum specialiter prohibitum non comprehendi, vt puta donationem, text.est notabilis cum gloss.sua in l.1.in §.1.ff. quod iussu.facit.ff.quod vi, aut clam l.prohibere.in §.planè, & l. contra iuris.in §.si filius.ff.de pact.quæ notanda sunt, nec scio quenquã Baldum improbasse.

37 Secunda facti species est ſm Barto. in d.l. Lucius, † qñ literæ sunt magis speciales, verbi gratia: Meuio tabellario, seu præsentium latori, cui animum, atq; consilia mea credidi, seu quẽ meã intentionem plene docui super tali negocio, plenam fidem habebis.ex quibus literis, vt supra conceptis non mandatur, ait, vt aliquis contractus cum eo celebretur, sed tantùm mandatur, vt credatur in his, quæ refert. vnde si contractus cũ eo celebretur, non obligatur mandans; quia mandati fines excessit.fallit, quando personę qualitas aliud suadet. vt puta si esset institor (vt dictum est) illud tamen admittit Barto. quia mandaui, vt fides habeatur, ex relata verborum formula si damnum occasione credulitatis is, qui literas accepit, passus est actione mandati posse recuperare. Verbigratia, tuo nomine retulit te daturũ sarcinulas panni quas cariseas appellant, ad rationem ▵.centum; transmissi pecuniam,& damnum sum passus, negasti dare: damnum quod occasione literarum tuarum sum passus præstare debes, arg.ff.mand.l.si mandauero tibi.§.fi. subiecit Bar. finge ꝙ is, cui perferenda data est epistola dixerit sibi mandatum, vt secũ contrahat,& is, cui literæ inscriptæ,& traditæ sunt, crediderit,& contraxerit. Num dño,& scribenti literas præiudicet, & negat: quia fides habenda non est latori literarum huiusmodi referenti aliquid, quod ad eius personam,& officium pertineat, siue qđ ei acquiratur, siue ꝙ eius commodum respiciat, nisi quatenus in literis reperiatur expressum, nec enim via fraudibus est aperienda l.fi C.quod cum eo. Necesse est ergo, vt in literis permittatur, seu contineatur, vt possit cum tali nuncio contrahere generaliter, vel specialiter, d.l.fi.& ff.quod iussu. l.j.in prin.Hęc ille. & considera illa verba paulò superius relata, generaliter, vel specialiter, ad interpret.d.l.fi.C.quod cum eo,& sententiæ Bal. confirmationem, quem retuli supra in ver Restringitur, seu declaratur ter.&c.Non tamen est omittendum, ꝙ licèt Imo.in c.fraternitati.de cle.non residen.Bar.retulerit,& probauerit, in dicta

38 tamen.l.Lucius.† Bar.sibi contrarium animaduertit. Dixit eñ, si in literis dicatur, latori de intẽtione nostra plenariè informato habebis fidem, recipientem literas non posse cum eo cõtrahere:& subiecit postea, si lator dixerit nomine scribẽtis illi cui literæ inscriptę sunt,& traditæ, ꝙ eum constituit Procuratorem ad contrahendum secum,& recipiens credidit, & cum eo contraxit tanquam cum Procuratore, licèt non præiudicet dño scribenti, tñ si occasione illius credulitatis damnum passus est scribens, actione mandati tenebitur. subdit ab hac repugnãtia Bar. posse defendi, ꝙ non teneatur immediate ex tali contractu, veluti si expresse scripsisset, contrahe cum nũcio, & latore pręsentium, bene tamen teneatur, si postea ille non soluendo reperiatur, ne ex credulitate damnum patiatur, qui cum latore seu nũcio contraxit, sed illo existente soluẽdo in nihilo teneatur. Hęc Imo.quem nec improbatum, nec vsquam relatum legi, & quãtæ auctoritatis sit nemo est qui nesciat: Verum ego,& in Bar.nullam in hoc contrarietatem vidi,& sententiæ Imolę non acquiesco. Nam Bar. cum in primo capite pp credulitatem consuluit indemnitati recipientis literas, exemplum posuit in facto extra personam nuncii: in secundò verò capite ver. sed pone, loquit̃, quando recipiens literas patitur damnum ex credulitate circa personam nuncii,& circa ea, quæ eius commodum respiciunt: & est animaduertendum, ꝙ Bar.in hoc indistincte dixit dño nõ præiudicare contractum,& subiecit, ꝙ non debet ei credi, quando narrat aliquid nuncius ad sui commodum,& officium, nisi quatenus in literis sit expressum, ne detur materia fraudum, & reliqua. Quæ verba & rationes argumento sunt, vt scribens nõ teneatur, etiam si nuncius non sit soluendo, si secum contrahatur,& imputandum vr̃ recipienti literas, qui nimium fuit credulus, argumento d.l.fi.C. quod cum eo. sunt ergo hæc dissimilia, an crediderit nũcio ad eius commodum, vel in facto ab eo alieno, meritò non inferendum l.inter stipulantem.in §.sacrã. vers. sed hæc dissimilia.ff.de verb.obl.l.Papin.exuli.ff.de mino.& forsan motus est Imo.considerãdo Bar.in ver.fateor tamen, cuius verba vñr respicere præcedentia. Ego autem sentio, vt dixi, & puto mentem Bar.fuisse (vt retuli) quibus addes, ꝙ Mar. in repe. rub.de probat.C.nu.283.Bar.& alios referens, qui de dictis literis scripserunt.Bar.intellexisse vr̃, vt retuli, non tamen de his q̃ scripsit Imo.meminit.Addo etiam, quod Bal.in rubr.de consti. pec.nu.13.ait quando dicitur in literis, habebis plenam fidem, non omne quod dicit nuncius credendum, sed si ad bonam fidem spectat, id creditur,& si verisimilia, & vtilia mittenti credi potest, contra si ad spoliandum dominum, vt non credatur, discreto ergo modo literas huiusmodi intelligendas putat,& adde Fel.in c.2.nu.21.de fide instrum.

Deniq; de literis credentiæ vide Pau.Par. in consi. 47. volu.1. quod supra retuli, qui ex facto consultus inter Mercatores respõdit,& de signo dato à partibus, vt credatur, vide l.si quis vxori.§.apud Labeonum.ff.de fur.& ibi Doc.& plene Vero. in l. qd sit fugitiuus.in §.idem Celsus.nu.17.ff.de ædil.edic.vbi etiam de literis credentiæ.

39 Quintum genus literarum cambiorum,† quod dispositionẽ, & tractatum requireret, relationibus locorum, vbi hęc materia tractatur, breuitatis causa expediam. Habetur itaq; expositio, diuisio, atq; earundem literarum interpretatio à Bal.qui verè nihil ignorauit in consi.348.factæ fuerunt &c.in primo, ad quem est confugiendum,& Bal.vide in tract. de const. quod est etiam in rub.de de cõst.pec.& vide quæ retuli,& dixi in tract.de Adiecto, in 4.par.in vlt.q.Steph.Ber.in cõsi.261.vide processum. vol. 3.2.par. vbi circa recognitionem earundem disseruit, & qõnes quotidianas tractarunt Bal.& Sal.in l.pro debito.C.de bon.aut. iudi.poss.& pulchram qõnem tractauit idem Bal.in consi. 190. Sempronius Manfredi.in secundo,& adde scripta à me in trac. de Merca.in tit.mandati, in prin.& in tract.de Decoctoribus, in ea par.in qua qõnes inserui nu.6. Bar. & Alex. apud eum in l. cũ tabernam.§.idem quæsiit.ff.de pigno. Adde etiã in materia Carte.Cott.in Memora.in ver.cambii literas,& in verbo Mercator Ias.in l.huiusmodi.in §.si ita.nu.12.ff.de leg.j.in l.eleganter. ff. de cond.inde.& in repe.l.admonendi.nu.112.ff.de iure.Mar.singu. 46.& nonnulla notauit idem Mar.in repe.rub.C.de probat.nu. 283.& seq.numeris.Soc.Iun.in consi.138.in ter. Alphon. in lib. qui inscribitur Thesaurus Christianæ religionis c.67. in fi.& vide quæ scripsit Cur. Iun.in consi.132. habita diligenti &c. Rot. Bon.conclu.58.literæ cambii,& adde quæ in seq. genere dicam ver.Item notabilis &c.Rimin.in consi.162.nu.5.vol.j.& de traditione literarum cãbii non sequuta contraditione. Pau. Cast. in l.si filius, ff.ad S.C.Maced.Vero.in cau.9.pone,& alibi dixi, & dicemus in seq.genere,& de cãbiis, an sint licita,& qñ, vide glo. & ibi Bal.& Sal.in l.3.ff.de cõsti.pec.& habes tractatũ de camb. sed & addes Rom.in consi.223.nu.6.& nu.10.vbi quæ sit cãbiorum cõsuetudo. Alex.qui multos (vt solet) retulit in cõs. 61.nu. 10.& seq.in 2.viso processu.&c.Omnino Seue.in repet.l.cũctos populos.nu.74.Pet.Vbal.in trac.de duob. fratribus, in 6. par.nu. 34.To.8.Adde etiam de literis cambiorum Alc.in consi 87.in quinto, vbi tractat qñ conceditur exequutio ex l.municipali,& ꝙ veritas debiti suspicionem datæ literarum tollat.& quid si dico me literas cambii amisisse,& repeto, vide post Ias.relatum supra Rot.Bonon Conclu.58.literas cambii. Vbi de consuetudine Mercatorum Genuensium etiam fit mentio.

40 Sextum literarum genus pecuniæ constitutę à Bal.plene,† & docte tractatur in rub.de const.pec.ad ipsum ergo cõfugito, & quædam breuiter referemus non ab eo explicita, & quę quotidianum habent tractatum; & illud imprimis notandum est.

41 † Quòd licet per epistolam obligatio regulariter non cõtrahat̃, inducta tñ probatur l.emptor.in §.Lucius.l.epistola.ff.de pactis l.Lucius.ff.de fideius.& scripsi in trac.de Merca.in vlti. par.in ti. de probat.nu.13.Alb.in l.non epistolis.C. de probat. in casu tamen constitutę pecuniæ per epistolam contrahitur obligatio contra eũ, qui pro alio se soluturũ cõstituit, quando in persona alterius obligatio erat iam contracta, extẽditur enim obligatio

iam cōtracta ad personam constituentis se pro alio soluturum, vt contra eum actio de constituta competat, l.fi.§.fi.ff.de act. & obl.l eum qui §.Iulia quoq; scribit.lib.11.si Titius.ff.de cōsti.pecu quæ iura citat Pau.Castr.in consi.397.ad primum quæsitum in primo,& probat Bal.in auth.si qñ.C.de cōsti.pec vbi hoc amplius addit,qui in epistola continetur se teneri soluere,id quod alius debet,licèt verba non sonent in obligationem, sed solùm in confessionem,cum confessio probationē operari non possit in præiudicium alterius operabitur obligationē, vt teneatur de constituta l.quidam.ff.de const.pec.vbi dixit esse casum vnicū, & memoria tenēdum,& probauit prædicta Aym.in trac.de antiq.temp.par.j.ver.vidimus.num.39.

Item notabilis, & quotidiana quæstio non est omittenda tractata à Speculatore in tit.de tit.de obl & solu.§.Prænotandum, nu.8. 42 † Mercator Anconæ degens cū haberet socios in ciuitate Bononiæ,& quorum erat procurator, epistolam scripsit in hæc verba.Soluit mihi Meuius Titij nomine istic cōmorantis libras mille Anconitanas, quas meo, & sociorum nomine Bononiæ reddere promisi eidē Titio in tot libris Bonon. cābii rōne habita.Quęsitum fuit,num Titius ex literis aduersus scribentem,seu eius societatē rectè agat. & rñdit quosdā sensisse actione de constituta pecunia rectè posse agere ff.de pac.l.si vnus.ff. de neg.ge. l.si pupilli.§ si is.agi nanq; pōt dicta actione,si constitutū fiat inter præsentes,& absentes.l.qui autem.in §.fi.ff.de const.pec. nōnullos verò actione negociorum gestorū esse experiendū opinatos,subiecit & ipse, 43 † & si dicatur, dari cōdictionē ex morib. vel ex consuetudine,non est reprehensibile.C.de const.pec.l.2. in fi. quod vltimum verbū arbitror aureū in causis Mercatorū meritò est memoria tenendum,ad multa eñ,& varia referri pt, & placet ad qōnē referre,quæ nunc disputatur. 44 † Quidā Meuius scripsit literas cambiorum Titio inscriptas mādans ei, vt Petro Frāc.Rouelasco soluat mille, & adiecerat de more Mercatorū per la valuta hic habita à Riberiis.Traditæ fuerūt literæ à Petro Franc Titio,quas idem Titius probauit,& soluturum intra præfinitū tempus promisit.Interim Petrus Franc. decoxit, seu statū suum deteriorem fecit,vnde mandatum à lege reuocatur ex p̄sumpta mandantis voluntate l.cum quis.l.si cum Corn.ff.de solu.& scripsi latè in trac.de decoct.in 3.par.nu.50.insurrexere creditores Petri Franc.decoctoris. Item & alii quibus decoctor ius prædictum cesserat post decoctionem patefactam,aut post quā statum deteriorem fecerat & qui assecurabant summam promissam in literis cambiorū à Titio ad Petr.Franc. Rouelas.spectare, & Riberiis nullam actionem competere. Dicebam Bald. in consi.348.in primo articulum non insubtiliter disputasse, & in re dubia pp illa verba, per la valuta da Riberij ad ipsos Riberios negociū spectare sensisse,& Pet. Frāc.aut adiectum solutioni,aut merū ministrum ad recipiendum solutionē censeri, idq; in casu proposito confirmabatur ex literis Petri Francisci directis Riberiis ante decoctionē, quibus significabat se pecunias à Titio recepturum,& se citius ipsis Riberiis transmissurū. Dicebam ppea ex rñso Bal.colligi ipsis Riberiis actionem esse cōcedendam;& posse defendi.addebam actionē esse concedēdā, licèt negocium inter Riberios, & Titium nullum gestū esset, ex æquitate l.cum fundus.in §.seruum tuum.ff.si cer. pet. circuitus euitandi gratia, & quasi pecunia Riberiorum breui quadā manu ad Titium peruenisset,ex notatis in l.singularia, & in l.si me, & Titium.ff.si cer.pet. Rursus actionē de constituta pecunia potuisse competere iuxta ea,quæ referendo Speculatorem dixi,& cum Titius in calce literarum impersonaliter se soluturum p̄misisset, intelligenda hæc promissio videbat̄ pro ipsis Riberiis, ad quos negocium spectabat,siue dicamus Pet.Franc.mandatarium siue adiectum.Qm̄ adiecto non pōt cōstitui; quia non habet petitionem,vt est tex.ad verbū in l.sed & si.in §.fi.ff.de cōst. pec.Deniq; ex snīa Speculatoris, si quis diceret cōditionem ex moribus, seu ex cōsuetudine ipsis Riberiis competiisse, nō esset reprehendendus.l.2.C.de consti.pec.vbi Accur. & adde l.uni.ff. de cond.ex lege,& Bar.in repe.legis de quibus nu.19.ff.de legib. Illudq; certi iuris est,q̄ adiectus non delegat,non nouat, nō cedit,se solutioni recipiendæ præstat ministerium.l.cui rectè.l.nō ideo.ff.de nouat.Alex.in consi.95.in 3.Ias.in l.eum qui ita.in §.q sibi.nu.12.ff.de verb.obl.& dixi latè in trac.de adiec.in j.par.

Et illud non tacendum, quod Bal.scripsit in d.rub.C.de cōsti. pec.num.12. 45 † An mercator possit reuocare literas,antequā soluat,& ait,si sunt dispositiuæ,non possunt,si sunt mandati pōt,citat.ff.de consti.pec.l.fallis,sed voluit forsan citare l.vtrū.in §. vn de falsam.ff.de const.pec. & vide Cur.Iun.declarantē Bal. in cōsi.132.sacratissimę &c.nu.2.& nu.5.

Nec illa quæstio prætereūda est in auditorio almæ Vrbis agitata, 46 † licèt epistola probet contra scribentem ad fauorem eius cui dirigitur,in dubium tñ venit,an probet ad tertii fauorē,verbi gratia.Scripsi literas amico meo,quibus significaui, q̄ tibi debebam centum causa finge mutui,aut venditionis,& excusationes adducebam,quare tibi non soluerem; fuit quæsitum, num hæ literæ tibi ad plenam probationem sufficerent. hæc quæstio reperiretur in dec.sub nu. 429. Nota ego misi &c. & multa hinc inde referuntur iure,& quidem doctè,quam retulit Aym.Crau. in trac.de Antiq.temp par.j.uersi.vidimus,num.41.& ait, Rotā dicere pro tertio etiam probare.Sed postea in cōtrarium arguere:& subdit se putare,cum semper scriptura dicatur loqui, si p̄ueniat ad manus tertii,q̄ ad eius etiam fauorem probet;quia videtur confessio facta ipso tertio præsente, subiūxit extraneum sibi videri, q̄ liceat scribenti aduersus scriptam confessionem venire alio errore non probato, & certè æquitas magna suggerit,vt nisi per errorem scripta probetur epistola, scribens cōtra confessionem non audiatur:nimis enim absurdum est &c. l.generaliter.C.de non nu.pecu incidi etiam inter legendum in responsum Alciati sub num.70.to.2.lib.6.is enim in nume. 6.inquit,literæ emanatæ ad tertium seu ad amicum non præiudicāt scribenti,nec prosunt alteri:sed non video hanc conclusionem in relatis auctoritatibus ab eo probari, & in casu suo literæ non erāt dispositiuę,sed in eis etiam erant verba enunciatiua,de quibus aliàs dixi, & circa datam epistolę quā vocant multa scripsit Hierony.Cag in proę.digest.§.j.nu.296.

Admonuimus etiā in eo. loco, scilicet in rubrica de probat. 47 † ne accipientes literas taceant;quoniam consentire videntur, vt in l.si filiusfamilias,vbi Doctores,& maximè Pau.Castr.ff.ad S.C.Maced.Bar.in l.quo enim.ff.rem rat.hab.& in l. cum taber. in §.idem quęrit.ff.de pigno.& in l.si Titius.ff.de const. pec.Alexan.in consi.78.vol.j.& addes scriptis ibidem Aym.in cons.11. num.4.& seq.quos legito,& hoc ideo est ; quia interuenit actus positiuus,scilicet receptio literarum,& animaduertit Bar.in relatis locis,& Cassad.in tit.de rescri.dec.3.& Gom in epilogo casuum negligentię,ver.67.inserto in reg.de triennali pos.q.28.& latè scripsit Mar.in rub.C.de probat.num.246.& sing.344. taciturnitas &c.& in l.fi.ff.de quęst. nu. 46. vbi etiam declarat Mat. not.22.& apud eum notatur:addes etiam Cur.Iun.in cons. 132. declarantem,nu.5.Zuccar.in rub.C.de pactis,& receptam hanc sententiam testatur Rimi.Insti.quibus alie.licet vel nō, in prin. nume.190.& seq.& addes Soci. in suo responso, quod reperitur post trac.Alcia.de duello,num.3.to.5.verum tamen est, q̄ hęc sententia restringitur à Veron.cau.9.in literis continentibus rationes,& calculum;quia magis inspiciendi,& videndi gratia, q̄ approbandi retinuisse censetur,& probat Ias.in rep.l.admonendi,num.114.ff.de iure.vbi etiā restringit,& dixi in trac. de adiec. in vltima par.num.8.& seq.restrinxit etiam,& rectè Car.Ruy.in consi.65.quamuis eleganter &c.in 5.nume.3.& seq.& num.10, vbi in literis res clare,& aperte exprimitur, vt meritò ex scientia, receptione literarum, & taciturnitate consensus arguatur. Quod comproba ex his quę habentur per Bart. & alios in l.Lucius.ff.de fideiusso.

48 Et quomodo literas aliis inscriptas aperiētes puniātur † scripsit Io.doc.in sua praxi rerum criminalium c.18. nu. 17 & vide Alcia. in suo responso quod reperitur post tractatū de singulari certamine,nu.54.to.6.& quando epistola est intercepta vide elegantem tex.in l.eum qui.in §.fi.ver.& epistola ff.de furtis.

Deniq; prętermissis vulgaribus ad epistolam,& literas pertinentes de quibus in locis communibus & notis illud est notādum,quod scripsit Bal.in cons.74.Quandoq; agitur in 5 49 † Cum mercator decoquit,& rationes conturbat,& literas scribit,non rectè dici posse literas à mercatore missas,cuius rei illa ratio reddi potest;qa decoquēdo mercator esse desinit, vt scripsi in trac. de merca.in 7.par.quę est ante tractatū de decoctoribus, & cōgruit dictum Bal.his,quæ ibidem scripsi.

Postremo de literis onerariis sermo habēdus est, & quidem breuis,& libuit 50 † literas quas vocant vulgo de porto, ò di caricamento, onerarias appellare, vt enim naues onerarię appellatę sunt in l.2.ff.de capt.& post.reuer. & apud scriptores frequenter ita,& non male dictę literę onerarię dici possunt non ab onere lato,sed oneris demonstratione,licèt nec dictum à quoquam, nec vsquam relatum sciam,& illud non me latet.Sali. in l. cum proponas.C.de nau.fęn.nu.5. 51 † literas quas, vel magistri nauiū, vel muliones deferunt ligagiorum appellasse, qđ vocabulum est mihi penitus incognitum. Is enim scripsit in hęc verba, iuxta prędicta potest dubitari, qualiter sciatur merces esse magistri nauis, mulionis vel alterius. Dic, quòd recurritur ad literas ligagiorum,quas secum portare consueuerunt, & ad alias coniecturas verisimiles consideratis rebus, quę portantur, & personis portantium, argumento.ff.loca.l.cum in plures.§.vehiculum,& l.colonus.in §.nauem.eod.titu.& hoc etiam tenet Bald. hactenus Salic.

52 Sed,& illud quęsitum fuit, † Num literę huiusmodi probent, quæ à scribis,seu scribanis nauium scribi,aut subscribi solent,& quo ad materiā propositam resp. aut scriba est approbatus à lege municipali:vt plerūq; euenit in locis maritimis,quibus cautum est, scripturis scribarum fidem haberi certa forma data in approbatione personę,& confectione scripturarū,& serua legē seu statutū, p̄ut est Anconę,vñ mihi origo est, vt patet in rub. 90 de fide danda libris, & scripturis scribanorum nauigiorum colla. ciuili, super quo statuto ex facto consultus Socinus multa dixit, vt patet in consil. 33. Assumo primum &c. volum. 1. & sat sit locum retulisse,quibus addes quæ dixi in trac.de mercatura in tit.de nauigatione,nu.14.& in trac.de proxene.in 4.par. ver.illa ēt qō &c.nu.33.Circunscripta vero lege municipali, cū in nostra formula partes ad literas onerarias,quas caricamenti vocant,se retulerint,& ipsas literas, & p̄sonam scribētis,seu subscribentis approbasse censentur.facit l.Theopompus.ff.de dote præleg.& qđ notatur ibidem à doctoribus de qua l.alibi dixi,& quæ scripsit Bar.in l.Lucius.in fi.ff.de fideius.Fel.in c. veniēs.nu. 22.& seq.de testi.Ias.in rep.l.admonēdi,nu.167.& seq.ff.de iure, & quæ dixi in d.tract.de proxe.in 4.par.& relata qōne,num.21.

53 Sed,& hic illa incurrit inspectio frequens,& necessaria, † Nū contra tertium hæ literę onerariæ probent circunscripto statuto,& partium approbatione,& Sali.(vt retuli) in d.l.cum proponas.cōfugiendum ad has literas, & alias coniecturas putauit, vt sciamus ad quem merces pertineant,& scripsi in trac. de nauib. in 3.par.in fi.hic ergo quæstio diutius agitata referēda est ea breuitate qua res patietur; Quidā Antonius Caluus Corresius Cōstantinopoli degens cum mole creditorum grauatus esset,seq; ne ad soluēdum cogeret̄ in illis partibus à creditoribus tueret̄ tanq̄ regis Turcarum esset,vt vulgo dr̄ Caracciarius,coriis circiter septem milibus nauim quandam onerauit Anconam nauigaturam,& literæ onerarię coriorū inscriptæ erant Alex.Mauradi.quibus continebat̄ coria ad quendā Michaelem, & Cōstātinum pertinere,in hæc verba,Onerauit Antonius(vt Mercatores dicere consueuerunt) de cōputo Michaelis, & Constantini, ex oneratis Anconæ Coriis Franciscus Muti in sequestrum poni obtinuit,asseuerans esse Antonii Calui, & se eiusdem in magna pecuniarū summa creditorem docens. Alex.verò, cui literæ traditæ fuerunt,item & coria,defendebat ex ipsis literis onerariis ad Michaelem, & Constantinum coria ipsa spectare. Pro quo facit relatus Sali.in d.l.cum proponas, contra verò ex coniecturis multis diuersisq; probationum generibus Franc. Muti ipsa coria Antonii esse demōstrabat:& primùm ex literis interceptis,& ab Antonio scriptis geminatisq;,& in scriptis tā Alex. prædicto q̄ Nicolao fratri eiusdē,quibus significabat eiusdē coria ad se pertinere, & iustis de causis sub alienis nominibus trāsmisisse. Quod Mercatores plerunq; assolēt facere, de quo vide tex.in l.optimam.C.de cōt.& com.stip.l.si pupillus. in §. per interpositam.ff.de aut.tut.& elegans Bal. cōsilium sub nu.440.in libris Thesaurariæ,nu.6.in 5. & multa quotidiana retuli in trac. de adiec.in 4.par.in q.12.per totum.& adde bonam gl.in l.j.ff.de dolo,in ver.deseruiunt, & iisdem literis certiorem reddebat de numero coriorum,& eorundem generibus,& vocabulo nauis, & nomine Mag.nauis,ac scribę,& mandabatur eidem Alex, q̄ assecurationem procuraret de dictis coriis in certa,& præfinita summa. Quod exequutū in eadem summa demonstrauit Frāc. creditor. Vnde cum circunstantiæ prædictæ,& aliæ essent cōuictę,& non demonstrasset Alex.mandatum de assecurando sibi à Constantino,& Michaele datum, lucem veritatis interceptis literis prædictis assistere videbat̄, exēplo eius quod dr̄ 54 † de libro continente diuersas rationes,quarum aliquæ veræ sunt demonstratæ ex snīa Castr.relati ab Aym.cōs.158.nu.6.quæ Pau.Castr. snīa recipitur à Rimin.in consi.583.col.2. lib.3. de qua nō rectè pōt dubitari aliis interuenientibus coniecturis,vt in casu,& scripsit idē Aym.in cōsi.275.col.3.par.2.& in trac.de antiq.tēp.par. j.ver.Quid in lib.nu.11.& comprobatur valde ex decis.Delphi. Guid.Papæ 341.quam retulit ac probaui Riminal.vbi supra, p̄bauerat ēt Franc. Antonium coria in naui immisisse, vnde dñs præsumi videbatur,argumento l.cum in plures. in §. vehiculū, & l.colonus.in §.nauem.ff.loca.quemadmodū enim, qui pecuniam numerat,dñs iudicatur,vt inquit Bal.in consi.348.col.vlt. vol.j.eodem modo,& qui onerat,& argumēto est l.& magis. ff. de solu.& l.si ita stipulatus.in §.Chrisogonus,ff.de verb.obl.docuit etiam Antonium eadem coria in eius taberna seu horreo detinuisse,vnde ex possessione dñs præsumendus videbat̄.l.sicuti.in §.si quæratur.ff.si serui.vend.& scripsit Cor.in cōsi.327.nu. 7.in primo,& illud etiam constitit,q̄ tam Alex.q̄ Nicolaus prædicti in multis de mendacio conuicti fuere: ostēditq; etiā Frāc. q̄ Alex.negocia dicti Antonii gerere consueuerat, vnde tacitè fidem accommodauerat,ne lucro careret, quod in distrahēdis mercibus de more à Mercatorib. recipitur.Accedebat & illud, quod Alex.librum de more Mercatorum confectum nō exhibuerat,sed paruulum librum, in quo de prædictis nulla mētio, & cū esset Mercator,p̄sumebatur celasse libros(vt aliàs dixi) cū ergo (vt in initio dixi) Sali. & Bal. ad coniecturas in hmōi negociis confugiendum scripserint,fortiores quidem, & potētiores præualent,l.Diuus.ff.de resti.in integ.c.literas,de præsump.Soc. in l.qui duos.in §.si Lucius nu.4.ff.de reb.dub.ex quibus putabā intentionem suam Franciscum probasse,relatasq; coniecturas, & probationum species longe,lateq; relatam præsumptionem, quæ ex literis onerariis sumebatur,superasse,& meritò egregius I.C.Vincentius Porticus cum Anconæ tunc Prędidiis officium gereret,s̄m dictum Franciscum snīam dixit. Hæc eadem causa in sacro vrbis auditorio nunc agitur, vbi sunt legum prudentū vertices,quorum definitio expectatur,sed & quidam articuli,q̄ ferè negociū terminant,sunt pro Franc.terminati,& postq̄ hęc scripseram secundùm Franciscum pronūciatum fuisse audiui.

55 Sciēdum est etiam literas † onerarias,aut scriptas, aut saltim subscriptas esse à Scribano oportere.Quod autē dixi de subscriptione,intelligendum est,si prius lecta fuerit epistola, seu apocha.Vnde si scriba cedulæ vacuæ se subscripsisset, non censeret̄ confirmasse, quæ in ea postea scripta sunt, nec rectè dici posset hanc scripturam, seu has literas onerarias à partibus approbatas.l.fi.C. plus valere quod agitur &c.& vide quæ eleganter scripsit Inno.in c.2.de fide inst.Ang.in l.si ita stipulatus. in §. Crisogonus.ff.de verb.obl.& quæ latè scripsi in trac.de Proxenetis in 4.par.ver.& illud quod frequenter,& Car.Ruy.in consi. 65.nu. 4.in ver.Quamuis eleganter &c.& hoc placuit annotare, agitata enim fuit causa inter Mercatores huiuscemodi, ediderant assecurati literas onerarias à Scribano subscriptas. Qui promiserant rem saluam fore,reiq; conuenti probauerant literas onerarias subscripras literis non visis, & vacuæ cedulæ Scribā se subscripsisse defendebant,subscriptionem assecurati, qm̄ ex mandato magistri nauis,hoc fecerat,& hoc fieri rectè potuisse; Nōnulliq; Mercatores id legitimè, & de more factum probabant, sed & alii Mercatores opinabantur,& rectius,si id de more fieri posset,vt cedulæ vacuæ Scriba posset se subscribere,oportere vt in ipsa subscriptione id Scriba exprimeret,ex mandato scilicet magistri nauis subscripsisse. Tu verò lector audisti quid de iure rñdendum sit, & de consuetudine in plerisq; locis,vide in capitulis Barchinonēsibus 90. & seq.s̄m veterem impressionem, & s̄m recentiorem c.53.& seq. sed quia idem scriba librum etiam non confecerat,nec merces oneratas(vt dicebatur) viderat detecta fuit impostura.

Commodissimè & hic quæstio tractanda est: Quid si literæ onerariæ non appareant,quia(vt aliqñ vidi) confectæ non sint, constet tñ legitimè merces ad valorem pecuniarum oneratas, easdemq; naufragio amissas, aut direptas. Num Assecuratores literis onerariis non exhibitis, aut non apparentibus teneātur? Et prima fronte videbatur,si literæ onerariæ non appareant,ad quas se partes retulere,conuentionem non valere.l.in testamēto ita quidem.ff.de cond.& demon.& notatur in auth.si quis in aliquo.C de eden.& paria sunt non esse, vel non apparere. l. in lege.ff.de cont.emp.& cum se partes ad literas onerarias restrinxerint,limitata uidebat̄ obligatio, & limitata causa,& reliqua. l.in agris.ff.de acq.rer.dom.l.age.C.de transac. vbi Ias. exornat: Hoc amplius dictio illa,si come, p̄ut,vel sicut, relata ad literas onerarias conditionalem cōuentionē reddere videbatur, quasi assecuratio facta sit, si literæ onerariæ fierent, & apparerent. q̄ multis exemplis demonstrari posset:quæ qm̄ & locis referendis patent,breuitatis causa non refero, & meritò si literæ onerariæ non apparerent, Assecuratores non teneri videbatur l. cedere diem.ff.de verb.sig.l.cum ad præsens.ff.si cer.pet.Verùm diuersa sententia admittenda est:sciendum est ergo, q̄ in priuilegiis,cōtractibus,vel in alia materia, vbi fit relatio per dictionem sicut, vel s̄m,vel prout,& similes,licèt huiusmodi dictiones relatiuę, & conditionales censeantur, quando tamē dispositio certa est, & facta ab habentibus facultatem disponendi valet, & non vitiatur,licèt de relato non constet, & causatiuè adiectæ censeantur,& falsa causa,seu demonstratio non vitiat, iuxta regulam legis,cum tale.in §.falsam.ff.de cond. & demon.si verò dispositio quæ se ad aliud refert per se clara,& certa non est,nō valeat,nisi ex relatione declaretur, & demonstretur. primū probatur in c.Abbate.extra de verb.sig.& ex his, quæ eleganter scripsit Bar. in extra.ad reprimen.in ver.prout,cuius doctrina recepta,vt inquit Cur.Iun.in cons.97.considerato diligenter &c.num. 4.vbi exempla subiiciuntur.Dec.in consi.325.nu.2. & seq. & plenius in consi.63.num.5.& sequen.& pro tenui.secundum verò distinctionis caput ex his,quæ scripsit Bar.in l.si sic.in §.j.ff.de leg. j. & in l.legati.ff.de libe.leg. & hæc distinctio traditur ab Are.in cōs. 76.col.2.versi.circa tertium, & à Doctoribus in l. admonendi. ff.de iure.& addes, quæ copiosè scripsit Gram. dec.59. Catholicus &c.ex quibus locis,& aliorum Doctorum loca,& multa ac varia in vnoquoq; distinctionis capite exempla habentur, quibus addendum est cōsilium Riminal.583.in præsenti &c.in tertio,qui non improbat prædicta,& refert quæstionem ad Mercatores pertinentem à Caccia.tractatam in dicta l.admonendi, is enim putauit, si ratio in libro Mercatoris descripta certa sit, quò ad rem, personas, diem, & causam probat, licèt codex ad quem se ratio refert non reperiatur. & qui Riminal. sub nume. 12.declarat, & vide, quæ apud eum notantur, & circa relationem,quæ latè scripsit And.Tiraq.de leg.Connu.Gl. 7. nu.182. & seq. cum ergo conuentio assecurationis clara sit, & certam quantitatem contineat,si merces oneratas easdemque amissas, aut direptas aliter constiterit, & assecurationem literis onerariis non confectis,aut non apparentibus tenere,& ad soluendū Assecuratores pecunias assecuratas iuxta amissarum, seu direptarum mercium valorem probatum existimo,quod ex relatis auctoritatibus probatur.

Notandum est, q̄ licèt relatio habebatur in nostra formula ad li-

ad literas onerarias,& relatum censeatur esse in referente, cum omnibus suis qualitatibus,& etiam ad correctionem l. asse. toto.ff.de hære.insti.l.si ita scriptum.ff.de condi.& demonst. & declaraui in trac.de Merc.in tit.mand.nu.13.& in causa ad Mercaturam pertinente resp.Pau.Par.in consi.94.nu.2.in primo.oportere, † tñ ad valores rerum assecuratarum demonstrare rões, seu computa,& hoc iure Mercatores nostri vtũtur,licèt hoc de iure non arbitrer necessarium,putem tñ mercium valorem ꝓbare esse necessarium.Ego etiam,vt dixi supra in Glo. super verbo cariche,ò da caricarsi,consuetudines Barchinonẽses in hoc laudauit, vt mercium pretia taxentur: sed qñ hic in patria mea de exhibitione rationum,& librorum agitur, & frequẽs est hęc quæstio,præter ea,quæ scripsi in trac. de Merca. audi quæstionẽ necessariã,& quotidianam, in qua iuris interpretes (quod mihi liceat pace illorum dicere) longe errarunt.

57 † Mercator Venetiis mercaturam exercuit, Anconæ ad editionem librorum compellit,num rectè?Glo.Bar.& Alex.in l.p̃tor ait.in §.fi.ff.de eden.ad exhibendum Anconæ astringi posse putauerunt. Vbi Ias.addidit post Ang. & Cast.nõ solùm sumptibus, sed periculo petentis, & subiecere, si instr̃m, seu liber non posset inde extrahi,vel esset periculũ in transferendo, seu in itinere faciendo practica Bar.esset seruanda in l.Iudices.C.de fide inst.ꝙ scribatur ad iudicem loci,vt copiam, quam dñt authenticam,illius scripturæ mittat, ꝙ & Ias. post Fulgosium notauit in d.l.Iudices.nu.8. & mouerunt Glo. Bart. & cæteros verba legis prædictæ prætor,in §.fi.quæ talia sunt: Nisi ibi rescriptum velis, vbi de ea re agitur.Tu verò dicito,Mercatorẽ astringi nõ posse exhibere in loco Iudicij libros Mercaturę alibi factę,de quo est tex.clarus in d.§.fi. in quo nota dum legitur, nisi ibi rescriptum velis,vbi de ea re agitur eum dare tibi tuis videlicet sumptibus, nam illud verbum rescriptum,in errorem notorium Gl.& doctores traxit,ego autem animaduerti,ꝙ in Pisana litera non legitur rescriptum,sed descriptum,hoc est,quod nostri dñt,copiatum.Hęc enim est huius verbi notissima significatio,vnde Cicero Epist.Famil.li. 7. ad Trebatium de casu legis scribens inquit, Et id,caput,vbi controuersia hæc est, descriptũ tibi misi. sensus ergo legis clarus est,si petens voluerit argentariæ alibi factæ rationes,seu librum sibi exhiberi, minimè conuentus hoc facere cogatur, nisi quis vellet sibi descriptum, hoc est copiatum, vbi agitur reum dare sumptibus petentis,& hic est indubitatus sensus literę restitutæ,vt supra.& nota,ꝙ Iuriscõsultus hoc ipso verbo vtitur in l.si quis ex argentariis.eo.tit.ibi.aut descriptas rõnes dabit.Et cũ de hoc quæreretur in cã Equitis Aug. Filagi, in qua Restaurus Castal.vir bene doctus,& alii contra eum responderunt adhærentes Bart.& aliis ostendi Iudici Florentinam literã, qua visa s̃m sententiam meam pronunciauit.Nec te lector candide moueat (quod aiunt) Glo. Bar. & aliorum sententiam esse quodammodo canonizatam. Dicam enim quod in simili ciuis meus Augustinus Anconitanus dicere consueuerat, cuius doctrinam commendat Clarissimus ille Rotæ Romanæ Auditor Iac.à Mucciarellis.Non valet hæc consequẽtia, talis doctor est canonizatus, ergo prohibitum est aliter opinari, q̃ ipse scripserit.Nec etiam valet hęc consequẽtia, talis non est canonizatus, ergo dicta eius non sunt recipienda, sed bene valet ista ꝯñtia, talis est canonizatus,ergo licite leguntur, & tenentur eius opera,& refert Fel.in c.2.de rescrip.& Euer.in sua Centuria loco 48. ab auctoritate,seu exemplis,pag.ante ver.Item scias &c. & vide pulchrũ tex.in l.2.§ sed neq; ex multitudine.C. de vet. iu. enuc. vt ergo clarius hæc materia innotescat, infrascriptas facti species constitui.

58 Prima est † Mercator, & quilibet alius administrator rationem,& codicem edere,tenetur,vbi administrauit, & mercaturam exercuit l.hæres absens.in § si quis l.argentarium.ff. de iudi. Glo.in d.l.prætor ait.in §.fi.in verbo exercuit: Amplia,seu declara,ẽt si mercaturam facere desierit, vt in loco, in quo exercuit, & rationes,& codicem edere compellatur,vt in d.§. fi. Amplia & secundò,etiam si Mercator libros rationũ habeat in alia Prouincia,vt nihilominus vbi administrauit, seu mercaturam exercuit,edere cogendus sit;quia (vt Iurisconsultus in relato tex.ait) hoc enim primum deliquit,quod aliò transtulit.

Secunda facti species est, si Mercator Venetiis mercaturam exercuit, codicem rationis Anconæ edere astringi non possit, contra Bar.& Doctores, nec enim cogi potest edere codicem, nisi actor velit descriptum,hoc est copiatum suis sumptibus, in loco vbi de ea re agitur,idest iudicii (vt Iurisconsultus ait) vnde superflua est additio Castr. Ang. & Ias. periculo petentis &c. vt retuli,cum codicem edere minimè cogendus sit,& meritò subiunxit l.sequens in hæc verba,spatiumq; ad perferendas eas,scilicet rationes descriptas tribuendum est.

Tertia facti species est, qñ Mercator habet libros in villa vel horreo. Aut in locum te perducat; aut descriptas rationes det, idest ipsarum copiam.l.si quis ex argentariis.ff.de eden.quæ subsequitur relatas leges,sed ex lege nostra municipali, siue in villa,siue in horreo Mercator habeat codicem exhibere coram Iudice compelli potest.

Deniq; vt ad Gl. relatorum verborum aliqñ redeam. Come per lettere de caricamẽto appare, ò apparirà,illud verbũ,apparirà,dictum est ꝓp superiora verba,Cariche,ò da caricarsi. Tenet ergo assecurationis contractus ex lege contrahentium, si conuentionis,& contractus tp̃e merces oneratæ non erant, & ꝯñr onerariæ literæ confectæ non erant:sed & laudarem, vt nauigationis tempus in hac formula exprimeretur ad remouẽdas cõtrouersias;si enim certo tp̃e nauigari conuenissent,& alio nauigaretur magis periculoso,Assecuratores non tenerẽtur,& vide pulchrũ tex.in l.qui Romæ.in § Calimachus.ff.de verb. obl.vbi Bal.inquit,qui non nauigat debito tp̃e,suo periculo nauigat;& qm̃.plene scripsi in trac.de nautis,in 3.par.sat sit locũ retulisse,& adde Cor.in consi.273.visis &c.in primo,& illud (vt finem huic Glossæ imponam) non omittam solere pręsides,quosdam cum literis transmittere ad emendum aduehendasq; res, siue in vsus suos,siue Principis, de quibus habes tex.in l.si Publicanus, in §. de rebus.ff.de publi.nota,ꝙ hetrusca litera,habet quendam empturum non ad empturum,& in fine §. munificium, & est planus sensus non municipium,aut munificum,seu municipium, vt notauit Accursius.

S V M M A R I V M.

1. *Assecurans merces ab aliquo loco ad Portum Anconæ, si in loco oneris diripiantur merces, num teneatur, & locus ille in assecuratione comprehendatur.*
2. *Dictiones à, vel ab, separationem indicant, & multa de his dictionibus.*
3. *Assecuratio simpliciter facta de prima nauigatione intelligitur.*
4. *Conducens molendinũ & promittens reaptare intelligitur de prima reaptatione, & alia subijciuntur similia.*
5. *Res quæ venditur indicatiua est pretij, & pretium demonstrat, quid in contractu veniat.*

GLOSSA XII.

Dal porto de Constantinopoli al porto d'Ancona.

SOlent Mercatores hm̃oi promissiones rei saluæ in diuersis locis facere,& aliqñ à locis non munitis,sed solitariis,vbi ciuitates non sunt,& appellant̃ onerarii loci, vt verbi gratia à Malea Laconicæ Prouinciæ Promontorio Anconã versus, vbi sunt loci onerarii rapinis, & direptionibus subiecti: 1 finge modo qõnem aliàs agitatam: Titius † assecurauerat merces à loco solitario nõ munito ad portum Anconæ, onusta deinde naui mercibus in ipso loco oneris impositi merces à prædonibus,seu piratis direptæ fuerũt;dubitatũ fuit,num Titius teneretur?Dicebant nõnulli rem esse extra controuersiam, cum ex verbis formulæ nostræ subiiciendis oẽm casum direptionũ assecurator in se suscipiat, Benuenutus verò contra. Verba eñ illa.dal Porto.latinè sonant à Portu,dal braccio de Mayna, à loco Maleæ,† 2 Dictiones aũt a,vel ab,sunt separatiuæ.l.datio.§.si ꝑ venditorem.ff.de act.emp. vbi Accursius inquit, à, separationẽ denotat.Quod & Bar.notauit in l.meminisse.in prin.ff.de Procon.& ait notari in l.si ex duobus.ff.de duobus reis,vbi recentiores nu.16.& multos (vt solet) retulit An.Tiraq.de retrac.§.j. Gl. 11.nu.11.& seq.vbi ex eo ẽt comprobat,qm̃ qui proprie loquũtur a,& ab,pro dictione postea vsurpãt.l.2.§.quod ad magistratus.ff.de orig.iu.in illis verbis, & velut s̃m locum à regibus obtinebant,i.vt annotauit Zasius post Reges,& idẽ And. Tiraq.in l. si vnq̃ in verbo,& postea.nu.20.C.de reuo.don.vbi subiecit, cũ hæc dictio A.tp̃s,aut locum diuidit, significare immediatũ tp̃s aut locũ,vt si dicat̃,à die à fundo Titij l.Pater.§.sexaginta.ff.de adult.vnde Frãc.Aret.in consi.71.diligenter, & mature &c. col. vlt.inquit,illa verba à prima hora noctis significare immediate finita prima hora.Quibus addes Cat. Cot. in suis memorabilib. in litera A.vbi retulit Bal.in l.j.ff.de Senat.si p̃dium,inquit Bald. vendat̃ à tali arbore,ad talẽ, si talis arbor non est pars fundi vẽditi,non includit̃,aliàs sic,& idẽ Cat. Cot. scripsit in verbo Anni,& scripsit Marc.Ant.Ba.in trac.de tẽp.uti.& cõt. c. 19. nu.20. Gomes.in reg.de infirmis.q.37. sed & addes, ꝙ forsan Latini ex eo usi sunt dicta prępositione A,relatis modis,ut aliqñ idem,ꝙ post significet,aliqñ sit exclusiua,seu separatiua:quia apud Gręcos litera A.aliis adiuncta priuatiua est,qđ sexcentis exẽplis posset demonstrari.Vnde sequitur locum ipsum,in quo nauis onusta fuit,in assecuratione inclusum non censeri,& ꝯñr mercium direptarũ periculum in loco illo eueniens ad Assecuratorẽ nõ ꝑtineat,pro qua sñia ur̃ tex.in l.in nautica.ff.de nau.fęn.in nautica,inquit Modestinus, pecunia ex ea die periculum spectat ad creditorem,ex quo nauim nauigare cõueniat,& subiunxit Accurs.ibi,& nauigauerit.Nec eñ aliud periculũ nisi nauigii, hoc est nauigationis suscipit creditor, & facit tex. in l. cũ proponas. C.de nau.fęn.& l.j.ff. eo. & ideo uidi in formula aliqñ adiici ab hora,qua uentis uela dabunt,aut ancoram soluẽt, prout adiecimus in formula, quod ad remouendũ excogitatas artes litigantiũ laudo. Nec moueat clausula ꝓposita, & de qua primo loco dixi.Illa eñ clausula direptiones in ipsa nauigatione respicit,& ut supra respondendum esse, & uerba relato modo interpretãda esse,

subiecta materia suadet,quæ in interpretatione rei ambiguæ semper dominatur.Quibus addes ꝙ relata verba,dal Porto de Constantinopoli al Porto d'Ancona, remouens dubitationem,an de prima, vel etiam secunda nauigatione assecuratio intelligatur. † 3 Quòd si simpliciter assecuratio facta esset, adhuc de prima nauigatione intelligenda esset, etiam si nauis bis in anno nauigationem illam facere cõsueuisset, quod com4probatur † ex his,quæ scripsit Bal.in l.licèt.C.loca. de eo qui cõduxit molendinum ea lege, vt teneatur reaptare, vt semel tantum (vt loquitur) reaptare teneatur, propter regulam l.boues. §.hoc sermone.ff.de verb.sig.vbi Andr. Tiraq.complures refert sub num.100.Quæ sententia adiuuari potest ex his,quæ scripsit Bart.in l.dotis promissio.ff.de iu.dot.si bannito,ait, securitas simpliciter cõcessa est,veniendi ad ciuitatem intelligitur, vt semel veniat.Quod multis auctoritatibus comprobat idem Tiraq.nume.8.& declara,ut per eun.in secunda limit. & vide eundẽ sub nu.9.facit etiam,quod proxime ad rem scripsit Fel. in c.2.si promitto iactum rethis,de treg.& pace,qui emit,inquit, simpliciter iactum rethis,de primo tãtum intelligitur quod & idem And. Tiraq.vbi supra retulit in regula nu.62. sed & ex pretio periculi facile dignosci potest,an de prima, vel etiam secunda nauigatione partes senserint,loci, temporis, nauigii, & eius quod fieri assolet ratione habita. Quid enim si viginti pro centinario soluta sint ratione suscepti periculi, cum decem tunc temporis causa eiusdem nauigationis solui consueuerunt? faciunt scripta à Bart. in l.cum quidam. ff.de ann.leg.& Alex.& Tiraq.in l.boues.§.hoc sermone.ff de verb.sig.& propius ad rem glo.notan5da in l.semper in stipulation.ff.de reg.iur.† vbi legitur,actum intelligi etiam tacite ratione rei,quæ venditur,si enim valoris est decem librarum Imperialium,de Veronensibus actum nõ præsumi. Item ex quantitate pretij præsumitur quid in cõtractu veniat,ut per Ang.& Imo. in l.quicquid astringendæ.in prin.ff.de verb. oblig.quos retulit Ias.in cons. 84. consideratis diligenter verbis instrumenti.lib.3.ver.2.ex quantitate &c.vbi etiam addit ex quantitate pretii, & mercedis emptorem à conductore discerni secundùm glo.not.in l.j.in §.j.in verbo agendo. ff. de superficiebus, & facit,quod in simili scripsit Dec.in consi.41.in fi. primæ col. & quò ad nauigationem vnam,uel plures, vide l.Cæsar.ff.de Publica.& quæ dixi circa dictam l.in tract.de Mercat.& maxime in tit.de nauigatione. Nonnulla enim ad prædicta, & hanc glo.pertinent, & sat sit locum retulisse.

S V M M A R I V M.

1. *Nauigatio quando dicatur perfecta.*
2. *Nauigatio quando intelligatur perfecta, pacisci potest.*
3. *Merces assecuratæ, si in portum peruenerint, & exoneratæ scapha nauis, ipsa scapha cum eis submergatur, an assecurans teneatur.*

GLOSSA XIII.

E sorta che sarà nel porto d'Ancona hore ventiquattro a buon saluamento, l'assecuratori harranno guadagnato quel tanto harranno assicurato.

HIc soluitur illa quæstio, si mercium direptio fieret in loco, ad quem cursus fuit, vel nauis onusta in eodem loco naufragium faciat,iux.l.nauis onustę.ff.ad l.Rho. de iac.& si quidem post vigintiquattuor horas, res est extra controuersiam,cum ex nostra formula declaretur,quãdo nauigatio completa habeatur,si verò ante vigesimamquartam horam res in claris est.etiam ex relatis verbis,quæ illam habent significationem, vt intelligantur, postquam ad portum nauis peruenerit firma sub anchoris vel rudentibus in terram alligatis salua spatio horarum vigintiquattuor,& reliqua &c.Sed circumscripta nostra formula de iure reuoco in dubium, quando nauigatio completa,& perfecta dicatur, & cautum videtur: cũ nauis ad locum salua peruenerit,l.fęnerator.ff.de naut.fęno.imperator etiam in l.j.C.eo.inqt cum ad portum appulerit. vnde illud comici verbum,ergo in portu nauigo. in l. etiam si. C. eo. legitur.cum ad destinatum locum nauis peruenerit. Hæc ergo iura probant nauigationem perfectam cum ad portum nauis appulerit, pro qua sententia est illud poetæ.

Aut portum tenet, aut pleno subit hostia velo.

1 Sed † quoniam clarius perfecta nauigatio non explicatur, & facile potest contingere,ꝙ vi ventorum,& tempestate suborta nauis ad portum appulerit,& in ipso portu submergatur, mihi dicendum videbatur;tunc perfectam nauigationem dici posse, cum anchora in destinato loco, seu portu de prora iacta est, & nauis in portu, seu loco destinato stat. Iuxta illud Vergilianũ.

Tunc se ad Caietæ recto fert littore portum.
Anchora de prora iacitur,stant littore puppes.
Et alibi idem maximus Poeta inquit.
Sic fatur lachrimans,classique immittit habenas.
Obuertunt pelago proras,tum dente tenaci:
Anchora fundabat naues:& idẽ,Stãt sale Thyrreno classes.

Sed & addes verbum illud peruenerit,de quo in relatis legibus notandam esse, perfectionem certe quandam nauigationis denotat l.qui cõcubinam.in §.cum ita.ff.de leg.3.l.vrbana prædia.ff.de verb.sig.Ad tollendas ergo difficultates, & declarãdã perfectam nauigationem,clausula hæc nõ temere ex vltima adijci solet,& huic conuentioni standum est. Tum ex vulgari regula 2 l.j.in §. si conueniat.ff.depo. Tum etiam quia † partes possunt conuenire qñ, & quo tempore nauigatio pro perfecta habeat̃, vt est text.vnicus (ni fallor) in l. qui Romæ.in §.Calimachus.ff. de verb.oblig.Quæ notanda sunt in illis locis, in quibus, nec ex conuentione,nec ex nautica consuetudine apparet, quando dicatur perfecta nauigatio; Antuerpienses etiam scio clausulam in assecurationibus adijcere, Assecurationem durare quousq; merces exonerentur, & in terra saluæ exponantur.

3 Sed & illud quæri potest, † si nauis ad portum salua peruenerit,seu destinatum locum,& merces aliquę assecuratę leuandę, atque exonerãdæ nauis gratia in scapha fuerint impositæ, ipsaq; scapha cum mercibus submergatur, num is qui saluas merces promisit & periculum suscepit,teneatur.Sant. in trac.suo de fideiuss. par.3.nu.38. verba conuentionis, ait diligenter consideranda,& rectè iuxta l.in conuentionalibus.ff.de verbo. obligat. Quia eatenus durat periculum,quatenus suscipitur.ego verò infrascriptas facti species constituendas putaui &c.

Prima est quando partes ipsæ conuenere ad exonerationem mercium assecurationem etiam porrigi, hoc est, ꝙ salua naui ad destinatum locum perueniente, & exoneratione mercium facta lucretur Assecurator pecuniam. Tunc dicendum est, aut locus,seu portus ad quem nauis peruenit salua talis est, vt exoneratio fieri possit,& soleat ex ipsa naui in terram, si facta fuerit exoneratio,scapha quæ submergatur cum mercibus Assecurator non teneatur:quia alia nauis est l.fi.ff.de fun.inst.l.scapham. ff.de euict.& quia in culpa est l.item quæritur.§.si magister ff.loca.l.fi.§ si ea conditione.ff.ad l.Rho.de iac.Si vero portus,seu locus huiusmodi est,vt fiant exonerationes mercium scapha nauis,& de hac exoneratione scapha scilicet peragenda sensisse dicendum est l.semper in stipulationibus. ff. de reg. iur. l.si seruus plurium.in §.fi.ff.de leg.j.ibi.ante omnia patrisfamilias consuetudo,deinde regionum,& reliqua l.hæredes palam. in § si quid post.ff.de testa.in fi.l. vel vniuersorum. ff.de pigno. act. l. qui semisses.ff.de vsuris.

Secunda facti species est. Quando assecuratio est simpliciter facta a ciuitate Anconæ ad portum Constantinopolis, & cum ad portum nauis appulerit salua,& nauis iacta anchora,seu immissis habenis stat,periculum cessat,nec ad Assecuratorem pertinet,ut paulo superius dixi:& idem iuris est,si dictum sit, a portu Anconæ ad ciuitatem Constantinopolitanam, vt intelligat̃ de portu;quia quod ibi fit,videtur factum ĩ ciuitate, vt notatur in l.insulæ ff.de iudi.Bal.in consi.357.num.j.vol.5.& dicam in fi. seq.glo.casus ergo contingens in scapha cum mercibus impositis non pertinet hoc casu ad Assecuratorem,& quia nauigationis, non exonerationis periculum suscipitur.

Tertia facti species est,quæ nostram formulam respicit; ĩ qua finge nauim saluam portui Anconæ applicuisse, si nauis ante vigesimamquartam horam exonerari ceperit (prout sine mora exonerare consueuerunt diligentes Ragusini nautæ),& merces in scapha nauis exonerandæ gratia immissæ sint,& submersę cũ scapha (quod etiam aliquando euenit) quia plus iusto nauim onerant,seu scapham,& puto Assecuratorem non teneri.Tum quia alia nauis est, nauicula scilicet, & propter alia iura relata: Tum etiam quia verba (vt dixi) spectanda sunt, quæ ipsam nauim, & nauigationem limitatam respiciunt, non exonerationem,& facit l.veteribus.ff.de pact.& quia in re dubia melius est seruire verbis conuentionis l.prima.§.is qui nauem, versic.in re dubia.ff.de exercit.

S V M M A R I V M.

1. *Itinera maris & terræ notoria esse, & propterea sufficere proponi, & non esse necesse probari.*
2. *Notorium facti tripliciter dicitur, & circa sententiam Marsilij in consilio 90.*
3. *Nauigatio si mutetur ex mandato præpositi oneri, seu mercatoris quid iuris.*
4. *Portus quid sit, & quilibet portus sit pars insulæ, & furtum factum in portu dicitur factum in insula, seu ciuitate illius portus, & quid si ante portum fiat.*
5. *Interpretatio ad l. 1. C. de classibus. lib. 11.*

GLOSSA XIIII.

Potendosi con la detta naue, e mercantia in essa cariche intrare in ogni porto, e luoco, e nauigare innanzi, ò indietro, à destra, e à sinistra, à piacimento, e voluntà de esso padrone, il viaggio non mutato.

CLausula hæc ad dirimendas lites,& cauillationes assecurantium necessaria est,in qua in primis illud annotãdũ est,ꝙ verbum illud vltimo loco adiectum, viaggio nõ mutato,ad præcedentia refertur, verbaq; superiora generalia restringit,atque declarat l.talis scriptura l. si seruus plurium.

rium in §.fin.ff.de leg.j.l.j.C.de libe.præte.l.3.§.filius.ff. eo.ca.secundò requiris,& c.inquisitioni,vbi glos.de appel. & facit quod scripsit Bal.in consi.357.prope nu.2.vol.5.idque rectè iuxta tex. in l.cum proponas. C. de naut.fœno. & l.qui fiscales. ff.de Nauc. ibi.recta nauigatione contempta littora deuia sectatur, causam enim Magister nauis dedisse naufragio, direptioni, aut iactui censetur,qui solitum iter immutauerit, & vide Cor.in cōsil.273. visis processu,& statuto &c.vol.j.qui in ciuitate Anconæ ex facto consultus respondit,& super statuto maris sub rub.ꝙ patroni maris non debeant mutare iter, & inter alia ad rem, inquit
1 † itinera maris, & terræ notoria quippe esse facti permanentis, ideoque sufficere proponi, probare autem non esse necessariū c.euidentia.de accus.c.cum sit Romana.in fin.de appel quibus addes glo.in clem.Appellanti.in verbo alias. de appel.Fel.in ca. cum ordinem. de rescrip. quod puto verum; quia facti permanentis est,& oculis iudicis subiici potest , iuxta l.si per irruptionem in §.ad officia ff. fin. reg.saltim ex inspectione tabularum Tholomei,aut Nauticæ Paginæ, quā nauigationis cartā vulgò appellant,& de notorio in pulchro casu scripsit Mar. in consil. 90.nu.7.& quod ait in dubiū potest reuocari, ex his,quæ scripsit
2 Dec.in consi.295.in causa istorum nu.8.& seq.& adde ꝙ † notorium facti dicitur triplex,scilicet facti permanentis, ut prætoriū theatrum,facti transeuntis,facti interpollati,verbi gratia, quòd Titius publicè fęneretur,ut eleganter declarat Ias.in l.si vero.in §.qui pro rei qualitate, nu.8. ff. qui satis.cog.ad quem in materia notorij confugito,& quem commendat Soc.Iun.in consi.130. videtur in hac &c.nu.30. & seq. in tertio, & de notorio ex actis scripsit Dec.alios referendo in l.cum quid.in nu.26. ff.si cer.pet. Gomes.in regula de Annali. in 4. q. in fi. sed vt ad Corneum in
3 relato consilio redeā,tractat etiam † quando ex mandato vnius mercatoris,seu prępositi oneri iter est immutatum,de quo vide pulcrum tex.ab eo prætermissum in l.qui Romæ, in §. Calimachus.ff.de verb.oblig.& memini me tractasse in trac.de naut.in tertia par.nu.22.& seq.vbi addidi propter refectionem nauis necessariam iter posse immutari,& non posse ascribi culpæ nautę demonstraui, si vi ventorum, & tempestatis cursum immutasset,quod non videtur negasse Cor.vbi supra,sub nu.16. cum enim ventis vela damus,non quò volumus , sed quò flatus impellit cursus est l.Cæsar.ff.de publica l.fi.§. si propter necessitatē. eo.tit.sequitur ergo ex præmissis verba illa generalia , in quemcunque locum seu portum intrandi, ad dexteram, & sinistram nauigandi,restringenda ad loca seu portus, quæ in ipsa nauigatione reperiuntur, non autem deuia, & (vt poeta ait) petimus alias oras, nisi aut nauis refectionis causa interuenerit, aut vis ventorum, & tempestatis impulerit.

4 Portus autem † quis dicatur,declarauit Iuriscōsultus in l.portus.ff.de verb sig.& scripsit Veron.in trac.de seruit. rust. præd.in tit.de portu rub.28 & vide quæ scripsi in trac.de sponsionibus, in 4.par.in quęstione cuius initium. Vidi etiam &c.ubi declaraui,& adde pulcrum tex in l.Cæsar. ff. de public.vbi legitur, quia lex erat,ne aliquis præter redemptorem post idus Martias cotē ex insula Cretæ fodito,nève auellito, nève eximito, portus qui insulæ essent omnes eius insulæ esse videri. Quilibet ergo portus dicitur pars insulæ illius portus,& meritò Bar.si is est,ibidem ait,omnes portus insulæ sunt insulæ:si quis ergo in portu ciuitatis Pisanæ deprædetur,punietur in ciuitate Pisana & Raph. Cum. ibidem subiecit,quibus adde,quæ scripsi in trac.de adiec.in quarta part q.j.nu.9. Hoc amplius Angelus ait,si ante portum furtū ab aliquo committatur, perinde esse, ac si in portu is delictum admisisset,motus l.j. C.de classicis libr.11. quod verum non esse idem Raph.putat,cum mare sit commune, portus, & flumina sint communia,ut instit.de rerum diui.in princ. col.2.& 3.ff.de rerum diui.sed Raph. Angelum non bona fide retulit. is enim in hæc verba,inquit,in textu omnis insulæ &c. & sic delicta ibi commissa,& in mari adiacente insulæ pertinent ad dominum insulæ,sic in l j.C.de classibus.lib 11.& sententia Angeli defendi potest ex his,quæ scripsi ī trac.de nauigat.nu.9.& Bar. scripsit in d.l.vni.de classi. Nota ex l sicut congruit bono præsidi prouinciam purgare malis hominibus l.cōgruit.ff.de off. præsi.ita purgare mare malis hominibus,vnde patet, ꝙ sicut potest quis punire delinquentes in territorio suo ,ita punire in mari adiacenti illi ciuitati,vel prouinciæ citat l.Cæsar.ff.de publi. ad quam legem vide quæ scripsi in trac.de nauibus,par.2.nu.26.& addit, si quis deliquit in mari,argumento est ad illum spectare animaduersionem,qui est iudex territorii propinquioris illi loco,ī quo maleficium est cōmissum,pro quo glo.in l.2.de nautis,& l.quoties.eo.tit.& Lucas Pennen.ibidem subiunxit verum esse, si in potestate regis,seu ius dicētis illius loci inueniatur,aliàs ad eius imperium remittendus non videtur,argumento. inst.de rerum diui.§.insula,& facit.ff.de iud.l.insulæ.cum notatis,quibus addo Bal.in consi.357.nu.j.in 5.qui ait,naturali rationi conuenire, vt
5 membra regantur a capite,& nota ꝙ † text.in d.l.vni. inducitur in illis verbis ad auxilium purgandi orientis, idest, maris, quod est in oriente a Piratis,& malis hominibus,& Bar.potius legendum putauit de classicis, quàm de classibus, idest, hominibus ascriptis ad classes ducendas,& reddit rationem, & rectè: Nam apud Curtium lib. 4. pro ijs, qui remis incumbebant accipiunt, & apud Liuium de Bello Punico classici dicuntur non omnes, qui in classibus erant,sed primæ tantum classis homines, q centum, quinquaginta quinque millibus æris amplius censiti erant,& ex his habes interpretationem ad illa verba legis, ex incensitis vel accresentibus compleatur, quod & Accursium, & alios latuit.

SVMMARIVM.

1. *Stipulatio conuentionalis,qua quis cuiuslibet aduersi casus periculum suscipit,valet,& declaratio ad l.sed & si quis in §.quæsitum ff. si quis caut.*
2. *Periculi appellatione quid veniat,plene declaratur.*
3. *Regula,quod omnia vocabula secundum subiectam materiam intelligantur, commendatur, & declaratur.*
4. *Bartoli distinctio in l.sed & si quis. in §. quæsitum. ff. si quis caut. de eo qui suscipit in se periculum,latissimè declaratur.*
5. *Interpretatio ad l.qui officij in §.si ff. de cont.emp.*
6. *Periculum mercium suscipiens mari, vel terra exportandarum de casu fortuito tenetur.*
7. *Magister nauis, & qui nauim locauit si suscipiat periculum mercium in naui onustarum, an de casu fortuito teneatur.*
8. *Castri custodiam belli tempore suscipiens, & præterea periculum ex qualitate temporis tenebitur,si per vim auferatur.*
9. *Casus fortuitos quosdam enumerando suscipiens adiecta deinde clausula generali quid de similibus,& minoribus expressis non maioribus teneatur.*
10. *Pensionarius exemptus ab omni onere decimarum subsidij charitatiui, & quocunque alio onere non intelligitur exemptus ab onere insolito.*
11. *Interpretatio ad l. fistulas.in §. frumenta ff. de cont.empt.*
12. *Emens frumentum pro pretio,quo valuerit de mense Maij, ad immoderatū pretium non tenetur, si penuria immoderata superuenerit.*
13. *Assecuratio facta secundum formulam Anconitanam, an referenda sit ad casum prorsus insolitum.*
14. *Generalitas verborum periculum sæpe generat.*
15. *Declaratio ad distin. Bar.in l.sed & si quis.in §. quæsitum ff si quis cau.*

GLOSSA XV.

Correndo risico detti Assecuratori,sopra dette robbe d'ogni caso di mare,di fuoco,di getto in mare, di represaglie, o rubbarie, & reliqua quæ sequuntur.

1 NOn me latet in illo iuris articulo, & veteres,& recentiores iuris interpretes dissensisse, num † in stipulationib. conuentionalibus,seu contractibus valeat illa conuentio, qua quis in se cuiuslibet aduersi casus generaliter periculum suscipit,ut patet ex cōmentariis Doctorum in l.sed & si quis.in §.quæsitum.ff.si quis cau.in quo tex.nota,ꝙ etrusca littera ita se habet, sed ego puto conuentionem istam ita valere,si specialiter causæ exceptionum expressæ sint, in meo enim codice,& quibusdam alijs legitur,ego puto conuentionem istā non valere,sed à frequentioribus inter quos Barto.& recentiores,huiusmodi conuentionem valere receptum est,ut liquet ex commentariis Doctorum in d.§.quęsitum,qui locum habet in stipulationibus prætorijs,& iudicialibus.Pro qua Bartoli sententia est tex.in l.quæ fortuitis.C.de pigno.l.quæ officij. in §.fi.ff.de cont.emp.tex.cum glo.in l.si quis fundum. ff. loc.& probat hāc sententiam Cor.in consi.138.videtur primo aspectu &c. nu.13. & nu.20.in secundo,& hanc sententiam sanè crebriorem testatur Franciscus Ripa in trac.de Peste,in secunda par. de priuilegiis contractuum.nu. 70. quem refert commune dicentem Bossius in titu.de remissione mercedis.numero 57.enumerando ergo casuum fortuitorum adiecta generali clausula ad remouendum dubitationem rectè hic adijcitur, & nō temerè, quod ex subiectis patebit.

2 Scio etiam in dubium reuocatum, † quid periculi appellatione contineretur,& in plerisque locis disputatum fuisse,& maxime in d.l.sed & si quis.in §. quæsitum.ff.si quis caut.vbi Ias.num. 30.scriptum reliquit. Præmitte,ꝙ glos.& Bart. in aperto habuerunt appellatione periculi casus fortuitus non contineri, & subiungit legem litis.in §.j.ff.de neg gest.quæ mouit glo.posse retorqueri,& Pau.Castr.ibidem sensisse, periculi nomen latiorem significationem habere,ꝙ casus fortuitus: sed & Franciscus Ripa vbi supra sub nu.72.inquit errasse Iasonem, qui putauerit,gl.& Bar.in relata sententia fuisse, & subiunxit, immo contrarium sensisse runt,vt ex verbis eorum liquet,& hoc esse verum legenti,& considerandi apparere; Huius enim significatio vocabuli latius patet (vt Pau.Castr.ait) quia periculi nomen generalius est, nam casus fortuitus propriè comprehendit casus,qui sine culpa propria obueniunt,& qui præuideri non possunt;periculi verò nomē magis generale est,omnem enim casum complectitur,siue ex propria culpa proueniat,siue nō,ff.de pericu.& com.rei vend. in rub.& nigro,& maxime in l. quod si neque.in §.si.& periculum genus est,casus vero fortuitus species dicitur: verū Sant. in suo tract.in 4.par.nu.7.prout Ias.retulit,glo.& Barto. sensisse putauit,& Car.Ruyn.in consil. 77. de duobus principaliter &c. nu.3. inquit, appellatione periculi non venit casus fortuitus contingens sine & absque culpa promissoris,sm glo.in l.itē quæritur.in §.si gemma ff.loca.l.opus,& ibi notatur.ff.eod.titu. glo.& Bart.in l.j.C.quæ res pigno. oblig. pos. & præsertim qn̄ ex natura contractus non tenetur nisi de culpa leui , vt declarant Bar.& alii in §.quæsitum.hæc ille,qui & alia subiunxit. ego aūt, vt meam sententiam interponam , illud imprimis animaduersione dignum consideraui. Traiectitiam pecuniam instar cuius assecuratio inuēta est,periculo creditoris nauigari l.j.ff.de naut. fæno.& dixi in prin.& tn̄ creditor de periculo obueniente culpa aduersarii non tenebatur,vt est tex.in l.cum proponas. C. de nau.fęno.vnde puto Bartolum sensisse,nomen hoc periculum,
3 sm subiectam materiam semper intelligendum. † Quæ regula generaliter obseruanda est,vbi pcedentia, & sequentia patiuntur,ad quam regulam omnia vocabula sunt redigenda , ita vt hac regula,aut nunquàm,aut rarò erretur,facit solemnis tex in l.insulam.ff.præs. verb. Putoque idem nomen periculum , fortuitum casum comprehendere posse,lateque patere cum à verbo pereo deducatur;quod si quis leges bonosque legerit auctores facile concedet:& licèt ex distinctione Bar. referenda aliqn̄ casus fortuitus appellatione periculi non veniat , non ideo id euenit,ꝙ uerbum hoc complecti non possit , sed quia credendum non est ꝙ aliquis voluerit subire periculum casus fortuiti, nisi liquidò constet: & cum periculi nomen sit generale , non creditur , ꝙ suscipiens in genere omne periculum, voluerit se obligare ad casum fortuitum,idque colligitur ex commentarijs Ripæ,vbi supra nu.73. sed & addes cum proposita materia non suadeat,neque expostulet,& ęquitas absit,non est mirandum,si generale verbum multa comprehendens sm naturam rei, quæ proponitur,interpretetur,idque in multis iuris liquet articulis, & maxime in nomine pecuniæ,de quo in l.talis scriptura. ff. de leg.j.vbi Bar.quæ (ni fallor) non sunt contemnenda , & placet mihi ad propositæ materię enucleationem Bartoli distinctionē ad verbum referre;is enim in d.§.quæsitum,recitatis opinionib. antiquorum quò ad materiam propositam,inquit in hæc verba
4 sub numero tertio.† In stipulationibus conuentionalibus, si qs renunciat exceptionibus competituris,vel suscipit in se periculum,distingue,aut exprimit se suscipere periculum casus fortuiti,& valet l.quæ fortuitis. in fi. C. de pigno. act.l.si quis fundum. in prin.ff.locati,aut suscipit in se periculum simpliciter,& tunc aut ille qui suscipit erat ille ad quem pertinebat periculū ante contractum , & tenetur de casu fortuito , vt l.periculi.ff.de nau. fæno.aut ipse primo non tenebatur , & tunc si possessio rei non transit ad eum,q suscipit periculum,& tenetur de casu fortuito l.si in venditione.in prin.ff.de pericu.& com.rei vend. Ratio:qa non est verisimile,ꝙ quis in re quam non habet committat culpam , solum ergo ad casum referri potest.Aut possessio transit ad eum,& tunc aut ex natura contractus veniebat leuis culpa , & tenebitur de leuissima,vt l.opus. ff. loca. Aut tenebitur de leuissima,vt in commodato,& tūc tenebitur de casu fortuito l.& Aristoni.ff.mand.& glo.hic,aut primò tenebatur de casu fortuito,& tūc istud suscipere in se periculum hoc operatur; qa prius tenebatur de casu cōtingente absque culpa alterius partis nūc tenebitur,etiam si contingat culpa alterius, dummodo dolus absit l.qui officij.in §.fi.ff.de cont. emp. & omnes leges , quæ videntur simpliciter dicere,quem teneri de periculo,si est actum, intellige secūdùm prædictam distinctionem, est enim necesse , vt omnes casus exprimantur in casibus,in quibus tenebatur de leui culpa ad plus. C. commo. & depo.l j.& ita intelligatur opinio Ioannis hic posita Si verò quosdam casus enumerauit, postea subiecit clausulam generalem, intelligo quoad similia, vel minora,non quò ad maiora c.sedes.de rescrip.& de procu. c.nō potest.in clemen.& vbicunque dixi , quem de casu fortuito teneri,intellige de solito,non de casibus incōsuetis, vel non verisimilibus l.fistulas.in §.frumenta.ff.de cont.empt.vbi casus valde notabilis. Verbis igitur Bartoli relatis,qui in tanta doctorum varietate notando,& disputando bene , & optima ratione (ut solet) distinxit,& prout Modest.in l.munerum.in §.mixta.ff.de mune.& hon.ipsam distinctionem ad nostram materiam referemus,& declarationes quasdam non negligēdas subijciemus , & facilioris intellectus gratia ad facti species reducemus.

Prima ergo erit,in traiectitia pecunia,quę hodie (vt dixi) in præfationibus iure pontificio est improbata,cum periculum ad creditorem spectet,& sic casus fortuitus,vt in l. cum proponas. C.de nau.fęno.si quis in ea periculum expresse suscipere , ex eo ꝙ sui natura casus fortuitus continetur, suscipiēs periculum de casu etiam culpa aduersarii proueniente , non autem dolo, tenebitur,quicquid Bar.senserit,circa interpretationem l.periculi.ff.de nau.fæno.dum eam in sua distinctione citauit , & Franc. Ripa vbi supra nu.81.ad cuius l.interpretationē vide,quæ scripsi in præfationibus,nu.10.& seq.& ne sibi ipsi aduersetur Bart. sic intelligendus videtur,si enim aliter diceremus, hæc conuentio nihil operaretur contra scripta ab ipso Bart. & rationes Doctorum in d §.quæsitum,semper enim hæc conuentio aliqd addit, & facit,vt veniat quod propinquius, seu propius est ei,quod ex natura contractus venit,ita vt nīl sit medium : Verbigratia si tenebatur de leuissima culpa,tenebitur de casu fortuito, & declarat Cor.in consil.38.nu.15.& seq.in primo , subdens à frequentioribus etiam receptum,& quod dixi. sensisse videtur Pau. Castren.in d.§.quæsitum.nu.6. qui scriptum reliquit in hæc verba . Si veniebat leuis culpa,facit venire leuissimam,si veniebat leuissima , faciet venire casum, vt aliqd operetur, vt probatur in d.l. opus,si veniebat casus,tunc vt aliquid operetur,ista expressio facit,vt veniat casus contingens etiam culpa alterius partis, dummodo dolus absit,casus est singularis ī d.l.qui officij.in fine , sed si non suscepisset in se periculum,non teneretur de casu cōtingente culpa alterius partis , vt C. de nau.fæno. l. cum proponas. Hæc ille. & illud non est omittendum , quod eleganter inquit Cor.in relato consi.38.sub nu.15. & seq.is enim putauit,cum dicant Doctores,ꝙ propinquius est venire, & pactum aliquid debere operari,& minus quàm sit possibile intelligendum esse de culpa in non faciendo,non autem in faciendo : minus nanque dicimus esse culpam in omittendo,quàm in faciendo , & pbat Franc. Ripa in citato loco sub nu.81. cui declarationi valde ad-
5 uersari videtur † d.l.qui officij.in fi.in illis verbis, dummodo dolus absit,& quæ lex valde commendatur à Romano (vt retulit Ripa vbi supra,& Dec.in c.ex parte.nu.26. de offic. deleg.q post Roma. ait, obligatum de casu fortuito non teneri de casu , qui culpa aduersarij contingit,& vide Mars.sing.96. renunciās &c. me tamen , & ratio , & auctoritas Cornei,& Franc. Ripæ valde mouent,illudque verum esse opinor,dum lex illa,qui officij in §.fin.inquit,dummodo dolus absit, etiam latam culpam abesse sentiat , dolo nanque comparatur , vt in l.j. in §.fi. ff si men.fal. mod.dixe.& proxima dolo dicitur l.si hæres.ff.ad S.C.Treb.l.fideiussor.ff.mand.& nonnunquàm dolus appellatur. ff. depo.l.1. §.fi.non ꝙ lata culpa sit dolus vere , sed quia dolo proxima est , & à dolo parum distat § pupillus. instit. de inutil. stipu.faciunt, quæ habentur per Bar.& alios in l.quod Nerua.ff.depo.& doct. in l.contractus.ff.de reg. iur. & inquit Alex. in l.lata culpa,& in l.magna.ff.de verb.sig.quælibet dispositio , quæ dolum malum dumtaxat præstari mandat, & de lata culpa intelligi , quod sine controuersia admittendum vr̄ considerata ratione Bartoli , & Doctorum non semel relata,& Cornei sententia recitata .

6 Secunda facti species est in materia assecurationis. † Qui suscipit periculum mercium quæ mari, seu terra exportantur de casu fortuito tenetur.hoc colligitur ex relatis verbis Bart. dum ait.si ille,qui suscipit periculum primò non tenebatur,& possessio rei non transit ad eum,qui suscipit periculum, & tenetur de casu fortuito.Ratio:quia non est verisimile, ꝙ quis in re , quam non habet,committat culpam, solùm ergo ad casum referri potest,quod euenit in assecurationibus, qui primo non tenentur , & rerum assecuratarum possessio ad eos non transit , & hoc expresse sensit Pau.Castren.in l.in naue Saufeii.nu.6.ff.loca.dum exemplum posuit in assecuratoribus mercium , qui earundem periculum suscipiunt,vt teneantur de casu fortuito,etiam absq; culpa eorundem contingente.Cum enim ipsi non conducant, ait,merces aduehendum,non possunt in illis culpam committere. Vnde non est dicendum, ꝙ obligauerint se ad periculum eueniens sui culpa,sed etiam sine culpa.Idem Pau.in d.§.quæsitum,scripsit in hæc verba, aliquando etiam si erat contractus , de cuius natura veniebat culpa ; nihilominus faciet venire casum,puta si res non erat apud eum,qui suscipit in se periculum. Nam tunc in illa non potest culpam committere,& ideo ne susceptio periculi sit inutilis, operatur, vt teneatur de casu secundùm Doctores propter l.si in venditione. in princip. ff. de peri. & com.rei vend.quam sic intelligunt:Vnde sequitur ex præmis-
7 sis,ꝙ si † Mag.nauis,& qui nauim locauit,susciperet periculum mercium in naui onustarum,ex eo ꝙ tenetur.ex contractu , & merces in sua naui habet,de casu fortuito non teneatur , sed de leuissima culpa , de leui nanque ex cōtractu locationis tenetur, l.si vt certo,in §.nunc videndum.ver.sed ubi.ff.commo. Dec.in regula contractus.nu.28.de reg.iur.& dixi in trac. de Mercat.in tit.de nautis,par.2. nu.3. Cum etiam possit operari conuentio, & quod proximum est veniat. Idque expresse sensisse vr̄ Paul. Castr.in d.l.naue Saufeii,dum ait:cum enim ipse non conducat merces vehendas,& reliqua. Melior ergo magistri nauis assecurantis esset conditio,quàm Mercatoris , seu alterius assecurātis; verum Sant.in relato loco, & in Mag.nauis idem iuris esse putauit, vt de casu fortuito ęquè , ac Mercator assecurans teneatur , idque multis probat,& effuso sermone, sed omnia huc redeūt . Vt id natura contractus suadeat, consuetudo assecurationis ad id nos impellat,& verisimilitudo hortet ; & nos trahere debeat in hanc sentētiam:quia assecuratio hæc à Magistro nauis facta , merciumq; detentore, ac ductore parum, aut nihil prodesset, si ad casus fortuitos non traheretur , quod , & verum esse ait,siue Mag.nauis mercium onustarum , & exportādarum periculum susceperit,siue risicum, & in Mulionibus terra exportantibus , quas rationes vulgaribus iuris regulis pbat. Quæ sententia sanè rationabilis est negotii qualitate inspecta , & quæ ex eo adiuuari potest,quod apud Speculatorē notatur in tit.de loca. sub rub.

illic

8 illic enim ita scriptum est, † si aliquis belli tempore Castri custodiam suscipit, & præterea periculum ex qualitate temporis, tenebitur etiam si per vim, cui promissor resistere non potuit, Castrũ auferatur, vt in d. l. opus. in fi. refert, & memoria tenendum ait Pau. Castren. in d. §. quæsitum. nu. 6. & ibidem Alex. num. 17. Quibus addes, quod tentaui dicere in tract. de nautis, in 2. parte nu. 4. Magistrum nauis qui certa mercede constituta operas domino nauis locauit nauigandi gratia, in ducendo nauim etiam leuissimam culpam præstare debere, & inter alia citaui l. si merces. in §. qui columnam. ff. loca. si ergo hic tenetur de leuissima suscipiendo periculum ex relata doctrina de casu, & ipse teneretur; quia tamen, hoc vltimum quæstioni per omnia forsan nõ conuenit, illud subiungam, quod soleo dicere, in causis Mercatorum memoria tenendum esse. Vbi equitas euidens aliquid (vt in casu proposito) suadet, ineptissimum esse à regulis, & doctrinis Doctorum non recedere, vt inquit Accur. in aut. vt sine prohi. mat. deb. & hoc est, quod Nerua filius sensisse videtur in l. si seruum, in §. sequitur. ff. de verb. oblig. plerũque (inquit) sub auctoritate iuris scientiæ pernitiose erratur.

9 Tertia facti species est † vbi quidam casus sunt enumerati, & postea generalis clausula est subiecta, vt vi clausulæ generalis adiectæ veniant omnes casus similes vel minores, iuxta Bartoli distinctionem superius relatam, & qui citauit c. sedes. de rescrip. & clement. non potest de procu. & subiunxit. vbicunque dixi, quem teneri de casu fortuito, intellige de solito, non de casibus inconsuetis, vel non verisimilibus l. fistulas. in §. frumenta. ff. de contr. empt. qui est casus valde notabilis. Hæc sententia Bartoli multos maximi nominis habet cõtradictores, vt patet ex commentariis, Ias. in d. §. quæsitum, qui sub num. 33. relatis contradictoribus Bar. defendit vsque ad numerum 38. & non improbat Fel. in c. sedes. nu. 8. & seq. & probat Alex. in consi. 28. visis & accurate &c. nu. 16. vol. j. & Franc. Ripa in relato loco, sub nu. 77. vbi etiam quæsiuit, quis dicatur similis casui expresso, & quis dicatur casus maior, & relata sententia Alexandri in citato consilio, ꝙ is casus dicatur maior, qui rarius cõtingit, subiunxit Cor. in consi. 128. col. 2. lib. 2. putasse casum illum maiorem dici, qui periculosior (vt ait) reputatur; ipse autem Ripa iudicis arbitrio relinquendum opinatur secundùm Innoc. Hostien. & Panor. in c. causam. 2. de iudi. citat. & Fel. in c. trãslato. de consti. sed & Ias. in consi. 100. Attingam in præsenti &c. volum. j. parum (prout nonnulli) in hoc articulo sibi constitit, ex facto cõsultus de eo, qui emerat vectigalia a Republi. Saonẽsi suo risico, periculo, & fortuna dei, maris, & gentium. Cum duæ naues applicuissent portui Vadorum onustæ frumento, & exoneratus magnus numerus frumenti fuisset, & Saonẽses portum prædictum ad eos spectare affirmarent, & Genuenses ditioni eorum subiectum asseuerarent, vectigaliaque propterea non sint exacta, respondit considerata lege municipali Saonæ publicano petenti mercedis remissionem seu pretij promissi denegandam, & in tertia colum. inquit, communem opinionem esse contra Bar. ꝙ qui suscipit in se casus fortuitos, intelligatur sensisse de insolitis, & in hac opinione fuisse Bald. Ang. Fulg. Lud. Roma. & Alex. in d. §. quæsitum, citat etiam idem sensisse Imo. & Saly. & sic intelligendum subiecit. §. frumenta. Verùm Franc. Ripa vbi supra, sub nume. 97. in sententiam Bartoli frequentiores iuisse refert, ꝙ suscipiens in se casum aduersamque fortunam de casu insolito non teneatur, citat complures, & inter alios Alex. in consi. 107. perspectis. col. pen. in ter. Soc. in consi. 123. circa præsentem &c. nume. 11. in 4. prætereo relatos ab eo, & addo Hiero. Gig. in tract. de pensionibus, qui plures referendo magis communem esse cum Bartolo testatur, & est in 66. q. to. 4. ubi ꝓpterea probauit.

10 † Pensionarium exemptum ab omni onere decimarũ, subsidij caritatiui, & quocunque alio onere non intelligi exemptum ab onere insolito, & inexcogitato. & Bossius ubi supra simpliciter

11 referendo Ripam, sub nu. 62. idem testatur; sed † ad interpretationem l. fistulas. in § frumẽta. vide multa loca cumulata a Hieronymo Cagn. in l. vni. nu. 106. & seq. numeris. C. de senten. quæ pro eo quod interest, & Alciat. in consi. 3. nu. 7. to. j. lib. 4. nolo te tñ lector candide ignorare, ꝙ præceptor meus Pau. Paris. in ꝯsi. 105. in causa subsidii &c. nu. 12. & seq. vol. 4. post Ioan. Pet. Perus. rectè (ni fallor) declarauit dictum §. frumenta. distinguendo, aut agitur, inquit, de tali casu, qui consueuerit euenire, & de isto non tenetur suscipiens casum fortuitum, ut clare probatur in d. §. frumenta, & l. ex cõducto. in §. si vis. ff. loca. Nam ille dicitur casus fortuitus, qui est insolitus ſm Bal. in l. licèt. C. loca. Aut agiẽ de tali casu fortuito, qui est insolitus, idest rarò contingens, uel qui communiter non solet contingere, & iste sit propriè casus, de quo tenetur, vt probatur in d. §. frumẽta. secundùm Andreã de Pisis ibi. Aut agitur de casu fortuito insolitissimo, & de isto nullo modo teneatur, & ita loquatur Bart. in l. Seio. in §. medico. ff. de annuis leg. qui casus euidenter probatur in d. §. frumenta. Nam primus colligitur ibi. contra consuetudinem, secũdus ibi. si immoderatæ, & insolitæ. Tertius a contrario sensu uerbi immoderatæ, quasi dicat non immoderatissimæ, & quæ solent rarissimè contingere, & subiunxit, propterea dum Bart. dixit, intellige de solito, non de casibus insuetis, aut omnino non verisimilibus, idest rarissime contingentibus intelligi debet, ꝓut dixit in d. §. medico, & ꝓut expresse probatur in dicto tex. addit & alia ad confirmationem, quæ breuitatis causa non refero: & cum responsa præceptoris mei inter manus omnium ferè versentur & hæc sententia, quæ diuersas doctorum sententias conciliat, obtinere debet. Licèt non me lateat quædam huic sententiæ obijci posse, & ad confirmationem sententiæ Bar. & relatæ distinctionis præceptoris mei vide Franc. Ripam vbi supra, sub nu. 98. & seq. numeris, qui relatis auctoritatibus hincinde bis testatur Bartoli sententiam communem, & vere liquet ex numero doctorum relatorum, & Iasonem lapsum, qui contrarium affirmauerit, defendit etiam idem Ripa, & commendat distinctionẽ Cor. in consi. 22. licèt diffuse &c. col. 2. lib. 4. ubi elegãter inquit, oẽm casum fortuitum insolitum posse dici, sed aliqui sunt insoliti, q licèt in specie præuideri non possint, tñ in genere cogitari verisimiliter potuerunt l. qui iure militari. ff. de testam. milit. Aliqui verò sunt insoliti in superlatiuo gradu, & hi sunt, de quibus nec in genere, nec in specie suscipiens in se casum non se præsumiẽ cogitasse, meritò ad huiusmodi casus pactum porrigendum nõ est, & hac ratione veram esse Bartoli sententiam opinatur; quia de hoc casu cogitatum non præsumatur, & eleganter declarat, quis dicatur casus iste, de quo verisimiliter cogitatum non præsumatur, ipsum legito, citat enim Dec. in consil. 7. col. pen. Cor. in consi. 182. col. 4. lib. 4. & consi. 24. libr. 2. col. pen. Soc. consilio 123. lib. 4. & deinde suam interponit sententiam exẽpla subiungendo. Et illud tãquam quottidianum non omitto, qđ scripsit

12 Imo. in l. pretia rerum. in fi. ff. ad l. Falc. † si quis emerit frumẽtum pro pretio, quo valuerit de mense finge Maij (vt sæpe fit) ad immoderatum, & insolitum pretium non tenebitur, si forsan immoderata, & insolita superuenerit penuria, nõ enim de pretio quod rarissime contingit actum censetur; citat Bar. in d. §. quæsitum, ubi Ias. probat, & vide Rip. vbi supra, sub num 98. & seq. & c. fina. de vsu. & adde in materia Bossium in titu. de remissione mercedis &c.

Sed hæc referenda sunt ad nostram materiam, vnde quæriẽ.

13 † Num assecuratio ex subiectis verbis in nostra formula referẽda sit ad casum prorsus insolitum, & qui rarissime contigerit, verbi gratia ad mille annos semel, iuxta scripta a Bar. in l. Seio. in §. medico. ff. de ann. leg. & Dec. in consil. 7. col. pen. & non esse porrigendam videbatur. Primùm ex doctrina Bartoli relata, cuius sententia sanè crebrior. Deinde ex illa ratione; quia de casu huiusmodi nec in genere, nec in specie assecuratorem cogitasse non præsumitur, vt dicebat relatus Cor. in consi. 22. in colum. 2. volu. 4. Postremò ex alia ratione; quia huiusmodi pactũ non erit frustra adiectum. Nam tenebitur assecurator de casu ẽt obueniente culpa assecurati l. qui officij. in §. fi. ff. de cont. empt. saltim si culpa in omittendo committeretur, vt declaraui superius, referendo Corn. in consi. 38. quamuis &c. in secundo & in hanc sententiam inclinasse vr̃ Ripa in relato loco sub num. 110. Contra vero, ꝙ assecuratio ad quoscunque casus trahatur, etiã in superlatiuo gradu insolitos considerabam ueram illam esse rationem hos casus rarissimos non comprehendi tanquam de eis quouis modo non sit cogitatum, ꝙ si ex verbis colligi possit a partibus cogitatum, nemo negare potest hos casus comprehendi l. j. in §. si cõueniat. ff. depositi. iuncta l. quæ fortuitis. C. de pigno. act. & ex relatis patet, ac ex his quæ scripsit Io. Ant. Rub. in consi. 135. viso, & diligenter. ac Dec. in consi. 7. num. 6. Rursus sat est, partes in genere cogitasse. l. qui iure militari. ff. de test. milit. no. in l. sub prætextu. C. de transac. c. quia circa. de priuileg. in 6. cum ergo hic tot tantiq; casus fortuiti sint enumerati, adiecta clausula vniuersali, & ogni altro caso, & additum, e fusse come si volesse, ò interuenesse, in ea sum opinione, vt sub prætextu cuiusuis casus insoliti Assecurator se tueri non possit, cum de mente constet, ꝙ cuiuscunque generis, & cuiusvis casus periculum suscipere voluerit, facit l. tres fratres. ff. de pactis, vbi Ang. l. sub prætextu specierum. C. de transac. Non enim salua ratione recti sermonis restrictionem relata verba pati possunt, vt non trahantur ad casus insolitos, etiam ꝙ non fuerit saltim in genere cogitatum, faciunt scripta a Soc. in l. quidam relegatus. col. 2. ff. de reb. dub. & hæc sententia confirmatur ex his, quæ scripsit Pau. Paris. in cons. 68. volum. j. num. 17 & seq. Dec. in c. sedes. de rescrip. nu. 16. vbi ꝙ clausula illa, aut alio quouis modo, intelligatur de similibus, aut maioribus expressis: cum nullum effectũ pareret, & vide Soc. in consi. 242. col. 2. post medium, vers. cõfirmatur hoc idem, in secundo, & quod scripsit Alex. in consil. 7. nume. 9. lib. 7. Cur. Sen. in consi. 40. nume. 17. denique ex multis vulgaribus relatis a prædictis hæc sententia posset comprobari, sed sat sit citare, quæ late scripsit Aym. in cõsi. 294. verba transactionis &c. part. 2. cuius rationes cum videri possint consulto prætereo, & hæc opinio confirmatur ex his, quæ dicam in glos. in vers. & altro caso portenteuole. Et si hæc sententia satisfaceret, quam subiecta materia valde adiuuat ad ea, quæ ꝯtra scripta sunt respond. vt per Aym. in d. consi. 294. col. 19. num. 8. vers. sed non disputando &c. Accedit, quod inquit Bal. in consi. 186. generalitas.

14 neralitas. in quarto. † Generalitas ait verborum periculum sępe generat, & sibi imputent generaliter paciscentes, si non cogitauerint sub verbis generalibus, & geminatis, vt supra, & tot, tantisque casibus expressis omnia comprehẽdi, & non cogitata, vt dixit idem Bald. in l. tres fratres. ff. de pactis, & in l. sub prætextu. C. de transac. & refert complures And. Tiraq. in præfatione l. si vnquam. num. 120. C. de reuo. don. & subiicit, in dubio videtur quis propter verba generalia in generale de omnibus cogitasse, arg. l. qui iure militari. ff. de mili. testa. idque multorum auctoritatibus comprobat, & in quæstione proposita sine magna con-

15 trouersia admittẽdum videtur. Ex quibus † sequitur pulchra declaratio ad relatam distinctionem Bartoli, vt locũ non habeat, vbi ex subiectis verbis, & proposita materia constat ad valde ẽt insolitos casus quempiam se obligare voluisse, prout in proposito casu, vix enim est, vt alius casus excogitari possit, ꝙ non sit expressus, in quo vere possumus dicere. quod inquit Dec. in cõsilio 7. ante num. sep. si Assecurator fuisset interrogatus, nunqd senserit, & se obligare voluisset ad casum valde insolitum affirmatiue respondisset ratione subiectæ materiæ, & pretij periculi. Item sequitur, assecurationem porrigendam ad quoscunque casus etiam rarissime contingentes, & etiam culpa assecurati in omittendo, vt declarauit Cor. Dolumque, & latam culpam assecurati semper excipio, vt in d. l. qui officij. in fi. & dixi supra, & si Magistri nauis dolus excipitur, ut videbimus in nostra formula fortius assecurati, si tamen velles euitare solicitam dubitationem posses adijcere in formula, & ꝙ trahatur ad quoscunq; casus in superlatiuo gradu, etiam insolitos longeque maiores expressis, sitq; generalis, & generalissima ad cognitos, & incognitos, cogitatos, & non cogitatos in specie, vel in genere, & si dolo assecurati essent incogniti etiam porrigatur iuxta scripta ab Angel. in l. tres fratres. C. de pactis, ad quem cum volueris quietationem generalem facere, confugito.

SVMMARIVM.

1 *Verbum, risico, declaratur.*

2 *Nomina vulgaria à communi vsu loquendi interpretationem recipiunt, & ad similia latina confugiendum.*

GLOSSA XVI.

Risico sopra dette robbe.

NVnc ad declarationem quorundam casuum, seu verborum specialiter enumeratorum transeamus, quo euidentior propositæ materiæ habeatur intellectus. Hæc enim nostra formula localis est, ideo verborum relatorum necessaria est declaratio, & in aliis locis maritimis, vbi mercatura exercetur, ac etiam alibi ad lites dirimendas nõ

1 erit inutilis. † Quæro ergo, quid sibi velit verbum, risico, reperi Bar. in l. si is qui. ff. de acquir. rerum domi. qui simpliciter sensit, si quis receperit rem suo risico, & fortuna, censeri periculum casuum fortuitorum in se suscepisse, & probat Alex. in d. §. quæsitum, nu. 16. & Ias. ibidem sub num. 39 & idem Ias. in consi. 107. Attingam in præsenti. col. 3. versi. tertiò principaliter. in primo, & de verbo fortuna in eisdem locis habetur, & scripsit Cor. in consi. 23. videtur &c. col. pen. in secundo, & consi. 38. col. antep. eo. lib. & Franc. Ripa in tract. de peste, in tit. de priuil. cont. num. 86. vbi Bart. sententiam receptam testatur. Ego vt dicam quid sentiam, non puto a cõi sententia recedendum, sed quædam addam non negligenda ad verborum hmõi vulgariũ significationem. Nomen igitur hoc risicum in iure nostro apud veteres

2 Iurisconsultos non reperitur, nec est nomen latinum. † Vnde eius significatio ab vsu loquendi interpretationem debet recipere, vt de vocabulo, Pudore, scripsit Barto. in l. j. in fi. ff. de reb. dub. & in l. si ita. in fi. ff. de aur. & arg. leg. vbi etiã ad vocabulum iuris simile confugiendum ait, & videndus est Alb. Bru. in trac. de augu. in 15. conclu. versi. prædicta &c. & Paul. etiam Castren. (si is est) de verbo grassiæ interrogatus ad similia iuris vocabula confugit, vt patet in consi. 40. Istud nomen Grassiæ, par. prima, ideo autem dixi, si is est, quia idem responsum reperitur inter consilia Raph. Fulg. sub eius quoque nomine, vt patet, sub num. 115. Istud nomen Grassiæ. Vbi inquit quærentibus eius significationem, si aliter de iure non apparet, confugiẽdum esse ad iuris vocabula. Quibus illud verbum grassia, magis comparatur, exemplo ergo dictorum virorum huic vocabulo risico, nomen periculum comparandum puto, cuius latissimam significationem esse dixi, item & illi vocabulo, quo veteres Iurisconsulti vtebãtur, auersione, de quo in l. opus quod in auersione. ff. loca. & dixi de eo in princ. Dum ergo dicitur, correndo risico, interpretandum puto pro periculo, seu auersione, & hoc etiam puto verum ex communi loquendi vsu. Qui optimus vniuscuiusque verbi interpres dici potest, l. librorum. in §. quod tamen Cassius. ff. de leg. 3. interpretationem recipere.

SVMMARIVM.

1 *Casus maris quid comprehendat.*

2 *Tempestatis verbo & maritima, & terrestris significetur, ac tranquillum tempus.*

GLOSSA XVI.

De ogni caso di Mare.

GLossa erit lex cum proponas. C. de nau. fæn. in illis verbis, quod non ex marinæ tempestatis discrimine. facit l. Cęsar. & l. fin. in § si propter necessitatem. ff. de publi. l. item quæritur. in §. si Magister nauis, vsque ad §. magister. ff. ad l. Aquil. l. 2. in §. si non propter. ver. si quis tamen. ff. si

1 quis cau. † hoc enim verbo omne periculum aduersæ tempestatis marinæ vis ventorum, & procellarum Assecurator suscepisse censetur. Vnde & si aspergine madefactæ merces fuerint, & deteriores redditæ, vel quia in angulo nauis latebant, & vnda penetrauerit, & propterea corruptæ sint, & deteriores redditæ, præstabit Assecurator, iuxta elegantem tex. in l. nauis onustæ. ff. ad l. Rhod. de iact. & ibidem vide Castr. & vide l. fi. in §. idẽ iuris. eo. tit. & quæ paulò inferius dicam in glo. super ver. de getto in mare. glo. 19. etenim multa damna casu maris contingunt, quæ generaliter suscipit Assecurator, & dicere ac enumerare propterea non expedit, & bene norunt, aut scire debẽt Assecuratores, ꝙ nauigatio instans periculum demonstrat. l. hæc autem. ff. de don. cau. mor. & multa dixi in trac. de nautis, in 3. par. & in tract.

2 de nauigat. & illud certi iuris est. † Tempestatis verbo intelligimus, siue maritimam, siue terrestrem l. 2. §. si non propter versi. quod diximus. ff. si quis caut. l. fistulas. in §. frumenta. ff. de contr. emp. & illud etiam non est omittẽdum tempestatis verbo tranquillum, & serenum tempus aliquando significari, vt apud maximum Poetarum.

Vnde hæc tam clara repente tempestas. & Cæsar libr. 4. Belli Gallici inquit, Nactus idoneam ad nauigandum tempestatem, tertia ferę vigilia soluit. sed & quid tempestatis verbo cõtineatur, vide infra super ver. fortuito.

SVMMARIVM.

1 *Focus quid, focaria, & focarij.*

2 *Ignis periculum Assecurator suscipiens ad quid teneatur.*

3 *Ignem non habere vel innocentem habere inter se differunt, quod in locationibus adijci solet.*

4 *Incendij materia relatiuè.*

Di fuoco.

1 FOcus † ignem materna lingua, at latina locum vbi fit, seu reponitur significat, vnde Tibullus.

Dum meus assiduo luceat igne focus. & focaria ĩ iure nostro pro concubina accipitur. l. 2. C. de donat. inter virum, & vxo. l. si ea. C. de condi. inser. & adde tex. in l. quæsitum. in §. Trebatius, & §. sed an instrumenti. ff. de fundo inst. vbi Accur. non rectè exposuit, sunt & focarii serui, qui & mediastini dicti.

2 sed videamus † cum ignis periculum Assecurator suscipiat, nũ quouis modo merces, seu nauim comburi contingat Assecurator teneatur; & mecum ipse cogitaui incendium tribus modis in proposita materia posse contingere, vel culpa immorãtium in naui (quod aliquando euenit) sulphureo puluere accenso, vel in nauali pugna igne arte laborato, & quodã modo inestinguibili, seu tormentis bellicis igneis, vulgo bombardis nuncupatis sulphureo forsan puluere nauis percusso, aut ictu fulminis, in primo, & secũdo capite, quando vel culpa inhabitantiũ, seu in naui commorantium, vel in nauali pugna contingat incendium, res videtur extra controuersiam, ex præcedentibus relatis, ac subsequentibus verbis. In ter. capite, quando ictu fulminis deusta est nauis iuxta pulchrum text. in l. nauis aduersa. ff. ad l. Rho. de iac. vbi legitur, nauis aduersa tempestate depressa ictu fulminis deustis armamentis, & arbore, & antenna, & reliqua, dubitari potest, num Assecurator teneatur, & certe negari non potest, quin casus fortuitus dicatur, cum è cœlo veniat, vt inqt Alber. in ead. lege, & Accurs. ibidem ait, quoddam fulmen vrit, quoddam afflat, quoddam diruit, casus huiusmodi rarus vr̃, & quoddammodo insolitus meritò comprehendi non videtur l. fistulas. in §. frumento, & late dixi in glo. in ver. correndo &c. referendo Bart. & alios in l. sed & si quis in §. quæsitum. ff. si quis caut. & illud Horatianum pro hac sententia facere videtur.

> Cœlum ipsum petimus stultitia
> Neque per nostrum patimur scelus,
> Iracunda Iouem ponere fulmina,
> & Ouidius ait.
> Addidit, & tonitrus, & ineuitabile fulmen.

Item si in omni iuramento intelligitur excepta auctoritas legis, & Principis, ut notatur in l. fi. ff. qui satis. cog. c. venientes, vbi Doctores de iure. c. constitutus. vbi glos. de rescrip. & si (vt Gemin. ait) post glo. in c. quæ ꝯ mores. octaua dist. in omni pacto auctoritas superioris excepta intelligiẽ, & alibi plene dixi, quanto fortius diuinum iudicium, diuinaque volũtas, facit pulcher tex. in c. Beatus 22. q. 2. vbi legitur. Absit enim ꝙ mendax fuerit diuus Paulus, aut sibi ꝯrius, ꝙ cum ad Hispanos se promisisset iturum, non iuerit: dispositione nanque diuina maioribus occupatus,

cupatus, implere non valuit, quod promisit. Item, & Diuus Petrus ex affectu diuinæ reuerentiæ Domino respondit. Non lauabis mihi pedes in æternum, & absit quod fefellerit, quia mox diuinæ voluntati cesserit, & quod se dixerit non esse facturum, & reliqua: Ego autem, & ad hunc casum assecurationem porrigendam puto, quoniam Assecurator omnem casum ignis in se suscipit. verba ergo hæc generalia difficultatem remouēt, illud enim verbum, ogni caso, refertur ad casus singulariter enumeratos, ita, vt vniuscuiusque casus enumerati quouis modo contingat periculum suscipiat. probaui etiam in dicta glossa, Correndo 15. nu. 13. & seq. assecurationem trahi ad penitus insolitos casus; & hoc si concederemus casum incendij nauis ictu fulminis prorsus insolitum. & vide quæ dicam super versic. & ogni altro caso portenteuole; Illud etiam Horatianum nō mouet, & qui cum lucem non nouisset in tenebris impie cecinit; vnde merito dicere consueui, tametsi Poetæ non modicam afferant legentibus delectationem, debilium tamen & infirmorum animos Poetarum studia à religione amouere. Quod & Cicero de prisca falsaq; religione sua loquēs, & falsam esse dignoscens ait, Et si ijs libris seu studiis delector, quæ plurimum à religione animos amouent &c. sed & alius Poeta cecinit.

Si quoties homines peccant sua fulmina mittat
Iuppiter, exiguo tempore inermis erit.

Et quemadmodum si in l. locationis habetur, ignem ne habeto, & conductor habuerit, tenebitur etiam si fortuitus casus admisit incendium l. videamus. in § j. ff. loca. ita & in casu nostro, quia non debuit ignis periculum suscipere, & hanc conuentionem valere, satis satisq; demonstrauimus. & nota [3] † circa cōuentionem ignis, quia aliud est conuenire innocentem ignem habere, aliud omnino non habere: priori nanque casu innoxium habere permittitur, posteriori verò omnino denegatur, vt in d. l. & in l. si quis fundum. in § si colonis. eo. tit. loca. Quæ ergo cō hanc sententiam dicebantur locum habent circumscripta con[4]uentione. † Et quia incendii materia est aliena ab ea de qua disputatur leuandi laboris gratia quædam loca referre solum contentus ero. In primis admonendi sumus ignem custodiendum, facile enim progreditur, & vagatur. In hac ergo incendij materia prætermissis his quæ habentur in titu. de incen. ru. & nauf. in l. incendium. C. si cer. pet. & insti. quibus mod. re cont. obligat. §. item is, & in l. 3. ff. de off. pręf. vigil. vide Alex. in l. si quis ex argētariis. in §. prætor ait. ff. de eden. Mar. sing. 74. tu habes &c. & cōsil. 77 in causa &c. nu. 15. & in l. j. nu. 99. ff. ad l. Cor. de Sica. in qbus locis citat celebre consilium Bal. sub nu. 111. in 5. sed secūdùm impressionem nouissimam est sub num. 442. Quidam nomine Restorius de Cortona. inter. & adde plenum Præceptoris cōsilium Lud. Goz. sub nu. 63. videtur prima facie &c. Matt. ab Aff. dec. 57. illo die &c. Mar. Man. consi. 4. Gram. dec. 1. in causa, & in consi. 22. in causa strenui &c. Recentiores in rub. publicæ lętitię, pag. mihi 60. seq. Nicol. Boe. dec. 237. & glo. vulg. in fi.

SVMMARIVM.

1 *Lex Rhodia declaratur.*
2 *Assecurator stante formula Anconitana, an teneatur, si aspergine, aut quia vnda penetrauerit merces sint redditæ deteriores.*

GLOSSA XIX.

Di getto in mare.

[1] Lege † Rhodia de iactu à Diuis Antonio, & Augusto approbata cauebatur, vt si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus esset, omnium contributione sarciretur, qđ pro omnibus datum esset l. j. ff. ad l. Rho. de iac. & l. deprecatio. eo. tit. quę lex in Etruscis Tipis Græco sermone scripta reperitur, & bona fide (ni fallor) ab Alciato translata dispu. lib. 2. c. 5. ipsum legito, & quæ lex Rhodia fuit eleganter, & clare à veteribus Iurisconsultis exposita, & uix est qꝫ aliquid desideretur, & difficilis tantùm reperitur text. in l. nauis onustæ. in §. cum autem. eod. titu. sed plenè exponitur ab Alb. Raph. & clarius à Pau. Castren. Quorum commentarij in dictum titulum sunt ēt pleniores, & Alb. ibidem ait, dictum §. debilia magis, qnàm vtilia continere, sed & verum est (vt idem in rub. testatur) titulum illum ad pulchras, & quottidianas quæstiones referri. Ego autē cum in hac materia nihil noui habeam, & semper viderim quęstiones iactus iuxta dictas leges Barchinonenses terminari, decreui silentio ab aliis scripta præterire, sed ad rem commodissi[2]me quæritur. † Quid si tempestate suborta iactus non est factus, sed aspergine, aut quia vnda penetrauerit, deteriores merces assecuratæ factæ sint, quæ in naui erant: & cum inspiciendum sit, quid actum sit iux. l. fin. in prin. eo. titu. & l. semper in stipulat. ff. de regul. iur. & in re dubia melius sit seruire verbis l. prima. in §. si is qui nauem. ver. in re igitur dubia. ff. de exer. verba hæc, de getto in mare, ad damnum relato modo sequutum porrigēda non videbantur. pro qua sententia faciunt, quæ scripsi in tract. de nautis, in ter par. num. 11. & sat sit locum retulisse. Ego verò, & si verba hæc ad casum propositum referri non possunt, damnum tñ ab Assecuratoribus sarciendum puto. mouit me, quod supra dixi in glo. super ver. Caso di mare; Vbi etiam attigi, & verba etiam generalia, quæ sequuntur ostendunt, & scio nos Anconæ hoc iure vti: cum ergo antecedentia, & sequentia verba generalia hunc casum cōplectantur, verbum hoc mouere non debet, & huic rei annotandum est, qꝫ deriuatio verbi iactus, late patet, ipsum enim iaciendi actum significat. Vnde licèt in l. si iactum. ff. de act. emp. addatur verbum rethis, apud tñ Valerium lib. 4. c. j. circa finem, legitur absolute: Piscatoribus, inquit, in Milesia regione vericulum trahentibus quidam iactum emerant, sed certe præcedentia verba supplent, quæ instar rethis habentur. denique circa huiusmodi verbum, iactum, nolo verbum illud comici ad reprimenda humana, & fragilia hęc desideria, & ferenda ea quæ præter spem eueniūt satis accommodatū omittere: Ita vita est, inquit, hominis, quasi cum ludas tesseris, si illud quod est maximè opus iactu non cadit, illud quod cecidit forte, id arte vt corrigas.

SVMMARIVM.

1 *Represaliarum materia relatiue, & quòd pignorationes appellentur, & nōnulli clarigationem, & quid sit clarigare.*
2 *Represaliæ si sint concessæ a Venetis contra Anconitanos, & Titius Bononiensis assecurauerit Meuium Anconitanum, qui transmisit merces Alexandriā, quòd Titius ex formula teneatur, ea circunscripta nō teneatur.*
3 *Merces si perdantur culpa tertij, & quid si culpa assecurati, an assecurans teneatur.*
4 *Merces assecuratæ si direptæ sint culpa tertij, & tertius soluendo non sit, num assecuratori contra assecurantem consulendum sit.*
5 *Pirata an ipso iure sit priuatus beneficijs, & differentiæ inter piratam, & assassinum, & quædam lepide dicta de eis.*

GLOSSA XX.

Di rapresaglie, ò rubarie de amici, ò inimici.

Gregorius decimus cap. j. eodemque vnic. de iniuriis, & damno dato, inquit in hæc verba, & si pignorationes, quas vulgaris elocutio represalias nominat, in quibus alius pro alio prægrauatur, tanquam graues legibus, & ęquitati naturali contrariæ ciuili sint constitutione prohibitæ, & reliqua. vulgare est igitur nomen represaliæ, & barbarum a Bar. qui tractatum de his edidit, & aliis nostratibus vsurpatum, ideo ad Bartolum in iis communem præceptorem confugito, & Io. de Ligna. Bertac. in suo vberrimo repertorio in versic. represaliæ, & vide in aut. vt non fiant pignorationes, & in aut. sed omnino, vbi Bar. Salyc. C. ne vxor pro mar. Car. Ruyn. in consi. 107. viso processu &c. num. 3. & in fi. vol. 5. vbi quando detur repetitio, & cui concedendæ sint, & contra quem, idem tractat cōsilio 120. in 4. Habes etiam tractatum Mar. Laud. & multa in repertorio tractatuum, ad quæ loca confugito, hæc enim materia longe aliena est à nostra; & ideo pauca ad rem subijciemus; sed [1] illud in primis sciendum est † qꝫ ius hoc pręhensionis (quod represalias vocant) veteres clarigationem vocabant, si credimus Alciato id asserenti tam in epistola liminari Codicis ad lectores, quàm in l. prouinciales. ff. de verbo. sign. post Hermo. Bar. licèt And. Tiraq. in l. si vnquam. in versi. liberos susceperit. nume. 147. aliud sibi videatur fuisse clarigatio ex Liuio libr. 8. ab vrbe cōdita, & Plinio lib. 21. c. 2. vide ipsum, & Budeum legito in annotationibus ad Pandec. in l. aut facta. §. euentus. ff. de pęnis, ubi subdit hanc pignorandi potestatē græcos vocare Androlepsiā, & neutro genere Androlepsium, & vide in thesauro linguæ latinæ in verbo clarigo, vbi multa loca referuntur, & clarigare, inquit, bellum indicere, vnde clarigatio ipsa belli denunciatio, quæ clara voce fiebat; & subiicit, accipiturque pro exactione nummaria, quæ principis, aut Reipublicæ edicto conceditur, citat locum Liuij superius relatum in lib. 8.

[2] Circa igitur pignorationes illa īcurrit quæstio † finge pignorationes fuisse concessas a Venetis contra Anconitanos, & Męuium Anconitanum merces Alexandriam transmisisse, eumq; a Titio Bononiensi assecuratum iuxta nostram formulam, si merces a Venetis intercipiantur, & diripiantur, quæri potest, nū Titius Assecurator teneatur, & cum culpa, & facto Męuij Anconitani mercium direptio facta sit; respondendum videbatur, ad hunc casum assecurationem non esse trahendam l. cum proponas. C. de nau. fęno. vbi suscipiens periculum non teneri liquet, si culpa partis casus eueniat, & in ea. l. Bart. & Bal. ad vectores retulerunt, quorum culpa res asportata amittitur; subiūxitq; Bal. non absimile de illo, qui aliquem non inquietare promisit, ut promissio locum non habeat, si culpa ex ipsius parte procedat. ff. de verb. obligat. l. venditores, & facit l. quæro. in §. inter locatorem. ff. loca. ad cuius §. interpretationem, vide quæ eleganter Alex. scripsit in consi. 105. nu. 14. ver. non obstat. in tertio, & in hac opinione fuit Pet. Sant. in suo trac. in quarta par. num. 17. sed & hæc sententia probari posse videtur ex sing. gl. in l. si merces. in §. culpæ ff. loca. vbi Barto. & ex his quæ habentur in l. pen. in princ. ff. solu. mat. & in l. cotem ferro. in §. qui maximos. ff. de publi. & declarat Alexand. in consil. 20. requisitus &c. in fi. consilij in 5. vbi instruit aduocatum in articulis, Goza. in cōsi. 27. nu. 14. & seq.

& seq. in causa cōductorum, & plenius scripsi in trac. de nautis, par. 3. nu. 49. & sat sit locum retulisse. Quibus addendus est Fran. Ripa in trac. de peste in tit. de priuilegiis cōt. nu. 8. & seq. numeris. cum ergo causa assecurati sequuta fuerit mercium direptio, ei est imputanda, vt in regula damnum. de reg. iur. & facit notabilis tex. in l. veteres. ff. de itinere actuque pri. Quia ipse sibi impedimento fuit, quominus tuto merces exportarentur, quibus addendus est tex. & quod ibidem scripsit Bart. in l. cum quidam. nume. 5. ff. de verb. oblig. si promittenti defendere castrum meū culpa & vitio meo bellum indicat, & exercitus paretur, is qui custodiam susceperit defendere non teneatur, & refert ac probat Soc. in consi. 70. instrumentum &c. num. 5. in tertio, vbi multa ad rem, breuiter dic relatam sententiam admittendam circunscripta nostra formula, ex subiectis nanque verbis, represaglie, ò rubbarie de amici, ò d'inimici, ac considerato illo verbo, de ogni caso, quod est generale, & ad vnumquemque casum specialiter nominatum refertur, apparet assecurantem voluisse teneri, & merito tenetur, facit lex, quæ fortuitis. C. de pigno. actio. l. sub prætextu specierum. C. de transac. l. tres fratres. ff. de pactis, & vbi sensus verborum est certus, nusquam interpretatio tantum valet, vt melior sensu existat l. 3. C. de lib. præt. l. ille aut ille. §. cum in verbis. ff. de leg. 3. l. si alij. ff. de vsu. leg. l. continuus. in §. cum ita. ff. de verbo. oblig. & hæc conuentio ex regula l. qui cum alio. ff. de reg. iur. comprobatur, quasi assecurans assecurati cōditione explorata periculum tale susceperit pretio periculi recepto, & merito assecuranti imputandum est, Qui temporis rei, & personarum qualitates non perquisiuerit, pro qua sententia distinctio est Cyn. in addit. in l. ex conducto. in §. j. ff. loca. quem refert, ac probat Aret. in consil. 139. Quia consultatio &c. & hæc intelligenda sunt. dummodo dolus, seu lata culpa absit, & fm ea quæ scripsi in glo. super versi. correndo &c. vbi citaui iter alia l. qui officij. in §. fi. ff. de cont. empt.

[3] Sed & hic quæstio suboritur magis in specie tractāda. † Quid si culpa tertij mercium direptio sequatur, & finge magistri nauis, verbigratia. Magister nauis detestandā piraticā artem exercuerat, & pluriū merces dęprædatus fuerat, & deinde nauis sua mercibus onusta inuenta ab eisdem, quos deprædatus fuerat, direpta, aut publice detenta fuerit. Hic triplex incurrit inspectio. Prima contra magistrum nauis: secunda, an assecurans contra assecuratum se possit defendere: tertia, & illa qñ culpa ipsiusmet assecurati contingit mercium direptio. Circa primam dic, ut dixi in trac. de nautis, in 3. par. nu. 49. quoad secundam videbatō concedenda defensio, nam ex conuentione (prout in formula legitur) assecurator non tenetur, vbi magister nauis cursum immutauerit, lictora deuia sectando, vt ex formula patet. Cū ergo hic casus culpa magistri nauis eueniens sit exceptus, & similis videtur exceptus c. sedes. de rescrip. & supra Bart. & alios retuli in l. sed & si quis, in §. quæsitum. ff. si quis caut. & faciunt scripta ab Euer. in sua centuria, in loco ab excep. & si non comprehenderetur casus culpa mag. nauis, sequeretur si aduerso tempore nauigaret, quo immineret naufragium, si minus idoneis ministris vteretur, si plus iusto nauim oneraret, ita qꝫ ex nimio onere naufragium faceret, si per loca notorie nō tuta nauigaret, si in vada incideret notissima, dum placidum ventis staret mare, & alia faceret, quæ copiosè notaui in trac. de nautis, in tertia part. vtique assecurato esset consultum, & rectè contra assecurātem ageret: & pro hac sententia videtur facere l. cum proponas. C. de nau. fæno. verùm contraria sententia obtinere debet ex his, quæ in superioribus retuli, & cum barattaria mag. nauis tantum excipiatur, de qua suo loco dicemus. Nec enim factum tertij obligationem oriri impedit, iuxta notata in l. quibus diebus. ff. de cōdit. & demonst. nec mouent, quæ dicta sunt: aliud nanque est quærere, num aduersus magistrum nauis in relatis casibus agi possit, aliud num assecuratio ad hunc casum trahatur, & puto, & ex verbis nostræ formulæ Assecuratorem teneri, & ea circūscripta etiam damnandum siue ad pecunias assecuratas persoluēdum, siue ad damnum sarciendum, & prout partes conuenerint, & vide Aret. in d. consi. 139. consulendum tamen est Assecuratori contra magistrum nauis, vt dixi. Sed illud in dubium reuocari potest. Quid si magister nauis seu tertius, cuius culpa mercium [4] direptio sequuta est, soluendo non sit. Num Assecuratori cōtra assecuratum consulendum sit, perinde ac si eius culpa in faciendo direptio facta sit, & scio hanc quæstionem plenè disputatā à Santerna in 4. part. nu. 2. & seq. numeris, & tandem considerato tex. in l. fi. in §. fi. ff. de eo per quem fact. erit. & l. planè. §. j. la 2. ff. de leg. j. in illam sententiam inclinasse, vt Assecuratori, neque si soluit, repetendi ius concedatur, neque defensio permittatur, nisi assecuratus doli particeps fuerit. l. qui officij. in §. fi. ff. de cōt. empt. Quæ sententia non est improbanda. Assecuratus enim non quærit lucrum, sed agit, ne in damno sit, & damnum assecurans facto suo patitur, argumento l. damnum. ff. de reg. iur. & pretium ratione periculi suscepit, nec causa modici pretij deceptus dici potest, cum sciens, prudensq; fecerit, & pretium iustū dicatur ratione dubij euentus inspecta, vt dixi in tract. de sponsionibus, in 4. par. versi. quæro facta est sponsio inequali conditione &c. & vide quæ ad l. fin. ff. de eo per quem factum erit, dixi in trac. de prox. part. 4. in illa quæstione, cuius initium est, incurrit hic &c. & quæ dixi in trac. nondum impresso, cuius titulus est, non soluendo, huc erunt referenda. Circa tertiam quando culpa ipsius met assecurati contingit direptio mercium, dixi in d. glo. super verbo correndo. gl. 15. circunscripta nostra formula Assecurator non teneatur. l. cum proponas. C. de naut. fęno. ea verò proposita dicendum iuxta l. qui officij. in §. fi. & quod teneatur, etiam si culpa interueniat in omittēdo tñ, ut relatus vbi supra Cor. & Ripa senserunt, & hic casus vltimus differt a proposito primo loco; quia culpa in eo generaliter ꝓueniebat facto assecurati, hic verò quando propria culpa contingit.

Et quoniam hic de direptionibus fit mētio, quæ plerunque a piratis fiunt, de piratis quædam referenda essent, ea tñ cōsultò prætereo, cum nōnulla dixerim in trac. de mercatura, & solùm [5] referam, quod Alciatus ait in consi. 11. lib. j. is enim defendit † piratam ipso iure non esse priuatum beneficijs, & differentias cōplures constituit inter piratam, & assassinum, & refert diuum Augustinum de ciuitate Dei, qꝫ cum quidam archipirata adductus esset ad Alexandr. Rex eū interrogauit, cur mare infestaret, cui ille, cur tu rex orbem terrarum, sed quia ego id parua naui facio pirata vocor. Tu quia magnis classibus, diceris imperator. locus autem Augustini est in relato libro 4. cap. quarto, vbi Lud. Viues inquit, id sumptum ex Cicerone libr. de repub. 3. vbi subiecit Myoparo nauicula solebat esse Piratica, & refert Luc. lib. 10. Alexandrum felicem terrarum prædonem vocasse. sed ad ea, quæ scripsit Alciatus vide Ias. in consil. 170. volu. 2. & quæ latè scripsi in trac. de nautis, in tertia par. num. 28. & seq. num. & nolo omittere, quod Cic. off. lib. 3. scriptum reliquit, is enim loquens de eo, qui pactum pretium pro capite etiam iure iurādo metu præstito prædoni non attulerit, inquit, nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis oīum, cum hic neq; fides etiam debeat, nec iusiurandum cōmune &c.

SVMMARIVM.

1 *Portentum, ostentum, prodigium, quid, & quòd abstinendum sit ab eis, & declaratio ad formulam.*

GLOSSA XXI.

E d'ogni altro caso portenteuole.

[1] Portentum † appellamus, quod aliquid futurum ostēdit, & præmonstrat. Vnde maximus Poetarum, casum aliquē portenta ferunt, & Alciatus in l. ostentum. ff. de verb. sig. ait, ostentum esse, quod præter consuetudinem offertur, vt puta si videatur terra ardere, vel cœlum, portētum quod porrò, & diutius durat, futurumque aliquid postmodum significat. Monstrum, quod contra naturam est, prodigium quod mores faciunt, per quod detrimentum expectatur, id enim est ꝓdigere. Hæc ille, ex sententia Corn. Front. verum ex sententia Diui Augustini prodigium appellatum est, quasi porrò dicium, qđ porrò dicat, porroq; significet, & aliquid futurum esse portendat. Pro qua sententia est, quod ait Cic. de diuinatione. Quia. n. ostendunt, portendunt, monstrant, prædicant, Ostenta, Portenta, Monstra, Prodigia dicuntur, & hæc Portenta ex Auguriis, & Auspicijs significationem accipiebant, vt per eundem in lib. de natura Deorum, & explanationes portentorum Hetruscorum disciplina continebantur, vt idem ait de Arusp. de quo meminit Diuus Augustinus de ciuitate Dei, vt in cap. Nec mirum. §. Aruspicinæ 26, q. 5. illic enim ita scriptum est. Quibus portētis per diabolorum fallaciam illuditur curiositas humana, qūādo id impudenter appetunt scire, quod nulla ratione competit eis inuestigare, & subiungit, quare hæc potestas immundis spiritibus detur. Portentis ergo talibus, & diuinationibus fidem habere, inuestigare, & vti impium est, & auribus Christianis alienum, & q auspiciis, & augurijs credit, & ijs similibus fidem perdidit, & qui rectam fidem non habet, hic non est eius, sed illius quem credit, idest diaboli c. episcopi. ea. cau. & q. sed vt hæc ad formulam nostram referamus, puto relata verba ex contrahentium mente sic esse intelligenda, qꝫ si casus præter cōsuetudinē immo insolitus eueniret, portentuosusque siue ex cœlo, siue ex mari, siue terra, & instar portenti, quod raro contingit, Assecurator teneatur, vtputa si sereno tempore turbine nauis periret, validissimo scilicet, & verticuloso vento, aut igne cœlesti, & ex hoc comproba, quod dixi in gl. super verbo correndo, versi. sed hæc referenda &c. nu. 13. & hoc amplius puto, si portentis spretis varijs terroribus naufragium minantibus, aut diuinationibus diabolicis quibus graues, & infideles Turcæ vtuntur, nauigatio facta sit sequuto naufragio teneatur Assecurator.

SVMMARIVM.

1 *Casus fortuitus quid sit, & enumerantur.*
2 *Assecurans merces a casu tempestatis, an censeatur suscepisse casus latronum, & piratarum & furum.*
3 *Tempestatis appellatione quid contineatur, & casus tempestatis, quid sit.*
4 *Furtum an annumeretur inter casus fortuitos.*

GLOS-

GLOSSA XXII.

Fortuito.

VLpianus in l.3.in §.ſi eo tempore.ff. de admini. rerum ad ciuitatem pertinentium,inquit,† caſum fortuitum nullum hominum conſilium præuidere poſſe.Nec.n. humano conſilio, aut diligentia accidentium rerum ſubitus,& inopinatus euentus præcaueri poteſt l. quæ fortuitis. C.de pign,act.qui caſus fortuiti melius enumerantur ab imperatore quàm alibi in §.item is cui.inſtit.quib. modis re con.oblig. vt teſtatur idem Accur.in verſi.naufragiũ, quibus addes Aegid. Boſſ.qui enumerat;& quomodo probetur ſubiungit in titu.de remiſſione mercedis conduc.nu.72.& ſeq.& Lau.Silua.in trac. de feu.recog. q.109. num.36. vbi diffiniendo caſum fortuitum, inquit,eſt accidens,quod per cuſtodiam,curam, vel diligẽtiam mentis humanæ euitari non poteſt,ab eo,qui patitur, & ꝙ contingat, aut facto naturæ, aut facto hominis; naturæ facto,ut in tempeſtate maris vel fluminis,ardore ſolis incõſueto, aere corrupto,terremotu,grandinum,locuſtarumque cauſa, & ſimilibus l.cum proponas.C.de nau. fæn. l.2.ff.ſi quis caut.l.fiſtulas. in §.frumenta.ff.de cont.emp.l.ex conducto.§.ſi vis,& §.ſed ſi vredo,& l.Martius.ff.loc.facto hominis propter latronum vim,vel exercitus, falſam ſententiam, falſumque teſtimonium &c. ſubiunxitque quomodo probetur, & pleraque alia; & ſat ſit loca prædicta retuliſſe,& vide Franc.Ripam in trac.de peſte, in rubr. de priuilegiis cont. nu.67. vbi etiam non eſſe iuris ambigui ait, conuentionem ualere, vt quis de caſu fortuito teneatur, quod latè oſtendimus ſupra;ſed & prædictis adde pulchrum text.in l. in rebus ff.commo.in illis uerbis,ita ut eos caſus tantum nõ præſtet,quibus reſiſti non poſſit,veluti mortes ſeruorum,quæ ſine dolo, & culpa eius acciderent, latronum, hoſtiumve incurſus, piratarum inſidias, naufragium, incendium, fugas ſeruorum, qui cuſtodiri non ſolent; inſidiæ ergo piratarum inter caſus fortuitos enumerantur, quod notauit Paris Put. in tract. de ſindi. ver.an ſi plures,num.8.

Sed quoniam inter caſus fortuitos tempeſtas nominatur, vt vides,commodiſſime hic quæri poteſt,quid tempeſtatis appellatione contineatur, & memini me legiſſe Santer.in ſuo trac. de ſponſionibus,& fideiuſ.qui in tertia par.nu.61. huiuſmodi propoſuit quæſtionem. † Num aſſecurans merces alicuius a caſu tempeſtatis cenſeatur ſuſcepiſſe caſus latronum, piratarum, & furum,& ait prima fronte negatiue reſpondendum videtur, qa de his nil dictum fuit.l.quicquid aſtringendæ.ff.de verbo.oblig. verum putauit ab ea quæſtione pẽdere, an furtum computetur inter caſus fortuitos,de quo in §.ſed iſtæ.inſtit.de act.in l.j.depo. in l.contractus.ff.de reg.iur.& ſubiungit,ſi aliqua culpa imputari poſſit ei,cui euenit,vt puta domino nauis, ſi per loca nauigauerit vbi ſciebat eſſe piratas,& non dicatur euentus talis eueniſſe ex caſu tempeſtatis,ſed imprudentia nauigantium,aliàs ꝯ;de quo vide bonum tex.in l.2.in §.quod diximus.ff.ſi quis caut. & quæ ſcripſi in tract.de nautis, par.3. nu.15.& addit memoria tenendum eſſe,ꝙ† caſus tempeſtatis,ſiue fortuitus diſtinguitur ab improuiſo,ex eo,ꝙ culpa,vel non culpa aſcribatur paſſo,& gloſſæ,quæ dicunt,furtum,rapinam non eſſe caſum fortuitum, reſpexiſſe videntur id,quod communiter ſolet euenire.Quia furtum fieri non ſolet ſine aliqua culpa,& mala cuſtodia, vnde ſequitur ſecundùm ea fundatam eſſe intentionem de iure contra eũ,cui res furto ſubtracta eſt;ego verò ex his,quæ retuli,de duobus diſputandum cenſui.Alterum eſt,quid tempeſtatis appellatione contineatur, & num ſub relata verborum conceptione, & quæſtione propoſita de eo,qui tempeſtatis periculum ſuſceperit,veniant piratarum,& furum direptiones.Alterum nũ furtum dicatur caſus fortuitus. Circa primum pro ſententia Sanſernæ occurrit illud Ciceronis ad Catonem.Mitto ꝙ familiam, ꝙ pericula,ꝙ omnes meas tẽpeſtates ſubieris; verùm ſub huius vocabuli tempeſtas,ſignificatione, direptiones & furta non venire opinor. Tempeſtas enim procellas nubilum, & procelloſum tempus ſignificat,eſtque cæleſtis iniuria,ſiue mare, ſiue terram conturbet,vnde Plin.lib.18.c.28.ait. Ante omnia autẽ duo genera cœleſtis iniuriæ meminiſſe debemus, vnum quod tempeſtates vocamus,in quibus grandines,procellæ, cæteraq; ſimilia intelligimus,quæ cum acciderint,vis maior appellatur,& reliqua. Aut ergo aſſecuratio facta eſt ſub relata verborum conceptione rerum mari exportandarum,& tunc ſi fluctuum, & ventorum impetu res perierint,aſſecurator teneatur.Non autem ſi diripiantur a piratis,ſeu furibus, pro qua ſententia videtur text. in l.cum proponas.C.de nau.fæno.& facit l.Cæſar, & l.fi.in §. ſi propter neceſſitatem. ff. de publica. Si verò quis aſſecurauerit, merces terra exportandas, & aſſecuratio ad iniuriam cæleſtem erit referenda.Nam tempeſtatem intelligere debemus,ſiue maritimam, ſiue terreſtrem, vt eleganter inquit iuriſconſultus in l.2.in §.qđ diximus.ff.ſi quis caut.vnde immoderatæ niues tempeſtatis appellatione ꝯtinentur l.fiſtulas.§.frumenta ff.de cont. empt.non ergo aſſecuratio ſub relata verborum conceptione facta ad furta,& direptiones porrigẽda eſt, cum in re dubia verbis melius ſit ſeruire l.j.in §.ſi is qui nauem. ver.in re igitur dubia. ff.de exer.& de tempeſtate vide Cor.in cõſi.273. viſis &c.nu.16. vol.j.Quò verò ad ſcdm† an furtum annumerandum ſit inter caſus fortuitos,adde ijs,quæ ſcripſit Sant. Doc. in c.j.extra comm. Boſſ.in tit.de remiſ.merced.nu.75.qui citat Rom. in conſi.413. quo ad primum &c.nu.11.& Riminal.conſi.164.& ſeq.cõſilio, ſub nu.26.& Lauren.Syl.vbi ſupra.

SVMMARIVM.

1 *Nomen diſaſtrum quid ſibi velit.*

GLOSSA XXIII.

Diſaſtro.

NOmen† hoc vulgare eſt,& in iure noſtro merito non inuenitur,dicendum eſt ergo de eo,vt dixi ſupra,ſup verbo riſico,glo.16.& infra in gloſ.ſuper verbo,& ſe de le mercancie &c.in fine.

SVMMARIVM.

1 *Siniſtrum quid ſignificet, & de ſiniſtra,& dextra manu multa.*

GLOSSA XXIIII.

Siniſtro.

SIniſtrum † appellamus aduerſum, & obnoxium ab eo, ꝙ quæ ſiniſtra manu fiunt,non rectè fieri videamus. Vñ maximus Poetarum. Sępè ſiniſtra caua prædixit ab ilice cornix:& alibi:pecorique ſiniſtro.vnde leua, vel ſiniſtra certo modo loquendi apud veteres furem aliquem eſſe notat Plau. in Perſa.vbi illa altera furtifica leua? Cat. Marucinæ aſini manu ſiniſtra non belle vteris,& meminit Adrian.Car.in opuſculo de modis lati.loq.& de ſiniſtro caſu meminit Corn. in conſil.273. viſis &c.ante numerum 17.vol.j.& de hoc nomine;& pręcipuè ſiniſtra,& dextra manu multa ſcripſit Caſſa.in ſua Gloria Mundi,part.3.cõſideratione ſecunda,multoſque retulit declarando illud Regij Prophetæ.Sede a dextris meis, & quare cum Diuus Petrus princeps Apoſtolorum fuerit, & Chriſti Redemptoris noſtri Vicarius in imaginibus,& Diplomatis Pontificis ſummi ſigillo munitis Diuus Paulus ſit Diuo Petro dexter. His addes quod Eccleſ.legitur c.12.Cor ſapientis in dextera eius, cor ſtulti ĩ ſiniſtra eius.Quod verbum ſi ad huius humanæ vitæ curſum referes non male exponendum eſſet iuxta pythagoricam litteram y,de qua maximus poetarum belliſſime cecinit,vel melius iuxta illud diui Gregorij in Home. relati a Diuo Thoma in cõmentariis ſuper Marcum Euang.c.16.is enim ait. Quid autẽ per ſiniſtram niſi vita præſens?Quid verò per dextram niſi vita perpetua deſignatur?& inquit Ioan.de Turre Crem. in c.eccleſiaſticarum.11.diſt.per ſiniſtram deſignantur temporalia, ꝑ dextram ſpiritualia,quem videas &c.

SVMMARIVM.

1 *Impedimentum, & impedimenta, quæ dicantur.*

GLOSSA XXV.

Impedimento.

IMpedimentum † dr̃ quo quis impeditur, vt nõ perficiat, qđ cupit,Impedire autẽ verbum implicare, & inuoluere ſignificat,& qđ propriè de pedibus dr̃ ad oĩa transferri ſolet: verbum igitur hoc late patet,& meritò leges noſtræ nomẽ hoc impedimentum ad ſexcenta retulere,vt patet ẽt apud Albericũ in ſuo iuris lexico, vbi inter alia de impedimentis circa matrimonia late diſſeruit. Quid autem ſibi velint impedimenta in plurali num.notum eſt.

GLOSSA XXVI.

Et foſſe come ſi voleſſe, ò interueneſſe.

DE clauſula hac memini in ſuperioribus in gl.ſuper verbo,correndo,vbi admonui paciſcentes,& pręcipuè renunciãtes,vt a clauſulis generalibus caueant, ne dum effuſo ſermone ſe iactant in promptum incidant ſui periculum,vt imper.inquit in l.fi.C.de dotis promiſ.& hic multa poſſem referre vtilia quidem, ſed non ſoleo ab aliis tractata deſcribere maxime a materia aliena.Sed lector candide ſi quod (vt Cicero dicebat) Iuriſconſulti eſt,cauere deſideras, ne qs verborum generalitate circumueniatur,confugito ad And. Tiraq. in l.ſi vnquam.in verbo Præfatio num.118.& ſeq.numeris.C.de reuo.donat.vbi multa retulit,& ſat ſit locum citaſſe.

SVMMARIVM.

1 *L.reſpiciendum.ff.ſi cer.pet.reſtituitur.*
2 *Aſſecuratio ſi facta ſit, & relata ad caſum, etiam qui interueniſſet, an valeat nec ne,plene diſtinguendo caſus diſputatur nu.2.& ſeq.*
3 *Natura naturans, & natura naturata declarantur, & pulchra de eis.*
4 *Aſſecuratus conſcius de naufragio ſi dolo induxerit quempiam ad aſſecurandum,quòd teneatur ad intereſſe, & crimine ſtellionatus.*
5 *Facti ſcientia dupliciter haberi dicitur vere, & præſumptiuè.*
6 *Arbitrio iudicis remittitur, cum tempore quæritur, & caſus, qui remittantur,relatiue ac de ipſo arbitrio.*
7 *Diſaſtrum vulgare verbum.*

GLOSSA XXVII.

E ſe delle mercantie aſſicurate interueneſſe,ò foſſe interuenuto alcun diſaſtro.

REl atorum verborũ,ò foſſe interuenuto, Gloſſam faciet Papinianus ille Iuriſconſultiſſimus meritoq; inter oẽs excellẽs.vt noſter Imperator ait. Is eñ (vt in l.cũ ad præſens.legitur) in tit.ff. ſi cert. peta. inquit in verba infraſcripta,cũ ad præſens tẽpus cõditio cõfertur,ſtipulatio nõ ſuſpenditur,& ſi cõditio vera ſit,ſtipulatio tenet;Quamuis tenere conditionẽ ꝯhentes ignorent,veluti, ſi Rex Parthorum viuit,centum millia dare ſpõdes? eadẽ ſunt,& cum in præteritum cõditio confert̃:ſubſequitur æquitatis amicus ille Sceuola,qui factũ præ cæteris elegantius, & clarius conſueuit proponere: † reſpiciendũ eñ eſſe,an quantum in natura hominũ poſſit ſciri,eã debitum iri;& ita legitur in Hetruſca littera,ſicq; reſtituenda lex eſt,ſubiunxit idẽ Papinianus.Itaq; tunc poteſtatẽ cõditionis obtinetur,cũ in futurum confertur. Modeſtinus etiam,qui pleruṅq; reſpondendo, Sceuolã eſt imitatus in l. cõditio.ff.de verb.obli.ait, cõditio in præteritũ nõ tñ in præſens tempus relata ſtatim,aut perimit obligationẽ, aut omnino nõ differt.Quibus addes,quæ plenè quidẽ ſcripſi in tractatu de ſpõſio.in ſecũda parte ferè per totã,ſed vt dilucidiorẽ gloſſam hãc reddamus,reuoco in dubium,& non inutilẽ quæſtionem,& in ſpecie (quod ſciã) nõ tractatã propono. Finge † ergo cõuentionẽ initam, vt in propoſita verborum conceptione, & naufragium factum ante aſſecurationis tẽpus. Aſſecuratus agit deinde allato nuncio ad pecunias aſſecuratas, Aſſecurator excipit ſe circunuentum,& deceptum, & dolo malo inductum ad aſſecurandum,cum ſciẽs, prudenſq; eum ad aſſecurandũ traxerit. Aſſecuratus replicat ſe ignoraſſe bonaq; fide ſibi ꝑcauiſſe. Memini me cum caſus eueniſſe de hac re interrogatum : vnde has facti ſpecies in propoſita quæſtione conſtituendas duxi.

Prima qñ natura hominum intelligi nõ poterat naufragii ſequuti,aut amiſſarũ mercium caſus,vt puta:quia nuncius afferri nõ poterat naufragii ſequuti ꝑꝑ loci diſtantiam, quia nec mari fœlici etiã nauigatione,nec terra magnis itinerib.aut equis permutatis intelligi potuerit,& cõuentio hæc nõ ſit improbanda; pro qua citata iura,nec eñ rerum natura,hoc eſt diuina, ſcientia eſt intuenda,in qua certa eſſent,cum futura vtiq; fierent,ſed noſtrã inſcientiam aſpici debere,vt inquit Iuriſcõſultus in l.ſed & ſi reſtituatur.§.fi.in fi.ff.de iudi. † Hæc eñ natura naturãs, ideſt Deus (vt Accurſ.ait) oĩa ſcit; Nam mille anni (vt ſubiicit) ante oculos eius,tãquàm heſterna dies,quæ præteriit. Vnde legitur in ſecũda Can. Diui Petri c.fi. vnũ verò hoc nõ lateat vos chariſſimi,ꝙ vnus dies apud Dñm ſicut mille anni,& mille anni ſicut vnus dies:Nec mirũ (vt Diuus Thomas in cõmentariis ſuis ibidem ait) oĩa eñ ſunt ei præſentia nõ ſucceſſiue.fluentia, ſicut apud nos Iob decimo, & oĩa nuda, & aperta ſunt oculis eius,ad Hebræos 4.Natura verò,quã naturatam vocant, eſt hominis,quæ præterita,& præſentia tñ ſcit,& audi qd Cicero off. lib.j.belliſſime dixerit,ſed inter hominẽ, & beluã hoc maximè intereſt,ꝙ hæc tñ,quantum ſenſu mouetur, ad id ſolum quod adeſt,quodq; præſens eſt ſe accõmodat,paulum admodum ſentiens præterita aut futura. Homo aũt qui rationis eſt particeps, per quã conſequentia cernit,cauſas rei videt,earumq; progreſſus,& quaſi anteceſſiones nõ ignorat,ſimilitudines cõparat, rebuſq; præſentib.adiungit,atq; annectit futuras, facile totius vitæ curſum videt, ad eamq; degendam præparat res neceſſarias, & reliqua &c.ſed & Saluſtius ad Cęſarem de repu. ordinanda inquit,neq; de futuro quiſquam ſatis callidus, ſatiſque prudens eſt:Quin etiam ſæpe praua magis, quàm bona cõſilia proſpere eueniunt,quia pleraſque res Fortuna ex libidine ſua agitat.

Secunda facti ſpecies eſt † qñ aliquis naufragii, aut amiſſarũ mercium conſcius dolo malo traxerit aliquem ad aſſecurãdũ, quo caſu doli mali Aſſecurator poterit ſe exceptione defendere:incertus nanq; dubiuſq; euentus emitur,& periculi pretium in re incerta præſtatur. Hoc amplius puto hũc pro eo qđ intereſt teneri,arg.eius qđ ſcripſit Bart.in l.q̃ro.ff.de act. emp.& huic fraudatori crimẽ ſtellionatus obiici poſſe,qđ obiicitur iis,q do lo quid fecerint.Quæ cõfirmabis ex his,q̃ ſcripſit in trac. de ſpõſio.in 3.par.in illa queſtione,cuius initium eſt,itẽ quæro Vincẽtius &c. † Et ſciendum eſt,ꝙ facti ſcientia dupliciter haberi dr̃, vere ſcilicet,& præſumptiue; vere cũ ad ſcientiã rei deuenitur per ſenſum corporis,præſumptiue iux.notabilẽ Gl.in l. ſi tutor petitus.C.de peri.tut.ad quã vide Grã.dec.36.nu.16. & ſeq.Cur. in conſi.52.nu.4.Aym.in conſi.193.Minor.nu.7.& ſeq.& ꝙ nõ referat,an ſcientia facti probetur vere vel præſumptiue, inquit Car.Ruy.in cõſi.14.nu.6.in q.&c.in 3. & citat dictam Gl. ſed tu vide Aym.vbi ſupra,& quæ de ſcientia vera, & præſumpta late ſcripſit Matth.ab Aff.in tract.de iure Protho.in ſecundo.§. ver. ſed iuxta.nu.6.& ſeq.quem breuitatis cã non refero, late quippe ſcripſit,& ꝙ ex qualitate loci vicini,vel lõginqui arguat̃, tractat Abb.& poſt eũ Dec.in c.j.nu.26.de poſtul. Prælat.regulariter enim ignorantia præſumitur,niſi probetur ſcientia l.verius, vbi etiam Accur.ff.de probat.

Tertia facti ſpecies eſt,qd in re dubia, in qua duplex incurrit inſpectio,altera iux.noſtrã formulã, altera ea circũſcripta. Circa primã;qm̃ noſtra formula in rebus nõ expreſſis,& nõ declaratis relationẽ habet ad forum,& ſtilũ Florentinum (vt ſuo loco dicemus) ſcio ẽt decretum ſub 6.num.in lib.ſtatutorũ inclytæ ciuitatis Florẽtiæ officialiũ ſecuritatũ. Quo decernitur ſi nauis aſſecuratio facta ſit tẽpore, quo iã naufragata erat, exactionẽ aſſecurato denegandã,& an nuncius eſſe potuerit,vel nõ eſſe naufragii iudicio ſex iudicum mercaturæ dirimendũ,nõ denegato recurſu,apud quos iudices ĩ cauſæ cognitione hæc erũt, loci diſtantia,tẽpora, & qualitas;circa ſecundã inſpectionẽ circunſcripta noſtra formula certũ eſt dolum non præſumi l.quoties.in § qui dolo.ff.de proba.c.2.de renuncia.lib.6. quilibet eñ bonus præſumitur,& nõ doloſus l.meritò.ff.pro ſocio c.fi.de ꝑſump.& vbi doli fraudiſq; veriſimilis cã nõ proponitur,vt probat Aym.in conſi.8.in prin.& nu.19.& in cõſi.319. nu.1.proponitur.Item ſcientiã probari oportere,vt in d.l.verius.neceſſe eſt ergo ad præſumptionem,& coniecturas confugere,vt probaui referendo inter alios Affl.in tract.de iure protho.& adde Pariſ. in cõſi.53.nu.8.& conſi.ſeq.nu.21.vol.j.& And.Tiraq.de retrac. §.j.Gl.14.nu.58.& multa ſunt pulchra quidẽ reſponſa Aym. in quib.cõiecturæ enumerantur.† Totumq; hoc religioni iudicãtis cõmittẽdum puta iuxta pulchrũ, & notabilẽ text.in materia in l.cõtinuus in §.cũ ita.ff.de verb.obli.& facit l.interdum.eo.ti. Nam in vniuerſum quoties quæritur de tẽpore religioni ius dicentis cõmittitur l.ab hoſtib.in §.fi.cũ l.ſeq.ff.ex quib. cau. maio.Gl.in l.ſi finita.in §.nõ autẽ.ff.de dã.infec.& in l.Lucius.ff.mãda.& ſcripſit alios referendo Andr.Tiraq.in l.ſi vnquã.in verbo oĩa,vel partẽ aliquã,nu.31.C.de reu.donat. vbi plene (vt ſolet) multos caſus enumerat,q Iudicis arbitrio remittũtur. Quod iudicis arbitrium,& iuri & æquitati,ac naturali rõni conſonũ eſſe dẽt,& pulchre Baldũ,& alios referendo ſcripſit Aym. in conſil. 190.qđ in præſenti &c.nu.5.& qa Iudices pleruṅq; arbitrio abutuntur.Bal.in cõſi.427.quædã mulier &c.ante finẽ lib.5.referẽdo Ariſtotelẽ inquit, oportere recte poſitas leges oĩa terminare, & q̃ pauciſſima cõmittere iudicantib. & retulit idẽ Aym.in trac.de antiq.tẽpo.par.j.ver. Quid in lib.in fi. bonus ergo vir ad coiecturas,& veriſimilitudines confugiet,& probe ſe in his geret,longum eñ eſſet,ſi vellemus enumerare,& ſat ſit loca retuliſſe,& illud nõ tacebo, nõ ſolùm ꝑꝑ verba Ciceronis ſuperius relata,verùm ad dirimẽdas lites huic clauſulæ, quæ reſpicit præteritum caſum bene eſſet certum tẽpus præfiniri, fratrib. ẽt eſt obuiãdũ l.in fundo.ff.de rei vend.ſcio eñ de impoſtura aliquãdo dubitatum.Denique huic Gloſſæ illud adiiciendum eſt, ꝙ vulgare illud verbum † diſaſtro,hoc loco, & mercium amiſſionem,& earundem detrimentum ſignificat.

SVMMARIVM.

1 *Probationes inter Mercatores concludentes eſſe oportere.*
2 *Naufragium quomodo probetur.*

GLOSSA XXVIII.

Li Aſſecuratori debbano dare,& pagare quelli danari aſſecurati al detto M.Giouanni,ò à chi per lui fra meſi dua,dal di che in Ancona ne foſſe vera nuoua.

HAEC eadẽ clauſula,& apud Mercatores Antuerpiẽſes,& Florentinos in vſu frequenti eſt, & fere in omnib.locis,in quibus mari ſunt cõmercia, & quoniam aliqñ (vt docet experientia) nõ verus affert̃ nuncius, recte quidẽ addit̃ verus nuncius,iuxta illud ver.Aenei.3.& in 6.

Infelix Dido verus mihi nuncius ergo, Venerat &c.

Et quo magis res ſit certa,ſubiungitur,exactionẽ poſt duos menſes fieri a die allati nuncii.hoc ergo fundamentũ eſt aſſecurati,vt ſi velit exigere,probet verũ nuncium naufragii, aut mercium amiſſarum,aut earũdem detrimentum.& ſciendũ eſt, licèt ex bono,& æquo inter Mercatores ꝓcedendũ ſit,& iuris apices reiiciant̃ l. qnt⁹. vbi Bar.ff.mã. & nõ ſemel dixi. † Probatiões tñ legitimas,& ꝯcludẽtes eſſe oportere,vt ꝓbaui in trac. de Merc. in vlti.par.in ti.de ꝓba.in prin.vbi inter alia retuli Soc. in conſi. 120.cũ in præſenti &c.col.7.uer. nec ex eo &c.lib.1. ſed & illud huic rei annotãdũ eſt,qđ legit̃,& notatur à Bar.in l.2.C de nauf. † Nauiculariũ ad ſuã defenſionẽ caſũ naufragij apud iudicẽ illius ciuitatis,ubi caſus euenerit ꝑ teſtes ꝓbare poſſe,et ſubiũxit, mirabilis eſt practica,qđ in loco,ubi quis caſum aliquem patit̃, teſtes examinari faciat,& probationes huiuſmodi coram competenti iudice fidem faciunt,licet pars citata non ſit,quæ in longinquis partibus commoratur, & commẽdat Mar. in ſing. ſuis ſing.24.& memini me alibi latius dixiſſe,& adde Io.Phil.cõclu. 43.limit.18.& Alciat.in conſ.67.lib.5.qui pulchre retulit ad materiam ſingularis certaminis:& Iaſ.in l.cum hi in.§.ſi prætor.nu. 5.de tranſac.Denique illud non eſt omittendum, ꝙ cum dicat̃, Dal di che in Ancona.Dies termini non computatur in ter.Gl. in c.ſtatutum,in verbo numerandum,de præben.in 6.Gl.in cle. ſicut.in ver.a die,de appel.Bar.& alij iuris interpretes in l. 1.ff.ſi quis

quis caut.latissime omnium Andr.Tiraq.in comment. de utroque ret.§.1.Glo.11.nu.16.& seq. numeris, Cesar Contar.in rep. l.diffamari.in quæstionibus nu.91.& seq.C.de inge.& manu.Hec enim dictio a,uel ab,separationem not.l.3.in fi.ubi Accurs.ff.de act.empt.& notat Alex.in l.j.num.16.ff.si quis caut.& dixi supra in Glo.super uerbo,dal porto de Cost.Glo.12.

SVMMARIVM.

1. *Verbum,audire,quid significet, & audientia episcopalis quid sibi uelit, & quid auditorium,declaratur.*
2. *Conuentio an ualeat,quòd audientia denegetur.*
3. *Assecuratori an permittatur aliqua exceptio ad impediendam solutionē, latissime disputatur.*
4. *Assecurator quod possit obijcere exceptiones complures contra personam petentem pecunias assecuratas,vide late nu.4.& seq.*
5. *Scriptura Mercatoris defenditur,in qua dicitur Titius, & socij, tametsi vnicum socium Titius habuerit.*
6. *Conuentio illa pro me & nominandis, seu declarandis, ualet, & necessaria est declaratio,seu nominatio.*
7. *Exequutio quando alieno nomine petitur, an requirat speciale mandatum seu magis generale sufficiat.*
8. *Assecurator quod possit obijcere contra liquidationem impediendæ solutionis gratia.*
9. *Dispositio qualibet etiam generaliter concepta restringitur, vt dolus absit.*
10. *Assecurator potest impediendæ exequutionis gratia obijcere exceptiones, quæ colliguntur ex instrumento,seu chirographo.*

CLOSSA XXIX.

Et se pretendessero per ragione alcuna, dire in contrario, non possano esser uditi da Corte,Giudice,ò Magistrato alcuno,se prima non haueranno pagato effettualmēte e danari cōtāti.

HAec clausula frequens est, & necessaria ad tollendas exceptiones assecurantium accommodata,qui plerūque differendæ solutionis gratia nodum (ut aiunt) in scyrpo quærunt. Sciendum est ergo,cum sit conuen-
1 tum Assecuratores non audiri;† Verbum, audire, inter alias significationes apud bonos actores significare præcipienti parere,ut apud Cæsarem dicto obedientes milites,& sic uidetur accipienda episcopalis audientia:Audientia autem pro iurisdictione,& pro causarum audientia minus recte. Auditorium autem pro multitudine audientium,& loco ubi causæ audiuntur,scilicet tribunali accipitur,de quo in l.contra. ff. de re iud. & in l. le-
2 cta. ff. si cert.pet. modo quæritur † num ualeat hæc conuentio, Quòd audientia(quam uocant) denegetur, Id enim periniquū uidetur,& hoc ius publicum uidetur respicere, quod pactis priuatorum auferri non potest. l. obseruandum. ff. de off. præsi.l. ius publicum.C.de pactis, & dici solet, Diabolo non denegari ut per Bart. in tract. & quæstione inter beatissimam VIRGINEM, & Diabolum coram Redēptore nostro IESV CRISTO, breuiter puto conuentionem istam ualere: quia potest ex causa fieri p statutum,ut per Bar.Alex. & alios in l. cum mulier.ff.sol.matr. & uide plene quidem Astensem tractantem inter.uol.statutorum,litera A.in uerbo audientia, & quādo quod potest fieri p statutum,possit fieri per pactum,uide Afflict.in cōmentarijs sanctionum Regni in præludijs q. 9. & quæ referendo Bar.in l.1.in §.& parui.inferius dicam,& quomodo argumētum sumi possit de pacto ad statutum,& contra. Dec. & Hierony.Cagn.in regula,nec ex prætorio.ff.de reg.iu.Nec quod dixi, ius publicum pactis priuatorū immutari non posse, mouere debet,nam obligationū causæ possunt immutari,hoc est ius obligationum,& cōtractū,quatenus priuatorum respicit cōmodū; ut in dicta l.nec ex prætorio.nec quidem mirum, nam contractus ex conuentionē legem accipiunt l.contractus.ff. de reg.iu. l.1.§.si conueniat.ff.depo.Item iuri, & fauori suo potest unusquisque renunciare l.pe.C.de pactis c.ad Apostolicam.de regular.c.si de terra.in fin.de priuile.& quia in re sua quilibet est moderator,& arbiter,etiam abutendo l.in re mādata.C.mand.l.sed si lege.in §.consuluit.ff.de petit.hæred.& inuito beneficium nō confertur,ut in regula inuito. de regu.iur. Accedit, ꝙ hic non denegatur penitus audientia,sed post solutionē differtur, iuxta scripta à Bar.in l.j.in §.& parui.ff.quod vi, aut clam, & in repetitione,etiam fideiussione consulitur,vt loco suo dicetur.

3 Nunc frequens,& vtilis incurrit quæstio,† num ante solutionem aliqua possit ab Assecuratoribus obijci exceptio,impediēdæ solutionis gratia? Et puto aliquas exceptiones non denegandas,tametsi ante omnia solui partes conuenerint. Renunciatumq; sit priuilegijs,statutis,& omni legum auxilio,& vt legitur in nostra formula paulò inferius. Tractabimus ergo de exceptionibus,quæ obijci possunt nostra formula non obstante,ex quo cognoscemus eas, quæ circumscripta nostra formula facilius admittantur, & quæ etiam ex lectione totius tractatus innotescent,& vt ordine eamus,sciendum est,quod (vt puto) tria exceptionum genera in hac materia considerari possunt. Primum genus personam petentis respicit,secundum intentionis fundamentum,seu liquidationem(quam vocant)& illud tertiū,quod exceptiones respicit,q̄ ex formula, seu chirographo nostro oriuntur,& colliguntur,de quibus statim super vnoquoque genere,seu capite disputando dicam,& attende lector,quia quæ dicentur, quotidiana quidem sunt.

4 Dixi posse obiici contra personam petentem,† nec id quidē nouum; illud enim vulgare est,vt de personis ante omnia quæratur l.si quæramus.ff.de testa.& tradit Barto in l.2.C.de edict. Di.Adria.tollen.& ad regulam vide Aym.in consi.104.in causa Magistri.in princip. est ergo spectandum, cum chirographum assecurationis coram competēti iudice producitur, num actor legitimam personam habeat,& num proprio vel alieno nomine compareat:si proprio, exceptiones ad repellendum eā non puto reiectas,verbigratia quod minor,quod bānitus, quòd excommunicatus, hæ enim exceptiones non chirographū respiciunt,seu tangunt, sed personam petentis inhabilem reddunt standi in iudicio,argum.l.filio.ff.de inoffi.testa.& probauit Bar. in l.j.in §.& parui.ff.quod vi,aut clam. Anto.Galles.in tract. ad formu.came.oblig.in quæstionibus ad 6.particulam q.j.& multos referēdo,qui idem senserunt;probauit etiam Dec.c.ex parte 2.num.12.de off.deleg.vbi respondit argu. quod contra hanc sententiam a recentioribus adducebatur. Vnde si actor, vt hæres assecurati peteret, docere oportere se talē esse, vt executioni sit locus,idem iuris est,si vt cessionarius; cum non sit nominatus in formula,& chirographo,vt per Bald.in l.per diuersas. C.mand.in decima q.& in statuto Anconitano de executione publici instrumenti, ex facto consultus respondit Alexand.in consi.115.in fin.visa scriptura.in septimo,& an recte responderit circa interpretationem statuti sub rubr.de præscriptionibus. Vide Dec.in consi.272.num.5.& sequen. Pau.Parisi.in consi.66. volum.3.Dida.Coua.in regula possessor.§.vndecimo.de regu. iur.in 6.& de cessionario vide Gallan sua formula Came. obli. in rubr.de persona petēte,& quòd cessionarius debeat se talem esse hæredemque similiter complures Doctores referēdo, probat Nicol.Boe.deci.decima,ex his etiam sequitur, posse obiici exceptionem personam respicientem modo, quo dixi super verbo M.Giouanni &c.& quid si aliquis simpliciter se assecurasset super mercibus,in quibus haberet socios stāte nostra formula,& ea circunscripta plene disputaui in Glos. super verbo, attinente.versicu.quæritur si dictum sit, vbi etiam disputaui circunscripta nostra formula quando pro se, & sociis assecurari aliquis fecisset, quo casu si quis tanquam socius pro portione sua audiri vellet, oportere se talem esse ostendere, vt liquet ex relatis auctoritatibus, & scripsit Galle.vbi supra parte 2. quæst. 2.quibus addes,quæ scripsi in tract.de Merca.in titu.de contrac. num.17.vbi de illa vulgari Mercatorum formula disputaui, Titius,& socii,& scriptis a me in relato loco addendū est, quod ex
5 facto consulto placuit Card. Floren. consi. 155.† vbi defendit non esse falsam scripturam Mercatoris,in qua scripserit Titius, & socii,tametsi vnicum socium Titius habuerit, & refert Ias.in l. singularia. num.6.ff.si certum petatur. & idem Ias. probat in auct.si qua mulier.nu.41.C.de sacrosanct.eccle.And.Tiraquell. in l.si vnquam in verbo susceperit.num.183.& sequen.C.de reuoc.donat.Phanu.in tract.de lucro dotis, in verbo superstitib.
6 nu.7. Sequitur etiam † quòd si assecuratio facta esset mercium ad me,& nomiandos pertinentium,seu pro me,& eis quos declarabo,declarationem necessariam, valet enim hæc conuentio pro eo quem nominabo l.cum post.in §.gener.ff.de iur.dot.vbi Bald.inquit,declarationem necessariam,alias Assecuratore nō declarante pro se fuisse hæredib. facta censetur, vt idem Bal. putauit in l.j.in fin.princip.ff.de pact.& quia hæc conuentio est in vsu frequēti præcipue in Romana curia Vide Alex.in consi. 232.ponderatis &c.in 6.Deci. in consi. 543.in casu proposito. Anch in consi.127. Ad dubia. Ias.in l.ita stipulatus. nume 6.de verb.oblig.& quæ dixi in tract.de adiecto,in 4.parte.in 9.quæst. in quibus locis quid, & quale ius, & quando acquiratur,tracta-
7 tur. Circa secundum distinctionis caput † quando alio nomine exequtio vigore chirographi petitur, num mādatum generale sufficiat,seu magis requiratur speciale. Anto.Gall. vbi supra in rub.de persona petente, referendo Barto. in l.si procurator.ff.de procurat.& in l.hoc iure.de solut.ad petendam executionem mandatum generale ad lites putauit sufficere, & adicit ita se vidisse seruari; sed & omnino videndus est Soc.in consi.120.cum in præsentia.col.3.versi. postremo &c.vbi, & quod in captura speciale mandatum requiratur, bonis probat rationibus,& auctoritate Franc. Areti.in cap.j.extra de iudi. ac etiam Angeli licet contrarium senserit Seuerinus in tract. de suspect.& fug.quæst.2.motus regula.l.j.C.vbi quis decuriali. vel cohar. & l.j.§.visus.ff.de Procur.& quia captura casus non enumeratur a Specu.in titu.de proc.in §.j.& propter Glo.in c. quia ad agendum de procur.citauit.l.ad rem mobilem ff.de procu.sed forsan.Soc.sententia verior.in qua fuit Angelus Areti.in §.fin. institu.de actio.Nam si in eximendo quem a carcere,seu,vt dicunt, in relaxatione capturæ requiritur speciale mādatum l.non solum.in §.si cū l.seq.ff.de proc.propter quam lege Bar. & plerique alii ab eo relati,ita respōderunt,& idē Seuerinus non negauit, restringens,nisi quis tanquam vnus de populo cōpareret, ergo, & ad

& ad capturam,ego autem vidi mandatum generale habentes in nostra curia admitti,& addes omnino,quæ dicam paulò inferius in Glos.super verbo,& vogliamo, che questo scritto. vers. sed hic suboritur.

8 Secundò dixi † contra fundamentum intentionis, seu liquidationem (quam vocant) obiici posse, idque ex sententia Baldi in l.2.numero 10.C.de exequut.rei iudi. & illud imprimis nō ignorare oportet statutum tribuens priuilegium executionis instrumento,intelligitur de liquido l.fin.C.de compensat. Bar. in l.proinde.in §.notandum.ff.ad l.Aquil.& in statuto Anconitano respondit Alexand.vt patet in consi.115.in fin.volum.7. si enim instrumentum non est liquidum, ad eneruandam liquidationem exceptiones obiici possunt,obstatiua ergo exceptio liquidationis non factæ,seu nō bene factæ non vetatur, & maximè in nostra formula,cum ex mente,& verbis contrahentium proficiscatur,& doctrina Baldi in dicta l.2. commendatur, & ad cœlum tollitur a Seuerino in repet.l.admonendi. sub num. 29.ff.de iure.si ergo assecuratus,qui petit exequutionem chirographi nostri non liquidi iuxta scripta a Bar.in l.j.ff.de eden.habuerit dilationem ad probandum,& liquidandum, assecurans poterit proponere contra ipsam liquidationem, & eam respicientia, vt docet Bald. in dicta l.2. cuius sententiam probauit etiam Deci in regula,non debet actori.ff. de regu. iur. & commendat etiam late Mar. sing.168. æqualitas semper &c. sed & hæc ad nostram formulam clarius referenda sunt. Finge igitur assecuratum,eundemque actorem nuncium rerum naufragii, aut amissarum mercium iam duobus mensibus lapsis allatum fuisse,velle probare, poterit assecurans facere articulos contra; verbigratia quòd verus non sit nuncius Anconæ de naufragio, aut mercibus amissis,quinimmo quòd nuncius sit, quòd tempestate suborta, & vi ventorum ad extraneas regiones lapsa sit nauis,& applicuerit alicui portui. Quemadmodum enim agēs potest facere articulos arctatiuos, ita reus potest facere articulos. Nam si non est debitum ope exceptionis,ergo debitum liquidari non potest.ff.ne vis fiat ei l.j.§.hæc verba, si ergo debitū liquidari non potest, ergo nec exequi; quia vbi debitum offuscatur, probari nō potest, ergo nec efficaciter liqdari,& sic cessat exequutio,chirographum enim non dicit, quòd non possit obiici contra liquidationem,hæc Baldus vbi supra,& ex his apparet (saluis his quæ de naufragio diximus) quòd super liquidatione pars citanda est; quia causæ cognitionē requirit, quod referendo Bald.in l.per diuersas.C.mand.probauit Are.in consi.32.diligenter consideratis. in princip. & plenè etiam Soci.in consi.51.præstantissime Doctor &c. colum.3.

Item pone ex liquidatione constare, merces non fuisse oneratas,vel non ad valorem pecuniarum assecuratarum,legitima certe hæc erit exceptio,& dic (vt dixi) in glos. super vers. Cariche,ò da caricarsi. Glos.6.

Et si constiterit ex ipsa liquidatione illicitas merces oneratas inscio assecurante,& harum causa alias amissas, dic (vt dixi) in glo.super verbo,& ogni altra sorte de mercantie,Glos.5.

Rursus legitimam,& illam puto exceptionem, si de dolo cōstaret assecurati ex ipsa liquidatione,vt in pulcra quæstione scripsi in Glo.super verbo M.Giouanni. Glo.5.& similiter quando constaret,quòd bis dolo malo quis se assecurasset in diuersis locis,vt duplum consequeretur,doloque malo naufragium procuratum fuisse iuxta scripta supra in glos.3.num.3.

Et illa exceptio non erit reiicienda, si ex liquidatione apparuerit,direptionem mercium assecuratarum ante iter seu nauigationem inceptam factam fuisse,puta in loco antequàm nautæ vela ventis darent, vt dixi supra in gloss. super verbo. Dal porto, glos. 12.

Audiendusque esset proculdubio assecurans,si ex actis appareret,quòd assecuratus naufragii,aut amissarum mercium conscius ipsum ad assecurandum traxisset, de quo scripsi supra in glos.super verbo; & se delle dette mercantie.glos.27.& pari ratione, quando ex ipsis actis constaret direptionem mercium dolo,seu lata culpa assecurati fuisse sequutam, quòd explicaui supra in glos.super verbo correndo &c.glos.16.& in alia gl. super vers.represaglie.glos.20.Nam si tertii,hoc est magistri nauis dolus in formula excipitur,fortius ipsius contrahentis l.qui offi-
9 cii.§.fin.ff.de cont.empt. & generaliter † omnis dispositio etiā latissime concepta restringitur,vt machinatio, & dolus omnis absit.l.creditor.in §.Lucius.ff.mand.l.si procurator ff de condi. indebi.capi.si compromissarius.de elect.libro 6.& scripsit non longe a re Anc.in consi.211.de iure communi &c. vbi subiunxit,ex his quæ in iudicio acta sunt quoddam notorium suboriri,impedimentumque,in tantum quòd sine partis allegatione debet Iudex ex officio discutere, & petitionem notorie iniquā ex officio repellere,citat Innoc.in capitu.j.de offic. Vica. & alia addit,& facit pulcher text.in capit. cum olim de verborum sig. & quod legitur in deci. Rotæ 439.si agentia,& in cōsi. Abb.44. in præsenti quæstione.in fi.parte j.& plene scripsit Ias.in l.si verò.in §.qui pro rei. num.8.ff.qui satisd. cog.

Deniq; dixi,omnes exceptiones obiici posse, quæ ex ipsa formula,seu chirographo oriuntur,& illius lectione colliguntur, facit pulchre text.in l.veteres.ff.de itinere, actuque priua. Nec enim chirographum, aut instrumentum oppugnat, qui chirographo nititur,& probat Feli.in capitu.ex parte.numero 13.de offic.deleg.& Dec.numero 24.Galles.in suo tractatu ad formu. cam.obliga.in j.quæst.ad sex.par.numero 8.qui, & Cana. in suo tractatu citauit in quæstio.26.quibus adde Dec.in consi.441.plenè,& subtiliter &c.numero 2.Soci.in consi.3.in fin. & quæ dixi in tract.de adiecto,in 4.parte quæstione 11.nume.4.Mar. singu. 293 & consi.92.numero 22.& sequen.Gome in tract. Vt.signa. inserto in commen.Reg.Canc.pag. 170. in meo codice litera C.& vt ad singularia in hac materia descendamus, & illud clarum est,de barattaria Magistri nauis, & scribæ eiusdem (quem vocant) ex lectione formulæ obiici posse, de qua suo loco dicam. Item & illa legitima erit exceptio,& ex conuentione permissa nauigationis,seu cursus immutati, quod ex liquidatione constare poterit:sunt enim itinera terrę marisque notoria facti permanentis,vnde solitum iter,consuetamque nauigationem immutatam fuisse,sequutumque naufragium, seu direptiones mercium in diuersis oris,sat est proponere, vt inquit eleganter Cor.in consi.273.in j.& latius dixi supra in glos.super verbo, Potendosi &c.glos.14.Rursus & illa exceptio legitima, si merces in aliam nauim translatæ sint,quæ nauis cum mercibus obruta sit,quando nauis est nominata in formula,vt dixi in glos. super verbo. Sopra la naue,versicu.de nauibus,glos.8.& adde, quæ dixi in glos.super verbo,et sorta che sarà, glos.13. Quando exoneratio facta est scapha nauis,& denique non longe a proposita materia, & quando statutum remouet omnes exceptiones, quomodo intelligendum sit,quasve declarationes recipiat. Vide Bart.& quæ apud eum notantur in l.j.in §.& parui.ff.quod vi,aut clam,Fel.& Dec.late quidem in capitu.ex parte 2. de off. deleg.Galle.in suo tract.ad formu.came.oblig. Canar. in tract. de exequut.instrum.Benedi. de Barz. in tract. quarantigiæ car. pen.vers.super 12.sunt & alia loca sexcenta, quæ consulto prætereo,& sat sit vberiora retulisse.

SVMMARIVM.

1. *Nauigationis quia incerta, terminus perficiendus est iuxta eius distantiam, & qualitatem.*

GLOSSA XXX.

E se fra mesi dodeci da hoggi,della sopradetta naue,non ce ne fosse vera nuoua, li Assecuratori debbano dare, & pagare quel danaro per loro assicurato, senza eccettione alcuna al sudetto M.Giouanni,& giongendo dipoi à saluamento (come è detto di sopra) detto M. Giouanni debba restituire quelli danari hauessē receuuto dal detto Assecuratore.

1 HAC clausula primum assecuratis consulitur quò ad solutionem:deinde assecurātibus quò ad restitutionem,& recte: in fauorem nanque assecurati † nauigationi præfixus, præfinitusque dies est, quasi nauis præsumptione quadam nullo infra duodecim mēses allato nūcio submersa sit;euenit enim aliquando, vt aduersa tempestate suborta inter nauigandum laxis nauis laterum cōpagibus, nauis ipsa obruatur,aut rapidus voret eam vortex, omnesq; nautæ cum naui submergantur.iuxta illud Poetæ, aqua inuoluens.

Nauimque virosque.& alibi.
Ast illam ter fluctibus.ibidem.
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex.

Intantum vt non sit,qui nuncium naufragii afferat. Vnde assecurato ex pacto propter tam longam moram quò ad solutionem succurritur:& quia contingit, vt aduersa tempestate,& vi ventorum nauis littora deuia sectetur, & labatur ad longinquas regiones,& in ipsa tempestate depressa nauis sit, armamēta,arbores,& antennas amittat,reficiaturque in diuersis lōginquisque oris,armamentaque comparātur,iuxta l.nauis aduersa.ff.ad l.Rho.de iac.& propterea nauigatio,quæ incerta est,anno non compleatur,& nauis præter spem,& hominum opinionem salua tādem ad portum perueniat,meritò consulitur quò ad repetitionem assecuranti,qui soluit.Quod bene callēs Poeta cecinit.

Aeneas scopulum interea conscendit, & omnem
Prospectum late pelago petit,antea si quem
Iactatum ventis,videat phrigiasque carinas
Nauim in conspectu nullam &c.

Et notandum est, quòd ex conuentione actio ad repetendū competit,& vide Barto.in l.j.in §.& parui. numero 9. vsque in fin.ff.quod vi,aut clam,sed addes de relata conuentione,an valeat,non recte potest dubitari, quinimmo commendanda est conuentio. Terminusque nauigationi præficiendæ iuxta nauigationis distantiam, & qualitatem præfiniendus est. Quid enim si ad nouas oras veteribus incognitas, & diuina voluntate tempestate nostra repertas, & vbi catholica fides in dies augetur nauigatio fiat? profecto terminus anni breuis est, contra si ad propinquas regiones nimis longus, pro quo succurrit pulcher text.in l.qui commeatus.ff.de re milit.

SVMMARIVM.

1 *Barattaria vocabulum barbarum, & quid sibi velit, & Barattus, ac quo modo puniatur.*
2 *Barattariæ magistri nauis ac scribæ multæ explicantur.*
3 *Barattaria si specialiter in formula non sit expressa, an censeatur excepta à iure, vt assecurans non teneatur, latissime disputatur.*
4 *Furtū factum a domestico famulo, vxore, vel filio, an dicatur casus fortuitus.*
5 *Barattaria quòd probetur ex coniecturis per homines de naui, & per proxenetas.*
6 *Consensisse quando quis censeatur in iudicem.*
7 *Mercaturæ iudices si ex forma statuti non habeant iurisdictionem, nisi in causis ad mercaturam pertinentibus, non poterit eorum iurisdictio prorogari ad causas non pertinentes ad mercaturam.*
8 *Mercatorum consules ex longa consuetudine possunt cognoscere causas extra negotium mercaturæ.*

GLOSSA XXXI.

Dechiarando, che da barattaria de patroni, & scriuani in fuora l'assicuratori a tutti altri risichi cosi sinistri infortunii vogliano esser tenuti, & obligati.

1 BArattaria † vocabulum Barbarum a recentioribus iurisconsultis vsurpatū, & quo vernacula lingua vtimur, & consueuerunt iuris interpretes plerunque ad iudices referre, de quo meminit Bald. in consi. 20. Processus &c. num. 6. in 5. inquiens. Barattaria est, quando iudex pecunia vel aliter corrumpitur. C. de pœna iudi. l. de eo. Verū reperi Amod. in tract. de sindicatu, vers. item in eo, quòd dictus potestas, num. 161. & sequen. numeris, to. 14. qui ait. Barattaria committitur ab officialibus, vbicunque aliquid recipiunt a priuatis, vt faciant non facienda, vel omittant ea, quę sunt facienda l. j. & ibi glo. in verbo acceperit. ff. ad l. Iuliam repet. & subiungit, iudex ergo, qui pecunia, vel aliter corrūpitur, dicitur barattarius; secundū Odof. in l. fin. C. de pœna iud. qui male iud. & addit, dicitur barattaria a baratto, barattas, quia iudex recipiendo aliqd dicitur barattare, & permutare iustitiam cum eo, quod recipit, sicuti recipiens aliquid dandi gratia beneficium, dicitur vendere beneficium, & barattare pro pecunia, & illud notandum est, quod scripsit Bald. in tract. de sindi. offi. nu. 39. to. 14. inter maximas causas capitales esse barattariam; quia qui committit, tenetur crimine falsi, vt notatur in l. j. post principium. ff. ad l. cor. de fal. de hoc etiam nomine meminit Fab. a mōte in trac. de emp. & vendi. in 2. q. princ. num. 30. qui ait, barattus est, quando partim emitur, & partim venditur, idest quando datur res pro re, sed pro æquiualenti additur, ab aliqua parte pretium secundū Ioan. Andr. in Nouel. in c. ad nostram. de empt. & vendi. sed & si res pro re æque detur, ex vulgari loquendi vsu Barattus dicetur, quem Anconitani vulgò Bazzarrum vocāt, & nos permutationem. Verbi gratia. Glaucus cum Diomede permutauit arma aurea cum æneis, de quo in proœ. ff. in fin. vbi non recte exposuit Accur. vt occurratur enim difficultatibus permutationum, additur ab vna parte aliquando pecunia, vt in l. j. ff. de rerum permuta. & tractat Barto. in l. Aristo. ff. de donat. vbi quo modo discernatur a venditione, & late And. Tira. in l. si vnquā. in vers. Donatione largitus. nu. 4. C. de reuo. donat.

2 Verùm in materia, exempla quædam subiiciemus, & quidē quottidiana. † Finge igitur in partibus orientalibus, & præsertim in ciuitate Constantinopolitana, vbi fraudes, tecnæ, & imposturæ fieri assolent, & quas materna lingua vocant Vanee Turchesche, magistrum nauis consultò, & de industria, quo nauis, aut merces perderentur, cum aliquo permario Turca accepta pecunia conuenisse, vt seruus regis Turcarum Christianus in naui immitteretur, ipsumque immissum, deinde ipsum Turcam denunciasse Curiæ regis, & nauim inter nauigandū iuxta propugnacula Græciæ, & Natoliæ (vbi inquisitio fieri consueuit) captam, proscriptamque vnà cum mercibus. Hic certe dolus; hæc barattaria meritò excipitur.

Finge etiam, magistrum nauis, cui totius nauis anchora cōmissa est l. j. §. magistrum. ff. de exerc. nauim cum mercibus, & vnà cum scriba nauis subtraxisse, & eā ad hostes imperii duxisse; æqua igitur videtur hæc exceptio, vt facta a ductore nauis dolo malo Assecuratores non præstent, sed is qui præposuit l. j. §. magistrum autem. ff. de exercit. Antuerpienses autem, & Britanni chirographum assecurationis generaliter concipiunt, vt nec imposturam, seu barattariam ductoris nauis excludant.

Finge etiam magistrum nauis eūdemque nauis dominum, cum nauis onusta esset mercibus, & ipse assecurasset se pro valore nauis, & vltra, & quæ propter vetustatem non modicum periculum nauigantibus afferebat, tempestate modica suborta consultò in vada, & scopulos ipsam nauim infigisse, aut clāculum, quo pecunias assecuratas reciperet, foramina in carina nauis, & locis, in quibus vitia resarciri non possent, fecisse, quod scio aliquando euenisse, & hoc pacto vnda penetrante nauis perierit: Vnde meritò Barchinonis decreta in hoc laudaui, quibus decernitur pretia rerum assecuratarum taxari, & octauæ partis rei assecuratæ periculum ad assecuratos spectare, de quibus memini supra in vers. Chariche, ò da charicharsi, glos. 6.

Rursus finge, scribam, aut magistrum nauis merces corrupisse, supposuisse, auertisse, imposturam fecisse, vel collusionem in necem dominorum mercium iuxta elegantem, & quottidianum text. in l. 3. ff. de crim. stel. & in l. saccularij. ff. de extra. crim. & prout dixi in tract. de decoctoribus. in prima par. vltimæ par. princip. numer. 19. & hic dolus excipitur.

Item finge in non faciendo per calliditatem vectigalibus nō solutis in ciuitate Alexandriæ, aut Bisantii magistrum nauis vela ventis dedisse cum in hos talia peragentes acriter soleat animaduerti in illis regionibus.

Et denique generaliter dicēdum est, si magister nauis, seu scriba per calliditatem quid fecerint, aut non fecerint, vnde nauis amissio sequuta fuerit, seu merces de perditę, aut deteriores sint redditæ, exceptio hæc assecurantibus prosit tanquam in formula excepta, & ex conuentione permissa &c.

3 Sed, & hic tractanda quottidiana quæstio. † Quid si simpliciter absque hac exceptione barattariæ Assecuratio facta sit, & in hæc uerba, assecuro merces a casu tempestatis, seu periculum mercium tuarum suscipio, num barattaria (quam uocant) mag. nauis excepta censeatur? Santer. in tract. suo de sponsionibus, & fideius. par. 3. nu. 38. tractauit, & qui plurib. vsus est se (ni fallor) inuoluēs. Dixit enim, nauarchi seu ductoris nauis barattariam inter casus fortuitos annumerandam, ex eo ꝙ tanquam fideli nauis anchora eidem commissa fuerit, argum. eius, quod dici solet de domestico fideli, & de personis a quibus diligentissimus non præcauisset; citat glo. in l. contractus. ff. de reg. iur. dum ponit exemplum de fuga seruorum, qui custodiri non solent, &

4 scripserunt Doctores in c. j. eodemque vni. de commo. & inquit Bal. in l. 1. C. depo. † reputatur casus fortuitus, quando vxor, vel famulus furtum facit; quia de eis erat confidendum. ff. commo. l. argentum. Vnde si persona fidelis erat, de qua diligentissimus non præcauisset, fuga, & fraus magistri nauis inter casus fortuitos annumerabitur & consequēter Assecurator, qui periculum merciū susceperit tenebitur, nisi ipsa barattaria excipiatur, prout in nostra formula, & circa præmissa omnino adde Bart. in l. eum qui. in § fina. ff. commo. Mar. sing. 430. cauti, & oculati &c. subiunxit idem Santer. distingui posse, ꝙ licèt dici possit casus fortuitus, quando sumus in personis, a quib. diligentissimus non præcauisset, id tamen intelligi non debere respectu lucri, & in damnum alterius, ne quis commodum ex dolo suorum consequatur; sat enim est, quòd conuentus ab aliis ex hoc tanquam sit casus fortuitus possit se defendere. Non ergo reputabitur casus fortuitus respectu tertii; vnde subiicit, aut Dominus mercium assecuratarum erat dominus nauis, & quò ad eū casus fortuitus reputetur ductoris nauis barattararia, quando ei nihil potuerit imputari, vt in exemplis subiectis vxorum, seruorum, filiorumque furtis. Aut non erat dominus nauis, & tunc contra, a ratione cessante l. adigere. in §. quamuis. ff. de iure patrona. deinde distinctionem reprobat; quia ex quo quis suscipit periculum casus fortuiti in tali naui, vtroque modo dicitur fortuitus in naui contigisse & cogitandum reliquit: ego verò in hoc articulo indifficili aliquas facti species considerani, & sunt tali.

Prima est, si fraus magistri nauis est excepta, serua (vt probaui) conuentionem, pro qua bene facit tex. in l. cōctus. ff. de reg. iu.

Secunda, sub vocabulo tempestatis furtum huiusmodi, seu barattariam non contineri probaui supra in gloss. super verbo, de caso, de mare, gloss. 17.

Tertia, ubi quis mercium periculum suscepisset, non teneatur, vbi assecuratus doli seu barattariæ magistri nauis esset particeps. l. quæ officij. in §. fi. ff. de contrahend. empt. & vide Bar. in l. eleganter. ff. de dolo, & dixi non semel supra.

Quarta facti species, vbi quis mercium periculum suscipit, & in instrumento, seu chirographo assecurationis (prout fieri assolet) nominatur magister nauis, seu ductor eiusdem, & vt de more dici solet, super naui ducta, seu (vt vulgo dicunt) Patronizzata per Titium, & hoc casu si doli particeps assecuratus nō sit, Assecurator teneatur, cuius rei illa ratio reddi potest; quia Assecurator personam magistri nauis approbasse censetur, et subscribendo chrirographum, subscribentes nanque omnia in scriptura contenta approbasse censentur, vt per docto. in l. si ita stipulatus. in §. Chrysogonus. ff. de verbo. obligat. & facit l. eum qui. in §. fi. ff. commo. idem iuris etiam puto, si (vt etiam assolet) diceretur suscipio periculum mercium oneratarum super naui Stracchorum gubernata per quamcumque personam.

Quinta facti species est, quando magister nauis antea per aliquos annos nauim duxisset, & gubernasset, & bene fideliter in officio se gessisset, & hoc etiam casu, si dolo eiusdem merces amissæ sint, aut deteriores redditæ, Assecuratorem teneri, puto etiam si assecuratus dominus sit nauis, seu mercium assecuratarum, cum periculi nomen casum hunc complectatur, & subiecta materia id suadeat, & relata in principali quæstione probare videantur, & facit lege final. ff. quod cum eo, lege si quis a seruo, & lege fugitiuus. ff. de solutio. & quod notauit Bart. in l. eum qui. in §. final. ff. commo. dum loquitur de nuncio, vt credendum sit, & recte res tradantur eidem, & intellige casum,

casum, vbi in chirographo non sit mentio de magis. nauis.

Sexta facti species est, vbi suscipit periculum mercium mari exportandarum, finge a ciuitate Anconæ Bisantium, & non exprimitur nomen magistri nauis, & magister nauis non consueuerat nauim ducere, in quam merces assecuratæ sunt immissæ, & qui se assecurari fecit, erat dominus nauis, & his concurrentibus Assecuratorem non teneri existimo; qa vitio, & culpæ exercitori dominoque nauis verti debet, qui malo ministro sit vsus l. vtique. in fi. ff. de rei vēd. vbi culpa arguitur, si minus idoneis hominib. nauis commissa sit, & facit l. j. in §. magistrum ff. de exercit. in illis verbis, cuius conditionis sit magister nauis, nihil interesse, imputaturum exercitori, qui prępo suit, de se igitur quæri debet, qui minus idoneis vtitur ministris facit tex. in l. nā & seruus, in § fi. ff. de nego. gest. & dixi late in tract. de nautis, in tertia parte. num. 12. culpa ergo hic præcedit casum, meritò respōdendum videtur, Assecuratorem non teneri l. cum proponas. C. de nau. fœno.

Vltima facti species est, Quando qui se assecurari fecit, nō est dominus nauis, & magister nauis non est nominatus in formula assecurationis, seu instrumento, & non est solitus nauim ducere, & hoc vltimo casu Assecuratorem ex barattaria magistri nauis arbitror teneri, mouet me verbum, Periculum, quod late patet, vt per doctores in l. sed & si quis. in §. quæsitū. ff. si qs cau. & dixi supra in glo. super vers. correndo. glo. 15. & subiecta materia, & meritò impostura, quam barattariam vocant, magistri nauis in plerisque locis solet excipi: hæc enim consuetudo excipiendi arg est, ꝙ Assecurator de ea teneatur, consuetudo nāque est optima legum interpres, & facit bonus text. in l. traiectitiæ. ff. de act. & oblig. & quod non semel diximus, vnamquamq; dispositionem a cōsuetudine interpretationem recipere. Nec aduersatur huic sententiæ l. cum proponas C. de nau. fœno. in illis verbis, non ex marinæ tempestatis discrimine, & reliqua; tū quia nauigii, hoc est nauigationis dūtaxat periculum susceptū, proponebatur: tum etiam quia culpa ipsius met debitoris casum præcedebat.

5 Sed hic suboritur quæstio † quomodo probetur hæc barattaria. & certe dolus ex inditiis, & coniecturis probatur. l. dolū C. de dolo c. 2. de renun. in 6. Boe. Dec. 101. Io. Bat. Plot. in repeti. l. si quando. nu. 76. ver. metus C. vnde vi. Aym. in consi. 8. & cons. 319. And. Tiraq. de vtr. ret. §. j. Gl. 14. nu. 58. Soc. Iun. in consi. 82. cum satis &c. nu. 10. in secundo, & illud certi iuris est, homines de naui idoneos esse testes l. quoties C. de nauf. vbi Bar. facit l. cō sensu C. de repud. & scripsit Soc. in cōsi. 17. supradicta causa &c. & dixi in trac. de naut. in 5. par. ver. item quæritur &c. item posset probari barattaria per proxenetam, & mediatorem, si ciuiliter agatur, vt dicimus in simonia, qđ ꝓbauit Amod. in tract. de sindicatu, vers. itē in eo, nu. 168. to. 14. & vide Mar. Laud. in trac. de off. domi. q. 160. to. 5. addeq; relata ab Egi. Bos. in tit. de opp. con. test. nu. 58. & seq. & quæ scripsi in trac. de proxe. in 4. par. in illa q. cuius initium est, Illa ēt q̄stio. uers. quartò temperandum. est &c. nu. 27. & hæc etiam scriptis ibidem addes.

Circa reliqua eiusdem clausulæ dum Assecuratores se iurisdictioni præsidis Anconæ, seu eius assessoris subiiciūt, id fieri posse, iuris est explorati l. j. ff. de iudi. vbi legitur, si aliqui se subiiciāt

6 iurisdictioni, & consentiant † inter consentientes cuiusuis iudicis, qui tribunali præest, vel aliā iurisdictionē habet, est iurisdictio, & quando consensisse vr̄, explicat idem Iuriscō. in seq. l. & habetur in c. P. & G. de off. deleg. & tractat Car. Ruy. in cōsi. 165. arbitror absque dubio. in 5. vbi sub num. 11. refert Cyn. in l. j. C.

7 de iuris. omn. iudi. sensisse. † si lege municipali caueatur, vt mercaturæ iudices iurisdictionem nō habeant, nisi in causis ad mercaturam pertinentibus, nō poterit eorum iurisdictio prorogari, vt de causis ciuilib. ad mercaturam nō attinentibus cognoscāt, quod notandum est secundùm Imo. in d. c. P. & G. & hanc sententiam defendit, & probat Alexand. in l. testamenta. in prima col. 6. de test. & apud eum notatur, & habes loca de prorogatione relata ab Alexand. ibidem in prima col. quib. illud ad-

8 dendum est, † ex longa consuetudine mercatorū consules causas extra negotiū mercaturæ posse cognoscere secūdùm Rom. in consi. 300. omnipotentis, & dixi in trac. de merca. in secunda particula vlti. parte princip. vbi de iudicibus mercatorum late disputaui, & addes prædictis omnino Lap. alleg. 88. commune Florentiæ &c. Dec. & alios recentiores in l. more. ff. de iuris. om. iudi. Nic. Bell. in rubr. de off. eius num. 20. dum referūt quæstionem agitatam de commissione causæ facta a commune Florentiæ officialibus mercantiæ, an ordinarii vel potius delegati iudices in ea causa censeantur, & an prorogatio facta intelligatur, & hæc attigisse sufficiat, prætermissis aliis in clausula contentis tanquam vulgaribus in notisque locis disputatis.

SVMMARIVM.

1 *Renunciari quòd possit legi plerique. ff. de in ius vocan. & regulæ l. nemo de domo sua. ff. de regu. iur. & earum legum interpretatio.*
2 *Legi plerique. ff. de in ius vocan. & regulæ legis nemo de domo. an censeatur renunciatum vigore clausulæ, renunciauit omni iuris, & statutorum auxilio cum iuramento, vel sine.*

GLOSSA XXXII.

Renuntiando de stare in casa, moratorie in la plenior forma della camera Apostolica, & con potestà di esser constretti in ogni luogo, giuditio, ò tribunale se sia, renuntiando detti Assecuratori ad ogni priuilegio, indulto, prerogationi, legge, statuti, franchisie, & dì feriati, che in lor fauor succesero, & debbano in prima l'Assecuratori pagare il detto M. Giouanni, ò chi per lui, quelli danari per loro assicurati, & di poi litigare le cause.

MVLTA quidem continet in se relata clausula, & quæ missa faciemus, ne in sexcentis locis tractata referamus, & duas tantum quæstiones ex facto propositas disputauimus. Memini in causa cuiusdam Marci Antonii Senensis egregium iurisconsultum Hieronymum Malauolta

1 † ex facto consultum respondisse l. plerique. ff. de in ius vocan. & l. nemo de domo. ff. de regu. iu. quibus cauetur, neminem de domo sua inuitum extrahendum: cum tutissimum sit refugiū, atque receptaculum, renūciari non posse. Mouit eum: quia trahens quempiam ex domo sua vim inferre dicitur, & ab huiusmodi violentia domus præstat refugium tutissimum, & defensionem, dicta l. plerique in illis verbis, cum qui inde in ius vocaret vim inferre videri, sed defensioni, quæ est de iure naturæ renunciari non potest, ergo; Verū contraria sententia obtinuit, vt beneficio dictarum legum renunciari possit, quod expresse sensit Iaso. in d. l. plerique, inquiens id fauore priuatorum principaliter inductum esse, meritò renunciari posse, ex vulgari cōmunique regula legis si quis in conscribendo C. de pactis, nec mouet, quod dicebatur Iasonem vbi supra se retulisse ad l. ad egregias. ff. de iure. Tum quia ibidem de lege prædicta non meminit: Tum maximè, quia diuersa ratio redditur inter renunciationem factam dictæ legi. ad egregias, & legi, plerique. Altera enim principaliter fauorem publicū respicit, vt sensere Cyn. Alb. & Alex. relati a Iaso. ibidem, altera hoc est l. plerique. priuatorum fauorem (vt dictum est) & sunt opiniones doctorum circa illud, & certe Ias. fuit in dicta sententia (vt eius verba clare indicant) ad quē se retulit Hierony. Cag. in dicta regula, nemo de domo, & non improbauit, & ꝙ possit renunciari, innuit text. in dicta regula a sensu contrario, quod argumentū est fortissimum l. j. §. huius rei ff. de off. eius, considerando verbum, inuitus extrahi. Rursus hæc sententia suadetur ex ratione dictæ l. plerique. quia domus tutissimum cuiq; refugium, atque receptaculum sit. Quæ ratio priuatorum commodum atque fauorem respicere videtur. Pro eadem sententia facit l. quamuis. ff. de in ius vocan. ibi. aut si non inuitus vocatus sit, & ꝙ non principaliter publico fauore, sed priuato lex lata sit, pluribus etiam posset argumētis demonstrari, sed illud sufficiat, quod Iason in eadem l. post Baldum sub nu. 26. scriptum reliquit, suspectum de fuga posse domi capi, argumento sumpto de tempore ad locum, iuxta l. vinum. ff. si certum petatur vbi Ias. idem probauit sub nu. 4. Nec relata argumentatio contra dictam sententiam mouere debet. Dum enim dicit, trahētem de domo vim inferre non est perpetuo verum. Aut enim extrahitur inuitus, & verum est argumentum, aut volens, & tunc falsum (vt demōstraui ex verbis iurisconsulti in dicta regula nemo de domo) diluitur etiam argumentatio ex eo, ꝙ non dicitur violentia illata volenti l. j. §. vsque adeo ff. de iniu. vbi alia iura citat Accur. & nulla certe est iniuria quæ in volentem fiat, & proprius ad rem facit Quinti Mutii descriptio ab Vlpiano probata in l. j. in §. quid sit vi factum. ff. quod vi, aut clam in hæc verba. vim factam videri. Quintus Mutius scripsit, si quis contra quam prohiberetur fecit, & in l. vim. eodem titu.

2 Suborta est alia quæstio, quæ non ab re tractanda est, † num beneficio dictę legis plerique ex illa clausula consueta in instrumento adiici, renunciauit omni iuris, & statutorum auxilio, renunciatum censeretur. Quod relatus doctor negabat, & statutum Anconitanum sub rub. 32. volumi. ciui. Ne quis in domo suæ habitationis capi possit particularem, seu specialem renunciationem requiri asseuerabat, & generalem non sufficere. verū Ias. in relata l. plerique. ex dicta clausula legi prædictæ renunciatum putauit, motus eo, quod scripsit Barto. in auct. mat. & auię. colum. penult. C. quando mulier tut. off. fungi pos. & in l. si quis sub conditione. in 5. colum. ff. de testam. tut. & videndus est Ias. sub nu. 29. & sub nu. 34. accedebat, quòd dicta clausula erat iuramento roborata in ipso contractu, & vulgare est illud, quod Bald. dicere consueuerat, iuramentum habere vim expressi in l. j. in 2. quæstio. C. commod. cuius sententiam alios referendo probauit Deci. in consi. 432. num. 25. licet non desint, qui Baldo aduersentur, vt scripsi in tract. de decoct. in titu. de pactis conuentis &c. nume. 3. Quibus addes, quæ nouissime congessit Iac. Phil. conclu. secunda lib. 3. & bellissime declarat post alios Soc. Iuni. in consilio 129. quantum ad primum &c. in primo &c. & multa de dicta clausula iuramento munita scripsit egregius præceptor meus Ludouicus Goza. consilio 87. numero 13. prima facie &c. & consilio 69. numero 20. Videtur &c.

In quibus responsis multis probatur exemplis, clausulam prædictam cum iuramento vim habere expressæ renunciationis, & probat etiam Soc.Iun.in consi.130.nu.18.vsque ad numerū 24.cuius initium est, Videtur in hac consultatione &c. parte 3. nec relatum statutum obstat: tum quia vi dictæ clausulæ renūciatum censetur, ex his quæ scripsit Dec in consi.414. num.6.& Soc.Iun.in relato consi.tum etiam quia non est verum statutū prædictum in §.hoc tamen addito disponere, vt specialiter dicatur in contractu, ꝙ quis possit capi domi, sed tantum statutū requirit debitoris voluntatem, quæ voluntas ex renunciatione prædicta generali habetur ex sentētia Iasonis, & facit l.omnes. C.de præscrip.30.ann.quod etiam ex verbis dictæ legis municipalis dignoscitur, dum dicitur, sufficere aliquem obligari vigore literarum cambiorum, vel instrumentorum super ipsis litteris.singularis ergo, seu specialis mentio non requiritur, & licet hæc sententia dura quibusdam visa fuerit, vera tamē est (ni fallor) & si Ias. hanc sententiam admittendam putauit vi dictæ clausulæ nulla de iuramento mentione facta, fortius cum iuramento recipienda est, & adde Ferra.caut.22. cū hæc scripsissem incidi in conclusiones nuper editas Ia. Phil. qui conclu.20.lib. 3.ver.17.limita &c.retulit Ias.in relato loco, & simpliciter subiecit, contrarium in hoc vltimo colligitur ex no. ab Alexand. in consi.37.vol.2.tu lector vide, quia Alexan. in diuerso casu loquitur, nec aduersatur, si consideretur, & sat sit te admonuisse.

SVMMARIVM.

Debitor creditori in solutum dans rem alienam, re euicta, & debitore decocto num regressus creditori detur contra fideiussores.

Conuentio de restituendo cum interesse certo, & determinato an valeat.

GLOSSA XXXIII.

E volendo li detti Assecuratori il detto M.Giouanni debba sodare sufficientemente de restituire à ciascuno quella summa hauessero receuuta contro il douere, con interesse de venti per cento.

EX relata clausula Assecuratoribus consulitur, vt indebite solutum repeti possit, de quo dixi latius in superioribus, in vers.& se pretendessero per causa alcuna &c. Glos.29.quæ ergo illic diximus, huc erunt transferenda: & quia aliquando euenit, vt quis non soluendo fiat, præsertim Mercator iuxta illud verbum, Mercatoris exitus est decoctio, & inanis est actio, quam inopia debitoris excludit, subiungitur in formula, Debba sodare &c. quod verbum vulgare est, & hanc habuit interpretationem, vt ad idoneam fideiussionē de restituendo indebite solutum referatur.

Et hic non est prætereunda illa quæstio a veteribus, & recentioribus iurisconsultis agitata, quam ad nostram materiam sic referimus: Assecuratoribus contra Ioannem, & fideiussorem 1 repetendi gratia indebite solutum consulitur, † finge igitur ex legitima repetitionis causa Ioannem ab Assecuratoribus conuentum ad receptarum pecuniarum restitutionem, & Ioannē rem alienam in solutum dedisse tanquàm propriā, deinde decoxisse, & rem insolutū datam euictam. Num Assecuratoribus contra fideiussorem regressus dabitur, & restituendam vtilem contra fideiussores putauit Specul.in tit.de fideiuss.§.j.in fi.citat. ff.de iure fisc l.deferre.in §.fi.cum ll.seq.ff.ad S.C. Trebell.l.debitor.ff.de solu l.si creditor, & l.qui res.in prin.& non denegandā, inquit etiam Ioan And.apud eum.Sed Mar.Ant. Bart. Senē. in trac.de temp.vti & cont.refert D.R.P.de Taneis in suis decisionibus dec.119. creditor &c. scriptum reliquisse, licet cōtra Speculatorem sit communis opinio: quoniam solutione, tam principalis, quàm accessoria extinguitur obligatio, instit quibus modis.solu.oblig.in princi.& facit.ff.de pigno.actio. l. eleganter. in prin.& §.aream, & semel extincta obligatio non reuiuiscit: Tamen Rotam sententiam prædictā nō improbasse, sed restrinxisse propter fraudes decoctorum, qui insolutum dantes rem alienam se, & fideiussores possent liberare, & creditoribus consultum non esset. Rota ergo, prout in dicta decisione, eo casu Speculatoris sententiam probauit, & circa articulum adde Barto. Albe.& Pau.Cast.in l.si quis aliam.ff.de solu. & qui post glo.notabilem illam practicam docuerunt, ꝙ in dationibus insolutū adiiciatur clausula huiusmodi, si res in solutum data in totum, vel in partem euincatur, ius primæuæ obligationis firmum remaneat, & ab ea recessum non intelligatur, est enim vtilis propter fideiussores, qui erant in prima obligatione, & qui forte non sunt in secunda, & hæc addes his, quæ dixi in trac.de decocto.prę́sertim in parte ter. & ex scriptis ibidem Rotæ decisionē comprobabis.

2 Circa illam conuentionem † de restituendo cum interesse 20.pro centenario, ego huic conuentioni, qua certum interesse in pactum deducitur standum non esse putaui, sed interesse ꝓbandum iuxta ea, quæ copiose scripsi in tract.de Mercatura, in tit.de contractib.Merca.nu.2.quę breuitatis cā nō refero, sed & ea confirmare posses ex respōso Aym. sub nu. 320. Thom. &c. nu 6.vbi in Mercatore loquit, & an Mercator, q mole debitorū grauatus erat, negociaturus esset, si pecuniā sibi debitam habuisset, etiam disputat: Vide tamen, & considera, quæ scripsit Hiero.Cag.in l.curabit.C.de act.emp.nu.59.& nouissime Dida. Couar.variarum resol.lib.2.c.4.ver.7. eadē inspecta radice &c. & addes quæ latius Hiero. Cag. scripsit in l.vni.nu.4. C.de sent. quæ pro eo quod interest, ego autem non muto sententiam, quæ cum vsurariæ prauitati occurrat, hisce præsertim calamitosis temporibus obtinere debet.

SVMMARIVM.

1 *Reuēdere si quis promiserit in præfinito tempore, num eo transacto teneatur.*

GLOSSA XXXIIII.

E li Assecuratori habbino à prouare mesi dodeci di quello volessero dire in contrario, & passato detto tempo, detto M. Giouanni assecurato sia libero, & fuor d'ogni molestia de tutte le predette cose.

1 SI non essent adiecta illa verba, ꝙ lapsis duodecim mensibus assecuratus sit liber, & extra omnem molestiam positus, in dubium reuocari poterat. † Num præfixo simpliciter termino ad dicendum ꝯ, & repetendum, assecurantes postea audirentur, exemplo eius quod dr de pacto de reuēdendo vsque ad certum tempus, vel intra certum tempus. Num lapso tpe agi possit, in quo iuris articulo post tempus agentem repellendum frequentiores sensere, & hanc sniam eleganter probauit Soc. in consi.24.circa primum &c. col.ante.ver.circa secundam &c. & scripsit Iason in l.si ita quis, in §. Scia ff.de verb.obl.& l. plenius Hiero.Cag.in l.2.C. de pact. inter empt.nu.65. & seq. licet ergo tempus non sit modus inducendi, seu tollendi obligationem, pacti vi exceptione assecurati summouebuntur transactis duodecim mensibus, & quidē pactum fecerint, de non petendo l.eum qui ita.§. qui ita.ff.de ver.obl.l.nemo potest.ff.de legi. Bal.in l.1.num.15.C.qn dies leg.ced.& facit d.l.2.C.de pact.inter empt.l.si fundus.in prin.ff.de lege com. Accedit, ꝙ cum possent infra duodecim mēses Assecuratores agere, & tempus labi passi sint, vñr eorum iuribus renunciasse, ex his quæ scripsit Accur. in l.si ego, in verbo suam facere.ff.de nego.gest.quem ibi valde commendat Ang.& Bar.& Ang.in l.bonorum.ff.rem rat.habe. Soc.vbi supra, & facit, quod scripsit Bald.in l.2.q.8.C.de rescind. ven. remittentibus ergo eorum iura non est regressus dandus l. quæritur.in §.si venditor.ff.de ædil.edic.& cum lege ꝯtui contrahentes dare dicantur, l.1.§.si ꝯueniat.ff.depo.& in re sua quis sit moderator, & arbiter l.in re mādata.C mand.& periniquum sit, ingenuis hominibus non esse liberam rerum suarum administrationē l.non vsque adeo ff.si quis à paren.fuerit manu.non videtur de conuētione probabiliter posse dubitari. Accedit, ꝙ mercatura ipsa hoc expostulat, vt in hac causa dies ad agendum præfiniatur, Mercator.n sub fide plerunque negotiatur, quæ solet imminui. Vbi creditores insurgunt, seque iactant debere recipere, ex qua iactationis causa solet etiam terminus ad agendū statui, vt in d.l.diffamari.C.de inge.& manu. & circa hanc clausulam possem verbosius facere cōmentarios, multa qdē possunt tractari, quæ cōsulto prætereo tanq in notioribus locis disputata.

SVMMARIVM.

1 *Assecuratores, qui se subscribunt verbis generalibus formulæ assecurationis, in qua est iuramentum, num periuri dici possint contrauenienda, seu adstringi ad obseruantiam iuramenti.*

2 *Clausula, modo quo in formula continetur, item & illa, non aliter, nec alio modo, declarantur.*

3 *Iuramentum an requirat verba in his, qui fari possunt.*

4 *Prorogatio diei, seu compromissi iurati si sit facta, num in ea repetitum, seu inesse iuramentum censeatur, late disputatur, & declaratur.*

4 *Prouinciales aliquid asserentes Domino per iuramentum, quod antea fecerunt, non sunt periuri, licet illud sit falsum.*

6 *Promittens aliquid cum iuramento, & postea dicens per iuramentum, quod alias præstiti, promitto dare decem, non obligat ex hoc ad iuramentum.*

7 *Distinctio, & concordia in illo articulo, an iuramentum requirat verba, & pulchre de eo.*

8 *Iura an veniant in obligatione bonorum mobilium, & immobilium.*

9 *Voluntas hominis aliena à verbis non præsumatur, probatur, & pulchre exornatur.*

10 *Bona mobilia an censeantur etiam eius territorij, in quo reperiantur, inde quia in causis Mercatorum propter confiscationes est utile.*

GLOSSA XXXV.

E li Assecuratori giurano, & obligano al detto M.Giouanni loro, & tutti loro hæredi, & beni mobili, & immobili, presenti, e futuri in ogni meglior modo, che obligar se potessero in forma della camera apostolica.

1 HIc incurrit quæstio, & necessaria inspectio. † Num eo quod in formula dicitur, & Assecuratores iurant, & simpliciter se subscribunt in hæc verba. Nos Benedictus Godula, & socii assecuramus modo, quo in chirographo continetur, si Assecuratores ꝯtrouenient periuri dici possint, seu per censuram ecclesiasticam ad obseruādū iuramentum astringi? Et sanè nemo est qui nesciat, quanti momenti sit iuratum, vel non iuratum esse contractum. In proposita ergo quæstione subscriptionem ad iuramentum dam

dam prima fronte videbatur: quia subscribens scripturam omnia in ea contenta probare censetur. Doc in l.si ita stipulatus in §.Grisogonus.ff.de verborum oblig.& dixi in trac.de Adiec. in 4.parte in 10.q.ex quo loco multis modis hæc sententia potest comprobari. Mouent etiam subscriptionis relata verba, assecuro modo, quo in formula continetur, sed formula continet iu2 ramentum; ergo † hæc enim verba relationem inducunt omnium qualitatum, vt per Barto.in l.j.in fin.ff.si fam.fur.fecis.dicat.& scripsit Ruy.non longe a materia in consi.61.num.12.in 5.vol.& facit regula l.asse toto.ff.de hære. institu. & sic illa verba, non aliter nec alio modo, faciunt deficere consensum, vt nihil censeatur dispositum eo quod exprimitur non interueniente, vt dixit Bald.in c.j.in §.denique.vers.sed pone, in titulo, quæ fuit j.cau.bene.amit.propterea que scripsit Glos.in l. si quidem.C.de excep.& refert, ac probat Cur.senior in consi.8.viso instrumento &c.& plura congessit And. Tiraq.in tract. de vtroque ret.§.8.glos.6.ergo ex contrario inducere debet consensū in omnibus expressis. in relata formula, facit l. hoc modo.ff.de condi.& demon.quod nomen, quemadmodum ad sequentia relatum requirit expressionem, vt in dicta lege, ita ad præcedē3 tia relata requirit, vnde sequitur † cum in his qui fari etiam possunt verba ad iuramentum non sint necessaria secundùm nonnullos; quia iuramentum Deo præstatur, qui solus mētis inspector est, posse dici, conuentionem prædictam iuramēto roboratam, & ꝙ iuramentum absque verbis, & animi tantum destinatione fieri possit, sensit glos.22.q j.in summa. Panor. in rub.de iure.& communem hanc sentētiam Pet.& Cyn.dixere in auct. sacramenta puberum C.si aduer.vendi.& dictam glos.sic intelligens alios etiam referendo forsan magis probabilem hanc sententiam dixit Did.Coua.in c.quamuis.in initio j.parte.nume.4. extra de pac.igitur cum de mente, & animi destinatione assecurantium cōstet, quòd iurare voluerint propter consensum cōtraueniendo periuri censendi sunt, & scripsit Franc. Curt.in d. auct.sacramenta puberum.num.10.& de iure canonico, sufficere iurare etiam uerbotenus, & quomodocunque, quod ius canonicum etiam in foro ciuili obseruandum est; quia agitur de re ecclesiastica, & spirituali, Præterea licet sit magna contro4 uersia, † num in prorogatione diei ad soluendum, seu compromissi censeatur iuramentum repetitum, seu inesse, & nō desint magni nominis interpretes, qui putent, non intelligi iuramentum repetitum, seu inesse, sed expressim iterum esse iurandum, inter quos Car.in cle.j.in §.Nos itaque.in decima q.de iureiurā. & Dec.in c.de causis.num.12.de off.deleg. de qua re alios referēdo disputat late idem Did.Cou.ubi supra sub nume.6.crebrior tamen est illa sententia, ꝙ prorogatio videatur facta cum eisdē qualitatibus, & consequenter, quòd in termino prorogato duret vinculum iuramenti, vt per Bart.in l.j.in §.& post operis.ff. de no.op.nun.& in l.cum stipulatus sim a Proculo.ff.de uerbo. obli.& multos retulit Anto.Gales.in trac.ad formu.came.obli. in titu.de vi instrum.oblig.came.num.19.& seq. pag. mihi 144. & vide pulcrhā deci.Thol. 181.nota &c.& scripta apud eam, & adde Aug. Bero. q.100.qui referendo alios Doc.restringit, locum non habere in prorogatione tacita, verbigratia in locatione tacite renouata, iuxta l.legem.in fin.C.loca. & l. item quæritur.in §.qui impleto.ff.eo.item in materia adde Ioan. ab Ami. in consi.31.Ruy.in d.consi.61.num.12.& num.37.& seq. in lite vertente.volum.5.si ergo iuramentum censetur inesse in prorogatione, eodem modo respondendum videtur, vt censeatur repetitum in subscriptione.

Contra verò, quòd non censeantur periuri Assecuratores, qui contrauenerint, compellique non possint ad obseruādum iuramentum, ex eo suaderi videtur: quia iuramentum requirit verba expressa, vt innuit tex.in c.& si Christus.de iureiu.& melius.c.pe.eodem titu.& sensit Barto.in l.qui iurasse.ff. de iureiur. & in l.& iusiurandum.ff.de acceptil.& inquit Coua.in relato loco num.4.versicu.3.&c.Apud iuris Cæsarei interpretes hāc sententiam magis receptam secundùm Ioan.Crot.in l...in princi. colum.4.ff.de uerbo.oblig.& quam probare videtur Alciat. in rub.extra de iureiur.asseuerans, nos hoc iure vti, & addes And. Tiraquel.de leg.connub.gl.5.num.18.& alios retulit Augu.Bero.in quæstionibus suis q.c.num.6.& Car.Ruy.in cōsi.61.nume. 39.in 5.qui & alios citat, & hanc sententiam communem testatur, quicquid Pet.& Cyn.dixerint in d.auct.sacramenta puberū, scio etiam explosam esse Car.sententiā in c.præterea. de spons. qui ad periurii reatum requirebat verbum exprimi Iuro, sed dico necessaria verba esse, puta æquipollentia, iux.text.in dicto c. etsi Christus, vt testetur Deus, idest ī testimoniū vocetur absq; speciali expressione verbi iuro, & facit c.ego N.eo.titu. de iureiur.ibi sic me Deus adiuuet, & probat idem Coua.in relato loco in fin.& Ioan. de Selua in tract.de iuramen. par.j.q.pe.to.9. facit etiam pro hac sententia singularis text.in dicto c.clericus, quod est pen.de iureiur.ubi Hostien.relatus ab Abb. ibidē sub num.1.& seq.ait, odiosum esse, ac periculosum, vt iuramentum extendatur, & subiungit, nota ꝙ iuramentum est stricti iuris, vnde facile non est extendendum propter vinculum periurii, vt comprehendat etiam ea quę sub lata verborum significatione posset complecti c.cum clerici.eod.titu.& ex simplici consensu iuramentum non extendi, sed nuncupatim, & expressis verbis fieri debere, quasi forma iurandi sit de substantia post Abb.
5 antiquum inquit in facti specie huiuscemodi, si † prouinciales aliquid asseruerunt domino per iuramētum, quod antea fecerunt, nō sunt periuri, licet illud sit falsum, & probat Soc.in cōsi.99.num.4.in 3.Serenissimus Rex Romanorum &c. Andreas Tiraq.de leg.connub.glos.7. num.121.ac alios referendo confirmat Dom.Ioan.Bap.Plo.in repet.l.si quando.C.vnde vi.nu. 372.vbi hoc receptum testatur, & in hanc sententiam inclino. Quia hic non sunt verba specialiter iuramentum indicantia, & quia nullum iuramentum vere præcedit, ad quod relatio fieri possit, sed tantum assertio iuramēti. Accedit, ꝙ de more in hac ciuitate solent proxenetæ, qui interueniunt, Assecuratorib. chirographum assecurationis afferre, & qui nullo præstito iuramēto simpliciter subscribunt sub relata verborum cōceptione, ex quibus diluuntur ex aduerso opposita, & specialiter respondetur. Non obstat, ꝙ subscriptionis verba relationem habeant ad iuramentum; quia præter id quod dixi non esse præstitum sed assertum, dici potest iuramentum non posse interponi per relationem ad aliud, vt probatur in d. ca.pe. Quo textu motus Ancar.in capi.ab excommunicato.in 6.col.extra de rescrip.inquit.
6 † Si aliquid promisi, & iuraui, postea dixerim, per iuramentum, quod aliàs præstiti, promitto dare decem, non obligor ex hoc ad iuramentum; quia requirit formalem expressionem. Vnde non sufficit expressio per relationem ad aliud, vt inquit Soc. in cit.loco.& And. Tiraq.citato etiam loco, & eadem glo.7.num. 189.post Panor.inquit, forma iuramenti explicite est de substātia, citat inter alios Iaso.in l.scire debemus.col.3.versi.confirma vltra eum.ff.de verbo.obliga. Quibus addes Rui.in d. consi.61. nume.39.in 5.qui ait, cum iuramentum requirat verba, & non pendeat a solo consensu, sequitur, ꝙ non potest videri tacite repetitum: & cum a frequentioribus sit receptum, vt iuramētum verba requirat: Non obstat, quod de clausula prædicta, modo quo supra, dicebatur. Præterea in ea quæstione, † an iuramen7 tum verba requirat, nō male distingui posset, aut loquimur coram Deo, & quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius (vt ait Apostolus) c.nouit.de iudi.& scrutator est cordium c.in ciuitate.de vsu.& ex animi destinatione, mente, & consensu periurus quis dicatur, licet ex verbis non appareat, & quamuis inter simplicem loquelam, & iuramentum Deus non constituat differētiam c.iuramentum 22.q.5.gl.in c.peruenit.de fideius. & in c.ad aures.de his quæ vi met.cau.tamē grauius punitur periurus; qa, vt glo.dixit in c.iuramentum.magis peccat, & bene intuenti assertio iurata, & non iurata dignoscitur ex d.capit.& si Christus. quodque grauior sit, si verò quæratur in foro iudiciali, & cum ecclesia de manifestis quidem non de occultis iudicet.cap. erubescunt 32.distin.cap.Christiana 32.q.5.& quod caput est, cum iuramentum sit stricti iuris, & periculosum non facile iudicandum (vt dixi) & maximum vinculum obtinere debet cōmunis opinio, vt verba interueniant, vt in c. & si Christus & c.pen. quæ (ni fallor) hanc sententiam probant, in foro iudiciali nō ex animi destinatione coniecturis, verisimilitudinibus, & præsumpto consensu iuramentum induci. Sed verba iuramentum indicantia, ac exprimentia esse necessaria, cum enim omne qđ agatur, tunc solidius subsistat, cum iuramenti interpositio roborat 32.q.j.c.omne, & iure diuino, canonico, & ciuili, quinimmo etiam etnicorum sit vinculum arctissimum, quo ligamur nedum proximo, sed etiam Deo ad obseruandum promissa. est enim iusiurandum affirmatio religiosa', quod seruandum est, quasi Deo teste promiseris: & cum dixerit Cicero offi.lib.3.nullum enim vinculum ad astringendum fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt, id indicant leges XII. tabularum, indicant sacra, indicant fœdera, & reliqua relata ab Anca.in cōsi.226.legitur &c.mirandum non est, si in re tanti ponderis verba necessaria esse in sanctis canonib.fuerit constitutū, & verba necessaria esse apud iuris interpretes sanè crebrior sit snīa, pro qua ēt snīa est illud Ciceronis off. tertio.Is.n.loquēs de iuramēto metu præstito, de quo in c.cū cōtingat.de iure.inquit, nō.n. falsum iurare peierare est, sed qđ ex animi tui snīa iuraueris, sicut verbis cōcipitur more nostro, id non facere periuriū est, & addit: scire.n.Euripides, iuraui lingua, mentē iniuratā gero. Sed & adde, q̄ scripsit Ant.Gal.in trac.ad formu.came.obli.in tit.de instrō q.2.nu.19.& seq.Et circa illā q̄stionē nū in prorogatione diei, seu cōpromissi inesse censeat iurm, late disputauit Did.Coua.ī relato loco.nu.6.& quicqd ipse, & alii senserint, cōem quā testat Dec.in d.c.de causis, verā esse opinor, ꝙ si in termino ꝓrogato nō soluerit debitor, aut qs ꝯtrouenerit cōpromisso iurato ꝓrogatione de eo facta, vere piurus censeat; qm̄ ex prorogatione nil censet immutatū de priori obligatione, & eadē dispositio cum prima censetur l.sed & si manente.ff. de precar.& ita in specie declarat Galles. in relato loco, qui cuiusmodi debeat esse prorogatio, vt non possit dici mutata prima obligatio, sed idem de ipsa prorogatione, quòd de prima obligatione

sit iudicandum,subiicit bene colligi ex his quæ scripsit Pau.Parisi.in cōsi.43.Prorogationes &c.in primo. vbi in summa simplicē prorogationē esse oportere ait. Noua verba non habere,nec alias qualitates admixtas,ita φ nudum solum tempus prorogationis contineat,de quo tractat etiam Deci.in l.lecta ff si certū peta.clarius etiam declarat Bero in d.q.c.num.12.vnde si finitū sit tēpus compromissi, & facta sit prorogatio eiusdem cum eisdem clausulis,quæ completo tempore non potest dici prorogatio,sed valet in vim compromissi noui, non censeretur cōpromissum iuratum,vt probatur in d.c.clericus.de iureiur. & inqt Soc.in d.consi.99.& relatus etiam Couar.versi.sexto : quicquid ipsi opinati fuerint, quando manente termino fit prorogatio: cum ergo non agatur de extensione iuramenti,euitatur tex. in d.c.penulti.considerando,φ de substantia contractus iurati nil mutatur,sed dies prorogatur,& de repetitione nō tractat, duo nanque continet contractus,conuenta obseruare,& diem, prorogatione facta diei remanet promissio iurata , vt bene etiā cēsuit Franc.Cur.in d. l.lecta.nu.14.ff.si certum pet.Pari etiam modo non dicitur de repetitione, seu extensione agi ipsius iuramēti,vbi in ipso compromisso præfinitur dies , & arbitris datur facultas prorogandi diem,vel adiicitur, φ ipsę partes possint prorogare,& in termino prorogato fertur sententia; quoniam ipsa prorogatio etiam iuramentum continet , quod sine controuersia idem Couar.admittit in initio primæ partis dicti c.quamuis.in fi.& quæ sententia admissa, & declarata , vt supra in quæstione proposita ex causis relatis non obstat sententiæ nostræ, φ assecuratores contraueniendo periuri non dicantur,sed conuenta obseruare compellantur citra iuramenti vinculum,vt dicitur in d.c.penul.de iureiur.

Incurrit hic vetus illa dubitatio , num sub relata verborum
8 conceptione † Assecuratores obligāt bona mobilia,& immobilia,præsentia & futura; nomina & actiones contineantur. & sanè recepta est illa sententia,vt non comprehendātur,sed tertiam quandam separatam speciem constituant , si non necesse sit,vt de eis iudicetur tāquam de re mobili,vel immobili l. a Diuo pio.§.si in venditione.ff.de re iudi.l.quam Tuberonis.§ vlti. vbi Doct.ff.de pecul.l.2.C.quādo,& quibus quar.par. deb. Doc. in l.mouentium.ff.de verborum signi.& declarat Anto.Negu. in tract.de pigno.in secundo memb.secun.parte. nu.9.& constat ex aliis locis inferius referendis. Verùm Arrius Lusitanus, qui plenius quàm alius quem sciam quid bonorum appellatione contineatur tractauit in prima parte rub.C.de bon.mat.nu. 29.tentat dicere posse sententiam contra Doctores defendi, vt in obligatione bonorum mobilium, & immobilium veniant iura,& actiones,quia minus est præiudicium , & quia mens cōtrahentium de omnibus bonis est , & cum in generali bonorū obligatione veniant iura, & nominá ipsius debitoris obligantis,vt in l.3.vbi Bart.Bald. & alii.C.de hæredi.actio. adiectio illa mobilium,& immobilium,quæ ex notariorum fit stilo, nō debet restringere , quod contrahentes voluerunt, & quia in conuentionibus non tam proprietas verborum , quàm mens contrahentium attendi debet,vt dicit ad rem l.fin.C quæ res pign. obli.pos.citat etiam Dec.in consi.472.nu 10.& subiicit pro hac sua noua opinione facere iuris regulam, inducta ad augendum non debere diminutionem afferre,contra l.legata inutiliter.ff. de leg.primo; citat & Paul.Castren.in l. quam Tuberonis. in §. fin.ff.de pecul.qui ex facto (vt ait) ita de iure consultus respondit,sed quæstio ab eo proposita talis est.Cum quidam Pānoniæ episcopus veniam obtinuisset a Pontifice testandi de omnibus suis mobilibus,& haberet pecunias penes mercatorem in ciuitate Florentiæ, de his testari posse; quia debebatur res mobilis, scilicet pecunia,& subiunxit Arrius,non esse nouum, vt verbū generale bona,quod præcedit,non restringatur ex illa adiectione mobilium,& immobilium,argumento text. vbi Barto. in l. quæsitum.§.fin.ff.de fund.instruct. de quo Matth. ab Aff.decis. 106.& Franc.Ripa in l.cum filiofamilias , num.57.ff.de leg.j.denique refert pro hac sententia facere,quod scripsit Fulgo. in l.j. ad fin.C.si aduer.transac.Si pater habēs duos filios , quorum alterum in mille:alterum verò in bonis mobilibus,& immobilibus instituerit,hunc nomina debitorū obtinere debere ex verisimili testantis mente. Quoniam hæc restrictio ex iuris subtilitate proficiscitur,aliudque testatoris mens suadet, & Fulgo.male referri ait a Cor.in consi.104.num.21.lib.j.& Soc. Iun.in cōsil.115.col.j in j.& mentem disponentis propriæ significationi mobilium,& immobilium præferri in simili dixisse Dec. in cōsil.381.num.5.Hæc ille.verùm (ni fallor) argumenta non mouent,& Arrii pace liceat dicere,leuia sunt,& merito a sententia magis recepta recedendum non est,iura scilicet in obligatione bonorum mobilium,& immobilium regulariter non venire, constituunt enim tertiam speciem, vt probaui,& Soci. Iun.inquit in relato cōsi.115.lib.j.& latissime omnium disseruit,& declarauit sexcentos referendo An.Tiraq.in comm.de vtr.ret.§.j. glos.7.num.15.& in ante & seq.numeris. Nec facit , quod dicebatur,agi de minori præiudicio,fac enim esse, φ tum postea , si verba aliter suadent. Præterea potest euenire,φ maioris sit præiudicii,si fingas quempiam plus in nominibus, quàm in bonis mobilibus,& immobilib. habere,& φ magis expediat diuersis de causis bona mobilia,& immobilia obligare,quàm iura,& actiones.& quid si alii prius obligasset? Et quod dixit,id esse ex
9 mente contrahentium,non est admittendum; † Volūtas namque hominum aliena a uerbis non præsumitur, neminē enim, inquit Iurisconsultus,arbitror dixisse, quod prius mēte non agitauerit,& quorsum inuenta sunt vocabula, nisi vt mentem explicemus l. Labeo.ff.de supp.leg.c.fi.de verborum significat.rerum enim vocabula sunt immutabilia l.si quis in fundi vocabulo.ff. de leg.primo,& inquit Bal.in consi.490.Ponitur & col.j.in primo,neminē sensisse,quod verbum non sonat. Quia virtus sermonis se ad aliud nō porrigit,& alibi inquit, vnum, & idem in ore,& mente præsumi.Nam verba sunt notæ earum, quæ sunt in animo passionum & nullum est maius mentis nostræ testimonium,quàm qualitas inspecta verborum,& idem Bal.in cōsil.102.omnis potestas.ante num.7.in tertio inquit volūtas hominis consistit in verbis,sicut facies in speculo, & nonnulla retulit Aym.in consi.10.in princip.& Gram.in voto 23.num.8.& præsertim illud Bald.Mens est radix verborum , & eius substantia prima,& Cor est Imperator linguæ, & habet ea sicut mancipium sub sua iurisdictione lingua enim cordi cedit, & sibi iugo mentis verba existunt tanquam sub suo imperio originali.merito ergo dicendum est,cum verba non suadeant nomina non induci,a quibus verbis recedendum est,nec quæstio voluntatis admittenda,& id latissime omnium sexcentis auctoritatib.probauit Andr. Tiraq.in l.si vnquam in verbo libertis C.de reuoc. dona.& non admittendum est,nec dicendum adiectionem illā mobilium,& immobilium ex stilo Notarii fieri. Nam si lector candide hoc admitteres,idem in donationib. dici posset, & tamen ipse Arrius in donationib.& legatis diuersum sensit, estq; hoc commentum contra omnes Doctores, vt ex relatis locis apparet.Nec iudicio meo responsum Decii sub num.472.ad rē facit.Item regula illa, inducta ad augmentum diminutionem non inducere,non congruit; quia hæc adiectio ad minuendū adiicitur,& sexcentis exemplis probari posset,adiectiones solere,prout uerba sonant,aliquando minuere, aliquādo imminuere,& sufficiat text.vulgaris notabilis tamen in l.ea tamen adiectio.ff.de lega.3.Nec cur diuersum in donationibus, & legatis statuendum sit,mihi probabilis causa proponitur, Pauli etiam Castrensis locus ad rem non facit,& de ea re non disputo, cum ex relatis locis veritas habeatur. Minus etiam obstat doctrina Barto.in l.quæsitum in §.fin.de fund instruct.immo aduersatur, vt patet sub num.2.quia adiectio hęc mobilium , & immobiliū refertur ad verbum bona,& ubi adiectio specierum refertur ad verbum seu participium significatiuum generis, tunc in re dubia non ex abundanti,sed terminandi gratia, enumeratio facta censetur l.cum de lanionis §.quidam.ff.de fund instr.secundum interpretationem Bartoli. Denique non mouet, quod ait Rapha.in citata l.j.C.si aduer.uendi quoniam constabat de mente testatoris a lege præsumpta,ex eo enim φ alterum filiū in mille instituerat & alterum in bonis mobilibus, & immobilib. instituerat,hunc & in iuribus instituisse censetur. Priorem nanque mille tantum consequi voluit, cumque necesse sit, vt iura hoc casu accedant, & de nominibus iudicetur, non est mirandum; quia alia ratio (vt dicitur) reformat pactum, & hoc habes ex Barto & Alcia in l.mouentium.ff.de verborum signific. & Barto.in l.potest.de auct.tuto.& plures retulit Andr. Tiraq. in relato loco id receptius affirmans, vbi exemplum etiam ex Doctoribus affert tale,si lex municipalis,dicat, Quod in omnibus bonis agnati,& cognati sint hęredes,ita φ agnatis immobilia,cognatis uero mobilia deferātur:expedit enim alterutris accedere,quia constat de omnib. bonis actum , comprobatur ex regula ius nostrum.ff.de regul.iur.& facit l.j.§.si ex fundo.ff.de hæredi.institu.l.quoties.in §.si duo.eodem tit.ad quæ iura.& voluntatis testatoris coniecturas uidere poteris Iaso.in consil.8. volum.3.num.3.& ferè per totum,& eundem in consi.72.cod. volu.qui in substitutionibus loquitur.Pau.Pari.in consi.17.num. 38.& seq volu.3.Aym in trac.de ant.tem.par.4 num.129.& sequen.numeris,ex quibus sequitur,communem sententiam defendi posse,& uerum esse,quod ait Bald.in consi.112.num.2.volum.2.num.7.Rarò bene loquitur,qui contra omnes loquitur, & multa congessit Andr.Tiraq.de pœnis tempe.cau.51.nu.62. & seq.numeris,& addes in relata quæstione eundem Andr. Tiraq.de iure primige.q.49.qui idem probat, quod in relato loco scripsit, & in quæstione antecedenti disputat, num vera sit illa sententia Baldi,& qui in ea sibi parum constitit. in l. Mercatores.C.de commer.& Merca. ubi dixit interesse inter bona mobilia,& immobilia,φ illa sequuntur suum territorium.hæc verò personam domini. Ideoque Imperator ibi confiscat bona
10 mobilia subditorum existiūm extra territorium ipsius: † sunt enim nonnulli,& quidem non leues iuris interpretes, qui opinantur,bona mobilia censeri esse eius territorii,in quo reperiuntur,ideoque populo sine fisco eius loci confiscari, & uide c.in princ.de pace tenenda, vide Old.in consi.17.thema tale est. & Goza.

Goza.in consi.49.circa primum , & eundem Tiraq. in d.q.48. qui post Salv.in l.cunctos populos.in 6.col.vers.& hoc intelligo &c.C.de sum.Trinit.& Alex.in quibusdam respōsis , & præsertim in consi.16.viso titu.nu.5.in j.in illam sniam inclinat,vt mobilia,quæ ad tempus in loco mansura sunt, non censeantur illius loci esse, at perpetuò per mansura censeantur, & probat aliorum auctoritatibus,& præsertim Decii in consi. 472. testator legauit.nu.20.quod tanquàm quotidianum inter Mercatores,& ipsorum causis in quibus Doctores, vt plurimum disputarunt, cum plerunque maiorem partim fortunarum in bonis mobilibus habeant,non ab re hic annotandum putaui.

SVMMARIVM.

1 *Conuentioni an standum sit,qua quis astringitur in omnibus mundi partibus compelli posse.*

GLOSSA XXXVI.

Con potestà de essere astretti in tutte le parti fussero trouati.

1 VIdebatur dicendum neminem cōpelli† eiusmodi cōuentioni stare,iuxta l.si cōuenerit.ff.de iurisd. om. iudi.in cuius legis ratione reddēda,tā veteres,quàm recentiores iuris interpretes laborarunt , & verum est, quod ait Iurisconsl.in l.non omnium ff.de leg. non omnium,q̄ à maiorib.nostris constituta sunt , ratio reddi pōt. Sed qm̄ lex prædicta fuit docte,& elegāter exposita maximè a Bart.& Alex. & aliis,& multis modis limitatur a Iasone, sat sit locum retulisse,& addes Doctores,maximè Fel.Dec.& Frā. Ripā in c.j.de iudi.& nouissime Ant.Gal.in tract.ad formu.cam.obliga. in quæstionib.ad sec.par.q.j.2.& 3.& quoniam circa clausulas,clausularum extat tractatus,item & Cana.de exequutione instr.Item & Gal.circa formulam came.obliga.& eius clausulas , ne quidem verbum faciam: præter enim institutum nostrum eueniret , vt eorum labores describemus.

SVMMARIVM.

1 *Conuentio an valeat, quòd scripturæ priuatæ credatur , seu vim publici instrumenti habere.*
2 *Chirographum,in quo continetur, quòd habeat vim instrumenti publici , an habeat executionē ex forma statuti intantum,quòd executiue agi possit.*
3 *Actio oneris auersi quando competat.*

GLOSSA XXXVII.

E vogliano,che questo scritto habbia la medesima forza,& fermezza che s'habbi in tutto vno instrumento in forma camerę.

CIrca hanc clausulam, & eas, quæ proxime antecedunt, notandum est,a veterib. agitatam quæstionem fuisse.
1 †Num valeat cōuentio,φ scripturæ priuatæ credatr,de qua Inno.& alii in c.cū P.Tabellio. de fide instr.& Fel. & Dec.in c.2.de fid.instr. in qua placet mihi Alex.distinct.in l.j. in §.fi.nu. .ff.de verb.obli.Aut q̄rit,an valeat cōuentio,φ priuatę scripturæ alicuius finge Titii stetur,& plenā fidē faciat,& cōuentionem valere secundùm Bal.in l.de quib.in 3.col.de leg.j. Aut agitur inter ꝯtrahentes, vt scriptura aliqua priuata habeat vim publici instrumenti,& hęc cōuentio non valeat , cuius rei illa ratio redditur;quia sequeretur , φ partes possent creare quē tabellionem , quod quidem priuatis non permittitur, secundū Inn.in relato loco,cuius sniam probat,sic intelligens Ang.in l. pactum inter hæredem.circa fi.ff.de pact.dum ait,non valet pactum,φ scriptura priuata fidem faciat,sicut publica,secundùm Inn.in c.cum P.Tabellio,& probat Alex.distinctionem Alciat. in d.§.fi.sub nu.36.inquiens,φ talis scriptura non ualebit vt publicum instrumentum, licet probet propter partium conuentionem, his addendus est Alex.in consi.113.visis & considerati s&c.in 4.vbi quod diximus,valere conuentionē,φ stetur scripturæ priuatæ,restringitur ex snīa Pau. Castr. in l.pactum inter hæredem.ff.de pactis in scriptura facta non facienda, ne falsum fabricandi occasio præstetur,& refert Dec.in d.c.2.nu.10.de fide instr.tenet ergo conuentio in scriptura facta certi hominis, sed & his addendus est Ant.Gal.in trac.ad formu.cam.oblig. in tit.de instrumento.q.2.vbi quærit,an in obligationib.cameralibus scriptura necessariò requiratur, & an ad exequutionē eiusdem uia exequutiua procedi possit,& quādo dari possit,& quomodo pactum in priuata scriptura sit concipiendum,vt extēdi possit cameralis obligationis instrm , & sufficiat locū retulisse.

2 Sed hic suborit quottidiana quæstio. † Hoc ergo chirographum non est instrumentum in forma cameræ, instrumētūq; de iure communi non habet exequutionem l. minor 25 annis. ff.de mino.Doctores.In l.2.ff.de edic. diui. Alexā.in consi.192. vol.7. ex forma tamen iuris nostri municipalis, prout in plerisque locis exequutio conceditur. Num ergo exequutiue agi poterit,& puto ex prædictis quæstionē solui , vt exequutiue agi non possit; quia tale chirographum non ualet vt publicum instrumentum,licet ei stetur,& probet partium conuentiones,& reperi Alciat.in d.l.j.in §.fi.nu.36.ff.de verb.oblig. qui referendo Alex.distinctionē subiecit , hoc vtile esse ad statuta cōcedētia exequutionem publicis documentis;Nec defendi posset petitio,per uerba executiua concepta , uigore legis nostræ municipalis sub rubr.de exec.pub.inst.cum huiusmodi chirographū careat circumstantiis ab ea requisitis ; ego autem uidi in nostra curia executiue agi uigore nostræ formulæ , nec memini hanc exceptionem vnquam admissam fuisse, & memini me legisse Ant.Gal.qui in tract ad formu.came.obli.in tit.de instrumento q.2.in prin.inquit,quotidie nos vti,φ detur executio virtute priuatarum scripturarum , in quibus debitores dicunt se obligare in forma cameræ,quod qua ratione sustineatur , subiunxit,dicemus inferius,non tamen prædicta attigit.

Est , & huic rei illud addendum,quod eleganter scriptum re-
4 liquit Paul.Castren,in l.in naue Saufeli.ff.loca † Is enim sub nume 4.& seq.disputans de actione oneris auersi,& qn̄ competat, sub nu.6.inquit in hæc ferè verba. Difficile esse casum ponere, in quo hæc actio competat. Ego autem dicebam,& dico exemplum poni posse in istis assecuratoribus mercium , qui suscipiūt in se periculum rerum mari exportādarum certa mercede constituta,atque recepta pro quolibet centenario, & promittunt,si perdantur merces,vel maris tempestate,uel aliis de causis emēdare nam si perdantur , potest agi ꝯ eos actione oneris auersi; quia huius oneris in se periculum suscipiunt.Hic enim concurrunt ea,quæ necessaria sunt;quia non suscipiūt periculum de re sua,nec præcedit alius ꝯctus , ex quo possit agi, unde si nō interuenit stipulatio,sed simplex cōuentio , poterit agi hac actione. Sed si interuenit stipulatio cessat hęc actio;quia potest agi ex stipulatione,& subiunxit , tenentur Assecuratores de casu fortuito ēt sine eorum culpa interueniente ; cum enim ipsi non conducant merces vehendas, nō possunt in illis culpam admittere. Vnde dicendum non est, φ obligauerint se ad periculum eorū culpa obueniens,sed etiam sine culpa hæc Pau.quem retulit,& probauit Sant.in trac.de fideius.& spon.par. tertia,num.9.& qn̄ hæc actio competat, disputauit Baptista de sancto Bla.in tract. de actione,& eius natura in actione 61.oneris auersi,&c.qui tamen de Paul.Castren.& prædictis non meminit.Denique,& illud addendum est ; φ non actio oneris aduersi nominanda est, sed auersi,sine d. ab auertendo , quia assecuratus periculum à se auertit in assecurantem (vt declaraui in prin.huius operis nu.9.) & ita in Pisana seu Florentina littera,quæ circumfertur,legitur.

SVMMARIVM.

1 *Stilus modo albus , modo niger , & multa de eo nu.1. & seq.numeris.*
2 *Interpretatio,ac restitutio ad l.Labeo ff.de statulib.*
3 *Mercatores,qui non ut testes,sed tanquam experientes,& periti requisiti, quid in casu aliquo inter mercatores seruetur, asseuerant, an probent.*
4 *Casus mercantilis cum proponitur , in eo seruari debet stilus , & consuetudo mercatorum, quicquid de subtilitate iuris disponatur.*

GLOSSA XXXVIII.

Dechiarandosi, che de tutte le cose,non chiarite in detto scrittos intendano ad vso , & stile della Piazza di Firenze.

HAec clausula argumento est, formulam hanc,qua vtimur,à Florentinis originem traxisse,quodque Florentini negotia magna , & ampla in ciuitate nostra superioribus annis habuerint, & primas obtinuerint inter extraneos mercatores. Quod hodie non est eis concedendum, sed & ego hanc clausulam,non laudo, sanctius enim esset , si in dispositione iuris communis remitterentur , tum propter loci distātiam,tum ēt quia uerum est illud uerbum, Quot homines tot snīæ, & vnusquisq; in sensu suo abūdat , & inquit Satyricus.

Velle suum cuiq; est, nec voto viuitur vno , & quod Cassad. inquit in tit.de rescr.dec.7.in fi.qui referendo Lapum alleg. 51.
1 stilum † modo album,& modo nigrum esse probat, & Stafil.in tract.de litteris gratiæ , pag.6 . referendo Hostien.in princ.summæ,& scripsit Neuiz.in sna sylua Nupt.lib.3.num.32.sciendum. est etiam , quod stilus est instrm æneum , quo in ceratis tabulis antiquitus scribebatur, & appellatur graphium quo scribitur secundùm Luc.Pennen.in l.si qn̄ 2.C.de bon.vacan.nu.3. libr.10. inde factum est,vt pro scriptura ipsa orationis dicendiq; modo accipiatur.vnde Comicus in prologo And.inquit,dissimili oratione sunt factæ , ac stilo. & facit l.1. C. de sacros eccles.vbi Ias. sub num.8.inquit,stilus accipitur aliquando pro consuetudine iudiciali alicuius curiæ , vt in ca quàm graui.de crim.fal.& in c. ex litteris. de cōsti.aliqn̄ pro dispositione in scriptis redacta,seu redigenda,vt in d.l.fin glo.& citat Bar.in repet.l.de quibus.in 7. col.de leg. & vide sub num.10. est enim stilus ius non scriptum ab vno iudice sæpius circa snīas , & acta iudiciaria introductus, fm But.in c.fi.col.4.de consue.quem retulit Nicol.Boe.in consil.8.in princ.ubi etiam citat Petr.& Cyn.in l.2. C. quæ sit longa consue Ioan.Fab.& Ang. in § ex non scripto instit de iure nat. gen.& ciui. sed & addes Fel.in c.2.nu.18.de rescrip.qui referendo Maria.in rub.de consue. car.tertia ad fi.& Io.And.in ca.fi.de consuet.inquit, stilus à consuetudine differt; quia illa generalis stilus autem respicit solam scripturam est.n.in scribendo , & dictando , ut dixit Alb.in d.l.de quibus,vbi Bart.consuetudinem generalem sentiēs,inquit,stilus appellatur consuetudo,quę respicit ordinem loquēdi,scribēdi, vel procedendi, constituitur ēt differentia inter stilum,& consuetudinem: hæc.n.inueterata

pro

pro lege custoditur, cuius rei illa ratio redditur; qa nihil interest, suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis, & factis, vt inquit iurisconsultus in l. de quibus. ff. de legi. quæ si rationabilis sit contra ius commune tenet, vt in d. §. ex nõ scripto. doctores scripsere c. fin. de consue. & c. 2. eo. tit. lib. 6. ille verò scilicet stilus contra ius commune nõ valet ea ratione; quoniam magistratus creati ad ius reddendum legi derogandi potestatem non habent l. forma C. de off. Præf. Præt. & declarat Alexand. in consi. 36. viso themate, num. 10. ver. nec obstat. vol. 2. Dec. in consi. 11. num. 11 & in consi. 677. in fi. & probat Boer. in d. consi. 8. num. 19. prudenter itaque ad tollendas controuersias adiicitur, ad vso, & stile della piazza &c. quasi (vt vno verbo dicam) partes ipsæ, ad iudicialem consuetudinem, & mores Florentinorum se retulerint, & ius quo Florentini in mercatorum foro vtuntur, & illud non est nouum, quotidianum, & lõgeuum vsum causarũ pro lege seruari l. fin. C. de fideiuss. & scripsit Matthæus Afflic. deci. 79. in fine, in causa &c. & in deci. 263. duo regii &c. nu. 4. & seq. vbi de stilo quædam addit, & qui stilus curię vim legis obtinet, quod præceptor meus etiam probat in consi. 44. in fin. cuius initium est, absolutio &c. in primo. verum quod diximus, per magistratus non habentes vis legis cõdendæ stilum contra ius cõmune induci non posse Aym. Crauet. in tract. de antiq. tempo. par. 4. num. 36. tribus modis temperat. Primò, nisi stilus esset præscriptus secundùm Roc. de Cur. in rubr. de consuetu. col. 3. q. 4. secundò nisi stilus venisset in notitiã populi, aut maioris partis; quia tunc valeret in vim consuetudinis, vt eleganter declarat Alexan. in d. cons. 36. nu. 11. vsque in fin. in secundo, tertio, nisi huiusmodi stilus modum, & ordinem procedendi respiceret, cuius rei illa ratio redditur; quia vbi stilus ordinem procedendi respicit de modico præiudicio agi videtur, & probat Soc. in consi. 36. nu. 11. in 4. & in consi. 39. nu. 18. eod. vol. Quibus addes, quod tentauit dicere Io. de Ami. in consi. 42. in præsenti consultatione &c. vnã curiam posse sibi legem imponere, & successoribus, licet non alienæ curiæ, & sic stilum inducere posse contra ius sibi, & successoribus præiudicialem, non autem tertio, sed ipsimet curiæ, citat Bald. & Sali. in l. pen. de const. pecu. Alexand. in consi. 113. Viso, & diligenter, nu. 6. & se. q. in 4. de quo responso superius disputaui, & de stilo adde Stefa. Auf. apud deci. Thol. sub nu. 115. & illud omittendũ non est, quòd vbi stilus allegatur, iudex ex se experientes tabelliones, veridicosque, & expertos procuratores potest interrogare, vt notatur apud Bart. in l. 3. in fin. ff. de testi. vbi bonus textus, & dixit Bald. in l. j. in fin. C. vt quæ desunt Ad. & Boerius in d. consi. 8. nu. 17. † & apud eum citatur text. in l. Labeo. ff. de sta. lib. & ibidem Benedi. de Plumb. sed lectorem admonuisse placet, quòd in ea parte legis, quæ ad id inducitur, in libro meo ita legitur, & si quæritur, cui eam diligẽtiam probari oporteat hæredi, an arbitratu viri boni morem agentium sequi debemus. Quæ littera mendosa est, & in hetrusca littera sic legitur, & rectè, & si quæreretur cui eam diligentiam probari oporteat, hæredũ arbitratum viri boni more agẽtium sequi debemus. Vnde non facit text. ille ad rem, sed prædicta comprobare posses ex his, quæ scripsit Deci. in consi. 447. in donatione &c. num. 10. vbi retulit Alex. in consi. 14. viso processu &c. in j. col. volu. 5. & adde Afflict. deci. 243. Nardus &c. in fin. Quibus duo in materia mercaturæ addenda sunt. † Alterum de mercatoribus, qui nõ vt testes, sed requisiti tanquam experientes, & boni mercatores, quid in casu de quo est quæstio inter mercatores seruetur asseuerant, & qui de stilo solito inter eos seruari deposuerunt, vt probent secundùm Soci. nepotem in consi. 131. nume. 21. in ter. sed circa probationes inter mercatores adde, quæ scripsi in tract. de merca. in vltima parte in titu. de proba. Alterum est, quod idem Soci. nepos scriptum reliquit in consi. 27. & si p̃sens &c. nu. 22. in secundo. † Cum casus mercantilis proponitur in eo attendi, & seruari debet stilus mercatorum, & consuetudo, quicquid aliàs secundùm iuris subtilitatem disponatur: sicut de statutis mercatorum dicitur a gl. & doctoribus, & maximè Baldo, & Saly. in l. 2. C. de constitu. pecu. sed considera; quia loquitur de consuetudine, & addit sicut mercatorum statuta in causis mercatorum seruari oportet, ita etiam seruari oportet eorum consuetudinem, & stilum, & vt vides ex relatis auctoritatibus hæc nomina doctores plerunque confundunt: tu verò circa decreta, & statuta mercatorum, ac consuetudines, vide q̃ scripsi in trac. de mer. præsertim in vltima parte vbi habes rubr.

S V M M A R I V M.

1. *Testi vnico fidem haberi partium consensu fieri potest.*
2. *Interpretatio ad l. Theopompus. ff. de dot. præleg.*
3. *Dispositio, quòd non dicatur captatoria, si aliquid committatur amico tanquam bene informato.*
4. *Testi vnico quòd credatur, neque per statutũ, neq; per consuetudinẽ fieri pôt.*
5. *Proxeneta si recognosceret manus assecuratorum absque iuramento stante nostra formula, nihil ageretur, nec prius iuramentũ præstitum sufficeret.*
6. *Iuramentum licet possit remitti a partibus testibus, non tamẽ potest a Papa & quod Papa non possit dispensare, quòd in dicendo testimonium in iudicio non interueniat iuramentum.*
7. *Papa non potest dispensare, quòd credatur unico testi in præiudicium alterius.*
8. *Testis persona tantùm, an persona, & dictum probetur, ualde refert.*
9. *Contrahens rem domini credens facere utilitatem domini, an teneatur furti, si dominus contradicit, late disputatur, & refertur ad proxenetas, numer. 9. & sequent.*
10. *Interpretatio ad l. 1. C. de furtis.*
11. *Declaratio ad glo. in §. aliæ. instit. de actio. quòd in his, quæ dependent ab animo stetur dicto alicuius.*
12. *Proxeneta si intrauit stabulum domini, & equum extraxit & uendidit, credens id uoluntate domini facere, an committat furtum.*

GLOSSA XXXIX.

E vogliamo, che il sensale, ò mezzano, che farà detta segurtà, habbi lui solo, & sia bastante per fede autentica de sua mano, & p giuramẽto essendo uiuo alla recognitione delle lettere, & mano de ciascuno, che pigliarà danari per tal cagione.

Conuentioni huiusmodi standum esse probaui in tract. de proxenetis, in quarta part. in illa q. cuius initiũ est. Illa etiam quæstio nu. 1. & seq. cum paulo inferius persona proxenetæ nominetur, conuentumq; sit quò ad cognitione manuum Assecuratorum eius dicto stari, & addes scriptis ibidem Alexand. in l. 1. in §. fin. nu. 1. & seq. ff. de verb. oblig. † Qui probat auctoritatibus partium ꝯsensu fieri posse, vt vnico testi plena fides habeatur, & citat l. fi. C. de fideiuss. l. Theopompus. ff. de dote præleg. & l. fi. C. de sent. passis, & hæc sententia sane recepta est, vt doctores referendo testatur ibidem Ias. sub numer. 8. est enim, vt dixi, certa persona expressa, & fuit sententia Ang. in l. pactum inter hæredes. in fi. ff. de pact. & declarat Ioan. Crot. in d. §. fi. num. 3. ver. secundus casus, & uide Cassa. in consil. 37. num. 4. qui in arbitrio approbato loquitur, & quæ nouissimè scripsit Iacob. Phil. in ꝯclusionibus suis, conclu. 5. libr. 1. facit l. 2. C. de ponde. & au. illat. in illis verbis, quia sua fide, atque industria, neque fallat, neque fallatur. Quibus addes Alciat. in d. §. fi. qui late disputat, & declarat sub nu. 23. & seq. numeris, & sub nume. 18. & seq. † declarat l. Teopompus. improbans communem sensum; quia si ille tex. principaliter factus esset ob id, ꝙ staretur dicto illius electi a testatore non faceret ad titulum. Secundò; quia in casu illius legis videtur testatorẽ mẽtem suã expresse declarasse, quæ erat, vt Seia filia æqualem portionem dotis nomine haberet, sicut prima. Vnde sequitur, vt si electus nil dixisset, idem erat. Tertiò; quia secundùm interpretationem Bar. ibi est casus specialis fauore dotis; quia alias nõ staretur dicto illius electi tanquam dispositio esset captatoria. Quartò: quia in conclusione quæstionis apparet dubitari, an extra partem hæreditatis eadem summa esset præstanda minori Seiæ, non autem an ille electus probet, vnde ſm eũ interpretatio vera illius legis Theopompus, quæ vere in littera pisana græce scripta est ab illo verbo ita cauit, vsque ad verbum Pollianus, ꝙ dubitabatur, an dos esset danda Seiæ filiæ minori tanquam prælegata ſm naturam tituli ex communi pecunia omnium, de bonisq; communibus vltra partem hæreditatis, & ratio dubitandi erat; quia ſm eam conuinci videbantur verba testatoris, si dos illa fuisset statuta æqualis doti prioris filię, licèt non de bonis communibus, & potuisset illa filia accipere dotem, & hæreditatem repudiare si voluisset, lex tamen decidit, dotem dandam de bonis communibus; quia hoc modo est omnimoda ęqualitas cum filia prius nupta, & illa verba in textu, sciens mentẽ meam in æqualibus portionibus, non exprimunt ſm eũ, qualis fuisset mens sua, sed simpliciter attestantur, illum electum scire, numquid mens testatoris esset, ut æqualis dos daretur secundæ filiæ, & addit Alciatus, ꝙ dispositio nõ erat captatoria ibi, & propterea lex illa procedat fauore dotis; quia aliud est committere dispositionem in voluntatem tertij: † Aliud committere alicui amico tanquam conscio de mente sua. & subiicit, & in hoc ille tex. est singularis, & placuit referre: est enim noua interpretatio, & Iurisconsultissimi viri. Pro qua faciunt uerba illa. Quæro, an eandem summã dotis nomine cohæredes extra partem hæreditatis minori filiæ præstare debeant. Non omitto tñ, ꝙ huiusmodi interpretationi non solum aduersari videntur illa verba, sciens mentem meam &c. verum illud magis, ꝙ a iurisconsulto in eadem lege proponitur. Pollianus. s. a marito puellæ iuratus scripserit, uoluisse patrem eandem quantitatem in dotem accipere etiã minorem filiam, quam maior accepisset. Nam si idem erat (vt Alciatus ait) & si Pollianus nihil dixisset, quorsum adiecit iuriscõsultus dicta verba? & cum ex facto ius oriatur, vt in l. si ex plagis. in §. in Cliuo capitolino. ff. ad l. Aquil. aut arguendus videtur iurisconsultus, ꝙ non necessaria expresserit, aut ꝙ non sine ministerio dicta verba sint adiecta, & huic arg. nõ occurrit facile responsum, nisi quis relatam interpretationem Alciati defendendo diceret, non esse nouum, ut factum a iurisconsultis, prout se habuerit plerunque proponatur, in eo tñ, quod mouet fundamentum fieri, & consequenter Sceuolam auctorẽ dictæ legis, qui factum ipsum, vt plurimum proponere consueuit ex facto consultũ in omnimoda æqualitate, ex his quæ proponebantur vim

vim fecisse. Quod probari posset ex iis, quæ scripsit Bar. in l. 5. in §. si magister. ff. ad l. Aquil. dum exponit verbum benefacienti, facti accidentiã denotare, & ad interpretationem dictæ l. Theopompus. adde Afflic. dec. 370. Domi. Anto. &c. & Paul. Paris. in consi. 38. non videtur &c. nume. 64. & seq. in 3. sed (vt vnde diuerteram, redeam) reddunt relati doctores in d. §. fin. † per statutum, aut consuetudinem fieri non posse, ꝙ credatur dicto solius testis, esset enim huiusmodi statutum, seu consuetudo non solum contra ius ciuile, & canonicum, sed etiã contra ius diuinum, idque receptum asseuerant c. in omni c. licet vniuersis ca. licet ex quadam. de testi. l. iusiurandi. C. de testi. Quod intellige, nisi necessitas subsit, vel euidens vtilitas suadeat, vt per Abb. & recen. in c. 2. de probat. & meritò dixi in trac. de proxe. in 4. par. in quæstione, cuius initiũ est. Illa etiã quæstio. nu. 33. Proxenetę enim publi, approbato, & in albo proxenetarũ descripto, & iurato si lege municipali caueatur, fidem habendam esse. Hoc enim euidens vtilitas mercaturæ, immo necessitas suadet, & qa Anconæ proxenetæ suffragiis mercatorum Præside interueniẽte creantur, & sic contrahentium seu collegii mercatorum cõsensus interuenit, certæque sunt personæ in albo descriptæ, & sic certus præfinitusque proxenetarum numerus, & facit pulcher text. in l. 2. C. de ponde. au. vbi Luc. Pen.

Est & illud huic rei annotandum, cum iuramentum ex conuentione exigatur, si proxeneta absque iuramento manum assecuratorum agnosceret, nihil ageretur. † Nec puto iuramentũ, quod a proxenetis in principio officii de more generaliter præstatur, hoc casu sufficere, & ita restringe, quæ dixi in trac. de proxe. in 4. parte ĩ illa quæstione, cuius initium est, apud Bertachinum, nu. 4. vt hoc casu notato locum non habeant. Quibus illud addendum est, partes posse conuenire, ꝙ proxenetę nominato absque iuramento fides habeatur: quia partes possunt remittere iuramentum testi. c. a. tuis. de testi. vbi late doctores, & maximè Fel. hoc amplius, inquit eleganter Bar. in l. Lucius in fi. ff. de fideiuss. si fides testis est a parte probata, creditur ei absque iuramento, & refert Abb. ac probat in c. fraternitatis. in fin. de cler. non residen. & vide quæ scripsit Io. Crot. in repet. legis nemo potest. nu. 24. ff. de leg. j. Et † licet partes possint iuramẽtum remittere, Papa tamen non potest dispensare, ꝙ in ferendo testimonium in iudicio non interueniat iuramentum secundũ ciuem meum, & magnum theologum Augustinum de Ancona in lib. de potestate eccl. quæst. 55. articulo vltimo, quia est de iure diuino, vt testis iuret ex his, quæ habẽtur Genes. 31. vbi Iacob voluit testimonium soceri sui Laban confirmari iuramẽto, quod dictum stupendum, & Canonistis incognitum, inqt Fel. in c. constitutus, nu. 23. de rescript. & subiecit in hæc verba. Non dicas contra Augustinum si pars potest remittere hoc iuramentum c. tuis. de testi. cur non Papa? quia respondeo, hoc argumentum fallaciam continere, sicut si a simili argueretur, sic si potest aliquis donãdo rem sibi ablatam facere, ꝙ illa ablatio non sit furtum, cur non potest Papa facere, ꝙ auferens rem alteri inuito non committat furtum, est enim iuramentum testis inductum fauore partis, vnde ipsæ ei renunciare possunt, concedo bene, ꝙ parte volente valeret dispensatio Papę, sed tunc frustra adiretur Papa pro dispensatione, tene itaque perpetuo mẽti dictum Augustini vulgo incognitum. Nec dicas hoc esse clarum, per c. indicas Hermanum 3. q. 9. vbi dicit tex. † Papam nõ posse dispensare, vt credatur vni testi soli in præiudicium alterius, de quo tex exclamat Lud. in singu. 714. an Papa &c. & per Alphabetum in verbo Papa, quia ille tex. optime seruit pro dicto Augustini. Tamen illud est diuersum dictum, & minus mirabile: cum de iure diuino requiratur duo testes ad minimum. c. cum esses. de testa. cum similibus; sed ꝙ non iuratum Papa nõ possit habilitare pro integro est mirabilius, cum hoc non sit ita expresè de iure diuino decisum, licèt de teste periuro loquantur aliqui textus veteris testamenti allegati per Io. And. in regula non est sine culpa. col. 2. ibi. secundo sic probo, de regu. iur. in 6. in mercur. hactenus Felinus, quem honoris gratia ciuis mei placuit ad verbum referre, de cuius laudibus scripsi in tract. de adiecto, in vltima par. circa princ. sed & addes, quod de hac August. sententia meminit Io. Crot. in l. j. in §. fi. ff. de verbo. obliga. sub nu. 3. vers. huic fundamẽto &c. & disputando meminit Catel. Cot. in memoralibus in vers. testi non iurato, & vide quæ scripsit Alex. in l. militis. C. de mili. testa. & Fel. in d. c. tuis, & nota prædicta ad proclamationes, quæ quotidie fiunt, vt vno testi credatur. Denique huic rei illud adiiciendum est ex relatis verbis formulæ nostræ liquere, † cum partes promiserint stare dicto proxenetæ nominati in formula personam, & dictum approbasse censentur, vnde (vt dixi) plene probat intantum, ꝙ partes obiicere non possunt, ꝙ notatus sit infamia, aut quid aliud, nisi noua superueniret causa, citatur glo. not. in auct. de testi. §. & licet. in versicu. suppliciis. nam quando persona tantum approbatur, permittitur eius dictum infringere, & semiplene probat, iuxta scripta a Baldo in l. in bonæ fidei, num. 8. C. de rebus creditoribus. Ias. in dicto §. fina. num. 8. & ibidem Alciat. sub numero 33.

Et quoniam de proxeneta hic agitur, placet quotidianam quæstionem subiungere, quæ addi poterit iis, quæ scripsi ĩ trac. de Proxen. Angelus Perusinus non leuis iuris interpres in l. j. C. de furtis, circa finem scriptum reliquit. Hic est casus † ꝙ contrectans rem domini credens facere vtilitatẽ domini tenetur furti, si dominus contradicit, & talem vtilitatem non vult, & subiungit, & ideo Proxeneta equorum si intrauit stabulum domini, & extraxit equum, & vendidit credens facere vtilitatem domini, tenetur furti, si dominus contra dicit, tene menti: quia videbatur contrarium cum furtum non committatur, si deficit affectus, vel animus lucrandi l. j. ff. eo. sed responde, ꝙ sufficit habere animum lucrãdi sibi, vel alteri. ff. eo. l. si quis perferendum. hactenus ille in suprascripta verba, quem retulit Ias. ibidem nõ tamẽ bona fide, addidit enim familiarẽ domini fuisse Proxenetam, & equum ab eo venditum vitiosum, quæ non leguntur in meo codice, Angeli scilicet commentarii, subiunxit Iason, Tu aduerte; quia textus iste non probat hoc: quoniam illi mandatarii, de quibus in textu, non faciebant vtilitatem domini, tamen Angeli auctoritas est magna. hæc ille. Ego † autem circa prædicta nonnulla considerabam, & illud primum, ꝙ in casu dictæ l. j. C. de furt. mandatarii illi serui sciebant dominum nolle, vt exponendo inquit Accur. in Glo. 2. & Saly. in 2. oppositione ait, sciebat emptor dominum nolle, ideo furtum committit, vt in secunda Glos. & hoc domino ratum non habente. Paul. etiam Castr. in positione casus inquit, seruos tradidisse pecuniã ei, cui mandauit, vt emeret scienti pecuniam esse domini, & cõtra voluntatem domini exportatam, Ioannes autem Fab. in eadem l. inquit ibi, comparauerunt nomine seruorum, & ideo tenentur furti, quamuis non haberent animum sibi lucrandi; quia nedũ opem, immo furtum ipsi faciebant, licet ad vtilitatem consurũ videlicet seruorum l. si quis perferendum. ff. de furt. aliàs obstaret. ff. eo. l. j. & l. qui saccum; Item dic, ꝙ serui volebant furari domino. & ipsi sciebant, ꝙ inuito, vel ignorante domino pecunia tradebatur. ff. commo. l. si seruus. supra quod cum eo. l. si liberã, & addit in fin. Nota, ꝙ hæc lex est hodie sæpe in facto, non in seruis, sed in filiis, & vxoribus tradentibus pecuniam patrum, & maritorum, vnde licet lex illa generaliter nimis scripta sit: tamẽ ex interpretationibus relatis propter opposita, merito inqt Iason non probat hæc lex, quod ait Ang. sed & addes, ꝙ Alber. in ea. l. j. nu. 14. opponẽdo, ꝙ furtum committatur animo lucrãdi, & emptores illi non haberent animum lucrandi, respondit, ꝙ lucrabantur; quia emendo quærebatur sibi, licet ad restituẽdum astricti essent, vel secundùm Iaco. ab Are. hi habuerũt animum lucrandi. & non tradendi mandantibus, & ideo his quæritur, vel (subiicit) lucrum est quoad dominum, cuius erat pecunia, licet non habuerint animum sibi lucrandi, sed tradendi alii, quod ergo in l. j. ff. de furt. dicitur, furtum committitur animo lucrandi, subaudi sibi vel alii. Nam mandatarii opem præstare videntur, & meritò tanquàm principales tenentur, d. l. si quis perferendum, & est notabile secundùm Iac. de Rau. & probat Cy. & probauit Io. Fab. (vt retuli) subiecit secundùm alios Albericus satis lucrari, quia obligãt seruos ad antidora, quod censetur lucrum l. si pigno. ff. de furt. Notanda tamen est relata præcedens solutio, quæ congruere videtur verbis, & menti Imperatoris in d. l. j. C. de furt.

Verùm vt ad id quod in initio dixi, & propositam quęstionẽ redeam, Imperatoris illa est optima distinctio in §. furtum. in vers. placuit. institu. de oblig. quæ ex delic. nascuntur, eos qui rebus alienis vtuntur, si se intendant inuito domino facere, eumque si intellexisset non permissurum furtum committere. At si permissurum credant, extra crimen videantur, sed & Bart. in l. inter omnes. in §. recte. ff. de furt. referendo Glo. in dicto versic. placuit. rem clarius explicat, in hæc verba. Aut quis habuit rem ab initio domini voluntate, vt quia dominus sibi commodauit equum vsque ad villam, & tunc facile potest credere dominum permissurum in iter longius, sed si ab initio subtraxit domino ignorante, tunc non est credendum furi: hoc satis placet, & subiicit tamen breuius, possumus dicere, ꝙ contra furem est præsumptio iuris, ꝙ ipse credit dominum non permissurum; cum nemo præsumatur iactare suum, & pecuniam suam, vt infra co. l. qui vas. § vetare; Et ideo nisi fur ostendat aliqua indicia verisimilia, propter quæ sit credendum ipsum putasset dominũ permissurum, non credatur ei. † Nec obstat glo. in §. aliæ. instit. de actio. quia illud est verum, in quibus non est iuris præsumptio contra asserentem, argu. l. si nõ conuitii. C. de iniur. & Bar. probauit, commendauit, & ad verbum retulit Areti. in d. §. furtum, confugiendum est ergo, vt Ioan. Fab. ibidem etiam elegãter tractauit, ad coniecturas, an habuerit causam credendi nec ne; † Vnde si dominus fuisset amicus Proxenetæ (vt plerunque euenit) quia Mercatores habent Proxenetas, quorum ministerio, & opera vtũtur, & Proxeneta honestæ famæ ac vitę sit, malus animus non præsumatur, quod sensit Ioan. Fab. in relato loco, & coniectura familiaritatis bona sit, & excludat malum animum regulariter in re aliena præsumptum inquit Albe. in d. §. recte. sed & addes circa Bart. sentẽtiam, & præcipue declarationem

nem Glossæ in §.aliæ Ias.in citato §.quem legit cum §. sed istæ. num.92.& seq.Mar.in l.j.C.de sica.& in consi.96.num.8.Ias.qui plura refert in consi.84.nu. 7. in primo. Et illud etiam non est omittendum, quòd Iason referendo Angelum inquit, Proxenetam familiarem domini vendidisse equum vitiosum domini,sine licentia domini,& tamen quòd equus esset vitiosus, nō dixit Ang. in meo nanque codice nō legitur. Nam si equus vitiosus,aut morbosus esset, coniectura non leuis suboriretur ad excludendum malum animum admittendi crimē furti, & hoc sensisse videtur Io.Fab.in d.§.furtum, dum inquit. Vnde si rem perituram reperit,velut ouem,vel animal fugitiuum, vel lupo abstulit, non præsumitur malus animus, vel si Dominus rei sit amicus,& recipiens homo honestus,non iudicarem malū animum. hæc ergo Glossa,subiecit,intelligenda est in dubio,sed in casu certi quo crederet dominum permissurum, & constaret, nunquàm furtum committitur (vt dixi) nec hæc Glos.procedit,& ita est verisimile Gl.intellexisse:Vnde ait,videtur expeditius,ꝙ recipiens protestetur coram testibus, ꝙ credit dominū permissurum,& ꝙ in casu quo non placeret offert reddere; Nā in dubio nō præsumitur velle,d.l.qui vas.in §.vetare, & placuit ad verbum referre:quia doctè quidem scripsit: vt Ang.Aret.dixit ibidem,& habes solutam quæstionem propositam.

SVMMARIVM.

1 *Assecuratio si est facta super duobus nauigijs frumento onustis, quorum alterum maiorem numerum frumenti continens naufragium fecerit diuersis modis subscriptionib. factis ad formulam assecurationis, quomodo intelligenda sit,num.1.& seq.numeris.*

2 *Subscriptiones factæ per Assecuratores ad formulam assecurationis an referendæ sint ad principalem dispositionem,seu magis ad alias subscriptiones num.2.& seq.*

GLOSSA XL.

Fatta per me Marino Benincasa de commissione de Pietro Fātolini al presente Mezzano di detta sigurtà in Ancona.

HIC illud est annotandum, ꝙ licet huiusmodi assecurationis chirohraphum à Tabellionibus conscribi soleat,non tamen vt Tabelliones sunt rogati, & instrumentum conficiunt, eligitur ergo Notarius ad scribendum formulam.est ergo priuata scriptura,nō publi. (vt in superioribus declaraui) adiicitur & non Proxenetæ, qui cōuentionis initæ inter Assecuratores, & Assecuratos mediator fuerit; Deinde Assecuratores periculum suscipientes pro certis summis se subscribunt chirographo,vt apparet in formula post Procemium,seu Præfationes descripta, quam (si placet) videbis propter quæstionem statim referendam.

Cum quidam Mercatores præfectos annonæ ciuitatis Anconę assecurassent de,seu super frumēto quo duo nauigia onerarentur an oneri præposito quodam in loco orientali ad portum Anconæ,& quorū nauigiorum diuersi Magistri erāt, vulgo Patroni. Alterius enim quidam Solimanus Rais anchorā, seu regimen habebat, alterius quidam Io. Petrus, & chirographo assecurationis de more facto, Benedictus Gondula assecurando se in hæc verba subscripsisset.Ego Benedictictus Gondula asecuro modo quo in chirographo cōtinetur pro scutis ducentum & quinquaginta,idest super quolibet medietatem ; & post eum Hieronymus Gerinus assecurando subscripsisset pro scutis centum quinquaginta, addendo medietatem pro nauigio : Deinde quidam alii Mercatores pto certis summis nō adiectis relatis verbis,medietatem pro quolibet asecurasent, & post hos Alouisius Pissonis subscribendo dixisset se assecurare pro scutis centum quinquaginta,addendo, idest medietatē pro quolibet ipsorum. Reliqui verò simpliciter subscribendo assecurassent,hoc verbo addito,vt supra cōtinetur. Quæsitum fuit 3 † cum alterū ex dictis nauigiis naufragium fecisset, in quo maior numerus frumenti fuerat impositus, quàm in alio, quod saluum portui Anconæ applicuit, & præfecti Annonæ vellent exigere ab Assecuratoribus, qui simpliciter se assecurando subscripserūt,& ab his qui subscripserint,clausula adiecta, vt supra non solum medietatem summæ assecuratæ, sed quod pluris esset,pro rata risichi, seu danni quod demonstraretur, transcendere medietatem,in nauigio nanque frumento onusto, & qđ naufragium fecerat maior numerus frumēti impositus fuerat, num audiendi sint nec ne? In proposita quæstione audiui experientes Mercatores interrogatos respondisse,tam illos,qui simpliciter subscripserunt quàm eos,qui clausula addita, vt supra pro dimidia summæ assecuratæ tantum teneri, nec referre qđ in nauigio, quod naufragium fecerat maior numerus frumenti fuerit impositus; De his enim qui addiderunt medietatē pro quolibet nauigio non dubitatur,& dicti Mercatores considerabant verba assecurationis relata super nauigiis,quorū alter magister eras Salymanus Rays,alter Io. Pet. & ꝙ nō erant adiecta verba illa declaratiua,q̃ de more adiici solere assueuerabant, qñ talis est partiū intentio. Tutto su l'vno su l'altro, & parte su l'vno,& parte su l'altro; Putabant etiā assecurantiū intentionem fuisse assecurare sup duob.nauigiis;cū forsan super vno nō fuissent ꝯtenti assecurare; idq; demōstrari dicebāt ex subscriptionib.illorū,q modū assecurādi declarauerunt,dicentes sup quolibet.s.nauigio medietatē. Addebantq; pulchram rationē eandē intentionē,& præfactorū annonæ fuisse iudicari posse ex eo, ꝙ si alia fuisset,vtiq; non acquieuissent subscriptionib.illorum, qui declarauerunt super quolibet nauigio medietatē, quæ sniā in dubium posset reuocari,licèt.n.assecuratio facta sit super bregantinis,non tñ assecuratio facta est de nauigijs,sed de frumento quo onerandi erant : Aliud quippe est continens,aliud contentum secundùm propriam significationem.l. solent, vbi notatur.ff.de off.Proconsu.& leg.& notauit Bald.in l.cū proponas. C.de nau.fœno. nu.4. & seq.diuersa nanque sunt corpora nauis, & frumenti, & diuersa vocabula facit l. si serui electione. ff. de leg.1. & Labeo.ff.de suppel.leg.Accedit, quod Diuus Aug.ait de ciuit. Dei lib.11.c.8.is enim exponens illud Gen.die sep.requieuit,Deus exemplis demōstrauit, per id quod continet, id quod continetur significari, meritò assecuratio interpretanda est sm numerum frumenti in eis impositum, & finge contra naufragium fecisse illud nauigium, in quo minor numerus frumenti & illud in quo maior numerus erat saluum ad portum Anconæ peruenisse, vtique Assecuratores vellent pro rata oneris teneri : non sunt ergo audiendi in eo,cuius cōtrarium non essent postulaturi ; Præterea subscribentes clausula adiecta, vt supra, quæ est relatiua præcedentiū, vt per glo.& Doct.in cle.causam. 2 de ele.& Cur.Iun.in consi.156.nume.7.† & simpliciter subscribentes cēsendi sunt se retulisse ad principalem dispositionem, cui se subscripserunt,nō autem ad subscriptionem aliorum,qui adiecerunt de medietate super quolibet nauigio : quia hæ subscriptiones accessoriæ sunt, & cum ratio hoc suadeat,vt ad principalem dispositionē fiat relatio, ad proxima referenda nō sunt iuxta doctrinam Bar. in l.talis scriptura.in §.fi.ff.de leg.1.& facit text.& quod ibidem notauit Bar.in l.fi.in §.Titia.ff.de liber.leg. ꝙ relatio fit ad id, quod principaliter in oratione ponitur, non ad ea, quæ sunt accessoria, & demonstrationis causa posita,& scripsit Ias.in d.l.talis scriptura.nu.35.vers.7.intellige &c. & dici posset,ꝙ si hi qui simpliciter subscripserunt, voluissent assecurare, pro dimidia summæ promissæ sup quolibet nauigio expressissent,prout alii expresserunt,subscribendo ergo simpliciter ad modum oneris, & frumenti numerum in vnoquoque nauigio se retulisse cēsendi sunt arg.l. vni. in §.sin autem ad deficientis. C.de cad.toll.& faciūt scripta à Paul.Paris.in ꝯs.35.nu.18.& seq. vol.3.Verùm Mercatorum relatorum seutentia defendi posset ex quibusdam iuris regulis vulgaribus quidem, sed ad rem pertinentibus, & certe ex iis quæ proponuntur, negari non potest verba esse dubia: Placuit autem veterib. pactionem obscuram, & ambiguam contra eos interpretandam, qui in verbis ꝯctus fundamētum faciunt;quia in potestate eorum erat legem apertius dicere l.veteribus.ff. de pactis, regula in contrahenda.ff.de reg.iu.l. Labeo scribit.ff.de cont.emp.præterea regula est, ꝙ vna determinatio respiciens plura determinabilia debet æqualiter terminare l.iā hoc iure.ff.de vulg.l.quanuis.C.de impu.mouent me etiam relatæ Mercatorum rationes, & in hanc sniam inclino,vt æquis partibus assecuratio facta cēseatur, dimidia scilicet pecuniç asecuratæ pro quolibet nauigio, nulla ratione habita, ꝙ plus, minusve oneris in vno quàm alio fuerit positum,& hęc sententia defendi posse videbatur, & opposita remoueri : Nam etsi negari non possit, frumentum asecuratum fuisse non ipsa nauigia,& hæc diuersa esse, frumentum scilicet, & nauigia, veruntamen est ad duo nauigia relatio habita, & necesariò non sequitur, pro rata immissi frumenti in eis asecurationem iudicandam; cum possit intelligi asecuratio facta pro dimidia summæ in vnoquoque nauigio; Illa scilicet ratione; quia Asecuratores noluisent periculum magis in vno, quàm in alio nauigio suscipere, & multæ causæ considerari potuerint, quòd hæc asecurantium fuerit intentio: & hoc etiam naturalis ratio suadere videtur, & æquale periculum fuerit, & non maius in vno, quam in alio. Pro quo est argumento quod dicitur, vnam, & eandem rem non debere diuerso iure censeri.l.eum qui ædes.ff. de vsucap.l.1.in illis verbis,nec ratio patitur.ff.de rerum permu. cum multis relatis ab And.Tiraquel.qui declarat in comment. de vtroque ret.§.j.glos.18.nu 21.& seq.& in tract. de nobilitate. ca.28.nume.11.& seq.& cum cōtrariorum sit eadem disciplina, quoad iuris dispositionem l.fi.§. fin.ff.de leg.3.l.pen.C.de solut. Bar.in l.inter stipulantem.in §.sacram.ff.de verb.obli.& scripsit Io. Cror.in rubr.de acq.poss.nu.7.& seq.admittendum videtur, si per contrarium nauigium summersum eset, in quo minor num. frequēti impositus eset, & aliud saluum ad portum Anc. venisset, in quo maior eset frumenti numerus, vt pro dimidia asecuratæ pecuniæ,& non vltra Asecuratores teneantur. Hoc enim & naturalis ratio, & prædicta suadent, cum diuersa ratio, quæ moueat,considerari non possit, idque notandum arbitror. Nec etiā moueat, ꝙ dicebatur de distinctione vt supra, & subscriptionem referendam ad principalem dispositionem . Nam & si concedimus,asecuratio respicit duo nauigia,& licèt causa oneris, rationibus tamen relatis asecuratio interpretāda videtur, vt supra. Audio ēt de more ese Mercatorum, vt scribentes simpliciter

simpliciter semper intelligantur rationem habere ad primum subscribentem,qui rem explicare,atq; declarare solet, ea enim quæ sunt moris,& consuetudinis,admittenda sunt l. quòd si nolit.in §.quia assidua.ff.de ædil.edic.& facit l.vel vniuersorum.ff. de pigno.actio.& præcipue in huiusmodi negotio consuetudo spectanda est,vt in auct.de vsu.nau.in fi.col.9.& l.deprecatio.ff. ad l.Rho.de iac.quibus addes,quæ dixi in Glos.in 5.Dechiarandosi che de tutte le cose &c. Glos.28. argumentum etiam sumptum ex l.vni.in §.sin autem ad deficientis.C.de cad.toll.retorqueri potest ex prædictis, & ratione Mercatorum in superioribus relata non quidem contemnenda,& ad argumentuu vidēdus est Dec.in consi.15.in fin.Goz.in consi.30.nu.8. & sequent. Ias.in consi.42.in volum.1.Aym.in consi.297.colum.7.& seq. Cur.Iun.in consi.49.num.7.Hoc amplius Benuenutus tentabat dicere. Si omnes Assecuratores simpliciter chirographo assecurationis in relata verba cōcepta se subscripsissent, vno ex dictis nauigiis naufragium faciente,non amplius teneri, quàm ꝓ dimidia pecuniæ assecuratæ,mouent eū relatæ rationes, quæ huic rei etiam (ni fallor) congruunt,nulla ratione habita,siue nauigium naufragatum plus, siue minus oneris contineret, quàm illud quod saluum ad portum aduenerit. Verba tamen assecurationis spectanda sunt.

Postquàm subscripserunt se Assecuratores pro certis summis speciatim declaratis, & qui fatētur se recepisse periculi pretia, solet & proxeneta assecurationis se formulæ, & chirographo subscribere,& in subscriptione testari, & de manu Assecuratorum,& de certis pretiis receptis ratione suscepti periculi,adiectis,die,mense,& anno,& deinde notariū qui formulam, seu chirographum conscripserit nominare;Hic ergo solum annotandum est quod dixi paulo superius in clausula, & vogliano che il sensale &c.Gloss.39.

BENEVENVTI STRACCHAE PATRITII ANCONITANI.

De Adiecto.

SVMMARIVM.

1 *Adiectus ab adijcio verbo descendit, quod plures significationes habet. & sequen.num.*
2 *Præpositio,ad,accessum ad terminum non ingressum significat, contra verò præpositio,in.*
3 *Appello Cæsarem, seu summum Pontificem ornatius dicitur, quàm appello ad summum Pontificem.*
4 *Virgilij locus declaratus decimo Aeneid.*
5 *Adiectus quartæ declinationis idem quòd adiectio.*
6 *Titulus de in diem addictione,& non adiectione inscribendus, quod comprobatur pluribus.*
7 *Addicti qui dicantur.*
8 *Ciceronis locus de oratore, seu dictum falsissimum.*
9 *Addico vnum ex tribus Prætoris verbis, Do, Dico, Addico. Item facti dies,& nefasti qui,eo.nu.*
10 *Prouerbium illud adijcere nummo, declaratur.*
11 *Adijcialis cœna quę esset apud veteres, declaratur.*
12 *Interpretatio ad § fin.institu.de succes.lib.*
13 *Interpretatio ad l.3.ff.de vsucap.*
14 *Adiectus aliquando pro cohærede.*
15 *Interpretatio ad l.verbis ciuilibus.ff.de vulga.& pupil.*
16 *Stipulari alteri nemo potest.*
17 *Acquiri non potest nobis per liberam personam, quæ nostro iuri subiecta non sit, vel nobis bona fide non seruit,& pulchre de ratione.*
18 *Rei stipulandi quomodo cōstituantur. & num.22.& seq.*
19 *Stipulatus sibi aut Titio decem, vna decem stipulatus intelligitur, & declaratur.*
20 *Stipulans sibi,& Titio decem, eadem decem stipulatus intelligitur, & valet stipulatio in decem.*
21 *Alternatiua adiecta inter personas honoratas siue in contractibus, siue in vltima voluntate resoluitur in coniunctam.*
22 *Alternatiua adiecta inter personas constituit adiectum.*
23 *Stipulatio alternatiue per duos facta inter eos, quorum alteri tantum potest acquiri, an constituat adiectum.*
24 *Bartolus declaratur, atque defenditur in l.2.ff.de duob. reis, dum loquitur, quomodo duo rei credendi constituantur.*
25 *Adiectus per alternatiuam constituitur.*
26 *Adiectum constitui, quare veteres decreuerint, cum quis sibi, aut Titio stipulatur.*
27 *Mercatura vix posset exerceri, si adiecti constitui non possent.*
28 *Adiectio vt teneat, necesse est, vt persona inueniatur, in qua consistat obligatio.*
29 *Adiecti descriptio secundum Ias.& secundum auctorem num.31.*
30 *Adiectus an possit reuocari,& an is dicatur Adiectus, vbi Ias. & Raph. improbantur.*
31 *Significationi vocabuli standum esse regulariter,& quare.*
32 *Adiectus constituitur in ipsa conuentione non ex pacto, sed ex interuallo.*
33 *Pactum de soluendo alteri, an possit reuocari, disputatur, & soluitur quæstio quotidiana.& sequen.*
34 *Bartolus declaratur in l.si cum Cornelius.ff.de solu.*
35 *Interpretatio ad l.si cum Cornelius.ff. de solu.*
36 *Promissionis interest posse pluribus soluere.*
37 *Adiectus aliquando creditoris commodo constituitur.*
38 *Adiectus solutioni suo commodo an adiectus dici possit. & seq.*
39 *Adiectus in rem suam veluti procurator potest constitui.*
40 *Vendens rem alicui cum promissione de euictione, si emptor alij donauit rem emptā, & à donatario fuerit euicta, vēditor, nec emptori, nec donatario, tenetur, quia non interest donantis, quod declaratur duob. modis seq. nu.*
41 *Obligationis antidoralis effectus notabilis,& alij plures relatiue.*
42 *Interpretatio ad l.liber homo.in §.qui fundum.ff.de verbo. oblig.*
43 *Adiectio nullum ius acquiritur, sed tantum ei rectè soluitur.*
44 *Verba obligatiua in Adiectū conferri nō possunt, sed respicientia solutionē.*
45 *Adiectio personæ licèt possit dici de accessorijs stipulationis, propriè tamen loquendo non dicitur accessoria obligationis.*
46 *Adiectus non habet petitionem.*
47 *Item constitui suo nomine non potest.*
48 *Adiectus agit cum mandato creditoris, & cautela docetur ad effectum agendi.*
49 *Adiectus sine mandato creditoris non potest nouare nec acceptum facere.*
50 *Item cessionem non potest recipere.*
51 *Verbum, soluere, adiectum pecuniæ verbo strictè accipitur,& naturalem solutionem requirit.*
52 *Adiectus donare non potest.*
53 *Adiectus fideiussionem recipere non potest.*
54 *Item pignus adiecto datum repetitur; quia eidem bona obligari nō possunt.*

D. OPT. MAX. IMPLORATO AVXILIO.

QVottidianus frequensque est Adiecti tractatus, præcipue inter mercatores, & de hoc quidē adiecto apud veteres Iurisconsultos complures quæstiones elegāter tractantur. Apud recentiores verò nulla penè mētio,& hoc ordine eundum est.

Primum de vi nominis,eiusque significatione, proximisque atque coniunctis verbis pauca dicemus. Vbi quid sit adiectus, & de eius iure seu potestate constabit.

Postea quid in eius persona designari,seu conferri possit ordine non contemnendo disputabimus.

Vtilis sequetur post hæc disputatio, Quando adiecto solui possit, Quæ euidentioris intellectus gratia ordine soluetur regula scilicet,ampliationibus, & limitationibus.

Tum quæstiones complures quottidianas inseremus.

Ad extremum quæstio proponetur, Qua actione adiectus teneatur,& de aliis actionibus ad materiam pertinentibus disputabimus.

¶Prima Pars.

QVoniam omne principium, aut rei totius, quæ agitur significationem habere debet, aut aditū ad causam, & munitionem, aut quoddam ornamentum, & dignitatem, vt admonet Cicero in lib.de oratore, secūdum propositum ordinem exordiemur.

1 Adiectus † ab adiicio verbo, quod duplici,i,scribendum est, descendit,pluresque significationes habet. Aliquando enim tā quam ex ad,& iacio compositum, significat iacere ad, † quæ ꝑ2 positio proximitatem notat:cum motus significatur, ita vt accessum ad terminum, non ingressum ostendat, Cæsar ter.bel. Gal.vt neque ex inferiori loco satis commode tela adiici possent,& missa a Gallis grauius accederent.Hinc dicimus, ad tribunal venit litigator, in tribunal iudex:secūdū nanque Grāmaticos,in tribunal ire, est illud intrare, ad tribunal verò ire, est in locum tribunali proximum ire,& vide l.non putabam,& ibidem Alb.ff.de condi.& demonstra. & quoniam hæc præpositio Ad,ex subiecta materia aliter atque aliter accipitur, vide Archid.in capit. si gratiose de rescript.lib.6.Alb. in suo vberrimo repertorio,in præpositione AD, vbi copiose tractat, & inter alia illam quæstionem apud veteres satis agitatam refert, Si lex municipalis insultū, vt aiūt.ad domum certa pœna punit, quid si in hostio vel porticu domus fiat;quæ explicatur a Ioan. de Ami.in consi.4.in causa litigata. num.4. & nouissime refertur ab Anto.Bart.in tract.de temp.vti.& cont.cap.18.nume. 20. de qua etiam præpositione multa doctorum loca congregauit Andr.Tiraquel.in tract.de vt.ret.§.j.gloss.9.num.67. Sed & pro iuxta,aliquando accipi. And.etiam Alcia.in commentariis de verborum significa.scriptū reliquit,quod & Alb. vbi supra notauerat, & quia aliquando conditionem facere plerique dixerunt,adde Caro.Ruy.in consi.177.visis & intellectis, nume.7. 3 & 12.volum.j.vbi declarat. Nec illud omittam † solent Aduocati in appellationibus concipiendis dicere, Titius prouocat, & appellat ad S.D.N.ornatius diceret, Appello S.D.N.seu Cæsarem absque præpositione Ad,vt Papinianus docet in l.in honoribus.§.fin.ff.de vaca.mun.& legitur in Actis Apostolorum Diuum Paulum dixisse appello Cæsarem; sed ad institutum reuertor meum.

Adiicio aliquando significat consentire, vt apud maximum poetarum decimo Aeneidos.

Tercentum adiiciunt mens omnibus vna sequendi.

4 † Vbi Seruius optimus apud Grammaticos interpres exponendo ait, adiiciunt, idest accedunt, & consentiunt eius voluntati, seu forsan sermo est eclipticus, vt sit, adiiciūt illi animum, aut studium, aut voluntatem. Habet & illam notissimā significationē, scilicet addere, † vnde & adiectus quartæ declinationis idem, quòd adiectio, vt apud Victruuium lib. 9. c. 9. appellat enim eo in loco cunearum adiectus. † Hinc & adiectio, & titulus de in diem adiectione, seu (vt Laurentius Valla putat) de in diem additione, cuius sententiam probat Bud. in eod. titu. in annot. suis ad Pandectas, vbi propterea multa iuris loca quæsiuit restituere, & in eadem opinione fuit Ias. in l. ab emptione. ff. de pact. & quisquis is fuit, qui addidit dictionario Alberici post verbum adiacere. Quoniam in illo titulo non agitur de die emptionis præstituta, sed de re addicta in diem certum, idest venūdata. Adiicere nanque est licitanti rem auferendam permittere, quod vernacula lingua dicimus deliberare; quomodo accipitur in titu. C. Ne pro dote mulieris bona quondam mariti ad. ex quo, vt inquit Bud. in relato loco factum, vt adiicere pro destinare deuouereque ponatur, † vnde morti addictus dicitur l. addictos. C. de episc. aud. l. addictos. C. de appell. & notauit Ias. in d. l. ab emptione. ff. de pact. num. 6. vbi codex, vt puto, corruptus est, & refert Ciceronem off. lib. 3. cum is qui morti addictus esset paucos commendatorum suorum postulasset, & reliqua. Verùm non me latet Cat. Cot. virum bene doctum in memor. suis in vers. Adiicio, contendere vtroque modo legi posse, & de in diem adiectione, & de in diem addictione, defenditq; sententiam suam. Sed quoniam in pandectis Florētinis inscriptus est titulus de in diem addictione, Vallæ, & cæteris assentior. Nec quæ dixit Cotta improbo, nec me latet egregium virum Anto. Augu. emendationem lib. 2. c. 3. de hoc plura scripsisse, & satis sit locum retulisse: cū eius lucubrationes inter manus omnium peritorum versentur, vbi etiam adiicere an duplici, ij, scribendum sit disseruit. Adiicere est etiam auctionem facere, hoc est bona sua proscribere, & licitantibus obiicere, & auferenda permittere, vt dictum est, ob hoc addicti vocati sunt homines obhærati, qui & nexi dicuntur: inquit etiam Cat. Cot. in relato loco, addictos appellari etiam apud Iurisconsultos, qui prætoris pronunciatione, cum soluendo non essent, creditoribus vēdebantur, vt in eos vitæ necisque haberent potestatem & dixi in tractatu de decoctoribus, & vide Dida. variarum resolut. lib. 2. c. j. circa principium. † Sed & addes illud falsissimum dictum relatum a Cicerone de Oratore lib. 2. Missericors qui iudicatum duci videns percunctatur ita, quanti addictus? mille nummùm, si addidisset tātummodo ducas licet, esset illud genus ridiculi præter expectationem, sed quia addidit, Nihil addo, ducas licet, addito ambiguo altero genere ridiculi fuit (vt mihi videtur) falsissimum. † est nanque addico vnum ex tribus prætoriis verbis do, dico, addico: erant. n. fasti dies, quib. licebat fari tria dicta verba solēnia ijs ꝯtrarii erant Nefasti; Vnde Ouidius.

Ille Nefastus erit per quem tria verba silentur.

Fastus erit per quem lege licebit agi.

Sed & addes Hierony. Cag. in l. 2. versi. his. ll. latis. ff. de orig. iu. in hæc verba scriptum reliquisse. sunt fasti dies, quibus diuina humanaque agere licebat, nam & in eis feriæ inerant. Nefasti, quos ominosos antiquitas putabat; quidā ex nostris Aegyptios, vel reiectitios nominant, de quibus Macro. in j. Satur. & subiunxit fasti autem num. pluratiuo teste Festo, sunt libri, quibus totius anni fit descriptio, & causæ festiuitatum explicantur, & vulgus calendaria vocat. His addendum est omnem iurisdictionem Magistratuum ordinariorum, tribus illis verbis constare, quorum primum ad actiones personales attinebat, cum actum erat, aliquem dare facere oportere, sequens ad rei vendicationem. Vltimum ad executionem, quæ in ciuilibus, non solùm addictio dici potest, sed etiā adiudicatio. l. aliud est fraus. ff. de verbo. signifi. In criminalibus verò est legis actio, vt declarat Alciat. in l. quinque pedum. post numerum quinquagesimum. C. de præscript. vbi etiam ostendit sub num. 40. quomodo adiectio dominii, ac adiectio bonorum dicatur, † & minime tacēdum duxi vetus illud verbum Adiicere nummo, quod nostrates dicunt, fragmento panis vendere, de quo multa vide relata ab And. Tiraquel. in l. si vnquam. in verbo donatione largitus, num. 3. C. de reuo. donat. Placet etiam referre, quoniam & ea quæ a verbo descendunt dicere sum pollicitus, † cœnas adiiciales fuisse, de quibus apud Plin. Plau. & plerosq; alios. Dicitur autem adiiciales cœna, quòd in ea multa adiiciuntur extra ordinem vltraque iusta fercula, quæ etiam Pōtificalis dicebatur. Septem viri nanque erant, qui sacris epulis præerant cœnarumque Pontificum, quę adiiciales dictę sunt, curam agebāt, & hi Epulones appellati sunt, & si qua iusta, & solennia sacris deessent, ad Pontifices referebant. Testibus Iaco. Spieg. in suo Iu. lexi. in verbo septem viri, & Alexand. Geni. dierum libr. 11. cap. 16. scripsit etiam Cice. de Ora. lib. 3. in hæc verba. Pontifices veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones esse voluerunt, cum essent ipsi a Numa, vt etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti. Sed & addes quòd de ijs meminit Diuus Aug. de ciuit. Dei c. 7. lib. 6. vbi Ludouicus Viues inquit, Collegio Pontificum Triumuiri additi sunt, qui sacra conuiuia, hoc est, quæ in Deorum ludis exhibebantur curarent, dictique sunt Triumuiri epulones, sequēti tempore additi sunt duo, ita fuerunt quinque viri. Postremò per ambitionem duo alii additi, & hic numerus mansit septem virorum epulonum, qui curabant publicam epulum, ipsis mensa parabatur ante Iouis simulacrum, ibiq; epulabantur. Cicero in aruspi. resp. epulones Iouis opt. max. appellat, Parasitos nominauit, & horū mos erit alienas sectari mensas, vt nomen ipsum ex Græco ostendit, ita Varro ex naturali significatu epulones illos parasitos uocauit, quasi conuiuas Iouis. Hæc ille, quem libuit referre, vt horum clarior haberetur notitia, & veterum irridendi ritus, vt idē Diuus August. scripsit, innotescerent. † Nec est etiam omittendum, quod de adiectionibus fit mentio ab Imperatore in § fin. in fin. institut. de success. liber. in quo loco non est improbanda accursiana expositio. sed & Alciat. in lib. 1. Parerg. c. 16. eo in loco auctoritate Ciceronis libr. 1. de Oratore, videtur adiectiones accipere pro modis ius assequendi Romanæ ciuitatis familiarumque Romanorum. Denique de actione crebra est mentio in iure nostro, & vulgaris est lex, ea tamen adiectio. ff. de vulg. & apud Bart. & Doctores in l. Centurio. nume. 11. de vulg. Dum disputant, an compendiosa sit substitutio, seu magis quędam adiectio, † & in l. 3. ff. de vsucap. dum dicitur, quòd vsucapio est acquisitio. vel adiectio dominii, eo enim in loco secundum Alciat. in continuat. rub. extra de præscript. sub num. 25. adiectionis verbnm non refertur ad translationem, quæ fit a domino, sed ad acquisitionem extraordinariam, sicut videmus in rubr. instit. de eo cui liber. causa bona adiiciuntur, & vide eundem sub nume. 37. sed & l. hæc adiectio. ff. de verb. signi. & quæ de adiectio noceat, vel non, & alia pleraque missa faciamus, nec enim ad hunc sermonem pertinent, & de Adiecto dicamus.

14 Adiectus † de quo verba facturi sumus, aliquando pro cohærede accipitur l. verbis ciuilib. vbi Accur. & alii exposuerunt ita. ff. de vulg. † verum memini Benedictum de Plum. in l. si filius à patre. ff. de liber. & posthum. relatum a Soc. in l. Centurio. nu. 35. ff. de vulg. & pupil. dixisse, adiectum dici, qui in defectum conditionis institutus admittitur in totū, & sensus illius legis est secundùm eum, ex eo quòd facta erat substitutio, si filius decederet infra 25. ita demum filius videbatur institutus, si non decederet dicto tempore, & consequenter ipso decedente infra dictum tempus, quod vocatur substitutus, & non institutus; hoc autem non admittit Iurisconsultus; quia interim dicto tempore filius totum non haberet, quod est contra voluntatem testatoris, vt subijcit Iurisconsul. vnde tota disputatio Iurisconsulti ibi est, an substitutus admittatur iure directo, vt substitutus, vel adiectus, an autem admittatur iure fideicommissi, lex illa non dicit. Pro qua expositione succurrit bonus text. in l. ei qui soluendo. ff. de hæred. institu. Sed vt sententiam meam interponam, non puto a communi interpretatione legis prædictæ verbis ciuilibus. recedendum, vt enim crebrior est illa sententia, vt adiectus pro coherede ea in lege accipiatur, ita & eidem propria vocabuli significatio magis congruere videtur, & relatus tex. in l. ei qui soluendo. etiam frequentiori sententiæ magis fauere propter legem tertiam in §. si quis ita. ff. de hæred. instit. & ad declarationem dictę legis verbis ciuilibus, præter magnos commentarios Doctorum ibidem vide Io. Dilect. in tract. caut. cau. 9. in titul. de subst. & Aym. Crau. in consil. 305. vbi plene de hoc agit, par. 2. & nouissimè Fernandum in trac. de succe. procesl. li. 2. §. 18. nu. 107. Deniq; Adiectus in iure nō accipitur, pro eo q ex cōuentione ad recipiendam solutionem constituitur, vt latius declarabitur.

PRAEFATIONES.

SED quoniam (vt Caius Iurisconsultus ait) in l. 1. ff. de origine iur. Præfationes, & libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt, & cum ibi venerimus eius euidentiorem præstant intellectum, præfari libet quædam, & si vulgaria necessaria tamen ad rei, de qua est disputatio, faciliorem cognitionem † regula quidem vulgaris est, Alteri stipulari posse neminem; inuentæ nanque sunt stipulationes ad hoc, vt sibi acquirat, quot sua interest. si quis ergo alii quàm ei cuius iuri subiectus est stipuletur (nisi sua intersit) nihil agit l. stipulatio ista. in §. alteri. ff. de verbor. obligatio. §. si quis alii. instit. de inutil. stipul. l. vt inter. C. eo. plene Andr. Tiraquel. in tract. de iure constitu. in 30 limitatione, proximaque atque finitima huic est alia regula † per liberam personam, quæ neque iuri nostro subiecta est, neque bona fide nobis seruit, obligationem nullam acquiri nobis posse l. 1. C. per quas perso. nobis acq. l. solutam. in §. per liberam. ff. de pigno. actio. l. 3. & l. si. C. de inutil. stipul. l. si genero. C. de iur. dot. l. si ita stipulatus. in §. Chrysogonus. ff. de verbor. obligatio. vbi Ias. sub nume. 18. illam reddit rationem, Quia in contractibus stipulatio bonæ fidei, nisi ex persona nostra quęcunq; gerimus initium obligationis sumant, inanem actum efficiunt

efficiunt l. quæcunque. ff. de actio. & obligatio. & acutissimi ingenii vir Raph. putauit relatæ rationis rationem esse; quia acquisitio, quæ fit per contractum artificialis est, iuris ei vilis artificio introducta, quod est quid improprium, ideo aliud improprium non recipit: vt factum vnius, factum alterius reputetur, ne plures fictiones circa idem concurrant, contra vulgarem legem 1. cum glos. C. de dot. promiss. l. cū post. in §. gener. ff. de iure dot. Sed & his rationibus, & auctoritatibus omissis, alias huius rei rationes affert Hyppo. Riminald. in institu. in titu. per quas personas nobis acqui. in princip. Itēm præfari libet † quod plures rei stipulandi constituuntur cum duobus pluribusve separatim stipulantibus, ita promissor respondeat, Vtrique vestrum dare spondeo. Nam si prius Titio spoponderit, deinde alio interrogante spondeat, alia atque alia erit obligatio. Duo verò pluresve rei promittendi ita fiunt, Meui decem dare spondes, Sei eosdem decem dare spondes, si respondeant singuli separatim, spondeo; vt instit. de duobus reis, in princip & plenè Bart. & alii in l. ij. ff. de duob. reis, & in l. reos. in § cum in tabulis, & in l. fin. ff. de duobus reis, & in auct. hoc ita. C. eo. rursus & illud nō ignorare debemus ad cognitionem adiecti, † quòd si quis stipulatus sit in hæc verba, Mihi & Titio decem dare spōdes, semper vna decem communiter sibi, & Titio stipulatus intelligitur, sicut qui legat Titio, & Sempronio non aliud intelligitur, quàm vna decem communiter duobus legare l. eum, qui ita. ff. de verborum obliga. in qua re illud notandum est, quòd cum copulatiue quis stipulatur in verba concepta vt supra, natura copulæ est, vt summam vnicuiq; diuidat in viriles, dicta l. reos. in §. cum in tabulis ff. de duobus reis l. j. & 2. C. si plures vna sen-tent. Vnde stipulatio in persona stipulatoris tenet in quinque, in persona Titii nihil valet; quia (vt diximus) stipulari alteri nemo potest, si non interest, vt in dicto §. alteri, & inst. de inuti. stipul. §. si quis alii. versicu. quòd si quis, vbi probatur, nec stipulatori quinque in persona Titii diuisa vi copulæ accrescere; quia in contractibus ius accrescendi locum non habet l. si mihi, & Titio. ff. de verborum obligat. quod enim extraneo stipulatus est partem suam non auget, quæ omnia a Barto. Imol. Raph. & Paul. Castren. probantur in dicta l. eum qui ita, & assentitur Ias. in ea lege. in §. qui sibi. numero 3. † Item & illud notandum est, si quis ita stipuletur. Mihi decem, & Titio decem dare spondes, non alia decem dicere credendum est, vt ait Iurisconsul. in l. stipulatio ista in § cum qui ita. ff. de verborum obligat. sed valet stipulatio in decem in persona stipulatoris; quia videtur vtrinque summam decem stipulatus, in persona verò Titii nihil valet: habet ergo stipulator integra decem non per ius accrescendi, sed per ius non decrescendi, quod locum habet in contractibus l. proprium, vbi notatur. ff. commu. præd. & differt hæc facti species a præcedenti; quia hic decem in persona vtriusque conferuntur. In superiori verò decem communiter in stipulatione deducta sunt. Quæ recepta sunt explosa sententia Glossæ in dicta l. eum qui ita, quæ putauit in facti specie proposita, etiam in quinque tantum valere, vt relati Doctores testantur, licet (vt Alexand. ibidem refert) Glossæ sententia habeat etiam sectatores. Denique & illud certi iuris est, alternatiuam, seu disiunctiuam diuersis modis adiici solere: adiicitur autem in proposita nostra disputatione inter personas, † & regula est, quòd vbi disiunctiua adiicitur inter personas honoratas siue in cōtractibus siue in vltima voluntate resoluitur in coniunctā, vt est elegans textus in l. cum quidam C. de verborum signifi. quæ regula multis modis temperatur a doctoribus, & ad rem de qua agitur restringitur. Quando quis stipulatur sibi aut Titio, & consequenter alternatiua cadit inter personas, inter quas † actus valere non potest, prout geritur, valet nanque in persona alterius tātum; quia alteri stipulari nemo potest, & censetur ille tertius adiectus solutioni l. eum qui ita. in §. qui sibi. ff. de verbo. obliga. & notat Ias. in dicta l. cum quidam. in quarta limitatione, vbi ēt citat Barto. & alios in l. Caius. ff. sol. matrimo. sed & adde Ioan. Imo. in l. item si seruus. in §. sed si cum duos, & legibus sequentibus in fin. ff. de stipul. ser. qui obiiciendo de dicta l. cum quidā, inquit, leges in materia adiecti, seu de adiecto loquentes incorrectas remanere. & adde quæ latius dicam infra in tertia parte versicu. Quintò restringendam &c. numero 125. ex eo ergo, quòd stipulatio est vtilis in persona stipulatoris, nō vitiatur ex adiecta persona, cui stipulari non potest. Nam si omitteretur in responsione persona Titii ad stipulationem adiecti, teneret stipulatio l. fin. §. si ita. ff. de verborum obliga. & inquit Iurisconsultus in ea l. fin. in §. fin. in fine, licet alterius persona non recte adiiciatur, non ideo minus in nostram personam vtiliter procedere stipulationem, sed & hic maioris declarationis causa placet referre Barto. ad verbum in l. 2. ff. de duob. reis. Is enim quæsiuit, qualiter duo rei credendi constituantur, & ait. Aut est actum, quòd sint duo rei credendi, & non est dubium: Aut non est actum, & tunc † aut dispositio est collata in eorum personā alternatiue, aut copulatiue. Primo casu, aut vni tantùm potest acquiri obligatio, & alter habetur vt adiectus, nec erūt duo rei, supra de consti. pecu. l. sed si filio. §. j. & infra tit. j. §. si fructuarius. Aut vtrique potest acquiri, & tunc aut electio fuit collata in voluntate debitoris, & valet, & sunt duo rei credendi, vt supra de leg. 3. l. si Titio aut Seio. Aut non fuit collata in potestate debitoris, & tunc de iure isto antiquo vitiatur stipulatio, vt infra tit. j. de stipu. ser. l. j. §. si fructuarius, & l. item si seruus. §. fi. & l. sequēt. & l. si seruus communis ita, hodie valet, & alternatiua resoluitur in copulatiuam, vt C. de verborum signifi. l. cum quidā, quæ loquitur etiam in contractibus, vt ibi in fin. vnde erit idem dicendum, quod statim dicam de copulatiua. Prædicta vera quando dispositio confertur in personam vtriusque æqualiter, aliàs si vnus tantum stipularetur sibi, & alteri, semper ille alter haberetur vt adiectus, vt l. eum qui ita. §. qui sibi. ff. de verbo. obliga. quod dic, vt ibi. Hactenus Barto. in suprascripta verba, sed legi Io. Roncheg. virum bene doctum, qui commentarios edidit in titu. de duobus reis. Is enim in l. reos in §. cum in tabulis. nume. 79. & sequen. ff. de duobus reis, referendo Barto. vbi supra, quatenus ait, † vbi dispositio est collata in personas stipulantium alternatiue, & vni tantum potest acquiri obligatio, alter adiectus habetur, animaduertit l. sed si filio. in §. j. de consti. pecu. & l. j. in §. si fructuarius. ff. de stipu. ser. loqui in vno stipulante pro se & alio, ideo non concludere, nec Bartoli relatam facti speciē probare. Quando nanque vnus stipulatur sibi aut alii incapaci, certo certius est, adiectum constitui, sed quādo essent duo, qui æque principaliter quippiā stipularentur, cessaret illa ratio (vt ipse putat) & subiicit, opus esse argumentari de stipulatione facta ab vno pro se, & alio ad stipulationem quā faciunt duo propriis nominibus principaliter. Quam obrem putauit aptius exemplum afferri posse, quoties scilicet in persona vnius ex stipulantibus esset inualida stipulatio aliqua de causa, ex his, per quas stipulatio inutilis redditur, iuxta titu. institu. de inutili. stipulat. tunc videtur, quòd pecunia promissa in solidum capaci debeatur, ita vt incapaci nihil acquiri possit, argu. eorum quæ notantur in l. si ex duobus. in princip. & §. j. ff. de duob. reis, quare (inquit) in stipulatione facta a duobus, vel erunt duo rei credendi data habilitare illorum, aut vnus tantùm, vt non detur casus aliquis, in quo alter censeatur adiectus, secus est in iuribus relatis a Bartolo, & subiicit, ita declarari debere, qđ paulo post asserit Barto. allegando l. eum qui. in §. qui sibi. citat l. quod ex duobus. in princip. & §. j. ff. de duobus reis, & quædam alia, sed quicquid senserit, pluribus enim vtitur. Ego a Bartoli sententia non esse recedendum opinor. Tum quia recepta est, tum maximè, quia (ni fallor) vera: vnde dic clare, cum duo inter se stipulantur alternatiue, & alteri tantum eorum potest acquiri obligatio, non efficiuntur duo rei credendi; quia vni tātum acquiritur, alter ad solutionem censetur adiectus, vt Pau. Castren. etiam probauit in dicta l. 2. nec (vt arbitror) refert, quòd iura citata a Barto. loquantur in vno stipulante. Nam eadem ratio in duobus alternatiue inter eos stipulantibus interuenit, & cur diuersum statuendum sit non video. exempli gratia, stipulatus est Titius sibi, aut Meuio centum dari, & eadem cētum stipulatus est Meuius sibi, aut Titio dari; Titius est incapax, & ei acquiri nequit, adiectus censetur constitutus nō ex stipulatione sua, sed Meuii, & hoc modo considerando cessant omnia. Item notandum est, quòd ait Barto. si vtrique potest acquiri, & debitori data est electio, valeat dispositio, & duo rei credendi constituantur; vt in d. l. si Titio. addunt recentiores prædicti l. vtrum. in §. cum quidam. ff. de rebus dubiis. Si verò in voluntate debitoris non conferatur; de iure veteri stipulationem vitiari, sed hodie resolui alternatiuam in coniunctam, relatus nanq; Do. Ioann. Roncheg. in dubium post Are. hoc reuocat, putat enim duos reos constitui potuisse iure veteri per dictionem alternatiuam, absque eo, quòd debitori sit data optio: sed quia Bartoli sententia a frequentioribus recepta est, & illa disputatio nō videtur magni ponderis, siue iure digestorum, siue codicis defendatur stipulatio, argum. text. notabilis in l. Gallus. in §. si eius. ff. de liberis & posthum. in illis verbis, sed cum testamentum nō rumpatur. Nihilque refert, vtrum ex iure antiquo an ex lege Velleia excludatur, & ad propositam materiam quæstio hæc non valde pertinet, missam faciemus. Denique quod ait Barto. si vnus tantùm stipuletur sibi, & alteri, ille alter semper haberetur vt adiectus l. eum qui ita in §. qui sibi. ff. de verborum oblig. intelligo vbi alternatiue quis stipularetur, non copulatiue; est enim intelligendus secundùm legem, quam citauit, vt ipsemet inquit in l. non solùm. in §. liberationis verba. ff. de lib. leg. nam si copulatiue conciperetur stipulatio, summa diuideretur, & locus esset §. si qs alii, insti. de inuti. stip. & dixi paulo superius vers. Rursus, nu. 19. † Cōstituitur ergo adiectus per alternatiuā, non eñ memini me legisse legē, quæ per copulā constituerit. Quòd autem adiectus relato modo constituatur, quando quis alternatiue stipulatus est sibi aut Titio, & nō copulatiue, docet cōis Præceptor Accursius Yrn. snīa explosa in l. stipulatio ista, in §. eum qui ita. in verbo credendum. ff. de ver. obli. & inqt Sal. in l. 3. in 5. oppo. C. de cō. & com. stipu. Alex. in consi. 95. Ponderatis his, q̄ in themate. nu. 1. vol. 3. Io. Fab. insti. de inuti. stipu. §. si quis alii. propè numerū decimum. Bar. in l. j. in §. si fructuarius. ff. de stipu.

stipu.ser.quib.addes Ias.in l.cũ q ita.in §.qui sibi.ff.de verb. obli. nu.2.Pau.Castrẽ.in l.hoc iure.in §.si qs dederit.ff.de dona.Ange. in l.si cum Cornelius.ff.de sol. & ex sexcentis legib. ac locis inferius referendis clarè patebit. Quib.addes nõ referre, an persona stipulatoris in stipulatione anteponatur,vel postponatur,vt puta Titio,aut mihi decem dare spondes l.Caius.ff. solut. matr. de quo plenius dicam in 3.parte in 24.ampliatione.

26 Sed † non negligenda est illa hæsitatio. Quare legum prudẽtum vertices, veteres scilicet Iurisconsulti constituerint, cũ qs sibi,aut Titio dari stipulatus est,Titius solutioni adiectus censeatur,ex eo q obligationi adiici nõ potuit ,ppter relatas regulas. Sciẽdum est ergo,Iurisconsultũ in d.l.cũ qui ita in § qui sibi. talẽ rõnẽ expressisse; quia adiuncta sua persona stipulator efficit, vt non cõtrahendæ obligationis,sed solutionis cã persona filij, vel extranei adiecta intelligatur. Vbi Ias.sub nu.2.huius rationis rationẽ quæsiuit,& ait,qñ pater stipulat̃ sibi aut filio,certè obligatio acquiritur,& fundamẽtum hẽt ex persona patris stipulãtis,& acquiritur ipsi patri.vnde postea dicendo, aut filio, persona filii nõ põt intelligi adiecta obligationi ; quia iam obligatio erat quæsita patri ex sua persona, & si iterum acquireret̃ sibi ex persona filii superuacuũ esset,arg.l.qui bis idem.ff.de verb.obli. Ne ergo persona filii frustra adiecta intelligeretur, ad solutionẽ recipiendã adiecta censetur,vt ei solui possit.Similiter qñ qs stipulatur sibi aut extraneo, persona extranei solutioni adiecta solum censetur; quia cũ obligationi adiici non potuerit (vt diximus) vetãte.§.alteri,& iuris regulis,ne adiectio personæ reddatur inutilis, leges optima ratione solutioni extraneum adiectum decreuere,& quidẽ idest prudentissime factũ , cum solutio magis facti q̃ iuris sit,vt in l.cõsilio.ff.de cura. furio. & quàm magno negotiatorum cõmodo id sit statutum,nemo est , q nõ

27 videt, † quippe vix mercatura posset exerceri , si adiecti constitui non possent,qđ euidentius apparebit ex inferius proponendis. Nihil eñ interest mihi an volũtate mea alii soluatur.C.de solu.l.nihil.ff.de pigno.acti.l.solutũ.§.solutum l. si cum dotẽ.in

28 § transgrediamur.ff.sol.ma.Deniq; † illud ad cognitionẽ adiecti notandum est. Vt adiectio teneat,necesse esse,vt persona inueniatur,in qua cõsistat stipulatio.Nõ ergo est adiectus, nisi sit, qui petere possit; vt eleganter Iurisconsultus ait in l.sed si sibi.in fi.& legib.sequentib.ff.de stipulatione ser.& inqt tex.in l.fi.in §. fi.ff.de verb.oblig.Nisi qudẽ a me vim acceperit obligatio,adiectio nihil poterit valere, quæcunque eñ gerimus , & reliqua l. quæcunq;.ff.de act.& obli.His igitur præfationib.habitis,qd sibi adiect⁹ noster velit, qd ve sit, & de eius iure breuiter videamus.

Quid sit adiectus & de eius iure.

PLacet mihi Antonius ille apud Ciceronem de Oratore lib.j.qui ait.Id faciã quod in principio fieri in omnibus disputationib.oportere censeo, vt quid illud sit , de quo disputatur,explanetur , ne vagari & errare cogatur oratio,si ij,qui inter se dissentiant, non idem esse illud de quo agit̃ intelligant; Nam si forte quæretur,quæ esset ars Imperatoris,cõstituendũ putarem principio,q esset,Imperator,q cũ esset constitutus administrator quidẽ belli gerendi, tum adiungeremus de exercitu,de castris , & reliqua , & certe oẽs veteres Philosophi in omni disputatione a diffinitione incipiendum esse censuerunt,& ita tradiderunt. Neque enim facile de re quippiã disseras,nisi prius quid ea sit posueris. Vnde vir bene doctus dicere consueuerat, Vtilis est hæc definiendi ratio , cum propter rerũ cognitionem quæ definitione explicatæ , mirum est quo pacto velut certũ quoddam signum destinandarum cognitionũ proponat animo: Tum q parit auctoritatem differenti , neque eñ rem melius noscere videtur, quàm quicquid ea sit , breuiter &

29 apte possit explicare. † Adiectus igitur describitur a Iasone in l. 3.in §.Item Iulianus.ff.de eo quod cer.loco,in hęc verba. Adiectus est,sicut quidam Procurator ex conuẽtione partium ordinatus,qui non potest reuocari l.aliud.ff.de solu.l.fi.§. cum mihi aut Titio.ff.de verb.oblig.hæc ille.sed prætermissa illa disputatione,an Adiectus sit Procurator, seu Procuratori similis , aut

30 quid diuersum: suo nanque loco dicemus,sentit Ias. † Adiectũ nõ posse reuocari.In qua opinione (licèt ipse non referat) fuit Raph.Cuma.in l.liber homo.in §.fi.ff.de verb.obl.cũ eñ sic cõcipit̃ stipulatio, mihi aut Titio,vtrũ ego velim dare spondes,vt in casu dicti §.putauit Titiũ non esse Adiectum,& rationẽ illã reddidit:cũ stipulator contulerit in suam potestatem, vtrum illi daretur id videri cõtra naturam Adiecti l.aliud.ff. de solu.ubi dicitur inuito stipulatore posse solui adiecto; Verùm Pau.Cast. ibidem Raphaelis sententiam improbat.Hæc enim relata verba,vtrum ego uelim,impedimẽto sunt,quominus Adiectus dicatur Titius,sed id solũ efficiũt, ut me inuito huic Adiecto solui nõ possit,& in eadẽ sententia in relato loco fuit Aret.q subijcit,intelligã,q sit adiectus,postquam creditor declarauerit, sibi velle solui,de quo etiam meminit idem Pau.Cast.in l.Iulia.in §. qui fundum.circa fin.ff.de verb.oblig. referens se ad iam dicta: sed & ego puto, illũ etiã Adiectũ dici posse , q solutioni adiicitur,& reuocari potest,& ei inuito creditore solui neqt.Nã Adiectus & gratia ,pmissoris, & creditoris cõmodo solutioni põt adiici,& vbi promissoris commodo (vt plerunque fit) & in re dubia præsumitur,reuocari nequit,& ei inuito creditore recte soluitur,vt in ter.par.plenius disputabitur. At vbi creditoris cõtra se habet,si enim mei tantum gratia solutio fieri debet re integra reuocari potest l.si cum Cornelius.ff.de sol. l.aliud.in fin. ff.eo quod admittendum est,vbi expresse constat creditoris cõmodo Titium Adiectum fuisse,vel ex post facto hæc cõuentio est inita secundum Paul.Castr.in l.si cum fundum.nu.2.de pactis. Nã si simpliciter quis fuerit stipulatus sibi aut Titio, gratia promissoris adictus cẽsetur,ut in dictis legibus,& dicam paulò inferius,& quod is etiam dicatur Adiectus sensit Aret.in l.fi.§. fi.nu.9.ver.sed aduerte.ff.de ver.obli.Accedit,q vocabuli significatio conuenit tam ei,qui debitoris,quam ei qui creditoris

31 commodo adijcitur,ut ex relatis patet:† cui significationi standum est,nec ab ea regulariter est recedendum l.non aliter.ff.de leg.3.l.1.§.in re igitur dubia.ff.de exec.l.ille aut ille.§.cũ in uerbis eod.titu.de leg.3.quorsum enim inuenta sunt uerba,nisi ut demonstrarent uoluntatem dicentis?l.Labeo.ff.de sup.leg.cis autem xxij.q.i.j facit regula.semper in dubijs,& l.semper in stipulationibus.de regu.iur. quæ regula in õi dispositione regulariter est admittenda,& cur Veteres Iurisconsulti titulum de uer. sign.adiecerunt,nisi ut quid sit id de quo quæritur, quidue sibi uelit uerbum intelligeremus. Nullum nanque mẽtis nostræ maius testimonium,quam qualitas expressa uerborũ,ut Baldus noster dicere consueuerat,& in l.generaliter.in prin. C. de nõ nu. pecu.& alibi sæpe,& uide quæ plenius,quam alius cõgessit An. Tira.in repet.l.si unquam in uerbo,libertis.ff.de reuoc.donat.ijs igitur cognitis cum omnis diffinitio in iure periculosa sit placet Adiectum nostrũ in infrascripta uerba plenius describere. ADIECTVS EST QVI IN CONVENTIONIBVS EX PARTIVM VOLVNTATE, VEL PROMISSORIS, VEL CREDITORIS, VEL SVO COMMODO ALTERNATIVE SOLVTIONI ADICITVR; dixi in conuentionibus,generale nanque uerbum est ad omnia pertinens,de quibus negotij contrahendi transigendique causa conueniunt l.j.§.conuentionis uerbũ. ff.de pacti.& inquit vir bene doctus Hiero.Tor.in rub.ff.de uer. oblig.probãs ex eo generalius esse uerbo Promitto, quia & debitoris,& creditoris consensum exprimit quod & Iurisconsultus in relato loco eleganter demonstrauit,quem,§. idem Torniel.declarat sub nu.55.Nec enim recte potest dubitari,quin in omnibus conuentionibus,in quibus solutionis interuenit promissio,adiectus constitui possit.Dixi etiam in ipsis conuentionibus,

32 † Quia adiectus in ipsa conuentione constituitur uero,procuratori,§.1.ff.de solut.pactum enim de soluendo Titio ex interuallo appositum idem facit,quod simplex mandatum,ut text. est singularis,& qui non est alibi secundum Bar.in l.si cum Cornelius.ff.de solu.in qua lege Ang. inquit in uerba infrascripta, Dixit Bar.hunc tex.non inueniri alibi,ita clare limitantem omnia iura loquentia de adiecto,cui solui potest inuito stipulatore.l.uero.supra eo.id enim est uerum , quando tempore cõtractus aliquis ad solutionem adijcitur,secus si ex interuallo ut hic, Tu uerò dicas,quod hoc non facit interuallum, sed solum contrahendi forma,quæ in adiecto obseruanda est. Tunc enim quis dicitur ad solutionem adiectus,cum quis stipulatur sibi aut alteri.

33 † Sed cum quis stipulatur sibi pecuniam reddendam alteri, ille alter non est adiectus,& ideo stipulator potest suam uoluntatem mutare,etiam si illi donatum esse uolebat , ut in l. 1. Cõ man.ita fue.aliena.supra de ser.expor.l.3.ff. qui sine manu. adj. per.l.3.uidistis in l.q Romæ.in §.Flauius.in l.stipulatio ista.in fi. de verb.obli.& in l.hoc iure.in §.tertio. ff. de donat. & est satis de mente glo.in ver.Cornelio.hactenus Ange. in relata uerba, quem non improbant, nec Imo.nec Raph. nec etiam Pau.ibidem , sed prædictis quædam adijciendi sunt.

34 † Et illud notandum,quod non dixit Bar.adiectum illum dici , cui ex pacto,& interuallo apposito soluendum est , sed opponendo del vero procuratori.supra relata , dixit, aliud in adiecto tempore cõtractæ obligationis seu stipulationis, aliud in hoc pacto ex interuallo apposito & retulit se ad ea,quæ dixit in l.hoc iure. in §.si quis dederit.ff.de donat.& mens Bar.illa videtur fuisse,cum quis stipulatur decem sibi aut Titio præsenti dari, Titius conuenitur a stipulatore actione mãdati taciti ; ergo videtur posse reuocari, cuius contrarium dr in l.vero ,pcuratori,sed illud ideo : quia certa cõditionem habuit stipulatio , dum fuit facta ad fauorẽ promissoris. At tex.si cum Cornelius.loquitur in pacto ex interuallo apposito de soluendo tertio,quod & verum est , nec est negauit Bar. cum quis stipulatur quod suum est , vel sibi debitum reddi Titio,mandatum reuocari non posse, immo in d.§.si quis dederit,ad quem se retulit , concedit , cum gratia creditoris Titius adijcitur,vnde Pau.Castren.in d.l.si cum Cornelius. opponendo tex.ibi l.si cum fundum.ff.de pac.in qua lege probatur,q pactum ex interuallo interuenerat,vt Titio traderetur,& tñ non

35 potest reuocari,eleganter inquit † Referre , an causa seu contemplatione creditoris,vel debitoris pactum de soluendo tertio adijciatur,si enim creditoris,locus est reuocationi, vt in d.l.si cum Corne-

Cornelius,si verò causa debitoris,reuocari mandatum non potest,d.l.si cum fundum,hoc enim vltimo casu si debitor paratus esset soluere,vel tradere illi tertio , non posset reuocari, qđ subiicit memoria tenendum ad declarationem dictæ l.si cũ Cornelius,& materiæ, & adde Hiero. Cag.post alios in l.singularia. num.154.ff.si cer. pet. & ad maiorem declarationem prædictorum, & l. si cum Cornelius , vide quæ dicam in pen. part. in 7.

36 quæstione,est ergo ad differentiam veri procuratoris. † Addidi postea,promissoris commodo.Quia interest promissoris posse pluribus soluere,vt facilius liberetur,idq; sensit Pau. Castren.in adiecto loquens in l.si cum fundum.ff.de pactis,Bar.in l.qui res. in §.qui stipulante,num.j.ff.de solut.& Ias. in l.j.in fin.ff.de pact. quãti autem commodi, quantæq; vtilitatis sit promissori, constabit ex his,quæ in sequen.par. dicam. In qua tractabo , quid in persona Adiecti designari conferrique possit , videlicet ratione loci,summæ,temporis,& aliarum rerum : cõstabit etiam ex his quæ in diuersis locis huius tractatus dicam .

37 Adieci † etiã creditoris cõmodo,p̃p ea , quæ paulò superius dixi,& iux.l.qui res.in §.mihi Romæ.ff.de solut. & notauit Ias.in l.j.in fi.ff.de pac.& creditoris ẽt commodo adiectum posse cõstitui,scripsit Aret.in l.fi.in §.fi.nu.9.ff.de verb.oblig.& ut paulo superius dixi,in ambiguo cum qs sibi, aut Titio dari stipulatur , semp intelligendum est adiectum cõmodo promissoris ,ppter formam adiectam in stipulatione , quam stipulator immutare non potest,d.l.vero procuratori,& l.aliud. de solut.

38 Deinde subieci , uel suo commodo † atqui si suo commodo adiiciatur aliquis ad solutionem, Adiectus non erit s̃m Pau.Castren.in l.liber homo.in §.fi.ff.de verbo.oblig. finge nanque s̃m Pau.Cast. q stipulator debitor erat Adiecti eidemq; ,pmiserat , non poterit hoc casu Adiectus nuncupari , & placet ipsum ad verbum referre in ea stipulatione concepta in hæc verba. Decẽ mihi,aut Titio,vtrum ego velim,dare spondes? quærit, an Titius dicatur adiectus,& ait,si quidem non intererat mea illi solui,ut apud eum remaneret;qa nihil illi promiseram,nec incurro aliquam pœnam quò ad eum,nec aliquod damnum.tunc dr̃ esse Adiectus ad solutionem,& tenetur mihi,non tñ ei poterit solui me inuito propter relata verba. Vtrum ego velim,sed me uolente,& si forte mandaueram Titio , ut de illa pecunia aliqd emeret mihi,tunc si elegi,ut illi soluas,& non soluisti , agam ad interesse : si autem intererat mea illi solui propter illum ; quia fortè sibi promiseram,tunc non dr̃ Adiectus ad solutionẽ,nec teneretur mihi restituere.hactenus Pau.cuius mens uno verbo explicari potest , ut is Adiectus sit , a quo stipulator repetit, uel mandati,vel negociorum gestorum actione:ꝯ verò s̃m eum is Adiectus non censeatur,ubi repetitioni nõ sit locus; quia apud eum sit remansura pecunia (sed ni fallor) longe errauit Pau. & meritò ab Aretino eodem in loco reprehensus est.inquit enim Aret. Adiectus similis est procuratori,ut patet in l.si cum Corn. ff.de solut.& in lege cum quis.eo. tit. quemadmodum ergo põt constitui procurator in rem suam l.j.& ibi Bar.C.de act.& oblig.

39 † Ita & adiectus in rem suam poterit constitui, legi etiam Paul. Paris.in consi. 107.nume.31.& seq.vol.3. quod rñsum reperitur inter consilia Car. Ruy.sub nu.209. de pluribus. vol.j.qui Aret. sñiam probat,& addit,adiectus in rem suam factus intelligitur, qñ interest illius,vt adiecto soluatur, & quod solutum apud eũ remaneat , & subijcit , in adiectum in rem suam transferuntur actiones vtiles , quemadmodum transferuntur in procuratorẽ in rem suã l.illam.C.de dona.& notatur in l.j.C de act. & oblig. & rñdit inter mercatores in quottidiana quæstione, de qua ubi quæstiones inferemus dicemus : sed & ego Aretini sententiam ex pluribus comprobo.Nam præter id q significatio vocabuli, & huic adiecto conuenit, a qua optimum sumitur argumentũ , & ab ea regulariter non est recedẽdum, ut paulo superius dixi : hæc sentẽtia probatur in l.Iulianus.in §.qui fundum. ff. de verb. oblig.considerando principium illius §. & finem in illis verbis, Sed si donationis causa Titium interposuit,& hoc sensisse videt̃ Bar.in eo.§.sub nu.4.sensisse vidẽtur alii doctores ibidem, dum quærunt,qua actione ab adiecto repetatur, & illum , qui donationis causa adijcitur , Adiectum nuncupant , & idem innuit Ang.Aret.in § si quis alii.instit.de inuti.stip.Raph. Cum.in l.qui res.in §.qui stipulatur.nu.3.ff.de solut.ubi & Imo.Bar.& ipsemet Pau.Castren .& Raph.in l.stichum.in §.usufructum. ff. de solut. & de hoc Adiecto donationis causa in tertia par.dicam in vigesimaquarta ampliatione,& in seq. parte ver. Rursus amplianda est,nume.20.& illud certi iuris est,in re dubia donationis causa adiectum non censeri;quia donatio præsumenda non est l. si cũ aurum.ff.de solut.l.cum de indebito. ff.de probat. & inquit Bal. in consi.348.factæ fuerunt &c.colum.fi. volum primo, qui citat dictum.§.qui fundum.ff.solut mat.l.dotis.cum materia,& quod notatur de constit. pecu. aut. si quando ; non igitur ratio Paul. Cast.probabilis est,non repetitur ab Adiecto,ergo non est adiectus,vt ex relatis patet:sed quoniam incidimus.ĩ §.qui fundum , qui notabilis est in nostra materia,non longe ab ea abiens non omittendum,duxi,quod Bar.ibidem eleganter scriptum reliqt.

40 † Si vendidi tibi rem,& de euictione promisi,quam alii donasti, & a donatario fuit euicta,contra me,qui vendidi,agere non poteris;quia tua non interest ex eo,q donatario de euictione non teneris:cum inceperis a traditione l.Aristo.§.vltimo, vbi glo.& Barto.ff.de donat.idque probatur in relato.§. ut scripsit Bart.& est glo.in l.si pro re pupilli in vltima glos. vbi etiam Bartol.ff.de euict.Non ergo emptori,non donatario teneor re euicta;quod est valde notandum,& quottidianum. Verum id quod diximus duobus modis ab eodem Bar.cuius sentẽtia recepta est, restringitur:altero modo,vt locum habeat in mera ac simplici donatione,secus verò si remunerandi gratia facta esset . Tunc enim licèt donans a traditione cepisset, posset agere contra venditorem de euictione. Interest enim sua rem donatam euictam nõ esse,ut liberetur ab ea obligatione, quam antidoralem vocant. l.Idemque.§.fi.& l.seq.& l.si verò non remunerandi. ff.mand.& Bar.sententiam probant eo in loco Alex.Pet.Bellut.& Aret.& in eadem sententia fuerunt Iac.Are. Rayn. & Alb.ibidem Alex. in consi.47.visis instrumentis.colum.secunda, vers.confirmantur prædicta lib.3.quibus adde And.Tiraq.in repet l.si vnquam. in versic.donatione largitus nume.59. C.de reuo.dona q alios idem probantes refert , & citat Dec.contrarium sentientem in l.si donatione.colum. septima, ver. postremò ad supradicta. C. de collat.vides ergo quem notabilem effectum pariat antidoralis obligatio,& multos alios enumerat Ias. in l.si non sortem. in § libertus,numero quarto,& seq. ff. de cond. indeb. & in l.ex hoc iure.ff.de iusti.& iu.quibus addes And. Tiraq.qui multa (ut solet)congessit in d.l.si vnquam.a nume.11.vsque ad numerum 20.& est in versi.donatione largitus,& eun.Tira.de leg.connub. in glo.quinta,nume.54.colum.prima.Io.de Ami.consi.41. Cur. Iunio.in consi.54.& consi.34.& egregium Hierony.Tor.ĩ rubr. de verbo.obligat.numero tertio, & 10. & seq.quæ addi possunt ad vulgarem legem,sed si lege in §.consuluit.ff.de pet. hære.sed vt vnde diuerteram redeã,nec enim ab re prædicta retulimus , probat & Ias.in dicto.§.qui fundum.relatam declarationem , &

42 addit ex ea sequi duo notabilia. † Primum est,si in dicto §.q fundum . Titius adiectus remunerationis causa fuisset adiectus , & versaremur in remuneratoria donatione , locum non haberet tex.in ea parte,sed si donationis causa Titium interposuit, dicet̃ traditione protinus reum liberari. Quia interest stipulatoris ab illa obligatione antidorali liberari,vt dictum est.& sanè notanda est declaratio ad tex.& necessariò (ni fallor) ex præmissis admittenda,subiungit Ias.& illud secundum sequi , quod dicitur , in donatione,quę incipit a traditione,euictionem non venire, vt in citata l Arist.in §.fi. locum habere in simplici donatione , non autem in remuneratoria . Altero & secundo modo , quod diximus,agi non posse contra venditorem, si donationis meræ titulo emptor alii tradiderit,restringit Bar. vbi scilicet tempore donationis omne ius sibi competens competiturumve in re donata vel eius occasione donatario cesserit , constituendo eum sub vulgari formula procuratorem in rem suam: posset nanq; tunc donatarius primo venditori denunciare , & re euicta agere,dicta lege si pro re. ff.de euic. & vide Bar. instruentem Aduocatum, cuius sententiam Ang.& Pau.probare videntur,item & Bald.& Alex.& Ias.defendunt ab his,quæ & Raph. & Aret. improbantes dixerunt.Denique de hoc adiecto donationis causa, vide quæ dicam in ter.par.ver. 23.amplianda est,& in ea. par. in prima limitatione circa fi.& in vlt.par.

Subiunxi alternatiue: sic enim adiectus constituitur non copulatiuè, vt paulò superius probaui,& in penul. par.in prima,& seq.quæstionibus tractabo.

De iure seu potestate Adiecti.

POstremò subieci,solutioni adijcitur,nec ab re;non enim obligationi adijci potest propter relatas regulas sed solutioni,quæ facti est.

43 † Nec enim aliquid iuris Adiecto acqritur,ut inquit Bar.in l.cum quis.ff.de verbo.obliga.& ait Iurisconsultus in l.fin.in §.si ita.ff.de verbo.obliga.constat mihi soli acquiri obligationem : Titio autem duntaxat rectè solui , idem probatur in l.cum qui ita.in §.qui sibi.ff.de verbor. oblig,

44 l.sed si filio.§.j de const.pecu.verba† nanq; obligatiua in Adiectum cõferri non possunt , sed solum respicientia solutionem, vt ex prædictis liquet,& inquit Alexand. in consilio nonagesimoquinto,ponderatis &c.numero primo, volum. tertio , citat l.verò procuratori.l.si cum Cornelius,& l.aliud.ff.de solut.estq; elegans glo.non relata in l.tertia,in verbo ratum. C. de contra. & com.stipul.vnde sequitur,quòd licèt

45 † adiectio personæ possit dici de accessorijs stipulationis , ut probat textus in l. fin.in §. fina. ff. de verborum obligatione,propriè tamen loquendo non dicitur accessoria obligationis : cum adiecto non quæratur obligatio, sed solum soluendi facultas,& ita declarant Bar. Imol. & Paul. post glos. in l.qui res. in §. mihi decem. ff. de solut. & Bartol. & alii in §.qui stipulatur ea lege , quòd & infe-

46 rius declarabitur . † Ex his etiam sequitur , Adiectum non posse agere, ut inquit gloss.in §. seu versic.planè, insti.de inutil. stipul.in verbo scio,citat dictas leges verò procuratori.ff.de so-

7 lut, & l.si filiofamilias.in fi.ff.de const.pecu. † ubi ita scriptū est, si mihi aut Titio stipuler Titio constitui suo nomine nō posse. Iulianus ait, quia non habet petitionem, tametsi ei solui possit l.eum,qui ita.§.qui sibi,& l.si §.fi.ff.de verb.oblig,vbi tex.elegās, addo tex,in l.quod stipulatus.ff.de solu.gl.in l.soluendo. in ver. quod autem.ff.de neg.gest.Corn.consil. 289. visis nonnulis &c. 48 num.5.vol.3.†Quod autem diximus,adiectum nō agere, intelligendum est ex sua persona id sibi denegatum. At cum mandato creditoris,non vr̄ de hoc rectè posse dubitari, id nanq; ꝓbat in l.si cum Cornelius,vt Bal.animaduertit in suis annot.& citat Alex.in l.si stipulatus.de verb.oblig.in vltima col.sed vide Bart. & Ias.in l.j.in fi.ff.de pac, & id referri potest ad consuetudinem Mercatorum,quottidie enim Mercatores frequentant,& vtuntur Adiectis in chirographis; vt puta, promittitur Titio Anconæ,aut Meuio centum soluere in oppido Antuerpiæ,cum Meuius petitionē non habeat,bona cautela est, ut procurator Meuius constituatur ad agendum cum ea potestate, quæ creditori expedire videbitur,hoc enim modo debitor ab Adiecto procuratore constituto rectè poterit conueniri. Item sequitur etiam 49 † Adiectum sine mandato creditoris,ad quem res pertinet,obligationem nouare non posse. l. si debitorem meum.l.non ideo. ff.de nouat.l.non abstulit. C.de noua. l.quod stipulatus.ff.de solu.ubi ita legitur,Quod stipulatus sum ita mihi,aut Titio,Titius nec petere,nec nouare,nec acceptum facere potest, tantumque ei solui potest.Non ergo liberat debitorē, sed ei dumtaxat rectè soluitur,vt & Pau.Castr.scripsit in l.si vnus in prin.nu.3.ff.de pactis,& probat Alex.in relato consi.95.vol.3.& in l eum, qui ita. in §.qui sibi.in fi.vbi & Ias.sub num.12.ver.suprascripta omnia. ff.de verb.oblig & vide Accur.in d.l.non ideo. ff.de noua. quib. addes,quæ dicam in tertia par.versi.Quintò restringenda.num. 125.vbi inter alia citaui Ang.in l.quod stipulatur.ff.de solut.his 50 etiam consequens est:cum tantum possit adiecto solui † cessionem recipere non possit,nec moueat,ꝙ in solutum datio ex cessione fieri videatur,quæ vim solutionis habet.facit l.solutionis. ff.de verb.sig quia rn̄detur.Adiectum aliud pro alio sine consensu creditoris recipere non posse, vt Alex. in relato rn̄so sensit, vbi citat l.2.in §.fi.ff.si cer.pet.& subiicit declarare Bar.in l.satisfa 51 ctio.ff.de solut,subiungitq;, † vbi verbum,soluere, adiungit pecuniæ,strictè accip.tur,& requirit,ut interueniat naturalis solutio rei adiectæ verbo soluere,nec alius liberationis act⁹, vel fictę solutionis sufficit;non ergo liberabitur debitor, si aliam satisfactionem recipiat adiectus,& probat Alex.sententiam Alciat.in l.solutionis.de verb.sig Pau.Paris.in consi.107. num.132.vol.3. & probari vr̄ hæc sententia in l.fi.in §.fi.ff.de verbo. oblig.ubi & illud,quod magis in dubium reuocari poterat, dr̄, quando diuersa res adijcitur in persona Adiecti resoluta ipso iure, non contingit liberatio,de quo in seq.part.dicam,sed circa prędicta scripsi in tract. meo nondum impresso, quem inscripsi, Non soluendo;& vide Alciat.in l.liberationis.ff.de verbo.significat. 52 † Similiter eadem ratione Adiectus donare non potest l.fin.in prin.ff.de nouat.l.ꝯ iuris,in §.fi.ff.de pact.l.filiusfamilias.ff.de donat.& probat Alexand in relato consil. vnde & illud etiam se-53 quitur,† qa facti, solutionis scilicet nudum habet ministerium fideiussorem accipere non possit l.si mihi,aut Titio decem.ff.de fideius.Item non poterit ei suo nomine constitui l. sed & si filiofamilias.ff.de consti. pecu. nisi de voluntate creditoris.ff.eo. 54 l.eum qui.§.quod exigimus. † Item pignus Adiecto datum repeti potest,non enim adiecto bona obligari possunt. l. is qui ꝓmisit.ff.de pigno.sed prædicta intelligenda sunt secundùm relatas leges Non enim locum habent in adiecto in rem suam,qui petitionem habet, s̄m ea, quæ paulò superius retulimus; & ut plenius Adiectus innotescat relato modo descripsimus.

SVMMARIVM.

1 *Non sat est inuenire quod dicas, sed inuenta sunt disponenda.*
2 *Diuersa res an possit designari in persona adiecti. & seq.num.*
3 *Solutio facta de re debita siue alia de voluntate creditoris liberat debitorem.*
4 *Solutio facta alij de re debita ex voluntate creditoris tollit obligationem ipso iure.*
5 *Solutio facta alij quàm cui debetur in alia re volente creditore, an pariat liberationem ipso iure, vel ope exceptionis & seq.num.*
6 *Solutio facta adiecto de re diuersa designata in eius persona parit liberationem ope exceptionis, quod declaratur. & nu.seq.*
7 *Interpretatio data ab Aret.ad l.fina.in §.fin.ff.de verb.obligat.reprobatur, & nume.10.*
8 *Ratio noua & pulchra ad l.fina.in §.fi.ff.de verb.oblig.quare diuersa res in persona Adiecti designari non possit.*
9 *Ratio quare contingat liberatio ope exceptionis, si soluatur res diuersa Adiecto in persona eius designata.*
10 *Interpretatio seu declaratio noua ad l.fi.in §.fi.ff.de verb.oblig.*
11 *Interpretatio ad l.si cum Cornelius.ff.de solut.*
12 *Interpretatio ad l.stipulatus.& similes.ff.de solut.*
13 *Operæ si soluantur Adiecto, an contingat liberatio.*
14 *Interpretatio ad l.seruus, & seq.ff.de op.lib.*
15 *Tempora diuersa in persona Adiecti designari possunt, & dies citerior, & seq.nume.*
16 *Dies conuentionalis non impedit obligationem contra Accursium. Cuius inferius sententia declaratur.*
17 *Stipulatio vbi breuius, & longius tempus continet, longius spectandum, quod eleganter declaratur secundùm Bald.*
18 *Adiecto non rectè soluitur posteriori die, vbi citerior in sua persona conferatur. vbi Raph. improbatur.*
19 *Interpretatio elegans ad l.fi.in §.fi.ff.de verb.oblig.*
20 *Qualitas diuersa num possit conferri in persona adiecti.*
21 *Accessorium vitiatur vitiato principali declaratur.*
22 *Obligatio requirit fundamentum in quibuscumque actibus.*
23 *Obligatio purè facta, vel sub conditione impleta realiter idem sunt.*
24 *Statutum mandans instrumenta pura, & liquida exequi contra personam obligatam, an habeat locum in instrumentis conditionalibus conditione impleta. & seq.num.*
25 *Agens ex debito puro num possit obtinere, si probat debitum conditionale purificatum & seq.num.*
26 *Stipulans sibi sub conditione, & adiecto purè censetur stipulatus Adiecto in casu, in quo conditio impleatur.*
27 *Conditionis implementum non est de contractu, sed extra contractum.*
28 *Instrumentum aliud, & aliud debitum.*
29 *Ordo iuris an sit necessarius in liquidatione facienda, & qui relatiue.*
30 *Stipulans sibi purè, & adiecto sub conditione potest agere ante conditionem impletam in persona Adiecti.*
31 *Suspensio in vna parte alternatiua etiam aliam suspendit.*
32 *Legatæ si sint duæ res alternatiuæ, vna pure, & alia sub conditione, mortuo legatario conditione pendente rē pure legatam ad hæredes suos non transmittit, quod est notandum.*
33 *Conditio existens siue in vita, siue post mortem stipulatoris conditionem purificat.*
34 *Repetita censentur in persona Adiecti dicta in persona principalis.*
35 *Declaratio ad doctrinam Bart.notabilis in § Crisogonus, quando qualitas adiecta in principali censeatur repetita in accessorio.*
36 *Conditio si adijciatur diuersa in persona Adiecti quàm stipulatoris quid iuris.*
37 *Persona si inutiliter adijciatur, vt quia mortua, non vitiatur stipulatio.*
38 *Stipulatio si concepta sit hoc modo. si Titio non solueris quinque, dabis mihi decem, solutis quinque Titio liberatur promissor.*
39 *Promittēs mihi decem, aut quinque Titio hoc acto, vt in persona mea decem loco pœnæ sint adiecta, si non soluerit Titio, si quinque Titio soluerit, continget liberatio.*
40 *Stipulatio illa an sit probanda vel improbanda, promittis mihi quinque, seu Titio dare quinque, & si non dederis decem, distinguitur. & seq. num.*
41 *Stipulatio quæ continet quinque dari Titio habet mixturam facti. & sequent.num.*
42 *Pęna non committitur in obligationibus dandi, & facti diuidui pro parte adimpleta, & ibi relatiue interpretatio ad c.suam.de pęnis.*
43 *Pęna adiecta facto affirmatiuo etiam iure Pontificio in foro iudiciali exigi potest.*
44 *Stipulans sibi decem, aut Titio quinque, solutis quinque Titio remanent alia quinque in obligatione, quod disputatur.*
45 *In obligatione alternatiua solutione facta de vno contingit liberatio ab altero, & si minus sit, quæ regula declaratur.*
46 *Pauli Castren.laudes.*
47 *Soluto eo, quod in solutione est, contingit liberatio ab eo, quod est in obligatione, & quomodo.*
48 *Interpretatio ac declaratio notabilis ad l.si quis stipulatus fuerit decem in melle.ff.de solut.& seq.num.*
49 *Interpretatio notabilis ad l.qui res.in §.qui stipulatur.ff.de solut.*
50 *Promittens mihi quinque, aut Titio decem non liberatur à me in quinque, si Titio quinque soluat.*
51 *Regula, quòd in summis id quod minimum est sponderi censetur, & quod minus quodq; longius deductum, declaratur, & pulchrè de ratione.*
52 *Affectio non cadit in summis in eadem persona, quod declaratur notabiliter.*
53 *Stipulatus sum mihi quinque, aut Titio decem, & quinque soluta sunt Titio, reliqua quinque quomodo petam.*
54 *Interpretatio ad l.liber homo.in §.fi.ff.de verb.oblig.*
55 *Libellus incertus admittitur, quando incertitudo causatur facto conuenti.*
56 *Solutio facta de summa non integra in persona adiecti designata promissorem non liberat, quod & locum habet in Adiecto causa donationis.*
57 *Soluens summam maiorem in persona Adiecti designatam non repetit.*
58 *Diuersus locus potest in persona adiecti designari, & facta solutione contingit liberatio ipso iure.*
59 *Factum destinatum ad dationem reputatur potius datio, quàm factum.*
60 *Promissio facta de soluendo centum certa die, vel pignora afferre sub certa pena, quòd pena peti non possit tanquàm in fraudem vsurarum.*
61 *Promittens centum mihi, aut Titio Ephesi dare, si alibi det Titio, quòd non contingat liberatio, & quomodo libellus concipiendus sit.*
62 *Quæ consistunt in dando, non variantur loci varietate essentialiter.*
63 *Petimus aliquando vnum, & aliud consequimur.*
64 *Factum diuersum an possit designari in persona Adiecti.*
65 *Causa durior vel leuior Adiectionem non vitiat.*

DE

DE HIS QVAE IN PERSONA Adiecti designari seu conferri possunt.

Pars Secunda.

1 NOn minus verè q̄ eleganter inquit Cicero de Oratore lib.primo. † Non satis esse inuenire, quod dicas, sed inuenta ordine atque iudicio dispensare, atque disponere, opus esse. Igitur facturus verba de his quæ ī persona Adiecti designari possunt, consideraui dispositionem in hac noua quidem materia necessariam esse, ordinem ergo quē à veteribus Iurisconsultis didici, & in l.aut facta. ff. de pœnis, & in alijs locis inferius referendis seruabo.

Primum tractabo de re diuersa.
Deinde de temporibus.
Tum de qualitatibus.
Postea de conditione.
Quibus explicitis de persona.
Item de summa diuersa.
Deinde de loco diuerso.
Ad extremum de diuerso facto, ac causa disputabo.

Iurisconsultus in l.fi.in §.fi.ff.de verb.oblig.quædam ex his,& plenè & eleganter tractauit, & meritò Baldus ibidem inquit. §. iste materiam hanc ita docte tractauit,ut alibi nō inuenias, Qn̄ alternatiua ponitur inter personas, quarū alteri acquiri potest, alteri verò non potest, sequar ergo Iurisconsulti ordinem,& postea nonnulla ad materiam necessaria addam.Quæro igitur primùm iuxta præpositum ordinem circa res,exempli gratia stipulatus sum à te mihi decem dari,aut Titio hominem,& Iuriscō-2 sultus respondit in d.§.fi.† Aliam quidem rem in personā meā, aliam Titij designari nō posse.si verò Titio ea res soluta sit, quæ in eius persona designata fuerit,licèt ipso iure non liberetur ꝓmissor,per exceptionem tamen defendi possit. verbis igitur Iurisconsulti relatis,ad eorum interpretationem sciēdum est, Accursium in eo §.in ver.per exceptionem, in eo quod quæritur, an solutio ipso iure, uel per exceptionem liberationem pariat, aliquas facti species constituisse,sed & Bart.in l.si cum fundum. ff.de pact.tres clarius notasse,& sunt tales.

3 Prima † quādo soluitur ei,cum debetur,siue idem,siue aliud, ex voluntate creditoris tollitur obligatio instit. quib. mod.tol. oblig.in prin.

4 Secunda, quando soluitur eadem res, quæ debetur, siue ei cui debetur,siue alii eo uolente, tollitur obligatio ipso iure l.solutam ff.de solut.

5 Tertia † qn̄ soluitur aliud q̄ id qđ debetur, & alii q̄ cui debet̄ creditore uolente, contingit liberatio ope exceptionis, casus inquit est in l.fi.in §.fi in prin.ff.de verb.oblig. paulò superius relato: subijcit Bar.glo.ibidem sic intelligere, hæc ille. Reuoco in dubium hanc vltimam facti speciem. Vr̄ nanque dicendum, si voluntate creditoris aliud q̄ debeatur alii soluatur,ipso iure cōtingat liberatio d.l.solutam.ff.de solut.Vnde Bart. sibi parum ꝯ morem suum in hoc constans in d.nostro.§.fi. & in l.si hæredes 6 generaliter.ff.de leg.j.† in relata facti specie ipso iure putauit liberationem contingere,& ius singulare esse in Adiecto, ut ope exceptionis contingat liberatio,& huius rei illa vr̄ reddi rō: qa Adiecto (vt non semel diximus) & probatur in §. si quis elij. ver.planè,instit.de inutil.stipu.etiam inuito creditore solui potest,quod fieri non potest simplici Procuratori, & hanc sn̄iam subdubitando Imo.in d.§.fi.veriorem putabat,& Ias. ius singulare esse in Adiecto sensisse vr̄ in l.2. in §.mutui datio. in fi.ff.si cer. pet. & citat Matt.in not.suis,& idem Ias. in l.cum incertus. nu.4.ff.de leg.j.sed & Alb.in eo.§.idem sensisse vr̄, dum vltimo loco ait.Dic.ter.s̄m Iac.Raue. ꝙ hic nō soluitur una res ꝓ alia, sed soluitur res adiecta in persona Adiecti,arg. ff. de solut. l.qui res.in §.mihi,sed & acutissimi ingenij vir Aret.in eo.§.fi.scriptū reliquit.Si admittamus speciale esse in Adiecto,ut non contingat liberatio ipso iure, si aliud in eius persona designatum soluatur ea ratione;quia inuito creditore solui potest, necessariò id admittendum ait solum in Adiecto gratia debitoris, cui inuito creditore solui potest:contra verò in Adiecto gratia creditoris;quia ei inuito creditore solui non potest l. hoc iure.in §.si quis dederit.ff.de donat.ubi Bar. & dixi in superiori parte num. 7 37.† Subijcit Aret. ꝙ licèt prædicta aliquo modo toleranda videantur,tentari tn̄ posse,ex eo quòd Iuriscōsultus ait, diuersam rem in Adiecto designari non posse, resoluatur res in simplex mandatum,ut ait se dixisse exponendo text.in §.si ita stipulatus fuero.ea.l.fi.Hoc autem mandatum inducit lex,nō ex p̄sumpta voluntate stipulatoris specifica,cum ipse non Procuratorem, sed Adiectum uoluerit constituere,sed lex ipsa hoc inducit præsumendo,quòd si stipulator non credidisset,hunc Adiectū fieri nō posse,verisimile sit eum Procuratorem esse uoluisse, arg. l.tale pactum.in §.fi.ff.de pactis.unde quia hic non est Procurator tacite,uel expresse ꝯstitutus ab homine, sed a lege rōne prædicta,non est mirum si nō contingit liberatio ipso iure, sed ope exceptionis: quia non potest dici solutio proprie ex voluntate creditoris facta;facit optimè s̄m eum pro ista differentia, qđ hr̄ in glo.ordinaria in l.si pupilli.in §.item quæritur. ff. de neg.gest. vbi solutio facta de mea pecunia creditori ab eo,qui non intēdebat me liberare,sed cum putaret se debitorē, liberat me ope exceptionis non ipso iure,& addit ad prædicta uidendum Bart. in l.non solum in prin. ff. de procu.ubi ponit aliquas differētias inter procuratorem constitutum a lege,& ab homine. Hæc ille non insubtiliter (vt solet) quæ si uera essent, sequeretur huic adiecto,de quo uerba fecimus, inuito creditore solui nō posse, quod tanquam ꝯ iuris regulas, & mentem doctorum nō puto admittendum,sed restringendum tex.in adiecto gratia debitoris (prout in re dubia iudicandum est) non nego, ut Aret.paulò 8 superius relatus animaduertit. † ego autem (ut dicam quid sentiam) prædictorum rationes forsan ueras reddi posse putabam, succurrit enim,quod inquit Bar.in l.j.ff.de pact.tria requiri in stipulationibus. Persona promittentis, Persona cui promittitur, & res quæ promittitur l.5.in §.stipulatio.ff.de verb.oblig & inquit Iurisconsultus in l.quæcunque.ff.de act.& oblig.Quæcunq; gerimus cum ex nostro ꝯctu originem trahunt,nisi ex ꝑsona nostra initium sumant,obligationis inanem actum efficiunt,& ait Iurisconsultus in nostro §.quem exponendum duximus. Nisi quidem a me uim accipiat obligatio,nihil potest ualere. Cum ergo res sit de substantia stipulationis,& nō sumat in re,de qua agitur,initium a persona nostra,& alteri stipulari nemo possit, meritò Iuriscōsultus ait,diuersam rem in personam adiecti designari non posse:& non est mirandum, si liberatio non fit ipso 9 iure,ius enim non assistit; & si quæratur † quare contingat liberatio ope exceptionis, si diuersa res designata ī persona adiecti ei soluatur;illa (ni fallor) uera reddi potest.Quia licèt iuris subtilitate ex relatis rationibus non contingat liberatio ipso iure,cū tn̄ mutuus consensus interueniat,stipulatoris scilicet, & ꝓmissoris & certam hanc formam habuerit stipulatio l. vero procūratori.ff.de solut. ex ęquitate ꝑp mutuum consensum facta solutione adiecto receptum est,promissorem si conueniatur a stipulatore exceptione se tueri posse,& hæc sn̄ia adiuuatur ex his, quæ de diuersitate loci inferius dicam sub nu. 58. Argumētum nanque ualidum est de re ad locum l. si quis delegauerit. ff. de aur.& arg.leg.comprobatur hæc eadem sententia,non insubtiliter (ut puto) ex l.si id quod.ff.de duobus reis,ubi si ego,& Męuius dotis nomine stipulamur a Titio centum pro Pamphila, quæ mihi nuptura erat;quia duo rei constitui non possunt, etiā si hoc actum sit,ut essemus duo rei credendi ex ratione, quā retuli in 12.q.pen. par. solutione vni facta non ipso iure, sed ope exceptionis contingit liberatio, quod non alia ratione est, nisi ex consensu; quia ratio uetat cōstitutionem duorum reorum, & ęquitas hoc suggerit,ut dixi in relato loco,& gl.in ea.l.sensit. in ver.manet.ut ergo ad rem redeam, ius singulare est in Adiecto,vt tueatur se promissor ope exceptionis ꝑp relatas regulas, quæ in hoc casu interueniunt,& quæ nō aduersantur extra casum adiecti,qn̄ soluitur aliud,q̄ id quod debetur,& alii,q̄ cui debetur creditore volente,& meritò hoc vltimo casu cum expressa voluntas creditoris interueniat, & relatæ regulæ non aduersentur,ipso iure contingit liberatio s̄m relatos doctores, & rectè,vnde sequetur,& erit declaratio noua, & (ni fallor) vera ad 10 §.nostrum,ꝙ si † tempore solutionis adesset volūtas libera creditoris,& sic solueretur res diuersa adiecto in eius persona designata,accedente consensu creditoris in ipsa solutione contingeret liberatio,ipso iure eo modo quo diximus contingere qn̄ fit alii de re diuersa ex uoluntate creditoris,idque sensisse videt̄ Pau.Castren.in l.qui res.in §.mihi Romæ. ff. de solut. ꝯn̄r arbitror non esse verum in proposita disputatione adiectum hunc procuratorem constitutum censeri,ut Aret.dicebat.Nec aduersatur sententiæ nostræ §.si ita.hac ea.lege, vbi qn̄ quis stipulatus est sibi,aut Titio decem dari,& respondit promissor,promitto tibi,non potest solui adiecto,illud nanq; ex eo euenit,quia mutuus consensus non interuenit,iuxta Alb. & aliorum sententiā 11 in eo.§.de quo plenius dicturus sum in pen.par.in 5.q.Non†mouet etiam l.si cum Corn.ff.de solut. habet enim locum extra casum propositum.ut in superiori parte declaraui nu. 35. & ī pen. par.dicam in 7.q. Hic ergo adiectus nec ex ꝑsona sua aget, nec vt a lege procurator constitutus, tm̄.n.Iuriscōsultus noster ait, si huic adiecto soluatur, exceptionis ope promissori esse cōsultum;quæ omnia quāti momenti sit inquirere,nemo est, qui nō videat,quæ & vera esse puto,& ex mente legū,& naturali rōne adiuuantur,& notādum est,qđ diximus, ope exceptionis cōtingere liberationem, ideo euenire, quia res diuersa, quæ soluitur est designata in ꝑsona Adiecti;aliàs nanq; Adiectus sine cōsensu creditoris aliud ꝓ alio recipere nō pōt, ut rn̄dit Alex. in ꝯsil. 12 95.vol.3.& dixi in superiori par.nu.50.† Nec est silentio prætereundum in l.qui hominē.in §.stipulatus sum.ff.de solu.eūdem casum proponi de eo qui stipulatus sit sibi decem, aut Titio hominem dari,si homo Titio detur,promissor liberetur. qui text. licèt simpliciter dicat,promissorem liberari,& videatur aduersari his,quæ diximus;tn̄ est exponendus,ne sit cōtrarius nostro. §.ope scilicet exceptionis,ut animaduertit Accur.ibidem citando tex.nostrum,& eodem modo exponendus est tex. in l.q res.

in §.mihi Romæ.ff.de solu.vbi dicitur, liberari promissorē, qui mihi Stichum,aut Titio Pamphilum promiserit, & dederit Titio Pamphilum,vt declarant Doctores ibidem, maxime Imol. licèt Angelus dixerit ipso iure,nec rectè.Est & illud addendum prædictis,quod scripsit Accurs.ī hoc ipso.§.in ver.per exceptionem.in fi.† Ius singulare esse in operis, vt si soluantur adiectæ personæ,nullo modo contingat liberatio;vt in l.seruus.cū duabus leg.seq.ff.de ope.liber.quam glo.& Bar.& Bald.non improbant,& expresse probat Alb.ibidem:scripsit tñ Imo.in eo.§.fin. leges illas intelligendas fm nostrum.§.vt in casu illarum legum solui non possint operæ Lucio Titio Adiecto,vt contingat liberatio ipso iure,sed ope exceptionis contingat,idque ait sensisse Iac.Aren.& notasse Cyn.in l.liberti libertęq;.ff.de oper.liber.& Ang.voce dixisse,& subijcit pro hac sententia facere legem se-14 quentem, † quæ dicit: quia aliæ operæ erant,quæ Lucio Titio dantur,illa.n.ratio;quia alia res soluitur,demonstrat solum liberationem ipso iure non fieri,nec vr̄ sufficere ad liberationē penitus excludēdam:sed & ego existimo in eadem opinione fuisse Accurs.in d.l.quia,dum inquit,quia aliæ ab his quæ in obligatione deductæ sunt,vnde non contingit liberatio, & citat text. nostrum.Sensit ergo ope exceptionis liberationem contingere in relatis verbis:vulgare nāque illud est, & verum Doctores intelligendos secundum leges,quas citant,vt inquit Bart.in l.non solùm.in §.liberationis verba.ff.de lib.leg. Dicet aliquis pro superiori sententia,q in casu relatarum legum nullo modo contingat liberatio,si adiectæ personæ operæ soluantur, valde facere l.seruus.citatam,dum dr̄,soluere Lucio Titio non potest,ɔsiderando verbum non potest,vt per glos.in c.j. in ver.Non pôt. ff.de reg.iur.sed posset rñderi ex his,quæ de dicto verbo plenius post Bar.scripsit Ias.in l.Gallus.ff.de lib.& posth. & quia Iuriscōsultus in hoc ipso.§.quem exponimus eodem dicēdi genere est vsus, dum inquit, rem diuersam in persona Adiecti designari non posse,& tñ intelligitur, ut promissor ipso iure nō liberetur soluendo Adiecto rem diuersam in eius persona designatam. Vnde ex prędictis & propter rationem Imo.in eius sententiam inclino, & licèt Accurs.declaret dictam legē seruus, in quibus operis intelligatur, vide tamen Pau.Cast.in l.si id quod,& ibidē recentiores Ferrarienses.ff.de duobus reis,qui & in aliis locis(vt ipsi referunt) scripsere.

Quæro iuxta propositum ordinem an diuersa tempora in p-15 sona Adiecti designari possint, † & Iurisconsultus in eod. §.fin. eleganter ait: Tempora diuersa designari posse. Veluti mihi calēdis Ianuariis,aut Titio calendis Februarijs centum dare spondes?Immo etiam citeriorem diem inquit in personam Adiecti conferri posse. Veluti mihi calendis Februarijs, Titio calendis Ianuarijs dare spondes?quo casu talem esse stipulationem intelligimus,vt si Titio calendis Ianuariis non dederis, mihi calēdis Februarijs dare spondes.Hactenus Iurisconsultus. quibus, & illud est annotandum, q cum citeriori seu anteriori die Adicto dari stipulor,ut in exemplo proposito dicebat Accurs. soluentem non liberari:quinimmo in obligationem nō incidere.Sed 16 longe errauit,ut Bart. & Imo.animaduerterunt. † Dies nanque conuentionalis,seu tempus in stipulatione adiectum non impedit obligationem,pręsens nanque est obligatio,& in diē dilata solutio l.centesimis.ff.de verb.oblig.& est tex. ad verbum, in l.qui res.in §. mihi decem.ff.de solut. Vbi Iurisconsultus in hæc verba.Nam cum in diem sit ea obligatio, etiam mihi solui pôt ante calendas Februarij,& igitur illi solui poterit: Nec mouere debent relata verba Iurisconsulti: Talem esse stipulationem intelligimus,vt si Titio calendis Ianuarijs non dederis,& reliqua, quasi illa verba indicent conditionem. Intelligēda nanq; sunt, q conditio prædicta inest quo ad solutionem, non autem quo ad obligationem,nisi hoc esset expresse actum l.qui res.in §.qui stipulatus. ff. de solut. & hoc casu Accurs. defendi posset. est & aliud huic rei annotandum,q in persona Adiecti citeriorē, seu anteriorem diem conferri non posse videbatur; cum plus esse nō possit in accessorio, quàm in principali l. hi qui accessionis. l.grece.in §.illud.ff.de fide. Sed verum est, non plus posse consistere in obligatione accessoria, vt in ɔrijs, at in Adiecto nulla consistit obligatio,ut dixi in prima par.circa fi. sed tātum ei solui potest,& vt supra Accurs.Bart.Imo.& Pau.rñderunt,in d.l.q res.in §.mihi decem, quæ comprobari possunt ex his, quæ dixi in superiori par.nu.45.Nec omitto Bal.non relatum, qui in d.§. mihi decem,scripsit in hęc verba,& (vt puto) non ineleganter: 17 † Videbatur inquit vbi breuius, & longius tempus adijcitur in stipulatione,longius inspiciendum;quia minus in obligatione esse censetur,vnde longius tempus adiectum in persona stipulatoris spectandum videbatur;sed respōdit illud verum, ubi breuius, & longius adijcitur in persona stipulatoris. Sed qñ vnum in persona stipulatoris,aliud in persona Adiecti,tunc stipulationis forma in vnoquoq; spectanda est. Vnde in casu proposito, vbi citerior seu anterior dies adiectus est in persona Titij, putauit non rectè solui Titio posteriori die,veluti calendis Februa-18 rijs,† quia permissum ad tempus post tempus censetur denega-19 tum.ff.de leg.3.l.statuliberi. §. Stichum; † ex quibus sequit̄ elegans,& notabilis declaratio ad ea quæ diximus,& §.nostrum,vt possit solui Adiecto in citeriori die,& contingat liberatio, ut id sit verum, si in præfinito tempore Adiecto soluatur, non postea.Pro qua sententia facit l.vero Procuratori.ff.de solut.in illis verbis,quia certam formam habuit stipulatio,& eadem snīa confirmari pôt ex nostro §.dum ait Iurisconsultus,quo casu talem esse stipulationem intelligimus,ut si Titio calendis Ianuarijs non dederis,mihi calendis Februarijs.&c.Quæ verba demonstrant,formam stipulationi datam esse,& eam seruandam,& in eo.§.forsan sensit Bar.dum ait,q illa pdō inest quo ad solutionem,non quò ad obligationē;ex quibus Bal.snīam veram esse existimo,& prædicta non contemnenda.Nec me latet Raph.Cum.nullā de prædictis mentionē facientem in hoc nostro.§.in fi.dixisse, q si te conuenero calendis Februarijs,& non solueris Titio calendis Ianuarijs,& velis purgare moram,& soluere Titio potes tantum,si mea non intersit l.si ita quis.§.Seia.ff.de verbo.oblig. Sed (ni fallor) errauit,ut patet ex præmissis,& §. Seia. non facit, non.n.loquitur in Adiecto;& cū stipulatio formā habuerit, illa inuito creditore mutari nō pôt, veluti ɔ.Accedit,q nō,pprij tpis in psona cuiusq; habenda vr,arg.text.in l.eandē.in §.fi.ff.de duobus reis. Vn creditore nō probante solutionē factā in persona Adiecti extra tēpus designatū debitori,repetitio cōcedenda esset,& creditori actio aduersus debitorē non denegāda.His addes,quæ in seq.par.dicam in nona limitatione; vbi sententiam Baldi alio argumento in dubium reuocaui, defendi & declaraui, & quæ illic dicta sunt,huc erunt transferenda;& contra.

20 Rursus (vt polliciti sumus) quæritur,num † in persona Adiecti diuersa qualitas conferri possit,& Iurisconsultus in hoc ipso §.ver.sed rursus,ait;Mihi quidē pure, aut Titio sub pdōne stipulari possum, ɔ vero si mihi sub pdōne, aut Titio pure, inutilis erit tota stipulatio,nisi in meam psonā pdō extiterit,(quia nihil qđ legitur in pandectis, à me vim acceperit obligatio, adiectio nihil poterit valere;Hoc tñ ita demū tractari pôt,si euidēter appareat pure Titij psonā adiectā. Alioquin,cū ita stipulor, si nauis ex Aphrica venerit,mihi aut Titio dari spondes,Titij quoq; psona sub eadem pdōne adiici vr. Hucusque Iurisconsultus,& ex relatis verbis quædā notanda sunt,& illud primū,qđ vulgare 21 est,vitiato principali,& accessorium vitiari. Nā quæ † accessionum locum obtinent extinguuntur, cū principales peremptæ fuerint,ɔ l.2.ff.de pecu.leg.facit qđ hī l.in pupillari. ff.de vulg. & pup.& in l.fideiussor obligari,in fi.ff.de fideius. de quo plene scripserunt Dec.& Hier.Cag.in l.cum principalis.ff.de reg.iur. quædam similia Ias.refert in psi.130.in fin.volu.4.quibus addes Mar.sing.17.& in q.quotidiana a declarauit hoc Pau.Paris.in psi. 15.nu.11.& seq.vol.2.qualitas.n.sine subiecto stare nō potest, cui adhæret.ff.de act.emp.l.si seruum mihi §. si modus.C.de ptcle.bene.instit.de vsufr.in prin.l.eius qui in prouincia.ubi Doctores.ff.si cer.pet.& in pulcro casu inquit Soc.Iun.in psi.27.nu.10. 22 par.2.& inquit Bald.in hoc nostro.§. † obligationem requirere fundamentum suum in quibuscunq; actib. l. quæcūq; gerimus. ff.de actio.& oblig.& citat singularem tex.fm Andr.Pisa.in l.si seruus cōs meus,& castrensis peculij.ff.de stipul. ser. Vnde sequit (vt ait Iurisconsultus) cum alteri stipulari nemo possit, & in adiecto sit merum factum, si non cōsistat obligatio in persona stipulatoris, adiectio nihil possit valere.

Item & illud notandum est,quod Aret.in hoc nostro.§.eleganter scriptū reliquit sub nu.7.si mihi sub pdōne,& Adiecto pure stipuler decē dari. Adiecto existente pdōne solui etiā posse;solutio ergo Adiecto non solum pôt fieri, ubi pure mihi, aut Titio decem dari stipulor,verum & si mihi sub pdōne,dum-23 modo impleatur pdō; † Vnde sequitur realiter idem esse obligationē pure factam,vel sub pdōne conceptam,& impletā Nā si duo diuersa hæc essent, stipulatio interposita, ut possit solui Adiecto in vno casu,non cōuinceretur in alio: quia in stipulationibus,quæ sunt stricti iuris,omissum hī pro omisso l.quod astringendæ.ff.de verb.oblig.ex quo soluitur illa quotidiana,& elegans quæstio tractata ab Angelo in l.fi.in §.Titius.ff.de vulg. 24 & pup.si † lex municipalis instrumenta pura, & liquida executionem paratam habere mandat ɔ personam obligatam, locū etiā habeat in instrumentis pdōnalibus pdōne impleta: Nam secundū Angel.ibidem, ubi & glo. notauit,puri,& purificati (vt aiunt) idem est iudicium.l.qui de inofficioso.ff.de inoffic. l.sed si de sua.in §.fin.ff.de acquir.hæred. Addit Aret. (& verum est) Imo.in eodem §.fi. sententiam Angeli improbare,ait enī, sententiam Angel.forsan damnandam,quia statutum exorbitans à iure communi stricte intelligendum est l. quicquid.ff.de verbo.obligat.& in regula,quæ à iure.de reg.iu.in 6. Vnde cum ex propria significatione aliud sit purū,& aliud cōditionale,qđ existente conditione fit purum,non videt quomodo statutum loquens in instrumento puro ad purificatum rectè trahatur. Item dispositio facta in casu vero,nō trahitur ad fictum ex propria significatione l.3.§.hæc actio.ff.de neg.gest.& quando impletur cōditio,fingitur retro fuisse pura obligatio l.pōt potior, & qui balneum.ff.qui pot.in pig.hab.l.quod dī.ff.de testa.milit. sed & addit Aret.noster in eadem sententia fuisse Bal.ab Imol. non

non relatum in l.edita.C.de eden.in repet. Patauina, ubi inquit 25 † agentem ex debito puro non posse obtinere,si probat debitū conditionale purificatum;quia hæc diuersa sunt, & in proposita quæstione inquit ualde referre, qūo verba statuti concepta sint,si enim statutum,uel libellans restringit se ad debitum, qđ à principio esset purum,& Imo.& Baldi sententia uera sit,sed si statutum loqueretur de debito puro,tunc interpretatio fienda esset de debito puro,scilicet tempore quo agitur: sat enim esset 26 debitum purificatum. Vnde in casu nostro vides,q qui † stipulatus est sibi sub conditione & Adiecto, pure vr̄ stipulari adiecto in casu, quo conditio impleatur: citat etiam dictam l. sed si de sua.in §.fi.ff.de acquir.hæred. Vbi probatur,eum qui credit se pure institutum,licèt sit institutus sub conditione impleta, pôt adire;quia hæc diuersa non sunt,ut non insubtiliter inquit Bar. in l.hæres institutus.ff.eo.tit.de acq.hæred.Sed & Alex.in d.§.Titius.refert Bal.in l.in testamento.in fi.C.de testa.mil.idem quod Ang.dicentem:sed agentem conditionis euentum pbare oportere,& quidem coram iudice,iuxta singularē text. in l.hoc iure. ff.de verb.oblig.Deinde subijcit distinguedum esse hoc modo, Aut statutum tribuit executionem pro debito puro, Aut pro instrumento puro. Primo casu Angeli & Baldi in proxime relato loco sententiam probat:secundo casu Imolæ sententiæ assentitur; quia instrumentum dr̄ id quod legi potest l.j. ff.de his quæ in testa.delen. Sed in instrumento est conditio, ergo &c. 27 Nec hoc casu refert conditionem impletam, † quia cōditionis implementum non est de ɔctu,sed extra ɔctum, idque colligit̄ ex notatis à Bal.in l.fi.C.de falsa cau.adie.lega. l.interdum. ff. qđ vi aut clam.aliàs est lex j.§.hoc interdictum.Idem Alex. in l.in illa.nu.7.ff.de verb.oblig.eadem vsus est distinctione,aut statutū dicit instrumenta pura,& locum habeat sentētia Imo.qa instrumentum est,quod legitur & aliud est instrumentum, aliud de-28 bitum,l.fi.ubi Bald.C.de fal.cau.adiec.leg. De quo Dec. † qui & alios refert proximè ad rem in consi.17.& in consi.46.nu.3.ubi refert simpliciter Ang.& probat,& Corn.in consi.241.nume.8. vol.2.Pau.Paris.consi.133.nu.8.vol.4.his addendus est Ias.in d.§. Titius,qui post longam disputationem Angeli sententiam probat,& rñdet rationibus Imo. & subiicit sententiam Angeli ueriorem,fm quam & consuleret,& iudicaret, ait enim eandē rationem a lege municipali in instrumento puro consideratam, & in purificato interuenire.legi etiam Franc. Cur.apud Alex.in d.l.in illa,eius distinctionem non improbare, quem & simpliciter retulit Asten. in tertio vol. statutorum, in verbo conditio. Scripsit etiam Franc.Ripa in ea. q.in citata l.in illa. ubi nume.8. inquit,distinctionem Aretini,& Alex.eandem esse,sed & addit aliter distinguendum, aut post factam liquidationem petitur executio instrumenti,& tunc Imo.& Ias.admittatur sententia, sed error est;quia Ias. Angeli probauit sententiam. emendādus ergo codex est,& tunc Angeli,& Ias.procedat snīa; aut ante, & tunc non rectè executiue agatur, cum in liquidatione facienda 29 † ordo iuris sit necessarius fm Bar.in l.3.in ter.q. C.de pigno.& declarauit Soc.in consi.51.Præstantissime.col.3. lib.j. Guid.Pap. dec.15.quibus addes Cana.in trac.de exe.instr. in 14.q.tho.14. sed (vt dicam quid sentiam) relata distinctio Fran.Rip. vel ego non intelligo,uel admittenda non est, cum peruertatur ex ratione Alex.superius relata. vnde acquiescendum putaui distinctioni Alex.& Aretini,& ex verbis legis municipalis ac ratione eiusdem quæstionem hanc dirimendam;Et illud certi iuris est, executionem instrumenti non dari,nisi appareat euenisse cōditionem,sub qua contractus fuit initus, etiam si sit conditio tacita,ut in dotis promissione,cui tacita inest conditio,si matrimonium sequatur, ut idem Franc. Ripa notauit in relato loco, & Anton. Gal. in trac.ad for.came.oblig.in titu.de vi instrumenti oblig.came.pag.mihi 137.quibus addes Alex.in consi.119.uol.j. Cassad.de rescrip.dec.10.num.6.

30 Et illud quæritur,ait Iurisconsultus. † Mihi quidem pure aut Titio sub conditione me stipulari posse, num ante conditionē in persona Titij adiectam,& impletam agere possim,& Bart.& Imo.in fi.dicti.§.responderunt posse,arg.l.ex duobus. ff.de duobus reis,vbi legitur ɔ reum debendi, qui pure promisit agi posse,nec impedimento esse diem, aut conditionem, sub qua alius Correus promisit, & facit; quia non speratur nouari obligatio in euentum conditionis, ergo non debet impediri exercitium actionis puræ l.pecuniam.a sensu contrario.ff.si cert. pet. Sed ɔ predictorum sententiam Raph.Cum.ibidem inquit, facere videtur l. Titio.ff.de vsuf.leg.l.cum ita.& l.cum illud.ff.quādo dies 31 leg.cedat.Nam † suspensio in vna parte alternatiuæ,partē etiam aliam suspendit.vnde qñ mihi pure,Titio sub conditione stipulor vel mihi citeriori die,aut Titio posteriori, agi non posse vr̄ die non adueniente, uel conditione non impleta in persona adiecti,sed cogitandum ait,uerum (ni fallor) Bart. & Imo.snīa vera est. Cum in adiecto nihil iuris conferatur (vt non semel dixi) & Iurisconsultus noster innuit in ver. ex hoc apparet statim referēdo. Nec mouere debent iura relata a Raph.lex nāq;. Titio,rationem habet in se expressam, & remouetur contrariū ex prædictis,& l.pecunia.superius citata.Præterea in illis legibus enumeratio plurium rerum disiunctiuo modo in eadem persona comprehensa erat; At in casu nostro in diuersis personis,meritò inquit Bar.probatur in l.ex duobus.sententia sua, & ex persona cuiusque ratio proprij temporis habenda est, argumento tex.in l.eandem;in fi.ff.de duobus reis,sed & addes, q non dissimilis solutio datur a glo.& Bart.in l.qui res, in §.qui stipulatur. ff.de solut.& quando incidimus in tex.legis cum illud. ff.quādo 32 dies leg.ced.sciendum est,singularem esse tex.in † quo probat̄, si relinquuntur duæ res alternatiue, vna pure, & alia sub conditione,mortuo legatario conditione pendente rem pure legatā ad hæredes suos non trāsmittere,ut notauit Rom. singulari 88. certum est,& singularem tex.exclamat Nic. Euerar.in sua centuria in loco ab Alternat. qui est in ordine 12. pag. 4. ubi subijcit,qui tex.non vidisset,contrarium de iure respondisset.

Sed & his adde elegantem tex.non relatum in l.pater cum fi-33 liæ.ff.de pac.dota.ubi probatur, q † conditio existens,siue in vita,siue post mortem stipulatoris, stipulationem (vt vtar uerbis Bartoli) purificat,seu puram reddit;vide ergo legem,& quæ dicam in seq.par.in 17.ampliat.& decimatertia limitatione.

Denique huic rei illud adiiciendum est, ex textu nostro col-34 ligi notabilem regulam:& est talis. Quæ dicuntur † in persona principalis,& in persona adiecti repetita intelligi, nisi aliud euidenter appareat, ait nanque iurisconsultus.Si nauis ex Aphrica venerit,mihi aut Titio dare spondes? Titij quoque personā sub eadem conditione adijci videri,& addit Bar.facere.l.si ut proponis.ff.de fideius.& quod dixit in l.si ita stipulatus.in §.Chrisogonus.ff.de verbo. oblig. ubi an qualitas in principali dispositione pręcedenti in accessoria repetita intelligatur,eleganter tractat; qualitas ergo in persona stipulatoris adiecta censetur repetita in persona adiecti, hoc ideo, quia ambæ dispositiones eundem effectum, seu rei finem respiciunt, & sunt circa eandem rem. Quod hic restringitur, nisi in persona, quæ uenit accessorie ad principalem dispositionem alia diuersa cōditio sit adiecta. Tūc enim quia specialiter est puisum in persona adiecti de alia conditione, prima conditio, seu qualitas repetita non censetur. Quod inquit Aret.semper notandum ad ea quæ Bar. scripsit in dicto §.Crisogonus.

36 Quæro iuxta propositam disputationem, an diuersa † conditio in persona Adiecti adijci possit? In qua quæstione Iurisconsultus in hoc ipso §.ad uerbum referendus est: verba autē sunt hæc. Ex hoc apparet,si diuersa conditio in meam personam, diuersa in Titij posita sit, nec in meam personam extiterit conditio, totam stipulationem nullius momenti futuram: existente verò mea ɔdōne,si quidem Titio quoque ɔdō extiterit,poterit vel Titio,vel mihi solui:si verò in illius persona defecerit, quasi non adiectus habebitur.Hectenus Iurisconsultus, qui ita clare, & eleganter scripsit,ut additione non egeat,sed tantum dicam, quæ in superiori quæstione dixi hic transferri posse.

37 Item quæro de persona,† quid si non rectè adijciatur, uerbi gratia,stipulatus sum mihi,aut Titio decē dari,qui Titius mortuus erat,& Iurisconsultus,in hoc nostro.§.fi.ait, ex his omnib. apparet, licèt alterius persona non rectè adijciatur, non ideo minus in nostram personam utiliter procedere stipulationem, Adiectus ergo pro non adiecto habetur, & utilis est stipulatio in persona stipulatoris, facit l. placuit. ff. de vsu. & regula iuris. vtile per inutile non vitiatur.

Sed finge,q sit alternatiua rerum, & personarum, vt puta si quis hominem aut decem sibi,aut Titio dari stipuletur, si partē hominis promissor Titio tradiderit, deinde stipulatori decem numerauerit, Num conditio indebiti competat,& ɔ quē? Quęstio hæc proponitur à Iurisconsulto in l.qui hominem. in prin. ff.de solut.Qui ait,non Titio, sed tibi partem hominis cōdicet, quasi indebitum Titio tua voluntate soluerit. Idem iuris erit, ēt si mortuo Titio decem soluerit,vt tibi potius, q̃ hæredi Titij partem hominis condicat: & nota, q non contingit liberatio ex solutione partis hominis,secus si totum hominem soluisset, vt Accurs.notauit ī ea.l.& probat tex.quibus addes, quæ dicam in seq.par.ver.nonò amplianda,& in vlt.par. nu.20.

Sed qm̄ (vt vides) non est explicitus tractatus a Iurisconsulto in d.l.fi.ff.de verbo.obl. Quæro de summa diuersa designata in persona adiecti, & hic duplex erit inspectio. Altera, qñ maior summa in persona stipulatoris, q̃ Adiecti confertur. Altera ɔ, cum minor summa in persona stipulatoris, q̃ Adiecti designatur,& in hoc iuris articulo confugiendum putaui ad Iurisconsultum in l.qui res.in §.qui stipulatur.ff.de solut.vbi non minus elegans est.§. q̃ subtilis, vtilis, & difficilis, & propterea euidentioris intellectus gratia infrascriptas facti species constituēdas duxi,& quidem in vnaquaque inspectione.

In prima igitur,qñ stipulatio plus continet in persona stipu-38 latoris, † q̃ Adiecti. Verbi gratia, mihi decem,aut Titio quinq;. Prima facti species, vbi stipulatio sub ɔdōne concipitur finge. per dictionem. Si hoc modo, si Titio nō solueris quinq;, dabis mihi decē? Titio quinque solutis, liberabitur a me promissor, cuius rei illa redditur ratio; quia solutis quinque Titio in obligatione decē non incidit promissor,cōditio nanq; deficit, hoc

probat text. in d.§.qui stipulatur, vbi Bar.Bal.Ang.Pau.& Imo.
39 Secunda facti species est, cum † promittis mihi decem, aut quinque Titio dare,& expresse actum est inter nos,vt in persona mea decem loco pœnæ adiecta sint, si Titio quinque nō solueris.& idem iuris sit:vt solutis quinque Titio in totum a me libereris,licèt enim hic expresse conditio adiecta non sit, sat est tñ de partium intentione constare, & inest hic tacite conditio ex natura pœnæ,quæ pp moram committitur. hoc probat idē §.qui stipulatur,& relati doctores testantur, sed & illud huic rei adijciendum vr̄,controuersiam esse, num relata stipulatio probanda seu magis improbanda videatur tanquam in fraudē vsurarum.
40 Nam promittens† quinque,& si non soluerit,decem,in fraudem vsurarum censetur promissio facta l.cum allegas.C.de vsu.quam tñ exigi posse, vbi iuramentum interuenit, tentauit dicere Alex.in consi.158.in causa & lite &c lib.2.Gram.dec.58. Magnifica &c.nu.6.& seq. & scripsi maxime inter Mercatores plenè quidem in Trac.de Merca.in titu.de contra.Merca.nu.2. & nu.22.vbi de hoc pacto inter Mercatores solito tractaui: verum refert,an quis in persona propria stipuletur, puta quinque in nundinis Recinensibus promittis mihi dare, & si non dederis,decem? & hoc casu:quia quantitas dationi adiicitur, in fraudem vsurarum adiecta censetur,d.l.cum allegas,& l.Iulianus.in §.ibidem.ff.de act.emp.& circa hæc vide quæ scripsi in relato lo co,& Aym.in consi.220.nu.6.par.2.si verò versemur in proposita facti specie;quia quinque in persona Adiecti,& decem in p-sona stipulatoris ex conuentione ponantur,defendi possit stipulatio,cuius rei illa ratio redditur a relatis doctoribus. Quia qñ in eadem persona pœna maior forte adijcitur,versamur in obligationibus mere dandi, sed in casu proposito non adijcitur dationi veræ;quia dari
41 † quinque Titio adiecto debebant, quod vr̄ mixturam facti habere,vnde huius obligationis idem esse vr̄ iudicium quod in obligatione facti l.liber homo.in §.fina.ff.de verb.oblig. cum notatis,& l.si pœnam.eo.tit. potest nanq; mea interesse,qp potius soluantur Titio adiecto quinque, q̃ mihi decem,d.l.liber homo.in § fi & loco interesse relati,non in fraudem vsurarum censeatur adiecta pœna,& hoc perpetuo notandum esse,scripsit ibidem Pau.Cast.vnde Bar.subiicit,ex hoc fraudem ab vsurariis excogitari posse,si hoc modo finge fiat cōuentio.Promittis calendis Februariis Titio decem dare, & si non dederis,promittis mihi viginti pœnæ nomine,nam (vt ait) non videntur adiecta viginti in fraudem vsurarum,vt in d.§. & Bar. sententiam Ang.& Paul.probant, sed Imo. eo in loco addit in consueto fænerari forte fraus præsumeretur. Nec omittendum est,qp Bal.in eo.§.scriptum reliquit. Ait enim,Bartolus defendit 3ctum non esse vsurarium,si Titio quinque non solueris mihi decem dari;quia quātitas adijcitur facto, in persona enim adiecti est factum, ideo non præsumitur in fraudem vsurarum pp l.liber homo.in § fi.sed certe subiicit factum, cuius finis est datio,non debet reputari factum,vt in seq. §.mihi Romæ. Sed dicet aliquis, rationem hanc remoueri ex his quæ considerauit Barto.scilicet propter mixturam & pp dictum §. fi. sed & addit idem Bal.ista subtilitas non consonat conscientiæ, & ideo in foro canonico esset (vt loquitur) vna truffa. Hæc ille, sed & idem Bal.in l.cum allegas. in quinta oppositione reprobat sentētiam Bartoli in hoc ipso §. qui stipulatur, quia facile fraus committi posset, & occasio fæneratoribus præstaretur, vnde intelligit. §. nostrum qñ iusta causa erat ex persona stipulantis pœnam,verbi gratia,tenebar Titio sub pœna,vnde stipulatus sum ei dari,& sub eadem mihi,si sibi non solueretur,valet enim stipulatio, qa continet merum interesse,vt notatur in d.l.si pœnam,& notatur.ff.de neg.gest.l.si debitor, sed & hoc probatur in dic. l.liber homo.in §.fi.& 3 facere videtur con. Ant.de Prat.inter consilia Alex.sub nu.49 vol.4.num.8.& nume.14.vbi improbat practicam Bononiæ, & citat inter alia Cyn. & Dyn. in l. cum seruus. ff.de cond.& demonst.qui potius dationem,q̃ factum,quod dationi accedit considerandam putarunt;Sed & in articulo indifficili,& periculoso valde confugiendum est ad doctores in l.cū seruus,& in d.l.cum allegas,& in l.rogasti,in §.si tibi.vbi Thaurinens.ff.si cer.pet.Alex.in consi.50.vol.4.& consi.76. col.fin.volum.5.& in consi.43.lib.6.& in dic.consi.158. vol.2.doctores in l.vni.C.de senten.quæ pro eo,quod inter.vbi Hierony. Cag. sub nu.116.doct.in l.stipulatio ista.in § alteri.ff.de verb.obligat.& in l.4.in §.Cato.maxime Franc.Rip.qui post alios late disputat circa interpretationem c.suam.de pœnis,sub num.66.& seq.num.
42 vbi inquit,qp in † obligatione dandi, & facti diuidui nunquam de iure canonico committitur pœna pro parte adimpleta, dicto c.suam,idque receptum esse ait a frequentioribus legistis,&
43 canonistis,sed & addes, qp † ubi pœna adiecta est facto affirmatiuo etiam iure pontificio in foro iudiciali potest exigi: ut in c. dilecti.de arb.ubi doct.& in c.constitutus.de pœnis, & vide doctores in §.alteri.institu.de inutil.stipul.Pau.Par.in consi.34.numero 31.& seq.vol.j.vbi plenè,& quæ scripsi in trac.meo, & loco superius relato nu.21.& seq.Soc.Iun.in consi.33. par.2.vbi ēt circa c.suam,Cassa.in tit.de locat.dec.prima,in fi.Gram.in dicta dec.58.intelligeq; prædicta fm relata loca;quia perplexa est materia & difficilis,& lege in d.§. Cato Alciat.sub num.47.Amb. de Vigna.in ca.salubriter.nu.95. de vsu.& reperitur in tonono trac.Bar.Alex.& recentiores in l.rogasti.in §.si tibi.ff.si cert.pet. sed & ego (vt dicam quid sentiam) in casu disputato video sententiam Bar.probari in hoc nostro §.qui stipulatur,cui (vt Pau. Castr.ait) rñderi non recte potest, & qñ constaret de interesse iuxt.l.liber homo.in §.fi. pœna hæc censeretur adiecta loco interesse,& sine controuersia admittenda esset snia Bar. quam defendit Alex.in d.§.alteri.nu.12.& rñdet Baldi rationibus,& addit Angelo,& Raph.placuisse.laudo etiam quod Imol.notauit, rationem personæ habēdā qualitatemq; valde spectandā,hanc eñ inspectionē pessima tēpora,in quibus versamur,& vt video versabimur,nisi D.Opt.Max.equis oculis non inspexerit,necessariā esse,hortantur,& postulant; & illud nō est nouū in dubijs quæstionibus,vbi aīæ periculum agitur,illud amplectendū,esse quod est tutius c.iuuenis.de sponsa.c.illud de cle.excom.

Tertia facti species est,ubi quis simpliciter sibi aut Titio stipulatur,si sibi decem, aut Titio quinque, tunc enim solutionis cā
44 tantum adhibetur Titius, & ideo quinque † solutis, remanēt alia quinq; in obligatione.ptingit ergo hoc casu solutis quinq; Titio liberatio in quinque,& quinq; tñ peti possunt,qa quinq; soluta diminuunt summam maiorem. ut probatur in hoc nostro §.qui stipulatur nec est omittendū, qp prima fronte respondendum videbatur solutis quinque Titio in totum contingere
45 liberationem; qa † in obligatione alternatiua solutione facta de uno contingit ab altero liberatio, etiam si maius sit, uerum Pau.Castr.in hoc nostro §.qui 3rium admittendum in alternatiua rerum,in qua vtraque res est in obligatione, sed in facti specie proposita maior summa e in obligatione,minor est in so-
46 lutione (vt diximus), sed & idem † Pau.qui in exponendis legibus plurimum valuit,eiusque explanatio,& tironibus,& ueteranis plerunque labores leuat, fortissimum subiecit argumen-
47 tum,& est tale.Soluto † eo,quod est in solutione,contingit liberatio ab eo,quod est in obligatione,l.si quis stipulatus fuerit decem in melle. ff. de solut. cum diuersum in facti specie proposita non dixit,sed cogitandum est,quia doctores non attigerunt,& addit,in hoc stat subtilis consideratio text.nostri, & difficile est
48 rñdere Certe text.in † l.si quis stipulatus fuerit decem in melle, de quo dicam etiam in seq.par.in tertia limitatione, singularis est, nec alibi reperitur, & restringit. l. si duo. & similes leges de verb.obligat.quæ probant, ubi duo alternatiue promittuntur, vnumquodq; esse in obligatione,& solutione, ut locū habeat, qñ vtrunque in alternatiua deductum est certum, secus verò si alterum est certum, alterum incertum, ut puta promitto decē aut frumentum,decem aut mel. Nam quia mel non est certum, solum deductum in stipulatione non valeret,ut in l.triticum,& in l.ita stipulatus.ff.de verb.oblig.valet autem in casu pp certitudinem quantitatis pecuniæ adiectæ in stipulatione vna cū melle,& mel censetur adiectum ad solutionem. Ad 3rium igit puto possē rñderi, ut in secunda inspectione paulo inferius etiam dicam, qp l.illa.si quis stipulatus fuerit.loquitur, ubi eidem alter-
49 natiuè promissum soluendum erat modo declarato † At § noster,qui stipulatur,locum habet,ubi diuersis personis. Pro qua solutione facit,quod dixi supra uer.& illud quæritur &c. nu.30. Præterea tex.noster procedit in re dubia, ubi scilicet non cōstaret de voluntate partium, fm ea, quæ retuli in præcedenti facti specie,& forsan restringendus est, nisi stipulatus essem quinque adiecto pp interesse meum,& quod habebam ad adiectum;qa commodum consequi posset,vt statim dicam, & est notandum. At in 3rio secus,cōcurrit.n.alia ratio: quia mel adiectū incerte declaratur ex quantitate summæ adiectæ, vnde mel soluitur valoris summæ:non est ergo mirum,si lex ex mente 3trahentium tacita,& interpretata liberationem disponat contingere, sed hic non est ita;quia diuersitas est magna in summa adiecta in persona Titii,& stipulatoris,& hæc solutio naturalem habet rōnem, ex quibus circunstantiis in re dubia, & cum adiecto nulla obligatio quæratur,sed stipulatori, recte quidem putauit Iurisconsultus,quinque Titio solutis reliqua quinq; in obligatione manere,quæ vt noua,& (ni fallor) non contemnenda notabis.

In secunda vero inspectione vbi minor summa in persona stipulatoris,quàm adiecti designatur.

50 Prima facti species est,si † mihi quinq;,aut Titio decē stipulatus sim,quinq; Titio solutis non liberaris a me in quinq;. Cuius rei illa rō redditur,qa neutrū in alternatiua deductū fecisti, debebas.n. vel mihi quinq; soluere,uel decē Titio, & hoc sensit Iurisconsultus in d.§.qui stipulatur.dū inquit, non facit conceptio stipulationis,ut a me libereris,sed hic non est omittendum, qp prima fronte 3 rñdendum videbatur propter iuris regulam,quę est,
51 semper † in summis id,quod minimum est 3 sponderi censetur,& in stipulationibus seruari est,vt qd minus est, quodq; longius esse videretur in obligatione deductum videatur. l. inter stipulantem.§.si stipulante,& l.si ita stipulatus fuero decē, aut quindecim.ff.de verb.oblig.sed dicta regula locum habet, ubi eidem solui debent decem, aut quindecim.At in proposito casu diuersis,mihi scilicet,aut Titio,hæc Bar.post gl.in eo.§.& facit, quod dixi paulò superius,subijcit Bar.illam rationem reddi posse; qa in alternatiua summarum, ideo minimum in obligatione de-
52 ductum videtur;quia inter summas non cadit † affectio. Non enim considerari potest in eadem persona, sed vbi affectio caderet,vtrunque esset in obligatione,tex.solemnis in l. si is cui decem,vbi Bar.& Pau.Castren.ff.de nouat.& qui videndus est pro declaratione maiori,sed in facti specie proposita potest mea interesse,vt qui nō temere promiserim,& forte facilius libētiusve soluerem alteri, & sic decem Titio,quàm stipulatori quinque, vel pp affectionem quam habeo ad personam adiecti. Quia fortè antequam stipulatori restituat ex solutione decem commodum sentiet,vel propter aliam rationem, sed vbi est eadem persona,hæc affectio considerari non potest.

Sed finge in proposito casu quinque soluta Titio, reliqua quinque quomodo petentur. Nam adiectus non habet actionem,& nullum ius in eius persona conferri potest.
53 † Principalis stipulator non videtur etiam audiendus; quia reliqua quinque non soluta videtur stipulatus alteri non sibi,ergo inutiliter.Bar. in eodem §.qui stipulatur,putauit stipulatorem principalem petere,quia interest sua,vt soluantur procuratori,& constat hunc adiectum esse procuratorem:quia conuenitur actione mādati. Pro hac practica,& agendi modo citat l.liber homo.in §.fin.& l.stipulatio ista.in § si quis insulam.ff.de verb.oblig & subijcit,si non esset adiectus pcurator maius esset dubium. verùm Imol. post Ray.putabat solutis quinque Titio non contingere liberationem in aliis quinque in persona stipulatoris designatis,consequenter poterit petere illa quinque sibi dari, a quibus promissor liberatur,si seruat integram formam adiectionis, hoc est decem adiecto soluat, & secundum Imo.hic agendi modus congruit magis verbis Iurisconsulti; & voluit Imo. considerare illa verba in textu non facit conceptio verborum seu stipulationis, vt solutis quinque Titio a me libereris; & eandem practicam, & agendi modum probat Raph. Cum. in hoc ipso.§. ait enim, petet stipulator quinque sibi debita cum ei non soluerit,si promissor respōdeat solui quinque Titio,stipulator replicabit, nō dedi tibi facultatem soluendi quinque,sed decem,ideo in nihilo es liberatus.Rursus subiungit,si debitor dicet, dedi quinque Titio, & si Titij quinque soluam, quinque quæ Titio solui a te repetam l.qui hominem.in princip. & l.si stipulatus. ff.de solut. ergo dolo facis;quia petis,quod restituturus es,& sic compensationis obstat exceptio. Verum negat quinque restituenda, & rectè;quia aliàs in persona adiecti maior quātitas inutiliter adijci posset,procederet ergo argumentum, quando par quantitas in persona stipulatoris,& adiecti collata esset.Pro qua snia Reynerij Imol.& Raph. facit: quia si stipulor mihi quinque,aut Titio Stichum,promissor non liberatur in aliquo dando partem Stichi Titio.l.qui hominem.ff. de solut.ergo eodem modo solutis quinque Titio in casu non continget liberatio ab aliis quinque
54 collatis † in persona stipulatoris.Nec secūdùm prædictos huic sententiæ aduersatur l.liber homo.in §.fin. Nam ibi erat electio stipulatoris.At hic electio rei,vt animaduertit Imol. & rectè, & secundùm eum,vtraque summa erat in obligatione in casu dicti §.fi.quod an verum sit considera,& vide quæ dicam circa dictum §.in seq.par.in vndecima limitatione, & in §. si quis insulam.citato a Bar.res erat expressa in persona procuratoris. Nec me latet, Paul.Castren.in §. nostro scripsisse,stipulatorem posse agere,vt sibi quinque soluantur,aut compleatur solutio in persona Titij,citat solum dictam l.liber homo.in § fi.sed (ut & ipse sententiam interponam meam) practica Rayn. Imol. & Cum. magis videtur congruere verbis Iurisconsulti,quàm Bartoli,& libellum conceptū modo quo inquit Pau. non puto reprehendendum.Non enim aduersatur sententiæ Imol. & aliorum, est etiam amicus litteræ, & defenditur alternatiue conceptus legibus a Bartolo relatis,& eius auctoritate. Accedit, qp hæc petitio alternatiua admittenda vr̄;cum reus conuentus possit, uel complere solutionem in persona adiecti,vel stipulatori quinq; soluere,& quando incertitudo causatur facto rei conuenti non
55 reijcitur † libellus alternatiue cōceptus l.j.§.quia autem.ff.quorum leg.vbi Bar.notauit,& idem Bar.in l. vbi autem non apparet.in §.illud,& in l.stipulationes nō diuiduntur.in princ.in vlt. q.ff.de verb.obli.Inn.& Doc.in c.2.extra de lib. oblat. Ias.instit. de act.in §.actionum.num.90.& nu.104.

56 Nunc † amplianda est relata facti species,etiam si octo soluta essent Titio,adhuc enim agere poterit stipulator ad quinq;,aut promissor compleat solutionem in psonam Titij, potest enim mea interesse,ut potius impleatur solutio ī duobus,quàm mihi dentur quinque secundùm Paul. Castr. in hoc nostro.§.qui stipulatur.in fi.& hic etiam considerari potest agendi modus, vel fm Bar.vel Ray.& alios sectatores,vel Pau.Castr. relatum.

Rursus amplianda est, & si Titius fuisset adiectus donationis causa;quia si quinque tm̄ soluantur eidem Titio, non cōtinget liberatio:nam rō Iurisconsulti.Non facit conceptio stipulationis vt a me libereris,& huic adiecto rectè conuenit, vnde sufficit,vt locum habeat stipulatio l.liberorum,vbi gl. ff.de his, qui not.inf.idq; sensit Ray.in hoc nostro §.vbi Imo. eius sniam probat:nec absurdum putauit hoc casu plus in adiecto collatū esse, etsi donationis causa adijceretur pp notata ab Accur. in l.q res. in §.mihi decem.in verbo potest.ff.de solut.& in nostro.§. ī verbo debebuntur,& quia possum stipulari mihi quinque, aut Titio Stichum,etiam si Titio fiat stipulatio ex causa donationis,& tñ Stichus nullo modo est in obligatione,sed solum quinque.

57 Secunda † facti species principalis est,si promissor decem solueret Titio, non posset quinque repetere sub colore, qp in persona adiecti non consistat obligatio,& quòd alteri stipulari nemo possit,& in persona stipulatoris tantum quinque sint collata, vt probatur in hoc nostro §.versi. Porrò,& ex rationibus superius relatis liquet,quod Angelus in fi.§.memoria perpetuo tenendum dixit.

Vltima facti species est, si Titio adiecto extra causam donationis decem soluantur,debentur mihi ab adiecto actione mādati expressi si interueniat:si verò præsens fuerit similiter actione mandati;quia tacitum mandatum datum censetur l.verò pcuratori.ff.de solut.institutio.de inutil.stip.§ si quis alii; vbi glo. & in text.nostro,si verò absens adiectus fuerit negotiorum gestorum actione,quæ explicat Imo.in hoc §.& sat sit attigisse,plenius enim de hac re in vltima parte disputabitur.

Nūc ad illud redeo,in quo disputatio nostra sita est,& quero
58 de loco,Num diuersus locus † in persona adiecti possit designari; Verbigratia Mihi Romæ aut Ephesi Titio centum dare spondes? Et certum est posse,intantum qp si Ephesi Titio centum soluantur,ipso iure contingit liberatio,ut est text.in l.qui res, in §. mihi Romæ.ff.de solut.vbi Bal.& Pau.Castr. clarius notarūt.Videbatur tñ dicendum ope exceptionis liberationem contingere,& non ipso iure,quemadmodum euenit, qñ diuersa res designatur in persona Adiecti,iux.l.fi.ff.de verb.oblig. & latius hac eadem parte superius est explicatum,& veluti cum diuersum factum confertur in persona Adiecti;vt statim dicemus. Nam licèt in proposito casu sit datio,negari tñ nō potest, quin factum interueniat,s.in eundo Ephesum,& 3ñr est mixtura dationis & facti,Dationis.s.summæ,facti pp accessum ad ciuitatem Ephesinam. Verius tñ est solutis centum adiecto in loco eidem desi-
59 gnato, ipso iure liberationem contingere. † Quia vbi factum destinatum seu paratum est ad dationem, reputatur potius datio,q̃ factum:qm̄ datio est quid finale: Factum est quid præambulum.Factum igitur,cuius finis est datio,non reputatur factū, vt ex relato §.colligitur,& doctores animaduerterunt, & id ad quottidianam quæstionem,& improbandam illam vsurariorū cautelam retulerunt:Certum est,qp pœna adiecta quātitati censetur adiecta in fraudem vsurarum, ut dixi paulò superius, sed adiecta obligationi facti 3,vt in l.cum allegas.C.de vsu. vnde si
60 vsurario † promitteretur,vel soluere centum in præfinito tempore,vel pignora afferre,& tradere,vel coram iudice sistere sub certa pœna, peti non posset pœna tanquam adiecta obligationi facti;quia non stetit,vel pignora nō tradidit, hæc enim ordinata sunt ad dationem,ideo pro datione habentur.Quia principaliter in obligatione versatur datio,præualet enim (ut Iuriscōsultus noster ait) causa dandi, & id qđ principaliter in obligatione est deductum spectandum est;sed & addes in hac q. Alex. post Imo.qui plenè quidem scripsit in l.stipulatio ista. in §. alteri.nu.54.ff.de verb. oblig. & retuli multa loca superius, cum de diuersa summa disputaui ver.secunda facti species,num.40.His illud addendum est, quòd ratione loci potest stipulatoris interesse dari Titio, cū ipse Titius adiectus (vt non semel diximus) vel mandati, vel negotiorum gestorum actione teneatur, vt animaduertit Accur.in hoc ipso §.in verbo dandi, & ad declarationem prædictorum limitationemque, vide quæ dicam in seq.par.ver.6.restringenda &c.

Hic subiungenda est singularis illa quæstio à veteribus iurisconsultis tractata in l.non vtique.in §.Item Iulianus.ff.de eo qđ cer.lo.& est talis.Si quis sibi † aut Titio Ephesi centum dari sti-
61 puletur,si alibi Titio adiecto soluatur. Num cōtingat liberatio, seu magis sibi dare oportere stipulator possit intendere? & explosa Marcelli sentētia fm cōem interpretationem receptum est,liberationem non contingere,sed pp interesse loci petitionem durare:petit ergo centum stipulator,non vt centum consequatur,sed vt interesse habeat ratione loci. Pro fundamento ergo iudicii sors petenda est,vt ratione loci solum interesse cōsequatur,idque pro libelli conceptione notandum est. Scripsit ēt Alb.in eo.§.soluentē adiecto alibi,q̃ in loco præstituto, & in stipulatione 3uento stipulatore non 3sentiente iuris rigore nō liberari.l.pe.ff.de eo quod cer.loco, & 3siderato iure stricto stipulatorē ad sortē,& interesse posse agere, sed pp ęquitatem absolutionē à forte fieri debere,& cōdēnationē ad interesse rōne loci fieri oportere.arg.l.fi.in fi.ff.de verbo.oblig. Quæ expositio in effectu fm Ias.in eo.§ non discrepat à cōi, sed placuit annotasse pp ea quæ scripsi in princ.huius par.dum,qñ diuersa res in persona adiecti designatur, tractaui, & qa regulariter validum est argumētum de re ad locum,& si quæratur prædictorum rō, Accur.reddidit in §.si quis alii. in ver. planè, in verbo cōtingat, instit. de inutil. stipul. vbi ait, qñ fit solutio adiecto alibi quàm

in loco in stipulatione designato, non potest Adiectus accipiendo sortem in interesse stipulatori præiudicare, vt in regula non debet. ff. de reg. iur. Atqui si creditori volenti alibi quàm in loco destinato solueretur, certè contingeret liberatio, licèt cogi non posset recipere l. pen. & l. centum Capuę. ff. de eo, quod cer. loco, cur diuersum in adiecto? Sed ratio in promptu est; quia fauori suo quilibet potest renunciare, & sibi præiudicare l. pen. C. de pactis, sed Adiectus solutioni ad eius commodum non adijcitur, sed creditoris, meritò in eius manu non est mutare locū, & creditori præiudicare. l. qui Romæ. in §. Calimachus. ff. de ver. oblig. Nihil enim iuris habet Adiectus, vt Bar. & alii scripserunt in d. §. item Iulianus; Rursus in dubium reuoco, quod dixi, in casu nanque propositæ quæstionis attentari posse videbatur, creditorem posse intendere sibi centum dari oportere, & pręterea interesse; Quoniam certam formam, & conditionem habuerit stipulatio, quæ seruata per promissorem non fuit, arg. tex. in l. vero procuratori. in §. j ff. de solut. sed non est ita, quia (vt dixi) stipulator petit centum, ad effectum vt interesse consequatur, & hoc ex eo contingit; quia in substantia stipulatio non mutatur, 62 sed in accidenti, hoc est in qualitate loci. Ea nanque † quæ cōsistunt in dando, non variantur loci varietate essentialiter. Nam cum dare sit dominium transferre, vnum & idem dominiū est, quod in te transfertur, siue Anconæ detur, siue Ephesi, sed varietas potest contingere circa quædam accidentia, quia Anconæ pluris sint, aut valeant, quàm Ephesi, vel contra, tamen idem est dominium. Et ex solutio colligitur ex commentariis Bartol. in d. § dum respondet ad argumētum Marcelli, qui subdit, probari in l. qui res. in § mihi Romæ. ff. de solutionibus, de quo supra vidimus. Cum igitur à stipulatore approbata sit adiecti psona, si alibi, quàm in designato loco eidem soluatur, superest petitio, vt ratione loci solum interesse creditor consequatur, quod maxima ęquitate decretum fuisse nemo est qui nō videat. Qui-63 bus addes ad iura scilicet relata à Bar. † vt vnum petatur, & aliud consequatur l. si seruum. ff. de verb. oblig. ff. de solut. l. etiam, & in materia adiecti. l. Iulianus. in §. qui fundum. ff. de verbo. oblig. vbi Alex nu. 3. & seq. Pau. & Ias.

Denique vt iuxta propositam dispositionem hanc partē ex-64 plicemus, quæro, an † diuersum factum in persona adiecti designari possit; verbigratia. Promittis mihi insulam in meo solo ædificare; aut in Titij loco. Et videbatur nō posse: quia si domus in Titij loco ædificetur nullum consequor emolumētum, ędificatum enim solo cedit. §. cum in suo, instit. de rerum diui. Quando enim soluuntur decem Titio Ephesi, vel diuersas res repeto actione mādati, vel negotiorum gestorum, vnde commodum consequar, consequenter liberationem non contingere videbatur, si insula in loco Titii Adiecti ędificetur; quia nō factum pro facto soluitur: in persona nanque adiecti nullum ius est, & factum designatum in eius loco non est in obligatione, sed factum in persona stipulantis, & factum pro facto diceretur solui, quando vnum tantum esset in obligatione; alterum, nec in obligatione, nec in solutione: Verùm diuersa sententia obtinuit, factum scilicet diuersum in persona Adiecti posse designari, & promissore construente domum in loco Titij contingere liberationem non ipso iure repugnante iuris subtilitate, sed ope exceptionis, cuius rei illa ratio reddi potest. Quia stipulatio hanc formam, & conditionem recepit, & est remissum in electione promissoris, vt probatur in l. qui res, in §. mihi Romæ. vbi etiam Doctores. ff. de solut. Et hic non soluitur factum pro facto, sed promissor eligit, & data est ei electio, merito stipulationis forma in causa est, vt ope exceptionis promissore complente in loco Titij liberatio contingat, non ipso iure, ut putauit ibidem Ang. non rectè. Vnde illud seqtur, si sine volūtate stipulatoris aliud factum in persona adiecti exequeretur, quam in stipulatione deductum sit, liberatio nō contingeret, ut sensisse videtur Accursius in dicto §. in verbo soluto, quibus addes ad declarationem prædictorum, quæ dicam in vlt. par. ver. secunda facti species.

Ex d. §. mihi Romæ. ac §. mihi decem. satis in di. l. qui res. ff. de 65 solut. illud Doctores notant † cām duriorem vel leuiorē adiectionem non vitiare, ex quibus bono ordine (vt vidisti) explicitus est trac. de his, quæ in persona adiecti possunt designari.

SVMMARIVM.

1 *Quæstiones an magis expediat expedire distinctione vel enumeratione specierum facti, seu magis regulis, ampliationibus & limitationibus.*
2 *Adiecto regulariter rectè soluitur, & contingit liberatio ipso iure.*
3 *Adiecto rectè soluitur etiam inuito vel ignorante creditore & de ratione in adiecto gratia debitoris non creditoris & in ipsa stipulatione.*
4 *Adiecto an solui possit: cum diuersa res, diuersum tempus, qualitas, conditio, locus, persona, summa, causa, & factum designatur in persona sua.*
5 *Adiecto rectè soluitur, etiam si debitor creditori se soluturum constituit, simpliciter tamen, contra verò si soli creditori, & quare.*
6 *Adiecto si soluitur, cum creditori soli solui constituitur, promissor creditori tenetur, & adiectus debitori condictione indebiti tenetur & nu. 8.*
7 *Solutum perperam & indebite differunt.*
8 *Conditio indebiti quid oriatur ex errore solutionis.*
9 *Adiecto in constituto & non in principali obligatione an solui possit.*
10 *Filiusfamilias si promisit soluere mihi, aut Titio, num eius pater possit soluere Adiecto, vide subtiliter.*
11 *Fideiussor vel mandator quòd possit soluere Adiecto.*
12 *Adiecto ad indebitum si soluatur, repetitur ab ipso creditore.*
13 *Repetitio conceditur in subsidium ab illo, cui pecunia proficit.*
14 *Adiecto rectè soluitur residuum solui potest; vt puta si pars soluta sit creditori.*
15 *Litis contestatio & partis præceptio in casu non comparantur.*
16 *Pupillo Adiecto rectè soluitur, nisi sit adiectus animo donandi, & an requiratur, quòd sit proximus pubertati.*
17 *Pupillus proximus pubertati dicitur qui decimum annum cum dimidio excessit.*
18 *Soluens debitum puero transmisso ad recipiendum quòd liberetur.*
19 *Puer quis dicatur.*
20 *Debitor an liberetur, qui per nuntium transmittit creditori debitum etiam commune fatens, pulchrè declaratur.*
21 *Adiecto an possit solui ante tempus, plenè disputatur.*
22 *Argumentum ab opposito in quando locum habeat.*
23 *Interpretatio ad l. qui res. in §. mihi decem. ff. de solu.*
24 *Creditor non cogitur recipere vinum aut frumentum ante diem, quod tractu temporis deteriorari potest.*
25 *Furioso, lunatico, fatuo & infanti ac stulto Adiectis rectè soluitur, si conditionis bonus stipulator non fuerit ignarus.*
26 *Stultus quis sit.*
27 *Adiectus si furiosus, vel pupillus, an tutori vel curatori possit solui re-Electi dari possit, quod conditionis implendæ dari iubetur, & seq. num.*
28 *Tutori vel curatori pupilli vel furiosi Adiecti si soluatur, si pecunia non apparet versa in eorum vtilitatem, quòd non conceditur restitutio contra Paul. Cast. & nu. 31.*
29 *Dandum conditionis implendæ pupillo, vel furioso, necesse est quòd appareat versum in vtilitatem pupilli vel furiosi, & pulchrè de subtiliter de ratione, & seq. num.*
30 *Interpretatio ad l. si seruus. ff. de solut.*
31 *Soluens tutori auctore ipso iure liberatur, quando tamen solutum conditionis implendæ gratia, pupillo non contingit liberatio, si non apparet versum in vtilitatem pupilli.*
32 *Declaratio ad l. si C. in quibus causis in integ. restitutio.*
33 *Interpretatio seu declaratio ad l. Stichum. in §. vsufructu. ff. de solu.*
34 *Seruus potest constitui Adiectus, & non potest solui domino nisi voluntate serui, & pulchrè de ratione.*
35 *Mercator iussus soluere potest alij dare eo volente.*
36 *Debitor voluntate creditoris potest constituere se solutorum alteri, quod frequentatur inter Mercatores, & est notandum.*
37 *Monachus potest adijci solutioni, & an solui possit Abbati sine voluntate monachi, vt contingat liberatio.*
38 *Monachus si hæres sit institutus, Abbas potest hæreditatem adire.*
39 *Monachus vnius monasterij ab alio bona fide possessio num secundo, seu magis primo acquirat monasterio.*
40 *Monachus in actu acquirendi magis filio quàm seruo comparatur.*
41 *Argumentum de monacho ad seruum passim recipitur, & nu. 45.*
42 *Actio vbi quæritur ex contractu filij, vel serui, vel monachi, patri, domino, vel Abbati, potest solui monacho, filio, vel seruo.*
43 *Monachus si mutuauit vel deposuit ex mandato Abbatis, debitor reddendo monacho liberatur.*
44 *Religiosus electus ad præsentandum seu eligendum sine licentia superioris non potest eligere, & electio facta non tenet.*
45 *Religiosus dicitur non habere velle, neque nolle, quando procedat.*
46 *Solens Abbati quod monacho debetur an liberetur.*
47 *Filio Adiecto ad solutionem in stipulatione facta per patrem rectè soluitur, etiam si sit emancipatus: contra si pater filio simpliciter stipuletur. & sequen. num.*
48 *Interpretatio ad l. si vnus. ff. de pact.*
49 *Pater si stipulatus sit sibi reddi in vita, aut filio post mortem, filius etiam ad obligationem videtur adiectus.*
50 *Pater Adiectus constitui potest, & ei rectè soluitur, vbi obligatio ei non quæritur.*
51 *Filiusfamilias potest Adiectus constitui, & ei rectè soluitur.*
52 *Filiusfamilias si sit Adiectus constitutus, num possit solui patri absque filij voluntate.*
53 *Pater & filius quòd vna caro & eadem persona censeantur, multa relatiuè.*
54 *Quæstio vbi est ex bono & æquo, in ea sub auctoritate iuris scientiæ plerunque erratur.*
55 *Declaratio ad doctrinam Imol. in §. vsufructu. ff. de solu.*
56 *Filio Adiecto à patre ad solutionem etiam emancipato rectè soluitur. & sequen. num.*
57 *Seruo Adiecto à dño ad solutionem manumisso non rectè soluitur. & seq. nu.*
58 *Adiecto solui non potest, si se in adoptionem dederit.*
59 *Mandatum cum reuocatur à lege propter deteriorem conditionem mandatarij sit reuocatio ex verisimili ac præsumpta voluntate mandantis, quasi tacitè hoc sit actum.*
60 *Adiectus dicitur deteriorem conditionem suam fecisse respectu durioris & difficilioris exactionis à creditore fiendæ ob eo. & seq. num.*
61 *Adiectus si efficiatur religiosus seu monachus, eidem non rectè soluitur.*

62 *Ratio quare lex reuocat mandatum in seruo manumisso, & non in filio emancipato.*
63 *Filiofamilias Adiecto ab extraneo etiam emancipato rectè soluitur.*
64 *Seruo Adiecto ab extraneo solutioni etiam manumisso rectè soluitur.*
65 *Adiecto capite diminuto si hoc est actum expresse, rectè soluitur.*
66 *Procurator quòd non possit constitui irreuocabiliter etiam cum iuramento.*
67 *Adiecto culpatæ vitæ effecto solui potest, vbi diuersa res in eius persona est designata, & pulchre vide de ratione. & seq. nu.*
68 *Vsufructum si stipulatus sim mihi aut Titio, facultas dandi Titio non intercedit etiam eo capite minuto, & nu. 71.*
69 *Declaratio ad l. si cum Cornelius. ff. de solut.*
70 *Declaratio ad doctrinam Bar. in l. Stichum in §. vsufructu. ff. de solu.*
71 *Adiecto capite minuto solui potest, vbi in stipulatione deducitur res, quæ personæ cohęret.*
72 *Vsusfructus non potest acquiri domino per procuratorem.*
73 *Adiectus ad ius personale, quale est vsufructus, censetur adiectus animo donandi.*
74 *Donatio præsumenda est, vbi alia coniectura capi non potest.*
75 *Soluens falso Procuratori scienter non liberatur, nec repetit, & ibi interpretatio ad l. Proculus. ff. de vsuf.*
76 *Adiecto rectè soluitur, etiam si in stipulatione anteponatur.*
77 *Lex 1. in §. fructuarius. ff. de stip. ser. restituitur, & declaratur ratione.*
78 *Adiecto rectè soluitur, per quamcunque alternatiuam adijciatur.*
79 *Adiecto rectè soluitur, & si tempore stipulationis absens fuerit.*
80 *Adiecto si solutum sit, & ius aliquod deficiat, adhuc res ipsa peti potest.*
81 *Creditori si pars soluta sit, reliquum Adiecto rectè soluitur.*
82 *Adiecto inuito an solui possit & seq. numeris.*
83 *Tacens tunc assensisse videtur: cum de eius agitur vtilitate, & quòd Adiectus præsens censetur consensisse licet non agatur de eius vtilitate, pulchra ratione.*
84 *Beneficio affici hominem interest hominis.*
85 *Declaratio ad l. qui patitur. ff. mand.*
86 *Donatarij præsentia cum taciturnitate consensum inducit, & ipsius donationis validitatem.*
87 *Adiecto mortuo creditore seu stipulatore rectè soluitur.*
88 *Hæredi Adiecti non rectè soluitur.*
89 *Obligationis conditio ex persona hæredis non immutatur.*
90 *Hæredi Adiecti quare solui non possit, diuersæ redduntur ratione.*
91 *Adiectus in quibus mandatario non comparetur.*
92 *Glossa defenditur in l. si stipulatus sum mihi, aut Titio. ff. de solu. & damnatur Ias.*
93 *Quæ sunt facti & nudi ministerij non transeunt ad hæredes, & quomodo procedat.*
94 *Hæredibus executorum vltimarum voluntatum non rectè soluitur.*
95 *Vxor si promisit consentire alienationi factæ per virum, si vestem siricam faceret, mortua vxore hæredes non possunt astringi ad consentiendum.*
96 *Hæres plerunque diuersi est ingenij, & non eiusdem conditionis.*
97 *Prudentes viri plerunque hoc infortunio laborant, vt filios stolidos generent.*
98 *Ratio Iasonis quare hæredi Adiecti solui non possit, improbatur.*
99 *Ratio noua quare hæredi Adiecti solui non potest.*
100 *Hæredi Adiecti donationis causa an possit solui, subtiliter disputatur, & sequen. num.*
102 *Donatione facta præsenti & tacenti, quod ex tacito consensu pactum legitimum factum censetur.*
103 *Lex si quis argentum. quòd locum nō habeat, vbi duo concurrent specialia.*
104 *Declaratio noua & subtilis ad doctrinam Bar. in l. Stichum. in §. vsufructum. ff. de solu.*
105 *Promissor in manu habere videtur, an donatio effectum sortiatur, vbi mihi aut Titio adiecto donationis causa promisit, & seq. nu.*
106 *Debitori in multis iuris articulis magis vni quàm alij rem gratam facere conceditur.*
107 *Adiectus si sit sub nomine dignitatis, rectè soluetur eo mortuo successori.*
108 *L. Annua in §. Attia. declaratur circa verbum hyerophilacum.*
109 *Hæredi adiecti rectè soluitur, quando est conuentum.*
110 *Soluens Adiecto seu Procuratori qui conditionem suam immutauerat, non liberatur, si sciuerit, secus si ignorauerit.*
111 *Soluēs adiecto seu procuratori qui statum immutauerat, vt puta decoxerat, idq; publicè sciebatur, quòd non liberetur.*
112 *Contractus factus cum statim perdituro in genere tenet, secus si cum perdituro statim in certum malum vsum, & declaratur l. si quis cum sciret. ff. pro emp. & nu. 118. & 120.*
113 *Debitor soluens procuratori seu Adiecto qui statum in deterius immutauerit, si sciuerit, non liberatur, an autem ei subueniendum sit, vt possit repetere quod soluit, subtiliter disputatur, & seq. num.*
114 *Sciens dominum esse mortuum ius autem ignorans, quòd morte domini mandatum reuocetur, repetit quod soluit.*
115 *Error supinus cum de damno tractatur repetitionem non impediat, & sequen. num.*
116 *Declaratio. elegans ad l. cum is. in §. si mulier. ff. de cond. inde.*
117 *Error in iure quasi naturali in damnis an noceat, & seq. nu.*
118 *Error in iure quasi naturali quando dicatur, & an soluen. lusori publico vel decoctori pub. dicatur errare in iure quasi naturali.*
119 *Soluens pecuniam perditudo an liberetur, distinguendo Saliceti sentētia defenditur, & Alex. & Bald. Nouel.*
120 *Mutuans perdituro, puta in scorto, vel alea hoc expresso, quòd non repetat, etiam si meliori vsus consilio, qui recipit in vtilem causam eroget.*
121 *Adiectus si efficiatur monachus, eidem solui non potest.*
122 *Adiecto solui non potest post litem contestatam à creditore cum debitore, & tamen inuito creditore soluitur, & quare.*
123 *Instrumentum guarantigiæ, seu confessi, quod habet executionem paratam, si continet vnum in obligatione, aliud in solutione, durat facultas soluendi, donec petatur, quod declaratur.*
124 *Casus in quibus litis contestatio maiorem effectum habet quàm constitutum item quàm partis perceptio & expressus actus.*
125 *Soluentes Adiectis et procuratoribus constitutis ad recipiendum solutionē, cauti esse debent, vt appareat de solutione aliàs non liberantur.*
126 *Tutor si in libris, seu instrumento fateatur se recepisse à debitore pupilli, an pupillo præiudicet, relatiuè.*
127 *Plures Adiecti quòd possint constitui contra Iasonem, & solutione vni facta contingat liberatio. & seq. nu.*
128 *Interpretatio ad leges item si seruus. §. sed & si cum duos, & l. sed si sibi. ff. de stip. ser. & error Iasonis. & seq. num.*
129 *Disiunctiua in coniunctam non resoluitur, quando voluntas contrahentium refragatur, vnde ratio quare Adiecti constituantur.*
130 *Deponens libros penès aliquem & mandans restitui sibi, aut Titio, aut Meuio, vni ex nominatis rectè fit restitutio.*
131 *Adiecto quòd solui non possit post tempus in eius persona designatum. & sequen. num.*
132 *Argumentum à tempore ad locum probabile, & quomodo proceda. & sequen. num.*
134 *Interpretatio seu noua limitatio ad l. qui res. in §. mihi decem. de solu.*
135 *Adiecto solui non potest non purificata conditione, seu conditionibus.*
136 *Pactum de soluendo tertio ex interuallo habet vim mandati, et quòd possit reuocari, & declaratur.*
137 *Promittens mihi an Mæuio, vtrum ego velim, soluere Meuio me inuito non potest, & quid si ego semel elegerim, cui soluatur, an variatio admittatur.*
138 *Gratia consumpta est per vnum actum.*
139 *Stipulatio si concepta est hoc modo, mihi, aut Titio, vtrum ego velim, si eligo solui Titio, venit extrinsecum interesse cessante debitore soluere.*
140 *Soluto matrimonio dotis repetitioni est locus, quouis modo matrimonium dirimatur.*
141 *Thori separatio quòd ex causa permittatur, & q̄ succedat loco diuortij, & ex quibus causis permittatur, & alia circa eam.*
142 *Pater si dotem à se profectam stipuletur filiæ, propria erit ipsius filiæ.*
143 *Pater si dotem à se profectam simpliciter seu impersonaliter stipuletur, tā sibi quàm filiæ stipulatus intelligitur.*
144 *Stipulatio facta à patre de dote data à se reddenda sibi aut filiæ in potestate constitutæ quomodo intelligatur, plene.*
145 *Pater seu extraneus si stipulatus est copulatiuè dotem sibi aut filiæ reddi, quomodo intelligatur stipulatio.*
146 *Pater si stipulatus est à marito filiæ sibi, & suis hæredibus reddi, necnon eius filiæ hæredibusq; suis, aut cui ius est casus dederit, & filia moriatur relictis filiis, quòd stipulatio intelligatur secundùm relatam consuedinē.*
147 *Martini sententia recepta ex consuetudine in l. dos à patre. C. solu. mat. declaratur certis modis.*
148 *Pater si dotem à se datam pro filia sibi est stipulatus, & deinde mortuus ab intestato relicta filia prædicta, & filio masculo, qui ex forma statuti filiā excludit, quòd dotis repetitio ad filiam pertineat.*
149 *Dotem à se datam si pater fuerit stipulatus in hæc verba. Quam dotem promisit reddere, restituere Titio stipulanti pro se, & suis hæredibus soluto matrimonio morte vel diuortio sine liberis, vel cum liberis non peruenientibus ad ætatem decem & octo annorū, & in oēm alium casum &c. aut illi vel illis cui & quibus &c. & Masculi excludant feminas, & iuxta formam statutorum ciuitatis Anconæ si pater decedat relictis filijs masculis, deinde filia relictis filiis, qui tamen ad ætatem prædictam non peruenerint, cui actio competat, quæstio est quotidiana.*
150 *Dos à patre profecta an stantibus statutis ciuitatis Anconæ succedat loco legitimæ.*
151 *Lex omnimodo. C. de inoff. test. quæ supplet legitimam in substantia, quòd nihil commune habeat cum l. quoniam in prioribus, quæ reiicio conditionem & grauamen.*
152 *Declaratio ad dua statuta Anconitana alterum sub rub. q̄ mulier sit contēta dote, alterum sub rub. de successoribus ab intestato.*
153 *Auus maternus, seu alius extraneus, qui dotem à se datam stipulatus est mulieri, aut sibi reddi, vtilem mulieri quærit, & ipse Adiectus censetur, & ei tanquam Adiecto solui potest, reprobaturque sententia Pauli Castrensis.*
154 *Auus maternus si stipulatus est sibi aut nepti dotem à se latam reddi, quærit vtilem nepti, & ipse censetur Adiectus, licèt nomen suum præposuerit in stipulatione.*
155 *Interpretatio ad l. Caius. ff. solu. mat.*
156 *Ratio vbi est expressa in l. non dicitur fieri extensio, sed casus in quo est eadem ratio comprehendi.*
157 *Lex Caius. sol. mat. quòd locum non habeat in casu, in quo mulier præmoriatur viro suo.*
158 *Regula legis, à hoc iure. ff. de vulg. & pu. plurib. modis limitatur. et seq. nu.*

159 De-

159 Declaratio ad §.accedit,in l.vni.C.de rei vxo. act. & reprobatur Paulus Castren.

160 Dotem extraneus dedit,& stipulatus est sibi reddi,aut cui de iure debebitur,quòd actio sit integra mulieris,& perinde sit,ac si sibi,& mulieri fuerit stipulatus,subtiliter disputatur.

161 Generalis dispositio comprehēdit causam dotis,nisi dos in casu,de quo quæritur,speciale habeat priuilegium.

162 Dotem extraneus dedit & stipulatus est sibi reddi, aut mulieri, aut cui de iure debebitur, mulier ad obligationem adiecta censeatur, & ei actio quæratur.

163 Dotem quam dedit extraneus stipulatus est sibi aut mulieri, siue ipsorum hæredibus vel cui ius & casus dederit,qualitercunque matrimonium dissoluetur morte vel diuortio sine filijs ex eorum corporibus natis non peruenientibus ad legitimam ætatem vigintiquinque annorum,& in omnem casum &c.& matrimonium dissoluatur relicto filio,qui ad ætatem prædictam non peruenerit, quomodo intelligatur stipulatio secundùm Bald. distinguitur.

164 Dotem quam dedit extraneus si sibi & mulieri stipuletur, vel sibi, & cui de iure,vtrinque pro dimidia quæritur.

165 Extraneus qui dedit dotē, si simpliciter seu impersonaliter stipuletur,stipulatio intelligitur,vt acquiratur mulieri fauore dotis.

166 Pater siue extraneus si dicerent, promittuntur tibi marito mille pro dote Titiæ,stipulatio non est inutilis fauore dotis.

167 Pater si stipulatus est sibi in vita reddi,aut filio post mortem, filius etiam ad obligationem videtur adiectus.

168 Conditio existens post mortem stipulatoris stipulationem puram reddit.

169 Soluens Titio non vero Adiecto in stipulatione, aut quia putet Adiectū, non liberatur,repetere tamen à Titio potest.

170 Soluens Adiecto in moneta reproba, seu tali, quam creditor recipere non poterat astringi,non liberatur.

171 Adiectus solutionem recipit,non autem pignus.

QVANDO ADIECTO SOLVI POSSIT.

Pars Tertia.

1 NOui veteres Iurisconsultos in quęstione in difficili distinctionibus plerunq; vti consueuisse; † legi & recētiores, & admodum paucos veterum morem sequutos,sed alios quasdam facti species constituisse. Alios subiectis regulis,ampliationibus, & limitationibus rē absoluisse,& licèt prout vnaquæq; res expostulat,statuendum sit,vbi tn̄ longiori disputatione res eget, & melius, & vtilius esse semper censui posteriori modo rem ipsam tractare, & expedire,& hæc sententia à sapiētibus,& quidem multis probatur,quos Io.Neui.retulit in sua Syl.Nup.lib.5.nu.32.

2 Regulariter igitur dicendum est † adiecto rectè solui posse l.vero procuratori.in prin.ver.interdum.ff. de solu. & eleganter Iurisconsultus ait in l.si ita stipulatus sim mihi aut Titio. ff. eo. dum adiecto soluitur,mihi solui vr̄.l.sed si §.si mihi. ff.de const. pecu.in tantum,vt solutione adiecto facta regulariter ipso iure contingat liberatio §.si quis alii.ver. planè. institutio.de inutil. stipul.Bart.in l.penul.ff.de cons.pecu.& debitor,quod soluit repetere nō possit,vt est text.ad verbū in l.is qui promisit.ff.de pigno.q̄ regula multis modis amplianda,deinde est restringēda.

3 Primò † igitur amplianda est,vt ignorante vel etiam inuito stipulatore adiecto rectè soluatur,d §.si quis alij.ver.planè l.aliud. ff.de sol.& est bonus tex.in l.fideiussor obligari. in prin. ff. de fideius.ibi ignorāte vel inuito Titio possit, & notauit Ias.in l.eū, qui ita.in §.qui sibi.nu.12.ff.de verb.oblig. & huius rei illa ratio reddi potest,Quia certam conditionem, & formā habuit stipulatio l.vero procuratori. ff.de sol. & interest debitoris pluribus posse soluere,vt liberetur,quæ facultas auferenda non est, nec quidem pt̄,d.l.aliud,& scripsit Pau.Castren. in l.si cum fundus. ff.de pactis, & Aret.in l.Iulian.in §.qui fundum.nu.5.ff.de verb. obl.verum quod diximus prohibente stipulatore, vel eo ignorante adiecto rectè solui posse, temperandū est in adiecto gratia debitoris(prout in re dubia censetur) nō creditoris ſm Are. qui id elegenter declarat in l.fi.in fi.in §.fi.num.9.ver.sed aduerte.ff.de verb.obl.vbi citat Bart. in l.hoc iure.in §. si quis dederit. ff.de don.& dixi in prima par.nu.34.ver. Adiectus describit &c. item declarandum est in vero adiecto, qui in ipsa stipulatione adiicitur, contra verò si post stipulationem mādem promissori,vt soluat alicui,possum enim mandatum reuocare l. fi. & l. si cū Cornelius.ff.de solu.& scripsit Pau. Cast.in l.Iul.in §.qui fundum.propè numerum ter.ff.de verb.obl.Vbi Alex.& Ias.& doctores notarunt in d.l.si cum Cornelius,vbi tex.singularis,& iis addes,quæ in relato loco.

4 Secundò † amplianda est regula, cum diuersa res,diuersum tempus,qualitas,conditio,locus persona,summa,causa,& factū designatur in persona Adiecti,secundùm tamen ea,quę in antep.par.plene differui,& quæ repetere superuacuum est,quę ergo illic dicta sunt,huc erant transferenda.

5 Tertiò amplianda est regula,& si debitor creditori se soluturum constituerit, pōt adhuc Adiecto solui, quamuis creditor competat de constituta actio.l.si ita stipulatus sim mihi,aut Titio.ff.de solu. Sed quia obstare videbatur l.si verò. ff. de consti. pecu. est ergo dicendum ſm Accur. in d.l.si verò. Pau.Castr.& alios in d.l.si ita stipulatus. An quis simpliciter constituit se soluturū creditori,& solui Adiecto possit,d.l.si ita stipulatus, cuius rei vera quidē ratio à Bal.ibidem redditur,quia posterior obligatio simpliciter cōtracta intelligitur ſm limites & qualitates à qua oritur,si verò debitor constituerit se soluturum soli stipulatori,seu creditori tm̄, & hoc casu solui adiecto non possit, & sic loquitur l.si vero,& illa à doctoribus redditur ratio, præsertim Pau.Castren.ibidem,qui legit cum præcedenti l.ac Sali. q̄ censetur adempta debitori facultas soluendi. Nec mouet,q̄ facultas soluendi Adiecto auferri per creditorem nō pōt.l.aliud. ff.de solu.& dixi paulò superius : quia verum est sine voluntate debitoris, sed si debitor constituit se creditori solum soluturū, adest eius voluntas,ex qua sibi præiudicat, & sibi imputandum est quare ei soli soluere constituerit.

6 † Cum ergo soli creditori constituitur solui,& Titio adiecto soluitur, nihilominus promissor creditori tenetur, sed adiectus condictione indebiti tenetur,vt quod ei perperam solutum est, debitori reddat, vt d. in l.si verò,& l.seq.& eleganter subdit Ang.in eo §.notandum esse,

7 † in casu proposito non dicitur Adiecto indebite solutum;quia nunquam fuit debitum,sed perperam, quia per constitutum relatio modo desiderat ei posse solui. Subiicit etiā, prima fronte videbatur non posse repeti ab adiecto;quia sciuit,aut scire debebat non esse sibi debitum, licet debitor non ignorauerit in obligatione facultate solutionis ; quia credebat se posse soluere,

8 † Notandum ergo ait, conditionem indebiti oriri ex errore solutionis,& certè id quotidianū est, & memoria tenendum,sed in dubium reuoco,quod dixi,nō posse solui adiecto quī constituitur soli creditori solui,videbatur namq; posse solui ; nam per constitutum non tollitur prima obligatio, & sic non fit nouatio,si ergo remanet prima obligatio , vt in l. item illa.in §.si. ff.de const.pec. ergo debitor Adiecto rectè posse soluere videbatur. Certè hoc argumentum non est contemnendum,& aliud dici non potest, nisi, q̄ debitor constituendo creditori soli soluere,sibi ipsi facultatem soluendi adiecto ademerit (vt dictum est) & adde prædictis glo.ff. in l.illud.ff.de constit.pecu.

Prædicta locum habent, vbi in principali obligatione erat Adiectus,sed quid

9 † si in primitiua non erat adiectus,sed in constituto,verbi gratia promiseras mihi decem , deinde constituisti te soluturum mihi,aut Titio,nunquid & Titio adiecto solui potest,& certum est posse,& hoc casu notandum est,contineri liberationē facta solutione adiecto ipso quidē iure ab actione de constituta,à principali verò ope exceptionis,vt probat ſm veram interpretationem gl.in l.pe.ff.de const pec.& prima fronte videbatur dicendum per solutionem vtranq; obligationem ipso iure tolli , sed hoc verum est, si principali solueretur, cui debitor vtraq; obligatione tenebatur,contra verò si soluatur Adiecto in constituto tantū,& hoc plerīq; dixerūt,& max. Alb.Ang.Sali. & Pau & meritò pp̄ contraria difficilia illa lex fundamentum habet in rigore ſm Pau.Castr.quia si lex non esset, quilibet contrarium responderet,sed & Iurisconsultus met dixit in illis verbis,& si strictè iure &c.

10 Quartò † amplianda est regula in casu prædicto l.si ita stipulatus sim mihi aut Titio. ff. de solu. vbi à filiofamilias mihi aut Titio stipulatus sim,nam ſm expositionem gl.ibi,pater pōt soluere Titio adiecto,sed cum illa distinctione , si pater suo nomine velit soluere,quod in peculio est,possit,licèt non sit in peculio integra summa debita:nam pater soluēdo,quod in peculio est,non partem,sed totū soluere intelligitur:sed si nomine filij soluere velit,nō admittatur ad soluendū inuito creditore, nisi integrum soluat, & aliter non liberat filium : cum filius in totū tenetur,arg.tex.in l.j.in fi.cum l.seq. ff.de const.pecu.l.tutor.in §.Lucius.ff.de vsu.& notandum est l.& Are. Ang. Rapha.& Pau.dictam legem in illis verbis, scilicet si suo nō filij nomine soluere velit,exposuisse si,pro quātis , quæ expositio ſm Raph. est clarior,& est sensus,q̄ licet pater suo nō filij nomine soluat, tm̄ admittatur ad soluendum adiecto veluti filius, & cum adiectus non esset constitutus in obligatione de peculio,qua tenet pater de iure prætorio,sed in obligatione, qua tenetur filius ex suo contractu,quæ est ciuilis,respondendum videbatur contrarium,quod nisi solueret nomine filij, & integrum debitum nō posset soluere adiecto, sed contra ex ratione illa Iurisconsulti, dum enim Adiecto soluitur,mihi solui videtur.

11 Quintò extendēda est regula ex his,q̄ proximè diximus,sumpsit enim argumentum Pau.Cast.in fi.d.l.si ita † stipulatus, q̄ fideiussor, vel mandator possit soluere Adiecto sicut principalis, licèt in ipsorum obligatione de adiecto non fuerit facta mentio,quod & notandum,& verum esse arbitror. Pro qua sententia considerari potest relata ratio legis prædictæ,dum adiecto solui videtur,mihi solui vr̄: & quia accessoria obligatio regulanda via principali,accedit,quod diximus in tertia ampliatione referendo Bal. posterior obligatio simpliciter cōtracta intelligēda est iuxta limites, & qualitates obligationis, ex qua originem sumit,quod

mit,quod sexcentis exemplis posset comprobari.

12 Sextò † amplianda est etiam in adiecto ad indebitum:vt si ei solutum sit,perinde sit,ac si creditori soluatur,in tantum,vt indebitum solutum adiecto ab ipso creditore repetatur,& consequenter Adiectus ad solutionem , quæ de iure fieri non debet, vr̄ adiectus ad indebitum recipiēdum,vt in d.l.si ita stipulatus, vbi doctores notant,& adde l.qui hominem.ff.eod. de solu.vbi & id ampliatur in hærede Adiecti , vt potius condicat stipulatori , quàm hæredi Adiecti . In eum enim competit condictio indebiti,cuius nomine solutio facta est.ff.rē rat. hab.l.si indebitum.in prin.& l. si sine. primo respon. & vide quæ dixi supra in tertia ampliatione,sec hic notabilis quæstio fingi posset,dixi,& rectè,his solis pecuniam condici , quibus quoquo modo soluta est.

13 Quid si non sit soluendo,† & pecunia alii proficit , an repetitio detur cōtra illum,cui proficit.Accur.in l.his solis. ff. de cond.ind.cōcedit,si is,qui recipit cām lucratiuam habuit , aliàs contra.ff.de eo per quem fac.erit.l.fi.ff.de leg.j l.plane 2.§. j. vbi Bar.commendat quæstionem,& addit doctores probare,& vide in l.cum fundus.in §.j.ff.si cer.pet.

14 Septimò † extēdenda est relata regula,& si partis solutio creditori sit facta, adhuc adiecto debitor reliquum possit soluere, verbi gratia si decem mihi aut Titio dari stipulatus sim,& quinque accipiam,reliquum promissor Titio rectè dabit l. cum decem.ff.de solu.vbi lex ad verbum.vnde sequitur ſm Bal. ibidē,

15 q̄ in maiori summa apposita in persona † adiecti includitur minor.Item & illud hoc casu partis perceptionem , & litis contestationem non comparari.ff.de sol.l.si quis stipulatus fuerit decē in melle, & quia obiicitur de l.3.C.de noua.vide Imo.& Rapha.in d.l.cum decem,& quod inferius dicā in limitatione.His addendum est,quod Pau.Castr.ex facto consultus respondit,& qui de prædictis non meminit in consi.36.satis clara &c. par. j. cum quidam Gerardus Rolādo seu sociis centum promisisset, quemadmodum soluendo Rolando integrū liberatio contingit,eodem modo si sociis suis l.eum qui ita.§.qui sibi. ff.de ver. oblig.l.vero procuratori.ff.de solu.& ad rem subiicit,pari modo si partem Rolando Gerardus soluerit partem sociis liberatur,citat l.qui hominem.§.j.ff.de solu.l.aliud.& l.fi.eo.tit. hęc ille,sed superiora magis clara.

16 Octauò † ampliāda est,etiam si Adiectus sit pupillus; quia si stipulatus sim mihi,aut pupillo dari, promissor sine tutoris auctoritate soluēdo pupillo liberatur à me l.si stipulatus fuero mihi,aut pupillo.ff.de solu. & hoc intelligēdum est, vbi solutio in pupilli vtilitatem non cedit, vt in proposito casu,& cessant cōtraria,vt patet ex commētariis doctorum ibidem , soluitur em̄ pupillo non ad suam,sed stipulantis vtilitatem, & vti ministro, stipulatoriq; imputandum est, & qui legem apertius non dixerit,& talem elegerit , vnde si pupillus animo donandi adiectus esset, vt in l.Iulian.in §.qui fundum.ff.de verb.obl. & dixi in prima parte veri. Deinde subieci,nu.39.tutoris auctoritas in solutione exigeretur,quod & Bar.& Raph. in eadem lege scriptum reliquerunt,& facit l.si seruus decem dare iussus.ff.de solu. verū quod diximus , pupillo adiecto ad stipulatoris cōmodum sine tutoris auctoritate solui posse:cum facti nudum præbeat ministerium,intelligendū est in pupillo proximo pubertati , vt Accur.& Bar.in ea l.notauerunt , & alii non improbant Imo. excepto,qui ait Glossæ, & doctorum forte sniam admittendam , qn̄ sibi à pupillo dari esset stipulatus, vt in re dubia intelligatur de tali pupillo,qui habeat intellectū , sed si nominatus esset pupillus adiectus , quamuis is proximus esset infantiæ . videtur l. prædictę verbis satisfactum ; quia imputandum est stipulatori,qui in stipulatione talem legem dixerit , & hoc subiicit se verum credere licet doctores cum glo. transeant , ego (vt dicam quid sentiam) licèt contra sniam gl. & Bar.ac aliorū sentire durum & obtinere sit difficile,ratio tn̄ Imo.me valde mouet, pro qua tex.in l.vero procuratori.in §.j.ff.sol.in illis verbis,quia certam conditionem habuit stipulatio,& reliqua,& hæc snia probari pōt ex multis,& maximè ex his quæ dixi paulò superius in tertia ampliatione,& pro snia Imo.succurrit gl.in l.Stichum in §.vsufructum.in ver.rectè.ff.de solu.vbi dixit , q̄ pupillo vel furioso rectè solui pōt etiam sine tutoris vel curatoris auctoritate,citat relatam legem stipulatus,& subiicit sibiq; debet imputare,qui suum,debitum tali iussit solui.ff de min.l.cum mandato. ff.de instit.l.sed & si quis.§.fi.& l.seq.& certè si solui pōt furioso adiecto,fortius pupillo proximo infantiæ,& dicam paulò inferius in decima ampliatione,& hæc snia tanquā rationabilis obtinere debet.nec enim l.si stipulatus sum mihi. citata ab Accursio mouet:non enim vidi qūo eius sentētiam probet. Hæc scripserā, & vidi deinde Raph.Cum.in hac ea.l.si stipulatus fuero, qui in hæc verba scriptum reliquit in gl.j.ibi,proximè pubertati contrarium vr̄ velle gl.in l.Stichum.§.vsufructus.infra eo.& subiicit furioso,ergo fortius in pupillo &c.hæc ille ;

17 & qn̄ † de pupillo proximo pubertati mentionem fecimus, sciendum est eum dici,qui decimum annum cum dimidio excesserit ſm gl. & Bar.in l.j.in §.fi.in gl.fi.ff.de nouat.gl. in §. pupillus. de inutil. stipul.vbi Aret.dicit hanc sniam crebriorem,& idē testatur Hieron.Cag.in l.pupillum.in prin.ff.de reg.iur.Riminal.in § fi.Inst. quibus alie.licet vel non,num.16.& seq.vbi refert nōnullos sensisse, id religioni iudicantis committi,seu relinqui iudicis arbitrio,

18 † sed & his addendum est,q̄ Bal.in ea.l.prędicta ad quęstionem quotidianam referebat,& est talis . Sempronio debebam centum,misit ad me puerum,& ei ex mandato suo solui, certè liberor,etsi nulla interuenerit solennitas.hactenus Bal.& si quæratur de ætate pueri,qn̄ Bal.d.l.mouetur nec verbū fecit,vel ſm sententiam glossæ , vel Imo.respondendum est , mens tn̄ Bald. (ni fallor) ea videretur esse,vt glossæ potius acquiesceret , cum d.l.moueatur arg.eius,quod dixit Bar.in l.non solum.in §.liberationis verba.ff.de lib.leg.& cum gl.ab eo non fuerit improbata.

19 Non tn̄ me latet,cum dicimus † puerum ex propria significatione impuberem intelligimus,idest qui quatuordecim annos non expleuerit, & id verbum ſm subiectam materiam intelligi,de quo in l.pueri.vbi gl.& Alcia.plene.ff.de verb.signi.Bar.in l.Mela.ff.de alimen.leg.Abb.& alii extra de delictis puerorum. Quibus addes l.j.in §.pueritiam.ff.de postu.Hieron.Cag. in l.cū quædam puella.ff.de iur. om. iud.& Ar. Pin.Lusitanū in l.j.par. 2.nu.66.C. de bon.mat.dum disputat latè quidē circa interpretationem.§.vbi autem.siti in l.fi.C.de bo.mat.Gel.in Noct.Attic.c.2.lib.10.sed relatæ quæstioni à Bal.propositę, & illud non ineleganter addendum est,q̄ caute Bal.inquit,misit ad me creditor puerum suum,& ei ex mādato suo solui. Nam Mar. sing. suo 430.cauti,& occulti &c.inquit, plerunq; prudentes decipi.

20 Nam si commodaui tibi librum meum,vel quid aliud,& tibi p literas significaui,vt mittas librum meum, vel aliam rem meā, non tn̄ videor à te petere , vt famulo seu tabellario , qui literas attulit,tradas,nisi hoc exprimam,sed commonendi gratia scripsisse videor,vnde si traderes nuncio, seu puero rem meam , & aufugeret à me,non liberaris l.si mei causa. ff.commod. citatq; Car.Alex.dicentem hoc ad verbum in c. significauit. in 2. col. de appel.citat & alios,sed vide Bar.in l.eum qui.in §. fi. & leges sequentes.ff.commodati.Item l.argento.eo.tit.Bal.in cōsi. 222. hæc quęstio formatur.vol.2.And.Tiraq.in trac.de penis temp. causa quinquagesimaprima, nu. 58.vbi referendo etiam Bal. in l.alienum.col.vlt.ver.quæro nunquid ille.& C.de fur.ait liberari debitorem,qui per nuncium probum,& qui consueuerit esse probus,& diligens mittit pecuniam ad creditorem,quam nuncius ille perdidit,aut subtraxit,mouit Bal.tex.in d.l.argento,sed & idem Tiraq.non mediocriter confirmari ait ex tex. in l. si res pupillaris.ff.de adm.tut.vbi si tutor pecuniam pupillarem apud argentarium deposuerit,qui cum fuisset celeberrimus,solidum tamen reddere nequiuit,nihil eo nomine præstare cogitur, ex quibus notabilis sequitur declaratio ad prædicta.

21 Nonò † amplianda videtur regula , vt adiecto ante tempus solui possit,verbi gratia , promisisti mihi aut Titio decem dare calēdis Februariis,poterit promissor soluere calendis Ianuariis Titio adiecto,& continget liberatio l.qui res.in §. mihi decem. ff.de solu. dum Iurisconsultus argumentatur in hæc verba . Nā cum in diem sit ea obligatio etiam mihi solui potest ante calēdas Februarii,& igitur illi solui poterit: sed huic ampliationi q̄dam obstare vr̄ ex his,quæ retuli in secunda parte, ver. quæro iuxta propositum ordinem.nu. 15.in ea parte ubi probaui sententiam Bal.qn̄ citerior dies in persona Adiecti designatur , vt post designatum tempus solui non possit eidem:si ergo post tēpus solui nequit,nec ergo ante tempus poterit : contrariorum enim eadem est disciplina , & dispositum in vno de contrariis, & in alio dispositum censetur l.& si contra.ff.de uulg.instit. de his qui sunt sui vel alie.iur.in prin.§.illud. vbi gl.instit.de societ. l.pen.vbi Bal.C.de solu.l.fi.§.fi.ff.de leg.3.l.inter stipulantem.in §.sacram.ff.de verb.obl.Euer.in sua cent.loco 75.à cōtrariis seu oppositis,cui adde Ioan.Cro. qui bono ordine tractat post Ias. & Soc.in rub.de acq.poss.num.7.& seq.Item & illud mouet;qa stipulatio habuit certam formam scilicet soluendi calendis Februariis. ergo si ante promissor adiecto solueret non liberatur l.uero procuratori.§.j.ff.de solu.Deniq; mouet ; quia licèt, q̄ in diem certum promissum est , ante diem regulariter dari possit l.quod quis.ff.de act.& obl.l.quod in diem.ff. de solut. multi tn̄ casus sunt,in quibus non cogitur recipere, & ratione sui interesse sua die sibi dari pōt creditor intendere, ut notatur in dictis legibus l.qui pecuniam.ff.si cer.pet.l. Titius.ff.quæ res pig. l. qui Romę.in prin.ff.de uerb. obl. si ergo principalis astringi nō pt̄, nec ergo adiecto his casibus rectè solui ur̄ : cum in eo nullū ius sit,& nudum præbeat ministeriū , ut nō semel dixi,& in prima parte plene tractaui. Verùm relatam ampliationē defendi posse puto, uerba nanq; Iuriscōsulti in d.§.mihi decem.superius relata hanc sniam (ni fallor) clarè probant, dum argumentatur, si stipulanti ante diem solui potest , ergo & Adiecto potest . Nec meo iudicio obstat, quod dicebatur ex snia Bal .post designatū tempus in persona Adiecti eidem non rectè solui;qm̄ id locum habet, qn̄ diuersa tēpora sint designata in persona stipulatoris & Adiecti,& citerior dies in persona Adiecti confertur. Tunc enim forma stipulationis secunda est, & ratio Bald.interuenit,

22 ut concessum ad tempus, † post tempus censeatur denegatum, & ar-

& argumentum ab oppoſitis locum nõ habet, vbi eadem rõ in utroq; non æquè interuenit, ſed diuerſa, l. ſi quis negocia. ff. de neg. geſt. & ſenſit Bar in l. inter ſtipulantẽ. in §. ſacram. ff. de ver. oblig. & in l. in fundo. num. 1. ff. de rei vend. Euerar. vbi ſupra, & Io. Crot. in relata rub. de acqui. poſſ. nu. 24. ver. Tertia cõcluſio, vbi ad eſt diuerſa ratio & c. ꝙ autem ſit diuerſa ratio, res ipſa indicat, conſiderando vtriuſq; ſtipulationis formam, & ex his remouet l. vero procuratori. §. j. quia hic ſtipulationis forma non immutatur.

23 † Deniq; non obſtat, quod vltimo loco dicebam: qm̃ intelligenda eſt relata ampliatio iuxta verba Iuriſconſulti in d. §. mihi decem. in caſu in quo ſolui poſſit principali, & ſtipulatori: vbi enim intereſſet ſtipulatoris adeo, vt ſolutionem recipere non cogeretur, nec adiecto ſolui poſſet iuxta legem relatam, qui Romæ. ff. de verb. obl. & notata in ea, finge enim promiſſum frumẽtum, aut vinum, aut quid aliud ſimile, quod curſu temporis deterius poſſit fieri ad certum tẽpus. Inquit enim elegãter Guil. cum in l. comparationes. C. de fide inſtr. creditorem ante præfinitum tempus aſtringi non poſſe recipere vinũ aut frumentum, quod tractu temporis deteriorari poteſt, vt loquitur, ſua nanq; intereſt non recipere, quod etiam Iaſ. probat in d. l. qui Romæ. num. 4. citat Bal. in l. plures apochis. in fi. C. de fid. inſt. & l. in annalibus. C. de leg. cui adde Ang. in l. Titius. in fi. C. quæ res pign. qui Guil. ſententiam probat, & addit hoc perpetuo memoria tenendum, & commendat Mar. ſing. 146. creditor, in quibus ergo caſibus creditori inuito ſolui non poteſt; quia ſua interſit non ſolui nec adiecto recte ſoluetur. Intelligẽda eſt etiam relata ampliatio, ſi adiectus in eodem ſtatu permaneret, ſi enim deteriorem ſuam conditionẽ feciſſet, & debitor ſolueret, non recte ſolueret. l. cum quis. ff. de ſolut. & plenius dicam inferius in ſecunda limitatione.

25 Decimò † amplianda eſt in furioſo adiecto, vt poſſit eidem ſolui, & contingat liberatio etiã ſine curatoris auctoritate. Gl. eſt in l. Stichum. in §. vſufructum. in verbo recte. ff. de ſolu. & illam rationem reddit: quia ſibi debet imputare, qui ſuum debitum tali iuſſit ſolui, & illam gloſſam doctores non improbant Raph. excepto, qui animaduertit Accurſ. contrarium: ſi enim in l. ſi ſtipulatus fuero. dixit, pupillo poſſe ſolui proximo pubertati, ergo (inquit furioſo ſolui non poterit, ſed certè quæri de ſe debet, qui talem adhibuerit adiectum, vt in iuribus ab Accur. citatis probat, quæ ad mẽtecaptos, lunaticos, & fatuos ac inſanos, & ſimiles referri poſſunt, de quibus dixi in trac. meo de mercatura, in tertia parte: ſi tñ conditionis horum ſtipulator non fuerit ignarus, ſic enim prædicta ſunt intelligẽda: ſi ergo ad demẽtes, & inſanos hæc retulimus, fortius ad ſtultos adiectos trãsferri poſſunt:

26 ſtultus enim non eſt (vt pleriq; putant) inſanus † inter hos enim longa eſt differẽtia, eſt enim ſtultus ferè, ꝙ rudis, imperitus, ingenio hebes aut tardus, inſanus verò, qui nõ ſanæ, ſed prorſus eſt alienatæ mentis, quod indicat Com. in Eun. Dij boni homo homini quid præſtat, ſtulto intelligẽs quid intereſt? & alibi. Hic homines ex ſtultis inſanos facit? hoc etiam liquet ex diuerſis Ciceronis & aliorum locis, vnde in l. Domitius Labeo. ff. de teſt. legitur, aut ego non intelligo, aut valde ſtulta eſt conſultatio tua, ideſt rudis eſt, imperitiamq; ſapit conſultatio tua, ſic & locus euangelii exponendus eſt, ò ſtulti & tardi corde ad credendum. Mat. c. 24. & vlt. & ex hoc confirmatur ſentẽtia Imo. de qua ſupra in octaua ampliatione.

27 Vndecimò relata regula amplianda eſt, † vt ſi furioſi vel pupilli perſona adiecta ſit, Tutori, vel curatori poſſit ſolui l. ſi fundus. ff. de condi. & demon. Dec. in rub. extra de probat. num. 25. ver. ter. attentari poteſt, & eſt tex. in l. Stichum. in §. vſufructum. ff. de ſolu. & qui ſingularis eſt in multis, vbi Iuriſcõſultus ſubiicit, recte etiam dari tutori vel curatori, quod cõditionis implẽdæ pupillo vel furioſo dari iubetur, vt puta ſeruo relicta eſt libertas, ſi decem pupillo, vel furioſo dederit. Nam ſi detur tutori vel curatori, ita demum conditioni paritum eſſe receptũ eſt, ſi pecunia in rem pupilli vel furioſi verſa eſt, aliàs nõ dr̃ impleta conditio. Sed in primo caſu qñ pupillus vel furioſus eſt adiectus, ſi ſoluatur adminiſtratori eorum, non requiritur, ꝙ appareat verſum in vtilitatem pupilli; nam contingit liberatio, & ſi datum non appareat in vtilitatem adiecti verſum, & huius rei Pau. Caſt. non in omnibus bona fide referens Ang. rationẽ reddit,

28 † quia illud quod eſt dandum alicui vt Adiecto eſt in obligatione, ideo ſi ſoluatur tutori, ſtatim contingit liberatio, & ſi pecunia non apparet verſa in vtilitatem eorum, poſſunt in integrum reſtitui: vt inquit gl. in eo. §. in ver. recipi poteſt, & notatur in l. j. & 2. C. ſi aduer. ſol. vt ſcilicet liberatus reponat ſe in priſtinam obligationem, & ſic habent aduerſus quem petãt in integrum reſtitutionem, cum debitum ſolutione ſit extinctum: ſed qñ aliquid cauſa conditionis implendæ debet ſolui pupillo vel furioſo, nulla ſubſiſtit obligatio actiue nec paſſiue l. ſi quis ſub conditione. ff. ſi quis omiſ. cau. teſt.

29 † Vnde ſi quod dandum eſt implendæ conditionis cauſa, nõ verteretur in pupilli vel furioſi vtilitatem, non eſſet locus reſtitutioni; quomodo eñ poſſet peti, vt ille qui ſoluii ſe in obligationem reponeret, in qua nũquam fuit? In damno ergo remaneret pupillus, vel furioſus; nec enim hoc egit teſtator, vt quoquo modo eſſet datũ expleta

30 videretur conditio, † ſed voluit in eorum vtilitatem conuerti l. ſi ſeruus. ff. de ſolu. cuius legis ſingularẽ interpretationem hẽs ex hoc tex. in §. vſufructum, vt intelligatur tũc recte ſolui tutori, ꝙ conditionis implendæ dari iubetur pupillo vel furioſo: cũ in rem eorum datum verſum appareat, vt glo. & Pau. Caſtren. animaduerterunt, & hæc interpretatio tanquam veriſſima notanda eſt, illa nanq; interpretatio quæ fit à lege & verior, & firmior, & cæteris eſt præſtãtior; Et ex d. §. vſufructum. illud ſingulare qdẽ ſequit̃, qđ alibi ſm Ang. nõ reperit̃, ꝙ licèt debitor pu-

31 pilli ſoluẽs tutori † ſeu tutore auctore ipſo iure liberet̃, vt in l. Lucius. in §. tutelę. §. fi. ff. de admin. tut. p̃t tñ in integrũ plene reſtitui, ſi non habeat rem ſaluam. C. ſi aduerſus ſolu. l. j. & plene Accur. in §. At ex contrario. in ver. ſoluerit, inſtit. quibus alie. licet vel non, & videnda ſunt ad declarationem §. At ex contrario. quæ ſcripſit Car. Ruy. in conſi. 159. vol. j. & Cor. in conſi. 72. in fi. col. pen. vol. 3. Mau. in tit. de reſti. in integ. c. 176. & ſeq. c. Tñ ſecus eſt, qñ ſolui debet aliquid pupillo gratia conditionis implendæ: quia non contingit liberatio, & conditioni non eſt paritum, niſi appareat verſum in utilitatem pupilli, vel furioſi, & huius rei eadem ratio redditur, de qua ſupra, quæ à Paul. Caſtr. valde cõmendantur, & Imo. non improbat & addit poſt Ang. admonendos eſſe illos, qui conditionis implendæ aliquid prædictis dare debent, vt curent in eorum vtilitatem verſum appareat. Nec me latet Raph. Cum. relatam rationẽ Ang. improbare, ſcriptum enim reliquit in eo. §. in hæc verba in gl. ſuper verbo poteſt ibi §. tutelæ, & §. fi. ratio ſecũdùm Angelum; quia hic nõ poſſet dari reſtitutio: cum nullum ius eſſet fundatum ib eorum perſonam. Quæ tñ ratio non videtur bona per l. fi. C. in q. bus caſibus in integrum reſt. non eſt neceſ. unde putat illam rationem reddi poſſe. Tutor, & curator ratione adminiſtrationis repræſentant perſonam pupilli & furioſi, quæ repræſentatio cadit in his, quæ ſunt iuris, nõ in his quæ ſunt meri facti, ſimile inſtit. quod cum eo. §. ſed cum factum, ſed iſta facultas non eſt ius radicatum, ergo non tranſit ad tutorem, vnde de mero iure nõ debet poſſe ſolui tutori & curatori, tñ ex æquitate dicitur contrarium, ſi modo in utilitatem eius vertatur, quæ poſſent probari ex uerbis Iuriſconſulti ibi, quod quidem Labeo, & Pegaſus putauerunt utilitatis cauſa eſſe recipien. quaſi innuat cõtra ius ſtrictum æquitate ſuadente inductum eſſe, uerum circa prædicta quædam occurrunt (ut arbitror) non contemnẽda, & illud primum exiſtimo, rationem Angeli relatam à Pau. Caſtr. in caſu tex. noſtri, & propoſitæ limitationis non eſſe ueram. Puto. n. ſi furioſi uel pupilli perſona adiecta ſit, & ſoluatur tutori uel curatori eorundem, in integrum reſtitutionem furioſo uel pupillo non eſſe concedẽdam, ot reponat ſe debitor in priſtinã obligationem: cum legi dictæ in ſtipulatione ac eius formæ ſatisfecerit. l. uero procuratori. in §. j. ff. de ſolu. & ut ad praxim ſeu practicam euidentioris intellectus gratia referamus; finge te decẽ mihi aut pupillo ſeu furioſo promiſiſſe, teq; tutori ſeu curatori ſoluiſſe, & tutorem ſeu curatorem non ſoluendo, & pecuniam ſolutam non eſſe uerſam in utilitatem pupilli, uel furioſi Adiecti, certè hoc caſu non eſt concedenda reſtitutio in integrum ut debitor reponat ſe in priſtinam obligationem, cum eo modo potius mihi maiori ſtipulanti cõſuleretur, cuius damno res ſit ceſſura, & hoc ei imputari debet, qui tali negocia commiſerit: ut eſt tex. elegans in l. cum mandato. ff. de mino. facit l. ſed ſi quis. in §. fi. & legibus ſeq. ff. de inſt. & facit l. eum qui rem. in §. fi. cum ll. ſeq. & quod ibi notatur. ff. commo. Nec ipſe pupillus cõueniri poteſt, ſi non appareat locupletior factus actione mãdati, ut in dictis iuribus, & minus negociorum geſtorum actione ex iiſdem iuribus; & quia placuit, meliorem conditionem ſuã, ſi paciſcatur pupillus, etiam ſine tutoris auctoritate poſſe facere, deteriorem uerò non aliter q̃ cum tutoris auctoritate, inſti. de aut. tut. in prin. l. contra iuris. ff. de pact. & notant Doctores in l. j. in §. fi. ff. de nouat. & quia ſponte ſua negocia non geſſit, ut ſi conueniatur. compellẽdus ſit ſtipulatori cedere auxilium in integrũ reſtitutionis, ut Procuratorem eum in rem ſuã faciat, ut poſſit in hunc modum damnum ſibi pp minorem contingens reſarcire, iuxta l. ꝙ ſi minor. ff. de mino. & his addes, quæ ſcripſi ſupra in undecima limitatione, & Gl. in l. ſi ſeruus. in uer. nõ recte. ff. de ſolu. Vbi Bar. ualde referre ait, an ſolutio fiat adiecto pupillo, & conſequenter ad commodum alterius, an ad ſui commodum l. ſi ſtipulatus fuero mihi decem. eo. tit. de ſol. Vnde ad hunc caſum noſtrum ſententia gl. Ang. & Imolæ non eſt referenda, prout retuliſſe uidetur Pau. Caſtrẽ. loquuntur enim prædicti in debito pupillari, prout loquitur l. j. C. ſi aduer. ſol. & eo caſu uerum eſt, quod dicunt in integrum reſtitutionem cauſa cognita concedi, ideo contingere liberationem, etiam ſi nõ appareat uerſum in utilitatem pupilli, quod non eſt, qñ eiſdem dari debet quid conditionis implendæ cauſa; quia tunc (ut dixi) requiritur, ut appareat uerſum eſſe in utilitatẽ; quia nulla erat obligatio, ad quam reponi poſſet d. l. ſi quis ſub conditione & c. Item ego non uideo, quomodo Raph. ex l. fi. C. in quibus caſib. in integ. reſt. non eſt neceſ. uoluerit improbare rationem An-

32 geli à relatis doctoribus ualde commendatam † ad cuius legis interpretationem præter Doctorum commentarios, & ea quæ hñr per Mau. in trac. de in integ. reſt. vide Aff. dec. 370. Tria du bia. Io. Igne. in repet. l. dudum in 5. & 6. col. C. de cont. emp. Gome. in regula de Triennali. q. 15. ſed & addes. & ſi videatur colorata Raphaelis ratio ſuperius relata, forte tñ non eſt vera. Nam tutor ſeu curator aliquando refert perſonam pupilli, ſeu furioſi in his, quæ facti ſunt, vt in §. noſtro probatur. & facit l. cõſilio. in §. fi. ff. de cura. furio. Item aliquando non refert in his quæ facti ſunt, vt in l. ſi ſeruus. ff. de ſolu. l. cum pupillus. & arg. l. qui hęredi. & l. Męuius. ff. de cond. & demon.

33 † Vnde ego non improbo Angeli rationem ſubtilem quidem; & ſi quæratur à me, quare in caſu. §. noſtri, cum pupillus furioſuſve ſit adiectus, tutori, vel curatori ſolui poſſit, illa ſe offert ratio: quia cum furioſus, & pupillus tutoris curatoriſve opera, & miniſterio vtãtur iuris fictione: cum tutori curatorive pupilli, vel furioſi adiecti ſoluitur ipſi pupillo furioſove ſoluiſſe cenſetur, & hoc in ſimili inquit Maurit. in tit. de reſt. in integ. c. 147. citat l. ſi curatorem habens. C. de in integ. reſt. quæ an probet, tu videris, ſed & alia naturalis quidem ratio reddi põt, & eſt talis, ſi ſtipulator contentus fuit, vt pupillo furioſove eius creditum ſolueretur, crediderũt prudẽtiſſimi Iuriſcõſulti, libẽtius aſſenſiſſet ſtipulator curatori, ſeu tutori eorum tanq̃ magis idoneæ perſonæ ſolutionem fieri, vnde, & id ex veriſimili mente interpretata actum cenſetur l. tale pactum in §. fi. cum gl. & Doct. ff. de pact. & ſcripſit Iaſ. in conſi. 42. in prin. & fi. vol. 3. cum his quæ congeſſit And. Tiraq. in l. ſi vnquam. in verbo præfatio, num. 56. C. de reuocan. dona. quę ratio comprobari põt ex verbis Iuriſconſulti ibi, quod quidẽ Labeo, & Pegaſus putauerunt vtilitatis cauſa eſſe recipiendum, referendo dicta verba non ſolum, vt diximus, pro defenſione rationis Raphael. ad id quod conditionis implendæ gratia pupillo dandum eſt, ſed & ad id quod eidem tanq̃ Adiecto ſoluẽdũ eſt, quaſi vtilius iudicatum ſit ſtipulatori ſolui tutori, vel curatori, q̃ furioſo vel pupillo adiectis. Deniq; ſi etiam quæratur à me quare id quod cõditionis implendæ gratia pupillo dari debet, ſeu furioſo, vt conditioni paritum dicatur neceſſe ſit, in rẽ pupilli vel furioſi verſum apparet. Reſpon. id vtilitatis cauſa ſtatutum, & ex coniectura voluntatis teſtatoris, crediderunt eñ prudentes, & recte eam teſtatoris voluntatẽ fuiſſe, vt non quoquo modo eſſet datum impleta conditio videretur, ſed ita demum, ſi vere id appareret in rem pupilli verſum. Quæ ratio probatur in tex. §. noſtri, iuncta l. ſi ſeruus. eo tit. de ſolu. & cum cõditionem ad vnguem impleri debere vulgaribus legibus caueatur, his adde ſingularem tex. in l. ſi is qui. in §. Iulianus. ff. de furtis, ſi tutori poſt pubertatem ſolutum eſt, eum furti teneri, quæ nota: quia ſubtilia.

34 † Duodecimò amplianda eſt in ſeruo Adiecto: vt is ſolutioni adiici poſſit, in tantum vt ſit quis ſtipulatus fuerit ſibi aut Sticho ſeruo Męuii decem dari, eidem ſolutio fieri debeat, & ſi Męuio Dño ſolueretur, non contingeret liberatio niſi ex voluntate ſerui dño daretur l. ſi ſtipulatus ſum mihi aut Sticho. ꝗ. Stichũ. §. vſufructum. in fi. ff. de ſolu. facit. ff. de cond. & demon. l. qui hęredi, vbi vide Pau. & Soc. nu. 10. & Alb. num. j. & in rub. dicti tit. num. 8. & Dec. in rub. extra de probat. num. 25. facit etiam l. ſtipulatio iſta. §. hi qui. ff. de verb. obli. ſed dicet aliquis, cur tam variè? nõ ne paulò ante diximus, vbi pupillus furioſuſve Adiectus eſt, ſolui poſſe tutori, & curatori? ergo fortius reſpondẽdum videbatur, vt dño ſerui adiecti ſolui poſſet nõ expectata ſerui voluntate. Imo. in d. §. vſufructũ inquit, Nota ꝙ vbi Adiectus eſt habilis ad acquiſitionem, põt dari alteri referenti, ſeu repręſentanti eius perſonam etiam eius voluntate non requiſita, ſecus qñ non eſt habilis ad acquiſitionem vt ſeruus. Nam tunc in eũ merum factum vr̃ conſideratum, ideo dño ſolui non põt ſine eius voluntate, & ſubiicit id ſenſiſſe Iuriſconſul. in eo. §. ſi conſideretur recte. Cum ergo tales ſolutiones potius in facto q̃ in iure conſiſtant, ipſi ſerui voluntatem facti hñt nõ iuris, vt & Pau. etiam ibidẽ notauit, ſed & addes Bar. in d. l. ſi ſtipulatus, qui ait, illam eſſe rationem, ꝙ dño ſolui non poteſt; qm̃ ſeruus adiicitur ad ſimplex factum ſolutionis recipiendæ, ideo non tranſit in dñm. l. qui hęredi. ff. de cond. & demon. vbi videbis Soci. qui de prædictis non meminit, ſed quid ſi ſeruus manumittatur, num ſeruo manumiſſo ſolui poterit, vide inferius in 17. ampliatione.

35 † Et ex eodem. §. ac prædictis notauit Bald. ꝙ iuſſus dare alicui mercatori p̃t dare alii illo volente. Nam & qui facultatem habet ſoluendi ſeruo, dño recte ſoluit ex voluntate ſerui (vt diximus) quibus addes Ang. in l. 3. in §. quod exigimus. ff. de conſti.

36 pecu. † Vbi inquit de voluntate creditoris id quod debetur creditori poteſt debitor conſtituere ſe ſoluturum alteri: vt probat ille tex. quod ait notandum, & ſubiicit, quotidie vnus pro alio ſcribitur debitor in libris Mercatorum de voluntate creditoris, & ſic Anconæ, vnde mihi origo eſt, frequẽtatur, & vulgari ſermone Mercatores dicunt, girare le dette, quod maximè præſtat mercaturæ commodum, & adde pulchrũ tex. in l. mortuo. in fi. ff. de ſtat. lib. in illis verbis, quia hæredi videtur ſoluere, qui voluntate eius alii ſoluit.

Decimotertiò amplianda eſt in Monacho adiecto, vt eidem ſolui poſſit. idq; adeo placuit, vt ſi Abbati ſoluatur, non contin-

37 gat liberatio † niſi de voluntate monachi ſoluat Abbati ſecundùm Ang. in d. l. Stichum. in §. vſufructum. ff. de ſolu. ex comparatione facta de poteſtate dñica ad poteſtatem Abbatis ſm Innoc. in c. cum olim eſſem. extra de priuileg. & probat Pau. Caſt. Ang. ſententiam in eodem loco, verum Imo. ibidem cõtrariũ tentat dicere: Quia monachus non habet velle, nec nolle, & oĩs volũtas eius ex illius arbitrio, quem vice Dei ſupra caput ſuum poſuit, & cuius Imperio ſe ſubiecit, hoc eſt Abbatis, dependere dignoſcitur c. ſi religioſus. de electio. lib. 6. & ſubiicit facere, qđ

38 ait Io. And. in c. in præſentia. de probat. † ꝙ ſi monachus eſt inſtitutus hæres, poteſt Abbas adire hæreditatem voluntate monachi aliter non exquiſita, quamuis ſecus ſit in ſeruo. l. 4. C. de hære. inſt. licet aliqui contra, de quo Bar. & alii in l. j. ff. de vulga. Hactenus Io. Imo. Mihi autem multa ad vtranq; ſnĩam occurrunt, vt quæſtio ſine magna controuerſia ſolui non poſſe videatur. Et certe verum eſt quod ait Imo. in monacho hærede inſtituto repudiante, vt monaſterium poſſit adire, magiſque filio q̃ ſeruo comparetur monachus, id enim à Canoniſtis ita receptũ eſt, vt vix inter eos in dubium reuocetur, & ſanè etiam nõnullis Legiſtis placuit hæc ſnĩa, vt teſtatur Franc. Ripa vir ſummæ quidem ſcientiæ in l. j. num. 151. ff. de vulg. Fel. in c. in præſentia. col. fi. in prin. de probat. & Iaſ. in ea l. j. nu. 39. & ſeq. & vide Iul. Clar. ſent. lib. 3. §. teſtamentum q. 30. & Franc. Viu. commu. opi. conclu. prima. Abbas & c. & de quo apud Bap. à S. Blaſio in trac. contradictionum iuris Canonici cum iure ciuili, contradictione vlt. & plene poſt Soc. diſputarunt Lãcel. Polit. in trac. de ſubſti. in 3. par. nume. 36. to. 11. Rimi. inſti. per quas perſonas nobis acquiratur, in prin. num. 33. vbi poſt Aret. plene tractauit quęſtionem illam ſatis agitatam de monacho vnius monaſterii ab

39 alio monaſterio bona fide poſſeſſo, num ſecundo, † ſeu magis primo acquirat monaſterio, & adde in materia plenum, & elegans Alcia. reſponſum primum in ordine, & vide Io. Cęph. in conſ. 212. qui eleganter tractat de moniali trãſlata de vno monaſterio in aliud, cui acquirat, & eſt in 2. vol. & cum monachus ſeruo comparetur, reſpondẽdum videbatur veluti in ſeruo bona fide poſſeſſo, vt quemadmodum bonæ fidei poſſeſſori non dño acquirit, iuxta tñ legem ſi ſeruus. ff. de acqui. rerum do. ita & monachus ſecundo monaſterio, quod & Aret. ibidem, & q̃dam alii probarunt, verum in ſententiam contrariam inclinat referendo Bart. Caſtr. Alex. & alios in l. quicquid. ff. de acquir. poſſeſ. & hanc ſententiam defendẽdo, ꝙ primo monaſterio q̃-

40 rat, probat auctoritatibus crebriorem illam eſſe ſentẽtiam, † vt in actu acquirendi monachus magis filio q̃ ſeruo comparetur, vt per Doc. in l. qui fundum. §. per ſeruum. ff. ſi cer. pet. filio nãq; repudiante hæreditatem pater conſequi poteſt, ſi velit perinde ac ſi inſtitutus fuiſſet. l. fi. in prin. C. de bonis quæ lib. qđ eſt mirandum, & notandum ſm Io. Imo. in l. ſi paterfamilias. col. 3. ff. de hæred. inſtit. quod non eſt in dño repudiante ſeruo, vt dixi l. 4. C. de hęred. inſti. Sed vt ad Hypp. Rimi. redeam, ſubiicit alios referendo, & præſertim Doct. in d. §. per ſeruum. ꝙ monachus comparatur filio vel ſeruo, prout monaſterio magis expedit, ſed vtilius vr̃ monaſterio, ꝙ poſſit fieri ſolutio Abbati, ergo & addit in fi. dicti principii, ꝙ licèt monachus ſeruus dicat̃ c. multos. 50. diſt. & ſcripſit Pet. Vbal. in trac. de cano. epiſ. q. 14. id verum eſt, vt Deo ſeruiat nõ ratione priuationis libertatis, immo ſi prius erat ſeruus, in libertatem arripitur per monachationẽ. §. hunc autem. in auth. de monach. vnde de ipſo ad ſeruum nõ

41 eſt bona comparatio. † Ego autem in Ang. & Pau. Caſtren. ſententiam inclino: argumento nanq; à ſeruo ad monachum paſſim vtuntur doctores, & frequentiores argumentum huiuſmodi probant, & Innocentium in d. c. cum olim. il 2. de priuileg. ſequuntur. Hoc enim argumento vtitur Bar. in d. l. cum fundum. in §. ſeruum ſuum imprudens. col. fi. ff. ſi cer. pet. vbi regulariter ait, tradita in ſeruis, & in monachis ſibi locum vendicare, & idẽ Bar. in pluribus locis, & præcipue in l. j. in prin. & in §. ſi fructuarius, & in l. ſi cõis ſeruus, & in l. ſi ſeruus teſtõ in fi. ff. de ſtipu. ſer. Sali. Iaſ. & alii in l. interpoſitas. C. de tranſac. de quo etiam apud Panor. in conſi. 88. in j. vol. & commendat alios referendo Euerar. in ſua centu. in loco 58. à ſeruo ad monachũ, vbi refert quotidianas quæſtiones hoc argumento ſolutas & comparatione huiuſcemodi terminatas & vide gl. in l. Pedius. ff. de arbit. ubi Bart. inquit totam materiam de ſtipulatione ſeruorum ego reduco ad materiam monachorum in l. pen. ff. de ſtip. ſer. & glo. in c. non dicatis 12. q. j. Alex. in l. j. in §. item acquirimus, & in §. per ſeruum. ff. de acqui. poſſ. Sebas. Vant. in trac. de Nullit. in tit. de Nullit. ſent. ex defec. iuriſd. deleg. num. 76. & ſeq. numeris, & in adagium hoc argumentũ verſum inquit Pet. à Plaga in epit. delict. c. 42. num. 18. & pro hac ſententia facit, quod inquit Bal. in d. §. uſufructum, quæ ſunt meræ, & ſimplicis uoluntatis non acquiruntur iure poteſtatis, & ibidem ſubiunxit Paul. Caſtren. hoc habere facti non iuris uoluntatem. Confirmatur hæc ſnĩa

42 ex eo, quod dr̃, ubi † ex contractu filii, uel monachi quæritur actio patri, Dño uel Abbati iiſdẽ perſonis ſolui p̃t, ſcilicet monacho,

nacho,seruo,& filio,ut per Bar. in l.eum qui ita in §. qui tibi. ff. de verb.oblig.quem Alex.Iason,& alii sequuntur, & idem Bar. in l. quod seruus.ff.depo.& idem Bar.in l.si vnus.in princ. ff. de pactis,vbi Pau.inquit memoria tenendum,& idem Pau. in l.seruus creditoris.C.de pactis,qui subiungit, licet in relato casu seruo solui possit: non tñ poterit facere pactum de non petendo, immo nec dilationem ad soluendum cōcedere: sicut nec procurator potest.l.qui Romæ.§.Calimachus,vbi Bar.& alii,de verbo.oblig.& probat Ias.in d.l.seruus.num.4.& idem Ias. in l. Iul. num.15.de leg.j.vnde † si monachus mutuauit, vel deposuit ex mādato Abbatis,debitor reddēdo monacho liberatur, & subiicit perpetuò notandum,citatq; eūdem Bar. in l. quod seruus, & in l.filiæ.ff.de solut. & probat Ias.in l. filius paciscendo. post alios.C.de pac.& solus Raph.cuius sententia explosa est, cōtrarium tentauit dicere,vt retulit Ias.in d.§.qui sibi.nu.10.vbi Raphaelem non improbat,sed videnda sunt scripta à me in sequēti ampliatione.Rursus hæc sñia cōfirmatur ex his, quæ scripsit Dec.in d.§.per seruum.in fi.vbi in hęc vel similia verba scriptū reliquit.Comparatio Bar.hic,ꝙ dicta in seruis, & in monachis locum habeant,de plano procedit;quia non debent monachi esse deterioris conditionis,q̃ sint serui, contra verò æquiparatio locum non habet,iuxta notata in l.j.ff.de leg.j. quia multa, quæ dñr in monachis,non possunt verificari in seruis,quod cō probari pōt ex his quæ hñr in l.Deo nobis.C.de episc.& cler.& ex scriptis à Ias.& aliis in citata l.j.ff. de vulg. in quæstione superius relata, ac plenius ex commentariis Imo. in l. si paterfamilias.ff.de hære.insti.si ergo solui non potest dño serui adiecti sine voluntate serui.fortius, aut saltim pari ratione Abbati monachi adiecti absq; voluntate monachi solui non posse dicendum est. Deniq; succurrit elegans responsum Federici Senen. 104.† vbi multa de monachis scripsit, & postquam conclusit, ꝙ religiosus electus ad præsentandum,vel eligendum sine licētia superioris non possit eligere, vel præsentare, in quarta quæstione quærit,si eligat,an teneat electio, & concludit repellendam,vt non teneat.c. si religiosus. extra de elect. & disputando inquit,licèt persona sit inhabilis, hic tñ potius considerabimus factum,q̃ ius.Nec obstat,quod dicebat Imo.Monachum nō habere nec velle, nec nolle,& voluntatem eius in Abbatis potestate consistere,d.c.si religiosus.& 12.q.j.c.nolo & c. non dicatis.Id enim vr̃ posse dici, vt si consensus Abbatis non interueniat suum velle vel nolle effectum non pariat,& hoc idem cōtingit in seruo,ꝙ suum velle vel nolle respectu hæreditatis, qñ est hæres institutus,nihil operetur,nisi interueniat voluntas,& iussus dñi,& ex eo, ꝙ iura dicunt,monachum non habere nolle vel velle, nō sequitur necessariò, ꝙ Abbati solui possit absq; voluntate monachi,& hæc solutio colligitur ex his, quæ disputando dixit Imo.met.in l.si paterfamilias.post num.8.ff. de hær. insti.in relata quæstione de monacho instituto,an idē iuris, qđ in seruo,seu magis,quod in filio,vt frequentioribus placuit,vbi docte quidem,& eleganter scripsit, in quibus monachus cōueniat cum seruo,& in quibus cum filio,quem locum addes aliis relatis.Præterea responderi potest ex his quæ Bal.& Pau.Castr. relati dicebant distinguendo voluntatem in his,quæ sunt iuris, & in his,quæ sunt facti,nihilq; iuris habent annexum,vt primo casu procedat c.si religiosus,vt non habeat velle,nec nolle, secundo casu dicatur habere voluntatem, vt in proposito facto, quæ distinctio probatur ex his, quę eleganter scripsit Bar. in l.si stipulatus fuerim illud aut illud.ff.de verbo.oblig.& facit l.fi. ff. eo.& quod scripsit Io.Bap.Pern.in trac.de arb.in 4.lib.c.j. & c.4. num.3.in illa quæstione,an seruus vel monachus possit esse arbitrator.Nec mouet,quod secundo loco dicebatur,nō esse bonum argumentum de seruo ad monachum ex eo, quod retulimus magis filio q̃ seruo comparari,si monachus instituatur hęres. Possem nanq; dicere argumentum de seruo ad monachū locum habere in contractibus,in quibus versamur,non autem in vltimis voluntatibus, in quibus magis filio comparatur, vt scripsit Ias.in d.§.per seruum,quem probat Euer.in sua cent. in relato loco.Sed quia hoc improbat Dec.in d.§. per seruum,qm̃ & in multis iuris articulis in vltimis voluntatibus monachus seruo comparatur,improbat etiam Ripa in dicta l.j. ff. de vulg. sub num.151.ideo dicendum est hanc comparationem, & æquiparationem locum habere, vbi eadem ratio interuenit, & vbi monacho possit conuenire:vt considerabat Dec. & recte in d. §.per seruum.in fi.citat Bal.in l.seruis.C.commu.de succes.& facit,quod scripsit Bar.in l.j.in §.lex falcidia. ff.ad l. fal. sed in casu proposito,nedum eadem,verum maior interuenit ratio, vt ꝓbaui referendo Dec. ergo solui non poterit Abbati absq; volūtate monachi,& si dicamus(vt pleriq; scripsere) comparari seruo vel filio,prout magis expedit Monasterio, vt in relatis locis habetur,non video vtilitatem aliquam ex solutione fiēda monasterio afferri, immo potius incommodum: cum nihil iuris sit in adiecto(vt non semel diximus) non igitur recedendū erit à persona monachi in solutione fienda absq; eius voluntate l. cum quis.ff.de verb.oblig.placet etiam in materia referre, † qđ eleganter inquit Bal.in l.j.num.7.quibus res iudi.nō nocet.vbi

quæsiuit,quid si soluatur Abbati, quod monacho debetur, an soluens liberetur;quidam dicunt non liberari p l.Stichum. in §.vsufructum.ff.de solu.ff.de condi.& demon.l.qui hæredi.ff.de manu.test.l.Lucius.Tu dic, ꝙ aut est quæsitum ius monacho & liberatur.l.j.C.de bon.mater.aut non est quæsitum,vt quia p modum implendæ conditionis, & tunc secus, vt in contrarius, qđ tene memoria hæc ille,qui sentit,cum nullū ius sit in Adiecto,veram esse nostram sententiam,sed & addes, quæ diximus de monacho,vt adiectus constitui possit, & eidem recte soluatur absq; controuersia admittendum in monacho prioratum perpetuum,aut dignitatis administrationem habente. Nam & is agit c.cum deputati.extra de iudi.de quibus plene, & eleganter Fel.scripsit in c.cum dilecta.de rescrip.num.78. & num.84. & Steph. Auf. apud dec. Thol.312. vbi in quotidiano casu pulchre distinguit inter monachum prioratus, & dignitatis administrationem habentem, & illum, qui villæ vel prædii administrationem habet, quasi quandam custodiam: quorum priores censeatur,quibus addes recen. Ariminen in trac.de cess. bonorum.in 4.q.prin.qui Bal.citarunt in l.si filiusfamilias.ff.sol.ma. vbi eleganter inquit, monachum administrationem habentē loco filii emancipati haberi. Et ex his habes,quid si nouicius(vt vocant) esset adiectus,de quo per Fed.Sen.in cons.suo seu q.32. col.fi.& Aym.in cons.125.col.3.par.2.

47 Decimoquarto relata regula amplianda est in filio adiecto, vt si pater sibi aut filio stipulatus † sit persona filii complectat, vt ei recte soluatur. Nec eni interest quis sibi,aut extraneo cuilibet,sibi,aut filio suo dari quis fuerit stipulatus,in tantum, ꝙ siue eo in potestate manente siue emācipato recte soluatur. l.eum qui ita.§.qui sibi.ff.de verb.oblig.ff.de solu.l. Stichum. in §.quæsitum.ff.de cont.pecu.l.sed si filio §. si mihi. Nec ad rem pertinet,ꝙ quo filio suo dari stipulat, sibi acquirit. Quia ex quo pater suam in stipulatione personam adiunxit,effecit, vt persona filii adhibita intelligatur,non acquirendæ obligationis,sed solutionis causa,vnde si soli filio suo in potestate manenti dari quis stipulatus sit,non recte filio soluetur,qui filii persona obligationi magis,ꝙ solutioni applicatur,vt Iurisconsultus eleganter inquit in d.§.qui sibi. Nec etiam moueat,ꝙ qñ ex persona filii,vel serui quæritur actio patri, vel dño, & filio, & seruo solui potest l.quod seruus.ff.depositi.vbi Bar.& l.si vnus.in princ.ff.de pact.vbi Bar.& Dec.in l.filius.C.de pactis,& dixi in præcedenti q.& adde Euer.in sua centuria in loco de seruo ad monachum id enim admittendum est,vbi actio per filium,seu seruum acquiritur absq; facto patris vel dñi,at vbi factum Patris, vel Dñi interuenit,& eis acquiritur ex facto proprio: quia filio suo stipuletur,locum habet,quod Iurisconsultus ait,filio solui non posse,vt diximus.Nec me latet, Raph. Cumanum tētasse dicere in d.§.qui sibi in fi.nunquam posse solui filio,vel seruo,etiam si quaratur obligatio ex contractu facto per filium,vel seruum.Nam relatę lege si vnus,& l.quod seruus.loquuntur in contractibus, qui rei interuentu contrahuntur.vnde æquum est, si filius, vel seruus tradit,ipsum possit fieri traditio † lex enim si vnus loqui dùm Cum.loquitur de pecunia credita, & intelligi dēt mutuata,& fm eum probatur sententia sua in l.si cum dotem.in §.trāsgrediamur.ff.solu.matr. At vbi solum verbis filius vel seruus cōtrahere,non videt, quomodo solui possit filio vel seruo. Hæc ille,cuius sententiam non improbat Ias.ibidem sub num.10.sibi in hoc parum constans, vt patet ex his quæ scripsit in d.l.si vnus.in prin.ff.de pactis,& in l.filius paciscendo.C.de pactis & sententiam Raph.confirmat ex Philosophia lege(vt ait)bona fides.ff.depo.& ex relato tex.nostro.§.q sibi.in ver.ꝙ si soli &c. Sed certè à sñia Bar.& aliorum,quæ recepta est,non puto recedendum.Quæ probatur in l.si vnus.citata in illis uerbis, sic enim & his,qui in nostra potestate sunt,recte soluitur, quod crediderint,& reliqua,& (ut dixi)legendum est,sic enim,non sicut est, prout in codice Pau.Castr.legebat,& in meo legitur.Pisana namque litera habet,sic enim,& rectius: verbum autem, credendi, latè patet,cuicunq; enim rei assentiamus alienam fidem sequenti mox recepturi,quod ex hoc contractu credere dicimur,ut in l.j.ff.si cer.pet.nec est verum de pecunia quicquam in textu dici sed generali verbo Iurisconsultus est vsus. Præterea ꝙ absq; facto patris,vel dñi quæritur actio ex contractu filii, vel serui,illa ratione videtur eisdem posse solui;quia seruus vel filius, qui ponitur ad cōtrahendum, censetur propositus ad solutionem recipiendam,vt eleganter inquit Bar.in l.quod seruus,& in l.si lic.ff.de solu.& §.transgrediamur.non probat contra eorum sententiam,ut & Ias ipse fatetur,tex.autem noster in verf. ꝙ si soli loquitur in patre stipulante dari soli filio,qui casus diuersus est ab eo,quem retulimus, qñ ex cōtractu filii uel serui absq; facto dñi vel patris acquiritur eisdem,& qui casus diuersam habet rationem,vt dixi,verum quod diximus,vbi quis sibi aut filio stipulatus sit decem dari,complecti personam filii, ut recte soluatur,non ut obligatio † acquiratur, restringitur duobus modis. Primus est:cum stipulatur pater sibi reddi in uita aut filio post mortem,nam tunc filius etiam ad obligationem uidetur adiectus vt hæres l.pater cū filiæ.ff.de pactis dota.secūdus est,ꝙ pater dat

ter dat dotem pro filia, & stipulatur sibi reddi, aut filiæ l. vxorē. in §.testamento.il 2.in fi.iuncta glo in ver.recuperauerat, in fi. de leg.3.Ratio est pp ius quod habere pt filia in dotē solidam.l. 2.in prin.& §.j.ff.solu. mat. & quia patris est officium dotare filiam l.vlti.C.de dotis promis.l.qui liberos.ff.de ritu nup.de quo Alex.in consi.139.nu.8.vol.2.& consi.61.vol.6. Aug.Ber.q.113. Par.in cons.29.nu.60.& seq. vol.3. quæ probantur etiā ab Imo. & Alexan. in fi. d §.qui sibi &c.& his addes,quæ latius dicam in duodecima limitatione.

50 Decimoquintò amplia per cōtrarium in patre adiecto, verbi gratia. in filio stipulante sibi aut patri dari. Patri † enim tanq̃ adiecto recte soluitur:sed hoc ita demum verū est,si patri obligatio,quæ ex stipulatione prouenit,acquiri non potest.veluti si filiusfamilias miles de castrēsi peculio stipuletur,vt in l.Stichū. in §.quęsitū.ff.de solu.si verò patri obligatio acquiri potest,dic, vt per gl. & doctores ibidem,vt valeat stipulatio, & patri tantū quæratur, & circa solutionem respondendum est, vt in præcedenti ac antecedenti ampliationibus dixi.

51 Decimosextò amplianda est, † & si filiifamilias persona adiecta sit,veluti si promiseris mihi aut Mæuio filiofamilias:dubitari nanq; non pt,qui solutio rectè eidē fiat,& cōtingat liberatio, arg.tex.in l.Stichum.in §.vsufructum.ff.de solu.& facit l.eum q ita.in §.qui sibi ff.de verb.oblig. in illis verbis, neq; enim interest sibi aut extraneo cuilibet,aut sibi, aut filio suo quis stipulet: sed illa suboritur quæstio,num patri rectè soluetur absq; voluntate filii,ita vt liberatio contingat. & recte solui posse videbat; 52 † nam si furiosus,vel pupillus est adiectus, recte soluitur tutori vel curatori,d.§.vsufructum,& dixi supra in 11.ampliatio. vbi ꝓbaui posse solui irrequisito pupillo: fortius ergo & patri irrequisito filio posse solui dicēdum est,maius nanq; est Imperium patris in liberos,q̃ potestas tutoris vel curatoris.l.in suis.ff.de lib.& posth.iuncta l.j.ff.de tute & inst.de tute.in prin. Item vulgare illud est,natura patrem,& filium eandem personam penè censeri,l.fi.C.de impu.vnde vox patris,vox filii dr̃,inst.de inuti.stip.§. 53 ei,qui,sunt † nanq; pater & filius vna caro.§.hac auctoritate.35. dist.& possem sexcētis exēplis ac quęstionibus comprobare,quibus pp hanc coniunctionem,& vnitatem seu vnionem patris, & filii multa similia à nostris doctoribus recepta patēt, de quibus apud Doctores in d.l.in suis.Luc.Pennen.l.scimus.in fi. C. de agri.& cen.Mar.in l.inauditum filium. ff. de sica. in l.vni. C. de rap.vir.& sing.160.& sing.448.Goz. in consi. 1.num. 24. & plene And.Tiraq.in l.si vnquam.in verbo præfatio,num.15. & multis numeris seq.C.de reuoc.dona.& sat sit loca retulisse; nō enim soleo membranas occupare. Deniq; hæc sententia probari vr̃ ex his,quę scripsit Imo.in d.§.vsufructum.ver. Nota &c. is enim inquit in verba infrascripta.Nota,ꝙ vbi Adiectus habilis est ad acquisitionem, videtur posse dari alteri repræsentanti eius personam ēt non requisita eius volūtate, secus qñ non est habilis ad acquisitionem vt seruus. Nam tunc in eum merū factum vr̃ ponderatum,ideo tunc non potest solui dño sine eius voluntate,& ita vr̃ velle hæc litera,si diligenter ponderetur.hactenus Imo. cum ergo filiusfamilias habilis sit ad acquirendū, & pater referat personā eius, rectè vr̃ patri solui posse absq; voluntate filii. Præterea naturali ratione hæc sententia recipiēda vr̃,& est talis. Si stipulator contētus fuit solutionem fieri finge filiofamilias impuberi,fortius si patri fieret,assensisse censeri debet tanquam personæ magis idoneæ,unde id ex verisimili mēte interpretata actum cēsetur.Glo.in l.tale pactum.in §.fi. ff. de pactis,& dixi supra in 11.ampliatione,vbi reddidi rationē, quare tutori solui possit. Contra verò ꝙ filiofamilias soluendū sit patriq; solui non possit absq; voluntate filii facit; quia vbi seruus adiectus est solutioni,dño solui non pōt sine voluntate serui,l.si stipulatus sum mihi aut Sticho.l.Stichum. §. vsufructum. ff.de solu. & dixi supra in 12. ampliatione. Ne ergo deterioris conditionis sit filiusfamilias,q̃ seruus,idē quod in seruo respōdendum vr̃.Præterea solutio facti est l.consi.in fi.ff. de cura. fu. in fi.quę autem facti sunt,non transeunt ad dñm,sed in propria persona adimplenda sunt l.qui hæredi.ff. de cond. & demonst. l.stipulatio ista §.hi qui.ff.de verb.oblig.ff.de acqui.poss.l. quod seruus,& l.possessio.§.j.facit l.& hære.in §.ꝙ si seruus. ff. de pac. quæ ratio confirmatur ex his,quę dixi in 12.ampliatione, ac ex his quæ scripsit Bar.in l.Iulianus.ff.de verb.obli. ac inferius plenius dicam in j.limitatione ver.secunda ratio, & ver.aliam & tertiam &c.Rursus hæc sñia probatur ex regula,ꝙ à persona recedendum non sit l.cum quis.vbi gl.ff.de obl.l.si stipulatus sum mihi,aut Titio.ff.de sol.regulæ ergo inhærendum est, & qui vult dicere limitatam probet.l.omnis diffinitio l.j.ff.de reg.iur. vbi Dec.Bar.in l.quoties.ff.si quis caut.& ꝙ merum factum hic cōsideretur ex eo patet,ꝙ si pater sibi, aut filio stipulet. filio recte soluitur l.cum qui ita §.qui sibi, ff.de verb.obl.l.Stichum. §.quęsitum.ff.de solut.& dixi paulò superius in 14.ampliatione. Deniq; hæc sentētia probatur ex l.vero procuratori.in §.j.ff.de solu.quia certam formam habuit hæc stipulatio,ex quibus in hāc sententiam inclino.Nec mouere debet tex.(vt puto) in d.§.vsufructu,& relatum argumētum cum possit solui tutori, & cura-

tori,magis ergo & patri : illud nanq; vtilitatis causa receptū est contra ius strictum,ex bono,& æquo,vt indicāt verba legis, qđ quidem Labeo,& Pegasius vtilitatis causa putauerunt recipien- 54 dum esse, & declaraui in 11. ampliatione, vbi probaui † ex præsumpta voluntate stipulatoris receptum ex bono,& ęquo. Nec est nouum vbi quæstio est ex bono,& æquo sub auctoritate iuris scientiæ pernitiose plerunq; errari,vt est elegās tex.in l.si seruum.in §.sequitur.ff.de verb.obl.Inquit etiam elegāter Iuriscōsul.in l.ita vulneratus.circa fi.ff.ad l.Aquil.Multa autem in iure ciuili contra strictam rationem disputandi pro vtilitate cōi recepta esse innumerabilibus exemplis probari potest:cum ergo sit in illis casibus ius singulare, in consequentiam trahendū nō est l.ius singulare.ff.de leg.l.quod verò.§.de uiro.ff.solu.mat.Imperium autem cōiunctionem,& dñium ac relationem, seu repræsentationem in hac quæstione quæ factum respicit, considerari non debere existimo,fm ea tñ quę dixi in undecima am- 55 pliatione,& statim subiiciam.Nec etiam obstat,quod Imo.relatus inquit in d.§.usufructum, ꝙ vbi persona est habilis ad acquirendum,potest solui referēti ius personam. Quia (vt omittam) ꝙ pater non refert per omnia personam filii,veluti tutor pupilli,p liberos nostros quos in potestate habemus regulariter nobis acquiri,item & per seruos.instit.per quas personas nobis acquiri.in prin.§.j.quod ait Imo. cōsideratis personarum qualitatibus forsan esset admittendum, eius nanq; dictum fm ipsum §.ex quo notauit,intelligendum est,iuxta doctrinam Bar. in l. non solùm.in §.liberationis verba.ff.de li.leg sed & addes,quæ dicta sunt,intelligenda esse in filiofamilias pubere, fm à nobis scripta in 11.ampliatione,ꝙ si filiusfamilias Adiectus impubes esset,tento dicere,patri recte solui posse irrequisito filio,vtilitatisq; causa recipiendum esse,cum eadem ratio interueniat,quę in tutore, vt ius strictum temperetur ex præsumpta voluntate testatoris à lege ex bono,& æquo; vt in 11.ampliatione:quæ.n. illic scripta sunt,huc erunt transferenda, quæ ratio si cōsideret fortissima est,& remouet alia contraria,sed in pręmissis cogitādum puto,qñ non succurrit in articulo,neq; lex clara,neq; Doctorum auctoritas.Quod autem diximus,filiofamilias Adiecto solui posse,ampliandum est,& si emancipatus esset,cum in melius statum immutauerit,vt statim subiiciam.

56 † Decimoseptimò amplianda est in adiecto capite diminuto, scilicet in eo qui in melius statum mutauerit, melioremq; suam conditionem fecerit, veluti si filius Adiectus emancipatus sit,vt probatur in l.Stichum.in §. vsufructum.ff. de solu. fm vnam expositionem gl.& in l.cum qui ita.in §.qui sibi.ff.de verbo.oblig.Doc.in l.cum quis.ff.de solu.vbi Imo. receptum à frequentioribus testator,& Alex.in d.§.qui sibi.in princ. & Ias.sub num.14.Non desunt tñ contradictores,quos referunt prædicti in relatis locis. Aduersatur nāq; fm Alex. vbi supra tex. in l.si is 57 qui in §.Iulianus.ff.de fur.ubi Iurisconsultus ait,si is † qui pecuniis exigēdis præpositus est,manumissus exigat furti teneri.nec est dubium,si seruus efficiatur liber,statum suum in melius mutasse;& tñ mandatum à lege reuocatur ex præsumpta dñi uolūtate,eiq; solui nequit, & idem probat tex.in §.& huic simile.instit.mand.alias §.recte.uer.& huic simile.Item aduersari ur̃ tex. 58 in l.cum quis.ff.de solu.dum legitur.Adiecto † solui non posse si se in adoptionem dederit: & tñ qui adoptatur conditionem suam potius meliorem,q̃ deteriorem facit; cum adoptio causa cognita fiat:quæritur enim,an adoptio sit utilis, iux.l. nec ei. ff. de adoptio.& hi putabant §.qui sibi,hanc sententiam non probare:quia loquitur in filio emancipato,& pp coniunctionem, & unionem inter patrem & filium mandatum non reuocari,si emācipatus fuerit à patre,& tanq̃ facto patris id euenerit:ut Pe. Bell.asseuerabat,& hoc pp coniunctionem,& unionem prædictam inter patrem & filium euenire.Alex. qui in hac fuit sentētia,respondit in d.§.qui sibi.fm Bar.in l.si quis seruo.ff.de sol.& hæc materia tractatur in l. rogasti. in §. fugitiuus. maximè per Alex.& Dec.in l.si eius.ff.si cer.pet. ego autem puto à cōi sentētia non esse recedendum: & quæstio hæc, quæ ex lectione Doctorum indifficilis ur̃,seu scrupulos habere(ni fallor) si ratione naturali consideretur, & ut infra dicam facilis redditur & cla- 59 ra.† Præfari igitur placet,receptum esse mandatum aliquando iuris dispositione reuocari:cum mandatarius deterioris conditionis efficitur,cumq; causa noua superuenit, quam si mandatarius sciuisset,uerisimiliter reuocasset: lex enim hoc facit tanq̃ in mandato tacitè hoc sit actum,si mādatarius, seu Adiectus in eodem statu permanserit.l si cum Cornelius l.cum quis.ff.de solu.& plene dixi in trac.de decoctoribus in 3.par.num.50. & dicam infra in limitatione secunda, & in Adiecto hāc rationem reddidit Alb.in l.cum quis.in fi.ff.de solu.inquiēs pp status mutationem,& deteriorem conditionem in effectam adiecti mādatum de soluendo eidem à iure reuocatur;qm̃ ab eo pp status mutationem non posset ita commode,vt antea stipulator exigere,uel actione mandati,uel negociorum gestorum.Consideratur ergo à l.num durior difficiliorq; exactio fiat creditoris in 60 repetendo seu exigendo ab Adiecto seu mādatario:& hoc † respectu dr̃ in deteriorem statū deuenisse. unde licet adiectus ipse melio-

se meliorem conditionē suam fecerit, si tñ durior, & difficilior esset exactio ipsi creditori, respectu ipsius creditoris statum suū deteriorem adiectus fecisse dicitur, & hoc considerauit etiam Pet.Bel.in d.l.cum quis,& refert Ias.vbi supra,& Dec.in d.§.si fugitiuus.nume.5. qui tñ Pet.alioqui vir acutissimi ingenii in hac quæstione se inuoluit. Hinc est, q? licèt adiectus, qui se in adoptionem dederit, meliorem conditionem suam fecerit, respectu tamen creditoris; quia in alterius transit potestatem, deteriorem potius q̃ meliorem facit, vt est expressum in dicta l. cū quis. Hinc etiā sequitur, q? † si adiectus efficiatur religiosus seu monachus, eidem non rectè soluitur, lex nanq; mandatum de soluendo reuocat: nā & si monachus quò ad animam, & salutē meliorem suam conditionem fecerit l.Deo nobis.C.de epis.& cle.cum tñ transeat in potestatem Abb.vt notat gl. in l.si ex cā in §.Papinian.ff.de mino.cumq; deterior exactio reddatur quò ad creditorem conditionem suam deteriorem fecisse dr̄. Idq; probāt Old.Iac.Bar.Abb.Raph.Imo.& alii in d.l. cum quis. His præfationibus habitis ratione naturali suadetur, & si lege deficeremus, iuxta elegantem tex.in l. in summa.in §.idem Varus.ff. de aqua plu.arcen.si causa non superueniat in adiecto vel mandatarios, qua creditor ad reuocandum mandatum moueri potuerit, legem non reuocare. Dicet aliquis, cur lex non reuocat in filio emancipato,& reuocat in seruo manumisso? Res. diuersam rationem reddi inter seruum,& filiū: licet enim filius emācipetur, tanta tñ remanet vnionis, & coniunctionis causa inter patrem,& filium, de qua dixi in antep.amplia.vt causa reuocandi legum prudentibus non sit visa, quæ coniunctio,& vnio nō potest cōsiderari in seruo manumisso: solet enim, vt Ang.Imo. & Castren.scripserūt in d.l.si quis seruo. ff. de solu.manumissus ceruices erigere contra priorem Dn̄m. l. si manumissori. C.de lib.& eorum libe. nec video hanc rationem esse contra cōem, vt dixit Ias.vbi supra in fi.num.15.& iunge hāc rationem cum præcedenti, licèt enim maximum beneficium in seruum dn̄s contulerit.libertatem dando; maius tñ erat Imperium domini ante in seruum, q̃ postea, ideo in exigendo nō tanta fiducia, nō tanta facilitas, quæ (vt dixi) respectu creditoris cōsideratur: sed & addes, q? in seruo manumisso alia nō relata (quod sciam) succurrit ratio, quæ colligitur ex tex.in §.& huic simile.Insti.mād. & est talis seruo manumisso, ideo non posse solui; quia nouus homo ex libertate factus est,& non is, qui ante, sed alius dr̄.verba Imperatoris sunt hęc.Cum alioquin stricta iuris ratione nō possit liberari, quia alii soluisset, quàm cui soluere debuerit: est tamen notabilis ratio illa, quam superius retuli.

Deniq; licèt tex.in §.qui sibi.loquatur in patre, qui stipulatus est sibi, aut filio, & dicat posse solui filio emancipato; si tñ fuerit filiusfamilias adiectus ab extraneo, in ea sum sentētia, vt eidem emancipato solui possit.& crebrior sanè est hæc sententia (vt dixi) tū quia inquit tex.in d.§.qui sibi. nihil interest, an quis sibi aut filio, seu sibi, aut extraneo cuilibet stipuletur, vt Decius animoduertit in d.§.si fugitiuus. Tum pp.§.vsufructum,& quia non video hoc casu proponi causam, quare durior, seu difficilior exactio creditori reddatur,& consequenter non considero legitimam causam, quare reuocationem mandati lex inducat pp emancipationem, cum meliorem conditionem suam magis fecerit, q̃ deteriorem, quicquid dixerit Pe. Bessut.relatus à Ias.vbi supra.Pro qua sententia induci potest etiam tex.in d.l. cum quis.vbi consideratur transitus in aliam potestatē pro cōditione deteriori. ergo per contrarium liberatio à potestate p meliori statu habenda est, vt quod operatur propositum in proposito, operetur oppositum in opposito. l.& si contra.ff.de vulga.l.fi.§.fi.ff.de leg.3.

Est & aliud non omittendū circa seruum manumissum. Doctores nanq; relati loquuntur in seruo adiecto solutioni à dño, seu in seruo proposito à dño pecuniis exigendis;& volunt (rectè quidem) manumisso seruo, quia difficilior fit exactio, mandatum à lege reuocari ex præsumpta voluntate dñi creditoris, & relata iura, videlicet l.si is.in §.Iulianus; & l.si quis seruo,& §. & huic. in proposito facto loquuntur, † sed finge seruum adiectum solutioni ab extraneo, & non à dño; posse nāq; adiici nō dubitatur l.si stipulatus sum mihi aut Sticho. ff. de solut. & dixi supra in 10.ampliatione, num si manumittatur, rectè solui poterit,& posse existimo, arg.tex.in d.l.cū quis.inducēda, vt paulò superius dixi, & cum is meliorem conditionem suam fecerit, nec causa proponi possit, quare mandati reuocatio fiat, & hoc casu cessent rationes relatæ,& argumēto, est quod dixi de filiofamilias adiecto ab extraneo,& emācipato. Obstat tñ ratio Imperatoris; quia alii diceretur fieri solutio: cum nouus homo ppter manumissionem factus sit, vt dixi citādo tex.in d.§. & huic simile.cogita pro responso.

Decimooctauò † amplianda est in adiecto capite diminuto, & qui conditionem suam deteriorem fecerit, iuxta l.cum quis. ff.de solu.si hoc expresse est actum, vt tali capite diminuto soluatur.l.Stichum.in §.vsufructum.ff.de solu.sm vnam expositionem Accursii, quæ & si diuinationem sapit (vt doctores dicūt) non tñ potest de ea probabiliter dubitari; quia sic stipulari possumus mihi, aut Titio cum capite minutus erit, vt inquit Iurisconsul.& ratio naturalis hoc suadet, lex nanq; mandatum reuocat ex verisimili mente creditoris, cessat ergo coniectura legis, vbi expressa in contrarium voluntas creditoris ostenditur. Id autem, q? diximus posse adiici personam suspectam. Ang.retulit ad illam vulgarem quæstionem † num procurator constitui possit ita: vt propter nullam suspicionis causam reuocari possit, & num pœnæ adiectio teneat, & putat non posse, & pœnæ adiectionem non tenere, ex notatis à Bar.in l.cum precario.ff.de precario.facit l.non dubium. C.de legi.& addit se ex facto consultum apud Florentiam vt supra respondisse; idq; verum esse patet ex eius responso 225. Punctus est talis, Martinus &c. Cuius sententiam probat Imo. addens hoc esse verum, etiam si iuramentum interueniat, licèt reuocans sit periurus, iuxta gl.in c.si in ver.reuocatus, de procu.in 6.& hæc recepta esse patet ex responso Alexan. 118. visis.col.j.num.4.& 5.& col.fi.num.12.& seq.vol.2.& Par.in consi.8.circa fi.vol.4.& consi.55.eo.vol.& declarat, vt per D.Ant.Gale.plene quidem in trac.ad for.cam.oblig.pag.mihi 104.& pag.110.& seq.Gome.in regulis canc.regula de Annali q.40.& in pulchro casu consuluit Dec.in consi.511.num.11.& seq.& adde in materia Cassad.de appel.dec.2.& Rot.Bonon. dec.49 de anno 1536.&c.

† Decimonono extendenda est regula,& in capite diminuto,& qui culpatæ,& improbatæ vitæ factus fuerit, qñ tamen diuersa res in persona adiecti est designata, verbi gratia, stipulatus sum mihi decem, aut Titio hominem sm ea quæ in secūda parte huius tractatus initio disputando dixi, & hoc probatur in l. Stichum.in §.vsufructum.ff.de solut. sm vnam expositionem, quam probat declarat Bar.ibidem, quia inquit Iurisconsul. si † vsufructum mihi, aut Titio dari stipulatus sum, Titio capite diminuto facultas soluendi Titio non intercidit, alius nanque est vsufructus in psona Adiecti, & alius in psona stipulatoris l. stipulatio ista.in §.si quis ita.ff.de ver.oblig.q? expositio ab Ang. Pau.Cast.& Imo.commendatur, probat & Ias.in l. eum qui ita. in §.qui sibi.num.15.ff.de verb.oblig.& ex ea † singularem sibi rationem colligunt ad l.si cum Cornelius & l.cum quis.ff.de solut.vt nō pcedant qñ diuersa res est designata in persona adiecti, vt dixi, si stipulatus sum mihi decem, aut Titio fundum, sed locum habeant, qñ eadem res,& principali,& Adiecto seu procuratori soluenda est, & notauit etiam Alex.apud Bar.in d.l.si cum Cornelius,& huius rei non minus veram q naturali promunitam causam reddunt, quam Raph.ibidem non considerauit,& est talis. Debitor in soluendo hoc casu duplicem facultatem habet respectu personarum, & rerum, potest nanq; soluere adiecto, potest & diuersam rem, ne ergo hæc facultas in stipulatione deducta auferatur, merito curandū non est, si adiectus conditionem suam deteriorem fecerit, qñ illud met, quod est in obligatione est in solutione; quia eadem res designata est in persona vtriusq; tunc qñ hęc facultas est circa personam tantum, facilius perditur, si adiectus cōditionem suam deteriorem fecerit, d.l.cum quis,& de qua vide, quæ inferius dicam. Et † ex his sequitur vnum (ni fallor) necessarium, & quod notādū arbitror, vt prædicta admittenda sint in adiecto gratia debitoris tantum, contra vero si esset adiectus gratia creditoris, cessaret nanque ratio Bart.quia non auferetur facultas hæc debitori soluendi alteram ex rebus designatis in stipulatione, de quo adiecto gratia creditoris dixi in prima parte versic. Adiecti, etiam creditoris, num.37.

† Vigesimo amplianda est regula, & si Adiectus statum immutauerit, capiteq; fuerit diminutus, vbi in stipulatione res deducitur, quæ personæ cohæreat,& per procuratorem dño acquiri non potest, vt vsufructus, exempli gratia, si stipulatus sum mihi aut Titio vsufructum: Nam † vsufructus non pt acquiri dño per procuratorem l.qui ita.§.j.& ibi no.ff.ad S.C. Treb.cum ergo acquiri cedive dño non possit, vt procuratori meo stipulari non videor, mirandū non est, ideo si facultas hæc reuocata nō censetur, si ipse adiectus deteriorem conditionem fecerit: tunc enim id spectatur (vt sæpe diximus) cum pro stipulatore recipit & considerent: quia stipulatori obesse poterit. At qñ ad sui cōmodum recipit adiectus, nihil proponi pt, q? status immutatio eiusdem consideretur, ad prædicta cito tex.in l.Iulianus.in §.qui fundum.ff.de verb.oblig.& quæ à doctoribus ibidē not. Et hæc ampliatio subtiliter colligitur ex his, quæ scripsit Bar. in d.l.Stichum.in §.vsufructum.ff.de solu.vbi Pau. Castrē. commendat Bar.dicens hoc pulchrum & subtile, ex qua ampliatione illud sequitur, vt animaduertit Raph. ibidem, q? † vbi aliquis adiicit ad ius personale, quale est vsufructus, censetur adiectus animo donandi. Sed & addit se dubitare: qñ saltim commoditas vsusfructus potest transferri l.vsufructu.ff.sol.mat.vbi no. Vnde donatio præsumi non debet l.cum de indebito.ff.de probat. Quę sententia possit cōprobari ex iis, quæ Alciat.scripsit in resp.26. donationis to.2.lib.5.sed (vt dicam quid sentiam) ratio Raphaelis me valde mouet, non tñ à Bar.dissentio, cuius sententia ab alio reprobatam non legi,& certe verum & notādum illud est, formalem vsufructu in formalem transferre non posse; quia cohęret per-

ret personæ,& in qua eradicatur propter ipsius vsusfructus naturam, vt inquit Aret.referendo Bar.in §.finitur.propè num.2. institu.de vsuf.cum ergo quis stipulatur sibi, aut Titio vsumfructum, necessariò sequitur stipulantem Titium donationis causa adiicere voluisse, cum sciret ex persona Titij sibi acquiri nō posse. † Non enim potest capi alia coniectura, quàm donationis, vnde præsumenda est donatio, vt per Doct. in l. si cū aurū. ff.de solut.& scripsit Ias.quando præsumatur in l. si fundū per fideicommissum.ff.de leg.1.facit regula. cuius per errorem, vbi Decius & Hieronym.Cagn. ff.de regulis iuris.item facit l.Campanus.ff.de oper..libert.& videri potest Alex. in consilio 13. num.3. vol. 1.& Cur.Iun.in consi.56.nu.5.& qui licèt excludāt donationem ipsam, non tamen negant præsumi, quando alia coniectura sumi non potest, nec moueat, quod Cum. dicebat, commoditatem transferri posse, id enim non nego, sed in stipulatione vsusfructus ipse deductus est, quem acquiri non posse diximus, aliudque est vsufructus, & ipsum ius, aliudque commoditas, vt ex se patet,& notatur in relatis locis, & cum in stipulatione de vsufructu sit dictum subtili quidem ratione præsumptionem donationis in persona Adiecti Bart.necessario induxit, pro qua sententia facit, quod glo. Bart. & alij scripserunt in l.si Procuratori.ff.de condic. ob cau.q? † qui soluit falso procuratori sciens prudensque non liberatur, nec repetit; quia ex quo id sciuit, necessariò præsumatur donasse,& ex his addes singularem declarationem ad hanc doctrinam Bart. quam notaui inferius in prima limitatione ver.quod autem, num. 104. & ex his in simili etiam confirmatur doctorum communis interpretatio ad l.Proculus.ff.de vsufr. quæ singularis est secundùm Bal.ibidem, in qua legitur, si testator legat vsumfructum ædiū eo adiecto onere, quod altius non tollatur, quàm vti nūc sunt, pprietatem domus censeri legata, appellationeque vsufructus hoc casu venit proprietas,& hoc est ratione oneris adiecti, quod proprietario non vsufructuario non conuenit. Nam vsufructuarius sine prohibitione altius non tolleret.idem iuris est, si vsusfructus fundi legatus esset, hoc addito quòd non possit fundum vendere, vel alienare, vt plena proprietas legata cēseatur, ne ergo verba incassum adiecta videātur, vsufructus appellatione venit proprietas, quod mirabile, & notandum Bal. & Cuma ibidem scripsere,& quæ interpretatio recepta est. legi tamen Arium Lusitanum virum bene doctū, qui in l.1.part. 3.nu.41.& seq. C.de bon.mater.effuso sermone immemor sententiæ Poetæ.

Parcius ista viris tamen obiicienda memento.

Inquit, omnes legum prudentum vertices inique, & absurde legem illam intellexisse, cum nullum verbum in dicta lege sit, quo Iurisconsultus in facti specie proposita voluerit appellatione vsufructus proprietatem significare, & mirandum est, quòd verba illa restringendi causa adiecta augeant dispositionem,& puerile putauit relatum fundamentum, ne prohibitio adiecta superflua iudicetur, verbaq; relata frustra adiecta sint. Putauitque vel imperitia testatoris, vel ad maiorem declarationem adiecta censeri. Vnde ex ea adiectione, opinatus est non augeri relictum,& proprietatem non comprehendi contra gl. & Doctores, si testator legat vsufructum, & adiiciat verba relata, vel ne ædificet, vel ne rem alienet. Addit etiam crebriorem sententiam esse, vt & in dispositione inter viuos lex Proculus. prędicta locum habeat,& subiicit interpretationem suam tenēdam,& forsitan nō defuturos superstitiosos, qui repertis & exhibitis frugibus glandibus vesci malint. Sed licèt mihi semper decisio hæc dura admodum visa fuerit, & in mentem venerit, quod Nerua filius ait in l.seruum, in §.sequitur. ff.de verb. obl. sub auctoritate iuris scientię pernitiose plerunq; errari. Nihilominus aut (vt meam sententiam interponam) Arius nimiū sibi sumpsit, aut vnus forsan ego superstitiosus ero, puto enim Doctores rectè legem illam interpretatos, & Ariū verba legis nō considerasse,& sunt hæc. Proculus putauit, insulam ita posse legari, vt ei seruitus imponatur, quæ alteri insulæ hæreditariæ debeatur hoc modo,& reliqua; per modos ergo seu modum quē Iurisconsultus subiecit, ædium illarum quò ad altius, q̃ vti nūc sunt ædificatæ non erunt, illi vsufructum do lego, insula censetur legata,& sic proprietas, & domus ipsa, quæ insulæ appellatione continetur,& significatur, vt per gl.in §.insula. insti. de rerum diui.l.3.§.si quis insulam.ff.de eo.quod cer.loco l.insulam, ff.de verb.oblig.consideratis ergo verbis Iurisconsulti in initio insulam ita posse legari,& verbo hoc modo, cum subiectis exēplis demonstratur legislatoris intentio, & cōis sensus verus, & consequenter sunt verba clara in l.illa, quibus Iuriscōsultus appellatione usufructus in ea facti specie voluit proprietatem cōtineri,& licet dura videatur decisio, nō tñ caret ratione, & quidem subtili, prout in casu Bar.relato in d.§.vsufructum,& cum lex ita scripta sit, seruāda est l.prospexit ff.qui & à quibus,& addes aliis auctoritatibus relatis ab Ario Cur.Iun. in consi.14.Io. Dilec.in tract.de arte test.in tit.de lega.caut.43.

† Vigesimoprimò extendenda est regula, vt non solum in casibus enumetatis locum habeat, vbi quis sibi aut Titio stipulat̄, & sic prępositus est stipulator personæ adiectæ, sed & si per contrarium persona adiecti anteposita esset psonæ stipulanti, verbi gratia, Promittis Titio aut mihi, Titio nanq; tanquam adiecto rectè soluetur l.Caius.ff.sol.mat.Sed hoc admittendum est, nisi personę adiectæ primo loco actio quæri posset, vt in dote. Tūc enim obligationi adiecta vr̄: cum ergo actio quęri adiectę personæ non pōt, nihil interest, proponatur, aut postponatur adiecta psona.ff.de stip.ser.l.j.§.si fructuarius seruus, vbi si fructuari⁹ seruus fuerit stipulatus vsufructuario, aut dño eo casu quo fructuario stipulari non pt; & quia non est ex re eius, nec ex opera sua: tunc quæritur actio dño, sed solui pt vsufructuario,& indicat tex.in d.l.Caius.in j.responso, vbi de rigore innuit posse solui,& præcesserat nomē neptis in stipulatione, quæ probāt Bar. Ang.Imo.& Ias.in d.l.eum qui ita.in §.qui sibi.ff.de verb.obl.& Imo.in d.l.Caius in j. col.Rota in vlt. decis. cā 5. die Lunę in 2. dub.Sed & addes circa prędicta legēq; Caius, qñ psona cui pōt quęri, vt in dote, postponeretur in stipulatione, quę plene dicā infra in 12 limitatione ver. Quinta facti species &c. & nota † q? in d.§.si fructuarius in primo casu, qñ ex re fructuarii vel opera quęri pōt; quia etiam dño pōt quęri ex quacunq; causa vitiatur stipulatio ratione incertitudinis,& vera litera est affimatiua, vt animaduertit Bar.& prout in pandectis, non negatiua, prout in codice meo, hoc modo vtriq; ex re fructuarij actionē acquirere potuisset,& adde quę dixi in j.par.nu.24.& l.qui res.in §.si seruus fructuarius. ff. de sol. & ad interpretationem d.§.si fructuarius, vide quę late scripsit Roncheg.in l. reos.in §. cum in tabulis.nu.83.ff.de duobus reis,& seq.num.

Vigesimosecundò amplianda est, vt adiecto † solui possit nō solū si per dictionē, aūt, persona adiecti sit, sed & si cōcepta sit per alternatiuā similē stipulatio, vt puta, vel, vt in l.j.§. pe. ff. de stip.ser. & aliis alternatiuis, de qbus plene dicā in j.& seq.qu. par.subsequ. illic .n. videri possunt, quę ad hunc locū attinent.

Vigesimotertiò amplianda est regula, vt adiecto † solui possit,& si tempore stipulationis absens fuerit Adiectus, cuius rei in promptu est ratio; quia nihil iuris adiecto quæritur l. eum qui ita.vbi Bar.ff.de verb.obli.& sæpe diximus, & id sentit Accur.in §.si quis alij.in ver.mandati institu.de inutilibus stipul.& comprobatur ex his, quæ in vlt.parte dicam.

Vigesimoquartò amplianda est regula, † vt possit solui adiecto, & si quod ius deficiat in re soluta adhuc res ipsa peti possit l.Iulianus.in §.qui fundum.ff.de ver.oblig. vbi Iuriscōsultus inquit in hæc verba. Qui fundum sibi aut Titio dari stipulatur, quamuis fundus Titio traditus sit, nihilominus stipulator petere fundum potest, vt sibi de euictione promittatur. Nam interest eius, qui mandati actione fundū recepturus sit à Titio, sed si donationis causa Titiū interposuit, dicetur traditione protinus reum liberari.hęc Iurisconsultus, cuius sententia nec breuius, nec rectius referri poterat. intelligenda est ergo hæc ampliatio iuxta relatam legem,& commentarios Doctorū ibidē, de quibus in prima parte copiose disserui,& ne aduersetur his, quæ in antecedenti parte dixi, ver. Rursus amplianda est, vbi de parte summæ solutæ disputaui,& vide Pau.Cast.in d.§.qui fundum.nu.2.vbi latè, quibus adde l.qui sibi, aut Titio l.etiam. & l. qui hominem.in §.fi.ff.de solut.

Amplianda est etiam † vt quum decem mihi aut Titio stipulatus sum, & si quinque accipiam, reliquum promissor rectè Titio det l.cum decem.ff.de solut.ex partis enim solutione facta creditori non tollit̄ facultas soluendi adiecto alterā partē.

Vigesimoquintò amplianda videtur, vt † adiecto solui possit ēt eo inuito: & notandum est, quòd certi iuris est, adiecto solui posse ignorante,& inuito stipulatore, vt insti de inutil.stipu. §. si quis alij.ver.planè.l.fideiussor.in fin.prin. ff.de fideiuss.l.aliud. ff.de solu.& dixi in 1.ampliatione, sed quòd possit solui Adiecto eo recusante relata iura non dicunt, nec memini me legisse tractatum, aut vsquam relatum. Vnde cogitabam tria esse genera adiecti, vt in 1.par.dixi. Aut enim quis adiicitur donationis causa, aut cōmodo creditoris, aut cōmodo debitoris, prout in re dubia censeri debet; & si quidem versantur in primo genere res admodum clara est,& dicendum est, vt in l. Iulianus.in §.qui fundum.ff.de ver.oblig.& l.sed & si quis.ff.de vsufr.si verò in secundo genere scilicet in Adiecto gratia creditoris, & hoc ēt expeditum puto, vt ei inuito solui non possit, quod probat̄ ex his, quæ dixi in prima ampliatione hac eadem prima parte, quæ non refero breuitatis causa, ne bis idem repetā: si verò in vltimo genere, multa nanque possunt euenire, quare is qui debitoris causa adiicitur solutionem recipere recuset, vel morū ante cęlata, vel ignorata emerserit improbitas, aut inimicitię superuenerint inter adiectū,& pmissorē.l.in ɔfirmando, & l.seq. ff.de confir.tut.& hoc casu inuito Adiecto solui nō posse videbatur. Quia cū solutio fiat ad cōmodum creditoris, & sic alterius, nihilq; quæratur adiecto,& hæc solutio potius incommodum quàm cōmodum afferat, vt dixi supra in fi.16. ampliationis,& si præsens stipulationi fuerit adiectus, consensisse tamen non censeatur. † Præsens enim & tacens tunc assensisse videt̄: cū de eius vtilitate agitur. Glo.in l.qui patitur.ff.mād.plenè per

Doctores in l. quæ dotis. ff. solut. mat. in rub. C. de pactis, & Ale. in consi. 8. colum. 3. lib. 5. licèt & aliquādo vtilitas in adiecto cōsiderari possit, vt notaui ante par. ver. in secunda verò inspectione nu. 51. Verùm in hoc vltimo genere distinguēdum puto inter adiectum præsentē, & absentem, & si quidem Adiectus præsens sit stipulationi, consensisse censeatur, & consequenter ad solutionem recipiendam cōpelli possit, idq; probatur arg. fortissimo, quorsum enim leges, & Doctores dicunt, adiectū hunc mandati actione teneri, vt in l. Iulianus. in §. qui fundum. ff. de ver. obli. & in vlt. par. dicam. Non alia quidem rōne, nisi quia tacitè mandatum suscepisse censetur, iuxta l. qui patitur, & l. qui fidē. ff. mād. & hic est vnus casus singularis, in quo tacēs p̄sumit̄ consentire, & non agitur de eius vtilitate, & hoc ideo qa non tractat̄ de incōmodo, quod alicuius sit momēti, seu quia nullū probabile detrimentū considerari pōt, & forsan legum prudētes hoc casu adiecti præsentis cōsensum induxere, moti illa sin-
84 gulari ac naturali rōne, beneficio † artifici hominē interest hominis. l. seruus ea lege. ff. de ser. exper. voluntatis. n. & officij hæc plena est, iuxta l. hæc in cōmodato in §. sicut. ff. comm. Id nanq; promissori cōmodum magnū afferre pōt, Adiecto verò nullū probabile detrimentū. & facit elegās tex. in l. in summa in §. idē Varus. ff. de aqua plu. arcen. in illis verbis, quod factū quidē mihi prodesse pōt, ipsi aūt nihil nociturum est, hoc æquitas suggerit, ēt si iure stricto deficiamus, vbi glo. aliàs leges refert in ver. aut nihil nociturū est, & addit vel parum, si verò Adiectus absens esset tpe stipulationis, & hoc casu (ni fallor) Adiectus inuitus solutionē recipere non est cogendus, illo fortissimo argumento: quia actione negotiorum gestorū, & nō mādati stipulatori tenetur secūdùm veriorē, & crebriorē sententiā, de qua in vlt. par. disputabo, beneficij quippe ac nudę voluntatis est nō necessitatis aliena negotia suscipere. l. in cōmodato. in §. sicut. ff. cōmo. l. tutori. C. de neg. gest. & imputet sibi promissor, qui talē ministrū adijci in stipulatione passus sit, arg. l. vtiq; in fi. ff. de rei vend. l. si seruus seruū. in §. si fornacarius. ff. ad l. aq. & ea l. §. Proculus. electio. n. mala est in culpa, vt per Accur. in l. videamus. ff. loca. Dicet aliqs, aduersatur prædictis quod inquit Dec. in regula semper, qui non prohibet. ff. de reg. iu. vbi considera-
85 uit, ꝙ † dicta regula l. qui patitur. ff. mand. intelligitur, qn̄ tractat̄ de vtilitate eius qui patitur, & nō contradicit, tali casu idē iudiciū debet esse in absente quod in præsente, si ergo præsens præsumitur consentire, ergo & absens, vnde sm̄ eum statim quod absens sciuit, & non cōtradixit, cōsentire vr̄, citat Bart. in l. quo enim. ff. rem ratā hab. l. absentis, & quod ibi not. à glo. & Doct. C. si cer. pet. data ergo scientia non vr̄ constituenda differentia inter pręsentē, & absentē. Qua ergo rōne in proposita qōne adiecti præsentis præsumitur consensus, & cogendū diximus recipere solutionē, eadē in absente adiecto statuendū est. Verùm idē Dec. qui vulnus inferre voluit, opē feret. Is enim sn̄iam suā emendauit in rub. C. de pact. in additione nona dicēs, hanc cōparationē non probandā: qm̄ præsens cōtradicere pōt, absens verò minimè cum ignoret, vnde in præsente duo concurrunt, ex quibus arguitur consensus, quia tacet, & de eius vtilitate agitur. In absente verò tm̄ quia de vtilitate sua agitur, non est ergo par rō. Igitur in qōne proposita præsentia cum facultate ꝯdicēdi & cū naturali illa rōne officij, & cōferendi beneficiū cōcurrit. In absente verò solū illud, quod secundū naturā est iuuādi hoīem interuenit. Vnde illud verum, hominē adiuuare est hominis; quibus addes Hiero. Cagn. in d. regula semper qui non prohibet. qui hanc posteriorē Decij sn̄iam probat, & cū donatio causa mortis hodie nudo pacto fieri possit, iuxta sn̄iam Gl. receptæ in l. cū pater. in §. Mæuio. ff. de leg. 2. & argumentis, & auctoritatibus disputādo non quidē inargutè probat illā sn̄iam
86 † præsentiam donatarij cum taciturnitate consensum inducere, & ipsius donationis validitatem, quam sententiā ēt cōmunē testatur, licèt Dec. Aret. & Io. Cro. aliter senserint, & malè secūdùm eum, & vide quæ dicam in 1. limit. ver. quod autem. & adde Iul. Cla. sent. lib. 4. q. 14.

87 Vigesimosextò amplianda est, vt † solui possit adiecto etiam post mortem stipulatoris, qui ipsum in stipulatione nominauit, l. Caius. in ver. sed dicendū. ff. sol. mat. vbi speciatim notauit Raph. Cum sub nu. 9. Alex. in l. cū quisquam. legit cum l. in stipulat. in fin. ff. de ver. obl. & ibidem ēt Ias. refert, & non improbat, est ego notandū post mortem stipulatoris, seu creditoris Adiecto solui posse, cur aūt tam varie, quod hæredi adiecti solui regulariter non possit, & mortuo stipulatore adiecto rectè soluatur, paulò inferius in prima limitatione declarabitur.

Vigesimoseptimò ampliāda est in stipulatione facta a duobus alternatiuè inter eos, qn̄ vni tm̄ ex eis, qui alternatiuè sunt stipulati, acquiri pōt, vt per Bar. in l. 2. nu. 3. ff. de duobus reis. de quo vide, quæ plene scripsi in prima par. ver. sed hìc, num. 22.

Vltimò amplianda est regula, & si adiectus sit donationis causa, vt possit eidem solui, & facta solutione effectū sortiatur donatio. l. Iulianus. § qui fundum. ff. de ver. obli. l. sed & si quis. ff. de vsuf. & vide quę dicam in pri. limitatione circa fi. ver. quod autem diximus &c.

LIMITATIONES.

88 TRANSGREDIAMVR nunc ad limitationes. Igitur regula prædicta, ꝙ adiecto solui possit pluribus modis est restringenda, & primo, vt † ipsi adiecto rectè soluatur non autem hæredibus successoribusve eius, l. cum quis. ff. de ver. obli. vbi Iurisconsultus in hęc verba, cum quis sibi aut Titio stipulatus est, soli Titio, non successoribus eius rectè soluitur, & idem probat tex. in l. si stipulatus sim mihi, aut Titio. ff. de solut. glo. inst. de inutil. stipu. §. si quis alij. ver. planè. in ver. Scio, & prima fronte videbatur dicendum contrarium, quia ex
89 † persona hæredum conditio obligationis nō immutatur l. 2. in § ex his. ff. de ver. oblig. de qua lege oppoluit Accur. in d. l. si stipulatus, & non soluit, sed Alb. secundum Old. ait, in proposito casu obligationis substantiam non immutari, sed tātum cōmodū soluendi auferri, in persona enim Adiecti nulla est obligatio, sed merum factum, meriq; facti facultas, vnde nō est, qd dici possit, immutari ex morte Adiecti. At in contrario obligatio erat quęsita defuncto, & ideo ex persona hæredum non immutatur, & vt supra soluit Dy. relatus ab Abb. in dicta l. 2. probant; solutionem, vt puta veram Ang. & Raph. in d. l. si stipulatus & c. sed & addit Alb. secundum Iac. Belvis. quod in d. l. 2. obligatio, & actio comperebat defuncto, vel contra eum. Contra verò in casu nostro, sed mādato stipulatoris poterat adiecto fie-
90 ri solutio: sed hic de ratione est disputandum † quare scilicet hæredi adiecti solui non possit, & quia plures redduntur à doctoribus de singulis videamus. Prima ratio se offert Bart. in d. l. cū qs. ff. de verb. oblig. Adiectus mandatario comparatur l. Iulianus. in § 1. ff. de ver. obl. morte ergo Adiecti soluendi facultas finita est, veluti mandatarii, quā rōnem, & Ang. & Imo. ibi cō. probant, & citat tex. in l. si vero procuratori. ff. de solut. & ingt ibi. Alex. cum Bar. transisse doct. sed melius loquuntur Bar. & Doct. in l. si stipulatus. ff. de solu. verū relatā rōnē reprobat gl. in ea l. si stipulatus, quā gl. non improbat Bar. ibidē, & mouit Accur. Quia Adiectus reuocari expresse non potest. ff. de solu. l. vero. ergo nec tacitè deberet reuocari, quod est falsum. ff. de solut. l. si quis stipulatus fuerit decem in melle, quod argumentum Glossæ probat Ias. in d. l. cum quis, & refert Alex. alio fundamento rationem
91 prædictam reprobasse, & est tale. Si diceremus † adiecto mandatarium comparari, ita extingueretur per mortem mandantis sicut mandatarii l. mandatum. C. mandati. §. item si adhuc in. ff. manda. sed hoc est falsum: nam post mortem stipulatoris, qui nominauit adiectum, potest solui adiecto, vt l. Caius in ver. sed dicendum ff. solu. matrim. & dixi supra in 26. ampliatione. verùm idem Ias. hoc fundamentum Alexandri improbat ea ratione sua referenda, de qua inferius. putauit enim hæredi adiecti solui non posse propter mutationem qualitatis, & cōditionis ipsius adiecti, quæ ratio cessat, quando moritur is, qui nominauit adiectum: sed quoniam ratio Iasonis (vt ostendam) defendi non potest, meritò argumentum Alexan. & substitere, & verum opinor, sed & his adde, quæ scripsit idem Ias. in l. cū, qui ita. §. qui sibi. num. 12. ff. de verb. oblig. in versi. confirmo vltra eos & c. inquit enim, adiecto potest solui inuito stipulatore, qa hanc facultatem habet debitor ex forma contractus, quam stipulator immutare non potest. l. aliud. ff. de solut. nisi per litis contestationem. l. si quis stipulatus fuerit decem in melle. ver. fin. ff. de solut. & subijcit, ex hoc infero malè dixisse glo. in l. si stipulatus sum mihi, aut Titio. ff. de solut. vbi quærit, quare hæredi adiecti solui non potest, & quia aliqui dicunt, quia adiectus mandatario comparatur, & mandatum morte finitur, glo. in d. l. si stipulatus dicit, quod ista ratio est falsa. Quia si adiectus cēseretur habere mandatum, illud mandatum non posset reuocari, tamen dicit glo. potest reuocari, vt in d. l. si quis stipulatus, & subijcit, istam reprobationem sequitur Bart. ibi cōtrarius in l. si quis stipulatus, & Alex. in d. l. cum quis. Cum quibus ego ēt pertransiui, sed credo eos errare, quia (vt dixi) adiecto potest solui etiam inuito stipulatore, ergo non est verū, quod posset reuocari nisi creditor litem contestetur, & ista addes his quæ di-
92 xi in l. cum quis. Hæc ille † verum (ni fallor) Ias. grauiter errauit, nec verum sensum Accursii, & doctorum accepit: cum putauerit glo. in d. l. si stipulatus. sensisse facultatem soluendi adiecto posse reuocari per creditorem. Accursius enim nixus est probare, quod non sit bona ratio, quod mandatarius adiecto comparetur, & citauit l. vero procuratori. eodem tit. de solut. in §. 1. vbi probatur, si quis mandauerit, vt Titio soluat, deinde vetuerit eum accipere, si ignorans debitor prohibitum eum accipere soluerit, liberatur, sed si sciuerit, non liberatur, subdit tex. alia causa est in adiecto; quia & si prohibeat creditor debitorem soluere, tamen soluendo liberatur, quia certam conditionem habuit stipulatio, quam immutare non potuit stipulator, & hoc modo diuersitatem inter adiectum & mandatarium demonstrare voluit Accursius citando illam legem, & verba Accursii in dicta l. si stipulatus sum mihi, aut Titio. talia sunt, quia hic expresse reuocari non posset, vt supra col. velo; ergo nec tacitè deberet reuocari, quod est falsum. ff. si stipulatus, & addit in adiecto nec tacitū interuenire mādatū, nisi aliud actum

actum sit, vt diximus in dicta l. vero, & verè dixit in verbo interdum, de quo suo loco differemus: non ergo ita supinus fuit Accur. vt ignorauerit hanc facultatem soluendi in adiecto collocatam reuocari expresse non posse, cum legem citauerit id dicentem; secundùm quam intelligendus est, vt per Bar. in l. non solùm. in §. liberationis verba. ff. de li. leg. ex relatis ergo verbis, & mēte semetipsū defendit Accur. Quē vna cum Bar. Alex. & aliis relatā rōnē rectè reprobasse puto, & ipsū Iaso. defendi nō posse. Secūda rō Bar. est in d. l. cū quis. ac in d. l. si stipulatus, qa solutio, quæ in persona Adiecti confertur, est meri facti, ideo ad hæredem non transit l. qui hęredi. in princ. ff. de cond. & demon. & hæc ratio recepta est à doctoribus in relatis legibus, ex
93 qua notandum est, ꝙ † ea quæ sunt facti, & nudi ministerii non transeunt ad hæredes, quod & subtiliter & eleganter declarauit idem Bar. in l. si stipulatus fuerim illud aut illud. ff. de verb. obli. motus eadem l. vt locum non habeat, vbi factum est executiuū obligationis, seu iuris præambuli; quia sicut ius præambulū (vt ait) transit ad hæredes, ita & illud factum, q̄ declaratio ab Alex. & à Ias. & aliis recipitur in d. l. cum quis, ex qua regula ea quæ facti sunt ad hæredes non transeunt. Ang. & Imo. in ea l. credide-
94 runt, & rectè † hæredibus executorum vltimarum volūtatum solui rectè non posse. Nam officium executorum non vr̄ transire ad hæredes de quo in l. id quod pauperibus. C. de epis. & cle. vbi Cy. in c. fi. de test. lib. 6. adde gl. & Bar. in l. ante. in ver. ad aliū. ff. de tute. quod & Alex. & Ias. in d. l. cum quis, probauerunt, & alia loca retulerunt ex relata ēt regula, Pe. relatus ab Alb. in d. l.
95 cum quis, quęstionem quotidianam soluit, & est talis † Maritus vendidit rem vxoris aliamq; rem in cambium accepit, petiitq; ab vxore sua, vt alienationi cōsentiat: vxor dicit alienationi factę rei meæ non consentiam, nisi vestem feceris, & dederis, vt aliqn̄ assolēt mulieres. Maritus affirmauit se daturum, morit̄ vxor: maritus vult vestem dare hęredibus vxoris, ex relata regula non est audiendus l. cum ita datur. ff. de cond. & demon. quorum sententiam probauit Imo. in d. l. cum quis.

Aliam, & tertiam rationem reddit Ias. in d. l. cum quis, quare hæredi adiecti solui non possit, & naturalem esse ait; qm̄ creditor confisus de illo est quem solutioni adiecit, eiusq; personā probauit, non autem probauit eius hæredem, etiam si filius es-
96 set adiecti, cū accidere possit † adiecti hæres diuersi sit ingenij diuersorum morum, & non eiusdem conditionis, vt est elegās tex. in l. cuius bonis. ff. de cura. furio. & subiicit rationem rōnis, plerunq; probo viro succedit improbus, & (vt ait) legali inlegalis, vt inquit Bal. in l. generaliter. in 4. no. C. de rebus cred. & hāc rationem habuit Ias. à Bal. qui in ea l. citauit d. l. cuius bonis, vbi Iurisconsultus inquit, hæres prioris creditoris non est onerandus: cum accidere possit, vt negocio vel pp sexus, vel pp ætatis infirmitatem, vel pp dignitatem maiorem minorēve, q̄ in priore curatore spectanda erat, habilis nō sit. Quibus addes quæ plenè scripsit Hiero. Cag. in l. 2. ver. fi. nu. 604. de orig. iu. vbi de Celso & Nerua, qui filios Iurisconsultissimos reliquere, & de fami-
97 lia Socinorum, & contra refert, quod dici solet † plerunq; prudētes, & literatos viros hoc infortunio grauari, vt stolidos filios
98 generent. Verùm † relata Ias. ratio non quidē incolorata, & quę ratione quadam suffulta vr̄ (ni fallor) non est vera. Finge enim, ꝙ hæres adiecti talis sit, vt eū cui successerit & fide, & moribus, & diuitiis longe superauerit, quòdq; magis amicus esset stipulatori, q̄ ipse adiectus, & ꝯn̄r verisimilius creditor de hoc magis confisus, certè ex relata ratione rectè posset solui huic hæredi, & cōtingeret liberatio, quod est contra dicta iura, quæ generaliter dicunt, hæredi adiecti solui non posse. Itē huic rationi aduersatur, quod doctores relati dn̄t, solutionem esse facti meri, & quę facti sunt, non trāsire ad hæredes, nec enim personas trāsgrediuntur; scripsit ēt Christ. Por. in §. si quis alii. quem legit cū §. si quis alium. Inst. de inut. stipu. facultatem soluēdi adiecto ex eo ad hæredem eius non transire; qa industria, & fiducia in adie-
99 cto electa est, arg. l. diem proferre. §. j. ff. de arbi. sed † & ego relatam rationem secundo loco tanquam receptam, & veram probo. & addo aliam quæ vr̄ Iurisconsulti in l. vero procuratori. in §. j. ff. de solut. quia certam conditionem habuit stipulatio, quā promissor mutare non potuit, & hāc rōnem sensisse vr̄ Accur. in l. si stipulatus sum mihi aut Titio. in ver. non poteris. ff. de solu. dr̄ enim in textu, hæredi eius soluere non poteris, & inquit Accurs. & est ratio; quia hic certa persona fuit adiecta.

100 Quod autem diximus, hæredi Adiecti solui nō posse, † Ampliandum est ēt in adiecto donationis causa, de quo in prima parte dixi, ver. Deinde subieci, vel suo cōmodo, & in vltima parte dicam, idq; sensit Imo. in l. si stipulatus sum mihi aut Titio superius citata, vt in hęc seu similia verba scriptum reliquit. Dicit̄ in relata l. ꝙ hæredi adiecti solui non pōt, sed dubium esse posset, si esset adiectus causa donationis, an transiret ad hæredem, hærediq; Adiecti solui possit. Aliqui concedunt; quia hoc casu adiectus non vr̄ nudus minister, tn̄ cōtrarium est forte verum; quia iure isto sine traditione nō pertractabatur donatio l. si qs argentum. C. de dona. l. hoc iure. §. si quis dederit. ff. de dona. Idē forte etiam hodie, ex quo donatio nō fuit pręcisè facta, sed demum in casu, in quo fieret ei solutio, & ideo ex quo non est illi facta, & talis potestas recipiendi solutionem de se sit facti, nō vr̄, ꝙ transeat in hæredem, ex quo hic non habet formam stipulationis, & sic remanebit hæc lex incorrecta ēt in casu isto, facit l. præcipimus. in fi. C. de appel. quem ab aliquo relatum non legi. Raph. enim, & Pau. Castr. de hac re ne verbum quidem fece-
100 runt: † Cogitāti autem mihi hæc sn̄ia in adiecto donationis cā, & absente admittenda videbatur absq; cōtrouersia, sed vbi præsens stipulationi fuisset adiectus, dubia videbatur. Nam qn̄ præsens est adiectus ex eo, ꝙ de eius voluntate agitur, consentire videtur l. qui patitur l. qui fidem. ff. manda. & receptum hoc est à doctoribus in l. qui dotis. ff. solu. matr. & recentioribus in regu-
102 la, semper qui non prohibet. ff. de reg. iur. in tātum ꝙ † cum hodie nudo pacto fiat donatio, vt in l. si quis argentum. in §. fina. C. de dona. ex hoc tacito consensu; quia agitur de eius commodo, pactum legitimum proprieq; factum censetur, ex quo oriatur actio sm̄ Cy. Bart. & alios in l. j. C. de pac. facit l. tale pactum. ff. de pactis explosa sn̄ia Arc. & Dec. in rub. C. de pactis, & in l. senium. col. pen. C. qui test. fac. poss. & in consi. 245. & Io. Cro. in prin. rub. de verb. oblig. in secunda lectura, qui putauerunt hoc casu ex præsentia, & taciturnitate non proprie pactum induci, sed præsumptum: cum tacuerit is, de cuius agebatur, commodo, & consequenter in hoc casu locum non habere d. l. si quis argentum, verius nanq; est hoc casu ex præsentia, & taciturnitate donatarium consentire, & pacisci, quod & Ang. probauit in consi. 185. ex themate prædicto. col. 2. & Soc. in cōsi. 112. & defenditur hæc sententia contra Arct. doctè quidem, & elegāter à Car. Ruy. in l. 2. col. 24. ver. Retenta autem cōi opinione. ff. de leg. j. & Mod. Taurin. in rub. C. de pac. & in l. rogasti. in §. si tibi. colum. 11. ff. si cert. peta. & Lan. Galia. in rub. de verbo. oblig. col. 11. Item Cur. Iun. in ea rubr. C. de pactis, & Hiero. Cag. in regula, semper qui non prohibet. ff. de reg. iur. qui & Dec. & Arc. & Io. Cro. & contra cōem, & malè sensisse putant, eorumq; dānant sn̄iam, & respondent eorum rationibus & cōem contra Aret. & Dec. testatur Io. Bap. in lib. commu. opin. in ver. donatarii præsentia cum taciturnitate. si ergo admittamus donationē hoc pacto tacito esse factam inter stipulatorem, & adiectum, sequitur hæredi adiecti rectè solui posse, & vide Pau. Par. consi. 107. vol. 3. & si hæc sn̄ia ex ratione prædicta contra Imo. admitteretur, intelligenda esset, vbi in ipsa stipulatione seu cōtractu appareret, ꝙ donationis causa Titius esset adiectus, & cōsequēter vbi apparet de donatione, prout & Ang. & alij senserunt, & relati doctores declarant; nam si versemur in donatione præsumpta, locum hæc sn̄ia contra Imo. non haberet; quia duo specialia concurrerent contra l. j. C. de dot. promis. Alterum, ꝙ pactum nudum pariat actionem, seu lex ipsa ob pactum det actionem. Alterum, ꝙ præsumatur donatio, quæ non solet præsumi l. cum de indebito. ff. de sol. lex † enim si quis argentum. non habet locum in donatione præsumpta, vbi duo concurrunt specialia, vt putauit Bar. in l. iurisgentium. in §. quinimmo, nu. 20. ff. de pac. & relati doctores vbi supra probant, & declarant, idq; receptum est, & scripsit Iul. Cla. senten. lib. 4. q. 14. ver. Item quęro donatio, & adde Frāc. Viui. in libro qui inscribitur commu. opi. in ver. actio, ver. lex si quis argentum. §. fi. C. de dona. qui cōmunem ait esse, ꝙ lex si quis argentum. locum habeat in donatione præsumpta, sed lapsus est. vide ergo Ias. in §. in personam nu. 65. Alex. in l. Iurisgētium. in §. sed cum nullo. nu. 3. & Ias. in d. §. quinimmo. nu. 21. & † ex his sequeretur noua, & singularis declaratio ad doctrinam Bar. in l. Stichum. in §. vsumfructū. ff. de solu. de qua disputaui supra in vigesima ampliatione. In qua dixi, vbi in stipulationem res deducitur, quæ personæ cohæret, & per procuratorem Dn̄o acquiri non pōt, vt vsufructus, verbigratia si stipulatus sum mihi, aut Titio vsufructū, Titium adiectum censeri cā donationis, vt hoc casu ex præsentia cum taciturnitate Titii. lex si quis argentum. locū non hēat, vt ex pacto nudo, quod inducit̄ ex taciturnitate Titii, qui p̄sumitur assensisse ad sui cōmodum, & pacisci, actio nō oriat̄; quia versamur in donatione p̄sumpta, & duo concurrunt specialia, qđ puto tanq̄ non declaratum à quoquā (ꝙ sciam) notandū, & prædicta (vt dixi) locum haberent, si sn̄ia contra Imo. reciperetur, refert eīn quosdā aliter sensisse; quia in adiecto donationis cā non sit nudum ministerium, sed articulum nō memini me legisse vsquā relatū, & puto sn̄iam Imo. veriorē, ꝙ scilicet hæredi huius adiecti solui nō possit. Pro qua sn̄ia non solū illud occurrit; quia stipulatio habuit certam formam &c. de qua in d. l. vero. ff. de sol. & regula est, ꝙ à persona designata non est recedendum, d. l. cū quis, & qui vult dicere regulam limitatam probare debet, à qua non est temere recedendum, cum dicatur certum id, de quo est regula, vt notatur in l. oīs definitio. ff. de reg. iu. & per Dec. in regula j. & Bar. in l. quoties. ff. si quis caut. Sed & Imo. ratio me valde mouet, hoc casu donationem præcise factam non intelligi, sed ita demū si adiecto fiat solutio, & ex eo ꝙ Titio facta nō est hæc facultas recipiendi solutionem, cū sit quid facti, ideo ad hęredem non transeat, & pro hac rōne, & sententia duas quidem leges singulares refero, altera est in l. sed & si quis. ff. de vsufruc.

Vbi legitur,si quis stipulatus sit sibi,aut Sticho seruo fructuario donandi causa,dum vult fructuario præstari, dicendum est,si ei seruo soluatur,fructuario acquiri:considerabam enim illa verba,si ei seruo soluatur,fructuario acquiri, quasi donatio sub cõditione facta cẽseat̃,si adiecto donationis cã soluat̃ , & facta solutione stipulator ab adiecto nõ repetit. Altera est lex in l. Iul. in §.qui fundum.in fi.ff.de verb.obl.in illis verbis,traditione ꝓtinus reum liberari,quasi traditione sequuta in persona adiecti perfici donationẽ Iurisconsultus senserit , & in casu in quo fiat traditio. donatio ergo censetur facta in casu proposito sub cõditione,si designatæ personæ solueretur, ꝯñr non obstarent , q̃ primo loco contra sñiam Imolę recitata sunt,& lex si quis argẽtum,& relati Doctores. Illi nanq; in donatione pura,nos in cõditionali , & quod est in conditione non est in obligatione l. si quis sub conditione.ff.si quis onus.cau.testa.& ex his(ni fallor)

105 sequitur † in manu ac ptãte esse promissoris, qui electionẽ habet soluẽdi,cui voluerit , an donatio in persona adiecti effectũ sortiatur:ipse ergo promissor põt gratam rem facere magis vni

106 q̃ alii,nec id quidem nouum. Nam † & in multis iuris articulis debitori magis vni q̃ alii rem gratam facere conceditur,vt in l. si quis seruũ.§.inter duos.de leg.2.vbi Gl.in fi. multa iura citat , & multa congerit And.Tiraq.in trac.de iure primogeniorum. q.17.in 2.opinione,& scripsit Io.Rõch.in l ex duobus.in princ. ff.de duobus reis . Nam si stipulatori soluerit tanq̃ non existẽte cõditione euanuit donatio.Item & illud sequitur , si fiat per ꝓmissorem solutio stipulatori,in manu stipulatoris remanet,qđ sub cõditione donauerat tradere,vel nõ tradere.astringi nanq; posse non vr̃ non adimpleta conditione , hoc est non sequuta traditione in ipsius adiecti ꝑsona,quæ mihi visa sunt vera , & in subtilitate iuris potius quàm naturali ratione consistere.

Nunc autem quod diximus,hęredi adiecti solui non posse tẽ

107 perandum diximus duobus modis. Primò † vt locum non habeat,qñ sub nomine dignitatis quis adiiceretur.Verbi gratia,ꝓmittis mihi,aut Abbati S.Ioannis,seu mihi aut æditituo diui Cyriaci, hoc enim casu ei qui in Abbatis locum successisset solui

108 posset l.annua. §. Attia † sic enim legitur in pandectis non Attica ff.de annuis leg.& in eo §.legẽdum est sacerdoti,& Hyerophilaco,vt in pandectis,nõ vt in libro meo sacerdotii,& Gerofilaco;est autem Hyerophilax,seu Hyerophilacus sacrorum custos,hoc est Aedituus.refert enim in multis articulis iuris,an qs nomine proprio,seu dignitatis nomine inseratur,& nominet. c.qm̃ Abbas.de ff.off.deleg.vbi doctores, & hãc materiam plenè & eleganter post alios tractauit Ias.in l.more. nu.65.ff.de iurisd.om.iud & vide in l.& quia.eo.tit.Ruy.in consi.63.nu.5. vol. 4.quibus addes,quæ scripsit Bart. Senen. in trac.de temp.vti.& cont.c.15.& qm̃ in dictis locis plenè declaratur , relatione solũ locorum contentus sum breuitatis causa.

Temperanda est & secũdò nisi in stipulatione de hærede sit

109 dictum,ꝙ † scilicet & hęredi adiecti solui possit,idq; sensit Accur.in l.si stipulatus sum mihi, aut Titio in ver.non poteris ; & vera est eius sententia , contrahentes enim legem dant contractui,vt in l.j.§.si conueniat.ff.depo.& d.l.vero.in §.j.ff.de solu.

110 † Secundò principaliter restringenda est regula adiecto recte solui,vt locum non habeat, si Adiectus conditionem suam deteriorem fecerit,vt recte elegans tex.in l.cum quis.ff.de solu. quem placet ad verbum referre,cum quis sibi aut Titio dari stipulatus sit,magis est, vt ita demum recte Titio solui dicendum sit,si in eodem statu maneat, quo fuit : cum stipulatio interponeretur cæterùm siue iam in adoptionẽ, siue exilium ierit,vel aqua & igni interdictum est,vel seruus factus sit, nõ recte ei solui,dicendum est . Tacitè enim hæc conuentio inesse stipulationi vr̃,si in eadem causa moneat. Hactenus Iurisconsultus , quæ sñia multis iuribus similibus probatur ab Alex.in l.eum qui ita. in §.qui sibi ff.de verb.ob.Inquit enim, si Adiectus deteriorem statum suum fecerit;vt quia ex diuite pauper,vel vilis,tabernarius,aut lusor,vel inimicus dñi, vel aliter in peius mores mutauerit,recte solui non põt, & reuocationem præsumi , addit l. in confirmando,vbi Bar.ff.de cõfir.tut.l.rogasti.§.si tibi. aliàs si fugitiuus.ff.si cer.pe.l.liberto.in §.largius,vbi Bar.& Ray.ff.de an. leg.hoc ergo in dubium reuocari non põt , cum in relatis locis de procurat.qui statum suum immutauerit Doctores affirmãt, quibus addes Fel.in c.ex parte Decani.de rescr.& dixi in trac.de decoctoribus.in 3 par.nu.50.vbi probaui hoc casu ipso iure mãdatum reuocatum intelligi.Sed prædictis illud necessariò addẽdum est,ne erremus, quod diximus, solutionẽ huic adiecto factam,qui statum suum immutauerit,non recte factã intelligendum esse,vbi promissor sciens statum adiectum in peius immutasse soluerit,ꝙ si ignorauerit,& per ignorãtiam soluerit, excusetur:nec enim hoc casu mãdatum reuocatur,præbet enim excusationem ignorantia.Vnde ad debitores scientes statum immutatum,quod diximus,referendum est,non autem ignorantes,quod in casu nostro animaduertit Alex. in d.§. qui sibi.propè nu.3.facit tex.in l.dispẽsatori.ff.de solu. vbi legitur recte solui dispẽsatori ab actu remoto ab ignorante debitore;quia si nescit dñi mutatam voluntatem,liberatur,pro qua sñia est ẽt tex. in l.si non sortem.in §.qui filiofamilias.ff.de cond. indeb. quibus adde Bal.post Cyn.in l.pater hæredi.in §.si ff.de testa. tut. Alex. Ias.& Dec.in citato §.si fugitiuus,nec te pigeat videre,quę in articulo scripsi in trac.de decoctoribus.in 3.par.nu.50.& seq.nu. vsq; ad nu.54.& certe hoc innuit tex.in d.l.cum quis in illis verbis,tacite enim hæc conuentio inesse stipulationi vr̃,si in eadem causa maneat,quæ verba nisi detur scientia non conuenirent, ꝙ bat.& quomodo probetur ignorantia.Gl.& Bar.in l.si cui.in §. iisdem.de accus.Abb.in c.præsumitur.de reg.iur.Fel.in c.cognoscentes.de consti.Ias.in consi.3.vol.3.& in consi 160.nu.5.vol.

111 4.visis.&c.sed finge † debitorem soluisse adiecto , qui statũ immutauerat,verbi gratia decoxerat, idq; publicè sciebatur in loco,& publicè notum erat, hoc certè casu scientia præsumetur, vt est notabilis gl.& recepta in l.si tutor petitus.C.de confir.tut. ad cuius gl. comprobationem , & declarationem vide Thom. Gram.decis.36.nu.16.& seq.Cur.Iun.in consi.52.num.4.& seq. Gomez in Reg. de Infirmis q.9. Quartum speciale &c.facit text. in l.nec supina.& in l.regula.in §.sed facti.ff.de iu.& fac.igno.cæterum hæc locũ hñt in adiecto,& procuratore,sed nõ est omittendum,quod singulariter inquit Ang.in l.si cũ dotem.§.si post

112 solutum.ff.solu.mat.licèt † mutuanti consumpturo actio denegetur,l.si quis cum sciret.ff.pro emp.tñ contra se habet,qñ quis soluit,quod debet creditori statim perdituro; quia liberatione consequitur,quod subiicit probandum in d.§.& ex eo colligit singularem limitationem ad l.si quis cum sciret.ff.pro emp.sed certe Ang.sñia non recipitur,vt Imo Pau.Cast.Rom.& Alex. notarunt;lex enim si quis cum sciret. ſm veram interpretationem fac.Are.Bar.& aliorum dicit, cõtractum factum cum statim perdituro,& consumpturo in certum malum vsum,vt puta si quis mutuaret protinus scorto daturo non tenere , contra vero si contractus fiat cum consumpturo,& perdituro in genere non tñ in certum aliquem malum vsum,& certè indicat cõtextus illius legis, hunc esse verum & germanum sensum , ſm quam legem distinguendus intelligendusq; est dictus §.si post. vt dicamus aut soluens scit,ꝙ ille cui fit solutio,est cõsumpturus in certum,& determinatum vsum,aut simpliciter scit,ꝙ est cõsumpturus. primo casu non liberetur, secundo liberetur, qđ tanquam quotidianum placuit annotare,& quæ inferius dicã.

113 Sed hic vtilis & pulchra suboritur quæstio, finge † debitorẽ scientem Procuratorem,seu adiectum statu immutasse,& conditionem suam deteriorem fecisse,lex reuocat mãdatum, vt diximus ex præsumpta voluntate dñi,& certum est solutionẽ nõ liberari. Num autem debitori subueniendum sit,vt possit repetere quod soluit.Et respondendum videbatur : quia debitor idque soluens per errorem iuris se soluisse allegare põt tanquam ignorauerit hanc reuocationem à iure fieri, subueniendum esse.E Regula enim iuris est.in damnis amittendæ rei suæ iuris error nemini nocere. Ignorantia nanq; iuris acquirere volentibus non prodest,sed suum petentibus non nocet.l.iuris,& l.error.ff.de iu.& fac.igno.& hæc sñia vr̃ probari ex his quæ scripserunt Bal.& alii,& maximè Ias.in l.si procuratori.nume.4.ff.de

114 con.ob caus.& Ang.in l.falsus.C.de fur. Qui probarunt † si quis sciens dñm esse mortuũ ius autem ignorans,ꝙ morte dñi mandatum reuocetur,repetit,quod soluit,verum Sali.in d.l.si Procuratori.nu.6.scripsit in hęc verba,si mandatum tacitè reuocat pp delictum,& vitium procuratoris; quia cum frugi homo esset,effectus est vilis,& (vt ait) Baractator,ita ꝙ dñs si sciuisset, eũ reuocasset,& solui prohibuisset,& ita ius præsumit.ff.si cer. pet. l.rogasti.§.si & l.si cum Cornelius.Tunc secundum Dy.& Doctores non repeteret,nec sibi prodesset iuris ignorantia: quia supina,& in iure quasi naturali,idem dixit Sali.in l.falsus.nu.6.C. de fur.scripsit etiam Alex.in l.eum qui ita.in §.qui sibi.nu.4.ff. de verb.obl.in verba infrascripta.Sali notabile verbum inquit in l.si Procuratori falso.ff.de con.ob caus.ꝙ illi qui putarent ex huiusmodi mutatione status adiecti,superius relata potestas soluendi nõ reuocaretur,illi errarent in iure quasi naturali, ꝓpea licèt tractaretur de damno euitãdo eis tñ non subueniretur,& sequitur Rom.ibi,& subdit,ꝑ citari l.venia.C.de in ius vocan. vbi nõ excusat quis ab onere iuris naturalis, sed difficultas est in probando,ꝙ errarent in iure quasi naturali. Vnde dictum Sali.subiicit,non pono pro constanti,sed in practica notandum, idẽ Alex.in d.l.si Procuratori.col.3.inquit,Sali.non ꝓbare prelatus error soluẽtis relato modo dicatur error in iure quasi naturali,vnde forte dictum Sali.& multo magis Romani non est verum. Qui Romanus in ea fuit opinione , vbi erratum est in iure tali errore,qui esset crassus & supinus, excusatio nõ admittatur,citauitq; legẽ nec supinus.& l.regula.ff.de iu.& fact.igno. post prin. quæ iura secundum Alex. loquuntur in errore facti.

115 Sed † ꝙ supinus error cum de damno tractatur repetitionẽ nõ impediat,eleganter tractat Bal.Nouel.in tract.de dote.in 6.par.

116 priuil.44. vbi † declarãdo singularẽ tex.in l.cũ is in §.si mulier. ff.de condi.inde.In qua legitur, si mulier in ea opinione fit, vt credat se pro dote obligata nõ repetit, quicquid dotis nomine dederit; quia sublata falsa opinione relinquitur pietatis causa, inquit,si dicta mulier poterat se dotare de suo, licèt forte nõ cũ tam ampla dote prout dedit:tunc posset repetere : quia hoc casu cessat pietatis causa , quæ non potest excludere repetitionẽ soluti,licèt soluens crediderit se expresse teneri;quia talis error põt magis appellari stultitia,seu (vt ipse loquitur) grossities q̃ simplicitas:& subiicit,& sic magis vr̃ succurrendum tali soluenti ꝑtextu talis erroris licèt supini,ex quo de damno tractat̃ , vt in l. iuris ignorantia,& in l.seq.ff.de iuris,& fact.igno. Cum ẽt in facto proprio error supinus non impediat repetitionem soluti l. sed & si me putem.ff.de cõd.indeb.vbi Ias.qui legit cum l. quãuis.inquit,qñ soluens tractat de damno,recipiẽs verò de lucro, quod est,qñ soluitur illud,quod nullo iure debetur,quicunque error toleratur,& inducit repetitionẽ,& si sit error in facto proprio,& qñ incidi in singularem.§.si mulier,vide ad declarationem Ias.in cõs.160.nu.5.vol.4.& Dec.in cõsi.348.nu. 4. & seq. & nota relatam declarationem Bal. Nouel. sed vt ad præpositã qõnem redeam sñia Sali.quam ipse ait ex mente doctorum for

117 te defendi põt,& illud credo verum † ꝙ error in iure quasi naturali in damnis noceat, vt est tex.iuncta Glo.in l.venia.in verbo naturali rõne.C.de in ius voc.sed qa, vt animaduertit Alex. difficultas est,ꝙ error soluẽtis huiusmodi adiecto,seu procuratori,qui deteriorem suam conditionem fecerit, dicatur in iure quasi naturali,succurrit mihi Glo.ordinaria in l.regula.ff.de iu.

118 & fac.igno.Vbi † de errante in iure quasi naturali multa exempla ponit,& inter alia ponit exemplũ in d. l. venia. Item ponit exemplum in mutuãte filiofamilias, & ait, cũ quasi naturaliter debeat scire , ꝙ põt facile pater pp hoc mutuum occidi à filio, vnde patri pp hoc(subiicit) repetitio denegat̃,citat l.j.ff.ad S. C. Maced.Sed & videnda est l.3. eo.ti.si ergo ille qui mutuat filiofamilias dr̃ errare in quasi iure naturali,ex relata rõne. vnde nõ repetit:pari ratione,aut forsan maiori respondendum vr̃,soluẽtẽ ei,qui decoxerit,aut lusori publico effecto errare in iure quasi naturali. Cum quasi naturaliter debeat scire pecuniã cõsumptum,& deiectum iri,& meritò denegetur repetitio.Sed qm̃ video multa cõtra relatam sñiam Sali.obiici,quæ sñia licèt(vt ipse testatur)auctoritate doctorum comprobetur;tñ dura admodum vr̃,quæ in dãnis repetitioni non subueniat , videamus nũ distinguendo non male forsan dici possit,iuxta elegantem tex.

119 & gl.in l.eum qui.ff.de annu. leg. vbi probatur † soluentẽ pecuniam perdituro non liberari,sed gl.temperat , nisi ille pecuniã saluam habeat , & Bar. probat ibidem Gl.sñiam;repetet ergo q soluit,si salua est pecunia , & hoc casu admittatur Alex. & Bal. No.sñia,contra verò non repetet,si consumpta est,& obtineat in hoc Salic.sententia:sed dicet aliquis,huic distinctioni aduersari,quod Io And.ait in addi.ad Spec.in tit. de obligationibus,

120 & sol.qui † post Pyleũ qõnem proposuit de eo q mutuauit Titio verisimiliter ꝯsumpturo, & ꝑdituro,puta in scorto,in alea, in ludo taxillorũ hoc expresso, qui meliori vsus cõsilio in cãm vtilem pecunias erogauerit,vt repetere non possit arg.l.si vnus. in §.illud nulla.ff.de pactis.quem refert, & non improbat Alex. in d.§.si post solutum.non tñ mentionem faciens de Bar.in d.l. eum qui,& inquit,quęstionem prędictam nec Legistas,nec Canonistas attigisse,& hoc valde notandum pro limitatione eorũ quę distinguendo Bar.& alii scripta reliquerunt in d.l.si quis cũ sciret.ff.pro emp.vt locũ habeant,qñ simpliciter mutuaui,sciẽste in certum malum vsum consumpturum:non tñ causam expressi,quia tunc satis distingui põt,si consumpsisti pecunias nõ tenearis;si non consumpsisti repetitioni sit locus . In proposita igit̃ qõne nostra de adiecto,& Procuratore siue solutio fiat statim perdituro in genere,siue perdituro in certũ vsum,vt in scorto,placet relata distinctio.Aut est salua pecunia,aut nõ, sed declaranda est ex auctoritate Io.And. ꝙ si solutio esset facta perdituro in certam causam , & ipsa causa esset expressa , repetitio denegetur,quæ adde iis,quæ dixi paulò superius, ver. cæterum. & quia hæc in articulo indifficili dicta, aut tractata per alios nõ vidi,notanda arbitror.

121 Tertiò restringenda est relata regula in adiecto † qui monasterium sit ingressus . Nam & si monachus quoad animam , & salutem meliorem conditionem suam fecerit l.Deo nobis. C. de Epis.& cle.consequenter ei recte solui videatur l.eũ qui ita. in §.qui sibi.ff.de verb. obl. cum tñ monasterium ingreditur in Abbatis potestatem transit,vt notat gl.in l.si ex causa.in §. Papinianus.ff.de mino.consequenter quo ad creditorẽ durior redditur exactio,efficitur nanq; in exigẽdo creditoris deterior cõditio,& hoc spectandum est,merito lex reuocat mandatum de soluendo ex præsumpta voluntate creditoris ab ipsa l.vt est tex. relatus in l.cum quis.ff.de sol. in illis verbis,siue iam ion adptionem &c. & in d.l.probauerũt Old.Ias.Aret.Bar.Alb. Rapha. & Imo.probat ẽt Ang.qui subiicit non aduersari relatæ sñiæ l. mutari.cum l. seq.ff.de procu.vbi dr̃,pp religionẽ procuratorẽ posse mutari;quia loquitur de mutatione facti non iuris, cum ipso iure mutatio sit ꝑfecta per ingressum,sed addes Ang.voluisse citare l.post litẽ.cũ l.seq.eo.tit. & q̃ dixi supra in 20.ampliatione.

122 Quartò principaliter restringenda est dicta regula , vt † adiecto solui non possit post litem cõtestatam à creditore cum debitore,tex.est continens duo dicta, & in vtroque singularis ſm Bar.Pau.Cast.& alios in l. si quis stipulatus fuerit decem in melle.ff.de solu.vbi Iuriscõsultus in hæc verba Item si mihi aut Titio stipulatus fuero dari,deinde petam,amplius Titio solui nõ põt,quamuis ante litem contestatã possit, sed & ego addo aliũ tex.cuius Doctores obliti sunt, nec mirandum in tanta legum multitudine,oĩum enim habere memoriam. & penitus in nullo peccare diuinitatis magis q̃ mortalitatis est l.2.§.si quid in tãta.C.de vet.iu.enu.tex.ergo similis est in l. fideiussor obligari.in fi.prin.ff.de fideiuss.illic enim ita scriptum est. Sempronii verò persona in hoc solum interposita vr̃ vt solui ei ante litem contestatã,& ignorante vel inuito Titio possit,vbi Accur. citat cõcordantem tex nostrum,si quis stipulatus fuerit decem. sed hic illud occurrit , dixi supra in prima ampliatione , adiecto solui posse vetante & prohibente creditore, & probatur in relata lege,& in l.vero procuratori.§.j.& l.aliud.ff.de sol.si ergo expressa prohibitio creditoris non impedit solutionem adiecto fieri,ergo multo minus tacita,quæ fit per litis contestationem impedire deberet.legi Pau.Castr. commentarios in ea l.in quibus post Ray hanc rationem huius rei reddit.Quia litis(inquit) contestatio fit ex necessitate,prohibitio verò ex voluntate.facit.ff.de noua.l.aliam,& regula non solet.ff.de reg.iu. litem enim contestãdo meliorem conditionem nostram facimus:scripsit etiam in eadem l. Raph.Qñ est facultas soluendi rem pro re , vel vni pro alio, ex natura contractus ex interpretatione perditur facultas, datur tñ moræ purgatio vsq; ad litis contestationem , & ex litis contestatione inducitur nouus quasi cõtractus, per quẽ astringitur conuentus ad rem illam præstandã sub conditione si succumbet,citat d.l.aliam.ff.de noua. ideo tollitur facultas hominis;in facultate autem legis vide Bar.ibidem,qui dictã l.ita subtiliter,& eleganter est interpretatus , vt melius excogitari non possit. Nec omittendum est , ꝙ circa litis contestationem inqt

123 Bar.in ea l.si quis stipulatus,sub nu.4. in † instrumentis confessis,& continentibus guarantigiam,quæ habent executionẽ paratam sicut sententia,si vnum venit in obligatione,aliud in solutione, durat facultas soluendi , donec petatur executio illius instrumenti,vel magis propriè,donec fiat litis contestatio , vel quasi super illa executione,arg.l. item veniunt §. cum prædiximus.de pet.hære.& l.miles.in §.decem.ff. de re iud. sed & addes Bal.scripsisse in eadem l.notandum esse , quod ait Bar.in causis instrumentorũ cõfessorum ipsam productionem cum petitione executionis ipsius vim litis contestationis habere,& litis cõtestationem excludere ea,quę sunt nudę volũtatis,quod libuit annotasse declarationis gratia prædictorum , & sententiæ Bar.

124 Et ex his sequitur † maiorem effectum parere litis contestationem,q̃ constitutum simpliciter factum creditori , per quod facultas soluendi adiecto non tollitur l.si ita stipulatus sim mihi aut Titio.ff.de sol.& dixi supra in 6.ampliatione.

Item maiorem effectum parere litis contestationem quàm partis perceptionem.Nam si mihi aut Titio decem stipulor,& quinque accipiam . reliqua quinque promissor recte Titio dabit l.cum decem.ff.de solut. & dixi supra in septima ampliatione, licèt aliàs eundem effectum pariat partis perceptio , & litis contestatio,vt in l.3.C.de noua. quæ etiam notarunt Bart. Angel.& Pau.in dicta l.

Deniq; & illud,quod Alb.animaduertit, plus tacitũ,q̃ expressum operari,expsessa nanq; prohibitio non releuat, at litis contestatio iuuat,cuius rei rationem reddidi,& adde his quæ habẽtur in l.cum quid.ff si cer.pet.

Quintò restringenda est regula,Adiecto recte solui , vt locũ habeat in vera solutione,secus in æquipollenti,vt puta nouatione,delegatione,& cessione,l.cui recte.ff.de nouat.l.non ideo. ff. eo.& scripsit Ias.in l.eum,qui ita.in §.qui sibi.num.12. ff. de verbo.oblig.Alex in consi.95.vol.3.Alcia. in l. solut. ff. de verbo. signifi. sed & plenius tractaui in fi. primæ partis huius tractatus. illinc enim erunt transferenda,quæ ad hanc limitationem pertinent,Quibus addes quę eleganter inquit Ang.in l.quod stipulatus. ff. de solu. is enim post Iurisconsultum in hæc verba scripsit,Adiectus nec petit,nec nouat,nec acceptum facere potest, sed solutionem tantum recipit,& subiungit,& facit optime hęc

125 lex ad ea quę dixi in l.nouare.ff.de noua.ꝙ † procurator constitutus ad recipiendum solutionem neutrum prædictorum agit, nec etiam præiudicat domino confitendo se recepisse,hęc ille. aliud nanq; est confessio aliud numeratio.l.fi.C.de non nu.pec. l.si ex cautione eo.tit. vbi no.& certe recepta est illa sentẽtia, ꝙ procurator constitutus ad recipiendum solutionem fines mandati excedat,si fateatur se recepisse,vt per Bart. & alios in l.2.in §.fi.ff.si cer.pet.& scripsi alios referendo in tract.de Merca.in ti. Mandati,nu.4.admonendi igitur sunt debitores,vt siue procuratoribus huiusmodi , siue adiectis soluant in contractibus seu instrumentis dicatur dedit,& numerauit coram testibus,& me notario,& reliqua. aliàs tali confessione non obstantę à creditoribus possent cõueniri.Pro qua sententia facit text. nõ semel relatus in l.vero Procuratori in §.fi.ff.de sol.in illis verbis, quia certam cõditionem habuit stipulatio, quam immutare nõ po-

fuit promissor, quæ tanquam quotidiana, & notãda memoria tenenda sunt: subiunxit Ang. aliud, quod similiter memoria te- 126 nendum ait, idem in tutore † qui in libro rationum aut in pub. instrumento confitetur recepisse, vt nõ preiudicet pupillo, nisi quatenus probetur realis receptio l. Lucius. §. tutelæ. ff. de adm. tuto. sed hoc non est expeditum, videndus est ergo Imo. in d. l. quod stipulatus, & in l. si debitorem. ff. de noua. & quod doctores scripserunt in d. §. tutelæ.

Sextò restringendam regulam putauit Ias. in l. eum, qui ita. 127 in §. qui sibi, sub nu. 4. ff. de verb. oblig. qñ † quis stipulatur sibi aut alteri, & sic qñ vnus terrius adiicitur stipulationi, secus qñ duo vel plures adiiceretur alternatiue, puta aliquis stipulatur sibi, & aliis duobus vel pluribus alternatiue, isto casu stipulatio non valet ratione incertitudinis, & sic nulli eorum põt solui l. item si seruus. §. sed & si cum duos. & l. sed & si ita, & l. sed si sibi, quæ subsequit. ff. de stipul. ser. ẽm Bar. (vt ait) & subiicit animaduertendum; quia dicta iura procedunt de iure digestorum, hodie autẽ per iura codicis videretur, q illa alternatiua posita inter illas personas disiunctas resoluatur in coniunctam, & in copulatiuam per tex. in l. cum quidam. C. de verb. sig. & consequẽter vtriq; eorum obligatio acquiratur, qñ adiecti sunt tales, quibus per stipulationem possit quæri obligatio, vt puta qñ seruus communis plurium dñorum, qui poterat cuilibet pariter acqrere, stipuletur sibi, aut primo, aut secundo dñis (sic enim dñi appellabantur) vtriq; acquiritur obligatio ẽm Ang. & Cum. hic, & subdit, idẽ tenet Bar. in d. l. item si seruus. in §. sed si cũ duos. in fi. & in l. Caius. in vltima oppositione. ff. solu. mat. & in l. cum quidam. vbi Bal. & alii omnes, & Bal. in c. inter ceteras. de rescr.

128 Hactenus Ias. ĩ suprascripta verba † sed (ni fallor) Ias. circa interpretationem legum relatarum valde lapsus est, & in eo, quod putauit, qñ quis stipulatur sibi aut pluribus alternatiue inutilẽ stipulationem esse nulliq; eorũ posse solui, & sensit plures adiectos constitui non posse. Nam in §. sed & si cum duos. & ll. seq. ideo inutilis est stipulatio; quia seruus stipulatus fuerat alternatiue in hæc verba. illi aut illi dñis suis dari, seu Titio, aut Meuio, & incertum erat, vtri eorum acquisierit actionem. Ideo ratione incertitudinis inutilis stipulatio existimanda est, & illa ratio redditur; quia non inuenitur, in cuius persona stipulatio consistat. Cum enim illi duo Dñi capaces essent obligationis rationis ratione incertitudinis non inuenimus, qui petere possit, & consequenter non est adiectus, alternatiue ergo cõcepta stipulatio, vt supra, corrumpit stipulationem, & solutionem pp incertitudinem; vbi enim non inuenitur persona, in qua cõsistat obligatio, ibi stipulatio nulla redditur, & consequenter adiecti tanquam sequela, sed vbi seruus in hæc verba stipulatus esset. Promittis mihi aut primo, & secundo dñis meis dare centum, omnibus acquisiuisset actionem; quia seruus hoc casu sibi stipulatus est, & ex eo, q dixit sibi, omnibus acquisiuis, & hẽt fundamentum obligatio hoc casu, meritò principale dispositum nõ vitiatur per adiectionem inutilem, hoc est nominationem factam alternatiue de dominis, illa ergo adiectio inutilis est: cũ ex ea non quæratur obligatio, sed ex persona serui, qui personã suam adiecit stipulando sibi, aut primo, & secundo dñis, quod non est in præcedenti casu. & hoc casu non vitiatur adiectio quò ad solutionẽ; quia illis dñis alternatiue in stipulatione nominatis solui põt, vt Iurisconsultus expresse dixit in d. l. sed si sibi, quinimmo, si vni ex dñis solueretur, cõtingeret liberatio, vt Accur. ait in ver. locum. Et ex his sequitur, qñ obligatio habet fundamẽtum, & principale dispositum; quia quis stipulatus est sibi, aut Meuio, aut Titio, vt in casu proposito à Iasone, valet stipulatio, valet & adiectio, & hoc amplius, si promissor soluerit vni, puta Meuio adiecto, cõtingeret liberatio; & quia forsan Ias. lapsus est pp illa verba Iuriscõsulti in d. l. sed si sibi, & puto adiectionem solam esse inutilem, sciendum est ẽm Iac. Aret. Rav. Albe. & Imo. exponenda esse, inutilem adiectionem dñorum quò ad obligationem quærendam, vt non quæratur illis obligatio, quia alternatiue sunt à seruo in stipulatione nominati, sed quia stipulatus est seruus sibi, omnibus dñis acquiratur. quò verò ad solutionem fiendam adiectio sit vtilis; põt nanq; solui eis, quemadmodum cũ mihi aut Titio stipulor, Titio recte soluitur. Ex his etiã sequitur, in obligationibus plures adiectos cõstitui posse, quod & relata iura probant contra Ias. & nõ video rationem, quare si vnus põt constitui, non possint & plures qđ & frequẽtant mercatores in eorum negociis, vt plures alternatiue solutionibus recipiẽdis adiiciant, vt patet ex cons. Pau. Par. 107. in prin. vol. 3. idq; mercaturæ ipsisq; mercatoribus magnũ affert commodum, vniq; ex adiectis solutione facta contingit liberatio, & hęc sententia comprobatur auctoritate Alb. & Ias. in §. cum quidam. C. de verb. sig. de qua paulò inferius. Hæc Bar. à Ias. relatus sensit, quod ait, vt patet ex commentariis eiusdem Bar. quæ tanquam quotidiana notanda sunt. Nec est omittendum, verum esse, quod inquit Ias. hodie disiunctiuam positam inter personas honoratas ẽt in cõtractibus resolui in copulam l. cum quidã. C. de verb. obl. & dixi in j. parte huius tractatus sub nu. 21. & meritò Imo. in relatis legibus de stip. ser. scripsit in hęc verba, extra gl. scias, q hodie istę leges vĩr correctę ĩ eo, q dñt, stipulationem alternatiue conceptam nullius esse momẽti; qa disiunctiua posita inter personas honoratas ẽt in contractibus hodie resoluitur in copulam l. cum quidam. ff. de verb. obl. Quatenus autem hic dr̃ de adiectis, remanent incorrectæ, & quare constituanĩ Adiecti, vbi fundamentũ habet obligatio, & vnus, pluresve alternatiue adiiciũtur, declaraui plenius in relata par. 129 j. sed & addes aliam rõnem, quæ relatas comprobat, † quia vbi contrahẽtium intentio refragatur, disiunctiua in coniunctiuã non resoluitur, vt notauit Albe. in d. l. cum quidam. ante nu. decimum, ver. sed ponamus. C. de verb. sig. vbi affert talem speciẽ quotidianam. profecturus ad longinquas regiones deposuit li- 130 bros penès seruos diui Francisci, & eisdem dixit † libros Meuio aut Titio, aut mihi restituetis, nũ restitutio oĩbus fieri debeat, seu magis vni recte fiat, & ait, si acciperemus disiunctã pro coniuncta, oĩbus restitutio fienda esset, sed quia hæc nõ vĩ fuisse intẽtio loquentis, vni tantũ poterit restitui ẽm Iac. Rau. arg. ff. de dona. l. donationis. §. pen. ff. depo. l. Publia. ff. mand. l. creditor. §. duobus, & refert ac probat Ias. in d. l. cum quidam. in octaua limitatione, & relata ratio vĩ probari in l. eum qui ita. in §. qui sibi. ff. de verb. obl. Deniq; cum in l. cum enim. quę subsequitur relatas leges. ff. de stip. ser. legatur τὸ ἰέλζων corrũpit stipulationẽ, & solutionem, placet referre Alcia. in lib. 2. c. 20. dispunctionẽ, qui declarando inquit, vox Græca significat pp æqualitatem, qua eadem forma per disiunctiuam nominati sunt dñi pp dubietatem vitiari stipulationem. At cum dño vel extraneo, stipulaĩ τὸ ἰβάζω, hoc est equalitas ista cessat: qm̃ cum extraneo stipulari nequierit, hr̃ solum pro adiecto. hactenus Alcia. ad confirmationem prædictorum relatus.

Septimò restringenda est regula in casu legis, qui res. in §. mi- 131 hi decẽ. ff. de sol. vbi scilicet † certum tp̃s est designatum in persona adiecti, vt post tp̃s solui non possit. verbi gratia, si mihi calendis Februariis, aut Titio calendis Ianuariis dare spopõderis, nam hoc casu in persona adiecti forma stipulationis seruanda est, vnde in proposito facto, nõ posset solui adiecto calendis Februariis; quia permissum ad tp̃s post tẽpus vĩ denegatũ l. statuliberi. in §. Stichum. ff. de leg. 3. ẽm Bal. in d. §. qui decem: Verum 132 Bal. snĩa in dubium reuocari posse videbatur. † Probabile nãq; est argm̃ à tempore ad locum & contra. vt est tex. in l. vinum. ff. si cer. pet. vbi Bar. & alii interpretes l. fi. ff. de trit. l. ratio. §. si p vẽditorem. ff. de act. empt. & vtrobiq; Bart. notauit, & Euer. in sua cent. loco 40. à tp̃e ad locũ. si ergo quis stipulatus sit sibi aut Titio Ephesi centum dare, & alibi Titio adiecto soluatur, petitio sortis conceditur solum, & dũtaxat ad effectum, vt in interesse ratione loci stipulator consequatur, & in effectu contingit liberatio; quia tm̃ interesse p̃t consequi stipulator pp locum, vt est tex. ẽm cõem interpretationem in l. 3. in §. item Iulianus, ff. de eo, quod cer. loco, & dixi supra in antep. par. ver. hic subiungenda est. nu. 61. eodem ergo modo si quis stipulatus sit sibi calẽdis Februariis, aut Titio calendis Ianuariis post calendas Ianuarias si fiat solutio Titio, dẽt contingere liberatio, videlicet vt possit peti sors, sed ratione tp̃is, interesse (si quod est) duntaxat consequatur: & hoc argm̃ videtur concludere; quia inter tempus, & locum non video diuersam posse reddi rõnem; si enim diuersa interueniret ratio, contra esset; vt per Bal. in l. vni. C. vbi de poss. agatur. vnde Ias. in l. vinum. alios referendo dicebat, q testis nõ tenetur recordari de tp̃e, sicut de loco; qm̃ tempus facilius memoria excidit, q̃ locus. Et comprobatur argumentatio facta ex his quæ scripsit Bar. in d. §. Item Iulianus. dum rñdet ad argumẽtum Marcelli, vbi in hæc verba. Ea quæ sunt meri facti varianĩ varietate loci totaliter. Vnde alia est insula, quę fit in vno loco, & alia quæ fit in alio prorsus separato; sed ea quæ consistunt in dando, non variantur ratione loci essentialiter. Nam cum dare sit dñium transferre, vnum, & idem dñium est, quod in te trãsfertur, siue detur hic, siue detur Ephesi, bene põt contingere varietas circa quædam accidentia vt hic, & subiicit probari in d. §. mihi decem, ex quibus apparet eadem ratione diuersum locũ posse designari in p̃sona adiecti, vt in ea. l. qui res. in §. mihi Romæ. ff. de solutionibus, & dixi supra in antep. par. ver. Nunc illuc redeo, nu. 62. ex qua Bar. doctrina colligitur ratio, quare non sit inutilis stipulatio, si mihi calẽdis Ianuariis, aut Titio calẽdis Februariis, vel ꝯ stipulatus sim: hic em̃ variatio est circa accidẽtia obligationis non substantiam eiusdem, & consequenter Bart. (cuius sententia recepta est) tacitè sensisse vĩ, solutionem post tempus fieri adiecto posse, dum comparare videtur locum tempori, & tẽpus loco, sed quia snĩam Bal. defendi in ante. par. ver. Quæro iuxta propositum ordinem nu. 17. licèt argm̃ sit fortissimum, cogitabam, q in d. §. Item Iulian. vnus tantum locus adiectus erat, tam in persona stipulatoris, q̃ adiecti; quia stipulatio erat concepta hoc modo. mihi, aut Titio Ephesi centum dare spondes, sed in §. qui decem. diuersus dies erat designatus, alius scilicet in persona adiecti, alius in p̃sona stipulatoris. Vnde isto casu in quolibet propria forma spectanda est, vt inquit Bald. & quia certam formam habuit stipulatio, illa immutanda nõ est, argu. text. in l. vero procuratori. in §. j. ff. de solut. & hæc sententia Bal. probari vĩ in l. fi. in §. fi. ff. de ver. obl. in illis verbis, immo etiam citeriorem diem in Titii personam posse conferri veluti mihi calendis Februarii. Titio calendis Ianuariis dare spõdes 133 & reliqua, declarando vt dixi in relato loco, & † ex his sequitur notabilis limitatio ad l. 3. in §. Item Iul. ff. de eo quod cer. loco, q vbi diuersus locus separatim est designatus in persona adiecti, si alibi adiecto fiat solutio, nullo modo contingat liberatio 134 pp formam stipulationis. Rursus & † alia limitatio ad §. mihi decem, & snĩam Bal. q si idem dies adiectus est in persona stipulatoris & adiecti, si solutio fiat adiecto post diem, non sequatur liberatio ad effectum solum, & dũtaxat: vt stipulator possit cõsequi interesse ratione temporis, vt in d. §. item Iulian. Sed nunquid ante diem dictum & præfinitum in persona adiecti possit eidem solui, & puto posse, vt in d. §. mihi decem &c. de quo plene disserui supra in nona ampliatione.

135 Octauò restringenda est regula, vbi † stipulatio pure concepta est in persona stipulatoris, & adiecti, sed si stipulatio sub cõditione concepta sit in persona stipulatoris, & in persona Titii pure, inutilis est stipulatio, nisi in persona stipulatoris conditio extiterit, sed & si diuersa conditio in persona stipulatoris, & diuersa in persona Titii adiecta sit, & conditio extiterit in persona stipulatoris, & persona Titii, poterit vel stipulatori vel Titio solui, si verò in persona adiecti defecerit, pro non adiecto habetur, vt est notabilis tex. in l. fi. in §. fi. ff. de verb. obl. de quo plene dixi in antecedenti par. nu. 30.

Nonò restringenda est regula in vero adiecto vt recte ei solui possit, secus verò in eo, qui inutiliter ad obligationem est appositus; qa ei vt simplici adiecto solui nequit, vt puta si quis stipulatus esset, non alternatiue, sed copulatiue sibi. & Titio decẽ dari l. si ita stipulatus. in §. Crisogonus. ff. de verb. obl. l. si duo rei. in fi. ff. eo. in tantum q non posset ei solui ẽt ratione taciti mandati ẽm Bal. in d. §. Crisogonus, & dicit casum esse vnicum in iure l. si cum Cornelius. ff. de sol. & refert ac probat Ias. in d. §. Crisogonus. sub nu. 32 & huius rei illa ratio redditur; quia principalis stipulatio quoad Titium est nulla, & habetur perinde ac si Adiectus nõ esset, addo eundem Ias. post alios in l. eum qui ita. in §. qui sibi. num. 3. ff. de verb. obligat. & scripsi supra in prima par. num. 20. & num. 32.

Decimò restringenda est regula in adiecto tempore stipulationis, seu conuentionis. Tũc enim adiecto solui põt inuito, & 136 ignorante creditore, contra verò si pactum † fiat de soluendo tertio ex interuallo: pactum enim tale habet vim mandati, qđ expresse reuocatur, & tacitè ex dispositione legis præsumptaq; mandantis voluntate, vt est tex. sing. & qui ẽm Bar. & alios non est alibi in l. si cum Cornelius. ff. de solu. de cuius legis interpretatione scripsi in plerisq; locis, & maximè in j. par. huius tractatus ver. Dixi alternatiuè, & in seq. par. in 7. q. & adde quę eleganter scripsit Castr. in ea l. mandatum de soluẽdo tertio, seu pactũ illud ex interuallo adiectum de soluẽdo tertio, quod habet vim mandati, reuocari non põt, vbi debitor huic tertio soluere promisisset l. vtrum. ff. de consti. pecu. l. si quis prohibuerit. ff. de publicia. & hoc amplius subiicit referendo Io. An. in add. ad Spec. in tit. de depo. si debitor significasset illi tertio se hr̃e mandatũ de soluendo eidem debitum, & tertius acceptasset, licèt adhuc se non obligauerit, non põt etiam hoc casu mandatũ reuocari in verecundiam ipsius debitoris, qui fidem suam tertio astrinxerat, & hoc memoria tenendum ait; qm̃ mercatores in eorum libris scribere consueuerunt, & hoc sufficit, si ad aures tertii puenit, & acceptauit, de quo ego plures referẽdo plenius scripsi in tract. de mercatura, in tit. mandati, nu. 3. Quibus addes Hier. Cag. in l. singularia. ff. si certum pet. nu. 154. vbi declarãdo Pau. ex mente do. ẽt ait, non obstante ratificatione mandatum posse reuocari, & q nõ possit ratum haberi me inuito per d. l. si cũ Cornelius, sed oportere Pau. Castr. snĩam intelligere, qñ res nõ est integra, veluti si debitor in lib. scripsit, posuitq; rationem illius, cui soluere debebat, & ille ratificauit, citatq; Dec. ibidẽ, & recentiores, & Pau. in l. si cum fundum. ff. de pactis.

Vndecimò notabiliter limitãda est regula in casu legis liber 137 homo in §. fi. ff. de verb. obl. Qñ † decem stipulatus essem mihi, aut Titio dari, vtrum ego velim: hoc enim casu pp adiecta verba, vtrum ego velim; soluere Titio me inuito promissor nõ p̃t, cum in mea voluntate sit positũ, licèt si dicta verba adiecta non essent, me vetãte recte solueretur l. aliud. in fi. l. vero procuratori §. j. ff. de sol. l. qui res. in §. qui stipulator. eo. tit. Postq̃ autem declarauero Titio solui, recte quidem soluetur, sed & illud huic rei annotandũ est, quod Aret. ait in d. §. circa fi. q variatio non admitteretur, quemadmodum non admittitur in electione rerum l. si stipulatus fuerim. ff. de verb. obl. cum enim ex electione tertio sit ius quæsitum, in eius præiudicium variatio non cõceditur. l. si post mortem. §. fi. & quod ibi no. ff. de bon. pos. contratab. & ẽt pp naturam stipulationis, q̃ confertur in personam Adiecti, vnde me semel eligente stipulationis conditio me reiicit, pro qua sententia citari põt l. vero procuratori. in §. j. ff. de sol. Sed hæc Aret. snĩa non est sine dubitatione pp text. in l. si qs stipulatus sit Stichum, aut Pamphilum. ff. de verb. obl. vbi casus de eo q stipulatus erat Stichum, aut Pamphilum, vtrũ ipse vellet. Item pp regulam l. eum qui certarum. in §. fi. ff. de verb. obl. & l. si quis stipulatus fuerit decem in melle. ff. de solutionibus. Ideo vide circa hoc Doctores in d. l. eum qui certarum. in §. fin. ac Bar. Ias. & recentiores in l. serui electione. ff. de leg. j. & Paul. Par. in cõsi. 81. nu. 13. & seq. vol. j. Andreas Tiraq. in l. boues. in §. hoc sermone. nu. 15. & seq. ff. de verb. sig. & alibi sæpe in d. §. sed & vide tex. qui vtitur hoc dicendi genere, vtrum velim, in l. huiusmodi. in §. Stichum. ff. de leg. j. & quod circa dictum tex. Soc. scripserit in l. 2. §. j. nu. 7. ff. de verb. obl. addo & alium tex. in l. ita tu liberum. in §. Stichum. ff. de leg. 2. & l. apud Aufidium. ff. de opt. leg. item l. si is qui Stichum. ff. de proc. vbi si is qui Stichum vel Damam. vtrum eorum ipse vellet, stipulatus est, & ipse aut procurator ipsius, cuius factum ratum habuerit, alterum petiit, stipulatio consumpta est, idest alterum petere non põt, de quo textu meminit And. Tiraq. in l. boues §. hoc sermone. ff. de verbo. signi. nu. 15. & refert Bal. in c. in literis. de off. deleg. ver. si au- 138 tem semel. qui auctoritate illius tex. ait, q † consumpta est gratia per vnum actum: sed vt ad rem redeam, & relatum. §. fi. in l. 139 liber homo notandum est, q † vbi stipulatio concepta est relato modo mihi, aut Titio decem dari, vtrum ego velim, ex eo q mihi dandum est, certi stipulatio est, ex eo q Titio soluendum est incerti, venit enim extrinsecum interesse: si enim elegi Titio solui, & mea intersit, Titio potius q̃ mihi solui: qm̃ eidem pęnam promiseram, si in præfinito die non soluissem, te cessante Titio soluere; quia in pęnam incidi, pęnam à te petam. Et licèt in obligatione dandi non succedat obligatio ad interesse l. vbi autem non apparet. §. fi. & l. mora. ff. de verb. obli. si tñ eligo dari Titio, in relato casu venit, quod q̃ sit quotidianum inter Mercatores nemo est, qui nesciat, qui inter Mercatores versetur: sed qa dubitari posset, an Adiectus in stipulatione sub relata forma mihi, aut Titio decẽ, vtrũ ego velim, Adiectus dicaĩ, vide Aret. post Pau. ibidem, & quæ scripsi in j. par. ver. deinde subieci.

Duodecimò declaranda est regula in dote in qua euidentioris intellectus gratia præfari libet, & deinde quasdam facti spe- 140 cies constituere. sciẽdum est igitur † soluto matrimonio dotis repetitioni locum esse, quouis modo matrimonium dirimaĩ, p gl. in rub. ff. sol. mat. l. cum quærebatur. ff. de verb. sig. & alii probant, & citant l. si quis sic stipulatur. ff. eo. tit. sol. ma. Soluitur autem matrimonium digestorum iure diuortio, morte, & captiuitate, vel aliter contingente seruitute vtriusq; eorum l. j. ff. de diuor. sed & in captiuitate est immutatum, vt in §. sed etiam captiuitatis. in auth. de nupt. & ne passim matrimonia dissoluantur ex certis causis fieri permittitur dissolutio, & quæ sunt expressa in l. consensu. C. de repu. iure verò pontificio, cui in materia matrimonii standum est, vt per gl. in §. fi. insti. de grad. Pan. & alios in c. quæ in ecclesiarum. de const. Quos Deus coniunxit, homo 141 non separet c. quos Deus 33. q. 2. eodem † tñ iure ex licita causa thori separatio permittitur, vt in ca. oẽs 32. q. 7. & notatur in c. quemadmodum. de iure. & per Dec. in consi. 212. Mag. vbi hæc causa separationis thori coram quo iudice sit tractãda, & de libelli conceptione ac probationibus disseruit, & si pp viri fornicationem thori separatio fiat, dos repeti põt c. j. & 2. de don. inter virum, & vxorem, & de dote post diuor. rest. Si verò pp adulterium vxoris, tunc dotem perdit c. plerunq;. eo. ti. in tantum q stipulat. de reddẽda dote committi vĩ in casu separationis thori, quæ successit loco diuortii ẽm Ias. in l. j. C. vnde vir, & vxo. in j. col. & id verius esse putauit Frãc. Rip. in d. rub. sub nu. 26. quicquid Bar. senserit, & qñ & quibus casibus permittatur separatio hæc, dotisq; restitutio contingat, & præcipue pp paupertatem, & uiri sæuitiam, vide Mar. in l. vni. in fi. C. de rap. virg. Pau. Par. in consi. 54. assertæ. vol. 4. per totum, & de conuentione facta inter virum, & vxorem ex uoto cõtinentiæ, an sit legitima, disseruit Dec. in consi. 140. & pro tenui. Item sciendum est, q si in patris potestate sit filia, dos à patre profecta cõis est ipsius, & filiæ l. j. §. q si in patris, & l. seq. ff. sol. mat. Idq; verum est quò ad dotis exactionem, & repetitionem, nõ quò ad dñium; quia illud est mariti constante matrimonio, vt per Bar. ibidẽ in j. oppo. & alios.

142 Rursum sciendum est, si † pater dotẽ à se profectã stipulaĩ filię, propria erit ipsius filiæ, vt Iac. But. Bal. Imo. & alii scripserũt in d. §. q si in patris. vbi Franc. Rip. num. 6. citat Imo. in consi. 100. in primo dubio, & bonum tex. in l. Põponius Philadelphus. ff. 143 fam. erc. Deniq; & illud oportet non ignorare † si pater dotem à se datam simpliciter, seu impersonaliter stipuletur, tam sibi q̃ filiæ stipulatus intelligitur, vt inquit Bar. in l. post dotem. inter lec. col. j. ff. sol. ma. cuius snĩa est recepta, vt per Ias. in l. post dotẽ. nu. 10. & seq. ff. sol. mat. & scripsit Cor. in consi. 138. viso puncto. vol. 3. sub nu. 4. qui inquit, hoc ex eo admissum: quoniam stipulatio secundùm naturam actus, seu rei, in quo interponitur, interpretanda est, consequenter iuxta dictum §. q si in patris. Nã aliàs in stipulatione persona extrinsecus non subintelligitur. l. si ita stipulatus in §. Crisogonus. ff. de verb. oblig. & stipulatio si in verbo executiuo impersonaliter concipiaĩ valet, & stipulanti acquiritur, aut. si quando. C. de const. pecu. vbi Bar. & Bald. & eandẽ sententiã receptam esse dixerũt recentiores Perusini in

tract.paup.q.8.in secun.spe.num.10. & seq. Quibus addes Bald. in l.fi.num.9.C.comm.vt.iud. & Franc. Ripam idem probantē declarātemq; in d.§.quod si in patris, vbi etiam Alex. veritatis amicum sibi parum cōstitisse refert, & huius rei illa ratio redditur; quia stipulatio simpliciter interposita super dote debet intelligi secundum naturam dotis, & actionis de dote l.si stipulatus.ff.de vsu. l.inter stipulantem.in prin.cum glo.ff.de verb.oblig.l.j.§.si sub conditione.ff.vt leg.nomine caueatur, stipulatio nāq; interposita super aliquo contractu secundum naturā eius intelligitur, quod si extraneus simpliciter, seu impersonaliter stipuletur, mulieris erit actio, vt inferius dicam in ver.septima facti species in fi. His præfationibus habitis, vt ad rem redeam.

144 Prima facti species est in patre † qui filiam habet in potestate dotemq; dedit, & sibi aut filiæ reddi stipulatus est, huiusmodi nanq; stipulatio iuxta iuris ordinem intelligenda est, vt viuo patre, si in potestate sit filia, pater habeat actionis exercitium, licèt actio sit communis, si verò mortuus sit pater, vel aliter sui iuris effecta sit filia in persona filiæ consolidetur, & his casibus persona filiæ ad obligationem, & solutionem adiecta censetur. hic enim est ordo iuris l.2.§.quod si in patris.ff.sol.mat.l.j.§.videamus. C.de rei vx.act. & secundum relatum ordinem verborum prædictorū conceptionem intelligendam esse scripsit Bar. in l.vxorem.in §.testamento.l.2.ff.de leg.3.& addit l.cum pater.in §.pen.ff.de leg.2. Cuius doctrinam ad cœlum tulit Pau.Castr. in l.cum qui ita.in §.qui sibi.ff.de verb.obliga. & probatur hæc sententia ab Ang.Imo.Alex.& Ias.in d.§.qui sibi.idq; receptum aiunt propter ius cōsolidationis, quod filiæ in dote potest competere ratione cōionis. Item quia pater ad dotem filiæ constituendam astringi potest l.qui liberos.ff.de ritu nup.l.obligamur.in §.lege.ff.de act.& oblig.l.fi.C.de dotis promis. de quo per Ias. in auth. res, quæ.C.communia de leg.Alex.in consi.139.num.8.vo.2.& per eundem Ias.in §.fuerat.num.97.Alex.in consi.61.vol.7.August.Ber.q.113 Pau.Par.in consi.29.num.60.& seq. vol.3.& quidem si soli patri actio cōcederetur, filia indotata remaneret in casu, in quo pater dotem cōsumeret l.si cum dotem.in §.eo aūt tempore.ff.sol.mat.quod referendo Bar. scripsit Frāc. Rip.in d.§.quod si in patris.nu.15.& seq.quem videas, quibus addēdum est, quod eleganter scripsit Bal.in l.fi.nu.9. C.commu.vt.iud.is eīm in stipulatione concepta superiori modo inquit. Hæc stipulatio duo continet extrema. Alterum, quod sit reddenda dos patri, & id intelligendum est eo casu, quo propter consolidationem eidem patri restituenda est. Alterum, quod filię restituenda sit dos similiter eo casu, quo propter consolidationem soli filiæ competeret. Medius autem casus quando ius reddendi dotem est commune fuit omissus, Ideo remanet in dispositione iuris cōis.l.commodissimè ff.de libe.& posth.erit ergo cōis actio patris, & filiæ, vt in l.post dotem.secundum vnam interpretationem.ff.solu.matr.& solum citando locum Bal.vbi supra, & Alex.& Rom.idem sensisse probat Frāc.Rip.in d.§.quod si in patris.nu.5.qui subiungit, dictam stipulationem intelligendam, vt supra, & perinde ac si pater stipulatus esset sibi, aut illi, vel illis, quibus de iure, quo casu certi iuris est, quod si soluto matrimonio ambo viuāt, actio est cōmunis, vt in d.§.si verò pater præmoriatur, actio cōsolidatur in solam filiam l.vnica.§.videamus.C.de rei vx.act.sed si præmoriatur filia, actio consolidatur in patrem l.dos à patre.C.solut.matr. Deniq; huic rei, & illud annotādum est, prædicta vera nō solum vbi pater stipulatus esset in suprascripta verba, videlicet, Dotem sibi aut filiæ, verum si contra filiæ, aut sibi adiiciendo prius nomen filiæ secundùm Pau.Castren.in dicto §.qui sibi. & propter l.Caius.ff.solut.matrim. & vide quæ inferius dicam in quinta facti specie.

145 Secūda facti species est, si † pater stipulatus sit copulatiuè dotem scilicet sibi, & filiæ reddi, in qua idem iuris esse respondit Bar.in d.§.testamento, qui citat l.Gallus.in §.j.ff.de lib.& posth. & licet aduersari videatur text.in l.si mihi, & Titio.ff.de verbo. oblig. ad sententiam tamen Bar. ex rationibus relatis in superioribus decurrendum arbitror, quæ commendatur à Pau.Castren. in d.§.qui sibi, & lex si mihi & Titio. locum habere potest, vbi extraneus dotem relato modo stipulatur, ut per Imo.in l.Caius. in pen.col.ff.solu.mat.quibus adde Bal.in l.fi.num.9.C.comm.vt.iud.qui in hac ipsa facti specie scriptum reliquit. copulā non diuidere stipulationem in partes æquales, sicut alibi dicitur. ff. de duo.reis l.reos.in §.cum in tabulis, sed iuris ministerium designare, & quasi sit iuris expressio, quod actio sit communis patris, & filiæ, & consolidatio non impediatur. ff.sol.matr.l.post dotē. secundum vnam interpretationem. hæc ille, & ex his comprobare potes, quæ scripsit Soc.in consi.9.col.2.& seq.

146 Tertia facti species est † vbi pater, qui dotem dedit, stipulatus est dotem à marito in hæc verba sibi, & suis hæredibus reddi. Nec non eius filię heredibusq; eius, aut cui ius, & casus dederit, & filia moriatur relictis filiis. In qua recepta Martini sententia, quæ ex generali consuetudine præualuit, vt in l.dos à patre, vbi gl.& doctores.C.sol.mat.& ait Corn.in consi.224.licet.col.fin. vol.3.Cur.Iun.in consi.97.nu.9.& consi.180.Soc.in cōsi.9. vbi de iure conatur eādem Martini sniam defendere. Item Soc. in relato responso non insubtiliter (vt solet) multis argumētis probat secundum relatam consuetudinem stipulationem intelligendam, quem referre superuacuum duxi: cum eius scripta inter manus oīum versentur. Intelligenda est ergo dicta stipulatio, vt filiæ restituatur, si superuixerit, ea verò mortua cū filiis, ad filios tanquā hęredes pertineat. Sed si filia sine filiis præmoriatur, patri, superuiuenti restituatur, & eo mortuo hoc casu eius hæredibus. Quæ snia comprobatur ex scriptis in superiori facti specie, &

147 auctoritate Bal.relata. Et † illud non est omittendū, quod relata Martini snia ex consuetudine recepta intelligēda est in casu suo, quando constante matrimonio decedit filia, & marito superstite, vt tūc filii admittantur, & succedant, & non pater, locum autem non habeat, quando filia præmortuo marito decessit. Tūc enim ad patrē reuertitur, vt declarat Bar.in l.post dotem.ff.solu.matr.in quinta q.vbi ēt tētauit dicere, quod si filia viuo patre hñs filios ex primo matrimonio secundo nupsit, & moriatur in matrimonio sine filiis, locum non habeat relata consuetudo, sed pater admittatur, cuius sniam à frequentioribus receptam scripsit Lud.Goza.in consi.9.in causa Mantuana.nu.3.vbi plures refert, quibus adde Soc.Iun.in consi.114.Non est dubium, nu.21.vol.3.vbi non solum concludit, quod relata consuetudo non habeat locū in dictis duobus casibus secundum frequentiores, si mulier decedat in secūdo matrimonio cum liberis ex primo, vel si iam facta vidua cū liberis ex viro prædefuncto, verum nec in dote promissa licèt in hoc vltimo aliter ipse antea interrogatus responderit.

148 Quarta facti species est, quando † pater qui dedit dotem pro filia sibi illam reddi est stipulatus, & post interpositam stipulationē ab intestato mortuus est relicta ipsa filia, & filio masculo, qui solus ex l.municipali succedit filia exclusa, num dotis repetitio ipsi filio hæredi ex stipulatione paterna competat seu magis filię. Hæc quō satis satisq; apud veteres fuit agitata, vt Alb. refert in l.vni.nu.25.C.de rei vx.act.ait. Viannysii Doct. Bon.sniam à Iac. Rauen.Pet.à Bellaper.Ricar.Malum.& Vbal.Vaca.probari, qui disputando inquit, patri viuenti. qui stipulatus est dotis restitutionem, competere: & consensum filiæ non requiri, plura subdit nouisse eū: sed maximè l.quoties.ff.sol.mat.Patre verò mortuo dotis repetitionem ad filiam pertinere, quæ à statuto ab hęreditate patris excluditur, & hoc casu ius singulare sit, quod actio ex stipulatu ad hæredes non transmittatur: & hæc snia recepta est, vt patet ex his, quæ scripsit plene quidem Dec.in consi.106. & pro tenui.qui subiicit, licèt de hoc posset dubitari iure ciuili cōiq; inspecto, pp ea quæ scripsit Bar.in l.post dotem.ff.sol.ma. stante tamen statuto prædicto à frequentioribus (quod dictum est) probatur. Quibus adde Soc.in relato consi.9.& quæ plene scri-

149 psit Ias.in d.l.post dotem nu.83. Sed † hic frequens suboritur quæstio, & in patria mea agitata, solent parentes dotes filiabus dantes sub hac formula stipulationem concipere. Quam dotem A. promisit reddere, & restituere Titio stipulanti pro se & eius hæredibus soluto matrimonio morte vel diuortio sine liberis vel cum liberis non peruenientibus ad ætatem decem & octo annorum, & in oēm alium casum &c. aut illi vel illis, cui, & quibus &c. legeq; municipali cautum est, existentibus filiis masculis fęminas non succedere, sed dote constituta, seu constituēda contentas esse debere, & plus petere non posse, quam quod sibi relictum est ratione debiti iuris naturæ, & prout legitur in statuto sub rub.de successoribus ab intesta.& sub rub. quod mulier sit contenta dote, quæsitum fuit, si pater decesserit, deinde filia relictis filiis, qui ad ætatem in stipulatione cōtentam non peruenerūt. Nū filiis masculis iisdemq; patris hęredibus ex stipulatione relato modo cōcepta actio cōpetat, & cū conditio extiterit; quia filii ad ætatem decē, & 8.annorum non peruenerint, competere videbatur. l.si auia. C.de iure dot.l.quoties.ff.sol.mat.l.post dotem. la 2.§.quod si in patris.eo.tit.& quia snia Martini ex consuetudine recepta non videtur trahenda ad hunc casum; quia tenor stipulationis clarus est l.fi.C.comm.vt iud.& hęc snia comprobari videtur ex his, quæ scripsit Bar.in l.Titio centum.in §.Titio genero.ff.de cōd. & demon.& Cur.Iun.in consi.10.& cum legatur in instrumentis antiquis stipulationem relato modo à maioribus nostris conceptā fuisse, & hodie concipiatur, non temere factum censetur, maximè cum addatur, secundum formam statutorū ciuitatis Anconæ. Verùm prætermissis cōpluribus, quæ referri possunt (ni fallor) oīs con-

150 trouersia huc redit. Num † dos à patre data in relato casu succedat loco legitimæ, & meritò duo statuta præcipue considerāda sunt. Alterum est sub rubr. de successoribus ab intestato, alterum, quod mulier sit cōtenta dote. & hoc vltimū præcipue in duobus locis circa finem: si enim nō succedit loco legitimæ, relata snia atq; stipulationis formula defendi pōt, contra verò si loco legitimæ habeatur, cum de legitima oīs cōditio, dilatio, vel alia dispositio moram, vel quodcunq; onus introducēs tollatur l.quando in prioribus.C.de inof.test. Ego aūt vidi iudicare, onus paternæ stipulationis reiici, & hęredes patris ex relata stipulatione agentes excludi, pro qua sententia elegans est Decii consilium sub nu.106.& pro tenui &c. quod totū legendū considerādumq; est, licèt enim lex nostra municipalis decreuerit, filias contētas esse debere dotis quantitate, quam pater reliquerit, corrigēdo l.omni-

l.omnimodo.C.de inof.test.non tamen trahenda est, ad casum, de quo agitur, quando pater in ipsa quantitate dotis conditionem adiicit. Hic enim casus de onere iniuncto in dotis quantitate omissus videtur, ergo remanet in dispositione iuris communis l.si cū do-

151 tem.ff.solut.matri.lex † enim omnimodo.C.de inoffic.testam. quæ supplet legitimam in substantia, nihil habet cōmune cum lege.quoniam in prioribus, quæ reijcit conditionem, & grauamen. vnde lex nostra, quæ loquitur in priori casu, non videtur porrigenda ad hunc casum oneris, & cōditionis adiectæ secundum Iac.But. & Bald.in d.l.quoniam in prioribus, vbi hoc commendat Pau. Castren.referendo Imol.idem probantem, & nō improbat Ias. ibidem, & probat Alex.in consi.55.viso titulo quæstionis.nu.7. & seq.vol.2.Aret.in consi.44.Placet &c.circa finem.Pau.Par.in consi.36.statutum nouum ciuitatis Fauentiæ &c. num.5.& seq.

152 vol.3.cumque † statutum non simpliciter, ex eo scilicet: quia supersint filij, excludat fœminas, sed propter dotem, dos ita loco legitimæ succedere videtur, vt ex ea conditio adiecta reijciatur, idq; verissimum & receptum testatur Paul.Par.in relato consil. vbi Albe.Brun.& alios refert, sed & hæc snia confirmari posse videbatur ex his, quæ habentur apud responsum Car.Ruy.26.videtur prima facie &c.vol.3.& est in subscriptione Bart.Soc.num.34.& seq. Item est consilio Cor.142.primo aspectu &c.vol.2. vbi īter alia citat Bal.in l.fi.post medium.C.de dot.promis.Pet.Anch.& alios, rursus eadem sententia probari videtur à Io. Dilec. in tract. de arte testan.in 5.cau in fi.sub tit.de hære.inst. Dum refert Decij responsum & probat, denique Bapt.Tole.in libello communium opinionem, in ver.dos à patre.inquit, dos à patre profecta soluto matrimonio debet apud filios remanere, Cur.Iun.in cōsil.43. nu.9.communem dicit. Amplia, etiam si pater stipulatus sit ad se redire liberis stantibus, si liberi adsunt tempore mortis filiæ, statim dos matris est, & filij ex successione matris veniunt, & nō aui. Io.Nicol.in l.generaliter.num.46.C.de secund. nup. cōmunem dicit. videndus est etiam Soc.in consi.9.qui in 5. 6. & seq. col.ad rem multa scripsit, & ex relatis locis patent plura respōsa ad ea, quæ scripsit Bar.in citato.§.Titio genero.maxime ex cōsi. Dec.Alex.& Pau. Parisij, statutum etiam sub rubr. quod mulier sit contenta dote, in ver.Hoc addito, cum in sensu directo disponat, sensus contrarius non est accipiendus, ut per Doct. in l.j.in §.huius rei.ff.de offi.eius, & restringendum est ad extraneos, & cum prohibeat, non est interpretandum. vt permittat l.legata inutiliter.ff.de adim.leg. & similiter finis statuti relati respōsum habet, ex quibus puto vel hęredibus patris nullam actionē competere, vel si diceremus competere, hæredibus filiæ dotatæ ad illam remittendum astrictor esset, vt Soc.& Dec.in relatis locis probauerunt. In extraneo autem stipulante cum illa adiectione, vel cum filiis non peruenientibus ad ætatem decem & octo annorum, vide Bald.in consi.89.verba instrumenti.uolum.2.& quod dicam inferius in 5.& 7.facti specie.

153 Quinta facti species est in auo materno † qui non habet in potestate, seu extraneo alio, qui dotem dedit, stipulatusque est nepti seu mulieri aut sibi dotē reddi. In qua singulari iure fauore dotis receptum est, vtilem mulieri actionem quæri, & stipulationis hoc casu persona ad solutionem adiecta censetur, mulieris verò ad obligationem: fauore nanque nuptiarum, & maximè propter affectionem personarum ad hoc decursum est, vt est singularis tex.in l.Caius.ff.solu.matri.mulier ergo solu.mat. etiam viuo auo explosa Petri sententia ad dotem aget, idque à recentioribus est receptum: cum verbum illud maxime relatū, & de quo in textu, vbi non est affectio, idem iuris esse demonstret, & hæc sententia probatur à Bar.in d.l.Caius.in oppositione ad secundum notabile, & scripsit Alex. ibidem, sententiam Bart.recentioribus omnibus placuisse, & dānatam Petri & Baldi sententiam, & hanc sententiam Pau.Alex.& Ias.probauerūt in l.cum qui ita, in §.qui sibi.ff.de verb.oblig. Alex. sub nume.5. Ias.verò sub num.7.& Bal.Nouel.in trac.de dote in 6.part. ī 26. priuilegio, vbi etiam Bar.sententiam receptam testatur, & Bald. ac Pet.damnatam. Alex.in consil.19.in his, quæ in themate &c. num.11.& seq.vol.4.& illud annotandum est, quod in relata facti specie sensisse videtur Pau.Cast.in d.l.Caius.sub nume.5.quod eiusmodi stipulatori nec vtilis, nec directa acquiratur actio, nec solui possit: quia quodlibet istorum casuum esset contra fauorem dotis, qui est vt soli mulieri acquiratur, & soli possit solui, sed errauit longe (ni fallor) Pau.in eo quod sensit, stipulatori prædicto solui non posse, cum Bar.Cum.& alij talem stipulatorem Adiectum nominent, quibus accedit Bal.Nou.in relato loco. Nec fauor dotis obstat, vt considerabat Paul.cum mulieri sit consultum, vt possit repetere ab adiecto secundùm ea, quæ in

154 vltima parte differendo dicam. Nec † illud omittendum est, personam mulieris, seu neptis adiectam censeri ad obligationem, & stipulatoris ad solutionem non solùm ubi neptis seu mulieris nomen præponitur, vt in facti specie proposita, sed si stipulatoris nomen præponeretur, verbi gratia, quia auus, seu quilibet alius extraneus (nec enim quoad id de quo dubitatur interest) stipularetur dotem datam sibi, aut nepoti, seu mulieri reddi, semper enim fauore nuptiarum stipulator adiectus ad solutionem censetur secundum Bar.in d.l.Caius. cuius sentētiam Bal. & Pau.ibidem probant, & idem Pau.Alex.& Ias.in §.qui sibi.superius relato, & Barto.clare idem probat in l.vxorem.in §.testamento.ff.de leg.3.sed & Imo.in d.l.Caius.num.7.ver. interdum stipulatur sibi &c.hanc sententiam non admittendam putauit,

155 lex † enim Caius.loquitur, ubi auus stipulatus est nepti, aut sibi. Non autem vbi in stipulatione stipulatoris nomen præponitur: licèt enim (inquit) quò ad facultatem soluendi mulieri nihil intersit, an quis mulieri aut sibi, aut sibi, aut mulieri stipuletur, comparantur nanque quoad solutionem relatæ conceptiones, seu formulæ stipulationum, vt dixi superius in 21.ampliatione, non tamen comparantur, nec paria sunt, quò ad obligationem quęrendam, nec par ratio interuenire videtur. Quando enim stipulator nomen suum in stipulatione præponit, actionem mulieri quærere censendum non est sed sibi, licèt posset, sed vbi mulieris nomen præfert, æquitas suggerit, mulieri actionem dari, & addit sententiam suam probari in l.Stichum. in §. quæsitum. ff. de solut. Nam filię emancipatæ quæri potest vtilis, ut notat Bar. in l.quod dicitur.ff.de verb oblig.& tamen text.in d.§.quæsitum.indistinctè dicit, quod si stipulatur sibi, aut filio, videtur filius Adiectus ad solutionem. Vnde subijcit, relatam Bart. sententiam non bene probari, licèt sit valde fauorabilis, pro qua lex in ambiguis.ff.de iure dotium.sed & addes Alex.in eadem lege Imol. sententiam probasse: ipsum enim referendo, ait: cū versemur in correctorijs, & lex Caius loquatur in casu, in quo præponitur nomen neptis, nō est trahenda contra regulas iuris ad casum, in quo postponitur, & mouit; quia primò nominatus videtur magis dilectus, argu. l.quoties.ff.de vsuf.& addit expresse contra Bart. sensisse Bald. in l.fi. C.cōmu.vtr.iud.& uerum est, vt patet in vlt.col.dictæ legis. vbi temperamento vsus est dictionis fortè, quasi dubius, sed & addes, quod in eadem opinione fuit Roma. in d.l.Caius, & Bal. No. in tract. de dote in 6.part.priuil.28. qui citat Salyc. in l.Auia.C.de iure dot.idem sensisse, ego verò à sententia priori loco relata, & magis recepta non esse recedendum puto, quam Bart. Bald. Pau.Alex.Ias.& quidam alii probarūt, pro qua iudicio meo est tex.in dic.l.Caius.in ratione sui, vbi Iurisconsult. inquit fauore nuptiarum, & ne commodo dotis mulier defraudetur, ad hoc decurrēdum est, quæ ratio expressa in lege ęquè interuenit, siue mulieris nomē in stipulatione præcedat, siue sequatur. Nec moueat tex.in l.Stichum.in §.quęsitum, quia in dote ex relata rōne summa cū æquitate ratione incertitudinis ex alternatiua oratione ius singulare est constitutum. Nec etiam moueat, quod ī cor-

156 rectorijs versemur † quia vbi ratio in l.expressa est, non dicitur fieri extensio. Sed casus in quo est eadem ratio comprehēditur l.his solis.C.de reuo.donat.in illis verbis, satis etiam tacitè cautum putamus, vbi Bal.& scripsit Ias.in aut.quas actiones. num.17.C.de sacrosan.eccle facit l.emptor.in fi.ff.de rei vend.l.fideicommissi.in §.cum Pollidius.ff.de vsu.glo.in clem.vni.in ver.largiri, de elec. & quod Alex.ait in consi.17.vol.3.Imo.in l.si verò.in §.de viro. ff.solut.matr.Io.Cror.in rub.de acq.pos.nu.3.& est elegans tex. memoria tenendus in l.libertum.in §. Senatuscōsulti. ff. de ritu nupt.& scripsit Cassad.in tit.de testa.dec.3.num.4.& seq. Minus etiam mouet, quod ait Alex. prænominatum censeri magis dilectum: quia nominationem priori loco factam non esse considerandam relata iurisconsulti ratio facit, & mouet lex, nec eīm. ff.de solut.& quod scripsit Soc.in consi.9.in quarta colum. ver. Prædictis non obstantibus, quem breuitatis causa non refero: & pro hac sententia Paul.Castr. huiusmodi rationem referebat inspecto iuris rigore, ex textu dictæ legis Caius. apparet, verborum ordinem non esse spectandum, quod demonstratur; quia ex iuris apice hæredibus aui obligatio acquiritur, licèt eius persona fuerit postposita in stipulatione, & neptis persona censetur adiecta ad solutionem, licèt fuerit præposita in stipulatione, ut patet in ver.respondi, & in ver.sed dicendum, iuncto principio legis, ibi.dos omnis Seiæ vxori, vel Caio Seio &c. eodem modo ergo ait eo casu, quo consideratur æquitas fauore nuptiarum, & dotis ordo verborum attendi non debet, sed quod fauor exigit. Vnde cum videatur exigere, vt mulieri acquiratur, acquiretur ei vtilis, & si in stipulatione postposita reperiatur, quæ ratio cōtemnenda nō est, licèt Alex.scripserit, se nescire intelligere, sed redditur clara consideratis verbis dictæ legis, & prædictis, & forsan Alex.habuit Pauli commentarios corruptos. Denique hæc eadem sententia probari videtur à Fel.in c.inter cæteras.nu.29 de rescrip.& clarius à Ias.in l.cum quidam.nu.2.in ter.col. versi.sexto limit.C.de verb.sig.& ad cœlum tulit hoc tanquam notandū Nico. Euer.in sua centu.loco 49.à natura alternatiuorum, versi.secūdò fallit fauore dotis, licèt simpliciter retulerit.

157 Quod autem diximus † mulieri in relata facti specie vtilem actionem competere, locum habet, quando morte vel diuortio solutum est matrimonium, in quo casu loquitur relata lex Caius, vt quando mulier superuixisset marito, secus si contingat pręmori viro suo. Finge enim conceptam stipulationem, quod auus maternus, aut quilibet alius extraneus dotē reddi sibi, aut nepti stipulatus sit in omnem casum dissoluendi matrimonij, & matrimonium morte mulieris dissolutum fuisse, certe secundùm

Imo.

Imo in d. l. Caius ante num. septimum dos reddenda erit auo, seu extraneo dotanti eiusq; hæredibus, non autem hæredibus mulieris, cuius rei illa ratio ab eo redditur; quia vbi morte iuri vel diuortio matrimonium soluitur nuptiarum, & dotis fauor hoc facit atque exigit, vt mulier agat, ne cõmodo dotis defraudetur. At vbi mulierem viro suo præmori cõtingit, nuptiarum fauor cessat, mortua enim mulier amplius non nubit. Nec mouet s̃m eundem Imo. ꝙ vna determinatio respiciens plura determinabilia ęqualiter terminare debeat l. iam hoc iure. ff. de vulg. ergo idem iuris esse debet in formula stipulationis relata, siue matrimoniũ soluatur morte mulieris, siue alio modo. Re-

158 gula † nanque illa legis; iam hoc iure. locum habet, vbi eadem ratio interuenit inter ipsa determinabilia: secus verò si diuersa, sed in casu nostro diuersa ratio redditur, ergo dicta regula locũ non habet s̃m Imol. qui citat Bal. in l. si cum dotem. ff. sol. matr. Quæ sententia Imo. probatur ab Alex. Bar. de Saly. in d. l. auia. & subdubitans probat Bal. Nouel. in tract. de dote in 6. parte, Priuileg. 28. & certe rationabilis vr̃, & limitatio relata ad legẽ iam hoc iure. probatur a Decio in l. in testamento. nu. 8. C. de testam. mili. & in consi. 456. nu. 12. Paris. in consi. 110. eodemq; vltimo, ter. vol. num. 15. Soc. in consi. 80. nu. 15. vol. 2. & certè hæc limitatio à frequentioribus recepta est, vt probauit Hippol. Rimi. in rub. de donat. sub nu. 73. vbi limitauit etiam dictam regulam, vt locum habeat in voluntaria dispositione, quæ secundùm voluntatem testatoris regulatur, secus autem in necessaria, ut p Dec. in d. consi. 156. Item dicta regula non procedit, qñ ex ęquali determinatione induceretur correctio legis. Tunc enim potius inęqualis fieri debet, vt minus iuri communi præiudicetur, tex. singularis secundùm Abb. ibi in c. cum dilectus. de consuet. & ꝓbat Ruyn. in consi. 169. nume. 11. vol. 3. & in consi. 157. num. 14. vol. 5. & adde, ꝙ dicta regula locum etiam non habet, qñ natura determinabilium repugnat, ut per Ias. in l. miles. in §. decem. ff. de re iud. in 2. no. & per Riminal. vbi supra. Non tñ omittendum puto, quod Pau. Castr. in ea. l. Caius. sub nume. 6 scriptum reliquit in hæc seu similia verba. Tert. quæritur hic matrimonium fuit solutum diuortio, vnde erat fauor dotis, vt acquirat̃ mulieri, vt possit secũdo nubere, quid si morte mulieris, qdam dicunt contrarium, quia tunc nõ subest fauor, quod falsum puto, sicut enim hoc casu acquireretur actio mulieri, si nulla ĩteruenisset stipulatio, & eam transmitteret ad suos hæredes, ut in l. vni. in §. accedit. C. de rei vx. act. ita & hic; quia stipulatio ista regulatur secundum iuris dispositionem, vt acquiratur ei cui acqreretur stipulatione non interueniente, verùm licèt auctoritas Paul. Castr. me valde mouerit, non tñ ab Imola, & Alexandro, & aliis relatis dissentio. Nam in casu, in quo mulier prædecedit, cessat Iurisconsulti ratio nuptiarum scilicet, & ne cõmodo dotis defraudetur, nec comparatio facta a Paul. Castren. mouet. Nam quãdo nulla stipulatio interuenit, fingit lex mulierem stipulationem fecisse, cum extraneus non stipulando donasse magis mulieri q̃ sibi aliquod ius seruasse videatur: ut legitur ĩ dicto

159 §. accedit, † quem tex. eleganter & nouiter declarauit Franc. Ripa in l. j. nu. 53. ff. solut. mat. inquiens, loqui in ficta stipulatione in fauorem mulieris ꝯ maritum non ꝯ promittentem, & declarat l. ad exactionem. C. de dotis promis. effectus tñ bene est ꝯtra extraneum, qui dotem dedit, vt censeatur donasse, & adde ad interpretationem d. §. Bal. Nouel. in tract. dotis, in 6. part. princ. in ter. Priuilegio. At qñ interuenit stipulatio relato modo; qa propter alternatiuam res aliquantisper dubia redditur, meritò vbi fauor exigit nuptiarum, iura fauere voluisse credendum est, & cessante fauore iuxta iuris terminos, & rigorem interpretatio fieri debet, vt in d. l. Caius. ubi exprimitur & ius strictum, & ęquitas, non ergo paria sunt ista, stipulationem non esse interpositã, vel interpositam relato modo &c.

160 Sexta facti species est in † extraneo qui dotem dedit, & eam stipulatus est sibi reddi aut cui de iure debebitur. In qua Bart. in ea l. Caius. sub nu. 5. ff. solut. mat. se ex facto consultum rñdisse ait, idem iuris esse, ꝙ in præcedẽti facti specie, integram scilicet actionem mulieris esse, & perinde esse ac si dixerit sibi aut mulieri Mulier nanque illa est, cui de iure debet reddi l. vni. §. accedit. C. de rei vxo. act. quæ sententia probatur ab Imo. Alex. Pau. Castr. in ea. l. Caius. licèt Bar. in l. fi. in pen. & fi. col. C. comm. vtr. iud. contra senserit, cuius rationibus Alex. rñdit. sed & Bald. Nouel. in tract. de dote in 6. par. priuileg. 28. fauorabiliorem mulieri hanc formulam stipulationis esse putauit, q̃ ea, de qua in superiori facti specie. Quoniam extraneus stipulando sibi aut cui de iure debebitur, perinde est, ac si stipulatus esset hoc modo, sibi aut mulieri, inquantum sibi de iure deberetur: illud enim relatiuum, cui, conditionem significare vr̃, idest quatenus alteri ꝑsonæ de iure deberetur, q̃ sibi si simpliciter dotem dedisset sine alio pacto, arg. l. Stichus qui meus erit. ff. de leg. j. & addit se ex facto consultum secundùm Bar. sententiam respondisse. & eius responsum a valentissimis doctoribus Marchiæ probatum fuisse, & certe eandem ęquitatis defensionem hæc facti species habet, q̃ præcedens: cum enim alternatiuè stipulatio sit cõcepta, ex ea inducitur obscuritas, arg. l. Pr ętor. §. quod autem Prætor ait. ff. de

inij. ideo pro dote est iudicandum l. in ambiguis. ff. de iur. dot. Relata ergo stipulatio cum habeat ius certum speciale ac singulare s̃m illud ius singulare intelligenda est & ab illo regulanda,

161 arg. eius quod dr̃ † generalem dispositionem comprehendere causam dotis propter tex. notabilem in l. in fraudem. in §. fin. ff. de mili. test. nisi dos in causa. de quo quæritur, speciale habeat priuilegium. Tunc enim generalis determinatio non porrigitur, vt declarando Salyc. in l. fi. in princ. C. de iur. dot. respondit Dec. in consi. 5. & consi. 301. & consi. 536. num. 9. & in l. j. ff. de reg. iu. & alibi sæpe, & probat Tiraq. in com. de vt. ret. §. j. glos. 14. nu. 91. & seq. num. & Cat. Cot. in memo. in ver. Dos habet. Cur. in consi. 27. Magnificus vir. in secundo dubio. Goz. in consi. 97. nu. 7. & licèt Neg. improbet in tract. de pign. in octaua par. mem. primo, num. 23. Repetentes tñ l. diffamari. C. de ing. & manu. videlicet. Cæsar Cont. in ea. parte in qua quæstiones inseruit nume. 107. & seq. defendit declarationem prædictam. item & Soc. Iun. in consi. 12. nu. 12. & seq. in 2. part. & uide quid senserit Rolan. à Valle in quæstionibus de lucro dotis. quæ. 105. sed & addes Bal. in consi. 89. verba instrumenti &c. quę ꝯ Barto. sum sensisse vr̃. Inquit enim, iniquum & iuri ꝯtrium vr̃, ꝙ prima pars stipulationis, in qua apparet extraneum sibi stipulatum, inanis sit, & sine effectu: cum possit parere effectum qñ potuit stipulari, ut in d. §. accedit. & C. de pac. con. l. ex morte. C. de iur. dot. l. auia ff. sol. matr. l. quoties. sed dicta iura locum habent in re clara, at res de qua agitur dubia redditur ex alternatiua, quæ obscuritas fauorabile causam dotis reddit, & argumentum Baldi, quod videtur fortissimũ, nullum verbum adiectum cẽseri sine virtute operandi, de quo multa Aym. Crau. in consi. 135. verba decreti. nu. 24. & Fel. in c. si litæ. de maio. & obed. respondet potest, effectum parere, ut extraneus ex relata stipulationis formula adiectus cõstitutus censeatur, prout in superiori facti specie Barto. & alij relati senserunt, contra quem adiectum si eidem solui contingat, quo remedio consulatur mulieri, declarando legem Caius. in vlt. parte dicam disputando circa ea quæ Bal. Nouel. scripsit in trac. de dote par. 6. priuileg. 28.

162 Septima facti species est in extraneo † qui dotem dedit, stipulatusq; est sibi reddi, aut mulieri, aut cui de iure debebitur, qui casus frequens quidem & quottidianus est, in qua Ioan. Imo. in d. l. Caius. ex relata sententia Bar. in casibus præcedentibus idem iuris esse putauit: ut mulieri actio quæratur, & mulier ad obligationem non autem ad solutionem adiecta censeatur, & subiicit, relatam stipulationem hoc modo a consuetudine interpretatam, quæ est optima legum interpres l. minime. l. si de interpretatione. ff. de leg. & c. cum dilectus. extra de cõsuet. & addit, de rigore tñ posset dici, illa verba cui de iure debebitur, posse cõuinci in hæredibus stipulatoris vel aliis successoribus vniuersalibus, uel etiam singularibus uia cessionis, & hanc sententiam, ꝙ mulieri quæratur actio, non improbat Alex. in d. l. Caius. nume. 7. & sanè mihi etiam rationabilis visa est, licet in hac incertitudinis illa ratio etiam interueniat, quæ rem dubiam reddit, & quæ ambiguitas in causa est: ut mulieri faueatur.

163 Octaua & vltima facti species est † si extraneus, qui dedit dotem, stipulatus est sibi, aut mulieri, siue ipsorum hæredibus, uel cui ius & casus dederit, qualitercunq; matrimonium dissoluet morte, uel diuortio sine filiis ex eorum corporibus communiter natis non peruenientibus ad legitimã ætatem vigintiquinq; annorum, & in omnem casum &c. & matrimonio morte mulieris dissoluatur relicto filio, qui ad ætatem vigintiquinque annorum non peruenerint, in qua facti specie Bald. ex facto consultus in consi. 89. vol. 2. respondit, stipulantem adiectum obligationi intelligi non autem solutioni, & relatam formulam stipulationis interpretandam hoc modo: ut si quidem decedat mulier sine filiis, uel cum filiis ad dictam ætatem nõ peruenientibus, stipulator magis sibi hæredibusq; suis consuluisse censeatur, si vero prius stipulator decesserit superstite muliere in matrimonio uel sine, primum caput uerborum, quo stipulatus est sibi, euanescat, & integra sit actio mulieris, sed & addit, ꝙ si stipulator ante decesseret, q filii mulieris dotatæ ius stipulationis cõditionalis stipulator transmitteret ad hæredes suos. Instit. de verbor. oblig. §. ex conditionali. & ideo filiis mulieris mortuis intra vigesimumquintum annum dos restituenda est filiis, & hæredibus stipulatoris. Mulier ergo & filii eius in primo gradu esse censentur, in secundo autem gradu quasi substituti sunt, qui dotem dedit & eius hæredes. Quæ substitutio in contractibus tramittitur, vt dictum est hæc Bal. cuius sententiæ aduersari videt (vt ipse etiam animaduertit) doctrina Bartoli in d. l. Caius. l præcedentibus relata, sed & ait, verba illa: qua sibi est stipulatus, aliquid posse, & debere operari. Sed & addes, dicta in superioribus locum habere in re dubia (vt declaraui) at in hac verborũ conceptione alia interueniunt, quare a Baldi sententia non esse recedendum putem. Hic enim sunt illa verba, siue ipsorum hæredibus, quæ stipulantis animum demonstrant. Pro qua consideratione facit, quod dixi in superiori referendo Imo. qui considerabat illa verba, aut cui de iure debebitur. Rursus notanda sunt illa, uel cui ius & casus dederit. Deniq; & illa, sine filiis ex corpo-

corpo-

corporibus natis non peruenientibus &c. Ex quibus remoueri videtur illa ambiguitas, quæ in causa est: vt indistinctè stipulator mulieri acquisiuisse censeatur. Vnde vt in superioribus Bartoli sententiam probaui, ita in proposita facti specie, vt verba aliquid operentur, a Baldi interpretatione non dissentio, quem relatum apud Bar. & Alex. sub falso tamen numero legi, & non improbatum, sed & his addendum est, ꝙ si extraneus dotem à se datam sibi reddi stipuletur, res est extra controuersiam: vt in l. quoties. ff. solu. mat. si autem stipuletur mulieri, clari iuris est, ꝙ vtilis actio acquiratur mulieri: ut in d. l. Caius. ff. solu. mat. quã exornat Bal. Nouel. ĩ trac. de dote, Priuilegio 23. & seq. & scripsit Alex. in consi. 13. nu. 14. Ex his quæ in themate. vol. j. quod est geminatum in 4. vol. sub nu. 19. & adde Bal. in l. cum dos. ff. de pac.

164 dot. Item † si stipuletur extraneus sibi & mulieri vtrique pro dimidia quæritur l. si mihi & Titio. ff. de verb. oblig. vt per Imo. in d. l. Caius. col. pen. & ex facto consultus respondit Bal. in consi... li.... & probat Bal. Nouel. in dicto trac. par. 6. priuileg. 28. vbi idẽ iuris esse putauit, si extraneus stipuletur sibi, & cui de iure debetur: ęquipollet enim hæc stipulatio præcedenti, & perinde est, ac si stipuletur sibi & mulieri: & licèt Bal. in d. l. fi. C. com. vt. in d. huic sententiæ aduersetur, hæc tamen sententia probãda est ex his, quæ in superioribus dixi, & rationibus Baldi relatus Bal. No-

165 uel. non inargute rñdit. Denique sciendum est, si † extraneus dedit dotem, & simpliciter, seu impersonaliter stipuletur, stipulationẽ intelligi: vt acquiratur mulieri fauore dotis, nõ obstante Reg. legis stipulatio ista. in §. si quis ita. & l. si ita stipulatus. in §. Crisogonus. ff. de verbo. oblig. & hæc fuit sententia Bar. in d. l. Caius: & à frequentioribus recepta, qui citat l. post dotem. secũdùm ter. interpre. ff. solut. matr. & probauit Camp. in suo trac. de dote, & Bal. Noue. ubi supra priuileg. 31. & hanc sententiam dixit verissimam Castren. in d. l. Caius. & probatur expresse (ni fallor) in d. §. accedit. in illis verbis, sed si non specialiter extraneus dãdo dotem in suam personam dotem stipulatus est, vel pactũ fecerit, tũc præsumatur mulierem ipsam stipulationem fecisse, & paulo inferius legitur, Nisi expresse extraneus sibi dotẽ reddi pactus fuerit vel stipulatus. Addit idem Bald. Nouel. vbi supra,

166 si † impersonaliter ex parte promissoris esset, pura si pater, vel extraneus diceret, promittuntur tibi marito mille pro dote Titiæ, uel pro matrimonio contracto vel contrahendo cum Titia, licèt s̃m iuris regulam hæc ꝓmissio inutilis videatur ex his, quæ habentur in aut. si quando. C. de consti. pecu. & in l. fin. ff. si cert. petat. tamen speciali fauore dotis defendi possit: vt eleganter inquit Paul. Castren. in d. l. Caius.

Decimotertiò vt tandem eo reuocetur, vnde huc declinauit oratio, restringenda seu declaranda est Regula in casu legis pa-

167 ter † cum filiæ. ff. de pac. dot. cum pater stipulatus est sibi in uita reddi, aut filio post mortem. Tunc enim filius etiam ad obligationem videtur adiectus vt hæres. & dixi supra in 17. ampliatione. & nota illum tex. ad ea quæ habentur in l. fi. in §. fi ff. de verb. oblig. & quæ dixi supra in 2. par. ver. Rursus (vt polliciti sumus)

168 nu. 20. probat etiam † ille tex. ꝙ conditio existens post mortem stipulantis stipulationem puram reddit.

Decimoquartò restringenda est, qñ debitor constituit se soluturum soli creditori l. si verò. ff. de constit. pecu. & dixi in ter. ampliatione, vbi declaraui dictam legem rationem reddendo.

Decimoquinto restringenda, seu verius declaranda est regula, vt nõ possit solui Adiecto in casu notato inferius in sequen. par. in quinta quæst. si stipulatus sum mihi, aut Titio dari, & tu promisisti mihi omissa persona adiecti, & quæ illic habentur, huc erunt transferenda.

169 † Decimosextò declaranda est in vere Adiecto in ipsa stipulatione: nam si me putem tibi aut Titio promisisse, cum aut neutrum factum sit, aut Titij persona in stipulatione comprehẽsa non sit, Titio soluero, non liberor. repetere tamen a Titio potero, quia licèt error sit in facto proprio & quodam modo supinus; quia tamen de damno agitur, locus est repetitioni l. sed si me putem. ff. de condi. indeb.

Decimoseptimò restringenda videbatur relata regula in operis. l. seruus. cum duabus legibus sequentibus. ff. de ope. lib. Sed de hac re vide quæ scripsi superius in secunda par. circa princ. versi. Est & illud addendum, nume. 13.

170 Decimooctauò declarãda est regula, vbi in stipulatione summa pecuniarũ deducta est, & adiectus recepit solutionẽ in moneta non reproba, & bona ac tali, quam ipsemet stipulator recusare nõ potuisset, ꝯ verò si in tali moneta, quam recipere stipulator astringi non poterat. Tunc. n. promissor non liberatur s̃m Io. Fab. instit. de inut. stipu. §. si quis alij. nu. 10. motus glo. ibidem in ver. contingat, quæ sententia sanè rationabilis est & multis exemplis posset comprobari, quæ consulto prætereo.

171 Decimononò declaranda est regula, vt adiecto solui possit, non autem pignus dari, quinimmo pignus datum repetet promissor: vt est tex. clarus in l. is qui promisit. ff. de pigno. Adiecto nanque bona obligari non possunt, quia cum eidem non quæratur personalis nec hypotheca: Hypotheca nanque sine principali stare non potest: obligatio nanque ab Adiecto incipere non potest, sed præcedere debet a persona stipulatoris, ut dixit Ang. in ea. l. & in prima par. declaraui.

Denique restringi posset ex his, quæ scripsi in relata par. secunda huius tractatus, quæ breuitatis causa non refero.

SVMMARIVM.

1. *Ciceronis sententia in lib. 1. De Oratore circa iuris ciuilis cognitionem damnatur.*
2. *Adiectus constituitur per alternatiuam, vel nu. 2.*
3. *Adiectus an constituatur per disiunctiuam, seu, nume. 3. & per totam quæstionem.*
4. *Dictio, seu, alternatiua impropria, quæ appellatur sub disiunctiua, & habet naturam copulæ, nu. 4. & per totam quæstionem.*
5. *Testator si legat vxori mundum, ornamenta, seu quæ eius causa parata sunt, vel vinum, quod in vrbe, seu in portu habet, omnia censetur legasse, secus si vteretur dictione, vel nu. 5.*
6. *Dictio, seu, tribus modis accipitur.*
7. *Dictio, seu, quæ dicitur ampliare dispositionem, intelligitur moderatè tamen secundùm Archid.*
8. *Dictio, seu, an ampliatiue accipiatur, quando ponitur inter dictiones singularis numeri, verbigratia si Testator legat equum suum nigrum, seu album alicui.*
9. *Interpretatio ad l. si quis ita legauerit. ff. de aur. & arg. leg. nu. 9. & seq.*
10. *Verba secundùm subiectam materiam interpretanda.*
11. *Interpretatio accipienda est, ne ruat actus, sed valeat eo modo, quo valere potest.*

Quarta Pars.

1 PErsæpe † cogitanti mihi de eo, quod inquit Cicero de Oratore libr. primo, perfectam artem iuris ciuilis haberi posse, magis magnam atque vberem, quàm difficilem, & obscuram, si in genera digeratur. Deinde eorum genera quasi quædam membra dispertiantur. Tum propria cuiusq; vis definitione declaretur. Et si id per occupationes Cicero ni facere licuisset, Non ideo ius nostrum facilius cognosci, illustrius reddi, in breueq; compendium redigi rectè potuisse videbatur; Mouet: quia omnis definitio in iure nostro periculosa est. Item comperimus plura esse negocia quàm vocabula, & veteres iurisconsultos non ab re vt plurimum ad quæstiones confugisse legimus. Mouet etiam: quia selecti viri, de quibus in l. 2. C. de vet. iur. enuc. ordinem quem cernimus constituerunt, eosq; Ciceronis sententiam non ignorasse credendum est. Nec quisquã fuit (quod sciam) qui quod Cicero est opinatus, facere sit ausus, & vidimus clarissimorum virorum summis Azonis, & Host. & aliorum diligenter & docte confectis, huic tantæ rei non esse consultum; Vnde ego quæstiones necessarias & in nostro ciuili iure, & in omni scientiarum genere semper putaui: lege ergo lector candide quæstiones propositas, quæ quottidianæ sunt, & ad clariorem cognitionem adiecti nostri valde pertinent.

Primò igitur quæro, dixi in prima parte, Adiectum constitui per alternatiuam AVT. Verbigratia promittis mihi aut Titio

2 dare decem? quid de disiunctiua VEL. Num † constituat̃ Adiectus si quis sibi vel Titio stipuletur, & constitui probat text. ĩ l. j. in §. si fructuarius. ff. de stipul. ser. vbi Bar. notauit, & idem Bar. in l. eum qui ita. in §. qui sibi. in fi. secũdæ oppo. ubi & Imo. & Pau. Castren. probant. ff. de verb. oblig. qui Pau. subiecit idem respondendum in qualibet alternatiua, seu disiunctiua. Vnde (ut ait) cõ-

3 stitueretur † Adiectus si quis sibi seu Meuio decem dari stipulatus esset, mouit eum tex. in d. §. si fructuarius. sed qm̃ dictus. §. loquitur in disiunctiua VEL. meritò sententia Paul. Castr. potest in dubium reuocari, longa nanque videbatur constituenda dif-

4 ferentia inter dictas dictiones. Dictio † nanque SEV, est alternatiua impropria, quæ appellatur subdisiunctiua, & vr̃ proxime accedere ad naturam copulæ: vt inquit Bar. in singulari tex. l. si qs ita legauerit. ff. de auro & arg. legat. licèt enim disiungat uerba, sensum tñ coniungit, ut cum dr̃. Alexander siue Paris, citat tex. cum glo. in l. ad protegendum. C. de in lit. da. tut. ff. de mune. & hono. l. fi. §. sunt munera. Vnde cum non sit simplex disiuncti-

5 ua, si † testator legat vxori suæ mundum, ornamenta, seu quæ eius causa parauit, vel Titio leget uina, quæ in vrbe habet, seu in portu, uel vina, quæ habet Romæ, seu Anconæ, aut libros, quos habet Pataui, seu Bononiæ omnia debentur, vt probatur in dicta lege, vbi Iurisconsultus ait, uerbum SEV ampliandi legati gratia positum esse, & probat Bar. ibidem explosa sentẽtia Rog. & est gl. no. in c. ego Ludouicus. 63. distinct. idque receptum est a frequentioribus: ut patet ex his quæ But. Abb. Imo. Car. & Fel. scripserũt in c. inter cæteras. de rescrip. & hoc testatur Dec. ibidẽ sub nu. 9. Quòd si Testator vsus esset particula VEL, siue AVT, legando vina, quæ habet Bononiæ, vel Romæ, vtrunque non includeretur. Cum hæ dictiones sint propriæ disiunctiuæ secundùm Imol. & Fel. ibidem sub num. 29. & probat prædicta Nico. Euer. in sua centu. loco 49. a natura alternatiuorum; Nec improbat Alciat. in l. sæpe. ff. de verb. sig. vbi ait, ꝙ particula hæc SEV. disiunctiua duplex disiunctæ coniunctæque uim habere, sed & Cat. Cot. in suis memor. in dictione SEV, prædicta probat, & ꝙ

sit dictio

sit dictio ampliatiua, & addit Dec. in consi. 69. Visis duobus ꝯsiliis in 4. col. ver. Præterea, & secundò, additque & alios, & videbis Bal. in consi. 442. Verba ita dicunt &c. lib. j. & consi. 218. statuto Ciuitatis. lib. 2. & consi. 466. quidam instituit. lib. 3. Vbi † ꝙ 6 dictio seu, tribus modis accipiatur, alternatiue, ampliatiue, & declaratiue, & idem Bal. in consi. 179. Anno Domini in fi. lib. 5. & scripsit Aym. in consi. 105. nu. 6. ubi inquit, in re dubia accipi debere ampliatiue, aut saltim copulatiue, & loquitur in ꝯctu, quod nota propter notata a Barto. in d. l. si quis ita, & scripta à Dec. vbi supra, citat Bal. in consil. proxime relato. Quibus addo Corn. in consi. 18. in præsenti consultatione &c. col. 3. versi. quinimmo. vol. j. qui ait dictionem, seu, plerunque poni expositiue ĩter duas dictiones idem significantes ut in c. bonæ. il 1. de postu. præla. in fi. in c. in generali. in prin. de elec. lib. 6. & in re dubia propriã illã esse significationem, ut disiungat verba, & non sensum, ut dixit Bar. in Rub. de naui. lib. 11. & in d. l. si quis ita, & idem Cor. in ꝯs. 198. eo vol. j. quem refert ac probat Cot. in relato loco. His addendum est, quod dixi, dictionem SEV, in legatis sapere vim copulæ, & ampliare, duobus modis restringi, ut refert Iaso. in l. cũ quidam. C. de verb. signif. Altero ſm Archi. in d. c. ego Ludouicus. ut intelligatur † dictionem SEV, augere, seu ampliare mo- 7 derate tñ, sicut dictio pluris ad modicam summam referri solet l. & si post tres, ubi etiã Ias. notauit. ff. si quis caut. l. hæc adiecto. ff. de verb. sig. de quo tamen idem Ias. subdubitauit propter relata exempla paulo ante, quæ sunt Iurisconsulti in d. l. si quis ita legauerit. quę exempla certe sententiam Archid. dubiam valde reddunt: sed quia Archid. maxima est auctoritas nota, & adde ꝙ Cat. Cot in relato loco Archid. refert & non improbat; Altero † modo vbi dictio seu, inter dictiones pluralis numeri poni- 8 tur: ut in duobus exemplis in superiori loco ꝓpositis, quę sunt Iurisconsulti, secus si singularis; vnde si testator legaret alicui equum suum album, seu nigrum, vnus tantum deberetur secũdum Bal. in d. c. inter cæteras. col. fin. de rescrip. ex eo nanque, ꝙ testator singulari numero est usus, apparet vnicum equum legare voluisse, a numero nanque est optimum argumentũ l. fi. ff. ad S. C. Trebel. sed & idem Ias. addit, periculosam hanc esse limitationem, quam idem Cat. Cot. probasse vr̃ in relato loco, & Mar. Soc. in d. c. inter cæteras. scriptum reliquit, sibi liquere non posse, nec persuadere, si Testator legat alicui fundum Sẽpronianum, seu domum, quam inhabitat, vtrunque deberi, id nanq; ꝯ Testatoris mentem esse putauit † verùm quia idem Mar. est in- 9 terpretatus dictam l. si quis ita. prout ante eum antiquus gloss. Rog. fecerat, cuius sententia rectè a Bartolo fuit reprobata, merito à Decio notatus fuit. Qui aliam interpretationem filii Bartolomei, scilicet Soc. retulit in l. is qui ducenta. in § utrum. ff. de rebus dub. Attulit & ipse Dec. ad dictam l. si quis ita. nouam, & non incoloratam interpretationem, & est talis; Particulam seu dispositionem ampliare, vbi inter ea quæ conuenientiam (ut ipse ait) inter se habent ponitur, & quodammodo idem sunt, idque indicant exempla relata Iurisconsulti, ſm quæ Iurisconsulti intentio iudicanda est. Nam mundus, & ornamenta mulieris non omnino dicuntur diuersa ab his, quæ mulieris causa parata sunt, l. argento §. ornamenta, & §. mundus. ff. de aur. & arg. leg. Item vina quæ in vrbe sunt, & quæ in portu sunt quodammodo idem censeri debẽt, cum de portu idem sit iudicium, qđ de vrbe: vt notatur in l. Cæsar. ff. de public. & in c. ubi periculũ. §. Porrò de elect. cumq; esset vinum in portu ad ciuitatẽ destinatum, reputatur esse in ciuitate, ut notat Bal. ĩ l. ex facto proponebatur. in fi. ff. de hære. insti. quod comproba ex ijs quæ scripsi in tract. de Assecu. in glos. 14. nu. 4. Vnde concludit, ideo euenire, vt in dic. l. si quis ita. dictio seu, ampliatiue ponatur; quia ponitur inter ea, quæ pro eodem quodammodo habentur, & si aliter poneretur, videlicet inter diuersa, contra respondendum esset, ut dictio seu, vim alternatiuę seruaret, & secundùm relatam consi derationem non insubtilem limitationem Baldi relatam defendit: quia in ea inter penitus diuersa adijcitur, & sanè hæc interpretatio & rationabilis & non inarguta uisa est. Pro qua interpretatione considerabam, & si Iurisconsultus vim fecit in dictione, seu, retulit tamen se ad facti species propositas, quasi dixerit in his quæ sunt ꝓposita, verbum, seu, ampliandi legati gratia positum esse, & nota uerbum legati, scilicet supra scripti. Itẽ & illud uerbum positum esse, non ergo ratio Iurisconsulti generalis est, sed ad facta proposita relata, meritò ad diuersa ab eis non est porrigenda, quæ considerationes defendunt etiam Baldi sententiam, seu limitationem. Nec est nouum, Iuriscõsultos respondere secundùm ea quæ proponũtur. Quibus addes Rot. in ult. decis. cau. 5. Die lunæ 2. in 2. dubio, ubi legitur, hoc uerum cum ponitur inter genus, & species, & continens, & contẽtum, & sic proprie loquitur l. si quis ita, & uide omnino &c. crebrior tamen est sententia, ut retuli. Sed ut ad rem redeam, nec em̃ ab re aliquantisper sum uagatus, Si dictio seu, ampliatiua est, ut placet non nullis, quos retulimus, & præsertim Aym. qui in cõtractu loquitur in d. consi. 105. nume. 6. uel saltim copulatiue accipitur, ergo adiectus per dictam particulam SEV, constitutus nõ intelligetur, ut probatur ex his, quæ in præfationibus huius tractatus scripsi. Verùm ego Pau. Castren. sententiam, & uèram, & probabilem puto. Quæ particula, seu, disiunctiua est, qua cõiungimus ea, quorum alterum non utrunque affirmamus l. j. §. sub lata. ff. ad S. C. Treb. l. cum quidam. in ver. quemadmodum. C. de verb. sig. l. generali. C. de sac. san. eccle. & inquit Alciat. in l. sæpè. ff. de uerbo. significa. loquens etiam in particula, siue, ꝙ disiunctiuę non utrunque requirunt disiunctum, sed alterum tãtummodo, & idem probat Car. Ruyn. in consil. 18. ante numerum vndecimum, volu. 5. de pluribus per ordinem &c. Et in tantum hæc dictio disiunctiua est, vt reddat testimonium incertum, ut Alex. respõdit in consi. l. nu. 11. vol. j. & licèt loquatur in disiunctiua, siue, de vtraque tñ dictione idem est iudicium, ut paulo post dicam, Confirmatur hæc sententia † quia verba secũdum 10 subiectam materiam interpretanda sunt. l. insulam. ff. de præs. ver. l. si vno. in princ. ubi Bart. ff. loca. l. damni infecti quidam. ff. de dam. infe. c. solitæ. de maio. & obe. vbi Doct. & plene Nicol. Eue. in sua centu. loco 46. Dec. & Hie. Cag. in Regula quoties idem sermo. ff. de reg. iur. & proxime ad rem scripsit Alciat. in l. hæc adiectio. ff. de verb. sig. & ipsa materia cum quis stipulatur sibi seu Meuio, vt Meuius adiectus constituatur suadet. Mouet etiam quia & ipsa particula AVT. subdisiunctiua appellatur a Iurisconsulto, vt in exemplis propositis in l. hec verba. ff. de verbor. sign. Accedit, ꝙ † cum Regula sit, ꝙ alteri stipulari nemo po- 11 test, hæc sententia accipienda est, vt actus eo modo quo ualere põt magis valeat, quàm pereat l. quoties. ff. de reb. dub. & scripsit Alciat. in trac. de præsump. in 2. par. Reg. 1. versi. trigesimo nota. Mar. singul. 84. Cat. Cot. in memo. in verbo actus, vbi aliorum loca. Nam (vt dixi in ante par. in limitatione nona, ei qui inutiliter in stipulatione adijcitur, solui nõ potest, & ex relatis liquet multa responsa data ad legem, si quis ita, & illud certe uerum, vnumquodque verbum secundum subiectam materiam intelligendum, & si quis dixerit secundum communem interpretationem legem illam in contractibus locum non habere sed fauore legatorum ad hoc decursum esse, vt notauit Bart. in d. l. & Imo. & Fel. in relato c. inter cæteras. forsan non erraret, quod tamen Decius ibidem subtiliter (vt solet) damnauit, & ego circa interpretationem dictæ l. si quis ita legauerit. superius relatam in eius sententiam inclino, sed illud semper in huiusmodi quæstionibus spectandum censui, vbi scilicet verbum plures habet significationes, vt materiam ipsam, atq; rem, quæ in ꝯtrouersia deducitur diligenter inspiciamus. Concludendum est ergo per dictionem SEV, Adiectum constitui, quod idem Pau. Castren. sensisse vr̃, licèt non disputauerit in cõsi. 36. satis clara &c. Par. j.

SVMMARIVM.

1 *Adiectus constituitur per dictionem, siue. nu. 1.*

2 *Legatum factum in hęc verba, lego vinum, quod habeo in vrbe, siue in portu vtrunque comprehendit. & ante.*

QVæro secundò, an adiectus cõstituatur per dictionem siue, verbigratia, si quis sibi, siue Titio stipuletur, & ne 1 immorer, bisq; idem repetam. Huius † dictionis siue idem est iudicium quod de dictione seu, & meritò adiectus constituetur l. si ita quis stipuletur. ff. de verb. oblig. l. cũ quidam. ff. de verb. sig. & sensit Pau. Castr. in l. eum qui ita in § q sibi. nu. 2. ff. de verb. obl. & facit, quod scripsit Soc. Iun. in consi. 41. nu. 34. par. ter. ubi ait hanc particulam alternatiuam inducere veluti Aut. l. hæc verba ille. ff. de verb. sig. & de qua dictione 2 Bar. in d. l. si quis ita legauerit. ff. de aur. & arg. leg. vnde † quæ diximus de legatis factis per dictionem, seu, locum habent si fiant per hanc particulam siue, vt in superiori quæstione dixi, & apparet ex relatis locis ibidem. Quod est valde notandum. Nam si relata loca non succurrerẽt facile ꝯ rñderetur, vt inquit Nic. Eue. loco 46. à natura alternat. & vide q̃ de hac dictione scripsit Cur. in consi. 23. ego quoque, ante nume. 4. & Soc. Iun. in consi. 69. Pro dilucidatione &c. nu. 22. par. 1.

SVMMARIVM.

1 *Adiectus constituitur per particulam Ve.*

2 *Particulę ve, significatio.*

1 Q Væro tertiò, an † per particulam VE, constituat̃ Adiectus, vt puta, si quis sibi, Titioue decem stipuletur, & puto, constitui, disiunctiua nanque est hæc particula: vt notauit Alciat. in l. sæpe. ff. de verb. sign. & est tex. in 2 l. Stichum. in §. stichus. ff. de statu lib. exponitur † nanque pro Aut, vt in l. j. ff. ad l. Falc. pecul. & apud Ciceronem 1. de legibus. Quantam tempestas vetustasve consumpserat: & idem primo de diuinat. Omnia quæ fiunt futurave sunt, & in edictis Prætorũ crebra de hac particula est mẽtio, & alibi sępe, de qua vide quæ Aul. Gel. scripsit Noct. act. lib. 5. c. 12.

SVMMARIVM.

1 *Adiectus non constituitur per particulam Cum.*

2 *Adiecto per particulam Cum, non rectè soluitur.*

3 *Particulę Cum, natura relatiuę.*

Q Væro quartò, an per particulam Cum, constituat̃ adiectus. verbigratia, stipulatus sum mihi cum Titio decẽ dari, & Imo. in l. cum qui ita. in §. qui sibi. in prin. ff. de 1 verbo. oblig. scripsit in hæc verba. Nota, quãdo † quis dicatur adiectus ad obligationem vel solutionem, Quia quando stipulator facit mentionem de persona sua & de alia per dictionem aut, dicitur tertius adiectus ad solutionem, idem sit ꝑ dictionem vel, secus si cum dictione, &, vt in principio legis, idẽ si cum dictione cum, arg. l. Titiæ textores. §. j. ff. de leg. j. Item secus si ꝑsona stipulatoris nõ exprimatur, quæ uerba dubia sunt, sed cum Doctores intelligendi sint secundùm leges, quas citãt, mens Imo. ea videtur esse, ut non constituatur, particula nanq; cum, ad personas relata coniunctiua est, & a dictione, & non differt, vt probatur in d. §. & in l. si quis inquilinos. §. si ita legatum. eo. tit. de leg. j. facit §. si quis ancillas. inst. de leg. l. illi cum illo. de vsuf. leg. si ergo perinde est, ac si quis sibi & Titio stipuletur, locus erit l. si mihi & Titio. ff. de verb. oblig. & his quæ scripsit Ias. in d. §. qui sibi nu. 3. & plenius his quæ scripsimus in præfationi- 2 bus huius tractatus, & ex præmissis illud sequitur † huic inutiliter ad obligationem adiecto solui non posse, etiam ratione taciti mandati: vt sensit Bal. in l. si ita stipulatus. in §. Crisogonus. vbi Ias. sub nu. 32. ff. de verb. oblig. & dixi plenius in antep. par. versi. Nonò restringenda, quæ comprobantur; quia particula; cũ, cõiunctiua est, vt in l. Titiæ textores. in § 1. ff. de leg. j. Soc. Iun. in ꝯsi. 3 41. in fi. & consil. 8. nu. 29. vol. 3. quæ † an differat à copula, & de eius natura scripsit Bar. in d. §. vbi alij, & maxime Ias. & Bar in l. si cui fundum. ff. de fun. inst. gl. in l. 2. C. de verb. sig. & tractat Abb. in c. cũ marte. nu. 3. de celeb. mis. & apud eum notat Rap. Cum. in consi. 55. & consi. 61. Petrus hæres, & de hac particula recentiores in trac. de temp. vti. & cont. c. vlt. nu. 20.

SVMMARIVM.

1 *Stipulanti dari sibi aut Titio si simpliciter respondeatur, persona Titij adiecta censetur.*

2 *Stipulanti sibi aut Titio dari, si respondeatur promitto tibi, persona Titij non censetur adiecta, & sententia Aretini damnatur.*

3 *Interpretatio ad l. si ita stipulatus sim mihi aut Titio. ff. de solut.*

4 *Posterior obligatio simpliciter contracta intelligitur secundùm limites, & qualitates eius, à quo oritur.*

5 *Contrahentes præsumuntur in eadem voluntate durare.*

6 *Interpretatio seu declaratio ad l. fi. in §. si ita stipulatus fuero, & scripta à Bar. & Doct. ibidem. ff. de verb. oblig.*

7 *Alternatiua inter personas in stipulatione si concepta sit, vna omissa non vitiatur stipulatio, Secus inter res, & de ratione.*

1 Q Væro quintò, stipulatus sum in hæc uerba. † Promittis mihi aut Titio dare decem, simpliciter mihi respondisti promitto, Num persona Titij adiecta censeatur repetita & intelligi repetitam receptum est, vt ꝑ Bar. & alios in l. fi. in §. si ita stipulatus fuero. ff. de verb. oblig. & probat̃ ex regula l. si defensor. in §. interrogatus. ff. de interro. actio. & in §. Præterea. Instit. de inuti. stipul. sed finge me stipulatum a 2 te in relata verba † Promittis mihi aut Titio dare decem, & te respondisse promitto tibi, Num persona adiecti intelligatur? Et negant Bar. & plerique vbi supra, citãt instit. de duobus reis, circa princip. coniuncta l. duos reos. in ver. sed si a duobus. ff. de duobus reis, quam legem Dñs Io. Rõchegallus eleganter interpretatus est, & in duabus dictionibus restituit, vt in pandectis vere legitur, verùm Franc. Aret. in eo. §. si ita stipulatus. putabat stipulationem huiusmodi & in adiecto intelligi. Quoniam qui promittit soluere stipulatori, soluendo adiecto, qui recipit nomine stipulatoris, vr̃ soluere ipsi stipulatori, maximè si hẽt mandatum. Item mouit eum l. si tibi in §. fin. cum legibus seq. & l. & hæredi. ff. de pact. vbi dictio sibi, quæ (vt ipse ait) personalitatem in paciscente significat, non excludit eum, qui si conueniatur, paciscentis personam refert, item l. si ita. in § si filio. ff. de bo. pos. ſm tab. Sed me prædicta & relata iura non mouent, procedunt nanque ex iuris dispositione ratione personarum subiectarum; & quia persona hæredis iuris fictione refert personam defuncti, vt in aut. de iur. a mor. pręs. & scripsit Cat. Cot. ĩ memo. in verbo hæres. Cogitanti tñ mihi duo occurrebant, ex quibus Bartol. & aliorum sententia in dubium reuocari posse videbatur. Alterũ est ex eodem met. §. si ita stipulatus fuero, ubi si stipulatus fuero mihi aut Titio, & tu mihi daturum te spondeas, inquit Iurisconsultus ſm omnium opinionem ad interrogatum te responde re: sed in interrogatione Titius adiectus nominatur, cõsequenter eius persona repetita censeri debet. Responderi tñ posset ad interrogatum te respondisse quò ad substãtiam & effectũ obligationis, non autem quò ad personam Titij, quæ fuit omissa, & hoc responsum confirmatur ex infra dicendis. Alterum est: qa 3 † sententiæ Bar. & communi valde aduersari videbatur text. in l. si ita stipulatus sim mihi aut Titio. ff. de solut. legitur nanque ibi, ꝙ si stipulatus sim mihi aut Titio dari, & debitor constituerit se mihi soluturum. Quamuis mihi competat de constituta actio, potest adhuc adiecto soluere, est ergo ibi casus apertus, ꝙ persona adiecti censetur repetita, vbi debitor creditori se soluere constituerit. Cogitabam tex. posse hoc modo euitari, præcesserat nanque in ea lege obligatio, in qua adiectus erat constitutus: non est ergo mirandum si constituens debitor se creditori, 4 postea soluere & adiecto possit soluere † quia posterior obligatio simpliciter contracta intelligitur secundùm limites & qualitates eius a qua oritur: & hanc rationẽ Bal. in eadem lege reddidit, & vide quæ scripsi in ante. par. ver. tertiò amplianda præsu 5 mendum est enim ꝯhentes † in eadem voluntate durare uoluisse l. eum qui voluntatem. ff. de proba. l. cum hic status. ĩ prin. ff. de donat. inter vir. & vxo. c. maiores. de Bapt. & facit ad cõfirmationem responsi dati, quod scripsit Bart. in l. Caio. ff. de alim. & cib. leg. Alciat. in tract. de præsump. reg. secũda ver. Decimosextò. Bar. in l. fi. in §. Idem quæsijt. ff. de condi. indeb. At in relato casu non est ita, & ratio reddi potest ex mente Albe. in d. §. si 6 ita stipulatus. † Quia vbi persona Titij omittitur, stipulatio nõ accipit formam, iuxta l. verò. ff. de solut. & vnus ex ꝯhentibus sine alio non potest ꝯctibus formam seu cõditionem dare l. in conuentionalibus. ff. de verbo. oblig. l. j. §. si conueniat. ff. depo. Vera est ergo Bar. & aliorum sententia, personam adiecti repetitam in proposita quæstione non intelligi, quæ ex præmissis probatur; & in d. l. duos reos, & ex regula l. si ita stipulatus. in §. Crisogonus. ff. de verbo. oblig. ꝙ persona extrinsecus non subintelligitur, vnde sequitur, non vitiari stipulationem, si persona adiecti nõ fuerit expressa in responsione sed in interrogatione, 7 † quia alternatiua est inter personas. Contra verò si esset inter res l. inter stipulantem. §. stipulante. ff. de verbo. oblig. Cuius rei illa ratio redditur ab Alb. & Imo. post Accurs. in d. § qui in obligatione alternatiua rerum, vtraque res ad obligationem ponit̃ nõ ad solutionem. l. si duo rei. in fi. ff. de verb. oblig. & ideo si in vna respondetur, & non in alia, est diuersitas qualitatis inter stipulãtem, & rñdentem: cum detrahatur obligationi, & ideo vitiatur stipulatio l. j. §. si quis simpliciter. versi. cum adijcitur. ff. de verb. oblig. sed qñ adijcitur inter personas vtraque persona nõ adijcitur ad obligationem, sed vna ad obligationem, alia ad solutionem l. eum qui ita. in §. qui sibi. eo. tit. & consequenter nõ est diuersitas in obligationis substantia. Accedit (ut non semel dixi) adiectus non est de accessorijs obligationis.

SVMMARIVM.

1 *Adiecto nominato in interrogatione, & omisso in responsione, an solui possit, subtiliter disputatur, & Imo. & Areti. sententia damnatur, & per totam quęstionem.*

2 *Argumentum a partibus enumeratis validum.*

3 *Adiecto inutiliter in stipulatione solui non potest etiam ratione taciti mandati.*

Q Væro sextò dixi ĩ superiori quæstione, si stipulatus sim mihi aut Titio, & spõdeas mihi, personam Titij adie- 1 cti repetitam non intelligi, An † autem huic nominato in interrogatione & omisso in responso solui poterit? Imo. in d. §. si ita stipulatus. tentauit dicere, licèt hoc casu adiecto inuito stipulatore solui non possit ex eo ꝙ ipsius ꝑsona repetita non intelligitur, tñ si a stipulatore nõ prohibeatur, solui rectè poterit, & continget liberatio: quia stipulatorẽ contentum fuisse ex stipulationis forma demonstratur, subditque cogitandum: cum a doctoribus tractatum nõ legerit, cuius sententiam Aretin. in eo. §. probauit, mouit eum tex. singularis ſm Bar. ibi in l. si cum Cornelius. ff. de solut. ubi probatur, qñ adiectio personæ fuit inutiliter facta, illa adiectio resoluitur in simplex mandatum, & subdit non obstare, ꝙ licèt in dic. l. adiectio inutilis esset, concurrebat tñ voluntas debitoris & creditoris in persona adiecti, quod non est in proposito casu. Nam mandatum sat est a sola voluntate creditoris proficiscatur: sufficit ergo voluntas stipulatoris demonstrata ex interrogatione. Itẽ mouit eum, quod Bar. & alii scripserunt in l. j. ff. de pac. Deinde Aret. in dubiũ reuocat propter tex. no. in l. 3. C. de cont. & com. stipul. vbi videtur casus in ꝯtrium. Quem tex. ait Baldum notasse, & subiecit, se cras dicturum aliquid in ea l. in §. cum mihi. nume. 6. vbi eandem sententiam comprobat, verum vt & meã sententiam interponam; Huic adiecto omisso puro nõ rectè solui posse. Quoniam hæc stipulatio certam formam hanc non accepit l. vero procuratori. ff. de solut. Item vnus ex ꝯhentibus sine alio non potest dare formam ꝯctui l. j. in §. si conueniat. ff. depo. cum ergo Titius sit omissus, sequitur eidem solui non posse, & dictis rationibus in hanc sententiam inclinasse vr̃ Alb. in d. §. si ita stipulatus, quem miratus sum à prædictis Imo. & Aret. non referri, & qui Alb. considerauit glo. ibidem in verbo soluitur, & ait referendo Dyn. primam solutionem veriorem: sed hæc sen- 2 tentia probari potest a partibus enumeratis. Argumẽtũ † nanq; à partium enumeratione, & frequens, & bonum est l. patre furioso. vbi Barto. & alij. ff. de his qui sunt sui vel alie. iu. instit. de obliga. quæ ex quasi cont. in prin. & de oblig. quæ ex quasi male. vbi Ang. c. cum dilectus. vbi Abb. de iure pat. c. si vir. de cogna. spirit. & scripsit plenè Nic. Euer. in suo lib. cuius titulus est centum modi arg. loco lj. Nam aut adiectus est commodo promissoris, aut creditoris, aut proprio, ut dixi in prima par. describendo adiectum: si cõmodo stipulatoris, non fuit acceptũ ꝑ ipsum promissorem, omittendo ꝑsonam Titij, vt probant doctores, si cõmodo promissoris, tantundem, & sibi imputet promissor, ꝙ adiectum omiserit relato modo. De tertio casu idem euenit, & hic non conuenit disputare: & pro relata sñia, quam & ueram & ex

& ex mente Doctorum esse puto, vt tex. in l. verò procuratori. ff. de solu. in illis verbis, interdum tamen & non procuratori re ctè soluitur, vt puta ei, cuius stipulationi nomen insertum est, veluti si quis stipuletur sibi aut Titio, requiritur ergo φ nomen Titii adiecti expresse inseratur, uel virtualiter habeatur pro expresso, vt in casu paulo ante relato. Quando quis stipulatus est sibi aut Titio decem dari, & simpliciter promittitur: qa respon sum ad interrogatum datum censetur. Rursus hæc sententia ꝓbari vr̄ in l. sed & si me putem. ff. de cōd. indeb. in illis verbis, aut Titij persona in stipulatione comprehensa non sit. Deniq; probatur hæc sententia ex his quæ scripsit Bald. in l. si ita stipulatus. in §. Crisogonus. ff. de verb. oblig. vbi motus verbis iurisconsulti in eo. §. in versiculo planè, ait, ei † qui inutiliter in stipulatione adijcitur, solui non posse, & subdit, non posse etiam solui ratione taciti mandati, & dixit esse casum vnicum in iure in d. l. si cum Cornelius ff. de solu. & sententiam Bald. probauit Ias. ibidē sub num. 32. Nec mouere debent, quæ subtiliter (vt solet) Aret. scripsit. Nam præter ea quę dixi, lex si cū Cornelius. locum hēt, qñ promittis mihi te daturum alteri id, quod erat ante meum, vel mihi debitum. Tunc illum procuratorem videor constitue re; quia ipsum super negocio meo adhibui, ɔ̄ verò vbi persona Titii insereretur, qñ res ante mea non erat, uel mihi debita, & ita declarat Barto. & post eum Ias. in l. j. in fi. ff. de pact. & idem Bar. in l. stipulatio ista. in §. alteri. nu. 3. ff. de verb. oblig. & longa est differentia inter adiectum & illum de quo in l. si cum Corn. de quo etiam in seq. q. dicam, & a libi in hoc tractatu scripsi, & ex his hanc sententiam & rationabilem puto, & posse defendi, & patent responsa aliis ab Aretino relatis.

S V M M A R I V M.

1. *Stipulanti sibi aut Titio si respondeatur, promitto Titio absenti, an teneat stipulatio & per totam quæstionem.*
2. *Verbum, promitto, requirit personam promittentis, personam cui promittitur, & rem quæ promittitur.*
3. *Stipulatio hoc modo concepta, promittis mihi, quòd dabis Titio, valet, sed an habeat effectum.*
4. *Procurator censetur a me Titius constitutus, si tu promiseris mihi te daturum eidem, quod meum erat, vel mihi debitum, vbi declaratur. l. si cum Cornelius, & si differentia constituitur inter hunc & adiectum.*
5. *Stipulatio de dando alteri dicitur nulla, si non intersit, vel interesse superuenit, quod locum non habet, quando stipulatur quis quod ei debetur, vel suum est, dari alteri.*
6. *Donatario sequenti, & sic secundo acquiritur vtilis actio sine aliqua cessione ex pacto inito inter donantem & donatarium.*
7. *Interpretatio ad l. quoties C. de donat. quę sub modo, relatiue.*
8. *Stipulatus si quis fuerit meo nomine centum sibi a Titio dari, an a me rectè Titius liberetur.*
9. *Assecurationes quæ fiunt per aliquem nomine alicuius an teneant.*

QVæro septimò † contra stipulatus sum mihi aut Titio decem dari, Tu vero respondendo promisisti Titio absenti. Pro declaratione propositæ quæstionis, vtque quottidiana hæc materia magis elucescat, bene est referre Bartolum ad verbum in l. j. ff. de pact. is enim auriga est optimus, scripsit ergo Bar. in hæc verba; sciendum est a maioribus nostris traditam esse regulam, φ quæcunque gerimus, nisi in persona nostra sumant initium, inutilem actum efficiunt l. quæcunq; ff. de act. & oblig. Item † verbum promitto, ut aliqd (vt ipse loquitur) importet, requirit personam promittentis, ꝑsonam cui promittitur, & rem quæ promittitur, iste ergo actus promissionis totalis in quacūque parte si ex nostra persona initium non sumat, inutilem actum efficit. Si ergo ego dicerem, Titius promittit, nihil valet. Item si diceres mihi, φ tu ꝓmittis Titio, non valet, nisi mihi promittas quod Titio dabis l. stipulatio ista. §. si quis insulam. & ibi notatur. ff. de verb. obli. & d. l. quę cunque ff. de act. & oblig. sed † quando tu promittis mihi, quod dabis Titio, actus totus in persona nostra initium sumit. licèt terminetur in ꝑsona Tertij, promittis enim, φ dabis Titio, & ideo isto casu pactum est, licèt qñq; habeat effectum, qñque non. Vides igitur, φ validum est pactum, sed an habeat effectum videamus, & si quidem mea interest, φ illi tertio detur, valet sine dubio l. stipulatio ista. §. alteri. & §. si quis insulam. ff. de verb. oblig. si mea non interest, vr̄, φ non habeat effectum ab initio, sed dr̄ esse pactum, quia superueniente interesse confirmabitur, arg. l. quamuis. in § si mulier. ff. ad S. C. Vell. & l. Stichum. in §. aliquando. ff. de solu. & notat glo. in l. si remunerandi. § si tibi. in gl. sup verbo intererat. ff. mand. glos. & Cyn. in l. pacto successorum. C. de pact. sed ɔ̄, quia semper vr̄ mea interesse, nam † si tu promittis mihi quod dabis Titio perinde est, ac si facerem Titiū meū procuratorem ad recipiendum, & possum postea Titium ꝓhibere sicut procuratorem meum, casus est notabilis in l. si cum Corn. ff. de solut. Respond. illud verum, qñ tu promittis mihi te daturum alteri id, quod ante erat meum, vel mihi debitū; tunc videor illum adhibere tanquam meum procuratorē; qa adhibeo super negotio meo, sed qñ tu promittis mihi te daturū Titio id, quod non est meum, neque mihi debitum, non pōt dici, φ ille sit meus procurator, vel negotiorum gestor, & ideo hæc stipulatio non valet, nisi superueniat interesse. d. §. si quis insulam. Hæc ille. ex quibus propositæ quæstioni responsum patet, inutilem esse stipulationem, & Titio solui non posse, & φ sit inutilis stipulatio, probat in l. 3. C. de cont. & com. stipul. & probant Ang. Pau. Cast. Alex. & Ias. scripta a Bart. in d. l. j. ff. de pac. qui singulam constituerunt, φ vbi verba obligatiua & executiua cōferuntur in tertium. verbi gratia, promittis Titio, φ dabis ei, nō valet promissio, et si mea interest dari Titio, vt per glo. in l. stipulatio ista in §. si quis insulam. in ver. fieri, cuius rei illa ratio redditur; quia deficit forma stipulationis, quæ est, φ stipulatio & conuentio necesse est initium sumat in personis ɔ̄hentium, d. l. quæcunque & ait relatus Bart. Inter me nanq; & te nullum negotium ɔ̄hitur, nec etiam inter te & illum, & hoc receptum est explosa s̄nia glo. in d. l. quæcunq; quā restringitur à gl. in d. §. si quis insulam. in versi. fieri in tutore, curatore furiosi & actore vniuersitatis, & prout in eā; item nisi paciscens sit nuncius. l. & licet. ff. de constit. pecun. Quibus addendum est, quod eleganter scripsit Bal. Nouel. in trac. de dote. par. 6. in 23. Priuilegio. is enim disputando & interpretando legem Caius. ff. sol. mat. ait, si extraneus dotem stipulatur in hæc verba. Promittis mulieri absenti dotē istam tibi restituere soluto matrimonio, nihil ageretur; quia plura singularia ɔ̄ iuris regulas concurrerent. Quòd alteri quis posset stipulari. Quòd per liberam personam sine cessione quæratur, & ɔ̄ regulam dictæ legis quæcunque; sed & addit ex lege vnica. C. de rei vxo. hodie fingeretur stipulatio: quia si fingitur, vbi nō est interposita, eodem modo vbi inutiliter interposita est, eam euanescere non oportet, vt dr̄ in d. l. & refert Alciat. respon. 100. lib. 8. to. 3. in quo (ni fallor) lapsus valde est, cum putauerit §. accedit. in ead. l. vnic. procedere, qñ verè numerata est pecunia ab aliquo extraneo, quia vt donare: locum nanq; habet tam in dote data q̄ ꝓmissa, vt verba textus indicant, & talia sunt, immo magis in huōi dotibus, quæ ab extraneis dantur, vel ꝓmittunt, ipsa mulier fecisse videatur tacitam stipulationem, nisi expressè extraneus dotem sibi reddi pactus fuerit, & considera respōsum Alciati, sed vt vnde diuerteram redeam, nō omitto, qd scripsit et plenius Raph. in d. l. j. ff. de pac. qui subdit, vbi verba obligatiua conferuntur in personam paciscentis, sed executiua in ꝑsonam Titij, verbi gratia, promittis mihi φ dabis Titio centum, valere pactum seu stipulationem, si interest mea. † Hoc amplius si tpe stipulationis non interest, sed superueniat postea interesse, vt puta si ego ei succedam, cui & eius hæredibus pactus stipulatusve sim: tunc stipulatio valeat, quod & Bar. ait, & a frequentioribus est receptum, vt per doctores in relatis locis, quibus adde Dec. in regula. quo tutela. in §. nec paciscendo. ff. de reg. iur. Ex his quæ referendo Bar. dixi, eleganter quidem restringitur, quod paulo ante retuli, paciscentem, seu stipulantem alteri nihil agere, & quo ad stipulantis cōmodum & tertij, nisi interest, seu interesse superueniat: non. n. locum habet, qñ quis stipuletur dari, vel fieri, quod stipulātis est, vel ei debetur, sed cum dari, vel fieri in stipulatione deducitur, qd stipulantis non est, nec ei debetur. vnde si stipuler in hæc verba. Centum quæ mihi debes, promittis Cornelio dare, hoc facit stipulatio, qd simplex mandatū, quia Cornelius censetur constitutus procurator ad exigendum, vt ei recte solui potest, nec inutilis est stipulatio, d. l. si cum Cornelius; sed inter adiectum, & personam huōi hoc interest; quia huic me inuito solui non pot, adiecto verò & me inuito recte soluitur. l. aliud. ff. de solu. & hæc sanè crebrior est s̄nia cum legum verticibus placuerit Bar. Ang. Pau. Raph. Ale. & Ias. in d. l. j. ff. de pac. reiecta s̄nia glos. ibidem in ver. in diem, quæ notanda sunt tanquam quottidiana inter mercatores, & placet et referre, quod ex facto consulto placuit eidem Bar. in consi. 81. Gellius &c. qui rñdit, cum Gellus confessus fuisset habuisse tercenta a Massa quadā, & ille Massæ per stipulationem promisisset, si contingeret se prætori Cellæ vxori suæ dicta recenta reddere, stipulationē defendi posse. Quia verba stipulationis fuerunt collata in personam Massæ stipulantis, & verbū solutionis in personam Cellæ super re & pecunia ipsius stipulantis, vtilis ergo actio Cellæ quæsita fuit, citat l. Publia. in prin. ff. depo. l. quoties. C. de donat. quæ sub modo, vbi est text. singularis † ex pacto inito inter donantem, & donatarium acquiri vtilē actionē sequenti secundo donatario sine aliqua cessione. Verbigratia, si tibi donaui, vt post tempus id quod donatum est Titio restituatur, huic Titio competit vtilis actio, potuit nanq; donans rei suæ legem adijcere; & quia casus ille frequenter contingit, ad † interpretationem illius legis placet hæc loca annotare. Dec. in consi. 239. nume. 7. And. Tiraq. in com. de vtroque ret. §. 1. glo. 14. Socin. consi. 236. lib. 2. Bald. in consi. 315. lib. 3. & tractat idem Tiraq. in tract. consti in secunda par. ampliat. 28. Addo & Bald. in consi. 383. libr. 2. vbi quærit, an possit reuocari in præiudiciū eius, cui post certum tēpus acquiritur, de quo idem And. Tiraq. in tract. primog. q. 8. vbi putauit posse: sed videndus est Dec. in relato consilio, & quæ nouissime scripsit Dida. à Coua. variarum resolut. lib. j. c. 14. in prin. & nu. 7. Iac. Phil. cōclu. 36. lib. 5. & Iul. Clar. sententiarum. lib. 4. q. 13. ver. difficultas est &c. sed vt ad Bartoli re-

sponsum redeam, citat etiam l. pen. ad exhi. Gui. in l. certi condictio in §. si nummos. ff. si cert. pet. defendit etiam: quia instrumē tum continebat præceptum guarantigiæ, quem alios referēdo probat Soc. Iun. in consi. 131. Iam annus est. vol. 3. & qui in facto mercatorum rñdit. Hic ēt subiungi pōt quæstio quottidiana à Bartolo tractata in consil. 192. stipulatus &c. De eo † qui meo nomine a Titio centum sibi dari ex cā est stipulatus, & ego debitorem liberauerim, an liberatio teneat, ita φ securus sit debitor, & rñdit, si quidem meo nomine stipulatus sit ī illis casibus, in quibus alteri acquiritur actio sine cessione, & absque dubio liberare potuerim, ille. n. qui habet vtiles liberat l. si cum emptore. in prin. ff. de pac. Quia habens directas eo inuito agere nō potest. ff. de procu. l. si procurator meus, & idem iuris esse putat, si versemur in casibus, in quibus mihi sine cessione non acquirit̄ ita, ut debitori exceptio doli competat l. mulier bona. in fi. aliàs est l. si mulier. ff. de iure dot. Qđ Bar. rñsum declarat, idem Socy. Iun. in relato loco locum habere, qñ quis stipuletur, vt procurator, & nomine alterius, seu eius mandato, & vide in d. ɔsil. 131. sub num. 12. vol. 3. & quid senserit Lud. Rom. in ɔsi. 441. Præsens instr̄m &c. & ex ꝑdictis soluitur illa quæstio frequens inter mercatores. solent nanq; † Mercatores sibi tuto ac diligenter consulere seu prouidere siue munire. finge igitur s̄m vsitatam & vulgarē formulā assecurationē (quam vocant) esse factam, qa me securū feceris pro mille pro mercibus oneratis seu onerandis in ciuitate Constantinopolitana, & exportandis nauigio ad Portum Anconæ ad me spectantibus vel alios quoscunque ad quos pertinere ɔstiterit, de qua tñ re verba longius feci in trac. de Assecurationibus, in glo. 10. cuius initium est Attinente &c.

S V M M A R I V M.

1. *Obligans se chirographo ad certam summam, & promittens eidem soluere, seu ei, qui chirographum exhibuerit, an qui ipsum exhibet dicatur adiectus per totam quæst.*
2. *Donans instrumentum & tradens in quo continetur emptio fundi, ipsum fundum donare videtur & tradere.*
3. *Interpretatio ad l. 1 C. de donat. num. 3. & seq.*
4. *Mercator vendens mensam suam, & tradens instrumenta nominum debitorum vel libros dominium transtulisse censetur.*
5. *Tradens instrumenta continentia ius tradentis animo donandi, ex titulo ēt actiones sibi ex eis competentes cessisse videtur.*
6. *Instrumenta si reperiantur penes aliquem, & probetur traditio facta a domino, & non constat de animo donandi, is procurator constitutus cēsetur.*
7. *Interpretatio ad l. fi. C. de pact. conuen.*
8. *Instrumentum habens & illud exhibens etiam si non probet sibi a Domino traditum admittitur, qui exhibet cum cautione de rato.*
9. *Instrumentum exhibens, etiam si non probet sibi à Domino traditum, admittitur sine cautione de rato, vbi est clausula de soluendo ei, qui exhibuerit. & seq. num.*
10. *Exhibens instrumentum mandati præsumitur ille, qui est nominatus in eo si venerit ex longinquis partibus.*
11. *Chirographum producens, in quo est clausula de soluendo ei qui exhibuerit, admittitur sine cautione de rato, nisi sit domesticus & seq. num.*
12. *Instrumentum debiti si reperiatur abolitum penes debitorem, presumitur solutum, nisi debitor sit domesticus.*
13. *Mercator absuturus si dimisit instrumenta penes amicum mercatorem non censetur cessisse seu procuratorem illum constituisse, contra verò in chirographo habente clausulam de soluendo ei qui exhibuerit.*

QVæro octauo, solent † Mercatores se debitores constituere in hęc verba. Lucius Titius obligauit se Meuio ad mille ex causa mercium habitarum, soluereq; promisit calendis Februarijs eidem Meuio, seu ei qui chirographum exhibuerit, & (vt ipsi dicunt) à chi il presentarà. Finge modo Sempronium habere chirographum, & exhibere. Nū Adiectus constitutus censeatur, seu magis ius agendi Sēpronio competat? Quæstio hæc & quottidiana, & vtilis est valde, ī qua prima fronte respondendum videbatur, adiectum Semproniū constitutum, relato nanque modo constituitur, ut inqt Accurs. in l. stipulatio ista in §. eum qui ita. in ver. credendum. ff. de verborum oblig. Alexand. in consi. 95. nume. primo, volum. tertio, & dixi in prima par. Vnde sequitur, hunc petitionem non habere l. si filiofamilias. in fin. ff. de const. pecu. gl. in §. planè. instit. de inut. stipul. l. fin. in §. fin. ff. de verbo. oblig. & dixi ubi supra, & si concedamus adiectum, sequuntur omnia, quæ in relato loco habentur de iure adiecti: Contra verò occurrit sing. tex. in l. prima. C. de donat. Vbi probatur † si dono tibi instrumentum, in quo cōtinetur emptio Stichi, seu fundi Corneliani, ipsum fundum donare videor, & tradere, ex traditione nanque instrumenti fundi possessio tradita censetur. Quæ lex † secundùm Gui. de Cun. in l. licet. C. de acquir. possess. procedit, & locum habet, vbi in instrumento, quod traditur, ius competens domino tradenti continetur, sed in chirographo (ut proponitur) continetur ius tradentis, ergo &c. Quā declarationē Gui. & prædicta probat Imol. in cap. 2. de consue. verùm obstare prædictis videbatur, quod scripsit idem Imo. in l. ad eum. in fin. principij. ff. de donat. vbi restrinxit dictam l. j. C. de donat. ut locum habeat, qñ quis tradit instrumentum acquisitionem continens rei corporalis, veluti fundi vel serui, in quibus facilius cadit traditio, sed si traderem tibi instrumentum, in quo continetur nomen debitoris mei ex traditione huiusmodi instrumenti non uideor actionem cessisse, quæ mihi cōtra debitorem meum competebat; hoc enim casu secundùm eum non loquitur dicta l. 1. & sic in corporalibus non in nominibus, quæ sunt incorporalia, vnde in talibus requiritur, secundùm eundem Imo. cessio, mouit eum ipsamet lex citata, item citat, notata in l. secunda, C. qñ fis. vel priua. Verùm memini me legisse veritatis amicum Alex. in l. possideri num. 11. & seq. ff. de acqui. poss. in quo loco dictam l. 1. C. de donat. Doctores referendo eleganter declarauit, & reprobauit Imo. in loco proxime relato, inquiens Imo. immemorem fuisse eius quod scripsit Bar. in l. Labeo. ad fin. ff. de pact. in ver. quæro, quid si dedi tibi instrumentum &c. Anto. But. in c. ecclesia. il 2. vt lite pend. Vbi inquit, si dedi tibi instrumentum. in quo continebantur nomina debitorum, uideor & actiones mihi competentes ɔ̄ debitores in instrumento, nominatos cessisse, dicta l. 1. Sed & addit hoc locum habere, qñ apparet de mente donantis, aliàs vbi non appareret de animo donādi, non censetur illa iura dono dare, sed Procuratorem ad agendum ɔ̄ debitores constituere. c. coram. de off. deleg. l. fi. cum gl. C. de pactis conuen. vbi ex traditione instrumentorum videtur quis mandare, vt agat ɔ̄ nominatos in instrumento, & dicta l. 1. C. de dona. locum habeat in nominibus, & iuribus, sensisse videtur Ias. in consi. 111. Pro veritatis & iustitiæ suffragio. vol. 4. col. 1. Vbi consuluit in quæstione quotidiana inter mercatores. De quodam scilicet Mercatore † qui mensam suam vendiderat, instrumentumque factum fuerat de venditione amplissimis clausulis absque tamen constituto, vt non censeatur translatum dominium, quòd si instrumēta nominum debitorum tradita fuissent, vel libri, posset dici translatum dominium. Nam per traditionem instrumentorum vel librorum rationum factam pręsenti & habenti causam, & titulum emptionis rectè dominium translatum diceretur, ut probatur in non semel relata l. 1. C. de donat. propter (vt ait) virtutem repręsentatiuam seu relatiuam instrumenti; quia significat substantiam debiti in eo contenti l. fi. C. de pact. conuen. & citat Bald. in l. fi. C. quādo fis. vel priua. & Alex. vbi supra; quibus adde Car. Ruy. in cons. 46. nu. 6. & 15. uol. 4. qui & ipse scripsit circa interpretationem dictæ l. 1. C. de don. & quædam Cassad. de cau. pos. & prop. dec. 7. maxime nu. 12. & And. Tiraq. in tracta. de constit. par. 2. in 4. ampliat. num. 4. Sed cum hæc quæstio vtilis sit, tres facti species constituendas duxi, & in dubium iterum reuocare.

Prima est † si quis tradiderit Meuio instrumentum cōtinens ius tradentis animo donādi, vel alio legitimo titulo præcedente, & habili ad dominij translationem Verbi gratia dotis, aut venditionis, res ipsas, & actiones sibi ex eo competentes cessisse & dono dedisse videtur, quod tam in rebus corporalibus, quàm in incorporalibus locū habet: idque probatur ex relatis legibus & auctoritatibus, quibus addo Pau. Cast. in l. Meuia. in principio ff. solut. mar. & vide quæ scripsi in prima parte uer. Deinde subici. num. 39. & seq. in tantum, φ non est necesse, φ hæc traditio fiat in conspectu rerum in instrumēto contentarum ad hoc, vt possessio, & dominium translatum censeatur, φ à frequentioribus est receptum, vt dixit Alb. in dicta l. 1 vbi multa quottidiana addidit, & nouissime Dida. Coua. uariarum resolu. lib. 3. c. 16. nu. 12. & ante.

Secunda facti species est, vbi non constat tradentem instrumenta habuisse animum donandi, & duo tantum interuenient, seu concurrunt. Alterum: quia penes Meuium reperiuntur instrumenta, alterum: quia probatur instrumento siue testibus (nec enim refert quo ex prædictis modis probetur) iuxta Glo. in l. fi. C. de pact. conuen. creditorem † Meuio tradidisse, & his duobus concurrentibus Meuius procurator constitutus censetur, vt ex prædictis probatur. Verùm nō me latet Andr. Alc. prudentissimum virum, & qui nobis in iure nostro multa restituit in tract. de præsump. in trigesima ter. pręsump. reg. 1. scriptum reliquisse † in citata l. fin. C. de pact. conuen. in qua doctorum est fundamentum, tria ɔcurrere. Primum; quia mulier promiserat dare illa instrumenta paraphernalium. Secundum; quia instrumenta fuerant sibi tradita, & illud tertium sanguinis cōiunctio, qbus interuenientibus mandatum præsumi & maritum agentē ad cauendum de rato non astringi, & improbasse Roma. sing. 637. nunqd &c. & consi. 446. in 2. artic. vsq; ad finem sentientē plene mandatū probatum censeri, vbi instrumenta exhibent̄ & exhibēti traditio à dño facta ꝓbatur, in tantum vt cautio nō sit necessaria. Mouit eum (vt retuli) quia in dicta l. fi. tria concurrebant, & cōiunctio precipue considerat̄, & subijcit fuisse ex mēte Pet. & Cyn. in l. maritus. C. de procurat. Sed Io. Nicol. apud eū ueriorē Romani s̄nīam existimat, vt relata duo sufficiant absq; cōiunctione: & hāc s̄nīam ait, argumēto à partibus enumeratis ꝓbasse And. Sicu. in d. c. coram, sed & adde relata duo sufficere ad plenam mandati ꝓbationem, seu pręsumptionē Fel. ꝓbasse in d. c. coram, vbi affirmat & Bal. & Im. placuisse, quę s̄nīa ꝓbat̄ aucto-

auctoritate Alexandri in superioribus relati, & Pau. Castren. in l.Meuia.ff.solu. mar.hanc sententiam probat, & citat dictam l. fi.C.de pact.conu.sentiens ius singulare non esse in eadem lege propter coniunctionem, vt cautio nō sit necessaria: citat etiam l.si tutor siue curator.ff.de adm.tut.& subijcit id maxime admittendum, ubi qui exhibet, Procurator esset in curia, in qua exhibet, arg. l.plenum in §.Equitij.ff. de vsu & habit. Vnde vt referamus ad quæstionem propositam, non poterit probabiliter dubitari, quin habens chirographum cum dicta clausula, si probetur traditio facta à domino, tanquam procurator constitutus admittatur, vt inferius dicetur.

8 Tertia facti species est, vbi unum tātum interuenit, quia † scilicet habet quis instrumentum, & illud exhibet, nec traditum sibi instrumentum probat, in qua admittendus videtur, qui exhibet cum cautione de rato, ex sententia Bar.in l.ter.in §.causæ.ff. de Car.edic.& in l.vulgo.ff.de administ.tut & hoc à frequentioribus est receptum, vt per Fel.in c.coram. sub nume. 9. vbi optimus tex.& communem esse inquit Alciat.vbi supra, & Io.Nic. apud eum referens Marsil.idem affirmantem in l. si quis ne quęstio.num. 142.ver.& ad hoc dicendum.ff.de quæst. quibus adde Ias.in l.1.in fi.C.de procu.& crebriorem hanc sententiam testatur nouissime dominus Bapt. Tole. in libello quem inscripsit communium opinionū, in ver.instrumētum si inueniatur &c. ex quibus sequi uidetur, vt ad propositā nostram quæstionem redeamus, producentem chirographum non esse audiendum nisi præstita cautione de rato. Verùm in proposita quæstione 9 non solū interuenit † ꝙ exhibēs habet chirographū, sed & alia ꝑsumptio; quia in chirographo ꝓmittit̄ solutio ei, qui exhibuerit. Vnde cū exhibitione chirographi relata alia, & quidem magna interuenit præsumptio, propter quam uidetur respondendum, ꝙ exhibēs admittatur absque cautione de rato, quemadmodum admittitur quando probatur traditio, arg.eius quod di-10 cunt doctores de eo † qui ex longinquis partibus uenit, & exhibet mandatum, petitque cētum finge tanquàm procurator nominatus in mandato, ut præsumatur is esse, de quo in mandato fit mentio, ex quo mandatum affert, vt per Cyn. Bal. & Saly. in l.si qua per calumniam.C.de Epis.& cle.Abb.in c.coram.de off. deleg. Fel. in c.2.nu.27. de testi.Mars.in l. si quis ne quæstio.nu. 169.ff.de quæst.Pau.Castr.in dicta l.Meuia.nu.3.Nico.Boe. dec. 153. aliud &c. & quòd hæc coniectura potens sit, probatur ex his, quæ Saly.scripsit in d.l.si quis per calumniam, in fin.vbi considerauit dictum Cyn.paulò ante relatum maxime procedere, si in literis contineretur exhibitor præsentium &c.vt moris est nec moueat, quod Alciat.ait in relato loco, vbi duo interueniunt, scilicet instrumentorum exhibitio, & coniunctio, admittatur persona talis, cum cautione de rato, vt probatur in d.c.corā, & nihilominus duæ interueniunt coniecturæ. Quoniam huiusmodi præsumptionem, quæ suborit̄ ex verbis chirographi, de soluendo ei qui exhibuerit, puto in hoc tn̄ casu non esse inferiorem illi, quæ colligit̄ ex probatione traditionis instrumentorū à dn̄o factæ, qnimmo ei ęquipollere, ꝯsequenter exhibens chirographum cum dicta clausula absq; cautione de rato erit admittēdus, & vide quæ paulò post dicam, circa Alcia.sn̄iam, & ita in curia nostra Anconitana seruari uidi, vt exhibētes hmōi chirographa absq; cautione admittant̄, qđ maxime hoc recipiendum est, vbi exhibens ꝓcurator esset, iuxta sn̄iam Pau.Cast.in dicta l.Meuia.ff.solut.mat.& vide quæ scripsi in prima par. uer. postremò.nu.48.qbus addes Nic.Boe.dec.154.aliud ortum &c.in fi.& dec.281.venditio &c. ante numerum septimum, in qbus locis inquit, in vsu frequenti esse in partibus Franciæ, vt qs se obliget alicui soluere, vel deferēti literas obligatorias, & bene solui deferenti, & aliam ꝓbationem non reqri, citat Masuc. in tit.de solut.fol.80.co.1.ver.item sæpe, Io.Galli.q.4.fol.11.& subiungit cautelam bonam, vt debitor literas obligatorias custodiat: Verū 11 † quod dixi semper temperandum putaui personæ exhibentis chirographum qualitate inspecta, mouent me prædicta, & qđ scripsit Phil.Franc.post Bald.in cap. quamuis.nume.4.de proc. in 6. consequenter locum non habebit, vbi producens chirographum esset domesticus creditoris, & cum eo inhabitauerit in tantum, vt is admittendus non sit etiam cum cautione de rato: potuit nanque domesticus chirographum furto subtraxisse, & cum eo aufugisse, iuxta singularem tex. in l. vni. in §. ille autem. C.de lat.liber.tollen.& probat Rom.in d.sing.637.& consil. 446. Quod comprobatur ex eo quod Bart.& alij scripserunt 12 in l.Labeo.ff. de pact.si † instrumentū abolitum reperiat̄ penes debitorē, debitor soluisse ꝑsumat̄, & liberationem ꝓbasse, hoc tn̄ locum non hēa, vbi debitor esset ꝑsona domestica, & cū creditore inhabitauerit; qa potuit furto subtraxisse, argu.dicti §.ille aūt, agit̄ nanq; hic de magno præiudicio, de solutione scilicet recipienda iuxta notata à Bar.Alexan.& Ias.in l.1.C. de pact. & notandum est, ꝙ Rom.ꝯsuluit in marito, in quo duplex erat ꝑsumptio, altera qa exhibebat instrumenta ad causam, altera ꝯiūctionis scilicet, quæ est inter virum & vx.& licèt Fel.in d.c.corā. nu.10.quia dictum c.generaliter loquit̄, & loquitur in clerico, qui videt̄ eccl.domesticus, non approbet Rom.sn̄iam, & Alcia. in relato loco existimet, quod Rom.ait non esse ex Doctorum mente, & purgari posse putet hanc suspicionem ex cautione de rato, quasi sentiat domesticum (ut superius retuli) cum cautione de rato admittendum. Tn̄ Fel. vbi supra rñdendo §.ille autē dixit locum habere propter euidens commodum cui domesticus aspirat, sed in eo qui procurator vult haberi nullum censet commodum, quæ ratio cum interueniat in quæstione chirographi proposita non temere in hoc nostro casu ab opinione Romani recedendum puto, vt domesticus exhibens chirographum etiam cum cautione de rato non admittatur: nec enim cautioni aliqñ fragili res committenda vr: & in summa non puto errare, si quis hoc religioni iudicantis committeret, ut inspecta ratione personæ domestici exhibentis chirographum, quantitateq; summæ, negotium hoc dirimat. Memini nanque in nostra curia euenisse in quodam domestico, qui chirographum eiusmodi furatus erat creditori, & exegerat, & dominus idemq; creditor conquerebatur, cautius est ergo dicere, & forsan melius sentire, quod diximus, locum habere in extraneo, & nō in domestico, & bonū iudicem pro rei qualitate statuere debere.

13 Scripsit & Pau.Cast.in d.l.Meuia si absuturus dimisit instrumenta penes quendam amicum, uel mercatorem, non esse verisimile, ꝙ voluerit sibi cedere actiones, vel eum procuratorem ad agendum constituere: de quo tn̄ vide Fel.qui Pau.Cast. non retulit in d.c.coram.num.11. sed quicquid statuendum sit circa Pauli Cast.sn̄iam, ego in ea sum opinione, vt ad chirographum cum dicta clausula Pauli sententia non sit trahenda. Nam Mercatores absuturi varijs & diuersis de causis taliaq; chirographa penes alios mercatores dimittere consueuerunt, ut pecuniæ debitæ exigantur, idque experientia non semel vidi, quæ rerum est magistra c.q.fi.de elect. & ualet argñ ab eo quod plerunq; fit, & fieri contingit. glo in l.neque natales.C.de probat.l.certi §.si nūmos.ff.si cert.pet.quod argñ in materia probationis est valde vtile, ut inquit Dec.referendo Bal.in consil.596.in fi. de quo passim hī, & præsertim apud Marsil.sing.l.& sing.336.& 495. Nic. Eue.in sua centu.loco 62. Cumq; Mercatores nummos steriles esse non sinant, arg.tex.in l.debitor vsurarum.ff.de vsu.& (ut notant dicunt) pecunias dormire non sinant, sintq; diligentes exactores, & res ipsa hoc suadeat, ad hunc casum & si opinio Pauli reciperetur, porrigenda tn̄ non esset, & ex his non solum propositæ quæstionis hīc solutio, verum modus experiendi in iudicio apparet, quibus addes, qđ ad mercatores pertinet de calendario, seu libro rationum legato tex.elegātem in l.quintus, & nepotem.ff.de leg.3.ut legasse videatur, quod sibi ex eo debetur, & sub legato instrumentorum, seu chirographorum nomina in eis contenta legata censeantur: appellatione.n.chirographi, uti pro ipsis actionibus palam est, quum venditis chirographis intelligimus nomen vendidisse l. qui chirographū. ff. de leg.3. & de calendario adde l.nepoti.ff.de fun.inst.l.lecta.ff.si cer.pet.& quæ habentur per doctores, & præcipuè Iasonem in l.diuortio.in §.si vir in fundo.nu.6.ubi declarat.ff.solu.mat.

SVMMARIVM.

1 *Promittens Sempronio recipienti pro eo quem declarabit, si Sempronius non declarauerit, stipulatio tenet, & pro se hæredibusq; suis stipulatus intelligitur.*

1 NOnò non est similis quæstio omittenda, † promittunt plerunque Mercatores in chirographis ex aliqua cā soluere finge Sempronio stipulanti, & recipienti pro eo quem declarabit, quæritur, si Sempronius non declaret, an vtilis sit stipulatio, ita ut ipse uel hæres eius ad summā promissam rectè agat? Et prima fronte inutilis stipulatio videbatur l.triticum.ff.de verb.oblig.sed verius est Sempronio non declarante pro se hæredibusque suis, & stipulatum, & recepisse censeri, casus est in l.secūdum nisum.C.de cont.& com.stipul. quam legem ad propositam quæstionem notandam ingt Bald. in l.j.in fi.prin.ff.de eact.& scripsit Alex.in l.stipulatio ita.in §.si quis ita.in primo no.ff.de verb.oblig.ubi etiam Ias.in 2.nota & vere quotidiana est quæstio, de qua Alex. plene quidem in consil. 232.ponderatis.uol.6.ubi notauit referendo Baldum alibi, valere promissionem alicui factam pro eo quem nominabit, & respondit in pulchra quæstione, quibus adde Dec. in consil.343. in casu ꝓposito, ubi circa nominationem multa, & vide etiam Anc.in consil.127. ad dubia, ubi subtiliter disputat ideo eius responsum considera; qm prima fronte per quam durum uisum est, & uerum est, ꝙ iurisconsultus ait in genere quæstionum ęqui bonique plerunque periculose errari, ut in l.si seruum §.sequitur.ff.de verb oblig. refert tn̄ eum, & probat Iac.Phil.ꝯclu.10.lib.5. Quibus adde Arium Lusitanū in l.2.nu.1.C.de bon.mat.qui de lege regia Lusitanorū meminit in emphyteusi concessa pro se & eo quem nominauerit, & hæc clausula frequens est in contractibus cameralibus, ideo loca relata tene memoria.

SVMMARIVM.

1 *Subscriptio facta ab institore, eodemq; mandatum habente, chirographo, in quo continetur receptio mercium & obligatio ad certā summam cum hypo-*

hypotheca nomine proponentium expresso, in hæc verba, Nui &c. recepimus, merces valoris vt supra & promittimus soluere præfinitis temporibus, num referatur ad hypothecam. & per totam quæstionem.

2 *Lex procuratoris in §. si plures ff de Tribu. quæ loquitur in seruo, & in libero homine locum habet, non autem vbi est hypotheca.*

3 *Hypotheca cōtrahitur per pactū conuentū ēt sine scriptura, & per epistolā.*

4 *Subscribēs scripturā, in qua res sua obligatur, obligationi cōsentire videtur.*

5 *Subscriptio ita obligat ac si manu sua subscribens omnia scripserit, & seq. numeris declaratur.*

6 *Interrogationes duæ si proponātur, quarum altera ab altera pendeat, respōdens principali affirmatiuæ & accessoriæ respondere videtur.*

7 *Stipulanti dari decem sub pœna mille si respondeatur promitto dare decem, an videatur sub pœna mille promisisse. & nu. 20.*

8 *Dictio, vt supra, est repetitiua præcedentium.*

9 *Hypotheca est modici præiudicij & accedit obligationi principali.*

10 *Pactum super vna re ad aliam non porrigitur, fallit: nisi res illa veniat in quandam consequentiam. & seq. numeris declaratur, & num. 21.*

11 *Consentiens alienationi videtur remittere pignus. & seq. nu.*

12 *Filius expressè consentiens alienationi certarum rerum paternarum factæ per patrem renuntiasse uidetur hypothecæ, quam habebat in bonis venditis ratione dotium maternarum, non autem quoad alia bona.*

13 *Subscriptio generalis sufficit, & quando dicatur generalis subscriptio.*

14 *Subscriptio referenda est ad ea quæ subscriptionis verba demonstrant.*

15 *Optimum argumeutum à regula.*

16 *Contrahentes dant formam contractibus non vnus sine alio.*

17 *Pactum super principali non trahitur ad appendices.*

18 *Connexorum idem est iudicium: non tamen in odiosis.*

19 *Subscriptionis verba consideranda vt videamus, an quis ut procurator, seu vt institor contraxerit.*

20 *Hypothecæ adiectæ in chirographis in decoctionibus, & in præiudicium tertij non est semper habenda ratio.*

21 *Interpretatio ad c. primum. de pactis.*

22 *Accessorium aliud necessarium, aliud voluntarium.*

23 *Maritus an quemadmodum lucratur tertiam partem dotis vxore præmoriente vigore statuti, ita & partem bonorum paraphernalium.*

24 *Dominorum de Rota almæ vrbis laus.*

DEcimò quoniam de chirographis verba fecimus, & de lege fi. in §. si ita stipulatus. de verb.obli.& de adiectis est noster sermo, visum est quæstionem vtilem quidē & agitatam proponere, & quæ nunc in auditorio Reuerend D. de rota tractatur in decoctione Christophori, & heredum Iacobi de Grafter. Quæ & si adiectum nostrum vere nō 1 respicit, hēt tn̄ quandam communionē, & est talis. † Quidam proxeneta Lucensis diuersas scripturas manu sua cōscripserat, in quibus Sebastianum quendā, qui institor erat Lucensis Mēsæ & præpositus eidem a dicto Christophoro & sociis nonnullorum ciuium Lucensium debitorem esse narrauerat, cā mercium receptarum, & earundem expresso valore, & propterea in præfinito tempore pecunias soluere promitteret cum obligatione & hypotheca bonorum, & qui Sebastianus institor nō solùm dictæ mensæ præpositus erat, verum eundem plenū mādatum habuisse proponebatur à dictis Christophoro & sociis, & dicta chirographa, & apochas in hæc verba subscripserat. Noi Christophano, & heredi de Iacomo Grafter, habbiamo receuuto li drappi de amontar suoi come di sopra, & promettemo pagare al tempo di sopra, & in fede ci semo sottoscritti. Quæsitū fuit, num relata obligatio cū hypotheca facta censeatur ex eo, ꝙ de hypotheca in subscriptione nulla est facta mētio, sed narratum in scripturis seu chirographis, ꝙ se obligaret cum hypotheca, valdeq; referebat hypothecam repetitam intelligi: nam cum mandatum plenum habere diceretur institor Sebastianus Mensæ Lucensis prædictæ, & illa mensa nō esset soluendo, Creditores Lucenses admitti postulabāt vigore hypothecæ in aliis bonis dictorū de Grafter & specialiter cū idem de Grafter mensam etiā Bononię habuissent, in ea se vocādos esse asseuerabāt. 2 Nam † §. si plures. situs in l.procuratoris.ff.de trib. quo vnumquenque creditorē in mensa in qua credidit separatim vocari iubet, licèt in seruo loquatur, & ad liberos homines porrigendus est, vt dixi in trac de Decoct.in vlt.par nu.20.& seq. numeris, & sm̄ sn̄iam meā immo verius Pau.Cast. & Bononiæ & Anconæ fuit iudicatum, & probarūt recentiores apud Roma.sing. 575. q hoc amplius addiderunt, hanc sn̄iam a frequentiorib. receptā, & vide Pet.Anc.in consi.332. Pro clariori decisione. Nō tamen habet locum in creditoribus hypothecariis, quando hypothecæ constitutæ sunt ab his, qui eas constituendi & bona q̄cunq; obligandi ius, & facultatē habēt, vt dixi in relato loco.

Igitur in quæstione proposita, ꝙ Lucenses tanquàm creditores hypothecarii etiam in bonis mensæ Bononiensis admitten-3 di essent prima fronte videbatur. Quoniam certi iuris est † hypothecam contrahi per pactum conuentum, etiam sine scriptura: vt in l.contrahitur.ff.de pigno. & per epistolam, & si dies & consules additi vel signatæ tabulæ non sint l.cum tabernam.in 4 §.idem quæsiit.ff.de pigno. & hoc amplius † qui subscripsit cōtractum seu scripturam, in qua res sua obligatur, obligationi cōsentire videtur. l.fideiussor.in §.pater ff.eod.tit.de pigno. cum chirographis, in quibus erat hypotheca, Sebastianus institor subscripserit, & potestatē haberet obligandi alia bona Christofori, & hæredum Iac.de Grafter cōsensisse videtur † subscri-5 ptio nanque ita obligat, ac si manu sua oīa subscribens scripserit, vt elegāter inquit Ang.in l.si ita stipulatus.in §.Crisogonus. ff.de verb.obli.& alios refert Pau.Paris.in consi.47.nu.6.volu.j. & in con.101.nu.57.eo.vol.Riminal.in consi.162.nu.5.vol.j.qui loquitur in subscribente literas cambii, & pro hac sn̄ia, ꝙ repetita censeatur hypotheca, & subscriptio ad eam porrigatur, facit c.j.de pact.vbi legitur. Antigonum Episcopū dixisse, aut inita pacta suam obtineant firmitatem, aut conuentus, si se nō cohibuerit ecclesiasticam sentiat disciplinam. & cū vniuersi dixissent pax seruetur, & pacta custodiant̄, ecclesiasticā disciplinam 6 repetiisse censentur. Vnde sumitur argumentum, vbi † duę proponuntur interrogationes, quarum altera ab altera pēdeat respondens principali affirmatiuæ & accessoriæ respondere videtur, sed hypotheca accedit obligationi, ergo Sebastianus institor assentiendo subscriptione manu sua principali obligationi & hypothecæ in scriptura expositæ assensisse videtur. Accedit 7 quod Ant.But.in eo.c. scriptum reliquit, si † quis interrogetur, vt promittat dare decem sub pœna mille, si respon. promitto dare decē, vr̄ etiā sub pœna mille decem promisisse: si hoc ergo admittitur in pœna, quæ est valde odiosa, iuxta l. interpretatione.ff. de poen.& l.præses.eo.tit.& l.factū suum.in §.fi. ff. de reg. iur.fortius & in hypotheca est admittendum, rursus hæc sentētia adiuuatur ex dictione, vt supra, de qua in subscriptione & q-8 dem geminata † quæ est repetitiua precedentiū: vt inquit Domi.in c.cupiētes.in §.insuper.super Gl.in vers.præmissa.de elec. Gl.& docto.in clem.causam.de elect.Fran.Cur.in consi.156.nu. 7.itē eandē sn̄iam confirmare videtur tex in l.2.C.per quas per. no.acq.vbi qñ per liberam personam alteri acquiritur obligatio personalis, prout ī mutuo facto nomine alterius, acquiritur etiā hypotheca. Nec enim ratio videtur, quare & de hypothe-9 ca contentus subscribens non fuerit, ꝙ ex eo confirmatur † qa accedit principali obligationi, & est modici præiudicii, vt per doctores in l.si ita stipulatus.in § Crisogonus, & ibi Gl.in vers. 10 cedere.ff.de ver.obli. Præterea licèt regula sit ꝙ † pactum super vna re ad aliam non porrigatur, locum tamen habet in alia re æque principali, contra verò in alia re, quæ veniat per quandā consequentiam: ut puta si fiat pactum prorogatiuum sortis extenditur ad vsuras quæ sunt accessoriæ, & vt supra declarat Ias. in d.§.ante omnia.ex mēte Bar.quem citat ī l.lecta.circa princi. ff.si cer.peta.denique mouere videbatur, vt in hanc sententiam inclinaretur l.sicut.in §. si voluntate.ff.quib mod.pig.vel hypo. sol.si enim voluntate creditoris fundus alienetur, inquit iuriscōsultus, inuerecunde sibi creditor eum applicari desiderat: quia 11 † consentiens alienationi videtur remittere pignus, qua lege motus Pau.Cast.relatus a Ias.in d.§.ante omnia.ex facto consul-12 tus respondit, si † filius expressè consensit venditioni certarum rerum paternarum factæ per patrem, licèt renuntiasse videatur iuri hypothecæ, quod in bonis venditis habebat ratione dotis maternæ, non tamen ex hoc renūtiasse intelligitur doti vel hypothecæ quò ad alia bona paterna non vendita l. iubemus C. ad S.C.Velle.vbi tex.sm̄ eum, & uide ad prædicta Ruy.in consi. 41.vol.5.Aug.Ber.q.93. quemadmodum ergo consentiēs obligationi censetur remittere pignus, ita ex contrario consentiēs obligationi censeri debet voluisse pignus cōstituere, de quo in scriptura mentio facta fuit.

Cōtra verò, ꝙ subscriptio a Sebastiano facta dictis chirographis ad hypothecā nō porrigatur, & consequēter Lucenses creditores se hypotheca iuuare non possint, verba subscriptionis ostendere videntur. Et ꝑtermissa illa disputatione, an specialis subscriptio requiratur, seu magis generalis sufficiat, cum receptū a frequentiorib. videatur explosa Bar.sententia in l. Diuus. 13 in §.item senatus.ff.de fals.generalem † sufficere, vt inquit Dec. in c.qm̄ contra.nu.61.extra de probat. Illud certum est, gn̄alē subscriptionem intelligi, quando fit in hæc verba, approbo oīa superius scripta, vt declarauit Ias.in d.§.Crisogonus.num.21.& Ale.ibidē n.3.& in fi.col.2.& Are.sub nu.5. at subscriptio relata 14 nō est talis, sequit̄ ergo ex mēte relatorū Doctorū † subscriptionē referēdā ad ea q̄ subscriptionis uerba demōstrāt.s.mercium traditionē, ualorē, & solutionē: si ergo tm̄ obligat subscriptio, quantū uerba sonāt, de Hypoth. nullu uerbū ī ea, igit̄ pro omissa habēda est: & hęc sn̄ia probari vr̄ in l.inter stipulātem.in §.si stipulāti.in fi.ff.de uer.obli. Si.n. plures res stipuler putat Stichū & Pāphilū, & tu respōdendo spōdes Stichū, uideris ad vnā obligationē ex duab.stipulationib.respondisse, & no.in l.j.in §.si stipulāti.ff.eo.de uer.obli.quot em̄ res sunt, tot stipulationes esse censentur.l.scire debemus.ff.eo. itē hæc sn̄ia plurib. regulis cōprobat̄; facit nanq; regula in obscuris.ff.de reg.iu.l. si stipulatus fuero decē.ff.de verb.obl.l.si qd uēditor.in fin.ff.de ædil.edic.& vulgaris illa regula, q̄ sumit̄ ex l.ueterib.ff.de pac.& illa l.quicqd astringendæ.ff.de uerb.obl.itē quæ notant̄ a Doctorib.ī l.rogasti.in §.si tibi.ff.si cer.pet.& deniq; ꝙ pactū super vna re ad aliā

non porrigitur l.si vnus in §.ante omnia ff.de pact. vnde sequitē
15 † optimum argumentum esse a regula, cui est inhærendum, & qui vult dicere regulam limitatam probare debet l.omnis definitio. vbi Gl.ff.de reg.iur. dicitur nanque certum id, de quo est regula, vt per Bar.in l.quoties.ff.si quis caut. Deci.in regula prima.nu.8.& Ias.in consi.16.col.2.vol.3.Videretur &c.Quæ adiuuantur ex regula subscribentium.de qua paulo superius dixi, referendo Ias.Alex.& Areti.in d.§.Crisogonus. itē quia limitata est obligatio (vt dictum est) ideo limitatum effectum dēt producere l.in agris.ff.de acqui. rerum domi.l. cancellauerat.ff.de his quæ in testa.delen.& ita sæpe argumentatur Deci. & in materia insti.in consi.511.nu.5.Rursus eadem snīa probari videtē in l.fi.in §.si ita.ff.de ver.obli. Nam si stipulatus sim mihi aut Titio decem dari, & tu respondeas promitto tibi. Adiecto Titio solui non potest, vt dixi supra in 5.q.Cuius rei illa ratio redditē
16 ab Alberico ibidem † quia vnus ex contrahentib.sine alio formam contractui dare nō potest l.in contractib.ff.eo.l.j.§.si cōueniat.ff.depo.de qua regula multa relata vide a Hyero.Cag.in regula contractus.nu.97.ff.de reg.iur. Cum ergo narratum sit in chirographis factis a proxenetis dictantib.creditorib. Lucēsibus de hypotheca non potuerunt dare formam sine debitore, nec dedisse censendum.Comprobatur argumentū: quia adiectus non dicitur de accessoriis obligationis, vt per Bar.Imo.& Pau.post Gl.in l.qui res.in §.mihi decem.ff.de solu. & dixi in j. par.ver.postremò.nu.44.& alibi, licèt dicatur de accessoriis stipulationis.l.fi.§.fi ff.de verb.obl.sed hypotheca accedit obligationi:si ergo repetitio non inducitur in eo, quod est maius, & si noluisset dictus Sebastianus in obligatione inesse hypothecam expressisset, prout alia expressit, arg.l.vni.in § sin autem ad deficientis C.de cadu.tol.c.ad audientiam.de rescrip. sed & fortissimum argumentum occurrebat ex his quæ notauit Bal.in l.pe. in § mancipia ff.sol.mat.inquit eīn ex illo §.colligi. Pactū † fa-
17 ctum super principali ad appendices (vt ipse ait) nō trahi, quē refert ac probat Dec.in consi.420.nu.7.& inquit Bar.in l fi.in §. Lucius.ff.de cond.ind.ꝙ restitutio cōcessa super principali ad accessoria nō porrigitur.Idem ēt Bar.notauit in l.in quæstionibus.in fi.ff.ad l.Iul.maiest.eos, qui contra iuris regulas ad probādum delictum principale admittuntur, ad probandū adminicula reiiciendos, quem refert Dec.in c.translato.nu.6.de constitu. Qui subiicit, quod dicitur, statutum in principali ad connexa
18 porrigi, & † vnitorum siue connexorum idem esse iudicium, locum non habere in odiosis, & quando aliquid contra ius cōmune conceditur, & refert ac probat prædicta Hier. Cagn.in l. cum principalis.ff.de reg.iur.sed de iure communi hypotheca nō constituitur nisi in certis casib.expressis a iure, & ex partium voluntate, de qua cōstare dēt, consequēter subscriptionē trahēdā nō esse patet ad hypothecā ꝯ regulas iuris, & cū sit limitata.
19 Dicebatur etiam † verba subscriptionis diligenter consideranda, & relata verba ad institorem potius quàm ad procuratorem referenda. Verba nanque consideranda sunt, vt videamus, quomodo persona cōtraxerit. Procurator enim in persona sua verba debet concipere, vt not.in l.multum.C si quis alt.vel sibi, & dixi in trac.de proxeneris, in 4.par.in quæstione cuius initiū est, legitur in singulari lege multum &c.Item & causa spectanda est: vt videamus, quomodo persona contraxerit, præstat em̄ ad rei cognitionem magnum argumentum l. post mortem.ff. quādo ex fact.tut.& scripserunt Doc.in l.j.in §.nunciatio.ff.de nou.op.nun.vbi recentiores plene, glo.Bar.& alii in l.si pupilli. in § j.ff.de neg.gest.& ad rem est tex.in l.fi.ff.de institu. & proxime ad rem in institoribus loquens consuluit Dec.in consi.510. nu.4.vbi verba considerat, & probat sententiā Decii Io. Rōch. in l.eandem.nu.181.ff.de duobus reis, vbi de instit. multa retulit, & quidem docte, & iis addes quæ scripsit Alciat. Respon.33. maximè nu.5.to.2.lib.5.& hæc sententia comprobatur ex his, q̄ eleganter scripsit Abb.in c.petitio.in fi.de procu. quem refert, & probat Cassad.dec.7.nu.6 in tit.de appell.ꝙ constitutus sub nomine Sindici actoris, procuratoris, & negotiorū gestoris intelligitur facere secundùm subiectam materiam, & addit Feli. in c.ex officii.de præscrip.col.11.sed & Abb.relatus post Specu. in tit.de actore vniuersitatis ait in vers.sed pone, constitutum sub nomine Syndici, actoris procuratoris, & negotiorū gestoris postulante aduersario ad eligendum vnum ex relatis officiis astringi non posse, censendusque is erit Syndicus, seu procurator iuxta materiam in instrumento contentam; si ergo Sebastianus erat institor mensæ Lucanæ, & verba demonstrant tanquàm institorem contraxisse, ergo mensem Lucanam obligare voluisse cēsendum est, cumq; probaretur. Sebastianum mādatum suum non esse vsum, parui refert, ꝙ habuerit, vt proxi-
20 me ad rem scripsit Ancar.in cōsi. 28.col.2.denique † cum versaremur in decoctionibus dicebam si admitteremus hypothecam repetitam censeri, non tamen, diuersis de causis eius rationem habendam esse, & maximè cum in chirographis asseratur in præiudicium tertii, iuxta l. scripturas. in ratione legis C.qui pot.& referebam And.Tiraq.de vtr.ret.§.j.glo.7.nu.43.& seq. citabamq; Franc.Rip.in l.priuilegia.nu.24.ff.de priuil. cred.facile nanque in scripturis priuatis fraus committi potest, & videndus est Ancar.in relato consi.28. multaque ac varia dixi in trac.meo de decoct.

Nec in contrarium relata mouere putabam, ex præmissis nanque multa diluuntur, & specialiter mouere nō debet c.primi. extra de pac.& quod ibidem Ant.Butr.scriptum reliquit. Nam Ioan.Imo.in eo.c.inquit forte non est verum, quod ait Anto. quia in relata quæstione, quamuis simpliciter sit respondetur, promitto, secundum stipulationem, & interrogationem interpretatio recte fiat.§.Præterea.insti.de inut.stip. contra tamen quando simpliciter non respondetur, sed responsum est determinatum, seu præfinitum [illegible] est l.quicquid astringendæ.ff.de verb.oblig.& verum est, quod ait Imo.& probatur ex præmissis, & præsertim in l.fin.in §.si ita.
21 ff.de verb.oblig.& † c.j.de pac.loquitur [illegible] in accessorio quod faciliorem exactionem respicit, ex eo quod si conuentus se non cohibuerit, possit excommunicari, ideo accessorium huiusmodi repetitum censetur in responsione confir. sed in casu proposito tractatur de accessorio, quod obligationem respicit. Vnde eadem ratio non interuenit, & hæc dissimilia videntur. Hoc enim vltimum accessorium valde differre videtur a primo, citat etiam Imo.quod in simili ait Iac.Butr.in l.si gasti in §.si tibi.ff.si certum peta.hæc ille, quamuis nō male forsan dici posset verba illa, de quibus in d.c.j.de pact. Diximus in versi Pax fiat, & pacta custodiantur, ita in latam habere significationem, vt ecclesiasticam disciplinam, hoc est excommunicationem, [illegible] ret, vt in c.j.2.5.q.j.& notat Glo.in auth.sacramenta puberum in ver.custodiantur C.si aduer.ven.vbi etiā doctores, & in l.iuris gentium in §.prætor ait.ff.de pactis.& (ni fallor) sententia Anton.But.non est vera, [illegible] ex relatis in superioribus, & ex his quæ scripsit Bar.in l.in testamento.ff.de condi.& demonstra.& Dec.in regula sicut.num.8.ff.de reg.iur. quę breuitatis causa non refero, & facit quod scripsit Cassad.in titulo de loca.& cond.Dec.3.num.3.& nu.8.Dictio autem, vt supra, cum sit limitata ad quædam expressa, [illegible]

Nō moueat etiam text.in l.2.C.per quas perso.nobis acqui. quia in eo casu lex disponit, & ratio expressa in lege remouet contrarium. Nos autem versamur in pacto, & accessorio voluntario, vt dixi referendo Bal.in l.pen.in §.margarita.ff.de lega.j.

Denique non obstat, quod scripsit Bar.in l.lecta.ff.si cer.pet. pactum super sorte porrigendum esse ad vsuras tanquam accessorium, & quod ait Ial.in d.§.ante omnia, considerandum est enim accessorii plura esse genera, sed quantum ad rem per-
22 tinet, aliud † est accessorium voluntarium aliud necessarium, vt plene probat Hierony.Cag.in regula cum principalis.ff.de
23 regu.iur.nu.4.& qui loquitur in eleganti quæstione, an † veluti ex forma statuti lucratur maritus partem dotis vxore sine liberis præmoriente. Ita partem bonorum paraphernalium, & post lōgā disputationē cōcludit nō lucrari, quem locum adde his q̄ scripsit Rol.in suo trac.de lucro dot.in q.50.& Soc.Iun.in cōsi.97.nu.6.vol.j.& Phan.in trac.de lucro dotis.in versi dotis & corre.nu.1 pag.419. Necessariū igit accessorium illud est, qd in quādā proponit consequentiā, veluti vsuræ. Nā cū vsuræ sine sorte nō dentur, qa qualitas sine subiecto stare nō pōt l.eius.ff.si cer pet. Non est mirū si pactū sup sorte trahit ad vsuras: at voluntariū accessoriū nō est ita, put hypotheca.de qua disputauit, cōstituit nāq; vel ex lege dispositiōe, vel ex uoluntate, de qua apta re dēt, & sine hypotheca stat obligatio: vt est iuris explorati, & Ias.fm relatū locū est intelligēdū, sex quib.omnib.in hac sententiā inclino, ut Lucēses creditores se hypotheca iuuare nō possint; Cū † aūt hæc cā in auditorio Almæ vrbis agitetur, vbi sunt
24 dñi meri legū prudētiā vertices, eorūdē snīa expectāda est, & illi meritò deferēdū: credendū est n. eos qui ob singularem industriā, explorata fidē, & grauitatē, ad illius officii magnitudinē sunt adhibiti, nō aliter iudicaturos esse pro sapiētia ac luce dignitatis eorū, q ipse princeps foret iudicaturus, vt de præfecto ptorio inquit iurisconsultus in l.j.eadēq; vnic.ff.de off. præfec.pto.

SVMMARIVM.

1 *Notarius quòd possit alteri stipulari secundum communem, & ex consuetudine.*
2 *Promittens soluere Titio, & Meuio & cuilibet eorum insolidum sexcenta causa mercium habitarum de computo Titij, quòd Meuius non sit adiectus, possit agere, & a promissore reijci non possit. & per totam quæstionem.*
3 *Promissio sine causa est inefficax, & tanquam indiscreta non valet, nisi appareat, quòd sit facta animo donandi.*
4 *Statuto dictante, quod contra instrumentum non possint opponi exceptiones, nisi solutionis, non ideo intelligitur prohibitum opponi exceptiones, quæ ex instrumenti inspectione apparent, vt puta quia promissio fit sine causa.*
5 *Obligationis finalis causa sufficit in vno ex correis siue debendi, siue obligandi reperiatur, & sequen.nu.*
6 *Argumentum bonum a pluribus reis debendi ad plures reos credendi.*
7 *Interpretatio seu declaratio elegans ad l.2.in §.circa.ff.de doli exceptione.*

Vndecimò

1 VNdecimò recepta illa sententia, ꝙ † Notarius possit alteri stipulari, quæ sane crebrior est, & a consuetudine in tantum approbata, vt recte de ea dubitari non possit, quod tractatur in plerisque locis, & maximè in l.stipulatio ista.in §.alteri.ff.de verbo.obl.& plenius q̄ alius quē viderim disputauit And.Tiraq.in trac.de consti.in trigesima limitatione, & refert ac quædā addit Hypol. Rimi.in rubr.de donat.nu.14.& seq.numeris, & vide quod Ruy.dixerit in cōsi.127. nu.10.& seq.lib.j.Alc.in c.cum contingat.nu.233.& seq.de iure,
2 & nouissime Iac.Philip.conclusione.46.li.2. Finge modo † notarium stipulatum Meuio præsenti & Titio absenti & cuilibet eorum insolidum sexcenta a Cornelio dari, & in instrumento adiectum, ꝙ Cornelius promiserit cā mercium habitarum a Titio, & (vt mercatores dicere solent) de cōputo Titii, & sic Cornelius promisit, & causa mercium receptarum de cōputo Titii, Nū Meuius adiectus constitutus censeatur, seu magis recte possit dicere sibi dari oportere. Et certe adiectus non videtur; quia adiectus per dictionem alternatiuam, aut, seu aliam huiusmodi constituitur: vt bene censuit Accur.in l.stipulatio ista in §.eum qui ita.ff.de verb.obl.& dixi in j.parte ver. sed adde Io. Imo.nu. 22.competit ergo eidem actio. Sed videamus, si Meuius agat,
3 num † exceptione doli mali repellatur tanquam sine causa ex sui parte sit stipulatio. Proponitur em̄ Cornelium se obligasse ad sexcenta causa mercium habitarum a Titio, & ad ipsum pertinentium, & videbatur prima fronte doli mali Meuio agenti exceptionem nocere l.2.in §.circa ff.de doli excep.posita illorum sententia, quæ a frequentiorib.recipitur, explosa Bart.sententia, ꝙ promissio etiam per stipulationem sine causa sit inefficax & tanquam indiscreta non valeat, nisi appareat, ꝙ sit facta animo donandi, vt per Gl.& doc.in l.a Titio.ff.de ver.obl.& cōmunem testatur Alex.post Saly.in consi.13.volu.j.& Fel.in c.si cautio.nu.2.de fi.instr.& scripsit Marc.Mant. inter mercatores in consi.12.quæ in tm̄ recipitur, vt Alex.in cōsi.77.vol.3.nu.15. visis dubitationibus &c.dixerit referēdo Imo.in l.fin. col. mihi septima, quæ est post numerū ter.ff.a quib.appel.nō licet. dictā-
4 te statuto, ꝙ † contra instrumentum nō possint opponi seu admitti exceptiones nisi solutionis. Nō ideo minus prohibeatur opponi alia exceptio, quæ ex inspectione ipsius instrumenti apparet, vt puta; quia promissio est sine causa, de quo plene alios referendo scripsit Mar.in consi.81.& Gal.in tract. ad for. came. oblig. q.j.nu.12.pag.77.ī q.ad parti.vel clau.cam. oblig. Et hoc amplius subiunxit Alex.ꝙ etiā Iudex ex officio poterit agentē repellere ex eo ꝙ obligatio sit inefficax, & notorie cōstat iudici ex tenore instrī pp no in l.vbi pactū C.de transf.& citat Imo. id sentientē in relato loco, qđ & quottidianū & notandum puto.

Verùm in relata quæstione occurrit text.in contrarium in l.
5 propter C.de duob.reis.vbi Bal.ait † quando plures sunt obligati sufficere obligationis finalis causam in vno reperiri: nam suas radices extendit in omnes, si enim vni tantum pecunia numeretur aliis reis promittendi factis ex eo ꝙ vni solum data est pecunia, Hi quibus non est numeratio facta remittit obligationē frustra desiderant l.si non sing.C.si cert. peta.sed his addes ꝙ id sensisse videntur Doctores in illa quæstione satis agitata. Quādo pecunia peruenit ad vnum, num alii correi ad quos contractus emolumentum non peruenit, censeantur fideiussores, & gaudeant excussionis beneficio, de qua Guil.Cun.in l.sed Iulianus.§.j.ff.ad S.C.Maced.& tractauit eleganter Io.And.in consi. 60.in quæstione &c.& Lud.Bol.apud eum & Aret. in cōsil.33. Mar.sing.2.& latissime omnium disputauit Ioā.Roncheg. post Bar.& Pau.Cast.in l.3.in §.fi.ff.de duob.reis, a num.158.vsque ad nu.179.Nec moueat, ꝙ relatæ ll.propter, & si nō singuli.in plu-
6 ribus reis debendi loquantur, nam † argumentum & frequens & bonum est a plurib. reis debendi ad plures reos credendi, & contra l.si reus promittendi.vers.ideoq;.& ibi Io.Roncheg.sub nu.12.argumentum probat.ff.de duob. reis, & fortissimum est, vbi eadem interuenit ratio, vt idem ait referendo Bart.in l.2.ff. eo.Are.in consi.29.nu.23.ver.secunda ratio.& in l.reos in §.cū in tabulis.nu.82.ver.Pro hac sententia, & in l.si id quod.nu.15. & nu.18.eo.tit.& vide tex.in l.3.§.fi.eo.tit. vbi ijdem recētiores
7 sub nu.3.& † ex his sequitur elegans declaratio ad dictam l.2.in §.circa.ff.de doli excep.vt locum non habeat in plurib. reis debendi seu credendi, sat enim est, ꝙ in vno ex reis debēdi sit cā, & vni sit res tradita & similiter ab vno ex reis credendi res tradatur, & ex persona vnius efficax redditē obligatio ratione causæ: cum extendat radices in omnes, quod poteris addere aliis declarationib.relatis a Feli.in c.si cautio.de fide instr. & addes aliam quam retuli in trac.de sponsionibus, in secun.par.num.2. & ex locis relatis ibidem habebis alias, & qn̄ corā arbitratore, vel arbitro facta est promissio, siue confessio sine causa, non insubtiliter scripsit Alex.in consi.13.vol.j.& quādo fuit causa impulsiua, scripsit plene And.Tira.in trac.cessante cā.in j.limi.nu. 67.& quando merita præcedunt idem scripsit in l. si vnquam. in verbo donatione largitus, num.56.C.de reuo.dona.sed & addes, quod scripsit Cur.Iun.in consi.126.nu.10.& seq.vbi disputauit, qn̄ cā committitur declaranda, & considera scripta ab eo.

SVMMARIVM.

1 *Mercatores solent negocia ad alios pertinentia nomine proprio expedire, & hanc consuetudinem damnat.*
2 *Domini rerum in decoctionibus vocantur ante omnes, quod locum habet etiā in rebus creatis ex re dominorum.*
3 *Consuetudo mercatorum, quòd aliena negotia proprio nomine expediant, excusat a culpa.*
4 *Mercatores vt videantur esse aliqui, procurant se adiectos constitui, & sub eorum nomine merces alienas transmitti.*
5 *Mercator si vt locupletior videatur, impetrat: vt merces alterius possit in scriptura alicuius ciuitatis describi facere tanquam suas, quòd propter descriptionem prædictam non possit defendere tanquam suas.*
6 *Pater habens filios emancipatos si vt ditiores vxores inueniant bona sua in libro æstimi nomine filiorum describi faciat, non ex hoc bona filijs donasse censetur, eadem tamen bona vxorib.pro dotium restitutione sunt obligata.*
7 *Dolus patris ad commodum filij in casu singulari comparatur consensui.*
8 *Cautela pro eo qui vxorem non inuenit.*
9 *Mercatores vt diuites appareant, & ostendant se pecunias ad manum habere, & ne creditores sint onerosi procurant sibi pecunias commodari.*
10 *Interpretatio ad l.sepe.ff.commod.& l.1.in §.nam si finxerint. ff. ad S.C. Silla.restitutaq; verba mendosa.*
11 *Verba illa dicis gratia, de quibus in l. sæpe.ff. commod. quid sibi velint, & ibi quòd pecunia possit ad pompam commodari certa mercede constituta.*

1 DVodecimò propter relatam quæstionē aliàs in causa Dominorum de Giuntis agitatam & secundùm eos terminatam referēdæ sunt a nobis quædam species, quæ dignum habeant tractatum. Solent † mercatores mandatarii, siue facilioris exactionis causa, siue magis vt videantur esse aliqui, instrumenta venditionum merciū ad alios, scilicet transmittentes, & mādantes pertinentium, vel sub relata verborum formula in superiori quæstione instrumenta conficere, vel (quod magis in vsu est in Patria mea) nomine ꝑprio (vt nostrates dicunt) cantari facere, de quo vide tex.in l. optimā C.de conte.& com.stip.& elegans Bald. consil.440.in libris Thesaurariæ.vol.5.nu.6.& l si pupillus.in §.per interpositā.ff.de auct.tut.vnde vidi non semel mandatarios huiusmodi contractus rerum mandātium nomine proprio fecisse, amissaq; fide postea decoxisse, & in dubiū reuocari credita prædicta modo facta a creditorib.decoctorum, & ex libris, literis, & aliis cōiecturis mandantes & dños nō sine quidem magno labore defendi, & meritò ego semper censui huiusmodi consuetudinē damnādam, & his addes quod dixi in trac.meo de decoc.in vlti. partic.
2 vltimæ par.nu.1.in decoctionib. † primū locū dominos obtinere: vt non solum id admittendum sit in re propria, sed in re mihi debita, & occasione rei meæ creata & parte, quasi ex re mea locupletiores facti sint, verbi gratia si mandatarius ex mandato (vt aiunt) merces finierit, & aliàs emerit l.cum seruum.ff.si cer. pet.& dixit Bar.in l.si me & Titium.nu.3.ff.si cer.pet. qđ & quotidianum est, & ęquitate non caret, idem iuris est si permutasset; res enim permutata eandem sortitur naturā quam alia res cum qua permutata est, idque patet ex his quę scripsit Bal. consi.112. quæritur &c.lib. & facit quod eleganter Guil.ait in l.fin.ff.de neg.gest.relatus ab Alb.ibidem col.2.si quis rem meam permutat cum alia, & ea ipsa res mea periit, possum contra eum agere, vt mihi reddat aliam rē quam habuit causa permutationis, quem refert ac probat And.Tira.in l. boues. §.hoc sermone. in 14.limitatione.ff.de ver.signi. Sed & addes quæ scripsit Negus. in trac. de pigno.in quarto mem.2.par.nu.58.pertinent enim ad relata, & materiam propositam. & circa prædicta, & l. si me & Titium, quæ late ibidē Riminal.scripsit, & Menoch. in quarto remedio recuperandæ possessionis, sed & addes Pau.Paris. in
3 cōsi.47.Intentio &c.vol.j. qui sub nu.27.inquit † agentem negotia aliena, si nomine proprio expediat ex consuetudine loci, culpa carere, citat Ang.Fulg.& Iaso.in l.certi iuris. C.de iudi.in tertio not.& quæ traduntur extra de consuetu. ferè per totum, & in l.j.C.quæ sit longa consue.& in l.de quibus.ff.de leg.quod multis exemplis comprobari posset, quæ consulto prætereo tāquàm manifesta, & vide eundem sub num.65.& seq.& nota illud præceptoris responsum in causa mercatorum contra mandatarios fines mandati non custodientes, & nomine proprio aliena negotia expedientes, sed & ijs singulare vebum Angeli a præceptore meo omissum addēdum est: is enim in l.si quis prohibuerit.aliàs.Papinianus libro 6 ff.de publi. act.inquit, secundùm primam solutionem habes casum notabilem, quòd si mādo tibi, quòd rem meam vendas, & vendis nomine proprio, nō excedis fines mandati, & ideo si quid præstas emptori nomine euictionis potes repetere. hæc ille, quod certe menti tenēdum est; quia quotidianum & singulare est, & reperi Iasonem referentem, & commendantem, & se alibi non legisse affirmantē in l.si ita quis.in §.Seia.numero 5.ff.de verbo.obliga. & pro snīa. Ang.citat l.si cū emptore.in §.fi.& Gl.ibi in secunda interpretatione.ff.de pac.& Glo.magnā in materia.ff.de offi.ꝑcu. cessa.l.j.

in verſ. ſi rem, & notabis etiam dictum § Seia. ſed & addes, q̄ ſi diceretur, vendo merces Titii, videretur nomine Titii vendidiſſe, & Titius poſſet ratum habere, vt colligitur ex commentariis Barto. in l. ſi fundum per fideicommiſſum. ff. de legat. j. vbi Imo. commendat, & Pariſ. in conſi. 107. nu. 14. in ter.

Hic ſubiungēdus eſt Alberici locus paucis (vt puto) cognitus, & notandus. Mercatores † plerunque ſub fide ampla negocia gerunt, & ſtudent inter Primarios haberi, & magnam & copioſam eorum mercaturam apparere. Ideo ſe adiectos conſtitui plerunque procurant, & ſub eorum nomine merces tranſmitti annotarique in ſcriptura alicuius ciuitatis, in qua immorantur eorundem nomine ex voluntate dominorum. Scripſit ergo Albericus in l. ſi Præſes C. de dona. in infraſcripta ſeu ſimilia verba. Lex iſta, & Glo, obuiant fraudi, quam quendam Mercatorē Genuenſem feciſſe audiui vt locupletior videretur † Impetrauit enim a quodam alio mercatore veniam ſibi concedi, vt eius mercimonia poſſet facere deſcribere ī ſcriptura, ſeu (vt ait) in introitibus ciuitatis Genuæ tanquā ſua, vbi merces quæ exportantur, & importantur deſcribuntur. Quod cum factum fuiſſet, & is decoxiſſet amiſſa fide, ipſa mercimonia defendebat tanquam ſua propter deſcriptionem relato modo factam, qđ facere non poterat propter dictam legem, & Gl. quia non permiſerat mercator annotari animo donandi, & certe l. ſi præſes. cum Gl. notanda eſt. vbi habetur, † ſi pater habēs filios emancipatos: vt ditiores vxores inueniant, melioremque conditionē, bona ſua in libro cenſuali ſeu extimo nomine filiorum deſcribi faciat, bona donata non intelligi. Putauit tamen Bal. ibidem, ſi filii vxores duxerint, bona illa dotis reſtitutioni obligata cenſeri; quia † dolus Patris conſenſui comparatur C. ad S.C. Vel. l. ſi me, ſed credo voluerit citare tex. in l. ſi ſine. eo. titu. & Petr. Belu. ibidē inquit, patrem teneri de dolo vxori deceptæ: ſed & Ange. in ea l. inquit nota † bonam calliditatem ſeu ſagacitatem pro eo qui vxorem non inuenit ratione paupertatis, vt faciat in ſe cantare inſtrumentum magni ponderis ad alium pertinentis cum cautela domini l. ſi vt certo. § ſi de me petiſſes. ff. commo. Quam cautelā non cōmendādam ſed dānandā puto. Hominē nanque homini inſidiari nephas eſt, & vt vere dicam, hæc cautela ſapit impoſturam: & not. § ſi de me petiſſes, in vſu nanque frequenti eſt.

Denique ad malitiam mercatorum detegendam, qui ſub fide quam eis haberi ſtudent pleroſque decipiunt, & quorū multi in ſpecie videntur diuites qui ſunt pauperes, vt inquit Alciat. in calce reſpō. 48. in quinto vide elegantem tex. in l. ſæpe. ff. cōmo. illic enim illa ſcriptum eſt † ſæpe ad hoc commodantur pecunię, vt ditis gratia numerationis loco intercedant. vbi Ac. inquit, ac ſi dicat debitor plurium accipit pecuniā vt diues appareat, & ſui creditores non ſint acerbi, quaſi cito poſſit eis ſatisfacere: hoc igitur faciunt, vt pecuniam ſe ad manum habere oſtēdant, & oneroſi non ſint creditores (vt veteres iuriſconſulti dicere conſueuerant) ſed & his addendum eſt, q̄ † in Pandectis legitur in d. l. ſæpe. Non ditis gratia, ſed dicis gratia, & eodē modo, reſtituenda eſt litera in l. j. in § ſeu ver. Nam ſi finxerit quis auxilium ferre, vel dicis gratia tulerit. ff. ad S.C. ſilen. cūque hoc dicendi genus declaratum aut relatum a quoquàm non meminiſſem, & Accu. noſtrum laboraſſe incaſſum vidiſſem, inter legendum (vt fit) incidi in libellum emendationum egregii Antonii Aug. is enim emen. lib. 2. c. 2. prope finem belliſſime declarat & refert Ciceronem actione vi. in verſ. inquit † enim, pecunia ob id commodatur, vt numerationis loco, quod hodie quoque fit in emptionib. donationib. & nonnunquā in iudiciis ne negotio peragēdo intercederet, quod in d. § nam ſi finxerit. in ſeruo, qui ſe auxilium domino ferre ſimulauit commentū appellatur: in dictis ergo locis, dicis gratia, nil aliud ſignificat, quā quod ipſi iuriſconſulti perfunctorie, aut defunctorie appellant, hoc eſt vt defungi ſuo munere viderentur, & hæc locutio incognita materna lingua (vt puto) diceretur per moſtra, per vn bel parere, per vn bel trouato. Subiunxit idem Ant. Aug. ſe ignorare, vnde hic dicendi modus originem traxerit, quod & ipſe affirmo, & ingenue fateor, prout Accur. noſter in alio vocabulo ſibi & forſan aliis incognito faſtus eſt in l. Publia in § fin. ff. depo. ſed & addes, q̄ vidi relatum Franci Duar. in j. q. Anniuerſa. c. 47. & in l. iuriſgentium. in § dolo malo. ff. de pactis, reſtituētem tex. vt ſupra, loca autem non vidi, cum libros non inuenerim. Nec illud ſilentio prætermittendum eſt, quod Lau. Rodul. ſcripſit in ſua eleganti repet. c. conſuluit par. 2. verſ. viges. ſecundo, de vſu. is enim citando d. l. ſæpe. ff. commo. inquit, pecunia poteſt commodari ſiue locari ad pompam, citat Gl. ſummæ 14. q 3. & c. conqueſtus. de vſu. Hoſt. in ſumma in § an aliquo. verſ. decimo, quibus adde Bal. in l. cunctos populos. C. de ſum. tri. nu. 4. qui docte (vt ſolet) inquit, in pecunia numerata ad pompam quandā remunerationem poſſe præſtari rōne huius vſus, ne dominiū ſit ſterile, & cum ipſe vſus non poſſit reſtitui l. ſi vſufructus mihi in biennium. ff. de vſu. legat. & ſic non recipiat actum retro ſimilem, congruum eſt: vt aliquid præſtari poſſit, argu. de ſacroſanct. eccle. l. iubemus nulli. § fin.

SVMMARIVM.

1 *Dos adiecto ſolui poteſt, ſed de dote vir tenetur, & viro dos quæritur, quia repetit ab adiecto.*
2 *Mulier non pōt dotis noīe ſe alij obligare, quàm viro, fallit in delegatione.*
3 *Dotis nomine ſi ego & Titius ſtipulemur centum à Meuio pro Pamphila mihi nuptura hoc acto, vt ſimus duo rei credendi, non tamē efficiemur duo rei ſtipulandi, quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt.*
4 *Interpretatio ad l. ſi id quod. ff. de duobus reis.*

Decimotertio quæro † an dos poſſit ſolui adiecto, & certū eſt poſſe, vnde ſi mulier ita promiſerit. Decē tibi, aut Titio doti erunt: Titio decē dari poſſunt, ſed de dote vir tenet, & viro dos quæritur, vt inquit iuriſconſultus in l. ſi mulier ita. ff. de iure dot. vbi ſubiicit. Non n. exiſtimamus illā ita promiſiſſe, vt vel de Titii nuptiis cogitaret. Vnde ſequitur, ſi Titio decē ſoluatur, marito aduerſus eū actionē cōpetere, vt inquit Soc. Iun. in conſi. 32. nu. 14. vol. 3. ſed & addes tex. in d. l. ſi mulier. ſingularē eſſe. Raph. ibidē ſcripſiſſe inquit. n. nota tex. ſingularē, q̄ † dotis noīe mulier non pōt alii ſe obligare, quàm viro: alii tū pōt ſolui, & ex delegatione pōt alii obligari. Sed fingē † q̄ ego & Titius ſtipulemur centū dotis noīe a Meuio pro Pāphila, q̄ mihi nuptura erat, hoc expreſsē acto, vt duo rei credendi eſſemus, dicit iuriſconſultus in l. ſi id quod. ff. de duobus reis, q̄ nō poſſunt duo rei ſtipulādi cōſtitui, cuius rei illa rō redditur; qa mihi debētur ex cā dotis, Titio autem ex eadem cā dotis deberi nō poſſunt; qa eadē duob. nupta eſſe nō pōt, diuerſitas ergo cauſæ cōſtitutionē duorū reorū impedit, Paul. ēt Caſt. in relata facti ſpecie ſubiicit, ſolutione a Meuio vni facta iuris rigore liberationem non contingere ab altero, ſed ex æquitate. † Quod valde notandum eſt, & recentiores ibidē nō improbant ſub nu. 15. & ſub ſeq. num. nouā interpretationē relatæ legi dederunt, quæ mihi prima fronte non inarguta viſa eſt. Quia tū aliena eſt a noſtra materia, iudicium non interpono meum, & his addes, quæ antep. par. dixi ver. 13. declaranda eſt &c.

SVMMARIVM.

1 *Mandans alicui, vt merces, quas apud ſe habet, tradat pro ſe Titio, aut Meuio, ſeu illi vel illis, quibus fuerit ordinatum ab eiſdem, an cenſeatur adiectus, ſeu procuratores in rem ſuam cōſtituiſſe. & per totā quæſtionē.*
2 *Debitorem meum ſi iuſſero tibi ſoluere, quamuis ab eo ſtipulatus ſis: non tamen fit nouatio, ſi tamen tibi ſoluerit liberetur.*
3 *Ceſſio abſenti fieri nequit, niſi interueniat procurator, nuncius, vel epiſtola.*
4 *Procurator ſicut conſtitui poteſt in rem ſuam, ita & adiectus.* (relatiue.
5 *Verba illa p̄ me, et illa de ſequēdo ordinē alicuius, quā ī terpretationē habeāt,*

Decimoquartò quæro, ſolent † Mercatores ſub illa vulgari formula ſcribere, & mādare, verbi gratia, Lucius Titio ſuo ſalutē. Mādo tibi & dico, vt merces quas apud te habes tradas p̄ me Aloyſio aut eius filio, ſeu illi vel illis, quib. ordinatū fuerit ab eiſdē, & ſequemini eorū ordinē. Pro interpretatione formulę in relata verba cōceptæ ſciēdū eſt, q̄ ſi iuſſero debitorē meū tibi ſoluere, quāuis ab eo ſtipulatus ſis, nō tū nouationē fieri. Debitor † tū meus tibi ſoluendo liberatur l. ſi debitorem. ff. de noua. vbi Doctores declarant, & maximè Pau. Caſt. in l. delegare. eo. ti. Nō ergo potes agere, licèt tibi recte ſoluatur, vt inquit gl. in d. l. ſi debitorē. in verſ. poſſis, & Alex. in l. q vſufructū. ff. de ver. obli. & conſequēter apparet ex huiuſmodi mādato nō eſſe factā ceſſionē, † quæ ceſſio abſenti fieri nequit, niſi interueniat procurator, nuntius, vel epiſtola, vt p Bar. in l. in cauſæ. in § ſi ex par. ff. de procu. Verū in p̄poſita facti ſpecie Pau. Pariſ. in cōſi. 107. quęrit &c. vol. 3. delegationē factā quibuſdā argumētis probat, & Aloyſium adiectum in rē ſuā, ſeu procuratorē in rē ſuam conſtitutum, quēadmodū † eū procuratorē in rē ſuā quis pōt cōſtituere, ita & adiectū, cū ſimilis ſit procuratori, vt Aret. ait in l. liber homo. in § fi. in fin. ver. ff. de verb. obli. de quo adiecto in rem ſuam dixi in j. par. nu. 39. & in antep. par. 25. amp. Declarat ēt idē Pau. Par. præceptor meus (ſi is eſt) in relato reſponſo † illa verba pro me, & ſequētia verba de ſequēdo ordinem &c. quæ in vſu frequēti ſunt inter mercatores, & quoniam plene ſcripſit, tu videris, an in omnibus probandum ſit reſponſum. Ideo autem dixi, ſi is eſt: quoniam idem reſponſum reperitur inter conſilia Caro. Ruyn. ſub num. 209. de pluribus quæritur. volu. j. nominibus mutatis, ſed non verbis, neque ſubſtantia, & propter ſubtilitates ac ſtilum magis eſt, vt credam reſponſum illud factum a Car. Ruy. quàm a Pau. Pariſ. ſed & ego circa delegationem plene ſcripſi in trac. de merca. in tit. mādati, & in trac. de decoc. in ea par. in qua quęſtiones inſerui, & his addes, q̄ ſm Aret. ſententiam & reſponſum Pau. Pariſ. ſeu Car. Ruyn. in cauſa Franciſci Muti audio dominos de Rota pronūtiaſſe, cuius ego Anconæ aduocatus fui, & Romæ diſertiſſimus vir Dn̄s Vicentius Parentius Lucenſis, ſed nō fuit relatum conſilium Bal. 248. in j. vol. de quo in vlt. q.

SVMMARIVM.

1 *Homicidij pena ī qb. caſib. ceſſet, ſeu tp̄etur, vel differatur executio, relatiue.*
2 *Adiectus ſi ad mortem damnatus eſt, poteſt dominus ſeu creditor petere, vt executio ſententiæ differatur, donec rationem reddat, idem iuris eſt in inſtitore, & quocunque adminiſtratore.*
3 *Obligatus ad ratiocinia differtur ordinari, donec rationem reddat.*

Decimo-

Decimoquintò nemo eſt qui neſciat † complures eſſe caſus in quibus homicida, vel ex homicidio non teneatur, vel mitius cum eo agatur, pœnaque temperetur. Item & nonnullos eſſe caſus in quib. in criminalibus exequutio differatur, de quibus apud Luc. à Penna in l. ſi apparitor. C. de cohart. lib. 12. Vero. in cautelis ſuis, pag. prima. Fel. in c. quærenti. de off. delega. Mar. in l. j. ff. de ſica. Ioan. a Neuiz. in ſua ſylua nupt. lib. j pag. 18. vſque ad 20. Io. Monto. in ſuo iuris promptuario in verſ. mora, & complures referendo, & præſertim Car. in ſua practica, & Iac. Baul. ī repetitione legis capitalium. in § famoſos. ff. de pœn. relatiue enumerat Pet. a Plaga in epit. delict. c. 38. Finge modo Titium adiectum varias, & diuerſas merces recepiſſe, & pecunias eidem ſolutas, eundemque vltimo ſupplicio damnatum. Qui (vt non ſemel diximus) & dicemus in vltima parte, rationem reddere domino creditoriq; tenetur. Num † dominus ſeu creditor, qui rationem ſibi a Titio ad mortem damnato reddi deſiderat rerum, & pecuniarum habitarum audiendus ſit, vt executio differatur, donec rationes conficiantur, atque conſolidentur, & tanquàm iuſta petēti aſſenſum non puto denegandum, honeſta nanque eſt dilationis cauſa l. ſeruo legato. § pe. ff. de leg. j. & (ni fallor) expreſsè probatur in l. j C. de bon. proſcrip. vbi Ang. inquit, hæc lex decidit, q̄ volens differre mortem condemnati, vt forſan gratiam a ſuperiore pro eo conſequatur, adhibeat cautelam, proteſtādo iudici, ne exequatur: cum condemnatus ſit ei ad reddendum rationem obligatus. Sed terminum competentē ſtatuat ad diſpūgendas rationes, & ſubiicit, hanc cautelam veram de iure, ſed ſibi parum liquere, an ex conſuetudine obſeruaretur. hæc ille, quibus addes, quod Abb. in c. veniens. nu. 13. de accu. ait, ſi inſtitor alicuius damnatus eſſet ad mortem, poteſt dominus petere, vt executio differatur, donec adminiſtrationem reddat, citat Cyn. in d. l. j. C. de bon. poſ. & probat Fel. in c. quærenti. num. 5. de off. deleg. & habetur in ſylua nup. relato loco, quibus addes Saly. in ea l. j. & in l. cum reis. C. de pœnis, & eundem Ang. in l. interdum. ff de publi. eſt & his quæ dixit Ange. annotandum, verò creditori & domino ad rationes conficiendas, & conſolidandas dilationem petenti denegari non poſſe, ſed meminiſſe oportebit inſtare, vt id velocius fiat, vt pœnæ ſuæ reddi poſſit, vt inquit Imperator in d. l. j. ſuccurrit etiam circa relatam cautelam Ang. elegans tex. in l. cū reis. C. de pœnis. Illic enim ita ſcriptum eſt. Cum reis manifeſta probatione conuictis ſpatium ante ſententiam temporis datur, facultas ſupplicandi quibuſdam malignis artibus criminoſis patet, cum in homicidii crimine, & in aliis delictis grauioribus cauſis vltio differenda non ſit & reliqua, differtur ergo executio † quemadmodum & ordinatio differtur in obligato ad ratiocinia, ne eccleſia infametur, donec ratio reddita non fuerit, vt legitur in c. magnus Epiſcopus Auguſtinus. eodemque vnico, de obligatis ad ratioci. ord. vel nō, vbi videbis doctores & præcipue Abb.

SVMMARIVM.

1 *Literarum cambiorum expoſitio, & an appoſitus ſolutioni in litteris cambiorum cenſeatur Adiectus, ſeu magis principalis late diſputatur.*

APVD † Baldum elegans & quotidiana quæſtio litterarum cambii fuit propoſita. Quidā enim Borromeus de Borromeis Alex. Borromeo ſcripſerat literas exempli infraſcripti, Pagate per queſta prima lettera à Luca de Goro libre 45. ſono per la valuta qui da Maſſio, & ponete al mio conto: Super quibus literis & verbis de more conceptis idem Bald. conſi. 348. vol. j. factæ fuerunt per Borromeum &c. literarum tenorem diuidendo, & non inſubtiliter (vt ſolet) diſputando ad rem noſtram ſcripſit in verba infraſcripta, quæ ſunt in vlti. col. Iſtæ literæ videntur literæ conſtitutæ pecuniæ. Vbi prima perſona contrahens ponitur tanquàm fundamentum cauſæ. Secunda perſona, quia poſt receptionē pecuniæ apponitur tanquàm effectus, & hoc poteſt eſſe duob. modis, vel q̄ ſit quædam perſona appoſita, vt ſibi quæratur obligatio, in conſtituta nanque pecunia poteſt acquiri obligatio abſenti per nuntium, vel epiſtolam ſicut inter præſentes; quia cōſenſu contrahitur, ſi autem recepturus pecuniam fuit appoſitus vt Procurator Maſſij, tunc Maſſius haberet ius. ff. mād. l. idemq;. § ſi cui, quia obligatio eſt ſibi radicata, & in alium nō tranſlata. Quia qui ſtipulatur procuratori ſuo vel negotiorum geſtori, ſibi ipſi ſtipulari videtur. ff. de ſol. l. ſi cum Cornelius. In dubio autem præſumitur negotium principaliter pertinere ad eum qui numerat pecuniam; quia præſumitur ſua, & appoſitus ſolutioni videtur adiectus tanquàm ſimplex procurator. ff. de verb. obli. l. Iulianus. in § qui fundum. ff. ſol. mat. l. dotis. cum ſua materia, facit, quod notatur de conſt. pecu. in auct. ſi quando, vbi aūt cōſtaret, q̄ Borromeus gratia ſua, & Maſſi feciſſet dictam ſcripturā rōne alicuius intereſſe, tunc Borromeus haberet ius; quia nō tenetur facere niſi qđ ſcriptura loquitur, & ad effectum ad quē loquitur. ff. cōmo. l. in commodato. in § ſicut, & ſubiungit, nota q̄ in hac ſcriptura nulla promiſſio cōtinetur, nec ſub verbo perſonali, nec imperſonali, tū videtur ſubintelligi tanq̄ perſonaliter facta numeratori. d. auct. ſi qn̄. ſ. de ſoluendo appoſito p̄ſumitur, qui vtrum hoc caſu dicatur Adiectus, an dicatur principalis propter ſe appoſitus, iā dictum eſt, & ſic an negotium ſit geſtū ipſi abſenti per præſentiam, an è conuerſo gerendū præſenti per abſentem & ſequuto mandato, vbi eū numeratio eſt cauſa alicuius miniſtri, ibi certum eſt, q̄ nudus miniſter eſt procurator, ſed vbi principaliter pertineret negotiū ad eū, cui debet ſolui, tunc eſſet contra; quia qui primò numerauit, eſſet miniſter, & receptutus ſolutionē eſſet principalis & dominus negotii. Quod ex qualitate perſonarū, & aliis vſitatis inter eos bonus vir perpendet, ſed & paulò inferius addit pro Maſſio facere; quia iſte eſt prius nominatus in literis, ergo præſumitur principalis. Item vnuſquiſque præſumitur ſuo nomine contrahere, & paciſci. ff. de ſol. l. & magis. ff. de probat. l. ſi pactum. Hucuſq; Bal cui vix addi poſſe puto, ita docte diſſeruit, & morē mercatorum nouit. Vide ergo quæ ſcripſi ſupra in q. 14. vbi retuli reſponſum Pau. Par. 107. in ter. pertinent enim ad prædictorum declarationem, & qn̄ in ſermonem litterarum cambiorum incidi, circa dictas literas, vide quæ ſcripſi in trac. de mercatura, in tit. mand. in prin. & in trac. de decoct. in ea par. in qua quæſtiones inſerui nu. 6. & ſeq. Vbi loca quædam ad materiam quotidianā literarum cambii, Bald. & Saly. in l. pro debito. C. de bonis auct. iud. poſſi. Bald. in rub. C. de conſt. pec. Bar. & Alex. apud eū in l. cū tabernam. in § idē quæſiit. ff. de pig. & pulchrā quæſtionē tractauit idē Bal. in cōſi. 190. Sempronius Manfredi &c. vol. 2. adde etiā in materia Cat. Cot. in memora. in ver. cābii literas, & eūdē in ver. Mercator. Iaſ. in l. huiuſmodi. in § ſi ita. nu. 12. ff. de leg. j. Iaſ. in l. eleganter. ff. de cond. indeb. Mar. ſing. 467. Iaſ. in repe. l. admonēdi. nu. 112. ff. de iureiu. Soc. Iun. in conſi. 138. parte 3. Alphon. in lib. qui inſcribitur. Theſaurus Chriſtianæ relig. c. 67. in fin. & certe hæc materia diſputatione egeret, cū ſit quotidiana, ſed cum per occupationes in quibus quotidie verſor non liceat relatis locis ſum contentus, & quando traduntur literæ videndus etiam eſt text. in l. ſi filiusfa ad S.C. Maced. Goz. in conſi. 23. nu. 6. qui alios refert. Pariſ. in conſi. 112. nu. 44. vol. j. Aym. in conſi. 106. Honoratus &c. Bald in l. j. ff. mand.

SVMMARIVM.

1 *Cauſidici admonentur in p̄ducēdis cauſis ad iudices & inſtituendis actionibus, & quædam notabilia ad eos pertinentia ſubijciuntur.*
2 *Actionum liber Appij Claudij & Gneo Flauio ſubreptus & dono datus Populo Romano fuit valde gratus.*
3 *Martini Glo. mos fuit contradicere his, quæ a frequentiorib. recipiebātur.*
4 *Actio mandati an ſemper contra Adiectum competat, plene diſputatur. & ſeq. numeris.*
5 *Procurator conſtitui an abſens poſſit, licèt non interueniat nuntius, vel epiſtola, & ſit ius ſingulare in contractu mandati.*
6 *Pactum quando apponitur contra ſubſtantiam contractus, ſi poteſt fieri illud pactum, facit, vt fiat digreſſio ad aliam ſpeciem contractus, idq; notandum all. cum precario.*
7 *Interpretatio ad l. j. in § conſtituitur. & in § dari. & l. ſeq. ff. de procur.*
8 *Epiſtolam vel nuncium mittens conſenſit tempore, quo mittit, & tempore quo traduntur literæ, vel nuntius refert, durat conſenſus, quod eleganter reſtringitur.*
9 *Epiſtolæ quare ſint inuentæ.*
10 *Cicero damnatur circa inuentionem epiſtolarum.*
11 *Iaſon reprehenſus, qui ait actionem mandati oriri ex eo, quòd cum ſtipulor mihi aut Titio, videor mandare tibi, vt ſoluas Titio, & videor mandare Titio, quòd recipiat.*
12 *Adiectus quando dicatur procurator. & ante. num.*
13 *Adiectus ſi quis fuerit ſolutioni animo donandi, ab eo non repetitur.*
14 *Adiectus an præſumitur animo donandi in re dubia, quod eleganter limitatur duobus modis.*
15 *Adiectus tenetur actione mandati, ſi eſt mandatum expreſſum, vel tacitum, vt puta ſi præſens ſit tempore ſtipulationis.*
16 *Adiectus, vbi nec expreſſum, nec tacitum interuenit, mandatum tenetur actione negotiorum geſtorum.*
17 *Summa maior ſi eſt in perſona ſtipulatoris, & minor in perſona adiecti, & ſoluatur adiecto ſumma in eo deſignata, quo remedio conſulatur creditori, & quid contra ſi non integra ſumma in eo collata ſoluatur eidem.*
18 *Stipulatus ſi ſim mihi aut Titio fundum dari, quamuis Titio ſit traditus fundus, peti poteſt: vt de euictione caueatur.*
19 *Dotem ſi auus maternus ſtipulatus eſt ſibi aut mulieri, cum ſit adiectus, & ſoluatur matrimonium morte viri vel diuortio, & reſtitutio facta ſit auo vel extraneo, qua actione repetatur à muliere.*
20 *Indebitum ſi ſoluatur adiecto, repetitur a creditore.*
21 *Conſtituens ſoluere ſoli mihi, cum à principio mihi aut Titio promiſiſſet, ſi Titio ſoluit, ab eo repetit.*
22 *Adiecto non verò ſi ſoluat promiſſor, repetit ab eo.*
23 *Adiecto ab adiecto conſtituto ſeu demonſtrato ſeu hæredi putatiuo ſi ſoluatur quo remedio conſulatur vero hæredi, expeditur quæſtio eleganter ſecundùm Bald.*
24 *Adiectus adiectum non conſtituit.*
25 *Hæres ſtipulatoris ſi egerit contra Adiectum ab Adiecto, vel hæredem putatiuum, num poſtea poſſit agere contra promiſſorem.*
26 *Demonſtratio facta ab adiecto de hærede non vere non obligat eum.*

27 *Scriptura si apparet: de voluntate adiecti, solutum hæredi putatiuo non inducitur mandati sed permissio de soluendo.*
28 *Soluens hæredi putatiuo ex mandato iudicis liberatur.*
29 *Soluens ex mādato iudicis, vel metu statuti, vel p̄lato putatiuo, qñ liberetur.*
30 *Debitor obligatus soluere Rolando seu socij, & partem soluens Rolando, reliquam socijs liberatur debitor, sed si Rolandus quod ad se pertinet non est consequutus, experiri debet contra alios socios.*
31 *Verba illa, plus minusve, nihil addunt, nihilq́; de consensione minuunt, nisi aliud probetur.*
32 *Libellus admittitur, in quo certum petitur, & additur clausula, plusue.*
33 *Mercatores, qui per literas significant se debitores in centum, & plus & minus, prout in codice rationem continetur, non videntur ex hoc augere vel minuere summam quantitatis confessæ.*
34 *Dictio, plurisve, non infinitam pecuniam continet, sed modicam.*
35 *Lex Publia. in § fin. declaratur remissiue.*
36 *Actio, quòd & adiecto competat, relatiue.*

Vltima Pars.

¶Qua actione adiectus teneatur; & de aliis actionibus ad materiam pertinentibus.

POstremò (vt initio polliciti sumus) de actionib. quæ ꝯ adiectum competunt, est disputandum, & primum generaliter differemus, deinde quosdam casus singulares enumerabimus; Et licèt † cuiusmodi actio instituatur non ita subtiliter hodie sit inquirendum, & aucupationes atq; captiosi modi circa formulas legitimasq́; actiones radicitus sint amputati. c. dilecti. de iudi. l. j. C. de formu. idest solēnitates antiquę circa actiones sublatæ sint, nō ipsa actionis formula, de quib. scripsit plene Ias. in l. j. ff. de edē. & scripsit Asten. in trac. de forma, in rub. qualis esse debeat forma, & Alciat. lib. 4. dispunct. c. vlti. Infantis tñ ac stupidissimi causidici est sine certa actionis cognitione ad iudicem cām perducere, & merito Io. causidicos huiusmodi carpere videtur, admonet eñ eos nec semel cum suis circunstantiis recte perpendere debere, ex actionis nanque cognitione quid in causa statuēdum sit dispicimus: vt merito Imperator noster instit. de iure naut. in fi. dixerit, omne ius quo vti mur, vel ad personas, vel ad res, vel ad actiones p̄tinere, & † nō ab re Appii Claudii actionum libera Gneo Flauio scriba eius Libertino filio subreptus, & domo populo Romano datus adeo gratus fuit, ut Tribunus plebis fieret, & senator & Aedilis Curulis, vt legitur in l. 2. §. postea cū Appius Claudius ff. de orig. iu. & certe cum de periculo animæ agatur, quæ cunctis reb. pręferenda est, studeat vnusquisq; qui periculosum hoc exercet officium maxima causæ cognitione ad lites clientes trahere, & q̄ boni & Christiani causidici partes sint, quoque pacto in eorum ministerio seu artificio absq; D. Opt. Max. offensione se debeāt gerere, multi annotarunt, sed eleganter quidem ciuis meus Augustinus Anconitanus in libro qui de ecclesiastica potestate inscribitur tractauit q. 111. cuius opus aureum, & solēne dixit Fel. in sermone Indulg. plen. nu 3. quem ēt meritò insignē Theologum nūcupat And. Tiraq. in trac. Nobilitatis. c. 31. nu. 361. & interrogatus clarissimus vir & Reueren. Cameræ auditor Iacobus a Muciarellis quanti commentarios eiusdē in diui Pauli epistolas ac alias canonicas faceret, respon. Quanti omne id qđ apud me Theologorum habeo, sed & his admonendi gratia bonum Aduocatum & Christi fidelem addendum est, eum iurisconsultum vere nominari, qui legum & consuetudins eius qua priuati in ciuitate vtuntur, & ad respōdendū, & ad agendum, & ad cauendum peritus sit, & placet ad verbum referre quod diuino quodam afflatus spiritu inquit Cicero lib. 2. de oratore. Diligentia (inquit) cum omnib. in reb. tum in causis defendendis plurimum valet. Hæc præcipue colenda est nobis, Hæc semper adhibenda, Hæc nihil est ꝙ non assequatur. & in eodē libro in p̄sona Crassi iurisconsultissimi ait. Equidē soleo dare operam, vt de sua quisque re me ipse doceat & vt ne quis alius adsit quo liberius loquatur, & agere aduersarii causam, vt ille agat suam, & quicquid de sua re cognouerit, in medium proferat; Itaq; cum ille discessit tres personas vnus sustineo summa animi æquitate, meā, Aduersarii, Iudicis. Hactenus Cicero, quæ verba ante oculos omnium Aduocatorum posita esse debent, & hac diligētia q̄ actio instituēda, qđ ve in re ipsa sit aduocatus facile p̄spiciet: cū igit̄ res hæc admodū sit necessaria, breuiter videamus.

3 Martinus † antiquus Glosator, qui siue fiducia doctrinæ, siue ingenii acumine, seu forsan verius ꝯ dicendi studio ꝯ ea quę 4 a frequentiorib. recipiebantur sentiebat, in ea fuit sentētia † vt contra adiectum semper actio mandati competeret. Nam sem per tacitum mandatum, & si non expressum interuenire asseuerabat, & in absentia & sine nūcio vel epistola, & sanè motus est l. Iulianus. in § qui fundum. ff. de verb. obli. & §. si quis alii, in vers. planè. insti. de inuti. stipu. l. qui res. in §. qui stipulatur. in fin. ff. sol. Quæ iura simpliciter dicunt contra adiectum mandati actionem competere, & in eadem opinione fuit Ro. Gl. ut Accur. retulit in d. §. qui stipulantur. uers. mandati, sed & recentiores Bono. Vg. And. Ser. in commentariis quibusdam institutionum in titu. de inutili. stipu. & in d. ver. planè, Martini sententiā probauerunt, infrascripta tamen non attigerunt. Nec me latet acutissimi ingenii virum Franc. Are. in l. Iulianus. in §. qui fundum superius citato sub nu. 5. scriptum reliquisse. Nota & tene semper memoria, stipulatorem contra adiectum actionem mandati experiri ad petendum solutum eidem, vnde sequitur Adiectum mandatum habere ad solutionem recipiendam & procuratorem stipulatoris censeri, quod subiicit, videtur præter tex. in l. verò procuratori. in §. interdum. ff. de sol. & ideo doctores sequuntur distinctionem glo. in d. §. si quis alii. versic. planè, vbi inquit: si adiectus adfuit stipulationi, actionem mandati competere: si vero abfuit, & tunc non mandati actionem dari sed negotiorum gestorum, quasi mādatum absente procuratore perfici non possit, sed & addit, cum iura primo loco relata generaliter dicant, contra Adiectum mandati actionem competere, relatam distinctionem nimis dicta iura restringere, vnde ne dicta iura restringantur, tentat dicere, dummodo solutio fiat Adiecto scienti se esse adiectum semper mandati actionem competere. Quia † ius singulare est ꝙ in eum in ꝯtu mandati pos-
5 sit constitui procurator licèt sit absens, etiam si nō interueniat nuncius vel epistola, idque probari ait in l. j. in fi. cum lege seq. ff. de proc. & Bal. notasse ait in d. l. j. in prin. Nec aduersatur inquit l. verò procuratori. in §. interdū, quia adiectus non est propriè procurator ex eo: quia mandatum eius non potest reuocari aliud. ff. de sol. Pro qua interpretatione considerabi hoc innuere textum ipsum: nā in principio d. l. verò procuratori rectè soluitur & reliqua. Deinde subiungit, interdum tñ & nō procuratori rectè soluitur: vt ergo sit exceptio a regula, vt indicat illud uerbum interdum, instit. de rerum diui. §. interdum. l. interdum. ff. de fur. c. 2. ut lite pen. lib. 6. dicendū vt, adiectū esse Procuratorem nō verum, hoc est impropriè, vt dicebat Are. subiungit Areti. cum
6 enim † in contractu uel tacite uel expressè apponitur pactum contra substantiam contractus, si poterit fieri, illud pactum facit, ꝙ fiat digressio ad aliā speciem ꝯtus egredientis nominibus terminos prioris l. ubi ita donat. vbi probatur ff. de dona cau. mor. id quod notandum est ad interpretationem legis cum Precario ff. de preca. quā ut supra ēt declarat Dec. in cons. 293. viso testamēto & c. col. fi. Cur. Iu. in cōsi. 56. sed q̄a iste alius ꝯctus hēt eūdē effectū penè quò ad oīa quē hēt ꝯctus mandati, dicemus, ꝙ cōpetit actio mādati, & forsā ait nō esse absurdū dicere, ꝙ actio vtilis mādati detur, ex quo nō est propriè mādatū. Hæc ille. sed & Ias. in eodem met. § qui fundum. nu. 12 scripsit opinionem Martini probari nō solū ab Aretino (vt retuli) sed a Petro Besutio, & ipse in eandem sñīam inclinat, inquiens, stipulatorem habere mandati actionē, siue adiectus fuerit præsens stipulationi, siue absens; quia cum stipulor, ꝙ des mihi aut Titio, videor consentire & mandare tibi, ꝙ soluas Titio; ergo etiam videor mandare Titio, ꝙ recipiat, qñ eidem postea soluis scienti se esse adiectum, certe ex mandato de soluendo, & ex solutione recepta a Titio oritur actio mandati ꝯ Titiū, & addit tutius hoc esse dicere, q̄ illud, ꝙ nō bene animaduertens inquit Areti. ius singulare esse in cōtractu mādati: ut possit cōtrahi inter absentes absque nuntio uel epistola: nā tex. in l. j. in fi. & l. seq. ff. de p̄cura. probat cōtrarium, nec rela. Bal. ab Are. in princ. dictæ legis quicquam dixit. hactenus Iaso. his addendus est, quisquis is fuerit, qui in eo. §. qui fundum. additiones fecerit ad Alexandri cōmētarios, qui sensit ius singulare esse in cōtractu mandati modo quo dixit Are. & addit probari hanc sñīam in d. l. j. in fi. cū l. seq. ff. de procu. & Bal. sensisse in l. j. C. eo. si ergo fiat solutio adiecto sciēti se esse adiectū, semp mandati cōpetit actio; ego aūt, vt dicā q̄d sentiā, vbi mādatū expressum nō interuenit. nec tacitū, ut puta; q̄a adiectus stipulationis cōceptæ t̄pe non interuenit, ꝯ adiectū nō mandati sed negotiorū gestorū actionē cōpetere existimo: & hæc fuit sñīa Accursij in legib. primo loco relatis, & maximè in §. si q̄s alii, quę probat̄ in l. uerò procuratori. in uer. interdū. ff. de sol. & insti. de obl. quæ ex quasi cōt. in prin. & hæc sñīa sanè crebrior est, probat̄ nāq; a Bar. Alb. Imo. Ang. Pau. Cast. & Alex. in d. §. qui fundū. & Io. Fab. & Ang. Are. in d. §. si q̄s alii, quib. adde Bal. ī cōsi. 281. ad euidētiā & c. vol. 5. ubi inq̄t, si adiectus recipit solutionē, tenet̄ creditori, uel eius hr̄di actione mādati, uel negotiorū gestorū, & (ni fallor) sñīa Martini, & sectatorū eius p̄uertit̄, vt bene censuit Acc. in d. §. si quis alii. ex l. j. in §. j. ff. de procura. & qñ tex. met citat̄ in oppositū in fi. iccirco necessaria est eiusdē legis interpretatio. † Sciēdum est ergo
7 Bal. ab Are. nō male relatū. Nā uerū est, ꝙ in secundis cōmentariis legis prædictæ ī § dari. inq̄t Bal. Nota, ꝙ mirabile est in ꝯctu mādati; q̄a ad essentiā mādati nūcius uel epistola non requirit̄, qđ est in aliis ꝯctib. ut notat̄ ff. de ac. & obl. l. cōsensu, & idē Bal. sensit in d. l. j. nu. 3. ī secūda similiter interpretatione, qđ nō animaduertit Ias. & mouerunt Bal. & eius sectatores uerba iurisconsulti in fi. dictæ legis, & sunt hæc, Dari aūt procurator & absens pōt: subsequit̄ Pau. dūmō certus sit, q̄ datus intelligit̄, & is ratū habuerit, sed (vt puto) lapsi sunt & merito Pau. Ca. nullā tñ de Bal. mentionē faciēs in ea l. j. nu. 6. inquit, nota ꝙ hoc casu requiritur nūcius, vel epistola, sicut in cæteris contractib. q̄ consensu cōtrahuntur: vt in l. consensu. ff. de actio. & obl. & certe ius singulare constituendum non est, vt per Doc. in l. j. ff. soluto matr.

& in l. ius singulare. ff. de leg. pro qua sententia facit d. l. j. in §. cōstituitur, vbi iurisconsultus postquàm declarauit quid sit Procurator, & ꝙ omnium rerum, vel vnius rei esse potest, optima dispositione & more boni præceptoris inquit, constituitur autem procurator vel coram, vel per nuntium, vel per epistolam: non ergo mouere debēt relata verba in §. dari. is nanq; §. intelligendus est secundū §. constituit̄, aliàs accusandus esset Iuriscōsultus, vel ꝙ imperfectè locutus esset, non oēs casus, quibus cōstituitur procurator, enumerando, vel quòd sibi ipsi quodammodo aduersetur, nec est nouum, ꝙ dicta in præcedentib. sub-intelligantur in sequentib vt in l. talis scriptura. & in l. si seruus plurium. in §. fin. ff. de leg. j. & quæ præcedunt magis influunt in sequentia, quàm contra, vt per Barto. in l. quisquis. ff. de legat. 3. Dicet aliquis, ad quid iurisconsultus in §. dari, dixit, quòd procurator absens dari potest. Respon. Iurisconsul. declarandi gratia. §. constituitur. subiunxisse. §. dari, & compilatores subsequentem legem quasi dicere voluerint, ꝙ licèt Procurator absens dari possit, per nuncium, vel epistolam, tamen requiritur, quòd certus sit, qui datus intelligatur, & quòd ratum habeat, & iste mihi videbatur verus sensus illius legis, & hæc sententia, vt crebrior est, ita & verior, quòd absens procurator constitui non possit absque epistola vel nuncio, vt est glos. nota. in l. verò procuratori. § interdum. ff. de solut. & probat hanc sententiam Barto in suo eleganti consi. num. mihi 73. Quęritur vtrum p̄curator & c. Vbi inquit, contractus mandati, qui celebratur inter dominum & procuratorem solo consensu contrahitur, & ideo potest cōtrahi inter absentes, requiritur tamen procuratorem certiorari, per nuntium vel epistolam, nec sufficeret, si per quendam extraneum certior redderetur, citat l. consensu, & ibidem notata. ff. de actio. & obliga. & idem sensisse ait Ioan. And. in c. j. de procura. in clem. in verbo receptis & eod. titu. c. non potest, & Cōpo. in c. j. de ele. in 6. Spec. in titu. de procura. & refert Barto. simpliciter, & non improbat Riminald. in consi. 1. num. 34. & adde eundem Barto. in l. Pomponius. num. 2. ff. de negot. gest. & probari videtur institu. mand. in princi. & in l. j. ff. eo. mand. vbi Bal. sibi parum constans (vt plerunque assolet) eleganter quidem & doctè ad rem in secūdo nota. & seq. oppono (inquit) quòd consensus mutuus debeat interuenire eo tempore, quo fit: vt notatur in l. consensu. ff. de actio. & obliga. & facit l. absenti, &
8 ibi notat Dyn. ff. de donat. Sed † mittens nuncium vel epistolā consentit tempore quo mittit, & alius tempore quo literæ traduntur vel nuncius ad eum peruenit. Et huic obiectioni respondens subdit, quòd licèt mittens consentiat tempore quo mittit: Verùm est etiam consentire tempore quō literæ traduntur, vel nuncius retulit; quia durat primus, & ex eo quòd nō reperitur mutatas voluntas, præsumitur durare. ff. de donat. l. eum qui ita. ff. de leg. 2. l. Lucius. & est text. ad verbum extra, quod metus caus. c. perlatum. & de bap. c. maiores. in fin. ff. de manu. vindi. l. si pater, in id ergo tempus voluntatem suam confert, quo certior fit mandatarius, & hæc idem Bald. ad quęstiones notabiles atque quottidianas, & a materia non alienas refert, de quib. per Fel. in c. ex parte decani. nume. 36. & sequent. extra de rescript. quibus adde in matrimoniis elegantem text. in cap. fin. de procura. in 6. Alexand. in consi. 146. num. 15. in causa. volu. 5. Paul. Par. in consi. 55. num. 30. lucrum & c. volu. primo, & quòd epistola absentibus id sit quòd sermo præsentibus, & qui mittit alteri literas intelligatur præsens præsenti loqui, inquit Barto. in l. nuda. num. 4. ff. de donat. quibus adde pulcrhum tex. in l. si procurat. ff. de procura. Vnde Anto. But. in capitu. fin. de confes. eleganter inquit, si epistola a te missa mihi inscripta est, te mortuo cum mihi traditur acceptari (vt aiunt) seu rata haberi a me nō potest. Nam te mortuo non potest fingi loqui, & quod præsens præsenti loquatur, citat dictum singulare Inno. in cap. dilectus. de succes. ab intest. & probat Imo. in dicto c. fin. nu. 24. inquiens hoc casu confessionem factam in epistola non obesse & memoria tenendum, & probat Alexand. in consi. 24. omnipotentis Dei. num. 10. volum. 5. subdens sic restringēda notata a Bart. in d. l. nuda. commendat etiam Caro. Ruyn. in consi. 131. num. 6. visis ac ponderatis & c. volum. j. & dixi in tract. de merca. in vlti. parte in titu. de probat. num. 16. ubi & Ias. & Mar. retuli idem probantes. Quæ comprobantur; quia nuncius uerba concipit ex persona mittentis, Matth. c. 26. Magister, dicit, tempus meū prope est, apud te facio Pascha cū discipulis meis, & hr̄ in l. multum. C. si quis alte. vel sibi, & dixi in trac. de proxe. in 4. parte in illa quæstione, cuius initium est. legitur & c. & alios referēdo in quit egregius Castaldus in trac. de Imperatore quæst. 49. nume.
9 3. tom. 5. tract. epistolæ † autem inuentæ sunt, vt inquit Cicero Episto. fami. lib. 4. vt certiores faciamus absentes, si quid esset, ꝙ eos scire aut nostra aut ipsorum interesset, & semper loquun-
10 tur, argu. l. Arrianus. C. de hæret. sed obiter nota, ꝙ † Cicero in relato loco non omnes casus complexus est, & rectius inquit Iurisc. noster in l. 2. ff. mand. & Impe. eo. tit. mand. inst. Et ex his
11 sequitur: cum † mutuus consensus eodem tempore requiritur in contractu mandati, longe errasse Iasonem, qui putauit actionem mandati oriri ex eo ꝙ cum stipulor mihi aut Titio, videor mandare tibi ut soluas Titio, & uideor etiam mandare, ꝙ recipiat scienti se esse adiectum & ex mandato de soluendo & solutione recepta a Titio nasci actionem mandati: sequitur etiam Aret. errasse, cum non sit ius singulare in mandato, vt perficiatur absque nuncio uel epistola, & pro communi sententia addo etiam aliam gl. in l. j. in uerbo iurare. C. de duobus reis, & l. 3. ff. de cont. & com. stipula. Nec moueat, ꝙ regulariter Adiectus reuocari non possit, id nanque euenit: quia certam conditionē illam habuit stipulatio, ut in d. l. verò procuratori. §. fin. Dicitur
12 † ergo procurator Adiectus in casu in quo ea quæ ad mandati substantiam requiruntur interueniunt cum relata qualitate ex dicta causa, & tunc mandati tenetur, quib. cessantibus, vt in Adiecto absente, non dicitur procurator, meritò l. verò procuratori. in § interdum. recte pro sententia communi citatur, & vt p̄posita materia magis elucescat ex mente doctorum infrascriptas facti species constituendas duxi.

13 Prima facti species est, ubi † quis adiicitur solutioni animo donandi, repeti ab eo non potest, ut probatur in d. §. qui fundum. & clarius in l. sed & si quis. ff. de vsufru.

14 Secunda facti species est, ꝙ † in re dubia non præsumitur adiectus animo donandi. ff. de proba. l. cum de indebito. ff. de solu. l. si cum aurum. secundum doctores, & rectè in d. § qui fundū. & aliis locis relatis, & dixi supra in j. parte vers. deinde subieci, nu. 38. ubi inter alia retuli Bal. in consi. 348. factæ fuerunt. col. fi. vol. j. & adde Pau. Paris. in consi. 107. nu. 10. vol. 3. Quod declarādum est, nisi quis adiiceretur ad ius personale, seu in re, quæ personæ cohæreat, vt in usufructu, verbi gratia, si stipulatus sim mihi, aut Titio vsufructum: Nam Titius censetur adiectus animo donandi ex qualitate rei, cum sciret stipulator ex persona Titii acquiri non posse, & non possit capi alia coniectura quàm donationis l. Stichum. § vsufructum, vbi Bar. ff. de solu. & declaraui supra in 3. par. in 20. amp. Secūdò elegāter declarandū est in casu legis qui res. in §. mihi Romæ. ff. de solu. vt puta si insula in meo solo ædificari, aut Titii loco stipuler: si eñ promissor eligit construere insulam in loco Titii, nullum consequer emolumentum: vt declaraui supra in 3. par. in fi. tunc enim non videor habere animum obligandi adiectum: quia ædificatum cedit solo. §. sed eū in suo. instit. de re. diui. & est perinde, ac si ego in alieno ædificassem, & vt supra eleganter declarat Ioā. Fab. in stitu. de inuti. stipu. § si quis alii. num. 10.

15 Tertia facti species est † vbi non animo donandi persona stipulationi adiicitur, & mandatum præcedit, & actione mandati adiectum teneri nemo dubitat, vt patet ex relatis locis.

Quarta facti species est, vbi mandatum non præcedit & adiectus fuit præsens tempore stipulationis, & vigore mandati taciti actione mandati adiectus tenetur. l. qui patitur l. qui fidem ff. mand. l. semper qui non prohibet. ff. de reg. iur. vbi Dec. & Hyeroni. Cag. declarat dictas leges, & adde Glos. in l. sed si filiofamilias. in § j. ff. de consti. pecu.

16 Vltima facti species est, vbi † nec expressum nec tacitum mādatum interuenit, vt puta si absente adiecto stipulatus sim mihi, aut Titio decem dari, solutis decem Titio actionū negotiorum gestorum contra Titium agendum sit: cum non sit procurator d. §. interdū. insti. de obl. quæ ex quasi cont. in prin. ex sentētia Bar. Alb. Imo. Ang. Are. & Alex. & Pau. Ca. in relatis locis.

Transgrediamur nunc ad casus quosdam singulares, dixi in 2. parte huius tractatus vers. sed quoniam vt vides, nu. 37. diuer-
17 sam † summam in persona adiecti posse designari & quidem tā maiorem quàm minorem. Finge modo me stipulatū mihi decem aut Titio quinque, si Titio quinque soluantur; quia solutionis causa adhibetur, remanent alia quinque in obligatione l. qui res. in §. qui stipulatur. ff. de sol. Finge ꝯ minorem summā in persona mea q̄ adiecti collatā, verbi gr̄a, mihi quinq; aut Titio decē, & quinq; tñ fuisse soluta adiecto: q̄a nō facit cōceptio verborum, aut promissor liberet̄ solutis tñ quinq; adiecto, vt in d. § qui stipulatur. Neutrū. n. in stipulatione deductū fecit promissor, quibus remediis consulat̄, & de agendi modo plene disputaui vbi supra & in vers. in 2. vers. facti inspectione, & sat sit retulisse & hic mentionem fecisse.

Nec est omittēdus singularis casus, de quo in l. Iulianus. in §.
18 q fundū. ff. de ver. obl. si † stipulatus sim mihi aut Titio fundū dari, quāuis fundus Titio traditus sit: nihilominus fundum petere me posse, vt mihi de euictione p̄mittat̄, petit̄ ergo fundus, non vt sibi det̄, cū sit traditus, sed ad finē & effectū: vt petenti de euictione caueat̄, qđ q̄o procedat, & q̄o libellus cōcipiēdus sit, patebit tibi ex gl. in d. §. & cōmentariis Doctorū p̄sertim Paul. Ca. q distinctionē posuit Alex. sub nu. 4. & Ias. sub nu. 2. & seq. & adde q̄ dixi supra in 2. par. ver. hic subiūgēda est, nu. 61. & q̄ scripsi in ante. par. uer. 24. ampliāda est, nu. 80. Itē dixi in 3. par. vers.
19 quinta facti species, nu. 153. & seq. nu. si † auus mat. seu q̄libet alius extraneus dotē dedit, & eā mulieri aut sibi reddi stipulatus fuerit, vel anteponēdo nomē suum. uerbi gr̄a sibi aut mulieri. nec. n. secūdùm crebriorē, & (ni fallor) veriorē sententiam refert, vt in relato loco dixi, stipulatorem ꝑm relatā formulā fauore dotis solutioni adiectum censeri, si m̄rimoniū morte viri

vel diuortio dissoluatur, & mulieri utilē actionem quæri, finge modo in dictis casibus, morte scilicet viri uel diuortio solutū matrimonium, & virum vel eius hæredes dotis restitutionem tali adiecto auo, vel extraneo fecisse: id nanque factum est recte, & liberatio contingit l. verò procuratori §. j. ff. de solu. & nō semel dixi. Quæritur, quo remedio consulatur mulieri, ne cōmodo dotis defraudetur aduersus auum maternū & quēlibet aliū extraneum, quib. dotis facta est restitutio. Hæc qō nō vulgaris est præmissa a doctoribus in d. l. Caius, & tractata a Bald. No. in suo eleganti tractatu de dote in 6. parte priui. 8. vers. sed tunc pulchrum est videre, & ait posse dici de iure Digestorum mulierem agere actione in factum seu præscriptis verbis generali in subsidium ex æquitate l. quoties ff. de præs. verb. ne mulier indotata remaneat, vel saltim officio iudicis ex æquitate legis, planè. & l. fin. de peti. hæred. sed & addit, hodie forsan possemus dicere, quòd fingatur tacita stipulatio interposita per mulierem contra dictum auum dotantem seu alium extraneum, q dotes receperit ex his, quæ habentur in l. vnica in §. accedit C. de rei vxo. actio. & subiicit, prætermissam hanc quæstionem a doctoribus in d. l. Caius, sed videndum est, an erraretur, si quis tentaret dicere, si mulier tempore conceptæ stipulationis fuerit præsens, mandati actionem competere, quia ex quo ius disponit eidem actionem acquiri & dotem dātem adiectum, & merito tacite mandasse videatur, quod potuit & auo seu extraneo quòd recipiat l. qui patitur. ff. manda. cum & ipsam stipulationē interposuisse fingatur; si verò absens fuerit, negotiorum gestorū actio def: vt in principio huius partis dixi, & forsan nō male dici posset, cum ex l. Caius. ff. soluto matrimo. cautum sit, mulierem ne commodo dotis defraudetur, ad obligationem adiectā censeri condictione ex d. l. Caius. de iure ff. eidem competere, nam si obligatio l. noua introducta sit. Nec cautum sit, quo genere actionis experiamur, ex lege agendum est l. j. ff. vnica. vbi Barto. longam fecit distinctionem ff. de cond. ex lege, & illud credo verum, quod Bald. Nou. ait, hodie ex l. vni in §. accedit C. de rei vxo. act. ipsam mulierem tacitam stipulationem fecisse præsumatur, vt ei dos ex eius modi causa accedat, ad cuius §. declarationem vide Fran. Rip. in l. j. num. 52. ff. soluto matrimo. & adde circa ea quæ superius dixi in 3. parte vers. 16. extendenda est regula, num. 87. & in 4. parte num. 153. & ad interpretationem l. Caius quæ scripsi in præcedenti parte in 5 q Bald. Nouel. in tract. de dote, in 6. parte priui. 22. & duobus seq. Alc. in consi. c. lib. 8. tho. 3. quod responsum confitetur, multa nanque contra occurrunt.

20 Est etiam notandum, q † adiectus ad solutionem quæ de iure fieri non debet, videtur adiectus ad recipiendum indebitum, & si indebitum adiecto soluitur, repetitur a creditore; in eum cū indebiti cō dictio competit, cuius nomine fit solutio l. si ita stipulatus sim mihi aut Titio l. qui hominem. ff. de sol. & vide quæ dixi supra in 3. parte in 6. ampliatione, num. 12.

Item notandum est quod dixi in 3. par. vers. 3. amplianda &c. num. 5. 21 si quis † constituerit soluere soli mihi, cum a principio mihi aut Titio dare promisisset, & soluatur Titio, promissor a Titio repetit, quod perperam soluit l. verò cum. l. seq. ff. de con-22 stitu. pec. sed & adde, si † non verò adiecto soluatur, repetit ab eo promissor secundum ea quæ dixi in 3. parte vers. 16. declaranda est, numero 169.

Apud Bald. consi. 281. ad euidentiam, &c. volu. 5. quæstiones & vtiles, & quottidianæ de adiecto proponuntur, & quoniam corruptus meus est codex, & non facile factum ex eo responso colligi potest, finge Ioannem stipulatum sibi aut Iacobo sexcenta dari a Titio, & Titium ex causa spopondisse, deinde mortuū Ioannem creditorem eiusdemque Io. hæredes remansisse duos, alterum putatiuum nomine Valerium, alterum verum & Iacobum adiectum alium constituisse adiectum, scilicet dictū Valerium eundemque hæredem putatiuum Titiumque debitorē 23 Valerio prædicto soluisse † Quæritur quomodo succurrendū confidendumque sit verò hæredi, & res est expedita secundum Bald. Quia verus hæres experietur contra Iacobum, & Iacobus contra Valerium; Iacobus enim tenetur tanquam fictus receptor, Valerius verò tanquam verus receptor, citat ff. de verbo. oblig. l. Iulia in § qui fundum instit. de inuti. stipu. §. si quis alii. Sed & his ne decipiaris lector animaduertendum est, & no-24 tandum, q † adiectus adiectum constituere non potest, q a certa persona est a qua recedi nō potest, l. cum quis ff. de verb. obli. & quia certam conditionem habuit stipulatio l. verò procuratori §. sed & si quis. ff. de sol. Item quia solutio facta est (ut dixi) in antep. par. in j. limit. Item & illud, q adiecto solui potest post mortem stipulatoris seu creditoris l. Caius. vers. sed dicendum ff. solu. matr. & dixi vbi supra in 26. ampliatione num. 87.

25 Sed finge † in proposita facti specie Titium soluisse Iacobo adiecto, & Iacobum Valerio hæredi putatiuo tāquam vero, & verum hæredem contra Valerium hæredem putatiuum egisse, num poterit postea agere contra debitorem qui soluit. Respō. Bald. si Vale. satisfecit vero hæredi, non esse audiendum verum hæredem: improbe nanque petit ff. de solu. l. qui hominem. §. si prædo. & hūc §. voluit citare. vbi est expressum: Idem iuris esse ait, si verus hæres cum Valerio transegisset, ne damno afficiatur debitori l. illicitæ ff. de reb. eo. l. etiā §. pe. ff. de peti. hære. transactio n. prodest etiam Iac. quia interest Valerii l. fideiussoris. l. qđ distum. ff. de pac. sed etiam satisfactione ac transactione cessantibus ratam solutionem verum hæredem agendo contra Valerium habuisse sensit, argu. l. si cum seruum ff. si certum peta. ff. de solu. l. verò procuratori. voluit citare in fi. § fi. & l. si quis offerenti eo. tit. subiungit Bal. si † Valer. non fuisset adiectus a Iacobo, sed solum demōstratus tanquàm hæres & huic Titius debitor soluisset talem demonstrationem nō obligare, vt notat ff. de infam. l. ob hæc. de quo dixi in trac. de proxe. in 3. par. & qa 27 † apparebat ex scriptura de voluntate Iacobi Titiū soluisse Valerio, hæc verba nō mandatum sed permissionem inquit inducere, vt notatur ff. sol. mat. l post dotem, & voluntas Iacobi nō fuit causa solutionis, sed error in ꝑsona hæredis, qui error a defuncto occasionem sumpsit, ideo iniquum esse Iacobū, in quo nulla fuit culpa, teneri, citat bonum tex. in l. 3. in §. fi. ff. de cond. indeb. & addit hanc sn̄iam & iuris veritatem, & æquitatem habere. his addendum est, qđ elegāter inquit idem Bal. in l. 2. col. pe. nu. 76. C. de serui. & aqua. soluentem † creditori putatiuo ex 28 mandato iudicis liberari propter iustā causam credulitatis, quē refert & cōmendat, & probat Mar. Anto. Baue. in trac. de Mora. in j. par. nu. 27. tom. 16. vide tn̄ Bald. his etiam addes quæ notantur in c. nihil. de elec. & Bar. in l. si vrbana. ff. de cond. indeb. And. Tiraq. de leg. cōnu. Glos. 8. nu. 148. Cui adde Dec. in consi. 407. vbi etiam quando ius dicentis ꝑceptum excusationem ꝑstet, de quo Pau. Cast. in l. 2. ff de iud. Dec. in consi 25. & similib. Ias. plenè quidem in consi. 26. in fauorem. vol. 3. Matth. Aff. dec. 150. Rex Alphon. & deci. 328. Dn̄s Paulus, & † q etiā statutum 29 excusationem præbeat ei qui metu statuti soluerit complures referendo inquit Asten. in 3. vol. de const. Decretis & statutis, in vers. soluere, & in soluente Prælato putatiuo ex instrumento seu contractu cum eo facto, q liberetur, secus si contraxerit: cum verò notatur in deci. Rotæ j. de resti. spol. & inquit in tertia additione, & vide Bald. in relato loco.

30 Nec est omittendum Pau. Cast. responsum sub nu. 36. satis clara &c. in j. par. cum † quidam Gerardus promisisset centum soluere Rolando seu sociis, & quædam summa Rolādo & reliqua sociis recte quidem soluta fuisset per debitorem, vt in 3. par. dixi uers. decimò extendenda est, respondit Rolandum seu eius hæredes si integram portionem ad eos pertinentem non recepissent contra alios socios experiri debere iuxta ea quæ plene notantur in l. Iulianus § j. ff. de verb. oblig. & per Cy. in l. j. C. de duob. reis, & Gl. & Bar. in l. qui hoīem. in §. j. ff de sol. contra nāque debitorem non sunt audiendi l. solutum. versic. sed si iusso ff. de solut. & ff. de verb. obl. l. fin. § cum mihi. & ibi not.

Et cum adiecti recepta reddere teneātur (vt diximus) & rōnem reddere, illud quottidianum & frequens huic rei est annotandum, solent. n. in reddendis computis & transmissione ipsorum, vel per literas significare se habere penes eos centum plus minusve, † scripsit ergo Bar. in l. Publia in §. fi. ff. depo. No-31 ta ex isto § illa verba plus minusve, quæ ualde in vsu sunt, nihil addere, nihilq; minuere de confessione, nisi aliud ꝓbetur. l. cū furti ff de in litem iuran. l. hæc uenditio. §. fi. ff. de cont. emp. ad-32 do Bar. in l. in actionem. ff. de furt. ubi dixit † admittendum libellum, in quo centum petitur, & additur clausula illa, & plus, clausula nanq; plusve nihil operatur, nisi postea probetur aliqd certum, vt in d. l. cum furti; sed & Bal. in rub. C. depo. in 6. q. in-33 quit Mercatores † consueuisse literas scribere, Quib. significāt, se esse debitores decem ex causa depositi, & plus & minus, put in codice rationum continetur. Quæ verba nec augere nec minuere confessionem certæ quantitatis respondit, citat Bar. in d. l. Publia. in §. fi. vbi dixit esse casum, & subiicit notandum hoc: quia in vsu frequenti est, & probat Alex. in cōsi. 8. videretur fortasse. vol. 4. in fi. quibus adde tex. in l. hæc adiectio ff. de verb. sig. vbi legitur, hæc † adiectio plurisve, non infinitam pecuniā cō-34 tinet, sed modicam dumtaxat: adiectio hæc solidorum decem plurisve ad minusculam summam refertur, vbi videbis Alcia. & in quottidiano casu eundem Alciat. in consi. 147. in quinto. & de hac dictione plus, in materia legis 2. C. de rescin. vendi. vide quæ post alios scripsit Dida. Couar. variarum resol. lib. 2 c. 3. nu. 3. & adde quod scripsit Bar. in l. si quis in suo. C. de inof. test. 35 & † qn̄ incidimus ī dictam l. Publia in fi. ff. depo. in codice meo est verbum castrophinari decē, quod uerbum Accu. ingenue fassus est se non intelligere: sciendum est ergo, q in pandectis legitur Trophimati, quem locum declarauit Alcia. in libro primo Dispunctionum. capit. 18. & Cat. Cot. in memo. in versicu. Cisthophari.

36 Reliquum est, vt illud non ignoremus, & † ipsi adiecto actionem competere, quando constitutus esset adiectus in rem suā, vt dixi in j. parte. num. 39. & scripsit Paulus Par. in consi. 107. nu. 31. & seq. uol. 3. quod responsum reperitur inter consilia Caro. Ruy. sub num. 209. de pluribus. volum. j.

DE

DE CAMBIIS

DISERTISSIMI DOCTORIS D. THOMAE DE VIO,

Ad venerandum prædicatorem ac priorem Brixiæ, fratrem Andream Brixiensem.

CONCESSVM mihi his diebus ocium venerande amatissimeq; pater ad edendum promissum paternitati tuæ tractatum de Cambiis inuitans, post auditos Campsores, perlectasq; diuersorum de his opiniones ac diutinam meditationem ad scribendum tandem impulit. Tanta siquidem est rei huius obscuritas & inuolutio: vt hinc consuetudine non absque fautoribus & inde doctoribus plurimis, modernis tamen existentibus (antiquis siquidem proposita difficultas hæc non fuit) tacendum potius videretur. Verum vbi plures dies lectioni meditationique iam dedissem & infidelis promissionis reatus occurreret: diuina fretus ope, tria de Cambijs tractanda censui. Discernenda sunt primò dubia a certis. Adducendæ sunt deinde opiniones aliorum de dubijs. Firmādum est demum quid mihi videtur de his sentiendum.

SVMMARIVM.

1 *Cambium minutum quod vocetur.*
2 *Campsor qualiter licite mercedem exigat.*
3 *Ars Campsoria vnde ortum habuit.*
4 *Cambia iniusta quæ dicantur.*
5 *Contractus mutui quando cambij nomine pollietur.*
6 *Cambia quædam sunt dubia ex parte campsorum, quædam ex parte accipientium.*
7 *Cambia sex modis variantur ex parte accipientium.*

Capitulum primum. De tribus genetibus Cambiorum.

CAmbiorum modi quamuis multi sint: quò ad differētiam tamen certi uel dubij, trifariam ea diuidere sufficit. Quædam siquidem sunt quorum iustitia clara est. Quædā verò, quorum in iustitia similiter aperta est. Et quædam media, quæ an sint iusta vel iniusta, in dubium inter doctores vertitur.

Iustificata siquidem sunt quæ fiunt his tribus modis. † Primò 1 quum in cambio minuto Campsor moderate lucratur secūdū patriç consuetudinē. Vocatur autem cambium minutum: quū Campsor pro aureo ducato monetam dat consuetam in patria illa expendi, vel ecōuerso, aliquid minus dando quam recipiat. Hoc enim continet naturalem æquitatem: ex eo q industriç & operç Campsoris ratio habenda est. Quum enim cæterarum artium ministros liceat in commutationibus proprijs laboris, industriæq; mercedem componere: Campsoribus quem cōmutationibus numismatum deseruiunt id quoque licere non est dubium. Propter quod non irrationabiliter dicunt opinantes tale lucrum Campsoribus tātum licitum, ita q priuatus homo si cambire debet ducatum aureum: nihil debet lucrari. Cōmutatio namque numismatum patriæ non vagatur quo ad valorem, quemadmodum cçterç commutationes: sed determinata est, puta q ducatus aureus valet duodecim marcellos. Et sicut in cæteris commutationibus çqualitatē violare iustum est: ita in commutatione numismatum. Vnde nisi vel propter mercedem seruitij non innumerando pecuniam (vt quidam putant) quoniam contingit sçpe minus numerare campsorem quam accipientem, & actus numerandi non est proprie mercenarius: sed solitus gratis concedi: vt vsus libri. Et numerationi Campsoris respondet numeratio dantis aliam monetam. Sed in arte Campsoria reipubli. ministrando, vel propter incommodum, quod quis incurreret ex ablatione talis generis pecuniç a se: vel qualitatem numismatum (vt infra declarabitur non licet plus in cambio minuto accipere quam detur. Quorum nullum locum habet vniuersaliter in singularibus hominibus non Campsoribus.

2 † Secundò, quum Campsor moderate lucratur ex eo, q Petrus habens certam summam pecuniæ Mediolani dat eā campsori: qui faciat æqualem summam Romæ dari sibi vel alteri. Si enim ex hoc campsor mercedem exigit iusta est exactio. Campsor enim translatoris in hac parte locum tenet. Nec est æquū, vt merces suo seruitio subtrahatur.

3 † Tertiò quando Campsor lucratur ex eo, q monetam alicubi minus valentem congregatam transfert in locum, vbi plus valet. Hæc enim est negotiatio numismatum, ex qua primò ortū habuisse videtur ars Cāpsoria, vt dicitur ī primo Politicorū. Et est licita, sicut cçterç negotiationes ad augēdos opes licent.

4 † Iniusta verò absque dubio cambia illa sunt, quæ his duob⁹ modis fiunt. Primò. Quum campsor lucratur aut lucri intendit ex eo, q Petro egenti Mediolani dat certam summam pecuniç sub nomine cambij de Lugduno vel Londres. Et tamen secundum veritatem ibidem restitutio facienda vtrinque scitur. Siue fiant literç cambij & non præsententur: siue non fiant literç. Interuenit siquidem hic manifeste solo noīe cambium: & sm rē mutuum cū lucro aut spe lucri, secūdùm q diuersimodè fit.

5 † Secundò (& in idem redit) quum Campsor vt lucretur dat Mediolani Petro egenti centum ducatos recepturus ab ipso Petro ibidem hinc ad mensem tantum quantum valebunt tunc Venetijs secundum cursum cambiorum decem libræ grossorū quæ æquiualent centum ducatis regulariter; sed in cursu cambiorum Venetijs quandoque excedunt, & quandoque excedūtur. Hic enim secundum veritatem est contractus mutui cābij nomine palliatus: & fit cum spe lucri contra illud Lucç vj. Mutuum dantes, nihil inde sperantes. Et celebratur cōmuniter cū probabili coniectura, q erit ibi lucrum quia communiter solent tunc valere plus decem libræ grossorum, quamuis quādoque sed rarò minus valeant. Et propterea est hic vsura. Nec pōt excusari: nisi in casu, in quo Petrus egeret illis centum ducatis, & Campsor haberet in promptu verum cambium agendum cum illis centum pro Venetijs illo modo & ad instantiam Petri illos sibi eo pacto daret. Et hoc si contractus talis veri cam-6 bii est licitus. De quo infra erit sermo. † Dubia autem cambia quædam sunt ex parte campsorum: quædam ex parte accipientium cambia. Ex parte quidem campsorum sunt, quæ dupliciter fiunt. Aut scilicet appretiando numisma extraneum, de qua restitutio fienda est minus quam valeat communiter in loco, vbi debet fieri restitutio. Aut appretiando minusma proprium, quod datur magis quam valeat communiter in loco vbi restitutio debet fieri. Ad hos enim duos modos, qui valde propinqui sunt & in idem redeunt, omnia cambia sicca reducuntur pro quibuscunque locis fiant. Ad primum enim modum spectat cambium Lugduni, in quo Petro indigēti marcha auri quæ communiter valet ibi 60. scutos, campsor Mediolani dat. 60. scutos non secundùm valorē scuti Lugduni. Sed quum ibi communiter valeat scutus 30. grossos, appretiatur hic 28. Et sic dat sibi tantam summam pecuniæ quæ ascēdat ad 60. scutos ad rationem 28. grossorum pro scuto. Ad secundùm verò modum spectat cambium tam Lōdrense quàm Brugen. in quo Petro agēti Ianuæ dat campsor Ianuæ M. ducatos, non secundùm valorem ducati currentem Brugis aut Lōdres: sed quū ibi valeat ducatus 50. grossos, appretiat Ianuæ 52. Ita q pro quolibet ducato tenetur accipiēs cambium restituere Brugis vel Londres 52. grossos. Cçtera autem cambia ex parte campsorum similia sunt. Nec fiat vis, si in istis exemplis vera quantitas monetarum non recitatur. Quoniam exempla ponimus, vt addiscentes intelligant. Auget autem cambiorum prædictorum ambiguitatem incerta temporis ratio. Fatētur enim campsores, q quanto tempus restitutionis est distantius: tanto minus appretiatur moneta in primo modo, & tanto magis in 7 secundo modo. † Ex parte autem accipientium cābia sex modis variantur cambia secundùm differentiam eiusdē vel diuersæ monetæ, & differentiam certi vel dubii aut accidentis lucri. Hæc enim videntur aliquam per se differentiam in cambiis facere. Contingit primo modo, q Petrus dat Mediolani campsori centum ducatos Florentinos aureos, & vult totidem Florentinos Florentiæ, contingit secundò, q Petrus pro dictis ducatis vult Florentiæ monetam argenteam: puta grossos Florētinos: sed tot quot æquiualeāt Florētiæ ducatis. 100. Florētinis aureis. contingit tertiò, q Petrus pro dictis ducatis vult bonam monetam auream, vel argenteam Florentiæ, secundùm q tempore solutionis, puta in nundinis cambia valebant Florentiæ. Et quodlibet horum contingit dupliciter fieri, scilicet simpliciter, vt propositum est: & cum adiuncto aliquo certo lucro, ita scilicet quòd Petrus vult non solū prædictos 100. ducatos Florentiæ modo dicto: sed vltra hoc vult sibi dari quatuor alios ducatos. Et quoniam de his non principalis est quæstio, sed de illis quæ se tenent ex parte campsoris communiter: ideo de illis erit sermo diffusus: de istis autem in fine tractatus dicetur. Et ne nugatio aut æquiuocatio accidat legentibus vocentur in sequentibus cambia nunc discutienda cambia realia: quàmuis a multis cambia sicca, aut per literas nuncupentur.

SVMMARIVM.

1 *Cambia an mutui contractum sapiant.*
2 *Vsurarium est mutuare sub spe & pacto verisimilis lucri.*
3 *Indemnem seruare se licet etiam in contractu mutui.*
4 *Campsores non vt damnum euitent, sed vt lucrentur cambijs insistunt.*

Capitulum secundum. De opinionibus dicentium in cambiis realibus esse mutuum.

1 QVoniam † autem secundùm diuersa præsupposita diuersimode inueniuntur doctores locuti de huiusmodi cambiis. Et ex aliis principiis procedunt supponētes huiusmodi cambia mutui contractum sapere. Et ex aliis procedūt negantes hic mutuum interuenire, ideo sigillatim discutiendæ sunt singulorum rationes. Vnde eorum occurrunt

currit primò opiniones, qui aſſerunt aut ſuſcipiunt contractus cambiorum realium ſecundùm veritatem eſſe contractus mutui: licèt cambia, uocentur. Sunt autem contrariæ horum opiniones, dum quidam dicunt talia cambia eſſe iniuſta & vſuraria, quidam verò ꝙ ſunt licita. Et illi quidem qui aſſerunt vſuria, licèt multis rationibus moueantur, hoc tamen habent pro fundamento. 2 Quia † vſurarum eſt mutuare ſub ſpe & pacto veriſimilis lucri, ut patet. Cõſtat autem omnes campſores ſpe lucrandi hæc cambia exercere, & ideo pacta ſupradicta adiicere: vt veriſimiliter lucrum euenire poſſit, quamuis nõ ſemper eueniat (vt ipſimet fatentur.) Vſurarium eſt igitur hæc cambia facere. Quis autem vere ſupponatur hic eſſe mutuum, probãt ex eo, ꝙ contractus iſte dat pecuniam, quæ eſt inuendibilis cum tranſlatione dominii, & recipit pecuniam. Has autem eſſe conſtat conditiones ad mutui contractum ſufficientes. Muniturq; opinio hæc auctoritate Gof. & Hoſtien. in ſum. de vſuris. & Archiepiſcopi Florenti. in 2. & 3. parte ſummæ, vbi etiã dicit multos uiros doctos & timoratos fuiſſe huius opinionis. Acceptantes autem mutuum hic eſſe, & tamen abſque vſura cambia fieri: fundatur ſuper ratione intereſſe, & operam locatorũ. Et quò 3 ad intereſſe quidem, quia † etiam in contractu mutui licet ſeruare ſe indemnem. Conſtat autem ꝙ mutuans Ianuæ centum ducatos aureos, damnum incurreret, ſi Brugis reſtituuntur ſibi totidem aurei, vel eis æquiualens ibi præciſe. Tum quia plus daret, quàm reciperet, ex eo ꝙ ducatus aureus plus ualet Ianuæ, q̃ Brugis: tũ quia oportet ipſum ſubire expenſas delatorũ pecuniæ, vt Ianuæ rehabeat, vbi contractus mutui celebratus eſt. Ergo licitum eſt æſtimare ducatum aliquid plus, vt mutuans nullum damnum incurrat. Et hoc in iſtis cambiis accidit. Quò ad locatas vero operas: quia cum nullus debeat propriis ſtipẽdiis militare, & campſor & miniſtri publicæ vtilitati deſeruiant in opere licito in mutuis faciendis prædictis: conſequens eſt, ꝙ ꝓpriam mercedem reportare debent, quemadmodum miniſtri montis pietatis. Et quia induſtriæ accedentis operi licito ratio eſt habenda: aliquid etiã mercedis ei dari debet. Quo fit, vt omnibus penſatis talis excreſcentia ſit licita. Sed re vera neutra harum opinionum veritatem aſſequitur. Primę enim fundamentum ruit: quoniã (vt infra patebit) hic non eſt contractus mutui. Secunda autem & falſum aſſumit & conſequenter non loquitur. Falſum quidem aſſumit, dum dicit, in his cambiis illud plus ſumi, vt vitetur intereſſe. Hoc enim campſores teſtãtur eſ-4 ſe falſum, & dicunt † ꝙ non vt damnum euitent, ſed vt lucrentur huiuſmodi cambiis inſiſtunt. Et ꝙ ſi accipientes cãbia obligarent ſe ad reſtituendum præciſe quantum accipiunt & in loco vbi accipiunt ipſi, modo mutuarent: quia lucri cauſa artem hanc exercent. Et ex hoc patet, ꝙ nec pro intereſſe ſtipendii miniſtrorum plus ſumitur. Si enim cãpſores ex cambiis nihil aliud quærerent quàm ſe ſeruare indemnes, cambia non aggrederẽtur, ſed pecunias ſuas ſecum tenerent, aut aliter exponerent, vt ipſimet teſtantur. Conſequenter autem non loquitur; quoniã non eſt licitum artem mutuatiuam in ciuitatibus erigere & miniſtros ſtatuere: & laborum induſtriæque ratione habita inde etiam ſuſtentatorium lucrum quærere: quoniam hoc eſſet vſurariam artem facere moderaram, vt patet. Miniſtris autem mõtis pietatis quomodo & qualiter liceat mercedem reddi: & a q. bus debet reddi, in tractatu ſpeciali de hoc diffuſe diximus. Hic autem ſatis ſit noſſe, & ꝙ non eſt ſimile: quia in cambiis intenditur lucrum, & ꝙ experientia teſte non licet artem facere mutuatiuam, vt operarum, periculorum & induſtriæ rationem habendo plus forte recipiatur: vnde ipſe cum familia ſuſtentetur: ſicut in artibus & negotiationibus licet. Eſt igitur vſura in his cambiis, ſi contractum mutui implicant, propter quod Gof. & Hoſti. ſub mutui nomine caſum tractantes, quum ſcilicet mutuatur, vt reſtituatur alterius generis moneta: cum ſpe lucri, vſuram eſſe dixerunt.

SVMMARIVM.

1. *Mutui contractus an in cambijs realibus eſſe poſſit.*
2. *Mutui natura periculum mutuatæ ſortis in mutuum accipientem transfert.*
3. *Induſtriæ, laborum & periculorum expenſarumq́, ratio ſemper eſt habenda.*
4. *Vendere in contractu venditionis plus, quàm nunc aut hic valet, an quandoque ſit licitum.*

¶Capitulum tertium. De opinionibus dicentium in cambiis realibus eſſe contractum permutationis.

1 Emerſit ergo propter prædicta † forte aliorum opinio dicentium, in his cambiis non eſſe contractum mutui, ſed innominatum, ſcilicet do vt des, vel (ſi nominari dẽt) eſſe contractum permutationis. Et horum contrariæ quoque ſunt opiniones. Aliis aſſerentibus hæc cambia licita, & aliis illicita. Et illi quidem qui dicunt eſſe licita: ſtudium ſuum adhibent non tam ad probandum eorum iuſtificationem, q̃ eorum naturam extra mutui rationem eſſe. Et quàmuis multiplicent rationes, ex tribus tamen conditionibus ſeparant cam-2 bia hæc a mutuus. Primò ex periculo. † Mutui em̃ natura periculum mutuatæ ſortis in accipientem mutuum transfert. Cãbium verò reale damni periculum campſori relinqt, ſi minus ſorte contingat accipere, vt quandoque, licèt raro contingat. Secundò ex diuerſitate rei reſtituendæ & loci. Nam mutui ratio eiuſdem generis & bonitatis res reſtituatur, & ibidem. Nec ſufficit reddere æquiualens. Aurum enim pro auro, & triticum pro tritico reſtituendum eſt. Et adducitur ad hoc tex. iuris ciuilis. ff. de ſol. l. Paulus. In cambijs autem realibus fit permutatio monetarum diuerſorum generum, & in diuerſis locis. Tertiò ex modo contractus: quia in cambijs realibus eſt venditio, vel cõtractus ſimilis venditioni; dum ducatus venditur 52. groſſis Flandrenſibus, & æſtimatur vna moneta cum alia, quod licere patet, extra de cenſi. c. olim cauſam, & c. cum canonicis. in mutuo autem nihil horum fit. Quum igitur mutui contractus nõ ſit, ſed permutationis & negotiatiuus, pro licito relinquitur.

3 Spes enim lucri in his non damnatur, & † induſtriæ, laborum, periculorum, expenſarumq́ue ratio habenda eſt. Dicentes verò cambia hæc nullo modo licere, & tamen mutuum non implicare, quamuis non inuenerim, ex dictis tamen ab his qui abſolute cambia hæc damnant, aut dubitant illicita eſſe, triplex ratio colligitur.

Prima ex eo, ꝙ cambia hęc in fraudem vſurarum introducta videntur. Quum permutationem monetarum campſor non intendat, ſed neceſſitatibus indigentis nolẽs gratis mutuare nomine permutationis monetæ mutuum palliat, vt lucretur, pręſertim quum plerũque contingat in eadem fieri moneta reſtitutiones. Et hoc in cambijs infra Italiam & periculum, quod raro accidit ponderandum ſit in commutationibus, quæ regulandæ ſunt ſecundum communiter euenientia.

Secundò ex eo, ꝙ ratio temporis etiam in cõtractu emptionis & venditionis haberi non poteſt: in huiuſmodi autem cambijs, vt patet in caſu poſito, quanto diſtantius eſt ſolutionis tempus, tanto plus ſibi ſolui paciſcitur campſor.

4 † Tertiò: quia etiam in contractu venditionis vendere plus, quàm nunc aut hic valet, modo eſt licitum, niſi vendens intendebat vſque ad tempus illud ſeruare, vt in cap. nauiganti, extra de vſuris. Aut intendebat ad illum locum deferre, vt dicit Ray. Innocẽ. Ioan. An. & Ioan. Calde. Campſores autem non intendunt ſeruare aut transferre pecuniam, ſed paratam ad huiuſmodi cambia tenent. Quid autem de his ſentiendum ſit, in deciſione manifeſtum erit. Nunc autem ad aliam properandum eſt opinionem.

SVMMARIVM.

1. *Contractus, quem innominatum vocant, an uſuram ſapiat.*
2. *Pecunia in cambijs ab aliquibus non conſideratur vt pecunia, ſeu ut eſt menſura, ſed ut res quędam eſt.*
3. *Campſoribus nunquid licet plus accipere, quando tempus ſolutionis diſtantius eſt.*
4. *Carius emitur, quod cito diſtrahitur, quàm quod longo tempore oportet retinere.*
5. *Nomina formalitter ſumpta intelligi oportet, alioqui n periret certitudo a locutione.*
6. *Numiſma quamuis ſit menſura, & inſtrumentum in permutationibus: tamen per ſe aliquid eſſe poteſt.*

Capitulum quartum. De opinione ſingulari circa cambia.

1 Poſt prædictas opiniones † egregii cuiuſdam doctoris in Theologia opinio ſingularis occurrit tenẽtis huiuſmodi cambia eſſe licita, & tria ſingulariter dicentis.

Primum eſt, ꝙ contractus iſte quem innominatũ vocant nomen habet. Quoniam (vt S. Thom. dicit in 2. 2. q. 77.) negotiatio tripliciter fit. Aut commutando res pro rebus, vt vinũ pro tritico. Aut res pro pecunia. Aut pecuniam pro pecunia. Et quum primus contractus vocetur vulgò baracto. Secundus vocatur uenditio &c. Et tertius cambium, ita ꝙ cambiũ eſt permutatio pecuniæ pro pecunia.

2 Secundum eſt, ꝙ in cambijs nõ conſideratur pecunia vt pecunia ſeu vt menſura eſt, ſed vt res quædam eſt. Conſtat enim ſecundum omnes vtroque modo poſſe accipi pecuniam, vt patet de locantibus pecuniam ad oſtentationem. Et ꝙ campſores pecuniam vt rẽ conſiderent, ex ſancti Thomæ auctoritate probatur in ſecundo de regi. principum, dicentis, ꝙ numiſma poteſt accipi & vt menſura, & vt quædam res eſt. Et hoc modo vtuntur eo campſores. Fabricatq; ſuper hoc fundamento Doctor ille vẽdibilem eſſe pecuniam a campſoribus, vtpote rem quandam, & eius pretia variari ſicut aliarum rerum iuxta temporum locorumq; diuerſitates, &c.

3 Tertium † eſt ſingulariſſimum, ꝙ licitum eſt campſorib. plus accipere, quando tempus ſolutionis diſtantius eſt. Diſtinguit ſiquidem accipere plus ratione temporis dilati dupliciter. Vno modo, ꝙ ſola tẽporis dilatio exceſſum pretij operetur, & hoc dicit eſſe vſurarium. Alio modo, ꝙ res in dilato tempore conſiderata pretium augeat in commutationibus, & hoc dicit eſſe licitum. Et dat exemplum in emptionibus rerum in futuro aſſignandarum. Si quis enim hyeme emit lanas aſſignandas ſibi in vere minus quam valeãt hyeme, eo ꝙ latę tpe veris creduntur minus valiturę iuſte emit: eoq; res in tempore illo ſumpta pretium minuit. Si autem minus emeret: quia nunc anticipat ſolutionem, vſurã committeret: quia propter ſolam temporis moram pretium variatur. Subditque, campſores non plus accipere ratione dilati temporis, ſed ratione rei in dilato tempore cõſideratæ. Quoniam verbi gratia, marcha auri ſoluenda in nundinis Ianuarii, non ideo emitur minus a campſoribus Mediolani menſe Octobris quam Nouembris: quia longius diſtat ſecũdùm tempus: ſed quia marcha illa conſiderata in tali tempore minus æſtimatur cõiter a negotiatoribus & magis in tempore proximiori. Et meritò, vt dicit: quia cũ negotiatoris finis ſit cõmutando lucrari, nec ideo emat vt empta habeat, ſed vt iterum commutet cum lucro: licitum eſt ſibi conſiderare quanto tempore pecuniam occupatam in re empta tenere oportet. Carius 4 † enim emitur, quod cito diſtrahetur, quam quod longo oporter tempore retinere, ne pecunię mortuæ teneantur. Signum autem, ꝙ campſores non rationem temporis dilati, ſed rei in tẽpore habeant, eſt, ꝙ non ſemper ſecundum temporis approximationem pretium creſcit, ſed quandoque inſtantibus nundinis contingit pretium minui: adeo vt minus vendatur nũc marcha auri in proximo aſſignanda, quam fuerit vendita tribus mẽſibus ante. Sed hæc opinio cum bona venia multipliciter a veritate deficit, quamuis bono zelo ad veritatem accedere conet. Primum in primis dictum ſecundo non conſonat. Quoniam † nomina formaliter ſumpta intelligi oportet, vt in 4. Metaphiſicę tradit Ari. Alioquin periret certitudo à locutione. Quoniã 5 extra formale ſignificatum infinita ſunt, vt ibidem dicitur. Vnde ſi in cambijs pecunia conſideratur vt res non vt pecunia, vt dicit contractus iſte non debet permutatiuus pecuniarum vocari, nec debet in tertio loco contractuum a S. T. dictorum reponi, ſed primo. Secundum deinde dictum verum non ſonat. & S. T. verba male interpretari videtur. Verba ſiquidem eius in 6 2. de regi. princip. c. 14 ſunt iſta. † Numiſma quamuis ſit menſura & inſtrumentum in permutationibus: tamen per ſe aliquid, videlicet aurum vel argentum, ergo ſemper non ordinatur ad permutationes. Et hoc etiam habet veritatem in alijs ſpeciebus pecuniarum. immo amplius vt in campſorie, quæ non proprie ordinatur, vt ſit menſura rerum venalium, ſed magis ad permutationem numiſmatis. Ex quibus verbis non habetur, ꝙ pecunia conſideretur a campſoribus non vt menſura, ſed vt res: ſed habetur, quòd pecunia non vtuntur campſores vſu primario, propter quem eſt inuenta, ſcilicet vt menſura ſeu pretiũ ſit rerum venalium, ſed vſu ſecundario: ad quem eſt tranſlata, inquãtum tamen pecunia. ſ. vt permutetur cum alia pecunia, vterque ſiquidem vſus cõuenti pecunię per ſe: & ſecũdus campſoribus conuenit, vt. ĩ. patebit ex. j. Politicorum.

Quid autem de tertio dicto ſentiendum ſit: in deciſione dicetur. Hæc igitur ſunt quę hactenus de cambijs dicta ſunt.

SMMMARIVM.

1. *Cambia an ſint artis campſoriæ, & quid in eis licitum aut illicitum ſit.*
2. *Vſus rei per ſe eſt duplex.*
3. *Numiſma quid ſit.*
4. *Campſoria ars quid ſit, & quomodo licite exerceatur. 5.*

Capitulum quintum. De natura artis campſorię.

Vt autem natura cambiorum vniuerſaliter & faciliter percipi poſſit, tali ordine procedendum credimus, vt ſcilicet primò de ipſa arte campſoria dicatur, & quid ſit, & quam licita ſit: deinde de conditionibus requiſitis ad eius actus rectitudinẽ tractetur, & demũ ad cambia præ-1 dicta deſcendẽdo videatur † an artis ſit cãpſorię, & quid in eis licitum aut illicitum eſt, obiectiones factas ſoluendo. Sic enim de huiuſmodi cambijs ſermone cõpleto ad alia propoſita procedi libere poterit. Principium autẽ ad declarandam artem cãpſoriam oportet ſumere ex primo Politi. eius veſtigia ſequen-2 do. Sciendum igitur inde eſt † ꝙ rei vſus per ſe eſt duplex, ſcilicet proprius & communis, ſeu primarius & ſecundarius. Eſt autem proprius cuiuſque ſiue naturalis ſiue artificialis rei vſus ille ad quem ex ipſa rei natura primò ordinatur, vt veſtis ad veſtitum, panis ad eſum, & viſum ad potum &c. Communis autem ſiue ſecundarius eſt, quo res inquantum talis alteri tamẽ a fine primo applicatur: vt commutatio reſpectu calcei, aut tritici, & aliorũ huiuſmodi. Calceus enim cum vendiẽ, inquãtũ calceus conſideratur, nõ enim pro ſimplici pelle vẽditur, nõ tamẽ propter vẽditionẽ eſt calceus, ſed propter calciationẽ, & ſic de alijs. Quemadmodũ ergo cæterorum, ſic & numiſmatis eſt vſus, vt ibidem dicetur. Primus eſt commutatio pro rebus venalibus neceſſarijs. ſ. ad vitam humanam ſ. a tritico, panno, aromatibus &c. propter huiuſmodi enim commutationes numiſma inuẽtum eſſe conſtat: dum ea quæ vni patrię deſunt. aliunde haberi non poſſent, niſi datis pro eis æquiualentibus, & multum incõmodi eſſet res ſemper transferre, æquales Ob hoc enim aurum, argentum, ęs, & quicquid eiuſmodi eſt, facile portabile & vtile ſtatuerunt commutãdis rebus adæquatum iri. Et propterea nu-3 miſma dicitur † menſura rerum uenalium. Refertur enim ad naturalia ad uſum neceſſaria, vt menſura ad mẽſurata, propter quod charactere inſignitum eſt in teſtimonium qualitatis & ponderis, ſic vt & cæteris menſuris publicis conſueuit ſignum imprimi teſtans earum iuſtificationem. Secundus autẽ numiſmatis vſus eſt commutatio pro alio numiſmate, vt ducati aurei pro carlinis. Non enim propter hoc factum eſt: & tamẽ hãc commutationem ſubit, non inquantum aurum aut æs abſolute, ſed inquantum numiſma, vt continua experientia docet. Orta autem videtur hæc commutatio ex inęqualitate numiſmatum, dum uel ad ſupplendam rei naturalis æqualitatem ad numiſma maius paruula numiſmata addebantur, vel habenti maius minora erant commodiora, aut econuerſo. Lucrum autem ex numiſmatum commutatione. Primò quidem vt Philo. ibidem dicit caſu eueniſſe videtur, dum accidit aliquid, puta aureum numiſma plus alicubi æſtimati, ſicque pro illo plura ærea dari ibi, quàm dentur, vnde ibi ductum fuit humana deinde induſtria artificioſe circa huiuſmodi numiſmatum commutationes lucri vias compoſuit. Sicque ars campſoria confecta eſt. 4 † Vnde nihil aliud campſoria eſt quàm negotiatio in commutatione numiſmatum. Materia ſiquidẽ & actus & finis eius ſufficienter in hoc explicantur, vt patet. Quamuis autem a Philoſopho campſoria vituperetur & ratione materiæ: quia tantum numiſmata tractat a proprio numiſmatis vſu diuertens, & ratione finis: quia lucri gratia, quod fine caret, & vtriuſque ſimul: qa pecuniæ vt inſtrumenta æconomice & politice habendæ quærendęque ſunt non propter ſe, ſic ut nec quodcunque aliud or-5 ganum per ſe appetitur. Si † tamen ex hominis campſoris fine honeſtetur, vt pro te ad familiæ & ſtatus ſui decentem ſuſtentationem ordinata, licita eſt: quemadmodum & alię negotiationes. Poteſt enim id quod ſolitarie conſideratum conſonũ non videtur ex adiuncto fine honeſtum reddi, vt patet de hominis occiſione, quæ abſolute repellenda eſt: ſi tamen addatur propter iuſtitiam &c. præcipienda eſt, ſicut econuerſo ars ex ſe honeſtiſſimum finem habens ut medicina ſanitatem: vituperabilis ex fine medicantium reddi poteſt, cum lucri cauſa medẽtur. Cum ergo experientia teſte pareat, ꝙ multa neceſſaria ciuitatibus plurimis deeſſent, niſi mercatores eſſent, & ipſi non commode poſſint abſque cambiis negotia ſua exercere: neceſſariũ & honeſtum eſt campſoria in ciuitatibus eſſe. Non quatenus pure campſoria eſt, ſed quatenus æconomice politiceque miniſtra eſt, vt ex dictis patet. Et ſic campſores nedum poſſunt ſeruare ſe indemnes, ſed etiam lucrari & induſtriæ rationem habere: cum negotiationi licite & vtili reipublicæ illam apponant.

SVMMARIVM.

1. *Cambiorum rectitudo quid exigat.*
2. *Numiſma vbique duplex eſſe conſueuit.*
3. *Ducati vix argenti nomen merentur.*
4. *Rem an liceat carius vendere quàm abſolute valeat ex eo, quòd vendenti commodior eſt.*
5. *Commutatio numiſmatis expendibilis pro non expẽdibili quomodo ſit licita.*
6. *Loci differentia quotupliciter in commutationibus admiſceri poſſit.*
7. *Loci ſicut & temporis pro quo contractus fit rõnem qũ habere oporteat. 8.*
9. *Aequalitas ſumi poteſt in cõmutatione numiſmatum iuxta tẽpus cõtractus.*
10. *Pericula quæ in commutationibus pro nihilo reputantur.*
11. *Mutuans aut vendens an licite aliquid plus exigat propter pericula, quæ in temporis dilatione accidere poſſunt.*
12. *Mercator vendens rem aliquam ad tempus, non poteſt vendere plus communi pretio ex hoc, quòd pecunias ſuas mortuas tanto tempore tenebit.*

¶Capitulum ſextum. Quomodo oportet numiſmatum commutationes facere, vt rectitudo ſeruetur.

1 NON ſolùm autem oportet declarare † quid rectitudo cambiorum in communi exigit, ſed in ſpeciali, quomodo in hoc vel illo modo rectitudo ſeruanda ſit: dicendum eſt, omiſſis tamen ſingularib. quæ ſciẽtifice determinationi non ſubſunt. Cum ergo campſoria circa commutationem numiſmatum verſetur, neceſſe eſt iuſtitiæ commutatiuæ canones in ea ſeruari ſicut & in cæteris commutationibus. Ex quinto verò Ethicorum patet, ꝙ vniuerſalis regula commutationum eſt, vt ſeruetur æqualitas rei ad rem, vt ſcilicet æquale ſit datum accepto, & econuerſo. vnde ſi commutatio numiſmatum iuſta eſſe debet, æqualis ualoris oportet eſſe commutanda numiſmata. Et quoniã hoc pluribus modis cõtingit ſeruari ſecundùm differentiam numiſmatum & locorũ & temporum, ideo poteſt æqualitate ſalua lucrum prouenire campſoribus, quod quomodo contingat, videri poteſt, ſi prædictas differentias ſcrutati fuerimus. † Numiſma igitur cũ ubi-2 que duplex eſſe conſueuerit. ſ. expendibile ibidem: & non expẽdibile ibidem, contingit dupliciter cambium fieri, aut dando numiſma expendibile pro non expendibili: aut pro expendibili, & vtrunque horum contingit dupliciter, aut dãdo numiſma melius, commodus, & magis amatum cõmuniter pro minus bono commodo & amato, vt aureum pro argento vili, uel æreo &c. aut econuerſo. Et quodlibet rurſus horum poteſt haberi pro eodem uel alio loco. Et ſimiliter pro eodem uel alio tempore.

tempore. Et quia simplicia priora & certiora compositis sunt, a primis inchoandum est, nulla locorum aut temporum diuersitate admissa, sed sola talium numismatum commutatione sistendo. Si igitur commutandum est vnum numisma expendibile cum alio expendibili; quantum est ex parte commutationis oportet numismata commutanda æqualis valoris esse; quoniam vtrunque lege aut consuetudine certum habet pretium. Nec saluaretur in commutatione æqualitas: si ex aliqua parte excessus esset. Contingit tamen ex quartæ qualitatis numismate in se vel in ordine ad campsorem: ꝙ sit hæc commutatio iu- [3] sta, numisma minoris pretii absolute dando. † Et hoc est, quando campsor dat bonam monetam pro mala, non falsa aut defectiua, vt ducatos aureos pro argenteis, quæ vix argenti nomen merentur. Tunc enim licèt campsor det minus in aurea pecunia quàm accipiens det in illa moneta, æqualitas tamen seruatur ex eo, ꝙ cētum ducati in moneta sic bona & portatili æquiualent centum & duobus: verbigratia, in moneta tā vili, vt patet si constanda essent numismata, & ex vtilitate quæ potest ex illis percipi in faciendo ex eis vasa, & ex vtilitate expensionis secūdùm locum & tempus. Bona enim numismata quamuis antiqua aut extranea libenter acceptantur, & ex periculo; quoniā malę monetæ vtpote exosæ facile possunt a principibus inexpēdibiles reddi, & de facto in prouinciis bene ordinatis & non orbatis redduntur. Nec obstat determinatio valoris monetarum per legem; quoniam illa respicit numisma quoad per se, primū vsum eius qui est commutatio pro venalibus. Lege siquidē vel consuetudine statuitur, ꝙ aureus ducatus & 90. solidi in commutationibus æconomicis & politicis æquiualeant. in quibus pecuniæ pro rebus commutantur. Commutatio autem numismatum arbitrio sapientium iuxta eorum qualitatem aut abun- [4] dantiam &c. dimittitur, vt experientia testatur. † Similiter quoque seruatur æqualitas, si quis cōmutans numismata minus dat pro eo, ꝙ danda a se numismata commodiora sibi erant: sicut etiam licet vendere rem carius quàm absolute valeat, ex eo ꝙ vendenti commodior est. Vnde habens ducatum aureum si a volente commutare paruam monetam pro illo solidum vnū exigat: quia ille sibi commodior non peccat. Qui tamen non vult absque lucro commutare ducatos ianuenses pro illis ducatis æque pretiosis & sibi commodis: quia petenti commutationem commodiores sunt ianuenses ad deauranda sua vasa, peccare videtur, eo ꝙ vendit alterius commodū. Et quia in istis nō ex campsorum expensis aliquid plus accipitur sed abunde, vt patet, ideo cuilibet ex istis causis licet in huiusmodi cābiis minus pecuniæ dare quàm accipere. Campsori autem vltra hæc licitū est in cambio minuto etiam si meliorem & commodiorem quàm det aliqd plus accipere propter expensas &c. vt superius [5] dictum est. Si autem fiat † commutatio numismatis expendibilis pro non expendibili: notabile potest inde lucrum prouenire: ex eo ꝙ non solum haberi potest ratio materiæ & commodi, sed etiam extraneitatis; qua fit, vt tales pecuniæ in tali commutatione multum a numismatis ratione declinantes quasi vt res quædam commutentur. Duplici enim existente pretio numismatis, scilicet inquantum est talis res, puta aurum & inquātum numisma, & secundo excedente primum ex hoc ꝙ aliqua pecunia alicubi expēdibilis est: numismatis pretium ibi perdit, magisque vt res quædam commutanda venit, quam ꝗ̄ cāpsor in locis vbi numismatis pretium obtinet procurans habere ipsam commutando, multum lucrari potest. Et quoniam pretia rerum prudentis arbitrio relinquuntur: erit in hac cōmutatione ęqualitas seruanda, pensata quantitate extraneitatis & aliis conditionibus vt sapiens determinabit.

[6] Loci autem differentia † tripliciter potest omnibus supradictis commutationibus admisceri. Campsore enim existēte & dante suas pecunias Mediolani & recipiēte alias alibi, aut contractus commutationis fit pro Mediolano: aut pro alio loco, vbi accipiens cambium habet pecunias, puta Lugduno, aut pro vtroque simul. Si contractus fit primo modo, scilicet Mediolani & pro Mediolano: tunc cum accipiens cambium ex vi talis contractus teneatur Mediolani dare pecunias quas commutat, nulla diuersitatis locorum ratio habenda est. Sed tanquā cambium manuale agendum est eorum quæ supradicta sunt rationem habendo. Ex eo tamen ꝙ accipiens cambium vult se liberare ab obligatione & onere & periculo deuehendæ pecuniæ ex loco vbi habet Mediolanum & cāpsor vult hæc subire, licitum est mercedem exigere: sed hoc potius ad contractus locationis & conductionis spectat quàm cambii: & ideo iuxta eorum canones reguletur, si accidat. Quod tamen rarò credo eue- [7] nire. † Si verò contractus fit secundo modo, scilicet Mediolani quidem sed pro Lugduno: tunc nulla Mediolani ratio habenda est. Sicut nec in contractu emptionis, quo absentes merces pro loco in quo sunt emuntur. Oportet enim loci sicut & tēporis pro quo contractus fit rationē habere, nō in quo fit. Si pro alio loco aut tempore ꝗ̄ cōtractus fit, vt nunc proponitur. Et hoc siue certificetur Mediolani commutatio conie- ctādo verisimile pretiū loci ꝑ quo fit. Et quāuis talis modus cābij nunquam forte fiat; fieri tamen posset hoc modo, ꝙ Petro habenti Venetijs venetam monetam, & egenti Mediolani centum ducatis, campsor Mediolani det centum ducatos aureos recepturus de illa moneta Venetijs tantum quantum Venetijs ꝑ illis commutatur in cambio manuali, & non in cursu cambiorum fiunt pro locis distantibus. Sicut enim triticum existens in villa emitur ab his qui sunt in ciuitate tanti quanti venditur in villa vbi assignatur, & non quāti venditur assignandum Medio- [8] lani. Si autem † contractus fiat tertio modo, vt communiter accidit. s. Mediolani pro Mediolano & Lugduno simul: tunc vtriusque loci simul, ac per hoc distantię eorum periculorum expēsarumque intercedentium adhibenda est ratio, sicut & in contractu emptionis. Constat enim, ꝙ aromata Alexādriæ assignāda Ianuæ empta atque soluta vt Ianuam deuehantur, longe minus valent quam si manualiter Ianuę assignarētur: quia res conducenda a tanta distantia, cum tot periculis & expensis &c. lōge minor est Ianuensibus seipsa conducta & a tot periculis expensisque libera. Et hoc modo in cōtractu commutationis numismatū pro locis diuersis celebrato numismata ipsa sic oportet adęquare, vt loci conditiones in ordine ad alium locum ex vna parte computentur. Sicque fiet, vt si centum ducatis aureis Mediolani, trecenti argentei Lugdunenses adęquarentur. Lugduni assignati ducenti. & xc. forte adęquantur. concurrentibus etiam alijs supradictis rationibus; & forte pauciores. Viliora si quidem sunt conducenda cum periculis & expensis, ꝗ̄ manualiter habita. Nec obstat, ꝙ campsor Mediolanensis habet fratrē aut factorem Lugduni, aut omnino erat Lugduni tantam summam pecuniæ expensurus pro alijs suis negotijs. Hæc enim omnia per accidens se habent ad cōtractus naturam, in cuius ęqualitate iustitia cōsistit. Quid enim ad contractus commutatiuos, in quibus ęqualitatem rei ad rē fieri oportet, si ex industria mea aut casu ego affines habeo in diuersis locis, aut ministros fere gratis inuenio. Et ex inde viarū ministrorumque expensas lucrans diues fio: dummodo rerum conditionibus pensatis ęqua fiat commutatio.

De temporis autem differentia bimembris tantum distinctio consideranda est, scilicet pręsentis tantum, aut futuri tantùm, vtriusque enim simul ratio habita, nullam iustam diuersitatem pretij in commutationibus fa- [9] cit, vt ī patebit. † Potest ergo in commutatione numismatum iuxta tempus contractus æqualitas sumi. Et hoc siue fiat manuale cambium, siue non. Et siue in eodem loco sit ęquiualens reddendum, siue alibi: locorum tamen ratione habita. Vnde pōt campsor dans aureos & recepturus aliam monetam, vel econuerso, certificare quantitatem reddendæ pecuniæ, ac si tunc manualis commutatio fieret. Potest & futuri temporis, quo. s. assignatio reddendæ pecuniæ erit rationem habere. Et hoc dupliciter, aut in certe commutationem relinquendo, vt. s. pro cētum aureis nunc datis teneatur accipiens post duos mēses dare tot argenteos quot post illos duos menses æquiualebunt centum aureis. Aut certificando comutationem, vt. s. habito respectu ad futuras commutationes post duos menses stabiliatur nunc commutatio commensurata illis, ita ꝙ parum plus aut parum minus verisimiliter credantur commutanda esse talia numismata, vt si creditur, ꝙ hinc ad duos menses cum assignāda erit ab accipiente cambium centum aureis ęquiualebunt mille argentei, vel mille & viginti, potest ex nunc certificari commutatio, ꝙ pro centum aureis datis teneatur accipiens assignare tūc mille & decem argenteos: siue plus siue minus tunc continget communiter assignari. Patent autem hæc ex alijs commutationibus, vt in contractu emptionis rei assignandę futuro tempore, manifestum est, & habetur expresse extra. de vsuris. c. nauiganti. in 2. casu. In ista enim commutatione numismatum tempus assignandi numismatis attenditur. Nec aliquid plus aut minus sumi diximus ex eo, ꝙ prius campsor sua numismata dat. Vtriusque autem temporis simul differentia nullam diuersitatem videtur in quibuscunque commutationibus facere. Sicut vtriusque loci; quoniam res in tempore futuro danda, non est deterioris conditionis ex hoc, ꝙ absens a pręsenti, & reducenda ad pręsens: sicut res in loco distanti ex hoc ꝙ reducēda ad locum præsentem. Nec subiacet periculis, expensis, industrię, aut ministris, vt ad pręsens secundum tempus fiat sicut secundum locū. [10] † Nisi quis dicat, ꝙ subiacet periculo ꝑditionis; quia potest mori debitor, aut interim pauper effici &c. Sed hæc pericula pro nihilo in commutationibus reputari patet. Tum ex eo, ꝙ aut tam rata sunt, ꝙ cōsilio nō subsunt, vt de status deiectione dicitur intra tam breue tempus, aut talia sunt, ꝙ etiam si accederent, adhuc tuti essent creditores: vt de morte & huiusmodi patet. Tū quia ex mutuis & alijs commutationibus experientia teste pa- [11] tet huiusmodi pericula non consideranda esse. † Non enim qui mutuat aut vendit, licite aliquid plus exigit propter huiusmodi pericula quę in temporis dilatione possunt accidere vendendo ad tempus, aut mutuando. Et quia breuitas & prolixitas tēporis

poris differentiæ sunt temporalis distantiæ: consequens est, ꝙ nec in cambijs, nec in alijs commutationibus ex quantitate tēporis aliqua conditio rei commutandæ accedat per se, ex qua possit vilior aut prætiosior iuste æstimari. Notanter autem dico per se, quoniam per accidens contingit res ęqualis bonitatis eodem tempore assignandas diuersa notabiliter habere pretia, & iuste; vt si triticum assignandum mense Iulij Ianuario pręcedēte ematur, iuxta æstimationem communem pretij assignationis temporis futuri, & deinde mense Martij subitis exortis bellis credatur multo plus vendendum, fiet aliud prætium pro eodem tempore ab alijs ementibus, & si in mense Maij contingēt bella augeri, aut spicas grandinibus percuti &c. augebitur prætium pro illomet tempore. Sed hoc non operatur tēporis prolixitas aut breuitas, sed euentus incidentes, ex quibus res æstimatur vilior aut ꝑtiosior, vt de se patet. Vnde singularis illa opinio dicens, in commutationibus prolixitatis temporis rationem haberi posse non ratione temporis, sed quia res in tempore prolixiore cōsiderata minus valet: & cætera a veritate deuiat in hoc, quoniam res nec ex eo ꝙ in tanto tempore sumpta cōmutatur æstimatur vilior aut pretiosior. Sed ex tali euentu in tempore, puta bello, penuria, aut, abundantia &c. Ex hoc verò, ꝙ pecunię diutius occupatæ sunt tenendæ in hac computatione res commutanda nec prætiosior nec vilior communi pretio redditur, [12] vt S. T. expresse dicit in 2. 2. q. 78. art. 2. ad primū. † Afferēs quòd mercator vendens rem aliquam ad tempus non potest vendere plus communi pretio ex hoc, quòd pecunias suas mortuas tāto tempore tenebit. Et si hoc licitum diceretur, iam vsura nō esset damnata in vēditione ad tempus &c. Quod autem merces carius emantur quæ citius commutandæ sint, Proposito non obstat Quoniā celerior venalitas æstimata a maiori vsu aut necessitate illius rei procedit, res autem quanto magis necessaria aut vsitata alicubi; tanto ibi est pretiosior. Et ideo meritò ibi carius a primo venditur: & a mercatore emitur reuendenda. In rē igitur commutandam redundantem conditionem aliquā sub tempore, ex qua res communiter pretiosior aut vilior æstimetū & non quanto tempore pecunia occupetur commutationum natura pensat, quæ ęqualitatem rei ad rem exigit: sic longissimo adiuncto tempore, ac si manualiter commutatio perficeretur. Propter qđ campsoribus non licet mensurare tempus mediū inter dationem & acceptionem: aut rem seu pecuniam prolixiori tempore dandam vilius ęstimare: quamuis liceat in dādo æqualitatem commutationi statuere, iuxta præsentem æstimationem de futuri temporis commutationibus, quę secundum diuersos euentus temporibus diuersis varia est. Sicut & in cæteris commutationibus.

SVMMARIVM.

1 *Numismatum commutatio quadrifariam in cambijs fit. nu. 2.*

3 *Pecunia in naui fluctuante constituta minus emitur, quàm absolutè valeat, & quare. num. 4.*

5 *Campsoribus aduenientibus nundinis longinquis an liceat debitori tunc ex accepto prius cambio dilationem solutionis concedere vsque ad sequentes nundinas, & ex hoc plures recipere, quàm prius deberet. nu. 6. 7.*

8 *Res absens vel præsens dummodo vendatur iusto pretio, contractus est licitus, quæcunque pars inde nocumentum incurrat.*

9 *Numismatum commutatio cum tractatur, inter nummos hinc & inde posita, semper ad mutui contractus declinare consueuit.*

De alijs cambijs propositis ex parte accipientium cambia. Cap. VII.

Facile autem est ex prædictis videre, an prædicti cōtract⁹ campsoribus nuper inuenti, de quibus quæstio præsens [1] est, sint vere cambia, & iusta fiant. † Cum enim cambij contractus cōsistat in commutatione numismatum, & in ꝓpositis casibus nulla alia cōmutatio nisi numismatum fiat, consequens est, ꝙ prædicti contractus ex sua forma vère cābia sint diuersorum tamen graduū. Quadrifariam namq; numismatum commutatio in huiusmodi cambijs fit. Aut totaliter, vt fit in cambio Brugensi & Londrēsi, in quo totaliter alia est moneta data ad accipienda, aut partialiter, vt fieri contigit, quamuis non semper in cambio Lugdunensi, in quo marcha auri accipitur in tribus monetis scilicet scutis, aureis, & argenteis &c. Et contingit, ꝙ dans dat etiam scuta. Aut quasi nihil, vt fieri cōtingit in cābijs intra Italiā, in quibus numisma datū ab accipiendo parū aut nihil quādoq; differt, propter proximitatem locorum, & cōicationem in nummis: aut omnino nihil, vt fieri cōtingit & in Italia & forte extra, quando nulla ratione habita qualitatis numismatum sed sola quantitate datæ & accipiendæ pecuniæ in alio loco pensata. cambium dicitur fieri: vt cum Petro habēti Romę pecunias suas & egenti Mediolani mille ducatis, campsor dat Mediolani mille ducatos pro mille & decem, verbi gratia assignādis sibi Romæ. Et in primis quidem tribus modis cum commutatio numismatum semper interueniat licet plus & minus contractus cambij soluatur.

[2] † In quarto autē modo cābij nomē nō nisi ęquiuoce saluari videtur. Nulla siquidē ibi numismatū cōmutatio in pactū ducitur, & manifeste patet, quòd contractus commutationis numismatum non est: qui in manualiter fieret, nullam numismatum commutationem requireret, sicut nec contractus venditionis est rerum distantium ille, qui si manuelis commutatio fieret, venditio nō esset, vt patet. Constat autem, quòd si cāpsori Mediolani pro datis mille ducatis darentur mille & decem ducati: nulla esset commutatio numismatum, nisi quia alii numero essent dati ab acceptis. Quod est extra propositum, propter quod videtur, quòd contractus iste mutui sit, sed cambii nomine palliatus? Ac per hoc nō licet lucrari campsori ex eo, sed se tantum seruare indemnem, vt superius de mutuantibus pro locis remotis declaratum est. Si quis tamen diligenter contractum consideret: videbit nec mutui nec cambii proprie contractum esse, sed contractum quasi emptionis & venditionis per quandam analogiam ad cambia pertinentem. Quamuis enim in contractu hoc numisma pro numismate non commutetur: commutatur tamen numisma præsens cum numismate distante localiter: & numisma in hac commutatione materialiter & vt res quædam accipitur. Commutātur enim, vt res tanti pretii præsens, cum re æquali distante: habita vtriusque ratione loci. Constat autem, quòd res distans a Mediolano vilior est Mediolanensibus seipsa Mediolani sita; ꝑpter expensas & peri- [3] cula & cætera ad vehendum ipsam requisita. † Vnde quemadmodum emitur pecunia in naui fluctuante constituta minus quàm absolute valeat: quia non emitur inquātum pecunia sed [4] inquantum res tanti pretii sub tali periculo constituta. † Et sicut pecunia debita Ioanni a malo debita reemitur a Petro minus quàm valeat: quia est res sub tali labore possidendi constituta: sic pecunia absens inquantum res subiacēs periculo & expensis delationis emitur minus quàm absolute in se valeat. Et propterea nec mutui, nec cambii cōtractus iste est proprie, sed ad cambium quodammodo reducitur, pro quanto res præsens & res absens quæ commutantur, numismata sunt. Et quia hic contractus per modum conditionis omnibus supradictis adest, ideo pensandus est in cæteris. Iustitia vere in his cambiis tunc erit, quando nec excessus fiet in æstimando, sed pensatis conditionibus numismatum ex qualitate & distantia aliis ad rem facientib. & industriæ ratione habita æqua fiet commutatio. Seruabitur autem hoc quando secundùm communem æstimationem commutatio regulabitur, aut sapiētum in hoc arbitrium imitatum fuerit: nec temporis prolixitas aut breuitas pensabitur, sed semper in veri æstimatione pretii stabitur, siue cito, siue tarde pecunia assignanda sit. Si enim hoc defuerit: vsura est ratione impliciti mutui, sicut in venditione plus iusto pretio ad tempus. Si autem pretium deesse contigerit: vsura quidem non est, sed iniustum lucrum, & restitutioni obnoxium, sicut quando res plus iusto pretio venditur. Vnde proposita cambia si seruatis his duabus conditionibus necessariis ad iustificationem etiam cæterarum commutationum celebrantur, iuste fieri pos- [5] sunt. † Ex his autem patet, non licere campsoribus aduenientibus nundinis Brugensibus vel Londrensibus debitori tunc ex accepto prius cambio dilationem solutionis concedere vsque ad sequentes nundinas, & ex hoc plus recipere quàm prius deberet, aut pacisci sibi deberi sicut in sequentibus nundinis cambia current. Hic enim est contractus mutui cum spe lucri, solo cambii nomine fultus & prolixitatis temporis ratio manifeste habetur, campsorib. quoque pro Lugduno vel alio loco iuxta prolixitatem aut breuitatem temporis medii inter dationem & acceptionem marcham auri aut reddendam quancunq; monetam plus & minus æstimantibus, æterna ex hoc paratur dam- [6] natio, vtpote vsurariis. † Nota tamen diligenter hic in loco, ꝙ sufficiens signum iniusti contractus non est minus dare pro cābio multo interiacente tempore vsque ad nundinas & plus dare quando proximæ sunt nundinæ. Quoniam consuetudo hæc quamuis prima facie introducta videatur pro habenda ratione temporis medii, quo accipiens pecunias Mediolani redditurus in nundinis Lugduni vtitur illis pecuniis acceptis: perspicacius tamen scrutantibus occurrit, quòd consuetudo hæc introduci potuit propter inuentionem aut non inuentionem campsorū tenentium loca quasi venditorum. Vel propter multitudinem [7] aut paucitatem eorum. Propter quod † sciendum est, quòd in huiusmodi cambiis accipientes Mediolani pecunias pro assignanda marcha auri Lugduni in nundinis, qui sunt quasi venditores marchæ auri absentis loco & tempore, communiter cum suo damno cambium hoc faciunt scientes semper quantum damni ex tali venditione incurrent. Ex hoc autem prouenit consequenter, quòd nullus simpliciter loquendo inuenitur quasi venditor in huiusmodi cambiis: sicut nec in quacunque alia commutatione, in qua certum est venditorem damnificari. Nec propterea censenda est illicita commutatio: quia scili- [8] cet venditor nocumentum incurrit. Quia † dummodo res absens, vel præsens vendatur iusto pretio, contractus est licitus, quæcunque pars inde nocumentum incurrat Ex hac quoque eadem radice prouenit, quòd tunc tantum inueniuntur quasi venditores in istis cambiis, quando mercatores egēt pecuniis, & volunt

& volunt potius tales inire venditionis contractus cū aliquali damno, quam a maiori lucro & commodo abſtinere, quod ex accepta pecunia paratum vel acquirendum ſperant. Vnde niſi eſſet huiuſmodi indulgentia pecuniarum cum intermedio tēpore, quo negotiationibus ſuis prouidere ex acceptis pecunijs poſſent illi qui ſunt quaſi venditores, nullus vnquam inueniretur quaſi venditor in iſtis cambijs Quemadmodum ergo tēpus intermedium eſt occaſio, quòd inueniantur quaſi venditores, ita multum tempus intermedium eſt occaſio multorum venditorum communiter, & paucum tempus multorum emptorū. Ac per hoc multo interiacente tempore: propter abundātiam venditorum rationabiliter minus datur abſoluentibus, qui ſunt quaſi ementes marchas abſentes. Et modico inter iacente tempore propter abundantiam emptorum plus ab eiſdē quaſi emētibus ſoluitur, adeoque dicuntur abundare quandoque emptores prope nundinas, vt nihil lucrentur, immo cum dāno ſuo cābium faciant; quia non inueniuntur venditores, & hoc contingit, quando friget negotiatoria ars. Vnde cum contractus cambiorum huiuſmodi abſtracta iſta temporum differentia liciti ſint, vt ex dictis & dicendis patere poteſt: & hæc temporis differentia damnari non poſſit: quia prædicto modo ſaluari poteſt, 9 reſtat † quòd ſi penſata loci abſentia &c. alias iuſte fiat talis numiſmatum commutatio: iniuſti iudicari non debent contractus tales, quòd ſi plenius vis conſpicere: finge lanas vel quamlibet aliam rem abſentem loco: vendi & emi in huiuſmodi contractibus. Videbis enim clarius veritatem. Quoniam cum numiſmatum commutatio tractatur, inter nummos hinc & inde mens poſita ſemper ad mutui contractus declinare conſueuit. Vtrum autem de facto moderatum ſit lucrum, quòd ex huiuſmodi cambijs reportatur ſcientificæ non ſubeſt deciſioni, quæ ad ſingularia non deſcendit. Illud tamen rationi conſentaneū videtur, quòd moderatum cēſendum ſit lucrum, ꝙ communis conſuetudo approbat, vt ſcilicet cambia fiant ſecundum quòd tunc currunt pro locis illis communiter. Penſanda autem diligenter & applicanda ſubtiliter hæc ſunt cambijs pro Bruges & Londres &c.

Nec obſtant prædictis rationes ad oppoſitum in 3. c. adductę. Falſum ſiquidem ſupponit prima, quòd cambia hęc fiāt in fraudem vſurarum, immo quod communi bono mercatorū ſunt introducta. Nec ex eo ꝙ Petrus non mutuaret pecuniam, qui commutare propter ſpem lucri eſt paratus, peccatur. Quoniā nec opus, nec intentio deformitatem continet; quia non tenetur ad mutuum: & iuſtis commutationibus vacat. Secūda vero ratio concludit, non illicitos contractus, ſed illam temporis cōditionem non poſſe apponi ſine vſuræ vitio: ſicut etiam in venditione ad tempus. Tertia autem cambia hæc nō ſubtiliter ſcrutatur: quia campſor ementis rem in futuro aſſignandam magis quàm vendentis rem conſeruandam: aut transferendam, locū tenet in vtroque modo cambij. Quoniam & ſi in ſecundo modo videatur vēdere ducatum ex hoc, ꝙ æſtimat ipſum 52. groſſis, ſecundum tamen veritatem emit tot groſſos Flandrenſes Brugis aſſignandos vno ducato. Illa ſiquidem æſtimatio ducati concurrit ibi, vt modus computandi facilius quantitatem ducatorum & groſſorum commutandorum, & non vt ducati venalis pretium. Eſt autem interpretatio hęc merito admittenda ex eo, ꝙ ipſi contractum realis ſeu veri cambij dicūt ſe facere. Qui tali modo interpretandus eſt, vt iuſtitiam contineat, cambij ſiquidem nomen cenſum hunc admittit. Quid ergo de cambijs his & de recitatis opinionibus ſentiendū ſit, ex dictis manifeſtū eſt. Nunc ad reliqua cābia ex parte accipiētiū propoſita trāſeamus.

SVMMARIVM.

1. *Cambia qualiter ſint licita ex parte accipientium.*
2. *Induſtria adinuentiua viarum iuſtarum & vtilium ſimul eſt laudabilis, ſed damnabilis in fraudem inuenta.*
3. *Signum ad cognoſcendum ſi campſores ſunt vſurarij.*

Capitulum octauum. De alijs cambijs propoſitis ex parte accipientium cambia.

Reliqua igitur in fine primi capituli propoſita cambia examinanda diſtinguendum videtur, & dicendum quid de facto ſit: & quid poſſit fieri. Aliter ſiquidem hæc cambia fieri ex eorum verbis percipitur, aliter 1 fieri poſſent. † Conſiderando ergo quod fit: omnia illa cambia ex parte campſorum ſed Petri dantis pecuniam campſori alibi ſibi aſſignandam iniuſta eſſe videntur per ſe loquendo. Cū enim campſor non accipiat pecuniam a Petro in fauorem ſui ſed Petri cui aſſignanda eſt alibi. nulla æquitas cenſet campſorem ex hoc damnum aliquod pati. Pateretur autem in his cambijs damnum ad minus duplex. Primum eſt, ꝙ ſeruitium ſuum, quo pecunias Mediolani acceptas, Florētię perinde ac tuto delatas aſſignat, irremuneratum remanet: & tamē ſeruitium mercenarium eſt. Secundum eſt, quod plus dat aut dabit campſor vt ſperat Petrus; quàm acceperit; quoniam ducati Florentini minus valent Mediolani, vbi dantur campſori quàm Florentię vbi aſſignantur. Vnde campſor ſi ſe indemnem quò ad hoc ſeruare debet, deberet mittere eos Florentiam, & ſic expenſarum damnum maius incurrere. Alioquin expendendo eos extra Florentiam, conſtat quòd plus dat quàm acceperit. Et hæc duo in tribus primis modis locum habent: in aliis autem tribus in quibus vltra prædicta Petrus vult quatuor ducatos vltra illos centum tertium damnum campſori adiungitur. Dixi autē hæc eſſe illicita ſecundùm quòd fiunt. Quia huiuſmodi homines exigunt hæc a campſoribus, vt dicitur propter vſum pecuniæ, quam dant in tempore medio a datione vſque ad aſſignationem. Dicunt enim campſori, tu lucraberis cum his pecuniis interim, & negotiis tuis eas accommodabis. Et propterea volo & ego aliquid commodi. Sicque lucrum ex induſtria cāpſoris non ex pecuniis proueniens iniuſte penſando lucrari volunt non abſque vſura. Dixi autem per ſe loquendo: quoniam per accidens continget abſque culpa hæc fieri, vt in tertio caſu quibuſdam videtur, ſi Petrus ex abuſione mercatorum & campſorum neſcire poteſt quantum ducati ſui Florentiæ valent, & ſic egens pecuniis ſuis ibi coniectat iuſtum, prout cambia valebūt tunc non ex ſpe lucri, & ſic conſueuerint ad primam petētium vocem campſores ſeruitium ſuum gratis impendere: ne forte volentes transferre pecunias cambii contractum ſecum velle inire depoſcant, & ſic æqualem promittunt Florentiæ ſummā pecuniæ, videtur poſſe tranſire. Quamuis enim hoc faciant campſores propter vſum pecuniæ: quia tamen eorum ſeruitiū in his oneroſum non eſt: quia omnino mittunt pro aliis negotiis & cambiis & miniſtros ſoluunt: parum & conſuetum pro nihilo haberi videtur. Sic de vſu libri in pignus dati. S. T. dicit.

2 † Si autem de cambiis his loquamur, vt fieri poſſunt: quia ſcilicet Petrus poſſet emere Mediolani a campſore centum ducatos Florentinos aſſignandos Florentiæ, vel commutare numiſmata: attenta qualitate numiſmatum, & diſtantia locorum vt de contractibus campſorum diximus: tunc omnia cambia prædicta iuſtificari poſſent: quoniam contingit interdum centum & duos emi alibi centum, vt ex dictis patet. Nec obſtat, quòd Petrus non intendat pecuniam abſentem præſentem facere, ſed potius præſentem abſentare. Quoniam ex induſtria Petri hoc prouenit, quòd abſentaturus pecuniam ſuam exponit eam tali commutationi numiſmatum aut contractui emptionis rei aſſignandæ in illo loco vt ſic: vbi cum damno ſuo tranſtuliſſet eam ſimpliciter per talem negotiationem transferat cum lucro. Nec eſt hæc induſtria damnabilis tanquàm in fraudem inuenta, ſed laudabilis tanquàm adinuētiua viarum iuſtarum & vtilium ſimul: vnde Prouerb. capi. 11. dicitur. Simulator decipit amicum ſuum, iuſti autem liberabuntur ſcientia. Et quoniam multos contingit eſſe volentes transferre pecunias ſuas de loco ad locum, & audientes alios ex huiuſmodi tranſlatione lucrari: ſaltem propter varietatem monetarum & neſcientes diſtinguere contractum ſimplicis tranſlationis ab huiuſmodi contractibus commutationum, & confuſe intendentes licite lucrari non ex vſu pecuniæ quam dant campſori: ſed ex cambio, ex quo credunt alios lucrari, non videtur, quòd iſti ſint damnandi, ſed in meliorem partem eorum potius contractus ſint interpretandi. Et hoc enim quando ex cambio dicit velle lucrum, iam contractum quem neſciunt ſe velle inire inſinuare videntur, præſertim ſi arguant ideo ſe hoc lucrum velle: quia ſi ipſi campſores econuerſo contractum talem cum eis facerent, maius lucrum exigerent. Ex hoc enim iam manifeſte patet, quòd contractus campſoris ſupradictos inire intendunt: & tanto iuſtius quanto mitius quàm campſores. Accedit ad hæc, quòd non videtur verum, quòd de facto communiter volentes ſuas pecunias transferre cum lucro dicant ſe hoc pro vſu pecuniæ velle: ſed forte aliqui mali ſunt hoc dicentes, vel (quod verius puto) verba illa ignoranter a quibuſdam dicuntur, credentibus ſe rationabilem cauſam aſſignare. Et ſi quidem ignoranter aſſignantes huiuſmodi rationem intendant contractum cambii inire & propter hoc lucrū referre: quamuis in ratione aſſignanda errent, iniuſtum tamen non faciunt. Sicut ſi quis credat ſe in contractu venditionis & emptionis licite lucrari, propter tempus quo pecunias ſuas occupatas tenet, & tamen non vendit aut emit niſi iuſto pretio. Signum autem ad cognoſcendum qui ſunt qui hoc intendant, 3 poteſt accipi duplex. † Primum eſt, ſi in animo habent nullo pacto vſurariis contractibus ſe immiſcere. Secūdùm vero eſt, ſi aſſignant aliam rationem tangentem contractum licitum, puta ꝙ ita eis licere credunt ſicut campſorib. Et hæc de cābiis dicta ſint Mediolani, in conuentu Sanctæ Mariæ gratiarū. Anno ſalutis. M. 499. die. 9. Decembris. Hęc ſunt, pater venerande, quæ mihi de cambiis ſentiēdo videntur, ſaluo ſemper omniū melius ſentientium iudicio. Tu ergo perſpicaci ingenio quo polles dicta ſcrutando perlege. Et ſi votis rem patem feci, omnipotenti Deo diuoque Thomæ gratię referantur. Sin autem, da veniam. Ego enim ſecundùm ingenioli mihi præſtiti vires, quod potui, feci. Bene vale.

DE

DE CAMBIIS MARCHARVMQVE DIFFERENTIJS PRO LUGDUNO.

FRATRIS HIERONYMI DE LVCA, Sacræ Theologiæ profeſſoris,

Ordinis Seruorum Beatæ Virginis Mariæ.

Faciendi plures libros nullus eſt modus. Eccleſ. 12.

Voniam in dies emergunt pericula, quæ tamen demoliri, & ad petram collidere neceſſe eſt. Hac de re non ſum ego verit' iuxta virium mearum imbecillitatē præſens opuſculum pro ciuium noſtrorum vtilitate edere, circa marcharum cambiorumque elucidationem. Ad hoc nempe me compulit libera charitas, ne aliquando de meipſo dicerem. Veh mihi quia tacui. Nactus itaq; opportunum ocium, dum Pſal. xiiij. eximij prophetę Dauid eiſdem ciuibus legendo enodarem, in quo ipſe audacter perquiſiuit ad dominum dicens. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, ad quam diligentem ac ſine petulantia inquiſitionem datum fuit diuinum reſponſum figendum quippe & memori tractandum pectore, ꝙ is in tabernaculo Dei præcipue requieſceret, q ad vſuram pecuniam non daret, aut munus de innocente non acciperet. Et ne prædicti ciues ob ingruentes in mercantijs periculoſiſſimas circunſtantias (dicente Dauid, introibo in domū tuam domine, quia ignoraui negotiationem) Deū ipſum ſiue conſcientiam propriam aut proximum lęderent, meritò a nobis quæſitum fuit. An cambia quæ vſitatiori vocabulo marchę dicuntur pro nundinis Lugdunen. ſint iuſta, vel vſuraria, aut turpe lucrum in eis committatur.

Pro cuius ſolutione Primò terminos in titulo dubitationis poſitos declarabimus.

Secundò opiniones diuerſorum doctorum recitabimus.

Tertiò caſus euitandos in tali negotio proponemus.

Vltimò contra determinata arguemus. Quibus diligenter viſis & veraciter concluſis, Deo ipſo optimo gratias agemus.

SVMMARIVM.

1. *Dominium alicuius rei pro alia re trifariam transferri poteſt.*
2. *Res pro re tribus modis dari poteſt.*
3. *Tranſmutatio, ſcilicet emptio & venditio dicitur, quādo res vtilis pro numiſmate datur.*
4. *Cambium dicitur, quando nummiſma pro nummiſmate datur.*
5. *Nummiſma accipitur quandoque pro auro aut alia quauis materia, quo aliquid fieri poteſt.*
6. *Nummiſma ſignatum eſt menſura omnium rerum venalium.*
7. *Nummus eſt neceſſitatis futuræ fideiuſſor.*
8. *Denarij ſeu nūmiſmatis vſus & finis laudabilis eſt, vt naturæ ſubueniatur. Fœnerari dicitur, qui denario vt denarium pariat vtitur.*
9. *Nummus cauſa commutationis fuit inductus.*
10. *Nummiſma ſignatum pro alio nummiſmate tranſmutatur improprie.*
11. *Cambium in nummis inter mercatores quæ neceſſitas induxerit, & an ſit licitum.*

1 De primo. Primus terminus declarandus eſt. Cābium quid ſit ab Ariſt. primo Politi. haberi poteſt ex eo † ꝙ trifariam transfertur dominium alicuius rei pro alia re (pro alia re) dico, vt ab his excludatur donatio, ſeu id quod dono damus, per quam etiam transfertur dominium li2 beraliter, non expectādo rem aut retributionem. † Iſta excepta donatione, vt dictum eſt, tribus modis damus rem pro re, cum tranſlatione dominij.

Primò dando inutilia nobis pro vtilibus, vt vinum pro tritico, & talis permutatio dici aſſolet, quæ neque præter naturam eſt, neque ad amplificationem patrimonij pertinet, cum ſit in ſupplemētum indigentiæ ſecundum materiam, & iſta talis definitur quantitate & pondere.

3 Ab hac prima ꝓceſſit ſecunda trāſmutatio, † ſcilicet emptio, & venditio in qua datur res vtilis pro nummiſmate: nam cum a remotis quæreretur auxilium in portando illa quibus indigebant, & exportando illa quibus abundabant, neceſſario nummi introductus eſt vſus, vt facilius deferri poſſent ſingula ad vitam neceſſaria. Quibus nummis repertis ſtatutum eſt, vt etiam ſigno imprimerentur quò ad menſuram liberi eſſent, nam ſignum imponitur ad quantitatem demonſtrandā: & ex his duabus diffinitis alia ſcilicet.

4 † Tertia ſpecies transferendi dominium & acquirēdi emerſit nummularia, & iſta communiter dicitur cambium, non quidem medice, cum apud illos Digeſtio, ſeu cibi decoctio ſit. Sed hic cambium, mercatorius eſt terminus, quando nummiſma ꝓ nummiſmate commutatur Hæc ergo & cambium & nummularia dicitur, quæ circa quæſtum pecuniarum verſatur, & talis licèt nummorum diuitiarumque effectiua ſit, non tamen laudatur, cum fine careat, & circa eam quis fame periret, vt Ariſto. de Mida exēplificat, cui propter inſatiabile auri deſiderium quicquid apponebatur, fiebat aurum. Si tamen committitur in Republ. hoc fit, vt inſtrumentum aptiſſimum natura ipſis diuitiis deſeruiat. Et ſi hic verba Ariſto. mente conſpicimus, Tripliciter reperiemus numiſma accipi poſſe.

5 † Primò, vt aurum eſt, aut quæuis materia ſit, quo vas aut ſtatua fieri poteſt, & vt talis materia emi poteſt, cuius commutatatio tunc cambium nomen non meretur.

6 † Secundò conſideratur numiſma vt ſignatum eſt, & ſic mēſura efficitur omnium rerum venalium, & ſi menſura quomodo vendi aut emi poſſet, quoniam menſura re menſurata metiri non poteſt, ſed nummiſmate omnia nobis conuenientia cō7 paramus, & iſte ſibi proprius eſt vſus, dicēte Ariſto. † nummus eſt fideiuſſor futuræ neceſſitatis. Quocunque autem alio modo vtatur, vſus ei erit, ſed non proprius, vt de calceo exemplificando adducit Ariſtoteles, cui proprius vſus calceatio, ſecūdarius vt vendatur: ſic de nummiſmate eſſe poteſt, de quo in pro8 prio vſu poſtea dicetur. † Si ergo proprie vtamur denario politice, aut æconomice, laudabilis erit vſus, vt alimentum ipſo mediante naturæ præbeatur; quoniam ad hoc opus fuit inſtitutum a principio. Si quis autem vtatur denario, vt denarium pariat, fœnus committitur, quando a nummo ipſo facit acquiſitionē, 9 & non ab eo quo inductus eſt. † Commutationis enim cauſa nummus inductus fuit, fœnus autem ſeipſum maius facit, vnde & nomen venit; quoniam illa quæ pariuntur ſimilia ſunt gignentibus. In fœnore autem nummus nummum parit, itaque maximè præter naturam eſt hic acquirendi modus: hæc Ariſt. loco dicto. Sed de huiuſmodi acquiſitione fœneratitia, ſeu vſuraria quomodo & qualiter cōmittatur latius loco proprio dicemus: cum vſuræ terminum exponemus.

10 † Tertiò modo conſideratur numiſma etiā ſignatum, vt ipſum pro alio numiſmate, vel pro moneta alia tranſmutari poteſt, vt ducatus pro groſſis, & iſte modus eſt quaſi ſecundarius 11 multum diuertens a proprio vſu. † Sed neceſſitas ad nos induxit, vt fit in cambio minuto, & vt commodius mercatores luſtrantes orientem res ad partes noſtras vehere poſſint, & cum ibi non expēdantur monetæ niſi Venetæ & ſimiles, neceſſe eſt eos hic tales nūmos emere, & pluris quàm valeant hic & a ſuo valore, nec talis vſus & modus a Doctorib. improbatur, & modus iſte cambium dici ſolet.

SVMMARIVM.

1. *Marcha eſt octo vnciarum pondus, & quare ſic dicatur.*
2. *Mundus ſic vndique vertibilis, nulla in re permanet ſtabilis.*
3. *Germani olim in nundinis Gebennenſibus quas vendebant auri maſſas, octo vnciarum vocabant marchas.*
4. *Itali in nundinis Lugdunenſibus ſexaginta quinque ſcutos auri emunt pro marcha auri.*

1 Marcha, ſecundus terminus poſitus in quæſito habetur † quæ ſcilicet marcha nil aliud eſt, niſi tantum auri, quantum octo vnciis appēdunt; cum marcha pondus eſt vnciarum 8. Et quare tale nomen marcha ſortitum ſit, hoc non refert, & forte cum inſtrumentum ſit mercandi, marcha dicitur, ſed hic de re ipſa quantum ad propoſitum noſtrum ſpectat.

Eſt ſciendum, quòd iam annis multis in Gehennenſi ciuitate, quæ ciuitas eſt Sabaudię, vulgo Geneua nūcupatur, feriæ ce2 lebrabantur, † ſed mutabilitate, vt fit in mundo hoc vertibili, qui re vlla nunquàm ſtabilis permanſit, in ipſa tamen tranſmutatione firmiſſimus reperitur, ipſæ feriæ ad Lugdunen. ciuitatē Galliæ deductæ fuere. Quando ergo Geneuę fiebant, aduenta3 bant mercatores ex omnibus mundi partibus, † ex Germania plerique vēdentes aurum in maſſa ad pondus octo vnciarum, quam maſſam dicebant marcham, & eo confluebant mercatores noſtrates, qui mercibus ſuis venditis monetis quas acceperant vendendo res ſuas, vt fit, emebant marchas auri modo ſupra nominato ad pondus octo vnciarum pro marcha, quo auro ad patriam delato in nummos ſculptos conuertebant, & 4 aliquid lucri extrahebant. † Sed hodie nundinis tranſlatis de Gehennenſi

Gebenensi vrbe ad Lugdunum mercatores eundem ritum seruant, emendo aurum pondere marcharum. Veruntamen præsens vsus ab antiqua consuetudine variatur, cum iam emãt scutos aureos pro auro, vel loco auri, ita tamen sicut olim marcha auri vendebatur .lxv. scutis, ita nunc emuntur .lxv. scuti pro marcha auri, & non oportet, q statera appendatur aurum amplius, cum scuti dentur sculpti, & signati, & numero lxv. pro marcha vt dictum est prius, quater celebrantur feriæ Lugduni in anno, in quibus singulæ soluuntur prędictæ marchæ emptoribus suis.

SUMMARIUM.

1. *Iustitia est in omni contractu seruanda.*
2. *Iustitia quæ in indiuisibili non consistere dicatur.*
3. *Lex humana in commutationibus solum punit magnos excessus.*
4. *Pretia quatuor rebus statuuntur venalibus.*
5. *Pretium deficiens quod dicatur.*
6. *Pretium mediocre rei quod sit.*
7. *Pretium summum rei dicitur, quod excedi iustè non potest.*
8. *Pretium excedens dicitur, quando terminus, & iusta meta exceditur. Tempus vendere non licet, hoc est pluris vendere ad terminum, quàm ei qui statim soluit.*
9. *Vsura lucrum dicitur, quod ex mutuo pacto debetur, vel exigitur.*
10. *Lucrum apud Aristotelem quid dicatur.*
11. *Vsura dicitur, si quid vltra sortem speretur, vel accipiatur. Sors quid propriè dicatur.*
12. *Vsura lucrum dicitur, quod ex mutuo intenditur.*
13. *Lucrum ex mutuo acceptum quando dicatur licitum.*
14. *Lucrum absque vsura ex mutuo prouenire potest.*
15. *Vsura est lege diuina prohibita.*
16. *Vsura an sit licita inter alienigenas.*
17. *Pecuniam suam dans ad vsuram, non habitabit in monte sancto Dei.*
18. *Collegium Zenandrim quale, & qualem acceperit à Deo potestatem.*
19. *Iudæis an fuerit permissum ab alienigenis fœnus accipere.*
20. *Vsuræ à quo hodie recipi possint licitè.*
21. *Fenerari, actiuè, est mutuũ dare, sed vsurã recipere nulla permittitur lege.*
22. *Actus idem diuerso respectu obliquus, & rectus esse potest.*
23. *Clericus diuinis interesse potest duplici intuitu.*
24. *Moniales vt plurimum in simoniæ crimen incidunt puellas ad religionem recipiendo.*
25. *Moniales hoc in loco simoniæ insimulantur, ipsum crimen prætextu paupertatis palliantes.*
26. *Moniales puellas ad religionem recipientes intentio recta excusabit a simonia.*
27. *Vsurarius dicitur, qui propter lucrum percipiendum mutuat, vel qui propter mutuum lucrari intendit.*

1 Sequitur alius terminus, scilicet Iusta † Iustitia enim seruanda est in omni contractu, vt licitus sit. Seruatur autem sic, quantum a te recipio, tantundem per æquiualentiam tibi retribuam, & æquetur acceptum dato, propter hoc furta & rapinæ damnatur, in quibus non æqualitas, aut iustitia commutatiua obseruantur, & non transfertur dominium rei in illos, licet de facto possideatur. † Notan. insuper, q iustitia talis non consistit in indiuisibili, sed latitudinem habens dicente propheta, & ambulasti in latitudine, quia mandata tua elegi, quamuis alio modo secundum legem diuinam & alio modo secundum legem humanam ista æqualitas in latitudine custodiatur, ex quo Deus intuetur cor, per paruam distantiam a suo valore permittitur. † Lex verò humana in commutationibus solum punit, quando committitur magnus excessus, vt si aliquis deceptus fuerit plusquàm dimidium. Non sic lex diuina, quæ nihil vltra debitam latitudinem dimittit impunitum. Et vt clarius in tentum explicem.

4 † Reperio, quod in rebus venalibus communiter quatuor statuuntur pretia & secundum quosdam .5. statuta sunt pretia illa a lege aut a consuetudine patriæ vel a prudentum iudicio siue ab ipsa conscientia.

5 † Primum pretium deficiens nuncupatur, quod secundum legem humanam vltra dimidium valoris assignatur, & secundum istud pretium licet venditor vendat, non tamen emptori licet emere siue ad terminum siue statim soluat, secus si citra dimidium. † Secundum pretium mediocre dicimus, quo res communiter punctali pretio secundum consuetudinem solet vendi, & istud mediocre appropinquat per minimam distantiam & iustum valorem, & partim pro nihilo reputatur, & iustũ pretium hoc est secundum legem humanam & forte diuinam.

7 † Tertium pretium summum dici debet, & hoc est quasi in punctuali valore, quod excedi iuste non potest, aut debet. Quãdo autem res venditur ad terminum, & si venditor venderet rẽ suam actuali pretio secundum mediocre pretium, vendere etiã potest licite rem ad terminum pro summo pretio, nec est contra fas, si sic vendantur, dummodo limitem non transcendat.

8 † Quartum pretium excedens nomen habet hoc, q terminum, & metam excedit, & iuxta hoc pretium minime licet vẽdere, siue ad terminum, siue actualiter. Contra istam regulã vẽdunt mercatores ad terminum, & tanto pluris vendunt, quãto longiorem terminum prefigunt; tunc non rem, sed tempus vẽdere cognoscant, cum pretiũ excedens & tempus conglutinẽt.

Restat videre quid sit vsura: & primò ad diffinitionem progrediamur, vt intelligatur quid sit id, de quo habetur disputatio. Diffinitio enim innotescit quòd quid. 9 solet ergo sic vsura diffiniri, sed non satis rectè. † Vsura est lucrum ex mutuo pacto debitum vel exactum. Sed cum diffinitio hæc repugnet dicto Saluatoris statuentis legem de vsura, non acceptatur. Nam dixit ille, mutuum dantes nihil inde sperantes. licèt quòd non paciscantur mercatores, vsura committitur per dictum Saluatoris, si quis intendat lucrum ex mutuo. Et lucrum quid sit Aristo. 5. ethico. docet. c. 4. d. Lucrũ est plus 10 quidem habere, quàm quod † ipsius. Cur autem dicatur mutuum. Mutuum quasi de meo tuum, per quod etiam transfertur dominium, sed ad tempus restituendum saltem secundùm æquiualentiam: quoniam formaliter idem reddere esset impossibile, & maximè cum mutuatur pecunia, cum vsus ipsius pecuniæ sit eius distractio & consumptio, non ergo possum ego reddere, quod iã distraxi, aut consumpsi, nisi per æqualitatem. Sed ista minime acceptatã, vt dixi. Solet alio mõ & bene sic diffiniri.

11 † Vsura est accipere aliquid plus sorte, seu sperare accipere plusquàm sors sit. Sors enim dicitur res iuste possessa, vel sors est debita quantitas mutuatæ rei in materia occurrenti, & si accipiatur, ergo plus quam sors sit vsura, coniicitur, in intelligendo illud plus idem quòd vltra, cum contingat aliquando plus sorte recipere sine discrimine vsuræ: vt est in exemplo, mutuat quis tibi aureum valentem. 10. & hinc ad mensem restituis eidem aureum eiusdem generis & ponderat, valet communi extimatione seu principis decreto tunc. 12. ecce quòd plus accipit non tamen vltra sortem, nec facit contra legem, sed & cum nec omnibus satisfaciat diffinitio, quoniam esto quòd non accipiat: si tamen desiderauit quicquàm vltra datum legem violauit, ideo alia vsuræ quietatiua apponitũ diffinitio, quæ talis est.

12 † Vsura est lucrum ex mutuo intentum, hæc sola sufficiẽs est diffinitio, quia vnius rei vnica diffinitio secundùm Aristo. Lucrum generis locum tenet primo ipsum genus est, ex mutuo, ponitur pro differentia, quatenus si aliũde venerit lucrũ quàm ex mutuo, non censetur vsurarium lucrum, quòd dico non solum propter lucrum emptionis & venditionis, quod iuste fit, & possidetur, sed etiam stante mutuo, vt lucrum eueniat, aut succedat, non semper vsura contrahitur, & vt proprius, intelligatur ex eo quod ponitur in diffinitione vsuræ dũ dicitur. 13 † Vsura est lucrum ex mutuo, si dicit causam aut efficientem vel finalem, tunc eoipso vsuram causat & efficit; quia talis est sensus, mutuat ille causa lucrandi, sed si illud ex, nec causam, neq; causæ circunstantiam inferat, sed temporis acti exprimat effectum, tunc lucrum prouenienis ex mutuo iustum iudicatur & nõ vsurarium. Et ne fingere videar distinctionem de illa particula ex S. Hieronymus adinuenit, & habetur in commentario suo super illud Apostoli ad Hebreos dicentis. Fide credimus, aptata fuisse secula, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. 14 † Est ergo possibile, quòd absque vsura proueniat lucrũ facto mutuo propter interesse aut alia de causa: & ad hoc doctorũ vnũ dũtaxat adduco exemplum. Ego indigeo pecunia mea ad mercandum, mutuo tamen eam tibi ad certum diem, adiiciens pœnam cõditionalem, quòd nisi tali die soluas; quia multum damni incurrerem, solues postea tantum vltra hæc. Hæc pœna adiecta licita est lucro, ergo ex mutuo & vsuræ macula non inficior, quæ vsura a lege permaximè prohibetur, & nunquàm in aliqua lege pmissa, nisi propter cõditiones hominum imperfectorum, si sic humana lege aliquando toleratur, vt in titu. de vsu.

15 † Sed contra adducitur Deu. 23. Non fœneraberis patri tuo ad vsuram pecuniam, ne fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno. & c. 28. fœnerabis gentibus multis, & ipse a nullo fœnus accipiens. Si in præmium repromitteretur hęc conced itur vsura, vt litera ostendit. ad quæ.

Respondetur per communem glos. quòd hoc permittebatur Iudeis a lege ad maius malum euitandum, & isto pacto glosatur communiter, quam glos. quidam dicunt esse ueridicam, si tamen sano intellectu intelligatur, non quòd a lege diuina Iudeis fuerit permissa usura: cũ sit mala de se, ideo prohibita, sed si permissa fuit a lege non quidem diuina, sed humana: cũ in text. bibliæ non inueniretur clausula illa, (sed alieno.) Sed vt mox dicetur glosa fuit a collegio Zenandrim adiuncta, & hæc seriẽs tex. declarat, cum in eodem. 23. tex. dicatur 16 † non abominaberis Idumeum: quia frater tuus est, nec Egyptium; quia aduena fuisti in terra eius, ergo minime istis decebat Iudeos fœnerari, sed quis Iudęo grauior quàm sit Idumeus, & qs peior Egyptio, ergo nec aliis nationibus poterant, aut debebant fœnus dare. Et confirmatur per diuinum responsum datum Dauid interroganti.

17 † Quis habitaret in tabernaculo Dei, scilicet. Qui pecuniam non daret ad vsuras, absoluta est responsio neminem excludens, sed omnes complectens esse videtur. Et ut isti sic dicentes rationabili moueantur occasione, hæc adducunt, de collegio illo (Zenandrim) qđ vocabulum a talmutistis collegium sceptri & publice potestatis interpretatur, & fuit institutum a Deo in deserto, vt hr̃ Nume. 11. Vbi dñs instituens regimen totius populi ait ad Moysem. Congrega mihi 70. viros de senioribus Israel, quos tu nosti, q senes populi sunt, & magistri, & duces eos ad ostium tabernaculi fęderis, faciesque ibi stare tecum, & descendam & loquar tibi, & auferam de spiritu tuo tra-18 damq; eis, vt sustentẽt populi onus, & nõ tu solus graueris, † ex quibus apparet, q Zenandrim erat collegium publici regiminis, quibus vnus pręerat de tribu Iuda, & rex dicebatur, & ij senes latine dñr senatores, & tales de collegio Zenandrim auctoritatem acceperunt interpretandi oẽs leges, & licet isti fuerint sancti viri & a Deo electi, pspecta tñ iudeorum auaritia, ad quã summopere inclinabanť ẽt per vsuram inter seipsos extorquendo pecunias, a qua lege diuina fuerunt phibiti. 19 † At verò ne hoc tale scelestẽ facinus perpetrarent inter se, permissum ab eisdem senatoribus fuit (tanq̃ minus malum) qđ ab alieno fęnus acciperent, & sic senes illi seruauere legem diuinam intactam quò ad iudęos, addentes tñ. sed alieno, quæ particula in bibliis hebraicis & correctis non hr̃ sed tñ in glos. & sic rñdent quidam viri docti. Sed non desunt alii doctores dictum illud alio modo soluẽtes, vbi dr̃ (sed alieno) volentes q sit de textu & sic exponũt, sed aliene. i. extorqueas pecuniã per vsuram a quo aliena rapuit & aliena iniuste facit sua, & hoc etiam nunc licet Christianis si non posset alio modo nisi intercedẽte mutuo recuperare suũ posset eo casu vltra sortem recipere, & vsuram cõmittere absq; crimine, sed satis latius tunc accipitur vsura. Pro hoc facit illud S. Ambrosij. 14. q. 4. c. extensa significatione vocabuli vsurarum 20 ait, † ab illo exige vsuram, cui merito nocere desideras, cui iure inferuntur arma, huic merito auferuntur vsuræ, quem in bello vincere non potes, ab hoc vsuram suscipe, quem non sit crimẽ occidere sine ferro dimicat qui vsuram flagitat, sine gladio de hoste vlciscitur qui fuerit vsurarius exactor. ergo vbi ius est belli ibi ius vsuræ &c. Ad illud quod dicebatur fęnerabis gentibus 21 multis. i. mutuum dabis, † fęnerari actiue est mutuum dare, sed vsura proprie nusquam reperitur in lege diuina permissa, & ex dictis videri potest qualiter sine peccato mutuando alquid accipi põt nõ ex mutuo seu rõne mutui, sed vt vitetur interesse, vt ex dicẽdis apparebit, quanquã intentio sola faciat, & nõ faciat vsuram sicut de aliis actibus humanis rectitudo & obliquitas so-22 la voluntate ꝯceditur, & clarius in simonia dignoscitur. † Idem enim penitus actus diuerso intuitu erit simoniacus & rectus, vt si clericus ĩteresse voluerit diuino officio pro præbenda etiam aliàs non iturus diuersa intentione committere põt simoniam 23 vel ab ea liber erit: sic declaro † nam duplici saltem respectu seu intentione clericus poterit diuinis interesse pro distributione aut tanq̃ ad pretium spiritualis, ac si esset adęquatio rei ad rẽ, & si sic, non euaditur simonia, aut interesse cupit etiam pro distributione tanq̃ ad rem debitam iuri diuino pro sustentatione spiritualia ministrantis, & sic non solum a simoniæ prauitate quis 24 liberabitur, sed rem iustam operabitur. † Pari passu sentiendum de monialibus puellas ad religionem recipientibus, quas maiori parte non recipiũt, nisi pretio sub noĩe dotis, q si hoc faciũt ex inopia monasterij sic recta intentione, vt non paciscantur, forte labe simoniæ non inquinantur, q si aliter (vt hodierna luce fieri solet) ducendo in pactum vt aliquam ad religionem admittant, proculdubio damnantur, vt hr̃ extra de simo. qm̃ si-25 moniaca labes. tex. sic habet. † Quoniam simoniaca labes adeo plerasque moniales infecit, vt vix aliquas sine pretio recipiant in sorores paupertatis prætextu volẽtes hmõi vitium palliare: ne id decętero fiat, penitus prohibemus, statutentes vt quęcũq; decętero talem commiserint prauitatem, tam recipiens, quàm recepta, siue sit subdita, siue prælata, sine spe restitutionis de suo monasterio expellatur in locum arctioris regulæ ad agendam perpetuam pęnitentia retrudendam &c. & de simonia grauius 26 habetur 1. q. 3. c. ex multis. † Aliquid itaque moniales suscipere aliquando possunt sine peccato, & aliquando quicquam recipientes mortaliter peccant, prout conscientia seu recta intẽtio eas dijudicat, videas ergo inquantum valeat intentio. Secus nõ erit de vsura in cambiis, recta intentio recta faciet cambia. Ex 27 vsuræ ergo diffinitione accipiatur diffinitio vsurarij sic. † Vsurarius est qui mutuat propter lucrum percipiendum, vel sic. Vsurarius est qui propter mutuum lucrari intendit. Et non alia de causa &c.

SUMMARIUM.

1. *Lucrum turpe dicitur, quod cum turpitudine peccati acquiritur.*
2. *Mercatus in loco sancto fieri non debet.*
3. *Lucrum turpe dicitur, quod ex voluptate, meretricatu, fornicatione, adulterio, vel histrionatu quæritur.*
4. *Meretrix & si turpiter acquirit, non tamen turpiter accipit.*
5. *Lucrum ex ludo proueniens quando turpe & quando illicitum dicatur.*
6. *Lucrum turpe dicitur, quando ex actu prohibitio quæritur.*
7. *Marcha, quæ cambium pro Lugduno dicitur, iuste, & sine vsura fieri põt.*
8. *Commutatio quasi naturalis & necessaria quæ dicatur.*
9. *Commutatio cupiditati deseruiens meritò vituperatur.*
10. *Lucrum ad aliquem finem honestum vel necessarium ordinatum censetur licitum.*
11. *Politia multa abhorret, quæ christianus vt iusta tenet.*
12. *Permutatio rerum an sit licita & quando. Venditio & emptio dicitur, quando res pro numismate datur.*
13. *Mutuum dicitur quando numisma pro numismate datur.*
14. *Campsor mutuum dans tempus vendere non debet.*
15. *Campsor vltra sortem aliquid accipere potest, non mutui ratione sed propter interesse.*
16. *Interesse duplex est, scilicet damni emergentis & lucri cessantis.*
17. *Fenerator mutuum dans potest aliquid vltra sortem exigere ratione interesse lucri cessantis.*
18. *Interesse lucri cessantis secundum mensurã & boni viri iudiciũ attẽdi dẽt.*
19. *Cambium iuste factum reale dicitur, iniuste autem factum dicitur siccum.*
20. *Pecunia inuendibilis dicitur, non. n. vt mensura venditur, sed soluitur.*
21. *Cambia de iure canonico sunt licita.*
22. *Cambia mercatorum sunt licita communem consuetudinem non excedentia.*
23. *Cambia quibus circunstantijs cognoscantur esse licita.*
24. *Contractus quo signo dignoscatur iniustus.*
25. *Cambium siccum est ęquiuocum plura significans.*
26. *Cambium nullum continet peccatum, quando pars capiens nil detrimẽti patitur, & ex temporis distantia nihil lucri affertur.*
27. *Cambia quantũ in se est licita censentur, nisi aliunde deturpata inueniãtur.*
28. *Cambia facta voluntate deprauata in fraudem vsurarum perpetrari pñt.*
29. *Actus quilibet de gñe bonorum potest nephandis deprauari circunstantijs.*
30. *Cambium etiam iustum non ab omnibus licite exerceri potest.*
31. *Cambium solis permittitur mercatoribus, non autem clericis aut religiosis.*
32. *Permutatio aut emptio solos decet mercatores.*
33. *Mercator pro bono publico opportuna afferens, industriam, periculum & sollicitudinem suam vendere potest.*
34. *Cambia iusta dici possunt per contractum quendam medium innominatum.*
35. *Contractus quidam medius inter mutuum & venditionem reperitur in rebus mobilibus.*
36. *Cambia iusta sunt & licita sed non ab omnibus exercenda.*
37. *Mercator contribuens & commodans mercatori necessitatem patienti potest aliquid percipere lucri.*
38. *Lucrum est finis mercatorum.*
39. *Pecuniam suam in cambijs tenens occupatam, nec licitis negotijs mercatorijs implicans, gehennam sibi thesaurizat.*
40. *Mercator potens an peccet, si nolit minus potenti mutuare per se, licet bene per alios clandestine, vt se in tuto ponat.*
41. *Campsor ditissimus multam in mercatura diffundens pecuniam, an peccet, si quandam suæ pecuniæ quantitatem pro cambijs præordinauerit.*
42. *Mercator pro Lugduno dans marchas, an peccet si pignus exigat.*
43. *Campsor mutuãs marcham rustico pro Lugduno, an peccet si sciat eum Lugduni non habere correspondentiam.*
44. *Mercator non debet se in extremo vitioso ponere in proximi indigentis detrimentum.*
45. *Mercator Lucanus Lugduni indiget certa summa quam Lucæ possidet, petit eam ab alio qui eandem summam habet Lugduni, an iste possit ei licite dare cum lucro.*
46. *Tempus vendi non debet, cum non sit in bonis cuiusquam.*
47. *Mercatores caueant sibi, vt manus ab illicitis acquisitionibus innoxias conseruent.*
48. *Vsura in solo mutui contractu locum habet lucro interueniente.*
49. *Intentio sola vsuram causat & simoniam.*
50. *Pecunia omnium rerum ęstimatio, & mensura inuendibilis est.*
51. *Pecunia seu numisma multipliciter considerari potest.*

1 Sequitur alius terminus. † Turpe lucrum, & dicitur esse lucrum, qđ acquiritur cũ turpitudine peccati, & hæc acquisitio ex variis oritur vitiis, tamen communiter oritur ex tri-2 bus. Aliquando ex auaritia tum loci, tum temporis. † Nam lex prohibet, q in loco sancto mercatum non fiat, non tamen prohibet, q is qui contra hoc præceptum in die festo & loco sancto mercatur pretium suæ mercis venditæ iustam non habeat, vel recipiat, dicitur autem turpe lucrum quoniam turpiter & peccãdo lucratur, non tamen tenetur ad restitutionem.

3 † Aliqñ etiam turpe lucrum prouenit ex illicita voluptate, ut ex meretricio, fornicatione, adulterio, histrionatu, & istud asseritur esse turpe lucrum: cum lex prohibeat actum, quo quis lucratur, non tñ ipsum lucrum & recipiendo pretium de talibus non facit contra legem nec ad reddendum tenetur, testante di-4 uo August. † meretrix turpiter acquirit, sed non turpiter accipit, immo de eo potest facere eleemosinam occultam tamen, ita q non recipiatur pro ecclesia construenda, aut ad talia, iuxta illud Deute. 23. Non offeres mercedem prostibuli nec pretium 5 carnis in domo domini Dei tui &c. † De lucro autem acquisito in ludo nisi fiat causa recreationis, & non sit ludus, qui nitatur fortunæ, sed fiat ex cupiditate lucri, dicitur etiam turpe lucrum secundum S. Bonauen. in 4. distin. 15. & vltra hoc tenetur ad restitutionem, vel in pios vsus conuertendum, & ex hoc ac-6 cipitur dñia inter turpe lucrũ & iniustum lucrũ. † Qñ enĩ actus, quo quis lucratur, est prohibitus, dr̃ turpe lucrum. Sed qñ vltra

actum prohibitum ēt lege ꝓhibetur lucrum (vt in vsura) tūc dr̄ iniquum, seu iniustum lucrum, vt est etiam in ludo prohibito, cuius non tantum damnatur actus, sed id quod per actū acquiritur, ideo pecunia acquisita per turpe lucrum non est restitutioni obnoxia, sed illa pecunia restituatur quæ acquisita seu possessa iniuste. His aūt ꝑlibatis videndū est de princi. q̄sito, videlicet an cambia sint iusta, aut vsuraria, aut participent de turpi lucro.

7 Pro decisione ponitur † conclusio talis, marcha quæ cōi noīe cambium pro Lugduno dr̄ iuste fieri potest sine vsura aut turpi lucro, q̄tum est ex se, nisi aliūde fędatur: & si qñq; cambia reddūtur iniusta & iniqua, hoc non ex natura cambij seu marchæ, sed ex praua voluntate, quæ sępius actus de gñe bonorū reddit nocuos, vt dare eleemosinam & similes actus. Et pro prædictę conclusionis robore & firmitate sñias diuersorum doctorum tam antiquorum q̄ præsentium adducemus. Et primò pro reuerentia S. Thom. 2.2.q. 77. arti. 4. dicit hæc verba, ex quibus apparebit veritas ad ꝓpositum, & sunt ista: vt autem Ari. dicit in 1. Politi. duplex est rerum

8 commutatio. † Vna quidem quasi naturalis, & necessaria, ꝑ quā fit cōmutatio rei ad rem, vel rerum & denariorum ꝑꝑ necessitatem vitę, & talis cōmutatio non proprie ꝑtinet ad negotiatores, sed magis ad ęconomicos, vel politicos, qui hñt prouidere vel domui, vel ciuitati de rebus necessarijs ad vitam. Alia verò ɔmutationis species vel denariorum ad denarios, vel quarumcunq; rerum ad denarios, non ꝑꝑ res necessarias vitæ, sed ꝑꝑ lucrum quærendum, & hoc qdē negotiatio ꝓprie vr̄ ad negotiatores ꝑtinere ſm Philosophū. Prima aūt ɔmutatio laudabilis

9 est; qa deseruit naturali necessitati. † Scđa verò iuste vituperatˀ, qa q̄tum est de se deseruit cupiditati lucri, quæ terminū nescit, sed in infinitū tendit, & iō negotiatio ſm se ɔsiderata q̄dā turpitudinē hēt, inquātū nō importat de sui rōne finē honestum, vel necessariū lucrū: tñ quod est negotiationis finis & si in sui rōne nō importet honestū vel necessariū, nihil tñ importat vitiosum, vel virtuti ɔ̄riū. † Vnde nihil ꝓhibet lucrū ordinari ad

10 aliquē finem necessarium vel honestum, & sic negotiatio licita reddetur, hæc S. Thom. quæ dicta oīa clare ōndūt denariorum ad denarios negotiationē fore licitam, nisi fędetur fędis circunstantijs. Nec imponas tanto doctori ɔ̄dictionē claudere & implicare eius dicta, cū afferat, ꝙ est iniusta & turpis, & postea ꝙ licita sit talis negotiatio: qa nunc politice & ęconomicè loqtur & nunc christiane. Cū dicit turpitudinem hr̄e politice dicit. Cū

11 verò testetur eā esse licitā christiane loquitur, † qa multa politice sunt abhorrenda, quæ christiane iusta sunt, & econuerso. Orbatos nutriri non ꝑmittit politia Arist. vt patet 7. Politi. in fi. & tñ lex christiana præcipit esse alendos &c. nec ꝑ tergiuersationē fingas ꝙ S. Thom. nō sit locutus de materia cābiorū, qa alio modo non fit negotiatio pecuniæ ad pecūniā præterq̄ in cābio minuto, ꝙ non est ad propositū, & forte minus iustū q̄ hoc de quo sumus locuti, & hæc q̄tū ad opi. S. Thom. Adduco & Sco. in 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 2. cui vr̄ hmōi cābium esse licitū, distinguit tñ doctor iste ɔ̄ctus in qbus dñia transferuntur & dicit sic.

12 † Quidam ɔ̄ctus sunt rei vtilis ꝓ re vtili immediate sicut vinū pro blado, & iste ɔ̄ctus dr̄ rerū ꝑmutatio, vel do vt des. Scđs rei vtilis pro numismate, aut econuerso, & dr̄ emptio & venditio. Tertius ɔ̄ctus est nūmismatis pro nūmismate, & dr̄ mutui datio vel mutui receptio. ecce ꝙ Sco. cābium vocat mutuū, mutuum quasi de meo tuū, & vere in tali ɔ̄ctu transfertur dñium, sed postq̄ Sco. expediuit se de primis duobus ɔ̄ctibus, reassumit

13 tertium † ɔ̄ctū nūmismatis pro nūmismate quem mutuū vocat, & istum ɔ̄ctū adhuc bifariam subdiuidit in mutuo statim facto qñ do nūmisma pro carlenis, & in mutuo in quo differtur receptio quæ fit cū lucro, & dicit Sco. quæritur quid iuris, & rñdendo remittit ad ea quæ dixit de mutuo primo mō dicto, ꝙ iuste fiebat: & ꝓ isto addit duas alias circunstantias, vt iuste fiat

14 ɔ̄ctus. † Prima, vt capsor non vendat tps, qđ nō est suū, & ꝙ nō ponat se in tuto, vt aliqui faciunt, dū mutuant, vt lucrentur recipiunt pignus. ɔcludit ergo, ꝙ cambia, quas marchas vocamus, sub noīe mutui absq; vsura fiant, & si quis vltra instaret sic. Qūo qs absq; peccato accipere pōt aliquid lucri mutuando: cū Saluator ꝓhibeat hoc expresse Lucæ 6. dicens, mutuū dantes nihil

15 inde sperantes. Rñdet Sco. † accipitur iuste non rōne mutui sed ꝑꝑ interesse, cū creditor notabiliter damnificatur, tenetur debitor satisfacere ſm iustitiam creditori, & sic accipiendo nō committitur vsura. Sed in hoc dicto reprehenditur Sco. a re ven. Generali in tractatu suo de cambijs, ꝙ hoc ipsimet cāpsores testantur esse falsum, ꝙ hoc tm̄ rōne interesse accipiant, sed ꝑꝑ lucrū hoc faciunt nedum vt damnū euitetur, ergo nō rōne interesse. ergo opi. Sco. non satisfacit cū a mercatoribus ipsis reprehēdatˀ. Sed minime tenendū sit, ꝙ tantus doctor. qui in aliis ita subtilis

16 existit, in hac materia deliquerit, † & ideo dicendū, ꝙ interesse est duplex dāni emergentis, & lucri cessantis. Ista duo realiter distinguūtur, & vnū pōt esse sine alio. Creditor ergo & si semꝑ non possit salua ɔscientia petere aut recipere aliqd rōne interesse damni emergentis; qa multū esset. & aliqñ sine lucro cāpso

17 ris † pōt tñ aliqd exigere rōne interesse lucri cessantis, & iste modus stat cum lucro & isto pacto intellexit Sco. ne credas tñ, ꝙ ēt accipiens teneatur in oib. recōpensare damnū creditori suo

18 cū varijs modis queat a lucro impediri. † Sed ɔsiderandū est illud interesse lucri cessantis ſm mensurā & iudiciū boni viri ꝑ quāto ille qui mutuat vellet exercere pecuniam suam in arte licita, vt mercatoria est, in qua semꝑ aut frequēter lucratur, & sic tenetur recipiens ad interesse, modo iam dicto, & ita intelligat Sco. Et cum non solum difficultas hęc a theologis prę manibus habeatur, sed ēt a D. Canonistis, hac de re accedemus ad eos, & a diuerticulo in viam redibimus, & pro oib. de iure pontificio sniam adducemus, opinionem pręcipue D. Lau. de Rodulphis, qui sub noīe cambij in materia de vsuris de pñti negotio tractatum cōpilauit q. 26. & in 3. parte. in principio primo loco de duobus cambijs disputat, de cambio minuto, & de cābio de

19 quo loquimur in ꝓposito, † qđ cambiū si iuste fiat reale cābium nuncupatur, si iniuste cambiū siccum dr̄ primū cambium dicit & determinat esse iustum & sine vsura cū capsor ꝑ cambio recipit vnum ꝑ floreno. Sed in disceptatione de cābio, de quo est sermo in proposito, ait hæc verba, videlicet. In scđo casu principali cum distantius facit pecuniā numerari, finaliter dico, ꝙ nō est ibi vsura, neq; ɔ̄ ɔsciētiā, & si in casu operæ cursus monetæ excessum i valore, hoc est ſm locorū diuersitatē, & post subdit dicens: Nōne plus valet hic Bononiæ aureus florenus Bonon. q̄

20 alibi, & sic de alijs, est & alia rō periculi † non ergo vendit pecunia, quæ est inuendibilis (vt mensura) sed tñ rōe soluitur q̄tum numerat ibi. Nam hic tñ valet florenus cū vno denario, quātū ibi sine denario, hoc n. operatur monetarū diuersitas. Qñq; tñ valent Venetijs centum ducati, quātum hic centū sex vel septē floreni, vel plus, vel minus, nō igitur plus soluitur sed tātundē.

21 † Item si minus aliqd valeret centum ducati illud plus rōne periculi, & vt subueniatur salarijs ministrorū, pēsionū & aliorum in hmōi arte siue exercitio necessariorū, soluitur, & ne frustra operās ponat sudorē ꝓprio in eius & aliorū vtilitatē, patet ergo ꝙ de mente istius doctoris cābia habent licita. Pro oib. canonistis videat do. Iaso. sup prima parte codicis, de sum. tri. & fid. cat.

22 l. j. dicit sic Sexto & vlti. † quæro, an cambia mercatorū sint licita, ɔcludo ꝙ sic, quia non excedunt cōem consuetudinē, ſm Bal. in rub. C. de pōsti. pecu. in gl. in l. 3. & ibi clarius Bal. & Salyc. C. de exercito. in l. 2. in prin. C. de vsu. rei iudi. & in c. pen. in 3. col. de plus petitio. & in qōne ꝑ eum disputata, quæ incip. statuto cauetur, ꝙ fęnerator in pñne. Sal. late in auc. ad hoc in 11. q. C. de vsu. Cano. in d. c. in ciuitate. Archid. 13. q. 3. c. j. Io. de Ana. in c. nauiganti. de vsu. Io. Cald. in consi. 1. posito sub titu. de vsu. D. Alex. ɔsi. 61. in 2. parte. quod incip. viso processu causę vertentis. Sed iterum ad theologos redeundum & præcipue ad reuerend. Generalem in tractatu de cambijs de Lugduno, qui reiectis multis opinio. tandem ipse ponit quāsdam circunstantias, quibus me-

23 diantibus seruatur iustitia in his cambijs. † Prima hæc est, qñ ſm cōem existimationem cōmutatio regulabitur, ita ꝙ si dantur 56. non debet 54. Scđa, qñ non tpis breuitas aut prolixitas pensabitur, vnde proposita cambia si seruatis his ɔditionibus necessarijs ad iustificationem et cæterarum ɔmutationum inducit cō-

24 clusionem talē. Iuste cambia fieri possunt, & infdicit. † Nota tñ diligenter, ꝙ sufficiens signū iniusti ɔ̄ctus non est minus dare ꝑ cambio multo interiacente tpe vsq; ad nūdinas, & plus dare qñ ꝓxime sunt nundinæ. Qñ cōsuetudo hæc quis prima facie introducta videatur ꝑ hūda rōne tps medij, quo accipiens pecunias Mediolani redditurus in nundinis Lugduni vtitur illis pecuniis acceptis. Perspicacius ēn scrutantibus occurrit, ꝙ ɔsuetudo hic introduci potuit ꝑ inuētionē, aut nō inuentionē campsorum tenentiū loca. q. emptorū, & sic ɔcludit ꝑ cambiis qđ iuste fieri pñt. Nouissime scripsit sup hoc reueren. Siluester de Prierio ordinis prædicatorum in præsentiarum sacri palatij magister in sua summa summarum, rub. de vsura in nono quæsito, & quærit sic inquiens. Nonò quæritur, quid sentiendum de cambijs siccis ex parte campsoris, qui semper dat primò, deinde recipit, & anteq̄ in medium afferam responsionem eius afferā quid

25 sibi vult hoc quod dicit, cambium siccum, sciito † ꝙ hoc nomē cambium siccū, est equiuocum & multa significat. Aliqñ cambiū siccū, vsurariū cābiū signat, q. siccatū gratia. Aliquoties cambium siccum, idem est qđ ꝑ literas, in quo non actualiter recipit campsor, sicut dat, sed distantius loco & tpe recipit, & isto scđo significato accepit iste, vt in conclusione apparebit. Rñdet ergo ad quæsitū sic dicens. Paucis verbis posset viris doctis ma-

26 teria ista tota decidi vnica breuissima regula, hac. s. † Quoties arbitrio bonorum & peritorum in arte campsoria pars capiens cambium non grauatur, & distantia tpis nihil lucri affert, nunq̄ est hic peccatum, postea sequitur. Cum hmōi cambia semꝑ sint cum lucro vel spe lucri, nunq̄ licite fiunt per ɔ̄ctum mutui, qa esset ibi vsura formaliter ex vsuræ diffinitione, & ɔ̄pr sūt licita solū ꝑ ɔ̄ctū permutationis aut emptionis. Vides ergo ꝙ lucide iste concludat tuendo cambia fore licita, & licet ɔ̄dicat Sco. nihil ad nos, diuerso quidem calle ad eundē tñ finē deueniūt. Cōci-

27 liantur ergo omnes doctores in conclusione hac, † ꝙ cambia iuste fieri possunt, si non aliunde deturpentur, vt videbit in fine in casibus

in casibus proponendis, & gratissima sit nobis hæc conclusio, quia si secus, multo plures cōtractus tales deducerēt ad inferos. Et si quis curiosius quæreret, quis istorum doctorum melius sit locutus, qui licet ɔueniant in ɔclusione, in modo ꝓbādi tñ valde differentes sunt. Ad hmōi quæsitū rñdere non intēdo; qm̄ auferre clauā de manu Herculis non esset absq; temeritate, a qua Christus nos liberet. Sed satis sit nobis hr̄e intentum, a tot viris

28 doctis, vt visum est &c. † Vlterius tñ est notandū secundū doctores prælibatos, ꝙ quāuis iuste fieri valeant cambia supra noīata, quantum est ex se, tñ ēt deprauata voluntate possunt in fraudē vsurarū perpetrari, eo maxime ꝙ non oībus conuenit cambia dare ant recipere. Pro cuius notitia est sciendū, vt theologi pro-

29 bant † ꝙ oīs actus ēt de genere moris pōt nefandis circūstantijs deprauari, & deturpari (dilectione Dei excepta quæ omni loco & tēpore iuste possidetur) vt dare eleemosinā, quamuis actus sit de genere bonorum, tñ conquinari valet ob malum finem, sic

30 euenire pōt de cambijs, idcirco eliciatur conclusio ista. † Cambium prænominatum iustum censetur non tñ ab oībus exerceri potest licite. Et hāc ɔclusio. probo per oēs docto. præfatos, & primò per eos docto. qui dicunt cambiū esse mutuū, cū dictum sit, ꝙ per mutuū non licet lucrari, nisi rōne interesse, sed nisi qs mercator sit, qūo & vnde interesse patitur de pecunijs suis, qui-

31 bus non uult vti mercando. † Igitur tantū mercatoribus ꝑmittitur, non viduis, nō religiosis, & sic de alijs. Nec ob. ꝙ a multis obijci solet dicēdo, ꝙ si hmōi mercandi modus sit iustus, ꝙ omnibus ɔueniat, hoc. n. nihil ē, & valeret retorqueri infinitis exēplis, nam ɔ̄ctare pecuniā decet, de se quoq; decēs est, nō tñ fratribus minoribus, igitur nō quod de se est licitū oībus licet, præterea occidere sicariū ɔpetit, immo de lege diuina, nō oībus tamē sed dñis tātū. Est ergo modus in rebus: si quidē vti magnanimitate siue liberalitate de se virtus est, non tñ inopi, cū ei fo-

32 ret vitiū secundū Aristo. in Ethi. † Sed si diceremus hmōi cābia esse permutationē, aut emptionē, adhuc sequitur, ꝙ non decet oēs talia exercere cābia, sed mercatoribus tantū intelligēdo per mercatores illos, qui deseruiunt bono publico afferendo opportuna pro fulcimine particulariū, & deducitur sic, vnūquēq; in opere honesto reip. seruientē de suo laborioso sudore nō so-

33 lum viuere sed lucrari opus est, † cum valeat ingenium, ac industriā & solicitudinem iuste vendere, nec solum ex labore, verū etiam propter pericula plurima, quæ aliquoties accidunt, admittendo cum pluribus bonis onustam nauem, vel ex incēdio casuali perdit merces, & si in rep. foret legislator iustus non solū pretio conduceret mercatores asportantes necessaria ad patriā sed eis contribueret, sed si non adsit legislator talis licet eis non extorquendo, sed moderatum lucrum ab alijs recipere. Verum mercator est & vt in casu sicut sup. dictum est, ergo ei tantum licet marchas, & cambia vendere, siue emere, aliter inter bonos, & malos esset discrimen nullum. Non defuit & alia opinio me-

34 dians inter prædictas inquiens † ꝙ huiusmodi cambia iusta sūt per contractum mutui aut emptionis, & venditionis, sed per cōtractum medium, cui non est adhuc nomen impositum, quēadmodum contingit in multis alijs quæ nomen non retinent, vt dicit quoque Philosophus in prædicamentis. c. de qualitate. in iiij. genere, seu in quarta specie, & ne videantur isti ꝙ sine rōne loquantur, probant dicta sua a simili; sicut enim in rebus immobilibus datur medius contractus, qui neque locatio, neque ven-

35 ditio, sed de vtroque participās & liuelli nomen sortitur † ita in rebus mobilibus inter mutuum & venditionem datur mediū, ꝙ si nomen non habet proferatur cambium, quod cambium cum illis extremis cōuenit; quia ambo æqua, & ipsum est iustū, differt ab illis: quoniam mutuare & vendere omnibus ęqualiter licet, sed non sic est de cambio: cum aliquibus cōpetat tantum. s. mercatoribus. Verum quid sentiā de ista opinione quan-

36 tum ad suum esse non curo ad præsens. † Concludamus itaque ꝙ cambia sunt iusta, sed non omnibus conuenit ea exercere, & vt clarius & sanctius dignoscatur quibus cōpetat, & quibus nō per casus particulares, ac distinctos describemus, & iste sit pri-

37 mus, videlicet. † Casum adduco talem. Sunt duo mercatores, quorum alter altero pecuniosior est, vterque tamen negotiantes, & ambo fideles creduntur, at ille qui minus diues est, nō pōt merces suas ad finem deducere præ inopia: cum opus habeat cētum vendere, quicquam non pōt; quia pecunię angustæ sunt, at quid faciat ignorat, laborat, satagit, sed deficientibus pecunijs nihil proficit, tādem sibi cogitāti in mētē venit vt adeat mercatorē illum diuitē, & ab eo petat marchas duas sic exponēs casū suū. Amice ī nūdinis īminētibus Lugdini marcas plurimas auri exigere debeo, sed hinc ad illud tp̄s nisi duas ad minus inueniā marchas iamiam decoxi: tu ergo si vis salua fide potes mihi succurrere dando mihi hic Lucæ marchas duas, & ego me is literis quas tibi tradam destinandas ad meos de Lugduno in prædictis instātibus ferijs easdem marchas duas tibi restituent: his dictis mercator ille diues deliberat prædictas marchas con-

38 tribuere non solum amicitiæ vinculo, sed vt lucretur † cum finis mercatorū lucrum sit, & promittit se daturum petitas marchas, sed conueniunt in pretio: cum hic Lucæ pro marcha dentur 55. & tm̄ ei tribuit, & receptis pecunijs res suas in melius cōducit. Quis dubitat in tali ɔ̄ctu datorem illum non solum opus ęquum & iustum fecisse, sed meruisse in cōspectu dñi ipse nāq; vidit, ꝙ bona eēt negotiatio eius & ridebit ī die nouissimo &c.

39 † Est secundò pecuniosus, qui posset, si vellet, in negotijs mercatorijs implicari, & illis mediantibus lucrum deportare, sed non sibi placet talis implicatio quauis de cā, sed tm̄ pecuniam suam in cambijs tenet occupatā, an sit ei ad interitum. Rñderent doctores, ꝙ ad gehennam sibi iste thesaurizat, cū non pro bono reip. sed suo tale exercitium sumat, sed tm̄ ad augēdas opes suas iniustas & in damnū aliorū mercatorum, vt ipsi norunt se inge-

40 rere in tali negotio pessimo. † Tertiò petitur, si esset mercator potens, requiratur ab alio mercatore necessitatē habēte vt mutuet sibi marchas quatuor pro Lugduno, cui mercatori indigēti diues ille mercator non credit, ideo negat sibi velle dare marchas, sed deinde clandestine diues ille proxeneta mediante inuenit alios mercatores quibus credit, & mutuat eis marchas illas ad 54. pro marcha, vt isti possint mutuare easdem marchas primo mercatori, cui nō credidit, & sibi dantur 54. & 2.3. & sic oēs lucrantur. An talis modus habeat ęquitatem. Inquiunt doctores ꝙ nō: quia ille primus diues alteri facit, ꝙ sibi nollet fieri ponendo illos alios in periculo, vt ipse tutus euadat, & aliis de

41 causis. † Quartò inuestigatur, cū sit campsor ditissimus, q multam pecuniā in mercatura diffundit, sed præordinauit quādam partem suæ pecuniæ pro cambijs, an iste iniuste faciat. Rñdeo ex eo ꝙ doctores sunt diuersi, ideo apud quosdam iste nō dānatur, apud alios verò reprobatur. Pro satisfactione inquirētium distinguendū est. An iste teneat partem illam pecuniæ ita determinate pro cambijs, ꝙ eam nullo casu interueniēte expēderet in mercimoniis, & sic non laudabiliter se hēt cū illa pars pecuniæ ad talem vsum destinatę non sit pro iusto exercitio, sicut dictum fuit primo casu, verū si iste paratam tenet ēt pecuniā illā, vt si inueniret, occuparet emendo res pro negotio suo necessa-

42 rias, tunc non peccat. † Quintò quid dicendum de illo qui dat marchas pro Lugduno, tñ exigit pignus. Dicunt doct. ꝙ iste stat in periculo animæ, q̄uis sit in tuto de cambio suo: qm̄ ita ponere se in tuto non est absq; discrimine conscientiæ, exit nēpe iste

43 limites mercatorios. † Sextò quæritur ex parte recipientis sit rusticus aut mechanicus, qui pro necessitate sua petat marcham a campsore, campsor scit verisimiliter, ꝙ iste nō hēt Lugduni correspondentiā, an peccet campsor mutuare sibi marcham, & ab eo recipere mar. Rñdent doc. ꝙ sic; qm̄ scit mercator ille, ꝙ literæ illæ reuertentur cū protextu si præsentabuntur, & si nō præ-

44 sentantur fit in fraudem vsurarū. † Septimò perquiritˀ, cū nunc soleat dari pro marcha pro nundinis ꝓximis instātibus Lugduni sub triplici pretio, videlicet dantur. 54. & 55. & 56. an liceat dari indigenti 54. Dicerent doctores, ꝙ non esset sine periculo ponere se in extremo vitioso in detrimentū proximi indigētis, & ꝑcipue cū non sit fas lucrari de alterius cōmodo. Octauò du-

45 bitatur, an conueniat iste casus. † Est hic Lucæ mercator, q Lugduni indiget decem marchis, quā pecuniā possidet Lucę, & pro negotijs suis oportet eū mittere pecuniam decem marcharum ad Lugdunum ciuitatem, sed casus accidit, ꝙ alius mercator habet pecuniam istam decem marcharum Lugduni, sed vellet eā hr̄e Lucæ, & iste secūdus petit has decē marchas ab illo primo, sed ille primus dat istas decē marchas cum lucro pro Lugduno vbi pecunia indiget, qui tñ soluisset alio pro trāslatione suæ pecuniæ, an iste modus sit condecens. Omissis multis rñdetur, ꝙ si sine dolo fiat, sed tm̄ ex industria, esto ꝙ eueniat lucrū, non est ɔ̄ conscientiam: quia non tenetur soluere sine necessitate, & lucrū perceptū sine rōne loci & industriæ venit, quæ duo licitum ɔ̄ctum ɔstituunt. Nonò solet dubitari (& meritò) cū ego marchas duas recipio a campsore pro instantibus ferijs Lugduni restituendas, & recipio 55. pro marcha, sed anteq̄ ab eo discedā noua pactione cōuenimus, vt ego debeam eas marchas duas restituere Lugduni pro aliis feriis subsequentibus, vt prolixiorē habeam terminum, hoc attento, & ipse contētatur, sed nō vult dare pro marcha nisi 54. ꝑꝑ illam distantiā, quæritur an liceat.

46 † Rñdetur, ꝙ non: cum ad tp̄s tm̄ habeatur respectus. Alios dimitto, quorum non est numerus. Si diceres, ergo in aliquo casu iuste nō fit cambium. Rñdetur ꝙ facilius destruere q̄ ɔstruere: cum ad destructionē vna circūstantia mala sufficiat, sed ad constructionē virtutis omnes simul bonæ sunt necessariæ, nec ascribatur exercitio, sed homini fallenti, si iuste non administrētur cambia, vt refert S. Aug. super Psalm. 70. Negotiatur auidus, pro dāno blasphemat, pro pretiis mentitur, sed hæc vitia hominis

47 sunt non artis, quæ sine his vitijs agi potest. † Videant ergo & diligenter attendant ciues nostri & mercatores per ea quę dicta sunt in q̄to periculo sint positi, si non custodierunt manus suas innoxias ab illicitis inquisitionibus in præcipiti essent ruituri, a qbus si vnusquisq; se abstinuerit, & ꝑ semitas iustitiæ cābiorum aliarumque rerum ambulauerit de eo dicetur illud Saluatoris. Simile est regnum cęlorum homini negotiatori qui negotiando discrete vitam ęternam possidebit. Finaliter ne amplius debaccandi per deuia prolixitas sit occasio, sed ad finem festinan-

do deducamus intentum nostrum, cū iam tempus sit receptui canere, breuibus me expediendo arguam ꝯ iam determinata, vt decorum disputationis quātum potest obseruetur. Et primò arguo ꝯ opinionē illam, quæ tenet, cambia fore licita, & in eis esse contractum mutui, quæ opinio Sco. attribuitur, vt patet in 4. dist. 15. arti. 2. contra † omnes doct. communiter tenent, ꝙ so-
48 lum in contractu mutui habet locum vsura, si ibi fuerit lucrū, sed hic. s. in cambijs est ꝯtractus mutui per se, & cum lucro, ergo in cambijs est vsura. minor concessa, & tota cum conclusione, maior probatur. Si qs negaret omnes doctores, vt habet extra eo. c. in ciuitate. & glo. ibidem, super c. conquestus. & confirmatur per illud decretum Aug. 14. q. 3. si fęneraberis. qui exponēdo ait. i. si mutuo dederis &c. Respondeo sicut iam in corpore quęstionis responsum est, vbi sermonem de vsura habuimus, ibi dictum fuit, ꝙ non ex mutuo, neque propter mutuum, sed ꝑpter interesse succedit lucrum. contra etiam & iudęi hoc pacto libē-
49 tissime lucrari vellent. † Respondeo, ꝙ in talibus sola intentio causat vsuram & simoniam in rebus spiritualibus: iudeus, enim siue lucretur ex mutuo, siue aliunde, non curat, ideo ei christiano eiusdem intentionis imputabitur ad vsuram, sed non sic faceret iustus negotiator, cui licet industriam propriam vēdere, & ideo non peccat, & quantū referat intentio in his & aliis casibus ex hoc dignoscatur, ꝙ Pau. Aposto. ad Hebr. 4. attribuit solo spirituisancto hanc perscrutationem dicens. spiritus qui est scrutator intentionum & cordium &c. Secundò arguo cōtra illam opinionem, quæ dicit, ꝙ cambia ista identificantur cum vendi-
50 tionibus & emptionibus. † Contra, pecunia est inuendibilis; qa omniū rerum ęstimatio est, & mensura ff. de fideiuss. l. si ita. ergo talis contractus non potest saluari per emptionem. Respōdeo ad hoc vt sup. vbi fuit dictum, ꝙ pecunia seu nummus multipli-
51 citer considerari potest. † Primò vt mensura, & sic est inuendibilis. Secundò vt per eam possimus commutare cum alia pecunia. Tertiò vt res quædam est, ex qua artificialia fieri possunt, & sic venduntur pecuniæ, & non solum vendi, sed locari possunt ad pompam. Et primo modo considerata. ff. comm. l. 3. §. pen. & l. seq. & no. in glos. 14. q. 3. & idem tenet Sco. in 4. dist. 15. q. 2. & S. Thom. 2. 2. q. 78. art. j. in respōsione penultimi &c. Et hæc quātum ad ea quæ circa cambia marcharum potui salua conscientia conciuium & mercatorum Lucentium in vnum retexere, in quibus si in aliquo inscitia mea aut ineptia erratum fuerit, ꝙ veritati ecclesiæ obuiet & repugnet, quantum iuramento medio dum indignus insignia magistralia susciperem promisi tantum, & nunc iterum atque iterū confirmo & rectifico. Luc. 12. Calen. Decembris. M.D.XVII.

R. P. FRATRE FABIANO GENVENSI,

Absolutissimo Theologo Ecclesię Sancti Matthæi de Genua Abbate.

De Cambijs.

PRAEFATIO.

CVM a Reuerendo Domino Egidio Falcetta de Cingulo Caprulensi tunc, postmodum Brisinorij Epō, Reuerendissimi in Christo patris & dñi D. Hieronymi Sauli Archiepiscopi nostri Genuensis Vicario, pro animarum salute ad instātiam nostrorum dñorum Ciuium, plerisq; celeberrimis doctoribus & mihi in vnum eius iussu sępius congregatis, propositum fuerit. Vtrum Lugdunense vel Bezenzonēse cambium sine conscientiæ scrupulo, recteque celebrari possit. Et audita super hoc negocio cuiuslibet nostrū sententia, nobis oībus & singulis iniunctum fuerit, vt vnusquisq; nostrum eandem clare distincteq; conscriberet. Ego Frater Fabianus de Genua ordinis Erem. S. Augustini Congregationis Sanctæ Mariæ de Consolatione, & si ob magnam ingenioli mei imbecillitatē, atq; huius negocij non modicam difficultatem, aliorum sñīas mallem audire, q̃ meam apponere. Vt tamen ipsius Reuerendi patris & domini Vicarij voluntati morem geram: diuino in primis implorato subsidio, quid super hoc quam difficillissimo negocio sentiam, saluo semper saniori iudicio, & in primis (vt decet) sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ arbitrio, dicam (vt potero) quam breuissime.

SVMMARIVM.

Ars campsoria quid sit. 7.
Ars campsoria duobus modis considerari potest. 8.
Ars campsoria quomodo sit laudabilis; & quomodo reprehensibilis. 9.
Affectus inordinat⁹ lucri ĩ circularib. cābijs arguit̃ & dānatur. & quare. 12.
Accipientes pecuñias mutuò: quamuis nomine cambij, non libere & sponte, quadam necessitate coacti lucrum dant numularijs. 28.
Abundantia venditorum & penuria pecuniarum sunt immediata causa, ꝙ initio tpis nundinarum pecunię Lugduni aut Bezenzoni consignandæ minori emantur precio, quàm medio aut postremo tempore. 63.
Abundantia pecuniarum & paucitas vēditorum sunt immediata causa, ꝙ pecuniæ Lugduni aut Bezenzoni consignādæ maiori emantur pretio. ibid.
Cambium quid sit. 1.
Cambium duplex, sine literis: & cum literis. 2.
Cambium cur dicatur reale, cur verò reale tantum. 3.
Cambium cur dicatur ad minutum. 4.
Cambium cur dicatur per literas: & quomodo celebretur. 5.
Cambium Lugdunense quomodo celebretur. 6.
Cambia continue in gyrum celebrata reprehensibilia & imperfecta non tamen damnanda sunt. 10.
Cambia continue in gyrum celebrata vias fraudibus aperiunt. 11.
Cambia titulo de vno regno ad aliud sine literis: aut cū literis non tū efficaciter adimpletis, ñ vera, sed ficta cābia & re ipsa mutua sūt. 12. 21. 22.
Cambia ante congruū tēpus celebrata: iniusta & feneratitia sunt. 14. 25.
Cambia initio temporis congrui hac intentione contracta, vt medio aut postremo illius temporis causa lucri reuendantur, feneratitia sunt. 16.
Cambia quæ in Hispania pro tribus aut quatuor terminis celebrantur, feneratitia sunt. 17.
Cambia ad libras grossorum (eo modo quo celebrari solent) tanquam vsuraria damnantur. 18.
Cambia pro duabus aut tribus nundinis simul confecta, sunt vsuraria. 19.
Cambia quorum iusta pretia monopolio aut dolo augentur vel imminuuntur, similiter & alia cambia inde sequentia sunt iniusta. 20.
Cābia ficta & simulata multa & magna damna humano generi pariūt. 34.
Cambia sicca, quare sicca, & Arbori siccæ similia dicantur. 35.
Cābia ficta q̃ nōie depositi celebrātur, qb. modis a vero deposito differāt. 36.
Campsor mente recta campsoriis officio fungens, quomodo habere possit rationem lucri cessantis, si pecunias suas desinat exercere. 38.
Campsor minori pretio quam in foro communiter currat emens pecunias distantes, iniuste agit, atque ad restitutionem tenetur. 40.
Cāpsorū cābia non consuetudine, sed ratione & veritate sunt metienda. 42.
Clerici seculares & multo minus religiosi communem vitam profitentes, negocia secularia exercere non possunt, & quare. 45.
Clerici seculares tantum, propria pauperum subuentione, manu tamen laicorum modesta negocia modestè negociari valent. 46.
Cābia Lugduni & Bezēzoni vera & realia cābia p literas dicēda sunt. 53.
Contractus cambij Lugduni & Bezenzoni non est contractus locationis operum, nec permutationis proprie. 54.
Contractus cambij Lugduni & Bezenzoni, non est contractus mutui. 55.
Contractus cambij Lugduni & Bezenzoni, est contractus emptionis & venditionis. 56.
Cambia Lugduni & Bezenzoni (cessante quauis fraude) rectè & laudabiliter celebrari possunt. 62.
Differētia pretij cambiorum quæ fiunt in intermedio nundinarum tempore, saluari potest ex rerum euentu in illo tempore. 80.
Depositum quibus modis & conditionibus, a cōtractu cambij diff. rat. 36.
Donationes a principibus & dominis in magna quātitate factæ numularijs: non libere, sed occasione mutui fiunt, & quare. 43.
Donatiua & iura dñorū principali spe lucri ementes: nō rectè ea emunt. 44.
Extra statū salutis sunt illi qui frumentū, olei, castaneas, pannū, & id genus, maiori pretio q̃ valeāt æstimantes, ad tēpus postea vendunt pauperib. 48.
Finis cambiorū, est vt inde merces & vitæ humanæ necessaria emantur. 12.
Lucrū ex cābijs sine fraude & dolo cōfectis acqsitū, & si cāpsores inde non emāt merces, ñ est laudādū sed arguēdū, nō tñ est restitutioni obnoxiū. 13.
Lucrum ex fictis, & simulatis vel iniustis cambijs acquisitum, est efficaciter restituendum. 39.
Lucrum ex iustis cambijs scienter cum egenis contractis acquisitum, eisdem egenis est restituendum. 47.
Lucrum ex iustis cambijs & mercatura acquisitum, nō pecunijs, sed donante domino, ipsi mercatori & eius industriæ ac labori tribuendum est. 32.
Mutuum quid sit. 23.
Mutuare ad vsuram nemo potest cui vis hominum generi, nec diuitibus nec mercatoribus. 29.
Mutuandum quibus sit: & quibus non. 51.
Mutuans volens lucrū ꝑꝑ vsum rei mutuatæ vult lucrū de re non sua. 30.
Mercimonia multa & magna beneficia omnibus quibuscunq; conferunt. 34.
Mutua feneratitia multis fictis ac simulatis nominibus falso palliātur. 37.
Multitudo hominum passim omnibus in locis exercentium ficta aut iniusta cambia non facit cambia illa esse iusta aut licita. 41.
Numularij suas ad cambium scienter dantes pecunias prodigis, furiosis, insanis aut vsurariis, peccat, & nihil inde lucri debent accipere. 49.
Numularij suas ad cambiū scienter dātes pecunias dominis, principibus, aut regibus iniusta bella gerentibus grauissime peccant, & ad satisfactionem damnorum inde præcedentium arbitrio proborum tenentur. 50.
Negociatio pecuniarum inter cæteras hominum negociationes, lucri cupiditatem in humanis cordibus præcipue excitat atque accendit. 45.
Opinio bona de hominib. nō sufficit ad iustificādū eorū iniustos cōtractus. 41.
Opinio cuiusdam spectabilis Doctoris tenentis cambia Lugduni & Bezenzoni nō esse licita, reprobatur, & eius argumenta pariter dissoluuntur. 68.
Pecunia quomodo non pariat pecuniam. 60.
Pecunia respectu lucri acquirendi est principium mere passiuum. 31.
Pecunia (in quā ñ est precise pretiū rerū venaliū) est oīno inuendibilis. 59.

Pecunia ratione suæ materiæ ex qua conflata est, vendibilis per accidens. 57.
Pecunia ratione suæ materiæ absolute sumptæ, est vendibilis per se & absolute. 58.
Pecuniæ loco distantes minus valent quàm præsentes. 61.
Religiosi omnes quicunque pro sua & suorum sibi in Dei ministerio adiuuantium, necessaria sustentatione, manibus proprijs laborare, atque in honestis artificijs semetipsos modeste exercere possunt. 46.
Rationes quorūcūque alicuius momēti aduersariorum singilatim solutæ sunt. 66.
Substantia quæ festinanter acquiritur, festinanter imminuitur. 26.
Substantia quæ iusto labore paulatim colligitur, in dies multiplicatur. 36.
Tempus cuiuslibet Anni, pro bono communi in primis, & subinde pro moderato mercatorum commodo, in quatuor cambiorum nundinas rationabiliter institutum atque distinctum est. 51.
Temporum atque nundinarum institutio atque distinctio pro bono communi ita instituta atq; disposita est, vt in iuditio & extra vim iustæ legis habeat. 52.
Tempus causa cambiorum inter datas & recipiendas pecunias institutum, moderatum esse debet, pro bono cōmuni in primis, & subinde pro honesta mercatorum commoditate. 64.
Tempus intermedium nundinarum, non fictis & simulatis, sed solum veris & sinceris mercatoribus concessum est. 67.
Vsura quid sit. 24.
Vsura est graue peccatum, & dignum morte. 25.
Vsuraria pecunia parum durat. 26.
Vsurarij contractus hactenus sunt adeo decisi. vt nulla alia summi pontificis decisione amplius indigeant. 27.
Vsurarij contractus sub cuiusuis boni prætextu aut colore, contrahendi non sunt, neque vt contrahantur a quouis dispensari non potest. 33.
Vsura vtriusque diuini testamenti pagina prohibetur. 23.
Vsuram non esse peccatum si quispiam affirmaret, tanquam hæreticus esset puniendus. 30.
Vendi & emi possunt ea, de quibus est spes probabilis. 65.

ET quoniam (vt ait phylosophus primo de anima principium demostrationis est quodqd est: & primo phy. rectus dicendi modus s̃m naturam est communia prius dicere, & postea circa vnumquodque propria speculari: atque ex vniuersalibus ad singularia ꝓcedere: Consequens est, vt hic sermo noster a definitione, & a communioribus proficiscatur. In primis itaq; in communi describam quid Cābium. Et quid ars Campsoria sit. Deinde positis quibusdā distinctionibus ad propositi quæsiti declarationem specialiter accedam.
1 Dico † igitur primò, ꝙ Cambiū, s̃m vocabulum, est omnis cōmutatio, omnis enim Commutatio (quæcunque sit illa) communi nomine potest vocari Cambium, s̃m verò vsum ad propositum nostrum loquentium est commutatio numismatum. Vel forte & melius, est commutatio vnius generis in aliud genus numismatum, pro emendis rebus ad vsum & commoditatem humanæ vitæ necessarijs. Quæ quidem Cōmutatio à venditione differt sola materia. Quia ipsa nō est nisi circa pecunias, venduntur verò etiam reliqua omnia ad vitam & humanum
2 vsum necessaria. Huiusmodi † autem Cambium duobus modis fieri potest, vno quidē modo sine literis. Altero verò cum literis, siue (vt communiter dr̃) per literas. Sine literis quidem, qñ eodem in loco & eodem tempore numisma vnius generis
3 in numisma alterius generis efficaciter commutatur. † Et sic huiusmodi Cambium vocatur reale tantum. Reale quidem; qa sine quauis fictione, re ipsa, siue realiter & cum effectu numismata diuersorum generum, quæ sunt verę res, ad inuicem commutantur. Reale verò tātùm, quia absque quouis literarum adminiculo hmōi numismatum Commutatio vere perficitur &
4 completur, vocatur etiam Cambium ad minutum, † quia (vt plurimum) hmōi numismatum commutatio, minute & in parua quantitate & summa pecuniarum fit, sicut patet in numulariis illis qui vulgari vocabulo apud nos Bancharoti, & nō Bancherij nuncupantur. Vt cum Petro habenti scutum aureum numularius ibidem & tunc dat monetam argenteam, vel ecōtrario, aut habenti vnius generis monetam, puta Testonos vel Iulios dat monetam alterius generis, puta denarios minutos, vel
5 quatrinos, aut e contrario. Cambium † verò reale per literas tunc fit: quando ab altera cōtrahentium parte in vno loco siue Regno datur numisma vnius generis, & pro eo numismate ab altero Contrahentium aliud numismatis genus alibi siue alio in Regno, literarum (vt decet) adminiculo, efficaciter cōsignatur. Huiusmodi enim Cambiū vocatur reale, ratione superius dicta. Vocatur per literas, quia literis (vt decet) efficaciter & cū effectu perficitur & completur. Consignatur eñ ibi pecunia ipsa, sicut ita ꝯhentes pacto ad inuicem conuenerunt. Quum enim aliàs quispiam negotiandi gratia volebat ad alium distantem locum se transferre: suas Campsori dabat pecunias: congruo dato pretio ipse Campsor suis literis illo in loco pecunias illas ei consignari faceret. Vel cum quispiam habebat certam monetarum summam alibi plus valentem, congruo dato præmio, dabat illam Campsori, quatenus ipse Campsor suis literis dictam pecuniam eo in loco sibi consignari faceret.
6 Cambiū † verò Lugdunense aut Bezenzonense fit hoc modo. Campsor enim spe lucri, congruo tempore, pro singulo scuto de marca sibi a venditore Lugduni, aut Bezenzoni consignando, alio in Regno, puta Genuæ, dat & soluit ipsi venditori pretium loco & tempore ꝯctus communiter currens, puta solidos sexagintaquinque. Et plus & minus secundùm varios rerum euentus, puta abundantiam & penuriam emptorum aut venditorum, vel copiam aut inopiam pecuniarū tunc ibi contingentem, & id genus. Deinde confectis & missis ipsorū Cambiorum literis, congruo tempore, huiusmodi scuti de Marca siue potius eis ęquiualens, Lugduni aut Bezenzoni sibi efficaciter consignantur.
7 Ars † autem Campsoria (vt a doctoribus communiter dicit̃) est negociatio in commutatione numismatum. Vel & forte melius, est ars qua quis potest scire negociari in commutatio-
8 ne numismatum. Hmōi † autem ars Campsoria duobus modis considerari potest. Vno quidem modo, vt est ordinata ad publicum in primis, & subinde ad condecens ipsius Campsoris priuatum bonū. Et hoc modo honesta & laudabilis ac digna congruo est præmio: vt suo loco hic inferius patebit. Altero verò
9 modo, vt † pure Campsoria est, & vt adinuenta & visitata solū (quantum ex ipso campsore est) ad priuatum ipsius Campsoris commodum ac lucrum. Et hoc modo reprehensibilis est ac improbanda. Hoc enim modo a Philosopho primo Pol. cap. 7. tripliciter improbatur. Primo quidem ratione vtendi sua materia, pecunia videlicet in qua versatur, quia. s. vtitur ipsa pecunia non quo ad eius proprium & principalem, sed quò ad ejus cōmunem & secundarium vsum. Secundo verò ratione finis, ad quem (vt sic) ab ipso Cāpsore ordinatur: quia videlicet Campsor vtitur ea in primis & solū proprij lucri gratia. Quod quidem lucrum siue eius affectus (vt sic) fine caret, Sicut ait Diuus Thomas 2. 2. q. 77. artic. 4. Crescit enim amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Instar Hydropici, qui quanto magis bibit, tanto magis sitit. De his. n. thesauros suos ita thesaurizātibus dici potest illud sancti Prophetæ Baruc cap. 3. dicentis. Argentum fabricant & soliciti sunt, & non est finis acquisitionis eorum. Tertio autem ratione vtriusque. Quia hoc tali casu Campsor ipsas pecunias appetit propter se, quę tñ (vt inferius patebit) non propter se quęrendæ habendęq; sunt. Ex hac autem distinctione, Tractatum hunc in duas distinguo partes. In quarum prima dicam de illis Campsoribus & de Cābijs & ꝯctibus eorū qui ipsa arte Campsoria, vt pure Cāpsoria est, ac prima & sola sui proprij cōmodi & lucri intentione, turpiter & reprehensibiliter vtuntur. In secunda verò dicam de illis Campsoribus & Cambijs eorū, qui ipsa arte Campsoria (vt decet) ad publicum in primis, saltem tacita intentione, & subinde ad condecens ipsorum cāpsorum priuatum bonum, honeste & laudabiliter vtuntur. Ex quibus duobus in arte campsoria procedendi modis clarissime cognoscetur, quomodo Lugdunense aut Bezenzonense Cambium rectè vel non rectè ab ipsis Campsoribus celebrari possit. Et ita ad id quod a Reuerendo in Christo Domino Episcopo & Vicario nobis coram propositum & iniunctum fuit: cumulatius satisfiet.

Quo igitur ad primā partem dico, ꝙ ex primo in arte campsoria modo procedēdi, in ipsorum Campsorum affectu nimia lucri cupiditas argui potest, ex qua sanè nimia cupiditate, velut ex mala radice, variæ & q̃ plures, & illæ quidem prauæ, lucri captandi adinuentiones & affectiones in eorum intellectu, & affectu q̃ facillime suboriūtur. Radix enim omnium malorum est cupiditas. (Vt ait Apostolus.) 2. Thimot. 6. Quæ sanè prauæ adinuentiones atque affectiones (vt idem ibidem ait) mergūt homines in interitum & perditionem.

Quarum adinuentionum, vna est illorum Campsorum, qui nimio mentis affectu atque nimia ad lucrum cupiditate suos in terra thesaurizant thesauros. Cor videlicet suum in thesauris terrenis in primis collocantes, suas dando pecunias, puta Genuæ, ad cambium pro Lugduno, aut Bezenzono (quātum est ex eorum intētione) solum causa proprij lucri acquirendi, suis literis ordinantes, vt idem eadem pecuniæ, quadam (vt ita dixerim) circulatione continua & circumuoluto quodam gyro Genuam etiam ad cambium remittantur. Et inde postea iterum Lugdunum aut Bezenzonum, & deinde denuo Genuam. Et sic continuo successiue pecunias ipsas cambiando, nullam penitus ex illis pecunijs aliam mercaturam preter ipsa continuè circulata cambia in gyrum exercentes. Et ratio est; quia huiusmodi campsores hoc modo dantes ad cambium (quantum est ex parte sua, atque etiam ex ipso eorum affectu) pecunijs ipsis velut instrumento ęconomicæ & politicæ artis, pro mercibus videlicet & aliis rebus humanæ vitæ necessariis comparandis, iuxta mentem Phylosophi primo Pol. cap. septimo, inuentis atque institutis non vtuntur, sed solum proprij lucri sibi ipsis acquirendi affectu (qui fine caret) aducti atque allecti eas non laudabiliter immo potius reprehensibili-
10 ter hoc modo negociantur. † Quoniam negocium illud quod suo laudabili fine, atque etiam sua forma caret, velut imminu-

tum & non rectè ordinatum non laudandum, sed potius spernendum atque euitandum est. Finis enim, vt ait philosophus, 2. Phy. & 1. Meth. est quis optimū illius rei cuius est finis. Cum

11 † igitur huiusmodi circulata & in gyrum celebrata cambia secundum mentem phylosophi primo Pol. careant suo fine, & consequenter sua perfectione, consequens est, vt ipsa non perfecta & completa, sed imperfecta & imminuta cambia esse censeantur, similiter forma est, quæ dat esse rei, cuius est forma. Vel secundùm dominorum iurisconsultorum loquendi modum, est quæ vnicuiq; rei tribuit, vt id sit quod esse dr. l. si is qui quadr. §. quædam ff. ad leg. Falc. Electio illa iure electio dici non pōt, quæ sua forma careat. Vt in simili. l. 4. § condemnatum. ff. de re iud. traditum est, sententiam in qua quod ius postulat obseruatum non est, sententiæ vi ac nomine carere. Nam aliquid non fieri, & minus legitime fieri, paria esse existimantur. l. quoties. ff.

12 qui satisd. cog. Finis † autem & forma verorum & perfectorum cambiorum (vt diximus ad mentem phylosophi) est, vt inde pecunijs tanquam instrumento œconomicæ & politicæ artis, pro mercibus videlicet, & alijs rebus humanæ vitæ necessarijs comparandis vtamur. Quod sanè (vt constat) non fit in huiusmodi circulatis atque in gyrum circumuolutis cambiis. Quapropter lucrum quod ex huiusmodi cambiorum continuatâ circulatione acquiritur, veluti suo debito fine, atque ipsius contractus præcipua forma carens, turpe atque non honestum lucrum est censendum. Amplius huiusmodi campsores (sicut ex dicendis hic inferius facile cognoscetur) & sicut ipsa docta experientia nos in dies docet, vias fraudibus aperiunt, atque maleficiis & fęneratitijs contractibus indulgere videntur. Quod proculdubio facere non licet ff. de rei vend. l. in fundo. Et de cog. sp. cap. si vir. Ex hoc enim quod ita circulariter cambiunt, a capientibus ad cambium suis creditoribus Lugduni aut Bezenzoni effectualis pecuniarum exbursatio regulariter non fit. Quæ tamen, sicut & in aliarum rerum venditione, ita & in ista pecuniarum ꝓ emendis rebus humanæ vitæ vtilibus, & communi terrarum comoditate, regulariter esset faciēda. Sed ibidem communiter datur ipsis creditoribus fides seu creditum de huiusmodi pecuniis, ibidem (si opus esset) efficaciter exbursandis, deinde ipsimet debitores aut alii ibidem scilicet Lugduni, aut Bezenzoni easdē pecunias, siue earundem pecuniarum creditum simul cū lucro ex præcedenti cambio tunc prouenienti capiunt ad cambium pro Genua, vbi prius ad cambium pro Lugduno aut Bezenzono acceptæ fuerant, & ita hoc cambium fit circulariter, redit. n. (sicut fit in motu circulari) ad illum eundem locum vnde recesserat. Hinc etiam fit, ex hac cambiorum circulatione, absque ipsa effectuali pecuniarum exbursatione Lugduni, aut Bezēzoni facienda, aliqui tam campsores ipsi, quàm ad cambiū capientes, veluti huius seculi filii in sua generatione filijs lucis prudentiores. Luc. 16. ad euitandum prouisiones suis agentibus faciendas, & pro ipsis cambijs gabellas, titulo & colore indemnitatis proximi. Qua tamen ad sic contrahendum non mouentur, velut illi qui proprium lucrum in primis cupiunt, adinuenerunt, quod pro huiusmodi & sibi similibus cambijs in gyrū cōfectis litteræ à capientibus ad cambium non scribantur, & si scribuntur, ab ipsis campsoribus non mittantur. Sed quod lucrum ex vero cambio pro Lugduno aut Bezenzono, deinde pro Genua confecto, eundo, videlicet & redeundo proueniens, ab ipsis capiētibus ad cambium præfatis campsoribus persoluatur. Quod proculdubio (vt inferius patebit) improbādum & nullatenus

12 faciendum est. Quidam † etiam campsores dum habēt capientem ad cambium diuitem, & quoties opus est ad soluēdum paratum & promptum, motu proprio & ex eorum propria intentione atque industria curant, ꝙ non solum pro suorum agentium prouisionibus, & gabellis pro ipsis cambijs, verum etiam & pro malorum debitorum periculo euitandis, absque literis, & si scriptis, non tamen mittendis vel admittendis, cū eodem debitore siue capiente ad cambium diuite & ad soluēdū semꝑ parato & prompto conueniunt, quod (quoad sibi placuerit) huiusmodi circulata cambia continuentur siue potius in eorū libro cū lucro ex veris cambijs eundo & redeundo proueniente, annotentur & scribantur. Hi profectò Cāpsores, & si in hoc contrahendi modo aliqualem & tenuem quendam cambij apparentiam seruare videantur, veram tamen veri cambij existentiam & naturam in huiusmodi contractu non seruant; cum in eo commutatio vnius generis in aliud genus numismatum in alio Regno sibi consignandum non intercedat. Sed potius in eo veri mutui naturam & conditionem spe & pacto lucri inde cautius acquirendi, contra Dei præceptum (re ipsa) efficaciter sequūtur. Omitto breuitatis causa & alias ipsorum campsorum prauas adinuentiones, quæ ex ipsa continuata Cambiorum circulatione occasionem accipiunt. Quapropter huiusmodi cambiorum continuata circulatio in gyrum continue facta (sicut diximus) non laudanda, sed, quò ad fieri potest, cauenda est. Et quamuis non laudemus, sed rationibus iam dictis arguamus huiusmodi in gyrum circulata cambia. Non tamen ex hoc tātummodo absolute in foro conscientiæ damnare intendimus oēs quoscunque illos campsores, qui cambia circulariter celebrāt.

13 Quoniam † illi qui (cessante omni quauis fraude & dolo atque prauo mentis affectu) confectis cambijs Genuæ pro Lugduno aut alio Regno, suas pecunias deinde Genuam remitti ordināt, vt etiam si deinde eis placuerit, denuo pro Lugduno aut alio Regno contrahant. Et sic successiue, ex hoc solum & precise (vt in secunda huius nostri tractatus parte ostendemus) in foro animarum non sunt condemnandi, neque ad lucri inde percepti restitutionem cogendi. Laudabilius tñ & cautius se gererent, atque suæ saluti melius consulerent, si peractis & completis primis aut saltem secundis cambijs, illis pecunijs, aut saltem illarum pecuniarū parte, merces & victualia atque ea quæ sunt ad hominum vitam & vsum necessaria & ad publicum cōmodum opportuna, sicut (vt diximus) ad id inuētæ atque ordinatę sunt, efficaciter compararent. Hoc enim modo (sicut in secunda huius tractatus parte fusius patebit) campsores ipsi sua cambia exercentes, & ipsa cambia ad eorum rectum finem (sicut decet) ordinarent, & quàm plures vias fraudibus excluderent. Tantummodo itaque in hac re damnandos esse credimus, cāp-

13 sores illos, † qui prauo lucri affectu, & nimia mentis solicitudine hmōi cambia celebrant, in fallacibus huius seculi nequā diuitijs proprios collocantes affectus. Dño dicente, Matth. 6. Nolite thesaurizare thesauros vestros in terra. Et per suū prophetā. Psal. 61. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere. Et per apostolum. Eph. 5. hmōi erga diuitias hominis affectum Idolorū seruitutem appellat. Et in Euang. diui Lucæ. c. 8 fallaces diuitias & spinas vocat, fallaces quidem, quia mundanorū hominū mētes decipiunt. Spinas verò, quia (vt rectè diuus Gregorius declarat) cogitationum suarum punctione mentes lacerant, & quū vsq; ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant, meritò itaque sapiens rogauit dñm, ne diuitias aut mēdicitatem, vel miseriam illi daret. Sed tantummodo vitæ necessaria tribueret. Prouerb. 30. Itaque omnes qui christianè viuere volunt, si vtuntur hoc mundo (sicut Apostolus monet.) 1. Cor. 7. sint tanquam non vtantur; quia præterit figura huius mundi. Nō. n. possumus seruire Deo & Mām onæ. Matth. 6. Ipsi autem Mammonæ illi seruiunt, qui thesauros suos thesaurizant in terra. Quòd sanè ex hmōi ipsorum campsorum longa continua & affectata suorum cambiorum circulatione nobis astruitur, ꝓpter lucri turpitudinem & fœnerandi occasionem, inde (vt diximus) facile sequentem. Proinde D. Archiepiscopus Flor. parte secunda suę summæ, tit. j. c. 16. ait. Quod in statu damnationis sunt illi homines, qui in eorum negotiationibus vltimū eorum finem in ipso lucro ponunt. Intendēdo videlicet diuitias augere, & eas sibi reseruare. Et tanto magis peccarēt, si hmōi eorum affectatis lucris rectum ciuitatis eorum aut prouinciæ vel Regni viuendi modū, non sine magno omnium detrimento inuerterent, ea videlicet magna lucra in nimias filiarum dotes, in superbarū atq; magnarum domorū structuras, in nimium sumptuosam & pretiosam ipsius domus suppellectilem, ī enormes pompas, nimium faustum, opipara atq; frequentia conuiuia, in multitudinem seruitorum, domicellarum, equorum, in illecebras detitias, inhonestos luxus, flagitiosos ludos, & id genus, prę ter ciuilem & christianum morem exponendo, immo potius dissipando, atque ad hæc & similia perpetranda aliis suis conciuibus non modicam occasionem dando.

14 Secūda praua adinuentio & abusus est illorum campsorum qui ex anticipata suarū pecuniarū ad cambium datione, pecunias Lugduni aut Bezenzoni sibi assignandas minori pretio emunt, q̄ si congruo tempore dandi pro nundinis illis eas darēt. Hi enim omnes iniusti & vsurarij sunt cēsendi. Iniusti quidem; quia (vt dictum est) rem emunt pretio minori q̄ valeat, ꝙ sanè est contra Iustitiam commutatiuam, ad quam attinet emptionis & venditionis contractus. Hæc. n. iustitia æqualitatem inter pretium & rem venalem exigit. Facit ad hoc. 10. q. 2. c. hoc ius porrectum. iuncta glos. vbi decernitur, ꝙ pretium esse debeat ęquale rei venali, quum igitur (vt dictum est) res siue pecunia in isto ꝯctu vendatur minori pretio q̄ valeat. Fit vt in eo non seruetur ęqualitas. Ergo campsores ita ementes iniusti sunt. Amplius, ſm phylosophum 1. Pol. c. 2. & 5. Eth. c. 6. Emptio, & venditio fieri debet tam ad emptoris, q̄ ad venditoris beneficium: quum autem (vt dictū est) venditor siue capiens ad cambium vendat pecuniam suam minori pretio quàm valeat, consequens est, ꝙ cum suo damno & interesse, & non cum beneficio suo id faciat. Amplius hoc idem sic astrui potest. Pretia eñ rerum non ex affectu singulorum sed communiter ęstimātur. ff. ad legem Falcidiam. l. pretia. Oportet igitur venalem illam pecuniam non affectu campsoris aut capientis ad cambium, sed bonorum & peritorum arbitrio virorum communiter ęstimari. Quod quidem (vt ex præmissis clare constat) in hoc non seruatur contractu. Ergo iniusti. Vsurarij verò sunt, non quò ad formam contractus, quia emptitius est. Sed quò ad intentionem deprauatam ipsius campsoris. Argumento per locum à contrario, capit. nauiganti casu. secundo titulo de vsuris. Quoniam (vt ibi rectè dicit Abbas) perinde ius fingit, ac si

emens pecuniam illam mutuaret venditori, vt inde recipiat lucrum illud, quod est vltra veram rei ęstimationem: quare &c.

15 † Hoc idem ratione iam dicta dicendum est de illis, qui cā maioris lucri ante congruum tempus suas dant pecunias ad cambium pro nundinis Messanæ, aut alibi celebrandis. Hoc idem etiam dicendum est de illis, qui tempore congruo, quo dari debet ad cambium pro nundinis apparitionis, non dant pro nundinis illis, sed pro nundinis paschatis sequentibus. Et multò magis iniusti & vsurarij sunt cēsendi illi, qui eodem tempore suas dant pecunias ad cambium pro duabus aut tribus nundinis simul. Hoc idem similiter dicendum est de numularijs illis, qui initio temporis quo datur ad cambium pro nundinis illis tunc immediate sequentibus; quia tunc communiter & (ut plurimū) minus dari solet pro singulo scuto de Marca Lugduni aut Bezenzoni assignando; quàm medio aut postremo illius temporis dari soleat, ipsi numularii, non q̄ re vera velint dare ad cambium pro nundinis illis, sed quia ex illa anticipata (vt ita dixerim) datione vel ficta emptione ex industria lucrari intendūt.

16 Tunc † initio illius temporis dant ad cambium, postremo verò antequam claudantur literæ pro cambijs illis Lugdunum mittendæ. Quia tunc communiter ab ipsis campsoribus plus datur, & maiori pretio emitur, cedunt aut vendunt alteri illud creditum suum maiori pretio quā illud quo prius emerint, quò sanè sequitur ꝙ ex illa anticipata eorum emptione inde lucrentur. De hac tñ re specialiter circa finem huius nostri tractatus la-

17 tius & clarius dicemus. † Quod etiam dicēdum est de illis, qui in Hispanijs nomine cambij suas dant pecunias non pro primo termino, sed pro tribus aut quatuor terminis alia ī ciuitate sibi soluendas, ad rationem iuxta numerum mensiū trium aut quatuor pro singulo centenario. Singulum pro singulo mense su-

18 peraddendo. Hoc † ipsum (suo modo) dicendum est de illis q̄ suas dant pecunias ad cambium ad libras grossorum, siue (vt dicitur) per Venetias, hoc videlicet modo & forma. Puta Antonius Florentiæ recipit à campsore decem libras grossorū, tunc ibi valentes centum aureos, pacto quòd termino vnius mensis a celebratione contractus teneatur tantum campsori Florentiæ reddere, quantum post decem dies à celebratione contractus valebunt Venetijs decem libræ grossorum. Quæ aliquādo valent plus, aliquando minus. Et sic campsor aliquando perdit, aliquando lucratur. Licèt semper speret inde lucrari, & vt plurimum lucretur. Quoniam ibi. s. Venetijs (vt plurimum) plus valent. Et si Antonius vellet pecuniam ipsam longiori tēpore tenere, de mense in mensem modo prædicto renouaretur contractus. In isto igitur cambio a campsore lucrum expectatur ex probabili incremento alicuius monetæ in Veneta ciuitate. In hoc enim cōtractu sic celebrato est contractus mutui, quum eodem in loco (videlicet Florentiæ) dentur & recipiantur pecuniæ eiusdem generis, & ex hoc mutuo ob dilationem vnius mensis, ab ipso campsore sic mutuante, speratur lucrum illud, scilicet illud plus, quod post decem dies à celebratione cōtractus decem libræ grossorum Venetijs sunt valiturę, quàm initio contractus valebant Florentiæ. Amplius hac intentione & pacto. s. pro acquirendo illo pluri, siue incremento, ab ipso campsore ipsi Antonio dictæ decem libræ grossorum mutuatę sunt. Quapropter contractus iste vsurarius est censendus: quum nihil aliud sit usura, quàm lucrū accedens ex mutuo pacto vel intentione principali. 14. quæstio. 3. per totum. Hoc idem sentiunt. D. Archie. Flo. & alii summistæ, qui de huiusmodi negotio sunt loquuti.

19 Tertia † praua adinuentio est illorum campsorum qui adueniente termino solutionis cambiorum pro præcedentib. nundinis, capto lucro inde tunc iam prouenięte, vel eodem lucro simul cum capitali computato, spe alterius lucri acquirendi, solutionem suarum pecuniarum sibi tunc faciendam, nomine cambij vsque ad sequentes prorogant nundinas, pacto ꝙ sibi detur id quod vera cambia eundo vel redeundo pro eo loco alibi vel ibi celebrata tunc parient. Hic. n. re vera non est contractus cambij, sed mutui, nomine cambij palliatus. Cū eodem in loco dentur & reddantur pecuniæ eiusdem generis: & inde aliquid lucri in primis speretur. Quòd sanè est contra Dei præceptum dicentis. Mutuum dare, nihil inde sperātes. Luc. 6. Hoc idem etiam satis constat c. consuluit, & c. nauiganti, de vsuris, & 14. q. 3. c. si fęneraueris, & per totum, quare &c.

20 Quarta † praua adinuentio est illorum campsorum siue numulariorum, q̄ aut monopolio aut collusione, aut quouis alio dolo vel fraude, arte vel exquisito ingenio iusta cambiorū pretia quouis modo augent, vel imminuunt. Hi. n. in hmōi cābiis iustitiæ commutatiuę equalitatem, quæ seruanda est, nō seruāt, immo eam fraudulenter inuertunt. Quò fit, vt rationibus superius aductis male agant, & in foro animæ (ſm omnes doctores tam Theologos quàm Canonistas) lucrum inde perceptū efficaciter restituere teneantur.

Hoc idem (vt par est) iuxta conditionem cuiusuis campsoris dicendum est e vr̄ etiam de campsoribus illis, qui sine quouis eorum dolo, fraude, arte, vel ingenio pretia cambiorum pro Lugduno aut Bezenzono, quæ ipsi faciunt, non imminuunt, sciunt tamen aut probabiliter credunt, huiusmodi cambiorum pretia imminuta fuisse monopolio, fraude, vel dolo aliorū vel illorū qui similia cambia pro Lugduno aut Bezenzono ita dolose contraxerunt. Hoc idem etiam dicendum esse videt̄, quando Campsores ipsi sciunt, aut probabiliter credunt, huiusmodi cambiorum pretia imminuta fuisse ob nimiam cupiditatē arte vel industria illorum, qui multas & magnas pecuniarum summas, magnis dominis & principibus aut regibus accomodant pacto, vt inde singulis annis lucrentur quindecim vel viginti supra sortem pro singulo centenario, ob quod (sicut his nostris cupidissimis temporibus satis liquet) sequitur pecuniarum restrictio, siue penuria, & inde illi qui dant ad cambium pro Lugduno aut Bezenzono pro singulo scuto de Marcha ibi ꝯsignando, minus dant q̄ darent, si præfata excessiua lucra eisdem magnis dominis & principibus quauis arte vel īgenio extorta vel adempta nō fuissent, ex quo enim ex nimia aliorum mercatorum cupiditate iusta pretia cambiorum pro Lugduno aut Bezenzono efficaciter imminūtur: & inde campsor aliquid plus lucratur. quàm si hęc aliorum nimia cupiditas & praua ingenia non intercessissent illud plus lucri, velut ex mala radice & arbore procedens, iniustum esse videtur. non enim (vt ait dominus) Matth. 7. potest arbor mala fructos bonos facere. Et Apostolus Rom. 11. si radix sancta, & rami. vñ ext. de regulis iuris in 6. scribitur, quòd accessorium sequitur naturam principalis. Et cū quid prohibetur, prohibentur etiam omnia quæ sequuntur ex illo. Itaque cum (vt inferius probabitur) præfatum lucrum, videlicet quindecim, vel viginti pro singulo centenario sit malū, & infectum, ac deprauatum, & ipso iure prohibitum, ergo & accessorium, quod ex eo sequitur, sicut & (a simili) sic astrui potest. Si enim alicuius, aut aliquorum vi, dolo, fraude, arte, vel prauo ingenio iustum frumenti pretium imminueretur, alij eo sic imminuto pretio ipsum frumentum ementes, non iustè, sed iniustè emerēt cum (vt superius probatum est) pretium rei venali ęquale esse debeat; iccirco hoc tali pretio frumentum sic ementes, si id eis constaret, aut probaliter crederēt, ad supplendum vsq; ad iustum & ęquale pretium in foro animæ tenerentur. Quare hoc idem, & his qui minori pretio in cambijs pecunias emerunt faciendum est, verùm quia quantū in huiusmodi cambijs de iusto eorum pretio sit imminutum vel ademptum, fortè valde difficile esset iudicare, arbitrio boni viri incrementum illud esset ęstimandum, & illis quibus pecuniæ ita ad cambium datæ sunt, pro eorum rata esset restituendum, vel fortè posset illud, præsertim si quid parum esset, pauperibus & miserabilibus personis dispensari.

21 Quinta † praua adinuentio est illorum campsorum, siue mercatorum, qui adueniente pro cambijs iam confectis solutionis termino, in taxandis aliorum cambiorum remittendorum (puta pro Genua) pretijs Lugduni aut Bezenzoni, quouis modo monopolium faciunt, aut quouis alio ingenio vel quæsito colore ipsas venales pecunias iniustè appreciant, & earum pretia iniustè taxant. Huiusmodi. n. homines (vt clarè liquet) iniustè agunt, & sic alios damnificantes aut in huiusmodi iniusto lucro scienter participantes, arbitrio bonorum & peritorum de damno iniustè dato damnificatis teneantur.

22 Sexta † praua adinuentio est illorum numulariorum, q̄ principali spe lucri suas aliis dant pecunias, non confectis cambiorum literis Lugdunum aut Bezenzonum mittendis, sed pacto quòd totum id quod secundùm illam pecuniarum summam, vera cambia pro Lugduno aut Bezēzono eundo & redeundo parient, sibi ab eis tribuatur; tales enim cōtractus (sicut Doctores qui scripserunt de huiusmodi negocio testantur) non vera sed falsa, ficta & simulata appellanda sunt cambia; superius eñ diximus, quòd tunc fit cambium reale per literas, de quo nunc est sermo, quando ab altero contrahentium in vno loco, siue Regno datur numisma vnius generis, & pro eo numismate ab altero. similiter cōtrahentium numisma aliquo modo alterius generis, alibi siue alio in regno literarum (vt decet) adminiculo efficaciter consignatur, in superiori verò contractu (vt clare liquet) eodem in loco, & eiusdem generis pecuniæ dantur, & deinde recipiuntur, quo proculdubio fit, vt huiusmodi contractus re vera mutui contractus sit, nomine tamen, & falso titulo cambij palliatus, & sub falso cambij nomine principali spe & pacto lucri inde sic sperati celebratus, quam ob rem, rōnibus & auctoritatibus iam superius adductis, huiusmodi numularij iniusti, & vsurarij sunt, atque ad restitutionem lucri taliter inde percepti efficaciter tenentur. Et si aliquis diceret, sicut quidam lucri cupiditate decepti dicunt, contractum hunc esse iustum; quia fit maiori cum beneficio vtrorumque ipsorum sic cōtrahētium, quàm fieret, si ipsorum cambiorum literæ Lugdunum aut Bezenzonum mitterentur; quia in huiusmodi contractu, præfato modo celebrato, quando. s. non mittuntur literæ, ab vtroque ꝯhentium euitantur expensæ prouisionum, gabellarum & quandoq; proxenetarum, & pericula malorum debitorum. Ad hoc respondetur, non esse verum id quod in hac parte dicitur;

dicitur;quoniam secundùm Philosophum,omnis res iudicanda est secūdum suam propriam naturam,& per ea quæ sibi essentialiter conueniunt, sicut etiam ipsa eadem res vere & propriè cognoscitur per suam diffinitionē essentialem,& non per descriptionem accidentalem:ad propositum.Gabellæ, prouisiones, mali debitores, velut ea quæ ipsis cambiorum contractibus eueniunt ab extrinseco,sunt quædam accidentalia, quæ non sunt curæ arti, propria autem natura & essentia ipsius cambij,sicut constat per eius diffinitionem superius datam (quū cambium ipsum fit per literas,sicut de ipso ad præsens est nobis sermo) est,φ sit cōmutatio vnius generis in aliud genus numismatum Regno aut loco multum distātium, & ita secūdum hanc suam naturā contractus ipsius cambij,an iuste vel iniuste fiat,iudicandus est, & vt id iuste fiat, opus est, vt in huiusmodi commutatione arbitrio proborum virorum equitas & iustitia commutatiua vtrinque seruetur, inter videlicet pretium & rem venalem, siue inter datam & recipiendam pecuniam,vt.f.stet sub illa conditione intrinseca distantiæ localis,qua minus valet,q̄ si esset præsens, hoc enim modo præcise, per se loquendo, contractus iste considerandus & iudicandus est, & hoc modo negatur,φ ipse contractus fiat cū maiori ipsorum contrahentium beneficio sine litteris, quam fiat mittendo litteras,& quum dicitur, quòd, si non mittuntur huiusmodi cambiorū literæ, vterque ipsorum efficitur immunis expensarum ob prouisiones, gabellas, & quandoque periculorum ob malos debitores? Respondetur (sicut iam dictum est) φ huiusmodi conditiones.huic contractui non sunt essentiales,sed solùm accidentales, & quædam accidentalia additamenta,velut ea quæ eueniunt ab extrinseco, iccirco quò ad iustitiam ipsius contractus (per se & absolute loquendo) considerānda non sunt;& si quispiam in suo sensu abundare vellet (sicut his nostris cupidissimis temporibus multi abundant) & diceret,φ in ipsorum cambiorum contractibus considerāda sunt non solùm conditiones eorum essentiales,verùm etiam & accidentales,& oīa ea quæ cambijs ipsis accidentaliter ab extrinseco eueniunt,puta expensæ propter prouisiones;gabellas,prosenetas,securitates,& id genus,quāuis per se & absolute loquendo,id non esset admittendum, esto tamen quòd id admittatur & concedatur,tunc & in isto casu,sicut & hic superius declaratum fuit,& pro maiori euidentia denuo clarius declarabitur (si fieret contractus iste eo modo,quo ipsi numularij faciunt & fatentur se facere) huiusmodi dico contractus (secundùm suam essentiam & naturam) re vera non esset contractus emptionis & venditionis,siue contractus veri cambij,sed,quò ad suam naturam,secundùm quam iudicandus est,esset cōtractus veri mutui,& ita ex hoc nihil aliud sequeretur, nisi φ ipse numularius ob suam nimiam cupiditatem, contra Dei præceptum, in aīæ suæ ruinam plures pecunias accipit,dando ad vsuram, quàm lucrū acquireret, si pecunias suas in veris & iustis cambiis rectè (vt decet) negociaretur, & hoc modo: sicut diuus Pater Augustinus ait,huiusmodi numularius haberet lucrum in arca,& damnum conscientia, acquireret aurum, & amitteret cęlum, non fit itaque huiusmodi contractus cum beneficio ipsius campsoris, neque etiam cum beneficio sui proximi; quia qui mutuat proximo suo,præcepto Dei, non debet ab eo accipere nisi tantum id quod ei mutuat,ipse tamen cōtra ipsius Dei præceptum iniuste aggrauat ipsum mutuatarium ad soluēdum ei amplius quàm dedit,exigendo vsuras ab ipso mutuatario,sequitur itaq;, φ huiusmodi contractus fiat cum maiori damno ipsorum cōtrahentium. Et si nos huiusmodi negotij veritatem clarius cognoscere volumus,opus est vt eius essentiam & naturam in primis cognoscamus,& si nos (sicut decet) voluerimus sincere iudicare,inueniemus contractum ipsum non esse alium nisi contractum mutui,quod sane probari potest, & discurrendo per singulas conditiones contractuum tam nominatorum quàm innominatorum, de quibus sacri canones mentionem faciūt, & etiam quia ipsius mutui diffinitio vere & perfecte conuenit ei, quod quidem mutuum summistæ diffinientes,per legem secū-

21 dam.ff.si certum pet.communiter sic diffiniunt dicentes † mutuum est cōtractus quo quis proprietatem rei suo vsu penitus consumptibilis vel distrahibilis,in alium transfert, recepturus deinde rem aliam numero,eandē tamen specie vel valore,quæ quidem diffinitio,secundùm omnes suas particulas,sicut facile cognosci potest,vere & plenè conuenit ipsi contractui de quo ad præsens nobis est sermo:sequitur itaque,φ huiusmodi contractus sit contractus mutui, per regulam topicam, secundùm Philosophum a diffinitione ad suum diffinitum, ad propositū

22 modò, ipse † Dominus Deus, qui est dominus omnium pecuniarum atque omnium rerum,in vtroque suo testamento ordinauit atque præcepit, quòd qui mutuat aut pecunias aut quascunque alias res mutuabiles, mutuet sine pacto & spe inde habendi aliquid supra sortem, sic enim ait: ipse Dominus dicens, fratri tuo absque vsura id quo indiget commodabis. Deut. 25. similiter & in Euangelio ait,mutuum date nihil inde sperātes, Luc.6.sequitur itaque,quod qui mutuat pecunias, aut frumentum,aut vinum aut oleum,aut alias quascunque res mutuabiles pacto, aut spe, scilicet principali habendi aliquid supra sortem mutuatam,expresse faciat contra ordinem & voluntatem ipsius Dei,& ita ait & concludit sacrosancta Ecclesia,vt adducitur 14.quæst.tertia,per totum,itaque si huiusmodi sic mutuans expresse facit contra ipsius Dei voluntatem sequitur, φ in hoc nephario opere grauiter offendat ipsam Dei maiestatem in magnum detrimentum animæ suæ. Anima enim quæ peccauerit, morietur,quod si mutuādo pecunias pacto aut intentione principali inde habendi aliquid supra sortem. Anima sic mutuātis detrimentum patitur,sequitur,quod sic mutuans mutuet (non sicut dicitur) cum maiori suo beneficio, sed cum maximo suo damno & iudicio, cum in hoc contractu vt aliquid plus pecuniæ lucretur,amittat salutē propriæ animę suæ,qua post Deū, nihil nobis charius, aut preciosius esse potest,ad hoc enim propositum ait ipse Dominus noster. Matth.16.dicens,quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur,animæ verò suæ detrimentum patiatur?perinde ac si diceret, nihil,quod manifestius declarat dicens quam commutationem dabit homo pro anima sua,ac si dicat,eam non poterit vnquam dare,quia videlicet anima nostra est immortalis & diuina, quicquid vero sub cęlo est,mortale & terrenum esse dignoscitur. Amplius,mutuās pecunias pacto aut intentione principali habendi inde aliquid supra sortem,est mutuare ad vsuram, ita est sententia Diui Patris Augustini,diui Hieronymi,ac diui Ambrosij, vt adducitur 14. quæst.3.proinde rectè dicunt communiter omnes doctores tā

23 Theologi quàm canonistę dicentes † vsuram esse lucrum accedens ex mutuo pacto vel intentione principali, quod etiam elicitur ex concilio Agathensi, & adducitur 14.q.3.cap.vsura,dare

24 † autem ad vsuram secundum doctores tam theologos quàm canonistas est peccatum multum graue & quandoque grauissimum,& a sancto Ezechiele propheta.c.18.ipsa vsura inter scelera digna morte connumeratur, sanctus similiter Ambrosius in libro mortis ait. Quod qui accipit vsuram,rapinam facit & non viuet,vita videlicet gratiæ,non sine itaque ratione,i.clem. titulo de vsuris,cap.vnico.§ sanè decernitur,quod si quis pertinaciter affirmare præsumat,φ exercere vsuras non sit peccatū, eum velut hæreticum esse puniendum, clare itaque constat, φ ille, qui suas mutuat pecunias, vt inde aliquid lucretur,id non possit facere suo cum maiori beneficio,licet falso nomine & ti-

25 tulo fingat illas suas pecunias dare ad cambium. Et quamuis hmōi feneratores paruo tempore plus pecuniarum acquirant, q̄ hi,qui in veris iustisq; cambijs aut mercimonijs rectè se exercent, tamen præter multas grauesq; pœnas a sacrosancta Ecclesia ipsis feneratorib.designatas, ipse met pecuniæ velut iniustè acquisitæ ac restitutioni obnoxiæ (sicut docta experientia in dies nos docet) parum temporis durant,& malos exitus habent, sic enim sapiens de male acquisitis loquens in suis prouerbijs.

26 c.13.ait,substantia † festinata minuetur,& hoc contigit iudicio Dei,vt dicitur in glosa,sic enim ad ipsum vsurarium ait Dominus,vsuram & superabundantiam accepisti,ecce complosi manus meas super auaritiam tuam.Ezech.22. meritò itaq; sanctus Propheta Dauid,Psal.75.hos feneratores insipientes corde appellat,quia videlicet rerum terrenarum cupiditas, quæ in corde & voluntate regnat,excæcat atq; peruertit eorum iudicium in intellectu,subiungens potius de ipsis eidem dicit. Dormierunt somnum suum,& nihil inuenerunt omnes viri diuitiarū in manibus suis.Hæc eadem est sña Dñi nostri. Luc.11.loquentis de quodam diuite,qui multa bona non rectè acquisierat,& in eis spem suam collocauerat, sperans se illis in dies plurimos esse fruiturum,cui dixit ipse Dñs,stulte hac nocte animā tuam repetent a te, & quæ congregasti, cuius erunt? ac si ei diceret, non erunt tua sed ad alterum manus peruenient, clare itaq; sequitur,φ illi,qui suas dant pecunias, aut quouis cambiorū titulo eas aliis mutuant,pacto aut intentione principali,vt inde lucrentur,non faciunt hmōi cōtractus(sicut ipsi dicunt) cum maiori suo beneficio, sed potius cum eorum extremo damno, atque ęterna suarum animarum damnatione,etiam si ipsi met (velut insipientes corde) sibi persuaderent beneficium suum consistere solum in eorum bursa.Et si quispiam diceret,sicut his temporibus multi dicunt, φ ex quo tanta hominum multitudo hac nota vsurarum ad præsens taxatur, bonum & valde vtile esset, quòd sanctitatis domini nostri Papæ iussu a probis doctisque viris huiusmodi contractus qui sub varijs multisque titulis ac nominibus a quamplurimis fere per vniuersum orbem celebrantur,diligentissime examinarentur, & deinde suæ sanctitatis auctoritate, quę omnium suprema est, deciderentur, & deinde huiusmodi suæ sanctitatis decisiones (vt moris est) Christi fidelibus denunciarentur; quia hoc modo multi ab huiusmodi negocijs cauerent, & tātummodo in illis (quæ iuste fieri

27 possent) se exercerent. Respondetur, quod † omne id quod a D. D. nostro Papa velut repręsentante nobis personam ipsam Domini Nostri Iesu Christi proficiscitur, semper iuste & sancte procedit,& (quantum est ex se) nobis beneficū atq; animi salute mirifice confert, nihilominus in hoc negocio, de quo ad præsens est nobis sermo, huiuscemodi prouisio nō est necessaria;quo-

ria; qm̄ si nos rectè inspexerimus, id quod super hac re tot doctissimi viri,nulla moti cupiditate scripserint, inueniemus eos omnes contractum hūc(de quo modo est sermo)vna voce cōdemnasse tāquam iniustum & vsurarium, quem etiam ante ipsos Augustinus sanctus,Hieronymus sanctus, Ambrosius sanctus,post sanctos Apostolos prima lumina mūdi,quorū doctrina à sacrosancta Ecclesia dist. 15. c. sacrosancta. approbata est, & si non quò ad verba formalia, saltem tn̄ quò ad eius essentiā & naturam concorditer pariterq; condemnarunt,ipsa insuper sancta Ecclesia in concilio Agathensi, sicut etiā adducitur. 14. q.3.c.vsura, ipsum eundem contractum condemnando vsurarium appellat, pro maiori etiam huius veritatis firmitate Vrbanus Papa III.eo titu.c.consuluit,& Gregorius Papa IX. c. nauiganti,verbo Dñi nostri Iesu Christi, dicentis. mutuum date nihil inde sperantes, eodem iudicio hunc eundem contractum pariter damnant,& vt idem Vrbanus eodem in loco determinat,sic ait,huiusmodi homines pro intentione lucri quam habent(& multo magis pacto) (cum omnis vsura & superabundātia prohibeatur in lege)iudicandi sunt male agere & ad ea quæ taliter sunt accepta restituēda, in animarum iudicio efficaciter inducendi,itaq; si huiusmodi contractus(de quo modo est sermo) vna voce omnium tam modernorum q̄ antiquorum doctorum, qui de ipso scripserunt, insuper & sacrorum conciliorum summorumq; Pontificum (quibus indubitata fides adhibenda est)tanquam vsurarius atq; iniustus diuinæq; legi aduersarius condemnatur:quo nam pacto necessaridm est,φ sanctissimus dñs D.noster Papa ad præsens assumat hunc laborem, vt examinari faciat:& ipse decidat id quod ab illis, quibus indubitata fides prōptaq; obedientia pręstanda est,iam diligenter examinatum, decisum & condemnatum est? Præsertim quum ea quæ semel decisa sunt, non sint amplius decidenda, c. maiores. 24.q j.verum quia sacrosan. Ecclesia Spiritussancti magisterio semper dirigitur,& velut mater misericordiæ abundantia pietatis suæ debiles in fide lucrari semper exoptat,& pro rerum & tēporum varietate eandem rem (sicut in ipsis sacris conciliis patet) sæpius discusserit & deciderit, quicquid in hac re & in quibuscunq; aliis ipsa decreuerit, aut faciendum esse ordinauerit, sicut nostri est officii illud totum & quale fuerit,tāquam rectū, iustum & sanctum Deo & ipsi referemus.

Et si aliquis diceret,contractum hunc esse licitum & iustum: quia ille cui pecuniæ aut alia mutuantur, ei à quo mutuum accepit, lucrum illud libere & sponte donat. Respondetur quòd lucri cupiditas excæcat intellectum eius,qui pacto,aut intētione lucrum ipsum inde habendi sua mutuat,& ipsum imaginari facit,φ ille cui ipse mutuat,lucrum illud sibi libere & spōte donet,id quod tn̄ verum nō est; naturalis enim ratio nos satis docet,φ indigens,vt suis necessitatibus succurrere possit,mallet sibi mutuari gratis,q̄ causa lucri & iniusti grauaminis,sed qa non inuenit, qui sine lucro & huiusmodi grauamine sibi mutuare velit,quadam necessitate coactus, quatenus suis necessitatibus prouidere possit,minori suo damno,quo pōt, accipit ad vsurā, siue ad suum interesse,pecunias,frumentum,vinum, oleum, & similia, lucrū † itaq; illud quod à mutuatario,datur mutuanti:

28 non libere & sponte, sed quasi quadam necessitate datur, quapropter fęnerator ipse,sicut (vt diximus) Vrbanus Papa III.decidit & tulit sententiam tuta, conscientia lucrum illud recipere, nec retinere pōt, sed ipsi mutuatario illud restituere tenetur,& ad hunc sensum intelligo Abbatem super c.consuluit.eo tit.di. φ libera donatio debitoris occasione mutui non prodest ipsi creditori,habenti intentionem deprauatam; vt quia aliàs non fuisset mutuaturus,nisi sperasset inde aliquid consequi, sicut & ipse debitor (licèt aliquo modo libere dare dicatur) non tn̄ dat vel donat nisi occasione mutui,quapropter nō vere,libere, sed quadam necessitate ductus donat, hoc idem etiam sentit diuus Thomas 2.2.q.78.artic.j.ad 7.argumentum,hoc idem & cæteri Theologi quos breuitatis gratia prętermitto.

Similiter si diceretur, sicut quidam dn̄t, φ huiusmodi pecuniæ quæ à numulariis in aliqua quantitate mutuantur,non mutuantur pauperibus egentibus, sed competēter diuitibus,& qn̄que ditioribus, q̄ sint ipsi numularii mutuātes, & illis qui nō accipiunt mutuò ipsas pecunias,vt eas dilapident, aut eis abutent̄, sed vt inde negocientur atq; lucrentur, quapropter conueniēs vr̄,φ (tuta conscientia) pecuniæ eis mutuari possint pacto & intentione principali inde habendi lucrum illud, quod eo tp̄e in foro inter mercatores cōiter currit, quod etiā sacræ scripturæ auctoritate probare nituntur, dicentes φ quum Dñs dicit, mutuum date,nihil inde sperantes,id intelligēdum esse,qn̄ mutuum datur pauperibus,& nō quando datur diuitibus, quia eo in loco(vt ipsi dicunt) ipse Dñs loquitur de operibus misericordiæ,quæ pauperibus & non diuitibus sunt exhibenda,& hęc est ratio ipsorum. Ad quam (vt ipsius rei veritas magis elucescat) dicēdum est,φ in istis ipsius Dñi verbis.mutuum date,nihil inde sperantes,duo continentur, quorum alterum est, mutuum date,alterum verò,nihil inde sperantes,quò ad primum dicen-

29 dum est,φ † dare mutuum, siue mutuare egenis & miserabilibus personis in extrema necessitate constitutis,est de necessitate salutis,quum in isto articulo pro gradu & conditione personæ teneatur quisq; etiam libere eis donare de suo,mutuare verò pauperibus indigentibus,non tamen in extrema necessitate constitutis,non ita quisq; tenetur mutuare,neq; donare,sed solum quadam fraterna & Christiana charitate,pro cuiuslibet tā dantis q̄ recipientis qualitate (& pro loco & tempore) eis pecuniæ & alia mutuabilia mutuanda sunt, diuitibus verò illis, qui aliquando pecuniis aut aliis mutuabilibus rebus indigēt,vt possint semetipsos & familias suas pro eorum condecenti statu conseruare,non ita quisq; subuenire tenetur, sed solū per quādam supererogationem, & in primis hortatu ipsius Domini pro qualitate personarum, loco & tempore subueniendum & mutuandum est, diuitibus verò illis, qui pecunias vel alia ideo quærūt sibi mutuò dari,quatenus ipsi nimia cupiditate aut ambitione allecti & deuincti, ampliores diuitias & thesauros sibi aceruent & accumulent, aut ad altiorem statum & dominium sublimentur, & si id cum magno ipsius mutuantis temporali beneficio nullatenus tamen quispiam quicquam eis mutuare debet,& peccatum esset, si sic scienter sua accōmodaret, ista enim est sententia Diui Thomæ, & etiam summistarum, quam D. Archie.flo.2.parte suæ summæ titulo primo sic ostendit dicens, Dominum nostrum vnicuique mandasse curam de proximo,Eccl. 17.non habet autem curam de proximo suo ille,qui scienter præbet ei materiam,vnde habeat occasionē peccandi,talis est ille,qui pecunias aut alia dat, siue mutuat diuitibus illis,quos scit aut probabiliter credit,eis pro maioribus diuitijs & thesauris accumulandis, aut amplioribus honoribus ampliandis esse vsuros.Hæc quantum ad ipsum actum mutuādi dicta sufficiant,quò verò ad paciscendum, vel sperandū de lucro ex ipso mutuo,quod est secundum considerandū in verbis ipsius Dominis: & est id quod ad nostrum quæsitum præcipue attinet,negandum est,quod ipse Dominus ipsis suis verbis velit intelligi,quòd quispiam recte mutuare possit diuitibus,immo ditissimis ēt negociatoribus,vt inde pacto, vel intentione principali lucrū aliquod acquirat,vel acquirere speret, & quū dicitur,φ ipse Dominus suis verbis id nobis insinuat; quia qn̄ ipse nos adhorratur ad mutuandū,nobis prohibet, ne inde aliquid sperare debeamus:ibi loquitur de operibus misericordię, quæ non diuitibus sed pauperibus & miseris exhibenda sunt (quicquid sit de ipsa ipsorum consequentia) ad eius antecedēs dicendum est,quòd si quis ipsorum verborum ipsius Domini contextum rectè inspexerit,clare cognoscet,quòd ipse Dominus ibi Discipulos suos & alios Christifideles docet sanctum viuendi modum,& ipsius vitæ Christianæ perfectionem, dicens eos beatos fore,si fuerint pauperes spiritu,mites,lugentes,sitiētes iustitiam,misericordes,mundi corde,pacifici,patiētes in tribulationibus,& si omnes quoscunq; amicos.s. & inimicos dilexerint,atq; eis benefecerint,& si quispiam ab eis tunicā abstulerit,quod ei præbeant & pallium,ex quibus profecto clare sequitur,contrarium ei,quod ipsi ex huiusmodi Domini verbis inferre nituntur,videlicet quòd mutuando diuitibus possit quispiam inde recte sperare lucrum,sed potius sequitur, quòd Christi fidelis hilari & prompto animo cuiuis mutuando,mutuet sine quauis spe inde habendi aliquid supra sortem,recte itaq; omnes quicunq; doctores tam theologi quàm canonistæ: tā moderni,quàm antiqui & sancti,sacraq; concilia, atq; ipsi summi Pontifices hunc passum exponentes absolute dicunt, ex ipso mutuo nihil temporale esse sperandum, sicut facile videri pōt in eorum libris,& summis,& præcipue,14.q.3.per totum. similiter & titulo de vsuris,sequitur etiam, quòd si qui huiusmodi Domini verbis alium sensum ab eo qui a sanctis Doctoribus sanctaq; Ecclesia atque a summis Pontificibus datus est, dare præsumunt,non sine rationabili causa de hęresi notari possent, non sine itaque ratione,sicut habetur in clem. titulo de vsuris,

30 cap. vnico.§ sanè,sancitū est,quòd † si quis affirmare præsumpserit,vsuram non esse peccatum,ipse esset tāquam hæreticus puniendus.Vsura autem: vt 14.q 3 per totum habetur, semper est lucrum illud quod ex mutuo pacto vel intentione principali acquiritur,cuicunq; & quibuscunque fiat ipsum mutuum, & ratio est: quia vt pulchre inquit D Egidius Romanus quol.5.q. 24.& Abbas in prologo,& super cap.nauigāti, titulo de vsuris. Quia in mutuo transfertur dominium rei mutuatæ ab ipso mutuante in mutuatarium,vnde dicitur mutuum;quia de meo fit tuum. l.2.ff.si cer.peta. quoties itaque mutuantur pecuniæ vel alia mutuabilia,dominium ipsorum transfertur a mutuante in mutuatariū,cuius autem est dominium rei,eius ēt est vsus eius-

31 dem rei.Itaq; † si mutuans vult lucrum propter vsum rei ab eo mutuatæ,vult lucrum de re non sua,volens autem lucrum de re non sua,ingiuste agit,& rapit id quod suum non est, neq; ad ipsum attinet,non sine itaque ratione secundùm vnam ethimologiam ipsa vsura appellatur rapina vsus, consequens itaq; est,& ipsa ratio ita iubet. Quòd ipsum mutuum sine quouis pacto,vel intentione principali inde habendi aliquid supra sortē, sicut Dominus iubet.Cuicunque aut pauperi,aut diuiti fiat,gra

tis &

tis & amore fiat, proinde diuus Tho. ad duciſſam Barbantiæ reſpondens, declarat & ſignificat, ꝙ ſi quiſpiam mutuaret ſibi pecunias aut alia. Vt inde haberet aliquod officium, quatenus inde lucraretur (quamuis ipſa eſſet diues) peccaret atq; vſurarius eſſet, hoc idem clare dici pōt ex c. ſuper eo. titulo de vſuris, illi enim (vt in ipſo c. exponitur) qui ſummo Pontifici ſupplicabāt, vt facultatem eis faceret, dandi ſuas pecunias ad vſuras. Quatenus inde redimere poſſent animas captiuorum, non dediſſent pecunias ſuas ad vſuram pauperibus egenis & miſerabilibus ꝑſonis, ſed tantummodo diuitibus. Ex quibus lucrū acquiri potuiſſet, ipſis tñ ſummus Pontifex reſpōdens ait. Quòd cum vſurarum crimen vtriuſq; teſtamenti pagina deteſtetur, ſuper hoc diſpenſationem aliquam poſſe fieri, ſe non videre, quare nec diuitibus, nec ditiſſimis, nec etiam dñis magnis & principibus dari non licet ad vſuram, idipſum (itaq; in hac re) dicamus omnes, vt ait Apoſtolus, 1. Cor. 1. & non ſint in nobis ſciſmata, & quū dr̃, quod huiuſmodi pecuniæ mutuantur etiam mercatoribus. Qui inde lucra multa acquirunt, dicitur, quod ut ait diuus Ioānes Chryſ. ſuper Matth. c. 21. Pecunia nō parit pecuniam, quod intelligendum eſt in contractu mutui, & etiam (formaliter loquendo) in quantum ipſa pecunia eſt pretium rerum venaliū:

31 vt inſinuat D. Abbas in prologo de vſuris, & ratio eſt; q̄a † pecunia (hoc modo ſumpta) eſt ſolum principium mære paſſiuum, cui nō attribuitur aliquis actus, ſed actus ipſe ſiue opus attribuitur agenti, agens autem reſpectu lucri acquiſiti vel acquirendi

32 eſt ipſe mercator & eius induſtria, quapropter ſequit̃, ꝙ † mercator, qui in mercimoniis aut aliis iuſtis ꝯtractibus iuſte lucrat̃, lucretur proprie, non pecuniis ſibi mutuatis, ſed donante dño lucretur ſua induſtria & labore, de quibus mutuās lucrum nec exigere, nec accipere debet; quia de re aliena ſine eius patroni conſenſu recte lucrari non poſſumus, & ſi hoc liceret ſicut D. Egidius Romanus quol. 6. q. 22. ait, dare ad vſuram nō eſſet peccatum, quod eſt contra iam dicta.

Amplius, vt idem doctor ibidem ait. In huiuſmodi cōtractu lucrum & damnum debent ad paria cōparari, vt qui debet eſſe particeps lucri, vel habere totum lucrum, debet eſſe particeps damni, vel habere totum damnum, ſi ergo mutuans non vult eſſe particeps damni, vel habere totum damnum. Si mutuatarius in huiuſmodi ſuis mercimoniis partem vel totum amitteret, non debet nec totum lucrum, neq; partem eius reſpectiue, ex induſtria & labore ipſius mutuatarii acquiſitū habere, quapropter qui mutuant, ſicut ipſe Dñs iuſte & ſancte ordinauit, mutuent & mutuum dent, nihil, tēporale æſtimabile pecunia, inde ſperantes. Sperent tñ id quod ipſe Dominus ſic mutuantibus promiſit dicēs. Erit Merces veſtra multa. ſ. in cęlo, vt ait gl. & eritis filii Altiſſimi Dei.

Et ſi quiſpiam diceret, ſicut aliqui dicunt, ꝙ huiuſmodi vſurarios contractus non facit propter lucrum ſibi acquirendum, ſed vt inde ſuccurrat neceſſitatibus pauperum pupillorum, viduarum, puellarum maritandarum ſibi affinitate aut conſanguinitate coniunctarum, aut propter ſimilia pia opera peragenda. Ad hoc reſpondetur, ꝙ ſm Apoſtolum, Rom. 3. non ſunt facienda mala, vt veniant bona, facit c. forte. 14. q. 5. & quia (vt hic ſuperius probatum eſt) mutuare ad vſuram eſt peccatum valde

33 graue, & vtriuſq; teſtamenti pagina ab ipſo Deo expreſſe prohibitum † nullo quouis prætextu cuius vis boni operis peragēdi fieri poſſunt, neq; huiuſmodi neq; quis alti vſurarii ꝯtractus. ſimile reſponſum dedit D. Alexander Papa III. Archiepiſcopo Panormitano, ſicut adducitur c. ſuper eo. tit. de vſuris, qui quidē Archiepiſcopus ſuæ ſanctitati ſupplicauerat, vt quibuſdam ꝓbis viris facultatem daret mutuandi vſuram, quatenus inde. e. manibus infidelium redimere poſſent vitam quorundam noſtrorum Chriſti fidelium, opus ſane inter cætera quæcunq; alia bona opera valde pium & ſanctum, ſi ergo non licet, immo (ſicut in præallegato textu cōtinetur) neq; etiam ab ipſo ſummo Pontifice, qui habet poteſtatis plenitudinem, concedi p̄t, ꝙ dari poſſit ad vſuram pro redimēda vita noſtrorum Chriſti fidelium e manibus Turcarum aut aliorum Mahumetanorum, minus licet dare ad vſuram: vt ſuccurratur præfatis aliorum neceſſitatibus, celebrentur itaq; tantummodo contractus iuſti & liciti, & ille qui vult ſemetipſum exercere in cambiis, à cambiis fictis, ſimulatis & iniuſtis omnino caueat, & cambia vera & iuſta exerceat, vt inde poſtea, ſicut decet, emat merces & alia humanæ vitæ vtilia & neceſſaria, & hoc modo, non ſolùm ſuæ ꝓpriæ ſaluti recte conſulet, verùm etiam & proximorum ſuorū

34 commodis plurimum fauebit; qm̃ † merces & alia quæcunq;, quæ pro humanæ vitæ ſuſtentatione requiruntur, terris, Ciuitatibus, Prouinciis, Regnis magnum conferunt beneficium; vectigalia enim, quæ pro bono publico, & conſeruatione libertatis inſtituta ſunt, mediātibus mercibus & cæteris aliis prædictis, multum vtilitatis accipiunt, ꝙ ſi ex tot tātiſq; cambiis, quę modo fiunt, poſtea pro loco & tempore (quo ad fieri poſſet) pręfata omnia emerentur, ipſorum vectigalium emolumenta adeo multiplicarentur, ꝙ forte ſine aliis nouis grauaminibus pro cōſeruatione reipublicæ regulariter ſufficere poſſent, illi etiam, q huiuſmodi redditus à cōitatibus emerunt, & in dies emūt, ſuis iuſtis prouentibus non fraudarētur, caſtra ciuitates, prouincię, (vt antiquitus contingebat) ferè rebus omnibus abundarent, q libet etiam in gradu ſuo facile ſemetipſum exercere poſſet, & ſicut Dñs nobis ordinauit, Gen. 3. in ſudore vultus ſui, ſuoq; labore atq; induſtria panē ſuum comederet, euitaretur ociū, qđ eſt fons & origo omnium quorūcunq; vitiorum. Omitto (breuitatis gratia) multa alia & magna beneficia, quæ ex iuſtis negociis & marcimoniis humano generi prouenire cognoſcuntur,

34 econtrario † verò ex fictis ſimulatiſq; cambiis atq; ſimilibus fęneratitiis contractibus, omnia bona frigeſcunt & algent, Deut. 6. Deus enim ipſe quem toto corde totaq; mente noſtra in primis amare tenemur, Matth. 22. ob proprii lucri acquirēdi in huiuſmodi fictis contractibus cupiditatem & auaritiam, derelinquitur, quod & ſanctus Apoſtolus nos admonēs ſatis inſinuat, Ephe. 5. Col. 3. Auaritiam & cupiditatem diuitiarum temporalium, Idolorum ſeruitutem appellando, zelus etiam boni publici & cōis (quod bonum, poſt Deum ipſum & cęlū, magno ſtudio & diligentia curare debemus) ob nimiam mentis humanæ ſolicitudinem in huiuſmodi fictis contractibus, quæ his noſtris cupidiſſimis temporibus in multis hominum cordibus regnat, ſimiliter frigeſcit, proximo inſuper noſtro, quē ſicut noſmetipſos ipſius Dei præcepto diligere tenemur, Leuit. 19. Matt. 22. in ſuis neceſſitatibus, niſi ſub vſuris regulariter non ſuccurritur, quo ſane ſequitur (ſicut ſępius contingit) ꝙ ipſo non reſtituente pecunias habitas à creditore, titulo & nomine ſubuentionis, proximus ipſe contra Dei præceptū Deut. 23. Leuit. 25. Luc. 6. vſus ita opprimatur, emūgatur, exhauriaturq;, vt (procedēte tempore) pauculis illis bonis mobilibus vel immobilibus, quibus vtrunq; ſuſtentabatur, ab vſurario funditus expolietur, nec id ſolum contingit illis, qui pauperem habent ſuppellectilem, aut debilioris ſunt cōditionis, verum etiam & magni dñi ac principes ob magnas & cōtinuas vſuras à numulariis, eis extortas, contra forte eorum voluntatem, coacti ſunt non ſtare promiſſis, non modo non ſoluendo magnum & multiplicatū intereſſe, ob multas pecunias eis à numulariis ad vſuram mutuatas, verum etiam ad ſuſpendendum & differendum ſolutionem ipſius capitalis ſibi mutuati, adeo ꝙ his noſtris tēporibus ipſa vſura eſt velut quædam grauiſſima & ſeuiſſima tempeſtas & grando, non in vna ſola mundi parte, verùm etiā (quod nobis ſummopere dolendum eſt) ferè in toto chriſtianiſmo, non ſine itaq; ratione ſacri Theologi & Canoniſtæ loquēdo de hu-

35 iuſmodi fictis & ſimulatis cambiis † appellant ipſa nō cambia, ſed cambia ſicca, inſtar arboris ſiccæ, quæ in ſemetipſa non hēt aliquem humorem, aut viriditatem, nō producit folia, nec flores, neq; deniq; fructus, ſed potius damnificat arbores virides ſibi adiacentes, ſed tantummodo habet aliqualē arboris apparentiam ſine quauis exiſtētia, ita profecto ſunt cambia ipſa ſicca; quia non vero, ſed falſo & ficto nomine cambii aliqualem cambiorum apparētiam vñr habere, nullam tñ penitus cambii exiſtētiam hñt, ſimiliter nullū penitus in ſemetipſis hñt humorem, aut viriditatem gratiæ Dei; quia non ſunt fundata in radice charitatis, immo ſunt contra charitatem, & ab ipſo Deo reprobata, non germinant frondes boni exempli, immo ſunt ſcādaloſa, non pullulant flores odoris virtutū, ſed vndiq; ſunt putida ob cupiditatem & auaritiam, à qua proficiſcuntur, non ꝓducunt fructum bonorum operum; quia (vt hic ſuperius oſtenſum eſt) animam ipſius fęneratoris & corpus & honorem atq; alia bona temporalia (ſi quæ habet) bene acquiſita grauiter lædunt atq; deuaſtant, & deniq; velut quędam ſeua tepeſtas (ſicut docta experientia docet) in locis illis, in quibus contractus ipſi fęneratitii vſitantur, omnes bonos mores extermināt, quapropter ſi ficulnea illa, de qua diuus Euangeliſta loquitur, Matt. 21. quia non habebat niſi frondes, maledicta fuit à dño, quāto magis ab ipſo eodē dño ipſa vſura, & vſurarius in ipſa, maledictus & maledicta erit: cum ipſa (vt oſtenſum eſt) non ſolùm non pariat neq; fructus bonos neq; flores, ſed neq; etiā ipſa folia. Itaq; qui ſuas vult negociari pecunias in cambiis, negocietur illas (ſicut decet) in cambiis veris & iuſtis, quæ quamuis non afferant tantum lucri, quantum mundana cupiditas affectaret, tantum tñ lucri afferunt, quantum ipſum chriſtianum appetere decet, pręſertim ꝙ ſicut in multis probis viris, qui iuſte iuſta cambia negociantur, didicimus, res eorum paulatim de bono in melius proficiunt, & non ſolùm in illis, qui iuſte ſuas dant pecunias ad cambium, & deinde (quò ad fieri poteſt) eiſdem pecuniis merces & alia humanę vitę neceſſaria emunt, verùm etiā & illis qui vt rebus & negociis ſuis prouideāt, pecunias ipſas ad cambium accipiunt; quia id (ſicut decet) abſolute loquendo, nō fit ſine commodo ipſius capientis, quum ab ipſo campſore ſine quauis fraude & dolo ſm ꝙ toc in foro cōiter currit, de numerato hic ſibi conſignentur ſuę pecunię, quas (ſicut pręſupponendum eſt) ipſi habent, aut habebunt Lugduni, aut Bezenzoni, & ad locum hunc (regulariter loquendo) reducere, vel adduci facere non poſſent, ſine periculis, laboribus & expenſis, quamobrem ob huiuſmodi commodum à capſore eis factum,

ſine quauis dilatione cōmode rebus ſuis prouidere poſſunt, & de huiuſmodi commodo ſimul cū beneficio, quod poſtea inde ſequitur quamuis nō ſit in eo gradu, quo diuitiarum huius ſeculi cupidi eſſe affectarent, vtraq; tñ ipſorum cōtrahentium pars, huiuſmodi, & ſi q̃nq; paruo, iuſto tñ lucro, velut ab ipſo dño omnium bonorum largitore donante, contenta eſſe debe-

36 ret, præſertim quia, vt ait ſapiens, Prouer. 13. Subſtātia, † quę paulatim colligitur manu, multiplicabitur, proinde ait ſanctus ꝓpheta, Pſ. 36. melius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatorum multas, & ſi forte hi qui ſuas in iuſtis cambiis negociantur pecunias, eo lucro inde procedente non ꝯtentantur, deſinant ab huiuſmodi negocio, & ſuis pecuniis emāt merces, & ea quę ad vſum humanæ vitæ ſunt vtilia & neceſſaria, ſicut & ad hunc finem cambia ipſa inuenta inſtituta & ordinata ſunt.

Hoc idem dicendum eſt de illis, qui ſuas dant pecunias artificibus, ſiue nauigantibus, aut mercatoribus, eas in eorum artificiis, aut mercimoniis expoſituris, pacto tamē, aut ſpe principali, ꝙ ſaluo capitali, id quod vera cābia pro Lugduno aut Bezēzono parient ſibi conſignetur Mallentes iſti tales hac via q̃ alia verorum cambiorum lucrari. Hi enim omnes vſurarii ſunt, vt patet, c. conſuluit, ext. de vſuris, etiam ſi capitalis periculum in ſemetipſis ſuſciperent. c. nauiganti. eo titu. Hoc idem dicēdum eſt de illis (quicunq; illi fuerint) ſiue viri ſiue mulieres, qui ſuas dant pecunias numulariis amicis ſuis, aut aliquo affinitatis vel conſanguinitatis gradu ſibi cōiunctis, eis dicentes, vt illas ſuas pecunias in cambiis pro Lugduno aut Bezenzono vel aliis iuſtis atq; licitis cambiis recte ac iuſte negocientur: quos tñ ſciūt, aut probabiliter credunt eas pecunias non in huiuſmodi cambiis, ſed in aliis eorum negociis (& forte non iuſtis neq; licitis) expoſituros. Et pacto ꝙ quicquid lucri ex veris ac iuſtis cambiis pro Lugduno vel locis prædictis ab aliis numulariis efficaciter & cum effectu celebratis proceſſerit, ſibi ſupra ſortē reddatur. Plus enim valet, quod agitur, q̃ quod ſimulate concipitur. C. plus valere, per totum. Hi enim homines non ipſo effectu, ſed ſolo titulo & nomine verorum atq; iuſtorum cambiorum lucrari volunt, perinde ac ſi vera ac iuſta cambia ad eorum inſtātiam efficaciter & cum effectu celebrarentur. Et multo magis vſurarii cenſendi ſunt illi, qui cum numulariis ſibi quauis conſanguinitate, vel affinitate, aut beneuolentia coniūctis paciſcūtur, aut ſchedulas, ſiue chirographum ſibi fieri faciūt, de quibuſuis negociis nulla mentione facta, pacto & conuentione ꝙ ſaluo eorum capitali, ſingulis annis ſibi ſupra ſortem reddantur

36 ſex vel ſeptem pro ſingulo centenario. Hoc † idem dicendum eſt de illis qui ſuas aliis dant pecunias nomine & titulo depoſiti, quod his noſtris temporibus, nō ſolum in tota Italia, verumetiam & in Gallia, Flandria, Germania, atq; Hiſpania inoleſcit, qui tñ contractus à vero depoſiti cōtractu (re ipſa) eſt valde alienus. Sed ſolo ficto ac falſo depoſiti nomine ab vſurariis ſic appellatur. Depoſitum enim cōiter fit gratia deponentis tantum. ff. depo. l. j. & ext. de depoſito c. bona fides. Huiuſmodi verò cōtractus (de quo modo eſt ſermo) ſicut ſic cōtrahentibus cōſtat, fit gratia vtriuſq; partis ipſorum contrahentiū. Amplius in cōtractu depoſiti dñium non transfertur à deponente in depoſitarium, ſed remanet apud ipſum deponentem, ſiue depoſitorem. ff. depoſi. l. licet.

In iſto autem contractu (vt clare liquet) ipſum dñium transfertur in illum, cui dantur pecuniæ ſub hoc nomine depoſiti. Poteſt em̃ ille (prout lubet) pecunias expendere, diſtrahere atq; alienare. Inſuper ſi depoſitum pereat, aut deterioretur, depoſitarius regulariter non tenetur niſi de dolo & lata culpa, d. c. bona fides, in iſto autē cōtractu abſolute & ſimpliciter tenetur, & nō ſolum de pecunia apud ipſum depoſita: verum etiam & de lucro iuxta pactum factum inde retribuendo. Amplius in contractu depoſiti ipſi depoſitario pro eius cuſtodia & labore ſæpius datur præmium & merces, in iſto autem contractu fit ecōtrario; ipſe enim depoſitarius ꝓ pecuniis apud ſe depoſitis ſemper ſoluit aliquid, & quandoq; multum deponenti, deniq; in vero depoſito depoſitor, ſiue deponens pro ſua voluntate quādocunq; voluerit, pōt reuocare ipſum depoſitum. l. j. §. ſi depoſuero. ff. eo. tit. etiam contra pactum appoſitum, ſm Innoc. in d. c. bona fides. In iſto verò contractu regulariter reuocari non pōt niſi peractis nundinis, aut ſicut adinuicem ſic contrahentes cōuenerunt. Hæc dixerim, vt clare cognoſcatur, quantum ab ipſius rei veritate deuenient hi, qui contractū hunc, qui vere vſurarius contractus eſt (forte ad euitandum exoſum nomen vſu-

37 ræ) depoſiti nomine nominare voluerunt. † Hoc idem (iuxta qualitatem & conditionem ſuam) dicēdum eſſe videtur de cęteris aliis huiuſmodi contractibus adinuentis, fictiſq; nominibus nominatis, puta, contri firmo, partito, negocio, trafico, cōmodo, ſeruitio, cambio de Baſilea, conuentione, fidantia, aut titulo pignoratitio, vel quouis alio ficto, adinuēto excogitatoq; vel exquiſito colore aut nomine, pacto expreſſo, vel ſaltem intentione principali, habendi aliquid ſupra ſortem eodem in loco, vbi prius datæ fuerant dictæ pecuniæ, ſingulis nundinis pro ſingulo centenario. Huiuſmodi enim homines ſic contrahentes, rationibus ſuperius iam prædictis, animarum ſuarum ſaluti male conſulunt, & re vera vſurarii ſunt cenſendi. Nō enim ꝑ noſtrum dicere, & noſtras nominum adinuentiones, aut fictiones res ipſa aliter ſe habet, q̃ prius ſe haberet. Sed ſicut naturales dicunt, ab eo quod res eſt, vel non eſt, oratio vera vel falſa eſt, quod & ipſo iure cōfirmatur, plus enim valere debet, quod agitur: q̃ quod ſimulate cōcipitur. C. plus valere debet, per totum, proinde quicquid ex eorū huiuſmodi, ſuapte natura, veris mutuis, & ſi variis, fictis ac ſimulatis nominibus palliata ſunt, hi q ſic extorſerint, in foro animæ & quò ad Deum, à quo iuxta rei veritatem iudicandi ſumus, efficaciter & cum effectu reſtituere tenentur, titulo de vſuris, c. cum tu. c. tua nos. ca. conſuluit, &

38 aliis ſequentibus. Si tñ † campſor ſponte & mente ſua, nullatenus vellet ita mutuare, vel dare ſuas pecunias ſub palliato nomine cambii, aut alterius ex ſupradictis fictis ſimulatiſq; nominibus aut modis contrahendi, ſed ſua mera, pura & recta intētione vellet in veris, iuſtiſq; ac licitis cambiis, quæ tūc in promptu habet, efficaciter & cum effectu negociari, & ſolum ac preciſe ad inſtantiam amici, cui (iuſtis de cauſis) deeſſe non vult, deſineret id facere, atq; ipſi amico ſuo ipſas pecunias ſuas accommodaret, tunc in iſto caſu, ſtante iſta ſua recta intentione, extra caſum neceſſitatis (in quo de noſtris rebus ꝓpriis dare tenemur) quamuis doct. inter ſe diſſidere videantur, dici tñ poſſet, ꝙ ſic mutuans licitè ac iuſte poſſet ſupra ſortem inde accipere illud, quod tales pecuniæ ſuæ, deductis deducendis, ſibi attuliſſent, ſi eas in cābiis illis veris & iuſtis efficaciter negociatus eſſet. Quia & ſi mutuanti, ex mutuo non liceat lucrari, licèt tñ ſe indemnē conſeruare. In iſto autem caſu ipſe nihil lucraretur, ſed ſolùm conſuleret indemnitati ſuę, ratione lucri ceſſantis, quod erat ſibi quaſi in actu, vbi autem non eſt lucrum, ibi non pōt eſſe vſura. Et quia extra caſum neceſſitatis proximi nemo tenetur magis diligere aut curare alienas diuitias q̃ ſuas. Facit c. qm̃ multi. iuncta gl. 14. q. 4. huius ſnīę eſt Hoſt. in c. ſalubriter. tit. de vſuris. Similiter & omnes ſummiſtæ, ac etiam D. Archie. Flo. qui quāuis in ſecunda parte titu. j. c. j. §. 15. dicat, hoc fieri non debere, tenet tñ hoc eſſe licitum, vt patet ibidem. §. 27. Non tñ quiſpiam ad ſemper poſſet ſic contrahere, ne pareretur via ad fęnerandum: quia, procedente tempore, bona eius intentio humana cupiditate & fragilitate poſſet in malum mutari, qua mutata contractus ipſe eſſet vſurarius, ſolùm itaq; ad tempus præfixū, & quo ad fieri poſſit, breue. Quapp nulli conſulendum eſt, ſed ſolū eo modo, quo dictū eſt, ꝑmittendū eſt: vt præfato modo mutuet.

Septima praua adinuentio eſt illorum numulariorum, qui quamuis congruo tempore ſuas aliis dent pecunias ad cābium pro Lugduno aut Bezēzono, minus tñ dant pro ſingulo ſcuto de marcha Lugduni, aut Bezenzoni conſignando, quam tunc in communi foro cæteris dari contingat. Hoc autem quādoq; procedit ex magna neceſſitate, aut paruo credito illorum, qui quærunt pecunias ad cambiū, propter quod non inueniūt campſores, qui congruo & currenti pretio ei pecunias ſuas dare velint. Quamobrem neceſſitate coacti, vt rebus ſuis prouidere poſſint, pecunias ad cambium ab ipſis numulariis capiunt, eo modo & pretio, quo inuenire poſſunt. Quo ſane, rationibus ſuperius adductis, ſequitur, ꝙ huiuſmodi campſores cum proximo ſuo iniuſte agant. Agunt enim contra Dei præceptum dicentis, Deut. 23. Fratri tuo abſq; vſura id quod indiget commodabis, & iniuſtum huiuſmodi lucri exceſſum inde perceptum, in foro conſcientiæ efficaciter reſtituere tenentur. Sic etiam ait Apoſtolus 1. Theſ. 4. Hæc eſt voluntas Dei, ne quis ſupergrediatur, neq; circumueniat in negocio fratrem ſuū, qm̃ vindex eſt dñs de omnibus his, ꝙ & ſi auctoritas hæc de circumuentione in adulterio facta contra proximum dicta ſit, pōt tamen cōiter ad omnem quancunq; circumuentionem contra proximum factam etiam extendi. Hoc idem dicendum eſt de numulariis illis, qui ſuas dant pecunias magnis dñis, vel agentibus pro eis, pacto ꝙ tranſactis ſex vel octo mēſibus, alibi ſupra ſortem ſibi dentur quindecim, vel circiter pro ſingulo centenario, & ſi (adueniente ſolutionis termino) huiuſcemodi pecuniæ, ſibi (ſicut vt plurimum contingit) non ſoluantur, ab eo tēpore vltra vſq; ad completam ſolutionem, ſingulis annis ſibi dentur decē vel duodecim ſupra ſortem pro ſingulo centenario pecunię ſoluēdæ. In hoc enim contractu quò ad eius primam partem capiēs ad cambium nimis grauatur, nec (ſicut ſatis conſtat) inter pretium & rem venalem iuſtitiæ cōmutatiuæ ſeruatur æqualitas. Nec huiuſmodi contractus fit, ſicut fieri deberet, pro cōi videlicet emptoris & vēditoris vtilitate, quapropter eſt iniuſtus. Et

39 inde ſequitur, ꝙ † huiuſmodi numularii in foro animæ ad iniuſtum huiuſmodi lucri exceſſum reſtituendum (vt ad iuſtitiam contractus ipſe reducatur) efficaciter teneātur. Sicut & in quodam alio noſtro tractatulo ſuper hoc ſpeciali negocio diffuſius oſtendimus. Eſt etiam contractus iſte (quò ad primam eius partem) tacite vſurarius, ſicut facile deduci poteſt ex ca. in ciuitate,

40 & c. nauiganti, ext. de vſuris. Quia † videlicet campſor ratione anticipatæ ſolutionis, quę in ſe mutuum implicitè continet, minori emit pretio pecunias ſibi alibi poſt ſex vel octo menſes aſſignandas,

ſignandas, centum.n. ſcuti exiſtenti Genuæ longe minus valēt, q̃ valeant centum quindecim Neapoli, aut Romæ, aut Florentiæ, aſſignandi. Modo (vt ait Panor. ſuper c. nauiganti. tit. de vſuris, licèt in hoc contractu (quò ad eius formam) non ſit vſura; eſt tñ in eo quoad intētionem deprauatam emptoris; quia ius fingit perinde, ac ſi emptor prius emeret rē ſiue pecuniam ſibi aſſignandam iuſto pretio. Deinde pretium illud, ſiue pecuniā illam mutuaret venditori vſq; ad tēpus conſignationis rei emptæ. Et occaſione huius mutui recipiat illud lucrum, quod eſt vltra veram æſtimationem rei venditæ, quod eſt vſura. Et quāuis contractus huiuſmodi non ſolùm in multis Italiæ partibus, verùm etiam & in Gallia, Hiſpania, Flandria, Britannia, & Germania frequentius celebrentur, propter hoc tamē eos licite ac iuſte fieri dicere non debemus; quia Dei præceptum prauis hominum operibus præponendum eſt. Si enim (ſicut diuus Pater Auguſtinus lib. 2. conf. ait) Generale eſt pactum ſocietatis humanæ obtemperare regibus ſuis, quanto magis Deo regnatori vniuerſæ creaturæ ſuæ, ad ea quæ iuſſit ſeruiendum eſt? Quod adducitur Di. 8. c. quę contra mores. Ipſe autem Deus (cuius eſt terra & plenitudo eius Pſ. 23.) vtriuſq; ſui teſtamēti pagina. Vſurarum crimen prohibuit. c. ſuper eo, ext. de vſuris. Quapropter ab huiuſmodi & quibuſcunq; aliis vſurariis contractibus, omnino & vbique locorum cauendum eſt.

41 Nec ſimiliter † huic noſtræ ſententiæ obſiſtere debet, ꝙ hac noſtra tēpeſtate cupiditatis plena, magna ipſorū negociatorū ſiue numulariorum multitudo, ſaltem participatiue, & eorum quidem aliqui, qui Deum præ oculis ſe habere oſtendūt, huiuſmodi conditionis cambia celebrent. Qm̄ humana negocia atq; hominum mortalium vię in foro conſcientiæ non hominum multitudine, ſed exacta ratione ſacrorumq; canonum, & pręcipue diuinarum ſcripturarum auctoritate diſcutienda & metiēſunt. Si enim huiuſmodi ratio valeret, tanta infidelium multitudo (quæ omnium maxima eſt) & apud nos in dies magis magiſq; ſerpit, & eorum quidem multi (quò ad moralia & moralē quandam vitam) pluribus, qui Chriſtiano nomine nuncupant̄, meliores, ante diuinum conſpectum eſſent gratiores. Quam ſint multi veri Chriſti fideles, & poſt hanc mortalem vitam ab ipſo Deo maiori præmio in cęleſti patria coronarentur, quod tñ falſiſſimum eſt; qm̄ ſecundum Dñi noſtri Ieſu Chriſti ſententiam, omnes infideles (quicunq; fuerint illi) iam iudicati ſunt. Et æterno igne damnandi, quia nō credūt in nomine filii Dei. Ioan. 3. Vnde nobis eſt ſalus, & eius viua fide viuimus & ſaluamur. Marc. vlt. Quamobrē nec ipſi tales negociatores aut numularii. Quamuis in magna ſint multitudine, & aliqui eorum Deum præ oculis ſe habere videantur, niſi (ſicut decet) recte reſipuerint, in æterna vita (quod nobis ſummopere dolendum eſt) ſaluandi non ſunt. Qm̄ (vt in ſuperioribus ipſo iure oſtēdimus) contra Dei præceptum, & proximi charitatem operantur. Nec cuiquam mirum eſſe debet, ꝙ pauci in æterna vita ſaluētur: rara enim eſt hominū virtus, & adeo modica eſt eorū viua Chriſti Ieſu fides, Luc. 18. quod quum venerit filius hominis, vix inueniet fidem in terra, pauci.n. ſunt veri Chriſti fideles diſcipuli, qui (ſicut dñs nos monet Luc. 14.) ſaltem affectu renūcient omnibus quæ poſſident, atq; affectu abnegent ſemetiſos, & crucē ſuam tollant, vt Chriſtum ſequantur & lucrifaciant. Luc. 9. Qđ ſanè & ipſe dñs, qui nouit eos, qui ſunt eius, & ſine quo nemo ſaluari pōt, & per quem omnes, qui ſaluandi ſunt, in dies ſaluantur. Hanc veritatem nobis aperire dignatus eſt dicens, q̃ anguſta porta & arcta via eſt, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam: Matth. 7. ecōtrario verò de vitiis ipſi virtuti cōtrariis dicendum eſt. Sicut enim exiſtente vna virtute, quæ (ſm naturales) eſt mediocritas quædam medii coniectatrix, vitia ipſa (velut extrema) ipſi virtuti aduerſantia plurima ſunt. Ita procul dubio probis ac ſtudioſis viris paruo numero exiſtentibus, plurima hominum multitudo, tanquam ex maſſa primi parentis peccato vndiq; infecta, trahens originem, atq; ab adoleſcentia ſua in malum prona, continue aduerſatrix per multorū vitiorum abruta (vt plurimum) facile dilabitur. Quod etiam ipſe dominus ore ſuo ſancto & benedicto confirmare dignatus eſt dicens, lata porta & ſpatioſa eſt via quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam. Matth. 7. Non ſunt itaq; hominū negocia aut contractus, ſicut neq; ritus aut modus viuendi ipſorum hominum multitudine comprobanda.

41 Et † quamuis aliqui de numero ipſorum Chriſti fidelium ſic contrahentium vitæ probitatem in multis eorum operibus coram hominibus præ ſe ferre videantur, ob id tñ non ſequitur, ꝙ ipſi in præfatis ſuorum cambiorum contractibus recte ac iuſte (ſicut deceret) ſe gerant. Quòd nimirum per aliquod ſibi ſimile clare oſtenditur; tempore enim illo, quo dñs noſter Ieſus Chriſtus in carne mortale vitam agebat in terris, Phariſei illius legis Moſaicæ ipſum verum Deum cognoſcebant. Notus enim in Iudæa erat Deus, inquit ſanctus propheta, Pſ. 75. Quinimmo, & propter multa eorum bona opera (ſm legem illam) cōi illorum hominum iudicio præ cęteris quibuſcunq; Deum ipſum timere videbantur. Et tamē ipſe dñs (qui clarę nouit abſcondita cordium noſtrorum) de eorum auaritia & cupiditate eos ſępe arguens, dicebat eis. Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram hominibus. Lu. 16. Deus autem nouit corda veſtra. Quia quod hominibus altum eſt, abhominabile eſt apud Deū. Et alibi, ve vobis Phariſęis, qui decimatis mentam, & rutam, & omne olus, & pręteritis iudicium & charitatem Dei. Luc. 2. Nō itaq; hominum opinione, quæ rerum terrenarum cupiditate ſępius eſt infecta, aut legum & iurium ignorātia (vt plurimum laborat) ſed exacta & vera ratione, atq; ipſius diuinæ legis auctoritate, & ſacroſanctæ matris Eccleſię (quę ſpirituſſancti magiſterio ſemper ducitur) teſtimonio, ipſorum hominum negocia diſcutienda, decidenda, & comprobanda vel reprobanda ſunt. Sic enim ordinauit Dñs Deut. c. 17. ſi difficile & ambiguum. & Matt. 16. cū dixit. quodcunq; ligaueris, & Ioan. 21. paſce oues meas. & adducitur c. per venerabilē. §. rationibus. tit. qui filii ſint legitimi, & c. ſolitæ. de maioritate & obedientia.

42 Neq; † etiam huiuſmodi contractus prætextu cuiuſuis conſuetudinis licite fieri poſſunt; quia ratio & veritas conſuetudini preponenda ſunt, vt ait diuus pater Auguſtinus lib. 4. de Baptiſmo, & adducitur diſt. 8. c. fruſtra, præſertim cum huiuſmodi Conſuetudo, potius inhumanus & crudelis abuſus, & pernicioſa corruptela, iuxta modum loquendi ſanctorum, appellanda ſit, & Chriſtianę Religioni, atq; animarū ſaluti non conueniat: ſed potius contra Dei pręceptum, atq; ſacrorum canonum ſancta decreta, eiſdem e diametro aduerſetur, atq; in ipſam religionem Chriſtianam, non ſine multarum animarum ruina, ob nimium repentinum atq; iniuſtum lucri exceſſum varia incōuenientia, & forte enormia ſcelera in multis mundi partibus hactenus iam excitauerit, atq; in dies excitet, ac nutriat. Quapropter ipſa tanquam irationabilis & veritati atque humanæ ſaluti contraria non ſeruanda; ſed penitus eiicienda, eliminanda, atq; omnino abolenda eſt. c. ex parte, de cōſuetudine. & diſt. 8. c. mala, & infra per totum. Non enim firmatur tractu temporis, qđ de iure ab initio nō ſubſiſtit. de reg. iu. in 6. huiuſmodi tñ praua conſuetudine ſequitur, ꝙ quanto quiſpiam in malo diutius pſeuerat, tanto eius peccatum ſit ei grauius, & damnabilius. Qm̄ peccata tanto ſunt grauiora, quāto diutius infelicem animam detinent alligatam. c. tanto de conſuetudine.

43 Et ſi dicatur, ꝙ † tali dño & Principi ſic placet accipere pecunias ad cambiū cum tali ac tāto ſuo intereſſe; qm̄ (ſicut ab ipſis numulariis dr̄) ipſe dñs, ſiue agentes pro eo quādoq; dicunt, vel dicit, ꝙ ſponte & libere donat ipſis numulariis, ſi quid ab eo p̄ter æquitatem & iuſtitiam in huiuſmodi cōtractibus exigerēt, vel acciperent. Ad hoc ſanè dicendum eſt, ꝙ huiuſmodi fictæ & ſimulatæ palliationes, quas quidam lucri cupiditate decepti charius amplectuntur, in foro conſcientiæ & coram Chriſti tribunali, ante quod nos aſtare oportet, & manifeſtanda, examināda, & ponderanda ac iudicanda ſunt abſcondita cordis noſtri nihil proderunt. Nihil enim tunc inultum remanebit, vt ſacroſancta fatetur Eccleſia, huiuſcemodi igit̄ numularii ita mutuātes non effugient iudicium Dei. Qm̄ in huiuſmodi eorum cōtractu pręter iniuſtitię atq; vſuræ peccatum, in quod ipſi numularii ſic emendo vel mutuādo, ipſo facto incurrunt. Ad huiuſmodi iniuſtum lucri exceſſum efficaciter reſtituēdum in foro conſcientiæ tenentur. Qm̄ in tranſlatione dñii rerum attendit̄ potius voluntas Dñi q̃ alterius. Inſti. de obl. quæ ex delicto naſcuntur. § placuit, & l. inter omnes. § pe. eo. ti. facit. l. j. § quę onerandæ. ad fi. ff. quarum rerum ac. non da. ipſe autē dñs neq; ſpōte, neq; libere, ſed neceſſitate coactus dicit ſe libere donare. Si enim non eſt pręſumendum quempiam velle iactare ſuum. ff. de probationib. l. cum de indebito. Quantominus pręſumēdū eſt hoc ſponte & libere fieri à dñis illis, qui variis atq; inexcogitatis in dies adinuentionibus ad extorquendas pecunias, quam plurimis atq; intolerabilibus grauaminib. ſubditos ſuos (quos multo plus q̃ exteros campſores diligere & fouere tenentur) tunc aggrauare non ceſſabant? Si enim nemo in neceſſitate cōſtitutus liberalis exiſtit. l. rem legatam. ff. de adimen. leg. & gl. in verſi. liberaliter. in c. relatum, ext. de pręb. Quanto minus liberalis exiſtebat ille dñs, qui (vt clare cōſtabat) ob eius aduerſus hoſtes maxima, longa & ferè continua bella erat vndiq; pecuniis exhauſtus, & qui ferè omnes ſuos redditus atq; Regalia iura habebat ipſis numulariis iam obligata? pręſertim in tā ampla donatione, vel relaxatione tam ingentis pecuniarum ſummæ. Ad quam ob huiuſmodi & ſibi ſimilium cambiorum, vel contractuum multitudinem ac magnitudinem aſcendebant eius dona, præſertim erga mercatores & forte quoſdam, quos ipſe nūquam nouit neq; noſcet, quare non libere neq; ſponte, ſed neceſſario & coacte dicebat ſe libere donare, quatenus videlicet inuenire poſſet numularios qui ei mutuarēt, aut accōmodarēt pecunias, quibus pecuniis ipſe per armigeros, aut hoſtes inuadere, aut ſaltē ſe & ſua à ſuis hoſtibus tueri atq; defendere poſſet: quod etiam ſatis clare cognoſci poteſt, ex hoc ꝙ ipſe vel agentes pro eo initio contractus (quantum ſciebant & poterāt) ſubtiliabant atq; imminuebant de pretio ipſorum cambiorum, & aliorum contractuum cum campſoribus ipſis, reducendo videlicet cambia ipſa & alios contractus ad illud minus intereſſe quo poterant. Præterea donatio liberaliter facta non fit ipſorū contrahentium conuentione & pacto, neq; pręciſe ſecundum ratam alicuius obſequii facti, neq; ſemper fit tali vel tali præfixo tempore (Sicut dicebatur fieri in illis contractibus) ſed fit ex donantis mera munificentia, & in ea quātitate, vel ſumma, atq; eo tēpore quibus ipſi donanti placent. ff. de dona. donari. Quare non libere neq; ſponte donationes illæ fiebant. Quod etiam pculdubio oculis oculis noſtris ipſaq; experientia q̃ clariſſimè pſpeximus. Cum enim ſuperioribus annis Reges ipſi ob eorum longa & magna inter ſe bella magniſq; pecuniarum ſummis in dies indigent, vt numularios qui ſibi eas mutuarent inuenirēt, ipſi vel eorum agentes dicebant eis ſe ſponte & libere donare. Si quid ab eis præter æquitatem & iuſtitiam in huiuſmodi eorum cambiis vel contractibus exigebāt, & iuxta promiſſa, tam de capitali q̃ de lucro illo exceſſiuo (eo tempore) melius q̃ poterant plene ſatisfaciebant. At verò cum, donante dño, inter ipſos Reges peracta fuit pax, in cuius tempore ſuis propriis redditibus Regna ſua facillimè manutenere poſſunt. Non ſolum illum exceſſum lucri, ad quem pacto & conditione tenerētur, verùm etiam neq; capitale ipſum, niſi magna cum difficultate ac maximo ipſorum creditorum intereſſe, ab ipſis creditoribus exigi vel rehaberi non pōt, quamobrem claro clarius deprehēditur, ꝙ donationes, vel relaxationes illius exceſſus lucri, non ſponte, neq; libere, ſed neceſſariò & coacte fiebant. Quatenus videlicet inuenirent ſibi mutuantes pecunias, quibus ſaltē ſua regna ab hoſtibus tueri poſſent. Quapropter nō veræ donationes, ſed potius quædam fictæ remunerationes, coactæ tñ, appellari poterant. C. de bo. lib. l. cum opus. §. cum autē. Et qm̄ in vera donatione libera intentio & mens ipſius donantis ſemper cōcurrere debet. ff. de donat. l. donari. donationes illæ, niſi aliud obſiſtat, quod apud plurimos (vt dicitur) obſiſtit, in foro conſcientiæ retineri non poſſent.

Quò verò ad ſecundā huius ꝯctus partē dico ipſam eſſe vſurariā; quia in rei veritate ipſe ꝯctus eſt contractus mutui, pacto expreſſó habendi ſingulis annis ſupra ſortem decem vel duodecim pro ſingulo centenario, argumento c. ſi fęneraueris 4. q. 3. & ſuper totum. & c. conſuluit, & c. nauiganti. ext. de vſuris. Neq; huiuſmodi lucrum initio contractus pōt in pactum deduci ratione lucri ceſſantis. Quia huiuſmodi lucrum tunc nō eſt neq; in actu, neq; quaſi in actu, ſed eſt ſolum in potentia valde remota, & poteſt multipliciter impediri, & iſta eſt ſententia diui Tho. 2. 2. q. 78. artic. 2. ad primum argumentum. Amplius huiuſmodi pactum de lucro ſic acquirendo (ſicut ex ipſo contractu patet) non fit ad tempus præfixum, puta ſex menſiū, aut huius anni, ſed ad ſemper, quouſq; videlicet pecunia ſoluenda ſoluta fuerit, quod nullus doctorum admittendum eſſe duxit.

Similiter nec ratione damni emergentis tale incrementum initio contractus poteſt in pactū deduci, niſi tale damnū emergens ex defectu ſolutionis termino ſex vel octo mēſium faciēdæ ſit initio contractus adeo clarum & firmū, ꝙ nullo quouis modo iuſte euitari poſſit, & tunc dicendum eſſet, ꝙ ex quo aut culpa aut defectu debitoris campſor tale damnum incurreret, præmonito in primis ipſo debitore, aut eius agente, tale damnum & non plus poſſet in pactū deducere, & ſic tale incrementum ſupra ſortem ratione huius damni emergentis recte accipere & exigere poſſet. Qm̄ hoc modo campſor ex mutuo lucrum nō acquireret, ſed tantummodo ſe indemnem ſeruaret, ꝙ nempe ſm omnes licet, facit c. qm̄ multi. 14. q. 4. iuncta gl. & c. j. & c. conqueſtus, titu. de vſuris. Aliàs ſecus. Rationibus etiam

44 ſuperius adductis ſequitur in iuſtos & vſurarios eſſe illos † qui emunt iura vel donatiua dñorum, ſi etiam alibi aſſignāda, ſiue actiones aliorum quoruncunq; creditorum, ſi principali ſpe lucri ea emūt minori pretio q̃ deductis periculis, laboribus & expenſis arbitrio bonorum virorum valeant, facit c. nauiganti ca ſu ſecundo, eo titu. per rationem à contrario.

Octaua praua adinuentio eſt illorum numulariorum: qui cum alijs contrahendo dicunt eis ſe illis ſuas pecunias dare ad cambium pro Lugduno, huiuſmodi tamen nomen Lugdunū de communi ipſorum adinuicem contrahentium cōſenſu, alicui eis propinquiori loco ficte & ſimulate imponunt, eundem locum hoc nomine Lugdunum ficte appellantes.

Aduenięte poſtea tempore ſolutionis pecuniarum in vera Lugd. Ciuitate faciendæ (Sic contrahentes ad huiuſmodi propinquiorem locum Lugduni nomine ab eis ficte nominatū) ſe conferunt: & ibidem debitores ſuis creditoribus pecunias promiſſas, ſiue valorem illorum ſcutorum de marcha, quos capiētes ad cambium promiſerūt, eo modo ſoluunt, quo in ipſa vera Lugd. Ciuitate ſoluendus eſſet, huiuſmodi enim numularii re vera vſurarii ſunt. cum in hoc eorum contractu re ipſa ſit vere mutuum, ſpe principali lucri acquirendi factum. C. plus valere debet quod agitur, per totum, & ad lucrum inde perceptum mutuatariis efficaciter obnoxii.

45 Nona † praua adinuentio eſt illorum clericorum & multo magis Religioſorum paupertatem ſiue cōem vitam profitētium, qui eorum propria induſtria & opera etiam realia & ſuapte natura iuſta cambia exercēt, tales enim diuino cultui, & ſacroſancti altaris miniſterio ſint mancipati, præcipuo modo præ aliis cauere debēt, nedum à malo, verumetiam, ſm Apoſt. j. Theſ. 5. & ab omni eo quod habet ſpeciem mali, nemini dantes vllam offenſionem, vt eorum non vituperetur miniſteriū. Sed in omnibus ſemetipſos exhibere tenentur, ſicut decet Dei miniſtros. 2. Cor. c. j. Quapropter ab ipſa negociatione omnino cauere debent † cum ipſa negociatio (ſuapte natura) hominum mētes ſecularibus curis nimium implicet, atq; vndiq; exagitet. Iuri cupiditatem ſępius excitet, atq; adaugeat, & ad labiorum peccata ſępe numero prouocet, à quibus profecto omnibus, tum ratione diuini cultus, cui die noctuq; omnes Religioſi toto mentis affectu intendere debent, tum ratione bonæ ædificationis erga proximum, ad quam ob eorum gradum atq; profeſſionem pręcipuo modo tenentur, penitus immunes eſſe debent, proinde idem Apoſtolus ait 2. Tim. 2. Nemo militans Deo implicat ſe negociis ſecularibus, vt ei placeat cui ſe probauit, perinde ac ſi diceret, neceſſe eſt: vt quilibet Religioſus à curis atq; negociis rerum ſecularium ſe ſe expediat, vt illi totus placere ſtudeat, cuius ſe militię addixit, & à quo ad militandum eſt ſuſceptus. Proinde extra, ne cler. vel mon. per totum. non ſolùm negociatio pecuniarum, quæ inter cæteras negociationes lucri cupiditatē in hominum mentibus præcipue excitare atq; acendere vr̄, verùm etiā & quamplura alia de rebus ſecularibus negocia & occupationes, clericis atq; monacis ſtrictè interdicuntur. Diuus etiam pater Auguſtinus lib. 2. q. noui & vet. teſtamenti, & adducitur diſt. 88. c. fornicari ſic ait. antequam. n. Eccleſiaſticus quis ſit, licet ei negociari, facto iam non licet, dictum etiā diui Hieronymi ibidem ſic adducitur ea. diſt. negociatorem clericum quaſi quandam peſtem fuge, hoc idem ſentit Diuus Tho. 2. 2. q. 77. artic. 4. ad tertium argumentum, verumtamen, & ſi non regulares, illi videlicet religioſi, qui ſolenni voto paupertatem & cōem vitam profeſſi ſunt, ſed ſi clerici ſeculares tantùm, nō ipſimet in propria perſona, ſed ſolùm per laicos, nō cauſa proprii lucri ſibi acquirendi, ſed pro neceſſaria, & pia pauperum ſibi pinquorum, aut etiam quaruncunq; aliarum miſerabilium perſonarum ſubuentione, & ſine quouis proximi ſcandalo, iuſta cambia atq; etiam alia iuſta negociarentur negocia, forte non peccarent, ſed potius laudabile & pium opus agerent, cum etiā & aliquos ſanctos viros, atq; etiam probos Eccleſiarum prælatos conſimilia negocia præfato modo exercuiſſe legerimus, ſicut etiam eo. tit. c. j. aliquantulum inſinuatur.

46 Et † quamuis clericis & religioſis regularibus omnibus quibuſcūq;, & præcipue illis, qui ſacroſancti altaris miniſterio ſunt mācipati, atq; in verbo & doctrina laborant, iuxta Dñi ſnīam Matt. 10. Lu. 10. à laicis vitæ neceſſaria ſint miniſtranda, omnibus tamen ipſis quibuſcunq;, pro loco & tempore, non pro ſemetipſis ditādis, ſed pro neceſſaria ſuæ vitæ ſuſtentatione, licitū eſt propriis ſuis manibus laborare, atque in honeſtis artificiis ſemetipſos modeſte exercere, ſic enim Sanctus Dei Apoſt. Paulus, ſicut ipſe met atteſtatur, Ro. 15. j. Cor. 9. pro ſui & ſuorum ſociorum ſecū in verbo & doctrina laborantium ſemetipſum exercuit.

Decima praua adinuentio eſt illorum campſorum, qui ſuas dant pecunias ad cambium pro Lugduno, aut alio regno illis, quos ſciunt, aut probabiliter credunt ſcutos illos de marcha p quibus præfatas pecunias dederunt, ob eorum inopiam vel parum creditum non poſſe Lugduni vel alibi ſoluere vel conſignare, huiuſmodi. n. ꝯtractus, ſi ceſſante omni quauis alia fraude celebretur, licet in ſe iuſtus ſit, iniuſte tñ cū huiuſmodi pauperibus & non valentibus ſoluere contrahitur. Et præfati campſores vſurarii ſunt, vel in fraudem vſurarum ſic contrahendo faciunt vſuram ſiue lucrum inde à pauperibus accipientes vel extorquentes, & lucrum illud inde à paupere ſic extortum vel acceptum illi pauperi omnino reſtituere tenentur, cum ſine cā illud acceperint, ex eo videlicet, quod non eſt. ff. de cōd. ſine cā. Si verò campſor credens ipſum accipientem ad cambium poſſe ſibi Lugduni vel alio in regno ſoluere acceptam pecuniam atq; etiam lucrum inde prouenturū; bona fide ei pecunias ſuas credidit, quandiu huiuſmodi eius bona fides durat, non eſt vſurarius cenſendus, nec lucrum inde perceptum reſtituere tenet̄, ſed aduenïente mala fide lucrum illud illi pauperi reſtituere debet; quia tunc eſſet poſſeſſor malæ fidei, poſſeſſor autem malæ

47 fidei nullo tempore præſcribit, de regulis iuris in 6. † & etiam quia in extrema neceſſitate pauperibus tenemur dare etiā de noſtro. Qui enim (vt inquit diuus Io. 1. Can. c. 3.) habuerit ſubſtātiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo? quaſi dicat non. Qui aūt non habet in ſe charitatem, factus eſt velut æs ſonās, aut Cymbalum tinniens, vt inquit ſanctus Dei Apoſt. 1. Cor. 13. Si verò cāpſor eſſet in probabili dubio, vtrū. ſ. pauper ille poſſet ſibi pecunias illas Lugduni ſoluere; vel ne, nō debet ſemetipſum diſcrimini exponere, c. iuuenis, de ſpōſ. Sed aut de hoc prius certificetur: aut ceſſet ab huiuſmodi cōtractu,

48 conſequens igitur eſt, ꝙ † extra ſtatum ſalutis ſint illi, qui non

proximi

proximi charitate, sed lucri cupiditate frumentum, aut alia blada, castaneas, oleum, pannum, & id genus, maiori pretio q̃ valeant ipsa æstimantes, ad tempus vendunt, aut etiam pecunias ipsas ad lucrum inde percipiendum mutuant pauperibus, quos sicut probabiliter credunt, restitutionis tempore sine eorũ magno damno, non poterunt neq; lucrum ipsum neq; etiã & capitale restituere. Quapropter aduenientе solutionis aut restitutionis tempore pauperes ipsi vrgentibus huiusmodi creditoribus coguntur aut curare, ꝙ tempus illud ad ipsam restitutionẽ vel satisfactionem faciendam, cũ ipsorũ maiori interesse & dãno eis prorogetur, aut illa paucula bona mobilia, vel stabilia, q̃ pro eorum aliquali sustentatione apud se habent: non sine eorum damno vendere & alienare, aut ea ipsis creditoribus in solutum dare, & cedere, aut quod ipsi, eorum filiis derelictis & fame pereuntibus, carceribus mancipentur.

49 Vndecima † praua affectio & adinuentio est illorum numulariorum, qui suas ad cambium dant pecunias alicui, quẽ sciunt aut probabiliter credũt esse prodigum, & huiusmodi pecunijs in ludis, luxu, illecebris delitiis, ac lasciuiis, enormibus pompis, comessationibus, ebrietatibus atq; huiusmodi malis operibus abusurum. Hi enim numularii sic suas dantes pecunias male agunt: Quia (sm Apostolum Rom. 1.) non solũ digni sunt morte, qui talia agunt opera: sed etiam qui consentiunt facientibus. Cum autem suas sic scienter dantes pecunias hominibus sic prodigis, non solùm consentiant, verùm etiam magnam eis occasionem offerant, eas dilapidandi, prodigendi in malos vsus, sequitur, quòd sint digni morte, nec aliquid inde lucri percipere debeant.

Hoc idem dicendum esset, si quispiam ad cambium suas daret pecunias furioso, vel insano; cum furiosis & insanis de rebus etiam eorum propriis administratio q̃ sępissime interdicatur. Hoc idem dicendum esset, si huiusmodi campsores suas ad cãbium pro Lugduno darent pecunias illis, quos scirent, vel probabiliter crederent, illas deinde ad extorquendas ab aliis, puta à magnis dñis magnas vsuras, seu iniusta lucra, puta viginti, aut viginti quinq; supra sortem singulo anno pro singulo centenario, expositturos; cum enim iubente dño, Matt. 22. teneamur ꝓximum nostrum sicut nosmetipsos diligere: & de proximo nostro curam habere, Eccl. 17. non rectè, sed male agerent hi, qui modum & commodum fęnerandi atq; male agendi in magnũ sui proximi damnum, atq; æternam animę damnationem, sciẽter subministrarẽt. Immo potius (sicut in hoc §. dictum est) nõ lucro, sed æterno damno digni essent, cum proximo suo mortifera perpetrandi opera fomitem suggererent: omitto siquis campsor suas ad cambium daret pecunias filiisfamilias, mulieribus, seruis &c. cum hoc quàm rarissimè contingat, & clare constet id non esse faciendum.

50 Duodecima † praua adinuẽtio est illorum numulariorum, qui suas ad cambium (vel quouis alio titulo, aut ficto nomine) dant pecunias dñis & principibus huius seculi, quos sciunt aut probabiliter credunt in iniustis ne dicam impiissimis truculentissimisque bellis aduersus Christi fideles, eos opprimendo, depopulando, deuastando, occidendoq; eas expositturos. Hi eñ numularii sic suas dantes pecunias q̃ grauissimè peccant: cũ eorum pecuniis sic ad cãbium datis, sint occasio innumerabiliũ & grauissimorum malorum, quo sanè sequitur: vt inde non solùm aliquid lucri percipere non possint, verùm etiam & ad arbitrium boni viri, ad omnium quoruncunq; malorum, dãnorum, depopulationum, deuastationum, mortiumq; inde procedentium satisfactionem in foro animæ sint efficaciter inducendi. Taceo (modestiæ causa) quid dicendum esset de illis numulariis, qui suas ad cambium aut quouis titu. siue nomine darent pecunias principibus (quicunq; fuerint illi) quos ꝓbabiliter credũt, huiusmodi pecuniis in iniustis aduersus Christi fideles bellis, aduocatis secũ ad id perpetrandum ẽt infidelium armis copiis & classe, non sine maximo Christianę reipub. dãno & euersione, atq; Christiani nominis dedecore, clam vel palam quouis modo vsuros vel potius abusuros.

Quamuis enim (vt inquit sanctus propheta Hier. 17.) hominis cor vndiq; prauum sit & inscrutabile, variosq; atq; innumerabiles in se reconditos habeat recessus, ex his tñ quæ hactenus super hoc cambiorum negocio scripta sunt (quantum ego ꝑspicere potui) satis luculenter apparet, quod & quibus prauis hoĩum affectionibus atq; adinuentionibus, Lugdunẽse aut Bezenzonense cãbium deprauari possit. Quòd si forte his nostris rapacissimis temporibus aliquæ aliæ prauæ adinuentiones adinuentæ sint, aut (quod absit) crescente hoĩum malitia in posterum adinueniantur, illæ proculdubio aut ad aliquam istarum (quæ iam enarratæ sunt) reduci, aut per ea quæ superius iam dicta sunt, & hic inferius dicentur, illarum adinuentionum fraudulentię fallaciæ dignosci, dissoluiq; poterũt, quas sanè fallaces fraudulentasq; hoĩum adinuentiones insatiabili cupiditate adinuentas, ipse dñs nimia sua pietate ab oĩum cordibus auferre, atq; penitus eliminare dignetur, ne (quod absit) ob incredibilẽ ipsorum hoĩum cupiditatem ipse dñs eos à facie sua proiiciat, atque de eis sicut de insatiabilibus illis Iudæis dicat. Dimisi eos sm desideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus suis. Ps. 80. Et subinde q̃ iustissimè reddat & det eis iuxta fructum adinuentionum suarum; nescientes enim facere rectum. Hier. 17. Et subinde q̃ iustissimè reddat & det eis iuxta fructum adinuẽtionum suarum; nescientes enim facere rectum. Amos. 3. Et thesaurizantes iniquitatem & rapinam in ædibus suis. Matth. 16. Nullam habent commutationem quam dare possint pro anima sua, sed velut idolorum serui, in alio seculo mergẽtur in interitum & perditionem. Es. 5. 1. Tim. 6. Amos. 5. In hoc autem seculo (vt ipse dñs ait) circumietur terra ipsorum, & detrahetur ex ea fortitudo sua, & ædes eorum deripientur, sed si Christi fideles, non in suis adinuentionibus, sed (vt decet) in viis Dei ambulauerint, pro nihilo & gratis ipse Deus inimicos eorum humiliabit, & super tribulantes eos mittet manum suam. Psal. 8. Quapropter negociatores in cambiis, vt (sicut decet) sibi & rebus suis recte consulant, omni diligentia & studio à prædictis oĩbus quibuscunq; prauis adinuentionibus penitus caueant: & commutatiuam æquitatem ac iustitiam & Christianam charitatem in oĩbus quibuscunq; suis negociis diligentissimè seruẽt. Iustus enim (vt ait sanctus Propheta Ps. 13.) vt palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur in domo dñi. Omitto breuitatis gratia alias pęnas, quibus manifeste Vsurarii humano iure plectendi sunt. Omitto, quid dicendum sit de illis, qui aliorũ nomine dant aut accipiunt ad vsuram. Omitto horum fęneraticiorum cõtractuum mediatores, siue proxenetas & notarios quoscunq;, qui eorundem contractuum publica cõficiunt instrumenta. Atq; huiusmodi contractuum, siue eorũdem instrumentorum testes, eosq; etiam qui vsurarum schedulas subscribunt, aut ipsis vsurariis atq; vsurarum prauitatibus consilium, auxilium, vel fauorem quouis modo præstare non verentur. Omitto deniq; eos, qui comedendo, vestiendo, imbursando, vel quouis alio modo de vsuris sciẽter vel probabili opinione participant. Hæc enim & similia (quantum ad pręsens spectat) ad propositum quæsitum non necessario requiruntur. Itaque (quo ad primam huius tractatus partem) quæ hactenus dicta sunt sufficiant.

Secunda Pars.

Cap Primum, Quòd ars campsoria recte ordinata, honesta & laudabilis ac digna sit præmio.

ENarrata & discussa natura & qualitate artis campsoriæ, in quantum mere solum inuẽta & vsitata est ad ipsius campsoris priuatum commodum & lucrum, enumeratis etiam atq; explanatis ipsorum cãpsorum ipsa cãpsoria arte sic vtentium prauis adinuẽtionibus, cõsequens est, vt in hac secunda huius tractatus parte de ipsa arte cãpsoria, quatenus ęconomicæ & politicæ vitæ deseruit, ac de recto ipsorũ Campsorum ipsa arte campsoria sic vtentium vsu dicamus.

Dico igitur primò ꝙ ars campsoria (quatenus ęconomicę & politicæ vitæ deseruit) siue vt ad publicum in primis, & subinde ad condecens ipsorum campsorum priuatum bonum, saltẽ tacita intẽtione, ordinatur, est honesta, atq; laudabilis, ac digna præmio. Hæc propositio sic declaratur. primò quidem; quia ipsa ars campsoria (hoc modo sumpta) est expers illarum cõditionum quibus à philosopho in libro Polit. improbatur. Quapropter ipsa (hoc modo sumpta) non improbanda, sed potius laudanda, & præmio digna esse videtur.

Secundò; quia ipsa ars campsoria ex hoc solo, ꝙ vtatur pecunia, quò ad eius vsum secundarium, videlicet venditionem ex parte capientium ad cambium, reprehensibilis esse non debet, cum & Calcearius, & Birretarius, & quicunq; alii Artifices bono publico, & priuato rectè deseruientes, cum eorum artificialia aliis vendũt, non sint reprehensibiles, immo laudabiles sint & ob eorum artificia digni cõpetenti lucro: & tñ (vt patet) tũc, vt sic, suis artificialibus non quò ad eorum primarium, sed quò ad eorum secundarium vsum vtuntur. Et hoc quia huiusmodi artifices sic vendendo eorum artificialia, ad publicũ in primis, subinde ad condecens ipsorum artificum priuatum bonũ, huiusmodi eorum artificialia recte ordinãt. Quapropter similiter & ipse campsor, cum rectè dando suas pecunias ad cambium, (sicut clare constat) bono publico & priuato recte deseruiat, honeste laudandus & competẽti suæ industriæ præmio dignus habendus est, secus autem esset, si ipse campsor ipsa arte cãpsoria (vt pure campsoria est) & vt adinuenta & vsitata solum (quãtum esset ex parte ipsius campsoris) ad priuatum & propriũ ipsius campsoris commodum vteretur. Hoc enim modo ipsa ars campsoria haberet simul illas tres conditiones, quibus insimul coniunctis, ab ipso philosopho reprehenditur, quod tñ non cõtingit, qñ (sicut ostendimus) ipsa ars campsoria & ipsa cambia ab ipso campsore, saltem tacita intentione ad bonum publicũ & cõe in primis ordinantur. Tertiò principaliter idem sic ostẽditur, ipsa ars campsoria hoc modo sumpta sicut ex propriis ꝓpositionis propositæ terminis patet, ad honestum & laudabilẽ finem

finẽ recte ordinatur; & qm̃ omnia à suo fine perfectionem accipiunt, & denominanda sunt, consequens est, vt & ipsa honesta atq; laudabilis & digna sit præmio. Hoc idem ex ipso cambio reali tantùm, quod (vt superius declaratũ est) cambium ad minutum vocatur, clarius ostendi põt. In eo enim (cessante omni fraude) sm omnes doctores, qui de huiusmodi negocio scripserunt, campsor pro sua industria, labore & interesse, iuste & laudabiliter aliquid moderate inde lucrari põt. Quia videlicet bono publico in primis, & subinde bono priuato recte deseruit. Cum autem campsor, qui per literas suas dat pecunias ad cambium pro variis & multis terrarum locis & regnis, vt inde emãtur merces & alia humanæ vitæ vtilia & necessaria, longe magis (vt clare constat) q̃ campsor ad minutum, bono publico vndiq; recte deseruiat, Maiori itaq; laude & competenti præmio dignus habendus est. Accedit ad hoc; quia industriæ accedentis operi licito ratio est habenda, & aliquid mercedis dari debet. l. si hæres. ff. ad l. falcidiam. Sic etiam & Apostolus ait. 1. Cor. 9. Quis militat suis stipendiis vnquam? quasi dicat nemo. Et dñs in Euangelio, Luc. 10. Dignus est enim operarius mercede sua. Qui enim sentit onus, sentire debet & commodum. de reg. iur. in 6. Cum autem hæc campsorum industria & labor in transmittendo suas pecunias, & eas quidem in magna summa, atq; ad multas & varias totius vniuersi partes (sicut mercatoribus principibus & ęconomis clare constat) sit valde vtilis, immo ꝓ humanæ vitæ rebus necessariis comparandis, & ciuitatũ, Prouinciarumq; atq; regnorum cõmoditatibus prouidendis multum necessaria, & propterea ad licitũ & iustum opus plurimũ accedens, consequens est, vt ipsi campsores huiusmodi cambia sic exercentes ob eorum industriam atq; exercitium, concedẽs lucrum ad arbitrium boni viri recte reportent.

Cap. secundum, Quo tempore cambia realia per literas celebrari possint.

51 ET † qm̃ omnibus in rebus modus & ordo non sine magno studio & diligentia seruandus est, condecens est, ꝙ sicut mercatores de rebus ad hoĩum vitam & commodum necessariis, Regnis, Prouinciis, Ciuitatibus, locis, familiis, & priuatis personis cõiter toto anno negociando prouidere curant. Itaq; proculdubio congruum & conueniẽs est, ꝙ & ipsi campsores, siue numularii suarum pecuniarum cõmutationibus atq; translationibus huic bono publico atq; ipsis mercatoribus deseruientes, toto etiam anno, statutis tñ temporibus, & æqua lance iustitiæ, videlicet commutatiuę vtrinq; seruata, suas pecunias ad cãbium ipsis mercatoribus dare possint, quatenus ipsę res ad publicum & priuatum commodum vtiles ac potius necessariæ, ab ipsis & quibuscunq; aliis vbiq; locorũ commode inueniri, emi, & vendi possint. Cum ipse pecuniæ, teste philosopho primo pol. c. 5. & 5. Eth. c. 7. ad hæc & similia cõparanda inuentæ & institutæ sint, hinc factum est, quod (loquẽdo de Lugdunensi aut Bezenzonensi cambiis) singulus quisq; annus (iuxta quatuor naturalia tempora) in quatuor distinctus fuerit nundinas, in nundinas videlicet apparitionis, Paschatis, Augusti, & oĩum sanctorum, in quibus sanè nundinis (statuto tñ & præfixo tempore) postquam videlicet clausæ, & missę fuerint literæ cambiorum præcedentium nundinarum, & anteq̃ claudantur literæ cambiorum pro nundinis sequentibus, cuilibet (vt decet) sine quauis fraude & dolo, pretio tunc in illo foro ad numeratum cõiter currẽte. Liceat dare & accipere pecunias ad cambium pro nundinis, videlicet illis duntaxat tunc immediate sequentibus, quatenus inde commode emi possint merces & alia humanæ vitæ commoda, vtilia, aut necessaria.

Similiter & tempus illud, quod assignatur inter datam & ꝓ ea aliam alibi consignandam pecuniam Non assignatur solum vt accipiens ad cambiũ possit ire, aut eius literæ per alium mitti possint ad locum, vbi eius nomine ipsi camsori, aut eius agentibus pro eo aliæ pecuniæ sunt consignandæ, sed etiam assignatũ ad debitam atq; honestam & moderatam ipsius ad cambiũ capientis cõmoditatem, ipsi enim ad cambium capientes nõ possunt transmissis & datis literis semper statim reddere summam pecuniarum pro cambio facto alibi consignandam, datur insuper, & pręcipue, pro bono publico, ad quod cambia ipsa tanquã ad finem suum in primis ordinata sunt, pro commodo, videlicet & beneficio inde proueniente, Terris, Castris, Ciuitatibus, Prouinciis, & regnis, mercium, victualium, multarumq; aliarũ rerum humanæ vitę necessariarũ atq; vtilium ægentibus. Quapropter huiusmodi tempus rationabiliter esse debet aliquantulum maius, q̃ requirat accessus, siue missio literarum ad locum soluendorum cambiorum, hoc autem taxandum est (sicut regulariter fit) secundùm laudabilem & approbatam consuetudinem vim legis habentem.

Cap. tertium, Quòd nundinæ & cambia in iudicio, & extra rata, & firma sunt.

52 HViusmodi † autem institutio, statutum, siue consuetudo de huiusmodi nundinis, & earum tẽporibus, atq; de oĩbus aliis quibuscunq;, quæ in eis rectè gerẽda sunt, quatenus ipsa cambia, atq; alia quæcunq;, quæ in eis rectè pro cõi bono (vt diximus) celebranda sunt, rata & firma (sicut decet) in iudicio, & extra, apud oẽs quoscunq; vbiq; locorum habeant. Omissis (breuitatis gratia) multis & variis legũ Auctoritatibus, aliquo bono fine, non affectu & arbitrio singulorum, Sed cõi omnium (vt decet) consensu, accedẽte ad id etiam principis auctoritate, non per errorem, sed ex certa scientia, atq; diuturnitate temporis, instituenda, ordinanda, comprobandaq; esse oportuit. Et hoc modo huiusmodi cõsuetudo vim legis habet, cum ipsa consuetudo (de qua nobis modo est sermo) sit ius quoddã moribus institutum, quod pro l. suscipitur. dist. 1. c. consuetudo. cum autem oĩa hæc & singula in hac huiusmodi nundinarum institutione, & earum suorumq; temporum distinctione, atq; in rebus aliis omnibus & singulis pro ipsis cambiis rectè peragẽdis (sicut in hac arte campsoria peritis constat) clare reperiãtur, clare sequitur, quod huiusmodi institutio, siue cõsuetudo, atq; omnia alia & singula, quę (cessante omni quauis fraude & quouis dolo) in huiusmodi nundinis sic institutis & ordinatis peraguntur, in iudicio & extra, apud omnes quoscunq; vbique locorum rata & firma sint habenda.

Cap. quartum, Quòd Lugdunen. siue Bezenzonen. cambia, vera & realia cambia per literas dicenda sint.

53 HAec † autem cambia, puta hic Genuæ pro Lugduno, aut Bezẽzono, cessantibus oĩbus superius dictis fraudibus celebrata, vera & realia cambia per literas dicẽda sunt. Hoc autem sic ostẽditur. Primò quidem qm̃ diffinitio veri & realis cambii per literas sibi cõpetit. ergo &c. consequentia nota est, & antecedens probatur sic, definitio eñ veri & realis cambii per literas (sicut superius ostendimus) est commutatio vnius generis in aliud genus numismatum ꝓ mercibus & aliis rebus humanæ vitæ necessariis comparandis confectis, & aliò missis huius commutationis literis pro consignando illo alio numismatum genere. Hęc autem oĩa & singula huiusmodi Lugdunensi aut Bezenzonensi cambio conueniunt exempli gratia, hic Genuæ vbi contractus celebratur, dantur à campsore ipsi venditori pecuniæ, quæ quum sint præsentes (formaliter loquendo) quatenus videlicet præsentes sunt, non subsunt periculis, laboribus, nec expensis, Lugduni verò à capiẽte ad cambium soluuntur campsori pecuniæ, quæ causa distantię localis (formaliter loquẽdo) subsunt periculis, laboribus & expensis, pro ipsis videlicet Genuam reducendis. Quare, inquantum distantes sunt, à pecuniis datis à campsore saltem (vt ita dixerim) extrinsece genere differũt, aliquo etiam modo differũt intrinsece. Qm̃ hic Genuę regulariter pecunię vnius generis tãtum, puta scutorum tñ in auro à campsore soluuntur. Lugduni verò à capiente ad cambium pecuniæ regulariter trium generum assignantur, scutorum videlicet aureorum, monetarũ argentearum & par pagiolarũ. Quare & intrinsece genere differunt. Insuper de huiusmodi numismatum cõmutatione (vt ex iam dictis patere põt) literæ sunt conficiendæ Genuæ, & deinde Lugdunum mittendę, & ibi ipsorum qui pecunias dederunt ad cambium, agentibus consignãdæ, vt huiusmodi numismatum commutatio, suum (vt decet) sortiatur effectum, vel saltem (q̃quis id raro faciendum sit) de consensu ipsius campsoris, eidem detur creditum & fides de ipsis pecuniis soluẽdis. Ad dñiam cãbii minuti, in quo quia idem est locus commutandarum pecuniarum, non requiruntur literæ, sed sufficit tantummodo ipsarum dandarum & recipiendarum pecuniarũ effectualis & iusta cõmutatio, dicitur deniq; pro mercibus & aliis vitę humanæ necessariis comparandis. Quia (vt dictum est) iuxta mentem philosophi, 1. Pol. 7. c. huiusmodi numismarum commutatio, ob id præcipue adinuenta est. Diffinitio ergo veri & realis cambii per literas Lugdunensi aut Bezenzonensi cambio competit, quare &c. Secundò hoc idem sic ostenditur. Secundùm. n. doctores, qui de hac re loquuntur, quum quis habens, puta Genuæ pecuniam, dat eam campsori, vt suis literis faciat eam, vel aliam eiusdem generis intrinsece Romæ vel Neapoli sibi vel alteri consignari. Verũ & reale cambium per literas censetur: igitũ à fortiori hoc idem erit cambium Lugdunense aut Bezenzonense hic Genuæ (vt dictum est) celebratum. Cum in eo inter datam & recipiendam pecuniam, & regnorum diuersitas, & numismatum varietas maior reperiatur, quare &c.

Cap. quintum, Qualis contractus cambium Lugdunense aut Bezenzonense nuncupari possit.

54 VT † autem cognoscatur, qualis contractus ex contractibus nominatis sit in huiusmodi Lugdunensi vel Bezenzonensi cambio, non vr̃ quod (loquendo de cõtractibus nominatis quos nos arbitrari possemus esse in hoc cambio) huiusmodi cambii contractus possit esse ꝯtractus locationis operum ex parte campsoris; quia cãpsor non suscipit aliquam pecuniarum summam transuehendam, sed illam potius transuehit capiens ad cambium. Qm̃ à campsore accipit pecunias Genuæ, & eas vel alias deinde reddit & cõsignat Lugduni. Nec similiter põt esse contractus permutationis propriæ, si pecunia reddenda (vt cõiter contingit) sit futura; quia ꝑsentis ad futurum, sicut & certi ad incertum, non est permutatio pro-

tio proprie. C. de re permu. l. j. & in gl. quæ allegat. l. qm̃. eodem titu. vbi sic sentiunt Bar. & Bal. Si tñ vtraq; pecunia, danda scilicet & recipienda, siue reddenda esset presens tempore, posset fieri in ea permutatio, etiam si esset omnino eiusdẽ generis intrinsece: puta oẽs scuti aurei, immo etiam si esset eadem num. Quia quæ redderetur (vt diximus) esset affecta qualitate distantiæ localis. Et ita vt reduceretur ad locũ, in quo à cãpsore prius data fuit (per se loquendo) esset subiecta periculis, laboribus & expensis, & sic esset aliquo modo alia. Verum quia raro est præsentia vtriusq; pecuniæ, raro est ibi permutatio, & si quandoq; ibi esset vera permutatio, de ipsa iudicandum esset sicut & de contractu, quem in hoc Lugdunensi vel Bezenzonensi cambio esse demonstrabimus.

55 Nec etiam est ibi contractus mutui ex parte capientis ad cãbium; quia capiẽs ad cambium non prius dat & postea recipit, sicut fit in mutuo, sed econtrario; quia primo recipit, & postea dat. Similiter etiam non est ibi proprie mutuum ex parte campsoris, licet ipse campsor primò det, & postea recipiat. Primò; quia in mutuò secũda acceptio fit post primam ratione temporis, in quo accipiens pecunias ad mutuum indiget illo tempore, hic autem (si recte consideretur) fit ratione distantiæ locorũ, in quibus datur & recipitur pecunia, datur enim puta hic Genuæ, & deinde recipitur Lugduni aut Bezenzoni. Sicut etiam in antiquis cambiis fieri solebat, qñ videlicet capiẽs ad cambiũ prius dabat pecunias suas, postea eas alio in loco recipiebat, ẽt si tempus inter prius datam & deinde receptam pecuniam sit aliquantulum maius, q̃ hæc localis distantia pro reddendis & cõsignandis pecuniis requirat: quia (sicut dictũ est c. 2. huius secundæ partis) huiusmodi tempus ad arbitrium bonorum datur ad debitam & conuenientem commoditatem restituẽtium siue mercatorum: quibus (vt diximus) ipsa ars cãpsoria pro cõi bono in primis & subinde (vt decet) priuato deseruit. Ipsi autem mercatores cõiter non possunt, confectis cambii literis, statim equum cõscendere & Lugdunum proficisci, aut eò aliquẽ aliũ mittere, vel merces suas statim distrahere, aut sua credita ab aliis exigere, vt pecunias inde acceptas campsori Lugduni respondeant. Secundò non est hic mutuum; quia in mutuo pecunia restituenda (per se loquendo) debet esse eiusdem generis cũ pecunia mutuata; quia recipiens mutuum obligatur ad tantundem in eodem genere: vt si mutuaui tibi ducatos aureos, teneris mihi restituere ducatos aureos. Si monetam argẽteam, monetam argenteam. Si æream, æream. l. Paulus. ff. de solu. adeo ꝙ si conueniatur, vt res data restituatur in alio genere, puta grossi pro ducatis, vel vinum pro tritico, non est proprie mutuum, sed contractus innominatus. l. 11. in princ. §. 1. ff. si cert. peta. In hoc autem cambio Lugdunensi pecunia restituenda (vt c. præcedente diximus) duobus modis est alterius generis à pecunia, data à campsore, ꝙ etiam & in nostrorum antiquorũ cambiis fieri cõtingebat. quare &c. Tertiò mutuans (per se loquẽdo) nõ subiacet alicui periculo in sorte mutuata; quia (vt dictum est) mutuatarius tenetur mutuanti ad tantundem in eodem genere; quia est debitor generis, genus autem perire non potest. l. in ratione. §. verum. ff. ad l. falcidiam. Amplius mutuãs pro cautione sua, pignore apud se retento, aut aliqua alia cautione habita cõiter pecunias mutuat, quod in dante ad cambium nõ fit. Sed in Lugdunensi cambio campsor subiacet periculo in sorte data, antequam enim pecuniæ reuertãtur Genuam, vbi primò à campsore ad cambium datæ sunt (& si non sæpe) quandoq; tñ (vt experientia testatur) contingit, ꝙ campsor damnum patiatur in sorte. Quartò mutuans pecunias suas (absolute loquendo) p̃t eas à debitore, habita prius aliquali tẽporis moderatione, quouis tempore repetere. l. quod dicimus. ff. de solutionib. & §. oĩs. gl. ver. dub. instit. de verb. obl. Dans autem pecunias suas ad cãbium non põt eas ante tempus ad solutiones cambiorum designatum repetere, quapropter non est contractus mutui. Dico

56 † igitur (saluo semper saniori iudicio) huiusmodi Lugdunense aut Bezenzonense cambium non esse contractum mutui, sed esse contractum emptionis & venditionis, emptione videlicet se tenente ex parte campsoris: venditione verò ex parte capientis ad cambium, pecunia enim quæ datur à campsore, puta Genuæ, se habet vt pretium, quæ verò Lugduni, aut Bezenzoni à capiente ad cambium consignanda est, vt stat sub illa distantia

57 locali, se habet vt res venalis. Pecunia † enim non solum vendi & emi põt (vt est purum aurum vel argentum) eo videlicet modo quo venditur, & per se, pro auro vel argento fracto, verum etiam vendi & emi põt, in quantum pecunia, quamuis nõ per se, sed per accidens, idest per aliud, videlicet gratia suæ materiæ, puta auri vel argenti, ex quo conflata est, quod quidem à simili

58 sic astrui põt. Quemadmodum † enim ex philosopho primo Pol. c. 6. constat, ipsa re artificiali, quatenus artificialis est, duobus modis vti possumus. Vno quidem modo (quò ad eius proprium & principalem vsum) qui est is, ad quem ipsa res artificialis (vt sic artificialis) est, primò & principaliter ordinatur. Alio verò modo, quò ad eius cõem & secũdarium vsum, qui est oĩs eius vsus alius à primo, ad quem tñ ipsa res artificialis in quantum talis est, cõiter & secundariò ordinari põt, exempli gratia, ipso calceo vti possumus dupliciter, videlicet, quò ad eius proprium & principalem vsum, & hic est calciatio, ad quam (vt calceus est) primò ordinatur, ob calciationẽ enim calceus primò inuentus est, & etiam quò ad eius cõem & secundarium vsum, puta emptionem & venditionem, quæ tñ emptio, & venditio, secundariò tñ etiam competit calceo in quantum calceus est, emitur enim & venditur calceus, non solum pro puro corio, aut puro panno laneo, vel serico, verùm etiam & in quantum calceus laneus, vel sericus, aut de corio est, licèt ipse calceus nõ ad emptionem & venditionem, sed ad calciationem primò & propriè sit ordinatus, primus enim vsus competit calceo per se simpliciter & absolute, in quantum calceus est. Secundus verò, scilicet emptio & venditio competit calceo, etiam in quantũ calceus est, sed non simpliciter & absolute, sed per accidẽs, idest per aliud gratia. s. suæ materiæ, in quantum videlicet calceus est de corio, vel de panno laneo, aut serico. Hoc idem & de qualibet alia re artificiali: puta bireto, calligis, diploide &c. dici põt, ꝙ. s. ea vti possumus & quò ad eius primum & proprium vsum ad quem, videlicet, primò & propriè ordinatur, & quò ad emptionem & venditionem, ad quam etiam vt talis res artificialis cõiter & secundariò ordinatur; cũ autem & ipsa pecunia, vt pecunia est, q̃d artificiale sit ea (vt sic) artificialis est, vti possumus dupliciter. Primò quidem quò ad eius vsum proprium & principalem, qui simpliciter & absolute competit ei, vt pecunia est: & hic est, vt ex statuto legis sit valor, siue pretium rerum venalium. Ad hoc enim pecunia (vt sic formaliter loquendo) primò adinuenta & ordinata est. Vt hr̃ primo pol. c. 6. & 8. Eth. c. 14.

59 Et † ipsa (vt sic) formaliter & absolute est omnino inuendibilis; quia sicut albedo non põt esse alba, sed est id quo aliquid formaliter est album, ita valor siue pretium nõ põt appreciari, sed est id quo alia appreciantur, seu est regula appreciandi, & ad hunc sensum intelligendi sunt doctores, quum dicũt, pecuniam esse omnino inuendibilem. Secundo autẽ modo vti possumus pecunia quò ad eius vsum cõem & secundarium, alium videlicet à primo, qui tñ competit ei etiam vt pecunia, non tñ simpliciter & absolute, sed per accidens, idest per aliud, videlicet gratia suæ materię, vt. s. est valor in tali materia, puto auro vel argento ex quo ipsa pecunia conflata est, & ipsa (vt sic) sicut & de calceo dictum est, gratia suæ materiæ emi & vendi ac appreciari põt. Et vt formaliter arguatur, dicatur sic. oĩs res artificialis, vt artificialis est, gratia suæ materiæ emi & vendi põt, sed pecunia vt pecunia est res artificialis vt artificialis est, ergo pecunia vt pecunia gratia suæ materiæ emi & vendi põt. Minor de se est nota, & maior patet ex declaratione à simili facta, & etiã inductiue discurrẽdo per singula artificialia, quare &c. tres ergo propositiones habitæ sunt de ipsa pecunia, quarũ vna est, ꝙ si sumatur pecunia vt legis statuto est simpliciter valor siue pretium rerum venalium, est omnino inuendibilis. Secunda est, ꝙ si pure sumatur pro auro, aut pro argento fracto, est vẽdibilis per se. Tertia, si sumatur vt pecunia est ex tali vel tali materia, aut tali vel tali affecta qualitate, est vendibilis per accidens, idest per aliud, gratia. s. suæ materiæ, vel alterius suæ qualitatis. Secundò hoc idem sic astruitur, ſm enim philosophum primo pol. c. 7. (per argumentum à contrario) clare elici põt, ꝙ supposita ipsius artis cãpsoriæ honestate finis, sicut & modo in hac parte supponimus, licitum sit lucrari commutãdo pecuniam cum pecunia, quod sanè sub eodem Principe esse nõ posset, si ipsa pecunia semper daretur & acciperetur solum ſm valorem legalem, cũ sub eodem Principe valor pecuniarum legalis idẽ sit, opus est igitur ſm mentem philosophi, ꝙ ipsa pecunia ex altera parte rationẽ rei venalis habere possit. Et ita sit vẽdibilis, ex altera verò rationẽ pretii, quo ipsa pecunia ratione suæ materiæ aut localis suæ distantiæ emitur vel venditur. Tertiò sic, philosophus primo pol. c. 6. expresse vult, ꝙ quis possit vti pecunia aliter q̃ vt pretio rerum venalium. Et ibi dat exemplum à simili superius positũ de calceo, quapropter quis p̃t vti pecunia vt re venali; quia oĩs res corporalis vtibilis homini, est aut pretium aut appreciabile. Quartò sic: oẽ id quod cum lucro recte dari p̃t ad locationẽ, põt etiam emi & vendi. Hæc propositio est per se nota, cum oẽ tale sit pecunia æstimabile, sed pecunia est huiusmodi. Hæc minor est Abb. in prol. titu. de vsuris. Ac etiam & diui Thomæ D. Egidii Romani D. Archie. Flo. & oĩum summistarũ. quare &c. Illud itaq; dictum diui Ambrosii quod adducitur, dist. 47. c. si-

60 cut † ꝙ videlicet ex pecunia, pecunia non nascitur, intelligendum est in contractu mutui, vt ex ipsiusmet D. Ambrosii verbis clare elici p̃t, ibi enim diuus Ambrosius loquitur de vsuris. Vsuræ autem non cõmittuntur nisi in contractibus mutui, vel expressi, vel saltem taciti, sicut etiam hr̃ ext. de vsuris. c. cõsuluit. & 14. q. 3. per totum, cum vsura sit lucrum accedens ex mutuo pacto, vel intentione principali. Quintò sic, oẽ id, quod põt ęstimari maiori vel minori pretio est vendibile, sed ipsa pecunia est huiusmodi, ergo &c. Maior eñ suis terminis patet. Minor verò clare hr̃ ext. de censibus. c. olim causam. & c. cum canonicis, facit l. qm̃. C. de rerum permutatione. l. permutationẽ. Consequens

sequens est igitur: vt ipsa pecunia (eo modo quo dictũ est) emi & vendi possit. Hoc idem etiam est de mẽte diui Thomæ, sicut clare elici potest ex eius verbis 2. 2. q. 77. articulo 4. & secũdo de regimine principum, capit. 14. sicut & ipsi Thomistæ in eorum summis ipsum exponunt & sequuntur, quibus sanè omnibus clare sequitur, ꝙ ipse contractus cambij Lugdunensis & Bezenzonensis possit esse & sit contractus emptionis & venditionis, emptione videlicet se tenente ex parte campsoris, venditione verò ex parte capientis ad cambium.

Caput sextum, Quòd pecuniæ quatenus sunt loco distantes, minus valeant, quàm vt præsentes.

ET quoniam sicut superius parte prima, secunda praua adinuen. dictum est, vt contractus emptionis & venditionis iuste fiat inter pretium & rem venalem ęqualitas seruãda est, & vt huiusmodi ęqualitas in ipsa numismatum commutatione clarius cognoscatur: notandũ est, ꝙ si campsor Genuæ emẽs pecunias sibi Lugduni consignandas, soluit pretium Genuæ, pecuniæ illæ, siue scuti illi de Marca, Lugduni consignandi ipsi campsori Genuæ existenti (per se loquendo)

61 minus valent, quam si sibi Genuæ assignarentur: † quia (per se loquẽdo) res loco distans minus valet emptori quam pręsens. Hoc. n. clare patet inductiue in omnibus, discurrendo per singula. Et quanto res magis distat (per se loquendo) tanto minus valet, proinde si nobis vẽderentur pecuniæ vel merces quę essent apud Tartaros vel Indos eas longe vel minori pretio q̃ illas pecunias, vel merces, quæ nobis consignandæ essent in Frãcia, vel in Hispania iuste emeremus. Alia ratio est; quia res subiecta periculis, laboribus & expẽsis, minus valet, q̃ ipsa eadem ab hmõi oneribus libera. Sed pecunia loco distans emptori ad hoc vt ad ipsum transuehatur (per se loquendo) subest periculis, laboribus, & expensis, igitur ipsa pecunia (vt loco distans) ipsi cãpsori minus valet, q̃ si esset præsens, atque ad hmõi oneribus libera. Maior est per se nota. Similiter etiam & minor. Tertiò hoc idẽ sic astrui potest. In cambiis enim illis realibus, quæ aliàs cõiter fieri solebant, quum videlicet quispiam negociandi gratia volebat ad alium locum se transferre, suas campsori dabat pecunias, vt ipse campsor suis literis pecunias illas illo in loco ei consignari faceret, ſm omnes doctores, q̃ de hac re hactenus scripserunt, ipse campsor sic assignari faciens pecunias illas, aliquid lucri inde iuste lucrari poterat: quia. s. hoc modo illarum pecuniarum (causa secum ꝯhentis) translatoris vicem gerebat, & in hmõi trãslatione (per se loquendo) pericula, labores, & expensas subibat. Nec huic rei obstaret, si campsor haberet fratrẽ aut factorem, illo in loco habentem illas pecunias. Neque ẽt obstaret, si ipse campsor omnino erat illo in loco tantam pecuniarũ summam pro aliis suis negocijs expensurus, & ad locum illum missurus. Hæc enim omnia per accidens se habent ad naturam cõtractus, & eius ęqualitate consistit iustitia, quid enim attinet ad ipsius contractus vel commutationis naturam, in qua ęquitas rei ad rem esse oportet, si ex ipsius campsoris industria, aut casu, ipse in diuersis locis consanguineos aut ministros hẽt siue pro eo agentes, forte gratis inuenit, & exinde viarum ministrorumq; expensas lucrando diues fiat? Modò tñ ponderatis rerũ conditionibus, ęqua lance iustitię, videlicet, commutatiuę ęquitate vtrinq; seruata, fiat commutatio. His igitur rationibus satis clare cuilibet constare potest, ꝙ pecuniæ loco distantes per se loquendo (vt sic) minus valent quàm præsentes.

Cap. 7. Quòd (cessante omni fraude) cambia Lugd. siue Bezen. rectè celebrantur.

62 EX † his omnibus coniunctim sequitur respõsio pro altera parte parte ad propositum quæsitum, & est altera conclusio principaliter intenta, quæ talis est. Cambia Lugdun. siue Bezenzon. cessante omni quauis fraude ac praua adinuentione, de qua supra recte celebrari possunt. Hæc conclusio ex prædictis primò probatur sic. In huiusmodi cambiis sic celebratis est contractus emptionis & venditionis, qui est contractus bonæ fidei, & nulla quæuis fraus, aut praua adinuentio (de quibus supra) in eis intercedit, ergo (vt sic formaliter loquendo) recte celebrari possunt. Antecedẽs quæ ad eius primam partem patet c. 5. huius par. 2. quò verò ad secundam, etiam patet ex supposito. Consequentia verò, si rectè ponderẽtur, & penitus excludantur omnes quæcunq; prauæ adinuẽtiones, quæ in prima parte huius tractatus enarratæ sunt, sicut & in hac conclusione nostra excludũtur, ſm doctrinã tam Theologorum, q̃ Canonistarum admittenda est. Secundò sic, in istis cãbiis sic celebratis arbitrio bonorum & peritorum virorum conseruatur æqualitas iustitiæ commutatiuæ. ergo iuste fiunt. Consequentia apud oẽs est nota, & antecedens ex dictis in j. par. & c. 6. huius secũdę partis, satis liquet. Tertiò sic, in istis cambiis sic celebratis arbitrio virorum bonorum & peritorum in arte cãpsoria, ipsorum sic adinuicem contrahentium neutra pars grauatur, ergo (formaliter loquendo) recte celebrari possunt. Cõsequentia apud oẽs doct. de materia cambiorum loquentes est nota. Antecedens verò ex prædictis recte ponderatis clare sequitur. Quartò sic, commutatio numismatum facta in istis cambiis sic celebratis, in primis ad bonum publicum, subinde ad beneficium tam emptoris q̃ venditoris rectè ordinatur, & confert, ergo rectè & iuste fit. Antecedens ex dictis patet, cõsequentia verò inferri põt ex verbis Philosophi j. pol. c. 6. vbi vult, ꝙ emptio & vẽditio vt iuste fiat, ad bonum publicum & ipsius emptoris & venditoris beneficium sit facienda. Quintò sic, in cambiis illis realibus per literas, quæ aliàs fieri solebant, quando. s. cãpsor suis literis curabat, vt pecuniæ, puta hic Genuæ acceptæ, alio in loco, puta Neapoli, assignarentur secũ contrahenti: vt superius dictum est, ſm omnes doctores, qui de hac re hactenus scripserunt, ipse campsor sic assignari faciens pecunias illas, aliquid lucri inde iuste lucrari poterat; quia videlicet hoc modo causa ipsius secum contrahentis illarum pecuniarum translatoris vicẽ gerebat, & per se loquendo, in huiusmodi translatione pericula, labores, & expensas subibat, quamobrem nobis dicendũ est: contractum hunc esse illicitum & necessarium, ac iure gẽtium & naturali ratione munitum; quia campsor pro bono cõi ad instantiam secum contrahentis subiit pericula viarum & nunciorum damna, pensiones operarum & salaria factorum: vt no. in l. periculi. ff. de naut. fę. & l. traiectitiæ. ff. de act. & obl. & l. qui Romę. §. j. & l. si hæres. ff. ad leg. falcidiam. Sic igitur ẽt si hic à simili argui p̃t, puta cum Petrus accipiens à campsore pecunias loco præsentes, idem Petrus campsori restituat pecunias loco & regno distantes, videlicet Lugduni, & campsor (per se loquẽdo) non possit pecunias illas reducere Genuam, nisi subeat viarum pericula, nunciorum damna, ac oĩa & singula eadem onera, quæ ab ipso Bal. de alio cambio adducũtur. Qua igitur ratione etiam in hoc Lugdunensi cambio (cessante oĩ fraude) celebrato, sicut & in illo non p̃t aliquid lucrari? Si enim in cambiis illis realibus, in quibus campsor causa secum contrahentis, suis literis & industria transfert pecunias ab vno loco in alium locum, iuste aliquid lucratur, & plus & minus ſm maiorem & minorem locorum distantiam, qua de cã etiam in istis realibus cãbiis (cessante oĩ fraude) celebratis, campsor cã secum contrahẽtis suis literis & industria transferẽs pecunias Lugduno Genuã, & ab vno regno in aliud regnum, non p̃t etiam iuste aliquid lucrari? Campsor enim exercendo cambia Lugdunẽsia est ne forte peioris conditionis; quia prius secum cõtrahenti dat suas pecunias, & aliquo tempore vsu illarum priuatur, q̃ esset campsor ille, qui alia cambia exercebat, & prius q̃ suas pecunias secum contrahenti alio in loco cõsignaret, ab eo accipiebat pecunias, & eis aliquo tempore poterat vti? Hoc sanè nullus sani capitis admitteret, quare &c. Sextò sic, si huiusmodi pecuniarum emptio & venditio in isto Lugdunensi cambio (cessante oĩ quauis fraude, de qua supra) non iuste fieri posset, neq; etiã alię (quęcunq; fuerint illæ) aliarum quaruncunq; rerum emptiones aut venditiones iuste fierẽt. Immo nec fieri possent, & sic penè tota rerũ negociatio penitus tolleretur, quod sanè esset absurdissimum, & publico cõmodo atq; humanæ vitæ & necessitati intolerabile, ꝓbatur sequela: qm̃ per iam dicta in isto cãbio sic celebrato omnia & singula ad iniustitiam contractus emptionis aut venditionis facientia, vt patet, penitus tollũtur quæ verò ad emptionis iustitiam conferunt, apponuntur. Si ergo emptio in hoc cambio sic celebrato nõ iuste fit, nec etiam emptiones aut venditiones oĩum aliarum quaruncunq; rerum quouis modo iustè fieri possunt. Et quia hoc est absurdissimum, & intolerabile, ergo illud ex quo sequitur. Quapropter ex his rationibus nobis dicendum videtur, ꝙ cambium Lugdu. siue Bezen. cessante omni quauis fraude, de qua supra, recte ac iuste celebrari possit. Huius opinionis est Bal. in rub. C. de consti. pecu. & in quæst. per eũ disputata, quæ dicit statuto cauetur, ꝙ fęnerator. in prin. & Archi. 14. q. 3. c. j. ac Sali. in auct. ad hæc. in 11. q. C. de vsuris. Et Ioan. de Ana. in c. nauiganti, de vsuris. & Io. Cal. in consi. 11. posito sub rub. de vsuris. & dominus Alex. Imo. in consi. 61. in 2. vol. incip. viso processu causæ vertentis. in vlt. & D. Ias. de May. super prima parte codi. C. de sum. Trin. & fid. cath. hunc eundẽ cambii Lugdunen. contractum hoc modo, vt dictum est, celebratum approbant, etiam Reuerẽdis. D. Thomas de Vio Caie. Cardinalis, & D. Syluester de Prierio Magister sacri Palatii in sua summa. & alii q̃ plures, Gof. verò & Host. & quidam alii, qui hunc contractum, vel ei cõsimiles damnant, hoc ideo dãnant; quia sicut eorum scriptis patet, dicunt ipsum esse contractum mutui, spe lucri celebratum. Alii verò, vt D. Arch. Flo. & Laur. de Rodul. & quidam summistæ de huiusmodi cambio loquentes ad neutram partem se determinant; quia videlicet dubitant, an sit contractus venditionis vel mutui. Qui autem huiusmodi cambii contractum esse contractum emptionis & vẽditionis, vel reducibilis ad emptionem affirmant, hunc cambii Lugdu. contractum (cessante omni fraude) celebratum, tanquam iustũ admittunt & approbant, quum autem superius multis rationibus declaratum & probatum fuerit, hunc cambii contractum recte celebratũ non esse cõtractũ mutui, sed emptionis & vẽditionis, si (vt dictũ est) cessante oĩ quauis fraude ac praua adinuẽtione celebret, recte atq; iuste admittẽdus & approbãdus est. Et hęc quò ad secũdam huius nostri tractatus partẽ dicta sufficiãt.

Aliquæ tamen difficultates in huiusmodi Lugdunen. aut Bezen. cambiis sic (vt dicitur) recte celebratis, insurgere possunt, quarum vna est ratione temporis, in quo secundum cōem cōsuetudinem licet dari ad cambium; quia initio tēporis quo datur ad cambium pro nundinis illis, quæ tunc celebrantur, cōiter vt plurimum minus dari solet, ac minori pretio emuntur pecuniæ Lugduni consignandæ, q̃ medio aut postremo tempore dari & emi soleat, videtur ergo, ꝙ ex anticipata pretii solutione pecuniæ Lugduni consignandæ minori emantur pretio, q̃ emi deberent, quo fit, vt contractus iste vsurarius sit censendus per argumentum à contrario, eo tit. c. nauiganti. casu. Alia vero difficultas ex parte venditorum, siue capientium ad cambium oriri potest, quandoq; enim, immo sæpius contingit, ꝙ ipsi capientes ad cambium pro Lugduno aut Bezenzono non habeant pecunias existentes Lugduni aut Bezenzoni ipsi campsori cōsignandas, neq; etiam habeāt ibi agentes pro eis, immo quandoq; neq; etiam habeant modum ibidem habendi huiusmodi pecunias consignandas, aut saltem modum ipsum non nisi magna cum difficultate inuenire possunt, quo fit, vt ipsi capientes ad cambiū quandoq; rogare cogantur eosdemmet cāpsores, à quibus pecunias ad cambium acceperunt, vt suis propriis literis curent, ꝙ nomine ipsorum capientium ad cambiū tales pecuniæ Lugduni aut Bezenzoni consignandæ sibi assignentur, quamobrem sequitur, ꝙ ipsi cāpsores quandoq; scienter emant pecunias ab illis, quos sciūt, aut probabiliter credūt, eas Lugduni aut Bezenzoni, nec habere, neq; etiam saltem nisi magna cum difficultate ibidem habere posse, quamobrem sequitur, ꝙ huiusmodi pecuniarum siue commutatio non videatur recte neq; bona fide celebrata, insuper sequitur, ꝙ ipsimet campsores ab eo emant pecunias, quas quò ad locum, tempus, & formam, penitus integras & immutatas, causa lucri eisdem confestim sunt vendituri, qui sanè sic ementes, sicut adducitur 88. dist. c. eiiciens. sm diuum Cris. super Mattheum de templo Dei sunt eiiciendi, Matth. 21. facit c. quicunq; & c. si quis oblitus. 14. q. 4. Tertia difficultas oritur ex pate campsorum; quādoque enim cōtingit, ꝙ ipsi campsores suas ad cambiū dent pecunias tantummodo initio temporis, quo dari potest pro nundinis illis, & hoc ideo faciunt; quia (vt dictum est) tunc cōiter minus dari solet pro quolibet scuto de marcha Lugduni cōsignādo, q̃ medio, aut postremo tempore dari soleat. Adueniente postea medio aut postremo tempore, ipsimet cāpsores non dant: sed capiunt ad cambium pro eisdem nundinis, pro quibus ad cambium prius dederunt, siue cedunt, aut vendunt alteri illud eorum creditum, & hoc causa lucri; quia tunc cōmuniter plus datur pro quolibet scuto de marcha Lugduni, aut Bezenzoni consignando, q̃ initio temporis datum fuerit. Ex qua sanè eorū anticipata pecuniarum exbursatione sequi videtur iniustitia, in prima difficultate iam tacta, ex earundem verò pecuniarum exbursatione, & venditione simul coniunctim iniustitia secunda, quare &c. Ad primam autem difficultatem & rationē vno modo posset dici ad antecedens, ꝙ non semper cōtingit, ꝙ initio temporis, quo dari potest ad cambium minus detur pro pecunia Lugduni assignanda, q̃ medio, aut postremo tempore, immo medio aut postremo tempore quandoq; ab ipso campsore minus datur, q̃ initio illius temporis datum fuerit, & hoc propter varios rerum euentus, in toto illo intermedio tempore quandoq; contingentes, verùm quoniam id raro contingit, & ea quæ raro eueniunt non sunt in consideratione, vt dicunt Host. Io. Cal. & D. Abbas, atq; communiter omnes Doct. super c. nauiganti, alio modo respondendo dicitur, negando consequentiam illam; quia quod initio temporis minus detur, q̃ medio, aut postremo tempore, hoc non procedit, sicut infertur, ex anticipata solutione, siue pecuniarum exbursatione, sed ex maiori venditorum & capientium ad cambium abundantia tūc communiter contingentes enim ad cambium pecunias, ideo eas capiunt; quia eis indigent, vel vt maius damnum, quam sit illud, in quod ex illo cambio incurrunt, euitent, vel sicut ferè communiter cōtingit, vt ex pecuniis ad cambium acceptis magis lucrentur, q̃ sit id, quod dant campsori, hæc autem commode fieri non possunt, nisi habita ad solutionem aliqua temporis commoditate; quia rarò contingit, quod quum ad cambium capiunt, tunc habeant pecunias Lugduni consignandas, intermedium ergo tempus est occasio, ꝙ inueniātur venditores, siue capientes ad cambium, quapropter quanto tempus intermedium est magis accommodatum ipsis capientibus ad cambiū, tanto magis est occasio multorum venditorum, & paucum tēpus, paucorum venditorum & multorum emptorum, iccirco (commodiore interiacente tempore) propter abundantiā venditorum (nisi aliquid aliud tunc de nouo eueniat) rationabiliter minus datur à campsoribus, qui sunt emētes marchas absentes, & modico interiacēte tempore, propter abundantiam emptorum, plus ab ipsis ementibus datur. [63] Hæc † eadem pretii varietas contingit etiam & sępe (propter ipsarum pecuniarū abūdantiam aut penuriam, sicut expertis in cambiorum negocio clare constat) si enim pecuniarum abundantia contingat, plus datur pro quolibet scuto Lugduni consignando, si verò penuria, minus datur. hæc itaq; duo, abundantia videlicet capientiū ad cambium, & penuria, siue (vt vulgo dicitur) strictitia pecuniarum, sunt immediata causa, ꝙ illo tempore intermedio inter dandas & recipiendas pecunias, pecuniæ Lugduni aut Bezenzoni consignandæ minori emantur pretio (econtrario verò communiter sequitur) ex paucitate capientium ad cambiū, & ex pecuniarum abundantia. Itaque hi duo euentus rerum in tempore, & nō anticipata emptio, communiter sunt immediata causa minoris aut maioris pretii cambiorum, causa enim secundùm naturales est, quæ dat esse rei, cuius est causa, & qua posita, ponitur & eius effectus, & remota, remouetur: posita autē abundantia capientium ad cambium, & strictitia, siue penuria pecuniarum ex parte campsorum, minus datur pro singulo scuto de marcha Lugduni, aut Bezenzoni consignando, remota verò magis datur, id quod etiam per simile (quāuis aliquo modo contrario) declarari potest. In publicis enim aliarum rerum siue mercium nundinis, aut mercatis, vt plurimum contingit, ꝙ initio illarum nundinarum; quia tunc regulariter multi sunt emptores, communiter contingit, ꝙ tunc merces ipsæ maiori vendantur pretio, prope verò earundem nundinarum finem, ob ipsorum emptorum paucitatem, similes merces, si quæ remanserint, minori pretio distrahuntur, similiter & abundantia ipsarum mercium earum pretium communiter imminuit, penuria verò, earūdem pretium adauget, id quod (vt diximus) in intermedio tempore nundinarum ipsorum cambiorum cōmuniter etiam contingit [64] † huiusmodi tamen tempus intermedium non debet esse multum longum, sed debet esse congruū & moderatum, vt s. consequitur localem distantiam inter videlicet locum datę & locum recipiendę pecuniæ, secundùm quā distantiam nihil nisi in tempore moueri potest, etiam si huiusmodi tempus sit aliquantulum maius, q̃ huiusmodi distantia requirat; quia (vt dictum est) conceditur etiā. ad debitam atque honestam commoditatem mercatorum & ad cambium capiētium, & hoc rationabiliter; quia bono fine, propter videlicet publicum & commune bonum in primis, non affectu & arbitrio singulorum, sed (vt decet) communi omnium consensu, & ad id accedente principum auctoritate, non per errorē, sed ex certa scientia, ac diuturnitate temporis, facientibus consuetudinē vim legis habentem, ex prædictis itaq; satis constat, ꝙ si à campsoribus initio temporis nundinarum communiter minus datur q̃ medio aut postremo tempore pro quolibet scuto de marcha Lugduni aut Bezenzoni illis feriis consignando, id non cōtingit (vt dicitur) propter anticipatam pretii solutionē, sed pp abundantiam accipientium ad cambium, aut pp strictitiam, siue penuriam pecuniarū, & id quidem iuste & absq; Dei offensa, modò tamē pecuniæ loco distantes sine quauis fraude & dolo aut praua adinuentione, pretio tunc in foro ad numeratum communiter currēte, emantur, atq; arbitrio bonorum & peritorum in arte campsoria virorum, inter datam atq; recipiendam pecuniam seruetur ęqualitas, & bona fide, congruoq; tempore cambium Lugdunen. aut Bezēzonense celebretur, ratione prædicti temporis damnari non debet; cum contractus huiusmodi cambiorum (sicut ex dictis patet) abstracta ista differētia temporum, liciti sint, & hęc temporis differētia propter euētus rerum in ipso tempore saluari & iustificari possit. Et eo amplius quia (vt cōstat) huiusmodi tempus intermedium inter datam & recipiendam pecuniam non affectu aut arbitrio singulorum, sed communi omnium consensu, accedēte ad id etiam principum auctoritate, non per errorem, sed ex certa scientia, ac diuturnitate temporis pro bono communi, quæ omnia simul vim legis habent, est institutum atq; cōcessum, restat itaq;, ꝙ si pēsata rei absentia & loci distantia talis numismatum commutatio modo prædicto fiat, cōtractus tales iniusti iudicari nō debeant. Ratio autem facta à contrario in c. nauiganti. vera esset, si ratione temporis ex anticipata pecuniarum exbursatione lucrum proueniret: quod in casu nostro non contingit, quum à campsore, congruo tempore, ipso iure mercatoribus concesso, ipsæ pecuniæ exbursentur, & si postea ipse inde aliquid lucretur, id (sicut ostensum est) non ratione temporis, sed ratione euentus rerum in ipso tempore, ex abundantia videlicet capientium ad cambium, aut ex pecuniarum penuria procedit (seruata semper vtrinq; iustitiæ commutatiuæ ęqualitate) quare ratio illa contra conclusionem nostram non militat, quamuis campsores ipsi tutius sibi consulerēt, si dando suas pecunias ad cambium oculo mentis suæ potius respicerēt ad fraternam charitatē, quàm ad lucrum, quod ex tempestiua pecuniarum exbursatione sperant. Ad secūdam autem difficultatē siue rationem dicitur, sicut in prima parte huius tractatus adinuentione decima dictum est, videlicet, ꝙ si campsor sciret, aut probabiliter crederet, quòd dando ad cambium pro Lugduno aut Bezzēono suas pecunias daret pauperi, qui id pro quo dantur pecuniæ illæ, nullatenus posset ei cōsignare aut cōsignari facere, illas sic dando, vsurarius esset censendus, vel in fraudem vsurarum faceret, vsuram siue lucrū, inde à paupere accipiēdo. Similiter si bona fide alicui suas ad cambiū dedisset pecunias, & deinde cognosceret aut probabiliter crederet ipsum, qui ab eo accepit ad cambium, esse omnino impotentem ad cōsignādū pecunias debitas Lugduni vel alibi, nihil ab eo inde posset accipere, quod si accepisset, illud illi pauperi & impotenti restituere debet; quia illud, quod nullo modo est, nec esse pōt, recte emere non possumus, sed in tali casu teneretur ei subuenire & donare etiam de suo, præsertim ipso debitore existēte (sm gradum suum) in extrema necessitate. Si verò probabiliter crederet, ꝙ capiens ad cambium posset scutos illos de marcha, siue æquiualens pro quo dat, deinde Lugduni consignare, & ita in rei veritate (quamuis cum difficultate) id consignare posset, ipse campsor recte & sine conscientiæ scrupulo posset ei ad cambium suas dare pecunias, & etiam percipere inde lucrum, si qd lucri ex huiusmodi cambio sequeretur; tum quia (hoc stante) pecuniæ illæ cum lucro Lugduni consignando aliquo modo sunt, & ita emi & vendi possunt, per l. si iactū retis. ff. de act. em. & vēd. [65] vbi licita † est emptio facta de re, sola spe probabili, vel de re quasi in actu, & idē de partu futuro. l. nec emptio. ff. de cōtrah. emp. tum etiam quia (in casu isto) campsor non tenetur plus diligere alienas diuitias quam suas. Similiter si contractu cambii bona fide recte iam confecto, campsor deinde ad instātiam capientis ad cambium (potentis tn̄ soluere) suis literis ordinet, ꝙ illi scuti de marcha qui sibi Lugduni cōsignandi sunt, vel eis æquiualens, nomine illius, qui ab eo pecunias accepit ad cambium, sibi soluantur, pp hoc culpandus non esset; quia id non primaria intētione lucri acquirendi, sed (vt dictum est) ad instantiam capientis ad cambium, & potētis soluere, sine quauis iniustitia facit, nec c. eiiciens, nec c. quicunq;, in contrarium adducta, aduersus hanc nostram conclusionem militant; quia capitula illa, vt ibi patet, de vendente in primis causa lucri acqrendi loquuntur, id quod non cōtingit in isto casu nostro, hoc tn̄ in vsu ponendum non est; quamus enim contractus iste initio sui recta intentione factus, fuerit contractus veri cambii, si tn̄ postea ad instantiam capientis ad cambium ab ipso campsore curetur, vt nomine ipsius capientis Lugduni huiusmodi pecuniæ acceptentur, perinde ac si ab ipso ibi consignatæ fuissent, cum ibi nulla vera sit pecuniarum transmutatio de loco ad locum, huiusmodi contractus incidit in contractū mutui, in quo (vt constat) ipsi campsori acquiritur lucrum ex vero cambio prius facto procedens, quapropter si ipse campsor spōte sua appeteret ita fieri, esset vsurarius; qa ex mutuo lucrari intenderet, ne igitur paretur via ad fęnerandum, id nō nisi valde rarò quò ad effectum, nunquam autem ex ipsius campsoris affectu, aut intentione faciendum est, quapropter qn̄ id fit, fiat tantummodo & præcise ad instantiam capientis ad cambium, & ex quadam ipsius campsoris erga ipsum sibi proximum sincera charitate, & sic declarata & soluta est secūda difficultas & eius ratio, [66] conclusione nostra in suo robore remanente. † Ad rationem verò in tertia difficultate tactam, quò ad eius primam partem, dr̄ ꝙ si campsor dando suas pecunias ad cambium, non mente sua interius intenderet, sed ore suo solo exterius diceret, ꝙ suas dat pecunias ad cambium pro Lugduno aut Bezenzono, & ita contraheret, nō ꝙ ipse velit aut intendat, ꝙ pecuniæ ab eo emptæ, sibi Lugduni aut Bezenzoni consignentur, sed ideo emit, vt medio aut postremo tempore, quo claudendæ sunt literæ ꝑ nundinis illis qn̄ (vt plurimum) ab ipsis campsoribus magis datur, alteri vendat, aut cedat illud creditum suum, inde lucretur. Hoc modo in isto casu ipse cāpsor, siue numularius male agit, & vsurarius est, non quidem ex forma contractus, cū ex sua forma sit contractus emptitius, nomine & titulo emptionis aut cābii celebratus, sed est vsurarius virtualiter & æquiualēter, ex mutuo videlicet in ista eius ficta & simulata emptione tacite incluso, ex quo lucrari intendit, sicut ex c. consuluit, & c. nauiganti. titu. de vsuris, clare colligi pōt. Hoc idem sentit Diuus Tho. 2. 2. q. 78. artic. 2. ad vltimum argumentum, & multo magis vsurarius esset, si facta de huiusmodi suo credito venditione, siue cessione ab eius emptore curaret, ꝙ ipse de pecuniis habitis ex ipsa venditione, siue cessione, vel etiam de aliis, qn̄ claudendæ sunt literæ, sibi faceret literas ad eius agentes Bezenzoni aut Lugduni mittendas pro aliis nundinis sequētibus; quia occasione mutui in magis anticipata solutione virtualiter inclusi, maius lucrum inde extorquere intenderet, argumento pręfati c. consuluit. & cap. nauiganti. Amplius, huiusmodi numularii pecunias suas hoc modo negociantes non possunt eas (eo nundinarum tempore) eo modo negociari; quia tempus illud non fictis ac simulatis mercatoribus pro fęnore perpetrando est cōcessum; quoniam maleficiis non est indulgēdum. ff. de rei vend. l. in fundo, & de cog. spirit. c. si vir, [67] sed † huiusmodi tempus tantummodo veris & realibus mercatoribus, qui recta mente propter bonum commune in primis, saltem tacita intentione negociantur, de communi omnium consensu, rationibus sępius enarratis, cōcessum est, quapropter ratio pro tertia difficultate in medium adducta, quò ad eius primam partem (ad hūc enarratum sensum) recte militare dicitur, ad hunc etiam sensum ipsa eadē ratio similiter militat (quò ad eius secūdam partem) quia re vera emens rem aliquam hac intētione, vt eam integram atq; immutatam eodem in loco postea reuendat, vt inde lucretur, de templo Dei est eiiciendus, hoc enim modo intelligenda sunt verba Diui Cris. super Euāgelium Diui Matt. c. 21. quę adducūtur dist. 88. c. eiiciens, facit. 14. q. 4. c. quicunque. & c. si quis. Hoc idem sentit Diuus Tho. 2. 2. q. 77. artic. 4. ad primum argumentum, qui autem nomine & titulo cambii (eo modo quo dictū est) dat pecunias suas (vt constat) est huiusmodi, sequitur itaq;, vt ipse & sibi similes adeo male agant, vt ipso iure de tēplo Dei sint eiiciendi, præfata itaq; ratio pro tertia difficultate adducta, quò ad eius secundam partem (ad prædictum sensum) etiā militat, & est admittenda, lucrum autem, ea intentione videlicet emendi & vendendi atq; lucrandi perceptum, ex pręfata anticipata pecuniarum exbursatione, & postea eiusdem crediti venditione, siue cessione, in animarū iudicio eo modo, quo hic dicetur, est obnoxium restitutioni, c. consuluit, tit. de vsuris, videlicet si huiusmodi vēditio, siue cessio facta est eidem, cui nomine cambii prius datæ fuerant pecuniæ, eidem tanquam iniuste damnificato restituendum est, sicut mutuans, lucrum ex mutuo acceptum, mutuario restituere debet; quia restitutio (regulariter) facienda est spoliatis, 3. q. 1. c. reintegranda. & ferè per totam quæstionem, & de resti. spol. ferè per totum. Si verò huiusmodi crediti venditio, siue cessio facta alteri ab eo cui nomine cambii datæ sunt pecuniæ, lucrum ipsum dandum est pauperibus, quod forte intelligendam esset de consilio; quia non clare constat ipsum vnquam fuisse alicuius certæ personæ.

Si verò campsor tempore congruo suas daret pecunias ad cābium pro Lugduno aut Bezenzono hac mente & intentione, vt in illis nundinis tot scuti de marcha, quot capiunt suæ pecuniæ Lugduni aut Bezenzoni sibi consignarentur, & postea (aliquo rerum euentu contingente) huiusmodi suam mutaret sententiam, & ita tempore medio aut postremo, quo pro eisdem nundinis literæ claudendę sunt, creditum illud suum, pretio tunc ibidem communiter currente alteri cederet, siue venderet, totum eius pretiū licite percipere posset; quia ista pecuniarum emptio & venditio hoc modo recta intētione facta esset, & in eis iustitiæ commutatiuæ vtrinq; seruaretur æqualitas, facit. 10. q. 2. § hoc ius porrectum, iuncta gl. & Diuus Tho. 2. 2. q. 77. artic. 4. ad secundum argumentum.

Similiter si campsor ipse sine quauis fraude & dolo aut praua adinuētione (sicut probum mercatorem decet) statuto tempore, mēte recta, simpliciter & absolute, pretio ad numeratum tunc ibi communiter currēte, suas daret pecunias ad cambium pro Lugduno, aut Bezenzono, vt secundùm pactum & conuētionem factā tot scuti de marcha Lugduni aut Bezenzoni sibi aut suis agentibus consignentur, sperans inde moderate lucrari, & nisi id speraret, pecunias suas ad cambium non daret, ob id nec peccaret, nec ad aliquam restitutionem faciendam teneretur, sicut hic superius pluribus rationibus ostensum est, ad quas relatio habeatur, sed potius campsor ipse laude & honore dignus esset, si (vt decet) ipsa arte campsoria honeste atq; laudabiliter vteretur, videlicet si huiusmodi cambia sua pro mercibus & aliis rebus humanæ vitæ necessariis comparādis, ad bonum publicum in primis, & subinde ad sui & suæ familiæ condecentem sustentationem ordinaret, atq; pro loco & tempore (quo ad fieri posset) efficaciter exerceret, sicut & ad hunc laudabilem atque honestum finem cambia ipsa inuenta atque instituta sunt.

Satis itaque clare liquet, quòd Lugdun. atque Bezenzonen. cambia, si sine quauis fraude & dolo ac praua adinuentione, de quibus supra, recta mente atq; recto ordine celebrentur, iuste ac licite honesteque celebrari possint.

Similiter rationibus, auctoritatibus atque toto huius nostri libelli contextu etiam constat, quòd non recte sentiant, sed ab ipsa veritate valde aberrent illi, qui dicunt, si cambium Lugdunense aut Bezenzonense licitum est: etiam & reliqua omnia cuiuscunque conditionis cambia, ab eis videlicet ficta, adinuenta, & falsò nominata cambia, iusta & licita sunt.

[68] Nunc † autem tantummodo superest, vt respondeamus etiam ad ea quæ super hoc cambiorum negocio, à quodam nostro spectabili atq; excellenti vtriusq; iuris doctore in contrarium scripta fuisse reperimus, cuius quidem verba formalia ad Reuerendum Dominum Reuerendissimi Domini nostri Archiepiscopi eo tempore vicarium sunt hæc.

Reuerendissime pręsul. Diu anceps fui, an in medium proferrem nec ne quid circa propositam tanti ponderis quæstionem sentiam, in qua tot summorum virorum opiniones varię & cōtrariæ, validissimis hinc inde rationibus muniuntur, sed nunc omissis præludiis ac præfationibus, ad tractatum cambiorum facientibus, volui temeritatis potius & audaciæ notam subire, quàm iussis tuæ Dignitatis non obtemperare, quamuis diurnis & maximis negociis tenear occupatus. Rem igitur propius capescens, in eorum me sententiam incedere pronūcio veluti

veriorem & tutiorem, comprobantium scilicet cambia quę in nostra ciuitate fiunt, esse illicita. Si enim contractus ipsius & veritatem & propriam essentiā, non palliationes, quibus sibi mētitur iniquitas inspiciamus, huiusmodi cambia, quamuis cōtrahantur sub nomine emptionis, soluendo solidos sexaginta tres vel quatuor, vt Lugduni vel Bezenzoni recipiant scutum vnū marchæ (æstimationis ibidem solidorum sexaginta septem) & denariorum quatuor, tñ cum emant per anticipatam pretij exbursationem rem minori pretio alio tempore cōsignādam, q̃ vere sit valitura tempore consignationis, cadunt in contractum mutui, qui propterea illicitus censetur, sic dicit gl. cōiter approbata in c. nauiganti, versi. ille quoq;. in verbo, dubitatur, extra de vsuris, & ibi sequuntur Io. And. D. Ant. Car. Io. Calde. D. Abb. & cōiter Doct. ibi pulchre dicit Henric. Boic. in sua distinctione, quā ponit super illo ver. ille quoq;. vbi allegat Astē. in sum. de vsu. in 4. art. quod postea Alex. de Ales dicit, ꝙ emēs turonenses recipiendo in Francia in nundinis, faciat contractum illicitum, quum ille qui dat minus, probabiliter est plus recepturus (prout est in casu nostro) & sine dubio tale lucrum, quod quis recipit, est ob dilationem temporis, quod manifeste apparet; quia maius pretium datur, qñ feriæ sunt breuiores: vt in feriis Apparitionis, vel vbi cambium fit prope tempus feriæ in expeditione literarum, quia (vt plurimum) quanto magis sumus propinqui, tanto maiori pretio fiunt cambia, & cum minori lucro, qua de re dictum lucrum ratione temporis est illicitum & implicat in se tacitum mutuum, vt exponitur in c. consuluit, de vsuris, quum summus Pontifex respondendo tertio quæsito sibi facto de eo, qui merces suas longe maiori pretio distrahit, ob prolixitatem temporis ad soluendum concessam, respondet talem contractum esse illicitum: quia cadit sub præcepto Euangelico Di. mutuum date, nihil inde sperantes, & sic innuit in illo contractu tacite incidere mutuum, prout ibi cōiter concludunt doctores, ita dicendum est in casu nostro, ꝙ licèt quis sub ficto nomine pretii det pecunias in pręsenti ciuitate plus recepturus, & si veritatem velimus intueri, mercatores inuenerunt huiusmodi contractum ad euitandum nomē vsuræ, cum ad nihil aliud tendant, nisi vt ex suis pecuniis quolibet anno recipiant octo vel decem pro centenario, non habentes animum ad aliquam veram permutationem pecuniarum, vel aliquam veram emptionem scutorū de marchis, sed vt sub ficto nomine emptionis pro qualibet feria lucrētur duo, vel tria pro centenario, ad damnum illius, cui in ciuitate dāt pecunias, & in hoc casu, vt dicit Conrad. in tractatu contractuum, in q. 99. in corol. qñ campsor nō habet oculum ad alietatem numismatis sibi restituendi, licet alietas sit in pactum deducta pro forma, tñ est proprie mutuator, & ad nihil aliud seruit ipsi recipiēti, quo casu contractus est illicitus, & hoc generaliter procedit in ciuitate nostra; quia illi qui dant pecunias cambio in ciuitate, nullum alium finem habent, nisi ꝙ pro 63. vel 64. recipiant, 67. solidos, & licèt qñq; eueniat, ꝙ nō plus recipiant, tñ per hoc contractus non est licitus, quia ea quæ rarò accidunt non sunt in consideratione, vt dicunt Host. Io. Cald. & D. Abbas, & cōiter doct. in d. c. fi. Nec obstat, quod dr̄, ꝙ illud supra plus venit ratione loci, in quo plus valet scutus de marchis in Lugduno, q̃ in ciuitate Genuæ; quia re vera nō reperitur scutus marchæ, nec est talis moneta in rerum natura, sed reperitur æstimata in solidis quadraginta quatuor turonensibus, qui tam in Lugduno, q̃ in hac nostra ciuitate rationātur in solidis sexaginta septem & denariis quatuor, nec etiam obstat, quod dr̄, ꝙ propter prohibitiones, quæ sunt in Lugduno extrahendi pecunias, ipsi mercatores recipiunt periculum, & sic ratione periculi possunt obligari; quia hoc est contra determinationem ecclesiæ, de qua in d. c. fi. in prin. verbo. certam. de vsuris, & vlterius dr̄, ꝙ in facto hoc non est verum, & sunt excusationes ad excusanda peccata; quia ille qui dat pecunias quas recipit in Lugduno pro pretio scutorum marchæ, cum eodem met lucro vel Genuam, vel ad alia loca sibi remittere facit, absq; aliqua prohibitione, hanc eādem opinionē, ꝙ sint illicita, tenet & sequitur Ambr. de Vign. de vsu. nu. 268. & 287. & idem Host. post Gofre. in sum. de vsuris, quem etiam sequitur Clauas. in sum. in tract. de vsu. in 2. par. verbo pri. vbi tractat de cambiis. Item Mod. sequuntur in tract. de vsur. num 504. cum seq. plus etiam dico, ꝙ etiam si attendamus opinionem illorum, qui dicūt, cambia esse licita cū qualitatibus per eos adductis, cambia, quæ fiunt in hac ciuitate, non habent aliquam ex qualitatibus adductis per illos, ad iustificandum cambia, sed potius peccant, & habent qualitates, per quas ipsi dicunt cambia esse illicita. Ex quibus omnibus ducor in illam sententiam, ꝙ cambia quæ istis temporibus fiunt in ciuitate nostra pro Lugduno & Bezenzono sunt illicita, Salua semper determinatione ortodoxæ ecclesiæ & alterius cuiuslibet rectius sentientis.

Hæc sunt quæ iuxta typum ipsius spectabilis doctoris de verbo ad verbum fideliter desumpsi, ad cuius obiecta pro tuenda veritate eorum quæ hic superius dicta sunt, donante Domino (vt potero) respondebo, & in primis ad id quod ipse doctor sæpe inculcat, insinuando & dicendo ꝙ contractus cambiorum qui in nostra ciuitate fiunt, in rei veritate sint cōtractus mutui taciti, ficto nomine cambii palliati, recte respondendum est, id non esse recte dictum; quoniam si cambia sine quauis fraude & dolo (sicut facienda sunt, & sicut de eis loqui intendimus) recta mente celebrentur, nō contractus mutui, sed veræ & realis emptionis & venditionis contractus censendi sunt, sicut c. 6. huius secundæ partis pluribus rationibus est ostensum, ad quod relatio habeatur.

Postea quum subditur, ꝙ cum campsores emant per anticipatam pretii exbursationem rem, puta scutum de marcha minori pretio alio tempore consignandam, quàm vere sit valitura, contractus illicitus censetur, dicitur, ꝙ falsum est ꝙ campsores emant per anticipatam pretii exbursationem, quæ faciat cōtractum esse illicitum; quia emunt tempore congruo & moderato, de communi omnium consensu, accedente ad id principum auctoritate & ex certa scientia instituto, pro bono publico & cōi ciuitatum, prouinciarum, & regnorum, ita vt cambia illa, quæ eo tempore celebrantur (quantum ad id quod ad tempus attinet) in iudicio & extra, rata & firma sunt, sicut c. 3. huius secundæ partis dictum est. Falsum est etiam, ꝙ ipsi tales campsores, de quibus est sermo, rem emant minori pretio quàm valeat, sed eam emunt eo pretio, quod in loco & tempore contractus sine quauis fraude & dolo ad numeratum communiter currit, & ita eam tanti emunt, quanti valet, quapropter iuste & licite ipsam emunt.

Nec obstat, ꝙ ipse idem doctor dicit, videlicet ꝙ ipsi cāpsores hic Genuæ dant 64. solidos, vt recipiant Lugduni aut Bezēzoni scutum vnum de marcha, qui (vt speratur) valebit Lugduni solidos 67. & forte quandoq; minus, secundùm rerum euentus; quoniam (sicut superius ostensum est) res distans loco (quatenus stat sub illa locali distantia) minus valet, quàm si ipsa esset loco præsens, quod proculdubio ex hoc clare cognosci pōt: quia quanto res ipsa loco magis distat, tanto minus valet. Aromata enim & aliæ merces, quæ sunt apud Indos, aut apud alios mundi nationes valde distantes, longe minus valent quàm ipsa eadem valerent, si essent hic apud nos, & ratio est; quia (formaliter & per se loquendo) sine periculis, laboribus & expensis ad præsentem hunc locum reduci non possunt, quapropter (absolute & per se loquendo) verum etiam non est, id quod ipse idem doctor circa finem suæ enarrationis adducit, videlicet ꝙ ipse campsor cum eodemmet lucro, quo Genuæ emit pecunias Lugduni assignādas, eodemmet etiam lucro vel Genuam vel ad alia loca eas sibi remittere faciat; quia docta experientia ipsosmet mercatores sæpius contrarium docet, quū enim peractis feriis Bezenzoni aut Lugduni ipsis mercatoribus supersunt pecuniæ, id quod sæpe contingit, volētes eas reducere Genuam vel ad loca sua, vltra maiores expensas & labores, quas & quos pro custodia & securitate ipsarum pecuniarum in itinere deferendarum facere & subire oportet, aliquoties pecunię ipsę non sine ipsorum mercatorum vitæ periculo, à latrunculis, vel à militibus, & quandoq; à locorum principibus, vi auferuntur, aut retinentur, & quandoq; à fluminibus rapiuntur & obruūtur, id quod his nostris temporibus mercatores ipsi (non sine magno eorū damno & periculo) sæpe experti sunt, quare &c. ꝙ si quandoq; ipsę eędem pecunię cum eodemmet lucro aut minori vel maiori ad pręsentem, vel ad alium locum remittuntur vel transmittuntur, hoc (vt liquet) accidit contractui prius facto Genuæ pro Lugduno, accidit enim ex euentu rei, vel ex ipsius mercatoris industria, quod post illum priorem contractum iam factum & completum ita remitti possint, aut remittantur, quapropter doctor ipse pro tuenda sua opinione non deberet id in medium afferre, absolute itaque & simpliciter loquendo, res distans loco, minus valet quam si ipsa esset loco pręsens, valet autem id quod tempore congruo emptionis & venditionis in loco vbi celebratur contractus, sine quauis fraude vel dolo aut praua adinuentione, ad numeratum communiter currit, dico communiter; quia pretia rerum non ex affectu singulorum, sed communiter extimātur, ff. ad l. falcidiam. l. pretia. quapropter campsores sine quauis fraude, dolo aut praua adinuentione, tempore congruo de communi omnium consensu, ex certa sciētia instituto pretio ad numeratum communiter in loco contractus tempore emptionis communiter currente, recta mente dando suas pecunias ad cambiū, licite & iuste emūt pecunias illas Lugduni, aut Bezenzoni illis tunc nundinis consignandas, cap. autem nauiganti. quod ipse doctor pro sua opinione tuenda adducit. Si (vt decet) recte inspiciatur, casu. l. secundo per argumentum à contrario, secundum doctores ipsum interpretantes, intelligendum est de lucro procedente ex contractu mutui, contractus autem cambii (de quo loquimur) sicut cap. 5. huius secundæ partis probauimus, non est contractus mutui, sed est contractus veræ & realis emptionis & venditionis, qua de re c. illud contra nostram conclusionem non recte adducitur.

Quum autem ab ipso doctore postea dr̄, ꝙ tale lucrum, qđ campsor

campsor ex suis cambiis recipit, est ob dilationem temporum, quod sic probat; quia manifeste apparet; quia maius pretiū datur, qñ feriæ sunt breuiores, sicut in feriis apparitionis, vel vbi cambium fit prope tempus feriæ in expeditione literarum, qa (vt plurimum) quanto magis sumus propinqui, tanto maiori pretio fiunt cambia, & cum minori lucro, respondendum est, ꝙ hoc non fit pp id quod dicitur, videlicet propter dilationem temporum, sed cōiter fit propter abundantiam venditorum ad cambium capientium, & qñq; etiam fit (vt more mercatorum loquar) propter strictitiam siue paucitatem aut penuriam pecuniarum, abstracta omni differentia temporali, sicut etiam (modo tamen contrario) cōiter contingit in nundinis siue feriis mercium, in quarum principio (vt plurimum) merces maiori vēduntur pretio propter emptorū abūdantiam, prope verò finem ipsarum feriarum ipsi venditores, vt illas merces quæ sibi remanent expediant, cōiter paruo pretio eas vendūt, & parum aut ferè nihil inde lucrantur, secus autem (vt diximus) cōiter contingit in feriis cambiorum, non itaq; (vt ipse doctor dicit) id contingit propter dilationem temporis, sed propter rerum euentus in tempore.

Neq; etiam verum est id quod idem dicit, videlicet ꝙ mercatores interuenerint huiusmodi contractum cambii ad euitandum nomen vsuræ, non ad euitādum vsuram, quoniam (vt superius in prima parte huius operis patuit) iuxta mentem philosophi & sacrorum Theologorum, huiusmodi contractus, siue commutatio, aut translatio pecuniarum de regno ad regnum ab ipsis mercatoribus inuentus est, non ad euitandum nomen vsuræ, sed primis, vt inde emi possint merces & alia humanæ vitæ vtilia & necessaria ad bonum publicum & commune ordinata, subinde verò pro condecenti (vt decet sustētatione ipsorum mercatorū & familiarum ipsorū, is enim est causa finalis & finis ipsorum cambiorum, ad quem cambia ipsa ordinanda sunt, & vt ipsa pecuniarum commutatio non ficte aut simulate, sed s̄m suam propriam veram & intrinsecam naturam & proprietatem suo vero & proprio nominetur nomine, probi atq; docti viri, & præcipue in ipsis commutationibus sufficiēter instructi, huiusmodi pecuniarum commutationem hoc nomine cambium appellandam esse recte sanxerunt.

Nec etiam verum est, quod ipse doctor suis verbis insinuat, videlicet, ꝙ quia re vera non reperitur scutus Marchæ, nec est talis moneta in rerum natura, non possit vendi aut emi; quia & si forte non reperiatur scutus de marcha in propria forma, reperiatur tñ ibi ei æquiualens, quod emi & vēdi pōt, qm̄ (sicut hic superius dictum est) iactus retis emi & vendi pōt. l. si iactum retis. ff. de act. emp. & vendi. similiter & partus futurus. l. nec emptio. ff. de contrah. emp. qui tñ non sunt in actu: sed solū de eis est spes probabilis, qñ igitur magis emi & vendi pōt scutus de marcha, de quo est spes probabilior q̃ sit de vtroq; prædictorū? cum ferè semper æquiualēs ipsi scuto de marcha possit Lugduni aut Bezenzoni cōsignari ipsi emptori, vel agenti pro eo, qđ quidem æquiualens est id, quod vocatur scutus de marcha, & pro scuto de marcha emitur & venditur.

Nec etiam verum est, quod ipse doctor dicere vr̄, videlicet ꝙ campsores existentes Genuæ, vel Romæ, aut alibi non possint ipsum scutum de marcha existentem Lugduni aut Bezenzoni emere minori pretio q̃ Lugduni valeat, ratione periculi pro cōducendo ipsum Genuam, vel Romam, vel mittendo ipsum ad alias longinquas partes: qm̄ (sicut ostensum est, & sicut ipsa docta experientia nos docet) pecuniæ existentes Lugduni aut Bezenzoni anteq̃ efficaciter sint delatæ Genuam, vel Romā, aut in aliud regnum, in itinere præter expensas & labores, pro earū delatione ferēdo, qñq; & sæpius q̃ velimus, multa & magna subeunt pericula, res autem in periculo minus valent, q̃ extra periculum, ad quid enim mercatores pretio & qñq; magno quærerent ab aliis securitatem pro eorum mercibus existētibus in naui fluctuante, aut ab hostibus oppugnata: aut merces illas lōge minori pretio venderent, nisi quia longe minus valent, in quantum sunt periculis affectę, q̃ valerent, si essent in domibus ipsorum mercatorum securæ, hoc idem dicendum est suo modo pecuniis ipsis de vno regno ad aliud transferendis, proinde qñ negociator antiquitus volebat causa negociandi ad longinquas partes se transferre, pecunias suas non secum ferebat, sed aas (puta hic Genuæ) campsori habenti bancum vel creditum in partibus illis dabat, vt suis literis ordinaret, ꝙ pecuniæ ipsæ, vel aliæ eis æquiualentes, ibi ei restituerentur, & consignarent, & ob hanc causam campsor ipse iuste capiebat competens pręmium; quia hoc modo gerebat vicem translatoris, & suis periculis, laboribus & expensis pecunias illas ad partes illas longinquas transferebat, quare &c.

Nec etiam sicut ipse D. doctor dicit, est cōtra determinationem Ecclesiæ, ꝙ videlicet campsor emat scutum de marcha p̄tio minori q̃ valeat Lugduni ratione periculi subeundi in eius translatione, & quum ad hoc probandum ipse adducit c. fin. de vsuris, dr̄, ꝙ si (vt decet) c. ipsum recte inspiciatur, clare cognoscetur, ꝙ ipsum c. loquitur, qñ quis suscipiendo in se periculum mutuat, vt inde ex mutuo lucretur, nos autem loquimur non in contractu mutui, quod mutuum faciendum est gratis, sed in contractu emptionis, qua lucrari licet, quæ quidem emptio (vt superius ostensum est) fit in cambio, quapropter c. illud adducitur extra propositum.

Nec inconueniēs est id, quod ipse spectabilis doctor pro inconuenienti adducit, videlicet ꝙ campsor ex suis cambiis singulo anno lucrari intendat septem vel octo pro singulo centenario, quia (dummodo ipse campsor recta intentione in suis cambiis modo & forma superius declarata se gerat) non est inconueniens, immo est conueniens & iustum, ꝙ inde sperare & intendere possit competens & moderatum lucrum pro sui & suæ familiæ condecenti sustentatione, cum (sicut declaratum est) det operam rei licitæ, & ad bonum publicum & commune ordinatæ, & ista est sententia diui Thomæ 2. 2. q. 77. art. 4. Sicut etiam recte sperare & intendere possunt competens lucrum omnes quicunq; alii mercatores, qui recta intentione in eorū mercaturis, cessante quauis fraude & dolo (sicut decet) iustitiā seruant commutatiuam, sperantes inde moderatum lucrum nō quasi finem, sed quasi stipendium suorum laborum, bonus enim operarius (vt ait Dominus Luc. 10.) dignus est mercede sua, similiter & ipsius Domini Apostolus ad hunc sensum loquens ait, 1. Cor. 9. qui arat debet in spe arare, & qui triturat, in spe fructus percipiendi triturare debet, facit etiam ad hoc c. Ecclesias. 13. q. 1. Hæc, quò ad ea quæ à spectabili vtriusq; iuris doctore pro sua opinione tuēda, super hoc cambiorum negocio adducta sunt, dicta sufficiant. Similiter etiam sufficiant, ad omnes alias quascunq; aliorum obiectiones aut cauillationes (si quæ essent) quia si ea quæ super hoc cambiorū negocio, in hoc libello à nobis dicta sunt, recte inspiciantur (sicut doctis viris patet) facile poterit responderi. Quapropter sequitur, ꝙ conclusio nostra principalis in suo pleno remaneat robore, videlicet ꝙ cambium Lugdunense & Bezenzonense, cessante tñ omni quauis fraude, dolo, ac praua adinuentione, de quibus supra, recte atq; laudabiliter celebrari possit.

Hæc sunt, quæ (donāte Domino) ad eius (vt decet) laudem & gloriā pro animarum salute super nobis proposito quæsito dicenda mihi visa sunt, multa tamen & forte plura q̃ hoc negocium expostulare videretur, in vnum congessi, quoniam his nostris cupidissimis & potius rapacissimis temporibus, ea omnia ad id bonis de causis admodum opportuna & necessaria esse arbitratus sum. Quæ sanæ omnia & singula & me ipsum totum, sacrosanctæ Romanæ Ecclesię (à qua dissentire nefas est) arbitrio & censuræ qua debeo humilitate ac veneratione, submitto, neq; sanctę Ecclesię auctoritati solum, verùm etiam omniam quoruncunq; saniori iudicio subiacere volo, à quo vt laudari honorificum, ita emendari & corrigi fructuosum semper existimaui.

DE MONTE PIETATIS EXQVISITISSIMI DOCT.

D. Thomæ de Vio.

SVMMARIVM.

1 *Mons pietatis quid sit.*
2 *Capitula Montis pietatis quæ sint.*

Capitulum primum. Quid sit mons pietatis. Quæ eius capitula. Et quid discutiendum.

1 PIETATIS mons in multis iam Italiæ populis erectus, & nunc discutiēdus, vocatur † summa quędam pecunię ad perpetuum vsum pauperum deputata, hoc modo, compatientes diuini verbi prędicatores aliqui inopię multorum pauperum, quorum facultates, quia non semper in promptu habere contingit vnde vis prouideāt necessitatibus, ab Hebręorum vsuris vorantur, induxerunt populum vt pietatis intuitu, oblatione voluntaria quisquis quod sibi placeret offerret, quatenus ex multis oblatis, vna quædam fieret nummorū summa, conseruāda integre ad hoc, vt pauperi cuiq; mutuari possit vñ sibi prouideat. Et qm̄ charitate plena res est hæc, fructuosa fuit prædicatio. Adunataque est pecunia multa sub communibus custodibus reposita, quæ Mons pietatis dicitur. ¶ 2 † Cumque modum conuenientem & perpetuum humano more rectores ciuitatis statuere vellent, quo pauperibus prædicta pecunia distributione perpetua & ęquali mutuari possit, statuerunt bonos ciues ad hoc exequendum cum his capitulis. Primò, ꝙ custodiant dictam pecuniam, & stent parati ad mu-

tuandum egentibus tot aureos, puta tres ad ſummum, & infra tantum non plus temporis, puta annum reſtituendos. Et hoc vt bonum poſſit eſſe cõius. Secundò, ꝙ pignora ab accipientibus mutuum ſumant, & ſuo periculo cuſtodiant in domo ad hæc conducta & reſtituentibus intra annum reddant, non reſtituentium verò publice vendant, & ex venditione pecuniã exigerent reddendam domino venditi pignoris, deducto prius eo quod monti debetur, & horum omnium, & totalis ſuę adminiſtrationis rationes ſcriberent & redderent. Et hoc totum fit: vt perpetuari poſſit mons & futuris pauperibus prodeſſe. Tertiò, ꝙ vltra pecuniam mutuatam exigant ſm numerum librarum ſingulis menſibus tot denarios à prædictis debitoribus, ita ꝙ quot libras aliquis mutuo ſuſceperit à monte, tot denarios ſingulis menſibus quibus illas retinet, dare teneatur. Et hæc nõ vt aliquid vltra ſortem monti accedat, ſed pro recompenſatione operarum, cuſtodum, & miniſtrorum, qui publico pauperum bono in ſupradictis cum ſuo & periculo & labore deſeruiunt & expenſarum, quæ pro penſione domus & emptione librorũ & cæteris ab eiſdem fiunt. Hæc ſunt capitula Montis pietatis. Quorum duo prima quoniam per ſe notum eſt eſſe ſancta, tertium examinandum reſtat, an ſit licitum, aut illicitum, & ſi illicitum, an vſuram ſapiat.

SVMMARIVM.

1 *Procedendum qualiter ſit ad veritatis montis pietatis inueſtigationem. Fides quid ſit.*
2 *Auctoritas humana tam canonica quàm ciuilis duo tradit operum genera.*
3 *Fabrilia tractant fabri. Summi Pontificis eſt vſurarum ambiguitates determinare.*
4 *Auctoritas ſummi Pontificis in his quæ ſunt fidei præeſt omnibus.*

Capitulum II. Ex quibus & quomodo procedendum eſt ad huius veritatis inueſtigationem.

1 OPortet autem huius dubitationis † ſicut & cuiuſq; alterius veram ſolutionem ex eius propriis principiis indagare. Cum autem quæſtio hæc moralis ſit, & ab homine naturaliter ſcibilis, non eſt ex auctoritate diuina, aut humana, ſed moralis Philoſophiæ principiis tantum procedendum. Ex auctoritate ſi quidem diuina in canonicis ſacræ ſcripturæ libris contenta quædam per ſe ponuntur tenẽda, & hæc ſunt, quæ humani excedũt vires ingenii: qm̃ fides eſt argumentum rerum non apparentium, vtputa ꝙ Deus ſit trinus, & alia huiuſmodi, quędam quaſi per accidens, & hæc ſunt multa ratione naturali cognoſcibilia, tam credenda q̃ operanda, vt citius, cõius, & tutius veritas humano generi innoteſcat, vtputa ꝙ Deus ſit, ꝙ ſit vnus, & ꝙ adulterium eſt malum &c. In neutro autem horum genere præſens cõtinetur quæſtio: ſcibilis ſiquidem naturaliter eſt, & nullibi in ſacra ſcriptura deciſa inuenitur. Ex traditis autem in ea ſi ſolui debet, oportet ad morales venire propoſitiones non inquantum creditas, ſed lumine naturali notas. Hoc autem eſt ex principiis moralibus non ex diuina procedere auctoritate. 2 Auctoritas verò humana † tã canonica q̃ ciuilis duo ſimiliter tradit operarum genera. Quædam ideo bona quia mandata, vel mala, quia prohibita, & quædam ideo præcepta quia bona, vel prohibita quia mala. In horũ primo ordine conſtat hos de quibus agimus actus non contineri. In ſecundo autẽ claudi nullibi explicite habetur. Implicite aũt probari nõ poteſt ex iuris principiis, inquantum humana ſunt auctoritate firmata, ſed oportet recurrere ad Philoſophiã moralem, vt ex eius rationibus naturali lumine fultis oſtendatur, an hoc ſit ſm ſe malum, aut bonum. Ex hoc autem, ꝙ nulla auctoritas qõ. hanc propriam ſibi vendicat, euidenter quatuor patere pñt. Primò, ꝙ præſentis q. deciſio, nec canonici, nec ciuilis iuris doctores, nec purũ Theologum, ſm ꝙ Theologia vltra philoſophicas diſciplinas eſt ſimpliciter neceſſaria expoſcit, ſed moralem philoſophum. Secundò, ꝙ ſapiẽtes in hac parte nec hñdi nec vocandi ſunt doctores prædicti: ſed ponentes potius falcem in meſſem alienam. Gratiæ tñ ſunt eis hñdæ qui ſm iura quantum licuit qõnem hanc ventilarunt. Tertiò, ꝙ non eſt mirum, ſi tot huiuſmodi homines in re hac minus bene dixerint. 3 † Qm̃ tractant fabrilia fabri. Quartò, ꝙ ex eo ꝙ tot & tales dixerint, vel dicturi ſint in re has ſuas opinio. aut deciſiones nemo hæc intelligens debet aut poteſt conſciẽtiam ſuam eis credere, ſicut nec tempore infirmitatis periculum aromatariis, niſi ſtulte committeret. Nec ob. ꝙ agere de cõtractibus, & vſura ad iura ſpectet & ad Papam & Principem decernere. Hoc enim verum eſt, quò ad cõtentioſa fori exercitia & humana iudicia: inter homines ſiquidem ſummi Pontificis eſt vſurarũ ambiguitates determinare, & non ſimpliciter. Dupliciter enim aliquid ad eccleſiaſticum iudiciũ ſpectat. ſ. per ſe & ſimpliciter. Et ſic ſummi Pontificis iudicio ſubſunt ea tãtum quæ ſunt fidei, eo ꝙ ipſe eſt conſtitutus à Chriſto doctor & rector fidelium, inquantum fideles ſunt, & non hoium inquãtum hoies ſunt, & ſibi ꝓmiſſa eſt omnis veritas de neceſſariis ad ſalutem fideliũ, & non omnis veritas naturaliter ſcibilis aut moralis. Aliquid verò ſubditur eccleſiæ iudicio per accidens & ſm quid, ſi. ſ. illud neceſſarium certa ratione neſcitur, aut ſi ratio vere ſcita ab aliquibus non capitur, ab aliis &c. Et de horum numero conſtat ex dictis 4 qõnẽ hanc eſſe. Et ꝑpea ſicut in his quæ ſunt fidei † ſummi Põtificis auctoritas oĩbus pręeſt rationibus, ita in his ſcibilibus ſupra tam ipſum q̃ quemcunq; alium iudicem rõ naturali lumine roborata locum obtinet. Cõtra quã ſola auctoris naturæ auctoritas ſtatuere aut decidere aliquid põt, & qm̃ ſolius veritatis amore opus hoc agiĩ, & materia moralis eſt, vt oĩbus amabilis veritas reddatur, nemo opinans nominabitur aut mordebitur quouiſmodo, ſed opiniones diſcutiemus bene dictam ſuſcipiẽtes, minus autem bene ordinantes & ſecundum vires fraterna charitate emendantes.

SVMMARIVM.

1 *Opera humana vitij aut virtutis ſuſceptiua in duo diuiduntur genera.*
2 *Carentes iuſtitiæ virtute nunquid iuſta operari poſſint.*

Capitulum III. In quo genere & in qua ſpecie virtutis aut vitii operationes iſtæ locentur.

1 HVmana opera † virtutis aut vitii ſuſceptiua in duo ſecantur genera. Quædam enim ſunt, quorum bonitas vel malitia in ordine ad operantem conſiſtit, vt concupiſcere, iraſci, timere, & audere, & vniuerſaliter humanæ paſſiones. Talium ſiquidem rectitudo ſufficienter habetur, ſi ipſe operans in ſeipſo aliqualiter ſe habet. Puta ſi paſſio ſm rationem refrenetur &c. Alia autem ſunt quorum propria & per ſe primo bonitas aut malitia cõſiſtit in ordine ad alterum. Licet ad completam virtutis bonitatẽ etiam in ordine ad operantem, bonam eſſe oporteat, vt reddere depoſitum, reſtituere accommodatum, & vniuerſaliter operationes quæ iuſtitiæ ſubiacẽt. Ad horum ſiquidem rectitudinem propriam i. ad hoc vt iuſta opera ſint, ſufficit, ꝙ alteri ęqualiter commenſurata ſint, puta ꝙ reſtitutio acceptioni æquetur. Non refert qua quis intentione depoſitum reddat, aut debitũ perſoluat, ſi operis iuſtitiam inſpicimus, licet plurimum interſit, ſi iuſtitiæ virtutem operanti attribuere volumus. Propter quod hoc eſt ſingulare in iuſtitiæ operibus, ꝙ iuſta operari poſſunt, carentes iuſti- 2 tiæ † virtute. Cęterarum autem virtutum opera nemo abſq; virtute illa explere ſufficit. Quod ideo, vt ex dictis patet accidit, q2 ceteræ virtutes perficiunt hominem in his, quæ ſunt ad ſe, iuſtitia verò in his quæ ſunt ad alterum, vt in 5. dicitur Ethic. Cum autem clara luce liqueat opera hæc, de quibus præſens agitur quæſtio in numern eorum quæ ad alterum ſunt cum ęqualitate ciuili debito contineri, eorum bonitatem vel malitiam ex ipſa ratione iuſti quod ad alterum eſt ſm ęqualitatem ciuiliter debita conſiderare oportet. Et ob hoc omnes rationes, quę in re hac adducuntur, ex rectitudine voluntatis & pietatis, intentionis, communitatis, & miniſtrorum defectiuę ſunt. Non eñ attingunt ad opus ſm ſe, an iuſtum, vel iniuſtum ſit. Et quoniã iuſtum, non humana lege poſitum: quoniam illud non eſt ad hoc propoſitum, eo ꝙ non habet locum niſi in differentibus, ſed naturale, ideſt ex ipſa rei natura, ęqualitate aliqua alteri cõmenſuratum, in duas ſecatur ſpecies ſcilicet, ſm iuſtitiam commutatiuam & ſm iuſtitiam diſtributiuam, oportet non latere, ſm quam iuſti ſpeciem opera hæc examinare oportet. Non. n. eodem modo iuſti ratio in vtraq; inuenitur. Quamuis autem primo aſpectu ad commutatiuam iuſtitiam omni huiuſmodi opera ſpectare videantur; quia vel recompenſationis, vel locationis actus ſunt; quia tamen ſecũdum multos diſtributiua admiſcetur iuſtitia, idcirco primo ſecundum formam iuſtitię cõmutatiuę, deinde ſecũdum admixtã diſtributiuam, & demum quandam ſingularem opinio. examinando procedemus.

SVMMARIVM.

1 *Rationibus terminorum ignoratis impoſſibile eſt intelligere cætera.*
2 *Iuſtum ſecundum iuſtitiam commutatiuam tres conditiones requirit, & totidem ſecundum iuſtitiam diſtributiuam. 3.*

Capitulum IIII. Conditionis iuſti commutatiui & diſtributiui.

1 QVia verò † ignoratis rationibus terminorum impoſſibile eſt intelligere cętera, pręlibandum eſt, quid rõ iuſti in cõmutationibus exigat, & ſimiliter quid ratio iuſti in diſtributionibus requirat. Ad hęc enim aſpicientes, oportet reliqua examinare in ciuitate, cum totum quoddam ſit triplex debiti ratio, ſine qua iuſtum non inueniĩ, conſiderari poteſt, ſcilicet partis ad partem, & totius ad partes & partium ad totum. Primus ordo dirigitur à iuſtitia cõmutatiua,

ſecundus à diſtributiua, tertius à generali, quæ legalis alio nomine dicitur, de qua in 5. Ethic. dicitur, ꝙ neq; heſperus, neque Lucifer eſt ita fulgens aut admirabilis: partes ſiquidem ciuitatis ſunt ſingulares perſonæ, quarum & res & opera, & perſonas commutare adinuicem oportet, vt quod vni deeſt, abſq; dantis damno ab altera habeatur. Bonum ſimiliter vel malum commune, neceſſe eſt ſingulis proportionabiliter diſtribuere, ſingulorumq; bona ad cõe bonum ordinanda eſſe nemo dubitat. Sed omiſſa pro nunc tertia hac iuſtitia; qm̃ (vt poſt patebit) non eſt ad propoſitum, ſciendum eſt, ꝙ iuſtum ſm iuſtitiã 2 † commutatiuam requirit tres conditiones. Prima eſt, ꝙ ibi ſit datio & acceptio ex parte vtriſq; extremi, aliter commutatio non eſſet, ꝙ commutatiuæ iuſtitiæ quæ directiua commutationum eſt, propria deeſſet materia. Secunda eſt, ꝙ ſi inter partem & partem i. ſingulares perſonas aliter à diſtributiua aut generali iuſtitia non diſtingueretur, vnde ſeruitium commutatiui exhibitum recompenſatur ab ea vt ſingularem perſonam induit, ſicut & vendit, & emit vt perſona ſingularis. Tertia eſt, ꝙ ſeruetur æqualitas arithmetica i. quantitatiua, vt ſcilicet quantũ fuit ſeruitium tanta ſit merces, & quanta læſio, tanta vindicta &c. Aliter commutationes iuſtæ non eſſent. Mutuanti enim qua- 3 tuor reſtituerentur, iniuſtitia eſſet, & ſimile eſt in aliis. † Iuſtum autem ſm iuſtitiam diſtributiuam tria ſimiliter exigit. Primò, ꝙ ibi ſit diſtributio, quæ propria eſt iuſtitiæ diſtributiuę materia, vt ex eius nomine patet. Secundò, ꝙ ſit inter totum & partes, ita ꝙ à toto ad partes terminetur. Aliter debiti ratio & diſtributio in vnum non coirent. Diſtributio nanq; partitionem ſonat alicuius. Quòd niſi totius eſſet partibus debitum, vt diſtribueretur, non eſſet. Vocamus autem totum, cõitatem, vel principem, vt ſic. Partes autem ipſos ciues. Tertiò, ꝙ ſeruetur æqualitas geometrica i. proportionalis, vt ſcilicet talis ſit proportio eius, quod datur de cõibus bonis vni perſonæ ad id quod datur alteri, qualis eſt inter perſonas ipſas. i. vt quantum vna perſona pręcedit alteram in illa republica, tantum ꝙ vni datur excedat id quod datur alteri. Aliter æqua non eſſet diſtributio: quia bonis totius partibus debiti, tanto plus alicui parti debetur, quanto pars illa principalior eſt in illo toto, quæ principalitas in diuerſis politiis ſm diuerſa attenditur, ſcilicet ſecundum veritatem, aut diuitias, aut aliquid huiuſmodi.

SVMMARIVM.

1 *Vſuræ aut iniuſtitiæ an in contractibus montis pietatis inueniri poſſint.*
2 *Vſura eſt quando aliquid vltra ſortem ex mutuo quæritur.*
3 *Pignus quanto maioris pretij aut maiore tempore retinetur, tanto plus periculi cuſtodes ſubeunt.*

Capitulum V. Prima opinio dicentium nihil vſuræ, aut iniuſtitiæ inueniri in contractibus montis pietatis ſtando intra limites iuſtitiæ commutatiuæ.

1 BIs igitur præmiſſis illorum occurrit † opinio, qui terminos commutatiuæ iuſtitię non egrediendo cõtractus omnes huius montis, nec vſuræ, nec iniuſtitiæ aliquid ſapere credunt. Et quoniam hi duabus incedunt viis, illa primo adducenda eſt, quæ hos cõtractus adeo ſm ſe iuſtos dicit, vt ſi de cuiusq; priuatæ perſonę intentione recta conſtaret, ſicut de pia cõitatis & montis intentione modo conſtat, cuilibet liceret pecunias ſuas cum ſupra dictis conditionib. pauperibus mutuare, vt autem eius ambiguitatis veritas clarius eluceſcat, ex qua non refert ſm hanc viam quis mutuet publica. ſ. an priuata perſona, nec refert cuius ſit quod mutuo datur, an ſcilicet mutuantis ſit, an alterius, ponamus in terminis caſũ diſcutiendum. Prçſuppoſita recta intentione mutuantis, quam tamen præſupponere non eſt opus; quia contractus ſm ſe iuſtitiam quærimus, quæ in æqualitate cõmutationis conſiſtit, quacunq; id intentione fiat. Sit ergo. Pet. mutuis indigẽtium exponens 6000. duca. conducatq; miniſtros, ſcriptores & cuſtodes pignorum, ſine quibus mutuum nulli dare vult. Exigatq; vnũ denarium pro qualibet libra ſingulis menſibus à ſingulis accipientibus & retinentibus mutuum, ſuppoſito ꝙ tanta quantitas pecuniæ requiratur ad mercedem reddendam debita miniſtris & cuſtodibus &c. Dicit itaq; his ſtantibus hęc j. opinio tria. Primò, ꝙ hic ſunt tres cõtractus. Secundò, ꝙ in his nulla interuenit vſura. Tertiò, ꝙ in his nulla interuenitur iniuſtitia. primũ horum declaratur diſtinguendo contractus. Eſt ſiquidem hic primò contractus mutui inter Pet. mutuantem & Io. pauperẽ. Eſt deinde contractus pignoris inter Io. pauperẽ & ipſum Pet. ſeu miniſtros eius, ꝙ idem eſt; quia in mutuãtis perſona pignus ſuſcipiunt. Eſt & tertiò cõtractus locationis, quo miniſtri operas ſuas locant ad ſcribendum, cuſtodiendum, & excutiendum pignora &c. Et pauperes mercedem eis debitã retribuunt vnũ denarium pro libra ſoluendo. Secundum verò. ſ. ꝙ hic nulla ſit 2 vſura, probãt ex ipſius vſuræ rõne dupliciter. † Primò: quia vſura eſt, qñ aliquid vltra ſortem ex mutuo quæritur, ita ꝙ mutuũ ſit non occaſio aut cauſa, ſine qua non, ſed ratio & cauſa propter quam aliquid pecunia æſtimabile vltra ſortem percipitur. Conſtat autem ex diſtinctione cõtractuum, ꝙ hic nihil ꝑꝑ mutuum vltra ſortẽ quæritur, ſed tantum ꝑꝑ locatas operas miniſtrorum, cuius euidens ſignum eſt, ꝙ ſi miniſtri gratis hæc facere volunt, donãtes ſingulis illos denarios, nemo turbabitur. Secundò: quia ſi iſta miniſtrorum merces eſſet vſuraria, à quocũque redderetur, eſſet vſuraria. Nõ enim refert, an fęneratori vſuræ dentur ab accipiente mutuum, vel à principe, vel à quocũq; alio. Sed conſtat, ꝙ prædictis miniſtris abſq; vllo ſcrupulo põt tanta merces pro his laboribus à cõitate vel principe reddi, vt Mediolani, & Brixiæ, & Veronæ fit, ergo nõ eſt vſura. Tertium autem ſcilicet, quòd hic nulla ſit iniuſtitia, declaratur ſic. Si hic eſſet iniuſtitia, aut eſſet iniuſtitia ex parte miniſtrorum, vt ideo iniuſta ſit actio iſta; quia ipſi gratis tenentur operas ſuas impendere, & hoc non; quia non ſumus in caſu extremæ neceſſitatis, aut ſuperfluitatis tantæ ꝙ teneantur ad hoc, aut ex parte modi accipiendi, vt ideo iniuſta ſit acceptio, quia taxatur vnus denarius pro libra ſingulo menſe, & hoc non. Tum quia multorum ſapientum & bonorum virorum ſnĩa, conſideratis particularibus circunſtantiis via hæc æquiſſima iudicata eſt, particularium autem iudicium prudentibus viris committendum eſt, ſm moralem Philoſophiã, tum quia huic modo ratio ſuffragatur. Cõmenſuratur enim hoc modo ſolutio periculo & labori miniſtrorum. 3 Quanto maioris pretii pignus † aut maiore tempore retinetur, tanto plus periculi cuſtodes ſubeunt & curæ & laboris, ſi excutienda, vt ſępe accidit, pignora ſunt. Aut ex parte pauperum vt iniuſta ſit hæc exactio; quia à non debẽte ſoluere exigitur, & hoc non, ꝑꝑ duo. Primò: quia ſi pauper nõ tenetur ad hoc, cum aliquis ad hoc teneatur, oportet aſſignare, quis eſt qui ad hoc obligetur. Ipſe Petrus mutuans nõ tenetur: qm̃ damnũ incurrere non tenetur ex hoc, ꝙ beneficiũ mutui impẽdit, quinimmo ſi aliquod damnum ex hoc incurreret, poſſet à paupere accipiente mutuum illius recompenſationem exigere, vt ab omnibus doctoribus concorditer dicitur. Princeps aũt, aut cõitas ad hoc non tenetur, tñ quia ſumus extra caſus extremæ neceſſitatis & ſuperfluitatis, extra quos eleemoſyna nõ eſt in præcepto, tum quia principes & ſi teneantur pauperum curam habere, & eis ſubuenire: non tñ tenẽtur hoc modo ſubuenire, vt de ſe patet. Si ergo nullus inuenitur, qui ad hoc teneatur, reſtat, ꝙ pauper ipſe teneatur. Secundò: quia morale principium eſt, ꝙ ille debet onera rei ſuſtinere, in cuius fauorem res agitur, cũ autem conſtet, ꝙ miniſtrorum opera propter pauperes vt fiãt habeant, vnde ſuis prouideant neceſſitatibus, cõſequens eſt, ꝙ ipſi pauperes debeant miniſtrorum operas recompenſare.

SVMMARIVM.

1 *Multiplex iniuſtitia in contractibus montis pietatis committitur. nu. 2.*
3 *Contractus pignoris fit in fauorem accipientis.*
4 *Veſtes in pignus acceptas ſi contingat lædi, nunquid retinens ipſas teneatur ad ſatisfaciendum domino pignoris.*
5 *Pauper an teneatur ad reddendam mercedem debitam miniſtris montis pietatis pro cuſtodia pecuniæ, vel pro cura pignorum. 6. 7.*
Mercedem reddere tenetur ille, in cuius fauorem opus agitur.
8 *Pauper quilibet mutuum ſumens tenetur ſatisfacere pro obligata præparatione miniſtri ad mutuandum.*
9 *Iniuſte cum aliquid exigatur ab aliquo, ad quod non tenetur, nunquid ipſi reſtitutio competat.*

Capitulum VI. Examinatio propoſitę opinionis cum determinatione, quòd in his contractibus committitur multiplex iniuſtitia.

1 QVod † autẽ prædicta opi. in multis à veritate deficiat, nõ ex opinabilibus, ſed ex per ſe notis principiis moralibus deducendum eſt: aſſumamus itaq; duo principia in commutationis contractibus per ſe euidentia. Alterum affirmatiuum. ſ. ille tenetur mercedem reddere, in cuius fauorem opus agitur. Alterum negatiuum. ſ. nullus tenetur mercedem reddere pro opere facto in alterius fauorẽ. Hęc principia ſtando intra limites iuſtitię commutatiuę per ſe nota ſunt; qm̃ ex ſeipſis ęqualitatem iuſtitię clare continent. Et ideo indiſciplinati eſſet quęrere eorũ probationẽ. Sub his aũt principiis oportet ſubſumere propoſitiones minores, quas difficile eſſet intellectu penetrare, niſi prius operationes miniſtrorum inconuenientes in contractibus iſtis diſtinguerentur, & ſigillatim diſcuteretur, quę in cuius fauorem fiat. Hac enim deciſione habita, ſtatim tota ratio integre patebit. Sed ad hanc deciſ. abſq; errore habendam, oportet ex his, quę per ſe inueniuntur in operatione qualibet, & non ex his quę per accidens inſunt, & ex propriis & immediatis cuiuſque conditionibus non ex communibus & remotis ſententiã proferre, propter quod non eſt in hac conſideratione immiſcendum, ꝙ hoc vel illud opus fiat in fauorem boni cõmunis, aut aliud huiuſmodi. Finis ſiquidem

dem cõis & remotus est vniuersitatis bonum in particularibus commutationibus. Iam enim stabilitum superius est, quòd iustum secundum iustitiæ commutatiuæ formam attenditur secundum æqualitatẽ cõmutationis huius personæ ad illam personã, & non secundum ordinẽ ad cõitatẽ. Ex per se ergo & proximis consideraturi distinguamus in primis operas has ministrorũ dicentes, quòd harũ operarum quædam sunt quasi per se & cõiter interæ, & hæ sunt illæ, quæ vsq; ad venditionem pignorum interueniunt, quedã vero sunt spãliter & per accidens intrãte, & hæ sunt subhastatio, & venditio pignorum, & his annexa, quæ ex mora quorundã debitorum accidit. Distinguendo aũt singillatim prima opera, dicimus ea esse hęc. s. custodiam pecuniæ, præparationẽ ad mutuandum, actum mutuandi sumere pignus, scribere hęc cui annectuntur expensę pro libris & c custodiam pignorum, cui cõiungitur conductio domus pro eorum conseruatione. & tãdẽ

2 restituere pignora. † Horum aũt pars maior & periculosior in fauorem fit Petri mutuantis, aut vniuersitatis pauperum, custodia n. pecuniæ: acceptio pignorum, eorũ custodia, scribere hęc expẽsę pro libris, cõductioq; domus, in quibus totũ periculũ est, ad alterius vel vtriusq; ordinantur fauorem. Reliqua autẽ pauca, scilicet præparatio ad mutuandum, & ipse actus mutuandi & restitutio pignoris ad huius pauperis ordinantur vtilitatẽ. Et vt clarius elucescant hæc videamus singula. Custodia in primis pecuniæ, vt in illius fauorem proximè fit, cui custodienda reponitur: pecunia autem hæc custoditur duobus. s. Petro mutuanti, cuius est directum dñium huius pecuniæ, & vniuersitati pauperum, cuius est quasi dñium vtile eiusdẽ. Nulla enim alia ratione hanc pecuniam oportet conseruari, nisi vt Pet. sit securus, si qñ vellet rehabere pecuniam suã, & vniuersitas pauperũ sit certa, quòd cõis sit etiã futuris pauperibus vtilitas ista. Acceptio simpliciter pignorum quę ad conseruationem & securitatis capitalis proxime ordinetur, constat, in fauorẽ ipsius Petri & vniuersitatis pauperum fit. Et simile oĩno est de ipso actu scribẽdi & expẽsis pro libris. Hæc enim oĩa nulla alia ratione fieri contingit: nisi ob integritatem & securitatem pecuniæ. Ioan. n. pauper mutuum accipiens non curat, quòd hæc scribantur, aut quòd pignus ab eo exigatur, sed hæc oĩa pecuniæ dñis securitati fiũt cõsulẽs fieri vult. In custodia aũt pignorum considerãdum est, quòd sicut pignus habet in se duo. s. quòd sit pignus, & quòd sit talis res, puta vestis, ita in ipsa pignorum custodia distinguẽdũ est, quòd ipsa est custodia pignoris, & quòd est cura talis rei. Si cõsideretur formaliter pignorum custodia, manifestũ patet, quòd in fauorem Petri mutuantis, & vniuersitatis pauperũ fit; quia proxime ordinatur in securitatem pecuniæ rehabendæ. vnde quòd cõtractus pignoris † sm

3 veritatem est in fauorem accipientis, ideo accipiens ipsum tenetur ad restitutionem eius, si ẽt perdidit illud; vt conuincitur ex illo morali principio restitutionis posito à S. T. in 22. q. 62. quòd qñ aliquis tenetur ad restitutionẽ, nõ solum rõne rei acceptæ, sed ẽt rõne acceptionis, tenetur restituere ẽt perdita re. Et in hoc differt accipiens depositum ab accipiente pignus, quòd illo deposito perdito nõ tenetur ad restitutionẽ, quia obligatur ad reddendum depositum ratione rei acceptæ, & non rõne acceptionis: quia depositum dat in fauorem deponentis, iste aũt accipiens pignus, quia tenet & ratione pign. accepti & rõne acceptionis; quia pignus datur in securitatem petentis ipsum, obligatur ad restitutionem, non solum quia pignus habet, sed ẽt si non hẽt. Suo. n. periculo tenetur naturali iure illud custodire, sicut qui accommodatum accipit eadem rõne & c. Sicut aũt consideratur cura talis rei, quæ est pignus pura excussio vestium, & huiusmodi solicitudo, sic qa hoc accidit pignori, quod de sui ratione nõ exigit, quòd sit in tali materia, sed sufficit sibi, quòd sit tanti pretii, vt secura sit pecunia rehabenda, ideo non est eadem rõ de sollicitudine exercẽda & de ipsa custodia. Hæc namq; cura quis in fauorem vtriusq; dantis s. & accipientis cedat, dum pignoris dño res sua illesa seruatur, & huic creditori pignoris pretium conseruatur; vnde possit mutuatam rehabere pecuniam, simpliciter tñ & per se fit in fauorem dñi pignoris; quia mutuans licet exigat pignus, non tñ exigit qualitatem pignoris, immo hanc onerosam conditionem refugit naturaliter. Vnde pacifici possent cum dño pignoris talis, quòd ipse non vult sollicitudinem hanc, sed quòd dñs ipse mittat tempore curæ habendæ, ad excutiendas vestes suas, & alia huiusmodi. Nec obstat, quòd si nullo interueniente pa-

4 cto vestes in † pignus acceptas contingit lædi, retinens ipsas tenetur ad satisfaciendum dño pignoris. Hoc n. non prouenit ex eo quòd retinẽs tale pignus teneat per se ad curam eius, sed ex eo quòd per accidens iste tenebatur ad hoc, qa. s. non fuit protestatus, manifestando dño pignoris, quòd talis pignoris curam refutaret. Implicite. n. obligatur quilibet sumens pignus qualecunq; ad eius curam, expensis tñ dñi, nisi aliud protestet. Domus autem conductio inquantũ deseruit custodię pecunię & pignorũ &c. in fauorẽ est Petri mutuantis & vniuersitatis pauperũ. Inquantum aũt pignorum expensiõni & curæ vtilis est, in horum pauperum fauorẽ fit. Reliqua autem tria opera. s. actus mutuandi, & pignora restituendi, & paratum esse ad restituendum, in fauorem manifeste fiunt Io. pauperis. Sed prima horum. s. actus mutuandi, & restituẽdi pignus, sub mercede non cadũt. Quia actui mutuandi respondet actus restituendi acceptum mutuum, & actus restituendi pignus, respondet actui dandi ipsum pignus. Sicq; par pari refertur. Tertium autem sub mercede cadere patet. Pecunia, siquidem æstimabilis est obligatio, præparatæ scilicet se ad mutuandũ. Opera vero in altero diuisionis mẽbro posita, scilicet quæ specialiter respectu quorundam accidunt, vt venditio pignoris & c. annexa, non est opus discutere, in cuius fiant fauorem; quoniam propter moram debitoris ab ipso soluenda sunt, sicut & expensæ quæ post eius moram fierent in citatione coram iudi. & litibus & c. Ex omnibus igitur his colligendo, cũ pateat vnum tantum actum mercenarium propriè & per se ordinari vniuersaliter in fauorem cuiusq; singularis pauperis, scilicet obligatam præparationem ad mutuandum, ex supra dictis principiis facile veritas intenta deduci potest cõsistens in quinque conclusionibus.

5 † Prima est negatiua, scilicet nullus pauper tenetur ad reddẽdam mercedem debitam ministris huiusmodi pro custodia pecuniæ, vel pignoris, pro opere scribendi libros ratiocinii, aut pro domo ad hæc conducta. Patet ista ex illo principio negatiuo, quo dicitur, quando nullus tenetur mercedem reddere pro opere facto in alterius fauorem. Ex dictis enim iam constat ista opera non esse facta in fauorem Ioan. pauperis, sed alterius, puta Petri mutuantis, vel vniuersitatis pauperum, vel vtriusque.

6 † Secunda est negatiua, scilicet Non omnis pauper accipiẽs mutuum tenetur ad reddendam mercedem ministris pro cura pignorum, aut domo ad hæc vtili. Patet ista ex eodem principio. Quia non omnis pauper offert pignus tale, idest onerosum, & consequenter non omni pauperi exhibetur hoc seruitium. Ac per hoc nec à quolibet reddendam esse mercedem iustitia exigit commutatiua. Necesse sit si quis fingat omnes teneri ad hoc; quia licet hic non det mihi pignus excutiẽdum, ego tamen qui ignorabam quale pignus esset allaturus, iam cõduxi excussorem in seruitium eius & aliorum paratum, ignorantia si quidem hæc non suffragatur: quoniam probabilem cognitionem quę in huiusmodi certitudine par est, Mons habet, quòd pauperum indigentium mutuo alii afferent pignora excutienda, & alii non, vt quotidiana experientia testatur. Et consequenter conducendus est sibi excussor pro quibusdam ab illis mercedem recepturus, si iustitiæ commutatiuæ æqualitas seruari debet.

7 † Tertia est affirmatiua, scilicet Petrus mutuans, siue vniuersitas pauperum tenetur ad satisfaciendum ministris pro operibus in prima conclusio. positis scilicet custodia pecuniæ & pignoris & c. Patet ista ex affirmatiuo principio, quo dicitur, quòd ille tenetur mercedem reddere, cuius fauore opus agitur. Patet equidem ex dictis, quòd opera ista ex vtriusq; vel alterius horũ fauorem per se fit, non Io. pauperis.

8 † Quarta etiam est affirmatiua, scilicet quilibet pauper mutuum sumens tenetur satisfacere pro obligata præparatione ministri ad mutuandum, & illi pauperes tenentur ad satisfaciendum pro cura pignorum onerosorum & particula pẽsionis domus, inquantum deseruit ad hoc qui pignora talia offerunt: patet ista ex eodem principio: patet enim ex dictis obligatam præparationem ad mutuandum in fauorem singulorum pauperum esse, & excussionem pignorum in fauorem dominorum.

9 † Quinta cõclusio principaliter intẽta quæ ex prædictis apertè sequitur est ista; Iniuste exigitur à quolibet paupere vnus denarius pro libra singulis mensibus pro mercede reddenda supradictis ministris & c. Clarissima est ista; quia cum iuste exigatur ab aliquo id, ad quod nõ tenetur. Ex dictis constet, quòd pauper quilibet non tenetur ad hæc omnia soluenda, sed ad vnum scilicet obligatam præparationem ad mutuandum, consequẽs est, quòd iniuste exigatur à quolibet merces pro omnibus ministrorum operibus reddenda.

SVMMARIVM.

1 *Petrus mutuans an vniuersitas pauperum an vterque simul teneatur ad satisfaciendum ministris pro operibus pro quibus Ioannes pauper non obligatur.*

2 *Vniuersitas sicut ad integram satisfationem tenetur, sic pars eius ad partem.*

Capitulum VII. Secunda opinio examinatur soluendo duo dubia concurrentia dicta in præcedenti cap.

1 ANequam † soluantur obiectiones ad oppositum factæ & examinetur, an vsura hoc inueniat, dubia duo circa supra dicta relicta soluenda sunt inserẽdaq; horũ solutioni est. 2. opinio, qa eius decisio simul apparet. Restat igit dubium primo, an Petrus mutuans, an vniuersitas pauperum, an vterq; simul teneantur ad satisfaciendum ministris

nistris pro illis operibus pro quibus Ioan. pauper non obligatur. Sed si prædicta diligenter inspiciantur, patere potest, quod non Petrus mutuãs, sed vniuersitas pauperum tenetur ad hoc. Adductum enim iam est principium dicens, quòd ille, in cuius fauorem res agitur, tenetur ad mercedem reddendam, constat autem, quòd custodia, seu conseruatio pecuniæ integre, ad quã cætera hæc opera ordinantur, non in Petri fauorem, sed pauperum vniuersitatis fit; quia Petrus non propter se custodiendam pecuniam deponit, ipse enim per seipsum custodiret pecuniam propriam, nisi pauperum vtilitas exponẽdum pecuniam suam custodibus exposceret, patet etiam hoc idem ex eo, quòd pecunia hæc non custoditur periculo Pet. offerentis; quoniam restituenda est sibi non solum ratione rei acceptæ, sed ratione acceptionis. Et iam dictum est, quòd quando aliquis tenetur ad restituendum ratione acceptionis, etiam re perdita tenetur. Pet. igitur gratis offerens pecuniam mutuis, licet non donet, non tenetur, sed pauperum vniuersitas. Et tunc surgit secundum dubiũ, cur iniuste dicatur exigi a Io. paupere pericula quædã eius ad quod vniuersitas pauperum tenetur: cũ Ioan. pars sit totius

2 pauperum vniuersalis, sicut autem vniuersitas † tenetur ad integram satisfactionem, sic pars eius ad partem. Quinimmo impossibile est, quòd aliter vniuersitas pauperum satisfaciat: quoniã præter pauperum res nihil habet.

Sed ad hoc quoque dubium ex dictis responsio facile haberi potest. Iniustam siquidem esse huiusmodi exactionẽ ratio indicat commutatiuæ iustitiæ, intra cuius latitudinem stando a potestate exigi non potest id, ad quod totum tenetur, eo quòd totum vt extremum est cõmutatiui iusti partis rationem hẽt. Idemq; a parte exigere secũdum iustitiam commutatiuam id ad quod totum secundum eam tenetur, ac si exigeretur ab vna parte id ad quod pars alia tenetur, quòd iniustissimum esse constat. Ex prędictis autem sufficienter habetur, quòd omnes huiusmodi operationes secundum iustitiæ commutatiuæ formam modo examinatur. Quid autem dicendum sit secundum iustitiam distributiuam, si locum in hac re habet, proprio loco dicetur. Satisfit nunc scire, quòd iniuste exiguntur hæc a Ioanne paupere, si intra iustitiæ commutatiuæ limites res agatur, vt opinio. i dixit.

Ex præmissis autem patere potest defectus alterius opin. defendentis contractus istos secũdum iustitiam commutatiuam, licet non ita ample sicut prior, proprius siquidem accedens secunda hæc opi. ad casum Montis pietatis, & non curans an singulari personæ liceret pecuniam propriam tali mutuo exponere, casum in terminis ponens, licet in cæteris concordet cũ pręcedente, in hoc tamen differt, quòd Petrum ponit abdicantem a se proprietatem & dominium pecuniæ mutuandæ, sicut & illi qui Monti pietatis pecunias offerunt, donant: & sic casus omnino idem cum Monte pietatis est iste. Petrus vocato populo cum eius rectoribus offert donatione libera & irreuocabili 6000. ducatorum ad hoc, vt inde perpetuò pauperibus mutuetur. Hac donatione facta statuuntur postmodum a populo & rectoribus ministri & c. vt sup. ĩ isto dicit casu, cum dominium pecuniæ nec Petri nec alicuius alterius sit, cuius signum est, quòd absolute loquendo, quicunque eam distribueret, iniuste hoc faceret, vtpote contra expressam intentio. piã donantis, quæ non nisi ad hoc donauit, consequens est, quòd obligatio ad mercedem

3 reddendam ministris ad singulos deriuetur pauperes. † Communitas enim ad hoc non tenetur, cum extra casum necessitatis extremæ, & superfluitatis res hæc agatur, & (vt dictum est) non tenetur ad hunc determinatum modum subueniem. Patet siquidem huius opinio. defectus ex consideratione principiorum sup. dictorum. Nihil enim minus iniustitiæ in hoc accidit casu quàm in pręcedenti. Tum quia Io. pauper etiam hic nõ tenetur ad mercedem reddendam; quia non sit opus in suum fauorem, & nihil refert, an hoc opus fiat in fauorem Pet. mutuantis, an cõmutantis, an vniuersitatis pauperum, an etiã ipsius Dei. Sufficit nãq; Io. pauperi ad hoc, quòd ipse non teneatur, ista negatio, s. opus hoc nõ fiat in suum fauorem, quòd in casu inueniri probatum fuit: princip. enim negatiuum adductum est, quòd nullus secundum iustitiam commutatiuam tenetur ad mercedem reddendam pro seruitio alteri impenso. Alterum autem esse etiam ipsum pauperum collegium a singulis pauperum. in primo Politico patet inf. iustitiam commutatiuam stando probatum est prius, tum quoniam vniuersitas, siue collegium pauperum ad hoc tenetur etiam in isto casu, & consequenter iniuste a singulis pauperibus mutuum accipiẽtibus hoc exigitur. Eadẽ siquidem ratio: quia vniuersitatem pauperum ad hoc teneri prius dicebatur, nec locum habet, quoniam non ratione dominij ipsius pecuniæ ad hoc tenebatur, sed ratione quasi vtilis dominij, idest quia pecuniæ securitas & integritas in suum per se & proxime fiebat fauorem, quòd in hoc casu manifestius fieri apparet. Et ideo vniuersitas ipsa pauperum ad satisfaciendum ministris pro operibus illis, quæ non sunt in fauorem Ioannis pauperis tenetur. Est igitur multiplex secundùm istam viam in contractibus his iniustitia.

SVMMARIVM.

1 *Pauperes non tenentur satisfacere ministris montis pietatis, nisi quò ad aliquid tantum.*

2 *Mutuans non tenetur aliquod damnum incurrere ex hoc, quòd beneficium mutui impendit.*

3 *Viri cuiuscunqne ordinis aduertant, ne exemplis fallantur; quia multa in eis dissimilia inueniuntur. 4. 5.*

6 *Exactio si est iniusta, modus eius iustus esse non potest.*

Capitulum viij. Solutio rationum arguentium, quòd contractus prædicti secundùm commutatiuam iustitiam sint iusti.

1 OBiectionum autem in oppositum † adductarum prius conuenit illas soluere, quæ in iustitiam ab his contractibus auferre conabantur, & postmodum illas examinare quæ de vsura eorum agebant. Dupliciter igit̃ hoc inueniri in iustitiam ex dictis patere potest, scilicet ex parte modi exigendi & ex parte pauperum a quibus exigitur. Ex parte siquidem pauperum, quia ipsi non tenentur ad satisfaciẽdum ministris nisi quò ad aliquid tantum. Nec est inter modica deputandum id in quo aggrauantur; quoniam (vt ex dictis liquet) non tenetur forte quilibet pauper ad tertiam partem soluendam eorum quæ ab ipso modo exiguntur: vniuersaliter eñ non tenetur nisi ad satisfaciendum pro obligata præparatione ad mutuandum, quòd cum omnibus suis appenditijs si mercedis nec exactæ tertiam partem sibi vendicat, sufficientem recõpensationem habet, vnde cum grauetur Ioan. pauper ĩ duabus partibus, non in modico grauatur, immo si in medietate, vel 3. vel 4. vel 10. parte grauari eum necesse esset, non inter modica reputanda, tum quia 10. pars aliquid notabile esse potest, incerta siquidem est eius quantitas; quoniam secundum montis diuitias plus & minus poterit mutuari & c. tum qa iniustitia modica non reputatur, quando per accidens incurritur, in proposito autem ex intentione committitur. vnde iniustitiæ mortale peccatum non euitatur. Ad id autem quod obijciendo quæritur, quis teneatur ad hoc, si Io. pauper non tenetur, dico duo. Primò, quòd de iuris rigore tenetur vniuersitas pauperum, cui pecunia cõseruatur per pignora & c. Et tenetur ipse Petrus mutuans si non in fauorem vniuersitatis pauperum pecuniam custodiendam exponeret, vel donaret. Et ad id quod in contra-

2 rium adducitur, scilicet quòd nullus mutuãs † tenetur aliquod damnum incurrere ex hoc, quòd beneficium mutui impendit, quinimmo potest siquid damnum ex hoc incurrit secundùm omnes doctores exigere, dico quòd hoc commune dictum est summe verum, sed male applicatur ad propositum: quoniam expensæ istæ non causantur ex beneficio mutui, licèt occasionentur & remotæ ex mutuo proueniant, sed causantur ex contractu pignorum, quod formaliter est in fauorem mutuantis. Dixi notabiliter, quòd occasionantur & remote proueniunt expensæ istæ ex contractu mutui, & non dixi ex beneficio mutui causantur; quia mutuum non est causa sed occasio harum expensarum, non proxime sed remote. Nec habet rationem occasionis huiusmodi inquantum est in fauorem accipientis mutuum, propter quod ratio ista concludit propositum sui intenti, eo quòd sicut iniquum est mutuãtem ex hoc, quod mutuat damnificari, ita iniquum est dantem pignus ex hoc lędi: ęqua enim est vtriusque conditio, per se loquendo, vnde exemplum, quod adducunt, quod opinionem hanc plurimum fouisse videtur ad propositum non est. Dicunt enim, si Petrus Mediolani existens Ioanni petenti ibidem pecuniam mutuo, frater dicat, pecuniam, quam petis, Ianuæ habeo. Mittamus tuis expensis pro illa, & sic mutuum gratis accipito. Constat, quòd Petrus non exigit iniuste a petente mutuum expensas illas: quia non tenetur incurrere damnum hoc ex hoc, quòd mutuat, ergo a simili, neque in his contractibus iniustũ est expensas exigere. Ad propositum inquam non est exemplum hoc; quia clare patet, quòd expensæ istę fiunt ad hoc, vt pecunia ad mutuum petentem perueniat, & consequẽter in eius fauorem per se & proxime ordinantur. In proposito autem nostro expensas istas non ordinari per se in fauorem Ioannis pauperis mutuum accipientis, ex dictis clarissime constat. Propter quod

3 aduertant cuiusq; ordinis viri, et exemplis non fallantur: † quoniam multa in eis dissimilia inueniuntur, quorum quodlibet: quia non facile est cuilibet discernere, duo subiungenda duximus, ex quibus cætera facilius diiudicari possint. Creditur enim primò, quòd sicut Martinus, qui vt mutuet Bernardo indigenti, accepit pecunias a fęneratore, & expensas fecit: vt pignora per famulos tute deuehantur, licite potest a Bernardo paupere exigere nomine ĩteresse huiusmodi expensas & vsurã quam soluit, sic in proposito fieri a Pet. seu commutatiue qui ad has expensas cogitur ex alio opere facto in fauorem Io. pauperis, scilicet mutuo. Creditur quoque secundò, quòd sicut a petente mutuum licite potest mutuans exigere securitatem, & si acci-

piens

piens mutuũ chyrographo eum facere tutum eligat, notarioq; mercedem reddat, non iniuſte grauatur, & tamen chyrographum ſit in fauorem mutuantis, ita in propoſito petens pignus non iniuſte grauat Ioannem pauperem circa expenſas, ex qbus nihil ſibi vtilitatis accreſcit, ſed ſola indemnitas montis ſeruatur. Sed in his & huiuſmodi plurima eſt diſſimilitudo. Et primum quidem exemplum in hoc a montis natura differt, quòd expẽſas illas Martinus fecit, vt Bernardi perſonam induit indigentis ſubſidio tali, quaſi ſibi pignora accommodans vt mutuũ inueniat. Et ideo non eſt mirum, ſi expenſas tales Bernardus tenetur ſubire. Nihil enim minus tenetur, quàm ſi ipſe p ſeipſum a fęneratore mutuum ſumens expẽſas illas feciſſet propter hęc accidentia. In caſu verò montis, nec Petrus, nec communitas in perſona Ioannis pauperis expenſas has facit, ſed collegij pauperum, ut ex dictis patet. Et ideo Io. pauper iniuſte grauatur in huiuſmodi expenſis. 4 † Circa ſecundum verò exemplum ſciendum eſt, quod vt dicitur in 4. metaphiſicæ, niſi cuique quæſito reſpondeatur formaliter, omnis certitudo deſtruetur, eo quòd extra rationem formalem vagantibus infinita occurrunt circa quodlibet. Vnde in propoſito ſolicite ſemper attendendum eſt, quid formaliter quæratur, aut ratiocinando adducatur. Aliud enim eſt petere ſecuritatem rehabendæ pecuniæ, & aliud eſt petere talem ſecuritatem, ſcilicet habentem expenſas annexas, puta chyrographum, quemadmodum etiam ſuperius diſtinctum eſt, quòd aliud eſt loqui de pignore, & aliud de tali pignore. Petens enim ſecuritatem nihil petit in ſui fauorem habens annexum damnum eius a quo petit illam, ſicut nec petens pignus. Vnde ſi accidit, quòd petitam ſecuritatem aut pignus ego dare non poſſim niſi cum aliqua expenſa, quam qualitas ſecuritatis aut pignoris a me electa parit, ego ipſe damnum mihi hoc infero, ſicut in exemplo adducto contingit. Non enim ex ſecuritate petita, ſed ex qualitate ſecuritatis a me oblata expenſæ iſtæ p ſe proueniunt. Et ideo teneor ego notario mercedem reddere, ſicut & expenſas illas ſubire, quæ ex pignoris emanant accidentibus. Petẽs verò ſecuritatem talem, puta chyrographũ, quum in fauorem ſui patet rem habentem expẽſas annexas, & iniquũ ſit ex eo quod in fauorem ſui agitur alterum damnificari, iniuſte grauat eum a quo illam petit, ad reddendam mercedem notario debitam. Vnde euidenter patet, quòd mõti natura ab hoc exemplo diſtat in hoc, quòd hic petens ſecuritatem nihil petit, ex quo per ſe oriatur expenſa aliqua. In monte autem volens pignus, vult ſibi a Ioanne paupere ſolui pro cuſtodia & aliis ad quæ ipſe tenetur naturali iure, aut quæ ipſe fieri vult, non in Io. pauperis fauorem, vt ex dictis patet. Omnes ergo iterum atque iterum montis eſſe rogo, quatenus caueant, ne exemplis inhęreant: 5 † quoniam multa latent in eis accidentia, ex quibus etiã ſapientes contingit falli.

Secundò dicò, quòd non ſufficienter arguendo probatur, cõmunitatem, aut principem non teneri ad ſoluendum miniſtris mercedem. Licèt enim rectè concludatur, quòd non teneãtur ſimpliciter, non tamen ex hoc concluditur, quin teneantur ex ſuppoſitione idest ſuppoſito, quòd hunc modum mutuãdi ſtatuant. Et licèt (vt dictum eſt) vniuerſitas pauperum de iuris rigore non communitas aut princeps ad hoc teneatur, quia hæc omnia ad commutatiuam iuſtitiam ſpectant. Et abſque publica auctoritate facta iniuſta non eſſent: ęquitas tamen a iuſtitia non multum remota exigit, quòd princeps, aut communitas ex publico ęrario pauperibus etiam hoc modo ſubueniat: modus autem accipiendi, quòd etiam iniuſtitiam contineat manifeſtatur: quum duo genera operum ſint, pro quibus hæc a paupere exiguntur, ſcilicet illa pro quibus non tenetur, uel qa nullus pauper ad hoc tenetur, puta pro cuſtodia pignorum; qa ferreas virgas in pignus dedit. De modo exigendi mercedem pro 6 iſtis nõ oportet probare, quòd ſit iniuſtus. † Quia ſi exactio eſt iniuſta, modus eius iuſtus eſſe non poteſt. Sed & modus exigendi pro his ad quæ Ioan. pauper tenetur, ſcilicet pro obligata pręparatione ad mutuandum iniuſtus oſtenditur, ex eo ꝙ obligare præparationi miniſtri ad mutuandum, nec ratione periculi, nec ratione laboris, aut cuiuſuis occupationis, aut damni commenſuratur diuturnitas temporis, quo mutuum acceptum tenetur, aut quantitas acceptæ mutuo ipſius pecuniæ. Niſi quis diceretur damnum incurri ex eo, quòd non poteſt tam frequenter mutuum iterare, ac pro hoc ceſſat miniſtri merces a pluribus ſuſcipienda. Sed ſubtiliter conſideranti apparebit, quòd ex hoc non habetur, quòd oportet mercedẽ iſtam quantitati mutui & tempori quo retinetur commenſurare, ſed quòd oportet conſideratis omnibus certum ſalarium ſibi ſtatuere, & illud ſummarie ac veriſimiliter calculari prudentium arbitrio pauperibus venturis ad ſuſcipiendum mutuum ſoluendum ęqualiter taxare, eo ꝙ ęqualiter ad omnes huiuſmodi ſe obligat. Sic enim merces miniſtris debita reddetur abſque ambiguitate & iniuſtitia aliqua. Nec inconuenit contingere pauperem pluries indigẽtem plus ſoluere minus paupere. Quoniam merces hęc redditur non mutuo aut quantitati pecuniæ mutuatæ, ſed obligatur præparationi ad mutuandum, quæ ęqualiter omnes reſpicit, & pauper pluries ſumens duorum rationem habet. Nec eſt opus prudentium virorum iudicio iſta tantum ſubmittere; qa ſcientiæ ſubiacent, ſed eorum arbitrio, vt dictum eſt, relinquitur quantitas ſtipendii miniſtris debiti & taxatio quantitatis pecuniæ a ſingulis ſoluendæ ęqualitate ſuppoſita, & alia huiuſmodi ſingularia.

S V M M A R I V M.

1 *Iniuſtitia quæ in contractibus montis pietatis inuenitur, an vſuræ rationem habeat.*
2 *Vſurarium non minus eſt mercedem alteri debitam ex ſeruitio imponens nõ exigere, quàm quodcunque aliud lucrum extra ſortem petere.*
3 *Exigere propter locatas operas quotupliciter contingere poſſit.*

Capitulum ix. determinatio, quòd in prædictis contractibus committitur vſura.

1 RElıquũ † quo ad hanc partem eſt, vt videatur, an iniuſtitia, quæ in ijs inuenitur contractibus, vſuræ rationẽ habeat. Quod ex duobus conſiderandum eſt.

Primò ex eo, ꝙ vſura duobus modis committitur, ſcilicet augendo ex mutuo capitale, & exigendo recompenſationem damni, quod non propter mutui beneficium incurrit. Neque enim minus vſuram ſapit, velle ab accipiente mutuum recompenſationem damni, quod ab hoſtibus, vel latronibus paſſus eſt, quàm velle ad augendas opes aliquid vltra ſortem. In propoſito autem quum iam pateat Montem pietatis ſiue vniuerſitatis pauperum, & breuiter volentem ſibi pecuniam Montis integre & ſecure ſaluari, quicunque ſit ille, exigere a Io. paupere mutuum petente expenſas quæ non in illius fauorem fiunt, conſequens eſt, quòd exigat recompenſationem damni, quod non ex mutui beneficio incurritur, ſed propter pecuniæ rehabendæ ſecuritatem. Nec obſt. aliqualiter, ꝙ damnum hoc ex mutuo emergit ſaltem occaſionaliter, nihil ſiquidem refert, vnde damnum hoc proueniat, aut a quo inferatur, dummodo ex eo quod fit in fauorem Ioan. pauperis, vt ſic nõ cauſetur: iſta enim negatio ſufficit ad hoc, ꝙ iniuſte exigatur ab eo, & conſequenter quòd vſuraria. Ex quo (vt dictum eſt) non refert ad vſuram damnum indebitum a petente mutuum exigere, aut lucrum quærere.

2 Secundò ex eo, ꝙ non minus vſurarium † eſt, mercedem alteri debitam ex ſeruitio impenſo ad mutui beneficium, vt ſic ab accipiente mutuum non exigere, quam quodcunque aliud lucrum vltra ſortem petere. Neque enim ab vſura remotius eſt grauare iniuſte accipientem mutuum ad ſoluendum aliquid vltra ſortem alteri quacunque ex cauſa, quàm ſibiipſi mutuanti: conſtat autem, ꝙ hic grauatur iniuſte Ioannes pauper, dum accipit mutuum ad ſoluendum miniſtris pro operibus, ꝓ qbus non tenetur, quanquam nihil ad montis mutuantis augmentum exigatur: nõ igitur ſubterfugi poteſt, quin vſuraria ſit exactio iſta ſecundùm iuſtitiæ commutatiuæ formam loquendo. Ad euidentiam verò ſolutionis obiectionum in oppoſitum diligenter attendendum eſt, quòd hic ſunt duo, ſcilicet reddere mercedem miniſtris, ſeu (quod idem eſt) ipſos miniſtros accipere mercedem pro locatis operibus, & hoc eſt iuſtiſſimum & omni ęquitate plenum; quia eius cauſa eſt locatio operum ſuorum. Alterum eſt exigere huiuſmodi mercedem a Ioanne paupere, & hoc iniuſtum & vſurarium eſt; quia eius nulla cauſa alia eſt, niſi mutuum: quoniã operæ illæ locatæ non ſunt Ioanni pauperi, vt propter illas ab eo exigi merces poſſit. Vnde prima ratio peccat, aſſumendo quòd hic nihil vltra ſortem quæritur propter mutuum, ſed tãtum propter locatas operas. Quoniam ſecundùm veritatem ex mutuo exactio iſta cauſatur, vt ex dictis patet. Vel (& in idem redit) verbaliter reſpondendo 3 dicatur, quòd exigere † propter locatas operas poteſt contingere dupliciter. Vno modo propter locatas operas in fauorem accipientis mutuum, & tunc bene ſequitur, ergo non propter mutuum: quia locatio operarum in huius accipientis mutuum fauorem facta, cauſa proxima eſt, quòd ab eo iuſte merces hæc exigatur, alio modo propter locatas operas non in fauorem huius accipientis mutuũ ſed alterius, quicunque ſit ille, & tunc male infertur, ergo non propter mutuum; quoniam cauſa proxima huius exactionis eſt vel mutuum, vel locatio operarum, ſed locatio operarum cauſa ſecundùm iuſtitiam eſſe nõ poteſt, eo quòd operæ nõ ſint in fauorem huius accipientis mutuum locatæ. Igitur mutuum huius exactionis cauſa proxima eſt. Ac per hoc vſura committitur. Nec obſtat id, quod confirmando ſubdebatur, ſcilicet quòd ſi miniſtri donare hoc volunt, Mons non turbabitur. Ex hoc enim nihil aliud haberi poteſt, niſi quòd mons lucrum ex hoc non quærit.

Sed non habetur, quin Ioan. pauper grauetur ex accepto mutuo ad mercedem reddendam miniſtris, ad quam nõ tenetur, ſicut ſi pauper ab aliquo mutuum ſumat cum onere, quòd ruſtico cultori vineæ mutuantis mercedem reddat, vſura non deficit, ex eo quòd ruſticus poteſt illi pauperi abſque mutuantis turbatione donare mercedem propriam. Secunda autem ratio concludit mercedem miniſtrorum non eſſe vſurariam, & hoc proculdubio verum eſt: quoniam iuſta & ſancta eſt. Sed non probat, quin mercedis exactio a Ioanne paupere, qui non tenetur, ſit vſura. Debet enim merces illa exigi ab eo qui tenetur ad illam, & non ab hoc paupere. Et ideo ſi reddatur merces talis ab eo qui tenetur, iuſtitia eſt, vel charitas: ſi pietatis intuitu ab aliquo qui non tenetur. Si autem exigatur ab eo qui non tenetur, clare conſtat, ꝙ quamuis merces ſibi debeatur, iniuſta tamen exactio eſt, quia hic non tenetur. Et ſi adiunxeris, quod exactio iſta non niſi per mutuum mãdatur, vſuraria manifeſte apparebit, quod in caſu iſto contingere iam patet. Eſt igitur infra iuſtitiæ cõmutatiuæ terminos loquendum multiplex iniuſtitia & vſura in capitulis montis pietatis.

S V M M A R I V M.

1 *Capitula montis pietatis ſecundùm formam iuſtitiæ diſtributiuæ an ſint iuſta.*
2 *Bonum totius ſicut partibus eſt debitum, ita & malum totius partes proportionaliter ſuſtinere tenentur.*

Capitulum x. Opinio dicentium, iuſta eſſe capitula montis pietatis ſecundùm formam iuſtitiæ diſtributiuæ.

1 SVnt igitur alij ſubtilius naturam † montis huius ſpeculantes, qui infra iuſtitiæ commutatiuæ limites ſtandum non credunt, ſed iuſtitiam inſertam dicentes, ſecundùm eius formam iuſtitiam in his capitulis ſaluari defendunt. Hi caſum montis pieta illum eſſe approbantes qui in capit. ſeptimo, poſitus eſt, in quo ſcilicet Petrus vocato populo donat 6000. ducatorum non conſumendorum ſed mutuandorum ꝑpetuo tempore pauperibus &c. vt ſup. non inferunt iuſtitiam diſtributiuam ipſis contractibus mutui, vel pignoris, vel locationis operarum, ſed inuentioni mercedis reddendæ operarijs. Si namq; ſuperius dicta adunẽtur, ad hoc deuentum eſt, quòd pauperum vniuerſitas tenetur reddere mercedem miniſtris mõtis, & ideo ipſa vniuerſitas pauperum ex quo in communi nihil poſſidet, inuenire volens vnde ſoluere poſſit mercedem hanc miniſtris ſibi deſeruientibus onus hoc diſtribuendum eſſe in ſuas partes pauperes, ſcilicet ſtatuit. Vnde ipſa mercedis redditio in iuſtitię commutatiuæ terminis relinquitur: ſed inuentio mercedis reddendæ ſecundum iuſtitiæ diſtributiuæ formam fieri ſecundum hanc opinio poteſt, & de facto in monte hoc fit. Dicit igitũ duo hæc opin. Primò, quòd ſecundum diſtributiuam iuſtitiæ formam in vniuerſitate pauperum inuenienda eſt merces reddenda miniſtris. Secundò, quod inuentio iſta iuſte ſecundum iuſtitiæ diſtributiuæ ęqualitatem in capitulis huius montis ordinatur, ita quòd nullus pauper iniuſte grauetur, primum probatur dupliciter. Primò: quia quum vniuerſitas pauperum teneatur de ſuo ſatisfacere his miniſtris, ſuum autem non ſit niſi altero modo, vel quia in commune aliquid habetur, uel quia ſuarum eſt partium, & in propoſito vniuerſitas non poſſidet aliquid in communi, reſtat vt de his quæ partium ſunt ſatisfacere debeat, partes autem pauperes eſſe patet, inter eos igitur oportet pecuniam hanc inueniri. Et quum conſtet, quòd communia onera iuſte diſtribuenda ſunt, conſequens eſt, quòd ſecundùm diſtributiuam inuentio hæc fieri debet. 2 † Secundo: quia ſicut bonum totius partibus eſt debitum, & ideo proportionaliter eis diſtribuendum, ita & malum totius partes quoque proportionaliter ſuſtinere tenentur. Onera aũt omnia inter mala computantur. Onus igitur huius mercedis ſoluendæ partes vniuerſitatis pauperum proportionaliter ſufferre tenetur. Hoc autem eſt inueniri pecuniam iuſtam in vniuerſitate pauperum ſecũdum iuſtitiæ diſtributiuæ formam, quod erat probandum. Secundum autẽ, ſcilicet quòd de facto nulla iniuſtitia in modo diſtribuendi hæc onera inueniatur, probat etiam dupliciter.

Primò: quia in hac vniuerſitate bonum eſt ipſa ſubuentio & releuatio pauperum, malum verò eſt onus ſoluendi mercedem, ęquum eſt, vt qui plus boni percipit, plus etiam mali ſentiat, cui igitur maior ſit ſubuentio, is magis onus ſolutionis ſubire debet, & ſic ſtatutum eſt in hoc monte, vt ſcilicet cui plus & maiore tpe mutuatur, plus onus ſoluendi miniſtris ſentiat.

Secundò: quia ęquum eſt, vt communium onerum illis plus imponatur, qui maiorem occaſionem ſubeũdi talia onera vniuerſitati præbent. Illi autem, quorum pignora maiore tempore & periculo cuſtodiuntur, ſunt huiuſmodi; quoniam maiorem mercedem tenetur reddere vniuerſitas miniſtris pro cuſtodia illorum, quàm aliorum, ergo illi, qui diutius pignora ibi tenent, & ſimiliter illi, qui pretioſiora offerunt pignora, ex hoc ꝙ maius mutuum ſumunt, debent amplius grauari, quod in capitulis montis pietatis continetur. Non eſt ergo iuſtitiæ diſtributiuæ violatio in capitulis iſtis.

S V M M A R I V M.

1 *Iuſtitia commutatiua dignitatem perſonæ non conſiderat.*
2 *Dignitas quid ſit.*
3 *Aequalibus ęqualia, inęqualibus inęqualia imponuntur.*

Capitulum xj Examen prædictæ opinionis determinans quomodo hic ſit diſtriburio.

VT eodem autem ordine oſtendatur opin. hanc deficere, primum dictum examinando, oportet ex communibus animi conceptionibus incipere, & oſtendere, quomodo ratio diſtributionis hic ſoluatur: quia ergo, vt dicitur in 5. Ethicorum, iuſtum in diſtributionibus cõfitentur omnes ſecundum dignitatem quandam oportere eſſe, 1 ita quòd ſicut † iuſtitia commutatiua dignitatem perſonæ nõ conſiderat, niſi inquantum in quantitatem rei redundat, vt puta cum conſiderat dignitatem principis percuſſi; quia percuſſio ex hoc criminoſior eſt, ita iuſtitia diſtributiua quantitatem rei non ponderat, niſi inquantum redundat in dignitatem perſonæ, vt puta quum magnifacit virtutis egregium actum ex hoc, quòd dignior ꝑſona illa ex tali opere redditur. Ex hoc inquam cõſequens eſt, ꝙ diſtributionis ratio abſque dignitate non in2 ueniatur. † Dignitatem autem dicimus non quodcunque bonum hominis, ſed illud ex quo homines ſortiuntur, quòd partes ſint totius vniuerſitatis ſiue illud ſit virtus, vt in politia ariſtocratia, ſiue rerum abundantia, aut nobilitas, vt in olicratia, ſiue quandocunque aliud. Et quum talis partium dignitas ad commune aliquod opus quod totius proprium eſt ordinetur, oportet ſi hanc pauperem vniuerſitatem in communitatem quandam exigere velimus inuenire, & quid ſit totius opus, & ſecundum quid partium dignitas attendatur. Eſt autẽ hic opus totius, perpetua commoditas mutui inueniendi, propter hoc enim omnia fiunt: & hoc ſequitur mediante pecuniæ mutuandæ (qua mons dicitur) integra conſeruatione. Dignitas verò indigentia eſt. Id enim in qualibet communicatione dignitas dicitur, propter quod aliquis debet admitti, & iniuſte repelli putatur, vt diſcurrendo per omnes politias patet. Sola autem indigentia exiſtente meretur quis de hoc eſſe collegio, & iniuſte expelleretur, ſuppoſitis ſemper his quæ ſecundum legem ordinata eſſent, puta quòd tantum pauperes ciuitatis admittantur. Igitur indigentia pro dignitate in hac vniuerſitate habetur. Indigentiam autem dicimus non quancunque, ſed talem, quę ſcilicet pignoribus poſſit ſecurum facere montem. Hic eſt modus, quo vniuerſitas pauperum velut communitas quædam diſtributionis eſt auctrix & capax. Qui licèt ſit ſuſtentabilis, clarius tamen & verius diſtributionis forma in ea ſaluatur, dicẽdo quòd ſicut ſi militibus vltra debita ſtipendia propter res bene geſtas pro republica diſtribuenda ſtatuatur quædam pecuniæ ſumma, diſtributionis iuſtus modus erit, vt quanto melius hic illo egit, tanto maius ſit quòd huic, eo quod illi datur. Et ſic modus & forma diſtributiuæ iuſtitiæ ſeruatur abſque tot difficultatibus, ita ſi pauperibus multis onera diſtri. ſunt, vt hoc accidit, quòd diſtri. iuſta forma ſeruetur, quæ exigit ęqualitatem 3 proportionis, vt dictum eſt, quæ tũc tantum ſeruatur, † quum ęqualibus ęqualia, & inęqualibus inęqualia imponũtur: & quoniam ſiue hoc, ſiue primo modo ponatur diſtributio in pauperum vniuerſitate, nõ refert quò ad præſentem quæſtionẽ. idcirco concedatur, diſtributionem inueniri in inuentione mercedis reddendæ operariis montis, a quocunque diſtributio iſta mandetur, ſiue a prin. ſiue a communita. ſiue ab ipſa pau. vni.

S V M M A R I V M.

1 *Iniuſtitia multiplex in monte pietatis ſecundùm iuſtitię diſtributiuæ formam committitur.*
Comparationes perſonarum ſunt odioſæ.
Statuta diſtributionum diſpoſitiua tanto iuſtiora eſſe oportet, quanto facilius ab eis declinare quodammodo cogimur.
2 *Bonum & malum totius per partes diſtribuendum eſt.*
3 *Diſtributio oneroſa an indigentiæ commenſurari debeat.*
4 *Minus malum eſt quoddam bonum. nu. 5.*

Capitulum xij. Determinatio, quòd ſecundùm iuſtitię diſtributiuæ formam multiplex in hoc monte iniuſtitia committitur.

1 REſtat ergo conſiderandum ſecundum, ſcilicet an † diſtributio iſto modo facta iuſta ſit. vbi præmittendum eſt, quòd licet ĩ diſtributionibus communiter minus ſeruetur iuſtum etiam abſque conſcientiæ periculo, quàm in commutationibus, eo quòd comparationes perſonarum ſunt odioſę, & pacis bonum tollunt, quod cæteris bonis communibus præſtat, ſtatuta tamen diſtributionũ diſpoſitiua,

tanto

tanto iuſtiora eſſe oportet, quãto facilius ab eis declinare quodammodo cogimur. Si enim ipſa ſtatuta a iuſto declinare inciperent, nimia poſtmodum in diſtribuendo elongatio a medio fieret, ſicque iuſtitia corrumperetur. Et ideo diligenter oportet diſtributionis huius ſtatuta examinare, ne lex iniuſta ſui obſeruatores ad iniuſtitiam deducat. Sciendum eſt igitur, ꝙ aliter bonum, aliter malum diſtribuendum eſt inęqualibus partibus alicuius totius: bonum ſiquidem diſtribuendum eſt ſic, vt digniori maius bonum detur. Et ratio eſt: quia bonum totius, quod eſt debitum alicui parti, tanto maius eſt, quanto pars illa maiorem principalitatem habet in toto, & tanto minus quanto pars minorem habet dignitatem in toto. Malum autem econuerſo diſtribuendum eſt, vt ſcilicet digniori parti minus, dignæ maius malum imponatur. Et huius ratio eſt; quia ex quo minus malũ habet rationẽ boni, vt dicitur in 5. Ethicorum, quia eligibilius eſt quàm maius malum, eiuſdẽ rationis eſt, quod alicui debeatur plus boni & minus mali, & conſequenter parti principaliori, cui debetur maius bonum, debetur etiam minus malum, & proportionaliter parti viliori cui minus bonorum debet, plus malorum imponendum eſt. Et loquimur ſemper de bono [2] † & malo totius, quod partibus diſtribuendum eſt. Suadet quoque hanc diſtributionis eſſe ęqualitatem, naturæ operatio, quæ alimentum diſtributiua membris, ad principalia membra digniores partes, & ad viliora viliores tranſmittit, infirmitatem autẽ, ſi poteſt, a principalibus membris ad viliora propellit, vt experientia continue docet. Vnde ſi pauperũ vniuerſitati quæ ſemp indigentia fundatur, bona diſtribuenda eſſent, quãto aliqs eſſet magis indigens, tanto maius bonum ſibi deberetur, eo ꝙ maiorem principalitatem habet in tali toto, ſicut magis diues maiorem principalitatem habet in politia, quæ fundatur ſupra diuitias, quæ olicratia vocatur. Et conſequenter quanto aliquis eſt magis indigens, tantominus mali communis ſuſtinere debet. Et quia onus hoc mercedis ſoluendæ, inter mala connumerantur, oportet, ꝙ ſecundùm iuſtitiæ diſtributiuæ formam magis indigens minus ſoluant. Magis autem indigentem inter pauperes eſſe conſtat, qui maiore eget mutuo, & minus cito poteſt ſoluere. Non ergo iuſte ſtatutum eſt, ꝙ plus mutui ſumentes & maiore tempore retinẽtes, plus teneantur ſoluere. Nec impeditur concluſio huius proceſſus, ſi quis cauillationibus forte adinuentis niſi ſuſcipiat id quod tamen probatum eſt, ſcilicet vniuerſitatem hanc ſuper indigentia fundari, aut ꝙ iſta non ſit vere communitas quædam. Stat enim ius rationis in hoc, ꝙ diſtributio [3] † oneroſa non debet commenſurari indigentiæ, ita ꝙ quanto quis plus eget, tanto plus communis oneris ſuſtineat. Hoc enĩ probatione non eget. Sub hoc autem principio ſiue vera diſtributio, ſiue modus diſtributionis hic ſaluetur, ſubſumitur, ꝙ iſta diſtributio eſt oneroſa. Quod manifeſte patet, ergo non debet quanto quis magis eget, tantomagis grauari. Sed ſecundùm capitula huius montis quanto pauper magis eget, magis grauat̃. Quod manifeſte patet: quia magis grauatur diutius plus mutui retineus. Hic autem eſt magis egens. ergo. Committitur etiam vltra hæc iniuſtitia hic dupliciter, & ea ſcilicet, ad quæ aliqui tãtum ſecundum iuſtitiam commutatiuam tenentur omnib. imponẽdo ſcilicet mercedem pro excuſſione pignorum & ea ad quæ omnes ęqualiter tenentur, ſcilicet mercedem pro obligata pręparatione ad mutuandum imponendo inęqualiter. Quoniam omnia in vnũ adunando, ad formam ſeu modum diſtributionis, & quæ commutatiuæ iuſtitiæ ſunt confunduntur, & quæ diſtributiuæ ſunt violantur. Ex his autem facile eſt ſoluere rationes in oppoſitum. Prima ſi quidem peccat primò ĩ medio termino, in quo tota vis rationis ſiſtit. Aſſumit enim ęquũ eſſe, vt qui plus boni totius percipit, plus etiã eius mali ſentiat. Hoc autem falſum eſſe monſtratum eſt. Iniquum quippe ſecundum iuſtitiæ diſtributiuæ formam eſt, vt is plus communis mali ſuſtineat, qui plus boni ſuſcipere debet; quia (vt dictũ eſt) [4] † minus malum quoddam bonum eſt. Sed aduerte diligenter, ꝙ dicentes plus aut minus boni vel mali, de quantitate abſoluta ipſius boni vel mali loquimur, & non de quantitate proportionali. De hac enim loquendo ęquale malum & ęquale bonum omnibus partibus & communibus dandum eſt; quia iuſtum in diſtributionibus in ęqualitate proportionali cõſiſtit, vt ſuperius ex 5. Ethicorum diximus. Et quia parum malum magis lędit nobilem partem, quàm magnum vilem, vt patet in membris corporis, & in ꝓpoſito, plus pauperculus lęditur ex ſolutione duorum ſolidorũ, quàm artifex minus egens ex ſolutione quatuor, ideo nõ vſquequaque falſum eſt illud aſſumptum, ſcilicet ęquũ eſt, vt qui plus percipit boni, plus ſentiat mali. Sed vt iam patet, etiam ſic non eſt pro opinione illa. Secũdò peccat in eo, quod ſubſumit, ſcilicet ſubuẽtio mutui eſt bonum commune huius vniuerſitatis pauperum. Releuatio nãque pauperis ex accepto mutuo ex ipſo mutui beneficio cauſatur. Mutuum autem ad iuſtitiam commutatiuam adeo ſpectat, vt id iuſtitiæ diſtributiuæ attribuere ridiculum ſit. Niſi forte diſtributio mutui ſtatueretur, ꝙ id non fit. Iniuſta deinde lex eſſet, ſi qua ſtatueret, ꝙ ex ſubuẽtione quàm ex mutui beneficio quis percipit aliquid pecunia ęſtimabile mutuanti daret, & ſimiliter cuicunque alteri, aut ex alia cauſa non tenetur, ex hac ſiquidem cauſa nulli ciuiliter obligatus quamuis amicabiliter debeat. Si mutaretur quoq; arg. & eſſet ſermo non de ſubuentione per mutuum, ſed de cõmoditate perpetua mutui inueniendi, quam totius commune bonum eſſe dictum eſt, non poteſt adhuc concludi iuſtitia ſeruari; quoniã ſi penes commoditatẽ illã diſtributio oneris agenda eſt, quum commoditas illa omnibus mutuum ſumentibus ęqualiter reſpondeat, inęqualiter diſtribui ſolutionis onus nequaquam deberet, licet (vt ex dictis patet) iniquum ſit malum [5] † diſtribui ſicut & bonum. Secunda verò ratio, quæ metit̃ onus ſouendi iuxta datam ſoluendi occaſionem, facile ſoluitur, dicẽdo ꝙ aut occaſionis vocabulo proprie vtitur, aut communiter, & etiam cauſam occaſionem vulgariter dicimus, ſi proprie loquatur, falſum eſt, ꝙ huiuſmodi occaſionibus commenſurãdæ ſint diſtributiones boni aut mali communis, quod debet̃ partibus, vt patet in omni politia, ſecus autem de gratuitis dicẽdum eſſet remunerationibus. Si autem occaſionem ꝓ cauſa ponit; tunc falſum ſubſumitur. Cauſa enim harum expenſarum eſt vniuerſitas ipſa, quæ pignoribus tute vult pecuniæ montem ſaluari, & ex hoc clarius patet veritas primi membri: quia pauper ipſe occaſio valde remota eſt, & nõ niſi ipſa mediãte & cauſante vniuerſitate quæ ſolueret tenetur, vtpote non concurrens ad hoc niſi propter mutui petitionem, ex qua occaſionem ſumit mutuans, ꝙ pignus vult, ex quo deinde ꝓuenit, ꝙ vniuerſitas teneatur ſoluere. Patet igitur, ꝙ occaſionibus huiuſmodi nulla iuſtitia diſtributiones ęquari debent. Ex his autem formari alia poteſt ratio ad principale intentum talis. In hac pauperum vniuerſitate quatuor ſunt, cõmoditas perpetui mutui habendi. Releuatio ex mutuo ſuſcepto. Remota occaſio non dati ſed ſumpta alicuius expenſæ. Et indulgentia. Nulli horum diſtribuitio oneris huius iuſte commenſuratur in hoc monte, vt patet ex dictis, ergo in capitulis montis iuſtitia diſtributiua non ſoluatur.

S V M M A R I V M.

1. *Mutuum an in monte pietatis proprie poſſit dici.*
2. *Lucrum quod explicite vel implicite mutuum comitatur, an ſemper vſura dici poſſit.*

Capitulum xiij.

SVrrexit propter has forte rationum anguſtias opinio alia nedum hæc capitula, ſed alia quæ ab omnibus repulſa videntur communitatibus pietate plena defendere volens. Hæc quantum ad propoſitum ſpectat, tria dicit. Primò, ꝙ hic eſt contractus ſocietatis poſitiuæ & perpetuò conſeruatiuę. Secundo, ꝙ hic non eſt contractus mutui proprie, ſed temporalis vſus communis depoſiti. Tertiò, ꝙ hic eſt cõtractus locationis operarum ad cuſtodiam pignorum &c. cui a pauperib. merces reddenda iuſte exigitur &c. Primum declaratur explanãdo naturam huius montis ſic, pauperes ciues conuenientes media interceſſione prædicatorum &c. a diuitibus & a ſeipſis quãdam pecuniæ ſummam dono obtinent non diſtribuendam, ſed perpetuo vſui eorum per modum mutui conſeruandam, eiuſdem cuſtodiæ ac prædicti vſus diſpenſationi, & pignorum cuſtodiæ & curæ & cæteris vt ſupra pro ſecuritate communis pecuniæ miniſtri quædam a pauperum partibus præponuntur, reddendaq; ſtatuitur his pauperibus vt ſup. ſcilicet vnus eorum operibus merces a ſingulis denarius pro libra ſingulis menſibus &c. hæc eſt pauperũ ciuium ſocietas deponens ſummam illam ſub communibus cuſtodibus per modum mutui eius pauperibus diſpenſandum, & reddens mercedem cuſtodibus debitam &c. Et quia in ſocietate iſta nunquàm intenditur diuiſio capitalis communis, ſcilicet depoſiti, nec ſecundum totum, nec ſecundum partem, ſed potius procurare augumẽtum & pro conſeruatione illius tuta quilibet aliquid ſoluit, puta duos denarios ꝓ libra &c. ideo hic eſt cõtractus ſocietatis non diuiſiuæ ſed poſitiuæ & perpetuò conſeruatiuæ. Secundum verò ſcilicet ꝙ non ſit hic contractus mutui probatur ex parte rei quæ mutuari dicitur, & ex parte extremorum inter quæ mutuum dicitur, vbicunque nanque eſt proprie mutuum, ibi & res mutuata aliena eſt a iure petentis mutuum, & mutuans omnino a petente mutuum diſtinguitur. Sed hic neutrum iſtorum inuenitur: quia pecunia quæ mutuantur communis eſt eis quibus mutuatur, & mutuans eſt ipſum commune depoſitum, ſeu ipſa ſocietas, quæ a pauperibus ſocietatis membris non omnino diſtinguit̃. Ergo non eſt hic proprie mutuum. Maior propoſitio aſſumpta quo ad vtranque ſui partem ex ratione iuſtitiæ commutatiuæ in mutuis patet. Quia iuſtitia commutatiua non eſt inter totũ & partes, & mutuum nõ eſt niſi de eo, quod alterius partis, ideſt ſingularis perſonæ eſt, & conſequenter omnino alienũ ab hoc petente

petente mutuum, vnde quando pauper a monte mutuum propter penuriam vocabulorum petit, temporalem vſum cõmunis depoſiti ſecundùm veritatem petit, nõ mutuum. Et ex hoc vlterius manifeſte ſequitur [2] † ꝙ vſura hic non eſt, quæ mutuum explicite vel implicite committatur. Tertium autem, ꝙ ſcilicet hic ſit contractus mercenarius inter miniſtros & pauperes, & conſequenter ꝙ pauperes iuſtè teneantur reddere eis mercedem &c. vt per ſe notum relinquitur.

S V M M A R I V M.

1. *Contractus montis pietatis an ſit ſocialis.*
2. *Mutuum vbi vere non interuenit, mutui nomen perdit.*
3. *Dignitas an in diſtributionibus attendatur.*
4. *Ratio iuſti in quibus conſiſtat.*
5. *Aequalitas vbique ſeruanda.*

Capitulum xiiij. Examen prædictę opinio. determinans iniuſtitiam nihil minus inuenire in capitulis montis ſecundùm hanc viam, q̃ ſecundùm alias ſupradictas.

QVoniam autem opinio hæc tanquam ſingularis communiter derelicta videtur, duo in eius examine faciẽda occurrunt, vt ſcilicet prius oſtendamus male formatum eſſe ab ea caſum montis pietatis, & propterea cõmuniter minus eius dicta recipi, deinde admiſſo caſu quòd iniuſtitiam non euitet, manifeſtandũ eſt, ꝙ contractus iſte [1] † nõ ſit ſocialis, vt Paul. II. Pont. Max. literis ad Peruſinum legatum habetur, vbi monet, ne vltra ſtipendia miniſtris debita aliquid accreſcens habeatur, ne forte vſuræ labes aliqua incurratur. In contractu enim ſociali ex hoc ꝙ ſocij ad communis boni augmentum tendũt, ridiculum eſt in dubium apud ſedem maxime Apoſtolicam verti, an ſit vſura. Quis etiam hic ſit cõtractus mutui ex literis pluribus plurium Rom. Ponti. patet: ſemper enim mutuari dicit pecuniam pauperibus a miniſtris montis, & diſtri. mutuo ſic annectũt, vt vere mutuum reſtet, quoniam mutuare ſecundum quandam diſtributionem dicit, vt ſcilicet plus agentibus (ti conſtat) plus mutuetur, intra tamen ſtatuti latitudinem. Nec ſufficit fugiendo dicere, ꝙ penuria vocabulorum huius cauſa eſt. Tum quia in promptu vocabulum temporalis vſus communis depoſiti vel boni erat: tum quia expreſſe in literis huiuſmodi pecuniam collectam montem pietatis vocari dicitur, & depoſita pecunia apud eos qui mutuari pauperibus ſunt appellatur. [2] † Si enim mutuum vere non interueniret, mutui nomen quandoq; mutatum quoque eſſe, & ſaltem circũlocutione aliqua non eſſe mutuum inſinuatum eſſet, præſertim qa omnes forte huiuſmodi literæ emanarunt ad inſtantiã eorum, qui vſuram in hoc monte non eſſe contendunt. Qua enim faciliore & magis apparente via excludi vſura potuiſſet, quàm mutuũ non interuenire declarando. Sed quid in probabilibus motor, probatur ratione, non eſſe huiuſmodi contractum ſocialẽ abſque mutuo, vt dicitur. vbicunque iuſtum eſt ſecũdùm ęqualitatem ſimpliciter rei acceptæ ad datam, ibi vere eſt iuſtitia cõmutatiua. Sed contractus ille, qui mutui vocatur inter mõtem & Ioannem pauperem eſt iuſtus ſecundùm ęqualitatem ſimpliciter pecuniæ redditæ ad acceptam, ergo eſt contractus iuſtitiæ commutatiuæ. Sed iuſtitia commutatiua non vertitur inter totum ſeu totius bonum, vt ſic, & partem, ſed inter partem & partem, ita ꝙ etiam totum vt extremum commutatiuę iuſtitię partis rationem habet, vt ex dictis patet, quæ ex S. T. expreſſe habentur, ergo contractus iſte non eſt inter montem inquantum eſt totum, ſiue cõe bonum, & Ioannem pauperem inquantum totius partem: ſed eſt inter totum inquantum partis rationem habet & Ioannem pauperem vnum de populo &c. Et conſequenter eſt vere ꝯctus mutui. Admiſſo autem talis ſocietatis ꝯctu, q ſi nõ eſt, poſſet tñ fieri, iniuſtitiam omnino ibi committi ſic declaratur. In contractibus iſtis, de quibus eſt ſermo, aut ſtandum eſt inter limites commutatiuæ iuſtitiæ, aut intra limites iuſtitiæ diſtributiuæ, aut vtriuſque, aut neutrius. Sed ſecundùm iuſtitiæ commutatiuæ pure formam agimus, quum conſtet, ꝙ totum apud eam vt pars reputatur id, ad quod totum tenetur, a parte exigi non poteſt. Et conſequenter quamuis ſocietas pauperum teneatur ſoluere mercedem miniſtris: iniuſte tñ ab hoc paupere exigitur: quia nõ in eius fauorem fit. Et breuiter eodem modo hic cõuincitur iniuſtitia & vſura, quo ſuperius intra iuſtitiæ commutatiuæ terminos probabimus inueniri. Si ſecundum iuſtitiam diſtributiuam parum procedendum eſt, creditur; quoniam contractus locationis operarum non eſt inter miniſtros & ſingulos pauperes, ſed inter miniſtros & ſocietatem pauperum, vt ſuperius dicebatur, manifeſtus error ſtatim patet; quoniam locatio operarum & eius merces & ſimiliter acceptio pecuniæ, quæ mutuata dicitur, & eius reſtitutio fingi nõ põt, quin ęqualitatem commutatiuæ iuſtitiæ requirat. Si autem vtriuſq; iuſtitiæ forma miſcetur, ſm veritatem idem eſt caſus iſte cũ eo, quem ſuperius ſm diſtributiuæ iuſtitiæ modum diſputauimus & concluſimus, iniuſtum eſſe in hac ſiquidem ſocietate diſtributio non aliter, quàm ibi miſcetur, niſi ꝙ iſta opinio ponit ipſam pecuniam per modum mutui etiam diſtribui in vſum &c. Sed hoc nihil penitus variat caſum quò ad rationem iuſti, vel iniuſti; quia in ſocietate iſta aut omnes habentur ęquales, aut non. Si omnes ęquales, ergo iniuſte vnus plus alio grauat̃ onere ſolutionis, ad quam ſocietas tenetur: [3] † qm̃ ſecundùm dignitatem iuſtum in diſtributionibus attenditur. Si inęqualitas ĩter eos ponitur: quum non niſi ratione indigentiæ ponatur: quia plus egenti plus mutuandum ſtatuitur, intra latitudinem tamẽ aliquam, puta 10. ducatorum; tunc manifeſte redit iniquitas illa in diſtributionibus, qua plus accipiens communis boni plus cogitur ſentire communis mali, & diſtributio communis oneris commenſuratur ſingulorum indigentiæ. Et manifeſtius accedit hic iniuſtitia, quæ in gabellis pro rebus quæ deferuntur ad vſum inuenitur. Vtrobiq; enim iniuſtum natura rei inuenitur ex eadem cauſa: quia ſcilicet ſupportatio communis oneris cõmenſuratur neceſſario vſui: vſus autem neceſſarius commenſuratur indigentiæ: & ſic de primo ad vltimum per ſe ita reſeruata oneris communis diſtributio indigentiæ ciuium & pauperum commenſuratur, quod eſt iniquum. Refugit enim omnis auris ꝙ tanto quoque communibus grauetur, quanto magis propriis indiget. In hac enim ſocietate quãto quis magis eget, vt propriis poſſit prouidere neceſſitatibus, tãto maius mutuum ſumit & diutius retinere cogitur, & tanto plus exigitur ab eo pecuniæ debitæ a ſocietate pro ſeruitijs ſibi impenſis vt patet. Et ne iterum dicta repetantur eodem eſt modo hic in iuſtitia diſtributiua, ſicut ſuperius eiſdem rationibus. Si autem neutrius iuſtitiæ formam introduci oportere quis putet, ſed iuſtitiam legalem tantum, quæ commune bonum per ſe reſpicit, & ad illud omnia dirigit cum fraterna quadam ſocietate, errat imprimis ad fraternam ſocietatem confugiens: quoniam operationes hic interuenientes ſecundum genus ſuum ad iuſtitiam nõ ad amicitiam &c. ſpectant: quoniam ſunt operationes ad alterum cum ciuili debito ęqualitas, in quibus [4] † ratio iuſti cõſiſtit, ne fraterna voluntas omnia communia volẽs hic apparet, niſi apud mentis propriæ parum compotes, qui omne volũtarium iudicant ſimpliciter voluntarium. Errat deinde: quia ſub iuſtitia legali, ſeu generali non cadunt niſi in differentia & quę aliarum ſunt virtutum & vitiorum. Expreſſe namque in 5. Ethicorum habetur, ꝙ omnis particularis bonitas aut malitia ſub iuſtitia legali cadens ſub aliqua alia virtute aut vitio neceſſe eſt contineatur: quum ergo conſtet, ꝙ actus hi indifferentes non ſint, & non ſint non omne bonum aut omne malum, oportet ꝙ ſub alia virtute aut vitio comprehendantur. Et ſi huic iunxerimus ſupradicta, ꝙ ſcilicet ſpectant ad iuſtitiam, oportet ad commutatiuam vel diſtributiuam deſcendere: vt fecimus, ſecũdùm quas iam patet iniuſtitiam euitari in capitulis huius montis nõ poſſe. Ad rationes ergo quibus probatur, ꝙ hic non interuenit mutuum, dicendum eſt, ꝙ inter aſſumpta & caſum eſt implicatio contradictionis. Repugnat enim, ꝙ ſit contractus rei inter totum vt ſic & eius partem, & ꝙ ſint ſecundum ęqualitatẽ rei ad rem. Si namq; eſt ſecundum ęqualitatem rei ad rem, ergo eſt iuſtitia commutatiua, ergo inter partem & partem, ergo non inter totum vt ſic & partẽ. Et ſimiliter ſi eſt inter totum vt ſic & partem, ergo eſt ſecũdùm dignitatem partium in toto, ergo non ſecundùm ęqualitatem rei acceptæ aut datę: conſtat autẽ, [5] ꝙ hic ſeruatur ęqualitas † ad rem, dum a paupere mutuum reſtituitur. Et tamen ſm iſtam opinionem inter totũ vt ſic & poteſtatem contractus eſt implicatio, igitur accidit. Eſt autẽ cauſa defectus in huiuſmodi ratione; quia non diſcernitur inter per ſe, & per accidens, accidit enim monti inquantum pecuniã reddendam tribuit pauperi, vt ſuis prouideat neceſſitatibus, quod totum ſit. Hoc enim ſub partis ratione facit. Et ideo mutuans hic eſt omnino alius a mutuum ſumente, ſi formaliter cõſiderantur; quoniam ſingularium perſonarum quò ad hoc locũm tenent. Et ſimiliter accidit pecuniæ, inquantum ſic Ioãni pauperi mutuatur, ꝙ communitatis aut communis ſocietatis aut cuiuſque alterius aut nullius ſit. Sufficit, ꝙ Ioan. pauperis ſic nõ ſit, ꝙ ad eius reſtitutionem integre nõ teneatur. Accidit quoq; defectus; quia inter totum & partes neceſſaria diſcretio amittitur. Huiuſmodi enim totum ſpecie a parte differt, & quod toti debetur, parti nõ debetur. Et ſimiliter ad quod totum tenetur, pars non tenetur, loquendo ſemper ſecundum ęqualitatem rei ad rem, quæ hic eſt; quoniam pro ſeruitijs ſocietati impenſis non in fauorem huius, qui accepit mutuum vt ſic, ſed totius perpetuæ ſocietatis tenetur ipſa ad mercedem reddendam miniſtris, vt ſupra patuit, & reſtitui ſic ac conſeruari pecuniã vult. Accidit & tertiò defectus in hac via: quia non diſtinguit inter aliquid fieri in fauorem pauperis mutuum ſumentis proxime & remote. Quod enim in fauorem communis perpetuęque ſocietatis fit, non niſi remote fit in fauorem, vt ex dictis patet. Nullo igitur modo capitula huius montis pietatis iniuſtitiam ſubterfugere poſſunt.

SVM-

SUMMARIUM.

1 *Mons pietatis ab Apostolica sede approbatus est.*
2 *Pietatis mons sanctus est.*

Capitulum xv. Exclusio quorundam extraneorum dictorum concludens vltimo intentam sententiam.

PEragratis omnibus his opinionibus quæ aliquid ad propositum ex moralibus rationibus adduxerit, restat primo nominanda tantum opinio, dicens montem hunc pietatis cum suis capitulis non mutuum facere, sed rem quandam diuinam esse & hominibus ineffabilem & propterea rationibus huiusmodi quæ humanos scrutãtur actus non oĩno committendũ esse iudicium huius montis &c. Nos enim cum sua diuinitate veluti loquentes in aere relinquere oportet. Remanet deinde eis satisfaciendum, qui contractus huius montis ab Apostolica sede approbatos dicunt, aut audiunt, ac per hoc rationes sophisticas putant, etiam si soluere nesciãt. Sciant igit hi montem 1 † quidem pietatis ab Apostolica sede approbatum: sed non illius capitula, vt exemplo literarum approbationis conijcere potui. Appellatur autẽ mons pietatis, vt in eisdem dicitur, summa illa pecuniæ pie collecta, & sub custodibus deposita ad perpetuam releuationem pauperum mutuo mediãte, vbi nota, ꝙ mons ipse est simpliciter approbatus & erectus ab ipso summo Põtifice. Eius autem capitula supradicta sunt approbata cum hoc adiectiuo scilicet, sacris canonibus non contraria. Vnde si qua capitula sunt sacris canonibus contraria approbata non sunt. Hæc autem esse ea quæ in iustitiam continent, nullus dubitat. Non sunt igitur approbata capitula illa quæ iniusta esse superius monstratum est. Propter quod (si ita est) non parum peccatum fuit facere imprimi summi Pontificis bullas truncatas absque illa particula scilicet, sacris canonibus non cõtraria. Laqueus siquidem est animarum, in quem ego incidissem, vel saltem absque suspensione nõ fuissem, nisi viua voce audissem sic haberi in originalibus, & calamo scriptam particulam illam in bullæ Mantuanæ copia vidisse. Ex hac quoque eadem radice satisfit illis, qui ex priuilegijs & indulgentijs concessis a Rom. Pont. illis qui ad montis conseruationem aut augmentum manus porrigũt adiutrices arguunt. 2 † Iam enim patet, ꝙ mons ipse sanctus est, & in ordine ad illum hæc omnia conceduntur. Annexa tamen mala ex hoc non approbantur, sed potius tolerantur ad euitationem maioris mali, quo ꝑ publicos vsurarios res pauperum vorantur. Ex rationibus ergo propriis iustitiæ commutatiuæ & iustitię distributiuę clarum iam esse cuilibet patet, non solum ꝙ nullo prædictorum modorum iniustitiæ macula abest a capitulis montis huius, sed etiam quòd quocunque alio modo casus formetur, iustitiæ ęqualitas nõ seruatur. Nec oportet omnem sigillatim obiectionem excludere; quoniam ex supradictis quæ ex Ethicis Aristo. & doctrina S.T. adeo sumpta sunt, vt si sigillatim allegatio fieret, omnia plena allegationibus essent, cuilibet in moralibus exercitato facile est omnibus satisfacere, vt omnes veritatem agnoscant, quæ a prima est veritate. Cui honor & gloria sit ex hoc opusculo. Papiæ in S. Apolinare completo hodie 14. Iulij M. CCCCXCVIII. per infinita secula seculorum. Amen.

FINIS.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vv Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg.

Omnes sunt Quaterniones.